

Ex Bibliotheca D. Caspari Bitschii me emptione comparavit
Johannes Ulricus Schmid. Argent. 1676. d. 10. Augusti

J. F. Harnusberger. L.

Ejusq. heres
Johannes Christianus d'Autel argent
f. U. L. Dr et Illustr. Rhingravij de
Rhingrabenstein a t. à secretis
1731.

06068201 21

BIU Cujas

Lauskhard A. XIII.

BIU Cujas

in l. 32. §. quæsitum. de recept. & arbit. falsa est glo. Accursij ibi notat. Landecthus Lisanus C. de usur. sect. Florentini) hæc Cæd̃us negat. Cujacij lib. 11. obsrq. c. in fine. & lib. 13. ad Afric. in l. 32. §. ult. Cæsaris mendosa, sicut multa in operibus Alciati, de antiquitate Landecthani Florentini nihil Cujac. in fine ibid.

Accursius gloriatur de meis scholijs hospite appellatis, quæ se dicit, ya accepit et secuerit contra tenebras Juris Civilis in l. fusta. 63. §. si sub gratione. ff. de auctis. ex. ed. 1606.

Glossarum Accursianarum commendationem, vide ad finem in frontispicio Codicis, sive Tomi quarti.

Cujac. 15. obser. 32.

Sed qd ago? Et emendandis Accursij glossis operam impendo? Absurda diligentia, inquit. Quum tu adhortasse me semper studiosissime possis: & ea hortatio & operæ meæ desiderii fructus tibi adjungatur: aly ita sedentarios vocant reddidi emendatissimos. Et hæc in re ubique me uterque Lovanij socius aliique typographi aliqui &c.

Scripsisse glossas hasce ad Jura civilia Accursium tempore Friderici I. Imp. Anno 1227. patet ex not. ad l. in causis. 16. C. de arbitr. Quæ sibi notat Angelus de Ubaldis in tract. de syndicatu, in prooemio, num. 5.

Spigel. Forner. lib. 1. select. 16. in fine.

Accursium accurate & fideliter Jura interpretatum video à lepidioribus hujus seculi periti, grammaticis & barbaris non tantum: multo cum merito: adeoque sum studiosis, ne ab eo scripta neglegant: sed ultro in eius operam & curam vehementer placuit studiosis.

BIU Cujas

DIGESTVM VETVS,

SEV

PANDECTARVM IVRIS CIVILIS TOMVS PRIMVS,

A 187

Ex Pandectis Florentinis nuper in lucem emissis, quoadeius fieri potuit, repræsentatus:
Commentariis Accursii, & multorum insuper aliorum doctorum virorum scholiis atque obseruationibus illustratus.

Epigramma Græcum Pandectis Florentinis præfixum:

Βίβλον Ἰουστινιανὸς ἄναξ τεχνήσατο τήνδε,
Τῷ ἑῷ Τειβωνιανὸς μεγάλῳ κάμε παμβασιλῆϊ,
Οἷα πὶς Ἑρμῆϊ πτυαμόλον ἀσπίδα τεύξας,
Ἢ ἔπι μυρμήκεσσιν ἀγάλματα πάντα θεμίστων,
Αἳ θέσποι δ' Ἀσίης τε δορυκτήτου τε Λιβύης,
Εὐρώπης τε πίθον τὸν ὅλου σημαίνει κόσμου.

Hos versus Latinè reddit And. Alciatus Prætermissorum. ij. circa principium.



Le Donne benevole
Stromii, Nobilissimi, Prudentissimi
viri. Dñi Jos. Walraffij Zurkum
bels Non Brunat. J.
argentinat
Casparus Bitschius Hagenoensis
V. D. Dñi donatoris suppetiarum
observantissimus clients.
Argentorati. 20 Julij. Ao 1605.

Bibliotheque de l'Ecole de Droit

PARISIIS,

Apud Gulielmum Merlin in ponte Numulariorum: & Gulielmum Desboys sub Sole aureo, ac Sebastianum Niuellium sub Ciconiis, in via Iacobæa.

An. Domini M. D. LIX.

BIU Cujas

DE IVSTINIANO EX PLATINA IN LIBRO de vitis Pontificum, & ex Suida.

Iustinianum imperatorem tãti constat ingenij, tantæq; doctrinæ fuisse, vt mirum nõ sit si leges Romanas sparsas incõpositasq;, in ordinem ad omniũ vtilitatem redegerit: eaq; reciderit quæ superuacanea atq; inutilia videbantur. Hac tamen in re, consilio & opera Ioannis Patricij, Triboniani, Theophili, Dorothei, & aliorũ vsus est: qui & doctrina & auctoritate insignes habebãtur. Immensum nãque illud librorũ pelagus (ad duo enim ferè milia librorũ fuisse constat) coaceruatis simul ab vrbe condita ad hæc vsque tẽpora tot iudiciis, in quinquaginta libros titulatim digeßit: quos nũc Digesta, nunc Pandectas appellant, q; omnẽ ciuilem doctrinã cõtineant. Idem quoq; legum epitomen fecit librorũ quatuor. has autem leges Institutiones appellant. Dicimus itẽ Iustiniani Codicem & Volumen esse. Sunt præterea qui dicant Iustinianũ ipsum libros de incarnatione domini elegãter scripsisse. Templũ quoq; in honorem dei patris (nam filius, patris est sapientia) sanctæ Sophiæ, quo nullum est in orbe maius, sua impensa suoq; iussu Constantinopoli ædificandũ curauit. Hæc Platina, vera (vt mihi quidẽ videtur) sed quoniam diuersa sentit Suidas, hic etiam id quod is de eo memoriæ prodidit, adscribere non pigebit. Iustinianus, inquit, Romanorum imperator in primis orthodoxus, literarum omniũ expers fuit, atque etiam (quod aiunt) analphabetus. Et mirum mehercle si literarum expers fuit Iustinianus, qui omnia tamen iura in pectore habuisse creditur, atque etiam in promptuario quodam omnis antiquitatis, ne quid vsquã in iuris ciuilis voluminibus vel tantulum discreparet: qui & ea quæ per Tribonianum cæteróque collecta erant, legisse se ac recognouisse non vno in loco testificatur. At valeant calumniæ: nos ſynceriora sequamur.

Περὶ Τριβωνιανοῦ ἐκ τοῦ Σουίδα.

Τριβωνιανὸς μακεδονιανοῦ, ἀφ' ὗ ἐμνημόρευσα τῶν ὑπάρχων. οὗτος ὁ Τριβωνιανὸς Ἕλλην ὑπῆρχε καὶ ἄθεος ἀλλότριος πάντα τὰ τῶν χριστιανῶν πίστεως κόλαξ δὲ καὶ ἀπατεών. καὶ πείθων Ἰουστινιανὸν τὸν βασιλέα, ὡς οὐκ ἀποθανεῖται, ἀλλ' εἰς τοὺς οὐρανοὺς μετὰ σαρκὸς ἀναληφθήσεται. ἦν δὲ κοιαίσωρ Ἰουστινιανοῦ. οὗτος φύσεως μὲν δυνάμει ἐχρῆτο, καὶ παιδείας εἰς ἄκρον τε ἀφίκετο τῶν καθ' αὑτὸν οὐδενὸς ἧσσον. ἐς δὲ φιλοχρηματίαν δαιμονίως ἐσπουδακώς. οἷός τε ἦν κέρδους ἀεὶ τὸ δίκαιον ἀποδίδοσθαι, τῶν τε νόμων ἡμέρας οἱ ἐν τῷ ἐπιπλεῖστον ἑκάστης τοὺς μὲν ἀνῄρει, τοὺς δ' ἔγραφεν, ἀστιμπολῶν τοῖς δεομένοις καὶ τὴν χρείαν ἐκ τέρου. ἔτι δὲ πολλὰ ἐπιβιοὺς τῇ τιμῇ, ἐπλεύτησε νόσῳ, οὐδεμιᾷ ἄχαρι πρὸς οὐδενὸς παθών. ἦν δὲ καὶ μύλος τε καὶ τἄλλα ἠδύς. καὶ τὸ φιλοχρηματίας τὸ νόσημα ἐπισκιάσαι ἱκανώτατος τῇ τοῦ παιδείας περιουσίᾳ.

DE TRIBONIANO EX SVIDA, Budæo interprete.

Tribonianus natione Græcus, cùm omnis religionis contemptor erat, tum verò in primis à Christiana fide abhorrens, assentator & fraudulentus, vt qui Iustiniano persuaserit mortẽ eum nõ oppetiturũ esse, atq; in cœlum cũ carne assumptũ iri. Quæstor Iustiniani fuit, tanta vi ingenij præditus, vt doctrina præstantißimus euaserit, ac nulli æuo suo secundus: cæterũ auaritiæ consq; indulgens, vt lucro venale ius habendũ semper duxerit. Nam & leges cotidie fermè sordida dinundatione antiquare idẽtidem ferreq; instituerat, vt cuiq; cõmodum esset. Hic cũ diu post honorem adeptũ superuixisset, morbo tandem interiit, nihil prorsus molestiæ à quoquã vnquam passus. Erat enim sermone blandus, & alioqui suauis: auaritiæ quoque morbum doctrinæ præstantia facilè obumbrare poterat. Hæc ille. Vdalricus tamen Zasius LL. doctor celeberrimus, in cõmentariis suis ad legem secundam. ff. de origi. iur. §. & cum placuisset. ad verbum, iniurioſè. aliud prorsus de Triboniano sentit, nempe illum à Christiana fide minime abhorruisse: vt qui cum aliis quibusdã iurisperitis ad compilandũ Codicem quem vocant, princeps delectus, tam sanctas, tamq; religioſas, atque adeo catholicas cõstitutiones (vt in ipsius Codicis præsertim initio videre est) collegit, vt non nisi ab homine Christiano proficiſci potuerint: quas & alioqui poterat non admittere, vt qui apud Iustinianum quæ vellet posset. Quod ſi semel recipias, illum ſcilicet Christi cultorem fuisse, iam cætera quæ de eo subdit Suidas, vides quàm facile exſibilentur.

DE TRIBONIANO ET EIVS SOCIIS ex Bernhardino Rutilio.

Tribonianus Macedoniani filius inter fori principes Cos. Iustiniano magiſter officiorũ, adſeſſor, & quæstor, quod munus tum apud Constantinop. imperatorẽ ſolenne erat. Euenit ſeptimo principatus anno, vt Veneti Praſiniq;, ſeditioſa factionũ nomina, ita cõſpirarent, vt fugato imperatore ac Senatu, vrbe magna ex parte inflãmata, ædes multas, publicaq; opera incẽderint. Quẽ tumultum vt ſedaret imperator, Tribonianũ & Ioãnem prætorem præfectũ in ſicariorum gratiã magiſtratu mouit. Id enim magnis vocibus, propter exercitam in ſe antea quietis rebus ſeueritatẽ, ab armata plebe vndiq; ſagitabatur. probra in vtrumq; tota vrbe iactabantur, ipſiq; ad necẽ diu fruſtra quæſiti erant. Triboniano Baſilides ſucceſſor datus, vir manſuetudine ac æquitate inter Patricios clarus. Poſtea tamẽ Tribonianus in ſuum locũ rediit: quo perfunctus, multos poſt annos morbo deceſſit. Vir fuit ingenio miti atque humano, vt nihil vnq; præterea à quoquã ingratũ ſit paſſus. Quibus moribus & ſingulari omnium artium doctrina vnum auaritiæ crimen facilè obſcurabat: cùm tamen nõ niſi iuſtum ſectaretur lucrũ, legeſq; aſſiduè aliquas ex vſu aut antiquaret aut conderet. Quod qui omnino arguunt, ne illi inſtabilem rerum humanarũ cõditionem parum intelligunt. Hæc de Triboniano Procopius, hiſtoricus haud paulo melior quàm Suidas neſcio quis, à quo traditur Tribonianus auaritiæ morbo miſerè laboraſſe, vt ius ipſum pretio quaſi promercale habuerit, ac leges ad vtriuſq; partis vſum nunc tulerit, nũc abrogarit, & quaſi quæſtuarias proſtituerit. nullũ putaſſe eſſe Deum, penitusq; à religione abhorruiſſe: adulatorem atque impoſtorem fuiſſe, vt qui Iuſtiniano perſuaſerit non moriturũ eum, ſed cum ipſo corpore in cœlos iri ſublatum. Sed hæc quis credat incerto autore? cùm contra ſtet ſcriptor grauis eorum temporum Procopius, nec Iuſtiniani optimi, & vel Suidæ ipſius teſtimonio, religioſiſſimi principis prudentia & pietas paſſura fuiſſe, nedum altura & prouectura ciuſmodi monſtrum videatur. Fuit eodem tempore Tribonianus alter, ex Sida Pamphiliæ vrbe, primarius & ipſe cauſidicus, vir multæ eruditionis & multorũ operum, quæ ponit Suidas, nihil ad ius attinentia. Theophilus quoque, Dorotheus, Theodorus, Iſidorus, Anatolius, Thalleleus, & Cratinus viri illuſtres & peritiſſimi iuris adhibiti à Iuſtiniano ad purgandas ſtigendasq;, quibus vtimur leges, inſigne ab eo teſtimoniũ doctrinæ ac fidei meruerant.

BIU Cujas

Iurisconsultorum nomina, & libri ex quibus Pandectæ consarcinatæ sunt.

Angelus Politianus Iacobo Modesto Pratensi suo. S. D.

ROgasti me sæpius vt tibi nomina colligerem veterum iuris conditorum, non qui citentur ab aliis: sed quorum sint ipsorum verba pro legibus in Iustiniani principis Digestis, quas & Pandectas appellamus. Ego verò quoniam te longius distuli, quàm fortasse singularis amor erga me tuus merebatur, ne sine fœnusculo mora ista fuerit, etiam titulos, numerumque librorũ tibi perscribam, de quibus quinquaginta Digestorum volumina consarcinantur. Volo enim tibi hoc quoque apponere quasi condimentum studiorum tuorum. In quibus te multam ponere operam, multúmque proficere (quod mihi sæpe tui præceptores narrant) vnicè gaudeo. Nam cum tu nostris laribus à puero fueris innutritus, probauerimque semper ingenium, mores, animum, fidelitatemque tuam, nihil abs te mihi pene seiunctum puto, laudesque tuas perinde amplector vt meas. Sed vt ad rem redeam, septem omnino & triginta fuere conditores iuris, quorum de verbis Digestorum leges velut centones quidam consuuntur. Et quorumdam ex his mentio est in titulo de origine iuris, quem tibi non damus in solutum, propterea quòd est in ære tuo. Vetustissimus autem omnium, sicuti mihi videtur, Qu. Mucius Scæuola est. P. F. Pontifex maximus: cuius apud Ciceronem quoque plurima mẽtio. Huius huc accersitur vnus tãtum liber Definitionum. Gallus deinde Aquilius, qui Ciceronem orantem iudex audiuit: & quem familiarem suum Cicero idem in topicis appellat. Huius tantum responsis irrigantur Digesta. Labeonis verò eodem adsciscuntur libri octo πιθανῶν, id est credibilium, seu verisimilium, & item Posteriorum decem. Fuit autem Labeo, quem vocat Horatius insanum, de cuius ingenio, natura, studiis, ac doctrina multa scribit Gellius in Attii. nocti. Saluij quoque Iuliani Digestorũ nonaginta libri, de Ambiguitatibus vnus, ad Minicium sex, ad Vrseium quatuor. Floruit hic Hadriani temporibus, & iudicanti fuit in cõsilio, magnæ vir authoritatis, auunculus etiam Didij Iuliani, deinde principis. Aduocantur & Neratij Prisci Regularum quindecim, Membranarum septem, Responsionum tres. Hunc sibi putatur Traianus amicorum consensu successorem destinasse, sic vt ei dixerit aliquando: Commendo tibi prouincias, si quid mihi fatale cõtigerit. Eumdémque mox Hadrianus imperator habuit in consilio. Volusius quoque Mæcianus iurisconsultus est habitus celeber, quo multum est vsus Hadrianus idem: quique docuit M. Antoninum principem, cognomento Philosophum. Veniunt huc igitur illius quoque libri Fideicommissorum sedecim, Publicorum quatuordecim. Sed Mæciani nomẽ in Marcianum deprauatur à librariis. Fuit enim Marcianus ipse quoque iuris author, à Didio Iuliano principe iussus occidi. Qui libros huc contulit Institutorum sedecim, Regularum quinque, de Appellationibus duos, Publicorum duos. Item singulares, quos Græci μονοβίβλους, his titulis, de Delatoribus, Hyppothecariæ, ad S. C. Turpillianum. Iulius quoque Celsus Hadriano fuit in cõsilio, qui Digestorum libros vndequadraginta composuit. Sed & Valens, qui Fideicommissorum septem. Marcellus quoque, qui Digestorum scripsit vnum & triginta, Responsorum vnum, sex Ad leges. Item Iauolenus, cuius acciti huc libri sunt: ex Cassio quinque, Epistolarum quatuordecim, Ad Plautium quinque. Claruit his temporibus etiam Serbidius Scæuola, cui M. Antoninus philosophus operam dedit: ac deinde factus imperator multum illo est vsus. Hic & Seuerum docuit illum, qui sibi post Pertinacem magna virtute imperium parauit. Docuit & Papinianum, de quo mox dicemus. Sed Scæuolæ huius libri deducuntur in Iustiniani Pandectas, Digestorum quadraginta, Quæstionum viginti, Responsorum sex, Regularum quatuor, de Quæstione familiæ vnus, Quæstionum publicè tractatarum vnus. Huius auditor (vt diximus) Papinianus libros ad Pandectas af-

Conditores iuris. 37.

Q. Mucius Scæuola.

Gallus Aquilius.

Labeo.

Saluius Iulianus.

Neratius Priscus.

Volusius Mæcianus.

Marcianus

Iulius Celsus.

Valens.

Marcellus.

Iauolenus.

Serbidius Scæuola.

Papinianus

fert, Quæstio-

fert, Quæstionum triginta septem, Responsionũ vndeuiginti, Definitionum duos, de Adulteriis vnũ, Aedilitium vnum. Hic habitus omnium est acutissimus, eumque vocant historiæ iuris asylum, doctrinæ legalis thesaurum: sic vt ab illo studiosi legum, qui profecissent, appellati Papinianistæ quandoque fuerint: amicus & Seuero principi, sed à condiscipulatu, neque non adfinis per secundam vxorem. Successor eidem quoque in administratione fisci. Denique moriens Seuerus filios suos non alij magis quàm Papiniano commendauit. Erat autẽ præfectus vrbi Papinianus, ac plus potens in aula quàm volebat. Itaque sæpe deponere nocituram potentiam frustra conatus, tandem ab Antonio Caracalla Seueri filio militum gladiis obiectus, & securi percussus est, quòd excusare parricidiũ noluisset. Huius adsessores in præfectura Iulius Paulus, & Domitius Vlpianus: quos quidam ex vestris Græco vocabulo πορφυρίους appellant, quoniam quasi verticem legitimæ disciplinæ cum Papiniano tenuerũt. Feruntur & Vlpiani libri Ad edictum tres & octoginta, Ad Sabinum verò vnus & quinquaginta, ad leges viginti, Pro tribunali decem, De officio proconsulis decem, Regularum septem, Fideicommissorum sex, Opinionum sex, De adulteriis quinque, De appellationibus quatuor, De officio consulis tres, Institutorum duo, de censibus sex, Responsorum duo. Tum singulares hi, Regularum rursus, De sponsalibus, de officio præfecti vrbi, De officio præfecti vigilum, De officio curatoris reip. De officio prætoris tutelaris, De officio quæstoris. Sed quamuis tam multa scripserit Vlpianus, tamen Paulus aliquanto est (vt græcè dicam) πολυγραφώτερος. eius enim numerantur hi libri, Ad edictum octoginta, Quæstionum viginti sex, Responsorum vigintitres, Breuium vigintitres, Ad Plautium duodeuiginti, Ad Sabinum sexdecim, Ad leges decem, Regularum septem, Sententiarum vel factorum sex, Sententiarum iterum quinque, Ad Vitellium quatuor, Ad Neratium quatuor, Fideicommissorum tres, Decretorum tres, De Adulteriis tres, Manualium tres, Institutorum duo, De officio proconsulis duo, Ad legem Iuliam, vel (vt aliter lego) Ad legem Aeliam duo. Item Ad legem Aeliam Sentiam tres, De iure fisci duo. μονόβιβλοι autem, Regularum rursus, Regularum tertio, De pœnis pagatorum, De pœnis militum, De pœnis omnium legum, De vsuris, de gradibus & affinibus, De iure codicillorum, De excusationibus tutelarum. Ad regulam Catonianam, Ad S.C. Orficianum, Ad S.C. Tertyllianum, Ad S.C. Syllanianum, Ad S.C. Belleianum, Ad S.C. Libonianum, seu Claudianum. De officio præfecti vigilum, De officio præfecti vrbi, De officio prætoris tutelaris, De extraordinariis criminibus, Hypothecaria, Ad municipalem, De publicis iudiciis, De inofficioso testamento, De septemuiralibus iudiciis, De iure singulari, De secundis tabulis, Ad orationem diui Seueri, Ad orationem diui Marci, Ad legem Velleam, Ad legem Cinciam, Ad legem Falcidiam. De tacito fideicommisso, De portionibus quæ liberis damnatorum conceduntur, De iuris & facti ignorantia, De adulteriis, De instructo & instrumento, De appellationibus, Di iure libellorum, De testamentis, De iure patronatus, De iure patronatus quod ex lege Iulia & Papia venit, De actionibus, De cõcurrentibus actionibus, De intercessionibus fœminarum, De donationibus inter virum & vxorem, De legibus, De legitimis hæreditatibus, De libertatibus dandis, De senatusconsultis. Fuere autem Paulus & Vlpianus præfecti ambo. Sed quidam factos ab Alexandro dicunt, quidam verò ab Heliogabalo: qui tamen Vlpianum remouit vt virum bonum. Cæterum Alexander vtrumque magno in honore habuit, maximè autem Vlpianum, qui consiliarius ei quoque fuit, & scrinij magister. Nec vnquam ad eum solus admissus quisquam est, nisi præfectus atque Vlpianus. Tum si quando alter adhibitus, semper tamen Vlpianus rogari iubebatur. Sabinus autem ille ad quem libros Vlpianus scripsit (puto etiam ad quem Paulus & Pomponius) vir fuit insignis & consularis, ab Heliogabalo iussus occidi, cuius filius etiam Fabius Sabinus Alexandro fuit gratissimus, & Cato sui temporis dictus est. Nescio autem an hic filius idem sit Sabinus, qui cõsularis ac præfectus vrbi, per tumultum fusti percussus in populo, & occisus atque in publico derelictus fuerit. De illo quoque ambigitur, vter ne de iure scripserit: filius, an pater. Scripsit verò iuris ciuilis tres, ex Proculi singularem, sed & Epistolarũ libros octo. Pomponij quoque collati sunt eodem libri, scilicet Ad Quintum Mutium lectionum vndequadraginta, Ad Sabinum quinque & triginta, Epistolarum viginti, Variarum lectionum quindecim,

Papinianista.

Iulius Paulus. Domitius Vlpianus.

Pauli libri.

Sabinus.

Pomponius.

BIU Cujas

quindecim, Ad Plautium septẽ, Fideicõmissorum quinq;, Senatusc̃osultorũ quinq;, Regularum vnus, Enchiridij duo. Caium verò citat & Boëthius in Ciceronis Topicõn cõmentariis. Huius hic adhibiti sunt Ad edictũ prouinciale libri duo & triginta, Ad leges quindecim, Ad edictum publicum † quindecim, qui soli tum reperti fuerunt. Aureorũ septem, ὁλωδεκάδελτοι, hoc est duodecim tabularum sex, Institutionũ tres, De manumissionibus tres, Fideicõmissorum duo, De casibus vnus, Regularum vnus, Dotalitiorum vnus, Hypothecariæ vnus. Sumpserunt haustus qui Tribonianum iuuerunt, ex Venulei quoque Stipulationũ libris vndeuiginti, Actionum decem, De officio procõsulis quatuor, De pœnis paganorum vno, publicorum tribus, De interdictis sex. Item ex Mauritiani Ad leges sex, ex Terentij Clementis Ad leges viginti, ex Africani Quæstionum nouem, ex Florentini Institutorum duodecim, ex Tertylliani De castrensi peculio vno, ex Iusti Constitutionum viginti, ex Tryphoniani Disputationum libris vno & viginti, ex Callistrati De cognitionibus sex, Edictorum monitoriorum sex, De iure fisci quatuor, Institutorum tribus, Quæstionum tribus, ex Menandri Militarium quatuor, ex Modestini Responsorum vndeuiginti, Pandectæ duodecim, Regularum decem, Differentiarum nouem, Excusationum sex, De pœnis quatuor. Item ex eiusdem μονοβίβλοις, De præscriptionibus, De inofficioso testamento, De manumissionibus, De legatis & fideicommissis, De testamentis, περὶ εὑρηματικῶν, De enucleatis casibus, De differentia dotis, De ritu nuptiarum. Ex Tarruntij Paterni Militarium quatuor, ex Macri Militarium duobus, Publicorum duobus, De officio præsidis duobus, εἰκοσῶν (seu verius εἰκασῶν) duobus, De appellationibus duobus. Ex Arcadij De testibus vno, ex Rufini Regularum duodecim, ex Anthi, siue Publij Furij Anthiani patris Edicti quinque libris, ex Maximi Ad legem Falcidiam, ex Hermogeniani epitomatum sex libris. Hæc est denique tam iuris conditorum qui symbolam dederunt, quam librorum quoque & titulorum quibus vestræ Pandectæ se debent, exactior nomenclatura. Nam cæteri non intexuntur, sed tantum citantur: quidam tamen in codicibus deprauatis, quamuis omnino immunes, munificibus tamen adnumerantur. Tituli præterea nonnulli, sicuti de excusationibus, pene integri Græcè sunt editi, quos indoctus aliquis (vt apparet) in Latinum transtulit. Sed & hæc (vt opinor) & alia pleraque nostras aliquando vigilias desyderãt, quas vtique nos (modò vita suppetat, ac modo paululum quid ocij contingat) nimium quàm libenter tribuemus: sed prius tamen philosophiæ satisfaciendum, cui nunc totos (vt scis) penitusque nos tradidimus. Erit opus omnino Bartholomæi Sozini Senensis doctoris excellentis, immo verò planè singularis, opera nobis & consilio, quem equidem Papinianum alterum videor audacter posse appellare seculo nostro. Vale.

caius. † vrbicum

Venuleus. Mauritianus. Terentius Clemens. Africanus. Florẽtinus. Tertyllianus. Iustus. Tryphonianus. Callistrat⁹. Menãder. Modestin⁹. Tarrũtius Paternus. Macer. Arcadius. Rufinus. Anthus P. Furius. Maximus. Hermogenianus.

BIU Cujas

Rubricæ Digesti veteris.

DIGESTI VETERIS RVBRICAE CENtum quinque & quinquaginta continentur. LXV. carminibus sequentibus, eo textis artificio, vt præter principale intentum, aliquid sententiæ videantur habere: quorum declarationem mox subiunximus.

Et primo primi libri.

IVs. & origo patent. leges quoque parte priori.
Constituit. status. ac alienus. adoptat. & est res.
Dátque senatores. consul. prætorius. vrbis.
Sunt quæstor. prætor. vigilum præfectus. habendi.
Officium pariter proconsulis vtile noscas.
Vult his augusti. præses. vel Cæsaris addi.
Censor Alexandri. ius mandat. & assidet inde.

De iustitia & iure. De origine iuris ciuilis, & omnium magistratuum, & successione iuris prudentũ. De legibus senatusque consultis, & longa consuetudine. De constitutionibus principũ. De statu hominum. De his, qui sui vel alieni iuris sunt. De adoptionibus, emancipationibus, & aliis modis, quibus ius patriæ potestatis soluitur. De rerum diuisione, & qualitate. De senatoribus. De officio consulis. De officio præfecti prætorio. De officio præfecti vrbi. De officio quæstoris. De officio prætoris. De officio præfecti vigilum. De officio proconsulis & legati. De officio præfecti augustalis. De officio præsidis. De officio procuratoris Cæsaris, & rationalis. De officio iuridici Alexandriæ. De officio ei', cui mandata est iurisdictio. De officio assessorum.

Secundi libri rubricæ.

Est iurisdictio. statuens in parte secunda.
Si quis ius dicens. vocat in ius. non ierit tunc.
Iusit lex vt eant qui sunt in iure vocati.
Eximat hos nemo. leges quos sat dare cogunt.
Si noxalis agat. per quem fit. cautio sisti.
Feriat. edendo. pactum. si transigat vllus.

De iurisdictione omnium iudicum. Quod quisque iuris in aliũ statuerit, ipse eodem iure vtatur. Si quis ius dicenti non obtemperauerit. De in ius vocando. Si quis in ius vocatus non ierit: siue quis eum vocauerit quem ex edicto non debuit. In ius vocati vt eant, vel satis aut cautum dent. Ne quis eum qui in ius vocatur, vi eximat. Qui satisdare cogantur: vel iurato promittant, vel sue cõmittantur promissioni. Si ex noxali causa agatur, quemadmodum caueatur. De eo per quem factum erit quò minus quis iudicio sistat. Si quis cautionibus iudicio sistendi causa factis non obtemperauerit. De feriis & dilationibus, & diuersis temporibus earum: & ex quibus causis feriæ non impediuntur. De edendo. De pactis. De transactionibus.

Tertij libri rubricæ.

Postulat. infamat. procurat nomine terna.
Gesta negotia sunt his atque calumnia iuncta.

De postulando. De his qui notantur infamia. De procuratoribus & defensoribus. Quod cuiusque vniuersitatis nomine, vel contra eam, agetur. De negotiis gestis. De calumniatoribus.

Quarti libri rubricæ.

Restituit quarta. metus. & dolus. & minor hic sunt.
Deminuit. maior. alienat. & arbiter hinc est.
Nautæ caupones stabularius abdita reddant.

De in integrum restitutionibus. Quod metus causa gestũ erit. De dolo malo. De minoribus. xxv. annis. De capite minutis. Ex quibus causis maiores. xxv. annis in integrum restituantur. De alienatione mutandi iudicij causa facta. De receptis arbitris: & qui arbitrium recipiunt, vt sententiam dicant. Nautæ, caupones, stabularij, vt recepta restituant.

Quinti libri rubricæ.

Iudiciis quinta. exhæres quæritur. petit hæres.
Si pars hæredis. fic possessoria poscat.
Iungas hæredem fideicommissa petentem.

De iudiciis, & vbi quis agere vel conueniri debeat. De inofficioso testamento. De petitione hæreditatis. Si pars hæreditatis petatur. De possessoria hæreditatis petitione. De fideicommissaria hæreditatis petitione.

Sexti libri rubricæ.

Vindicat & sexta. tractans de Publiciana.
Vegictalis ager aut emphyteuticus est hic.

De rei vindicatione. De Publiciana in rem actione. Si ager vectigalis vel emphyteuticarius petatur.

Septimi libri rubricæ.

Dans vsumfructum pars septima. crescere. cedit.
Amittatur. res quæ consumenda. petatur.
Dat seruis operas. habitatio. si cauet vtens.

De vsufructu, & quemadmodum quis vtatur fruatur. De vsufructu accrescendo. Quãdo dies vsusfructus legati cedat. Quibus modis vsusfructus vel vsus amittatur. De vsufructu earũ rerum quæ vsu consumuntur, vel minuuntur. Si vsusfructus petatur, vel ad alium pertinere negetur. De operis seruorum. De vsu & habitatione. Vsufructuarius quemadmodum caueat.

Octaui libri rubricæ.

Vtere seruitiis octaua parte locatis.
Prædia dant vrbes. & rus. communia multis.
Ni mihi seruitium bene vindico. perdere possum.

De seruitutibus. De seruitutibus vrbanorum prædiorum. De seruitutibus rusticorum prædiorum. Communia prædiorum, tam vrbanorum quàm rusticorum. Si seruitus vindicetur, vel ad alium pertinere negetur. Quemadmodum seruitus amittatur.

Noni libri rubricæ.

Quadrupedem nona dabit. Aquiliam quoque legẽ.
Effundunt multi. noxalis vt actio detur.

Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. Ad legem Aquiliam. De his qui deiecerunt, vel effuderunt. De noxalibus actionibus.

Decimi libri rubricæ.

In decima fines regis. ac erciscere posses.
Diuisis tandem communibus. exhibeamus.

Finium regundorum. Familiæ erciscund. Communi diuidundo. Ad exhibendum.

Vndecimi libri rubricæ.

Vndecima iudex interrogat. itur ad ipsum.
Seruos corrumpunt. fugitiuos. alea. mensor.
Funera cum sumptu. debes inferre sepulchro.

De interrogationibus in iure faciendis, & interrogatoriis actionibus. De quibus rebus ad eundem iudicem eatur. De seruo corrupto. De seruis fugitiuis. De aleæ lusu, & aleatoribus. Si mensor falsum modum dixerit. De religiosis, & sumptibus funerũ. De mortuo inferendo, & sepulchro violato vel inædificando.

Duodecimi libri rubricæ.

Res credit. iurans in litem pars duodena.
Condico ob causam. cui turpis causa supersit.
Ac indebita si sint. condices sine causa.

De rebus creditis, & si certum petatur. De iureiurãdo, siue voluntario, siue necessario, siue iudiciali. De in litem iurando. De condictione ob causam data, causa non secuta. De condictione ob turpem causam, vel inhonestam, vel iniustam. De condictione indebiti. De condictione sine causa.

Tredecimi libri rubricæ.

Tredecimam furti. & legis condictio tangit.
Tritica. dant loca certa. statuta pecunia si sit.
Cõmoda. cum reliquis dabit actio pignoris ampla.

De condictione furtiua. De condictione ex lege. De condictione triticaria. De eo quod certo loco dari oportet. De constituta pecunia. Commodati, vel contra. De pigneratitia actione, vel contra.

Decimiquarti libri rubricæ.

Exercet. iactum bisseptima. & institor hic est.
Actio quæ tribuit patet ac aliena potestas.
Ne dentur natis Macedonia lex vetat æra.

De exercitoria actione. Ad legem Rhodiam de iactu. De institoria actione. De tributoria actione. Quod cum eo qui in potestate aliena est, negotium gestum esse dicetur. Ad senatusconsultum Macedonianum.

Decimiquinti libri rubricæ.

In decimaquinta describo peculium. & annum.
Post de in rem verso. quod iussu iungere fas est.

De peculio,

BIU Cujas

Rubricæ Digesti veteris.

De peculio. Quando de peculio actio annalis est. De in rem verso. Quod iussu.

Decimi sexti libri rubricæ.

In sexta decima mulier lege Velleianum.
Compensare vetant leges. si depositum sit.

Ad senatusconsultum Velleianum. De compensationibus. Depositi vel contra.

Decimi septimi libri rubricæ.

Septima post decimam mandatum. pro socio dat.

Mandati, vel contra. Pro socio.

Decimi octaui libri rubricæ.

Octauadecima tibi vendo. diem adiiciendo.
Committens. hæres vendit. rescindo. periclum.
His exportandos debes adiungere seruos.

De contrahenda emptione & venditione: & de pactis inter emptorem & venditorem: & quæ res vendi non possunt. De in diem addictione. De lege commissoria. De hæreditate vel actione vendita. De rescindenda venditione, & quãdo ab ea discedatur. De periculo & commodo rei venditę. De seruis exportandis: vel si ita seruus venierit, vt manumittatur: vel contra.

Decimi nonilibri rubricæ.

Emptum post decimam nona. locat. æstimat. actor.
Res permutatas. præscriptis addito verbis.

De actionibus empti & venditi. De locato & conducto. De æstimatoria actione. De rerum permutatione. De præscriptis verbis, & in factum actione.

Vigesimi libri rubricæ.

Pignora pars vicena tibi dabit, ac hypothecas.
Post pignus tacitum. sunt quæ res. qui potiores.
Distrahitur pignus. tandem quoque soluitur illud.

De pignoribus & hypothecis: & qualiter ea contrahuntur: & de pactis eorum. In quibus causis pign⁹ vel hypotheca tacite cõtrahitur. Quæ res pignori vel hypothecæ obligari possunt. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur: & de his qui in priorum creditorum locum succedunt. De distractione pignorũ vel hypothecarum. Quibus modis pign⁹ vel hypotheca soluitur.

Vigesimi primi libri rubricæ.

Edictum ædilis tractat vicesimaprima.
Euincam. si res quæ venditur, excipiatur.

De ædilitio edicto & redhibitoria actione. & quanto minoris. De euictionibus, & duplæ stipulatione. De exceptione rei vẽditæ & traditæ.

Vigesimi secundi libri rubricæ.

Vsuras. fœnusque. probat vicenasecunda.
Instruit. & testes simul ignorantia duplex.

De vsuris & fructibus & causis & omnibus exceptionibus & mora. De nautico fœnore. De probationibus & præsumptionibus. De fide instrumentorum & amissione eorum. De testibus. De iuris & facti ignorantia.

Vigesimi tertij libri rubricæ.

De sponsalibus. & ritu docet antesuprema.
Ius. pactum. fundus dotalis iungitur istis.

De sponsalibus. De ritu nuptiarum. De iure dotium. De pactis dotalibus. De fundo dotali.

Vigesimi quarti libri rubricæ.

Vltima coniugibus donat. diuortia tangens.

De donatiõibus inter virũ & vxorẽ. De repudiis & diuortiis.

Finis titulorum Digesti veteris.

LEGES MVLTIPLICES DIGESTI VETERIS, aut difficiles, aut singulares, subiectis annotatæ carminibus: quibus præter legum ipsarum verba immixtum est nihil.

Res. quod Nerua. metum. de rebus. prædia. centum.
Ex empto. prætor. si quis. Pomponius. arbor.
Si dominus. mater. vinum. mulier. bona. frater.
Testatrix. pacta. repeti. tria. dolia. lecta.
Imperium. diuus. si fundum. venditor. eius.
Si pars. extat. vbi. si mandato. grege. fundi.

Sunt hæ difficiles satis hoc in codice leges.
Ne careas lege: carmina nostra lege.
Efficitur restis ex grammate quoque priore:
Qua leges istas nectere mente queas.

Declaratio sex primorum carminum.

Res. lex est in tit. de pign. quæ incipit, res hypothecæ.
Quod Nerua. depos. quam Bar. solenniter repetiit.
Metum. 3. de eo quod metus causa. maxime in. §. volenti.
De rebus. de arbi. de qua dicit Bar. in. l. & an eadem. §. actiones. ff. de excep. rei iudica. Nescio alibi casum.
Prædia. de actio. empti. hanc legas vt intelligas.
Centum. de eo quod certo lo. quæ re vera videtur difficilis.
Ex empto. de actio. emp. hanc si placet tene menti.
Prætor. de iur. om. iu. de edendo. quando actio de pec. est anna. cum similibus.
Si quis. si quis iudicij. de alie. iud. mu. de qua dicit Bar. nescio alibi. adde. l. si quis libertatem. de pe. hære. quæ re vera difficilis est. applicari etiam potest. l. si quis id. de iurisd. om. iud. & si quis intentione. de iudi. cum similibus multis.
Pomponius. 1. & 2. de nego. gest. & fami. ercisc.
Arbor. communi diui. quam satis difficilem inueni legendo. affinis est huic lex, arboribus. de vsufruc. &c.
Si dominus. de præscriptis verbis. quam dicit. Bart. esse notandam.
Mater. de inoffi. test. quæ est de numero damnatarum.
Vinum. de rebus credi. quæ licet fortè non sit difficilis, est tamen vtilis: cum lætificet eor hominis. not. glo. l. j. de peri. & com. rei ven.
Mulier. de lege commiss. Alibi inuenietur. rara enim non est.
Bona. bona fides depos. & de act. emp. Aduerte, aliqui asseuerant quòd mulier bona. sit lex vnica, quæ est de iure do. Sed cũ mulier bona sit rara auis: inde non est facienda lex: vt no. glo. in l. ex his. ff. de leg.
Frater. de condict. indebi. difficilis est, & de numero damnatarum.
Testatrix. si seruitus vindicetur. quæ sit, per te iudicetur.
Pacta. de contrahen. empt. quam cum obscuris pone.
Repeti. quibus mo. vsusfruc. amittatur. ista per te videatur.
Tria. tria prædia. de serui. rusti. prædio.
Dolia. de contrahen. emp. in hac tuum vinum repone.
Lecta. de rebus credi. aliàs si cer. peta. difficilis, & de damnatis.
Imperium. de iurisd. om. iudi. materiam habet arduam.
Diuus. de in integ. resti. quam Barto. dicit singularem. adde. l. diu⁹. de offi. præsi. cum si.
Si fundum. manda. de qua dicit Barto. ibi not. finem huius. l. quam nescio alibi.
Venditor. de hæredi. vel actio. ven. similes huic inuestiga.
Eius. de rebus cre. aliàs si cer. peta. difficilis, & de cœtu damnatarum.

Hoc dico propter illa carmina triuialia.

Damnetur mater. damnetur lectaque. frater.
Damnetur Gallus. damnetur filius. eius.

Mater. lecta. frater. eius. sunt in hoc volumine, & in nostris versibus comprehensæ.
Gallus. ff. de libe. & posth. Filius. aliàs, filium. C. fam. er.
Si pars. de inoffi. testamento. hanc videre memento.
Extat. de eo quod metus causa. quam non bene explicat glo. si Bar. creditur.
Vbi. de edendo. & de in diem addic.
Si mandato. manda. quæ non est alibi, secundum Bart. in l. j. de noua.
Grege. de pign. maxime in. §. cum pignori.
Fundi. de contrahen. emp. & de actio. empti.

Leges istas quibus plures alias (nominibus etiam non mutatis) annectere posses: Restis in carminum capite prætenta, in mente tua colliget: & ne hinc abeant retineat. Quam nulla vnquam vi posse dissolui speramus. Si enim funiculus triplex difficile ruimpitur: extra de treuga & pace. c. j. longe difficiliori restis ista sex funiculis seu chordulis compacta ruptioni subiecta erit.

Supradictis paucas annectamus oportet: nõ carmine quidem, sed soluto sermone: cum diuersis diuersa sint cordi.

IVrisgentium. de pactis. prolixa est, & prolixè per doctores exposita. Huic adiunge. l. lege Aquilia si deletum. ad legẽ Aquiliam, de qua dicit Bar. Domini, ista lex est singularissima.

BIU Cujas

Index titulorum.

OFficiũ.de rei vindi.possent hic applicari.l.olympico.de seruui.vrb.præ.&.l.ossa.de relig.& sup.fu. cũ similib⁹ plurimis.

HAeredes,familiæ erciscũ.notabilis & singularis,si legem accipias vsque ad finem dicit Bar.

ADmonendi.de iureiurand.singularis est admodum. in hanc copiosos Bartolus edidit commentarios. Baldus similiter & alij in materia iuramenti. Omitto leges huic loco applicabiles: vt sunt,Auunculo.de condict. sine causa. Antiqui. si pars hære.pet. cum multis similibus.

NOn solum de ritu nupt.casus singularis,secundum Ny.

NEratius. de petitione hæred.de ser.cor. de relig. & sump.fu. &c. Nauta.caupo.stabu.posset hic locari:& plures aliæ lectione & scitu dignæ.

EX parte fami.ercisc.non reperitur alibi casus dicit Ny. in.l. quid ergo.§.sufficit.ff.de contra.actio.tute.adde.l.elegãter.de dolo malo.de condic.indeb.de pign.act.Quid bonitatis habent, videas rogo iuris amator.Sed præsertim huic loco applices.l.ea lege.§.locaui.locaui.quã dicunt doctores singularem.iuncta.l. æquissimum.de vsufru.&.l.ædiles.de ædil.edict.cum similibus.

SI de dote.de iure do. singularis : vt vult Bart.in.l.j.C. de iure fisci.Adde.l.sicuti.§.sed si quæritur. si seruitus vindice. quam etiam dicit Barto.singularem.

CVm miles.de alie.iudi.mutan.fortis & singularis, quam Bar. dicit se nescire alibi.

HAeres. de iudi. sæpe allegata, vbi de materia sortiendi forum ratione contractus vel quasi.

ARgentum. commo. lex est à multis cupita.l. aquã. quemadmo. serui. amit. hic applicare bonum esset,vt vinum (de quo supra) lymphatum bibatur. Nam turbare ferunt fortia vina caput.

PApinianus.de inoffi.testa. multa complectẽs singularia. & est difficilis,præsertim.in.§.quarta.

PRoponebatur. de iudic.cui annectas si libeat.l. præcipiunt. de ædilitio edic.

VIdeamus.de in litem iuran.de loca.de vsu.Vir.ad Vellei.istic applicare : non erit in vanum (credo) laborare.&.l. vindicantem. de euictio. quæ tangit regulam notabilem teste Bar. Quem de euictione tenet actio : eundem agentem repellit exceptio. cum si.

IVstissime.de ædil.edict.vbi notatur hominem esse preciosissimam & dignissimam creaturarum.

SI mulier.ij.§.ex asse.de iure do.Iste.§.non est alibi,secundum Barto.in.l.sancimus.in princ.C.ad Trebellianum.

Explicit quarũdam legũ & difficilium & singulariũ cõgeries:quas nouaserie in vnum cogendas duximus : vt nouo easipsas studio non sine voluptate & admiratione legant & teneant (si illis corde sedeat) huius ciuilis censuræ studiosi. Si quid autem lectione dignum conspexerint: collectorem suis adiungant precibus.

Implacata suos cum Parca resoluerit artus:
Spiritus ætherei transuolet alta poli.

TITVLI DIGESTI VETERIS SERIE ALPHABETICA disposiți: quò facilius hac in arte tyrunculi eos inuenire possint.

A

ACtionibus empti & venditi. 1802
Adoptionibus & emancipationibus. 100
Ad exhibendum. 1176
Ad legem Aquiliam. 1055
Ad legem Rhodiam de iactu. 1459
Ad senatusconsultum Macedonianũ. 1493
Ad senatusconsultum Velleianum. 1574
Aestimatoria actione. 1884
Aedilitio edicto. 1958
Aleatoribus. 1213
Alienatiõe iudicij mutãdi causa facta. 616

C

CAlumniatoribus. 466
Capite minutis. 584
Certi condictione. 1233
Communia prædiorum, tam vrbanorum quàm rusticorum. 1014
Commodati,vel contra. 1406
Cõmuni diuidundo. 1159
Compensationibus. 1596
Cõdictiõe causa data,causa nõ secuta. 1306
Condictione ob turpẽ causam. 1322
Condictione indebiti. 1326
Condictione sine causa. 1368
Condictione furtiua. 1371
Condictione ex lege. 1379
Condictione triticiaria. 1380
Constitutionibus principum. 84
Constituta pecunia. 1393
Cõtrahenda emptione & venditiõe. 1724

D

DEpositi,vel contra. 1602
Dilationibus. 235
Diuortiis & repudiis. 2218
Distractione pignorum. 1944
Dolo malo. 503
Donationibus inter virum & vxorẽ. 2178

E

EDendo. 241
Eo per quem factum erit quò minus quis iudicio sistat. 218
Eo quod certo loco dari oportet. 1383
Eo quod metus causa gestum erit. 477
Euictionibus. 1997
Exceptione rei venditæ & traditæ. 2037
Exercitoria actione. 1449
Ex quibus causis maiores.25.annis in integrum restituantur. 590

F

FAmiliæ erciscundæ. 1124
Feriis & dilationibus, & diuersis temporibus earum. 235
Fide instrumentorum. 2083
Fideicommissaria hæreditatis petitiõe. 818
Finium regundorum. 1119
Fugitiuis. 1211
Fundo dotali. 2173

H

HAereditate vel actione vendita. 1771
His qui deiecerit vel effuderit. 1092
His qui notantur infamia. 338
His,qui sunt sui vel alieni iuris. 95

I

IN diem addictione. 1759
In integrum restitutionibus. 472
In ius vocando. 183
In litem iurando. 1300
Inofficioso testamento. 715
Interrogatoriis actionibus. 1191
In ius vocati vt eant, aut satis vel cautum dent. 197
In quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahatur. 1924
In rem verso. 1554
Institoria actione. 1468
Iudiciis, & vbi quis agere vel conueniri debeat. 672
Iudicio finium regundorum. 1119
Iureiurando. 1272
Iuris & facti ignorantia. 2095
Iurisdictione omnium iudicium. 163
Iure dotium. 2125
Iustitia & iure. 53

L

LEge commissoria. 1768
Lege Rhodia,de iactu. 1459
Legibus senatusquecon. & longa consuetudine. 72
Locati & conducti. 1845

M

MAndati,vel contra. 1628
Minoribus.25.annis. 530
Mortuo inferendo,& sepulchro ædificando. 1232

N

NAutæ,caupones,stabularij,vt recepta restituant. 661
Nautico fœnore. 2066
Negotiis gest. 411
Ne quis eum qui in ius vocatus est,vi eximat. 198
Noxalibus actionibus. 1098

O

OFficio adsessorum. 157
Officio consulis. 124
Officio eius cui mãdata est iurisdictio. 153
Officio iuridici. 152
Officio præfecti augustalis. 141
Officio præfecti prætorio. 125
Officio præfecti vrbi. 126
Officio prætorum. 130
Officio præfecti vigilum. 131
Officio proconsulis & legati. 134
Officio præsidis. 142
Officio procuratoris Cæsaris. 151
Officio quæstoris. 128
Operis seruorum. 948
Origine iuris, & omnium magistratuum, & successione prudentium. 62

P

PActis. 254
Pactis dotalibus. 2161
Peculio. 1505
Periculo & commodo rei venditæ. 1789
Petitione hæreditatis. 747
Pignoribus & hypothecis. 1903
Pigneratitia actione. 1422
Possessoria hæreditatis petitione. 818
Postulando. 328
Publiciana in rem actione. 866
Præscriptis verbis. 1887
Probationibus. 2069
Procuratoribus & defensoribus. 356
Pro socio. 1684

Q

QVãdo diesvsusfructꝰ legati cedat. 927
Quando de peculio actio ãnalis est. 1551
Quæ res pignori obligari nõ possunt. 1926
Quemadmodũ seruitutes amittãtur. 1040
Qui potiores in pignore habeantur. 1929
Qui satisdare cogantur &c. 201
Quibus modis pignus vel hypothe. 1949
Quibus ex causis maiores.25.an. 590

Quibus mo-

BIU Cujas

Digesti veteris.

Quibus modis vsusfructus vel vsus amittatur. 928
Quibus rebus ad eundē iudicē eatur. 1204
Quod cum eo qui in aliena potestate &c. 1489
Quod cuiuscumque vniuersitatis nomine, vel contra eam agatur. 404
Quod iussu. 1571
Quod quisque iuris in alium statuerit, ipse eodem iure vtatur. 176

R

Rebus creditis. 1233
Receptis arbitris: & qui arbitrium recipiunt, vt sententiam dicant. 624
Rei vindicatione. 820
Religiosis, & sumptibus funerum. 1218
Rerum diuisione, & qualitate. 114
Rerum permutatione. 1886
Rescindenda venditione. 1784
Restitutione in integrum. 472
Ritu nuptiarum. 2106

S

Senatoribus. 119
Senatusconsul. Macedoni. 1493
Seruis exportandis. 1798
Seruitutibus. 969
Seruitutibus vrbanorum prædiorum. 977
Seruitutibus prædiorum rusticorum. 996
Seruo corrupto. 1205
Seruis fugitiuis. 1211
Si ager vectigalis id est emphyteuticarius petatur. 879
Si seruitus vindicetur &c. 1025
Si vsusfructus petatur, vel ad alium pertinere negetur. 944
Si certum petetur. 1233
Si ex noxali causa agatur, quemadmodum caueatur. 214
Si mensor falsum modum dixerit. 1215
Si pars hæreditatis petatur. 808
Si quadrupes pauperié fecisse dicatur. 1051
Si quis in ius vocatus non ierit. 194
Si quis ius dicenti non obtemperauerit. 182
Si quis cautionibus iudicio sistendi causa factis non obtemperauerit. 221
Sponsalibus. 2103
Statu hominum. 86

T

Testibus. 2084
Transactionibus. 312
Tributoria actione. 1479

V

Vsufructu, & quemadmodum quis vtatur fruatur. 880
Vsufructu accrescendo. 920
Vsufructu earum rerum quæ vsu consumūtur. 940
Vsu & habitatione. 949
Vsufructuarius quemadmodum caueat. 958
Vsuris. 2039

FINIS.

LEGES OMNES DIGESTI VETERIS HIC ORDINE ALPHABETICO ponuntur: vt si quando ineptus aut mendosus sit titulus, legem quam quæris promptam habeas.

A

Ab ea parte.de proba. 2071
Ab emptione.de pac. 309
Abesse reipub. causa. ex qui. cau.ma. 610
Ab hostibus autē.ex qui.cau. ma. 594
Absens reus.de procur. 400
Actio de æstimato.de æsti.act. 1884
Actio neg.gest.de nego.gest. 464
Actioni redhibitoriæ.de ædil.edic. 1992
Actione depositi.depo.vel contra. 1621
Actione distrahitur.pro socio. 1713
Actiones de seruitutibus.si ser.vin. 1025
Actoris procurator.de procura. 367
Ad certam partem.de seruitu. 971
Adeo morte socij.pro socio. 1706
Adeò quidem.de iurisdi.om. iudi. 169
Ad eos qui.commo.vel contra. 1420
Ad exhibendum.ad exhiben. 1190
Ad fidem rei.de testi. 2091
Adhuc interesse. de vsuf.& quemad. 897. A.§. Iulianus
Adiri etiam. de offi. præfec.vr. 128
A diuo Pio.de ri.nup. 2120
Ad legatum.de procura. 397
Admonendi sumus.de iureiur. 1293
Adoptio enim.de adop. 105
Adoptio non iure.de adop. 112
Adoptiones.de adop. 113
Adoptare.de offi.iuri. 152
Adoptare quis.de adop. 112
Adoptiuus filius.de ri.nup. 2109
Adoptiuum patrem.de in ius vo. 186
Adoptiuum quoque.de iure do. 2127. B. nunc est.§. Iulianus libro
Ad peremptorium.de iudi. 708
Ad personas.de iureiur. 1283
Adquirent.de pac. 278
Adrogato patrefamilias.de adopt. 112
Ad rem mobilem.de procu. 395
Ad res donatas.de ædil.edic. 1994
Aduersus mensorem.si men.fal.mo.di. 1215
Aduersus sententiam.de recep.arb. 645
Aduersus testamentum. de inoffic. testa. 745
Aede sacra de contra.emp. 1755
Aedificia.com.præ. 1014
Aedificia.de ser.vrb.præ. 981
Aediles aiunt.de ædi.edict. 1983
Aediles.de ædil.edicto. 1973
Aedium autem.de peculio. 1529
Aemilius Larianus.de mino.25.an. 575
Aequissimum.de vsufructu. 889. C.§. sed si.in verbo æquissimum
Aequissimum de eo per quem fact. erit. 218
Aequum prætori.de instito.act. 1468
Agaso.si quadru.pau.fe.di. 1054
Agri ciuitatum.si ager vecti. 879
Agri vsufructu.de vsufru. & quemadmo. 894
Αἱ μεταγενέστεραι de constitu.prin. 86
Ait lex.ad legem Aquiliam. 1066
Ait prætor.de neg.gest. 413
Ait prætor.de eo quod me.cau. 477
Ait prætor.de mino.25.an. 539
Ait prætor qui.ex qui. cau.ma. 601
Ait prætor.nau.cau.sta. 661
Ait prætor.de Publi.in rem ac. 866
Ait prætor.de seruo cor. 1205
Ait prætor.1.de iureiur. 1272
Ait prætor.2.de iureiur. 1275
Ait prætor.commo.vel contra. 1406
Ait prætor.quod cum eo qui. 1489
Aliàs autem.de iureiur. 1284
Alias si ex stipulatu.de in lit.iur. 1305
Aliena res.de pig.ac. 1432
Alienatio cum fit.de contrah.empt. 1751
Alienationes enim.familiæ erciscun. 1130
Alio loco.de eo quod cer.lo. 1383
Alioquin quid dicemus.de cōtrahen.emp. 1729
Aliquando etiam.de tribu. 1487
Aliquando licet.ad senatusconsul.Velleia. 1583
Aliquādo mandare.de offi.proconsul. 136
Aliter atque.de contrahen.empt. 1729
Aliud est si pater.de pac.dota. 2166
Alius dumtaxat.de tribu.act. 1488
Altius ædes.si ser.vin. 1036
Amissæ nauis.de lege Rho. 1464
Amissione.de capi.mi. 586
Ancillarum etiam.de peti.hære. 789
Animi potius.de ædil.edict. 1995
Annus autem.de calūn. 470
Ante litem.de procura. 361
Ante omnia.de proba. 2077
Antiqui libero.si pars hære.pe. 812
An vnus ex sociis.si seruitus vindi. 1035
An vsusfructus.de vsufru. & quemadmo. 913
A principe.de postulan. 337
Apud filiumfamil. de offic.præto. 130
Apud Labeonem.de præscrip.ver. 1899
Apud vetustiores.de offic.præfect.vig. 131
Aquam quæ.quemadmo.ser.amitt. 1047
Aquiliana stipulatio.de transa. 314
A quo.de rei vindi. 856
Arbiter ex compromisso.de recep.arb. 660
Arbiter ad ferendam.de recep.ar. 659
Arbiter diuidendæ.de distrac.pign. 1947
Arbiter ita.de recep.arb. 653
Arbiter iudicij.de recep.arb. 632. A.nunc est.§. l.& si qua.
Arbiter intra.de recep.arb. 657
Arbiter kalendis.de recep.arb. 657
Arbitri diuidundæ.de distrac.pign. 1948
Arbitro.qui satisda.cog. 208
Arbitro quoque.fami.erciscun. 1159
Arbitrum familiæ.fami.erciscun. 1150
Arbitraria actio.de eo quod cer.loco. 1384
Arbitrio iudicis.de dolo malo. 519
Arbor quæ in confinio.communi diui. 1171
Arbores vi.de vsufru. & quemadmodū. 915
Arboribus euulsis.de vsufruct.& quemadmo. 885
Arboribus quoq;.de contrahen.emp. 1748
Arethusa.de sta.ho. 91
Argentarius.de eden. 252
Argentarium.de iudi. 698
Argentum commodatum.commo.vel contra. 1420
Aristo ait. de rerum diui. 119
Aristo ait.de re.permu. 1887
Aristo Neratio.quæ res pig.ob.non possi. 1928
Aristo respondit.de ri.nup. 2114
Arrogato patrefam.de adop. 112
At cum hæres.de peculio. 1536
Athletas autem.de his qui no.infa. 342
At qui natura de nego.gest. 438
At si quis impediat.de relig.& sum.fu. 1223 nunc incipit Et si
Atilicinus.de pact.do. 2166
At vbi vi.de peti.hære. 780
A tutore.de rei vin. 860
Aut adfinitate.de procura. 362
Aut alium.de alie.iudi.mu.cau.fa. 617
Aut in id dabitur.de eo quod metus causa. 497
Aut longa peregrinatio.de procur. 362
Aut religionis.de procura. 362
Aut si ante.de rei vin. 844
Aut si mutua.de eo quod cer.lo. 1388
Aut si valetudinem.de procurato. 360
Auunculo nuptura.de condi.sine cau. 1370
Auus neptis.de pact. 294
Auus neptis nomine.de iure dotium. 2159
Auus pactus est. de pact.dota. 2164
Auxilium de mino.25.an. 573
Ἀξίωσις de leg.Rho. 1465

Barbarius.

BIU Cujas

Index legum

B

BArbarius.de offi.præto. 130
Bębius Marcellus.de pac.dota. 2170
Bene eſt.de re.cre.1233.aliàs. E re.
Beneficium imperatoris.de cõſti.princi. 86
Benignius.de legi.ſenatuſqueconſ. 77
Bina mancipia.communi diui. 1176
Binas ędes.de ſerui.vrb.præd.980.nunc incipit, Gaurus.
Binas quis ædes.de ſerui.vrb.præd. 994
Bona fides.depo.vel contra. 1625
Bona fides.de act.emp. 1842
Bona fide.ad ſenatuſconſul.Vellei. 1591
Bona fide.de noxa.act. 1103
Bonitatis æſtimationem.de euictio. 2002
Boué qui cornu petit.de ędilitio edict.1986
Breuiter. de offi.præfect.præto. 125

C

CAecus iudicandi.de iudi. 677
Cæteræ itaque res.fami.erci. 1127
Cæterarum quoque.de vſu & habita. 951
Cæterum cum.de rei vin. 844
Cæterum ſine.de vſu & ha. 950
Caius Seius.de pig.act. 1444
Caius Seius.de vſur. 2046
Capitis minutio.de capi.mi. 584
Capitis deminutionis.de capi.minu. 589
Caro & corium.qui.mo.vſusfruc.amit. 939
Caſsius Longinus.de ſena. 120
Caueri.communia prædi.tam vrb. 1015
Celſus ait.de recep.arbi. 640
Celſus ſcribit.ad exhiben. 1181
Celſus ſcribit.de relig.& ſump.fu. 1227
Celſus filius.de reſcin.ven. 1784
Cenſus & monumenta.de proba. 2072
Centum Capuæ.de eo quod cer.lo. 1390
Certum eſt.de re.cre. 1241
Certi condictio.de re.cre. 1243
Certo generi.de ſerui.ru.præ. 1001
Circa eum.de proba. 2074
Circa inofficioſi.de inoffi.teſta. 741
Ciuitas mutui.de re.cre. 1258
Ciuitates.quod cuiuſcunque vni. 410
Claudius ſelix.qui po.in pig. 1940
Clauibus traditis.de contrahen.emp. 1755
Cognitio de ſuſpectis.de offic.eius cui manda.eſt iuriſdi. 156
Coiri ſocietatem.pro ſocio. 1485
Colonus.loca.& condu. 1883
Commemorationé.de probationibus.2083
Commodare poſſumus .commo. vel contra. 1417
Communis libertus.de in ius vocan. 194
Communis ſeruus.1.communi diui. 1174
Communis ſeruus.2.communi diui. 1175
Communi diuidundo. 1. communi diui. 1163
Communi diuidundo. 2. communi diui. 1176
Communi diuidundo.communi diui. 1159
Compenſatio eſt.de compen. 1596
Comprehenſum.de contrahen.emp. 1748
Compromiſſum.de recep.arb. 624
Condictione ex cauſa.de condic.fur. 1371
Confeſsionibus.de inter.act. 1199
Congruit.de offi.præſidis. 147
Conſenſiſſe autem.de iudi. 673
Conſiliariis.de offi.adſeſ. 159
Conſtitui poteſt.quod cuiuſcũque vni.411
Conſulari.de ſenato. 119
Continet igitur.de eo quod me.cau. 477
Contra etiam.de ſenatuſc.Mace. 1497
Contra iuris.de pactis. 290
Contra legem.de legi.ſenatuſquecon. 80
Contra quoque.de relig.& ſump.fu. 1228
Contrahitur hypotheca.de pig. 1906
Controuerſia.de tranſac. 325
Conuentio generalis.de pigno. 1903
Conuentionum autem.de pactis. 258
Conuenit mihi.de contrahen.emp. 1750
Conueniri.de pac.dot. 2162
Corrumpitur animus.de ſer.cor. 1210
Creditor acceptis.qui po.in pig.ha. 1930
Creditor.de pig.act. 1431
Creditor fundum.de act.emp. 1843
Creditor iudicio.de pig.act. 1446
Creditor mandatorem.manda.vel contra-1680
Creditor prædia.de pigno. 1918
Creditor qui.de re.cre. 1257
Creditor qui.de re.cre. 1258
Creditor qui ſciens.quę res pi.ob.non poſ. 1929
Creditor qui prior.qui po.in pig.ha. 1937
Creditor qui prædia.de diſtra.pig. 1944
Creditor qui iure.de diſtrac.pig. 1948
Creditoris arbitrio.de diſtrac.pi. 1946
Creditorem.de ſenatuſcon.Mace. 1504
Creditore qui de mutua.de iureiur. 1299
Cui conſequens eſt.dẽ peculio. 1525
Cui dens abeſt.de ædil.edic. 1963
Cui corum.de poſtulan. 334
Cui iuriſdictio.de iuriſ.omni.iudicum. 163
Cui pacto.de ſer.ex. 1799
Cui res.de acti.emp. 1831
Cui vſusfructus.de vſufr.& quemad. 918
Cui vſus.de vſu & ha. 950
Cuicumque igitur.de inſti.act. 1469
Cuius ædificium.de ſerui.vrb.præ. 988
Cuiuſcunque fundi.de vſufru.& quemad. 915
Cum ab eo.de contrahen.emp. 1742
Cum adoptio.de adop. 102
Cum ad præſens.de re.cre. 1263
Cum alicui.de nego.geſt. 443
Cum alius ab alio.de vſufruc.accre. 927
Cum alter.de compenſa. 1599
Cum apparebit.loca & condu. 1875
Cum Aquiliana.de tranſac. 315
Cum à te pecuniam.de dolo ma. 524
Cum arbor.de lege Rhodia. 1462
Cum autem fundi.de rei vin. 854
Cum autem redhibitio.de ædil.edic. 1971
Cum colono.qui.mo.pig.vel hypo. 1958
Cum controuerſia . manda . vel contra . 1683
Cum conuenit.de pigno. 1917
Cum de conſuetudine.de legi.ſenatuſquecon. 83
Cum debitor.in qui.cau.pig. 1926
Cum debitore.de pig.act. 1441
Cum de ætate.de proba. 2073
Cum de indebito.de proba. 2078
Cum de in rem verſo.de vſur. 2044
Cum de lege.de proba. 2075
Cum depreſſa.de le.Rhod. 1465
Cum de ſerui.de ope.ſer. 949
Cum domini horreorum.loca. & condu. 1879
Cum dos filiæ.de pac.dota. 2163
Cum dotis cauſa.de iure do. 2145
Cum dotem.de iure do. 2155
Cum duo.de condic.indebi. 1337
Cum duo ſerui.de in diem addic. 1766
Cum duobus.pro ſocio. 1698
Cum ea conditione.de euict. 2031
Cum eiuſdem generis. de ædil.edic. 1982
Cum eo qui.de ſerui.vrba.prædio. 980
Cum eo tempore.loca.& condu. 1857
Cum emptor.de reſcin.ven. 1785
Cum eſſent.de ſerui.ruſti.prædio. 1010
Cum & forte.de act.emp. 1839
Cum & ſortis.de pig.act. 1442
Cum ex pluribus. de qui.re.ad eun. iud.eatur. 1205
Cum filiuſa.de.re.cre. 1252
Cum fructuarius.de vſufr.& quemad. 917
Cum fundus.cõmunia prædi.tam vrb.1020
Cum fundus.de re.cre. 1259
Cum fundus. loca.& condu. 1846
Cum fundus.de euic. 2019
Cum fundo.de ſerui.ruſti.prædi. 1012
Cum furioſus.de iudi. 695
Cum furti.de in lit.iuran. 1305
Cum gregis.qui. mo.vſusfru. 939
Cum hæredis.ſi pars hære.pe. 816
Cum hæreditas.de peti.hære. 806
Cum hæreditaté.de hære.vel act.ven.1777
Cum hic ſtatus.de dona. 2200
Cum hi quibus.de tranſact. 317
Cum idem.de peti.hære. 806
Cum igitur.de ſtatu homi. 86
Cum indebitum.de cõdic.indebi. 1360
Cum in diem.de in diem addic. 1767
Cum in diuerſis.de reli.& ſump.fu. 1231
Cum in eo.de pac. 300
Cum in ea cauſa.de ædil.edic. 1994
Cum in fundo.de iure do. 2157
Cum in lege.de contrahen.emp. 1734
Cum in plures.loca.& condu. 1881
Cum in rem.de rei vin. 859
Cum interdum.de inſti.act. 1469
Cum in venditione.de cõtrahẽ.emp. 1739
Cum in venditione.de euic. 1998
Cum is qui.de peti.hære. 801
Cum is qui.de condic.indebi. 1346
Cum iudicio.de vſuris. 2039
Cum lege Iulia.de recep.arb. 657
Cum legitime.de ſtatu homi. 92
Cum lex.de legi.ſenatuſquecon. 78
Cum liberi.de his qui deie.vel effu. 1097
Cum loca.de relig.& ſump.fu. 1229
Cum mancipium.de ædil.edic. 1990
Cum mandatu.de mino.25.an. 561
Cum mandatu.manda.vel contra. 1648
Cum manu ſata.de cõtrahen.emp. 1758
Cum maritus.de pac.dota. 2170
Cum mater.de inoffi.teſta. 743
Cum mihi redhibeas.de ædil.edic. 1989
Cum miles.ex qui.cau.maio. 608
Cum miles.de alie.iudi.mu.cau.fa. 623
Cum minor quam quinque & viginti. de mino.25.an. 568
Cum multi.ſi pars hære.pe. 815
Cum nepos.de adop. 102
Cum non prægnans.de his qui no. infami. 353
Cum pater teſtamento.de nego.geſt. 446
Cum pater.de iure do. 2135
Cum pater.de pact.dota. 2164
Cum patrifamilias.de vſur. 2056
Cum pecunia.de vſufruct.ea.re. 944
Cum pecuniam.de nego.geſt. 461
Cum plures.de euict. 2035
Cum pœna.de recep.arb. 655
Cum poſt diuortium.de iure do. 2153
Cum poſt mortem.quando act.de pecu.an. eſt. 1553
Cum poſterior.de diſtract.pign. 1945
Cum prætor.de iudi. 679
Cum prior.de diſtra.pign. 1944
Cum probatio.de proba. 2071
Cum putarem fami.erci. 1146
Cum quædam.de iuriſdi.omn.iu. 174
Cum quidam cauiſſet.de vſur. 2050
Cum quis in iudicio.ſi quis in ius vocatus non ierit. 196
Cum quis mortis.de condic.cau.da. 1318
Cum quis perſuaſerit.de dolo malo. 526
Cum quid mutuum.de reb.cre. 1238
Cum ſane.de his qui deie.vel effu. 1094
Cum ſecundus.de diſtract.pign. 1945
Cum ſeruus communis.de noxa.act. 1118
Cum ſeruus.de condict.cau.da. 1320
Cum ſeruus tenet.ad exhibendum. 1189
Cum ſeruus extero.manda.vel cõtra. 1673
Cum ſeruo dominus.de contrah.emp.1749
Cum ſex menſes.de ædil.edicto. 1992
Cum ſingulis.de vſufr.accre. 927
Cum ſocietas.pro ſocio. 1718

BIU Cujas

Cum socij.communi diui. 1171
Cum soluendæ.de distract.pigno. 1945
Cum sponsus.de Pub.in rem act. 876
Cum tabernam.de pigno. 1923
Cum tacitum.de proba. 2070
Cum tamen à curatore.de senatusconsul. Mace. 1501
Cum venderem.loca.& condu. 1860
Cum venderes.de contrahen.em. 1748
Cum venderet.de ser.expor. 1802
Cum venditor.de leg.commiss. 1768
Cum vitiosè.de pigno. 1919
Cum vir vxori.de iure do. 2144
Cum vsufructuario.de vsufruct.& quemad. 918
Cum vsumfructum.quibus modis vsusfru. amit. 938
Cum vxor virum.de iure do. 2160
Curator furiosi.de peculio. 1529
Curatores.de offic.procu.Cæsa. 152
Curent magistratus.de testi. 2094
Custodiam autem.de peri.& com.rei ven. 1791

D

DAmno commisso.fami.ercis. 1131
Damus aut.de condi.indebiti. 1357
Datio possessionis.de ac.em. 1805
De ætate eius.de mino.25.ann. 580
De ætate.de interro.act. 1196
De aqua per rotam.communia prædio.tam vrb. 1014
Debet autem.de ædil.edict. 1975
Debet exercitor.nau.cau.sta. 669
Debitor à creditore.de pigne.act. 1444
Debitor meus.nego.gest. 432
Debitor mulieris.de iure do. 2137
Debitor pactus.de pigno. 1922
Debitor si pecuniam.de compensati. 1601
Debitor vsurarius.de vsur. 2045
Debitoris absentis.qui.mod.pign. vel hypoth. 1949
Debitrix mulier. ad senatusconsul. Velle. 1591
Debuit enim.de his qui no. 353
De communi seruo.communi diui. 1175
De die ponenda.qui satisda.cog. 206
De die reddendæ dotis.de pac.do. 2165
Dedi tibi pecuniam.de condi.cau.da. 1307
Dedi tibi pecuniam.de cond.cau.da. 1321
De eo autem.de iudi. 688
De eo exhibendo.ad exhiben. 1187
De eo quod vxoris.de dona. 2216
Definitio peculij.de peculio. 1512
Definitione peculij.quando de pec.actio est an. 1553
Defuncta fructuaria.de vsufruc.& quemadmo. 914
De fructibus quoque.de donatio. 2192
De his controversiis.de transa. 315
De his rebus.de recep.arb. 659
De illo Pompo.pro socio. 1689
De illo videndum.de noxa.act. 1111
De iure personarum. de his qui sunt sui &c. 95
De lege commissoria.de lege cõmiss. 1770
De modo etiam agrorum.finium regũ.1122
Denique.de ritu nup. 2107
Denique concubinam.de pign. 1908
Denique diuus Seuerus.de mino.25.an. 531
Denique in eo.de vsu & ha. 952 nunc incipit Inque eo.
Denique quicunque.quemadmo.ser. amit. 1050
Denique si emptor.ex quib.cau.maio. 598
De peculio.de tribu.act. 1487
Deperditum.de peti.hære. 777
De periurio.de in lit.iur. 1306
Depositum est.depo.vel contra. 1603
Depositi nomine.de peculio. 1512
Deposui apud.de peculio. 1539
Deprecatio.de leg.Rhod. 1466
De pretio vero.de Pub.in rem actio. 871
De qua re.de iudi. 711
De qua re.de inoffi.testa. 735
De quibus causis.de legi.senatusquecõ. 81
De re filiorum.de transact. 324
De rebus.de recep.arb. 658
De seruitutibus.si serui.vin. 1025
De seruo.de calum. 472
Destitisse.de mino.25.an. 560
Destitisse.de iudi. 678
De tuo etiam.manda.vel contra. 1637
Dicere autem sentẽtiam.de recep.ar. nunc est.§.l.qualem 635.B.
Diem functo.de offi.adsess. 158
Diem functo.loca.& condu. 1859.C.nunc est.§. Papinia.l.sed addes
Diem proferre.de recep.arb. 643
Die sponsaliorum.depo.vel contra. 1622
Diligenter igitur.manda.vel contra. 1630
Dirimitur matrimonium.de diuor. 2218
Diuisionis.de pactis. 301
Diuortium autem.de diuor. 2218
Diuortium non est.de diuor. 2219
Diuortio facto.de nego.gest. 454
Diuturna.de legi.senatusquecon. 83
Diuus Antoninus.de in integ.resti. 475
Diuus Hadrianus.de vsu & ha. 957
Diuus Hadrianus.dẽ diuor. 2220
Diuus Marcus.de ritu nup.2120 nũc est.§. In libro.l.qui in prouincia
Diuus Marcus.de offi.præsi. 147
Diuus Pius.de peti.hære. 748
Diuus Pius.de serui.ru.præ. 1003
Diuus Pius rescripsit.de ser.fugi. 1212
Diuus Seuerus.de iur.do. 2139
Diuus Traianus.de feriis. 240
Diui fratres.de relig.& sump.fun. 1230
Dolia in horreis.de contrah.empt. 1756
Doli verbum.de ser.cor. 1207
Dolo malo.de ser.cor. 1206
Dolóve malo.de dolo ma. 525
Dolus est si quis.manda.vel contra. 1666
Dominus fructuario.de vsufruc.& quemad. 913
Dominus horreorum. loca.& condu. 1878
Dominus seruum.de ser.cor. 1211
Dominus testamento.de cõdict.inde. 1358
Domini neque.de contrahen.emp. 1743
Dominum qui iussit.quod iussu. 1573
Domum emi.de contra.emp. 1747
Domo pignori.de pig.act. 1433
Dotale prædium.1.de fun.do. 2175
Dotale prædium.2.de fun.do. 2176
Dote propter illicitum.de ritu nupt. 2122
Dotem à patre.de iur.do. 2137
Dotem quæ.de iure do. 2136
Dotis appellatio.de iure do. 2125
Dotis causa.de iure do. Ibidem.
Dotis fructum.de iure do. 2128
Dotis promissio.de iur.do. 2152
Dummodo certus.de procur. 357
Duo secundũ Tyberim.de præscrip.verb. 1901
Duo societatem.pro socio. 1719
Duobus reis.de iureiur. 1287
Duorum prædiorum. communia prædio. tam vrb. 1015

E

EAdem &.de pigne.act. 1432
Eadem oratione.de feriis. 236
Ea igitur.de pig.act. 1431
Ea lege.loca.& conduc. 1876
Ea quæ à marito.de dona. 2214
Ea quæ commẽdandi.de cõtrah.emp. 1743
Ea quæ falsa.de his qui no.infa. 353
Ea vero quę in nominibus.pro socio.1684
Eas obligationes.de capi.mi. 589
Eatenus tamen.de insti.act. 1471
Edictum de interrogationibus. de inter. act. 1193
Edictum quod.de iudi. 704
Edicto cauetur.in ius voca.vt eant. 197
Egi ius illi.si ser.vin. 1036
Ego puto.de eo quod me.cau. 478
Eius qui in prouincia.de reb.credi. 1268
Eius rei quæ.de rei vin. 851
Ei apud quem.depo.vel contra. 1614
Ei fundo.de seruitu. 976
Ei incumbit probatio.de proba. 2069
Ei qui partes.de peti.hære. 805
Ei qui pignori.de seruitu. 976
Ei quoque.ex qui.cau.maio. 593
Electio vero.de noxa.act. 1112
Eleganter.de condic.indebi. 1335
Eleganter.de pigne.act. 1436
Emancipari de adop. 111
Emancipatum.de senato. 121
Emptio & venditio.de rescin.ven. 1785
Emptor prædium.de rei vin. 859
Emptor prædij.de pactis. 302
Emptori duplam.de euict. 2012
Emptori nominis.de hęre.vel act.vẽ. 1777
Emptori post euic.de euict. 2031
Emptorem noxali.de act. emp. 1813.A.§. Idem libro.
Emptorem probare.de proba. 2070
Eo iure vtimur.in qui.cau.pig. 1924
Eo nomine.de insti.act. 1463
Eo tempore.de peculio. 1545
Eos qui in patria.de ri.nup. 2123
Eos qui ius luminis.de serui.vrb.prędi. 995
Eos terminos.fini.regun. 1123
Epistola qua.de pact. 306
Equum tibi.ad.l.Aquil. 1092
Equis per fideicommissum.de vsur. 2045
Equis per fideicommissum.de vsur. 2063
E re.de reb.cred. 1233
Ergo cautio.de vsufru.ea.re. 940
Ergo secũdũ eum.de serui.ru.præ. 999
Ergo hic & insolidum.de senatusc.Mace. 1497
Ergo omne ius.de legi.senatusquecon. 84
Ergo sciendum.ex qui.cau.maio. 601
Ergo secundum.de serui.rust.præ. 999
Erit ergo.de fun.do. 2174
Error facti.de iur.& fac.igno. 2099
Est differentia.in qui.cau.pig. 1926
Est enĩ vsusfru.de vsufru.& quẽadmo. 881
Est & hæc.de seruitu.vrb.prædi. 978
Est & hæc species.de cond.sine cau. 1368
Est receptum.de iurisdi.om.iudi. 172
Et acti etiam.pro socio. 1695
Et alterutro.commo.vel contra. 1415
Et ancillarum.de peculio. 1530
Et Aristoni.manda.vel contra. 1664
Et Atilicinus.de serui.rusti.prædio. 1011
Et clientes.de vsu & habi. 950
Et ego ex conducto.loca.& condu. 1849
Et eleganter.de dolo malo. 507
Etenim quocunque.de mino.25.an. 538
Et ex diuerso.de rei vin. 846
Et generaliter.de calum. 468
Et generaliter.de noxa.act. 1114
Et generaliter.de ædil.edict. 1986
Et generaliter.de ædil.edict. 1973
Et hæc distinctio.loca.& condu. 1871
Et hæredi.de pact. 278
Etiam cæcus.de adop. 102
Etiam direpto.de fun.do. 2175
Etiam ei qui.de mino. 580
Etiam ex nudo.de vsur. 2056
Etiam infantem.de adop. 113
Etiam in fundo.de ædil.edic. 1990
Etiam matris.de proba. 2075
Etiam partis.de vsufru.& quemad. 909
Etiam quod naturà.de compensa. 1597
Etiam si alij.de iure do. 2133
Etiam si patre.de mino. 568
Etiam si concubinam.de ritu nup. 2120

BIU Cujas

Index legum

Et iam si querela.de inoffi.testa. 729
Etiam si in rem.de iureiur. 1275
Etiam si putauit.de peti.hære. 757.A.B.nũc est.§.Idem
Etiam superficies.qui po.in pig. 1940
Et ideo.de legi.senatúsquecon. 75
Et ideo.de legi.senatúsquecon. 78
Et ideo maius.de offi.proconſ. 138
Et ideo procurator.de procu. 357
Et ideo non poteſt.de procura. 403
Et ideo.ſi ſer.vin. 1028
Et ideo eleganter.de condict.fur. 1375
Et ideo.de inſti.act. 1473
Et ideo ſi pater.de pecu.nunc incipit,Ideóque. 1542
Et ideo & ſi.de in rem ver. 1560
Et ideo ſi ſocius.pro ſocio. 1690
Et ideo prætextu.loca.& cond. 1860
Et ideo bona.de dona. 2216
Et in contraria.de vſur. 2060
Et in perpetuum. de procura. 357
Et ita de hæreditate.pro ſocio. 1686
Et ita de facto.nau.cau.ſta. 664
Et legati proconſulum.de offi.procóſu. 141
Et liberi hominis.de contrah.emp. 1725
Et licet libera.de conſti.pe. 1399
Et licet poſtea.de iure do. 2133
Et neque per ſe.de ædil.edic. 1971
Et nihil intereſſe. de in rem ver. 1562
Et nihil intereſt.de ri.nup. 2119
Et non tantum.de peti.hære. 766
Et poſt edictum.de iudi. 710
Et poſt lit.conteſta.fa.er. 1129
Et poſt rem iudicatam.de tranſact. 315
Et primo quidem.ad ſenatuſcóſ.Velle. 1575
Et puto officio.fa.er. 1130
Et quæ nondum.de pigno. 1912
Et quamquam.de contrahen.empt. 1745
Et quandocumque.de capi.mi.589.nunc incipit vt quandoque.
Et quantum intereſt.de ædil.edict. 1962
Et quia hoc.de interro.act. 1194
Et quia nec.de iuriſd.om.iudi. 166
Et quia plerumque.pro ſocio. 1486
Et quicquid fuerit.pro ſocio. 1689
Et qui data.ex qui.cau.maio. 592
Et quidé inſolidũ.de his q deic.vel ef. 1094
Et quidem ſine.de hære.vel act.ven. 1777
Et qui duas.de ſerui.vrb.præ. 994
Et qui in foro.de procura. 357
Et qui negotiis.de poſtulan. 335
Et qui vxores.de adop. 110
Et quod ſoluerit.de contrah.emp. 1732
Et ſeruorum.de ſta.homi. 88
Et ſi condemnatus.de noxa.act. 1115
Et ſi conſenſum.de contrah.empt. 1731
Et ſi conſularis.de procura. 393
Et ſi diſpares.de in diem addic. 1764
Et ſi duo ſint.de peculio.1523. nunc incipit, Sed ſi.
Et ſi fideiuſſor.de pactis. 281. nunc incipit, Sed ſi.
Et ſi forte.ſi ſer.vin. 1028
Et ſi is qui.de diſtract.pig. 1947
Et ſi non omnes.communi diuidun. 1166
Et ſi pauciores.ſi pars hære. 813
Et ſi poſt tres.ſi quis cautionibus. 228
Et ſi prætor.de of.eius cui man.eſt iuriſ. 156
Et ſi pubes.de adop. 111
Et ſi qua alia.de recep.arb. 631
Et ſiue quid.ex qui.cau. maio. 606
Et ſi quid.de hære.vel act.ven. 1778
Et ſi quis.de relig.& ſump.fune. 1223
Et ſi ſine dolo. de mino. 25. an. 542. A. §. Hodie.
Et ſi tradideris.de vſufr.accre. 924
Et ſi vno.de act.emp. 1834
Et ſi vſuſfructus.vſufr.quemad.ca. 962
Et ſuum hæredé.de pact.270.A. nunc eſt.§. Marcellus.
Et tertium.de iudi. 709
Euictus autem.de euict. 2011
Euicta hæreditate.de peti.hær. 806
Euicta re.de euict. 2034
Euicta re.de euict. 2002
Euictis agris.de vſur. 2052
Eum actum.de neg.geſt. 436
Eum debere.de ſerui vrb.præ. 993
Eum pro quo.de in ius voc. 192
Eúmq; cũ ædili.de peri.& com.rei vẽ. 1796
Eum quem. de iudi. 714
Eum qui à furioſo.de Pub.in rẽ act. 869.A. §.Marcellus.
Eum qui.de ſta.ho. 94
Eum qui.de iuriſdi.om.iudi. 172
Eum qui emit.de in diem addict. 1761.A.§. Idem Iulianus.
Eum qui Epheſi.de conſtitu.pecu. 1395
Eum qui ex ſua.de mino.25.annis. 581
Eum qui inofficioſi.de inoffi.teſta. 738
Eum qui inſulam.de iudi. 697
Eum qui iurauit.de iureiur. 1291
Eum qui rem.commo.vel contra. 1415
Eum qui ſe.quod cum eo qui in alie. 1492
Eum qui.qui pot.in pig.hab. 1941
Eum qui voluntatem.de probatio. 2077
Ex adoptiuo.de adop. 110
Ex annuo.de dona. 2192
Ex argento.de condic.fur. 1376
Ex cauſa furtiua.de condict.fur. 1372
Excepta capitis.qui.mo.vſuſſruct. 935
Exceptio.de excep.rei ven. 2038
Ex conducto.loca.& condu. 1853
Ex compromiſſo.de recept.arbi. 624
Ex conſenſu.de relig.& ſump. 1219
Ex contractu.de actio.emp.& ven. 1841.A. l.Lucius.ibi,Paulus reſpon.
Ex contrario.pro ſocio. 1689
Ex duobus fratribus.de nego.geſt. 444
Ex ea cauſa.de poſtulan. 336
Ex ea cauſa.de peculio. 1506
Ex ea ſtipulatione. de condict. ob. tur.cau. 1324
Ex eo quod prohibet.de teſti. 2093
Exempla.de eden. 254
Ex empto actione.de actio.empt. 1810
Ex facto ferebatur,aliàs quærebatur. de nego.geſt. 446
Ex facto quæritur.de peculio. 1547
Ex hac lege.ſi quadru.pau.fe.di. 1054
Exhæredatum.de his qui not.infa. 355
Ex hæreditate.fami.erci. 1158
Exhibere.ad exhiben. 1177
Ex his omnibus.de condict.inde. 1358
Ex his quæ.de legi.ſenatúſquecon. 74
Ex hoc edicto.de eo per quem fa.erit. 219
Ex hoc edicto.de alie.iu.mu.cau.fa. 622
Ex hoc iure.de iuſti.& iur. 58
Exigere.de iudi. 707
Exiſtimo poſſe.de contrahen.empt. 1749
Ex mandato.manda.vel contra. 1647
Ex meo aquæductu.de ſerui.ru.præ. 1006
Ex mille.de euict. 2027
Ex omnibus cauſis.de offi.præſidis. 146
Ex ordine occurrit.de fideic.hęre.poſſ. 818.
Ex parte hæres.familiæ erciſcundæ. 1148
Exportandus.de ſer.expor. 1798
Ex quacumque. ſi quis in ius vocat.non ierit. 195
Ex quibus cauſis.de condic.inde. 1357
Ex re fructuarij.de vſufru.& quẽadmo. 902
Ex ſylua cædua.de vſufru.& quemad. 885
Exſtat enim.de eo quod me cau. 487
Extra territorium.de iuriſdi.om.iu. 175

F

FActa redhibitione.de ædil.edic. 1994
Facturus. de orig.iur. 62
Familiaria.de relig.& ſump. 1219
Fatuo.de poſtulan. 334
Fideicommiſſum.de condict.inde. 1364
Fideiuſſor cõuentus.de diſtract.pign. 1944
Fideiuſſor imperitia.de nego.geſt. 451
Fideiuſſor impetrauit.de pig. 1919
Fideiuſſor quamuis.manda.vel contra. 1672
Fideiuſſor qui pignora.de pig. 1905
Fideiuſſor.qui ſatiſda.cog. 201
Fideiuſſoris autem.de pactis. 280
Fideiuſſorem.mandati vel contra. 1672
Filiam ſenatoris.de ſenato. 123
Filius à patre.de petitione hæredi. 807
Filius emancipatus.de rit.nup. 2112
Filius non impeditur.de inoff.teſt. 739
Filiusfamiliàs.de iudi. 680
Filiusfamiliàs in publicis.de his qui ſunt ſui, vel ali.&c. 99
Filiusfa.defendit.qui ſatiſda.cog. 211
Filiusfamiliàs.de procur. 357
Filius legatum.de dolo malo. 526
Filiusfa.togam.de in rem ver. 1569
Filiusfa.miles.de ritu nupt. 2113
Filiifamiliàs.de petit.hære. 794
Filio,qui de inofficioſo.de inoffic.teſta. 733
Filio patroni.de ritu nup. 2118
Filiofami.vel ſeruo.de vſu & ha. 956
Filiofami.vni.de pecu. 1549
Filiofamiliàs.de ſponſa. 2105
Filiosfamiliàs.de adoptionibus. 100
Filium eũ definimus.de his qui ſunt ſui. 97
Filiũ habeo.de ſenatuſconſulto Mace. 1503
Filiamfa.duxit.de in rem ver. 1570
Finium regundorum.fini.regun. 1119
Fiſtulam.de ſer.vrba.præ. 985
Fiſtulas.ſi ſer.vin. 1036
Fiſtulas.de contrahen.emp. 1757
Flumine publico.de ſerui.ruſti.prędio. 1013
Fœminæ nuptæ.de ſena. 122
Fœminæ remotæ.de edendo. 254
Fœminis. de procurat. 382
Fœnerator.de nau.fœn. 2067
Foramen.de ſerui.vrba.præ. 991
Forte quod pictorem.de rei vind. 843
Frater à fratre.de condic.indebi. 1350
Fraus enim.de legi.ſenatúſquecon. 80
Fructus hominis,de ope.ſer. 949
Fructus non modo.de rei vin. 845
Fructus pendentes.de rei vin. 851
Fructus percipiendo.de vſur. 2065
Fructus rei eſt.de vſur. 2065
Fructuarius.quemad.ſer.amit. 1050.A.nũc incipit,Licet.
Fructuario.ſi vſuſſruct.peta. 947.C.§.Fructuario.
Fugitiui.de ſer.fug. 1212
Fundus dotalis.de fun.do. 2173
Fundus ille.de contra.emp. 1750
Fundus mihi.de ſerui.ruſti.prædio. 1009
Fundus mihi.fami.erciſ. 1143
Fundus qui dotis.fami.erciſ. 1156
Fundus qui Lucij.de reſcin.ven. 1787
Fundus.ſi vſusfruct.peta. 946
Fundi nihil.de act.empt. 1824
Fundi partem.de contrahen.empt. 1757
Fundi vſuſſruct.qui.mo.vſuſſruct. 933
Fundi vſu.de vſu & habi. 955
Fundo in diem.de in diem addic. 1767
Fundum cuius.de euict. 2018
Fundum dotalem.de fun.do. 2177
Fundum filiæ nomine.de iure dot. 2160
Fundum meum.de euict. 2005
Fundum mihi.de act.empt. 1809
Funeris impenſam.de reli.& ſump.fu. 1226
Funeris ſumptus.de relig.& ſum.fu. 1229
Funes.de act.empti. 1824
Furor quin.de ſponſa. 2104
Furti accipe.de his qui no.infa. 344

G.

GAius Seius.de pig.act. 1444
Gaius Seius. de vſuris. 2046
Gaurus.de ſeru.vrb.præ. 980
Gemma.ad exhiben. 1182

Generalis

Digesti veteris.

Generalis enim.de adop. 100
Generali mandato.de ri.nup. 2113
Generaliter.de offi.præsi. 145
Generaliter.de in ius voc. 191
Generaliter obseruari. de vsur. 2044
Genero inquit.de his qui no.infa. 347
Granaria.de act.em.& ven. 1825
Grege pignori.de pign. 1910

H.

HAbebat quis.de insti.act. 1474
Habere licere.de euic. 2024
Habitationum.de peri.& cõ.rei.ven. 1797
Habitator in aliena.de rei vindic. 856
Habitatores.loca.& condu. 1865
Hactenus tamen.de vsufru.& quemad. 883.
A.B.in verbo.hactenus.
Hactenus igitur.de constit.pe. 1397
Hæc actio.de edendo. 254
Hæc actio.de calum. 469
Hæc actio.1.si quadru.pau.fe.di. 1054
Hæc actio.2.si quadru.pau.fe.di. ibidem
Hæc actio.fi.regun. 1119
Hæc actio.fami.ercis. 1124
Hæc actio.ad exhiben. 1176
Hæc actio.de ser.cor. 1209
Hæc actio perpetua.si men.fal.mo.di. 1217
Hæc actio.de æsti.act. 1885
Hæc autem iura.de serui.vrb.prædio. 979
Hæc autem satisdatio.de adop. 107
Hæc condictio.de condic.indebi. 1366
Hæc ita si.de sponsa. 2103
Hæc ratio.de dona. 2178
Hæc,si res.de rei vin. 852
Hæc venditio.de contrahen.emp. 1727
Hæ actiones.ad senatusc on.Velle. 1582
Hæres absens.de iudi. 683
Hæres furiosi.de peti.hære. 804
Hæres seruum.de euic. 2025
Hæres socij.pro socio. 1694
Hæres viri defuncti.de nego.gesto. 452
Hæredẽ fideiussoris.manda.vel cõtra. 1645
Hæredes eius.fami.erc. 1137
Hæredibus tamen.de dolo malo. 517
Hæreditas.de peti.hære. 747
Hæreditas etiam.de peti.hære. 803
Hæreditatis vẽditæ.de hær.vel act.vẽ. 1783
Hæreditatem Cornelij. de hæred. vel act. ven. ibidem
Hanc legem.de contrahen.emp. 1732
Harum actionum.si ser.vin. 1030
Herennius.de sta.homi. 93
Herennius.de euict. 2026
Herennius Modest.1.de vsur. 2064
Herennius Modest.2.de vsur. ibidem
Hi enim non erunt.de ædil.edic. 1986
Hinc quæritur.de peculio. 1525
Hi qui fisci.de postulan. 337
Hi qui in prouincia.ex qui cau.ma. 612
His consequenter.fa.erci. 1131
His solis.de condic.indebi. 1357
His verbis.de adop. 106
Hoc apertius.ad leg.Aqui. 1069
Hoc autem sic.de hære.vel act.ven. 1778
Hoc colore.de inoffi.testa. 716
Hoc edictum.de mino.25.an. 530
Hoc edictum.quod quisque iur. 176
Hoc edictũ.ne quis eum qui in ius vo. 198
Hoc edictum.de nego.gest. 411
Hoc edictum.ex qui.cau.ma. 591
Hoc edictum.de his qui deie.vel effu. 1097
Hoc edicto.quod quisque iur. 177
Hoc edicto.de dolo malo. 503
Hoc edicto.de consti.pe. 1393
Hoc ita verum.de peri.& com.rei ven. 1791
Hoc iure vtimur.de euic. 2008
Hoc quod dictum est.de ser.vrb.prædi. 989
Hoc senatusc õsultũ.de vsufructu ea.re. 941
Hodie enim.de capi.mi. 586
Homo liber.de sta.ho. 93
Hominem certum.manda.vel contra. 1663
Huius edicti.de pac. 254
Huius edicti.ex qui.cau.ma. 590
Huius enim pecunia.qui po.in pig.ha. 1932
Huius quoque.de tribu.act. 1479
Huic enim.de iureiurando. 1285
Huic scripturæ.ad leg.Aquil. 1064
Huic stipulationi.vsufru.quemad.ca. 961
Hunc titulum.de postulando. 328

I.

ICtus fustium.de his qui no.infa. 354
Id est id quo.de act.emp. 1824
Id est vsque.de dolo ma. 516
Id est,vt.de pactis dot. 2166
Idem diuus.de condic.inde. 1327
Idem erit.de statu ho. 92
Idem erit.de insti.act. 1475
Idem est.ad senatusc on.Velle. 1587
Idem est.de vsufru.accre. 925
Idem est.vsufru.quemad.ca. 962
Idem est.fami.erci. 1136
Idem est si & ego.de iureiur. 1279
Idem est & in colono.pro socio. 1697
Idem est & in locatione.de act.emp. 1826
Idem est & si.si ager vecti. 880
Idem est & si.de rei vin. 845
Idem est & si solutis.de condic.indebi. 1327
Idem est & si.de consti.pe. 1397
Idem est & si.de consti.pe. ibidem
Idem est & si.manda.vel contra. 1645
Idem est & si.de noxa.act. 1111
Idem si ob stuprũ.de cõdic.ob tur.cau. 1323
Idem in duobus.de pac. 282
Idem Iulianus.de pe.hære. 794
Idem Iuris est.ad leg.Aquil. 1059
Idem iuris est.de compensa. 1599
Idem Neratius.de vsufruc.accre. 923
Idem Ofilius ait.de ædil.edic.1962.nũc incipit.item Ofilius
Idem Pomponius scribit.de recep.arb.629. C.§.Idem.
Idem Pomponius.de rei vin. 824
Idem Pompo.scribit(aliàs incipit,si frumẽtum.) 824
Idémque & si.de vsufru.& quemad. 896
Idémq; & in fundo.manda.vel contra. 1637
Idémque & Iulianum.de act.empti. 1839
Idémque est.de dona. 2181
Idémque est si.qui po.in pig. 1933
Idémque erit dicendum.pro socio. 1687
Idémque esse.de serui.vrb.præd. 994
Idemque iuris est.de pigne.act. 1423
Ideo condemnatus.de compensa. 1600
Ideo compensatio. de compen. 1596
Ideo in arbitrium.de eo quod cer.lo. 1387
Ideo quia antiquiores. de legi. senatúsquecon. 79
Ideóque amissa.de vsufru.accre. 923
Ideóque etiam.de relig.& sump.fu. 1227
Ideóque potest.de ritu nup. 2107
Ideóque si pater.de pecu. 1542
Ideóque si quis.de dolo ma. 506
Idonei non.de testi. 2090
Idque &.de act.emp.& ven. 1839
Id quod post emptionem. de peri.& cõ.rei vend. 1793
Id quod pupillorum.de compensa. 1602
Id quod sub conditione.de consti.pe. 1401
Id vestimentum.de peculio. 1529
Ignorãtia vel facti.de iur.& fac.igno. 2095
Ignorantis domini.de procura. 392
Ignorante quoque.de neg.gest. 465
Illicitas exactiones.de offi.præsidis. 143
Illud aut illud.de consti.pe. 1404
Illud dubitationis.de ritu nup. 2118
Illud eleganter.quod quisque iur. 180
Illud notandum.quod cuiuscũque vni. 407
Illud nullam.de mino.25.an. 565
Illud obseruandum.de offi.præsid. 148
Illud quærendum.pro socio. 1723
Illud quæritur.de euic. 1998
Illud quæsitum est.ad legem Aquil. 1079
Illud quoque.de peti.hære. 798
Illud quoque.de tribu.act. 1484
Illud sciendum est.si pars hær.pe. 813
Illud sciendum.de peri.& cõ.rei ven. 797
Illud sciendum.de ædil.edic. 1975
Illud verum est.de eo quod me.cau. 485
Immo & socer.de vsu & ha. 951
Immo magnæ.de legi.senatúsquecon. 83
Immo puto.si ser.vindi.1040.B.l.Si qua.§. immo.
Immo tunc locus.ad se.con.Velle. 1582
Impensa enim.de relig.& sum.fu. 1227
Impensa funeris.de relig.& sum.fu. 1231
Imperator Antoninus.de pactis. 310
Imperator Hadrianus.de sta.ho. 92
Imperator Seuerus.de his qui no.infa. 355
Imperator Seuerus.de in diem addic. 1766
Imperator Titus.de sta.ho. 89
Imperator Titus.de postulan. 336
Imperatores Antoninus.de transacti. 312
Imperatores Antoninus. de serui. ru. præ. 1003
Imperatores Antoninus.de proba. 2082
Imperatores.de offic.præfec.vig. 133
Imperatores.de pactis. 296
Imperatores.de serui.vrb.præ. 982
Imperatores Antoninus de cõtrahen. emp. 1752
Imperatores Titus. de mino.25.an.581.A.l. etiam.§.Imperator.
Imperium.de iurisdi.omnium iudicum. 163
Impuberes.de iur.& fac.igno. 2103
In actionibus.de his qui no.infa. 347
In actionibus.de in lit.iur. 1304
In adoptionibus.de adop. 102
In æstimationibus.de peti.hær. 802
In ambigua.de leg.senatúsquecon. 78
In ambiguis.de iur.do. 2155
In adrogatorem.de peculio. 1541
In bonæ fidei.de eo quod cer.lo. 1389
In bonæ fidei.de peculio. 1536
In causæ.1.de mino. 552
In causæ.2.de mino. 555
In causæ.de procura. 364
Incestæ nuptiæ.de ritu nup. 2119
Inciuile est.de legi.senatúsquecon. 79
In commodato.commo.vel contra. 1417
In communi diuidundo.cõmuni diui. 1159
In compensationem.de compensa. 1597
In compromissis.de recep.arb. 659
In condictione.de condic.fur. 1373
In consilium.de offi.adsess. 160
In creditore.de euict. 2013
Indebitam pecuniam.de condic.inde. 1356
Indebiti soluti.de condic.inde. 1331
In delictis.de noxa.act. 1099
Inde Neratius.ad leg.Aquil. 1067
In depositi actione.depo.vel contra. 1616
In diem addictio.de in diem addic. 1759
In diem debitor.de condic.inde. 1329
In eadem causa.ex qui.cau.maio. 593
In emptionibus.de pac. 300
In eo iure.de ritu nup. 2117
In eum ad quem.de relig.& sump.fu. 1226
In eum diem.de vsur. 2063
In eum qui.de calumniatoribus. 466
In eum qui.de in ius vo. 194
In eum qui.de insti.act. 1477
In exceptionibus.de proba. 2076
In fideicommissi.de vsur. 2040
In finalibus.fini.regun. 1123
In fundo alieno.de rei vin. 848
In furtiua re.de condic.fur. 1371
Ingenuum accipere.de sta.homi. 93
In hac actione.ad exhiben. 1177
In hac actione.de condic.triti. 1381
In hæredem autem.de calum. 469
In hæredem.de dolo malo. 525
In his quæ contra.de legi.senatúsquecõ. 77

In

Index legum

In hoc iudicium.de ser.cor. 1208
In hoc iudicium communi diui. 1169
In hoc iudicio.fami.ercis. 1142
In hominis vsufru.de ope.ser. 949
In huiusmodi.de contrahen.emp. 1730
In instrumentis.de in lit.iuran. 1306
In integrum restitutione.de minori.25. an. 561
Iniquissimum.de iur.& fac.igno. 2098
In iudicium.communi diui. 1169
In iudicio fami.erci.fami.er. 1153
In ius vocare.de in ius vo. 183
In ius vocari.de in ius vo. 184
In lege Aquilia.1.ad leg.Aqui. 1083
In lege Aquilia.2.ad legem Aquil. 1086
In lege fundi.de contrahen.emp. 1756
In lege locationis.loc.& condu. 1866
In legibus.de testi. 2090
In liberæ mulieris.de ritu nup. 2111
In modicis.de contrahen.emp. 1732
In multis.de sta.homi. 89
In naue Saufeij.loca.& condu. 1868
In nautica pecunia.de naut.fœ. 2066
In noxalibus.de noxa.act. 1115
Inofficiosum.de inoffi.testa. 716
In omni fere.de adop. 103
In omni parte.de iur.& fac.igno. 2097
In omnibus bonę fidei.de iudi. 697
In omnibus noxalibus.de noxa.act. 1099
In omnibus seruitutib.de seruit. 976
In operis.loca.& condu. 1865
In orbe Rom.de sta.homi. 92
In patrem cuius.de relig.& sump.fune.1227
In pecudum fructu.de vsur. 2056
In pecuniariis.de feriis. 240
In peremptorio.de iudi. 709
In persona.de pac. 292
In potestate.de sponsa. 2104
In prædiis rusticis.in qui.cau.pig. 1925
In priuatis.de iudi. 714
In proposita autem.pro socio. 1721
In publicũ.de ser.fug.1212.B.§.in publicũ.
In quam necesse est.de præscrip.verb. 1888
Inque eo.de vsu & habit. 952
In quibusdam.de nauti.fœno. 2068
In quo inerit.loca.& condu. 1857
In quorum finibus.de pigno. 1918
In rem actio.de rei vin. 836
In rem actionem.de rei vin. 866
In rem suam.de compensa. 1601
In re communi.de serui.vrb.præd. 989
In re furtiua.de condic.fur. 1373
In re hypothecæ.de fi.instru. 2084
In rebus cõmodatis.cõmo.vel contra.1419
In rebus dotalibus.de iure do. 2133
In rebus dotalibus.de iure do. 2155.B.C.§. Paulus.
In rebus nouis.de consti.prin. 85
In seruitute.de adop. 114
In speciali.de rei vin. 863
In sponsalibus.1.de sponsa. 2104
In sponsalibus.2.de sponsa. 2105
In sponsalibus.3.de sponsa. 2106
In stipulatione.de vsufru.ea.re. 943
Institor appellatus.de insti.act. 1468
Institor est.de insti.act. 1477
Instrumentorũ nomine. de fide instru.2083
Insulæ Italiæ.de iudi. 678
Insulam vno pretio.loca.& cond. 1880
Insulam hoc modo.de præscrip.verb. 1892
Insulam tibi.qui pot.in pig. 1939
In summa.communi diui. 1168
In summa.de condic.inde. 1365
Intantum vt & soli.de rerum diui. 117
Inter actum.de serui.rusti.præ. 1001
Inter causas.manda.vel contra. 1652
Inter Castellianum.de recep.arb. 658
Inter cohæredes.fami.ercis. 1151
Inter debitorem.de pac. 300
Interdum.de in rem verſ. 1565
Inter eos.qui.ex cau.ma. 610
Inter eos qui matrimonio.de dona. 2196
Inter litigantes.de iudi. 706
Inter minores.de in integ.resti. 476
Inter officium.de rei vin. 854
Inter omnes.qui satisda.cog. 210
Inter patrẽ & filiũ.de contrahen.emp. 1725
Inter seruitutes.de seruit.vrb.præd. 983
Inter socerum.de pac.dota. 2168
Inter virum & vxorem.1.de dona. 2210
Inter virum & vxorem.2.de dona. 2211
Interdum ex iustis.de iudi. 693
Interdum lex.de fun.do. 2173
Interdum pars.de vsufru.accre. 926
Interdum persona.de condic.inde. 1344
Interdum posterior.qui po.in pig.ha. 1932
Interdũ proprietarius.qui.mo.vsuffru. 935
Interdum tamen.de mino.25.an. 558
In testibus autem.de testi. 2085
In testimonium.de testi. 2093
Intra vtile.de mino.25.an. 576
In tradendis.communia prędi.tam vrb.1018
In traditionibus.de pac. 304
In tribus istis.de iudi. 680
In vendendo.de contrahen.emp. 1750
In venditione.de act.emp. 1836
In venditionibus.de contrahen.emp. 1728
Inuitam libertam.de ritu nup. 2112
Inuiti filij.de his qui sunt sui &c. 99
Inuiti testimonium.1.de testi. 2090
Inuiti testimonium.2.de testi. 2093
Inuitum autem.de serui.vrb.prædi. 978
In vrbe Ro.de sta.homi.aliàs orbe. 92
Ipsi quoque.de rei vin. 835
Is à quo fundus.de rei vin. 855
Is à quo seruus. de rei vin. 856. nunc est.l. A quo.
Is autem qui.ex qui.cau.maio. 593
Is cui hæreditas.de condic.inde. 1348
Is cuius nomine.de procura. 397
Is cuius.si ser.vin. 1038
Is cum quo.de peculio. 1549
Is qui amicitia.de nego.gest. 461
Is qui certo loco.de eo quod cer.loco.1391
Is qui debitorem.ne quis eũ qui in ius. 260
Is qui decepit.de dolo malo. 529
Is qui destinauit.de rei vin. 840
Is qui dolo.de rei vin. 862
Is qui duo.de serui.rusti.prædi. 1008
Is qui fugitiuum.de ser.fug. 1211
Is qui in aliena.de noxa.act. 1115
Is qui intulit.de relig.& sump. 1220
Is qui plusquam.de condic.inde. 1345
Is qui promisit.de pigno. 1923
Is qui reipublic.causa.ex qui. cau.maio. 613
Is qui reipublic.ex qui.cau.maio. 615
Is qui rem conduxit.loca.& condu. 1846
Is qui se obtulit.de rei vin. 841
Is qui vsumfruct.qui.mod.vsusfru.amit.937
Is qui vsumfruc.de noxa.act. 1107
Is quoque.de in ius vo. 187
Isti quidem. de eo quod me.cau. 479
Ita constante matrimonio. de iure dotium. 2135
Ita demum autem.de recep.arb. 646
Ita tamen.si ager vecti. 880
Ita vt omnes.manda.vel contra. 1662
Ita vt & si fur.commo.vel contra. 1417
Ita vulneratus.ad legem Aquil. 1088
Itaque cum separatim.pro socio. 1712
Itaque sicut.de ædil.edic. 1981
Itaque si hoc.de procura. 392
Itaque si seruum.ad legem Aquil. 1056
Itaque si accepto.de dolo malo. 525
Itaque tunc.de re.cre. 1264
Item ait prætor.ex qui.cau.maio. 599
Item claudus.de ædil.edic. 1964
Item cum testamento.de peculio. 1523
Item ei succurritur.ex qui.cau.maio. 594
Item eorum.quod cuiuscũque vniuer. 407
Item & ad litem.de procu. 317
Item ex diuerso.fami.ercis. 1132
Item exigit.de dolo malo. 518
Item hi qui.ex qui.cau.maio. 592
Item illa verba.de consti.pe. 1400
Item in potestate.de his qui sunt sui &c. 97
Item Labeo scribit.fami.erci. 1136
Item lapilli.de rerum diui. 116
Item liberatur.qui.mo.pig.vel hypo. 1951
Item magistri.de pac. 274
Item Mela.ad legem Aquil. 1061
Item Ofilius.de ædil.edicto. 1962
Item prædia.fami.ercis. 1129
Item pro patrona.in ius voca.vt eant. 197
Item quamuis.communi diui. 1168
Item quæritur.loca.& condu. 1850
Itémque si.de vsufructu,& quemad.896.A. §.Idémque.l.sed sicuti.
Item quia conuentiones.de pac. 257
Item quibus.de postulan. 335
Item quod dictum est.de in diẽ addic.1762
Item sic possunt.de serui.rust.præ. 997
Item si cum putaui.de neg.gest. 416
Item si filiusfa.de senatusco.Mace. 1497
Item si fundi.de vsufru.& quemad. 883
Item si non venierit.de pac.do. 2165
Item si obstetrix.ad legem Aquiliam. 1060
Item si pretio.loca.& condu. 1860
Item si res.de alie.iudi.mu.cau.fa. 619
Item si serui.de ædil.edic. 1976
Item si seruum.de Pub.in rem ac. 868
Item si suspectus.de procura. 362
Item si verberatum.de rei vin. 831
Item si vnus.de recep.arbi. 632
Item veniunt.de peti.hære. 769
Item videndum.de peti. 765
Iter nihil prohibet. communia prædi. tam vrb. 1021
Iter sepulchro.quemad.ser.amit. 1041
Itinere.de serui.rusti.prædio. 1007
Iubere cauere.de iurisdi.om.iudi. 165
Iudex datus.de iudi. 698
Iudex si male.de condic.indebi. 1344
Iudicem in prædiis.communi diui. 1173
Iudicium communi.fini.regun. 1223
Iudicium finium.fini.regun. ibidem
Iudicium soluitur.de iudi. 705
Iulianus ait.qui satisda.cog. 210
Iulianus ait.de iudi. 681
Iulianus ait.manda.vel contra. 1669
Iulianus autem.de iudi. 681
Iulianus & Marcellus.depo.vel cõtra.1620
Iulianus ex persona.de condic.fur. 1379
Iulianus lib.4.ex qui.cau.maio. 597
Iulianus lib.13. de resti. in integ. 474. B.§. sed si.in verbo.Iulianus.
Iulianus lib.6.de rei vin. 833
Iulianus lib.8.de rei vin. 847
Iulianus lib.15.de act.emp. 1816
Iulianus lib.16.de fun.do. 2173
Iulianus lib.8.de diuor. 2219
Iulianus scribit.de peti.hære. 790
Iulianus scribit.ad exhiben. 1184
Iulianus scribit.de relig.& sump.fu. 1227
Iulianus scribit.de senatusc.Mace. 1504
Iulianus scribit.de iure doti. 2134
Iulianus verum.de condic.indebi. 1362
Iunius Diophantus.de mino.25.an. 583
Iura constitui.de legi.senatúsquecon. 74
Iura nõ in singulas.de legi.senatúsquecõ.75
Iura prædiorum.quemadmo.ser.amit. 1041
Iure gentium.de ritu nuptia. 2125
Iure societatis.pro socio. 1723
Iure succursum.de iure do. 2127
Iuri operam.de iusti.& iure. 53
Iuridico.de offi.iuridi. 152
Iurisgentium.de pac. 260
Iuris ignorantia.1.de iur.& fac.igno. 2097
Iuris ignorantia.2.de iur.& fac.igno. 2099
Iurisiurandi.de iureiur. 1294

Ius

BIU Cujas

Digesti veteris.

Ius agnationis.de pac. 294.
Ius autem ciuile.de iusti.& iure. 59
Ius ciuile.de iusti.& iure. 58
Ius cloacæ.de seruitu. 971
Ius dicentis officium.de iur.om.iud. 163
Iusiurandum.de iureiur. 1272
Iusiurandum.de iureiur. 1283
Iusiurandum etiam.de iureiu. 1287
Iusiurandum.de iureiur. 1294
Iusiurandum à debitore.de iureiur. 1298
Ius pluribus modis.de iusti.& iure. 61
Ius publicum.de pac. 296
Ius singulare.de legi.senatusco. 77
Iusit imperator.de compensa. 1602
Iustitia est constans.de iusti.& iur. 60
Iustissime.de ædil.edic. 1988

L

LAbeo ait.de pac. 256
Labeo ait.j.de recep.arb. 624
Labeo ait.ij.de recep.arb. 642
Labeo ait.de serui.rusti.præ. 1000
Labeo ait.quemadmo.ser.amittatur. 1048
Labeo ait.de nau.fœ. 2066
Labeo etiam.de iureiur. 1298
Labeo scripsit.de contrahen.emp. 1732
Labeo lib.posteriorum. de cõtrahen.emp. 1744
Labeo scribit.de contrahen.emp. 1745
Labeo scribit.j.de ædil.edic. 1958
Labeo scribit.ij.de ædil.edic. 1995
Latinus Largus.de ædil.edic. 1992
Lecta est.de re.cre. 1264
Lectos emptos.de peri.& cõ.rei vẽdi. 1769
Legatus Cæsaris.de offic.præsi. 150
Legatus mandata.de offic.procon. 141
Legati proconsulis. Ibidem
Legatum in annos.de capi.demi. 589
Legatis quoque.ex qui.cau.maio. 592
Lege Aquilia.ad leg.Aqui. 1055
Lege fundo.de lege commis. 1779
Lege Iulia.de testi. 2090
Lege Iulia ita cauetur.de ri.nup. 2116
Lege Papia.de ritu nup. 2111
Lege Rhodia.delege Rhod. 1459
Legis Aquiliæ. ad le. Aquil. nunc incipit, Lege Aquilia.) 1055
Legis Aquiliæ.ad leg.Aquil. 1091
Legis virtus.de legi. senatusque con. 74
Legitima conuentio.de pac. 250
Legitimam hæreditatem.de peti.hære. 853
Lex Aquilia.ad legem Aquil. 1055
Lex est commune.de legi.senatusq; con. 72
Lex Iulia.de fun.do. 2173
Lex naturæ.de sta.homi. 93
Lex vectigali.de pigno. 1922
Liber homo.ad legem Aquil. 1063
Liber homo.ad legem Aquil. 1082
Libera peculij.de pecu. 1544
Liberalitatis.de vsur. 2050
Liberi hominis.de contrahen.emp. 1752
Liberum arbitrium.de adop. 110
Liberum est ei.de relig.& sump. 1221
Liberorum autem.de his qui no.insa. 348
Liberos qui.de capi.mi. 585
Liberos senatorum.de senato. 123
Libertas est.de sta.homi. 87
Libertinus libertinam.de ritu nup. 2107
Libertini sunt.de statu homi. 88
Libertus aduersus.de in ius vocan. 192
Libertus à patrono.de in ius vocan. 191
Liberti adsidere.de offic.adses. 158
Liberto.de nego.gest. 447
Libertum curatoris.de ritu nup. 2113
Libertum.de ritu nup. 2123
Licet autem prætor.de recep.arb. 631
Licet autem.de in diem addic. 1762
Licet deponere.depo.vel contra. 1619
Licet extra.de contrahen.emp. 1745
Licet fur paratus.de condic.fur. 1379
Licet gratis.nau.caupo.stabu. 667
Licet in popularibus.de procura. 383
Licet in prædiis.in qui.cau.pig. 1925
Licet malæ fidei.quemadmo.ser.amit. 1050
Licet manente.de pac.do. 2166
Licet minimam.de peti.hære. 754
Licet multo minus.de vsufru.& quẽad. 891
Licet prætor.de peculio. 1506
Licet soleat.de iur.do. 2140
Licet suo nomine.quẽadmodũ seruit.amit. 1050
Licet verum.de iudi. 704
Limenarchæ.de ser.fug. 1212
Lis nulla.de iudi. 677
Lite contestata.de vsur. 2060
Litis contestatæ.de nego.gest. 457
Litigatores.de recep.arb. 628
Litora quæ fundo.de contrahen.emp. 1745
Locatio & conductio.j.loca.& cõdu. 1845
Locatio & conductio.2. Ibidem
Locatio precarij.loca.& condu. 1846
Locare seruitutem.loca.& condu. 1874
Loci corpus.si seruitus vin. 1027
Locum autem religiosum.de vsufr.& quẽadmodum. 893
Locum in quo.de relig.& sump. 1218
Locum purum.de pign.act. 1447
Longa possessio.de mor.infe. 1234
Lucius & Titia.fami.ercis. 1147
Lucius Titius.de his qui no.insa. 354
Lucius Titius.de peti.hære. 802
Lucius Titius.de serui.rusti.prædio. 1012
Lucius Titius.de consti.pe. 1405
Lucius Titius.de exer.act. 1457
Lucius Titius.de insti.act. 1478
Luci⁹ Titi⁹ Sépronio.depo.vel cõtra. 1621
Lucius Titius cum haberet.depo.vel contra. 1624
Lucius Titius Publio.manda. vel contra. 1664
Lucius Titius.de act.emp. 1840
Lucius Titius.qui po.in pig. 1941
Lucius Titius.qui.mo.pig.vel hypo. 1957
Lucius Titius.de euict. 2000
Lumen.de serui.vrb.præd. 983
Luminum.de serui.vrb.prædi. 978

M

MAeuius.fam.ercis. 1157
Magistratum.de adop. 101
Magistratibus.de iur.om.iu. 171
Maiorem esse.de pac. 271
Mandasti filio.de neg.gest. 462
Mandata iurisdictione. de offic. eius cui manda.est iurisdi. 155
Mandatã.de offi.eius cui man.est iurisd. 157
Mandatũ distrahendorum. manda. vel cõtra. 1676
Mandatum inter nos.mãda.vel cõtra. 1628
Mandato generali.de procura. 396
Mandatis cauetur.de testi. 2095
Manifestæ turpitudinis.de iureiur. 1297
Manumissiones.de iusti.& iure. 57
Marcellus lib.iiij.de rei vin. 822
Marcellus lib.vij.de dona. 2210
Marcellus notat. de in rem verso. nũc incipit, Interdum. 1565
Marcellus scribit.de excep.rei ven. 2037
Maritus vxori.de vsur. 2065
Maritus domum.loca.& conduct. 1880
Mater cum filiæ.de iur.do. 2137
Mater decedens.de inoffi.test. 735
Matrimonij causa.de ri.nup. 2119
Maximum remedium.de iureiur. 1272
Meminisse.de offic.procon. 140
Mercedes plane.de peti.hære. 789
Merito autem.pro socio. 1697
Merito ex iussu.quod iussu. 1571
Metus autem.ex quib.cau.maio. 591
Metum accipiẽdũ.de eo quod me cau. 478
Metum autem.j.de eo quod me.cau. 478
Metum autem.ij.de eo quod me.cau. 481
Miles commeatu.ex quib.cau.ma. 610
Milites omnes.ex quib.cau.ma. 615
Milites plane.ex quib.cau.ma. 502
Minime maiores.de relig.& sump.fu. 1229
Minimè sunt.de legi.senatusque. 78
Minicius interrogatus.de rei vin. 857
Minor annis.xxv.de mino.xxv.an. 578
Minor autem.de mino.xxv.an. 557
Minor etiam.de mino.xxv.an. 545
Minor se in id.de mino.xxv.an. 582
Minor vigintiquinque.de procura. 393
Minor.xxv.an.j.de mino.xxv.an. 570
Minor.xxv.an.ij.de mi.xxv.an. 572
Minor.xxv.an.de euic. 2013
Minorem annis.de ritu nup. 2106
Minoribus.xxv.an.de mi.xxv.an. 538
Monumentum.de relig.& sum.fu. 1231
Mora fieri intelligitur.de vsur. 2057
More maiorũ.de iurisd.omniũ iudicũ. 166
More Romano.de feriis. 239
Moribus apud nos.de dona.inter virum & vxorem. 2178
Mortis suæ causa.de dona. 2213
Mortuo iudice.de iudi. 705
Mulier bona.de iure.do. 2155
Mulier fundos.de lege commis. 1770
Mulier in dotem.qui po.in pig. 1942
Mulier si in rem.ad leg.Aquil. 1092
Mulierem absenti.de ritu nup. 2107
Multum interest.de hære.vel act.ven. 1780
Mutari debebit.de procura. 363
Mutius interrogatus. de rei vin.(nunc incipit,Minicius.) 857
Mucius lib.xiiij.pro socio. 1692
Mutus & surdus.de procura. 385
Mutus,surdus.de iur.do. 2155
Mutuum morbosum.de ædil.edic. 1962
Mutuum damus.de re.cre. 1236

N

NAm ad ea.de leg.senat. 74
Nam ad licitationem.fami.ercis. 1128
Nam ciuium Ro.de his qui sunt sui.&c. 97
Nam cum deficiant.de præscrip.ver. 1888
Nam cum tractatu.pro socio. 1693
Nam cum vterq;.ne quis eũ qui in ius. 198
Nam & cætera.de capi.minu. 587
Nam & cum. ad exhiben. 1180
Nam & Demosthenes. de legi. senatusque con. 73
Nam & fœminæ.de ado. 107
Nam & his qui.de inoffic.testa. 716
Nam & imperator.de dona. 2209
Nam & ipsum.de iusti.& iure. 59
Nam & mali.de ser.cor. 1207
Nam & maritus.de condic.inde. 1329
Nam & nocere.de pactis. 274
Nam & plerique.de insti.act. 1471
Nam & si cum.de condictione indebi. nunc incipit,Nam si. 1332
Nam & si fur.de re.cre. 1249
Nam & si obligatus. de ali.iu. mu. cau. fa. 623
Nam & si parentibus.de inoffi.testa. 732
Nam & Seruius. de neg.gest. 440
Nam fructuarius.vsufru.quemadmodũ ca. 660
Nam hoc modo.de hære.vel act.ven. 1778
Nam hoc natura.de condic.inde. 1330
Nam imperator.de legi.senatusq; cons. 83
Nam inter se.de peculio. 1527
Nam is nullam.de dolo malo. 506
Nam ita diuus.de adop. 112
Nam legem.de lege commis. 1768
Nam lusus.ad legem Aquil. 1061
Nam magistratus.de recep.arb. 626
Nam postea.de iureiur. 1275
Nam salutem.de offic.præfec.vig. 132
Nam satis est.quemadmo.ser.amit. 1041
Nam si actor.de rei vin. 841
Nam si cum moriar.de condi.inde. 1332

Nam si-

BIU Cujas

Index legum

Nam sicut.ad legem Aquil. 1081
Nam si hoc verum.de in rem ver. 1560
Nam socij.pro socio. 1689
Nam sufficit.de dolo malo. 523
Nam vt ait.de legi.senatusque. 76
Natura enim.de præscrip.ver. 1888
Naturalis meus.de præscrip.verb. 1889
Naturaliter.de condic.inde. 1330
Nauis aduersa.de leg.Rho. 1465
Nauis onustæ.de leg.Rho. 1462
Naue aut domo.de euic. 2012
Nauta & caupo.nau.caup.stabu. 666
Ne corpora.de relig.& sump.fu. 1230
Ne ex dolo.de dolo malo. 517
Ne in plures.de exer.act. 1455
Ne in potestate.de recep.arb. 643
Nec adiecit.pro socio. 1686
Nec adoptare.de offi.procon. 134
Nec aduersus.depo.vel contra. 1616
Nec ære.de relig.& sum.fu. 1228
Nec ciuitatis.de procu. 402
Nec ei permittitur.de adop. 105
Nec emptio.de contrahen.emp. 1728
Nec enim quod crescit.de consti.pe. 1402
Nec enim amplus.de pigne.act. 1435
Nec esset eis.de dona. 2178
Nec in furiosum.commo.vel cō. 1407
Nec interest.de fideicommis.hære.pet. 819
Nec interest.ad senatusc.Velleia. 1577
Necnon. ex quib.cau. 606
Nec nouum est.de condic.inde. 1327
Nec per liberos.de mino.xxv.ānis. 531
Nec preciis.de relig.& sump.fu. 1228
Nec prætermittendum.pro socio. 1704
Nec quasi.de rei vin. 862
Nec quicquam.de offi.proconsu. 138
Nec quicquam.de exer.act. 1456
Nec quicquam.pro socio. 1704
Nec seruus quicquam.de pecu. 1541
Nec supina.de iur.& fac.igno. 2098
Nec timorem.de eo quod met.cau. 478
Nec vllam aliam.de peti.hære. 755
Nec vtilem.ex qui.cau.maio. 599
Necnon & si.ex qui.cau.maio. 606
Necessario sciendum.de per.& cō.rei ven. 1794
Necessarium itaque.de orig.iur. 63
Necesse autem.de in diem addic. 1762
Negat lex.de mor.infer. 1233.nunc incipit Vetat lex. 1233
Nemo enim propriis.de ser.vrb.præd. 995
Nemo enim.commo.vel contra. 1415
Nemo ex sociis.pro socio. 1718
Nemo igitur.de rerum diui. 116
Nemo paciscendo.de pac. 311
Nemo potest.pro socio. 1693
Nemo videtur.de in integ.restit. 474
Nepotes ex filio.de his qui sunt sui &c. 97
Neque absens.de adop. 109
Neque causæ.de dolo malo. 526
Neque eorum.de vsur. 2050
Neque fœmina.de procur. 394
Neque impuberes.de in ius vo. 193
Neque leges.de legi.senatusque. 75
Neque societatem.quod cuiuscúque vniuersi. 404
Neque tutoré.de condic.indebi.l.vj. 1328. C.§.Iulianus.
Neque vsusfructus.quib.mo.vsusfru.amittitur. 937
Ne quis mesium.de feriis. 235
Ne quisquam.de edendo. 245. nunc incipit,Senatus.
Neratius lib.vij.de peti.hære.757.A. nunc est.§.Nera.
Neratius ait.de vsu & habi. 958
Neratius ait.de ser.cor. 1208
Neratius casum.de condic.inde. 1364
Neratius quærit. de relig. & sump. fune. 1227
Nesennius.de neg.gest. 453
Nihil autem interest.communi diui. 1159
Nihil interest.de inof.test. 713
Nihil interest. de senatusconsul. Macedo. 1503
Nihil interest.de nauti.fœno. 2066
Nihil refert.de condi.sine cau. 1370
Nisi alius.qui.mo.vsusfru. 934
Nisi de substātia.de hære.vel ac.vēdi. 1779
Nisi dominus.de procu. 364
Nisi ex magna.de mino.25.an. 148
Nisi ex re hæredis.de peti.hær. 793
Nisi hoc actum.de pactis. 280
Nisi per quam.de vsufru.& quemad. 893
Nisi si malit.de rei vin. 829
Nisi si venalem.de rei vin. 844
Nisi sublato.qui.mo.vsusfru. 933
Nomen præsidis.de offi.præsi. 142
Nomina eorum.de hære.vel act.ven. 1779
Non à iudice.de iudi. 707
Non alia autem.de his qui not.infa. 353
Non alienum.de interro.act. 1196
Non aliter.de adoptionibus. 106
Non aliter.de vsu & habi. 951
Non aliàs.de iudi. 687
Non ambigitur.de legib.senatusque. 75
Non autem interest.de recep.arbi. 645
Non cogendum.de procu. 388
Non cogitur.de ritu nup. 2111
Non debet dari.de dolo malo. 516
Non distinguemus.de recep.arb. 647
Non dubito.de seruitu. 974
Non enim aliter.de adop. 106
Non enim hæc actio.de tribu.act. 1484
Non enim negligentibus.ex quib. cau.ma. 597
Non enim.de iure dotium. 2138
Non erit ratum.de iureiur. 1274
Non est enim.de inoffi.testa. 716
Non est ferendus.de transac. 324
Non est matrimonium.de rit.nup. 2123
Non est mirum.de pig.act. 1439
Non est necesse.de proba. 2072
Non est nouum.de legi.senatusq; con. 79
Non est nouum.de act.emp. 1810
Non est verisimile.de eo quod me.cau. 501
Non exigimus.si quis cautio. 221
Non ex omnibus.de recep.arb. 656
Non habet.de dolo malo. 506
Non idcirco.de iudi. 697
Non ideo.de rei vin. 860
Non impossibile.de pac. 304
Non in dimidiam.de euic. 2002
Non licet ex officio.de cōtrahé.emp. 1744
Non magis quàm.de act.emp. 1824
Nonnunquam.de iusti.& iure. 61
Nonnunquam autem.de adop. 111
Nonnunquam autem.de iudi. 715
Nonnunquam.de iudi. 709
Nonnunquā euenit.de præscrip.verb. 1887
Non ob eam rem.pro socio. 1690
Non omnis numeratio.de re.cre. 1253
Non omnia quæ.de mino.25.an. 580
Non omnium.de legi.senatusque. 78
Non penes quem.de peculio. 1536
Non potest filius.de adop. 110
Non potest videri.de iudi. 686
Non possumus.si pars hær.pe. 815
Non possunt.de legi.senatusque con. 76
Non quemadmodum.de iudi. 693
Non quicquid.de iudi. 696
Non solet.loca.& condu. 1873
Non solum aduersus.de noxa.act. 1104
Non solum ad æs.de peti.hære. 805
Non solum autem.de procu. 376
Non solum autem.de rei vin. 830
Non solum autem.de noxa.act. 1114
Non solum autem.de vsu & habita. 951
Non solum id.de pecu. 1544
Non solum viuo.de ritu nup. 2124
Non solum vsumfruct. quibus mod.vsusfructus. 928
Non solum.de in integ.resti. 474
Non solum.de alie. iudi. mu. cau.fa.§.Pedius. 620.B
Non solum.fami.ercisci. 1158
Non solum.de iure do. 2144
Non statim.de peculio. 1514
Non sunt liberi.de sta.ho. 90
Non tamen eo.de procura. 375
Non tamen ei.de euict. 2007
Non vere dicitur.ex qui.cau.maio. 615
Non videtur defendere.de procu. 394
Non videtur.de iudi. 676
Non videtur.de iudi. 692
Non vtique.de eo quod cer.lo.§.Scæuola. 1384.C
Non vtitur.de vsufruct.& quemad. 908
Nos videamus. loca.& condu. 1847
Notatur.de his qui not.infa. 353
Nouissime.de insti.act. 1475
Noxalis autem.de noxa.acti. 1102
Noxali iudicio.de noxa.act. 1115
Noxales actiones.de noxa.acti. 1098
Nuda & imaginaria.de cōtrahé.emp. 1746
Nullus idoneus.de testi. 2091
Nulli pmittitur.quod cuiuscūq; vni. 406
Nulli procuratorum.de transac. 325
Nulla iuris ratio.de legi.senatusque cō. 79
Nulla societatis.pro socio. 1718
Nullum diuortium.de diuor. 2220
Nummis depositis.de in lit.iur. 1301
Numismatum.de vsufruc. & quemadmodum. 901
Nunc videndum.de vsu & ha. 949
Nunc videndum.de condic.inde. 1326
Nuper ex indulgentia.de dona. 2209
Nuptæ prius.de sena. 123
Nuptiæ sunt. de ritu nup. 2106
Nuptiæ consistere.j.de rit.nup. 2106
Nuptiæ consistere.2.de rit. nup. 2119
Nuptiæ inter easdem.de ritu nup. 2110
Nuptura filiosa.de iure do. 2146

O

OB carmen.de testi. 2093
Ob eam causam.de præscrip.ver. 1893
Ob hæc verba.de his qui not.infa. 354
Ob id quod.ad leg.Aquil. 1085
Obligatio mandati.manda.vel cōtra. 1628
Obligatione generali.de pign. 1907
Ob negotium.de compensa. 1601
Ob quæ vitia.de ædil.edic. 1961
Ob res quoque.de pac.dot. 2166
Obseruandum est.de offi.præsi. 149
Obseruandum est.de iudi. 699
Obseruandum est.de ritu nup. 2118
Obseruare autem.de offi.procon. 134
Officium autem.de rei vin. 828
Officium consulis.de offi.con. 124
Officio autem iudicis.fami. ercis. 1141
Officio tamen.de contrahen.emp. 1731
Οἰκέτηροποι.loca.& cond. 1875
Olympico.de serui.vrb.præ. 995
Omnis qui defenditur.de procu. 403
Omnem obligationem.de iudi. 685
Omnem totius reipublicæ.procœmium. 41
Omne æs alienum.pro socio. 1696
Omne ius.de sta.ho. 86
Omne officium.de offic.adses. 157
Omne quod datur. de condic.ob tur.cau. 1322
Omnes autem casus. vsufruc. quemadmodum ca. 960
Omnes in integrum.de in integ.restit. 473
Omnes populi.de iusti.& iure. 60
Omnes proconsules.de offic.proconsu. 134
Omnia enim.de offi.præsidis. 146
Omnia omnino.de of.præfec.vrb. 126
Omnia proconsul.quod cum eo qui. 1489
Omnia quæ inseri.de re.cre. 1242

Omnium

Omnium autem.de procura. 374
Omnium bonorum.de vsufruct.& quemadmo. 901
Omnium prædiorum.de vsufru. & quemadmo. 881
Omnibꝰ magistratibus.si quis ius dicéti.182
Omnibꝰmodis.de alie.iudic.mu.cau.fa.616
Onera eius.de adop. 114
Opus quod auersione.loca.& condu. 1872
Opera in actu.de ope.ser. 948
Operæ serui.de operis ser. 948
Operis serui.de operis ser. 949
Oratio imperatorum.de sponsa. 1105
Oratione diui Marci.de ritu nup. 2110
Oratione quidem.de feriis. 238
Ordinarium prætor.de peculio. 1505
Ordinarium fuit.de posſ.hær.pe. 818
Origo emendi.de contrahen.emp. 1724
Origo quæstoris.de off.quæsto. 128
Ossa quæ ab alio.de relig.& sump. 1220

P

PAcisci contra.de pac. 293
Pacisci.de pac.do. 2161
Pactum inter.de pact. 301
Pacto conuento.de transac. 326
Pacta conuenta.de contrahen.emp. 1753
Pacta conuenta.de pact.dot. 2161
Palam quæstum.de ritu.nup. 2115
Papinianus.de mino.25.an. 559
Papinianus.de seruitu.nunc incipit,In omnibus. 976
Papinianus recte.de dona. 2194
Papinianus lib.3. quæstio.manda.vel contra. 1655
Papinianus lib.5.de inoffi.testa. 720
Papinianus lib.6.de Pub.in rem act. 878
Paratum iudicium.de vsur. 2065
Parentes & liberi.de his qui not.infa. 355
Parentes vero.de in ius vo. 186
Parietem.de serui.vrb.prædi. 980
Pars literarum.de iudi. 699
Partis tertiæ.de præscrip.ver. 1893
Partum post litem.de vsur. 2046
Partum quoque.fa.ercisc. 1129
Parui refert.de condic.fur. 1378
Pater cum filiæ.de pac.do. 2167
Pater & filius.de testi. 2092
Pater filiæ.de euic. 2034
Pater filiæ nomine.de iure dotium. 2159
Pater filio suo.de procura. 400
Pater filio.quod cum eo qui in alie. 1492
Pater filium.de inoffi.testa. 731
Pater pro filia.de in rem verso. 1570
Patris adoptiui.de in ius vo. 186
Patri pro filio.de mino.25.annis. 566
Patre furioso.de his qui sunt sui. 98
Patronus manifeste.de proba. 2071
Patrono inuito.de diuor. 2221
Paulus notat.de Pub.in rem act.nunc incipit Exceptio. 879
Paulus respondit.de sta.ho. 90
Paulus respondit.de procu. 399
Paulus respondit.de pigno. 1921
Paulꝰ respõdit.qui.mõ.pign.vel hypo.1957
Paulus respondit.de vsur.nunc incipit, Respondit Paulus. 2049
Pecoris pascendi.de serui.rusti.præ. 998
Peculium autem.de peculio.1515.B.l.Sed si. §. peculium.
Peculium est.de peculio. 1510
Peculium & ex eo.de pecu. 1540
Peculium nascitur.de pecu. Ibidem
Pedius lib.9.de recep.arb. 626
Pecuniam certo.de compen. 1600
Pecuniam quam.fa.ercisc. 1158
Pecuniam quam.de re.cre. 1263
Pecuniæ fœnebris.de vsur. 2045
Per adoptionem.de adop. 111
Per adoptionem.de ritu nup. 2110
Per familiæ ercisc.fami.erci. 1125
Per fundum.de serui.ru.præ. 1001
Per hoc iudicium.communi diui. 1160
Per interuallum.de iudi. 709
Per minorem.de iudi. 704
Per procuratorem.de procu. 401
Per quã hæreditatis.de possess.hære.pe. 818
Per quem locum.de ser.rust.præd. 1003
Per quos adquiri.de pact. 310
Per seruum.de peti.hære. 793
Per seruum vsuarium.de vsu & ha. 954
Perceptione.de his qui deie.vel effu. 1094
Periculum nominum.de re.cre. 1262
Periculum pignorum.de pign. 1922
Periculi pretium est.de nau.fœ. 2067
Perinde ac si.loca.& condu. 1871
Permisisti mihi.de præscri.ver. 1896
Permittendum erit.si pars hære.pe. 815
Perpetuo.de condi.ob tur.cau. 1324
Pertinet hoc.de capi.mi. 584
Petenti mutuam.de pig.ac. 1439
Pignus contrahitur.de pig.ac. 1422
Pignoris persecutio.de pign. 1916
Pignori.de pigne.ac.1447.nũc incipit,Locum purum.
Placet vel certe.qui.mo.vsusfruct.amit.938
Placuit siue supra.de vsur. 2056
Plane ad officium.fami.ercisc. 1126
Plane in cæteris.de peti.hær. 797
Plane quãdiu.de mino.25.an. 554
Plane si ambo.pro socio. 1690
Plane si duos.de condic.indebi 1334
Plane si hi qui.pro socio. 1694
Plane si possit.depo.vel contra. 1613
Plane vbi.quod cuiuscumque vni. 407
Plautius ait.de procura. 396
Plebiscito.de offi.præsid. 149
Plenum autem vsum.de vsu & ha. 952
Plerique opinantur.de ritu nup. 2113
Plerique putauerunt.de in ius vo. 193
Plerumque interest.de iure do. 2130
Plerumque propter.de ædil.edic. 1982
Pluribus.de offi.præfec.vig. 132
Pluribus procuratoribus.de procu. 368
Plurimum interest.de iur.& fac.ig. 2097
Pœnam pro vsuris.de vsuris. 2064
Pœnæ non solent.de condict.indeb. 1355
Pomponius ait.de pac.dot. 2162
Pomponius ait.de recep.arb. 629
Pomponius lib.26.de neg.gest. 434
Pomponius lib.36.de rei vind. 827
Pomponius lib.40.in quib.cau.pig. 1924
Pomponius Philadelphus.fam.erci. 1145
Pomponius quærit.qui.mo.vsusfr.amit.939
Pomponius recte ait.de ædil.edic. 1962
Pomponius scribit.de procu. 380
Pomponius scribit.de nego.gest. 427
Pomponius libro.13.in quib.cau.pig. 1925
Pomponius scribit.fa.erci. 1128
Post actionem.si pars hære.pe. 808
Post actiones.de rei vin. 820
Post diem commissoriæ.de lege cõmis.1770
Post diuortium.de iure do. 2150
Post litem autem.de procura. 361
Post mortem.de adop. 109
Post nuptias.de iure do. 2135
Post rem iudicatam.de transac. 324
Post senatusconsul.de peti.hære. 789
Posteaquam placuit.de compen. 1601
Postquam legatum.de peti.hæ. 800
Postquam omnium.de vsufru.ea.re. 940
Postquam vero.de pactis. 256
Posthumus.de inoffi.test. 717
Potes agere.depo.vel contra. 1627
Potest etiam.communia prædi.tã vrb.1022
Potest & ab vna.man.vel contra. 1665
Potior est in pignore.qui po.in pigno.ha 1935
Præceptoris.ad legem Aquil. 1058
Præcipiunt ædiles.de ædil.edic. 1983
Prædia mihi vendidisti.de act.emp. 1830
Prædiorum vrbanorum.de vsu. 2068
Prædonis loco.de peti.hære. 802
Præfectus cohortis.de ritu nup. 2122
Præfectus Aegypti.de of.præfec.Augu.141
Præfectus vrbi.de offi.præfec.vrb. 128
Præfecti etiam.de mino.25.an. 557
Præsens habetur.de procura. 357
Præses cum cognoscit.de offi.præsi. 150
Præses prouinciæ.1.de of.præsi. 142
Præses prouinciæ.2. 142
Præses prouinciæ.3. 143
Præses prouinciæ.4. ibidem
Præses prouinciæ.5.de offi.præsidis. 145
Præses prouinciæ.de mino.25.an. 579
Præsidis prouinciæ.de re.cre. 1262
Præsides prouinciarum.de feriis. 237
Præterea in causa.manda.vel contra. 1630
Præterea restituere.de rei vin. 835
Præteritæ.de ser.cor. 1207
Prætor.de offi.præto. 131
Prætor ait.de edendo. 245
Prætor ait.de his qui deie.vel effu. 1092
Prætor ait.de alea. 1213
Prætor ait.de mor.infe. 1233
Prætor ait.quando de pecu.act.an.est. 1551
Prætor causa cognita.de rei vin. 863
Prætor decernere.de noxa.act. 1105
Prætor sicut.de iurisd.om.iudi. 173
Prætoris verba.de his qui not. 338
Pridie kalendas.de feriis. 238
Primi creditoris.qui. mo. pignus vel hypo. 1958
Princeps legibus.de leg.senatúsquecon. 80
Principalibus.de re.cre. 1262
Prior emptor.de in diem addic. 1767
Proconsul portam.de of.proconsul. 141
Proconsul vbique.de offi.proconsul. 134
Proconsules.de of.proconsu. 141
Proculus.de neg.gest. 437
Proculus putat.de vsufruct. & quemadmodum. 894
Proculus.de iure do. 2151
Procula.de proba. 2081
Procurator cui.de procura. 395
Procurator est.de procura. 356
Procurator qui.de procura. 399
Procurator qui.manda.vel contra. 1674
Procurator totorum.de procura. 397
Procuratoris autem.de tribu.act. 1481
Procuratore.de procura. 394
Procuratore Cæsaris.de inter act. 1204
Produci testis.de testi. 2095
Profectitia dos.de iure do. 2126
Pro hærede.de peti.hære. 754
Proinde & si.de condic.fur. 1372
Proinde mutui.de re.cre. 1242
Proinde Pompo.de ædil.edic. 1981
Proinde si occisus.ad le.Aquil. 1069
Proinde si seruum.ad leg.Aquil. 1066
Promissor hominis.de consti.pe. 1403
Promissor Stichi.de consti.pe. 1402
Promittendo dotem.de iur.do. 2139
Pro parte.de seruitu. 973
Proponebatur,de iudi. 713
Proprie autem in sequestre. depo. vel contra. 1614
Proprium solum.cõmunia præ.tã vrb. 1015
Propter spem.fa.ercisc. 1136
Pro socio arbiter.pro socio. 1694
Proxime constitutum.de ritu nup. 2118
Publia Mæuia.depo.vel contra. 1623
Publiciana actio.de Pub.in rem.ac. 879
Pupillus sine.quæ res pi.oblig.nõ pos. 1926
Pupillo capienti.de pig.act. 1443
Puta enim.ad leg.Aquil. 1070
Puto autem.de postulan. 335

Q.

QVa actione.ad leg.Aquil. 1058
Qua quisque.de edendo. 241
Qua volgo.de ædil.edic. 1986

BIU Cujas

Index legum

Quacumque ratione.de procura. 392
Quæ acta.de of.procur.Cæsa. 151
Quæ actio.de fideicommiss.hære.pe. 818
Quæ bis in mense.de ædil.edic. 1965
Quæ de tota.de rei vin. 864
Quæ fundum.de iure dot. 2144
Quæ iam nuptæ.de dona. 2211
Quæ omnia.de procura. 363
Quæ pater.fa.ercis. 1145
Quæ pater.fa.ercis. 1156
Quæ religiosis.de rei vin. 856
Quæ tamen sub ipso.de dona. 2191
Quæ vtiliter.de nego.gest. 461
Quæcumque per exceptionem.de compensa. 1599
Quæcúque specialiter.de offi.eius cui man. est iurisdi. 153
Quæcumque sunt.de Pub.in rem act. 877
Quædam mulier.de rei vin. 864
Quædam mulier.fami.erciscundæ. 1150
Quædam naturali.de rerum diui. 116
Quædam sunt personæ.de eden. 251
Quærebatur.qui po.in pig. 1942
Quæris si pacta.de pact.do. 2169
Quæritur de ea.de ædil.edic. 1964
Quæritur hermaphroditum.de sta. 89
Quæro an fideiussor.loca.& condu. 1877
Quæro an si seruus.de ædil.edict. 1993
Quæro quantæ pecuniæ.de iu.do. 2148
Quæro si quis.de act.emp. 1835
Quæsitum est.de in ius voc. 192
Quæsitum est.de adopt. 1111
Quæsitum est.de vsufru.& quemad. 907
Quæsitum est.de pecu. 1532
Quæsitum est. quando de pecu. ac. an est. 1552. D.§.quæsitum est.
Quæsitum est.de ser.expor. 1801
Quæsitum est.de pig. 1912
Quæsitum est.de distrac.pig. 1947
Quæsitum est.de sponsa. 2104
Quæsitum scio.de testi. 2091
Quæstionis habendæ.ad exhiben. 1190
Quæstus enim.pro socio. 1486
Qualem autem sentétiam.de recep.arb. 635
Quam Tuberonis.de peculio. 1513
Quamuis ad eum.de iudi. 701
Quamuis alienũ.ad legẽ Aquil. 1082. C D. in verbo,quamuis.
Quamuis arbiter.de recep.arb. 655
Quamuis conuenerit.de pigne.act. 1424
Quamuis in bonis.de iure do. 2156
Quamuis in eam.de in rem ver. 1568
Quamuis melius.de vsufr.& quemad. 883
Quamuis non adiiciat.de in ius vo. 190
Quãuis pignoris.ad senatusconf.Velle. 1578
Quamquam igitur.ad senatusconsultũ Velleianum. 1577
Quamquam in arbitrio.de ritu nupt. 2122
Quamquam vsusfruct.quando dies vsusfructus.ce. 927
Quantum autẽ.de eo quod metus cau. 499
Quanto magis.de iureiur. 1285
Quare & si socio.de peculio. 1532
Quemadmodum.de inoffi.testa. 719
Quẽadmodũ si laqueos.ad legẽ Aquil. 1076
Quemadmodum si.de noxa.actio. 1116
Quemadmodum inuito.de iur.do. 2142
Quem filius.de adop. 109
Qui absentem.de procura. 402
Qui ad certum.loca.& condu. 1853
Qui à debitore. qui po. in pig. 1941. nunc incipit,Eũm qui.
Qui admittitur.pro socio. 1689
Qui ædificium.de ser.vrb.præ. 988
Qui aliena negotia.de nego.gest. 618
Qui alienam rem.de euict. 2021
Qui à pupillo.de euict. 1999
Qui à quolibet.de contrahen.emp. 1733
Qui autem nouo.si quis cauti. 233
Qui autem.de his qui no.infa. 341
Qui autem constituit.de consti.pe. 1398
Qui balineum.qui po.in pign. 1934
Qui certam pecuniam.de cond.tri. 1380
Qui clauum habet.de ædil.edi. 1963
Qui cohæredes.communi diui. 1171
Qui cum tutoribus.de transa. 323
Qui de inofficioso.de inof.testa. 737
Qui de reddenda.de pact.do. 2168
Qui de vsufru.si vsusfruct.pet. 948
Qui domum.ad.l.Aquil. 1084
Qui domum habebat.loca.& condu. 1879
Qui dotem.qui poti.in pig.ha. 1929
Qui duo prædia.de serui.rusti.præ. 1008
Qui duos homines.in ius vo.vt eant. 197
Qui duos.de procu. 392
Qui erat hæres.fami.erciscu. 1154
Qui exceptionem.de condic.inde. 1354
Qui ex parte.de inter.act. 1202
Qui ex pluribus.de noxa.act. 1108
Qui falso.de testi. 2092
Qui familiæ.fami.ercis. 1147
Qui fide alterius.man.vel contra. 1673
Qui fidem.de transact. 326
Qui fideiussor.loca.& condu. 1877
Qui filiisa.nomina.de hær.vel ac.ven. 1779
Qui foueas.ad leg.Aquil. 1075
Qui fundum.quemad.ser.amit. 1046
Qui fundum.de contrahen.empt. 1714
Qui fundum vendidit.de cõtrah.emp. 1755
Qui fundum.loca.& condu. 1870
Qui fundum.de euict. 2018
Qui furere.de sta.ho. 92
Qui furtum admittit.de condic.fur. 1378
Qui generaliter.qui po.in pign.ha. 1930
Qui gregem.de rei vind.822.B. nunc incipit.Mar.
Qui hæredis nomine.de condi.inde. 1356
Qui in adoptionem.de adop. 108
Qui in carcerem.de eo quod met.cau. 501
Qui indignus.de senato. 120
Qui in futurum.de pactis. 308
Qui iniuriarum.de consti.pecu. 1405
Qui in prouincia.de ritu nup. 2120
Qui insulam.loca.& condu. 1867
Qui interrogatur.de inter.ac. 1193
Qui interrogatus.de peti.hæ. 755
Qui in vtero.1.de statu ho. 89
Qui in vtero.2.de statu ho. 94
Qui inuicem.de condic.inde. 1345
Qui iter.quemad.ser.amit. 1040
Qui iurasse.de iureiur. 1286
Qui iurato.qui satisda.cog. 214
Qui iurisdictioni.de iurisdi.om.iu. 170
Qui iussu.de his qui not.infa. 349
Qui laqueos.ad leg.Aquil. 1076. nunc incipit Quemadmodum si laqueos.
Qui leuandæ.de leg.Rho. 1465
Qui liberos.de ritu nup. 2111
Qui liberatus.de adop. 103
Qui libertatis.de euict. 2032
Qui loco certo.de condic.inde. 1344
Qui luminibus.de serui.vrb.præd. 981
Qui mandatum.manda.vel contra. 1666
Qui mercedem.loca.& condu. 1873
Qui mittuntur.ex qui.cau.ma. 611
Qui mutuam.manda.vel contra. 1674
Qui negotia.manda.vel contra. 1660
Qui neque.de iudi. 715
Qui non cogitur.de iud. 686
Qui non tam idoneum. commo. vel contra. 1415
Qui nummis.de in rem ver. 1555
Qui ob rem.de condic.inde. 1348
Qui occidit adulterum.ad legẽ Aquil. 1078
Qui operas.loca.& condu. 1873
Qui officij causa.de contrah.empt. 1749
Qui patitur.manda.vel contra. 1647
Qui peculij.de pecu. 1542
Qui pecuniam.de re.cre. 1259
Qui pendentem.de act.emp. 1829
Qui per certũ.cõmunia prædi.tã vrb. 1622
Qui per collusionem.de act.empt. 1841
Qui per salutem.de iureiur. 1294
Qui petitorio.de rei vin. 847
Qui pignori res.de pig. 1917
Qui prior appellat.de iudi. 690
Qui procuratorem.de procu. 395
Qui promisit.de condic.inde. 1356
Qui proprio nomine.de procu. 389
Qui propter.de relig.& sump. 1218
Qui ratiario.de pig.act. 1440
Qui reipub.ex qui.cau.ma. 616
Qui rem suam.depo.vel contra. 1619
Qui repudiantis.de inoff.testa. 734
Qui restituere.de rei vin. 861
Qui scit fundum.de vsur. 2054
Qui se debere.de condictio.cau.da. 1315
Qui se dicit.de iudi. 768
Qui sella.de serui.rusti.præ. 990
Qui se liti.de peti.hære. 801
Qui semisses.de vsur. 2048
Qui seruandarum.de præscrip.ver. 1895
Qui seruum alienum.de inter.act. 1202
Qui seruum.de nego.gest. 460
Qui sine causa.de condic.sine cau. 1369
Qui sine vsuris.de nego.gest. 458
Qui tabernas.de contrah.empt. 1734
Qui tabulas testamenti.ad legẽ Aquil. 1085
Qui tertiana.de ædil.edict. 1992
Qui testamentum.de proba. 2081
Qui transigit.de transact. 312
Qui vsumfru.de vsufru.& quemad. 906
Qui vsumfru.si vsusfru.peta. 945
Quia actionum.de præscrip.ver. 1894
Quia arbiter.de recep.arb. 636
Quia dicitur.de euic. 2010
Quia difficile.de contra.emp. 1726
Quia & solui.de pact. 274
Qui etiam.de alie.iudi.mu.cau.fa. 617
Quia hoc casu.de peculio. 1522
Quia in eum.ad leg.Aquil. 1065
Quia in hoc tempus.de dona. 2188
Quia licet.pro socio. 1684
Quia magis.finium regun. 1122
Quia manet.de ser.cor. 1209
Quia naturalis.ad senatusc̃ó sultũ Mac. 1502
Quia non debet.de iureiur. 1277
Quia non de dolo.de tribu.ac. 1486
Quia nullum pignus.de rei vindi. 849
Quia pertinet.de alie.iud.mu.cau.fa. 622
Quia plerumque.de inter.act. 1193
Quia qui pretio.de vsufru.& quemad. 908
Quia quod vulgo.de senatusc̃ó.Mace. 1496
Quia quod ex non concessa.de dona. 2185
Quia retro.ad legem Aquiliam. 1081
Quia redhibito.de ali.iu.mu.cau.fa. 622
Quia semper.de in ius voc. 186
Quia tantumdem.de neg.gest. 424
Quibus casibus.pro socio. 1693
Quibus rebus.de alea. 1214
Quidquid enim.de in diem addict. 1762
Quidquid venditor.communia prædi. tam vrb. 1019
Quidquid venditor.de act.emp. 1830
Quicumque à fisco.de fide instru. 2083
Quidam ad creditorem.de consti.pe. 1404
Quidam debitor.de dolo malo. 529
Quidam & de peculio.de iureiur. 1285
Quidam existimauerunt.de re.cre. 1256
Quidam ex parte.de euic. 2001
Quidam fundum.de in rem ver. 1566
Quidam fundum.de pac.do. 2167
Quidam Hiberus.de ser.vrb.præ. 982
Quidam quasi.de proba. 2075
Quidam voluit.ad senatusc̃on.Velle. 1593
Quid enim prohibet.de iudi. 688
Quid enim si impetrauerit.de do.ma. 517
Quid enim si Nerua.pro socio. 1721
Quid ergo.de his qui not.infa. 350
Quid ergo.de vsufru.& quemadmo. 919

BIU Cujas

Quid ergo.depo.vel contra. 1613
Quid ergo.de dona. 2192
Quid tamen si de pluribus.de rece.arb. 636
Quid tamen.quibus mo.vsusfruct. 933
Quid tamẽ dicemus.de cõtrahen.emp.1730
Quidquid enim.de in diem addict. 1762
Quinetiam nefas.de rit.nupt. 2119
Quinetiam.de calum. 467
Quinetiam.de recep.arbi. 626
Quingenta testamento.de proba. 2073
Quintus Cæcilius.depo.vel contra. 1624
Quintus Mucius.de serui.ru.præ. 1003
Quintus Mucius.ad.l.Aquil. 1082
Quintus Mucius.man.vel contra. 1669
Quintus Mucius.de ac.emp. 1836
Quintus Mucius.de dona. 2212
Quippe iudicare.de iudi. 714
Quique litigandi.de in ius vo. 185
Quis ergo.de peculio. 1523
Quis sit fugitiuus.de ædil.edicto. 1965
Quo casu.de recep.arbi. 629
Quo casu.finium regun. 1120
Quod ab alio.de condic.fur. 1377
Quod adipiscendæ.de dona. 2209
Quod ad seruitutes.de euict. 2036
Quod ait lex.de diuor. 2221
Quod ait prætor.de his qui not.infa. 339
Quod ait prætor.de noxa.act. 1115
Quod autem.de serui.vr.præ. 979
Quod autem ex furto.pro socio. 1703
Quod autem spectetur.de do. 2185
Quod autem in hæredem. de eo quod met. cau. 499
Quod autem in stipula.de iure do. 2134
Quod autem Sabinus.de in diẽ addic. 1763
Quod debetur.de peculio. 1547
Quod dictum est.de pactis. 293
Quod diximus.de eo quod metus cau. 497
Quod enim ex maleficio.pro socio. 1703
Quod & Ateius.de ritu nup. 2112
Quod filiosa.manda.vel contra. 1683
Quod in conuiuio.de alea. 1214
Quod indebitum.de condict.inde. 1329
Quod in diem.de compen. 1597
Quod infans.de rei vin. 856
Quod in fructus.de vsur. 2065
Quod in hærede.de tribu.act. 1486
Quod in stipulatione.de vsur. 2057
Quod ita sanatum.de ædil.edi. 1965
Quod Labeo ait.de compen. 1599
Quod legatur.de iudi. 695
Quod ne curatoris.de adop. 102
Quod Nerua.depo.vel contra. 1627
Quod nomine.de condic.inde 1329
Quod non ratione.de legi.senatúsque consul. 84
Quod nostrum non est.de vsufru.& quemadmo. 917
Quod principi.de consti.prin. 84
Quod priuilegium.depo.vel contra. 1616
Quod procurator.de procur. 399
Quod pupillus.de condi.inde. 1355
Quod quis sciens.de condic.inde. 1357
Quod quidem.ex qui.cau.ma. 602
Quod sæpe arræ.de contra.emp. 1737
Quod Seruius.de condic.cau.da. 1316
Quod seruus meus.de peculio. 1549
Quod seruus.de in rem ver. 1565
Quod seruus.depo.vel contra. 1616
Quod si ab initio.de re.cre. 1246
Quod si artificem.de rei vin. 844
Quod si cum scires.de dolo ma. 513
Quod si deferente.de do.ma. 523
Quod si de speciali.de min.25.an. 565
Quod si dolo.de rei vin. 836
Quod si domus.loca.& condu. 1866
Quod si donauero.de vsufruct.& quemadmo. 908
Quod si ea.de offi.procu.Cæsa. 151
Quod si ea.de condic.inde. 1332
Quod si eo tempore.pro socio. 1716
Quod si Ephesi.de eo quod cer.lo. 1388
Quod si ex stipulatu.pro socio. 1395
Quod si filij.de consti.pe. 1394
Quod si fundus.de fun.do. 2175
Quod si fuerit.de iure do. 2135
Quod si hęres.de vsufru.& quemadmo. 910
Quod si in diem.de peti.hære. 762
Quod si in venditione. de hære. vel act. ven. 1778
Quod si iuraui.de iureiur. 1290
Quod si locus.de relig.& sum. 1221
Quod si malit.de rei vin. 830
Quod si maritus.de consti.pec. 1394
Quod si minor.de mino.25.an. 562
Quod si neque.de peri.& cõ.rei ven. 1796
Quod si nolit.de ædil.edict. 1976
Quod si non diuortium.de iu.dot. 2136
Quod si non soluere.de pigne.act. 1427
Quod si nulla.de relig.& sump.fu. 1228
Quod si nulla.de hære.vel act.ven. 1778
Quod si nuptura.de iur.do. 2141
Quod si oues.de peti.hære. 789
Quod si per eam.de iure do. 2133
Quod si possessor.de peti.hæ. 764
Quod si possessor.de rei vin. 862
Quod si seruus.de in rem ver. 1555
Quod si seruum quis. ne quis eum qui in ius. 198
Quod si sit hæreditas.de hære.vel act. ven. 1778
Quod si sumptum.de peti.hære. 797
Quod si vir vxori.de dona. 2192
Quod si vno pretio.de in diem addic.1764
Quod te mihi.de re.cre. 1240
Quod tumultus.depo.vel contra. 1620
Quod vendidi.de contrahen.emp. 1732
Quod venditor.de do.ma. 528
Quod vero.de legi.senatúsque consul. 77
Quod vir ei.de dona. 2217
Quod vt.de adop. 102
Quoniam furtum.de condict.fur. 1378
Quoniã intelligitur.de his qui not.infa.344
Quoniam pecuniæ.de vsufru.ea.re. 943
Quoniã post interitũ.de in diẽ addic. 1760
Quoniam pro locuplete.in ius voc.vt eant. 197
Quo quidem casu.de rei vin. 823
Quos prohibet.de postulan. 335
Quotiens.qui satisda.cog. 204
Quotiens.1.de seruitu. 975
Quotiens.2.de seruitu. 976
Quotiens deficit.de præscrip.verb. 1900
Quotiens de seruitute.de ædil.edi. 1994
Quotiens dominus.de noxa.act. 1109
Quotiens duobus. de vsufruct. & quemadmo. 904
Quotiens enim.de noxa.act. 1115
Quotiens fundus.de in diem addic. 1759
Quotiens in taberna.de pecu. 1542
Quotiens iussu.pro socio. 1723
Quotiens operæ.de proba. 2076
Quotiens patre.de pac.do. 2163
Quotiens propter.de iureiur. 1282
Quotiens quærereturde proba. 2069
Quotiens res æstimata.de iure do. 2133
Quotiens seruus.si quis cauti. 233
Quotiens seruus.de contrah.emp. 1733
Quotiens vitiosè.qui satisdare cog. 204
Quotiens vsusfructus. de vsufru.accre. 920

R.

RAtio possessionis. de act.emp. & ven. 1805.aliàs, Datio.
Reas adulterij.de ritu nuptia. 2112
Receptũ est.cõmunia prædi.tam vrb. 1023
Recte defendi.de iudi. 706
Recte Labeo ait.ex qui.cau.ma. 594
Redemptores.de rei vin. 849
Redhibere est.de ædil.edict. 1970
Redhibitoria.de ædil.edict. 1989
Refectionis.cõmunia prædi.tam vrb. 1020
Regula est iuris.de iur.& fac.igno. 2100
Regulariter.de peti.hære. 754
Remittit.de iureiur. 1274
Repeti potest.quibus mo.vsusfr. 932
Repetitio.de condic.inde. 1355
Repetita quidem.de fi.instru. 2083
Repetundarum.de testi. 2092
Rescriptum autem.de pactis. 272
Rescriptum est.de distrac.pig. 1947
Respiciendum.de re.cre. 1264
Respondit Paulus.de vsuris. 2049
Res bona fide.de contrah.emp. 1746
Res hypothecæ.de pigno. 1907
Res in dotem.de iur.do. 2139
Res quæ ex dotali.de iur.do. 2144
Rei commodatæ.com.vel contra. 1415
Rei communis nomine.pro socio. 1696
Reipublicæ.ex quib.cau.ma. 612
Reipublicæ interest.de iu.do. 2125
Rei quam.de dolo ma. 527
Rem alienam.de contrah.emp. 1733
Rem alienam.de pig.act. 1446
Rem hæreditariam.de euict. 2029
Rem in iudicium.de in lit.iuran. 1300
Rem mihi commodasti. commo. vel contra. 1420
Rem pignori.fami.ercis. 1142
Riparum quoque.de rerum di. 116
Rogatus vt fideiuberet. manda. vel contra. 1659
Rogasti me.de præscrip.verb. 1899
Rogasti me.de re.cre. 1247
Rusticorũ etiã prædiorũ.de ser.ru.præ.997
Rutilia Polla.de contrah.emp. 1752

S.

SAbinus ait.de procur.388.A.l.non.
Sabinus ait.communi diui. 1175
Sabinus putat.de dolo malo. 525
Sabinus respondit.de contrah.empt. 1732
Sabinus scribit.de in diem addic. 1763
Sacra loca.de rerum diui. 118
Sæpe audiui.de offi.præsidis. 145
Sæpe etiam.commo.vel contra. 1408
Sæpe iustæ.de sponsa. 2106
Salarium procuratori.man.vel contra. 1633
Sanctum est.de rerum diui. 118
Sane diui.de pig. 1431
Sane & deteriorem.de iu.do. 2131
Sane si valetudinis.manda.vel contra. 1652
Sane videndum.de iur.do. 2138
Satisdatio.qui satisda.cogan. 201
Satisque pœnæ.de in ius vo. 193
Scapham.de euict. 2017
Scientiam hic.ad legem Aquil. 1086
Sciendum est.qui satisda.cog. 212
Sciendum est.ex quib.cau.ma. 598
Sciendum est.de inoffic.testa. 715
Sciendum est.finium regun. 1124
Sciendum est ad vendi.de ædil.edi. 1995
Sciendum est.de euict. 2021
Sciendum est non omne.de vsur. 2053
Sciendum est.de ritu nupt. 2111
Sciendum est libertinum.de ri.nup. 2112
Sciendum tamen est.de ædil.edict. 1968
Scilicet pro ea.ad.l.Aquil. 1065
Scio illud.de in integ.resti. 473
Scio quidem.de testi. 2092
Scire leges.de legi.senatúsquecon. 77
Scriptus hæres.de relig.& sum. 1219
Secundum Iulianum.pro socio. 1707
Sed actio.si quis cau. 224
Sed actione.pro socio. 1697
Sed addes.loca.& condu. 1857
Sed ad exhibendum.de cõtrahen.emp.1734
Sed alio iure.si ex noxa. 215
Sed an hic.quod cum eo qui. 1490
Sed an vltro.de nego.gest. 429
Sed an viæ.de pigno. 1909
Sed Celsus & Ofilius.de contrah.emp.1726

BIU Cujas

Index legum

Sed commodius.de ser.cor. 1207
Sed cum ambo.de iudi. 680
Sed cum fructuarius. de vsufruct. & quemadmo. 918
Sed de damno.loca.& condu. 1873
Sed de pecunia.de vsufru.ea.re. 940
Sed diui.de rerum diui. 118
Sed dicendum.de in rem ver. 1558
Sed ea quæ.de sponsa. 2105
Sed etiam nepos.de adop. 103
Sed etiam ex.de procu. 360
Sed etiam.de in ius vo. 193
Sed etiam ipsum.de offi.præto. 130
Sed & ad eos.ex qui.cau.ma. 602
Sed & clientes.de vsu & ha. 950. nunc incipit,Et clientes.
Sed & cum aliquis.de nego.gest. 435
Sed & ea quæ.de legi.senatusquecon. 83
Sed & eius rei.fami.erci. 1136
Sed & ei qui.de condict.triti. 1381
Sed & eo.qui.mo.vsusfruct. 933
Sed & eo nomine.de noxa.ac. 1103
Sed & ex dolo.de dolo malo. 517
Sed & filiusfa.de recep.arb. 626
Sed & hæ personæ.de procu. 371
Sed & hæres.de ser.cor. 1208
Sed & id quoque.de procur. 396
Sed & in ipsum.de insti.ac. 1470
Sed & interdictum.quib.mod.vsufr. 933
Sed & interpellatur.de recep.ar. 659
Sed & ipsi nautæ.nau.cau.sta. 666
Sed & ipsum.de offi.præ. 130
Sed & loci.finium regun. 1120
Sed & partus.de eo quod met.cau. 486
Sed & posteriores.de legi.senatúsquecó. 80
Sed & quo ad eas.de pign. 1908
Sed & si adiiciatur.pro socio. 1686
Sed & si alia.de consti.pe. 1400
Sed & si citeriore.de consti.pe. 1395
Sed & si constante.de dona. 2195
Sed & si decem de consti.pe. 1398
Sed & si exceptio.de euict. 2004
Sed & si ex vtriusque.de euict. 2008
Sed & si falsum.de condic.cau.da. 1306
Sed & si filiosa.de consti.pe. 1397
Sed & si hæreditas.ad exhibend. 1186
Sed & si is.ad legem Aquil. 1065
Sed & si lege.de peti.hære. 781
Sed & si me putem.de condic.inde. 1334
Sed & si non.depo.vel contra. 1613
Sed & si partem.si ser.vin. 1026
Sed & si per prætorem.ex qui.cau.ma. 603
Sed & si plures.qui satisda.cogan. 211
Sed & si post mortem.de euictio. 2007
Sed & si postea.de noxa.act. 1111
Sed & proprietatis.ad legem Aquiliã. 1063
Sed & si pupillus.de insti.act. 1471
Sed & si quemcũque. ad legem Aquiliam. 1056
Sed & si.de in ius vocan. 193
Sed & si quilibet.loca.& conduct. 1850
Sed & si quis.si quis cauti. 224
Sed & si quis.de vsufru.& quemad. 896
Sed & si quis.de insti.act. 1471
Sed & si quid.1.de vsufru.& quemad. 891
Sed & si quid.2.de vsufruct. & quemadmo. 895
Sed & si quid.de contrahen.empt. 1734
Sed & si restituatur.de iudi. 689
Sed & si res.de Pub.in rem act. 868
Sed & si reipu.de vsur. 2054
Sed & si seruus.de iurciur. 1286
Sed & si stipulatio.de euic. 2004
Sed & si suscepit.de iudiciis. 702
Sed & si vsucapio.fami.erci. 1130
Sed & socius.pro socio. 1688
Sed eximendi.ne quis eum qui in ius. 199
Sed hæc neque.de procu. 360
Sed hoc nomine.de euic. 2008
Sed in emptore.de peculio. 1522
Sed interim.de dona. 2188
Sed ipse seruus.de noxa.act. 1101
Sed ipsi seruo.de vsu & ha. 954
Sed Iulianus adiicit. de senatuscon. Mace. 1497.B.l.Item.§.Sed Iulianus.
Sed licet.de offi.præsi. 146
Sed mihi videtur.commo.vel con. 1407
Sed nec æs alienum.pro socio. 1686
Sed nec legatarius.de condict.fur. 1374
Sed nec libertas.de fun.do. 2173
Sed neque.de vsu & ha. 951
Sed nihilominus.pro socio. 1697
Sed nisi hoc.de iur.do. 2128
Sed Proculus.manda.vel contra. 1630
Sed postquam socius.cõmuni diuidun. 1167
Sed quæ loca.de serui.ru.præ. 1005
Sed si compromissum.de recep.ar. 631
Sed sicuti.de vsufru.& quemad. 895
Sed si communis.de contrahen.emp. 1731
Sed si communem.ad.l.Aquiliam. 1065
Sed si damnum.de peculio. 1514
Sed si de fructu.de vsu.& ha. 955.B.l.per seruum.§.Sed si.
Sed si duo.de pecul. 1523
Sed si ego.ad se.con.Velle. 1576
Sed si eum.ad se.con.Velle. ibidem
Sed si ex causa.pro socio. 1697
Sed si ex parte.quod cum eo qui. 1490
Sed si ex vtriusque.de euict. 2008
Sed si fideiussor.de pactis. 281
Sed si grandes.de vsufru.& quemad. 885
Sed si hac.de in ius voc. 188
Sed si in seruum.de recep.arb. 627
Sed si inter te.de serui.vrb.præ. 990
Sed si ipse.ad legem Aquil. 1064
Sed si ipse.de peculio. 1534
Sed si ita compromissum.de recep.arb. 627
Sed si mors.de donatio. 2191
Sed si nondum.de relig.& sump.fu. 1226
Sed si patersfami.de senatuscon.Mace. 1501
Sed si par.de rei vin. 822
Sed si possessori.de iureiuran. 1278
Sed si postea.de recep.arb. 641
Sed si priore.ad legem Aquil. 1087
Sed si pro alieno.ad se.con.Velle. 1582
Sed si proponatur.de in diem addict. 1763
Sed si quis seruum.de peculio. 1536
Sed si quis.de consti.pe. 1398
Sed si quid.de euict. 2002
Sed si quid.de vsufru. 891
Sed si res.communi diui. 1161
Sed si riuus.finium regun. 1122
Sed si sciens. de pignera. actio. 1431.C.l.tutor.§.sed si.
Sed si seruo.de contrahen.emp. 1730
Sed si seruus de trib.act. 1480
Sed si statuliberum.si ex noxa.cau. 217
Sed si tantum.de pactis. 274
Sed si vir ex lana.de dona. 2197
Sed vbi restitutio.de mino.25.an. 554
Sed videamus.de nego.gest. 416
Sed vtrum.de petitione hæredita. 761
Seius à Lucio.de rescin.ven. 1788
Seia fundos.de euict. 2035
Seia mancipia.ad senatuscon.Velle. 1592
Seia mutuam.de vsur. 2047
Seia Sempronio.de dona. 2217
Senatoris filia.de ritu nup. 2118
Senatoris filius.de senato. 121
Senatoris filium.de senatoribus. ibidem
Senatorem remotum de senato. 120
Senatores.de sena. 123
Senatus censuit.de vsufru.earum re. 940
Senatus censuit.de contrah.emp. 1746
Senatus censuit.de edendo. 245
Senatusconsulto.de offi.præsi. 148
Senatusconsulto.in quib.cau.pign. 1924
Senatusconsulto.de ritu nup. 2120
Semper in cõiunctionibus.de ritu nup. 2114
Septimo mense.de sta.ho. 90
Seruitus aquæ ducendæ. de seruitu. rustic. præ. 1000
Seruitus.quemadmo.ser.amit. 1041
Seruitute vsus.quemad.ser.amit. 1050
Seruitutes.1.de seruitutibus. 969
Seruitutes.2. 970
Seruitutes.3. ibidem
Seruitutes.4. 974
Seruitutes.de serui.vrb.præ. 986
Seruitutes.de serui.rust.præ. 996
Seruitutes.quemad.ser.amit. 1040
Seruius ait.de nau.fœ. 2068
Seruus cuius.de his qui no.insa. 352
Seruus cuius.de vsu.& ha. 957
Seruus cuiusdam.de condic.inde. 1348
Seruus ea lege.de seruis expor. 1800
Seruus in causa.de sta.ho. 90
Seruus meus.manda.vel contra. 1647
Seruus quem à me.de act.emp. 1832
Seruus quod detulit.de iurciur. 1285
Seruus si in rem.de in rem ver. 1567
Seruus tuus.de dolo ma. 522
Seruus tuus depo.vel contra. 1627
Serui corrupti.de ser.corru. 1211
Serui emptor.de peri.& com.rei ven. 1797
Serui quorum.de noxa.act. 1118
Serui responso.de testi. 2090
Serui venditor.de euic. 1999
Seruo manumisso.de condic.inde. 1360
Seruum meum.de condic.inde. 1349
Seruum quoque.de procur. 369
Seruum quem quis.de pigno. 1920
Seruum Titij.manda.vel contra. 1670
Seruos inter.sa.erciscun. 1145
Seu ob aliam iustam causam.manda.vel cõtra. 1652
Seu ob immanes.manda.vel contra. 1652
Si ab arbitro.qui satisda.cog. 209
Si ab emptore.de euic. 2019
Si à bonæ fidei.de rei vindi. 835
Si ab eo.de calumniatoribus. 471
Si ab eo qui.de pigno. 1917
Si ab hærede.si vsusfru.peta. 945
Si absente.de vsufru.& quemad. 910
Si actor.de procura. 366
Si actor deferat.de iureiur. 1297
Si actoris seruus.de eo per quẽ fac.erit. 219
Si actum sit.pro socio. 1695
Si adrogator.de adop. 107
Si ad exhibendum.ad exhiben. 1184
Si ad libertatem.de noxa.act. 1118
Si à domino.de peti.hære. 795
Si ædes meæ.1.de serui.vrb.præ. 992
Si ædes meæ.2.de seru.vrb. 994
Si ædes communes.com.di. 1168
Si à furioso.de re cre. 1248
Si ager ab hostibus. quib. mo. vsusfruct. amit. 938
Si ager.qui.mo.vsusfru.amit. 937
Si ager ex emptionis.de rei vin. 853
Si alienam rem.de euic. 2037
Si alienus seruus.de noxa.act. 1116
Si alius pro muliere quæ res pig. ob. non pos. 1927
Si alij vsus.de vsufru.& quemad. 908
Si ambo socij.de compensa. 1598
Si à me fuerit.de iudi. 679
Si ancilla.de proba. 2083
Si ante aditam.de inter.act. 1201
Si antequã.qui satisd.cog.210.A.l.Iulianus.
Si antequam seruus.de dona. 2187
Si apud filiumfa.depo.vel contra. 1620
Si apud minorem.de mi.25.an. 552
Si apud te.de præscrip.ver. 1899
Si aquæductus.de contrahen.emp. 1745
Si arbiter.de proba. 2082
Si arborem.de serui.vrb.præ. 983
Si areæ vsusfru.de vsufruct.& quemad. 920
Si à seruo meo.de condi.ob tur.cau. 1324
Si à te emero.si ser.vin. 1037

BIU Cujas

Digesti veteris.

Si à Titio.de rei vin. 863
Si à Titio.de excep.rei ven. 2038
Si autem is fuit.de nego.gest. 425
Si autem intra.de inoffi.testa. 728
Si autem tardius.de pig.act 1424
Si bene collocatæ.de vsur. 2059
Si bonæ fidei.de peti.hære. 803
Si binarum.de serui.vrb.præ. 994
Si bona fide possessor.de noxa.act. 1103
Si boues alienos.ad le.Aquil. 1091
Si chirographum.de proba. 2078
Si coita.pro socio. 1720
Si commodauero.commo.vel contra. 1421
Si communis familia.de noxa.ac. 1103
Si communes.de nego.gest. 460
Si communem fundum. quemadmo. ser. amit. 145
Si communi fundo.de serui rusti.præ. 1007
Si compromissum.de recep.arb. 559
Si condicatur.de condic.fur. 1371
Si consensit.qui.mod.pi.vel hypo. 1952
Si consul.de adop. 101
Si conuenit.de rescin.ven. 1786
Si conuenerit.de iurisd.om.iud. 173
Si conuenerit.de pactis. 308
Si conuenerit.pro socio. 1685
Si conuenerit.communi diui. 1174
Si conuenerit.de pig.act. 1432
Si conuenerit.de pig.act. 1423
Si conuenerit.1.de pac.dot. 2161
Si conuenerit.2.de pac.dot. ibidem
Si creditor.de pig.act. 1439
Si creditor.de peculio. 1537
Si creditor.de distrac.pig. 1945
Si creditor.quib.mo.pig.vel hypo.sol.1950
Si cuius rei.de vsufru.& quemad. 888
Si cuius rei.vsufru.quemad.ca. 958
Si cui balinei.qui.mo.vsusfru. 934
Si cui in prouincia.ex qui.cau.ma. 612
Si cui insulæ.de vsufru.& quemad. 912
Si cui lingua.de ædil.edict. 1962
Si cui locauerim.loca.& condu. 1875
Si cui simplici.de seruitu. 972
Si culpa.de rei vin. 858
Si cum dies. de recep.arb. 638.B.l.quid tamen.§.Papinianus.
Si cum duas.communia præd.tam vrb. 1019
Si cum emptore.de pactis. 275
Si cum exceptione.de eo quòd me.cau. 489
Si cum filiosa.de compensa. 1597
Si cum fundum.de pactis. 296
Si cum fundum.de contrahen.emp. 1751
Si cum meus.si ser.vin. 1036
Si cum mihi.de dolo ma. 527
Si cum militi.de compensa. 1600
Si cum mulier.de dona. 2212
Si cum seruitus.quemad.ser.amit. 1047
Si cum te.de pactis. 305
Si cum venderet.de pigne.act. 1430
Si cum venditor.de euict. 2030
Si cum villico.de institit.act. 1475
Si cum vno.si ex noxa.causa. 216
Si cum vsufructuario.si ex noxa.cau. ibidem
Sic pro rata.de relig.& sump.fu. 1228
Sicut aliud est.de re.permu. 1886
Sicut emptio.loca.& condu. 1859
Sicut æquum est.de acti.empt. 1834
Sicut & caupo.nau.cau.sta. 663
Sicut impendia.de vsufru.& quemad. 909
Sicut in annos.quib.mo.vsusfruct. 930
Sicut municipũ.quod cuiuscũque vni. 409
Sicut re corporali.qui.mod. pignus vel hypo. 1952
Sicut autem.si ser.vin. 1031
Sicuti tribus.de recep.arb. 634
Si damni.de peculio. 1528
Si debeas decem.de compensa. 1601
Si debitor.de pactis. 307
Si debitor.de peti.hære. 800
Si debitor.de pigne.act. 1423
Si debitor.de contrahen.emp. 1740
Si debitor.de pigno. 1908
Si debitor.qui poti.in pig.ha. 1931
Si debitor cuius. quibus mo. pig. vel hypo. sol. 1950
Si debitor mulieris.1.de iur.do. 2159
Si debitor mulieris.2.de iu.do. 2160
Si debitor rem.de contrahen.emp. 1740
Si debitori.de iudi. 686
Si decem.loca.& condu. 1876
Si decesserit.qui satisda. 203
Si decipiendi.ad senatusc on. Velle. 1594
Si de communi.si ser.vin. 1039
Si de dote.de iur.do. 2160
Si defensor.de inter. act. 1195. A.l.si sine.§. Celsus.
Si deferente.qui.mo.pig.vel hypo. 1958
Si defunctus.de procura. 361
Si de interpretatione . de legi . senatúsque-con. 83
Si de re sua.de recep.arb. 660
Si de tabulis.de fi.instru. 2084
Si de vi.de iudi. 694
Si dictum fuerit.de euict. 2023
Si dolo acciderit.de dolo ma. 524
Si dominus in seruos . de his qui sunt sui. &c. 96
Si dominus nudæ. de vsufruct. & quemadmo. 920
Si dominus seruum.ad legem Aquil. 1065
Si dominus seruum.de præscri.ver. 1893
Si dominus vel pater.quod iussu. 1574
Si domina seruo.ad senatusc.Vell. 1591
Si domus tua.de serui.vrba.præd. 988
Si domus vsus.de vsu & ha. 956
Si donatæ res.de dona. 2207
Si donaturus.de condict.cau.da. 1317
Si duo dolo.de dolo ma. 528
Si duo hæredes.depo.vel contra. 1621
Si duo patroni.de iureiur. 1280
Si duo quasi.de consti.pe. 1399
Si duo rei.si quis cau. 227
Si duo rei.de recep.arb. 654
Si duorum fundorum.de acti.emp. 1837
Si duobus. de vsufruct. accre. 923. A.l.1.§. Idem Iulianus.
Si duobus.qui.mo.vsusfruct. 929
Si duobus.si men.fal.mo.di. 1216
Si duos quis seruos.de cõtrahen.emp. 1744
Si duos seruos.de euict. 2019
Si dupla.de euict. 1997
Si ea res.de act.empt. 1833
Si eadem prouincia.de offi.adsess. 158
Si ego decem.de re.cre. 1270
Si ego hac mente.de nego.gest. 443
Si ego emi.de Pub.in rem ac. 873
Si ego pecuniam.de re.cre. 1252
Si ego Seiæ.de iure do. 2128
Si eius fundi.de rei vin. 865
Si ei cujus.communia prædi.tam vr. 1019
Si ei cui.manda.vel contra. 1640
Si ei cui vendidi.de euict. 2016
Si ei nuptura.de iure do. 2134
Si eo loco.si ser.vin. 1034
Si eo tempore.ad leg.Aquil. 1082
Si eum iudicio.si quis caut. 231
Si eum qui.de exer.act. 1457
Si eum qui mihi.de dona. 2195
Si eum seruum.de re.cre. 1257
Si eum seruum.de dona. 2188
Si emptio.de rescin.ven. 1785
Si emptori.de euict. 2009
Si & iure.qui po.in pig.ha. 1935
Si & me & Titium.de re.cre. 1261
Si & per emptorem.de act.emp. 1842
Si & rem.de peti.hære. 777
Si ex asse.fami.erci. 1150
Si ex causa.de mino.25.an. 545
Si excepto fundo. de hæredita.vel act. ven. 1783
Si ex duobus.de noxa.act. 1106
Si ex duobus.de peculio. 1535
Si ex duobus. de in diem addic. 1760. C.§. Iulianus.l.4.
Si ex æquis.de rei vin.l.Pomp. 827
Si exhæredatus.de inoffi.test. 746
Si ex lapidicinis.de iur.do. 2136
Si ex plagis.ad legem Aquil. 1089
Si ex pluribus.si pars hæ.pe. 811
Si ex pluribus.de hæ.vel act.ven, 1779
Si extraneus.de condi.cau.da. 1314
Si extraneus.de iur.do. 2136
Si extraneus.de dona. 2210
Si extraneo.de vsufru.& quemad. 910
Si familia.de iurisdi.omn.iudi. 169
Si fami.erci.fa.ercis. 1154
Si fami.erci.fami.erci. 1158
Si feriatis.de feriis. 138
Si feriatis.de recep.arb. 655
Si fideicommissum.de iudi. 700
Si fideiussor.qui satisda.cog. 204
Si fideiussor.de dolo malo. 522
Si fideiussor.de condic.inde. 1361
Si fideiussor.depo.vel contra. 1625
Si fideiussor.1.manda.vel contra. 1655
Si fideiussor.2.manda.vel cõtra. 1672.nunc incipit fideiussor.
Si fideiussores.ad sena.Velle. 1577
Si filius.de inter.act. 1199
Si filius contulerit.de condic.cau.da. 1319
Si filius qui cum pro patre. de interrog. act. 1202
Si filius eius.de ritu nup. 2108
Si filius emancipatus.de mino.25.an. 569
Si filiusfa.de nego.gest. 433
Si filiusfa.legatum.de dolo malo. 526.nunc incipit, Filius.
Si filiusfa.de iudi. 680. nũc incipit,Filiusfa.
Si filiusfa.de relig.& sump.fu. 1229
Si filiusfa.de re.cre. 1250
Si filiusfa.quod cum eo qui in alie. 1491
Si filiusfa.1.de senatuscon.Maced. 1504.C. l.si quis.
Si filiusfa.2.de senatuscon.Maced. ibidem
Si filiusfa.3.de sen.Mace. 1504
Si filiusfa.de in rem ver. 1566
Si filius in potestate.de proba. 2071
Si filius vel seruus.de peculio. 1550
Si filia emancipata.de diuor. 2220
Si filia nupta.fami.erci. 1133
Si filiafa.nuptura.de iure.do. 2134
Si fistulæ.de serui.vrb.præ. 985
Si fortè præses.de offi.præsid. 149
Si fratres.pro socio. 1700.C.l.cum duobus.
Si fructuarius.vsufru.quemad.ca. 961
Si frumentum.de rei vin. 824. alias incipit, Idem Pompo.scribit.
Si fuerit distractus.de ser.expor. 1798
Si fullo.de condic.sine cau. 1369
Si fundus hypothecæ.de pig. 1913
Si fundus lege.de le.commiss. 1768
Si fundus mihi.pro socio. 1694
Si fundus venierit.de euict. 1999
Si fundus.de le.commis. 1768
Si fundus.loca.& condu. 1670
Si fundi possessor.de rei vin. 854
Si fundi mei.de condic.inde. 1330
Si fundo.si vsusfruct.peta. 944
Si fundo.de acti.emp. 1834
Si fundo.de euict. 2021
Si fundum.de in rem ver. 1565
Si fundum.manda.vel contra. 1662
Si fundum.de fun.do. 2176
Si fur decerpserit.de vsufru. & quemadmo. 887.C.§.Iulianus.l.arboribus.
Si furtum domino.de ædil.edi. 1991
Si gratuitam.de præscrip.ver. 1897
Si gratuitam.in qui.cau.pign. 1925. l.Pomponius.
Si habitatio.de vsu & ha. 951

BIU Cujas

Index legum

Si hæreditas venierit. de hæredit. vel act. ven. 1771
Si hæreditatem. de peti. hære. 748
Si hæreditatem. manda. vel contra. 1659
Si hæreditatem. de hær. vel ac. ven. 1780
Si hæres à teſtatore. de eo qđ certo lo. 1388
Si hæres dolo. de noxa. act. 1105
Si hæres vnus. fa. erci. 1128
Si hæres. de condic. cau. da. 1318
Si hæres. de eo quod cer. lo. 1388
Si hæres teſtamento. de ac. emp. 1807
Si hi qui in poteſtate. de in rem ver. 1554
Si hoc facto. pro ſocio. 1697
Si homo ſit. de rei vin. 851
Si hominem. de rei vin. 865
Si hominem. depo. vel contra. 1615
Si hominem. manda. vel contra. 1658
Si hominem emptum. de ædil. edic. 1989
Si horreum. in qui. cau. pig. 1924
Si iactum retis. de act. emp. 1816
Si idem. de iuriſ. om. iudi. 170
Si ideo contra. de euict. 2022
Si id quod à te. de euict. 2025. nunc incipit, Si quod à te.
Si id quod contendis. fa. erci. 1152. nunc incipit Si quid.
Si id quod dominus. de condic. inde. 1364
Si id quod donatum. de dona. 2196
Si id quod pure. de reſcin. ven. 1786
Si id quod quis. pro ſocio. 1704
Si igitur ex hoc. pro ſocio. ibidem
Si ignorans. loca. & condu. 1875
Si in aliena. de rei vindicatione. 847. B C. l. Iulianus.
Si in aliquam. de offi. proconſul. 138
Si in area. de rei vin. 847. B C. l. Iulianus.
Si in area. de vſufru. & quemad. 920
Si in area. de condic. inde. 1347
Si in arenam. de ſer. fug. 1213
Si in Aſia. depo. vel contra. 1617
Si in emptionem. de mino. 25. an. 572
Si in emptione. de contrah. emp. 1735
Si in emptione. de act. empt. 1804
Si in eo. de mor. infe. 1234
Si infantis. de vſufru. & quemad. 913
Si in iudicis. de iudi. 714
Si in lege. loca. & condu. 1861
Si in partem. quemad. ſer. amit. 1045
Si in qualitate. de act. emp. 1827
Si in rem. de rei vin. 826
Si in rem actum ſit. de rei vin. 853
Si in rem actum. de rei vin. 850
Si in rem alterius. de in rem ver. 1565
Si in re communi. de noxa. ac 1107
Si inſtitorem. de re. cre. 1259
Si inſtituta. de inoffi. teſta. 742
Si inſula quam. de pigno. 1924
Si intercedat. de ſeruitu. 977
Si inter colonum. de pigno. 1917
Si inter extraneos. de dona. 2196
Si inter plures, de qui. re. ad eun. iud. catur. 1204
Si inter virum. de pac. do. 2172
Si inter virum. de pact. do. 2168
Si intra. de pactis. 297
Si in tres. de recep. arb. 634. nunc eſt. §. Celſus quoque.
Si in venditione. comm. prædio. tam vrb. 1017. B. §. ſi in.
Si in venditione. de peri. & cõ. rei ven. 1795
Si in venditione. de euict. 2025
Si ipſa res. de eo quod me. cau. 498
Si irruptione. finium regun. 1122
Si is apud quem. depo. vel contra. 1619
Si is cuius. ex qui. cau. ma. 609
Si is cuius nomine. de inter. ac. 1200
Si is cui. quemad. ſer. amit. 1045
Si is cui. de ſenatuſcon. Mac. 1504
Si is, cum quo. communi diui. 1173
Si is cum quo. de condic. inde. 1329
Si is qui. de inoffi. teſta. 745
Si is qui. de rei vin. 827
Si is qui binas. de vſufru. & quemad. 902
Si is qui bona. de pigno. 1908
Si is qui cõmodatũ. cõmo. vel contra. 1416
Si is qui fideiuſſ. ſi quis caut. 228
Si is qui filium. de adop. 103
Si is qui hæreditatem. de condic. inde. 1355
Si is qui lapides. de actio. emp. 1810
Si is, qui negotia. manda. vel contra. 1671
Si is qui nepotem. de adop. 113
Si is, qui obtulit. de rei vin. 827
Si is qui perpetua. de condi. inde. 1337
Si is qui Romæ. de iudi. 692
Si is qui ſatis. de euic. 2016
Si is qui Stichum. de procur. 398
Si is qui Stichum. de iu. do. 2145
Si is ſeruus. de dona. 2193
Si ita coita ſit. pro ſocio. 1720
Si ita conueniat. de pact. dot. 2164
Si ita diſtrahatur. de contra. em. 1733
Si ita legatus. de vſu & ha. 956
Si ita legatum. fami. erci. 1150
Si ita pater. de ritu nup. 1108
Si itaque. de iureiur. 1285
Si ita quis ſtipulanti. de euic. 2009
Si iter. de ſeruitu. 973
Si iudex. de his qui ſunt ſui &c. 99
Si iudex. de iudi. 691
Si iudex circumuento. de mino. 25. an. 579
Si iuſſu eius. quod iuſſu. 1573
Si laborante. de. l. Rho. 1459
Si lanæ. de vſufru. ea. re. 944
Si legationis. de iudi. 688
Si legatarius. de dolo ma. 523
Si legati. de pigno. 1921
Si legato. de iure do. 2150
Si legatum. de edendo. 245
Si legatum. qui. mo. vſusfru. 931
Si liber homo. de nego. geſt. 457
Si liber homo. ad exhiben. 1189
Si liberis. de pac. do. 2169
Si libertus. de in ius vo. 191
Si locatum. loca. & condu. 1874
Si locus. de iudi. 705
Si locus. quemad. ſer. amit. 1046
Si locus. de relig. & ſump. fu. 1229
Si longius. de iudi. 681
Si mancipium. de euict. 2011
Si mancipia. de iure do. 2133
Si mandaſſem. manda. vel contra. 1646
Si mandatu. manda. vel contra. 1678
Si mandatu. manda. vel contra. 1666
Si mandauero. 1. manda. vel contra. 1647
Si mandauero. 2. manda. vel contra. 1648
Si mandauero. 3. manda. vel contra. 1665
Si margarita. pro ſocio. 1696
Si maritus. fami. erci. 1153
Si maritus. 1. de fun. do. 2173
Si maritus. 2. de fundo. ibidem
Si marito. de fun. do. 2174
Si mei cauſa. commo. vel contra. 1415
Si meo & vicini. communi diui. 1173
Si menſor. ſi men. ſal. mo. di. 1217
Si merx aliqua. de condict. triti. 1383
Si merces. loca. & condu. 1862
Si mercedem. de act. emp. 1844
Si mihi bibliothecam. de cõtrahen. emptione. 1745. B. l. Labeo.
Si mihi conceſſeris. de ſer. ru. præ. 1005
Si mihi eodem. de ſerui. ru. præ. 1004
Si mihi & tibi. de vſufru. & quemad. 911
Si minor. 20. an. de ſer. expor. 1798
Si minor. 25. an. 1. de mi. 25. an. 561
Si minor. 25. an. 2. de mino. 25. ann. 572
Si modo idipſum. de vſur. 2053
Simulatæ nuptiæ. de ritu nup. 2112
Si mulier acceptam. de donat. 2185. B. §. Marcellus.
Si mulier. 1. ad ſena. con. Velle. 1582
Si mulier. 2. ad ſenatuſcon. Velle. 1583
Si mulier. 3. ad ſen. conſ. Velle. 1584
Si mulier. 4. ad ſe. con. Velle. 1590
Si mulier. 5. ad ſenatuſcon. Velle. 1591
Si mulier. 6. ad ſe. con. Velle. 1594
Si mulier. 7. ad ſe. con. Velle. ibidem
Si mulier. de relig. & ſump. fu. 1228
Si mulier. de condic. cau. da. 1318
Si mulier. de pac. do. 2167
Si mulier contra. de eo quod me. cau. 499
Si mulier debitori. de iur. do. 2157
Si mulier ita. de iur. do. 2147
Si mulier dolo. de dona. 2208
Si mulier ex pecunia. de dona. 2197
Si mulier poſt diuor. de iu. do. 2132
Si mulier. de mino. 25. an. 569
Si mulieri. de vſufru. accre. 925
Si mulieri. qui. mo. vſuſtru. amit. 937
Si mulieri. 1. ad ſenatuſconſul. Velle. 1584
Si mulieri. 2. ad ſenatuſconſul. Velle. 1590
Si municipes. quod cuiuſcumque vni. 406
Si nauis à malæ fidei. de rei vin. 857
Sin autem dominicam. de pact. 291
Sin autem apud. de nego. geſt. 440
Sin autem cum à Titio. de rei vin. 841
Sin autem quis ita. de ædil. edic. 1962
Si neceſſarias. de pig. act. 1425
Si negotia. de neg. geſt. 431
Si negotia mea. manda. vel contra. 1658
Singularia. de re. cre. 1251
Si nepos vxorem. de ritu nup. 2107
Si neptem. de ritu nup. 2106
Si nomen ſit. de hæred. vel act. ven. 1777
Si non dominus, qui po. in pig. 1940
Si non fuerit. de iureiur. 1297
Si non fuerint. pro ſocio. 1691
Si non mortis. de inoffi. teſta. 741
Si non ſecundum legitimam. de dona. 2207
Si non ſortem. de condic. inde. 1338
Si noxale. de noxa. act. 1113
Si noxali. de peculio. 1518
Si nuptura. de fun. do. 2176
Si obligatio. de condic. ex le. 1379
Si ob rem. de condic. cau. da. 1306
Si ob turpem. de condict. ob tur. cau. 1325
Si oleum. de dolo malo. 515. A. §. Labeo. l. ſi quis.
Si optione. ad exhiben. 1186
Si operas fabriles. de præſcri. ver. 1902
Si operas ſuas. de vſufru. & quemad. 900
Si pactus. de pactis. 307
Si pactum. de proba. 2072
Si pars iudicantium. de inoffi. teſta. 729
Si partem fundi. de ſerui. ruſti. præ. 1006
Si partem fundi. quemad. ſer. amit. 1049
Si pater dotem. de pac. dot. 2165
Si paterfa. adoptatus. de adop. 104
Si paterfamilias. fa. erciſ. 1145
Si pater filiæ. de iur. do. 2140
Si pater filium. de adop. 113
Si pater mulieris. de iur. do. 2156
Si pater naturalis. de adop. 110
Si patre cogente. de ritu nup. 2111
Si patronus. de iureiur. 1283
Si patrona. de ritu nup. 2109
Si pecuniam. de re. cre. 1258
Si pecuniam. de condic. cau. data. 1311
Si pecuniam. de pigne. act. 1441
Si pendentes. de vſufru. & quemad. 900
Si per alium. ne quis eum qui in ius. 199
Si per emptorem. de peric. & cõmo. rei ven. 1793
Si per errorem. de iuriſdi. om. iudi. 172
Si per imprudentiam. de euict. 2020
Si petitor. de iudi. 691
Si pignus. de pig. act. 1443
Si pignus ſpecialiter. qui po. in pig. ha. 1933
Si pignori. fa. erciſ. 1142
Si pignore ſubrepto. de pig. act. 1433
Si pignora. de euic. 2020

Si

Si plura mancipia.de ædil.edic. 1983
Si plura prædia.de relig.& sump.fu. 1231
Si plures sint.de pactis. 271
Si plures sint.de religio.& sum.fu. 1230
Si plures.de dolo ma. 518
Si plures.depo.vel contra. 1618
Si plurium.de noxa.ac. 1101
Si plurium seruus.de noxa.act. 1117
Si plus vel minus.de euic. 2036
Si pœnæ c ausa.de condic.inde. 1333.
Si pœnituit.de diuor. 2220
Si possessor.de peti.hære. 805
Si possessor. de peti. hæro.774. C.§. Papinianus.
Si possessor.de rei vin. 855
Si possessor.de relig.& sumpt.fu. 1229
Si post acceptum.de rei vin. 834
Si post constitutam.de constit.pe. 1403
Si post datum.de procura. 360
Si postea quàm.de peculio. 1541
Si post inspectũ.de peri.& cõ.rei ven.1795.
Si post moram.de eo quod cer.lo. 1392
Si præcedente.manda.vel contra. 1676
Si prædia & mancipia.de dona. 2115
Si prædio in diem.de in diem addict. 1766
Si prægnans.de euict. 2017
Si prætor iusserit.de iudi. 712
Si precario.communia præd.tam vrb. 1022
Si prior. qui po.in pign.ha.1938.B.§. Papinia.l.creditor.
Si priusquam.loca.& condu. 1873
Si pro aliquo.ad senatuscõsul.Velleia. 1590
Si procurator.si quis caut. 234
Si procurator.de procura. 366
Si procuratorem.de procura. 398
Si procurator tuus.de condic.inde. 1328
Si procuratori.de condic.cau. 1319
Si procuratorem.manda.vel contra. 1634
Si pro fure.de condic.fur. 1372
Si pro patre.de in rem ver. 1562
Si propius.de mor.infe. 1233
Si proponas.de inoffi.testa. 740
Si proprietas.de vsufru.accre. 926
Si proprietati.de iure do. 2126
Si pro re pupilli.de euict. 2006
Si pro te præsente.manda.vel contra. 1665
Si pro vno.ad senatusconsul.Velleia. 1590
Si puellæ.de sponsa. 2103
Si pupillus.de recep.arb. 654
Si pupillus.de tribu.act. 1481
Si pupilli tui. de nego.gest. 417
Si putator.ad leg.Aquil. 1079
Si qua aqua.si ser.vin. 1040
Si quadrupes.si quadru.pau.fe.di. 1051
Si qua mihi vxor.de ritu nup. 1108
Si qua militi.ex qui.cau.ma. 613
Si qua pœna.de his qui sunt sui &c. 98
Si quam rem.de rescin.vin. 1784
Si quando inter ædes.si ser.vindi. 1037
Si quasi hæres.de hære.vel act. ven. 1779
Si quasi recepturus.de pign.act. 1423
Si quæ sunt cautiones.familiæ erci. 1127
Si quid à fideiussore.de compensa. 1596
Si quid contendis.fami.erciscẽ. 1152
Si quid erit.de offi.proconsul. 141
Si quid igitur.de serui.vrb.prædio. 991
Si quid possessor.de petitio.hæred. 790
Si quid venditor.de ædil.edi. 1968
Si quis ab alio.de calum. 471
Si quis absentis.de nego.gest. 412
Si quis accepto.de condic.cau.da. 1310
Si quis adfirmauerit.de dolo malo. 514
Si quis alia.quemadmo.ser.amitt. 1048
Si quis alicui.manda.vel contra. 1654
Si quis alienam.de act.emp. 1840
Si quis alius.de eo quod metus cau. 486
Si quis à me.de act.empt. 1834
Si quis à multis.de noxa.act. 1104
Si quis à socio.pro socio. 1695
Si quis vnas.de vsufruct.& quẽadmo. 902
Si quis certum.de re.cre. 1257
Si quis conduxerit.loca.& condu. 1874
Si quis crediderit.de pactis. 304
Si quis cum debitore.de iureiuran. 1298
Si quis cum.de condic.inde. 1354
Si quis cum existimaret.communi diui.1175
Si quis cum filiofami.de pecu. 1542
Si quis cum fundum.de act.empti. 1830
Si quis cũ procuratorio.de procurato. 367
Si quis diuturno.si ser.vin. 1035
Si quis domum.loca.& condu. 1847
Si quis donationis.de contrahen.emp.1740
Si quis donaturus.de vsufru.& quemad.896
Si quis duas.communia prædi.tã.vrb. 1015
Si quis duobus.de consti.pe. 1405
Si quis ædes.de serui.vrb.præ. 991
Si quis enim animo.de relig.& sum.fu.1230
Si quis eum.si ex noxa. 214
Si quis ex aliena.de iudi. 677
Si quis ex argentariis.de edendo. 247
Si quis ex fundo.quemad.ser.amit. 1046
Si quis fumo.ad leg.Aquil. 1087
Si quis fuit.de relig.& sum.fu. 1229
Si quis fundum.de contrahen.emp. 1739
Si quis fundum.de act.emp. 1834
Si quis fundum.loca.& cõdu.1848. C.§. Iulianus.in.l.Si quis domum.
Si quis hac lege.de rei vin. 849
Si quis hac lege.de ser.expor. 1798
Si quis hominem.ad exhiben. 1190
Si quis id.de iurisdi.om.iud. 167
Si quis inficiatus.depo.vel contra. 1618
Si quis iniquum.quod quisque iur. 178
Si quis in ius.si quis in ius vo.non ierit.194
Si quis in iure.1.de inter.act. 1194
Si quis in iure.2.de inter.act. ibidem.
Si quis in legatione.de iudi. 678
Si quis in pignore.de pig.act. 1442
Si quis in rem.de procur. 871
Si quis in senatorio.de ritu nup. 2112
Si quis intentione.de iudi. 708
Si quis ita.de vsufruct.& quemad. 895
Si quis iudicij.de alie.iud.mu.cau.fa. 623
Si quis iurasset.de condic.ind. 1355
Si qui iussus.de recep.arb. 661
Si quis liberum.de proba. 2077
Si quis libertatem.de peti.hære. 750
Si quis mancipiis de insti.act. 1476
Si quis mandatu.de nego.gest. 445
Si quis mihi.manda.vel contra. 1646
Si quis nec causam.si cer.pe. 1767
Si quis nec causam.de rebus credi. 1239
Si quis negotia.1.de nego.gest. 442
Si quis negotia.2.de nego.gest. 443
Si quis nepotem.de ado. 102
Si quis officium.de ritu nup. 2114
Si quis patrẽfami.de senatuscõ.Mace. 1495
Si quis per fundum.de euic. 2000
Si quis postea.de iudi. 677
Si quis pro eo.manda.vel contra. 1668
Si quis pro vxore.de dona. 2193
Si quis putans.communi diui. 1161
Si quis quendam.si quis cau. 232
Si quis rem.de recep.arbi. 645
Si quis sepulchrum.de relig.& sum.fu. 1222
Si quis seruum.si quis cauti. 228
Si quis seruum.de noxa.act. 1116
Si quis seruum.de ser.cor. 1208
Si quis seruum.de peculio. 1532
Si quis seruum.de act.emp. 1828
Si quis sic soluerit.de condic.inde. 1326
Si quis societatem.pro socio. 1720
Si quis solutioni.de vsur. 2054
Si quis stipulatus.ex qui.cau.ma. 615
Si quis sub hoc.de contrahen.emp. 1747
Si quis tabulas.de dolo malo. 528
Si quis testamentum.ad leg.Aquil. 1084
Si quis Titio.ex qui.cau.ma. 614
Si quis Titio.de vsufru.accre. 925
Si quis tutor.de ritu nup. 2121
Si quis vina.de peri.& com.rei ven. 1792
Si quis violauerit.de rerum diui. 119
Si quis vxori.de dona. 2216
Si quo tempore.de peti.hære. 799
Si quod alij.de senatuscon.Mace. 1503
Si quod a te.de euict. 2025
Si quod mihi.de dona. 2214
Si remunerandi.manda.vel contra. 1631
Si res aliqua.de cõdic.tritic.1383. nunc incipit,Si merx.
Si res distract.qui.mo. pign. vel hypo. 1950
Si res domino.de in rem ver. 1559
Si res æstimata.de iure do. 2131
Si res gesta.de fi.instru. 2084
Si res in diem.de in diem addic.1760.B.§. Idem Iulianus.
Si res ita distracta.de cõtrahẽ.emp. 1725
Si res mobilis.de rei vin. 829
Si res pupillaris.de mino.25.annis. 583
Si res quam.de euic. 2025
Si res quas filiæ.de iure do. 2144
Si res vendita.de act.emp. 1802
Suæ rei emptio.de contrahen.emp. 1731
Si rem alienam.1.de pig.act. 1426
Si rem alienam.2.de pig.act. 1440
Si rem æstimatam.de iure do. 2134
Si rem quam mihi.de euict. 2008
Si rem quam seruus.de nego.gest. 465
Si rem quæ apud te.de euic. 2025
Si rem tibi. de præscrip.ver.1898.A.§. Papinianus in.l.Si gratuitam.
Si reus & fideiussor.de condic.inde. 1334
Si reus paratus.de procura. 401
Si reus postquam.de pactis. 311
Si riuum.loca.& condu. 1884
Si sacculum.depo.vel contra. 1625
Si sciens emã.de contrahen.emp. 1733
Si semel.de peculio. 1530
Si senatori.de ritu nup. 2112
Si seruitus.de serui.vrb.præd. 988
Si seruus ab hostibus.de inter.act. 1201
Si seruus ante.ad legem Aquiliam. 1087
Si seruus communis.de noxa.act. 1102
Si seruus communis.de dona. 2208
Si seruus.de condic.fur. 1371
Si seruus depositus.de noxa.act. 1110
Si seruus furtiuus.de condic.fur. 1376
Si seruus in quo.qui.mo.vsufru. 938
Si seruus in quo.de acti.emp. 1828
Si seruus iudicio.si quis cauti. 229
Si seruus iurauerit.de iureiur. 1285
Si seruus legatus.de noxa.act. 1117
Si seruus mancipium.de ædil.edic. 1992
Si seruus meus.de Pub.in rem act. 878
Si seruus meus.1.cõmo.vel contra. 1417
Si seruus meus.2.commo.vel contra. 1421
Si seruus meus.de peculio. 1524
Si seruus non sit.de inter.act. 1201
Si seruus non.de exer.act. 1457
Si seruus pignori.fami.erei. 1144
Si seruus pignori.de pig.act. 1440
Si seruus.quib.mo.vsusfruct.amit. 938
Si seruus qui emeretur.de act.emp. 1845
Si seruus sciente.de noxa.act. 1098
Si seruus seruáve.ad legem Aquil. 1056
Si seruus seruum.ad legem Aquil. 1070
Si seruus societatem.pro socio. 1688
Si seruus tuus.de act.emp. 1844
Si seruus venditus.de euict. 2005
Si serua seruo.de iur.do. 2138
Si serui mei.de neg.gest. 461
Si serui vsusfruc.de vsufru. & quemad. 895
Si serui. vsufru.quemad.ca. 964
Si seruo.de vsufruct. & quemadmo.898.C.§. Idem Iulianus.in.l.sed & si quis.
Si seruo hæreditario. qui.mo. vsusfruct. amit. 936
Si seruo in dotem de iur.do. 2143
Si seruum.si ex noxa. causa. 217

BIU Cujas

Index legum

Si seruum cuius.de euic. 2007
Si seruum emero.de euic. 2010
Si seruum meum.ad legem Aquiliam. 1080
Si seruum mihi.de act. emp. 1806
Si seruos pigneratos.de pign.act. 1438
Si se subiiciant.de iudi. 672
Si sic constituta.quemad.ser.ami. 1044
Si sine dolo ma.depo.vel contra. 1620
Si sine interrogatione.de inter.act. 1194
Si sine venia.de in ius vo. 194
Si societatem.1.pro socio. 1685
Si societatem.2.pro socio. 1720
Si socius.de reb.cre. 1252
Si socius pro filia.pro socio. 1722
Si socius serui.communi diui. 1171
Si socij sumus.pro socio. 1690
Si sponsus sponsæ.de dona. 2182
Si sponsa dotem.de iu.do. 2156
Si sponsalibus.de iur.do. 2146
Si sterilis.de act.emp. 1826
Si Stichus.communi diui. 1174
Si Sticho seruo.de vsufr.& quemad. 920
Si Sticho.de peculio. 1549
Si stillicidij.quemad.serui.amit. 1044
Si stipulatus sis.de vsur. 2043
Si stipulata fuerit.de dona. 2206
Si sub conditione.qui.mo.vsusfru. 936
Si sub hac conditione.de inoffi.testa. 742
Si superatus.de pign. 1905
Si suspecta.de inoffi.testa. 744
Sit actio.de dolo malo. 506
Si tam angusti.de seruitu. 974
Si tamen.de procu. 360
Si tamen.de sena.có. Mace. 1503
Si tamen plures.de exer.act. 1456
Si tamen is seruus.de mino.25.an. 538
Si tamen sine culpa.de ædil.edic. 1989
Si testamentum.de peti.hære. 750
Si testamento.de serui.vrb.præ. 992
Si te Titio.de dolo ma. 529
Si tibi alienam.loca.& condu. 1847
Si tibi areæ.de præscrip.verb.1895.A.§.Iulianus.in.l.Si tibi rem.
Si tibi scyphos.de præscrip.verb. 1902
Si tibi cũ municip.quod cuiuscũq; vni.410
Si tibi decem.milia.de pactis. 276
Si tibi decem.de vsufru.ea.re. 941
Si tibi decem.de præscrip.ver. 1893
Si tibi domum.loca.& condu.1874.nũc incipit,Si domum tibi.
Si tibi filius.de adop.111.nũc incipit, Quæsitum est.
Si tibi fundi.qui.mo.vsusfr. 936
Si tibi habitationem.loca.& condu. 1846
Si tibi liberum.de act.emp. 1809
Si tibi pecuniam.de re.cre. 1255
Si tibi polienda.de præscrip.verb. 1900
Si tibi proprietas.de vsufruc.accre. 924
Si tibi rem.de præscrip.ver. 1894
Si tibi vini.de vsufru.ea.re. 442
Si tibi vsusfruc. vsufruc.quemad.ca. 962
Si Titius cum quo.pro socio. 1708
Si Titio.de vsufruc.& quemadmo. 903
Si Titio.de pign. 1918
Si traiectitiæ.de naut.fœ. 2068
Si tutor rem.de in lit.iur. 1305
Si tutor.si quis cauti. 234
Si tutoris iussu.quod iussu. 1573
Siue ad fundum.quemadmo.ser.amit. 1050
Siue autem.de Pub.in rem act. 872
Siue de eo.de pactis. 278
Siue de itineris.si men.fal.mo.di. 1217
Siue generalis.de iure do. 2149
Siue hæreditaria de nego.gest. 442
Siue in duplum.qui satisda.co. 202
Siue manifestus fur.de condic.fur. 1374
Siue nostrum.de in lit.iuran. 1300
Siue peculiari.de Pub.in rem act. 873
Siue per statuslib.de in integrũ restit. 473
Siue suo nomine.de peti.hære. 747
Siue tota res.de euic. 1997
Si vasorum.vsufru.quemadmo.ca. 964
Si vehenda.de lege Rhodia. 1466
Siue vxor marito.de dona. 2207
Si vendideris.de euic. 2000
Si vendita.de peri.& com.rei ven. 1796
Si venditor.de relig.& sump. 1221
Si venditor simulauerit. de in diem addicti. 1764
Si venditor.de hæredi.vel act.vendi. 1777
Si venditor.de ser.expor. 1799
Si venditor hominis.de act.emp. 1835
Si venditor.de ædil.edic. 1975
Si vero adhuc.de peculio. 1518
Si vero ante.de ædil.edic. 1970
Si vero custodiendus.de rei vindi.836.B.§. si vero.
Si vero malæ fidei.de rei vin. 829
Si vero mihi.de consti.pe. 1397
Si vero non remunerandi.manda. vel contra. 1641
Si vero pater.de in rem verso. 1562
Si vero plures.de his qui deie.vel effu.1094
Si vero pro.qui satisf.cog. 203
Si vestimenta.de condictione ob tur. cau. 1325.
Si vestimenta.de contrahen. emp.1744.A. in.l.Labeo.
Si via.de serui.ru.præ. 1007
Si vinum.de peri. & com.rei vendi. 1789
Si vini,olei.de vsufru.earum rerum. 942
Si vina emerim.de peri.& com.rei vend. 1793
Si vina.de peri.& com.rei vendi. 1796
Si vir nummos.ad exhiben. 1189
Si vir vxoris.de dona. 2192
Si vir vxori.de præscrip.vẽr. 1894
Si vir vxori.de dona. 2212
Si vnus ex argentariis.de pactis. 283
Si vnus ex sociis.de serui.ru.præ. 1004
Si vnus ex sociis.pro socio. 1717
Si vnus.fami. erciscun.1136.A.in.l. Ité Labeo.
Si vni ex hæredibus.fami.erciscun.1134.C. §.Papinianus.in.l.si filia.
Si vno anno.loca. & condu.1855.A.§. Papinianus.in.l.ex conducto.
Si vrbana.de condic.inde. 1359
Si vsufructuarius.quib.mo.vsusfru. 935
Si vsusfru.de vsufr.& quemad. 905
Si vsusfructus.qui.mo.vsusfr.amit. 937
Si vsusfructus.quib.mod.vsusfruc.amit.938
Si vsusfructus.1. vsufruc. quemad. ca. 962. nunc incipit,Et si.
Si vsusfructus.2.vsufru.quemad.ca. 963
Si vsusfru.fundi.de iur.do. 2151
Si vt certo loco.commo.vel contra. 1409
Si vulnerato.ad leg.Aquil. 1087
Si vulneraueris.loca.& condu. 1874
Si vxor à legato.de iudi. 697
Si vxor filio.de dona. 2192
Si vxor nummis.de dona. 2218
Societas coiri potest.pro socio. 1684
Societas contrahitur.pro socio. 1685
Societatem coire.pro socio. 1685
Societatem.pro socio. 1720
Socius socio.pro socio. 1719
Socium qui in eo.pro socio. 1706
Solet à principe.de his qui no.infa. 348
Solet etiam.de feriis. 237
Solet prætor.de iurisdic.om.iudic. 173
Solemus quidem.de iudi. 706
Solent etiam.de offi.procon. 136
Solent enim.de alea. 1214
Solent qui nouerũt.de præscrip.verb. 1896
Solutione chirographo.ad exhiben. 1190
Soluendo de nego.gest. 459
Soluitur hypotheca.qui.mo. pig. vel hypo. sol. 1951
Solum partem.de rei vin. 853
Solutum non videtur.de pigne.act. 1427
Sororis pronepotem. de ritu nup. 2114
Sorori quam.si pars hære.pe. 814
Spatiumque.de edendo. 247
Sponsalia autem.de sponsa. 2103
Sponsalia sicut.de sponsa. 2105
Sponsalia sunt.de sponsa. 2103
Statuæ & imaginis.de vsufruct.& quemadmodum. 908
Stichus testamento.de condic.inde. 1366
Stichum aut Pamphilum.ad legem Aquiliam. 1091
Stipulatio de dote.de iur.do. 2150
Stipulationem.de iure do. 2134
Stuprum intelligitur.de ritu nup. 2114
Suæ rei.de contrahenda emptione. 1731
Sub conditione.de vsufruc.& quemadmodum. 912
Sub conditione.de condic.indeb. 1332
Successori eius. de nego.gest. 431
Succurritur etiam.ex qui.cau.maio. 593
Sufficit ad causam.de condic.inde. 1359
Sufficit nudus.de sponsa. 2103
Sulpitius Marcello.de dona. 2211
Summa cum ratione.de peculio. 1527
Summa itaque.de statu ho. 87
Summa rerum. de rerum diui. 114
Sumptus in prædium.de rei vindic. 852
Sumptus quidem.de pactis. 307
Superficiario.de rei vin. 863
Sunt & aliæ.de Pub in rem act. 867
Sunt personæ.de relig.& sump.fu. 1231

T

TAle pactum.de pactis. 297
Tali facta stipulatione. de iure do. 2143
Tamen si non.de sena.consul.Mace. 1502
Tam ex contractibus.de iudi. 704
Tenetur ex empto.de act.emp. 1807
Testatrix.si ser.vin. 1039
Testimoniorum.de testib. 2084
Testis idoneus.de testi. 2091
Testium fides.de testi. 2085
Testes eos.de testi. 2095
Thesaurus meus.ad exhiben. 1189
Tigni appellatione.ad exhiben. 1182
Titia cum esset.de iur.do. 2149
Titia filiam.de inoffi.testa. 731
Titianus primus.quod cum eo qui in alie. 1492
Titius.de pig.act. 1441
Titius cum absentem.de procura. 403
Titius cum decederet.de act.emp. 1838
Titius cum mutuam.quæ res pig.ob.non po. 1928
Titius cum mutuos. de contrahen. emp. 1758
Titius hæres.de act.emp. 1841
Titius Mæuio.de vsufru.& quemad. 911
Titius Seij procurator.de rescin.ven.1787
Titius Seiæ.qui po.in pig. 1943
Titius Seio.de consti.pe. 1403
Titius Sempro.de præscrip.verb. 1901
Titius Sempronio.quib.mo.pig.vel hypo. 1956
Titius seruum vendidit.de ser.expor.1801
Titius tamen.de consti.pe. 1397
Titio cum morietur.de vsufruc.& quemadmodum. 911
Titio & Seio.ad leg.Aquil. 1081
Τὸ γαρ.de legib. senatusquecon. 74
Totiens hæres.de inter.act. 1191
Totum autem ius.de legi.senatusquecon. 84
Traditionem autem.de Publicia.in rem. act.871.B.§. Iulianus.in.l.sed & si.
Traiectitia.de nau.fœ. 2066
Transactum.de transac. 312
Tres fratres.de pactis. 295
Tria prædia.de serui.ru.præ. 1009

Tribus

BIU Cujas

Digesti veteris.

Tribus hæredibus.de vsufru.ea.re. 942
Tutelæ tamen.loca.& condu. 1857
Tutelas etiam.de capi.mi. 587
Tutor condemnatus.de vsur. 2063
Tutor factam.de sponsa. 2105
Tutor lege.de pig.act. 1431
Tutor pupilli.de iureiur. 1296
Tutor pupilli.ad sena.con.Velleia. 1587
Tutor vel curator.de ritu nu. 2113
Tutor vrgentibus.de mino.25.an. 581
Tutoris hæres.in qui.cau.pig. 1926
Tutoris quoque.de pactis. 274
Tutores pupilli.de condic.inde. 1363

V

VAccæ emptor.de euic. 2017
Varicosus.de ædil.edic. 1990
Vbi acceptum.de iudi. 691
Vbi autem.de condic.ob tur.cau. 1323
Vbi autem.de in diem addic. 1760
Vbicumque iudicem.de inter.act. 1204
Vbi exigitur.de eden. 250
Vbi numerus.de testi. 2091
Vbi quis constituit.de consti.pe. 1405
Vel à debitoribus.de relig.& sump. 1223
Vel ad alium.de recep.arbi. 628
Vel aliquam.de peti.hære. 762
Vel cuius.si men.fal.mo.di. 1217
Vel de in rem.de pactis. 278
Vel ex causa.de Publi.in rem act. 868
Vel exilio.de procura. 362
Vel filiorum.de iureiur. 1274
Vel fratres.de ædil.edic. 1986
Vel hæreditas.de procura. 360
Vel in operis.de procura. 374
Vel inutilium.de vsufru.& quemad. 918
Vel iudicio.de procura. 362
Velleiano.ad se.con.Velle. 1574
Vel luxuriosum.de ser.cor. 1206
Vel melancholici.de ædil.edic. 1961
Vel mortis.de Pub.in rem act. 867
Vel per literas.si men.fal.mo.di. 1215
Vel post annum.de alie. iudi. mu. cau. fa. 621
Vel propter senectutem.de dona. 2216
Vel proterui.de ædil.edic. 1961
Vel quæ in vsum.de pigno. 1908
Vel quæ paterfa.de relig.& sump. 1220
Vel qui cadauer.de in ius voc. 185
Vel quòd ea re.pro socio. 1687
Vel si ab eo.de dolo malo. 506
Vel si longinquo.de procura. 388
Vel similem.de alie.iudi.mu.cau.fac. 621
Vel si seruo.familiæ erciscun. 1130
Vel soluendi.de Publi.in rem.act. 868
Vel vniuersorum.de pig.act. 1430
Veluti cum lege.pro socio. 1721
Veluti erga.de iusti.& iure. 56
Veluti si eam.de peti.hære. 747
Veluti si figulinas.de serui.ru.prædi. 999
Veluti.de eden. 249
Veluti si in dotem.de relig.& sump. 1227
Venationem fructus.de vsur. 2056
Venditor ab emptore.de iudi. 700
Venditor actionis.de hæredi.vel act.vendi. 1783
Venditor domus.de act.emp. 1834
Venditor ex hæreditate.de hæredi.vel act.ven. 1781
Venditor fundi.communia prædi.tam vrb. 1021
Venditor hæreditatis.de transac. 327
Venditor hæreditatis.de hæredi. vel acti. ven. 1771
Venditor hominis.de euic. 2000
Venditori.de peri.& com.rei ven. 1798
Veniunt in hoc.fami.ercis. 1129
Verba senatusconsulti. de se. con. Mace. 1493
Verius esse.de proba. 2077
Verum est.de compensa. 1596
Verum est quod Sabino.pro socio. 1708
Verum est si ipse.de insti.act. 1471
Verum vel de dolo.de mino.25.an. 548
Vetat lex.de mortuo.infer. 1233
Vetus fuit quæstio. de vsufruct. & quemadmo. 918
Veteres in emptione.de ac.emp. 1826
Veteribus.de pactis. 297
Via constitui.de serui.ru.præ. 1005
Via, iter, actus.de seruitu. 971
Viæ itineris.de seruitu. 976
Viæ latitudo.de seruitu.ru.præd. 1000
Vicena milia.si quis cauti. 221
Videamus.de in lit.iur. 1301
Videamus an.loca.& condu. 1849
Videamus an in omnibus.de vsur. 2052
Videamus ergo.de eo quod me.cau. 498
Videamus generatim.de vsur. 2061
Videamus tamen.de ædil.edic. 1975
Videlicet.de pactis. 282
Videlicet.ex qui.cau.ma. 609
Vindicantem.de euict. 2004
Vindicatio.de rei vin. 855
Vinum quod mutuum.de re.cre. 1256
Vir ab eo.de iur.do. 2143
Vir in fundo.de fun.do. 2177
Vir in fundo.de fun.do. 2174
Vir mulieri.de dona. 2217
Vir vsuras.de dona. 2213
Vir vxori.ad se.con.Vellei. 1585
Vir vxori.de dona. 2209
Vis autem est.de eo quod me.c au. 477
Vitricus.de dona. 2216
Vix certis.de iudi. 703
Vna est via.de serui.ru.præ. 1004
Vnus ex dominis.de serui. 969
Vnus ex sociis.de seruitu.ru.prædi. 1010
Vnusquisque.de compen. 1596
Vni ex hæredibus.de pecu. 1550
Vnde & sponsi.de sponsa. 2103
Vnde quæritur.commo.vel contra. 1414
Vnde si Neruæ.pro socio. 1721
Voluit prætor.de inter.act. 1193
Voluntate creditoris.quib.mo.pig.vel hypo. 1956
Vrbanorum.de serui.vr.præ. 977
Vsque ad quantitatem.de senatusco.Macedo. 1495
Vsufructuarius nouum.de vsufruc.& quéadmo. 909
Vsufructuarius nouum.de vsufruc.& quéadmo. 916
Vsufructuarium venari.de vsufru.& quéadmo. 917
Vsusfructus & ab initio.de vsufru.& quem admodum. 881
Vsusfructus est ius.de vsufruct.& quemad modum. 880
Vsusfructus in multis.de vsufruct.& quem admodum. 881
Vsusfructus pluribus.de vsufruct.& quem admo. 882
Vsufructu legato.de vsufructu & quemadmo. 882
Vsufructu relicto.de vsufruct.& quemadmodum. 912
Vsu quoque.vsufruct. quemadmodum.ca. 964
Vsuræ vicem.de vsur. 2060
Vsuras illicitas.de vsur. 2053
Vsu retinetur. quemadmodum ser. amit. 1049
Vsus aquæ.de vsu & ha. 957
Vsus pars.de vsu & ha. 957
Vt autem longiore.de pac.dot. 2166
Vt fundus.communi diui. 1171
Vt in conductionibus.pro socio. 1693
Vt pomum.de seruitu. 972
Vtputa.de condict.ob tur.cau. 1322
Vt quandoque.de capite minu. 589
Vt res emptoris.de contrahen.emp. 1746
Vt sit pro socio.pro socio. 1692
Vt sunt.ex qui.cau.ma. 592
Vt tamen merx.de tribu.act. 1480
Vt tantum veniat.de ser.cor. 1209
Vt vim.de iust.& iure. 56
Vti frui.si vsusfru.peta. 946
Vtilem tamen.de dona. 2197
Vtiles autem.de peti.hære. 798
Vtilitas.de in integrum resti. 472
Vtilitatem.de exer.act. 1449
Vtique autem.de rei vin. 832
Vtique nisi.de recep.arb. 640
Vtputa dedi.de condictio.ob tur.cau. 1322
Vtrum autem.de peti.hære. 778
Vtrum negotium.de dona. 2211
Vtrum præsente.de constitu.pecu. 1405
Vulgo concepti. de statu ho. 93
Vulgo præsumitur.de in lit.iu. 1305
Vulgo receptum est.de vsur. 2040
Vxor marito.de dona. 2214
Vxor viro.de pac.dot. 2172
Vxori suæ.de dona. 2194
Vxorem quondam.de ritu nup. 2110
Vxores eorum.de diuor. 2220
Vxores viri.de his qui not.infa. 348

FINIS TABVLAE LECVM
Digesti veteris.

BIU Cujas

Index materiarum Digesti veteris.

INDEX SENTENTIA-rum & verborum memorabilium, quæ in his viginti quatuor Pandectarum libris continentur.

ABbas quomodo petit monachum, prælatus clericum, po testas ciuem. 821.A
Abdicare se magistratu quis non potest.67.A.glo.2.§. & cum.l.2.de ori.iur.
Abdicare se magistratu quis non potest, nisi in manu principis. 150. B C.l. legatus. cum glo.
Abdicere vindicias. 67.C D
Abesse dicitur dos, eo quòd maritus onera matrimonij sustinet.1669.A.l.Iulianus.
Abesse dicitur, qui ex prouincia ad principem, vel papam profecturus, domum suã exiuit: licet adhuc sit in vrbe.611.C.glo. profectus.
Abesse pecunia dicitur, quæ soluta est, vel soluta fingitur.1652.D.§. abesse.
Abesse reip.causa dicitur is solum, qui non sui commodi causa, scilicet coactus abest. 612.A.l.reip.
Abesse cui dicitur id, in quo obligatus est. 412. B. &. l. si quis absentis. in fi.de nego.gest.
Litis gratia abest, qui recedit vt litem euitet.592.B.l.& qui.ex qui.cau.maio.
Abest reipu. causa omnis qui extra vrbem dignitatis gratia est: sed si in vrbe est, non: nisi sit miles.611. A B.glo.militibus.
Abhinc centum annis, id est (quod dicitur) de post centum annos.713.B.§.nam &.
Abhorrere, id est, differre. 1895. A
Abigei qui. 1847.D
Abire alicui in creditum.1484.B.in tex. & 1496.B.§. nam pecuniæ.
Ablatio leuis fit, quàm datio. 1514.D.glos. 2.l.non statim.de pecu.
Abnoctare. 148. C
Abnoctare extra prouinciã non debet præses. Ibidem.l.illud.
Absconditum nihil esse debet scholasticis in ea arte cui student.50.A.§.duabus.versic.discipuli.in procœmio.
Absens dicitur multis modis. 358.A
Absens quis tripliciter dicitur. 603.D
Absens certiorari debet.1688.B.glo.3.l.sed & socius.pro socio.
Absens, litis scilicet vitandæ gratia, habetur pro præsente.592.B.l.& qui.
Absens metus causa quis?591.C.l.metus.
Miles qui Romæ militat, habetur pro absente, quo ad restitutionem.592.C.l.milites.ex qui.cau. ma.
Absens procurator vt constituatur, duo requiruntur.357.C
Absens per contu.habetur pro præsente. 553.B.l.in causæ.1.§. causa.& in mar.de mino.
Absens pro dissentiente habetur.1677. D. glo.præsens.l.si præceden.mandati.
Absens restituitur. 475. A B.l. diuus.&.l. sequen.
Absens videtur, qui habet declinatoriam fori.607.B.§. si cum.
Absentis bonis datur curator. 432. A. in mar.
Absentis loco curator dari potest.411.D. in mar.
Absentis rei causas procurator reddere potest.400.B.l.absens.
Absenti ex necessitate, non voluntate, subuenitur. 605.D.l.sed & si.in fine.ex qui. cau.ma.
Absenti quando datur curator. 594.D.in mar.
Absentem à quibuscumque defendi public. interest. 369.B C.l.seruum. §. publice.de procur.
Absente te fieri potest, quod te inuito. 634. D.glo.2.l. sicuti tribus.de arbi.
Absentes dicuntur furiosus, demens, pupillus, & adolescens: ita quòd sententia coram illis ferri nõ videtur, quamuis corpore præsentibus.645.A.§.coram.l.diem. de arbi.
magna vtilitas Absentum est, ne indefensi maneant.411.B.l.1.de nego.gest.
Absentia dat restitutionem in integrum. 473.A
Absentia plus facit, quàm ætas. 535.C.glo. & non puto.§. sed vtrum.l.3.de mino.
Absentia quandoque plus facit, quàm præsentia cum condictione.634.D. in fine. glo.2.§. Celsus.l.item.de arbi.
Absentia sua nemini nocere debet.216.B.§. sed si.
Absentiæ genera quinque. 476.C
Absoluere non potest, nisi qui potest damnare. 152.C. glo. fi.l. fi. de offi. procur. Cæsa.
Absoluere creditorem. 2060.C
Absolutoria ab obseruatione iudicij, est interlocutoria.1031.A.in mar.
Absolutus dolo suo, actione prima conueniri potest.524.B.l.cum à te.de do.ma.
Abstentus hæreditate.234.C.l.si tutor.
Abstinere nõ sufficit à malo, nisi fiat quod bonum est. 60.C.glo.cuique.l.Iustitia.de iusti.& iure.
Abundans cautela non nocet. 639.C.glo. exprimere.§. plenum.l.si cum.de arbi.
Abundantia quandoque vitium sonat, quandoque pro cautela ponitur. 418.C
Aburnus Valens. 72.C
Abusus, proprie malum vsum significat: quandoque tamen pro consumptione vel deminutione per vsum facta sumitur.941. B.in mar.&.§.si pecuniæ.& Ibidem.C.§. quæ in.sic capi potest infra,de verbo.significa.in.l.alienationis.§. eum quoque.secundum eos qui ibi legunt, abutendo.& dic id est, consumendo seu deminuendo.
Abutimur quandoque verbis. 1541. B. l. nec seruus.
Abuti an liceat cui ea re, quam suam putabat. 836.C.l.si à bonæ.glo.damnari.de rei vin.
Abutens permissis punitur.459.C.glo.pe. l.qui sine.de neg.gest.
Accedere.) Quod accedit pignori pignus est.1432.B. §. si nuda.l. si conuenerit.de pig.ac. Tunicæ fundum accedere, ridiculum.1988.B.l.iustissime.de ædil.edic.
Acceptam pecu. legatis referre.2143.C.in textu.
Acceptilatio, est imaginaria solutio.289.C. glo.fin.§. sed si.l.si vnus.de pac.
Acceptilatio quandoque stipulatio dicitur. 285. D
Acceptilatio valet vt pactum. 1786.A
Accepto liberatus, id est, per acceptilationem. 1893.B
Accersere hæredem, id est, constituere.113. A B.vbi tamen quidam legũt adscisc ere.
Accessio.id est lucrum.1162.B C.§.si quid.
Accessio naturalis, & ciuilis, differunt.857. D.gl.Fœneretur.l.si nauis.
pleraque res propter Accessiones emimus. 1735.B.§. pleraque.
Accessorium perdit, qui perdit principale. 1048.B.l.Labeo.quemad.ser.amit.
Accessorium quandoque pluris est, quàm principale.1988.B. §. cæterum.l. iustissime.de ædili.edic.
Accessorium quandoque maioris est valoris, quàm principale.1735.B.in mar.l.si in emptione.de cont.emp.
Accessorium vnum aliud ad se trahit.1741. C. §. in lege. l. qui fundum. de contra. emp.
licet mutetur forma in Accessorio, non extinguitur in principali.933.B.l.fundi.qui. mo.vsusfr.amit.
dilatio data super prin. censetur data super Accessorio.1945.B.in mar.l.4.de distrac. pigno.
ea præstantur in Accessorio, quæ in principali.1981.A.glo.2.l.itaque.de ædi.edi.
Accidere, id est, miraculose venire. 74.D
Accidens origini quandoque prævalet, & econtra.64.D.glo.ex accidenti.§.exactis. l.2.de ori.iur.
Accidens contra naturam quandoque magis inspicitur.331. C.gl. 3. §. item.l. 1. de postula.
Accidentalem causam quandoque spectamus potius, quàm originalem. 158.C
Accipere à nemine inhumanum, passim vilissimum &c.137.C.in tex.
Accipere per se videtur, qui per alium accipit.2181.A.l.hæc ratio.ad fi.de do.inter vir. & vxo.
Accipere iudicium quandoque id est statim se defendere.216. A.in textu.
Accipere iudicium. 359. B. §. procuratorem.
Accipere iudicium: id est, conueniri.1297. A.§. Qui non.l. Tutor.
Accipi iudicium dicitur id est sententia: & quandoque id est litem contestari.207. A.&.214.D
Accipere turpiter quis dicatur? in verbo turpiter.
Accipit non turpiter meretrix.1323.C.§.sed quod.l.4.de condict.ob.tur.cau.
Accipiens aliquid, vt faciat quod gratis facere tenetur, turpiter accipit.1325. B.l.si vestimenta.de condic.ob tur.cau.
Accursius vocat se dominum. 1742.B
Accursij error.735.C D.in margine.
Accusare alium socius eiusdem criminis nõ potest.2083.C.l.repetita.de fide instru.
Acoris & mucoris vini periculum quis præstare debet.1791.D.&.§. ex hoc.1792.C
Acquirere & recuperare quis tenetur? 1773.C
Aliud est nõ acquirere, aliud perdere.1718. B.§. illud.
Acquirere non dicitur, cui cito auferri potest.474.A.gl. 2. l. nemo. de resti. in inte.
pauperior non fit, qui nõ Acquirit, sed qui de patrimonio suo deponit.2184.C.in textu.in verbo, pauperior.
ex quibus causis ignorantibus nobis Acquiritur, ex eisdem & furioso.1248.C.& 1249.A.§. nam ex.l.si furioso.si cer.pe.
ad Acquirendum & recuperandum quis tenetur. 1773.C
Acquirendi species est, liberare quem ab obligatione.308.A.glo.3.l.si debitor. de pac.
Actio.id est, actus. 111.C.& 2180.D
Actio.id est, obligatio. 1711.D
Actio & causa differunt. 242.C
Actio tripliciter capitur. 241.C
Actio ab initio male instituta quandoque fundatur per ius superueniens.1427.B.in marg.l.si rem.de pigne.ac.
Actio aquæ plu.ar.& interdictum, quod vi aut clam, differunt. 617.D
Actio ciuilis, prætoria dici potest. 1413.D
Actio datur pro nummo. 516.C

cui datur

cui datur Actio, multo magis & exceptio. 608. C. glo. fi. §. pe. l. necnon. ex qui. cau. ma.
Actio de dolo minori nō competit. 556. D
Actio de dolo non infamat. 517. A. glo. 1. l. hæredibus. de do.
Actio de pauperie datiua. 1051. D
Actio est ex empto quanto minoris. 2198. C
Actio exempta. 604. B. §. actio.
Actio extincta quandoque reuiuiscit. 1777. B. glo. fi. l. 2. de hære. vel ac. ven.
Actio semel extincta quandoque resuscitatur. 216. C. glo. fi. l. 2. si ex noxa.
Actio furti datur pro ouo. 516. B. glo. 1. l. id est. de do. ma.
pro qualitate personarum Actio formatur, & condemnatio moderatur. 435. A. l. Pō ponius. §. hic enim. de nego. gest.
inanis est Actio, quam debitoris inopia excludit. 506. C. l. nam is. de do. ma.
Actio in factum. dicitur actio præscriptis verbis. 1888. D
Actio in factum ex qua sententia oritur. 61. D
Actio iniuriarum anno vtili tollitur. 491. B
Actio legis Aquiliæ nō est famosa. 1075. A
Actio legis Aquiliæ an deuoluatur in petitionem hæreditatis. 796. A
Actio negotiorum gestorum vtilis & directa, differunt. 464. D
Actio non perpetuatur per simplicem actoris denuntiationem: sicut nec olim perpetuabatur per executorem. sed per solam contesta. 220. B C
Actio olim non exponebatur in libello. 242. D. & 243. A
Actio ordinaria vbi dari potest ex contractu vel quasi, ad edendum, cessat officium iudicis. 251. A B. l. quædam.
Actio per liberum hominem quæri potest. 1468. A
Actio popularis est, quæ ius populi tuetur. 383. B
Actio prætoria quæ sit. 1977. C
Actio quod metus causa quandoque contra possessorem datur. 496. C
Actio quādo ex transactione oritur. 1357. D
Actio quandoque in contractibus & in delictis deficit. 1900. A. glos. quotiens.
Actio quandoque per procuratorem quæritur. 399. D
quod Actio acquiratur per liberam, speciale est. 365. C
Actio semel quæsita contra hæreditatem, non mutatur postea ob conditionem hæredis. 441. A. in mar.
Actio quod iussu, an cum alia concurrat. 1571. C. glo. qui iubet.
Actio redhibitoria & ex stipulatu, arbitrariæ sunt. 1989. A
Actio sequestraria quid. 515. B. in margine.
Actio si primo fuit incompetens, iterum agitur. 1987. D. glo. iterum.
Actio substituta an habeat vim eius cui substituitur. 1291. A
Actio subrogata, sapit naturā eius in cuius locum surrogatur. 770. B. in margine.
Actio quæ loco alterius surrogatur, sumit naturam eius cui surrogatur: primordialem scilicet, non accidentalem. 232. B. & in margine.
Actio vna an tollatur per aliam. 1074. D. & 1486. B. & 1696. C
Actionis propositio quomodo facienda. 242. B
Actionis cuiuslibet natura est ponderanda. 487. A. in mar. l. sed & partus. quod me. cau.
Actionis futuræ fideiussor accipi potest. 1545. B. §. nec ad rem. l. co tēpore. de pecu.
Actionis nomine quodlibet auxilium continetur. 507. D. glo. 1. l. & elegāter. de do.
Actionis verbo an contineatur exceptio. 2076. D
Actionem non tollit tempus ipso iure, licet elidat. 232. B. glo. dāda. §. fina. l. si eum. si quis cau.
Actionem non excludit doli exceptio. 504. D
Actionem parit, quod ad exceptionem sit. 1278. D
Actionem perso. competentem ad vsuras, tollit taciturnitas longi temporis. 2051. A. §. diuus.
sine Actione experitur nemo. 424. C. glo. 5. §. fi. l. si pupilli. nego. gest.
Actione inepta succumbens, recurrit ad aptam. 1472. D. §. item si. l. sed & si. de insti.
Actione vna electa an cæteræ tollantur. 1486. B
Actiones bo. poss. competentes: an sint prætoriæ, an ciuiles. 818. D
Actiones ex delictis cedi possunt. 763. B
Actiones ex maleficiis descendentes tollun tur pacto. 276. A B. §. quædam. l. si tibi. de pac.
Actiones perso. in rem scriptæ, plures sunt. 1178. B
Actiones plures concurrunt, vbi concurrunt plura delicta. 1070. B. l. si seruus. in fum. ad. l. Aquil.
Actiones plures eodē libello cumulari possunt. 1137. B C. l. hæredes. §. 1. fami. ercis.
Actiones qualiter fieri debent. 243. C
Actiones quinque contra malæ fidei possessorem cōpetunt. 839. D. glo. descēdit.
Actiones turpes. 1703. D
Actionum non plenus est numerus. 1894. B l. quia.
Actor est, qui ad iudicium procurauit. 680. B. l. in tribus.
Actor ex perfide gesto nihil consequi debet. 529. D
Actor, id est, hæres. 1788. C
Actor, id est, procurator. 878. D
Actor in ciuili tot habet dilationes, quot reus. 214. C. l. fi. de ser.
Actor quandoque defendit, & reus agit. 388. D. glo. defendant. l. non cogendum. de procur.
Actor rerum id est Castaldus. 150. D
Actor, syndicus, œconomus, differunt. 405. B
Actoris deterior est conditio, quàm rei, in pari delicto vtriusque. 198. D. l. nā cum. ne quis eum qui in ius vo.
Actori fauetur potius, quam reo, in his quę litis ordinationem concernunt. 206. A. l. de die. qui satis. co.
Actori plerumque iuramentum defertur. 1294. A
Acta & gesta differunt. 151. A
Actus quid. 996. B C. §. actus. & 968. B
Actus pius feriato die etiam ad honorem dei exerceri potest. 336. B. in marg. l. 2. de feriis.
Actus viuentium sunt in pendenti. 136. A. glo. fin. l. obseruare. de offi. procon.
Actus viuorum suspendi possunt. 1024. C. l. receptum. in fi. commun. prædio.
Actum esse nil dicitur, cum quid supereſt addendum. 197. D. glo. fin. l. fin. in ius vo. vt eant.
Actum quod est, potius quàm quod dictū, sequendum. 1726. C. l. sed Celsus. §. 1. de contra. emp.
cogitur quis implere, quod apud Acta promisit. 192. C. l. eum. de in ius vo. Vide infra, agere in suo ordine.
Ad, id est, propter. 462. B
Addictio in diem, est cum quis rem ita emit, vt si alius intra certum diem meliorem conditionem non offerat, emptor habebit eam. 572. B C
Ademptum quod non est, videtur concessum. 1549. A. l. si Sticho. de pecul.
Ademptum legatum dicitur &c. in verbo, sepultura.
Adiectio inutilis non vitiat, sed vitiatur. 944. D. glo. hoc adiectum. l. 1. si vsusfru. pe. & 2053. A B. glo. in. l. vsuras. de vsur.
Adiectus, dicitur adiunctus: vt si promisisti mihi vel Titio dare centum, Titius dicitur adiectus. 274. B. iuncta. l. si quis. de solu.
Adiicere iudicē id est dare. 696. B C. l. cum furiosus. & in margi.
Adire, extraneorum est. 543. A
Aditio hæreditatis ad quem pertinet. 211. A. in margine.
Adiudicare verbum, pertinet ad iudicia diuisoria. 1136. B. in mar.
Adiudicatio id est condemnatio. 384. C
Adiudicationes prætor tuetur. 1151. B. §. si fami. ercis. l. inter. fa. erci.
Adiuncti ratione permittitur, quod aliàs negaretur. 92. B
Adimere mandatam iurisdictionem procōsuli, non licet incōsulto principe. 137. A
Adminiculum, id est, probatio. 753. C
Administratori ciuitatis facto mutuo, tenetur ciuitas. 1258. B. l. ciuitas.
Administratoris dolo tenetur quis, in quantum est locupletior. 1528. B. §. si dolo.
Administrator reipub. non potest quem liberare pacto gratuito. 296. B. l. imperatores.
fideiubens pro Adolescente luxurioso. q. perdituro pecuniam credit. 1644. B. §. si adolescens.
Adolescens & pupillus æquiparantur furioso: quia non intelligunt. 645. A. §. coram. l. diem. de arbi.
Adoptare minus vtile est, quàm generare. 105. A. glo. 2. §. fina. l. si paterfa. de ado.
Adoptare fœmina nō potest sine principis iussu. 744. C. l. si suspecta. §. quoniam.
Adoptionis nomen generale est. 100. B. l. filiosfa.
Adoptio quid. Ibidem
Adoptatus semel, readoptari non potest. 103. B. l. qui liberatus. de adop.
Adrianus, vide infra Hadrianus.
Adrogatio quid. 100. B. l. filiosfa.
Adrogatio vnde. 100. C. l. generalis.
Adscisere hæredem, id est, constituere. 113. A B. secundum puriorem lecturam.
Aduena Romæ nemo est. 688. B. glo. 2. l. si legationis. de iudi.
Aduersam hominis fortunam expectare, neque ciuile est, neque naturale. 1735. D. glos. expectare.
Aduersarium ne, an aduersaria, ad album produci dicendum sit: & quid sit aduersaria ad album producere. 243. A. §. eum quoque. & in margine. Ibidem. B
Aduersaria, sunt tabulæ rationum tumultuariè confectæ, ne memoria excidat. 243. B. in mar.
Aduersarius meus non debet præesse negotio quod mecum habet facere. 170. D
Aduersarius meus non debet præesse negotio quod ad me spectat. 170. D. glo. ne in potestate. §. 1. l. si idē. de iurisdi. om. iudic.
Aduersarij dicuntur aduocati & procuratores partis aduersæ. 467. C. glo. 2. §. sed &. l. 1. de calum.
Aduersarios plures habēre non debet contrahens cum vno. 1532. A. in textu.

BIU Cujas

Index materiarum

Adulterum omnem occidere marito non licet.479.B.patri vero licet.l.nec timorem.§.timuit.quod me.cau.cum glo.
Adulterare:id est,falsare. 1206.D
Adulterium.) nulla deprecatio Adulterij pœnæ est,si minor annis adulterium fateatur.574.A.§.sed vt.l.auxiliũ.de mino.
separatio ob Adulterium,& diuortium,differunt. 454.D
diuortium non fit ob Adulterium, quia aliam ducere nonlicet. ibidem
Adultus non desinit esse sub cura maioris, licet liberos habeat.531.A. in margi.
Adulteris peius est lenocinium. 343.A
Adulteris pœna gladij olim non dabatur. 341.B
Aduocationis officium, & rei suæ defensio, differunt.854.C.inter.
Aduocationem postulare, est petere dilationem ad habendum aduocatũ.602.D. in fõro ecclesiæ dicitur,de prætextu.
Aduocatus an in causa appel. patrocinari teneatur. 391.A
Aduocatus an teneatur patrocinari si causa mutetur. 372.D
Aduocatus apud se esse prohibitus, apud alium postulare potest.335.B C.l. puto.
Aduocatus debet contradicere aduersario non probris, sed legibus & rationibus. 329.A.glo.fi.§.2.l.1.de postu.
Aduocatus debet habere salariũ totius causæ,si per eum non stetit.1873.B.l.qui operas.loca.
Aduocatus,& medicus,differunt: quia hic mortale vulnus sanare non potest, ille malam causam facere videri bonam potest. 1979.A.glo. adhibuerit. in verbo, medicus.
Aduocatus,& procurator,dicuntur aduersarij.467.C.glo.10.l.1.de calum.
Aduocatus, & procurator, differunt: quia ille nõ obligatur ex processu causæ, nec cum eo fundatur iudicium: procurator sic. 329.C
Aduocatus fisci an possit postulare contra fiscum.337.A B.l.hi qui.
Aduocatus nimis verbosus repelli potest. 336.C.glo.1.l.ex ea.de postul.
Aduocatus non perdit dominium rei,quam pro alio (ignorans suam esse) defendit. 854.C.l.inter.
Aduocatus non potest esse infamis.627.A. &.157.D.glo.2.l.1.de.offi.adſ.
Aduocatus patienter est audiẽd⁹.139.A.B. in tex.l. nec quicquam.§. circa. de offi. procur.
Aduocatus,patronus causæ,togatus, postulator,idem sunt. 328.D
Aduocatus pro alio postulare an,& quãdo, cogatur. 330.B
Aduocatus pro hærede, videtur approbare testamentum.746.B.l.si exhæredatus.
Aduocatus prohibitus postulare coram vno iudice,potest postulare coram alio. 336.C.&.337.A.l.ex ea.
prohibitus esse Aduocatus à iudice, etiam aduersario volente aduocare non potest. 335.C.l.Quos.
Aduocatus pro me in causa principali, potest esse aduocatus contra me in causa appel. etiam si dederit mihi fidem quod esset pro me in illa causa: quia causa appel.non est eadem cum prima. 337.C
Aduocatus qui fuit pro vno,& postea contra eum in eadem causa,puniendus est vt præuaricator. 337.C D
Aduocatus quis esse potest contra eum, qui ei secreta causæ detexit.337. C. glo.1.l.fi. de postu.etiam in eadem causa: modestiꝰ tamen faciunt aduocati palatij Pariſ.qui ex quo alicui dederunt consilium,nũquã sunt contra eum in eadem causa.
Aduocatus scire literas non tenetur.329.A. in fine.glo.exponere.l.1.de postu.
Aduocati officium est honorariũ. 1215. B. glo.2.l.1.si men.fal.mo.
Aduocato ab initio salarium dandũ.1021. D.glo.antepe.l.venditor fundi.c6. prædio.
Aduocato salarium debet dari pro facundia eius,& fori consuetudine.330.A.glo. 1.§.ait prætor.l.1.de postu.
Aduocatum aduersarij corrumpens, litem perdere debet.467.A.§.sed &.l.1. de calum.
Aduocatum dare debet iudex ei,qui habere non potest.329.B C.§.ait prętor.
Aduocatum esse honor est:ideo infamis nõ potest esse aduocatus.333. B.glo.certis.§. ait prætor.l.1.de postu.
Aduocatum malum habenti imputatur. 1979. A
Aduocati an possint esse monachi,canonici regulares,& clerici.330.C D. in margine.
Aduocati honeste salaria petunt. 307. A B. l.sumptus.de pac.
Aduocati mediocres æque sunt suo ordine audiendi, ac maiores.139.C.§. obseruare l.nec quicquam.de offi.procon.
Aduocati omnes ambiunt honorem.330.B. glo.fi.§.ait prætor.l.1.de postu.
Aduocati multa habent priuilegia.333. B C
Aduocati postulatio est iusta causa dilationis dandæ:in foro ecclesiastico hæc dilatio dicitur de prætextu. 602.D
Aduocati salarium quatuor modis petitur. 1633. C
Aduocati recte legibus vtentes, iustius viuunt quàm religiosi.54.B.in margi.glo. sacerdotes.l.1.de iusti.& iure.
Aduocati sunt athletæ iudiciorum.50. A.§. discipuli.in fi.in procœ.
Aduocatorum honori deferendum est. 139. C.§.obseruare.l.nec quicquam. de offi. procon.
Aduocatorum improbitati quãdoque cecitur. ibidem.§.obseruare.l.nec quicquã. de offi.procon.
Aduocatorum opera non locatur, sed beneficij loco habetur.1215. B. glo.2.l.1. si mensor.fal.mo.dixe.
Iudex ordinem seruare debet circa aduocatos audiendos.139.C.§.obseruare.
Aduocatos non habentibus etiam vltro dare debet iudex. 140.A.§.obseruare.l.nec quicquam.de offi.procon.
Aduocatos patienter audire debet iudex. 139.A B.§.circa.l.nec quicquam. de offi. procon.
partes debent litigare per Aduocatos, non per se:quãdoque tamen per se possunt. 242.D.glo.3.in.fi.l.1. de eden.
testamentum quandoque debet deponi in Aedem sacrã.1127.B C.§. sed &.&.l. sequen.
Aede sacra quandoque deponenda res est. 1610.B C.§.si pecunia.
Aedificat & qui nouum opus facit, & qui vetus reficit.1233.A B.§.ædificare autẽ.
Aedificare prohibere quis dicitur.1232.D. §.ædificare.
Aedificium inchoatum perficere vsufruct. non potest.916.B.§.ædificium.
Aedificium sequitur solum.1433. B.in.fi.l. domo.de pign.
Aedificia vt reficiantur curare debet præses.145.B.l.Præses.
Aediles. 67.A
Aediles cereales.68.D.§.deinde.
Aediles curules. 68.B
Aediles curules qui,& vnde. 1958.A
Aediles mensurarum & annonæ curam habebant.1600.C.in margine.
Aediles qui,& vnde. 132.C
Aedilium edictum vetus.1958. D.in marg. l.1.de ædil.edic.
Aedilitia actio,id est, redhibitoria.1983. A
Aelianum ius.65.B.§.augescente.
Aemulor. 47.D
Aequales sunt omnes homines quoad deũ. 328.D.glo.2.l.1.de postu.
Aequalitas seruatur in iudiciis.640.B. glo. absurdum.secus in contractib.
Aequalitas personarum & dignitatis cum reperitur,humanior sententia à prætore est eligenda.271.A B.l.maiorem.de pac.
Aequalitas si est in numero personarum,digniorum opinio præfertur. ibidem
monachus,& seruus,Aequiparantur.369.B. in margine.
de Aequipollentibus quid fiat, nil interest. 1464.D
Aequa pondera,id est, iusta.521. A. in fine textus.
Aequitas summa.1625.C.l.bona.
Aequum,& bonum,differunt. 54.B
Aequitas est attendere potius sensus, quàm verba.1309.B.in mar.§.si quis.l.3.de con dic.cau.da.
Aequitas facit ne quis locupletetur alterius detrimento.1330.B C.in margine.l. nam hoc.de condic.inde.
Aequitas naturalis inspicitur penes effectũ & causam finalem.1309.B.in mar.
Aequitas naturalis mutari non potest.242. A B.in margi.l.1.de eden.
Aequitas præfertur iuris rigori.1355.B C.§. sed & si.l.si ex.de pec.
Aequitas quando præfertur rigori.1467. D.in margine.l.1.de instit.
Aequitas quid.ibidem. in margine.l.1. de instito.
Aequitas si poscat,subueniendum est.475. B.l.diuus.in prin.de resti.in integ.
quotiens Aequitas suadet, totiens quis restituendus est.605. B C.§. multi.l.sed & si.ex qui.cau.ma.
Aequitatem ante oculos habere debet iudex.1388.C.l.quod si.de eo quod cer.lo.
quod quisque in alterius persona Aequum esse credit,id quoque in sua persona valere patiatur. 176.B.l.1.§.3.in.fi. quod quisque iur.
Aestimatur res domini arbitrio.1305.A.gl. 2.l.si tutor.de in litem iur.
Aestimanda est res prout valet vnita, non diuisa.1158.A.§.cum familiæ. in sum.l. Mæuius.fami.erciscun.
rei non Aestimatę traditio non fit.2152.D. glo.3.l.dotis promissio.de iur.do.
Aestimatio facit transire periculum in accipientem.1885.B.§.æstimatio.
Aestimatio litis vera.681.A.§.dolo.
Aestimatio rei nũquam crescit post interitum.1381.B.in mar.l.sed ei.de cõdic. triticia.
Aestimatio,vẽditio est.1131.A B.§.& hoc.
Aestimatio voluptatis non habetur. 949, B C.l.cum de serui.de oper.ser.
Aestimationem non recipit liberum corpus.1054.C.l.ex hac.si qua. pau.fec. dica.&.1064.C
Aestimatorium iudicium,id est,actio quãti mino.1968.B.l.si quid.
Aetas ex aspectu iudicis iudicatur.570.B. l.minor.in prin.de.mino.
Aetas moderata dicitur.17.annorũ. in verbo.moderata.
Aetas nuptiis vt cognatio impedimento est.

BIU Cujas

est.2107.A.glo.duodecim.
Aetas senilis ad quid prodest.236.D
Aetatis excusatio non est aduersus præcepta legum.574.B.§.sed vt.l.auxilium. de mi.
Aetatis infirmitate captus non semper restituitur.557.C.§. finautem.l. minor autem.de mino.
Aetatis lubrico parcitur.245.A.§. eis. l.1. de eden.
Aetatis miseratione pœnam minuit iudex. 573.C.§.in delictis.l.auxilium. de mino.
Aetatis ratio habenda est.631.B.l. licet. de arbi.
Aetatis cum venia nihil habet commune delictum.559.B.§.quid enim.in prin.tex.
Aetates æstimantur singulorum.319.B.glos. cum iuuene.§.modus.l.8.de transactioni.
Aetates hominum diuersum habent terminum. 329.C D
Aeternum. 993.D
Affectare non debet quis id,in quo vel intelligit,vel intelligere debet, suam infirmitatem aliis periculosam.1059.D.1060. A.§.mulionem.l.idem iuris.ad.l.Aquil.
Affectata nocent,non ambitiosè vero quæsita prosunt.224.A. glo.2.§.fi.l.2. si quis cautio.
Affectio excusat.414.B C.§.interdum.ibi, nam si.l.3.de nego.gest.
Affectionis par causa suspicione tollit.105. B.glo.coniunctã.§.fi.si paterfa.de adop. &.2123.D.§.de vno.l. non solum. de ritu nup.
Affectionis ratio habetur in iudiciis bonæ fidei.281.A B.glo.3.l.fideiussoris.de pac.
Affectionis ratio habenda. 1800. C D. in textu.l.seruus.de ser. expor.&.1801.B.in glossa.
Affectus) Conamen punitur, licet non sequatur effectus.119.C D. glo.3.l. si quis. de re di.
Affectus animi cuiusque æstimandus. 1965. C.ad prin.l.quis sit.§.illud.de ædil.edict.
Affectus considerandus est. 887.B.§. sufficere.in prin. tex.l. arboribus.in fin. de vsufruc.
Affectus nullus vincit paternum. 379.D. glo.pe.l.non solum.de procurato.
Affectus operi tuo nomen imponit. 2198. B.glo.donandi.l.sed si.de dona.inter virum & vxorem.
Affectus punitur licet non sequatur effectꝰ. 331.D.ĩ fine glo.3.§.bestias.l.1.de posthu.
Affectus punitur licet non sequatur effectꝰ, quando lex solum affectum siue effectum considerat. 468.B.l. & generaliter. §.1. de calum.
Affectus ratio in bonæ fi.iud.habẽda. 1673. C l.cum seruus.
Affici quandoque in bonam partem accipitur.1801.B.glo.affici.
Affinitas cessat,causa cessante.371.B.in mar.
Affinitas dicitur inter sponsos & coniuges, sed impropriè.1317.A.glo.affinitas.
Affinitas præsens quãdoque inspicitur: vnde licet quis non possit esse testis vxoris fratris viuentis, tamen secus si vidua est: quia affinitas est soluta.334.C.in margi.
Affinitas renuntiata.2061.C.gl.renuntiata.
Affirmans aliquid debet illud probare.437. C.glo.fi.l.eum actum.de neg.gest.
Affirmans probare tenetur.2069.C. glo.1. l.2.de proba.
Affirmans se sapientem,sibi præiudicat.177. C.glo.1.l.hoc edicto.quod quisque iuris. & cætera.
Affirmantibus duobꝰ magis creditur, quàm decem negantibus.644.C.glo.fi.§.si plures.l.diem.de arb.
Affirmationi suæ quãdoque creditur.594. C.glos.2.l.item ei.ex qui.cau.ma.
Afflictus in vno,releuatur in alio.2127. D. l.iure.de iur.do.
Afflicto datur afflictio.2006.B.glo.fin.l. si seruus.de euicti.
Afflicto non est danda afflictio.147.D.glo. 1.l.diuus.de offi.præsi.
Afflictiones duas habere quis potest.2006. A B. sic afflicto datur afflictio.glo.fi.l. si seruus.de euicti.
Agere cum aliquo,est eum facere reum, & eũ conuenire.1272.B.l.ait prætor.in prin.
Agere,id est actu vti. 1152.B
Agere,id est,tractare.1985.C.glos.agitur.
Agere iudicati tribus casibus potest procurator. 365.D
Agere non potest,qui est in potestate aliena. 279.D
Agere non videtur, qui fecit, ne vincere posset.2022.B.glo.1.l.si ideo.
Agere quãdoque, id est defendere. 242.D. &.448.D
Agere non potest fraudis conscius. 447.A
Agere quod potest quis & per procuratorem facere potest.356.D. glo. fin.l.1.de procura.
vbi Agit quis,ibi defendere tenetur. 686. B.l.qui non.de iud.
Agi dicitur quid in iudicio,fieri vero extra. 405.C.
Agi,id est peragi. 795.C
non Agit qui paterna amicitia gerit. 461. D.glos.2.l.is qui.de nego.gest.
Agitur in subsidium,quod alias non ageretur.367.B.l.actoris.de procur. in glo.1. semper necesitas probandi incumbit ei qui Agit.2077.C.l.verius.de proba.
Agi aliud non debet, & aliud agi simulari. 267.A.§.dolo.l.iurisgen. de pact.
Agitur iterum,si prima actio fuit incompetens.1987.D.glo.iterum.
Ago vt agas.1882.C.§.messem.
Agens ante diem,male agit.928.C.§. denique.l.1.quando di.vsusfruct.leg.ce.Vide supra,Actio actor,actus.
Agens,id est creditor.2078.A.glo.agẽtem.
Agens probare debet,non possidens.2075. A.l.quidam.in sum.
Agentis interesse habetur in cõfesso.& negator.1027.A.§.in confessoria.
Agnationis ius pacto dirimi non potest. 294.B.l.ius.
Agnationis ius sententia tollitur, & iuramento. 294.D
Agri vectigales.879.C.in margi.
ἀγωνοθεσία. id est munus constituendi designandique certaminis.1135.B.§.Neratiꝰ.
Album prætoris.in verbo,aduersarium.
Album prætoris corrumpens punitur.167. A B.l.si quis.
Alea,id est dubiꝰ euẽtus.1728.B.§.aliquãdo.
Alea non emitur.1777.D.l.cum hæreditatem,de hære.vel act.vend.
Alere vxorem tenetur maritus, non contra.2107.C D. in marg.l.si stipulatu.de do.inter virum & vxorem.
Alfenus Varus. 70.D
Alia dictio,ipropriè ponit quãdoq;.555 B
pactum de non Alienando rem propriam, non valet.311.A.l.nemo.
Alienans hodie periculum functionum in se recipere tenetur, si ille in quem transfertur non sit idoneus. 300.C
Alienare in dubio non præsumitur quis ea quæ possidet. 1953. D.l.sicut. quibusmo. pign.vel hypo.sol.
Alienare potest minor & ecclesia,si conditionem suam facit meliorem. 318.D
Alienare rem Cæsaris eius procuratori nõ permittitur,sed diligenter gerere. 151.B
Alienare rem domini procurator tribus casibus potest. 151.C D
Alienare rem domini an possit procurator. 151.B.&.397.C.
Alienari quid prohibetur,& præscribi. 2176. C.l.si fundum.de fun.do.
Alienatio necessaria tenet. 1129.D
Alienationem confirmat dominium superueniens. 863.B
Alieno nomine potest libertus patronum conuenire sine venia.192.B.l. quæsitum.
Aliena capita in restitutionem non veniũt. 822.C
Alienationis prohibitio facta à lege, non habet locum in alienatione necessaria. 2173.A.l.1.de fun.do.
Alieno facto liberatur quis.426.B. glos. alieno.l.si ex.de nego.gest.
Alienos adhibens,explorare debet cuius fidei,aut innocentiæ sint.670.B.§. seruorum.l.fi.nau.cau.sta.
Aliena res sub conditione potest obligari. 1916.A.§.aliena.l.si fundus de pign.
Aliena res vendi potest.1733. C.l. rem alienam.de contrahen.emp.
facere debet quisque in re Aliena,quod faceret in sua. 1082.D. glo.6.l. Quintus. ad.l.Aquiliam.
Alienas res quàm nostras exactius custodire debemus.1791.C.l.custodiam.de peri. & com.rei ven.
Alienum non verificatur in persona veri domini.1205.C.§.q bona.l.1.de ser.vrb.
æs Alienum totum patrimonium respicit. 700.C.§.tractatum.
Alimenta pro modo facultatum sunt præstanda &c.743.B.§.sed quia.l.si instituta.de inoffi.testa.
Alimenta cum vita finiri constat.319.C.§. modus autem.l.8.de transact.
Alimentarius transigendo potest facere cõditionem suam meliorem, non deteriorem.318.C.in marg.
Alimentarius meliorem conditionem suam facere potest sine prætoris auctoritate. ibidem.in text.
super Alimentis relictis nõ potest transigi, nisi prætore auctore.317.A B.l.cum hi.
transactio super Alimentis testamento relictis,non valet sine decreto iudicis. 317. A.in margi.
Alimentorum appellatione non continetur vestiarium,nec habitatio, nec calceariũ in odiosis:in fauorabilibus sic. 320.A
Alimentorum transactio, nõ porrigitur ad habitationem & vestiarium.320.A.§.quĩ transigit.
Aliis non præiudicat res inter alios acta. 312.B.&.313.A.l.imperatores.de transac.
quãdoque facit quis aliquid nõ tanq̃ ipse, sed tanquam Alius.104.D. gl.3.l. si paterfa. de adop. & in summario. §. qui duos.ibidem.B.& 156.C.gl.1.l.& si prætor.de offi. eius cui mã.est iur.
per Aliũ nõ possum,quę possũ p me.109.D
per Alium possum quædam, quæ per me non.1928.D.glos.fi.l.3. quæ res pigno. da.obli.non poss.
per Alium qui facit, per se facere videtur. 2181.A.§.nam & si. in verbo, accipere per se.
facit quis per Alium &c. 91.D
habet quis per Alium, quod per se habere non potest.92.B.glo.2.l. imperator. de sta.ho.
potest quis pro Alio,quod pro se non potest.329.D.glo.compleuit.§. initium.l.1. de post.vide in verbo.potest quis.
cum Alio non permittitur, quod inter se non permittitur. 320.B

BIU Cujas

Index materiarum.

Aliorum in persona quod facio, multo magis in mea.1353.A.glo.1.§. porro.l. frater à fratre.de condict.indeb.

Aliis prodest res inter alios acta. 1138.D

res inter Alios acta, aliis prodest.718.D. glo.prosit. §. si quis ex. l. posthumus.de inoffi.testa.

res inter Alios iudicata, nec aliis prodesse nec obesse solet.1941.C.§. igitur.l.Claudius.qui.po.in pigno.ha.

Aliud inspicitur, & aliud fit.146.D.gl.in.l. sed licet.de offi.præsi.

Allegare ignorantiam quádoque licet.347. B.l.genero.de his qui no.infa.

Alluuio ius fundi sequitur. 903.D

Alluuione multa crescunt. 1913.D

Alter, id est, duo. 709.B

Alterius factum nocet alteri.179.D.gl.pe. §. si is.l.3.quod quisque iuris.

Alterius in persona quod æquum quisque putat, id in sua valere pati debet.177.A. in text.l.1.§.3.í fi.quod quisque iuris &c.

Alterius in persona quod quis seruat,in sua persona seruare debet.301. A. l. cum in eo.in gloss.fina.de pac.

Alternatiua, & generis obligatio,æquiparantur.1347.A.§. qui hominem.in sum.

in obligatione Alternatiua pactum de altero non petendo, totam obligationem elidit.288.C.§. sed si.

Alternatiua inter genus & speciem posita, ponitur pro id est.1055.B.l.lege.Bal.

rei est electio in Alternatiuis. 2131.A

Alternatiua vtrumque habet in obligatione.1404.A.glo.1.l.illud.

Alternatiuè cũ duo promittuntur, vtrumque estí obligatione.1614.B.glo.quod si.

Alternis annis cum quid duobus conceditur, in dubio(si non concordant)se impediunt.904.A.l.quotiens.

Alutarij. 1742.B

Amant se socij vt fratres:1709.D.glo. 2. l.verum.pro so.

Amator, id est, meretricius. 1206. C. §. is quoque.

Ambiguitas, & obscuritas, differunt : quia hæc circa dictionem,illa vero circa orationem est. 297.B

Ambiguitatis ratione quandoque neutrum valet. 297.D

Ambiunt honoré omnes aduocati.330.B C

Ambitiosum præsumitur rescriptum contra leges factũ.532.C.glo.2.l.3.de mino.

Ambigua conuentio interpretatur contra eum pro quo profertur.297.A.l.veteribus.de pact.

Ambigua oratio nocet venditori.1734.C. l.cum in.de contrah.em.

Ambigua petitio interpretatur secundum mentem proferentis. 708. A. l. si quis. de iudi.

Ambigua voce legis ea est accipienda significatio,quæ vitio caret.78.A.l.in ambigua.de legi.

Ambulatoria est emptio,vltima vo.legis potestas.554.A.gloss.fin.l.sed vbi.de mino.

Ambulatoria est voluntas vsque ad mortẽ.2201.C.§. pœnitétiâ.in verbo,mors.

Ambulatoria legis potestas.2174.D.l.erit. de fun.do.

Ambulatoria est stipulatio.898.A B.§.proinde.

Amicabilis compositor non est arbiter sed arbitrator.630.B.§. recepisse.

Amicitia paterna gerens non agit.461.D. gloss.in.l.is qui.de nego.gest.

Amittit rem suam nemo errans.151.A.glo. 4.l.1.de off.procu.Cæsa.

Amississe dicimur,quod aut consequi potuimus, aut erogare cogimur.1080.D.§.in lege.l.si seruum.in fin.ad legem Aquiliã.

Amor honestus ex animo, non lucro, pendet.2178.C.glo.1.l.hæc ratio.de do.inter virum & vxo.

Amplius, id est melius. 43.B

Anceps periurium non subeundum.1302. A.§.graue.l.videamus.de in lit.iurando.

Ancilla vsuaria.954.B.in tex.

Ancillæ non emuntur, vt pariant.1826.B. glo.1.l.si sterilis.de acti.emp.

Ancillæ non ideo comparantur,vt pariant. 789.B.de peti.hæred.l. ancillarum. facit contra ancillas parientes, quæ se faciunt sæpissimè imprægnari.

Angustia temporis, non negligentia, releuat.597. B. §. totumque. l. non enim.ex quibus cau.ma. vide in verbo, temporis angustia.

Angustanda non est facultas alicui concessa.958.A.§. licet.l.penul.de vsu & habi.

Animi vitium quando præstat venditor. 1961.D.§. idem Pompo.

Animi vitium pœnitétia non purgat.1965. B.l.quis sit.de ædili.edicto.

Animum penetrat quandoque vitium corporis.1961.C.l.ob quæ.in prin.de ædil. edic.

Anniculus quis. 877.B

Anni fine solui debet pẽsio.1934.B. in margi.l.qui balineum.qui po.in pigno.habe.

Annonæ curam habebant ædiles.1600.C. in margi.

Anulorum aureorum ius habere, erat antiquis, quod hodie dicimus equitem facere.189.A.in margi.

Annuum.2197.B.§. illud.per totum.

Annuum est, quo quis se alit per annum. 2206.D.l.si stipulata.

Ansa quid. 837.D

ἀντανάκλασις. id est motio reciproca.984.B. l.si arborem.de ser.vrb.præd.

in Anteactum veniam dare : id est,de præterito.1211.C.l.is qui.

Antecedenti concesso,conceditur accessorium.998.A.in margi.

Ante diem qui agit, male agit.928.C.§.denique.l.1.quando di.vsufru.lega.ce.

Ante dicitur id fieri, etiam quod post incontinenti fit.381.D.gloss.1.§.pe.l.Pomponius.de procu.

Ante diem soluens, debitum non repetit. 1329.C.l.in diem.

ἀντιὰς est tumor durus tonsillarum, seu inueteratus faucium tumor, qui discuti facile non queat.1964.D.in tex.

ἀντίχρησις quid.1441.C.in gloss.& 1908.D. §.si antichresis.

ἀντίδωρα. id est remunerationes. 784.C. §. plane.

Antidota. 1737.C

Antiquiora præferũtur.1123.B.in finalibus. fi.regun.

Antiquitas probatur per famam.439.D.in margi.gloss.committat.§.cum.l.at qui.de negot.gestis.

Antiquorum mos seruandus.166.A.l.more.de iurisd.omn.iudi.

Antistius Labeo.70.D.& 71. C

Aperte qui non loquitur,sibi imputet.1732. C.l.Labeo.de contrahen.empt.

Apices iuris non curandos.1657.B.§.quædam.l.si fideiussor.mandati.

Apocha & antapocha quid. 1367.C

Apparere.) De his quæ non sunt, & quæ non apparent, idem est iudicium.1472. D.gloss.appareret.§.1.l.sed & si pupil.de institor.

paria sunt non esse, & non Apparere.1756. B.l.in lege.de contrahen.emptio.

Apparitor, id est cliens.1212.C.l.diuus.

Apparitor bonus vix reperitur.in verbo, venia dignus.

Appellant multi frustratoriè,causa morandi.2063.C.l.tutor.

Appellare an, & quando, debeat emptor euictus.2026.D.glo.1.l.Herennius.

Appellare debet procurator. 1636.C

Appellare debet quandoque quis. 449.B

Appellare non debet dominus,si falsus procurator egit : aliter ratum haberet eius factum. 236.C

Appellare non est necesse, vbi sententia nó tenet ipso iure.235.D.in verbo, sententia si non.

Appellare non potest verus cõtumax. 710. B C.§. sciendum.l.& post.de iudi.

Appellare potest fictus contumax. 475.C & 476.A

Appellari an possit à sententia arbitri. 208.D

Appellari non potest ab eodem ad seipsum. 131.D.glo.2. l.fi.de off.præto. tradunt tamen historici,matronam quandam à Philippo Macedone, ad eundem, sed sobriũ appellasse. ibidem.in mar.

Appellandum non est,si sententia non tenet ipso iure.in verbo, Sententia si non.

Appellatione ab interlocutoria pendente, iudicis officium conquiescit super principali.576.C.l.intra.

Appellatione pendente damnatus potest te stari. 345.A

Appel.pendente omnia non remanent in eodem statu.743.B.gl.pe.l.si instituta.de inoffi.testa.

Appellatio minorum, est restitutio minorum.579.B.l.præses.de mino.

Appellatione pẽdẽte an quid nouari queat. 1680.D.gloss.posse.in additione.

Appellationis causa,& principalis sunt diuersæ.337.D.glo.pe.l.fi.de postu.

Appellationis iudex sententiam confirmare ex noua causa potest.1492.D.l. Titianus.

Appius Claudius. 69.B C

Appij Claudij impium facinus. 67.C. §. Initium.

Approbo.)Quod approbo, non reprobo. 427.C.glo 1.l.Pompo.de nego.gest.

Approbare non videor,quod vt testis subsigno.1444.A.l.Gaius.de pigne.act.

Approbatur quis eoipso, quòd non reprobatur.209 C.gloss.1.l.si ab arbitro.qui satisda.cogan.

Approbandæ sunt literæ prius,quàm eis fides adhibeatur.398.C.glos penul.l.si pro curatorem.de procu.

Approbans aliquem non potest amplius eũ reprobare.730.B.in margine.l. nihil. de inofficioso testa.

Approbatus medicus potest reprobari.428. D.glo.semel. l. Pomponius. de negot. gest.

Approbatio, quæ non tenet, non officit approbãti.730.B.in margine.§. si cum.l. nihil.de inoffic.testa.

Aqua fluminis est communis. 116.C

Aquæductus quid. 968.B

Aquæ vsus personalis est.957.B.l.vsus.

Aquam de suo non potest quis in alienum mittere.1036.B.l.fistulas.

Aquam & ignem accipere. 2218.B.§. virgini.

Aquam in cœnaculo quilibet habere debet.133.B.in textu.

non possum cõcedere Aquam ex meo aquę ductu,quam ex alieno habeo.1006.C.l. ex meo.

Aquarium, siue aquagium, est riuus vnde aqua ducitur.1003.B.l.Quintus.

BIU Cujas

Aquiliana stipulatio qualiter concipitur. 312.D

Aquiliana stipulatio dicitur liberalitas: quia liberat à primis, & speratur acceptilatio. 315.A

Aquiliana stipulatio non porrigitur ad ea de quibus non est cogitatum. Ibidem. in margi.

Aquiliana stipulatione omnes obligationes tolluntur, si hoc est actum. 314.B.l. Aquiliana.

Aquiliæ legis tria capita. 1055.B

Aquiliæ legis actio an deuoluatur in petitionem hæreditatis. 796.A

Aquiliæ legis actio oculos à tergo habet: quia etsi non interfit, interfuit tamen hominem sanum fuisse. 842. C.gl.pen.ad. fin.§. si homo.l.sinautem.de rei vin.

Aratrum euertendis vrbibus olim ducebatur. 937.B.in margine.&.l.si vsusfru.

Arbiter, id est, iudex. 209.A

Arbiter, & arbitrator, differunt. 629.CD. &.630.B.§. recepisse.

Arbiter æquiparatur iudici nõ habenti merum imperium. 650.B.in margine.

Arbiter habet aliquam coërcitionem. 656. C D. in margine.

Arbiter non excedit fines, nec iudex. 652.C

Arbiter non potest pronuntiare extra locũ compromissi. 639.D.in margine.

Arbiter potest esse infamis. 350.D.& 625. A.& 626.D.l.Pedius.

Arbiter potest stipulari pœnam à partibus: parti obseruanti, si altera non obseruet, applicandam. 628.D.in margine.

Arbiter potest mutare & reuocare sententiam suam interlocutoriam prætextu erroris, sed non definitiuam. 635.C.in mar.

Arbiter quis esse non potest in causa, in qua est iudex ordinarius. 627.C.§. si quis.& in margi. secus de iure ca. 628.B

Arbiter vnus sine alio sententiam ferre nõ potest. 632.C.§. Item si.

Arbitri duo electi si dissentiant, eligunt tertium. 633.C.in margine.

A sententia arbitri super incidẽti, vel emergenti, potest appellari. 208.C.in textu.

An possit appellari à sententia arbitri. Ibidem.

Arbitri sententia non infamat: ergo nec confessio coram eo facta, etiam in causa famosa. 450.D.in margine.

Arbitri sententiæ vt stetur, tria requiruntur. 644.A

Arbitri sententiæ (etiam iniquæ) parendum metu pœnæ. 643.B.l.diem proferre.§. stari.de arbi.

Arbitrari non debet iudex in determinatis à lege. 375.A B.in margi.

Arbitrator & arbiter differunt. 629.CD

Arbitrium habens in pœnalibus, debet sequi pœnam consuetam. 375.A B. in mar.

Arbitrium quandoque, id est sententia. 520.B

Arbitrium soluitur sacerdotio obueniente. 639.A B.§. sacerdotio.l.diem.de arbi.

Arbor mala non potest bonum fructum facere. 1980.C D.gl.2.§. qui mancipia.de ædil.edict.

Arbores amœnæ non debent ab vsufructuario deiici vt hortos olitorios faciat, vel aliud quod spectet ad reditum. 890. B.§. etsi.facit contra eos qui arbores ex varidario sancti Ioannis Lateranẽsis Parisien. deiecerunt.

Arca, id est societas. 1723.B.glos.arcam.

Arca camerata, aliàs ærata. 1858.D.§. si inquilinus.

Arcula quid. 1230.C

Archidiaconi an possint exigere procurationem. 135.B.§. antequàm.l. obseruare. de offi.procon.

Archidiaconi visitaturi debẽt mittere schedulas ad parœcias visitandas. argumen. 135.B.§. antequam.in margine.l.4.de offic.procon.

Arctandus nimis quis non est. 223.C.§. si quis.l.2. si quis cau.

Area ædificij pars est. 987.A.§. si sublatũ.

Arethusa ne, an Arescusa sit legendum. in.l. Arethusa. 91.B C.in margine.

Argentariam exercere. 982.B.in margine.

Argentariæ mensæ exercitores qui. 246. A.in mar.

Argentarij sunt, qui singulorum rationes conficiunt. 246.A.§. huius.

Argentario non eduntur suæ rationes, nisi casu eas amiserit. 249.A B.§. prætor.

Argentariorum officium publicam habet causam: & principalis eorum opera est, vt actus sui rationes conficiant. 252.C. & 253.A.l.argentarius.

Argentum pustulatum. 1869.A.§. quęsitum. & in margine.

Arguere. 668.C

Arguere licet ab his quæ fieri solent. 896. B.l.si quis.

Argumentum à contrario sensu valet in iure. 154.D.&.1636.C.in margine.

Argumentum sumptum à verbis rubricæ, valet. 698.B.in margine.

Arma portantem potest iudex punire. 1122. D.in margine.

Armentum, boum: grex, ouium: equitium, equorum. 821.D.§. per hanc.& 953.C

Arra non est necessaria ad contractum emptionis. 1737.A.l.quod sæpe.

Arræ qua actione peti possunt. 1737

ἀῤῥωστία, ας, id est: ægrotatio, imbecillitas. 1962.B.in textu.

Ars, est de infinitis finita doctrina. 54.B

Ars imitatur naturam. 105.B.l.nec ei.ibi, si minor.de adop.

Artis velamẽtum est operæ pretium. 1699. A.l.cum duobus.§. 2.pro socio.

Articulandi modus circa valorem rerum. 1387.C.in margine.

Articuli non possunt legibus comprehendi. 76.A.l.non possunt.de legi.

ἀσαφῶς. id est, obscura & obtusa voce. 1962.D.l.mutum.

ἀσήμως. id est sine vlla significatione vocis. Ibidem.

Aspectus multum operatur. 193.D.glos.fi.l. satis.de in ius vocan.

ex Aspectu iudicis probatur ætas. 570.B.l. minor. 25.in prin. de mi. hodie secus. vt ibi.no.glos.1.

Aspectu solo citari potest quis. 193.B

in Assem vẽdere quid. 1956.A.in mar.l.Titius. quib.mo.pig.

Assessor dicitur consiliarius. 159.B

Assessor dicitur comes iudicis. 158.D

Assessor in prouincia esse quare nemo potest. 612. A B.glo. cõstitutionibus.l.his.

Assessor non potest illic postulare, vbi est assessor. 159.A.l.consiliariis.

Assessor solet eligi propter peritiam. 177.C

Assessorem non excusat imperitia. 177.C. & 178.A.l. hoc edicto. quod quisque iur.&c.

Asseuerare facile quis non debet, quæ ignorat. 1817.C.§. sed nõ.l.Iulia.de actio.emp.

Astringi non debet quis ad id, quod non potest. 424.C.glo.5.§. fina.l.si pupilli.de nego.gest.

Asylum. 1966.D.gl.in asylum.

Athletæ qui. 342.A B.l.athletas.

Athletę iudiciorum sunt aduocati. 50.A B. §. discipuli.in fin.in procemio.

Atque.id est, sicut. 1043.D.& 2156.D

Atriarij. 662.D

Atrox debet esse metus. 481.A.in margine.

Atrox quid. 574.A

Ateius Capito. 71.C

Attentare non debet quis id, ad quod est insufficiens. 1059.D.§. mulionem.l.idem iuris.ad.l.Aquiliam.

Attinere quid. 2217.D.& seq.

Atypus quis. 1963.A

Auariſsimum est per omnia accipere. 137.C in textu.

Auaritia exactorum illicita reprehenditur. 144.C.& 145.A.§. præses.l. illicitas. de offi.præsi.

inhumanum est, accipere à nemine: passim, vilissimum: omnia, Auariſsimum. 137.C. §. nam valde.l.solent.de offi.procon.

Auaritia vitanda. 137.C.§. non vero.l. solent.de off.procon.

Auctor secundus. 1998.B.l.illud.

Auctor, id est venditor. 2008.B.l.sed si.& 2019.D.& 2021.B.in textu.& 2026. C. l.Herennius.

Auctoris dolus non debet ei nocere qui causam lucratiuam non habet. 371.C.gl. 1.l.si quis.de procurato.

Aucupari non licet per agros alienos inuitis dominis. 1003. C. l. diuus. de ser. rusti.præ.

Audiri.) Quandoque non auditur quis. 69. C.glo. turpe. §. Seruius.l. 2. de origine iuris.

Audiendus non est petens, quod intus habet. in verbo, petens quod.

Audientia quando negatur cõtumaci. 604. D.in margine.

Auditorium. 657.C

per Auditum memoriam extare probatur. 2082.B.l.si arbiter.de proba.

testimonium de Auditu valet. in verbo, testimonium de auditu.

Auersio. 1453.A.& 1467.C.§. Paulus.

Auersionis, pactũ quid cõprehẽdat. 1872.D

Auersione aliquid locare. 1871.C.l.& hæc. & 1872.D.l.opus.

Auersum onus. 1869.A.glos.oneris.

Auersi oneris actio. in verbo, onus auersum.

Auferre, id est accipere. 1465.C.in textu.& 1782.D.glos.abstulero.

Auferre, id est ferre. 2209.A.l.Vir vxori.

Auferre legatum ex testamento, id est accipere. 800.D. sic pecu. auferre, id est, accipere. 815.C.l.cum multi.

Aufidius Namusa. 70.D

Aufidius Tucca. Ibidem

Aufugiens à fundo ante vim illatam, non dicitur vi pulsus. 481.A.l.metum.

Augusta legib⁹ soluta nõ est, sed gaudet priuilegio principis. 80.B.l.princeps.de legi.

Augustinum pro consilio non quærat, qui deum vult instituere, & filium exhæredare. 722.A B.glos.sæpissime.§. si imperator.l.Papi.de inoffi.testa.

Aulus Cascellius. 71.B

Aulus Ofilius. 70.D

Aureus & solidus idem. 194.C

Aurei. 72.libram faciunt. 516.B

Aut, quãdoq; ponitur ꝓ &. 58.D.&.329.B

Authenticæ rationes sunt necessariæ actori. 1128.D.§. nos videbimus.

Authenticum. 1128.D.glos.indice.

Authenticis iudicatur, non exemplis. 2083. C.l.2.de fide instrumen.

Authorari in re sua quis potest. 1757.B.glo. 4.l.fistulas.de contrahen.emptio.

Authoritas in iure quid significet. 2037.A. in margine.

Author delicti tenetur. 1208.B.glo.1. l. in hoc.de ser.cor.

BIU Cujas

Index materiarum

Author doli de dolo tenetur. 1487.B.§.ipse.l.quod in.de tribu.
Author mali, laudator. 1206.B.§.non enim. l.1.de ser corrup.
Authoritas iudicis non contemnenda.677. B.§.prætoris.l.si quis ex.de iudi.
Authoritas principis requiritur in murisreficiendis.in verbo,muros.
Authoritate propria ingrediendi bona facultatē dathypotheca.1931.B C.in marg.
Authoritate quæ maiori nituntur, validiora sunt.248.A.glo.3.§.1.l. si quis.de edē.
Auunculus nemo fit adoptione.2108. D.§. adoptiuæ.de ritu nuptiarum.
Auus & auia non continentur appel. patris & matris.2116.D.§.hoc capite.in verbo, patris.
Auxilium legis frustra implorat, qui in legem committit.2118.C.§.1.l.filio. de ritu nup.
Auxilio nouo egent, quæ de nouo emergunt. 209. C. glos. fin .l. si ab arbitro. qui satisfda. cog. &.238 D. glo.pe.l.oratione. de fer.&. 631. D.glo.4.l. licet. de arb.&.1198.B.§.ex causa.l.de ętate.de inter acti.
Auxilia tria contra contumacem locum habent. 1701.D

B

BAccalaurei iuris ciui. olim λύται dicebantur.49.B.in margi.& tex.
Bacchatus, id est, lymphaticus. 1961.A.in margine.
Balbus Lucilius. 70.C
Balneariam facere.982.B.in margine.
Balneator.1867.D.glo.balneatore.
Barataria est,quando datur pecunia iudici, ne fiat iustitia.468.B.in margi.
Beatius est dare quàm accipere.1406.A. in rubrica.commo.vel contra.
Bene agenti creditori inter alios male agētes, fauet lex.335.D.glos.excepta.§. sed vtrum.l.3.de mino
Benefaciendo etiam quis iniuriam quādoque facit.1074.B.§.& si.l.si seruus.ad legem Aquiliam.
ad Benefaciendum benefacientibus omnis creatura mouetur.784.C.glo. obligauerunt.§.consuluit.l. sed & si. de petitione hæreditatis.
Beneficium,officium,&c.differunt. 716.C
Beneficium,amittit quis per suum delictū. 574.C. gloss. fin .l. auxilium. de minoribus.
Beneficium dat, qui depositum accipit. 1622.B.§.sed contra.l. Lucius.depo.
Beneficium omne perpetuum est.311.D. gl. fina.l.fi.de pact.
Beneficium perditur ratione mendacij. 1053.B.§. & cum.l.j. si qua.pau.fe di.
Beneficium principis plenissime interpretandum est. 86.A.l. beneficium.de consti.princi.
Beneficium quandoque pro maleficio sumitur. 80.D
Beneficium venditoris prodest emptori. 1778. A.l.emptori.
Beneficium vnius non extenuat maleficium alterius. 1106.A.l. si ex duobus. de noxa.
Beneficio ecclesiastico renuntians minor, an restituatur. 539.D
Beneficio adiuuari nos, non decipi oportet.1418.B.§.idemque.l.in cōmo.cōmo.
Beneficio affici hominem, interest hominis.1801.A.l.seruus.de ser.expor.
Beneficio ecclesiastico renuntians magis videtur exoneratus,quàm damnum passus.539.D.glos.2.l.ait pretor.de mino.
Beneficio mihi competenti ex persona tua, non vtor te inuito.579.A.l. si iudex. de mino.
Beneficiis iuuari, non decipi,nos oportet. 1667.B.glo.4.l.si mandatu.mandati.
Bene gerere) Administratio rerum non datur minoribus etiam rem suam benegerentibus.530.C.§.apparet.l.1.de mino.
Benegestum non debet ex alio euentu resuscitari.131. A.glos. reprobari.l.3.de offi.præto.
Benigna interpretatio sequenda. 2164.A.l. si ita.de pac.do.
Benigne quod datum est, fraude reuocari non debet.1995.B.l.ad res. de ædil edic.
Benignius.ll. sunt interprætandæ.177.B.l. benignius.de legi.
Benignius quod est sequimur.1255.C.l.si tibi.in fi.si cer.pe.
plus faciunt Benigni mores, quàm facultates.106.B. glo. sobrietas.l.nec ei. in fin. de adop.
Benignior sententia sequenda.1630.B.l.sed Proc.man.
Benignitas præfertur rigori.1315.B.glo.humanius.l.3.de offi.præto.
Beroarij. 135.A
Berones.1869.B.§.idem.& in margine.
Bestia dicitur magis à feritate, quàm ex animali genere.331.B C.§.bestias.
iumenta vendēs ita promittit: esse, Bibere, vt oportet.1811.A.§.animalium.
Bibens consumit pecuniam in bonos vsus. 572.A.glo.2.l.si minor.25.de mi.
Bissextus vnde dictus. 534.C
Bissexto natus,quoto die natus dicatur.534. A.§.proinde.
Bona intelligūtur deducto ęre alieno.2155. C.glo.3.l.mulier.de iur.do.
in Bonis non sunt liberti. 1142.C.
Bona fides exigit, vt quod conuenit, fiat. 1860.B.l.cum venderem.loca.
Bona fides in contractibus requiritur.1625. C.l.bona fi.&.1678.C.§.Paulus.l. si mādatu.mandati.
Bonefi.conuenit ne de alieno lucrum quis sentiat.1638.A B.§.si procurator.l.idemque.manda.
Bonæfid.conuenit, vt quisque præcipuum habeat,quod ex re eius quæsitū est.1174. C.l.communis.com.diui.
Bonefi.non congruit de apicibus iuris disputare.1657.B.§.quædam.l.si fideiussor. manda.
Bonæfid. non conuenit abnegare, quod quisque accepit.1616. C.l.quod seruus. depo.
nihil Bonæfi.magis congruit,quàm id præstari,quod inter contrahentes actum sit. 1810.D.§.cū enim.l.ex empto.de actio. empt.& ven.
Bonæfi.iudicium non recipit præstationē, quæ contra bonos mores fit.2044.B.l. generaliter.de vsur.
Bonęfidei possessor an faciat fructꝰ naturales suos perceptione sola. 2065.A.glo. bonæ fidei.
Bonæfidei possessor,& fructuarius differūt. 2055.C.gloss.separati sunt.
Bonæfidei possessor fit dominus fructuum, cum primum à solo separati sunt. 865.C
Bonæfi.possessor in id tantum quod ad se peruenit tenetur.772.B C.glo. facti.
Bonæfi.possessor nō tenetur de casu.832.D
Bonęfi.possessor quando facit fructus suos. 935.B C.l.si vsufructua.
Bonæfi.poss.quādoque nō lucratur fructꝰ. 860.C.glo.eos.l.emptor.de rei vin.
omnia quæ contra Bonam fi.fiunt, veniunt in empti actionem. 1803. B.§. omnia.l.1. de actio.emp.
Bonam fidem præstare debet qui procurat. 1637.C.l.idemque.
Bona fide factum, bene fieri videtur. 1291. D.glo.3.§.in populationibus.l. eum qui. de iureiur.
æque Bonum dandum, ac recipiendū. 642. D.gloss.fina.l.Labeo.de arbi.
Bonum est bibere.in verbo. consumere.
Bonum & æquum cōsiderare debet iudex. 224.B.§.si quis.in fi.l.2.si quis cautio.
Bonum,& æquum, differunt. 54.B
Boni non metu pœnæ,sed spe præmij inuitandi. 54.D
Boni viri arbitratu quid continetur.959.B. in fi.
Bono viro non conuenit credere alicuius interesse,quòd animo sæuientis non sit satisfactum.1800.B.§.si quid.
Bono abstinere,est malum facere.in verbo, malum facit.
Bono melius inuenitur.138. D.glo.1.l. nec quicquam.de offi.procon.
non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod Bonum est.60.C. in verbo,abstinere.
Bonorum possessiones tres sunt,quę ius nō tribuunt. 721.D
Bonis parentibus natus bonus præsumitur, & econtra. 1980.D. in margine.l. quod si.de ædil.edict.
Bonos fructus producit arbor bona. 1980. C D.gloss.2.§. qui mancipia.l. quod si. de ædil.edict.
Bononiam extruxit Theodosius imperator. 50.B
Bononienses sunt magni dissimulatores. 150.B.
Bos an sit iumentum.1984.C.§.vnde.
Brabeutæ gymnicis agonibus præerant. 342.B.in margine.
Breui manu.2140.B.§.quotiens.
Breuitas termini non vitiat contractum. 1880.B.§.in operis.l.insulam.loca.
Breuitate gaudent moderni. 477.C.glo.1. l.1.quod metus causa.
Brigator.379.B.in margine.
Brutus. 70.B
Bulgarus.) Ordine turbato succedis Bulgare nato.732.D.glo.2.l. nam &. de inoffi.testa.
Bursæ commodum.) Numerus personarum prævalet dignitati,cum agitur de commodo bursæ.in verbo.Numerus.

C

CAdens de equo,si occidat, æquè punitur ac si occidisset gladio. 1052.B. in margine.
leuius Cadit quod ex alto cadit. 987.B.§. stillicidium.l.seruitutes.de ser.vrb.prę.
Caduca dos.2114.B.§.veterem.
Cæcus post cæcitatem iudex esse non potest. 677.D
Cæcus adeptam retinet dignitatem,nouam non accipit.330. B C.§. quamuis.l.1. de postu.
Cælius Antipater. 70.B
Cælius Sabinus. 72.C
Cæsa. 1825.B.§.si ruta.
Cæteri. 378.B
Cæterum,id est,alioquin. 1966.A
Cæterum,id est,certe:quādoque vt. 252.B
Calamitas vnde. 88.D
Calamitas matris,non debet ei nocere qui in vtero est. Ibidem.B.l. & seruorum.§. ingenui.de statu hominum.
Calamitosorum precibus illachrymari iudex non debet.150.A.l. obseruandū. de offi.præsi.
Calcare vuam lectam. 1829.C.§. cæterum.
Calculus,id est computatio. 347.C
Calculus quid. 526.A

Caligatus

BIU Cujas

Caligatus miles. 339.D
Calliditas, & fallacia, differunt: quia hæc in mentiendo, illa in tacendo est. 267.A
Calliditas fit tacendo, fallacia mentiendo, machinatio arte verborum. 504.B
Calliditas seruis cognata. 1558.B.l.quod si. §.sed si.de in rem verso.
Calliditas sua nemini prodest. 1187.C.§.pinde.l.sed & si.ad exhib.
Calore iracundiæ quod fit, non prius ratum est, quàm & cætera.in verbo, Iracundia.
Calumnia non præsumitur (in dubio) in eo qui deputatus est ad aliquid agendum. 343.C.in margine.
Calumniæ iuramentum tacitè omittitur. 376.C
de Calum.iurare debet, qui petit editionem sibi fieri.247.C.§.exigitur.
de Calum.iurare debet iuramentum deferens.1295.C.§.qui iusiurandum.
Calumniarum alia euidens, alia non.800.D
Calumniari non debet ius ciuile. 1190.C.l. penu.ad exhibendum.
Calumniari non sufficit, nisi sit pronuntiatum.353.C.glo.2.l.non alia.de insa.
Calumniari videtur quis eo ipso quòd non probat.2087.D.gloss.fin.§.idem diuus.l. 3.de testi.
Calumniator quis. 343.C
Calumniatoribus succurri non debet. 574. B.l.auxilium.de mi.
Columniosus quinque modis accipitur. 466.D
Columniosam scripturam in iudicio producens, punitur vt falsarius. 2083. D.gloss. fin.l.2 de fide instru.
Camerata arca, aliàs ærata. 1858.D.§.si inquilini.
Campanæ pulsu quod fit, ab omnibus fieri videtur. 518.A.glo.facere.§.1.l.15.de doma.
Campanas veteres Ro. non habebant, sed voce & cornu vtebantur. 132.C.glo.fi.l. 1.de offi.præ.vigi.
Cancellare. 752.B
Cancellatum si reperiatur instrumentum apud debitorem, an præsumatur soluisse. 1367.C.in margine.
Cancellatus si reperiatur chirographus, nó probat solutionem. 2078.A.l. si chirographum.
Canonici regulares an & quando possint esse aduocati.330.C. in margine.
Canonici esse possunt literati æquè, ac nobiles. 1685. C D. gloss.2.l. societas. pro socio.
non Capiens, id est, incapax. 802.A.l.prædonis. sed malim illic legere, incapaci: quàm, non capienti.
Capitalem fraudem admittere, quid. 1971. D.§. capitalem.
Capitalis inimicitia duplex. 631.C
Capitalis rei cõdemnatus quis dicatur.224. D.in tex.
Capitaliter condemnatus quis. Ibidem. & 225.A.in textu.
Caput, id est, status. 584.A
à Capite debet edi ratio.253.B.§.edi.l.argẽtarius.de edendo.
a Capite edi rationem, id est cum die & cõsule, quæ sunt in capite. Ibidem.in glo.
Capsarius est, qui libros portat. 133.B
Capsarius est, qui vestes in balneis seruandas suscipit.133.B.in tex.
Captari non debent verba iuris. 1190.C.l. pe.ad exhibendum.
Captio iuris vitanda. 2074.C.l.circa.in fi. de proba.
Captio vitanda.2160.D.l.fin.de iure dotiũ.
Captiositas reprobatur. 315.A.l.cum Aquiliana.de transact.
Carcerem non debet quis exire sua authoritate, quamuis possit.593.B.glo.fi.l.succurritur.ex quibus cau.ma.
Carcere detentus habet iustam causam non sistendi in iudicio.225. B.&.226.A. §. illud.l.4. si quis cautio.
Carcere factum testamentum valet.101.A
in Carcere confessio facta non valet, nisi perseueret.501. A. gl.1. l. qui in carcere. quod metus cau.
Carceratus excusatur. 245.A
Carceratus pro debito, nõ potest exire nisi soluat, etiam si velit dare fideiussores. 1271.D.in mar.
Cardinales & episcopi æquiparantur præfectis prætorio. 125.D
nõ improbatur qui maluit re Carere, quàm ob eam sæpius litigare.620.A.in textu.
Carina quid, & vnde. 857.C
Carius res vt vendantur, aliquid accipiés grauiter est puniendus.237.B.l.solet.
Caristiæ tempore omnia in commune sunt conferenda.1461.B C.§.itidẽ.l.2.de lege Rhodia.
Carminare.2197.D.glo.lanipendia.
Carmine famoso damnatus, intestabilis. 2093.C.l.ob carmen.
Carnem suã odio habuit nemo.197.C.glo. 1.l.item.in ius voca.vt eant.
Carrucha, alias carrum.2196.D.in textu.
Carrucharius.1850.C D.l.item.
Carthago aratrũ passa est.937.B.l.si vsusfru.
Casearia taberna.1032.C.§. Aristo.
Casitare, id est frequenter cadere. 987.B
Casiani. 72.B
Casius Longinus. ibidem.
Castaldi. 135.A
Castellum quid.985.C.in mar.
Castellum est, ex quo fistulis aqua ducitur. 1835.D.&.1756.D
Castigatio leuis, siue modica, concessa est magistro.1057.B C.§. si magister.l.5. ad legem Aquil.&.1851.B.§.quãuis.l.item. locati.
Castigatio modica datur minoribus magistratibus.171.B.l.Magistratibus.
Castigatio modica permittitur magistro & aliis.893.C.&.896.C
Castigatio quibus, & quæ cõcessa est.1057. C.§. si magister.& in mar.
Castitas commendatur. 67.D
Castitas maior fœminæ quàm maris exigitur.2116.A. gl. quæ in adul.l. palam.de ritu nup.
Castitas sola possibilis est animas deo præsentare.67.D.glo.castitatem. §. initium. l.2.de origine iuris.
Castratus, id est castè natꝰ.1984.D.&.2138. D.glo.castratum.
Castratus, & spado differunt. 2138.D
Castrati nec adoptare, nec matrimonium contrahere possunt.101.A B.§. illud.
Castratione mulus nó fit deterior.1984.C. §. sed enim.l.ædiles aiunt.de ædili.edict.
Castrorum vel ciuitatum muri non debent refici sine licentia principis. 138.D
Casus contingens in fructibus nondum collectis, facit remissionem mercedis, si damnum est incurabile: secus in collectis. 1853.C.&.1854.A.§. si vis.
minor non restituitur contra Casum fortuitum.550.B C.in mar.
pacto potest quis se obligare ad Casum fortuitum.1664.D.l.& Aristoni.
socius non tenetur de Casu for.1699.A B. §. damna.
procurator tribus casibus defendere tenetur. 370.B C
gestor non tenetur de Casu, nisi præcedat culpa.432.A.l.debitor.de nego.gest.Bar. in sum.
Casu non purgatur dolus. 1105.B C.l.si hæres.de noxa.
cùm quis non tenetur de Casu, si culpa præcedat casum, tenetur. 1410.B C. glo.1.§. sed interdum.l.si vt.commo.
valet pactum quo quis tenetur de Casu fortuito. 1848. C.§. Iulianus.l.si quis domũ locati.& cõ.
Casuum fortuitorum renuntiatio specialis valet, generalis nó. 226. A.§.quæsitum.l. 4.si quis cau.
Casus fortuiti sunt, quibus resisti nõ potest. 1419.A.l.in rebus.
Casus aduentitij spectantur.455.D.glo.sed & si.l.diuortio.de nego.gesto.
à Casu excusatur aliquando metum inferés. 495.D
Κατὰδρομος γεεδινου. id est decursus grues. 1844.D.l.si seruus.de act.empti & ven.
Cataplos, est portus, ad quem proconsules plerumque applicare solent. 135.C.in tex. & in margine.
Cauere.id est promittere. 106.D
Cauere, impropriè pro satisdare ponitur. 940.B C.l.sed de.&.l.ergo.
Cauere, id est caueri postulare. 1203.D.glo. caueamus.
Caueri debet iterum ex causa.207.C.glo.fi. §.4.l.de die.qui satisda.cogan.
Cauendum est de eo, quod est faciendum. 1388.D.gloss.2.§.2.l.quod si. de eo quod cer.lo.
Caupo, nauta, stabularius, differunt. 666.C. l.nauta.
Caupones fraudibus nó abstinẽt. 661. B C. §.& nisi.l.1.nau.cau.sta.
Caupona. 2115.A.glo.taberna.
Causa addẽda est quotiẽs aliquid fit.340.D glo.3.§.ignominia.l.2.de insa.
Causa appella. & principalis sunt diuersæ. 337.D
Causa & lis differunt. 2085.A.glo.litibus.
Causa, & actio differunt. 242.C
Causa, id est datio vel factum, quo vestitur contractus innominatus. 261.A.&.262. B. Item est vestimentum contractus innominati.eodem. 262.B
Causa, id est, æstimatio. 1993. A. gloss. causa.
Causa, id est, fauor. 1354.B
Causa, id est, instãtia, capitulum, &c. 240.D
Causa, id est, ius. 2097.C
Causa, id est, vtilitas. 861.C
Causa debet inseri in sententia. 340. B. & 2014.D.gl.ex stipulatu.de euict.§.Ignominiæ.
Causa ex noua sententiam confirmare potest iudex appell. 1492.D.l.Titianus.
Causa finalis restringit legatũ. 952.A.§.sed si.Bald.l.si habitatio.de vsu & habi.
Causa inspici debet. 1634.B.§.& Labeo.l.si procuratorem.manda.
Causa quandoque, id est, factum. 1090.A
Causa iusta, id est, titulus. 877.D
Causa superueniente mutatur quod factum est.325.A.l.non est.de transact.
suspicionis Causa an debeat semper probari. 362.D
Causa rei restituitur, quando omne habet petitor, quod habiturus esset &c.835.B.§. nec enim.&.861.C.glo.causæ.
Causam restituere quid. 1259. C.l.cum fundus.
Causa turpis, si est dantis & accipientis, cessat repetitio.1370.C.l.auunculo.
in eadem Causa sistere quis dicatur. 214.B. in textu.
Causa cessante cessat effectus.103.C.glo.fin.

BIU Cujas

l.in omni.de adop.&.688.D.gl.fi.l. quid enim.de iudi.
Cauſa finali ceſſante, ceſſat effectus: ſecus de impulſiua.330.D.glo.1.§. origo.l.1.de poſtu.
Cauſæ cognitio cum requiritur, quid agendum? in verbo, cognitio.
Cauſæ cognitionem quæ deſiderant, per libellum expediri non poſſunt.139. A. in fi.tex.l.nec quicquã.§. 1. de offic.procõ.
Cauſam apud prætorem agens, in ius vocari non debet.184.B.§. præterea.
Cauſam ſui teſtimonij dicere debet teſtis. 319. A
in Cauſa ius eſt poſitum.1090.A. in tex. & ibi glo.
Cauſarum genera tria. 369.D
Cautela abundans non nocet.639. C. glo. exprimere.§. plenum.l.ſi cum.de arbi.
quædam ad maiorem Cautelam fiunt, quæ aliàs fieri neceſſe non eſt.181.A B.glo.1. l.fi.quod quiſque.
Cautio de damno infecto, qualiter & quando committitur. 982.C
Cautio de dando appoſita, poteſt per alium adimpleri.91.B C.l.Arethuſa.Bar.
Cautio erronea quandoque committitur. 1155. B
Cautio eſt inſtrumentũ obligatorium.256. B.l.Labeo.& ibi no.in mar.
Cautio, his rebus recte præſtari. 835.A
Cautio idonea dicitur, dato fideiuſſore vel pignoribus.1680.B C.§. Paulus.
Cautio idonea, eſt cum fideiuſſore vel pignore: cautio ſimpliciter dicta, eſt nuda. 1424.C
Cautioni iuratoriæ ſtatur, cum quis fideiuſſorem dare non poteſt.201.C D.glo.fi.l. 1.qui ſatiſ.cog.
Cedo duos datiuos regit: vt, cedo tibi rebus, actionibus, & huiuſmodi.1168.C D. in tex.
Cedendo actionem liberatur quandoque quis.565.D.glo.cedere.
Cedit dies legati, quando incipit deberi: recipit autem deberi, à die aditæ hæreditatis. 927.D.glo.cedit dies.&.§. dies autem.
Cedere cogitur quis quod ſine damno ſuo eſt.2013.C.glo.quod ſine.l.in creditore. de euict.
Celeres olim milites dicebantur. 66.A
Celſus filius. 72.C
Celſus pater. Ibidem.
Cenotaphium.118.A.in tex.&.1220.A B.& in glo.
Κενοτάφιον, eſt inane ſepulchrum.1231.A. l. monumentum.
Cenſores.66.D.§. poſt deinde.
Céſuales libri potiores ſunt teſtibus.2072. B.l.cenſus.de proba.
Cenſus, id eſt tributum. 703.D
Centeſimæ duplum.2067.B.l.nihil.
haſta Centumuiralis.68.C.§. deinde.
Centumuirale iudicium. 731.C
Centumuiri. 68.C
Cerdones tingunt corium ſuum ex myrto. in verbo, myrtus.
Certa ſemper eſt mater.186.A.l.quia.de in ius vo.
Certamen.) Vbi pro virtute certamen non fit, certare non licet.1214.C.l.quibus. de aleatori.
Certiorare.537.B.§. & ſi.
Certiorari non debet, qui ſcit: ſiue certus. 760.D.glo. ex dolo.§. non ſolum.l.etiã. de peti.hæred.&.1431.C.glo. pe.l.tutor. de pign.ac.& an & quãdo debeat.1804. A.in textu.& in glo.l.1.de acti.empt.
fideiuſſorem Certum dare qui tenetur, ſi nõ poteſt liberatur dando alium.485.C D. in mar.
Certũ eſt, quod apparet quid, quale & quãtum ſit.1241.B.l.certum.ſi cer.pe.
Ceſsio vero domino fieri debet. 1942.D
Ceſsionem inſtantiæ non impedit vitium litigioſi.365.C.in mar.
Ceſsionarius non dicitur proprie creditor. 1126.B.l.plane.in ſum.
Chaſma: id eſt, ruina verſus abyſſum. 550.D
Χειρέμβολον: id eſt, immiſsio manus.662.B. §. ſi quis.nam iniectio manus apud Paulum de ſer.exportand.aliud eſt.
Chirographum quid. 1084.D
Chirographus repertus cancellatus (etiam apud debitorem) non probat ſolutionẽ. 2078.A.l.ſi chirograph.
Chorus.1981.D.glo.chorus.
Χρῆσις quid.952.A.§. ſed ſi.
Chriſtiani non fuerunt legiſlatores. 53.A
Chriſtus nõ inuocatur à Iuſtiniano in exordij iuris tit.in vetuſtis exemplaribus: ſed hæc verba, (In nomine domini Ieſu Chriſti) addita ſunt à pio aliquo ſcriptore.41.A.in mar.
Cibaria.) Permittuntur quædam propter cibaria, quæ aliàs non.743.B C.glo.fi.l.ſi inſtituta.de inoffi.teſt.
Cibi verbo quid cõtinetur.319.D.&.320.A
Cicatricibus ſeruum deformare non licet. 893.C.§. & Ariſto.
Cingere, id eſt deglabrare. 1866.D
Cinerem furantur ſerui, ſi nil aliud poſſunt. 1817.D.gl.4.l.Iulianus.de acti.emp.
Cinna. 70.D
Circenſes ludi.953.D.in mar.
Circuitores.1469.B.in tex.
Circuitus vitandus. 1358.D
Circunducere edictum, id eſt delere.710.B
Circumducere. 752.B
Circumſcribere, eſt decipere.267.A.§. dolo.&.1860.C.§. quemadmo.
Circumſcriptus, & lapſus, differunt. 472. D.&.473. A
Ciſiarius, id eſt carrucharius.1850. C D.l. item.
Ciſium, id eſt carrucha. Ibidem.l.item.
Citare aliquem indebite, iniuria eſt.in verbo, iniuria.
Citari ibi debet quis, vbi deliquit. 1118.D. l.fi.de noxa.
Citari non debet ſacerdos ſacra faciens, vxorem ducens, fœmina nubens, funus ducens &c.184.A.l.in ius.de in ius voc.
Citari non poteſt filiuſa.193.C.in tex.
olim quandoque Citabatur quis per ſimplicem actoris denuntiationem, cui reus ſatisdabat iudicio ſiſti: & talis citatio nõ perpetuabat actionem. 220.B C
Citari non poteſt monachus.in verbo, monachus.
Citari poteſt debitor vagus, vbicumque reperitur.685.B.glo.debebit.§. proinde. l. hæres.de iudi.
Citari poteſt quis ſolo aſpectu.193.B.l. ſatiſque.ibi, aut ex.de in ius vo.
Citatio debet eſſe certa reſpectu perſonæ quæ citatur.714.C.in mar.
Citatio facta ad locum inhoneſtum, non arctat citatum.640.B.§.ſed ſi.&.§.vnde. l.ſi cum.de arbi.
Citatio & libelli datio dicuntur quædam præparatoria litis, ſeu iudicij.719. B. l. quemadmodum.per totum.
Citatio poteſt incipere à procuratore.600. B.in mar.
Citatio perpetuat iuriſdictionem.678.A.in mar.glo.pe.l.ſi quis poſtea.de iudi.
Citatio ſola facit rem litigioſam.748.B.in mar.l.diuus.de peti.hær.
a Citatione incipit iudicium.in verbo, iudicium.
Citatus coram alieno iudice, venire debet allegaturus priuilegium.677.B.l.ſi quis ex.de iudi.
Citatus debet comparere in dubio, etiam exemptus, allegaturus priuilegium. 195. B.l.ex quacumque.& in mar.
Citatus in loco vbi contraxit, non habet ius reuocandum.674.A B.l.2.§.legatis. verſi.omnes autem.de iudici.fallit, ſi contractum eſt tanquam cum aduena, qui de proximo erat receſſurus.684.A B.§. nunquid.l.hæres.de iudi.
Citatus mutans forum debet reſpondere coram priore iudice. 678.A B.glo. pe.l. ſi quis poſtea.de iudi.
Citatus venire dicitur, qui venit iudice adhuc ſedente.475.C D.in mar.glo.exiſtimari.l.diuus.de in integ.reſti.
Citati eſt non contemnere authoritatẽ iudicis.677.B.§.prætoris.l.ſi quis ex.de iudi.
Citatum ſe eſſe negans non poteſt probare. 2070.B.glo.1.in fin.l.2.de proba.
Cito.) Acquiri non dicitur res, quæ cito auferri poteſt.474.A.gl.2.l. nemo.de reſti.in inte.
Citra.id eſt, præter. 472.D
Ciues Romani, ſunt omnes qui ſunt ſub ditione Ro.92.B.l.in orbe.&.97. A
Ciuilis ratio naturalia iura tollere non poteſt.589.A B.l.eas.de ca.de.
Ciuilis per criminalẽ non tollitur.1068.C
Ciuitas deformatur ædificiorũ ruinis. 145. B.l.præſes.de offi.præſi.
Ciuitatis conſuetudo ſeruatur in caſtris inferioribus. 336.D
Ciuitas quælibet cum Romana, iure vtitur eodem. 772.D
Clam peccans plus delinquit, quàm palam. 2125.B.l.fi.de ri.nup.
Clariſsimæ fœminæ quæ.122.D.l.fœminæ.
Clariſsimus largè, id eſt, nobilis. Ibidem.D
Clauſtra.1824.C.l.fundi.
Clauus, id eſt, apoſtema.1963.C.l.qui clauũ.
Clauibus traditis, videtur tradi poſſeſsio. 1755.B.l.clauibus.de contra. emp.
Clauſula generalis in fi.poſita quandoque non comprehendit omnia præcedentia. 333.C.glo.2.§. eum qui.l.1.de poſtu.
Clauſula in fi.poſita refertur ad proxima. 171.B C.glo.fin.l.ſi idem.de iur.om.iudi.
Clauſula generalis refertur ſolum ad prius dicta.191.D.l.generaliter.de in ius vo.
Clementer cum reo agi debet.491.A.l.ſi cũ ex.§. 1.quod me.cau.
Clericus an poſsit eſſe defenſor. 394.D
Clericus non poteſt eſſe procurator.359.D. &.394.D
Clericus quare non accipitur fideiuſſor. 201. D
Clericum laici more incedentem punire licet.1875.C.glo.2.l.ſi ignorans.loca.
Clerici poſſunt eſſe aduocati ſolum in foro ſuo.330.C D.in mar.
Cliens bonus vix reperitur.in verbo, venia dignus.
Coacta voluntas excuſatur.540.C. glo.3. §. permittitur.l.ait prætor.de mino.
Codicilli trahuntur ad teſtamenta. 368.A
Cœlum, id eſt, aër.977.B.l.ſi intercedat.
Cœlum.) Cuius eſt ſolum, eius debet eſſe vſque ad cœlum. Ibidem.glo.quia cœlum.l.fi.de ſerui.
Cœnaculariam exercere.1095.A.§.nam &.
Cœptum non dicitur negotium lite non conte. 167.C
Cœptum vbi iudiciũ eſt, ibi finiendũ. 174. B.&.175.A.l.cum quẽdã.de iur.om.iudi.

BIU Cujas

Cœptum vtiliter non sufficit, nisi sequatur euentus. 431.B C
Cœptum vtiliter sufficit. 1557. D. &.1558. A.glo.videri.§.pe.l.quod si.&.1567.A.l. seruus.in sum.de in rem ver.
Coërrare. 133.A
Cogere, id est, cogi facere. 235.B
Cogere, id est, fulcimenta præstare ad sustinendum. 1031.D
Cogendi sumus ad iudicium venire, quotiens res vrget. 236.B.§. sed.
Cogitur quis vẽdere & emere.1821.A.glo. 1.§.idẽ.l.Iul.de acti.emp.&.1222.C.glo. compellere.
Cogitare.)Iniquum est actionem perimi pacto, de quo cogitatum non docetur id est docetur non esse cogitatum. 324.A. §. ei qui.l.qui cum.de transac.
Cogitationis pœnam nemo meretur. 342. A.&.l.cogitationis.de pœ.
iuramentum non extenditur ad non Cogitata.in verbo, iuramentum.
non videtur id pacto perimi, de quo non est Cogitatum.295.C.glo. fin.in prin.l. tres fratres.de pact.
aquiliana stipulatio non porrigitur ad ea de quibus non est Cogitatum.in verbo, Aquiliana.
Cognati proprij qui. 715.C
Cognationis ius, id est, cognatio.2096.C. §. si quis.
Cognationem quandam inter homines natura instituit.56.B.l.vt vim.
Cognitio causæ vbi requiritur, quærendum est de modo, causa, & persona. 318. C.§. vult igitur.
Cognitio causæ quæ requirit.579.D.glo. Probandum.
Cognitio, id est, iudicis officium. 564.D. glo.Cognitione.
Cognitio suscepta, id est, litis contestatio. 174.B.l.cum quædam.
Cognitio summaria in multis locum habet. 1179.A
Cognitionem causæ plenam requirũt, quæ magnum pariunt præiudicium.580.A.l. de ætate.in sum.de mino.
Cognitionem causæ quæ desiderant, per libellum expediri nõ possunt.139.A.l.nec quicquam.§.1.de offic.pro.
Cognitionum genera quatuor. 379.C
Cohors & legio differunt. 340.A
Coitus non facit matrimonium.2203.B. §. si mulier.in verbo, matrimoniũ nõ facit.
Collatæ nuptiæ, id est, dilatæ, reiectæ.2104. D.in mar.
tantum habet vnus nominatus, quantum plures nominati coniuncti per nomen Collectiuum: vt Titio & hæredibus eius lego vsumfru.925.B C.l.si quis.
Collegium vnde dicitur. 404.D
Collegium an soluatur si nullus remanet, & cuius sint tunc res eius. 410.A
Collegium in vno solo remanet.410.A.in mar.gl. fi.l. sicut.quod cuiusque vni.no.
Collegium omne est illicitum nisi probetur licitum.128.B.&.404.B.l.neque.in prin. quod cuiusque vniuersi.no.
testimonium potest ferre vnus de Collegio. 117.C
Collegium totum videtur facere, quod cãpanæ pulsu.518.A.in fine.
Collocare se nuptum, non nuptiis, dicitur fœmina.349.B.§. si qua.
Colluctatio, & pãcratium, differũt.1058.B
Colluſio vt vitetur, adesse causæ potest is cuius interest.744.A.l.si suspecta. de inof si.testa.
Colonus domini agrum, quem colit, suum dicere potest. 63.D
Colonus modicum damnum æquo animo ferre debet, cui immodicum lucrum non aufertur.1864.B.§. vis maior.l.si merces. locati.
Colonus non possidet. 1443.B
Colonus sterilitatem vnius anni compensat cum fertilitate alterius.1855.A.§.Papinianus.
Coloni sunt damna consueta, non consueta domini.in verbo, damna.
Columnæ structiles.1031.C.in mar.
Comeditur plus tempore famis, quàm alio. 1600.D.glo.1.l. ideo.de compensa.
Cõmes. 158.D
Comes iudicis. Ibidem.
Commendare licet emptori mercem, modo non decipiat.528.B C.l.quod.de do.ma.
Commendare se quisque potest.135. B. in tex.§.antequã.l.obseruare.de offi. pcon.
Commendari iuste potest vir doctus. 45. B.in mar.
Commendandi serui causa aliquid dicere, & promittere se præstaturum, differunt. 1969.A.l.sciendum.
Commendatum, & depositum, idem sunt. 1621.C.l.Lucius.&.1623.A.in mar.
Commendatio generalis nõ obligat commẽdatem.1743.B.l.ea quę.de cõtra.emp.
Commendatitia verba nõ obligant.1644. B.§.cum quidam.l.si vero nõ remanda.
Commentariensis, est custos commentarij.610.C.glo.commentarium.
Commentarium principis, est locus vbi captiui retinentur. Ibidem.
Commentarij verbosi sunt vitandi.62.B. in prin.de origi.iur.
res, cuius non est Commercium, obligari non potest.1927.A B.§.eam rem.l.1.quæ res pigno.obli.non pos.
Comminatur interdum iudex.127.D.§.cum patronus.l.1.de offi.præ.vrb.
Commissa pœna, id est incursa. 191.B
Commissa semel pœna amplius non committitur, nisi sit actum.654.B C.§.semel. l.si duo.de arbi.
Commisso tollere.1884.B.§.nauem.
Commissoria lex quæ.574. C D. in casu Viuiani.
cui me Committo, & mea. 101.C
Committere dicũtur boues & arietes.1052. C.§.cum arietes.
Committere pœnam. 191.B C
Committere pœnam, id est incurrere.639. C.§. plenum.&. 640.C.§. vnde.641.B. §. idem ait.
Committere rem & stipulationem. 439.C. §.cum me.
Committere stipulationem.640.C.§.intra.
Commodare voluntatis est & officij magis, quàm necessitatis. 1417.D.§. sicut.l. in commodato.commoda.
Commodari non potest quod vsu consumi tur, nisi ad pompam. 1408.C
Commode quod non fit, fieri non videtur. 1111.A.glo.seruum.l.si seruus.de noxa.
Commodando rem, nemo facit eius cui cõmodatur.1415.A.l.nemo. commo.
Commodans tenetur de vitio rei, si sciuit. 1420.A.§. item.
Commodato aliter vtens, quàm commoda tum est, furti tenetur.1411.A.in textu.
Commodatum, & precarium, differũt.1897. B.glo.tutius.l.si gratuitam.
Commodatum, & vtendum datum, differunt.1406.C.§. inter.
Commodatum non dicitur, nisi habeat certum vsum tacitum vel expressum.1417. D.in mar.
Cõmodatę res nõ veniũt in iudiciũ.1151.D
Cõmodatarius de omni culpa tenetur.1378.B
Commodatarius equi, nõ tenetur si ab alio læsus est sine culpa sua.1092.B.l. equum.
Commodatarius vtens re ad eum vsum ad quem est commodata, si pereat non tenetur.1421.C.l.si commod.in sum.
Commoditatem omnem continet vsusfructus.952.A.in mar.
numerus personarum præualet dignitati, cum agitur de Commodo bursæ.271.A. in mar.vide in verbo, numerus.
Commodum quis reportare non debet, vn de puniendus est.1855.C.glo. 2.§. 3.l. ex conducto.loca.
Commodum sentit quandoque quis sine onere.2128.A.in argu.glo.1.l.dotis fructus.de iure dot.
Commoda propria quærere quis non debet falso prætextu.144.B.§.ne quid.l.illicitas.de offi.præsi.
Communis error excusat.1495.C.glo.1.l.3. ad senatusc.Ma.
Communis opinio tenenda.342.A.in mar. l.athletas.de his qui nõ.infa.
Communis res dicitur cuiuslibet. 194. B. in fine.
Communis vtilitas præfertur priuatæ. 86. C.gl.fin.l.pen.de consti.princ.
Commune auxilium habens, non debet petere extraordinarium.555.C. glo. 4.l. in causæ.de mino.
Commune detrimentum.) Aequissimum est commune detrimentum communibus impensis resarciri.1460.A.l.2.§.1.de lege Rhodia.
Commune pluribus vt singulis si aliquid est, maior pars in eo præiudicat minori, fauore liberationis.270.A.l.iurisgẽtium. §. Marcellus.
Commune quod est, meum est. 217.A.& 2118.A.glo.fi.l. si cum.de eo per quem fac.
qui obtinuit in causa Communi, repetit impensas pro rata.1148.B.l.ex parte.
Communi diuidundo iudicium aliud vtile, aliud directum. 1159.C
Communia quæ.116.C. in textũ.& glo.1. l. Item.
Communia difficilius quàm specialia tollũtur.1949.D.glo.2.§.1.l.j.qui.mo.pign. vel hypo.sol.
Communia pluribus vt singulis, requirunt consensum omnium qui possunt separatim adhiberi. 1001.A. l. per fundum.de ser.rusti.prædi.
Communia sunt omnia tempore necessitatis. 1461.B C. §. itidem. l. 2. de lege Rhod.
Communio, & societas, differunt.1692.C. l.vt sit.&.l.seq.
Communio delictorum turpis. 1703.D. l. quod autem.
nemo inuitus compellitur ad Communionem.1339.B.§. si centum.l.si non sortem. de condic.inde.&.2145. D.glo.4.l.si is. de iur.do.
inuitus quis in Communione quandoque detinetur. 1124.D
Comœdi qui.1981.D.glo.comœdi.
Comparere debet citatus, etiam exemptus, allegaturus priuilegium.195.B.in mar.si quis in ius vo.non ierit.
Comparens in iudicio post tres, vel quinque dies quàm sistere promisit, an purget moram.228.C.l.Et si post.
Compascuus ager.1400.B.§.item quæro.
Compendium, quæstus, lucrum, idem. 1719. C.§. duo.
Compendium id est lucrum.952. D.§. nec enim.&.2099.A.l. error.&.2130.C. §. si prædiis.

BIU Cujas

Index materiarum

Compendium cum negligentia non compensatur. 1690.C.l.& ideo.pro socio.
Compensare id est retinere. 1911.A
Compensatio, id est, computatio.2047.D. glo.compensationem.
Compensatio fit doli ad dolum, culpæ ad culpam, delicti ad delictum, pœnæ ad pœnam, negligentiæ ad negligentiam: non autem pudicitiæ ad pudicitiam.220. D.glo.1.§. pe.l.fi. de eo per quē fac.erit.
debitum naturale venit in Compensationē. 807.C.glo.penul.l.fi.de peti.hæred.
Compensatione mutua tolluntur paria delicta.198.B.l.nam cum. ne quis eum qui in ius voc.
Compilare, id est, rumpere.1878.D.l. dominus.
Componere, & promulgare, differunt. 42.D
Componere.1985.C.in mar.
Compromissum iudicia imitatur. 624.B
Compromissum non potest fieri de iudicio damnoso. 649.C.in mar.
Compromissum plenum.637.D.&.647.B. §. hoc autem.l.ita domum.in fine.de recep.arbi.
Compromitti tripliciter potest. 647.B
Compromitti non potest in causa criminali.649.D.glos.2.§. Iulia.l.non distingue mus.de arbi.
Compromitti potest de causa famosa,si ciuiliter agatur.350.D.gl.non facit.l.quid ergo.de his qui not.infa.
Conatus non obest, si nullum habuerit effectū.177.B.in tex.§.quid enim.l.1.quod quisque iur.&c.& ibi.glo.
Concedere. 886.C
Cōcedere nō possum aquam ex meo aqueductu, quem ab alieno habeo.1006.C.l. ex meo.
Conceditur quid ne res pereat, quod aliàs non permitteretur.803.C.glo.1.l.si bonę. de peti.hære.
Cōceditur in vno quod prohibetur in alio. 155.A.&.679.C.glo.3.l. cum prætor.de iudi.
Cōcessio determinata operatur, vt nō possit quis ea vti nisi secundum limitationem.1008.A B.in mar.
Concessio generalis continet ea quæ specialiter cōcedi possunt.155.A.glo.1.§.nō aliter.de offi.eius cui manda.est iurisd.
Concessio generalis non cōtinet donationem.291.A.§. si filius.l.contra.de pac.
in generali Cōcessione quæ veniāt.in verbo, generale.
Cōcessio specialis prędualet generali.380.C
Concesso antecedente,conceditur accessorium ad illud.998.A.in margi.§. qui habet.l.3.de ser.rusti.prædior.
Concesso vno,conceduntur ea sine quibus id esse non potest.ibidem.§. qui habet.l. 3.de serui.rusti.præ.
Concesso vno, conceduntur quæ inde sequuntur.1470.C.glo.antepe.l.5.de insti.
Concesso vno expresse, ea tacite concessa videntur sine quibus concessio expressa esset inutilis.163.A.in sum.legis.2.de iurisd.om.iudi.
Concessum semel sufficit.118.A.glo.antepe.de re.di.l.intantum.
Concessum videtur, quod non est ademptum.1549.A.l.si Sticho.de pec.
Cōceptionis tempus inspicitur.122.A.glo. 1.§. si quis.l.emancipatum. de senatusc̄o.
Conciliari quid.2178.C D.glo.conciliari. de dona.inter vir.& vxo.
Concinnatores causarum iudex deprehendere debet.139.B.in prin.tex.
Concinnatores causarum sunt, qui volunt facere de vna mala causa bonam.ibidem. in prin.tex.
Conclaue quid. 991.A
Concordare nequeuntibus feudatariis in regimen feudi, rex facit vt alternis regant.904.A.in mar.
Concordia pretio non concilianda. 2178. C.l.hæc ratio.de do.inter virum & vxorem.
testium dicta ad Concordiam sunt reducenda.765.B.in mar.l.item videndum.de peti.hære.
Concubina domicilium non mutat, vxor sic.174.D.glo.1.l.cum quædam.de iurisd. om.iudi.
Concubina non dicitur honesta materfa. 2114.C.l.stuprum.
Concubina non sequitur forum concubinarij. 707.D
Concubinæ facta donatio valet. 2179.A. §. videamus.
valet donatio inter Concubinam & amasium 2215.A.l.si prædia.
Concubinam vocando vxorem,legitimantur filij ex ea geniti.78.A.in margine.
Concubinatus est permissus iure ciui.2114. C.l.stuprum.
Concussio sordida damnatur.467.B.§. sed &.l.1.de calum.
Condemnare, id est, condemnari facere. 2136.D.glo.condemnauerat.
procurator etiam post litisconteſt.interueniens, Condemnatur. 384.D
Condemnauero, id est, condemnari fecero. 346.D
Condemnatio,id est æstimatio. 1300.C
Condemnatio euitatur ratione incertitudinis. 825.D
Cōdemnatio moderatur pro qualitate personarum.435.A.l.Pompo.§. hic enim.de nego.gest.
Condemnatus ex delicto ciuiliter, habet quadrimestre ad soluendum. 494.B C. in mar.
Contra condemnatum nihil habentem fiet executio cum aliquid habebit.563.D.§. sed si.glo.fi.§. si seruus. l.quod si.de mi.
Condicere rem suam nemo nisi à fure potest.965.A.&.966.A.§. videndum.
Condictio,id est, repetitio per condict.inde.1360.B.glo.condictionem.
Condictio certi.stricti iuris est. 2050.B
Condictio furtiua an re alienata domino competat. 1374.B
Conditio adiecta in præcedenti pacto, censetur repetita in sequenti, si alias pactum redderetur inutile.2164.B.l. cum pater. in sum.de pac.do.
Conditio cuiusque & status cōsiderandus. 892.A.& seq.l.sed si.
Conditio de præsenti, vel præterito, non suspendit: sed de futuro.1263.C.l.cū ad.
Conditio eorum qui deliquerunt, non debet fieri melior.2178.D.& seq.§. ergo.l. hæc ratio.de dona.inter virum & vxorem.
Conditio an semper sit expectanda. 1583. D.glo.quò.
Conditio fœminæ & maris quādo est par. 89.D.in margine.
Conditio frustra expectatur, cuius euentus nihil operatur.1583.C.§. si sub.l.aliquando.ad Velle.
Conditio habetur pro impleta, si non stat per eum qui debet implere.1310.B.glo. pe.l.3.de condic.cau.da.
Conditio impletur in persona hæredis. 1766.A
Conditio impossibilis an vitiet legatum. 1360.C.l.seruos.
Conditio prohibentis, in re pari non semper melior est. 1175.C
Conditio tacita non facit rem conditionalem. 646.D
Conditionis nomen multis modis capitur. 1720.D.glo.conditione.
ratio suadet alienam Conditionem & ignorantis & inuiti facere meliorem nos posse, deteriorem nō posse. 459.C.460.A. l.soluendo.de neg.gest.
Conditionem suam meliorem facere potest alimentarius,non deteriorem, sine prætore authore.318.B C.in tex.l. 8. §. eam transactionem.de transac.
Conduxisse taciturnitate vtriusque partis colonus videtur recōduxisse.1852.C D. §. eadem.
Cōductio & locatio promiscuè sumuntur. 1826.B.l.Idem.
Conductio & vēditio differunt.1750.B C. l.conuenit.§. totiens.
Conductor & locator differunt.1853.C.&. 1854.A.§. si vis.
Conductum, id est, locatum.1879.B.§. qui contra.
Conestabilis apud Gallos is dicitur,qui regib.Ro.tribunus celerum: dictatoribus, magister equitum: & imperatoribus,præfectus prætorio.66.D.§.populo.
Conferre quandoque,id est,trāsferre.85.A
Conferenda in commune omnia sunt tempore caristiæ.1461.B.§. itidem.l. 2. de.l. Rhod.
Confessio aduersario absente facta, valet. 1204.A.glo.fi.l.fin.de interr.acti.
Confessio an semper præiudicet. 2080.D
Confessio erronea vt potest reuocari, ita facta.344. B. in mar. glo.1. l. quoniam. de his qui no.infa.
Confessio erronea post litis conte.potest reuocari.1198.C.§. qui iusto.in sum.l.de ætate.de inter.act.
Confessio extra iudicium facta,an præiudicet.1193.A.glo.pen.l.1.de interr.actio.
Confessio facta extra iudicium, licet non disponat, sed solum probet: si tamen sit sine causa, non valet, nec probat &c. 1198.C.in margi.
Confessio facta coram arbitro,etiam in causa famosa, non infamat,cum nec eius sententia infamet.350.D.in margi.
Confessio sine causa extra iudicium, disponit ad liberandum.297.B.l.tale.
Confessio facta in carcere, non valet.507. A.glo.1.l.qui in carcerem.quod me.cau.
Confessio facta in iudicio non præiudicat confitenti, nisi respectu aduersarij.1204. A.l.fi.de inter.acti.
Cōfessio facta in iudicio,præsumitur sponte facta, & nō per vim.1193.A B.in mar. glo.pe.l.1.de inter.act.
Confessio indefinita in omnibus præiudicat. 1225.A
Cōfessio falsa procuratoris super crimine, nō afficit dominum.1069.B.§. si procura.
Confessio procuratoris an noceat domino. 377.A
inter quos non valet iudicium, nec Confessio.1202.C.l.si filius.de inter.actio.
Confessio non mutat veritatem,nec nocet quò minus possit contrarium probari. 2075.A.l.quidam.in sum.de proba.
Cōfessio propria quādoque sibiipsi pdest. 1200.A.glo.fi.l.si filius.de inter.acti.
Confessioni alicuius statur, licet non vere, contra se.1196.C. §. 1.l. de ætate.de inter.acti.
Confessioni vnius licet stetur in præiudicium alterius, tamen ille alter potest probare contrarium.216.A.in mar.glo.2.l.2.

si ex

BIU Cujas

si ex noxa.cau.
Confessionem reuocare licet, re integra. 1198.D.§.fi.l.de ætate.de inter.acti.
Confessionem suam quis reuocare potest ex causa iusti erroris.1198.A.§.ex causa.l. de ætate.de inter.acti.
Confessionibus quibus ius vel natura non repugnat, standum.1199.C.l. confessionibus.
Confessoria actio id est actus confessionalis confessi.1068.D.gl.Confessoriam.
Confessus non potest exceptionem ineptitudinis libelli opponere.540.A B.in margine.
Confessus perperam damno afficitur.1194. A B.l.qui inter.in fi.de inter.acti.
Cõfesso dantur exceptiones legitimę.1199. B.§. exceptionibus.
Confitenti sponte parcitur.618.D. in verbo.spõte.glo.fi.l.3.de alie.iudic.mutand. cau.fac.
Confitentem lex benigne tractat.1068.C. §. hæc actio.l.inde Neratius.ad.l.Aquil. negantem vero punit: vt ibi.
in Confitentem nullæ sunt partes iudicis. 1070.A. §. notandum. l. proinde. ad legem Aquil.
Confine, & vicinum, differunt:hoc domibus, illud agris conuenit.1122.A.§.finiũ.
Confines dicũtur immediati.1122.B.l.quia.
Confirmare dicitur quis eo ipso, quòd nõ infirmat.167.A.glo.3. l.& quia.de iurisom.iudi.
Confirmatur quandoque quòd est ipso iure nullum.ibidem.B. in margi.glo.l. & quia.de iurisom.iudi.
in Confirmanda adoptione citandi sunt hi qui ex illa confirmatione læduntur. 112. B.in sum.l.adoptio.
Confirmator electionis potest ex officio inquirere de modo electionis & moribus electi: licet nil obiiciatur electo. 336.A.in mar.
Confundere.1868.D.l.in nauem.
Confusio, & mixtio, differunt. 825.B.glo. vtraque.
Congruo tempore aliquid fieri.in verbo, tempore congruo.
Coniectura vnde sumitur.2211.A.l. vtrum.
Coniecturis vtendum.1458.A.glo.2.l.Lucius.de exer.ac.
Coniuges mutuo amore se spoliarent,si eis donatio permitteretur.2178.B.l.moribꝰ.
Coniugium, nuptiæ, consortium, matrimonium, & connubium, idem.2106.C. l.nuptiæ.
Coniunctus re & verbis, præfertur coniuncto re tantum.921.C.§. idem.
Coniuncti multipliciter dicuntur. 922.D
Coniunctæ personæ quæ.371.B.in mar.
Coniuncta persona debitum alienum sine creditoris voluntate exigere non potest. 459.B.in mar.
Coniuncta persona & extraneus,si deputantur ad aliquid, & discordant, præfertur opinio coniunctæ.311.A B.
Coniunctæ personæ admittuntur ad fideiubendum, licet non sint idoneæ facultatibus.201.C.§. prætor.
Coniunctæ personæ admittuntur sine mandato.382.A.§. in his.
Coniunctæ personæ sunt idoneæ ad fideiubendum.197.A.l.edicto.
Consanguineorum voces præferuntur,vbi est paritas debiti,& numeri personarum. 310.C.l.imperator.
Cõsanguinitatis ratio habetur i iudicio bonę fidei.281.B.glo.3,l.fideiussoris.de pac.
Conscientia mala se occidens non lugetur, secus si tædio vitæ.349.A B.§.nõ solent.
secundum Conscientiam iudex quandoque iudicat. 570.D
Conscientiam suam ratione officij grauare nemo debet.1302.A.in mar.l.videamus. de in litem iur.
iurare de Conscientia aliena nemo debet. Ibidẽ.in marg.l.videamus.de in litẽ iur.
Conscius fraudis agere non potest.447.A. l. ex facto.in fi. de nego. gest. &.1472. D.glo.fi.§.1.l.sed & si pupil.de instito.
Consensus non nocet, si actus circa quem adhibetur consensus, non valet. 1950. C D.in marg.
Consensus partium non potest de iure aliquid relaxare.359.C.gl.1.§. veterani.l.filiusfa.de procu.
Consensus præstitus per patrem filio agenti in causa principali, durat etiam in causa executionis.535.A.in mar.
Consensus solus sufficit, vbi verbis opus non est.110.D.glo.2.l.si pater.de adop.
Consensui nil tam contrarium,quàm error. 172.C.& 173.A.l.si per.de iurisd.om.iudi.
præsentia pro Cõsensu habetur.1072.A B. glo.1.§.si furnũ.l.si seruus.ad legẽ Aquil.
Consensu partium plura sunt quæ relaxari non possunt:& econtra.336.A. glo. 2. l. quos.de postu.
Consensu partium aliquid de iure relaxatur. 235.D
Consensu vt contrahitur emptio & venditio, ita contrario consensu resoluitur. 1785.B.l.emptio.
Cõsentio saluo iure meo.1950.D.glo.salua.
Consentit etiam tacens. 1233.B C
Consentit non semper prẽsens.1176.A.glo. 4.l.Sabinus.com.diui.
qui non Consentit contradicere videtur. 978.C.l.inuitum.de seruit.vrba.præ.
non Consentiunt qui errant.172.C.l.si per. de iurisd.om.iudi.
Consentiunt difficile plures. 65.C.&.131.C
Consentire plures facile nõ possunt.517.C. l.sed &.§.sed an.cum glo.de do.ma.& 65.B.glo.1.§. deinde quia.de ori.iur.
delinquens videtur Consentire pœnæ pro eo delicto impositæ.331.D.in margi.glo. honorari.§. bestias.l.1.de postu.
Cõsentire an videatur,qui subscribit. 1572. C.glo.tenetur.l.merito.quod iussu.
Consentire videtur sciens, qui non contradicit.2104.C.glo.4.l. in sponsalibus. de sponsa.
Consiliarius, & assessor, secundum Accur. idem sunt. 159.B
Consiliarij nunc dicuntur, qui olim decuriones. 518.B
Consilium,id est authoritas. 224.B
Consilium dare potest maior iudex minoribus iudicib.714.B.§.iudicibus.
Consilium minorum fragile. 530. B.l. 1. §. nam cum.de min.
Consilium mutare sapientis.1739.A.glo.fi. §. pen.l.quod sæpe.de contra.emp.
Consilium neminem obligat.1607.C.glo. 2.§.idem Pompo.l.1.depo.&.1629.C.§. tua.quæ regula fallit quandoque, vt ibi, in gl.l.2.mandati.
Consilium non punitur. 342.A.l. qui autem.
liberum cuique apud se explorare, an expediat sibi Consilium.1629.C.§. tua.l. 2. manda.
Consilium si est vnum, non sunt plura facta.170.A.l.si familia.de iurisd.om.iudi.
Consilio fraudulento tenetur quis. 521.B. l.arbitrio.§.dolo.de do.ma.&.1529.D
Constantini donatio non valuit.150.B.l.legatus.in sum.
Constituere.1398.D.§. constituere.
Constituere, id est statuere, ordinare.848. C.l. in fundo.
Constituere aliquem, seu in aliquem, est ius in eum statuere.148.B.l.diuus.§.fi.de offi.præsi.
Constituere partes societatis. 1720.D
Constituere, quandoque est contrahere, vt constituimus sponsalia,nuptias verò facimus.350.B.§.si quis.&.C.§.cum autem.
Constitutio noua cum sit, euidens vtilitas esse debet. 85. B. l. in rebus. de consti. prin.
Constitutio nulla iuris quæ facti sunt mutare potest.589.C.l.legatum.in mar.de ca.de.
Constitutio principis præsumitur sciri post duos menses:& tunc ligat.84.C.in mar. l.1.de const.prin.
Constitutio principis est, vt lex populi. ibidem.in tex.
Consuescere quod debet, inspicitur. 1500. D.glo.fin.§. proinde.l.item si. de senatus.Ma.
Consuetudo ciuitatis seruatur in castris interioribus.336.D.glo.fi.l.ex ea.de postu.
Consuetudo dantis inspicitur.1410.B. glo. 3.§. custodiam.l.si vt certo.commo.
Consuetudo dat iurisdictionem & fidem scriptoribus.252.B.in mar.§. fina.l. quædam.de eden.
Cõsuetudo dat iurisdictionem.407.A.glo. 2.l.nulli.quod cuiusque vni.no.
Consuetudo erronea non seruatur pro lege in similibus aliis casibus.84.A.l.quod non.de legi.
Consuetudo est optima legum interpres.83. C.l.si.de.
Cõsuetudo(etiam specialis)quãdoque vincit legem.408.A. glo. 4.l. item eorum. quod cuiusque vni.no.
Consuetudo habet tria specialia. 81.C
Consuetudo inducitur per duas sententias intra decennium, & aliis modis. 83.A
Consuetudo introducta contra solennitatem alienationis rei ecclesiasticæ, non valet.81.B.in mar.
Consuetudo inueterata pro lege est.81.B.l. de quibus.§.1.de legi.
Consuetudo loci inspicitur in his quæ spectant ad litis ordinationem,non decisionem.2089.B.§.testes.in sum.
Cõsuetudo loci cõtractus inspicitur.1999. C.l.si fundus.de euic.
Consuetudo particularis alicuius loci derogat legi in illo loco.81.D.glo.1.l.de quib.in fi.de legi.
Consuetudo peccãdi mala.1208.D.§.si seruo.l.Neratius.de ser.cor.
Consuetudo peccandi, est habitus qui auelli non potest.1208.D.in mar.l.Neratius. de ser.cor.
Consuetudo prouinciarum seruanda est. 135.C.§. magni.l.obseruare.de offi.procon.
Consuetudo qualiter inducitur decennio. 82.A
Consuetudo quàm natura potius inspici debet.331.B C.i mar.§. bestias.l.1.de postu.
Consuetudo quandoque interpretatur legem. 83.D
Consuetudo quando vincit legem,& quando vincitur ab ea. 82.C D
Consuetudo regionis seruanda. 1752.C.l. Imperatores.de contrahen.emp.
Consuetudo valet, cui lex non aduersatur. 1466.B.l.deprecatio.de lege Rhod.
Consuetudinis magna est authoritas.135.D. glo.consuetudinem.l. obseruare.de offi. procon.
Consuetudini renuntiari potest.1752.D.in

BIU Cujas

Index materiarum.

mar.l.imperatores.de contrahen.emp.
Consuetudinem scripto redigi, non est opus.83.B C.l.Imo.
Consuetudine quid fieri,& extra consuetudinem,differunt.1854.B.§. si vero.
Consuetudine vtimur, vbi ius scriptũ non est.81.B.l.de quib.in prin.de legi.
Consuetam pœnam sequi debet arbiter in pœnalibus. 375.A B.in mar.l. omnium. de procur.
Consueta damna, coloni sunt: non consueta, domini.1854.B.§. sed & si.in verbo, damna consueta.
Consuetum quod est,tacite videtur conuenire.1769.B.glo.pe.l.si fundum.de.l.com missso.
Consularis fœmina est consularis vxor,nõ mater.119.C.& 120.A.in tex.
Consularis quis. 626.C
Consules.66.C.§. exactis.
Consules, à consulendo dicti. 124. B C.l. officium.
Consules erant quatuor, inquit Accur.duo constituti, & duo in futurum designati. 771. C
Consulis officium.124.B C.l.officium.
Consulibus non licebat animaduertere in caput ciuis Ro. iniussu populi.66.C D. §. qui tamen.
Consulit quandoque lex.326.C.glo.2.l.pacto. de transac.&.1954.C.glo.tutius.l.si consensit.
Consulere iudici potest, qui parti in eadem causa consuluit.652.B.sed modestius aduocati Parisien.qui vbi alteri consuluerunt, ab altero recedunt.
Consulere peritos nequeuntibus, iuris error prodest.783.A.glo.& non puto.§.scire.l.sed & si.de peti.hære.
Consulitur princeps quandoque. 148.A
Consulendi potestas post Augu.Cæsa.pro beneficio dabatur.72.A.§.primus.
Consulendum est suum petenti.1383.C.in verbo, petenti suum.
Cõsultare debet iudex in lite dubia.148.A. l.diuus.& in glo.consules.eadem.l.de offi.præsi.
Consultò id est studiosè. 1871.D
Consultationũ origo.72.A.§. & vt obiter.
Consumentis causa melior est.551.A B. & 572.A.l.si minor.de mino.
Consumere in bonos vsus dicitur, qui bibendo consumpsit.ibidem.l. si minor.in glo.3.de mino.
Corrumpitur animus serui, cum persuadetur dominum contemnere.1210.D.l.corrumpitur.de ser.cor.
non Contemnit disciplinam, qui ignorat militem.1875.D.& seq.l.si ignorãs.loca.
Contempta iudicis maiestas, est vindicanda.169.B.l.si familia.de iur.om. iudi.
Contemptibilis esse ne videatur iudex,ingenio vti debet.139.A B.in textu.
Cõtemptio nascitur ex cõuersatione æquali.149.C.l.obseruandum.de offi.præsi.
Contemplatione tui si gero negotium, teneris.420.B.l.si pupilli.§.sed si.de nego. gest.&.422.A.§. item.
Contenti præsenti modico multi sunt.317. A.l.cum hi.de transac.
propter immensas Contentiones diuisio fit. 989.C.l.in re.de serui.vrba.prædi.
Contentum pro continente quandoque ponitur. 268.B. glo.1. §. quod fere.l. iuregen.de pac.
Contestatione sola olim fiebat interruptio, hodie sufficit executoris conuentio. 236. D.glo.pe.l.j.de feriis.
Continens pro contento.136.C D.l.solent. cum glo.de offi.procon.
Continenter, id est, continue. 975. A. §. nemo.
Contingere humanum id est mori.1623.A. l.Publia.
Contingi crimine.1212.A.in textu.
Contra, dictio, quandoque significat præter. 293.B
Contra aliquem iudicatum est:id est, amisit processum.728.A B.§.si ex.sic contra testamentum, vel secundum testamentum iudicatur.729.B.l.si pars.
Contractus ab initio si non tenet ratione inhabilitatis personæ, nunquam confirmatur.1406.D.in mar.
Contractus bonæ fidei, metu initus,nullus est. 500.B
Contractus qui solo consensu perficitur solo consensu soluitur.302.A B.in mar.l. emptor.de pac.&.309.A.l.ab emptione. de pactis.
Contractus cuiusque initium & causa spectanda.1634.B.§. & Labeo.l. si procuratorem.manda.
Contractus dubij recipiunt modum & formam à consuetudine.1980.A.in margi.
Contractus est facti, obligatio iuris. 58.A
Contractus ex conuentione legem capiũt. 1409.B.glo.deponitur.§. 2.l.si vt certo. commo.1605.C.§. si cõueniet.l.1.depo.
Contractus ex natura quod venit,præsumitur tacite agi.1238.B C.in mar.l.cũ quid. si cer.pe.
quæ dubitationis tollendæ causa Contractibus inseruntur, ius commune non lædunt.1675. A. §. etenim.l. qui mutuam. manda.
Contractus fidem impleri æquum est.1859. C.l.sed addes.§. cum quidam.locati.
Contractus fides authenticis ostenditur,nõ exemplis.2083.l.2.de fide instru.
Contractus in dubio præsumitur licite factus.259.B.in margine.glo.fi.l.6. de pac.
Contractus obligationem,obligatio actionem præcedit. 255.D
Contractus quandoque est nullus in præiudicium vnius partis, non alterius. 1826.C D
Contractus pars potest tolli ex causa, alia remanente.308.A B.l.si conuenerit.
Contractus productio quòd vbi est bonæ fidei, ita est eius dissolutio seu distractus. 309.C.in mar.
quando dolus dat causam Contractui, an possit purgari.1615.B.in margine.
Contractus tempus inspicitur.1401.B.glo. exierit.l. item.de consti. pe.&. 1772. D. glos.3.l.2.de hæro.vel ac.ven.&.2189. C.
Contractus tempus non inspicitur in his quæ non retrotrahuntur, sed existentis conditionis. 2187. C. §. manumissionis. in sum.
Contractus verba referuntur ad tempus cõtractus.1752.A.l.Rutilia.
verba debent accipi secundum naturã Contractus. 1855. A. in summario. §. Papinianus.
Contractus verba debent ciuiliter intelligi.972.B.l.si cui.Bart.de serui.
Contractum impedit dissensus. 1252.C. in margine.l.si ego.si cer.pe.
recedere non potest à Contractu,inuito altero, qui dolum commisit.265.D.glo.dolo.§. ait prætor.l.iuregen.de pac.
ex inutili Contractu transfertur dominium. 509.C D.in mar.
Contractus nominati, sunt omnes qui consensu fiunt. 1322.B
hodie in Contractibus non est locus remissioni.684.A.glo.ibi debebit.in margi.
Quæ solita sunt fieri,an apponi in contractibus præsumantur. 1769.B. in addi.ad glo.exigat.
Contradicere, & non consentire, sunt duo extrema.tacere vero est medium. 102.C
Contradicere videtur, qui non consentit. 978.C.l.inuitum.de serui.vrba.præ.
non Cõtradicens videtur cõsentire. 2104. C.l.in sponsalibus.de sponsa.
Contrahendi & delinquendi diuersa causa. 1450.C.§. magistrum.
Contrahens cum vno, non debet distringi in plures aduersarios.1532.A.l. & ancillarum.§. si quis. de pecu.
Contrahentes decipi non debent. 1450.C. §. omnia.l.1. de exercitoria act.&.1473. A B.§. neque.
Contrahentes tenentur ad naturalia contractus, nisi aliud sit actum.300.B.l. in emptionibus.de pac.
Contrahentium mens inspici debet. 1017. D.glo.pe.l.in venditione.com. prædi.
nihil bonæfi.magis Congruit, quàm id præstari quod inter contrahentes actum est. 1810.D.§.cũ enim.l.ex empto.de acti.emp.
Contrariæ actiones oriuntur ex eodem facto.1417.A.l.si seruus.commo.
Contrarij testes non puniuntur.1290.A B. in mar.glo.pe.l.duobus.de iureiur.
postulare aliquid potest quis,cuius Contrarium non postularet.1875.D. & seq.
per actum Contrarium videtur quis ius suũ deserere. 1044. C. in mar.l.si stillicidij. quemad.ser.amit.
Contrariorum eadem est disciplina.214.A. glo.fi.l.pe.qui satisf.co.
Contrariorum non est eadem ratio. 391.C. glo.1.§.item contra.l.qui proprio.de procur. &.848.B C. gl. plus pretio. §.1.l.in fũdo.de rei vin. &.442.D.l. si quis neg. in glo.fi.de nego.gest.
eligens vnum Contrariorum, videtur alteri renuntiare.730.C. glo.summouebitur.l.nihil.de inof.testa.
ex duobus Contrariis eligitur quoddam temperamentum. 137.D
ex duobus Contrariis optimum fit temperamentum.223.D.glo.3.l.2. §. si quis tamẽ.si quis caut.&.360.D.glo.1.l.sed hęc. de procu.
Contributio, id est, compensatio. 1867.D
Controuersia est ante litis contestationem. 748.D.glo.controuersia.
Contumacia est delictum.1200.A.in margine.glo.2.l.si filius.de inter.acti.
Contumacia facit de possessore petitorem. 1038.D.glo.fi.l.is cuius.si ser.vindi.
Contumaciæ pœna nõ est principalis.1300. C D.in margi.
ob solam Contumaciam quis excommunicari potest. 1364.A.glo.non etiam.l.in actionibus.de in litem iuran.
Contumax cito veniens restituitur. 475. A B. in summario. l. diuus. de resti. in inte.
Contumax est, qui omnino non respondet. 1197. B. §. qui tacuit.l. de ætate. de inter.ac.
Contumax, minor esse non potest. 545.D
Contumax non est citatus, si locus iudicij non est idoneus vtrique parti.640.B.in mar.§. sed si in.l.si cum.de arbi.
Contumax non habetur pro confesso inter eos inter quos nullum est iudicium, vt inter patrẽ & filium.1202.B C.l. si filius.
Contumax verus non appellat.710.B C.§. sciendum.l.& post.de iudi.
Contumax fictus appellare potest. 475.D
Contumacis domus potest à iudice dirimi. 1173.C.l.si is.& in mar.
Contumaci in vna causa, potest iudex negare

gare audientiam in alia.604. D.glo.fi.in mar.§.ait ptor.l.sed &.ex qui.cau.maio.
contra Contumacem dantur auxilia tria. 1701.D
Conuenit inter omnes:id est,nullus dissentit. 210.B
bona fides exigit, vt quod Conuenit fiat. 1860.B.l.cum venderem.loca.
Conuenitur actione prima dolo suo absolutus.524.B.l.cum à te.de do.ma.
Conuenitur vbique certo loco dare promittens, si ibi non reperiatur. 1383. B.in princ.l.1.de eo quod cer.lo.
Conuenire, est vel ex diuersis locis in vnũ, vel ex diuersis animi motibus in vnũ consensum, id est sententiam venire. 255. B.§.conuentionis.
Conueniri,& recõueniri,differunt. 366.D
Conueniri eum iniquũ est,qui soluere vult. 401.D.glo.oportet.l.si reus.de procu.
Conueniri non posse dicitur, habens exceptionem declinatoriam iudicij. 607. B.in margine.
Conueniri potest quis partim nomine suo, partim procuratorio.1126.C.in margi.
seruus an possit Conueniri. 228.C D
Conuentio facit cessare actionem legis Aquiliæ,sicut actio ex contractu.1074.D. in prin.
Conuentio iurisgentium nominata,parit actionem:innominata non,nisi impleméto iustæ causæ, vel cohærentia cõtractus vestiatur.260.A.l.iurisgen.
Conuentio legitima est,quæ lege aliqua cõfirmatur.258.B.l.legitima.
Conuentionis nomen est generale ad omnia pacta, contractus, & distractus. 255. A.l.huius.
Conuentio nuda nõ parit actio.nisi vestiatur traditione, vel stipulatione. 301.A.l. diuisionis.
Conuentio publica est quæ fit per principem, quotiens inter se duces belli quædam paciscuntur. 258. A B. l. conuentionum.
Conuentione remittitur, quod nullo tempore adquiritur. 1043.A
Conuentionum quædam expressæ,quædam tacitæ. 256.B.l.Labeo.
Conuentionum quædam sunt nominatæ, quædam innominatæ. Ibidem.A.§.sed.
Conuersatio.) Ex conuersatione æquali cõtemptio dignitatis nascitur. 149. C.l.obseruandum.de offi.præsid.
Conuersus aliquid retinens, conuersus non est. 955.C
Copiam instrumenti sufficit edere ad originale collationatum. 245.C
Copula si cadit inter diuersas orationes, facit coniunctionem verbalem. 930. C. in margine.
Coram aliquo fieri quid dicitur, si est præsens,& intelligit.645.A.§.coram.l.diem. de arbi.
Corium cerdonũ tingitur ex myrto.in verbo,myrtus.
Cornu & voce Romani vocabantur ad incendium extinguendum. 132. C.nos vice eorum hodie campanas habemus.
Iæuire in suũ Corpus etiã seruo licet. 1517. C.§.si ipse.
Corporis vitium quandoque ad animum penetrat.1961.C.l.ob quæ. in princip. de ædil.edic.
error in nomine non vitiat, si constet de Corpore.825.B.§.cum in rem.l.idem Põpo.de rei vin.&.1729.B.§.nihil.l.in venditionibus.de contra.emp.
Corpore luat non habens in ære. 194. B C. l.si fine.de in ius vocan.&.168.A.l.si quis id.§.in seruos. &.l. fina. in fine. de in ius vocan.&. 563.D.gloss. aut noxæ.§.si seruus.l.quod si.de mi.
nihil in Corporibus, sed omnia in nominibus sunt.1137.B.l.hæredes.fami.ercis.
Corporales res. 115.B.in tex.
Corporales qui sint Bartol. 1208. B.in mar.
Correctio esse debet pro modo culpæ. 127. D.l.1.§.cum patronus.de offi.præse. vrb.
Correctioni modus adhibẽdus. 893.D.glo. plenissimam.
Correctores,& præsides,differũt. 146.B C
Corrigere errorem quãdo potest quis. 636. D.glo.1.l.quia.de arbi.
Corrigi interlocutoria potest,non definitiua.635.B.§.dicere.de arbi.
Corrumpere iudicem videtur, qui ei dat vt pro se iudicet.1323.A.§. sed si.l.2.de condic.ob tur.cau.
Corrumpere tabulas dicitur, qui eas interleuit. 1085.B
interest nostra liberorum nostrorum animos non Corrumpi.1209.C.l.vt tantum. de ser.cor.
Corrumpere seruum dicitur, qui persuadet ei dominum contemnere. 1210.D.l.corrumpitur.de ser.cor.
Corrumpens iudicem, vel aduocatum aut procuratorem partis aduersæ, litem perdere debet. 467.A.§.sed &.
Corrumpens segetes,tenetur. 1072.D.§.inquit lex.
Corruptor liberi magis delinquit, quàm serui. 1207.C.l.doli.de ser.cor.
Corruptum quid dicitur.1073.B.§.cum eo.
Creatura omnis ad benefaciendum mouetur. 784.C
Credentiæ literæ. 1470.A.in mar.
Creditor cui satisfactum est potest petere instrumentum debiti, & facere compleri chartam à notario. 1190. B C. l. solutione.ad exhib.
Creditor debet esse curiosus, quo vertatur res quã seruo credit. 1558. B.§.sed si fic.l. quod si.de in rem verso.
Creditor dicitur vim facere, cum non per iudicem debitum repetit. 487. B.l. extat. quod me. cau.
Creditor inuitus vendere cogi non debet. 1424.B.§.melius.
Creditor iura tenetur cedere, & possessionem tradere.1948.C.l.creditor.in sum.
Creditor non debet esse acerbus exactor, nec contumelios us,sed moderatus. 2059. B.l.si bene.de vsur.
Creditor non renuntiat personali actioni, si accepit pignus non idoneum. 1258.C. l.creditor.
Creditor onerosus esse non debet. 1438.C. §.sicut.l.si seruos.in fi.de pigne.act.
Creditor possessionem naturalem non habet.1181.D.gloss. ius autem.§.1.l.Celsus. ad exhiben.
Creditor possessor non est rei pignoratæ. 213.A.§.possessor.
Creditor posidere dicitur,quoad quædam, & quoad quædam non. 212. B C.in mar.
Creditor posidet. 1442.C
Creditor potest agere furti. 1433.D
Creditor potest eligere vnum ex pignoribus, quod vendat. 1946. D.l. creditoris. de distract.pig.
Creditor potest esse tutor.400.A.in marg.
Creditor potest habere pignus ꝓ iusto pretio,debito non soluto. 1916.C.§.potest.
Creditor priuatus prior ꝓfertur fisco. 1933. C.l.si pignus.
Creditor q pignus accepit,possessor nõ est. 212.B.§.creditor.l.sciẽdum.qui satis.cog.
Creditor reddens debitori cautionem, id est instrumentum crediti, videtur tacite pactus esse de non petẽdo si probet redditum:secus in eo qui reddit pignus.256. B C.l.Labeo.&.l.seq.
Creditor secundus, vt in locum primi succedat,plura requiruntur. 1928.B
Creditor tempore prior præfertur.1930.B. l.qui generaliter. qui poti. in pigno. ha. quandoque contra: vt. 1932. B. l. interdum.eo.titu.
Creditor tenetur partem debiti cõfessatam recipere,de dubia vero litigare. 1256.A. l.quidam.si cer.peta.
Creditoris credulitas,& serui calliditas domino obesse non debet.1558.B.§.sed si.
sine Creditoris voluntate nemo alienũ debitum exigere potest. 459.C
Creditori bene agenti fauet lex inter alios male agentes. 535. D.gloss. excepta.§.sed vtrum.l.3.de mino.
Creditori vigilare licet ad suum consequẽdum.1528.A.l.summa.de peculio.
Creditores duo communi diuidundo agere possunt. 1165.A.glo.dari.
Creditorib⁹ datur cõdictio indebi. 1364.B
Creditoribus minus subuenitur quàm legatariis. 318.A
Crediti appellatio generalis.1235.B.§.nã vt.
Creditum, & mutuum differunt. 1237. B.§. creditum.
abire in Creditum alicui. 1484. B.in fin. & 1496.A B.§.nam pecuniæ.
per verbum, Credo, potest ferri sententia. 644.C D.in margine.
Creditur cuique contra se loquenti. 1196. C.§.1.l.de ætate.de inter. acti.
Creditur magis duobus affirmãtibus, quàm decem negantibus. 644. C. gloss.fin.§.si plures.l.diem.de arbi.
Creditur quandoque alicui de se loquenti. 594.C.glo.2.l.item ei.ex qui.cau.ma.
Credulitas falsa non cõfirmat quod agitur. 305.D.glo.fina.l.si cum.de pact.
Credulitas nimia reprobatur. 218.D.gloss. quamuis.l.1.de eo per quem fac.erit.
Credulitas nocet. 1558. B.§.sed si.l.quod si. de in rem ver.
Credulitas reprobatur. 1416.B. glo. in.l.si mei.commo.
Credulus qui fuit, sibi imputare debet. 218. B.§.dolum.l.1.de eo per quem fac.erit.
Crescunt multa alluuione.1913.D.glo.obligatur.
Crimen fateri censetur qui paciscitur. 344. B.l.quoniam.de his qui no.infa.
Crimen patris quæsitam filiis dignitatem non aufert. 2113. C.§.filiam.l.generali.de ritu nup.
Criminis eiusdem socius socium accusare non potest. 2083. C. l. repetita. de fide instru.
Crimine contingi. 1212.A.in ter.
Crimina vndecumque, & per quoscumque commissa, iudex in sua prouincia inquirit. 142.C.l.3.de off.præsi.
in Criminali causa iudex potest incipere à captura, & trahere delinquentem de domo. 193.D.in marg.
Criminali in causa plures dãtur dilationes, quàm in ciuili.240.B.in fi.l.fi.de fer.
Cucuma quid. 1037.B C.in marg.
Cucumella. Ibidem.D.glo.cucumellas.
Culleus quid. 1447.C D
Culpa. 1978.D.§.culpam.
Culpa committitur tribus tẽporibus. 1059. C D.l.idem.
Culpa culpam abolet. 1061. A.gloss.fina.l. item si.ad legem Aquiliam.
Culpa cum culpa compensatur. 218.D.glo. quamuis.l.1.de eo per quem fac.erit.

BIU Cujas

Culpa est, cum quod à diligente prouideri potuit non est prouisum.1079.C.l.si putator.§.culpam.ad legem Aquiliam.
Culpa est male facere. 442.C.in margine.l. siue.§.sed ita.de neg.gest.
Culpa est vitium. ibidem
Culpa lata est ius ignorare. 349.C
Culpa lata dolo cõparatur. 1215. C.§.lata.l. 1.si mensor.fal.mo.1304.B.gl. non etiá.l. in actionibus. de in litẽ iur.&. 1727.A.l. quod Nerua.depo.
Culpa dolo malo proxima, est culpa lata. 250.C.gloss.2.l.vbi.de eden.
Culpa non est ab eo exigenda, qui diuinare non potuit &c.1079.D.§. nam culpa.l.si putator.ad legem Aquiliam.
Culpa non est in percusso retrocedente, secus in percussore.1090.C.in margine.l.si ex.ad.l.Aquil.
Culpa non præstatur, nisi dolo malo proxima.250.B C.l.vbi.de eden.
Culpa si præcedat casum, tenetur quis, etiá si de casu non tenetur.1410.B C. gloss.1. §.sed interdum.l.si vt.commo.
Culpa si non præcedit, gestor non tenetur de casu. 432. A. l. debitor. de nego. gest. Bar.in sum.
quæ in eo Culpa sit, qui suæ mentis non est. 1057.A B. §. quæ enim.l.sed & si.ad legẽ Aquiliam.
sine Culpa sua tenet quis. 664.C.§. at hoc. l.3.nau.cau.sta.
qui non præuidet quod præuidere debuit, est in Culpa. 1079.A.§.hac.l.qui occidit. ad legem Aquil.
Culpæ ad dolum non est compensatio. 218. D.glo.quamuis.l.1.de eo per quem fac.
Culpæ ratione qui tenetur, non liberatur cedendo actio. 1689. C.l.de illo. in sum. pro socio.
Culpæ præponderat dolus. 1992. C.in verbo,dolus.
Culpæ reus possessor est, qui per insidiosa loca seruum misit.847. A B.l.qui petitorio.§.1.de rei vin.
pro modo Culpæ correctio esse debet. 127. D.l.1.§.cum patronus.de offi.præ.vrb.
Culpam committit quis vt fraudem repellat.440.A.glos.cõmittat. versi. primo.§. si cum.l.at qui.de nego.gest.
iuratur in litem ob dolum,nõ Culpã. 1304. B.in textu.
Culpã negare difficile.1689.C D.§.& puto.
Culpam nõ committit inanimata res. 1410. C. gloss. machina.§.plane. l. si vt certo. commo.
Culpam non potest imputare ex ea lucrum sentiens.2157.C.glo.ex quo.l.cum in fundo.de iur.do.
Culpam tollit diligẽtia.1864.D.glo.1.§.pe. l.si merces.loca.
Culpa facere non videtur, qui facit quod fieri solet. 1699. B C. in margine.l. cum duobus.pro so.
Cultura intempestiua deteriorem fundum facit. 1863. B C.§.conductor.l.si merces. loca.
Cultura meliorat prædia. 1918. D. glo. 1. l. creditor.de pigno.
Culturam omittere non debet vsufru. 884. A.in margine.
Cum,dictio est cõiunctiua. 925.C.l.si quis. & in margine.
Cum,& si,non differunt. 1356.D.l.qui promisit.
Cum,id est,quamuis. 793. D.gloss.in hære. & glo.cum. &.806.D
Cum, quandoque capitur causatiuè, quandoque pro quamuis. 378.D
Cum,quandoque capitur pro,&. 1411.D
Cumulari possunt plures actus eodem libello.1137.C.§.de pluribus.
Cupitum nocet,quod secus prodest.224.A. glo.2.§.fi.l.2.si quis cautio.
Curare quod debet quis, donare nõ debet. 320.D.glo.2.§.si prætor.l.8.de transact.
Curator Cæsaris,id est,procurator. 152.C
Curator datur bonis absentis.432.B.in margine.
Curator datur hæreditati iacenti. Ibidem
Curator datus ad lites minori, potest reuocari ante litis cõtesta.vt procurator.368. A B.in margine.
Curator quomodo absenti dari debeat.594. D.in margine.
Curator de leui culpa tenetur. 414.D
Curator potest constitui loco absentis.411. D.in margine.
Curator Reipu.quis. 160.A
Curatorem habere potest pupillus. 568.D
Curiatæ leges. 63.B.in textu.
Curiæ. 63.B.in textu.
Curiosissimus esse quis nõ requiritur. 2101. B.§.quid enim.l.regula.de iur.& fac.ign.
Custodia quæ. 593.A.§.custodiam.
Custodia sumitur actiuè & passiuè. 239.D
Custodia,id est, exactissima diligẽtia. 1898. B.gloss.custodiam.
Custodia,id est custodita persona.136.D.& 239.D
Custodia aduersus vim parũ proficit. 1833. C.l.si ea.de actio.emp.
Custodia nulla fieri potest, ne damnum iniuria ab alio dari queat. 1873. C.l. sed de damno.loca.
Custodiæ gratia iusta causa est possidendi. 1165.A.§.sed & si.l.communi. com.di.
Custodiam mercede promittens tenetur de periculo.1873.C.l.qui mercedem.loca.
Custodiam debet venditor ante traditionem rei.1834.D.l.venditor.
Custodiam non promittentes horreorum domini, non tenentur de fractura.1878. C.l.dominus.
Custodiam qualem præstare debet venditor in re vendita.1791.B C.§.custodiam. &.l.seq.
Custodit diligenter qui vincit. 1212, B.§.in publicum.de ser.fugi.

D

DAmnare qui non potest, nec absoluere potest.152.C.glo.fin.l.fin.de offi. pro.Cæsa.
Damnatur quis quandoque in alio quàm actum est. 351.C
Damnatus crimine capitali, pẽdente appel. potest facere testamentum. 345.A
Damnũ alij facere possum, ne res mea pereat.1895.C.l.qui seruandarum.
Damnum,& furtum, differunt. 1074.B.§. si oliuam.
Damnum fati ineuitabile.1791.B C.§.& puto.l.hoc ita.de peri.& com.rei ven.
Damnum & lucrum in vna re contingere possunt.431.D.gloss.lucrum.l.si negotia. de nego.gest.
Damnum cum lucro compensatur.1837.D. in fine.l.si duorum.de actio.emp.
Damnum dicitur lucro deducto.1692.A B. §.neque.l.Mucius.pro socio.
Damnum magnum non est in mora modici temporis.686.B.l.si debitori.de iudi.
Damnum modicum æquo animo ferre debet colonus, cui immodicum lucrũ non aufertur. 1864. B. §. vis maior. l. si merces.loca.
Damnum eius participare quis debet, cuius participauit & lucrum. 1704. A B.in fi.l. si igitur.pro so.
Damnum pati nemo debet pro alterius lucro.2127.D.& seq.l.iure. de iure do.
Damnum pro communi vtilitate acceptũ, cõmuniter resarciri debet. 1460. D.glo. 1.§.1.l.2.de lege Rhodia.
Damnum vitare nulla cura possumus.1426. C.l.ad eos.commo.
nulla custodia fieri potest, ne Damnum ab alio dari alicui possit. 1873. C.in principio.l.sed de damno.loca.
Damni euentus restitutionem nõ indulget, sed incõsulta facilitas.550.C.§.nec enim.l. verum.de mino.
Damno alieno locuples fieri quis nõ debet. 321.D.§.sane.l.cum hi.de transact.
Damno alterius restitui non potest quis ad lucrum:sine damno, potest.598.B.l.sciẽdum.ex qui.cau.ma.
Damna consueta coloni sunt: non consueta,domini. 1854. B.§.sed & si vredo.l.ex conducto.loca.
Damna fatalia socij non tenentur præstare.1699.A B.l.cum duobus.§.damna.pro socio.
Damna quandoque attenduntur, non lucra. 1826. D.gloss.1.§.1.l. si sterilis. de actio emp.
Dare,verbũ denotat translationẽ dominij. 1321.B.in margine.sed quandoq; contra.
Dare beatius est,quàm accipere.1406.A.in rubrica. commodati vel con.
Dare quandoque, id est commodare. 1411. B.glo.rem.& dares.
Dare quandoque, id est, datum confirmare. 138.C D
Dare & confirmare,non sunt paria. 167.A. glo.3.l.& quia.de iur.om.iudi.
Dare quandoque,deferre est. 140.B
Dare iudicem,id est,delegare. 146.A B
Dare ius anulorum aureorum. 189. A. in margine.
Dare nequeũt multi quod promittũt.2160. B.l.penultima.de iure dotium.
Dare pignori,id est,obligare. 1929.C
Dare prohibitus,prohibetur accipere. 467. C.in gloss. dare.§.sed &.l.1. de calum. & in margine.
Dare & recipere qui debet, semper debet prius offerre:sic fit in retractibus:nam retrahens debet offerre. 1975. A.gloss.fin.l. ædiles etiam.de ædilitio edicto.
Dare,id est,restituere. 1993.A
Dare de suo,& reddere, differunt. 1610.A. §.aliud.l.1.depo.
Dandum est æquè bonum, ac recipiendum. 642.D.glo.fi.l.Labeo.de arbi.
Dans ex persona alterius, si poterat vitare ne daret,dare videtur:aliàs secus.2127.C. §.si quis.in sum.
Dantis & accipientis si est turpis causa, cessat repetitio.1370.C.l.auunculo.
Datio licet non teneat, sufficit tamen non reuocare.135. D. gloss.fin.l.obseruare.de offi.procon.
Datio non tã leuiter fit,quàm ablatio.1514. D.gloss.contra.
Datiuus quandoque pro ablatiuo ponitur. 1381.A.gloss. sed & ei.
Datus,id est,dandus quandoque, & est tempus pro tempore. 197.A.&.491.D
Datus procurator,id est,constitutus. 361.D
Datum benigne quod est, fraude reuocari non debet.in textu.in verbo,Benigne.
Datum non videtur, quod accipientis non fit.2137. A. gloss. placuit.l.mater de iure dotium.
Datum pietatis causa, quandoque repetitur. 471. A.l.si quis. in gloss. repetere.de calum.
Datum simoniacè repeti non potest.462.D
De,præpositio auget. 1603.A

Debeo,

BIU Cujas

Debeo, id est, possum. 135. D. gloss. debet. & 1193. D. gloss. debet.
Debeo quandoque, id est, necesse habeo. 1178. A. gloss. ostendere.
ribaldos multos suspendere facit gloss. Debebit. 685. C. & in mar.
Debere.) Nil refert an aliquid non fiat, an eo modo quo nō debuit, fiat. 405. D. glo. inhabilis. §. proconsul. quod cuiusque vni. no.
vis est, quotiens quis quod ei Debetur non per iudicem reposcit. 488. A. l. extat.
iustus possessor de hæreditate deducere potest, quod sibi Debetur. 792. B. §. iustus.
quantum petatur quærendum est, non quātum Debeatur. 175. A. §. quotiens. l. cum quædam. de iur. om. iudi.
quod alicui Debetur, alius sine voluntate eius iure non exigit. 459. C. l. soluendo. de nego. gest.
Debitor an præsumatur soluisse, licet instrumentum reperiatur apud eum cancellatum. 1367. C. in margine.
Debitor debet habere instrumentum solutionis. Ibidem. in margine.
Debitor nomine constituti habet decē dies ad soluendū. 1402. C. §. si sine. & in marg. l. promissor. de consti. pecu.
Debitor in dubio non præsumitur fugitiuus. 1410. B. in margine. l. si vt certo. commo.
Debitor liberatur paupertate. 793. A. §. illud. l. si quid. de peti. hæ.
Debitor non excusatur mora semel cōmissa. 2052. C. §. post. l. euictis. de vsur.
Debitor non restituens pignus à se conductum, si cōdemnetur fit infamis. 1434. C. §. si post.
neque onerosus creditor audiendus, neque delicatus Debitor. 1438. C. §. sicut si seruos. in fin. de pigne. act.
Debitor speciei, licet liberetur per interitum ante moram, tamen secus si loco illius peremptæ subrogetur alia facto debitoris, & illa pereat. 498. C. in margine.
ad Debitorem speciei post moram spectat periculum interitus. 1240. B. l. quod te.
Debitor vagus vbique cōueniri potest. 685. A. glo. debebit. §. proinde. l. hæres. de iud. vide in verbo, vagus.
Debitoris electio est in re incerta. 1748. D. l. comprehensum. in fum. de contrahen. emptio.
Debitoris mora non inspicitur, cum etiam creditor est in mora. 1842. B C. l. si &. de actio. emp.
Debitoris nomen delegare. 1893. C. l. ob eam.
Debitori confitenti dilatio est danda ad soluēdum. 686. A. l. si debitori. de iudi. idem in condemnato.
Debitori facta interpellatio, non constituit eum statim in mora: sed cum interuallo, vt possit prouidere solutioni. 575. B C. gloss. 4. & in margine. l. Aemilius. de mi.
Debitori loci vtilitas auferri non potest. 1384. B. in margi. l. 2. de eo quod cer. lo.
Debitorem retinere sine iudicis auctoritate, quandoque quis potest. 488. A. glo. sine vllo. l. extat. quod metus cau.
quilibet extraneus potest soluere pro Debitore inuito, potest & creditori inuito. 299. A B. in mar. §. 1. l. tale. de pact.
Debita sunt in triplici genere. 1240. C
Debitorum nomina si fiunt deteriora, periculum est administratorum negligenter exigentium. 1262. B. l. periculum.
Debitum alienum sine creditoris voluntate exigere etiam coniuncta persona non potest. 459. B
Debitum aliunde quàm per iudicem repetens, vim facit. in verbo, creditor.
Debitum alteri in compensam non venit. 1600. D. gloss. l. 1. si cum miliți. de compensa.
Debitum ex causa victuali non compensatur. 1601. B. l. ob negotium. de cōpensa.
Debitum naturale venit in compensationem. 807. C
Debitum onerosum liberatur per solam patientiam. 2048. C. l. qui semisses. de vsur.
Debitum videtur, quod iure honorario debetur. 1394. B. in prin. §. debitum.
Debiti ad debitum non fit compensatio. 1601. C D. gloss. 1. 1. ob negotium. de compensa.
Debiti instrumentum petere creditor potest, etiam postquam est ei satisfactum. 1190. B C. l. solutione. ad exhibendum.
Debili episcopo datur curator. 340. C
Decedere potest quis duobus testamētis relictis. 107. D
Decem dies dantur ad soluendum debitori, etiam si nō sit dictum. 1402. C. in margine. l. promissor. de consti. pecu.
Decemuiri. 67. B. §. & cum.
Decennium dicitur longum tempus. 2044. C. glo. 2. l. cum de in rem. de vsur.
Deceptis, & non decipientibus, opitulandū. 1575. D. §. hoc enim. l. 2. ad Velleianū.
Deceptis sine culpa, subueniēdum est. 476. A. §. nec intra. l. diuus. de resti. in in.
Decessio, id est, damnum. 1162. C. §. si quid.
expensæ an debeant deduci in Decimis. 797. C
Decipere licet sine dolo in empt. vendi. loca. & con. 1860. C. l. item si. loca. &. 556. B. §. idem Pomp. l. in causæ. 2. de mino.
Decipi non debent contrahentes. 1450. C. §. omnia. l. 1. de exer. act. &. 1473. A B. §. neque. l. sed & si. de instito.
Decipi semper se credunt nouitij. 51. C. glo. in eos. §. illud vero. in procē.
Decipiens aliquem sub specie commendationis, de dolo tenetur. 529. A. l. quod. de do. ma.
Decipiens mulier nō iuuatur Velleia. 1594. A. l. si decipiendi. ad Velleianum.
Declinatoriam fori habens, nō dicitur posse conueniri. 607. B. in mar.
Decretalis bono. poss. & edictalis. 818. C. glo. data.
Decretum vbi necessarium est, causa per libellum expediri non potest. 139. B. in textu.
Decreta, id est, sententiæ. 712. C
Decurionum loco hodie sunt consiliarij. 518. B
Dedicabant olim reges. 118. C D
pactum de non Dedicando locū suum, non valet. 311. A. l. nemo.
Deducere de hæreditate, quod sibi debetur, iustus possessor potest. 792. B. §. iust⁹.
Deducere in publicum quid. 1212. B. §. in publicum.
Deducere rē in iudiciū. 691. B. l. si petitor.
Deductis impensis fructus intelliguntur. 797. B. §. fructus. l. si à domino. de peti. hæredi.
Deest plerumque alteri, quod alteri superest. 1724. B. l. 1. de contrahen. emptio.
Defendere, est id facere quod dominus in litem faceret. 372. B. §. defendere.
Defendere est iudicium suscipere. 373. D. & glo. 1. §. fi. l. sed & hæ. de procur.
agere quandoque, id est defendere. 242. D
Defendere videtur, qui iudicatū solui promittit. 613. D
Defendere præcisè an quis teneatur. 373. C
Defendere debens, tenetur defendere suis impensis. 402. D. in marg.
Defendere ibi cogitur quis, vbi agit: licet priuilegium fori habeat. 686. B. l. qui nō. de iudi.
Defendere non videtur aliquem, qui eum duci patitur. 216. B. glo. defendit. l. 2. si ex noxa. cau.
Defendere se aduersus periculum, naturalis ratio permittit. 1056. B. l. itaque. ad legem Aquiliam.
Defendere se videtur, qui immediatè percutit percussorem. 1089. B C. §. tabernarius. l. si ex. ad legem Aqui.
non videtur boni viri arbitrio Defendere is, qui actorem frustrando facit ne ad exitum causa deducatur. 403. C. l. fina. de procur.
Defendere tenetur procurator in tribus casibus. 371. C
Defendi absentem à quibuscumque, publice interest. 396. B. l. seruum. §. publice. de procura.
Defendi ibi quis debetur vbi deliquit. 1118. D. l. fi. de noxa.
vbi absens quis damnari potest, ibi quemuis verba pro eo facientem, & innocentiam Defendentē, audiri æquum est. 369. C. in text. l. seruum. §. publice. de procura.
Defendit quādoque actor, & reus agit. 388. D. glo. defendant. l. non cogendum. de procura.
satis pœnæ subit, qui non Defenditur. 193. B. l. satis. de in ius voc.
reipu. interest plurimos ad Defendendum admitti. 369. C D. glo. 1. §. publice. l. seruum. de procur.
Defendens alium ex necessitate, videtur suo nomine esse in iudicio. 216. C. l. si cum.
Defendens alium non vtitur priuilegio sui iudicis. 700. B. l. si fideicom.
non Defendenti seruum in causa noxali, denegatur persecutio vsusfructus. 216. B C. in margine.
Quod fit ad Defensam, pœnam non meretur. 1086. C. §. qui cum. l. scientiam. ad legem Aquiliam.
Defensio. id est excusatio. 2053. C. gloss. defensionem.
Defensio est de iure naturali. 1056. B. l. itaque. ad legem Aqui.
Defensio plena. 600. C. §. plena.
Defensio sui, vel rerum suarū: vel alterius, quo casu est permissa. 56. C D
Defensor dicitur sine mandato, procurator cum mandato. 1277. A
nemo alienæ litis idoneus Defensor sine satisdatione intelligitur. 390. A. §. qui alium. l. qui proprio. de procur.
Defensor quādoque tenetur comparere, & quandoque non. 600. C. in margine.
Defensor rei dicitur, procurator actoris. 356. B
Defensor sine satisdatione non admittitur. 390. A
Defensori non competit quod alicui inutile est. 279. B. §. nos.
Deferre ad iudicē, id est significare, vel nuntiare magistratui. 1212. C
Deficit si lex suppletur. 2105. D. glo. 1. l. oratio. de sponsa.
Deficere qui dicuntur. 586. B. §. qui defic.
Deflorans virginem non tenetur de adul. per eam postea perpetratis. 1268. D. l. Neratius. in argu.
Deformitatis æstimatio nulla fit. 1098. A. in prin. l. fi. in fi. de his qui deie. &. 1054. C. l. ex hac. si qua. pau. fe. di.

BIU Cujas

Index materiarum.

Defunctus potuit quod non potest hæres. 1498.D.& econtra. 2167.D
Defuncti dolus an noceat successori. 1954. B C.glo.potior.l.sicut.
Defuncti vitiorum hæres est successor.glo. 1.l.etiam.de peti.hære.
Defuncti iure vtitur hæres. 2052.B.glo.4. §.fin.l.cum quidam.de vsu.
sæpe credimus aliquid Defunctum voluisse, non tamen rogasse. 2184.D.§. sæpe.l.si sponsus.de do.inter virum & vxorem.
Defunctorum actus an possint suspendi. 1024.B.l.receptum.in fi.cō.præ.
Defunctorum volū.strictè interpretari nō debent. 953.C.§.sed si.l.plenum. de vsu & habi.
Degradat episcopus clericum. 340.D
Deiectum dicitur, quod suspensum decidit vel effunditur, vel dum suspēditur. 1093. B.in tex.
Deiiciens nocte è domo, non punitur: die sic.1097.C.§.Labeo.
Delegare creditorem.2126.D.§.si filiusfa.
Delegare iurisdictionem,& mandare, differunt. 155.C
Delegare potest iudex qui iurisdictionē suo nomine,nō alieno habet. 166.A.l.more.
Delegari non possunt causæ meri & mixti imperij,nisi iudex absit,aliæ sic. 153.A.l. r.in sum.
Delegari non possunt, quæ plenam causæ cognitionem,& decreti interpositionem requirunt.139.A.in sum.tex.
Delegari possunt, quæ semiplenam causæ cognitionē requirunt.157.A.§. vt posses.
Delegans soluit.1580.A.§.interdum.l.quāuis.ad Velleianum.
Delegantis morte extinguitur delegatio. 167.A.l.& quia.de iurisd.om.iudi.
Delegatio pro iusta prestatione est.1547.B. l. quod debetur.de pecul.
Delegatio vicem solutionis habet. 1547.B. glo.fi.l.quod debetur.de pecu.
Delegatione non quæritur hereditas.2148. B.gloss.debet.l.si mulier.
Delegatus ab inferiori, quādoque subdelegat.679.C.in margi.
Delegatus, an & quando potest delegare. 157.C
Delegatus,licet aliàs sit ordinarius,vice tamen fungitur delegantis in causa delega ta.156.B.l.& si.
Delegatus vice mandantis fungitur, non sua.173.A.in tex.l.solet.de iur.om.iudi.
Delegatam iurisdictionem qui dare possunt. 167.B
Delens testamentum, vel aliud instrumētū, qualiter tenetur.1084.B.& sequen.
ad Deliberandum datur tēpus interrogato. 1193.C.in fi.l.qui interrogat.de iter.act.
Deliberatè quæ fiunt, magnum sortiuntur effectum.351.A. glo. sint elocuta.§. quātum.l.quid ergo.de his qui no.infa.
Delicatus debitor non est audiendus.1438. C.§.igitur.l.si seruos.in fine. de pignera. actio.
per Delictum suum,quis beneficium amittit. 574.C
Delictum familiæ exercitoris esse fingitur, quia familia mala vtitur.664. C.glo.2.l. 3.nau.cau.sta.
Delictum frequens auget pœnam. 96.C. glo.2.l.2.de his qui sunt sui vel alie.iur.
Delictum humana fragilitas non excusat. 144.C.§.sicubi.cum glo.l.illicitas.de offi.præsi.
Delictum maius est liberum corrumpere, quàm seruum.1207.C.l.doli.de ser.cor.
Delictum nil habet commune cum venia ætatis.559.B.§.quid enim.
Delictum non debet esse impunitum. 1203. A.§.at is.l.qui seruum. de inter.acti.
Delictum parentum nō est immediata causa corporalis pœnæ filiorum. 88.D
Delictum quādoque, id est, stultitia. 1991. D.glo.delictum.l.cum mancipium.de ædil.edic.
Delicti ad delictum fit compensatio. 220. D.glo.1.§. penul.l.fina. de eo per quem fac.erit.
Delicti auctor tenetur.1208.B.gl.1.l.ī hoc. de ser.cor.
Delicti causa durior est, quàm contractus. 1417.C.gloss.fin.l.ita vt.commo.
Delicti ratione,extraneus dicitur suus, quo ad iurisdictionem. 142.D.glo.pe.l.3. de offi.præsi.
iustius est eum teneri qui princeps fuit Delicti, quàm qui res recepit. 1200.D.l.in hoc.de ser.cor.
propter Delictū priuatur quis iure suo. 60. B.glo.1.in fin.l.iustitia.de iusti.& iur.
ob Delictum priuatur quis honore,sed non releuatur onere. 333. C.gloss.certis.§. ait prætor.l.1.de postu.
Delicto impositæ pœnæ sponte consentire videtur delinquens. 332.A. in margine. in verbo,delinquens.
pœnam quam quis ex Delicto suo prestitit recuperare nō debet.391.B.§.item.l. qui proprio.de procura.
ex delicto suo Damnum pati quis debet. 1106.B.l.si ex duobus.de noxa.
in pari Delicto potior est qui possidet.1370. C.l.auunculo,de condic. sine cau.
non debet quis ex Delicto pœnam & præmium mereri.594.B.gl.2.l. itē ei. ex qui. cau.ma.
in simili Delicto actoris & rei, deterior est conditio actoris. 198.C.l.nam cum. ne quis eum qui in ius vocat.&c.
Delicto ex vno,tota familia dominus carere non debet.1080.A.l.illud.
pro Delicto quādoque venia datur.560.D. glo.cum venia.l. Papi.de mi.
Delicta non debent remanere impunita. 1088.D. in margine.l. ita vulneratus. ad legem Aquiliam.
Delicta paria mutua compensatione tollūtur.198.D.glo.1.l.nam cum.ne quis eum qui in ius vo.est.
Delicta plura diuersis temporibus si facta sint,de quolibet est pœna imponenda:secus si in eodem tempore.1080.B.§.si idē. l.illud.ad legem Aquiliam.
Delicta sunt multiplicia. 75.D.glo.3.l.neque.de legibus.
Delictorum communio turpis. 1703.D.l. quod autem.
minoribus in Delictis nō subuenitur. 546. B.§.nunc.
in Delictis prætor non succurrit. 573.B.l. auxilium.de mi.
licet in Delictis præsumatur dolus, tamen fallit in minore & fœmina.250.C.i margine.glo.2.l.vbi.de eden.
nemo Delictis exuitur, quamuis capite sit minutus.585.B.§.nemo.l.2.de capi.mi.
Delinquere.) Puniri nō debet quis,in quo nō deliquit.1714.A.glo. quia.§.dignius. l.actione.pro socio.
pactum contra ius, & inducens ad Delinquendum,non valet.2162.C.l. conueniri.in summa.de pact.do.
Delinquendi siue peccandi occasio tollenda. 1383.C.glo.fi.l.1. de eo quod cer.loco.&.662.A.glo.daretur.l.1.§.1.nau.cau. stabu.
Delinquendi, & contrahendi diuersa causa.1449.C.§.magistrum.
Delinquens videtur consentire pœnæ prō eo delicto impositæ.332.A.glo.2.§.denique.in mar.l.1.de postu.
Delinquentis persona exhibenda est,vt cognoscatur. 214. D.in margi.l.1.si ex noxa.cau.
Delinquentium conditio melior fieri non debet.2178.D.& seq.§. ergo.l.hæc ratio. de do.inter vir.& vxorem.
aliud est auctorem esse Delinquenti, aliud delinquere pati.1099.C.l.in omnibus.
Dementia quandoque fingitur ob crimina. 147.C
Dementiæ color parentibus adscribitur, dū querela inofficiosi proponitur. 715.C.l. sciendum.de inoffi.testa.
Deminutum refertur ad actum ciuilem: vt in vsuca.777.B C.l.deperditum.
Demonstratio falsa non præiudicat veritati.89.C.glo.in.l.imperator. de statu homi.
Demonstratio falsa non vitiat iudicium. 714.C.l.si in iudicis.de iudi.
Demonstratio nominis vice fungitur. 826. C.827.A.l.si in rem.versi. sed si.in gloss. de rei vin.&.1244.A.in principio tex.l. certi.si cer.pe.
Demonstratione fundi ven.facta,fines nominare opus non est.1749. D.§. demōstratione.
Demonstratione vtimur,cum nomen ignoramus. 826.C.827.A.§.sed si.l.si in rem. de rei vindica.
Deni dicuntur decem, vt ait Accur.sed male. 50.C
Denuntiare quis tenetur. 1851.D
Denuntiare testimonium.2090.A.&.2093. B.l.inuiti.
Denuntiare.) Non valet iuramētum, cum iurat quis se non denuntiaturum maleficium. 287.C.in addi.gloss.2.§.illud.l.si vnus.de pactis.
Denuntiatio, id est,summatio.sic capitur in verb.denuntiatio non debet.
Denuntiatio facit quem esse in dolo.251.D
Denuntiatio illius qui deputatus est ad nuntiandum maleficia, in dubio non præsumitur calumniosa. 343.C. in mar.
Denuntiatio non debet fieri vēditori, qui simul cum emptore conuentus est.2024. C.in margine.
Denuntiationis forma. 1910.D. in addit. glo.solutorum.
Deo præfertur filius in bonis paternis.722. A gloss.fæpissime.§.Papini.l.Papinianus de inoffi.testa.
Depactus dicitur,qui turpiter pactus est. 468.B.§.si igitur.
Dependere, id est expendere: consumere. 1776.C.§.& si.
Deperditum,refertur ad actum naturalem: deminutum,ad ciuilem. 777.B.l. deperditum.
Deplorata persona minus fidei habere præsumitur,quàm diues. 247.B.§.cogentur.
Deportato potest iudex reseruare aliquam partem bonorum suorum.614.C.in margine.
Depositarius quādoque de casu fortuito tenetur. 1620.B
Depositarius de solo dolo tenetur. 1620.C
Depositæ & commodatæ res non veniunt in iudicium fami. erciscun. 1151.D.glo. communes.
Depositione,vt solutione, liberatur quis. 1675.C
Depositum accipiens,beneficium dat.1622. B.§.sed contra.l.Lucius.depo.
Depositum,& commēdatum,idem.1621.C. l.Lucius.&.1623.A B.in margine.

Depo-

BIU Cujas

Depositum est, cum nulla merces pro custodia datur.1605.D.§.si vestimenta.
Depositi actio & mandati quãdo concurrunt. 1607.A
Deprecatio,id est,venia parcendi. 574.A precibus actionem famosam Deprecari, & pacto,differunt:quia hoc infamiam irrogat,illud non.345.B.§.pactus.
Deprecatio,est libellus supplicatorius, id est requesta.1466.A B.l.deprecatio.
Depretiari, id est deprisare. 1066.C. in textu.
Deprehendi.)Quod alterius apud alterum sine causa deprehenditur,reuocari solet. 1366. B C.l. hæc condictio. de condic. inde.
Derelicta negotia gerens solum de dolo tenetur.414.C.§.interdum.
Deridenda publicè loquens fatuus præsumitur.1961.C.in marg.l.4.de ædil.edict.
Derogare iuri non oportet prætoris factũ. 236.A B.§.sed excip.l.1. de feriis. &.335. C.in.l.1.versi.si vero.de fer.
Deserta promissio dicitur,quando non seruatur promissum. 225.D
Desertio appellationis non facit perdere possessionem.213.D.in margine.
Deserere promissum officiũ an liceat.1654. C.§.qui mandatum.l.si quis.mandati.
Designare,id est,ostendere. 1178.D
Designare tenetur quis quod petit, in qualibet actione reali & personali. 518.D
Designatores qui.342.B.§.designatores.
Desinit pertinere,quod non cœpit.960.B. l.omnes.in princi.ibi, desinere. vsufruc. quemad.ca.
Desistere quid. 678.B
Destitisse dicitur, non qui distulit, sed qui liti renuntiauit.560.B.&.678.B.l. destitisse.
Despoliare, id est, spoliare.2198.D.§. Proculus.
Destinare,id est,proponere. 2222.D.
Destruere alienum potest quis, ne destruatur suũ.1087.C.§. quod dicitur.l.si quis. ad legem Aquil.
Desuetudine tollitur lex.82.B. in fine tex.
Desultor quis.1899.D.l.apud.& in margine.&.1900.B.§.puto.
Desultoria leuitas.1900.A.in margine.
Deterior si redditur res, non dicitur reddita.1407.B.l.3.§.1.Com.
Deteriorem causam facit proprietarius, etiam in meliorem statum re mutata. 958. B.l.fin.de vsu & habi.
Deterius mea opera quod factum est, reficere debeo.917.D.cum.l.de vsufru.
Deterius non dicitur fieri ius actoris, licet fecerit expensas:& de illis agi separatim potest. 229.B
Detrimentum.)Aequum est commune detrimentum communibus impensis resarciri. 1460. A.l.2.de.l. Rhodia.§. Aequissimum.
Detrimenti non lucri fit præstatio, quando amissa re fit contributio.1461.D.§.portio.l.2.de.l.Rho.
Detrimento alterius non debet quis fieri locupletior. 1330.C.l.nam hoc.de condic.inde.
Δεύτερον,id est, secundum. 250.A.§. hæc vxor.
Diaboli seruitores qui plura faciunt, quàm eis sit mandatum.notatur in argu. 1630. B C.l.diligenter.in princ.&. 1665. B.l. potest.
Diæta. 2218.A B.§.virgini.
Diætarij qui. 662.C
Διανοία,ας,id est conceptus,seu agitatio mẽtis,seu sententia.80.B.l.fraus.
Diarij verbo quid continetur. 320.A
Diatretus calix.id est,tornatilis.1074.D.§. si calicem.& in margi.
Dicam impingere.532.C.in margine.
Dicere secundum aliquem, est ei quod petit adiudicare: vt, iudex dixit secundum me.67.C.§.Et cum.
Dicere non potest quis quod mente non agitarit.636.D.gloss.1.l.quia.de arbi.
Dicit gratia.1408.C.in textu.
Dictare actionem,est eam intentare. 532. B.in margine.
Dictare iudicium,est actionem intendere. Ibidem.
Dictatores.66.D.§.populo.
Dicta lege,id est,pacto conuento. 1882.C. §.lege.l.cum in plures.
Dictum in vno ca.legis, non censetur repetitum in alio quotiens non est eadem ratio.347.B.in margine.l. in actionibus. de his qui no.infa.
Dictum prius,intelligitur tacite repetitum. 692.C.glo.2.in fine.l.si iudex.de iudi.
Dictum,& promissum,differunt. 1969.A.l. sciendum.
Dictum, pactum, & stipulatio, differunt. 1969.A B.glo.pollicitationem.
Dictum præcedens, ad tempus retroactum quãdoque trahitur.1970.D.glo quæ.l. si vero.
Dictum quod est,minus quàm quod actum spectandum.1726.C.l.sed Celsus.§.1. de contrahenda emptione.
Dicturum,id est,dicendum.1895.A.glo.dicturum.l.si tibi.
Dies diuersimode incipit apud diuersas gẽtes. 239.A
Dies & consul,id est,data.243.B. in textu.
Dies & consul in quibusdam adhibetur, & quibusdam non.ibidem.§.editiones.
Dies expectatur (licet conditio euenerit) vbi dies est,& conditio.231.B.§.homo.
Dies ille nõ debet numerari,quo quis promisit sistere iudicio: nec etiam ille, quo sistere iudicio:nec etiam ille, quo sistere debet.221.A B.l.vicena.
Dies naturalis,& artificialis,differũt. 239.A
Dies positus in prin.libri, vel instrumenti, refertur ad sequẽtia quæ non habent diẽ. 248.C.§.si initium.
Diei vltimi aliqua hora quædam complentur.in verbo,vltimi diei.
Die quædam fieri debent,non nocte.239.C
Differre,& tollere contraria sunt. 655.C
Differri non debent lites,sed tolli. 655.B.l. quamuis.de arbi.
Difficile quãdoque,id est,impossibile. 271. D.&.785.A.&. 1689.B.glo. difficile. & 2057.D.glo.difficilis.
Difficilis ratione discretionis fit, quod aliàs non fieret.917.C.glo.pe.l.vsufructuariũ. de vsu & habitatione.
Diffisum ne,an diffusum,legendum sit. 223. A B.§.si quis.in margi.
Digitus aquæ, id est fistula digitaria. 1012. C.l.Λούκιος.aliàs,Lucius.
Digito monstrari quem,perinde est ac proprio nomine vocari.1241.B.l. certum. si cer.peta.
Digito demonstretur res,an proprio nomine vocetur,non refert.Ibidem.§.nam &. l.certum.si cer.pet.
Dignitas,id est,officium. 953.A
Dignitas quãdoque sumitur pro statu. 892. A.in margine.
Dignitas contemnitur ex conuersatione æquali.149.C.l.obseruan.de offi. præsi.
Dignitas filij magis prodest,quàm obsit casus patris.123.A B.l.filiam.de sena.
Dignitas liberat à patria potestate. 101.D
Dignitas maior est in sexu virili. 129.A.l.1. de senato.
Dignitas non tollit originem domicilij. 123.C.l.penul.in sum.de sena.
Dignitas non minuitur adoptione. 111.C. &.D.in glo.l.per adoptio.de adop.
Dignitas non mutat domicilium. 123.C.l. senatores.de senato.
Dignitas nõ transit de inferiori ad superiorem.119.B.in sum.Bart.in.l.1.de senato.
Dignitas personæ non attenditur vbi agitur de vili officio.333.B.in margine.gloss. certis.§.ait prætor.l.1.de postu.
Dignitas seruanda est quoad mundum, sed quoad deum omnes sunt pares. 328.C
Dignitas testis fidem auget. 2087.B. gloss. dignitas.l.3.de testi.
Dignitatis suæ rationem habere debet iudex.149.C.l.obseruandum.de off.præ.
sub nomine Dignitatis aliquid committi, aliud est quàm sub proprio nomine.167.D
Dignitati mores præferendi.2085.C.glo.2. l.2.de testi.
Dignitati præualet numerus personarum cum agitur de commodo bursæ, & secus si de fide,de probatione veritatis.271.A. in margine.l.& suum.in fin.de pact.
Dignitatem mariti per priuilegium retinere potest vidua consularis, nubens plebeio.123.C.l.nuptæ.
furor superueniens non mutat Dignitatem seu dominium.902.C.l.qui furere.
Dignitate paterna an fruatur filius ante eius dignitatem conceptus. 121.A
aliquanto largius cum vsuario agendũ est, pro Dignitate. 953.B
Dignitate pendente quæ fiunt valent.1397. C.gloss.2.l.hactenus.de consti.pecu.
Dignitatum ordo quadruplex. 120.D
Dignosci liberum à seruo,haud facile est. 1726.A.l.quia.de contrahẽda emptione.
Dilatio aliter in criminali,aliter in ci. causa datur.240. B.l.finali.de fer.
Dilatio an vna,vel plures sit danda.ibidem. per tot.gloss.
Dilatio data super principali, censetur cõcessa super accessorio. 1945.B. in mar.l. 4.de distrac.pi.
Dilatio danda est ad soluendum.686.A.l.si debitori.de iudi.
Dilatio non datur ægro, si potuit mittere procurato.693.D.gloss.4.l.interdum. de iudi.
Dilatio post primam totiens dãda est, quotiens opus erit,causa cognita. 238.B.
Dilatio secunda instrumentorum causa dari non debet,sine causæ cognitione.238. B.l.oratione.& in margi.de fer.
Dilatio secunda non debet concedi sine causæ cognitione. 221. D. in margine.l. 1.si quis cau.
Dilationẽ ex causa dare potest iudex. 693. B.l.interdum.de iudi.
humanum est ob fortuitos casus Dilationẽ accipi.693.B.§.humanum.l.interdum.de iudi.
Dilatione pendente cessat officium iudicis, nisi dilatio reuocetur, vel mutetur. 636. C.gloss.diem.l.qualem de arbi.
Dilationes minuere potest iudex.709.B C. gloss.vel temporis.l.nonnũquã. de iudi.
Dilationes plures dantur reo, quàm actori. 240.C.gloss.1.l.finali.de fer.
in Dilationibus actor & reus sunt pares in ciuilibus. 680.C.
exceptio Dilatoria ante litis contesta. proponi debet. 359.D
Diligens esse debet quilibet in officio suo 148.B.l.diuus.de offic.præsi.&.151.B.l.1. ibi,sed diligenter.de offi.procu.Cæsa.

BIU Cujas

Index materiarum

Diligentem errare nō est verisimile. 2079. A. gloss. diligens. l. cum de. de proba.
Diligentem parum qui sibi quærit socium, de se queri debet. 1720. A. l. socius. pro soc.
Diligentem, requirit exercitoria: diligentiorem, institoria: diligentissimum, de in rem verso. 1458. C. gloss. eadem.
Diligentior debet esse melioris conditionis, quàm negligens. 1597. B C. l. in compensatione. de compensa.
fatum vitare ne Diligentissimus quidē potest. 551. A B. §. neque. l. verum. de mino.
Diligentia multiplex. 1627. A. in casu.
Diligentia excusat à culpa. 1864. D. gloss. 1. §. penultimo. l. si merces. loca.
Diligentia non ambitiosa, & curiosa insolentia, multum differunt. 2059. B C. l. si bene.
Diligentia nulla damnum vitare possumus. 1420. C. l. ad eos. comm.
Diligentiam in alienis rebus quàm in nostris exactiorem adhibere debemus. 1791. C. l. custodiā. de periculo & commo. rei ven.
Diligenter custodit qui vincit. 1212. B. §. in publicum. de ser. fugi.
Directa datur, quādo verba & sententia locum habent. 168. C
Directa, & vtilis, hodie nō differūt. 464. C
Directa est ordinarium auxilium: vtilis, extraordinarium. 387. A
Directa, est solennis: vtilis, sine solennitate. 464. C
Directa prævalet vtili. 387. A. §. si procura. in margine. l. mutus. de procura.
Directæ quādoque prævalet vtilis. 365. D. gloss. finali. l. in causæ. de procura.
Directo quid fiat, an per obliquum, nihil interest. 1557. A. gloss. prius. §. 1. l. quod si. de in rem. ver.
Directo quid negatur, quod oblique conceditur. 747. D. glo. 2. l. 3. de peti. hæreditatis.
Discedere à lite. 635. B. §. dicere.
Discepator, id est, causidicus. 633. D
Discipuli debent excusare magistrum. 636. A. §. Cassius. l. qualē. de arbi.
Discordes si sint coniuncta persona & extraneus ad aliquid simul deputati, præfertur opinio coniunctæ. 311. A B. in mar.
Discussum, id est, finitum. 2067. A. gloss. discusso.
Discutere matrimonium, id est, separare. 2178. C
Dispendium, est damnum. 1833. C. §. actiōes.
Dispensator. 1473. D
Dispensator bonorum. 543. D. in margine.
Disputandi stricta ratio improbatur. 1089. A. §. multa. l. ita. ad legem Aquiliam.
Disputationis causa dictum, non probat opinionē loquētis. 776. A B. in margine. §. ait senatus. l. item. de petitione hære.
Dissensus impedit contractum. 1252. C. in margine.
Dissentire.) Naturalis est hominum ad dissentiendum facilitas. 634. A. §. principaliter. l. item si. de arbit.
Dissimulare docent. ll. vide in verbo, Malitia.
Dissimulare iniuriam bonum est. 504. A. gloss. seruant. §. 1. l. 1. de do.
Dissimulare licet. 1558. B. glo. quo vertatur. §. penultimo. l. quod si. de in rem ver.
Dissimulatio insidiosa in dolo est. 1743. C. in fine. l. ea quæ. de contrahenda ēptione.
Dissimulatione tollitur iniuria. 285. A. §. sed si. l. si vnus. de pactis.
Dissimulatores magni sunt Bononienses. 150. B
Distinguimus aliquādo, etiam vbi lex non distinguit. 158. B. glo. 3. l. 2. de offic. assessо. &. 190. D. &. 631. D. glo. 4. l. licet. de arbi. &. 595. C. gloss. 2. §. sed quod. l. ab hostibus. ex qui. cau. ma.
Distinguere non debemus quando. l. non distinguit. 871. C. l. de pretio. de Publicia. &. 173. C. glos. à quo. §. à quo. l. ité veniūt. de petitione hæred. &. 139. A. glo. fi. §. si liber. l. 3. de condit. cau. da.
Distinguere an & quando debeamus, vbi lex non distinguit. 190. D
Distingui quādo debeat lex, & quādo non. 142. D
Distrahi quasdam res expedit, quę magis ōnerant quàm fructui sint. 774. B. §. cæterum. versi. atquin. l. item veniunt. de petitione hæreditatis.
Distributiua verificatur in quolibet particulari distributorum. 1425. C. §. si annua. in sum.
Diu dicitur decenniū. 82. A. glo. inueterata. l. de quibus. de legibus.
Diuersa res est, licet sit eadem materia, sed forma diuersa. 1184. D. in mar. §. si quis. l. Iulianus. ad exhiben.
Diuersæ si sunt sententiæ, valet quę pro reo lata est. in verbo, Reus.
Diuersitas factorum, exigit diuersitatē pœnarum. 1087. B. l. si seruus. ad. l. Aquiliam.
Diuersorium. 1924. C D
Diuertisse nō dicitur mulier, quæ breui reuersa est. 2113. A. l. plerique. de ritu. nup.
Diui fratres an fuerint Antoninus, & Seuerus. 735. C D. in margi.
Diuidere fundū regionibus. in verbo, Regionibus.
pactum ne perpetuo Diuidatur, non valet. 1170. C. §. si conueniat. in sum. l. in hoc. comm. diui.
Diuidi res si nequeat, vni ea datur & pretiū alteri. 1158. D. l. si fami. familię erciscūdę.
Diuinare potest nemo. 1070. D. l. si putator. in fine. ad legem Aquiliam.
Diuinare si quis non potuit, ei ignoscendū est. 1656. B C. §. si cū. l. si fideiussor. māda.
Diuini iuris quæ sunt. 114. B. in tex.
Diuisa quæ non sunt in vita, diuidūtur post mortem. 1145. A. l. quæ pater. familiæ erciscundæ.
Diuisio fieri debet propter contentiones. 989. C. l. in re. de serui. vrb. prędi.
Diuisionis instrumento res contrahentium dolo non contentæ, sub generali quietatione non comprehenduntur. 295. A. l. tres fratres. in sum.
Diuiti contumelios⁹ est sumptus modicus. 1225. B. l. atqui. §. iudicem. de religio.
Diuiti minus prouidetur quàm pauperi. 322. A. glo. 1. §. si in annos. l. 8. de trāsactio.
Diuitiis æquiparatur opera & industria. 1685. C. l. si societatem. pro socio.
Diuortium quid, & vnde. 2218. D. in glo. & l. diuortium.
Diuortium, & repudium, differunt. ibidem.
Diuortium, & separatio ob adul. differunt. 454. D
Diuortium culpa commissum, delictum est immodicum. 547. A. §. si mulier.
Diuortium raro permittitur. 547. B. gloss. 1. §. si mulier. l. si ex. de minori.
Diuortium quando fieri potest iure canonico. 454. D
Diuturna consuetudo, id est decem, vel viginti annorum. 83. A
Diuturnitas temporis, iuris ignorantia, & numerus, inducunt principem ad legitimationē liberorum. 2120. B. l. qui in. §. 1.
Docere quandoque, id est, probare. 200. B. &. 272. B
expensæ, quæ fiunt in Docendo, restituuntur in duobus casibus. 843. D. gl. pe. §. sed si. l. sinautem. de rei vin.
Doctor esse quis potest anno ætatis decimoseptimo. 329. A. in margine. l. 1. de postu.
Doctor non debet petere consilium à scholari. 249. B. in margine. §. prętor. l. si quis. de eden.
Doctores adulterinam doctrinam tradentes sunt puniendi. 50. C. in procę. §. hæc autem tria.
Doctores debent aliquid scire vltra ea quę dicunt scholaribus. 45. B
Doctores non debent dare pecuniam scholaribus, vt eos audiant. 471. D. in margi.
Doctores nouitij non debent incontinenti procurare sedem ordinariam. 462. C. in margine.
Doctores quales esse debeāt. 45. D. in mar.
Doctus vir cōmendari debet. 45. B. in margine. §. & antea. in procemio.
Docti viri memoria perpetua esse debet. 49. A. §. ne autem. in procemio.
Doctrinæ causa quædā fiunt, quæ alias nō. 423. C. in margi. glo. §. quid ergo. l. si pupilli. de nego. gest.
Dolia signare, id est marquare. 1790. B. §. si dolium.
Doliare vinum, aliàs doliarium. 1739. A. §. sed etsi.
Doliare vinum. 1791. A. & in margine.
Dolon est flagellum, intra cuius virgam latet pugio. 1089. C. in margine.
Dolus aduersarij si dedit causam cōtractui, quotiens pœnitere potest. 1882. B. §. mādaui.
Dolus agentis dans causam transactioni, reddit eam nullam. 1365. B. in margine.
Dolus alterius alteri nocere nō debet. 1112. D. §. si absen. l. electio. de noxa.
Dolus auctoris nō debet ei nocere qui causam lucratiuam non habet. 371. C. gloss. 1. l. si quis. de procurator.
Dolus bonus pro solertia est. 504. B. §. non fuit. l. 1. de do.
Dolus, bonus & malus est. 504. C.
Dolus commissus in perdendo, nocet: secus in non acquirendo. 1718. B. §. illud.
Dolus cuique suus nocet, non alienus. 224. C. l. 2. §. fina. si quis cautio. &. 2030. B. l. si cum. de euic.
Dolus culpam continet, sed non econtra. 767. C. glos. prædone. §. veniunt. l. & nō. de peti. hær.
Dolus cum dolo compensatur. 218. D. §. 2. glo. quamuis. l. 1. de eo per quem fac. erit. &. 220. D. &. 528. B. l. si duo. de do. ma.
Dolus defuncti an noceat successori. 1954. B C. glo. potior. l. sicut.
Dolus & fraus, differunt multipliciter. 267. B. per totam glossam.
Dolus est bonus contra hostes. 504. B. in textu. & C. in glo. §. non fuit. l. 1. de do.
Dolus est machinatio alterius decipiendi causa: cum aliud agitur, & aliud simulatur. 503. B. §. dolum. l. 1. de do.
Dolus ex conspicuis indiciis probari debet. 513. A B. glo. fi. l. et eleganter. de do. ma.
Dolus futurus ideo remitti non debet, quia inuitarentur mali ad delinquendū. 287. C. in additio. ad glo. 2. §. illud. l. si vnus. de pac.
Dolus futurus pacto remitti non potest, sed præteritus sic. 287. B. §. illud. l. si vnus. de pac. &. 1417. B. l. in cōmodato. cōmoda.
Dolus generali remissione non continetur. 428. D
Dolus malus fit calliditate & fallacia. 267. A. §. dolo.

BIU Cujas

Dolus malus multis modis committitur. ibidem.§.dolo.
Dolus potest defendi à quocũque possessore.1117.C.§.si quis.
Dolus præponderat culpæ.1992.C.glo.2.l. cum sex.de ædil.edic.
Dolus præsumitur.2021.D.glo. pe.l. si fundo.de euic.
Dolus præsumitur paruitate pretij. 319.B. in mar.§.modus.l.cum hi.de transac.
Dolus non præsumitur in minore aut fœmina. 250.C D. in marg.glo.2.l.vbi.de eden.
Dolus non purgatur casu.1105.B.l.si hæres. de noxa.
Dolus quando dat causam contractui, non potest purgari per actionem ex contractu descendentem.1615.B.in margi.
Dolus remitti potest tacite. 269.B. glo.ne depositi.§.si paciscar.l.iurisgen.de pactis.
Dolus siue initio contractus committatur, siue post,parit exceptionẽ. 268.A.§.siue.
Dolus si est in transactione, non tam paciscitur quàm decipitur.323.B.§.qui per.
Dolus si est,nullus metꝰ est.592.B.l.& qui. ex qui.cau.ma.
Dolus volenti non fit. 841.D. glo.1.l. nam si.de rei vin.
Dolus venditoris non prodest emptori. 1834.D.l.sicut.
Doli actio minori non competit, quia restitui potest. 556.C. glos. penul.§.Idem Pomponius.l.in causæ.2.de minorib.
Doli actio nõ datur,nisi pro magna & euidenti calliditate.513.A B.l. & eleganter. §.fi.de do.ma.
Doli actione non conuenitur vniuersitas. 517.C.l.sed &.de do.ma.
Doli actio quando finitur. 525.B C
Doli ad culpam non est compensatio bona.218.D.glo.quamuis.l.1.de eo per quẽ fac.erit.
Doli auctor de dolo tenetur. 1487.B.§. ipse.l.quod in.de tributo.
Doli capacitas attenditur in pupillo. 1480. D.§.sed &.l.3. de tributoria.
Doli & fraudis differentia. 1685.A
Doli exceptio est in personã ex parte proponentis. 1498.D.glo.summouebitur.l. item.
Doli exceptio & realis est, & personalis. 518.D
Doli exceptio non excludit actionẽ.504.D
Doli exceptio quadruplex. 1315.D
Doli sui præmium ferre nemo debet. 646. B.l.ita. de arbi.
Dolum allegans probare debet. 249.C D. glo.antepe.in fi.l.si quis ex.de eden.
Dolum committit,qui vocatus non venit. 545.D
Dolum non facile committit vniuersitas. 517.C.l.sed &.§.sed an.
iuratur in litem ob Dolum, non culpam. 1374.in tex.
Dolum in deposito allegans, probare debet. 665.B
Dolum fingit lex quãdoque.1666.C.glo.fi. l.dolus.manda.
Dolum licet contra hostes cõmittere. 504. C.glo.3.§.2.de do.ma.
Dolum malum facit,qui ex aliena iactura lucrum quærit.1476.D.§.nam.
Dolum malum abesse à se præstare debet venditor. 1743.C.l.ea quæ.de contrahẽ. emp.
Dolum non facit,qui suo iure vtitur.1318.B gl.dolo.l.si donaturus.de cõdic.cau.da.
Dolum qui dicit, probare debet. 2071.D. glos.l.l.patronus.de proba.
Dolum suum quẽquam releuare æquũ non est.1710.B C.§.tempus.l.verum.pro so. de Dolo suo absolutus,actione prima conueniri potest.524.C.l.cũ à te.de dolo ma.
de Dolo actio minori non competit.556.C
Dolo administratoris tenetur quis,inquãtum est locupletior.1528.B.§.si dolo.
Dolo alterius quis lucrari non debet. 219. B.l.si actoris.&.220.A.l.3.§.1. de eo per quem fac.erit.
Dolo facit, qui quod restituturus est petit. 1994.B.glos.1.l.cum in ea.de ædil. edic.
Dolo facit qui reposcenti rem non reddit. 1608.D.§.est autem.l.1.depo.
Dolo facit quis,ex eo tempore quo incipit habere iniustam causam litigandi. 1618. B.l.si quis.
Dolo inest fraus.267.D.in mar.glo.1.§.sed si.l.iurisgen.de pac.
Dolo malo iudicare quando dicitur iudex. 681.A.§.dolo.
Dolo malo verbum post duo verba positũ, refertur ad vtrumque. 1207.B.l.doli. in sum.
Dolo malo fit pactum,cum alterius circumscribendi causa aliud agitur, aliud agi simulatur. 267.A.§.dolo.l. iurisgentium. de pac.
Dolo malo initum pactum non seruatur. 266.B C.§. pactorum.l.iurisgen.de pac.
si initus est cõtractus,qui Dolum dedit, inuito altero non recedit à contractu. 265. D.glos.dolo.§. ait prætor.l. iurisgen. de pac.
Dolo possidere desinens, & dolo possidere nolens,equiparantur.783.C.§.perinde.l. sed & si.de peti.hær.
statuta pœnalia semper cẽsẽtur habere causam,si delicta Dolo sunt cõmissa.in verbo,dolus.
ex Dolo suo consequitur quis præmium. 65. A.glo.1.§.postea cum Appius.l.2.de ori.iur.
conuentio ne quis de Dolo teneatur, non valet.1605.D.§. illud.l.1.depo.
dominus tenetur de Dolo procuratoris, de eo quod ad eum peruenit. 518.A.§.ité si.
de Dolo solum tenetur deserta negotia gerens.414.B.§.interdum.
de Dolo in seruitute commisso an teneatur seruus liber factus. 508.A
quatenꝰ tenetur de Dolo pupillus.1607.D. §.an in.
Dolo venditoris non tenetur emptor.1528. B.§.emptor.
Dolosa actio non datur humili contra constitutum in dignitate.716.B.l.non debet. de do.
parui refert,an initio quis Dolosè versatus sit,an postea hoc facere cœperit. 782.B. §.de eo.l.sed & si.de peti.hære.
Dolosus est, qui se splendidè vestit vt melior videatur.513.D.in margine. glos.3.l. si quis affir.de dolo malo.
Doloso nihil dolosius. 528.B.l. si duo.cum glo.de do.ma.
Domesticus non potest esse testis.225.D.in mar.gl.fi.§.illud.l.sed & si.si quis caut.
Domestico funere impeditus non tenetur sistere in iudicio.225.B.§.illud.
Domicilium senatoris duplex.123.C.l.senatores.
Dominium,& iurisdictio, æquiparantur. 92.D.in mar.
Dominium quandoque,id est, effectus dominij. 854.D
Dominium alicui princeps auferre non potest sine causa.1021.B C.in margi.l. venditor.commu.prædio.
Dominium an habeat, qui seruitutem habet.1027.A.in mar.
Dominium an sit seruitus. Ibidem.
Dominium an solo pacto trãsferatur. 1761. A.glo.desinere.
Dominium duorum insolidum esse nõ potest.1412.D.§.& ait.l.si vt.commo.
Dominium eodem tempore quæritur & amittitur.2187.A.glo.imponi.l.quod autem.de dona.inter virum & vxorem.
Dominium habet,qui auctore iudice comparauit.1223.C.§.sed si.l.Et si.de relig.
Dominium per sententiam non mutatur. 854.D.glo.fi.l.inter officium.de rei vin.
Dominium probatur per famam.439.D.gl. committat.in margi.§. si cum.l.at qui. de nego.gest.
Dominium in legatis sine possessione quæritur. 1049.C
Dominium quãdoque sine possess. quæritur.2177.A.glos.periculi.l. si fundum. de fun.do.
Dominium transfertur ex inutili cõtractu. 509.C D.in margine.
Dominium quãdoque sine possessione trãsfertur. 1702.B
Dominium sine poss.transfertur multis modis.853.C.glo.fi.l.si ager. de rei vindi.
Dominium sine pretio non transit ex venditione.1732.A.l.quod vendidi. de contra.emp.
Dominium non transfertur,si quod meum est,tibi trado tanquam tuum. 1309.C.§. subtilius.
Dominium quandoque ex causa locationis quæritur. 849.D
Dominium quãdoque sine traditione quęritur 850.A.glo.2.l.redemptores. de rei vindic.& .867.C.glo.1.l.sunt & aliæ.de Publicia.
Dominium superueniens alienationem cõfirmat. 863.B
Dominus dans pecunias famulo pro emenda annona:non tenetur de in rem verso, licet ille famulus non soluat creditoribus.1563.D.§.versum.
Domini arbitrio res æstimatur. 1305.A.gl. 2.l.si tutor.de in litem iu.
Domini causam quandoque deteriorem facit seruus. 215.D.glos.2.l.2.si ex noxa. cau.aga.
Dominus ex facto serui sciens tenetur insolidum,aliàs noxaliter. 219.B.l.si actoris.de eo per quem fac.erit.
Dominus ex serui facto etiam de peculio non semper tenetur. 1674.B.glos.auferunt.l.cum seruus.manda.
Dominus iniuriam pati non debet.1485.A. l.illud.de tribu.
Dominus non debet lucrari ex dolo serui. 219.B.l.2.&.l.3.§.1. de eo per quem fac. erit.
Dominus quis ex duabus causis esse non potest.1671.C.glo.antepe.l.seruum. mãda.
Dominus rogans præcipit.1572.B.glo.5.l.1. quod iussu.
Dominus verus furtum non cõmittit.1420. D.in mar.l.rem mihi.commo.
nullus habet iustiorem petitionem, quàm Dominus. 1626.B.§.exempli loco.l.bona.depo.
conuentus rei vindicatione nõ tenetur dicere pro qua parte Dominus est. 863.B. l.in speciali.
Dominus habet plenam coërcitionem in seruum.893.C.§.& Aristo.
Dominus in actione de peculio non cauet. 1710.B.
Dominus potest auferre feudũ vassallo ineunti amicitiam cum inimico suo.127.C
Dominus quando debet nominari. 829.A in margine.

BIU Cujas

Index materiarum.

Dominus tenetur de dolo procuratoris, de eo quod ad eũ peruenit. 518.B.§.item si.
Domini loco succedẽs, potest petere fidelitatem sibi fieri per sacramentum.961.A B
Domini priuilegio gaudet familia. 1283.A. in margine.
Domino inuito princeps eius seruum quandoque manumittit: sed tenetur ei ad pretium. 131.C
Domino nocet iniuria, eius procuratori facta.389.B.glo.fi.l.non cogendũ.de proc.
Domino obesse non debet serui calliditas, vel creditoris credulitas.1558.B.§.sed si.l. quod si.de in rem ver.
Domino quod non licet, nec familiæ. 952. B C.l.si habitatio.§.fin.in margine.
litigare cũ Domino, vel eius subiecto, graue est. 149.B.glo.restituantur.l.senatusconsul.de offi.præsi.
Dominum impune locupletari ex furto serui, iniquum est. 1510.B. §. ex furtiua.l.3. de pecul.
Dominum se negans dominio vti non potest. 1196.B.l.non alienum.
Domus est habitatio, & domicilium. 1213. D.§.domum.
Domus ex quibus constat. 853.A
Domus vicini destructa, ne ignis vltra procedat, est communiter reparanda. 1460. A B.in mar.
nuntiari ad Domũ soleniter sufficit. 709.D
Domum reuocandi ius quis habet. 607.B. §.si cum.
nemo debet inuitus de Domo sua extrahi, nisi sit criminalis causa.193.A.l.plerique. de in ius vo.
Domo vendita quid veniat. 1824.C.gloss. ædibus.
Donare inuicem nequeũt, qui sunt in eiusdem potestate.2179.A.§.qui in.l.hæc ratio.de do.inter virum & vxorem.
Donare non debet iudex, quæ ei sunt commissa. 320.C.§.si prætor.
Donare possunt coniuges ad oblationem dei. 2184.B.§.sed &.
Donare sibi quandoque permittitur coniugibus. 2204.A B
Donare præsumitur nemo.1576.D.in mar. l.4.ad Velle. &. 1678. D. glo.3.l.si mandatu.mandati.
Donare non debet quis, quod curare debet. 320.D.glo.2.§.si prætor.l.8.de transac.
Donare non præsumitur mulier. 453. C.gl. ex contrario.l.Nesennius.de neg.gest.& 786.A.gl.fi.§.adeo.l.sed & si.de pet.hær.
Donare non videtur, qui necessariis oneribus succurrit.2193.D.& seq.§.nõ enim.l. si quis.de do.inter virum & vxorem.
Donare quis in dubio nõ præsumitur.2211. C.glo.in.l.vtrum.de do.inter vir.& vxo.
Donat raro mulier.2207.B.glo.solenne.in verbo, mulier viro.
Donata remissio pensionis ob sterilitatem, annis sequentibus peti potest. 1855.A.§. Papinianus.l.ex conducto.
Donatio in multis casibus psumitur.1643.B
Donatio causa mortis, inter coniuges valet. 2188.B
Donatio concessa sepulturæ causa, valet. 2183.C.§.concessa.
Donatio causa mortis tribus modis reuocatur. 1254.A B
Donatio facta Siluestro an valuit. 41.C.in margine.
Donatio facta à Constantino non valuit. 150.B.in sum.l.legatus.
Donatio facta à sponso sponsæ, valet. 2181. C.in sum.l.si sponsus.
Donatio facta concubinę, valet.2178.C D. §.videamus.
Donatio facta vxori diuertenti, vt reuertatur, valet. 2117.B.l.vir mulieri.
Donatio inter concubinam & amasium, valet. 2215.C.l.si prædia.
Donatio inter coniuges quãdoque permittitur. 2182.C
Donatio inter coniuges hactenus reuocatur, quatenus locupletior est qui accipit. 2196.C
Donatio inter coniuges morte donatoris confirmatur.2200.A.l.cum hic.in sum.
Donatio inter coniuges prohibetur, ne mutuo amore se spoliẽt.2178.A B.l.moribus.
si non tenet matrimonium, tenet Donatio de rigore, secus de æquitate. 2178. C. §. videamus.
Donatio valet inter coniuges, quotiens facultates non minuit qui donauit: vel minuit, sed qui accepit nõ est factus ditior. 2185.A B.§.cum igitur.
Donatio inter virum & vxorem non valet. 2131.C D.l.si res.
Donatio causa mortis non requirit aditionem hæreditatis. 729.C.in mar.
Donatio mixta venditioni, valet. 1739.C.l. si quis.
Donatio non continetur sub libera administratione. 1926.D.in mar.
Donatio gratis facta non inducit obligationem in futurum. 137. D.in margi.glo. fi.l.solent.de offic.procon.
Donatio non continetur in generali & libera concessione.291.A.§.si filius.l.contra.de pac.
Donatio valet cum nil de bonis erogatur. hoc inter virum & vxorẽ.2185.A.l.si spõsus.in fi.de do.inter vi.& vxo.
Donatio valet pro oleo ponendo in æde sacra. 2184.B.in textu.
Donator de dolo se obligare debet.1995.B. l.ad res.de ædil.edic.
Donum, & munus, differunt. 149.D
Dona seu munera nec olim, nec hodie iudici capere licet: xenia olim sic, hodie non nisi defectu salarij. 149.B
Dormire.) Qui dormit, humanam rem patitur. 1072.A.§.nec quisquam.l.si seruus. ad.l.Aquil.
Dos caduca. 2114.B.§.veterem.
Dos data in primo matrimonio inualido, videtur tacite repetita, si postea validetur. 2138.C.l.si serua.
Dos dicitur in bonis viri quoad dominium rerum dotalium, sed quoad sustentationẽ vxoris, dicitur ipsius vxoris. 2156.A B
Dos ibi esse debet, vbi sunt onera matrimonij. 2145.B.l.si is.de iur.do.§.ibi.
Dos non est sine matrimonio.2125.D.l.3.de iur.do.
Dos non est titulus lucratiuus. 1318.A
Dos non potest solui fœminæ, nisi in eius vtilitatem vertatur. 2160. C. l.fundum. in sum.
Dos quandoque applicatur fisco. 1370.D
Dos reconciliatur vsucap. & cõsumptione. 2159.C.glo.2.l.pater.
libellus quo petitur Dos restitui, debet concludere ad totam dotem: licet maritus cõdemnetur inquãtum facere potest. 1394. C.in margine.
Dos si desit mulieri, à viro ali debet.1228.B. in mar.l.quod si.de relig.
Dotis alienum æs, funeris impensa est.1227. A.l.impensa.de religio.
Dotis causa datum. 2129.B C.§.dotis.
Dotis collatio quando cessat. 1148.C.§.intestato.
Dotis contractus est de iure gentium. 589. A.in margine.
Dotis fauor. 2129.B.in fi.tex.
Dotis fructus ad virum pertinent. 2197.A
Dotis fructus, vt maritus lucretur, tria requiruntur. 2128.B.glo.1.l.dotis.de iure do.
Dotis promissio vltra vires patrimonij an valeat. 2149.A.glo.non valet.
Dotem dare filiæ præsumitur mater, nisi cõ tradicat. 1639.A.glo.dotem.
Dotem habere debet matrimonij onera sustinens. 1133.A.l.si filia.&. 1153.B.l.si maritus.
Dotes suas mulieres habere saluas, reipublicæ interest. 2125.C.l.2.de iur.do.
Dotale prædium. 2175.B.l.dotale.
Dotalis fundus certis casib⁹ alienatur.2160. D.&.2173.A
Dotalis rei an sit domina mulier. 536.D
Dotalis serui fructus viri est. 1526.C
Dotalem fundum maritus non potest alienare, nec vxor ei consentire, nisi pro eius vtilitate. 2160.C.l.fundum.in sum.
Dotare filiam Iudæam, vel hæreticam, non tenetur pater. 1561.C D.l.si vero.in glo.
Dotare filias patris est officium.2111.A.glo. 1.l.qui liberos.de ri.nup.
Dotatam habere filiã, interest patris. 2634. C.l.pater.de cuic.
Dubitans pro ignorante habetur, 428.B.in mar.glo.2.l.Pomponius.de neg.gest.
Dubitare rationabiliter quis debet. 812.D. glo.2.l.antiqui.si pars hære.pet.
Dubitationis ratione aliquid permittitur, quod aliàs negaretur.675.D.glo.possit.§. sed & si.l.2.de iudi.
Dubitationis ratione fit, quod aliàs non fieret.231.A.l.si eum.si quis cautio.
Dubitationis tollendæ causa quæ contractibus inserũtur, ius cõmune non lædũt. 1575.A.§.etenim.l.qui mutuam.mandati.
Dubitatione in iudicio emergente, quis cõsulendus. 76.D
Dubitatiuis verbis quandoque opponitur exceptio. 1295.A B.in mar.
Dubius euentus potest vendi.1728.B.l.nec emptio.de contra.empti.
Dubius litis euentus. 1547. A.l.quod debetur.de pecu.
Dubia pactio interpretatur contra proferẽtem. 984. C.§.hæc lex.l.si arboré.de ser. vrb.præd.
Dubia responsio admittitur.800.A.glo.1.l. si debitor.de peti.hær.
Dubia res fit per negationem probabilem. 312.C
Dubium si est de mensura, recurritur ad arbitrum. 981.B.§.si inter.
Dubij contractus recipiunt modum à consuetudine. 1980.A.in mar.
Dubia in re nuptiis abstinendum. 2109.D. §.sed in re.l.adoptiuus.de ritu nup.
in Dubio furtũ præsumitur fieri culpa eius cui res sublata est.1699.A.l.cum duobus. §.damna.pro socio.
in Dubio iudex in benigniorem partẽ procliuis esse debet. 2201. C. §. sed vbi.vide in verbo, iudex in dubio.
solent iudices in Dubio secundum eum iudicare, qui iurauit.1293.B.l.admonendi. de iureiur.
in Dubio pœnæ sunt molliendæ. 347.B.gl. 1.§.fin.le.furti.de his qui no.infa.
in Dubio statur verbis legis. 1454.B.gloss. edicti.§.si is.l.1.de ac.
Ducitur fun⁹, corpus infert. 1223.C.§.si cui. &.1232.B C.l.prætor.
Duci in rationem. 1867.C.l.qui insulam.
Duci aliquem qui patitur, eum defendere non videtur.216.B.glo. defendit.l.2.si ex noxa.cau.
Ducens vxorem non debet citari. in verbo, vxorem.

Duellum

BIU Cujas

Digesti veteris.

Duellum iure Ro.est permissum. 1059.C
Dulcis amor patriæ.56.B C.in marg.glo.2. l.veluti.de iusti.& iur.
Duo vbi requiruntur, vnum non sufficit. 2222.A.glo.auctoritas.
Duæ actiones contrariæ oriri possunt ex eodem facto. 1417.A.l.si seruus.in sum. commo.
Duæ rationes vincunt vnam.921.C.in mar. §.idem est.l.1.de vsufruct.accresc.
Duorũ officio fungi quis potest.670.B.glo. debebit.§.item si.l.fi.nau.cau.sta.
Duorum dominium vel possessio insolidũ esse non potest. 1412.D.§.fi.l.si vt certo. commo.
Duorum vicem an agere quis possit.101.D. glo.in.l.3.de adop.
Duorum vicem obtinere quis potest præsertim in volũtaria iurisdictione. 142.C. glos.in.l.2.de offi.præsid.
Duorum vicem sustinere potest quis, cum officia non sunt contraria. 101.B.l.si cõsul.de adop.
Duorum vicem vnũ sustinere difficile est. 272.A.§.necnon.l.si plures.de pac.
Dupla non promittitur nisi pro rebus pretiosis. 2012.B.§.quod autem.
Dupondij. 46.C.in tex.
Durare.) Factum quid non dicitur, nisi duret. 408.D.gl.1.§.quòd si.l.item eorum. quod cuiuscumque vni.no.
Duritia.) Pœnæ non irrogatæ indignatio solam duritiam continet. 1801.A.l. seruus.de ser.expor.
Duumuiri sunt defensores muncipiorum,& ciuitatum. 181.C

E.

Ecclesia vel minor vendere potest, si facit conditionem suã meliorem. 318.D
in Ecclesia potest iudex laicus acta iudicij expedire, quæ strepitum non requirunt. 1296.A.in mar.
Edere,est copiam describendi facere,vel in libello complecti &c.242.A.§.edere.
Edere,est dare per scriptum, vel per declarationem. 241.A.in mar.
Edere actionem, id est demonstrare: olim quoquomodo,nunc per libellum. 241.C
Edere nõ videtur, qui stipulationem totam non edit.245.A.§.edere.l.1.de eden.
Edere nomen, est curare nomen inscribendum in actis &c. 124.C.in mar.
Edere patrimonium. 127.A B
Edere rationes, est dictare, vel tradere libellum vel codicem. 249.A.§.si initium. versic.edere.
Edere tenetur quis instrumẽta facientia cõtra se pro fisco. 245.B.l.Senatus.
Edere non tenetur quis instrumenta quibus vsurus non est. 244.B.§.edenda.
Edi debet ratio à capite.253.B.§.edi.l.argẽtarius.de eden.
Edi totꝰ liber nõ debet,sed tota ratio prout pertinet ad petentem. Ibidem.§.edi.
Edenda est pars tantum necessaria instrumenti. 253.B
Editio instrumentorum quando facienda. 244.D.per totam glo.
Editiones sine die & consule fieri debent. 245.A.§.editiones.
Edicere, id est, edictum & pœnam ponere. 169.B C
Edicere. 409.D
Edictalis bonorum possessio & decretalis. 818.C.glo.2.l.ordinarium.
Edicta citatoria quot,& quæ. 708.D.gloss. primum.
Edicta prætorum. 56.D.§.eodem.
Edicta quædam erant generalia, quædam specialia. 168.B
latè patent verba Edicti. 1402.C.§.si sine.
Edictum, ex quibus causis maiores. tres habet partes. 590.C.glo.verba.
Edictum perpetuum non dicitur generale, vt Accursius somniauit. 44.C.in margi. &.54.A.&.87.A.in margine.
Edictum perpetuũ quid. 44. C.in margine.&.87.A.in margine.
Edictum, quod metus causa. tria habet auxilia. 489.A
Edictum vnum pro omnibus quãdo datur. 709.B.& sequen.l.nonnunquam.
Effectus.)Verba cum effectu accipi debent. 200. B. §. docere. l. penult. ne quis eum qui in ius vo.est.infra, in litera.V. Verba cum effectu.
Effectus plus,quàm verba attenditur. 1492. B.glo.pe.l.si filiusfami.quod cum eo,&c.
Efferuescere. 1966. A. gloss. efferuescere.l. quis sit.
Egestate laborare debent mali, vt aliis sint exemplo.1625.D.§.nã male.l.bona.depo.
Egestate societas soluitur.1685.A B.l.societatem.pro socio.
Egregię personę quę.1283.A.l.ad personas.
Egregiæ personæ, & morbo impeditæ, coram iudice ad iurandum venire non coguntur. Ibidem
Ei,id est,ab eo. 1381.A.l.sed &.
Eiicere verbum, est accommodum ad partum immaturum.1073.C.§.si mulier.& in mar.&. 1082.C.l.Quintus.
Eiectus partus. 1073.C D.in margi.
Electio erronea non præiudicat. 753.C.in margine.l.legitimam.de pe.hære.
Electio cuius est, homine in genere legato. 1140.C D
Electio facta per procuratorem,valet. 398. C.l.si is.
Electio mala in culpa est. 1216.B.glo.2.l.secunda. si mensor falsum modum dixerit. &.1416. A.glo.1.l.qui non. commodati. &.1470. A. glo. relictis.l.5.de instito. & 1690.B.glo.fin.l.non ob.pro so.
Electio malè facta,non nocet. 360.D.glo. fin.l.cum indebitum.de condic.inde.
vocatus ad Electionem, si dicit se nolle interesse electioni,& postea venit ante electionem,debet admitti ad scrutiniũ. 563. C.in margine.
superior potest inquirere de moribus Electi confirmandi, licet nil obiiciatur electo. 336.A.in marg.
Electi consules in futurum,possunt cũ præsidibus qui administrant facere reformationes.771,B C.in margine.
Eligere viam leuiorem potest, qui plures habet.1701.C D.§.idem.in sum.l.cũ duobus.pro socio.
Eligens sciẽter malum, probat.1765.B.glo. 4.l.si venditor.de in diem addic.
Eligens vnum contrariorum,videtur renũtiare alteri. 730.D.glo. summouebitur.l. nihil.de inoffi.testa.
Eligens inter contraria,variare non potest. 1769.B.§.eleganter.in summa.
licet non dicat capitulum,Eligimus te: sed, illum:tamen valet electio. 2134.D.gloss. quod autem.
Elogium. 1984.D.glo.elogium.
Eluforiæ minæ non timendæ.753.B.in margine.l.legitimam.de peti.hæredi.
Emancipare nõ cogitur pater.100.A B.cogitur aliquando. 110.D
Emãcipari filiũ,& patrẽ mori, æquiparãtur. 2141.C.gl.manebũt.in verbo,patrẽ mori.
Embamma. 1729.C
Emblema quid. 1183.A.in margine.
Emissa manus, id est, cautio propria manu facta. 2075.A
Emissarium. 985.C.in margi.
Emimus pleraſque res propter accesiones. 1735.B.§.pleraſque.
Emere non potest quis rem in loco in quo gerit officium. 1749.B.l. qui officij. & 1744.C.l.non licet.
Emere & vendere cogitur quis. 1821.A.gl. 1.§.idem.l.Iulianus.de actio.emp.
Emens à furioso,quãdoque vsucapit. 755.D
Emens rem pluris, quàm sit ei mandatum, nõ potest repetere.450.A.glo.1.§. libertos.l.libero.de nego.gest.
alea non Emitur.1777.D.l. cum hæreditatem.de hære.vel ac.ven.
Emptio est ambulatoria. 554.A.glo.Idem.
Emptio & venditio vt consensu contrahitur,ita contrario consensu soluitur. 1785. B.l.emptio.
Emptio & venditio promiscue ponuntur. 1826.A.l.veteres.
Emptio quandoque, id est, instrumentum emptionis. 1406.C D
Emptio nuda conuentione soluitur, si res secuta non sit. 1786.A.§.emptio.
Emptio non est rei flagitiosæ.1737.B.§.veneni.l.quod sæpe.de contra.empt.
Emptio spei est. 1728.C.l. nec emptio. de contra.emp.
Emptionis & venditionis pretio, licet contrahentibus se circumuenire, modo absit dolus. 556.B.§.idem.
solutum pretium ex causa Emptionis inualidæ,repetitur. 1349.B.l.seruum.
Emptioni quod accedit, venditionis pars est. 1980.D
Emptioni vicina est permutatio. 1887.B.l. Aristo.de re.per.
potest in parte vel ĩ toto recedi ab Emptione re nondum secuta. 265.C.versi.vnde illud.§.adeo.l.iurisgen.de pac.
Emptor dicitur,qui pretio emit. 1970.A.§. emptorem.l.sciendum.de ædil.edic.
bonæ fidei,contractus non patitur, vt Emptor rem amittat,venditor pretium retineat. 1815.C.§.neque.l. ex empto. de actio empti.
Emptor legem dicere videtur. 1939.D
Emptor nõ tenet de dolo vẽditoris. 1528.B
Emptor quãdoque de euictione agit.1670. glo.pudori.
Emptor quandoque,id est,venditor. 508.B
Emptor quare tenetur ad dandum, venditor non. 1811.A.in margine.
Emptor tenetur ad culpam.1973.A.glo. vel culpa.l.cum autem.
Emptoris conditio non debet esse melior, quàm venditoris. 1595.A.§.sed si.
Emptoris non interest,ignorantia venditoris an calliditate fallatur.1959.C.§.causa.
quanti minoris,est actio ex Empto. 2198.C
Emptori prodest ius venditori superueniẽs. 1840.C.l.si quis.in summa.
Emptoribus & vendi.decipere se licet. 556. B.§.idem.
Emphyteusis. 879.C.in margine.
Emphyteuta modicum præstat in signum honoris. 831.B.in mar.
Emphyteuta potest donare rem emphyteuticam sine consensu domini. 1922.B.in margine.
Emphyteuticus. 879.C.in margine.
Emphyteuticus ager quis. 212.B.in margine. 879.C.in margine.
Ἐμφράττω quid. 1452.B.in margine.
Emphrattæ. ibidem in margine.
Emungere.) Qui nimis emungit, elicit sanguinem.1970.A.gl.1.§. illud.l.sciendum. de ædil.edic.
Encaustum imperiale.1883.D.1884.A. glo. tolleretur.

Enu-

BIU Cujas

Index materiarum.

Enumerari sigillatim omnia non est opus. 605.B C.§.multi.l.sed &.ex quib.cau.ma.
Enuntiatiua an habeant vim confessionis & cæte.in verbo, verba enuntiatiua.
Enuntiatiua verba.in verbo, verba enuntiatiua.
Enuntiatiua verba an inducant obligationem. 1623.D.§.Titius.
Enuntiatiua verba, à testatore prolata, creditoribus non præiudicant.1592.C.l.Seia.in sum.
Ephesus metropolis erat. 136.A
Ἐπιβατηγοὶ naues. 1452.C.in tex.
Epidemia, id est, accessus ad ciuitatem aliquam obseruari solitus, vt Gallorum reges facere solent qui vrbem Paris. primo ingrediuntur per portã beati Dionysij. 135.B C.in tex.& in mar.
Episcopus potest ex causa augere, vel minuere pœnitentiam à papa iniunctam. 1658.B.in mar.
Episcopatum desiderans bonum opus desiderat. 408.A.glo.3.l.item eorum. quod cuiuscumque vni.no.
Episcopus an possit constituere actorem. 408.D
Episcopus est maior prætore, & dicitur prẽses ciuitatis. 336.C D.in margi.
Episcopus non potest renuntiare episcopatui, nisi in manu papæ. 150.C
Episcopo debili datur curator. 340.C
Episcopi cogunt hæredes ad obsequium supremæ voluntatis. 804.A B.§.quamuis.
Episcopi & Cardinales æquiparantur præfectis prætorio. 125.D
Epistolæ vicem nuntius gerit. 1991.C.glo. 1.l.cum mancipium.de ædil.edic.
Epistomia. 1825.C D.§.Castella.
Equitare non debent rustici.1639.D.glo.1. §.idem.l.idemque.mandati.
Equitare qui nescit, equum ascendere non debet. 1060.B.in mar.l.idem iuris.ad.l. Aquilliam.
Equitem facere, est ius aureorum anulorum dare. 189.A.in margine.
Equitium. 821.D.§.per hanc.
Equitium, est equorum armentũ.953. C D. &.2063.A B.l.equis.in margine.
Equus pro equa ponitur, & sic mas pro fœmina. Ibidem.
Equus si non ascendit pontem fallacia est dicere eum non ascendere arboré. 1743. D.glos.fallendi.
Equus non fit deterior castratus.1984. D.§. sed enim.l.ædiles.de ædil edic.
Eremodicium dicitur iudicium desertum. 545.A
Eremodicium est, quod Græce dicitur ereme dica: id est vadimonium desertum, seu causa deserta, cum altera pars cedens tradit causam aduersario.544.C.in mar.
Eremodicium. 710.B
Eripere, & eximere, differunt: nam eripere est, de manibus auferre per raptum: eximere vero quoquo modo auferre.199.B. l.sed eximendi.
Errare in proprio facto non licet. 1577.D. glo.2.l.quamquã.ad Velle.&.1956.C D. glo.fi.l.Titius.qui.mo.pig.vel hypo.sol.
Errans nemo rem suam amittit. 151.A.glo. 4.l.1.de offi.procu.Cæsa.
Errans non consentit.172.B.l. si per.de iur. om.iudic.& ibi glos.penultima.
Errantibus, non stultis, succurritur.2102.C. §.quòd si.
Erro, & fugitiuus, differunt. 1211.A.quandoque idem sunt: vt.1212.A.§. vnusquisque.
Erro. 1967.B.in fine.
Erronea electio nõ ꝓiudicat.753.C.in mar.
Erronea subscriptio non nocet. 1444.B. glo.fin.l.Gaius.de pign.ac.&.1787.B.gl. 4.l.Titius.de rescin.vend.
Erronea consuetudo quid prodest. 84.A.l. quod non.
Error, ignorantia, nescientia, & titubatio differunt.2095.D.in glo.
Error calculi.2185.A.l.si sponsus.de do. inter vir.& vxo.
Error communis excusat.1495.C.glo.1.l.3. ad sena.Mace.
Error an, & quando, corrigitur post defi. senten.1552.D.§.quæsitum.in summa.
Error circa rem debitam, repetitionem inducit. 1333.C.§.si putẽ.
Error excusat.168.C.glo.per imperitiam.l. si quis.de iur.om.iudi.
pactum factum per Errorem, actionem nõ perimit. 305.B.l.si cum.de pac.
Error facti improbabilis æquiparatur errori iuris. 1326.B.in margi.glo.l.1.de condic.inde.
Errore factum non nocet. 227.A.§.item.l. 4.si quis cautio.
Error in alieno facto toleratur. 2097.C. glos.1.l.3.de iur.& fac. igno.&. 1657.C.
Error in facto proprio quando toleratur. 1334.C.l.sed & si.in sum.de condic.inde.
Error imperitiam detegit.173.A.l.si per.de iur.om.iudi.
Error quando facit ius.130.B.in summario. &.131.A.&.172.D.glo.2.l.si per.de iurisd. om.iudi.
Error iuris, & error facti, differunt. 172.D
Error iuris non inducit malam fidem. 782. C.§.scire.l.sed & si.de pe.hære.
Error iuris prodest in acquirendo. 783.A. glo.& non puto.§.scire.l.sed & si.de pet. hære.
Error iuris prodest, cum quis nequiuit consulere peritos. 783.B.glo.& non puto.§. scire.l.sed & si.de peti. hære.
Error litigantium non habet consensum. 673.B.§.error.l.consensisse.de iudi.
Error nocet. 937.B.glo.fi.l.is qui.qui.mo. vsufru.amit.
Error nominis nil facit, cum de corpore constat. 1729.B.§.nihil.l.in venditionibus.de contra. emp.
Error in nomine cõtractus nõ vitiat. 1892. C.l.insulam.de præscrip.verb.
Error in specie contractus impedit contractum.1252.B C.l.si ego.in summario.
Error in nomine non vitiat, si conueniat de corpore. 825.B.§. cum in rem.l.idem Pomponius.de rei vindi.
quando à pietate causatur Error, cessat repetitio indebiti soluti.1346.B.in tex.l.cũ is.de condic.indebi.
consensui nihil tam contrarium quàm Error.173.A.l.si per.de iur.om.iud.
Erroris causa confessionem reuocare licet. 1198.A.§.ex causa.l.de ætate.de iter.acti.
Errore etiam facta quædam non valent. 226.D.quædam vero valent. 227.A.gl. 3.§.item.l.4.si quis caut.
Errore soluens, quando repetit. 1339.D.§. adeo.
Errores sex venditionem & emptionẽ impediunt. 1729.B
veritas rerum Erroribus gestarum (aliàs gestorum) non vitiatur. 143.B.§. veritas.l. illicitas.de offi.præsi.
Esculenta olim capere licebat iudici, hodie non, nisi in defectum salarij. 149.B
Eruditus.) Oportet prius animas dein linguas fieri eruditos. 51.C.§. illud vero.in procœ.
Esse.) Sufficit semel fuisse, licet desinat.498. B.glos.2.l.videamus.quod me.cau.
paria sunt non Esse, & non apparere. 1756. B.l.in lege.de contra.emp.
quod modo non Est, potest obligari. 1912. C.l.& quæ.de pigno.
quod non Est, perire non potest. 929.B.§. vsque.l.1.quib.mo.vsufru.amit.
Et, quandoque capitur pro, id est. 312.C.& 513.A.&.1888.D.&.2125.C.glo.& cum.
Et, id est, vel. 723.D
Euenire quod potest inspicitur. 171. A.glo. penul.l.si idem.&.175.A B.glo. fi.in.l.cũ quædam.de iur. om.iudi.&. 690.C.glo. nasci.l.sed & si.in fi.de iudi. &.551.A.gl. fi.§.si locupleti.de mino. &.1848.B.§. & ait.l.si quis.loca.
Euenire quod potest, quandoque non inspicitur. 175.A B.&.213.D.gloss.1.§.pe.l. sciendum.qui satis.co.&. 1655.A.glo.antepen.l.si quis.mãdati. 1300.B C.in summa.l.1.de in litem iur.
Euenire quod potest, si lex considerat non debemus inquirere quid actualiter euenerit. 1096. B.§.prætor.in sum.l.si vero. de his qui deie.
Euentus damni restitutionem nõ indulget, sed incõsulta facilitas.550.C.§.nec enim. l.verum.de mino.
Euentus litis dubius. 1547.A.l.quod debetur.de pecu.
Euentus nisi sequatur non sufficit vtiliter cœptum. 431.B.l.si negotia.de neg.gest.
Euentus non inspicitur. 430.A.glo.non habuit.§.1.l.sed an. &. §. ego. eadem.l.de nego.gest.
Euentus quandoque sequendus. 725.B.§.ego.l.Papi.de inoffi.testa.
Euentus si nihil operatur, frustra conditio expectatur. 1583. C. §.si sub.l.aliquando. ad Velleia.
Euictio procedẽs ex plenitudine potestatis principis, non nocet venditori. 2000.C
venditor de Euictione tenetur. 277.D
licet pactum sit positũ ne teneatur de Euic. vendens: re tamen euicta tenetur ad pretium, quando pactum est factum in genere: secus si in specie.2032.B C.in mar.
Eurematica, id est, inuentoria. 398.A.in titulo legis, si procuratorem.&. 2150.C
Exactiones illicitæ sunt prohibendæ. 144. A.l.illicitas.§.illicita.de offi.præsi.
Exactum tempus.i.transactũ. 2121.B.in glo.
Exactorum illicita auaritia reprehenditur. 145.A.§.præses.l.illicitas.de offi.præsi.
Exarmare nauem. 1460.D.in mar.
Exauthoratio & degradatio parificant. 340. B.§.ignominiæ.&.D.per totam glo.
Exauthorare, est insignia militaria detrahere. 340.C.in tex.&.341.A.in glo.
qui Excesit mandatum, aliud facere videtur. 1630.B C.l.diligenter.in prin.mandati.&.1665.B.l.potest.mandati.
Excedere fines non debent arbiter, iudex, procurator. 652.C.glo.cautum.
Excedit, id est, excedere potest. 2050.D.gl. excedit.
Exceptio multiplex. 1362. C.in fine gloss. natura.
Exceptio dilatoria ante litiscontest. proponi debet. 659.D
cui dat actio multo magis Exceptio. 608.C
Exceptio doli quadruplex. 1315.D
Exceptio doli realis & personalis. 518.D
Exceptio excusionis est de apicibus iuris, quæ non oppo. quãdo agitur de bono & fauore publi. 2011.D.in mar.
Exceptio fauorabilis, & odiosa. 1354.B.in margine.
Exceptio potest opponi per verba dubitatiua: vt, puto me non teneri. 1195.B.in margine.

BIU Cujas

Exceptio quandoque plus operatur quàm actio. 413.D
Exceptio pacti quatenus porrigitur ad fideiussores. 283.B.§.si cum.
Exceptio non numeratæ pecuniæ fauorabilis est. 1394.D.in margine.
Exceptio peremptoria opponitur post sententiam. 1503.A
Exceptio procuratoria duplex. 395.D
Exceptio non est de regula.77.B.glo.2.l.in his.de legi.
Exceptio quæ requirit altiorem indaginē, summariè non expeditur:aliàs sic. 1180.A.§.ibidem.l.3.ad exhiben.
cui competit Exceptio, non competit remedium extraordinarium. 555.C.in margine.
Exceptio superueniens reo, prodest fideiussori.228.A.l.si is.si quis cau.
Exceptio transactionis & rei iudicatæ impediunt litis ingressum. 1336.D.in marg.§.si quis.l.eleganter.de condic.inde.
Exceptio de euictione eum repellit, quem actio de ea tenet. 2004.A
Exceptionis nouatio fieri potest.in verbo,Nouatio.
Exceptio prejudicialis quæ sit. 820.D
Exceptionem declinatoriam iudicij habēs, nō dicitur posse cōueniri.607.B.in mar.
Exceptionem habēs agere potest. 483.A B. in margine.
Exceptione perpetua tutus, per errorē soluens repetit. 1339.D.§.adeo.
Exceptione qui contra obligationem tutus est,interesse non habet.218.B.§.si reus.
Exceptiones debitoris principalis,licet cōpetant fideiussori: fallit tamen hoc in fideiussore spontaneo. 1584.C.in margi.
Exceptiones duæ contrariæ possunt opponi in eodem iudicio. 2078.B.l.cum de. in sum.de proba.
Exceptiones pacti bo. fidei iudicio insunt. 1785.B.l.emptio.
Exceptiones Velleiani possunt opponi per iudicem,etiam sine petitione ipsius partis. 1575.C.in marg.l.2.ad sen.Velleia.
Exceptor quis. 1859.A.glo.cum quidam.
Excessus,id est mors.2201.A.glo. excessum.
Excipere quandoque, id est accipere. 189.B.§.liberos.
Excipere non potest quis de iure tertij, quod nō est exclusiuū iuris agentis.1028.B.§.competit.
non agit,qui non Excipit. 1976.D
Excipiendo multa potest emptor, quæ non potest agendo. 1753.B C.glo agēte.l.pacta.de contra.emp.
Excipiuntur quædam in generali sermone. 120.B.glo.fi.l.1.de sena.
Excogitare possumus noua vocabula causa doctrinæ.423.C.in mar.
Excolere ædificium,id est, ædificare. 909.D.glo.excolendo.
Excommunicari potest quis propter solam contumaciam. 1304.A.glo.non etiam.l. in actionibus.de in litem iur.
Excommunicat⁹ an possit esse arbiter. 627.A.glo.ignominiosus.
Excommunicatus est seruus diaboli. 627.A B.glo.2.l.Pedius.de arbi.
Excubiæ,id est,nocturuæ vigiliæ. 132.C
Excurrens summa. 1624.B.in margine.
Excusat imperitia,error,rusticitas.168.B.& D.in glos.1. &.2.§. fin.l. si quis id. de iur.om.iudi.
Excusat iussus iudicis. 540.C
Excusare se proprie dicuntur,qui inuiti nō coguntur ad aliquid,& volentes admittuntur: improprie vero,qui ne volentes quidem admittuntur.329.C.in margi.
non Excusatur delictum prætextu fragilitatis humanæ.144.C.glo.2.§.sicuti.l.illicitas.de offic.præsi.
Excusatur aliquando à casu metum inferens. 495.D
Excusatur coacta voluntas. 540.C
Excusatio ætatis non est aduersus præcepta legum. 574. B.§. sed vt.l. auxilium. de mino.
Excusionis exceptio est de apicibus iuris, quæ nō temere opponitur.2011.D.i mar.
Executio, id est, solutio. 1391.A
Executio contra nihil habentem, tum fiet, cum aliquid habebit.563.D.gl.fin.§.si seruus.l.quod si.de mi.
Executio quando fieri potest.503.A.in mar. l.fin.quod me.cau.
Executio non fit in administratorem finito eius officio. 235.A
Executio licet sit facta præpostere, non tamen vitiatur.503.A.l.fin.quod me.cau.
Executionis instar habet inopia.403.C.in mar.l.Titius.de procur.
sententia alibi data, alibi datur Executioni. 698.D
Executor olim non perpetuabat actionem, sed sola contestatio.220.B C.hodie contra. 236.D
Executor vltimæ volun. plus expendens quàm debeat, repetere non potest. 449. B.in margine.
Executores, id est, apparitores negotiorū. 2095.D
Executoris conuentione hodie fit interruptio, olim requirebatur contestatio.in verbo,Contestatio.
Exemplar. 2083.B
Exemplum. Ibidem.
Exemplum quandoque, id est, duplum seu copia.1127.C.§. sed &.
Exemplum instrumenti ad originale collationatum edi potest sine originali. 245. C.glo.in.l.si legatum.de eden.& in margine. Ibidem.
Exempli iniqui quod est, in vitio est. 699. A.l.obseruandum.de iudi.
Exemplo agunt pessimo qui fœnerāt. 1493. D.l.1.de sena.Mace.
Exemplo opus est grassantibus multis.352. A.glo.oneraſſet.§. pœna.l.quid ergo.de his qui no. infa.
Exempla mala iure humano reprobanda. 1494.D.glo.pessimo.l.1.de sena.Maced.
Exemplis an, & quando, iudicetur. 84.A
Exemplis an,& quando, iudicandū.146.D
Exemplis quandoque iudicatur.84.A.glos. 2.l.nam imperator.de legi.
Exemptus citatus debet comparere allegaturus priuilegium.195.B.l.2.si quis in ius vocatus non ierit.
Exempta actio.604.B.§. actio.
Exercere, & instituere, differunt. 890.C
Exercitatio publici iudicij,id est,cognitio, executio. 154.C
Exercitor nauis quis.661.C.§. qui sunt.
Exercitor.1453.A.§. exercitorem.
Exercitus quis dicitur.340.A.§. exercitum.
Exercitus transiens alendus rusticis an sit. 901.A.§. si quid.
Exercitui præesse quis dicitur.340. A.§. exercitum.
Exhæredationis iustā causam hæredes probare debent.502.A.
Exhedra quid.1095.C.in mar.
Exhibere quid.1177.A.l.exhibere.
Exhibere,id est nutrire.126.D.in mar.
Exhibere.1185.C.§. quantum.
Exhibere sufficit eadem forma, licet mutata qualitate.1190.B.l.si quis.ad exhi.
Exhibenda est persona delinquentis, vt cognosci possit. 214.D.in margine.l.1.si ex noxali causa agatur.
actio.ad Exhibendum datur mihi quandoque in rebus aliis, si mea interſit eas exhiberi. 251.B C
agit ad Exhibendum etiam non dominus. 1177.A B
Exhumari mortuorum cadauera non debēt. 1177.A B.l.diui.de religio.
Exigere quid. 782.B
Exigere,id est,expellere. 66.A
Exigere est ab inuito pecuniam extorquere. 459.D
Exigere à se debet negotiorum gestor. 455. A.&.1658.D.&.1659.A
Exigēda amarè nō sunt ea, quæ quis de alio affirmauit:vt si constantē dixerit,nō exacta grauitas quasi à philosopho petatur. 1968.C.in text.l.si quid.de ædilitio edic.
Exire dies magistratus dicitur,cum ipse magistratu functus est. 699.C.in textu. ibi, simul ac.
Exiturus actionis dies. 237.B.l.solet.
Exiturus est tuus annus. 1872.A B.§.cum fundum.
Exilium,id est,deportatio. 225.A
Eximere cretam. 999.A.l.ergo.
Eximere & eripere,differunt. 199.B
Exolere,id est, desinere esse in vsu. 64.A
Expeditum non est, id est, non semper verum est. 291.C
promissio de non Expellendo,habet locum si colonus non cesset à solutione per biēnium.1877.D.§.inter.
plus expendens,quàm sit ei mandatum, repetere non potest.449.B.in margine.
Expensam in rationes referre.in verbo,Referre.
Expensam ferre pecuniam. 1938.B.§.Papinianus.
Expensæ à fructuario q̄ fieri possunt.890.A
Expensæ an debeant in decimis deduci. 797.C
Expensæ pro parte socij repetuntur.460.D
Expensæ quæ fiunt in docendo, restituuntur in duobus casibus. 843.D.glo.obseruandum.
Expensæ restituendæ sunt misso in possessionem. 208.A
Expensæ pietatis causa factæ non repetuntur. 445.A.§.Titium.l.ex duobus.de nego.gest.
Expensæ volupt.non repetuntur. 445.A.l. ex duobus.de nego.gest.
Expensæ vtiles & necessarię.798.B.l.vtiles.
Expensum ferre hæreditati. 785. C.§.quod autem.
Experiri,id est,defendere. 623.C.glo.cum miles.
Experitur nemo sine actione. 424.C.glo.5. §.fina.l.si pupilli.de nego.gest.
Experiundum aliquid dare. 1090. C.§. quidam.
Expilatis horreis,non compilatis, legēdum. 1878.C.in.l.dominus.loca.
Exponere dicitur tam in iure, quàm in facto. 329.A
Expresse quædam fieri non licet, quæ tacite fieri possunt. 359.D
Expressio verborum in quibusdam non requiritur,sed sufficit consensus. 110. B.l.si pater.de adop.
Expressum habetur, quod tacite intelligitur.1238.B.l.cum quid.in sum.si cer.pe.
Expresso vitiato non vitiatur tacitum, nisi sit eadem ratio.1949.B.§.1.l.1.quibus modis pignus vel hypo.sol.
Expromissor potest obligari pro eo qui nō est obligatus,sec⁹ in fideiussore.511.C D. in margine.

BIU Cujas

Index materiarum.

Exquæstore, exconsule, & huiusmodi nomina, indeclinabilia. 46.B.in margine.
Ex re, & propter rem, differunt. 1546.C.in margine.
Extat, id est, certum est. 882.A
Extensio legis fit ad casum non expressum, habentem similem rationem. 2091.B.l. quæsitum.de testi.
Extinguere, id est, facere ne nascatur quis. 2105.A.glo.extinguet.
Extra consuetudinem aliquid fieri, & ex cõsuetudine, late differũt. 1854.B.§.si vero.
Extraordinarium quandoque, id est, speciale. 136.D
Extraneus quis. 1314.D
coniuncta persona & Extraneus si deputantur ad aliquid faciendum, & discordent, præfertur opinio coniunctæ. 311. A B.in margine.
Extraneo quando præfertur coniuncta persona. Ibidem.
Extraneus dicitur suus, quoad iurisdictionem, ratione delicti. 142.D.gloss.pe.l.3. de offi.præsi.
sæpe quod quis ex sua persona non habet: per Extraneum consequitur. 1928.C.in fi.l.3.quæ res pign.da.obli. non possunt.
Extraneos punit iudex in sua prouincia delinquentes. 142.C.l.3.de offi.præ.
Extraria vis. 1868.A B.glo.extrariam.
Extremum in iurisdictione quid. 181.D
quando vnum habet duo Extrema, antiquiori in dubio attribuitur. 1123.B.in margi.l.in finalibus.fi.regun.
Extricata margarita. 1075.A. in margine.
Extrinseca solennitas præsumi non solet, nisi probetur. 877.C.§.interdum.l.quæcumque.de Publicia.
Exul improprie dicitur relegatus. 560.A. gloss.exuli.

F

FAcio multo magis in mea persona, quod aliorum persona facio. 1353.A.glo.1. §.porro.l.frater à fratre. de condic.inde.
Facit quis quandoque nõ tanquam ipse, sed tanquam alius. 104.D.glo.1.§.1.l.si paterfa.de adopt.&. 156.C.glo.1.l.etsi.de offi.eius cui mã.est iur.
Facit quisque in suo quod vult, modo alij non noceat. 1033.A.l.sicut.§. Aristo.si ser.vin.
Facit quis per alium &c. 91.D
Facimus nuptias, cum eas celebramus: sponsalia vero constituimus, cum eas contrahimus. 350.B C.§.cum autem.
Facit quod faciendum est, qui plus facit q̃ facere debet. 1046.A.glo.plusquam.l.si is cui.quemad.ser amit.
non imputatur alicui, si non Facit quod etiam si facere vellet, non posset. 2051.C. gloss.finali.§.1.l.cum quidam.de vsur.
quod tibi fieri non vis, alij ne Feceris. 175. D.gloss.2.l.1.quod quisque iur.
Facere iudicatum, est furnire ad sententiã: id est, parere sententiæ. 238.D
Facere negotium, id est, alium per calumniam accusare. 466.C
Facere quandoque, id est pati. 1465.D
Facere debet quis in re aliena, quod in sua faceret. 1082.D.gloss.6.l.Quintus.ad legem Aquiliam.
Facere quid promittens, ita facere debet vt valeat. 1581.A. in margine.l. quamuis. ad Velleianum.
Facere quod potest, qui non facit, nolle facere videtur. 1966.B. glo.2.§.idem ait.l. quis sit.de ædilit.edicto.
Facere quod quis non potest, nec aliis concedere. 1503.D.glo.fina.l.filium. de senatuscon.Mace.
conuentus ex liberalitate sua, condemnatur in id quod Facere potest. 2136.C D.§. hoc enim.l.si extraneus.de iur.do.
Facere videtur, qui non facit. 602.A.glo. 1.§.fi.l.ait prætor.ex qui.cau.ma.
Facere videtur quis, quod per alium facit. 218.C.gloss.3.l.1.de eo per quem fac.erit quo mi.in iudi.& 1216.A.glo. fin.l.1.si men.fal.mo.dix.&. 1450.D.glo.3.§.Magistrum.l.1.de exer.act.
Facere videtur quis, si patitur quod prohibere potest. 350.D. gloss.3.l.quid ergo.de his qui no.infa.
Facere videntur omnes quod facit maior pars. 271.A
non solum quod est considerat, sed & quod Faciendum. 889.A.§.cum igitur.
Facienda impediunt multa, quæ iam facta non impediunt. 973.C.glo. corrumpit.l. pro parte.de seruitu.
Faciens quod publice facere licere putat, non est in vitio. 1967.A, ad fi.§.apud Labeonem.l.quis sit.de ædili.edict.
Factum bene retractari non debet. in verbo, bene gestum.
Factum comprehendit rei verbum. 1889. D.gloss.4.l.naturalis.de præscrip.ver.
Factum non videtur quod legitimè factum non est. 198.D.gloss.1.in fi.l.nam cum.ne quis eum qui in ius voc.
Factum pro dato, & contra constitui non potest. 1394.A.gloss.1.§.pe.l.1. de consti.pe.
Factum pro infecto haberi non potest. 599. D.gloss.fin.l. denique.ex quibus cau.ma.
Factum proprium ignorare licet. 1346.C. gloss.2.l.cum is. de condic.inde.
Factum quod est, mutatur ex superuenienti causa. 325.A.gloss.1.l.non est.de transactio.
Factum quid non dicitur, nisi duret. 408. D.gloss.1.§. quid si.l. item eorum. quod cuiuscumq; vni.no.&. 1564.A.glo.2.§. versum.l.Si pro patre.de in rem verso.
Factum recte non debet reuocari. 570.C. gloss.finali.l.si mulier.de mino.
Factum cum lex punit, non curatur de iuris effectu. 350.B C.§.cum autem.
Factum vbi promittitur, interesse venit in obligationem. 196.C
tenetur quandoque quis præcisè ad Factũ. 373.B.glo.accipere.§.penultimo.in margine.l.sed & hæ. de procur.
licet regulariter quis non teneatur præcisè ad Factum, sed soluendo interesse liberatur: tamen vbi per sententiam tenetur tradere, ad id potest præcisè cogi. 861. A.in margine.
non potest quis venire contra Factum proprium ad sui commodum. 1304.B.§. si filiusfa.l.si non sortem. de condic. inde. &.109. C.l.post mortem.glo.1.de adop.
Facti proprij non potest ignoratio prætendi. 1578.A.l.quamquam.ad Velleianum.
Facti quæ sunt, nulla iuris constitutione mutari possunt. 589.C.l.legatum.in margine.de ca.mi.
Facti scientia prudentissimos fallit. 2097. A.l.in omni.de iur.& fac.igno.
Facto alieno liberatur quis. 426.B.glo. alieno.l.si ex.de nego.gest.
error in Facto alieno toleratur. 2097.C. gloss.1.l.3.de iur.& fac.igno.
Facto aliquid & verbis declarare, paria sũt. 340.D.in margine.glo. 4.§. ignominiæ l.2.de his qui no.infa.
Facto aliquid fieri tantum valet, quantum si verbis exprimatur. ibidem. glossa. 4. §. ignominiæ.l.2.de his qui no.infa.
ex eodem Facto consequitur pœnam quis & præmium. 341.C.glo.1.§.fi.de his qui no.infa.
Facto in proprio errare non licet. 1956.D. gloss.finali.l. Titius.quibus mod.pig.vel hypo.sol.
error in Facto proprio quando toleratur. 1334.C.l.sed & si.in sum. de condic. inde.
Facto suo contrauenire an & quando quis possit. 109.C
ex Facto suo damnatus an sit infamis. 352. B.l.seruus.
Facta alterius omnia præstare debet, qui eũ præposuit. 1450.C.§.omnia.
Facta incontinenti an valeant. 1266.A
Facta materia. in verbo, Materia.
Facta plura vnius familiæ quandoque puniuntur vt plura, quandoque vt vnum. 169.B.l.si familia.
Facta per errorem quãdoque valent. 227. A.§.item.l.4.si quis cau.
Facta posteriora prioribus derogant. 1753. C.gloss.noua emptio.
Facta quædam vitiant, quæ non impediunt faciẽda. 649.C D.gloss.1.§.sacerdotio.l. diem.de arbi.
Factorum diuersitas, diuersitatem exigit pœnarum. 1070.B.l. si seruus. ad legem Aquiliam.
Facilis esse quis non debet ad temerariam indicationẽ. 1817.C.§.inter.l.Iul.de acti. empt.
non Facile, id est nullo modo. 364.C
Facilitas inconsulta restitutionem indulget, non damni euentus. 550.B C.§.nec enim.l.verum.de mino.
Facultas (dictio) facilitatem denotat. 304.B
Facultas alicui concessa non est angustanda. 957.C.§.licet.l.penul.de vsu & habi.
Facultas & propositum hominis inspicitur. 319.D.gloss.1.§. in persona.l.8. de transact.
plus facit grauitas & benigni mores, quàm Facultates. 106.B.glo. sobrietas.l.nec ei. in fin.de adop.
pro modo Facultatum præstanda sunt alimenta. 743.B.§.de inofficioso.l. si instituta.de inoffi.testa.
Facultatibus labi, id est incidere in paupertatem. 513.B.l.quod si.
Fallacia & calliditas, differunt. 267.A
Fallere iudicem non licet. 353.C.in verbo, iudicem.
Fallere sciens debet nemo. 1286.B.l. qui iurasse.de iureiur.
interest nostra ne Fallamur in modi renũtiatione. 1215.B.l.1.si men.fal.mo.dixe.
Fallendi animo obscure loquens in dolo est. 1743. C.l.ea quæ. de contahen. emp.
Falsarius censetur calumniosam scripturam producens. 2083.D.glo.fina.l.2.de fide instrumen.
Falsum instrumentum faciens notarius, qualiter tenetur. 681.B.in margine.
ratihabitio confirmat iudicium per Falsum procuratorem. 704.C.l.licet.de iudiciis.
qui perdit in actione Falsi, non prohibetur dicere nullum. 802.A B.l.Lucius.
Falsa credulitas non cõfirmat quod agitur. 305.D.gloss.finali.l.si cum.de pact.
Falsa demonstratio non mutat veritatem. 89.C.glos.l.imperator. de statu ho.
Falsa demonstratio non vitiat, si constet de corpore. 825.B.§.cum in rem.l.idẽ.Pompo.de rei vin.
Falsa verba testatoris, veritati non præiudicant. 1592. D.l. Scia. ad Velleianum.

BIU Cujas

Falsitas non probatur, nisi de necessitate probetur, & necessario concludat. 268. C D.glo. finali.§. quod fere.l. iurisgen. & in margine.de pact.

Fama.) Liber debitoris malæ famæ nō facit fidē, idē in tabellione.l.1.de edendo.

Famæ restitutionem difficile est impetrare his qui sunt condemnati de publico. 333. B C.in margine.§. cæterum.l.1.de poltu.

in factis de antiquo probatur per Famam, & maxime dominium rerum nostrarum. 439. D.glo.committat.§. si cum.l.at qui. in margine.de nego.gest.

Famis tempore homines plus edunt, quàm alio.1600.D.glo.1.l.ideo.de compen.

Familia gaudet priuilegio domini. 1283.A. in margine.glossa.1.l. ad personas. de iureiur.

Familia mala vtentis delictum esse fingitur. 664.C.glo.2.l.3.nau.caupo.sta.

Familia, id est, agnatitia cognatio. 109.A

Familia, id est, ius agnationis inter agnatos. 589.D.glo.Familiam.

Familiæ appell. omnes veniunt qui in seruitio sunt, etiam liberi bo. fi. seruientes, & qui in potestate sunt.1973. D. & seq.§. familiæ.

Familiæ appell.quid continetur. 1979.B.§. idem Pedius.

Familia est collectio seruorum alicuius. 169.B

Familiæ erciscundæ iudicio venit, quod à neutro possidetur. 1130.A

Familiæ erciscundæ actio non datur contra titu.possidentem. 1138.D

Familiæ vnius plura facta puniuntur vt plura, vbi agitur de pub.vindicta: alias vt vnum. 269.B.in.l.si familia.

Familiæ non licet, quod domino non licet. 952.B.l.si habitatio.§.fin.in margine.

Familia tota carere non debet dominus, ex vno delicto.1080.A B.l.illud.

Familiare. 184.B

Familiaritas nimia contemptum parit. 149. C.l.obseruandum.de offi.præsi.

Famosam actionem precibus deprecari, & pacto, differunt.345.B.§.pactusve.

de Famosa causa potest compromitti si ciuiliter agatur. 350.D.glo.non facit.l.quid ergo.de his qui not.infa.

Famulus tempore infirmitatis salarium habere debet. 886.D.gloss.4.§.de illo.l.arboribus.de vsufruct.

Fanatici qui. 1960.C.in margine.

Fatale damnum excusat.665.A.§.at hoc.l.3. nau.cau.sta.

Fatalia damna, id est casus for. 1699.A B. in textu.

Fateri crimen censetur qui paciscitur. 344. B.l.quoniam.de his qui no.infa.

Fatum.id est, casus. 550.B C.in margine.

Fati damnum ineuitabile. 1791.C.§.& puto.l.hoc ita.de peri.& com.rei ven.

Fato quod cōtingit, cuiuis patrifa. quamuis diligentissimo, cōtingere posset.551.A B. §.neque.l.verum.de mino.

Fatuus presumitur qui derisoria palam profert.1961.C.in margine.l.4.de ædil.edic.

Fauetur actori magis quàm reo quādoque. in verbo, actori fauetur.

Fauore alicuius dicitur quid induci, cum fit contra ius commune. 79.D.glo.1.in fi.l. nulla.de legi.

Fauore alicuius quod est introductum, non est in eius odium retorquendum.79.AB. l.nulla.de legi.

Fauores ampliandi. 534.B.&. 1502.C.glo. habebit.&.D.glo.liberantur.

Fauorabilis exceptio, & odiosa. 1354.B.in margine.

Fauorabilior est reus quàm actor.240.D.l. fina.de fer.

Fauorabilior est soluens quàm credens, in verbo.Soluens.

Febricitanti nō datur dilatio, si potuit mittere procuratorem. 693.D.glo. Et in similibus.

Felonia remissa, vassallus habet feudum ex veteri concessione. 1511.D

Fenestella. 129.B.de offi.quæsto.l.1.

Feriæ olim variæ fuerunt.235.A.in margi.

Feriæ dei, & hominum, differunt. 238.C

Feriæ multis casibus non obstant, quo minus in iudicium eatur. 236.A.§.sed excipiuntur.

Feriæ natalis domini, & Paschæ, sunt septē præcedentes & septem sequentes. 238.B

Feriis potest renuntiari expressē & tacitē. 235.B C.in marg.l.1.de fer.

Feriato die citatus an debeat comparere allegaturus priuilegium. 236.A

Feriato die executio fieri potest. 503.B.in margine.l.finali.quod metus cau.

Feriato die, etiam ad honorem dei, actᵘ pius fieri potest: vt dare tutorem, & huiusmodi.236.B C.in margine.l.2.de fer.

Feriato die potest militari.in verbo, militari.240.A.l.diuus.

Feriato die scholaris scribere legem, & studere potest.239.D.gl.pe.l.Diuᵘˢ.de feriis.

Feriato die venire ad iudicem quis non cōpellitur.196.C.glo.fi.l.2.si quis in ius vo. non ie.

Ferre expensum hæreditati. 785.C.§. quod autem.

Ferre expensum. 1938.B.§.Papinianus.

Ferruminatio, & plūbatura, differunt.838.D

Festa obseruantes male sciunt codicem, & digestum. 240.A.in margi.glo.pe.l. pe. de fer.

Feudatarij si nō cōcordāt in regimen feudi, rex debet facere vt alternis regant. 904.A.in margine.

Feudum amissum ob patris delictum, redit ad filium. 187.B

Feudū an possit dari pignori. 1922. D.glo.vl.l.lex.de pign.& hyp.

Feudum aufertur vasallo ineunti amicitiam cum inimico domini sui. 127.C

Feudum diuidi non debet.1164.B.glo.confundetur.l.communi diuidundo.

mancus & sæua non succedunt in Feudo, quia seruire non possunt. 81.D.in marg.

Fictio plus non potest operari, quàm veritas. 1250.B.in margine.

Fictus contumax appellare potest. 475.D

Fideicommissum speciale & generale differunt.2041.D.glo.non lucrum.

Fideiubere non potest qui in iudicio esse nequit. 201.B.§.si quis.

ad Fideiubendum admittuntur coniunctæ personæ, licet non sint idoneæ facultatibus. 201.C.§.prætor.

Fideiubens sine mandato potest agere antequam soluat, vt principalis debitor eximat eum ab obligatione. 415. C D.in margine.

Fideiusio est intercessio, iussus non.1591.B. l.si domina.

Fideiusio fit interdū animo donandi. 280. A.& 293.B.l.quod dictum.

Fideiussor quis. 1497.B.§. sed Iuli.in fum.

Fideiussor debet esse idoneus facultatibus, & facilitate conueniendi, nisi sit persona coniuncta. 201.B.l.2. in principio.&.§. prætor.qui satisd.cog.

Fideiussor idoneus non est habens præscriptionem fori, nisi in subsidium. 204.B.l. si fideiussor.in princ.qui satis.cog.

Fideiussor idoneus dicitur ab arbitro probatus, vel à parte exceptus, nisi inopia superueniat. 209.A.l.si ab arbitro.

Fideiussor impropriè dicitur, qui animo nouandi obligationem in se suscipit. 292.D

Fideiussor in rem suam dicitur is, qui fideiubet pro suo procuratore.281.A B.l.sed si. in text.& gloss.

Fideiussor iudicio sisti liberatur, si reus decedat ante moram.203.A.l.si decesserit.

Fideiussor iudicio sisti tenetur ad verū interesse, nisi de certa quantitate sit actum. 202.B.§.in fideiussorem.

Fideiussor non obligatur, si rei obligatio nulla est.229.A.l.si seruᵘˢ.in princi. si quis cautio.

Fideiussor licet non obligetur, nisi principalis debitor sit obligatus: tamen expromissor potest obligari pro eo qui non est obligatus.511.C D.in margine.

Fideiussor minoris non restituitur.552.B C. l.in causæ.

pro locuplete accipitur Fideiussor in necessariis personis.197.B.l.quoniam.

Fideiussor pro vxore potest esse maritus in omni casu.201.C D.in margine.

Fideiussor quandoque ante solutionem agere potest. 1664.D

Fideiussor quandoque non repetit, quod p alio soluit. 2126.D.in margine.

Fideiussor quantitatis non liberatur mortuo reo.203.B C.in princi.tex.

Fideiussor quare non debet esse scholaris, vel clericus. 201.D

Fideiussor rei est eius procurator, & potest eum defendere. 385.B.in margine.

Fideiussor si non detur, & reus sit suspectus, res mobilis de qua agitur, sequestrari debet. 205.B.§.si satisdatum.

Fideiussor spontaneᵘˢ durius tractatur quàm rogatus. 1584.C.in margine.l. si mulier. ad Velleia.

Fideiussor, sumptus quos fecit in lite repetit. 1668.A.in margine.

Fideiussor vti non potest beneficio personali, quo reus: vt quia minor. 293.D

Fideiussoris conuentio quādo prodest reo. 280.D

Fideiussoris datio si euanescit, de nouo cauendum est. 207.B.§.si fideius.

Fideiussoris pactum de non petendo, reo non prodest, nec confideiussori. 280.C. l.fideiussoris.&.282. A B.§.sed quamuis.

principalis impetratio nocet Fideiussori. 179.B.§.si is.l.3.quod quisque iuris in al. statu.

Fideiussori paciscī potest principalis. 283. B.§.si cum.

Fideiussori prodesse debet, quod reo prodest. 228.C.gloss.2.l. si is qui. si quis cau.

Fideiussori prodest exceptio superueniens reo.228.A.l.si is.si quis cautio.

Fideiussori quandoque similatur pater. 535.C

Fideiussori quæsitæ defensioni non preiudicat pactum principalis. 311.B.l.si reus.

Fideiussori condemnato prodest transactio cum principali. 315.C.§.si fideius.

Fideiussorem certum qui tenetur dare, si non potest, liberatur dando alium. 485. C.in margine.

Fideiussorem, vel pignora, dare non tenetur promittens facere aliquem securum 1680.A B.in margine.

Fideiussorem dare quis non potest, remittitur iuratoriæ cautioni.201.C.glos.fina.l. 1.qui satisd.cog.

Fideiussorem idoneum recusans, iniuriarum tenetur.203.C.§.qui pro rei.l.si vero.qui satisdare.cog.

BIU Cujas

Fideiussores idonei esse non possunt mulier, miles, minor, clericus & seruus, nisi in rem suam. 206.B.l.de die.§.1. qui satisdare cog.

Fideiussores idonei sunt omnes coniunctæ personæ.197.A B.l.edicto.

Fideiussores se splendide vestientes, vt magis idonei appareant, sunt dolosi. 513.D. in margine.

Fideliras est species seruitutis. 889.A. in margine.

Fidelitatis sacramentum singulis hæredibus præstandum est. 889.A

Fidelitatis sacramentum potest exigi à successore domini. 961.A B

Fides. 2058.C.glo. Fides.l.in testib.

Fides adhibetur registris nummulariorum. 252.B.§.penulti.l.quædam.de eden.

Fides alienorum exploranda est. 670.B.§. seruorum.l.fi.nau.cau.sta.

Fidem contractus impleri æquum est.1859. C.l.sed addes.in fi.loca.

Fides contractus authenticis ostenditur nõ exẽplis. 2083.C.l.quicũq;.de fide instru.

Fides cuique contra se habetur.1196.C.§.1. l.de ætate.de inter.actio.

Fides habita de pretio quãdo dicatur.1484. B.in margine.

Fides magna adhibetur vltimis volun. 315. D.gloss.fina.l.de his.de transact.

Fides maior requiritur in bonæ fid.contractu. 858.B C

Fides minor adhibetur pauperi, quàm diuiti.247.B.§.cogentur.l.si quis ex.de eden.

Fides non prius literis adhibetur, quàm sint approbatæ.in verbo, approbandæ.

Fides recta amplectẽda.in verbo, princeps.

Fides seruanda.1393.A B.in margine.l.1.de consti.pe.

nihil est quod lumine clariore fulgeat, q̃ recta Fides & obseruantia in principe. 254.C.& seq.in margine.l.1.de pact.

Fidei explendæ causa promissum debetur. 1364.A.l.fideicom.de condic.inde.

Fidei humanæ nihil æquè congruit, ac ea quæ inter ipsos homines placuerunt seruare.254.C.& seq.l.1.de pactis.

Fidem dat scriptoribus consuetudo. 252. B C.in margine.§.penulti.l. quædam. de eden.

Fidem fallere graue. 1393.A.in princ.l.1.de consti.pe.

Fidem frangenti &c. 1393.A B.in marg.l.1. de constit.pecu.

Fidem frangere, inutile est. 1605.B.§.merito.l.1.depositi.

plus facit grauitas & benigni mores ad Fidem, quàm facultates. 106.B.glo.sobrietas.l.nec ei.in fi.de adop.

præsumit malam Fidem ius.783.D.glo.cœpit.§.si ante.l.sed & si.de peti.hære.

Fit aliud quandoque, & aliud inspicitur. 146.D.glo.in.l.sed licet.de ofh.præsi.

quod ex re nostra Fit, nostrum esse veri9 est. 1188.B.§.sæpius.l.de eo.ad exhiben.

non refert an aliquid nõ Fiat, vel male fiat. 204.B.l.quotiens.qui satisf.cog.

nihil refert an aliquid non Fiat: an eo modo quo non debuit, fiat. 405.D. gloss. inhabilis.§. quod si.l.1. quod cuiuscumque vni no.

non refert an aliquid Fiat, an id quo ad id peruenitur. 479.C.l.nec timorem.cum glo.fi.quod me.cau.

per se quædam non Fiunt, quæ cum alio fic. 1732.D.gloss.3.l.in modicis. de contra emp.

Fiunt quædam ad maiorem cautelam, quæ aliàs non fierent.181.A B.glo.1.l.fi.quod quisque iur.

Fieri quandoque id est, manere. 118.A

non tam spectandum est quid Romæ Fiat, quàm quid Romæ fieri debeat. 146.C.l. sed licet.

Fieri dicitur quid extra iudicium: agi vero, in iudicio. 405.B

Fieri aliquid congruo tempore, & in illud tempus conferri, idem est.280.A.in margine.§.penul.l.& hæredi.de pact.

Fieri dicitur eodem tempore, quod successiue fit. 813.A.glo.eodẽ.l.antiqui. si pars hære.pet.

Fieri non dicitur quid, nisi factum duret. 1564.A.glo.duret.l.si pro. de in rẽ ver.

Fieri non dicitur quod illegitime fit. 93.D. glo.fi.l.vulgo.de sta.ho.

Fieri non videtur, quod commode non fit. 1111.A.gloss.seruum.l.si seruus.de noxa.

Fieri non videtur quod vitiose fit. 648.D. gloss 4.l.non distinguemus.de arbi.

Fieri quod non debet, fit tamen si timetur fieri non posse cursu siue tractu temporis.360.C.glo.fi.l.sed & ex.de procu.

Fieri quod non debet, factum tenet. 235.D

Fieri quædam tacite possunt, quæ expresse non licet. 359.D.gloss.2.§.veterani.l.fiiusfa.de procur.

multa remanent facta, quæ Fieri prohibentur. 331.B.glo.exemplis.§. quamuis autem.l.1.de postu.

bene Fieri videtur bona fide factum. 1291. D.§.in popul.l.eum qui.de iureiur.

Figulina est fornax figuli. 999.A

Figlinum opus. 986.A.§.iuxta.

Filius dicitur qui ex viro & vxore, ad matrimonium contrahendum & generandum habilibus, simul habitantibus, constante matrimonio natus est. 97. D.l. filium.

Filius actionem iniuriarũ sibi cõpetentem inuito patre remittere nõ potest, in præiudicium eius. 292.C. pater tamen eam actionem inuito filio remittere potest. Ibidem.B C.in margine.

Filius & seruus non semper tenentur parere patri & domino. 1082.A.glo.1.l.liber homo.ad legem Aqui.

Filius & seruus quandoque non habent peculium.2142.D.glo.repetituram.

Filius & seruus sunt hæredes necessarij. 541.C

Filius ex mendacio punitur, non taciturnitate.1199.A.l.si filius.

Filius corrigit patrẽ.1309.A.glo.2.§.si quis. l.3.de condictio.cau.ca.

Filius debet obedire patri.56.C.glo.2.l.veluti.de iusti.& iure.

Filius dum est in potestate, insolidum tenetur. 1489.D

Filius dari potest procurator, etiam inuito patre.358.C.§.ipse quoque. & in mar.

Filius debet habere feudum, patris delicto amissum. 187.B

Filius à patre illegitimè præteritus, æquè suus hæres est, ac si nullum factum esset testamentum.462.B.in margine.

Filius habet obedire, licet non præcisè cogatur. 349.D.glos.fi.l. liberorum. de his qui no.infa.

Filius in bonis paternis deo præfertur.722. B.gloss.sæpissimè.§.Papin.l.Papinianus. de inofficio.testa.

Filius non portat iniquitatem patris. 2113. C.glo.fi.l.generali.de ri.nupt.& 123.B

Filius paciscendo patri præiudicat.291.A.§. si filius.l.contra.de pactis.

Filius pauper, qui queritur paternum testamentum, post sententiam debet ali, ante non. 743.A B.§.de inofficioso.

Filius per dignitatem fit sui iuris. 129.D

Filius per ingressum religionis exit patriam potestatem.547.C.gloss.in.§.Papinian9. in margine.l.si ex.de mino.

Filio permittitur agere ob patris absentiã, vbi aliàs non posset sine patris consensu.682.B.§.si filiusfami.

Filius potest agere pro sua iniuria patre absente.191.A.l.si libertus.

Filius potest esse arbiter ĩ causa patris.626. C.l.quinetiam.& in margine.

Filius senatoris quis dicitur.121.B.l.senatoris filius.&.l.seq.

Filius sequitur originem matris, ratione nobilitatis.685.D.in margine.

sæpe solet similis Fili9 esse patri.1980.C D. gloss.2.§.qui mancipia.de ædili.edict.

Filij appell.continentur nepotes. 1503.B.l. filium.in sum.

Filij iniquitatem pater non portabit. 123. B.gloss.fina.l.aliam.de senato.

Filij funus, æs alienum est patris.1569.C.§. atquin.l.filiusfa.de in rem ver.

Filij dignitas magis prodest quàm obsit casus patris.123.A.l.filiam.

Filij offensam pater remittere potest. 292. B.in margine.l.in persona.de pactis.

Filij scientia, est patris gloria.1500.D.glos. finali.§.proinde.l.item si.ad senatusconsul.Mace.

Filio innocenti patris delictum pœnæ esse non debet. 187.B.l.adoptiuum. in fine. cum gloss.fin.de in ius voc.

Filio nocere non debet casus patris. 122.B

Filio per patrem quãdoque quæritur.2164. D.glo.stipulationem.

Filium liberari obligatione, natura æquum est.1519.B.§.est autẽ.l.si noxali. de pecu.

Filium emancipari, & patrem mori, æquiparantur. 2141.C.glo.manebunt.l.si pater.

Filium male versantem à patre oblatũ terrere debet iudex, eiq̃ comminari. 139. B.§. de plano.l. nec quicquam. de offi. procon.

Filium nuptiæ probant. 98.B.glo.fi.l.filiũ. de his qui sunt sui vel alie.iur.

Filium scire impossibile est. 98.A.glo.2.l. filium.de his qui sunt sui vel alie. iu. & 186.A

Filium temporalem habere non conuenit. 111.B C.l.si tibi. de adop.

Filij sunt duplices. 114.C.in fine.

Filiorum causa in successione contra testamentum, est potior causa parentum. 731. C.l.pater.de inoffi.testa.

Filiis quæsita dignitas patris crimine non aufertur. 2113.C.§.filiam.l.generali. de ritu nup.

Filios non habere quem non interest &c. 732.C.gloss.fina.l.pater.de inoffi.testa.

Filios quædam sequuntur etiam antequam fiant hæredes. 1153.B.l.si maritus.

Filia potest cogere patrem officio iudi.vt eam maritet. 2111.A.l.qui liberos. de ritu nup.

Filiæ & patris actio licet sit communis, pater tamen solus agit. 279.D

Filiam esse dotatam, patris interest.2034.C. §.interest.l.pater.de euictionib.

Filiam hæreticam dotare pater non tenetur. 1561.C D.in margine.

Filiam præsente patre dare procuratorem superuacuum est. 358.C.§.sed &. in Filia quæ ratio est, eadem & in nuru.951. B.gloss.2.l.immo.de vsu & ha.

Filias dotare, paternũ est officium. 2111.A. gloss.1.l.qui liberos, de ritu nup.

Filiusfami.citari non potest. 193.C.in prin. textus.

Filiusfamil. in peculio gerit vicem patrisfami. 186.C

BIU Cujas

Filiusfami. in publi. causis loco patrisfami. est. 99. B. l. filiusfa.
Filiusfa. nó iuuatur Macedo. si pecunia versa est in rem patris. 1500. A. §. proinde.
Filiusfami. potest agere iniuriarum absente patre. 358. A. l. filiusfa.
Filiusfami. potest constituere procuratorẽ ad omnia quæ sine patre gerere potest. 357. C. l. filiusfa.
Filiusfa. potest paciſci de eo, quod sperat sibi adquiri cum erit sui iuris. 279. C. §. filia.
Filiusfami. procuratorem dare potest. 358. A. §. sed &.
Filiusfami. quando conuenitur sine cõsensu patris. 683. B. ibi, Item nũquid. quod nota pro scholarib. filiisfami.
Filiusfamil. quandoque agit: velut iniuriarum. 292. A. l. in persona.
Filiusfamil. quinque modis pecuniam habere potest. 1350. B
Filiusfami. scholaris non iuuatur Macedo. in eo quod studiorũ causa accepit. 1500. B. §. proinde.
Filiusfami. si pecunias accepit mutuo, vt se aleret & vestiret, pater tenetur. 1557. B. in margine.
Filij & filiæfamilias. 97. B. l. nam ciuium.
Finalis causa est, quæ regulat dispositionẽ. 1357. C. in margine.
Finalis causa restringit legatum. 952. A. §. sed si. l. si habitatio. de vsu & habita.
Fingit lex quandoque impossibile. 98. A
Fingitur non factum, quod fit de iure. 637. B. gloss. 3. l. quid tamen. de arbi.
Fictio non fit circa facta, circa ius sic. 599. D. gloss. finali. l. deniq;. ex quib⁹ cau. ma.
Finium regun. actio est stricti iuris. 1119. B. gloss. 1. l. 1. finium regun.
Finiri verbum, propriè & impropriè capitur. 484. D
Finire ibi iudicium debet, vbi cœptum est. 175. A. glos. penultima. l. cum quædam. de iur. om. iudi.
Finiendum est iudicium coram eo iudice, coram quo cœptum est. 174. B. l. cum quædam. de iurisd. omn. iudi.
Finis corrigit totam legem. 1255. C. gloss. finali. l. si tibi. si cer. pet.
Fines antiqui nó præsumuntur mutati, nisi probetur. 1123. B. l. in. fi. regun.
Finita adop. finiuntur omnia ex ea prouenientia. 103. B. l. in omni. de adop.
Finitum, id est adiectum. 1190. C. gloss. siue.
Finito officio administratoris, executio nõ fit in eum. 235. A
Fiscus, & respublica, differunt. 106. A. in margine.
Fiscus ex suis contractibus vsuras non dat. 2051. D. §. fiscus.
Fiscus, respubli. & patria, æquiparantur. 337. A. in margine.
Fisci aduocatus potest contra fiscum aduocare in multis causis. 337. A. l. hi qui. & Ibidem. C
Fisci ius tolli non potest pacto priuatorum. 300. A. l. inter debitorem. de pactis.
Fisci prædia conducere nõ potest tutor ante rationẽ redditã. 1875. D. l. οἱ ἐπίτροποι.
Fisco applicatur, indigno quod aufertur. 726. C. §. meminisse. l. Papi. de inof. testa.
Iura quæ obtinent in Fisco, & in priuato, & econtra. 773. A
Fisco obligatur quis maleficio, quo casu nõ præfertur aliis. 272. D. gloss. 6. l. rescriptũ. de pact.
tenetur quis edere instrumenta facientia cõtra se pro Fisco. 245. B. l. Senatus.
Fisco præfertur quandoque priuatus. 1865. D. glo. l. in operis. Locati.
Fistula est instrumentum per quod aqua ducitur. 985. D
Fistula fictilis. 1003. B. l. Quintus.
Fistulæ sunt, quibus aqua ducitur. 1036. B. l. fistulas.
Flagellare aliquem iniuria est maxima. 190. B. in mar. l. sed & si. §. ptor ait. de i ius vo.
Flagellis cædere non licet modice castigãtibus. 896. A B. l. itemque.
Flagitiosæ rei emptio nulla est. 1737. B. l. quod sæpe. de contrahen. emptio.
Flauianum ius. 65. B
Flauius Priscus. 70. D
Florentini ducem habebant tempore Odofredi. 1064. B. in margine.
Flumen est lignum cauum ad recipiendam aquam. 991. B
Fluminis aqua est communis. 116. C
Fluminis vi impeditus excusatur. 222. B. §. 2. l. 2. si quis cautio.
Fœdera. 258. D
Fœmina adoptare nõ potest sine iussu principis. 744. C. §. quoniam.
Fœmina argentariam agere nõ potest. 254. B. l. fœminæ.
Fœmina non concipit post quinquagesimum annum. 105. A
Fœmina nubens non debet citari. 184. B. l. in ius. de in ius vo.
Fœmina non præsumitur donare. 786. A. gl. finali. §. adeo. l. sed & si. de petitiõe hę.
Fœmina an hospitẽ apud se recipere, & quẽ possit. 951. C. l. non aliter. de vsu & habi.
Fœmina prægnans non est danda extremo supplicio. 92. B. l. imperator.
Fœmina prægnans in dubio præsumitur habere tres in vtero. 690. A B. §. si paterfami. l. sed & si.
Fœmina non potest esse procuratrix ad iudicia sed ad negotia sic. 330. C. in margi.
Fœmina tutrix esse non potest. 254. A.
Fœminam superfœtare posse tradit iurecon. 813. A. §. sed &.
Fœmina habet septem receptacula. 690. C. gloss. nasci. l. sed & si. in fin. de iudi.
Fœmina septenos vno partu edere potest. 812. C. l. antiqui. §. vbi. si pars hæred. pet.
Fœminæ conditio deterior est, quàm maris in multis casibus. 89. B. in tex. & gloss. & 119. D
Fœminam virilibus officiis fungi non conuenit. 330. A. §. sexum. l. 1. de postu.
in Fœmina nó præsumitur dolus. 250. C D. in margine. gloss. 2. l. vbi. de eden.
Fœminæ clarissimæ quæ. 122. C. l. fœminæ.
Fœminæ consulares quæ. 120. A
Fœminæ & maris quandoque est par conditio. 89. A. in margine.
Fœminæ coruscant radiis maritorũ. 122. D
Fœminæ iuris errorem habent excusabilem. 349. C
Fœminæ remouentur ab omnibus his, in quibus earum cõditio deterior est, quàm virorum. 330. C
Fœminarũ maximum munus est cõcipere, & conceptum tueri. 1964. B. l. quæritur. de ædil. edi. §. Si mulier.
Fœminis pro parentibus agere permittitur. 382. B. l. fœminis. de procura.
propter bonas Fœminas nõ debet fieri lex, quia sunt raræ. 74. D. glo. in. l. ex his. circa medium. de legi.
Fœmineę kalendæ, id est Martiæ. 2199. A. in margine.
Fœmininum concipit masculinũ. 1848. D. in margi. l. si quis. loca.
Fœnerari est peccatum. 440. B
Fœnerari non opportet. 2038. D. in margine. Plutarch.
Fœnerantes pessimo exẽplo agunt. 1493. D. l. 1. de senatusconsulto Macedonia.
Fœtus cedit ei, cuius mater est. 825. A. §. idem. l. idem Pompo. de rei vind.
Fœtus pecorum dicitur, partus ancillarum. 1550. C. §. at si. & 1554. A. in textu.
Folia alia ad vermes, alia ad alios vsus seruantur. 953. A
Fons.) Ex turbido fonte liquidum corriuatur stagnũ. 46. A B. §. & primo. in procę.
Forma est, quæ dat esse rei. 1184. C D. §. si quis. l. Iulia. ad exhiben.
Forma mutata prope interimi substantiam rei Mar. ait. 1185. A. §. si quis. l. Iul. ad exhiben.
Forma rei mutatæ nocere potest. 91. A
Forma substantiali mutata, res non dicitur eadem, sed diuersa. 1184. D. §. si quis. l. Iuli. ad exhibendum.
Fornacarius seruus, id est pistor. 1071. D. in margine.
Fornicarius quis. 2051. D. in margine.
Fortasse quid desinet. 654. A. in margine.
Fortitudinis experiendæ causa ludere licet. 1214. B. l. solent. de aleatoribus.
Fortuitũ casum suscipiens, tenetur de casibus communiter contingentibus. 1757. C. §. frumenta.
Fortuitus casus intelligitur inopinatus, non ex consuetudine eueniens. ibidem. §. frumenta.
Fortuitus casus non semper excusat. 418. A. gloss. 4. l. si pupilli. de nego. gest.
Fortuito casu si quid perit de gestis, est periculo gerentis. 418. A
Fortuito casu occurrentia damna procuratori, non emendat dominus. 1653. B. §. non omnia.
Fortunam hominis aduersam expectare inciuile, contraque naturam est. 1735. D. gloss. finali. §. omnium. l. si in emptione. dẽ contrahenda emptione.
Forum boarium. 127. C
Forum suarium. Ibidem.
Fori mutatio non tollit iurisdictionẽ prius cœptam per citationem. 678. A B. gloss. penulti. l. si quis postea. de iudi.
Fori mutatio post litiscon. prioris iudicis iurisdictionem non impedit. 174. B. l. cũ quædam. de iur. om. iudi.
Fori priuilegiũ superueniens, nó eximit quẽ à iurisdictione. in verbo, priuilegiũ fori.
Fori priuilegium. in verbo, ius reuocandi domum.
Foro cedere. 1615. C. §. quotiẽs. & in margi.
Foro parẽdum est. 169. C. glo. vindicatur. l. si familia. de iur. omn. iudi.
occupati circa rem rusticam, in Forum venire cõpellendi nõ sunt. 235. B. l. 1. de fer.
Forum sortitur quis multis modis. 685. C
Frangenti fidem &c. 1393. A B. in margine. l. 1. de consti. pe.
Fragile minorum consilium. 530. B. l. 1. §. nã cum. de mino.
Fragilitas humana non excusat delictum. 144. C. l. illicitas. §. penul. de offi. præfid. in textu & in glos. Prætextu.
Fragilitatis humanæ casus medico non imputatur, sed imperitia. 144. B. §. sicuti. l. illicitas. de offi. præsi.
Fratris appellatione continetur soror. 295. B. gloss. 1. l. tres fratres. de pact.
Fraternitatis ius quodammodo in se habet societas. 1709. A. l. verum. pro so.
Fraus, id est damnum. 610. D
Fraus, id est, pœna. 604. A
Fraus pro pœna quandoque ponitur. 1972. A. §. capitalem.
Fraus, id est, pœna, vel damnum. 682. D
Fraus est duplex. 267. C
Fraus, & dolus, differunt multipliciter. 267. B C. per tot. glo.

BIU Cujas

Fraus ineſt dolo, id eſt ſpecies doli. 267.C. §.ſed ſi.
Fraus legi quando fit. 80.A B.l.contra.&.l. ſequen.
Fraudis conſcius agere non poteſt. 447.A. l.ex facto.in fine.nego.geſt.&. 1472.D. gloſſ.ſi.§.1.l.ſed & ſi pupil. de inſtito.
Fraudis nihil cogitandum. 243.A.§.editiones.de eden.
Fraudi hominum obuiandum. 243.C.in margine.§.editiones.l.1.de eden.
Fraudem capitalem admittere. 1971.D.§. Capitalem.
Fraudem vt quis repellat, culpam committere poteſt. 440.A.gloſſ. committat.ad fin.§.cum.l. at qui.de nego.geſt.
Fraudibus non abſtinent caupones. 661.B. §.& niſi.
Fraudulento conſilio tenetur quis. 521.B. in margine.l.arbitrio.§.dolo.de do.ma.
Frequens delictum pœnam auget. 96.C. gloſſ.2.l.2.de his qui ſunt ſui vel ali.iur.
propter Frequentiam aliquid fit. 1246.C. gloſſ.fina.§.ſi nummos.l.certi.ſi cer.pe.
Fructuarius, & bon.fid. poſſeſſ. differunt. 2055.C
Fructuarius non poteſt omittere culturam. 884.A.in margine.
Fructuari⁹ poſsidet naturaliter & ciuiliter. 601.D.& ſeq.in margine.
Fructus intelliguntur deductis impenſis. 797.B.§.fructus.l.ſi à domino.de petitio. hæredi.
Fructus appell.venit palea. 935.B.in margine.
Fructus appella.quæ continentur. 1742.B. §.cum fundum.
Fructus cenſetur tacitè obligatus pro penſione. 1742.B.l.in prædiis.
Fructus dotis ad virum pertinent. 2197.A.
Fructus ſerui dotalis, viri eſt. 1526.C.
Fructus ſine vſu eſſe non poteſt, vſus ſine fructu poteſt. 955.B.§.vſusfru.
Fructui ineſt vſus, vſui fructus deeſt. Ibidē.
in pecudū Fructu etiam fœtus eſt. 2056.B.l. in pecudum.de vſur.
homo in Fructu non eſt. 2056.C.l.in pecudum.de vſur.
Fructus ſunt varij. 2041.B
Fructus alij honeſti, alij inhoneſti. 845.A. gloſſ.potuerunt.
Fructus ante moram quandoque debentur. 258.A B
Fructus debentur iure ſoli, non ſeminis. 2054. D.l.qui ſcit.
Fructus fiunt fructuarij, cum poſiti ſunt in horreo, bo.fi.poſſeſſ.cum ſunt à ſolo ſeparati. 935.B.l.ſi vſufru.
Fructus multifariam dicuntur. 845.C
Fructus naturales an perceptione bonæ fid. poſſeſſoris fiant. 2065.A.gloſſ. bonæ fidei.l.fructus.
Fructus omnes rerum natura hominis cauſa parauit. 2056. C.l. in pecudum. de vſur.
Fructus pendentes pars fundi eſſe videntur. 851.B.l.fructus.de rei vin.
Fructus quando dicuntur percepti. 865.B. l.ſi eius.
Fructus quis præſtare debet. 2062.B.§.ex cauſa.
Fructuum exiguitas non dat remiſsionem. 1855.B.§. cum quidam .l. Ex conduct. locati.
Fructuum vſuræ non debentur. 2050.A.l. neque.
Fructibus collectis, ſi decedat fructuarius ante diem quo penſio debetur, hæredi eius ſolui debet, non proprietario. 914. B.l.defuncta.
Frui præſtare. 1848.A.§. hic ſubiungi.
Fruſtra expectatur conditio, cuius euentus nil operatur. 1583.C.§.ſi ſub.l.aliquando. ad Velleianum.
Fruſtrari. 602.D.l.quod quidem.
Fruſtratio. 604.B.§.actio
Fruſtratio ſua nemini ꝑdeſſe debet. 1664. A.§.etenim.l.hominem.manda.
Fruſtrator eſt, qui per fruſtrationem abeſt. 448.D
Fruſtratores defenſores puniendi. 403.D. l.& ideo.
Fugiunt iuuenes facilius, quàm ſenes. 1410. B.gloſ.3.§.cuſtodiā.l.ſi vt certo. Cōmo.
Fugere licet ad ſtatuam Cæſaris. 1967.A.§. ne eum.
Fugere ſpecies eſt libertatis. 1966.D.§.idem ait.in verbo, libertatis.
Fugæ nomen non ſolum conſilij, ſed & facti eſt. 1986.C.l. bouem. de ædilitio edicto.
Durius tenetur quis propter fugam, quàm propter mortem. 495.A.gloſſ.omnimodo.§.quid ſi homo.l.ſi cum. quod metus cauſa.
Fugam perſuadens tenetur de dolo. 526.B. l.cum quis.
Fuga ſeruus fit vilior. 1313.C.§.plane.l.5.de condic.cau.da.
Fugitiuarius quis. 1899.A.l.ſi apud.
Fugitiuus. 873.A.glo.fugitiuo.
Fugitiuus quis. 1965.B.l.quis ſit.
Fugitiuus in dubio non præſumitur debitor. 1410.B. in margine .l. ſi vt certo. Commo.
Fugitiuus non eſt, qui ad amicum deprecaturus fugit. 1986. C.l. bouem. de ædil. edicto.
Fugitiuus ſeruus, & erro, differunt. 1211.A
Fugitiuum facit animus. 1966.D.§.Idem Cælius.
Fuiſſe ſemel ſufficit, &c. 525.D.l.itaque.in gloſſ.4.de do.ma.
nihil eſt quod lumine clariore Fulgeat, quàm recta fides in principe. 254.C D. in margine.l.1.de pact.
Fullonica quæ, & vnde. 891.C
Fumum immittere in alium quis non poteſt. 1033.B.in textu.§.Ariſt.
Fundus. 1824.C.l.fundi.
Fundi pars ſunt fructus pendentes. 851.B.l. fructus.de rei vin.
Fundum diuidere regionibus.in verbo, regionibus.
Fundus ſcyphi, id eſt quod menſæ pes. 837. A.in tex.
Funerare.)Sine pietatis intentione alienum cadauer funerat nemo. 1224.D.§.quis enim.l.et ſi quis.de religio.
Funus ducens non debet citari.l.in ius.de in ius vo. 184.B
Funus filij, æs alienum eſt patris. 1569.C.§. atquin.l.filiusfami.de in rem ver.
Funeris immodicus ſumptus reprobatur. 1224.B.§.ſciendum eſt. &.§.æquum.l.at qui.de relig.
Funeris impenſa eſt dotis alienum æs. 1227. A.l.impenſa.de religio.
Funeris impenſa omne creditum præcedit. Ibidem.
Funeris ſumptus pro facultatibus, & dignitate defuncti fieri debet. 1222.D.l.ſi quis. §.penultimo.de religio.
Funeris cauſa factus ſumpt⁹ quis. 1223.C D. §.funeris.
Funere domeſtico impeditus non tenetur ſiſtere in iudicio. 225.B.§.illud.
Fur manifeſtus quis. 1374.A.in margine.
Fur, id eſt, ſeruus: vt audēt ſi talia fures, id eſt ſerui. 1817.D.gloſſ.quanto.
Furē nocturnū occidere licet, & diurnū ſi telo ſe defendat. 1056.B.l.itaque. ad legem Aqui.
Furem occidere non licet, niſi telo ſe defendat. 479.A.l.nec timorem.§.timuit.quod metus cau.
condicere rem ſuam niſi à Fure nemo poteſt. 966.A.§. videndum.
Fures modicè, non capitaliter ſunt puniendi. 132.D.glo.3.l.3.de offi.præfect.vigi.
Fures noctu furantur. 147.B
Furatus panem tempore cariſtiæ, an ſit culpandus de furto. 1461.C.in margine.
Furioſus dicitur inuitus. 978. C.l.inuitū.de ſer.vrba.prædi.
Furioſus in culpa non eſt. 1057.B.§.quæ enim.l.5.ad legem Aquiliam.
Furioſus beneficium retinere poteſt, nō obtinere. 98.D.in margine.
Furioſus habēs dilucida interualla non poteſt eſſe arbiter, ſed bene iudex. 696.C. in margine.
Furioſus matrimonium retinere, non contrahere poteſt. 98.D.l.patre.
Furioſus monaſteriū ingredi nō poteſt, ſed ingreſſus nō repellitur. ibidem. in margi.
Furioſus dicit habere quaſi volūtatē. 99.B
Furioſi conſenſus in adeunda hæreditate non requiritur. 2107.D
Furioſi delictum, an & quando ſit puniendum. 147.B.§.furioſis.
Furioſo acquiritur qualiter. 1248.C.§.nā ex.
Furioſum tuetur infœlicitas fati. 857.A.in gloſſ.l.quod infans.de rei vin.
Furioſi qualiter coërcendi ſunt. 147.B.§.furioſis.
Furioſos cuſtodire qui debēt. 147.C.l.diu⁹.
Furnire ad ſententiam, eſt parere iudicato. 238.D.in margine.
Furor impedimentum eſt iuſtum. 223.B.§.ſi non.l.2.ſi quis cau.
Furor quandoque fingitur ob crimina. 147. C.gloſſ.fina.l.congruit.de offi.præſi.
Furor ſuperueniēs non mutat dignitatem. 92.D.l.qui furere.
Furor ſuperueniens non tollit filiationem. 98.C.l.patre.
Furtiuum non eſt quod dño ſciēte fit. 2217. A.l.de eo.de don.inter virū & vxorem.
Furtum committitur quādoque volēte domino. 77.C.gloſſ.2.in fi.l.in his.de legi.
Furtum facile committitur in re mobili. 1733.D.gl.1.l.rem alienā.de contra.emp.
Furtum contrectatione non committitur. 1674.B.l.procurator.
Furtū, & damnū, differūt. 1074.B.§.ſi oliuā.
Furtum facere, & rapere, differunt. 1289.B. §.ſi quis.
Furtum facit ſcienter accipiens indebitum. 1378.C.l.quoniam.de condic.fur.
Furtum in dubio præſumitur factum culpa eius cui res ſublata eſt. 1699.B.l. cū duobus.§.damna.pro ſocio.
Furtum non cōmittit verus dominus. 1420. D.in margine.l.rem mihi.Commo.
Furtum rei ſuæ fit. 1423.B.gloſſ.3.l.3. de pigne.act.
Furtū ſæpe culpa fit, quādoque cōtra. 1699. D.gloſſ.5.§.dāna.l.cū duobus.pro ſocio.
Furtum non eſt caſus fortuitus, ſed latrociniū. 667.B.gloſſ.fin.l.nauta. nau.cau.ſta. &. 665.A.gloſ.1.§.ad hoc.l.3.nau.cau ſta.
Furtum & latrocinium, differunt. 1699.D. gloſſ.ſurreptum.
Furti actio datur pro ouo. 516.B.glo.1.l.id eſt, de do.
Furti actio, & condictio furtiua, differunt. 1372.B.§.furti.
Furti actione teneri rei ſuæ nomine an poſſit quis. 1289.D

BIU Cujas

Furti agere potest creditor. 1433.D
Furti condic.an re alienata domino competat. 1374.C
Furti tenetur, qui re aliter vtitur quàm cómodata est.1411.A.§. Idem.
Furto serui dominum locupletari iniquum est.1510.B.§.ex furtiua.l.3.de pecul.
Furta frequentius fiunt in vilibus, quàm dolus.516.B.glossa.1.l.id est.de do.
Futurum considerandum, non solum præteritum. 889.A.§. Cum igitur.
Futurum indicatiui modi quid notat.1207. C.§. hæc actio.in sum.
Futurum.)Cum lex quid in præteritũ indulget, in futurũ vetat.78.B.l.cũ lex.de legi.
cauendum est de eo, quod est faciendum in Futurum.1388.D.gl.2.§.2.l.quod si.de eo quod cer.lo.
Futurorum cautela ad iudicé spectat. 1694. B.l.pro socio.in sum.pro so.
Futurorũ non potest esse iudiciũ. 693.A B

G

GAius Cassius Longinus. 72.B
Gaius Iuuentius. 70.C
Gaius. Ibidem.D
Gaius Atteius Pacuuius. Ibidem.
Galli peculiũ quid vocant.2129.C.§. dotis.
Gallus Aquilius. 70.B
Ganeas nõ potest ducere scholaris socius. in verbo, scholaris.
Gaudet nemo inuitus.459.D.gloss.2.l. soluendo.de nego.gest.
Geminatio verborũ an semper sensum augeat.2164.D.gl.3.l.cũ pater.de pact.do.
Gemmæ sunt lucidæ materiæ, lapilli vero obscurioris. 116.C
Gemelli sunt iumẽta biiuga, id est gemina, & bina cõiũgi solita.1066.B C. in textu.
Generi appell.sponsus continetur.2090.B. l.in legib.
Gener & socrus pari passu ambulant.2180. B.gloss.non est.l.hæc ratio.de do.inter virum & vxorem.
Generalis clausula refertur ad prius dicta, non ad subaudita. 191. B.l. generaliter. cum gloss.de in ius voc.
Generalis clausula non porrigitur ad ea de quibus specialiter comprehenditur.604. C.gloss.finali.§. hæc clausula.l.sed &.ex quib.causis.
Generali clausula non egemus, vbi specialis est.1967.D.gloss.cauetur.§.idem Cælius.l.quis sit.de ædilitio edicto.
Generalis commendatio, & promissio, an obliget.1743.B.l.ea quæ.
Generalis concessio non continet donationem.291.A.§.si filius.l.cõtra.de pact.
Generalem concessionem habens donare potest ex iusta causa.291.C. gloss.non habere.l.contra.in fi.de pact.
Generali concessione facta, transeunt quæ specialiter concedi possunt.155.A.gloss. 1.§. non aliter.l.1.de offi.eius cui man. est iur.
Generalis liberatio restringitur ad ea, de quibus est actum.303.A.§. Lucius.l. emptor.de pact.
Generalis opinio facit censeri aliquid licitum.342.A.in margine.l. athletas.de his qui no.infa.
Generalis renuntiatio nõ valet.195.C.glo. 2.in princi.l.1.si quis in ius voc.
Generalis sermo loquentis personam continet.1922.A.gl.fi.l.Paulus.de pigno.
in Generali sermone quędam excipiuntur. 120.B.glo.fi.l.1.de sena.
Generalis quietatio, vide in verbo, quietatio.
Generalis si est præfatio legis, licet lex sit specialis, generaliter intelligitur, 2101. D.§. si quis.in sum.l.regula.de iur.& fac. igno.
Generali in mandato non venit illicitum. 1328.C.in mar.l.6.de condic.inde.
in Generali obligatione non veniunt ea, quæ quis non esset in specie verisimiliter concessurus. 1907. C.l. obligatione. de pigno.
Generali remissione non continetur dolus. 428.D.in glo.absit.l.Pomponius.de nego.gest.
Generale verbum poni post specialia, non est nouũ.2038.B.glo.2.in rubri.de vsur.
a Generali verbo aliquid excipitur.1001.D
non est nouum vt lex specialiter quibusdam numeratis, Generale subiiciat verbum, quo specialitas complectatur.1073. B.§. cum eo.l.si seruus.ad.l.Aquil.
Generalia quędam erant edicta, & quędam specialia. 168.B
Generalitas, & vniuersitas, differunt.155.B
Generare liberos vtilius est, quàm adoptare.105. A. glo. 2. §. fi. l. si paterfa.de adop.
Generare non potest vir maior.lx. annis. 105.A.glo.1.§. fi.l.si paterfa.de adop.
Generare potest habens vnũ testem. 1962. C.l.Pomponius.de ædili.edic.
Genitiuus regitur ex vi proprietatis, & sic semper notat dominium.1218.B. in mar.
Genius principis.1282.C.§. si quis.
Gentem faciunt homines quatuor. 2069. B.in mar.l.1.de proba.
Gen⁹, & species, quomodo differũt.1236.D
Genus pro specie ponitur quãdoque. 692. D.glo.1.l.non videtur.de iudi.
Generis appellatio circa speciẽ restrĩgitur. 1496.D.gl.2.l.quia quod.de sena.Mace.
Generis cognitio debet præcedere cognitionem speciei.1233.C.l.Ere est.in sum.
Generis obligatio, & alternatiua æquiparãtur.1347.A B.§.qui hominem.in sum.
Generis obligatio nihil videtur continere.1347.D.in mar.glo.fi.l.cum is.de condic.inde.
Gerere negotia, id est, librum rationum facere. 251.B
Gesta, & acta, differunt. 151.A
Gestor à se exigere debet. 455.A
Gestor de gerendis an teneatur. 424.A
Gestor negotiorum de quibus tenetur.414. D.&.458.B
Gestor negotiorum expensas voluptarias non repetit. 445.A
Gestum bene non debet ex alio euentu resuscitari. 131.A
Gestum continet omnem contractum, vel quasi.539.B.l.ait prætor.
Glossas inducere in defectũ legum. 146.D
Gneus Flauius scriba, librum legis actionum pontificibus surreptum populo tradidit.65.A.in textu.
Gradatim debent superiores iudices consuli, non per saltum.137.B.§.legatos.l.solent.de offi.pro.
Gradatim exercenda iurisdictio est.137.C. glo.principem.l.solent.de offic.procon.
Grammatica mala vtitur iurecon.747.C. sed dic quòd male loquitur ibi Accursius.vide in verbo, pronomina.
Grassantibus multis opus est exemplo: & tunc iudex potest pœnam augere.352. A. glo. onerasset. §. pœna.l. quod ergo. de his qui no.infa.
Grassator. 1899.D
Gratificationi quandoque locus est. 1870. A.glo.antepenul.l.in naue.loca.
Gratiositas nocet.2051.A B.§. diuus.l.cum quidam.de vsur.
Gratis data obligationem in futurum non inducunt, etiam si pluries fiant.137. D. glo.fin.l.solent.de offi.procon.
Gratis facere aliquid qui debet, si quid vt id faciat accipit, turpiter accipit.262.A. §. si ob.l.iurisgen.de pac.
Gratis quædam licent, quæ aliàs non licent.346.A.glo.penulti.§. si quis.l.furti. de infa.&.331.D.§. denique.l.1.de postu. & glo.virtutis.§. bestias.l.eadem.
pecuniam capiens, vt faciat quod Gratis facere tenetur: turpiter accipit.1325.B.l.si vestimenta.de condic.ob tur.cau.
Gratuita mandata esse debent.1895.A.§. Iulianus.l.si tibi.de præscrip.ver.
Grauari aliqué facto, & per misericordiã, paria sunt.340.C.in mar.
Grauat⁹ in vno, releuatur in alio. 494.C D
Grauida mulier censetur impedita, si se non arctauit ad hoc.223.B.§. si non.cum glo. l.2.si quis cautio.
Grauitas & benigni mores plus faciunt, quàm facultates.106. B. glo. sobrietas.l. nec ei.in fi.de adop.
Grauius puniuntur quæ ignorantur, si facile sciri poterant.1857.C.glo.3.l.sed addes.loca.
Grex olim conducebatur stercorandi causa.1848.D.glo.quem quis.
Grex, ouium dicitur: armentum, boum, equitium, equorum.821.D.§.per hanc.
Gruis decursus. 1844.B C.in mar.
Grus machina. Ibidem.in mar.
Gutturosus. 1963.D.§. si quis.

H

HAbere quandoque id est habere posse. 330.A
Habere quandoque, id est, retinere. 1018.C
Habere quisque potest, quod è re sua quęsitum est.1174.B C.l.communis.com.diui.
Habet quis per alium, quod per se habere non potest.92. B. glo.2.l. imperator. de sta.ho.
Habens pretium, rem habere videtur.620. C.glo. vult. l. item si.de alie.iudi. mutan.cau.
Habitare quid.1094.B.§. habitare.
Habitando fructus percipio. 1909.A
Habitatio.950.B.&.969.A
Habitatio, & vsus, idem pene sunt.951.D. l.si habitatio.
Habitatio quandoque, id est, domus gratia habitandi. 1406.C
sine Habitatione viuere quis non potest. 589.D.glo.2.l.legatum.de ca.de.
Habitator suam suorumque culpam præstare debet.1097.C.§. Labeo.
Hadrianus princeps optimus. 72.A
Hæres causam exhæredationis probare debet. 502.A
Hæres debet ponere in inuentario non solum res testatoris, sed etiam res per eum detentas ex quacunque causa. 766.A.in margine.
Hæres est successor vitiorum defuncti. 870.B
Hæres fit lege, attestatione, vel sententia, non epistolis. 306.C
transactio facta cum Hærede putatiuo, non porrigitur ad verum hæredem. 313.B.§. debitor.
Hæres non potest aliqua quæ defunctus potuit. 1498.D
soluens pro Hærede, repetit.1152.B.§. vsufruc.
pactum eius, qui putabatur Hæres, porrigitur ad verum hæredem. 310. C.l. imperator.
Hæres quandoque plus potest, quàm defunctus. 2167. D. gloss. fin. l. pater. de pac.do.

BIU Cujas

Index materiarum.

Hæres repellitur, qui non adhibuit medicum defuncto, vel malum adhibuit. 1979. A. glo. adhibuerit.
Hæres Seij esse possum ab intestato, licet fecerit testamentum. 747. D
Hæres Seij esse possum ex testamento, licet nullum fecerit testamentum. ibidem.
Hæres semel, an sit semper hæres. 544. D
Hæres solet habere exemplum testamenti. 245. B. l. si legatum.
Hæres sequitur forum defuncti. 683. A. l. hæres. de iudi.
Hæres vitiorum defuncti successor est. 757. D. glo. in verb. hæreditate. l. nec illam. de pet. hære.
Hæres vtitur iure defuncti. 683. D. glo. 4. l. hæres. de iudiciis. &. 2052. B. glo. dare. l. cum quidam.
Hæredis bona non obligantur per generalẽ obligationẽ defuncti. 1921. B. l. Paulus.
Hæredis bona quando obligantur per obligationem generalem defuncti. 1921. B. in margine.
Hæredis nomen & ius tribuit sententia super petitione hæreditatis. 306. C. in mar.
Hæredi suo, vt sibi prouidere quisque præsumitur. 2072. B. l. si pactum. de proba.
totiés in Hæredem datur actio de eo quod ad eum peruenit, quotiens ex defuncti dolo conuenitur, non suo. 1487. B. §. totiens. l. quod in. de tributo.
possessio an contineatur à testatore in Hæredem. 609. A. glo. quasi coniunctim.
Hæredem se dicens, in dubio intelligitur insolidum. 1195. B. in summario.
Hæredes coguntur pontificum authoritate ad obsequium supremæ voluntatis. 804. A B. §. quamuis.
Hæredes necessarij. 541. C
Hæredes pro fructibus præteritis agere possunt. 914. D
Hæredum vni potest quis prouidere per pactum liberatorium, cæteris omissis. 294. A. l. auus.
Hæreditas iusta. 1684. C. §. de illo.
Hæreditas non dicitur viuétis. 1771. A. glo. qui viuit.
Hæreditas non est eius, qui est nullus de iure ciui. 1771. B
Hæreditas per delegationem non quæritur. 2148. B. glo. debet.
Hæreditas vice domini est. 1201. A. l. si ante. de inter. actio.
aditio Hæreditatis ad quem pertinet. 211. A. in margine.
in Hæreditate, inspicitur tempus aditionis: in legato, tempus quo cedit. 1365. D
Hæreditatis petitio mixta est. 788. D
Hæreditati acquiritur ex re hæreditaria, sicut nobis ex re nostra. 1269. C. &. 1270. A. l. eius qui. §. quòd si. si cer. pe.
Hæreditati se immiscere, est suorum hæredum, adire verò extraneorum est. 543. A
Hæreditati iacenti datur curator. 432. A B. in margine.
Hæreditatem inuadens pendente conditione, ea adueniente non perdit ius suum, licet propria authoritate occupauerit. 210. B. in margine.
Hæreditate iacente non potest melior conditio afferri. 1766. A. glo. non existat.
Hærentia religiosis, religiosa sunt. 850. C. l. quæ relig. de rei vin.
Hæreticus testis esse potest. 2091. B
Hauriendi ius non hominis, sed prædij est. 1005. B. §. si fundo.
Heliocaminus. 984. D. l. si arborem. & in margine. C
Hermaphroditus. 89. B. l. quæritur.
Hermaphroditus an possit esse testis. 2092. B. §. Hermaphroditus.
Hermaphroditus cuius sit sexus. 89. B. in textu.
Hermodorus fuit author legum duodecim tabularum. 64. B. in tex.
Hircosus. 1964. A. §. Is cui.
si statuto caueatur quòd Homicida sit priuatus omni officio, an habeat locum in occidente exequendo iustitiam. 1056. A. in margine.
vbi Homicidium commissum est ab vno de tribus, si dubitetur à quo, ratione dubij omnes absoluuntur. 1861. D. & seq. in margine. si tamen omnes percusserint, omnes tenentur. 1061. C. in textu.
vulnerans aliquem lętaliter, non debet puniri ante quàm ille sit mortuus. 1064. A B. in margine.
Homicidium licet sit punitum in vno, aliũ tamen verum homicidam non releuat. 1202. D. in margine.
Homo est dignissima creaturarum. 1988. C. gl. 3. l. iustissime. de ędi. ed.
Homo homini officiũ debet. 1417. D. glo. non officium. §. 3. l. in commo. Commo.
Homo in fructu non est. 2056. B. l. in pecudum. de vsur. &. 918. C. l. vetus. de vsufruc.
Homo sumptibus fit pretiosior. 1342. A. §. libertus. l. si non sortem. de condic. inde.
Hominis longęui vita, centum annorum est. 913. B. l. an vsusfruct. de vsufructu.
Hominis robur, & ętas, naturalem causam operarum plerumque mutat. 1341. B. §. nam plerumque. l. si non sortem. de condic. inde.
Hominis venditi pretium non ex re percipitur, &c. 1782. A. §. pretium.
Homine in genere legato, cuius est electio. 1140. C
Hominé beneficio affici, hominis interest. 1801. A. l. seruus. de ser. expor.
Homines naturaliter dissentiunt. 634. A. §. principaliter. l. item si. de arbi.
Hominum causa parantur fructus omnes. 2056. C. l. in pecudum. de vsur.
Honesta interpretatio non honesto quęstu lucrum possessori facere non debet. 805. A. l. si possessor. de peti. hęre.
Honestas est circa matrimoniũ. 60. C. glo. 3. l. iustitia. de iusti. & iur.
Honestè qui non potest, posse non dicitur. 93. D
Honestũ consideratur in matrimoniis, non id quod licet. 2114. D. l. semper. de ri. nup.
Honesti fructus alij, alij inhonesti. 845. C
Honestioris loci homo, id est, diues. 322. A. §. si in.
Honor amplior prefertur seniori. 2084 C. l. si de. de fide instru.
Honor est magistri, bonos habere scholares. 52. B. in fi. gl. maximum. §. illud vero. in proœmio.
Honor est in salutando & assurgendo. 189. B. glo. honorem. §. liberos. l. sed si. de in ius vo.
Honor non seruatur illi, qui se in sceleratam vitam deducit. 2118. B. l. senatoris. in sum. de ri. nup.
Honorem ambiunt omnes aduocati. 330. B C. glo. 1. §. ait prętor. l. 1. de postu.
Honorem excludit reatus. 339. C. l. 2. §. hoc amplius. in mar. de his qui no. infa.
Honore priuatur quis ob delictum, sed non releuatur onere. 333. C. glo. certis. §. ait prętor. l. 1. de postu.
Honoraria. 1873. B. l. qui operas.
Honorarius successor, & hęres, differunt. 870. A. §. hęc actio.
Hora aliqua vltimi diei quædam complentur. 239. C
Horrearius id est horrei dominus. 1181. B. glo. cum horreario.
Horrearius. 1883. B C. glo. horrearius.
Horreorum domini non tenentur de fractura, nisi custodiam promiserint. 1878. C. in summa.
Hortari, mandare non est. 354. A. l. ob hęc. de his qui no. infa.
Hortensia lex. 65. C. in tex.
Hospes, est peregrinus: habitator, qui domicilium habet. 1904. B. §. multum.
Hospitale franchisiam habet vt ecclesia. 1966. D. in margine.
Hospitale habere. 1095. A. §. sed &.
Hospitiis prębendis onerari prouincia non debet. 134. C. l. obseruare. in prin.
licet dolum contra Hostes committere. 54. C
Hostium potitus quid. 594. C. in margine.
sua plerisque nocet Humanitas. 2051. A B. §. diuus. ibi, vt gratior. l. cum quidam. de vsur.
Humani ingenij magna est exiguitas. 75. D. glo. 3. in prin. l. neque leges. de legib.
Humanior interpretatio prefertur. 1404. A. §. quęro. l. Titius. de constitu. pe.
Humanior sententia quando est eligenda. 271. B. l. maiorem. de pac.
Humanior sententia sequenda est. 897. A. §. Iulianus. l. sed & si.
Humanius quod fit, prędualet. 729. A B. l. si pars. de inoffi. test.
Humanum contingere, id est, mori. 1623 A B. l. Publia
Humani iuris quę sunt. 114. C. in tex.
Humilis. 144. A
Hydropicus non est sanus. 1963. A. in glo.
Hyperbolica locutio. 255. A
Hyperocha quid. 1942. C. in margine. l. quęrebatur.
Hypocaustum. 1646. D. in margine.
Hypotheca dat facultatem ingrediendi bona, authoritate propria. 1931. B C. in margine.
Hypothecaria cessa, an cedatur personalis. 1143. D

I

Iauolenus Priscus. 72. C
Iactare suum nemo præsumitur. 2079. A. §. qui enim soluit. l. cum de. de proba.
Iactata in dubio non habentur pro derelicto. 1465. C. l. qui leuandæ. in sum. de. l. Rhod.
Iactę res non fiunt accipientis in naufragio. 1462. B. in fine. l. 2. de leg. Rhod.
Iactura aliena lucrum quæri non debet. 1476. D. §. nam l. si quis. de instito.
Iactura alterius non quærendum lucrum. 1948. B. in verbo, lucrum.
Iacturę summa qualiter sarcienda est. 1461. B. §. iacturę.
Idem, dictio, significat eandem censuram in pluribus casibus. 320. C
Idem factum producit duas actiones contrarias. 1417. A. l. si seruus. commo.
non Ideo, id est, non continuo. 1271. C. in margine.
præsumitur quis non Idoneus, nisi probetur idoneus. 2072. C
Idoneus fideiussor dicitur ab arbitro probatus, vel à parte exceptus, nisi inopia superueniat. 209. A. l. si ab arbitro.
Idoneum fideiussorem recusans, iniuriarũ tenetur. 203. C. §. qui pro rei. l. si vero. qui satisdo.
Idoneum esse affirmans eum, cui pecunia mutuo datur: cum tamen non sit, non tenetur de dolo, nisi lucri causa hoc fecerit.

BIU Cujas

eerit.513.A.§.idem.&.l.sequen.
Igitur, quandoque ponitur illatiue, quandoque inceptiue. 58.D
Ignem & aquam accipere. 2218.B.§.virgini.
Ignem negligenter seruantes in suis domibus, puniuntur.132.B C.l.nam salutē.§.1.
Ignobilis punitur acrius, quàm nobilis in delictis.217.B.in tex.& margine.l.pe.si ex noxa.cau.aga.
Ignorare ius quibus permissum.2101.A.l. regula.
Ignorare ius, est lata culpa.349.C.in verbo, ius ignorare.
Ignorare licet factum proprium.1346.C. in margine.
Ignorare se dicens quæ tractauit, non auditur.69.C.glo.turpe.§.Seruius.l.2.de ori.iur.
Ignorare semper præsumitur quis, nisi probetur scire.2078.A.glo.penul.l.verius. de proba.
turpe est patricio & nobili viro, Ius in quo versatur ignorare.70.C D.§.Seruius.l. 2.de ori.iur.
non debet quis facile quæ Ignorat asseuerare. 1817.C.§.sed non.l.Iulianus.de acti.emp.
Ignoratur quid acturæ sint fœminæ.1582. D.l.si mulier.
Ignorentur si ea, quæ facile sciri possunt, grauius coërcentur.1857.C.glo.3.l.sed addes.loca.
Ignoratur supinè quod omnes sciunt.2101. B.§.quid enim.l.regula.de iur.& fac. igno.
Ignorans dicitur stultus.2102.C.gl.fina.§. si quis.l.regula.de iur.& fac.igno.
Ignorans & dubitans æquiparantur.428. B C.in margine glo.2.l.Pomponi.de negot.gest.
Ignorans,& sciens, quandoque paria sunt. 149.D.glo.2.l.si forte.de offi.præsi.
Ignorans militem, non contemnit disciplinam.1876.A.l.si ignorans.loca.
Ignorans nemo punitur.866.B.glo.fi.l.fina.de rei vindi.vers.sed nonne.
Ignorans non dicitur posse emere rem suā. 1731.C.glo.1.l.suæ rei.de contra.emp.
Ignorans potest quandoque quod sciens non potest.149.D.glo.2.l.si forte.de offi.præsi.
Ignorans pro hærede, vel pro possessore possidere non potest. 755.D
Ignorans qualitatem personæ, non punitur si cum eo contrahat.1875.D.l.si ignorans.in sum.loca.
Ignorans quādoque præsumitur scire.874. D.glo.causis.l.si ego.de Public.in rem actione.
Ignorans rei vitium, non tenetur.1817.D. glo.4.l.Iul.de acti.emp.
Ignorantis loco habetur furiosus.2219.C. l.Iulianus.de diuor.
Ignoranti quandoque non scienti parcitur. 1577.C.glo.pe.l.si fideiuss.ad Velleia.
Ignoranti tēpus cedit, pro & contra. 347. D.l.genero.§.sed cū.de his qui no.infa.
Ignoranter soluens indebitū repetit:scienter non.1326.B.l.nunc.
Ignorantia, & scientia, in multis attenditur. 1441.A
Ignorantia multiplex.2100.B.glo.1.l.regula.de iuris & facti igno.
Ignorantia.2097.B.§.sed Cassius.
Ignorantia, nescientia, error, & titubatio, differunt. 2095.D
Ignorantiam eius quod publice propositum est, allegare non licet.1471.D.in mar.l.sed & si pupi.de insti.
Ignorantia emptori prodest, quæ non in supinum hominem cadit.1731.A.l.& si.de contra.emp.
Ignorantia, & calliditas, quandoque æquipollent.1959.C.§.causa.l.1.de ædil.edic.
Ignorantia excusatur non iuris, sed facti. 349.B.§.si qua.l.liberorum.de his qui no.infa.
Ignorantia excusat.1636.D.§.igitur.l.si procuratorem.mandati.&.878.B.§.potest.l. Papinianus.de Publicia.
Ignorantia non excusat.1857.D.§.si quis.l. sed addes.loca.
Ignorantia iuris est lata culpa.349.C.glo. non iure.§.non solet.l.liberorū.de infa.
Ignorantia iuris, non facti, nocet.2100.A. & seq.l.regula.in prī.de iuris & fac.igno.
Ignorantia non punitur: pro & contra. 347.B.in prī.tex.l.genero.de his qui no. infa.
Ignorātia præsumitur in pupillo, & minore.1495.A.l.si quis.in sum.de sena.Mace.
Ignorantia prodest. 327.C. glo. fin.l. fi.de transact.1499.D.glo.1.§.item.l.item si. de senatusc.Maced.
Ignorantia quādoque dicitur scientia.874. D.glo.causis.§.partus.l.si ego.de Publi.
Ignorantia supina.2098.B.l.nec supina.de iur.& fac.igno.
Ignorantia vnius alteri non prodest.2098. A.l.iniquissimum.de iur.& fac.igno.
Ignorantiam allegare ad commodum allegantis, licitum est.347.B.l.genero.de his qui no.infa.
Ignorantiam allegare licet.in verbo, allegare.
Ignorantiam nostram inspicere magis debemus, quàm diuinam sapientiam. 689. C.l.sed & si.&.690.C D.§.sed Sabinus. in fi.de iudi.
Ignorantiam probat quis.2079.A.gl.1.§.& ideo.l.cum de.de proba.
Ignoratio facti proprij non potest prætendi.1578.A.l.quamquam.ad Velleia.
Ignoscendum est ei, qui diuinare non potuit.1656.B C.§.si cum.
Illachrymari non debet iudex precibus calamitosorum.150.A.l.obseruandum. de offi.præsi.
Illata pensio, id est, soluta. 1877.B
Illegitime quod fit, fieri non dicitur.93.D. glo.fi.l.vulgo.de sta.ho.
Illegitimus matrem sequitur.93.C.l.lex naturæ.
Illicite adiectum, habetur pro nō adiecto. 2056.C.l.placuit.de vsur.
Illicite, permissis vtens punitur. 459.C
Illicitum committi non debet, prętextu liciti.144.A B.gl.2.§.illicita.l.illicitas.de offi.præsi.
Illicitum non omne punitur.355.D.glo.fina.l.penul.de insa.&.1226.A
Illicitum non venit in generali mandato. 1328.B C.in margine.l.si procur.de condic.inde.
Illiteratus potest habere peritiam aduocandi & iudicandi.329.A.glo.exponere.§.2. l.1.de postu.
Imbecilles à potentioribus opprimi non debēt.139.C.§.obseruare.l.nec quicquam. de offi.pro.
Imbecillitas mulieris ferenda.1575.C.§.verba.l.2.ad sena.Velle.
Imbrigare.379.B.in margine.
Immatura oliua plus affert fructus, quàm matura.911.B.glo.fin.l.si absente.de vsufru.
Immiscere, est suorum: adire, extraneorum. 543.A
Immissum.986.C D.in margine.
Immobilia possidens satisdare non debet. 226.D.glo.satisdare.§.quæsitum.l.sed & si.si quis eau.
Impar numerus perfectior est pari.634.A. §.principaliter.l.item.de arbi.
Impar sumptui dicitur, qui sumptui superesse non potest.430.A.§.quid enim.l.sed an.de negotiis gestis.
Impediunt multa facienda, quæ iam facta non impediunt.973.C.glo.corrumpit.l. pro parte.de serui.
Impedire potest prior secundum ne vendat, licet ipse vendere non possit.1939. B.§.si priori.
Impedientes ne ad exitum lis deducatur, puniri debent.403.C.l.& ideo.
Impedimentum naturale maius, quàm accidentale.2138.D.l.si serua.§.1.de iur.do.
Impedimento sublato, ob quod aliquid nō fiebat, id fieri potest. 2222.B
Impeditus funere domestico non tenetur sistere in iudicio. 225.B.§.illud.l.4.si quis cautio.
Impeditus publico vel aliàs iusto impedimento, excusatur.222.B.l.2.§.1.si quis cautio.
Impedito facere quod facere vellet, nihil imputatur.2051.C.in verbo, non imputatur.
Impeditis subuenitur, non negligentibus. 597.A.l.non enim.ex qui.causis ma.
Impendia parua paruipendenda.1859.A.in verbo, parua impendia.
Impensæ à patre factæ pro filio in studio, an debent computari tēpore diuisionis. 1156.B.l.quæ pater.
Impensæ an debeant restitui. 849.D
Impensæ an deduci debeant in decimis. 797.C
Impensæ sunt in multiplici differentia. 849.A
Impensæ vtiles, & necessariæ.798.B.l. vtiles
Impensas repetit pro rata qui obtinuit in causa communi.1148.B.l.ex parte.
Impensas superuacuas in alienam rem facere quis non debet.798.C.l.vtiles.de peti.hær.
Impensis deductis æstimatio fit.949.C.§. cæterum.l.cum de serui.in fi.de ope.ser.
Imperare, & vetare, differunt. 74.D
Imperare sibi nemo, aut prohibere potest. 660.C.l.si de re.de arbi.
Imperator est dominus mundi.1466.B.in margine & tex.l.deprecatio. de lege Rhod.
Imperator est.l.animata.78.B.l.cum lex.& in glo.D.de legi.
Imperator non dicitur ante triplicem coronationem. 41.A
Imperatores olim erant sacerdotes. 118.C
Imperitia id est, ignorantia. 168.D
Imperitia quandoque id est error. Ibidem.
Imperitia assessoris excusat magistratum, non ipsum assessorem.177.B.l.hoc edicto.quod quisque iuris.&c.
Imperitia culpæ annumeratur.1849.A.§. Celsus.l.si quis domum.loca.
Imperitia non debet ascribi iudici.177. C D.glo.1.l.hoc edicto.quod quisque iuris.
Imperitia, etiam iuris, quandoque prodest. 207.A.glo.fin.§.si seruus.l.de die.qui satis.cogan.
Imperitia excusat.168.B.§.doli.l.si quis. de iurisd.om.iudi.& glo.per imperitiam. Ibidem.C
Imperitia medici, & infirmi negligentia, non imputantur percussori.1089.B.l.si ex.ad.l.Aquil.

BIU Cujas

Index materiarum.

Imperitia nocet, casus non. 144. B C. in tex.
Imperitia nocet. 177. C. glo. 1. l. hoc edicto. quod quisque iur.
Imperitiæ parcitur. 168. B. §. doli. l. si quis. de iurisdom. iudi. &. 245. A. §. eis. & in mar. l. 1. de eden.
Imperitiam detegit error. 173. A. l. si per. de iurisdom. iudi.
Imperiti literarum, sed negotiorum gnari, plerúque eliguntur iudices. 177. C D. gl. 1. l. hoc edicto. quod quisque iuris, &c.
Imperium quid. 160. C
Imperium vnde dicitur. Ibidem
Implerium duplex. 163. A. l. imperium.
Imperium, id est, auctoritas. 100. D
Imperium, id est, coërcitio. 155. D
Imperium. i. iurisdictio. 150. C D. & 156. C
Imperium merum. 160. C. &. 163. A. l. Imperium.
Imperium merum magnum. 161. B
Imperium merum maius quid. 161. A B
Imperium merum maximum quid. 161. A
Imperium merum paruum. 161. B
Imperium merum minus. Ibidem
Imperium merum minimum. 161. B C
Imperium mixtum quid, & vnde. 161. C
Imperium mixtum magnum. 161. D
Imperium mixtum maius. Ibidem. C D
Imperium mixtum maximum. 161. C
Imperium mixtum. 163. A. l. imperium.
Imperium mixtum paruum. 162. A
Imperium mixtum minus. Ibidem
Imperium mixtum minimum. Ibidem
Imperpetuum. 880. A
Impetiginosus. 1962. C. in textu.
Impetrare precibus à principe, & motu proprio obtinere, differût. 178. B. l. 3. in prin. quod quisque iur. in ali. stat.
Impetratio prícipalis nocet fideiussori. 179. B. l. 3. §. si is. quod quisque iur. in ali. sta.
Impingere dicam. 532. C. in mar.
Implere quod quis intẽdat. 2088. A. §. nosti.
Impossibile, id est, difficile. 1094. B C. & 1882. C
Impossibile quandoque fingitur. 98. A
Impossibilis conditio, quá testator putabat possibilem, vitiat legatũ. 1360. C. l. seruo.
Imprudens, id est, ignorans. 1259. D. glo. 2. §. seruum.
Improbare.) Non improbans probare videtur. 1504. A. glo. 1. l. si filiussa. de sena. Maced.
Improbitas nemini debet opitulari. 1179. C. glo. fina. §. si mecum. l. 3. ad exhib.
Improbitatis reprimẽdæ curâ gerere debet iudex. 664. B. §. miratur. l. 3. nau. cau. sta.
Improbitati aduocatorum quandoque ceditur. 139. C. §. obseruare. l. nec quicquã. de offi. præsi.
Impropriari debent verba quãdoque. 1130. D. in mar. glo. 4. l. & puto. fami. ercisc.
Impropriátur quandoque verba. 1278. C. §. item. l. sed & si. de iureiuran.
Imprudens. 1699. C
Imprudentia quandoque, id est, imperitia. 178. A. l. hoc edicto.
Impubes & furiosus capitalem fraudem nõ admittunt. 1972. A. l. cum autem. §. capitalem. de ædilitio ædicto.
Impubes proximus pubertati, est capax iniuriæ. 1057. B. l. sed & si. §. quòd si.
Impubes qui est in potestate patris, non potest vocari in ius. 193. C. l. neque.
Impunitum est quod infans perdit, vel corrumpit: idem in furioso. 856. C. l. quod infans. de rei vin.
Impunitum non debet esse delictũ. 1203. A. §. at is. l. qui seruum. de inter. acti.
Impunita non debent esse maleficia. 1088. D. in mar. l. ita vulneratus. ad. l. Aquil.
Impunita non debent esse maleficia. 682. B. §. si filiussam. l. si longius. de iudi.
Imputare est computare: quasi dicat cedere. 316. B. in fine. text. &. 321. C. §. si eidem. & §. sequen.
Imputare, id est, deducere. 797. C D. l. plane.
Imputare quandoque, id est, computare, annumerare, deducere summam alicui, vel alteri summæ. 424. A. §. certe. ibi, hoc ei imputabitur. i. deducetur ei super gestione. &. 425. A. l. si autem. &. 449. A. §. cæterum. &. 455. A. §. hæc ita. &. 457. A. in prin. tex.
Imputare sibi debet, qui minori commisit sua negotia. 562. B. l. cum mandatu. §. ergo. de mi.
Imputat sibi quisque multis modis. 1719. D. glo. fina. l. socius. pro so.
Imputet sibi qui, &c. 1450. B. §. cuius. & 1451. D. §. vnde. &. 1452. D. §. si plures.
Imputandum ei qui imperito se committit. 1471. A. glo. fina. l. sed & si quis. de insti.
Imputanda cuique sua est credulitas. in verbo, credulus.
Inanimata res culpam non committit. 1410. C D. glo. machina. §. plane. l. si vt certo. commo.
Incapax dicitur nõ capiés. 802. A. l. pdonis.
Incendium est vis. 1868. A
Incendium est casus. 1699. B. §. damna.
Incendium repentinum remissionem colono dat. 1854. C. §. cum quidam. l. ex conducto. loca. & com.
Incendij tempore impune possum alienas domos euertere, ne meæ pereant. 1087. C. in textu.
Incendium sine culpa fieri nõ potest. 1796. A. l. si vendita. de peric. & com. rei ven.
Incendiis arcendis olim præerant triumuiri, ædiles, familia publica, & quædam priuatæ. 151. B. in prin. tex.
Incerta res vindicari potest, non possideri. 864. B. glo. 2. l. quæ de tota. de rei vindi.
Incerta sententia non valet. in verbo, sententia incerta.
Incerti actio, id est, præscriptis verbis. 1892. D. &. 1897. A
Incerti condictio, id est, sine causa. 1369. D
Incertum non videtur, quod ab alio potest certificari. 1727. C. l. hæc venditio. §. huiusmodi. de contra. emp.
Incertitudinis causa veritas inquiri debet. 231. D. glo. 3. l. si eum. si quis cautio.
Incertitudinis ratione condemnatio euitatur. 825. D. glo. nullam.
Incestæ nuptiæ. 2119. B. l. incestæ.
Incestus. 2114. B. l. sororis.
Inchoatum ædificiũ vsufruct. perficere non potest. 916. B. §. ædificium.
sententia lata super principali, non præiudicat Incidenti de quo summariè est cognitum. 99. B C. l. si iudex. Bar. &. 1597. B. §. si rationem. in summario. l. quod in diẽ. de compensat.
super Incidenti non est pronuntiandum: si tamen pronũtiatur, valet. 577. C. in mar.
Incipere non sat est, ni perseueres. 1564. A. glo. duret. l. si pro. de in rem verso.
Incepisse vtiliter non sufficit, nisi sequatur euentus. 431. B C. glos. 3. l. si negotia. de nego. gest.
vitiatur quid cum res ad eum casum peruenit, à quo incipere non potest, &c. 649. B. glo. fi. §. sacerdotio. de arb. &. 1065. A. l. quia. ad. l. Aquil.
non vitiatur quid, licet in eum statum venerit, à quo non potuit Incipere. 1401. A B. glo. exierit. l. itẽ illa. de consti. pecu.
Incogitatum.) Iuramentum non extenditur ad incogitata. 315. A B. in margine. l. cum Aquiliana. de transac.
Incognitum nihil esse debet. 44. A. §. itaq;. versi. & vos. in procœmio.
Incoloratè restitui petit quis, post sententiam. 557. C. in tex. l. minor autem. §. denique. de mi.
Incongrue loquitur Scæuola. 1478. B. l. Lucius. dicit enim, Habes denarios mille, quos vobis numerare debebo.
Inconstans, dicitur is, cuius animi motum vultus detegit. 150. A. l. obseruandum. de offi. præsi.
Inconstantia damnatur. 364. D. l. in causa. in glo. 1. de pro.
Inconstantia quandoque permittitur. 1827. C. glo. 1. §. fi. l. si sterilis. de acti. emp.
Inconsulta facilitas restitutionem indulget, non euentus damni. 550. C. §. nec enim. l. verum. de mino.
Incontinenti venire dicitur, qui iudice sedente venit. 475. C D. in marg. vide in verbo, citatus venire.
Incontinenti, id est, antequam ad alia diuertatur negotia. 263. D
Incontinenti quæ fiunt, insunt. 1266. A. l. lecta. §. quęsitum. si cer. pe. glo. stipulationi.
Incorporales res. 115. B. in tex.
Incorporales res an præscribantur. 1233. C. l. longa.
Incorporalia an vsucapiantur. 974. A
Incorporalia non possidentur. 1029. B. glo. 2. §. 1. l. & si forte. si ser. vindi.
Incorporalia traditioné non recipiũt. 1805. D. glo. 4. l. 3. de act. empt.
Incurrere pœnam, olim committere dicebatur. 191. B
Indebite solutum in multis casibus non repetitur. 1337. A
Indebite solutum. 1339. A. §. indebitum.
Indebitum quid. Ibidem. §. indebitum.
Indebitum triplex est. 1326. A
Indebitum est non solum quod omnino nõ debetur, sed & quod alij debetur, si alij soluatur. 1366. B. §. indebitum.
Indebitum scienter accipiens furtum facit. 1378. C. l. quoniam. de condic. fur.
Indebitum scienter promissum, non repetitur. 1364. A. l. fideicom.
Indebitum scienter soluens non repetit. 738. B. §. item.
Indebitum scienter soluens non repetit, ignoranter sic. 1326. B. l. nunc.
Indebitum qui soluit, debet probare indebitum, & errore solutum. 2078. B. l. cum de. in sum.
Indebitum tanquam debitum promissum, non semper repetitur. 1346. B. in mar.
Indefensi manere non debẽt absentes. 411. B. in tex. l. 1. de nego. gest.
Indefinita æquipollet vniuersali. 1425. C. §. si annua. in sum.
Indefinita permissio restringitur ad loca minus damnosa. 1005. C. in mar.
Index. 2083. B. glo. indice.
Indicare, & indicium. 1896. C. l. solent.
Indicium solum non sufficiens ad semiplenam probationem, sufficit ad torturam dandam. 2072. A. in mar.
Indignus minori ordine, indignior maiori. 120. C. l. qui indignus. de sena.
Indigno quod aufertur, fisco applicatur. 726. C. §. meminisse. de inoffi. testa.
Indiscrete. 2080. A.
Indistincte loquens reprehẽditur. 1467. C. glo. fi. l. fi. de. l. Rhod.
Inducere quid. 751. A. in margine. &. 752. B. in glo.
Induciæ dantur in breue tempus. 258. D
Induciæ quinquennales, in verbo, quinquennal.

Indulget

BIU Cujas

Indulget si quid in præteritum lex, in futurum vetat. 78. B. l. cum lex. de legi.
Indulgendum non est malitiis hominum. 848. C. l. in fundo. §. fin. ibi, neque. de rei vin.
Industria plerumque plus confert, quàm pecunia. 1691. B C. l. si non. pro socio.
Inesse, est incontinenti appositum esse: vt pacta insunt contractui. 263. A. §. quinimo. &. 254. A. §. idem.
Inesse videtur quæ incõtinenti fiunt. 1266. A. l. lecta. si cer. pe.
Ineuitabile fati dãnum. 1791. C. §. & puto. l. hoc ita. de periculo & com. rei vendi.
crimen stellionatus an Infamet. 352. C D. in glo.
Infamat executio pœnæ corporalis ex causa famosa, licet sententia non præcesserit. 354. C. l. ictus.
Infamare non potest arbitri sententia, nec confessio facta ab aliquo coram arbitro. 350. D. in margine.
Infamatur quis quandoque per sententiam, quandoque ipso iure. 355. C
Infamia alia iuris, alia facti. 338. A B. in mar.
Infamia facti non aboletur etiam per sententiam absolutoriam. 2115. C. l. palam. §. quæ in. de ri. nup.
Infamia contracta in seruitute, aboletur per libertatem. 355, B. l. imperator.
Infamia eximitur si quis famoso iudicio cõdemnatus, per in integrũ resti. fuerit absolutus. 334. A. §. pro qua.
Infamia notatur quis multipliciter. 338. B. l. prætoris.
Infamia irrogatur ratione calumniæ, non erroris. 353. B. l. ea quę. de his qui no. infa.
Infamiam non irrogat sententia lata secundum iuramentum. 351. D
Infamiam non irrogat arbitri sentẽtia. 350. D. in margine.
Infamiæ metus, quando non curandus. 478. C. l. nec.
Infamia maiores æque ac minores fugillat. 339. C. in mar. l. 2. de his qui no. infa.
Infamia non durat post pœnam. 336. B. glo. 2. l. imperator. de postu.
Infamiam incursurus ob condemnationem, si soluat ante cõdemnationem euitat infamiam. 401. B. in mar. l. si reus. de procu.
Infamiam non irrogat fustium ictus. 354. C. l. ictus. de his qui no. infa.
Infamis fit sponsalia vel nuptias contrahens cum ea, quam ducere non potest. 350. B C. §. cum autem.
Infamis non fit nomine suo damnatus, & ex facto suo ex instãtia cum alio cœpta. 352. B. l. seruus.
Infamis iudex esse non potest. 120. B. l. Cassius. cum seq. de sena.
Infamis potest esse arbiter. 350. D. &. 625. A. &. 626. C. l. Pedius. secus in iudice, & in aduocato: vt ibi.
Infamis non potest postulare. 157. D. glo. 4. l. 1. de offi. adsess.
Infamis potest esse procurator, non aduocatus. 333. B
Infamis potest esse tutor. 332. B. in mar.
Infamis potest quis esse ipso facto. 332. A
Infans & furiosus dicuntur inuiti. 978. C. l. inuitum. de ser. vrb. prædi.
Infantis opera nulla est. 886. D. glo. 5. §. de illo. l. arboribus. de vsufruct.
Infantem tuetur innocentia consilij, furiosum infelicitas fati. 857. A. glo. in. l. quod infans. de rei vin.
Infante nato in naui, pensio non debetur. 1859. B. §. si quis.
Infecta, signata, & facta, differunt. in verbo, materia quædam.
Inferre iudiciũ maligne in sanguinem suũ. 716. C. l. non est.
Inferre propriã litem. 698. A. §. cum postea.
Infertur corpus, funus ducitur. 1223. D. §. si cui. &. 1232. B. l. prætor.
Inficiator punitur. 2078. D
Infinitas amplectenda. 1302. D. glo. in. §. iurare. l. videamus. de in litem iur.
Infinitas vitanda est. 652. D. glo. non sit. l. non distinguemus. de arbi. &. 1756. D
Infirmatur quid, licet perueniat eo vnde incipere potest. 2191. B. glo. penul. l. sed interim. de do. inter vir. & vxo.
Infirmatur sententia quandoque, id est infirma esse ostenditur. 236. C
Infirmitas culpæ annumeratur. 1060. A. §. mulionem. l. idem iuris. ad. l. Aquil.
Infirmitas procuratoris non impedit quo minus fiat missio in possess. 405. B C. in margine.
Infirmitatis tempore salarium habere debet famulus. 886. D. glo. 4. §. de illo. l. arboribus. de vsufruct.
Infra, quid. 1055. D
Ingenij humani magna est exiguitas. 75. D. glo. 3. in princ. l. neque leges. de legi.
Ingenuus dicitur, de quo lata est sententia, licet sit libertinus. 93. C. l. ingenuum.
Ingenui qui. 88. B. in. §. ingenui.
suspectus est, qui se Ingerit. 363. D. glo. suspectus. §. nec ferendus. l. quæ omnia. de procur.
Inhabili si detuli iuramentum, non possum opponere de eius inhabilitate. 1286. B. in marg. l. qui iurasse. de iureiur.
Inhonestarum rerũ nulla est societas. 1704. C. l. nec prætermittendum. pro so.
Inhonestum dicitur impossibile. 639. C. gl. non honestum. §. plenum. l. quid tamen. de arbi.
citatio facta ad locum Inhonestum, non arctat citatum. 640. B. §. sed si.
Inhumanum à nemine accipere xenia, passim vilissimum, per omnia auariss imum. 137. C. in textu.
Inimicitię capitales procuratorem eximunt à iudicio accipiendo. 359. B C. §. procuratorem.
vassallus faciens amicitiã cum Inimico domini, amittit feudum. 127. C
Inire æstimationem, id est, inuenire aliquẽ modum æstimandæ rei. 1084. B. in mar. quod ab Initio non valuit, tractu temporis non conualescit. 277. C
Iniquitas quandoque sustinetur. 301. A. glo. si. l. cum in eo. de pac. &. 1336. D. glo. 1. §. si quis. l. eleganter, de condic. inde.
Initium quandoque nõ inspicitur. 1509. D. glo. originem. §. idem, l. 3. de pecu.
Initium an sit spectandum. 532. A. §. si quis. l. 3. de mino.
Initium legis spectandũ. 2102. C. glo. penu. l. regula. de iur. & fac. igno.
Initium spectandum est. 350. C. gl. 1. l. quid ergo. de his qui no. infa. &. 1705. C. §. si filiussa. &. 1503. C. glo. fi. l. si tamen. de sena. Maced.
Initium quandoque inspicitur, quandoque tempus. 1921. A. glo. 1. l. si legati. de pign.
Initium quandoq; non spectatur. 1928. C. l. Titius. in sum. q̃ res pign. da. obl. nõ pos.
Initium contractus spectandum. 1609. C. §. si seruus. l. 1. depo.
Initium cuiusque contractus spectandum. 1634. B. §. & Labeo. l. si procuratorem. manda.
Initio cuiusque temporis conditio spectanda. 434. B. l. Pomponius. in princ. de nego. gest.
quando contractus ab Initio non tenet ratione inhabilitatis personæ, nunquã confirmatur. 1406. D. in margine, non refert, ab Initio, vel post aliquid fiat. 1369. A. glo. siue. l. 1. de condic. sine cau.
Initio aliquid esse tale, & post fieri tale, paria sunt. 1370. B. l. nihil. de cõdic. sine cau.
tractu temporis valet, quod ab Initio non. 2112. C. l. si quis. de ri. nup.
Iniuria quandoque, id est, damnum. 179. D. quandoque calũnia, quandoque id quod non iure factum est, quãdoque damnum culpa datum, quãdoque ipsa culpa. 1056. C. §. iniuriam. l. 3. &. §. igitur. 1052. A. & 1071. B
Iniuria. 411. B. &. seq. D
Iniuria est aliquẽ indebite trahi ad ius. 204. C. glo. fin. l. si vero. qui satis. co.
Iniuria non fit volenti. 191. A. l. quamuis. de in ius vo.
Iniuria procuratori facta, nocet domino. 389. B. glo. pe. l. non cogendũ. de procur.
Iniuria socio facta, socium tangit. 1703. B. glo. fi. l. cum duob. pro socio.
Iniuria tollitur dissimulatione. in verbo, dissimulatione.
Iniuria affici nemo debet. 411. B. l. 1. de nego. gest.
Iniuria maxima est flagellari. 190. B. §. prætor. l. sed & si. de in ius vocando.
Iniuria nobili facta magis punitur, quàm ignobili. 2123. C. l. non est. in summa.
ex Iniuria quam quis facit sibi, nemo agit. 1091. A B. l. legis. ad. l. Aquil.
Iniuriam dissimulare bonum est. 504. A. gl. seruent. §. 1. l. 1. de do.
Iniuriam filij, pater remittere potest. 292. A. l. in personam. de pac.
Iniuriam nõ facit animal sensu carens. 1051. B. §. ait prætor. l. 1. si qua. pau. fe. di.
Iniuriam inducere in liberos dicitur pater, cum eos exhæredat, vel pręterit. 716. C. l. non est.
Iniuriam pati non debet dominus. 1484. D. l. illud. de tributo. ac.
Iniuriam quandoque facit quis etiam bene faciendo. 1074. C. §. & si. in sum. l. si seruus. ad. l. Aquil.
Iniuriam vitare nulla diligentia possumus. 1420. C. l. ad eos. commo.
Iniuriarum actio, an sit in bonis. 1777. C
Iniuriarum actio anno vtili tollitur. 491. B
Iniuriarum actio datur filiofamil. 292. C.
Iniuriarum agere potest filiussa. absente patre. 358. A. l. filiussa.
Iniuriarum actio ex pacto non nascitur, sed ex contumelia. 286. A. §. sed si. l. si vnus. de pac.
Iniuriarum actio pacto & dissimulatione tollitur. Ibidem. C
Iniuriarum tenetur fideiussorem idoneum recusans. 203. C. §. qui pro. l. si vero. qui satisdare cogantur.
Iniuriis affici non debent innocentes. 143. C. §. 2. l. illicitas. de offi. præsidis.
Iniuriæ capax est impubes proximus pubertati. 1057. B. l. sed & si. ad. l. Aquil.
Iniustæ causæ implementũ non vestit contractum innominatum. 262. A. §. si ob. l. iurisgen. de pac.
Innocentis viri officio fungi debet iudex. 1127. B. l. 4. fa. erci.
Innocenti filio delictum patris pœnæ esse non debet. in verbo, patris delictum.
Innocentibus pœna nõ est irroganda. 144. A. §. 3. l. illicitas. de offi. præsi.
Innocentia consilij infantem tuetur. 857. A. glo. in. l. quod infans. de rei vindi.
Innocentiam suam quandoque probat quis iuramento. 345. B. §. qui iussu. l. furti. de his qui no. infa.

BIU Cujas

Inofficioſi querela eſt odioſa. 746.D
Inofficioſi querela multis modis corrigitur. 717.A
Inofficioſi querela quid ſit. 719.B
Inofficioſi querela non eſt actio. 721.D
Inofficioſum teſtamẽtum dicere quid. 716. B.l.inofficioſum.
Inopia,& paupertas,differũt. 209.B.in mar.
Inopia excuſat. 1636.D.§.igitur.l.ſi procuratorem.mandati.
Inopia quandoque tranſfert actionem in alium. 553.A
Inopia executionis vice eſt. 403.C.in mar. l.Titius.de procur.
Inquilinus. 950.C.l.cæterum.&.D.in glo. qui cum.
Inquilinus poteſt repetere, quod expendit meliorando domum. 1879. A.§.in conducto.
Inquirere poteſt ſuperior de moribus electi confirmandi, licet nihil in eum obiiciatur. 336.A B.in margine.
Inquirenda veritas eſt ratione incertitudinis. 231.D.glo.3.l.ſi eum.ſi quis cautio.
In rem ſuam fideiuſſor quis dicitur. in verbo,fideiuſſor in rem ſuam.
Inſcitiam noſtram, non rerum naturam inſpiciendam. 690.B.l.ſed & ſi.in fine.
Inſepulta corpora iacere non debent. 1222. C.§.prætor ait.l.ſi quis. de reli.& ſum.fu.
Inſidioſa per loca mittens ſeruũ,culpæ reus poſſeſſor eſt.847.B.l.qui petitorio.§.1.de rei vin.
Inſignis,id eſt,magnus. 209.C
ſi de Inſolito teneor, non teneor de ſolito caſu. 431.C.gl.3.l.ſi negotia.de neg.geſt.
Inſpicere.i.cuſtodire. 1882.C.§.meſſem.
Inſpicitur aliud quãdoque,& aliud fit. 146. D.glo.in.l.ſed licet.de offi.præſi.
Inſpicitur qđ debet cõſueſcere.1500.C D.
Inſpicitur quod euenire poteſt:pro,& contra. 171.A.&. 175. A B.glo.pe.l. ſi idem. glo.fi.l.cum quædam.de iur.om.iud.
nõ Inſpicitur quandoque quod euenire poteſt. 213.D.glo.poſſit.§.penul.l.ſciẽdum. qui ſatiſ.co.
Inſtantia iudicij lite nondũ conteſtata non tranſit ad hæredes. 705.A
Inſtantia iudicij tranſit in ſucceſſorem ſingularem neceſſarium.1153.B.l.in iudicio.
Inſtantiæ ceſſionem nõ impedit vitium litigioſi. 365.C.in mar.
Inſtitor quis. 1468.C.l.inſtitor.&.2.ll.ſeq.
Inſtituere,id eſt, incipere de nouo. 890.B. exercere vero, eſt quod inſtitutum eſt ad exercitiũ perducere:vt ibidẽ.§.proinde.
Inſtituere vineas. 1883.D.l.colonus.per to.
Inſtrui nõ debet, qui alios inſtruere debet. 249.B.in mar.§.prætor.l.ſi quis.de eden.
Inſtrumentum edere vbi tenetur quis, non cogitur edere originale, ſed copiam collationatam: ſic ſæpe fit in parlamento & caſtelleto Pariſiẽſi. 245. C.in margin.in glo.l.2.de eden.
contra non exhibentem inſtrumentum iuratur in litem. 1306.A.l.in inſtru.
Inſtrumentum male conceptum non præiudicat veritati. 89. A B.l.imperator.de ſta.ho.
Inſtrumentum male conceptum,non nocet natalibus. Ibidem.l.imperator.de ſta.ho.
Inſtrumentum productũ probat cõtra producentem, etiam ſi proteſtetur quòd nõ producit niſi inquãtum facit pro ſe. 244. B.in mar.l.1.in fi.de eden.
ſi rei geſtæ veritas ſine literis apparet, non ideo minus valet quòd Inſtrumẽtum de ea factum non eſt. 2084.B.l.ſi res.de fide inſtrum.
Inſtrumentũ ſolutionis debet eſſe apud debitorem. 1367.C.in mar.
Inſtrumenti pars tantum neceſſaria danda eſt. 253.B
Inſtrumento non creditur, ſi teſtes dicant contrarium. 143.D
Inſtrumenta duo habens,ſi petit vnum exequi: ex alio,ex quo non ſe fundauit, non poteſt in eadẽ inſtantia obtinere. 2171.C
Inſtrumenta facientia cõtra ſe,tenetur quis edere pro fiſco.245.B.l.Senatus.de eden.
Inſtrumenta litis. 693.B.in tex.
Inſtrumenta noua. in verbo, noua inſtrumenta.
Iuſtrumenta quando ſunt producẽda. 244. D.per to.glo.
Inſtrumenta ſunt oſtendenda,nõ tradenda. 1841.C.glo.Et fines.l.Titius.&. 1843.B. l.creditor.
Inſtrumenta quibus nolo vti,edere non teneor. 244.B.§.edenda.l.1.de eden.
Inſtrumentorum appel. quid contineatur. 2083.B.l.inſtrumentorum.
Inſtrumentorum cauſa dilatio ſecunda nõ datur ſine cauſæ cognitione. in verbo, dilatio.
an dies & conſul debet poni in Inſtrumentis. 243.A B
Inſtrumentis nouis & teſtibus, quibus vti prius quis non potuit, probare intentionem ſuam de nouo poteſt. 254.A.§.cum autem.in fi.
Inſula quid. 132.D.in glo.& mar.
Inſularius dicitur, qui cuſtodit domum abſente domino: licet Accur. dicat eũ eſſe dominum domus. 133.C.& in mar.
Inſularius, inſulæ cuſtos. 956. D.l.ſi ita.in margine.
Inſularius,id eſt,præpoſitus inſulæ reficiendæ:vt vult Accur. 1469.A.in fine.
Integrum,id eſt,ſanum. 1808.D
Intellectu magis quædam percipi poſſunt, quàm dici. 575.B C.gloſſ.4.l.Aemilius. de mino.
coram aliquo quid fieri non dicitur ſi non Intelligit. 644.C.§.coram.
Intelligere quandoque, id eſt, præſumere, in dubio. 1299.C
Intelligere quis dicitur duodecimo vel decimo quarto anno. 2105.C.glo.vnica.l. in ſponſalibus.
Intempeſtiua cultura deteriorem fundum facit. 1863.B C.§.conductor.l.ſi merces. loca.
Intercalare. 534.A.in tex.
Intercedendi modi quinque ſunt.292.C D.
Intercedens mulier. 849.B.in tex.
Intercedit qui fideiubet,nõ qui iubet. 1591. C.l.ſi domina.
Interdictio olim, nunc deportatio dicitur. 586. D
Interdictis maioribus minora videntur ineſſe. 1799.B.glo.maioribus.l.cui.
Intereſſe, id eſt, differre. 2011. D.glo.non intereſt.
Intereſſe dicitur quælibet vtilitas. 1120. B. in mar.l.4.fini.regun.
Intereſſe affectionis. 572.B.l.ſi in.Bar.
Intereſſe affectionis, & intereſſe commune,differunt.1080.C.l.ſi ſeruũ.in ſumma.
Intereſſe agentis habetur in confeſſoria & negatoria. 1027.A.§.in confeſſoria.
Intereſſe contra doloſum æſtimatur ſecundum iuramentum in litem. 707.A.l.non.
Intereſſe eſt multiplex. 1804. A.in marg.
Intereſſe intrinſecum. 1210.A.§.his.in ſum.
Intereſſe mea,cum morte deſinit,tunc fideiuſſor non tenetur. 233.D
Intereſſe non cauſatum ex cauſa rationabili,non dicitur intereſſe. 1179.B.§.ſi mecum.in ſum.
Intereſſe non videtur eius,qui contra obligationem tutus eſt exceptione. 218.B.§. ſi reus.
Intereſſe poteſt excedere duplum. 1838.B. in margine.
Intereſſe non poteſt peti ab altero duorum reorum,& ab altero pœna.227.B.§.item. l.5.ſi quis cautio.
Intereſſe probatur in ſummariis cauſis per iuramentum. 1189.B C.l.theſaurus.
Intereſſe quandoque,id eſt,differentiã eſſe. 226.D
Intereſſe quantitatis, eſt intereſſe ſingulare, & continet quantitatem quam æſtimaret iudex:ſed intereſſe verum & commune continet veritatem. 202.C
quanti ea res eſt, & id quod Intereſt, differunt. 183.A.in textu.&.200.A.
quando tenetur venditor ad Intereſſe.1803. D.in margine.
Intereſſe ſemel ſufficit. 1401.B. gl.exierit.l. item.de conſti.pecu.
Intereſſe ſingulare,& commune. 183.C.in margine.
Intereſſe ſingulare,& quãtitatis,idẽ. 202.C
Intereſſe ſoluendo quandoque non liberatur quis. 861.A.in mar.
Intereſſe ſufficit ab initio, licet poſtea deſinat.233.B.§.illud.l.qui autẽ.ſi quis cautio.
Intereſſe venit quotiẽs factum ſtipulamur. 697.D.glo.fin.l.eum qui.de iudi.
Intereſſe venit in obligationem vbi factum permittitur. 196.C
Intereſſe verum,& commune,idem. 202.C
Is cuius intereſt, adeſſe cauſæ poteſt,ne colludatur.744.A.l.ſi ſuſpecta.de inoffi.teſt.
Interit quis ciuiliter. 1712.A.glo.intereunt.
æſtimatio rei non creſcit poſt Interitum. 1381.B.in mar.l.in hac.de condic.triti.
Interitu ſpeciei an,& quando,liberetur debitor. 498.C.in marg.
Interlocutoria abſente parte ferri poteſt. 660.A
Interlocutoria an, & quando, ius conſtituat. 483.C
Interlocutoria dari poteſt per alium,nõ definitiua. 643.D
Interlocutoria mutari poteſt, & error in ea corrigi:definitiua non poteſt.635.B.§.dicere.l.qualem.
pendente appellatione ab Interlocutoria, iudicis officium conquieſcit ſuper principali. 576.B C.l.intra.
Interlocutoria principis, an & quando obſeruatur pro lege. 85.A
Intermittere,eſt inchoata dimittere. 441.C
Interpellari quandoque cenſetur quis per ſolam proteſtationem. 2066.B.l.Labeo.
Interpellatio facta debitori, non conſtituit eum ſtatim in mora, ſed cum aliquo interuallo, vt poſſit prouidere ſolutioni. 575.B C.in margine.
Interponere. 1127.B.in textu.
Interpretamur quandoque ſtrictius.987.A. §.ſi ſublatum.
Interpretantur legem cõſuetudo, magiſter, princeps. 83.D
Interpretari,id eſt,apertius exponere.64.D
Interpretari dubium legis verbum quis poteſt. 76.A B.glo.Et ideo.
Interpretari ei permittitur, qui dicit in iudicio. 708.A.glo.in.l.ſi quis.de iudi.
Interpretandum eſt pleniſsimè principis beneficium.86.A.l.penult.de conſti.princi.
Interpretatio quid. 62.B
Interpretatio, id eſt, ſcientia. 2097.B.glo. interpretatio.
Interpretatio benignior tenenda.2144.A.l. ſi ita.de pact.do.
Interpretatio an debeat fieri ſecundum proferentem,

BIU Cujas

ferentem,vel contrà. 297.C
Interpretatio fieri debet secundum conditionem eius ad quem cõfertur dispositio. 953.C.§.equitij.l.plenum. de vsu & habi.
Interpretatio libelli obscuri non transit ad hæredem. 825.D.in margine.
Interpretatio plena fit in contractibus,plenior in testamentis, in rescriptis autem plenissima. 86.A B
Interpretationem certam quæ semper habuerunt,mutari non debent. 78.B.l.minime.de legi.
Interpretatione congrua vti debemus. 772.B.§.aptanda.
Interrogare partes totiés potest iudex quotiens monet æquitas. 1204.A.l.vbicumque.de inter.acti.
Interrogari potest quis non solum à iudice, sed etiam à parte. 1194. C.l.si sine.de inter.actio.
Interrogatio fit officio iudicis. 1191.A B.de inter.acti.
Interrogatio fit secundum quod necessitas actionis exigit. 1192.A.l.1.de inter.act.
Interrogatio fieri debet ante litem cõtesta. in vndecim casibus. 1192.B
Interrogatione non præcedẽte valet respõsio. 1194.C.l.si sine.de inter acti.
Interrogatoria. 1203.D
Interrogatus an, & quando, posit pœnitere. 1199.A
Interrogatus de albo,si respõdeat de nigro, non respondere dicitur.in verbo,ἀυδὲν.
Interrogato datur tempus ad deliberandũ. 1193.C
Intertrimentum quid. 1447.D.in mar.
Intertritura quid. 1448.B.in text.&.1447. D.in margine.
Interuallum paruum non inducit diuersitatem actuum.2113.A.l.plerique.de ri.nup.
Interusurium. 1518.A
Intestabilis. 2093.C.l.ob carmen.
Intestatus pro parte quis esse potest. 732. B C.l.nam &.§.filius.&.741.A.l.circa.de inoffic.test.
Inuadi,& rapi,differút. 1380.D.glo.mobili.
Inualidum ab initio,confirmatur. 1433.A. glo.2.l.aliena.de pign.act.
Inuecta, & illata, differunt. 1925.D.gloss. inuecta.
Inuecta & illata tacite obligantur pro pensione. 1924.B.l.2.in quibus cau.pig.vel hypo.tu.obli.
Inuecta quandoque non obligantur. 1925. A B.l.Pompo.
tempus ad faciendum Inuentariũ currit minoribus.573.D.in margine.
hæres quæ debet ponere in Inuẽtario. 766. A B.in margine.
Inueteratum dicitur, cuius non extat memoria. 81.D.glo.inueterata.l.de quibus. de legi.
Inuidia inter pares.496.C.glo.1.§.eũ qui.l. si cum.quod metus causa.
Inuidiosus dicitur cui inuidetur. 950.D.gl. inuidendum.
Inuitus dicitur non tantum qui cõtradicit, sed & qui non consentit. 359. A.§.inuitus.l.filiusfam.de procu.&.978.C.de ser. vrba.prædi.l.inuitum.sic infans & furiosus dicuntur inuiti.
Inuitus,id est,ignorans. 2117.D.§.deinde.
Inuitus quis in communione quãdoque detinetur. 1124.D
nemo Inuitus cogitur manere in communione. 1339.B.§.si centum.l.si nõ sortem. de condict.inde.& 2145.D
Inuitus creditor vendere cogi non debet. 1424.C.§.melius.
Inuitus nemo gaudet. 459.D. gloss.2.l.soluendo.de nego.gest.
Inuitus procurator dari non solet.358.C.§. inuitus.l.filiusfami.de procur.
Inuitus quis de domo sua extrahi nõ debet. 193.A.l.plerique. de in ius voc.
Inuitus quis testimonium reddere cogitur. 222.D.glo.fin.§.1.l.2.si quis cautio.
Inuiti alterius conditionem facere possum meliorem,nõ deteriorem. 459.C.& seq. l.soluendo.de nego.gest.
Inuitum liberare possum. 459.B C.l.soluẽdo.de nego.gest.
Iudicium datur in inuitum.1287.C.glo.fi.l. qui iurasse.de iureiur.
Inuito te non vtor beneficio mihi cõpetẽte ex persona tua.579.A.l.si iudex.de mino.
Inuocare leges non debet,qui in leges committit. 574.B.§.sed vt.l.auxiliũ.de mino.
Inuocationem Christi non fecit Iustinianus in Rubr. procœmij Digestorum. in verbo,Christus.
Inutilis adiectio vitiatur,nõ vitiat. 944.D. glo.hoc adiectum.l.1.si vsusfructus pe.
Inutile,id est inefficax. 291.A
Inutile in iure nihil est. 47.B.glo.1.§.alterutri.in procœ.
Inutile quod est alicui, nec defensori eius competit. 279.B.§.nos. aliquando contra,vt ibi. in glo.
Inutile quod est,vitiatur:non vtile. 2056. C.l.placuit.de vsur.
Iracundia excusat à culpa.2219.C.glo.1.l.diuortium.de diuor.
quicquid calore Iracundiæ vel fit, vel dicitur, non prius ratum est quàm apparuerit iudicium animi fuisse. 2219.B.l.diuortiũ. de diuor.
totum habetur pro Irrito, cum aliquid de faciendis omittitur. 321.A.glo.irritam.§. si prætor.l.cum hi.de transact.
Irrita non sunt omnia quæ gerunt minorẽs. 580.B.l.non omnia.de mino.
Italia est prouincia. 610.C
Iter quid. 996.B.§.iter.&.966.A
Itineris seruitus pro parte deberi non potest. 2183.C
publice vtile est sine periculo & metu per Itinera ire. 1093.B.§.summa.l.1.de iis qui deie.vel effu.
Iterum duo significat. 250.A.§.hæc vox.
Iubere, & fideiubere, differunt. 1572.B.§. sed &.
Iubet dum rogat princeps. Ibidem.glo.5.l. 1.quod iussu.
Iudex à parte vna petitus dandus non est sine causa. 699.A.l.obseruandum.
Iudex æquus esse debet. 1636. D.§.si hi.l.si procuratorem.mandati.
Iudex æquitatem ante oculos habere debet. 1388.C.in fi.l.quod si.de eo quod cer.lo.
Iudex appel.sententiam ex noua causa potest confirmare. 1492.D.l.Titianus.
Iudex arbitrari non debet in determinatis à lege. 375.A B.in margi.
Iudex ad arma & rixam procedere pati non debet,quos iurisdictione sua componere potest. 889.C.in tex.
Iudex auctoritatem dignitatis augere debet ingenio suo. 150. A.l.obseruandum. de offic.præ.
Iudex boni & innocentis viri officio fungi debet.1127.B.l.4.familiæ erci.
Iudex bonum & æquum considerare debet. 224.B.§.si quis.in fin.l.2.si quis cautio.
Iudex curare debet vt ædificia reficiantur. 145.B.l.Præses.5.de offi.præsi.
Iudex cognoscit an quis sit de sua iurisdictione.195.B.in fine.l.2.ibi,vt hoc ipsum sciatur.cum glo.si quis in ius vo.
Iudex cognoscit de omnibus criminibus in sua prouincia per quascumque personas commissis. 142.C.l.3.de offi.præsi.
Iudex confirmat motum animi sui ex argu. & testimoniis.2094.B.§.si testes.l.ob carmen.de testi.
Iudex corrigere debet redemptores causarum. 139.B.in prin.tex.
Iudex curare debet ne imbecilles à potentioribus opprimantur. 139.C.§.obseruáre.l.nec quicquam.de offi.procon.
Iudex debet agere clementer cum reo. 491. A.l.si cum ex.§.1.quod metus cau.
Iudex debet consultare in re dubia. 148.A. l.diuus.de offi.præ.& ibi glo.consules.
Iudex debet esse facilis in adeundo, ita tamen ne se cõtemni patiatur.149.C.l.obseruandum.de offi.præ.
Iudex debet examinare negotium in loco consueto,vbi requiritur plena causæ cognitio : vbi vero semiplena,etiam in itinere potest. 1193.D.gloss.fin.l.voluit.de inter.acti.
Iudex debet facere quod nõ sit partibus onerosum.221.D.glo.fi.l.1.si quis cautio.
Iudex debet gerere curã improbitatis reprimendæ.664.B.§.miratur.l.3.nau.cau.sta.
Iudex debet iudicare secundum allegata & probata,non secundum conscientiã.143. B.§.veritas.l.illicitas.de offi.præsi.
Iudex debet iudicare cum cõsilio sapientũ. 137.C.glo.respondere.§.legatos.l.solent. de offic.procon.
Iudex debet iudicare secũdum conscientiã. 691.A.in mar.l.vbi acceptum.de iudi.
Iudex debet patiẽter audire aduocatos.139. A.l.nec quicquam.§.circa.de offi.procõ.
Iudex debet personaliter accedere ad locũ quando expedit,& oculis videre.1122.D. §.ad officium.l.si irruptione.
Iudex debet purgare prouinciam malis hominibus.142.C.l.præses.2.de offi.præsi.
Iudex debet ratum habere quod vtiliter gestum est.429.A.§.sed co.l.Pompo.de nego.gest.
Iudex debet sequi pœnam consuetam in pœnalibus. 375.A B.in margi.l.omnium. de procur.
Iudex debet ter causam audire ad minus,antequam iudicet.140.A.glo.2.ad fin.l.nec quicquam.de offi.procon.
Iudex debet tueri sententiam suam. 1151. B.§.si familiæ ercisc und. l. inter. famil. ercisun.
Iudex dilationes minuere potest. 709.B.gl. pe.l.nonnunquam.de iudi.
Iudex ea mente dicere sententiam debet, vt secundum id à tota lite discedatur: id est, vt partes extra processum ponantur. 635. B.§.dicere.l.qualem.
Iudex esse potest furiosus habens dilucida interualla. 696.C.in mar.glo.1.l.cum furiosus.de iudi.secus in arbitro.
Iudex esse qua ætate quis potest. 657. B.l. cum lege.
Iudex esse monachus non potest. 680.B
Iudex est vir bonus. 403.D.glo.fin.l.pe.de procur.
Iudex etiam cum inique decernit, ius reddere dicitur : relatione facta non ad id quod facit, sed quod eum facere conuenit. 61.B.l.pe.de iusti.& iur.
Iudex ex bono & æquo arbitrari omnia debet. 1643.D.in fi.§.sed & fi.l.si vero non re.mandati.
Iudex excandescere non debet aduersus eos quos malos putat.149. C.l.obseruãdũ. de offic.præsi.
Iudex ex causa potest prorogare dilationẽ. 693.B.l.interdum.de iudi.
Iudex existens extra prouinciam, habet iurisdictionem

BIU Cujas

risdictionem voluntariam, non contentiosam.142.C D.glos.1.in prin.l.3.de offi.præsi.
Iudex extra prouinciam priuatur exercitio iurisdictionis. 142.A
Iudex grassantibus multis ad exemplum pœnam augere potest.351.D. glo. onerasset. §. pœna.l.quid ergo.de his qui no.infa.
Iudex habet dignitatem.92.D.gl.2.l.qui furere.de sta.ho.
Iudex hortari potest, vt partes transigant, non iubere.346.B. gloss.1.§. qui iussu.l. furti.de his qui no.infa.
Iudex humaniorem sententiá eligit in personarum & dignitatis æqualitate.271.B. l.maiorem.de pact.
Iudex ingenio vti debet erga aduocatos,ne contemptibilis esse videatur.139. A. & seq.§. circa. l. nec quicquam. de offi. procon.
Iudex in dubio debet esse procliuis in benigniorem partem.2201.C. §. sed vbi.l. cum hic.de do.inter virum & vxo.
Iudex in determinatis à lege arbitrari non debet.375.A B.in mar.
Iudex in sententia debet habere animum definiendi: nec debet fatue loqui. 635. D.gl.mente.l.qualem.de arbit.
Iudex in sua, vel suorum causa esse quis non potest.170.A.l.qui iurisdi.de iurisdi. om.iudi.
Iudex is constans non est, cuius animi motum vultus detegit. 150. A.l. obseruandum.de offi.præsi.
Iudex is est, de quo litigatores consenserunt.715.A.§. Seruius.l.si in iudi.de iudi.
Iudex ita proximum & magnum iudicare debet, vt extraneum.119.C.gloss.2.in.l.si quis.de re.diui.
Iudex iudicem dare se non potest. 131. D. glo.2.l.fin.de offi.præto.
Iudex litigantes ad pacem cogere potest. 889.A
Iudex magis potest scire quanta fides sit habenda testibus. 2086.B
Iudex maior potest se submittere minori. 172.B.l.est receptum.de iurisdi.om.iudi.
Iudex maleficiorum potest cognoscere ciuiliter.1121.A B.in mar.
Iudex maleficiorum an possit cognoscere de causa ciuili.706.B.in mar.
Iudex miseratione ætatis quandoque pœnam minuit.573.C.§. in delictis.l. auxilium. de mino. vide supra, in verbo, Aetatis.
Iudex non aliter iudicare debet pro sapientia ac luce dignitatis suæ, quàm princeps esset iudicaturus.126.A.l.1. in fi.de offi. præfect.præto.
Iudex non debet admittere impertinentes articulos.1281.B. §. idem.l.si duo.de iureiur.
Iudex non debet esse familiaris subditis. 149.C.l.obseruandum.de offi.præ.
Iudex non debet succurrere in delictis. 573.B.l.auxilium. de mino.
Iudex non intromittit se de his quæ ex natura actionis non veniunt. 1171. C.l. vt fundus.com.diui.
Iudex non omne quod potest facere cogitur.696.B.l.non quicquid.de iudi.
Iudex non statuit pœnam in ciuili causa, sed in criminali sic.227.B.glo.plusquam. §. item.l.4.si quis cauti.
Iudex ordi.non potest esse arbiter in causa suæ iurisdictionis.627.C. §. si quis.secus de iure ca.
Iudex ordi.solus absoluit reum ab obseruatione iudicij.401.C.in mar.
Iudex ordinem seruare debet circa aduocatos audiendos.139.C.§. obseruare.
Iudex potest augere pœnam, & minuere. 351.D.gl. onerasset. §. pœna.l. quid ergo.de his qui no. infa.
Iudex potest ex officio suo repellere infamem ab officio aduocati.157. D.in mar. glossa.4.l.1.de offi.assess.
Iudex potest remittere & moderari mulctam, ob paupertatem.144.C. §. præses. l.illicitas.de offi.præsi.
Iudex proprio motu testem vacillantem punire potest.2092.B C.l.qui falso.in glo. de testi.
Iudex quando dicitur iudicare dolo malo. 681.A.§.dolo.
Iudex quandoque interpretatur legem. 83.D
Iudex quandoque comminatur. 127. D. §. cum patronus.l.1.de offi.præ.vrb.
Iudex quandoque durante magistratu conueniendus est: quandoque non, nisi eo finito. 56. D. gloss. 1. l. vt vim.de iusti. & iur.
Iudex quandoque iudicat secundum conscientiam.570.D.glossa.1.l.minor.25.de mino.
Iudex quilibet facit legem.176.A.gl. 5.l. 1. quod quisque iur.
Iudex qui non facit quod debet, punitur. 696.B.§. iudex.l.non quicquid.de iudi.
Iudex quolibet loco suæ iurisdictionis,salua maiestate imperij sui, moreque maiorum ius dicere potest.61.B C.de iusti.& iur.l.penul.in fin.
Iudex recipiens pecuniam vt baratet, punitur.468.B.in mar.l.& generaliter. §. si igitur.de calum.
Iudex salarij defectu xenia capere potest. 149.B
Iudex,si res requirit semiplenam cognitionem, potest dicere ius quolibet loco: si plenam consueto tantum.61.D.& seq.in mar.gloss.fina.l.penul.de iusti.& iu.
Iudex sibi esse nemo potest.660.C.l.penul. in glos.de arbi.
Iudex si solennia iuris omittit, vitiatur quod agitur. 320.C. §. si prætor. l. 8. de transact.
Iudex sordibus & gratia carere debet.604. A.§. item.l.sed & si.ex quibus cau.ma.
Iudex subtilitatem non admittit.1955.C. §. si debitori.
supplet Iudex in eo quod legi deest.1894. B.l.quia.de præscrip.verb.
Iudex totiens interrogare partes potest, quotiens monet æquitas.1204.A.l.vbicunque.de interro.acti.
Iudex videns aliquem arma portare, potest eum punire sine alia delatione. 1122. D.in mar.
Iudicis arbitrium desiderant omnia quæ post litisconstest.contingunt. 1979.A B. §. vt enim.
Iudicis arbitrio datur modicum tempus. 597. A B. glos.2. l. non enim.ex quibus cau.ma.
Iudicis aspectu probatur ætas.570.B.l. minor.25.de mino.
Iudicis authoritas non contemnenda.677. B.§. prætoris.l.si quis.de iudi.
Iudicis boni est potius restituere litem, quàm actionem famosam constituere. 476.A.§.& boni.l.diuus.de in inte.resti.
Iudicis contempta maiestas vindicanda est. 169.B.l.si familia.de iur.omn.iudi.
Iudicis dicto statur: ex quo motus est ad sententiam.712.D.in mar.
Iudicis dignitas tuenda est.328.A.de post. l.1.in prin.
Iudicis est assignare partibus diem, si non consentiant, ad procedendum. 221.D
Iudicis est æstimare an sit sua iurisdictio. 677.B.§. prætoris.l.si quis ex.de iudi.
Iudicis factum iuri derogare non oportet. 236.B.§. sed excipiuntur.l.1.de feri.
Iudicis insignia reuereri decet.330.B.§. casum.l.1.de postu.
Iudicis merum imperium habentis,officiũ latissimum est. 163.B
Iudicis non omnis vox iudicati continet authoritatem.425.D.glos.2.§.fin.l.si autem.de negot.gest.
Iudicis negligentia, & dolus damnatur. 603.C.l.sed & si.§. ait prætor.ex quibus cau.ma.
Iudicis iussus excusat.168.D.glo.pe.l.si quis. de iurisdict.omn.iudi.&.540.C
Iudicis iussus facit licitum, quod aliàs esset illicitum.346.B.gloss.1. §. qui iussu. l. furti.de his qui no.infa.
Iudicis officium cessat pendente dilatione. in verbo, dilatione pendente.
Iudicis officium cessat, vbi datur actio ordinaria.251.A.l.quædam.
Iudicis officium est lites minuere.1256.B. l.quidam.si cer.pe.
Iudicis officium euanescit, si iudicio pendente partes concordant.1159.A.l.fin.fami.erci.
Iudicis officium quiescit super principali, pendente appel.ab interlocutoria. 576. C.l.intra.de minoribus.
Iudicis potestati quicquid permittitur,non subiicitur iuris necessitati. 145.D
vltra id quod in Iudicium deductum est,iudicis potestas excedere non debet.1171. C.l.vt fundus.commu.diui.
Iudicis prioris iurisdictio non impeditur mutatione fori.174.B.l.cum quædam.de iurisdi.om.iudi.
Iudicis sententia præsumptionem qualem qualem inducit.751.D.& seq.glo. 2. l. si quis.de peti.hære.
Iudicis sordibus an stultitia res perierit nihil refert.2200.B.l.si per imprudentiam.
Iudicis subtilitas probatur.437.A.glo.3.in prin.l.eum actum.de nego.gest.
ad Iudicis religionem pertinet &c.945.C. l.si ab.si vsusfru.pe.
Iudicis verba vituperosa prolata causa non cognita, non infamant.354.A.l.ob hæc. de his qui no.infa.
Iudici bono congruit vt pacata sit prouincia.147.A.l.congruit.de offi.præ.
Iudici dans aliquid vt secundum se iudicet, crimen contrahit.1323.A.§. sed si.l. 2.de condict.ob tur.cau.
Iudici imperitia non debet asscribi.177.C. glos.1.l.hoc edicto.quod quisque iur.&c.
Iudici fit iniuria dum ab eo recedunt partes, postque reuertuntur.628.A B.l.litigatores.in prin.de arbi.
Iudici non aduersario facienda fides. 2073. B C.glo.4.l.quingenta.de proba.
Iudici ob gratiosam sententiam dari nihil debet.469.B.l.in hæredem.
Iudici quæ commissa sunt negligere non debet, nec donare.320.C.§.si prætor.
Iudici datum pignus vt male iudicet,an possim repetere. 1323.C
Iudici potest consulere,qui parti consuluit. 652.B.hoc fit in Flandria, secus in parlamento Par.
Iudici statim atque iudex factus est,omniũ rerum officium incumbit, quæ in iudicio versantur.1974.D.l.ædiles.
Iudicem contemnere videtur, qui respondere non vult.1197.B C.§. qui tacuit.l. de ætate.de inter.acti.
Iudicem corrumpens, litem perdere debet.

bet.467.A.§. sed &.l.1. de calumnia.
Iudicem corrumpere videtur, qui ei dat vt secundum se iudicet.1323.A.§. sed si.l.2. de condict.ob tur.cau.
Iudicem fallere non licet.353.C.glossa.1. l. debuit.de his qui no.infa.
Iudicem oportet reuereri.330.B.§.casum.l. 1.de postu.
ad Iudicem,spectat futurorũ cautela.1694. B.in fi.l.pro socio.in sum.pro so.
iniquum est aliquem suæ rei Iudicem fieri. 681.B.l.Iulia.ait.de iudi.
Iudicem excusat assessoris imperitia. 177. B C.l.hoc edicto.quod quisque iuris.
Iudicem fallere impune non licet. 353.C.l. debuit.de his qui no.infa.
venire ad Iudicem iuraturi quidam non co guntur.1283.A.l.ad personas.
quotiens res vrget, cogendi sumus ad Iudicem venire.236.B.§. sed.l.1.de feri.
Iudice authore qui emit, dominium habet. 1223.B C.§.sed si.l.& si.de religio.
Iudice sedente veniens, incontinenti venire dicitur.475.C.in mar.in verbo, citatus venire.
Iudice sub suspecto graue est litigare.195. D.glossa.2.in fin.l.2.si quis in ius vo.non ierit.
vim iniuste illatam à Iudice pati debemus. 56.D.glos.1. ibi, sed quid. l.3. de iusti. & iur.
sine Iudice potest quis debitorem vi retinere in certis casibus.488.A.glos. sine vl lo.l.extat.de eo quod metus causa.
pacto de litigando coram non suo Iudice, stare quis non cogitur.173.B.l. si conuenerit.de iurisdi.omn.iudi.
coram vno Iudice postulare prohibitus,po test coram alio postulare.336.C.& seq. l.ex ea causa prohibitus.de postulando.
potest pars læsa de Iudice queri.253. C.§. cum autem.l.argentarius.de eden.
Iudices esse qui non possunt.679.C.& seq. §. quidam.
Iudices eliguntur plerumque imperiti literarum, sed alioqui negotiorum gnaritsic practica sine literis iuuat.177.C D.glossa.1.l.hoc edicto. quod quisque iuris.
Iudices & aduocati recte legibus vtentes, rectius viuunt, quàm religiosi.54.B C. in margine.l.1.§.secundo.glossa.de iustitia & iu.
solent sæpe Iudices in dubiis exacto iuramento secundum eum iudicare,qui iurauit.1293.B.l.Admonendi.
Iudices sunt gubernatores iudiciorum.50. A B.§. discipuli.in fin.in procemio.
parum est in ciuitate Ius esse, nisi sint qui iura reddere possint.66.B.§. post originẽ. versi.parum.de origi.iuris.l.2.
per eos qui Iuri dicendo præsunt, effectus rei accipitur.66.B.§. post origi. l.2. de ori.iuris.
non differendarum litium, sed tollendarũ causa ad iudices itur. 655.B. l. quamuis. de arbi.
Iudicum religione non omittatur,quod legibus omissum est. 2091.C.per iura ibi citata.
Iudicat quandoque iudex secundum conscientiam.570.D.in verbo, iudex quandoque.
secundum aliquem iudicatur, cum lucratur processum.726.C.§. sed ei.&.728.A.§. si ex causa.sic secundum testamentum, vel contra testamentum iudicatur.729.A B. l.si pars.
cum quid Iudicatur secundum minus potens & magis potens, attenditur magis potens.89.B.l.quæritur.Barto.
Iudicare publicũ munus est.714.B.l. quippe.de iudi.
Iudicandi peritiam potest habere illiteratus.in verbo, illiteratus.
Iudicata res inter alios, aliis prodesse aut obesse non solet.1941.C.§. igitur.l.Claudius. qui po.in pigno.habe.
Iudicata res pro veritate habetur. 93. C.l. ingenuum.
Iudicatus, id est, condemnatus. 233.A. & 234.D
Iudicatus, & conuictus, differunt.2089. C. glos.iudicatus.& gloss.conuictus.
Iudicatum facere debitorem, id est, condemnatum.1911.B C.§. etiam.
Iudicatum facere, est furnire ad sententiam: id est, parere iudicato. 238. D. in margine.
Iudicatum solui stipulatio, habet tres clausulas.211.C.&.361.A
Iudicati agere tribus casibus potest procurator. 366.A B
de Iudicato cognoscere dicittur iudex, qui sententiam ab alio latam executioni man dat.712.A.l.si prætor.
Iudicium, id est, actio.711.C.glos.iudiciũ. &.1888.D.gl.iudiciis.&.1959.A.gl.iudicium.&.2197.B.§. illud recte.
Iudicium, id est, discretio. 680.A.glo.iudicio.
Iudicium quandoque, id est, non mera liberalitas. 108.C
Iudicium, id est, sententia. 449.B
Iudicium datur in inuitum.1287.C.gloss.finali.l.qui iurasse.de iureiuran.
Iudicium ibi finiendum est, vbi cœptum. 175.A. gloss.penultima.l. cum quædam. de iurisd.omn.iudi.
Iudicium incipit à citatione. 184.A B. in mar.Rubri.de in ius voc.
Iudicium non est de futuris.693.A.l.non quemadmodum.cum glo.&.1084.B
Iudicium est partim condemnatorium, & partim absolutorium. 1187. C. in margine.
Iudicium familiæ erciscundæ, id est actio fa.erciscundæ. 1137.B
Iudicium pœnale, id est, mulcta. 181.D
Iudicium potest esse inter patrem & filium de iure canonico, de ci.non.677.A.l.lis. in text.& mar.de iudi.
Iudicium quandoque, id est, contractus. 264.D
Iudicium soluitur multis modis. 705.C.l. iudicium.
Iudicij locꝰ debet esse idoneus vtrique parti, aliàs non valet citatio, nec citatus est contumax.640.B.in mar.
Iudicio non sistendi causa, est cõdemnatio, vel relegatio.224.D.l.sed & si.
Iudicio sistere non tenetur domestico funere impeditus.225.B.§. illud.
In iudicio quasi contrahitur. 1510. A. §. idem.
Iudicium accipere.in verbo, accipere iudicium.
Iudicium accipere.359.B.§. procuratorem. &.360.B.l.sed.&.l.sequen.&.361.A.l. si defunctus.&.l.sequen.
Iudicium accipere, id est, litem contestari. 207.A.&.1383.A.l.si merx.
Iudicium accipere quandoque, id est, statim se defendere.216.A.in text.
Iudicium accipi, id est, sententiam. 214.B
perseuerare in Iudicium.227.A.§. sed ei.
Iudicium dictare, est actionem intendere. 532.B C.in mar.
confessio extra Iudicium quid operetur. 297.B.l. tale.
confessio facta in Iudicio, præsumitur spõte facta, non per vim.in verbo,cõfessio.
Iudicium suscipere paratus, moram non facit, si aduersarius cessat. 2065.B.l. paratum.de vsur.
venire in Iudicium.686.C.l.non potest.
venit in Iudicium quandoque, etiam quod post litiscontest.accidit. 748.C
quotiens res vrget, cogendi sumus ad Iudicium venire.236.B.§. sed.l.1.de fer.
Iudicij acta quæ non requirunt strepitum iudiciorum, possunt fieri per iudicem secularem in ecclesia.1296.A.in mar.
Iudicio maioris partis non semper statur. 1001.D
Iudiciorũ euentus incertus est.503.D.glos. dicentur.l.1.de do.ma.
Iudiciorum secreta non sunt publicanda. 1085.A.§.sed & si.l.si quis testamentum. ad legem Aquiliam.
quædam permittuntur extra Iudicia, quæ in iudiciis non.385.D.glo.2. l. mutus.de procura.
quandoque seruatur inæqualitas in Iudiciis.in verbo, inæqualitas.secus in contractibus.
interpretatio in Iudiciis debet fieri secundum proferentem. 297.C
Iumentum, & pecus, quid differant. 1984. B.§. iumentorum.& in glossa, appellatione.
Iumenta, & pecudes,differunt.1055.D.glo. iumentorum.
Iuramẽtum calumniæ tacitè omittitur.376. C.&.1295. C
Iuramentum calumniæ remitti non potest. 236.A.in mar.
Iuramentum remitti potest testibus de partium consensu.236.A.in mar.glo.sententia.l.1.de fer.
Iuramentum æquipollet litis contestationi.689.B.§.ex quibus.l.sed & si.de iudi.
Iuramentum æquipollet sententiæ. 94.B
Iuramentum conuentionale non potest referri.1283.B.l.iusiurandum.
Iuramentum habet vim probationis,& sententiæ inter easdem partes, non aliàs. 1279.A.§. si cum.l.sed si.de iureiur.
Iuramentum vim habet litiscontest. 1276. A.§. si is.l.nam postea.de iureiur.
Iuramentum vim pacti obligatorij habet. 1281.D.glo.fina.§. si quis.l.si duo.de iureiuran.
Iuramentum non habet vim transactionis quoad infamiam.345.B.§. qui iussu.
Iuramentum maiorem habet authoritatem, quàm res iudicata.1272.B.in.l.2. de iureiur.
Iuramentum necessarium in causa criminali non defertur.1273.B.in mar.
Iuramentum non continetur in generali mandato.1110.B.§.si tutor.in summa.de noxa.
Iuramentum non debet esse vinculum iniquitatis.287.C.in addi.glo.2.§. illud.l.si vnus.de pact.
Iuramentum non extenditur ad non cogitata.315.A B.in margine.l.cum Aquiliana.de transact.
Iuramentum non valet, cum quis iurat se non denuntiaturũ maleficium: quid aperiretur via iniquitati. 287.C
Iuramentum pro veritate capitur. 1291.D. &.1292.C D.glossa.2.§. si mulier.l.eum qui.&.§.si libertus.eadem.l.de iureiur.
Iuramentum si detuli inhabili, non possum opponere de inhabilitate.1286.B.in margine.
Iuramentum deferens debet iurare de calum.1295.C.§. qui iusiurandum.
Iuramentum deferens suscipere debet relatum.

BIU Cujas

Index materiarum.

latum. 1296.A.§.æquissime.
Iuramentum defertur in litem, vbi quis nó paret iudici. 1121.A.§.sed & si.
Iuramétũ in multis defertur actori. 1294.A
Iuramentum non defertur habenti præsumptionem iuris contra se. 501.D.in marg.
Iuramenti delatio intelligitur, vt incontinenti iuretur, vel remittatur. 1274.C.§. si neque.
Iuramentum de veritate præstitum non sufficit, si iurans dicit se credere: nam debet continere sic esse, vel non esse. 1295.A. in margine.
Iuramentum ex parte iurantis est personale, ex parte vero eius cui iuratur, reale. 308.B C.in margine.
Iuramentum in litem nó retractatur. 1306. B.l.de periurio.
Iuramentum præstitum super principali extenditur ad accessoria. 1298.B.in marg.
Iuramentum procuratoris, vel defensoris, prodest domino. 1277.B.§.iusiurandum.
Iuramentum referens modestius facit, quàm si ipse iuret. 1404.B.l.illud.§.1. de constitu.pecu.
Iuramentum veritatis non remittitur paréti, vel patrono. 1282.C.l.quotiens.
Sententia lata secundum Iuramentum non infamat. 351.D.in fine.
Sententia lata per falsum Iuramentum quando retractatur per instrumenta de nouo reperta. 1293.A.l.admonendi.
Iuramétum vnius alteri prodest. 1282.B C. glo.penul.§.Marcellus.l.si duo.de iureiu.
per Iuramentum non potest deberi res, quæ non est. 1291.B.§.si iurauero.l.eum qui. de iureiur.
Iuramenti verba si non possunt stare propriè, intelliguntur impropriè. 1278.C.§. item.
Iuramento in litem nó id continetur, quod in veritate est, sed quanti ea res est ab actore æstimata. 200.A.in textu.
Iuramento innocentiam suam quandoque probat quis. 346.A.§.qui iussu.l.furti.de his qui no.infa.
Iuramento intelligitur excepta auctoritas legis, vel superioris. 214.A.l.qui iurato. in margine.
Iuramento probatur interesse in summariis causis. 1189.C.l.thesaurus.
Iuramento quasi contrahitur, sicut sentétia. 1512.C.in marg.l.5.de pecul.
Iuraméto suo cogitur quis se purgare. 1109. C.§.prætor.l.quotiens.de noxa.
Iuramento suo, & pro se quandoque statur. 246.D
Iuraméto tollitur naturalis obligatio. 1299. A.glo.tolletur.l.creditore.
Solent iudices in dubiis pro eo iudicare, qui Iurauit. 1293.B.l.admonendi.de iureiur.
Iurare non cogitur habens declinatoriam fóri. 689.B.l.sed & si.§.ex quib⁹. de iudi.
Iurare debet in litem dominus litis. 1305.B. l.vulgo.
Iurare debet minor de veritate dicenda. 1302.D
Iurare quis non cogitur, vbi non potest cõueniri. 1297.A.§.qui non.
Iurare de facto alterius, & aliena conscientia, nemo debet. 1302.A.in margine.l.videamus.de in litem iur.
Si Iuratur super facto, tollitur omnis actio: si super actione, tollitur tantum illa super qua iuratur. 1281.B.in margine.
Iuratur in litem quandoque in actione stricti iuris. 200.B.&.1304.C
Iuratur in litem contra non exhibentes instrumentum. 1306.A.l.in instrumentis.
Iuratur in litem ob dolum, non culpam. 1304.B.l.in actionibus.
Iuratur in litem vbi nõ paretur iudici. 1121. A.§.sed & si.
non Iurans nec referens is cui defertur iuramentum, tenetur soluere. 1295.C D.§. ait prætor.
Iurãti in dubio succurritur. 1611.C.§.si quis ar.l.1.depo.
Iuranti pro se quandoque creditur. 246. D.Ouidius contra, cum ait: de se si creditur vlli.q.d.non creditur. glosſ. iurare.l. prætor.de eden.
Iurisconsulti dicuntur sacerdotes. 53.A.in textu.
Iurecon.non respondet ad quæst.facti. 92. A B.l.idem.
Iurisdictio in genere quid. 159.C
Iurisdictio vnde dicitur. Ibidem
Iurisdictio. 165.A.l.imperium.
Iurisdictio, & notio, differunt. in verbo, Notio.
Iurisdictio & dominium æquiparantur. 92. D.in margine.
Iurisdictio ex causa denegatur. 1296.B.glo. non dabit.
Iurisdictio sine aliqua coërcitione nulla est. 157.B.l.mandatam.
Iurisdictio sine coërcitione esse nó potest. 171.C.glo.finali.l.magistratibus.de iurisdi.omn.iud.
Iurisdictio sine consensu non prorogatur. 172.B.l.si per.de iurisd.omn.iudi.
Iurisdictio contentiosa, & voluntaria, differunt. 129.D.&.134.A.in tex.& glo.
Iurisdictio magna, maior, maxima: parua, minor, minima. 162.B C
Iurisdictio non impeditur ex coaceruatione plurium summarum. 170.B.l.si idem.
Iurisdictio plenissima est, cui adhæret merũ imperium: plena, cui mixtum: semiplena vero, cui modica coërcitio. 138.D
Iurisdictio simplex. 162.B
Iurisdictio voluntaria, & contentiosa quæ sunt, & quo modo differunt. 134.A
Iurisdictio voluntaria exercetur extra territoriũ. 175.C.glo.2.l.fi. de iurisd.omn.iudi.
Iurisdictio voluntaria potest vbique exerceri: contentiosa non. 112.A.glo.finali.l. emancipari.de adop.
Iurisdictionem voluntariã, non contentiosam, habet iudex extra prouinciam suam. 142.C D.glo.1.in prin.l.3.de offi.præsi.
In volũtaria iurisdictione obtinere quis potest duorum vicem. 142.C
Iurisdictionis extremũ.in verbo, Extremũ.
Iurisdictionis prorogatio potest fieri in iudicem ignorantem.&c. 673.B C.in mar.
Iurisdictioné dat consuetudo. 252.B.in mar. §.finali.l.vbi.de eden.
Iurisdictionem mandatam habens, propriũ nihil habet, sed vice fungitur delegantis: habet tamé modicam coërcitionem. 155. A.§.qui mandatam.
Iurisdictionem à se mandatam adimere an possit proconsul. 137.A
Iurisdictionem delegatã qui dare possunt. 167.B
Iurisdictionem omnes videntur retinere, si vnus ea vtatur. 1041.B.l.seruitus.
Iurisdictionem perpetuat citatio. 678.A
Iurisdictione alicui data, ea videntur concessa sine quibus iurisdictio esse non potest. 163.A.in textu.
non eximitur quis à Iurisdictione per fori priuilegiũ superueniẽs. 677.B C.l.si quis.
Ius, iustitia, & iurisprudẽtia differunt. 60.D
Ius est ars boni & æqui. 53.A.in tex.
Ius pluribus modis dicitur. 61.A.in tex.
Ius quid. 1193.C.§.quod ait.
Ius triplex. 570.B
Ius quandoq;, id est, licentia. 674.A B.§.legatis.ibi, reuocãdi do.ius datur, &.§.nam Celsus huic licentiam.
Ius, id est, locus vbi ius dicitur. 328.D
Ius actoris non dicitur fieri deterius, licet fecerit expensas. 229.B
anulorum aureorum Ius. 189.A.in mar.
Ius ciuile est pars scientiæ moralis, & sic supponitur Ethicæ, quia tractat de moribus. 53.B
Ius ciuile. 64.C.in textu.
Ius ci.calumniari non oportet, neque verba captari. 1190.C.l.pe.ad exhibendum.
in causa Ius est positum. 1090.A.in textu.
Ius constare non potest, nisi iurisconsultus ipsum in melius producat. 66.C.§.post originem.versi.post hæc.
Ius dici debet in loco consueto, vbi requiritur plena causæ cognitio: vbi vero semiplena, etiam in itinere dici potest. 1193. D.glo.fin.l.voluit.de inter.acti.
Ius dicere, id est, sententiam. 172.D
Ius dicens & iudex, differunt. 163.B
Ius dicentis officium latissimum est. 163.A. in textu.
Ius enucleatum, id est Pandectarum. 53.A
Ius gladij est merum imperium. 144.D
Ius esse in ciuitate parum est, nisi sint qui iura reddere possint. 66.B.§.post originé. versi.parum.l.2.de orig.iur.
Ius ex facto oritur. 1089.D.§.in cliuo.l.si ex.ad legem Aquiliam.
Ius moribus constitutum: id est, cõsuetudo. 82.A.§.& hoc.
Ius naturale sumitur quatuor modis. 55.D
Ius nescire quibus permissum. 2101.A.l. regula.
Ius ignorare, est lata culpa. 349.C.glo.non iuris.l.liberorum.de his qui no.infa.
Ius Papyrianum. 63.B.in tex.
Ius idem est in parte quoad partem, & in toto quoad totum: & ecõtra. 227.A.in verbo, Totum.
Ius mutari potest ex varietate personarum. 1296.D.glosſ.antepenult.l.iusiurandum. de iureiur.
pati quisque debet idem Ius sibi dici, quod ipse aliis dixit. 176.A B.l.1.quod quisque iur.in princip.
Ius præsumit malam fidem. 783.D.glo.cœpit.§.si ante.l.sed & si.de petitione hære.
Ius pascendi, pecoris appulsus, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, cretæ fodiendæ. 968.B C
Ius publicum in quibus consistat. 55.C
Ius quandoque dicitur iniquum. 61.D
Ius quoddam est publicum auctoritate, & vtilitate priuatum. 296.D
Ius recipit comparationem, quia dicitur bonum ius, melius, & opti. 1919.D
Ius reuocandi domum, id est, licentia declinandi fori, & reuocandi scilicet iudiciũ, domum, id est, ad locum vbi quis habet domicilium. 674.B.&.§.legatis.ibi, reuocandi.&c. Et ibi, nam Celsus huic licentiam do.reuo.dandam ait, hoc ius dicitur priuilegiũ fori: vt. 677.B C.l.si quis.Bar.
Ius singulare quid. 77.B.l.ius sing.
Ius idem statui debet, vbi est eadem ratio. 1079. D.l.illud. & in margine. ad legem Aquiliam.
Ius superueniens actori in re de qua litigat, fundat actionem ab initio male institutã. 1427.B.in margine.
Ius suum amittit quis per actum cõtrarium. 1044.C.in margine.l.Si stillicidij. quem admo.ser.
Ius vnum trahitur ad aliud, de similibus ad similia, diuersis modis. 81.D.glosſ.1.l.de quibus.de legi.

BIU Cujas

Digesti veteris.

In ius vocari qui nō debēt.in verbo,citari.
In ius vocare.in verbo, vocare.
Ius totum consistit in acquirendo, conseruando, vel minuendo.84. B.l.totum.
in Ius vocare parentes naturales nemo potest.186.l.parentes.de in ius vocando.
Iuris effectus accipitur per eos qui iuri dicendo præsunt.66.B.§.post origi.l. 2. de ori.iur.
Iuris effectus non curatur, cum lex punit factum.350.B.§. cum autem.l.quid ergo. de his qui no.infa.
Iuris error quandoque prodest.783.B.glos. & non puto. §. scire. l. sed etsi.de peti. hæred.
Iuris & rei successores non sunt pares.251. D.gloss.3.§.nihil.l.quædam.de eden.
Iuris executio non habet iniuriam.478.A. gloss.3.l. 3.de in inte.resti.
Iuris prætorij multiplex effectus. 59.C
Iuris scientia est thesaurus inæstimabilis. 45.D.glos.thesauros.§.nos vero.ī procē.
Iuris scientia optimos facit.43.B.§. sed cū vos.in procemio.
Iuris nomen vnde. 53.A.in textu.
bonæfidei non congruit de apicibus Iuris disputare.1657.B.l.si fideiussor.manda.
Iuris ciui.professores. 69.A.§. iuris.
Iuris ci.scientia habet caput & finem.Instituti.&.44.C
Iuris ci.scripti sex partes. 59.A
Iuris humani & diuini quædam sunt.114. C.in tex.
Iurisconsulti quotidie ius in melius producunt.66.C.§.post originem.versicu.post hæc.l.2.de ori.iur.
theologiam legere nō tenetur Iurisprudēs: quia in iure satis tractatur de diuinis.60. D.glos.penul.l.iustitia.de iustitia & iure.
Iuris studiosi sunt satellites iustitiæ.in verbo, satellites.
Iuri derogare non oportet prætoris factū. 235.C.l.i.de feri.
Iuri suo renuntiare multis casibus per pactum quis non potest.301.D.gloss.fin.l. pactum.de pact.
Iure agere, & lege agere, differunt. 130.D
de Iure,id est,in confessoria actione. 1026. B.§. Pom.
partium consensus non potest quid de Iure relaxare. 359.C
in Iure,id est, in iudicio coram iudice.328. D.&.61.B.l.penult.de iusti.& iur.&.333. A.in tex.
non Iure factum testamentum dicitur ruptum, irritum, & non solenne. 747.B
in Iure, id est, coram iudice. 1193. C. §. quod ait.
Iure meo saluo cōsentio.1950.D.glo.salua.
ipso Iure,multæ dictiones important.1610. C D.in margine.
Iure naturali ad peccatū mouemur.56.B.gl. cōiugatio.§.ius naturale.l.1.de iu.& iure.
relaxatur aliquid de Iure, partium consensu.235.D.gloss.sententia.l.1.de fer.
Iura nullas ptes discretas habent.1952.C D
Iura quæ obtinent in fisco, & in priuato. 773.A.gloss.in publica.
Iura varia ex tempore & loco statuuntur. 1450.A.gl.3.l.1.de exer.act.
Iusiurandum specié transactionis obtinet. 1272.B.l.Iusiurandum.
Iusiurandum alterius alteri prodest. 1282. C.glo.nam &.
Iusiurandum soli nocet qui detulit.869.B.l. sed & si.§.si petenti.de Publicia.
Iurisiurandi conditio non debet ei displicere qui detulit.1296.A.ad prin.l.iusiurandum.§.datur autem.de iureiur.
Iusta mortuo facere.184.B.l.in ius. in fin.
Iustinianei,non Iustinianistæ, aut Iustiniani dicēdi sunt iuris cādidati.46.C.in tex.
Iustinianus Iustini filiꝰ fuit non naturalis, sed adop. 53.B
Iustinianus non inuocat nomen Christi in exordiis iuris ciui. 41.A.in margine.
Iustitia & iuris prudentia,differunt. 60.D
Iustitia positiua.)In his quæ sunt iuris positiui non redditur ratio,sed est pro ratione voluntas. 329.D.& seq.in margine.l. 1.de postu.
Iustitiæ satellites dicuntur iuris studiosi.50. A.§.discipuli. in procē.
Iustus,id est,verus. 88.D
Iustus,id est,non iniustus. 772.B
Iustus filius. 90.A.l. Paulus.&.l.sequen.& 100.C.in textu.
Iustus metus qui. 591.C.l.metus.
Iusta hæreditas.1684.C.§.de illo.& in margine.
Iustæ nuptiæ.92.C.l.imperator.&. 97.A.l. item.& 106.B.§.petere.
Iussum quid. 1571.C.§.iussum.
Iussum pro nomine accipimus,id est,id operatur iussus quid nominis expressio. 899.B.§.si duos.
Iussus iudicis excusat. 540.C.gloss.penul.l. si quis.de iur.omn.iudi.
Iussus maioris excusat.2123.C.glo. destinatam.in verbo,maioris iussus.
Iussus prætoris excusat.345.B.§.qui iussu.l. furti.de his qui no.infa.
actio quod Iussu,an cum alia concurrat. 1571.D
quæ non prosunt singula,multa Iuuāt. 272. B.gloss.penulti.l.si plures de pact.
Iuuari beneficio nos oportet, non decipi. 1418.B.§.idēque.l.in cōmodato. Com.
Iuuenes facilius fugiunt quàm senes. 1410. B.glo.3.§.custodiam.l.si vt certo. Com.
Iuuenili leuitate deceptꝰ, restituitur.in verbo,Minor restituitur.
Iuuenili leuitate ductus,si decipiatur, restituitur: aliàs non. 563.B.l.quod si.§.Scæuola.de mi.

K

Κακοσθεια,id est vitiositas.1962.B.in tex.
Κατάπλους est portus ad qué ꝓcōsules plerūq; applicare solēt.135.C.§.ingressū.
Kalendæ martiæ fœminis solennes erant. 2199.A B. in margine.
Kalendariū quid,1268.B.l.eius.&. 2081.C
Κυρύκειον,id est,caducea.118.B.in textu & in margine.

L

LAbi facultatibus. 513.B.l.quod si.
Labra.1037. C.§.cum in.& in glo.& 1824.B.l.funes.
Lacus quid. 991.D
Lacus est genus vasis. 1075 D
Lacus ius non habet,sed flumen. 1752.A.l. Rutilia.
Lanipendia,alias lanæ impendia. 2197.D. l.sed si.
Lanionis taberna. 67.D.§.& cum.
Lapidicina dicitur, vbi lapis cæditur, non vbi cædi potest. 1756.B.l.in lege.
Lapilli,& gemmæ,differunt. 116.C
Lapilli iactu possessio retinetur. 1029.C
Lapis quadratus. 1030.C.in margine.
Lapsus & circumscriptus differunt: quia lapsus dicitur facilitate sui,circumscriptus aduersarij dolo.472.D.& seq.
Lasciui milites. 1854.B.§.si vero.
Lata culpa est dolo malo proxima. 250.C. gloss.2.l.vbi.de eden.
Latinæ feriæ. 69.A.§.capta.
Latrocinium,& furtum,differunt. 1699.D gloss.surreptum.
Latrones de die furantur. 147.B
Latrunculator quis. 706.D
Latrunculator de re pecuniaria non cognoscit,nisi absente iudice ciuili.706.B.§.latrunculator.
Latumia,quid. 1214.A
Latumiæ sunt lapidicinæ & cætera. 593.A. in margine.
Lauaturam super vestes tuas proiiciens, tenetur. 1092.C.l.prætor.
Laudare vulgo summare dicitur. 1808. C D.in margine.
Laudando malitiā augeri nō oportet.1206. B.§.non enim.l.1.de ser.cor.
Laudandus falso quis non est. 513.B.l.quod si.de do.
Laudator mali,auctor est. 1206. B.§.sed vtrum.l.1.de ser.cor.
Laudes suas non grauate audire quis debet. 138. A.l.si in aliquam.in prin.de offi.pro.
Lautius re sua vti quis non debet contemplatione delatæ hæreditatis. 784. C.§.si quis.l.sed & si.de peti.hære.
Lazarus suscitatus,an potuerit testamentum rumpere. 74.C
Lectus.) Vitiosam vesicam habere dicitur, qui mingit ī lecto. 1964.BC.§.ité de eo.
negligentia omnia Lædit.148.A.glo.fina.l. diuus.de offi.præsi.
Legatarius repudians onus adiectum legato, censetur repudiare legatum. 1242.C. in margine.
Legatario tres actiones dantur. 695.B
Legatariis non nocet trāsactio inter scriptū hæredem,& venientem ab intestato.313. A.l.imperatores.
Legatariis quando prouidetur non adita hę reditate. 211.A.in mar.
Legatariis quàm creditoribus plus subuenitur. 318.A
Legatum annuum an sit vsusfructus. 895.A
Legatum vbi solui debeat. 695.D
In legato inspicitur tempus quo cedit,in hę reditate tēpus aditionis.1365.D.gl.secuta.
Legato homine in genere,cuius est electio. 1140.C D
Legatorum ius ab hærede pendet. 728.B
Legatis rationibus,an videantur in eis contenta legari. 1129.A
Legatus Cæsaris,& præses,idem. 150.B.l. legatus.
Legatus Cæsaris, id est, præses prouinciæ. 158.D
Legatus municipij quis. 593.A
Legatus proconsulis de omni crimine cognoscit, & suspectum tutorem remouet. 137.A B
Legatos oportet procōsulem consulere, nō principem.137.B.§.legatos.
Legio,& cohors,differunt. 340.A
Ligitima. 753.C
Legitimantur filij ex concubina nati, si pater eam vocet vxorem.78.A.in margine.
ad Liberorum legitimationem quæ principem inducunt. 2120.C.l.diuus.
Leguli qui. 890.D
Lena. 2115.C.§.lenas.
Lenocinium facere, est quæstuaria mācipia habere. 342.B.§.ait prætor.
Lenocinium facere,nō est minus peccatum quàm corpore quæstum facere.2115.C.§. lenocinium.l.palam.de ri.nup.
Lenocinium peius est, quàm adulterium. 343. A.glo.cum.l.athletas. de his qui no. infa.
Leonina societas. 1691.C.in tex.
Leuiorem viam eligere potest, qui plures habet. 1701.C.in princip.§.idem.l.cū duobus.pro so.
Leuitate iuuenili ductus,si decipiatur,restituitur.

BIU Cujas

Index materiarum.

tuitur. 563.B.l.quod si.§.Scæuola.de mi.
Lex,id est,consuetudo. 166.D.&.406.D. glo.lex.
Lex quãdoque,id est,imperator, qui est lex animata. 78.D
Lex animata est princeps.166.C.gl.fi.l.more.de iurisom.iudi.
Lex,id est,pactũ quãdoque.93.C.&.297.C. &. 1008.A.l.is qui.&. 1043.B.§. nec video. & 1572. A.&. 1893.A.gloss.lege.& 2063.D.glo.lege.
Lex,id est,rogatio populi. 65.D
Lex corrigitur duobus modis. 82.C
Lex deficit,deficiente ratione. 491.D.l.si cũ.§.post annũ.in glo. pe. quod me.cau.
Lex si deficit,suppletur.2105.D.glo.1.l.oratio.de sponsa.
Lex vbi deficit,alij supplent. 1894.C.gloss. pe.l.quia.de præscrip.ver.
Lex de frequenter accidentibus fit. 74.B.l. nam ad ea.de legi.
Lex est inuentũ deorum. 73.B.l.2.de legi.
quod Lex negat,natura nõ audet.940.C.§. nec enim.l.2.de vsufr.ea.re.quæ vsu cõsu.
Lex extenditur ad casum non expressum,habentem similem rationem.2091.B.l. quæsitum.in sum.de testi.
Lex non habet effectum nisi ex persona cõdentis.166.C.in margi.gloss.fi.l.more.de iurisom.iudi.
Lex non potest argui mendacij. 715.D.in mar.glo.1.l.1.de inof.testa.
Lex posterior derogat priori. 1055.A.l.1. ad.l.Aquil.
Lex præcedens determinatur per sequentẽ. 79.B.l.non est.de legi.
Lex quod in præteritum indulget, in futurum vetat. 78.B.l.cum lex.de legi.
Lex si considerat quod potest euenire, non debemus requirere quod actualiter euenit. 1096.B.§.prætor.in sum.l.si vero.de his qui deie.
Lex si nõ distinguit, nec nos distinguemus. 871.C.l.de pretio.de Pub.
Lex scripta quamuis dura, est seruãda. 344. A.glo.vlt.l.qui autem de his qui no.infa.
contra id quod Lex iubet, aut prohibet,pacisci non licet:sed contra legis beneficiũ, licet.293.B C. vt quòd nõ agatur de animali,licet sit morbosum.
Lex tota generalis est, si initiũ sit generale. 2102.D.gl.pe.l.regula.de iur.& fac.igno.
Lex quandoque fingit impossibile. 98.A
Lex quandoque consulit. 1954.C
Lex si continet priuatam vtilitatem, contra eam pacisci potest. 293.B.l.pacisci.
Lex tollitur desuetudine. 82.B.in tex.
Legis actio. 101.C.l.magistratum.
Legis actio,id est,legitimus actus. 152.D
Legis actiones. 64.C.§.deinde.
Legis actiones erant, quæ formam agendi continebant. 66.A.in tex.
Legis Aquiliæ tria capita. 1055.B
Legis auxilium frustra implorat,qui in legẽ cõmittit.2118.C.§.si ign.l.filio.de ri.nup.
in fraudem Legis facit, qui saluis eius verbis sententiam circumuenit. 80.A B.l. contra.de legi.
Legis Liciniæ effectus. 623.D
Legis mens potius, quàm verba seruãda est. 1226. A.gloss.1.§.& generaliter.l.at si.de religio.
Legis potestas ambulatoria. 555.A.glo.idẽ. &.2174.D.l.erit.de fundo do.
Legis ratione cessante, cessat lex. 293.C.l. quod dictum.de pac.& 491.D
Legis verba offendere licet.191.C.glo.fin.l. quamuis.de in ius vo.
Legis virtus multiplex. 74.D
Legi omnes obedire debẽt.73.B.l.2.de legi.
Legi quod deest,supplet prætor. 1894.B.l. quia.de præscript.ver.
Legem facit quilibet magistratus. 176.A. glo.5.l.1.quod quisque iur.
Legem interpretatur consuetudo,iudex,magister,princeps. 83.D.gl.1.l.si de.de legi.
Legem quã quisque tulit pati debet. 175.C. l.1.quod quisque iur.cum glo.
contra Legem facere, est facere quod lex prohibet. 80.A B.l.contra.de legi.
Legem suæ rei dicere quisque potest. 2166. D.l.ob res.de pac.do.
Lege agere,id est,iudicio ordinario.130.D
Lege dicta,id est,pacto conuento. 1882.C. glo.lege.
Lege prohibente quod fit,non valet. 2122. D.l.præfectus.de rit.nup.
Leges benignius sunt interpretandæ. 77.B. l.benignius.de legi.
Leges docent malitiam, & dissimulare. in verbo,Malitia.
Leges duodecim tabularum.64.B.in textu.
Leges inuocare nõ debet, qui in leges cõmittit. 574.B.§.sed vt.l.auxiliũ.de mino.
Leges ius diuinum imitãtur. 223.C.glo.1.§. si non.l.2.si quis cautio.
Leges non debent esse ludibrio.112.A.glo. fi.l.adoptare.de adop.
Leges non docet qui in.ll.committit.50.C. in procæ.§.hæc autem tria.in fi.
Leges scire, nõ est verba earum tenere &c. 77.B.l.scire.de legi.
Leges vicesimæ partis quæ. 71.A
Legibus omissum quod est, non omittatur religione iudicantium. 191.A. glo. iurisdictionem.per iura ibi citata.
non possunt omnes articuli Legibus cõprehendi. 76.A.l.non possunt.de legi.
Libellus,id est requesta,sic sumitur.1859.C. §.cum quidam.
Libellus quid. 1947.C.in mar.
Libellus admittitur,in quo quis agit partim suo,partim procuratorio nomine. 1126. C.in margine.
Libellus est frustratorius, quando actio est ineptè concepta,& sententia absolutoria debet inde sequi. 451.A B.in mar.
Libellus qualiter formatur super obsequiis & reuerentia exhibenda. 1280.C.in mar.
Libellus male cõceptus debet à iudice reiici & lacerari. 1215.C.in margi.gloss.4.l.1.si men.fal.mo.dixe.
Libellus non debet esse confusus. 714.C
Libelli obscuri interpretatio non transit ad hæredem. 825.D.in mar.
Libellus quo petitur dos restitui, debet concludere ad totam dotem,licet maritus cõ demnetur inquãtum facere potest. 1394. C.in margine.
Libellus vim citationis non habet. 192.A.l. libertus.2.de in ius vo.
per Libellum causa expediri nõ potest, vbi decretum est necessarium. 139. A.l.nec quicquam.§.1.de offi.procon.
quæstio iurisdictionis expeditur secundum Libelli formam, non secundum id quod debetur. 175.A.§. quotiens.l. cum quædam.de iurisom.iudi.
Libello debet esse cõformis sententia. 1171. C.l.vt fundus.com.diui.
Libellum do, vt soluas vni tertio, quando mea interest. 1132.B.§.Celsus.
res quomodo debet designari in Libello. 241.B C.per totam glo.
olim non proponebatur actio in Libello. 242.D
Libello vno plures actiones cumulari possunt. 1137.B C.l.hæredes.§.1.fami.ercisc.
Libello vno actiones duæ poni possunt. 1810.A B.in margine.
petens speciem argenteam, debet in Libello inserere speciem,& pondus.1611.C.§. si quis ar.
Libellos agere. 1947.D.l.reseriptum.
Liberalis ex necessitate fit nemo.2151.C.gl. 2.l.si vsusfructus.de iur.do.
Liberalis fit nemo in necessitatibus.2118.D. l.proxime.de ri.nup.
Liberalitas captiosa damnatur.315.A.l.cum Aquiliana.de transac.
Liberalitatis suæ pœnam pati nemo debet. 1995.A.l.ad res.de ædilitio edicto.
Liberalitate sua contentus,in id quod facere potest condemnatur. 2136.C D.§.hoc enim.l.si extraneus.de iur.do.
Liberat me alius,pro me soluendo.1949.A. l.1.in fi.de exer.ac.
Liberare alium in pœnis non dicitur vnus soluens. 169. A.l.adeo.de iurisom.iudi.
Liberare possumus inuitum,& ignorantem. 459.B.l.soluendo.de nego.gest.
Liberare proniores sumus, quàm cõdẽnare. 285.A.glo.3.§.pactus.l.si vnus.de pac.
Liberare quẽ ab obligatione,est species adquirẽdi. 308.A.glo.3.l.si debitor.de pac.
Liberatur dando alium fideiussorem,qui tenetur certũ dare,si non potest.485.C D. in margine.
Liberatur quis inuitus. 459. D.l.soluendo. cum glo.2.de neg.gest.
Liberatur quis plus faciendo, quàm debet, etiam me inuito. 217.D.gloss.fi.l.pe.si ex noxa.cau.
ex pacto de Liberando,impleta conditione non competit actio,sed exceptio.299.C. l.si intra.
pactum de Liberando in futurum,producit exceptionẽ de præsenti. Ibidem.in mar.l. si intra.de pac.
Liberatio contingit depositione vt solutione. 1675.C
Liberatio semel competẽs perpetua est. 311. D.glo.fi.l.fi.de pac.
Liberatio generalis restringitur ad ea, de quibus est actum. 303.A.§.Lucius.l.emptor.de pac.
Liberatio semel competẽs,est perpetua.311. D.glo.fi.l.fi.de pac.
Liberato principali, liberatur fideiussor. Ibidem
Liber factus, an teneatur de dolo facto in seruitute. 508.A
Liber homo actionem nobis quærere potest. 1468.A.glo.non potest.
Liber seruus vt fiat, quatuor requiruntur. 88.B
Liber singulari numero pro filio.294.B C. in prin.textus.
Liberi qui. 189.C.& seq.§.liberos.
Liberi apud parentes spem obsequio parare debẽt. 106.B.§.præterea.l.nec ei.de ado.
Liberi dicuntur in infinitum. 188.B
Liberorum appellatione continentur omnes descendentes per lineam masculinã. 123.B.in tex.
Liberorum loco non sunt partus mõstrosi. 90.C.l.non sunt.
Liberorum numerus,cum aliis,inducit principem ad eos legitimandos. 2120.B.l.qui in prouincia.
Liberorũ procreatio cessat anno.60.105.A
Liberorum nostrorum animum non corrumpi,nostra interest.1209.D.l.vt tantũ. de ser.cor.
Libera non datur procuratori sine expresso mandato. 1513.C.in margine.
speciale est, vt per Liberam personã adquiratur actio. 365.C
Liberam administrationem habens, donare non potest. 1926.D.in mar.

BIU Cujas

Liber homo non æstimatur. 1093. C.§. sed cum.l.1.de his qui deie.&.1989. D. gloss. penu.l.si hominē.de ędil.edic.&.1064.C
Liberum corpus æstimationem non recipit. 1054.C.l.ex hac.si qua.pau.fe.di.&.1064. C.&.1098. C.l.fi.in fin. de his qui deie.& 1461.B.§.iacturæ.l.2.de.l.Rho.
Liberum hominem corrumpens, magis delinquit quàm seruum. 1207. C.l.doli. de ser.cor.
Liberum à seruo dignosci haud facile.1726. A.l.quia.de contrahen.emp.
Libertas quid. 87.B.l.libertas.
Libertas dicitur seruitus.285.B.gloss.3.§.pactus.l.si vnus.de pac.
Libertas libero homini relinqui potest. 1735.D.glo.fin.§.omnium.l.si in emptione.de contrahen.emp.
Libertas sine apto titulo præscribit. 993.A
Libertatis fauor magnus. 649.C.§. Iulianus.l.non disting.de arbi.
Libertatis species,est fugere. 1966.D.§.idē ait.l.quis sit.de ædilitio edicto.
Libertati & testamento fauetur magis,quàm reo.729.A B.in mar.vide in verbo,Reus.
Libertati prætor semper fauet. 617.B.§.sed &.l.quia.de alie.iudi.mu.cau.fac.
contra Libertatem non datur restitutio. 508.A
sententia semel pro Libertate data, retractari non debet. 524.B.in princip.tex.
Libertus alieno nomine potest in ius vocare patronū sine venia. 192.B.l.quæsitum.
Libertus natura patrono operas debet.1341. A.§.natura.l.si non sortē.de condic.inde.
Liberti in bonis non sunt. 1142.C
Libertini qui. 88.C.l.libertini.
Libitina. 1469.C
Libri magici sunt ꝑbatæ lectionis. 1227. B.in.l.4.fa.ercis.
semestres Libri. 71.A
Libra auri constat.72.aureis. 194.C
Librarij libros corruptos & male impressos vendentes tenētur redhibitoria.1958. A B.in margine.
commendare se Licet. 135.B.& seq.§.antequam.l.obseruare.de offi.procon.
non quid Liceat in matrimoniis considerādum,sed quid sit honestum.2114.D.l.semper.de ri.nup.
Licent omnia,nisi cōtra agatur. 1423.C.gl. 2.l.4.de pigne.ac.
Licent quædam gratis,quæ aliàs nō.346.A
Licentiati in iure ciuili olim προλύται dicebantur. 49.D.in mar.& textu.
Liciniæ legis effectus. 623.D
Licitum facit iudicis iussus, quod aliàs esset illicitum. 346.C.glo.1.§.qui iussu.l.furti. de his qui no.infa.
Liciti prætextu non debet illicitum committi. 144.A B. glo.2.§.illicita.l.illicitas. de offi.præsi.
Ligare qui potest, & soluere. 2103. D.l.si puellæ.de sponsa.
Lignum. 885.D.glo.materia.
Ligni vsum habens potest in oppidum deferre. 953.B
Limen. 144.A.in mar.
Limenarchæ. 1212.D
Limitata dispositio limitatum producit effectum. 1798.C.l.2.de ser.expor.
Lintrarij. 662.D
Liquere de causa. 631.A.§.fina.
Liquidum stagnum corriuatur ex turbido fonte. 46.B.§.nos vero.in procē.
Lis,id est,instātia totius causæ.710.C.gl.lis.
Lis,& causa,differunt. 2085.A
Lis improba,id est,mala causa. 726.C.& seq.§.sed ei.
Lis perire alicui dicitur, cum amittit processum. 467.B.§.sed &.
Lis perire dicitur,cum instantia perit:quod fit,quando non finitur triennio in criminali,vel biennio in causa ciuili:quia causæ non debent extendi vltra triennium Codi. de iudi.l. properādum. sic capitur 467.B.§.sed &.&. 521.A B.§.dolo.
Litis æstimatio vera, quando præstatur à iudice. 681.A.§.dolo.
Litis æstimatio, id est, rei per litem petitæ. 1409.A.§.si quis.
Litis ęstimatio similis est emptioni.Ibidem.
Litis cōtestationis tempus inspicitur. 499. B.l.quantum.
Litis euentus dubius. 1547.A.l.quod debetur.de pecu.
Litis impędia bona fide facta,ab actore, vel rei procur.ei restitui æquitas suadet. 391. B.§.litis.l. qui proprio.de procur.
Litis instrumenta. 693.B.in tex.
pactum de quota Litis non valet. 307.A.l. sumptus.de pac.
Liti se offerre.vide in verbo, Offerre.
Litem amittit qui triginta annis tacēs litem non intentat. 1078.B C.in tex.
Litem in iudicium deducere, est litem contestari. 448.C D
Litem propriā inferre. 698.A.§.cū postea.
Litem restituere.in verbo,Restituere litē.
Litem suam facere iudex quando dicatur. 681.A.§.iudex.
Litem contestatur procurator. 360.C
Lite contestata an liceat pœnitere. 326.D
Lite contestata an sit quis in mora.2054.B. glo.prouocauit.l.si quis.de vsur.
Lite contestata aliquid quādoque venit in iudicium. 748.C.glo.cœpit.
Lite contestata nec procurator,nec curator ad lites reuocari potest. 368.A.in mar.
Lite contestata quæ contingunt, iudicis arbitrium desiderant. 1979.A.§.vt enim.
Lite non contestata potest quis cedere liti, aliàs non. 1102.B.l.si seruus.
Lite non contestata iudicium non dicitur cœptum. 167.C.glo.pe.in prin.l.& quia. de iurisdom.iudi.
Lite non contestata mendacium reuocari potest. 1112.C.§.neque. in sum.l. electio. de noxa.
Lite non cōtesta.pœnitere licet. 841.D.gl. fin.l.is qui.de rei vin.
Lites execrantis verecunda cogitatio, non est vituperanda. 620.A.§. non tamen.l. item si.de alie. iudi.mutan.cau.fa.
Lites minuendæ sunt. 1256.A.glo.fi.l.quidam.si cer.pe.
Lites sine suspicione ꝓcedere debent. 174. A.glo.3.l.prætor.de iurisdom.iudi.
Litium non differendarum causa, sed tollēdarum,ad iudices itur. 655.B.l.quamuis. de arbi.
Litiū finiendarū remediū triplex. 1272.A B
Literæ approbandæ sunt prius, quàm eis fides adhibeatur.398.C.glo.penul.l.si procuratorem.de pro.vide in verbo, Approbandæ.
Literis statur. 398.C
Literas scire non tenetur aduocatus.in verbo,Aduocatus.
Literati nobilibus ęquiparantur.1685.C D. glo.2.l.societas.pro socio.
Litigare cum domino,vel eius subiectis,graue est. 149.B.glo.restituantur.l.senatusconsulto.de offi.præsi.
Litigare per se quandoque pars potest sine aduocato. 242.D.glo.3.in fi.l.r.de eden.
hunc non improbat prætor, qui maluit rem carere, quàm propter eam sæpius Litigare. 620.A.l.item si.§.non tamen. de alie. iudi.mutan.cau.
Litigandi iniustam causam habere incipies, ex eo tępore est in dolo. 1618.B.l.si quis. pacto de Litigando coram non suo iudice, stare quis non cogitur. 173. B.l.si conuenerit.de iurisdom.iudi.
Litiganti sumptus prærogare honestum est. 307.A.l.sumptus.de pac.
Litigantium error consensum non habet. 673.B.§.error.l.consensisse.de iudi.
Liuila. 1964.A.glo.si vua.
Locare,id est,conducere.1857.D.glo.ex locato.&.1867.B.l.qui insulam.
Locare operas suas imperpetuum nemo potest. 881.C.glo.penul.l.3.de vsufru.
Locare opus faciendum dicitur ille,qui curat opus ab alio faciendum. 1876.B C.§. locaui.
Locare potest habens simplicem possessionem. 950.B.in mar.
quædam non Locantur,sed in his opera beneficij loco præbetur. 1215.B.§.ideo.
Locatio nō est,nisi merces in pecuniæ quātitate consistat. 1890.C.glo.si res.l.naturalis.de præscript.verb.
Locatio quandoque naturam suam mutat. 1892.B.glo.præstes.
Locatio sine mercede esse nō potest. 1606. A B.glo.non dabatur.
Locationis genus triplex. 1855.C
Locator,id est, conductor. 1880.A.glo.locatoris.
Locator bona in domum locatam inuecta tacite sibi pignorata habet.257.A.l.item.
Locator dicitur,qui facit fieri ædificiū: conductor vero est redēptor, id est, structor ædificij.1882.A.§.lege dicta.
Locator fundi dominus est, conductor vero colonus. 1853.C.& seq.§.si vis.
Locatori nocet obscura pactio.297.A.l.veteribus.de pac.
Locuples habetur fideiussor in coniunctis personis. 197.B.l.quoniam.
Locuples fieri nemo debet alterius damno. 321. D.§.si eidem. versi. sane.l.cum hi.de transact. &.1330. C. l. nam hoc. de condic.inde.
Locupletior non dicitur qui tantundem de suo erogauit,quantum accepit. 2185.D.l. quod autē.§.si maritus. in sum. de do. inter virum & vxorem.&.1555.C.l.qui nūmis.in sum.de in rem.ver.
Locupletior fit,qui ære alieno liberat.2212. B.§.facta.l.si cum.de do.inter vir.& vxo.
Locupletior non fit,qui libertate data nummos accipit. 1555.C.in tex.l.qui nummis. de in rem ver.
Locupletari nemo debet cum aliena iactura.1476.D.in marg.l.si quis.de instito.& 1330.B C.in marg.
Locus,id est,officium. 342.D.in fi.
Locus opportunus quis. 2057.C
Locus purus quis. 1218.C.§.purus autem.
Loci vtilitas debitori non tollenda. 1384.B C.in mar.l.2.de eo quod cer.lo.
certo Loco dare promittens, nec ibi repertus,vbique cōueniri potest. 1383.B.l.1.de eo quod cer.lo.
Loco eodē,id est,effectu. 2097.B.gl.eodē.
Loca diuersa,pretia diuersa cōstituunt.1388. B.glo.1.l.ideo.de eo quod cer.lo.
Longæuum tempus, id est, centum annorum. 82.A
Longinus. 72.B
Longum tępus dicitur arbitrio iudicis. 232. D.glo.penul.l.si eum.si quis cautio.
Longum tempus dicitur decennium 82.A. gloss. inueterata. l. de quibus. de leg. & 2044.C
Loquens indistincte,reprehenditur. 1467. C.glo.fin.l.fi.de lege Rhodia.

BIU Cujas

Index materiarum

Loquentis personam continet sermo generalis. 1922.A.glo.fina.l.Paulus.de pign.
Loquentis persona in generali sermone cõtinetur. 1844.B.glo.1.§.fin.l.creditor.de actio.empt.
Lorum. 1075.B.glo.loro.
Lubrico ætatis lapsus solum restituitur. 551.A.§.neque.l.verum.de mino.
Lucius Crassus. 70.B
Lucrari ex damno alieno quis non debet. 525.B C.l.itaque.§.1.de do.ma.
Lucrari non debet prædo. 797.A.§.si prædo.l.si à domino.de pet.hære.
Lucrari nó debet quis ex dolo suo, vel quasi. 219.D.glo.1.l.2.de eo per quẽ fac.erit.
Lucrari non debet quis ex dolo suo. 517.A.l.ne ex.de do.
Lucrari non debet quis alieno dolo. 219.B.l.si actoris.ibi,ne ex dolo.&.l.se.§.1.in fi. de eo per quem fac.erit.&c.
Lucrari quis ex damno alterius non debet. 2133.B.§.quę sententia.l.quotiens.de iur. do.&.1948.B.l.rescriptum.dę distrac.pigno.&.1476. D.§.nam.l.si quis.de instit. & 798.A.l.plane.de pe.hær.
melius quem non Lucrari, quàm alium damno affici. 1223.C.§.quod si.l.at si.de religio.
Lucrum,& quæstus,differunt.1686.A B.gl. lucrum.l.sed &.pro socio.
Lucrum ex culpa sentiens, eam non potest imputare. 2157.C.glosſ.ex quo.l.cum in fundo.de iur.do.
Lucrum amplectitur quis quandoque, non damnum. 1689.D.glosſ.fin.l.de illo.pro socio.
Lucrum cum damno compensatur.1837.D.l.si duorum.de acti.emp.
Lucrum de alieno non sentire bonæ fidei conuenit. 1638.A B.§.si procurator.l. idemque.manda.
Lucrum æstimatur dãno deducto. 1556.D. glo.2.l.quod si.de in rem ver.&. 1692.B. §.Seruius.l. Mucius.pro socio.
Lucrum & damnum in vna re contingere possunt. 431.D.glo.lucrum.l.si negotia. de nego.gest.
Lucrum facere quis non debet ex honesta interpretatione nó honesti quæstus.805. A B.l.si possessor.de peti.hære.
Lucrum eius esse debet, cuius est periculũ. 1821. C.glosſ.2.§. si quid.l. Iulia. de acti. empti.
Lucrum ibi est,vbi onus. 1416.D.glo.5.l.si is.commo.
Lucrum industria veniens non compensatur cum damno veniente ex culpa.1689. C.l.de illo.in sum.pro socio.
Lucrum qui sentit,& damnum. 1774.D.§. sicuti.l.2.de hære.vel ac.vendi.
Lucrum si alter,& damnum alter tantũ sentiat: societas leonina est: quæ non valet. 1691.C.l.si non.§.1.pro socio.
Lucrum sine onere esse non debet.1620. B. l.si sine.depo.& 1833.C.§.actiones.l.si ea.de acti.empt.
Lucrum socij vt commune est, ita & damnum. 1699. B.l.cum duobus. §. damna. pro socio.
Lucri ratio an in act. arbitrariis habenda. 1388.A
æquum est, vt cuius quis participauit Lucrum,participet & damnum. 1704.B.l.si igitur.pro so.
ad Lucrum non debet quis restitui cum alterius damno:sine damno potest.598.B.l. sciendum ex quibus cau.ma.
Lucri causa affirmans idoneum qui nó est, de dolo tenet. 513.B.l.quod si.de do.ma.
Lucri non fit præstatio, sed damni, cum re amissa fit contributio. 1461.C D.§.portio.l.2.ad.l.Rhod.
Lucro studere in societate,necesse est. 431. D.glo.lucrum.l.si negotia. de nego.gest.
Lucro suo studens animo prædandi cum aliena negotia gerit, nó releuatur impensis.419.A B.§.qui enim.l.si pupilli.de nego.gest.
non Lucro pendet honestus amor. 2178.C. l.hæc ratio.glosſ. animis. in verbo, amor honestus.
certãs de Lucro,nó auditur. 1584.B.in tex. l.si mulieri.ad Velle.& in glo.de lucro.
Lucra quandoq; nõn attẽduntur, sed dãna. 1826.D.glo.1.§.3.l.si sterilis.de act. emp.
Lucra turpia ab hæredibus debẽt extorqueri. 469.B.l.in hæredem.de calum.
Lucrosa nemini debet esse sua malitia. 605. B.l.1.de do.ma.
intra tempus Luctus potest desponsari mulier,non duci. 2121.C.glo.plerumque.
Ludere in pecuniam. 1214.B C.l.solent.
Ludus noxius in culpa est.1061.A.l.nam lusus.ad.l.Aquil.
Ludo abstinere debent scholares, saltem noxio.51.B.§.illud vero.in procœ.
perdens in Ludo, potest repetere vsque ad quinquaginta annos, vel vi auferre, aut furari,quantum perdidit. 1215.A.in mar.
Ludos assidue spectantes,vitiosi sunt.1996. A.l.animi.de ædili.edic.
Ludos quis appellet eos, ex quibus crimina oriuntur.51.C.§.illud vero.in procœ.
Luat in corpore,non habens in ære.168.A. l.si quis.§.in seruos.de iurisdic.om.iudic. &.194.B C.l.si sine.de in ius voc.
Luere pignus,est sortem principalem soluere. 1438.D.glo.vix.
Lugeri non debẽt hostes perduellionis dãnati, suspendiosi, qui sibi manus intulerint. 349.A.§.non solent.
Lugeri non debent, qui ad patriam, parentes,& liberos occidẽdos venerunt. 1229. C.l.minime.de religio.
Lugubria eodẽ die sumere & deponere potest vxor,puta vltima die luctus, si ignorauit maritum mortuum.348.A.§.sed cũ.
Lugubria sumere, id est,accipere vestes lugubres. 348.A.§.sed cum.
Lumen,& prospectus,differunt. 983.A B.l. inter.&.l.lumen.
Lumine ne,an limine sit legẽdum. 144.A.l. illicitas.§.ne tenuis.de offi.præ.
Luminib⁹ obstruere.902.A.l.si is.& in mar.
Lupanar.) in honestorum virorum prædiis lupanaria exercentur. 789.C.§. sed &.l. ancillarum.de peti.hær.
Luscitio. 1963.A.glo.luscitionem.
Luxuria,cuiusque rei abusio dicitur. 1961. A.glo.per luxuriam.l.1.de ædil.edict.
Luxuriosus non agit de dolo cõtra probatę vitę hominẽ.516.C.l.nó debet.de do.ma.
fide iubens pro adolescẽte Luxurioso, quasi perdituro pecuniam credit. 1644.B.§. si adulescens.
Aὔτας,id est solutores,qui iam legũ ænigmata per se soluere possunt.49.D.in mar.sic dicebantur qui quatuor annis iuri ciui. operam dederãt:vt ibidem in tex. baccalaureos forte eos hodie dicere potes.

M.

MAcedoniani senatusconsulti auctor fuit Vespasianus imperator.1493.B. in margine.
Maceria quid. 1022.D
Machinatio.in verbo,Calliditas.
Magici libri lectionis sunt improbatę.1127. B.l.4.fa.ercisc.
Magis,gidis,quid. 1348.D.in mar.
Magis quandoque comparatiue, quãdoque electiue ponitur. 166.A
Magister nauis. 662.C.glo.vel.&.1450.C. §.magistrum.
Magister quãdoq; interpretatur legẽ. 83.D
Magistri honor est,bonos habere scholares. 52.B.glo.maximũ.§.illud vero. in procœ.
Magistro donare potest habens liberam administrationem. 291.C.glo.nó habere.l. contra.in fi.de pac.
Magistrum excusare debet discipulus. 636. A.§.Casius.l.qualem.de arbi.
Magistri equitum. 66.D.§.magistri.
Magister equitum qualiter differt à tribuno celerum, præfecto prætorio, & conestabili.in verbo,tribunus celerum. 66.D
Magistri dicuntur doctores. 45.B
Magistri societatum pactũ prodest, & nocet. 274.B.l.item.
Magistris debet esse aliquid amplius discipulorum peritia.45.D.§.his igitur.in procœ.
Magistris pro dignitate nataliũ merces præstanda.2148.D.glo.1.l.quæro.de iure do.
Magistra voce nó per se discendum est.44. B.§.& antea.in procœ.
Magistratus,& potestas,differunt. 177.C D
Magistratus iure quæ cõpetũt.153.D.& seq.
Magistratus minores modicam castigationẽ habent. 171.B.l.magistratibus.
Magistratus primi Romanorum. 66.C.§. quod ad.
Magistratus vesperi in publicum non ibant. 68.C.in tex.§.deinde.l.2.de ori.iur.
Magistratu se abdicare quis non potest. 67. A.glo.2.§.& cum.l.2.de ori.iur.
Magistratuum ordines quatuor sunt. 153.C
Maior dignitas minori præfertur. 2084.C. l.si de.de fide instru.
Maior iudex cogit minorem, nó maiorem, vel parem. 625.C.§.tractemus.
Maior iudex,minoribus de iure consulentibus respondet. 714.B.§.iudicibus.
Maior iudex potest se submittere minori, vel æquali. 172.B.l.est receptum. de iur. om.iudi.
Maior pars quæ dicat esse. 271.A.l.maiorẽ.
Maior pars quod facit,omnes facere dicuntur. 271.A.glo.penul.l.iurisgẽtiũ.de pac.
Maior pars personarũ,quando ꝓualet dignitati:vide in verbo, Numerus personarũ.
Maior pars prę iudicat minori fauore liberationis, in his quæ sũt cõmunia pluribꝰ vt singulis.270.A.§. Marcellꝰ.l.iurisgẽtiũ.
Maior quæstio, minorẽ causam ad se trahit. 704.B.l.per minorem.de iudi.
Maior trahit ad se minorem. 822.B.glo.3.l. 2.de rei vin.
Maioris iussus excusat.2123.C.glosſ.2.l.non est.de ri.nup.
Maioris partis iudicio non semper statur. 1001.D.glo.fi.versic.item aliud.l.per fundum.de ser.rust.præd.
Maiori parti quãdo stat. 644.A.§.si plures.
Maiori summæ minor ineſt. 1659.D.glo.fi. l.rogatus.manda.
Maiore quæ nituntur auctoritate,validiora sunt. 248.A
Maiores seu superiores dicuntur à tritauo in infinitum. 185.B
Maioribus interdictis & minora videntur interdicta,sed non econtra. 1799.B.in fi. l.cui pacto.de ser.expor.
Μᾶλλον, id est, magis, aduerbium, plerumque subauditur: vt cum dicimus,Bonum est consi.in do.quàm consi.in prin. 1237. A B.in margine.
Mali laudando augentur. 1206. B.§.non enim.l.1.de ser.cor.
Mali, quàm boni conditio melior esse non debet. 1104.B.glosſ. fin.l.non solum. de noxa.ac.

BIU Cujas

Malorum opera vtentes quidam non tenetur. 135.B.glo.4.l.4.de offi.procon.
Malos homines producit natio mala. 1980. B.§.qui mancipia.l.quod si.de ædil.edic.
Malis hominibus peccandi materia non est danda. 1493.C.in prin.l.1.de sena.Mace.
Malis hominib⁹ prouincia purgãda.1324.C
Malis hominibus,vndecumque sint, prouinciam purgare debet iudex. 147.A.l.congruit.&.l.3.de of.præsi.
Malus seruus. 1972.A B.§.malus.
Malum medicum dans testatori, hæres repellitur. 1979.A.glo.adhibuerit.
Mala fi.superueniens non nocet vsuca.834. A.glo.pe.l.Iul.de rei vin.
Malam fidem non inducit error iuris. 782. C.§.scire.de peti.hære.
Malum facit,qui abstinet à bono.2111.A.gl. 2.l.qui liberos.de ritu nup.
Malum scienter eligés,comprobat. 1765.B. glo.4.l.si venditor.de in diem addic.
non sufficit abstinere à Malo, nisi fiat quod bonum est.60.C.glo.cuique.l.iustitia.de iusti.& iur.
Mali auctor est laudator. 1206.B.§.sed vtrum.l.1.de ser.cor.
Mala bonis mixta nocendi naturã deponũt. 1737.B.l.quod sæpe.§.2.de contra.emp.
Mala cuiquam dolo haud sunt nuntianda.in verbo, Triste.
Male facere vitiũ est.442.B.l.siue.§.sed ita. in mar.de nego.gest.
Malefactor non potest extrahi de hospitali sicut nec de ecclesia. 1966.D.& seq.glo. in asylum. Bal.
Maleficium perpetrare videtur qui non impedit,si ad eũ prohibere spectet.1098.C. in margi.l.2.de noxa.
Maleficium se non denuntiaturum si iurat quis,non valet iuramẽtum. 287.C.in addi.glo.2.§.illud.l.si vnus.de pac.
Maleficio quis obligatur fisco, quo casu fiscus non præfertur aliis.272.D.& seq.gl. 6.l.reseriptum.de pac.
Maleficia non debent esse imputa. 682.B.§. si filiussa.l.si longius.de iudi.&. 1088.D. I.ita vulneratus.§. quòd si quis.ad legem Aquiliam.
Maleficia noxam sequuntur. 1775.A
Maleficiorum iudex potest ciuiliter cognoscere. 1121.A B.in mar.
Maleficia puniri publice interest. 383. D. glo.2.§.1.l.licet.de procur.&. 1088.D.in margine.
non præsumitur calumnia illius, qui deputatus est ad maleficia denũtianda. 343.C. glo.ex vtraque.§. item præuari.l.4.de his qui no.infa.in margine.
actiones descendentes ex Maleficiis pacto tolluntur. 276. A B. §. quædam.l.si tibi. de pac.
Male meritus publice etiam egestate laborare debet, vt exemplo aliis sit ad deterrenda maleficia.1625.D.§.nam male.l.bona fides.depo.
Maligne quis faciens punitur. 658.B.l. de rebus.de arbi.
Malitia laudando augeri non debet. 1206. B.§.non enim.l.1.de ser.cor.
Malitia sua nemini debet esse lucrosa. 503. B.l.1.de do.ma.
Malitiam docent leges:quia docent dissimulare : puta, vt aliud gerat quis in corde clausum,& aliud in ore promptum. 150. B.glo.antepenul.l.obseruãdũ.de offi.prę.
Malitiis hominum non est indulgendum. 848.C.l.in fundo.§.fi.ibi,neque malitiis. de rei vin.
Malitiis hominũ an indulgeatur. 2158.B.gl. ciuile.l.cum in fundo.de iur.do.
Malitiis via non est aperienda.321.A B.glo. 1.§.si cum.l.8.de transac.
Manceps. 1877. A.l.qui fideiuss.& in mar.
Mancipia quæ,& vnde. 87.C.§.serui.
Mancipia rudia, simpliciora, & ad ministerium habiliora.1983.B C.§.præsumptũ.l. præcipiunt.de ædili.edic.
Mancus & scæua,nõ succedit in feudo,quia non potest seruire domino. 81.C
Mancus. 1963.D.§.item sciendum.
Mando, & præcipio, verba hæc à principe prolata,& ad iudicem directa, differunt: quia hoc necessitate importat, illud non. 145.D.& seq.
Mandare,est iubere. 1572.A B.§.sed ego.
Mandare iurisdictionem,vel non mandare, sicut est in arbitrio proconsulis : ita adimere mandatam ei non licet inconsulto principe.137.A.in tex.
Mandare iurisdictionem, & delegare,differunt. 155.C
Mandare nõ videtur,qui monet. 354.A.gl. penul.& fi.l.ob hæc.de his qui no.infa.
Mandans tenetur ex delicto, licet mandatarius non. 168.D.l.si quis. in glo. fin.de iur.om.iud.
Mandãtis morte extinguitur mandatũ. 167. A.l.& quia.de iur.om.iu.
Mandatarius de omnibus præterquã de casu tenetur. 1629.B.glo.2.l.2.manda.
Mandatoris opera non fungitur,qui exhortatur. 354.A.in tex.l.ob hæc. de his qui no.infa.&.C.in glo.
Mandatum quid. 1628.C
Mandatum,id est,delegatio. 136.D
Mandatum habens,vt se obliget,videtur habere mandatum,vt soluat: quia obligatio ordinatur ad solutionem. 1356.B.in mar. l.indebitam.de condic.inde.
Mandatum morte mandantis expirat. 1677. A.l.si præcedente.mandati.
Mandatum soluitur morte. 1652.C.l.inter. mandati.
Mandatum nisi gratuitum,nullum est.1628. B.§.mandatum.l.1.mandati.
Mandatum non semper finitur morte.1645. D.glo.l.idem est.manda.
rei turpis nullum est Mandatum.1631.C.§.si passus.l.si remu.mãda.&. 1650.A B.§.qui eden.l.si mandauero.mandati.
Mandatum speciale quandoque requiritur. 565.B
Mandatum suscipere vt liberum est, ita susceptum consummari oportet. 1651.D.§. fi.l.si mandauero.mandati.
Mandatum suscipiens, explere si potest,desere promissum officiũ nõ debet.1654. C.§.qui suscepit.
Mandatum vniuersale, æquiparatur concessioni ordinariæ iurisdictionis.167.C. in margine.
Mandati actio & depositi,quandoque concurrunt. 1607.A
Mandati fines custodiendi.1630.B.l.diligẽter.manda.
Mandato aliquo, & ea quæ sequuntur ex illo videntur mandata. 1356.C.glo.4.l.indebitam.de condic.inde.
fideiubens sine Mandato,potest agere antequam soluat,&c. 415.C D.in mar. sine Mandato admittuntur cõiunctæ personæ.382.A.§.in his.l.Põponius.de procu.
Mandata gratuita esse debent.1895.A.l.si tibi.de præscrip.ver.§.Iulianus.
Manifesta non egent cõmendatione.1449. A.in margine.
Manifesta probatione nõ egent. 204.B.gl. 2.l.si vero.qui satis.co.
Manilius. 70.B
Manumissio,est de manu datio.57.A.in tex.
Manumissio proprie seruos tantum respicit. 110.C
Manumittere quandoque, id est, auctoritatem manumittenti præstare. 149.D
Manus quandoque,id est,arbitrium. 63.B
Manus emissa.in verbo, Emissa.
Manu breui. 2140.B.§.quotiens.
in Manum conuenire. 2110.C.l.vxorem.& in margine.
Marcus Cato. 70.A
Maritimæ vsuræ. 2068.A.glo.maritimis.l. fœnerator.
Maritus an possit alienare fundum dotalẽ. 2160.D.l.fundum.
Maritus dotẽ habere debet,quia onera matrimonij sustinet. 1153.B.l.si maritus.
Maritus fideiubere potest pro vxore,in omni casu. 201.C D.in margine.
Maritus per quadriennium debet expectari. 2220.B C.glo.migrare.l.vxores.
Maritus potest cogere vxorẽ operari. 896. A.in margine.
Maritus priuatur lucro æque si malum medicum adhibuit vxori, ac si non adhibuisset.1979.A.in margine.
Maritus quandoque lucratur fructus, nec sustinet onera matrimonij.2128.A.gloss.1. l.dotis.
Maritus non debet lucrari ex damno mulieris. 2133.B.§.quæ sententia.l.quotiens. de iur.do.
Maritus vt dotis fructus lucretur,tria requiruntur. 2128.B.glo.1.l. dotis fructum.de iure do.
Martiæ kalen.fœminis solennes. 2199.A.in margine.
Maritus per vxorem possi.retinet,& contra. 937.C.l.si mulieri.qui.mo.vsufr.amit.
pactum quòd Maritus non teneatur de culpa,sed de casu,non valet.2162.D.l.Pomponius.
Maritus tenetur alere vxorem, non contra. 2207.C D.in mar.& in glo.penul.l.si stipulata.de do.inter virum & vxorem.
Marito non licet omnem adulterum occidere. 479.B.l.nec timorẽ.§.timuit.quod me.cau.
Maritorum radiis coruscant fœminæ. 122. D.l.fœminæ.de sena.
Martiis kalendis olim pensiones debebantur. 914.B.l.defuncta.
Mas fœminæ præfertur. 2084. C.l.si de.de fide instru.
Maris conditio melior est quàm fœminæ, in multis casibus. 89.B.in text.& gloss.& 119.D
Masculus præfertur in multis casibus fœminæ. Ibidem
Masculus præsumitur prius nasci quàm fœmina. 119.D.glo.2.l.idem erit.de sta.ho.
Masculinum concipit fœmininum. 1393.A. l.1.§.1.de consti.pe.
Massurius Sabinus. 71.D
Mater an sit legitima responsalis pro filio. 383.B.in margine.
Mater semper certa est, etiam si vulgo conceperit. 186.A.l.quia.de in ius vocan.
Matris calamitas non debet ei nocere qui in vtero est.88.B.l. & seruorum.§.ingenui.de sta.ho.
Matris factum filio non nocet.1274.A.glo. non nocebit.l.3.de iureiuran.
Mater profitens apud acta filium esse spuriũ, ei an præiudicet. 2082.C.§.mulier.
Mater semper præsumitur dotem dare, nisi contradicat. 1638.A.glo.dotem.
statutum in Matre, habet locũ in auia : quia ambæ procedunt ex eadẽ ratione, vbi põderatur naturalis affectio. 454.B.in mar.
Materfa. 97.B.l.nam ciuium.

BIU Cujas

Index materiarum.

Materfamilias dicitur multis modis. 97.B
Materia quid. 885.D.glo.materia.
Materia quædã est infecta: vt pondere. quędã signata, vt pecunia, quæ numero. quædam facta, quæ specie consistit, vt scyphi, lances. 826.A B.§.Octauenus.
Materia peccandi malis hominibus non est danda. 1493.C.l.1.de senatusconsul.Ma.
Materia si est eadem, sed forma diuersa, res dicitur esse diuersa. 1184.D.in mar.§.si quis.l.Iulia.ad exhib.
verba debent intelligi secũdum subiectam Materiã. 1854.C.§.Papinia.in sum.loca.
Matrimonium, nuptiæ, coniugium, consortium. 2106.B.in rubrica.
Matrimoniũ ab initio illicitũ, an validetur. 90.A.l.Paulus.
Matrimonium declaratur nullum, ratione consanguinitatis. 454.D
Matrimoniũ in vita quandoq; finitur. 2203. D.gl.an neutram.de do.inter vi.& vxo.
Matrimonium non facit coitus, sed maritalis affectio. 2203.B.§.si mulier.l.cum hic. de do.inter virum & vxo.
Matrimonium potest contrahi per procuratorem. 2103.D.& seq.glos. constat.in additione.
Matrimonium, sine consensu patris contractum, an valeat. 90.A B
Matrimonium impedit generis disparitas. 2109.A.l.si patrona.
Matrimonium ob sacerdotium, retineri cõmode non potest. 2216.C.§.diuortij.
Matrimonium si non est, nec dos. 2125.D. de iur.do.
Matrimonium non soluitur, licet ad eũ casum perueniat à quo incipere non potest. 2108.C.l.si qua.de ritu nup.
Matrimonium quandoque bona gratia dissoluitur. 2216.C.l.& ideo.
Matrimonij onera sustinens, debet habere dotem. 1133.A.l.si filia.&.C.§.si filiussamiliàs.&.1153.B.l.si maritus.
tabulæ quandoque post Matrimoniũ fiunt. 2218.A.glo.attinuisse.l.Seia.
circa Matrimonium est honestas. 60.C.glo. 3.l.iustitia.de iusti.& iure.
Matrimonio abstinendum in dubio. 2109. D.§.sed in re.l.adoptiuus.de ritu nup.
iureiurando adigi quis non debet de non contrahendo Matrimoniũ. 187.A.in tex.
Matrimonia venalia esse non debent. 2178. B.l.2.de do.inter vi.& vxo.
Matrimoniis in contrahendis, naturale ius & pudor inspicitur. 2109.C.§. vnde.l. adoptiuus.de ritu nuptiarum.
in Matrimoniis contrahendis, non rigor inspicitur, sed æquitas. 2114.D.l.semper.de ritu nup.
Maxime dictio, quid significet. 464.D
Mecum, id est, contra me. 667.D.gl.mecũ.
Mediastini. 662.D
Medicamenta, dicuntur venena. 1127.A
Medicus curam promittens, an perpetuo teneatur. 1881.A
Media via eligitur. 813.A.glo.1.§.quid est.l. antiqui.si pars hære.petatur.
Medium quandoque duo extrema trahit. 1000.A.glo.fin.ad fi.l.qui sella.de ser.rusti.prædio.
Medium tenẽdum. 137.D.glo.auarissimũ.§. fi.l.solent.de offi.pro.&.2098.D.glo.fi.l. nec supina.de iur.& fac.igno.
Medium tenuere beati. 137.D.glo.auarissimum.l.solent.in fi.de offi.pro.&. 785.D. glo.fi.§.adeo.l.sed & si.de peti.hære.
Mediocris scientia sufficit. 1969.C.in mar. l.sciendum.de ædilitio edicto.
Medicus, & aduocatus, differunt: quia hic mortale vulnus sanare nõ potest, ille deploratã causam potest facere videri meliorem. 1979.A.glos. adhibuerit.§.propter.l.quod si.de ædil.edic.
Medicus semel approbatus reprobari potest. 428.D.glo.semel.l. Pomponius scribit.de nego.gest.
Medici imperitia nõ imputatur percussori. 1089.B.l.si ex plagis.ad legem Aquiliam.
Medico imputari non debet casus humanæ fragilitatis, sed imperitia. 144.B C.§.sicuti.l.illicitas.de offi.præsi.
nõ est in Medico semper releuetur vt æger. 144.C.§.sicuti.l.illicitas.de offic.præsi.
Medicum non dans, vel malum dans defuncto hæres repellitur. 1978.D.& seq.
Medicum non dans vxori maritus, priuatur lucro. 1979.AB.in mar.
Meliorat prædia cultura. 1918.B.glo.1.l.creditor.de pigno.
Melior quisque vt doctior literarum studio fit. 1190.D.l.penul.ad exhibendum.
Meliorem alterius conditionem facere possum, non deteriorem. 459.C.& seq.l.soluendo.de nego.gest.
Meliorem rem faciendo quis quandoque deteriorat. 958.B.l.fi.de vsu & habi.
Melius dare non tenetur, qui in genere vel incerto tenetur. 1968.B.glo.3.l.si quid.de ædil.edic.
Membrorum suorum dominus nemo est. 1063.C.l.liber.ad.l.Aqui.&.1540.B.glo. debet.
Memoria viri docti perpetua esse debet. 49. A.§.ne autem tertij.in procę.
Memoriam extare probat quis per auditum. 2081.D.l.si arbiter. in sum. de proba.& qualiter quis probet eam non extare. 2082.A
veritas rei gestæ literis nõ eget, nisi ad Memoriam. 2084.B.l.pe.de fide instru.
Mendacij definitio. 1197.A
Mendacium ante litem contestatam reuocatum non nocet. 1112.B C.§. neque.in summa.l.electio.de noxali.
Mendacium arguitur. 1446.B.§.sed si.l.rem alienam.de pig.ac.
Mendacium nocet. 1492.B.l.eũ qui.in sum. quod cum eo,&c.
Mendacium non semper punitur. 2019. B. glo.fina.l.fundum.de euictionibus.
Mendacium punitur. 866.A.glo.fina.l.fin. de rei vindi.& 1068. D.glo.1.§.hæc actio.l.inde Neratius. ad legem Aquil.& 1201. C D.l. si seruus. de inter. actio. & 1491.A.§. interdum. & in glo.l.sed si ex. quod cum eo.
Mendacium simplex non præsumitur dolose dictum. 513. A.l. & eleganter. §. fin. de do.
Mendacij non potest argui lex. 715. D. in mar.glo.1.l.1.de inoffic.testa.
Mendacij ratione perditur beneficiũ. 1053. A B.§.& cum.l.1.si qua.pau.fe.dicatur.
Mendacio punitur quis, non taciturnitate. 1199.A.l.si filius.de inter.actio.
Mendax punitur. 1197.A.§.si cum.l.de ætate.de inter.acti.
Mens legis potius, quàm verba seruanda est. 1226. A.glo.1.§.& generaliter.l.& si. de relig.
Mente retentum propositum, parti non expressum, nil releuat. 1882.C.§.locator.
Mentiri non licet. 1197. A B.§.si cum.l.de ætate.de inter.act.
Mentiens lucri causa de dolo tenetur. 513. A.l.& eleganter.§.fina.de do.
Mentiens vt vilius emat, non tenetur de dolo. 514.A.l.si quis affir.de do.ma.
Mense bis purgata mulier, nõ est sana. 1965. A.l.quæ bis.
Mense septimo natus, est legitimus. 90.B.l. septimo.
Menstrua non patiens mulier, non est sana. 1965.A.l.quæ bis.
Mensura falsa vtens, quando punitur. 520. B.in tex.& in glo.
Mercator an dicatur habens vnicam mercem, vel qui semel est mercatus. 1479.D. in margine.
Merces, & pretiũ, differũt. in verbo, Pretiũ.
Merces, id est, pensio. 1932.D
contrariũ officio Merces. 1628.B C.§.mandatum.l.1.mandati.
Mercedem pro custodia accipiens tenetur de periculo. 1873.C.l.qui mercedẽ.loca.
Meretrix habitans in loco honesto potest à vicinis expelli, ne alias inficiat. 60.C.gl. 3.in additione.l.iustitia.de iusti.& iure.
Meretrix turpiter facit quòd sit meretrix: non turpiter accipit, cũ sit meretrix. 1323. C.§.sed quod.l.idẽ.de cõdic. ob tur.cau.
Meretricio more incedens matrona, iniuria affici impune potest. 1875.C D.glo.2.l.si ignorans.loca.
Metropolis quid. 136.A B.in mar.
Merx, & pretium, differunt. 1724. B.l.1.de contrahen.emp.&. 1886.A.l.1.de rerum permu.
Mercis appellatio. 1479.B.§.licet.&.§.merx.
Merces alienas mergere possum, vt meas saluem. 1895.C.l.qui seruandarum. de præscript.ver.
Merces conductæ, pretium rei emptæ dicitur. 1221.C.l.liberum.de reli.& sump.fu.
Meritoria, sunt diuersoria, vel fullonica. 891.C.§.quod autem.
Merere verbum est militare. id est stipendia facere & accipere. 2178. D. in additione.glo.maneret.de do.
Mesonanta dicitur qui in media naui ad omnium imperium ac nutus præsto est. 662. A.in margine.
Μέσον verbum, id est, medium: vt venenum, valetudo, persuadeo. 1205. D.in mar.
Meticulosus est qui frustra aliquid timet. 478.C.§.proinde.
Metus causa abest, qui timore mortis, vel cruciatus corporis abest. 591.C.l.metus. ex qui.cau.ma.
edictum quod Metus causa. tria habet auxilia. 489.A
Metus causa actio quandoque datur contra bonæ fidei possessorem. 496.C D
Metus debet esse atrox, & talis qui cadat in constantem virum. 481.A B.in mar.
Metus est non quilibet timor, sed maioris mali. 478.B.l.metum.
Metus infamiæ quando non curandus. 478. C.l.nec.
Metus iustus quis est. 592.A B.l.metus.
fugiens à fundo ante vim illatam, non dicitur vi pulsus. 481.A.l.Metum.
Metus est nullus, si dolus est. 592.B.l.& qui. ex qui.cau.ma.
Metus præsentis periculi attenditur, nõ suspicati. 481.A.l.metum.quod me.cau.
Metus stupri viro bono maior est, quàm mortis. 480.B.§.q; si.l.isti.quod me.cau.
Metui volũtas inest. 477.D.glo.4.l.1.quod me.cau.
Metum inferens aliquando à casu excusatur. 495.D
Metum iustum faciunt minæ sufficientes. 592.A.glo.fi.l.metus.ex qui.cau.ma.
Metum sibi quandoque quis infert. 499.C. & seq.l.si mulier.quod me.cau.
Metu initus bonę fidei cõtractus nullus est. 500.B.glo.vllã.l.si mulier.quod me.cau.
Meum dicere agrum possum, quem tãquam colonus colo. 63.D

cum

BIU Cujas

cum iudicatur rem esse Meam, simul iudicatur non esse alterius. 381.B.l.Pomponius.§.1.in fine.de pro.
commune quod est, Meum est. 217.A.glo. fi.l.si cum vno.si ex noxa.cau.& 2118.A. glo.vlti.l.Illud.de ritu nup.
Meum si traditur tibi tanquam tuum, non transfertur dominium.1309.C.§.subtili⁹.
Meũ est quod ex re mea supereſt. 853.A B. l.solum. de rei vin.
Meum est, quod pro parte meum est. 681. D.glo.in.l.Iulianus. de iudic.
Meum id dicere possum in quo mea vtilitas consistit. 246.A.glo.3.l.prætor.de eden.
Migrare. 1851.D.glo.migrauit.l.item quæritur.& 1867.C.l.qui insulam.
Miles est, qui actu militat. 359.C.gl.1.§.veterani.l.filiusfamiliàs.de pro.
Miles cœlestis procurator esse non potest. 359.D.&.394.D
Miles non potest esse procurator, nisi in duobus casibus. 359.A.§.veterani.
Miles vt quis sit, sex requiruntur. 615.D
Militem ignorans, non contemnit disciplinam. 1875.D.l.si ignorans.loca.
Milites hospitio suscipere non tenẽtur pauperes. 144.A.in margi.&.§. ne tenuis.l. illicitas.de of.præsi.
illiciti ministri, multos concutientes homines, sub prętextu adiuuandi Milites, prohibendi.143.C.§.illicita.
Milites insolentes. 1851.D.§.exercitu.
Milites lasciui. 1854.B.§.si vero.
sub prætextu Militum, non debet quis propria cõmoda quærere. 144.B.§.ne quid.
Militum aduentus prætextu, pauperes vexari non debent.144.A.§.ne tenuis.l.illicitas.de offi.præ.
Militibus quandoque agri assignantur, modico honoris gratia possessori relicto. 831.B.§.Item si.
Milites transeuntes rustici an alere debeant. 901.A.§.si quid.
Militari potest quolibet tempore, etiam die feriato. 240.A.l.diuus.
Minæ elusoriæ non sunt timendæ. 753.B. glos.modicum.§. plane.l.si quis. de peti.hære.
Minæ sufficientes faciunt iustum metum. 592. A. glossa finali.l.metus ex quibus cau.ma.
vesicam vitiosam habet, qui Mingit in lecto.in verbo, Vesica.
Minister dicitur quis.in verbo, Nudus minister.
Ministerium, id est seruitium. 1976.D.glos. in ministerio.
Ministeria, id est, ministri. 138.D.l.si in. 144. A.&.593.C
Ministeria, id est, ministri: quandoque aliter capit. 342.B.in tex.& ibi, quia ministeriũ.
Ministeria militaria, id est, ministri militares. 138.D
Minor ætas inspicitur de momento ad momentum. 533.C.§.minorem.
Minor potest alienare, si conditionẽ suam facit meliorem. 318.D
Minor annis si adulteriũ fateatur, nulla deprecatio pœnæ est. 574.A.§.sed vt.l.auxilium.de mi.
Minor an possit esse contumax. 545.D
Minor habens curatorem, potest sine eo se obligare fideiubendo pro suo procuratore. 206.B.in margine.
Minor ad honores non admittitur. 579. C.l.de ætate.de mino.
Minor viginti quinque annis, an possit esse procurator. 393.C
Minor viginti annis, non potest esse iudex. 657.C.glo.cogatur.&.l.cum lege.
Minor censetur maior in beneficialibus. 539.D.glossa.2.l.ait prætor.de mino.
Minor conuentus habebit curatorem ad lites. 683.B C
Minor delinquẽs an restituat semp. 546.D
Minor mutuum consumens in bonos vsus, vt vinum bibendo & huiusmodi, non restituitur. 572.A. glos.2.l.si minor.25. de mi.
Minor de veritate dicenda iurare debet. 1302.D
Minor an restituatur contra minorem. 548. C.in casu Viuiani.
Minor in delictis non restituitur, nisi quatenus interdũ miseratio ætatis ad mediocrem pœnam iudicem perducit. 573.C.§. in delictis.l.auxilium.de mi.
Minor non semper restituitur. 557.C.§. Sinautem.
Minor non restituitur contra casum fortuitum. 550.C. in margine.l. verum.de mino.
Minor, qui se & sua monasterio dedit, restituitur. 536.B.in margine.
Minor renuntians beneficio ecclesiastico, an restituatur. 539.D
Minor restituitur aduersus patriam, nõ parentes. 476.C.in margine.
Minor restituitur, iuuenili leuitate decept⁹, aliàs non. in verbo, Restituitur minor.
Minores restituuntur, maiores appellant. 579.B.l.præses.de mino.
Minor summa inest maiori. 288.B.§.si cum. l.si vnus.de pact.
Minoris collegæ negligentia nocet maiori in eodem officio existenti: & maioris factum nocet minori. 446.B C.in margi.
Minori non datur doli actio. 556.C.glo.pe. §.Idem Pompo.l.in causæ.2.de mino.
in Minore non præsumitur dolus. 250.C. glos.2.l.vbi.de eden.
licet dolus præsumatur in delictis, hoc tamen fallit in Minore: & sic oportet probare dolum in illo. 250.C D.in margine. glossa.2.l.vbi.de eden.
non omnia quæ Minores gerunt irrita fũt. 580.B.l.non omnia.de mino.
Minorum bona mole ęris alieni grauatorum, tutores auctoritate iudicis vendere possunt. 156.A B
inter omnes constat, fragile esse & infirmũ Minorum consilium, & multis captionibus suppositum. 530.B.l.1.§.1.de mino.
Minoribus, etiam bene gerentibus rem suã, administratio rerum non datur. 530.C.§. apparet.
Minoribus carens maioribus frui non debet. 1799.B. in fine.l. cui pacto. de ser. expor.
Minoribus currit tempus ad faciendum inuentarium. 573.D.in margine.
Minoribus in delictis non subuenitur. 546. B.§.nunc.l.si ex.de mino.
Minoribus licet quod non maioribus, & contra. 2118.D.l. obseruandum. de ritu nup.
Minima quandoque curantur, quandoque non. 473.D.glossa.2.in addi.l.scio.de restitutione in integrum.
non Minus, id est magis. 266.C D
non Minus, quandoque sumitur pro, nõ tãtum. 266.C.§.pactorum.in margine.
Minus tribuit, qui nihil tribuit. 1485.B.l.illud.§.1.de tribu.
Minus validum ius non plus durat, quàm magis validum. 945.D.l. qui vsumfruct. si vsusfructus petatur.
Miseratio & in sene locum habet. 574.A. glos.finali.§.sed vt.l.auxilium.de mi.
Miseratio ætatis quandoque pœnam minuit. 573.C.§. in delictis.l.auxilium. de mino. vide in verbo, ætas.
Misericordia intẽpestiua reprobatur. 1615. A.l.si hominem.depo.
Misericordiæ & pietatis motus differunt. 461.D
Missilia. 1728.D.glo.missilium.
Missio causaria, est quæ datur ob valetudinem. 340.B.§.ignominiæ.
Missio honesta, quæ datur emeritis stipendiis 340.B.§.ignominiæ.
Missio ignominiosa, est quę nominatim datur ob ignominiã. 340.C.§. ignominiæ.
Missio militum triplex: honesta, causaria, ignominiosa. 340.B.§.ignominiæ.
Mitius agitur cum tutore, quàm cum procuratore. 562.A
Mitius agitur cum lege, quàm cum ministro legis. 641.A.glossa.1.l. Celsus.de arbi.
Mixtio, & confusio, differunt. 825.B
Mobilis rei furtum facile fit. 1733.D.glo.1. l.rem alienã.de contrahenda emptione.
Mobilia capiuntur, immobilia inuaduntur. 1380.D
Mobilium rerum possessio vilis est. 834.D. glossa.1.in fine.l.si post.de rei vin.
Moderamen inculpatæ tutelæ, quando quis dicatur obseruare in se defendendo. 56. C D.in margine.
Moderata ætas dicitur decem & septem annorum. 329.A.§.initium.
Modica incommoditas non curatur. 1865. B.l.habitatores.loca.
Modica summa est vsque ad duos aureos. 516.B.l.id est.de do.ma.
Modica summa non curatur. 516.A B.§.merito.l.si quis.de do.
Modicum damnum æquo animo ferre debet colonus, cui immodicum lucrum nõ aufertur. 1864.B.§. vis maior.l. si merces.loca.
Modicum id quod præstant emphyteutæ, intelligitur in signum honoris & dignitatis. 831.B.in margine.
Modicum tempus. 686.B
Modicum tempus. 880.C
Modicum tẽpus arbitrio iudicis datur. 597. A B.glos.2.l.nõ enim.ex quib⁹ cau.ma.
Modicum tempus dicitur decem dierum. 1402.D.§.si fine.l. promissor. de consti. pecu.
Modicum temporis interuallum non inducit diuersitatem actuum. 2113. A.l.plerique.de ri.nup.
Modici temporis mora non magnum fert damnum. 686.B.l.si debitori.de iudi.
Modico præsenti contentos videmus multos. 317.A.l.cum hi.de transact.
Modica dicuntur auri pondera duo. 703. A.glos.modica.
Modica ea dicuntur respectu principis, quę magna sunt respectu priuati. 303.A
Modica quædam præstantur ratione rei. 883.D.glo.ab eo.
Modica impendia, id est impensæ, non curanda. 1419.D.§.possunt.& in glos.l.in rebus.commo.
Modus, id est mensura. 1122.C.l.de modo.
Modus aliquando spatium significat. 1215. B.in margine.
Modus sæpe non qualitas consideratur. 885.A.l.item si fundi.in fi.de vsufru.
Modus vbique seruandus. 892.B.§.& generaliter.nota de Molendino cuius aquam facit rettagnare dñs superior, ne currat. 248.D.&.seq.
Mœnianum quid. 986.B
tempus in quibusdam quæritur de Momẽto ad momentum. 239.C D

BIU Cujas

Index materiarum

de Momento ad momentum inſpicitur minor ætas. 533.C.§.minorem.
Monachus citari non poteſt,ſed eius prælatus. 184.D
Monachus eſt alendus de bonis monaſterij in cauſa quam habet contra abbatem, accuſando eum. 743.B.glo.pe.l.ſi inſtituta.de inoffi.teſt.
Monachus ſcholaris habens licentiam abbatis vt ſtudeat, poteſt in ſtudio conueniri ſine eius permiſſu.683. C.glo.fi.in fi. l.ſi longius.de iudi.
Monachus an poſsit habere adminiſtrationem. 369.B.in margine.
Monachus & ſeruus æquiparantur. 369.B. in margine.
Monachus,iudex eſſe non poteſt. 680.B
Monachi & canonici regulares, non poſſunt eſſe aduocati in foro ſeculari, nec eccleſiaſtico,niſi in cauſa ſui monaſterij: ſed clerici bene poſſunt in foro ſuo.330. C D.in margine.
Monaſteriũ.) Minor qui ſe & ſua dedit monaſterio,reſtituitur læſus. 536.B.in margine.§.ſi quis minor.l.3.de mino.
pater filium de Monaſterio trahere nõ poteſt. 547.C D.in margine.
Moneta ſi variata eſt,an ſufficiat tantumdẽ reſtitui. 2139.D.l.res.in ſum.
Monetales triumuiri. 68.C.§.deinde.
Μονομερὴς,id eſt vnius partis, vnimembris. 1281.B C.§.idem.
Monimenta extrui & exornari religionis intereſt. 1232.D.§. interdictum.l.1. de mor.inſe.
Monitio dicitur ſententia. 2040.D.gl.ſententiam.l.3.de vſur.
Monumentum,id eſt,terminus. 1123.C
Monumentum,id eſt documentum. 45.B
Monumentum quid. 1218.D.§.monumentum.& 1231.A.l.monumentum.
Monumentum, & monimentum differunt. 1230.B
Monumentum,& ſepulchrum, differunt. 1015.A
Menumẽtum facere defuncto,hæredes ſtricto iure nõ tenentur. 804.A.§.quamuis.
Monſtretur digito res, an proprio nomine vocetur,nihil intereſt. 1241.B.l.certum. ſi cer.pet.
Monſtroſi partus non ſunt legitimi.90.C.l. non ſunt.
Mora quid. 2057.D
Mora fit ipſa re,id eſt, ſine interpellatione. 2052.A.glo.3.§.finali.l.cũ quidã.de vſur.
Mora debitoris non inſpicitur, cum etiam creditor eſt in mora. 1842.C.l.ſi & per. de act.emp.
Mora an cõmittatur poſt litẽ con. 2054.B
Mora ſemel commiſſa non excuſatur debitor ob impedimentum ſuperueniens creditoris.2052.C.§.poſt traditam.l.euictis. de vſur.
Mora in rem,& in perſonã,differunt. 2061. C.glo.in re.
Mora magis perpetuat actionem,q̃ culpa. 1112.B.§. Si is.in ſũma.l.electio.de noxa.
Mora modici temporis magnum non affert damnũ. 686.B.l.ſi debitori.de iudi.
Mora nocet. 905.B.l.ſi vſusfru.de vſufruc.
Mora nulla eſt, vbi nulla eſt petitio.494.D. glo.quia tripli.§.quid ſi homo.l. ſi cum. de eo quod metus cau.
Mora parua non æſtimanda. 1862.B.§.colonus.l.ſi in lege.loca.
Mora poſterior nocet.641.D.glo.quod nõ das.l.Celſus.§.Idem ait. de recept. arbitris.&.1664.A.glo.fi.l.hominẽ. Mãdati.
Mora purgatur variè.2058.D.glo.difficilis.
Mora purgatur poſt modicum tempus,&c. vide in verbo,purgatio moræ.
Mora purgari poteſt. 640.D.glo.1.l. vtique.de arbi.
Mora rei nocet fideiuſſori. 2054.C.glo.2. l.ſi quis.de vſur.
Mora quinque principales effectus habet. 2057.D
Mora regulariter non contrahitur re ipſa, ſed per interpellationem.2057.B.l.mora.
Mora vltima nocet.1797.B.l.illud.de peri. & com.rei ven.&. 1842.C.l. ſi & per.de acti.emp.
non eſt in Mora,qui poteſt exceptione legitima ſe tueri.307.B.l.ſi pactus.de pact.
Moram purgandi poteſtas non facit, vt indebitum videatur eſſe ſolutũ. 1348.B C. l.qui ob.
qui promiſit quid certo loco, poſt Moram vbique cõueniri poteſt. 697.B.l. eum qui.de iudi.
Moram non facit paratus ſuſcipere iudiciũ, ſi aduerſarius ceſſauit.2065.B.l.paratum. de vſur.
Moram non facit qui in vinculis eſt. 2054. A.l.ſed &.de vſur.
ob Moram præſtantur vſuræ,non ob lucrũ. 2051.B.§.ſi pupillo.
tria acceſſoria ſunt ob rei Moram. 1389.D
Morandi cauſa fruſtratoriam appella.multi interponunt. 2063.C.l.tutor.
Moroſus,id eſt,is qui eſt in mora,ſemper de periculo tenetur. 2058.C
Moroſitas vitanda. 137.B.§.non vero.l.ſolent.de offi.procon.
Morbus eſt temporalis,valetudo perpetua. 105.B
Morbus quid.1959.D.& ſe.§.ſed ſciendum.
Morbus eſt corporis vitiũ animi. 293.B C. gloſſ.1.l.paciſci.de pact.
Morbus,& vitium, ad corpus tantum pertinent.1961.D.§.idem Pompo.l.4.de ædil.edict.
Morbi & vitij differentia. 1960.B.gloſſ. diciſſe.
Morbo venia non ſemper danda. 147.D.§. ſi vero.l.diuus.de offic.præſid.
Mors ciuilis,eſt amiſsio ciuitatis. 203.D
Mors minus timenda eſt viro bono, quàm ſtuprũ.480.B.§.quòd ſi.l.iſti.de eo quod metus cau.
Mors naturalis, & ciuilis, æquiparantur. 203.B.in margi.l.4.qui ſatiſ.cog.
Mortis cauſa donatio,tribus modis reuocatur. 1254.A B
Morti ſimilis eſt ſeruitus.479. C.l.iſti. cum gloſſ.4.de eo quod me cau.
ambulatoria eſt voluntas vſque ad Mortẽ. 2201.C.§. pœnitẽtiam.l.cum hic.de dona.inter virum & vxorem.
Morte delegãtis re integra extinguitur delegatio. 167.A.l.& quia.de iur.om.iudi.
Morte finit quicquid p̃ſonæ coheret. 931. B.§.morte.l.3.quib.modis vſusfruc.amit.
Mortalitatem præſtare,an debeat poſſeſſor. 799.A B.§.nec enim.
Mos & conſuetudo idem. 81.B.in tex.ibi, moribꝰ & cõſuetudine.vbi(&)ꝑ(id eſt)
Mos, id eſt conſuetudo. 679.D
Mos ſeruandus. 2039.A.l.1.de vſur.
Mos antiquus ſeruãdus. 166.C.gloſſ.more.
More,id eſt ſolenniter. 475.C
Morem gerere. 2074.A.in margine.
Mores. 2178.B.gloſſ.moribus.
Mores boni.) Præſtatio quæ contra bo. mores fit,bonæ fi.iudicio non probatur. 2044.B.l.generaliter.de vſur.
Mores dignitati præferendi. 2085.C D.gl. 2.l.2.de teſti.
Moribus conſtitutum ius,eſt conſuetudo. 81.B.& ſeq.§.& ſi qua.
Moralis ſcientiæ pars eſt ius ciuile. 53.B.gl. finali rubricæ. de iuſti.& iur.
Motus ad coitum primus eſt impunitus: ſequens autem oblectamentum eſt veniale:& factum quod inde procedit, mortale.56.A B.glo.coniugatio.§. ius naturale.l.1.de iuſti.& iur.
Motum animi cum vultus detegit, ſignum eſt inconſtantiæ. 150.A.§.ſed &.
Motu proprio aliquid obtinere, & ad ſuas preces impetrare,differũt.178.B.in textu.
Mox,id eſt,intra biduum, vel triduum. 315.D
Mox dicitur decem dierum. 708.D
Mucoris vini periculum cuius eſt. 1792.A. in textu.&.C.§.ex hoc.
Mulcta quandoque,id eſt,pœna. 1211.C
Mulcta eſt pœnale iudicium.in verbo, Iudicium pœnale.
Mulcta,& pœna,differunt. 181.D
Mulcta prius irrogata, ob paupertatem remitti à iudice poteſt.145.A.de offi.præſi. l.illicitas.§. præſes. & ſic paupertas prodeſt.
Mulcta ſemel remiſſa ob paupertatem amplius exigi à reo non debet,etiam ſi poſtea ſoluendo fiat.144.C.l.illicitas.§. finali.de offic.præſi.
Mulier an ſit domina rei dotalis. 536.D
Mulier bis in menſe purgata, non eſt ſana. 1965.A.l.quæ bis.
Mulier cum qua ſeruus pecuniam domini conſumpſit,tenetur. 1211.A B.l.dominꝰ.
Mulier decipiens non iuuatur Velleiano. 1594.A.l.ſi decipiendi.
Mulier dicitur corrupta, quandoque etiam virgo.1964.A B.gloſſ.mulierẽ.&. 1730. B.in margine.
Mulier donans,contra ſexus naturam facit. 2207.B.§.ſi vxor.in verbo,ſexus naturã.
Mulier,& virgo,differunt. 1730.A.&.1811. B.§.ſi quis.
Mulier grauida impeditur, ne veniat ad iudicium.223.B.§.ſi non.l.2.ſi quis cautio.
Mulier maritum qui in expeditione eſt,expectare quadriennium debet. 2220.B C. in margine.
Mulier meretricio more incedens iniuria impune affici poteſt.1875.C D.gloſſa cõ temnit l.ſi ignorans.loca.
Mulier nimis arcta, non eſt ſana.1964.D.§. mulierem.l.quæritur.de ædil.edict.
Mulier non præſumitur donare. in verbo, donare.
Mulier non præſumitur donare.453.C.glo. econtrario.l.Neſennius.de nego.geſt.& 1576.D.l.ſed ſi.in fin.ad Velle.
Mulier per omnia non habenda eſt loco minoris circũſcripti. 1594.C.l.ſi mulier. ad Velleia.
Mulier poteſt eſſe executrix teſtamenti. 1471.A B.in margine.
Mulier poteſt renũtiare Velleia.1595.D.§.ſi mulier.
Mulier quandoque poteſt eſſe teſtis. 2093. A.l.ex eo.
Mulier ſi nihil habet in dote, à viro ali debet.1228.B.in margine.
Mulier Velleia.in multis caſibus non iuuatur.1574.D.gloſſ.ne pro.
Mulier viro riſiſsime donat.2207.B.glo.ſolenne.l.ſi ſtipulata.de do. inter virum & vxorem.
Mulieris imbecillitati parcendum. 1575.C. §.verba.l.2.ad Velleia.
Mulieris naturale vitium ferendum. 223.B. glo.grauida.§.2.l.2.Si quis cautio.
Mulieris oportet accelerare nuptias, ne quid turpe committat. 2109.D.glo.pe. l.oratione.de ritu.nup.

Mulieris

Mulieris quàm viri maior castitas exigitur. 2116. A.glo.quæ in.l.palam.de ritu nup.
Mulieris receptacula sunt septem. 690.C
Mulieris viscerum portio partus dicitur esse.2017.D.in verbo,partus mulieris.
Mulieri conuenit pudicitia.330.A.§. sexum l.1.de postu.
Mulieri succurritur ob imperitiam. 207.A. §.si seruus.l.de die.qui satisda.cog.
Mulieri succurritur in multis casibus. 2101. A.glo.quibusdam.l.regula. in princ. de iur.& fac.igno.
dolus non præsumitur in Muliere: sed probari debet etiam in delictis,licet alias secus.250.C D. in mar.glo.2.l.vbi.de edē.
Mulieres quid acturæ sint ignoratur. 1582. D.l.si mulier.ad Velle.
Mulieres quasi de patrimoniis suis,ita de dotibus funerari debent.1226.D.l.in eum.
Mulierum genus auariſsimum. 453.C.glo. econtrario.l. Nesennius. de neg.gest. & 1576.D.in marg.l.2.ad Velleia.
Mulierum infirmitas, non calliditas, auxilium sumit. 1576.A. in fin.§.hoc enim.l. 2.ad Velleia.
Mulieribus decipientibus non subuenitur. 1575.D.§.hoc enim.l.2.ad Velleia.
Mulsum fit ex vino & melle.824.B.§.idem.
Multitudo aliquid operatur. 2120.B.l.qui in prouincia.
Multitudo.) Difficile probantur quæ fiunt in multitudine. 492.A.in mar.glo.3.§.in hac.l.si cum.de eo quod metus cau.
Multum tempus quod. 632.D.& se.
Mulus non fit deterior castratus. 1984.C.§. sed enim.l.ædiles.de ædili.edict.
Mulus non generat. ibidem.§. sed enim.l. ædiles autem.de ædili.edict.
Municipales muri,id est, ciuitatum.sic municipia id est,ciuitates. 118.D
Municipes.)Nihil dolo facere possunt municipes. 517.C.§.sed an.l.sed &.de do.
Municipium id est,ciuitas. 207.C
Munus,& donum, differunt. 149.D
Muri sunt sancti. 115.A.in princip.
Muros reficere non licet sine principis auctoritate. 118.D.§.muros.l. sacra. de re. di.&.138.D
Muros violare non licet. 119.B.l. si quis.de re.di.
Mutare rem vsuariam proprietarius nō potest. 958.B.l.Neratius.
Mutare velle suum quando licet. 1613.A. glo.1.§.si sic.l.1.depo.
Mutatur quod factum est ex superuenienti causa,vel postea apparenti. 325.A.glo.1. l.non est.de transact.
Mutari non debet aliquid,propter paruam rem.473.D.l.scio.cū gl.2.de resti.in inte.
Mutari non debent,quæ certam semper interpretationem habuerunt.78.B.l. minime.de legi.
Mutari non debent vetera sine euidenti necessitate. 85.B.l.in rebus.
Mutari potest ius varietate personarum. 1296.D
Mutandum facile ex solennibus nihil est. 475.B.in prin.l.diuus.de resti.in inte.
Mutatum quod est,in pristinū statū redire non potest. 103.A.glo.1.l.qui liberatus. de ado.
Mutatum quod non est seruari debet. 251. D.gl.2.§.nummularios.l.quædā. de edē.
Mutata res an possit redire ad pristinū statum. 93.B C.&.103.A
Mutatæ rei forma nocet. 91.A
Mutatio multipliciter fit. 589.D
Mutatio fori post sententiam, vel litis con non impedit iurisdictionem prioris iudicis.174.B.l.cum quædā.de iur. om. iudi.
Mutatione iudicis non mutatur iudicium. 713.A.l.proponebatur.de iudi.
Mutatione rei interit vsus. 932.B.l.repeti. quibus modis vsusfruc.amit.
Mutabilitas negotiorum magna.75.D.glos. 3.in prin.l.neque.de legi.
Mutuans ad refectionem, habet priuilegiū. 1257.B C.l.creditor.
Mutuæ petitiones, sunt reconuentiones. 170.B.in textu.
Mutuo facto administratori ciuitatis,tenetur ciuitas,si est versum in rem eius.1258. B.l.ciuitas.idem in mutuo facto abbati.
affirmans idoneum eum cui datur pecunia Mutuo,cum non sit,an & quando teneatur. 513.A.§.idem.&.l.seq.
Mutuum accipientem qui dicit idoneum, non tenetur,nisi lucri causa hoc dixerit. 513.A.§.idem.&.l.quod si.
Mutuum damus non idem recepturi. 1236. A.l.mutuum.
Mutuum dicitur,quasi de meo tuum. 1237. A.§.appellata.
Mutuum filiisa. valet pro vestimentis, alimentis & rebus necessariis: & pater eius tenetur.1557.B.§.proinde.& in margine.
Mutuum, in quibus consistit. 1238.A.§.in mutui.
Myrtus herba est, vnde fit cerdonum tinctura. 953.A.glos.foliis.
Μώμος.ον.id est luscioſus,qui plus vesperi q̄ meridie videt.1963.B.in margine.

N

NAtalis domini feriæ quot sunt. 238.B.
Natalibus restituere, est nobilitare. 189.B.in margine.
Natio bona bonos facit seruos, mala malos.1980.B.§.qui mancipia.l. quod si. de ædili.edict.
Natio serui plerumque aut prouocat emētem,aut deterret.ibidem.§.qui mancipia. l.quod si.de ædili.edict.
Nationem cuiusque scire nostra interest. 1980.B.§.qui mancipia.l. quod si. de ædili.edict.
Natione mores perpēduntur.ibidem.§.qui mancipia.l.quod si.de ædil.edict.
Nationes aliæ aliis seruituti aptiores sunt. 1980.B.in margine.
Natura,id est,consuetudo. 1494.A
Natura quandoque,id est ius ciuile cooperante natura. 100.D
Natura non audet quod lex negat. 940.C. §.nec enī.l.2.devsu.ea.re.quę vsuf. cōsu.
Natura quandoque minus inſpiciturquàm accidens. 331. C D.glo.3.§. item.l.1. de postu.
Natura rerum,id est,diuina scientia.690.D
Naturam imitatur ars.in verbo,ars imitat.
Naturam rerum non intuendam, in qua omnia certa sunt.690.B.§.sed Sabinus.l. sed & si.de iudi.
Naturalis æquitas,id est,à naturali ingenio, vel industria hominū introducta.254.D
Naturalis obligatio non tollitur per legē, nec per statutum. 1333.A.in margine.
Naturalis ratio,id est ius gentium.1056.AB
Naturalis ratio auctoritate senatus nō mutatur.940.C.§.nec enim.l.2. de vsufruc. ear.re.quæ vsu consu.
Naturale improprie dicitur debitum.1394. B.glos.natura.
Naturale fœdus nihil fœui criminis æstimari permittit.951.C.glos.1.l. non aliter.de vsu & habi.
Naturale impedimentum maius est, quàm accidentale. 2138.D.l.si serua.§.1.de iure dotium.
Naturale vitium non imputādum cuiquā. 223.B.glos.grauida.§.2.l.2.si quis cautio.
Naturali vitio quandoque non parcitur. 1072.A.in glossa prima.§.nec quisquā. l.si seruus.ad legem Aquiliam.
Naturalia contractus transeunt sine pacto, nisi aliud sit actum.300.B.l.in emptionibus.de pactis.
Naturalia iura ciuili ratione tolli non possunt.589.A.l.eas.de ca.mi.
Naturaliter quod fit,ferendum est. 1005.A
Natus in mense septimo, est legitimus. 90. B.l.septimo.
pro Nato habetur,qui in vtero est, quo ad sui commodum. 89.A.in summa.l.qui in vtero est.&.94.A.l.qui in vtero sunt. de statu hominum.
res iactæ in Naufragio non fiunt accipientis. 1462.B.in fine.
Nauicularius. 662.B.&.D.l.1.nautæ, caupones,stabularij.
Nauigandum non est aduerso tēpore. 847. B.l.qui petitorio.in fin.de rei vind.
Nauigationis tempus. 832.B.in margine.
Nauigationi aduersum tempꝰ est ab Octobri,vsque ad Aprilem.847.C.glos.finali.l.qui petitorio.de rei vin.
Nauis quid. 1451.A.§.nauem.
Nauis est marina,ratis fluuiatica. 237.D
Nauis armatur. 1451.C.§.quid si.
Nauis ad hoc paratur vt nauigetur. 885.C. §.nauis.l.arboribus.de vsufru.
Nauis magister. 662.A
Nauis proprietas carinæ causam sequitur, id est cuius est carina,eius & tabulæ.857. A B.l.Minicius.de rei vin.
infante Nato in naui, pensio non debetur. 1859.B.§.si quis.
Nauium exercitium ad summam reipu.pertinet. 1454.B.§.licet.
Naulum habet priuilegiū. 1932.C.l.huius.
Ναυφύλακες,id est nauium custodes. 662.A. §.qui sunt.
Nauta,caupo,stabularius,differunt.666.C. l.nauta.
Nauta est magister nauis.1461.B.§.ex conducto.& 1465.B
Nauta est,qui nauim exercet, id est exercitor.661.C.§.qui sunt. Item est magister nauis. 663.C.& seq.glos.nautarum.
Nauta,est omnis qui nauigandæ nauis causa in naui est. 661.C.& seq.§. qui sunt.
Nauta in suis seruis venia dignus est, qui qualescūque ad instruendū nauim adhibuerit.670.B.§.in suis.l.fi.nau.cau.sta.
Nautæ sunt fraudulenti. 661.B.§.& nisi.l.1. nau.cau.stab.
Ναυτεπιβάται vocat Vlpianus eos, qui remum pro naulo,& vecturæ pretio ducunt. 670.A.§.Ecquod.
Ne,id est,an. 2180.C.glos.ne.
Ne verbum,& néve,quid importat. 1866. C.l.in lege.
alienatio Necessaria tenet. 1129.D
Necessarium fit,quod ab initio fuit volūtarium. 371.A.glo.fi.l.seruum. de procur.
Necessarij sunt affines & cognati. 147.C
Necessarij sunt hæredes filij & serui.541.C
Necessariæ personæ appellantur filij. 311.B
Necessariis oneribus succurrens,non videtur donare. 2193.D.& seq.§.non enim.l. si quis.de do.inter virum & vxo.
Necessitas,id est,ius gentium, vel constitutio principis. 84.C D
Necessitas,id est paupertas. 145.A
Necessitas facit, vt aliàs prohibita concedantur. 155.A.glos.1.§.non aliter.l.1.de offi.eius cui man.est iur.
Necessitas non habet legem. 124.D.glo.2. §.sane.l.vnica.de offi.consu.& 1168.C. glossa penu.l.item.com.diuidun.
Non succurritur ei, qui se in necessitatem posuit.

BIU Cujas

Index materiarum.

posuit.223.C.gloss.1.§. quis tamen.l.2. si quis cautio.& in verbo, succurri non debet.&.500.A.glo.1.l.si mulier.de eo quod metus cau.&.205.B.§. si necess.l.si fideiussor.qui satis.cog.

Necessitatem iuris non importat,quicquid iudicis potestati cõmittitur.145.D.glos. 1.l.sæpe.de offi.præs.

Necessitatem iudici non imponunt verba necessitatiua à principe prolata, & ad impetrantem directa.145.B.l.sæpe.

Necessitate, non voluntate, absenti subuenit.606.A.l.sed & si.in fi.ex qui.cau.ma.

Necessitate reifa.rem suam abiicere multi coguntur.1662.C.§. quid enim.l.ita. manda.

fauetur ei qui in Necessitate est,sine sua culpa.205.A.§. si necessaria.l.si fideiussor. qui satisda.cog.

Necessitate permittitur quid, quod non voluntate.2173.A.gloss.3.l.1.de fun.do.

prohibitum aliquando ex Necessitate toleratur.236.C.glo.vrget.l.1.de fer.

in Necessitatibus nemo fit liberalis.2118. D.l.proxime.de ri.nup.

Necessitudo, id est, consanguinitas.2042. D.glo.necessitudini.

Negare culpam difficile.1689.D.§.& puto.

Negare quod quisque accepit, bonæ fidei non conuenit.1616.C.l.quod seruus. depos.

Negans nõ tenetur probare.2069.D.glos. 1.l.2.de proba.

Negans se citatũ probare nõ potest.2070. B.glos.1.l.2.de proba.

Negantibus decem minus creditur, quàm duobus affir.644.C.gloss.finali.§.si plures.l.diem.de arbi.

Negatione fit res dubia.377.D.glo.2.§.1.l. non solum.de procu.

Negationes duæ æquiualent affirmationi. 269.B C.glos.nec quasi.§. si paciscar.l.iu risgen.de pact.

Negatiua triplex.2069.D.glossa.1.l.2.de proba.

Negatiua coarctata loco & tempore, potest probari.2070.B.in margine.glossa.1. l.2.de proba.

Negatiua facti nunquam probatur.2070. B.glos.1.in fine.l.2.de proba.

Negatiua quandoque resoluitur in affirmatiuam.729.D.&.727.B.gl.pe.§.vnde non.l.Papinia.de inoffi.vbi dicitur, non obtinuit, id est succubuit.&.734.C.glossa.1.l.qui repudiantis.eo.ti.

Negatiua quandoque includit affirmatiuã. 812.A.gloss.2.l.si ex pluribus.si pars hære.pe.

Negatiua quælibet tacitam habet affirmatiuam.2069.D.gloss.1.l.2.de proba.

Negligere non debet iudex quæ ei sunt cõmissa.320.C.§. si prætor.

Negligere potest quis rem, quam tenet vt suam.793.A.glos.2.§. sicut.l.si quid.de petitione hæredi.

Negligens in officio suo punitur.148.B.l. diuus.in fin.de offi.præs.

Negligens rem suam nulli querelę subiectus est.792.B.§. sicut.l.si quid.de peti. hære.

Negligentibus non subuenitur, sed necessitate rerum impeditis.597.A.l.nõ enim. ex qui.cau.ma.

Negligenter versari damnosum.1690.B.l. non ob.pro socio.

Negligentia dissoluta prope dolũ est.1656. A.l.si fideiussor.mandati.

Negligentia hæredis non debet esse alteri damnosa.2030.A B.l.rem hæreditariam. de euict.

Negligentia infirmi nõ imputatur percussori.1089.B.l.si ex plagis.ad legẽ Aquiliã.

Negligentia in iudice damnatur.603.C.§. ait prætor.l.sed & si.ex quibus cau.ma.

Negligentia iudicis damnatur.320.C.§. si prætor.l.8.de transa.

Negligentia minoris officialis nocet maiori eius collegæ.446.B C.in mar.l.ex facto.de nego.gest.

Negligentia nocet.2046.A.gloss.finali.l. pecuniæ.de vsur.

Negligentia noceri potest reipubl.non pacto.296.A B.in mar.l.iperatores.de pact.

Negligentia possessorum prædia non debent deteriorari.805.D.§. cum prædia.l. ei qui.de peti.hære.

Negligentia omnia lædit.148.A B.gl.fin.l. diuus.de offi.præs.

Negligentia reprobatur.2101.B.l.regula.§. quid enim.de iur.& fac.igno.

Negligentia vnius alteri nocere non debet.426.D.glossa.fina.l.si ex.de nego. gest.&.1112.D.glo.noceat.l.electio.de noxa.

Negligentia vnius, quandoque alij prodest.441.C.§. mandatu.l.nam &.de nego.gest.

Negligentiæ ad negligentiam fit compensatio.1598.B.l.si ambo.in sum.de compensa.&.220.D

Negligentiam suam non debet quis ad alterius iniuriam referre.313.A B.l. imperatores.de transactio.

qui non Negligentia amisit seruitutem,restituitur.1011.C.l.& Atilicinus.

Negligentia nocere quis reipub.non pacto potest.in verbo,Nocere potest.

Negotium, id est, necessitas. 408.C

Negotium alienum quatuor modis dicitur. 423.A

Negotium facere, id est, alium per calumniam accusare. 466.C

Negotium filij si gero contemplatione patris, tenetur pater.420.B.§.sed si.&.421. C.§. item.

non debet quis à Negotio auocari.135.C. glos.occurrant.l. obseruare.de offi.pro.

Negotia plura sunt, quàm vocabula.1888. B.l.natura.de præscrip.verbis.

Negotia sæpe mutantur.75.D. glossa.3.in prin.l.neque.de legi.

improbe ad aliena Negotia accedit,qui suo lucro non alterius commodo studet. 419.A B.§. qui enim.l.si pupilli. de nego.gest.

Negotia deserta gerens solum de dolo tenetur.414.B.§. interdum.

Negotiorum gestorum actio vtilis & directa differunt. 464.D

Negotiorum genera tria. 431.A

Negotiorum gestor agere potest quæ vtiliter gesit.430.B.§. is enim.

Negotiorum gestor de periculo tenetur. 458.B

Negotiorum gestor de quibus tenetur. 414.D

Negotiorum gestor exigere à se debet. 1658.D

Negotiorum gestor expensas voluptarias non repetit. 445.A

Negotiorum gestor sex casibus tenetur de casu. 431.A

Negotiorum gestorum actio vnde oritur. 422.D

Neratius Priscus. 72.C

Nerua. 71.D

Nerua derisus fuit.1926.B.l.est differentia.

Nerua publice de iure respondit anno ætatis decimo septimo. 329.B.§.Nerua.

Nerua filius. 72.B

Nescientia, ignorantia, error, & titubatio differunt. 2095.D

qui Nescit, experiundi potestatem non habet.470.B.in textu.

Nihil, & minus, æquipollent.1485.B.l. illud.§.1.de tribu.

Nihilomagis,id est,non ideo magis.1539.C

Nisi dictio, ponit si præcedat negatiua:negat vero si præcedat affirmatiua.232.D. in margine.

Nisi)&(si non)idem significant: quandoque ponunt, scilicet quando præcedit dictio negatiua:sed quando præcedit affirmatiua, negant. 232.D

Nisi quandoque, id est, sed &.sic non ponit.749.A B.dic quòd semper ponit,quãdo præcedit oratio negatiua: vt ibi, in additione.

Nobilis dicitur homo honestioris loci.321. A.§. si in annos.l.8.de transact.

Nobilis in delictis leuius punitur, quàm ignobilis.217.B.in margine.l. penulti.Si ex noxa.cau.

Nobili facta iniuria magis punitur, quàm ignobili.2123.C.l.non est.in sum.de ri.nup.

Nobiles mulieres egent maiori dote.2148. D.quod verum si nubant pari.

Nobilior rustico est vrbanus.979.A.in margine.

Nobilitare olim dicebatur natalibus restituere.189.A B.in margine.

quæ nobis non Nocent, & aliis prosunt, sustinere debemus.632.C.glossa futurũ. §. arbiter.de arbi.

Nocet alteri quandoque factum alterius. 179.D.glossa penultima.§. si is.l.3. quod quisque iur.

Negligentia potest quis nocere reipu.296. A.in mar.l.Imperatores.de pact.

quilibet debet esse intẽtus ne Noceat.1791. A.gloss.quam minimo.l.1.de periculo.& comm.rei ven.

mora vltima Nocet.1842.C.l.si &.de actio emp.

paupertas Nocet.168.A.§.i seruos.l.si quis. de iur.om.iudi.

cupitum aliquid Nocet, quod secus prodest.224.A.gloss.2.§.fi.l.2.si quis cautio.

Nocere.1996.A.§. quotiens.

Nocere, id est, posse nocere.1986.B.glo. noceret.

Nocere aliis nõ debet res inter alios acta. 1277.D.l.quia.de iureiuran.

Nocere non debet vnius negligentia alteri.426.D.glos.fin.l.si autẽ.de nego.gest.

Nocere potest curator reipubl.sua negligẽtia,non pacto.296.A B.in mar.

Nocendi naturam ponunt mala bonis permixta.1737.B.l.quod sæpe.§.2.de cõtrah. empt.

Nocens esse nemo desinit pœnitẽtia.1965. B.l.quis sit.de ædilitio edicto.

Nociuus cuique suus dolus.2030.B.l.si cũ. de euict.

Nolle facere videtur, qui quod potest facere non facit.1966.B.gloss.noluit.

Nolle inter, & velle, medium est.1479.D. & seq.glossa velle.§.2.l.1.de pecu.

Nomen bonum fieri.1494.A.in textu.

Nomen consecutus. 2139.C.§.nec enim.

Nomen debet esse cõsonãs rei.66.A.glos. consulerent.

Nomen facere bonum.1653.A.§.abesse.

Nomen incertum. 1493.C.in textu.

Nomen cum ignoramus, demonstratione vtimur.826.C.&.827.A.l.si in rem.ad fibi, sed si.de rei vin.

Nominis error non vitiat, si conueniat de corpore.825.B.§.cum in rem.l.idem Põponius.

BIU Cujas

ponius.de rei vindi.
Nominis error nil facit, cum de corpore constat.1729.B.§. nihil.l.in venditionibus.de contrahen.emptio.
Nominis vice fungitur demóstratio. 1241. B.l.certum.si cer.pe.
Nomine proprio expresso alicui quid committi, aliud est quàm expresso nomine dignitatis. 167. D
Nomine proprio res vocetur, an digito monstretur, non refert. 1241.B.l. certum est.si cer.pe.
Nomine suo damnatus, & ex facto suo, ex instantia cum alio cœpta, non fit infamis.352.B.l.seruus.
Nomina, id est, actiones.1262.D.gl. nominum.
Nomina, id est, debitores. 1523.D
Nomina debent esse consequentia rebus. 46. D.glossa fulgere.§. cuius auditores. in proœ.
Nominum periculum ad eum, cuius culpa deteriora facta sunt pertinet. 1262.B C. l.periculum.
Nominum originem sciendam.53.A.l.1. in principio.de iustitia & iure.
nihil in corporibus, sed omnia in Nominibus sunt.1137.B.l.hæredes.famil.erc.
Nominatio an valeat eius qui postea vxorem duxit,ea mortua. 584.D.in mar.
Nominatim, id est, in specie: non nominatim,in genere.2025.B.glo.nominatim.
Non adire, id est, repudiare.sic negatiua includit affir. 812.A.glo.non adeuntib.
Non minus. Vide in verbo, minus.
Νόσος, id est morbus. 1966.B.in tex.
Nostrum esse verius est, quod è re nostra fit.1188.B.§. si quis.l.de eo.ad exhiben.
Nostrum quod non est, transferimus ad aliũ.917.C.l.quod nostrum. de vsufruct.
Notare,probare quandoque est. 169.D
Notare quandoque, id est reprehendere: quandoque approbare. 211.B C
Notari ipso iure quid est.338.D. &. 349.D
Notarius per dolum vel imperitiam falsum instrumentum faciens, tenetur.681. B.in margine.
Notarius potest vendere suam abbreuiationem, seu protocolon. 251.C.in mar. §.nihil.l.quædam. de eden.
Notarij cogendi sunt edere sua registra. 253.A.gloss.3.l.argentarius.de eden.
Notæ hominis sunt, neui & signa quæ habet in corpore,vel etiam cicatrices.1212. B C.§. notæ.
Notis scribere est compendioso scribendi genere excipiendo vti. 610. B. ex quib. caus.ma.in margine.
Notio, & iurisdictio, differunt. 328.D
Notio vacua quid. 45.B
Notorium.1814.B. gloss.quia manifestum.
Notorium est quod maior pars populi scit. 403.C D.in mar.l.Titius.de procura.
Notorium si est delictum, statutum potest fieri contra certam personam.586.D.in margine.
Notoria probatione nõ egent.204.B.gloss. 2.l.si vero.qui satisda.cog.
Noua constitutio cum fit, debet esse euidés vtilitas. 85.B.l.in rebus.de consti.princi.
iudex appel.sententiam cõfirmare potest ex Noua causa.1492.D.l.Titianus.
Noua pulchritudine decorãtur omnia. 47. A.§. in secundo autem anno.in proœ.
Noua instrumenta,id est, de nouo reperta. 1293.A.gloss.noua.
Nouo auxilio egent, quæ de nouo emergunt.209.C. glo.fin.l. si ab arbitro.qui satisf.cog.
Noua placent.47.A.gloss.noua.§. in secundo autem.in proœ.
Noua vocabula possumus inuenire. 423. C.in mar.glossa ipso gestu.§. quid ergo. l.si pupilli.de nego.gest.
Nouale, est terra de nouo culta. 798.C
Nouare non possunt, qui sunt in potestate; sed eis recte soluitur, quod crediderunt.283.B.§. sic enim.
Nouatio actionis vt fieri potest, ita & exceptionis.273.B.in mar.
Nouatio non fit ea stipulatione, quæ non committitur, nisi adueniente conditione. 293.A
Nouationem non facit sententia. 1911.C. glo.tenet.
Nouatione dominus liberatur.1474. C.§. meminisse.in sum.
Nouatione socius credendi socio præiudicare non potest.282.B. &.283. A.l. si vnus.
Nouerca. 2110.A.§. nunc videamus.
Nouercalia delinimenta plerosque parentes inducunt vt indigne in sanguinem suum inferant iudicium.716.C.l.non est. de inoffi.testa.
Nouitius. 431.C
Nouitius non tyrocinio auimi, sed conditione seruitutis intelligitur.1996,B.l. finali.in fin.de ædili.edict.
Nouitij serui dociliores.1983.B C.§. præsumptum.l.præcipiunt.de ædili.edict.
Nouitij semper credunt se decipi.51.B C. glossa in eos.§. illud.in procemio.
Nouum opus nuntiare an possit quis in seruitute. 983.C D
Nocte quædam agi possunt: vt pignora dari, comparitio fieri, & huiusmodi.quædam vero non, vt solutio fieri, sententia ferri, & alia.239.C.glossa finali.l.antepen.de fer.
Nocte quæ fiunt, difficile probantur. 491. D.& seq.in margine.§. in hac.l. si cum. de eo quod metus causa.
Noxa caput sequitur.215.B.l.2. si ex noxa. cau.&.1053.B.§.& cum.l.1.si qua.pau.fe. dicatur.&. 1098.D. §. is qui.&.1118. D. l.serui.&.1421.A B.§. sed &.l.rem mihi. Cõmo.&.1608.A B.§. si apud.l.1.depo.
Noxa serui, id est, corpus serui.1068.A.§. sed & si ser.
Noxa quandoque, id est noxalis actio: vt cum dicitur, noxa caput sequitur id est noxalis actio.1108.C.l. qui ex.ibi, cum noxalis actio caput sequatur.
Noxæ appellatio omne delictum continet. 2001. B. gloss. penultima. l. Lucius. de euicti.
Noxæ dedere quid.1053.B.§. & cum.&.l.1. Si quadru.pau.fe.dic.
Noxam maleficia sequuntur.1775.A.glossa.4.§. apud Iuliañ.l.2.de hære. vel act. ven.
Noxia est delictum.1051.B.§. noxia.l.1. si qua.pau.feci.di.
Noxia, & noxa, differunt.1051.A B.&.D. glos.ipsum.&.1053.A.§. cum arietes.
Noxam committere,noxiam nocere,idem. 1099.A.&.B.in textu.
Nubere si vis, nube pari.2148.D. Bald.in glossa.1.l.quæro.de iure dotium.
Nubens fœmina non debet citari, in verbo,Fœmina.
Nudus minister dicitur, qui nullum commodum habet.2211.B.l.Sulpitius.in sum. de do.inter virum & vxorem.
Nuda pactio actionem non parit,sed exceptionem.262.B.in tex.
rei quæ Nulla est, societas esse non potest. 1712.B.§. societas.l.verum.pro socio.
Nullius quod est, occupanti conceditur. 115.A.glossa.4.l.1.de rerum diui.
Nullius in bonis res dicitur tripliciter, 115.A B
Nullius quædam sunt.116.A B.l.quædam.
Numerus personarum prævalet dignitati, cum agitur de commodo bursæ, secus si de fide & probatione veritatis.271.A B. in margine. l. iurisgentium. in fin. de pact.
Numerus testium supplet, quod in fide deficit.2087.B.gloss.numerus.l.3.de testi.
Numerus testium quandoque non attenditur. 2094. B. §. non enim. l. ob carmen.
Numismata vetera.901.C.l. numismatum. his veteres pro gemmis vtebantur,& tan quam monilia ad pectus gerebant.
Nummularij coguntur edere suas rationes, vt argentarij.252.B.§.2.
Nummularij sunt qui vt argentarij rationes conficiunt:quia & accipiunt,& erogant pecuniam per partes: quarum probatio,scriptura codicibúsque eorum continetur, & frequenter ad eorum fidem recurritur. 252.B.§.2.
pro Numo datur actio.516.C.gloss.1.l.id est.de do.
Numo vno facta locatio non valet. 1874. C.l.si quis.loca.
Nundinarum nomine contra communem vtilitatem aliquid accipere is dicitur,qui quid accipit,vt res carius vendãtur.237. B C.l.solet.
in Nundinis contrahens, an ibi conueniri possit. 685.B
Nundinariæ epulæ.1718.C.l. cum societas.
Nuntiare, id est prohibere. 1153.C
Nuntiari ad domum solẽniter sufficit.709. D.gloss.3.in fin.l.& post.de iudi.
Nuntianda non sunt cuiquam tristia.in verbo, Triste.
Nuntiatio tribus modis fit, per prætorem, iactum lapilli, & simplicem nuntiationem. 268.D
Nuntius & procurator differunt. 356.D
Nuntius acquirit domino obligationem directe.1399.A B.in mar.
Nuntius gerit vicem epistolæ. 1991. C. in verbo, epistolæ vicem.
Nuntium mittere, est diuortium facere. 2205.A.§. si socer.&.§. proinde.
Nuptiæ quid. 2106.C.l.nuptiæ.
Nuptiæ collatæ, id est, dilatæ. 2104. D.in margine.
Nuptiæ, matrimonium, coniugium, consortium, idem.2106.B.in gl.rubricæ.
Nuptiæ filium probant. 98.B.glo.fin.l. filium.de his qui sunt sui vel alie.iur.
Nuptiæ mulieris debent accelerari,ne quid turpe committat.2109.D.glossa penultima.l.oratione.de ri.nup.
Nuptiis impedimento est ætas. 2107.A
Nuptias binas contrahens, infamis est. 339. B.§. qui ve.
Nuptias faciens cum ea, quam ducere non licet, fit infamis.350.B C.§. cum autem.
Nuptum collocari, non nuptiis,dicitur fœmina.349.B.in tex.§. si qua.
Nurus.2110.A.§. nunc videamus.
Nurus.)Ratio eadem in nuru est, quæ in filia.951.B.gloss.2.l.immo.de vsu & habi.
Νυκτάλωψ. id est luscios.1963.B.l.ité Ofi.

O

OBedire habet filius patri, licet nõ prę cisè cogatur.349.D.gloss.finali.l.liberorum.de his qui no.infa.
Obedienti parcitur.349.C. glossa penultima.l.liberorum.de his qui no.infa.
Obedientia debita excusat à delicto. 1082. A.l.liber homo.ad legem Aquiliam.

BIU Cujas

Index materiarum

Obiecta prædia, id est coniuncta. 1009. A. l. tria.
Oblatio quando est necessaria. 1975. A. glo. præstet.
Oblatio sola in contractibus innominatis, non habet vim implementi, ita vt possit agi perinde ac si fuisset impletum, immo hæc oblatio non impedit, quin sit locus pœnitentiæ. 261. D. in additio.
Oblatio pœnam impedit. 2068. D. gloss. 3. l. Seruius. de nauti. fœ.
Oblatio sola facit cessare pœnam. 459. C. glossa penultima. l. qui sine. de nego. gest.
ad Oblationem dei coniuges donare possunt. 2184. B
Obligare vnus alium an possit. 1396. D. glos sa. 2. §. Iulian. l. eum qui. de consti. pe.
Obligat quis prius specialiter quasdam res, deinde generaliter omnia bona. 1913. A. gloss. cautionibus.
Obligare.) Cui mandatur vt se obliget, videtur mandatum vt soluat. 1356. B C. in mar. l. indebitam. de condic. inde.
Obligari non potest res, cuius non est commercium. 1927. A B. §. eam rem. l. 1. quæ res pignori obliga. non poss.
Obligari potest quod non est, sed esse speratur. 1912. C. l. & quæ. de pigno.
Obligatur sibi sua res. 1819. C. glo. 2. §. offerri. l. Iulia. de acti. empt.
Obligantur tacitè fructus pro pensione. 1925. D. l. in prædiis.
Obligatur quod accedit fundo obligato. 1913. C. l. si fundus. in sum.
Obligantur tacitè inuecta, pro pensione. 1924. C. l. 2. in quibus cau. pig. vel hypo. taci. contra.
Obligatus in genere, vel incerto, non tenetur ad melius. 1968. B. gloss. 3. l. si quid. de ædil. edict.
Obligatus quis non est ad id quod non habet, nec habuit, nec promisit, nec ex suo delicto tenetur. 808. D. gloss. vindicabit. §. 1. l. 1. si pars hær. pe.
Obligatus simpliciter ad promittendum, non tenetur ad satisdandum. 2023. A B. l. dictum.
Obligatus fisco constituitur in mora sine interpellatione re ipsa. 2052. B. in mar.
Obligatio eodem tempore oritur & moritur. 2187. A. gloss. imponi. l. quod autem. de do. inter virum & vxorem.
Obligatio generis nihil videtur continere, & æquiparatur alternatiuæ. 1347. A B. §. fina. l. cum is. de condic. indeb.
Obligatio generalis facta à defuncto, non porrigitur ad hæredis bona. 1921. B. l. Paulus.
Obligatio licet sit iuris, contractus tamen sunt facti. 58. A
Obligatio naturalis non tollitur per legem, nec per statutum. 1333. A. in mar. l. si pœnæ. de condic. inde.
Obligatio naturalis tollitur per pactum ipso iure. 276. B
Obligatio naturalis tantum inter fratres cõsistit. 1352. A B
Obligatio naturalis tollitur iuramento. 1299. A
Obligatio quãdoque nascitur extra id quod agit. 414. A. gl. 1. §. & si. l. 3 de nego. gest.
Obligatio quæ fit per legem, potest fieri per pactum. 304. B. l. non impos. de pact.
Obligatio ordinatur ad solutionem. 1356. B C. in margine. l. indebitam. de condic. inde.
Obligatio prior non resuscitatur ex nouo pacto. 286. A. §. idem.
Obligationem reddens debitori creditor, videtur pactus de non petendo. 256. B. l. Labeo.
Obligatio re contracta, non potest trahi vltra, quàm peruenit: vt si tibi decem dem, & paciscar vt viginti debeãtur, non obligaris nisi in decem. 276. A. l. si tibi.
Obligatio rei alienæ, domini voluntate reconciliatur, id est, ratificatur. 1914. A. §. si nesciente.
Obligatio si inuenta sit apud debitorem cã cellata, vel integra: non præsumitur ei reddita, nisi probet vel constet redditam. 256. D. quod nota bene, quia vidi hunc casum de facto contingere de quodam mercatore, qui debebat. 100. aureos vni monacho: cui quidam tertius dedit cautionem suam seu obligationem furto ipsi monacho surreptam, aut aliter inuentam, & accepit pecunias à dicto mercatore: quas tamen idem mercator fuit condemnatus restituere eidem monacho, saluo suo recursu: & hoc, quia confessus est se non recepisse dictam cautionem à prædicto monacho creditore.
Obligatio tacita sæpe nascitur ex eo quod agitur. 1416. C D. l. si is. in fine. commo.
Obligationis suæ contractum scribens, videtur consentire obligationi. facit contra eos qui signant instrumenta resignationis beneficiorum suorum. 1919. B. §. pater.
Obligationem domino acquirit nuntius. 1399. A. in margine.
Obligatione filium liberari natura æquum est. 1519. B. §. est autem. l. si noxali. de pecu.
Obligatione generali non comprehenditur vestis, nec ea quæ ad vsum quotidianum seruiunt. 1907. C. l. obligatione.
Obligationes multæ tolluntur per pactum. 276. B. per to. glo.
Oblique plura conceduntur quæ non directe. 747. D. glo. 2. in fine. l. 3. de peti. hære.
directo quid fiat, an per Obliquum, nihil interest. 1557. C. glo. prius. §. 1. l. quod si. de in rem ver.
Obscurare. 902. A B. in margine.
Obscura pactio nocet venditori & locatori. 297. A. l. veteribus. de pa.
Obscurum esse, & non esse, idé sunt. 1472. D. glo. appareret. §. 1. l. sed & si pupil. de insti.
Obscurum verbum positum in vno capite, declaratur per verba posita in sequentibus. 779. A. in margine. l. vtrum. de peti. hære.
Obscure loquens fallendi animo, in dolo est. 1743. C. §. dolum. l. ea quæ. de contra. emp.
Obscure respondere, & non respondere, idem. 1197. D. §. nihil. l. de ætate. de inter. acti.
Obscuritas, & ambiguitas, differunt: quia dictio dicitur obscura, oratio vero ambigua: sed quandoque confunduntur. 297. B
Obscuritas pacti debet nocere venditori potius quàm emptori, qui potuit re integra apertius loqui. 1732. B C. l. Labeo. de contra. emp.
Obsequium, pietas &c. differunt. in verbo, officium.
Obsequium parentibus & liberis præstari debet. 139. B. §. de plano. l. nec quicquam. de offi. pro.
Obsequio apud parentes spem liberi parare debent. 106. B. §. præterea. l. nec ei. de adop.
Obstaculum si est in medio, prius debet agi ad remotionem obstaculi, quàm vlterius procedatur. 1182. C. l. gemma. ad exhibendum.
Obstetrix, id est, Baila. 1060. D. glo. Item.
non Obtinere, id est, succumbere, amittere processum, accipere sententiam contra se. 726. D
Obtinendi spem non habés, sumptibus inanibus vexare se non debet. 715. C. l. scien dum. de inof. test.
Obtingere, id est, peruenire. 462. B
Occasio delinquendi tollenda. 662. A. glo. daretur. l. 1. §. 1. nautæ, caupo. stab. &. 1383. C. gl. fi. l. 1. de eo quod cer. lo.
Occasionem damni qui dat, damnum dedisse videtur. 1079. B. §. in hac. l. qui occidit. ad legem Aquil.
Occasione acquirendi non vti, & perdere, differunt. 1718. B. §. illud.
Occidere vnde dicitur. 1088. B. §. occidisse.
Occidere.) Cadens de equo si occidat, punitur ac si occidisset gladio. 1052. B. in margine. §. siue autem. l. 1. si qua. pau. fe. dicatur.
furem Occidere non licet, nisi telo se defendentem. 479. A. l. nec timorem. §. timuit. quod metus causa.
Occidisse vulgo dicitur, qui quolibet modo mortis causam præbuit. 1088. A B. l. ita. ad legem Aqui.
si plures Occidunt aliquem, quis tenetur, si non constat cuius ictu periit? 1088. B. §. rursus. &. 1061. C. §. sed si.
Occupare quid. 1518. C D. §. occupare.
Occupantis melior est conditio. 1518. B. l. sed an. quod cum eo. &c. &. 1490. B. l. si vero. de pecu. &. 1548. B. §. merito. l. ex facto. de pecu. &. 1558. D. l. sed dicendum. de in rem verso. &. 1104. D. in tex.
Occupationum ratio habenda est. 631. B. l. licet. de arbi.
Occupati circa rem rusticam, in forum venire non sunt compellendi. 235. B. l. 1. de fer.
Oculorum inspectio multum facit. 193. D. glo. fina. l. satisque. de in ius vocan.
Odium quandoque ampliatur. 340. C
Odia restringi &c. 348. C. gl. fi. l. solet. de his qui no. infa. &. 534. B. glo. momentum. l. 3. de mino.
Odofredus fuit potestas Florentiæ. 1064. B. in margine.
Odofr. male morte mulctauit vulnerãtem, antequá vulneratus esset mortuus. ibidé. in margine.
Odorum vsus an possit legari. 944. A. l. si lanæ.
Oeconomus, actor, syndicus, differunt. 405. B C
Offensa remissa non potest peti pœna pacis ruptæ. 1511. D. in margine.
Offerre se liti, seu defensioni, est iungere se processui contra alium. 529. C. l. si re. sic capitur in. l. is qui se. de rei vin. &. l. qui se liti. de peti. hære.
Offerre se liti. 801. C. in margine.
Offerre semper prius debet, qui dare & recipere tenetur. 1975. A. glo. præstet.
Officialis non potest emere rem in loco, in quo gerit officium. 1749. B. l. qui officij. &. 1744. C. l. non licet.
Officialis potest acquirere actionem reip. sine cessione. 2046. C. in margine.
Officiales operæ, id est, obsequiales. 1341. B. §. sed si. &. 1342. B. in tex.
Officiales non possunt contrahere cum subditis suis, nisi sint perpetui. 1262. A. l. principalibus.
Officina quid. 343. A
ibi citari quis potest, vbi habet Officinam. 685. A. §. at si.
Officium, pietas, obsequium, beneficium, religio.

BIU Cujas

religio.716.C.glo.pietatis.
Officium, id est, officialis.144.B.&.192.C. &.205.B
Officium debet homo homini.1417.D.glo. non officium.§. 3.l.in com.commo.
Officium nemini debet esse dãnosum. 745. C.glo.2.l.aduersus.de inoffi.test.
Officium non dicitur finitum, donec successor adueniat. 141.D.& seq.
Officium publicum nemini debet esse vel dãnosum, vel lucrosum.606.D.&.608. C.l.videlicet.ex qui.cau.ma.
Officij ratione quædam permittuntur, quæ aliàs non permitterentur. 332.A B
Officio contrarium merces.1628.B C.§. mandatum.l.1.mandati.
Officio cuicunque animæ salutem præferre debemus.1302.A.in mar.l. videamus. de in litem iur.
Officio duorum quis fungi potest. 670.B
negligens in Officio suo punitur.148.B. glo.fi.l.diuus.de of.præsi.
si statuto caueatur quòd homicida sit priuatus omni Officio, an habeat locũ in tortore. 1056.A.in margine.
Officio iudi.mercena.quæ veniunt, principaliter peti non possunt.1841.D.§. pretij.
Officia, id est, officiales. 236.D
Officia vbi non sunt repugnantia, vnus potest vicem duorum sustinere. 101.B
valet donatio inter coniuges pro Oleo ponendo in æde sacra.2184.B.l.si sponsus. §. proinde.de do.inter virum & vxo.
Olidum os habens, non est vitiosus.1963. D.§. is cui.l.qui clauum.de ædili.edic.
Oliua immatura maiorem fructum affert. 911.B.in margine.glo.fi.l.si absente.de vsufruc.
cum quid de solennibus faciendum Omittitur, totum corruit.321.A.glo.irritam. §. si prætor.l.cum hi.de transac.
Omissus casus remanet in dispositione iuris communis.1314.C.l.si extraneus.de condic.cau.data.
Omissa actio, id est remissa. 232.C
Omissum quod est legibus, non omittetur religione iudicantis.2091.C.l.quæsitum. de testi.
Omnis, id est, totus.1610.D.glo.omnes.& 1907.B.glo.omnis.
Omnis, est dictio collectiua id est distribuit actum in quemlibet coniunctim. 651.B.§. cum in.
Omnes articuli non possunt legibus comprehendi.76.A.l.non possunt.de legi.
Omnes de concilio videntur facere quod campana pulsata fit.518.A.glo.facere.§.1. de do.ma.
Omnes facere videntur quod facit maior pars.271.A.&.518.A
Omnes res, id est, omnis generis res.1514. C.glo.omnes.
Omnia licẽt nisi contra agatur.1423.C.gl. 2.l.4.de pigne.ac.
Omnibus annis, id est, singulis.1646.C D. l.si quis.
Omnino verbum, id est, ipso iure.1610. C D. in margine.
Onerant quædam res magis hæredes, quàm fructui sint.774.B.§. cæterum.l.item veniunt.de pet.hær.
Onerandi à proconsule non sunt prouinciales.134.C.l.obseruare.
Oneratus in vno, in alio releuandus est. 280.B.glo.in pactis.§. pactus.l.si vnus. de pactis.
Onus auersum. 1869.A.glo.oneris.
Onus libenter subiens, priuilegium inde non habet.592.C.glo.2.l.item hi.ex qui. cau.ma.
Onus non sentit quandoque quis,& tamen sentit commodum.2192.B. glo. dotis.in verbo, commodum sentit.
Onus vbi est, ibi lucrum.1416.D.glo.5.l.si is.commo.
Onera realia recusare quis non potest.1116. A.l.si quis.
Onerosus creditor non est audiendus.1438. C.l.si seruos.in fi.de pigne.ac.
Opem dans(etiam mediate)punitur. 1073. D.§. si quis.in sum.l.si seruus.ad.l.Aquiliam.
Opera quid. 640.B.&.1685.D.glo. ex opera.l. quæstus.
Opera & industria pecuniæ æquiparantur. 1685.C.in fi.l.si societatem.&.1691.B.l. si non fuerint.pro socio.
Opera infantis nulla.886.D.glo.infante.§. de illo.l.arboribus.de vsufruc.
Operæ quædam fabriles, quædam artificiales, quædam vero officiales.1902.B.l. Si operas.& glo.fabriles.& glo.operæ.
Operæ quædam sunt in faciendo, quædam in non faciendo.602.A.glo.faciat.
Operæ officiales.1341.B.§.sed si.&.1342.B. in tex.
Operarum triplex genus.1342.C.glo.natura.
plerunque robur hominis, ætas, temporisque Opportunitas naturalẽ causam operarum mutat.1341.B.§. nam plerunque.l. si non sortem.de condic.inde.
Operarum locator debet habere mercedem totius temporis, si per eum non stetit. 1873.B.l.qui operas.locati.
inter vsumfruc.& Operas est quædam vnitas. 949.B
Operas suas imperpetuum locare quis non potest.881.C.glo.pe.l.3.de vsufru.
Operari coguntur serui, vxores &c.896.B. in mar.§.idemque.de vsufru.
Operari cogendi sunt serui.896.B.§.idemque.
Opium. 1699.D
Oportet verbum, proprie necessitatem importat: improprie sumitur pro decet. 54.A
Opportunus locus quis. 2057.C
Opinio communis est sequenda.342.A.in mar.l.athletas.de his qui no.infa.
Opinio communis excusat.1495.B.l.si quis. in sum.ad sena.Maced.
Opinio generalis facit censeri aliquid licitum.342.A B.l.athletas.de his qui no.infa.& in margine.
Opinio quandoque plus valet quàm veritas, & econtra.416.A B.in verbo, veritas plus.
Opinioni præferenda veritas.1444.C.glo. fina.l.Gaius.de pigne.ac.
Opinionis malæ si notarius aut mercator est, eius liber non facit fidem.l.1.in prin. de eden.
Optimum artificem promittens, optimum præstare debet: secus si simpliciter promittatur artifex: nam sufficit mediocrem præstare.1968.D.§. venditor.l.si quid.de ædil.edic.
Optimos facit iuris scientia.43.B.§.sed cũ. in proœ.
ad Opus. 2102.A.§. si quis.
Operi tuo nomen imponit affectus.2198.B. glo.donandi.in verbo, affectus.
Oratio, id est, lex. 43.D
Orator non semper persuadet. 144.C
Orbis Romanus. 99.B.in margine.
Ordinaria iurisdictio. 679.B.in margine.
Ordinariam iurisdictionem qui dare possunt. 167.A
Ordinarium auxilium non concurrit cum extraordinario.555.A.l.in causæ.2.&.6. in glo.4.de mino.
Ordinarium auxilium si est, non debet recurri ad extraordi.821.D.glo.fi.ad fi.§. si quis.l.1.de rei vin.
male Ordinata verba vitiant. 955.D
in his, quæ spectant ad litis Ordina.inspicitur loci consuetudo, non in his quæ pertinent ad litis decisionem.2089.B.§. testes.
Ordo omissus circa decisoria, vitiat processum: secus circa præparatoria. 2011.D. glo.3.l.si mancipium.de euic.
Ordo iuris, id est, antiqua solennitas. 464.C
Ordo scripturæ, an & quando, seruandus est. 43.A
Ordo scripturæ attenditur. 904.A.l.quotiens.de vsufru.
Ordo seruandus est.140.B.glo.1.§. obseruare.l.nec quicquam.de offic.pro.
Origo cuiusque rei altius repetẽda.62.A B. l.1.de origi.iur.
Origo nominũ scienda est.53.A.l.1.in prin. de iusti.& iur.
Origo rei non potest conferri in tempore, quo debet extingui. 2134. A.l. Iulia. in sum.de iu.do.
Origo quandoque non inspicitur.1509.D. glo.in.l.3.de pecul.
Origo spectanda est.1499.A.glo.1.§. non solum.l.sed Iulianus.de senatusc.Maced.
Origo verborũ imprimis cognosci debet. 1234.C.in mar.l.1.si cer.pe.
Originem domicilij nõ tollit dignitas.123. C.l.pe.de sena.in sum.
Originale. 2083.B.glo.indice.
Originale instrumentum non cogitur edere quis, sed copiam collationatam. 245. C.glo.in.l.2.de eden.& in mar.legis.3.
Originalia nomina tria. 2083.B
Ornantes se vt magis appareant, taxantur. 513.D.in mar.glo.3.l.si quis.de do.ma.
Ornamenta non debent sepeliri cum corporibus suis.1224.A l.& si.§.non autem. de religio.
Ornamenta iumentorum venditorum an sint emptoris.1983.D.l.ædiles.
Os olidum habens, an sit vitiosus.1963.D. §. is cui.l.qui clauum.de ædil.edic.
Ouum.)Furti actio datur pro ouo.516.B. glo.1.l.id est.de do.ma.
Ostendere, id est, probare. 1480.D
Οὐδὲν πρὸς ἔπος de inepte respondentibus dicitur id est, nihil ad verbum, siue ad propositum, ad quæsitum, vel interrogatum: quod faciunt aliqui, qui cum interrogantur de albo, respondent de nigro. 1197.C.in mar.& tales pro non respondentibus habentur.
Οὐσία. id est essentia. 1729.C.§. ego.

P

PAcisci an, & quando, licеat de quota litis. 307.B
Pacisci est crimen fateri.344.B.l.quoniam. de his qui no.infa.
Pacisci non licet contra id quod lex iubet, vel prohibet: sed contra eius beneficiũ licet: vt quòd non agatur redhibitoria. 293.C
Pacisci licet contra tenorem legis, priuatam vtilitatẽ cõtinentis.295.B.l.pacisci.
Paciscendo prodesse non possumus his, qui sunt ĩ potestate nostra.279.B.§ nos autẽ.
Παχυμερέστερον, id est crassius, indistinctius. 1513.C.§. scire.& in margine.
Pactio est duorum, pluriumve in idem placitum & consensus.255.A.l.huius.
Pactio dubia interpretatur contra proferẽtem.

BIU Cujas

Index materiarum.

tem. 984.C.§.hæc lex.l.si arborem.de ser.vrba.prædi.
Priuatis pactionibus non læditur ius cæterorum. 212.B.& seq.l. imperatores de transac.
Pactum à pactione dicitur. 255.A.l.huius.
Pactum,& transactio, differunt. 312.A.l.1. de transac.
Pactum aduersionis quid comprehendit. 1872.D.glo.conductoris.l.opus.locati & conducti.
Pactum contra ius,& quod inducit ad delinquendum,non valet.2162.C.l.conueniri.in sum.
Pactũ de non petendo tria operatur. 285.B
Pactum de non petendo,eius qui petere nõ potest,non valet. 291.A.§.si filius.
Pactum de futura successione an valeat. 1828.A B.glo.restitutum.
Pactum de quota litis facere non licet.1633. A.glos.certam.l.6.mandati.
Pactum dolo initum non seruatur. 267.A. §.pactorum.l.iurisgen.de pac.
Pactum eius cui cõpetũt vtiles,nocet ei cui competunt directæ. 275.A.l.si cum.
Pactum est loco pretij. 1757.D.l.fundi.de contrahen.emp.
Pactum factum per errorem causæ, actionem non perimit. 305.B.l.si cum.de pac.
Pactum factum vni, qui solus successurus sperabatur,prodest aliis præter ipsum succedentibus. 299.A.§.pater.
Pactum facto innititur, stipulatio iuri.285. A.§.pactus.
Pactum fit per verba de præsenti:stipulatio, per verba de futuro. 298.C
Pactum genus est,transactio species. 326.C
Pactum in rem prodest omnibus quorum interest. 280.B.§.in his.
Pactum inter aliquos,quòd tertius det alteri tertio,non valet. 255.B C.in margine.
Pactum iuri communi contrarium,seruandum non est.269.B.§.& generaliter.l.iurisgen.ad fi.de pac.
Pactum ne quis vltra conueniatur, quàm facere possit, valet.304.B.l.si quis.depac.
Pactum nouum non resuscitat priorem obligationem. 286.A.§.idem.
Pactum nudum dicitur vestitum legis auxilio,cum parit actionem. 258.D
Pactum nudum nõ parit actionem.hæc regula fallit in multis casibus. 262.C
Pactum nudum parit quandoque actionẽ. 259.A.&.1970.C D
Pactum personale duplex. 266.D
Pactum personale non porrigitur ad hæredem. 277.A.§.si quis.
Pactum personale serui non porrigitur ad dominum,nisi exceptione doli.279.A.§. quod si.
Pactum potest esse non spontaneus consensus. 255.C
Pactum procuratoris quando nocet domino.in verbo,procurator.
Pactum quandoque est instrumentum,quo pacta continentur. 268.B
Pactum quo tollitur ius priuatum,valet:secus si publicum. 268.B.§.si paciscar.
Pactum quo non teneatur maritus de culpa,sed de casu:nõ valet.2162.D.l.Põpo.
Pactum quòd vnus debet consequi omne commodum, alius omne damnum, non valet. 255.B C.in mar.gl.5.l.1.de pac.
Pactum valet,vt creditor habeat pignus debito non soluto. 1916.C.§.potest.
Pactum vestitur sex modis. 263.B
Pacti beneficium reale est, non personale. 293.D
Pacti exceptio eatenus competit fideiussoribus,quatenus principali. 283.B.§.si cũ.
Pacti exceptiones bonæ fi. iudicio insunt. 1785.B.l.emptio.
Pacti gratuiti,& non gratuiti,differentia. 312.A B
Pacto an, & quibus legibus derogari potest. 82.D.
Pacto fieri potest,quod fit per legem. 304 B.l.non.de pac.
Pacto non remittitur dolus futurus. 287.B. §.illud.l.si vnus.de pac.
Pacto perimi non videtur, de quo non est cogitatum.295.C.glos.fina.in principio. l.tres fratres.de pact.
iniquum est actiones perimi Pacto, de quo cogitatum non docetur.324.A.§.ei qui.l. qui cum.de transac.
Pacto priuatorum forma iuris fiscalis tolli non potest. 300. A.l.inter debit.de pac.
Pacto quandoque remittitur quod repudiari non potest. 284.D
Pacta circa substantialia contractus apposita,re integra, & ex interuallo valent. 265.B.§.adeo.
Pacta conuenta inesse bonæ fi. iudiciis dicere solemus. 263.A.§.quinimmo.
Pacta contra iuris regulas non valent. 290. A.l.contra.de pac.
Pacta contra publicam vtilitatem non sunt seruanda. 287.C.& seq.§. item.versi.in summa.l.si vnus.de pac.
Pacta ea dicuntur inesse, quæ legem dant contractui: id est, quæ in ingressu contractus facta sunt.263.A.§.solemus enim. &.264.A.§.idem.
Pacta ea dicuntur dare legem contractui, quæ incontinenti apposita sunt. 264.A. §.idem.l.iurisgen.de pac.
Pacta incontinenti apposita nouam pariũt actionem,& veterem informant. 263.A. §.quinimmo.
Pacta sunt seruanda,nisi ratio suadeat contrarium. 266.B.§.ait prætor.
Pacta turpem causam continentia non sunt seruanda:vt ne furti agam. 287.C.§.pacta.l.si vnus.de pac.
Pacta vltima sunt seruãda.302.D.glo.l.emptor.de pac.
Pactorum genus multiplex.1753.D.glo.noua emptio.
Pactorum quædam in rem,quædam in personam sunt. 266.B.§.pactorum.
Pactis eorum nobis acquiri potest, quorum stipulatione nobis acquiritur. 310.A B.l. per quos.
Pagani dicuntur veterani nõ milites.359.C
Pagani fuerunt legum compilatores. 53.A
Palam. 2115.A B.§.palam.
Palea venit appel.fructus. 935.B.in mar.l.si vsufructuarius.quib.mo.vsusfru.amit.
Πάλιν,id est,rursus. 250.A B.§.hæc vox.
Pancratium quid. 1058.C.in margine.
Pandecta vnde. 43.A
Panem furatus tempore caristiæ, an teneatur de furto. 1461.C.in margine.
Papa generali mandato non concedit ea, quæ sunt ei reseruata in signum priuilegij.1542.A B.in margine.
Papinianus libellos agebat imperatoris. 272. B C.l.rescriptum.
Papinianus subtilissimius. 43.A.§.in tertio.
Papinianistæ. 49.A.in tex.
Papyrianum ius. 65.B
Παράφερνα quæ. 2129.C
Parcere aliis non creditur is, qui sibi non pepercit.1972.C.glo.2.§.malus.l. cũ autem.de ædili.edic.
Parcitur quandoque ignoranti. 1577.C. glo.pe.l.si fideiussores.
Parcitur verecumdiæ.364.A.gloss.4.l.quæ omnia. de procur.
confitenti sponte Parcitur. 618.D.glo.fina. in fi.l.3.de alie.iudi.muta.cau.
Parcitur obedienti. 349.C
Par affectiõis causa suspicionẽ tollit.1005. B.glo.cõiunctã.§.fi.l.si paterfa.de adop.
Par in parem non habet imperium. 626.C. glo.1.l.nam magistratus.de arbit.
Pari in causa potior est conditio rei, quàm actoris.198.D.glo.1.l.nam cum. ne quis eum qui in ius vo.est.
Pari in delicto potior est possessor. 1370. C.l.auunculo.de condic.sine cau.
Pari in re non semper potior est conditio prohibentis.1175.C.l.Sabinus.cõ.diui.
Pares esse non possumus potẽtioribus. 250. B.glo.potentiori.l.1.si ex noxa.cau.aga.
Paria delicta mutua compensatione tolluntur.198.D. glo.1.l.nam.ne quis eum qui in ius vo.
Paria sunt non esse,& non apparere. 1756. B.l.in lege.de contra.emptio.
Parentes dicuntur in infinitum. 185.B.l. quique.
Parentes & liberos occidere volens, lugeri non debet. 1229.C.l.minime.de religio.
Parentes magis in liberis timent, quàm in se.480.B.l.isti.§.fi.quod me. cau.
Parentes multi nouercalibus delinimentis corrupti,maligne in sanguinem suum inferunt iudicium.716.C.l.non est. de inoffi.testa.
Parentes naturales in ius vocare nemo potest.186.A.l.parentes.de in ius vo.
Parentes proprie dicuntur vsque ad tritauum. 185.C
Parentes quandoque finguntur à filiis dementes. 716.A.l.hoc.de inoffi.testa.
Parentum appellatione etiam naturales cõtinẽtur.185.D.glo.l.parẽtes.de in ius vo.
Parentum votum est,vt eis liberi succedãt. 732.A B.l.nam &.de inof.test.
Parentibus bonis natus,præsumitur bonus: & econtra.1980.D.in mar.in verbo,bonis parentibus.
Parentibus consentaneum non est iniuriam in liberos suos testamento inducere.716. C.l.non est.de inofft.testa.
Parentibus non debetur filiorum hæreditas:propter votum parentum, & naturalem erga filios charitatem. 732.A B.l. nã &.de inoffi.testa.
Parentibus non minus,quàm liberis(turbato tamẽ ordine mortalitatis) pie relinqui debet. 732.B.l.nam &.de inoffi.testa.
Parẽtibus omnibus vna est seruanda reuerentia.186.A.l.parentes.de in ius vo.
Parentibus,patronis & eorum liberis obsequium præstari debet.139.B.§. de plano. l.nec quicquàm.de offi.pro.
Parere.) Extra territorum ius dicenti impune non paretur. 175.B.l.extra.
Parere.)impune non paretur iudici, vltra quàm posit iubenti. 660.B C.in fi.l.arbiter ex.de arbi.
Parere potest fœmina septenos vno partu. 812.C.l.ãtiqui.§.vbi.in fi.si pars hæ.peta.
contra Parentes non restituitur minor. 476.C.in margine.
Pariare in ludo,latine dicitur sponsionem facere. 1214.C.l.quibus.
Pariatio,id est,solutio. 1367.D.glo.In pariationibus.
Paries quando facit vẽtrẽ.in verbo, Vẽter.
Procumbens paries quis.in verbo,Venter.
Pariter,id est,eodem momento. 1916.B. glo.si duo.
Pars continetur in toto. 288.C.glo.1.§. si cum.l.si vnus.de pac.
Partis appella. dimidia continetur. 909.B. l.etiam.de vsufruct.& 1197.D.§.si interrogatus.

BIU Cujas

rogatus.l.de ætate.de inter.ac.
Partis vsu retinetur seruitus tota.1034. C.§. qui latiore.
Partem petere non potest,qui totum petere non promisit. 289.B.§.item.l.si vnus. de pac.
licet in Parte quoad partem, quod in toto quoad totum. 265.B.§.adeo. l.iurisgen. de pac.
idem ius est in Parte quoad partem.in verbo,Totum.
Partes possunt quædam mutuo cõsensu relaxare, quædam non.336.A.glo.fi.l.quos. de postu.
Parsimonia magnus prouentus. 1540.C.l. peculium & ex.de pecu.
Partus,ancillarum dicitur:fœtus,pecudum. 1550.C.§.at si.
Partus eiectus. 1073.C D.in margine.
Partus monstrosi non dicuntur legitimi. 90.C.l.non sunt.
Partus mulieris portio viscerum esse dicitur. 2017.D.in fin.glo.2.l.si prægnans. de euic.
Partus sequitur patrem quoad famil.dignitatem,honores,originem,& curialem cõditionem. 92.D
Parua impendia paruipendenda.1859.A.gl. 2.§.si quis.l.sed addes.loca.
Parua mora non æstimanda. 1862.B.§.colonus.l.siin lege.loca.
ob Paruam rem mutari non debet aliquid. 473.D.l.scio.cum glo.2.de restit.in inte.
Paruitas pretij dolum facit præsumere.319. B.in mar.§.modus.l.8.de transac.
Parum,id est,non. 475.D
Passagium quod datur pro vehiculo, dominus vehiculi soluit: sed pro rebus ibi positis soluit dominus earum. 1883.B C. §.vehiculum.
Passum quinque pedes faciunt. 221.B.in margine.
Pater agit solus, licet eius & filiæ actio sit communis. 279.D
Pater amissa filia dotem recipit profectitiã. 2127.D.l.iure.de iur.do.
Pater an obligetur pro filio naturaliter. 1351.D
Pater an pietate debita ductus videatur fecisse impensas pro filio studente. 1156.B. l.quæ pater.
Pater an teneatur ex persona filij debitoris. 1351.B.in glo.
Pater cogitur filium emancipare multis modis. 110.D
Pater debet habere etiam in nominibus filij vsumfructum.940.C D.in mar.
Pater est quem nuptiæ monstrant. 186.A.l. quia.de in ius vo.
Pater filij,& econtra,iudex esse potest.714. A.l.in priuatis.de iud.
Pater filium de religione extrahere non potest. 547.C.glo.in.§.Papi.in mar.l.si ex. de mino.
Pater iniuriam filij remittere potest. 292. A.l.in persona.de pac.
Pater iniuriam inducere in liberos quando dicitur.716.C.l.non est.
Pater inuitus non emancipat. 100.B
Pater iure na.mouetur ad liberos alendos: iure autem ciuili ad id cogitur,si nõ habeant artem.56.B C. glo.educatio.§.fi.l. 1.de iusti.& iur.
Pater licet feudum amittat, tamen redit ad filium. 187.B
Pater non quærit filio ea,quæ non sunt in faciendo. 294.D
Pater paciscendo pro filio vt extraneo, et non prodest:secꝰ si pro filio vt filio. 279. B.l.& hæredi.§.nos autem. de pac.
Pater non portat iniquitatem filij. 123.B
Pater potest vendere filium. 77.A.in glo.l. quod vero.de legi.
Pater plus diligit liberos,quàm se. 480.A.l. isti.in fi.quod me.cau.
Pater ꝑ iuito filio restitutionẽ petit.566.C
Pater quandoq; fideiussori similatur. 535.C
Pater tenetur de mutuo facto filiosami.pro vestimentis,alimentis, & aliis rebus necessariis:item si studeat ipse filius,& accipiat pecu.mutuo ad victum, vestitum, & libros emendos. 1557.B C.in margine.
Pater tenetur de facto filij, si inde sentiat commodum. 246.A.l. prætor ait.§.sed & filiusfa.de eden.& in margine.
Patris æs alienum,est funus filij. 1569. C.§. atquin.
Patris casus non nocet filio,nec prodest. 122.B.l.emancipatum.de senato.
Patris concordia sufficit,si offensus est filius eius.292.C.in marg.l.in persona. de pac.
Patris contemplatione si gero negotiũ filij, tenetur pater. 420.B.l.si pupilli.§.sed si. &.§.item.de nego.gest.
Patris delictum innocenti filio pœnæ esse non debet.187.B.l.adoptiuum.in fi. cum glo.fi.de in ius vo.
Patris & matris nomine,continetur auus & auia in odiosis.2116.D.§.hoc capite.l.lege.de ri.nup.
Patris est filiam dotare. 2111.A
Patris suffragium prodest filio honorem petenti 408.A
Patris gloria,filius sapiens. 1500.D.glo.fi. §.proinde.l. sed Iulian. de senatusc.Ma.
Patris interest dotatam habere filiam.2034. C.l.pater filiæ.de euic.
Patris transactio filio non nocet. 324.B.l. de re.de transac.
Patri omnem adulterum occidere licet. 479. A B.l. nec timorem.§.timuit. cum glo.quod me.cau.
Patrẽ corrigit filius.1309.A.glo.2.§. si quis. l.3.de condic.cau.da.
inter Patrẽ & filium an posit esse iudiciũ. 677.A.l.lis.& in mar.& in glo.ibidem.
Patrem inter & filium,iudicium de iure ciuili esse non potest,de canonico: sic.in verbo,Iudicium potest.
Patrem mori,& filium emancipari,æquiparantur. 2141.C.glo.1.l.si pater.de iur.do.
Per patrem quãdoque quæritur filio.2164. C D.glo.stipulationem.
Patre absente,vel suspectæ vitæ, filius dare procuratorẽ potest. 358.C.in tex.
Promissio à patre facta filio in potestate, confirmatur morte. 2045.B. glo.Athenagoræ.
quo Patre quis natus sit inspicitur. 1980. C.§.qui mancipia.l.quod si.de ædil.edic.
Paterfamiliàs. 97.B.l.nam ciuium.
Paterna amicitia gerens,non agit. 461.D. glo.in.l.is qui.de neg.gest.
Paternum affectum vincit nullus. 379.D. glo.penul.l.non solum.de pro.&.480.B. §.hæc quæ.l.isti.quod me.cau.
Πάθος,id est,perturbatio. 1962.B
Patitur sponte delinquens. 331.D.& seq.in margine.glo.2.§.denique.l.1. de postulã.
Pœnam & præmium patitur quis ex eodem facto. 341.C.glo.in vrbe.§. miles.l.2.de his qui no.infa.
Patere legem quam tuleris. 1296.B. glo.de tulit.l.iusiurandum.de iureiur.
Patiens quod potest prohibere, ipse facere videtur. 350.D.glo.3.l.quid ergo.de his qui no.infa.
Patientia pro consensu habetur. 1450.D. glo.3.§.magistrũ.l.1.de exer.ac.&. 1492. D.l.Titianus. in summa. quod cum eo. &c.&.1647.B.glo.in.l.qui patitur. mandati. &.1883. A. glo.1.§. locator.l. cum in.loca.
Patientia habetur pro præcepto.353.C.glo. 3.l.non alia.de his qui notan.infa.
Patientia pro traditione est.767.D.glo.restitui.§.fi.l.et non.de petitio.hære.
Patientia pro traditione est, in incorporalibus.1805.B.§.si iter.l.3.de acti.emp.
sera est Patientia fruendi, quæ offertur eo tempore quo frui non licet. 1862.A.§. colonus.l.si in lege.loca.
Patientia sola operatur liberationem debiti odiosi.2048.B C.in sum.l. qui semises.in verbo,debitum onerosum.
Patria,fiscus,& respu.æquiparantur. 337. A B.in margine.
Patriæ amor dulcis. 56.B C.in margi.glo. 2.l.veluti.de iusti.& iur.
contra Patriam restituitur minor. 476.C. in margine.
Patriam delere volens lugeri non debet. 1229.C.l.minime.de relig.
Patria potestas quatuor modis constituitur. 97.A
Patria potestate liberatus, honestè in eam redire non potest. 103.B.l.qui liberatus. de adop.
Patricius,auctore Suida,dicitur pater communis reipub. 124.A.in margine.
Patricij olim dicebantur nobiles Romani à primis senatoribus oriundi. 124.A.in margine.
Patronus quis. 186.C.l.adoptiuum.
Patronis quis honor debetur. 189.C
Patrono reuerentia debetur, etiam alieno nomine agenti. 190.B C.§. semper.l.sed & si.de in ius vo.
Paulus Verginius. 70.B
Pauper facile corrumpitur. 2086.A.l.3.in prin.de testi.
Pauper quandoque plus habet quàm diues. 983.C.glo.2.l.inter.de ser.vrba.prædi.
Pauper Sabinus fuit à discipulis sustentatus. 72.B.l.2.ad.fi.§.primus diuus.versi. huic nec.de ori.iur.
Pauperi contra eum qui est in dignitate, actio de dolo non datur. 516.B.l.non debet.de do.ma.
Pauperi quàm diuiti magis prouidetur.322. A.glo.1.§.si non in annos.l.8.de transac.
Pauperi quàm diuiti minor fides adhibetur. 247.B.§.cogentur.l.si quis ex.de eden.
Pauperes citius torquentur, quàm diuites. 168.§.A.in seruos.l.si quis. de iurisdi. om.iudi.
Pauperes & mediocres in iudicio audiendi sunt,æque ac diuites.139.C.§. obseruare. l.nec quicquam.de offi.pro.
Pauperes non debent affici iniuriis à potẽtiorib⁹.143.C.l.illicitas.§.2.de offi.præsi.
Pauperes non tenentur recipere milites.in verbo,Milites.
Pauperes sub prætextu aduentus militum capta supellectili vexari nõ debent.144. A B.§.ne tenuis.l.illicitas.de offi.præsi.
Pauperum opera tantum supplere debet, quantum eis patrimonij deest. 1685.B.l. societas.pro so.
Pauperior non fit,qui non acquirit:sed qui de patrimonio suo deponit. 2184.C.l.si sp̃sus.§.si marit⁹.de do.inter vir.& vxo.
Pauperior qui fit liberetur à debito.793.A. §.sicut.in fi.l.si quid.de peti.hære.
Pauperies quid. 1051.B.§.pauperies.
inopia & Paupertas,differũt.209.B.in mar.
Paupertas est periculosa. 786.C.§.sed cũ.l. quod si.de peti.hære.
Paupertas malum non excusat. 2115.C.glo. elegit.l.egit.de ri.nup.

BIU Cujas

Index materiarum

Paupertas nocet.168.A.§.in seruos.l.si quis. de iur.om.iudi.

Paupertas prodest.145.B C.in mar.ibi,propter inopiam.in glo.fi.l. illicitas.de offi. præsi.&.1636.D.glo.4.§. igitur.l.si procur.mandati.

Paupertatis causa remittuntur mulcta, satisdatio,& appellatio.145.A.gloss.penul. l.illicitas.de offic.præsidis.

Paupertatis exceptio ꝓdest. 506.C.glo.in. l.nam is.de do.

Paupertatis intuitu potest remitti mulcta prius irrogata per iudicē.144.C.& seq. §. præses.l. illicitas.de offi.præsi.

Paupertatis obtētu turpiter viuētibus ignoscendum non est.2115.C.§. non est.l.palam.de ritu nup.

Paupertati fauetur.743.A B.§.de inofficioso.l.si instituta.de inoffic.testa.

Paupertate liberatur debitor.793.A.§.illud. l.si quid.de peti.hær.

Pax.) Iudex ad Pacem litigantes cogere potest. 889.D

Pacis appella.non venit treuga, nec inducię. 258.C.in margine.

Pacis nomen vnde. 255.A.l.huius.

Pacis ruptę pœna peti non potest ab eo qui offensum remisit. 1511.D.in margine.

Peccare clam, quàm palam:grauius.2125.B. l.fi.de rit.nup.

Peccandi consuetudo mala.1208.D.§. si seruo.l.Neratius.de seruo cor.

Peccandi materia malis est hominibus auferenda.1493.C.l.1.de senatusco.Maced.

Peculium. 1479.C.§.licet.

Peculium quid apud Gallos. 2129. C. §. dotis.

Peculium quid, & vnde.1512. C. §. peculium.

Peculium constituitur sola voluntate domini.1510.C D.l.peculium.in summa.

Peculium ex eo consistit, quod parsimonia sua quisque parauerit. 1540. C.l. peculium & ex.de pecu.

Peculium qualiter nascitur, crescit, decrescit, & moritur.Ibidē.D.l.peculium.

Peculium quandoque non habent filius & seruus.2142.D.glos.repetituram.

Peculium re augendum,non verbis.1511.B. in fine.§. si vero.

Peculium serui intelligitur quasi patrimonium liberi hominis.1544.A.in textu.

Peculium simile est homini. 1540.D.l. peculium.

quod in rem domini vertitur, in Peculio computatur.1570.A.§. atquin.

nemo est in Peculio suiipsius. 460. D.glo. fina.l.qui seruum. de nego.gest. &.1539. D.§. Stichus.l.deposui.de pecu.

de Peculio non oritur actio. 1508.D

quod Penes se est, in debitum computat de peculio agens. 1527.A

Pecunia, & res, differunt. 2135.A.l.ita.

Pecunia inuenta in re empta, est venditoris.860.B. l. à tutore.de rei vin.secus si est thesaurus.

Pecunia reproba non liberat soluentem. 1437.A.l.eleganter.§. 1.de pigne.ac.

Pecunia stricte, numerata dicitur. 1380.B

Pecuniæ verbum capitur stricte, nisi fraus interueniat.1498.B.§. mutui.in sum.

Pecuniæ verbum largè sumitur. 468.C

Pecuniæ verbum tripliciter capitur.1498. D.glo.mutuam.

Pecuniæ eadem vbique potestas.1387.C.§. pecuniarum.l.ideo.de eo quod cer.lo.

Pecuniæ præsentis vrgente aliqua causa, multa fiunt quæ aliàs non fierent.318.C. & seq.§. vult igitur.l.8.de transac.

Pecuniam accipere dicitur etiam, qui pro pecunia aliquid accepit.467.B. §. pecuniam.l.1.de calum.

Pecuniam capiens,vt faciat quod gratis facere tenetur, turpiter accipit.1325.B. l. si vestimenta.de condic.ob tur.cau.

per Pecu.lata sententia non valet: per gratiam, valet. 628.B

Pecunia carens, soluendi facultatem nō habet, licet habeat multas possessiões.1110. C.l.si seruus.de noxalib.

Pecunia deficiente, suppletur in corpore. 563.D. glo.aut noxæ.§. si seruus.l.quod si.de mi.

Pecudes & iumenta, differunt. 1055.D.& 1984.B.§. iumentorum.

Pedamenta. 999.D

Pegasus. 72.C

Peithanōn à Paulo epitomatōn liber, id est, liber probabilium à Paulo abbreuiatorū, seu in compendium vel epitomen contractorum & redactorum. 865.A

Pendente dignitate quæ fiunt valent.1397. C.glo.2.l.hactenus.de consti.pecu.

Pendere, id est, præstare. 1901.C

Pendente causa pendet causatum.896.C.§. interdum.

Pensare, id est, compensare.1872.A. glo. pensarentur.

Pensio debet solui in fine anni.1934.B.in margine. l. qui balineum. qui po.in pigno.ha.

Pensio.) Iectus ob pensionem non solutam, repetit expensas vtiles.1883.D.l.colonus.

Pensionem præstare domus conductæ, id est, locagium soluere.1848.A.§.sed an.

Pēsiones in fine anni sunt soluendæ.914.D

Pensiones olim soluebantur kalen.Martij. 914.C.l.defuncta.

Penus quid. 666.D

Penuria reprobatur. 45.C.glo.1.§.nos vero.in procemio.

Peragere, est ad effectū ducere.395.C.glo. 1.l.qui procuratorem.de procur.

Percutere.)Si plures percusserunt aliquem, & constet cuius ictu periit, ille tenetur: si non constet, omnes tenentur.1061.C. & seq.§. sed si.secus si vnus percussit,& non constet quis: vt ibi in mar.&.1088. B.§. rursus.

Percutiens immediate percussorem, videtur se defendere.1089.B. §. tabernarius. l.si ex.ad.l.Aquil.

Percussori non imputatur medici imperitia, aut infirmi negligentia.1089.B.l.si ex.ad.l.Aquil.

Percussus retrocedēs nō est in culpa. 1090. C.in margine.

Perdit vnus propter alium.227.D.glo.4.l. si duo.si quis cautio.

Perdere aliud est,aliud nō acquirere. 1718. D.§. illud.

Perditur, quod non habetur.960.D.glo.3. in medio.l.3.vsufruc.quemad.ca.

Perdendus, id est, perditus. 1371.D

Perduellionis damnātur,qui quid in principem, vel rempub.moliti sunt. 349.B

Peremptorium quid, & vnde. 709.A.l.& tertium.

Peremptorio comminatur iudex.709.B.l. in peremptorio.

Perempto principali, perimitur accessoriū. 1149.C.§. duos.l.ex parte.fa.erci.

Perfecta venditio quando dicitur.1794.A

Perfectum est, quod omnibus suis partibus constat.62.B.l.1.ad prin.de ori.iur.

Perferre. 2081.B.in margine.

Perfunctorie.2033.D.glo.perfunctorie.

Pergula quid. 685.A. &.1097. A. in margine.

Periculum cuius est, & lucrum esse debet. 1821.C.glo.2.§.si quid.l.Iulianus.de acti. emp.

Periculum est fortuitus casus. 1872. C. glo.conductoris.& in margine.l. opus. loca.

Periculum emptoris est perfecto cōtractu. 1794.B.l.necessario.

Periculum functionum, id est, census soluendi, an teneatur in se recipere alienans.vide in verbo,Alienans.

Periculum gerentis est, si quid de eius gestis fortuitu pereat. 418.A

Periculum instans attenditur, non suspicatum. 481.A.l.metum.quod me.cau.

Periculum interitus post moram,spectat ad debitorem speciei. 1240.B.l. quod te.si cer.pe.

Periculum rei venditæ emptoris ne sit, an venditoris. 1738.B.§. in his.

Periculum suscipiens casus fortuiti, quomodo tenetur. 226.D

Periculum venditi vini cuius debet esse. 1789.D.glo.& vsque.

Periculi appel.continentur casus fortuiti. 1749.B C.§. res in.

qui se exponit Periculo, peribit illo.1061. B.§. & sane.l.item Mela.ad.l.Aquil.

negotiorum gestor de Periculo tenetur. 458.B

Perit quandoque quod non fuit.1401.D. glo.2.l.id quod.de consti.pecu.

ne Pereat res conceditur quid: quod aliàs non. 803. B C. glo.1. l. si bonæ. de pet. hære.

Perire non potest, quod non est.929.B.§. vsque.l.1.qui.mo.vsusfru.amit.

Perire lis quando dicitur.in verbo,Lis perire.

Periurium anceps sub alieni cōpendij emolumento, non est subeundum. 1302. A. §. graue.l. videamus.de in litem iur.

Periurus quando fit infamis, & quando non. 354.C D.in margine.

Periurus non est, contra sacramentum legis licentia veniens.1803.C D.glo.2.l.1. de acti.emp.

Periurus quandoque diuinam quandoque humanam patitur vltionem. 523.D.l.nā. cum glo.de do.ma.

Periurus repellitur à testimonio.354.D.gl. pe.l.Lucius.de his qui no.infa.

Periurij pœna, id est, vltio diuina. 523.D

Periuro sufficere debet pœna periurij.523. B C.l.nam.de dō.ma.

Permittere,commodare quandoque significat.1664.B.l.Lucius.

Permittere in vno, & in alio ꝓhibere quis potest. 2042.D

Permittitur quid ex necessitate,non ex voluntate.2173.A.glo.3.l.1.de fun.do.

Permittitur quid ratiōe dubitationis, quod aliàs negaretur. 675.D.glo.possit.§. sed & si.l.2.de iudi.

Permittitur ratione adiuncti, quod aliàs negatur. 92.B C. glo. 2. l. imperator.de sta.ho.

Permittitur vni,quod alij prohibetur.679. B.l.cum prætor.in prin.de iudi.

quod non Permittitur inter se, nec cum alio, si est eadem ratio in vtroque casu. 320.B

Permittuntur quædam extra iudicia,quę in iudicio non. 385.D

Permittuntur quædam gratia virtutis, quæ aliàs prohibentur.1214.A.&.331.D. glo. 1.§. denique.l.1.de postu.

Permittuntur quædam propter cibaria quę aliàs non. 743.B C.glo.decerni.l.si instituta.

BIU Cujas

Permissus vno modo, alio prohibetur. 1955. A. glo. onera.
Permissum videtur, quod non est prohibitum. 117. C. glo. fi. l. intantum. de re. di.
Permissa omnia per legem sunt, quæ prohibita non inueniuntur. 607. A. pro & contra. glo. fina. §. quod eis. l. necnon. ex qui. cau. ma.
Permisis illicite vtens punitur. 459. C. glo. penul. l. qui sine. de nego. gest.
Permissio indefinita restrigitur ad loca minus damnosa. 1005. C. in margine.
Permissione generali continentur ea, quæ concedens specialiter permissurus esset. 1542. B. l. qui peculij.
Permutando si non dedi, sed paratus sum dare, pro non dato habetur: & sic licet pœnitere. 261. C
Permutatio quare est contractus innominatus. 261. B. per to. glo.
Permutatio vicina est emptioni. 1887. B. l. Aristo. de re. permuta.
Perpetrare videtur maleficium, qui non impedit, si ad eum prohibere spectet. 1098. C. in margine. de noxa.
Perpetuum dicitur multis modis. 1686. D. in margine. & l. societas.
Perpetuum, id est, generale. 1724. C
Perpetuam causam non habet quod manu factum est. 991. A. §. neque. l. foramen. de ser. vrb. prædi.
Perpetuum in mundo nihil esse potest, nisi per surrogationem. 993. B. l. eum. de serui. vrba. præ.
Perpetuo, id est, decennio. 84. A
Perscribere, id est, in publicam scripturam redigere. 1719. A
Perseuerare.) Incipere non sat est, ni perseueres. 1564. A. glo. duret. l. si pro. de in rem ver.
Persona ad personam prorogatur. 673. D
Persona coniuncta debitum alienum sine creditoris voluntate exigere non potest. 459. B C
Persona coniuncta & extraneus, si deputantur ad aliquid, & discordant, præfertur opinio coniunctæ. 311. A B
Persona vna an possit gerere vicem duarum. 101. D
Persona loquêtis in generali sermone continetur. 1844. B. glo. 1. §. fin. l. creditor. de actio emp.
Personæ qualitas inspicitur. 435. C
Præstare quis debet in sua persona, quod in aliena. 1658. C. l. si negotia. mandati.
magis quandoque ad Personam, quandoque ad rem habetur respectus. 1483. C
Personæ. 1825. C. §. Item constat.
Personæ coniunctæ quæ. 371. B C. in margine.
Personæ coniunctæ sunt idoneæ ad fideiubendum. 197. A. l. edicto.
Personæ coniunctæ admittuntur ad fideiubendum, licet non sint idoneæ facultatibus. 201. C. §. Prætor. admittuntur etiam sine mandato. 382. B. §. in his.
Personæ necessariæ, sunt filij & serui. 311. B
Personarum delectus habendus 319. C. glo. 1. §. sed & personarum. l. 8. de transac.
ex Personarum qualitate sumptibus factis præsumitur, vel non præsumitur pietas. 445. A B. in margine.
Personas mutat quandoque iurecon. transitque de prima ad tertiam. 1508. D. glos. si pro. & 1630. B. glo. namque.
Personalis constitutio personam non egreditur. 85. B. de constitu. princi. l. 1. §. fin.
Pactum personale duplex. 266. B
Personale pactum. vide in verbo, pactum personale.
Personales constitutiones sunt quę nō clauduntur in corpore iuris. 85. B
Perstillato humore, non prętito, legendū. 1879. D. l. qui domum. loca.
Persuadere plus est, quàm cōpellere. 1205. D. §. persuadere.
Persuadere verbum, est meson: vt valere. 1205. D. §. sed persuadere. & in margine.
Pertinere quid. 743. C. glo. pertinere.
Pertinere. 2078. A B
Pertinere desinit, quod nec cœpit. 960. B. §. desinere. l. omnes. in prin. ibi, desinere. vsufr. quemad. ca.
Pertundere, id est perforare. 1075. D
Peruenire ad alium quid dicitur, cum ex eo fit locupletior. 525. A. l. in hęredem.
Peruenire. 778. C. §. & verbum. & 1773. A. §. peruenisse. & in glo. bis.
Pes id dicitur mensę, quod scypho fundus, & candelabro sigillum. 837. A. in tex.
Pedē, sexdecim digiti faciūt. 221. B. in mar.
Petit quis quandoque quod habet. 510. C. glo. de dolo. l. & eleganter. de do. ma.
retinemus quędam, quę nō Petimus. 1278. B. glo. non habebit.
Petere, id est, peti debere. 1383. A
Petere ab alio quis non debet, quod ipse habet, & aliis dare debet. 249. B. gl. 3. §. prętor ait. l. si quis ex. de eden.
Petere non debet quis, cuius contrarium non peteret. 778. A. glo. desideret. l. si & rem. de pe. hęr.
Petere quis non dicitur, nisi in iudicio petat. 326. D. glo. 2. l. penul. de transac.
Petitur quandoque aliud, & aliud in condemnatione deducitur. 1987. A. glo. officio. in verbo, sententia.
semper quantum Petatur quærendum est, non quātum debeatur. 175. A. §. quoties. l. cum quędam. de iurisdom. iudi.
Peti quędam honeste non solent, quę tamen honeste prestantur. 72. A. §. primus. l. 2. ad fin. de ori. iur.
Peti possunt res nónūquā diuersè. 827. A B
Peti quod non potest, seruari potest. 1598. A. glo. 1. l. si cum. de compensa.
non Petitum prodest, quod desideratum nocet. 224. A. glo. 2. §. fin. l. 2. si quis cau.
Petens, quod est restituturus dolo facit. 1994. B. in verbo, dolo facit.
Petens quod intus habet non auditur: vt si hæres petat testamentum sibi edi à legatario. 245. B. l. si legatū. de eden. & 249. B. glossa quarta. §. prętor ait. l. si quis ex. eo. titulo.
Petenti suum, consulendum. 1383. C D. glo. fina. l. 1. de eo quod cer. lo.
Petitio ambigua interpretatur secundum mentem proferentis. 708. A. l. si quis. de iudi.
Petitio debet edi reo. 241. A. l. qua quisque.
Petitio in multis casibus negatur, in quibus retentio habetur. 461. D. glo. fina. l. cum pecuniam. de nego. gest.
Petitio si nulla fuit, nulla mora est. 494. D. glo. quia tripli. §. quid si homo. l. si cum. quod me. cau.
Petitioni quandoque sententia est diffor mis. 1987. A B. glo. officio. in verbo, sententia.
Petitionem quàm dominus iustiorem habet nemo. 1626. A B. §. exempli loco. l. bona. depo.
Petitorem de possessore facit contumacia. 1038. D. glo. fi. l. is cuius. si ser. vindi.
Philosophiam veram, non simulatam, adfectant iurisconsulti. 53. A. l. 1. §. 2. de iust. & iur.
Phreneticus, id est, furiosus. 1960. D. §. Interdum.
φθίσις, id est tabes. 1960. A. §. sed sciendum.
Picturas spectantes assidue, sunt vitiosi. 1996. A. l. animi. de ædilit. edic.
Pietas est mater boni operis. 445. A. glos. fina. l. ex duobus. de nego. gest.
Pietas, officium, obsequium &c. differunt. in verbo, officium.
Pietas præsumitur ex personarum qualitate. 445. A. in margine. glo. fin. le. ex duobus. de nego. gest.
Pietas quandoque præsumitur. 453. B. glo. pietate. l. Nesennius. de nego. ge.
sua cuique Pietas quādoque nocet. 1225. A. gloss. oportet. §. plerique. l. & si. de religio. &. 1347. A. in textu.
Pietatis causa datum, quandoque repetitur. 471. A. l. si quis. in gl. repetere. de calum.
Pietatis causa factæ expensæ non repetuntur. 445. A. §. Titium. l. ex duobus. de nego. gest.
Pietatis & misericordiæ motus differunt. 461. D
quando à Pietate causatur error, cessat repetitio indebiti soluti. 1346. B. l. cum is. de condic. inde.
Pignus antequam vendatur debet esse trina denuntiatio: & inter quamlibet triduum. 1423. C
Pignus dari potest pro omni obligatione. 1426. C. §. non tantum.
Pignus & alia multa alluuione crescunt. 1913. D. glo. obligatur.
Pignus, & hypotheca, differunt. 1946 C. &. 1426. C. §. proprie.
Pignus & hypotheca non differunt, quantum ad actionē hypo. aliàs sic. 1907. B C. glo. differt.
Pignus extinguitur extincta re obligata. 1952. D. l. sicut. in princi.
Pignus luere, est sortem principalem soluere. 1438. D. glo. Vix.
Pignus luere: rem pignoratam, debitum offerendo accipere. 1165. C. §. inter eos.
Pignus impropriè ponitur, quando non traditur creditori. 1421. D
Pignus iudici datum, vt male iudicet, an possim repetere. 1323. C. & sequen.
Pignus nocte dari potest. in verbo, nocte quædam.
Pignus non idoneum recipiens, non videtur renuntiare ob id personali actioni. 1258. C. l. creditor.
Pignus prætorium, & conuentionale, in multis differunt. 1421. A
Pignus reddens debitori, si pecunia non est soluta, debitum petere potest. 256. C. l. postquam.
Pignus solo consensu contrahitur. 276. B. §. de pignore. l. si tibi. de pactis.
Pignus vendat debitor, an obliget, nihil interest. 1944. B. & seq. l. cum prior.
Pignus vendi potest trina denuntiatione præmissa, etiam si conuentum est de non vendendo eo. 1423. C. in margine.
Pignus vendi quando potest. 1423. C. l. si conuenerit.
repetitur Pignus datum vt fiat maleficium, per rei vin. aliàs fiscus repetit. 262. A. facit pro illis, qui dant pignora vt assequātur dignitates.
si debitor Pignus quod conduxit non restituit, condemnatus fit infamis. 1434. C. & seq. l. si pignore. §. si post. de pig. act.
valet Pactum vt debito non soluto, creditor habeat pignus pro iusto pretio. 1916. C. §. potest.
Pignori dare, id est, obligare. 1929. C. l. qui dotem. & in gloss.
Pignore à principe in solutum impetrato, & postea cuicto, non agitur primitiua.

BIU Cujas

1436.B.l.eleganter.
Pignori præfertur priuilegium personale. 1932. D.gloss.fin. l. interdum. qui po.in pigno.hab.
Pignori quod accedit, pignus est.1432.B. §. si nuda.l.si conuenerit.de pigne.act.
creditor potest eligere vnum ex Pignoribus quod vendat. 1946.D.l. creditoris. de distract.pigno.
Pignorari an possit feudum.1922. D.gloss. vl.l.lex.de pignorib.
Placere cuique debet in sua persona, quod placuit in aliena.177.A.glossa finali. §. si quis.l.1.quod quisque iur.
Placitum est custodiēdū. 2036.A.l.si plus. de euicti.
Placitæ vsuræ,id est quę placuerunt.2064. B.in fine.l.tutor.
Plagiarij sunt, qui filios vel seruos furantur. 147.B
Planum.)De plano.85.A.l. quod principi. de Plano expediri quæ causę possunt.139. B.in tex.
ex Plano ire, id est per viam planā.986. D
de Plano , id est sine causæ cognitione , vt eundo, ambulando,& huiusmodi.139.B. §. de plano.
Plaustrarius. 1705.B.§.si ex.
Plebis à patribus secessus.65.B C.in textu.
Plebiscita. 65.C.§. deinde cum.
Plenum compromissum est , quando compromittitur de omnibus controuersiis. 639.B. §. plenum. aliter sumitur in.l.ita demum.de arbi.
Plenum, id est validum.628.D.aliter capitur.639.B.§. plenum.& aliter in.l.ita demum.in fin.de arbi.
Plenissime interpretandum est principis beneficium.86.A.de consti.princ.l.pen.
Plenitudine potestatis vtitur quandoque princeps.2000.C.l.Lucius.
Plerumque, id est pluries. 211.C
Plumbatura, & ferruminatio , differunt. 838.D
Pluralis locutio duorum numero contenta est.2091.B.l.vbi.de testi.
Plurale pro singulari plerumque ponitur. 64.A.gl.exactis. §. exactis.l.2.de origine iuris.332.B C.&.333.C.&.820.C
Plurale quando resoluitur in singulare. 750.A.in margine.facit ad statutum puniens falsos testes producentem,vt etiā locum habeat in producente vnum.
Pluralitas quandoque non conuertitur in plures singularitates , quandoque sic. 230.C
Plus faciendo, quàm debet quis, liberatur. 217.D.gloss.fina.l.pen.si ex noxa.cau.
Plus qui facit , quàm facere debet : videtur etiam facere id quod faciendum est. 1046.A.glo.plusquam.l.si is cui.quemadmo.ser.amit.
Pluris emens rem quàm sit mandatum, repetere potest.450.A.glo.1. §. libertos. l. libero.de nego.gest.
Plures non facile consentiunt.65.B.glossa.1.§. deīde quia.de origine iuris.&.517. C.l.sed &. §.sed an.cum glossa. de dolo ma.
Plures difficilius consentiunt, quàm vnus. 131.C
hæc adiectio Plurésve)ad paucos pertinet, vt quandoque ad duos , quandoque ad quartam totius,quandoque ad arbitrium iudicis. 228.D
Plures , vt tres , sustinent vicem vnius. 2722.A
Plura facta non sunt, vbi est cōsilium vnū. 169.B.l.si familia.de iur.om.iudi.
Plura sunt negotia, quàm vocabula. 1888. B.l.natura.de præscrip.verb.
quod non valet in Pluribus, valet quandoque in vno.265.C D.glossa pen.§. adeo. l.iurisgentium.de pactis.
cum quid à Pluribus fieri debet, omnes facere debent : nec sufficit vnum alteri vices suas committere.634.D.635.A.glossa finali.l.sicuti.de arbi.
Plurimum quod accidit, præsumitur.2078. D.gloss.5.l.cum de.de proba.
Pœna ab altero duorum reorum peti non potest, & ab altero interesse.227.B.§. itē. l.4.si quis cautio.
Pœna extraordinaria ob iniuriam alteri factam imponenda, moderatur pro qualitate iniuriam passi. 2123. C.l.non est.in sum.de ritu nup.
Pœna gladij adultero non infligebatur tempore iurisconsultorum. 341.A B
Pœna non commissa, id est incursa, quandoque remittitur. 191.B
Pœna incursa ratione alicuius impetrationis iniquę,non euitatur licet ei renuntietur. 178.B C.in margine.
Pœna legalis, & conuentionalis, differunt. 1392.D.in margine.
Pœna quandoque impropriè sumitur. 329.D
Pœna semel commissa amplius non committitur.654.B.l.si duo.§. semel.de arbi. hoc verum, nisi sit actum.
Pœna quandoque committitur tota licet pro vna parte sit satisfactum .1841. A. gloss.posit.
Pœna soluta infra tempus purgandi moram, non potest repeti per soluentem. 1348.C.in margine.
Pœna stipulationi apposita quando committitur. 229.C
consilium est quòd Pœna in transactione ponatur.326.A.l.pacto.
Pœna vnius metus multorum. 198.B
Pœnæ ad pœnam fit compensatio. 220.D. gloss.1.§. pe.l.fi.de eo per quem fac.
cum tempus est de substantia Pœnæ , alio tempore factum non punitur.350.B.in margine.
Pœnæ deprecatio nulla est , si minor annis adulterium fateatur.574.A.§.sed vt.l.auxilium.de mi.
Pœnę metu quis bon' efficitur.54.C.gloss. metu.l.1.§. 2.de iusti.& iure.
Pœnę non irrogatæ indignatio, solam duritiam continet.1801.A.l. seruus.de ser. expor.
delinquens videtur consentire Pœnæ, pro eo delicto impositæ. 332.A.in margine. glossa.2.§. denique.de postu.
Pœnam auget delictum frequens.96.C.de his qui sui vel ali.iur.
Pœnam committere, id est, incurrere.191.B
Pœnam consuetam debet sequi iudex habens arbitrium in pœnalibus.375.A B. in margine.
veniens contra Pactum , & pœnam soluens, si iterum contra veniat an soluere debeat. 327.B
Pœnam diuersam exigit diuersitas factorū. 1087.B.l.si seruus.ad.l.Aquil.
Pœnam & præmium consequitur quis ex eodem facto.341.C.glo.1.§. fina.l. 2. de his qui no.infa.
Pœnam & præmium ex delicto non debet quis mereri.594.B.glo. 2.l.item.ex quibus cau.ma.
Pœnam furti vel iniuriarum timere expedit.277. C. versic. expedit . §. pacta. l. si vnus.de pact.
Pœnam minuit quandoque iudex , ætatis miseratione.573. C.§. in delictis.l. auxilium.de mino.&.351.D
Pœnam promissam non debet quis transacto negotio.222.A.l. 2.§. 1. si quis cautio.
Pœnam quam quis ex delicto suo præstitit, recuperare non debet.391.B.§.item.l. qui proprio.de pro.
sufficit aliquid factum ad Pœnam,vt sic de iure non teneatur. 350.D
statutum in Pœnam, non debet in præmium conuerti. 585.D.gloss.1. §. nemo. l.2.de capi.mi. Vide in verbo, statutum.
Pœnæ in dubio sunt molliendæ. 347. B. gl.non erit. §. fin. l. furti.de his qui no. infa.
Pœnas diuersas exigūt diuersa facta.in verbo, factorum.
in Pœnis vnus soluens non liberat alium. 169.A.l.adeo.de iur.omni.iudi.
Pœnale iudicium, id est, mulcta.in verbo, iudicium pœnale.
Pœnitere an liceat lite con. 326.D
Pœnitere potest contrahens, si dolus aduersarij dedit causam contractui.1882.B. §. mandaui.
Pœnitere licet ante litis contest.841.D.gl. fi.l.is qui.de rei vin.
Pœnitere licet.1311.A B.§. sed cum.& per to.l.si pecuniam.de condic.cau.data.
Pœnitere quando liceat.1417.D.in margine.l.in commodato.commo.
Pœnitere quandoque quis, etiam si vult, non potest.178.D.gloss.licet.l.3. in princi.quod quisque iur.
Pœnitentia. 2201.B.§. pœnitentiam.
Pœnitentia sua nocens nemo esse desinit. 1965.B.l.quis sit.de ædil.edict.
Pœnitentiam à papa iniunctam episcopus ex causa augere vel minuere potest.1658. A B.in margine.
Pœnitenti ante consummatum delictū parcitur.727.A.glossa.1.§. sed ei.l. Papi.de inoffi.testa.
Pœnitenti & actionem remittenti venia datur.190.C.l.quamuis.de in ius vo.
Poëtarum authoritates sunt allegandæ.118. B.gloss.fin.de re.di.l.intantum.
Polia, id est, equitium.1986.A.in margine.
Politor quis.1699. A.glo. pollicitatori.in additione.
Pollinctor. 1469.C.§. idem ait.
Polyposus. 1963.C.gloss.& polyposus.
Polypus. Ibidem.
Pomœria. 1799.A.glo.pomœrio.
Pondere falso vtens, quando punitur.520. B.§. de eo.cum gl.pen.in fi.l.arbitrio.de do.ma.
Pono, & depono, differunt.1604.D.gloss. auget.
Positum habere quid.1096.C D.in textu.
Pontifices explorare multa debent.1234.B. l.fi.de mor.infer.
Pontifices olim iura interpretabantur.65. A.in text.§.omnium tamen.l.2.de orig. iur.
Pontificum iussus in quibusdā requiritur. 1220.D.l.ossa.
Pontones qui. 1013.C.in margine.
Populare iudicium, est cuius executio cuilibet de populo datur. 168.C
Popularis actio quæ. 383.B
Porta egredi licet , non alia vrbis parte. 119.B.l.si quis.
Porticus ambulatoria. 1031.C.in textu.
Portorium quis tenetur soluere, an dominus vehiculi, an rerum in eo positarum. 1883.B C.§. vehiculum.
Possidere commodius est , quàm petere. 840.C.l.is qui.de rei vin.
Possidere dolo desinens, & possidere dolo nolens,

BIU Cujas

nolens, æquiparantur. 783. B C. §. perinde. l. sed & si. de peti. hære.
Possideri nequeunt incorporalia. 1029. B
Possidere ius, & rem, differunt. 754. B C
Possidere pro hærede dicitur quis tribus modis. 754. C
pro hæred. Possidere. 754. C. l. pro hærede. & dicitur tribus modis. ibidem. D
Possidendi iusta causa est, custodiæ gratia. 1165. A. §. sed & si. l. communi. com. diui.
Possidens immobilia satisdare non debet. 226. D. §. item. l. 4. si quis cau.
Possidentis causa melior, quàm petentis. 872. C. §. si duobus. l. siue autem. de Publicia.
Possidentis conditio potior est in pari causa. 198. D
Possessio an continuetur à testatore in hæred. 609. A. gloss. quasi.
Possessio an à duobus insolidum haberi possit. 1412. D. gloss. dominium.
Possessio debet defendi ab eo qui eam habet. 1030. C D. in margine. l. harum. si fer. vin.
Possessio habet plurimum facti. 599. A. l. denique. ex qui. cau. ma.
Possessio multiplex. 599. C
Possessio non perditur per desertionem appellationis. 213. D. in margine.
Possessio quandoque, id est detentatio. 1234. C
Possessio quãdoque, id est dominiũ. 694. B
Possessio rei, quæ est in controuersia, an & quando releuat possessorem ab onere satisdandi. 213. B. §. si fundum.
Possessio rerum mobilium vilis est. 834. D. glossa. 1. in fi. l. si post. de rei vin.
Possessio videtur tradi clauibus traditis. 1755. B. l. clauibus. de contrahen. emp.
Possessio violenta. 694. B
Possessio, id est, vsucapio ex possessione proueniens. 598. D. gl. pœna.
Possessio lapilli iactu retinetur. 1029. C
Possessionis causa prius, quàm proprietatis agenda est. 694. B. l. si de vi. de iudi.
Possessionis effectus est vsucapio. 599. D. gloss. causa.
Possessionem ciuilem quis habere dicatur. 1413. A
Possessionem habere, non est habere retentionem. 1358. A. gl. l. ex quibus. de condic. inde.
expensæ restituendæ sunt misso in Possessionem. 208. A
Possessionem tradere, & causam vacuam, paria sunt. 1116. D. §. Iulianus.
Possessionem simplicem rei habens, locare potest. 950. B. in margine.
dominium in legatis sine Possessione quæritur. 1049. C
dominium quãdoque sine Possessione quæritur. 2177. A. gloss. periculi. l. si fundum. de fun. do.
dominium quandoque transfertur sine Possessione. 1702. B
Possessor quis dicatur. 212. A B. §. possessor.
Possessor bonæ fidei non tenetur de casu. 832. D
Possessor cum titulo de quibus tenetur. 486. C
Possessor hæred. soluens, an repetere possit, & qua actione. 791. D
Possessor malæ fidei an sit melioris conditionis &c. 840. A B. gloss. ædificium.
Possessor in turpi causa potior est. 1325. C. gloss. fin. l. si ob turpem. de con. ob tur. cau.
Possessor non dicitur vsufruct. & creditor. 212. B. §. possessor.
Possessoris causa potior in pari delicto. 1370. C. l. auunculo. de condic. sine cau.
Possessores sunt potiores. 946. D. l. vti. si vsusfru. pe.
Possessorio agere, quàm petitorio, melius est. 840. B. l. is qui.
Possum per alium, quod per me non. 1045. C. glos. 2. l. si communem. quemad. vsusfru. amit. & 1928. D
Possum quædam per me, quæ per alium nõ possum. 109. D. glo. fi. l. post mortem.
si non Possum per me, nec per alium potero. 450. D. glos. 3. §. pe. l. liberto. de nego. gest.
Possum, vt alius, quod non vt ego. 1678. C. §. Paulus. l. si mandato. mandati.
Potest, aliquãdo pro debet. 709. C. & 1205. A. glo. potest.
qui tenetur dare certum fideiussorem, si nõ Potest, liberatur dando alium. 485. C D. in margine.
Potest quis pro alio: quod pro se non potest. 329. D
astringi non debet quis ad id quod non Potest. 424. C. glo. 5. §. fina. l. si pupilli. de neg. gest.
non imputatur ei, qui non Potest facere quod facere vellet. 2051. C. glo. non potuit. in verbo, non imputatur.
Potero verbum, proprie & impropriè ponitur. 1244. C
Posse non intelligitur, qui honeste non potest. 93. D
Posse aliquid, est commode posse cum potero id est cum commode potero. 208. A. glos. 3. §. iubetur. l. de die. qui satis. cog.
Potens.) Cum quid potest iudicari secundum minus potens & magis potens, attenditur magis potens. 89. B. in sum. legis, quæritur.
Posterior creditor quandoque præfertur. 1932. B. l. interdum. &. l. seq. qui po. in pigno. ha.
Posterior lex derogat priori. 1055. A. l. 1. ad legem Aquiliam.
Posterior mora nocet. 641. D. glo. quod nõ. l. Celsus. de arbi.
Posteriora facta prioribus derogant. 1753. C. gl. noua. l. pacta. de contrahen. emp.
Postulare quid. 328. B. §. postulare.
Postulare nemo potest ante annum decimumseptimum. 329. A. l. 1. §. initium. de postu.
non Postulantium ordines tres. 329. B
Postulare à iudice prohibitus, etiam aduersario patiente postulare non potest. 335. C. & seq. l. quos.
Postulare apud se qui prohibetur, apud aliũ postulare potest. 335. B. l. puto.
Postulare, id est accusare. 452. C
Postulare prohibitus ex causa, quæ infamiam non irrogat, in alia prouincia postulare potest. 335. B. l. ex ea. &. 336. B C
Postulator id est aduocatus. 329. B
Potentiores ne imbecilles opprimant, curare debet iudex. 139. C. §. obseruare. l. ne quicquam. de of. procon.
Potentiores nõ debẽt iniuriis afficere humiliores. 143. C. §. 2. l. illicitas. de offi. præsi.
Potentioribus pares esse non possumus. 215. B. gl. potentiori. l. 1. si ex noxa. cau. aga. &. 617. A. l. quia. de alie. mutan. iudi. cau. fac.
Potestas quandoque id est iurisdictio. 85. A.
Potestas, id est iurisdictio contentiosa. 133. D
Potestas, id est merum imperium. 136. D
Potestas, id est subiectio. 97. B
Potestas, & magistratus, differunt. 176. A
Potestas patria quadrupliciter constituitur. 97. A
Potestas tutoris differt à patria po. 2104. B. glo. 1. l. si puellæ.
Potestatis nomine quid significetur. 1454. C D. §. in potestate. &. 1479. D. §. potestatis. l. 1. de tributo.
Potestate patris liberatus, in eam honeste nõ redit. 1003. B. l. qui liberatus. de adop.
existens in patria Potestate, potest de eo, quod potest acquirere quando erit sui iuris. 279. C. §. Filiasa.
existens in Potestate aliena, agere non potest. 279. D
iis, qui in nostra Potestate sunt, recte soluitur, quod credidere: licet non possint nouare. 283. B. §. sic enim.
qui sunt in eiusdem Potestate, donare inuicem non possunt. 2179. A. §. qui in.
per Potestatem quis aliquem contingit tribus modis. 2179. C. glos. qui in eiusdem.
Potio cui opium sit mixtum. 1699. D. glo. subreptum.
Practica sine literis iuuat. 177. C D. in mar. glo. l. hoc edicto. quod quisque iur.
Potitus hostium quid. 594. C. in margine.
Præbere, id est commodare. 1412. A
Præcedens dictum ad tempus retroactum quandoque trahitur. 1970. D. gl. vl. l. si verò.
Præcedens. l. determinatur per sequentem. 79. B. l. non est. de legi.
Præcipio, & mando, à principe prolata differunt. 146. A
Præceptoris nimia sæuitia culpæ assignatur. 1058. A. l. præceptoris. ad. l. Aquil.
Præceptorem pauperem sustentare debent auditores. 72. B. l. 2. ad fi. §. primus. versi. huic nec. de orig. iuris.
sine Præceptore ius percipi non potest. 44. B. §. & antea. in procœ.
Præcepto æquiparatur patientia. 353. C D. gl. pe. l. non alia. de his qui not. infa. Vide in verbo, patientia.
Præcipuum, id est speciale. 152. A
Præcisè.) Defendere præcisè an quis teneatur. 373. B
Prædandi animo qui lucro suo, non alterius commodo studet, impensis non releuatur. 419. A. §. sed & si. l. si pupilli. de negõ. gest.
Prædictio prodest. 1476. D. gloss. dandam.
Prædij appel. quid continetur. 2175. B. §. prædij.
Prædia per culturam meliorantur. 1918. D. gl. 1. l. creditor. de pign.
Prædia rustica, & vrba. differunt. 1924. D. l. eo iure.
Prædia vrbana. 114. A. l. ædificia.
Prædo dicitur qui nullam causam possidendi habet. 782. A. §. quod autem. l. sed etsi. de peti. hære.
nemo Prædo est, qui pretium numerauit. 759. B. §. si quis. l. nec vllam. de peti. hære.
Prædo lucrari non debet. 797. A. §. si prædo. l. si à domino. de peti. hære.
Prædo nõ debet esse melioris conditionis, quàm bonæ fid. possess. Ibidem
Prædo potest agere pigneratitia. 1434. B. §. si prædo.
Prædo tenetur de fatalitate, & aliis. 799. A. glossa relinquere. l. illud quoque. de peti. hære.
Prædonem esse non puto, qui dolo caret, quamuis in iure errauerit. 783. A. §. scire autem. in fi. l. sed etsi. de peti. hære.
Præesse.) Qui multis præest, præfertur his qui paucioribus. 1714. D. glossa. 4. §. item si. l. actione. pro so.
Præfatio legis si est generalis, lex generaliter debet intelligi. 2101. D. §. si quis. l.

regula.de iur.& fac.igno.
Præfationibus vtendum eſt. 62. C. l. 1. de orig.iur.
dicta in Præfationibus, cenſentur repetita in ſequentibus. 257. B. §. idem. l. item. de pact.
Præfectus. 340.A
Præfectus annonæ. 69.A.§. ſane.
Præfectus ærarij quis. 321.B
Præfecti prætorio habent duo priuilegia. 125.C
Præfectus prætorio, id eſt, coneſtabilis.in verbo, Tribunus celerum.
Præfectus prætorio imperatori dicebatur, qui dictatori magiſter militum: regibus vero Roma.tribunus celerum:noſtrates Coneſtabilem vocant.125. B. in tex. & in margine.
Præfectus vrbi. 68.D.§. quotiens.
Præfectus vigilum. 69.A.§. ſane.
Præferuntur qui multis proſunt, his qui paucioribus.1714. D.gloſ.3. §. Labeo.l. actione.pro ſo.
Prægnans fœmina non datur extremo ſupplicio. 92.B.l.imperator.
Prægnans mulier in dubio præſumitur habere tres in vtero.690 A B.§.ſi paterfa.
Prægnantem ſe fingens,in poſſeſsionem vt mittatur, infamis fit.353.A.l.notatur.
Præiudicium. 186.D
Præiudicia.820.B.§. petuntur.&.D.in glo.
Præiudiciales actiones, & exceptiones. 820.D
Prælato facto mutuo, pro vtilitate eccleſiæ, tenetur ſucceſſor, vel eccleſia.1258. B.ar.l.ciuitas.ſi certum petatur.
Prælati an poſsint exigere procurationem à clericis, & pagis ad quos veniunt.135. B.in margine.§. antequam.l. obſeruare. de offic.procur.
Prælati non debent requirere procurationem à clericis, in ciuitatibus ad quas veniunt. 135.B
Præinaturè renuntians ſocietati, ſocium à ſe liberat non contra.1714.C.§. Item.
Præmium conſequitur quis ex dolo ſuo. 65.A.gloſſ.1. §. poſtea cum Appius.l.2. de origi.iur.
Præmium & pœnam conſequitur quis ex eodem facto.341.C.gloſ.in vrbe.§. miles.l.2.de his qui no.infa.
Præmium & pœnam ex eodem facto quis conſequi nó debet.612.D.glo.4.l.ſi cui. ex qui.cau.ma.
Prȩmium & pœnam ex delicto mereri non debet quis.594. B. glo. 2. l. item.ex qui. cau.ma.
Præmium ſui doli ferre nemo debet.646. B.l.ita.de arbi.
Præmij exhortatione afficiendi ſunt boni. 53.A.in textu.l.1.de iuſtitia & iure.
ſtatutum in Pœnam, non debet in præmiũ conuerti.585.D. gloſſ.1. §. nemo. l. 2. de cap.de.
Prærogare, eſt prius rogare: id eſt, rogando petere ſalaria à litigantibus. 307.A B
Prærogatiuæ ſunt ſeruãdæ.135.C.§. magni.
Præſcribens an ſit ſimilis ſoluenti.1401.A. in margine.
Præſcriptio fori, id eſt, declinatio.204.B. in textu.
Præſcriptio, id eſt, exceptio. 730.B
Præſcriptionum genera tria. 573.D
Præſcriptum, & conuentum, differunt: illud ſcripto fit,hoc ſine ſcriptura.1606.C
Præſcriptis verbis actio, dicitur actio in factum.1888.D.gloſſ.in factum.
Præſcriptis verbis actio, quare dicit actio incerti.1892.D.gloſſa incerti.&.1893.B. gloſſ.eadem.
Præſcriptis verbis actio,& in factum,idem. 1901.A.l.ſi tibi.in fin.
Præſens eſt, qui in hortis eſt.357.B.l.præſens.de procur.
Præſens habetur, qui abeſt per contumaciam. 553. B. §. cauſa. l. in cauſæ. 1. de mino.
Præſens non eſſe poteſt pupillus.659.B.l. ſi compromiſſ.de arbi.
Præſens non ſemper conſentit. 1176.A. l. Sabinus.Com.di.
ad Præſens oua cras pullis ſunt meliora. 317.D.gloſſa prima.l.cum hi.
Præſens videtur, qui eſt in loco vbi poteſt conueniri: niſi habeat exceptionem fori.607.B.§. ſi cum.l.nec non.ex quibus cauſis ma.
Præſens tempus pro præterito quandoque ponitur.866.C.gloſſ.2. l. 1.de Publicia. &.2163.A.gloſſa.1.l.cum dos.de pact.do.
Præſens videtur qui Romę eſt: quia eſt cõmunis patria.607.B.§. ſi cum.l.necnon. ex quibus cau.ma.
Præſentis periculi metus ſolum attenditur, nõ ſuſpicati.481.A.l.metum.de eo quod me.cau.
Præſentes quandoque nocent abſentibus. 272.B C.l.reſcriptum.de pactis.
Præſentia an pro conſenſu habeatur.1444. C.glo.fina.l.Gaius.de pigne.act.
Præſentia pro conſenſu habetur. 1072.B. gloſſ.§. ſi furnum .l. ſi ſeruus.ad legem Aquiliam.
Præſentia an, & quando, noceat.1920.B. gloſſ.manifeſtum.
Præſentia & patientia, an noceat. 1955.B
Præſentia non pendet.2205.C.gloſſa.non ipſam.l.cum hic.de do. inter virum & vxorem.
Præſes, & legatus Cæſaris, idem. 150.B.l. legatus.
Præſes, & proconſul, differunt. 142.B
Præſidis appellatio generalis eſt:& continet proconſules, & rectores prouinciarum.142.B.l.nomen.& quandoque etiã delegatum. 156.D
Præſtare frui. 1848.A.§.hic ſubiungi.
Præſtare omnia facta alterius debet is, qui eum præpoſuit. 1450.C.§. omnia.
Præſtare quis debet in ſua perſona, quod in aliena præſtat.1658. C. l. ſi negotia. manda.
cautio, his rebus recte Præſtari. 835. A. l.ipſi.
Præſtatio quæ contra bonos mores fit,bonæ fidei iudicio non probatur. 2044.B. l.generaliter.de vſur.
delegatio pro iuſta Præſtatione eſt.1547.B. l.quod debetur.de pecul.
Præſumptio triplex. 2069.A
Præſumptionem iuris habenti contra ſe,nõ defertur iuramentum in defectu probationum. 501.D.in margine.
Præſumptionum multa genera.Ibidé.gloſſa.3.l.non eſt.quod metus cauſa.
Præſumitur ex eo quod plurimum accidit. 2078.D.gloſſa.5.l.cum de.de proba.
Prȩſumitur non idoneus quis, niſi probetur idoneus.2073.A.gloſſ.2.l.non eſt.de proba.
Prȩſumitur quilibet eſſe ſoluendo. 204. B C.gloſſ. penultima. l. ſi vero. qui ſatiſd.cog.
Prȩſumitur tacitè agi, quod ex natura contractus venit.1238. B C. in margine. l. cum quid.ſi cer.pe.
quę tacitè fieri ſolent,an apponi in contractibus Prȩſumantur. 1769.B.gloſſa. 4.l. ſi fundus.de.l.commiſſo.
in dubio non prȩſumitur quis alienare, quę repertus eſt poſsidere.1953.D.§.ſuperuacuum.in verbo, alienare.
Prȩſumptio contra prȩſumptionem admittitur.475.C. gloſſa.exiſtimari.l.diuus.de in integ.
Prȩſumptio inducitur ex conſuetudine patrisfami.1430.C.gloſſ.in.l.vel vniuerſorum.de pign.actio.
Prȩſumptio in genere,tollitur per prȩſumptio.in ſpecie.2078.B.l.cum de.in ſum. de.proba.
Prȩſumptio trahitur ab vno tempore ad aliud.2073.A.gloſ.2.l.non eſt.de proba.
Prȩſumptioni leui non eſt ſtandum.533.C. glo.leuior.§.1.de mino.
Prȩſumptioni ſtandum, niſi contrarium probetur. 2146. D.gloſſa.3.l.nuptura.de iur.do.
Prȩſumptioni ſtatur,donec contrariũ probetur. 501.D
argumentum ſumptum à Prȩſumptione,valet. 1980. C D.in margine.l. quod ſi.de ędili.edic.
Prȩſumptionem inducit teſtis vnus. 1293. D.gloſſ. penultima.l.admonendi.de iureiur.
Præter, dictio quid ſignificat. 1422.D
Prȩterire, eſt neque inſtituere,&c. 717.A
Prȩteritum quandoque ad prȩſens trahitur. 1023.D
Præteritum.)Cum.l.quid in præteritum in dulget, in futurum vetat.78.B.l.cum lex. de legi.
Prętor peregrinus. 68.C
Prętor quis. 1411.C.in margine.
Prętor vrbanus. 68.C
Prętorem fallere non licet. 353.C
Prętores prouinciales. 68.D.§. capta.
Prętorium quid. 952.D
Prętextus.)Dilatio,quę dicitur prętextu,in foro eccleſiaſtico, eſt ea quę datur ad poſtulandum aduocatum. 602.D
Prȩuaricator. 343.C
Prȩuaricator eſt quaſi varicator, qui diuerſam partem iuuat prodita cauſa ſua. 343. B.§. item.
Prȩuaricator proprię quis. 343.C
Prȩualet quod plus eſt. 90.A
Prouidere quod debuit, qui non prȩuidet in culpa eſt.1079.A.§. in hac.l.qui occidit.ad legem Aquiliam.
Pretium, & merx, differunt. 1724.B.l.1.de cõtra.emp.&.1886.A.l.1.de rerũ permu.
Pretium, & merces, differunt: hęc ex locatione,illud ex vẽditione procedit.1845. D.& ſeq.l.locatio.
Pretium hominis venditi non ex re percipitur, ſed propter negotiationem. 1782.A. §. pretium.
Pretium in peti.hęredi.ſuccedit loco rei. 778.B.in fin.gloſ.penul.l.ſi & rem.de pe. hęre.
Pretium, rei emptę dicitur:merces,conductæ.1221.C.l.liberũ.de relig.& ſump.fu.
Pretium rei loco eſt. 787.C.gl.perſona.& puto poſſe.l.ſed etſi.de pet.hæ.&.1257. D.glo.finali.l.ſi eum.ſi cer.pe.
Pretium ſi non ſoluatur, res vendita retineri poteſt.1783.A.l.hæreditatis.de hære.vel ac.ven.
Pretium verum, & conuentum, differunt. 1559.A B.l.ſi res.
Pretium verum in rebus non neceſſariis,in neceſſariis conuentum pretium inſpicitur.1559.A.l.ſi res.in ſum.
Pretij loco pactum eſt.1757.D.l.fundi.de contrahen.emp.
Pretij paruitas dolũ facit præſumere.319.B. in mar.§.modus.l.8.de tranſact.
Pretij perceptio ex certa ſcientia facit præſumi

BIU Cujas

sumi venditionem. 2001.B.l.quidam.
Pretium habens,rem habere videtur. 620. C.glossa finali.§.1.l. item si. de alie. iudi. mutan.cau.
nemo prædo est,qui Pretiũ numerauit.759. B.§.si quis.de peti.hære.
contra bonam fidem est, vt emptor rem amittat, & venditor Pretium retineat. 1815. C. §. neque . l. exempto . de actio. empt.
Pretio cessante venditio nulla est.1725.C.l. 2.de contrahenda emptione.
quãdo dicatur habita fides de Pretio. 1484. B.in margine.
Pretio & seruo carere æquum non est.1313. D.l.5.§.tunc enim.de condic. cau.da.
Pretio non cõciliandus amor.1178.C.l.hęc ratio.de do.inter virum & vxorem.
sine Pretio venditio non est. 1753.C.glo.ex pretio.l.pacta.de contrahen.emp.
Pretia non sunt res hæreditarię.754.A.glo. petitione.in fine.
Pretia diuersa,cõstituunt loca diuersa.1388. B.glo.1.l.ideo.de eo quod cer.lo.
Pretia rerum non ex singulari affectione, sed æstimatione cõmuni metimur. 1080. C.in textu.l.si seruum.ad legem Aquiliã.
Pretiosior fit sumptibus homo. 1342.A. in fine . §. libertus . l. si non . de condic. inde.
Primum quod est, aliud ante se habere non potest. 46.B.in tex.
Princeps. 66.A
Princeps an, & quomodo dicatur dominus rerum particularium. 42.C
Princeps & senatus parificantur. 75.C.l.nõ ambigitur.in glo.de legib.
Princeps ex causa iusta seruum alienum manumittit domino inuito:sed tenetur ei ad pretium. 131.C.in margine.
Princeps ex plenitudine potestatis priuatorum bona distrahere potest. 2000.C.l. Lucius.
Princeps facilius consentit, quàm populus. 131.C
Princeps quandoque interpretatur legem. 83.D
Princeps legibus solutus est. 80.B.l.princeps.de legi.
Princeps non potest alicui auferre dominiũ sine causa. 1021.B C.in marg.l.venditor. commu.prædio.
Princeps solus legem generalem facit. 176. A.glo.5.l.1.quod quisque iur.
Principis aduentus præsignificari debet . facit pro archidiaconis, qui mittunt schedulas per parœcias visitaturi. 135.B. in textu.
Principis auctoritas requiritur in reficiendis muris.in verbo,Muros.
Principis constitutio quare facta est. 66.A
Principis omnia sunt,quoad protectionem. 131.D.gloss. penulti. in fin.l.Barbarius.de offi.præto.
Principis sunt omnia,quoad iurisdictionem & protectionem,non proprietatem. 42, C.glo.1.in proœ.
Principis procurator transigere non potest eo inconsulto. 325.A.l.nulli.
Principi quod placuit,legis habet vigorem. 84.C.l.1.de consti.prin.
Principi in quibusdam parificatur senatus. 75.C.&.333.D
creditor debitoris Pignus in solutum à principe impetrare potest. 1436. B. l. eleganter.
nil est quod lumine clariori fulgeat, quàm recta fides in Principe.254.C D.in margine.l.1.de pact.
Principale quod est,inspicitur: licet accessorium sit maioris valoris.1735.B.in mar. l.si in emptione.de contrahen.emp.
Principali liberato, liberatur fideiussor. 311.D
Principali perempto facto testatoris perimitur accessorium. 1149. C.§.duos.l. ex parte.familiæ erciscundæ.
Principali rescisso,rescinditur accessorium. 493. C. §. Labeo. l . si cum . quod metus causa.
Principaliter,id est,à principe. 166.D
Principaliter non conceditur aliquid,quod secundario conceditur.2072.A.glo.fina. l.cum probatio.de proba.
Principaliter prohibitum per consequens admittitur. 944.D.gloss.1.in fin.l.1.si vsusfruct.pe.
Principium est potissima pars cuiusque rei. 62.B C.l.1.de origine iur.
Principium inspicitur, si finis habeat necessariam consequentiam ad ipsum : aliàs finis inspicietur. 531. B.& seq.§.si quis.l.3. de mino.Barto.
Principium.) Dies positus in principio libri,vel instrumenti, refertur ad sequẽtia. 248.C.§.si initium.
Principiis obstan.1208.D.in margi.l.Neratius.de ser.cor.
Prior tempore præfertur creditor. 1930.B. l.qui generaliter.qui po.in pign.ha.quãdoque contra:vt.l.interdum.eo.titu.
Prior potest impedire secũdum ne vendat, licet ipse non possit vendere. 1939.B
Prior tempore,potior iure.1936.A.glo.fin. l.si & iure.qui po.in pig.ha.&.1940.D.l. si non.eo.titu.
Prior tempore in pari causa, potior est iure.1943.A.l.Titius. qui potior.in pigno. habe.
Prior tempore in sorte,censetur prior in vsura. 1941.D.l.Lucius.
Priscus Neratius. 72.C
Priuata scriptura fidem facit contra producentem,non pro eo,nisi aduersarius probarit. 1623.D.§.Titius.
Priuatæ res. 115.B.in textu.
Priuatum ius quid. 55.A.in textu.
Priuatorum consensus non facit eum iudicem,qui aliàs non est.715.A.l.qui neque. de iudi.
Priuatorum pacto publicum ius non tollitur. 1227.B.§.si vero.l.Neratius.de relig.
Priuigna. 2110.A.§.& quidem.
Priuilegiarius præfertur occupanti. 1490. B.l.sed an.
Priuilegiatus contra priuilegiatum, an & quando vtitur priuilegio. 551.B.§.item. in sum.
Priuilegiatus contra priuilegiatum restituitur. 616.A.l.fin.ex qui.cau.ma.
Priuilegium fori non obstat,quò minus respondeat quis vbi gesit negotium. 694. A.§.senator.in sum.l.interdum.de iudi.
Priuilegium non consequitur quis ex onere,quod libenter subiit. 592.C.gloss.2.l. item hi.ex quibus cau.ma.
Priuilegium non tollit legem communem: nisi dicatur,non obstante lege tali.86.C. glo.fina.l.beneficium de consti.prin.
Priuilegium personale pignori præfertur. 1932.D.gloss. fina.l.interdum. qui po. in pigno.ha.
Priuilegio domini gaudet familia. 1283. A. in margine . glossa . 1. l. ad personas . de iureiur.
Priuilegio fori renuntiat, qui soluere cœpit. 701. B. l. si fideicommiss. §. final. de iudi.
citatus feriato die an debeat venire Priuilegium allegaturus. 236.B
Priuilegium fori superueniens iudicio pendente, non eximit quem à iurisdictione. 677.C. & seq.l. si quis. &.684.A.§. nunquid.
Priuilegium fori. in verbo, Ius reuocandi domum.
Prius dicta postea censentur repetita. 258. B.&.692.C
Pro præpositio, ab, & ad, an differant. 335.A
Probare.) Eo ipso quo quis non probat, calumniari videtur. 2087. D. gloss. relegaretur.
Probare debet agens,non possidens. 2075. A.l.quidam.in sum. de probationib.
Probare debet,qui affirmat aliquid. 437.C. glo.finali.l.eum actum.de neg.gest.
Probare debet qui excipit. 2072.B.l. si pactum.de proba.
ætas ex aspectu iudicis Probatur. 570.B.l. minor.25.de mino.
Probare tenetur affirmans,nõ negãs. 2069. C.glo.1.l.2.de proba.
Probare videtur, qui non improbat. 1504. A.glo.1.l.si filiusfami.de senatusconsulto Macedonia.
Probares,id est,probari faceres. 1884.B.gl. probares.
Probari potest contrarium eius, quod quis confessus est. 2075. A. l. quidam. in sum.
semper necesitas Probandi incumbit ei qui agit. 2077.C.l.verius.de proba.
Probatio difficilis est eorum, quæ fiunt in multitudine. 492.A.in mar.
Probatio est difficilis circa ea quæ fiunt de nocte. 492.A. in marg.glo.3.§.in hac.l.si cum.de eo quod metus causa.
Probatio de antiquo potest fieri per famam. 439.D
Probatio exigitur in scriptis. 2080.D.glo. in scriptis.
Probatio incumbit ei qui dicit,non qui negat. 2069.B.l.2.de proba.
Probatio legitima quando requiritur, non sufficit iuratoria. 2078.D.in margine.l. cum de.de probatio.
Probatio tanto est validior, quanto maiori nititur auctoritate. 248. A. glo.3.§.1.l.si quis ex.de eden.
Probatione non indigent manifesta. 204.B
Probationis onus assumere potest reus. 2074.A.l.circa.in sum.de proba.
Probationum species multæ. 2087.C.glo. speciem.
Probrum,aliàs stuprum. 2114.C.l.stuprum.
Probris non debet contradicere aduocatus,sed rationibus. in verbo, Aduocatus debet.
Procedere,id est,verum esse: vt,an hoc procedat:id est,verum sit. 253.C
Procedendũ de similibus ad similia.446.D
Processum vitiat ordo omissus circa decisoria, secus circa præparatoria.2011.D. glo.3.l.si mancipium. de euict. in verbo, Ordo omissus.
Proconsul dicitur Accursio, quasi procul missus. 133.D
Proconsul,& præses,differunt. 142.B
Proconsul,id est,prætor. 525.D
Proconsul debet mittere literas ad prouinciales de aduentu suo. 135.B.§. antequam.
Proconsulis appellatio specialis, præsidis autem generalis. 142.B.l.nomen.
Proconsulis legatus quid potest. 137.A B omnia Proconsul agit:id est, iudex,id est, sine iudicis auctoritate nihil quicquã agi debet. 1489.A.l.omnia.
adimere mandatam à se iurisdictionem si-

BIU Cujas

Index materiarum

ne Principe non licet proconsuli. 137. A. in textu.
Procreatio liberorū in viro cessat post. 60. annum, in fœmina vero post. 50. 105. A
Proculiani. 72. B
Proculus. 72. C
Procuratio vrbica. in verbo, Vrbica.
Procurationem exigere non debent prælati à clericis suis. 134. D
Procurator quis. 356. B. l. procurator.
Procurator. 1974. A. §. procuratoris.
Procurator ad agendum, debet defendere. 571. A. in textu.
Procurator ad lites simpliciter datus, intelligitur ad præsentes, non futuras. 408. A B. in margine. quod nota, & ideo cautela est quòd detur ad lites motas & mouendas.
Procurator an admittatur in causis criminalibus. 369. D. in margine.
Procurator an, & quando, alienare rem domini possit. 151. B. glo. dominium.
Procurator ad negotia, & ad iudicia differunt: quia hic in. 17. anno esse potest, ille ante. 25. non potest. 329. C
Procurator an possit esse minor. 25. annis. 393. C
Procurator an possit rem domini sui alienare. 151. B. &. 397. C
Procurator ante litem contest. potest à domino reuocari, pòst nó: nisi causa cognita. 361. C. l. ante litem. & 365. A
Procurator bonā fidē præstare debet. 1637. C. l. idémque.
Procurator Cæsaris, est iudex. 1204. B
Procurator Cæsaris habet liberam administrationem. 151. D
Procurator, clericus esse non potest. 394. D
Procurator contestatur litem. 360. C
Procurator cum generali, potest facere quę solet dominus. 2049. B. in margine.
Procurator dari non potest in his quę facere quis non potest. 369. A. l. seruum.
Procurator dari potest in actionibus quæ cópetunt ex vindicta. 383. B. §. ad actionē.
Procurator datus in iudiciis duplicibus, fungitur vice actoris & rei. 361. B. §. qui ad communi.
Procurator debet appellare p̄ domino suo. 1636. C D
Procurator debet recuperare impensas bona fide factas. 391. B. §. litis. l. qui proprio. de procu.
Procurator in tribus casibus defendere tenetur. 371. C
Procurator de dolo suo tenetur. 518. A. in prin. tex.
Procurator dicitur ex parte actoris, defensor ex parte rei. 356. B
Procurator eius cum quo litigo, licet dicatur aduersarius meus, non tamen propriè dicitur conueniri: sed reus est, qui dicitur conueniri. 1272. B C. in mar.
Procurator esse non potest miles cœlestis. in verbo, Miles cœlestis.
Procurator esse potest filius, etiam inuito patre. 358. C. §. ipse quoque. & in mar.
Procurator esse potest veteranus, non miles, nisi in duobus casibus. 359. A. §. veterani.
Procurator & aduocatus, differunt. in verbo, Aduocatus.
Procurator, & aduocatus, dicuntur aduersarij partis aduersæ. 467. C. gloss. 10. l. 1. de calum. vide in verbo, Aduocatus.
Procurator, & defensor, differunt: quia ille actoris, hic rei dicitur. 356. B. sed hæc plerumque confunduntur: vt. 358. B. §. ad defendēdum. & 361. B. §. qui ad cōmuni. & 358. C. §. ipse quoque.
Procurator etiam post litem contest. interueniens, debet condemnari. 384. D
Procurator etiam post mortem domini cōgitur iudiciū accipere, si pro eo præsente dominus satisdedit. 361. A. l. si defunctus. de procur.
Procurator & nuntius, differunt. 356. D. & 1606. D. glo. mandati.
Procurator factus à pupillo auctoritate tutoris durat finita tutela. 1476. B. in mar.
Procurator falsus si egit iudicium, & succubuit, dominus non debet appellare: aliàs ratum haberet procuratoris factum. 236. C
Procurator fisci præest ærario. 610. C
stipulatio iudicatū solui, quam præstat Procurator, habet tres clausulas. 361. C
Procurator habens causam cōmunem cum alio, non potest agere nomine procuratorio. 383. C D. in mar.
Procurator in rem suam ex parte rei & actoris, quis. 396. D. gloss. nisi. l. Plautius. de procura.
Procurator in rem suam ex parte rei, quis dicitur. 396. D. &. 1367. C
Procurator in rem suam nō adquirit actionem, nec exceptionem. 1277. B C. in mar.
Procurator in rem suam, non propriè dicitur procurator. 356. B. & in mar.
Procurator mandatum habens generale, potest illa facere quæ solitus est dominus. 2049. B. in margine.
Procurator nō datur inuitus. 358. C. &. seq. §. inuitus. l. filiusfami. de procur.
Procurator non potest agere iudicati, nisi in tribus. 365. D. &. 367. A B. l. actoris.
Procurator obligatur ex processu per eum agitato. 396. B C. in margine.
Procurator omnia reddere debet, & nihil lucrari. 1647. C. gloss. 1. l. ex mandato. mandati.
Procurator pœnam quam ex delicto suo præstitit, recuperare non debet. 391. B. in textu.
Procurator potest contrahere matrimoniū. 2104. A
Procurator potest eligere vice domini. 398. B C. l. si is.
Procurator post litis contest. an, & quando, potest reuocari. 365. A. in mar.
Procurator post litem contest. reuocari nō potest. 368. A B. in mar.
Procurator post litem contest. substituere potest. 1634. C. §. si quis.
Procurator præsente domino non cogitur iudiciū accipere. 360. A. l. vel hæreditas.
Procurator primus reuocatur constitutione secundi. 368. A B. §. Iulia.
Procurator principis transigere non potest eo inconsulto. 325. A. l. nulli.
Procurator procuratorem facere potest. 1010. C
Procurator quando tenetur. 179. A
Procurator quandoque actionem domino quærit. 399. D
Procurator rei, est eius fideiussor. 385. A. in margine.
Procurator rei quandoque cauet de rato. 380. D
Procurator rei semper satisdat, non actoris. 377. C
Procurator rem domini obligare potest. 397. C
Procurator retentione vti potest. 364. A. l. quæ omnia. §. fin. de procur.
Procurator se ingerens suspectus est. 363. B. &. D. in gloss. suspectus. §. nec ferendus. l. quæ omnia. de procura.
Procurator totorum, & vniuersorum differunt. 397. B C
Procurator tribus casibus defendere tenetur. 371. C
Procurator vt constituatur absens, duo requiruntur. 357. C
Procurator vt habeat liberam, oportet dominum expressè id concedere. 1513. C. in margine.
Procuratoris confessio, an noceat domino. 377. A
dominus tenetur de dolo Procuratoris, de eo quod ad eum peruenit. 518. A. §. ité si.
Procuratoris factum ad vtilitatem domini refertur, si tanquā procurator faciat. 234. C. glo. finali. l. pe. si quis cautio.
Procuratoris falsa confessio non afficit dominum. 1069. B. §. si procurator.
Procuratoris infirmitas non impedit, quo minus fiat missio in possess. 405. B C. in margine.
Procuratoris non defendentis pœna. 386. B. in textu.
Procuratoris officium est priuatum auctoritate, & vtilitate. 358. D. & seq.
Procuratoris officium est vile. 333. B. in margine. gloss. certis. §. ait prætor. l. 1. de postu.
Procuratoris pactū prodest domino, & nocet: si habet speciale mandatum, vel generale cum libera. 273. B. §. plerumque. & 274. A. l. nam &.
Procuratoris secundi cōstitutione reuocatur primus. 368. A. §. Iul.
Procuratoris stipulatio super re domini, in dubio censetur facta nomine procuratorio. 234. A. l. si procurator.
Procuratoris vsus necessarij. 356. C. §. vsus. l. 1. de procu.
Procuratori facta iniuria nocet domino. 389. B. glo. fi. l. non cogendum. de procu.
Procuratori non emendantur damna fortuito casu occurrentia. 1653. B. §. non omnia.
Procuratorem causa legitima excusat à iudicio accipiendo. 359. B. §. procuratorem. &. l. seq.
Procuratorem constituere potest seruus. 356. C D
Procuratorem eximunt à iudicio accipiendo, tria: scilicet inimicitiæ capitales, dignitas accedens, & absentia reipub. causa. 359. B C. §. procuratorem.
Procuratorem dare potest filiafam. 358. B. §. sed &.
Procuratorem dare filiam præsente patre, superuacuum est. 358. B. §. sed &.
Procuratorem dare possunt seruus & monachus in his quæ facere possunt. 369. A. l. seruum.
Procuratorem dare potest filiussam. ad omnia quæ sine patre gerere potest. 358. A. l. filiussami.
Procuratorem esse est onus, & sic potest esse infamis: quia honore ob delictum priuatur, sed nō releuatur onere. 333. C. glo. certis. §. ait prætor. l. 1. de postu.
quod quis agere potest, & per Procuratorem. 356. D. & sequen. glossa finali. l. 1. de procura.
Procuratorem in suā rem facere. 1637. B. §. & si cautum.
mitius agitur cum tutore, quàm cum Procuratore. 562. A
citatio potest incipere à Procuratore. 600. B. in margine.
si iudicium agitur cōtra aliquem, falso Procuratore prosequēte, absolui debet reus. 698. C D. in margine.
Procuratorum tria genera. 376. B
Procuratrix ad iudicia esse non potest fœmina, sed ad negotia sic. 330. C. in mar.

Prodesse

Prodesse alteri curare quisque debet. 1801. A.glo.finali.l.seruus.de ser.expor.
Prodesse nemini debet sua frustratio.1664. A.§.etenim.l.hominem.mandati.
non Prodesse,id est,nocere. 2102.A.gloss. non prodesse.
Prodest aliis res inter alios acta.718.D.glo. proficit.§.si quis ex.l.posthumus.de inofici.testa.&.1138.D. gloss. veniet.§.quod pro.l.hæredes.fami.erci.
Prodest non petitum, quod quandoque desideratum nocet.224.A.glossa.2.§.fina.l. 2.si quis cau.
quæ non Prosunt singula, multa iuuãt. 272. B.glo.pen.l.si plures.de pact.
quæ nobis non nocent & aliis prosunt, ferre debemus.632.C.glo. futurũ.l.& quia. de arbit.
Productum instrumentum facit cõtra producentem,etiam si protestetur quòd non producit nisi inquãtum facit pro se.244. B C.in margine.
Pro eo,id est,ideo. 291.C
Profectitia dos. 2126.A.l.profectitia.
Proferre diem compromisi, est differre, & in alium diem prorogare:sic capitur.629. B.l.quo casu.&.632.A.§.arbiter. &.642. B.§.hæc autem.
Profiteri in actis, est apud acta vltro publice aliquid denuntiare. 2082.C.§.mulier.
Professio. 2075.B.glossa professio.
Professio est denũtiatio facta publice apud acta. 2082.C.§.mulier.
Professiones. 2073.C D.glossa professiones.
Progenies.) Qua quisque sit progenie consideratur.1980.C.glo.1.§.qui mancipia.l. quod si.de ædili.edic.
Prohibere qui potest maleficiũ, si non prohibet perpetrare videtur.1098.C.in mar. l.2.de noxalibus.
Prohibere quod potest quis, si ipse patiatur, idem facere videtur. 350.D.glos.3.l.quid ergo.de his qui not.infa.
Prohibere videtur nuptias filiæ, qui conditionem non quærit. 2111.B.l.qui liberos. de ri.nup.
Prohibetur in vno,quod cõceditur in alio. 155.A. glo.1.§.non aliter.l.1.de offic. eius cui man.est iur.
quotiens quid Prohibetur, id prohibitũ est quo peruenitur ad illud. 1413.A.glo.3.§. fi.l.si vt certo.commo.
Prohibetur vni,quod alij permittitur. 679. B.l.cum prætor.in prin.de iudi.
Prohibetur accipere,qui phibitus est dare. 467.C.glo.dare.§.sed &.l.1.de calum.
Prohibentur multa fieri quæ facta tenent. 331.B.glo.exẽplis.§.quãuis.l.1.de postu.
Prohibentis conditio in re pari non semper est potior. 1175.C.glo.2.l.Sabinus.commu.diui.
Prohibente lege quod fit,nõ valet. 2122.D. l.præfectus.de ri.nup.
Prohibitum, aliquando ex necessitate toleratur.236.C.glo.antepe.l.1.de feri.
Prohibitum ad tempus, post tempus videtur esse permissum.336.A.l.imperator.de postu.
Prohibitum cum quid est ob multas rationes,sufficit quòd vna ratio prohibens vigeat,licet aliæ cessent. 348.B.§.& si.l.liberorum.
Prohibitum principaliter, per consequens admittitur.944.D.gloss.1.in fi.l.1.si vsusfruct.pe.
Prohibitum vno modo, permittitur alio. 1955.A.glo.onera.l.sicut.
Permissum videtur, quod non est prohibitum.117.C.l.in tantum.in gloss.5.vide in bo,Permissum.
Prohibito aliquo, eius simile prohibetur. 690.A. gloss. succedit.§.ex quib.l.sed & si.de iudi.
Prohibito tempore aliquid fieri, vel permisso,& conferri ad tempus prohibitum,paria sunt. 2131.C.l.si res.de iure do.
Prohibito vno, prohibetur omne quo peruenitur ad illud.2105.D.gloss.1.l.oratio. de sponsa.
Prohibita, ex necessitate cõcedũtur.155.A. glo.1.§.non aliter.l.1.de offi. eius cui mã. est iur.
Prohibita sunt omnia, nisi permissa inueniãtur.607.A.glo.fi.in fin.§.quod eis.l.necnon.ex quib.cau.ma.
Prohibitio alienationis facta à lege, non habet locum in alienatione necessaria.2173. A.l.1.de fun.do.
Prohibitio domini erga gestorem, facit ne gestor habeat actionem. 1665.B.in mar.
Proiectum. 986.C.in mar.
Proiectus paries.in verbo,Venter.
Proiiciens lauaturam super vestes tuas, tenetur. 1092.C.l.prætor.
Προλύται in iure olim dicebantur,qui annis quinque iuri ciuili incubuerant: sic dicti,quòd λύται,id est,solutoribus seu baccalaureis eruditione præstarẽt.Quos hodie Licentiatos vulgo appellamus.49.D. in mar.& tex.
cum quis duo alternatiue Promittit, vtrũq; in obligatione est. 1614.B.glo. quod si.
Promittunt multi quod dare nequeũt.2160. B.l.si de.in sum.l.pen.de iur.do.
Promittere is proprie dicitur, qui aliàs non tenebatur,quandoque contra. 294.B
Promittere.) Cogitur quis adimplere quod apud acta promisit. 192.C.l. eum. de in ius voc.
Promittens aliquid facere, debet ita facere vt valeat. 1588.A.in margine.l.quamuis.ad Velle.
Promittens aliquid tanquam debitum, cum non sit debitum: licet habeat condictionem indebiti: tamen quandoque fallit. 1346.B.in margine.
Promittens dare certo loco, nec ibi repertus, vbique potest conueniri. 1383.B.l.1. de eo quod cer.lo.
Promittens facere aliquem securum, nõ tenetur dare fideiussoré,vel pignora.1680. A B.in margine.
Promittens soluere in defectum,quando liberatur. 1270.B C.l.si ego.
obligatus ad Promittendum, non tenetur ad satisdandum. 2022.C
Promissum. 528.D
Promissum,& dictum,differunt. 1969.A B. l.sciendum.
Promissum officium deseri nõ debet. 1654. C.§.qui mandatum.l.si quis alicui.mãda.
Promissum scienter indebitum,non repetitur. 1364.A.l.fideicom.
Promissa vt seruaret Alexander, Aristotelem monuisse legimus. 254.C. in margi. l.1.de pac.
Promissio à patre facta filio, in potestate, confirmatur morte. 2045.B.gloss. Athenagoræ.
Promissio de non expellendo,intelligitur si colonus biennio à solutione non cessauerit. 1877.D.& seq.§.inter.
Promissio deserta. 225.D
Promissio facta inter virum & vxorem sine traditione, non firmatur morte. 2045.B C.glo.Athenagoræ.
Promissio generalis non refertur ad quod emptor sciebat. 1743.B.l.ea quæ.
Promotores causarum officij curiæ ecclesiasticę,non præsumuntur calũniosi:quia deputati sunt ad denuntianda maleficia. 343. C. glo. ex vtraque.§.item.l.4.de his qui not.infa.
Promotores non præsumuntur calumniosi. Ibidem.in marg.in argu.in glo.magna.l. athletas.de his qui no.infa.
Pronomina tertię personę construuntur cũ prima persona pluralis numeri, & sic est mala grãmatica (inquit Accursius.) 747. C. Quod non probo,sed aliter atque Accursius.ibi textum lego,sic:siue nostro nomine hæred.siue per alium effecti sumus.
Pronuntiatus agri modus,id est,raportus de mensura eius factus. 2034.A.§.in fundo.
Pronuntiatum nisi sit, non sufficit calumniari. 353.C.gloss.1.l.non alia. de his qui no.infa.
Pronurus. 2110.B.§.nurus.
Propagationes.1862.A.glo.propagationes.
Prope,id est,fere. 2006.A.glo.prope.
Propheta nemo in patria. 612.B.glo.1.l.hi qui.ex qui.cau.ma.
Proponere,id est,concedere. 808.C
Propositum aliquid faciẽtis seruandum est. 887.D.glo.aliquid.in fin.l.arboribus.de vsufruct.
Propria res an seruire potest communi. 1017.A
Proprie & improprie ponitur verbum semel positũ.134.A.&.396.C.glo.2.l.Plautius.de procur.
errare in Proprio facto non licet. 1956.D. glo.eum.l.Titius.in verbo,Errare.
Proprio motu aliquid à principe obtinere, & pcibus impetrare,differũt.178.B.in tex.
Proprio nomine expresso quid alicui committi, aliud est quàm sub nomine dignitatis. 167.D
nomine Proprio res appelletur,an digito ostendatur,an vocabulis demonstretur,nõ refert. 1241.B.§.nam &.l.certũ.si cer.pe.
Proprietas continetur appel.vsusfruct.944. A.glo.proprietatem.
Proprietatis quęstio non debet agi antequã possessionis. 694.B.in sum.Bar.
Proprij cognati qui. 716.A
Propter rem,& ex re,differunt. 1546. C.in margine.
Prorogatio fit de tempore ad tempus, & de persona ad personam. 673.D
Prorogatio iurisdictionis facere potest iudicem etiam ignorantẽ, qui credebat suã esse iurisdictionem.673.B C.l.consensisse.§.conuenire.in mar.de iudiciis.
Proscribere. 1472.A.§.de quo.
Prospectus, & lumen, differunt.983.B.l.lumen.& 983.A B.l.inter.
Πρῶται, id est, primaria ac velut principia. 44.C.in textu.
Protecta. 997.D.in mar.
Protectum quid. 1096.C.in marg.&.1097. B.§.hanc enim.
Protestatio ad aliquid valet. 454.A
Protestatio,cui aduersarius consentit,valet. 669.B.§.item si.
Protestatio quòd quis non potest interpellari, pro interpellatione habetur. 2066. B.l.Labeo.
Protocolum vendere potest notarius. 251. C.in margine.
pacata vt sit Prouincia,cõgruit bono & graui præsidi.147.A.l.cõgruit.de offi.præsi.
Prout quisque, hæc verba quid important. 1858.D.& seq.glo.prout.
Prudentissimos fallit facti scientia. 2097.A. l.in omni.de iuris & fac.igno.
Pruriginosus,id est,scabiosus. 1961.B.glo. pruriginosi.
Pubertas triplex:plena, plenior, & plenissima. 112.D

BIU Cujas

Index materiarum.

Pubertati proximus est capax iniuriæ.1057. B C.in tex & glo.capax.
Pubertati proximus de dolo tenetur.517.B. §.fi.l.hæredibus.de dolo ma.
Publicanus est, qui publico fruitur: id est, qui tributa, vel pedagia colligit. 471.D
Publicanus, conductor dicitur. 1843.A.gl. à conductore.
Publicani. 2093.B.glo.publicani.
Public⁹ loc⁹ quomodo fiat sacer.118.B.i tex.
Publicæ personæ pacto ius publicum mutari non potest.296.B.in marg.l.ius publicum.de pac.
Publicam causam habere, & publicum habere officium, differunt.253.A B.glo.Publicam.
Pacta contra pub.vtilitatem, non sunt seruanda. 288.A.§.Et in summa.
Publica vtilitas præfertur priuatæ. 1714.D. glo. verũ esse.l.actione.pro so.& 117.A
Publicum ius quid. 55.A.in tex.
Publicum ius non tollitur pacto priuatorum.268.B.§.si paciscar.l.iurisgẽ.de pac. &.296.B C.l.ius publicũ.&.300.A.l.inter. de pac.&.1227.B.§. si vero.l. Neratius.de relig.
magistratus vesperi in Publicum ire, incõueniens erat. 68.C.in tex.
Publicum quãdoq; improprie dicitur, quod est vniuersitatis. 115.C
Publicum officium nemini damno esse debet, vel compendio. 606.D.l.videlicet. ex qui.cau.ma.
in Publico, id est, apud magistratum.1177.A
Publico præiudicatur, si non fiat collusio. 1291.D.glo.per collusionem.
condemnati de Publico, famæ restitutionem non facile impetrãt.333.B C.in mar.
Publicæ res. 115.A B.in tex.
Publica quæ. 116.C.&.118.C
non potest allegari ignorantia eius quod Publice propositum est. 1471.D.& seq. in mar.l.sed & si pup.de insti.
Publice facere licere quod putat faciens, non est in vitio.1967.A.§. apud Labe.l. quis sit.de ædi.edic.
Publice interest absentem ab omnibus defẽdi.369.B C.l.seruũ.§. publice.de pœu.
Publice interest maleficia puniri. 383.D. glo.2.§.1.l.licet.de procur.
Publice permittitur quod nõ priuatim.117. D.glo.priuatè.l.in tantum.de re.di.
Publice respondendi ortus. 72.A.§.ante.
Publiciana cessat, vbi & vsucap. & contra. 870.D.de publi.
Publiciana quandoque contra dominũ datur. 863.C.&.867.D
Publiciana quandoque rei vin.præfertur. 872.C
Publiciana quandoque sine poss. quæritur. 873.C D.&.879.A
P.Attilius. 70.A
P.seu Gaius, Scipio Nasica. 69.D
P.Cæcilius. 70.D
Publius Mutius. 70.B
P.Papyrius. 69.B
P.Rutilius. 70.B
Pudicitia sexui conuenit muliebri.330.A.§. sexum.l.1.de postu.
Pudicitiæ ad pudicitiam non fit compensatio.220.D.glo.1.§.pe.l.fin.de eo per quẽ fac.erit.
Pudor, id est, opinio. 189.D
Pudor inspicitur in matrimoniis.2109.C.l. adoptiuus.de ri.nup.
Pudori suo parcendum, id est, bonæ famæ studendum. 1670.A B.§.sed si.l. Quintus.mandati.
Pudorem suum purgans est ferendus, 363. B.l.quæ omnia.§.nec ferẽdus. de procur.
Puellas veteres præponebãt tabernis, vt cõtrahẽtes prouocarent. 1471.B.l.nam &.
Puer dicitur vsque ad decimumseptimum annum. 329.A.§.initium.l.1.de postu.
Puer, id est, seruus.843.C D.glo.sed & si.& 1089.D.§.in cliuo.ibi, dominus pueri. & 2196.B.§.si quid.&.2208.C.l. si seruus.
Pulsus vi non dicitur, qui ante illatam vim aufugit. 481.A.l.metum.quod me.cau.
cum.l.Punit factum, non curatur iuris effectus.350.B C.§. cum autem.l.quid ergo. de his qui no.infa.
Punitur conamen sine effectu. 119.C D.gl. 3.l.si quis.
Punitur quis ob mendacium. 1068.D
Punitur ignorans nemo. 866.A.glo.fi.l.fi. de rei vin.
Punitur abutens permissis.459.C.glo.fin.l. qui sine.de nego.gest.
illicitum non omne Punitur.355.D.glo.fi.l. pe.de his qui no.infa.
illicitum quandoque non Punitur.1226.A. glo.in eum.l.& si.de relig.
Puniatur ne sola volũtas sine actu.119.C D
Plura facta vnius familiæ quandoque puniuntur vt plura, quandoque vt vnum. 169.B.l.si familia.
Puniũtur grauius, quæ ignorantur si facilè sciri possũt. 1857.C.glo.3.l.sed addes.loca.
Punitur grauius seruus in delictis, quàm liber. 217.B.l.penul.si ex noxa. cau.aga.
Puniri maleficia publice interest.383.D.gl. 2.§.1.l.licet.de procur.
Puniri quis debet pro modo culpæ suæ, & aduersarij quærelæ.227.D.§.cum patronus.l.1.de offic.præfec.vrb.
Puniri quis non debet in quo non deliquit. 1714.A.gl.quia.§.dixim⁹.l.actione.p so.
Commodum nõ debet quis inde consequi, vnde puniendus est.1855.C.glo.2.§.cum quidam.l.ex conducto.loca.
Pupillus, adolescens, & furiosus, æquiparantur: quia non intelligunt. 644.C.& seq. §.coram.l.diem.de arbi.
Pupillus an, & quando, possit esse testis. 2093.C.glo.sed nec.
Pupillus ad liberum & seruum refertur. 1514.B.glo.pupillum.
Pupillus an teneat ex dolo tutoris. 1480.B
Pupillus conditionem suam meliorem facere, non deteriorem potest, sine tutoris auctoritate. 290.A.l.contra.de pac.
Pupillus cum iudicis decreto potest socium prouocare ad diuisionem bonorũ. 1686. D.in margine.
Pupillus curatorem habere potest. 568.D
Pupillus, id est, adolescens. 582.C
Pupillus & minor præsumuntur ignorare. 1495.B.l.si quis.in sum.de sena.Maced.
Pupillus præsens esse proprie non potest. 659.B.l.si compromissum.de arbi.
Pupillus pubertati proximus de dolo tenetur. 517.B.§.fin.l.hæredibus.de do.
Pupillus sine tutore contrahens, etiam naturaliter nõ tenetur. 1355.A.l.qđ pupillus.
Pupillus tenetur de dolo quatenus fact⁹ est locupletior. 1607.D.§.an in.
Pupillus testis esse non potest. 2093.C.glo. sed nec.l.inuiti.
Pupilla.) Tutor non tenetur restituere nũmos quos accepit pro pupilla locanda. 459.C
Procurator factus à pupillo auctoriare tutoris, finita tutela durat. 1476.B.in mar.
Purgare se cogitur quis per sũũ iuramentũ. 1109.C.§.prætor.l.quotiens.de noxa.
Purgare moram.) Pœna soluta infra tempus purgandi moram, non potest repeti per soluentem. 1348.C.in margine.
Purgandi moram.) potestas non facit, vt in debitum videatur esse solutum.1348.C.l. qui ob rem.
Purganda est prouincia malis hominibus. 1324.C.gl.repeti.l.4.de cõdic.ob tur.cau.
Purgans se ferendus est.363.B.§.nec ferendus.l.quæ omnia.de procu.
Purgatio moræ admittitur in iudicialibus post modicum tempus, si actoris ius non est factũ deteri⁹.228.C.l.& si.si quis cau.
Purus loc⁹.1162.B.§.si quis.&.1212.C.i tex.
Pustulatum argentum.1869.C.§.quæsitum.

Q

Quadriga. 1705.A.glo.coitam.
Quadruplo simplum inest. 494.C.§. quatenus.l.si cũ.de eo qđ me.cau.
stultè Quærenti, humiliter respondendum. 583.D.glo.4.l.Iunius.de mino.
Quæsitum ex re sua quod est, habere quisq; debet. 1174.C.l.communis. cõmu.diui.
Quæstio sabbatina. 1163.D.glo.confunderetur.
Quæstio variè sumitur. 1526.C.glo.q̃stio.
Quæstioni facti non respondet iurecon. 92.A B.l.idem.
Quæstor quis, & quando, institutus fuit. 128.D.& seq.in tex.
Quæstor triplex. 129.C
Quæstores. 67.A.§.deinde.
Quæstores parricidij, id est, criminales iudices. 67.B.§.& quia.
Quæstuaria mancipia, id est, quæstum afferentia. 342.D
Quæstus, id est, lucrum. 1685.D.glo.quæstus.l.quæstus.
Quęst⁹ nõ honest⁹.in verbo, Lucrũ facere.
Quæstus non præsumitur turpis, in fœmina matrimonio iuncta. 2212.D.l.Quintus.de do.inter virum & vxorem.
Quæstus turpis mulieri vitandus.2212.D.in verbo, turpis quæstus.
Quæstum facere palam. 2115.A.l.palam.
Qualitas id est, necessitas. 137.D
Qualitas personæ inspicitur. 435.C.glo.fi. l.Pomponius.de nego.gest.
Qualitas sine subiecto esse nõ potest. 1897. A.in marg.l.si seruum.de acti.emp.
Quanti ea res est, & id quod interest, differũt.183.A.in tex.
Quanti res est: id est, quanti aduersarij interfuit. 861.B.§.si vero.
Quantitas. 1701.A.glo.cum certa.
Quantitatis ad quantitatem fit cõpensatio. 1431.D.glo.3.l.si conuenerit.de pign.ac.
semper Quantum petatur quærendum est, non quantum debeatur. 175.A.§. quotiens.l.cum quædam.de iur.om.iudi.
Quamuis, quandoque correctiue, quandoque aduersatiue ponitur. 218.D
Quamuis quandoque.i.quia. 962.B C
Quasi dictio, vitium importat. 292.D
Quasi, est dictio, similitudinaria inter possessiorem actiuum, & passiuum. 761.C
Quasi, improprietatem notat. 1353.D
Quatuor viri. 68.C.§.eodem.
Querela inofficiosi est odiosa. 746.D
Querela inofficiosi non est actio. 719.A.& 721.D
Querela inofficiosi quid. 719.B
Querela inofficiosi testamenti adhuc pendente durat hæres scriptus in testamento secundum Baldum. 793.C.in margine.
Quietatio generalis non porrigitur ad species de nouo repertas, dolo contrahentium subtractas. 295.A.l.tres fratres.
Quilibet, seu omnis, pro totus, & econuerso quandoque sumitur. 44.A
Quilibet quandoque, id est, vilis. 204.C
Quilibet, est dictio distributiua: id est, distribuit separatim. Omnis, collectiua.i.distribuit conjunctim. 651.B.§. cum in.

Quin,

BIU Cujas

Quin,id est,quod. 292.B
Quinquennales inducię. 273.B C
Quinqueuiri. 68.C.§.eod em.
Q.Fabius. 69.D
Q.Mucius. 70.B.&.71.B
Q.Tubero. 70.B
Quis,continet vtrumque sexum. 413.A.l ait prætor.sic Plautus:quis ea est quam vis ducere vxorem?
Quisque,signum est vniuersale. 1425.D.gl. His verbis.
Quo,id est, quantum. 1907. D.glo.1.l.sed & quo.de pigno.
Quocũque modo, est verbum valde prægnans. 655.D.in margine.
Quod in rem domini vertitur, in peculio computatur. 1569.D
Quoque,id est,etiam. 326.C
Quota litis.)Pactum de quota litis factum, non valet. 1633.A.glo.certam.l.si remunerandi. manda.
Quum,id est,quia. 334.D

R

Rapere,& furtum facere, differunt. 1289.B.§.Si quis.
Rapi,& inuadi,differũt. 1380.D.gl.mobili.
Raro quæ fiunt,non curat iurisconsultus. 813.B.glo.1.§. quid est.l.antiqui. si pars hære.peta.
Ratiarius quis. 1440.D.l.qui ratiario.
Ratihabitio an retrotrahatur. 209.D
Ratihabitio confirmat iudicium à falso ꝓcuratore factum. 704.C.l.licet.
Ratihabitio iussui æquiparatur. 1261.D.gl. præstaret.l.cum fundus.si cer.pe.
Ratihabitio non reconciliat alieno nomine gestum. 420.D
Ratihabitio non retrotrahitur. 136.A.glo. fin.l.obseruare.de offic.proconsu.
Ratihabitio nõ trahitur retro:pro & cõtra. 350.C.gl.1.l.quid ergo.de his qui no.infa.
Ratihabitio retrotrahit.1914.A.glo.cõue.
Ratio actuum nostrorum reddẽda est. 412. B.l.si quis.de neg.gest.
Ratio dicitur ad aliquem pertinere, quando eo mandante vel eius procuratore, confecta est. 248.B.§.ex hoc.
Ratio à capite edi debet. 253.B.§.edi.l.argentarius.de edendo.
Ratio eadem vbi est, ibi idem ius esse debet.251. D.glo.1.§. pe.l. vbi. de eden. & 1079.D.&.1080.A.in mar.
Ratio est optima, quæ pro religione facit. 1231.C.§.nã propter.l.sunt ꝑsonæ.de re.
Ratio est vltro citroque dandi, accipiendi, credẽdi,obligãdi, soluendi sui gratia negotiatio. 248.A.§.rationem.
Ratio habenda est ætatis,valetudinis, & occupationum. 631.B C.l.licet.de arbi.
Ratio,id est,ius. 1364.D
Ratio,id est,liber rationum. 248.C
Ratio in specie,vincit rationem in genere. 810.C.in margi.glo.fi.§.si ego.l.1. si pars hære.pe.
Ratio non potest reddi in his quæ sunt de iustitia positiua,nisi ꝙ sic visũ fuit legislatori.329.D.&se.in mar.&.l.1.de postu.
Ratio nuda neminem facit debitoré.1544. D.in fine.l.non solum.§.1.de pecu.
Ratio omnium quæ maiores statuerũt,reddi nõ potest. 78.A.l.non omniũ.de legi.
Ratio vna vincit duas.732.D.glo.2.l.nã &. de inoffi.test.& ecõtra. 921.C.in margi.
casus quos nectit paritas æquitatis, & identitas Rationis,non sunt separandi.1079. D.l.illud.& in margine.
quod contra Rationem est receptum, non est producendum ad consequentiã. 77. A.l.quod vero.de legi.
in Rationem deducere,aliàs ducere. 1867. C.l.qui insulam.
Ratione legis cessante, cessat lex. 293.B.l. quod dictum.de pac.&.491.D.glo.pe.§. post annum.l.si cum ex.quod me.cau.
Rationes cum die & consule edi debent. 244.A.§.rationes.
Referre expẽsas in ratiões.in verbo,referre. cum quid prohibetur ob multas Rationes, sufficit quòd vna vigeat licet aliæ cessẽt. 348.B.§.& si.l.liberorũ.de his qui no.infa.
Rationibus contradicere debet aduocatus, non probris.in verbo,Aduocatus debet.
Rationibus legatis, an videantur in eis legata contineri. 1129.A.glo.ab eo.
procurator rei quandoque cauet de Rato. 380.D
Ratis,est fluuialis:nauis,marina. 237.D
Reatus omnem honoré excludit. 339.C.l.2. §.hõc amplius.in mar.de his qui no.infa.
Recedere,id est,differre. 56.C
Recensere,id est,nominare. hinc recẽsitio, onis: id est,nominatio. 1178.A.§. si quis noxa.& in glo.
Recensitio. Ibidem.D.glo.recensitione.
Receptatores,aliàs receptores,dicuntur recelatores:sine quibus latro diu latere nõ potest. 147.A B.in tex.
Receptio pretij scienter facta, facit præsumi venditionem. 2001.B.l.quidam.
Recipere,id est,excipere. 1894.D.l.si tibi.
Recipere quandoque, id est, excipere, seu retinere.1015.C.l.proprium.& in mar.& 1018.A.§.hæc ita.&.1019.D.l.quicquid.
Recipere seruum alienum, est ei refugium abscondendi causa præstare. 1025.C.§. quod autem.
Recipiens,turpitudiné repetenti obiicere non potest. 1898.D.glo.si inhonesta.
Reconciliatur,id est, ratificatur obligatio rei alienæ per voluntatem domini. 1913. D.& seq.in sum.§.si nescient.
Reconciliatio bona. 1681.B.§. ad eum.& glo.sibi vellet.
Reconuentio coram eodem iudice debet expediri.170.B.§.sed & si.l.idem. de iur. om.iudi.
Reconuentio non habet locum,quando agit quis officio iudicis,non iure actionis. 689.C D.in margine.
Recte,& rite,differunt. 716.B
Recte factum reuocari non debet. 570.C. glo.fi.l.si mulier. de mino.
Rectores de dolo suo tenentur. 518.A.§.de dolo.
Recuperare quis tenetur. 1773.C
Redactum dicitur,quod non est exactum, sed exigi potest. 775.A.§.redactæ.
Reddere,id est,dare. 707.D
Reddere,id est,reddere velle. 1989.A B
Reddere aliud est,&aliud de suo dare.1610. A.§.aliud.l.1.depo.
Reddere non tenetur,qui suum recepit,licet ab alio quàm vero debitore. 1355.C. l.repetitio.de condic.inde.
dolo facit qui Repetenti rem non reddit. 1608.D.§.est autem.l.1.depo.
Res non reddita dicitur,quæ deterior redditur.1407.B.l.3.§.1.commo.
Redemptor dicitur conductor pedagij, seu portorij. 1883.B
Redẽptor dicit structor. 1876.B.§.locaui.
Redemptor. 1882.A.§.lege dicta.
Redemptor.i.conductor,qui dicitur syluanus. 1866.D.glo.redemptor.
Redemptor quis. 1924.C
Redemptores causarum deprehendere debet iudex. 139.B.in prin.tex.& in marg.
Redemptores sunt,qui suis cæmentis ædificant. 849.A.l.redemptores.
Redemptura id est,conductiones reficiendarum domorum. 1469.B
Redhibitio,id est,æstimatio rei redhibẽdæ. 1993.A.glo.redhibitionis.
Redhibere quid. 1970.C.l.redhibere.
Redhibitio quinque de causis fit. 1958.C
Redhibitionis tempus sex menses vtiles habet. 1970.A.§.tempus.
Redhibitionis tempus currit ex die venditionis. Ibidem.B.§.tempus.
Redimere,id est conducere. 954.A
Redire,id est ire. 707.D
Reficere aliquid,ædificare est.1233.A.§. ædificare autem.
Reficere teneor,quod mea opera deteriꝰ factum est.918.A.l.sed cum.de vsufruc.
Refectio in seruitutibus pertinet ad eũ, qui sibi seruitutem asserit.1029.C.§.etiam.
Refectionis causa mutuans, habet priuilegium. 1257.B.l.creditor.
Referre acceptam pecu. legatis. 2143.C.§. Socer.
Referre expensam in rationem.i. scribere in libro expensarum. 454.B.in tex.
Referre rationibus tutelæ. 1788.A.l.Seius.
Refundere impensas. 1892.A.§.inautem.l. naturalis.
Regis procurator an admittatur in causis cri. 369.D.in margine.
Reges.63.A.in tex.& 66.C.§.quod ad.
Reges olim erant sacerdotes: & ideo tẽpla dedicabant,vt hodie episcopi. 118.C
Regio:id est,contrata. 128.A
Regionis consuetudo seruanda. 1752.C.l. imperatores.de contra.emp.
Regionis cuiusque mos seruãdus. 2039.A. l.1.de vsur.
Regionibus agrũ diuidere.1041.C.§. Celsus.&. 1016.B.l. si quis.§. si quis partem. com.prædi.
Registris nummulariorum fides habetur. 252.B.§.2.quod verum est hodie contra se,nõ pro se vt ibidẽ.A. in glo.decurrit.
Regula quid. 74.A
Regula,id est tabula. 1857.D.glo.regulis.
Regula est compendiosa doctrina,vel vniꝰ casus,vel plurium,in quibus eadem ratio est. 74.A.glo.regula.l.2.de legi.
Regula si vinco vincentem &c. quãdoque fallit.1942.A.glo.fina.l.Claudiꝰ. qui po. in pign.ha.
Relaxatur aliquid de iure, partium consensu. 235.D.glo.sententia.l.1.de feriis.
Religio,officium,obsequium, differunt. 716.C
Religionis ĩterest sepulchra exornari. 1232. D.§.interdictum.l.1.de mor.infer.
Religioni stari debet:id est,iuramento.523. B.l.quod si.de do.ma.
summa est Ratio quæ ꝓ religiõe facit.1231. C.§.nam propter.l.sunt personæ.de reli.
Religiosum quid. 117.C.in tex.
Religiosa sunt,quæ religiosis hærent. 850. C.l.quæ relig.de rei vin.
Relinquere.2033.C.glo.in reliquis.l.qui libertatis.de euict.
Reliqua. 2033.C
Reliquari quid ex Bu. 2033.C.in margine.
Remedium omne cõtinetur nomine actionis. 507.D.glo.1.l.& eleganter. de do.
Remedium vnum extraordina. nõ tollit aliud extraordinarium. 613.D.in addi.gl. fina.l.is qui.ex qui.cau.ma.
Remittere,est dare.1511. B.in margine.l.4. de pecul.
Remittere iuramentum.1274.C.§.si neque.
Remittens offensam cui,non potest petere pœnam pacis ruptæ. 1511.D.in margine.
Remittens vnum ex duobus iuribus, videtur retinere aliud. 1004.C.l. si mihi.de seruitu.rustic.prædi.

BIU Cujas

Index materiarum.

Remittitur tacite. 2081. A. gl. tacitè. in verbo, Tacite.
Remittitur conuentione, quod nullo tempore acquiritur. 1043. A
Remittitur pacto aliquid quod repudiari non potest. 280. A. glo. 2. §. filiafami. l. & hæredi. de pac.
Remittitur quãdoq; pœna nó ĩcurſa. 191. B
Remitti poteſt mulcta alicui intuitu paupertatis. 144. C. & ſeq. §. præſes. l. illicitas. de offi. præſi.
Remiſſa felonia vaſſallus habet feudum ex veteri conceſsione. 1511. D
Remiſſa penſio colono ob ſterilitatem, annis ſequentibus repeti poteſt, etiam ſi ſit donata. 1855. A. §. Papinia. l. ex cõducto.
Remiſſa ſemel mulcta pauperi, amplius ab eo exigi non poteſt. 145. B C. in margine. glo. §. præſes. l. illicitas. de offic. præſi.
Remiſsio mercedis quando datur colono ob caſum in fructibus contingentem. in verbo, Caſus contingens.
Remiſsionem facit ſterilitas, non fructuum exiguitas. 1855. B. §. cum quidam. l. ex cõducto. loca.
Remotum à iure: id eſt, cõtrariũ iuri. 269. C
Remuneratio eſt quoddam genus permutationis. 784. C. §. plane.
Remus à fratre occiſus. 119. B. l. ſi quis.
Renouare contractum, id eſt, reformare. 287. A
Renuntiare debet quis quandoque. 1751. A. glo. ob dolum.
Renuntiare de modo agri, eſt facere reportum de eius menſura. ſic. 1741. A. l. qui fundum.
Renuntiare iuri ſuo quilibet poteſt. 293. C. glo. 1. l. paciſci. de pac. & 301. D
Renuntiare iuri ſuo quis poteſt. 579. B. in margi. glo. 2. l. ſi iudex. de mi.
Renuntiare iuri ſuo dicitur quis per actum contrarium. 1044. C. in margine. l. ſi ſtillicidij. quemad. vſusfruct. amit.
Renuntiare poteſt quis iuri in fauorem ſuũ introducto. 1798. B. l. 1. de ſer. expor.
Renuntiare poſſunt teſtator & contrahentes iuribus ſuis. 301. B. l. pactum.
Renuntiare ſocietati. 1715. A
Renuntiare iuri ſuo, an & quando liceat. 301. D
Renuntiat tacite quis iuri ſuo. 730. C
Renuntians beneficio eccleſiaſtico, magis videtur exoneratus quàm damnum paſſus. 539. D. glo. 2. l. ait prætor. de mino.
Renuntians impetrationi iniquæ, non euitat ob id pœnam ratione illius incurſam. 178. B C. in margi. l. 3. quod quiſque iur.
Renuntians iuri ſuo, amplius illud repetere non poteſt. 1964. D. l. quæritur. §. ſi venditor. de ædil edic.
Renuntians ſocietati ante tempus, ſocium à ſe, non ſe à ſocio liberat. 1714. C. §. Item qui.
Renuntiatio facta ab ignorante vt non valet, ita nec à dubitante. 428. B. in margi.
Renuntiatio generalis caſuum fortuitorum in iudiciis non valet, ſpecialis ſic. 228. A. §. quæſitum. l. 4. ſi quis cau.
Renuntiatio generalis non valet. 195. C. gl. fi. l. 1. ſi quis in ius vo. non ierit.
intempeſtiua ſocietatis Renuntiatio nó valet. 1687. A. l. ſi conuenerit.
Repetit quis quandoque rem quam habet. 510. C
non Repetit ſoluens ſcienter indebitum. 1357. B. l. quod quis.
Repetit tutus exceptione perpetua, per errorem ſoluens. 1339. D. §. adeo.
Repetere eſt retrorſus petere. 2083. C D. in margine.
Repetere an poſsim pignus iudici datum, vt male iudicet. 1323. C
Repetere licet poſsit, qui promiſit indebitũ tanquam debitum: tamen quãdoque fallit. 1346. B C. in margine.
Repetere non poteſt plus exponens, quàm ſit ei mandatum. 449. B. in margine. §. libertos. l. qui aliena. de nego. geſt.
Repeti non poteſt ſimoniace pro aliquo datum. 462. D
Repetitur quandoque pietatis cauſa datum. 471. A. l. ſi quis. in gl. repetere. de calum.
Repetitur ſolutum ex cauſa emptionis inualidæ. 1349. B. l. ſeruum.
Repetenti, turpitudinem obiicere non poteſt recipiens. in verbo, Turpitudinem.
Repetitũ tacite intelligitur, quod prius dictũ eſt. 692. C. glo. 2. in fi. l. ſi index. de iu.
dictum in vno. c. legis, non cenſetur Repetitum in alio, quotiens non eſt eadem ratio. 347. B. in margine. l. in actionibus. de his qui no. infa.
Repetita cautio die interponi quid. 2083. C D. in margine.
Repetita cenſentur in ſequentibus, quæ in præfationibus dicta ſunt. 257. B. §. idem. l. item. de pac.
Repetita cẽſentur verba prius dicta. 258. B
Repetita ſtelligũtur in alio capite legis, dicta in vno. 1078. A B. l. quemadmodũ. §. fi. ad. l. Aquiliam.
Repetitio ceſſat multis modis. 454. C
Repetitio indebiti ſoluti ceſſat, quando à pietate cauſatur error. 1346. B
Repetitio nulla eſt ab eo qui ſuum recepit, licet alius quàm verus debitor ſoluerit. 1355. C. l. repetitio. de condic. inde.
Replicatio eſt actionis iuuamen. 523. D. gl. fi. in fi. l. ſeruus. de do. ma.
Reprimendæ improbitatis curã gerere debet iudex. 664. B. §. miratur. l. 3. nau. cau. ſtabu.
Reproba pecunia non liberat ſoluentem. 1437. A. l. eleganter. de pign. ac. §. qui.
Reprobo.) Quod approbo, non reprobo. 427. C. &. 428. A. §. ſed eo.
Repudiari quod non poteſt, pacto quandoque remittitur. 280. A. glo. 2. §. filiafamiliàs. l. & hæredi. de pac.
Repudium, & diuortium, differunt. 2218. D
Repulſam pati verecundum. 699. B. in mar. glo. fi. l. obſeruandum. de iudi.
Reputare. 578. D
Reputare, id eſt, computare. 453. A. in tex. ibi enim hæredes auiæ reputabant nepoti alimenta ei ab auia præſtita, id eſt, deducebant ei in partem eius.
Reputare quandoque, id eſt imputare, ſeu computare. ſic ſumitur. 791. A. l. ſi quid.
Res, & pecunia, differunt. 2135. A. l. ita.
Res, id eſt, actio in rem. 237. D
Res, id eſt, cauſa. 475. B. &. 2094. A. glo. rei.
Res, id eſt, quæſtio. 629. D
Res, id eſt, veritas. 1282. D
Res in duplici ſunt differentia. 1997. D
Res inter alios acta aliis prodeſt. 312. B. l. imperatores. de tranſac. & 1138. D. glo. veniet. §. quod pro. l. hæredes. fa. ercis. & 1277. D. l. quia.
Res inter alios iudicata, nec aliis prodeſſe, nec obeſſe ſolet. 1941. C. §. igitur. l. Claudius. qui po. in pign. habe.
Res pro re an ſolui poteſt. 1393. D. in fi. §. pe. l. 1. de conſti. pec. & 2134. D. l. ſi ei. priſtino ſtatui an Reſtitui queat res mutata. 93. C
Res quàm verba magis intuenda. 2139. B. §. magis. l. promittendo.
Res ſoli, id eſt, res immobilis. 212. B. §. poſſeſſor.
Res ſua ſibi obligatur. 1819. C D. glo. 2. §. offerri. l. Iulianus. de actio. emp.
Rei appellatione non genus ſed ſpecies ſignificatur. 826. A. in tex.
Rei donatæ. qui dedit non tenetur. 1994. D. l. ad res. de ædil. edict.
Rei electio eſt in alternatiuis. 2131. A
ſuæ quiſque Rei legem dicit. 2166. D. l. ob res. de pac. do.
Rei potior eſt cõditio quàm actoris, in pari cauſa. 198. D. glo. 1. l. nam cum. in prin. ne quis eum qui in ius vo. eſt.
Rei ſucceſſor & iuris non ſunt pares. 251. D. glo. 3. §. nihil. l. quędam. de eden.
Rei vind. lit. conteſt. non perpetuat. 834. D
Rei vindicatio duplex. 770. B
Rei verbum facta comprehendit. 1889. D. gloſſa. 4. l. 5. de præſcript. ver.
quandoque magis ad Rem, quandoque ad perſonam habetur reſpectus. 1483. C
minima pro re non datur reſtitutio. 583. A
Re non verbis peculium augendum. 1511. B
Re obligatio non contrahitur, niſi quatenus datum eſt. 276. A. l. ſi tibi.
Reipſa, id eſt, veritate. 423. A
Res diuerſæ peti poſſunt. 827. A
Res multipliciter in nullius bonis dicũtur. 115. A. glo. nullius.
vendere Res ſuas non eſt cogendus quis, vt ſoluat pecuniam debitam. 1111. A. §. nã non debet. l. ſi ſeruus. de noxa.
Reſciſſoria quando datur. 608. A
ſi papa Reſcribit epiſcopo, qui iam mortuus erat, ſucceſſor debet obedire. 299. C
Reſcriptum contra leges factum præſumitur ambitioſum. 532. C
Reſcriptum principis, an & quando egreditur perſonam. 85. B. & ſeq.
Reſcripta large ſunt interpretanda. 142. D. & ſeq. & 146. A
Reſcriptis impetrandis debent interuenire, qui per ea læderentur. 112. D
Reſignare id eſt, aperire. 1610. C
Reſignationis beneficiorum inſtrumentum ſubſignans, videtur conſentire ipſi reſignationi. 1919. B. §. pater. in arg.
Reſpondere ante iudicium de iure ſuo nemo cogitur. 1192. A B. §. interrogatoriis.
Reſpondere, id eſt, venire. 475. B C
Reſpondere nolens, videtur conténere iudicem. 1197. B C. §. qui tacuit. l. de ætate. de inter. acti.
Reſpondere non videtur, qui ad petita non reſpondet. 1197. C. §. quod autem. l. de ætate. de inter. acti.
Reſpondere obſcure & nil reſpondere, idẽ. 1197. D. §. nihil.
Reſpondere pro alio, alius non debet. 1195. A. l. ſi ſine. de inter. acti.
Reſpondere quandoque id eſt, docere, vel aduocare. 329. D
Reſpondere qui non vult, contumax eſt. 1197. B. §. qui tacuit. l. de ætate. de inter. act.
Reſpondendi publice origo. 72. A. §. ante.
Reſponſio dubia quandoque admittitur. 800. A. glo. 1. l. ſi debitor. de peti. hære.
Reſponſio in iudicio facta, non præiudicat reſpondenti, niſi reſpectu interrogantis. 1204. B. l. ſina. de inter. acti.
Reſponſio ſine interrogatione, valet. 1194. C. l. ſi ſine. de inter. acti.
Reſpublica, & fiſcus, differunt. 1933. C. l. ſi pignus. nonnũquam æquiparantur. 337. A. in margine.
Reſpublica multis modis ſumitur. 42. D
Reſpublica dicitur tantum vrbis Romæ. 605. D
Reſpublica quandoq;, id eſt, ciuitas. 189. A
Reipubli. adminiſtrator, licet negligentia poſsit

BIU Cujas

possit nocere reipu. tamen non potest per pactum remittere aliquid debitori reipu. 296.A B.in margine.

Restituo te, & restituo in integrum, differunt. 333.B C

natalibus Restituere, id est, nobilitare. 189. B.in margine.

Restituere, id est, reficere. 1031.D

Restituere litem. 476.A.l.diuus.§.& boni. de resti.in inte.

Restituere verbum plenam habet significationem. 2062.A.§.item.l.videamus.

Restituitur minor iuuenili leuitate deceptus: aliàs non. 563.B.§. Scæuola.l.quod si.de mino.

Restituitur negligentia seruitutem amittes. 1011.C.l.& Atilicinus.

Restituitur priuilegiatus aduersus priuilegiatum. 616.A

Restitui non debet quis ad lucrum, cum dãno alterius: sine damno potest. 598.B.l. sciendum.ex qui.cau.ma.

Restitutoria actio datur contra impeditum venire ad iudicium, si impediens non sit soluendo. 219.C.l.ex hoc.

Restitutio.i.refectio. 1257.B C.l.creditor.

Restitutio non datur cõtra libertatẽ. 508.A

Restitutio verbalis tantum facit, quantum hæreditatis aditio. 818.D

Restitui non potest minor renuntians beneficio ecclesiastico. 539.D

Restitui non potest minor aduersus casum fortuitum. 550.B C.in mar.

Restitui ne possit semper minor delinquẽs. 546.D

Restitutio in integrum reducit quem in pristinum statum. 334.A.glo.eximi.l.1. ad fi. de postu.

Restitutiõ pro minimo nõ datur. 583.A.gl. 1.l.si res.de mi.

Restitutionis tempus qualiter absenti computatur. 607.C

Restitutionem pro filio (etiam inuito) pater petit. 566.C D

Restitutionem non indulget euentus dãni, sed inconsulta facilitas. 550. C.§. nec enim.l.verum.de mi.

Restitutionẽ in integrũ dat absentia. 473.A

aliena capita in Restitutione non veniunt. 822.C

Resurrectionis domini feriæ quot sunt. 238.B

Retinemus quædam quæ nõ petimus. 1278. B.glo.2.l.sed si.de iureiur.

Retineri potest res vendita, donec pretium soluatur. 1783.A.l.hæreditatis. de hære. vel ac.ven.

Retentio in multis casibus habetur, in quibus petitio negatur. 461.D.glo.fi.l.cũ pecuniam.de nego.gest.

Retentionem non habet, qui habet possessionem. 1358.A.in verbo, Possessionem.

Retentione quandoque vti licet. 561.D.gl. prætor.l.cum mandatu. de mino. sic procurator vti potest retentione vt ei soluatur. 364.A.l.quæ omnia. in fi. de procur. sed in contrarium dicunt quidam esse arrestũ curiæ parlamenti: & ita practicatur.

Retentum in mente an, & quando releuat. 1882.C.§.locator.

Reticuli. 1825.A.§.quæ tabulæ.

Reticulum. 1097.B.§.hanc enim.

Retractari non debet bene gestum. in verbo, Bene gestum.

Retrocedens percussus non est in culpa, secus in percussore. 1090.C.in margine.l.si ex plagis.ad legem Aquiliam.

Retro.) Tempus contractus non inspicitur in his quæ retrotrahuntur. 2187.C.§. manumissionis.

Reuocare domum, id est, declinare forum. in verbo, Ius reuocandi.

Reuocare.) Sufficit non reuocare, licet datio non tenuerit. 135.D.glo. fi.l.obseruare.de offi.procon.

Reuocari nõ debet recte factum. 570.C.gl. fi.l.si mulier.de mi.

Reuocari solet quod alterius apud alterum deprehenditur. 1366.B C.l.hæc condic.

Reuocatur primus procurator, constitutione secundi. 368.A.§. Iulianus.

Reuocandi domum an habeat ius, citatus in loco contractus. 674.C.§. omnes autem.

Reuocandi domum ius habens, debet cauere iudicio sisti, statuẽte prætore in quem diem sistere se promittat. 676.A.§. sed &.

Reuocandi domum ius habent, aduena, viator, & qui sic contraxit quasi cito recessurus. 684.A B.§. numquid. & hi iurare non coguntur. 689.B.§. ex quibus.

Reuocandi domum ius quandoque quis habet. 607.B.§. si cum.

Reuocandi domum ius. in verbo, Citatus in loco contractus. & in verbo, Ius reuocandi do.

Reus dicitur is, cum quo agitur. 1272.B.l.ait prætor.in princi.

Reus, id est, accusatus. 2112.B C.glo.reas.

Reus fauorabilior est, quàm actor. 240.C D.l.fi.de fer.

Reus potest assumere onus probationis in se. 2074.A.l.circa.in sum.

Reus principalis quis. 1497.B. §. sed Iulianus.in sum.

Reus pro modo querelæ actoris, & culpæ suæ, est puniendus. 127.D.§. cum patronus.l.1.de of.præfe.vrb.

Reus quãdoque agit, actor defendit. 388.D

Reus tenetur litem cõtestari. 1109.A.l.quotiens.in sum.

tria accessoria sunt ob Rei moram. 1389.D

Rei obligatio si nulla est, & fideiussoris erit nulla. 229.A.in tex.

Reo plures dãtur dilationes, q̃ actori. 240. B.l.fi.de fer. Vide in verbo, Dilationes

Reum delegare, soluere est. 1580.A.§. interdum.l.quamuis.ad Vell.

Reo principali liberato, liberatur fideiussor. 311.D.glo.penul.l.fin.de pac.

clementer cum Reo agere debet iudex. 491. A.l.si cum ex.§.1.de eo quod me.cau.

sententiæ si sunt diuersæ, valet ea quæ pro Reo lata est: fallit in libertate, & testamento. 729.A B.in margine.l.si pars.de inof.testa.

in Reo sufficit quòd sit in causa condemnationis tempore sententię, sed in actore requiritur tempus litiscon. & sententiæ. 1183.B.§.si quis.

Reuereri oportet iudicem. 330.B.§. casum.l. 1.de postu.

Reuerentia vna omnibus est parentibus seruanda.in verbo, Parentibus.

Rheda, id est, vehiculum. 1883.B.glo.rheda.

ῥητῶν, id est, verbis expressum, manifestum. 80.B.l.fraus.hinc ῥητῷ: id est, palam, manifestè.

Rigor iuris non debet seruari. 1089.A.§. multa.l.ita.ad.l.Aquil.

Rigor stillicidij. 995.D

Rigori præfertur benignitas. 131.B.in verbo, Benignitas.

Rite, & recte, differunt. 716.B

Rogare, id est, interrogare. 66.A.&. 100. D.&. 268.C

Roma tantum dicitur respublica. 605.D. gloss. non absit.l.sed & si. in fin.l.ex qui. cau.ma.

Roma caput est Italiæ. 696.C.glo. fin.l.cũ furiosus.de iudi.

Roma est communis patria. 141.D.glo.fi.l. fi.de of.pro.&. 608. A.§. si cum.l.necnõ. ex qui.cau.ma.

Roma papæ subest. 127.A

Romæ quid fiat, non tam spectandum est, quàm quid fieri debeat. 146.B C.l.sed licet.de offi.præsi.

Rogatus testis, & adhibitus, idem. 2221.A. glo.1.l.nullum.in additione.

Rubrica.) Valet argumentũ sumptum à verbis rubricæ. 698.B.in margi.glo.1.l.non idcirco.de iudi.

Rudes parietes, id est, noui. 909.B C.l. vsufruct.

Rudes serui simpliciores. 1983.B.§. præsumptum.l.præcipiunt.de ædil.edic.

Ruinis deformatur ciuitas. 145.C.glo.fin.l. præses.5.de offi.præsi.

Rumpere quid. 1073.B.§. rupisse.

Rusticitas excusat. 168.D.glo.vel rusticitatem.l.si quis.de iur.om.iudi.

Rusticitati parcitur simplici, non sagaci: & in casibus à iure expressis. 168.B. §. doli. & in gloss.l.si quis id. de iur. om. iudi. & 195.B.l.2.§.2.si quis in ius vo.non ier.

Rusticitati parcitur. 245. A. §. eis. l. 1. de eden.

Rusticus sagax nõ excusatur. 168.D.in mar. glo.antepe.l.si quis.de iur.om.iudi.

Rustici quæstiones per medium diuidunt. 454.C.glo.fi.l. Nesennius.de nego.gest.

Rustici an tenentur alere milites transeuntes. 901. A. §. si quid.l.si pendentes. de vsufruct.

Rustici venientes ad testimonium, non debent equitare. 1639.D.gl.2.§. idé.l.idémque.mandati.

Rustica opera tempore suo fieri debent. in verbo, Cultura intempestiua.

Rustica prædia quæ. 968.A

occupati circa rem Rusticam, in forũ venire non sunt compellendi. 235.B.l.1.de fer.

Rusticorum vulgare. 454.C

Ruta cæsa. 1181.C.in margine.&. 1825.B.§. si ruta.

Ruta cæsa, quæ sint. Ibidem

S

SAbbatina quæstio. 1163.D.glo.confunderetur.

Sabinus iurecon. à suis auditoribus sustentatus. 72.B.§. huic nec.

Saccarij, id est, alutarij qui saccos ferunt. 1742.B

Sacerdos dum sacra facit, citari non debet. 184.A B.l.2.de in ius vo.

Sacerdos sacris vacare debet. 649.B.§. sacerdotio.l.non distinguemus.de arbi.

Sacerdotes dicuntur iureconsulti. 53.A.l.1. §.2.de iusti.& iur.

Sacerdotes olim erant reges. 118.C

Sacerdotium.) Ob sacerdotium matrimonium commodè retineri nó potest. 2216. B.§.diuortij.

Sacerdotio veniente soluitur cõpromissum. 649.B.§. sacerdotio.l.non distinguemus. de arbi.

Sacer locus, & sacrarium, differunt. 118.C. in textu.

Sacra euocare. Ibidem.in textu & mar.

Sacra loca quæ. 118.B.in tex.

Sacra res an aliquando definat esse sacra. 1755.A.glo.1.l.æde.

Sacra res æstimationem non recipit. 119.A. §. res sacræ intantum.de re.di.

Sacramentum quandoque pro veritate habetur. 1292.C

Sacramentum vim pacti obligatorij habet. 1281.D

Sacrarium. 118.C.in text.

Sacræ res quæ. 117.C.in text.

BIU Cujas

Index materiarum

Sacrorum euocatio quid,& qualiter fit.118. C D.in margine.

Sæuire in seruos an liceat. 96.A.glo.sine causa.l.1.in fi.de his qui sunt sui vel ali. iuris.

Sæuire in suum corpus etiam seruo licet. 1517.C.l.sed si.§.si ipse.de pecu.

bono viro non conuenit, credere alicuius interesse,quod animo Sæuientis non sit satisfactum. 1800.B.§. si quid.l.si venditor.de ser.expor.

Sæuitia nimia culpæ assignatur. 1058.A.l. præceptoris.ad.l.Aquil.

Sagaria negotiatio. 1699.B.§.quidam.

Sagmina quæ sunt. 118.B.in tex.

Salarium ab initio aduocato dandum est. 1021.D.glo.antepenul.l.venditor fundi. com.prædio.

Salarium aduocati quale esse debet. 330.A

Salarium aduocato debet dari de publico. Ibidem.glo.1.§.ait prætor.l.1.de postu.

Salarium debet habere famul⁹ tempore infirmitatis.886.D.glossa quarta.§. de illo. l.arboribus.de vsufructu.

Salarium debetur assessori pro toto anno, mortuo præside ante finem, si operas alteri non locauit. 158.C.l.diem.

Salarium nudo pacto promissum,officio iudicis petitur. 1633.B.l.salarium.

Salarium est pensio quæ datur pro solo, seu superficie. 1940.C.l.etiam.

Salarium totius anni non debetur assessori culpa sua ante tempus remoto. 158.C. l.diem.

Salarij defectu etiam hodie esculenta iudici capere licet. 150.A

Salaria,& stipendia,differunt. 1701.B.glo. stipendia & Salaria.

Salaria honeste petunt aduocati.307.A B.l. sumptus.de pac.

Salientes. 985.C.in margine.&.1097.A B. in margine.& 1824.B.l.funes.

Saltuarius,est saltuum custos. 956.C D.l.si ita.in margine.

Saltus.) Per saltum non est exercenda iurisdictio.137.C.glos.principem.l. solent. de officio proconf.

Saluius Iulianus. 72.D.in tex.

Salutare,est honorem exhibere. 189.B

Sanctio multis modis capitur. 42.C. in proœ.

Sanctione quod subnixum est, sanctum est. 118.C.§.proprie.

Sancta proprie sunt,quæ nec sacra sunt nec profana. 118.C.in tex.

Sanctum vnde. Ibidem.D.in tex.

Sanctum est quod sanctione quadam subnixum est. Ibidem.§.proprie.

Sanguis,id est,cognatio. 108.D

Sapientem se affirmans sibi præiudicat. 177.C.glo.1.l.hoc edicto. quod quisque iuris.

Sapientum consilio debet iudicare iudex. 137.C.glossa, respondere.§.legatos.l.solent.de offic.procon.

Sapientia à deo est.73.C.glo.l.2.de legibus.

Sarcophagus. 1230.A.l.funeris.

Sarta tecta ædificia dicuntur. 138.B.in textu.& margine.

Satellites iustitiæ, dicuntur iuris studiosi. 50.A.§.discipuli.in proœ.

Satisdare,est aduersario pro eo quod petit ita cauere,vt is hoc nomine securus fiat, datis fideiussoribus. 201.A.in tex.

Satisdare non tenetur,obligatus ad promittendum. 2023.A.l.si dictum.

Satisdare non tenetur possidens immobilia. 212.A.l.sciendum.qui satis.co.

Satisdare non debet possidens immobilia. 226. D. glossa, satisdare .§. quæsitum.l. sed & si.si quis cautio.

Satisfactio vice solutionis est.1952.A.§. qui paratus.l.item.qui.mo.pig. vel hypo.sol.

Satisdandi necessitas multis remittitur. 201. C.in mar.l.satisdatio.qui satisdare cogã.

Satisdatio necessaria est,ad quamlege quis astringitur. 207.B.§.tutor.

Satisdatio,& cautio,differunt. 749.C.glo. satisdatio.& cautio.

Satisfacere dicimur ei,cui desiderium adimplemus. 201.A.l.satisdatio.

Satisfacere,& soluere,differunt. 1952.A.§. qui paratus.

Satisfactio quandoque.i.satisdatio.1952.A. glo.satisfacere.

Satisfactionem non admittens, sed solutionem desiderans,non est culpandus. 1952. A.§.qui paratus.

Satisfactum creditori quãdo dicitur. 1426. C D.§.omnis.

Scæna quid. 341.B.§.scæna.

Scæua. 1963.D.§.Item sciendum.

Scapha quid. 2018.A.l.scapham.

Schedia quid. 1451.A B.in mar.

Scholaris quandiu est in studio,dicitur esse in via. 1252.B.in margine.l. cum filius. si cer.pe.

Scholaris causam magister delegare potest potestati vel episcopo. 156.C

Scholaris non minus tenetur de equo, quãuis nuntius vadat cum eo. 964.D

Scholaris si mutuetur pecuniam ad victum & libros emẽdos,eius pater tenetur.1557. B C.in margine.

Scholaris filiusfa.conueniri potest sine cõsensu patris.683.B C.glo.fi. in fi.l.si longius.de iudi.

Scholaris non potest conueniri in loco studij pro contractibus antea initis.684.D. in margine.glo.domicilium.§.proinde.l. hæres.de iud.ergo pro contractib.postea initis potest conueniri.

Scholaris potest studere & scribere die feriato.239.D.& seq.glo.penul.l.pe.de fer.

Scholaris priuilegio vti nõ debet magister: quia actu non studet. 359.C.in argu.

Scholaris socius non potest ducere ganeas. 951.C.glossa prima.l. non aliter. de vsu & habi.

Scholari in studio existenti subuenitur vt agere possit,licet patri actio competat. 1252.B.l.cum filiusfami.

Scholares habent tres iudices. 51.C

Scholares habent plures iudices. 174.C

Scholares non iuuãtur Macedoniano. 150. B.§.proinde.

Scholares in criminalibus non habent tres iudices. 52.A. gloss. professores. §. illud vero.in procœmio.

Scholares habere bonos, magistri est honor.52.B.glo.maximum.§. illud vero. in proœ.

Scolasticus quare non accipitur fideiussor. 201.D

Scholasticis nihil debet esse absconditum in ea arte cui studeant.50.A.§.discipuli.in procœmio.

Scire leges non est verba earum tenere, sed vim ac potestatẽ.77.B.l.scire. de legib⁹.

Scire literas non tenetur aduocatus.in verbo,Aduocatus.

Scire nemo præsumitur.2078.A.glossa penulti.l.verius.de proba.

Scire quãdoq; nocet.772.C.gloss. scierit.§. petitam.l.item veniunt.de peti.hære.

Scire quandoque præsumitur ignorãs.874. D.in verbo,ignorans.

Sciri facile quæ possunt,si ignorentur grauius coërcentur. 1857.C. glossa tertia.l. sed addes.loca.

Sciens & ignorans quandoque paria sunt. 149.D.glossa.2.l.si forte.de offi.præsi.

Sciens fallere nemo debet.1286.B.l.qui iurasse.de iureiur.

Sciens non potest quandoque, quod potest ignorans.149.D.glossa.2.l.si forte.de offi.præsi.

Sciens non videtur celatus. 1804.A.in fi.l. 1.de actione empt.

Sciens tenetur qui alias nõ teneretur. 1778. D.gloss.in.l.hoc autem. de hære.vel act. vendi.

Scienter accipiens indebitum,furtum facit. 1378.C.l.quoniam.de condic.fur.

Scienter eligens malum,probat. 1765.B.gl. 4.l.si venditor.de in diem addict.

Scienter soluens indebitum, non repetit. 1357.B.l.quod quis.

Scienter promissum indebitum,non repetitur. 1364.A.l.fideicommiss.

Scientia,& ignorantia, in multis attẽditur. 1441.A.in margine.l.si seruus pignori. de pigneratitia act.

Scientia filij,patris est lætitia. 1500.D.glos. finali.§.proinde.l.sed Iulia.de senatusco. sulto Macedo.

Scientia inæstimabilis est. 1190.C.glossa finali.l.penult.ad exhiben.

Scientia qualiter æstimanda. 2098.B.l.nec supina.

Scientia mediocris sufficit.1969.C.in margine.l.sciendum.de ædilitio edicto.

Scientia neque curiosissimi neque negligentissimi hominis esse debet. 2101. B C.§. quid enim.l.regula.de iur.& fac. igno.

Scientia nocet.1990.B C.gloss.5.l.si tamen. de ædil.edict.

Scientia præiudicat.1503.B.glossa.1.l. si tamen. de senatusconsulto Macedoniano.

Scientia præsumitur. 2079.A. glo.1.§.& ideo.l.cum de.de proba.

Scientia quandoque præiudicat, quandoq; non. 2208.D. glossa tertia.l.si seruus.de dona.inter virum & vxorem.

Scientia quandoque pro patientia capitur. 1479. C.§. scientiam.l.1. de tributo.& 1086.B.l.scientiam. ad legem Aquiliam.

Scientia quandoque tantum operatur,quãtum iussus.1106.C.in glo.patiatur.l.si er. de noxa.

Scientia simplex idem operatur, quod denuntiatio. 773.B.§.petitam.

Scientia vnius alteri nocet..1499. A.gloss. vtrique.§.non solum.l.sed Iulia.de senatusconluto Macedoniano.

quędam valent ex certa Scientia,quę errore facta non valent. 226.D.gloss.3.§. item.l.4.si quis cau.

Sciolum se fingere quis non debet. 583.D. glossa.4.l.Iunius.de mino.

Scipio Nasica. 69.D

Scita,id est,statuta.glo.scita.l.necessariũ de origine iuris. 67.A

Scribere totam scripturam, & subscribere, idem.247.C.in margine. in verbo, subscribere.

Scribens contractũ obligationis suæ,videtur consentire obligationi. facit contra signantes instrumenta resignationis suorum beneficiorum. 1919.B.§.pater.

Scriptoribus fidem dat consuetudo. 252. B.in margine.§. penultimo.l. quædam. de eden.

Scriptura exigitur in quibusdam casibus. 2087.A.glossa,non semper.l. testium fides.de testibus.

Scriptura interdũ plus valet,quàm id quod agitur.942.A.glos.tertia.l.si tibi.de vsufruct.ea.re.

Scri-

BIU Cujas

Scriptura videtur adhiberi loco probationis. 1906.C D.in margine.l.4.de pign.
Scripturæ magna fides adhibetur in vltimis volunta. 315.D
Scripturæ quandoque magis creditur, quàm testibus. 2072.B.l.census.de proba.
tantum valet quod sit sine Scriptura, quàm quod cum ea. 2104. A.l.in sponsal. de sponsa.
Secessus, id est, locus amœnus. 640.A
Secundario aliquid conceditur, quod non principaliter. 2072.A.gloss.videtur.
Secretarius tenetur ad interesse, si secretum reuelet.1084.B.§.sed & si.l.si quis. ad legem Aquiliam.
Secretum peccatum grauius, quàm manifestum. 2125.B.l.fina.de ritu nup.
Secreta alterius scire nemo potest, nisi verbis exprimat.266.D.glossa.1.§.pactorũ.l. iurisgentium.de pactis.
Secreta testamenti non sunt inuulganda. 1611.B.§.si quis tabu.l.1.depo.
Secundum, id est iuxta. 1005.A.&.1020.C. &.1037.D.&.1901.A.gloss.1.l.duo.
Secundum me iudicatum est:id est, obtinui sententiam. 213.B.§. si fundum.&.1906. A B.§.atquin.&.67.C
Securus homo.2097.B.l.plurimũ.§.sed Cassius.& D.in mar.per B.
Securitati suæ prospicere licet. 1804.A.l.1. §.1.de actio.empt
Sedet mihi, id est placet. 205.B
Segetes corrumpens tenetur. 1072.D.§. inquit.
Sella curulis. 1000.A.in margine.
Semel hæres, an sit semper hæres. 544.D
Semel interesse sufficit. 1401.B.glo.exierit. l.item.de consti.pecu.
Semel mercatus an sit mercator. 1479.D.in margine.
Semestres libri. 71.A
Seminarium quid.884. C.§.seminarij.& in margine.per Budæum.
Semiplenum compromissum est, quando compromittitur de vna re tãtum.637.D
Sempiternum quid. 993.D
Sempronius. 69.D
Semuncia, id est, media vncia. 723.C
Senatores sunt, qui à patriciis & consulibus descendunt. 124.A.l.nuptæ.
Senatoris filius dicitur tam naturalis quàm legitimus, etiam ante dignitatem conceptus. 121.B.l.senatoris filius.&.l.seq.
Senatusconsulta. 65.D.§.deinde quia.
Senatus in quibusdam principi parificatur. 75.C.&.333.D
Senex dicitur maior.70.annis.105.A. glossa prima.§.finali.l.si paterfami.de adop.
Senis miseratio habenda est. 574.A. glossa finali.§.sed vt.l.auxilium.de mino.
Senes ægrè ferre debent, si reprehẽduntur à iuuenibus. 249.B C.in margine.§. prætor.l.si quis.de eden.
Senes sunt maiores septuaginta annis.2090. D.glossa.1.l.inuiti.de testi.
Senilis ætas ad multa prodest. 236.D.glossa quinta.l.1.de fer.
Seniores iunioribus præferendi. 2084.C.l. fina.de fide instru.
Sensus magis, quàm verba spectandus. 298. C.glossa.1.l.tale.de pact.& 1726.D
Sensum potius, quàm verba attendere equitas est.1309.B.in margine.§.si quis.l.3.de condic.cau.da.
Sensu quod caret, iniuriam non facit. 1051. B.§.ait prætor.l.1.si qua.pau.fe.dica.
Sententia absolutoria ab obseruatione iudicij, est interlocutoria. 1031. A. in margine.
Sententia absolutoria debet sequi ex libello non rite concepto.451.B.in marg.
Sententia alibi data, albi datur executioni. 698. D. glossa finali.l.argentarium. de iudi.
Sentẽtia absolutoria super vero debito, nõ tollit obligationem naturalem.524.B C. in margine.l.cum à te.de do.
Sententia contra ius lata, an valeat. 61.C
Sententia debet esse cõformis libello. 1171. C.l.vt fundus.com.diui.
Sententia quando facit ius, & quando non. 94. A
Sententia die ferri debet, non nocte. 239.C
Sententia potest ferri per verbum, credo. 644.D.in margine.
Sententia de tota controuersia ferri debet. 636.A
Sententia incerta(vt quantum ei debes, red de)nõ valet.638.A.§.Pomponius.l. quid tamen.de arbi.
Sententia intelligitur saluo iure tertij. 1129.D.in textu.l.& post.§.1. familiæ erciscundę.
Sententia inter alios dicta, aliis nocet.1906. C.glossa quinta.l.3.de pign.
Sententia iudicis non debet ob mercedem esse gratiosa. 469. B.l.in hæredem. de calumnia.
Sententia iudicis æquo animo ferri debet, quamuis iniqua. 643.B C.§.stari.cũ glo. l.diem.de arbi.
Sententia iudicis quæ deminutionem status non continet, extra territorium iudicis suum effectum non porrigit. 336.B C.l. ex ea.
Sententia lata errore quandoque corrigitur. 1552.D.§.quæsitum.quando de pecu.ac.est anna.
Setentia lata super principali, non præiudicat in incidenti. 1597.B.§.1. in summa.l. quod in diem.de compensa.
Sententia lata secundum iuramentum non infamat. 351.D.in fine.
Sententia lata cum producente falsos testes, eos non infamat. 354.B.l.Lucius.
Sententia lata super rei vindicatione non parit præiudicium in Publiciana. nec contra. 2014.D.§. Si seruus.l. minor.de euict.
Sententia pro alio lata aliũ non prægrauat. 354.C.l.Lucius.de his qui not.infa.
Sententia lata prætextu falsi iuramenti, quãdo retractatur per instrumenta de nouo reperta. 1293.A.l.admonendi.
Sententia lata super principali, non præiudicat incidenti, de quo summariè est cognitum. 99.C.l.si iudex.Barto.
Sententia non debet esse delusoria. 543.B. glossa secunda.§.restitutus.l. ait prætor. de mino.
Sententia non facit ius.1362.C.gloss.1.l.Iulianus.de condict.inde.
Sententia non facit nouationem. 1911. C. glossa tenet.
Sententia non potest pro parte valere, & pro parte non.1142.A.&.l.in hoc. famiercisc un.
Sententia per falsa instrumenta lata, retractatur per in integrum restitutio. 188.D
Sententia per pecuniam & gratiam lata, differunt. 628.B
Sententia per pecuniam lata non valet ipso iure.ibidẽ. B C.gloss. turpitudo.l.sed & si.de arbi.
Sententia potest facere de non ente aliquid, & de ente nihil.1304.D.in mar.§.hæredi.l.si non.de condic.inde.
Sententia pro veritate accipitur, ex quo appellatum non est. 93.C.&.344.A.l.ingenuum.de sta.ho.
Sententia pro veritate accipitur.1362.A.gl. 1.l.Iul.de condi.inde.
Sententia quandoque est difformis petitioni.1987.B.gloss.1.§.aliquando.l. bouem. de ædili.edict.
Sententia quandoque facit ius. 187.A
Sententia quandoque pro parte est valida, pro parte non.568.D.glos.fi.§.1.l.etiam. de mino.
Sententia quasi cõtrahitur.1512.C.in mar. l.5.de pecul.
Sententia semel pro libertate data, retractari non debet. 524.A B.in prin.tex.
Sententia si non tenet ipso iure, non est necesse appellare. 236.C.glossa infirmabitur.l.1.de fer.
Seetentia tenet, licet nullum sit iudicium. 711.D.glo.repetere.l.de qua re.de iudi.
Sententia, id est, voluntas: vt, conuenire in eandem sententiam. 255.D
Sententiæ causa inferenda est.2014.D.glos. ex stipulatu.§.si seruus.l.minor. de euict.
Sententiæ stare.i.parere.641.C.§. idem ait.
Sententiæ stare qui promisit, non potest postea appellare ab ea. 298.C.gloss.4.l. tale. de pact.
qui vsque ad Sententiam in iudicium litẽ improba perseuerauit, condẽnandus est. 726.C.§.sed ei.
condemnatus per Sententiam, non liberatur dando interesse: sed tenetur præcisè ad factum. 861.A.in margine.
Sententiam legis quandoque sequimur, cessantibus verbis legis. 1068.A.§.quod si dum, l.si quis id.de iur.omn.iudi.
contra Sententiam suam iudex dat restitutionem.557.B.glo.fin.l.in causę.2.de mi.
post Sententiam si potest esse dubium, potest transigi. 324.B.l.post rem.
in Sententia debet inseri causa. 340.B.§. ignominiæ.l.2.de his qui no.infa.
ex Sententia obligatur quis ex quasi cõtractu. 1509.C D.gloss.iudicio.
Super sententia non potest transigi, nisi de viribus eius dubitetur. 315.B.l.& post.
Sententiæ duæ super eadem re ferri nõ possunt. 492.A
Sententiæ si sunt diuersæ, valet ea quæ pro reo lata est.fallit in libertate,&testamento.729.A B.in margine.l.si pars. de inof. testa.Vide in verbo,reus.
Sententiæ si sunt diuersæ,humanior præualet. 729.A B.l.si pars.de inoffi.testa.
tot sunt Sententiæ,quot capitula.568.D.gl. fi.§.1.l.etiam.de mino.
Sentior,sentiris,sensus sum: idem est quod, sentio sentis. 333.B.§.de qua.
Separatorum separata debet esse ratio. 437. A.l.eum actum.§.denique. in margi. de nego.gest.&.472.A B.l.de seruo.in sum. de calum.
Separatio ob adulterium,& diuortium,differunt. 454.D
Sepeliri non debent ornamenta cum corporibus. 1224.A.l. at qui.§. non autem. de reli. & sump.fu.
Sepulchra familiaria quæ. 1219.D.l. familiaria.
Sepulchra hæreditaria. Ibidem.
Sepulchrum & monumentum differunt. 1015.A
Sepulchrum quid. 1218.D.§.sepulchrum.
Sepultura.) Si testator legat aliquid ecclesiæ,in qua elegit sepul.& postea aliam eligit sepul. videtur ademisse legatum. 1135.B C.§.idem. in sum.
Sepulturæ causa concessa donatio, valet. 2183.C.§.concessa.
Sequentia.) Cui committuntur sequentia, & præcedentia cũmitti videntur. 395.A.

BIU Cujas

Index materiarum

l. ad rem. & 397.A.l. ad lega. de procurato.
opinio communis est Sequenda. 342.A.in margi.l.athletas.de his qui no.infa.
Sequester. 515.B.in margine.
Sequester, in tertia declinatione.1899.A.l. si apud.
Sequestraria actio. 515.B.in margine.
Sequestratio olim fiebat apud iudices. 205. B.§.si satisdatum.
Sequioris vitæ homo quis dicitur. 319.C
Sericum faciunt vermes. 953.A
Sermo generalis loquentis personam continet. 1922.A.glo.fi.l.Paulus.de pign.
Sermo simpliciter prolatus, intelligitur pro prima vice. 2152.B.l.dotis.de iur.do.
Sermone opus si non est sufficit consensus. 110.B.l.si pater.de adoptio.
Serraculum. 1076.C D.in margine.
Seruari potest, quod iure peti non potest. 1598. C. glossa prima.l. si cum. de compensatio.
Seruandum de iure, id est licet non sit statutum, quod verisimile est statutum fuisse si quæsitum fuisset. 299.D
Seruit nemini sua res.909. C.glo. deducto. l. si alij. de vsufruct. & 946.C.l. vti. si vsusfruct.& 989.C.l. in re. de ser.vrb. prædio.
Seruire sibi nullum prædium potest. 1010. C.§. per plurium.l.cum essent.de ser.rusti.præ.
Seruitores diaboli.in verbo,diaboli.
Seruitus quid. 87.B.l.libertas.
Seruitus vnde processit. 95.B
Seruitus an sit dominium. 1027.A.in margine.si serui.vin.
Seruitus denominatur à prædio cui debet. 978.A.de ser.vr.pr.
Seruitus affirmatiua. 967.B
Seruitus altius tollendi. 967.B.& econtra. Ibidem.
Seruitus ex iure diuino quæ. 965.B
Seruitus honesta. 965.C
Seruitus itineris. 967.B
Seruitus itineris pro parte deberi potest. 2183.C.glossi.impediri.
Seruitus dicitur libertas. 285.B. glossi.3.§. pactus.l.si vnus.de pact.
Seruitus mixta. 968.D
Seruitus est similis morti. 479.C.l.isti.cum glos.4.quod me.cau.
Seruitus morti comparatur. 2202. B. §. si donator.l. cum hic. de do. inter virum & vxo.
Seruitus luminum. 967.D
Seruitus, ne luminibus officiatur. 967.D
Seruitus ne luminibus officiatur.& prospectus offendatur, differunt. 983.A.l.inter.
Seruitus oneris ferendi. 967.B
Seruitus personalis. 966.B
Seruitus prædialis an semper trãseat ad hæredem. 998.C
Seruitus proiiciendi. 967.C
Seruitus prospectus. ibidem.
Seruitus protegendi. Ibidem.
Seruitus quando amittitur non vtendo. 1044.A B.l.si sic.
Seruitus realis. 966.C
Seruitus tota retinetur p vsum partis.1034. C.§.qui latiore.
Seruitus retinetur per quemlibet retinenté nomine fundi. 1041.B.l.seruitus.
Seruitus retinetur per quemcumque nomine fundi vtentem. 1049.C.l.vsu.
Seruitus rustica nominata.968.A. innominata. 968.B
Seruitꝰ rustica quandoque per prędium vrbanum debetur. 1018.D
Seruitus vrbana. 967B
Seruitꝰ vrbana est nobilior rustica. 979.A B.in margine.
Seruitus stillicidium non auertendi. 968.A
Seruitus turpis. 965.C
Seruitus tignum immittendi. 967.C
Seruitutis ratione an possit fieri nuntiatio. 1153.D
Seruitutem nemo acquirere potest, nisi qui prædium habet.1014.B.§.nemo.l.1.com. prædio.
Seruitutem debens non semper patitur. 975.D.de serui.
Seruitutem habens, an habeat dominium. 1027.A.in mar.
Seruitutem negligétia amittens, restituitur. 1011.C.l.& Atilicinus.
Seruitutem vindicare nemo potest, nisi qui habet dominium in prædio &c.1025.B. §.seruitutem.l.2.si ser.vin.
Seruitutes an,& quæ,vsucapiant. 974.C
Seruitutes continuę. 969.B
Seruitutes discontinuæ. Ibidem.C
Seruitutes sunt diuiduæ, vel indiuiduæ. 968.D
Seruitutes prædiorum perpetuã causam habent. 991.B.§.omnes.
Seruitutum genera tria. 665.B
Seruitutum natura est vt possideri non possint. 993.B.§.natura.
Seruius Sulpitius. 70.C
Seruus accusare dominum non potest, sed verecũde expostulare.127.C.§. quod autem.l.1.de offi.præfect.vrb.
Seruus an possit conueniri. 228.C
Seruus an possit in iudicio stare. 703.C
Seruus dominum, quàm se seruare plus debet. 1410.A.glo.saluas.§. quod vero.l.si vt certo.commoda.
Seruus est, ergo fur.1817.D.glo.4.l.Iul.de act.emp.
Seruus & monachus æquiparantur. 369.B. in margine.
Seruus ex opera tribus modis quærit. 954.D
Seruus factus liber, an teneatur de dolo facto in seruitute. 508.A
Seruus fisci sequitur conditionem patris. 88.C
Seruus fit vilior fuga. 1313.C.§.plane.l.5.de condic.cau.da.
Seruus in delictis acrius punitur, quàm liber.217.B.l.pe.si ex noxa.cau.aga. in tex. & in margine.
Seruus liber factus quandoque conueniri potest. 436.D
Seruus malus quis. 1972.B.gloss. ex alto.l. cum autem.
Seruus manumissus ex antegestis non tenetur. 1509.C.glo.distare.
Seruus nec conuenire, nec cõueniri potest. 233.C.l.quotiens.
Seruus nec debere quicquam potest, nec ei deberi. 1541.A B.l.nec seruus.
Seruus nolens operari castigandus est. 896. B.in margine.
Seruus non semper tenetur parere domino. 1082.A.glossa.1.l.liber homo. ad legem Aquiliam.
Seruus procuratorem constituit. 356.D
Seruus quando acquirit domino, & quando non. 95.C
Seruus publi.à seruiendo dictus. 87.D
Seruus quandoque causam domini facit deteriorem. 215. D.glossa.2.l.2. si ex noxa.cau.
Seruus reipu.causa abesse non potest.228.B. l.si quis.si quis cautio.
Seruus sine domino esse potest. 87.D
Seruus tabellio esse non potest. 106.D
Serui calliditas domino non debet obesse. 1558.B.§.sed si.l.quod si.de in rem ver.
Serui natio plerumque aut prouocat ementem, aut deterret.1980.B.§.qui mancipia, l.quod si.de ædil.edic.
Serui pactum personale non porrigitur ad dominũ.vide in verbo, pactũ personale.
Seruo licet in suum corpus sæuire. 1517.C. §.si ipse.
Seruo dans pecuniam dominus pro annona emenda, non tenetur de in rem verso: licet ille famulus non soluat creditoribus, 1563.D.§.versum.
Seruum cicatricibus deformare non licet, 893.C.§.& Aristo.
Seruum corrũpens, minus delinquit quàm si liberum. 1207.C.l.doli.de ser.cor.
Seruum liberari obligatione natura æquũ est.1519.B.§.est autem.l. si noxali.de pec.
Serui qualiter sint nostri iuris. 88.A.in tex.
Serui ad lucrum, vel potius turpiter faciendum, sunt proni. 1988.C.§. æquum.l.iustissimè.de ædilitio edicto.
Serui cogendi sunt operari.896.B. in margine.l.itemque.de vsufructu.
Serui ex delicto tenetur dominus, non ille qui iam possidet.1071.B.§.serui. in sum.l. si seruus.ad legem Aquiliam.
Serui fures esse solent.1991.C.l.si furtum.in argu.de ædil.edict.
Serui ratióe mala dominis se auferũt.1674. A.l.cum seruus.man.
Seruorum genera duo. 1996.D.glossi.non spatio.
Seruorum status ratio à dominis habenda est.892.A.l.sed si.
Seruis exequantur quadrupedes. 1055.C.§. vt igitur.
venia dignus est, qui quales quales Seruos ad vile ministerium adhibuit. 770. B.§.in suis.
Seruos nouitios facilius ad mores nostros formamus.1983.C.§.præsumptum.l.præcipiunt.de ædili.ædicto.
Seruos veteres occidere poterant.796.A.§. si possessor.
Sescuncia, id est, vnica cum dimidia.723.C
Sextus Aelius. 69.D
S.Papyrius. 70.C
S.Pompeius. Ibidem.B
Sexus naturá excedit mulier donans. 2207. B.§.si vxor.l.si stipulata. de donatio.inter virum & vxorem.
Sexus fragilitati parcitur. 245.A.§.eis.l.1. de eden.
Si, id est quamuis. 594.D.739.B.&.D.763. B.865.B. 1361.C. 1967.B.& 2047.D
Si, quandoque pro quia, quandoque pro quamuis sumitur. 154.C D
Si,& cum,non differunt. 1656.C
Sic, id est, saltem. 785.A
Sicuti, ponitur similitudinariè, vel exẽplatiuè. 962.B.glossa.Idem.
Sigillatim omnia nõ sunt numeranda.605. B.§. multi.l.sed & si.ex qui.cau.ma.
Sigillum candelabri est, quod mensæ pes,& scyphi fundus. 837.A.in textu.
Sigillum est, quo signantur dolia.1850.B.§. qui vinum.
Signare dolia, id est marquare: vulgo dicitur roinare. 1790.A.§. si dolium. dicitur & de aliis rebus: vt 1796.C.§.materia.
Signata materia.in verbo,materia quæda.
Signatio & designatio pro traditione habetur.1796. D. glossa fina.l. quod si.de periculi.& commo.rei ven.
Significatio verborum prius narranda est, quàm ad interpretationem veniatur. 1235.A.l.1.si certum petetur.
Significationi verborum an,& quando stãdum. 76.D

verba

BIU Cujas

Verba quandoque capiuntur contra propriam significationem. 1855.B. glo. sed transactio.
Silentium, id est, negligentia. 1128.D
Silice sternere. in verbo, sternere.
Simile.) Statutū in aliquo, in sibi simili statuendum est. 1024.A.glos. non cessit. l. receptum. com. prædio.
Simile.) De similibus ad similia procedere debet iudex. 76.A.l. non possunt. &. l. & ideo. de legi.
de Similibus ad similia trahitur ius vnū ad aliud. 81.D.glossa. 1. l. de qui. de legi.
procedendum est de Similibus ad similia. 446.D.glos. pe. l. ex facto. de nego. gest.
Similitudo quandoque fit per contrarium. 119.A
Simoniacè dans pro aliqua re, non repetit. 462.C
Simoniacè ordinatus, nec ordinem perdit, nec dignitatem. 130.B C.glossa. 2. l. Barbarius. de offic. præto.
Simplarię venditiones. 1990.C D.glo. simplariarum.
Simplicitas sua nemini debet esse damnosa. 503.B.l. 1. de dolo ma.
Simplicitate gaudendum. 2079.B.§. qui soluit. l. cum de. de proba.
Simplicitate vana deceptus non excusatur, aliàs contra. 1495.B.l. si quis. de senatusconsulto. Macedo.
Simpliciter prolatus sermo intelligitur pro prima vice. 2152.B.l. dotis. de iur. do.
Simplicius, id est, manifestus. 1872.A
Simulari aliud non debet, & aliud agi. 267. A.§. dolo. l. iurisgen. de pac. &. 503.B.§. dolum. l. 1. de dolo.
Sine, dictio, quid significat. 1422.D
Sinere. 1867.A.l. in lege.
Singulare ius quid. 77.B.l. ius sing.
Singulares libri qui. 47.A
Singularia inter se specie non differunt. 808.C
Singularis numerus pro plurali quandoque ponitur. 322.A
Si non, & nisi (quod idem est) ponit. 232.D in princi. & facit ad. q. si quis promisit se non venditurum alij, nisi mihi.
Sinus.) In sinu, id est occulto. 2081.C. in margine.
Sistere iudicio aliquem in eadē causa quid. 232.B.l. si quis.
Societas, & communio, differunt: illa cum tractatu fit, hęc sine cōtractu. 1692.C.l. vt sit. pro socio. &. l. seq. pro soc.
Societas intempestiue non potest renuntiari. 1687.A.l. si conuenerit.
Societas leonina est vbi alter lucrum, alter damnum sentit. 1691.C.l. si non. §. 1. pro socio.
Societas nulla est inhonestarum rerū. 1704. C.l. nec præter. pro so.
Societas vt ad hæredem transeat, tria requiruntur. 1706.B.glo. asscripta.
Societas vectigalium transit ad hæredem. 1718.C.
Societatis genus iniquum, ex qua quis dānum, non etiam lucrum expectet. 1691. C.l. si non fuerint. §. fina. pro socio.
Societati renuntians ante tempus, socium à se, non se à socio liberat. 1714.C.§. Item.
nemo contrahendo Societatem suæ rei dominus esse desinit. 1895. A.§. Iulianus. l. si tibi. de præscriptis verbis.
in Societate lucro studere necesse est. 431. D. glossa lucrum. l. si negotia. de nego. gest.
Societatū magistri pactū prodest, & nocet. 274.B.l. item.
Socius an aliquid inuito socio facere possit. 989.D
Socius eiusdem criminis an possit esse testis contra socium. 2083.C.l. repetita. in sum. de fide instru.
Socius fratris instar habet. 1709.A.l. verū. pro socio.
Socius quisquam non est eius rei quæ nulla est. 1712.B.§. societas. l. verum. pro socio.
Socius.) Vnus ex sociis credendi, alij per pactum vel nouationem præiudicare nō potest: secus per receptionem solutionis. 283.A.l. si vnus.
Socius, & ego, aduersarij esse nō possumus. 1121.C.§. si communem.
Socius non tenetur de casu for. 1699.A.§. damna.
Socius re communi iuuitò socio vti potest. 886.A
Socius tenetur pro socio, qui non est soluēdo. 1717.B. in margine.
Socij adiectio stipulationem vitiat. 1015.D
Socij lucrum, vt commune est, ita & damnum. 1700.B.l. cum duobus. §. damna. pro socio.
Socij mei socius, socius meus non est. 1689. A B.l. nam socij. pro socio.
Socio facta iniuria socium tangit. 1703.B. glo. vl. l. cum duobus. pro socio.
Socium parum diligentem qui sibi acquirit, de se queri debet. 1720.A.l. socius.
Socij inuicem se amant vt fratres. 1709.A. glos. 2. l. verum. pro so.
Socordia, id est, contemptus iuris. 235.D
Socrus. 2110.B.§. itaque.
Solarium quid. 984.B.l. si arborem. & in margine.
Solarium, aliàs salarium. in verbo, salarium.
Solatij loco succedit pater, vt amissa filia dotem recipiat profectitiam. 2127.D. l. iure. de iur. do.
Solenne. 2207.B
Solennitas extrinseca non præsumitur, nisi probetur. 877.C.§. interdum. l. quæcumque. de Publicia.
etsi nihil facile mutandum est ex Solennibus: tamen vbi æquitas poscit, subueniendum est. 475.B.l. diuus. in princ. de resti. in inte.
Solidus, & aureus, idem. 194.C
Solitum fieri qui facit, culpa facere non videtur 1699.B C. in margine. l. cum duobus. pro socio.
argumentum à Solitis, valet. 1246.A B. in margine. l. certi. si cer. pet.
Soluere est eius, cuius ligare. 2103.D.l. Si puellæ.
agere possum, vt Soluas tertio. 1132.B.§. Celsus.
Soluere cōdemnato danda est dilatio. 686. A.l. si debitori.
condemnatus ciuiliter ex delicto, habet quadrimestre ad Soluendum. 494.B C. in margine.
Soluere incipiens renūtiat exceptioni. 701. B.§. quotiens. l. si fideicom. de iudi.
Soluere malunt aliqui, licet indebite, quàm existimationem suam lædere. 1670.A.§. sed si. l. Quintus. manda.
Soluere paratus conueniri non debet. 401. D.glo. oportet. l. si reus. de procur.
Soluere pro debitore inuito quilibet extraneus & creditori inuito potest. 299.A B. in margine.
Soluere subiipsi quis potest. 432.D. glos. mihi. l. debitor. de nego. gest.
interest nostra potius non Soluere, quàm solutū repetere. 1596.B.l. ideo. de cōpen.
interest minoris potius non Soluere quàm solutum repetere. 536.A.glos. poterit. §. sed vtrum. l. 3. de mino.
Soluere etiam si vellet, non valēti nihil imputari debet. 2051.C.§. si pupillo.
Soluere, & satisfacere, differunt. 1952.A. §. qui paratus. l. item. quib. mod. pign. vel hypo.
Soluere operas, id est exhibere. 1859.B.glo. l. sed addes. loca. & cond.
Soluere promittens in defectum alteri⁹, petitione contra primum facta non liberatur, sed exactione. 1270.B C.l. si ego.
non debet bis compelli quis ad Soluendum pro eodem dolo. 1530.A.l. si semel. de pecul.
qui Soluit nō est ita resupinus, vt facile suas pecunias iactet. 2079.A.§. qui soluit. l. cū de. de probatio.
Solui pensio debet in fine anni. 1934.B. in margine. l. qui balineum. qui po. in pign. ha.
Solui non dicitur quod deterius soluitur. 1437. A. glossa. 1. §. 1. l. eleganter. de pigne. act.
Solui potest res pro re. 1393.D.§. pen. l. 1. de consti. pe.
Soluit qui delegat. 1580.A.§. interdum. l. quamuis. ad Velleia.
Soluitur recte, quod credidit ei qui est in potestate, licet nouare non possit. 283.B.§. sic enim.
Soluitur res pro re. 2134.D.l. si ei.
Soluendi facultatem non habet qui præsenti pecunia caret. 1110.C.l. si seruus. de noxali. & hoc etiam si habeat multas possessiones.
Soluendo esse quilibet præsumitur. 204. B C.glossa penultima. l. si vero. qui satis. cog.
Soluendo pro me alius me liberat. 1455. B C.l. 1. in fine. de exer. act.
Soluendo qui occasione acquirendi non vtitur, non tenetur pro socio. 1717.B C. in margine. l. si vnus. pro socio.
Soluens ante diem an repetere possit. 1672. C. in additione ad glos.
Soluens creditori creditoris sui, liberatur. 457.B. & in margine.
Soluens est fauorabilior, quàm credēs, quoad probationes, & præsumptiones. 564. A.glossa, in venditione. §. penultimo. l. quod si. de mi.
Soluens ob suum delictum, alij non prodest. 200.D.glos. 2. l. fina. ne quis eū qui in ius vo. est.
Soluens pro hærede, repetit. 1152.B.§. vsufr.
Soluens repetit partem ab alio, si plures tenentur ex quasi delicto. 1094.D.l. perceptiones. de his qui deie. vel effu.
Soluens vnus in pœnis non liberat alium. 169.A.l. adeo. de iur. omn. iudi.
Soluens vnus reorum, an cessionem in totum habeat contra cōreos. 1533.D.glo. redimere. l. quæsitum est. de pecu.
Soluens indebitum ignoranter, repetit: sciēter non. 1326.B.l. nunc. in sum.
Soluens scienter indebitum, non repetit. 738.B.§. item. &. 1326.B.l. nunc. &. 1357. B.l. quod quis.
Soluens debitum ante diem, non repetit. 1329.C.l. in diem.
Soluenti similis an sit præscribens. 1401.A. in margine.
Soluentem non liberat reproba pecunia. 1437.A.l. eleganter. §. 1. de pigne. act.
Solutio æquipollet absolutioni per sententiam. 669.A
Solutio nocte fieri an possit. 239.C
Solutio pticularis, an sit admittēda. 1255.D
Solutio quādoque iuste & sine mora differtur.

BIU Cujas

Index materiarum.

tur. 2053.C.l.sciendum.de vsur.
Solutio vna non parit contrarios effectus. 1488.D.gloss.seruum.
Solutio facta per vnum,in pœnis non liberat alium.165.D.&.169.A.l.adeo. de iur. omn.iudi.
Solutio vnius, an liberet alium in pœnalibus. 200.B
Solutio vnius,an liberet alios.230.D. in gl. 1.&.1062.C
Solutio vnius liberat alium, quando plures tenentur ad interesse.218.C.§. si plures.l. 1.de eo per quem fac.erit.
Solutio vnius quandoque liberat alium, quandoque non.219.A.gloss. pœnam .§. si plures.l.1.de eo per quem factum erit. &.2212.A. gloss.finali.l. si cũ mulier. de do.inter virum & vxo.
Solutionis instrumentum debet esse apud debitorem. 1367.C.in margine.
Solutionis vice est satisfactio.1952.A.§. qui parat⁹.l. item.quib.mo.pig.vel hypo.sol.
Solutionis vicẽ habet delegatio.1547. B C. glossa finali.l.quod debetur.de pecu.
Solutionem non satisfactionem desiderans, non est culpandus. 1952.A.§. qui paratus.l.item.quibus modis pign. vel hypo. solu.
Solutionem non probat chirographus repertus cancellatus.2078.A.l.si chirogra. de proba.
Soluta pecunia quando dicitur. 1429.A.§. solutam.
Solutum ex causa transactionis inualidæ, in debiti solutionem conuertitur. 315.C.& seq.§.si fideiussor.
Solutum ex causa emptionis inualidæ,repetitur. 1349.B.l.seruum.
Solutum indebitè non repetitur, quando à pietate causatur error. 1346.B.& seq.in textu.l.cum is.§.2.de condic.inde.
Solutum indebitè per errorem circa rem, repetitur. 1333.C.§.si putem.
Solutum indebitè in multis casibus non repetitur. 1337.B
Solus quandoque,id est,vnicus:quandoque sine alio. 869.D.glossa dumtaxat.
Solum,id est, terra. 938.B.glossa id solum.
Solum.) Cuius est solum,eius debet esse vsque ad cœlũ. 977.B.glossa quia cœlũ.l. finali.de serui.
Solum sequitur ædificium. 1433.B.l.domo.
Somnus non excusat, quamuis sit naturalis. 1072.A B.§. nec quisquam.l. si seruus.ad legem Aquiliam.
Sontes. 1996.B.§.quotiens.
Sonticus morbus.123.A.&.1996. A.§.quotiens.
Sorti accedit vsura. 2059.D.glo.obtinent.
Soror continetur appellatione fratris.295. A B.gloss.1.l.tres fratres.de pact.
Sorte quandoque res dirimitur. 680.B.l. sed cum.de iudi.&.1127.D.l.si quæ.familiæ erciscun.
Sortem recipiendo videtur remitti pœna. 1392.D.glos.fina.l.fin.de eo quod cer.lo.
Spado. 1962.C.§.spadonem.
Spadonum alij castrati,alij non. 2138.D.gl. si spadoni.
Specialis concessio prævalet generali. 380. C.glossa.2.l.Pompo.de procura.
Specialis ratio vincit generalem. 810.C.in margine. glossa finali.§. si ego.l.1. si pars hære.pe.
Specialia duo non possunt cõcurrere.2153. D. glo.placuit.l.cum post.de iur.dot.
Specialia facilius tolluntur, quàm communia. 1949.D.in verbo,communia.
post Specialia generale verbum subdere nõ est nouum. 2038.B
Specialiter valent quædam, quæ generaliter non valerent. 226.A.glo.specialiter §.quæsitum.l.4.si quis cau.
Specialiter valent quædam,quæ valent etiá generaliter.226.B.glo.specialiter.§.quæsitum.l.4.si quis cau.
Species agendi,distinguitur ex medio concludendi.516.C.in margine.
Species aliter accipitur apud iuristas, quàm artistas. 55.A
Species,id est causa. 558.A
Speciei interitu quando liberatur debitor. 498.C.in margine.
Species rei,id est,forma. 713.D
Specularia quæ. 892.D.& in margine.
Spei emptio est. 1728.B C.l.nec.§.emptio. de contrahen.emp.
Sphæristerium quid. 1646.D.in margine.
Spoliarent se amore mutuo coniuges,si donatio eis permitteretur. 2178.B.l. moribus.
Sponsa non vtitur iure vxoris. 348.B.gloss. fi.l.vxores.de his qui no.infa.
Sponsa vnius,si alteri nubat,fit infamis.350. B.§.item.
Sponsalia ante septennium non possunt cõtrahi. 2105.C.in prin.
Sponsalia bina eodem tempore contrahens, infamis est. 339.B.§.qui ve.
Sponsalia contrahens cum ea quam ducere fas non est, fit infamis. 350.B C.§.cum antem.
Sponsalia contrahi possunt vbi matrimonium non potest. 348.C
Sponsalia contrahuntur inter absentes per nuntium & epistolam. 2106.B.l.in spõs.
Sponsalia constituimus, nuptias vero facimus. 350.B.§.si quis.&.§.cum autem.
Sponsalia quæ. 2103.B.l.sponsalia.
Sponsalia vnde. Ibidem.l.sponsalia.
Sponsus debet expectare sponsam per quadriennium. 2106.B.l.sæpe.
Sponsus debet primo iurare in matrimonio contrahendo. 100.D.in margine.
Sponsus mutuans ornamenta sponsæ,in dubio videtur commodare,non dare. 1411. B C.in margine.
Sponsio. 72.D.in textu.
Sponsio quid.1898.C.§.si quis.& ibidem.B. in margine.
Sponsio,id est,stipulatio. 1969.B
Sponsionem facere in ludo promisso licet: id est qđ dicitur,parisare. 1214.C.l.quibus.de ale.
Sponte confitenti parcitur. 618.D.glo.fi.l. 3.de alie.iudi.mu.cau.
Sponte facta præsumitur confessio in iudicio,non per vim.in verbo,confessio.
Sponte fideiubens durius tractatur, quàm rogatus. 1584.C D.in margine.l. si mulier.de senat.Mace.
Sponte onus subiens, priuilegium inde non habet. 592.C.glossa.2.l.item hi. ex qui. cau.ma.
Σπορὰς. ρᾶς. id est satio. 93.B.l.vulgo.
Sportulæ. 2185.B.in margine.
Spurca quid. 1073.A
Spurcum vinum,est aqua mixtum. Ibidem. in margine.
Spurius quando de inofficioso testamento matris dicere potest. 744.B.§.de inofficioso.
Spurium dicens filium mater, an ei præiudicet. 2082.C.§.mulier.
Spurij. 93.B.l.vulgo.
Stabularius, nauta, caupo, differunt.666. C.l.nauta.
Stabularij sunt hospitatores hominũ æquitantium. 661.D
Stabulari, id est, hospitari & in stabulo manere. 667.A
Stabulum. 2115.A.glo.taberna.
Stadium à stando dicitur. 117.B
Stagnum quid. 992.A.glo.stagno.
Stagnum.vide in verbo,Fons.
Stare.) Si non stat per eum, qui debet implere conditionem, habetur pro impleta.1310.B.glo.pen.l.3.de condict.cau.da.
Stare sententiæ, est illi parere. 641.C.§. idem ait.
Statores. 135.A.in margine.
Statua.) Fugere licet ad Cæsaris statuam. 1967.A.§.ne eum.
Statuæ olim vt viderentur,numi dari solebant. 908.C.l.statuæ.
Statuliber est seruus,cui relicta est sub conditione libertas. 217.D
Statuit verbum, rem perfectam significat. 177.B.in textu.
Statutum in aliquo, in sibi simili statuendũ est. 1024.A.glossa non cesserit.l. rescriptum.com.prædio.
Statutum in matre, habet locum in auia. 454.B.in margine.
Statutum in pœnam,non debet in præmiũ conuerti. 585.D.glossa,in.§.nemo.l.2.de ca.mi.
Statutum potest fieri contra certam personam delinquentem,quando delictum est notorium. 586.D.in margine.
Statuta pœnalia semper censentur habere clausulam,si delicta dolo commissa sunt. 181.B.in margine.glossa prima.l.fi. quod quisque iur.
Satutorum verba verè & propriè, non fictè & impropriè sunt sumenda. 413.C. in mar.l.3. §. hæc verba. de nego.gest.
Stellionatus crimen an infamet. 352.C
Stercorandi causa olim grex conducebatur. 1848.D.gloss.quem quis.
Steriles res vendi possunt post motam cõtrouersiam. 775.B.§. quòd si.l.Item. de peti.hære.
Sterilitas dat remissionem, non fructuum exiguitas.1855.B.§.cum quidam.l.Ex cõducto.loca.
Sterilitas vnius anni, compensatur cum vbertate alterius. 1855.A.§.Papinianus.
Sternere viam silice,id est,pauire. 1027.D. §.si quis.
Sternere. 1411.D
Stillicidij rigor. 995.C.§.Lucius.
Stipula quæ. 1742.B
Stipendia,& salaria,differunt.1701.B.gloss. stipendia.
Stipulatio consensum habere debet verbis expressum. 255.D
Stipulatio de rato quando committitur.1285. D.in fi.
Stipulatio fit per verba de futuro, pactum de præsenti. 298.C
Stipulatio ius,pactum continet factum.285. A.§.pactus.
Stipulatio pœnalis est,qua pœnam cõmitti placet. 1012.A B.l.cum fundo.
Stipulatio quandoque dicitur acceptilatio. 285.C D
Stipulatio quandoque intelligitur vbi non est. 107.A
Stipulatio quæ non committitur,nisi aduenient conditione, nouationem non parit. 293.A
Stipulatio tripliciter fieri potest. 269.D
Strabo. 1963.D.gloss.strabonem.
Stratores erant,qui castra præibant,vt loca accommodatiora ad exercitum traducẽdum facerent. 135.A.&.593.C.in mar.
Strepitum non requirentia iudicij acta, potest iudex laic⁹ in ecclesia expedire.1296. A.in margine.

Stricte

Stricte interpretari non debent defunctorum volun. 953. C. §. sed si. l. plenum. de vsu & habi.

Strictius interpretamur quandoque. 987. A. §. si sublatum.

Structiles columnæ. 1031. C. in margine.

Studere potest scholaris, & scribere die feriato. 239. D. & seq. gloss. pen. l. pe. de fer.

Studentes debent cõtinuare materiam. 44. C. gloss. 2. §. & primi. in procæ.

Studium.) Impensæ à patre factæ pro filio in studio, an debent computari in diuisione. 1156. B. l. quæ pater.

filio existenti in Studio, conceditur vt agere possit. 1252. B. l. cum filiusfami.

Studio quisque doctior & melior fieri debet. 1190. D. l. penulti. ad exhibendum.

Stultitia quandoque dicitur delictum. 1991. D. gloss. delictum.

Stultitia, id est imprudentia, error. 2019. D

Stultus dicitur ignorans. 2102. C. glossa fina li. §. si quis. l. regula. de. iur. & fac. igno.

Stultis non succurritur, sed errãtibus. ibidẽ. §. quod si. l. regula. de iur. & fac. igno.

Stuprum, aliàs probrum. 2114. C. l. stuprum.

Stupri metus viris bonis maior est, quàm mortis. 480. B. §. qđ si. l. isti. qđ me. cau.

Sublato impedimento, ob quod aliquid nõ fiebat, id fieri potest. 2222. B. glossa auctoritas. l. fina. de diuor.

Subscribere quandoque, id est consentire. 106. D

Subscribere, & totam scripturam facere, idem. 247. C. in margine. l. si quis. in princi. de eden.

Subscribens an consentiat. 1572. C

Subscriptio erronea non nocet. 1444. B. glo. nõ obesse. l. Gaius. de pignera. actio. &. 1787. B. glo. subscripserit.

Subsidium.) Agitur in subsidium, quod aliàs non ageretur. 367. B. gloss. 1. l. actoris. de procur.

Subsisto, id est, dubito. 1262. B

Substituta actio an habeat vim eius cui substituitur. 1291. A

Subtilitas i iure reprobatur. 464. B. l. actio. de nego. gest.

Subtilitas iudicis probatur. 437. A. glossa. 3. l. eum actum. de negot. gest.

Subtilitas nimia est iurisposibilitas. 2148 C. gl. subtilitatem. l. si mulier. de iur. do.

Subtilitas probatur. 1464. A. l. 2. §. adhuc. de lege Rhodia.

Subtilitas reprobatur. 1255. C. l. si tibi pec. si cer. pet.

Subtilitates à iudicibus pellendæ. 1955. C. §. si debitori.

Subuenire.) Non subuenitur si non impetrauit quod facile obtinuisset. 604. B. gloss. permittere. §. hęc clausula. l. sed etsi. ex quibus cau. ma.

Subueniendum est, vbi æquitas poscit. 475. B. l. diuus. in princip. de in inte. resti.

Subuenitur magis legatariis quàm creditoribus. 318. A

Succedere potest quis in suum locũ. 1938. B. §. Papinianus. in sum. qui po. in pigno. habe.

Succedens in locum alterius, partibus eius fungi debet. 251. C. §. nihil. l. quædam. de eden.

Successio.) Pactum de futura successione, an valeat. 1828. A B. glo. restitutum.

Successiue quod fit, eodem tempore fieri dicitur. 813. A. glo. eodem. l. antiqui. si pars hær. pe.

Successor an possit vsucapere quod defunctus non potuit. 870. C

Successor debet gaudere iure antecessoris. 299. C D. glossa finali. l. tale. de pact.

Successor debet obedire mandato papæ, an tecessori eius facto. 299. C

Successor rei, & iuris, non sunt pares. 251. D. glossa. 3. §. nihil. l. vbi. de eden.

Successor si non veniat, durat officium antecessoris: vel si venerit & nesciat antecessor. 140. D

pactum factum vni, qui solus Successor sperabatur, prodest aliis præter eum succedentibus. 299. A. §. pater.

instantia iudicij transfertur in Successorem singularem ex necessitate. 1153. B. in sum.

Succumbens actione inepta, recurrit ad aptam. 1472. D. §. ité si. l. sed & si. de ĩstito.

Succurri non debet ei, qui seipsum in necessitatem posuit. 205. A. §. si necessaria. l. si fideiussor. qui satisda. cog. & gloss. 1. §. si quis tamen. l. 2. si quis cau. &. 500. A

Succurri non debet vni, damno alterius. 552. D. gloss. 2. l. in causæ. 1. de mino.

Succurritur errantibus, non stultis. 2102. C. §. quòd si. l. regula. de iur. & fac. igno.

Sucula, id est, torcular. 1857. D. & seq.

Sufficere magistratibus, est alium loco sui constituere. 67. B. §. & cum.

Suffragium quid. 407. D

Suffragium est consensus in scriptis redactus. 82. C. &. 1127. D

Suffragium, id est, consensus. 129. A

Suggrunda quid. 1096. B. in margi. &. 1097. B. §. hanc enim.

Summa, id est, breuis, prima, digna. 87. A

Summa, id est, quantitas. 244. B C

ad Summam reipub. nauium exercitium pertinet. 1454. B. §. licet.

in Summa, id est, breuiter. 1458. C. §. & in.

Summarum plurium ex diuersis actionibus debitarum coaceruatio fieri non debet ad impediendam iurisdictionem. 170. B. l. si idem.

Summare. 1808. D. in margine.

Summaria cognitio in multis habet locũ. 1179. A. & in margine.

Summarie non expediuntur, quæ altiorem requirunt indaginem. 1180. A. §. ibidem. l. 3. ad exhiben.

Summariis in causis probatur interesse per iuramẽtum. 1189. C. l. thesaurus. ad exhib.

Summatim cognoscit iudex, an petitio sit pertinens vel non. 1195. C. §. illud.

Summoueri quem ab actione sua, est eum repelli. 730. A. l. nihil. §. si cum.

Sũmus fundᵘˢ, id est, superior. 1009. A. l. tria.

Sumptus modicus diuiti contumeliosus. 1225. B. l. & si. §. iudicem de religi.

Sumptus funeris causa factus quis. 1223. D. §. funeris. l. & si. de religio.

Sumptus funeris debet fieri pro facultate defuncti. 1222. D. l. si quis. §. pen. de relig.

Sumptum. 2083. B. gloss. indice.

Sumptibus sit pretiosior homo. 1342. A. §. libertus. l. si non. de condict. indeb.

Sumptibus inanibus vexare sestultum est, cum obtinendi spes abest. 715. C. l. sciendum. de inoff. testa.

Sumptibus modus adhibendus. 804. A. glo. 5. l. hæreditas. de peti. hæredi.

Supellectilem tenuem habentes, milites suscipere cogendi non sunt. 144. A. in mar.

Superesse.) Meum est, quod ex re mea supereſt: vt coriũ ex boue. 853. A B. §. meũ. de rei vin.

plerumque euenit, vt quod alteri Supereſt, alteri desit. 1724. B. l. 1. de contrah. emp.

Superficies cadit in obligationem soli obligati. 1921. D. §. domus. l. Paulus. de pigno.

Superficies sequitur ius soli. 1921. D. §. domus. l. Paulus. de pigno.

Superficiarius quis. 863. C. l. superficiario.

Superioris legem tollere nemo potest. 238. C. glossa, 1. l. si feriatis. de fer.

Superstitio damnatur. 1274. B. §. diuus. l. nõ erit. de iureiur.

Superfœtatio in fœmina à iurecõs. fieri posse conceditur. 813. A. §. sed &.

Supina ignorantia. 2098. B. l. nec supina. de iur. & fac. igno.

Supine ignoratur, quod omnes sciũt. 2101. B C. l. regula. §. qd eni. de iur. & fac. igno.

Supplere ad legẽ quandoque debemus. 871. C D. gloss. in. l. de pretio. in fi. de Publ.

Supplet prætor, quod legi deest. 1894. B. l. quia. de præscriptis verbis.

Suppletur vbi deficit lex. 2105. D. gl. 1. l. oratio. de sponsa.

Surrogata actio loco alterius non vtitur ea dem natura. 1401. C

Surrogatum accipit naturam eius cui surrogatur. 232. B C. glo. 1. §. iniuriarum. l. si eum. si quis cau. &. 770. B. in margine.

Suscepta cognitio, id est litis contesta. in ver. cognitio.

Suscipere cognitionem, est litem contestari. 174. B. l. cum quædam.

Suscipere iudiciũ, est defendere. 373. D. gl. defendere. §. fi. l. sed & hæ. de procur.

Suspecta si sit patris vita, filius procuratorem dare & agere potest. 358. C. in tex.

Suspectus est, qui se ingerit. 363. D. glo. 3. l. quæ omnia. de procur.

Suspectus si est reus, res mobilis (de qua agitur) sequestratur, donec satisdet. 205. B. l. si fideiussor. §. fin. qui satis. co.

nil tam graue est, quàm coram Suspecto iudice litigare. 195. D. glo. 2. in fi. l. 2. si quis in ius voc. non ierit.

Suspecto debet auferri administratio rei, in qua suspectus est. 205. B. glossa. 1. §. fina. l. si fideiussor. qui satis. co.

Suspectum aliquem faciunt, non possidere immobilia, vel pauca possidere, vel mali mores. 205. B C. glo. 1. §. fin. l. si fideiussor. qui satis. co.

Suspendiosus. 349. A. §. non solent.

Suspitio nihil operatur. 481. A. l. metum. cũ glo. 2. quod me cau.

Suspitionis causam nõ cognoscit iudex eius personam tangentis. 195. D. in margine.

Suspitionis causa an semper debeat probari. 362. D

Suspitionem remouet par affectionis causa. 2124. B. §. de vno.

Suspitionem tollit par affectionis causa. 105. B. glo. coniunctam. §. fin. l. si paterfa. de ado.

sine Suspitione procedere debẽt lites. 174. A. glo. 2. l. prætor. de iur. om. iudi.

Sustinere, id est, differre, prorogare. 1845. C. l. si seruus. in fi.

Suus hæres est, qué nemo præcedit. 102. D

Suus.) In suo facit quilibet quod vult, modo alij non noceat. 1845. C. in tex.

Sua res nemini seruit. 989. C. l. in re. de ser. vr. præd.

Suum petenti consulendum. 1383. C D. glo. vtilem. in verbo, petenti suum.

Suum recipiens licet ab alio quàm vero debitore, non reddit. 1355. C. l. repetitio. de condic. inde.

Symphoniaci. 1066. B C. §. si quis.

Συνάλλαγμα, id est, contractus, permutatio. 262. A. in margine.

Syndicum, an sex scholares faciãt. 405. C

Syndicus, œconomus, actor differũt. 405. B

Syndicus si non est, ciuitatis potestas vice eius citari potest. 407. A. in margine.

Synedria quid. 1451. A. §. nauem.

T

TAbellio, est seruus publicus. 87. D

Tabellio, seruus esse nõ potest. 106. D

BIU Cujas

Index materiarum

Tabellio delinquens in officio, an possit ite rum gerere. 247.D
Tabelliones cogendi sunt rationes exhibere, licet non nisi data pecunia edere velint. 253.A
Taberna casearia & rasoria. 1032.C. §. Aristo. & in margine.
Taberna argentaria. 1734.B.l. qui tab.
Taberna. 2115.A.glo. taberna.
Tabernæ appel. venit omnis mercantia ibi existens. 1923.A.l. cum tabernam.
Tabernis veteres præponebant puellas, vt contrahentes allicerent. 1471.B.l. nam &.
Tabernarij falsis mensuris vtentes, sunt deportandi. 520.B.§. de eo. cum glo. penul. in fi. & in mar. l. arbitrio. de do. ma.
Tabularius, id est, tabellio. 1217.D
Tabulæ quandoque post matrimonium cõtractum fiunt. 2218.A
qui Tacet adfirmat. 102.B
Tacere est medium inter contradicere, & non consentire. 102.C. in addi. glo. fin. l. in adoptionibus. de adop.
Tacere non est consentire quandoque. 359. A. glo. fi. §. ipse. l. filiusfami. de procur.
Tacere quandoque nocet. 1685. D. glo. l. coiri. pro socio. &. 2076. C. glo. pe. l. quotiens. de proba.
Tacés quoad sui commodum habetur pro negante, & insolidum conuenitur. 1197. B. §. qui tacuit. l. de ætate. de inter. acti.
Tacens videtur consentire. 1233. C. glo. fin. l. si propius. de mor. infer. &. 1852. C D. glo. pe. l. item. loca.
Tacita conditio non facit rem conditionalem. 646.D
Tacita voluntas valet. 99.B. glo. penul. l. patre. de his qui sunt sui vel alie. iur.
Tacitũ an vitietur, vitiato expresso. 1949. B. §. cum venditor. in verbo, expresso.
Tacita quædam valent, quę non expressa. 2162. D. glo. fi. l. Pomponius. de pac. do.
Tacite obligantur inuecta & illata pro pensione. 1924. C. l. Pomponius.
Tacite obligantur fructus pro pensione. 1925. D. l. in prædiis.
Tacite quædam fiunt, quæ expresse fieri nõ possunt. 359. D. glo. 2. §. veterani. l. filiussa. de pro.
Tacite quædam subintelliguntur quæ non expresse. 1878. D. glos. fin. §. 2. l. quæro. loca.
Tacite quod agitur, pro expresso habetur. 1238. B. l. cum quid. in fum. si cer. pe.
Tacite remittitur. 2081. A. glo. 2. l. Procula. de proba.
Tacite repetitum dicitur prius dictũ. 692. C. glo. 2. in fine. l. si iudex. de iudi.
Tacite videtur conuenire quod est consuetum. 1769. B. glo. penul. l. si fundus. de. l. commisso.
Taciturnitas consensui non comparatur. 359. A. glo. non probatur. l. filiusfa. de procur.
Taciturnitas longi temporis tollit actum personalem competentem ad vsuram. 2051. A. §. diuus.
Taciturnitate non punitur quis. 1199. B. l. si filius. de inter. acti.
Taciturnitate vtriusque partis colonus videtur reconduxisse. 1852. C. §. eadem.
Tædio vitæ olim se occidere licebat. 349. A B. §. non solent.
Tamen dictio, denotat inhærentiam. 1093. C D. §. hæc autem. in fum.
Tanquam. 739.D
Tanquam dictio, est nota improprietatis. 1263. A B. in margine.
Temperamentum bonum fit ex duobus cõtrariis. 223. D glossa. 3. §. si quis tamen. l. 2. si quis cau. &. 360. D. glossa. 1. l. sed hęc. de pecu. 387. D. l. mutus. §. Labeo. in margine. de procur.
Temperamentum optima res. 1968. C. l. si quid. de ædil. edic.
Temperamẽtum quoddam eligitur ex duobus contrariis. 137. C. per tex. quem allegat. &. 387. D. in mar.
Temperandum est. 494. A. §. sed si.
Tempestas quid. 223. B. §. si non.
Tempestate impeditus excusatur. 222. B. §. 2. l. 2. si quis cautio.
Temporarium filium habere nõ conuenit. 111. B C. l. quæsitum est. de adop.
Tempus in iure diuersis modis sumitur. 533. D
Tempus breue. 633. B
Tempus cedit ignoranti. 347. D. glo. 2. §. fin. l. genero. de his qui not. infa.
conceptionis Tempus spectandum. 122. B. l. emancipatum. §. 1. de sena.
Tempus contractus inspicitur. 1401. B. glos sa, exierit. l. item. de consti. pecu. &. 1772. D. glossa. 3. l. 2. de hære. vel ac. ven.
Tempus contractus non inspicitur in his, quæ retro non trahuntur, sed conditionis existentis. 2187. C. §. manumissionis.
Tempus contractus inspicitur, valeat vel non. 2189. C
Tempus longum dicitur arbitrio iudicis. 232. D. glo. penul. l. si eum. si quis cautio.
Tempus longum dicitur decẽnium. 2044. C. in verbo, decennium.
Tempus longum, id est, triennij vel quinquennij. 2051. A. glo. 4. l. cum quidam. de vsur.
Tempus longum in act. in rem non datur. 2040. D. gloss. 1. l. in fideicommissi.
Tempus modicum in arbitrio iudicis est. 597. A B
Tempus non modicum. 880. C
Tempus multum. 633. A
Tempus præsens pro præterito quandoque ponitur. 866. C. glo. 2. l. 1. de Publicia.
Tempus præteritum pro futuro quandõque ponitur. 204. A. gl. si vero.
Tempus ad tempus, & persona ad personam prorogatur. 673. D
Tempus quandoque inspicitur, quandoque initium. 1921. A. glo. 1. l. si legati. de pigno.
Tempus quandoque quæritur de momento ad momẽtũ. 239. C D. glo. vl. l. Moræ.
Tempus si est de substantia pœnæ, alio tempore factum non punitur. 350. B. in mar. ante Tempus renuntians societati, socium à se liberat, non contra. 1714. C. §. item.
Tempus non est modus tollendæ obligationis. 1679. D. glo. perpetuam.
Tempus ipso iure non tollit actionem, licet elidat. 232. B. glo. danda. §. fi. l. si eum. si quis cau.
Temporis angustia nimia non solum dat exceptionem, sed quandoque stipulationem reddit inutilem. 223. D. glo. penul. §. si quis tamen. l. 2. si quis cau.
quod fieri non debet, fit tamen si timetur fieri non posse tractu Temporis. 360. D. glossa, fina. l. sed etiam ex. de prob.
Temporis cuiusque initio conditio spectãda est. 434. B. l. Pomponius. in prin. de nego. gest.
Tempore congruo aliquid fieri, idem est, & in illud tempus conferri. 280. A. in margine. §. penul. l. & hæredi. de pac.
de Tempore ad locum, idem est iudicium. 1383. A. l. si merx.
Tempore suo fieri debent rustica opera. in verbo, cultura intempestiua.
Tempora in hæred. & in legatario sunt diuersa. 1365. D
Teneor.) Si de insolito teneor, ergo de solito nõ teneor de casu. 431. C. gl. 3. l. si negotia. de neg. gest.
Tenetur actor designare quod petit, qualibet actione reali & personali. 518. D. cũ glo. 2. de do. ma.
Tenetur quis quandoque præcise ad factum. 373. B. gloss. accipere. §. pe. l. sed & hæ. de procur.
bo. si. po. in id tantum Tenetur quod ad se peruenit. 772. B C
Teneri non debet promittens eum sistere, qui non potest esse in iudicio. 233. B. l. quotiens.
Tepidarium quid. 985. D
Termini breuitas non vitiat contractum. 1880. B. §. in operis. l. insulam. loca.
Territorium.) Extra territorium ius dicenti, impune non paretur. 175. B. l. extra. de iur. om. iudi.
Tessera quid. 702. D
Tessera est bellicum symbolum quod in aciem prodeũtibus dabatur. 69. D. in ter.
Tessera frumentaria. 702. B. §. si libertis.
Testamentum.) Lazarus suscitatus an potuerit rumpere testamentum. 74. C
Testamentum in carcere factũ valet. 501. A
Testamentum non iure factum. 747. B
Testamentum potest facere damnatus pendente appellatione. 345. A
hæres Seij esse possum ab intestato, licet fecerit Testamentum. 747. D
hæres Seij esse possum ex testamento, licet nullum fecerit Testamentum. 747. D
Testamẽtum quando debet deponi in ædẽ sacram. 1127. C. §. sed &. &. l. seq.
Testamenti exemplum solet habere hæres: ideo non debet petere illud sibi edi. 245. B. l. si legatum.
Testamenti executrix potest esse mulier. 1471. A B. in margine.
Testamenti secreta non sunt inuulganda. 1611. B. §. si quis tab. l. 1. depo.
Testaméto & libertati magis fauetur, quàm reo. 729. A B. in margine. in verbo, reus.
si in Testamento aliquid valet, & inter viuos. 301. D. glo. 4. l. pactum inter. de pac.
de controuersiis ex Testamento dependentibus, non potest transigi: nisi inspectis verbis testamenti. 315. B. l. de his.
transactio facta super Testamento, refertur ad quamlibet partem testamenti, non ad codicillos postea repertos. 324. C. l. non est.
Testamento se subscribens vt testis, non videtur approbare quę in eo sunt. 1444. A. l. Gaius
Testamentis duobus relictis decedere quis potest. 107. D
maior fides habetur scripturæ in Testamentis. 315. D. glo. in. l. de his. de transac.
Testatio est scriptura continens dicta testium: vulgo inquesta dicitur. 354. B
Testatio, est denuntiatio coram testibus facta. 601. A
Testatio. 2104. B. glo. 1. l. in sponsalibus.
Testator.) An possessio continuetur à testatore in hæredem. 609. A
Testator si legat aliquid ecclesiæ, in qua elegit sepulturam, & postea eligit sepul. alibi, videtur ademisse legatum. 1135. B. §. idem. in fum.
Testatoris non omnis vox vim legis habet. 1444. B. glo. non obesse. l. Gaius. de pigne. ac.
Testatoris verba debent interpretari secundum conditionem personæ ad quam dispositio cõfertur. 953. C. §. equitij. l. plenum. de vsu & habi.

BIU Cujas

Testatoris verba enuntiatiua creditoribus non præiudicant.1592.C.l.Seia.
Testatoris voluntas non est sequenda,si iusta sumptuum ratione egrediatur. 1224. B.§.sciendum.l.& si.de religio.
Testiculum vnum habens potest generare.1962.C.§.spadonem.l.Pomponius.de ædil.edic.
Testatum.)Redigere in testatum id est in testationem scripto confectam.959.B.§. recte.& in glo.
Testimonium de auditu valet.ar.l.si arbiter.in sum.de proba.2081.D.&.2082. A B.in glo.
Testimonium potest ferre vnus de collegio. 117.C
Testimonio repelluntur domestici.225.D. glo.fi.§. illud.l.sed & si.si quis cautio.
Testimonia, id est, chartæ.2083.A.glo.testimonia.
Testimonia quæ.2087.D. glo. non testimoniis.
Testimoniorum & testium authoritas diuersa.2088.B.§. Gabinio.
Testis causam sui testimonij dicere debet. 319.A.glo. audiet. §. vult igitur. l. 8. de transac.
Testis esse cogitur quis inuitus.222.D. gl. fin.§.1.l.2.si quis cau.
Testis esse non potest domesticus. 225.D. in margine.
Testis fidem auget dignitas.2087.B.glo.dignitas.l.3.de testi.
Testis esse possum pro vxore fratris vidua, secus si frater viuat.334.C.in margine.
sententia lata cum ,ducente falsos Testes, eos non infamat.354.B.l. Lucius.
Testis in testamento non videtur probare quæ in eo sunt.1444.A.l.Gaius.
Testis esse an possit eiusdem criminis socius.2083.C.l.repetita.in sum.
Testis qualis esse debet.2085.C.l.in testib. &.l.testium.
Testis in re sua secúdario esse quis potest, non principaliter.2091.C.glo.1.l.nullus.
Testis quandoque rogandus, quandoque non.2091.B.l.ad fidem.
Testis esse potest quandoque mulier.2093. A.l.ex eo.
Testis an possit esse pupillus. 2093.C. glo. sed nec.l.inuiti.
Testis potest deponere corá testibus.2094. D.glo.seipsos.
Testis vacillans non repellitur, sed minus ei creditur.2085.A.glo.vacillat.
Testis vacillans puniendus, cuiuscunque sit fori.2092.C.glo.perpendere.&.l.qui falso.& gl.fi.l.quæsitum.de testi.
Testis vnus præsump.inducit.1293.D.glo. pe.l.admonendi.de iureiur.
Testes contrarij non puniuntur ratione incertitudinis.1290.A B.in margine. glo. pe.l.duobus.de iureiur.
Testi quanta fides sit habenda, iudex magis potest scire.2086.B.§. ideoque.
Testes præsente parte debent recipi,id est, iurare, & ea absente examinari. 78.D. & seq.
Testes an, & quando, præsente parte possint examinari. 79.A
Testes non sunt interrogandi , nisi super quo producti sunt.1281.D.gl.fin.§.idem Iul.l.si duo.de iureiu.
Testes non producuntur post publicationem. 244.D
Testes falsos producere si statuto puniatur, licet vnicum producat, punietur. 750.A.in margine.
Testes inducti super vno articulo,non debent super alio interrogari. 753.C
Testes rustici an debeant habere salarium equitum.1639.D.in additione ad glo. eũ oportere.
Testes vnum eundem sermonem proferentes, præmeditati videntur. 2086. C.§. ideoque.secus si ex tempore ad interrogata verisimilia responderint. vt ibidem.
Testes esse qui non possunt.2088.B.& seq. §. lege.
Testes esse qui non cogantur.2090.C.& seq.l.inuiti.
Testes reprobat locorum varietas. 2094. C.glo.assistit.l.ob carmen.
Testium dicta ad concordiam sunt reducenda.765.B.in margine.l.item videndum.de peti.hære.
Testium numerus non attenditur , sed hi quibus potius lux veritatis assistit.2094. B.in fi.l.ob carmen.de testi.
Testium numerus refrænandus.2085.B.l. 1.de testi.
Testium numerus supplet,quod in fide deficit.2087.B.gl.numerus.
Testibus iuramentum remitti potest. 235. D.glo.sententia.l.1.de fer.
Testibus plus creditur quàm instrumento. 143.D.gl.1.§. veritas.l.illicitas.de of.prę.
Testibus potiores sunt libri cęsuales.2072. B.l.census.de proba.
Testibus, quibus prius vti quis non potuit, intentionem suam probare potest. 254.A.§. cum autem.in fine.
Testibus an fides sit adhibenda diuersa dicentibus. 644.C
Testibus quandoque minus creditur,quàm scripturæ. 2072.B.l.census.
Thesaurus inuentus in re empta, est emptoris. 860.B.l.à tutore.
Thunnus piscis. 1021.B.in margine.
Thymelici sunt citharistæ, lyristæ, tibicines.342.C D.in margine.
Thynnaria piscatio. 1021.B.in margine.
Thynnus piscis. Ibidem.
Tignum quid. 1182.D.l.tigni.
Timent magis parentes in liberis, quàm in se.480.B.§. hæc quæ.l. isti.de eo quod me.cau.
Titus Cæsius. 70.D
Titubatio, error, ignorantia, nescientia, differunt. 2095.D
Titulus,id est,tractatus vel rubrica.1235.C. in margine.
T. seu Tiberius Coruncanus. 69.B.§. et quidem.& D.
Togat⁹,id est, aduocat⁹.i verbo,aduocat⁹.
Tollere & differre contraria sunt. 655.C
Tollere non possum mea authoritate,quod supra meum pendet. 1076. B.§. si protectum.
Torquetur pauper potius quàm diues.168. A.§.in seruos.l.si quis.de iur.om.iudi.
Tortura.)Solum iudicium etiam non sufficiens ad semiplenam probationem sufficit, vt quis subeat torturam. 2072.A. in margine.
Totus pro omnis quãdoque capitur. 44.A
Totus quandoque id est omnis.284.D.& 286.D.glo.totam.
Totum non petere promittens, remouetur à petitione cuiuslibet partis.289.B.§. itẽ.
Totius ad partem ratio eadem non est.785. C.l.sed & si.§.adeo.& in glo.fin. de peti. hære.&.2028.B.gl.2.l.ex mille.de euicti.
quod iuris est in Toto, quoad totum:idem in parte, quoad partem.227.A.glo.nam &.§. item.l.4.si quis cau.
quod licet in Toto quoad totum, licet in parte quoad partem.265.B.§.adeo.l. iurisgen.de pac.&.864.A.l.quæ de tota. de rei vin.&.2054.D.& seq.glo.3.l.qui scit.de vsur.
quandoque nó est idẽ iuris de parte quoad partem: quod de Toto quoad totum. 1001.C.glo.fi.ad fi.l.per fundum.de ser. prædi.rusti.
Tractatus id est quæstio. 817.D
Traditum nó dicitur quod auocari potest. 1805.C.glo.1.l.3.de act.emp.
Traditio non fit rerum inæstimatarũ. 2152. D.glo.3.l.dotis promissio.de iur.do.
Traditio.)Pactum in rei traditione positum valet, & vestitur cohærentia traditionis.304.A.l.in traditionibus.
Traditionis instar habet patientia in incorporalibus. 1805. B.§. si iter.l. 3. de act. emp.
Traditionem non recipiunt incorporalia. 1805.D.glossa.4.l.3.de acti.emp.
Traiectitia pecunia quæ. 2066. A. l. 1. de nau.fœ.
Trapetum. 1858.A.§. illud.
Transactio fit per simplex pactum.312.D.l. transactum.
Transactio fit de re dubia, & lite incerta, nec finita.312.B.gl.qui transigit.pactum vero super re certa.
Transactio quandoque fit super re non dubia. 312.B
Transactio facta cum hærede putatiuo, nó porrigitur ad hæredem verum.312.B.l. imperatores.
Transactio fit dupliciter. 312.D
Transactio facta cum principali prodest fideiussori etiam condemnato. 315. C. & seq.§. si fideiussor.
Transactio super alimentis testamento relictis,non valet sine decreto iudicis.317. A.in margine.
Transactio(quantumcunque generalis)nõ obstat agenti ex alia re, quàm illa super qua est transactum.323.A.in margine.
Transactio generalis porrigitur ad ea de quibus actum esse per excipientem probatur.323.B C.§. ei qui.
Transactio nó porrigitur ad codicillos postea repertos.313.B.§. cum transactio.
Transactio non porrigitur ad ea,de quibus non est cogitatum.323.B.§. transactio.
Transactio non porrigitur ad ea quæ dolo alterius partis celantur.323.B.§. qui per.
Transactio omnis pactum est, non econtra. 326.C
Transactio licet sit contractus stricti iuris, tamen dolus agentis dans causam contractui, reddit eam nullam. 1365. B. in margine.
Transactio super sententia non valet, nisi sententia reuocetur in dubium.268.C D. glo.1.§. si paciscar.l.iurisgen.de pac.
Transactionis exceptio impedit litis ingressum.1336.D.in margine.§. si quis.l.eleganter.de condic.inde.
dolo facit, qui contra Transactionem expertus plus petit.1336.B.§. si quis.l.eleganter.de condic.inde.
pœna in Transactione de cõsilio ponitur. 326.A.l.pacto.
Transactum accipere, id est, concedere. 312.B
Transacto negotio, pœna promissa labora re quis non debet.222.A.in tex.l. 2. ibi, quis enim, si quis cau.
Transferimus ad alium, quod nostrum nó est.917.C.l.quod nostrum.de vsufru.
Transfuga est, qui ad hostem fugit. 594.B
Transigere,est obligationem tollere:id est, distrahere. 255.D
Transigere non potest principis procurator eo inconsulto.325.A.l.nulli.
Transigere, id est, recedere à lite. 852.A

BIU Cujas

Index materiarum

Transigi potest post sententiam, si potest esse dubium. 324.B.l.post rem.
Transscribere quid:1583.B.in mar.&.1894.D.& in mar.
Trebatius. 71.B
Treuga est in longum tempus. 258.D
Tribuni plebis. 67.A
Tribuni militum. 68.B
Tribunus celerum. 66.C.§.quod ad.
Tribunus celerum is regibus dicebatur, qui dictatoribus magister equitum, & imperatorib. præfec. prætorio. 66.C D.§.populo. hunc Conestabilem vocant.
Tribunus militum. 340.A
Tributiones, id est, tributa. 306.B.§.pactũ.
Tributoria actio de peculio dicitur. 1482.C
Tributoria actione quando agitur. 1488.B.l.alius.
Tributum.) Pacto priuatorum fieri non potest vt creditor tributũ prædij pignorati fisco non pendat. 300.A.l.inter. quod verum est quantum ad fiscum, sed quantum ad pacisc entes seruari debet. Ibidem. C. in glo.
pactum circa solutionem Tributorũ valet inter priuatos quoad ipsos tantum. 306.B.§.pactum.
Tributum capitibus, vectigal prędio imponitur. 1776.D.glo.tributorum.
Tributorum specie, exactiones non sunt faciendæ. 143. C. & seq. l. illicitas. §. 3. de offi. præsi.
Triga. 1705.A
Tripertita. 70.A
Triste aliquid alteri dolo nuntians, tenetur. 218.B.§.dolum.l.1.de eo per quẽ fac.erit.
Triumuiri monetales. 68.C.§.eodem.
Triumuiri capitales. Ibidem.
Triumuiri olim præerant incendiis arcẽdis. 131.B.in prin.tex.
Tubero. 71.C
Τρόφιμα quid. 1624.A.in margi.
Tueri quod acceperis aliud est, aliud nouũ facere. 909.C.l.vsufru.de vsufructu.
Turbido ex fonte liquidum corriuatur stagnum. 46.A B.§.nos vero.in procemio.
Turpis causa si est dantis & accipientis, cessat repetitio. 1370.C.l.auunculo.
Turpis quæstus non præsumitur in fœmina matrimonio iũcta. 2212. C D.l. Quintus. de do.inter vir.& vxo.
Turpis rei nullum mandatum est. 1631.C.§. si passus.l.si remunerandi.manda.&.1650. A B.§.qui ædem.l.si mandauero. manda.
potior est, qui possidet, in Turpi causa. 1325. C.glosſ. fin.l.si ob turpem. de condic. ob tur.cau.
Turpes actiones. 1703.D.glo.turpibus.
Turpiter accipere dicitur, qui quid capit vt faciat quod gratis facere tenetur. 262.A. §.si ob.l.iurisgen.de pac.&.1325.B.l.si vestimenta.de condic.ob tur.cau.
Turpiter meretrix facit, quòd sit meretrix: sed non turpiter accipit, cum sit meretrix. 1323.C.§.sed quod.l.4.de condic.ob tur.cau.
Turpiter viuentibus paupertatis obtentu ignoscendum non est. 2115.C.§.non est.l. palam.de ri. nup.
Turpitudo adest, si abest dignitas. 2159.B. glo.fi.l.auus.de iur.do.
Turpitudo intermissione nõ aboletur. 2115. B.§.neque.l.palam.de ri.nup.
Turpitudinem repetenti recipiens obiicere non potest. 1898.D.glo.fin.l.si rem.de præscript.verb.
Tuscianus. 72.C.in fi.
Tuscianus iurecon. 72.D.in fine.
Tutelam cœptam an possit quis dimittere. 549.C
Tutela.) Quod quisque ob tutelam sui corporis facit, iure fecisse dicitur. 56.B.l.vt vim.de iusti.& iur.
Tutor an possit adoptare pupillum. 105.D
Tutor dicitur habere officium. 236.D
Tutor olim pupilli creditor esse poterat, hodie non. 300.D
Tutor esse potest infamis. 332.B.in marg.
Tutor potest esse creditor. 400.A.in marg.
Tutor nõ tenetur restituere nummos quos accepit pro pupilla locanda. 459.C
Tutor & curator ante redditam rationem Cæsaris patrimonio conducens, punitur. 1875.B.l.δι ἐπίτροποι
Tutoris datio an sit meri imperij. 163.C
Tutoris potestas differt à patria po. 2104.B
Tutorem habẽti quare tutor dari non potest. 708.C
mitius agitur cum Tutore, quàm cum procuratore. 562.A

V

VAcillans testis punitur, cuiuscumque sit fori. 2092.C.glosſ. perpendere.l. quæ falso.& glo.fi.l.quæsitum.de testi.
Vacuam causam dimittere, & possessionem tradere, paria sunt. 1116.D.§. Iulianus.
Vacuum ministerium, id est, vile quasique nullum. 900.D.glo.vacuo.
Vadum quid. 1013.A.l.flumine.& in glo.
Vagus debitor vbique cõueniri potest. 685. B.glo.debebit.l.hæres.de iudi.
Valet.) Si non valet quod ago vt ago, valet vt valere potest. 316.A.glo.fi.l.& post.de transac. &.974. A.l.si tam. de seruitu. & 1393.C.§.eum qui.de consti.pe.
Valet tanti res, quanti potest vendi. 1377.A. glo.inuenerit.l.si seruus de condict.fur.
renuntiatio generalis nõ Valet. 195.C.glo. fi.l.1.si quis in ius vo.non ierit.
Valet tractu temporis, quod ab initio non valuit. 2112.C.l.si quis. in verbo, tractu temporis.
Valere.) Quod ab initio non valuit, non cõfirmatur. 277.B C
Valetudo est perpetua, morbus autem temporalis. 105.B
Valetudinis ratio est habenda. 631.B.l.licet. de arbi.
Valetudine impeditus excusatur. 222.B.§.2. si quis cautio.
Validiora sunt quæ maiori nituntur auctoritate. 2048.A.glo.3.§.1.l.si quis. de eden.
Validum minus non plus durat, quàm magis validum. 945.D.l.qui vsumfruct. si vsusfruct.pe.
Articulandi modus circa valorem rerum. 1387.C.in margine.
Vapores, id est, flammæ. 1034.B
Variare non licet. 1769.A.§.eleganter.
Variare quandoque licet. 362.C.glo.fi.l.ante litem.de procur.
Variare non licet. 2222.C.glo.direptum.l. fina.de diuor.&.428.D.glo.semel.l.Pópo.de neg.gest.
Variare non potest qui semel locum elegit. 972.B.l.si cui.Bar.de serui.
Variatio admittitur quãdoque. 722.C.glo. impuberis.§.sed nec.de inof.testa.
Variatio improbatur. 1473.A.glo.2.§.item si.l.sed & si pupil.de instito.
Varia iura ex tempore & loco statuuntur. 1450.A.glo.3.l.1.de exer.ac.
Variatio permittitur. 1827.C.§.qui domũ. in sum.l.si steril.de acti.emp.
Varicosus quis. 1990.C D.l.varicosus.
Varictate personarum mutari potest ius. 1296.D.glosſ. antepenult.l.iusiurandum. de iureiur.
Varus. 1963.A.glo.varus.
Vascones dicebant se non teneri sub rege Anglorũ, nisi ipse esset in Vasconia. 142.D
Vascularius. 1900.B.§.si cum.
Vassallus si est insidiatus domino, amittit feudum: non eius filius. 187.B
Vassallus potest seruire per substitutũ. 881. C.in mar.glo.pe.l.3.de vsufru.
Vassallus si facit amicitiã cũ inimico meo, aufertur ei feudum. 127.C.glo.cum inimicis.§.cum patroni.l.1.de off.præ.vrb.
Vassallus vniuersitatis non est singulorum. 406.B
Vassallus, cui remissa est felonia dicitur habere feudũ ex veteri concessione. 1511.D
Vatius quid. 1963.B.glo.Vatius.
Vbertas vnius anni cum sterilitate alterius compensatur. 1855.A.§.Papinianus.
Vbi, & ibi, quandoque temporaliter, nõ localiter sumuntur. 678.C.glo.Ibi.
Væ, id est, &. 627.D
Vectigal, id est, pensio fundi. 1922.C.glo.2. l.lex.de pig.& hypo.
Vectigalis ager quis. 212.B.in mar.
Vectigalis ager est qui imperpetuũ locatur. 879.C.l.agri.
Vectigalia prdia an possint vsucapi. 876.D
Vector quis. 1460.C.glo.cum vect.
Vectores qui. 1450.C
Vectura priuilegium habet in rebus vectis, vt pferatur prioribus creditorib⁹. 1932.C
Vel, quãdoq; significat, id est. 45.A.&.879. D.&.1055.B.l.lege.in summa.
Velle inter, & nolle, est medium. 1479.D. glo.antepe.l.1.de tributo.&.1514. D.glo. voluit.§.2.l.quàm Tuberonis.de pecu.
Velle potest, qui prius nolle se dixit. 563.C. §.Scæuola.in marg.l.quod si.de mino.
facit quisque quod Vult in suo, modo ne cui noceat. 1033.A.l.sicuti.§. Aristo. si ser. vind. Vide in verbo, voluntas.
Velleiani exceptiones possunt opponi per iudicem, etiam sine petitione ipsius partis. 1575.C D.in mar.l.2.ad sen.con. Vel.
Velleiano non iuuatur mulier. 1574.D.glo. ne pro.
Velleiano renuntiare potest mulier in iudicio. 1595.B C.§.si mulier.
Venalitiarius. 1479.C.§.licet.& in margi.
Venalitiarius est emptor seruorũ. 1676.C
Venalitiarij. 1983.C.§.præsumptum.
Venalitium quid. 1996.D.glo.ex venalitio.
si quis Vẽdit rem pro pretio quod inuenietur: & quidam nobilis minus offert cuius timore nemo audet plus offerre, hoc non debet attendi. 2165.A.l.si pater.in sum.
Vendere, id est, vendere velle. 1898.A.glo. venderes.
Vendere cõpellitur quis inuitus. 96.D.glo. iube.l.2.de his qui sunt sui vel ali.iur.
Vendere quãdoque compellitur quis. 1222. C.glosſ. 4.l.si quis.de reli.& sump.fune. &.1424.C.glosſ. antepenult. l. quamuis. de pigne.act.
Vendere, & emere, cogitur quis. 1821.A.gl. 1.§.idem.l.Iulianus.de acti.emp.
Vendere res suas non debet cogi quis, vt soluat pecuniam. 1111.A.§.nam non.l.si seruus.de noxa.
accipiens aliquid vt carius res Vendatur, puniendus est. 237.B C.l.solet.de feri.
Vendi potest dubius euentus. 1728.A B.l. nec emptio.de contra.empt.
Vendi potest res aliena. 1733. C.l.rem.de contra.empt.
Vendendo seruum promittens eum optimũ artificem, & simpliciter artificem, differunt. 1968.D.§.venditor.
Vendens iumenta solet ita promittere: bene esse, bibere, vt oportet. 1811. B.§. animalium.

BIU Cujas

Vendens rem, videtur vendere ius quod habet in re. 1734. B. l. qui tabernas. de contra. empt.

Vendentes & emētes, locatores & conduc. decipere se possunt sine dolo. 1860. C. §. quemadmodum. l. item si. loca.

Vendita res nō fit accipientis, nisi pretio soluto, aut habita fide de pretio. 1732. A. l. quod vendidi. de contra. emp.

Vendita res retineri potest donec soluatur pretium. 1783. A. l. hæreditatis. de hære. vel ac. ven.

Venditio & conductio differunt. 1750. B C. §. totiens.

Venditio quando dicitur perfecta. 1794. A. §. si ita.

Venditio continet omnē contractum. 1927. B. glo. non potest.

Venditionis appel. continetur omnis actus, quo dominium transfertur. 1954. C. §. venditionis.

Venditio nulla est sine pretio. 1725. C. l. 2. de cōtra. emp. &. 1753. C. glo. ex pretio. l. pacta. de cōtra. emp. &. 1886. D. glo. pretium. l. 1. de rerum permuta.

Venditio præsumitur ex perceptione pretij. 2001. C. & seq. l. quidam.

Venditiones simplariæ. 1990. D. glo. simplariarum.

Venditionis & emptionis pretio licet contrahentibus se circumuenire, modo absit dolus. 556. B. §. idem.

paruitate pretij præsumitur dolus in Venditione. 319. B. in margi. §. modus. l. cum hi. de transact.

Venditor, id est, emptor. 579. B

Venditor hæreditatis an teneatur ad pretiū vero hæredi. 787. D

Venditor hæreditatis ad quid tenetur. 802. B. glo. in æstimationibus.

dolum malū abesse à se, præstare debet Vēditor. 1743. C. §. dolum. l. ea quæ. de contra. empt.

Venditor cōmendans mercem, de dolo non tenetur, si decipiendi causa non faciat. 522. B. l. quod. de do. ma.

Venditor quando tenetur ad interesse. 1803. D. in margine.

Venditor tenetur ad custodiam ante traditionem. 1834. D. l. venditor.

Venditor de euictione tenetur. 277. D

Venditor tenetur de sumptibus litis emptori de euic. agenti. 402. D

Venditor falso pondere vtens, quando punitur. 520. B. in tex. & in glo. traderetur.

Venditor tenetur ostendere emptori instrumenta ius fundi continentia. 1841. B. l. Titius. & 1843. A. l. creditor.

Venditor quando præstat vitiū animi. 1961. D. §. idem Pompo.

Vēditoris beneficiū prodest emptori. 1777. D. l. emptori.

Venditoris dolus nō prodest emptori. 1834. D. l. sicut.

Venditoris est electio in sermone generali. 1748. D. l. comprehensum. in sum. de cōtra. empt.

Vēditori nocet obscura pactio, & locatori. 297. A. l. veteribus. de pac.

Vēditori nocet obscuritas potius, quàm emptori. 1732. B C. l. Labeo. de contra. emp.

Venditoribus & emptoribus decipere se licet. 556. B. §. idem.

Venditum, id est, emptū. 1718. C. glo. ex vendito. & 2008. A. glo. ex vendito.

Venenum malum vendi non posse quidam putant. 1737. B. §. illud.

Venena dicuntur medicamenta. 1127. A B

Venena, aliis materiis mixta fiunt antidota. 1737. B C. §. veneni. l. quod sæpe.

iudex non debet se interponere de Venenis inter hæredes partiundis. 1127. B. in text.

Venia datur pœnitenti. 190. C. l. quamuis. de in ius vo.

Venia pro delicto quādoque datur. 560. D. glo. cum venia. l. Pap. de mi.

Veniæ si non sit vlla ratio, inhumanum est. 345. B. §. pactúsve. l. furti. de his qui not. infa.

Venia.) Sine venia potest libertus patronū in ius vocare. 192. B. l. quæsitum.

Venia dignus est qui obtemperat. 349. B. §. nam &. l. liberorum. in fin. de his qui not. infa.

Venia dignus est, qui qualescumque seruos ad vile ministerium adhibet: ideo excusatur princeps qui malos adhibet clientes, quia ne boni quidem viri hoc munus subire vellent. 670. B. §. in suis. l. fin. nau. cau. sta.

Venire in iudicium. 686. C. l. non potest. & 706. A. l. solemus.

Venire in iudicium non dicitur, quod post litis con. accidit. 686. C. & seq. l. nō potest.

Ventrem facere dicitur paries, cum procumbit, & proiectus est, seu inclinatus in vicinam domum. 1037. B. l. si quando.

Vento viuit nemo. 786. B C. gl. erogasset. §. quod autem. l. sed & si. de pe. hær.

Verbosus aduocatus repelli potest. 336. D. glo. ex ea. de postu.

Verbosi commentarij sunt vitandi. 62. B. l. 1. in prin. de ori. iur.

Verbum obscurum positum in vno capite, quomodo declaratur. 779. A. in margi. l. vtrum. de peti. hær.

Verbum semel positum, proprie & improprie capitur. 134. A. &. 396. C. gl. 2. l. Plautius. de procur.

Verba cōtractus referuntur ad tempus eius. 1752. A. l. Rutilia.

Verba contractus debent ciuiliter intelligi. 972. B. l. si cui. Barto. de seruitu.

Verba cum effectu accipienda sunt. 177. B. l. 1. §. hæc autem. in prin. quod quisque iuris in aliū &c. &. 200. C. §. docere. l. pen. ne quis eum qui in ius vo.

Verba debent accipi secundum naturā contractus. 1854. C. §. Papinianus. in sum.

Verba debent intelligi secūdum subiectam materiam. Ibidem

effectus plus, quàm Verba attenditur. 1492. B. glo. pe. l. si filiussa. quod cum eo.

sensum quàm Verba potius attendere equitas est. 1309. B. in margine. §. si quis. l. 3. de condic. cau. data. &. 1726. D. gloss. 5. l. sed Celsus. de contra. empt.

Verba enuntiatiua propter aliud emissa, dispositionem non inducunt: vt si puto Titium esse meum cohæredem: & scribo in epistola, Titio cohæredi meo salutē. 306. A. l. epistola.

re non Verbis peculium augendum. 1511. B. §. si vero.

Verba enūtiatiua propter aliud emissa, vim irreuocabilis confessionis non habent. 1147. B. l. qui familiæ.

Verba enuntiatiua nō inducunt obligationem in contractibus, sed probationem. 1623. D. §. Titius. in sum.

Verba geminata an semper sensum augeāt. 2164. D. glo. 3. l. cum pater. de pac. do.

Verba iuris captari non debent. 1190. C. l. penul. ad exhibendum.

Verba legis offendere licet. 191. C. glo. fin. l. quamuis. de in ius vo.

Verba male ordinata vitiant. 954. D

Verba minus quàm res intuenda. 2139. B. §. magis. l. promittendo. de iur. do.

Verba quæ proprie non possunt cum sentētia saluari, debent impropriari. 1130. D. in marg. glo. 4. l. & puto. fami. erci.

Verba quandoque contra propriam significationem capiuntur. 1855. B. Vide in verbo, significatio propria.

Verba testatoris falsa, veritati non præiudicant. 1592. C. l. Seia. ad Velleianum.

Verborum expressio in quibusdam non requiritur. 110. D. glo. 1. l. si pater. de adop.

Verborum geminatio an semper sensum augeat. 2164. D

Verborum origo imprimis cognosci debet. 1234. C. in marg. l. 1. si cer. pe.

Verborum significationi an, & quando, stādum est. 76. D. glo. pen. l. non possunt.

Verbis quandoque abutimur. 1541. B. l. nec seruus.

Verbis & facto quid declarari, paria sunt. 340. D. in mar. in verbo, facto.

Verbis legis quādoque cessantibus, eius sententiam sequimur. 168. A. §. quod si dū. l. si quis id. de iur. om. iudi.

Verbis legis statur in dubio. 1454. B. gloss. edicti. §. si is. l. 1. de exer. ac.

Verbis non eget veritas. 2084. C. glo. fi. l. si res. de fide instru.

Verbis si non exprimatur, secreta mentis sciri non possunt. 266. D. glo. 1. §. pactorum. l. iurisgen. de pactis.

Verecundiæ hominis dandum est aliquid. 699. B. glo. fi. l. obseruandum. de iudi.

Verecundiæ alicuius parcitur. 364. A. gloss. conuitium. §. nec ferendus. l. quæ omnia. de procur.

Verecundum est repulsam pati. 699. B. in mar. glo. fi. l. obseruandum. de iudi.

Veritas inquiritur causa incertitudinis. 231. D. glo. 3. l. si eum. si quis cautio.

Veritas plus valet quàm opinio. 416. A. & quandoque opinio quàm veritas. glo. 2. &. 3. l. item si. &. 421. C. glo. 2. §. si Titij. l. si pupil. de neg. gest.

plus Valet quod est in veritate, quàm in opinione. 1444. C. gl. fi. l. Gaius. de pigne. ac.

Veritas quàm opinio magis inspici debet. 1207. B. glo. 1. l. doli. de ser. cor.

Veritas rei gestæ literis nō eget, nisi ad memoriam. 2084. B. l. si res. de fide instru.

Veritas rerū, erroribus gestorū nō vitiatur. 143. B. §. veritas. l. illicitas. de offi. præsi.

Veritatis fides verborum adminicula non desiderat. 2084. C. glo. fin. l. si res. de fide instru.

Veritati locus est. 2082. D. §. mulier. l. pe. de proba.

Veritati non præiudicat falsa demōstratio. 89. C. glo. l. imperator. de sta. ho.

Veritati non præiudicat instrumentum male conceptū. 89. B. l. imperator. de sta. ho.

sententia pro Veritate accipitur. 1362. A. in verbo, sententia pro veritate.

Vermes sericum faciunt. 953. A

Versum in rem domini dicitur, si duret versum, id est, si non sit à domino solutum seruo id quod mutuo accepit. 1563. D. §. versum. facit cōtra famulos qui pecunias pro annona emenda accipiunt à dominis suis, nec tamen soluunt, fingentes dominos esse soluturos.

Versum in vtilitatem alicuius, quādo dicatur aliquid. 1457. D. in margine.

Verum pretium. i. iustum. 1559. C. glo. verū.

Vesicam vitiosam habens: qui vrinam facit in lecto. 1964. B. §. item de eo.

Vesperi magistratus in publicum ire, inconueniens erat. 68. C. in text.

Vespertinum tempus dicitur vsque ad nonam. 68. A

Vespertilio. 2009. C. l. si ita.

Vespillo. Ibidem. l. si ita. in margine.

Vestiarium,

BIU Cujas

Index materiarum.

Veſtiarum, id eſt quod vulgo dicitur, veſtitus. 317.B.l.cum hi.
Veſtiarium an, & quando, continetur alimẽtorũ appellatione. in verbo, Alimentorũ.
Veſtibulum quid. 1172.D
Veſtimenta ſufficientia quæ dicantur. 892.B.in margine.
Veſtimenta ad vſum data ſeruo, ſunt in peculio: ſecus ſi ad pompam. 1529.B.l.id veſtimentum.
Veſtis non cõprehenditur in generali obligatione. 1907.C D.l.obligatione.
Veſtiti ſplendide, vt meliores videãtur, ſunt doloſi. 513.D.in margine. gloſſ.3.l.ſi quis affir.de dolo ma.
Vetat in futurum lex, quod in præteritum indulget. 78.B.l.cum lex.de legi.
Vetare, & imperare, differunt. 75.A
Veteranus poteſt eſſe procurator, non miles. 359.A.§.veterani.
Veterani pagani dicuntur, nõ milites. 359.C
Veterani ſerui haud facile formantur. 1983.C.§. præſumptum.l. præcipiunt. de ædil. edic.
Veterator quid. 1983.C
Veterator non tempore ſeruitij, ſed genere æſtimatur. 1996.B.§. ſeruus.in verbo, nouitius.
Veterator pro nouitio vẽdi nõ debet. 1983.B.l.præcipiunt.de ædil.edic.
Vetus vinum prævalet nouo. 1238.B C.l.cũ quid.ſi cer.pe.
Veterã monimenta ſequenda ſunt, niſi probetur contrariũ. 1123.B.l.in fina.ſi.regun.
Vetera iura ſine euidenti vtilitate non ſunt mutanda. 85.B.l.in rebus.de conſti.prin.
Via. 996.C.§.via.&.968.B
Via multifariam deberi poteſt. 1041.C
Viæ debent eſſe ſecuræ. 1093.A.§.ſumma.l.1.de his qui deie.
Vias plures habens, poteſt eligere leuiorem. 1701.C.in ſum.§.idẽ.l.cũ duobus.pro ſoc.
Vias curabant quatuor viri. 68.C.in textu.
Viator habet declinatoriam fori. 684.B.§.at ſi.
Viator quis. 715.B C
Viaticum quid. 1252.D
Vicem duorum an gerere quis poſſit. 101.D.&.129.D.& ſeq.l.2.de offi.præto.glo.in.l.3.de adopt.
Vicem duorum obtinere quis poteſt in voluntaria iuriſdictione. 142.C.glo.in.l.2.de offi.præſi.
Vicinum, & confine, differunt. 1122.A.§.finium.
Vicinum malum exprimere debet venditor fundi. 1739.C.glo.pe.l.quod ſæpe.de cõtra.empt.
Vicini mali incommoda. 1739.C D.in margine.gloſſ. penult.l.quod ſæpe. de contra.empt.
Victualis cauſa.) Debitum ex cauſa victuali nõ compenſatur. 1601.B.l.ob negotiũ.
Victualia iuſto pretio vendi debent. 128.A.§.cura.l.1.de officio præf.vrb.
Victus verbo continentur cibaria, habitatio, veſtiarium, & calcearium. 319.D.glo.1.§.qui tranſigit.l.8.de tranſac.
Videlicet dictio, eſt huius naturæ, quòd nõ ſolum eſt declaratiua, ſed etiam reſtrictiua. 282.B.in mar.
Vidua conſularis nubens plebeio, priſtinam dignitatem per principis priuilegium retinere poteſt. 123.C.l.nuptæ.
Vietor eſt, qui vaſa vinaria religat, id eſt, cupparius. 1075.C.in mar.
Vigilare licet creditori ad ſuum conſequẽdum. 1528.A.l.ſumma.de peculio.
Vigilum præfectus duplex olim fuit. 132.B
Vile officium non reſpicit perſonę dignitatem. 333.B.in margi. glo.certis.§.ait prætor.l.1.de poſtu.
Vilior fuga fit ſeruus. 1313.C.§.plane.l.5.de condic.cau.da.
Vilis perſona contra graue non agit de dolo. 516.B.l.non debet.de do.
Viliſsimæ rei deditio non releuat. 1106.B.l.ſi ex duobus.de noxa.
Villa, eſt domuncula ad reponẽdos fructus. 953.A
Villicus, id eſt, Caſtaldio. 1211.C
Villicus quis. 1475.C
Villa fundi acceſsio eſt. 933.B.l.fundi.qui.mo.vſuſſruct.amit.
paternum affectũ Vincit nullus. 379.D.glo.penul.l.non ſolum.de procur.
Vincere ne poſſet qui fecit, agere non videtur. 2022.B
diligenter cuſtodit qui Vincit. 1212.B.§.in publicum.de ſer.fugi.l.1.
ſi vinco Vincentem te &c. hæc regula quãdoque fallit. 1942.A.glo.fina.l.Claudius.qui po.in pigno.ha.
Vinctus eſſe quis dicit. 593.B.§.vinculorũ.
Vincula.) In vinculis eſſe qui dicuntur. 593.B.l.in eadem.
Vinculorum appellatio late patet. 593.B.§.vinculorum.
Vindicatio rei duplex. 770.B
Vindiciæ, id eſt, recredentia. 67.C.§.initiũ.
Vindicias alicuius rei cui abdicere, eſt per ſententiam eum ad perdendam recreden tiam condemnare. 67.C.§.& cum.
Vindicta.) In actionibus quæ competunt ex vindicta, dari poteſt procurator. 383.B.§.ad actionem.
Vindicta manumittere. 526.B C
Vinea quid. 1002.C
Vinum doliare. 1739.A.§.ſed & ſi.
Vinum effundere quandoq; poteſt vẽditor. 1790.A B.§.licet.
Vinũ ſpurcare, eſt aqua infuſa vitiare. 1073.A B.in margine.
Vinum vetus prævalet nouo. 1238.B C.l.cũ quid.ſi cer.pe.
Vino vendito cuius debeat eſſe periculum. 1789.D
Violenta poſſeſsio. 694.A B
Vir & fœmina quouſque generent. 105.A
Vir bonus, id eſt, iudex. 403.B
Viri cauſa videtur iter fieri, cum vxor ad maritum venit. 2193.D.§.iter autem.
Viri maior dignitas, quàm fœminæ. 119.C.l.1.de ſena.
promiſsio facta inter Virum & vxorem, ſine traditione, non firmatur morte. 2045.B C.glo.Athenagoræ.
Virilis vigor completur poſt viceſimumquintum annum. 530.C.§.apparet.l.1.de mino.
Virgilius falſus teſtis. 118.B
Virginius. 67.C
Virgo, & mulier, differunt. 1730.B.in mar.& 1811.B.§.ſi quis.
Virginem deflorans non tenetur de adul. poſtea per eam perpetratis. 1208.D.arg.l.Neratius.de ſer.cor.
Virtus, id eſt, poteſtas. 74.D
Virtus, id eſt, fortitudo. 1214.A
Virtutis gratia permittitur quod aliàs non permitteretur. 331.D.§.deniq;.l.1.de poſtu.&.1214.A.glo.2.l.ſolent.de aleatoribus. vide in verbo, permittuntur.
Vis eſt maioris rei impetus, qui repelli non poteſt. 477.B.l.vis.
Vis multis modis punitur. 488.C
Vis eſt, non ſolum cum quis vulneratur, ſed quotiens quod ſibi debetur non per iudicem quis repoſcit. 488.A.l.exſtat de eo quod me.cau.
Vis duplex. 477.C.§.ſed vim.
Vis fluminis quid. 223.C.§.ſi non.
Vis cui reſiſti non poteſt. 1854.A.§.Seruius.
Vis eſt incendium. 1868.A.glo.eam.
Vis maior. 1864.A.§.vis.
Vis maior excuſat. 665.A.§.idem.l.3.nau.cau.ſtabu.
Vim facit creditor, cum non per iudicem debitum repetit. in verbo, Creditor.
Vim paſſus nõ dicitur, qui ante fugit quàm inferatur. 481.B.l.metũ.de eo quod me.cau. vide in verbo, pulſus vi.
Vim vi repellere licet. 486.C.§.quærĩ.l.ſed &.de eo quod me.cau.
Vim vi repellere licet. 1086.C.§.qui cũ.l.ſcientiam.ad legem Aquiliam.
Aduerſus vim cuſtodia parũ proficit. 1833.C.l.ſi ea.de acti.empt.
Vi facta non præſumitur confeſsio in iudicio. vide in verbo, Confeſsio.
prius cognoſcendũ eſt de Vi, quàm de proprietate rei. 694.B.l.ſi de vi.de iudi.
Vita longa in homine centum annorũ eſt. 913.B.l.an vſuſſructus.de vſufruct.
Vitæ tædio olim ſe occidere licebat. 349.A B.§.non ſolent.
quæ non ſunt diuiſa in Vita, diuidũtur poſt mortem. 1145.A.l.quæ pater.fami.ercis.
Vitare iniuriam aut damnum, nulla arte poſſumus. 1420.C.l.ad eos.commo.
Vitari fatum non poteſt. 551.A.§. neque.l. verum.de mino.
Vitilia. 1075.C D.in marg.
Vitiant quædam iam facta, quæ non impediunt faciẽda. 649.C D.glo.1.§.ſacerdotio.l.non diſtinguemus.de arbi.
non Vitiatur aliquid, licet in eum ſtatũ veniat à quo non potuit incipere. 1401.A.glo.exierit.l.item illa.de conſti.pecu.
Vitiatur aliquid, licet perueniat in eum caſum à quo incipere poteſt. 649.B.glo.ſi.§.ſacerdotio.l.nõ diſtinguemus.de arbi.
Vitioſe quod fit, non videtur fieri. 648.D.glo.4.l.non diſtinguemus.de arbi.
Vitium litigioſi non impedit ceſsionem inſtantiæ. 365.C.in mar.
Vitium facere. 1867.B.l.qui inſulam.
Vitium & morbus differunt. 1960.A B.§.vitiúmque.
Vitium animi quãdo præſtat vẽditor. 1961.D.§.idem Pompo.
Vitium animi, morbus eſt corporis. 292.B C.glo.1.l.paciſci.de pac.
Vitium animi pœnitentia non purgatur. 1965.C.gloſſ. pœnitentia.l. quis ſit.de ædil.edic.
Vitium corporis quandoque ad animum penetrat. 1961.C.l.ob quæ.in prin.
Vitium naturale nõ imputatur mulieri. 223.B.glo.grauida.§.2.l.2.ſi quis cautio.
Vitium rei ignorans non tenetur quandoque, quandoque ſic. 1817.D.gloſſ.4.l.Iulianus.de acti.empt.
Vitij & morbi differentia. 1960.B.gloſſ.diriſſe.
Vitij morbíque appellatio ad corpus tãtum pertinet. 1961.D.§.idem Pomponius.l.4.de ædilitio edicto.
Vitio naturali nõ parcitur quãdoque. 1072.A.glo.1.§.nec quiſquam.l.ſi ſeruus.ad legem Aquiliam.
Vitiorum defuncti ſucceſſor eſt hæres. 757.D.glo.1.l.nec vllam.de peti.hære.
Vitricus poteſt eſſe tutor priuigni ſui. 111.B
Vitulum tollit, qui vaccam tollit. 114.A B.l.onera.de adop.
Viuit vento nemo. 786.B C.gl.erogaſſet.§.quod autem.l.ſed & ſi.de pe.hær.
Viuere nõ poteſt quis ſine habitatione. 589.D.glo.2.l.legatum.de ca.mi.

Viuentis

Viuentis non est hæreditas.1771.A.glo.1.l. si hæreditas.
Viuentium actus suspendi possunt.1024.C. gloss.viuentium.l.receptum.com.prædi.
Viuentium interest ne præcipitentur. 445. C.gloss.si non protinus.l.diuortio.de negot.gest.&.1194.A B.l.& quia.de iter.ac.
Vix, id est, non. 578.A
Vix quod est, est.703.C.l.vix certis.de iudi.
Vlcus & vulnus differunt. 1962.A B
Vltima voluntas est ambulatoria. 554.A
Vltima voluntas.)Maior fides habetur scripturæ in vltimis voluntatibus. 315.D.gl. 2.in fi.l.de his. de transact.
Vltimum supplicium quid. 171.C
Vltimi diei aliqua hora quædam complentur. 239.C
Vltima pacta seruanda. 302. B. l. emptor. de pac.
Vltro citroque id est hinc inde. 248.C
Vltro, id est, sine dilatione. 523. D
Vnitas quædam est inter vsumfruc.& operas. 949.B
Vniuersalis in vno falsa, in toto est falsa. 1425.C.§.si annua.in sum.l.si necessarias. de pigne. ac.
Vniuersalis negatiua quando dicitur falsa. Ibidem.
Vniuersale ius licet minuatur, corpora tamẽ nõ minuũtur.1511.D.§.si ære. in sum.
Vniuersitas quid. 409.D.& seq.
Vniuersitas & generalitas, differunt. 155.B
Vniuersitas non conuenitur actione doli. 517.C.l.sed &.§. Sed.
Vniuersitas non facile dolum committit. 517.C.l.sed &.de do.ma.§. Sed.
Vniuersitas similis est pupillo.405.D.glo. pcõsul.§.qui si.l.1. quod cuiusc. vni. no.
Vniuersitas an fecisse iniuriam dicatur, si quilibet de ea fecerit. 409.D
Vniuersitas si delinquat, an singuli vel primores puniantur. 482.B
Vniuersitas tota videtur facere, quod cam panæ pulsu fit. 518.A
Vniuersitas omnis nomen à iure habet.823. A.in margine.
Vniuersitatis nomen retinet vnus. 410.A. l.sicut.in fin.quod cuiusc. vni.no.
Vniuersitatis quædam sunt.116.A.l.quædã. &.117.B.in textu.
Vniuersitatis potestas citari potest, si non habet syndicum.407.A.in margine.
quilibet de Vniuersitate potest esse iudex in causa eius. 406.A
cum Vniuersitate quædam transeunt, quæ per se non.1732.D.glo.3.l.in modicis.de contrah.emp.
Vnico numo facta locatio non valet.1874. C D.l.si quis.loca.
prout Vnita valet res, ea æstimanda est:nõ prout diuisa.1158.A B.§. cum fa.in sum. l.Mæuius.fa.er.
Vnus commodius, quàm plures, rem expedit.65.C.glo.1.§. deinde quia difficile.l. 2.de orig.iur.
Vnus facere non potest,quod à pluribus fieri debet. 635.A.gloss.fin.l.sicuti.de arbi.
Vnus homo duorum vicem vt sustineat, difficile est. 272.A. §. necnon.
Vna ratio vincit duas.732.D.glo. 2. l. nam &.de inoffi.testa.
Vnum pro omnibus edictum, quando datur. 709 B.l.nonnunquam.
Vnum, id est præcipuum. 1406.B.in glo.
Vnum interuenire non sufficit, vbi duo requiruntur. 2222.A
Vnius solutio, an liberet alium.200.C.& 2212.A.in margine.
Vnum ex duobus faciens, nil fecisse videtur.197.C.l.qui duos.in ius vo.vt eant.
contrahens cum Vno, non debet distringi in plures aduersarios.1532.A .in tex.l.& ancillarum.§. fin.de pecu.
valet quãdoquẽ ĩ Vno,quod nõ in plurib⁹. 265.C D.gl.pe.§. ideo.l.iurisgẽ. de pact.
Vocabula noua possumus inuenire.423.C. in margine.
plura sunt negotia quàm Vocabula.1888.B. l.natura.de præscri.ver.
Vocare in ius. 183.B.in prin.tex.
Vocatio in ius duplex: verbo, & re.193.D
Vocatus qui non venit, dolum committit. 545.D.gl.in.l.minor etiam.de mino.
Volenti non fit iniuria.191.A.in margine. l.quamuis.de in ius vo.
Voluntas coacta excusatur. 540.C
Voluntas coacta, voluntas est.500.D.glo. volui.l.si mulier.quod me.cau.
Voluntas datur intelligi ex facto.340.D. gloss.efficit.in margine.l.2.§.ignominię. de his qui no.infa.
Voluntas metui inest.477.D.gl.4.l.1.quod me.cau.
Voluntas morte finitur.1846.C.l. locatio. locati & conduct.
Voluntas pro ratione.in verbo, ratio.
Voluntas quid refert suffragio, an rebus factis declaretur. 82.A.§.nam quid.
Volũtas sola sine actu,an puniatur.119.C D
Voluntas tacita valet. 99.B
Voluntas variè declaratur:quandoque verbis, rebus & factis, quandoque vno illorum. 82.C.gl.pe.l.de quibus.de legi.
inter officium suspicientis, & Voluntatem distrahentis multum interest.1155.B.§. nam inter.id est inter volẽtem & coactũ.
Voluntas.)Quasi voluntatem habet furiosus. 99.B
Voluntatem mutare quandoque licet. 1613. A.gl.1.§. si sic.l.1.depo.
præsumitur quis remanere in eadem Voluntate.2070.C.gl.3.l.cum tacitum.de pba.
Voluntates defunctorum stricte non sunt interpretandæ.953.C.§. sed si.l.plenum. de vsu & habi.
scripturæ magna fides adhibetur in Vltimis volun. 315.D
Voluntarium ab initio, ex post facto incipit esse necessarium.371.A.gl.fi.l.seruũ. de procur.
Voluptatis & affectionis æstimatio non habetur.949.B.l.cũ de serui.de ope.seruo.
Voluptati mœror comes.224.A.§. si quis. ibi, voluptatis.l.2.si quis cau.
Voluptariæ expensæ nõ repetũtur.445.A. l.ex duobus.& in gloss.non habere.
Voti ratione conceditur, quod aliàs non concederetur.148.B.glo.1.l. illud.de offi.præs.
Vrbanum prædium. 977.C
Vrbana seruitus est nobilior rustica.979. A B.in margine.
Vrbana prædia, & rustica, differunt. 1925. A.gl.non multum.
Vrbibus euertẽdis aratrum ducebatur.937. B.in margine.
Vrbicam procurationem habet, qui reipu. causa in controuersia procurator est: vel aliud negotium publicum suscepit.549. C.in margine.
Vredo. 1854.B.§. sed & si.
Vrinatores qui, & vnde.1462 D.in mar.
Vsque eo,quo id est eatenus,quatenus.772. B.§. eos autem.
Vsucapit quãdoque emens à furioso.755.D
Vsucapere possum pro emptore, licet nulla fuerit obligatio. 1473.D.gl.possit.
Vsucapi an possint incorporalia. 974.A
Vsucapienti non nocet malà fides superueniẽs.834.A.gl.pen.l.Iulianus.de rei vin.
Vsucapio cœpta cõtra maiorem, perficitur contra pupillum. 580.D.in margine.
Vsucapio est effectus possessionis. 599.D
Vsucapio non incipit cõtra pupillum. 580. D.in margine.glo.1.l. etiam ei.de mino.
Vsufructuarius possidet ciuiliter & naturaliter ius vsusfruct. 601.D.in margine.
Vsufructuarius non potest perficere ædificium inchoatum.916.B C.l. vsufructuarius. §. Aedificium.contra videtur. 909. B C.l.vsufructuarius.
Vsufructuarius non possidet.212.B.§. possessor.l.sciendum.qui satisco.
Vsufructuarius vsumfructum relinquens, domum reficere non tenetur. 917. D. l. cum fructuarius.
Vsufructuarius quando facit fructus suos. 935.B C.l.si vsufru.
Vsura vsuræ non debetur.1265.D.gl.ex omni.l.lecta.si cer.pe.
Vsura.)Tempore quo vsura soluitur, tacitum pactum de non petendo inducitur. 308.B.l.qui.
Vsura eatenus rescindenda est, quatenus instrumentum excedit veram sortem.496. B.in margine.
Vsura accedit sorti.2059.D.gloss.obtinent.
Vsura quincunx,& centesima quid. 2050. B C.in margine.
Vsuræ modus esse debet, ne legem offendat. 2039.A.l.1.de vsuris.
Vsuræ constituuntur ex more regionis,vbi contractum est. 2039.A.l.1.de vsuris.
Vsuræ fructuum, & vsurarum, non debentur. 2050.A.l.neque.
Vsuræ in stricti iuris iudiciis, sine stipulatione non veniunt. 1389.D
Vsuræ petuntur vt interesse.1707.B.gloss. non quasi.
Vsuræ illicitæ sorti mixtæ non debentur, quamuis sortem non vitiant.2053. B. l. vsuras.
Vsuræ an peti possint iuris causa. ibidem.
Vsuræ præstantur ob moram, non lucrum. 2051.C.§. si pupillo.
Vsuræ semisses. 1901.C.l.Titius.
Vsuræ veniunt à tempore lit.cõte.in actio. stricti iuris. 2040.A.l.vulgo.
Vsurarum perceptio non perimit actionem contra alios competentem.298.B.§.post.
Vsuris cẽtesimis nullæ sunt maiores. 458.D
Vsuaria ancilla id est cuius vsus habetur. 954.B.in textu.
Vsuaria res,id est ĩ qua vsum habemus.958. B.l.Neratius.
Vsus. 969.A
Vsus id est, vsucapio. 599.D
Vsus, & fructus, differunt.859.A.l.cum in rem.&.955.B.§. vsusfr.
Vsus & habitatio idem pene sunt. 951.D.l. si habitatio.
Vsus appellatione quandoque fructus continetur. 943.C.l.quoniam.
Vsus nudus quid,& in quo consistat. 950.B
Vsum ligni habens, potest deferre in oppidum. 953.B.in textu.
quæ ad Vsum quotidianum habentur, non continentur generali obligatione. 1908. A.l.vel quæ.
Vsusfructus quid. 880.C.l.vsusfructus.
Vsusfructus appel.quandoque continetur proprietas. 944.A
Vsusfructus. 968.D
Vsusfructus causalis.881.B C.gloss.reuerti.
Vsusfructus continet omnem commoditatem. 952.A.in margine.
Vsusfru.qua actione peti potest. 916.A
Vsusfru.facilius,quàm proprietas quæritur. 922.D.gloss.quotidie.&.l.interdũ.de vsufru.acces.

BIU Cujas

Index materiarum Digesti veteris.

Vsusfructus quandoque dominio assimilatur, quandoque ab eo differt. 881.D
Vsusfructus propriè & impropriè ponitur. 901.D
Vsusfruc. formalis ad hæredem non transit. 908.B
Vsusfruc. ciuitati relictus durat centum annis. 913.A.l.an vsusfruct.
Vsusfructus interit rei mutatione. 932.B.l. repeti.§.rei.
Vsumfructum in nominibus filij pater habet. 940.C D.in margine.
Vsumfructum, inter, & operas, est quædam vnitas. 949.B
Vsumfructum potest fructuarius obligare. 1936.D.glo.vtendi fruendi.
Vt, non omnimodam similitudinem notat. sic in euang. dicitur, Estote perfecti, vt pater vester. 1791.B C.& in marg.
Vtendum datum, & cõmodatum, differunt. 1406.C.§.inter.
Vterus.) Qui in vtero est, quando aliis prodest, & quando non. 89.A.&.94.A.l.qui in vtero.
Vtilis actio datur, quando sententia tantum locum habet. 168.C
Vtilis, id est, efficax. 1050.B.&.1383.C.& 1908.C.glo.vtilem.
Vtilis quandoque prævalet directæ. 365.D. glo. fin.l. in causæ. de procur.&.394.B.l. procura.de procura.
Vtile, id est, efficax. 2030.A.glo.vtile.
Vtile an vitietur per inutile. 1245.C
Vtile non vitiatur per inutile. 2149.D.glo. infirmari.l.siue. de iure do.&.175.C.glo. fi.l.fi.de iurisd.omn.iudi.
Vtile per inutile vitiatur. 627.B.glo. pe.l. Pedius.de arbi.
Vtilitas, id est, vsus tantum. 952.A.in mar.
Vtilitas publica præfertur priuatæ. 86.C.& 117.A.glo.2.l.riparum. de re. di. &.1714. D.glo.3.§.Labeo.l.actione.pro so.
Vtilitas quælibet dicitur interesse. 1120.B.in marg.l.4.fi.regun.
quando quid dicitur versum in Vtilitatem alterius. 1457.D.in mar.
multa in iure contra strictam rationem disputandi pro vtilitate communi recepta sunt. 1089.A.§.multa.l. ita vul. ad legem Aquiliam.
Vtiliter cœptum sufficit. in verbo, Cœptũ.
Vtiliter qui gesit, negotiorum gesto. agere potest. 430.B.§.is enim.
Vtiliter gestum ratum habendũ est. 428.A. &.429.A.§.sed eo.l.Pompo.de neg.gest.
Vuam lectam calcare. 1829.C.§. cæterum.
Vuola. 1964.A.glo.si vua.
Vulgo concepti sunt qui patrem monstrare non possunt. 93.B.l.vulgo.de statu homi.
Vulgo quæsitus matrem sequitur. 92.C.l.cũ legitimæ.
Vulneratus quando perit sua culpa. 1079.B C.in margine.
Vulneratus, si sua negligentia perit, non erit actio de occiso. 1079.B
Vultus detegens motum animi, ostendit inconstantiam. 150.A.l.obseruandum. de offi.præsi.
Vxor breui reuersa, non dicitur diuertisse. 2219.B.l.diuortium. de diuor.&.2113.A. l.Plerique.
Vxor cõsularis retinere potest mariti dignitatem per priuilegiũ, cum nubit plebeio. 123.C.& seq.l.nuptæ.
Vxor domicilium cum viro mutat, concubina non. 174. D.glo.1.l.cum quædam. de iurisdi.om.iudi.
Vxor retinet possess. per maritum, & contra. 937.C.l.si mulieri.qui.mo.vsufru.amit.
Vxor (tanquam domestica) repellitur à testimonio. 225.D.in mar.
Vxor viri causa ad maritũ venire creditur. 2193.D.§.iter autem.
Vxor tenetur viro de nummis ab eo datis, inquantũ hic est pauperior, & illa ditior. 2196.D.glo.facta esset.
Vxor quod quærit, ex bonis viri quærere præsumitur: gratia turpis quæstus vitãdi. 2212.C.l.Quintus.
Vxor maritum in expeditione existentem per quadrienniũ expectare tenetur. 2220. B.glo.migrare.
Vxor, nomẽ dignitatis, nõ voluptatis. 2203 B.in margine.
Vxor est socia diuinæ & humanæ domus. 452.C.glo.1.l.hæres.de neg.gest.
Vxoris ius non trahitur ad sponsam. 348.C. glo.fin.l.solet.de his qui no.infa.
Vxoris iure non vtitur sponsa. 348.B.glo.fi. l.vxores.de his qui not.infa.
Vxori malum medicum adhibens maritus, vel non adhibens, priuatur lucro. 1979. A B.in margine.
Vxorem ducens nõ debet citari. 184.B.l.in ius.de in ius vo.
Vxorem secum in prouinciam ducere non debet proconsul. 135.A.in text.
Vxorẽ operari cogere potest maritus. 896. A B.in margi.in verbo, serui cogendi.
Vxores bannitorum, si per statutum nõ possunt morari in ciuitate, non porrigitur hoc statutum ad sponsas. 348.C.in mar.
Vxores coruscant radiis maritorum. 122.C & D.glo.1.l.fœminæ.de sena.

X

Xenia à nemine accipere, inhumanum: passim, vilissimum: per omnia, auariſsimum. 137.C.in textu.
Xenia, & munera seu dona, differunt: quia illa in esculentis poculentísque, hæc vero in iis quæ edulium potuúmque excedunt vsum, consistunt. 137.C.in fin.tex.& 149.D
Xenia non continentur appellatione doni, vel muneris. 137.B
Xenia, id est, esculenta & poculẽta, olim capere iudici licebat: hodie nõ licet, nisi in defectum salarij. 149.D.& seq.
Xeniis an sit abstinẽdum. 137.B.§.nõ vero.
Xystici, athletæ sunt à porticu vbi per hyemem exercebantur. 342.C D.in marg.
Xystici infames non sunt. 342.B

Z

Zeugma Latinè dici potest connexio. 752.D.in margine.
Zizaniã seminans tenetur. 1072.D.§.inquit.

Finis.

ERRATA.

In quat.† b.linea à B.2.lege, dicebantur.
Columna.3.l.74.manumittatur.
Col.60.l.56.fiat.in glo.
Col.252.l.18.Pomponius.
Col.447.l.16.Liberto.
Col.468.l.20.turpiter pactus.
Col.475.l.25.poscit.
Col.550.l.9.contractum.
Col.973.l.pen.potest.
Col.1228.ali à viro.in marg.
Col.1401.l.46.vtitur.in glo.
Col.1511.l.68.feudum.in glo.
Col.1868.l.31.In nauem.in glo.

Cætera (amice lector) supplere non graueris. Insuper non est cur mirere, si deprehendas orthographiam mutatam, diuersámque ab ea: quam initio cœperamus. Aliud enim nobis consilium fuit: quod de illius (qui hæc cum Flo. contulit) sententia, mutauimus. Quam si ob antiquioris seculi obseruatam scribendi rationem, probaueris: cum merita laude prosequi minimè molestum videatur.

BIU Cujas

TITVLI TOTIVS OMNIVM DIGESTORVM SEV PANDECTARVM IVRIS ENVCLEATI

ex omni iure veteri collecti, auctoritate domini nostri sacratissimi IVSTINIANI *Augusti.*

PARS PRIMA.

Τῶν πρώτων.

Feliciter incipit liber PRIMVS.

I. De iustitia & iure.
II. De origine iuris,& omnium magistratuum, & successione prudentium.
III. De legibus, senatusque consultis, & longa consuetudine.
IIII. De constitutionibus principum.
V. De statu hominum.
VI. De his,qui sui vel alieni iuris sunt.
VII. De adoptionibus,& emancipationibus,& aliis modis,quibus[patria]potestas soluitur.
VIII. De diuisione rerum,& qualitate.
IX. De senatoribus.
X. De officio consulis.
XI. De officio præfecti prætorio.
XII. De officio præfecti vrbi.
XIII. De officio quæstoris.
XIIII. De officio prætorum.
XV. De officio præfecti vigilum.
XVI. De officio proconsulis & legati.
XVII. De officio præfecti Augustalis.
XVIII. De officio præsidis.
XIX. De officio procuratoris Cæsaris,vel rationalis.
XX. De officio iuridici.
XXI. De officio eius,cui mandata est iurisdictio.
XXII. De officio adsessorum.

Explicitus est liber primus.

Incipit liber SECVNDVS.

I. De iurisdictione.
II. Quod quisque iuris in alterum statuerit,vt ipse eodem iure vtatur.
III. Si quis ius dicenti non obtemperauerit.
IIII. De in ius vocando.
V. Si quis in ius vocatus non ierit,siue quis eum vocauerit,quem ex edicto non debuerit.
VI. In ius vocati vt eant,aut satis vel cautum dent.
VII. Ne quis eum,qui in ius vocabitur,vi eximat.
VIII. Qui satisdare cogantur, vel iurato promittant, vel suæ promissioni committantur.
IX. Si ex noxali causa agatur, quemadmodum caueatur.
X. De eo,per quem factum erit, quò minus quis in iudicio sistat.
XI. Si quis cautionibus in iudicio sistendi causa factis non obtemperauerit.
XII. De feriis,& dilationibus,& diuersis temporibus,[& quibus causis feriæ non impediantur.]
XIII. De edendo.
XIIII De pactis.
XV. De transactionibus.

Explicitus est liber secundus.

Incipit liber TERTIVS.

I. De postulando.
II. De his,qui notantur infamia.
III. De procuratoribus & defensoribus.
IIII. Quod cuiuscumque vniuersitatis nomine,vel contra eam agatur.
V. De negotiis gestis.
VI. De calumniatoribus.

Explicit liber tertius.

Incipit liber QVARTVS.

I. De in integrum restitutionibus.
II. Quod metus causa gestum erit
III. De dolo malo.
IIII. De minoribus vigintiquinque annis.
V. De capite minutis.
VI. Ex quibus causis maiores vigintiquinque annis in integrum restituantur.
VII. De alienatione iudicij mutandi causa facta.
VIII. De receptis, qui arbitrium receperunt,vt sententiam dicant.
IX. Nautæ,caupones,stabularij vt recepta restituant.

Explicit liber quartus feliciter.

PARS SECVNDA.

de iudiciis.

Incipit liber QVINTVS.

I. De iudiciis,& vbi quisq; agere vel cõueniri debeat.
II. De inofficioso testamento.
III. De hæreditatis petitione.
IIII. Si pars hæreditatis petatur.
V. De possessoria hæreditatis petitione.
VI. De fideicommissaria hæreditatis petitione.

Explicit ex ordine Digestorum liber quintus: de Iudiciis liber primus.

Incipit ex ordine SEXTVS *:de iudiciis secundus.*

I. De rei vindicatione.
II. De Publiciana in rem actione.
III. Si ager vectigalis, id est emphyteuticarius petatur.

Explicit ex ordine liber sextus: de Iudiciis liber secundus.

Incipit ex ordine liber SEPTIMVS: *de Iudiciis liber tertius.*

I. De vsufructu, & quemadmodum quis vtatur fruatur.
II. De vsufructu adcrescendo.
III. Quando dies vsusfructus legati cedat.
IIII. Quibus modis vsusfructus vel vsus amittitur.
V. De vsufructu earum rerum,quæ vsu consumuntur, vel minuuntur.
VI. Si vsusfructus petatur, vel ad alium pertinere negetur.
VII. De operis seruorum.
VIII. De vsu & habitatione.
IX. Vsufructuarius quemadmodum caueat.

Explicit ex ordine Digestorum liber septimus de Iudiciis liber tertius.

Incipit ex ordine liber OCTAVS *:de Iudiciis liber quartus.*

I. De seruitutibus.
II. De seruitutibus prædiorum vrbanorum.
III. De seruitutibus prædiorum rusticorum.
IIII. Communia prædiorum,tam vrbanorum, quàm rusticorum.
V. Si seruitus vindicetur, vel ad alium pertinere negetur.
VI. Quemadmodum seruitutes amittantur.

Explicit ex ordine Digestorum liber octauus: de Iudiciis liber quartus.

Incipit ex ordine liber NONVS *:de Iudiciis liber quintus.*

I. Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.
II. Ad legem Aquiliam.
III. De his,qui effuderint,vel deiecerint.
IIII. De noxalibus actionibus.

Explicit ex ordine Digestorum liber nonus:de Iudiciis liber quintus.

Incipit ex ordine liber DECIMVS: *de Iudiciis liber sextus.*

I. Finium regundorum.
II. Familiæ erciscundæ.
III. Communi diuidundo.
IIII. Ad exhibendum.

Explicit ex ordine Digestorum liber decimus: de Iudiciis liber sextus.

Incipit ex ordine liber VNDECIMVS: *de Iudiciis, liber septimus.*

I. De interrogationibus in iure faciendis,& de interrogatoriis actionibus[sublatis.]
II. De quibus rebus ad eundem iudicem eatur.
III. De seruo corrupto.
IIII. De fugitiuis.
V. De aleatoribus.

BIU Cujas

VI. Si mensor falsum modum dixerit.
VII. De religiosis,& sumptibus funerum,& vt funus ducere liceat.
VIII. De mortuo inferendo,& sepulchro ædificando.
Explicitus est ex ordine Digestorum liber vndecimus:de Iudiciis liber septimus feliciter.

PARS TERTIA, DE rebus creditis.

Incipit de rebus creditis si certum petetur liber primus: ex ordine Digestorum seu Pandectarum DVODECIMVS.

I. De rebus creditis si certũ petetur,& de cõdictione.
II. De iureiurando, siue voluntario,siue necessario, siue iudiciali.
III. De in litem iurando.
IIII. De condictione causa data,causa non secuta.
V. De condictione ob turpem,vel iniustam causam.
VI. De condictione indebiti.
VII. De condictione sine causa.
Explicit ex ordine Digestorum liber duodecimus:de Rebus liber primus.
Incipit ex ordine TERTIVSDECIMVS: *de Rebus secundus feliciter.*
I. De condictione furtiua.
II. De condictione ex lege.
III. De condictione triticiaria.
IIII. De eo,quod certo loco dari oportet.
V. De pecunia constituta.
VI. Commodati,vel contrà.
VII. De pigneratitia actione,vel contrà.
Explicitus est liber ex ordine tertiusdecimus: de Rebus liber secundus.
Incipit liber ex ordine QVARTVSDECIMVS: *de Rebus tertius.*
I. De exercitoria actione.
II. De lege Rhodia,de iactu.
III. De institoria actione.
IIII. De tributoria actione.
V. Quod cum eo,qui in aliena potestate est,negotium gestum esse dicetur.
VI. De senatusconsulto Macedoniano.
Explicit liber ex ordine quartusdecimus.
Incipit liber ex ordine QVINTVSDECIMVS: *de Rebus quartus.*
I. De peculio.
II. Quando de peculio actio annalis est.
III. De in rem verso.
IIII. Quod iussu.
Explicit liber ex ordine quintusdecimus.
Incipit liber ex ordine SEXTVSDECIMVS: *de Rebus liber quintus.*
I. Ad senatusconsultum Velleianum.
II. De compensationibus.
III. Depositi,vel contrà.
Explicit ex ordine liber sextusdecimus.
Incipit liber ex ordine SEPTIMVSDECIMVS: *de Rebus liber sextus.*
I. Mandati, vel contrà.
II. Pro socio.
Explicit liber ex ordine septimusdecimus.
Incipit liber ex ordine Digestorum OCTAVVSDECIMVS: *de Rebus liber septimus.*
I. De contrahenda emptione, & de pactis inter emptorem & venditorem compositis, & quæ res venire non possunt.
II. De in diem addictione.
III. De lege commissoria.
IIII. De hæreditate vel actione vendita.
V. De rescindenda venditione, & quando liceat ab emptione discedere.
VI. De periculo & commodo rei venditæ.
VII. De seruis exportandis, vel si ita mancipium venierit,vt mnumittatur,vel contrà.
Explicit ex ordine Digestorum liber octauusdecimus.
Incipit ex ordine Digestorum liber NONVSDECIMVS: *de Rebus octauus.*
I. De actionibus empti & venditi.
II. Locati[&]conducti.
III. De æstimatoria actione.
IIII. De rerum permutatione.
V. De præscriptis verbis,& in factum actionibus.
Explicit ex ordine Digestorum liber nonusdecimus feliciter.

PARS QVARTA. *Libri singulares.*

Incipit ex ordine Digestorũ liber VICESIMVS: *singularium primus.*
I. De pignoribus,& hypothecis,& qualiter ea cõtrahantur,& de pactis eorum.
II. In quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur.
III. Quæ res pignori vel hypothecæ datæ obligari non possunt.
IIII. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur:& de his, qui in priorum creditorum locum succedunt.
V. De distractione pignorum & hypothecarum.
VI. Quibus modis pignus vel hypotheca soluitur, vel non.
Explicitus est ex ordine liber vicesimus: singularium liber primus.
Incipit ex ordine liber VICESIMVSPRIMVS: *singularium secundus.*
I. De ædilitio edicto & redhibitione, & quanti minoris.
II. De euictionibus,& duplæ stipulatione.
III. De exceptione rei venditæ,& traditæ.
Explicit ex ordine liber vicesimusprimus: singularium secundus.
Incipit ex ordine Digestorũ liber VICESIMVSSECVNDVS: *singularium tertius.*
I. De vsuris,& fructibus,& causis, & omnibus accessionibus,& mora.
II. De nautico fœnore.
III. De probationibus & præsumptionibus.
IIII. De fide instrumentorum,& amissione eorum.
V. De testibus.
VI. De iuris & facti ignorantia.
Incipit ex ordine liber VICESIMVSTERTIVS: *singularium liber quartus.*
I. De sponsalibus.
II. De ritu nuptiarum.
III. De iure dotium.
IIII. De pactis dotalibus.
V. De fundo dotali.
Explicit ex ordine liber vicesimustertius.
Incipit ex ordine liber VICESIMVSQVARTVS: *singularium liber quintus.*
I. De donationibus inter virum & vxorem.
II. De diuortiis & repudiis,
III. Soluto matrimonio,dos quemadmodum petatur.
Explicitus est liber ex ordine vicesimus quartus: singularium liber quintus.
Incipit ex ordine liber VICESIMVSQVINTVS: *singularium liber sextus.*
I. De impensis in res dotales factis.
II. De actione rerum amotarum.
III. De agnoscendis, & alendis liberis, vel parentibus, vel patronis,vel libertis.
IIII. De inspiciendo ventre,custodiendoque partu.
V. Si ventris nomine muliere in possessionem missa, eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur.
VI. Si mulier ventris nomine in possessione calumniæ causa esse dicetur.
VII. De concubinis.
Explicitus est liber ex ordine vicesimusquintus: singularium liber sextus.
Incipit ex ordine liber VICESIMVSSEXTVS: *singularium liber septimus.*
I. De tutelis.
II. De testamentaria tutela.
III. De confirmando tutore vel curatore.
IIII. De legitimis tutoribus.
V. De tutoribus & curatoribus datis ab his, qui ius dandi habent: & qui,& in quibus causis specialiter dari possunt.
VI. Qui petant tutores, vel curatores, & vbi petantur.

De

VII. De administratione & periculo tutorum & curatorum, qui gesserunt, vel non: & de agentibus, vel conueniendis vno, vel pluribus.
VIII. De auctoritate & consensu tutorum vel curatorum.
IX. Quãdo ex facto tutoris vel curatores minores agere vel conueniri possunt.
X. De suspectis tutoribus & curatoribus.
Explicitus est ex ordine liber vicesimus sextus: singularium liber septimus.
Incipit ex ordine liber VICESIMVS SEPTIMVS: *singularium liber octauus.*
I. De excusationibus.
II. Vbi pupillus educari vel morari debeat, & de alimentis ei præstandis.
III. De tutelæ, & rationibus distrahendis, & vtili curationis causa actione.
IIII. De contraria tutelæ, & vtili actione.
V. De eo, qui pro tutore, próve curatore negotia gessit.
VI. Quod falso tutore auctore gestum esse dicatur.
VII. De fideiussoribus, & nominatoribus, & hæredibus tutorum & curatorum.
VIII. De magistratibus conueniendis, & hæredibus eorum.
IX. De rebus eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis, vel supponendis.
X. De curatoribus, furioso, & aliis extra minores, dandis.
Explicitus est ex ordine liber vicesimus septimus: singularium octauus feliciter.
PARS QVINTA, *de testamentis.*
Incipit ex ordine liber VICESIMVS OCTAVVS: *singularium liber nonus.*
I. Qui testamenta facere possunt, & quemadmodum testamenta fiant.
II. De liberis & posthumis hæredibus instituendis, vel exhæredandis, vel præteritis.
III. De iniusto, rupto, irrito facto testamento.
IIII. De his, quæ in testamento delentur, inducuntur, vel inscribuntur.
V. De hæredibus instituendis.
VI. De vulgari & pupillari substitutione.
VII. De conditionibus Institutionum.
VIII. De iure deliberandi.
Explicit liber ex ordine vicesimus octauus: singularium liber nonus.
Incipit ex ordine liber VICESIMVS NONVS: *singularium decimus.*
I. De testamento militis.
II. De adquirenda vel omittenda hæreditate.
III. Testamenta quemadmodum aperiantur, inspiciantur, & describantur.
IIII. Si quis omissa causa testaméti, ab intestato, vel alio modo possideat hæreditatem.
V. De senatusconsulto Silaniano & Claudiano, quorum testamenta ne aperiantur.
VI. Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coëgerit.
VII. De iure codicillorum.
Incipit liber primus de legatis & fideicommissis: ex ordine liber TRIGESIMVS.
De legatis & fideicommissis, liber primus.
Incipit liber secundus de legatis & fideicommissis: ex ordine TRIGESIMVS PRIMVS.
De legatis & fideicommissis, liber secundus.
Incipit liber tertius de legatis & fideicommissis: ex ordine TRIGESIMVS SECVNDVS.
De legatis & fideicommissis, liber tertius.
Incipit liber quartus de legatis & fideicommissis: ex ordine liber TRIGESIMVS TERTIVS.
I. De annuis & menstruis legatis & fideicommissis.
II. De vsu, & vsufructu, [& reditu,] & habitatione, & operis per legatum vel fideicómissum datis.
III. De seruitute legata.
IIII. De dote prælegata.
V. De optione vel electione legata.
VI. De tritico, vino, vel oleo legato.
VII. De instructo vel instrumento legato.
VIII. De peculio legato.
IX. De penu legata.
X. De supellectile legata.
Incipit ex ordine Digestorum liber TRIGESIMVS QVARTVS.
I. De alimentis vel cibariis legatis.
II. De auro, argento, mundo, ornamentis, vnguentis, veste, vel vestimentis, & statuis legatis.
III. De liberatione legata.
IIII. De adimendis vel transferendis legatis, [vel fideicommissis.]
V. De rebus dubiis.
VI. De his, quæ pœnæ causa relinquuntur.
VII. De regula Catoniana.
VIII. De his, quæ pro non scriptis habentur.
IX. De his, quæ vt indignis auferuntur.
Incipit ex ordine liber TRIGESIMVS QVINTVS.
I. De conditionibus & demonstrationibus, & causis, & modis eorum, quæ in testamento scribuntur.
II. Ad legem Falcidiam.
III. Si cui plus, quàm per legem Falcidiam licuerit, legatum esse dicetur.
Incipit ex ordine liber TRIGESIMVS SEXTVS.
I. Ad senatusconsultum Trebellianum.
II. Quando dies legatorum vel fideicommissorum cedat.
III. Vt legatorum seu fideicommissorum seruandorum causa caueatur.
IIII. Vt in possessionem legatorum vel fideicómissorum [seruandorum] causa esse liceat.
Explicit de legatis & fideicommissis liber septimus: ex ordine Digestorum liber trigesimus sextus.
PARS SEXTA.
Incipit de bonorum possessionibus liber primus: ex ordine liber TRIGESIMVS SEPTIMVS.
I. De bonorum possessionibus.
II. Si tabulæ testamenti extabunt.
III. De bonorum possessione, furioso, infanti, muto, surdo, cæco competente.
IIII. De bonorum possessione contra tabulas.
V. De legatis præstandis contra tabulas bonorum possessione petita.
VI. De collatione bonorum.
VII. De dotis collatione.
VIII. De coniungendis cum emancipato liberis eius.
IX. De ventre in possessionem mittendo, & curatore eius.
X. De carboniano edicto.
XI. De bonorum possessione secundum tabulas.
XII. Si à parente quis manumissus sit.
XIII. De bonorum possessione ex testamento militis.
XIIII. De iure patronatus.
XV. De obsequiis [à liberis & libertis] parentibus & patronis præstandis.
Explicit ex ordine Digestorum trigesimus septimus.
Incipit liber TRIGESIMVS OCTAVVS: *de bonorum possessionibus secundus.*
I. De operis libertorum.
II. De bonis libertorum.
III. De libertis [municipum & aliarum] vniuersitatum.
IIII. De adsignandis libertis.
V. Si quid in fraudem patroni factum sit.
VI. Si tabulæ testamenti nullæ extabunt, vnde liberi.
VII. Vnde legitimi, [& vnde adgnati.]
VIII. Vnde cognati.
IX. De successorio edicto.
X. De gradibus, & adfinibus, & nominibus eorum.
XI. Vnde vir & vxor.
XII. De veteranorum & militum successione.
XIII. Quibus non competit bonorum possessio.
XIIII. Vt ex legibus senatúsve consultis bonorum possessio detur.
XV. Quis ordo in bonorum possessionibus seruetur.
XVI. De suis & legitimis hæredibus.
XVII. Ad senatusconsultum Tertyllianum & Orphitianum.
Explicitus est liber ex ordine digestorum trigesimus octauus: de bonorum possessionibus secundus.

BIU Cujas

Incipit ex ordine liber TRIGESIMVS NONVS.

I. De operis noui nuntiatione.
II. De damno infecto, & de suggrundis, vel proiectionibus.
III. De aqua, & aquæ pluuiæ arcendæ.
IIII. De publicanis, & vectigalibus, & commissis.
V. De donationibus.
VI. De mortis caussa donationibus, & capionibus.

Explicit liber ex ordine Digestorũ trigesimus nonus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGESIMVS.

I. De manumissionibus.
II. De manumissis vindicta.
III. De manumissionibus, quæ seruis ad vniuersitatem pertinentibus imponuntur.
IIII. De manumissis testamento.
V. De fideicommissariis libertatibus.
VI. De ademptione libertatis.
VII. De statuliberis.
VIII. Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt.
IX. Qui & à quibus manumissi liberi non sunt, & ad legem Aeliam Sentiam.
X. De iure aureorum anulorum.
XI. De natalibus restituendis.
XII. De liberali caussa.
XIII. Quibus ad libertatem proclamare non licet.
XIIII. Si [libertus] ingenuus esse dicetur.
XV. Ne de statu defunctorũ post quinquenniũ quęratur.
XVI. De collusione detegenda.

Explicit liber ex ordine Digestorum quadragesimus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGESIMVS PRIMVS.

I. De adquirendo rerum dominio.
II. De adquirenda vel amittenda possessione.
III. De vsurpationibus & vsucapionibus.
IIII. Pro emptore.
V. Pro hærede pro possessore.
VI. Pro donato.
VII. Pro derelicto.
VIII. Pro legato.
IX. Pro dote.
X. Pro suo.

Explicit liber ex ordine Digestorum quadragesimus primus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGESIMVS SECVNDVS.

I. De re iudicata, & de effectu sententiarum, & de interlocutionibus.
II. De confessis.
III. De cessione bonorum.
IIII. Quibus ex causis in possessionem eatur.
V. De rebus auctoritate iudicis possidendis seu vendundis.
VI. De separationibus.
VII. De curatore bonis dando.
VIII. Quæ in fraudem creditorum facta sunt, vt restituantur.

Explicit liber ex ordine Digestorum quadragesimus secundus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGESIMVS TERTIVS.

I. De interdictis, siue extraordinariis actionibus, quæ pro his competunt.
II. Quorum bonorum.
III. Quod legatorum.
IIII. Ne vis fiat ei, qui in possessionem missus erit.
V. De tabulis exhibendis.
VI. Ne quid in loco sacro fiat.
VII. De locis & itineribus publicis.
VIII. Ne quid in loco publico vel itinere fiat.
IX. De loco publico fruendo.
X. De via publica, & si quid in ea factum esse dicatur.
XI. De via publica & itinere publico reficiendo.
XII. De fluminibus, ne quid in flumine publico ripáve eius fiat, quò peius nauigetur.
XIII. Ne quid in flumine publico, [ínve ripa eius] fiat, quo aliter aqua fluat, atque vti priore æstate fluxit.
XIIII. Vt in flumine publico nauigare liceat.
XV. De ripa munienda.
XVI. De vi, & de vi armata.
XVII. Vti possidetis.
XVIII. De superficiebus.
XIX. De itinere actuque priuato.
XX. De aqua cottidiana & æstiua.
XXI. De riuis.
XXII. De fonte.
XXIII. De cloacis.
XXIIII. Quod vi aut clàm.
XXV. De remissionibus
XXVI. De precario.
XXVII. De arboribus cædendis.
XXVIII. De glande legenda.
XXIX. De homine libero exhibendo.
XXX. De liberis exhibendis, item ducendis.
XXXI. Vtrubi.
XXXII. De migrando.
XXXIII. De Saluiano interdicto.

Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragesimus tertius.

Incipit ex ordine liber QVADRAGESIMVS QVARTVS.

I. De exceptionibus, præscriptionibus, & prejudiciis.
II. De exceptione rei iudicatæ.
III. De diuersis temporalibus præscriptionibus, & de accessionibus possessionum.
IIII. De doli mali & metus exceptione.
V. Quarum rerum actio non datur.
VI. De litigiosis.
VII. De obligationibus & actionibus.

Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragesimus quartus.

PARS SEPTIMA.

Incipit ex ordine liber QVADRAGESIMVS QVINTVS.

I. De verborum obligationibus.
II. De duobus reis constituendis.
III. De stipulatione seruorum.

Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragesimus quintus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGESIMVS SEXTVS.

I. De fideiussoribus & mandatoribus.
II. De nouationibus & delegationibus.
III. De solutionibus & liberationibus.
IIII. De acceptilatione.
V. De stipulationibus prætoriis.
VI. Rem pupilli, vel adolescentis saluam fore.
VII. Iudicatum solui.
VIII. Ratam rem haberi, & de ratihabitione.

Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragesimus sextus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGESIMVS SEPTIMVS.

I. De priuatis delictis.
II. De furtis.
III. De tigno iuncto.
IIII. Si [is,] qui testamento liber esse iussus erit, post mortem domini ante aditam hæreditatem subripuisse aut corrupisse quid dicetur.
V. Furti aduersus nautas, caupones, stabularios.
VI. Si familia furtum fecisse dicetur.
VII. Arborum furtim cæsarum.
VIII. Vi bonorum raptorum, [& de turba.]
IX. De incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata.
X. De iniuriis & famosis libellis.
XI. De extraordinariis criminibus.
XII. De sepulchro violato.
XIII. De concussione.
XIIII. De abigeis.
XV. De præuaricatione.
XVI. De receptatoribus.
XVII. De furibus balnearijs.
XVIII. De effractoribus & expilatoribus.
XIX. Expilatæ hæreditatis.
XX. Stellionatus.
XXI. De termino moto.

De collegiis

XXII. De collegiis & corporibus.
XXIII. De popularibus actionibus.
Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragesimusseptimus.
Incipit ex ordine liber QVADRAGESIMVS OCTAVVS.
De publicis iudiciis.
I. De accusationibus & inscriptionibus.
II. De custodia & exhibitione reorum.
III. Ad legem Iuliam maiestatis.
IIII. Ad legem Iuliam de adulteriis coërcendis, [& stupro.]
V. Ad legem Iuliam de vi publica.
VI. Ad legem Iuliam de vi priuata.
VII. Ad legem Corneliam de sicariis & veneficis.
VIII. Ad legem Pompeiam † de parricidiis.
† De lege Pompeia. IX. Ad legem Coneliam † de falsis, & de senatusconsulto Liboniano.
X. Ad legem Iuliam † repetundarum.
† De lege Cornelia. XI. Ad legem Iuliam † de annona.
† De lege Iulia. XII. Ad legem Iuliam peculatus, & de sacrilegiis, & residuis.
XIII. Ad legem Iuliam ambitus.
† De lege Iulia. XIIII. Ad legem Fauiam † de plagiariis.
† De lege Fauia. XV. Ad senatusconsultum Turpillianum, & de abolitionibus criminum.
XVI. De requirendis[vel reis,] vel absentibus damnãdis.
XVII. De quæstionibus.
XVIII. De pœnis.
XIX. De bonis damnatorum.
XX. De bonis eorum, qui ante sententiam, vel mortem sibi consciscrunt, vel accusatorem corruperunt.
XXI. De interdictis & relegatis, & deportatis.
XXII. De sententiam passis, & restitutis.
XXIII. De cadaueribus punitorum.
XXIIII. *Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragesimusoctauus.*
Incipit ex ordine liber QVADRAGESIMVS NONVS.
I. De appellationibus,& relationibus.
II. A quibus appellare non licet.
III. Quis à quo appelletur.
IIII. Quando appellandum sit,& intra quæ tempora.
V. De appellationibus recipiendis, vel non.
VI. De libellis dimissoriis, qui apostoli dicuntur.
VII. Nihil innouari appellatione interposita.
VIII. Quæ sententiæ sine appellatione rescindantur.
IX. An per alium causæ apellationum reddi possunt.
X. Si tutor, vel curator, [vel] magistratus creatus appellauerit.
XI. Eum, qui appellauerit, in prouincia defendi.
XII. Apud eum, à quo appellatur, aliam causam agere compellendum.
XIII. Si pendente appellatione mors interuenerit.
XIIII. De iure fisci.
XV. De captiuis, & de postliminio, & [de] redemptis ab hostibus.
XVI. De re militari.
XVII. De castrensi peculio.
XVIII. De veteranis.
Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragesimusnonus.
Incipit ex ordine lib. QVINQVAGESIMVS.
I. Ad municipalem, & de incolis.
II. De decurionibus & filiis eorum.
III. De albo scribendo.
IIII. De muneribus & honoribus.
V. De vacatione, & excusatione munerum.
VI. De iure immunitatis.
VII. De legationibus.
VIII. De administratione rerum ad ciuitates pertinentium.
IX. De decretis ab ordine faciendis.
X. De operibus publicis.
XI. De nundinis.
XII. De pollicitationibus.
XIII. De extraordinariis cognitionibus, & si iudex litem suam fecisse dicetur.
XIIII. De proxeneticis.
XV. De censibus.
XVI. De verborum significatione.
XVII. De diuersis regulis iuris antiqui.
Explicitus est ex ordine Digestorum liber quinquagesimus feliciter.

EPIGRAMMA HOC LOCO IN PAND. Florentinis adpositum.

Βίβλον Ἰουστινιανὸς ἄναξ τεχνήσατο τήνδε
Ἣν ἅμα Τριβωνιανὸς μεγάλῳ κάμε πάμβασιλῆϊ
Ὅππόσα τις Ἡρακλῆϊ παναίολον ἀσπίδα τεύξας
Ἧς ἔπι μαρμαίρουσιν ἀγάλματα πάντα θεμείλῳ
Ἄνθρωποι δ' Ἀσίης τε καὶ Εὐρυπόντου τε Λιβύσσης
Εὐρώπης τε πίδονται ὅλου σημάντορι κόσμου.

ITA VERTIT ALCIATVS.

Iustinianus opus hoc princeps edidit, omnis
Quod Tribonianus rectori condidit orbis,
Tanquam aliquis varium componens aspida magno
Alcidæ, namque hic fulgent mira omnia legum.
Ast Europæ, Asiæque homines, Libycique subacti
Cuncta gubernantis domini præcepta sequuntur.

BIU Cujas

De conceptione Digestorum.

IMPERATOR CAESAR FLAVIVS IVSTINIANVS, PIVS, FELIX, INCLYTVS, VICTOR ac triumphator semper Augustus Triboniano Quæstori suo Salutem.

DEo auctore, nostrum gubernante Imperiũ, quod nobis à cœlesti maiestate traditum est: & bella feliciter peragimus, & pacem decoramus, & statum reipublicæ sustentamus: & ita nostros animos ad Dei omnipotentis erigimus adiutoriũ, vt neque armis confidamus, neque nostris militibus, neque bellorum ducibus, vel nostro ingenio: sed omnem spem ad solam referamus summæ prouidentiam trinitatis, vnde & mundi totius elementa processerunt, & eorum dispositio in orbem terrarum producta est. Cum itaque nihil tam † studiosum in omnibus rebus inuenitur, quàm legum auctoritas, quæ & diuinas & humanas res bene disponit, & omnẽ iniquitatem expellit: reperimus autem omnẽ legum tramitẽ, qui ab vrbe Roma condita & Romuleis descendit temporibus, ita esse confusum, vt in infinitũ extẽdatur, & nullius humanæ naturæ capacitate cõcludatur: primum nobis fuit studium à sacratißimis retrò principibus initium sumere, & eorum constitutiones emendare, & viâ dilucidâ tradere: quatenus in vnum codicem congregatæ, & omni superuacua similitudine & iniquißima discordia absolutæ, vniuersis hominibus promptum suæ sinceritatis præbeant præsidium. ¶ Hócque opere coonsummato, & in vno volumine, nostro nomine præfulgente, coadunato: cum ex paucis & tenuioribus relenati, ad summam & plenißimam iuris emendationem peruenire properaremus, & omnem Romanam sanctionem & colligere, & emendare, & tot auctorum dispersa volumina vni codici* indita ostendere (quod nemo [alius] neque sperare, neque optare ausus est) res quidem nobis difficillima, immo magis impoßibilis videbatur. Sed manibus ad cœlum erectis, [&] æterno auxilio inuocato, eam quoque curam nostris reposuimus animis: Deo freti, qui & res penitus desperatas donare, & consummare suæ virtutis magnitudine potest: & ad tuæ sinceritatis optimum respeximus ministeriũ, tibiq; primo & hoc opus commisimus (ingenij tui documentis ex nostri Codicis ordinatione acceptis) & iußimus, quos probaueris, tam ex facundißimis antecessoribus, † quàm ex viris disertißimis togatis fori amplißimæ sedis, ad sociandum laborem eligere. His itaque collectis, & in nostrum palatium introductis, nobißque tuo testimonio placitis, totam rem faciendam permisimus: ita tamẽ, vt tui vigilantißimi animi gubernatione res omnis celebretur. ¶ Iubemus igitur vobis antiquorum prudentium, quibus auctoritatem conscribendarũ interpretãdarúmque legum sacratißimi principes præbuerunt, libros ad ius Romanum pertinentes & legere, & elimare: vt ex his omnibus * materia colligatur, nulla (secundum quod poßibile est) neque similitudine, neque discordia derelicta, sed ex his hoc colligi, quod vnum pro omnibus sufficiat. Quia autem & alij libros ad ius pertinentes scripserunt, quorum scripturæ [à] nullis auctoribus receptæ, nec vsitatæ sunt: neque nos eorum volumina nostram inquietare dignamur sanctionem. ¶ Cùmque hæc materia summa nostri numinis liberalitate collecta fuerit: oportet eam pulcherrimo opere extruere, & quasi proprium & sanctißimum templum iustitiæ consecrare: & in libros quinquaginta & certos titulos totum ius digerere, tam secundum nostri constitutionem codicis, quàm edicti perpetui imitationem (prout hoc vobis commodius esse patuerit) vt nihil extra memoratam consummationem poßit esse derelictum, sed his quinquaginta libris totum ius antiquum per milleßimum & quadringenteßimum penè annum confusum, & à nobis purgatum, quasi quodam muro vallatum, nihil extra se habeat: omnibus auctoribus iuris æqua dignitate pollentibus, & nemini quadam prærogatiua seruanda: quia non omnes in omnia, sed certi per certa, vel meliores, vel deteriores inueniuntur. ¶ Sed neque ex multitudine auctorum, quod melius & æquius est, iudicatote: cum poßit [antea vnius] forsitan & deterioris sententia & multos & maiores in aliqua parte superare. Et ideo ea, quæ in notis Æmilij Papiniani ex Vlpiano, & Paulo, necnon Marciano adscripta sunt, quæ antea nullam vim obtinebant propter honorem splendidißimi Papiniani, non statim respuere: sed si quid ex his ad repletionem summi ingenij Papiniani laborum vel interpretationem necessarium esse perspexeritis, & hoc ponere legis vicem obtinens non moremini. Et omnes, qui relati fuerint in hunc Codicem prudentißimi viri, habeant auctoritatem, tanquam si eorum studia ex principalibus constitutionibus profecta, & [à] nostro diuino fuerint ore profusa. Omnia enim meritò nostra facimus: quia ex nobis omnis eis impertietur auctoritas. nam qui non subtiliter factum emendat: laudabilior est eo, qui primus inuenit. ¶ Sed & hoc studiosum vobis esse volumus, vt si quid in veteribus non bene positum libris inueniatis, vel aliquod superfluum, vel minus perfectum: superuacua longitudine semota, & quod imperfectum est, repleatis: & omne opus moderatum & quàm pulcherrimum ostendatis. hoc etiam nihilominus obseruando, vt si aliquid in veteribus legibus vel constitutionibus, quas antiqui in suis libris imposuerunt, non rectè scriptum inueniatis: & hoc reformetis, & ordini moderato tradatis: vt hoc videatur esse verum, & optimum, & quasi ab initio scriptum, quod à vobis electum, & ibi positum fuerit: & nemo ex comparatione veteris voluminis, quasi vitiosam scripturam, arguere audeat. Cum enim lege antiqua, quæ regia nũcupabatur, omne ius omníque potestas populi Romani in Imperatoriam translata sunt potestatem: nos vero sanctionem omnem non diuidimus in alias & alias conditorum partes, sed totam nostram esse volumus: quid poßit antiquitas nostris legibus abrogare? Et in tantum volumus eadem omnia, cum reposita sunt, obtinere: vt & si aliter fuerint apud veteres conscripta, in contrarium autem in compositione* [nostra] inueniantur: nullum crimen scripturæ imputetur, sed nostræ electioni hoc adscribatur. ¶ Nulla itaque in omnibus prædicti codicis membris ἀντινομία † (sic enim à vetustate Græco vocabulo nuncupatur) aliquem sibi vindicet locum: sed sit vna concordia, vna consequentia, aduersario nemine constituto. Sed & similitudinem (secundum quod dictum est) ab huiusmodi consummatione volumus exulare: & ea, quæ sacratißimis constitutionibus, quas in Codicem nostrum redegimus, cauta sunt, iterum poni ex vetere iure non concedimus: cum Diualium constitutionum sanctio sufficit ad eorum auctoritatem: nisi fortè vel propter diuisionem, vel propter repletionem, vel propter pleniorem indaginem hoc contigerit: & hoc tamen perrarò, ne ex continuatione huiusmodi

lapsus

τοῦτο δ' ἄξιον. in orbem terrarum producta est.

* Flo. vno codice.

† Vide Alciat. lib. Disiunct. 4. cap. 12.

* Flo. oĩs.

* Flo. positione.

† id est, leges cõtrarietas pugnantia.

BIU Cujas

lapsus oriatur aliquid in tali prato spinosum. ¶ Sed & si quæ leges in veteribus libris positæ, iam in desuetudinem abierunt, nullo modo vobis eas dem ponere permittimus: cum hæc tantummodo obtinere volumus, quæ vel iudiciorum frequentissimus ordo exercuit, vel longa consuetudo huius almæ vrbis comprobauit: secundum Saluij Iuliani scripturam, quæ indicat debere omnes ciuitates consuetudinem Romæ sequi, quæ caput est orbis terrarum, non ipsam alias ciuitates. Romam autem intelligendum est non solum veterem, sed etiam regiam nostram, quæ Deo propitio cum melioribus condita est auguriis. ¶ Ideo iubemus duobus istis Codicibus omnia gubernari: vno Constitutionum, altero iuris enucleati, & in futurum Codicem componendi*: vel si quid aliud à nobis fuerit promulgatum Institutionum vicem obtinens, vt rudis animus studiosi simplicibus enutritus, facilius ad altioris prudentiæ rediga tur scientiam. ¶ nostram autem consummationem, quæ Deo adnuente à nobis* componetur, Digestorum vel Pandectarum nomen habere sancimus: nullis iuris peritis in posterum audentibus commentarios illi applicare, & verbositate sua supradicti Codicis compendium confundere: quemadmodum in antiquioribus temporibus factum est, cum per A contrarias interpretantium sententias totum ius penè conturbatum est. sed sufficiat per indices tantummodo & titulorum subtilitatem, quæ παράτιτλα† nuncupantur, quædam admonitoria eius facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo. ¶ Ne autem per scripturam aliqua fiat in posterum dubitatio: iubemus non per signorum* captiones & compendiosa ænigmata, quæ multas per se & per suum vitium ἀντινομίας induxerunt, eiusdem Codicis textum conscribi: etiam si numerus librorum significabitur, aut aliud quidquam. Nec etenim [hæc] per specialia signa* numerorum manifestari, sed per literarum consequentiam explanari concedimus. ¶ Hæc igitur omnia Deo placido facere tua prudentia vnà cum aliis facundissimis viris studeat, & tam subtili, quàm celerrimo fini tradere: vt codex consummatus, & in quinquaginta libros Digestus, nobis offeratur in maximam & æternam rei memoriam, Deique omnipotentis prouidentiæ* argumentum, nostríque Imperij, vestríque ministerij gloriam. Data octauodecimo Kalend. Ianuar. Lampadio & Oreste viris B clarissimis Consulibus.

FELICITER.

Roma duplex.

*Flo. compositi

*Flo. vobis

†quasi titularia dicas, quod per eã titulus cum titulo, locus cũ loco cõferãtur. idem penè quod vulgò concordantias vocamus.

*Flo. simplorũ, alias singulorum

*Flo. sigla

*Flo. prudentia

De confirmatione Digestorum.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI.

IMPERATOR CAESAR FLAVIVS IVSTINIANVS, ALAMANNICVS, GOTTHICVS, FRANCICVS, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, Victor ac triumphator semper Augustus ad Senatum & omnes populos.

TAnta circa nos diuinæ humanitatis est prouidentia, vt semper æternis liberalitatibus nos sustentare dignetur. post bella enim Parthica æterna pace sopita, póstque Vandalicam gentem ereptam, & Carthaginem, immò magis omnẽ Libyam Romano imperio iterum sociatã: & leges antiquas iam senio prægrauatas, per nostram vigilantiam præbuit in nouam pulchritudinem, & moderatum peruenire compendium: quod nemo ante nostrum imperium vnquam sperauit, neque humano ingenio possibile esse penitus existimauit. erat enim mirabile Romanam sanctionem ab vrbe condita vsque ad nostri imperij tempora, quæ penè in mille & quadringentos annos concurrunt, inteslinis præliis vacillantem, hócque & in Imperiales constitutiones extendentem, in vnam reducere consonantiam: vt nihil neque contrarium, neque idem, neque simile in ea inueniatur, & ne geminæ leges pro rebus singulis positæ vsquam appareant. nanque hoc cœlestis quidem prouidentiæ peculiare fuit: humanæ vero imbecillitati nullo modo possibile. Nos itaque more solito ad immortalitatis respeximus præsidium, & summo numine inuocato Deum auctorem & totius operis præsulem fieri optauimus: & omne studium Triboniano viro excelso, magistro officiorum, & exquæstore sacri nostri palatij & exconsule credidimus, eíque omne ministerium huiuscemodi ordinationis imposuimus, vt ipse vnà cum aliis illustribus & prudentissimis viris nostrum desiderium adimpleret. nostra quoque maiestas semper inuestigando & perscrutando ea, quæ ab his componebantur, quidquid dubium & incertum inueniebatur, *Fl. recta hoc cœlesti numine rectè* emendabat, & in competentem formam redigebat. ¶ Omnia igitur confecta sunt, domino & deo nostro Iesu Christo possibilitatem, tam nobis, quàm nostris in C hoc satellitibus præstante. Et principales quidem constitutiones duodecim libris digestas, iam ante in Codicem nostro nomine præfulgentem contulimus. postea vero maximum opus adgrediẽtes, ipsa vetustatis studiosissima opera iam penè confusa & dissoluta, eidem viro excelso permisimus tam colligere, quàm certo moderamini tradere. Sed cum omnia percontabamur, à præfato viro excelso suggestum est, duo penè milia librorum esse conscripta, & plusquam trecentiens decem milia versuum à veteribus effusa, quæ necesse esset omnia & legere, & perscrutari, & ex his si quid optimum fuisset, eligere. Quod cœlesti fulgore & summæ trinitatis fauore confectum est secundum nostra mandata, quæ ab initio ad memoratum virum excelsum fecimus: & in quinquaginta libros omne, quod vtilissimum erat, collectum est: & omnes ambiguitates decisæ, nullo seditioso relicto. noménque libris imposuimus Digestorum seu Pandectarum: quia† omnes disputationes & decisiones in se habent legitimas, & quod vndique D fuit collectum, hoc in sinus [suos] receperunt, in centum quinquaginta penè milia versuum totum opus consummantes. & in septem partes eos digessimus, non perperam, neque sine ratione: sed in numerorum naturam & artem respicientes, & consentaneam eis diuisionem partium conficientes. ¶ Igitur PRIMA quidem pars totius contextus, quæ Græco vocabulo [τὰ] πρῶτα nuncupatur, in quatuor libros sepositæ est.

SECVNDVS autem articulus septem libros habet, qui de iudiciis appellantur. In TERTIA vero congregatione omnia, quæ de rebus nominantur, contulimus, octo libris ei* deputatis. QVARTVS autem locus, qui & * totius compositionis quasi quidam inuenitur vmbilicus, * octo libros suscepit: in quibus omnia, quæ ad hypothecam pertinent, reposita sunt, vt non [à] pignoratitia actione in libris de Rebus positis, multum distarent. Alio libro eidem* inser-

†qui, Flo.

*eis, Flo.

*quoddam

*o-inu. vmbilicum. Flo.

*eodem inser. volumine.

BIU Cujas

to volumini, qui ædilitium edictum, & redhibitoriam actionem, & duplæ stipulationē, quæ de euictionibus proposita est, continet: quia hæc omnia titulis emptionum & venditionum consentanea sunt. & prædictæ actiones quasi pedisequæ illarum ab initio processerunt: in vetustioris quidem edicti ordinatione in loca deuia & multum* distantia deuagantes, per nostram autem prouidentiam his cōgregatæ: cum oportuerat ea, quæ de eodem penè loquuntur, in confinio ponere. Alius itaque liber post duos primum* nobis excogitatus est de vsuris, & traiectitiis pecuniis, & de instrumentis, & testibus, seu probationibus, necnon præsumptionibus. & memorati tres singulares libri iuxta compositionem de rebus positi sunt. Post hos si qua de sponsalibus, vel nuptiis, vel dotibus, [&] legibus [earum] dicta sunt, reposuimus, tribus librorum voluminibus ea concludentes. De tutelis autem & curationibus geminos libros cōscripsimus. Et memoratam ordinationem octo librorum mediā totius operis reposuimus, omnia vndique tam vtilissima, quàm pulcherrima iura continentem. VQVINTVS autem exoritur nobis Digestorum articulus, in quem de testamentis, & codicillis, tam priuatorum, quàm militum, omne, quicquid antiquis dictum [est,] inueniat quis depositum qui de testamentis appellatur. De legatis autem & fideicommissis quinque librorum numerus adgregatus est. Cūque nihil tam peculiare fuerat, quàm legatis quidem legis Falcidiæ narratio, fideicōmissis autem, [quàm] senatusconsulti Trebelliani: singulis libris vtrique eorum applicatis, tota pars quinta in nouem libros coadunata est. Solum autem senatusconsultum Trebellianum ponendum esse existimauimus. captiosas etenim & ipsis veteribus odiosas Pegasiani senatusconsulti ambages, & vtriusque senatusconsulti ad se tam superuacuas, quàm scrupulosas diuersitates respuētes totum ius super his positum Trebelliano senatusconsulto adiudicauimus.

Sed in his nihil de caducis à nobis memoratum est: ne causa, quæ in rebus non prospere gestis & tristibus temporibus Romanis increbruit calamitatibus, bello coalescens ciuili, nostris maneat temporibus, quæ fauor cœlestis & pacis vigore firmauit, & super omnes gētes in bellicis victoriis posuit*: ne luctuosum monumentum læta secula inumbrare concedatur. VSEXTA deinde pars Digestorum exoritur, in qua omnes bonorum possessiones positæ sunt, quæ ad ingenuos, quæ ad libertinos respiciunt: vt & ius omne, quod de gradibus & adfinitatibus descēdit, legitimæque hæreditates, & omnis ab intestato successio, & Tertyllianum, & Orphitianum senatusconsultum, ex quibus mater & filii inuicem sibi hæredes existunt, in geminos libros contulimus, bonorum possessionum multitudinem in compendiosum & manifestissimum ordinem concludentes. Post hæc ea, quæ de operis noui nuntiationibus, dāníque infecti, & de* ædificiis dirutis, & eorum insidiis, & quæ de aqua pluuia arcenda veteribus auctoribus placita sunt: necnon [quæ] de publicanis, & donationibus, tam inter viuos, quàm mortis causa conficiendis, cauta legibus inuenimus, in librum singularem deduximus. De manumissionibus autem & de liberali causa, alius liber respondet: quemadmodum & de adquisitione tam dominii, quàm possessionis, & titulis, qui eam inducunt, multa & variæ lectiones vni sunt insertæ volumini: alio libro deputato his, qui iudicati, vel in iure confessi sunt, & de bonorum detentionibus & venditionibus, & vt ne quid in fraudem creditorū fiat. Póstque hæc omnia interdicta [con] glomerata sunt: & deinceps exceptiones, & de temporum prolixitatibus, & de obligationibus & actionibus liber item* singularis extenditur: vt præfata sexta pars totius Digestorum voluminis octo libris definiatur. VSEPTIMVS autem & nouissimus articulus Digestorum sex libris formatus est: quos de stipulationibus, seu verborum obligationibus, & [de] fideiussoribus & mandatoribus, necnon nouationibus, & solutionibus, & acceptilationibus, & de prætoriis stipulationibus, omne quod ius inuenitur, gemino volumine inscriptū est, quod in libris antiquis nec numerari possibile fuit. Et post hoc duo terribiles libri positi sunt de* delictis priuatis, & extraordinariis, necnon publicis criminibus, qui omnē continent seueritatē pœnarúmque atrocitatem. Quibus permixta sunt & ea, quæ de audacib' hominibus cauta sunt, [&] qui se celare conantur, & contumaces existunt: & de pœnis, quæ condemnatis infliguntur vel conceduntur, necnon de eorum substantiis. Liber autem singularis pro appellationibus nobis excogitatus est cōtra sententias, tam ciuiles, quàm criminales causas finientes. Cętera autem omnia, quæ ad municipales, vel de decurionibus, & muneribus, vel publicis operibus, vel nundinis, & pollicitationibus, & diuersis cognitionibus, & censibus, vel significatione verborū veteribus inuenta sunt, quæque regulariter definita, in sese recipit quinquagesimus, totius consummationis perfectus. VQuæ omnia confecta sunt per virum excelsum, necnon prudentissimum magistrum exquæstore & exconsule Tribonianum, qui similiter eloquentiæ, & legitimæ scientiæ artibus decoratus, & in ipsis rerum experimentis emicuit, nihílque maius, nec charius nostris vnquam iussionibus duxit: necnon per alios viros magnificos & studiosissimos perfecta sunt, id est, Constātinum virum illustrem, comitem sacrarum largitionum, & magistrum scrinii libellorum, sacrarúmque cognitionum, qui semper nobis ex bona opinione & gloria sese commendauit. necnon Theophilum virum illustrem magistrum iurísque peritum in hac splendidissima ciuitate laudabiliter optimam legum gubernationem extendentem. & Dorotheum virum illustrem & facundissimū quæstorium, quē in Berytiensium splēdidissima ciuitate leges discipulis tradentem propter eius optimam opinionem & gloriā ad nos deduximus, participémque huius operis fecimus. sed & Anatolium virum illustrem magistrum, qui & ipse apud Berytienses iuris interpres constitutus ad hoc opus allectus est, vir ab antiqua stirpe legitima procedens: cum & pater eius Leontius & auus Eudoxius, qui post Patricium inclytæ recordationis quæstorium & antecessorem, & Leontium virum glorioſissimum præfectorium, consularem, atque Patricium filium eius, optimam sui memoriam in legibus reliquerint. necnon & Cratinum virum illustrem, & comitem sacrarum largitionum, & optimum antecessorem huius almæ vrbis constitutum. qui omnes ad prædictum opus electi sunt vnà cum Stephano, Mena, Prosdocio, Eutolmio, Timotheo, Leonide, Leontio, Platone, Iacobo, Constantino, Ioanne, viris prudentissimis, qui patroni quidem sunt causarum apud maximam sedem præfecturæ, quæ orientalibus prætoriis præsidet. Omnes* autem suæ virtutis testimonium vndique accipientes, & à nobis ad tanti operis cōsummationem electi sunt: & cum omnes in vnum conuenerunt gubernatione Triboniani viri excelsi, vt tantum opus nobis auctoribus possent conficere, deo propitio in prædictos quinquaginta libros opus consummatum est. VTanta autem à nobis antiquitati habita est reuerentia, vt nomina prudentium taciturnitati tradere nullo patiamur modo: sed vnusquisque eorum, qui auctor legis fuit, nostris Digestis inscriptus est: hoc tantummodo à nobis effecto, vt si quid in legibus eorum vel superuacuum, vel imperfectum, vel minus idoneum visum est: vel adiectionem, vel diminutionem necessariam accipiat, & rectissimis tradatur regulis. [sed] & in multis similibus vel contrariis quod rectius habere apparebat, hoc pro aliis omnibus positum est, vnáque omnibus auctoritate indulta: vt quidquid ibi scriptum est, hoc nostrum appareat, & ex nostra voluntate cōpositum: nemine audēte cōparare ea, quæ antiquitas habebat, & quæ nostra auctoritas introduxit: quia multa &

*Flo. multo.
*Flo. post duo primos.
*Victori periculis superposuit. Flo.
*pro ad. Flo.
*iterum. Flo.
*Flo. pro.
*Omne, Flo.

multa & maxima sunt, quæ propter vtilitatem rerum transformata sunt: adeo, vt & si principalis constitutio fuerat in veteribus libris relata, neque ei pepercerimus, sed & hanc * hoc corrigendū. Flo. corrigendam * esse putauerimus, & in melius * restaurā- nominibus etenim veteribus relictis, quidquid legum veritati decorum & necessarium fuerat, hoc nostris emendationibus dum. Flo. seruauimus: & propter hanc causam, & si quid inter eos dubitabatur, hoc iam in tutissimam peruenit quietem, nullo titubante relicto. ¶ Sed cum prospeximus, quod ad portandam tantæ sapientiæ molem non sint idonei homines rudes, & qui in primis legum vestibulis stantes intrare ad arcana eorum properant: & aliam mediocrem eruditionem * præparandam * emendationem, Flo. esse censuimus, vt sub ea colorati, & quasi primitiis omnium imbuti, possint ad penetralia eorum intrare, & formam legum pulcherrimam non conniuentibus oculis accipere. Et ideo Triboniano viro excelso, qui ad totius operis gubernationem electus est, necnon Theophilo & Dorotheo viris illustribus & facundissimis antecessoribus arcessitis: mandauimus, quatenus libris, quos veteres composuerunt, qui prima legum argumenta continebant, & Institutiones vocabatur, [vndique] separatim collectis: quicquid ex his vtile, & aptissimum, & vndique sit elimatum, & rebus, quæ in præsenti æuo in vsu vertuntur, consentaneum inuenitur: hoc & capere studeant, & quatuor libris reponere, & totius eruditionis prima fundamenta atque elementa ponere, quibus iuuenes suffulti, possint grauiora & perfectiora legum scita sustentare. Admonuimus autem eos, vt memores etiam nostrarum fiant constitutionum, quas pro emendatione iuris promulgauimus: & in confectione Institutionum etiam eandem emendationem * ponere non * eadem emendatione. Flo. morētur: vt sit manifestū, & quid antea vacillabat, & quid postea in stabilitatem redactum est. Quod opus ab his perfectum, vt nobis oblatum & relectum est: & prono suscepimus animo, & nostris sensibus non indignum esse iudicauimus, & prædictos libros constitutionum vicem habere iussimus: quod & in oratione nostra, quam eisdem libris præposuimus, apertius declaratur. ¶ Omni igitur Romani iuris dispositione composita, & in tribus voluminibus, id est Institutionum, & Digestorum seu Pandectarum, nec non Constitutionum, perfecta, & in tribus annis consummata, quæ vt primum sperari * cœpit, neque in totum decennium compleri sperabatur: omnipotenti deo & hanc operam ad hominum sustentationē piis obtulimus animis, vberesq; gratias maximæ deitati reddidimus: quæ nobis præstitit, & bella feliciter agere, & honesta pace perpotiri, & non tantum nostro, sed etiam omni æuo, tam instanti, quàm posteriori leges optimas ponere. Omnibus itaque hominibus eādem sanctionem manifestam facere, necessarium esse perspeximus: vt sit eis cognitum, quanta confusione * Flo. quā. & infinitate absoluti, in quantam * moderationem & legitimam veritatem peruenerunt: leges q; in posterum habeant, tam directas, quàm compendiosas, omnibusque in promptu positas, & ad possidendi libros earum facilitatem idoneas: vt non mole diuitiarum expensa possint homines superuacuæ legum multitudinis adipisci volumina, sed vilissima pecunia facilis eorum comparatio pateat tam ditioribus, quàm tenuioribus, minimo pretio magna prudentia reparanda. ¶ Si quid autem in tanta legum compositione, quæ ab immenso librorum numero collecta est, simile forsitan rarò inueniatur: nemo hoc vituperandum existimet, sed primum quidem imbecillitati humanæ, quæ naturaliter inest hoc inscribat: quia omnium habere memoriam, & penitus in nullo peccare, diuinitatis magis, quàm mortalitatis est. quod & à maioribus dictū est. deinde sciat, q; similitudo in quibusdam & his breuissimis adsumpta nō inutilis est, & nec citra nostrū propositum hoc subsecutū. aut enim ita lex necessaria erat, vt diuersis titulis propter rerum cognationem applicari eam oportuerit: aut cum fuerat aliis diuersis permixta, impossibile erat eam per partes detrahi, ne totum confunderetur. & in his partibus, in quibus perfectissimè visiones veterum expositæ fuerāt, quod particulatim in ea fuerat sparsum, hoc diuidere ac separare penitus erat inciuile: ne tam sensus, quàm aures legentium ex hoc perturbarentur. Similiq; modo si quid principalibus constitutionibus cautum est: hoc in Digestorum volumine poni nullo concessimus modo, quasi constitutionum recitatione sufficiente: nisi & hoc rarò ex hisdem causis, [ex] quibus similitudo adsumpta est. ¶ Contrarium autē aliquid in hoc Codice positum nullum sibi locum vindicabit, nec inuenitur, si quis subtili animo diuersitatis rationes excutiet: sed est aliquid nouum inuentum, vel occultè positum, quod dissonātiæ querelam dissoluit, & aliam naturam inducit discordiæ fines effugientem. ¶ Sed & si quid forsitan prætermissum est, quod in tātis milibus quasi in profundo positum latitabat, & cum idoneū fuerat poni, obscuritate inuolutum necessariò derelictum est: quis * adprehē- hoc reprehendere * recto animo possit? primo quidem propter dere, Flo. ingenij mortalis exiguitatē. deinde propter ipsius rei vitium, quod multis inutilibus permixtum, nullam sui ad eruendum præbuit copiam. dein quod multò vtilius est pauca idonea effugere, quàm multis inutilibus homines prægrauare. ¶ Mirabile autem aliquid ex his libris emersit, quod multitudo antiqua præsente breuitate paucior inuenitur. homines etenim, qui antea lites agebant, licet multæ leges fuerant positæ, tamen ex paucis lites perferebant, vel propter inopiam librorū, quos comparare eis impossibile erat, vel propter ipsam inscientiam: & voluntate iudicum magis quàm legitima auctoritate lites dirimebantur. In præsenti autem consummatione nostrorum Digestorum è tantis leges collectæ sunt voluminibus: quorum & nomina antiquiores homines, non dicimus, nesciebant, sed nec vnquam audiebant. quæ omnia collecta sunt substantia amplissima congregata: vt egena quidem antiqua multitudo inueniatur, opulentissima autem breuitas nostra efficiatur. Antiquæ autem sapientiæ librorum copiam maxime Tribonianus vir excellentissimus præbuit, in quibus multi fuerant & ipsis eruditissimis hominibus incogniti: quibus omnibus perlectis, quidquid ex his pulcherrimum erat, hoc semotum in optimam nostam compositionem peruenit. Sed huius operis conditores non solum ea volumina perlegerunt, ex quibus leges positæ sunt: sed etiā alia multa, quæ nihil vel vtile vel nouum [in] eis inuenientes, quod excer- * excepti- ptum * nostris Digestis applicarent, optimo animo resp̄uerunt. Flo. ¶ Sed quia diuinæ quidem res perfectissimæ sunt, humani vero iuris conditio semper in infinitum decurrit, & nihil est in ea, quod stare perpetuò possit (multas etenim formas edere natura nouas deproperat) non desperamus, quædam postea emer- * innouata, gi negotia, quæ adhuc legum laqueis non sunt innodata *. Si Flo. quid igitur tale contigerit: Augustum imploretur remedium: quia ideo imperialem fortunā rebus humanis deus præposuit, vt possit omnia, quæ nouiter contingunt, & emēdare, & componere, & modis & regulis competentibus tradere. & hoc nō primum à nobis dictum est, sed ab antiqua descendit prosapia: cum & ipse Iulianus legum & edicti perpetui subtilissimus cōditor, in suis libris hoc rettulit: vt si quid imperfectum inueniatur, ab imperiali sanctione hoc repleatur. & non ipse solus: sed & diuus Hadrianus in compositione edicti & senatusconsulto, quod eam secutum est, hoc apertissimè definiuit: vt si quid in edicto positum non inuenitur, hoc ad eius regulas, eiusq; coniecturas, & imitationes possit noua instruere auctoritas. ¶ Hæc igitur omnia scientes patres conscripti, & omnes orbis terrarum homines, gratias quidem amplissimas agite summæ diuinitati, quæ vestris temporibus tam saluberrimum opus seruauit. quo enim antiquitas digna diuino non est visa iudicio; hoc vestris temporibus indultum est. Hasce

BIU Cujas

itaque leges & adorate, & obseruate, omnibus antiquioribus quiescentibus: nemóque vestrum audeat vel comparare eas prioribus, vel si quid dissonans in vtroque est, requirere: quia omne, quod hic positum est, hoc vnicum & solum obseruari censemus. Nec in iudicio, nec in alio certamine, vbi leges necessariæ sunt, ex aliis libris, nisi ab iisdem, Institutionibus, nostrísque Digestis, & constitutionibus à nobis compositis, vel promulgatis, aliquid vel recitare, vel ostendere conetur: nisi temerator velit falsitatis crimini subiectus, vnà cum iudice, qui ei audientiam accommodauerit,* pœnis grauissimis laborare. ¶ Ne autem incognitum vobis fiat, ex quibus veterum libris hæc consummatio ordinata est: iussimus & hoc in primordiis Digestorum nostrorum inscribi: vt manifestissimum sit, ex quibus legislatoribus, quibúsque libris eorum, & quot milibus hoc iustitiæ Romanæ templum ædificatum est. Legislatores autem vel commentatores eos elegimus, qui digni tanto opere fuerãt, & quos & anteriores piissimi principes admittere non sunt indignati: omnibus vno dignitatis apice impertito, nec sibi quoquam* aliquam prærogatiuam vindicante. cum enim constitutionum vicem & has leges obtinere censuimus, quasi ex nobis promulgatas: quid amplius, aut minus in quibusdam esse intelligatur, cum vna dignitas, vna potestas omnibus est indulta? ¶ Hoc autem, quod & ab initio nobis visum est, cum hoc opus fieri deo adnuente mãdabamus: tempestiuum nobis [esse] videtur & in præsenti sancire: vt nemo neque eorum, qui in præsenti iuris peritiam habent, neque qui postea fuerint, audeat commentarios hisdem legibus adnectere: nisi tantum si velit eas in Græcam vocem transformare sub eodem ordine, eadémque consequentia, sub qua & voces Romanæ positæ sunt, hoc quod Græci κατὰ πόδα† dicunt. & si qui forsitan per titulorum subtilitatem adnotare maluerint, & ea quæ, παράτιτλα nuncupãtur, componere. alias autem legum interpretationes, imò magis peruersiones, eos iactare non concedimus: ne verbositas eorum aliquid legibus nostris adferat ex confusione dedecus: quod & in antiquis edicti perpetui commẽtatoribus factum est, qui opus moderatè confectum huc atque illuc in diuersas sententias producentes, in infinitum detraxerunt, vt penè omnem Romanam sanctionem esse confusam [cerneres.] Quod* si non passi sumus: quemadmodum posteritatis admittetur vana discordia? Si quid autem tale facere ausi fuerint: ipsi quidem falsitatis rei constituantur, volumina autem eorum omnino corrumpantur. Si quid vero (vt suprà dictum est) ambiguum fuerit visum: hoc ad Imperiale culmen per iudices referatur, & ex auctoritate Augusta manifestetur, cui soli leges & condere, & interpretari concessum est. Eandem autem pœnam falsitatis constituimus & aduersus eos, qui in posterum leges nostras per signorum* obscuritates ausi fuerint conscribere. omnia enim, id est, & nomina prudentium, & titulos, & librorum numeros, per consequentias literarum volumus, non per signa* manifestari: ita, vt qui talem librum sibi parauerit, in quo signa* posita sunt in qualemcunque locum libri vel voluminis, sciat inutilis se esse Codicis dominum. neque enim licentiam aperimus ex tali Codice in iudicium aliquid recitare, qui in quacunque sua parte signorum* habet malitias. Ipse autem librarius, qui eas inscribere ausus fuerit: non solum criminali pœna (secundum quod dictum est) plectetur, sed etiam libri æstimationem in duplum domino reddet, si & ipse dominus ignorans talem librum vel comparauerit, vel confici curauerit. quod & antea à nobis dispositum est in Latina constitutione, & in Græca, quam ad legum professores dimisimus. ¶ Leges autem nostras, quas in his Codicibus id est Institutionum seu elementorum, & Digestorum vel Pandectarum posuimus: suum obtinere robur ex tertio nostro felicissimo sancimus consulatu præsentis duodecimæ indictionis, tertio Kalendas Ianuarias, in omne æuum valituras, & vnà cum nostris constitutionibus polleutes, & suum vigorem in iudiciis ostendentes in omnibus causis, siue quæ postea emerserint, siue quæ in iudiciis adhuc pendent, nec eas iudicialis vel amicalis forma compescuit. quæ enim iam vel iudiciali sententia finita sunt, vel amicali pacto sopita: hæc resuscitari nullo volumus modo. Bene autem properauimus in tertium nostrum Consulatum & has leges edere: quia maximi dei & domini nostri Iesu Christi auxilium felicissimum, eum nostræ reipublicæ donauit: cùm in hunc & bella Parthica abolita sunt, & quieti perpetuæ tradita, & tertia pars mundi nobis adcreuit. post Europam enim & Asiam, & tota Libya nostro imperio adiuncta est, & tanto operi legum caput impositum est, [&] omnia cœlestia dona nostro tertio consulatui indulta.

Omnes itaque iudices nostri pro sua iurisdictione easdem leges suscipiant*: & tam in suis iudiciis, quàm in hac regia vrbe habeant, & proponant, & præcipuè vir excelsus huius almæ vrbis præfectus. curæ autem erit tribus excelsis præfectis prætoriis, tam orientalibus, quàm Illyricis, necnon Libycis per suas auctoritates omnibus, qui suæ iurisdictioni suppositi sunt, eas manifestare. Data septimodecimo Kal. Ianu. Iustiniano domino nostro ter Consule.

*Flo. patiatur.

*cuidam. Flo.

†id est, iuxta pedem. quid verò hoc loco significet, vide Alciat. Parerg. li. II. cap. 6.

*Quos. Flo.

*Flo. siglarum ciγλας etiã constit. Cra ca legere est.

*sigla.

*sigla.

*siglarum

*suspicit. Flo.

ÈN ÒNO-

BIU Cujas

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΟΥ ΔΕΣΠΟΤΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΥ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ, Φλάβιος, Ἰουστινιανὸς, Ἀλαμαννικὸς, Γοτθικὸς, Φραγγικὸς, Γερμανικὸς, Ἀντικὸς, Ἀλανικὸς, Βανδαλικὸς, Ἀφρικανὸς, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, ἔνδοξος, νικητὴς, προπάτωρ, ἀεισέβαστος Αὔγουστος τῇ μεγάλῃ βουλῇ, καὶ τῷ δήμῳ, καὶ πάσαις ταῖς τῆς οἰκουμένης ἡμῶν πόλεσιν.

ΕΔΩΚΕΝ ἡμῖν ὁ θεὸς μετὰ τὸν πρὸς Πέρσας εἰρήνην, μετὰ τὸ κατὰ Βανδίλων τροπαῖον καὶ τὸν ὅλην Λιβύης κτῆσιν, καὶ τὸν τῆς ὀνομαστάτης Καρχηδόνος ἐπανάληψιν, καὶ τὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπανανέωσιν τῶν πρὸ ἡμῶν βεβασιλευκότων· ἐπεὶ οὐδὲ εἰς νοῦν βάλεσθαι ἤλπισεν ἄν, εἴτε λογισμὸς ὅλως ἂν εἰσηγήσατο τοιαύτην νομοθεσίαν τῷ μετέπειτα χρόνῳ, οἵαν ἐπὶ τοῖς χιλίοις ἔτεσιν οὐκ ἐν τοῖς ἄλλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσι πρὸς ἅπασαν ἀΐδιον συμφωνίαν τε καὶ διαφωνίαν, καὶ τὸν μὲν μαχόμενον, αὐτὸν ἐξελεῖν· τὸ δὲ ταὐτόν τε καὶ ὅμοιον ἐξωθῆσαι, μίαν δὲ αὐτὴν καλλονὴν εἰδέναι παρασχεῖν, ὥστε ἕνα τὸν κείμενον ἐφ' ἑκάστῳ καθεστάναι τραγμάτων νόμον τῆς ἀνωθεν ῥοπῆς, καὶ τῆς ἐκεῖθεν φιλανθρωπίας ἴδιον ἦν, ἀλλ' ἐκ ἀνθρωπίνης τινὸς διανοίας, ἢ ἐγχειρήσεως ἢ λογισμοῦ ὅλως. ἡμεῖς οὖν, τοῦτο δὴ τὸ ζωηθισμένον ἡμῖν, τὰς χεῖρας εἰς θεὸν ἀνατείναντες, καὶ αἰτήσαντες ἡμῖν αὐτὸν συλλαβεῖν, ἐνεχειρήσαμέν τε καὶ τὸ πᾶν ἐξειργασάμεθα· Τριβωνιανῷ τῷ ἐνδοξοτάτῳ μαγίστρῳ, καὶ ἀπὸ κυαισώρων τῶν θείου ἡμῶν παλατίου, καὶ ὑπάτων πρὸς τῷ ὅλῳ σωτηρίαν χρησάμενοι, καὶ τισιν ἄλλοις ἐνδόξοις τε καὶ σοφοῖς ἀνδράσιν· ἐρωτῶντες μὲν ἀεὶ τὸ γιγνόμενον, τὸ δὲ ἀμφισβητήσιμον μανθάνοντες, πᾶσιν δὲ ἐκ τῆς ἐνδιδομένης ἡμῖν παρὰ τοῦ δεσπότου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γνώσεώς τε καὶ ἀληθείας ἐπιβάντες πέρας ποσῆκομεν. τὰς μὲν οὖν εὐσεβεῖς διατάξεις ἤδη πρότερον δώδεκα βιβλίοις περιείλαντες τὸ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ἐσώνυμον σωτηρίαν ἐκάλυψε βιβλίον· νῦν δὲ τὰς ἁπάντων τῶν ἔμπροσθεν νομοθετησάντων, σωναγαγόντες γνώμας ἐκ τοῦ πλήθους ἀπεράντου * βιβλίων, ἃ πρὸ ἐτῶν μὲν ἀμφὶ τὰ δισχίλια, ἀριθμὸν δὲ ἔχον σίχοις μυριάδων τριακοσίων, ὡδὶ ἐμμέτρως ἅμα καὶ εὐσυνόπτου συναγαγόντες ἄθροισμα. πεντήκοντα οὖν τὰ πάντα πεποιήμεθα βιβλία τὰ νῦν, ἅπαντα συναγαγόντες τὸ χρήσιμον, καὶ ἁπάσας τὰς ζητήσεις ταμόντες, καὶ μηδὲν καταλιπόντες ἔτι σασιαζόμενον. ὅπερ βιβλίον DIGESTA, εἴτε παν δέκτην προσηγορεύσαμεν· ἔκ τε τῶν νόμων ἔχειν διαιρέσεις τε καὶ διατυπώσεις· ἔκ τε τοῦ τὸ πᾶν εἰς ἓν ἀθροισθὲν σωσδέξασθαι, ταύτην αὐτῷ θέμενοι τὴν προσηγορίαν· οὐ πρὸ αἰτέρου τε πέντε καὶ δέκα μυριάδων σίχων ἀριθμὸν ἀντῷ σόντες, καὶ εἰς ἐπὶ τὰ σσὺν διαθέμενοι σραγματείας, καὶ σσὺν οὐ παρέργως, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀριθμῶν φύσεως τε καὶ ἁρμονίας σοχαζόμενοι. τά τε πρὸ καλούμενα παρὰ πᾶσι ΠΡΩΤΑ ἐν τέσσαρσι διαθέμενα βιβλίοις. ἐφεξῆς τε τὰ DE IVDICIIS ἐν ἑτέροις ἑπτά. καὶ τὰ DE REBVS, οὐκ ἐν πλείοσι τῶν ὀκτώ. τὸ δὲ ἐφεξῆς τοῦ συγγράμματος μέρος, ὅπερ δὴ τέταρτόν τε ἅμα καὶ

IN NOMINE DOMINI ET DEI NOSTRI Iesu Christi.

Imperator Cæsar, Flauius, Iustinianus, Alemannicus Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor, triumphator, semper Augustus magno Senatui, & populo, & vniuersis nostræ ditionis vrbibus.

TRIBVIT nobis dominus pace cum Persis inita, & trophæo de Vandalis erecto, atq; in ditionem nostrã redacta tota Libya, ipsaq; inclyta Carthagine recepta, vt ab his, qui ante nos imperarunt latarũ legũ instauratio nem ad eũ finem perducerem⁹, ad quem perduB ci aut vllo modo perfici posse, ne cogitare quidẽ vllus, nedũ sperare potuisset. antiquæ vsq; ad quæ penè in mille nõ in aliis modò, sed in Imperialibus quoq; cõstitutionibus in omnẽ spirare cõcordiam, & discordiã, & exempto si quid in eis pugnãs fuit: similibusq; omnib⁹ remotis vnã illi pulcherrimã quãdam formã ita cõparare, vt vna tantũ de singulis cõtrouersiis lex posita haberet: cœlesti quidẽtiæ & in homines beneuolẽtiæ peculiare fuit: humano verò ingenio & conatu atq; facultate perfici nullo modo potuit. Nos igit pro cõsuetudine nostra, manib⁹ ad deũ sublatis, & eius implorato auxilio, opus ipsum adgressi sum⁹, quod & postea absoluim⁹, Triboniani illustrissimi magiC stri & exquæstoris sacri nostri Palatij & excõsulis subsidio præcipuè freti, aliquot etiã aliis illustrib⁹ & prudẽtibus hominib⁹ adhibitis, à quibus res singulas ita vt opus, pcedebat scisciti, & eorum quę ipsis dubia videbãtur certiores facti, omnib⁹ demũ pro ea intelligẽtia quę nobis à domino & seruatore nostro Iesu Christo cõcessa est, perpẽsis & digestis cõsentaneũ tandẽ finẽ imposuimus. Piis igit Cõstitutionib⁹ iam antè in duo- *Codex Iu*
decim libros digestis, librũ nostro nomine iscri *stinianꝰ.*
ptũ cõposuimus: nunc autẽ coactis antiquorũ legislatorũ sententiis, ex multitudine librorũ plus min⁹ duorũ milliũ, vt numerũ versuũ tricies cẽtenorũ milliũ ad minimũ cõtinerẽt, in dimẽsum & cõpositũ aceruũ redegimus. Omnes igitur su- *Digesta.*
D periores libros ad numerũ quinquaginta coëgimus, omnia quę vtilia erãt (quęstionib⁹ omnib⁹ amputatis, nullaq; repugnãtia relicta) coaceruãtes: eiq; libro Digestorũ seu Pandectarũ, nomen *Pandecta*
imposuimus: ꝓpterea ꝙ legũ definitiones & cõ- *rum no-*
stitutiones in se cõtineret, omniaq; vno quodã *men.*
cõplexu coërceret, versusq; illi nõ plures q̃ cẽtũ quinquaginta mille relinquẽtes. Porrò autẽ op⁹ *Ad hunc*
ipsum in septẽ tractatus distinximus, neq; tamẽ *locũ vide*
id temere aut fortuitu, atq; incõsulto sed ad ipsã *Alciatũ*
numerorũ naturã & harmoniã spectantes. Nam *lib. Pa-*
quę vulgò τὰ πρῶτα nominantur, ea quatuor li- *rerg. II.*
bris cõclusimus, quę verò DE IVDICIIS, septẽ a- *cap. II.*
liis libris, quæ DE REBVS, nõ pluribus quàm octo: reliquã autem operis partẽ, quæ quarta est,

& totius

BIU Cujas

& totius dimidia, octo libris aliis complexi sumus: inter quos est & HYPOTHECARIA, non longè à PIGNERATICIA. Est autem & AEDILICIVM EDICTVM, & DE EVICTIONIBVS stipulatio: quæ duo cùm essent velut appendices venditionum, procul tamen inter leges repositа, propter eam quam inter se habent affinitatem, ea in proximo collocauimus, vt ne quæ de iisdē disseruntur, procul inter se disiuncta ac separata essent. His porrò ea, quæ ad vsuras terrestres ac maritimas pertinent, & item quæ ad instrumenta, testes, probationes, præsumptiones, vnum in locum collecta subiunximus. Hæc quidem omnia in tres, eósque singulares libros post tractatum DE REBVS, inter se coniuncta reponentes: ac tum quidem ea, quæ de Sponsalibus, Nuptiis & Dote, constituta sunt, coaceruantes: huic quoque compositioni tres libros adsignauimus. Duos præterea de Tutorib⁹ minoris ætatis qui vulgò DE TVTELIS, appellātur: eósque ipso loco quæ octo hisce libris tractantur, in summam redegimus: & hanc, vt diximus, mediam partem totius libri fecimus: & quæ pulcherrima & vtilissima videbantur, ea legibus in his insertis descripsimus. Quæ verò ad Testamēta, Legata, & Fideicōmissa pertinent, ea omnia in numerum nouem librorum contulimus: inter quos duo priorem locum obtinent, qui de Testamentis & Codicillis, siue qui vulgariter, siue qui militum arbitrio fiunt, commemorant: sūntque DE TESTAMENTIS inscripti. Quinque autē qui sequūtur, de Legatis & Fideicommissis, tractant: & omnibus quæstionibus, quæ in his versantur. Et quoniam legis Falcidiæ narratio naturæ legatorum & fideicommissorum finitima cognataque est, ideo nos eam proximo loco reposuimus: eique post tractatū de Legatis, librum integrum & cum breui quadam accessione adsignauimus. Præterea cùm Falcidiam legem id Senatusconsultum in fideicommissis imitaretur, quod Trebellianum vocant, huic etiam attribuimus vltimum huius compositionis locum, vniuersa hac sanctione sub Trebelliano senatusconsulto redacta: posteaquam antiquam Pegasiani constitutionem inutilem esse, & absurdas horum Senatusconsultorum tum differentias, tum similitudines comperissemus: quas etiam antiqui odio habentes, captiosas & damnosas appellarunt, & simpliciori quadam ratione vniuersum hūc tractatum coaceruantes, & in Trebelliani locum adaptantes, hanc quintam partem totius compositionis nouem libris absoluimus: in quibus sanè nullam de his, quæ veteres caduca nominabant, mentionem fecimus, quoniam hæc

A τε ἄμα καὶ μέσον ὄντι τῶν παντὸς, ὀκτὼ βιβλίοις ἄλλοις ἑνὸς τε θέματος· ἐν οἷς ὄντι μὲν ἡ ΥΠΟΘΗΚΑΡΙΑ, οὐ πόρρωθεν δὲ PIGNERATICIAS ἀφεστῶσα. Ἔστι δὲ καὶ AEDILICION ἠδιλικὸν, καὶ περὶ τῶν ἐκνικήσεων ἐπωρώτησις, ἄμφω, παρακολουθήματα μὲν καὶ θεσῶτα τῶν πράσεων, πόρρω δέ που δὲ νομοθεσίας ἀπωκισμένα*, συναγόμενα ἐγγύθεν, διὰ τὸ πρὸς ἄλληλα συγγενέσθαι, ἵνα τὰ πρὸς τῶν αὐτῶν διαλεγόμενα μὴ πόρρω διεστήκοιεν ἀλλήλων. Εἶτα ἐπαγόμενα τούτοις τά τε πρὸς τόκων ἐγγείων καὶ θαλασσίων, καὶ τὰ πρὸς συμβολαίων τε καὶ παρόντων μαρτύρων, καὶ ἀποδείξεών τε καὶ πολλήψεων, εἰς βιβλίον ἓν. τρία δὲ τὰ τούτων μονόβιβλα μετὰ τὸ περὶ DE REBVS πραγματείαν συνεγγὺς ἀλλήλαις κατατεθέντα. καὶ αὖθις τὰ πρὸς μνηστρῶν* καὶ γάμων, καὶ προικὸς νενομοθετημένα συναγαγόντες τρία δεδώκαμεν ἔχειν, καὶ ταύτῃ τῇ συντάξει βιβλία. Τὰ μὲν καὶ πρὸς τῶν κηδεμόνων τῶν νέας ἡλικίας δύο ταῦτα δὴ τὰ DE TVTELIS παρὰ πᾶσιν ὀνομαζόμενα, κἀνταῦθα συνεκεφαλαιωσάμεθα τῷ τῶν ὀκτὼ τούτων βιβλίων πραγματείαν, καὶ μεσαίτατον, ὡς εἴρηται, τοῦτο μέρος τῆς πάσης συντάξεως τοῦ βιβλίου ποιήσαμεν. τὰ κάλλιστα δὴ καὶ χρησιμώτατα τῶν νόμων ἐν τούτοις ἀναγεγραμμένοι. τὰ δὲ δὴ πρὸς διαθηκῶν, καὶ πῶς γε λυτέον, καὶ φιδεικομμίσσων ἅπαντα συναγόμενα εἰς ἐννέα βιβλίων ἀριθμὸν, ὧν ἡγεῖται μὲν τὰ πρὸς διαθηκῶν καὶ κωδικίλλων τῶν τε καθόλου φαμὲν, τῶν τε ἂς ποιοῦσιν ὡς βούλονται στρατιῶται δύο καὶ δεσῶτα, καὶ DE TESTAMENTIS ἐπιγεγραμμένα. πέντε δὲ ἑξῆς τὰ πρὸς λυτέον, καὶ φιδεικομμίσσων, καὶ πάσης τῆς ἐν αὐτοῖς ζητήσεως

C διαλεγόμενα· ὧν ἐπεὶ δὴ ὁ τῆς FALCIDIV λόγος πρόσεχής τε καὶ ἁρμόδιον ἦν τῶν λυτέων καὶ φιδεικομμίσσων ἰδιότητι, διὰ τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸν εὐθὺς τῇ τῶν λυτέων ὑπεθήκαμεν πραγματείᾳ, βιβλίον ὅλον ἀναθέντες αὐτῷ μετάτινος βραχείας προσθήκης. καὶ αὖθις ἐπεὶ δὴ πρὸς τὸν τῆς FALCIDIV μέμνηνται τῶν φιδεικομμίσσων ἓν τὸ καλούμενον TREBELLIANON δόγμα· καὶ τοῦτο τὸν τελευταῖον τῶν συντάξεως ταύτης ἀπενεμάμεθα χώραν· τὸν πάντων τὸ νομοθεσίας ταύτης εἰς τὸ TREBELLIANON συναγαγόντες, καὶ σοφὸν ἦναι τὸν τῆς πάλαι Πεγασιανοῦ νομοθεσίαν, εὑρόντες καὶ τὰς ἀλόγους τῶν διαμάτων τούτων διαφορᾶς τε καὶ κοινωνίας, ἃς δὴ καὶ οἱ πάλαι μισήσαντες, σοφὸν νενομίσμας τε καὶ ἐπιζημίους ἐκάλουν καὶ ἀσελούς ἔρωτινὶ λόγῳ τὸ πᾶν σῶμα συναθροίζοντες εἰς τὸν τῆς ΤΡΕΒΕΛ-

E ΛΙΑΝΙΟΥ μεθαρμοζόμενοι τάξιν. καὶ οὕτω δὴ τὸ πρῶτον μέρος τῆς ὅλης συντάξεως τοῖς ἐννέα τούτοις ἀνῦται* βιβλίοις, ἐν οἷς οὐδὲν ὑστερεῖ τῶν πάλαι καλουμένων ἡμῖν εἴρηται, διόπερ καὶ ταῦτα κατάτινα χρείαν ἐκ εὐτυχίας τῆς Ῥωμαίων ἐσωπολάσαντα πολιτείας. καὶ ὑπόμνημα δεινὸν τῶν ἐμφυλίων καθεστῶτα πολέμων, ἐκ ἐχρῆν ἐν καιροῖς πολιτεύεσθαι· καθ' οὓς ὁ θεὸς εἰρήνην τε δέδωκεν ἡμῖν ἄγειν, ἐκ τε τῶν ἐνδον, ἐκ τε τῶν ἔξωθεν, καὶ ὅταν δέοι πολεμεῖν, ῥᾴδιον μετὰ τοῦ θεοῦ κρατεῖν. Ἔστω δὲ ἡμῖν καὶ

*ἀποκείμενα

*μνηστρῶν

quæ infelici quodam fato in Romanorum republica euenerant, & grauis ciuilium bellorum recordatio fuerant: his temporibus, quibus deus in hac pace viuere nobis concessit, vsurpari in republica non oportebat: neque inter eos, qui nobis subiecti sunt, neque qui extra nostrum sunt imperium: cumque oporteat bellum nostris viribus gerere, & hostes superare. Sequitur autem &

sexta

BIU Cujas

ἕκτη τις μοῖρα τούτου δὴ τοῦ παντὸς συνήματος, ἐκ- A
τὼ δεδεκεκλειστμένη βιβλίοις. ἀρχεῖ δὲ καλῶς ἐκ τῶ
ὀνομαζομένων διακαρχῶν, ἃς ἡμεῖς ὁμοίως τοῖς
ἄλλοις κατασκεφάμενοι τάς τε εἰς τοὺς εὐγενεστέ-
τας, τάς τε εἰς τοὺς ἀπελευθέρους φερομένας, ἐκ πολ-
λῆς τῆς ἔμπροσθεν συγχύσεως τε καὶ ἀσαφείας εἰς
καθαρὰν ἠγάγομεν σωτηρίαν, δύο βιβλίων αὐτὰς
ἀριθμὸν ἀρκεῖν νενομικότες. προσαναπλέξαμεν δὲ
αὐτοῖς καὶ τὰς ἐξ ἀδιαθέτου καλουμένας ἁπάσας
διαδοχάς, καὶ αὐτὰς τὰς τῶν γενῶν τάξεις, καὶ
τοὺς ἐπὶ τούτοις βαθμοὺς ἐγγράψαντες τῷ βι-
βλίῳ, καὶ ἐπὶ τῆς ἑκατέρας αὐτῶν τὰ πρὸς τὸ ΤΕΡ-
ΤΟΥΛΛΙΑΝΟΝ τε καὶ ΟΡΦΙΤΙΑΝΟΝ σω
ενήκαμεν λόγματος, ἐξ ὧν μητέρες τε καὶ παῖδες
ἀλλήλων διάδοχοι γίγνονται. Πρόεισι δὲ ἑφεξῆς
βιβλίον ἄλλο τά τε πρὸς τῶν οἰκοδομημάτων ἐρ- B
γων, καὶ τὰ πρὸς τῆς τῶν ὁλισθαινόντων τε καὶ κα-
ταφερομένων οἰκημάτων ἀσφαλείας, καὶ τῶν οἰ κρύ-
πτοις τι κακουργούντων, καὶ ἐκ τῆς τῶν ὑδάτων φο-
ρᾶς ἀδικούντων τοὺς πέλας, καὶ τὰ περὶ τῶν ἀφορι-
ζόντων τὰ δημόσια τέλη, καὶ πρός γε δωρεῶν, τῶν τε
ἀποσταλησομένων, τῶν τε εἰς ἔννοιαν τελούτης ἀναφυο-
μένων νομοθετῶν. καὶ ἔνθις εἴτι πρὸς τοῖς ὁποιασοῦν
ἐλευθερίας ὄντων, ἢ καὶ τῶν ὑπὲρ ταύτης ἀγώνων, οὗτος
ἐνὶ παραδέδοται βιβλίῳ. Ἔτι δὲ καὶ τὰ πρὸς νομῆς,
καὶ τὰς διὰ αὐτῆς κτήσεως, καὶ τῶν εἰσαγουσῶν αὐτὴν
αἰτιῶν, εἰς ἓν ἀπεθέμεθα συγγραμμα, ἐπειγε ὅλως
πρὸς δικασικῶν ὄντων, ἀφορᾶσθαί τε, καὶ τῶν εἰ τέλος
τινὰ κατὰ σφῶν αὐτῶν ὁμολογοῦντων, ἢ τῶν ὄντων
ἀναχωρήσεως, καὶ δανεισικῆς τε κατοχῆς, καὶ πρόσ-
εως, καὶ τῶν πραγμάτων διακρίσεως τε ἐν κινδυ-
νίας, καὶ τῷ μή τι παθεῖν δὸν δανείζοντας βλάβῃ, ἐν C
οὗτος ὁμοίως εἰς ἓν ἤθροισται βιβλίον, καὶ ἡ τῶν ἐπερ-
δικτῶν τε τρόπου οὐ πλείοσιν ἑνὸς παραδεδόμενον
βιβλίου. ἐπεὶ δέ τε ἤδη τὰς παραγραφὰς, καὶ δὴ ἐπ'
αὐταῖς τεταγμένους ἐχωρήσαμεν χρόνους, ἐν ἡμῖν ἐ-
νοχῶν τε καὶ ἀγωγῶν ἀπεθέμεθα τρόπον. καὶ ζωπυ-
γάσαμεν ἂν πᾶν δὴ τοῦτο μέρος. οὗτος ἡγεῖται τὰ πρὸς
τὸ διακαρχῶν ὡς εἰρηται, γεγραμμένα εἰς ὀκτὼ βιβλί-
ων ἀριθμόν. ἕκτον δὴ τοῦτο μέρος ἐστὶ ὅλης ζωτά-
ξεως ἀποδεδομένον. τὸ δὲ λοιπὸν τῶν τελευταῖον, ὅσον
ἑβδόμον ἁπάσης ὄντος τῆς πραγματείας ἐξ βιβλίων
ἀριθμῷ συνέστηται. ἀρχόμενον μὲν ἐκ τῶν ἐπε-
ρωτήσεων. διάβαινον δὲ διά τε τῶν ὑπὲρ ἐγγυῆς γε-
γραμμένων, καὶ τῶν χρεῶν καταβολῆς, καὶ διαλύ-
σεως τε καὶ ἐλευθερίας αὐτῶν, καὶ τῶν εἰσημένων ἐκ
τῆς τῶν πραιτώρων νομοθεσίας ἐσωρωτήσεων. ἅσον
ἅπαντα δύο παρ' ἡμῶν σωέσταται βιβλίοις καὶ τοῖς D
τε ἔμπροσθεν οὐδεὶς εἴρηται ὄντος, ὅσα καθεστῶτα. Προ-
ὸν δὲ εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ἐγκλημάτων λόγον καὶ ἅπαν-
τα καταλέγον ὁπόσα τῶν τε μετριωτέρων ὄντι ἁμαρ-
τημάτων, ἅσον ἰδιωτικὰ καλοῦσιν, ὅσα τε οὐχὶ τε-
ταγμένα προσονομάζουσιν, ἀλλὰ τῶν EXTRA-
ORDINARIΩN αὐτοῖς ἐπιτιθέασιν ἐπωνυμί-
αν. ἀνάβαινον δὲ καὶ εἰς τὰ δημόσια τῶν ἐγκλημά-
των, ἅσον σφοδρότατά τε ὄντι, καὶ μεγάλῳ ἐφ' ἑαυ-
τοῖς καλεῖτω ποινήν. δύο δὲ πάντων ἔτι βίβλοι. ταῦ-
τα δὴ τὰ πρὸς τῶν ἁμαρτημάτων τε καὶ ἐγκλημά-
των σωέχουσιν. προσαναμέμικται δὲ αὐτοῖς καὶ τὰ
πρὸς τῶν ἐπ' ἐγκλήμασιν μὲν ἁλισκομένων, ἑαυτὸν
δὲ ἀφανῆς καθιστάντων, καὶ δὴ ὄντος αὐτοῖς πολυ-
τίας, καὶ τῆς ἐπαγομένης τοῖς κατεδεδικασμένοις ποι-
νῆς, ἢ συγχωρήσεως. ἀρχὴ δὲ ἡμῖν ἑτέρου βιβλίου
πάλιν

sexta quædã pars huius totius operis, octo libris
conclusa. Præclarè autẽ incipit à Bonorum pos-
sessionibus, quas nos ita vt reliqua expendentes,
siue quę ad ingenuos, siue quę ad libertinos per-
tinebant, ex immensa illa vetere colluuie & ob-
scuritate in purum compendium redegimus:
duorum librorum numerum ipsis satis esse arbi-
trati. Quinetiam omnes successiones ab intesta-
to, cum his coniunximus: omnes cognationum
ordines, & earum gradus in eo libro inseren-
tes. In postrema autem ipsorum parte ea quæ ad
Senatusconsultum Tertyllianum & Orphitia-
num pertinent, inserenda putauimus: ex quibus
matres & liberi sibi mutuò succederent. Dehinc
liber alius consequitur, ea sanciens, quæ tractant
de Operibus in ædificiis, de Cautione damni in-
fecti, & his, qui in huiusmodi rebus aliquid de-
linquunt, & qui vicinis damnum inferunt aqua-
rum fluxu, de Publicanis, itémque de Donatio-
nibus, tam quæ sine causa, quàm quæ causa mor-
tis, in beneuolentiam referuntur. Inde quid-
quid vsquam de quibuscunque Manumissioni-
bus extabat: aut his actionibus quæ illarum no-
mine exercentur, hoc vno libro explicatum est.
Ea verò quæ pertinent ad rerum adquisitio-
nem, & titulos qui eam inducunt, in vnum tra-
ctatum coëgimus: & item quidquid omnino
ad res iudicatas pertinet, eósque qui iudicati,
vel in iure confessi sunt, Bonorúmque cessio-
nes, Venditiones ob debita, Rerum separatio-
nes, de Curatore bonis dando, & vt ne quid in
Fraudẽ creditorum fiat, hæc similiter in vnum
volumen coëgimus. Interdicta verò vni dum-
taxat libro tradidimus: ac tum quidem ad Ex-
ceptiones peruenimus, & tempora his exceptio-
nibus definita: simulq; Actiones & obligationes
executi sumus, totamq; hanc partem, in qua (vt
dictum est) ea quæ de bonorum possessionibus
scripta sunt, præcedunt, octo libris complexi su-
mus, sextam hanc totius operis partem separan-
tes. Postrema autem pars, quæ est totius nego-
tij septima, in sex libros redacta est, à Stipula-
tionibus quidem initium habens. Inde autem ad
ea, quæ de Fideiussoribus, Solutionibus, & libe-
rationibus, Stipulationibúsque prætoriis scrip-
ta sunt, pertingens, quæ omnia duobus à nobis
contracta sunt libris, qui tamen, dici non po-
test, quàm antea fuerint innumerabiles. Iam ve-
rò ad tractatus de Delictis præteruecti, & om-
nia tum mediocria delicta, tum quæ priuata &
extraordinaria vocant, enumerantes: pertin-
gentes etiam ad publica crimina, quæ maxima
sunt, & magnam pœnam desiderant, duobus e-
tiam his libris hæc omnia quæ ad delicta & cri-
mina pertinent, complexi sumus: admixta sunt
enim illis ea quæ tractant de his, qui delicti qui-
dem conuicti sunt, se ipsi autem celant: déque
ipsorum facultatibus, & pœna aut absolutione
condemnatorum. Initium porrò alterius libri

denuo

denuo exoritur à narratione de Appellationibus, quæ tum pecuniariis, tum criminalibus sententiis communis est. Quæcunque verò de Municipibus, Decurionibus, Muneribus, Operibus publicis, Nundinis, Vectigalium pollicitationibus, Variis Stipulationibus, & Censibus sancita sunt ab antiquis: quęcunque item de Verborum significatione & regulis extant ab antiquis tradita, hæc omnia postremus liber complectitur, cuius initium est à Stipulationibus: sextus quidem existens, si quis ad peculiare initiũ spectet: quinquagesimus autem, si quis vniuersum opus respiciat: quæ omnia pulchrè composita & elaborata sunt, & vt conueniebat ex mandato nostro, tum ab illustrissimo & prudentissimo magistro & exquæstore regiæ nostræ & exconsule Triboniano, viro tam rerum vsu & peritia quàm eloquentia & legum scribendarum cognitione clarissimo, quique mandatis nostris nihil vnquam prius aut antiquius habuit: & aliis qui cum ipso huic rei in gratiam nostram incubuerunt, Cõstantino scilicet magnificentissimo comite sacrarum largitionum, & magistro sacri scrinij sacrorum libellorum, regiarúmque cognitionũ, qui bonam semper de se existimationem apud nos retinuit: tum præterea Theophilo magnificentissimo magistro, quique leges in hac regia vrbe, magna veneratione & diligẽtia, atque adeò vt professorię dignitati conuenit, interpretatur: cum Dorotheo magnificẽtissimo quęstore, & interprete designato in legum ciuitate (dicimus autem celebrem & splendidam Berytiensium metropolim) quẽ ad nos perduci & participẽ huius laboris facere voluimus, bona de eo existimatione ducti: tum etiam Anatolio magnificẽtissimo magistro, qui & ipse apud Berytienses leges profitetur, viro ex illustri legũ Professorũ apud Phœnices tertia generatione descẽdente: vt pote qui genus referat ad Leontiũ & Eudoxium viros legũ peritia celebres, post Patriciũ insignis memorię quæstoriũ anticensorem, & Leontium celeberrimũ expræfectum, excõsulem, & Patricium ipsius filiũ, & Cratinum virum illustrem & magnificentissmũ simul & sapientissimum comitem sacrarum largitionum. Est autem & ipse legum optimus interpres in hac regia vrbe, & præter hos Stephano, Menæ, Prosdocio, Eutolmio, Timotheo, Leonidæ, Leontio, Platoni, Iacobo, Cõstantino, Ioãni, prudẽtissimis viris: qui omnes oratores sunt illustrissimorũ Præfectorũ sacrorũ nostrorũ prętoriorũ, opinionẽ autem apud omnes sapientiæ meritò quam obtinerent, iure à nobis digni sunt iudicati, qui tanti huius laboris participes essent. Hæc igitur à nobis circa Digestorum conscriptionem elaborata sunt, per eos, quos paulò antè nominauimus illustres & prudentes homines. Tanta autem nobis reuerentia antiquitatis fuit vt immutari nomina veterum iurisprudentium nullo modo permiserimus: sed vniuscuiusque nomẽ legibus inscripserimus, ea quidem immutantes, quæ nobis non rectè se habere visa sunt, quibusdam videlicet amputatis,

Quid in digestorũ cõpositiõe factũ sit.

A πάλιν ὁ πολὺς τῶν ἐφέσεων γίνεται λόγος, καινὸς ὢν εἰκότως κατὰ τῶν ψήφων, τῶν τε εἰς χρήματα, τῶν τε εἰς ἐγκλήματα φερομένων. ὅσα δὲ ὑπέρ τε πολιτῶν, ὑπέρ τε βουλευτῶν, καὶ λειτουργημάτων, καὶ τῶν δημοσίων ἔργων, καὶ πανηγύρεων, καὶ πόρων ἐπαγγελίας, καὶ ποικίλων ἐρωτήσεων, καὶ ὅλως δημοσίας ἀγραφῆς νενομοθέτηται τοῖς πάλαι. ὅσα τε ὡς ὑπὲρ τῶν ῥημάτων δύναν ὀνομασίας, καὶ τῶν ἐν κανόσι εἰρημένων τοῖς πάλαι, ταῦτα ἅπαντα τὸ πεντηκοστὸν τοῦτο ἔχει βιβλίον. τούτου δὲ τὸ συνήμμενον, ὥσπερ ἀρχὴ τοῦ πολλῶν ἐσπουδασμένων δύναν ἕκαστον μέν, ὅσον πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρχὴν καὶ θέσιν: πεντηκοστὸν δὲ πρὸς τὴν ὅλην τε συντάξεως ἁρμονίαν. Ἅπερ ἅπαντα συντεθειται τε καὶ ἐκτέτακται καλῶς τε καὶ τοῦ παρ' ἡμῶν κελεύσεως ἀξίως, παρά τε τριβωνιανοῦ τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ σοφωτάτου μαγίστρου, καὶ ἀρχινυσιάρων τῶν ἡμετέρων βασιλείων, καὶ ὑπάτων, ἀνδρὸς ἔν τε τῷ πρόσθεν, ἔν τε τῷ ῥηθέντι, ἔν τε τῷ νῦν νόμους γράφειν εὐδοκιμοῦντος, τῶν δὲ ἡμετέρων ἔμπροσθεν οὐδὲν τι θεμιτὸν πρόσαξεως, καὶ τῶν καὶ ὑπ' αὐτὸν πράγμα ἡμῖν ἐκπονησαμένων, τουτέστι Κωνσταντίνου τε τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου κόμητος τῶν θείων λαργιτίωνων, καὶ ἀνθυπογραφέως τοῦ θείου σεκρινίου, τῶν τε θείων λιβέλλων, καὶ τῶν βασιλικῶν διαγνώσεων, χρησθαι ἑαυτοῦ δόξαν ἡμῖν ἐν ἅπασιν παρεσχομένου, καὶ πρός γε Θεοφίλου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου μαγίστρου, καὶ νόμους ὡσὶ δὲ βασιλίδος ταύτης πόλεως σεμνῶς τε καὶ ἀγρύπνως καὶ τὴν διδασκαλικῆς ἐπιστήθυσεως ἀξίως διδάσκοντες, καὶ Δωροθέου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου κυαισωρίου, καὶ διδασκάλου ἐν τῇ τῶν νόμων ἀναδεδειγμένῳ πόλει, φαμὲν δὴ τὴν αἰδημόν* τε, καὶ πολυφα- *αἰδήμονα
B C νῆ τῶν Βηρυτίων μητρόπολιν, ὃν ἡ πολὺς αὐτοῦ χρησὶ μονα
λόξα, καὶ εἰς ἡμᾶς ἤγαγεν, καὶ τῶν παρόντων μεταχεῖν προυβάλετο πόνων, καὶ Ἀνατολίου τε τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου μαγίστρου, ὃς δὴ καὶ αὐτὸς παρὰ Βηρυτίοις τὰ ἐν νόμων παιδεύει καλῶς, ἀνὴρ ἐντριγονίας σεμνῆς τὸς παρὰ Φοίνιξιν τῶν νόμων διδασκάλους καταβαίνων. Ἀναφέρει γοῦν εἰς Λεόντιόν τε καὶ Εὐδόξιον, ἄνδρας ἐν νόμοις μετὰ Πατρίκιον τὸν καὶ εὐκλεοῦς μνήμης κυαισώριον καὶ ἀντικήνσορα, καὶ Λεόντιον τὸν παυσίφιμον ἀπὸ ὑπάρχων, ὑπάτων, καὶ Πατρίκιον τὸν αὐτῶν παῖδας* ὡς τεθαύμασμένον τιμῶν τὸν μεγαλοπρεπε- *παῖδα
σάτους καὶ σοφωτάτους κόμητος τῶν θείων λαργιτίωνων, νόμων τε καὶ αὐτὸς ἀγαθὸς ἐξηγητὴς ὢν καὶ βασιλίδος μασμεταύτης δύνην πόλεως, καὶ πρὸς τούτοις Στεφάνου, Μηνᾶ, νους καὶ
D Προσδοκίου, Εὐτολμίου, Θιμοθέου, Λεωνίδου, Λεοντίου, καὶ Πλάτωνος, Ἰακώβου, Κωνσταντίνου, Ἰωάννου, τῶν σοφωτάτων. οἵτινες πάντες ῥήτορες μὲν εἰσὶν τῶν ἐνδοξοτάτων ὑπάρχων, τῶν ἱερῶν ἡμῶν πραιτωρίων. δόξαν δὲ παρὰ πᾶσιν τοῖς ὠδὶ σοφίᾳ δικαίως ἔχοντες, εἰκότως παρ' ἡμῶν ἐπῃνέθησαν ἄξιοι καθεστάναι, τῆς τοσούτου μεταχεῖν ἀγῶνος. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν περὶ τοῦ ΔΙΓΕΣΤΩΝ ἐκτεπόνηται συγγράφων δὲ τῶν ἀρχαίως ἡμῖν εἰρημένων, ἐνδόξων τε καὶ σοφῶν ἀνδρῶν, τοσαύτη δὲ ἡμῖν αἰδὼς τῆς ἀρχαιότητος γέγονεν, ὥστε οὐδὲ ἀμεῖψαι τὰς προσηγορίας τῶν ἔμπροσθεν νομοθετῶν ὑπεμείναμεν, ἀλλὰ τοῦ ἑκάστου τούτων τοῖς νόμοις ἐπιγράψαμεν προσηγορίαν, ἀμείψαντες μὲν ἔνια τῶν ἔχειν ἡμῖν ἐν ὀρθῶς ἐδόκει, μέρη δὲ τὰ μὴ ἀφελόντες,

quibusdam

τὰ δὲ προσθέντες ἐκ πολλῶν τε καὶ πάλιμ ἐλόμενοι καὶ τιθὲ ἴσην ἁπασιν παραχόντες τῆς ἐξουσίας ἰσχύν, ὥσε πᾶν ὅσον ἐγγέγραπται τοῖς βιβλίοις, οὕτω ἡμετέραν γενέσθαι γνώμην, μηδένα τε θαρρεῖν παρατιθέναι τὰ γενόμενα νεωτοῖς ἔμπροσθεν, ἐπεὶ καὶ πολλὰ καὶ οὐδὲ ἀριθμηθῆναι ῥᾴδια μετατεθείκαμεν εἰς τὸ κρεῖττον, κἂν ἔτι βασιλικῇ τινὶ τῶν παλαιοτέρων ἀνυπερατόρων διατάξει, πρὸς ἄλλοιμ εἴρηται* χήματα τὰ μὲν οὖν ὀνόματα τοῖς ἔμπροσθεν ἐφυλάξαμεν, τιθὲ δὲ τῶν νόμων ἀληθείαν ἡμετέραν ἐποιησάμεθα, ὥσπερ καὶ ἔτι κἂν μείζονα ἐνεῖνοις ἦμ· πολλὰ δὲ τὰ τοιαῦτα ἐτέθεικεν*· οὕτω διήρηταί τε καὶ πεπέρασται, καὶ εἰς σαφῆ πεπέρανται τέλος ἔχοντα νόμον*. Ἐπειδὴ δὲ ἐχρῆν καί τινα μετρίαν εἰσαγωγὴν ποιήσασθαι πρὸς τοῦ ἄρτι νόμου ἀπορμήσοντας καὶ τιθὲ μείζω διδασκαλίαν οὐχ ὡρωῶντας, οὐδὲ τοῦτο ἡμετέρας ἔξω κατελίπομεν προνοίας. ἀλλὰ τριβωνιανῷ τῷ ἐνδοξοτάτῳ, τῷ καὶ τιθὲ τῆς ὅλης νομοθεσίας ὑπουργίαν ἐπιτετραμμένῳ, καὶ Θεοφίλῳ γε μὴν, καὶ Δωροθέῳ τοῖς μεγαλοπρεπεστάτοις, καὶ σοφωτάτοις, ἀντιγνώστορσιν ἐγκελευσάμενοι διατεθέμεθα προσήκειν ἐκ τῶν τοῖς ἀρχαίοις εἰσαγωγῶς συγκειμένων τὰ καιριώτατά τε καὶ πρατούμενα, καὶ ὁπόσα τοῖς νῦν πολιτευομένοις συμφέρεται πράγμασι, ταῦτα ἐξελεῖν, καὶ ἀθροῖσαι, καὶ εἰς ἡμᾶς ἀγαγεῖν· μεμνῆσθαι δὲ καὶ τῆς ἡμετέρας διατάξεως, ἃς εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν ἔμπροσθεν πεποιήμεθα, καὶ οὕτω σωθῆναι βίβλους τέσσαρας, πρῶτα στοιχεῖα τῆς εἰσαγωγῆς ἐσομένας, ἃς δὴ καλεῖν INSTITVTA νενόμικα. καὶ δὴ καὶ ταύτιτω τιθὲ νομοθεσίαν σωθέντες προσήγαγον ἡμῖν, καὶ ἡμεῖς ἅπασαν κατασκεψάμενοι, καὶ διακρίναντες καλῶς τε ἔχειν, καὶ κατὰ τὴν ἡμέτερον ἐκρίναμεν νοῦν, καὶ ἡμέτερον εἶναι καὶ οὕτω τὸ βιβλίον ἀπεφηνάμεθα, καὶ τοῦτο τιθὲ τῆς ἡμετέρας διατάξεως ἰσχὺν ἔχειν αὐτὸ, παρ' αὐτῶν ὧν εἰ προοιμίοις τῶν βιβλίων διελέχθημεν ἅπασιν ἐδηλώσαμεν. Οὕτω τοίνυν τιθὲ ῥωμαίων νομοθεσίαν τάξαντες, καὶ εἰ τρισὶ τοῖς ὅλοις βιβλίοις τε καὶ ἐνιαυτοῖς πρᾶγμα τοσοῦτον ἐκπεπονηκότες, ὅσπερ ἰῶ μὲν τιθὲ ἀρχὴν ὑπὲρ ἅπασαν ἐλπίδα, τὰ δὲ δὴ τελευταῖα μεθ' ὅσπερ ἡμεῖς βατὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα ἐδείξαμεν, οὐδεὶς δέκατον ἔτος ὅλον σωθῆναι προσδοκήσειεν, εἰς μόνων τριῶν ἐνιαυτῶν ἀφορτελέστως τάχος, καὶ τῷ θεσπότῃ θεῷ εὐχὴν ἀναθέντες τὸ ἄθλον, τῷ καὶ εἰρήνην ἄγειν, καὶ πολέμους καταρθοῦν, καὶ νομοθετῆσαι παντὶ τῷ τε πρὸ ἡμῶν, τῷ τε ἐφ' ἡμῶν, τῷ τε μεθ' ἡμᾶς χρόνῳ δωρησαμένῳ δίκαιον φῆθημεν ἅπασιν ἀνθρώποις ποιῆσαι φανερὰν τιθὲ ἡμετέραν ὑπὲρ αὐτῶν σπουδήν τε καὶ πρόνοιαν, ὅπως ἂν τὸ ἔμπροσθεν ἀπαλλαγέντες ταραχῆς τε καὶ συγχύσεως, καὶ πέρας ἐχούσης οὐδὲν νομοθεσίας χρήσωνται νόμοις ὀρθοῖς τε καὶ σωτηρίοις, καὶ πᾶσιν προχείροις, καὶ τιθὲ τῶν δικῶν σωτηρίαν ἀσπαζομένοις, καὶ προκειμένοις γε ἅπασι τοῖς βουλομένοις ῥᾳδίως εἰς κτῆσιν οὐκ ἐλαττόνων δεομένοις χρημάτων, ἵνα τὸ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων βιβλίων ἀθροίσαιεν πλῆθος, ἀλλ' ἐπ' ὀλίγῳ τιμήματι τοῖς τε πλουτοῦσιν ὁμοίως, τοῖς τε ἐξ ἐλαττόνος ὁρμωμένοις οὐσίας ἅπασαν τὴν ἑαυτῶν παρεχομένοις κτήσεως. εἰσέτι, πλήθους ὄντος τοῦ καὶ νεωτὶ ἠθροισμένου καὶ ἐκ τοσούτων μυριάδων συλλεγέντος, quibusdã verò additis: eoq; ex multis excerpto & selecto quod optimũ fuit, & æquali robore auctoritatis omnibus adcõmodato, vt quidquid libro inscriptũ est, hoc videatur nostra sententia factum: nemoq; iam audeat ea, quæ nunc fiunt, cũ antiquis cõparare: quippe cùm multa & quæ ne numerari quidẽ facilè poterãt, à nobis in melius mutata sint: etiam si quid aliqua priorũ imperatorum cõstitutione diuersè sancitum extábat. Nomina enim antiquis integra seruauimus. Legum autẽ auctoritatem nostrã fecim⁹, quemadmodũ etiamsi quid dissidens in his extabat (multa autem extabant huiusmodi) id omne distinctum est, & suis limitibus determinatũ: deniq; vt in clarum finẽ redigeretur lex quæq;, perfecim⁹. Et quoniã operæpretium erat cõmodam quandam introductionẽ facere eorum causa, qui nuper ad legũ studium adgressi sunt, nequedum vllam altiorẽ doctrinã attigerunt, nos eius quoq; rei curã & cogitationem suscepimus. Quocirca Triboniano viro illustrissimo, & cui totius legũ sanctionis negotium cõmissum fuit, & itẽ Theophilo, ac Dorotheo magnificẽtissimis & sapientissimis anticẽsoribus mãdauimus, vt ex his quæ apud veteres inter introductiones iacebant, ea seligerent quæ maximè commoda & vsitata, ac præsenti reip. statui vtilia essent: eáq; congesta & coagmentata nobis offerrent: meminissent autẽ & nostrarum cõstitutionum quas in superiorum emendationẽ fecimus. Itaque libros quatuor qui prima essent elementa introductionis cõparare nt, quæ INSTITVTA vocari solent. Hanc igitur sanctionem à se cõpositam nobis cum obtulissent, nos ea perpensa & considerata, rectè se illam habere, & voluntati nostræ respõdere iudicauimus: nostrúmque hunc esse librum & nostrarum constitutionum robur obtinere, ex his quæ in proœmio libri disseruimus, omnibus notum ac testatum reliquimus. Sic igitur Romanorum sanctionibus in tres libros digestis, nos tanto ac tam difficili opere perfecto (quod primo quidem omnem spem atque expectationem superabat, & quãuis aliquantò post ostendimus rem esse factu haud ita difficilem, minimè tamẽ sperauimus, vel decennio toto perfici posse) absolutóque trium dumtaxat annorum celeritate, & hoc præmio dicato Domino & Deo nostro qui & tranquillè viuere, & hostes superare, & leges sancire omni tam superiori quàm nostræ & posterorum ætati dedit, visum est faciendum esse, vt nostrum erga omnes studium & beneuolentiam ostenderemus: vti posthac ab antiquis illis dissidiis, colluuie, ac legibus infinitis liberati, rectis breuibus & expeditis legibus fruerentur, & quæ litium & controuersiarum compendium præberent, facilèque comparari possent: vt iam ingenti pecunia ad inutilium librorum multitudinem cõparandam non opus esset, quoniam perexiguo pretio tum diuitibus tum pauperibus sui coëmendi copiam præberent. Quòd si ne nunc quidem cum hæc ita digesta sunt & coagmentata, atque ex tot milibus collecta, deesse

*ἐρηθ. Flo.
*ἀπέκλ-ειν. Flo.
*σαφὲς παρέσχε, τέλος ἔχοντα νόμων.

deesse aliqua videantur, quæ sint inter se similia (quę tamen perrara fore arbitramur) hi tamẽ qui rectè omnia & ratione perpẽdent, profecto humanã naturã excusatione ea in re carere nõ existimabunt. Quod enim omni ex parte vitio vacat, id certè solius fuerit diuinę potẽtiæ, nõ autẽ humanarũ virium efficere: quẽadmodum à maioribus etiã nostris dictum est, quãquam etiã vbi similia quædã admisimus: siue quod res de quib⁹ agẽbatur, ita postularẽt, ac necesse esset rem eandem pluribus cõmemorare locis: aut ꝙ cum aliqua re ita coniuncta essent, quæ similia superiori videbãtur, neq; ideo facilis eorũ esset separatio: siue quod ita obseruari totius disputationis cõtinuationẽ oportebat, ne mens legislatoris verborum quorundã amputatione cõfunderetur (nisi hoc necessitate exigẽte alicubi prętermissum est) verùm ita exigua itaq; breuia sunt, vt non facilè quisquã possit animaduertere. Quod ipsum in his etiã quæ iam olim imperialibus cõstitutionibus sancita fuerant, obseruauimus. Nam quæ his libris adscripta fuerãt, ea nõ permisimus hoc in libro collocari, præter ea quæ propter causarum similitudinẽ quam habẽt inter se, sunt adfinia & cognata. Cæterùm leges inter se cõtrarias in his quidẽ quæ hoc in libro insertæ sunt, nemo facilè inuenerit, si modò vniuersas cõtrariorum definitiones percurrat. Quãquam est quidẽ aliquid diuersum, quod per se sumptũ diuersam fortassis in altero facit legis sententiã. Quòd si fortasse aliquid eorũ quę adscribi oportebat, prætermissum est (neq; enim alienum id fuerit humanæ naturæ imbecillitate) attamẽ subiectis nostris vtilius fuerit à multis incõmodis liberari, quàm quędam fortassis eaq; perpauca relinquere, quæ vtilia quidẽ videbantur, sed in infinitis penè milibus librorũ defossa & congesta, neq; cuiquã fortasse nota erãt, ob eamq; causam facilè latere possent: & quãuis antea tam multi extarent scripti libri, tamẽ ex pauciſsimis legislatoribus & libris cõtrouersiæ disceptabantur: partim ꝙ pleriq; libris carebant, partim quod laborem tam multa vtilia quidẽ illa, sed tamen vsum nõ obtinentia, inueniẽdi ferre nõ poterant: nunc autẽ in hanc cõpositionem & multæ leges, & hæ ratæ & validæ congestæ sunt ex libris raris & inuentu difficilibus, & quorum ne nomina quidẽ multi celeberrimi luriſconsulti sciebant: quorum copiã immensissimam is quem diximus illustrissimus Tribonianus nobis præbuit, ingẽtem librorum numerũ nobis exhibens, quos ne numerare quidem facile est, ex quibus omnibus quantum satis fuit perlectis, hi nostri libri desumpti sũt. Porrò autem qui à nobis ad hoc opus componendum conuocati sunt, in multos etiã libros inciderunt, in quibus cùm nihil vel nouum vel vtile reperissent, præter ea quæ iam ante coaceruauerant, meritò recusarunt, ne leges vllas ex ipsis in hoc opus insererent. Cæterùm si qua de re deinceps controuersia orta fuerit, de qua nihil his legibus definitum esse appareat (permulta enim noua natura ferre consueuit) attamen ob eam causam diuinitus imperium ad homines perlatum est, vt si quando aliquid deesse videretur, de eo semper legem statuens, id quod humanæ naturæ deesset, suppleret:

γνώμη memorabilis.

A δόξειεν ἔχειν ὁμοίως· οὕτω δὲ οἰόμεθα κάλλιον ἔσεσθαι· πολλὰ γὰρ καὶ τοῖς τῆ ἀνθρωπίνης ἐσχασμένοις φύσεως οὐκ ἔξω διημάρτε λογίας ἐδὲ οὕτω δόξειεν εἶναι. τὸ γὰρ διὰ πάντων ἀνθρώπινον θείας ἂν εἴη μόνης, ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπίνης ἰσχύος, καθὰ καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν εἴρηται. πλὴν ἔστιν ὅπη καὶ τὼ τῶν ὁμοίων παρεδεξάμεθα θέσιν ἢ τῶν ἀνωκειμένων πραγμάτων οὕτω ἀπαιτούντων τὸ δεῖν ταῦτὸ πλείοσιν ἐφαρμοσθῆναι τόποις, ἢ τὸ σωναμέμιχθαι τινὶ ξένον τὸ ὁμοκοῦν τῶ ὁμοίων τῶ πρόσθεν καὶ λύσιν εἶναι αὐτῶν τὼ διαίρεσιν ξένων εἶναι, ἢ ὡς ἐπὶ πολλάκις φυλαχθῆναι τὸ τῶν ὅλης θεωρίας σωνεχὲς, καὶ μὴ διασπασθῆναι τὸν νοῦν τῆ τῶν ἤδη γεγραμμένων ἀφαιρέσει ῥημάτων. πλὴν καὶ οὕτω, εἰπου καὶ παρείληπται διὰ τὼ τὸ πράγματος ἀνάγκην, ἀλλ' ἔστιν βραχὺ, καὶ οὐδεμίαν ἑαυτῶ χεδὸν παρεχόμενον αἴθησιν. ταῦτὸ δὲ οὕτω καὶ ὠδὶ τῶν ἤδη B νενομοθετημένων εἰ τοῖς βασιλικοῖς διατάξεσιν ἐφυλάξαμεν. τὰ γὰρ ἐκείνοις εἰρημένα, κατὰ οὕτω τεθῆναι τὸ βιβλίον οὐ σωνεχωρήσαμεν, πλὴν ὅσον ἐκ τοῦ σειτῆς ὁμοιότητος αἰτίων. Ἐναντίως δὲ τοῖς ἄλλοις ἐχόντά τινα νόμον τῶν ὠδὶ τὸ βιβλίου τούτου κειμένων, οὐκ ἄν τις εὕροι ῥᾳδίας, εἰγε διὰ πάντων τῶν τὸ ἐναντιότητος ὅρων διεξελθεῖν τὸ εὐσεβεμ. ἀλλ' ἔστιν ἃ τὸ διάφορον, ὃ προσλήψεται, ἀλλοιοτέραν ἴσως παρὰ ταὐτὸν ποιεῖ τὼ τῶ νόμου θέσιν. Εἰ δὲ καὶ τι τυχὸν παρεῖται τῶν τεθῆναι * δεόντων· εἰκὸς γὰρ καὶ * πεθῆναι τι διοῦ συμβῆναι, διὰ τὼ τὸ ἀνθρωπίνης ἀσθενείαν φύσεως· ἀλλὰ ζῆ παντὶ κάλλιον ἂν εἴη, τοῖς ἡμῶν ὑπηκόοις πολλῶν ἀπηλλάχθαι κακῶν τὸ καταλιπεῖν ἴσως ὀλίγα τινὰ τῶν λοκούντων ἐπιτηδείων μερίσαι χεδὸν ἀναριθμήτοις ἐγκαθειρυγμέναι τε* ἐκ ἀκκειμε- * τῶ ἐν
C ναὶ καὶ ἑδενὶ χεδὸν τὸ πάντων γνώριμα, τοῦτό τε ἕνεκεν διαλαθόντα ῥᾳδίας. Τοσούτων δὲ ὄντων τὸ ἔμπροσθεν γεγραμμένων βιβλίων, ἐξ ἐλαχίστων νομοθετῶν τε καὶ βιβλίων ἐκρίνετο τὰ τῶν ἐν διαφανεῖοις ἀγώνων. τῶν μὲν ἐπειδὴ βιβλίων ἠπόρουν, τῶν δὲ ἐπείσθη οὐκ ἤρκουν πόνοις πλείοσιν εὑρεῖν τὰ πολλὰ τῶν χρησίμων ἐν ἰσχύοντων. νυνὶ δὲ κατὰ τὼ σώταξιν ἠθροίσαν ταὐτὼ πολὺς νόμων κρατούντων ἀριθμὸς, ἐκ βιβλίων πανίων καὶ μόλις ἐξευρημένων καὶ ὧν οὐδὲ τὰς πρόσηγορίας οἱ πολλοὶ, καὶ τῶν σφόδρα εὐδοκιμούντων ἐπὶ νόμοις ἐγίνοσκον· ὧν διὰ τὼ ὕλλω ἡμῖν ἀφθονοτάτω ὁ ῥηθεὶς ἐνδοξότατος τριβωνιανὸς παρέχετο, πολλῶν τε βιβλίων καὶ οὐδὲ ἀριθμὴν ἦναι ῥᾳδίαν παρεχόμενος πλῆθος. ὧν ἁπάντων διαρκῶς ἀναγνωσθέντων ἠθροίσθη τὰ παρόντα βιβλία. καὶ τοῖς γε οἱ παρ' ἡμῶν πρὸς οὕτω σωαθροισθέντες πολλοῖς διὰ καὶ ἑτέροις ἐνέτυχον βιβλίοις, οἷς οὐδὲν εὑρόντες σπουδαῖον, οὐδὲ καινὸν παρὰ τὰ πρόσθεν ἠθροισμένα, τὼ ἐξ αὐτῶν εἰκότας ἀπεδοκίμασαν εἰ τῶδε τῶ συγγράμματι τῶν νόμων εἰσφοράν. Εἰ δὲ καὶ τι τὸ λοιπὸν ἀμφισβητηθείη, καὶ μὴ τοῖς νόμοις τούτοις ἐγγεγραμμένον φανείη· πολλὰ γὰρ διὰ τὸ φύκεν καινουργεῖν ἡ φύσις· ἀλλὰ βασιλεὺς ὁ θεὸς διὰ οὕτω καὶ θῆκεν εἰς ἀνθρώπους, ὅπως ἂν τοῖς δεομένοις ἀεί τι διατάπτοιτο, τὼ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀορισίαν ἀναπληροῖ τε,

& ratis

καὶ ἐν τοῖς πολλοῖς νόμοις τε, καὶ ὅροις καὶ ἐχ ἡμέτερόν γε δὴ λέγομεν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ὁ πάντων τῶν εὐνομοτάτοις εὐδοκιμηκότων σοφώτατος Ἰουλιανὸς αὐτὸ δὴ φαίνεται λέγων, καὶ τῷ ἐκ τῆς βασιλείας ὠφελεῖσθαι ταῖς ἀναφυομέναις ζητήσεσιν ἐπικαλέμενος ἀναπληρῶσαι, καὶ πρός γε Ἁδριανὸς ὁ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως, ὅτε τὰ παρὰ τῶν πραιτώρων κατ' ἔτος ἕκαστον νομοθετήματα εἰς βραχεῖ τινὶ σωμάτιῳ βιβλίῳ ἠθροίσατο Ἰουλιανὸν πρὸς δὴ παραλαβὼν καὶ ἓν λόγον, ὃν εἰ κοινῷ διεξέλθοι, ὡδὶ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης αὐτὸ δὴ δοκεῖ φήσει, ὡς εἴη παρὰ τὸ διάταγμά σου ἀνακύψαν, πρόσθεν δὲ οὐδὲ εἰ ἀρχὰς ἔδει πειρᾶσθαι διαίρειν καὶ θεραπεύειν τῷ ἐκ τῶν ἤδη διατεταγμένων ἀκολουθείαν. Ταῦτα τοίνυν ἅπαντες· Φαμὲν δὲ ὑμᾶς τε ὦ μεγάλη βουλὴ καὶ ὁ λοιπὸς ἅπας τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἄνθρωπος· γινώσκοντες, χάριν μὲν ὁμολογεῖτε θεῷ, τῷ τοῖς ὑμετέροις χρόνοις ἀγαθὸν τοσοῦτον φυλάξαντι· χρῆσθε δὲ τοῖς ἡμετέροις, νόμοις τῶν τοῖς πάλαι βιβλίοις ἐγγεγραμμένων πεσόντες ὅλοι, καὶ δὲ ἀντεξετάζοντες αὐτὰ πρὸς τὰ νῦν κείμενα, καὶ τὸ, κἂν εἰ δοκοίη τινὰ πῃ ἀλλήλοις μὴ συμφθέγγεσθαι. ἀλλ' οὕτω τὸ μὴ πρότερον ἡμῖν ὡς ἀλυσιτελὲς ἀπαρέσαιτο. νῦν δὲ δόξαν κρατεῖν, καὶ μὴ ἀπαγορεύομεν ἐκείνοις τὸ λοιπὸν χρῆσθαι· ταῦτα δὲ δὴ καὶ μόνα πολιτεύεσθαί τε καὶ κρατεῖν συγχωροῦμέν τε, καὶ θεσπίζομεν, ὡς ὄγε ἐπιχειρῶν ἐκ τῶν ἔμπροσθεν βιβλίων, ἀλλ' ἢ ἐκ τούτων δὴ τῶν δύο βιβλίων μόνων καὶ τῶν διατάξεων, τῶν παρ' ἡμῶν σωληθεμένων, ἢ γενομένων χρῆσθαι τοῖν νόμοις, ἢ τοὺς ἐν δικαστηρίοις ἀναγινώσκειν, ἢ εἴγε δικάζοι, τέταρ ὑπ' αὐτῷ δικυυμένων ἀνέχεσθαι παραποιήσεως ἔνοχος ἔσαι, καὶ δημοσίων ἀδικημάτων κριθεὶς τὰ τῆς ποινῆς; εἰ καὶ μὴ λέγοιμεν, ἀλλ' αὐτόθεν πεφηλον ὡς ἔσεσθαι. καὶ οὕτω δὲ ἄρισον εἶναι κρίνοντες, τὸ πρὸ ἤδη τῶν διηρέσων βιβλίων καὶ οὐ ἔμπροσθεν νομοθέτας καὶ τὰ τούτων βιβλία, καὶ ὅθεν ἡ συλλογὴ τῶν νῦν ἡμῖν ἀθροισθέντων ἐγένετο νόμων, οὕτω τε γενέσθαι προσετάξαμεν, καὶ δὴ καὶ γέγονεν, καὶ ἅμα γε τὰ πολυτίτων ὑποτεθῆναι τῇ δὲ τῇ θείᾳ ἡμῶν διατάξει παρεκελευσάμεθα, ὅπως ἂν ἅπασιν ἢ φανερὸν, ὅ μὲν τὸ πρότερος ἀπειρίας τε καὶ ἀορισίας ὢν, ὅ δὲ τὸ παρ' ἡμῶν ἐξευρημένον· νομοθέτας ἤτοι νόμων ἑρμηνευτὰς, ἐκείνους ἠθροίσαμεν, οἳ παρὰ πᾶσιν δεδοκιμασμένοι κατέσηκαν, καὶ ἐν ἔμπροσθεν ἀρέσαντες αὐθεντάδορος, καὶ τῶν παρ' ἐκείναν τυχόντες μνήμης. εἰ γάρ τις τῶν οὐχὶ τοῖς παλαιοῖς νομοθέταις γνωριζομένων δόξειν, τούτῳ δὲ τῶν πρὸς τὸ βιβλίον μεζουσίας ἀπηγορεύσαμεν. πᾶσι γε μὴν τοῖς εἰταῦθα κειμένοις μίαν τάξιν τε, καὶ ἀξίαν δεδώκαμεν, οὐδενὶ μείζονος αὐθεντίας παρὰ τὸν ἕτερον φιλοδικαιοθείσης. εἰ γὰρ τοῖς παρ' αὐτῶν γεγραμμένοις ἅπασιν βασιλικῶν διατάξεων δεδώκαμεν ἰσχύν, εἰ ἄρ' εἰ τούτοις μεῖζον τις ἢ ἔλαττον ἔχειν δοκοίη; Ἐκεῖνο γε μὴν εὖ θὺς τε τῷ νομοθεσίαν ἀθροισθῆναι ταύτῃ ἐγκελευόμενοι, νῦν δὲ αὖθις αὐτῷ βεβαιοῦντες, ἅπασιν ὁμοίως ἀπαγορεύομεν, καὶ μηδένα θαρρῆσαι μήτε τῶν νῦν ὄντων, μήτε τῶν ὕστερον ἐσομένων, τέταρ τῶν νόμων ὑπομνήματα γεγραφέναι, πλὴν εἰ μὴ βουληθεῖεν εἰς τὴν ἑλλήνων γλῶτταν αὐτὰ μεταβαλεῖν, μόνῃ δὲ τῇ κατὰ πόδα καλουμένῃ χρῆσθαι τῶν νόμων ἑρμηνείᾳ, καὶ ἔτι κατὰ τῶν τὰ ὀνομαζομένων παράτιτλα, ὡς εἰκὸς, προσγράφειν

& ratis legibus ac limitibus circũscriberet: neq; verò hoc primũ à nobis dictũ est, sed iampridem Iulianũ virum doctissimũ, & iurisconsultum celeberrimũ, hoc ipsum palã vsurpasse cõstat: & Imperatoris auxiliũ imploraſſe, vt cõtrouersiis quæ exoriebãtur satisfaceret. Præterea felicis memoriæ Hadrianus cũ breui quodã scripto ea cõplexus esset, quę annuo Imperio Prætores edixerãt, cõuocato ad id Iuliano viro fortissimo in ea oratione, quã in senatu Romæ veteris habuisse traditur, hoc ipsũ dixit: nẽpe si quid aliquãdo præter quàm quod legib⁹ definitũ est acciderit, equũ est eos qui Imperiũ tenuerint hoc definire, & vestigiis antiquarum cõstitutionum inhærẽtes his malis remediũ inuenire. Hæc igitur vos omnes (vos autẽ appello patres cõscripti, & reliqui nostri imperij homines) cũ sciatis, Deo gratias agite, qui rem tam bonã & salutarẽ in hæc nostra tẽpora reseruauit: nostris autem legibus fruimini. His quæ in antiquis libris scriptæ sunt, nullã ad rem vtẽtes: neq; ea cõparantes cum his quæ nunc cõstituta sunt, ne quædã inter se min⁹ cõuenire videantur, & id quod nobis inutile est repudietur. Hæc verò nunc obtineant, illis enim in posterũ vti prohibemus, hęc verò sola in republica vsurpari & obtinere volumus. Ob eãq; causam si quis ex antiquis, nõ autem ex istis solis duob⁹ libris & cõstitutionibus à nobis siue cõpositis, siue editis, vti nõ dubitauerit, eãsque in iudiciis allegare, is falsi criminis obnoxius erit: & publici delicti iudicatus pœnã alia nulla cognitione adhibita eo ipso loco certo, ac sine vlla dubitatione subibit. Cùm autẽ & hoc optimũ fore iudicarem⁹, si initio Pandectarũ tum antiquos luriscõsultos, tum ipsorũ libros recensseremus, ex quib⁹ hæc legum coagmentatio à nobis facta est, hoc etiã vt fieret præcepimus (vt & continuò factũ est) idq; subiici nostræ huic cõstitutioni iussimus: vt omnib⁹ appareret qualis incertitudo & inscitia superiorũ fuerit, & quid à nobis sit inuentũ. Iurisprudentes autẽ seu legũ interpretes, elegimus: qui apud omnes maximè probati essent, & qui iampridẽ gratia apud principes valuissent, ac celebritatẽ per eos cõsecuti essent. Quòd si quis apud veteres legumlatores celebris nõ fuisset, huic ne quicquã cum hoc libro commune haberet interdiximus. Omnib⁹ autẽ qui hic descripti & enumerati sũt, vnũ locũ vnamq; dignitatẽ adsignauimus: neq; cuiquã maiorem quàm alij auctoritatẽ tribuim⁹. Cùm enim omnib⁹ eorũ scriptis robur Imperatoriarum cõstitutionũ dederimus, quorsum eorum aliquis maiores vel minores partes habere videretur? Quod autẽ vt primum hæ sanctiones coactæ & cõgestæ sunt, præcepimus: idem nunc quoq; confirmantes denuo vetamus, ne quis vel eorũ qui nunc sunt, vel eorũ qui sunt futuri commẽtarios in eas sanctiones conscribere audeat: nisi si eas in Græcam linguã conuertere velit: eaq; sola vti interpretatione quæ κατὰ πόδα nominatur: aut verò quicquam eorum adiicere (quod certè non incommodum fuerit) quæ παράτιτλα appellant, neque aliud præterea quicquam in eas conscribere, ne videli-

*προθεῖναι. Flo.
*νομοθετῶν. Flo.
*καθέσαι. Flo.

BIU Cujas

ne videlicet rursus dissidij & contentionum, ac multitudinis legum occasionem præbeant: quē-admodum in edictis Prætorum vsuuenit. Quorum volumen etsi erat perexiguū, tamē propter variorum cōmentariorum copiam in infinitam magnitudinem excreuit. Si quid enim aut inter litigatores, aut inter iudices controuersiæ inciderit, hoc Imperator ipse rectè & commodè interpretabitur. Id enim ei soli concessum & permissum est. Quocirca si quis cōtra quàm hac nostra constitutione sancitū est, cōmentarium aliquod cōscribere, alia quàm qua permisimus forma nō dubitauerit, is se legibus falsi obnoxiū esse certo sibi persuadeat: & fore vt quod cōscripserit excindatur, & modis omnibus corrumpatur: eadē etiam pœna his imminente, qui certis notis, quas σίγλας vocant, in scribēdo vtuntur: quib⁹ scripturas corrumpere audeant, nec integrè ac perfectè numeros & nomina antiquorū Iurisconsultorum, & omnes denique sanctiones describunt. Cæterùm quicunque libros ad hunc descriptos modū habuerint, hi se inutiles libros habere intelligant: quoniamquidem eiusmodi libris nullam prorsus in iudiciis auctoritatē tribuimus, ne si ea quidem libri pars quæ recitabitur, nullas huiusmodi notas habuerit, dummodo alia quadam parte, vel semel hoc admissum sit. Ex quo eueniet vt ipse quidem librum habeat: verùm haud aliter ac si omnino scriptus non esset. Qui verò librum scripserit, etiam ignorāti possessori dato duplo ipsius pretij quantitatem ei, qui damno affectus fuerit, persoluet: pœna nihilominus criminali aduersus ipsum competēte. Hoc enim aliis quoq; de hisce rebus editis Cōstitutionib⁹ adscripsimus, tam his quæ latinè scriptæ sunt, quàm illi quæ Græca est: & quam nosmet ipsi legum studiosis inscripsimus. Eos verò libros, tam Institutionum scilicet, quàm Digestorum, iam inde ab exitu felicis nostri tertij Cōsulatus valere sancimus: hoc est à tertio Kalendas Ianuarij, præsentis huius indictionis duodecimæ: vt in omne reliquū tempus valeāt, auctoritatemq; in republica cum Imperialibus constitutionibus obtineant: tam in negotiis quæ posthac orientur, quàm in his quæ adhuc pendent: neq; dum bona cū gratia & amabili pactiōe decisa sunt. Nam quod prius vel iudicatū vel trāsactum est, id vt retractetur nō permittimus. Hūc autē tertium Consulatū nobis sanè insignē atq; illustrē dedit Dominus vtpote in quo pax cum Persis firma & stabilis facta est: & hoc legū opus cōpositum, quod nemo vnquā maiorū nostrorū adsequi potuerat. Præterea pars totius orbis tertia (totam dico Libyam) nostro imperio adiecta est. Hæc inquā omnia dei optimi maximi & seruatoris nostri Iesu Christi munere tertio nostro consulatui data sunt. Quocirca omnes nobilissimi imperij nostri magistratus nostram hanc sacram constitutionem suscipientes, in sua quisque Iurisdictione eas quas diximus leges nostras diligenter & studiosè obseruent: & præcipuè vir illustrissimus huius maximæ & regiæ vrbis præfectus.

Edicta Prætorū.

A βελη θεῖεν χρείαν. ἕτερον δὲ παντάπασιν μισθολιῶν πολλὰ αὐτὰ πρόσθεν. μηδὲ ἄυθις ἐξεναι σάσεώς τε καὶ ἀμφισβητήσεως ἐπὶ τοῖς νόμοις ἀφορμὴν εὑρεῖν, ὅπερ καὶ πρόσθεν ἐπὶ τῶν παλαίτου γέγονεν νομοθεσίας. ὥστε καὶ τοιγε οὖν τὰ βραχύτατον αὐτὸ καθεστὸς, ἐκ τῶν ποικίλων ὑπομνημάτων διαφορᾶς εἰς ἀναριθμήτον ἐκτα θῆναι πλῆθος. εἰ γὰρ τὰ φανεὶν τυχὸν ἀμφισβεβούλευον ἢ τῶν διακῶν ἀγωνισαῖς, ἢ τοῖς τὸ κρίνειν πεπιστευμένοις, οὐκ βασιλεὺς ἑρμηνεύσει καλῶς, ὅπερ αὐτῷ μόνῳ παρὰ τῶν νόμων ἐφεῖται. ὡς ὅτε θαρρῶν παρὰ ταύτην ἡμῶν τὴν νομοθεσίαν ὑπομνήματα καταθεῖναι, κατὰ χῆμα δὲ ἡμετέρας κελεύσεως ἀλλοιότερον, ὅτις ἴσως τοῖς τὸ παρὰ ποιήσεως ἐνεξόμενος νόμοις τὸ παρ' αὐτῶ σωτεθέντος ἀφαρπαζομένου, καὶ πᾶσιν διαφθειρομένου τρόποις αὐτοῖς ταύτης ὑβριζομένης τὸ ποινῆς, καὶ κατὰ τῶν σημείοις τισὶν ἐν τῇ γραφῇ χρωμένων ἅπερ σίγλας καλοῦσιν, καὶ δι' αὐτῶν σωπαρφθειρομένων. ἀλλὰ μὴ δι' ὅλης τοὺς τε ἀριθμοὺς, τά τε ὀνόματα τῶν πάλαι σοφῶν, τῷ τε ὅλῳ νομοθεσίαν γραφόντων. ἴσασιν δὲ καὶ οἱ βιβλίον οὕτω γεγραμμένον κτώμενοι, ὡς ἀνόνητον ἔχουσιν τῷ τοῦτο κτῆσιν. οὐ δὲ καὶ διδόμενον ἄδειαν τοῖς τοιούτοις βιβλίοις εἰ τοῖς δικαστηρίοις πολιτεύεσθαι καὶ κρατεῖν. κἂν εἰ συμβαίνῃ τὸ βιβλίον ἐπ' αὐτῷ τὸ μέρους οὗπερ ἀναγινώσκεται, μηδὲν ἔχειν τοιοῦτο σημεῖον, ἀλλ' εἰ ἑτέρῳ οἱῳδήποτε ἑαυτῷ μέρει, κἂν εἰ πρὸς ἅπαξ εἴη οὕτω γενόμενον, ὥστε αὐτὸς μὴ τὸ βιβλίον ἀντὶ μηδὲ γεγραμμένου παντελῶς ἔξει, ὁ δὲ οὕτω γεγραφὼς, καὶ ἀγνοοῦντι τῷ κτησαμένῳ διοὺς διπλασίαν κατάθησει τοῦτου διατιμήσεως τὸ βεβλαμμένῳ τῷ ποσότητα, οὐδὲν ἧττον ἀρμοζούσης καὶ τὴν ἐγκληματικῆς κατ' αὐτῷ ποινῆς. οὕτω δὲ διὰ καὶ τὰς ἄλλας διατάξεσιν, τὰς πολυτούτων τεθείσας, ἐνεργάσαμεν, τάς τε τῇ Ῥωμαίων προελθούσας φωνῇ, τῇ τε τῶν ἑλλήνων γλώττῃ, ἣν πρὸς τὸ τῶν νόμων καθηγητὰς ἀντηρμήνευσαμεν. ταῦτα δὴ καὶ τὰ βιβλία τά τε τῶν ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΩΝ, τά τε τῶν ΔΙΓΕΣΤΩΝ φαμὲν ἐκ τοῦ πάρατος τὴν τρίτης εὐτυχοῦς ἡμῶν ὑπατείας κρατεῖν θεσπίζομεν. τυτέσιν ἀπὸ τὴν πρὸ τρίων καλενδῶν ἰανουαρίων τῆς παρούσης δωδεκάτης ἐπινεμήσεως εἰς τὸν λοιπὸν ἅπαντα κρατοῦντα χρόνον, καὶ τὰς βασιλικὰς συμπολιτευόμενα διατάξεσιν, καὶ χώραν ἔχοντα, ἐπί τε τῶν ὕστερον συμβησομένων, ἔτι τε τῶν ἐν δικαστηρίοις ἠρτημένων, ἔτι καὶ φιλίαις μὴ παραδεδομένων ἀπαλλαγᾶς. τὸ γὰρ ἔμπροσθεν ἅπαν ἢ δεδικασμένον, ἢ συμβιβασμένον ἀνακινεῖν ἐκ ἀνεχόμεθα. τῷ δὴ τρίτῳ ὑπατείαν ἡμῖν ὀνομασε τάτῳ δέδωκεν ὁ θεός. εἰ γε ἐπ' αὐτὴ ἥτε πρὸς Πέρσας εἰρήνη βέβαιον ἔχειν τότε τοιοῦτο τὸ νόμων ἀνατεθεῖ βιβλίον, ὅπερ οὐδενὶ πῶν ἔμπροσθεν ἐξεύρηται καὶ πρός γε ἡ τρίτη τὴν οἰκουμένης μοῖραν τῷ ὅλῳ λιβύην φαμὲν τοῖς ἡμετέροις προσέθεῖ σκήπτροις ἅπασαν ταῦτα ἐκ τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ δῶρα τὴν τρίτης ὑπατείας ἡμῶν, δεδομένα. ἅπαντες τοίνυν οἱ εὐκλεέστατοι τὴν ἡμετέρας πολιτείας ἄρχοντες τῷ θείαν ἡμῶν ταύτῳ δεχόμενοι διάταξιν χρῆσθαι τοῖς παρειρημένοις ἡμῶν νόμοις ἕκαστος ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν παρασκευάσῃ δικαστηρίῳ. προθήσῃ δὲ αὐτῷ καὶ τῇ μεγίστῃ καὶ βασιλίδι ταύτῃ πόλῃ, καὶ ὁ ταύτης ἐνδοξότατος ὕπαρχος.

Curæ

BIU Cujas

μελήσει δὲ τῷ τε ὑποφυεστάτῳ καὶ ἐυκλεεστάτῳ ἡμῶν μαγίστρῳ, τοῖς τε ἐνδοξοτάτοις καὶ πανσοφίμοις ὑπάρχοις τῶν ἱερῶν ἡμῶν πραιτορίων, τοῖς τε πρὸς ἥλιον ἀνίσχουσι, τοῖς τε ὠδὶ τῆς Ἰλλυρίδος, τοῖς τε ὠδὶ λιβύης διὰ πεπαίδευμένοις ταῦτα πιῆσαι καταφανῆ πρὸς τὸ ἅπαντων τῶν ἡμετέρων ὑπηκόων ἀπαραλόγιστον γνῶσιν.

Curæ autem erit excellentissimo & illustrissimo magistro nostro, & item nobilissimis præfectis sacrorum Prætoriorũ nostrorum Orientalibus, Illyricis, & Libycis auctoritate sua omnibus suæ Iurisdictioni obnoxiis, horũ omnes nostro Imperio subiectos, certiores facere. Data XVII. Kalendas Ianuarias, Domino nostro Iustiniano perpetuo Augusto III. Consule.

ἐξ ὅσων ἀρχαίων καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν γενομένων βιβλίων συγκεῖται ὁ παρὼν τῶν διγέστων ἤτοι τῆς πανδέκτης τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Ἰουστινιανοῦ σωτάγμα.

In Pand. Flo. hic tit. Græcè sic habetur. Cæterùm in catalogo Iurisperitorũ nomina, & librorum numerus Græcis vocibus, reliqua verò Latinis expressa sunt. quod ceu ineptius culũlubenter respuimus.

NOMINA PRVDENTIVM, EORVMQVE LIBRI, ex quibus Digestorum opus compositum est & concinnatum.

SALVIVS IVLIANVS.

†Ἐ πτόλου τοῦ Flo. — Digestorum, lib. nonagintanouem.†
In hunc notas scripserunt Marcellus & Paulus. — Ad Minicium Natalem, lib. sex.
Ad Vrseium Ferocem, lib. quatuor.
De ambiguitatibus, lib. vnum.

AEMILIVS PAPINIANVS.

† *In quæstiones Vlpianus respōsa simul & quæstiones Paulus notas scripsit.* — † Quæstionum, lib. trigintaseptem.
Responsorum, lib. decem & nouem.
Definitionum, lib. duos.
De adulteriis, lib. duos.
Lib. singulares.
De adulteriis.
Ἀ σωμικόν.

QV. MVTIVS SCAEVOLA.

Ὁρῶν, librum vnum.

SABINVS.

Iuris ciuilis, lib. tres.

ALFENVS VARVS.

Huius libros Paulus in epitomen redegit. — Digestorum, lib. quadraginta.

PROCVLVS.

Ἐ πιστολῶν, lib. octo.

ANTISTIVS LABEO.

In libros Πιθάνων Παιθάνου Paulus notas scripsit. — Πιθάνων, lib. octo.
Posteriorum, lib. decem.

NERATIVS PRISCVS.

Posteriorũ Iauolenus epitomen fecit. — Regularum, lib. quindecim.
Membranarum, lib. septem.
Responsorum, lib. tres.

IAVOLENVS.

Ex Cassio, lib. quindecim.
Ἐ πιστολῶν. lib. quatuordecim.
Ad Plautium, lib. quinque.

P. IVVENTIVS CELSVS.

Digestorum, lib. trigintanouem.

SEXTVS POMPONIVS.

Ad Q. Mutium lectionum, lib. trigintanouem.
Ad Sabinum, lib. triginta quinque.

† *Hi libri alicubi adducũtur, ad edictum ex variis lectionibus. Adduc. ea quæstionũ de fideicommissis. In hunc notas scripsit Marcianus quemadmodũ in Scaeuolam Claudius Tryphonin & Paulus.* — † Ἐ πιστολῶν, lib. viginti.
† Variarum lectionum, lib. quindecim.
Ad Plautium, lib. septem.
Fideicommissorum, lib. quinque.
Senatusconsultorum, lib. quinque.
Ἐ γχειριδίου, libros duos.
Regularum, librum vnum.

ABVRNIVS VALENS.

Fideicommissorum, lib. septem.

VOLVSIVS MAECIANVS.

† Fideicommissorum, lib. sedecim.
Publicorum, lib. quatuordecim.
[Ad L. Rhodiam. lib. vnum.]

IVLIVS MAVRICIANVS.

Ad leges, lib. sex.

TERENTIVS CLEMENS.

Ad leges, lib. vinginti.

AFRICANVS.

Quæstionum, lib. nouem.

†VLPIVS MARCELLVS.

Digestorum, lib. trigintaunum.
Ad leges, lib. sex.
Responsorum, lib. vnum.

CERBIDIVS SCAEVOLA.

Digestorum, lib. quadraginta.
† Quæstionum, lib. viginti.
Responsorum, lib. sex.
Regularum, lib. quatuor.
Lib. singulares.
De quæstione familiæ.
Quæstionum publice tractatarum.

FLORENTINVS.

Institutionum, lib. duodecim.

T. GAIVS.

Ad edictum prouinciale, lib. trigintaduos.
Ad leges, lib. quindecim.
Ad edictum vrbicum, qui haberi potuerunt, lib. duodecim.
Aureorum, †[siue rerum cottidianarum,] lib. septem.
Λωδεκαδέλτου, lib. sex.
Institutionum, lib. tres.†
De manumissionibus, lib. tres.
Fideicommissorum, lib. duos.
De verborum obligationibus, lib. tres.
[Ad edictum ædilium curulium, lib. duos.]
Lib. singulares.
De casibus.
Regularum.
Dotalitiorum.
De formula hypothecaria.†

VENVLEIVS SATVRNINVS.

Stipulationum, lib. decem & nouem.
Actionum, lib. decem.
De officio proconsulis, lib. quatuor.
Publicorum, lib. tres.
De interdictis, lib. sex.
De pœnis paganorum, lib. vnum.

TERTYLLIANVS.

Quæstionum, lib. octo.
De castrensi pecvlio, lib. vnum.

PAPYRIVS IVSTVS.

Constitutionum, lib. viginti.

DOMITIVS VLPIANVS.

Ad edictum. lib. octoginta tres.
Ad Sabinum, lib. quinquagintaunum.
Ad leges, lib. viginti.
†Disputationum, lib. decem.
Omnium tribunalium, lib. decem.†
De officio proconsulis, lib. decem.
Πανδεκτῶν, lib. decem.
Regularum, lib. septem.
Fideicommissorum, lib. sex.
Opinionum, lib. sex.
De adulteriis, lib. quinque.
De appellationibus, lib. quatuor.
De officio consulis, lib. tres.
Institutionum, lib. duos.
De censibus, lib. sex.
Responsorum, lib. duos.
[Ad edictum ædilium curulium, lib. duos.]

†Hi libri alias quoque adducũtur quæstionũ. item publicarum disceptationum.

†Flo. Protribunalion βιβλία Νγ.

Lib. singu-

Lib. singulares.
De sponsalibus.
De officio præfecti vrbi.
De officio præfecti vigilum.
De officio curatoris reipublicæ.
De officio prætoris tutelaris.
De officio quæstoris.
[De officio consularium.]
De excusationibus tutelarum.
Regularum rursus.

IVLIVS PAVLVS.

Ad edictum, lib. octoginta.
Quæstionum, lib. viginti sex.
Responsorum, lib. viginti tres.
†Flo. Breuion. Breuis edicti, †lib. viginti tres.
†Ad Plautium, lib. decem & octo.
†Aliàs adducuntur, quæstionum ad Plautiũ. Ad Sabinum, lib. sedecim.
Ad leges, lib. decem.
Regularum, lib. septem.
Sententiarum siue factorum, lib. sex.
Sententiarum [receptarum,] lib. quinque.
Ad Vitellium Sabinum, lib. quatuor.
Ad Neratium, lib. quatuor.
Fideicommissorum, lib. tres.
†Alicubi sic adduc. Imperialiũ sententiarũ in cognitionibus prolatarũ ex libris sex primo, Decretorum lib. 2. †Decretorum, lib. tres.
De adulteriis, lib. tres.
Manualium, lib. tres.
Institutionum, lib. duos.
De officio proconsulis, lib. duos.
Ad legem Aeliam Sentiam, lib. tres.
Ad legem Iuliam, †lib. duos.
De iure fisci, lib. duos.
De censibus, lib. duos.
[Ad edictum ædilium curulium, lib. duos.]
†Flo. Iuniam. Lib. singulares.
Regularum iterum, lib. vnum.
Regularum tertiò, lib. vnum.
De pœnis paganorum.
De pœnis militum.
De pœnis omnium legum.
De vsuris.
De gradibus & adfinibus.
De iure codicillorum.
De excusationibus tutelarum.
Ad regulam Catonianam.
Ad senatusconsultum Orphitianum.
Ad senatusconsultum Tertyllianum.
Ad senatusconsultum Silanianum.
Ad senatusconsultum Velleianum.
Ad senatusconsultum Libonianum, seu Claudianum.
De officio præfecti vigilum.
De officio præfecti vrbi.
De officio prætoris tutelaris.
[De officio adsessorum.]
De extraordinariis criminibus.
†Flo. Ὑποθηκεία. Ad hypothecariam formulam.†
Ad municipalem.
De publicis iudiciis.
De inofficioso testamento.
†Septemuiralis iudicium meminit Liui. lib. 1. Dec. 3. De septemuiralibus iudiciis.†
De iure singulari.
De secundis tabulis.
Ad orationem Diui Seueri.
Ad orationem Diui Marci [& commodi.]
Ad legem Velleam.
Ad legem Cinciam.
Ad legem Falcidiam.
De tacito fideicommisso.
De portionibus, quæ liberis damnatorum conceduntur.
De iuris & facti ignorantia.
De adulteriis.
De instructo & instrumento.
De appellationibus.
[De adsignatione libertorum.]
De iure libellorum.
De testamentis.
De iure patronatus.
De iure patronatus, quod ex lege Iulia & Papia venit.
De actionibus.
De concurrentibus actionibus.
De intercessionibus feminarum.
[De operis libertorum.
De variis lectionibus.]
De donationibus inter virum & vxorem.
De legibus.
De legitimis hæreditatibus.
De libertatibus dandis.
De senatusconsultis.†

CLAVDIVS TRYPHONINVS.

Disputationum, lib. vigintiunum.

CALLISTRATVS.

De cognitionibus, lib. sex.
Edicti monitorij, lib. sex.
De iure fisci, lib. quatuor.
Institutionum, lib. tres.
Quæstionum, lib. tres.†

ARRIVS MENANDER.

De re militari, lib. quatuor.

AELIVS MARCIANVS.

Institutionum, lib. sedecim.
Regularum, lib. quinque.
De appellationibus, lib. duos.
De publicis iudiciis, †lib. duos.
Lib. singulares.
De delatoribus.
Ad senatusconsultum Turpillianum.
Ad hypothecariam formulam.†

IVLIVS AQVILA.†

Responsorum, lib. vnum.

HERENNIVS MODESTINVS.

Responsorum, lib. vndeuiginti.
Πανδεκτῶν, lib. duodecim.
Regularum, lib. decem.
Differentiarum, lib. nouem.
Excusationum, lib. sex.
De pœnis, lib. quatuor.
Lib. singulares.
De præscriptionibus.
De inofficioso testamento.
De manumissionibus.
De legatis & fideicommissis.
De testamentis.
Περὶ ἐνρηματικῶν.
De enucleatis casibus.
De differentia dotis.
De ritu nuptiarum.

TARRVNTENVS PATERNVS.

De re militari, lib. quatuor.

AEMILIVS MACER.

De re militari, lib. duos.
De publicis iudiciis * lib. duos.
De officio præsidis, lib. duos.
De appellationibus, lib. duos.
Εἰκοστῶν βιβλία δύο.

AVRELIVS ARCADIVS CHARISIVS.

lib. singulares.
De testibus.
De officio præfecti prætorio.
De muneribus ciuilibus.

LICINNIVS RVFINVS.

Regularum, lib. duodecim.

P. FVRIVS ANTHIANVS.

Partis edicti, lib. quinque.

MAXIMVS.

Ad legem Falcidiam, lib. vnum.

HERMOGENIANVS.

Ἐπιτομῶν iuris, lib. sex.

[AELIVS GALLVS.

De verborum, quæ ad ius pertinent, significatione.]

FINIS.

†Scripsit c hæc, quæ sunt i Flori De arti De form testa De cu ne fem larum. De dot petitio †Flo. P quamqu Politia legat tre †Flo. P con. †Flo. vr Βικαρίαν †Flor. Ἀνυλί *Flo. P con.

BIU Cujas

IN NOMINE DOMINI
IESV CHRISTI†

IMPERATOR[a] CAESAR, [b] FLAVIVS, [c] IVSTINIANVS, [d] ALAMANNICVS, GOTTHICVS, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, † Vandalicus, Africanus, pius, [e] felix, [f] inclytus, [g] victor [h] ac triumphator [i] semper Augustus [k] Theophilo, Dorotheo, Theodoro, Isidoro, & Anatolio, & Thalleleo, & Cratino viris illustribus antecessoribus, [l] † & Salaminio viro disertissimo antecessori Salutem [m].

MNEM reipublicæ nostræ sanctionem [n] iam esse purgatam [o] & compositam [p], tam in quatuor libris Institutionum [q] seu elementorum,

† Hæc verba, In nomine Iesu Christi, non sunt in notis Florentinis, quæ à pio aliquo scripto, vt fere fit, addita est sequto. Aegi. Per.

† Erasm. in de ratione cõscri. epist. hoc loco interseruit vocẽ sclauicus.

† Vide Alciat. lib. 3. Disp. capit. 12. & lib. Praetermit. 2. in annot. ad hoc proœmium.

a Vel melius à Iulio Cæsare eius auiculo secũdũ Bal.

b Vtraque expositio posse esse bona secundũ Ioan. Fab. & Ange. in princ. instit. ubi glo. similis.

c Doct. hic ponit de donatione facta Siluestro papæ, an valuerit. ad qđ adde glo. fin. secũdũ Bal. in l. i. §. cũ vrbem, infra de offi. præf. vr. quæ vult ẽpera. posse donare papæ de rebus imperii.

IN nomine domini, &c.] *Hæc verb. simul cũ constitutione est quædã epistola. & diuiditur in tres partes. Primò ponit nomen mittentis eã, cũ nominibus & cognominibus: & durat vsque ad ver. Theophilo. ibi est secunda pars, in qua ponuntur nomina quibus mittitur ista epistola. & durat vsque ad verb. salutẽ. ibi est tertia pars, in qua ponitur salutatio, secundum Bar.*

a *Imperator.* sic dictus, quia imperat subditis. *ADDITIO.* Solet hic quæri, quando quis dicatur imperator. & dicitur, quòd ante coronationem non est imperator: sed rex Romanorũ: vt est tex. in ca. venerabilẽ. extra de electione. sed post triplicem coronationẽ proprie dicitur imperator, per glo. in cle. j. de iureiuran. & Panor. in d.c. venerabilem. Cæterùm subsequentium Imperatoris titulorũ significationẽ vide apud Io. Ferrar. in proœm. Instit. & Francis. Balduinum in ipsum proœ.

b *Cæsar.* à Cæsare Augusto quilibet imperator dicitur Cæsar. hoc placet. vel quia de ventre matris cæsus fuit: vel quia ventrem matris fecit aperiri, vt videret locum in quo conceptus fuit. vel ab euentu, quia Cæsaream deuicit, sicut & alias plures prouincias: vt in authẽ. de hæredi. & Fal. in princ. colla. j.

c *Flauius.* si habes flauus, dic id est, rubeus. si habes Flauius: dic eo quòd Flauios deuicit, vel quia talis erat coloris.

d *Iustinianus.* à patre adoptiuo Iustino: vt instit. de dona. §. est & aliud. & quibus non est permis. face. testa. §. pen. licet in decretis dist. xvj. c. habeo librũ. dicatur, quòd fuit filius Constantini: sed subaudi in regno, q̃ ideo ibi appellatur filius Constantini, quia successit ei in regno. vel ibi loquitur de alio Iustiniano quàm hic. Vel dicitur à iusticia, quã semper coluit, & colendam subditis iniunxit [b]. C. de sum. tri. & fi. catho. l. j.

e *Pius.* à Pio Antonino omnis imperator dicitur Pius: vt in auth. vt lib. de cætero. §. facim°. coll. vj. *ADDITIO.* Vel dicitur Pius, à pietate animi: vt. C. de sum. tri. & fi. catho. l. j. in prin. &. C. de nup. l. imperialis. & de cadu. tollen. l. vnica, vlti. respon. Bal. hic.

f *Felix.* à virtute animi: vel propter diuitias multas quas habuit, vel quia erat rerum mundi cognitor. Vnde Boethius: Felix nanque rerũ cognitor mundi, &c.

g *Inclytus.* à gestis magnificis, vel à gloria: quia bene auguratus est.

h *Victor.* in fugando hostes.

i *Triumphator.* post victoriã, vel in capiendo hostes.

k *Augustus.* quia eius debet esse propositi, vt augeat imperiũ: licet non semper posit. Sic & matrimoniũ dicitur indiuiduum, quantum ad propositum: vt insti. de pa. po. in prin. sed tamen quandoque soluitur matrimonium: vt. C. de repu. l. consensu. in princ. Sic & iusticia tribuit vnicuique ius suum, quantum ad propositum: vt infrà tit. j. l. iusticia. Vel dicitur ab Augusto Octauiano nepote Cæsaris.

l *Antecessoribus.* id est doctoribus legum, qui alios antecedunt scientia & moribus: vt. C. de profes. & me. l. magistros. lib. x. &. j. q. j. c. vilissimus. Et sic no. q̃ hæc cõstitutio est Iustiniani: sed quo modo, cùm totus liber sit iurisconsultorum? Respon. cùm ex multitudine antiquorum librorum compilasset Iustinianus primò Codicẽ, secundò Digesta, tertiò Institutiões: vt instit. in proœmio. §. omnes. &. §. cunque. opus erat tradi modum legendi dictos libros, quem tradit hic. & sic post Digesta facta fuit hæc cõstitutio, licet ponatur in principio.

m *Salutem.* & hanc constitutionem.

Mnem.] *CASVS.* Docet in hac Cõstitutiõe Imperator scripta primò Instituta, secũdo verò loco Digestorũ seu Pãdectarum quinquaginta libros, postremò Imperialium Cõstitutionũ libros duodecim cõposuisse, Codicẽ nempe Iustinianeũ ex Gregoriano, Hermogeniano, Theodosiano Codicib. cõflatũ. Dein exposa inutili ac prępostera professorũ iuris in prælegendis auctoribus recepta cõsuetudine, nunc tandẽ verã ac breuem docẽdi methodum tradit. Ac prima quidem anni primi parte Institutiones legendas esse, reliqua verò parte, quæ τὰ

A πρῶτα nuncupantur, primam videlicet Digestorum vsque ad librum de Iudiciis: & tum nõ amplius Dupondios sed Iustinianeos auditores vocandos decernit. Secundo verò anno librum de iudiciis vsque ad librum, De rebus creditis. Si certum petetur. vel à libro De rebus creditis, vsque ad librum De pignoribus legẽdum censet vnà cum quatuor libris singularibus. Et tum auditores Edictales vocari vult. Tertio anno legetur titul°, si certum pet. vel titulus de iudi. si vnus lectus est, alter verò non. & cum eis legentur tres libri singulares: & alij dimittentur in illo tertio anno vsque ad titu. de bono. posses. & isti quatuor libri sunt: scilicet de spõsalibus, de tutelis, de testamentis, & de legatis. Itẽ legentur in illo anno respõsa Papi

B niani: quę sunt in vltimis tribus libris singularibus. Et vocabũtur in isto tertio anno Papinianistæ, & fiet festum vt olim fiebat. In quarto anno nõ legẽtur responsa Pauli, vt olim: sed alij libri singulares. x. legẽtur, & vocabũtur in isto quarto anno Hirci, id est, subtiliter vidẽtes. In quinto anno legetur Codex: & extũc possunt recedere pro sapiẽtibus. & hoc vsque ad. §. hæc autẽ. Exinde dicit q̃ hæc tria volumina. s. Digesta, Codex, & Institutiones, in regiis vrbibus legantur: puta in ciuitate Romana, vel Constãtinopolitana, vel in ciuitate Berytiensium legi possunt. alibi enim legi non debent. sed alibi legentes non habent priuilegia quæ habent qui in prædictis vrbibus legunt: quia nõ leges docẽt, immò cõmittunt in leges. Secũdò dicit, q̃ libri legales non debent scribi per signa, vt vna litera repræsentet partem: sed debent scribi per consequentiam literarum. nã ita iussit alibi Iustinianus, vt per consequentiã scriberentur. & hoc iussit bis. Et hic iubet tertiò vt per consequentiã scribantur. Si autem per signa scribãtur, nõ valẽt tales libri: nec illæ leges poterunt allegari: immò scriptor criminaliter punietur, etiã in duplo. Tertiò dicit q̃ scholares nõ debent inter se ludos nociuos exercere: nec cõtra doctores. & est ratio, quia ex ludo crimen oritur. In. §. & hæc omnia. dicit quot iudices habet scholaris in causa sua. Nam dicit, q̃ habet prefectum vel præsidem loci. item habet episcopum loci. item

C habet doctorem legũ. & sic habet scholaris tres iudices in causa sua. Vltimo alloquitur doctores Iustinianus, vt incipiant amodo docere & regere. Nam dicit Iustinianus quòd de inutili fecit vtile: & ad hoc probandum inducit quoddam simile de permutatione quam fecit Diomedes cum Glauco.

n *Sanctionem.* Dicitur quãdoque sanctio quælibet imperialis cõstitutio: vt. C. de no. Codic. compo. ibi, colligentes verò in vnam sanctionem &c. Quandoque illa tantùm quæ pœnam imponit: vt instit. de rerũ diui. §. sanctæ. Tertiò dicitur totius iuris compositio: vt hic: & quod hic dicit, omnẽ totius reipublicæ nostræ, id est totius imperij, quod est suum, & res in eo contentæ, ratione iurisdictionis, vel protectionis, vt hic: non proprietatis, secundum Bul. sed M. etiam proprietatis: argu. infrà, de nat. restitu. l. quæris. sed fauore ingenuitatis est illud: immò est ideo, quia patrono consentiente princeps eum restituit. aliàs princeps non posset: vt eo. tit. l. pe. & vlt. Item ius anulorum aureorum non datur à principe inuito patrono: vt infrà, de iur. aur. anu. l. diuus. Item pro eo. s. Mar. est. C. de quadri. præscrip. l. fi. in prin. sed expone vt ibi. Item pro eo. infrà. de euict. l. Lucius. & de rei vindi. l. item si verberatum. §. item si fortè. sed illud fauore militiæ. sed & aliquid datur possessori. sic & in libro Regum: Hoc ius regis erit, prædia vestra dabit militibus suis: filias vestras faciet panificas, vel ratione delicti possessoris sunt hæc. Item pro eo. C. de vindi. re. fisc. l. j. lib. x. sed illud ratione partis *. sed ibi diuidit pretium cum socio. Item not. quòd respubli. multas habet significationes: vt no. in authẽ. de hæred. & Fal. in prin.

o *Purgatam.* contrarietatibus, similibus, & inutilibus: vt. C. de no. Codi. facien. §. quibus. &. C. de Iusti. Codi. confir. §. tollendis. &. C. de vete. iure enucle. l. i j. circa principium.

p *Compositam.* id est, sub compendio positam: sed ab aliis adiuentam, licet sparsim positam. at promulgare, est de nouo constituere: vt instit. in proœmio. §. omnes verò *.

q *Institutionum.* quare hæc nomina habeat, dic vt instit. in proœmio. §. igitur.

* Hactenus procedit gl. Accursii. Aegi. Per.

* Vide quæ scripsi illic. Aegi. Per.

BIU Cujas

* *Vide Budæum. l. i. j. de iusti. & iu. Aeg. P.*

Ordo scripturæ non semper seruatur.

* *Factum Flo.*

† *Intelligit orationes duas quæ hãc præcedunt. quæq; positæ sunt in Cod. sub Titu. de vet. iure enucl.*

†*Ordina sic: Sed cũ vos oportuerat scire quid credam⁹ necessariũ tradi studiosis &c. Ae. P.*

* *Glo. & doc. hic cõi voto intelligunt quòd Iustinianus alloquatur doct. sed Bol. hic reprehendit hoc immò de seipso. & debet esse nos: & non vos. Bolog.*

† *Quæ prima vestigia singularum disciplinarũ, pulchrè Plato in Menone & Theæteto.*

a *Digestorũ seu Pandectarum.* ideo, quia disputationes legitimas in se continet, & quasi digerit: & quod vndiq; fuit collectum, in sinus suos recipit: vt C. de vete. iur. enu. l. ij. §. sed cùm omnia. Pandecta dicitur * à pan, quod est totum: & dechen, quæ est doctrina: quia vt dictũ est, totius iuris doctrinam hic liber cõtinet in se, secundum Io. & no. q̃ non attendit hic ordinem cõpositionis horũ librorũ, vt modo dixi in rubrica. in fi. sic & aliàs insti. de lei. §. ante hæredis. & j. de pe. le. l. quidã. & instit. de pœ. te. l. t. §. j. vel dic, quod futurum ordine legendi iam in animo concipiebat.

b *Imperialium.* id est, Codicis primi.

c *Amplius.* id est, melius: quasi dicat, nullus.

d *Vos.* * legũ doctores, quib⁹ mittitur hæc constitutio: vt hic, & C. de ve. iur. enuc. l. ij. in fi. vlti. col. &. C. de Iust. Co. confir. §. tollendis. & semper ad eos ita dirigit sermonẽ.

e *Mandare.* s. explicita sunt, quod est. j. vt fuit prima cõpositio Codicis: vt. C. de no. Codi. faciendo.

f *Et post omnium.* & repete, & explicita sũt omnia quę oportuerat nos mãdare post factã omnium. i. post elimationẽ toti⁹ operis Dig. & Inst. &. C. primi. & da exemplũ vt dicitur in cõstitutione. C. de emẽ. iusti. co. nos dico libenter admittentes. i. amplectẽtes ea quæ oportuerat nos definire, quæ posita sunt in secũda cõpilatione. C. & sic fuit hæc constitutio facta post secundã cõpilationẽ. C. vt hic inuit, &. j. eo. §. illud autem. &. C. de vete. iur. enu. l. ij. §. fi.

g *Orationes.* id est, leges primi. C.

h *Græca.* Hic innuit leges primũ in Græco fuisse compositas. licet verũ non sit illud, bene credo q̃ à Græcis habuerint originẽ: vt instit. de iur. nat. §. & nõ inelegãter. sicut & quælibet ars: vt in prin. sui tractatus dicit Priscia. veruntamen hæc legum compositio prius in Latino fuit conscripta: vt. C. de vete. iur. enu. l. ij. §. hoc autẽ quod. in prin. §.

i *Quas.* scilicet orationes.

k *Legitimæ scientiæ.* id est, legalis scientiæ.

l *Studiosis.* scilicet scholaribus.

m *Efficiantur.* scilicet studiosi.

n *Orationem.* id est, legem.

o *Antecessores.* sciẽtia & moribus: sed successores sunt: vel antecessores. i. successores. sic & veteres scribebant cõcordãtias quæ erant. infra. ĩ. & econtra.

p *Institutiones.* quæ hodie sũt breues & vtiles, de quib⁹ hic dicit. olim verò erãt plixæ & inutiles: vt institut. in prooemio. §. cũq;.

q *Studiis.* i. omnib⁹ studentibus, vt non sentias de aliis artibus: vel. i. studiis cuiuscũq; anni, vel incipiẽtib⁹ quocũque anno, vel, id est, quocũq; loco studẽtib⁹, idoneo tamẽ: vt. j. e. §. hæc autem tria. Accur.

quàm in quinquaginta [libris] Digestorũ seu Pandectarum [a], necnõ in duodecim imperialium [b] constitutionũ quis amplius [c] quàm vos [d] cognoscit? Et omnia quidem quæ oportuerat & ab initio mãdare [e], & post omniũ [f] consummationẽ *factã libẽter admittẽtes definire: iam per nostras orationes [g] † tã Græca [h] lingua, quàm Romanorũ (quas [i] æternas fieri optamus) explicita sunt.

Sed † cũ vos, & omnes posteà professores legitimæ [k] scientiæ cõstitutos, etiã hoc oportuerat scire, quid, & in quibus tẽporibus tradi necessariũ [l] studiosis credam⁹, vt ex hoc optimi atq; eruditissimi efficiantur [m], ideo præsentẽ diuinam orationem [n] ad vos prẽcipue faciẽdam existimamus: quatenus tam prudẽtia vestra, quàm cęteri antecessores [o], qui eandem artem in omne æuũ exercere maluerint: nostris regulis obseruatis, inclytã viã eruditionis legitimæ possint ambulare. Itaq; dubio procul quidẽ est necesse Institutiões [p], in omnibus studiis [q] primum sibi vindicare locum, vtpote prima vestigia † cuiusque sciẽtiæ [r] mediocriter tradẽtes: ex libris autem quinquaginta nostrorũ Digestorũ sex & triginta tantũmodo sufficere [s], tam ad vestrã expositionẽ, quàm ad iuuẽtutis eruditionẽ, iudicam⁹: sed ordinẽ eorũ, & tramites, per quos ambulandũ est, manifestare tẽpestiuũ [t] nobis esse videtur: & vos in memoriã quidẽ eorũ quæ antea tradebatis, redigere [u]: ostendere autẽ nouellę nostræ cõpositionis tam vtilitatẽ quàm tẽpora, vt nihil huiusmodi artis relinquat incognitũ [x]. ¶ Et antea quidem (quemadmodum & vestra scit prudẽtia) ex tanta legũ multitudine, quæ in librorũ [y] quidem duo milia, versuũ † autem trecies centena [z] extẽdebatur: nihil aliud nisi sex tantummodo [a] libros, & ipsos cõfusos & iura vtilia [in se] perraro habẽtes, à voce magistra studiosi accipiebant [b], cæteris iam desuetis, iam omnibus inuiis [c]. In his autẽ sex libris [d], Caij nostri institutiones [e], & libri singulares [f] quatuor: primus de illa veteri [g] re vxoria: secundus de tutelis: & tertius, necnon quartus, de testamentis & legatis [h] cõnumerabãtur: quos nec totos per consequentias accipiebant, sed multas partes eorum quasi superuacuas præteribãt.

Et primi anni hoc opus legẽtibus tradebatur, nõ secundũ edicti perpetui [i] † ordinationem [k], sed passim [l], & quasi per satyrã [m] collectũ, & vtile cũ inutilibus mixtum, maxima parte inutilib⁹ deputata. In secundo autem anno, præpostera ordinatione habita, prima pars [n] legũ eis tradebatur, quibusdam certis titulis ab ea exceptis: cum erat enorme [o], post Institutiones [p] aliquid [q] * legere, quàm quod in legibus & primũ positum est, & istam nuncupationem meruerit [τῶν πρώτων. *r] Post eorũ verò lectionem, neque illam cõtinuam, sed particularem, & ex ma

r *Cuiusq; scientiæ.* i. totius scientiæ iuris. nõ enim de aliis artibus intelligas. sic econtra totos, ponitur pro omnes: vt. C. de lib. præ. l. fin. ibi, qui enim tales &c.

s *Sufficere.* qui sunt à tit. de iusti. & iur. vsque ad tit. de bo. pos. alij enim nõ leguntur in scholis: vt hic, &. j. eo. §. p respõsis. in fi. & no. q̃ hic loquitur secundum moré hodiernũ: vsque illuc, & antea &c. qui mos erit. j. eo. §. & primo. Accursius.

t *Tempestiuum.* id est, tempus est.

u *Redigere.* repete, tẽpestiuum &c.

x *Incognitum.* repete, tempestiuum &c. facit. C. de cadu. tollen. §. & cùm triplici. Accurs⁹.

y *Quæ in librorũ.* aliàs, & libris: & aliàs, libros: sed melius librorum.

z *Trecies cẽtena.* scilicet milia: vt. C. de ve. iu. enu. l. ij. §. sed cũ per omnia. ij. col.

a *Sex tãtummodo.* Sed qui erãt isti sex? Respõ. non erant sic ordinati vt hodie sũt: sed exponet eos statim. Accur.

b *Accipiebant.* pro primo anno.

c *Inuiis.* propter desuetudinem.

d *Sex libris.* cõnumerabantur, quod est. j.

e *Institutiones.* quæ duos libros faciebant.

f *Singulares.* Singulares dicuntur, quia sub tit. de iud. vel de rebus nõ cõtinẽtur: sed aliàs per se stãt. nõ tamẽ eos habem⁹ hodie vt olim erãt: vt subiicit. Accur.

g *Veteri.* forte hic cõtinebatur quod hodie continet liber de spõsalibus, vsque ad librũ de tutelis.

h *Et legatis.* forte ea quæ continẽtur vsquẽ ad illum ti. de bo. pos.

i *Perpetui.* id est generalis: vt insti. de satisf. tut. §. j.

k *Ordinationẽ.* quæ est vt cõtinue vnã materiam prosequaris, alia inutili nõ immixta.

l *Passim.* i. indistincte. sic infra de ritu nup. l. palam. in prin.

m *Per satyrã.* sicut satyrici saltando non seriatim procedunt. *ADDITIO.* Prouerbiali figura dictũ est à Satyra lance. ex variis ferculis nullo ordine collatis cõposita. Alciat. li. iiij. de verb. sign. Vide Erasm. Chil. iiij. cẽt. vij. Prouerb. 76.

n *Prima pars.* i. illud q̃d est hodie prima pars legũ. sunt enim septẽ partes, secũdũ Iustinianum. prima à tit. de iusti. & iure. vsq; ad tit. de iudiciis. & cõtinet libros quatuor. secũda vsq; ad tit. si cer. pet. & cõtinet libros septẽ. tertia vsq; ad tit. de pigno. & cõtinet libros octo. quarta vsq; ad tit. de testamẽtis, & cõtinet libros octo. quinta vsq; ad tit. de bo. possess. & cõtinet libros nouẽ. sexta vsq; ad tit. de verb. obliga. & continet lib. octo. septima vsque ad fi. & continet libros sex. & sic sunt quinquaginta libri: vt. C. de vet. iur. enuc. l. ij. §. igitur primo.

o *Cum erat enorme.* Bene dicit, præpostera: cum &c.

p *Institutiones.* scilicet antiquas.

q *Aliquid.* scilicet aliud quàm quòd &c.

r *Nuncupationẽ proton.* vel primã, quod est idem. inde protocolũ. vt in

BIU Cujas

lũ.vt in auth.de tabel.in rub.&.§.illud.col.iiij.

a *Et ipsis.* s. libris, vel titulis, non præbẽtibus &c.

b *octo libris semotis.* sed si octo excipiuntur, nulli remanent. sed respõ. plures erant olim. alij habent hic, sex vel septem.

c *Legentibus.* datiui casus est.

d *Vel.* pro, id est. Accursius.

e *Vicissitudinẽ.* nunc hos, nunc illos primo. Accursius.

f *Quæ.* s. consummatio respõsorũ Papiniani: vt. j. e. §. tertij ibi, vobis autem pulcherrimus &c.

g *Accipiebãt.* ex prędictis respõsis.

h *Traditis.* primo, secũdo, & tertio anno. Accursius.

i *Recitabant.* s. scholares in quarto anno.

k *Vacuæ notionis.* hic dicitur vacua notio, scientia quàm à magistris accipiebant: eo q̃ tunc vacabant in scholis.

l *Magistri legum.* no. doctores dici magistros. sic. j. de arbi. qualem. & subaudi, vos ip si &c.

m *Peritia.* no. aliqua debere habere doctorem vltra ea quæ discit scholaribus. Accur.

n *Monumẽta.* i. documenta, à moneo, non à memoria, vt monumẽtum: vt infra de relig. l. monumentum.

o *Testimonio.* i. assertione. sic dicitur in authẽ. de mona. §. cogi tandũ. coll. j.

p *Nos vero tantã penuriam.* ná copia facit inopiam. superfluitas enim poti⁹ erat *. vel erat penuria quantum ad vtilitatem perpaucam, quam continebat tãta legum multitudo: & sic penuria reprobatur. sic. j. de testi. l. iij. in prin. in glo. egens. aliquãdo prodest: vt. j. de off. præsi. l. illicitas. in fi. & insti. de suspect. tuto. in fin.

q *Thesauros.* inæstimabiles: vt infrà. de var. & extra co. l. j. §. proinde. &. §. seq. & per similitudinẽ dicit. vt enim sub terra latet thesaurus: ita in tanta legum multitudine aliqua bona latebant.

r *Quibus.* thesauris.

s *Erogatis.* erogo qđ habeo, vt scientiam, & per hoc mihi non abest: vt hic, &. j. de leg. iij. l. legatis seruis. §. ornatricib⁹. erogo qđ habeo: vt librũ: & p hoc mihi abest: vt. j. de acqui. re. do. l. traditio. Erogo etiã quod non habeo: vt instit. qui. alie. licet. §. j. ff. Vetus.

t *Ditissimi.* Dat Galenus opes, & sanctio Iustiniana. Ex aliis paleas, ex istis collige grana.

u *Penè.* philosophicum tẽperamẽtũ. simile. j. de arbi. l. si duo. §. j. ibi, & fortasse. vel ideo quia nõ potest esse quin aliq̃d remanserit quod ex veteri institutione non est positũ in noua. vel quia quædam sunt in nostra institutione, quę in veteribus non erant.

x *Stagnũ.* per similitudinẽ. vt enim stagnum in se stabilé cõtinet aquã: vt. j. vt in flu. pu. l. j. §. stagnũ. * sic liber iste Instit. continet. scientiã iuris ciuilis.

y *Exquæstore.* nomẽ est dignitatis, sicut quę stor, & sicut cõsul: vt. C. de aduoca. diuer. iudicio. l. petitionẽ. §. egrediẽtem. quidã tamẽ dicũt excõsulẽ esse eũ qui fuit cõsul, & desiit: sicut exquæstor, qui desiit esse quæstor. vel dic tertiò, quòd hoc nomẽ exquęstor & excõsul ponũtur pro suo simplici: vt no. instit. in ꝓœmio. in. §. cũq;.

z *Antecessores.* id est doctores. etiam habes hoc insti. in proœmio. §. cunque.

a *Anni.* scilicet primi.

b *Primam partem.* à titu. de iust. & iu. vsq; ad titu. de iudi. Accursius.

c *Græco vocabulo prota.* i. prima. inde protocolõ, & ꝓtoplasma, & protomartyr. Acc.

d *Quia quod primũ.* no. sic. j. de verb. sig. l. proximus. Accur.

e *Iustinianeos.* dicũtur ergo Iustinianei, vel Iustinianistę, à Iustiniano: quia Iustiniani institutiones legũt. sic artistæ qui artes legunt. & sic nomina sunt cõsequentia rebus: vt insti. de dona. §. est & aliud. olim dupõdij vocabãtur: vt hic dicit.

f *Legitimæ.* i. ad legalẽ scientiã addiscendam.

g *Prioris.* id est institu. quæ dantur primo anno legentibus.

h *Volumen.* scilicet Institutionum.

i *Fulgere.* no. nomina consequentia rebꝰ: vt dixi.

k *Positum.* dicebantur enim edictales, & hodie dicũtur. Accur.

l *De iudiciis.* à tit. de iudi. vsque ad ti. si cerpe. qui sunt septem libri: vel ab inde vsque ad librum de pig. qui sunt octo.

m *Vicissitudo.* id est, oportunitas hos vel illos legendi primo vel postea. Accur.

n *Quam.* vicissitudinem.

& hoc miserrimum iudicantes, legitimos thesauros q volentibus aperimus: quibus r per vestram prudẽtiam quodammodo erogatis, s ditissimi t legum oratores efficiantur discipuli.

Et primo quidem anno nostras hauriant Institutiones, ex omni penè u veterum Institutionum corpore elimatas, & ab omnibus turbidis fontibus in vnum liquidum stagnum x corriuatas, tam per Tribonianum virum magnificum, magistrum, & exquæstore y † sacri palatij nostri & exconsule, q̃ duos è vobis, id est Theophilum & Dorotheum facundissimos antecessores z. In reliquã vero anni a partem secundum optimam consequentiam primam b legum partem eis tradi sancimus, quæ Græco vocabulo c πρῶτα * nũcupatur: quæ nihil est anteri⁹: quia quod primum d est, aliud ante se habere non potest. Et hęc eis exordiũ & finẽ eruditionis primi anni esse decernimus. Cuius auditores non volumus vetere tam friuolo quàm ridiculo cognomine dupondios † appellari, sed Iustinianeos e nouos nuncupari: & hoc in omne futurum æuum obtinere censemus, vt hi qui rudes adhuc legitimæ f scientiæ [capessendæ] aspirent, & scita prioris g anni accipere maluerint, nostrum nomen mereantur: quia ilico tradendum eis est primum volumen h, quod nobis emanauit auctoribus. Antea enim dignum antiqua confusione legum cognomen habebant. Cum autem leges iam clarè & dilucidè animis eorum tradẽdæ sint, * necesse erit * eos & cognomine mutato fulgere i.

¶ In secundo autem anno, per quem ex edicto eis nomẽ antea positum k [est,] & à nobis probatum *. vel de iudiciis l libros septem, vel de rebus octo accipere eos sancimus: secundum quod temporis vicissitudo m indulserit: quam n intactã obseruari præcipim⁹. Sed eos-

*septem. Flo.

† Hic Iust. laudat Papi. sic & in l. generaliter. §. cùm aũt. & de instit. & sub. sub. cod. fa. C. & vbiq; Bol. hic infero, verum doctũ lecte cõmendari posse.

* hoc restituũ non est Accursii. Aegi. Per.

† Adde Panor. in. c. 1. de loca. ad. de tex. in. l. quib⁹ peculia. ff. de verb. & re. signi. tex. in prox. sexti lib. & ibi gloss. in sup. scriptione, quæ egregiè loquitur de doctoribus, quales esse debẽt.

*Flo. sit.

† id est, quòd amplis⁹ quæstor aut cõsul non est. Est est forma ei seculo familiaris pro quæstorio & cõsulari viro. Sic veteres Latini pro cõsule, & Sallustius pro milite, & Tullius pro quæstore vno verbo per oës casus & numeros dixere. Aegi. Per.

* id est, primaria, ac veluti principia.

† Vide Angelũ Poli. Misc. c. 93. & Alc. libr. 4. de verb. sig. & Eras. Chil. 1. cent. 8. prouer. 11. & Chil. 4. cent. 5. prouer. 54.

* erat, Flo.

* erat. Flo.

* Flo. probatur.

dem libros de iudiciis, vel de rebus, totos, & per suã consequentiã accipiant, nullo penitus ex his derelicto, quia omnia noua [a] pulchritudine sunt decorata, nullo inutili, nullo desueto in his penitus inueniendo. Alterutri autem eorũdem volumini, id est de iudiciis, vel de rebus, adiungi in secundi anni audientiam volumus quatuor libros singulares [b], quos ex omni compositione quatuordecim [c] librorũ excerpsimus: ex collectione quidem tripertiti [d] voluminis quod pro dotibus compositimus, vno libro excerpto [e]: ex duobus autem de tutelis & curationibus, vno: & ex gemino volumine de testamentis, vno: & ex septem libris de legatis & fideicommissis, & quæ circa ea sunt, simili modo vno tantum libro. Hos igitur quatuor libros, qui in primordiis singularum memoratarum cõpositionum positi sunt, tantummodo à vobis eis tradi sancimus, cæteris decem oportuno tempori conseruandis: quia neque possibile est, neque anni secundi tempus sufficit ad istorũ quatuordecim librorum à magistra voce eis tradendorum recitationem. Tertij insuper anni doctrina talem ordinem sortiatur, vt siue libros de iudiciis, siue de rebus secũdum vices legere eis sors tulerit [f], concurrat eis tripertita [g] legum singularium dispositio: & in primis liber singularis ad hypothecariam [h] formulam: quem oportuno loco, in quo de hypothecis loquimur, posuim[us] [i], vt cùm æmula [k] sit pigneratitiis actionibus, quæ [l] in libris de rebus positæ sunt, non abhorreat earũ * vicinitatẽ, cum circa easdem res [m] ambabus pene idem studium sit. Et post eundem librum singularem alius liber similiter eis aperiatur, quem [de vsuris: Item alius quem] ad edictum ædilium, & de redhibitoria actione, & de euictionibus, necnon duplę stipulatione composuimus. Cum enim quæ pro emptionibus & venditionibus legibus cauta sunt, in libris de rebus præfulgent, hæ autem omnes quas diximus, definitiones [n] in vltima parte [o] prioris * edicti fuerant positæ: necessario eas in anteriorem locum transtulimus: ne à venditionibus quarum, quasi ministrę [p] sunt, vicinitate vlterius deuagẽtur. Et hos tres [q] libros cum acutissimi Papiniani [r] lectione tradẽdos posuimus, quorum * volumina [f] in tertio anno studiosi recitabant: non ex omni eorũ corpore [t], sed sparsim pauca ex multis & in hac parte accipientes. Vobis autem pulcherrimus Papinianus non solum [u] ex responsis quæ in decẽ & nouem libros cõposita fuerant, sed etiam ex libris septẽ & triginta quæstionum, & gemino volumine definitionum, nec non [x] de adulteriis, & pęnè omni eius expositione in omni nostrorum Digestorum ordinatione præfulgens propriis partibus, præclarissimam * sui recitationem [y] prębebit. Ne autem tertij anni auditores, quos Papinianistas vocant, nomen & festiuitatem [z] eius amittere videantur: ipse iterum in tertium annum per bellissimam machinationem introductus est. librum enim hypothecarię ex primordiis [a] plenum eiusdem maximi Papiniani de rebus dotium, ita & in pigneratitia, scilicet contraria, vt saluum sit creditori quod in rem obligatam impendit, infrà de pign. actio. l. tutor. §. contrariam. & in. l. si seruos. & instit. qui. mo. re con. ob. §. fin. differunt tamen in multis: quia altera est in rem, scilicet hypothecaria: vt. C. de pign. l. pignoris. alia personalis, scilicet pigneratitia: vt C. de distra. pig. l. fina. item pigneratitia alia directa, alia contraria. item hypothecaria alia in. xxx. an. alia in xl. an. porrigitur: vt C. de præscri. xxx. an. l. sicut. &. l. cum notissimi. in prin. quandoque etiam minus. xxx. an. durat hypothecaria: vt. C. si aduer. cre. l. j. &. ij. & ideo dicit, pene. Accursius.

a *Noua.* omnia noua placẽt. sic in auth. de cõsul. §. quantũcunque. in fin. coll. iiij. Vel dic, quòd sunt decorata omnia omni pulchritudine noua, cum Iustinianus cõpilando quasi renouauerit, & nouiter bene posuerit.

b *Singulares.* libri singulares sunt hodie. x. &. vij. s. à ti. de pig. vsque ad ti. de bo. pos. sic dicti, quia p se stãt; & sub illo titu. de iudi. vel illo de rebus, non continentur: ex quibus. x. &. vij. mãdat hic quatuor legi in secundo anno. s. primum de tribus qui tractat de dotibus. s. illũ de spon. omissis duobus, scilicet de dona. inter virũ & vxo. & illo de impẽsis. Item primum de duobus, qui de tutel. dicũtur. nam duo sunt. s. de tutelis & de excusa. tut. Item primũ de duob[us], qui de testamentis dicuntur. duo enim sunt, de testamẽtis & de testamento militis. Item primum de septem, qui de legatis tractant. s. de leg. j. nam septẽ sunt à ti. de leg. j. vsque ad tit. de bo. poss. sed secundum hoc ergo legitur per saltũm, quod supra phibuit proximè, sed vtilis erat saltus, vt de omni materia sentirẽt, cum nulla sit inutilis: quod olim erat.

In iure de nulla inutili materia nunc tractatur.

c *Quatuordecim.* Omissis primis trib[us] singularibus de pig. de ædil. edict. & de vsuris: qui occasione vicinitatis præcedentium legerentur in tertio anno, & cum præcedentibus. Accursius.

d *Tripertiti.* i. trium librorũ. alij dicunt olim fuisse vnũ volumen in quo illi soli tres libri continebantur.

e *Excerpto.* id est accepto vel assumpto ad legendum.

f *Sors tulerit.* quia alterum tantũ sit lectum in præcedenti anno ad electionem doctorũ: vt suprà proxi. §.

g *Tripertita legum.* i. tres libri singulares. s. de pig. & de ædilitio edicto, & de vsuris: vt hic subiicit. Accur.

h *Hypothecariã.* quæ est de pignoribus.

i *Posuimus.* s. occurrat.

k *Æmula.* æmulor tibi, id est, inuideo tibi [a]. & sic æmula, id est inuida: quia pigneratitia directa debitori contra creditorem datur: vt inst. qui. mo. re con. ob. §. fi. & sic directa scilicet hypothecaria competit creditori: vt. j. de pigno. per totum. Item æmulor te. i. imitor te. inde dicitur, Aemulor vos dei æmulatiõe. & sic hic tractatus illum imitatur, & circa idem tractat: & sic ad contrariam hypothecam se refert. Accursius.

a Ista prima expositio est vera secundum Bar. hic.

l *Quæ.* directæ & contrariæ.

m *Easdem res.* scilicet obligatas. nam circa eas ambæ, scilicet hypothecaria & pigneratitia directæ tractant diuersimode: & propter hoc dicit pene. Item sicut hypothecaria proponitur vt

y *Recitationem.* q. d. leges Papi. præclarè sunt positæ per corpus iuris in locis competentibus: quæ omnes leguntur: licet nõ in tertio anno: sed olim legebantur tantum octo libri ex responsis Papi. vt suprà. §. in tertio.

z *Festiuitatem.* festum enim Papiniani faciebant eo anno quo responsa eius legebantur. Sed quia hodie non vt olim leguntur: crederetur non fieri eius festum: sed licet non vt olim, iterum tamen leguntur, licet alio modo: ideoque & hodie festum eius fiat.

a *Ex primordiis.* quia per totum librum de pigno. primordia ti. Papi. sunt.

Et nouiss.

BIU Cujas

niani fecimus lectione: vt & nomen [a] ex eo habeant, & Papinianistæ vocẽtur, & eius reminiscentes & lætificentur, & festum diem, quem cùm primum leges eius accipiebant, celebrare solebãt, peragãt [b]: & maneat viri sublimissimi prefectorij Papiniani & per hoc in æternum memoria [c]: hócq; termino tertij anni doctrina concludatur.

¶ Sed quia solitũ est anni quarti studiosos Græco & consueto quodã vocabulo λύτας [d] †* appellari: habeant quidem, si maluerint, hoc cognomẽ. Pro responsis autem prudentissimi Pauli, quæ antea ex libris vigintitribus vix in decem & octo recitabant [e], per iam expositam confusionem eos legentes, decem libros singulares, qui ex quatuordecim, quos antea enumerauim [o], supersunt, studeãt lectitare [f]: multo maioris & amplioris prudẽtiæ ex eis thesaurũ* consecuturi, q̃ quem ex Paulianis habebant responsis [g]. Et ita omnis ordo librorum singularium à nobis compositus, & in decem & septem libros partitus [h], eorum animis imponetur: quem in duabus Digestorum partibus [i] posuimos, id est quarta & quinta, secundum septem partium distributionem [k] &, quod iam primis verbis orationis nostræ posuimus [l], verum inueniatur, vt ex triginta sex librorum recitatione fiant iuuenes perfecti, & ad omne opus legitimum instructi, & nostro tempore non indigni: duabus aliis partibus [m], id est sexta & septima nostrorum Digestorum, quæ in quatuordecim libros compositæ sunt,* ita dispositis, vt possint postea eos & legere [n], & in iudiciis ostendere. Quibus si bene sese imbuerint, & in quinti [o] anni (quo προλῦται *† nuncupantur) metas constitutionum Codicem tam legere, quàm subtiliter intelligere studeant: nihil eis legitimæ scientiæ deerit, sed omnem [p] ab initio vsque ad finem [q] suis animis amplectentur: & quod pene in alia nulla euenit arte, cùm etsi vilissimæ sint, omnes tamen infinitę sunt: hęc sola scientia habeat finem mirabilem, in præsenti tẽpore à nobis sortita.

¶ Discipuli igitur omnibus eis legitimis arcanis reseratis, nihil habeant abscõditum: sed omnibus [his] perlectis quæ [à] nobis per Triboniani viri excelsi ministerium, cæterorúmque composita sunt, & oratores maximi, & iusticiæ satellites inueniantur, & iudiciorum optimi tã athletæ [r] q̃ gubernatores, in omni loco æuoque felices [s].

Supra dictum est qualiter iura tradi debent: hic autem in quibus locis tradi debeant ista iura, videlicet in ciuitate Romana: in ciuitate Berytiensi, & in ciuitate Constantinopolitana: prohibens in aliis locis legi: & contra facientes punit. h. d. vsque ad. §. illud autem.

¶ Hæc autem tria [t] volumina à nobis composita tradi eis tam in regiis vrbibus [u], quàm in Berytiensium pulcherrima ciuitate (quam & legum nutricem bene quis appellet) tantummodo volumus, quod iam & à retro principibus constitutum est: & nõ in aliis locis, quæ à maioribus tale nõ meruerint priuilegium: quia audiuimus etiam in Alexandrina splendidissima ciuitate, & in Cæsariẽsium, & in aliis, quosdã imperitos homines deuagari, & doctrinam discipulis adulterinã tradere. Quos sub hac intermi natione ab hoc conamine repellimus, vt si ausi fuerint in posterum* hoc perpetrare, & extra vrbes regias, & Berytiẽsium metropolim hoc facere, denarum [x] librarum auri pœna plectantur, & reiiciantur ab ea ciuitate in qua non leges docent, sed in leges cõmittunt. [y]

Hic ponitur quomodo scribẽtes libros per signa, debent puniri ciuiliter & criminaliter. & hoc vsque ad versic. Illud vero. Bar.

¶ Illud autem quod iam tum ab initio hoc opus mãdantes [z], in nostra oratione, & post cõpletum [opus] in alia nostri nu minis cõstitutione scripsimus: & nũc vtiliter ponimus, vt nemo audeat eorũ qui libros conscribunt, signa [a*] in his ponere, & per cõpendium [b] ipsi legum interpretationi vel cõpositioni maximũ adferre discrimen: scituris omnibus librariis, [c] qui hoc in posterum commiserint,

---

a *Et nomen.* dicimus subaudi &c.
b *Peragant.* Interpone tuis interdum gaudia curis.
c *Memoria.* sic. C. de epi. & cle. l. quoniam venerabilis.
d *Græco vocabulo hircos.* quod idé est quod subtiliter videns... *ADDITIO.* Nõ hircos le gẽdũ vt somniat Acc. sed lytas habet germana lectio, quæ vox solutores significat, nẽpe eos, qui in ciuili sapiẽtia tantũ promouerũt, vt legũ ænigmata possint subtiliter & acutè dissoluere. quos autem sequenti responso προλύτας appellat, possis interpretari eos, qui τῶν λυτῶν antecessores sunt: quasi eos eruditione longe antecedãt. & quibus (vt inquit Iustin.) nihil ad legitimæ scientiæ cognitionem desit.
e *Recitabant.* in quarto anno auditores per seipsos: vt suprà eo. §. his igitur. licet ibi istorum librorum numerus non esset.
f *Lectitare.* id est, frequenter legere.
g *Habebant responsis.* derogat Paulo, sed Papinianum honorauit.
h *Partitus.* à titu. de pig. vsque ad titu. de bo. pos.
i *Partibus.* Prima vsque ad titu. de testa. alia vsque ad titu. de bo. pos.
k *Distributionem.* nam in septem partes distribuitur: vt. s. eo. §. in secundo.
l *Posuimus.* vt. s. eo. §. ex libris.
m *Partibus.* scilicet de bo. pos. vsque ad titulum de verborũ obligationi. Item exinde vsque ad finẽ. Accur.
n *Et legere.* scilicet per se. & no. quòd non legitur auditoribꝰ: sed hodie hic ordonõ seruatur, secundum Ioan. hic loquitur quando vni legebatur, non autem vbi pluribus legitur hoc vel hoc, prout vtilꝰ eis sit, legatur, secundum Ioan. item de facto secus seruamus.
o *Quinti anni.* Quo anno vocabantur lytæ, vel prolytæ: & sic cautè transit ad lec. quinti anni. sed olim starent. nũc in quatuor se expedie bant: vt suprà eo. §. his igitur. quia Codicem non legebant.
p *Sed omnem.* legitimam scientiam.
q *Finem.* no. hanc esse artem, quia implicat alias: vt & infrà de iusticia & iure. *l. j.* in princ. Item no. eam habere caput & finem: caput habet. scilicet Institutiones: vt suprà eod. §. itaque. & finem, scilicet Codicem: vt hic, & Institu. in Proœ. §. cũque. & infrà de iur. & fac. igno. l. in omni parte.
r *Athletæ.* scilicet, in aduocando: gubernatores, scilicet in iudicando.
s *Felices.* scilicet inueniantur.
t *Hæc autem tria.* scilicet Instituta, Pandectas, & Codicem.
v *Regiis vrbibus.* scilicet Roma veteri, quã Romulus & Remꝰ fra tres reges fecerunt: vt infra de orig. iur. l. ij. circa princip. Et Constantinopolim, quam Imperator Constantinus fecit: vt. C. de vete. iur. enuc. l. j. §. pe. ergo idem & in Bonoñ. quia & eam fecit Imperator Theodosius iussu beati Ambrosij, cùm per prodi tionem eam destruxerat: vt dicitur in legenda beati Ambrosij: & hi habent excusationem ab omnibus muneribus: vt. C. de profesſo. & me. l. medicos. libro decimo. & infra, de excusa. tuto. l. sed & reprobari. §. fin.
x *Denarum.* id est decem & decem. secus si decem dixisset: vt infrà, de lega. j. l. si quis testamento. in princip. & infra de verborum obligationibus. l. stipulatio ista. §. cum qui ita.
y *Committunt.* sic. j. de mino. l. auxilium. in fi. nec priuilegium doctorum habẽt, qui alibi legunt: vt. j. de excus. tu. l. sed & reprobari. §. fi.
z *Hoc opus mandantes.* i. quãdo mãdauimus fieri Digest. & Codicẽ, diximus hoc quod nunc dicimus: vt. C. de vete. iure enu. l. j. §. fi. & postquã fuit factũ, in alia cõstitutione diximus idem: vt. C. de vete. iure enuc. l. ij. §. finã.
a *Signa.* id est, notas, quando vna litera, vel vnum signum, totam vnam orationem repræsentabit: nõ autem omnino abbreuiationes prohibet.
b *Compendium.* dum laboro fieri breuis, fio obscurus. Acc.
c *Librariis.* i. scriptoribus: vt &. j. de reg. iur. l. si librarius.

Roma à Romulo & Remo condita.
Notabilis gloss. quòd Theodosius ædificauerit Bonoſiam iussu beati Ambrosii. Bolo
in hoc Flo.
sigla, hoc loco Florẽ. legit.

*Vide Angelũ Poli. Misc. ca. 93
*i. soluto-res: vt qui iam legum ænigmata per se soluere queãt. eos hodie baccalaureos vocamus. Aegi. Per.
*thesaurũ. Flo.
*eisdẽ possitis. Flo.
*id est qui λύτης soluitoribus eruditiõe præstarent. nũc in licẽtiatiorũl go dicũtur. Aegi. Per.
*Vide Angelum Poliția. Misc. ca. 94.

BIU Cujas

quòd post criminalem* pœnam[a], [etiam] æstimationem libri in duplum domino eius, si nescienti[b] dederint, inferre compellētur: cùm & ipse[c] qui talē librum cōparauerit, [pro] nihilo eum habebit, nemine iudice ex tali libro fieri recitationē[d] concedente, sed pro nō scripto eum haberi disponēte.

Hic habes quòd scholares non debent ludere. nec ipsis ludis se immiscere: maxime illi qui rudes veniunt ad hanc doctrinam. vltimo loquitur de doctoribus docentibus hanc ciuilem sapientiam. hoc dicit vsque ad finem. Bar.

¶Illud vero satis necessarium cōstitutum cum summa interminatione edicimus, vt nemo audeat neque in hac splendidissima ciuitate, neque in Berytiensium pulcherrimo oppido, ex his[e] qui legitima peragunt studia, indignos, & pessimos, immo magis seruiles, & quorum effectus iniuria est, ludos exercere, & alia crimina[f] vel in ipsos professores, vel in socios suos, & maxime in eos[g] qui rudes ad recitationem legum perueniunt, perpetrare. Quis enim ludos appellet eos, ex quibus crimina oriuntur? Hoc etenim fieri nullo patimur modo: sed optimo ordini in nostris temporibus & hanc partem tradimus, & toti postero transmittimus seculo: cùm oporteat pri[o] animas[h], & postea linguas fieri eruditos[i]. ¶Et hæc omnia in hac quidem florentissima ciuitate vir excelsus

a *Criminalem pœnam.* arbitrio iudicis imponendam, cum non definiatur specialis per leges: vt. j. de pœ. l. sanctio legum. &. j. de effract. l. j. §. expilatores. & de custo. re. l. si quis. Vel dic criminalem. i. capitalem: vt Instit. de rerum di. §. sanctæ. Vel dic, vt pœnam falsi: vt. C. de no. Codi. compo. §. falsi.

b *Nescienti.* no. ergo quòd si sciens accipiat, sibi præiudicat: vt ar. j. de eo quod cer. lo. l fi. in fi.

c *Cùm & ipse.* q. d. non solum dominus, sed & ipse &c. & ipse, quasi dicat, ideo damnatur dominus, quia patitur dominus damnum. est enim ei liber inutilis, & omni emēti ab eo.

d *Recitationem fieri.* aliàs recitationem. & est plana: aliàs actionem: & hoc ideo, quia olim actiones à iudicibus ſpetrabantur. quod hodie non est: vt. C. de formul. l. j. &. ij. & infra de orig. iur. l. secunda. §. omnium.

e *Ex his.* scilicet scholaribus, vel doctorib[9].

f *Crimina.* Nam ludus noxius est &c. vt. j. ad l. Aqui. l. nam ludus. & no. quòd tollitur occasio delinquendi: vt. C. de Lati. li. tol. §. sed ne furandi. &. j. de spō. l. oratio.

g *In eos.* scilicet nouitios, qui semper credunt se decipi. & pro iniuria fieri. Accur.

h *Prius animas.* id est, naturalē sensum in bono faciendo, & malo prætermittendo.

i *Eruditos.* scilicet loquendo. *ADDITIO.* Græcanica dicēdi forma, qua Latini poëtæ præsertim vtūtur. Nuda genu, nodóque sinus collecta fluentes. Anto. Au. lib. i j. cap. j.

k *Professores.* Sic not. quòd scholares tres habent iudices, potestatem, episcopum, & doctorem: & possunt eligere quem volunt: vt. C. ne filius pro patre. l. fi. & auth. habita. quæ est Friderici. &

sic Flo. aliàs terminalē, quod respondet græco τελυταίαν.

Scholares tres habent iudices.

præfectus huius almæ vrbis tā obseruare q̄ vindicare, prout delicti tam iuuenū quàm scriptorum qualitas exegerit, curæ habebit: In Berytiensium autem ciuitate tā vir clarissimus præses Phœniciæ maritimæ, q̄ beatissimus eiusdem ciuitatis episcopus, & legum professores[k]. Incipite[l] igitur legum doctrinam eis dei gubernatione tradere, & viam aperire quā nos inuenimus: quatenus fiant optimi iusticiæ & reipublicæ ministri: & vos maximum[m] decus in omne seculum sequatur: quia vestris temporibus talis legum inuenta est permutatio, qualem & apud Homerum patrem omnis virtutis Glaucus & Diomedes inter se faciunt dissimilia permutantes: n†

χρύσεα χαλκείων ἑκατόμβοι ἐννεαβοίων.

Quæ omnia obtinere sancimus in omne æuum, ab omnibus tam professoribus, quàm legū auditoribus, & librariis, & ipsis iudicibus obseruanda. Data septimodecimo Kal. Ianuarias Constantinopoli domino nostro Iustiniano perpetuo Augusto ter consule.[o]

Rubrica sequens diuiditur in quinque partes. In prima ponit inuocationem diuini nominis. In secunda ponit descriptionem imperialis culminis. In tertia, enucleationem noui iuris. In quarta ponit nomen libri. In quinta ponit id de quo ad præsens tractare intendit. Secunda ibi, domini. Tertia ibi, iuris enucleati. Quarta ibi, digestorum. Quinta ibi, liber primus. B.

quia specialiter per hanc. l. doctoribus legum, quia maiores sunt aliis docentibus, demandantur: non videtur quòd possunt delegare aliis: vt. j. de offi. eius cui man. est iurisdi. l. j. sed hodie videtur competere iure magistratus: cum cuilibet magistro cuiuslibet facultatis idem concedatur: vt di. l. fin. vnde potest delegari in ciuili: vt. j. de offic. eius cui man. est iurisd. l. j. §. j. in criminali autem, cuius & ipsi habēt iurisdictionem: vt hic, & dicta. l. Friderici. nō potest delegari: vt infrà de iurisd. om. iudic. l. imperium. & dicta. l. j. de offic. eius in principio. In criminalibus non seruatur quòd magister cognoscat: sed potestas vel episcopus. Accursius.

l *Incipite.* quia prædictus modus legendi est vtilis doctoribus & discipulis, igitur &c. Accursius.

m *Maximū dec[9].* No. honor est magistro bo[9] habere scholares. sic in authen. vt iud. si. ne quo quo suffra. §. co gitatio. collatione secunda.

n. *Permutantes.* Diomedes enim cum rediret per mare à Troia. na victoria, indigebat vino, & inuenit Glaucum iuxta mare abundantem vino, & carentē equis: at ipse multos habebāt equos, quos in prælio habuerat: & ita dedit ei de equis sibi inutilibus, pro vino necessario & vtili sibi: & Glaucus dedit ei vinum superfluum, & accepit equos necessarios. Sic & nos fecimus in permutationem de inutili modo legendi, ad vtilem. est tamen multum à remotis hoc simile. & facit infra de contrahen. empt. l. prima. §. j. & institu. de cōtrah. empt. §. precium.

† *id est* Homer. *Troia* Troiana. *Polinices* Lycius. *Miscet* Homerus. *Diomedes* Tydeus. *rasim.* Homerus. *Bulin* Bellerophontes. *not. tu.* Homerus. *ff. de* Digestorum. *trah. em* Digestorum. *Alc.* Alcinous. *Paren* Homerus. *Compl.* Complutensis. *ro legi* Homerus. *ruit pag* Homerus.

o *Consule.* Ipse enim dignitatem consulatus sibi assumebat vt quidam extraneus: vt in authen. de consulibus. §. fina. col. quarta.

BIU Cujas

In nomine domini [a] Amen.

*Iustiniani sacratißimi principis perpetui [b] Augusti [c] * iuris * enucleati, [d] ex omni vetere iure collecti [e] Digestorum seu Pandectarum liber primus.*

DE IVSTICIA ET IVRE.

TITVLVS I.

1. VLPIANVS libro primo institutionum.

IVri [f] operam daturum prius [g] nosse oportet vnde nomen iuris descendat. Est autem à iusticia [h] appellatum †. nam vt eleganter Celsus definit, Ius est ars [i] boni & æqui. cuius [k] merito quis nos sacerdotes [l] appellet. Iusticiam nanque colimus, [m] & boni & æqui noticiam profitemur, [n] æquum ab iniquo [o] separantes, licitum ab illicito [p] discernentes: bonos non solum metu [q] pœnarum, verum etiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes: veram (nisi fallor [r]) philosophiam, non simulatam, adfectantes.

Hic iurisconsult. incipit tractare per modum diuisionis, & procedit vsque ad. l. iusticia. infra eo. exempla ponendo. Et diuiditur principaliter in quatuor partes. In prima ponit diuisionem iuris. In secunda assignat rationem. In tertia ponit substantiam iuris publici. In quarta prosequitur secundum membrum diuisionis, videlicet de iure priuato, & illud tripertitum. Secunda incipit ibi, sunt enim quædam. Tertia ibi, publicum, Quarta ibi, priuatum. Bartolus.

a IN nomine domini. *Hoc in compilatione Digestorum fuit dictū non * quādo leges factæ fuerūt: quia pagani erāt vt. C. de vete. iu. enu. l. 1. sic & alias facit institu. in proœ. in princ.*

b *Perpetui.* id est, generalis.

c *Augusti.* Quia semper huius propositi debet esse vt augeat imperiū, licet non semper augeat. sic & matrimonium indiuidua coniunctio dicitur: tamen diuiditur quādoque: vt. C. de repu. l. consensu. sed propositum consideratur: vt institu. de patri. po. in princi.

d *Enucleati.* per similitudinem vocat ius enucleatum, quod nobis est traditum in libris Pandectarū. Sicut enim antequam perueniatur ad nucleum interiorem nucis: vnum amarissimum, & aliud durum, & aliud amarum, & quarto ad nucleum dulcem peruenitur: ita & in multitudine antiquorū librorum amaritudines inueniuntur. i. discordię infinitæ. item duritiæ, id est iniquæ sententiæ, & aliæ non sic iniquæ, in quibusdam tamen locis quædam latebant dulcedines. i. æquissimæ sententiæ, velut lilia inter spinas: & illas dulces sententias Iustinianus ex aliis excerpsit, & nobis tradidit legendas: vnde ipse dicitur tradere ius enucleatum, secundum Ioan.

e *Collecti.* ex his, id est ex eo quod dixit in princ. potest colligi quis fuerit author siue cōpilator: quia Iustinianus filius Iustini *: vt instit. de dona. §. est & aliud. Item quæ materia. i. omnia vetera iura antiquorum prudētum. quæ intentio, id est, vt colligas ius enucleatum in vnum volumen. Vtilitas per se patet: quia minori pecunia poterit nunc emi liber iste: & quia citius adipisci potest quàm olim. Cui parti philosophiæ supponatur: & quidē ethicæ, quia de moribus tractat hoc volumen, sicut alia duo volumina.

f *Iuri.* scilicet addiscendo, vel pertractando.

g *Prius.* quàm noscat substantiam iuris per diuisiones, quæ dicuntur infra eodē. §. huius studij. nec ob. quod dicitur. s. in proœ. §. Et primo quidem. & quod dicit, oportet. [a] impropriè dicit, id est decet. sic. C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. in princ. & de rap. virl. j. §. oportet enim &c. sic econtra, decet pro oportet: vt. C. de cap. & postli. re. l. fin.

h *Iusticia.* est autem ius à iusticia, sicut à matre sua: ergo prius fuit iusticia quàm ius. sed contra infra eo. l. iusticia. ibi, ius suum &c. ex quo colligitur q̄ statim fuit ius postquàm fuit iusticia. sed dic ibi, ius suum, id est hominis meritum. Vel dic, prout in actione & obligatione: bene dico ius à iusticia appellari. si enim ius est ars boni & æqui, vt subiicit: & iusticia nihil aliud est quàm ipsa æquitas & bonitas: ergo iusticiam habet matrem: & hoc subiicit, nam &c. sic & obligatio dicitur mater actionis: vt infra de procu. l. licet. §. ea obligatio.

i *Ius est ars.* hoc potest intelligi trib⁹ modis. Primo, vt dicas definitum ius in genere. & sic est ars. i. scientia finita, quæ arctat infinita. nam ars est de infinitis finita doctrina, secundum Porphyrium. Secundo dic, describi quamlibet speciem iuris, vt prætorium, vel ciuile, vel naturale, vel gentium: & tunc ponetur pro præcepto coarctante. sed hoc non placet, cum istæ partes iuris non sint artes, sed artis partes. Vel tertio, ars. i. artificium. nam auctor iuris est homo, iusticiæ deus. & quod subiicit, boni & æqui, id est eius quod est æquum & vtile. & no. quòd aliud est bonum. * & aliud est æquum: vt hic. est enim quoddam bonum, & æquum: vt infra si cer. pe. l. si & me. in fi. est bonum, & non æquum: vt vsucapio: vt infra de vsucap. l. j. & infra de reg. iu. l. iure na. in fi. ti. est tertium æquum, & non bonum: vt. C. de pact. com. l. hac. l. est etiam æquo æquius: vt infra de fur. l. si seruus cōmunis. §. quod verò.

k *Cuius.* istud cuius, si referatur ad ius: hæc dictio meritò in vim nominis ponitur. meruit enim ius appellari sacrum: & ideo iura reddentes sacerdotes vocantur. si ad artem, in vim aduerbij, secundum Azo.

l *Sacerdotes.* quia vt sacerdotes sacra ministrant & conficiunt: ita & nos, cùm leges sint sacratißimæ: vt. C. de leg. & consti. l. leges. & vt ius suum cuique tribuit sacerdos in danda pœnitentia, sic & nos in iudicando: [b] vt infra eodem. l. iusticia.

m *Colimus.* id est eius voluntatem seruamus, quę est vt ius suum cuique tribuatur: vt infra eo. l. iusticia. §. j.

n *Profitemur.* id est, docemus.

o *Ab iniquo.* vt in contractibus, secundum Ioannem.

p *Illicito.* vt in matrimoniis: vt infrà, de ri. nup. l. semper.

q *Metu pœnarum.* metu fit quis bonus: vt in transactione iurata: vt. C. de transactio. l. si quis maior. Item vbique pœna vnius, est metus multorum: vt. C. ad. l. Iul. rep. l. j. præmio fit bonus: vt. C. pro qui. cau. ser. pro præmio liber. acci. per totum. & de sta. & *si.* ima. l. & virtutum. & de fam. li. l. j. infrà ad Syll. l. antepenult. §. fin. & in authen. de non alie. §. fina. collatio. secunda. vnde versus.

Oderunt peccare boni virtutis amore.
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

r *Nisi fallor.* nullo modo fallimur. nam ciuilis sapientia vera philosophia dicitur. i. amor sapientiæ: à philos quod est amor: & sophia, id est sapientia: vt infrà, de var. & extraor. co. l. j. §. proinde. licet pecuniam non abiiciamus: vt infrà, de va. & excu. mu. l. in honoribus. §. philosophis: & facit. C. de dedi. li. tollē. §. j. &. C. plus valere quod agitur. per totum.

* *Ante in cōpilatione hic habent notæ Flo. Ae. Perr.*

* *Intelligo, per adopt. quia vetera nepos eius ex sorore fuit. Ag. Perr.*

* *Quid his verbis significetur quū & bonū, elegantèr explicat Budæus in anno. ad hanc legē. b Adde ad hāc glos. quæ dicit Hosti. in proœ. sūmæ suæ in 4. col. quòd recti iudices & aduocati vtētes legib⁹ prout debent, meliorē vitam viuunt quàm fratres prædicatores vel alii religiosi.*

Metu pœnæ quis bonus efficitur.

Versus.

BIU Cujas

¶ Huius studij [a] duæ sunt positiones, [b] publicum & priuatum. Publicum [c] ius † est, quod ad statum rei Romanę spectat: priuatum, quod ad singulorũ [d] vtilitatem. Sunt enim quædam publicè vtilia, quædam priuatim. Publicum ius in sacris, [e] in sacerdotibus in magistratibus consistit. Priuatum ius tripertitum [f] est. collectum etenim est ex naturalibus [g] præceptis, aut gentium, [h] aut ciuilibus. ¶ Ius naturale est quod natura [i] omnia animalia docuit. Nam ius istud non [solius] humani generis proprium: sed omnium animalium [k] quæ in terra, quæ in mari nascuntur, auium quoque cõmune est. Hinc descendit maris atque fœminæ coniugatio, [l] *quam nos matrimonium appellamus: hinc liberorum procreatio, hinc educatio. [m] Videmus etenim cætera quoque animalia, feras etiam, istius iuris peritia censeri. ¶ Ius gentium est, † quo gentes humanæ [n] vtuntur. quod à naturali recedere, [o] [inde] facile intelligere licet: quia illud [p] omnibus animalibus, hoc [q] solis hominibus inter se commune sit:

II. POMPONIVS libro singulari Enchiridij.

B VEluti erga deum religio, [r] vt parentibus [s] & patriæ [t] pareamus.

III. FLORENTINVS libro primo Institutionum.

VT vim [u] atque iniuriam propulsemus. Nam iure [x] hoc euenit, vt quod quisque ob tutelam † corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur. Et cum inter nos cognationem [y] quãdam natura cõstituit: consequens est, hominem homini insidiari, nefas esse.

† *Aliter publicum et priuatũ accipit Cic. in partit. ora.*

a *Huius studii.* i. iuris studio quærendi. duæ sunt species, prout dialectici ponunt speciem: non prout legistæ: qua posita ponitur & genus: sed non conuertitur secundum Io. & P. licet quidam dicant Pla. intellexisse quòd species siue positiones dicerentur res super quibus ius tractat: & iam constaret species esse infinitas, cum super multis tractet hoc ius, & super seruis & liberis. vnde reprehendunt eum. & facit ad hunc. §. institu. de iusti. & iure. §. huius.

b *Positiones.* id est, diuisiones.

c *Publicum.* ad statum cõseruandũ, ne pereat. sed cum publicum ius sit in sacris & similibus, & hoc etiam in qualibet villa fiat, qualiter pertinet ad statum rei Romanæ tantum? dic quòd villã quamlibet conseruari, & ibi talia fieri, pertinet ad ciuitatem Romanam: cum non esset perfecta nisi ex suis partibus constaret: vt infrà, titu. j. l. j. nec placet quòd dicas, publici appellationem ad alia loca referri quàm Romanæ ciuitatis: vt infrà, de verborũ significatione. l. eum qui vectigal.

d *Ad singulorum.* scilicet principaliter, secundariò ad publicam vtilitatem. expedit enim reipub. ne quis re sua male vtatur: vt insti. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. penul. & infrà, de procu. l. seruum. §. publice. sic & econtra. quod est publicum principaliter, secundariò pertinet ad vtilitatem singulorum: vt. l. j. in fi. C. de cadu. tol.

e *In sacris.* consistit ius publicum in sacris: vt sunt ecclesiæ, in quibus petimus veniam peccatorum: vt in authen. vt li. ma. & auiæ. §. quia verò. col. viij. ita & si læsæ fuerint, quilibet potest vti interdictis: vt infrà, de interdi. l. j. ij. &. iij. &. l. interdictorum. §. interdicta. Item in sacerdotibus: quia interest vt sint sacerdotes, à quibus veniam petamus peccatorum: vt. C. de sum. tri. & fi. ca. l. inter claras. & propter iniuriam eis factam quilibet agit: vt. C. de epi. & cle. l. si quis in hoc. Item in magistratibus: quia interest vt sint magistratus. parum enim prodesset iura esse in ciuitate, nisi sint homines qui iura reddere possint: vt infrà, titulo primo. l. ij. §. post originem. consistit & in aliis: vt infrà, ad. l. Iul. ma. l. pe. & infrà, so. ma. l. j. & inst. de re. di. §. cum in suo. patet ergo quòd tit. de sa. san. ec. vel de epi. & cle. vbicunque sunt, & similes, sunt de iure publico: & idem de iure fiscali, vbicunque sit. & idem de officio magistratuum: vt. C. de offi. per omnes titu. & de iur. om. iu. & in aliis similibus iuribus. ff. &. C.

No. gloss. in quibus ipsũ ius publicũ consistat.

f *Tripertitum.* specialius ideo ponit, quia plurima de eo tractaturus est. idem tamen dico de publico, quod est tripertitè collectum, secundum Io. & sunt eadem exempla: vt liceat reipublicæ vim vi propulsare: & vt cum iniuria eius alter non locupletetur: item & circa vsucapiones.

g *Naturalibus præceptis.* A naturali iure habet ius priuatum hoc, vt nemo fiat locupletior cum aliena iactura: vt infrà, de condict. inde. l. nam hoc.

a Cl. ista in hoc reprehẽ ditur, quòd ius non dicitur natu rale, sed ciuile: vt in frà. eo. l. nã ipsum. se cundum Pau. hic.

h *Gentium.* à iure gentium, hoc, vt quod quisque ob tutelam &c. vt infrà, eod. l. vt vim. à iure ciuili, vt præcepta de vsuca. vt insti. de vsucap. in prin. quid autem sit vnum quodque istorum, subiicit: sed alio modo ius naturale ibi accipitur quàm hoc. §.

b Ista expositio est inutilis: cũ sit in litera

i *Quod natura.* i. deus, & sic nominatiui: vel dic, quod sit ablatiui casus. Item no. ius naturale quatuor modis dici. Primo, lex Mosaica: vt insti. de iu. na. gen. §. j. Secundo, instinctus naturæ: vt hic. Tertio, ius gentium: vt insti. de re. di. §. singulorum. Quarto, ius prætorium: [a] vt infrà, de mi. lege prima. & facit insti. de iure natura. in princi. Quinto, vt infrà eodem. l. penul. in princi. & sic accipitur supra proxi. §. & sic in idem recidit.

k *Omnium animalium.* fallit secundum quosdam in vermibus, qui non ex aliis, sed ex terra gignuntur: idem in cuculo. & dicunt quòd hic loquitur in generibus singulorum animalium, & non in singulis generum. sic insti. de suspect. tu. §. j. sed puto hoc quod sic fit, naturæ esse instinctum: nec hic dicitur quòd omnia animalia per coitum procreantur, sed iure naturali regi. quod regimen est in eo quòd auis volat: quòd piscis natat: & sic de aliis.

l *Coniugatio.* id est cõiunctio [b] & consensus animorum, quæ sola. s. sine cõcubitu facit matrimonium: vt subiicit, & infrà, de reg. iur. l. nuptias. & hoc est verũ de licita cõiunctione. † *Hoc* quid de illicita, cum ad hãc eodem modo quo ad licitam inducamur? quidam dicunt, quod nõ idem: sed nos quod idem: nec ob. quod illicitum committitur: † *In hoc* quia primus motus [c] iuris natu. est impunitus: sed propter sequẽs oblectamentum contrahitur veniale peccatum [d] propter factum, si sequitur, contrahitur mortale peccatum: in brutis autem animalibus nõ habetur discretio: cum sine ratione ducantur. Item nũquid ergo ipse actus matrimonij, vel copulæ carnalis, est ius naturale? Respon. non, sed ipse motus ad actum. item ad peccatum iure naturali mouemur: vt in auth. de rest. & ea quę. §. vnum. col. iiij.

gentiũ, sed natura. Milone. [c] Nil [d] Nec enim lex est. dem. Nec ob. Rhet. ad Her. lib. de Inu. [b] Hoc est matrimonium. rali ad [c] Nil mur. cat. Cic. lib. 2. de Inu. Rhet. ad Her. lib. de Inu. [b] In hoc sententia. multa Cic. in orat. pro Milone. [d] Nil debet. enim. dem. Nec ob. medi. in. ducantur. Item nũquid thẽ. de mo. na. col. i. Adde quod per ost. dulcia. mor. l. habebur. frà de le. 3. vnde [c] Nos pu gi. Nos pu via finem dulcia. quinus ua. & pria ma. ceg. vide tur maior. & pra tur dia. l. fi. & dig. sing. si ex expor. l. f Quæ aut dica fieri cõ deramus. inculpata tutela. declarat ple latam à priuato iustè: vt infrà, ad. l. Aquiliam. l. quarta. Sed quid si magistra à potestate, & iniustè? Respon. pati debemus, secundum Mar. vt d. l. i. C. infrà, de iniur. l. iniuriarũ. §. si quis. sed magistratũ conueniet, vel canoni durante officio si est de minoribus: vel eo finito, si est de maiori- in d. ca bus: vt infra, de in ius vocan. lege. ij. & infra, de iniur. l. nec ma- gnifica. gistratibus. & infra, de iudic. l. pars literarum. & infra, quod me- extra de tus cau. l. iij. §. sed vim. Item & brutis hoc permittitur: vt infra, si homi. quadru. pau. fe. di. l. j. §. cùm arietes. non tamen dicuntur in- g Bal. iuriam facere, vel pati: vt infra, si quadru. pau. fe. di. l. j. in ista gl. principio. dat signa

c *Nec ob. quod illicitum committitur.* quia primus motus iuris natu. est impunitus: sed propter sequẽs oblectamentum contrahitur veniale peccatum propter factum, si sequitur, contrahitur mortale peccatum: in brutis autem animalibus nõ habetur discretio: cum sine ratione ducantur. Item nũquid ergo ipse actus matrimonij, vel copulæ carnalis, est ius naturale? Respon. non, sed ipse motus ad actum. item ad peccatum iure naturali mouemur: vt in auth. de rest. & ea quę. §. vnum.

d col. iiij.

m *Educatio.* eo enim quòd mouetur parens ad educationem filij, est ius naturale: & ad hoc etiam adstringitur, nisi filius per se sit sufficiens: vt. ff. de li. agno. l. si quis à liberis. §. sed si filius.

n *Humanæ.* & solæ. nam & iur. natu. vtuntur, sed non solæ.

o *Recedere.* id est differre.

p *Illud.* scilicet naturale.

q *Hoc.* scilicet ius gentium.

r VEluti. religio. sed nonne hoc de iure publico est: cum sit sacrum: vt. s. eo. l. j. §. publicum. & hic ponitur inter priuata præcepta. Item hæ duę species, publicum & priuatum, inter se differunt: & nulla est altera? Respon. & hoc & illud consistit in tribus: sed de priuato ideo tantum dixit, quòd consistit in tribus, quia de eo plura erat dicturus. vel dic, quòd hic de religione tractat, ibi de sacris scilicet domibus: vt ibi diximus.

s *Parentibus.* no. filium debere patri obedire: vt in authen. de nup. §. si verò expectet. col. quarta.

t *Et patriæ.* Pugna pro patria, [e] vt dixit Cato: vt hic, &. C. de aboli. l. fallaciter. & infra ad. l. Iul. ma. l. pen.

u VT vim. scilicet iniuste illatam ab aliquo priuato: non illatam ab eo cui subditi sumus: vt infrà, de iniu. l. iniuriarum. §. j. & infrà, de rei vindicati. l. qui restituere. in prin. item non illatam à priuato iustè: vt infrà, ad. l. Aquiliam. l. quarta. Sed quid si magistra à potestate, & iniustè? Respon. pati debemus, secundum Mar. vt d. l. i. C. infrà, de iniur. l. iniuriarũ. §. si quis. sed magistratũ conueniet, vel durante officio si est de minoribus: vel eo finito, si est de maioribus: vt infra, de in ius vocan. lege. ij. & infra, de iniur. l. nec magistratibus. & infra, de iudic. l. pars literarum. & infra, quod metus cau. l. iij. §. sed vim. Item & brutis hoc permittitur: vt infra, si quadru. pau. fe. di. l. j. §. cùm arietes. non tamen dicuntur iniuriam facere, vel pati: vt infra, si quadru. pau. fe. di. l. j. in principio.

x *Nam iure.* scilicet fori, non cœli. Sed quid si ob tutelam rerum suarum? respon. idem, dummodo cum moderamine: f vt ad hoc, C. vnde vi. l. j. & infra, de vi & vi ar. l. tertia. §. cum igitur. Item quid si ob tutelam alterius? Respon. affectionem considerari: & vt infra, quod met. causa. l. isti quidem. §. fi. &. C. mandati. l. cum seruus. Et facit ad hoc quòd liceat vim vi repellere, vt infra, ad. l. Aquil. l. scientiam. §. qui cum aliter. & infra, de vi & vi ar. l. j. §. vim vi. & infra, quod me. cau. l. sed & partus. §. penultimo.

dam vi. fensione ad. tevius sde. nda, ef. fectio ca. sideranda. multis. quæ notat Bal.

y *Cognationem.* quia omnes ab Adam processimus.

BIU Cujas

IIII. VLPIANVS libro primo Institutionum.

MAnumissiones [a] quoque iuris gentium sunt. Est autem manumissio, de manu missio, id est, datio [b] libertatis. nam quandiu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est: [&] manumissus liberatur potestate. Quæ res [c] à iure gentium originem sumpsit: vtpote cum iure naturali omnes liberi nascerentur, [d] nec esset nota manumissio, cum seruitus esset incognita. † Sed postea quam iure gentium seruitus inuasit, secutum est beneficium manumissionis: & cùm vno naturali nomine homines appellaremur, iure gentiũ tria [hominum] genera [e] esse cœperũt: liberi: [f] & his contrariũ, serui: & tertiũ genus, libertini,* id est hi, qui desierãt esse serui.

a *Manumissiones.* in quibus ius non disponit præcipuè vt fiant: sed dispositum custodit & confirmat: * & quia non ab ebrietate: vt infrà de his qui sunt sui vel alie. iur. l. j. §. j. in glos. iij. vel die, non disponit vt cogat aliquem manumittere.

b *Datio.* sic ergo qui manumittit, dat libertatem: ergo suam, vel alienam. si suam, ergo ipse postea non erit liber. si alienam, quã non erit inuenire: ergo quam non habet. præterea cum omnes homines liberi nascantur iure nat. ergo non dat ei libertatem, cum ille liber sit. His duabus rationibus vel oppositionibus inductis expono, datio. i. detectio. nam cum manumitto seruum, detegitur libertas serui. nam ipse semper liber est: in specto iure na. sic qui excutit grana de spicis, non nouam speciem facit: sed eam quæ est, detegit: vt infrà, de adquir. re. do. l. adeò. §. cùm quis. Sic & infrà si ser. vin. l. sicuti. §. ij. in fin. vel dic, dat quam non habet ille qui dat: vt in vsufru. formali: vt infrà, de vsufru. l. quod nostrum. & in creditore. vt instit. qui. alie. non licet. §. j. secundum Placentinum.

c *Quæres.* scilicet manumissio.

d *Nascerentur.* & hodie nascuntur: vt infrà, de regulis iu. l. quod attinet. sed ar. contra infrà de nata. resti. l. interdum. & hoc secundum H. & I. sed verius est vt hodie nascantur serui: cùm in hac parte derogauerit iuri natu. ius ciuile: vt infrà, eodem. l. ius ciuile est. licet ipsum ius naturale sit immutabile in genere: vt instit. de iure naturali. §. penultimo.

e *Tria genera.* si tria esse cœperunt, & erat vnum: ergo sunt quatuor? Respon. non sequitur, & habes instantiam: heri habebas tres liberos: hodie nascitur vnus: sic incipis habere quatuor: ergo septem, cùm prius haberes tres. non sequitur: quia qui prius erant, in sequenti numero cõputantur. item quomodo sunt tria genera? immò tantùm duo scilicet liberi & serui: quia liberti liberi sunt. sed dic cœperunt esse. i. cœperunt appellari. sed quid de restitutis natalibus? respond. sunt ingenui, cum nec videantur fuisse serui: vt infrà, de nata. re. l. ij.

f *Liberi.* i. ingenui. & facit instit. de liber. in principio.

g *Ex hoc. Bella.* ergo ius gentium iniquum est, cùm iniquum inducat. sed dic quòd dicit de bello licito, vt indicto à po. Ro. vel imperatore. nam hostes sunt quibus populus &c. vt infrà, de capti. l. hostes. item dicit de bello indicto ad iniuriam propulsandam: quod licet: vt suprà, eo. l. vt vim. nõ autem de alio, ne inde iniuriæ nascatur occasio &c. vt. C. vnde vi. l. meminerint.

h *Discreta.* id est separatæ: puta Italia à prouincia.

i *Condita.* à singulis gentibus, quæ sibi reges elegerunt.

k *Dominia distincta.* immò & secundum ius natu. sunt distincta: quia secundum ius diuinum aliquid erat proprium. dicitur enim, Furtum non facies. Item, non concupisces rem proximi tui. Item non retinebis mercedem mercenarij tui vsque ad mane. Item, nõ appareas in conspectu dei tui vacuus. Et si dicatur, omnia sunt cõmunia iure natu. expone. i. communicanda. sed respon. etiam tunc quando hæc præcepta diuina dabãtur Moysi à deo, erat ius gentium: & secundũ illud dicebatur aliquid meũ. nã cùm essent gentes iam coniunctæ, erat ius gentiũ: vt instit. de re. di. §. singulorũ. vel dic, dominia distincta. s. directa ab vtilibus: & econtra. Item nonne etiam iure ciuili dominia distinguuntur, vt per vsucapionem? Respõ. sic: vt instit. de vsu & habi. §. fi. Ité per adrogationé. item per sententias. ité per testamẽta. *ADDITIO.* Tu dic melius, quod licet aliqui modi adquirendi dominiũ sint de iure ciuili: quos enumerat glo. hic, & gl. in l. j. in prin. ff. de acqui. pos. tamen ipsum dominium semper est de iure gentiũ, secundũ Iaf. hic.

l *Termini.* & ideo inducitur actio finium regundorum.

m *Collata.* i. cõiũcta: qua collatione fit ciuitas, & castrũ, & villa.

n *Commercia.* generale nomen est omnium contractuum. sed hic ad permutationem restringitur: quia de aliis statim specificat.

o *Emptiones.* licet isti contractus sint à iure inducti, tamen ipsi facti sunt: vt. j. de cur. fur. l. consilio in fi. quæ est contra. sic hæreditas est incorporalis: tamen in ea corporalia continentur: vt instit. de rebus cor. & incor. §. penulti.

V. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

EX hoc iure gentium introducta [sunt] bella, [g] discretæ [h] gentes, regna condita, [i] dominia [k] distincta, agris termini [l] positi, ædificia, collata, [m] * commercia [n] * emptiones, [o] venditiones, locationes, conductiones, obligationes [p] institutę, exceptis quibusdam [q] quæ à iure ciuili introductæ sunt.

VI. VLPIANVS libro primo Institutionum.

IVs ciuile est, quod neque in totum à naturali vel gentium recedit, nec per omnia ei seruit. Itaque cum aliquid addimus vel detrahimus iuri communi: [r] ius proprium, id est ciuile efficimus. Hoc igitur [s] ius nostrum

Licet obligatio sit iuris, tamen contractus sunt facti.

p *Obligationes.* sed actiones sunt à iure ciuili: [a] vt infrà, ti. j. l. ij. §. deinde. &. §. omnium. Item quæro de qua obligatione dicit hic q̃ est de iure gentium, cum duæ tantum sint obligationes. s. ciuilis, & naturalis. de ciuili non. item de naturali non videtur: sed dic de naturali: quia obligatio iuris gentium dicitur naturalis: & econuerso: vt instit. de re. di. §. singulorum. & infrà, de condict. inde. l. si id quod. & insti. de fideiusso. §. j. quomodo ergo seruus obligatur de iure gentium, cùm eo iure nullus sit? Respon. immò iure ciuili est nullus, & eo iure non obligatur: sed iure gentium est aliquis. vel aliud est naturale, quo ad animalia omnia: aliud quo ad omnes homines, etiam seruos. & hoc etiam potest dici gentium. quod in idem recidit. cùm ergo dico obligationem naturalem, non intelligo de iure naturali omnium animantium: quia alia animalia non obligantur: sed de iure gentium. potest tamen dici quandam esse obligationem quæ instinctu naturæ prouenit: vt in alendis liberis & procreandis: & obligatio ad antidora, * quæ non impedit repetitionem soluti per errorem semper: vt infrà, de cõdict. inde. l. si non sortem. §. libertus. Item quid differt obligatio à contractu? dic vt diximus inst. de obli. in fine.

a Istã glo. sequitur P. de Cast. hic.

**Collocata. Flo.*

** Commercium. Flo.*

** Obligationem naturalẽ ad antidora impedire repetitionẽ indebiti soluti per errorẽ iuris, putat Zasius aduersus communẽ inter pretũ sentẽtiam. in intellectib. ad l. si non sortem. §. libertus. ff. de cõdic. inde. b Istud reprobatur cõmuniter per doctos.*

q *Quibusdam.* vt verbo. oblig. vt insti. de actio. §. de constituta. Item literarum obligatio: vt insti. de literarum obli. Item contractus emphyteuticus: vt instit. loca. & conduc. §. adeo. Item contractus sponsalitiæ largitatis: vt in authen. vt sponsa. lar. in prin. col. ix.

r *Ius ciuile. Iuri communi.* i. iuri naturali, quod semper est bonum & æquum: vel gentium, de quo modo dixerat: quæ sunt communia, primum omnibus animalibus, secundum omnibus hominibus: vt suprà eo. l. j. in fi. cùm ergo addatur & detrahatur vtriq; eorum: exigo quatuor exempl. Detrahitur ergo iuri naturali in vsucapione, [b] quæ est contra ius naturale: & est de iure ciuili: vt instit. de vsuc. in princi. Nec obstat q̃ ipsum sit immutabile: vt instit. de iur. nat. §. pe. quia illud verum in suo genere: in certis autem capitulis mutatur. vel dic, licet mutetur quo ad obseruantiam ipsam, tamen semper bonum & æquum est: additur autem iuri naturali in forma: vt in matrimonio, quod iure naturali inuentum fuit, tamen à ciuili iure formam accepit, tam per sponsalia præcedentia, quàm per consensum sequentem de præsenti: vt infrà, de spon. l. j. & de reg. iur. l. nuptias. & in authen. de nupti. §. nuptias. col. iiij. præterea iuri gen. additur materia: quia cùm iure gen. nihil esset de tutela cogitatum, inuenta est materia & forma à iure ciuili: vt instit. de tute. in princi. detrahitur iuri gen. in potestate dominorum restricta: vt institut. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. pe. Sed nonne in totum seruit addendo, & in totum deseruit detrahendo in casibus supradictis? Respon. secundum Ir. non detrahitur iuri communi in sua corporis vniuersitate: sed in casibus specialibus. bene ergo dicit, aliquid. vnde ferè totum corpus iuris est ius ciuile, cum ibi vel in forma vel in materia iuri communi sit additum vel detractum.

s *Hoc igitur.* istud igitur, non ponitur illatiue, sed inceptiue: vt ibi, igitur beatus Martinus. & hæc dictio, ius, accipitur in genere, quasi dicat ius ciuile, siue lex duodecim tabularum. & sequens verbum, aut, ponitur pro &: vt. C. de verb. signi. l. pe. ibi, melius itaque &c. nam ex scripto & non scripto est: vt insti.

BIU Cujas

vt insti. de iure natura. §. constat. vel dic, hoc ius, id est singulæ species iuris, id est leges quæ sunt sub. l. duodecim tabu. & tunc, aut, propriè ponitur. prima verior & vtilior est, scilicet q̃ pro. l. duodecim tab. accipiatur ius ciuile in tota ista. l. vt patet ex hac demonstratione, hoc igitur & cętera.

Iuris ciuilis scripti sex partes.

a IVs autem ciuile est. Cum enim sint sex partes iuris ciuilis scripti, scilicet leges, plebiscita, senatusc̃o. principum placita, magistratum edicta, responsa prudentũ: vt insti. de iure naturali. §. scriptũ ius est. & hic quinque: ex his faciunt ius ciuile. sextum scilicet magistratuũ edicta, facit ius prætorium, vt hic, & insti. de perpe. & tẽp. ac. in princ. & quid sit quodlibet istorum, dicitur in. d. §. insti. de iure natu. & hoc secũdum vnam significationẽ iuris ciuilis, quæ est ad differẽtiam prætorij: alias autem quãdoque ponitur pro statutis ciuitatum: vt instit. de iure natu. in prĩ. quandoque pro. l. duodecim tabu. vt supra. l. proxi. §. hoc igitur. quandoque pro disputatione prudentum: vt infra titulo. j. l. ij. §. ex his legibus.

† *Budæus legit, τὸ μὲν ἔγγραφον, τὸ δὲ νομικόν.* * *i. legum ipsarũ partim scripto cõstat, partim sine scripto. Alia est hic Budæi lectio. vtraque formosa. Aeg. P.*

Iuris prætorii multiplex effectꝰ

constat aut ex scripto, aut sine scripto: vt apud Græcos †

Τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι. *

VII. PAPINIANVS libro secundo Definitionum.

IVs autem ciuile est, a quod ex legibus, plebiscitis, senatusconsultis, decretis principum, auctoritate prudentium venit. Ius prętoriũ est, quod prætores introduxerunt adiuuandi, b vel supplẽdi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia propter vtilitatem publicam. quod & honorarium dicitur, ad honorem * prętorum sic nominatum.

** Vulg. ab honore.*

VIII. MARCIANVS lib. primo institutionum.

NAm & ipsum c ius honorarium, viua vox d est iuris ciuilis.

Omni populo iurisdictionem habenti ius proprium Statuere permittitur, quod ius ciuile vocatur: quod vero ab omni gẽte æqualiter custoditur, ius gentium appellatur.

b *Adiuuandi*. Adiuuat, cum suis institutis dat bonorũ poss. secundum tabul. cum & prius habebant petitionem hæreditatis: vt insti. de bonorum poss. §. aliquando. & infra, de bono. poss. l. sed cum patrono. §. pen. in fin. ibi, legum quoque tuendarum &c. Supplet, vt in actione furti manifesti, quam prętor induxit: sed furti non manifesti est ciuilis: vt insti. de noxa. §. sunt autem. & de perpe. actio. §. aliquando. Item supplet, vt infra, de noxa. l. si plurium. in prin. Corrigit, vt in emancipatis qui iure ciuili non succedunt, licet iure prætorio sic: vt insti. de exhæ. li. §. emancipatos. & de hære. quæ ab intestato. §. emancipati. Item in posthumo alieno, qui iure ciuili non succedit: sed iure prętorio sic: vt institu. de bonorum possessione in princi. Item in suis hęredibus quandoque: vt. C. de lib. præ. l. maximũ. Item facit ad idem, infra, de iniust. rup. test. l. posthumus. & insti. de leg. ag. suc. §. media.

c *Nam & ipsum*. bene dixit, adiuuandi. nam & ipsum, & cætera.

d *Vox*. quia volũtatem iuris ciuilis eloquitur, secundum Ir. vt enim voce exprimitur cordis intentio, ita per prętorem iuris ciuilis scientia.

e *Omnes*. Legibus, id est iure scripto.

f *Moribus*. id est iure non scripto.

g *Reguntur*. sed qui sunt illi qui non reguntur? Respon. siluestres homines.

h *Suo proprio*. sed quomodo ius proprium, vel à gentibus statutum, potest habere locum, cùm solus princeps possit facere leges: vt. C. de legi. & cõ. lege fina. quæ est contra? Respon. hæc per illam corrigitur, secundum quosdam. vel verius hic loquitur de eo iure gentium quod quasi ipsa natura inter omnes tenet: & proprio, quod non sit generale: vnde non est contra.

i *Ius gentium*. quandoque naturale: vt insti. de re. diuisio. §. singulorum.

a Non diuinã iustitiã definit Caius, vt sõniat Accursius, sed habitũ quẽdã virtutis, qui animo

k IVsticia. Hęc iusticiæ definitio põt intelligi de diuina iusticia. quasi dicat diuina iusticia a est cõstans &c. & secundum hoc omnia verba in ea posita sunt plana: & quod sequitur, suum cuique &c. ideo dicit, quia ipse retribuit cuiq; secundum opera sua. Sed nõne iniustũ b fuit, quod fuit mercenario in sero venienti datum tantum, quantum & illi qui mane venerat: quod tamen diuina iusticia laudat? respon. illud mysticè dicitur. vel dic, secũdo q̃ de fragili hominis iusticia loquitur. q. d. iusticia humana, vel quę est in homine, est volũtas &c. & secundum hoc illa duo verba, constãs, & perpetua, extrahũtur: quia homini nõ possunt conuenire, cum scriptũ sit, quòd septies in die cadit iustus: & illud, nunquã in eodẽ statu permanet. Itẽ quid erit ita stabile inter homines, & ita immobile, vt nullã patiatur mutationẽ, cum omnis status noster &c. vt in authen. de non alie. §. vt autẽ. col. ij. Item quod in fine dicit, ius suũ cuiq; tribuẽs: c intellige quantũ ad affectionẽ: quia ad actum nõ potest. q. d. habẽs affectũ tribuendi. sic supra dicitur in rubrica de Augusto. sic de matrimonio quod est in diuiduũ: vt insti. de patro. in prin. licet interdũ diuidatur: vt. C. de repu. l. cõsensu. vel tertio expone vt in summa huiꝰ tituli. Sed Tullius sic definit: Iusticia est habitus animi, cõmuni vtilitate seruata, suã cuique tribuens dignitatẽ. sed Plato ita: Iusticia est virtus quæ plurimũ potest in his quæ minimũ possunt. vel prout ego credo, Iust. cia est cõgrua dispositio in singulis rebꝰ recte diiudicãs. verba autẽ, ius suũ: expone vt dixi: vel hic, id est hominis meritũ. nã quãdoque propter delictũ priuatur quis iure suo: vt ĩfra, quod met. cau. l. extat. &. C. de iurè emphy. l. ij. &. iij. Vel dic suũ ius, vt honestè viuat, & alterũ nõ lędat &c. Vel dic, suũ ius, id est iustitię. Accur.

a Non diuinã iustitiã definit Caius, vt sõniat Accursius, sed habitũ quẽdã virtutis, qui animo — *hominis cẽptꝰ imꝑlit eũ ad dumtaxꝫ quod bo… & æquũ e… Vide Fo… Monta… insti. & … Insti. lib… b Tu … quòd … nõ fiunt … iustũ: … I. §. fi… uem. … posiri, … Iaſ. Bu… alios. c Non … buens, … tribuẽs … bẽt emi… tiores … dices.* † *Hãc … sticia di… nitionẽ … tur adꝺ… sus Rodi… Agr. … ciat libr… Parẽg. a… 31.*

l *Iuris præcepta*. id est iura præcipiẽtia, præcipiũt aliquod istorũ triũ, scilicet pertinẽs ad aliquod istorum. nã nõ omne ius præcipit, imò quoddã punit: quoddã permittit: quoddã vetat: vt. j. de legi. & sena. l. legis, quoddã cõsulit: vt inf. de rei vin. l. is qui.

m *Honestè*. quantũ ad se. quæ honestas circa matrimonia est: vt infra, de ritu nup. l. semper: & circa mores seruatur: vt infrà de tu. & curato. da. ab his. l. scire oportet. §. penul. *ADDITIO*. Adde hic, q̃ si sit meretrix quæ velit venire ad habitãdũ in aliquo vico: quòd vicini possunt eam repellere, ne alias inficiat. facit. l. mimę. C. de episc. audi. secundum Iason. hic.

n *Lædere*. & hoc ad ꝓximũ: vnde illud, Quod tibi nõ vis fieri, alij ne feceris *. c. placuit. extra de maio. & ob. — * *hoc non est Accusi.*

o *Cuique*. vt nõ solùm nõ lædat. sed etiã adiuuet. nã non sufficit abstinere à malo, nisi dat quod bonũ est. Sed nõne hæc verba accipiũtur hic sicut supra in definitiõe iusticiæ? Respon. nõ, immò ibi hæc tria cõprehẽdit: hic autẽ illud solũ quod extra duo prima relinquitur. s. vt aliũ adiuuet. & not. q̃ hic reprobo opini. Py. & aliorũ qui dixerũt, q̃ insti. e. tit. §. iuris præcepta. non definiebatur ius. Ius autẽ est ars boni & æqui, cuius merito quis nos sacerdotes appellet. nã dico quód hęc verba tãtũdẽ prętãt quæ hic sunt. nã per hoc quod ibi dicit, præcepta iuris, dicit ars: cum ars sit collectio præceptorũ. Itẽ per hoc quod dicit, honestè viuere, alterũ nõ lędere: valet tantũ quantũ boni & æqui. Item per hoc quod dicit, ius suum vnicuique tribuere: colligo cuius merito quis nos sacerdotes appellet. i. sacra vel sua iura cuilibet ministrantes. vt hic, & supra eo. l. j. in prin.

p *Diuinarum*. vt. C. de summa trini. & fide catholi. & de sacrosan. eccle. & ne quid in loco sac. & in authen. quomodo oportet epi. & reli. cleri. ad ord. pdu. & de san. epis. & in multis aliis titulis.

q *Noticia*. potest rectè legi: & ita illa dictio sciẽtia, est ablatiui casus. vel ecõtra sit nominatiui: & hæc dictio noticia, sit ablatiui. sic insti. de iure natu. in prin. Sed nũquid secundũ hoc oportet q̃ quicũq; vult iuris prudẽs, vel iuriscõsultus esse, debeat theologiã legere? Respõ. non. nã omnia in corpore iuris inueniũtur: vt. C. de summa trini. & fi. ca. & de sa. san. ecc. & de epis. & cle. & in authẽ. in multis titulis, vbi de diuinis tractatur. Itẽ quę est differẽtia inter iusticiã, & ius, & iuris prudẽtiam? Respõ. iusticia, est virtus: ius, est eius virtutis executio: iuris prudẽtia, est sciẽtia illi… — *Iustitia … dentia … Ferunt…*

iuris.

BIU Cujas

iuris. Item iustitia est summũ bonum: ius, medium: & iuris prudentia infimum. Item iustitia est, tribuere ius suum vnicuique: ius coadiuuat: iuris prudentia docet qualiter fiat illud.

a *Scientia.* per iustitiam habemus, ne fallamus: per iuris prudẽtiam. ne fallamur, vnde scriptum est: Sapiens fallere nõ vult, falli autem non potest.

b *Ivs. Aequũ ac bonũ.* si semper est bonũ quod est de iure natu. quomodo dici potest seruitute vel vsucapionem de bono publico inductã: vt infra, de vsuca. l. j. cũ hæciuri naturali sint cõtraria, & dicantur nõ esse bona. si enim bonũ est aliquid esse, ergo malũ est ipsum nõ esse? Resp. bonũ est de iure uatu. omnes esse liberos, & domino rẽ suã nõ auferri, nulla causa extrinsecus inspecta. sic dicimus, bonũ est nõ amittere cappã. si autẽ intelectũ referas ad causas superueniẽtes: meli⁹ est seruitute esse, quàm nõ esse. sic enim omnes capti ab hostib⁹ perirẽt: & melius est reipublicæ eos viuere seruos, q̃ mori ingenuos. Item si inspicias necessitates q̃ essent, nisi vsucapiões essent: meli⁹ est eas tolerari. aliter enim non posset probari dominium fore: vt instit. de vsuc. in prin. & lites essent infinitę: vt infra, pro suo. l. fina. & bonũ est quidẽ te nõ pdere cappã: & bonũ est perdere te, poti⁹ quàm occidaris à latrone.

c *Ciuile.* vt statuta ciuitatũ, ad differẽtiã iuris natu. & gẽtium: vt hic, & instit. de iure naturali, in principio.

d *Prætor.* i. iudex.

e *Cum inique decernit.* id est cõtra æquitatẽ, nõ cõtra ius scriptũ expresso errore: quia tũc nõ esset ius: vt quia pronunciet iudex minorẽ. xiiij. an. posse testari. Sed videtur q̃ sententia nõ valet ipso iure cũ inique decernit: vt infra, de feriis. l. j. quę est contra. sed dic, quòd cõtra ius litigatoris fuit lata, nõ cõtra ius legis: vnde valet: vt infra, quæ sen. sine app. rescin. l. j. in prin. si sic exponas, quòd iudex nõ cõtra ius legis, sed cõtra ius litigatoris tulit sententiã: quare dicit, relatiõe facta &c. nã etiã nulla facta relatiõe ad id quod fieri debet, est tamẽ ius, & datur actio? Respõ. quod dicit, relatiõe &c. refertur ad id quod dixerat, inique, nõ ad dictionem illã, ius. itẽ no. ius iniquũ. sic & insti. de vsuca. in prin. & ad Tert. l. in prin. & infra, quod quisque. iu. l. iij. sed nũquid hoc ius, iniquũ habet iusticiã matrẽ? Respõ. nõ, secũdũ Io. imò iniquitatẽ. ar. sup. eodẽ. l. j. in prin. ibi, ius est ars &c. & in decre. di. j. c. ius autẽ. vbi dicitur quòd dicitur ius, quia iustũ. Itẽ quęritur ex qua sententia datur actio in factum. dic ex ea quæ fuit lata, non ex ea quæ ferri debuit.

Sententia contra ius lata an valeat.

Actio in factũ ex qua sententia datur.

f *Non ad id.* scilicet tantum.

g *Collata.* id est contracta. alias tracta.

h *Vbi fit.* id est fieri solet. & facit ad hoc respõ. C. de sẽ. & iterl. l. cùm sententiam. sed contra infra, de inter. ac. l. voluit. §. quod ait prætor. solue vt ibi. a Item ar. contra inf. de arbi. l. si cum dies. vbi etiam in alio loco iudicatur, dummodo non inhoneste. solue vt ibi.

a Tu dic quod vbi ves exigit plenã cau- ſa cognitio- nẽ l. ocũ cõ- ſuetũ iudex debet obſer ſare in ex-

Nonnunquam. *Pro necessitudine,* id est iure sanguinis. vnde Iob dixit. Necessarij mei venerunt ad me.

iusti atque iniusti scientia. a

Ius quandoque ponitur pro eo quod est ars boni & æqui: quãdoque pro loco: quãdoque pro consanguinitate. Bartolus.

XI. PAVLVS libro quarto decimo ad Sabinum.

IVs pluribus modis dicitur. Vno modo, cùm id quod semper ęquum ac bonum b est, ius dicitur: vt est ius naturale. Altero modo, quod omnibus, aut pluribus in quaque ciuitate vtile est: vt est ius ciuile. c Nec minus ius recte appellatur in ciuitate nostra ius honorariũ. Prætor d quoque ius reddere dicitur, etiam cum inique decernit, e relatiõe scilicet facta non ad id f quod ita prætor fecit, sed ad illud quod prætorem facere conuenit. Alia significatione ius dicitur locus in quo ius redditur: appellatione collata g ab eo, quod fit, in eo vbi fit. h Quẽ locum determinare hoc modo possum⁹, vbicunque prætor salua maiestate imperij sui, saluoque more maiorũ, ius dicere cõstituit: is locus recte ius appellatur.

XII. MARCIANVS libro primo Institutionum.

NOnnunquam ius etiã pro necessitudine i dicimus: veluti, est mihi ius cognationis vel ad finitatis.

DE ORIGINE IVRIS, & omnium magistratuum, & successione prudentium.

TITVLVS II

I. GAIVS libro primo ad legem duodecim tabularum.

FActurus k legũ vetustarum interpretationem, l necessario m prius ab Vrbis initiis n repetẽdum existimaui: o non quia velim verbosos cõmẽtarios facere, sed quòd p in omnib⁹ rebus animaduerto id perfectum esse, quod ex omnib⁹ suis partibus cõstaret. q Et certè cuiusque rei potissima pars pirncipium r est. Deinde s si in foro causas dicẽtibus, nefas (vt ita dixerim) videtur esse, nulla præfatiõe facta iudici rem exponere: quãto magis interpretationẽ t promittẽtibus incõueniẽs erit, omissis initiis, atque origine nõ repetita, atq; illotis † (vt ita dixerim) manibus protinus materiam interpretationis tractare u, namque (nisi fallor) istæ præfationes & libẽtius nos ad lectionem propositæ materiæ perducunt* : & cùm eò* venerimus, [eius] euidentiorem x pręstant intellectum.

pars expeditur infra, eo. l. 2. vsque ad. §. post originem. secunda pars expeditur postea vsque ad. §. iuris ciuilis scientiã. tertia postea vsque in fi.

Facturus.] CASVS. Gaius iurisconsultus proponẽs de iure veteri tractare, & librum inde facere: vult ab ipsa origine ĩchoare. Et q̃ sit ab ipsa origine inchoãdũ, ponit duas rationes. Nã cũ origo sit principium, & principiũ sit vnius cuiusq; rei parspotissima: ergo est ab ipsa origine inchoãdũ. Itẽ secũda ratione: quia cũ aduocat⁹ vult aliquid dicere vel postulare, prẽmittit suũ exordiũ: quia aliàs nihil dicere videretur. multò ergo fortius idẽ hic dicendũ est. Vltimo ponit duas causas quare prædictę duę ratiões sunt bonæ.

negocio: vt hic. ibi vero semiplene fit. & eodem modo solue aliud contrarium in gl. Albe.

k *Facturus.* Gaius fecit vnum librum super interpretatione iuris veteris: de quo sunt tractę leges Gaij, quæ sunt in. ff.

l *Interpretationem.* verbum interpretationis, in proprio sensu denotat vocabuli apertam significationẽ: hic tamen largius ponitur, pro correctione, arctatione, & prorogatione: vt infra, ad Tertul. l. j. §. qui opas.

m *Necessario.* id est, vtiliter.

† *Vide Eras. chil. 1. cent. 9. pro. 55.*

n *Initiis.* circa tria, quæ sunt in rubrica.

o *Existimaui.* scilicet ego Gaius, scilicet qualiter in iure inueniendo fuerit processum. sed quomodo, cum sequens. l. sit Pomponij. vbi dicetur, hæc tria fecit hic Gaius? Resp. alibi dixit Gaius: licet hic dictum Pomponij sit positum.

* *producũt Flo.*

* *ibi. Flo.*

p *Sed quòd.* id est, quia.

q *Constaret.* No. quæ sit res perfecta. facit infra, de auro & ar. le. l. & si non sint. §. infecti. versi. quid ergo. &. C. ad Sillan. l. penul. & fin. & in decret. vij. q. prima, can. nihil. arg. contra infra, de verb. sign. ędificia. §. perfeciſſe. & infra, de di. & tem. prescrip. l. in vsucapione. in prin.

r *Principium.* Not. principium esse spectandum. nam dimidium facti, qui bene cœpit, habet. & facit infra, mandati. l. si procuratorem. in princi. &. C. quando licet vnicuique. l. j. &. C. quando in integ. rest. non est necesse. l. fi. ar. contra. C. ad Sil. l. cum Sillanianum. in fin.

s *Deinde.* secunda ratio exempli. & hęc non videtur bona, cùm non exemplis &c. vt. C. de sen. l. nemo.

t *Interpretationem.* id est, correctionem legum vetustarum, & arctationem: vt in principio diximus.

u *Tractare.* quasi diceret, inconueniens esset: nãq; &c. & sunt istę causę quę sequuntur, primæ & secundę rationis.

x *Euidentiorem.* immò sine his non esset euidens: sicut & si principium alicuius casus omiseris, postea casum plene intelligere non poteris: vt infra, de eden. l. argẽtarius. §. edi autem.

NEcessariumr] CASVS. Duo fuerunt fratres qui Romam fecerunt: Remus & Romulus. vnde vt prædicta ciuitas Roma suis legibus viueret, latæ sunt leges. qui etiam ciuitatem in triginta partes diuisit, vt ciues suis legibus viterentur: & sic multi alij reges post Romulum obseruant. deuentum est tandem, q̃ postea populus illis legibus non vtebatur. vnde miserunt decem viros in Græciam: qui decem tabulas de Græcia apportauerunt, & Romæ pro rostris posuerunt: & quòd ab illis non appellaretur, statutum fuit à populo: dataq; est illis decem viris potestas, vt adderent duas

Large ponitur ius ciuile pro omni iure, ciuili, & prætorio, & naturali: sic accipitur infra, de var. & extra. cog. l. 1. §. proinde. & hæc prima

BIU Cujas

II. POMPONIVS libro singulari Enchiridij.

NEcessarium [a] † itaque nobis videtur, ipsius iuris originem atque processum demõstrare. Et quidem initio ciuitatis nostræ [b] populꝰ sine lege certa, sine iure certo primũ agere [c] instituit [d]: omniaq; manu [e] à regibus gubernabantur. Postea aucta ad aliquem modum ciuitate, ipsum Romulũ [f] traditur populum in triginta partes diuisisse: quas partes, curias appellauit, propterea quòd tunc Reipublicæ curã per sententias [g] partium earum expediebat [h]. Et ita leges quasdam & ipse curiatas † ad populũ tulit: tulerunt & sequentes [i] reges: quæ omnes conscriptæ extant in libro Sexti Papirij: qui fuit illis temporibus quibus Tarquinius † Demarati Corinthij filius [k], ex principalibus viris. isq; liber (vt diximus) appellatur ius ciuile Papirianum: non quia Papirius [l] de suo quicquã ibi adiecit: sed quòd leges sine ordine latas, in vnum composuit. ℣ Exactis deinde regibus, [m] lege [n] tribunitia omnes leges hæ exoleuerunt [o]: iterumque cœpit populus Romanꝰ incerto [p] magis iure, & consuetudine aliqua vti, quàm perlata lege*: idq; prope viginti annos passus est. Postea, ne diutius hoc [q] fieret, placuit publica authoritate decẽ constitui [r] viros, per quos peterẽtur leges à Græcis ciuitatibus, & ciuitas fundaretur legibus. quas in tabulis decem æneis* perscriptas, pro Rostris [s] proposuerunt, * vti possent leges apertius percipi. datumque est eis ius eo anno in ciuitate summum, vti [t] leges & corrigerent, si opus esset, & interpretarentur [u]: neque prouocatio ab eis [x], sicut à reliquis magistratibus, fieret. qui ipsi animaduerterunt aliquid deesse istis primis legibus: ideoque sequẽti anno alias duas ad easdem adiecerunt: & ita ex accidenti [y] * appellatæ sunt leges duodecim tabularum. quarum ferendarum auctorẽ fuisse Decemuiris Hermodorum quendam Ephesium exulantem in Italia, quidã retulerunt. ℣ His legibus latis, cœpit (vt naturaliter euenire solet) vt interpretatio desideraret prudentium auctoritatem, * necessariamque esse disputationem fori. Hæc disputatio, & hoc ius quod sine scripto venit, compositum à prudentibus, propria parte aliqua non appellatur, vt cæteræ partes iuris suis nominibus designantur, datis proprijs nominibus cæteris partibus: sed communi nomine appellatur ius ciuile. Deinde ex his legibꝰ eodẽ tempore ferè [z] actiones cõpositæ sunt, quibus inter se homines disceptarent. quas actiones ne populꝰ prout vellet institueret, certas solẽnésq; esse voluerunt [a], & appellabatur hæc pars iuris, Legis actiones †, id est legitimæ actiones. Et ita eodem penè tempore tria hæc iura nata sunt: leges duodecim tabularum. ex* his fluere cœpit ius ciuile. ex iisdem

† *In hãc legem multa, Bud. & Alciatus, tum vero Vdalricus Zasius totam interpretatus est.* duas tabulas: sicque appellata est lex duodecim tabul. post fuerũt disputationes prudentũ. & hęc vsq; ad. §. deinde. postea in illo. §. deinde dicit, quòd inuẽtæ sunt actiones quę cõtractabãtur à magistratibus: & si caderetur à syllaba, caderetur à tota causa. In monte auentino cum inter populum & nobiles guerra esset: concordia facta, constitutum fuit, vt ista plebi scita pro legibus obseruarentur. Item facta sunt edicta prætorum, postea deuentum est ad principem. & hoc vsque ad. §. post originem. Exinde dicit de successione magistratuum, & origine eorum. Item dicit de consulibus, qui non habent merum imperium: & ab eis appellatur. Dicit etiam de professoribus legum, & multa alia de successoribus magistratuum: quæ longum esset enumerare. quale fuit initium secessionis in monte Auentino, dicit. Nam cùm filia Verginij pronunciata esset ancilla, vt iudex haberet in suam concubinam: Verginius occidit illã suam filiam, vnde secesit in montem Auentinum vnà cum alijs popularibus. Inferior litera non legitur. sed nota ex ea ista, quod iudices sedebant tantum vsque ad vesperas: vt in. §. & quia. Aliud, & quod prætores de fidei commissis non sunt magis: vt in. §. diuus. Aliud, quia quidam plus habent eloquentię, quam scientiæ: vt in responsis Pauli. Item aliud, quia turpe est nobili & patricio viro ius ignorare in quo versatur. in. §. Seruius. Itẽ aliud, quod quędam honestè conceduntur, quæ non honestè petuntur: vt in §. post hos. & h. d. hæc lex. Viuianus.

Reges.

Curiæ.

Curiatæ leges.

† *Curiatæ leges à curiatis comitiis dictæ sunt, vt centuriatæ à cẽturiatis.*

Bud. Porrò curiata comitia dicebantur conuentus, qui litiũ causa fiebant.

† *Flo. quibus superbus Dem.*

* *Flo. consuet. ali. quàm perlatam legẽ.*

* *Flo. in tabulas eboreas.*

a *Necessarium*. Hæc lex diuiditur in trespartes. prima tractat de origi. iu. vsq; ad. §. post originẽ. secũda, de magistratibus: vsque ad §. iuris ciuilis. tertia, de successione prudentium, vsque in finem.

b *Ciuitatis nostræ*. scilicet Romanæ.

c *Agere*. i. viuere.

d *Instituit*. hic incipit.

e *Manu*. i. arbitrio.

f *Romulum*. regem, scilicet Romanorum.

g *Per sententias*. id est, consilium.

h *Expediebat*. scilicet Romulus.

i *Sequentes*. scilicet reges.

k *Filius*. Tarquinius Priscus.

l *Non quia Papirius*. Not. argu. pro hoc quod dicunt Rustici coloni, campus iste meus est: cum tamen domino colunt ipsum. & facit. C. de iure deli. l. cum aliquis. vbi dicitur seruus qui non est: & per hunc quæritur domino putatiuo hæreditas. Item no. pro compilatoribus rationum & glossarum, vt eius dicantur rationes, qui compilauit. & facit. C. de vet. iur. enu. l. j. §. nam qui non subtiliter, &c. & infra eo. §. postea cum Appius. in fi. §.

m *Exactis regibus*. id est expulsis. sed quare dicit, pluraliter exactis regibus, cum non fuerit nisi vnus rex expulsus: scilicet Tarquinius, vt infra eodem. §. quod ad magistratus. vbi dicit, regis eiiciendi? Respon. plurale pro singulari posuit: vt & alias infra, de peti. here. l. diuus. §. fi. & infra, de postu. l. j. §. vt in initio. in gl. capitib⁹. vel dic, quòd plures: quia & ille fuit expulsꝰ, & dictũ fuit, ꝙ nullus deinceps esset. *Vide* *hanc gl⁹ *Sam. Bo* *datũ in hac legem.*

n *Lege*. scilicet facta à tribuno.

o *Exoleuerunt*. i. in vsu esse desierunt. *Flo. com posuerunt.*

p *Incerto*. id est, ,,manu, siue arbitrio.

q *Hoc*. s. vt staret populus sine lege. Accursius.

r *Constitui*. Quorum nomina sunt in decre. distic. vij. c. ij. antequã tamen hoc fieret, misere *Flo. ad* runt Græci Romam *dentia.* quendã sapiẽtẽ, vt exploraret an digni essẽt tabularũ Romani legib⁹: qui cũ Romam veniſſet, Romani cogitantes quid poterat fieri, quendam stultũ ad disputandum cum Græco posuerũt: vt si perderet: tantum derisio esset Græcis. qui * *Flo. ex* sapiens nutu disputare cœpit. & eleuauit vnũ digitũ, vnũ deũ signifi cãs. stultꝰ credẽs, quòd vellet eũ vno oculo ex cæcare, eleuauit duos, &cũ eis eleuauit etiam pollicẽ, sicut naturaliter euenit, quasi cęcare eũ vellet vtroq;. Græcꝰ autẽ credidit, quod trinitatem ostenderet. item Græcus apertam manum ostendit, quasi ostẽderet omnia nuda & aperta deo. stultus autẽ timens maxillatã sibi dari, pugnum clausum, quasi repercussurꝰ leuauit. Græcus intellexit, quod deus omnia † clauderet palma: & sic credens Romanos dignos legibus recesit, & leges his sapientibus concedi fecit in ciuitate Athenarum & La cedęmonũ: vt instit. de iure natu. §. & non inelegãter. sic ergo à Græcis habuerunt originẽ, sicut & quælibet scientia: vt in sui tractatꝰ prícipio Prísciaꝰ testatur. verũ est tamẽ hãc dispositionẽ legũ in Latino priꝰ fuisse cõscriptã: vt opti. ꝓbatur. C. de vet. iu. enuclean. l. ij. §. hoc autẽ.

Hostiliæ ebureæ.

Flo. ciuitatem.

Legis actiones.

† *Legum actiones quæ dicantur pulchrè & leges his sapientibus Bud. l. 4. de adop.*

* *Flo. Q.*

f *Pro rostris*. i. ante oculos & ora hominum. alij dicunt pro rostris, id est eo loco vbi ponebantur rostra nauium piratarũ, quas ceperant.

t *Vti*. ponitur pro vt.

u *Interpretarentur*. id est apertius exponerent. & facit ad hoc instit. de iur. natu. §. responsa prudentum. Accur.

x *Ab eis*. id est ab eorum interpretatione, seu sententijs, quas ferrent eo animo vt esset ius.

y *Ex accidẽti*. No. accidẽs origini prævalere. sic. ff. de offi. adsess. l. si eadem. in gl. fi. & ff. de postul. l. j. §. bestias. in glo. j. argu. cõtra. C. de his qui ve. ęta. impe. l. fi. & instit. de re. diui. §. Pauonum.

z *Ferè*. id est crudeles. nam qui syllabam mutabat, ab actione cadebat. contra hodie: vt. C. de formal. l. j. vel aduerbialiter lege.

a *Voluerunt*. prædicti sapientes.

BIU Cujas

legis actiones compositæ sunt. Omnium tamen harum & interpretãdi scientia, & actiones, apud collegium Põtificum erant: ex quibus[a] constituebatur: quis quoquo anno præesset priuatis. Et ferè populus annis propè centũ hac cõsuetudine vsus est. ¶ Postea cũ Appius Claudius cõposuisset*, & ad formã redegisset has actiones, Gnæus Flauius scriba eius, Libertini filius, subreptũ librũ populo tradidit: & adeò gratũ fuit id munus populo, vt tribunus plebis fieret[b], & senator, & Aedilis curulis. Hic liber qui actiões cõtinet, appellatur ius ciuile Flauianũ: sicut ille, Ius ciuile Papirianũ.[c] nã nec Gnęus Flauius de suo quicquã adiecit libro. Augescente ciuitate quia deerant quædam genera agendi, nõ post multũ tẽporis spacium Sextus Aelius alias actiones composuit: & librum populo dedit, qui appellatur Ius Aelianũ. ¶ Deinde cùm esset in ciuitate lex duodecim tabularum, & ius ciuile, essent & legis actiones: euenit vt plebs in discordiam cũ patribus perueniret, & secederet[d], sibiq́ue iura constitueret: quę iura plebiscita vocantur. Mox cum reuocata esset plebs: quia multæ discordiæ nascebantur de his plebiscitis[e], pro legibus placuit & ea obseruari, lege Hortensia: & ita factum est, vt inter plebiscita & leges, species constituendi interesset*, potestas autem eadẽ esset[f]. Deinde quia difficile plebs conuenire cœpit, populus certè multo difficilius[g], in tãta turba hominum: necessitas ipsa curam Reipublicę ad senatum deduxit. Ita cœpit senatus se interponere: & quicquid constituisset, obseruabatur[h]: idq́ue ius appellabatur Senatusconsultum. ¶ Eodem tempore & magistratus[i] iura reddebãt: & vt scirent ciues quod ius de quaque re quisque[k] dicturus esset, seq́ue præmuniret: † edicta proponebant. quæ edicta Prætorum ius Honorariũ constituerũt. Honorarium dicitur, quòd ab honore prætoris venerat. ¶ Nouissimè, sicut ad pauciores iuris cõstituendi via transisse ipsis rebus[l] dictantibus videbatur: per partes[m] euenit, vt necesse esset Reipublicæ per vnum consuli. Nam senatus nõ perinde omnes prouincias probè gerere poterat. Igitur constituto principe, datum est ei ius, vt quod constituisset, ratum esset. Ita in ciuitate nostra aut Iure, id est, lege[n] constituitur: aut est propriũ Ius ciuile, quod sine scripto in sola prudentium interpretatione consistit. aut sunt legis Actiones, quę formam agendi continent. aut plebiscitum, quod sine auctoritate patrum est constitutum. aut est magistratuum edictum, vnde ius honorariũ nascitur. aut senatusconsultum, quod solùm senatu constituente inducitur sine lege[o]. aut est principalis constitutio, id est, vt quod ipse princeps constituit, pro lege seruetur. ¶ Post originem iuris & processum cognitũ, consequens est vt de magistratuũ nominibus & origine cognoscamus: quia vt exposuimus[p], per eos qui iuri dicundo præsunt, effectus rei accipitur. Parum* est[q] enim ius in ciuitate esse, nisi sint qui iura reddere* possint[r]. Post hoc dein de auctorum successione dicem[s]: quòd cõstare nõ potest ius, nisi sit aliquis iurisperitus per quem possit cotidie in melius produci[t]. ¶ Quod ad magistratus[t] attinet, initio ciuitatis huius constat Reges omnem potestatem habuisse. Iisdem temporibus & tribunũ Celerũ[u] fuisse constat. is autem erat, qui equitibus[x] præerat: & veluti secundũ locum à regib⁹ obtinebat. quo in numero fuit Iunius Brutus, qui auctor fuit regis eiiciẽdi. Exactis[y] deinde regibus, Consules cõstituti sunt duo: penes quos summũ ius vti esset, lege rogatum[z] est. Dicti sunt ab eo quòd plurimùm Reipublicæ consulerent[a]. Qui tamen ne per omnia regiã potestatem sibi vindicarent, lege lata factum est, vt ab eis prouocatio esset, néve possent in caput ciuis Romani animaduertere iniussu[b] populi: solũ relictũ est illis, vt coërcere possẽt, & in vincula publica duci iuberẽt. ¶ Post deinde cũ cẽsus iam maiori tẽpore agẽdus esset, & cõsules nõ sufficerẽt huic quoq; officio, Cẽsores constituti sunt. ¶ Populo deinde aucto, cũ crebra orirẽtur bella, & quędã acriora à finitimis[c] inferrẽtur: interdũ, re exigẽte, placuit maioris potestatis magistratũ cõstitui. itaque Dictatores dicti sunt: à quibus nec prouocãdi ius fuit: & quib⁹ etiã capitis animaduersio data est. Hũc magistratũ, quoniã summã potestatẽ habebat, nõ erat fas vltra sextũ mẽsem[d] retinere: & his Dictatoribus Magistri equitũ iungebãtur*, sic, quo modo Regib⁹ tribuni Celerũ. qđ officiũ ferè tale erat, quale hodie Prefectorũ prętorio †: magistrat⁹ tamẽ habebãtur legitimi. ¶ Iisdẽ tẽporib⁹ cùm plebs à patrib⁹ secessisset, ãno ferè septimodecimo post reges exactos[f], Tribunos non ibi, in initio ciuitatis. petuis ius dicerent, vbi

u *Celerum.* id est, militum qui celeres sunt. Asconius ait in Corneliana.

x *Equitibus.* qui celeres sunt. quæres, inquit, ambitiosis prætoribus gratiã sustulit: quãriè ius

y *Exactis.* id est, expulsis. dicere solebant.

z *Rogatum.* i. interrogatum: quod in cõstituenda lege fiebat. Princeps.

a *Consulerent.* & facit vt nomen sit conueniens rei: vt. C. de defenso. ciuita. l. defensores. nihil. & instit. de donat. §. est & aliud.

b *Iniussu.* alias, nisi iussu. i. sine iussu. & hoc in criminalibus causis.

c *A finitimis.* Id est, ab his qui positi erant in confinibus.

d *Sextũ mensem.* Nosic fit Bononiæ. & facit. j. de offi. procon. l. antepe. & facit ad. §. istum. j. de offic. prefec. præto. l. j. §. j.

e *Magistratus.* priores. qui scilicet prius erant cõstituti nec erãt tãtæ potestatis, quantæ erat hic nouus: vt. s. eo. §. populo deinde aucto.

f *Exactos.* hic signatur contra. s. eo. §. exactis. in fi. §. vbi dicit, prope. xx. an. & hic dicit. xvij. sed dic, q̃ bis fuerunt expulsi: ibi de prima expulsione ante * Fl. Quãtum. * Flo. regere.

Reges. Tribunus Celerum. Consules. Dictatores. Censores. Magistri equitum. * Flo. iungebãtur. † Galli Cõnestabilẽ vocant. Aeg. Perri.

a *Ex quibus.* scilicet pontificibus.

b *Tribunus plebis fieret.* Nota aliquem ex dolo suo præmiũ consequi. & facit. j. ad municip. l. Titio. in fi. j. respon. in glo. indidisset. & j. de su. & legi. l. intestato. §. is plane. Arg. cõtra. C. de fur. & seru. cor. l. si quis seruo alieno. Vel dic, quòd hoc fecit populus, ignorãs eius factum.

c *Papirianum.* vt. s. ea. l. in fin. j. respon.

d *Secederet.* in monte Auẽtinum, qui est Romæ: vt. j. §. initiũ. & ibi dicitur occasio discordiæ. Accur.

e *De plebiscitis.* s. an obseruarentur, an nõ.

f *Esset.* vnũ à populo toto, alterum à plebeis tãtùm: sed potestas est similis: quia vtrumq; habet vigorẽ legis: vt hic, & instit. de iure natur. §. plebiscitum.

g *Difficilius.* Nota vniuersitatẽ vel plures difficulter cõsentire. & facit. j. de acqui. poss. l. j. §. fin. & j. de lib. vni. l. j. §. sed an omnino. & j. de arbi. l. itẽ si vn⁹. §. fi. Arg. cõtra. j. qđ me. cau. l. metũ. §. animaduertẽdũ. & facit ad hũc §. instit. de iur. natu. §. senatusc̃ũl. & in aut. de referẽ. §. pen. col. ij.

h *Obseruabatur.* à populo.

i *Magistratus.* id est, prætores.

k *Quisque.* scilicet actor vel reus.

l *Rebus dictatib⁹.* No. cõmodius rẽ per vnũ expediri. sic. j. de admi. tut. l. iij. §. apparet.

m *Per partes.* quia primò de populo ad senatũ ventũ est, & nũc de senatu ad principẽ.

n *Lege.* hic ponitur p lege. xij. tabularum.

o *Sine lege.* id est, sine interrogatione populi. nec enim in senatusc̃ũl. interrogatur populus, vt fiebat in cõpositiõe legis: vt instit. de iure nat. §. lex. & facit ad hũc. §. in. d. ti. instit. §. sed qđ principi.

p *Exposuimus.* in suis locis.

q *Parum est.* not. & facit. C. de Iudęis. l. null⁹

r *Reddere possint.* scilicet magistratus.

s *Produci.* not. & facit. j. de iure fisc. l. nõ intelligitur. §. diui fratres

t *Quod ad magistratus.* alias est hic. §. &

BIU Cujas

legé.xij.tab.hic de alia post legé prædictã.vel dic, parũ distare inter vtrũque numerũ: maxime cum hic ponit ferè,& ibi prope.

Tribuni plebis.

a *In monte.* Auẽtino.

b *Scita.*id est statuta.

c *Quod inquirendæ.* facit. j. de offic. quæsto.l.vlti.

d *Latium est.*id est,dictũ est inter prudẽtes.

Aediles.

e *Abdicarent.* immò videtur quòd nõ possit abdicare:vt.j.de offi.præ.l. pe. contra.sed hic fecit in manu populi:sed per se non posset,vt ibi.

Quæstores.

f *Sufficere.* id est, alios magistratus loco sui constituere: id est, vt nulli eis substituerentur.

g *Appium Claudiũ.*iudicem quendam.

h *Vindicias.* id est, sententias. *ADDITIO.*in hũc locũ vide Liuium lib.3. ab vrbe cõ. Alex.ab.Ale.lib.6. ca.10.Cælium Rhodi. lib.9.cap.53.

Quæstores parricidij.

i *Amore virginis.*Not. sic forte euenit. j. de mino.l.Aemilius. in fi. &. C. de arbi. l. arbitrorum.

Decẽuiri. *quo dedẽuiri cõst. anno vno cum.Flo. * & cùm iniur.Flo. *magistratibus.Flo.*

k *Indignatus.* dictus Verginius.Accur.

l *Obseruantia.* quæ erat vt si aliquis vellet aliquã sibi in vxorem copulare, supponebatur aliquis qui eã peteret in seruitutẽ, quasi esset serua: & iudex ꝓnunciabat illã liberam esse:& sic postea fiebat matrimonium .sed iste iudex captꝰ amore virginis iudicauit eam esse ancillam.

vem. Flo.

Verginiꝰ.

m *Vindicias.*id est,sententias vel sententiam, sic dictam à Vindicio Vitelliorum seruo:vel sunt verba solénia pro libertate danda.

† *abdixit Claudius à se vindicias Verginiæ, cùm propin quis petentibus vindicias secundum libertatẽ negauit: & secũdũ eum, qui à se fuerat suppositus,vt virgine potiretur.sententiam dixit. An.Aug. lib.3.ca.3. † id est,recredẽtiam. Aegi.Per. * Vindicis, Flo.Liuio*

n *Detexerat.* hæc est interpositio.

o *Et.* repete,& cũ.

p *Castitatem.* hæc enim sola possibilis est hominum animas deo præsentare: vt in auth. de leno.§.sancimus. & §.ij.collat.iij.

q *Necati.* magistratus prædicti.

r *Recepit.*quem ante legé.xij.tabu. habebat.

s *Deinde cum post aliquot annos.* isti aliquot anni fuerũt plures cétum &.xvij. vt probatur.§.eo.§.omnium tamen.&.§. eisdem temporibus cum plebs.

Tribunos sibi in mõte[a] sacro creauit: qui essent plebeij magistratus. Dicti tribuni, quòd olim in tres partes populus diuisus erat,& ex singulis singuli creabantur: vel quia tribuum suffragio creabantur. Itemque vt essent qui ædibus præessent, in quibꝰ omnia scita[b] sua plebs deferebat: duos ex plebe constituerũt:qui etiã ædiles appellati sunt. ℣ Deinde cũ ærarium populi auctius esse cœpisset: vt essent qui illi prꝛeessent,constituti sunt Quæstores qui pecuniæ prꝛessent,dicti ab eo ꝙ inquirendæ[c] & conseruandæ pecunię causa creati erãt.Et quia (vt dixim[e]) de capite ciuis Romani iniussu populi nõ erat lege permissum cõsulibus ius dicere:propterea Quæstores cõstituebantur à populo, qui capitalibus rebus præessent. hiq; appellabãtur Quæstores parricidij:quorum etiã meminit lex duodecim tabularũ. ℣ Et cùm placuisset leges quoq; ferri,latum est[d] ad populũ vti omnes magistratu se abdicarent[e]*: & decẽuiri constituti anno vno. [hi]cum magistratum ꝓgarent sibi,* & rẽ iniuriosè tractarent, neq; vellent deinceps sufficere[f] magistratus*, vt ipsi & factio sua perpetuo Rẽpublicã occupatã retinerent: nimia atque aspera dominatione eò Rempublicã* perduxerãt, vt exercitus à Republica secederet.Initium fuisse secessionis dicitur Verginius quidã:qui cũ animaduertisset Appiũ Claudium[g] cõtra ius, quod ipse ex vetere iure in duodecim tabulas trãstulerat, vindicias[h] filiæ suæ à se abdixisse†: & secundũ eum,qui in seruitutẽ ab eo supꝓositus petierat, dixisse: captũque amore virginis[i], omne fas ac nefas miscuisse: indignatus[k] quòd vetustissima iuris obseruãtia[l] in persona filiæ suæ defecisset, (vtpote cum Brutus, qui primus Romæ consul fuit, vindicias †[m] secundũ libertatẽ dixisset in persona Vindicij* Vitelliorum serui, qui proditionis coniurationem indicio suo detexerat[n]:) & [o] castitatem[p] filiæ, vitæ quoque eius præferendam putaret, arrepto cultro de taberna lanionis, filiam interfecit, in hoc scilicet, vt morte virginis cõtumeliam stupri arceret: ac protinus recens à cæde, madensque* adhuc filiæ cruore, ad commilitones confugit:qui vniuersi de Algido, † vbi tunc belli gerẽdi causa legiones erant, relictis ducibus pristinis signa in Auẽtinum trãstulerunt: omnisque plebs vrbana mox eodem se contulit: populique consensu partim in carcere necati[q], [partim in exilium acti,] ita rursus respublica suum statum recepit[r]. ℣ Deinde cum post aliquot annos[s] quàm duodecim tabulæ latæ sunt,& plebs contenderet cum patribus, & vellet ex suo quoq; corpore consules creare,&patres recusarẽt: factum est vt Tribuni militum crearẽtur partim ex plebe,partim ex patribus, consulari potestate. hiq; cõstituti sunt vario numero. interdum enim viginti* fuerunt,interdũ plures, nõnunquam pauciores. Deinde cùm placuisset creari etiam ex plebe consules:cœperunt ex vtroque corpore constitui. Tunc vt aliquo pluris patres haberẽtur*, placuit duos ex numero patrum cõstitui : ita facti sunt Aediles Curules. ℣ Cumque consules auocarentur bellis finitimis, neq; esset qui in ciuitate ius reddere posset,factum est, vt prætor quoque crearetur, qui vrbanus appellatus est,quòd in vrbe ius redderet.

Post aliquot deinde annos nõ sufficiente eo Prętore, quòd multa turba etiam peregrinorum in ciuitatẽ veniret,creatus est & alius Prætor,qui peregrinus appellatus est ab eo, quòd plerunq; inter peregrinos ius dicebat. ℣ Deinde cũ esset necessarius magistratus qui hastæ[t] præesset,centũuiri* in litibꝰ iudicandis constituti sunt.eodem tempore & quatuoruiri,qui curam viarum gererẽt: & triumuiri monetales,æris,argenti,auri flatores:& triumuiri capitales,qui carceris custodiã haberẽt:vt cum animaduerti oporteret,interuẽtu eorũ fieret.Et quia magistratibus vespertinis tẽporibus[u] in publicũ esse incõueniẽs erat:quinq; viri cõstituti sũt cis Tiberim, & vltis Tiberim,qui possẽt pro magistratibꝰ fungi. ℣ Capta deinde Sardinia,mox Sicilia, itẽ Hispania, deinde Narbonensi prouincia:totidẽ prætores,quot ꝓuinciæ in ditionẽ[x] venerãt,creati sunt:partim qui vrbanis rebꝰ,partim qui ꝓuincialibꝰ prꝛeessẽt. Deinde Cornelius Sylla quęstiones publicas cõstituit: veluti de falso,de parricidio,de sicariis,[de iniuriis:] & prætores quatuor adiecit. Deinde Gaius Iulius Cæsar duos prætores: & duos ædiles, qui frumento præessent, & à Cerere[y] Cereales cõstituit. Ita duodecim prętores,sex ædiles sunt creati.Diuus deinde Augustꝰ sedecim prętores cõstituit: post deinde diuus Claudius duos prętores adiecit, qui de fideicõmissis[z]* ius dicerẽt:ex quibꝰ vnũ diuus Titus detraxit,& adiecit[vnũ]diuꝰ Nerua,qui inter fiscũ & priuatos ius diceret.Ita decẽ & octo prętores in ciuitate ius dicũt.Et hæc omnia quotiẽs in republica † sũt magistratus, obseruãtur. quotiẽs autẽ ꝓficiscuntur, vnus relinquitur qui ius dicat, is vocatur præfectus vrbi.qui præfectus olim constituebatur: postea fere

t *Qui hastæ præsset. tamen* alias escæ, id est, frumẽto publico.Alij habẽt hastæ, & exponũt, id est,partiastræ,id est, exercitui. & alij habẽt vestæ,& eodem modo exponitur.Accur.

u *Vespertinis temporibus.* quia vsque ad nonã in publico morabãtur, vt debent:sed hodie delegati à mane vsque in sero: vt in auth. de iudi.§.sedebũt.colla.vj.itẽ cõtra.j.de fer. l.more.& extra de offi. & po.iu.delega.c.consuluit.

x *In ditionem.*i.in potestatẽ Romanã.Acc.

y *A Cerere.*id est,dea frugũ,siue messium.

z *De fidei commissis.*facit instit. de fideicom. hære.§.j.

*2.Vindicius appellatur. * madentẽ. † Subaudi, monte, scilicet. Sic Liuius libr.3. Consul. in Algido cẽsetus. Tribuni militum. * senatus. Bucanus. * haberẽt, Flo.& in fi. Aediles curules. Prætor vrbanus. Prætor pegrinus. Centumuiri. * Flo.De centumuiri. Quatuoruiri. Triũuiri monetales Triũuiri capitales. Quinquuiri. * fideicommisso.Flo. † id est, in ciuitate Ro. Præfectus vrbi.*

Latinarum

BIU Cujas

Latinarum[a] feriarũ causa introductus est: & quotãnis obseruatur. Nam præfectus annonæ, & vigilum, non sunt magistratus, [b] sed extra ordinem vtilitatis causa constituti sunt, & tamẽ hi quos cis Tiberim * dixim⁹, postea ædiles senatusconsulto creabantur. Ergo ex his omnib⁹, decem tribuni plebis, cõsules duo, decẽ & octo prætores, sex ædiles in ciuitate iura reddebant. ℣ Iuris ciuilis scientiam plurimi & maximi viri professi sunt: sed qui eorum maximæ dignationis apud populum Romanum fuerũt, eorum in præsentia mentio habenda est: vt appareat à quibus & qualibus hæc iura orta & traditasunt. Et quidem ex omnibus qui scientiam nacti sunt, ante Titum Corũcanum * publicè professum [c] neminem traditur: cæteri autem adhuc vel in latenti ius ciuile retinere cogitabant: solumque cõsultatoribus vacare: potius, quàm discere volentibus, se præstabant. Fuit autem in primis [d] peritus Publius * Papirius, qui leges regias in vnum cõtulit. Ab hoc Appius Claudius, vnus ex decemuiris, cuius maximum consilium in duodecim tabulis scribendis fuit. Post hunc Appius Claudius eiusdem generis[e], maximam scientiam habuit. hic Centimanus * appellatus est: Appiã viam strauit, & claudiam aquã induxit: & de Pyrrho[f] in vrbem non recipiendo sententiam tulit. Hunc etiam actiones scripsisse traditum est, primúmque de vsurpationibus: qui liber non extat. Idem Appius Claudius, qui videtur ab hoc processisse, R, literam inuenit[g], vt pro Valesiis Valerij essent, & pro Fusiis Furij. Fuit post eos maximæ scientiæ Sempronius, quẽ populus Romanus σοφὸν[h] appellauit: nec quisquam ante hunc aut post hũc hoc nomine cognominatus est. P. * Scipio Nasica: qui optimus à senatu appellatus est: cui etiam publicè domus in sacra via data est, quo facilius consuli posset. ℣ Deinde Quintus Fabius[i] *, qui ad Carthaginienses missus legatus, cùm essent duę tesseræ[k] positæ, vna pacis, altera belli: arbitrio sibi dato vtram vellet referret Romam, vtramque sustulit: & ait Carthaginienses petere debere, vtram mallent accipere. Post hos fuit Titus * Corũcanus (vt dixi) qui primus profiteri cœpit: cuius tamen scriptum nullum extat: sed responsa complura & memorabilia eius fuerunt. ℣ Deinde Sextus Aelius, & frater eius Publius Aelius, & Publius Atilius, maximam scientiam in profitendo habuerunt: & duo Aelij etiam consules fuerunt. Atilius autem primus à populo sapiens appellatus est[l]. Sextum Aelium etiam Ennius laudauit: & extat illius liber, qui inscribitur Tripertita: qui liber veluti cunabula iuris continet. Tripertita autem dicitur, quoniam lege duodecim tabularum pręposita, iungitur interpretatio: dein subtexitur legis actio. Eiusdem esse tres alij libri referuntur, quos tamen quidam negant eiusdem esse. Hos sectatus ad aliquid est Cato, Deinde Marcus Cato, princeps Porciæ familiæ: cuius & libri extant: sed plurimi, filij * eius: ex quibus cæteri oriuntur. ℣ Post hos fuerunt Publius Mucius, & Brutus, & Manilius, qui fundauerunt ius ciuile. Ex his Publius Mucius, etiam decem libellos reliquit, Brutus septem, Manilius tres: & extant volumina inscripta, Manilij monumenta. Illi duo consulares fuerunt, Brutus Prætorius: Publius autem Mucius etiam pontifex maximus. Ab his profecti sunt Publius Rutilius Rufus, qui Romæ consul, & Asiæ proconsul fuit: Paulus Verginius: & Quintus Tubero ille Stoicus, Panætij * auditor, qui & ipse consul: etiam Sextus Pompeius Gnei Pompeij patruus. Fuit & eodem tempore Cælius Antipater, qui historias conscripsit: sed plus eloquẽtiæ[m], quàm scientiæ iuris operam dedit. Etiam Lucius Crassus frater Publij Mucij, qui Mucianus dictus est. hunc Cicero ait iurisconsultorum disertissimum. ℣ Post hos Quintus Mucius, Publij filius, pontifex maximus, ius ciuile primus constituit: generatim in libros decem & octo redigendo. Mucij auditores fuerunt cõplures: sed præcipuæ auctoritatis Gallus Aquilius, Balbus Lucilius, Sextus Papirius, Gaius Iuuentius: ex quibus Gallum maximæ auctoritatis apud populum fuisse Seruius dicit. Omnes tamen hi à Seruio Sulpicio nominãtur: alioquin per se eorum scripta nõ talia extant, vt ea omnes adpetant *. Deniq; nec versantur omnino scripta eorũ inter manus hominũ, sed Seruius libros suos cõpleuit: per cuius scripta, ipsorũ quoque memoria habetur. ℣ Seruius cum in causis orandis primum locũ, aut pro certo post Marcum Tullium obtineret, traditur[n] ad cõsulẽdum Quintũ Mucium de re amici sui peruenisse: cúmq; eum sibi respõdentẽ * de iure Seruius parum intellexisset[o], iterũ Quintum [Mucium] interrogasse: & à Quinto Mucio respõsum esse, nec tamẽ percepisse: & ita obiurgatũ esse à Quinto Mucio: nãque eum[p] dixisse, turpe esse patricio[q] & nobili, & causas oranti ius in quo versaretur, ignorare. Ea velut cõtumelia Seruius tactus * operam dedit iuri ciuili: & plurimũ eos de quibus locuti sumus, audiuit: institutus à Lucilio Balbo: instructus autem maxime à Gallo Aquilio, qui fuit Cercinæ. Itaq; libri cõplures eius extant Cercinæ confecti. Hic cũ in legatione periisset, statuã ei populus Romanus pro rostris posuit: hodieq; extat pro rostris Augusti. Huius volumina cõplura extant. reliquit autẽ prope centum & octoginta libros. Ab hoc plurimi profluxerunt: fere tamen hi libros cõscripserunt, Alfenus Varus, Gaius, Aulus Ofili⁹, Titus Cæsius, Aufidius Tucca, Aufidi⁹ Namusa, Flaui⁹ Priscus, Gaius Ateius Pacuuius, Labeo Antistius Labeõis Antistij pater Cinna, Publicius Cęcili⁹: & ex his decẽ, libros octo cõscripserunt[r]: quorũ omnes qui fuerũt libri, digesti sunt[s] ab Aufi-

a *Latinarum.* ad hunc locum vide Anto. Augu. lib. iiij. cap. j.
b *Magistratus.* inspecto initio: sed postea factus est magistratus: vt. j. de offi. præ. vigi. l. ij. quæ est contra.
c *Professum.* qui regeret scholas.
d *In primis.* post superiorem Tyberium: aliàs contra: vt. ff. proxi. §. Accursius.
e *Generis.* aliàs genus.
f *De Pyrrho.* id est, de rege Epirotarum.
g *R literam inuenit.* Immò ante ipsum per mille tempora est inuenta: sed dicitur eam inuenisse vt proferretur in quibusdam partibus.
h *Sophon.* id est, sapientem. sed contra. j. eo. §. deinde Sextus. sed certè licet idem significet sapiens quod ibi dicit, quod hoc Græcum sophon: non tamen est idem nomen.
i *Deinde Quintus Fabius.* scilicet fuit.
k *Tesseræ.* id est tabulę.
l *Sapiẽs appellatus est.* contra. ff. eod. §. fuit post eos.
m *Plus eloquentiæ.* sic Rolãdus pedis vaccæ: & quidã amic⁹ noster.
n *Traditur.* id est dicitur.
o *Intellexisset.* assume enim quod est suprà.
p *Eum.* Quintum Mucium.
q *Turpe esse patricio.* Not. quem non audiri si dicat se ignorare quæ tractauit. sic. ff. in procœmio in princi. & infrà, ad Velleia. l. quãquam &c.
r *Conscripserunt.* scilicet Seruij Sulpicij scholares.
s *Digesti sunt.* id est facti sunt. Accur.

P. Aelius. Publius Attilius. Tripertita. Marcus Cato. * Bud. libri. P. Mucius. Brutus. Manilius. P. Rutilius Rufus. Paul⁹ Verginius. Quintus Tubero. * Pansa Flo. S. Põpeius. Calius Antipater. Lucius Crassus. Quintus Mucius. Callus Aquilius. Balbus Lucilius. Sextus Papirius. Gaius Iuuentius. Seruius Sulpicius. * Flo. vt ea ad omnes adpet. * respõdisse. Flo. * Flo. traclatus. Alfenus Varus. Gaius. Aulus Ofilius. Titus Cæsius. Aufidius Tucca. Aufidius Namusa. Flauius Priscus. Gaius Ateius Pacuuius. Labeo Antistius. Cinna. Publicius. Cæcilius.

a *Vicesima.* scilicet partis dandę fisco in testamento ab omnibus his hominibus scilicet.
b *Sex mensibus*: inde libri semestres dicuntur: vt. j. de excusa. tuto. l. item diuus.
c *Tradita fuerant.* vt circa textum.
d *Beneficium.* scilicet potestatem de iure respondendi. & facit. j. de his qui no. infa. l. athletas. §. designatores.
e *Sed præstari.* Not. quædam sunt quæ honestè conceduntur: nō tamen honestè petuntur: & facit. j. de va. cog. l. j. §. est enim. & in decret. xviij. dist. ca. de eulogiis. in fi. &. j. qui & à qui. ma. lic. l. fi. &. C. de peti. bo. sub. l. j. &. j. de offi. præto. l. Barbarius. &. j. ad legē Iul. de ambitu. l. j.
f *Vsque.* conuerte vsque ad præfecturam. Accursius.

ab Aufidio Namusa in centum quadraginta libros. Ex his auditoribus plurimum auctoritatis habuit Alfenus Varus, & Aulus Ofilius: ex quibus Varus & consul fuit: Ofilius in equestri ordine perseuerauit. Is fuit Cæsari familiarissimus: & libros de iure ciuili plurimos, & qui omnem partem operis fundarent, reliquit. Nam de legibus vicesimę[a] primus conscripsit, [&] de iurisdictiōe. idem edictū Prætoris primus diligenter composuit. Nam ante eum Seruius duos libros ad Brutū perquàm breuissimos ad edictum subscriptos reliquit. ¶ Fuit eodem tempore & Trebatius, qui idē Cornelij Maximi auditor fuit: Aulus Cascelius: & Quintus Muci' Volusij auditor. denique in illius honorem, Publiū Mucium nepotem eius testamento reliquit hæredem. fuit autem quæstorius: nec vltra proficere voluit, cum Augustus illi etiam consulatum offerret. Ex his Trebatius peritior Cascelio, Cascelius Trebatio eloquentior fuisse dicitur: Ofilius vtroque doctior. Cascelij scripta non extant. nisi vnus liber Bene dictorum. Trebatij complures: sed minus frequentantur. ¶ Post hos quoque Tubero fuit, qui Ofilio operam dedit. fuit autem patricius: & transiit à causis agendis ad ius ciuile: maxime postquam Quintum Ligarium accusauit, nec obtinuit apud Caium Cæsarem. Is est Quintus Ligarius, qui cum Africæ oram teneret, infirmum Tuberonem applicare non permisit, nec aquā haurire: quo nomine eum accusauit, & Cicero defendit. extat oratio satis pulcherrima, quæ inscribitur, Pro Quinto Ligario. Tubero doctissimus quidem habitus est iuris publici & priuati: & complures vtriusque operis libros reliquit: sermone etiam antiquo vsus † affectauit scribere: & ideo parum libri eius grati habentur. ¶ Post hunc maximæ auctoritatis fuerunt Ateius Capito, qui Ofilium secutus est: & Antistius Labeo, qui omnes hos audiuit. Institutus est autem à Trebatio. Ex his Ateius consul fuit. Labeo noluit, cum offerretur ei ab Augusto consulatus, quo suffectus fieret, & honorem susciperet: sed plurimam studiis operam dedit: & totum annum ita diuiserat, vt Romæ sex mēsibus[b] cum studiosis esset: & secederet sex mensibus, & conscribēdis libris operam daret. Itaque reliquit quadraginta * volumina, ex quibus plurima inter manus versantur. Hi duo primum veluti diuersas sectas fecerūt. Nam Ateius Capito in iis quæ ei tradita[c] fuerant, perseuerabat: Labeo ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ, qui * præ cæteris sapientię operam dederat, plurima innouare instituit. & ita Ateio Capitoni Massurius Sabinus succesit: Labeoni Nerua: [qui] adhuc eas dissensiones auxerunt. hic etiam Nerua familiarissimus Cæsari fuit. Massurius Sabinus in equestri ordine fuit: & publicè prim' respōdit. * posteaque hoc cœpit beneficium dari[d] à Tiberio Cæsare. Hoc tamen illi concessum erat. Et vt obiter sciamus, ante tempora Augusti, publicè respondendi, ius non à principibus dabatur: sed qui fiduciam studiorum suorum habebant, consulentibus respondebant: neque responsa vtique signata dabant: sed plerumque iudicibus ipsi scribebant, aut testabantur qui illos consulebant. Primus diuus Augustus, vt maior iuris auctoritas haberetur, constituit vt ex auctoritate eius responderent: & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cœpit. Et ideo optimus princeps Hadrianus, cum ab eo viri prætorij peterent, vt sibi liceret respondere: rescripsit eis, hoc non peti, sed præstari[e] solere: & ideo siquis fiduciam sui haberet, delectari se: populo ad respondendum se præpararet. Ergo Sabino concessum est à Tiberio Cæsare, vt populo respōderet: qui in equestri ordine iam grādis natu, & ferè annorum quinquaginta, receptus est. Huic nec amplæ facultates fuerunt: sed plurimum à suis auditoribus sustentatus est. Huic successit Caius Casius Longinus, natus ex filia Tuberonis: quæ fuit neptis Seruij Sulpicij: & ideo proauū suum Seruium Sulpicium appellat. hic consul fuit cum Quartino † temporibus Tiberij. sed plurimū in ciuitate auctoritatis habuit, eousque donec C. Cæsar eum ciuitate expelleret. expulsus ab eo in Sardiniam, reuocatus à Vespasiano diem suum obiit. Neruæ succesit Proculus. Fuit eo tempore & Nerua filius. Fuit & alius Longinus ex equestri quidem ordine, qui postea ad præturam vsque[f] peruenit: sed Proculi auctoritas maior fuit. nam etiā ipse plurimū potuit. Appellatique sunt partim Casiani, partim Proculeiani: quę origo à Capitone & Labeone cœperat. Casio Cælius Sabinus succesit: qui plurimum temporibus Vespasiani potuit. Proculo Pegasus: qui tēporibus Vespasiani prēfectus vrbi fuit. Cælio Sabino Priscus Iabolenus: Pegaso Celsus [pater:] patri Celso Celsus filius, & Priscus Neratius: qui vtrique cōsules fuerunt. Celsus quidem & iterum: Iaboleno Prisco Aburn', Valens, & Tuscianus, item Saluius Iulianus.

Trebatius. Aulus Cascelius. Quintus Mucius. Tubero. † *Budæus versus legit.* Ateius Capito. Antistius Labeo. * *Flo. quadringēta.* * *Flo. qui & cæteris operis sap. Massurius Sabinus. Nerua.* * *Flo. sit. Publicè respondendi ortus.* † *Vide de hunc loco Cuiacium.* *Proculus. Neruæ filius. Longinus Cassianus. Proculeiani.*

DE LEGIBVS, SENATVSCONSVLTIS QVE, & longa consuetudine.

TITVLVS III.

1. PAPINIANVS. libro primo Definitionum.

DE LEGIBVS & senatusconsultis, & longa consuetudine.

Tres habet partes hæc rubri. De prima multæ leges in hoc titu. dicuntur. De secunda. scilicet de senatusconsul. specialiter dicitur infrà, eo. l. nō ambigitur. & l. neque leges. & l. & ideo. De tertia dicitur infrà, eod. l. de quibus, & in sequentibus. Sed cum in toto corpore iuris de legibus tractet: quare hic specialem titu. ponit? Respon. secundum Ioan. quia aliæ leges de negociis hominum dicunt: hæ autem leges tractāt de legibus condendis & interpretandis. *Calius Sabinus. Pegasus. Iabolenus. Priscus. Celsus pater. Celsus filius. Priscus Neratius. Aburnus. Valens. Tuscianus. Saluius Iulianus.*

LEx † est § cōmune præceptum: virorū prudentū cōsultum: delictorum quæ spōte vel ignorantia, contrahuntur, coërcitio: communis Reipublicæ sponsio.

Hæc descriptio quatuor habet partes. Prima est: lex est commune præceptum, id est, communi vtilitate statutum. Vel dic, commune præceptum, id est communiter toti vniuersitati factum: & ponitur hic præceptū largè, pro quatuor virtutibus legis, quæ sunt infrà, eo. l. legis virtus. Item subiicit, virorum prudentum

† *Huius definitionis sequentium adde Cuiacium de descriptione ex libro secundo de gib.*

BIU Cujas

prudentum consultum, id est, cum deliberatione prudentū constitutum. Item subiicit, delictorum coërcitio. coërcet enim delicta puniendo: vt.ff.de iusti.& iure.l.j.ibi, bonos non solum &c. & vt vnius pœna sit metus multorum: vt.C.ad legem Iul. repetun.l.j.&.C.de fur.l.si quis seruo. in fi. Item de delicto ignoranter commisso puniendo, da exemplum in eo qui proiecit lapidem, & prætereuntem casu percussit: vt.j.ad legem Aquil. l. scientiam. §. qui cum aliter. versic. sed si. &. l. si ex plagis. §. æquè item aliud exēplū est.j.de custo. reo. l. carceri. &. l. milites. & instī. vi bono. rap. §. quia tamen.&.j.de pœnis.l. respiciendum. §. delinquūt. quod vi aut clā. l. Seruius. &. j. ad legem Corne. de sica. l. lege. §. cum quidam. Item subiicitur quarta pars, cōmunis reipub. spōsio. f. interrogatione facta à consule: & communiter à populo facta respōsione, quòd sic placeat esse statutum: vt hic, & instī. de iur. natu. §. lex. & nota quòd hæc & illa descriptio eadem est quo ad sensum: licet quo ad verba discrepet. Ideo autem est descriptio, non definitio: quia aliqua lex est quæ tamen non est communis: vt. j. tit. j. l. j. §. fi. solum ergo vult designare quatā diuinarum, quàm humanarū lex, vt statim subiicit. j. verū omnīs proxima. nam &c.

Tm oratione aduersus Arrianos.

Summæ, Flo.

Flo. vide.

id est lex regula.

Regula est, a quo magis conuenit, vt non solū rebus honestis sed etiam principalibus ac ducatum teneat, & per hoc regulam præseruat iustis simul, & iniustis, vt pote, quæ animalibus natura ad colendā ciuitatē idonea, faciēda iubeat, prohibeatq; nō facienda.

Sequentia non sunt Asyrii.

NAm &c. Bene dico, quòd lex coercet delicta: nam &c. & no. quòd sub hac. l. sunt duo Græca: quorum quodlibet facit vnam definitionem legis. Primum facit illam: lex est cui omnes homines &c. & quod ibi dicit donum dei, ideo dicit, quia nutu diuino faciunt principes leges: vt.C.de præscrip.lon.temp.l.fi.ibi, ideo enim &c. cum propter hoc fecerit deus imperatores: vt in auth. de instru. caute. & fi. §. quia igitur imperium. col. vj. omnis enim sapientia à domino deo est: & omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens à patre luminum &c. Iaco. j.* & ca. quàm pio. j. q. ij. item lex est sapientum dogma, & doctrina per os sapientum promulgata.

II. MARTIANVS libro primo Institutionum.

NAm &* Demosthenes orator sic definiuit †: Τοῦτο ϰεῖμ νόμος, ὦ, πάντας ἀνθρώπους πεισθῆναι δεῖ διὰ πολλὰ, ϰαὶ μάλιστα ὅτι πᾶς ϰεῖμ νόμος εὕρημα μὲν ϰαὶ δῶρον θεῶν*, δόγμα δὲ ἀνθρώπων φρονίμων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων ϰαὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων, πόλεως δὲ σωτηρία κοινή, ϰαθ' ἣν ἅπασι πεισθῆναι ξυμβαίνει τῇ πόλει. [id est, Lex est, cui omnes obtemperare conuenit, cùm ob alia multa, tum vel maximè eo, quòd omnis lex inuentum ac munus deorum est, decretum vero prudentum hominum, coërcitio eorum quæ sponte vel ignorantia [b] delinquuntur, communis sponsio ciuitatis, ad cuius præscriptum omnes, qui in ea republica sunt [c], vitam instituere debent.] Sed & philosophus summus* Stoicæ sapientiæ Chrysippus sic incipit librum quem fecit [d] πρὶ νόμων*. Ὁ νόμος πάντων ϰεῖμ βασιλεὺς θείων τε ϰαὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. δεῖ δὲ αὐτὸν πρόσαντες τ' εἶναι τῶν ϰαλῶν ϰαὶ ἀρχόντα, ϰαὶ ἡγεμόνα, ϰαὶ τοῦ ϰαλοῦ ϰαὶ αἰσχροῦ μέτρον ϰαὶ κανόνα τ' εἶναι δικαίων ϰαὶ ἀδίκων. ϰαὶ τοῖς φύσει πολιτικοῖς ζώοις προστακτικὸν μὲν, ὧν ποιητέον· ἀπαγορευτικὸν δὲ, ὧν οὐ ποιητέον.*

b *Vel ignorantia.* vt cùm non dolo, sed culpa delinquimus, vt ignoranter: vt exemplificauimus. ff. eo. l. j.

c *In ea repub. sunt.* immò omnes omnino qui vbique reperiuntur: vt.C.de Iudæ. l. Iudæi. j. in prin. & de legi. & con. l. leges sanctissimæ. & apostolus dicit, omnis anima sit subdita principi, & ducibus ab eo missis: vt.C.de conduc. & procur. prædiorum augu. domus. lib. xj.

d *Librum quem fecit.* ſ. de lege: & incipit interpretatio Græci sic: lex est &c. & no. quòd de diuinis tractat hæc lex: vt &.C.de summa tri. & de sac. san. eccl. &. j. ne quid in loco sac. & in authen. de mona. col. j. & quomodo opor. epi. col. j. &c. & de san. epi. col. ix. & in tit. vt in priua. do. sa. mi. col. v. & in aliis titu. de humanis tractant ferè omnes leges.

e *Et malis.* cuique secundum sua opera tribuendo, secundum Io. id est bonis meritū: vt.C.de adsess. & do. & cancel. l. j. & de sta. & ima. l. & virtutum. malis pœnam, vt per totum ti. de pœnis.

f *Ducem.* quia deducit homines ad bonum.

g *Regulam esse.* id est compendiosa doctrina, vel vnius casus, vel plurium, in quibus eadem ratio vertitur. & ita in hoc vltimo propriè ponitur: sed non in primo. sic enim definitur: Regula est plurium rerum compendiosa narratione facta traditio: vt colligitur. j. de regu. iur. l. j. melius facit ad hoc in decre. distin. iij. c. omnes. &. c. regula.

Regulæ definitio.

h *Iniustorum.* ſ. lex.

i *Natura ciuilia sunt.* i. naturalis hominis ingenio, vt in resti. minorum: vt. j. de mino. l. j. in prin. duo enim cōtraria ponere videtur. i. duas species & coæquiualētes: quarū neutra est altera. ſ. ius naturale, & ciuile, secundum. Ioan.

k *Non faciēdorum.* ex hoc colligitur, quædam magistralis definitio. lex est sanctio sancta, præcipiens honesta, prohibēs cōtraria. & facit. C. eo. l. leges. ij.

l *Vra. In his quæ &c.* sed verisimilia sunt: vel dic in his, quæ scilicet multum accidūt. non quæ extra naturalem cursum. & secundum hoc erit casus huius Græci qui est in. l. Latina. j. l. proxima. Accur. ADDITIO. Tu dic, quòd ista lex interdū fallit: quia lex reperitur facta in casibus de raro contingētibus: vt. j. si pars hære. l. antiqui. &. C. de legi. hæred. l. si maior. Paulus.

m *Ex his.* Pone exēplum in Lazaro, an debuit rumpere testamentum quod fecerat, & bona auferre hęredib⁹. & certè de hoc non est lex: dicerem tamen q⁹ posset vel tanquam ipse, quia non videtur mortuus qui tam cito resuscitatus est: vt. j. de diuor. l. iij. & de bo. possess. secundum tabu. l. qui ex liberis. §. planè. vel tāquā alius, scilicet posthumus, qui rūpit testamētum: vt instī. de exhære. li. §. j. vel pone exēplum in. l. scripta in Auth. vt sine prohi. ma. debi. & cre. col. vij. §. quia verò. vbi dicitur, quòd propter bonas fœminas non debet fieri lex, quia raræ sunt: sed propter malas, quia multæ sunt. item pone exemplum: vt. j. de vsuca. l. iusto. in princi. in fi. j. resp̄on. vbi dicit non adquiri nobis per filium non iustè adrogatum: sicut per liberum hominē emptum: quia rarius adrogantur filij quàm emantur serui. sed licet dicat hic, quòd non constituuntur iura pro talibus, subaudi sæpe. quandòque enim statuūtur, vt in his exemplis. j. de iudi. l. sed & fi. j. §. si patersa. & si pars hære. pe. l. antiqui. &. C. de leg. hære. l. si maior. & instī. de rerum diui. §. insula. & facit ad hanc regulam. j. de reg. iur. l. ea quæ. &. j. ad Treb. l. postulante. &. j. de postu. l. j. §. deinde. & de solu. si pater. & sequentem proxi. l. continua cum ista.

Ex his. Lazarus suscitatus an potuerit testamentum rumpere.

n *Accidere.* id est miraculosè venire.

o *Legis virtus.* id est potestas. imperat autē cùm iubet lex Iul. de adulte. accusantem & accusatum & aduocatos esse præsentes quando serui torquentur in causa adulterij. & præcipit etiam seruos publicari, id est confiscari: vt. j. ad. l. Iul. de adul. l. si postulauerit. §. quæstioni. &. §. iubet. Vetat autem cùm prohibet res immobiles minorum sine decreto alienari: vt. j. de re. eo. l. j. Item ne res ecclesiasticæ: vt.C.de sacrosanct. eccle. l. iubemus. ij.

Legis virtus multi.

BIU Cujas

sed nonne sufficiebat imperare pro vtroque? Respon. non: quia imperat quod fieri vult: vetat quod fieri non vult. & commodius est singulas causas &c. vt insti. qui. mo. test. infr. §. alio. Permittit: vt militi etiam post sententiam vti excep. suis: vt. C. de iur. & fac. igno. l. j. Punit maleficia: vt in ti. de pœ. ff. &. C. Est & quinta virtus, id est cõsulere: vt vbi extraneis consulit ne expendant agendo querelã: vt. j. de inof. test. l. j. item consulit quòd primo possessorium quàm petitorium, si competat, intentetur: vt. j. de rei vin. l. is qui. & facit. C. de transact. l. age. Vel die, quòd continetur sub virtute permittendi. Sed nunquid legis appellatione non continetur quod aliquod istorum verborum nõ habeat? Respon. immò continetur. aliàs nulla regula iuris sub legis appellatione caderet. vel verius nulla est lex quin ibi vnum de talibus vel equipollẽs subaudiatur. & facit ad hanc. l. in decre. distin. iij. c. omnis.

VIII. VLPIANVS libro tertio ad Sabinum.

IVra non in singulas personas, sed generaliter[a] constituuntur.

IX. IDEM libro sextodecimo ad edictum.

NOn ambigitur[b] Senatum ius facere posse.

X. IVLIANVS libro quinquagesimonono Digestorum.

NEque leges[c], neque senatusconsulta[d] ita scribi possunt[e], vt omnes casus qui quãdoque inciderint, comprehendãtur: sed sufficit & ea quæ plerunque accidunt, contineri.

XI. IDEM libro nonagesimo Digestorum.

ET ideo de his quæ primo cõstituuntur: aut interpretatione, aut cõstitutione optimi principis certius[f] statuendum est.

XII. IDEM libro decimoquinto Digestorum.

NOn possunt[g] omnes articuli singillatim aut legibus aut senatusconsultis comprehendi: † sed cum in aliquo casu * sententia eorum[h] manifesta est: is qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet.

XIII. VLPIANVS libro primo ad edictum ædilium curulium.

NAm, vt ait Pedius, quotiẽs lege aliquid vnum vel alterum introductum est: bona occasio est, cætera, quæ tendũt ad eandem vtilitatem, vel interpretatione, vel certè iurisdictione suppleri[i].

a *Iura. Generaliter.* Potest poni exẽplum in qualibet fere lege Codicis, quæ certis personis dabantur, vt Vitali, vel alij: tamen sunt generales. quæ enim frequenti indigent & communi auxilio, debent communiter se iuuare, licet vni fuerint data: vt in authen. de hære. & Fal. §. j. col. j. & facit. C. de diuer. rescrip. l. j. & hoc si ita scribitur vt sit ius commune. secus si specialiter datur: vt. j. tit. j. l. j. sed secundum hoc omnis lex est regula: quia loquitur in pluribus casibus in quibus est eadẽ æquitas, & de vniuersis hominibus: quod est falsum. sic ergo expone vt dicas, leges non sunt conditæ vt hæc locum habeat in persona huius, illa in persona alterius: & sic de singulis legibus & personis: sed generaliter in omnibus personis sit eiusdem casus responsio. sed excipitur. C. de decurionibus. l. neque Dorotheum. lib. x. &. C. de epis. & cle. l. quoniam venerabilis. regulæ autem per signa vniuersalia cognoscuntur, affirmatiua vel negatiua: vt patet per omnes regulas iuris: & maximè in. l. j. vbi dicit, regula est, quæ rem quæ est &c.

b *NOn ambigitur.* Pone exemplum in petitione hæreditatis, quæ est inducta à senatoribus: vt. j. de peti. hære. l. item veniunt. §. pridie. item in Vell. item in Maced. senatusc on. vt. j. ad Vell. l. ij. &. j. ad Mace. l. j. item in alio parificatur principi senatus: quia non appellatur à sententia sua: vt. j. à qui. ap. non licet. l. j. & intellige de senatu toto: qui senatores cẽtum erant numero: vt. C. de peti. hære. l. fi. non de quolibet senatore separatim: habet tamen quilibet singulariter sua alia priuilegia: vt. j. de sena. per totum. sed an hodie hoc opus possit facere senatus? Respon. secundum Ioan. non sic hodie, nisi princeps permiserit: vt. C. eo. l. fi. quæ est contra. vbi dicit quòd solus princeps facit legem. itẽ facit ad idem, quia populus omne suum imperium in eum transtulit: vt. C. de ve. iur. enu. l. j. §. sed & hoc studiosum. Alij dicunt, quòd hodie potest populus Romanus & senatus eius facere legem: vt hic. nec ob. d. l. fi. quia solus imperator potest, id est ipse solus, & nullus alius solus: & reuocare potest populus Romanus quod concesit, sicut & iudex qui delegat, cum sibi proprietas remãserit: vt. j. de offic. eius cui man. est iur. l. j. §. fin. primam laudo, secundum Hug. Accursius.

Princeps & senatus parificãtur.

c *NEque leges.* nomen generale.

d *Senatusconsulta.* nomen speciale.

e *Scribi possunt.* propter humani ingenij exiguitatem. multas enim &c. vt. C. de ve. iu. enu. l. ij. §. sed quia. vel propter nimiam negociorum mutabilitatẽ: vt infra de vsur. l. mora. in princip. vel propter hominum fidelitatem incognitam: vt. j. de testi. l. iij. §. ideoque. ibi, tu magis &c. vel propter delictorum multiplicitatem: vt. j. de extraor. cri. l. pen. §. sunt quædam. & ideo &c. & sic continua. l. seq. quæ ex superiori infertur: & exigit exempla pro se & pro ea. dic ergo ex his quæ constituuntur, id est accidunt de nouo: vt ita hæc lex loquatur quando dubitatio euenit super nouo facto: & sequens. l. non possunt. quãdo dubitatio est in veteri facto, non tamen adhuc lege determinato, secundum Io. vel melius econtra, constituuntur, propriè sumitur, cùm dubitatur in verbis. l. lex autem sequens. ſ. non possunt. loquitur cùm dubitatur de facto nouo quod non est in lege: & quod dicit, aut interpretatione. ſ. iudicis. vt ita iudex interpretetur legẽ. & facit. C. de epi. aud. l. ſi lenones. vel dic, interpretatione iurisconsulti, auctoritate aut constitutione. ſ. principis.

f *ET ideo. certius.* id est certum constituatur. ſ. quod primo erat dubium, secũdum secundam interpretationem. interpretatur enim iuriscõ. verbum dubium legis: vt † *in eãdem sententiã Aristotel. lib. 1. Polit. cap. 6.* * *aliqua causa. Flo.* j. ſi cer. pe. l. j. in prin. & l. ij. §. appellata. princeps etiam interpretatur verbum aut, pro &, vt. C. de verb. sig. l. pe. Itẽ interpretatur substitutionem factam filiis ita demum tenere, si decesserint sine filiis: vt. C. de fideicom. l. cũ acutissimi. & ita etiam si hodie occurreret dubitabile verbum in. l. oporteret quòd vel per iurisc. auctoritate principis, vel per principem fieret interpretatio, vt esset lex necessaria & probabilis, & ab omnibus obseruanda: vt euenit in quæstionibus vbi sunt cõtrariæ opiniones doctorum, quæ fiunt super verbis legis: vt hic dos à patre profec. &c. vt. C. solu. ma. l. dos. & facit ad hanc. l. C. noua vec. l. non solent.

g *NOn possunt.* Pone exemplum in veteri iure. statutum est enim, quòd si familia seruorum alicuius fecerit furtum: liberetur dominus semel emendando furtum, ne tota familia careat. idem ius trahitur si dedit damnum: vt infrà, ad legem Aquil. l. illud. Item pone exemplum: vt infra de neg. gest. l. ex facto. in fine. Item pone in iure nouo: vt. C. de inoffi. do. l. precibus. vbi dicitur, querelam inofficiosi do. trahi etiam ab intestato. Item pone exemplum. C. de constitu. pecu. l. fina. & prout trahitur ad ius vetus, refertur ad id quod dicit in seq. leg. interpretatione, scilicet iurisconſ. prout de nouo dixi, refertur ad iura. C. vt dicas iurisdictione, scilicet principis: vt princeps dicat ius ad hoc porrigendum, vel prorsus nouum statuendum: vt infrà, de ventre inspi. lege. j. in principio. Ioan. tamen dicit interpretatione scilicet iudicum in iudicio. hæc est vera, & sic prima exempla non valent. sed pone in patre, vt possit obligare filium pro fame: licet de venditione lex tantum dicat. hic eadem prorogatio quæ fit ex iure scripto, fit etiam ex iure non scripto ad non scriptum: vt. C. quæ sit long. consue. l. j. Et vt hæc sint plana, distingue: cùm dubitatio in iudicio contingit: aut super aliquo nouo negocio, aut super lege aliqua. si super negocio, dominus imperator est consulendus. si tamen præsens sit, & eius sit copia: vt C. eod. l. humanum. & de vete. iu. enu. l. j. §. sed quia diuinæ. &. j. de fideicommiſ. liber. l. hoc itaque. & arg. C. de iud. l. fina. in princip. ibi, ne forsitan &c. si autem non sit eius copia, procedam de similibus ad similia: vt hic. si verò super. l. vt dos à patre profecta &c. si quidem ex consuetudine certo modo est intellecta, eius intellectui stabitur: vt infra, eo. l. minimè. &. l. ſi de interpretatione. quòd si ex consuetudine expositio non est certificata: recurritur, vt dictum est, ad principem, si sit eius copia: vt. C. eod. l. cum de nouo. & supra eod. l. & ideo. & infra eod. l. nam. ibi, vel certè iurisdictione &c. alioquin interpretabor in benigniorem partem: vt infra, eod. l. benignius. &. l. in ambigua. sed si dubitatur quæ sit benignior pars, verborum significationi stabo: vt. j. de condi. & demonſt. l. Publius. §. j. quanquam videtur primo standum significationi verborum: vt infra de lega. iij. l. non aliter. in princ. Tertio procedam de similibus ad similia: vt. ſ. eod. l. neque leges. Accursius.

Dubitatione in iudicio emergẽte, quis cõsulendus sit.

h *Eorum.* id est legum vel senatusconſ. vel dic, articulorum.

i *NAm vt ait. Suppleri.* procedendo de similibus ad similia: vt infra de regu. iur. l. quod contra. &. l. quæ propter. & de

BIU Cujas

& de lega. j. l. si domus. §. cum alicui.

a *Quod verò.* Hanc continua cum duabus superioribus legibus. bene dico statutum esse procedendum de similibus ad similia: veruntamen quod contra & cætera. & pone exemplum in muliere, quæ habet priuilegium vt omnibus præferatur: quod suo hæredi tamen non datur: nisi filio: vt. C. qui po. in pig. ha. l. fi. in fine. & C. de pri. do. l. vt infrà, titu. j. l. j. Item pone exemplum in patre, qui vendidit filiũ causa necessitatis: non tamen trahitur vt filius possit vendere patrem: vt. Cod. de pat. qui fi. dis. l. j. Sed nonne quod dicitur. Cod. de fur. l. si quis seruo. licet sit contra regulas iuris communis, etiam ad filium trahatur? Respõd. sic: quia lex dicit: vt infrà, de seruo cor. l. vt tantum. §. j.

† *Huc pertinere videtur lex. & si nihil j. de reg. iur.*

b *In is.* exceptionibus à regula.

c *Regulam.* vtpote cum ipsa deficiat. nec enim sunt exceptiones de regula: immo vitiãt regulam in eo q̃ excipiuntur: vt infrà, de regul. iur. l. j. sed firmam dimittũt in aliis: vt in authen. de non alie. §. vt autem. col. ij. & pone exemplum huius regulæ. regulariter traditur domini voluntatem seruari volentis rem suam in alium transferri: vt instit. de rerum diuisi. §. per traditionem. fallit in minoribus: vt infrà, de reb. eo. l. j. Itẽ regula est. non committi furtum, nisi inuito domino. quandoque contra: vt. C. de fur. l. si quis seruo. dicentur ergo esse specialia talia statuta.

Furtum cõmittitur quandoque volente domino.

d *Vs singulare.* Pone exemplum. propter communem vtilitatem statutum est à senatoribus, qui habent auctoritatem (vt suprà. e. l. non ambigitur) mulieres intercedentes non teneri. quod est contra ius commune: vt infrà, ad Velleia. l. j. Item possunt peni exempla superioris legis. & alterius, quod verò. tamen ad aliud ibi inducuntur quàm hic. nam in. l. quod verò. inducuntur, quod non trahantur talia statuta ad consimilia: in alia, quia in talibus non possumus sequi regulam iuris communis: vnde sit speciale. hic autem vt denotet differentiam inter ius commune, & ius singulare.

e *Scire leges.* hic pro vere scire ponitur: vt falli non possit: aliàs pro vehementi opinione, vt possit falli: vt infra. de aqua plu. ar. l. ij. §. antepe. & pone exemplum: cauetur in iure, quòd manumissio ad seruos, emancipatio ad filios pertineat: vt infrà, quando de pec. ac. an. est, l. j. §. meritò. Ibi tria attendes verba. item sensum proprium, qui ibi est, qui dicitur vis. item potestatem, quæ est, vt quandoque aliter sumantur dicta verba: vt infrà, de offi. procon. l. ij. in fi. item pone exemplum. vt infrà, ad Maced. l. j. vbi dicit, quòd mutua pecunia filiisfam. non detur. & ibi tria attendes. verba, & vim. id est proprium sensum: & potestatem, quæ est vt verbum mutuum, etiam ad alios contractus in fraudem factos trahatur: item pecunia prorogetur etiam ad alia quæ mutuãtur, si in fraudem fiat: vt eo. titu. l. iiij. §. is autem solus. & l. Sed Iul. §. mutui. & facit ad hanc. l. C. de libe. præte. l. iij. & xxxviij. distinct. can. omnes. & canone, sedulo. in glo. sententias. & j. quæsti. j. can. Marcion. Itẽ no. quodvis, siue potestas, aliter accipitur. suprà, eo. l. legis virtus.

f *Benignius.* Duobus modis expone. primò benignius, quàm verba patiantur. & tunc pone exemplum: Prohibetur alienatio: certè & etiam vsusfru. & pignoris constitutio prohiberi videtur, licet non sit alienatio: vt. C. de reb. alien. l. fi. & de fun. do. l. j. Secundo impropriè, id est beniff. Vetus.

XIIII. PAVLVS libro quarto ad edictum.

Quod † verò a contra rationem iuris receptum est: non est producendum ad consequentias.

XV. IVLIANVS libro vicesimo septimo Digestorum.

IN his b quę contra rationem iuris constituta sunt, nõ possumus sequi regulã c iuris.

XVI. PAVLVS libro singulari de iure singulari.

IVs singulare d est, quod cõtra tenorem rationis propter aliquam vtilitatem auctoritate constituẽtium introductum est e.

XVII. CELSVS libro vicesimo sexto Digestorum.

SCire leges, non hoc est verba earum tenere, sed vim ac potestatem.

XVIII. IDEM libro vicesimo nono Digestorum.

BEnignius f leges interpretandæ sunt, quo voluntas earum conseruetur.

XIX. IDEM libro trigesimo tertio Digestorum.

A gnè: & pone exemplum sicut ponitur. C. de na. libe. l. nuper. vbi interpretatur superiorem. l. cùm quis. in eo qui concubinam a accipit in vxorem. nam filij prius geniti legitimi efficiuntur, si alij postea nascuntur: interpretor, vel etiam si nõ nascantur, vel nati moriantur.

a Bal. hic commendat glo. ad hoc, quòd si quis nominauerit concubinã pro vxore: obscura. Pone exemplum in verbo, peruenire, ambiguo: vt filii antea nati legitimantur: & infrà, de peti. hæredit. l. vtrũ. Sed quid differt hæc à superiori. l. etiã benignius? Respond. licet superior intelligitur, nondũ nacta interpretatio est necessaria propter obscuritatem, non propter multiplicitatem: quia si rehæc autẽ quandoque propter multiplicitatẽ est ambiguitas: vt quia dicit: sed be ne dicit, quòd si quis to: hic in verbo. Item potest poni in rescriptis benignè interpretandis: vt. C. de inof. testa. l. si quando. in generatio prin. & facit infrà, de nondũ nacta. l. semper in quamuis dubiis. & l. quotiens. & C. de fideicommis. vel libert. l. cum inter veteres. Accursius.

B IN ambigua g voce legis ea potius accipienda est significatio, quæ vicio caret: præsertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit.

XX. IVLIANVS libro quinquagesimoquinto Digestorum.

NOn omnium h † quæ à maioribus cõstituta sunt, ratio reddi potest.

XXI. NERATIVS libro sexto Membranarum.

ET ideo rationes eorum quę cõstituuntur, inquiri nõ oportet: alioquin multa ex his quæ certa sũt, subuertũtur i.

XXII. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad edictum.

CVm lex k in præteritum quid indulget, in futurum vetat.

XXIII. PAVLVS libro quarto ad Plautium.

MInimè l sunt mutanda † quæ interpretationẽ certam semper habuerunt.

XXIIII. CELSVS libro nono Digestorum.

C

g IN ambigua. id est obscura. Pone exemplum in verbo, peruenire, ambiguo: vt filii antea nati legitimantur: & infrà, de peti. hæredit. l. vtrũ. Sed quid differt hæc à superiori. l. etiã benignius? Respond. licet superior intelligitur, nondũ nacta interpretatio est necessaria propter obscuritatem, non propter multiplicitatem: quia si rehæc autẽ quandoque propter multiplicitatẽ est ambiguitas: vt quia dicit: sed be ne dicit, quòd si quis to: hic in verbo. Item potest poni in rescriptis benignè interpretandis: vt. C. de inof. testa. l. si quando. in generatio prin. & facit infrà, de nondũ nacta. l. semper in quamuis dubiis. & l. quotiens. & C. de fideicommis. vel libert. l. cum inter veteres. Accursius.

b NOn omniũ. Quidam dicunt se non intelligere hanc rationẽ, pro. l. Alij dicunt, nõ omnium, id est nullorũ. sed hoc falsumest: quia eorum quę viua ratione † reddi potest. Alij, vt Io. ponunt exemplum quare tutorem habenti tutor dari non potest: sed curatorem habenti sic: vt instit. de cura. §. interdum. sed certè hæc potest ratio reddi: quia tutoris potestas plenior est. & ideo superueniens tutor, cùm & ipse vellet similem plenitudinem potestatis, inuenit occupatam: at curatoris potestas circa personam minoris non est tanta: vt patet infrà, de app. l. cum in vna. §. tutor. tu ergo da exemplum quare in vsucapione statuitur triennium, & non biẽniũ, vel quadriẽniũ: & nõ potest ratio reddi. nec obsi dicas hanc esse rationem: quia visum est sufficere tantum tempus: quia idem de biennio dici potuisset. ratio enim debet esse talis quæ sit generalis, & necessaria: & vbicunque ratio locum habet, & lex: vt. C. de interdic. l. j. & infra, ad leg. Aquil. l. illud. in princip. & infrà, de fonte. l. j. §. hoc interdictum. & infrà, de bo. poss. ex testa. mili. l. j. & talis ratio non potest semper reddi, vt hic: quia quandoque habet locum ratio, & non lex. vbi excusatur filius qui sibi legatum adscripsit, quia ex voluntate testatoris fecit. hæc ratio & in extraneo haberet locum. lex tamen ad extraneum non extenditur: vt infrà, ad leg. Cor. de fal. l. filius. & l. j. §. inter filium. econtrà lex habet locum, & non ratio. vt infra, qui & a qui. l. prospexit. & infrà, de postu. l. j. §. secundo loco. versi. sexum. ADDITIO. Dic, quod ibi erat causa impulsiua: alias locum habet finalis ratio. l. simile, & lex: vt in. l. j. infrà, de fonte, & l. illud. ad leg. Aqui. secundum Paul. hic.

i ET ideo rationes. Subuertuntur. si dicas nil valere, quia non haberent sufficientem rationem: vt in præmissis patet exemplis. Accursius.

k CVm lex. Quidam dicunt huius legis exemplum non reperiri: tu dic, conuerti literam, cum lex in futurum vetat, in præteritum indulget: vt. C. eo. l. leges & constitutiones. & est exemplum. C. de na. li. l. diui. vel dic directò casum, & leges rectè vt. C. de. ge. ab. o. l. ij. & secundum hunc casuum dic, lex, id est, imperator, qui est lex animata in terris. in authẽ. de consul. in fi. colla iiij.

l MInimè. Pone casum: vt. C. de epi. audien. l. si lenones. in glossa prima. item in testibus, qui præsente parte debent recipi: vt. C. de testibus. l. si quando. quòd semper fuit

BIU Cujas

per fuit obseruatum in iuramento, non in dicto, quod debent dicere in secreto. quidam tamen dicunt, quod etiam in aperto dicunt: sed non poterunt postea plures testes produci, cum didicerint testificata: vt in authenticis, de testi. §. quia verò. col. vij. item pone exemplum vt infrà, de diuers. & tem. præ. l. in omnibus. in prin.

sed nunquid nouum sensum licebit proponere? Respond. licet, secundum Io. hic enim loquitur, cùm semper sic est intellecta, vt ex hoc intellectu induceretur consuetudo, id est vt de cætero sic super ea iudicaretur. Item potest poni exemplum in illa. l. dos à patre. C. solu. matrim.

a *Inciuile.* Potest poni exemplum in. l. quæ legitur, item in l. i. in cõuentione scripta: quod vtrumque totum debet legi, si totum de eadem materia loquatur: vt infrà, de edẽ. l. argentarius. §. edi. nam plerumque principium per finem corrigitur: vt infrà, si certum petatur. l. si tibi. Item & si plures sint coniunctæ leges, idem est, propter eandem rationem: vt infrà, si ex noxa. caus. aga. l. j. in fine, & lege. ij.

b *Nulla.* Pone casum, vt. C. de procura. l. non eo minus. item vt. C. de fide instru. l. plures. item vt infrà, de Carbo. edic. lege tertia. §. duæ. item vt. C. de secund. nup. l. generaliter. §. in his autem. sed contra infrà, quòd quisque iur. l. j. §. j. Sol. refert an sine postulatione quid fuerit concessum: vt hic: an cum postulatione: vt ibi, arg. in eo. titul. l. iij. item contra instit. de auctor. tu. §. neque tamen. sed certè & damnum poterat ibi inesse: vt ibi dicit. vel saltem in litibus & sumptibus fuit vexatus: vt infrà, de mino. l. minoribus. item contra. C. de quæstio. l. pridem. sed quòd ibi non torquetur pro eo: non est ideo constitutum, quia contra eum non torquetur: sed quia sic iuri placuit: & per consequens diceret contra eum: vt. C. de epi. & cle. auth. sed iudex. Item contra. C. de Iudæ. l. die sabbati. sed illud est quoddam speciale pro festiuitate Iudæorum indultum. a Item contra. infra, de iure aur. anu. l. ij. sed ibi priuilegio suo renunciasse videtur. Item contra. infra, de excu. tu. &. cu. l. cum ex oratione. Sol. ille libertus habebat priuilegium, quòd posset excusari ab alia tutela: sed illud priuilegium non erat pro se, sed pro patrono suo indultum, qui erat senator: vnde non est mirum, si ad aliam tutelam vocetur, cùm impetrauit ius aureorum anulorum. Item contra. infrà, de pericul. & com. rei vendit. l. si vina. sed distinguitur, an aliquid sit indultum in fauorem contrahentium pacto, an ex liberalitate principis sine lege. Primo casu obtinet quod ibi dicitur. Secundo, quod hic. sed hæc solutio reprobatur per legem. infrà, de lege cõmissoria. l. ij. & infrà, de in diem addic. l. Sabinus. melius ergo dicas, quòd ibi non est indultum aliquid in fauorem: quia non est extra ius commune. tunc enim inducitur aliquid in fauorem cum est extra ius commune. Accursius.

a Tu dic melius secundũ Dy. quod ibi priuilegiũ non stetit in finibus cõcessionis: sed vltra processit.

c *Non est nouum, Trahantur.* Tribus modis trahuntur: vt determinentur. b suppleantur, corrigantur. De primo pone exemplum. C. quando lib. prin. da. l. j. quæ determinatur per secundam eiusdem tit. De secundo da exemplum. C. de consti. pe. l. finali. & alia quæ diximus supra eod. l. non possunt. De tertio da exemplum. C. de sacrosanctis ecclesiis. l. generali. quæ corrigitur per authent. ingressi ibi positam, quod sic

b Id est, limitentur. Paulus.

INciuile [a] est, nisi tota lege perspecta, vna aliqua particula eius proposita iudicare vel respondere.

Illud quod est in fauorem, non retorquetur in odium.

XXV. MODESTINVS libro octauo Responsorum.

NVlla [b] iuris ratio, aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad seueritatem.

Lex præcedens determinatur per sequẽtem. h. d. cum duabus sequent. Bart.

XXVI. PAVLVS libro quarto Quæstionum.

NOn est nouum, vt priores leges ad posteriores trahantur [c].

XXVII. TERTVLLIANVS libro primo Quæstionum.

IDeo, quia antiquiores leges ad posteriores trahi vsitatum est [d]: & semper quasi hoc legibus inesse credi oportet, vt ad eas quoque personas, & ad eas res pertineant, quę quandoque similes erunt.

XXVIII. PAVLVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

SEd & posteriores [e] leges ad priores pertinent [f], nisi contrariæ sint: idque multis argumentis probatur.

XXIX. IDEM libro singulari ad legem Cinciam.

COntra legem facit, qui id facit quod lex prohibet [g]. In fraudem verò, qui saluis verbis legis, sententiam eius circumuenit.

XXX. VLPIANVS libro quarto ad edictum.

FRaus enim legi fit, vbi [id fit] quod fieri noluit, fieri autem nõ vetuit. Et quod distat [h] ἕητὸν ἀπὸ διανοίας †, hoc distat fraus, ab eo quod contra legem fit.

XXXI. IDEM libro decimo tertio ad legem Iuliam & Papiam.

PRinceps † legibus [i] solutus est. Augusta autem licet legibus soluta non est, principes tamen eadem illi priuilegia tribuunt, quæ & ipsi habent.

A trahantur, non est nouum.

d *Deo vsitatum est.* locus est à communiter accidentibus. & quod subiicit, & semper quasi hoc & cæ. pertinet ad id quod modo dixit supplendo: & da duo exempla. Primum qualiter lex pertineat ad similes personas: vt Macedo. statutum in filiis, & ad nepotes trahatur: vt infrà, ad senatusc. Mace. l. filium. & ad idem facit infrà, de dona. inter vi. & vxor. l. iij. §. qui in eiusdem. item qualiter ad similes res, vt Mace. statutum in pecunia, trahatur etiam ad alia similia, si in fraudem dentur: vt infrà, ad Mace. l. item si. §. mutui. quod autem dixi veteres ad nouas trahi, idẽ est econtra, vt nouę ad veteres trahantur, non tribus modis, sed vno modo, scilicet determinando [c], & da exemplum. C. de lit. contest. *supra*, auth. offeratur. vbi sim pliciter dicitur satisdari iudicio sisti. sed infrà, qui satisda. cog. l. sciendum. in princi. distinguitur, si nó est possessor immobilium. & facit ad hoc in aut. de filiis ante do. instru. natis. in fi. coll. iij. vbi dicit, oportet ea quæ per interpretatione adiecta sunt, in his valere in quibus est locus interpretatis legibus. Alij dicunt, vt Io. quòd hæc. l. sed & posteriores. idem dicit quod superior, non est nouum. sed adicit illud, quod multis argumẽtis & exemplis probatur. Accursius.

c immo e. tiã supplendo: vt not. supra, eo. l. quod vere. in fi. glos. dum. Bart. sciendum. in princi. distinguitur. † i. diffidã. Bud. de Asse. Hoc dicunt. Aristoteles lib. 3. Po. ca. 9.

e *Sed & posteriores.* q. d. non solum priores: sed econtra posteriores ad priores. Accursius.

f *Pertinent.* scilicet vt per eas posteriores corrigantur & determinentur, & suppleantur.

g *Contra prohibet.* scilicet expressim: vt si vendatur res minoris sine decreto: quod expresse prohibet lex: vt. infra, de re. eo. l. j. talis facit contra verba & contra sententiam legis: & est alius qui tantum sententiam offendit, & verba reseruat: vt hic, & infrà. l. proxim. de quo sumas exempla in hac distinctione, fit fraus legi, quandoque de re ad rem: vt si quis det filiofamili. aliud quàm pecuniam mutuo: vt infrà. ad Macedo. l. item si filiusfamilias. §. mutui. quandoque de persona ad personam: vt si vir volens donare vxori, supponat alium qui donet: vt infrà, de dona. inter vi. & vxo. l. si sponsus in princi. quandoque de vno contractu, ad alium contractum: vt si vir volens vxori donare, cõmentus sit venditionem in fraudem legis: vt infra, de dona. inter virum & vxorem. l. si sponsus. §. circa. quandoque de vno contractu ad eundem contractum: sed non eodem modo faciendum: vt si mulier volens intercedere, colorem quęsiuit, & conuenit vt cum ipsa potius contraheretur: vt infra, ad Vell. l. quamuis. §. si cùm essem. sed an verba tantum offendere liceat? Respond. sic, vt arg. infrà, de iure pa. l. adigere. §. quamuis. & infrà, de in ius vo. l. quamuis. in fi. & infra, de iureiuran. l. sed & si possessori. §. item si iurauero. item facit. C. de inoffi. testa. l. fratres. vbi beneficium pro maleficio sumitur. item. C. de adul. l. eum qui. vbi vxor dicitur etiam quæ non est vxor. & die vt not. C. de le. & con. l. non dubium. Accursius.

h *Fraus. distat.* id est verbum ab intellectu, vel sententia.

i *Princeps legibus.* ab alio cõditis: vt. j. de arbi. l. nam & magistratus. vel à seipso. vt. j. de arb. l. pe. voluntate tamen sua seipsum subiicit: vt. C. e. l. digna, & inst. qui. mo. test. infir. in fi. & facit. C. de testa. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. &. C. de bo. quæ lib. l. cũ multa. & infrà, de leg. iij. l. ex imperfecto

BIU Cujas

fecto. & in decr. dist. viij. c. quæ contra. sed quod dicit de Augusta, quod habet idem priuilegium, est contra. infra, de lega. ij. l. quod princi. & l. seq. sed dic, quòd omnia illa, quæ viris tantum conueniunt, sibi non dat. cùm sic in aliis fœminis præcipiat: vt C. de arbi. l. fi. non ergo sibi dat potestatem condendi leges. Item quæ sunt habilia mulieri, concedit: vt hic. sed non omnia, secundum Ioan. vt in. l. contraria. vel dic, quòd legatum relictum principi, fuit ibi caducum, vel quasi relictum: augustæ fuit pro nó scripto. Sed quæ priuilegia tribuit princeps augustæ? Respond. quæ fisco: vt infra, de iure fisc. l. fiscus. j. in fine. & l. seq. est ergo immunis à præstatione vectigalium, vt infra, de publica. locatio. §. fiscus. Ité alia habet: vt. Cod. de præpo. sa. cu. l. cubicularios. libro duodecimo. & C. de quadri. præscript. lege vltima. §. ij.

† *Ad materiam legis adde, quod licet cõsuetudo sit seruanda: tamẽ si sit introducta cõtra solemnitatem alicuius rei ecclesiastici, non valet. ita affirmãt Io. Faber & scribẽtes in authẽ. hoc ius porrectũ. C. de sacr. san. ecclesiis. & in authent. Præterea eodem tit.*

Consuetudo tria habet specialia.

† *Ad hoc bene facit tex. in c. in hac. di. glo. in ca. generali. de elec. in. 6. & in ca. ex literis de consue. a Istud exẽ plũ glo. nõ est bonum: quia in vtroque est casus consuetudinis, quòd nec mãcus, nec sexus potest succedere in feudo. vt in. c. 1. in lib. feudo. vis. an mu. vel aliter imperfectum. Iaſ.*

De quibus.] CAIVS. Si quæstio de facto emergat, super qua ius scriptum aliquid non dicat, consuetudo terræ in re in qua quæstio emersit de nouo, seruatur. & si nó sit consuetudo, iudicabimus sicut in alia similli quæstione quocunque ordine expetitur. Si hæc duo deficiant, iudicabimus secundum consuetudinem vrbis Romæ. Secundò dicit, quod consuetudo vrbis Romæ seruatur pro lege. quod sic probat. Nam cum ipsæ leges Ro. seruentur ab omnibus: ergo & cõsuetudo. & est ratio, quia tantum valet consuetudo Romanorum non scripta, quantum lex scripta. Nam & consuetudo vincit legem, sicut vna lex vincit aliam. Viuianus.

Consuetudines inducuntur in rebus dubijs, & in his quæ non sunt determinata per legem.

Consuetudo in casibus non decisis habet potestatem mutandi leges. in casibus decisis habet virtutem corrigendi & interpretandi: quia cum procedant à consensu, & sic à pari potentia descendant, debent esse æqualis effectus. hoc dicit cum lege Si de interpretatione, & lege sequenti. Diuiditur in duas partes principales. Primo ponit effectum consuetudinis circa casum lege non decisum: secundo effectum circa casum lege decisum: quia lex per contrariam consuetudinem tollitur. secunda ibi, quare. Item prima subdiuiditur in tres. Primo ponit dictum bimembre: vsque ibi, inueterata. ibi ponitur ratio dicti: vsque ibi, nam cum, ibi ratio rationis vsque ad versic. quare.

XXXII. IVLIANVS libro nonagesimoquarto Digestorum.

DE quibus † causis[a] scriptis legibus non vtimur[b]: id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine inductum est. Et[c] si qua in re hoc defecerit, tunc quod proximum & consequens ei est. si nec id quidem appareat: tunc[d] ius quo vrbs Romana vtitur, seruari oportet. Inueterata[e] consuetudo[f] pro lege nõ † imeritò custoditur, & hoc est ius quod dicitur moribus constitutum. Nam cum ipsæ leges nulla alia ex causa nos teneant, quàm quòd iudicio populi receptæ sunt: merito & ea quæ sine vllo scripto populus probauit, tenebunt omnes. Nam quid interest suffragio[g] populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis?[h] Quare rectissimè etiam illud receptum est, vt leges non solo suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur[i].

Longa consuetudo habet vim legis, maximè si in contradictorio iudicio sit opposita. & sumit vigorem ex tacita populi conuentione. & non est necesse quòd redigatur in scriptis. & legem interpretatur cùm de legis intellectu dubitatur. & omnia prædicta obtinent, nisi consuetudo sit erronea. hoc dicit vsque ad legem ergo. Bartolus.

XXXIII. VLPIANVS libro primo de officio proconsulis.

a *De quibus causis.* vt de feudis. Et no. tria. Primò, quòd debet seruari consuetudo loci illius vbi agitur. Secundò, si hoc deficit, tunc debet seruari consuetudo, quæ est similis in facto. vt hic, & C. quæ sit longa consuetudo. l. j. Tertiò, consuetudo vrbis Romæ: vt hic, & C. de veter. iur. enu. l. j. prope finem. & instit. de satisdat. in fine. & potest poni exemplum: statutum est in consuetudine feudi: vt si vassalli filius mancus fuerit, non succedat in feudum: quia domino seruire non potest. sic ergo erit si erit aliàs debilitatus. Item si de consuetudine non admittitur monachus, idem erit in regulari canonico. Item si admittitur filius vt succedat patri in feudum. idem erit vt succedat matri. Item si non admittitur mulier, idem erit de hermaphrodito si sexus muliebris inualescat: vt infra, de stat. hominum. l. quæritur. His modis trahitur non scriptum ius ad non scriptum, de similibus ad similia. trahitur etiam quandoque scriptum ad non scriptum: vt sicut vsufructuario cedit incrementum alluuionis, sic cedat emphyteuticario: vt infra, de vsufructu. l. item si fundi. §. sed si. versicu. huic. Item scriptum ad scriptum: vt diximus supra, eo. l. non possunt. Item non scriptum, ad scriptum ius: vt C. de epis. aud. l. si lenones. & no. hic ar. pro nobis. his enim temporibus tantam habebat potestatem populus Romanus secundum omnes, quantam hodie princeps: sed olim prius spectabatur consuetudo alicuius loci quàm Romæ: ergo & hodie: & sic magis quàm lex scripta. ergo consuetudo particularis alicuius municipij, derogat legi in eo municipio: vt infra, com. præ. l. venditor. §. si constat.

b *Vtimur.* quia non habemus: & certè idem si habemus, sed non sunt in vsu: vt in fine legis.

c *Et.* pro id est.

d *Tunc ius.* id est consuetudo.

e *Inueterata.* scilicet cuius non extat memoria, secundum quos-

f *Consuetudo.* scilicet Romanorum.

g *Suffragio.* id est consensu in scriptis redacto. Ioannes.

h *Factis.* id est consuetudine. quasi. d. nihil interest. & not. duo bona similia: vt infra, de ædil. edi. l. si tamen. §. ei. & infra, de his qui not. infa. l. ij. §. ignominiæ. sed certè quandoque multum interest. quidam enim sunt qui declarant voluntatem suam rebus, & factis, & verbis: vt summi magistratus. quidam verbis tantum: vt municipales: vt infra, de off. eius cui man. est iurisdict. l. j. & de iurisdict. om. iu. l. magistratibus. quidam rebus & factis tantum, & non verbis: vt quilibet contra seipsum: vt infra, de arbit. l. pe. & infra. l. si quis cautio. l. ij. §. si quis tamen.

i *Abrogentur.* No. per duo corrigi legem. Primò, per aliam legem: & hoc planum est. Secundò, per consuetudinem: d vt instit. de iure natu. §. pe. sed contra in hoc secundo. C. quæ sit longa consuetu. l. ij. Solu. distingue, e aut est consuetudo generalis: & tunc generaliter vincit legem: vt hic. aut est specialis: & tunc vincit specialiter *: vt infra, communia præ. l. venditor. §. si constat. & infra, quod cuiusque vni. l. item. j. respons. in glos. vel perpetua. non generaliter: vt. C. e. l. ij. quæ est contra. & hæc est vera, si consuetudo sequitur legem. nam si præcedat, vincitur à lege: vt infrà, de sepul. vio. l. iij. §. diuus. in glo. sepeliri, & hoc quando contra legem est consuetudo ex certa scientia: secus si per errorem: vt infra, eo. tit. l. quod non ratione. & in authen. vt nulli iudi. §. j. colla. ix. si tamen non est expressè à iure inhibita: vt. C. de vsuris. l. eos. §. cæteros. in fine. & ibi glos. Item si est secundum legem, vel saltem non contra, valet: vt in hac lege. & hoc secundum Ioan. Alij vt P. & Irne. dixerunt hanc ad illam trahi, cum huius legis tempore populus habebat potestatem condendi leges: vnde per eius contrariam consuetudinem abrogabantur. hodie per principem tantũ fit vtrumque. item alij distinguunt: an sit talis lex cui possit derogari per pactum: & tunc consuetudo eam vincet: vt hic. aut non: & tunc non vincet, vt ibi. quæ autem sint leges quibus possit, vel non possit per pactum derogari, dicitur. C. de pactis. l. si quis in conscri. in glos. Io. Alij etiam distinxerunt: aut est lex consuetudine approbata: & tunc ipsa lex vincet: vt ibi. aut non: & tunc consuetudo vincet: vt hic.

b Istam opinionem communiter sequitur docto. *c Melius dicitur. P.* *d Tu dic, quòd hoc nõ dicitur in tex. in fi. sed dicitur, per desuetudinẽ, secundũ P. & Ia.* *e Hãc primã solu. cõmuniter tenent docto. veiectis aliis quæ ponuntur circa fi. glo. in verb. alii: vt. P. vsque ad fi. P. & Ia.* * *id est, in loco in quo est.*

BIU Cujas

a *Iuturna.* scilicet decem vel viginti annorum: vt diximus supra lege proxi. sed quæ est differentia inter hanc & eã? Respond. supra dixerat consuetudinem seruari: hic determinat de ea quæ est longa. vel aliter. supra loquitur de his casibus de quibus nihil omnino in iure est: hic de his de quibus lex tractat: vt de locatione. casus tamen euenit lege non determinatus: vt est in hac ciuitate. nam secundum consuetudinem soluitur medietas pensionis in festo omnium sanctorum: in natali alia medietas: & inducitur consuetudo per duas sententias latas intra decẽ annos. Item quia perpetuó sic est obtentum sine contradictione: vt quia clerici vendunt res Ecclesiæ sine decreto episcopi: vt infra, eo. l. si de interpretatione. Item quia libelli querimoniarum de talibus non fuerunt recepti: vt in. l. cum de consuetudine.

† *Facit ad hanc. l. c. cũ in tua. cum glo. de consuetud. li. 6.*

b *Cum de consuetudine. Cõtradicto.* duobus modis exponе sine, non. Primò quia semel fuit iudicatum contra consuetudinem ante viginti annos inchoatam, quando est inter absentes: sed postea erubuerunt iudices contra eam iudicare, secundũ Ioan. & Azo. & secundum hoc dic, iudicio, id est sententia. Vel dic secundo, semel cum allegaretur consuetudo à. xx. an. citra, in contrarium fuit allegatũ: pars tamen eam allegans obtinuit: & aliis multis vicibus sine cõtradictione obtinuit: & secundum hoc dic, iudicio, id est contradictione facta in iudicio: & hoc est quod dicit, de libellis querimoniarum. sed alibi est litera, cum non. & tunc plana est, * quasi nemo contradixerit. si autem quandoque, secundum eam, quandoque contra eam fuit iudicatum, non est consuetudo: secundum Ioan.

† *Idem Cic. lib. 2. de inuẽt. rhet. & li. 2. ad Heren. & in Partit. Pla. lib. 4. de legib.*

* *Verior tamen lectio est sine negatiõe. nec habetur ea negatio in Pand. Flo.*

c *Firmata sit.* supple, vel non sit firmata.

d *Sed & ea quæ longa.* videndum dixi an non sit firmata: tunc enim non tenebit: sed si longo tempore sit obtenta, firmata videtur, & pro iure seruatur.

e *Si de interpretatione. Vsa fuit.* vt ita deinceps vtatur: & pone in hac & sequenti. l. exempla quæ habuimus supra. e. l. minimè. Et de hac interpretatione dicas: quia quandoque consuetudo interpretatur legem. vt hic. quandoque iudex: vt supra. e. l. & ideo. &. l. nam vt ait. quandoque magister: vt. C. de profes. qui in vrbe. Con. l. j. &. j. si certum petat. l. j. in principio. quæ omnia sunt contra. C. eo. l. j. & in authen. de rapt. mu. in princ. col. viij. Sed dic, interpretatio consuetudinis est probabilis & necessaria, non in scriptis redigenda: vt. ſ. e. l. immò. magistri verò probabilis, non necessaria, nec in scriptis redigenda, nisi ad memoriam. Iudicis autem interpretatio est in scriptis redigenda: quia sine scriptis sententia non valet: vt Cod. de sent. ex breui. re. l. ij. sed principis interpretatio est necessaria, & in scriptis redigenda, & generalis: vt. C. eo. l. j. &. ij.

Iuturna † a cõsuetudo pro iure, & lege in his quę non ex scripto descendunt, obseruari solet.

XXXIIII. IDEM libro quarto de offi. Procon.

Cum de consuetudine ciuitatis vel prouinciæ confidere quis videtur: primum quidem illud explorandum arbitror, an etiam contradicto b aliquando iudicio consuetudo firmata sit c.

XXXV. HERMOGENIANVS libro primo iuris epitomarum.

Sed & ea quæ longa d consuetudine cõprobata sunt, ac per annos plurimos obseruata, velut tacita ciuium conuentio, non minus quàm ea, quæ scripta sunt iura, seruantur. †

XXXVI. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

Immò magnæ auctoritatis hoc ius habetur, quod intantum probatum est, vt non fuerit necesse scripto id comprehendere.

XXXVII. IDEM libro primo Quæstionum.

Si de interpretatione legis quæratur, in primis inspiciendum est, quo iure ciuitas retro in eiusmodi casibus vsa fuit e. Optima enim est legum interpres consuetudo.

XXXVIII. CALLISTRATVS libro primo Quæstionum.

Nam Imperator noster Seuerus rescripsit, in ambiguitatibus quæ ex legib⁹ f proficiscuntur, cõsuetudinem, aut rerũ perpetuò g similiter h iudicatarum auctoritatem, vim legis obtinere debere.

XXXIX. CELSVS libro vigesimo tertio Digestorum.

Quod non ratione i introductum, sed errore primum, deinde consuetudine obtentum est, in aliis similibus non obtinet.

XL. MODESTINVS libro primo Regularum.

Ergo k omne ius aut consensus fecit, aut necessitas l constituit, aut firmauit cõsuetudo.

XLI. VLPIANVS libro secundo Institutionum.

Totum autem ius consistit aut in acquirendo, m aut in conseruando, n aut in minuendo. o Aut enim hoc agitur, quemadmodum quid cuiusque p fiat: aut quemadmodum quis rem [suam] vel ius suum conseruet q: aut quomodo alienet r aut amittat ſ.

DE CONSTITVTIONIBVS principium. * †

TITVLVS IIII.

Principum placita, animo ius condendi facta, habent vim legis generalis: nisi sint facta ad certas personas: quia tunc personas non egrediuntur. hoc dicit vsque ad finem. Bar.

IVLPIANVS libro primo Institutionum.

Quod Principi t placuit, legis habet vigorẽ: vtpote cũ lege regia u, q̃ de iure natu. §. ius autem. Vel dic, consensus, vt lex & senatusconsulta & plebisc. quæ fiunt per consensum populi. & necessitas, vt leges principum, quas necessario scire debemus: vt. C. eo. l. penult. Item no. quòd hic de iure naturali non facit mentionem. Accur.

A f *Nam imperator. Ex legibus.* id est ex verbis. l.

g *Perpetuo.* id decennio. sic ergo exemplis iudicatur. Sed contra. C. de sen. l. nemo. Sol. vt supra. ea. lege, de quibus diximus in illa gloss. cuius non extat memoria. *Exemplis quandoque iudicatur.*

h *Similiter.* id est in eundem modum prolatarum.

i *Quod non ratione. CASVS.* Consuetudo quę est Bononiæ, vt si dominus vini imposuerit manum ad plaustrum etiã ad adiuuandum, extunc sit suum periculum: contra rationem est, & per errorem inducta. non ergo obtinebit in alio liquamine. licet postea fuerit approbata ex certa scientia: vel ex tacito consensu. vel dic aliter, vt licet in vino Titij tenuerit, & fuerit secundum eam iudicatum in vino, & sic videtur quòd obtineat in persona alterius, nõ tamen etiam tenebit in vino in persona alterius quàm cuius fuerit iudicatum. cum enim consuetudo non fit sine consensu: vt suprà ea. l. de quibus in fine, patet quòd non est consuetudo. sed cum nihil sit tam contrariũ consensui quàm error qui detegit imperitiã: vt. j. de iur. om. iu. l. si per errorem. non obtinebit in aliis rebus, vel personis.

k *Ergo.* quia supra de iusti. & iu. dixerat, & de iure gentium & ciui. & in hoc titulo. supra eo. l. de quibus. cum sequentibus legibus, dixerat de cõsuetudinario: infert, ergo &c. & quod dicit, consensus, scilicet ciuium, vt sit ius ciuile. * *Quales leges principẽ ferre oportet, Plato. dial. 2. de legibus.*

l *Necessitas.* id est ius gentium, quod per hominum necessitatẽ est inductum: vt instit. de iure natu. §. ius autem. Vel dic, consensus, vt lex & senatusconsulta & plebisc. quæ fiunt per consensum populi. & necessitas, vt leges principum, quas necessario scire debemus: vt. C. eo. l. penult. Item no. quòd hic de iure naturali non facit mentionem. Accur. † *Adde ad materiam, quòd cõstitutione principis scitia præsumitur post lapsum duorũ mensium. sum. in ca. nouerit. ex de sentent. excom. & facit tex. iuncta glo. in ſi. extra de cler. mo. & quod lege regia principi tributa videtur. glo. in tit. de cõs. in pragma. sanctio. ſi. per verba duos mẽſes.*

m *Totum. Acquirendo.* siue dominium, siue possessionem siue ius aliquod.

n *In conseruando.* scilicet dominium, vel possessionem, vel ius quod in nobis est, id est, nostrum est.

o *In minuendo.* scilicet quod habemus.

p *Cuiusque fiat.* quantum ad adquirendum.

q *Conseruet.* scilicet retinendo.

r *Alienet.* scilicet transferendo in alium.

ſ *Amittat.* vt si habeat pro derelicto.

DE CONSTITVTIONIBVS PRINCIPVM. Generaliter de legibus dixerat, nunc specialiter de legibus tantum imperatorum.

t *Quod principi placuit.* vt esset ius generale & commune. nam si placeret ei concedere, non est lex.

u *Regia.* lata ab Hortensio mirabili oratore: vt. ſ. de origine iur. l. ij. §. deinde. cum esset. sed de populo & plebe ibi dicit. dic ergo hic regia. i. regali.

Impera-

BIU Cujas

imperio [a] eius lata est, populus ei [b] & in eum [c] omne suum imperium [d] & potestatē [e] contulerit [f]. * Quodcunque igitur imperator per epistolam & subscriptionem statuit, vel cognoscens decreuit [g], vel de plano interlocutus est, [h] vel edicto [i] præcepit: legem esse constat. Hæ* sunt, quas vulgo cōstitutiones appellamus. Planè ex his quædam sunt personales [k], nec ad exemplum trahuntur. Nam quæ princeps † alicui ob merita indulsit [l], vel si quam pœnam irrogauit [m], vel si cui sine exemplo subuenit [n]: personam non egreditur [o].

II. VLPIANVS libro quarto Fideicommissorum.

IN rebus [p] nouis † constituendis euidēs esse vtilitas debet, vt recedatur ab eo iure, quod diu æquum visum est.

III. IABOLENVS libro decimotertio Epistolarum.

BEneficium [q] Imperatoris, quod à diuina scilicet eius indulgentia proficiscitur, quampleniſsimè interpretari [r] debemus.

IIII. MODESTINVS libro secundo Excusationum.

Αἱ μεταγενέστεραι διατάξεις ἰσχυρότεραι τῶν πρὸ αὐτῶν ἐούσῶν. [id est Constitutiones tempore posteriores, potiores sunt his, quæ ipsas præcesserunt.]

DE STATV HOMINVM.

TITVLVS V.

I. CAIVS libro primo Institutionum.

OMne ius quo vtimur: vel ad personas ptinet, [t] vel ad res, vel ad actiones.

II. HERMOGENIANVS libro primo iuris epitomarum.

CVm igitur hominum causa omne ius constitutum sit [t], primo de personarum statu [u], ac post de cæteris, ordinē imperator sine iniuria cuiusquam concedere debet.

a *Imperio.* transferendo de populo ad principem.
b *Ei.* id est, ad eius honorem.
c *In eum.* id est ad eius onus, vt sustineat onus condendi iura.
d *Imperium.* merum & mixtum.
e *Potestatem.* id est iurisdictionem.
f *Contulerit.* & transtulerit: vt. j. de offi. præfect. præto. l. j.
g *Decreuit.* dando definitiuam sententiam: vt. C. e. l. fi.
h *Interlocutus est.* quæ tamen interlocutio nō est generalis, nisi hoc expresse dicat: vt Cod. eo. l. iij. quæ est contra.
ADDITIO. Pro solut. huius cōtra. distingue, secundum Bartolum hic. Aut principis interlocutio est redacta in corpore iuris, aut nō. primo casu obseruatur pro lege generali: vt in contrario. secundo casu, non: vt pleno no. per Cy. in leg. leges. C. eo.
i *Edicto.* apposito, hac edictali lege: vt. C. eo. l. iij.
k *Personales.* quæ iuris corpore non clauduntur. alias semper est generalis: vt. C. de no. co. faci. l. j. in fine.
l *Indulsit.* vt priuilegium.
m *Irrogauit.* non merenti tantum.
n *Subuenit.* vt quia pepercit pœnā meriti.
o *Non egreditur.* immò videtur personam egredi: vt infra, quod quisque iuris. l. j. §. si quis. quæ est contra. sed dic, ibi ad postulationem datum fuit rescriptum: hic non. Item contra. C. de fruct. & lib. ex. l. final. vbi priuilegium vni datum de minoribus expensis, etiam aduersario prodest. sed dic, ibi speciale propter æqualitatem iudiciorum seruandam: vt arg. C. de postul. l. prouidēdum. vel dic, in vtroque contrario non egredi personam. scilicet prorsus extraneam; aduersario tamen eius prodest. vel hoc locum habet quando ad nullius læsionem conceditur. & ex quo datur materia tractandi de rescriptis, dic breuiter, si legi dei vel euangeliorum contradicant, non valent: vt argu. infra, de arbit. l. nam & magistratus. distinguere tamen potest lex humana legem dei, quæ est, vt in ore duorum, vel trium, stet omne verbum. nam distinguitur testamētum ab aliis: vt. C. de fideicommiss. l. finali, circa finem. Si autem est contra ius humanum, siue contra ius naturale, siue gentium, non valet: vt si petam quòd res alterius mihi detur. nam dominia sunt de iure gentium. vt supra, de iust. & iu. l. ex hoc. & tunc non valent; cum sint immutabilia talia iura: vt instit. de iure naturali, gentium & ciuili. §. pe. fallit in casibus: vt. C. de vendi. rer. fis. cum priua. com. l. j. libro decimo. & Cod. de quadri. præscript. l. fin. & fallit ratione delictorum: vt per totum titulum de bon. dan. item ratione publicæ vtilitatis: vt infra, de reli. & sumpt. fu. l. si quis sepulchrum. §. non tamen. si autem in ea lædatur quod est de iure ciuili, vt in actionibus quæ sunt à iure ciuili: vt suprà, de orig. iur. l. ij. §. omnium. si quidem vt prorsus tollatur, non valet: sed vt differatur valet: vt. C. de preci. impe. offe. l. quotiens. si autem per mendacium, valet: sed secundum veritatem datus iudex debet procedere: vt. C. si contra ius vel vtilitatem publi. l. præscriptione. quidam tamen dicunt, vt Pla. quòd etiam tunc cum effectu valeat, si modicam læsionem contineat. si autem est contra publicam vtilitatem: valet tunc demum si secunda iussio intercedat: vt in authenticis, de man. princip. §. deinde competens. collatio. tertia. & in authenticis, vt nulli iud. §. & hoc verò iubemus. coll. nona.
p *In rebus.* Pone exemplum in leg. Fal. noua. quæ est contra legem duodecim tabula. inducta: vt instit. de lege Fal. in principio. Item pone exemplum. infra, de vulg. sub. l. ex facto. circa principium. ibi, etenim iniquum. & cætera. Vel pone exemplum in dilatoria exceptione: vt. C. de preci. imper. offe. l. ij. & C. noua vec. l. non solent.
q *Beneficium.* Vt si concessit domum, adiacentia concessisse videatur: arg. infra, de penu. leg. l. iij. §. fi. & lege seq. vel melius pone exemplum: concessum est Ponticis vt filij matres sequantur: largè interpreteris: vt etiam filij legitimi sequantur: vt infrà, ad muni. l. j. & facit. infra, de vulg. sub. l. ex facto: & C. quæ res pig. ob. poss. l. fin. & C. de bo. va. l. si quando. libro decimo. & vt planè videas, dic quòd in contractibus plenè interpretamur: vt. C. vt ac. ab hæred. & contra hæred. l. j. & C. quæ res pign. ob. poss. l. fi. in vltimis voluntatibus plenius: vt infra, de fun. instr. l. quæsitum. §. idem respond. & de tri. vino & oleo leg. l. penult. in rescriptis pleniſsime: vt hic, & in authē. de nup. §. si verò solū vsumfru. coll. quarta. & infra, de iure immunitatis. l. iiij. sed videtur quòd strictè: vt C. de inoffic. testa. l. si quando. sed ibi in litera ratio redditur. Itē opponitur eodem modo, infra, ne quid in loco publico. l. ij. §. meritò. Respond. ibi non dicit, quòd strictè interpretetur: sed quòd
r *Interpretari.* legem communem tamen prævalere oportet: vt in authent. de non alie. §. quia verò verisimile. versic. oportet enim. colla. secunda. nisi dixerit, non obstante tali lege. & facit ad hāc legem. infra, de re iudicata. l. quidam consulebant, in fine. & C. de nuptiis. l. si furiosi. & infra, de regul. iuris. l. in testamentis. & infra, de offi. præfect. vrb. l. j. §. cum initio. versi. cum vrbem. & infra, de ver. sig. l. verbis legis. Argui. cōtra, infra de offi. præsi. l. sæpe. Accur. ADDITIO. Dic, quòd hic loquitur in beneficio: ibi in rescripto. Bald.

Communis vtilitas præualet priuatæ.

DE STATV HOMINVM.

Tractaturus de iure prout aptatur variis negociis, præmittit Iustinianus per compilatores suos iuris tripartitam diuisionem, singulas eius partes prosequens.

s *Omne. Pertinet.* Hoc videtur esse falsum: quia quædam iura videntur esse data ad dilationem dandam: quædam ad causarum definitionem: quædam ad bonorum possessionem petendam. Sed respondeo, omnia contineri rei appellatione. immo etiam actiones continentur: quare satis esset si dixisset, ad personas, vel ad res. sed hoc dixit, vt plenius quod intendebat exprimeret. pertinet ergo ad personas, scilicet qualiter personæ, id est serui adquirantur: & alienentur: & amittantur, & conseruentur: & de conditionibus earum. & ad res qualiter adquirantur, conseruentur, amittantur, alienentur. & ad actiones pertinet qualiter nobis competant, & qualiter eas proponere debeamus.

CVm igitur.] CASVS. Intendit iurisc. demonstrare ordinem quo sit processurus. nam primo dicturus est de personis qualiter circa statum obligentur & liberentur. Secundo, de rerum diuisione. postea actiones ostendet quæ & quales sunt, & qualiter in iudicio proponuntur. Quarto, quomodo seruitutes vindicantur. Viuiamus.

t *Constitutum sit.* vt. j. de vsu. l. in pecudum. §. j. sed contra. ff. l. proxi. sed [a] dic quòd ad vtilitatem, est verum quòd dicitur hic: sed quòd ad tractatum, superior lex locum habet.

a Istam solut. sequitur Bar. hic.

u *Statu.* primo de personis qualiter obligentur in statu, & liberentur: & postea rerum diuisionē ponit: de actionibus quoq; annectit Hermo. in li. suo. quē nō habemus, sed leges eius habemus;

BIU Cujas

ostendendo quæ & quales sunt, & qualiter in iudicio proponũtur: & quid in eis veniat.

Vide quæ scripsi.s. in pœmio.§. Et primo quidẽ. Ae. Per.

a *Perpetui.* * id est generalis edicti.ná prætor secundũ ordinẽ sua edicta proponebat.& de his forte sic, & nos prout res patitur:quia quandoque res non patitur quin quædam extranea interseramus.

b *Summa.* id est,breuis. vel summa, id est, prima[a]: quia aliæ sequuntur in titulis sequentibus.vel dic,summa.i.digna.est enim digna[b] in duobus.s. in ordine, & quia vnum habet membrum à iure naturali aliud à iure gentium. & quod dicit,omnes homines,resolue in singulare.i. omnis homo: vt. ĭ. de condi.& de.l.falsa.§. si quis ita. vt non obstet oppositio que fit duobus demonstratis.s. libero & seruo. aut enim sunt liberi,aut serui.& neutrum est verũ.sed quid de statuliberis?Rñ.serui sunt:vt ĭ.de statulib.l.statuliberi à cæteris.&.l. statuliberorũ. qđ dic,vt ibi. Sed qđ de ad scripticiis? Rñ. liberi sũt. C.de epi.& cle.l.iubemus.& auth. assciptícios. &. C. de agri.& cen.l. cũ scimus. in fi. li.xj.nec ob.C.de agri. & censi. l. ne diutius. quia verũ est quòd nõ differunt à seruis in eo qꝙ possunt vẽdi,vt serui,cum gleba tantum: vt.C.de agri. & cẽsi.l. quemadmodũ.vel melius:quoad dños, serui sunt:quoad extraneos, liberi. vnde dominum in ius vocare non possunt, & à dominis vindicantur.sunt ergo dominorum:vt.ĭ.de auro & argen.lega.l. Quintus.§.argento.&.C. de agri.& cẽ.l. quẽadmodum.&. C.in qui. cau. col.& censl.ij.li.xj.

† *Quæ vera libertas, & quæ vera seruitus Plato dialog.3.de legib.Cic.parado.5.*

Perpetui edicti perpetui[a] secuti, & his proximos atque cõiunctos applicantes titulos,vt res patitur, dicemus.

Primo ponitur diuisio personarum. Secundo, definitio libertatis. Tertio, definitio seruitutis. Quarto, ponitur etymologia huius vocabuli, secunda ibi, libertas. tertia ibi, seruitus. quarta ibi, serui. vbi etymologia ponitur: & durat vsque ad finem legis. Bar.

III. GAIVS libro primo. Institutionum.

B Summa[b] itaque de iure psonarum diuisio hæc est, quòd omnes homines aut liberi sunt, aut serui.

IIII. FLORENTINVS libro nono Institutionum.

Libertas[c], est naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, † nisi si quid vi aut iure prohibetur. Seruitus, est constitutio iurisgẽtium[d], qua quis dominio alieno cõtra naturã subiicitur[e]. Serui ex eo appellati sunt, quòd Imperatores captiuos vendere, ac per hoc seruare[f], nec occidere solent. Mancipia verò dicta C sunt, quòd ab hostibus manu capiuntur.

Diuiditur in quatuor partes. In prima ponitur alia diuisio personarum. In secunda dicitur, qualiter fiant serui. In tertia ponitur, qui sint ingenui. In quarta ponitur, qui sint libertini. secunda ibi, serui autem. tertia ibi, ingenui. quarta ibi, libertini. In summa hoc dicit. Seruorum vna est conditio: liberorum procreatio duplex. hoc primo, & serui fiunt dupliciter: aut de iure gentium, aut de iure ciuili. hoc secundo. & siue mater sit libera tempore conceptionis, siue tempore partus, siue medio tempore inter conceptionem & partum: partus est liber. Bar.

c *Libertas.* Definitur hic libertas, secundum ius quo est inuenta.i.secundum ius naturale, secundum Ir. vnde etiam libertas serui definitur.seruus enim potest facere quod vult, inspecto iure naturali, nisi vi.i.de facto, aut iure quolibet prohibeatur. Alij dicunt addendum esse quod est Instit. de iure perso.ibi,ex quo liberi &c.& secundum hoc definitur libertas liberorum, non libertas seruorum. Tu dic, qꝙ libertas est facultas.i. possibilitas à iure naturali,qꝙ potest facere quidquid vult, nisi vi ĭ.iure gẽ.(quod propter necessitates hominum est inductum, vt Inst.de iure na.§.ius autem gentium) vel iure.s. ciuili prohibeatur : ac si diceret, quilibet liber est, nisi sit seruus iure gentium, vel ciuili: vt quia patiatur vendi se ad pretium participandum: vt.ĭ.eo.l.proxima.

d *Iurisgentium.* i. à iure gentium inducta : vt.s̃. de iusti. & iur. l. manumissiones.

e *Subiicitur.* quandoq; etiam est seruus sine domino,vt hæreditarius : vt.ĭ.de re.diui.l.j.§.j. Item habitus pro derelicto:vt.ĭ.pro derelic.l.fi.&.ĭ.de stip.ser.l.quod seruus. Item alius casus : vt.ĭ.de lib.cau.l.si vsumfructum. Ac.

Tabellio dicitur seruus publicus.

f *Seruare.* sed tabellio dicitur seruus publicus, à seruiendo: vt ĭ.de adop.l.non enim aliter.tabellio enim seruus esse non potest. C.de tabel.l.generali.li.x.Accur.

A ET seruorum.] CASVS. In hac.l. dicitur, qꝙ vna est conditio seruorum:liberorum autem quidam liberi, quidam libertini sunt.postea dicit, quòd duobus modis quis seruus noster efficitur. Item dicit, qꝙ si mater tempore conceptionis est ancilla, & ante natiuitatem pueri est manumissa: postea antequam pariat iterum redacta in seruitutem:partus suus est liber. Viuianus.

V. MARCIANVS libro primo. Institutionum.

ET seruorum quidem vna est conditio[g]: liberorum autẽ hominum quidam ingenui sunt,quidã libertini. ∇ Serui autem in dominium nostrũ rediguntur, aut iure ciuili, aut gentium. Iure ciuili,si quis se maior viginti annis ad preciũ participãdũ venire[h] passus est. Iure gẽtiũ serui nostri sũt, qui ab hostib' capiũtur,aut qui ex ancillis nostris nascũtur. ∇ Ingenui sunt, qui ex matre liberaⁱ nati sunt[k]. Sufficit enim liberam fuisse eo tempore quo nascitur, licet ancilla concepit: & econtrario si libera conceperit, deinde ancilla[facta]pariat: placuit eum qui nascitur, liberum nasci.nec interest, iustis nuptiis concepit,an vulgo: quia non debet calamitas[l] matris nocere ei, qui in vẽtre est. ∇ Ex hoc quæsitum est, si ancilla prẽgnans manumissa sit, C deinde ancilla postea[m] facta, aut expulsa[n] ciuitate, peperit: liberũ,an seruũ pariat? Et tamen rectius probatum est liberum nasci : & sufficere ei qui in ventre est, liberam matrem vel[o] medio tempore habuisse.

g *Conditio.* quia nullus est plus seruus quã alius : sunt tamen quidam veterani , quidã nouitij vt .ĭ. de ædi. edic.l.fi.§.fi.quę est cõtra[c]. Item quidam vi- *c Solue &* carij, quidam ordina- *dic, quòd* rij, quidam habent a- *na est ciui.* pud dominum maiorẽ *tio: sed ef-* dignitatem , quidã mi- *cia & mi-* norem : vt.ĭ.de vsufru. *nisteria pa* l.sed & si quid.§.j.& sic *sũt esse ju-* quo ad officia est diffe- *ra: vt in c* rentia in seruis. *trario: ta-*

h *Venire.* Not. quatuor esse necessaria vt *mẽ eorũ cõ* liber seruꝰ fiat. Primo, est. *ditio ma* qꝙ sit maior.xx.an. Se- *nus enim plus* cundo, qꝙ gratia parti- *quam alie* cipandi pretij se vendi *seruus est* patiatur. Tertio,qꝙ ve- *nõ potest.s.* rè participet.Quarto, *cũdũ Bar.* qꝙ qui emit, credat eũ *tol.hic.* seruum : vt.C. de libe. cau.l. non ideo.&. l. si ministerium.&.ĭ.de li. cau.liberis.§.si quis sciens.& de his qui. ad li. procla . non li.le.j. secundum Io. potest addi quintum, quòd is qui venditur , non sit ignarus suæ conditionis : vt . ĭ. qui. ad li. procla . non li.l.pe . & qꝙ hic dicitur, quando patitur se vendi : idem si quolibet alio titulo patiatur se transferri: vt.ĭ.de lib . cau. l. si vsumfruc.§.j.

i *Matre libera.* non inspecto cuius conditionis sit pater : siue sit † seruus, siue liber : vt Insti.de inge.§.j.

† *Libertini quid differãt à liber*

k *Nati sunt.* secus in seruo fisci, qui conditionem patris sequi videtur : vt. C.ne de sta . defun.l.pe.idem dicunt in murilegulo qui murices legebat : vt.C . de murile.l.fi. sed Io.contra in primo casu.& sic quo ad honores.

Anto. August. in Co. mei. suis ad leg.ĭ.de ex cusat.tut.

l *Calamitas.* quasi cadamitas, siue casus:immò nocere videtur: vt.ĭ.de fideicõ.li.l.si quis rogatus.&.l.si mater.&.l.sed si non data.&.l.cum verò.§.apparet.quæ sunt contra. sed distingue vt in * summa.C.de fideicõ.li.* l.j.§.fi. ADDITIO. Dicit hic Cy . qꝙ delictum parentum nunq̃ est immediata causa pœnæ corporalis in filios: vnde bãna quæ dantur nascituris, non procedunt secundum rationem : quia non sunt in rerum natura:nec esse possunt ingrati: vt.C.de inoffi.test.l.si quis in suo.§.legis autem veteris.secundum.Bal.

* *aliàs.l.* † *Iustã seruitutẽ imitãdo ligo plenũ & omnibus iuris partibꝰ nixam, quẽadmodũ & iustã hæreditatẽ*

m *Postea facta.* scilicet per ingratitudinem.

n *Expulsa.* per deportationem : sed tunc & ipsa libera est.vnde dic, in metallum.

o *Vel.* ponitur pro,saltem.

Libertini.] CASVS. Si seruus bene seruiat domino , vt manumitti mereatur, appellatur libertinus. Viuia.

interpretatur Bud. in

p *Qui ex iusta* *. i. vera.sic ecõtra vera, qꝙ iusta:vt Insti.qui manu.non pos.§.semel.aliàs.i.si non sit vera seruitus , sed putatiua, non : vt Institu. de inge.§.fin.Vel dic, iusta, quia adeò iustè seruierunt domino suo,vt meruerint ab eo manumitti.

l.3.ff.pro socio.

Qui in vtero

BIU Cujas

a *Qui in vtero. Custoditur.* nisi in casu excogitato: vt si manumittatur si nascatur intra triduum. nam quamuis sit in vētre filius, tamen non habetur pro nato: & sic conditio deficit. vel si nascantur tres, manumittitur mater: vt. j. eo. l. Arethusa. & facit ad hanc. l. C. de fideicom. lib. l. cum inter.

b *Prosit.* vt alij adquirat: quia antequā nascatur, animal non est: vt. j. vnde cog. l. j. §. si quis proximior. quandoq; tamen prodest alij: vt. j. e. l. imperator. & . j. de pœ. l. pregnantis. Item quo ad alimenta matris: vt. j. de vē. in pos. mit. l. j. in prin. & facit ad hāc. l. j. de decu. l. ij. §. in filiis. i fi. &. j. ad Treb. l. ex facto. &. j. de adqui. hære. l. cum quidam. §. j. &. j. de verb. sign. l. q̄ dicimus. &. j. si pars hæ re. pe. l. antiqui. &. j. de mino. etiam. & Inst. de tute. §. cùm autem. &. j. de excu. tu. l. excusantur. §. remittit. versi. qui autem in ventre. & Inst. de. leg. §. posthumus. &. j. ad leg. Fal. l. in lege Falcidia. j. &. j. vnde cogna. l. antepe. ar. contra. j. de col. bo. l. fi. *ADDITIO.* Solue secūdum Bar. &dic, q̄ ideo ibi nō fit collatio, quia ille qui est in ventre, non potest dici q̄ sit in potestate patris: vt ibi in tex.

Imperator.] *CASVS.* Consuetum erat olim cuiusque natiuitatem scribi. vnde si cùm debuit dicere, liber: dixit, seruus: vel dixit, Titius: cum deberet dicere, Lucius: hoc non preiudicat veritati. Viuia.

c *Imperator.* Mos erat olim scribi cuiuslibet natiuitatem. si ergo cum debuit dicere, Lucius liber, in Grammatica deliquit: vel etiam in sententia, vt quia dixit, seruus: cùm debuit dicere, liber: vel dixit, Titius: cùm Lucius dicere debuit: non præiudicat veritati: vt. C. de iur. & fac. igno. l. cùm falsa &. l. cum testamentum. &. j. de verbo obliga. l. si in nomine. & facit. j. de offi. præsi. l. illicitas. §. veritas. &. C. de erro. aduo. l. ij. &. j. de hære. insti. l. quotiens. §. sed si non in corpore.

d *In multis.* vt in iurisdictione: vt. j. de iudi. l. cùm prætor. §. non autem. Item in arbitrio: vt. C. de arbi. l. fi. Item in tutelæ seu curæ susceptione. vt infra, de tute. l. fi. Ité in postulatione: vt inf. de postu. l. j. §. sexum. Item in procuratione. C. de procu. l. alienam. Item in tabularum depositione: vt infra, de fi. instru. l. si de tabulis. Item in intercessione: vt inf. ad Vell. l. j. Item in adoptione: vt instit. de adop. §. fœminæ. Item in testamentaria testificatione; vt infra, de testa. l. qui testamento. §. mulier. & Insti. de testa. §. testes. Item in publica accusatione: vt infr. de accu. l. qui accusare. Item in delatione in fiscum: vt inf. de iure fis. l. deferre. in prin. secundum Io. Item in populari actione: vt inf. de po. ac. l. mulieri. Item in materna potestate quam non habet, etiā in suos filios: vt Insti. de adop. §. fœminæ. Item in officio argentarię: vt infra, de edē. l. pe. Item in bo. pos. contra ta. que contra testamentum fœminarum non datur: vt. j. de bo. pos. contra ta. l. illud. §. ad testamenta. e contra quandoq; melior : vt. C. de his qui ve. ęta. impe. l. omnes. Item in aliis: vt infra, de re. dub. l. si fuerit. in fi. & facit ad hanc. l. infra, iure immu. l. j. &. j. de sena. l. j.

Quæritur.] *CASVS.* Pro intellectu huius legis sciendum est quis sit hermaphroditus. Nam hermaphroditus est qui partim habet membra viri: partim habet membra mulieris. vnde quęritur in hac. l. cui comparemus eum? & dicit. quod ei in cuius sexu plus prævalet. nā. si plus prævalet in sexu fœminæ, compaparabimus fœminæ. Viuia.

a Adde q̄ quandoque viriusque est cōditio: pro quo est gla. in. c. mulieres, de iudi. in vi. in verbo prohibem.

VII. PAVLVS lib. singulari de portionibus, quæ liberis dannatorum conceduntur.

QVi in vtero est, ꝑinde ac si in rebus humanis esset, custoditur[a], quotiens de cōmodis ipsius partꝰ quęritur: quanquā alij, antequā nascatur, nequaquā prosit.[b]

VIII. PAPINIANVS. libro tertio Quæstionum.

IMperator[c] Titus Antoninꝰ rescripsit, non lędi statum liberorum ob tenorem instrumenti malè concepti.

IX. IDEM. libro trigesimo Quæstionum.

IN multis[d] iuris nostri articulis deterior est cōditio fœminarum, quàm masculorum.

Quando aliquid potest iudicari, secundum minus potens, & magis potens: attenditur magis potens. Bartolus.

X. VLPIANVS. libro primo ad Sabinum.

QVæritur, hermaphroditum cui comparamus? & magis puto eius sexus æstimandum, qui in eo prævalet[e].

Matrimonium à principio illicitum, nō validatur per ius superueniens, quantum ad legitimationem filiorum iam natorum. Bartol.

A e *Prævalet.* Inquisitio ista est vtilis: an possit ea facere quæ viris, non mulieribus, permittuntur. vt supra. l. proxi. & facit j. de testi. l. repetundarum. §. fi. & no. prevalere quod plus est. facit. C. de do. l. sancimus. §. nē autem. & infra, de adquiren. re. do. l. quicquid. §. cùm partes. & infra, de aur. & ar. leg. l. & si nō sunt. §. fina.

XI. PAVLVS libro octauo decimo Responsorum.

PAulus[f] respondit, eū qui viuente patre, & ignorante, de coniunctione filiæ conceptus est, licet post mortem aui natus sit, iustum filium ei, ex quo conceptus est, esse non videri.

Natus in septimo mense, dicitur legitimus.

B XII. IDEM libro nono decimo Responsorum.

SEptimo[g] † mēse nasci perfectum partum iam receptum est, propter auctoritatē doctissimi viri Hippocratis: & ideo credendum est eum, qui ex iustis nuptiis septimo mense natꝰ est, iustū filiū esse.†

XIII. HERMOGENIANVS, lib. I. iuris epitomarum.

SEruus in causa capitali[h] fortunæ iudicio à domino commissus, & si fuerit absolutus, non fit liber.

Partus monstrosi, id est contra naturam seu formam hominum, non dicuntur esse legitimi. h. d. cum glos. Bartolus.

C XIIII. PAVLVS libro quarto. Sententiarum.

NOn sunt liberi[i] qui contra formam humani generis cōuerso more procreant:

Paulus.] *CASVS.* Patre ignorāte filia nupsit. vnde matrimonium non tenuit. Si ergò filij concipiantur viuo auo, id est patre mulieris: legitimi non habentur, licet post mortem patris mulieris nascantur. Viuianus.

f *Paulus respon.* Hic filia nupsit patre ignorante. vnde matrimonium non valuit: vt C. de nup. l. si vt proponis. j. filij ergo concepti viuo auo, id est patre illius mulieris, non sunt iusti: licet nascantur post mortem eius quando matrimonium erat. Sed quę est ratio, cum etiam filij ex ea nati quæ loco concubinæ erat, legitimi fiant accipiendo eam vxorem: vt. C. de natu. libe. l. cum quis? Respon. hic non fecit legitimē: sed habendo concubinam sic: vt infra, de concu. l. in concubinatu. si autem auus expressē postea consensisset, vel sciuisset & non contradixisset, filij legitimi essent: vt C. de nup. l. v. Hodie iure cañ. valet[b] tale matrimonium etiam sine patris consensu, & filij sunt legitimi. & facit ad hanc. l. infrà, de leg. iij. l. j. §. sed si filius fa. & infrà, de rit. nup. qui in prouincia. & . l. eos qui. §. j. Arg. contra, Instit. de nup. §. fi. *ADDITIO.* Dic, quòd ille coitus fuit legitimus, non autem reprobatus. & istam legem intellige, quòd loquitur de iure nostro: non autem de iure canonico: vt dicitur hic, & ita soluit. Bart. istud contra. hic.

† *De tempore partus Gell. lib. 3. & ca. 16. Plutarch. 5. de placit. philos. cap. 18. Censorinus in libr. de Die natali. Macrob. lib. 1. cap. 6. in Sōnio Scipionis.*

† *Idque ratione numeri Pythagorei, vt ānotat Paul. lib. 4. sent. tit. 8.*

b Glo. nihil alle. est tex. i. c. sufficit. & ibi glo. 27. q. 2. tex. in. c. hoc sanctū. 32. q. 2. vnoaddito. quòd glos. ibi cōcludit filiam posse petere dotē à patre: licet nupserit sine cōsensu ipsius.

g *Septimo.* scilicet incepto, etiam non completo: ergo in sex mensibus & vno die potest nasci: vt infrà, de suis & le. hæ. l. intestato. §. fin. & vsque ad decimum mensem finitum: & non vltra: vt in auth. de resti. & ea quæ pa. §. vnum siquidem. vers. mulier. col. iiij. &. d. l. intestato. Ac.

D *Seruus.*] *CASVS.* Si seruus criminaliter accusetur, ex quo non sit pœna pecuniaria irroganda: licet absoluatur, liber non fit: licet dominus eum non defenderit. Viuianus.

h *Capitali.* qua seruus accusari possit: vt quia non continet pecuniariam damnationem: vt infrà, de accu. l. hos accusare. §. omnibus. & tunc dominus allegare pro eo, & non eum defendere potest: vt. C. de accu. l. ij. & infrà, de publ. iu. l. pe. §. ad crimen. si tamen non allegauerit, non fit liber: vt hic, & infrà, de pœ. l. si non defendantur: & infrà, qui & à qui. l. ille seruus. §. fi. & infrà, de pu. iudi. l. sciendum.

c Dic quòd quātum ad hoc vt cōdition matriap posita videatur ipleta, dicit filius: nō ad succession. ternam. vt hac. l. ita sol uit Bart. hic.

Non sunt.] *CASVS.* Si mulier aliquid monstrosum vel prodigiosum pariat: isti non videntur liberi. sed si ampliata sunt membra eius, inter homines liberos erit. Viuia.

i *Non sunt liberi.* i. filij quantum ad hoc vt pater teneatur eos instituere, vel exhæredare: vt. C. de posthu. hære. instit. l. quod certatum. sunt tamen vt impleant conditionem legati matri relicti si pareret: vt infrà, de verb. signi. fi. l. quæret aliquis. quæ est contra[c]. Alij distingunt an habuit rem cum bruto animali, vel cogitauit: vt tunc sit in culpa: vel non: vt tunc non sit. Accur.

Prodigiosum.

BIU Cujas

a *Prodigiosū.* puta vitulū, vel aliquid habēs duo capita. & quod subiicit, ampliauit: vt quia sex digitos habuit in manu. vel etiam minuit: vt quia quatuor tantum: vt infrà, de li. & posthu. l. quod dicitur. & facit infrà; de verb. signi. l. ostentum. Item no. formam rei mutatę nocere. sic. C. de sen. & interloc. l. prolatā.

† *Mirabile prodigiosi partus exēplum refert Ammian⁹ Marcell. Rerū gestarum lib. 19*

ampliare autē sine incommodo non nocet: vt hic, & infrà, de ędil. edic. l. Idem Ofilius. & infrà, de condit. & demo. l. falsa. §. sed si cui. & infrà; quemadmodū ser. amit. l. si is cui.

† *Hic Paulus lib. 4. senten. tit. de inteſta. ſucceſſ. ſcribit, Tametſi mater ingenua triū liberorū ius habēs ad ſi lii bona admittatur, ſi mulier mōſtroſum ali quid aut prodigioſū enixa ſit, in eū numerū liberorū id nō nume ratur.*

veluti si mulier mōstrosum ali quid, aut prodigiosū [a] † enixa sit. Partus autem qui membrorum humanorum officia ampliauit, aliquatenus videtur effectus: & ideo inter liberos connumerabitur. †

In prima parte ponitur thema. In secunda, duplex quæstio. In tertia, responsio ad primam. In quarta, ponit determinationem secundæ quæstionis. In quinta, ponit determinationem suam per simile. In sexta, ponitur quædam diuisio. In septima, ponitur quædam excusatio quam facit iurisconsultus. secunda ibi, quæsitum. tertia ibi, hæc conditio. quarta ibi, sed non dubitari. quinta ibi, veluti. sexta in prin. l. sequen. septima & vltima in fine ibi, quæstio ergo facti &c. & in summa. h. d. Cōditio ancillæ appoſita circa libertatem, ſi tres filios peperit: impletur tres filios pariendo: adeo quòd quartus partus dicitur eſſe liber, cum mater ſit libera. Et conditio de dando appoſita, poteſt impleri per alium. Bart.

XV. TRIPHONINVS libro decimo Disputationum.

ARethusa † si tres pepererit, libera esse testamēto iussa: primo partu [b] vnum, secundo tres peperit. quæsitū est, an & quis eorū liber esset? Hæc cōditio libertati adposita, iam implēda [c] mulieri est. Sed dubitari non debet, quin vltimus liber nascatur. Nec enim natura permisit simul vno impetu duos infantes de vtero matris excedere: vt ordine incerto nascentium, non appareat vter in seruitute libertatē ve nascatur. Incipiente igitur partu, existens conditio efficit, vt ex libera edatur, qui * postea nascitur: veluti [d] si quęlibet alia conditio libertati mulieris adposita, parturiente ea existat. Et * manumissa sub hac conditione, si decem milia hæredi Titióve dederit, eo momento quo parit, [si] per alium [e] impleuerit cōditionem, iam libera peperisse credenda est.

† *Coiter oēs Codices habent hoc nomen, vt vides ſcriptū: & hoc modo ſemp allegatur: ſed in litera Pi ſana habet Areſcuſa. & Arethuſa hic ſtare non poteſt: quia fuit virgo vena trix. vnde Virg. Et talē poſitis velox Arethuſa ſagittis.*

* *quod, Flo*

* *: vel Flo.*

XVI. VLPIANVS libro septimo Disputationum.

IDem erit, si eadem Arethusa * primò duos pariat, postea geminos [f] edat, dicendum est enim non posse dici vtrumque ingenuum nasci: sed eum, qui posterior nascitur. Quæstio ergo [g] facti potius est, quàm * iuris.

XVII. IDEM libro vicesimo secundo ad edictum.

INorbe [h] Romano † qui sūt, ex constitutione imperatoris Antonini ciues Romani effecti sunt. †

Mulier prægnans non debet dari vltimo ſupplicio, donec pariat. Bartolus.

XVIII. IDEM libro vicesimo septimo ad Sabinum.

IMperator Hadrianus Publicio Marcello rescripsit, liberam [i] quæ prægnans vltimo supplicio damnata est, liberum parere: & solitum esse seruari [k] eam, dum partum ederet. Sed si ei quæ ex iustis nuptiis concepit, aqua & igni [l] interdictum est: ciuem Romanum parit, & in potestate patris.

Legitimè natus, quo ad conditionem & originem, patrem ſequitur: matrem vero ſequitur non legitimè natus. Bar.

XIX. CELSVS libro vicesimo nono Digestorum.

CVm legitimæ nuptiæ factę sunt, patrem liberi sequuntur [m]. Vulgo quæsit' matrem sequitur [n].

Superueniens furor non mutat dignitatem, ſiue dominium. Bar.

XX. VLPIANVS libro trigesimo octauo ad Sabinum.

QVi furere † [o] cœpit, & statum & dignitatē [p] in qua fuit, & magistratum [q] state patris: vt infrà, ad Treb. l. ex facto. §. ex facto. sed nō ciuis: vt. j. de pœ. l. quidā. & facit ad hanc. l. infrà, de mor. infer. l. negat.

m *Cvm legitimæ. Sequūtur.* quo ad familiā. i. agnationē: vt insti. de legi. agna. tu. §. i. Ité quo ad curialē cōditionē: vt. C. de decu. l. eos. &. l. nullus ſoli⁹. lib. x. Ité quo ad dignitatē, ſiue honores: vt. j. de ſena. l. filiā. &. l. liberos. &. C. de decu. l. exēplo. lib. x. Item quo ad originem, vt inde dicatur oriundus filius, vnde est pater: nisi specialiter alicui genti priuilegium sit cōcessum: vt in hoc filij matres sequantur: vt in Ponticis. vt infrà, ad mu. l. j.

n *Matrem ſequitur.* quo ad libertatē: vt. C. de rei vin. l. partum. Item quo ad originem: vt infrà, ad munici. l. j. in fi.

o *Qvi furere. Statū.* vt remaneat liber, & ingenuitatē retineat.

p *Dignitatem.* vt iudex: vt infrà, de iudi. l. iudex.

q *Magiſtratum.* vt senator, vel similis: vt infrà, de postu. l. j. §. origo.

a *Rethuſa.*] C ASVS. Feci testamentum, & hac conditione ancillam meam manumisi, si tres pareret. peperit vnum, item tres alios secunda vice. quis istorum liber erit, quæritur. Et Respon. quòd ille liber erit qui vltimo natus est ex illis tribus. quasi dicat, qui natus est vltimo loco, liber erit: quia cum Arethusa peperit tres, impleta fuit conditio: & sic facta fuit libera: & sic qui quarto loco natus fuit, ex libera natus videtur: & dicitur nasci quarto loco respectu aliorum trium. nā duos simul parere non potuit. & si manumittam eam sub hac conditione, si decem hæredi meo dederit: & tempore quo parit, decem hęredi meo dederit per se, vel per aliū: adimpleta conditio videt sub qua fuit ei libertas relicta. vnde si peperit post istam conditionē impletā, liberū peperit. Viuianus.

b *Partu.* scilicet vltimō.

c *Implēda.* i. igna impleri. aliàs, impleta scilicet cum peperit tres ante quartū. Accur.

d *Veluti.* id est sicut. scilicet muliere existēte in partu, adimpletur cōditio: ita & hic. Ac.

e *Si per alium.* quod fieri non potest cum est in dando: vt infrà, de condit. inst. l. fin. si autem in faciendo, quandoque sic: vt facere domum: vt. C. de contrahen. sti. l. veteres. quandoq; non: vt ad aliquem locum ire, vel liberalibus studiis, vel artibus imbui: vt. C. de cadu. tol. §. ne autem. &. §. fina. Item no. quod quis per alium facit &c. sic. &. C. de epis. & cle. l. ad similitudinem. &. j. de vi & vi arma. l. j. §. deiecisse.

f *Idem. Geminos.* id est alios duos.

g *Quæstio ergo.* Quid ergo in dubio? Respon. si masculum & fœminam, primo masculum natum præsumo: vt infrà, de re. dub. l. si fuerit. §. fi. si omnes mares vel fœminas, dic omnes liberos in dubio: vt. C. de fideicō. li. l. cùm inter. &. l. si quis. & infrà, de re. du. l. qui duos. Alij dixerunt sorte dirimi: quod non placet. & alij distinxerunt quis in possessione libertatis inueniatur, vt ipse sit liber: alius non, deficiente probatione: vt arg. C. de rei vind. l. res alienas. & infrà, de test. tu. l. duo sunt.

h *In orbe Roma.* qui sunt. scilicet libertini domicilium habentes, secundum Io. vt infrà, de verb. signific. l. prouinciales eos. Item ciues Romani, id est liberi perfectē, quorum olim erant variæ conditiones: puta dediticij, & Latini: vt Instit. de lib. §. fina. sed secundū quosdā, etiā si serui Romæ habitabāt, fiebāt liberi: vt in auth. vt liberti de cętero. §. fi. col. vj. vnde quædā porta est Romæ, quæ libera porta vocatur. sed hodie sunt omnes ciues Romani: vt Insti. de liber. §. fin. saluo iure patronatus.

* *Areſcuſa Flo.*

i *Imperator. Liberam.* idem de ancilla: q̄ seruatur propter generalia verba. infrà, de pœ. l. prægnantis. sed ideo de libera dixit, quia ipsa damnata mutat conditionem suam: & ciuitatem & libertatem amittit: vt infrà, de pœ. l. in seruorum. §. j. &. l. quod ad statū. &. l. qui vltimo. sed quod dicit liberum parere, refert se tantum ad liberam.

* *non. Flo.*

† *Ad hūc locū vide Anto. Aug. ſuper gloſſ. ſingulari ad Modeſtinū.*

† *De iure Ciu. Rom. cic. in orat. pro Cor. Balbo.*

k *Seruari.* Not. hapet per aliū: quod per se habere non potest. Pusic infrà, quę res pi. ob. pos. l. Aristo. in fi. Arg. contra. C. quod me. causa. l. si per impressionem [a]. Item ratiōe adiuncti permittitur qđ aliàs denegatur. sic infra, de lib. le. l. si is qui duos. & infrà, quem ad. ser. amit. l. si communem. ar. contra. C. si in communi eademq; causa. in integr. re. l. j.

a *Soluēdo cōtingit neceſſitas, ne patri tur partus detrimentū propter delictum matris. Bart.*

ADDITIO. Pro sol. huius contrarij distingue, secundum Bart. hic: quia aut est adiūctum separabile: aut non. primo casu loquitur lex contraria: secūdo casu loquię lex ista.

l *Aqua & igni.* id est deportata est: vt. j. ad. l. Iul. pecu. l. iij. Io. ideo autem hic liberū peperit, quia ipsa retinuit libertatē, licet ci uitatem perdiderit: vt inst. de capi. de. §. minor. sed quidū cōcepit & pepit post. Rū. erit liber, & nō est in potestate patris: vt infrà, ad Treb. l. ex facto. §. ex facto. sed nō ciuis: vt. j. de pœ. l. quidā. & facit ad hanc. l. infrà, de mor. infer. l. negat.

† *Iſtū tex. exclamant ſing. Bar. & Bal. hoc quā minium q̄ iuriſdictio æquiparan tur hoc ad dito quod & dignitas & ſtatus ſe tia dominā aquiparatur tur veſtimē tex. Bolo.*

m *Cvm legitimæ. Sequūtur.* quo ad familiā. i. agnationē: vt insti. de legi. agna. tu. §. i. Ité quo ad curialē cōditionē: vt. C. de decu. l. eos. &. l. nullus ſoli⁹. lib. x. Ité quo ad dignitatē, ſiue honores: vt. j. de ſena. l. filiā. &. l. liberos. &. C. de decu. l. exēplo. lib. x. Item quo ad originem, vt inde dicatur oriundus filius, vnde est pater: nisi specialiter alicui genti priuilegium sit cōcessum: vt in hoc filij matres sequantur: vt in Ponticis. vt infrà, ad mu. l. j.

n *Matrem ſequitur.* quo ad libertatē: vt. C. de rei vin. l. partum. Item quo ad originem: vt infrà, ad munici. l. j. in fi.

o *Qvi furere. Statū.* vt remaneat liber, & ingenuitatē retineat.

† *Iudex habet dignitatem.*

p *Dignitatem.* vt iudex: vt infrà, de iudi. l. iudex.

q *Magiſtratum.* vt senator, vel similis: vt infrà, de postu. l. j. §. origo.

BIU Cujas

§.origo.versi.quanuis.& facit insti.qui.non est permiss.fa. test. §. item furiosi.sed ad nouos honores aspirare non potest:vt.d.l.j.de postu.§.origo.versi.quanuis.

a *Potestatem.*s. maiorem,sed magistratum minorem.

b *Homo liber.*id est,ingenuus.

c *Vēdidit.*vbi quatuor,immò quíq; sunt necessaria: vt diximus. ſ.eo.l. & seruorū.§.j. d *Reuertitur.* scilicet ingenuitatis. nec enim ad eam proclamare potest:vt j. de.li. causa. l. cum pacto. nisi pretiū sui reddiderit: vt. j. fi. lib.inge.esse di.l. ij. & nisi natalibus restituatur per principem: vt j.de nata.resti. l.ij. Sed contra,insti.de inge.in fi.Solu.ibi manumissio fit tantum de facto, nō de iure. sed cum hodie quilibet qui manumittitur,videatur natalib⁹ restitutus:vt in auth.vt liberti de cætero. §. j. colla.vj. videtur quòd hæc lex sit correcta.sed dic,quòd non per omnia restitutionem natalium continet manumissio: quia iura quædam patrono seruātur: vt in auth. prædicta.§. ij.col.vj.Item no. rem mutatam in pristinum statum redire non posse.sic infrà,de ver. obl. l.inter stip. §. sacram. in fi.ibi,sed si vsque ad aream &c. &. j. de solu.l.qui res.§.areā.Argu contra,infrà,de re. dil.in tātum. in princi.Accursius. *ADDITIO.*Dic,q; ibi loquit in ædificio: quo dilapso, locus quasi iure postliminij reuertitur in pristinam causam.

Concor.cū hac.l.e.con suluit,cum glo. prima extra de ser.nō ordinan.

Res mutata an in pristinum statum redire possit.

† *Id est,à satione.*

Herennius.] *CASVS.* Donaui tibi ancillā, vt intra annum manumitteres,nō manumisisti. postea id quod peperit ingenuū erit.Viuianus.

c *Legem.*i.pactum.

f *Constitutione.*diui Marci & Commodi, missa ad Aufidium Victo.vt.C.si man.ita fue.ali.l.j.& ij.& facit ad hanc legem. C. de fideicommiss.lib.l.j.& iij.& infrà,ad Tertul.l.j.§.j.&. C. ad Orfi.l.fin.

g *Vulgo. Non possunt.*propter incertitudinem:vt insti.de nup. §.si aduersus. secus si propter eius interitum : sed mater semper est certa:vt infrà,de in ius vo.l.quia.

h *Non licet.*vt monachum:vel quia ex incestu eum habuit. Et no.quòd non intelligitur posse,qui non honestè potest. sic.j. de condit.insti.i.l.filius.& de verb.signi.l.nepos. Item aliud no.quia non intelligitur fieri,quod non legitimè fit.sic.j.de re iudi.l.si se §.condemnatum.&.j.si quis in ius voc.non ierit.l.j. in fi. Acc.

i *Ex naturæ. Sequatur.* quo ad originem : vt. j. ad munici.l. eius qui.&.l.j.&.ſ.e.l.cùm legitimæ. Alij exponunt quo ad libertatem & seruitutem:quod est verum : sed non per hanc legem:quia iam sequeretur quòd si esset ex legitimo matrimonio, non sequeretur matrem:quòd est contra.ſ.eo. l. & seruorum. §. ingenui. *ADDITIO.*Tu dic,quod filius naturaliter est portio matris.i. matrem naturaliter sequitur,secundum Bal.

k *Specialis.* vt in filio murileguli,& gyneciari. C.de muri.l. iij. &.l. qui aut patre. li.xj. & in filio naturali dato curiæ : vt. C.de

Fieri nō dicitur, quod illegitime fit.

& potestatem [a] videtur retinere,sicut rei suæ dominium retinet.

XXI. MODESTINVS libro septimo Regularum.

HOmo liber [b] qui se vendidit [c], manumissus nō ad suum statum reuertitur [d], quo se abdicauit, sed efficitur libertinæ conditionis.

XXII. IDEM libro duodecimo Responsorum.

HErennius Modestinus respondit,si eo tempore enixa est ancilla, quo secundū legem [e] donationis manumissa esse debuit : cum ex constitutione [f] libera fuerit,ingenuum ex ea natum.

XXIII. IDEM libro primo Pandectarum.

VVlgo concepti † dicūtur, qui partem demonstrare non possunt [g]: vel qui possunt quidem: sed eum habēt,quem habere non licet [h]: qui & spurij appellantur, παρὰ τὴν αποροσίαν. †

XXIIII. VLPIANVS libro vicesimo septimo ad Sabinum.

LEx naturæ hæc est, vt qui nascitur sine legitimo matrimonio, matrem sequatur [i]: nisi lex specialis [k] aliud inducat.

XXV. IDEM libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

INgenuum accipere debem⁹ etiam eum, de quo sententia [l] lata est, quamuis fuerit libertinus,quia res iudicata,pro veritate accipitur.

A na.li.l. iiij. Alij ponunt exemplum in nato ex seruo fiscali, & libera muliere: vt.C.de ser.fu.l. fin.&. C.de ser.reipu.ma.l.fi.quod non placet : vt no.ſ.eo.l.& seruorum.in fi.Tertij dicunt, quod hæc dictio,nisi,refertur ad subauditum.q.d.bene dixi,sine legitimo matrimonio.aliud enim si ex legitimo : quia tunc sequitur patrem,nisi lex specialis.i. priuilegium aliud inducat : vt in matre Pontica, & Ilienſi : vt j.ad munic.l.j.

l *Ingenuum. Sententia.* ſ.quæ dicit eum esse ingenuum.secus si dicit eum non esse libertum, vel seruum . nam tunc ex ea non fieret ius,nec alij præiudicaret:vt.j.de li.cau.l.diui fratres.&.l.si seruus.Itē secus si fuerit detectū quod per collusionem fuerit lata sententia: vt .j.per totū titu.de col. dete.sed quid si iurauit se ingenuum aduersario deferente? Respō. idem quod in sententia:vt infrà, de iureiuran. l. eum qui.§. si libertus.& facit.j. de regu.iur. l. res iudicata . & infrà, de inoffi. test. .l.Papinianus . § . si ex causa. & fa. infrà,de li. ag. l. siue. in princ. & infrà,de leg. j. l. si seruus plurium. in princi. Arg. contra . infrà, de inoffi. test. l. qui repudiantis.§. fi. *ADDITIO.* Pro solutione huius contrarij distingue, secundū Bar. hic. Aut aduersari⁹ est prēsens tempore sentētiæ, aut absens:primo casu facit ius inter omnes, vt hic.secūdo casu nō: vt in. l .contraria.

m *Qui in vtero. Pene.* hoc dicit propter id quando tractatur de eorum incōmodis: vt.ſ.e.l . qui in vtero . Item propter id quod dicitur. ſ. e. l. Arethusa . & infrà, de excu.tu. l.excusantur. §. remittit . ibi, qui autem in ventre &c.

n *Legitimæ.*idem est de testamentariis:vt instītu. de bo . pos. in princi.& infrà,de testa.l.filius.licet quidam contra . Item ad hoc facit,infrà,vnde cog. l. j.§.si quis proximus.

o *Prægnans.*aliàs non:vt.C.de cap.l.j.

p *Patris vel matris.*i quo quēlibet sequaī,dic vt.ſ.e.cū legitimę.

q *Sequitur.*ille reuersus.

r *Vsu non capitur.*furtiuæ enim rei vsucapio non procedit : vt inst.de vsuc.§.furtiuæ.& de his plenè inuenies in summa. C. de fur.l.ancillæ.& dicetur.j. de pub.l. si ego.§.partus ancillæ.

s *Patronos habent.*quo iure continetur vt ab extraneo hic libertus adrogari non possit:vt infrà,de adop.l.si pater.§.vltimo.

t *Vm.Potuit.*quo ad oīa: sed quo ad familiā patroni ingenuitatis iura consequitur:vt.j.de ri.nu.l.sciendū quæ est contra.

XXVI. IVLIANVS libro sexagesimo nono Digestorum.

QVi in vtero sunt, in toto penè [m] iure ciuili intelliguntur in rerum natura esse . nam & legitimæ [n] hæreditates his restituuntur: & si prēgnans [o] mulier ab hostibus capta sit,id quod natū erit, postliminium habet. Item patris vel matris [p] conditionem sequitur [q]. Præterea si ancilla prægnans subrepta fuerit:quāuis apud bonę fidei emptorem pepererit, id quod natum erit, tanquam furtiuum vsu non capitur [r]. His consequens est, vt libertus quoque, quandiu patroni filius nasci possit, eo iure sit, quo sunt, qui patronos habent. [s]

XXVII. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

EVm,qui se libertinum esse fatetur,nec adoptando patronus ingenuum facere potuit [t].

C DE HIS QVI SVI VEL alieni iuris sunt.

TITVLVS VI.

Hæc lex vsque ad legem, item in potestate nostra.h.d. Personarum quædam sunt sui iuris: quædam alieni : vt seruus. & id quod per seruum adquiritur,domino adquiritur.& dominus inhumaniter contra seruos sæuiens, punitur:& seruum vendere iubetur.h.d.Et diuiditur in duas partes:quia primo continuat se ad præcedentia:& ponit diuisionem personarum : quæ est bimembris , in secunda prosequitur secundum membrum diuisionis . secunda ibi, videamus itaque.

D DE HIS QVI SVI, VEL alieni iuris sunt.

DE iure.] *CASVS.* Dictū est.ſ.titu.proximo in summa, de quadā diuisione.ſ.quòd alij sunt &c.nūc dicit de alia. nam quidā sunt sui iuris:alij sunt alieno iuri subiecti : & quidam serui sunt in potestate alterius. Vnde olim poterat dominus seruum suum occidere sine causa:hodie non potest,nisi cū causa.nam si sine causa dominus seruum suum occidit, perinde ac si quēlibet aliū occidisset,punietur,scilicet.l.Cor.de.sic.Viuian⁹.

BIU Cujas

a *Alia diuisio.* scilicet ab illa quam habemus: ff. titul. j. l. summa. Et not. quòd illa fuit data partim secundum ius naturale, & partim secundum ius gentium. hæc autem tota secundum ius ciuile. & licet sit bimembris ista, addunt tamen quidam quod alij sunt dubij propter filios eorum qui sunt capti ab hostibus, quorum status pendet: vt instit. quib. mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostib⁹. sed dic, quod illi serui sunt, scilicet hostium: vt insti. de iur. perso. §. seruitus. ergo filij non sunt in eorum potestate. absurdum enim est &c. vt. C. de sen. pasl. fi. §. j. sed ratione spei dicuntur pendere.

1. CAIVS libro primo institutionum.

DE iure personarū alia diuisio[a] sequitur, q̃ quædā personę sui iuris sunt: quędā alieno iuri subiectę sūt. Videamus itaque de his, quæ alieno iuri subiectæ sunt. nam si cognouerimus † quæ istæ personæ sunt: simul intelligemus,[b] quæ sui iuris sunt. Dispiciamus itaque de his quæ in aliena potestate sunt. Igitur in potestate sunt serui dominorum. quę quidem potestas, iuris gentium[c] est. Nam apud omnes peræq; gentes animaduertere possumus, dominis in seruos[d] vitæ necisque potestatem fuisse. & quodcumque per seruum adquiritur, id domino[e] adquiritur. Sed hoc tēpore nullis hominibus, qui sub imperio Romano sunt, licet supra modū, & sine causa[f] legibus cognita, in seruos suos sæuire. Nam ex constitutione[g] diui Antonini, qui sine causa seruum suum occiderit[h], non minus puniri iubetur, quam qui alienum seruū occiderit. sed & maior[i] asperitas dominorum, eiusdem principis constitutione coercetur.

II. VLPIANVS libro octauo de officio proconsulis.

SI dominus in seruos sęuierit, vel ad impudicitiam tur pemque violationem[k] compellat: quæ sint partes præsidis, ex rescripto diui Pij ad Aelium Martianum proconsulem Beticæ * manifestabitur, cui⁹ rescripti verba hæc sunt: † Dominorum quidem potestatem in suos seruos illibatam esse oportet, nec cuiquam hominum ius suum detrahi[l]: † sed dominorum interest, ne auxilium contra sæuitiam, vel famem, vel intolerabilem iniuriam denegetur[m] his, qui iustè deprecantur. Ideòque cognosce de querelis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad statuam confugerunt: & si vel durius habitos quàm æquum est, vel infami[n] iniuria affectos cognoueris, veniri iube[o]: ita vt in potestatem domini non reuertantur. Qui si meæ constitutioni fraudem[p] fecerit, sciet me admissum seuerius execuru[m]. Diuus etiam Hadrianus Vmbriciam quādam matronam in quinquennium relegauit[q], quòd ex leuissimis causis ancillas [suas] atrocissimè tractasset.

Hic prosequitur primum membrū vsque ad. l. filium. & breuiter hoc intendit: Filius ex legitimo matrimonio natus, &c.

Sine causa. modicè & cum causa, & sine causa, licet sæuire, secundum Io. vt. C. de emen. ser. l. j. & intelligitur ita infrà, de vsufruc. l. locum. §. finge. versi. ex eo. & infr. sol. ma. l. si constante. §. si maritus. quæ sunt arg. contra: licet quidam dixerunt, quod sine causa non licet immodicè: licet cum causa & modicè, & immodice: vt infrà, de leg. j. l. quid ergo. §. si hæres. & infrà, de verb. oblig. l. qui seruum. *ADDITIO.* Sol. secundum Bart. & dic, quod ex iusta causa potest dominus seruum occidere: vt in contrario: sine causa non: vt hic dicitur.

Ex constitutione. quā habes infrà, l. proxima.

Occiderit. quantum ad leg. Cor. de sica. qua accusari potest: vt infrà, ad le. Aquil. l. inde Neratius. §. si dolo. nō ciuiliter lege Aquilia conueniri. nam domino datur, non contra dominum: vt infrà, ad legē Aquil. l. item Mela. §. legis. Accur.

Maior. i. magna.

Si dominus.] CASVS. Si seruum, vel ancillam dominus ad impudicitiam compellat: seruum vel ancillam vendere cogetur, eo modo vt postea nūquam ad dominum reuertatur. Si contra hoc fiat, acrius dominꝰ punietur. Nam quædam matrona relegata fuit ob hoc, quòd malè ancillas suas tractabat. & etiam licet domino videatur ius suum detrahi: tamen quia ęquū est iustè deprecātes audiri, ideo hoc prȩcipit. Viuianus.

Seruitus vn de processit

Concor. glo. in cle. 1. de senten. excō. in gl. sup verbo, obseruare.

Seruire in seruos an ceat.

Vatica Flo.

Interpretatur rescriptum Macrin. I. Satur. cap. II.

Cōcor. 12. q. 2. cū de. notissimum

Delictū fe. quens pernam augeri.

Vendere quis inuitū cōpellitur.

a Alia diuisio. scilicet ab illa quam habemus: ff. titul. j. l. summa. Et not. quòd illa fuit data partim secundum ius naturale, & partim secundum ius gentium. hæc autem tota secundum ius ciuile. & licet sit bimembris ista, addunt tamen quidam quod alij sunt dubij propter filios eorum qui sunt capti ab hostibus, quorum status pendet: vt instit. quib. mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostib⁹. sed dic, quod illi serui sunt, scilicet hostium: vt insti. de iur. perso. §. seruitus. ergo filij non sunt in eorum potestate. absurdum enim est &c. vt. C. de sen. pasl. fi. §. j. sed ratione spei dicuntur pendere.

† Concor. glo. in cle. 1. de senten. excō. in gl. sup verbo, obseruare.

b Simul intelligemus. No. quòd probato vno de contrariis, vel his quæ sese non compatiuntur, probatur & reliquum. sic infrà de procura. l. Pomponius. §. sed & his qui, & institu. de tu. in princi.

c Iuris gentium. scilicet inuentione, vel approbatione: sed ab ebrietate, secundum canones. xxxv. dist. c. sexto die. §. manebat autē. nam cùm Noë esset ebrius, & apparerent ei⁹ pudibunda, quidam filiorum suorum coopeSeruitus vn de processit ruit eum, alter autem risit, qui maledictus à patre factus est seruus. sed cùm modificetur per hanc. l. debet dici de iure ciuili: vt. ff. de iusti. & iur. l. ius ciuile.

d In seruos. & patrib⁹ erat in filios: vt infrà de li. & posth. l. in suis. in fi.

e Id domino. vel quasi domino. adquiritur etiam inuito, præterquā in hæreditate: vt insti. per quas perso. no. adqui. §. item nobis. & hanc regulam coarta sic: Quidquid seruus quærit iustè, id domino, vel quasi domino principaliter, vel secundario quæritur: quare non ob. j. de adqui. posl. quod seruus. vbi dicit, quod iniustè domino non quæritur. cui ergo nunc quærit? Respon. non videtur quæri quod est restituendum: vt arg. C. communia de leg. l. fin. §. ij. &. j. de adqui. posl. quod seruus. §. fin. vel verè nulli queritur: vt no. in. d. l. quod seruus. Item non ob. quod fructuario, vel bonæ fidei pos. quærit ex duabus causis, & non domino: vt instit. per quas perso. no. adqui. §. de his. &. §. idem. quia isti quasi domini sunt: vt. j. de verb. ob. l. liber homo. §. seruus autem. Item non ob. quòd quando stipulatur factum, vt quod possit ire per agrum meum vel vicini, non videtur domino quærere: vt insti. de stipu. ser. §. sed cùm factum. & infrà, de condi. & demon. l. qui hæredi. in princ. quia secundariò quærit domino, & quo ad commodum. Item non obstat. quod quandoque dicitur esse sua adquisitio in pendenti: vt & infra, de vsufruc. l. sed & si quis. §. interdum. quia statim domino quæritur, licet postea fingatur retro fructuario fuisse quæsitū, si de suo fiat solutio. Item non ob. quòd seruus publicus stipulando rem pupil. sal. fo. pupillo adquirit, non reipu. vt infrà de magi. conue. l. j. §. pe. quia non per seruum, sed per legem adquiritur: vt infrà, rem pup. sal. fo. l. iiij. in princ. sic per epistolam adquiritur, non tamen epistola quærit. Eodem modo respon. ad id quod dicitur infrà, de insti. l. j. in fi. &. l. ij. vel loquitur de tabellione. d. l. j. de magi. conue. &. l. iij. rem pu. sal. fo. Item non ob. infrà, de adqui. pos. l. j. §. sed & per eum. & infrà, de adquiri. re. do. l. si seruus. vbi dicit, quòd nulli quærit: quia hæc regula tantum de adquisitis dicit. vel dic, quòd illa de adqui. re. do. loquitur in duobus casibus: vt ibi diximus.

f *Sine causa.* modicè & cum causa, & sine causa, licet sæuire, secundum Io. vt. C. de emen. ser. l. j. & intelligitur ita infrà, de vsufruc. l. locum. §. finge. versi. ex eo. & infr. sol. ma. l. si constante. §. si maritus. quæ sunt arg. contra: licet quidam dixerunt, quod sine causa non licet immodicè: licet cum causa & modicè, & immodice: vt infrà, de leg. j. l. quid ergo. §. si hæres. & infrà, de verb. oblig. l. qui seruum. *ADDITIO.* Sol. secundum Bart. & dic, quod ex iusta causa potest dominus seruum occidere: vt in contrario: sine causa non: vt hic dicitur.

* Vatica Flo.

† Interpretatur rescriptum Macrin. I. Satur. cap. II.

g *Ex constitutione.* quā habes infrà, l. proxima.

h *Occiderit.* quantum ad leg. Cor. de sica. qua accusari potest: vt infrà, ad le. Aquil. l. inde Neratius. §. si dolo. nō ciuiliter lege Aquilia conueniri. nam domino datur, non contra dominum: vt infrà, ad legē Aquil. l. item Mela. §. legis. Accur.

i *Maior.* i. magna.

Si dominus.] CASVS. Si seruum, vel ancillam dominus ad impudicitiam compellat: seruum vel ancillam vendere cogetur, eo modo vt postea nūquam ad dominum reuertatur. Si contra hoc fiat, acrius dominꝰ punietur. Nam quædam matrona relegata fuit ob hoc, quòd malè ancillas suas tractabat. & etiam licet domino videatur ius suum detrahi: tamen quia ęquū est iustè deprecātes audiri, ideo hoc prȩcipit. Viuianus.

Delictū fe. quens pernam augeri.

k *Violationem.* hoc casu debet compelli ad manumittendum: vt C. de epi. audi. l. si lenones. sed hoc casu dicitur, quòd debet vendi. vnde dicunt quidam hanc corrigi. vel dic, hic secum vel cum vno alio compellebat: ibi publicè prostituebat. vnde ex frequenti delicto augetur pœna: vt infrà, de pœ. l. capitalium. §. solent. in fin. &. C. de epi. audi. l. nemo. in fi. legis.

Vendere quis inuitū cōpellitur.

l *Detrahi.* nisi consuetudo aliud inducat: vt infrà, communia prædi. l. venditor. §. fi. & facit. C. de pac. l. fi. in fi. & in authen. de nup. §. sed hoc quidem. col. iiij.

m *Denegetur.* scilicet à iudicibus. si enim denegaretur, & seruos amitterent propter afflictionem, & pretio carerent, & ipsis dominis quandoque pro suis petitionibus audientia denegaretur: vt. C. de rescin. ven. l. ratas. Accursius.

n *Infami.* id est infamata. q. d. iniuria magna quam patiuntur, inspecto naturali iure, non ciuili: vt instit. de iniur. §. seruus.

o *Iube.* speciale quòd quis inuitus vendat. sic. C. de fideicom. li. l. si te. & infrà, de iure do. l. cum in fundo. §. pen. & infrà, communi diui. l. communi di. §. fi. &. C. de con. ser. ma. l. j. & infrà, de relig. l. si quis sepulchrum. §. præses. regulariter autem contra: vt. C. de contrahen. emp. l. inuitum.

p *Fraudem* i. contra ius. vel proprie pone.

q *Relegauit.* plenaria cognitione, & ordinarie super causa habita, & data definitiua: vt & postea sic in similibus obseruaretur: vt. ff. de constitu. princ. l. j. &. C. de leg. & consti. l. fi. nam si esset tantum interlocutus, non esset exemplo eius iudicandum: vt. C. de legi. & consti. l. iij. & infrà, de mino. l. Aemilius. in fi. & facit. C. de libe. & eorum lib. l. ij. in princ. &. C. de inoffi. testa. l. fratres.

Tem in po.] CASVS. dictum est. ff. eo. l. j. quod serui sunt in dominorum

BIU Cujas

dominorum potestate: hic autem dicit, quod filij sunt in nostra potestate, qui ex iustis nuptiis procreantur: & hoc ius est propriũ ciuium Rom. Viuianus.

Patria potestas quadrupliciter cõstituitur.

a *Item in potestate.* Quatuor modis patria constituitur potestas: per matrimonium: vt hic. Item per adoptionem: vt infrà, tit. in princi. Item per principale legitimationem facta: vt in authen. quibus modis natu. effi. sui. §. si quis igitur. colla. vij. Item per datione curiæ: vt instit. de nup. §. fina. Accursius.

†De potestate parẽtum & filios Cell. dict. cap. 7. Plato, dialo. 3. & 4. de legib. Deut. cap. 27. Vale. li. 5. tit. 1. de Patrium fœneritate.

b *Ciuium Romanorũ.* Ciues Romanos dico omnes subiectos imperio: vt arg. infrà, ad muni. l. Roma. * & facit instit. de pa. postea. in princ. Accursius.

* Melõ facit. li. 6 orbe. 5. tit. 1. Accursi. Per. Materfamilias quæ dicatur.

c *Nam ciuium. Similimodo matres famil.* quandoqque dicitur materfamilias, quæ honeste viuit: vt infrà, de ver. signi. l. pronunciatio. §. matrem. quandoque quæ est notæ auctoritatis fœmina: vt infrà, de libe. exhi. l. iij. §. fina. hic accipitur pro ea quæ est sui iuris, & sic accipitur infrà, de verbo. signific. l. pronunciatio. §. familiæ.

d *Potestate.* id est, subiectione & reuerentia: vt. j. de verb. sig. l. potestatis. & dic, significationes quas habet nomẽ potestatis: vt ibi.

e *Cæteri.* non tamen nepos ex filia, qui sequitur suum patrem: vt insti. de pa. potesta. §. fi. Accursius.

Nepotes.] *CASVS.* Si filium habeam, & ex eo nepotem, & decessi, erit nepos meus in potestate filij mei: idem in aliis descendentibus. & hoc si filius fuit in mea potestate: idem in adoptiuis dicit. Viuianus.

*Potestatẽ, si viuit. Fl.

f *Et in familia.* secus si exiuit, redierit postea vel non: vt infrà, titu. j. l. si pater filium. nisi per dignitatem exisset: vt in authen. constitutio. quæ de di. §. illud. colla. vij.

g *Iuris est.* vt loco ne potis adoptatus filio consentiente, me mortuo, recidat in filij mei potestatem: vt hic, & infrà, titu. j. l. si quis nepotem. secus si non consensit: vt infrà, titu. j. l. si is qui. Accursius.

Scendentes ex eo, sunt in potestate parentũ: & nepos ex filio, post mortem aui reincidit in potestatem patris, si pater suus fuit in potestate aui quousque auus vixerit. Bar.

III. GAIVS libro primo Institutionum.

ITem in potestate[a] † nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis procreauerimus, quod ius proprium ciuiũ Romanorum[b] est.

IIII. VLPIANVS libro primo Institutionum.

NAm ciuium Romanorum quidam sunt patresfamiliarum, quidam filiifamiliarũ, quædam matresfamiliarum, quædam filiæfamiliarum. Patresfamiliarum sunt, qui suæ sunt potestatis: siue puberes, siue impuberes. Simili modo matresfamiliarũ[c] quæ sunt suæ potestatis. Filiifamilias & filiæfamilias sunt, qui sunt in aliena potestate. [d] Nam qui ex me & vxore mea nascitur, in mea potestate est. Itẽ qui ex filio meo & vxore eius nascitur: id est, nepos me[e] & neptis, æque in mea sunt potestate: & pronepos, & proneptis, & deinceps cæteri[e].

V. IDEM libro trigesimo sexto ad Sabinum.

NEpotes ex filio, mortuo auo, recidere solent in filij potestatẽ: hoc est, patris sui. simili modo & pronepotes & deinceps, vel in filij potestate sunt, si viuit *, & in familia[f] mansit: vel in eius parentis, qui ante eos ĩ potestate est. Et hoc nõ tantũ in naturalibus, verùm in adoptiuis quoq; iuris est[g].

Hæc est notabilis lex, & hoc intendit: ille dicitur filius legitimus, qui ex viro & vxore ad matrimonium contrahendum & generandum habilibus simul cohabitantibus, constante matrimonio, nascitur. Barto.

VI. IDEM libro nono ad Sabinum.

FIlium[h] eum definimus, qui ex viro & vxore eius nascitur. sed si fingamus abfuisse maritum, verbi gratia, per decennium: reuersum, anniculum inueniſſe in domo sua: placet nobis Iuliani sententia, hunc non esse mariti filium[i]. Non tamen ferendum Iulianus ait eũ, qui cum vxore sua adsiduè moratus, nolit filium[k] adgnoscere, quasi non suum. sed mihi videtur (quod & Scæuola probat) si constet maritum aliquandiu cum vxore non concubuisse, infirmitate interueniente, vel alia causa, vel si ea valetudine paterfamilias fuit, vt generare nõ posset: hũc qui in domo natus est, licet vicinis scientibus, filium non esse.

Hanc legem perpetuo tene menti: quæ dicit, quòd respectu eo maxime quo filius, sublato filio de medio, nepos succedit loco patris sui. Bartolus.

VII. IDEM libro vicesimo quinto ad Sabinum.

SI qua pœna[l] pater [familias] fuerit adfectus, vt vel ciuitatem amittat, vel seruus pœnæ efficiatur: sine dubio nepos filij loco succedit.[m]

Furor superueniens non potest facere quo minus filii ex legitimo matrimonio nati, ante vel post, dicantur esse in potestate patris. Bar.

VIII. IDEM libro vicesimo sexto ad Sabinum.

PAtre furioso: [n] liberi nihilominus in patris sui potestate sunt. Idem & in omnibus est parentibus[o] qui habent liberos in potestate. Nam cum ius potestatis moribus sit receptum, [p] nec possit desinere quis habere in potestate, nisi exierint liberi, quibus casibus[q] solent: nequaquam dubitandum est remanere eos in potestate. Quare non solum eos liberos in potestate habebit, quos ante furorem genuit: verum & si qui ante furorem concepti, in furore editi sunt. sed & si in furore agente eo, vxor concipiat: videndum, an in potestate eius nascatur filius. Nam furiosus, licet vxorem ducere non possit, † retinere[r] tamen matrimonium potest. Quod cum ita se habeat, in potestate filium habebit. Proinde &

h *Filium.* scilicet naturalem & legitimum. & no. quòd hæc lex fingit. nam hoc verè scire impossibile est: vt infrà, de condi. & demon. l. Lucius. & facit. C. de dona. inter virum & vxorem. l. etiam. Accursius.

i *Mariti filium.* contra infra, de lib. ag. l. j. §. si quis longo tempore. Solu. ibi loquitur cum vir est reuersus ante partũ: vnde si non denunciauerit mulierã ex se prægnantem eam non esse, ante partum, cum possit, cogitur agnoscere filiũ. sed hic erat semper absens, & nesciebat eam esse prægnantem, vnde non habet necesse facere quæ in senatusconsul. continentur. Accur.

k *Nolit filium.* quia nuptiæ probant filium: vt infrà, de in ius voc. l. quia semper. & nota præsumptionem pro filiis. sic. j. de lib. agno. l. j. §. Iulianꝰ. & infrà, de Carb. edic. l. j. §. si quis non. & infrà, de proba. l. fina. Accursius. *Nuptiæ probant filium.*

Si qua.] *CASVS.* Filium habebam, & ex eo nepotem: filius meus deportatus fuit: vel aliter amisit ciuitatem. nepos meus est in loco filij mei iam mortui. Viuianus.

l *Si qua pœna paterfamilias.* quia & ipse filius est & pater, diuersis respectibus.

m *Succedit.* quia auus necesse habet eum instituere, vel exhæredare. Itẽ habebit iste contra tabu. bonorum pos. vt infrà, de contra tabul. l. j. §. filium. & facit ad legem istam. infrà, de iure patrona. l. diui fratres. §. fi.

Patre.] *CASVS.* Pater furiosus omnes liberos retinet in potestate quos habuit ante furorem, & quos habuit post. idem in aliis patribus. Item si vxor furiosi concipiat marito existente in furore: filius iste erit in potestate furiosi. sed si vxor furiosa sit, partus † tempore furoris conceptus in patris potestate nascitur. vltimò dicit, quòd talis filius patri adquirit. Viui.

† *Concor. text. in. c. de lectus filius. extra de spon. 32. q. 2. neque furiosus. cum sequen. idẽ est in matrimonio spiri*

n *Patre furioso.* scilicet de nouo facto. *ta*

o *Parentibus.* puta auo, & similibus.

p *Receptum.* scilicet iure ciuili. *tali, puta in ingressure-*

q *Quibus casibus.* vt emancipationibus, vel aliis similibus modis, qui sunt inst. quibus modis ius patriæ po. solui. per totum. & est similis allegatio infrà, de acti. & obli. l. obligationũ fere. §. placet. *ligionis, in ca. sicut tenor. extra de reg. & transeunt. ad veli.*

r *Retinere.* multa impediunt contrahendum, quæ non diriumt iam contractum. sic & infrà, de spon. l. furor. & infrà, de iudi. l. iudex. & infrà, de concu. l. si patronus. & infrà, de postu. l. j.

§. origo.

BIU Cujas

§.origo.versi.casum.in fin. & infrà, de rit.nup. l. oratione. §.fi. Arg.cótra infrà,de relig.l. sunt personæ.* &infrà,de fideiuss.l. v-ranius.*.& infrà,de arbi.l.non distinguemus.§.sacerdotio.*ADDITIO*. Tu dic,quòd quandoque causa impediens respicit causam finalem:& tunc sicut impedit à principio faciendum: ita impedit iam factum:vt in di.§.sacerdotio. quandoque respicit causam efficientem:vt consensum,qui est causa efficiens matrimonium.& licet ab initio aliquid impediat faciendum, nõ tamen tollitur iam factum:vt hic secundũ Butrigarium.& dic, vt not.per Dynum in ca. actum legitime. de regulis iuris. libro sexto.

* *Imò illa lex potius concordat secundum Ia. But.*

* *Cranius.*

a *In furore eius*. scilicet vxoris. Accur.

b *Voluntatis*. Not.tacitam voluntatem valere. sic infrà,solu. ma. l.ij.§. voluntate. in gl. contradicat.Argu.contra infrà, loca. l.qui ad certum. Accursius. *ADDITIO*. Pro solutione huius contra. cum dicitur, quòd in furioso dicit esse quasi voluntas: intellige verum vbi non requiritur expressus vel tacitus consensus: vt. l. si à furioso. ff. de actio. & obligatio.&ibi Bar.secus vbi requiritur consensus expressus,vel tacitus: vt in lege contraria. secundum Iason.

† *In publicis causis parentũ iura interquiescere: Gell. lib.2. cap.2*

* *Flo. vel ut vt mag. ger. vt tutor de.*

c *Adquisiuit*. quia ex quibus causis nobis ignorantibus adquiritur, eisdem & furioso: vt infrà, si cer. peta. l. si à furioso. Accursius.

Filius familias.] *CASVS*.Hac lege dicitur,quòd filiusfamilias potest esse tutor:&magistratum gerere potest.nam in his loco patrisfamilias habetur. Viuianus.

si furiosa sit vxor: ex ea ante conceptus, in potestate nascetur. sed & in furore[a] eius conceptus ab eo,qui non furebat, sine dubio in potestate nascetur: quia retinetur matrimonium.Sed & si ambo in furore agant, & vxor & maritus, & tunc concipiat: partus in potestate patris nascetur, quasi voluntatis [b]reliquiis in furiosis manentibus. nam cum consistat matrimonium altero furente: consistat & vtroque. Adeò autem retinet ius potestatis pater furiosus, vt & adquiratur illi commodum eius, quod filius adquisiuit.[c]

Quantum ad ius publicum, patria potestas non curatur.

IX. POMPONIVS libro sexto decimo ad Quintum Mutium.

FIlius familias[†] publicis causis,† loco patrisfamilias habetur:* veluti si magistratum [d] gerat,vel tutor detur.

Sententia lata in principali, non præiudicat in incidenti, de quo summariè est cognitum. Bartolus.

X. VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

SI iudex nutriri[e] vel ali [f] oportere pronunciauerit:dicendum est de veritate quærendum [g],filius sit,an non.neque enim alimentorum [h] causa veritati facit præiudicium.

XI. MODESTINVS libro primo Pandectarum.

INuiti filij naturales,[i] vel emancipati, non rediguntur[k] in patriam potestatem.

DE ADOPTIONIBVS & emãcipationibus,&aliis modis quibus [patria] potestas soluitur.

TITVLVS VII.

Per adoptionem quis transit in potestatem adoptantis. & adoptio in genere, continet sub se adoptionem in specie: & adrogatio fit de eo qui est sui iuris, authoritate principis: sed adoptio in specie fit de eo qui est alterius iuris, authoritate magistratus. Bartolus.

I. MODESTINVS libro secundo Regularum.

FIliosfamilias [l] nõ solum natura,[m] verum & adoptiones faciũt.† Quod adoptionis nomen est quidem generale: in duas autem species diuiditur: quarum altera adoptio similiter [n] dicitur, altera adrogatio. Adoptantur filiifamilias: adrogãtur qui sui iuris sunt.

II. GAIVS libro primo Institutionum.

GEneralis [o] enim adoptio duobus modis † fit: aut principis auctoritate, aut magistratus imperio. [p] Principis auctoritate adoptam[q] eos, qui sui iuris sunt.quæ species adoptionis dicitur adrogatio:quia & is qui adoptat, rogatur [q] id est interrogatur, an velit eum, quem adoptaturus sit, iustum sibi filium esse: & is, qui adoptatur, rogatur, an id fieri patiatur. † Imperio magistratus [r] adoptamus eos,qui in potestate nostra constituti sunt: quod & feminæ facere possunt: nam & olim per populum feminæ adoptabant.

Filios familias.] *CASVS*.Filiumfamilias † fieri dupliciter contingit, natiuitate scilicet & adoptione. Porrò adoptionis duæ sunt species: harum altera adoptio,altera adrogatio dicitur. Adoptantur imperio magistratus, qui in patris naturalis potestate sunt. Adrogantur, qui sui iuris sunt, idque principis auctoritate. quorũ † etiam liberi in adrogatoris potestatem transeunt.Iam spadones, & si generare non possint, adoptare tamen possunt: quod castratis non est permissum.

† *Hanc dissonem, usque pertes declarat Gell. lib. cap.19.*

a *Naturales*. & legitimi absoluti à patria potestate alio modo quàm emancipatione: quia de ea subiicit.Vel dic, naturales, ex concubina: & tunc ponitur impropriè, rediguntur. sic infrà, titulo primo. l. si pater. primo respon. in fine. Accursius.

k *Non rediguntur*.nisi extiterint ingrati: vt C.de ingra. li. l. j. Et not. quod inuiti non emancipant patres: vt *Patres in* instit. quibus modis *iuri non* ius pa. pote. sol.§.fin. *mancipãt*. inuiti non emancipãtur filij: vt in authen. † qui.mod. naturales efficiuntur sui.§.genaliter. collatio.sexta. Item inuiti non redeunt in potestatem: vt hic, & facit infrà, tit.j.l.qui liberatus est. *DE ADOPTIONIBVS ET EMANCIPATIONIBVS. &c.*

† *Adoptiones nos naturales lib. prædos suadet Plinius Pa negyrico Traianum Hadrianus. & Dionem Cassium.*

l *Filiosfamilias*.id est filios,& hoc de iure naturali: & familias, & hoc de iure ciuili.

m *Natura*.id est ius ciuile cooperante natura, quæ cooperatur procreationi liberorum,quæ est de iure naturali: vt suprà,de iusticia & iu.l.j.§.ius naturale.Ius autem quod in liberos habemus, est propriè ciuium Romanorũ:vt insti.de patr.pot.§.ius autem. sed hodie non semper adoptio facit mutari patriam potestatem: vt institu.eo.§.sed hodie.

n *Similiter*.species nomẽ generis sibi assumit.sic.j.si cer.pet.l.j. &.ij.§.mutui.& facit inst.de iu.natu.§.sed quotiés non adiicim[s]. &.ij.§.mutui.& facit inst.de iu.natu.§.sed quotiés non adiicim[s].

o *Generalis*.a Arg.quòd sponsus primo,deinde sponsa interrogari & iurare debet.est enim ordo seruandus eorũ quę lege ponuntur:arg.C.de offi.præfect.vr.lege finali.Ité hæc vera sponsus præsunt,quod debet interrogari cum fari potest:aliàs sine interrogatione adrogari potest:vt.j.eo.l.etiam.Sed cõtra infrà,eodem.l.in adoptionibus.sed Io.concedit infantem posse adrogari,si cóiurati affirmauerint apud præsidem hoc infanti expedire:vt argu.C. de ado.l.ij.Vel dic,legẽ illã etiã.j.eod.loqui in adoptione tantũ.

p *Imperio*.id est auctoritate.

q *Rogatur*.id est interrogatur.

r *Magistratus*.quare hoc secundũ membrũ apposuit, cũ omnia trahendi princeps facere dicatur:vt.C.de ve.iu.enu.l. ij. §. si quid igitur.

BIU Cujas

Solu.aliquid dicitur facere, quia debet consentire: alioquin nullius erit momenti quod fit principe vetante: non tamen est eius præsentia necessaria. Sed quare in adrogatione, requiritur auctoritas maior, quàm in adoptione? Respō. hoc ideo est, quia maiꝰ est aliquem sui iuris transire in alienam potestatem, quod fit per adrogationē (vnde non est mirum si maior auctoritas requiritur) quàm cùm quis de potestate vnius transit in potestatem alterius, qꝫ fit per adoptionē. Item nunquid & principis auctoritate potest quis adoptari? Videtur qꝫ sic: quia cùm liceat minori, licet & maiori: cùm sit ipse summꝰ magistratus: vt. C. de legi. & constitu. l. si imperialis. alij non: quia tam vilibꝰ interesse nō debet: vt. C. de peda. iudi. l. ij. & vltima. argu. Codice de app. l. in ausē rendis.

testate parentis sunt: siue primum gradum liberorum obtineant, qualis est filius, filia: siue inferiorem, qualis est nepos, neptis, pronepos, proneptis. [Illud vtriusq; adoptionis cō mune est, quòd & hi, qui generare non possunt, [a] quales sunt spadones, adoptare possunt*: [castrati vero adoptare non possunt.] Hoc vero proprium [b] est eius adoptionis, quæ per principem [c] fit, quòd is, qui liberos in potestate habet, si se adrogandum dederit, non solum ipse potestati adrogatoris subiicitur, sed & liberi eius in eiusdem sunt* potestate, tanquam nepotes.

Vbi officia non sunt repugnantia, vnus potest vicem duorum sustinere. Bartolus.

III. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

SI consul vel præses filiusfamilias [d] sit, posse eum apud semetipsum vel emācipari, vel in adoptionem dari constat.

IIII. MODESTINVS libro secundo Regularum.

MAgistratum, apud quem legis actio [e] est, † & emācipare filios suos, & in adoptionem dare apud se posse, Neratij sententia est.

In adrogatione requiritur voluntas adrogatoris, & illius qui debet adrogari. Et in adoptione requiritur voluntas adoptantis, & eius qui adoptatur, & patris sui: & non aliorum consanguineorum. & si in loco nepotis quis adoptatur, requiritur filii voluntas qui loco patris esse debet: quæ si non adesset, non recideret in potestatem ipsius, mortuo patre suo. h. d. cum lege sequenti. & lege si is qui infrà eodem. Bartolus.

V. CELSVS libro vicesimo octauo Digestorum.

IN adoptionibus [f] eorum, dumtaxat qui suæ potestatis sunt, voluntas [g] exploratur. sinautem à patre dantur in adoptionem: in his vtriusque [h] arbitrium spectandum est, vel consentiendo, [i] vel non contradicendo. [k]

VI. PAVLVS libro tricesimo quinto ad edictum.

CVm nepos [l] adoptatꝰ quasi ex filio natus, consensus filij exigitur. [m] idque etiam Iulianus scribit.

VII. CELSVS libro tricesimo nono Digestorum.

CVm adoptio fit, non est necessaria in eam rem auctoritas eorum, [n] inter quos iura [o] adgnationis cōsequūtur.

VIII. MODESTINVS libro secundo Regularum.

QVod ne curatoris auctoritas intercederet, in adrogatione ante tenuerat: sub diuo Claudio recte mutatum [p] est.

IX. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

ETiam cæcus adoptare, vel adoptari potest.

Adoptatus in locum nepotis tanquam ex filio natus, non fit hæres suus auo viuente. Bartolus.

X. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

SI quis nepotem quasi ex filio natum, quem in potestate habet consentiente filio, adoptauerit: [q] non adgnascitur [r] auo [vt] suus hæres, quippe cum postmortem aui quasi in patris [s] sui recidit potestatē.

tur quòd sic.

[e] *Legis actio.* id est actus legitimi explicantur: vt ea quæ sunt de voluntaria iurisdictione: & emancipatio, & manumissio, & similia, quæ fiunt etiam apud defensorem ciuitatis: vt in authenticis, de defensoribus ciuitatum. §. nulla. &. §. audient. collat. iij. & etiam apud magistratū municipalē: vt. C. de magistratibus municipalibꝰ. l. ij. & inst. quibꝰ modis ius patriæ potestatis soluit. §. nostra.

IN adoptionibus.] CASVS. Dicitur in hac lege, quòd qui adrogatur, expressim consentire debet: qui adoptatur, non debet consentire: sed sufficit si non contradicat. Viuianus.

[f] *In adoptionibus.* id est in adrogationibus.

[g] *Voluntas.* scilicet expressa.

[h] *In his vtriusque.* scilicet patris & filij.

[i] *Consentiendo.* scilicet expressim.

[k] *Contradicendo.* hoc non erat in superiori casu. Hic not. quitacet, adfirmat. sic infrà, sol. ma. l. ij. §. voluntate. & in auth. quibus modis natu. effi. sui. §. generaliter. col. septima. arg. cōtra, infrà, de procu. l. filius. §. inuitus. & facit ad legem istam, infrà, eod. l. si pater naturalis. *ADDITIO.* Pro solutione huiꝰ cōtrarij dic, quòd non consentire, est vnū extremū per se. contradicere, est aliud extremū. taciturnitas, est mediū: secundum Bartolum. *Qui tacet, consentire videtur.*

CVm nepos.] CASVS. Si adopto aliquem loco nepotis, quasi ex filio meo natus esset, filius meus debet huic adoptioni cō sentire. Quòd si quis curatorem habens dedit se in adrogationē, curatoris auctoritas intercedere debet: licet olim non intercederet. Viuianus.

[l] *Cum nepos.* id est aliquis extraneus loco nepotis.

[m] *Exigitur.* ad hoc vt mortuo adoptante in filij recidat potestatem: vt infrà, eod. l. si quis. &. l. seq. secus in aliis: vt infrà. l. proxi. & facit inst. eo. §. licet. &. C. de nu. l. in cōiunctione. §. si patris.

[n] *Cum adoptio. Eorum.* id est, consanguineorum.

[o] *Iura.* quod videbatur cum iste eis agnascitur: vt infrà, eodem. l. qui in adoptione. & infrà, vnde cogna. l. j. §. cognationē. & quod omnes tangit & cætera. C. de autho. præstā. l. fi. in fi. & in authen. de hæredi. & Fal. §. si verò. collatione prima.

[p] *Quod. Mutatum.* vt. C. de auctо. præstā. l. fi. §. sed hęc omnia. & insti. quibus modis tu. finiatur. §. ij.

SI quis nepotem.] CASVS. Si adopto aliquem extraneum loco nepotis quasi sit natus de filio meo, filio consentiente: non agnascitur mihi, id est non fit mihi suus hæres: quia me mortuo erit in potestate filij mei. Viuianus.

[q] *Adoptauerit.* scilicet extraneum loco nepotis.

[r] *Agnascitur.* id est non fit suus. nam suus hæres est quem nemo præcedit: vt instit. de hære. qua. & diffe. §. sui. *Suus hæres quis sit.*

[s] *Quasi in patris.* id est in potestatem eius qui est quasi pater: vt suprà, titulo primo. l. nepotes. in fin. Accursius.

Si is qui.

[a] *Non possunt.* similiter & in matrimonio distinguitur: vt infrà, de iure do. l. si serua. §. fin. sic & in substitutione posthumi: vt infrà, de libe. & posthu. l. sed est quæsitum. §. primo. & facit institu. eodem §. sed & illud. Accursiꝰ.

[b] *Hoc vero proprium.* secus in alia: vt infrà, eodem. l. adrogato. §. quod non similiter. & facit infrà eodem, si pater familias in princip. Nota ergo cui me cōmitto, & mea committere videor: vt in authē ticis, de monachis. §. illud quoque. collatio. prima. Sed argu. cōtra C. de pact. cōuen. l. hac lege.

[c] *Principē.* id est, per sacrum oraculum.

SI consul.] CASVS. Filiusfamilias erā, & habebam aliquam dignitatem: numquid pater meus potest me emancipare apud meipsum? Et dicit, quòd sic. Viuianus.

[d] *Filiusfamilias.* Hodie autem consularis dignitas liberat eum à patria potestate: vt. C. de decu. lege fina. & in authenti. constitu. quæ de digni. collatione sexta, circa fin. de præsidali vero non inuenio. Item not. ex hac lege quem subire officium duorum, & emancipātis, & auctoritatem præstantis. sic infrà, de aucto. tut. l. accipientis. & infrà, de ritu nuptia. l. iij. & infrà, de contrahenda emptione, lege fistulas. §. j. & infrà, de fideiussoribus tut. & infrà, de officio præsidis. l. j. & hoc in voluntaria iurisdictione. secus in contentiosa: vt infrà, ad Trebellianū. l. ille à quo. §. tempestiuum. Item argu. contra infrà, de pactis. l. si plures. & infrà, de tutoribus & curatoribus datis ab his. l. prætor. & infrà, de officio præsidis. l. finali. *ADDITIO.* Pro solutione huius contrarij distingue, secundum Gulielmum de Cu. Aut consideratur persona vt persona: & tunc vna persona non potest sustinere vicem pluriū personarum: vt infrà, de pactis. l. si plures. Aut consideratur persona respectu alicuius qualitatis, vel officij: & tunc aut officia in uicem se compatiuntur, aut non. primo casu potest sustinere vicē plurium, vt hic: aliàs non: vt dicto. §. tempestiuum. Bartolus.

AGistratum.] CASVS. Pater meus est potestas Bonoñ. Numquid poterit emancipare me apud se ipsum? Et dici-

Hæ non sunt in Pādect. Flor. Ad hæc qui spadones sunt castrati, Eunuchidæ aq; eopiosē explicat Sant. Aug. lib. 2. Eme. in. cap. 5. sunt Flo.

Magistra tus apud quē legis actio est, is dicitur, qui plenā iurisdictionē habet & ordinaria: apud quem expedit omnis actione aduersus vnūquēque possum. Bud.

Dignitas liberat à patria potestate.

SI is qui.] CASVS. Si adopto aliquem loco nepotis quasi sit natus ex filio meo: si filius meus non consentit expressim: mortuo me, ipse quem adoptaui, non erit in potestate filij mei: sed erit mihi suus hæres. Viuianus.

a *Non esse.* quia filius non cõsensit. facit institu. eodem. §. licet.

QVI liberatus] CASVS. Si filiꝰ meus liberatus & absolutus est à patria potestate, non potest honestè redire in potestatem patris: nisi pater eum adoptet. Viuianus.

b *Qui liberatus.* Not. quòd aliquo mutato, in perpetuum in pristinum statum redire non potest: vt infrà, de solutionibus. l. qui res. §. aream. supra, de statu hominum. l. homo liber.

Mutatũ in pristinum statũ redire non potest.

c *Honeste.* inhoneste autem potest: vt per ingratitudinem: vt C. de ingra. lib. l. j. & facit infrà, eodem. l. si pater filium. & supra, titulo primo. l. inuiti. & in authenticis. constitutio, quæ de digni. §. illud quoq; . ibi, quòniam omne bonũ debet esse mansurum. in sexta collatione.

† *Quod hic sequitur, in exemplaribꝰ scriptis non habetur ne dum in Floren.*

IN omni fere.] CASVS. Si filius adoptiuus liberatus sit à potestate patris adoptiui: dignitatem omnẽ quam habuerit ab illo patre adoptiuo, perdit. Viuianus.

d *In omni ferè.* bene dicit, ferè: quia etiam post emancipationem non potest pater adoptiuus eam in vxorem accipere quam loco filiæ vel neptis habuit: vt infrà, de rit. nup. l. quinetiam. in principio.

e *Patria dignitas.* vt senatoria, quia pater adoptiuus erat senator: vt infrà, de senato. l. senatoris filius.

f *Deponitur.* Argu. quòd cessante causa, cessat effectus. sic infrà, de senatoribus. l. senatoris filius. & l. fœminæ. & infra, de annuis legatis. l. Seio. §. finali. & infra, de testa. tut. l. qui tutelam. in principio. & infra, titulo primo. l. intantum. Arg. contra infra, de postulando. l. j. §. fexum. *ADDITIO.* Tu dic, quòd ibi loquitur in causa impulsiua, hic in finali: qua cessante cessat effectus. de hoc not. Cy. l. in lege generaliter. Codice de episcopis & clericis. l. & per Dynum in regula, decet esse concessum de regulis iuris, libro sexto.

XI. IDEM libro quarto ad Sabinum.

SI is, qui filium haberet, in nepotis locum adoptasset, perinde atque si ex eo filio natus esset, & is filius auctor factus non esset: mortuo auo non esse a nepotem in potestate filij.

XII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Sabinum.

QVi liberatus b est patria potestate, is postea in potestatem honeste c reuerti non potest, nisi adoptione. † [sed si semel fuerit adoptatus, amplius adoptari non potest.]

Finita adoptione, finiuntur omnia iura prouenientia ex ea. hoc dicit vsque ad finem.

XIII. PAPINIANVS libro tricesimosexto Quæstionum.

IN omni fere d iure, finita patris adoptiui potestate, nullum ex pristino [iure] retinetur vestigium. deniq; & patria dignitas e quæsita per adoptionem, finita ea, deponitur. f

XIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SEd etiam nepos ex filio, apud adoptiuum patrẽ cõ- A si sit ex Seio natus? Bene possum si emancipo nepotem: quia non quasi auus hæc facio, sed quasi quilibet extraneus. Tertio dicit, quòd causa cognita debet quis adrogare: & in quibus vertitur cognitio, dicit per exempla quæ subiicit. nam nec potest quis plures adrogare nisi ex iusta causa. Item quis libertum alienum adoptare non potest, nec maiorem minor adoptare potest. Item dicit, quòd tutor eum cuius tutelam gerit, adoptare non potest. Item debet inquiri vtrùm aliquis adoptet animo deprædandi, & fraudandi vel libidinis causa. Item dicit, quòd is tutor potest adoptare pupillum qui bono animo hoc facit: aliàs esset damnum pupilli. Item requiritur cognitio, vt videatur quæ sint facultates pupilli, & eius qui adoptat: & cuius vitæ sit qui adoptat. Item inspicitur cuius ætatis sit qui vult adoptare. Item dicit, inspici, si ille qui vult adoptare, habeat liberos, an possit adoptare. & si est bonus iste & pauper, vtrùm ditiorem adoptet. & dicit quòd sic, si vitæ & cætera. Vltimo dicit, quòd in superioribus casibꝰ adrogator satisfacit, quòd restituet omnia bona adrogati agnatis si apud eum decesserit: & de hoc tabellioni cauere debet. Item dicet statim lex, his verbis. ad quos ea res pertinet: hæc verba & ad libertates, & ad legata extenduntur. Viuianus.

ceptus & natus, per emancipationem g iura omnia h perdit.

Ad patrem adrogantem transeunt omnia iura seu bona adrogati, etiam filii sui: in cuius potestate efficiuntur.

XV. VLPIANVS libro vicesimosexto ad Sabinum.

SI paterfamilias adoptatus i sit: omnia quæ k eius fuerunt, & adquiri possunt, tacito iure ad eum transeunt, qui adoptauit. Hoc amplius, liberi eius qui in potestate eius sunt: eum sequuntur. sed & hi qui postliminio redeũt, vel qui in vtero fuerũt, cum adrogaretur, simili modo in potestatem adrogatoris redigũtur.

Id quod quis non potest facere tãquam ipse, potest tanquam alius. b. d. & ad hoc quotidie allegatur.

QUI duos filios l, & ex altero eorum nepotem habet: si vult nepotem, quasi ex altero natum sic adoptare, potest hoc efficere si eum emancipauerit, & sic adoptauerit, quasi ex altero natum. facit enim hoc quasi quilibet m, non quasi auus. & qua ratione, quasi ex quolibet natum potest adoptare n, ita potest & quasi ex altero filio.

In adoptionibus considerantur causæ infrà scriptæ. & ars imitatur naturam in quantum potest. & tutor durante tute-

i *Si paterfamilias adoptatus.* id est adrogatus.

k *Omnia quæ.* excepto iure agnationis, & obligatione operarum, etiam olim. hodie verò ad vsumfruct. tantum quæruntur: vt insti. de adqui. per adrogationem in prin. §. j. sed an possit aliqua excipere? Respond. non, sicut dicimus in monacho: vt in authen. de monachis. §. illud. collat. j. quia contraria voluit. sicut si vendo domum deducta superficie, vel solum deductis arboribus: vt instit. de re. di. §. si Titius. & infra, de superfi. l. fi. & infra, de actio. & obliga. l. obligationum. ij. §. placet.

l *Qui duos filios.* No. ar. quòd quandoque facit aliquis aliquid nõ tanquã ipse, sed tanq; alius. sic. C. de admi. tu. l. cũ quædã. & infra, quod cuiusque vniuer. l. item eorum. in princ. & infra, ad Trebell. l. debitor sub pignore. §. fi. & infra, iudi. solui. l. iij. §. sed & si quidem. & infra, pro so. l. socium qui. in princ. & infra, ad Sila. l. si sequens. in fi. ar. contrà, infra de inoffici. testa. l. si proponas. §. penulti. & . C. de dolo. l. j. & infra, de condic. inde. l. si non sortem. §. si filius. & infra, de distra. pig. l. ij. & infra, de leg. ij. l. fin. §. quatuor. *ADDITIO.* Pro declaratione istius gloss. distingue, secundum Bar. hic, quia aut est in hoc aliqua cõtrarietas, aut non. primo casu, q quis nõ potest tanquã ipse, non potest tanquã alius: vt. d. l. si proponas. secũdo casu, quod quis potest tanquã ipse, potest tanquam alius: vt hic, & hoc est verum nisi veniat contra fidem debitam iure contractus: vel contra fidem iure coniunctionis personæ: in quibus casibus quod quis non potest tanquam ipse, nec tanquam alius: vt. d. §. quatuor. & in. d. l. j. C. de dolo.

m *Quasi quilibet.* id est quasi extraneus, cum esse desierit nepos emancipatione.

n *Potest adoptare.* scilicet extraneum: vt suprà eodem. l. si quis nepotem.

BIU Cujas

Senes quis, & quando dicatur.

a *Sexaginta.* aliàs dicitur senex maior septuaginta annis: vt in excusatione tutelæ: vt. C. qui ætate. l. j. libro decimo: alias quinquaginta, vt in excusatione munerum personalium: vt C. qui ætate. l. j. §. fin. libro decimo. sed mulier non dicitur studere procreationi liberorum à quinquaginta annis suprà: vt C. de legi. hæred. l. si maior.

Vir quousque generet, & femina concipiat.

b *Creationi.* vtilius etiam est reipublicæ filios de nouo creare, quàm creatos quadam fictione alicui dari: vt infrà, eodem. l. ij. §. tertio. Sed arg. contra. C. de natu. lib. l. iij. in fin. & ille versus:

Non minor est virtus, quàm quærere parta tueri.

sed non obstant, quia hominum, id est filiorum conseruatio, ad deum pertinet.

†*Ad hoc respondsum & sequentes leges pertinet ea, quæ eleganter disserit Cic. pro domo sua ad pontifices.*

c *Morbus.* scilicet tẽporalis: valetudo autem perpetua.

d *Coniunctam.* quia par affectionis causa suspicioné remouet: vt infra, de ri. nup. l. non solùm. §. de vno.

e *Causa.* quia multum erat diues.

f *Nec libertũ.* sed suũ sic; vt infrà, de ri. nup. l. sciendum. & suprà, de sta. ho. lege fi. & facit ad hanc legem infra, de in ius vo. l. sed si hac lege. §. patronũ. Sed contra infra, eodem lege fin. in. §. fin. Solu. ibi iure adrogationis per principem permittitur: hic iure adoptionis inhibetur. Sed nónne est semper sui iuris? Respon. non, si primo in adrogationem vni se per principẽ dedit: vel dic, vt ibi.

g *Minor.* scilicet adoptare debet. Accur.

h *Adoptio. Locum habet.* scilicet plerũque, ꝓpter id quod dicitur instit. eodem. §. sed illud. & supra eod. l. ij. §. illud.

i *Nec ei. Alicuius.* quem vult adrogare.

Tutor an possit adoptare pupillum.

k *Administrauit.* scilicet eius qui fuit in tutela. Sed contra infra eod. l. nonnunquam. Sol. hic loquitur, cùm tutela iam finita erat: & ideo præsumitur, quòd in fraudem fiat, ne rationem reddat: ibi loquitur, quando nondum tenebatur actione tutelæ: nec erat finita tutela, secundum Io. vt ar. j. de rit. nup. l. libertum. §. senatusconsulti. vel dic, quòd ibi adoptabat sancta affectione: vt ar. infrà, hac lege. §. eorum. Accur.

l *Turpis.* scilicet vt deprædetur adrogatum: vel adrogat adultam vt habeat eius copiam.

m *Eorum.* scilicet pupillorum adrogatio permittenda est dumtaxat his tutorib. qui vel naturali & cætera. secũdum Bul. Sed Io. legit pupillorum adrogatio permittenda est his duntaxat, qui cognatione eorum naturali, vel sancta affectione eorum, id est pupillorum ducti &c.

la, & curator durante cura, non potest adoptare pupillum vel adultum. h.d. vsque ad. §. eorum. in. l. sequen. Bartolus.

¶ In adrogationibus cognitio † vertitur, num fortè minor sexaginta [a] annis sit, qui adrogat: quia magis liberorum creationi [b] studere debeat: nisi forte morbus [c], aut valetudo in causa sit: aut alia iusta causa adrogandi: veluti si coniunctam [d] sibi personam velit adoptare. Item non debet quis plures adrogare, nisi ex iusta causa [e]: sed nec libertum [f] alienum: nec maiorem minor [f].

XVI. IABOLENVS libro sexto ex Cassio.

ADoptio enim in iis personis locum habet, [h] in quibus etiã natura potest habere.

Adultus vel pupillus non potest adoptari per tutorem vel curatorem.

XVII. VLPIANVS libro vicesimosexto ad Sabinum.

NEc ei permittitur adrogare qui tutelam vel curam alicuius [i] administrauit [k], si minor vigintiquinq; annis sit qui adrogatur: ne forte eum ideo adroget, ne rationes reddat. Item inquirendum est num * forte turpis [l] causa adrogandi subsit.

Adrogatio pupilli debet fieri cum causæ cognitione, quæ infra sequitur. & adrogans pupillum debet satisdare se restituturum bona ipsa, adrogatione finita per mortem impuberis, illis ad quos bona peruenire debent: vtputa substitutis vel aliis hæredibus. quæ satisdatio si non fuerit apposita, datur eisdem vtilis actio contra ipsum adrogantem. h.d. vsque ad. l. si adrogator.

¶ Eorum [m] dumtaxat pupillorum adrogatio permittẽda est his, qui vel naturali cognatione, vel sanctissima affectione ducti adoptarent: cæterorum prohibenda est, ne sit [n] in potestate tutorum, & finire tutelam, & substitutionem à parente factam extinguere. ¶ Et primùm [o] quidem excutiẽdum erit, quæ facultates [p] pupilli sint, & quæ eius, qui adoptare eũ velit: vt æstimetur ex comparatione [q] earum, an salubris adoptio posit pupillo intelligi. deinde, cuius vitæ [r] sit is, qui velit pupillum redigere in familiam suam. tertiò cuius idẽ ætatis sit: vt æstimetur an melius sit de liberis procreandis cogitare eum, quàm ex aliena familia quemquam redigere in potestatem suam. ¶ Præterea videndum est, an non debeat permitti ei, qui vel vnum habebit, vel plures liberos, adoptare alium: ne aut illorum quos [ex] iustis nuptiis procreauerit, deminuatur spes, quam vnusquisque liberorum obsequio [s] parat sibi: aut qui adoptatus fuit, minus percipiat, quàm dignum erit eum consequi. Interdum & ditiorem permittetur adoptare pauperiori, si vitæ eius sobrietas [t] clara sit, vel affectio honesta, nec incognita. ¶ Satisdatio [u] autem in his casibus [x] dari solet [y].

XVIII. MARCELLVS libro vicesimosexto Digestorum.

NOn aliter enim voluntati eius, qui adrogare pupillum volet, si causam eius ob alia [z] probabit [a], subscribendum [b] erit, quàm si cauerit [c] seruo publico [d], se restituturum ea, quæ ex bonis eius consecutus fuerit, illis, ad quos res peruentura esset, si adrogatus permansisset in suo statu [e].

XIX. VLPIANVS libro vicesimosexto ad Sabinum.

HIs verbis [f] satisdationis, quæ ab adrogatore præstari debet. *Ad* [g] *quos ea res pertinet*: & libertatibus prospectũ esse [h], quæ secundis tabulis dari solet.

n *Ne sit.* si enim passim permitteretur adoptare cuilibet: eueniret, vt tutor adoptaret pupillum: & sic finiretur tutela: cum omni ca. de pupilli tutela finiatur: vt instit. quibus modis tutel. fin. §. sed & pupilli. item extingueretur substitutio: cum pupillaris substitutio à patre facta, testamentum filij esse dicatur: vt instit. de pupillari substitutione. §. igitur. & capitis deminutione etiam minima testamẽtũ infirmetur: vt instit. quibus modis testament. infir. §. alio.

o *Et primum.* id est post prædicta, vt appareat sancta affectio in tutore, & aliis.

p *Quæ facultates.* facit infrà, de priuil. credi. l. si creditores.

q *Comparatione.* facit infrà, de testa. l. tertia in principio. & infrà, de transl. cum hi. §. in persona.

r *Cuius vitæ.* scilicet prodigus, an parcus.

s *Obsequio.* vt. C. de inofficioso testamen. l. si quando. §. illud.

t *Sobrietas.* plus enim facit grauitas & benigni mores ad fidem, quàm facultates: vt infra, de tut. & cura. da. ab his. l. scire oportet. §. penult. & infra, de verborum obliga. l. si quis stipulatus. in fin. & facit instit. de suspe. tu. §. fin.

u *Satisdatio.* i. cautio cum fideiussore.

x *Casibus.* scilicet impubere adrogato.

y *Dari solet.* scilicet adgnatis adrogati, & aliis, vel seruo publico, id est tabellioni stipulanti pro eis, quòd restituat ipsis bona adrogati, si apud eum decesserit, adhuc impubes: vt infra, eodem, lege proxi. & lege seq. Acc.

z *Non aliter enim. Obalia.* quia probauit omnes casus, qui superiori lege continentur. quid si de his omnibus quæsitũ non fuerit? Respon. non valet adoptio: vt infrà, de transact. l. cum hi. §. si prætor. &. C. eo. l. cum enim. licet sit arg. contra. infra, de senato. l. senatoris filius. &. j. de ven. insp. l. j. in fin.

a *Probabit.* scilicet adrogator.

b *Subscribendum.* id est consentiendum à principe, vel ab alio vice principis.

c *Si cauerit.* id est promiserit.

d *Seruo publico.* i. tabellario: vt infra, rem pupilli sal. fo. l. si pupillus. & instit. eodem. §. cùm autem. seruus autẽ non potest esse tabellio: vt. C. de tabular. scrib. l. generali. libro decimo. *Seruus tabellio esse non potest.*

e *In suo statu.* i. si se in adrogationem non dedisset. Accursius.

f *His verbis.* ad quos ea res pertinet. vt infra proxime.

g *Ad quos.* vel materialiter, vel causatiuè. * *aliàs, significatiuè.*

h *Prospectum esse.* impropriè: vt infra, de verborum significatione. l. sciendum. §. finali.

BIU Cujas

a *Dubitat.* alias enim actio substitutis: vel legatariis non daretur, cum testamentum sit ruptum capitis deminutione: vt institu. quibus modis testa. infr. §. non tamen. & facit infra, de vul. substi. l. causa.

b *Vtilis actio.* Not. intelligi stipulationem, vbi non est. sic infra, si cui plus quàm per legem Falcid. l. nisi. §. item sciendum. & C. de rei vxo. acti. in princi. & in authen. vt nul. iudi. §. super hoc. colla. ix. & facit ad hoc infra, de vsufruct. earum rerũ quæ vsu consu. l. hoc senatusco. §. j. & de dam. infect. si finita. in principio.

c *Hæc autẽ. Impubes.* ergo in adulto non habet locum hæc stipulatio, etiã ab initio.

d *In pupilla.* Nam appellatione pupilli, & pupilla continetur. sed non econtra: vt infra, de leg. iij. l. seruis legatis. §. sed pueris.

e *Nam & fœminæ. Adrogari.* passiuè, non actiuè, nisi impetrét à principe solatium liberorum amissorum: vt. C. eod. l. mulierem. & instit. eod. §. fœminæ.

Si adrogator.] CASVS. Adrogator decesit, filio adoptiuo relicto impubere. decesit tandem impubes iste. tenentur hæredes adrogatoris bona restituere impuberis, his qui veniſſent ad successionem eius ab intestato, si adrogatus non fuisset: & dare etiam quartam partem, quantam reliquit ei adrogator. & in ista quarta potest ei substituere vsque ad pubertatem, & non vltra. Vltimo dicitur, quòd hoc locum habet etiam si quis adrogauerit in locum nepotis. Viuianus.

f *Si adrogator.* hæc lex loquitur cum adrogator prius in fata concesit, & bene. & sic postea pubere decedente substitutus ei in paterno testamento admittetur per bonorum possessoriam hæreditatis petitionem: quia tempore mortis inueniebatur sui iuris: & sic reconfirmata est substitutio extincta per adrogationem: vt institu. quibus modis testamen. infr. §. non tamen. sed quid si prius decesisset impubes? videtur substitutus non admitti: sed illi qui succederent ab intestato si adrogatus remansisset in suo statu: vt institu. quibus modis testamen. infr. §. non tamen. & supra eodem. l. nec ei. §. eorum. sed dic, substitutum admitti ex stipulatione tacita, vel expressa, quasi lex fingat testamentum non rumpi: vt supra eodem. l. his verbis. sed pone adrogatorem substituisse aliquem in quartam quam ei dat ex bonis propriis, & impuberem post adrogationem decesisse. numquid dicam admitti substitutum in quarta ad ipsam quartam, & venientes ab intestato ad alia bona, si ponas nullum substitutum à patre naturali? non audeo hoc dicere, cum nemo pro parte testatus, & pro parte intestatus decedere potest: vt infra, de regulis iuris. l. ius nostrum. sed numquid dicam substitutum à patre naturali in cæteris bonis admitti in quartam: substitutum ab adrogatore, quasi ex duobus testamentis successerit? dicam ergo substitutum in quarta, & quartam iure institutionis, & eius occasione etiam alia bona habiturum. & tenetur substitutus in testamento patris naturalis si habet: vel si nullus fuerit substitutus, tenetur venientibus ab intestato vtili actione ex stipulatu reddere bona adrogati. vel dic, quòd hæredes adrogatoris teneantur vtili actione, scilicet petitione hæreditatis substituto à patre naturali eo casu quando habuit substitutum. Et sic ex prædictis videbitur iste adrogatus decesisse duobus testamentis conditis pro se: vno à patre naturali: alio ab adrogatore: quod est mirabile. nec alibi inuenitur, nisi in milite: vt infra, de mili. testamen. l. quærebatur. in principio. & institu. de hæredi. institu. §. hæreditas. versicu. non autem.

Decedere quis potest duobus testamentis conditis.

tæ sunt, & multo magis substituto seruo, item legatariis, nemo dubitat[a]. quæ satisdatio si omissa fuerit, vtilis actio [b]in adrogatorem datur.

XX. MARCELLVS libro vicesimosexto Digestorum.

HAec autem satisdatio locum habet, si impubes[c] decesit. sed etsi de pupillo loquitur, tamen hoc & in pupilla[d] obseruandum est.

XXI. CAIVS libro singulari Regularum.

NAm & fœminæ ex rescripto principis adrogari[e] possunt.

XXII. VLPIANVS libro vicesimosexto ad Sabinum.

SI adrogator[f] decesserit, impubere relicto filio adoptiuo[g], & mox impubes decedat: an hæredes adrogatoris teneãtur? [h] Et dicendum est, hæredes quoque restituturos[i] & bona adrogati, & præterea quartam partem[k]. Sed an impubes adrogator substituere possit, quæritur? & puto non admitti substitutionem, nisi fortè ad quartam solam[l] quam ex bonis eius consequitur, & hactenus, vt ei vsque ad pubertatem substituat. Cæterùm si fidei eius committat, vt quãdoque restituat, non oportet[m] admitti fideicommissum: quia hoc non iudicio[n] eius, ad eum peruenit, sed principali prouidentia[o]. Hæc [autem] omnia dicenda sunt, siue in locum filij, siue in locum nepotis aliquis impuberem adrogauerit.

XXIII. PAVLVS libro trigesimoquinto ad edictum.

QVi in adoptionem datur: his quibus adgnascitur[p], & cognatus fit. quibus verò non adgnascitur, nec cognatus fit. adoptio enim nõ ius sanguinis, [q] sed ius adgnationis[r] affert. & ideo si filium

g *Adoptiuo.* non hærede relicto, sed aliis extraneis institutis. Accursius.

h *Teneantur.* scilicet substitutis in testamento patris naturalis: vel etiam agnatis.

i *Restituturos.* scilicet eis qui veniſſent si adrogatus non esset, & hoc per directam actionem ex stipulatu, id est natam ex verbis expresis si satisdatum est seruo publico: vel si non, tunc per vtilem: vt suprà, eodem. l. non aliter. &. l. his verbis. & infra, de vul. sub. l. causa. & per bonorum possessoriã hæreditatis petitionẽ: vt in alia glossa.

k *Quartam partem.* id est ex cõstitutione diui Pij: vt infra, de col. bo. l. j. §. si impuberi. & infra, de inofficioso testamen. l. Papinianus. §. si quis impubes. & institit. eodem. §. cum autem. & hæc quarta petitur condictione ex dicta lege diui Pij, cum ad eum stipulatio porrigi non videatur: vt supra, eodem. l. non aliter. & institu. eodem. §. cum autem. sed an hæc quarta est omnium bonorum, vel portionis sibi ab intestato debitæ tantum? Respond. quidam, omnium. & secundum eos inuenitur plus adoptiuus quàm legitimus habere: si fortè sunt quatuor legitimi vel plures. & vnus adoptiuus. vnde dic quartam, scilicet sibi debitæ portionis ab intestato, vt in naturali quem pater vult exhæredare: vt. C. de inofficioso testamen. l. parentibus. cum adoptio naturam imitetur: vt supra, eodem. l. adoptio enim. Accursius.

l *Quartam solam.* subaudi, & ad cætera quæ beneficio adrogatoris ad eum peruenerint: vt infra, de vulg. substi. l. sed si plures. §. in adrogato quoque. quæ est contra. vel dic: quartam solam, id est tantum. & subaudi, & eam partem quam & cætera. & est similis lectura. C. de sacrosan. eccle. l. placet.

m *Oportet.* sed si aliud vltra quartam ei reliquit, poterit ei substituere in eo post pubertatem: vt. j. subiicit.

n *Iudicio.* id est non mera liberalitate.

o *Prouidentia.* quæ istud statuit, scilicet constitutione diui Pij.

Qvi in adoptionem.] CASVS. Filius meus quem in adoptionem tibi dedi, efficitur quidem iste filius post adoptionem cognatus illis quibus erat adgnatus ante adoptionem. Vel aliter dic, efficitur cognatus his quibus adgnascitur. & de hoc ponit exempla, ita quòd si filium adoptauero, vxor mea isti filio adoptiuo non fit mater: nec eius cognata fit, vel agnata. Item mater mea non est illi auia. sed si habeo filium, efficitur frater filiæ meæ: dum tamen nec vxorem meam, nec matrem meam ducat in vxorem. Viuianus.

p *Adgnascitur.* id est quibus erat adgnatus ante adoptionem, efficitur cognatus post adoptionem, secundum M. sed male. quid enim si prorsus ab extraneo adrogetur? non fieret adgnatio, vel cognatio, secundum eum: quod est falsum: vt infra, vnde cog. l. j. §. cognationem. sed ipse de primis adgnatis fortè intellexit, qui per capit. demi. desinunt esse adgnati, sed remanent cognati. dic ergo, adgnascitur his tantum quibus est adrogator adgnatus. sed in quo apparebit hęc adgnatio, vel cognatio? Respond. in iure quod habent adgnati inter se, & consequenter in eo quod habent cognati in succedendo, & aliis: vt infra, de su. & legi. l. ij. §. hæreditas. sed hodie hoc habet locum tantum in adrogatione, non in adoptione, nisi detur non extraneo: vt. C. de adopt. l. cum in adoptiuis. §. sed si quidem. & institu. eodem. §. sed hodie.

q *Sanguinis.* id est cognationis.

r *Adgnationis.* quod est ius ciuile. & sic ciuile ciuili se appli-

cat

cat non naturali.

a *Matris loco non est.* sed nouerce: vt infra, de ri. nup. l. adoptiuus. primo respon.

b *Familiam.* hic ponitur familia pro adgnaticia cognatione. infra, de verb. signi. l. pronunciatio. §. communi.

c *Nuptiis.* hoc tamen ✓ sed tamen, sive hoc proba tamen &

adoptauerim, vxor mea illi matris loco non est[a]: neque enim adgnascitur ei: propter quod nec cognatus eius fit. Item nec mater mea, auiæ loco illi est: quoniam his qui extra familiam[b] meam sunt, nō adgnascitur. sed filiæ meæ, is, quem adoptaui, frater fit: quoniam in familia mea est filia: nuptiis[c] tamen etiam eorum prohibitis.

XXIIII. VLPIANVS libro primo Disputationum.

NEque[d] absens, neque dissentiens adrogari potest.

Pater contra emancipationem à se factam & diuturnitate temporis roboratam, venire non potest. Bartolus.

XXV. IDEM libro quinto Opinionum.

POst mortem filiæ suæ, quæ vt materfamilias quasi iure emancipata vixerat, & testamento scriptis hæredibus decessit: aduersus factum suū[e], quasi non iure eam, nec præsentibus testibus emancipasset, pater mouere controuersiam prohibetur[f].

Id quod per me possum, non possum per alium.

f Neque adoptare, neque adrogare quis absens, nec per alium[g] eiusmodi solennitatem peragere potest.

XXVI. IVLIANVS libro septuagesimo Digestorum.

QVem filius meus emancipatus adoptauerit: is nepos meus nō erit[i].

XXVII. IDEM libro octagesimo Digestorum.

A QVem filius.] CASVS. Titius filius meus emancipatus aliquem adoptauit: an sit iste quem filius meus adoptauit, mihi loco nepotis? Respondeo, quòd non est nepos meus. Viuia.

h *Non erit.* quia filius meus desiit esse per emancipationem adgnat[b]: vnde nec per eum alius fit mihi adgnatus: vt. ſ. e. l. qui in adoptionem. Hodie tamen cum filius per emancipationē non desinat esse adgnatus, videtur quòd ille sit nepos: vt insti. de leg. agnat. §. fina.

EX adoptiuo[l] natus, adoptiui locum obtinet in iure ciuili[k].

XXVIII. GAIVS libro primo Institutionum.

LIberum arbitrium est ei, qui filium, & ex eo nepotem in potestate habebit: filium quidem potestate dimittere, nepotem vero in potestate retinere: vel ex diuerso, filium quidem in potestate retinere, nepotem vero manumittere[l]: vel omnes[m] sui iuris efficere. eadem & de pronepote dicta esse intellegemus.

B

Nota, quòd in adoptione verborum expressio non requiritur.

XXIX. CALLISTRATVS libro secundo Institutiouum.

SI pater naturalis loqui quidem non possit, alio tamen modo quàm sermone manifestum facere possit, velle se filium suum in adoptionē dare: perinde confirmatur adoptio, ac si iure[n] facta esset.

XXX. PAVLVS libro primo Regularum.

C ET qui vxores nō habēt[o], filios adoptare possunt.

Opponitur de. l. si lenones. C. de epis. au. Sol. hæc regula fallit in casibus hic notatis, & no. institu. qui. mod. ius pa. po. sol. §. si. sed quid econtra, vide glo. l. nec anus. C. de emanci. libe. Nam beneficium non confertur in inuitum &c. Bar.

XXXI. MARCIANVS libro quinto Regularum.

NOn potest filius, qui est in potestate patris, vllo modo[p] cōpellere eū ne sit in potestate: siue unatralis, siue adoptiuus. Accursius.

Si pater.] CASVS. Pro intellectu huius legis præsuppone, quòd qui dat filium suum in adoptionem, consentire debet. D vnde pone quòd pater consentire non potest expressim, quia mutus, si consentiat alio modo quàm verbis expressis, valet adoptio. Viuianus.

n *Iure.* id est expressis verbis. vbi enim sermone opus nō est, ibi consensus solus sufficit: vt infra, de actio. & obliga. l. in quibuscunque. & infra, de verb. oblig. l. si stipuler. §. fin. & facit infra, si cer. peta. l. cum quid. & infra, de regu. iur. l. vbi. Accursius.

o *ET qui vxores non habent.* subaudi, tamen habere possunt. vt. de spadones adoptare possunt: castrati nō: vt infra, eo. l. adrogato. §. fin. & institu. e. §. sed & illud. & suprà eo. l. ij. §. fin. & infra, de iure do. l. si serua seruo. §. si spadoni. Accursius.

Non potest.] CASVS. Hæc. l. traditur quòd filius patrem cogere non potest, quòd emancipet eum: siue sit filius naturalis, siue adoptiuus. vnde pone: Vitricus cum esset tutor, priuignum adoptauit: quod potest: cogitur tamen causa cognita eum emancipare. nam si pubes sit factus, bene cogetur vitricus priuignum emancipare, si non expediat priuigno, quòd sit in potestate vitrici. & hoc dicit hæc lex cum duabus. ll. sequentibus. Viuianus.

Pater cogitur aliquādo filium emancipare.

p *Vllo modo.* ſ. regulariter. nam in casibus quatuor secus:

Contra factū suū an quis venire possit.

e *Factum suum.* No. quem non posse venire contra factum suū. sic. j. de ser. rust. prædi. l. per fundū. in glo. fi. & C. de seruo pig. da. l. si creditoribus. & C. de reuo. do. l. cum profitearis. & C. de remiss. pig. l. j. Sed argu. cōtra. C. de agri. & cēsi. l. quē admodū. lib. xj. & C. de lib. cau. l. j. & C. de murile. l. murileguli. li. xj. Sol. refert an aliquis faciat quod est prohibitum à lege: an quod non est prohibitum: vt emancipare non solenniter: sed tamen est eius contrarium permissum, vt emancipare solenniter, id est facit aliquid omissa illa solennitate quam vult lex intercedere. In primo casu non obstat factum suum alicui. In secundo ob. vt. C. de agri. & censi. d. l. quemadmodum.

ADDITIO. Dic, quòd ibi fuit factum contra legem, hic autem præter, secundum Bart.

f *Prohibetur.* immò videtur pater admittendus: vt. C. si adverſ. rem iudi. l. si cum pater. &. C. ne de sta. defun. l. quod est constitutum. & infra, de proba. l. ab ea parte. in fi. quę sunt contrarię. sed dic, qp hęc duo obstant patri, & factum suum, & longi temporis cursus, puta decennium, vel plus: in legibus contrariis vnum tantum. ſ. factum: ar. C. de fun. pa. l. fi. li. xj. vel ibi in. l. illa, ne de sta. defun. non admittitur pater, sed hæredes eius admittuntur: quoniam si illa veniret ad patris hæreditatem, repellerent eam, nisi omnia quæ adquisiuisset, reduceret in commune. vel ibi ab alio: hic à patre.

Quædam possum per me, quæ per alium non possum.

g *Nec per alium.* No. quædā possum per me, q̄ per aliū nō possum: vt hic, &. C. de iudi. auct. ad hæc. &. C. de his qui ve. ęta. impe. l. ij. in glo. per se. &. j. de adqui. hæredi. l. si solus. in fi. & ibi glo. Sed arg. contra. j. de admi. tuto. l. ita autem. §. gesisse. &. ſ. de sta. ho. l. Arethusa. in fin. Sol. colligitur. C. de cadu. tol. l. j. §. ne autem.

Manumissio seruos tantū respicit.

l *Liberum manumittere.* improprie ponitur, cum manumissio seruos tantum respiciat: vt infra, quādo actio de pecu. est an. l. j. §. j.

m *Vel omnes.* id est ambos. & est pro nobis in eo quod dixim. ſ. eo. l. sed &. facit ad hanc legem insti. qui. mo. ius pa. po. sol. §. admonendi. Sed ar. contra infrà, de vul. & pupil. substi. l. sed & si plures. §. filio. Accursius.

BIU Cujas

vt si filiæ necessitatem peccandi imponat: vt. C. de epis. audi. si lenones. Item si male se pater contra filium habuit: vt infrà, si à paquis fue. ma. l. fin. Item si legatum sit patri relictum, hac conditione, vt filium emancipet: & accepit: vt infrà, de condit. & demon. l. si cui. Item est quartus: vt infrà. l. proxi. quæ in vitrico & priuigno loquitur. Idé est generaliter in quolibet minore adrogato: vt infrà, de mino. l. iij. §. si quis minor. & facit ad hanc legem insti. quib. mo. ius pa. po. sol. §. fi. &. C. de emã. libe. nec auus. &. j. vnde libe. l. filio. in fi. Accur.

a *Nonunquã. Causa cognita.* vt si locuples sit pupillus adrogatꝰ à paupere vel prædone. sic. j. de mino. l. iij. §. si quis minor. Ac.

b *Adoptare.* No. vitricum posse esse tutorem priuigni sui: vt. C. de contra. iudi. tuto. l. fi. item no. q̃ potest eum adrogare. Sed cõtra. ē. l. nec ei. in princ. Sol. vt ibi, vel dic specialiter à principe fuit impetratum, secũdum Io.

c *Et si pubes.*] *Redigi.* id est redactũ fuisse. Accursius.

Si tibi.] CASVS. Filium meum hoc pacto in adoptionem tibi dedi, vt post triennium eum in adoptionem mihi des. non valet quidem talis adoptio. Viuia.

d *Si tibi.* aliàs incipit, si tibi. & aliàs, quæsitũ est. Accur.

e *Datus.* à me patre, vel ab alio. Accur.

f *Actio.* id est actus. sic. C. de sacrosan. eccle. authen. hoc ius. vel dic propriè. Accur.

g *Actionem.* i. actum. vel dic, propriè, vt modo. vnde nota, q̃ dies habetur pro non apposita, & pactum totum, vt. j. de reg. iur. l. actus legi. &. j. de hæredi. instit. hæreditas. Accur.

† *Vide omnino quid no. Inno. extra, de offi. lega. c. quod trãsla tionẽ. & eo. ti. c. nouit.*

Per adoptionẽ.] CALVS. Si plebeius senatorem adoptet, manet senator. & qui adoptatus est, si est filius senatoris, manet filius senatoris. Viuianus.

h *Augetur.* domicilium etiam adiicitur: vnde ibi potest conueniri: vt. j. ad munici. l. ordine. in fi. Item nota non minui dignitatẽ adoptione. sic. j. de sena. l. senatoris filius. §. à senatore. secus per matrimonium: vt infrà, eod. tit. l. fœminæ. &. C. de dignitatibus. lib. duodecim. &. l. mulieres. Accursius.

Emancipari.] CASVS. Filium meum quocumque loco, dum tamen idoneo, emancipare possum. Item possum emancipare filium coram præside, etiam si non regat prouinciam illam vbi emancipo filium meum. Viuianus.

i *Loco.* idoneo tamen. sic. j. de constitu. pecu. l. qui autem. in fin. &. l. si duo. vel non inhonesto: vt. j. de arbi. l. si cum dies. §. si arbiter. dic ergo, in quacumque prouincia, & in quacumque ciuitate: coram iudice tamen: vt insti. quib. mo. ius pa. po. sol. §. nostram autem. sit ordinarius vel non: vt infrà. de manu. vin. l. etiam. §. fin. dico enim magistratus municipales habere hanc potestatem: vt. C. de magistra. munici. l. ij. Accursius.

k *Non est.* non ergo debuit ei pareri: vt infrà de iurisdi. om. iu. l. fi. quæ est contra. sed hic de voluntaria. ibi de contentiosa iurisdictione dicit: arg. infrà, de of. proconsu. & leg. l. ij. in princi. vel hic inter homines suæ iurisdictionis: ibi non.

Adoptare.] CASVS. si filium non habeo, possum nihilominus aliquem in nepotem adoptare. Secundo dicit, quod si emancipo illum quem adoptaui, vel alij do in adoptionem, non possum eum iterum adoptare. Viuianus.

l *Adoptare.* facit insti. eod. §. licet. Arg. contra suprà, eod. l. adoptio enim.

m *Non potest.* ne leges sint ludibrio: vt. C. de bo. quæ libe. l. fin. circa finem. &. C. de cura. furi. l. cũ aliis. in fi. & infrà, de iudi. l. si prætor. secus in naturali: qui non translatus sed reditus videtur: vt. j. de libe. & posthu. l. filio. quę est contra. &. ē. eo. l. si pater. §. qui duos, & infrà eo. l. si pater.

Adoptio.] CASVS. Si adopto aliquẽ non rectè, vt quia debebam coram principe, & adrogaui coram magistratu: princeps potest hoc confirmare, & in ista confirmatione debẽt esse illi qui læderentur ex hac vel per hanc confirmationem: vt in. l. sequenti, quæ continuatur cum ista. Viuianus.

Contrà. cens Filu.

n *Facta.* vt corã magistratu: cum esset sui iuris, vel coram senatu. vel secũdum H. coram magistro de Grãmatica: vel facta sine testibus, vel sine scriptura. Accursius.

o *Nam ita. Desideras.* vt adoptio non iure facta confirmari possit.

p *Qui læderentur.* si nõ interessent confirmationi: vt sunt tutores & curatores: & filius, cum loco nepotis aliquis adoptatur: vt. ē. l. cum nepos. nam quod omnes tangit &c. vt. C. dè auctorita. præstan. l. fin. sed an adgnatorum? Respon. fortè sic. secundum Io. nec ob. suprà, eod. l. cùm adoptio. quia hic loquitur quando per rescriptum confirmatur. Vnde est hic ar. quòd quando rescripta impetrantur, debeant interuenire qui per rescriptum læderentur: vt ar. infrà, de na. re. l. fina. & infrà, de mino. l. in causæ. j. §. causa. & in authen. vt spon. lar. §. ad hæc. colla. viij. & causæ merita partium &c. vt. C. si per vim vel alio modo. l. fina.

Rescri. impetra. debent in terueniri qui per ea lædi possit.

Drogato.] CASVS. Si adrogo aliquem efficitur in mea potestate: & filij sui. secus in adoptione est. nam pater naturalis retinet nepotes in sua potestate. Item dicit, quod adoptator debet esse maior xviij. an. eo quem adoptat. Item dicit, quòd spado adrogat, & poterit sibi instituere. Viuianus.

q *Potestate.* vt hic. & suprà eod. l. ij. §. fi. &. l. si paterfa. in prin. & infrà, de ca. de. l. iij. in prin.

r *Retinentur.* sed an recidant in potestatem adrogatoris, si postea auus naturalis moritur? Respon. sic, vt suprà eod. l. paterfamil.

Pubertas

s *Plena.* Nota: plena dicitur quandoque xiiij. annorum: vt *triplex.* insti.

TIVVS.

XXXII. PAPINIA. libro trigesimo primo Quæstionum.

NOnnunquam autem impubes, qui adoptatus est, audiendus erit, si pubes factus emancipari desideret. idq; causa cognita[a] per iudicem statuẽdum erit. ℣ Imperator Titus Antoninus rescripsit, priuignum suum tutori adoptare[b] permittendum. B

XXXIII. MARCIANVS libro quinto Regularum.

ET si pubes factus, non expedire sibi in potestatem eius redigi[c] probauerit: æquũ esse emancipari eum à patre adoptiuo, atque ita pristinum ius recuperare.

XXXIIII. PAVLVS libro vndecimo Quæstionum.

QVæsitum est, si tibi[d] filius in adoptionẽ hac lege sit datus[e], vt post trienniũ puta eundem mihi in adoptionem des: an actio[f] vlla sit? & Labeo putat nullam esse actionem[g]. nec enim moribus nostris conuenit filiũ temporalẽ habere.

XXXV. IDEM libro primo Responsorum.

PEr adoptionẽ dignitas nõ minuitur, sed augetur[h]. vnde senator etsi à plebeio adoptatus est, manet senator: similiter manet & senatoris filius.

Emancipatio & adoptio, quæ de voluntaria iurisdictione sunt, possunt fieri quocumque loco: dũ tamen idoneo. Barto.

XXXVI. IDEM libro octauo decimo Responsorum.

EMancipari† filium à patre quocumque loco[i] posse constat, vt exeat de patria potestate. Apud proconsulem etiam in ea prouincia, quã sortitus non est[k], & manumitti, & in adoptionẽ dari posse placet.

XXXVII. IDEM libro secundo Sententiarum.

ADoptare[l] quis nepotis loco potest, etiam si filium non habet. ℣ Eum quẽm quis adoptauit, emancipatum vel in adoptionem datum iterum nõ potest[m] adoptare.

Hæc lex cum sequen. est bona, & quotidie allegatur. In confirmatione adoptionis, non iure factæ, requiritur citatio illorum qui ex confirmatione possunt lædi.

XXXVIII. MARCELLVS libro vicesimo sexto Digestorum.

ADoptio non iure facta[n], à principe cõfirmari potest.

XXXIX. VLPIANVS libro tertio de officio Consulis.

NAm ita diuus Marcus Eutychiano rescripsit: Quod » desideras[o], an impetrare de- » beas, æstimabunt iudices, adhi » bitis etiam his, qui contradice- » rent: * id est, qui læderentur[p] » confirmatione adoptionis. *Contrà.

In potestatem adrogatoris, non solum transit adrogatus, sed filii eius. Bartolus. C

XL. MODESTINVS libro primo Differentiarum.

ADrogato patrefamilias, liberi, qui in eius erant potestate[q], nepotes apud adrogatorem efficiuntur: simulque cum suo patre in eiusdem recidunt potestatem. quod non similiter in adoptione cõtingit. nam nepotes ex eo, in aui naturalis retinentur[r] potestate.

Nõ tãtum cum quis adoptat, sed & cum adrogat, maior esse debet eo, quem sibi per adrogationem vel per adoptionem filium facit: & vtique plena[s] auctorita. præstan. l. fin. sed an adgnatorum? Respon. fortè sic. secundum Io. nec ob. suprà, eod. l. cùm adoptio. quia hic loquitur quando per rescriptum confirmatur. Vnde est hic ar. quòd quando rescripta impetrantur, debeant interuenire qui per rescriptum lædentur: vt ar. infrà, de na. re. l. fina. & infrà, de mino. l. in causæ. j. §. causa. & in authen. vt spon. lar. §. ad hæc. colla. viij. & causæ merita partium &c. vt. C. si per vim vel alio modo. l. fina. D

BIU Cujas

instit. quibus mo. tute. fin. in princip. plenior xvij. an. in qua quis postulare potest: vt infra, de postula. l. j. §. pueritiam. & institu. qui manumit. non pos. §. finali. alia plenissima: scilicet. xviij. an. vt hic: & quando relinquuntur alimenta impuberibus: vt infra, de alimen. & ci. leg. l. Mela. in princip. Sed numquid si plures adoptat, pluribus pubertatis præcedere debet? Videtur quòd sic: vt infra, de no. ope. nuncia. l. de pupillo. §. si in pluribus. ibi, quia in re? Sed id non credo, cum & naturaliter plures nasci possint: vt infrà, de solu. l. si pater. & infra, si pars hære. peta. l. antiqui. & adoptio naturam imitatur.

* plene pubertatis, Flo.

* adsciscere Flo.

a *Accersere.* id est sibi hæredem suum constituere, seu asciscere (vt vult Bu.) vt hic, & supra eo. l. ij. §. illud.

Si pater.] CASVS. Filium habebã Titium, & ex eo nepotem. emancipaui Titium filium meum, & nepotem in potestate mea retinui: & postea illum filium meum emancipatum adoptaui: & postea decessi. nunquid nepos meus recidit in potestatem Titi? & respõdetur quòd nõ. Secundo dicit: Pone, Titium alij in adoptionem dedi: & nepotẽ in potestate mea retinui: & iterum Titium adoptaui. in hoc casu non recidit in Titij patris sui potestatẽ iste nepos. Viuianus.

b *Si pater.* Duos potuit casus. primo, emancipauit filium pater nepote in potestate sua retento. secundo casu, dedit eum alij in adoptionem. & totum intellige in patre naturali. nam adoptiuus readoptare non posset: vt suprà eod. l. adoptare. §. eum. sed quæ est ratio quare non recidit, cum in pristinum statum redierit? Respon. quia quasi liberatus fuit hic nepos à patris sui potestate, eo scilicet patre emancipato: id est hoc consecutus est, quòd non debeat auo mortuo in eius recidere potestatem. & qui liberatus est, postea reuerti non potest nisi per adoptionem, vel nisi ingratus existat: vt supra eod. l. qui liberatus. & in auth. constit. quæ de dig. §. illud quoque. col. vj. & in authen. de sanc. epis. §. sed hoc quidem. colla. ix. est & alia ratio, quia emancipatus filius naturalis, postea adoptatus, consequitur id per adoptionem, quòd quilibet alius extraneus si adoptaretur: & nihil amplius. ergo finita adoptione, quod fit morte patris, omnia iura per eum quæsita, perdit: vt suprà eod. l. in omni.

* vel incer. Flo.

c *Mortuo eo.* scilicet auo.

d *Quem.* s. filium. & hæc non sunt vera, si filius de potestate exiit per dignitatem. quia omne bonum &c. vt in auth. consti. quæ de dig. §. illud. quæ est contra. col. vj.

Etiam.] CASVS. Filium meum infantem dedi in adoptionem. an possum, quæritur? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

e *Etiam infantem.* qui est vsque ad. vij. an. vt. C. de iure delibe. l. si infanti. item hoc in adoptione: secus in adrogatione: vt. §. eo. l. in adoptionibus. nisi fieret, vt diximus suprà eo. l. ij.

f *Adoptiones. Deinceps.* vt si pronepotis loco aliquem adoptem, quasi ex nepote natum: & sic de singulis. & facit ad hoc instit. eod. §. licet.

Si in.] CASVS. Nepotem habebam ex filio meo. postea quendam alium in loco nepotis adoptaui. decessi tandem. an ius paternitatis sit inter istos, quæritur. distinguitur: aut adoptati, quasi ex filio mortuo: & hoc casu non erunt fratres. aut quasi ex filio viuo: & erunt fratres. Sed dominus V. aliter distinxit. aut

pubertate*, id est, decem & octo annis eum præcedere debet. Spado adrogando suum hæredem sibi accersere a * potest: nec ei corporale vitiũ impedimento est.

Emancipato filio, vel in adoptionem dato, nepos ex eo post mortem aui non recidit in potestatem ipsius.

XLI. IDEM libro secundo Regularum.

SI pater b filium, ex quo nepos illi est in potestate, emancipauerit, & postea eum adoptauerit: mortuo c eo nepos in patris nõ reuertitur potestatem. nec is nepos in patris reuertitur potestatẽ, quẽ d auus retinuerat *, filio dato i adoptionẽ, quẽ denuo redadoptauit.

XLII. IDEM libro primo Pandectarum.

ETiam infantem e in adoptionem dare possumus.

XLIII. POMPONIVS libro vicesimo ad Qu. Mucium.

ADoptiones non solum filiorum, sed & quasi nepotũ fiunt: vt aliquis nepos noster esse videatur, perinde quasi ex filio, vel deinceps f * natus sit.

XLIIII. PROCVLVS libro octauo Epistolarum.

SI is, qui nepotem ex filio g habet, in nepotis loco aliquẽ adoptauit: non puto, mortuo auo iura cõsanguinitatis h inter nepotes futura i esse. sed si sic adoptauit, * [vt etiam iure legis k nepos suus esset, quasi ex Lucio,] puta, filio suo l, & ex matrefamil. eius natus esset, contra puto m.

XLV. PAVLVS libro tertio ad L. Iuliam & Papiam.

ONera eius n, qui in adoptionem datus est, ad patrem adoptiuum transferũtur.

XLVI. VLPIANVS libro quarto ad L. Iuliam & Papiam.

IN seruitute mea o quæsitus mihi filius, in potestatẽ meã redigi beneficio p principis potest. libertinum tamen eũ manere non dubitatur.

DE RERVM DIVISIONE & qualitate.

TITVLVS VIII.

Lex ista ordinatè procedit, quòd res quædam sunt diuini iuris: quædam humani. quædam sunt publicæ: quædam priuatæ. quædam incorporales: quædam corporales.

I. CAIVS libro secundo Institutionum.

SVmma q rerũ diuisio in duos articulos diducitur. Nam aliæ sunt diuini iuris: aliæ humani. Diuini

A adopto expresse ex tali filio, cum plures habebam: vel habere possum: quo casu erunt fratres, vt in fin. legis dicitur. aut non dixi ex quo filio: & tunc non erunt fratres: vt in principio legis. & sic duobus modis ponitur casus. Viuianus.

g *Ex filio.* scilicet mortuo, secundum Ioan. vel dic, vt Ir. vellẽ videtur, ex filio. scilicet viuente, sed non expressit ex quo: cum plures filios haberet. infra autem in secundo casu legis expressit. & * *Eodem* sic primum non valet: quia non apparet ex quo velit. *Ranconeti habet vt tã iure legeq;*

h *Consanguinitatis.* scilicet fraternitatis, quasi ex eodẽ sanguine processisse videantur. sed iura agnationis bene erunt inter eos: vt supra eo. qui in adoptionem dantur. & sic vt agnatus admittetur, nõ vt consanguineus: & ita frater legitimus & naturalis, qui habet iura cõsanguinitatis, isti præfertur: & hoc secundum quosdam. Tu dic, quòd auo mortuo etiam ius agnationis sit sublatum. argu. s. eod. in omni. secundum Io. s. in casu, quem posuit Io. s. cum ex morrtuo adoptatur. *nepos suus esset, quàm si ex Lucio.*

B

i *Futura.* quia nec eo auo viuente fuerũt: vt suprà eod. qui in adoptionem.

k *Iure legis.* filius videtur alius iure naturæ, vt naturalis: alius iure legis, vt adoptiuus: vt hic, & s. eo. lib. j. *Filii sunt duplices.*

l *Filio suo.* scilicet viuente, secundum Io. & consentiente: vt supra eo. si quis. vnde secundum hoc est ratio in promptu: quia vbi viuente filio meo, & consentiente, & volente tanquam ex eo nepotem adopto, me decedente recidit hic nepos in eius potestatem: vnde & agnatus est eidem, & alteri fratri. vbi vero filius erat mortuus, non potest in eius potestatem recidere, qui non est. vnde inter nepotes meos, me mortuo, ius agnationis nõ est. idem est, secundum casum Ir. vt si filios habebam, nec expressi ex quo adoptarem: nam tunc propter ambiguitatem in nullius recidit potestatem.

m *Puto.* quia iura fraternitatis sunt inter eos.

Onera.] CASVS. Titius adoptauit Seium. Titius tenetur de oneribus Seij. Viuia.

C

D

n *Onera eius.* vt eum alat & sustentet, & de peculio eius nomine teneatur ex contractibus, qui postea secum fient, non prius: vt. j. de pecu. in adrogatorem. & inst. de acqui. per adrogationem. §. fi.

In seruitute.] CASVS. Cum seruus essem, filium habui. postea fui cum filio meo manumissus. potero quidem beneficio principis filium meum in potestatem meam redigere. libertinus tamẽ erit iste filius meus. Viuia.

o *In seruitute mea.* modo manumisso vna cum filio: vel etiam ex interuallo.

p *Beneficio principis.* id est per adrogationem: sed non per adoptionem, secundum Ir. & sic soluitur contra. s. eod. si pater. §. fin. & supra de sta. ho. l. fi. Tu dic, beneficio, id est principis priuilegio fieri posse: & sine eo nullo modo posse. nam non solum alienum libertum adoptare, permittere potest: vt hic, sed etiam seruum alienũ manumittere. & restituere natalibus: vt infra, de naresti. l. quæris.

DE RERVM DIVISIONE & qualitate.

q *Summa.* quia in tractatu est prima, vel nulla est compendiosior ea.

BIU Cujas

a *Portæ ciuitatum.* aliàs, non est in tex. ciuitatum. aliàs est. sed magis conuenit vt sit: sicut & instit. eo. §. sanctæ quoque.

b *Quodammodo.* non enim vere sunt diuini iuris: quia nec religio, nec consecratio in eis est: sed quia sancita est in eos pœna, qui eas violant: & ideo sanctæ dicuntur: vt instit. eo. §. sanctæ.

c *Nullius.* scilicet priuati hominis, subaudi, sed dei hominum cen-

Res multipliciter in nullius bonis dicitur.

sura, siue iudicio. Vnde dic, quòd res dicitur in bonis nullius, multis modis: natura, vt feræ bestiæ. & in his habet locum regula, quod nullius est, occupanti conceditur: vt instit. eod. §. feræ. Item censura, vt res sacræ, & religiosæ, & sanctæ: vt hic, & instit. eod. §. nullius. & hic non habet locũ regula: immo pœna imponitur si quis tetigerit: vt infra, ne quid in loco sacro. per totum. & instit. eod. §. sanctæ. *Item facto*, vt *si res pro derelicto* habeatur: & hic habet locum regula: vt instit. eo. §. penul. Item tempore, vt in thesauro: vt infra, de adqui. re. do. nunquam. §. thesaurus. & hic habet locum regula scilicet vt dimidia eius, quod inuenitur, sit eius qui inuenit: alia dimidia sit domini soli, in quo inuenitur: vt instit. eo. §. thesauros. Item casu, vt hæreditas iacens: vt infra, prox. respon. & hic non habet locum regula, cum fingatur ex tempore mortis fuisse hæredis, quando postea aditur: vt infra, de stipul. ser. si ex re. §. fin. & de regu. iur. omnis hæreditas.

d *Aut publicæ.* impropriè. i. vniuersitatis. res enim tantum Romanę ciuitatis publicæ dicũtur: vt. j. de verb. signi. l. eũ qui vectigal. aliàs publicum dicitur ius, diuino oppositum: vt. C. de sacrosanct. eccle. l. fina. in princip. Accursius.

e *Nullius.* s. hominis priuati, sed communitatis: vt sequitur. & pone exempla vt theatra, & stadia, & similia: vt instit. eo. §. vniuersitatis. & sic no. arg. quod commune est, meum non est. sic infra, eod. l. in tantum. §. j.

f *Possunt.* id est aptæ sunt sui natura, vt tangi possint. nam rem quæ est in profundo maris tangere non possumus, & tamen est corporalis.

g *In iure.* id est sub hoc prædicabili ius continetur. nam in definitione cuiuslibet rei incorporalis oportet te assumere ius: vt ecce, hæreditas est ius succedendi &c. vt infra, de regu. iur. l. hæreditas. item, vsusfructus est ius vtendi &c. vt instit. de vsufruct. in prin. item, obligatio est iuris vinculum &c. vt instit. de oblig. in princ. item, actio est ius persequendi &c. vt instit. de actio. in princ. & sic de aliis similibus.

h *Obligationes, quoquo modo contractæ.* non dicit contractus: quia ipsi magis facti sunt quàm iuris: vt infra, de cura. fu. consilio. §. quæsitum est. versi. eum quoque. quæ est contra.

i *Plerumque.* quia quandoque etiam incorporalis res nobis debetur: vt seruitus: vt. j. famil. erciscũ. hæredes. §. contra si promissor.

iuris sunt res sacræ, & religiosę: sanctæ quoque res, veluti muri & portæ [ciuitatum[a]], quodãmodo[b] diuini iuris sunt. Quod autem diuini iuris est, id nullius in[c] bonis est. id verò, quod humani iuris est, plerunque alicuius in bonis est: potest autem & nullius in bonis esse. nã res hæreditariæ, antequam aliquis hæres existat, nullius in bonis sunt. Hæ autem res, quæ humani *iuris sunt*: aut publicę[d] *sunt*: aut priuatæ. Quæ publicæ *sunt*, nullius[e] in bonis *esse* credũtur: ipsius enim vniuersitatis esse creduntur. Priuatæ autem sunt, quæ singulorum sunt. ¶ Quædam præterea res corporales sunt: quædam incorporales. Corporales hæ sunt, quæ tangi possunt[f]: veluti fundus, homo, vestis, aurum, argentum, & denique aliæ res innumerabiles. Incorporales sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea, quę in iure[g] cõsistunt: sicut hæreditas, vsusfructus, obligationes, quoquo modo cõtractæ[h]. Nec ad rem pertinet, quòd in hæreditate res corporales cõtinentur. nam & fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales sunt: & id, quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumque[i] corporale est: veluti fundus, homo, pecunia. Nã[k] ipsum ius successionis, & ipsum ius vtẽdi fruẽdi, & ipsum ius obligationis[l], incorporale est. Eodẽ numero sunt & iura prædiorũ vr-

A k *Nam.* pro, certe. alias pro, sed.

l *Ius obligationis.* intransitiue lege, id est ius quod est obligatio. & sic de aliis. sed de quibusdam dubitatur, scilicet de fumo, aëre, & anhelitu hominis. sed dic, corporalia. sed quid de angelis bonis & malis, & anima? dic incorporalia: licet de his nihil ad nos.

banorum, & rusticorum: quæ etiam seruitutes vocantur.

Hic ponitur quarta diuisio: quoniam quædam sunt communia vniuersitatis, quædam sunt singulorũ: vt hic textus per exẽpla omnia ponit.

II. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

QVędam naturali[m] iure cõmunia sunt omnium[n], quædam vniuersitatis, quædam nullius, pleraque singulorum: quæ variis ex causis cuique adquiruntur. Et quidem naturali iure[o] omnium communia sunt illa: aër, aqua profluens, & mare, & per hoc littora[p] maris.

III. FLORENTINVS libro sexto Institutionum.

ITem lapilli, & gemmæ[q], & cætera quæ in littore inuenimus, iure naturali nostra statim fiunt.

IIII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

NEmo igitur ad littus maris accedere prohibetur piscandi causa: dum tamen villis[r], & ædificiis, & monumentis abstineatur: quia non sunt iuris gentium[s], sicut & mare. ídq; & diuus Pius piscatoribus Formianis & Capenatis * rescripsit. Sed flumina pene[t] omnia, & portus, publica sunt.

V. GAIVS libro secundo rerum cottidianarum, siue aureorum.

RIparũ[u] [quoque] vsus publicus est iure gentiũ, sicut ipsius fluminis. itaque nauẽ ad eas appellere, funes ex arboribus[v] ibi natis religare, retia siccare, & ex mari[x] educere*, onus ali-

m *Quædam naturali.* i. gentium.

n *Omniũ.* subaudi, & quædam publica: vt instit. eod. §. j. nam & de his tractat. j. eod. nemo. in fin. &. l. sequen.

o *Naturali iure.* i. iure gentium, quod est instinctu naturæ inductum: vt supra de iusti. & iu. l. omnes. §. quod vero. sic exponitur insti. e. §. j. &. §. singulorum. &. §. feræ. &. §. per traditionem.

p *Littora.* communia sunt quo ad vsum, & dominium: vt hic. sed quo ad protectionem sunt populi Romani: vt infra ne quid in lo. publi. l. littora. quæ est contra. *ADDITIO.* Pro declaratione huius glo. dic, quòd mare est commune, quo ad vsum: sed proprietas est nullius: sicut aër est cõmunis vsu: proprietas tamen est nullius, secundum Ia. de Ra. sed iurisdictio est Cæsaris: & sic ista tria sunt diuers. s. proprietas, vsus, & iurisdictio, & protectio: sec. Bal.

q *Item lapilli & gemmæ.* gemmæ sunt *Capuani.* perlucidæ materiæ: lapilli vero obscurioris: vt infra, de aur. & ar. le. & si non sunt. §. perueniamus. versi. gemmæ. & collige ex hac. l. q ea demum dicũtur cõmunia, quæ cum sint *quæ dicun.* in cõmuni vsu omniũ *tur.* animantium, occupanti conceduntur. Publica autem sunt communia, vel in communi vsu: sed non codcedũ- *Publica quæ dicuntur.*

tur occupanti: quod est cõtra Pla. qui dicebat omnia publica esse communia: & ecõtra communia dicebat esse publica, ex eo quòd omnibus animantibus permittitur publicè his vti sicut communibus: vt in lauando, bibendo, & similia faciendo. communia dicebat esse publica quo ad quosdam vsus, qui tantũ hominibus cõpetunt: vt nauigare, & piscari. item est contra eum inst. eo. §. j. vbi ponuntur vt contrariæ species. item quia in publicis non solum permittitur alicui aliquid facere: sed etiã interdicta prohibitoria apponũtur: vt. j. ne quid in flu. pu. Illud autem satis videtur. quòd aqua fluminis sit communis: quia conceditur occupanti: & etiam irrationabilibus: sed ipse alueus est publicus: quia occupanti non cõceditur. item nec aquam alicui alio deriuare licet: vt infra de flumi. l. quo minus.

r *NEmo igitur. Villis.* id est ædificiis ab alio ibi positis.

s *Iuris gentium.* i. communia iure gentium, sicut mare.

t *Flumina pene.* pene dicit, propter ea quæ ad tempus fluunt, vt Rapo & Meloncellon, quæ sunt priuata: vt. j. de flumi. l. j. §. fluminum. alij dicunt propter flumina manufacta, quæ dicũtur esse priuata: quod est falsum: vt. j. de flumi. l. j. §. si fossa. Accur.

v *RIparum.* s. fluminis.

x *Et ex mari.* i. flumine. vel dic, pprie deducere, hysteron proteron

BIU Cujas

proteron.i.ordo conuersus:sic insti.eo.§.littorū. sed quid si vnus vult retia siccare,alius incidere arborē?Respon.præferendū eum qui vult siccare:quia publicam vtilitatem prætendit, alius priuatam:vt ar.in auth.de non alie.§.quia vero verisimile. in fi.ibi,oportet enim ea.coll.ij.alij deferunt occupanti: vt ar.j.de vsuca.l. si sed si simul veniant, dic vt suprà,& facit ad legem istam, infra de flumi. & ne quid &c.l. j.§.ripa.&.l.pe.& infra de acquiren.re.domi.l. penul.§.fin.& insti.eo. §.riparum.in fine.

Vtilitas publica priuatæ præferri debet.

a *Ntantum. Soli.*i.terræ domini constituantur &c.sed contra insti.eo.§.cum in suo. &idem infra de adqui. re domi. adeo. §. cum in suo. sed illud regulare, quòd ædificium cedat solo: hoc speciale.

Flo. ponere quase.

b *Iure postliminii.* nec poterit præscriptioné opponere quasi longo tempore tenuerit: vt.j. de vsuca.l.fi. nisi nunc possideat: vt infra, de diuer. & tép. præscrip. si quisquam.& facit infra de reli.cum loca.

c *Theatra.*à theorein, quod est inspicere: vt est arena Veronensis.

d *Stadia.* à stādo,vbi currebant:& prefixum erat vsquequo currerent. & fertur q Hercules vno anhelitu per octo stadia currebat.

e *Rescripserunt.*an ergo testimonium possit ferre vnus de collegio contra collegium: vel pro collegio?Respon. sic:quia non est prohibitū i ergo permissum: vt.j.de testi. l.j. &.l. ex eo.in gl. ij.&.j.de pac. do. inter socerū.§.cum iter.& hic subiicit. Ac.

Permissum videtur qd non est prohibitum.

f *Veniam.* vt hic,&.j. de in ius vo. sed si hac. §.qui manumittitur.& facit ad hunc.§.j.quod cuiusque vni.l. sicut.§. ij. & infra ad Treb.l.j. §.fuit quæsitum. in fin. &.j.de adqui.re. dom. statuas.& infra de quæstio. l.j.§. seruum. Accursius.

g *Priuatè.* No. quid publicè permitti, quid priuatim non permittitur,vt hic,&.j.de admi.tu. l. non existimo. &.j. de pol. l.j.in prin. &.j.de.ri.nup.l.fi.

Flo.deest negatio. Cæterū ad hūc locum vide Anto. August. emen. lib.1.cap.2.

h *Manet.* vt hic, & insti.e. §.sacræ. &.j.de contrahen.emp.l.æde.quandoque tamen desinit:vt si capiatur ab hostibus:vt infra de reli.l.cum loca.sed communis locus,vt littus maris,leuiter potest fieri priuatus,& in eundem statum redire:vt suprà ea.l.in prin.

i *In locum suum.* quandoque etiam in non suum:vt infra de relig.l.scriptus.in princ.

k *Inuitis cæteris.* non ergo est potior conditio prohibentis. sic insti.eo.§.in commune. Sed ar. contra.j.communi diui.Sabinus.

quod in his reponere, cuilibet liberū est: sicuti per ipsum flumen nauigare. sed proprietas illorum est, quorū prædiis hæret: qua de causa arbores quoque in his natæ, eorūdem sunt. In mari piscātibus liberum est casam in litore ponere,in quā* se recipiant.

VI. MARTIANVS libro tertio Institutionum.

INtantum, vt & soli[a] domini constituantur, qui ibi ædificant, sed quandiu ædificium manet: alioquin ædificio dilapso,quasi iure postliminij[b] reuertitur locus in pristinā causam: & si alius in eodem loco ædificauerit, eius fiet. ¶ Vniuersitatis sunt,nō singulorum, veluti quæ in ciuitatibus sunt theatra,[c] & stadia[d],& similia,& siqua alia sunt cōmunia ciuitatum,Ideoque nec seruus cōmunis ciuitatis, singulorū pro parte intelligitur,sed vniuersitatis:& ideo tam contra ciuem, quàm pro eo posse seruum ciuitatis torqueri, diui fratres rescripserunt[e]. Ideo & libertus ciuitatis non habet necesse veniam[f] edicti petere, si vocet in ius aliquem ex ciuibus.¶ Sacrę res, & religiosæ, & sanctæ, in nullius bonis sunt. Sacræ autē res sunt hæ, quæ publicè consecratæ sunt, non priuatè[g]. Si quis ergo priuatim sibi sacrum constituerit:sacrum nō est, sed prophanum. Semel autem æde sacra facta,etiā diruto ædificio locus sacer manet[h].¶ Religiosum autē locum vnusquisque sua voluntate facit, dum mortuum infert in locum suum[i]. In cōmune autem sepulchrū, etiam inuitis cæteris[k], licet inferre.sed & in alienum locum, concedente domino, licet inferre.& licet postea ratum nō* habuerit[l],quàm illatus est mortuus, religiosus fit[m] locus.

¶ Cenotaphium[n] quoque magis placet locū esse religiosum: sicut testis ī ea re est Virgilius[o].

VII. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad edictum.

SEd diui fratres contra rescripserunt.

VIII. MARTIANVS libro quarto Regu.

SAnctum[p] est quod ab iniuria hominum defensum atque munitū est.Sanctum autem dictum est à sagminibus[q]. Sunt autem sagmina quædam herbæ[r],quas legati populi Romani ferre solebāt, ne quis eos violaret[s]:sicut legati Græcorū ferunt ea quę vocātur κηρύκεια[†]. ¶ In municipiis quoq; muros esse sanctos,Sabinum recte respondisse, Cassius refert: prohiberíque oportere,ne quid in his immitteretur[t].

IX. VLPIANVS libro sexagesimooctauo ad edictum.

SAcra loca ea sunt, quæ puplicè[u] sunt dedicata: siue in ciuitate sint, siue in agro[x]. Sciēdum est, locum publicum tunc sacrum fieri posse, cum princeps eum dedicauit[y], vel dedicandi[z] dedit potestatem. ¶ Illud notandum est, aliud esse sacrum locum, aliud sacrarium.Sacer locus est,locus cōsecratus. Sacrarium est locus, in quo sacra reponūtur: quod etiam in ædificio priuato esse potest. Et solent, qui liberare eum locum religione volunt, sacra inde euocare[†]. ¶ Proprie dicimus[a] sancta quæ neque sacra,neque prophana sunt, sed sanctione quadam confirmata: vt leges sanctæ sunt. sanctione enim quadam sunt subnixæ. Quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi deo non sit consecratum. Et interdum in sanctionibus adiicitur, vt qui ibi aliquid commiserit,capite puniatur.Muros[b] autem municipales, nec reficere[c] licet[d] sine principis vel pīdis auctoritate, liquam rem dedicari,& ipse ei permisit.

A & facit infra de vsufruct.l.arboribus. §.nauis. *ADDITIO.* Pro solutione huius contrarij vide Dy.in regula, in re communi. de regu.iur.lib.vj.

l *Non habuerit.* id est,pœnituerit.

m *Religiosus fit.* id est manet: quia semel concessisse sufficit: vt hic, &. j. de aqua plu. arcen. l.in diem.

n *Cenotaphium.*locus, vel res parata ad sepeliendū: non tamen fuit ibi aliquis missus adhuc. *ADDITIO.*Immo vero cenotaphium imaginariū sepulchrū est, quale describitur Virgilio lib. Aeneidos iij. Solennes tum forte dapes &c. &, Ergo instauramus &c.

Cenotaphiū quid sit.

o *Virgilius.* sed falsus testis est: vt infra.l.pxi. & de relig. l. is qui. & est hic argu. quòd auctoritates poëtarum sunt in causis allegandæ: vt supra de sta.ho. septimo. & de solut. si pater.sed infra.l.proxi. est arg. contra, q̄ sint reprobandæ.

†*Ceryciā Græcis dicuntur,quæ Latinis caducea. Budæus.*

p *Sanctum.* vt muri & portæ ciuitatis: vt insti.eo.§.sanctæ.& j. proxi. l. §. penul. & antepe.

q *Sagminibus.* immo à sanctione:vt insti.eo. §.sanctæ.&.j.e.l.prox. in.§.proprie.

r *Herbæ.* forte satu-regiæ.

s *Violaret.* vnde etiā sancti dicuntur: vt infra, de legationibus. l. fi.in prin.

t *Committeretur.* scilicet sine licentia principum:vt hic, & infra, ne quid in loco sacro l.penul. & fi. &.l. proxi.§.fi.

u *Sacra.*alias non est lex. *Publice.*cū auctoritate imperatorū: vt infra,vt in posses.lega.l.vltima.

Imperatores olim erant sacerdotes.

x *In agro.*i.in villa.

y *Dedicauit.* proprio potest poni, quia olim imperatores sacerdotes erant. vnde Dauid ait de seipso, in sacerdotibus eius:& Samuel inter eos qui inuocant nomen tuum. vel dic, ipse dedicauit.i.,pprio motu & sua sponte voluit aliquam rem à pōtificibus dedicari.

†*Sacrorum euocatio quid sit, & qualiter olim fieri sit solita, Macrobius.lib.3. Satur.ca.8. pulchrè declarat:similiter & ex Liuio facile est videre lib. 5. ab vrbe condita.*

z *Vel dedicādi &c.*i. cum aliquis impetrauit vt liceret sibi facere a-

a *Proprie.*in sanctionibus: vt infra,de pœ.per totum ti.fere, & in aliis pluribus in quibus pœna imponitur. vel dic, vt Ir. vt si circa leges id facias quo minus sit lex,vel aliquid pro lege falsum subrogetur:vt.j.ad leg.Cor.de Fal.l.j.

b *Muros autem municipales.*i.ciuitatū.sic ponitur.j.ad munic.l.j.

c *Nec reficere.*q.d.nedum facere.

d *Licet.*alicui priuato: sed ipsi vniuersitati licet: vt.C.de opē.

pub.l.omnes.ij.&.l.intra.

a *Res sacra non recipit.* immo quandoque ex causa speciali: vt.C. de sacrosan.eccle.l.sancimus.in fi.& in auth.præterea.

A *Risto.*] *CASVS.* Hic dicit, q̃ sicut quando quis ædificat in mari efficitur ędificium priuatum: ita si mare aliquid occupet, fit commune & publicum id quod occupatur. Viuia.

† *Concor.c. 2.cũ glo.i. extra de re li.& vene. san.* b *Ita.* similitudo per cõtrariũ. Ioã. vt ibi, & Lazarus similiter mala.

c *Occupatum.* non inundãtione temporali: vt insti.eo.§.alia.

d *Publicum.* i.cõe.

Luc.16. S *I quis violauerit.* *CASVS.* Duo fuerũt fratres, qui Rociuitatem fecerunt. & cum esset cõtentio cuius nomine vocaretur, an Rema à Remo, vel Roma à Romulo: sorte obtinuit Romulus, & dominus remansit. Et postea fratrem suum fecit occidi: quia cõtra suum fecerat interdictum, cum præceperat vt nemo muros transcenderet. Viuianus.

e *Admotis.* id est appositis. Accursius.

f *Remus.* duo fuerũt fratres qui Romam fecerunt. & cum esset cõtentio cui⁹ nomine vocaretur, an Rema à Remo, vel Roma à Romulo: sorte obtinuit Romulus, & dominus remansit: qui postea fratrem suum occidi fecit, quia cõtra suũ fecerat interdictum trãscendendo muros. vnde Lucanus: Fraterno primi maduerunt sanguine muri. & est ar. q̃ iudex ita ꝓximũ puniat & magnum, sicut extraneum & paruum. Ar. contra infrà, de recepta.l.j.& infrà, de incen.rui.nau. Pedius. & omnino. in glo. conditione. dic, vt ibi. Ir. *ADDITIO.* Solue secundum Bar. sic, quod tempore punitionis istius non erant istę leges. quia habuimus eas post leges.xij.tabu. quæ fuerunt post mortẽ Romuli & ꝓ leges expulsos: vt suprà de origi.iur.l.ij.§.exactis.& sic potest responderi ad omnia præcedentia.

Romulus fecit occidi fratrẽ suũ Remum.

† *Vide quæ scripsit eleganter in hãc legem Marius Salmonius.*

* *videndũ. putẽ præf. Flor.*

g *Voluerit.* ergo pro solo conamine punitus est. nam non legimus quòd transcenderit. & sic est contra, infra, de pœ.l. cogitationis. sed dic, quòd peruenit ad aliquem actum. vel expone, voluerit, id est voluntariè transcenderit. sic infra, si cer.peta.l. quòd si ab initio.&.l.fin.j.respon.&.C.fi.regun. si constiterit.& infrà, de lega.ij.l.j.

nec aliquid eis coniungere vel super ponere. ſ res[a] sacra non recipit æstimationem †.

x. POMPONIVS libro sexto ex Plautio.

A Risto ait, sicut id, quod in mari ædificatum esset, fieret priuatum: ita [b] quod à mari occupatum[c] sit, fieri publicum[d].

xi. IDEM libro secundo ex variis lectionibus.

S I quis violauerit muros, capite punitur: sicuti si quis transcendat scalis admotis [e], vel alia qualibet ratione. Nam ciues Romanos alia, quàm per portas, egredi non licet: cum illud hostile & abominandum sit. nam & Romuli frater Remus [f] occisus traditur ob id, quòd murum transcendere voluerit [g].

DE SENATORIBVS. TITVLVS IX.

Vir in dignitate positus, præfertur in dignitate vxori: & dignitas non transit de inferioribus ad superiores. Bartolus.

I VLPIANVS libro sexagesimo secundo ad edictum.

CONsulari † fœminæ [h] vtique consularem virũ præferendum [i] [esse,] nemo ambigit. sed vir prefectorius an consulari fœminæ præferatur, videdum [est. &] puto * preferri: quia maior dignitas est in sexu virili [k]. Consulares autem fœminas dicimus consularium [l] vxores. Adiicit [m] Saturninus etiã matres [n]: quod nec vsquã relatum [o] est, nec vnquã receptum.

Remotus à senatu tanquam infamis, non potest esse iudex, nec testimonium perhibere.

II. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

B CAssius Longinus non putat ei permittendum, qui propter turpitudinem [p] senatu motus, nec restitutus est, [q] iudicare: vel testimonium dicere: quia lex Iulia repetundarum hoc fieri vetat.

Remotus à senatu, non propter infamiam, retinet dignitatem. & filius senatoris appellatur non solum naturalis, & legitimus sed etiã legitimus tantum. & filius à senatore adoptatus & postea emancipatus, per emãcipationem dignitatem perdit: & per adoptionẽ dignitas non minuitur. hoc dicit cum.l. senatoris.1.& 2.

III. MODESTINVS libro sexto Regularum.

C SEnatorem remotum senatu, capite non minui, sed Romæ morari [r] diuus Seuerus & Antoninus permiserunt.

Qui indignus est minori ordine, multo magis indignus est maiori. Bartolus.

IIII. POMPONIVS libro duodecimo ex variis lectionibus.

QVi † indignus [s] est inferiore ordine, indignior est superiore.

DE SENATORIBVS.

Cõtinuatio. *Quia de statu hominum, & diuisione rerum vidimus, sequitur de actionibus & iudiciis. quæ quia per officiales explicantur: vt suprà de orig.iur.l.ii.§. post originem. ideo de officiis dicit, primo præmittendo de senatoribus, vt de dignioribus, qui erant centum numero: vt.C. de peti. hæred.l.fin.in princip. Accursius.*

CONsulari.] *CASVS.* Vir consularis præfertur fœminæ consulari. Item vir prefectorius fœminæ consulari præfertur. de his pone exemplum, quia si instituo filium & filiam consules: tabulæ testamenti deponendæ sunt penes virum, non apud fœminam: v infrà, de fid.instru.l.fi. Item dicit, quæ sit fœmina consularis. Item dicit, q̃ matres consulum non sunt consulares. Viuia.

h *Consulari fœminæ.* quæ sit hæc, habes.j.ea.l.in fine.

i *Præferendum.* priuilegio sexus: vt.ſ. de statu hominũ.l.in mul-

tis. prodest autem hæc prælatio cum tractatur de bonis debitoris vendẽdis: vel parte debiti remittenda: vt infra, de pact.l.si plures. §.fina.&.l.maiorem. vel de dilatione danda: vel cessione bonorum accipienda: vel certa portione accipienda: vt.C. qui bo.cede.possl.fin. item in tutore qui præfertur in administrando: vt insti. de satisda. tuto. §. quod si nemo. vel in depositiõe tabularum: vt infra, de fide instrumen.l.fi. vel decreto: vt infra, ad munici.l. quod maiõr. hoc vltimum non placet. Accursius.

k *Virili.* hic not. vt. ſ. de sta.hom.l.in multis.

l *Consularium.* subaudi etiam, non solum consulum. Accursius.

m *Adiicit.* & male.

n *Matres.* scilicet cõsularium, non dico cõsulum. Accursius.

o *Relatum.* scilicet ab alio quàm à Saturnino. & sic no. hic, q̃ in generali sermone quædam excipiuntur. sic.&. C. de solu.l.inquisitio veritatis. arg. contra infra, de pigno. Paulus. §. fin. [a] Itẽ no. hic, quòd dignitas inferiorum non transit ad superiores, sed contra. C. de proxi. sa. scri. l. in sacris. in princi. lib. xij. &. C. de meta. l. fin. in princ. in glo. ij. lib. xij. Solu. speciale est in illis priuilegiis quæ ibi dicuntur: hic autem regulariter. sic & speciale est in ludis in quibus se immiscet mater volente filio consule vna cum eo: vt in auth. de consuli. §. hæc itaque. ver. si vero nõ cõpellatur. colla. iiij.

[a] *Tu dic, quòd persona loquens tis cõtinetur vt in.d.l. Paulꝰ. infra alia casu impeditus. vt in.l. quisitio. alle. in gl. secundum Bar.*

† *Al huncc locum vide Ant. in ca. 14. De excusationib. & Alcia. lib. disp. 3. cap. 4.*

CAssius.] *CASVS* Titius turpiter fuit à senatu remotus. Dicitur, quòd non poterit quodammodo iudicare, nec dicere testimonium. Viuia.

p *Turpitudinem.* aliquam quàm in officio commisit: vt in fi. huius.l.&.j. ad legẽ Iul. repe.l.eadem.§.j.& no. quòd siue ei irrogetur infamia iuris, siue facti tantum, locum habet quod hic dicit: vt infrà, de iudi.l.cum prætor. §. non autem. &. C. de dig.l.ij. &.l. iudices. li. xij. Item no. arg. quòd qui semel malefecit, præsumitur aliàs malefacturus: vt hic, & infra, de accu.l.si cui.§.j.

q *Nec restitutꝰ est.* scilicet per principẽ: vt.C. de sen.pas.l.j. &.j. de postu.l.j.§.eum qui.ver.de qua.

r *Senatorem Morari.* hoc verum si ex ea causa remotus est quę infamiam non importat. aliàs non potest Romæ morari: vt infra, de excu.tuto.l.sed & milites.§.qui nimirum.& facit institut. de capit.demi.§.quibus.

s QVi *indignus.* sunt enim multi ordines: alij maiores, alij minores. Est enim maior superillustris. secundus illustris. tertius spectabilis. quartus descensiue est clarissimus. qui ergo indignus est esse de spectabilibus: multo magis indignior erit esse de superioribus: vt hic, & infra, de inter. & rele.l. relegatorum. §. potest &. §. fina. & infra, de ser. expor.l. cui pacto. Sed opponitur: Imperator indignus est, quòd sit præses. ergo indignior de imperio? Respon. minores ordines sunt indigni eo: non ipse eis. vel secundum Io. licet non sit dignus: non tamen est indignus. & facit infra, de vul. substitu. ex facto. §. finali.

S *Enatoris.*] *CASVS.* Quis sit senatoris filius, hac lege dicit. nam senatoris filius est, non tantum naturalis & legitimus:

BIU Cujas

& legitimus: sed si aliquem adoptauit senator, & nihil interest an habeat filium ipso senatore existente: vel ante senatoriā dignitatem. Viuianus.

a *Qui naturalis est.* scilicet & legitimus.

b *Adoptiuum.* sed cum hodie in eius potestatem non transeat, nisi sit auus paternus, vel maternꝰ, an eadem dignitate fruetur? R. si. sic secundum Azo. sicut & ab intest. succedit: vt. C. de adoptionibus. l. cum in adoptionis. §. penultimo.

c *A quo.* spectabili. s. vel illustri, vel clarissimo. ego contra. nam ab illustribus tantum, vel superillustribus debet adoptari, vt dicatur filius senatoris: vt infrà, eo. liberos. &. l. vlt. in fi. dices ergo, à quo, scilicet patricio, vel consule, vel quolibet illustri, vel superillustri: qui omnes senatores dicuntur: vt in. l. vlt. in fi. Azo.

d *Vel qualiter.* i. coram principe. vel præside: cum his duobus modis fiat: vt insti. de a dop. §. ij. &. §. de adop. l. ij. Accur.

e *Nec interest.* Quia vtrobiq; sunt filij clarissimi. interest tamen: quia post dignitatem suscepti sunt illustres, & non primi: vt. C. de digni. si senator. que est contra. lib. xij.

Senatoris.] C A S V S. Hæc lex addit superiori. dicit enim quòd si senator adoptet aliquem: is videtur filius senatoris. sed si emancipetur, desinit filius esse. si senator filium suum in adoptionem det alij inferioris gradus: manet filius senatoris. Viuianus.

f *Senatoris.* Repetit sẽsum superioris. l. in principio vt addat ibi, quādiu & cætera.

g *Amittit.* secus in naturali: vt infra. l. proxi. in princip.

h *Non amittitur.* vt hic, & supra de adopt. l. Per adoptionem. item nec cognatio: vt infra, vnde cognati. l. j. §. cognationem. nec origo: vt infra, ad municip. l. ordine. §. fi. & facit infrà, de bo. libe. si filius qui patri. in fi. j. respon. Arg. contra, supra de adopt. lege in omni.

Emancipatum.] C A S V S. Filius naturalis senatoris eram: si emancipet me: vel post mortem patris mei senatoris natus sum: filiꝰ senatoris ero. si patre meo moto à senatu cōceptꝰ fuero & natꝰ, nō ero filiꝰ senatoris. Si autē cōceptꝰ fui anteq̄ pater meꝰ mouebatur à senatu: & post natus sum: filius senatoris ero. Item dicit: si habeo auum & patrem senatores: ero filius & nepos senatoris. Viuianus.

i *Emancipatum à patre.* s. naturali. Io. alias contra. §. l. proxi. in princi.ª Sed quid si post emancipationē pater senator efficiatur: an sit senatoris filius? Potest dici, secundum Ioan. quòd sic, arg. in secundo respon. huius legis.

k *Antequam iste nasceretur.* Et conciperetur. Ioan. & probatur ex proxi. §. Accursius.

a *Tu dic quòd filius legitimus & naturalis propter emancipationem non amittit: vt hic secus in legitimo tā tum: vt ibi in secundo respon. huius legis. incōtrario, secum. Bar.*

V. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

1 SEnatoris filium accipere debemus non tantum eū, qui naturalis est, [a] verū adoptiuum [b] quoque. neque intererit à quo, [c] vel qualiter [d] adoptatus fuerit. nec interest, [f] iam in senatoria dignitate cō stitutus eum susceperit: an ante dignitatem senatoriam.

VI. PAVLVS libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.

2 SEnatoris [f] filius est & is, quem in adoptionem accepit: quandiu tamen in familia eius manet. emancipatus vero, nomen filij emancipatione amittit [g]. A senatore [vero] in adoptionem filius datus ei, qui inferioris dignitatis est, quasi senatoris filius videtur: quia non amittitur [h] senatoria dignitas adoptione inferioris dignitatis: non magis, quàm vt consularis desinat esse.

Filius legitimus & naturalis emancipatus à patre, nihilominus filius senatoris dicitur: & conceptus ante remotionem patris à senatu, licet post remotionem natus. senatoris filius dicitur. h. d. vsque ad. §. si quis.

VII. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

EMancipatum à patre [i] senatore: quasi senatoris filium haberi placet. item Labeo scribit, etiā eum, qui post mortem patris senatoris natus sit, quasi senatoris filium esse: sed eum, qui postea q̄ pater eius de senatu motus est, concipitur, & nascitur, Proculus & Pegasus opinātur nō esse quasi senatoris filium. quorum sententia vera est. nec enim proprie senatoris filius dicitur is, cuius pater senatu motus est an tequàm iste nasceretur. [k]

Macula patris non nocet filio, quominus ipse filius vti possit priuilegio & dignitate ex persona aui. hoc dicit vsque ad finem. Barto.

V Si quis conceptus quidem sit, anteq̄ pater eius senatu moueatur, natus autem post patris amissam dignitatem: magis est, vt quasi senatoris filius intelligatur. tēpus enim conceptionis [l] spectādum plerisque placuit. V Si quis & patrem & auum habuerit senatorem: & quasi filius, & quasi nepos senatoris intelligitur. [m] Sed si pater amiserit dignitatem ante conceptionem huius, quæri poterit, an quamuis quasi senatoris filius non intelligatur, quasi nepos tamē intelligi debeat? Et magis est, vt debeat: vt aui potius ei dignitas prosit, quàm obsit casus patris. [n]

Vxores coruscant radiis maritorum, & eorum dignitate & priuilegio gaudent etiam post mortem ipsorum, donec nubant alii inferioris gradus: quo casu dignitatem amittunt. hoc dicit vsque ad finem.

VIII. IDEM libro sexto. Fideicommissorum.

FOeminæ nuptæ clarissimis [o] personis, clarissimarum personarum appellatione continentur. Clarissimarum fœminarum nomine, senatorum filiæ, nisi quę viros clarissimos sortitæ sunt, nō habētur [p]. Fœminis [q] enim dignitatem clarissimā mariti tribuunt [r]: parētes [s] vero, donec [t] plebeij nuptiis fuerint copulatę. Tādiu igit̄ clarissima fœmina erit, [u] quandiu senatori

l *Tempus conceptionis.* No. in hoc inspici tēpus cōceptionis. sic C. de suis & legitimis. l. ex libera. in glossa fin. & de nuptiis, lege imperialis. §. illud his. & instit. quibus modis ius patriæ potestatis soluitur: §. finali. argu. contra. C. de naturalibus liberis. l. pe. in fi. sed ibi speciale est fauore liberorum: vt ibidem dicitur. *Cōceptio quandoque inspicitur.*

m *Intelligitur.* quod prodest ei: quia vno amisso retinetur aliud: vt infra, proxi. repon.

n *Patris.* electiue, quasi non obsit casus patris. & sic est contra. C. de quæstio. l. diuo Marco. sol. hic quo ad honores, quos non amittit: non vt euitet tormenta quæ sustinēt plebeij: vt ibi secundum quosdam. Alij dicunt quòd hic fuit remotus ex causa quę infamiam non importat, vt ob inualitudinem: ibi ex ea quæ importat. alij dicunt, q̄ hic nepos erat in potestate aui: ibi non. Tu dic, aut ante remotionem patris erat saltem conceptus, & tunc casus patris non nocet in aliquo: vt supra proxi. §. si vero post casum, ex persona aui retinet: vt hic. nō patris sui: vt ibi. Idem no. hic ar. pro feudo quòd licet filius per culpam suam debeat amittere feudum: nepos tamen retinet ex persona aui sui. sic infra, de interdi. & rele. l. iij. & infra, de iure patro. diui fratres. & dixi. j. de in ius voc. adoptiuū. §. fi. Ac. *Patris casus an nocet filio.*

Fœminæ.] C A S V S. Si qua plebeia nubat clarissimo, clarissima erit fœmina. si filia senat. nubat nō clarissimo, sed plebeio nō erit clarissima. & de his in litera rationem reddit Vltimo dicit, q̄ hæc vera sunt quòd vxor est clarissima quæ nubit clarissimo, si nupta manet: vel si dissoluto matrimonio alij non nubat inferioris dignitatis, vel gradus.

o *Clarissimis.* largè accipe, clarissimis, id est nobilibus. & est ratio huius dicti. quæ fœminæ coruscant radiis maritorū: vt in authen. de consuli. §. hoc itaque. versi. decet enim. collatio. quarta. Accursius. *Fœminæ coruscāt radiis maritorum.*

p *Non habentur.* id est si sunt sortitę non clarissimum, sed plebeium, non sunt clarissimę: & sic ponitur nisi, pro si non. sic. C. si manci. ita fue. ali. l. ij. in fine.

q *Fœminis.* refert. se ad primum. Accursius.

r *Tribuunt.* quoad nubant homini inferioris dignitatis: vt. C. de dig. l. prima. libro vndecimo. & infra, eodem. l. fina. j. respon. & in fine huius legis. Accursius.

s *Parentes.* refert se ad secundum. Accursius.

t *Donec.* id est vsquequo copulentur nuptiis plebeiorum. & sic not. caut. differentiam patris & mariti. maritus enim suæ vxori dignitatem non præstat si alij nupserit postea qui sit inferioris dignitatis. pater vero præstat: & si is cui nupsit filia sit inferioris dignitatis, dum tamen non sit plebeius.

u *Fœmina erit.* scilicet gratia mariti. Accursius.

BIU Cujas

Filiam.] CASVS. Si senatoris filia liberto nubat: non valet matrimonium. sed pone, quod filia senatoris nupsit liberto. post pater remotus est à senatu: nunquid remanet: vel erit modo vxor: quæritur. Dicitur quòd non, quia quæsita dignitas propter casum patris non aufertur filiis.

a *Nuptias.* scilicet de facto. nam de iure non tenet: vt hic. & infrà, de rit. nup. l. generali. §. fin. & l. oratione. in princi. sed hodie tenet, dummodo dotalia instrumẽta sint iure confecta: vt in authen. vt liberti de cætero. §. si quis. coll. sexta.

b *Patris casus.* qui aliquo casu fuit remotus à senatu. vnde videbatur valere, quia peruenit ad eũ casum à quo incipere potest matrimonium, si semper in eodem statu fuisset. id est non habuisset patrẽ senatorem.

c *Facit.* sed contra, suprà. l. proxi. vbi amittit dignitatem, si nubat plebeio. Solu. hic non valuit matrimonium.

Pater non portabit iniquitatẽ filii

d *Non est.* neq; enim pater portabit iniquitatem filij, neque filius patris. vt infrà, de pœ. l. crimen. & suprà eod. emancipatum. §. fin. & infrà de in ius vocan. adoptiuum. §. finali.

Liberos.] CASVS. Qui dicuntur filij senatoris, dicitur, in. l. ista: quia non solum filius senatoris dicitur, qui natus est ex ipso senatore: sed etiam qui nati sunt ex filiis eius, siue naturales & legitimi, siue adoptiui, dicuntur filij senatoris. Sed pone, quòd aliquis natus est ex filia senatoris: quid erit tunc? nũquid dicetur filius senatoris? Respon. quòd origo patris spectanda est: vt si pater est senator, erit etiam filius senatoris.

e *Ex liberis.* vsque ad infinitum: vt infrà de verborum signi. liberorum. priuilegia tamẽ vsque ad pronepotes tantum extenduntur: vt. C. de quæstio. diuo. sed veteranorum, ad primum: vt. C. de pœ. l. honor.

f *Naturales.* & legitimi. Accursius.

g *Conditionem.* quo ad honores & dignitatem: vt suprà de statu hominum cum legitimæ. non quo ad statum: vt. C. de rei vin. l. partum.

h *Senatores. Intelliguntur.* quantum ad honores, non quantum ad onera: vt infrà, ad munici. l. municeps esse desinit.

i *Adiectionem.* non transfertur, sed adiicitur. sic infrà, de condi. & de. l. falsa. §. j. & infrà de exer. l. si eum. §. j. ibi, hoc enim edicto &c. sic ergo duobus locis habet domicilium: quod esse potest: vt infrà, ad mu. l. assumptio. §. iuris prudentibus. An autem possit mutari, quæritur. Distingue secundum Io. vtrum ex origine: & tunc non possit. an ex constitutione: & tunc possit: vt. ff. ad mu. l. domicilium.

Nuptæ.] CASVS. Si qua nupta fuerit clarissimo, & postea nubat plebeio: impetrabit, vt maneat clarissima: sed raro. Vltimo dicit, qui sint senatores.

nupta est, vel clarissimo: aut separata ab eo, alij inferioris dignitatis non nupsit.

Sicut casus patris non nocet filio, ita nec debet prodesse: nec illicite facta sumunt vigorem. Barto.

IX. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

Filiam senatoris nuptias [a] liberti secutam, patris [b] casus non facit [c] vxorem. nam quæsita dignitas, liberis propter casum patris remoti à senatu, auferenda non est [d].

Appellatione liberorũ continentur omnes descendentes per lineam masculinam: siue sint naturales & legitimi, siue legitimi tantum. Bal.

X. VLPIANVS libro trigesimo quarto ad edictum.

Liberos senatorum accipere debemus, non tantum senatorum filios, verùm omnes, qui geniti ex ipsis, exve liberis [e] eorum dicantur: siue naturales, [f] siue adoptiui sint liberi senatorum, ex quibus nati dicuntur. Sed si ex filia senatoris natus sit: spectare debemus patris eius conditionem. [g]

Dignitas senatoria non mutat proprium domicilium. Bartolus.

XI. PAVLVS libro quadragesimo primo ad edictum.

Senatores, licet in vrbe domicilium habere videãtur, tamen & ibi, vnde oriũdi sunt, habere domicilium intelliguntur [h]: quia dignitas, domicilij adiectionem [i] potius dedisse, quàm permutasse videtur.

Priuilegium potest princeps facere, vt consularis fœmina nupta plebeio consularem retineat dignitatem.

XII. VLPIANVS libro secundo de censibus.

Nuptæ prius consulari viro, impetrare solẽt à principe (quãuis perraro) vt nuptę iterum minoris dignitatis viro, nihilominus in consulari maneant dignitate: vt scio Antoninum Augustum Iulię Mammęæ consobrinæ suæ indulsisse. [V] Senatores autem accipiendum est eos, qui à patriciis [k] & consulibus * vsque [l] ad omnes illustres viros descendunt: quia & hi soli in senatu sentẽtiam [m] dicere possunt.

DE OFFICIO consulis.

TITVLVS X.

Consulatus officium circa manumissiones versatur. & consules habent administrationem insolidum: & causa coram vno ex consulibus cœpta, non potest per alium explicari, nisi in casu necessitatis. & consules apud seipsos possunt suos seruos manumittere, nisi sit minor. Barto.

I. VLPIANVS libro secundo de officio consulis.

Officium cõsulis est, cõsilium [n] præbere manumittere volẽtibus. Consules & seorsum [o] singuli manumittunt: sed non potest is, qui apud alterum nomina [p] ediderit, apud alterum manumittere. separatæ enim sunt manumissiones. [q] Sane si qua ex causa collega manumittere, [r] non poterit infirmitate, vel alia iusta causa impeditus: collegam posse manumissionẽ expedire, [s] senatus censuit. Consules [t] apud se seruos suos manumittere posse, nulla dubitatio est. sed si euenerit, vt minor viginti annis consul sit, apud se manumittere non poterit: [u] cum ipse sit, qui ex senatus

DE OFFICIO consulis.

Et consul est illustris: vt in authen. de app. & thore intra quæ tempo. §. illo videlicet obseruando. collatio. quarta.

Officium.] CASVS. Quod reipublicæ sit officiũ consulis, hac lege ostenditur. Dicit enim quod * officium consulis est præbere authoritatem illis, qui volunt manumittere. & hanc authoritatem præbere potest separatim consul. Vltimo dicit, si consul maior est viginti annis, poterit seruos suos manumittere: & si minor est. xx. non potest, nisi causam apud collegam probet.

Consilium. id est auctoritatem in consilio. hunc autem sublimat ordinaria professio, & principis cõmendatio: vt. C. vbi senat. vel cla. l. ij. ibi, consulari & cętera. &. §. viros. à contrario sẽsu. Et no. quòd voluntariam tantũ iurisdictionem habet: olim merum imperium: vt in summa. Azo.

Seorsum. i. separatim præstant auctoritatem manumissioni. sed contra infrà, de re iudi. duo ex trib⁹. sed ibi iussum erat, vt oẽs iudicarent.

Nomina. a id est prohationes causarum: quę sunt institu. qui ma. nó post. §. eadem.

Manumissiones. id est causæ propter quas manumissio fit & auctoritas: quod non debet esse: & sic idem qui cognoscit, debet auctorari: vt hic, & in authẽ. vt defun. seu fu. §. sancimus. coll. v. & in authen. vt iudices non expectent sacras iussiones. collatio. nona.

Manumittere. id est manumittere volenti auctoritatem præstare, & causam approbare possunt.

Expedire. licet alius audiuerit causas. & sic no. quod necessitas non habet legem. i. cessat lex, vbi venit necessitas. sic & infrà de excu. tu. l. non solum. §. fi. & infrà de offi. procon. l. aliquando. & infrà, qui. ex cau. ma. sed & si per. §. fin. & infrà, de offi. eius cui mã. est iurisdi. l. j. §. primo.

Consules. maiores viginti annis.

Non poterit. huic dicto est contra. j. de manu. vin. si rogatus. §. fi. quia ibi dicit, quod potest apud se manumittere. Solu. refert an ipse apud se causam probauerit & approbauerit: & tunc non potest: vt hic. & sic ponitur hic cum, pro qnando. an non, sed apud collegam: & tunc potest: vt ibi, & hic in fi. secundum Io. & secundum R. alij dicunt quod potest: vt ibi si adest & collega. alias nó, vt hic. alij exponunt hic, non potest manumittere. i. causam manumissionis approbare: quod est idem cum primo. & no. quòd hic consul tantum voluntariam iurisdictionem habet. & hoc dicunt

Patricius. k *A patriciis.* q. d. intelligendum est eos esse senatores, qui à patricio & cætera.

He Budæus dicebamus nobiles Romani, qui à primis senatoribus oriũdi sunt.

Budæus putat.

Sulatia legem illis.

l *Vsque.* inclusiue ponitur: inter omnes tamen non erant vltra t. vt. C. de pe. hære. l. fi. vel largius hic accipit, senatores.

Barbatius communis.

m *Sententiam.* scilicet recitando.

Patricius. k *A patriciis.* q. d. intelligendum est eos esse senatores, qui à patricio & cætera.

He Budæus dicebamus nobiles Romani, qui à primis senatoribus oriũdi sunt.

Budæus putat.

Sulatia legem illis.

l *Vsque.* inclusiue ponitur: inter omnes tamen non erant vltra t. vt. C. de pe. hære. l. fi. vel largius hic accipit, senatores.

Barbatius communis.

m *Sententiam.* scilicet recitando.

cunt quidam.& bene.alij etiam contentiosam.& quod hic dicit, gratia exempli dicit.alij quòd hic dignitatem habet sine administratione:ad quod est infrà,de arbi.l. tertia. §. fina. & lege sequenti.

a *Probata potest.*huic est contra.j. de manu.l.apud eum.in prin. quia non videtur possessor:vt ibi dicit.Sol. lege hanc literam, vt punctues ibi: probata potest.s. apud se &c. vel hic erat collega, ibi non:vel hic non videtur par,sed idem habet imperiũ collega. item contra infrà, de manu. vin.lege apud filium.§. j.si est ibi,non.sed solue punctuando hanc literam,vt modo dixi. si autem nõ est ibi,non, non est contra: sed simile.

† *De præfectis prætorio vide Alc. l.1.de præfect. prætorio lib.C.12.& Budæũ hic*

b *DE OFFIC. præfecti prat.*

Licet de officio eius intituletur:de priui. tamen eius tantum dicit. Officiũ autem eius est.C.e.l.1,& 2.& est hic illustris:vt in authen.de appella.& .j. quæ tempo.§. illo videlicet.colla.4.

† *Præfectus prætorio imperatori dicebatur, qui Dictatori magister militũ,& regibus Ro.Tribunus celerum: hodie nostrates Conestabilẽ vocãt. Agi. Per.* * *Flo.participales.*

c *Reuiter.]CASVS.* Antiquitus erant dictatores & non principes,qui habebant potestatem: quam habet hodie princeps: & isti faciebant leges, & ferebant magistros militum:& eos sibi adsociauerunt,& per eos multa expediebant. hodie postquam illorum potestas translata est in principem,princeps loco illorum magistrorũ equitum elegit præfectos prætorio: & eis plenam potestatem largitus est: scilicet faciẽdi leges, & remouendi iudices inutiles:habẽtque isti in duobus priuilegia. Primum, quòd non appellatur ab eorum sententia. Secundum, quia ipsi possunt restituere minores si dicant se læsos:quod non est in aliis iudicibus.& h.d.hæc lex.

* *Data est plenior.Fl.*

† *Vide Evas. Chil.1. cet.7.prou. 3.*

Præfectis prætorii duobus sunt priuilegiati.

d *Necesse.*i.vtile.Io.

e *Ad tempus.*s. sex mẽsium:vt.s.de ori.iur. l. jj.§.post deinde. versi. itaque dictator.& versicu.his dictatoribus.

f *Principali.*id est maiori.s.dictatorum.

g *Translatis.*argu.pro eo quod dixi.s.de legi.& senatuscon.non ambigitur.&.C.de vete.iur.enu.l.j.§.huius studij.

h *Plenior.*i.plena.vel plenior.s. quam olim competeret magistro equitum.Accursius.

i *Emendationem.*s.vt iudices inutiles remoueant,& leges constituant:vt.C.eod.l.j.ij.&.iij.Accursius.

k *Non possit.*sed supplicari sic:vt.C.de sen.præ.præ.l.j.

Cardinales & episcopi equparãtur præfectis prætorio.

l *Iudicaturus.* No.pro episcopis & cardinalibus qui similes sunt tinendis fœminis:vt.C.de episc.& cler.l.eum qui,

consulto consilij causam examinat: apud collegam vero, causa probata, potest[a].

DE OFFICIO PRAEfecti prætorio.[b] †

TITVLVS XI.

A sententia præfecti prætorio non appellatur,licet possit peti in integrum restitutio. Diuiditur in duas partes. Primo ponit vnde sumpsit originem officium præfecti prætorio. Secundo tractat de priuilegiis quibusdã eidẽ cõcessis. Secũda ibi,his.Bar.

I. AVRELIVS Arcadius Charisius magister libellorum libro singulari de off.præfecti prætorio.

B Reuiter[c] commemorare necesse[d] est vnde constituendi præfectorum prætorio † officium origo manauerit. Ad vicem magistri equitum, præfectos prætorio antiquitus institutos esse, à quibusdam scriptoribus traditum est.nam cum apud veteres Dictatoribus ad tempus[e] summa potestas crederetur, & magistros equitum sibi eligerent, qui adsociati principali[f]* curę militiæ gratia, secundam post C eos potestatem gererent: regimentis reipublicæ ad imperatores perpetuos translatis,[g] ad similitudinem magistrorum equitũ præfecti prętorio à principibus electi sunt, data eis pleniore[h]* licentia ad disciplinæ publicæ emendationem.[i] His cunabulis † præfectorum auctoritas initiata, intantum meruit augeri, vt appellari à præfectis prætorio non possit.[k] nam cum ante quæsitum fuisset, an liceret à præfectis prætorio appellare: & iure liceret: & extarent exempla eorum, qui prouocauerant:postea publicè sententia principali lecta, appellandi facultas interdicta est. Credidit enim princeps eos, qui ob singularem industriam, explorata eorum fide & grauitate, ad huius officij magnitudinem adhibẽtur, non aliter iudicaturos esse, pro sapiẽtia ac luce dignitatis suę, quàm ipse foret iudicaturus.[l] Subnixi sunt etiam alio priuilegio præfecti prætorio, ne à sententiis eorum minores ætate ab aliis magistratibus, nisi ab ipsis[m] præfectis prætorio, restitui possint. B

DE OFFICIO præfecti vrbi.[n] †

TITVLVS XII.

Præfectus vrbi habet commissionem seu cognitionem de omnibus intra vrbem, & centesimũ miliarium:& cõmissi delicti habet cognitionem: & potest cognoscere de querelis pro seruis contra suos dominos: & de querelis porrectis per patronos contra libertos:& potest relegare, & in insulam deportare:& cognoscit & punit tutores male administrantes negocia pupillorum: & habet cognitionem circa nummularios, & libertos,& magistratus: & pro modo culpæ potest corrigere & castigare.h.d.vsque ad.§.cura carnis.

I. VLPIANVS libro singulari de officio præfecti vrbi.

O Mnia omnino crimina[o] præfectura vrbis sibi vindicauit:nec tantum ea, quæ intra vrbem admittuntur: verum ea quoque, quæ extra vrbẽ intra Italiam:[p] vt epistola[q] diui Seueri ad Fabium* Cilonem præfectum vrbi missa declaratur. Seruos, qui ad statuas confugerint,[r] vel sua pecunia[s] emptos, vt manumittantur, de dominis querentes audiet. sed & patronos egentes[t] de suis libertis querentes audiet:maximè si ægros se esse dicant, desiderentque à libertis [suis] exhiberi[u]. D Relegandi deportandique in insulam, quam imperator adsignauerit[x], licentiam habet. Initio eiusdem epistolæ ita scriptum est: *Cum vrbem nostram fidei tuæ commiserimus*[y]. Quic-

m *Ab ipsis.*vel à principe.& ad hoc,infrà de mino. l. in causæ. ij.in fi.legis.& l.sequenti. *tur præfectis prætorio.*

n *DE OFFI. PRAEFE. VRBI.*

Illustris est: vt in authen.de app.& infrà quæ tempora.§.illo.& ibi glo. illo. coll. 4. ADDITIO. Aduerte hic, quod potestas præfe. vrb. est maxima in ciuilibus causis & criminalibus.nam in ciuilibus contingentibus in ipsa vrbe,vel extra intra centesimum miliare contentiosam in iurisdictionẽ sibi vindicauit:vt. C.eo. leg.1.1. respõ.In criminalibus punit capite:etiã inconsulto principe:vt.ff.de leg.3.l.1.

o *Crimina.*scilicet puniẽda.Accursius.

p *Italiam.* sed intra centesimũ miliariũ:ergo videtur quod Italia claudat intra cẽtesimũ miliariũ:vt infrà,eodẽ §.cum vrbem. sed falsum est: quia vsque in Galliam & Siciliam Italia extenditur, vt infrà,de verb.signi.l.notionem.§.j. Azo.

q *Epistola.*quam non habemus,nisi parum:vt.j.§. in initio.

r *Confugerint.*vt suprà,de his qui sunt sui,vel alie.iur.l.ij.

s *Sua pecunia.*impropriè:vt infrà,de manu.l.quarta.

t *Egentes.*audiet præfectus vrbi.

u *Exhiberi.** vt infrà,de li.agno.l.fin.&.l.alimenta.§.j.

x *Assignauerit.*hodie etiã antequã assignet.sed secus in præsidẽ: vt.j.de lega.iii.l.j.§.j.&.j.de inter.& rele.l.inter.&.j.de pe.l. aut damnum.§.est pœna.

y *Commiserimus.* nõ sunt plura hic verba de epistola.quod autẽ sequitur,

* *Fauium Flo.*

* *Id est,aliãs exhibere quando- que alere est.l. si quis à liberis in princi.ff.de libe. agno. Aegi. Per.*

BIU Cujas

sequitur, expositio est Vlpiani: & quidem largissima: vt fieri debet: vt suprà de constitu. prin. l. finali.

Roma papæ subdita est.

a *Pertinere.* fasum ergò dicunt, qui dicunt quòd Roma est sub papa. imò verum: quia postea per Constantinum ei fuit concessa, qui multũ auxit ecclesiæ Romanæ statũ: vt in auth. de nõ ali. aut permu. in prin. coll. ij.

b *Tutelam occupasse:* per quandam quasi simoniam. & sic est arg. contra eos, qui pecunia data inueniũt scholares: vt insti. de suspect. tuto. §. sed & si quis. & j. de tut. l. in eos.

c *Consulto.* id est malicioſè.

d *Edendum patrimonium.* id est in faciendo inuentario.

e *Dictum est.* ſ. suprà eodem. §. seruos.

f *Receptis.* vt infrà, de iudi. l. vix.

**præfectus urbis Fl.*

g *Obscœnitatem.* i. turpitudinem, ex quo hodie etiam liberi fiunt: vt. C. de epiſc. aud. l. ſi lenones.

h *Comminari.* ſic. C. cõ. epiſtolas. l. j. &. iiij. & hæc eadem in filio ſeruantur: vt j. de obſequiis. l. j. &. j. de offi. procon. l. nec quicquã §. de plano. &. j. de iure patro. l. j.

i *Fustibus.* ſic infrà, de in ius voc. l. fi.

k *Delatum.* i. accuſatum. Accurſius.

l *Cum inimicis.* no. ar. in feudis, ſi vaſſallus fecit amiciciam cum inimicis domini, cp auferetur ei feudum: vt. C. de ĩoff. teſt. l. liberi. in glo. amicicias. Accurſius.

m *Pœna.* hic potes diſtinguere, vt dixim⁹. C. de libertis et eorũ li. l. j.

n *Suarium.* forum ſuariũ dicitur in quo ſues venduntur: ſicut boarium in quo boues. ſed contra hunc. §. eſt. C. de Iudæ. l. nemo. &. j. rerum amo. l. non enim. Solu. hic de his loquitur, quibus oportuit vti ab omnib⁹, cum ſine

**agãt. Flo.* his nemo viuere poſſit: argu. j. de mune. & hon. l. fi. §. Irenarchæ. verſi. item epiſcopi. ſed contra. j. ad. l. Iul. de anno. l. fi. ſed ibi ad negociandum non ſtatuitur: ſed ad alendum ſic. vel non licet decurionibus, ſed licet maiori: vt præfecto vrbi. vel

e Iſta ſol. eſt melior ſecundum Barto. hic. hic[a] alias erat vẽditurus, ibi nõ. Accurſius.

o *Milites.* vt. j. de offi. procõ. l. iiij. §. nemo. & j. ex quib⁹ cau. maio. l. qui mittuntur. §. quæſitum. Accurſius.

p *Referendum.* ſic infrà, de rebus eorum, qui ſub tut. l. magis. §. nec tamen. &. C. de curioſis. l. j. libro. xij.

quid igitur intra vrbem admittitur, ad præfectum vrbi videtur pertinere. Sed & ſi quid intra centeſimum miliarium admiſſum ſit: ad præfectum vrbi pertinet. Si vltra ipſum lapidẽ egreſſum eſt: præfecti vrbi notio nõ eſt. Si quis ſeruum ſuũ adulterium commiſiſſe dicat in vxorem ſuam: apud præfectum vrbi erit audiendus. Sed & ex interdictis, *Quod vi aut clam*, aut interdicto, *Vnde vi*, audire poteſt. ℣ Solent ad præfectum vrbi *etiam tutores, ſiue curatores remitti, qui male in tutela ſiue cura verſati, grauiori animaduerſione indigent, quam vt ſufficiat eis ſuſpectorum infamia: quos probari poterit, vel nummis datis tutelam occupaſſe[b], vel præmio accepto operam dediſſe, vt non idoneus tutor alicui daretur, vel conſulto[c] circa edendum[d] patrimonium quantitatem minuiſſe, vel euidenti fraude pupilli bona alienaſſe. ℣ Quod autem dictũ eſt[e], vt ſeruos de dominis querentes præfectus audiat: ſic accipiemus, non accuſantes dominos. hoc enim nequaquã ſeruo permittẽdum eſt, niſi ex cauſis receptis[f]. ſed ſi verecunde expoſtulent, ſi ſeuitiam, ſi duritiam, ſi famem, qua eos premant, ſi obſcœnita tem[g], in quã eos cõpulerint, vel compellant, apud præfectũ vrbi exponant. Hoc quoque officium præfecto vrbi à diuo Seuero datum eſt, vt mancipia tueatur, ne proſtituantur. Præterea curare debet præfect⁹ vrbi, vt nũmularij, pbe ſe gerãt* circa omne negocium ſuum: & tẽperent his, quę ſunt prohibita. ℣ Cũ patronus contemni ſe à liberto dixerit, vel contumelioſum ſibi libertũ queratur, vel conuiciũ ſe ab eo paſſum, liberoſq; ſuos, vel vxorẽ, vel quid huic ſimile obiicit: præfectus vrbi adiri ſolet, & pro modo querelæ corrigere eũ, aut cõminari[h], aut fuſtib⁹[i] caſtigare, aut vlterius pcedere in pœna eius ſolet. Nã & puniendi plerũque

**præfectus urbis Fl.* *agãt. Flo.*

q *Regionum.* i. contratarum quæ ſunt in vrbe Ro. quas regiones Romani appellant: vt. j. de off. præfect. vigi. l. iij. in princ.

r *Et foro.* cp etiã graui⁹ eſt: vt. j. de pœ. l. moris. §. & nõnunquã.

ſ *Et in perpetuum.* imò videtur cp nõ vltra tempus ſuæ adminiſtrationis: vt. j. de pœ. l. fi. quæ eſt cõtra. Sol. hic definitiue ſententiando: ibi interloquẽdo.

t *Etiam à prouincia.* ſi hoc expreſſe dicat. non autem ſi cui vrbe, vel Italia eſt interdictum, patria ſua ei interdici videtur: vt. j. de interd. & rele. l. relegatorũ. §. conſtitutũ eſt. quæ eſt contra. *ADDITIO.* Pro ſolu. huius contrarij, vide quod not. extra, de æta. & quali. ca. cum bonæ. per In.

u *Illicitum.* quod eſt omne, niſi probetur licitũ: vt infrà, de colle. illi. l. iij. §. j.

Præfect⁹.]CASVS. Præfectus vrbi de cauſis quæ ſunt in ciuitate Romana, cognoſcere poteſt, ſi ſit in ciuitate. ſi extra, non niſi de illis quæ ſunt intra centeſimum miliariũ. ſi extra centeſimum lapidem, non poterit iudicare: ſed poterit alij delegare. Viuianus.

x *Terminos.* i. centeſimum miliarium, vt. ſ. l. j. in prin.

y *Vrbẽ.* poteſt legi. ſ. & infrà, & ſub. tantum.

z *Iubere.* quidam intelligunt hãc legem: vt in cauſis meri imperij habeat poteſtatem, donec eſt in vrbe, vel in eius. e. miliario, tã condemnandi quàm puniendi. ſed cum eſt extra, non puniendi, ſed iudicãdi & delegandi ſit: vt. j. de off. ei⁹ cui mãda. eſt iur. l. j. §. j. tu dic, in qualibet cauſa: quia ſi eſt extra fines ſuæ iuriſdictionis, priuat⁹ eſt: vt. j. de off. præſidis. l. iij. &. ſ. eo. l. j. §. ſed & ſi quid. vnde non poteſt iudicare. Itẽ quia non poteſt ſeruare morem maiorũ, quem ſeruare debet: vt. ſ. de iuſt. & iu. l. pe. ſed delegare poteſt, & iubere delegato vt iudicet: vt hic. & hæc ſunt vera de contentioſa iuriſdictione: in voluntaria ſecus: vt ſuprà, de adop. l. emancipari. Accurſius.

a *DE OFFICIO quæſtoris.*

Illuſtris eſt: vt in authen. de appella. & intra bus creãtis quæ tẽpo. §. illo. coll. 4. ſed Flo. & in hic pro eo qui præſt era legit Fenario: & ſic non eſt illuſtris: ſicilla. vt infrà. ſecundum. Io.

**Quæſtor*

quæſtoris.[a]

TITVLVS XIII.

Primo ponit vnde ſumpſit quæſtor originẽ. ſecũdo dicit quod ſit ei⁹ officiũ, & vnde fiat. ſecũda ibi, ex quæſtoribus. Bartolus.

I. VLPIANVS libro ſingulari de officio quæſtoris.

ORigo quęſtoris creandi *antiquiſſima eſt, & pene ante omnes magiſtratus. Gracchanus denique Iunius libro ſeptimo

ORigo.]CASVS. Quo tempore fuerint creati quæſtores, & quod ſit eorum officium, hac. l. dicitur. nam ita inuenimus

ſunt liberti. Certè ſi ſe delatũ[k] à liberto, vel conſpiraſſe eum contra ſe cum inimicis[l] doceat, etiam metalli pœna[m] in eum ſtatui debet.

Vt victualia iuſto precio vendantur, ſpectat ad præfectum vrbi. Barto.

℣ Cura carnis omnis, vt iuſto precio præbeat, ad curã pręfecturę pertinet: & ideo forũ ſuariũ[n] ſub ipſius cura eſt: ſed & cæterorũ [ſiue] pecorũ, ſiue armentorum, quæ ad huiuſmodi præbitionẽ ſpectant, ad ipſius etiã pertinet. ℣ Quies quoque populariũ, & diſciplina ſpectaculorũ, ad pręfecti vrbi curam ptinere videt. Et ſãne debet etiã diſpoſitos milites[o] ſtationarios habere, ad tuendã populariũ quietẽ, & ad referendũ[p] ſibi, quid vbi agatur. ℣ Et vrbe interdicere præfectus vrbi, & quauis alia ſolitarũ regionũ[q] poteſt: & negociatione, & profeſſione, & aduocationibus, & foro[r], & ad tẽpus, & in perpetuũ[ſ] interdicere poterit & ſpectaculis. & ſi quẽ releget ab Italia, ſummouere eũ etiã à prouincia[t] ſua. Diu⁹ Seuer⁹ reſcripſit eos etiã, qui illicitũ[u] collegiũ coiſſe dicuntur, apud præfectum vrbi accuſandos eſſe.

II. PAVLVS libro ſingulari de officio præfecti vrbi.

ADiri etiam ab argentariis, vel aduerſus eos, ex epiſtola diui Hadriani, & in pecuniariis cauſis poteſt.

III. VLPIANVS libro ſecundo ad edictum.

PRæfectus vrbi, cum terminos[x] vrbis exierit, poteſtatem non habet: extra vrbem[y] poteſt iubere[z] iudicare.

DE OFFICIO

quæſtoris.[a]

TITVLVS XIII.

Primo ponit vnde ſumpſit quæſtor originẽ. ſecũdo dicit quod ſit ei⁹ officiũ, & vnde fiat. ſecũda ibi, ex quæſtoribus. Bartolus.

I. VLPIANVS libro ſingulari de officio quæſtoris.

ORigo quęſtoris creandi *antiquiſſima eſt, & pene ante omnes magiſtratus. Gracchanus denique Iunius libro ſeptimo

ORigo.]CASVS. Quo tempore fuerint creati quæſtores, & quod ſit eorum officium, hac. l. dicitur. nam ita inuenimus

BIU Cujas

uenimus scriptum, quod tempore Romuli primo inuenti fuerunt quæstores: sed de hoc dubitabatur. vnde tempore Tulli Hostilij creati fuerunt: quod est verum, & de hoc non dubitabatur. Officium quæstoris est, vt exigat tributa. & populo quærente, creari potest plebeius. Alij erant quæstores, qui vocabantur principis cãdidati; & isti legebãt libros. interpretãtur autem isti candidati illustres. Viuianus.

a *Suffragio.* i. consensu & electione. & sic populus consentit. sic in authẽ. de defen. ciui. §. interim. versic. decreto. coll. iij. & suprà de legi. & senatusc. l. de quibus. in fine sic &. C. de legi. & con. l. humanum. & infrà, titulo primo. l. Barbarius. ibi, cũ etiam potuerit &c.

Suffragium quid sit.

b *Refert de auditu.* & sic non ob. infrà prox. vbi dicit dubium esse. Accursius.

c *Sortiri.* s. ad regendum, vt in authen. de man. prin. §. j. coll. iij. vel dic, vt ibi pecunias Romanorũ quærerẽt.

d *Legendis.* non sententiis: quia non erant illustres: vt suprà, de senat. l. fi. nam creabantur plebeij: vt hic subiicit.

† *Quinã cãdidati principis, vide Laxiũ cõment. lib. 2. cap. 14.*

e *Quæstores.* ad quærenda pecuniam. *ADDITIO.* In Pandect. Floren. legitur: Hodieque obtinuit vt indifferẽter Questores creari. Græco dicendi genere videlicet. Anto. Au.

f *Plebeios.* cũ isti quæstores sint illustres: vt in authen. de ap. §. illo. colla. iiij. &. C. de ap. præcipimus. §. j. ibi, virum etiam illustrem. quomodo poterãt creari plebeij, cum gradatim honores adipisci oporteat: vt primo clarissimus, secundo spectabilis, tertio fiat illustris: vt infrà, de mu. & honor. l. honor. §. gerendorũ? Respõ. triplex est quæstor: vnus qui habebat officium pecuniæ quærendæ. & iste poterat fieri ex plebeiis. alius erat qui præerat capitalibus causis & sententiis. Item alius qui legendis libris: & isti erant illustres: vt hic, & suprà de ori. iur. l. ij. §. & quia vt diximus. &. §. deinde cum ærarium. sed Azo dixit hunc vltimum non esse illustrem.

Quæstor triplex est.

g *Ingressus.* i. esse quæstorem, est ingressus siue aditus ad maiores honores.

h *DE OFFICIO PRAETORVM.*

Hucusque de illustribus. nunc de spectabilibus. nam prætor est spectabilis: vt in authen. de ap. coll. 4. §. simili quoque modo. Accursius.

A *Pud.*] *CASVS.* Pater an possit manumittere seruum suum apud filium suum prætorem, quæritur? Et respondet quod sic.

i *Manumittere.* quod enim ad ius pu. &c. vt infrà, ad Tre. l. nam quod. secus in contentiosa iurisdictione: quia tunc distinguitur an sit legatus: & tunc potest: vt infrà, de iudi. l. in priuatis. an ordinarius: & tunc non: vt infrà, de iur. om. iudi. qui iurisdictioni. Accursius.

S *Ed etiam.*] *CASVS.* Titius erat filius familias & erat prætor. potest quidem pater Titij ipsum Titium manumittere apud seipsum, vel alij in adoptionem dare.

Filius per dignitatem efficitur sui iuris.

k *Ipsum.* s. filium familias. prætorem. hodie vero per dignitatem efficitur sui iuris, vt. C. de decu. l. fi. li. x. & in authen. consti. quę de dig. §. generaliter. colla. vj. Item not. hic, quòd vnus obtinet vicem duorum. sic suprà de adop. si consul. arg. contra. j. de pac. si plures. ibi, nam difficile est. Accursius.

A

B *Arbarius.*] *CASVS.* Tria dicit hæc lex. Pone: quidam Barbarius nomine, seruus erat. fugit à domino suo, & Romam iuit, & prætoram petiit, & prætor est factus. Hic tria quæruntur: An fuit prætor? & respon. quod sic: ibi, sed nihil &c. Item quæritur an fuerit liber? & ad hoc non respon. sed dicit quod Rom. popu. potuit seruum liberum facere: & ex hoc colligitur populũ tacite voluisse eum liberũ esse: & sic liber fuit: & multo magis potuisset imperator. Viuianus.

l *Barbarius.* Tria quęruntur in hac lege. Primo, an Barbarius qui prętoram petiit. fuerit prætor. Secũdo, an ea quæ gesit, seruentur. Tertio, an libertatem fuerit consecutus. Primæ non respondet, secundũ quosdã: secundæ sic: item tertiæ, sed confuse: vt dices exponendo literam.

m *Designatus.* & quomodo hoc fuit, cum in legem Iul. ambitus cõmisit: vt. C. de epis. & cler. si quemquã? Resp. fieri nõ debuit: factum tamen tenuit. Idem & in eo qui simoniace ordinem & dignitatẽ habet: ar. infrà, quãdo ap. sit. l. j. §. biduum. secundum quosdam. sed Io. dixit, quod publice petiit, quod licuit: vt. j. de pol. l. j. §. j. &. j. de admi. tu. l. non existimo. Bol. Sacerdotium tamen, id est episcopat⁹ datur inuito tantum: vt. d. l. de epis. & cle. l. si quemquã. Tu dic melius, q hoc fuit Rome, vbi nõ habet locum lex Iulia. de ambitu: vt infrà, ad legem Iuliam, de ambitu. l. j. Accursius.

† *Cõmunis error facit ius. ad hoc tamen tenuit. Idem & semper alla cor. tex. i. c. scisitatus. de rescript. extra text. in. c. probãdum. iunctis ibi no. de re. iu. extra Bol.*

n *Latuit.* scilicet hoc, an fuerit seruus. Accursius.

o *Functus sit.* huic quæstioni primæ, secundum quosdam, non respondet: sed dicunt, quod non fuit prætor. & pro eis est infrà, de decu. l. Herennius. item quia debet dici, quod talis fuerit medio tempore qualis postea deprehenditur: & sic seruus: vt. C. si ser. expor. l. moueor. in fin. tu dicas huic quæstioni responderi ibi, suprà, sed nihil ei &c. & sic fuit prætor. nam cum incertum est aliquid, perinde est, ac si nec illud sit: vt. C. de testa. l. j. & institu. de testa. §, sed cum aliquis. nec ob. d. l. Herennius. quia ibi solum salarium non facit. hic autem est plus, scilicet communis error, qui facit ius, infrà, de sup. leg. l. iij. in fin. Item non ob. lex illa, moueor. quia hic medio tempore fuit liber: vt in fine huius legis dicam. & sic non ob. infrà si quis cau. lege si quis seruum.

*Fl. latuit indignitate prætoria, functus. *Fl. edixit.*

p *Quid dicemus.* nunc ad secundam quæstionem procedit. Accursius.

q *Quæ dixit.* pronunciando inter litigatores. Accursius.

r *Decreuit.* edicta proponendo.

s *Momenti.* dicemus.

t *Vel lege.* id est iudicio ordinario peracto.

u *Alio iure.* scilicet extraordinario, vt per officium iudicis, de quo magis dubitabatur.

x *Reprobari.* & sic soluta est secunda quæstio. nam & libertas

de potestatibus, etiã ipsum Romulum & Numam Pompiliũ binos quæstores habuisse, quos ipsi non sua voce, sed populi suffragio[a] crearẽt, refert.[b] Sed sicuti dubium est, an Romulo & Numa [Pompilio] regnantibus, quæstor fuerit: ita Tullo Hostilio rege quæstores fuisse certum est. [Et] sanè crebrior apud veteres opinio est Tullũ Hostilium primum in rempublicã induxisse quæstores. & à genere quęrendi quęstores initio dictos, & Iunius, & Trebatius, & Fenestella scribunt. Ex quæstoribus quidam solebant prouincias sortiri[c] ex senatusconsulto, quod factum est Decimo Druso & Porcina consulibus. Sane non omnes quæstores prouincias sortiebãtur: verum excepti erant candidati† principis. Hi etenim solis libris principalibus in senatu legendis[d] vacant. Hodieq; obtinuit, indifferẽter quæstores[e] creari, tam patricios, quã plebeios.[f] ingressus[g] est enim, & quasi primordiũ gerendorum honorum, sententiæq; in senatu dicendæ. ex his, sicut diximus, quidã sunt qui candidati principis dicebantur: quiq; epistolas eius in senatu legunt.

DE OFFICIO[h] prætorum.

TITVLVS XIIII.

I. VLPIANVS libro vicesimo septimo ad Sabinum.

APud filiumfamilias prętorem potest pater eius manumittere[i].

II. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

SEd etiam ipsum[k] apud se emancipari, vel in adoptionem dari, placet.

B *Hæc lex diuidtur in tres partes. Primo ponitur thema. Secundo elicimtur ex eo tres quæstiones, secundum gl. Tertio iura in creato à populo, extenduntur ad creatum ab imperatore. secunda ibi, sed nihil ei. tertia ibi, quod. Et breuiter hoc intendit: Propter publicam vtilitatem, & communem errorem prætura seruo decreta eum prætorem efficit: gesta tenet: & seruum in libertatem deducit. Et hæc sunt vera in prætore creato à populo Romano: multo magis si ab imperatore. secundum Cu. Bart.*

III. VLPIANVS libro trigesimo octauo ad Sabinum.

BArbarius[l] † Philippus, cum seruus fugitiuus esset, Romæ prætoram petiit, & prætor designat⁹[m] est: sed nihil ei seruitutem obstitisse, ait Pomponius, quasi prætor non fuerit. Atquin verum est, prætura eũ functum. & tamen videamus si seruus, quandiu latuit[n] *, dignitate prætoria functus sit[o]: quid dicem⁹ P?[an] quę dixit,[q] *quę decreuit,[r] nulli? fore momẽti[s]? an fore ꝓpter vtilitatẽ eorum qui apud eũ egerũt, vel lege,[t] vel quo alio iure?[u] Et verũ puto nihil eorũ reprobari[x]

C

D

bertas data ab eo qui postea seruus pronunciatur, valeti vt infra, qui & à quibus. l. competit. Item pro hoc est infra, de testa. l. ad testium. &. C. de senten. l. ij. Et no. hic, q̃ circa factum error communis facit ius. sic & infra, de supel. leg. l. iij. in fi. &. C. de testa. l. j. & infrà, ad Mac. l. iij. Item no. quod bene gestum est, non debet ex alio euentu resuscitari. sic. C. de admi. tu. l. sancimus j. & infra, de iti. actúque priua. l. j. in fi. &. l. ij. &. j. de bo. auctо. iu. posſ. l. si nó expedierit. §. j. & infra, de re. eo. qui sub tut. l. fin. arg. contra. infra, de neg. gest. l. qui aliena. §. quanquam. sed ibi nó fuerat legitime factũ.

a *Humanius est.* q. d. de iure stricto aliud esſet. Et sic nota. quòd benignitas præfertur rigori: vt infra, de pact. l. maiorem. &. C. de iudi. l. placuit. Accur.

b *Seruo.* etiam existente in seruitute: si voluisset. s. tollere legem illam, quæ constituit seruum non posse frui dignitate.

c *Effecisset.* i. efficere potuisset. vel credimus, quòd fecisset potius quam dignitatem eriperet. sed an hoc casu quando ignorauit fuerit liber? Dic quòd sic: ne homines decipiantur: vt. C. de Lati. li. tol. §. sed quid si domini. licet hæc litera obscure pertranseat. Accursius.

d *Multo magis.* immò perinde debuit dicere: vt. C. de adop. l. ij. in fi. sed ideo dixit, quia facilius consentit solus princeps in manumittendo, vel aliud faciẽdo quam populus: vt infra, de liber. vni. l. j. &. j. de arbi. l. item si vnus. §. principaliter: vnde Persius: Mille hominum species, & rerum discolor vsus. Velle suum cuique est: nec voto viuitur vno. Et secundum hoc dices quod ius. s. in conferendo libertatem, non dico in faciendo seruum prætorem: imò & idem de prætore. Sed an, vel imperator, vel populus teneatur ad precium serui? Respond. non, maxime si propter publicam vtilitatem faciat: vt. C. pro quibus cau. ser. li. accipi. l. antepe. & sic a no. quòd ex causa iusta princeps alienum seruum manumittit, non aliàs, vt puto: quia licet omnia principis intelligantur, verum est quo ad protectionem, vt. C. de quadri. præscrip. l. fina. in princ.

e *Obseruandum.* s. hodie: vt supra de constitu. prin. l. j.

f *Prætor. Tutorem.* vt infra, de tut. & cura. da. ab his. l. quarta, & infra, de officio præsidis. l. quinta.

g *Dare potest.* sed cur secus in emancipatione: vt supra e. l. ij. quæ est contra? Sol. illud honor est: vt instit. per quas perso. no. adqui. §. hoc quoque. &. §. vlti. in princ. tutela est onus: & suspectus præsumitur, qui se ingerit: vt infra, de procura. l. quæ omnia. §. j. eadem ratio potest assignari in iudice. nam & ibi est onus: sed certe & honor. vnde redde aliam rationem: statutum est enim, vt à delegato appelletur ad delegantem. si ergo ipse se daret iudicem, ab eo ad seipsum * appellaretur: quod ratio prohibet: vt. C. de ap. l. eos qui. j. in prin. ibi, recursus fieri. &. C. de epi. au. authen. si quis litigantium. & præterea hic dicitur, quòd non dat se tutorem: & ibi. s. supra eo. l. ij. non se emancipat: imò alius emancipat, & ipse consentit: & sic non est contra. sed tunc est contra. infra, de offi. præsi. l. ij. sed ibi non se, sed alium. Dic ergo in tutore: quia suspectus præsumitur: & in hoc enim humanius est: [a] cũ etiam potuit populus Romanus seruo [b] decernere hãc potestatem. Sed & si scisset seruum esse, liberum eum effecisset. [c] Quod ius multo magis [d] in imperatore obseruãdũ [e] est.

IIII. IDEM libro primo de omnibus tribunalibus.

PRætor neq; tutorem, [f] neq; specialem iudicem ipse se dare potest. [g]

DE OFFICIO PRAEfecti vigilum [h]. TITVLVS XV.

Hæc lex primo ponit qualiter præfecti vigilum in principio fuerunt inuenti & creati, & a quo. secundo dicit, quod sit eorum officium: & circa quæ habeant iurisdictionem. & hoc dicit totus textus. secunda in lege tertia: ibi, cognoscit.

I. PAVLVS libro singulari de officio præfecti vigilum.

APud vetustiores incendiis arcẽdis triumuiri [i] præerant: qui ab eo, quòd excubias [k] agebant, nocturni dicti sunt. Interueniebant nonnunq; & ędiles, [l] & tribuni plebis. Erat autem familia publica circa portam & muros disposita: vnde, si opus esset, euocabatur. [m] Fuerant & priuatæ familiæ, quæ incẽdia, vel mercede, vel gratia extinguerent. deinde diuus Augustus maluit per se huic rei consuli.

a *Not. glo. ad hoc, q̃ alienus seruus ex causa manumisso quam populus: vt supra à principe, liber est inuito domino: tamen princeps tenetur ad precium domino. & adde quòd de hoc non est mirãdũ: quia id potest socius habens seruũ comunẽ. Bolo.*

* *Tradunt tamen histo rici, matronã quandã à Philippo Macedone ebrio ad eũ dẽ, sed sobrium appellasse. Arg. Per.*

A iudice, vt diximus, propter appellationem.

h *DE OFFICIO PRAEFECTI VIGILVM.*

Hic spectabilis est: vt infra, eo. l. 3. in fi. i. respon. Accursius. Pud vetustio.] CASVS. Olim oriebatur ignis in ciuitate Romana: vnde constituti sunt triumuiri qui ignem extinguerent: & vocabantur nocturni. Item electi sunt alij, qui vocabantur ędiles, ad ignem extinguendum. Item electa fuit familia quæ vocaretur cum ignis ortus esset. & cum isti non sufficerent, electus fuit præfectus vigilum, qui super omnes est: cuius officium est tale, quia cognoscit de furibus nocturnis, & de receptatoribus, & punit: illos autem, qui acrius puniendi sunt, remittit ad præfectum vrbi. Item punit ille eos fustibus castigando, aut eis cõminando qui non bene cooperuerũt ignẽ. & ideo fit interdictũ. Qui sint fures nocturni, dicit quòd illi sunt, qui frangunt domos & cameras. & potest præfectus facere torqueri seruos. Item ibit præfectus vigilum, per ciuitatem, per totam noctem: & præcipiet quòd vnusquisque aquam in domo sua habeat. Item præfectus vigilum ius dicit de custodientibus vestimenta balneantium, si ea surripiunt.

II. VLPIANVS libro singulari de officio præfecti vigilum.

PLuribus vno die incendiis exortis.

III. PAVLVS libro singulari de officio præfecti vigilum.

NAm salutem reipublicæ tueri, nulli magis credidit conuenire, nec alium sufficere ei rei, quàm Cæsarem. [n] B itaque septem cohortes oportunis locis constituit, vt binas regiones vrbis vnaquęque cohors tueretur, præpositis eis tribunis, & super omnes spectabili [o] viro, qui præfectus vigilum appellatur. ℣ Cognoscit præfectus vigilum de incendiariis, effractoribus, furibus [p], raptoribus, & receptatoribus: nisi si qua tam atrox, tãque famosa ꝑsona sit [q], vt præfecto vrbi remittatur. Et quia plerumque [r] incendia culpa fiunt inhabitantium: aut fustibus castigat eos, qui negligẽtius ignẽ habuerunt: aut seuera C interlocutione comminatus, fustium castigationem remittit. ℣ Effracturæ fiunt plerumque in insulis [s], horreisque, vbi homines precioſsimam partem fortunarum suarum reponunt: cum vel cella effringitur, vel armarium, vel arca. & custodes plerumque puniũtur: & di-

i *Triumuiri.* forte quia quilibet eorum tribus præerat qui custodiam ignis habebant.

k *Excubias.* id est nocturnas vigilias.

l *Aediles.* sic dicti quia curam ædium habebant: & edendorum animalium, vt sana venderentur: vt diximus. infra, de ędil. edict. lege prima. j. respon.

m *Vocabatur.* quia illa familia vocabat homines vocibus & cornibus, vt irent ad extinguendum ignem.

n *NAm salutem. Cæsarem.* de seipso loquitur imperator in tertia persona.

o *Spectabili.* quod hic dicitur, confundit Placen. qui dicit D præfectum vigi. non esse spectabilem, ratione subiecta, quia in Codice ponitur post præsidem, qui est clarissimus: vt. C. de priua. car. l. j. sed certe hic inter spectabiles ponitur. ergo est spectabilis, & hoc expresſè dicit. sed quomodo est spectabilis, cum nec magistratus sit: vt suprà de ori. iur. l. ij. §. ita decet. versi. nam præfectum. quæ est contra? Respon. duplex est præfectus vigilum. vnus qui est Cæsaris imperio constitutus, & de eo hic dicit: & est spectabilis. est & alius qui præerat antiquo tempore excubiis: nondum sibi collata dignitate per principem. & ille non erat magistratus: vt ibi.

p *Furibus.* modice puniendo, vt subiicit: non capitaliter, vt dixi. Accursius.

q *Persona sit.* pone de hoc exemplum: vt infrà, eo. l. fina. Item in qualibet capitali causa est idem: vt non cognoscat: vt. C. eod. l. j.

r *Plerumque.* immò semper cum culpa: vt infrà, de peri. & commo. rei ven. l. si vendita. quæ est contra. Sol. illa generalitas est cum hoc temperamento intelligenda.

s *In insulis.* i. domibus. & ponitur impropriè nomen insulæ [a]. proprie autem significat terram aqua circundatam: vt

insti.

BIU Cujas

instit.de rerum diui.§.insula.

a *De seruis*. item de liberis haberi potest: vt.C.de abol. fallaciter.§.quòd si ingenuorum.& infra, de quæstio.l.vnius.§. testes.& potest hic distingui: vt diximus infra, loca.l.dominus horreorum.

b *Et coerrare*. id est frequenter ire, quasi errando, vt non teneat viam rectam: vt sic citius capiat aliquem malefactorem. vel dic coherare, id est frequenter præcipere. à con, quod est simul: & sic denotat frequentiam: & hero, heris, id est præcipio præcipis. & descêdit ab hero, id est domino: vt infra, ad legem Aquil.l.ité Mela.§.legis.qui solet præcipere. & sic scribitur per vnum ,r, hæc dictio,coherare.

c *Dolabris*. genus armorum.

d *Iubetur*. scilicet à lege.

e *Admonere*. s. præfectum vigilum.

f *Aduersus capsarios*. alias dicitur capsarius, qui libros portat: vt infra,de manu.vî.l. si colactaneus. in prin.

g *Mercede*. constituta, vel à domino balnei, vel ab eo qui se lauat.

h *Constitutus*. præfectus.Accursius.

i *Frudulenter*. quia facit quòd alius furripiat vestimenta.Ac.

Imperatores.] CASVS. Distinguit hęc lex. aut incendium fit per neglegentiam: & tunc punitur & fustigatur apud præfectum vigilum.aut dolo: & tunc punitur apud præfectum vrbi. & præfectus vrbi requiret seruos fugitiuos, & omnes reddet dominis.

k *Insularios*. i. dominos ędium. *

l *Remittes*. vt ille grauiorem pœnam imponat: vt.s. eo.l.iij. §.j. in fi.& infra,de incen. rui.nau.l.pe.& dic,remittere,scilicet debes: quod est in fine.

m *Debes*. scilicet tu præfecte vrbi,immo præfecte vigilum. & hoc est vnum de præceptis naturalis iuris: vt suprà de iusti. & iur.l.iusticia. §.j.Accursius.

DE OFFICIO PROCONSVLIS ET LEGATI.

Hic spectabilis est: vt in authen.de non ali.§.fina.colla.2.& de appella.§.simili.collatione quarta.

Proconsul.] CASVS. Ciuitas Ro. mittebat proconsules in prouincias: & postquam exibant Romam, portabant insignia proconsulum: sed habebant iurisdictionę contentiosam in prouincia isti proconsules tantum. nunc quæritur, an aliquis in ipso itinere filium emancipet, vel seruum manumittat apud proconsulem? Et respon. quòd potest: sed apud legatum proconsulis nemo adoptare poterat quemquã, nec quis manumittere seruum suum. Viuianus.

n *Proconsul*. id est consul procul missus.

o *Potestatem*. i. iurisdictionem contentiosam: sed voluntariam

uus Antoninus Erycio Claro rescripsit. Ait enim posse eum horreis effractis quęstionẽ habere de seruis [a] custodibus, licet in illis ipsius imperatoris portio esset. Sciẽdum est autem, præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coerrare [b] calceatum, cum hamis & dolabris [c], vt curam adhibeant, omnes inquilinos admonere, ne neglegentia aliqua ĩcẽdii casus oriatur. Prętera vt aquã vnusquisque inquilinus in cœnaculo [suo] habeat, iubetur [d] admonere [e]. Aduersus capsarios [f] quoque, qui mercede [g] seruanda in balineis vestimenta suscipiunt, iudex est constitutus [h]: vt si quid in seruandis vestimentis fraudulenter [i] admiserint, ipse cognoscat.

IIII. VLPIANVS libro singulari, de officio prętecti vrbi.

IMperatores Seuerus & Antonin[o], Iunio Rufino prætecto vigilũ ita rescripserũt: Insularios [k], & eos, qui neglegẽter ignes apud se habuerunt, potes fustibus, vel flagellis cędi iubere. eos autem qui dolo fecisse incendium conuincentur, ad Fabium Cilonem prętectum vrbi amicum nostrum remittes [l], & fugitiuos cõquirere, eosque dominis reddere debes [m].

DE OFFICIO PROconsulis & legati.

TITVLVS XVI.

Proconsul antequam ingrediatur prouinciam sibi deputatam, iurisdictionẽ voluntariam exercere potest, non contentiosam: sed legatus proconsulis nullam.h.d. vsque ad.l.obseruare. Intellige secundum

Guil. quòd respectu iudicis est necessaria: licet respectu partium sit voluntaria.

I. VLPIANVS libro primo Disputationum.

PRoconsul [n] vbiq; quidem proconsularia ĩsignia [†] habet, statim atque vrbẽ egressus est: potestatem [o] autem non exercet, nisi in ea prouincia sola, quæ ei decreta [p] est.

II. MARCIANVS libro primo Institutionum.

OMnes procõsules statim, quàm vrbem egressi fuerint, habent iurisdictionem, non tamen cõtentiosam [q], sed voluntariam: vt ecce manumitti [r] apud eos possunt tam liberi, quàm serui, & adoptiones fieri. Apud legatum verò proconsulis nemo manumittere potest: quia non habet iurisdictionem talem [s].

III. VLPIANVS libro vicesimo sexto ad Sabinum.

NEc adoptare potest. omnino enim non est apud eum legis [t] actio.

Proconsul post suum ingressum potest facere legatum, & eidem iurisdictionem committere. & legatus proconsulis antequam proconsul ingrediatur, iurisdictionem non habet: & ratihabitio proconsulis non confirmat acta per legatum, nisi ex nunc. & proconsul, si sit impeditus ex causa necessaria, ante ingressum legatum potest mittere in prouinciam.h.d. vsque ad l.solent.

IIII. IDEM libro primo de officio proconsulis.

OBseruare autem proconsulem oportet, ne in hospitiis [u] præbẽdis oneret prouinciam: vt imperator noster cum patre Aufidio Seueriano rescripsit. Nemo procõsulũ

A sic: vt.j.l.proxi.& facit.j.l.fin.& de offi.præsi.l.iiij.

p *Decreta*. i. quæ data est ei regenda.

q *Mnes. Contentiosam*. Contentiosa dicitur quæ redditur in inuitum: vt infra,de verbo.oblig.l.inter stipulantem.§.j. & infra,de iurisdi.om.iudi.l.fin. & si quis ius di. non obten.l.j. voluntaria vero dicitur, quæ inter volentes tãtum: vt hic subiicitur. *Iurisdictio cõtentiosa, & voluntaria, quæ dicantur.*

r *Manumitti*. hoc verbum prout ad liberos, id est filios refert, improprie ponitur: prout ad seruos, proprie: vt infra, quando actio de pecu. est anna.l.j.§.j. sic ergo verbum semel positũ, proprie & improprie ponitur: vt infra, si cert. pet.a.l. certi condictio. circa princ. in glos. non potero. & infra,de manu.test.l. si ita.&.C. de vsufruct.l. j.&. C. quando ciui. ac.præiu.cri.l.j.in princip. sic & in hoc sophismate: hic homo & Sequana currũt. cum Sequana, quod est flumẽ Parisiense, non currat, sed labatur.

† *Facit. c. cũsis, cũ gl. 1. extra de aucto. & vsu pal.*

s *Talem*. immò videtur quòd habeat: vt infra,de manu.vî.l.apud proconsulem. quæ est contra. Sol. ibi, postquam est ĩgressus prouinciam, habet: hic ante non habet, secundũ R. Alij dicunt non habere ex se, etiam post ingressum: sed habet beneficio, & commissione etiam generaliter facta à proconsule: ar. infra,de off. eius cui man. est iurisd. cogni. tio. Vel dic, necesse esse vt specialis fiat cõmissio in talibus actis, etiam post ingressum. & eodem modo soluitur. j. eo.l. pe. quæ est contra.

t *NEc adoptare. legis actio*. i. actus legitimus antequam ingrediatur prouinciam. Ac.

OBseruare.] CASVS. Proconsul debet stare in domo sua: non autem debet proconsul viles milites habere sed bonos. *Proficisci*.] In hoc.§. dicitur ꝙ proconsul potest secũ ducere vxorem suam: sed melius facit si non ducat. nam tenebitur pro delictis vxoris. Item consequenter dicit, quòd proconsul debet mittere in literis populo quomodo ciuitatem dilexit, & etiam eos, & ꝙ null[s] ei veniat obuiam. Item mittete debet epistolam antecessori suo, ꝙ tali die ibit. Et hæc omnia facit, ne populus à suis negociis auocetur. Item debet intrare per partem, per quam alij intrauerunt. Item quando proconsul intrabit prouinciam, debet habere legatum suum: & committere ei cognitiones eorum. ante vero quàm prouinciam ingrediatur, mandare iurisdictionem legatis non debet: cũ etiam ipse cognoscere non posit. h.d. & continuatur cum.l.seq. in qua dicitur, quòd etiã antequam proconsul ingrediatur prouinciam, mandat iurisdictionem: puta si proconsul non potest venire iusta causa impeditus: legatus vero suus potest venire in prouinciam.

u *Hospitiis*. ar. contra prælatos requirentes procurationem à clericis in ciuitatibus ad quas veniunt.

Strateret.

BIU Cujas

stratores [a]† suos habere potest: sed vice eorũ milites [b] ministerio in prouinciis funguntur. ¶ Proficisci autem proconsulem melius quidem est sine vxore. sed & cum vxore potest: dummodo sciat senatum Cotta & Messala consulibus censuisse, futurum, vt si quid vxores eorum qui ad officia proficiscuntur, deliquerint, ab ipsis ratio & vindicta exigatur [c]. ¶ Antequam vero fines prouinciæ decrete sibi proconsul ingressus sit, edictum debet de aduentu suo mittere †, continens commẽdationem aliquã sui [d], siqua ei familiaritas sit cũ prouincialibus vel cõiunctio: & maxime recusans *, ne publicè vel priuatim occurrant [e] ei: esse enim congruens, vt vnus quisque in sua patria eum excipiat [f]. ¶ Recte autem & ordine faciet, si edictum decessori suo miserit, significetque, qua die fines sit ingressur⁹. plerumque enim incerta hęc & inopinata turbant prouinciales, & actus [g] impediunt. ¶ Ingressum etiam hoc eum obseruare oportet, vt per eam partẽ prouinciam ingrediatur, per quam ingredi moris est: & quas Greci ἐπιδημίας appellãt, siue κατάπλους †, obseruare, in quam primum ciuitatem veniat, vel applicet. Magni enim faciunt prouinciales seruari sibi consuetudinem [h] istam, & huiusmodi prærogatiuas. Quædam prouinciæ etiam hoc habent, vt per mare in eas procõsul veniat: vt Asia scilicet: vsque adeo, vt imperator noster Antoninus Augustus ad desideria Asianorum rescripserit, proconsuli necessitatem impositã, per mare Asiam applicare; καὶ τῶν μητροπόλεων ἔφεσον * primam attingere. ¶ Post hæc ingressus prouinciam, mandare iurisdictionem legato suo debet [i]: nec hoc ante facere, quàm fuerit prouinciam ingressus [k]. Est enim perquam absurdum, antequam ipse iurisdictionem nanciscatur [l]. (nec enim prius ei competit, quàm in eam prouinciam venerit,) alij eam mandare, quam nõ habet. Sed si & ante fecerit, & ingressus prouinciam, in eadem voluntate fuerit: credendum [m] est videri legatum habere iurisdictionẽ, nõ exinde, ex quo mandata est, sed ex quo prouinciã proconsul ingressus est.

V. PAPINIANVS libro primo Quæstionum.

ALiquando mandare iurisdictionem proconsul potest, & si nondum in prouinciam peruenerit. quid enim, si ne cessariã [n] moram in itinere patiatur, maturissime autẽ legat⁹ in prouinciã peruenturus sit [o]?

Proconsul potest, quantum ad cognitionem, causas meri imperii suo legato committere: non quantum ad decisionem. & proconsul non debet passim xenia recipere, licet quandoque possit: non tamen ea quæ in munus transeunt. hoc dicit vsque ad finem. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro primo de officio proconsulis.

SOlent etiam custodiarũ [p] cognitionem mandare legatis: scilicet vt præauditas custodias ad se [q] remittant: vt innocẽtem ipse liberet [r]. sed hoc genus mandati [s] extraordinariũ [t] est, nec enim potest quis gladij potestatem [u] sibi datã, rit: vt C. de dona. siue. Item no. actus viuentium esse in pendenti: vt infra, communia præ. l. fin. in fine. Item no. ratihabitionem non retrotrahi: vt infra, de his qui no. infa. l. quid ergo. in prin.

n *Aliquando. Necessariã.* & sic specialis erat hic casus olim. alias nõ: vt suprà. l. proxi. in fin. sed hodie vicarium, siue delegatũ, siue legatum cõstituit, cũ ipse nõdũ venit: vel si potest, exit de prouincia: quia omnia potest quæ ipse procõsul, præter mortis illationem, & membri abscisionẽ: vt in auth. de collatorib. §. ad hoc prohibemus, colla. ix.

o *Sit.* respon. certe bene potest.

Solent.] CASVS. Hic dicit quòd procõsul postquàm intrauerit prouinciam sibi decretam, potest mandare legatis: vt ipsi legati audiant custoditos, vel ipsos custodes. Et postquàm audiuerit, quòd ipsi legati remittant ad proconsulem, vt ipse proconsul damnet, vel absoluat. q. d. legati proconsulis possunt cognoscere de criminibus: sed procõsul sententiabit. & est hic speciale. nam alias non potest quis gladij potestatem alij mandare. Secundo dicit, q̃ proconsul potest adimere iurisdictionẽ suo legato, cum cõsensu tamen principis: & dare potest. Tertio dicit, q̃ legati procõsulis si dubitant in aliquo, ipsum proconsulem consulere debent: non principem. Quarto, in §. sed interdũ. dicitur quòd proconsul potest accipere xenia. i. munera. nã non debet ex toto abstinere: nec excedere modum in accipiẽdo. & hoc idem quidã imperatores per suam epistolam rescripserũt. nec obstat quòd proconsul non potest ẽmere, vel munus accipere, vel donum. nam appellatione doni, vel muneris, xenia non cõtinentur. Vltimo dicit, quòd proconsul non debet cogere homines ad dandum xenia. Viuianus.

* *i. & metropolim Ephesum. Metropolis dicitur vrbs insignis, vt videtur. ita ego interpretor. Ephesus enim est metropolis eius prouinciæ, quæ proconsulari imperio regitur. Isidorus.*

† *Stratores dicebãtur, qui castra præibãt: vt loca accõmodatiora ad exercitũ traducendũ faceret. Alii hoc loco legũt stratores, quasi dicas apparitores, seu magistratuũ nũcios.*

† *facit arg. pro Archi. qui mittunt cedullas vt sitaturi. Aegi. Per.*

* *excusantis. Flor.*

† *locũ hic ita, vt hic est legere, nobis Angelus Politianus restituit, Bud. teste hic. est aũt epidemia accessus ad ciuitatẽ aliquã plerũque observari solicitus. cataplus vero portũ significat ad quẽ plerũque procõsules applicare solent.*

Consuetudinis auctoritas.

a *Stratores.* qui vulgo scarij Bononiæ, castaldi in Tuscia appellantur: secundum Bãdinum. immò Beroarij vocantur. & de his habes. C. de stra. l. j. libro xij. quæ est contra. sol. vt ibi. ADDITIO. Tu dic, q̃ aliud est in præside, & aliud in procõsule: vt hic.

b *Milites.* iusticiæ.

c *Ratio & vindicta exigatur.* i. rationabilis vindicta: vt resoluatur substantiuum in adiectiuum. sed non videtur maritum pro vxore cõueniri debere: vt C. ne vxor pro mari. l. ij. &. iij. quæ sunt contra. Sol. hic maritus magis ex sua culpa: quàm alterius conuenitur. in culpa est enim, qui secum ducit vxorem: sicut in caupone, nauta, & stabulario cõtingit: qui vtitur opera malorum hominum: vt in §ti. de obli. quæ ex qua si delic. §. pe. sic & i. seruo commodato, qui peruit sub machina, quia male erat ligata: vt infra, commo. si vt certe. §. sed interdum in fin. §. si ergo ipsa surripuit, nunquid actione furti marit⁹ cõuenitur propter suam culpam, vt dixi? Respon. quidam quòd sic: nec tamẽ infamatur, quia alieno nomine, licet propter suam culpam conueniatur: vt infra, de his qui not. infa. l. furti. §. si quis alieno. Tu dic tutius, vt in factum actione. non furti teneatur. Item hæc habet locum in pecuniariis, in criminalibus autem in ipsam vxorem datur iudiciũ: vt argu. C. de iniur. l. fina.

d *Sui.* ita scilicet: vos dilexi, vos vtique honorauit, & ab inimicis defendi. Accur.

e *Occurrant.* dicens, Nolo quòd auocemini à negociis vestris. quòd graue est: vt infra, quemadmo. testa. appellat. sed si quis ex signatoribus.

f *Excipiat.* hæc sunt de verbis suis. Accur.

g *Actus.* id est actiones & negociationes eorum. Accursius.

h *Consuetudinẽ.* No. de vi & auctoritate consuetudinis. sic &. j. eo. si in aliquã. & hoc est quando probabilis: secus si improbabilis: vt. C. de vsur. l. eos. §. cæteros. & in auth. vt nulli iudi. §. j. colla. ix. Accursius.

i *Debet.* i. potest per legem. vt. j. eo. l. solent. §. sicut. &. j. de iudi. cum prætor. §. j. & sic ponitur infra, de leg. ij. l. si quis seruum. §. si inter. in fi. §. & infra, de hære. insti. l. j. j. respon. & infra, an per alium. cau. ap. l. ij. sic econtra potest, pro debet, ponitur: vt. C. de pe. da. iu. l. ij. in fi. & infra, man. si mandauero. §. fi. & infra, qui po. in pig. ha. creditor. j. respõ. & infra, de qui. re. ad eundem iu. eatur. l. j.

k *Ingressus.* hodie contra: vt dices infra. l. proxi.

l *Nanciscatur.* alij. eam &c. & quod subiicit hic, est interpositio. sic. j. de. reg. iur. l. nemo plus iuris. sed arg. contra infra, de adqui. re. do. l. non est.

m *Credendum.* no. sufficere non reuocare, licet datio nõ tenuerit: vt. C. de dona. siue. Item no. actus viuentium esse in pendenti: vt infra, communia præ. l. fin. in fine. Item no. ratihabitionem non retrotrahi: vt infra, de his qui no. infa. l. quid ergo. in prin.

n *Aliquando. Necessariã.* & sic specialis erat hic casus olim. alias nõ: vt suprà. l. proxi. in fin. sed hodie vicarium, siue delegatũ, siue legatum cõstituit, cũ ipse nõdũ venit: vel si potest, exit de prouincia: quia omnia potest quæ ipse procõsul, præter mortis illationem, & membri abscisionẽ: vt in auth. de collatorib. §. ad hoc prohibemus, colla. ix.

o *Sit.* respon. certe bene potest.

Solent.] CASVS. Hic dicit quòd procõsul postquàm intrauerit prouinciam sibi decretam, potest mandare legatis: vt ipsi legati audiant custoditos, vel ipsos custodes. Et postquàm audiuerit, quòd ipsi legati remittant ad proconsulem, vt ipse proconsul damnet, vel absoluat. q. d. legati proconsulis possunt cognoscere de criminibus: sed procõsul sententiabit. & est hic speciale. nam alias non potest quis gladij potestatem alij mandare. Secundo dicit, q̃ proconsul potest adimere iurisdictionẽ suo legato, cum cõsensu tamen principis: & dare potest. Tertio dicit, q̃ legati procõsulis si dubitant in aliquo, ipsum proconsulem consulere debent: non principem. Quarto, in §. sed interdũ. dicitur quòd proconsul potest accipere xenia. i. munera. nã non debet ex toto abstinere: nec excedere modum in accipiẽdo. & hoc idem quidã imperatores per suam epistolam rescripserũt. nec obstat quòd proconsul non potest ẽmere, vel munus accipere, vel donum. nam appellatione doni, vel muneris, xenia non cõtinentur. Vltimo dicit, quòd proconsul non debet cogere homines ad dandum xenia. Viuianus.

p *Custodiarum.* id est custoditarum personarum: vt sic continens ponatur pro contento. & sic expone statim, vt præauditas custodias. i. custoditas personas. & tunc legatus faciet ea quæ dicuntur. C. de custo. reo. l. fi. &. C. de epi. audi. l. iudices. Vel dic, custodiarum proprie poni. nam & ipsi custodes sunt puniendi si delinquant in custodiendo, vt infrà, de custo. reo. l. carceri. & l. milites. Accursius.

q *Ad se.* id est ad proconsulem.

r *Liberet.* vel condemnet nocentem: quod non potest facere legatus: vt infra, eo. l. si quid. & infra de regu. iur. l. nemo potest. & infrà, de offi. eius cui mã. est iurisdi. l. j. in fi.

s *Mandati.* i. delegationis. Accursius.

t *Extraordinarium.* speciale est.

u *Potestatem.* id est merum imperium. Accursius.

BIU Cujas

vel cuius alterius coërcitionis [a] ad alium transferre. Nec liberandi igitur reos ius [habet:] cum accusari apud eum non possint [b]. † ℣ Sicut autem mandare iurisdictionem, vel non mandare, est in arbitrio proconsulis: ita adimere [c] mandatã iurisdictionem, licet quidem proconsuli: non autem debet [d] inconsulto principe hoc facere. ℣ Legatos non oportet principem [e] consulere, sed proconsulem suum: & is ad consultationes legatorum debebit respondere [f]. ℣ Non vero in totum xeniis abstinere debebit proconsul, sed modum adiicere: vt neque morosè in totum abstineat, neque auarè modum xeniorum excedat. quam rem diuus Seuerus & imperator Antoninus elegantissima epistola sunt moderati: cuius epistolæ verba hæc sunt: „ Quantum ad xenia pertinet, „ audi quid sentim [g]. Vetus pro„ uerbium [g] est: ὅυτε τὰ πάντα, ὅυτε „ τὰντοτε, ὅυτε παρὰ πάντων. † Nã „ valde inhumanum est, à nemi„ ne accipere: sed passim [h] vilis„ simum: & omnia, auarissimũ [i]. Et quod mandatis continetur, ne donum, vel munus † ipse proconsul, vel qui in alio officio erit, accipiat, emátve quid nisi [k] victus cottidiani causa: ad xeniola non pertinet [l], sed ad ea quæ edulium excedant vsum. Sed nec xenia producenda sunt ad munerum qualitatem [m].

Proconsul debet obseruare ea, quæ inferius describuntur: & in prouincia sibi deputata habet pleniorem potestatem omnibus, præter principem de causa tamen quæ

vertitur inter fiscum & priuatum, non cognoscit: licet cognoscere possit. hoc dicit vsq; ad. §. vbi decretum. in. l. nec quicquã.

VII. IDEM libro secundo de offic. proconsulis.

SI in aliquam [n] * celebrẽ ciuitatem, vel prouinciæ caput [o] aduenerit: pati debet cõmendari sibi ciuitatem, laudésque suas [p] non grauate audire, cum honori suo prouinciales id vindicent: & ferias, secundũ mores, & cõsuetudinem [q], quæ retro obtinuit, dare [r]: ædes sacras, & opera [f] publica circumire, inspiciendi gratia, an sarta tectaque * † sint, vel an aliqua refectione indigeant: & si qua cœpta sunt, vt cõsummentur, prout vires eius reipublicę permittunt, curare debet: curatoréque operum diligentes, [&] sollemniter præponere [t]: ministeria [u] quoque militaria, si opus fuerit, ad curatores adiuuandos dare. Cùm plenissimam [x] autem iurisdictionem proconsul habeat: omnium [y] partes, qui Romę, vel quasi magistratus, vel extra ordinẽ ius dicunt [z], ad ipsum pertinent.

VIII. IDEM libro trigesimo nono ad edictum.

ET ideo maius imperium in ea prouincia habet * omnibus, post principem.

IX. IDEM libro primo de officio proconsulis.

NEc quicquam est in prouincia, quod non per ipsum expediatur. Sanè si fiscalis pecuniaria causa sit, quę ad procuratorem principis respicit: melius [a] fecerit, si abstineat.

si fieret plures. Bolo.

aliã quã Flo.

Flo. quã † .i. clausæ & cooperta, quod vulgo dici solet. Ae. P.

scilicet Proconsul.

Bono melius inuenitur.

a *Coercitionis.* etiam ad cognoscendum, nisi in hoc legato: vt dixi. sed in alio legato transit modica coërcitio: vt infrà, de offic. eius cui man. est iurisdi. l. fin. §. fi. nõ quæ sit merũ, vel mixtũ imperium: vt hic.

b *Non possint.* immo potest: vt. C. eo. l. j. quæ est contra. Sol. non potest vt iudicet: potest vt audiat, & proconsuli referat: vt ibi, & suprà proxi. Itẽ videtur, quod possit iudicare legatus: sicut facit in suspecto tutore: vt infrà, de suspec. tu. l. j. §. damus. & instit. de suspec. tu. §. j. quæ est contra. Sol. in legato proconsulis duo specialia sunt. Primum, quia de omni crimine cognoscit: vt hic dicitur, licet alius delegatus non possit, nisi in casu necessitatis: vt infrà, de off. eius cui man. est iurisdi. l. j. §. j. Secundum, quia suspectum tutorẽ remouet, licet alius delegatus de remouendo tantum cognoscat: vt. j. de suspec. tu. l. j. §. damus. versi. an autem. non autem vt remoueat: vt infrà ad Turpi. l. j. §. suspecti.

c *Ita adimere.* vt infrà, de iudi. l. iudicium.

d *Debet.* ex honestate potest tamen, vt prędiximus proxime, & in authen. de iudi. §. si vero iudex. colla. vj. sic. C. de pigno. l. iij.

e *Principem.* quia sic oĩa, nec passim fieret per saltum, quod sim, nec ab per gradus fieri debet: vt. j. de ap. l. imperatores. Ang. Politianus, Mise. c. 95 Cocor. tex. in ca. qui re sit. 11. q. 3. c. c. no licet. & 14. q. 5 nõ sane.

f *Respondere.* de iure, cum consilio sapientũ. cum ipse sit laicus: non de facto: vt. j. de iudi. l. eum. ij. §. j.

g *Vetus prouerbium.* s. hoc subaudi, secundum Yr. i. neque omnino, neque semper, neque ab omnibus. vel dic. de litera quæ sequit. Acc.

h *Sed passim.* scilicet accipere, id est sine delectu: vt. j. de rit. nu. l. palam.

i *Auarissimum.* & sic prohibitum. & sic medium tenendum est: vt. j. de pig. ac. si seruos. in glo. fina. & in fi. huius. l. & j. mã. l. ita vt.

k *Nisi.* ab emptione excipit. Accursius.

l *Non pertinet.* & sic appellatione doni, vel muneris non continentur xenia, per interpretationem: pertinent tamen ex verbi significatione: vt infrà titu. ij. l. plebiscito.

m *Qualitatem* [a] .i. necessitatem & sic no. quod sit gratis, non debet ad necessitatem deduci. & sic facit pro rustico, qui aliquid præstitit aliquandiu. sic infrà, de annu. leg. l. Seio. §. j. &. C. de agri. & censi. l. litibus. in gl. colonorum.

[a] Ista glo. est not. secũdũ Bal. ad hoc quod donatio facta gratis, non inducit obligationẽ in futurum ex necessitate. etiam

SI in aliquam.] CASVS. Tria dicit hęc lex. Postquã in metropolim venerit proconsul, si ciuitas se illi velit commendare: non debet de hoc dolere, ìmmo libenter audiat. Secundo dicit, quòd debet indicere festa, secundum antiquam consuetudinem, postquam intrauerit prouinciam sibi decretam. Tertio dicit, quod debet circumire ciuitatem, & curatores constituere, vt opera incœpta compleantur. Quarto dicit, quod tantam iurisdi-

ff. Vetus.

e fiscum

fiscum & priuatum: vt. C. vbi cau. sta. iamdudum. & C. si aduer. fiscum. l. j. & ij.

a *Decretum.* si vis omnia habere plana, dic decretum, id est definitiua sententia. nam tunc per libellum, id est per sententiam partibus absentibus datam, & ad eas partes velut epistolam missam ferri non potest.

Causa in quibus plena causæ cognitio & decreti interpositio requiritur, non sunt delegabiles. h. d. iste. §.

† *Vide p. §. huius intelligētia Alci. li. paradoxo. c. 3. & Bud. qui interpretatur libellū hoc loco schedulā s.* plenam, *quod est supplicem, qua postulata princi pibus populares exponere solent.*

¶ Vbi † decretum [a] necessarium est: per libellum id expedire proconsul non poterit. Omnia enim quæcunque causæ cognitionem desiderāt, per libellum non possunt expediri. ¶ Circa aduocatos patientem esse proconsulem oportet, sed cum ingenio, ne cōtemptibilis videatur: nec adeò dissimulare [b], si quos causarum [c] concinnatores, vel redemptores † deprehendat: eosque solos pati postulare: quibus per edictum [d] eius postulare, permittitur.

Proconsul de plano cognoscit inter parentes & liberos, patronos & libertos obsequia non præstantes. hoc dicit Bartolus.

¶ De plano [e] autem proconsul potest expedire hæc, vt obsequium parentibus & patronis, liberisque patronorū exhiberi iubeat: comminari etiam †, & terrere filium à patre oblatum, qui non, vt oportet, conuersari dicatur. Poterit de plano similiter, & libertū non obsequentē emendare, aut verbis, aut fustium castigatione.

Proconsul ordinem seruare debet circa aduocatos audiendos: & non habentibus aduocatos, dare debet: & curare debet, ne imbecilles à potentibus opprimantur. hoc dicit vsque ad fi. Barto.

¶ Obseruare † itēque * eum oportet, vt sit ordo [f] aliquis postulationum: scilicet vt omnium [g] desideria audiantur: ne forte dum honori postulantium datur [h], vel improbitati ceditur, mediocres desideria sua nō proferāt, qui aut omnino nō adhibuerūt [i], aut minus frequentes, neq; in aliqua dignitate positos aduocatos sibi ꝓspexerūt. ¶ Aduocatos quoque petentibus debebit [k] indulgere: plerumque fœminis, vel pupillis, vel aliàs debilibus, vel iis qui suæ mentis nō sunt, si quis eis petat: vel si nemo sit, qui petat, vltro eis dare debebit. Sed si qui per potentiam aduersarij non inuenire se aduocatum dicat, eque oportebit ei aduocatum dare. Cæterum opprimi aliquē, per aduersarij sui potentiam, non oportet. hoc enim etiam ad inuidiam [l] eius, qui prouinciæ præest spectat, si quis tam impotēter se gerat, vt omnes metuant aduersus eum aduocationem suscipere. Quæ etiam omnium præsidum communia [m] sunt, debent & ab his obseruari.

Proconsul debet de causis cognoscere, & omnia agere vsque in aduentum successoris. hoc dicit hoc principū: & est optimū.

x. IDEM libro decimo de officio proconsulis.

MEminisse oportebit, vsque ad aduentum [n] successoris omnia debere procōsulem agere: cum sit vnus proconsulatus [o], & vtilitas prouinciæ exigat, esse aliquē per quem negocia sua prouinciales explicent. Ergo in aduentum successoris debebit * ius [p] dicere.

Proconsul non debet remittere legatum suum antequam de prouincia recedat. hoc dicit. Bar.

Legatum suum ne ante se [q] de prouincia dimittat: & lege Iulia repetundarum, & rescripto diui Hadriani, ad Calpurnium Rufum proconsulē Achaiæ, admonetur.

Causa quæ animaduersionem requirit, non spectat ad legatum proconsulis: hoc dicit. Bar.

XI. VENVLEIVS Saturninus libro secundo de offi. proconsulis.

† *Cic. iii. act. pro Fōteio, docet quæ iudicē obseruare deceat.* * *Itaque Flor.*

† *Qui cōcinnatores, vel redēptores causarū dicantur, pulchrē Alex. ab Alex. li. 4. ca. 15.*

† *Vide quæ scripsit elegater i hūc locu Marius Salmonius.*

† *Cic. iii act. pro Fōteio, docet quæ iudicē obseruare deceat.* * *Itaque Flor.*

a *Decretum.* si vis omnia habere plana, dic decretum, id est definitiua sententia. nam tunc per libellum, id est per sententiam partibus absentibus datam, & ad eas partes velut epistolam missam ferri non potest.

b *Nec adeo dissimulare.* id est, nimium vel intantum, vt contemptibilis videatur. sed medium teneat: vt infra, de off. præsi. obseruandum. §. sed & in cognoscendo.

c *Causarum.* id est falsarum causarum compositores.

d *Per edictum propositum:* vt infrà, de postu. l. j. in princi.

e *De plano.* q. d. in ꝓcessu. s. eundo per palatium, & sine causæ cognitione: vt infra, de accu. leuia. & infra, de obse. l. j. C. de pat. po. l. ij. & suprà de offi. prætf. vrb. l. j. §. cum patronus. & facit infra de iur. pa. l. j. & l. diuus.

f *Ordo.* nō. ordinem esse sētuandum: vt infra, de fideicom. lib. l. gnāliter. §. quid ergo. *Ordo sēt dum est.*

g *Omnium.* clientulorum: vt innuit statim.

h *Datur.* i. defertur.

i *Adiuerunt.* scilicet aduocatos. & facit vt C. de postu. prouidendum.

k *Debebit.* si tamē inuenire non possint: vt infrà, de postu. l. j. §. ait prætor. Accursius.

l *Ad inuidiam.* * scilicet reprimendam. cū enim vilior videatur, & minꝰ ei inuideā: & cōtra. sic Horatius: *Inuidiam placare paras virtute relicta.* *Inuidiā hic pro & malevolētia inter pretare. Versus.*

m *Communia.* scilicet quæ diximus suprà eo. ti. per totum, exceptis paucis: vt suprà eod. l. solent. circa princip. ibi, sed hoc &c. Accursius. *debet. Fl.*

Eminisse.] CASVS. Potestas Boñ. vsque ad Ianuarium stare debet. nunc quēritur si in Ianuario nō veniat alius potestas: an possit vltra Ianuarium stare? & dicit quòd sic. Secundo dicit, quòd legatus ꝓconsulis, & ipse proconsul, debent stare in ciuitate, quam administrant. Viuia.

n *In aduentum.* quod fieri debet per se, si potest: vel per legatum suum ante per duos dies proconsulatus sui prædecessoris: vt hic, & in auth. de administra. in fi. col. vij.

o *Proconsulatus.* vtriusque proconsulis. vel dic, primi, ante tēpus suum finitum, & post vsque in aduentum successoris.

p *Debebit ius.* etiam si vltra suum tempus sit, propter ciuium vtilitatem: vt hic dicit. & dicitur idem magistratus: vt infra, de preca. l. sed & si manente. & sic potest etiam delegare vltra suum tēpus. sed contra, infra, de iurisdi. om. iudi. cum qui. §. magistratus. sed dic, quòd non dicitur finitum officium, nec dicitur priuatus, donec successor aduenerit: & ipse sciuerit: vt infrà, tit. ij. si forte. & j. tit. j. l. j.

q *Ante se.* nā finito offi. vterq; remanebit p quinquaginta dies: vt. C. vt oēs causę tā ciui. quā cri. l. j. & in aut. de admi. §. fi. col. vij.

Si quis

BIU Cujas

a *Si quid erit. Atrociter.* sed modice: vt infrà, de offic. eius cui man. est iurisdi. l. j. in fin. & l. fin. §. fina.

b *Legatus. Non.* * *habet* si habes, ius habet: concor. j. de iudi. l. cũ prætor. §. ij. sed contra. C. de iudi. à iudice. Sol. speciale est in legato proconsulis: idque ex eo apparet, quia intitulatur de off. procon. & lega. in cæteris non repetitur de legato quicquã. vel hîc post litem contestatam, ad similitudinem procuratoris: ar. j. de iur. om. iu. & quia. & C. de procu. l. neque. in fi. vel hic loquitur cum quis ad plures causas: vel vniuersitatẽ est delegatus vniuersaliter: & tunc demandat vnã: vt. j. quis & à quo ap. l. j. in fin. si autem ad vnã tantũ, illam non demãdat alij: idque ex eo infertur, quia sicut qui vniuersaliter delegatã habet, non potest totã demãdare: sic nec iste: vt. j. de iu. ỏm. iud. l. solet. nec est correctum per authẽ. vt defun. seu fu. §. fin. col. vj. s. quod delegatus ad vniuersitatem non possit vnam litem subdelegare, quia verum dicimus esse: vt ter debeat audire causam si velit dare definitiuam sententiam. Alij libri habent, hoc ius non habet: & tunc cõcor. d. l. C. sed contra. j. de iudi. l. cum prætor. §. j. sed solue illam ab ista, sicut soluisti istam ab alia. C. secundum aliam lect.

c *Legati.* scilicet futuri.

d *Propriũ.* immo propriam: vt infrà, de offi. eius cui man. est iurisdi. l. cognitio. §. cum propriam. quę est contra. Sol. expone vt ibi. Vel dic, habet ibi propriam post delegationem vt hic subiicit.

e *Proconsules. Fascibus.* id est vicibus vel mensibus: vt suprà, de orig iu. l. ij. §. exactis. in fi. illius. §. *ADDITIO.* Fasces proprie dicuntur à fasciculis virgarum cum quibus securis alligata erat.

Et Legati.] *CASVS.* Hac lege dicitur, quòd legati proconsulis tutorem dare possunt. & postquam proconsul redit de prouincia sibi decreta, & intrat Romam, deponit suum imperiũ: vt puta deponit vexillum. Viuianus.

f *Dare possunt.* immo videtur quòd non: vt infrà, de tu. & cu. da. ab his. nec mandante. in prin. quæ est contra. Sol. non facit hoc ex delegatione proconsulis, sed legis beneficio: vt infrà, de tu. muto. §. tutoris.

g *Proconsul. Ingressus.* in redeundo.

h *Imperium.* quantum ad exercitium etiam voluntarie, & etiam quantum ad insignia: vt suprà, eod. l. j. Sed contra videtur, quia Roma communis est patria: vnde non videbatur deposuisse imperium, quasi in sua etiam prouincia: vt infrà, ad mu. l. Roma.

DE OFFICIO PRAEFECTI AVGVSTALIS.

Hic spectabilis est: vt. C. de priua. car. l. j. §. viro quoque.

Præfectus Aegypti.] *CASVS.* Hunc præfectum constituit & ordinauit Augustus Imperator. vnde præcipit hæc lex, vt iste præfectus non recedat: nec deponat imperium suum priusquam successor eius veniat in Alexandrinam ciuitatem.

i *Præfectus Aegypti.* qui dicitur Augustalis: quia Augustus primum eum ibi constituit. Accursius.

k *Alexandriam.* sed quare hoc? Respon. quia Alexandria metropolitana erat ciuitas, in qua præfectus consequebatur præfecturam, sicut & imperator Romæ. antequã ergo ille consequeretur præfecturam, quod erat per ingressum Alexandriæ, hic non deponebat: vt suprà, tit. j. l. meminisse.

SI quid erit, quod maiorem animaduersionem exigat, reiicere legatus apud proconsulem debet. neque enim animaduertendi, [vel] coercendi, vel atrociter[a] verberandi, ius habet.

XII. PAVLVS libro secundo ad edictum.

LEgatus mandata sibi iurisdictione, iudicis dandi ius habet.[b]

XIII. POMPONIVS libro decimo ad Qu. Mucium.

LEgati[c] proconsulis nihil proprium[d] habent, nisi à proconsule eis mandata fuerit iurisdictio.

XIIII. VLPIANVS libro vicesimo ad legem Iuliam & Papiam.

PRoconsules non amplius, quàm sex fascib[9][e] vtuntur.

XV. LICINIVS Rufinus libro tertio Regularum.

ET legati proconsulum tutores dare possunt.[f]

XVI. VLPIANVS libro secundo ad edictum.

PRoconsul portã Romæ ingressus[g], deponit imperiũ[h].

DE OFFICIO PRAEfecti Augustalis.

TITVLVS XVII.

Præfectus Augustalis eoipso imperium amittit, quòd successor intrauit Alexandriam. h. d. Barto.

I. VLPIANVS libro quintodecimo ad edictum.

PRæfectus Aegypti[i] non prius deponit præfecturã & imperiũ (quod ad similitudinem proconsulis lege sub Augusto ei datum est) quam Alexandriam[k] ingressus sit successor ei[9], licet in puinciã venerit. & ita mandatis eius continetur.

DE OFFICIO præsidis.

TITVLVS XVIII.

Appellatione præsidis continetur quicunque rector prouinciæ: & apud se talis præses potest manumittere. h. d.

I. MACER libro primo de officio præsidis.

NOmen præsidis[l]† generale est, eoq; & proconsules, & legati Cæsaris, & omnes prouincias regentes, licet senatores sint, præsides appellãtur: Proconsulis[m] appellatio specialis est.

Præses prouinciæ cognoscit de criminibus in sua prouincia, per quoscunque commissis: & eos punit donec est in prouincia. at si excesserit, priuatus est, quantum ad exercitium. Bartolus.

II. VLPIANVS libro vicesimo sexto ad Sabinum.

1 PRæses apud se adoptare potest, quemadmodum & emancipare filiũ, & manumittere seruum[n] potest.

III. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

2 PRæses prouinciæ in suæ prouinciæ homines tantũ imperium habet: & hoc dum in prouincia est. nã si excesserit, priuat[9][o] est. Habet interdũ imperiũ & aduers[9] extraneos[p] homines, si q[p] malũ commiserint*. nam & in mandatis principum est, vt curet is, qui prouinciæ præest, malis hominib[9] prouinciam purgare: nec distinguitur[q] vnde sint.

† *De præsidib. copiosè vide apud Lazium libro de priua. carce. l. j.*

l *Nomen præsidis. secũdo Cõscilicet proũciæ. sed nomen præsidis, non additto, prouinciæ, est generalissimum. Reip. Ro.*

m *Et proconsulis. sed quæ est differẽtia inter præsidem, vt in hoc titulo accipitur, & proconsulem? Respõ. proconsul ex consulibus eligebatur, & ad remotam prouinciam regendam mittebatur extra Italiam: sed præses non ex consulibus: vt sic à nomine argumẽtetur: vt insti. de don. §. est & aliud. & sic tribus modis dicitur præses, stricte: vt in hoc titu. largius: vt hac. l. largissime: vt in glo. parua, quæ incipit, scilicet prouinciæ. Præses, & proconsul, differunt.*

n *Præses. Serum.* & sic obtinet vicẽduorum: vt. s. de adop. si consul. & speciale est in voluntaria iurisdictione. alias secus: vt. j. de pac. si plures.

o *Præses. Priuatus est.* quantum ad contentiosam iurisdictionem exercendã, non quantum ad voluntariam: vt suprà, ti. ij. l. j. & l. ij. item hoc, si volebat aliquid exequi extra prouinciam: puta demandare sententiam executioni de re existente extra prouinciam, vel intrà, per se. sed per delegatum sic potest: vt suprà, de offic. præse. vr. l. fin. quod non potest plusquam priuatus: vt infrà, de bo. aucto. iu. pos. cum vnus. §. pen. non autem dico si exierit, vt ob hoc videatur in prouincia amisisse imperium: vt dicunt Vascones, qui dicunt se non teneri sub rege Angliæ nisi ipse sit in Vasconia: alias nolunt ei seruire. sed dicunt eum priuatum: & non esse eorum regem. sed male intelligunt. nam non est priuatus: sicut nec sacerdos desinit esse cui interdicitur officium. hoc tamen est, quòd non habet exercitium iurisdictionis extra prouinciam suam: quia in dicendis sententiis morem suorum maiorum debet seruare: vt suprà, de iusti. & iur. l. pen. potest tamen & debet delegare etiam extra, vt delegatus intra prouinciam cognoscat: vt dixi suprà, de offic. præfe. vrb. l. fin.

* *si quid manu commiserit. Fl.*

p *Extraneos.* sed & sui dici possunt ratione delicti: vt. C. vbi de cri. agi opor. l. j. & in authen. qua in prouincia. in princi. & C. vbi sena. vel cla. l. j.

q *Nec distinguitur.* sic nec nos distinguimus: vt infrà, de postu. l. imperator. ar. contra. de testi. quæsitũ.

a *Tu dic, quòd si lenissimè indistincte loquens distinguitur per aliã, & per eã distinguimus: nõ aliter.*

a Item ar. quòd rescripta

BIU Cujas

largè sunt interpretanda. sic &.ſ. de offi. præſe. vr. l.j.§. in A
Initio. Accursius.

a *Præses. Post principem.* vt.ſ. ti.ij.l.& ideo. Accursius.

b *Præses prouinciæ. Dare potest.* hoc dic vt suprà de offi. præfecti vrbi. l.fi. Accursius.

Illicitas:] CASVS.
In primis hæc lex p̃cipit vt preses curet ne extorqueat aliquid per metum, nec aliud illicitũ fiat, & prouideat, ne aliquid malo modo lucretur. [VERITAS.] Secundo dicit, pone, quòd aliud erat actũ: & aliud scriptum. postea probatũ fuit per testimonium quid actum est. sequimur quod actum est. [NE POTENTIORES.] Tertio dicit, quòd curet præses ne potentiores opprimant tenuiores. Quarto dicit. Pone, ꝙ potestas Bonoñ. mittat suos ambasiatores vel pro tributis, vel pro alio: p̃cipitur hic, ꝙ isti ambasiatores non debent ducere malos homines seruientes, vt turbẽt prouinciam: & hoc procuret p̃ses p̃uinciæ. Item in. §. ne tenuis. dicitur, quòd aliquis non prohibeatur negociari, nec exercere negociationem non prohibitã: & hoc curet p̃ses prouincię. Itẽ dicit, quòd illi seruientes accipiebãt fœnus, & alia lucrabãtur: & hoc non faciebant p̃pter milites. hoc debet p̃ses curare ne fiat. Item dicit, quòd si medicus medicauit per imperitiã. tenet. sed nõ tenet, si moriatur ęger, nõ per imperitiã. Itẽ dicit, ꝙ vniuersi qui regunt prouincias, habẽt ius, & possunt dãnare in metallum. Item dicit, quòd si præses aliquem pecuniariter cõdemnauit, nec ille cõdemnatus soluere posit, quòd remittitur ei pœna propter inopiã. vnde & si fiat postea soluendo, nõ tamẽ debet iterũ exigi. Vi.

† *Alias sic, Veritas rerũ erroribꝰ gestarum. Flor.*

† *Vide. l. ii. Cod. de offi. rect. prouin.*

IIII. VLPIANVS libro trigesimo ad edictum.

3 PRæses prouinciæ maius imperium in ea prouincia habet omnibus, post principem. a

V. IDEM libro primo de omnibus tribunalibus.

4 PRæses prouinciæ non magis tutorẽ, quàm specialẽ iudicem ipse se dare potest b. B

VI. IDEM libro primo opinionum.

ILlicitas exactiones, & violentia factas, & extortas metu venditiones, & cautiones: vel sine precii numeratione c prohibeat d præses prouincię. Item ne quis iniquum lucrum aut damnum sentiat e, præses prouinciæ prouideat.

Allegatur quòd iudex debet iudicare secundum allegata & approbata, non aũt secundum conscientiam. Bart.

℣ Veritas f rerum, erroribus gestorum † non viciatur: & ideo præses prouinciæ id sequatur, quod conuenit eum ex fide eorum, quæ probabũtur, [sequi.] C

Ad præsidem spectat, ne impotentes à potentibus opprimantur. Bar.

℣ Ne potentiores viri humiliores g iniuriis adficiãt, néve defensores h eorum calumniosis criminibus infectentur innocentes: ad religionem præsidis prouinciæ pertinet. ℣ Illicita ministeria i sub p̃textu adiuuantium militares viros, ad concutiendos k homines procedentia, prohibere, & deprehensa coërcere præses prouinciæ curet: † & sub specie tributorum illicitas exactiones fieri prohibeat. ℣ neq; licita negociatione aliquos prohiberi l, neque p̃hibita exerceri, neque innocentibus m pœnas irrogari, ad sollicitudinem suam præses prouicię reuocet. ℣ Ne tenuis vitæ homines sub prætextu aduentus officiorum n vel militum, lumine o † vnico, vel breui supellectili ad aliorum vsus translatis, iniuriis vexentur: præses prouinciæ prouidebit. ℣ Ne quid sub nomine militum, quod ad vtilitates eorum in commune non pertinet, à quibusdam propria sibi commoda iniquè vindicantibus, cõmittatur: præses prouinciæ prouidebit.

Casus humanæ fragilitatis, medico non imputatur: sed imperitia. h.d. Et ex hoc aliud concluditur, de iure canonico: quòd sicut imperitia nocet, ita casus non nocet sibi, quantum ad irregularitatem, quo minus ad alios ordines possit ascendere: vt in c. tua nos. extra de homi.

℣ Sicuti medico imputari euẽtus mortalitatis non debet p: ita quod per imperitiam commisit imputari ei debet. prætextu q [enim] humanæ fragilitatis r delictum decipientis s in periculo homines, innoxium esse non debet. ℣ Qui vniuersas t prouincias regũt, ius gladij u habẽt: & in metallũ x dãdi potestas eis permissa est.

Mulcta ex causa necessitatis & paupertatis, remitti potest: & licet ille cui est facta remissio, efficiat soluẽdo, nõ tamẽ ꝑpter hoc tenetur. h.d. vsque ad fi. & signa gl.

℣ Præses prouinciæ si mulctã quam irrogauit, ex præsentibus facultatibus eorum quibꝰ D asserit fuisse in ęgro.

† *Limitatur hoc tamen ut hoc fallat in Catellitera, Cotta, & recte meo iudicio. vide Vlpia. in mmestra is condita, ne, minor limen ad minoculum causarum habilioris ut quod debeant ad sepulchra militis.*

† *Liciti pro texto nisi bet illicita commodo.*

a *Præses. Post principem.* vt.ſ. ti.ij.l.& ideo. Accursius.

b *Præses prouinciæ. Dare potest.* hoc dic vt suprà de offi. præfecti vrbi. l.fi. Accursius.

c *Numeratione.* hoc refertur tantum ad venditiones.

d *Prohibeat.* quod cauetur per totum ti.j. de dolo. & precipuè in. l. arbitrio. & quod metus causa. & pręcipue in. l. si cum exceptione. §. Pedius. & l. fin. §. si iusto. & §. fin. Azo.

e *Sentiat.* vel dolo, vel facilitate: vt cauetur per totum ti. de mino. xxv. an. & præcipue in. l. quod si minor. in fi. & infra, qui. ex cau. ma. vel re ipsa: vt. C. de rescin. ven. l. ij.

f *Veritas.* Pone casum, aliud erat scriptum, aliud actum. si ex fide testium qui probant, apparet quid est actum: id sequimur: vt hic, &. C. plus valere quod agitur. per tit. &. C. de errore, ad. l. ij. Item pone exẽplum: vt. j. fa. er. si filia. in prin. & vt. j. de neg. gest. item si cum. §. fi. &. j. de iur. om. iu. si per errorem &. j. ad muni. l. assumptio. & suprà de sta. ho. imperator. &. j. de re. iu. l. si librariꝰ. in eo ergo quod dicit, ex fide eorum &c. est ar. pro Io. quòd secundum allegata debet iudex iudicare, non secundum conscientiam. sed M. contra. & pro eo est. j. de fer. eadem. in fi. &. j. finium reg. si irruptione. §. fi. sed ibi vt iudici erat notum: secus si vt priuato. Accursius.

g *Humiliores.* Largius appellat hic humiles, quam. C. de inec. nup. l. humilem.

h *Néve defensores.* dupliciter lege hanc literam. item facit infra, ea. l. §. ne tenuis. Accursius.

i *Illicita ministeria.* id est ministros.

k *Concutiendos.* occasione militum qui licite mittebantur: vt. ſ. de offi. procon. l. iiij. §. j. procedebant quidã cũ eis qui inferentes concussiones siue timores hominibus, aliqua ab eis extorquebant. & sic veniebant in vestimẽtis ouium, intus autem erant lupi rapaces. & sic not. quòd prætextu liciti, non debet committi illicitum: vt infra, ea. l. §. ne tenuis. & infra, de iureiur. si duo. §. idem. &. C. qui le. p. so. l. fi. &. C. de sacr. san. eccle. qui sub prętextu.

l *Neque prohiberi.* nisi in pœna: vt hic, & infra, de pœnis. l. moris. & supra de offic. præfect. vrb. l. j. §. fi. versi. & vrbe. quæ sunt contra.

m *Innocẽtibus.* sanctius est enim &c. vt infra, de pœnis. l. absẽtẽ.

n *Officiorum.* id est officialium. Accursius.

o *Lumine.* puta candela vna vel lucerna. vel dic, quòd per similitudinem loquitur. nã si etiam porcellum habeat tenuis homo, tanquam oculum suum seruat illum: & sic in aliis etiam minimis: vt subiicit. & facit supra, ea. l. §. illicita. Accursius.

p *Non debet.* Non est in medico semper releuetur vt æger. Item & alibi, Et si non persuadet orator &cętera.

q *Prætextu.* non potes tuum delictum prę-textu fragilitatis excusare: vt hic, & infra, ad. l. Aqui. si seruus seruum. §. si fornacarius. in fi.

r *Fragilitatis.* quam

s *Decipientis.* scilicet medici.

t *Qui vniuersas.* id est vniuersi qui regunt prouincias, scilicet, præsides vel proconsules, vel quicunque sint: vt supra eodem. l. j. secus in magistratibus municipalibus: vt infra, de iur. om. iudi. l. magistratibus.

u *Ius gladii.* quod est merum imperium, vt infra, de iur. om. iud. l. imperium. sic not. quòd clarissimi habent merum imperiũ: multo magis spectabiles: multo plꝰ illustres & sup illustres. excipitur prętectus augustalis: qui licet sit spectabilis, nõ tamen habet merum imperium: vt. C. de offi. præfect. aug. l. ij. quæ est contra. vel illud quantum ad iudices qui ei subsunt, vt in eos non habeat merum imperium: in alios autem sic: vt hic dicit.

x *In metallum.* Dicitur in metallum dari, quando magno pondere metalli premitur. In opus metalli quãdo minori: vt infra, de pœ. l. aut damnum. §. inter eos. Sed cur nõ multo magis habet potestatem deportandi ipso facto exequendo: vt infra, de leg. iij. l. j. §. hi quibus. ver. deportatos. cum magis sit damnari in metallum, quàm deportari: cum ex prima maxima capitis deminutio interueniat: ex secũda, media: vt insti. de cap. demi. §. maxima. &. §. media? Respõ.

BIU Cujas

dia? Respon. hoc forte contingit propter insularum assignationem, quæ erant in proprio dominio principis. vnde cum deportatio sine assignatione insulæ fieri non possit, merito in eo expectatur iussus principis, nisi sit maximus iudex.

*id est patitur. *melius facit. l. actia. §. 1. cum sua. ff. eo. tit. de re iudi. Angel. *necessitatis, Flo. a Tudic. quod ibi lo- quitur in pœna tẽpo- rali, vel pœna: hic in multa.

a *Necessitatem.* No. ratione necessitatis * pœnã remitti: vt hic, & C. de modo multa.

eam dixit, redigi non posse deprehẽderit: necessitatem a * solutionis moderetur, reprehensa b exactorum illicita auaricia. Remissa propter inopiam multa, à prouincias regentibus exigi non debet.

Ad iudicis officium spectat, facere ædificia refici. hoc dicit. Bart.

VII. IDEM libro tertio Opinionum.

§ PRæses prouinciæ inspectis ędificiis, dominos eorum causa cognita, reficere ea compellat: & aduersus detrectantem c, cõpetenti d remedio deformitati e auxilium ferat.

Verba necessitatiua à principe prolata, ad impetrantem rescripta directa, non imponunt necessitatem iudici. Bartolus.

VIII. IVLIANVS libro primo Digestorum.

SAepe audiui Cæsarem nostrum dicentem, hac rescriptione, *Eum qui prouinciæ præest, adire potes*: non imponi necessitatem f proconsuli, vel legato eius, vel præsidi prouinciæ, suscipiẽdæ cognitionis: sed eum æstimare debere, [an] ipse cognoscere, an iudicem dare g debeat.

IX. CALLISTRATVS libro primo de cognitionibus.

GEneraliter quotiens princeps ad præsides prouinciarũ remittit negocia per rescriptiones, veluti, *Eum qui prouinciæ præest, adire poteris* h: vel cũ hac adiectione, *Is æstimabit quid sit partium suarum* i: non imponitur necessitas proconsuli vel legato suscipiendæ cognitionis k, quãuis l sit * adiectum, *Is æstimabit, quid sit partium suarum*: sed is æstimare debet, vtrũ ipse cognoscat, an iudicem debeat dare.

Præsidis prouincia est ampla: & cognoscit in prouincia sua de omnibus de quibus alii magistratus Romæ cognoscunt. Bart.

X. HERMOGENIANVS libro secundo iuris Epitomarum.

EX omnibus causis, de quibus vel præfectus vrbi, vel præfectus prætorio, itémq; cõsules & prætores m cæteríque Romæ cognoscunt: correctorum n † & præsidũ prouinciarum est notio.

XI. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

OMnia enim prouincialia desideria o, q̃ Romæ varios iudices habent p, ad officium præsidum pertinent.

XII. PROCVLVS libro quarto Epistolarum.

SEd licet is, qui prouinciæ præest, omnium Romæ magistratuum vice & officio fungi debeat: non tamẽ tam * spectandum est quid Romæ factũ est, quàm quid fieri debeat. q

Ad præsides spectat generaliter contra latrones inquirere, & homines malæ conditionis & vitæ punire, atque eorum receptatores. & ad præsidis officium spectat, vt furiosi in carcere detineantur, si aliàs commode retineri non possunt. Et delictum per furiosum tempore furoris commissum, puniri non debet. secus si fuisset commissum tempore sanæ mentis. & ad custodiam furiosorum, debet aliquis deputari: qui si sit negligens, punitur, hoc dicit vsque ad finem. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro septimo de officio proconsulis.

quam. in fine. Accursius.

OMnia.] CASVS. Hæc lex dicit idem quod superior: & concordat cum ea. nam omnia negocia de prouincia, pertinent ad præsidem prouinciæ. & hoc licet sit ita, non tamen est considerandum quid Romæ fiat: sed quid fieri debeat.

o *Desideria.* id est negocia quibus ipsi desiderant iusticiam fieri. non autem omnia priuilegia. nam præfectus vrbi potest relegare vel deportare, præses non: vt diximus supra eodem illicitas. §. qui vniuersas.

p *Habent.* inter Romanos.

q *Sed licet. Fieri debeat.* quia non exemplis &c. vt. C. de sen. l. nemo. nisi sit factum hac mente, & ex certa scientia contra legem, vt quia semper ita voluerit iudicari, inducendo consuetudinem: vt instit. de satisda. §. fin. & supra de leg. & senatusco. de quibus in princip. & in fin. quæ sunt contra. Item not. hic, quòd aliud inspicitur, & aliud fit: vt supra de iusti. & iur. l. pen. §. fi. item not. arg. contra eos qui in defectum legum probationem glossarum inducunt. Accursius.

Congruit.] CASVS. Hæc lex dicit, quòd præses debet curare vt prouincia sua sit in pace: quod fieri facile poterit, si præses prouinciam suam malis hominibus purgari faciat. Item dicit, quòd præses debet punire latrones, & receptatores latro-

*Balduic dicit istam gl. fore valde sing. ad hoc, quòd pœna vel multa remissa alicui propter inopiam, nõ potest peti ab eo, licet postea solvendo effi- ciatur adem tenet Bart. hic Bolo.

b *Reprehensa.* alias apprehensa. alias deprehẽsa. & est casus, quia si fuit remissa pœna propter inopiam: licet fiat postmodum soluendo, tamen non debet iterũ exigi. b & hoc dicit, reprehensa &c. secus in colono: vt infra, loca. si vno. in principio. Item secus in eo qui cessit bonis: vt infra, de cess. bo. l. is qui bonis. ij.

c *Præses prouinciæ. Detrectantem.* id est inobedientem, siue recusantem.

d *Cõpetenti.* vt si quidam sint socij, & vnus velit reædificare, alij compellantur: vt infra, pro socio. l. si fratres. §. idem respon. socius. & C. de ædi. pri. si vt proponis. si autem nõ sint socij, idem est, scilicet vt reficiantur: vt hic, & plus, vt etiam de nouo faciant: vt hic, si tamen sint cùriales. alias non constructio, sed restructio præcipitur, & destructio inhibetur: vt hic, &. C. de ædi. pri. singularum. & de iur. reip. l. fina. libro vndecimo. & infra, de leg. j. cætera. in principio.

e *Deformitati.* quia ciuitas non debet deformari.

SAepe.] CASVS. Si imperator remittit negocia ad præsidem prouinciæ, & dicit in rescripto: Eum qui præest prouinciæ, adire potes, vel poteris: non cogitur præses, vel proconsul, vel eius legatus de hoc cognoscere: sed in voluntate præsidis est an velit cognoscere, vel alij delegare: vt dicit hæc lex & alia sequẽs, quæ continuatur cum ista.

f *Necessitatem.* nam non quicquid iudicis potestati permittitur, id subiicitur iuris necessitati &c. vt hic, & infra, de iudi. l. non quicquid. &. C. quomodo & quando iudex. l. j. Item hoc quando verbum, potes, vt hic: vel, poteris: vt infra. l. proxi. fuit propositum. Quid autem si verbum, debes? Respon. ibi aliud dici potest. nam per verbum, potes, liberam dat potestatem huic adeundi. & ex quadam consequentia liberam dare videtur ei qui fuit aditus. sed econtrario contraria ratione in verbo, debes. tu dic, idem in vtroque. at in voluntatibus vltimis omnia talia necessitatem important: vt infra, de leg. iij. l. fideicommissa. §. si quis ita. Item hoc, si sint directa verba ad hos qui petebant à principe. quid autem si verba fuerint directa in ipsum præsidem? distin-

g *Dare.* id est delegare. & continua legem proximam cum ista.

h *Generaliter. Poteris.* sed supra. l. proxima dixit, potes.

i *Suarum.* id est quomodo debeat istud negociũ expediri, an per se, vel per alium. Accursius.

k *Cognitionis.* scilicet per se tantum, an per alium. Accur.

l *Quamuis.* aliàs legitur cum, non. aliàs sine, non.

† *De Correctorum numero, etymo, & officio Vide Lazium Com. Reip. lib. 2. ca. 2. & 8.*

EX omnibus.] CASVS. Dicitur in l. ista, quòd correctores & præsides prouinciarum cognoscunt de omnibus his causis de quibus cognoscit magistrat9 in ciuitate Romana. Viuian.

m *Prætores.* qui omnes ordinariè cognoscunt, cæteríque extra ordinem.

n *Correctorũ.* vt in authenti. vt iudi. si. quoquo suff. §. quod autem. coll. ij. & sunt correctores, qui habent illud officium in Italia, quod præsides in prouincia. sic & in proconsule: vt supra de offic. proconsul. si in ali-

* *Flo. non tamẽ spect. Vide Ant. August. emend. li. 4. cap. 8.*

c *Istam distinctionem gl. mẽti cõmendabis: quia nõ est alibi, secundum Bal.*

* *Flo. non sit.*

BIU Cujas

num. Vltimo dicit, pone: Titius erat in furore, & non poterat per suos consanguineos detineri. præcipitur hic vt in carcere ponatur. Lex seq. dicit, pone: cum Titius erat furiosus, matrem suam occidit. vtrũ puniatur, aut in carcere ponatur. aut erat sanæ mentis: vt quia habebat dilucida interualla: & tunc punitur. Item dicit, quòd illi qui hunc furiosum custodiebãt, si neglegentes fuerunt in custodiẽdo eũ, ꝙ illi custodes similiter puniantur. Viuianus.

a *Pacata.* id est pacificata.

b *Malis hominibus.* vndecunque sint: vt supra eod. l. iij. licet hęc conditio vix possit adimpleri. Accur.

c *Conquirat.* id est cõquiri faciat: vt in authen. vt nulli iudi. in prĩ. coll. ix. sic infra, de his qui no. infa. l. furti. §. mandati. in gl. si te. licet præfectus vigilum per se hoc faciat: vt supra de offi. præfe. vigi. l. nam salutem. §. penultimo.

d *Latrones.* de die.

e *Plagiarios.* qui surripiũt filios, vel seruos alienos. Accursius.

f *Fures.* de nocte.

g *Non potest.* vt infra, de receptatoribus. l. j. & infra, de incen. ruin. nau. l. iij. §. non tantũ. &. §. pe. &. C. de agri. & cẽ. l. omnes. &. l. seruos. lib. xj. & infra nau. cau. sta. l. j. §. j.

h *Necessarios.* i. affines & cognatos: vt supra de iusticia & iure l. vltim.

i *Parricidiũ.* quia interfecerat patrem.

k *Plecteretur.* plerique enim fingunt dementiam vel propter huiusmodi crimina, * vt hic dicit, vel vt curatore accepto detrectẽt ciuilia munera: vt infra, de cura. su. obseruare. & cõtinua legem proximam cum ista.

l *Diuus Marcus. Cum satis.* Not. non debet addi afflictio afflicto: vt hic, &. C. de epi. audi. l. tam dementis. & in decret. vij. q. j. cum percussio. & dis. v. c. si mulier. &. C. de epi. & cle. omnes. §. pręterea. &. C. de pœ. l. antepenul. &. j. ad. l. Rho. de iac. l. nauis onustæ. §. quid ergo. & infra, de vulg. sub. ex facto. §. Iulianus. & infra, ad. l. Pompe. de parric. l. pen. & infra, ad. l. Corn. de sic. l. infans.

m *Et tamen.* licet non sit puniendus.

n *Quod non tam.* alias quoniam.

o *Nec morbo.* hic est interpositio. Accursius.

p *Compereris.* scilicet quòd finxerit.

q *Consules nos.* super dubio iuris, licet iam semel consulueris, & rescripsimus qualiter pronunciare debeas. quæ consultatio, nec hodie, nec olim est prohibita: vt in authen. de iudi. §. fina. col. vj.

r *Æstimemus.* non ergo statur inquisitioni præsidis.

s *Immanitatem.* quia crimen est magnum.

t *Cum autem vocaueris.* id est citari feceris eos coram te.

u *Excusseris.* i. inquisieris. Accursius.

x *In officio suo.* Not. quòd quilibet in officio suo debet diligens esse, non neglegens: vt hic, & infra, de excu. tu. si duas. §. decet autem. versic. minuere. & de admi. tut. cum plures. §. nimium. &. C. de † Orientio hic accepto pro quodam off. præfe. præto. Oriẽtis. si quos. nam neglegentia omnia lædit: vt in authen. de quæsto. re. in princ. iij. colum. Gratiani colla. vj. &. C. de anna. excep. l. penultima.

y *Voti.* Not. ꝙ quædam ratione voti concedũtur, quæ alias nõ concederentur: vt infra, de procur. l. aut religionis. &. l. aut longa. Accursius.

z *Abnoctare.* i. per tot tam noctem extra prouinciam stare: vt infra, de verb. signi. l. vrbana familia. §. fi. hodie diceré per noctem, & per noctes, extra prouinciam stare posse, cũ dicat propheta: Vouete & reddite domino deo vestro &c. cui est standum: vt in authen. vt cleri. apud propri. epi. §. fi. coll. vj.

Congruit bono & graui prĩsidi curare, vt pacata[a] atque quieta prouincia sit quam regit. quod non difficile obtinebit, si sollicite agat vt malis hominibus[b] prouincia careat, eósque conquirat.[c] nam & sacrilegos, latrones,[d] plagiarios,[e] fures[f] conquirere debet: & prout quisque deliquerit, in eum animaduertere: receptatorésque* eorum coërcere, sine quibus latro diutius latere non potest.[g] ¶ Furiosis, si non possint per necessarios[h] contineri, eo remedio per præsidem obuiam eundum est, scilicet vt carcere contineantur. & ita diuus Pius rescripsit. Sanè excutiendum diui fratres putauerunt in persona eius, qui parricidium[i] admiserat, vtrũ simulato furore facinus admisisset, an verò re vera compos mentis nõ esset: vt si simulasset, plecteretur[k]: si fureret, in carcere contineretur.

* receptoresq. Flo.

Dementia nõnunquã fingitur propter crimina.

*puta, parricidia.

XIIII. Macer libro secundo de iudiciis publicis.

Diuus Marcus & Commodus, Scapulę Tertyllo rescripserunt in hæc verba: Si tibi liquidò compertum est Aelium Priscum in eo furore esse, vt continua mentis alienatione, omni intellectu careat: nec subest vlla suspicio matrẽ ab eo simulatione demẽtię occisam: potes de modo pœnæ eius dissimulare: cum satis[l] furore ipso puniatur: & tamen[m] diligentius custodiẽdus erit, ac (si putabis) etiam vinculo coërcendus: quod non tam[n] † ad pœnam, quàm ad tutelam eius, & securitatem proximorũ pertinebit. Si vero (vt plerumque adsolet) interuallis quibusdam sensu sanior est: num * forte eo momento scelus admiserit (nec morbo[o] eius danda sit venia) diligẽter explorabis: & si quid tale cõpereris[p], consules nos[q]: vt æstimemus[r], an per immanitatem[s] facinoris, si cum posset videri sentire, commiserit, supplicio adficiendus sit. Cum autem ex literis tuis cognouerimus, tali eum loco atque ordine † esse, vt à suis vel etiam in propria villa custodiatur: rectè facturus nobis videris, si eos à quibus illo tempore obseruatę esset vocaueris[t]: & causam tantæ neglegentiæ excusseris:[u] & in vnumquemque eorum prout tibi leuari vel onerari culpa eius videbitur, constitueris. Nam custodes furiosis non ad hoc solum adhibentur, ne quid perniciosius ipsi in se moliantur: sed ne aliis quoque exitio sint. quod si omittatur, * nõ immeritò culpæ eorũ adscribendũ est, qui neglegentiores in officio suo[x] fuerint.

† Flo. quoniam tã ad pœnam.

Afflictio non debet addi afflicto

* Flo. sensu sanior non fort.

* Liberti. IVVID.

XV. Marcianvs libro primo de iudiciis publicis.

Illud obseruãdum est, ne qui prouinciam regit, fines eius excedat, nisi voti[y] soluẽdi causa, dum tamen abnoctare[z] ei non liceat.

Primo ponit de actionibus competentibus præsidi, vel eius familiæ ex contractibus, vtrum durante officio possint intentari: & qualiter ei consulatur si non possint intentari. Secundo ponit de actionibus competentibus ex maleficio. secunda ibi, si quid tamen. & prima subdiuiditur in duas: quia primo prohibet: secundo remedium adhibet. secunda ibi, ita vt actiones. & breuiter: h. d. Actiones præsidi vel eius familiæ competentes, non possunt intentari efficaciter, durante officio: licet si tempore amissæ forent, daretur ei restitutio: & hoc in actionibus competentibus ex contractibus. competentes autem ex delicto, possunt intentari, vt lis in eis contestetur. Barto.

XVI. Macer libro primo de officio præsidis.

Senatusconsulto[a] cauetur, vt de his quę prouincias regentes, comites, aut liberti[b]* eorum, antequam in prouinciam[c] venerint cõtraxerunt[d], quid potest familia admitti ad agendum vt litem contestetur? Et respon. quòd potest.

a *Senatusconsulto.* cuius nomen non habemus.

b *Liberti.* id est familiares.

c *Antequam in prouinciam.* multo minus de his quæ postea contraxerunt: vt infra, de in ius vocan. l. ij. & infra, de iudi. l. pars literarum. cum hic præses non sit de minoribus magistratibus: vt infra, de iniu. l. nec magistratibus.

d *Contraxerunt.* scilicet cum aliquo de ea prouincia.

BIU Cujas

parcissimè [a] ius dicatur [b]: ita vt actiones quæ ob eam causſam instituтæ non essent, posteaquã quis eorum ea prouincia excesserit, restituantur [c]. Si quid tamen inuito [d] acciderit, veluti si iniuriam, aut furtum passus est: hactenus ei ius dicendum est, vt litem contestetur, [e] réſque ablata exhibeatur, & deponatur [f], aut fisti exhiberíve satisdato [g] promittatur.

XVII. CELSVS libro tertio Digestorum.

SI fortè præses prouinciæ manumiserit [h], vel tutorẽ dederit, priusquam cognouerit [i] successorem aduenisse: erunt & hæc rata

XVIII. MODESTINVS libro quinto Regularum.

PLebiscito continetur, vt nẽ quis præsidũ, munus [k] donum [ve] caperet, nisi esculentum poculẽtúmve [l], quod intra dies proximos prodigatur [m].

Magistratus non debet leuis esse suis officialibus seu subditis: ne alias contemnatur. Bartolus.

XIX. CALLISTRATVS libro primo de cognitionibus.

OBseruandum est ius reddenti, vt in adeundo quidem facilẽ [se] præbeat, sed cõtemni nõ patiatur. vnde mandatis adiicitur, ne præsides prouinciarum in vlteriorem [n] familiaritatem prouinciales admittant. nam ex conuersatione æquali contemptio dignitatis nascitur. Sed & in cognoscendo neque excandescere [o] aduersus eos, quos malos putat: neq; precibus calamitosorũ illacrymari oportet. id enim non est constantis, & recti iudicis, cuius animi motũ vultus detegit [p]. Et summatim [q] ita ius reddi debet, vt auctoritatẽ dignitatis ingenio suo augeat [r].

Donatio facta à Constantino nihil valuit: quia à seipso non potuit abdicare nisi in manibus populi Romani. Ia. Bu.

XX. PAPINIANVS libro primo Respõn.

LEgatus Cæsaris, id est præses vel corrector [s] prouinciæ, abdicando [t] se, non amittit imperium [u].

XXI. PAVLVS libro singulari, de officio adsessorum.

PRæses cum cognoscit de seruo corrupto, vel ancilla deuirginata, vel seruo stuprato: si actor [x] rerum agentis corruptus esse dicetur, vel eiusmodi homo, vt non solum iactura * aduersus substantiam, [y] sed ad totius domus euersionẽ pertineat: seueriſsimè debet animaduertere.

DE OFFICIO PROCVratoris Cæsaris, vel rationalis.

TITVLVS XIX.

Gesta per procuratorem Cæsaris, tenent & valent, dummodo diligenter & non contra commodum Cæsaris sint gesta. & per procuratorem Cæsaris quæritur hereditas Cæsari: quæ si appareat postea non soluendo, habetur pro non adita. h. d. vsque ad. l. curatores. Diuiditur in quatuor partes. In prima ponit vnum dictum generale. In secunda ponit aliud dictum, cum quadam limitatione primi dicti. In tertia ponit vnum speciale circa procuratorem Cæsaris. In quarta ponit aliud speciale. secunda ibi, si rem Cæsaris. tertia ibi, est & hoc præcipuũ. quarta ibi, quòd si ea.

PRæses.] CASVS. Si seruus vel ancilla corruptus, vel corrupta sit, & de hoc cognoscit præses: si is seruus vel alius fuerit bonus, vel actor, puniat hunc corruptorem seueriſsimè. nam plus punitur qui bonum corrupit, quàm qui malum deteriorauit. Viuianus.

OBseruandum.] CASVS. Præcipitur hic vt præses prouinciæ quando residet pro tribunali, debeat omnibus præbere aditũ vt possint ad eum ire: sed hoc ita faciat, vt non contemnatur. Iterum dicit, quòd quando cognoscit, nõ debet clamare contra malos homines: nec etiam lacrymari debet, si veniat aliqua, vel aliquis, plorando. Vltimo reddit rationẽ de hoc. Viuianus.

QVæ.] CASVS. Dicit hæc lex, quòd quæ procurator Cæsaris facit, rata sunt ac si princeps fecisset, dum tamen commodũ principis faciat: vt subiicit. Item dicit, quòd si iste procurator rem Cæsaris vendat vt suã, non transfert dominiũ. vnde nihilominus vẽdere vel trãsigere quo ad cõmodũ Cæsaris potest. nã bene gerere ré Cæsaris debet. Ité si seruus Cæsaris hæres instituatur, procurator Cæsaris potest iubere seruo, vt hæreditaté adeat. Ité si Cæsar instituatur hæres, si iste procurator adeat illã hæreditaté, adquirit eã Cæsari: & hoc si illa hæreditas est solúendo

a *Parcissimè.* id est non etiam coram superiore. vel ideo dicit, parcissimè quia per executorem permittitur perpetuatio vel contestatio: vt infra dicit, in fine legis.

b *Ius dicatur.* ipsis agentibus vel conuentis.

c *Restituantur.* quomodo hoc, cum non videantur amisisse: vt infra, de iudi. l. secunda. §. pen. Respond. ibi amittuntur, sed datur restitutio: vt hic, & ita sine dãno dicitur procedere dilatio. nec ob. quod dicitur. C. de an. exce. l. j. in fin. quia saltem per executoré potuit hic perpetuare actionem: & ideo amittitur actio: vt. C. de an. ex. l. vt perfectius. sed tamen quia non facile vel commode præsides vel eorum comites idé facere possent, propter multitudinem negociorum, ideo datur restitutio. eadé est ratio in prouincialibus: quia & eis est graue cũ domino vel subiectis domini litigare: vt. C. de epi. audi. l. si presens.

d *Inuito.* scilicet liberto, vel alij familiari suo, non autem sibi: quia tũc non fieret etiã contestatio: vt. C. ne quis in causã sua iudi. l. j. quæ est cõtra. Azo. vel hic speciale vsque ad litem cõtest. secundum Ioan. alias non: vt ibi, & infra de iu. om. iud. qui iurisdictioni. Vel dic, corã superiore. idem econtra, si eius familiaris intulit alij iniuriam.

e *Contestetur.* qua nõ facta datur restitutio: vt j. qui. ex cau. ma. l. j. & supra eodem. l. prima in principio.

f *Et deponatur.* apud iudicem vel aliquem sequestrum, ideo quia persona erat suspecta: vt infra, qui satisdare. cog. si fideiussor. §. fin. alias non fieret: vt. C. de prohi. sequestra l. j. quæ est contra. ADDITIO. Solue, secundum Bart. & dic, quòd ibi est regulare. hic est casus specialis quãdo esset persona suspecta: dic, vt no. in. d. l. si fideiussor. §. fi.

g *Satisdato.* id est cauto cum fideiussore. & dic, quòd satisdato, est aduerbium.

h *Manumiserit.* i. auctoritatem præstiterit manumittenti. similem expositionem habes supra de offi. proc. l. vbi.

i *Cognouerit aduenisse.* vsque ad cuius euentum durat eius iurisdictio: vt supra, de off. procon. l. meminisse. licet sit ar. contra. §. titu. ij. l. vlti. & sic no. quòd potest ignorans quod non posset sciens. sic. §. de off. præfect. vr. l. Barbarius. & institu. de testa. §. testes. Ar. contra. j. de vsucap. Labeo. quia ibi paria sunt, sciens, & ignorans. Accursius.

Ignorãs potest aliquã do, qđ sciẽs non potest.

k *PLebiscito. Munus.* Donum est genus, munus ad nuptias, vel ad aliud dotalicium: & sic est species: vt infra, de verborum significatione. l. inter donum.

Munus & donũ, differunt.

l *Poculentúmve.* quod non est propriè donum vel munus, sed xenium: vt supra, de offi. procon. l. solent. §. fi. hodie autẽ nec hoc

m *Prodigatur.* i. cõsumat. sic. C. de si. instr. & iur. ha. fisc. l. pe. li. x.

n *In vlteriorem.* scilicet quàm oporteat.

o *Excandescere.* i. foriter aeclamare.

p *Detegit.* i. discooperit. sic institu. de lib. ij. respon. & infra, de adqui. re. do. adeo. §. est tamen. in fin. sed nec omnino debet dissimulare: vt supra de offi. procon. l. nec quicquã. §. circa. & no. mirabilem maliciam quã docet hæc lex, quòd aliud gerant in corde, & aliud simulent. quod optime faciunt Bonoñ.

* *Flo. solã iacturam.*

q *Summatim.* id est vt regulam tibi tradam.

r *Augeat.* vt infra, de postu. l. j. in principio.

s *LEgatus. Corrector.* quæ expone vt supra, eodem. l. ex omnibus. Accursius.

t *Abdicando.* id est volens se ab imperio, id est iurisdictione abdicare, id est separare non potest: nisi faciat in manu principis à quo habet: tunc enim posset: sicut & quando habet à populo, potest populo petente vel volẽte dimittere: vt supra, de orig. iur. l. ij. §. & cũ placuisset. quę est contra.

a *Pro sol. huius contrarii, vide quod not. p Inno. in ca. quod in dubiis. & c. fi. de re. mutã. & c. fi. de restitu. in integ.*

a Sic & episcopus non potest renunciare nisi in manu papæ: vt in decreto. xvij. quæstione. ij. Gonsaldus. & vj. quæstione. iij. denique.

u *Imperium.* id est iurisdictionem. Accursius.

x *Actor.* id est castaldus. sic instit. de iniur. §. pœna. Accursius.

y *Substantiam.* scilicet particularem.

DE OFFICIO PROCVRATORIS Cæsaris vel rationalis.

uendo & locuples. si non sit locuples nec soluendo, imperator po
teſt repudiare illam hæreditatem. h. d. cum. l. seq.

Acta, & gesta differunt.

a *Quæ acta.* Acta, nomẽ generale, sed gesta rem extra iudicium tantum facta significat: vt infra, de verborũ signi. Labeo. in princip. &. §. fi. Accursius.

b *Ab eo.* s. Cæsare.

c *Quasi rem propriã.* scilicet procuratoris.

d *Dominium.* quia nemo errans &c. vt infra, de adqui. re. do. si procurator. ij. Sed contra infra, man. seruum Titij. ij. respon. sed ibi dominus de re sua vendenda, licet suam ignoret, mandauit. hic autem Cæsar in hoc nõ fecit eum procuratorem. Io. & vt plene hęc scias, distingue, cum gestor negociorum alicuius vendit: aut rem quæ verè ipsius domini est: aut quæ vere est ipsius gestoris. si vere gestoris, siquidem gestor sciens esse suã tradat, transfert dominiũ, etiam si tanquã sit domini tradat: vt infra de cur. fu. Iulia. §. j. si vero nesciens gestor esse suam tradat: siquidem tanquã domini, & velut procurator tradat: nec transfert dominiũ, nec ei ob. exceptio: vt infra, de adqui. rerum do. si procuratori. vel quod verius est, licet non transferat, tamen repellitur: quia etsi tãquam procurator vendit, tenetur de euictione: quia vendit sponte. sicut & in fideiussore: quia secus est si ex necessitate: quia non tenetur de euictione: vt officialis: vt. C. de euict. l. exceptione. & infra, familiæ erciscun. qui erat. & infra, man. seruum Titij. si vero velut suam venderet & traderet, & vere esset sua, sed non credebat esse suam ex ea causa ex qua erat: dominium quidem non transfert, sed exceptionem patitur: vt infra, man. l. seruum Titij. j. respon. illius. l. cum autẽ rem domini vendit: si quidem non vendat tanquam domini, sed putans esse suam, tanquam suam: nullo modo trãsfertur dominiũ: vt hic, & infra de curat. fur. Iulia. §. j. si vero vendat tanquam domini, & sciat esse domini: vel non etiã vendat tanquam domini, sed vt suam, sciens eam esse domini, & gerens officium dominicum: in tribus casibus alienat: vt si habeat speciale mandatũ: vel si generale, & habeat liberam administrationem: vel in rem suam sit procurator: vt infra de iureiur. l. iusiurandum. ij. §. fi. & l. sequen. & infra de procu. l. procurator totorum. &. l. procurator cui. nisi in hoc casu vbi habet liberam, & tamen non alienat nisi expediat: vt in prin. huius legis.

Procurator, an possit rem domini sui alienare.

Imperator legendũ, ex Pandect. Flo. de quo vide Ant. Aug. lib. 3. emend. cap. 6.

e *Consensu ipsius.* scilicet Cæsaris. sed etiam sine consensu eius. si tamen ei expediat, dico eum vendere, & dominium transferre posse: argu. infra ad Trebel. lege mulier quæ duobus. §. sed enim. versicu. sed & si cum distrahere deberet.

f *Quid agat.* scilicet contra cõmodum Cęsaris, alioquin potest: vt in princ. huius legis. &. j. de iure fisc. l. aufertur. §. actores. & idem in similibus: vt. j. de transactio. l. cum hi. §. si prætor. & infrà, de pactis. l. contra iuris. §. si filius. & infrà, de admini. tut. Lucius. ij. §. finali. Accursius.

g *Diligenter gerere.* sed nonne bene potest gerere alienando: vt C. de admini. tuto. l. non omni. & infra ad Trebel. mulier. §. si is. sed hic loquitur cum non expediat alienare: alioquin contra: vt infra pro emptore. l. qui fundum. §. si tutor. &. C. de admi. tut. l. lex quæ tutores. §. fina. quia hic habet liberam administrationem: vt supra eodem in princip. vnde videtur posse alienare. sed speciale est, ne in Cæsaris præiudicium alienet. alias contra: vt infra de procur. l. procurator cui. Az.

h *Est hoc præcipuum.* i. speciale, vt hic, & infra de adquiren. hæredita. si quis mihi bona. §. si seruus fisci.

i *Seruus Cæsaris.* institutus.

k *Cæsarẽ facit.* in alio procuratore secus: vt infra, de adquirẽ. hære. l. Paulus respon.

l *Quod si. imperatori.* vt liceat ei abstinere. vel qd melius est, vt perinde habeatur ac si adita nõ fuisset: vt infra de iure fisc. l. j. §. an bona.

m *Huiusmodi hæreditatibus.* & in aliis: vt institu. de hæred. qua. & diff. §. fina. &. j. de suc. edi. lege prima. §. vnusquisque. nisi in furiosis & pupillis, vbi tutoris exigitur voluntas: vt. j. de aucto. tuto. l. si ad pupillum.

n *Curatores.* id est ꝓcuratores.

o *Non habent.* i. denegatum est eis: alioquin nulla esset ratio, cum idem positum cum ratione esset.

p *Tumultuosum.* scilicet aliquem hominem.

q *Prohibuerint.* quod sine causa non fit: vt no. infra, de pub. l. cotem. §. agri.

r *Deinde.* hoc referunt quidã ad id quod in principio. l. dicitur, dixerat eũ non habere ius deportandi: sic nec habet ius vt possit permittere aliquẽ redire à pœna deportationis. qui enim nõ possunt damnare, nec absoluere: vt. j. de regulis iuris. l. nemo. &. j. de re iudicata, l. qui condemnare. & est pro eis, infra de pœnis. l. quarta. §. fina. &. j. de publi. l. cotem. §. fi. sed Ioan. refert ad proximum dictum: quia si prohibuit aliquem accedere ad prædia Cæsaris, non potest postea permittere vt redeat ad ea: quia semel sic bene, siue male functus est officio suo: vt infra, de re iudi. iudex. &. l. quod iussit. in fin. l. & not. officium eius esse in negociis maximis. sed & iurisdictionem habet inter fiscum & priuatum.

I. VLPIANVS libro sextodecimo ad edictum.

QVæ acta[a] gestáque sunt à procuratore Cæsaris, sic ab eo[b] comprobantur, atq; si à Cæsare gesta sunt. Si rẽ Cæsaris procurator eius, quasi rem propriã[c] tradat, non puto eum dominium[d] transferre: tunc enim transfert, cum negocium Cæsaris gerens cõsensu ipsius[e] tradit. Denique si vẽditionis, vel donationis, vel transactionis causa quid agat[f]: nihil agit. non enim alienare ei rem Cæsaris, sed diligenter[g] gerere cõmissum est. Est hoc præcipuum[h] in procuratore Cæsaris, quòd & eius iussu seruus Cæsaris[i] adire hæreditatẽ potest: & si Cæsar hæres instituatur, miscendo se opulentæ hæreditati, procurator hæredẽ Cæsarem facit[k].

II. PAVLVS libro quinto sententiarum.

QVod si ea bona, ex quibus imperator hæres institutus est, soluendo non sint: re perspecta, cõsulitur imperatori[l]. † Hæredis enim instituti, in adeundis vel repudiandis huiusmodi hæreditatibus[m] voluntas explorãda est.

Procurator Cæsaris, non potest imponere pœnam deportationis. sed colonos improbos potest à colonia remouere: neque ad eandem iterum reuerti possunt.

III. CALLISTRATVS libro sexto de cognitionibus.

CVratores[n] Cæsaris ius deportandi nõ habẽt: [o] quia huius pœnæ constituendæ ius non habent. Si tamen quasi tumultuosum[p], vel iniuriosum, aduersus colonos Cæsaris, ꝓhibuerint[q] in prædia Cæsariana accedere: abstinere debebit. ídque diuus Pius Iulio rescripsit. Deinde[r] neq; redire cuiquam permittere possunt. ídque imperatores nostri Seuerus & Antoninus ad libellum Hermiæ rescripserunt.

DE OFFICIO iuridici.

TITVLVS XX.

I. VLPIANVS libro vicesimosexto ad Sabinum.

ADoptare quis apud iuridicum potest: quia data est ei legis actio[s].

II. IDEM libro trigesimonono ad Sabinum.

IVridico, qui Alexandriæ agit, datio tutoris cõstitutione diui Marci concessa est.

DE OFFICIO IVRIDICI.

s *Adoptare. Legis actio.* id est legitimi actus perficiuntur: vt emancipatio, & similes: vt in authen. de defen. ciui. §. nulla. colla. iij.

DE OFFICIO EIVS CVI mandata est iurisdictio.

Dictum est de officio ordinarii, nunc delegati: a licet & de ordinario Cõmunia. aliquæ leges dicant, alii sic: b Dictum est de iurisdictione ordinaria quæ a Sequitur est in cognoscendo: nunc de ea quæ est in delegando, scilicet quis delegat, & cui, & qua causa, & qualiter officium suum explicat delegatus. Iason.

de primo infra. l. fina. in princ. de secundo nihil. de tertio, hac lege per totum. de quarto infra. l. fin. &. l. 11. in fine.

b Et mali P. quamuis Alex. mitto. tur saluare.

QVæcunque.] CASVS. Hæc lex tractat de iurisdictione iudicis quæ sit, & qualiter possit alicui delegari. Circa quod proponit duas regulas primo. secundo infert ex prima regula. tertio probat primam regulam. quarto dat exemplum ad regulã. Et sic dicit quatuor hæc. l. Prima regula est, quòd

BIU Cujas

quod omnis iudex cui competit merum imperium vel mixtum, alij id delegare non potest. Secunda regula est, quòd ea quæ cõpetunt iudicibus iure magistratus, delegari possunt. vnde infert ex prima regula, quod omne quod est meri vel mixti imperij, nõ potest delegare: vt cauetur. l. Iul. de adul. quia ille magistratus cui competit illius. l. cogni tio, poterit delegare. Item probat alio argu. quia si dominus sit à familia occisus, prætor de hoc cognoscet ex speciali mandato. sicque simul & propter hoc non delegatur. Deinde quæritur, an is qui habet cognitionem cuiusdam causæ, habeat aliquam iurisdictionem propriã.

DE OFFICIO EIVS, cui mandata est iurisdictio.

TITVLVS XXI.

Causæ meri & mixti imperii, conceduntur maioribus iudicibus specialiter & expresse in priuilegium: & ideo non possunt delegari nisi in casu absentiæ. causæ vero iurisdictionis in fine omittuntur, & competunt cuilibet magistratui: & delegari possunt. h. d.

I. PAPINIANVS libro primo Quæstionum.

QVæcumque[a] † specialiter[b] lege[c], vel senatusconsulto[d], vel constitutione[e] principum tribuuntur[f]: mandata iurisdictione[g] non transferuntur. quæ verò iure magistratus[h] competunt, mandari possunt.[i] & ideo[k] videntur errare magistratꝰ, qui cum publici iudicij habeant exercitationem[l], *lege vel senatusconsulto delegatã; veluti legis Iuliæ de adulteriis, & si quæ sunt aliæ similes, iurisdictionem[m] suam mandant. huius rei[n] fortissimũ[o] argumentũ est, quòd lege Iulia de vi nominatim cauetur, vt is cui obtigerit exercitio, possit eã[p] si proficiscatur[q] demandat de his quæ non spectant ad merum vel mixtum imperium: vt in authen. de man. prin in prin. & §. sit tibi. & in illo. §. si quis autem. versi. quod si delinquentes. col. iij. & suprà, de officio procon. si in aliquam. §. fin. & suprà, de offi. præfec. vrb. l. j. §. cum vrbem. & de offi. præsi. l. omnia. vis ergo est facienda in illo verbo, specialiter. q. d. committuntur in priuilegium: & quia de maioribus est.

† *Ale. li. pa. a. c. primo & 6. l. hanc egregie declarat.*

*Et respon. quod habet modicam coercitionem vel iurisdictionem delegatam quasi ex alio: non autem habet imperium merum. q. d. non habet iurisdictionem ordinariam. Nam licet proconsul mandet legato suo iurisdictionem: tamen non transfert merum imperium in legatum suum. & ita ponas: Mihi mandata fuit iurisdictio, an mea propria, siue illius qui mandauit? Et respon. quòd mea. Deinde si ille qui mihi illam mandauit, merum habet imperium, non videtur demandasse illud. attamen quamuis ex suo mandato non habeam imperium merum vel mixtum, tamen habeo coercitionem.

* *exercitionem. l. o.*

a *Sequitur Bar.*

a *Quæcunque.* hoc signum, quæcunque, comprehendit ea quę spectant ad merum imperium vel mixtum: quia hæc specialiter mandantur maioribus. iurisdictio enim & si demandetur per legem, imò quia per legẽ demandatur, alteri delegatur: vt. j. de iu. om. iud. l. more. & l. & quia. quia nõ specialiter mandatur alicui.

b *Specialiter.* duo dicit, specialiter. i. expresse: item in priuilegiũ, quia de maioribus: & ambo sunt necessaria, & alterum non sufficit: vt hic, & in gl. in verbo. quæ vero infrà hac. l. & ideo dicit, specialiter &c.

c *Lege.* vt. l. Iul. de adul. & de vi pub. & pri. vt hic subiicit.

d *Senatusconsulto.* s. Syllaniano: vt infrà hac. l. §. & si à familia.

e *Constitutione.* pone exemplum: vt. C. de pedã. iudi. l. ij. in fi. vbi dicit de ingenuitate & libertinitate. Item vt. C. ne li. po. l. j. Item vt infrà de re. eo. l. j. §. j. Item vt infrà, de transact. l. cum hi. §. si prætor. in fi.

b *Ista duo excipla reprobat Sol⁹ Alb. dicta men, quòd omnia exẽdata gl. sunt bona. secum tum Alex. & Iason. Imò sunt quinque, ex quo reperiũ superiores. Bar. Iason.*

f *Tribuuntur.* hic no. quatuor c esse ordines magistratuum: illustres, spectabiles, & clarissimi, & simplex magistratus. primis tribus tribuuntur hæc quæ sunt de mero vel mixto imperio. nam dantur præsidi prouinciæ: vt suprà, de offi. præli. illicitas. §. qui vniuersas. qui est clarissimus: vt. C. de pri. car. l. j. ergo multo magis spectabilibus, & fortius illustribus. qui autem sint de quolibet ordine, notauimus in authen. vt ab illustri & qui. suprà eam digni sunt. in prin. col. v. Dic ergo tribuuntur, vt maioribus magistratibus: secus vero si municipalibus magistratibus qui minimi sunt, aliquid etiam specialiter demandatur: sicut eis mandat: vt in authen. de defen. ci. §. & iudicare. &. §. audiẽt. &. §. sed nec proprias. col. iij. tunc enim demandatur, quia iure magistratus competit: vt hic dicit. vel dic melius, etiam si aliquid mandetur minimis specialiter, non tamen dicitur specialiter committi, vt dicemus, infrà in gl. quæ incipit, id est propter vim &c. & sic dic, specialiter. s. in priuilegium. sed vbi causæ meri vel mixti imperij specialiter, vel in priuilegium committunt? Respon. eo ipso, quòd inferioribus negatur: vt infrà, titu. ij. magistratibus. sed & committuntur: vt suprà, de officio præsid. l. illicitas. §. qui vniuersas. habent enim vt maiores: sed hæ committuntur.

g *Iurisdictione.* scilicet tota. idem puto d & si id nominatim cõmittat præses, quod ei specialiter est tributum, secundum Azo. vt infrà de reg. iu. l. nemo potest.

Idẽ Alexan. & Ia.

h *Quæ vero iure magistratus.* id est propter vim magistratus cuiuslibet: vt infrà, de iudi. cum prætor. §. item. dicitur ergo iure magistratus aliquid alicui cõpetere, quod competit eoipso quòd magistratus est: hoc est id haberet etiam si vilissimus esset magistratiunculus. licet ergo & merum imperium competat cuilibet illustri & clarissimo, eoipso quòd est in eo magistratu: non tamen competit nisi eis maioribus. nam non minimis. & dic, quæ vero iure magistratus, scilicet cuiuslibet, vt auctoritatem

A præbere manumittentibus. sed hoc secundum has leges non videtur demandari: vt infrà eod. l. ij. in princi. sed expone eam vt ibi diximus. item vt apud se testamenta aperiantur. Item pecuniarias causas, & maxime viles audire, & criminales leues, & similia: vt in authen. de defen. ci. §. sed neque. &. §. ex prouinciali. &. §. audient quoque. coll. iij. &. C. de magist. muni. l. ij. &. C. de iudi. l. fin. si vero quia de maioribus est, aliquid habet in priuilegiũ specialiter. l. vel senatusc̃on. sibi iniunctum, illud non demãdat specialiter. ideo dixi, quia si non specialiter alicuius rei cognitio. scilicet in priuilegium (alij dicunt. i. expressim & singulariter in priuilegium) sed generaliter omnium causarum discussio alicui iudici, etiam maximo, puta quæstori, demandetur, secus est: quia

B

C

D

i *Mandari possunt.* sed tutelæ datio videtur competere iure magistratus: vt infrà, de tuto. & cur. da. ab his. l. ius dandi. & tamen non delegatur: vt in eod. titu. nec mandante. quæ est contra. sed dic, e quòd datio tutoris non competit iure magistratus: vnde non mandatur nisi habenti iurisdictionem: vt alicui magistratui: & tunc non iure magistratus, sed propter iussum legis dicitur competere. & sic. d. l. ius dandi. intelligitur: vt instit. de Attil. tu. §. antepe. hodie autem iure magistratus dico competere si pupilli substantia sit infra quingentos aureos: vt instit. de Attil. tu. §. antepe. Item contra in authen. de man. prin. §. illud tamen. versi. eos autem. col. iij. & in authen. vt iudi. sine quoquo suff. §. nulli quoque. col. ij. & in authen. vt nulli iudi. §. j. col. ix. in quibus legibus prohibẽtur loci seruatores. sed certe longe aliud est aliquam causam alicui committi: quod fieri potest, vt hic: aliud prohiberi huius loci seruatores per prouinciam ire ad crimina exploranda, & præsidi referenda: quia plerumque malum sub velamine boni faciebant: vt dictis. ll. dicitur.

e *Sequitur gl. Bar. Alex. & Ia.*

k *Et ideo.* duo generalia posuit. primum, circa merum & mixtum imperium: secundum, circa ea quæ iurisdictionis sunt. nunc infert ex primo.

l *Exercitationem.* id est cognitionem: alias executionem. & de maioribus magistratibus dicit.

m *Iurisdictionem.* hic nõ. etiam mero imperio iurisdictionem inesse.

n *Huius rei.* quod prędicta regula sit vera, sic probat. Accursius.

o *Fortissimum.* ideo quia hæc dictio, si infrà posita, ponitur pro quia. vnde ratione cessante, cessat effectus: vt infrà, de iure pa. adigere. §. quamuis. quandoque autem ponitur, si, pro quamuis:

f *Et tunc non valet aliquando à contrario sensu Ale. & Iason.*

quandoque in vi conditionis, & tunc hic arg. à contrario sensu sumi non potest. & sic soluitur contra. C. de condi. inser. l. cum patrem. vel speciale ibi, & hic vi conditionis ponitur: quia prauus esset sensus. & quòd subiicit, non aliter &c. est à contrario sensu: vel aliter, cauebatur. in. l. Iul. cognitionem mandari posse: ergo idem in alia criminali & publica accusatione: cum ratio diuersitatis reddi non possit: vt infrà, de verborum obli. l. à Titio. in fin. j. respon. & ita non dicitur à contrario sensu scilicet fortissimum argu. sed de similibus ad similia.

p *Possit eam.* scilicet cognitionem tantum, non etiam definitionem g, maxime in capitali causa, vel membri abscisione: vt in authen. de col. §. ad hoc prohibemus. versi antequam. colla. ix. sed aliud est in eo qui substituitur aliquo defuncto cui omnium executio datur: vt. C. de offic. eius qui vicem ali. iu. ob. l. ij. secundum quosdam. vel dic vt ibi. item excipe legatum proconsulis, qui de omni crimine cognoscit, & de suspecto etiam pronunciat: vt suprà, de offi. procons. solent. in princi. & infrà, eodem cognitio. in principio.

g *Cl. sequitur Bar. & Bal. contra rium tamẽ tenet Sal. Ful. & Ia.*

q *Proficiscatur.* id est ex necessitate contingat eum abesse. sic in

authen.

BIU Cujas

authen. de iudi. §. j. coll. vj. & in authen. vt defun. seu fune. §. illud circa prin. col. vj.

a *Non aliter.* argu. triplex hic collige. primum: quia sumendum est argu. à contrario sensu. sic infrà man. si procuratorem. §. si ignorantes. secundum, quia alias prohibita ex necessitate concedunt: vt suprà, de offic. consul. l. j. §. j. Tertiũ, quia quod in vno conceditur, in cæteris prohibetur. sic. C. de procu. l. maritus. & infrà, de supel. lega. l. legata. Item quartũ, quia ea demũ generali concessione facta transeũt, quę specialiter possunt concedi: ex eo quod diximus supra mandata iurisdictione &c. & tradit nunc: quia specialiter non conceditur. sic infrà, de lib. & posthu. Gallus in prin. & C. de quadri. præscrip. l. ij. in princ. arg. contra. infrà, de adqui. re. do. quædam. *ADDITIO.* Dic, quòd aliud est generalitas, aliud vniuersitas. nam in generalitate quælibet species consideratur de per se: sed in vniuersitate non: quia omnes faciunt vnum totum: vt in. l. eum qui ædes. de vsucap. secũdum P. de Cast. post Pe.

Prohibita ex necessitate concedũtur.

b *Quam.* pro quãuis.

c *Iurisdictio.* scilicet iure magistratus competens.

d *Senatusconsulto.* scilicet Syllaniano, cuius auctoritate cognoscitur, an sit dominus à familia occisus vel non: vt infrà, ad Syll. l. j. in principio. Accursius.

a Istã sequitur Ia secũdam tamen reprobat per. l. fi. infrà eod.

† Consilium exercere interpretatur hic Marius pro eo quod est consiliarios præsidis in cõsilium cogere. de qua re vide Alciat. lib. 1. parerg. cap. 41.

b Idẽ Bar. Bal. Pau. & Ia.

e *Qui mandatam.* mandata & delegata iurisdictio idem est. a vel dic, mandari, quando vniuersitas causarum: sed delegari, quando species vna committitur: vt colligitur infrà, de iur. om. iu. l. solet. vnum tamen quandoque pro alio ponitur.

f *Nihil habet.* immo videtur habere proprium: vt. j. eo. l. cognitio. §. cum propriam. quæ est contra. sed dicitur hic non habere proprium improprie, eo quod propter reuocationem cito amittere potest: vt ar. C. communia de le. l. fi. §. sed quia. &. j. de reg. iur. plerunque. vel dic, b non habet proprium. s. quod sit ordinarium: habet tamen delegatum: & hoc subiicit, verius est &c. vel continua, ideo vtitur: quia verius est &c. prout dicis, secundum dictas expositiones permitti vel concedi. nec obstat prout dixi transferri infrà, de re iudi. ait prætor. quia ibi propter arbitrum dicit, non propter delegatum iudicem.

g *Iurisdictionem.* scilicet delegatam in delegatum.

h *Transferri.* i. permitti vel concedi. s. ordinariam. & sic non ob. princ. huius. §. sic forte ponitur. j. de in rem verso. l. pe. §. fin. sic infrà, de pac. l. j. §. fin. Vel dic, transferri delegatam, non ordinariam, secundum duas primas expositiones.

i *Transire.* no. subtilem rationem, iurisdictionem transferri: quia habet ex se iure magistratus merum imperium: non quia habet specialiter à lege, vt de maioribus.

k *Paulus notat.* determinando, non corrigendo.

l *Imperium.* id est modicam coërcitionem.

m *Cohæret.* hic quidam dicunt esse mixtum imperium, id est modicam coërcitionem, nos contra: vt infrà, eo. l. fina. in fi.

Mandata.] *CASVS.* Prases mandauit mihi cognitionẽ causarum generalem alicuius loci, puta alterius partis prouinciæ, vel regni. & quidam minor. xx. an. vult manumittere seruum suũ. nunquid possum ei minori manumittere volenti auctoritatẽ præstare, quæritur? Respon. quòd nõ. Item pone: tutor prædium minoris vẽdere vult: quia tenetur pupillus ære alieno: vnde prætor debet per se cognoscere, an sit illud prædium alienandum. nunquid potest prætor illam cognitionem alij delegare? Etrespon. quòd non, sed ipse cognoscat. Viuianus.

n *Mandata iurisdictione.* specialiter vel generaliter.

o *Consilium.* i. auctoritatem manumittendi præstare: vt. ff. de offic. procõ. l. ij. ĩ fi. &. ff. eo. l. j. j. respõ. & hoc quãdo causa manumittẽdi probanda est: vt cum minor. xx. an. manumittit: vt insti. qui. ex cau. ma. non li. §. eadẽ. alias contra, quia non interuenit causæ cognitio.

p *Causa cognita.* scilicet si grauati sunt minores mole æris alieni: vt. C. de præ. minorum l. ob ęs. &. j. de re. eo. l. j. §. quòd si forte. &. l. magis. §. si æs. vel forte ad instar Ecclesię quãdo plus incõmodi affert, quàm cõmodi: vt ar. in authen. de non alie. §. penul.

q *Nequaquã.* quia specialiter eis demãdatur diui Seueri cõstitutione: vt. j. de re. eo. l. j. præfectus tamen hãc iurisdictionẽ ordinariã habet interponẽdi decreti lege sibi cõcessam: vt C. de off. eius qui vicẽ alicuius iudicis obtinet l. ij. quæ est contra. Ac.

† Vide pro hoc l. huius ff. ligetia. & l. 2. par. capi.

Et si prætor.] *CASVS.* Magister delegauit causam inter scholares domino episcopo, vel potestati. nõ cognoscet episcopus vel potestas pro sua iurisdictione, sed tanquam magister.

r *Sit is.* Pone exemplum, quòd magister delegat causam inter scholares potestati vel episcopo. & trahe ex hac lege argumentum, quòd facit non tanquam ipse, sed tanquam alius. sic suprà, de adop. si pater. §. qui duos.

Quis alius quando facit nõ tanquam ipse, sed tanquã alius.

s *Alienam.* ordinariam, suam tamen delegatam.

t *Imperio.* id est pro sua iurisdictione.

u *Agit.* id est cognoscit. Accursius.

Cognitio.] *CASVS.* Dicitur in hac. l. quod proconsul potest cognoscere de suspecto, & suo legato delegare. & hoc dicit in principio in genere: & postea in specie: quia probat per verba cuiusdam imperatoris. Vltimo, ponit quatuor casus quorum cognitiones delegari possunt aliis.

x *Mandari potest.* datio autẽ delegari non potest: vt. j. de tut. & cu. da. ab his. l. nec mãdante. nisi ei qui subiectus est, & cui imperari potest, & qui alias iurisdictionem habet: vt inst. de Attil. tu. §. sed hoc iure vtimur. per. l. tamẽ quæ dat ei priuilegiũ, cõpetit legato proconsulis: vt. ff. de off. procõsul. l. pe. sed certe nec cognitio de suspecto videtur posse delegari, quãuis hoc dicatur: vt. j. ad Turpil. l. j. §. suspecti. quæ est cõtra. So. ibi præsidis appellatio generaliter ponitur vt cõprehendat etiã delegatum hunc: vt. ff. de off. præsi. l. j. & exclusio quæ ibi ponitur, excludit illos qui nullam habẽt iurisdictionẽ: qui etiã ex delegatione cognoscere nõ possunt. hi vero legati iurisdictionẽ habent aliquã. arg. tamen cõtra. huic solutioni. ff. l. proxi. Vel dic, speciale in legato procõ. in hoc. nã & alia habet specialia: vt. ff. de off. procon. l. solent. hic enim in legato procõ. Africæ loquitur: secus autem in legatis cæterorũ rectorum prouinciarum. non autem secus in legato prætoris qui Romæ residet: vt infrà, de suspec. tu. l. j. §. an autem. Accursius.

Imma dem, secundum Pau.

y *Cum propriam.* i. quæ erat tua propria, non quæ fiat eorum propria: aliàs contra: vt suprà, de offi. procons. l. legati proconsulis. & suprà, e. l. j. §. fina. Accursius.

Vt possessio

BIU Cujas

Vt possessio bonorum[a] detur [b], vel si cui damni infecti non * caueatur, vt is possidere iubeatur: aut ventris nomine in possessionem mulier, vel is, cui legatum est, legatorum [c] seruandorũ causa, in possessionem mittatur, mãdari potest [d].

Iudex delegatꝰ nõ delegat, modicam tamen coercitionem habet.

V. PAVLVS libro octauodecimo ad Plautium.

MAndatam sibi iurisdictionem mandare alteri non posse [e] manifestum est. Mandata iurisdictione priuato, etiam imperium [f], quod nõ est merum, videtur mandari: quia iurisdictio sine modica coërcitione, nulla est.

DE OFFICIO ADsessorum. †

TITVLVS XXII.

I. PAVLVS libro singulari, de officio adsessorum.

OMne officium adsessoris, quo iuris studiosi [g] partibus suis fungũtur, in his fere [h] causis cõstat: in cognitionibus [i], postulationibus [k], libellis [l], edictis [m], decretis [n], epistolis [o].

II. MARCIANVS libro primo de iudiciis publicis.

LIberti adsidere possunt [p]: infames autem licet non prohibeantur legibus adsidere, attamen arbitror (vt aliquo quoque decreto principali refertur constitutum [q]) non posse officio adsessoris fungi [r].

III. MACER libro primo de officio præsidis.

SI eadem prouincia postea diuisa, sub duobus præsidibus constituta est, velut Germania, Mysia: ex altera ortus, in altera adsidebit [s]: nec videbitur in sua [t] prouincia adsedisse.

Mortuo præside ante finem officii sui, adsessori salarium pro toto tempore officii debetur, si operas suas alteri non locauit: secus si adsessor fuerit sua culpa remotus, vel præses propter culpam adsessoris ante finem officii. h.d. secundum varias lecturas. Alex de Imo.

IIII. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

DIem functo † legato Cæsaris [u], salarium comitibus [x] residui temporis, quòd à legatis [y] præstitutũ [z] est, debebit.

Mandatam.] CASVS. Primo dicit, quòd delegatus delegare non potest. Secundo dicit, quòd si alicui causa delegatur, imperium mixtum vel merum ei non delegatur, sed modica coërcitio transit ad eum delegatum. vnde iste delegatus poterit punire illum qui fuit contumax coram se. Viuia.

Non posse. Not. delegatum delegare non posse: vt hic, & infra, de iur. om. iud. l. more. & C. de iud. à iudice. in principio. Sed contra, infra, quis & à quo ap. l. j. §. fin. sed dic ibi delegatam vniuersitatem causarum: quo casu vnam ex his potest delegatus delegare, vel quasdam: vt infra, de iur. om. iud. solet. hic autem tantum vna vel certæ causæ erant commissæ. Item contra infra, de iudi. eum prætor. §. j. sed speciale in legato proconsulis. Item contra. C. de iudi. à iudice. in fin. sed ibi speciale.

Etiam imperium. non dicas merum vel mixtum imperium: licet hoc quidam dicant: quia illud delegari non potest: vt supra, eo. l. j. j. respon. sed modicam coërcitionem: id est castigationem, vt statim supponit. j. de iurisdictio. om. iud. l. magistratibꝰ. in fine.

DE OFFICIO ADSESSORVM.

Omne officium. Studiosi. i. adsessores.

Fere. hoc ideo, quia alias eius. scilicet præsidis occupationes adimplent præter infrascriptas: vt in auth. de iudi. col. vj. §. j. ibi, nostris enim. &c. Accursius.

Cognitionibus. s. causarum ciuilium & criminalium, quid iuris esse debeat: vt ei cui adsidet indicet. Azo.

Postulationibus. vt videat an sit infamis qui postulat, vel non: vt j. de postul. l. quos prohibet. ité vt eum interroget, & ei opponat ad veritatẽ inquirendã, & eum tacere faciat quãdo sibi videbit: vt j. de his quæ in test. delẽ. l. proxime. circa fi. & seruet ordinẽ postulatorũ: vt. s. de off. procõ. l. nec quicquã. §. obseruare. Ac.

Libellis. conuentionalibus recipiẽdis, si bene concipiant. si male, vt respuat: vel non recipiat de re illicita: vt. C. vt nemo priua. l. fi. in fin. Azo.

Edictis. s. gñalibꝰ in cõmuni totius ciuitatis, & in omniũ personis, secundũ Azo. vt sunt bãna quæ ponũtur cõsilio adsessorũ.

Decretis. scilicet specialibus in causa vna, scilicet vt permittatur alienatio, vel non: vt in personis minorum: ipse tamen præses debet auctoritatem præstare, & subscribere: [f] vt. C. eo. l. ij.

Epistolis. iudicibus alterius prouincię mittendis, maxime pro exequendis sententiis, secundũ Azo. Item vt testes recipiantur, & sibi caute remittãtur: vt in auth. de testi. §. & quòniã. col. vij. Sed an iudicare poterit in causa in qua est adsessor? Rñ. non. g. nisi fuerit ei delegata causa. vndesi est talis quæ delegari non possit, ipse præses tantum iudicabit: vt. C. e. l. ij. & in auth. de iudi. §. j. col. vj.

Liberti. Possunt. & aduocare: vt. C. de postu. l. ij.

Constitutum. vt. C. de dig. l. neque. lib. xij.

Fungi. sed arbiter esse potest: vt. j. de ar. l. Pedius. aliàs ĩcipit, parui. Et sic no. hic, ꝙ vbi lex non distinguit, tamẽ nos distinguimꝰ. sic infra, de testi. l. quæsitum. Arg. contra suprà de off. præ. l. iij. in fin.

ADDITIO. Pro solutione huius contrarij, vide quæ dixi in d. l. iij. in glo. fi.

Idem.] CASVS. Præses ꝓuinciæ decessit, qui habebat adsessores. nũquid habebũt adsessores salariũ totiꝰ? Et rñ. ꝙ sic, nisi esset ei subrogatus cũ alio loco poterit demorari. Sed pone, ꝙ adsessor fuit deiectus per culpã suã de adsessoria propter malã famam (ꝙ mihi verũ nõ videtur) nũquid habebit salariũ residui temporis? Rñ. ꝙ nõ. No. circa potestates terræ. nam quęlibet terra eligit sibi potestatẽ: & ei certum salarium constituit: & de salario illo debet satisfacere adsessori quem secum tenet.

Si eadem.] CASVS. Ita ponas exemplũ: Anglia & Gallia, fuit diuisa in duas prouincias, & sub duobꝰ præsidibus constitutæ. nã Anglia & Gallia fuit vna terra ab initio, nunquid ille qui natus erit ex parte prouincię diuisæ, poterit adsidere: id est nũquid Anglicus poterit adsidere in Gallia, & ecõtra, Et r esp. ꝙ sic, licet quis in sua prouĩcia nõ possit adsidere. Vi.

Adsidebit. sed in sua nemo adsidere potest, nisi quatuor mensibus: & tunc cũ permissione principis, alias duriter punitur: vt. C. eo. de adsesso. in cõsiliariis. &. j. qui. ex cau. ma. l. hi qui. &. l. fi cui.

In sua. sua tamẽ fuit, inspecta origine: propter ꝙ in vtraq; videbatur prohibere adsidere: sed nõ est ita, secũdũ Azo. & sic no. quòd non spectamus originalẽ causam, quòd istæ duæ fuerunt vna: sed accidentalem. sic. s. de orig. iur. l. ij. §. qui & ipsi animaduerterũt. Arg. contra. j. de postulã. l. j. §. bestias. *ADDITIO.* Tu dic, quòd immo concor. secundum Ia. hic.

Legato Cæsaris. id est ꝓsidę ꝓuĩcię: vt. s. de offi. ꝓsi. l. pe. Azo.

Comitibus. i. adsessoribus: de quibus hic titulus tractat. *ADDITIO.* Tu dic melius, secundum Ang. & I. comitibus. i. omnibus qui cum eo vadunt ad sibi ministrandum.

Legatis. quidã libri habent, à legatis, nempe Flo. & dic, præstitũ. i. pstãdũ: & tũc plana. Alij habẽt legatis sine à: & tunc subaudi, à: vel dic, ipsis legatis præstãdũ erat pro se & suis adsessoribus.

Præstitum. i. præstãdũ. & sic duo dicit. s. comitibus legati dãdũ, & hæredibus legati. sed cõtra. C. de aduo. diuer. iudi. l. petitionẽ. §. quãdo autẽ fisci. sed dic, non dari hęredibus patroni fisci ratione aliorum annorũ: sed illius sic quo moritur: vt. C. eo. l. si post duos. & ita etiam est hic: vel dic, omnia plana: scilicet, quòd iam erat præstitum. Accursius.

Eodem

a *Eodem tempore.* post mortem legati. sed quid si non fuit, sed esse potuit cum alio? dic perinde ac si fuisset, secundum Io. & facit. j. loca. sed addes. §. fi.

b *In eo.* s. assessore. vel dic: scilicet legato: a vt assessor nihil habeat: & erit ratio: quia præsumitur legatum depositum propter culpam assessoris: vt arg. infrà, tit. ij. l. ij. Vel dic e contra, scilicet legato: vt totum salariũ debeatur comitibus, & indistincte, quando legatus propter suã propriam & euidentẽ culpam fuerit remotus.

a *Vtraque lectura est bona, secundum Bart. Alex. & Ia. & secũdum istas duas lecturas referas istum versi. ad principiũ legis.*

* *Flo. Consiliari eo temp. quo adsidet.*

Consiliariis.] CASVS. Iudex potestatis Bonoñ. cum assideret, tractare negocia sua coram se nó potest, coram alio potest: quia assessor non debet postulare in ea causa in qua fuit assessor.

c *Consiliariis.* id est assessoribus.

d *Negocia.* eorum pro quibus aduocare volunt. Accursius.

e *Non prohibentur.* s. tractare tanquam aduocatus, sed hodie nec in alieno: ne cum &c. vt. C. eo. l. fi.

In consilium.] CASVS. Hæc lex dicit, quod potest quis assessor & procurator in terra sua: quamuis alius in terra sua assessor esse non posit. iste assessor procuratoris Cæsaris habet salarium ab ipso procuratore: non à republica illius ciuitatis. puta imperator mittit aliquem Bonoñ. vt de aliqua causa cognoscat inter eum & priuatos. nunquid poterit habere Bonoñ. assessoré, quæritur: & dicitur, quòd sic.

f *In consilium curatoris.* i. procuratoris: vt. C. de modo multa. l. curator. ADDITIO. Glo. & cõmuniter scriben. intelligunt curatorem reip. id est pro curatoré fisci vel Cæsaris: quod est violare tex. ideo Paulus rectius sentit curatorem. i. administratoré reip. Ité glo. sequẽs ponit rempublicam & fiscum pro eodem: b de quo per Bart. & doc. in rub. de iure fis. l. x. C.

g *Reipublicæ.* i. Cæsaris: vel dic etiam fisci. Accursius.

Tutur: modo si non postea comites cum aliis eodem tempore a fuerunt. Diuersum in eo b seruatur, qui successorem ante tempus accepit.

V. PAVLVS libro primo Sententiarum.

CONsiliariis eo c tempore, quo adsident, * negocia d tractare in suum quidem auditorium, nullo modo concessum est: in alienum autem non prohibentur. e*

VI. PAPINIANVS libro primo Responsorum.

IN consilium f curatoris reipublicæ g, vir eiusdem ciuitatis adsidere non prohibetur: quia publico salario h non fruitur.

* *prohibentur.*

b *Et malit. quoniã vt docet Pau. in l. Idem resc. C. x. marg.*

est vitiosa. & fisci &c.

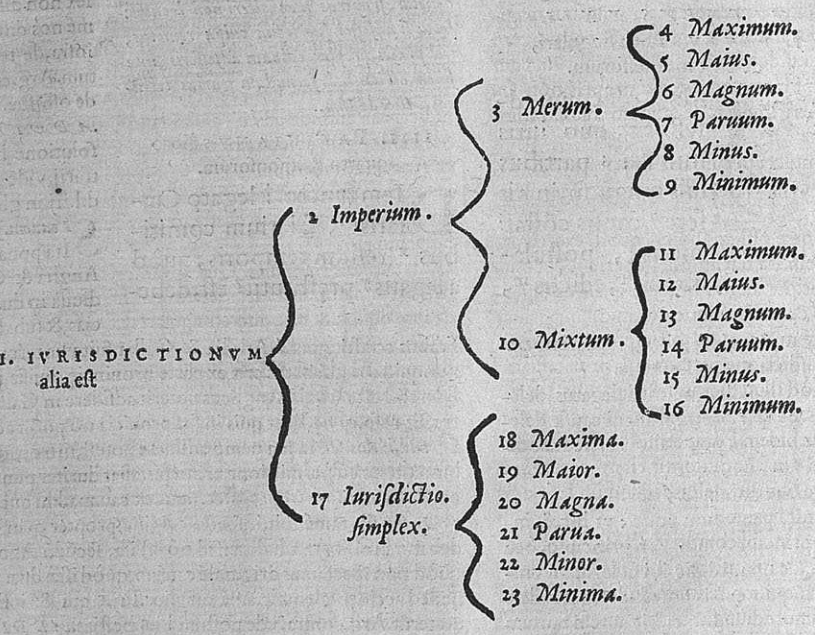
ferentia.

c *Sequitur glo. Bart.*

d *Idẽ glo. Cele. &c.*

B h *Quia publico salario.* quasi dicat, damnum respublica illius ciuitatis non habet, cum salarium non præstet: sed ipse debet de bursa sua. c Item est & alia ratio, quia sibi inuidere sui conciues non possunt. nec enim ciuium agit negocia, sed inter fiscum & priuatum: quæ negocia raro eueniunt. vnde parum amicis prodesse, & inimicis nocere potest: item patrimonialia gerit negocia. Alij dicunt, d quòd gratis seruit. vnde difficulter aliunde illuc traheretur. & ideo de illa ciuitate habere permittitur, secundum H, aliàs non: vt diximus suprà eod. l. fi eadem.

IVRISDICTIONVM DIVISIO.



Definitiones & declarationes iurisdictionum.

Iurisdictio quid.

IVrisdictio. in genere sumpta, diuiditur secundum Pe. & Bart. in duas species (reiectis opinionibus glo. in. l. imperium. ff. de iurisdi. om. iu. & doc. aliorum) scilicet in imperium: & in iurisdictioné simpliciter sumptam. Ideo operæprecium duxi nonnullas hic subiicere declarationes, seu potius definitiones ad huius diuisionis, iurisdictionum noticiam. Et primo quid sit iurisdictio. Est autem iurisdictio in genere sumpta, potestas de publico introducta cum necessitate iuris dicendi, & æquitatis statuendę. Glo. & ibi Bart. in. l. j. ff. de iurisdi. om. iudi. glo. in auth. de defen. ciui. §. iusiurandum. in glo. mag. circa medium. collat. iij. Idem Barto. in. d. l. imperium. & ibi Ias. dicit, quòd si verba dictæ definitionis proprie intelligantur, non est opus ad. d. definitionem aliqua suppletione (prout facit Bart.) immo verissima & perfecta est: vt ibidem late per eundem. Et dicitur iurisditio, à iuris, & ditione, quod est potestas: vt insti. in procœ. §. quorum. in ver. ditioni. & in. l. ij. C. de liber. & eo. libe. sic dicitur iurisditio, quasi iuris potestas. Circa ista quæro de quæstione vtili. Princeps concesit alicui iurisdictionem, nihil aliud addendo. vtrum per hoc videtur concessisse merum & mixtum, an tantummodo iurisdi. in specie sumptam? Ange. & Ias. in. d. l. imperium. in vj. colla. dicunt (licet communiter doc. tenent contrarium) quòd princeps concedendo iurisdictionem, concedit tantum simplicem iurisdictionem, & non merum & mixtum imperium: nisi princeps concessisset plenissimam iurisdi. quia in tali superlatiuo censetur concessisse merum & mixtum imperium. l. si in aliquam. §. cum plenissimam. ff. de offic. procon. & lega. idem & si per verbũ, omnimodam. glos. in Cle. j. in. verbo, omnimodam. de so. compe.

2 *Imperium.* est iurisdictio quæ officio iudicis nobili exercetur. & ponitur in definitione iurisdi. pro genere: & verba, officio iudicis nobili, ponuntur ad differentiam iurisdictionis simplicis, quæ exercetur officio iudicis mercenario. Et quia hæc definitio constat ex genere & differentia, ideo est bona. Bar. in. l. j. ff. de testa. Et dicitur imperium, quia ex imperio & auctoritate iudicis procedit, & non ex aliquo iure quod resideat apud partem. Bar. in. d. l. imperium. Et diuiditur imperium, in merum, & mixtum.

3 *Merum imperium.* est iurisdictio quæ officio iudicis nobili, vel per accusationem exercetur, publicã vtilitatem respiciens. Et dicitur

BIU Cujas

citur merum, quod est purum & simplex, & cum nullo alio mixtum. l. qui res. §. mihi Romæ. in parua glo. in verb. merum. ff. de solu. & insti. de diuis. stipu. §. prætoriæ. Et diuiditur secundum Bart. in sex gradus: vt in hac figura patet intuenti, licet Ias. ponit tantum quatuor gradus, & melius: quia secundum eundem maius & magnum constituunt tantum vnum gradum: & paruum & minus, constituunt tantum vnum.

4 *Maximum.* est condere legem, secundum Bart. & alios in d. l. imperium. aliud exemplum, congregare concilium generale. secundum Inno. in ca. transmissam. de elec. patet, quia solus papa potest congregare. glo. in. c. quod translationem. de offi. lega. & in ca. sicut vnire. de excessi. præla. & deficiente papa posset collegium cardinalium, secundum glo. in cap. si duo. lxxix. di. Bal. in. c. olim ex literis. de rescrip. vbi subdit. quòd nec imperator, nec rex Franciæ possunt facere congregari cõcilium. Aliud exemplum, publicare bona delinquentis, contra auth. bona damnatorum. C. de bo. dã. quia est de reseruatis principi, & sic meri imperij maximi. Bal. in. c. j. in princip. de pa. te. in vsi. feu.

5 *Maius.* est adimere vitam corporalem & particularem, habereque gladij potestatem in animalibus ratione pollentibus. gl. in d. l. imperium. & etiam in irrationalibus. tex. est in cap. mulier. xv. q. j. & etiam animaduertere in corpus inanimatum. gl. est magistralis institu. de hære. quæ ab intesta. defe. §. per contrarium. plenior glos. in. l. ex iudiciorum. ff. de accusatio. & in casu quem ponit glos. singu. in. l. ij. ff. arb. fur. cęsa.

6 *Magnum.* est imponere pœnam per quam amittatur ciuitas, vel deportatio constituatur. glo. & Barto. in. l. imperium. sed secundum Iasibi, iste gradus continetur sub præcedenti: & ambo non constituunt nisi vnum gradum.

7 *Paruum.* est relegare. glos. in. l. nulli. C. de senten. & interlocu. om. iudi. & in. §. relegati. institu. qui. mo. ius pa. po. sol. & flagellare. immo omnis pœna corporis afflictiua est istius gradus. l. si quid erit. ff. de officio procon.

8 *Minus.* est modica coërcitio, quæ competit omnibus magistratibus: vt in. l. magistratibus. ff. de iurisd. om. iudi. & cognoscere de leuibus criminibus. l. leuia. ff. de accusa. & istud membrum cum præced. vnum tantum faciunt membrum: & sic proprie non faciunt nisi quatuor species meri imperij, secundum Ia. in. d. l. imperium. xij. col.

9 *Minimum.* est per quod mulcta pecuniaria imponitur. l. fi. C. de modo mulctandi. in. l. j. cum ibi no. ff. si quis ius di. non obtem. l. ij. C. de sportu.

10 *Mixtum imperium.* est quæ officio iudicis nobili exercetur, priuatam respiciens vtilitatem. ita Bar. in. d. l. imperium. & communiter moderni approbant. Et dicitur mixtum quasi ex diuersis constitutum. s. ex imperio & iurisdictione. glo. in. d. l. imperium Capit enim ab imperio partem, eo quod officio iudicis nobili expeditur. Capit autem à iurisdictione partem: quia priuatam vtilitatem respicit. Et sic no. quòd illud dicitur mixtum, quod participat de duobus vel pluribus. Et quæ sit differentia inter mixtum & confusum, vide per glo. in. l. idem Pomponius. §. sed si plumbum. in ver. vtraque. ff. de rei vin. Et diuiditur etiam, secundum Bar. in sex gradus: vt in figura. Sec dic melius, secundum Ias. quòd tantum diuiditur in tres: vt infra patebit.

11 *Maximum.* est quod soli principi competit, actus voluntarios concernens: de quo in. l. ij. C. de his qui ve. eta. impe. l. ij. ff. de adop. l. ij. C. de emã. lib. in auth. qui. mo. natu. effi. sui. co. vj. & istud cum sequenti gradu debet simul adiungi.

12 *Maius.* est cognoscere de supplicatione aduersus sententiam latam ab eo à quo nõ potest appellari: quod soli principi & præfecto prætorio conuenit. l. j. C. de sen. præfec. præto. auth. quæ supplicatio. C. de preci. impe. offe.

13 *Magnum.* est cognitio earum causarum quæ important plenã causæ cognitionem, & coërcitionem realem, vel personalem: vt mittere in possessionem ex secundo decreto: restituere in integrum: expellere aliquem de possessione re ipsa. hæc probantur in. l. ea quæ. j. §. magistratibus infra, ad municipales. & istud membrum cum sequenti debet simul iungi, secundum Ia. in. d. l. imperium.

14 *Paruum.* est cognoscere de causis quæ habent plenam cognitionem, licet non habeat coërcitionem realem, vel personalem: vt dare bonorũ possessionem, quæ tribuit ius: prouũciare aliquem mittendum in possessionem ex secundo decreto: interponere auctoritatem in alienationibus, & transactionibus alimentorum. Et ista quatuor membra mixti imperij non possunt delegari. l. iiij. §. j. versi. duas. ff. de dã. infec. l. nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offi. procon.

15 *Minus.* est dare bonorum possess. ex edicto Carboniano: in possess. mittere summariè cognoscendo. & sic omnia requirentia causæ cognitionem tantum summariam, sunt istius gradus: & possunt delegari. l. cognitio. §. vt possessio. ff. de offi. eius cui manda. est iurisdictio. Et iste gradus cum seq. sub eodem comprehenduntur: & sic proprie non sunt nisi tres gradus mixti imperij, secundum Ias. in. d. l. imperium.

16 *Minimum.* est eorum quæ expediuntur absque causæ cognitione: vt interponere auctoritatem manumissioni, & emancipationi: cõpetuntque ista iure magistratus, & sic sunt delegabilia l. ij. in prici. ff. de offi. eius cui mandata est iurisdi.

17 *Iurisdictio simplex.* est quæ officio iudicis mercenario expeditur, priuatam vtilitatem respiciens. Barto. in. d. l. imperium. Et diuiditur etiam in sex gradus: sed melius, secundum Iaso. in tres: vt patet per ea quæ infra dicentur.

18 *Maxima.* in qua vertitur res magni præiudicij, vt causæ status, ingenuitatis, & libertinitatis. l. placet. C. de peda. iudi. vide Bald. in ca. edoceri. de rescrip. quòd negocium arduum dicitur, in quo agitur de statu. & idé in. c. ex ratione. de appel. quòd omnis causa famosa, est quando agitur de fama hominis, & tunc dicitur ardua.

19 *Maior.* est quando ex causa descendenti ex delicto quis fuit condemnatus ciuiliter: & quia non habet in bonis, luat in corpore. l. quicunque. C. de ser. fugi. Et cum sit quædam executio, nõ potest delegari, secundum Bar. in. l. placet. C. de peda. iud. vbi dicit hos duos primos gradus proprie facere vnum: quãuis in. l. imperium. dicat duos esse gradus distinctos.

20 *Magna.* vt est vltra. ccc. aureos: & non potest delegari. §. & iudicare. in auth. de defen. ciuita. col. iij. nisi propter occupationes vel longam absentiam. in. l. placet. & ibi Bar. C. de pe. iudi. & Ang. in. l. imperium.

21 *Parua.* A. ccc. aureis infra: & illa potest delegari indistincte. tex. in. l. imperium. in fi. & iste gradus cum præcedenti possunt simul iungi.

22. 23 *Minor & Minima.* Quæ dicantur, remittendũ est arbitrio iudicis: cum non sit à iure determinatum. per regulam. l. j. §. fi. ff. de iure delibe. & hæc duo computari debent pro vno: & sic proprie non sunt nisi tres gradus iurisdictionis simplicis, secundum Barto. in. d. l. placet. & Iaso. in. d. l. imperium. quamuis Bar. hos sex gradus hic prosequatur.

Quædam sunt quæ possunt esse meri imperij, & iurisdictionis simplicis: diuersis tamen respectibus. Primo, tortura, quando aliquis torquetur ad pœnam, est meri imperij: & si in criminalibus imponatur ad veritatem eruendam, est etiam meri imperij, secũdum Bar. in. l. interdum. ij. §. qui furẽ. ff. de fur. si imponatur in ciuilibus quia testes vacillant, est iurisdictionis. in auth. de testi. §. si vero ignoti. coll. vij. Secundo, leuis coërcitio, quæ imponitur ad pœnam leuis delicti, est meri imperij. sic in ciuilibus contra contumacem est simplicis iurisdictionis, secundum Ange. & Ia. in. l. illa, imperium. Tertio, incarceratio, quæ fit de iure canonico ad puniendum delictum, est meri imperij: alias est simplicis iurisdictionis: secundum Guil. Albe. Bal. Sal. Alex. & Ias. in. d. l. imperium. licet aliter Bar. in secunda specie meri imperij. Quarto, excommunicatio, quæ ex publica causa imponitur contra rebelles vel contumaces, est meri imperij: sed ad instantiam partis concessa, est simplicis iurisdictionis: secundum Panor. in. c. cum cõtingat. col. v. de fo. compe. Quinto, appellatio in causa criminali, est meri imperij. in ciuili, est iurisdictionis, vel mixti imperij. Et hæc sufficiant ad materiam præcedentis figuræ.

BIU Cujas

DE IVRISDICTIONE omnium iudicum.

Hactenus per singula de officiis locutus est designando quod proprium officium vniuscuiusque sit: nunc communiter de omni iurisdictione dicit. Sed quæ est differentia inter hunc ti. & illum suprà de offi. eius &c. cum & ibi tã de ordinariis quàm de delegatis tra

a *Vtraque etiam? Respon.* a *ibi principaliter tractatur de iudicibus ordinarijs, quod cõtrahitur ex ipsa delegatione ordinariæ, vel delegatæ iurisdictionis, id est iurisdictionis quæ habetur in delegãdo, hic in cognoscẽdo: vel hic generaliter de omni virtute iurisdictionis, quasi hic genus: ibi species: vel ibi de delegato principaliter, vel dic,* b *alibi, in libro de Apparitoribus iudicum communiter. Accurs.*

b *Vtraque etiã est bona, secundũ Bar. Alex. & Lãcelot.*

Digestorum seu Pandectarum liber secundus.

DE IVRISDICTIONE [omnium iudicum.] †

TITVLVS I.

Officium iudicis est genus generalissimum, continens omnia quæ possunt expediri per iudicem. hoc dicit vsque ad finem.

I. VLPIANVS libro primo Regularum.

IVs dicentis a officium latissimũ est. nam & bonorum possessionem b dare potest c: & in possessionem d mittere: pupillis, non habentibus, tutores constituere e: iudices litigantibus dare f.

Ad concessionem vnius expresse, videntur tacite concessa illa sine quibus concessio expressa esset inutilis. hoc dicit. Alexan. de Imo.

II. IAVOLENVS libro sexto ex Cassio.

CVi iurisdictio data est: ea quoque concessa esse videntur, sine quibus iurisdictio explicari non potuit g.

Iurisdictio diuiditur in imperium & iurisdictionem. Et imperium diuiditur in merum & mixtum imperium. Barto.

III. VLPIANVS libro secundo de officio Quæstoris.

IMperium † aut merũ, aut mixtum est. Merum est h imperiũ, habere gladij potestatem i, ad animaduertendũ k [in] facinorosos homines. quod etiã potestas l appellatur. Mixtum m imperiũ est,

† *De iurisdictione & de eo hic in cognoscẽdo: vel hic generaliter de imperio, vide tractatũ Ioan. Cillotti, & P. Lorioti, in libro de Apparitoribus iudicum.*

† *Hoc caput eleganter explicat Ioan. Longonollius. Porrò quid sit iurisdictio, quid itẽ imperiũ tam mixtũ quam merũ pulchrè explicat Frã. Duarenus Disp. anniuer. cap. 53.*

IVs dicẽtis. CASVS. Hac lege dicit q̃ auctoritas iudicis magna est: qui habet imperiũ. nã hæc lex tota ĩ mixto imperio locum habet. Ioan. Longonollius. nam potest bo. possess. dare: & potest aliquem in possessionem mittere. Item potest tutorẽ dare illi qui non habet tutorem. Item potest iudicem dare litigantibus. & sic cõsistit in quatuor. Viuianus.

a *Ius dicentis.* Caute dicit, ius dicentis: & non iudicis dicentis. nam non de omni iudice dicit: sed de eo tantum c qui habet merum & mixtum imperium: vt patet per exempla hic posita, quæ sunt de mixto imperio omnia præter vltimum.

b *Bonorum possessionem.* mixti imperij est. cum enim non cõstet in animaduersione, ergo non est merum imperium: & cum causa cognita detur: vt. j. quis or. in bo. pos. ser. l. ij. §. dies, sicque nõ demandatur: vt. ŝ. de offi. procon. nec quicquam. §. vbi decretũ. ergo d non est iurisdictionis: cum eius sit proprium vt delegetur: vt. j. e. l. iij. §. fi. supereſt igitur vt bo. pos. mixti imperij cẽseamus. Azo. sed hodie cõtra, quod videtur competere iure magistratus: vt. C. qui admit. ad bo. pos. l. fi.

c *Potest.* & necesse habet: vt patet ex definitione eius. Est enim iurisdictio potestas de publico introducta, cum necessitate iuris dicendi, & æquitatis statuendæ.

d *In possessionem.* si dicas mittere re ipsa vt quis possideat, mixti est imperij. si dicas de pronunciatione definitiua inter partes faciẽda possidere debeat necne, iurisdictio est: quia & demãdatur: vt. ŝ. tit. ij. l. pe. §. fi. secundũ Azo. sed nonne per vnũ nuncium fit missio in pos. re ipsa, nedũ per delegatum iudicẽ? Respon. non fit vt trãseat iurisdictio, sed vt per eũ expediatur: vt. C. de execu. rei iud. l. executoré. Vel dic, aliud iubere, aliud vero delegare esse: vt inst. de Attil. tu. §. pe. & potes hic dicere quæ habes. j. eo. l. iubere.

e *Tutores constituere.* hoc est mixti imperij. ſ. datio tutorũ. nam nec mandatur: vt. j. de tut. l. muto. §. tutoris. & de tu. & cu. da. ab his. l. nec mandante. econtra iurisdictionis videtur: quia cuilibet magistratui cõpetit: vt. j. de tu. & cu. da. ab his. l. ius dãdi. sed certe non cõpetit nisi ex demãdatione, & ea facta habenti iurisdictionem: vt insti. de Attil. tu. §. pe. Azo. Sed nonne alia quę sunt mixti imperij, delegantur similiter habenti iurisdictionẽ? Respon. nõ, sed fauor pupillorum hoc facit sed secundum hoc quid si pupillus petat bo. pos. quæ similiter est mixti imperij? Respon non idẽ.

Tutoris datio an sit meri imperii.

e *Ista ratio diuersitatis est falsa, secundũ Ias.* Consideratur enim quod plerumque, non quod raro e, euenit: vt suprà, de leg. & senatusconsul. nam ad ea.

f *Litigantibus dare.* ſ. in causis quę possunt delegari: vt causæ quę competunt iure magistratus. in aliis non. & hoc est exemplum de iurisdictione: vt. j. l. iij. §. fina.

CVI.] CASVS. Si quis delegat aliquam causam alicui, inter Titium & Seium puta: videtur ei mandare & committere modicam coërcitionem: vnde poterit partes citare & coërcere, nisi ei apertè pareant.

g *Non potuit.* vt modica coërcitio f: vt. ŝ. de offi. eius cui manda. est iurisd. l. fin. §. fi. item vt possit citare g re & verbo h lite conte. coram se: vt in auth. de exhi. §. si vero etiã. col. v. vel etiã ante litẽ conte. si sit delegatus à principe: vt in auth. de litig. §. omnẽ vero. col. viij. Si vero quæras an poterit iste delegatus in pos. mittere? Respõ. nõ, cũ mixti sit imperij missio re ipsa. Lex tamẽ dicere videtur, q̃ possit. Non tamẽ aperit an loquatur de ordinario. an de delegato: vt in authen. de exhi. & intro. reis. §. si vero. col. v. secũdũ H. Sed ad delegantẽ referas: vel dic i, ad delegatum à principe. Et forma hic generale: cum quid conceditur, & id quod ex eo sequi poterit: vt hic, & C. de ord. iud. l. j. & de iud. l. quotiens, & ĵ. de ali. leg. l. legatis. & ŝ. tit. ij. l. j. in fi. & l. fi. in fi. & infra, quẽad. testa. ape. l. ij. §. si dubitetur. versi. inspectio. in gl. & ĵ. si vsufruct. pet. l. j. §. j. & infra, de ser. ruſt. prædi. l. iij. §. qui habet. & infra, de procu. l. ad rem. & l. ad legatum. Arg. contra, infra, de vsufru. l. vsufructuarius. ij. §. ædificium. k contra

f *Scilicet verbalis. Bar. & alis. Alex.*

g *Cõtra. tenent. B. B. P. Ale. & Ias.*

h *Ide Bar. & ẽdicti.*

i *Vtraque est bona. Bar.*

k *Dic quod hoc nõ cõtingit quãdo si perficere ibi adhiberi ciũ, mandetur iurisdictio. l. Et bene B. B. P. Alexã. & Ias.*

l *Et hoc le: vt dicitur ex glo. Bar. Ale. & Ia.*

m *Et nõ nisi duo mediate ſ. imperiũ & iurisdictio. Bart. Ale. & Ias.*

B cum quid prohibetur, & id quod ex eo sequitur, videtur esse prohibitum: vt. C. de leg. & con. l. non dubium. & infra, de spon. l. oratio. Accursius.

h *Imperium. Merum est.* id est de mero imperio. & nota tria dicta huius. l. exemplariter non definiendo l dici, secundum Io.

i *Potestatem.* exẽplum est. nam omnis capitalis pœna (quæ tripliciter contingit vt. j. de pub. iud. l. ij. &. j. de bon. po. l. edicto prætoris. §. rei autem capitalis. &. j. de contra tab. l. j. §. quidam filium.) in mero consistit imperio: quam potestatem omnes præsides habent: vt suprà, de offi. præsi. illicitas. §. qui vniuersas. & sic merum habent imperium, licet quidam dicant m merum imperiũ soli principi competere.*

k *Animaduertendum.* id est aduertendum in animam: hoc est animatum corpus totum, vel partem.

l *Potestas.* vt infra de verb. sig. l. potestatis.

m *Mixtum est.* quia iurisdictioni cohæret, & sine ea non est: vt subiicit, secundum P. & Guil. & quasi merum non habeat secum iurisdictionem. Vel verius dic, secundum Ir. i. commune, quasi ex diuersis constitutum, scilicet imperio & iurisdictione, secundum Ioan. & dic, quòd nomine iurisdictionis & merum imperiũ contineri videtur: sicut ex significatione vocabuli n apparet. dicitur enim iurisditio à ditione, quod est potestas: & iuris. q. d. legitima C potestas. & sic manifeste probatur suprà de off. eius cui manda. est iurisd. l. j. ibi, iurisdictionem suam man. nam de mero imperio dicit, cum de publicis criminibus dicat. Dic ergo quatuor o esse gradus iurisdictionis. nam aliàs merum, aliàs mixtum, aliàs coërcitio modica p. aliàs remanet in suo nomine, & iurisdictio appellatur, sicut dicitur de adoptione: vt supra de adop. l. j. §. in duas. Et omnem causam quæ sit in mundo, iudica sub aliquo istorum, hoc modo: Sub mero imperio dicimus contineri quandocunque tractatur de tribus capitulis quæ habemus, videlicet de persona, itẽ de ciuitate, item de libertate q, vt hic: vel vt alterum horum amittamus. nam sententia dicitur capitalis: vt infra de bonorum poſſeſſ. l. edicto prætoris. §. j. & de publi. iud. l. ij. in princip. Sub mixto autem dicimus contineri quando duo interueniunt. Primum, scilicet quòd non sit de numero trium supradictorum. Secundum, quòd cum causæ cognitione dicatur esse cognoscendum: vt patet in exemplo hic posito. nam cum causæ cognitione datur bonorum possessio: vt infra quis ordo in bo. pos. ser. l. ij. §. dies. & idem in similibus. Sub iurisdictione est omne id quod competit iure magistratus. r Quæ autem illa sint tam in ciuilibus quàm in criminalibus leuibus, dicitur ſ in authen. de defen. ciui. §. nulla. &. §. iudicare. &. §. audient. col. iiij. Coërcitio autem modica huic iurisdictioni inest: vt infra eo. magistratibus. in fi. & suprà,

n *Ista indistinctionem reprobat Ias.*

o *Non sunt nisi duo mediate ſ. imperiũ & iurisdictio. Bart. Ale. & Ias.*

p *In hoc male loquitur ſecũdum pdict. q. Immo ista est de iurisdictione ma- xima B. Ale. & Rep. tur: quia gnitio ſ. est iurisdictionis: C tamen non cõpetit ex magistratu. B. B. Ale. & Ias.*

ſ *Immo illa sunt de merо imperio minoris ſecundũ pdicta.*

BIU Cujas

& suprà, ti. ij. l. fina. §. fi. Prima duo non delegantur, etiam quo ad cognitionem, nisi in casu quando proficiscitur: vt. ff. de offi. eius cui man. est iurisd. l. j. in princ. &. §. huius rei. & in alio casu: vt. ff. tit. ij. l. cognitio. &. ff. de offi. procon. l. solent. in prin. & in alio, vt iste de Attil. tu. §. antepe. Quidam tamen dixerunt vt diximus: vt p. & Guil. quòd iurisdictio, & mixtū imperium idem erant; & vnum sine altero esse nō posset; ex eo quod legitur. ff. tit. ij. l. fin. §. fin. & secundum eos quicquid esset de mixto imperio, delegari potest: cum idem esset & de iurisdictione: quod est aperte falsum. [a] & in. d. l. fi. imperium, ponitur pro modica coercitione: non pro mixto imperio. Ex his ergo patet, quòd etiam pecuniariam causam vltra ccc. aureos præses non delegat: vt. C. de peda. iudi. l. ij. quia non competit iure cuiuslibet magistratus. Accursius.

Sequitur. vsq; ad ē. B. B. Alc. & Ia.

cui etiam [a] iurisdictio [b] ineſt: quod in danda bonorū poſſeſſione conſiſtit. Iuriſdictio [c] eſt etiam iudicis dandi licentia.

Iubere quod caueatur, item mittere in poſſeſſionem: ſunt mixti imperii. Barto.

IIII. IDEM libro primo ad edictum.

IVbere caueri [d] prætoria ſtipulatione, & in poſſeſſionē mittere, imperij [e] magis eſt, q̄ iuriſdictionis.

Qui habet iuriſdictionem in ſua perſona reſidentem, poteſt delegare: aliàs ſecus.

a *Etiam.* q. d. non ſolum merum imperium. Accurſius.

b *Iuriſdictio.* id eſt de natura iuriſdictionis eſt, non de ſua tantum. Accurſius.

Et bene Bar. P. A. Alc. & Ia.

c *Iuriſdictio.* i. de iuriſdictione ſua eſt. nam vt ait Ir. non ponit [b] definitionem, ſed generis prædicationem, vel nomen ſpeciei ponit, vel effectum. Eius autem definitio eſt vt diximus. ff. eo. l. j. Sed cum delegatus iudex ſaltem habeat delegatam iuriſdictionem: vt ſupra de offi. eius cui man. eſt iuriſdi. l. j. §. fi. ibi, verius eſt &c. ergo. delegare poteſt: quod eſt falſum: vt ſuprà, de offi. eius. l. j. j. reſpon. ſed dic. [c] eum non habere generalem iuriſdictionem, ſed ſpeciem iuriſdictionis. Si autem vniuerſitatem, iuriſdictionis haberet, vnam cauſam delegare poſſet: vt infra, eo. ſolet. &. j. quis & à quo ap. l. j. §. fin. Vel dic, de iuriſdictione, ſcilicet ordinaria. Accurſius.

Sequitur ſque ad fi. Alexan.

IVbere.] CASVS. in hac. l. vſque ad finem talis eſt: Domus tua minatur ruinam domui meæ. iudex debet iubere tibi vt mihi caueas de damno infecto: & ſi non vis cauere, quòd mittat me in poſſeſſionem: & hoc eſt mixtum imperium: & habet plus à mero imperio, quàm à iuriſdictione. & fit iuſſio vt mihi caueatur. & mittere in poſ. plus habet imperij, quàm iuriſdictio. Vel aliter, dicas retento primo caſu, quòd ſi domus tua meæ ruinam minatur: prætor iubere debet, quòd tu mihi caueas. Item ſi habeo debitorem, poterit me prætor in poſ. mittere ſi non ſoluat ille debitor. & ſic ſunt duo caſus, ſecundum illam vltimam. Viuia.

Iſte intel- ctus repro bat. B. B. Alexan. & Iaſ.

d *Iubere caueri.* Pone: quòd ſit tantum vnus caſus, ſcilicet ex cauſa damni infecti, vel pone quòd duo. primus, in cauſa damni infecti: ſecundus, in miſsione [d] ex alia cauſa. & quod ſubiicit, magis eſt &c. comparatiuè intelligas, non electiuè. Habet enim ab imperio mero quod eſt eius præcipuum [e], ſcilicet vt demandari non poſſit: & à iuriſdictione quod eſt eius minimū, ſcilicet quod conſiſtit in pecuniario commodo. Iuriſdictionis enim eſt præcipuum vt demandetur. Si ergo eſt mixti imperij miſsio in poſſeſſionem, ergo delegari non poteſt: vt ſuprà de offi. eius cui mā. eſt iuriſd. l. j. in princip. Sed contra. ff. tit. ij. l. pen. §. vt bonorum.

Nihil eſt Alc. & Ia.

Dic ſcām Bar. & Ia.

Sol. vt ibi f. Item contra in authen. de exhi. & introd. reis. §. ſi vero. col. v. Sed ibi non aperit an dicat de delegato, vel de ordinario. vnde de ordinario faciam loqui. Vel dic aliud: quia totum eſt pœna tam ex parte actoris, quàm ex parte rei: vt infra, ad. l. Aquil. item Mela. §. ſi plures, ſecus eſt in interdicto de eo per quem factum erit: quia ſi vnus ibi præſtiterit, cæteri liberantur: quia vt intereſſe petitur ex parte actoris: vt infra, de eo per quem factum erit. l. j. §. ſi plures. quæ eſt contra. vnde no. tres regulas. Quotiens eidem actio contra plures competit eiuſdem facti nomine, & eſt pœnalis ex vtraque parte, vnus ſoluens alium non liberat: vt hic, & infra, ad leg. Aquil. item Mela. §. ſi plures. &. ff. de iuriſdict. om. iu. l. adeo. Si autem ex vna tenetur, vel ſi ex neutra eſt pœnalis: tolluntur adinuicem: vt infra, de eo per quem fac. erit. l. j. §. ſi plures. & infra, de condic. fur. ſi pro fure. Vel dic, ibi de delegato à principe: licet & de delegato ab alio ibi fecerat mentionem. Item contra. j. de dam. infec. l. iiij. §. duas, vbi prætor delegat miſsionē. Sol. ſpeciale ibi: quia cauſa illa celeritatem deſiderat: vt in eo. tit. l. j. Vel dic, mittere in poſſeſſionē g ex ſecundo decreto, vt quis conſtituatur poſſeſſor, & vt incipiat vſucapere: magis eſt imperij, quàm iuriſdictionis: vt quia delegari non poteſt. tunc enim

Diſplicet Bar. P. A. Alc. & Iaſ.

Sequitur ſque ad fi. Alexan.

Nihil eſt Alc. & Ia.

Dic ſcām Bar. & Ia.

Iſte intel- ctus repro bat. B. B. Alexan. & Iaſ.

Et bene Bar. P. A. Alc. & Iaſ.

Diſplicet Bar. P. A. Alc. & Iaſ.

A cauſa cognita interponitur ſecundum decretum: vt. j. de adqui. poſſ. l. iij. §. fi. ergo non delegatur: vt. ff. de of. procon. l. nec quicquam. §. j. habet tamen aliquid ex iuriſdictione: quia continet pecuniariam controuerſiam: & ita eſt mixti imperij. verbum enim, magis, cōparatiue nō electiue ponitur: vt diximus. ff. Cæterū mittere in poſſ. cauſa cuſtodiæ ex primo decreto, ſemiplenam cauſæ cognitionē deſiderat: vt infra, vt in poſ. leg. ſi is à quo. & ideo mandatur, & iure magiſtratus dicitur competere. vel dic [h], (quod eſt verius) quòd ipſum mittere in poſſ. vt fiat re ipſa poſſeſſor ex primo vel ſecundo decreto, non cōpetit iure magiſtratus: vt infra, ad munic. l. ea. j. §. magiſtratibus. nam ibi nō loquitur in ſecundo decreto: quia ibi nō interponitur, ſecundum decretum pro legato vel rei ſeruandæ cauſa, niſi in dāno [i] infecto: tamen delegatur cognitio, mitti debeat vel non ex primo decreto. ſed ſecundum decretum non delegatur, etiā quo ad cognitionē. Lex tamen iſta etiam primum decretum dicit nō delegari. i. iubere cauere. ſed intellige de iuſſu qui inferat ipſam neceſſitatem [k]: & non ſtat in finibus ſententiæ. Vel dic ſecundo [l] caſu, vt ponatur tantū pro vno caſu: vt diximus. q. d. hoc totū, iubere cauere, & in poſſeſſionem mittere, magis eſt &c. aliud ſi loquaris de bo. poſ. quæ tribuit ius, vbi nec cognitio delegatur, ſicut in mero imperio diximus. ff. l. proxi. §. mixtum.

& morte delegātis, re integrā, extinguitur delegatio. hoc dicit cum. l. ſequen.

V. IVLIANVS libro primo Digeſtorum.

MOre [f] maiorum ita comparatum eſt, vt is demum iuriſdictionem mādare poſſit, qui eam ſuo iure [g], non alieno beneficio [h] habet: *

VI. PAVLVS libro ſecundo ad edictum.

B ET quia [i] nec principaliter [k] ei iuriſdictio data eſt, nec ipſa lex [l] defert, ſed confirmat

*h Diſplicet Bar. P. Alc. & Ia. *haberet. Flo.*

i Immo & in aliis caſi. ſecūdum prædic.

k Cl. reprobat Ia. hic.

l Iſta lectura placuit ſoli Ful. reprobatur tamē per Ia. hic.

More.] CASVS. Hæc lex cum ſequenti cōtinuatur. & in iſta prima eſt regula. Sequens lex aſsignat duas rationes ad regulam. poſtea infert ex rationibus & ex regula. & eſt talis regula: quia delegatus ab alio delegare non poteſt: ſed iudex ordi. bene poteſt delegare. & quod delegatus nō poſsit delegare, ponit duas

C regulas: quia delegatus ab alio quàm à principe: item habet iuriſdictionem non à ſe: item non habet à lege. Vltimo dicit, quòd ſi tu delegaſti mihi aliquam cauſam, & antequam aliquid geram in iſta cauſa, tu decedas: finitur & expirat officium meum ſiue iuriſdictio: ſicut quodlibet mandatum reuocatur mortuo mandatore re integra. Viuia.

f *More.* Nō. morem antiquorum ſeruari. ſic. C. de teſta. l. teſtamenta omnia.

g *Suo iure.* ſcilicet ordinario. Accurſius.

h *Alieno beneficio.* ac ſi diceret, delegatus delegare non poteſt: vt. ff. ti. ij. l. fi. in princ. Sed nonne imperator habet iuriſdictionē alieno beneficio. i. à populo Romano? Reſpon. habere ex lege regia dicitur, licet etiam populus dederit: vt. ff. de conſti. prin. l. j. in prine. Item nonne quilibet ordinarius habet beneficio principis, & tamen demādat. ſed dic, quòd princeps eſt lex animata [m] in terris: vt in authen. de conſul. §. fi. in glo. legem. Item nonne legatus proconſulis habet à proconſule: vt. ff. de of. proconſul. & leg. l. legati. & tamen delegat: vt. j. de iudi. l. cū prætor. §. his quoque. quę eſt contra. ſed dic, in legato proconſulis ſpeciale: vt. ff. de offi. procon. l. ſolent. in prin. vel dic, quòd vnam ex multis delegat: vt. j.

D eod. ſolet. vel dic, quòd eſt ſua propria iuriſdictio: vt. ff. tit. ij. l. cognitio. §. cum propriam. Accurſius.

m Iſtud nō placet cōiter ſcribētibus hic. nā lex nullum habet eſſe cū niſi ex perſona cōgētis. ſed legē condidit populus Ro manus: ergo ab hominibus prīceps habuit iuriſdictionē ſecūdū Bart.

ET quia. Duas reddit rationes quare qui habet alieno beneficio, non delegat, ante miſſa copula, & alia ſecuta, & inclu- & &c. ſecunda, nec ipſa &c.

k *Principaliter.* i. à principe [n] delegata, ſecundū quoſdam. & hac ratione, & ſequenti, ideoque &c. videtur quòd delegatus à principe cognoſcat, etiam ſi moriatur princeps delegans antequā res incipiat geri. Item alia, quia imperiū ſemper eſt: vt in auth. quo modo opor. epi. §. fin. colla. j. ſecundum Azo. ſed contra puto. & hoc intellige de iuriſdictione data à principe: vt faciat eum ordinarium cui datur: vt extra de offi. iudi. delega. ca. licet. *

*n Tu dic melius, ſecundum P. de C. i. non pricipiatur in perſonā delegati: ſed habet principium in perſona delegantis. * quidā cītant. c. gratum.*

l *Nec ipſa lex.* id eſt conſuetudo, quæ iuriſdictionem ordinariam dat: vt. C. de emanc. l. j. vel lex. ſ. ſcripta. & tunc diſtingue an ſpecialiter deferat in priuilegium, vt maiori: vt tunc non deleget. an generaliter, & tunc ſic: vt ſupra de offi. eius cui man. eſt iuriſdi. l. j. j. reſpon. & in authen. de man. princ. §. j. col. iij. Sed cum lex confirmat delegatam, vt ſubiicit: ergo eam dare videtur: vt in authen. de defen. ci. §. interim. colla. iij. ibi, vt inde fiat iure priuato,

BIU Cujas

uato,&c.ergo delegatus delegat,cum habeat à lege.Respon.quidam,confirmat eoipso quòd non infirmat: & ita hic exponunt. Aliud ergo esset,secundum eos si expresse confirmaret. sed certe immò expresse lex confirmat delegatam iurisdictionem:vt supra tit.ij.l.j.§.quæ vero iure.[a] Dic ergo, non esse hic per omnia pa-

a Tu dic clarius, secũdũ Guil. quòd quãdoque aliquis confirmat illud quod est ipso iure nullum.& tũc videtur dare.vt.l. adoptio.ff.de adop.& l.le gata inutiliter.ff. de le.1. quandoque quis cõfirmat illud quod non est ipso iure nullũ: sed est imp fectum: vt quando superior cõfirmat electio nẽ: tũc non videtur dare qui cõfirmat:sed videtur imp fectũ ꝓficere:vt in. d. §.interim.ff. authen. de defẽ.ci. secũdũ Bar. hic.

ria aliquid ab aliquo dari,& aliquid confirmari.Et not.hic breuiter quis dat ordinariã vel delegatam iurisdictionem. ordinariam dat papa ordinando episcopos.Item imperator:vt.C.de cri.sacri.l. ne quis sine sacrilegij. & supra de off. præfe. vr.l.j.§.cum vrbem.Item lex scripta: vt hic. &.ff.tit.ij.l.j.§.& ideo. Item cõsensus vniuersitatis,licet à præfecto confirmari debeat: vt in authen.de defen.ciui.§. interim illud. & §.& si eadem. Item cõsensus aliquorum qui sunt de eadem professione:vt.C.eo.l.fi. Itẽ consuetudo : vt.C. de eman.l.j.& fi. & infra de albo scri.l.j. nõ autem priuatorum consensus:vt.C.e. l. priuatorum. Delegatam autem iurisdictionẽ dat omnis qui dare potest ordinariam. item quilibet ordinarius dat delegatam : vt hac.l.probatur. item delegatus à principe: vt C. de iud.à iudice. item delegatus ad vniuersitatem : vt infra quis, & à quo.l.j.§.fin. vel legatus proconsulis: vt infra de iud. l.ait prętor. §.j.alius non : vt supra tit.ij.l.fin.j.respon. nisi forte lite contestata coram se, adinstar procuratoris:vt. C. de procur.l.neque.

a *Ideoque.*supple quia alieno nõ suo iure habet:& cessante causa debet cessare effectus.ergo si is &c.

b *Antequam.*alioquin non:vt infra de instito.ac.si quis mancipiis.§.si impubes.&.§.eius.& infra de iud.venditor.§.iudices.quę est contra [b] &.l.vbi.Sed qualiter incipit geri ? dic lite contest.nõ enim cœptum videri potest ante litem contestatam,cum & iudex possit recusari,& euitari:vt.C.eo.l.nemo.& infra de ędil. edict. quis sit fugitiuus.§.idem ait.& infra de no.ope. nun.l. stipulatio. §.opus.&.C.quãdo liceat ab empt.disl.j.&.ij.& lex videtur hoc dicere,in authen.de litigi.§.si vero apud iudicem initium . & in auth.in medio litis nõ fi.fac.for.§.fi.col.viij.item pro hoc est infra,de procu.l.ante litem.&.l.post litem.&.C.de procu.l.nihil. & l.procuratoribus.Alij dicunt, conuento reo per executorem vt veniat,vel per alium iussu iudicis delegati.& pro eis infra de aur. & argen.lega.l. & si non sint.§.quid ergo.&. § . si cui.& infra de inoff.testamen.posthumus.§.fina.&.l.sequen.& de peti.hære . sed & si lege.§.si ante.&.C.de prescript.triginta an.l.sicut ibi, aut in iudicio & cætera.&.l.cum notissimi.in princi.ibi, per solam cõuẽtionem &c.& argu.infra,de polli.l.prima.§. cœpisse.prima tutior est.Sed videtur etiam re nullo modo cœpta transmitti, vt morte non extinguatur:vt in authen.vt nulli iudi.§. & hoc vero iubemus.collat.ix.quæ est contra.Solut.ibi nõ fuit cognitio causæ mandata:sed quoddam negocium.

b Tu dic. quòd ibi loquitur in mandato vniuersali: quod æquiparatur cõcessioni ordinariæ iurisdictionis: hic vero in mãdato particulari. secũdũ Bart. c Ista solutio est.Sed videtur non placet scriben.hic: quia quando mandatur negociũ cuius extinguitur illud mandatum quãdo mandatur iurisdictio secundum B. d Ista est vera, secũdum cõiter scriben.hic.

c *Reliquis causis.* non est per omnia similitudo hæc bona:vt diximus infrà,de iudi.l.iudicium soluitur. Accursius.

SI quis.] CASVS. Olim consueuit esse quædam prætoria dealbatio,in qua prætoris edicta consueuerũt scribi:in loco cuius dealbationis successerunt ista tam in charta cõmunitatis, quã in aliis vbi scribuntur ea quæ in palatio geruntur.Hac.l. dicitur quod si quis album prætoris corrumpat,quòd punitur in quingẽtis aureis:& quilibet de populo poterit agere pro istis quingentis aureis. Item tenẽtur serui & alij . Item vir & mulier tenentur

mãdatã iurisdictionẽ: ideoque [a] si is, qui mandauit iurisdictionem, decesserit antequam [b] res ab eo, cui mandata est iurisdictio, geri cœperit: solui mandatum Labeo ait, sicut in reliquis causis. [c]

Contra corrumpentem vel corrumpi facientem album propositum, vel quod in albo proponitur, datur actio popularis in quingentos aureos: quæ in defectum est corporalis. Barto.

VII. VLPIANVS libro tertio ad edictum.

SI quis id, quod iurisdictionis perpetuæ [d] causa, non quod, prout res incidit, [e] in albo [f], vel in charta, vel in alia materia propositum erit, dolo malo corruperit: datur in eum quingentorũ [g] aureorum iudicium: quod populare [h] est. Serui quoque, [i] & filiifamilias verbis edicti continentur. Sed & vtrumque sexum prætor cõplexus est. Quod si dum proponitur, vel ante propositionẽ quis corruperit, edicti quidem verba cessabunt: Pomponius autem ait, sententiam [k] edicti porrigendam esse ad hæc. In seruos autem, si non defendantur à dominis,& in eos qui inopia laborant, corpus torquendum est [l]. Doli mali autem ideo in verbis edicti fit mentio: quòd si per imperitiam, [m] vel rusticitatem, [n] vel ab ipso prætore iussus, [o] vel casu aliquis fecerit,non tenetur. Hoc vero edicto tenetur& qui tollit,quamuis non corruperit. Item qui suis manibus facit, & qui alij mandat. Sed si alius sine dolo malo fecit, alius dolo malo mandauit : qui mandauit, tenebitur. [p] si vterq; dolo pacta seruabo , & illud de constituta pecunia, & similia : & in horum corruptione habet locum hæc lex. Alia specialia, vt de vocando aliquem in ius . nam & alia etiam ibi scribebantur : vt in authent.de liti.§. omnem vero. Sed an & hæc sententia [e] sal- tem huius edicti teneat? Respon. de æquitate hic eadem pœna locum habet.Accursius.

d *Perpetuæ.* id est generalis : vt institu . de satisdatio . tutorum & curatorum . § . primo. edicta enim quę inhoc albo scribebãtur,quædam erant generalia, & in personis omnium tenebant vt illud de pactis : Ait prætor,

e *Incidit.* vt de aliquo vocando in ius.Accursius.

f *In albo.* id est in dealbatione quadam, & in muro forte: vt in palatio Bonoñ.Accursius.

g *Quingentorum.* aliàs quinquaginta.pœna etiam falsi tenetur: vt infra, ad legem Corneliam de falsis.l.hodie.& actori datur:vt infra,de sepulchro violato.l.tertia,secundo respon.

h *Populare.* eius enim executio cuilibet de populo datur:vt infra,de pop.ac.l.prima.Accursius.

i *Serui quoque.* superiora verba sunt edicti: inferiora Vlpiani.

k *Sententiam.* not.quando directa datur:vt quando locum habent verba & sententia . & quando vtilis,vt cum sententia tantum : [f] vt hic , & infra,si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.l. penulti.

l *Corpus torquẽdũ est.*quod est generale in omni crimine publico,& priuato : vt infra,de pœ.l.j.§.fi.&.C.de ser.fug.l.quicunq;. §.quod si.j.& infra de mino.quod si minor.§.si seruus.versi . si ex neutro.& infra, de in ius vocã.l.fi.

m *Per imperitiam .* No.imperitiam siue errorem excusari.arg. contra : infrà de ap.l.j.§.si quis. *ADDITIO.*Pro sol.huius cõtrarij dic, quòd imperitia excusat à dolo.quod limita verum,durante ignorantia : sed postquàm sciuit, perseuerando constitueretur in dolo:& sic puniretur, secundũ Bart.hic per text.no.in.l. cum ancillis.C. de incest.nup.

n *Vel rusticitatem.* no . rusticitatem excusari : & vt infra , si quis in ius voca.non ie.l.ij.§.pe.&.C.de testa.l.fi.ar.contra . C. de in ius vo.l.ij. *ADDITIO.* Dic,quòd generaliter rusticus non excusatur,nisi in casibus à iure expressis, secundum Ant.de But . in c.ij.in.iiij.colla.de consi.& gloss.j.iiij.c.fina.

o *Iussus.* no. quòd iussus prætoris excusat. sic infra , de mino.l. ait prætor.§.permittitur quid tamen.& infra de aqua plu arcen.l. quãquam.in fi.j.respon.Accursius.

p *Qui mandauit,tenebitur.* not.mandãtem ex delicto teneri , licet à mandatario non contrahatur delictum. sic infra,de eo per quem fa.est.l.j.§ . fecisse. secus in furto : vt infra de fur . si is qui rem . §.si tu Titiũ. &.l. si quis quid perferendũ.quæ sũt contra. Sed dic , quòd ibi non fuit furtum . vnde non potest dici , quòd aliquis tulerit consilium vel opem ei quod non est . non enim furtum fit sine dolo: sed album pòtest corrumpi etiam sine dolo.

BIU Cujas

Alter alterum in pœnis nõ liberat.

A *Deo. Non sufficiat.* Not. in pœnis vnum alterum non liberare: vt infrà, ne quis eum qui in ius vocabit. pe. §. fin. & l. fi. Sed contra, infrà de eo per quem fac. l. j. §. si plures. Solu. quod hic soluitur, pœna est respectu accipientis & dantis. vnde vni per alium non contingit liberatio: & hoc est generale: vt infrà, ad legem Aquil. item Mela. §. sed si plures. & C. de condic. fur. l. j. ibi autem est interesse, quod est pœna respectu rei: quia sibi non adest aliquid. sed non actoris: quia sibi tantundem abest.

† Vide ad hanc legem Alciat. lib. 2. Parad. cap. 16.

I familia.] CASVS. Serui mei album prætoris corruperũt: vtrum liberer præstando. l. aureos, sicut si liber homo fecisset? Respon. quòd non, sed præstando pro quolibet seruo. l. aureos: licet si furtum fecisset vel damnum vel iniuriam, liberer præstando tantum quantum si vnus liber fecisset. Sed pone: serui mei curauerunt album corrumpere: nunquid liberer tunc præstando. l. aureos? Respon. quòd liberor præstando. l. aureos: quia vnum est factum. Viuianus.

b *Si familia.* id est si collectio seruorum alicuius.

c *Edicitur.* id est edictum ponitur & pœna.

d *In reliquos.* i. nomine reliquorum. sic & infrà, de sepulch. violato. l. iij. §. pen.

e *Quia hic.* scilicet in albo à familia corrupto.

f *Vindicatur.* no. non licere prætorem contemnere. vnde Cato: Pare foro. & ad hoc. j. de interro. act. de ætate. §. qui tacuit.

g *Et plura facta.* Hæc non est ratio, secundum Azo. sed certe imò [a] videtur. & dic, intelliguntur. scilicet iure. Accursius.

h *In furto vnum.* Colligitur [b] ergo hic, quod idem iuris est in damno à familia dato, & in iniuria data, quod est in albo, scilicet vt dominus non liberetur si præstet quantum si liber fecisset. sed contra, infrà ad le. Aqui. l. illud. Sol. istud intellige in eo casu quo factum vnusquisque per se discernitur, id est cum propria voluntate vnusquisque album corrupit, vel damnum dedit. ibi vero cum non quisque, sed communi voluntate damnum dederint vel iniuriam, secundum M. vt arg. infrà, quod vi aut clam. l. semper §. si in sepulchro. Tu dic, secundum Io. [c] speciale esse in albo: quia contempta &c. & in iniuria & damno idem quod in furto: vt. l. illud. nec ob. quemadmodum &c. quæ est in hac lege: quia notat similitudinem in hoc vt sint plura facta, non vt sit idem ius quod est in albo. Distinctionem M. in aliis quam in albo intelligas. hinc est quod de iniuria diximus, vt dominus tanquam pro vno teneatur. est contra, infrà de iniur. l. si plures. sed dic, ibi de rigore. Vel dic, quòd diuersorum dominorum erant ibi serui.

† Ista opinio videtur esse de mente Bar. Alex. & Iason.

† Dic quod istud notarile est falsum, atteta opi. Io. quod approbant Bar. P. de. & Ia. istam sententiam præscribẽ.

malo fecerit, ambo tenebuntur. nam & si plures fecerint, vel corruperint, vel mandauerint, omnes tenebuntur.

VIII. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

ADeò quidem, vt non sufficiat[a] vnum eorum pœnam luere.

Plura facta vnius familiæ puniuntur vt plura, vbi de pubica vindicta tractatur: alias vt vnum. hoc dicit vsq; ad finẽ. Bar.

IX. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

B SI familia[b] alicuius† album corruperit: non similiter hic edicitur[c] vt in furto, ne in reliquos[d] actio detur, si tantum dominus, cùm defendere voluit, vnius nomine præstiterit, quantum liber præstaret: fortasse quia hic[e] & contempta maiestas prætoris vindicatur,[f] & plura[g] facta intelliguntur, quemadmodũ cum plures serui iniuriam fecerunt, vel damnum dederunt: quia plura facta sunt, non (vt in furto) vnum[h]: Octauenus hic quoq;[i] domino succurrendum ait[k]. sed hoc[l] potest dici, si dolo malo curauerit*[m], vt ab alio album corrumperetur[n]: quia tunc vnum consilium sit, non plura facta. Idem Pomponius libro decimo notat.[o]

X. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

Qui iurisdictioni præest: neq; sibi iusdicere debet, neque vxori, vel liberis[p] suis, neque libertis, vel cęteris quos secum habet.[q]

Non debet fieri coaceruatio pluriũ summarum ex diuersis actionibus debitarum ad iurisdictionem impediendam. Bartol.

XI. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

C SI idem cum eodem pluribus actionibus[r] agat, quarum singularum quantitas intra iurisdictionem iudicantis[s] sit, coaceruatio verò omnium excedat modum iurisdictionis eius: apud eũ agi posse, [t] Sabino, Cassio, & Proculo placuit. quæ sententia rescripto imperatoris Antonini cõfirmata est.

Petitiones mutuæ coram eodem iudice debent expediri. Bartolus.

D Sed & si mutuæ sunt actiones, & alter minorem[u] quantitatem, alter maiorem petat: apud eundẽ iudicem agendum est ei, [x] qui quantitatem minorem[y] petit: ne in potestate[z] ca-

A tra. Solu. dicunt [d] quidam, hic in ordinario: ibi in delegato. alij, hic in crimin. alibus: [e] ibi in ciuilibus. Vel dic, [f] hic quando agit: ibi quando conuenitur ille cui redditur ius: vt arg. j. ad Trebel. ille. §. fin. & l. sequen. prima placet.

d Idẽ Bar. P. Alex. ã. & Iason.

e Ista non placet: quia nimis restrictẽ git tex. Ia.

f Ista etiã non placet, sicut secunda. Ia.

q *Secum habet.* quibus vt seruis vtitur: vt institu. de vsu. & habit. §. item is qui. & huius legis prohibitione accipe nisi actio finiri speretur: quia tunc vsque ad litem cõte. permittitur: vt. ff. de offic. præsi. senatusconsulto. quæ est contra [g] facit ad hanc. l. C. de excutut. & cur. l. humanitatis. & infrà, de iniur. l. lex Cornelia. in prin. Accursius.

g Solue secũdũ Bar. hic: & dic quod vsque ad litẽ cõt. potest esse iudex si res erat peritura: vt ibi: aliàs secus vt hic.

I idem.] CASVS In hac. l. dicitur [q] defensor habet potestatem iudicandi vsq; ad ccc. aureos modo conuenio te corã illo defensore ex vna parte ad cc. in alia ad. c. item in alia ad. c. ita quòd si istæ summæ essent coadunatæ, defensor non posset cognoscere. nũquid iste defensor cognoscet inter me & te? Et respon. quòd sic: quia non coadunamus illas summas. Secundo, dicit hęc. l. Conueni te coram præside ad quinquenta. tu vis me reconuenire sub defensore ad. l. nõ potes quidem: imò in vtraque erimus sub præside: & ipse poterit iudicare. Dic aliter casum, [q] prius egi ad. l. coram defensore: sed vis me recõuenire in. c. sub præside: quia defensor non potuit cognoscere vltra ccc. dicit, quod non potest. Vltimo dicit. tres eramus cohæredes in hæreditate quæ valebat. ccc. & iudex non poterat vltra centum iudicare. nunquid iste iudex esse poterit inter nos? Respon. quòd sic: & ita suam iurisdictionem excedit, secundum quorundam sententiam.

Non debet aduersarius *ad eum spectat.*

r *Actionibus.* Secus si vna, licet in ea de pluribus quæratur: vt j. ea. l. §. fi. & j. de appel. l. si qui. §. j.

s *Iudicantis.* Pone exemplum in defensore ciuitatis: qui olim vsque ad quingentos, hodie vsque ad. ccc. aureos potest iudicare: vt in authen. de defen. ciui. §. & iudicare. colla. tertia.

t *Posse.* scilicet non facta coaceruatione. sic &. C. de do. sancimus. §. si quis autem. j. arg. contra, infrà, de pactis. l. si plures. §. pen. & fin. Accursius. ADDITIO. Solue, secundum Barto. quod ibi admittitur coaceruatio in fauorem, hic si admitteretur, induceret odium, & excluderet omnem iurisdictionem iudicis.

u *Alter minorem.* quæ, scilicet clauditur iurisdictione iudicãtis.

x *Ei.* id est ab eo.

y *Minorem.* si habes minorem, dic me egisse sub præside in quinquentis: tu vis me reconuenire sub defensore in quinquaginta, non potes: imò in vtroque erimus sub præside. si habes maiorem, dic quod prius egi ad quinquaginta sub defensore. sed si vis me reconuenire sub præside in quingenta, non potes: imò defensor de vtroque iudicabit: vt argu. C. de iudi. quotiens. & de ordi. iudi. l. aditæ. R. tamen dixit me egisse sub defensore in minori summa. vis me reconuenire ibidem in maiori: ego nolo, sed sub præside esse volo: & dicit quòd non possum: vt. C. de sen. & inter. l. penulti. & authen. & consequenter.

z *Ne in potestate.* no. non debere conferri in potestatem aduersarij mei id negocium quod mecum habet facere: vt infrà, de eo quod cer. lo. l. secunda. in princi. & infrà, de arbi. si quis gocio quorem. & infrà, de iudi. l. ij. §. sed & si agant. & C. de contrahen. emp. l. in vendentis.

Vel liberis. imò libertis: vt. j. de iudi. l. in priuatis. quæ est conff. Vetus.

a *Mei.* id est reconuenientis me.
b *Possim.* ego primo agens, secundum primum casum. Accur.
c *Si vna familiæ erciscundæ.* puta tres sunt hæredes æquales in hæreditate valente. ccc. & iudex non possit vltra centum iudicare. Accursius.
d *Adiudicari potest.* Not. inspici quod euenire potest. sic institu. de rerum diuisione. §. illud quæsitum. & infrà, ad legem Falcidiam. l. in quantitate. §. magna dubitatio. & infra, de ser. rusti. præ. qui sella. in principio. & infra loca. si quis domum. §. j. in fin. argu. contra, infra qui satisda. cog. l. sciendum. §. penultimo. a & infra, de transact. cum hi. in fine. & infra, de in lit. iuran. l. j. b & infra, eo. l. penulti. §. fina. & infra, de pecu. l. eo tempore. j. respon.
e *Eorum sententia.* scilicet Cassij & Pegasi, secundum Lot. & Io. vt sic referatur ad proximum dictum: vt infra, de postu. l. j. §. deinde &. §. cum. & erit ratio, quia intendebat actor vt vel diuideretur, vel tota sibi adiudicaretur. quidà tamen referunt ad primum, propter id quod est infra, eo. cum quædam. §. fi. & est simile supra de adopt. l. qui in adoptionem. in fi. sed si non essent supradictæ sententiæ contrariæ, ad totum referrem: vt infra de leg. j. talis. §. fin. Accursius.

*a Dic quòd ibi erat dispositio de præsenti cuius effectus non suspenditur in futuro. ideo non consideratur quod euenire potest: secundū Bar. hic b Dic quòd ibi præsens statꝰ rei nō iudicabat exigētiam de futuro: hic sic, secūdū Bar. & eodē modo sol. leges sequen. alle. in contrarium. * Flo. propabilis.*

lúniosa aduersarij mei [a] sit, an apud eũdem litigare possim [b].

Ex pluralitate personarum non fit diuisio rerum in actione conuentarum. hoc dicit vsque ad finem. Bartolus.

¶ Si vna actio communis sit plurium personarum, veluti familiæ erciscundæ, [c] communi diuidundo, finium regundorum: vtrùm singulæ partes spectãdæ sint circa iurisdictionem eius, qui cognoscit? quod Ofilio & Proculo placet: quia vnusquisque de parte sua litigat. an potius tota res? quia & tota res in iudicium venit; & vel vni adiudicari potest. [d] ℣ & Casio & Pegaso placet. Et sane eorum sententia [e] probabilior* est.

Magistratus municipalis non potest ad mortem damnare, sed modice castigare. Bartolus.

XII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

MAgistratibus municipalibus supplicium [f] à seruo sumere non licet: modica autem castigatio eis non est deneganda [g].

Ille potest delegare, & delegatum cogere, qui iurisdictionem habet: item delegatio non debet fieri vt iudicetur vltima die officii. h. d.

Magistratibus.] CASVS. Hac. l. dicitur quòd si seruus aliquis damnari debet ad mortem: quòd magistratus municipalis, id est qui non habet imperium merum, hunc seruum damnare non potest: sed potest verberare eum, vel aliter castigare legitimè.
f *Supplicium.* id est seruum vltimo supplicio afficere non licet. nam vltimum supplicium & cætera. vt infra, de pœ. l. vltimum.
g *Deneganda.* etiá in libero. & hæc coërcitio dicitur, sine qua iurisdictio esse non potest: vt supra tit. ij. l. fi. §. fin. c & in authé. de defen. ci. §. audient quoque.

e Dic quod ibi loquitur de aliacoercitione quã hic. Barto. Alc. & Ia.

EVm.] CASVS. Hic dicit, quòd ille qui delegat, debet esse ordinarius iudex. Secundo dicit: pone, Iudex erat cuius tempus finiebatur biennio vel triennio: non potest iste iubere aliquem iudicare eo die quo amplius non erit iudex.
h *Magistratum.* scilicet ordinarium. Et not. duo esse necessaria vt delegatio teneat: & tria vt possit iubere iudicare. primum, vt sit ordinarius delegans. nam delegatus non delegat: vt suprà, eod. more. item vt eius causæ quam delegat, sit ordinarius: vt supra titu. ij. & si prætor. &. C. qui pro sua iurisdic. l. j. item tertium, vt possit iubere, scilicet quòd ille cui delegatur, sit de iurisdictione sua: ad instar tutoris dati: vt infra de tu. & cu. da. ab his. l. ius dandi. in fin. & sic poterit iubere: vt C. de aduo. diuer. iu. sancimus. j. §. nulla. ibi præter arbitrium &c. & in authent. de defen. ciui. §. si vero. si autem est extra iurisdictionem delegantis, delegatus non potest iuberi vt iudicet: licet teneat delegatio: d vt infra, eod. l. fina. sic & infra de arbi. non distinguemus. §. sacerdotio. Accursius.

d Gl. in oĩb⁹ sequitur Alc. & Ia.

i *Iudicare iubere.* puta e erat iudex cuius tempus limitabatur biẽnio: nõ potest iubere aliquem debere iudicare vlteriori die, puta per trienniũ, vel simile: vt arg. infra, de pœ. l. fi. in prin. & ifra, de vulga. & pupil. substi. l. in pupillari. & secundum hoc duo ablatiui casus præcedentes, scilicet eo die, primum determinant infinitiuum, iudicare. & sic est contra, infra, de iud. l. vendi-

e Ista lect. est bona, secundum Bart. Alc. & Iason.

A tor. §. fin. Solu. f secundum quosdam non mandat g vt finito officio fiat, vt hic: sed primum mandatum, si fuerit postea executum, tenet: vt ibi. Vel verius dic, ibi cœperat cognoscere durante primo magistratu: & ideo cogitur etiam postea à successore illius qui delegauit. Alij sic ponunt hunc casum, h quòd vltima die sui regiminis non potest iubere etiam vt eadem die iudicet: quòd est falsum, cum i ipse possit iudicare: vt supra de offic. procon. l. memi-niſſe. quæ est contra. præterea nec forte eadem die sunt priuati futuri, cum vsque ad aduentum successoris debeãt durare: vt dicta. l. dicitur, & supra, de officio præsid. si forte. Tamen ipsi respondent, non potest iubere vt necessitaté imponat. si tamen fuerit ei paritum, ante aduẽtum successoris, tenet. Vel dicunt, quòd quo ad alia durat eius imperium: non quo ad delegationem. Vel nó habent absurdum eum posse iudicare, alij tamen non delegare. nã & hoc euenit aliàs: vt in mero & mixto imperio. Hodie tamé videtur secundum Ioan. quòd per duos dies ante aduentum successoris deponat imperium: vt in authent. de administratoribus. collatio. septima. §. finali. & infra de fer. l. pridie. sed ibi successor venerat. Accursius.

*f 158a fol. Ale. & Scilic. g Scilic. expresse. Ale. & Ia. h Iam dixerat quòd. i Immò. Ale. & Ia. * Flo.*

B *Iudex maior potest se submittere iurisdictioni minoris, vel æqualis. Bartolus.*

XIIII. IDEM libro trigesimonono ad Edictum.

ESt receptũ, eoque iure vtimur, vt si quis maior, [k] vel æqualis subiiciat se iurisdictioni alterius: possit ei, & aduersus eum, ius dici. [l]

Iurisdictio sine consensu non prorogatur: & ille errat qui non consentit. ergo quia errat, iurisdictionem non prorogat. Bart.

XV. IDEM libro secundo de omnibus tribunalibus.

SI per errorem alius pro alio [m] prætor fuerit aditus: nihil [n] valebit quod actum est. Nec enim ferendus est, qui dicat consensisse eos in præsidẽ: cum (vt Iulianus scribit) non consentiant, qui errant. [o] Quid enim tam contrarium [p] con-

C

St.] CASVS. Potestas Bonoñ compromisit sub domino Azo. quia cum ille nobilis haberet causam cum episcopo, vel potestate: dicit episcopus, vel potestas: coram quocunque conuenias me, tibi respondebo. & ita subiecit se episcopus, vel potestas, iurisdictioni domini Azo. cum quoque alio nobili. nunquid valet? Et respondetur quòd sic: & poterit condemnare vel absoluere, id est dominus Azo poterit ita dicere, condemno, siue absoluo, te potestatem vel episcopum. Vel aliter dicas, casum vt quia potestas agat coram domino Azo. poterit ille conueniri sub domino Azo.
k *Maior.* quàm ille cuius iurisdictioni se supponat. ergo & imperator si habeat litem cum aliqua vniuersitate, vel homine priuato. Argu. tamen contra. C. de libe. cau. cum affirmes. &. l. post certi. k & accipe hanc. l. in iurisdictione contentiosa, non vo-

D luntaria: vt infra, de manu. vin. l. apud. secunda. §. apud. &. C. de emnan. l. finali. Accursius.
l *Ius dici,* id est sententia. vel dic. i. actio moueri. nam si agat, poterit ibi reconueniri: vt. C. de sen. l. penulti

k Sola. dic quòd hic potest submittere iurisdictioni minoris, vel æqualis. Bartolus. l. Ius dici. id est sententia. vel dic. i. actio moueri. nam si agat, potest ibi reconueniri: vt. C. de sen. l. penulti

SI per errorem.] CASVS. Elegimus prætorem vrbanum pro peregrino, cum in ciuitate Romana essemus, & per errorem. vtrum valeat talis consensus? Respon. quòd non.
m *Alius pro alio.* puta vrbanus pro peregrino.
n *Nihil.* quandoque tamen error facit ius, si est cõmunis: vt infra de supel. le. l. iij. in fin. & supra de offi. præto. l. Barbarius.
o *Qui errant.* scilicet in facto. secus si in iure, secundum Guliel, vt infra, de confes. l. ij. immò, secundum nos idem & si in iure. ibi autem in iudicio litis contesta. & in iure fuit erratum, hic vero in iudicio. sed in princi. ante litis contesta. vt hic, circa iurisdictionem fuit error: ibi in alio, scilicet de quo erat iudicium. Accursius.
p *Tam contrarium.* hyperbolicè loquitur. nam metus magis contrarius est: vt infra quod metus causa. l. j. dic ergo, non facile. & sic infra de dolo. l. sed si ex dolo. §. sed an. sequitur ergo quòd sententia non valet, quasi à non suo iudice dicta: vt

dic quòd hic potest submittere iurisdictioni minoris, vel æqualis. Bartolus. l. Ius dici. id est sententia. vel dic. i. actio moueri. nam si agat, potest ibi reconueniri: vt. C. de sen. l. penulti

BIU Cujas

C.si à non compe.iudi.lege prima & secunda.

a *Error.* Not.errantem non consentire. sic infra,de adquir.re. do.si procurator. Arg.contra,infra de iniu.eum qui. §. si iniuria. & infra,ad.l.Fal.l.j.§.si legatarius. *ADDITIO.* Tu dicas,secūdum Bart.hic,quòd ibi consensit in soluendo, licet errauerit in quantitate patrimonij. & sic error impedit etiam consensum circa id in quo erratur, non circa id in quo consentit, vt in contrario. ita loquitur totus titul. de condict.inde.vbi erratur in causa solutionis, non in soluendo.

b *Detegit.* id est discooperit. Et no. ꝙ Guil. hic tria dicit, & male quodlibet. primo distinxit inter erroré facti: vt ille & ante lit. contest. & postnoceat: & iuris, vt ille ante lit. cóte. noceat, postea non. error facti est, si credo prætorem vrbanum peregrinum: vel econtra. Error iuris, si credo vrbanum posse cognoscere de causis peregrinorum. Ité secundo distinxit in facti errore. si errauit actor, & tunc non noceat. an reus, & tunc noceat: quia forum ex eius persona metitur: vt.C.eo.iuris.tertium dixit ex tali consensu, si non erramus, etiã sine contestatione dari ei iurisdictionem sola aditione, vel libello postea dato: vt infra,eodem si conuenerit. primum reprobo duabus rationibus. nam inter errores non est distinguendum: vt infra,de iudi.l.ij.vbi de vtroque errore dicit: & vtrumque dicit iudicium impedire. item alia ratione,quia hic dicit imperitiam, quæ ad ius refertur. Item secundum reprobo aliis duabus rationibus: quia non debet claudicare iudicium, vt aliud vni, aliud alij liceat: vt infra,de arbi.l.litigatores.§. idem Iuli. item quia lex Iulia iudiciorum dicit: si quid est quo minus conueniat inter priuatos,non est iurisdictiò: vt infra,de iudi.l.ij.§.j. Item tertium improbo, quia demum lit.contest.confertur in eum iurisdictio: vt infra,solu.ma.si cum dotem.§.eo autem tempore.& infra,eodem si conuenerit. Accursius.

Sequitur l. Alexã.

Et bene. Bar. & Alexan.

Contrariũ tenet Bart. & Alexã.

Et bene. Bar. & Alexan. & Iason.

Olet.] *CASVS.* Iudex potest totam iurisdictionem suam alij demandare.& etiam partem:& aliam partem retinere:nec desinit esse iudex cum totam mandat. Idem dicit lex sequens: quia dicit,quòd vniuersitatem causarum potest delegare:& inter personas extraneas. adiungit tamen & dicit, quod si sim in aliqua ciuitate aduocatus, & postea factus prætor, quòd potero illam causam delegare alij in qua postulaui. Viuianus.

c *Omnem.* hac generali demandatione continetur[a] ea quæ cõpetit iure magistratus, non quæ inest mero imperio, vel mixto, quod specialiter delegaturus non esset: vt arg.infra, de pign.l. obligatione. sed cum omnem mandat iurisdictionem, ergo & iudicis dandi licentiam: vt supra eodem.l.imperium.§.fin. ergo demandare causam vnã poterit.& in eo casu loquitur lex,infra quis & à quo ap.l.j.in fin. sed non omnes. vbi autem vna species demandatur: non potest delegari: quia non iurisdictio, sed species iurisdictionis est delegata,secundum Io.[b]

d *Speciem vnam.* id est vnam vniuersitatem causarum in aliqua villa vel castro,sibi in aliis locis seruata. sed supra omnẽ mandauit. & hic non delegat, secundum eos:[c] vt ar.infra,de admini. tu. si duo, in fi. sed superior sic.vel dic, speciem[d], id est vnicam causam.

e *Nam.* bona ratio. videbatur enim non valere mandatum omnis iurisdictionis: vt supra de off.præsi.l.pe. sed certe valet, quia non prorsus amittit qui delegat.& hoc est, nam & cætera.

f *Non sua.* Ex hoc quidam dicunt delegatum iurisdictionem hõ habere, & ex eo quod est infra, de re iudi.l.ait prætor. sed dic, non habet ordinariam: habet tamen delegatam: vt supra eodem l.more.& supra titulo secundo.l.j. in fine. nec ob. dicta lex, quia ibi propter arbitrium compromissarium dicit.

ff. Vetus.

sensui est, quàm error, [a] qui imperitiam detegit? [b]

XVI. IDEM libro tertio de omnibus tribunalibus.

SOlet prętor iurisdictionem mandare: & aut omnem [c] mandat, aut speciẽ vnã. [d] [Nã] [e] & is cui mãdata iurisdictio est, fungetur vice eius, qui mandauit, non sua [f].

XVII. IDEM libro primo Opinionum.

PRætor, sicut vniuersam iurisdictionem mandare alij potest, ita & in personas certas, [g] vel de vna specie [h] potest: maximè cum iustam causam [i] susceptę ante magistratũ aduocatiõis alterius partis habuerit.

Pacto de litigando coram iudice nõ suo, quis stare non cogitur.

XVIII. AFRICANVS libro septimo quæstionum.

SI conuenerit, vt alius prætor, quã cuius iurisdictio [k] esset, ius diceret: & priusquam adiretur [l], mutata voluntas fuerit: proculdubio nemo compelletur eiusmodi conuentioni stare [m].

Mutatio fori post sententiam, vel litis contesta. prioris iudicis iurisdictionem non impedit.

XIX. VLPIANVS libro sexto fideicommissorum.

CVm quædam puella apud competentem iudicem litem susceperat, deinde condẽnata erat, posteaque ad viri matrimonium, alij iurisdictioni subiecti, peruenerat: [n] quærebatur, an prioris iudicis sententia exequi [o] posset. dixi posse: quia ante fuerat sententia dicta. Sed & si post susceptam cognitionem, ante sententiam hoc eueniret [p]: idem putarem: sententiáque à priore

g PRator. *Personas certas.* vt inter pauperes, vel pupillos. Accursius.

h *Specie.* inter Lucium & Titium.

i *Cum iustam causam.* & necessariam hodie. e licet hic excusatiuè proponat: vt.C.de adsess.l.fin.in fin. & quia cordi nobis est lites sine suspicióe pcedere: vt.C. de iudi. l.apertissimi.§.licet. *e Idẽ Alei & Iason.*

Si conuenerit.] *CASVS.* Ego & Titius consensimus in potestatem Mutineñ. cum essemus Bononiæ. postea patuit me vel ambos confessisse in iudicem Mutiñ. nunquid possum resilire? Et respõ. quòd possum, nec compellar illi conuentioni stare, id est non compellemur corã eo litigare. Viuianus.

k *Iurisdictio.* hoc tollit contrarium.

l *Adiretur.* id est repsentarem[o] nos, secũdum Gulielmum, sed, secundum nos [f] vsque ad litẽ contesta. vt infra,solut.ma.l.si cum.§. eo autem tempore. *f Et bene. Bar. P. Alex. & Iaso.*

m *Stare.* immò compelli videtur: vt.C.de pactis.l.si quis in conscriben. quæ est contra. Sed ibi in scriptis pepigerũt, hic sine scriptis. hoc non valet: vt. C. de pactis.l.pactum. Alij, illud in reo: hoc in actore. hoc non valet: vt infra de regulis iuris.l.non debet actori. dic [g] ergo, hic fuit pactum, quòd fieret iudex qui nõ erat: quod erat graue. ibi autem vt non esset qui erat: quod erat leui[o]: vt in scholaribus patet, qui plures habẽt iudices: & vni eorum renũciare possunt: & vt sub præside sint, consentire: quia & eorum iudex ipse est: vt in authen.de san.epi.§.si quis autẽ pro pecuniaria. cola.ix. & in procemio Digestorum, in fin. Ac. *g Sequitur eam Bart. P. Alexã. & Iason. Scholares plures habẽt iudices.*

Cum quædam.] *CASVS.* Adultam quandã Bonoñ. conuenit Bononiæ: quia Bonoñ. erat. lite contestata Bonoñ. tandem condemnata fuit illa puella: & ante executionem maritauit se cuidam de ciuitate Mutinæ. nunquid poterit iudex Bonoñ. mãdare sententiam executioni? & respondetur, quòd sic. Sed pone quòd lite contesta. se maritauit, ante sententiam tamen: nunquid iudex Bonoñ. poterit dare sententiam nihilominus? Respondetur, quòd sic poterit iudex Bonoñ. dare sententiam. Vltimo dicit, pone: petit à me Titius trecenta coram iudice qui non poterat cognoscere vltra summam centum aureorum. nolebam respondere coram eo: Titius volebat quòd coram eo iudice responderem. eo prætextu quòd si plene non probaret, quòd iudex condemnaret me in summa consistente, secundum suam iurisdictionem. an sit considerandum quod Titius petit in libello petitorio: an in quo condemnare potest? Et respondetur quòd illud quòd in libello comprehenditur, & non id in quo iudex condemnare potest. Vel pone: Titius petit quantitatem trecentorum excedentem sub defensore. quæritur an inspiciendum sit quantum petit, vt sic coram præside litigetur: an quantum debeatur opposita exceptione de parte indebita: vt sic coram defensore agatur? Respondetur, quòd petitur & inspicitur. vel pone sic casum: Conuenisti me coram iudice ad.c.qui iudex vltra centum cognoscere non potuit. volebam examen illius effugere, quia illa causa crescere potest propter expensas faciendas in lite: & ita iurisdictionem illius excedet. vnde volo adire iudicem alium: nunquid possum, quæritur. Et respondetur, quod non: quia ista consideranda non sunt.

n *Peruenerit.* & sic domicilium mutauit: vt infra, de iudi.l. exigere. & infra ad munici.l.finali.§.secundo. sed concubina domicilium non mutat infra,ad munici.l.de iure.§.finali. Accur.

o *Exequi.* passiue, id est an debeat per eundẽ iudicem mandari executioni.

p *Hoc eueniret.* scilicet quòd modo prædicto mutet domicilium. quid si ante ductionem? Respõ. vt not. infra,ad munici.l.ea quæ.

BIU Cujas

iudice recte fertur. Quod generaliter [a] & in omnibus huiuscemodi casibus obseruandum est.

Quæstio iurisdictionis, expeditur secundum formam libelli, non secundum id quod debetur.

¶ Quotiens [de] quãtitate, ad iurisdictionem pertinẽte, quęritur: semper quãtum petatur, quærendum est, non quantum debeatur. [b]

XX. PAVLVS libro primo ad Edictum.

EXtra territorium [c] ius dicenti impune non paretur. [d] idem est, & si supra [e] iurisdictionem suam velit ius dicere.

QVOD QVISQVE IVris in alterum statuerit, vel vt ipse eodem iure vtatur.

TITVLVS II.

Magistratus, qui ius iniquum contra aliquẽ statuit, & etiam priuatus qui illud ad sui vtilitatem statui fecit, coguntur aduersario postulante vti eodem iure. hoc dicit vsque ad. §. hæc autem verba. Bar.

I. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

HOc edictũ [f] summam [g] habet æquitatem: & sine cuiusquam indignatione iusta. Quis enim aspernabitur, idẽ ius sibi dici, quod ipse aliis dixit, [h] vel dici effecit? [i] *Qui magistratum* [k] *potestatémve habebat: si quid in aliquem noui iuris* [l] *statuerit,* [m] *ipse quandoque aduersario* [n] *postulante eodem iure vti debet. Si quis* [o] *apud eum qui magistratum potestatémque habebit, aliquid [in aliquem] noui iuris obtinuerit:* [p] *quandoque postea aduersario eius postulante, eodem iure aduersus eum de-*

---

a *Quod generaliter.* scilicet vbicunque accepto iudicio mutatur forum, ibi finiatur vbi est incœptum: vt infra, de iudi. l. si quis postea. &. l. vbi. & facit infra, de excu. tuto. & curato. tutor petitus. j. respon. & in authen. vt fac. nouæ constitu. §. prouinciarum. in fin. ibi, erit namque & cætera. item ibidem executioni mandatur, vt hic. sed si non habet ibi de bonis, iudex loci vbi sunt executioni mandat, ad literas primi iudicis: vt infra de bon. aucto. iudi. possid. lege cum vnus. §. penultimo. Accursius.

b *Debeatur.* sic ergo est in actoris optione: sed si dolo faciat, ad omnes expẽsas tenetur: vt in authen. de defen. ciui. §. & iudicare. item no. hic non inspici q̃ euenire potuerit. Arg. contra supra eodem si idem. in fine. & supra de officio præsidi. sed licet. Accursius. *ADDITIO.* Dic, quòd hic hoc propterea cõtingit, quia attento statu præsenti, res non ordinatur ad euentũ futurum. Bartolus, Alexander, & Iason in. d. lege si idem.

a Sequũtur glos. Alex. & Iason.

EXtra.] *CASVS.* Potestas Bonoñ. citauit quendam Imoleñ. nunquid cogitur ille Imoleñ. huc venire? Et respondetur, quod non: quia potestas Bonoñ. non potest cognoscere inter non suos subditos.

c *Extra territorium.* dic quid sit, vt infra, de verborum significatione. l. pupilli. §. territorium.

b Oẽs tres expositiões sunt bonæ, secũdũ B. Alc. & Ia.

d *Non paretur.* siue dicas [b] inter non suos subditos, siue inter suos subditos: de possessionibus tamen quæ sunt in alterius territorio, in quibus vult facere executionem: vt infra de bo. authen. iu. poss. cum vnus. §. penult. siue etiam inter suos, & de rebus intra territorium: ipse tamẽ est extra territoium quando iudicat: vt supra de officio prętecti vrbi. l. finali. & hoc in contentiosa iurisdictione. in voluntaria secus [c], vt supra de adopt. emancipari. §. primo. & supra de officio procon. l. secunda.

c Sequũtur Alexan. & Iason.

e *Supra.* nisi partes prorogent iurisdictionem: vt infra de iudi. l. de qua re. §. primo. Sed quid si vltra iudicauit? Respon. nil valere: vt [d] infra familiæ erciscun. in hoc iudicio. Arg. contra, vt vtile per inutile non vicietur. vt. C. de ap. l. ampliorem. §. fina. & C. de don. l. sancimus. [e] in glo. superfluum. & facit. C. si à non cõpe. iudi. l. fina. & supra de officio præ. l. tertia.

d Et hoc quando nõ continet capitula dissicta: aliàs bene posset valere pro parte: & p parte non. Bart. Ale. & Iason.

QVOD QVISQVE IVRIS & cætera.

HOc edictum] *CASVS.* Primo Vlpianus commendat edictum prætoris: quia non debet quis moleste ferre si id statuatur circa se quod ipse statuit, vel statui fecerit. Secundo dicitur, quòd hoc edictum tria habet capita. Primum est, si potestas Bonoñ. iniquum statuit, puta quòd debitores non teneantur suis creditoribus aliquo modo soluere: dicitur hic quòd debitor potestatis contra potestatem eodem iure vtetur: vt non soluat potestati. Secundum caput est de illo qui ius iniquum impetrauit: puta cum ipse debitor impetrauit ne ipse suo creditori teneretur soluere vsque ad quinque annos, vel nullo modo teneretur creditori suo. si iste impetrans habet debitores, illi vtentur eodem iure aduersus istum impetrantem. vnde pone: quòd potestas volebat statuere ius iniquum, scilicet vt debitor non teneatur soluere creditoribus suis vsque ad quinque annos. non potuit hoc facere: quia fuit impeditus. non tenetur quidem potestas eodem iure. Item dicit, quòd potestas Boñ. voluit statuere vt nullus debitor de ciuitate Mutineñ. & sic inter non subditos, vsque ad quinque annos teneatur: & ideo non valuit decretum. nunquid potestas vtetur eodem iure? Et respon. quòd non. Viuianus.

e Tu dic quòd ibi loquitur in his quæ sũt diuidua: hic in indiuiduum. Bart.

f *Hoc edictum.* quod est infra eodem. §. primo & secundo & loquitur hic Vlpianus.

g *Summam.* quia nittitur ex lege diuina: vt quod tibi non vis fieri, alij ne feceris: vt in decretis. distinctio. j. can. j. & Cato: Patere legem quam ipse tuleris.

h *Aliis dixit.* cum esset magistratus.

i *Dici effecit.* cum esset litigator.

k *Qui Magistratum.* Per hunc intellige municipalem: per testatem eum qui habet merum imperium: vt supra titu. j. l. imperium quales sunt regentes prouincias, vel clarissimi & superiores: vt supra de officio præs. l. illicitas. §. qui vniuersas. potest enim quilibet magistratus legem condere, non generalem, sed specialẽ: vt. C. de long. consue. l. j. & insti. de iure naturali. §. sed ius. præterea cum ipsi faciant, ipse princeps facere videtur: vt. C. de ve. iur. enu. l. j. in prin. tertię col. & sic nõ ob. quod hic obiicitur q̃ soli principi liceat facere legem: quia verum est generalem: vt C. de leg. & constit. l. j. & l. fi. vel secundum alios, loquitur hic secundum antiqua tempora antequam omne ius esset à populo translatum in principem.

Legẽ facere quilibet magistratus. Principi licet legem condere.

l *Noui iuris.* quod scit esse nouum. & ita facit dolo. aliàs cũ magistratus non sit iure peritus, non tenetur: vt infra. l. ij. Et est exemplum [f] ne Titius a creditoribus suis conueniatur vsque ad diem illum: quod tamen præceptum vltra tẽpus sui magistratus non durat: vt infra de pœ. l. fi. & infra qui. ex cau. ma. l. sed & si per prætorem. §. ait. vel sic, habito tractatu [g] omnium procerum de ciuitate illa, constituit, vt nullus debitor ante tale tempus conueniatur à creditoribus suis: & sic voluit esse ius commune in personis omnium. Sed si populus ratum habuit tale ius nouum, nonne quilibet de populo necesse habet vti eodem iure, vt in procuratore dicitur: vt infra eo. l. iij. §. si procurator? Respon. licet populus faciat, non tamẽ quilibet homo de populo [h] singulariter poterit conueniri eodem iure: vt infra de in ius voc. l. sed & si hac. §. qui manumittitur. Quid ergo [i] si cognoscendo in causa vna sententiam interlocutoriam dolo ferat? puto quòd habeat locum hoc edictum: arg. huius. l. in fi. vbi sententiæ facit mentionem: & infra eo. l. iij. §. si is. & quod in sententia dixit, intellige in sententia lata contra. l. vel contra ius litigatoris, non expresso errore in sententia. aliàs non teneret ipso iure: vt. C. quando prouo. non est necesl. ij. item hic in interlocutoria. Quid autem in definitiua? dicunt quidam quòd non idem, quasi sit ei imputandum quòd nõ appellauerit. tu dic, contra, [k] quia causa subesse potuit: vt infra man. l. si procuratorem. §. si ignorantes. Item no. ex eo quod dicit. noui. nam per hoc colligitur quòd si quid est factum contra legem, consuetudine tamen roboratum, non pertinebit ad hoc edictum: quia tunc dicitur inueteratum: vt supra de le. & senatusc. l. de quibus. Sic est ergo nouũ [l] quod non est de iure scriptum, nec consuetudine roboratum. Accursius.

Legẽ facere quilibet magistratus. Principi licet legem condere.

m *Statuerit.* ita quòd teneat: vt argu. infra in fi. siue vsus est quis, siue non: vt infra. l. iij. §. finali. Accursius.

n *Aduersario.* s. illo contra quem ipse statuit, qñ ius singulariter iniquum constituit: vel quocunque, qñ vt esset commune ius iniquum fecit: [m] vt. j. e. l. iij. §. hæc pœna.

o *Si quis.* duo capita habet hoc edictum. primum fuit in constituente ius iniquum. secundum in eo qui facit constitui: siue adsessor, siue litigator: vt infra. l. ij. sed & contra alios: vt infra, eo. l. iij. §. si procurator. &. §. si tamen. &. §. si is. &. §. si filius. &. §. quod autem. Sed nunquid in impetrante sicut in constituente distinguitur, impetrauerit dolo, vel non: vt infra. e. l. ij? Respon. non, duplici ratione. prima quia ad impetrantem aliquid peruenit semper: ad iudicem non sic. item quia hæc litera infra dicit, credidisse, quod innuit vt etiam si sine dolo impetrauit, teneatur. item & hic pone quæstionem quæ est infra. l. proxi. Accursius.

p *Obtinuerit.* dilatorium, vel etiam peremptorium. quod dic vt infra, eodem. l. tertia. §. si. is.

BIU Cujas

a *Decernetur.* immò non videtur in eum retorqueri: vt supra de leg. & senatusc. l. nulla. &. C. de legib. & consti. prin. quod fauore. & insti. de iure na. §. plane. quæ sunt contra. sed distingue an ad sui postulationem: vt hic: an non fuerit indultum: vt ibi: & vt infra, eo. l. tertia. j. respon.

b *Credidisset.* not. ℣ debet cuique in sua p̃sona placere quod placuit in aliena: vt infra man. si negocia. in fi. & C. de rebus credi. l. pe. §. sed iuraméto. ibi, quis enim ferẽdus est. & infra, de iureiu. l. iusiurandum. iiij. §. datur autem. & l. si duo. § . si quis iurauerit. &. §. sequen.

c *Hæc autem verba.* loquitur Vlpianus.

d *Putamus.* Not. non nocere conatum, nisi sequatur effectus. sic infra, de re iudi. l. si se. §. condemnatum in gl. & infra, ne quis eum qui in ius vo. l. pe. in. §. docere. sed contra. C. de rescin. ven. ratas. vbi dicit impetrantem rescriptum eadem. l. conueniri: & tamen erat tale rescriptum quod ius alterius totum consumebat: ideoque non valebat: vt. C. de præ. impe. offe. quotiens. sed dic: quòd ibi non fuit rescriptum, sed posito illo falso, sequitur illud absurdum. Alij dicunt hoc speciale. ſ. quia inter non subditos iudicauit. Item contra ar. prædictæ notulę. j. de extraor. cri. l. fi. in prin. &. C. si quacunque prædi. pó. l. j. in prí. sed ibi propter enormitatem criminum. Item contra arg. C. de fur. l. si quis. sed illud ideo, quia tale delictum de leui poterat trahi in exẽplum. Item ar. contra infrà, de calũ. l. & generaliter. § . si igitur. sed ibi ad eum aliquid peruenit, quare tenetur.

cernetur: [a] *scilicet vt quod ipse quis in alterius persona æquum esse credidisset,* [b] *id in ipsius quoque persona valere patiatur.*

Si non habet effectum statutum noui iuris, non habet locum retorcutio ex hoc edicto. Bartolus.

Hæc autem verba, [c] *Quod statuerit qui iurisdictioni præest:* cũ effectu accipimus, non verbotenus: & ideo si cum vellet statuere, prohibitus sit, nec effectum decretum habuerit: cessat edictum. Nam *statuerit* verbum, rem perfectam significat, & consummatam iniuriam, non cœptam. Et ideo si inter eos quis dixerit ius, inter quos iurisdictionem non habuit: quoniam pro nullo hoc habetur, nec est vlla sententia, cessare edictũ putam[d]. Quid enim obfuit conatus, cum iniuria nullum habuerit effectũ?

Imperitia adsessoris excusat magistratum, non ipsum adsessorem. Bartolus.

II. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

HOc edicto dolus debet ius dicentis puniri. Nã si adsessoris imprudentia ius aliter dictum sit, quàm oportuit: non debet hoc magistratui officere, sed ipsi adsessori. [e]

Contra impetrantem ius iniquum fit retorcutio, etiam si illo non sit vsus. sed contra eum qui non impetrauit, sed proprio motu superioris obtinuit, non fit retorcutio, etiam si illo sit vsus. Bartolus.

III. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

B SI quis iniquum* ius aduersus aliquem impetrauit: eo iure ita demum vtatur, si per postulationem eius hoc venerit. Cæterum si ipso non postulante, non coërcetur [f]. Sed & si impetrauit, &* vsus est iure aliquo: siue impetrauit vt vteretur, licet vsus non sit [g] †: hoc edicto punitur.

Ex impetratione procuratoris habentis speciale mandatũ, vel ratihabitiõe secuta, coercetur dominus: secus si habeat generale: vel si in rem suam: tunc coercetur procurator, tutor vero semper. Bar.

℣ Si procurator meus postulauit, quæritur quis eodem iure vtatur? & putat Pomponi[g] C fideiussori non proderit. Sed pone quòd Titius fideiussor hoc ius iniquum impetrauit, vt debitor suus, scilicet Seius, non vtatur aduersus Titium exceptione. nunquid Gaius potest istum Titium conuenire? Et respondetur quòd potest: non tamen hoc nocet Seio principali reo: nec conuenitur Seius, sed Titius tantum: nec si soluerit fideiussor pendente dilatione, puta quinquennalli reo competenti, aget contra reũ actione mãdati: & si impetrauit perpetuam, nunquam. Item dicit, filius meus in magistratu positus erat: & concesit tibi quòd debitor tuus non vtatur aduersus te exceptione: vel vt non teneatur aduersus meos vsque ad. v. annos creditoribus tuis. nunquid noceat mihi patri, si agam contra debitores filij mei post finitam administrationem? Respon. quòd non: nec ego pater vtar eodem iure. Item dicit, quòd si impetraui ius iniquum vt non teneat creditoribus meis vsque ad. v. an & decesi: postea hæres meus vtetur eodem iure. Consequenter in. §. Quod autem. dicitur quòd si ego impetraui ius iniquum aduersus alium, non solum vtetur ille iure eodẽ contra me, sed contra hæredem meum. Item D dicit, puta Titius impetrauit vt non teneatur ipse creditoribus suis vsque ad. v. annos. vti debet Titius eodem iure contra præsentes & contra futuros debitores. q. d. non solum si iste creditor Titius postea efficiatur debitor Titij, vtetur exceptione, sed quilibet alius, vt Titius non possit petere vsque ad. v. an. Et sic hoc edictum extenditur ad eum qui fuit tempore impetrationis non solum, sed ad futurum. [ILLVD.] Item dicit: Impetraui ius iniquum vt non teneat creditoribus meis vsque ad quinquennium, cum pure eis tenear: &. v. solui creditoribus meis: nunquid possum repetere illud quod solui? Respon. quòd non. vel dic, quòd tu debitor meus soluisti mihi creditori tuo: omissa exceptione proximi quam impetraui aduersus te creditorem meum ante quinquennium cum haberes exceptionem, ame repetere non poteris.

f *Non coercetur.* vt. C. de legi. & consti. quod fauore.

g *Licet vsus non sit.* tamen vti potuit. alias contra: vt suprà. e. l. j. §. fi. patet ergo quòd etiam si pœnitere vult, non potest: vt hic: licet R. scripsit in hoc ti. contrarium. & pro eo est infra, ad le. Cor. de fal. qui falsam. &. C. de appel. l. si quis libellos. &. C. de apostatis. l. apostatarum. &. C. de iudi. l. fi. in. fi. & facit infrà, de postu. l. j. §. bestias.

SI quis.] CASVS. Titius impetrauit ne creditoribus suis teneretur. & non tenetur. núquid Titius vtetur eodem iure si habeat debitores, vt Titio non teneantur debitores, quæritur. Rñ. aut impetrauit ad suam postulationem: & ei concessum fuit: & tunc tenetur vti eodem iure Titius. aut non ad suam postulationem: & hoc casu non vtitur. vnde dicit quòd si Titius impetrauit ne creditoribus suis teneretur: siue vtatur Titius, siue non: semper punitur. i. semper huic edicto locus erit, vt eodem iure vtatur. Itẽ dicit, ℣ si procurator meus impetrauit ne tenear creditoribus meis vsque ad. v. annos, vti debeo eodem iure si ei mandaui, vel ratum habui: aliàs procurator tenetur. Item dicit, quòd si tutor, vel curator impetrauit vt adolescens non teneatur vsque ad. v. an. an ipse tutor, vel curator punitur? & non tenetur pupil-

Hoc edicto.] CASVS. Si potestas instituat ius iniquum: ita demum tenetur potestas, si dolo faciat. alioquin tenentur adsessores, qui vt statueretur consilium dederunt. & ita eodem iure debent vti si per imperitiam faciant.

e *Adsessori.* cur hoc tam varie, quòd magistratus de solo dolo teneatur, sed adsessor de imperitia? Rñ. [a] quia adsessor non consueuit eligi nisi propter peritiam: vt. C. de adsess. l. j. cum ergo ipse consenserit electioni de se factæ, vt sit adsessor: videtur affirmare se sapientem. & inde est, quòd sua tacita adseueratio sibi præiudicat [b] propter imperitiam: vt in fra, de actio. empt. l. Iulianus. §. quod aũt. versi. quid tam. sic & in medico: vt. s. de offi. p̃si. illicitas. §. sicuti. Magistratus vero, etiam imperiti literarum, & bene experti negociorum* sępissime eliguntur: & etiam inuiti subeunt alia munera. vnde non debet eis iuris imperitia adscribi: cum nec ob hanc causam electi fuerint. Quidam tamen dixerunt quòd de imperitia tenetur magistratus: vt infra, de variis cog. l. si iudex. quod hic nõ negatur. sed potest dici quòd illud est verum quo ad hoc vt faciat litem suam, non quo ad hoc edictũ: vt instit. de obliga. quæ ex quasi delict. in princi.

a *Sequitur Barto. & Alexan.*

b *Quia est temeraria. p.*

* *expti pra tica siue peritia negotiorum edicet.*

a *Me solum vti*. Immo & procurator teneri videtur: vt infrà, de vi & vi ar.l.i.§.quotiés.quæ est cõtra. sed ibi delictũ interuenit procuratoris, cum parere non debuerit: hic non. Item quid si generalis erat procurator, & habebat liberam administrationem, an teneatur? Respon. non: quia extra negocia mea administrauit impetrando. Item

* *Flo me solũ vti que si &c.*

me solum vti a* si hoc ei specialiter mãdaui, vel ratum habui. Si tamen tutor, vel curator furiosi, vel adolescentis, postulauerit: ipse hoc edicto coercetur b. Item aduersus procuratorem id obseruandum c est, si in rem suam fuerit datus.

℣ Hæc pœna aduersus omnem statuitur, qui in edictum incidit: non solum eo postulante, qui ab eo læsus est, sed omni qui quãdoque experitur d.

Impetratio principalis nocet fideiussori, non econtra. Bar.

℣ Si is, pro quo spopondisti, impetrauerit, ne aliquis debitor ipsius aduersus eum exceptione e vtatur: deinde tu, in negocio, in quo spopondisti, velis exceptione vti f: nec te, nec ipsum oportet hoc impetrare, etsi interdum patiaris iniuriam g, si soluendo debitor non sit. Sed si tu h incidisti in edictum, reus quidẽ vtetur exceptione i, tu [verò] non vteris:* nec pœna tua ad reũ promittẽdi pertinebit: & ideo mãdati actionem non habebis k.

Impetratio filii non coercet patrem. hoc dicit.

℣ Si filius meus in magistratu in hoc edictum incidit l, an in his actionibus, quas ex persona eius intendo m, huic edicto locus sit? & non puto n: ne mea conditio deterior fiat.

Pœna huius edicti transit ad hæredẽ. hoc dicit.

℣ Quod autem ait prætor, *vt is o eodem iure vtatur*: an etiam ad hæredem hæc pœna transmittatur? & scribit Iulianus non solum ipsi denegari actionem, sed etiam hæredi eius p.

Pœna huius edicti porrigitur ad actionem quæ post impetrationẽ quæritur. Bar.

℣ illud quoque nõ sine ratione scribit, non solum in his actionibus pati eum pœnam edicti, quas tũc habuit, cum incidit in edictũ: verùm & si quę postea q ei adquirentur.

Hoc edictum naturalem obligationem non tollit: ergo soluti repetitionem non inducit. Bar.

℣ Ex hac causa r solutũ repeti nõ posse, Iulian s putat. superesse enim naturalem causam, quæ inhibet repetitionem.

Qui facit lege permittente, non incidit in hoc edictum. hoc dicit vsque ad fi. huius leg. Bar.

IIII. GAIVS libro primo, ad Edictum prouinciale.

ILlud eleganter prętor excepit t, *præterquã si quis eorum* hæredem debere vti eodem iure in actionibus quæ defuncto competebant, & hæredi ex eius persona. quod non placet ratione prædicta: quia priuilegium esset extinctum: vnde nulla pœna deberet imponi: vt suprà, eo.l.j.in fi. Item alia ratione videtur ad hæredem non transire: quia pœnæ delictorum non transeunt ad hæredes: vt. C. si ex delic. defunct. l. vnica: quæ est contra. Solu. hic ad hæredem p trãsit priuilegium, cum sibi & hęredi impetrauerit: prout dixi. Vel dic, hic q erat statuta pœna in viuentem à lege: & ideo tenetur hæres, secus esset si non esset imposita viuenti, sed haberet aliquis actionem ad imponendam. tunc enim habet locum quòd ibi dicitur, nec transit hic, vt contra eum detur actio, sed vt exceptione remoueatur. *ADDITIO.* Ista glos. innuit, q ex hoc dicto non oriatur actio. q displicet. Bar. & Ias.

q *Postea.* hoc potest dici quando generaliter impetrauit, vt nullus debitor creditori suo teneretur, vel ad tempus, vel in perpetuum: non aliàs: vt dixi suprà, eo.§.hæc pœna. vel etiam si specialiter. Accursius.

r *Ex hac causa.* istud ex hac causa, non refertur ad id quod dicit, solutum, sed ad verbũ illud, repeti: id est dicere r propter priuilegiũ indultũ, vt nõ teneatur statim soluere: sed post annum nõ repetit: vt. j. de condic. indeb. l. in diem. Idem si in perpetuum. vel dic, quòd loquitur de eo qui poterat vti eodem iure: qui si soluat, non repetit. & est ratio in vtroque, vt subiicit. Accursius.

ILlud.] *CASVS.* Impetraui ius iniquum vt vsque ad. v. an. non tenear creditoribus meis. & nunc video quòd duo sumus, qui tenemur hoc edicto: & ille qui concessit mihi, & etiam ego teneor. nunc conuenio debitores meos. ipsi impetrãt, vt vtantur eo dẽ iure contra me. nunquid isti debitores mei, hoc edicto teneãtur, scilicet vt debitores istorũ debitorum meorum vtantur aduersus debitores meos, quo isti vtuntur aduersum me? Et respon. q non: nec ille magistrat s qui cõcessit eis de me, tenetur edicto.

s *Excipit.* hæc exceptio fit ab eo quod dicitur in rubrica: vel dic

a *Imò dic quòd procurator nõ tenetur. Bar. hic in fi. & sequitur Bal. Alex. & Ias.*

b *Nihil valet. Ias.*

c *Sequitur eam. Bart. Bal. & Ia.*

d *Idẽ Bar. Alex. & Ias.*

e *Sequuntur prædic. scrib.*

* *Flo. vtaris.*

f *Sequuntur hãc glo. B.B. An. P. & Alexan. licet Fulg. & Ias. teneant contrariũ.*

g *Sequũtur Ful. & Ias. cõtra prædic. scribẽ.*

h *Dic quòd vtraque est bona secũdum Alex. & Ias.*

i *Placet Bar. Alex. & Ias.*

k *Et hoc Bar. Alex. & Ias.*

l *Incidit.* dando dilationẽ, vel exceptionẽ non habenti.

m *Intendo.* quę sunt ex peculio q ad me spectat profecticio, vel etiam aduenticio: cũ ratione vsusfructꝰ qui ad me spectat, eas intendo. & hoc accipe

l *Sequitur Bar. Pan. Alex. & Ias. nil deest. dic contra.*

n *Non puto.* contra videbatur: cum eadem persona vnus cum alio censeatur, & in obligationibus quasi eius fideiussor sit: vt infrà, de verb. obli. cum filius. in prin. & j. ad munic. l. ij. sed illud est verum quando conuenitur ex persona filij, nõ cũ agit. Accursius.

m *Etiam hæredi eius. filius scilicet impetrantis.* q videtur mirum: cũ priuilegium indultum viuenti cũ eius persona sit finitum, vt persona-le beneficium: vt infrà, de reg. iur. l. in omnibus. iij. Sed dic o, eũ impetrasse priuilegium sibi hæredique suo. & sæpe sic indulget imperator: vt ifrà, de reg. iur. l. Neratius. Alij dicunt hæredem debere vti eodem iure in actionibus quæ defuncto competebant, & hæredi ex eius persona. quod non placet ratione prædicta: quia priuilegium esset extinctum: vnde nulla pœna deberet imponi: vt suprà, eo. l. j. in fi. Item alia ratione videtur ad hæredem non transire: quia pœnæ delictorum non transeunt ad hæredes: vt. C. si ex delic. defunct. l. vnica: quæ est contra. Solu. hic ad hæredem p trãsit priuilegium, cum sibi & hęredi impetrauerit: prout dixi. Vel dic, hic q erat statuta pœna in viuentem à lege: & ideo tenetur hæres, secus esset si non esset imposita viuenti, sed haberet aliquis actionem ad imponendam. tunc enim habet locum quòd ibi dicitur, nec transit hic, vt contra eum detur actio, sed vt exceptione remoueatur. *ADDITIO.* Ista glos. innuit, q ex hoc dicto non oriatur actio. q displicet. Bar. & Ias.

o *Vtis.* qui impetrauit vt creditori suo nõ teneatur.

p *Etiam hæredi eius. filius scilicet impetrantis.* q videtur mirum: cũ priuilegium indultum viuenti cũ eius persona sit finitum, vt persona-le beneficium: vt infrà, de reg. iur. l. in omnibus. iij. Sed dic o, eũ impetrasse priuilegium sibi hæredique suo. & sæpe sic indulget imperator: vt ifrà, de reg. iur. l. Neratius. Alij dicunt hæredem debere vti eodem iure in actionibus quæ defuncto competebant, & hæredi ex eius persona. quod non placet ratione prædicta: quia priuilegium esset extinctum: vnde nulla pœna deberet imponi: vt suprà, eo. l. j. in fi. Item alia ratione videtur ad hæredem non transire: quia pœnæ delictorum non transeunt ad hæredes: vt. C. si ex delic. defunct. l. vnica: quæ est contra. Solu. hic ad hæredem p trãsit priuilegium, cum sibi & hęredi impetrauerit: prout dixi. Vel dic, hic q erat statuta pœna in viuentem à lege: & ideo tenetur hæres, secus esset si non esset imposita viuenti, sed haberet aliquis actionem ad imponendam. tunc enim habet locum quòd ibi dicitur, nec transit hic, vt contra eum detur actio, sed vt exceptione remoueatur. *ADDITIO.* Ista glos. innuit, q ex hoc dicto non oriatur actio. q displicet. Bar. & Ias.

p *Differt. Pan. Alex. & Ias.*

q *Ista glos. tenet. B.B. & Alex. Ias. contra.*

r *Ista ma. la. est intelligenda. tranſit. uete. secus. da loquitur. de illo qui. poterat. retenere. ne & secus. te. & vide. que est hic. na, scilicet. Bart. Pan. Alexã. Ias.*

BIU Cujas

die ab eo quod dixit in edicto, hoc modo: dictum est ibi, quòd qui nouum ius statuit, vel statuere facit, incidit in edictum. sed prætor excipit in edicti parte, quam non habemus, ipsum magistratum, qui cum iudex erat, nouum ius instituit: & secundum litigatorem, qui aduersus eum statuere facit: qui aduersus ipsum, vel aduersus alium ius iniquũ statuit, vel statui fecerat. & hoc ideo excipit, ne magistratus &c. sed certe hæc exceptio fieri videtur nõ eleganter. quid enim opus fuit hac exceptione? nam satis exceptum erat per hoc quod fuerat dictum: ita demum quem teneri si fuerit in dolo: vt. ſ. eod. l. ij. Reſpõdeo: nõ fuit opus [a], sed ad maiorem fecit cautelam. ſic. ĭ. de iniu. litem apud Labeonẽ. §. ait prætor, ne quid. vel dic, quòd in verbis prætoris supradictis non erat de dolo, licet Pau. [b] sic intellexerit per. l. ij. & ideo necessarium fuit subiicere.

Seqnitur Ioſ. Alex.

Notabilis Ioſ. secundum Bal. quòd ſtatua pœnalia cõmperi intelliganturnabere clam iudicem in ſe ſtatui fecerat delicta dolo cõmiſſa fuerint.

contra eum fecerit, qui ipse eorum quid [a] *feciſſet*, & recte [b]: ne scilicet vel magistratus, dum studet hoc edictum defendere, vel litigator, dũ vult beneficio huius edicti vti, ipse in pœnam ipsius edicti committat [c].

SI QVIS IVS DICENTI
non obtemperauerit.
TITVLVS III.

Omnes iudices possunt inobedientes punire: videlicet magnus in magnis causis, & magnis multis: parvus in paruis, & paruis multis. hoc dicit text. cum gloſ. Bartolus.

I. VLPIANVS libro primo ad Edictum.

a *Eorum quid.* legitur totum neutraliter, scilicet dictio eorum, & dictio quid: scilicet quod statuit, vel impetrauit.

b *Et recte.* scilicet excipit. Accursius.

c *Committat.* quod esset, nisi fuisset de hoc cautum. Sed quid si impetrauit ius iniquum contra eum qui impetrauerat contra alium: sed in alio facto, nõ dico vtẽdo eodem iure, quod in alium statui fecerat? Respon. me teneri: cum hic non sit exceptum: sed tantum quando eodem iure vtor: vt argu. C. de pœ. sancimus.

SI QVIS IVS DICENTI
non obtemperauerit.

Omnibus.] CASVS. Hic dicit, quòd si quis non obediat magnis, immo & paruis: iudex potestatem habet inobedientiam punire. & sic defendit iurisdictionem per aliquam pœnam. Item dicit, quòd ille non obedit, qui etiam in leuissimis non paret iudici. Tertio dicit, quòd si procurator meus sit inobediens, quia non vult iudici parere: non puniar ego dominus, sed ipse procurator punietur. Quarto dicit, quòd si actor & reus sint inobedientes, puniuntur. Quinto, quòd inobediens tenetur ad interesse eius, qui læsus est, expensarum & damnorum: non tamen veniet in eo res petita. Vltimo dicit, quòd hæc actio non datur post annum: nec in hæredem: cum sit pœnalis. Viuianus.

Seqnitur gloſſ. Bart. Bal. Pau. Ang. Alex. & Ia. licet aliter dicat gloſ. in l. ſin. hic nulleg.

Reprobatur p eosdẽ, licet placue Ang. Iſtam ſequitur Ful. Pau. & alii licet diſſentiat Par. Et bene Bart. Pau. Alex. & Ia. Et etiam officio iudicis. Bar. B. Alex. & Ia. Immo

d *Duumuiris.* id est defensoribus [c] municipiorum vel ciuitatum: vt. C. de iudi. l. fin. & hoc olim: hodie forte possunt & ipsi defendere tam iure. C. vt. C. de sportulis. l. fi. §. j. quàm authenticorum: cum de leuibus criminibus cognoscant: vt in authen. de defen. ci. §. audient. colla. iij. sed certe & iure veteri modica coërcitio non erat eis deneganda: vt supra titu. ij. l. magistratibus. & secundum hoc potest hic esse in litera. non tantum [d] duumuiris &c. Alij contra [e], vt Azo. & pro eis est. C. de modo multa. l. eos. & de defen. ciui. defensores. ij. & infra, de verb. signifi. aliud. circa fin. & infra, de iudi. l. ij. §. his. & est. §. fi. & quòd hic subiicit, potestatis &c. & habent literam hic [f], non tamen &c. his legibus prohibetur multam à magistratibus talibus imponi. & dic, hoc secundum literam istam, non tamen in magnis negociis, non in paruis. & hoc litera sequens innuit, secundum ius potestatis suæ &c. Accursius.

e *Pœnali.* i. multa. & dic differentiam inter pœnam & multam: vt. ĭ. de verb. sig. l. aliud. §. j. Accur.

f *Iudicio.* vt pœnam imponat pecuniariam, quam potest secundum suam potestatem: vt hic, &. C. de modo mult. l. eos. in prin. quæ petetur à fisco: vt. C. de modo mult. l. v. & actione in factum [g], cum ex edicto detur: sicut fit mẽtio eius edicti, (licet verba non habeamus) vt. ĭ. eo. §. non solum. Accur.

g *Qui quod extremum.* tribus [h] modis lege. Primo, extremum, id est, minimum, vel viliſsimum, vel infimum. multo ergo fortius tenetur qui id non fecit quod erat potiſsimum. & duo exempla quæ sequuntur, sunt plana: quorum vnum respicit inobedientiam factam in principio causæ: quia non venit in ius: & sic non fuit passus rem à se vindicari. aliud respicit inobedientiam quæ

A est in fine causæ, videlicet in executione sententiæ: ibi, cæterum &c. Secundo dic secundum Buli. extremum, id est vltimum, hoc est executionem sententiæ, & missionem in possessionem rei quæ petitur, quæ vltimo fit, id est, post vocationes. & exemplum quod sequitur, veluti &c. non ad positum casum, scilicet quãdo videtur nõ obtẽperasse: sed ad subauditum, scilicet quando videtur obtemperasse, refert ipse Bul. q. d. is demum incidit qui non paruit vltimo: & non is qui non paruit primo. Is autẽ primo non paret, qui in iudicio cũ vindicatur à se, euincit non patitur, absentat enim se, sed patitur rẽ sibi auferri. hic paret vltimo, & non incidit in hoc edictum, Cæterum si &c. sed sibi potest opponi quod est. ĭ. eod. §. non solum. nam secundum eum nõ videtur habere locũ nisi in reo quod ille. §. non patitur. Item illud quod est. ĭ. eo. §. hoc iudicium ob. Bul. quia si secundum eum punit tantùm inobedientiam quæ est in fine, & in fine est hoc quòd rem non patitur duci: & tunc non datur actio ad interesse totius rei: erit hoc falsum. sed poterit dicere, non ex hoc edicto, sed per legem, qui restituere. iuret etiam in litem: vt infra, de rei vindi. qui restituere. Tu autem secundum Io. [k] dicas tertio modo extremum, id est, primum & vltimum iurisdictionis. nam & in syllogismis extremitas dicitur primus & vltimus terminus cum termino alio in medio coniuncto, hoc modo: Omnis homo est animal: sed omne risibile est homo: ergo omne risibile est animal. quod enim prædicatur in positione & conclusione, id est hoc nomen, animal, dicitur extremitas maior. quando autem subiicitur in conclusione & assumptione, est extremitas minor: vt est hoc nomen risibile. medius terminus est id quod subiicitur in prima, & prædicatur in secunda: vt hoc nomen, homo. Et quòd dicit, veluti &c. ponit gratia exempli eius quod primum est in iurisdictione. Et cæterum, quod sequitur, cõtinuatiuè ponitur: quod patet per sequentem copulam, si &c. q. d. sed & si sequentia &c. nam omnis vocatus non veniens, vel inobediens puniendus est [l]: vt. ĭ. titu. ij. l. ij. Sed quid de mediis? Respon. nil inuenitur medium, cum res sine contestatione processit: est enim sola citatio, quæ est prima extremitas. & si non venerit, est missio in pos. quæ est alia extremitas. Quid ergo si res processit ordinariè per contest. litis: nunquid in mediis puniet eum? immo etiam & quando sine litis contest. procedit, aliquid medij potest inueniri: cum & citari pluries debeat. Dic ergo de his mediis tribus modis, vel extremitatem quamlibet vsque ad medium procedere. Vel puto [m] literam hanc legi sic quarto modo: vt dicam extremum pro primo & vltimo: & exemplum veluti ponat de inobedientia principij, & de inobedientia finis. & quòd dicit, cæterum &c. ponat de mediis. Vel dic, quinto extremum, id est vltimum. & quod dicit, veluti, supple vel etiam si non obtemperes primis: & de hoc ponit exemplum. & quod dicit, cæterum, de mediis dicat. Item quid differt hic ti. ab eo, Si quis in ius vo. non ierit? Respon. in quatuor. primo quia hic generalior est, cum tam de multa quæ datur in fiscum, quàm de interesse actoris dicat: ille autem tantum de pœna quæ datur fisco. Item alia est differentia: quia hic est edictum: ibi non, sed ibi agitur ex isto. sed econtra aliquid ibi continetur quod non est hic, scilicet de stipulatione certi, vel incerti, si non venerit in ius: vt infra, eod. titu. l. j. &. l. fi. Item de extraneo [n] iudice ibi dicit quod hic non specificat: vt infra, eod. tit. l. ij. & sic videntur se habere vt excedens & excessum: licet hic in dignioribus illum præcellat: & ita non est superflua illius tit. repetitio: vt. C. de ve. iur. enuc. l. j. §. nulla itaque. versi. sed & similitudinem.

quinque ſecundũ Angelum.

Ceterũ quid dicatur extremũ in iuriſdictione, vide Zaſiũ in hãc legẽ. i Diſplicet Bar. Alex. & Iaſ.

Iſta eſt vera lectura quæ placet Bart. Bal. Ang. Pau. Alex. & Iaſ.

l Sequitur gloſſ. Bart. licet Iaſ. contra.

m Iſtã glo. vſque ad fi. ſequitur Bart.

h *Mobilem.* de mobili ideo dicit, quia statim dicet de deductione quæ non potest fieri nisi in re mobili, quo nomine se mouentia continentur: vt. ĭ. de verb. signi. l. mouentium. idem [o] tamen de immobili. Accursius.

n Immo erat ſuus, racione dubitationis. Bart.

o Placet Bar. Bal. & Pau.

i *Ferri.* quod proprie dicitur cum corpore baiulatur: vt. ĭ. de verb. signifi. l. ferri.

k *Obtemperaſſe.* & habet locum edictum, Ne vis fiat ei qui in poſſ. missus est: vt. ĭ. ne vis fiat ei. l. j. j. respon.

videtur. ¶ Si procurator tuus [a], vel tutor, vel curator ius dicēti non obtemperauerit: ipse punitur, non dominus vel pupillus. ¶ Non solum [b] autem reū, qui non obtemperauit, hoc edicto teneri Labeo ait: verum etiam petitorem [c]. ¶ Hoc iudicium [d] non ad id quod interest, sed quanti ea res est, concluditur. Et cum meram pœnam [e] contineat: neque post annū [f], neq; in hæredē [g] datur.

DE IN IVS VOCANDO. TITVLVS IIII.

I. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

IN ius vocare, † est iuris experiundi [h] causa vocare.

Hic enumerantur personæ quæ nō possunt in ius vocari. & hæc lex seruatur de facto vt iacet.

a *Si procurator tuus.* non ad hoc, sed ad alia constitutus: vt. ff. tit. j. l. iij. §. si procurator. & §. si tamen. & facit. j. quod tal. tu au. l. noui. & C. vnde vi. lege meminerint. Accursius.

b *Non solum.* hic. §. est contra Bul. vt paulo. ff. dixi. & facit. j. de reg. iur. l. non debet actori.

c *Petitorem.* id est actorem.

d *Hoc iudicium.* quod interest. Hic no. ex hoc edicto duas nasci actiones [a] quarum quælibet dicitur in factum. vna datur reipublicæ ad pœnam impositā [b] ius dicente: vt supra eod. in principi. & C. de modo mul. l. v. alia datur actori quando reus non obtemperauit: vel reo quando actor non obtemperauit: vt hic dicit. prima pœna statuitur à iudice, siue à prætore, viuo: secunda à mortuo, scilicet quanti ea res est. Iteṁ not. quòd hęc litera potest tribus modis exponi. primo (& bene) vt loquatur de actione siue iudicio quæ datur parti, quando alia non obtemperauit iudici, & datur non ad interesse, scilicet totius causæ [c] quæ agebatur: sed quanti ea res est, id est ad sumptus litis quos fecit in aduocatis & in aliis. Item propter damna rerum suarum, quæ est passus ex eo quòd aduersarius non paruit: vt infra, si quis cau. l. ij. §. fin. & l. sequent. & hic intelligas quòd non plus punitur, scilicet per hoc edictum. si enim in eo quod est vltimum iurisdictionis non pareat, poterit puniri per aliam legem in omni interesse: vt si nolit rem restituere: quia tunc in omni interesse damnatur, delato sacramento in litem: vt infra, de rei vindi. l. qui restituere. Secundo exponitur vt loquatur de ea actione quæ datur parti vt non detur ad interesse, scilicet singulare [d], sed quanti ea res est, id est, ad totam litem vere ęstimatam: vt infra, de ver. sig. l. hæc verba, quanti. & in hac positione multa iura concordant: vt infra, vi bo. rapt. l. prætor. §. hæc autem actio. & infra, de no. ope. nū. l. antepen. §. siue autem. & infra, ad leg. Fal. l. in lege. iiij. §. corpora. & infra, de ædil. edi. l. illud. §. condemnatio. & hæc positio est satua [e], vt propter vnam leuem inobedientiam tam inique per hunc titulum puniretur. nec ob. dicta lex, hæc verba. quia & hic ad veram ęstimationem agitur scilicet expensarum, vt dixi. & eodem modo dicas ad alias modò nominatas leges. Tertio dici potest [f] quòd hic loquatur de actione quæ fisco datur ex hoc edicto, vt illa non detur ad interesse, scilicet quanti interfit reipublicæ: sed quanti ea res est, id est quantum in sententia ius dicentis expressum est. prima verior est. Item nonne facit hoc pro eis qui dicunt extremum, id est vltimum, scilicet vt damnetur pro æstimatione rei si non patiatur rem duci? certe non facit: quia secundum hoc falsum esset quod hic dicitur, non ad interesse agi. agitur enim quantum in litem iuratum est: vt infra, de rei vin. l. qui restituere. Sed posset responderi, hoc non fit per hoc edictum. tu ergo expones vt primo dixi, vt de expensis & similibus loquatur. Item nonne satis est in possessionem mitti contra eum qui non obtemperat: vt. j. tit. j. l. satisque. nam si illud est satis, ergo huius edicti pœna est nimis? Respon. satis est, vbi scilicet quis non venit, venire tamen non contemnit, quia absens est, vel præsens, habet tamen causam licet iniustam quare non veniat. vbi vero venire dedignatur conténendo iudicem, vel actorem, secus est: vt hic: quia debet posse puniri.

e *Meram pœnam.* s. respectu soluentis [h], & secundum hoc totus §. loquitur in pœna quæ parti datur. sed secundū Azo. (vt in summa huius ti.) principium huius. §. loquitur de ea quæ parti, finis de ea quæ reip. quæ vere continet pœnam hinc inde: & ideo nec post annum competit, nec in hæredem: vt hic dicit. Cæterum de hæredibus non est quærendum, cum semper administratori reip. detur. Alia autem quæ parti datur, videtur dari post annum, cum sit rei persecutoria quo ad actorem. Item hęredi datur eadem ratione: sed in hæredem non: quia ex delicto: vt. j. de alie. iud. mu. cau. fac. l. non solum. §. fin. Sed videtur melius in fisco loqui prædicens responsum, cui adiungitur hoc: licet ipse contrarium dicat in summa sua.

f *Neque post annum.* quia prætoria.

g *In hæredem.* quia pœnalis: vt. j. de act. & oblig. l. in honorariis.

a Sequūtur eam. Bart. Alexā. & Iaſ.

b Immo antequā ſit impoſita datur actio. But. & Alex. licet gloſ. ſequātur Cy. & Bal.

† In ius vocare quid ſit, pulchrè explicat Frāc. Duarenus Diſp. anniuerſ. cap. 1.

Quid autē differat ius à iudicio, docet elegāter Franc. Hotoman⁹ in commen. ad titu. de act. inſtit. lib. 4. circa principi.

c Iſtam lecturam ſequitur B. Sal. Alex. & Iaſ.

d Immo ad particulare intereſſe cōmune, non ſingulare: & tunc ſatis placet Iaſ. & concor. cū præcedenti.

e Licet hæc lectura non ſit fatua, ſecundū Bar. nō eſt tamē bona Ale. & Bar. & Ia.

f Iſtā, tanquā meliorē, ſequitur Ia. licet diſpliceat Bart. Bal. & Alex.

g Singularis gloſ. ſecūdum Iaſ in. l. 2. C. de Carb. edic.

DE IN IVS vocando.

Tractaturus de iudiciis, præmittit de in ius vocando: cum ab ea parte iudicia [i] incipiāt: vt inſt. de pœ. teme. liti. §. liber. 2. h

II. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

IN ius vocari non oportet [i], neque consulē, neque præfectum, neque prætorem, neq; procōsulem, neque cæteros magistratus, qui imperiū [k] habent, qui & coërcere [l] aliquem possunt, & iubere in carcerem duci. Nec pōtificem [m] dum sacra facit. Nec eos, qui propter loci religionem inde se mouere non possunt [n]. Sed nec eum, qui equo publico in causa publica transuehatur [o]. Præterea in ius vocari non debet, qui vxorem [p] ducat, aut quæ nubat: nec iudicē dum de re cognoscit: nec eum dum quis apud prætorem causam agit [q]: neque funus ducentem familiare [r], iustáve [s] mortuo facientem.

IN ius vocare. Ius experiūdi. id est, vt experiatur actor an ius sibi competat, vel non. hoc tamen intelligunt quidam, si reus veniat & respondeat: non aliter: quia verba cum effectu &c. vt. j. ne quis eū qui in ius voc. l. pe. §. docere. quod nō placet: immo & si non respondeat, id est, nō veniat: si tamen vocetur per executoré, sine dubio est vocatus. hoc enim verba edicti, quæ non habemus, exigunt: licet si non respondeat vocat [t] ab eo à quo vocari non debuit, vt à liberto patronus, facilius remittatur pœna vocanti: vt. j. eo. quamuis. Item no. ꝙ libelli oblatio non habetur pro vocatione: vt. j. eo. libertus aduersus.

IN ius] *CASVS.* Lex ista ponit, & numerat personas quæ non possunt in ius vocari: & has numerat vsque ad. §. illum, Prætor ait &c. Exinde dicit, quòd quidam sunt qui nō possunt in ius vocari, vt parens, & patronus, nisi venia impetrata. Parentes sunt in infinitum: & qui contineantur appellatione parentum, nominat vsque ad. §. patronum. Et in illo. §. dicit quòd appellatione patroni continetur etiam aliquis qui habuit patrem & filium in seruitute: & postea iste solus pater manumittatur. iste est patronus: immo ambo sunt patroni: quod verius est. Iteṁ dicit, quòd filius vulgo quæsitus matrem sine venia impetrata in ius non vocet.

i *In ius vocari non oportet.* conuerte, id est, oportet non vocari.

k *Imperium.* scilicet merum, quod est gladij potestas: vt supra de iur. om. iu. l. iij. in princip. & quòd hi non possint conueniri: probatur hic, & j. qui. ex cau. ma. sed & si per prætorem. §. ij. & j. de accu. l. qui accusare. §. ij. & infra, iudi. sol. si reus. At minores magistratus etiam durante officio possunt vocari in ius: vt infra, de iniur. l. nec magistratibus. Immo & maiores quandoque: vt si dicantur in suo officio deliquisse: vt. C. ad leg. Iul. repe. l. iubemus. & de furto conueniri possunt: vt in auth. vt iud. sine quoquo siſ. §. illud. colla. ij. & in authen. vt dif. iu. §. si vero. col. ix. Item nec alios conuenire possunt hi maiores: vt. j. de iudi. l. pars literarum. quæ est Græca.

l *Coercere.* scilicet graui pœna. nam & minimi leuiter coërcerent: vt in auth. de defen. ciui. §. audiant. col. iij.

m *Pontificem.* id est, episcopum dum missam canit: & idem de quolibet clerico. & est ratio: vt. C. de epis. & cle. l. omnes qui vbique sunt. cum ergo finita fuerint illa sacra quæ faciunt, vt missa vel vesperæ, conueniantur secundum ius: vt clericus sub episcopo, episcopus sub archiepiscopo conueniatur: vt in auth. de san. epis. §. pro omnibus. & §. si autem. colla. ix.

n *Non possunt.* vt sunt monachi & eremitæ, sed eorum prælatus: vt in auth. apud quos opor. cau. di. mo. colla. vi. in prin.

o *Transuehatur.* vt præconem Theobaldum.

p *Vxorem ducit.* interim dum ducit.

q *Agit.* nisi vocetur ante maiorem magistratum: vt. j. de re iudi. l. contra pupillum. §. is qui ad maius.

r *Familiare.* sed nec post vsque ad nouem dies aliquis de sua familia poterit cōueniri: vt in auth. vt cum de app. cog. §. hæc autē. col. viij. & accipe familiare, siue est de genere suo, siue de seruis, siue de seruitoribus: vt. j. de verb. signi. l. pronūciatio. §. cōi iure.

s *Iustáve mortuo.* quidam libri habent iusta, scilicet obsequia, vt lauare corpus, vel similia. alij habent busta, id est combustiones. comburebantur enim corpora in rogo: vt cinis reseruaretur.

i Sista eſt ſitio eſt. contra text. eo quod dicit, meretur inuit quis ex virag. parte ſit pe nalis. B. P. Alex. & Iaſ.

k Nec ciuil. quòd dicit, cū incipiat à cognitione ſua vltra habes ſi tionem de proce prout ſus tenet gl. ina. dentia. prime. de offic. po. iudi. leg.

t Vocat] Nec ciuil. quòd dicit, cū incipiat à cognitione ſua vltra habes ſi tionem de proce prout ſus tenet gl. ina. dentia. prime. de offic. po. iudi. leg.

BIU Cujas

Vuaretur.sic.ĩ.de adqui.hære.l. pro hærede.§.j.in glo.iusta. *El qui cadauer.*ſ.familiare:vt dixerat.ſ.l.proxi.

b *Quique litigandi.Certo loco.*niſi ad maius auditorium vocaretur:vt dixi ſuprà,proxi.in.l.ij.& facit.ĩ.de iudi.l.ij.§.legatis.in princ.

c *Infantes.*ſed ſi hanc ętatem exceſſerint,cõuenient tutore auctore,vel ipſe tutor : vt. ĩ. de admi.tut.l.j.§.j.

d *Prætor ait.*ſuperiores prohibẽtur iure ciuili vocari in ius : iſte autẽ iure prętorio tantum.& not. quòd hæc verba prætoris Vlp. exponit per ordinẽ. Parentem exponit ſtatim vſque ad illum. §. patronum.in.l.adoptiuũ. Patronum exponit ibi vſque ad illum.§. liberos.qui eſt.ĩ.in.l.ſed & ſi hac lege.Liberos exponit ibi vſque ad illũ §.parentes.& ibi exponit qui ſunt parẽtes patroni.Item vltimũ verbum,ſine permiſſu,exponit in pe.§. eiuſdem legis. in aliis autem legibus quæſtiones extrauagantes ponuntur de hac materia & ſoluuntur.

Parẽtes & liberi in infinitum dicuntur.

e *Parentes in infinitũ.* No. parẽtes & liberos in infinitũ dici: vt hic. &.ĩ.de verb.ſig.l. liberorum appellatione.& l.cognoſcere.§.liberorum.&.ĩ.de le.prẽſtan. l.j.§. generaliter. &. ĩ. eo.ſed & ſi hac lege. §. liberos autem.ſed contra.ĩ.de grad.l.iuriſcõſultus.§.parentes.ſed illud ſecũdum vocabuli propriã ſignificationẽ: quia vſq; ad tritauum dicuntur parentes : ſuperiores vero maiores. hoc autem ex interpretatione benigna legis.

Fl.Seuer.

f *Nec tamen.* hoc tamen aduerſatur Seruio, qui dicebat, ad ſolos iuſtos liberos hoc pertinere, vt debeant ipſi ſoli qui iuſti ſunt liberi,reuerentiam patribus.quod non eſt verum. Poteſt etiam dici,quod Seruius bene dixerit,& tamẽ aduerſetur aliis qui illud dicebant, quòd ad ſolos iuſtos hoc pertineret. nam etiam ad naturales tantum pertinet, vt ſubiicit, &.ĩ.eo.l.parentes.

Hãc gl. in ſua limitatione eſt cum. Imo. in l. Lucius. ſi. & l. ex acto. §. ſi ius vocat. ff. ad Trebel. & ibi Alex. & alij.

g *Quia.Is tantum eſt quem nuptiæ.* etiam de facto tantum : vt inter ſeruum & ancillam : ſed non ſi inceſtuoſus[a] ſit,ſecundum Io.quia hic patrem non habet: vt inſtitu. de nup.§.ſi aduerſus. Item quod dicit, is &c. verum eſt præſumptione iuris:vt ſuprà,de his qui ſunt ſui vel alie. iur.l. filium. ſcire enim hoc eſt impoſsibile,quis cuius filius ſit:vt. ĩ. de condi. & demon.l.Lucius.

Parentes.] *CASVS.* Sicut legitimum patrem filius in ius vocare non poteſt ſine venia : ita parentes naturales filij non vocant ſine venia.

h *Naturales.* & tantum naturales,ſecundum Ioan.& ſic no. appellatione parentum etiam naturales contineri.ſic. ſ. e.l. quique §.fi.ſed ar.contra.C.ad le.Iul.de adul.l.iij.

Patris.] *CASVS.* Titius habebat filium emancipatum : iſte filius adoptauit.adoptatus ab iſto filio,an in ius vocare poteſt patrem adoptantis, ſcilicet Titium? Et reſpondet quòd poteſt,quia ei non adgnaſcitur: & ex quo non eſt ei adgnatus, nec cognatus. Viuianus.

i *Patris.*ſcilicet emancipati à ſuo patre. Accurſius.

k *Impune vocabit.*ſcilicet filius patris adoptiui & emancipati.

l *Adgnatus.*Sed nõne adgnaſcitur auo, cum auus proximus eſt adgnatus adoptãti:vt.ĩ.de ſuis & legi.filius? Reſpon.illud verum eſt, quando hic adoptans non eſſet emancipatus. Hic autem emancipatus erat: aliàs adoptare non poſſet: vt infrà,eod.ſed ſi. §. liberos.verſi. parentes.& ideo ſublatum erat ius adgnationis per minimam capitis demi.vt. ĩ. de ca. de. l. tutelas. & ſic pater filio non erat adgnatus:per conſequens ergo nec adoptatus adgnaſcetur auo : vt ſuprà, de adop. l. qui in adoptionem. hodie contra:vt inſti.de leg.adgna.ſuc. §. vlt. Sed quid ſi per dignitatẽ eximatur adoptans de poteſtate? Dic idẽ, quia nihil ab auo conſequitur hic adoptiuus nepos: licet videatur argu. contra in authen.conſtit. quæ de di.§.illud.colla.vj.[b] & facit infrà,eo.l.ſed ſi filius. verſic. ſed ſi filius meus.Accurſius.

b Solu. ibi quo ad fauorem filii qui per dignitatẽ exiuerat poteſtatem ſine venia. ſecundũ Bar.

Adoptiuum.] *CASVS.* Hæc lex dicit, quòd filius adoptiuus non poteſt in ius vocare patrem adoptantem,niſi vel caſtrẽſe peculium vel quaſi habeat. ſed iſte filius adoptiuus patrem ſuum naturalem in ius vocare non poteſt.Item dicit,quòd multis modis quis fit patronus:ſi manumittat ſeruum ſuum, vel detegat colluſionẽ. ſi agam præiudiciali in rem actione contra aliquem: & pronuncietur eſſe meus libertus. Item ſi iurauero meum libertum eſſe. Sed pone,quòd cõpuli libertum vt iuraret ne duceret vxorem : vel libertam ne nuberet. amitto quidem ius patronatus: ſed filius me[e] naturalis habebit.Item ſi aliquis inſtituit me hæredem,&rogauit vt ſuum ſeruum manumittam, & manumiſi : ero patronus.

habuit. Fl.

** vel ſi colluſ. detexit Flo.*

m *Quam præcepto.*ſi enim præcepto prætoris impediretur, ergo cum venia permitteretur: quòd eſt falſum: vt infrà,de iudi. l. lis nulla.&.C.eo.qui in poteſtate.

n *Caſtrenſe.* vel quaſi. Accurſius.

o *Peculium.*in eo enim vice patriſsa. fungitur:vt infrà, ad Maced.l. ij.& ideo in cauſis quæ ſunt de caſtrenſi peculio, non pater, ſed filius iurabit de calumnia. ſed in cauſis alterius peculij iurat pater:vt.C.de iura. cal.l. ij. §.quod obſeruari ibi,vel aliam legitimam &c. &.C. de bo.ma.l.j.&.C.de bo.quæ lib.l.fi.§. ſinautem in ſecunda verſi.ſinautẽ patre recuſante &c. Sed cum hic filius hodie non tranſeat in eius poteſtatem, an eũ ſine venia vocabit? Reſpon.non : quia filius dicitur, & quia ſuccedit ab inteſtato:vt.C.de adop. l. cum in adoptiuis. §. ſed ne articulum. in verſ.ſed ſi quidem. Et eſt arg. quod de matre habes ſuprà eo. l. quique. in fin. quæ ſimiliter non habet filium in poteſtate: vt inſtit.de adop.§.fœminæ. & hoc quidam,vt Azo. Arg. contra: quia per omnia pro non facta dicitur adoptio, prætquam ad ius ſuccedendi: vt. C. de adop.l.cum in adoptiuis. §. ſed ſi quidem.in fin.

p *Cauſa cognita.* id eſt venia petita.

q *Vocari.*niſi ex caſtrenſi peculio,& tunc cum venia &c.

r *Patronum.*maſculum vel fœminam.

ſ *Detexerunt.* nam ſi quis ſeruus vel libertus, vt iudicetur ingenuus, facit ſibi moueri litem à domino vel patrono cum quo colluſit : efficitur illius libertus qui huius colluſionem detexit : vt hic, &.ĩ.de col.deteg. l. j.

t *Præiudicio.* id eſt præiudiciali actione in rem : vt inſtit. de actio.

III. CALLISTRATVS libro primo cognitionum.

VEl qui cadauer[a] proſequũtur.quod etiam videtur ex reſcripto diuorum fratrũ comprobatum eſſe.

IIII. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

QVique litigandi cauſa neceſſe habet in iure,vel certo loco[b] ſiſti. nec furioſos, vel infantes[c]. Prætor ait[d]: *Parentẽ,patronum,patronam, liberos, parentes, patroni, patronæ* [ve] *in ius ſine permiſſu meo,ne quis vocet.* Parentem hic vtriuſque ſexus accipe. Sed an in infinitum[e], quæritur? Quidam parentem vſque ad tritauum appellari aiunt: ſuperiores maiores dici. hoc veteres exiſtimaſſe Pomponius refert. ſed Gaius Caſsius omnes in infinitum parentes dicit. quod & honeſtius eſt, & merito obtinuit. Parentes etiam eos accipi Labeo exiſtimat, qui in ſeruitute ſuſceperunt. Nec tamen[f] (vt Seruius* dicebat) ad ſolos iuſtos liberos[pertinet:] ſed & ſi vulgo quæſitus ſit filius, matrem in ius non vocabit.

V. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

QVia ſemper certa eſt[mater,] etiam ſi vulgo conceperit. Pater verò is eſt, quem nuptiæ[g] demonſtrant.

VI. IDEM libro primo ſententiarum,

PArentes naturales[h] in ius vocare nemo poteſt. Vna eſt enim omnibus parentibus ſeruanda reuerentia.

VII. IDEM libro quarto ad Edictum.

PAtris[i] adoptiui parentes impune[k] vocabit:quoniam hi eius parentes non ſunt: cum his tantum cognatus fiat, quibus & adgnatus[l].

VIII. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

ADoptiuum patrem, quandiu in poteſtate eſt, in ius vocare non poteſt, iure magis poteſtatis, quam præcepto[m] prætoris: niſi ſit filius qui caſtrẽſe[n] habeat* peculiũ[o]. tunc enim cauſa cognita[p] permittitur. Sed naturalem parentem, ne quidem dum eſt in adoptiua familia, in ius vocari[q] *licet. Patronũ*[r], inquit, *patronam.* Patroni hic accipiendi ſunt, qui ex ſeruitute manumiſerunt: vel qui colluſionem detexerũt*[ſ]: vel ſi quis præiudicio[t] proũncietur eſſe libertus, cum alioqui non

BIU Cujas

Sententia quandoque facit ius.

actio. §. præiudiciales. Et sic not. quòd hic sententia facit ius: vt suprà, de stat. ho. l. ingenuum. & infrà, de reg. iur. l. res iudicata.

a *Iuraui.* hoc casu ero patronus quo ad hoc edictum, non quo ad successionem: vt infrà, de iure pat. l. si iurauero.

b *Non esse.* vt infrà, de iureiur. l. eum qui. §. penulti.

c *Adegi.* id est compuli. Accursius.

d *Nubat.* hoc si vt in perpetuum non nuberet. secus si ad tempus: vt infrà, qui & à qui. ma. li. l. antepe. licet sit argu. contra. ff. de suis & legi. l. intestato. §. si quis libertã. Item hoc intellige quando filios tollere potest. secus si est sterilis: vt. ff. de iure pat. l. adigere. §. quãuis.

e *Liberto ius.* scilicet patronatus.

f *Vocetur.* scilicet impune.

g *Innocẽs.* secus si nocens & conscius fuisset: vt. infrà, de iure pa. l. qui cõtra legem. quę est contra. Et not. hic argu. pro feudo, quòd licet vasallus fuerit infidiatus domino, quòd ipse amittit feudum, filius non. sic. ẽ. de seuide cap. 1. qui. mo. feud. amit. sol. x.

fuerit: aut si iuraui [a] eum libertum meum esse. quemadmodum per contrarium pro patrono non habebor, si contra me iudicatum est: aut si me deferente iurauerit, se libertum non esse. [b] Sed si ad iusiurandũ adegi [c] ne vxorem ducat, ne nubat [d]: impune in ius vocabor. Et Celsus quidem ait, in tali liberto ius [e] [patronatus] ad filium meum me viuo non trãsire: sed Iulianus contra scribit. Plerique Iuliani sentẽtiam probant, secundum quod eueniet vt patronus quidem in ius vocetur [f]: filius quasi innocens [g] non vocetur.

IX. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

IS quoque, qui ex causa fideicommissi manumittit, non debet in ius vocari [h]: quamuis vt manumittat, in ius vocetur.

X. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

a Pro sol. huic cõtra.

h *IS quoque. Vocari postea, & ex alia causa.* Item huic non possunt imponi operæ, nisi fuerit testatoris filius de manumissione rogatus: vt infrà, de bo. lib. l. qui ex causa fideicom. habet etiam hic filius, de manumittendo rogatus, bo. poss. contra tab. vt. C. de bo. pos. contra tabu. quæ pa. & lib. eius. l. j.

Sed si hac lege.] CASVS. Si emi seruum eo pacto à te vt manumittam intra certum tempus, & non manumisi: erit quidem liber post illud tempus, ex constitutione diui Marci, & Commodi, ad Ausidium Victorinum: & ero suus patronus. vnde mihi debet reuerentiam. & hoc quando meis numis. si autem numis serui eum emi, prædicto pacto, & non manumisi: non ero patronus suus. [PROSTITVTA.] Vnde pone, vendidi tibi ancillam eo pacto, ne eam prostitueres: & si prostitueris, sit libera ex constitutione Hadriani. ero quidem suus patronus, ego venditor: & non tu: cum sit facta libera. & hoc quando prostituisti tu emptor. sed si ego venditor prostitui: nec ego, nec tu erimus patroni. & sic illa nullius erit liberta: & sine venia posit me vocare in ius. [PATRONVM.] Item dicit, quòd si dedero me in adrogationem, remaneo patronus. & si libertus meus dedit se in adrogationem per mendacium, non fit ingenuus: immo remanet libertus: & debet etiam reuerentiam adhuc: licet habeat omnia insignia ingenuitatis: sed libertus natalibus restitutus ingenuus fit. [QVI MANVMITTITVR.] Item dicit, quod si ciuitas Bonon. manumisit seruum suum: ille seruus poterit quemlibet de populo in ius vocare sine venia: sed syndicum ciuitatis vocabit venia impetrata. [LIBEROS.] Item dictum est suprà, eod. l. quique. §. prætor. liberos, scilicet parentes non vocare in ius. & quòd libertus non vocet liberos patroni & parentes in ius: illud intelligendum est, tam de masculo quàm de fœmina. [SED ETSI.] Item dicit. qnòd si patronus propter delictum ciuitatem amittat: honorem quem habet à libertis, amittit. q. d. interim cessabit edictum. si autem postea fuerit restitutus, competet edictum. Et dicit, quòd quo ad quædam cessat edictum: quo ad quædam non. non enim habetur pro patrono vt eidem debeatur honor in assurgendo, & salutando: in ius tamen sine venia non vocabitur. [PARENTES.] Item dicit, quòd si habeo libertum, & postea dedi me in adoptionem, quòd iste libertus meus nõ vocabit in ius istum patrem meum adoptiuum. Item adoptaui aliquem in filium vel nepotem: nunquid libertus meus illi præstabit reuerentiam? & dicitur, quòd sic quandiu durat adoptio, & postea non. Item dicit, quòd libertus meus non vocat filium meum in ius sine venia, & si filius meus dedit se in adoptionẽ: vel ego dedi. Item dicit, quòd liberi dicuntur in infinitum. [SI LIBERTA.] Item dicit, quòd si liberta mea habet ex me filium, ista liberta non poterit hunc filiũ communem in ius vocare, sine venia: nec ille filius hanc matrem libertam meam. [SIN AVTEM.] Item dicit, quòd si filij mei libertum meum accusauerint calumnioſè, quòd isti filij mei amittunt ius patronatus. Item dicit, quòd i. prętor permittit libertō accusare patronum si non sit accusatio famosa: sed si patronus iniuria afficiat libertum, poterit talis libertus hunc patronum in ius vocare, siue actio sit famosa siue non. Item dicit, quòd si ego patronus tutor eram Titij: nunquid libertus meus vocabit me in ius sine venia? Respon. quòd non. Item si ego habeo tutorem, poterit libertus meus vocare istum tutorem de suo facto, & forte de meo. Viuianus.

SEd si hac lege emi, vt manumittam: & ex constitutione diui Marci [i] venit ad libertatem: cum sim patronus, in ius vocari non potero. Sed si suis numis emi, & fidem fregi: pro patrono non habebor [k]. ℣ Prostituta [l] conrra legẽ venditionis, venditorem habebit patronum [m], si hac lege venierat, vt si prostituta esset, fieret libera. at si venditor, qui manus iniectionem excepit [n], † ipse prostituit [o]: quoniam & hæc peruenit ad libertatẽ: sub illo quidem, qui vendidit, libertatem consequitur: sed honorem haberi ei æquum non est [p]: vt & Marcellus libro sexto existimat. ℣ Patronum autem accipimus, etiam si capite minutus [q] sit: vel si libertus capite minutus [r] [sit,] dum adrogaretur per obreptionẽ [s]. cum enim hoc ipso, quòd adroga-

i *Marci.* & commodi, ad Ausidium Victorinum: vt. C. si man. ita fue. alie. vt ma. l. ij. &. iij. secundum Ioan.

k *Non habebor.* cur ergo in superiori casu pro patrono habeor? Respon. duplex est ratio. & quia priori casu meis numis emi: hic autem numis serui. quod conniuentibus oculis dicemus: vt infra, de manu. l. iiij. in princ. & quia in primo fregi fidem venditori. hic seruo: quod plus sibi valet quàm si venditori rupissem. Item quid si non fregi, sed manumisi? fortè habet beneficium edicti huius. licet non habeat contra tab. vt. C. de bo. lib. l. j.

l *Prostituta.* id est, proposita ad meretricandum.

m *Patronum.* hoc est ex constitutione diui Vespasiani: vt infrà, de iure pa. l. diuus Vespasianus. vel dic, diui Hadriani: vt. C. si man. ita fue. ali. ne prosti. l. j. primum verius. Sed videtur, quod non venditorem, sed emptorem habeat patronum, cum ab eo videatur manumissa: vt infrà, de euictio. l. si mancipium quæ est contra. sed certè illud est in eius præiudicium vt non habeat regressum pro euictione.

n *Excepit.* scilicet si emptor prostituit. Accursius.

o *Prostituit.* post iniectionem manus: vel post venditionẽ, ante traditionem. vel dic, cum postea redemisset: vel alia causa ad eum rediisset.

p *Æquum non est.* quia quod quisque iuris &c. & sic not. quòd nullius erat liberta, & quemlibet vocabit in ius sine venia.

q *Minutus.* scilicet per minimam ca. de. vt quia emancipatus, vel in adrogationem datus: sec⁹ si per maximã vel mediam: vt. j. ea. l. §. fi per pœnã. Sed ar. cõtra, inst. de adqui. per adroga. in prĩ. Acc.

r *Capite minutus.* quid est quod dicit eum capite minui, cum lex dicat libertum alienum non posse adoptari? vt. ẽ. de adop. l. si pater. in fi. Responderi potest, hoc quoad propositum adrogantis est, non pro veritate. Vel dic, quòd licet fieri non debuerit: facta tamen tenet donec retractetur: vt in sententia per falsa instrumenta lata: quæ retractatur per integ. resti. vnde valet: vt infrà, de re iudi. diuus.

s *Obreptionem.* id est, per mendacium quod est in fraude tacẽdi: vnde non valet cum effectu: vt. C. si contra ius vel vti. publi. l. ij. sed suum quis potest adoptare libertum, non tamen fit ingenuus: vt suprà, de stat. ho. l. fin.

Cunctitionem.

BIU Cujas

a *Conditionem.* cum aliàs non inueniret adrogantem.
b *Habeat.* nisi in contra tab. & in venia: vt hic, &. ĵ. de iur. au. annu. l. pe. &. ĵ. de bo. li. l. etiam si ius. in princ.
c *Ingenuum facit.* vt. ĵ. de nat. re. l. quæris &. l. fin. in fine. Accur.
d *Ciuitate.* quod fit per defensorem ciuitatis, vel maiorem partem illius corporis, auctoritate præsidis: vt. C. de ser. reipu. l. j.
e *Illorum.* quia nec fuit illorum seruus: vt suprà, de re. diui. intantum. §. vniuersitatis. & dic arg. quod ibi not. sed arg. contra. infrà, de col. illi. l. j. in fine dic, vt ibi.
f *Reipublicæ.* id est ciuitati.
g *Constitutum.* sed videtur, quòd etiam sine venia: vt infrà, ead. l. in fin. sed dic vt ibi. & facit infrà, quòd cuiusq; vni. l. si municipes.
h *Liberos.* facit infrà, qui satisda. cog. l. iij. §. quod ait. &. §. eod. l. quique. §. parentes. Accursius.
i *Ad peregrinitatem.* quia ciuitatem amisit per deportationē: vnde peregrinus dicitur: vt. C. de hære. insti. l. j.
k *Honorem.* quem scilicet habebat de salutando & assurgendo, & similibus. In ius autem, nec núc ab eo vocari poterit: quia aliud impedit: vt puta deportatio: vt. j. de. ca. de. tutelas. §. finali.
l *Etiam adoptiui.* Sed nunquid plures patres adoptiuos habere poterit? Respon. non: sed in plurali ideo loquitur, quia potest esse adoptatus loco nepotis. vnde duos habet parentes: vnum loco patris, alterum loco aui. Accursius.
m *Si filius meus in adoptionem.* & transiuit in potestatem patris adoptiui: vt quia auo paterno, vel materno, quando est emancipatus, etiam hodie.
n *Susceptus.* à filio meo in adoptionem dato.
o *In ius vocari.* scilicet à liberto meo: vt. ö. dictum est. Sed quid erit me auo mortuo: nonne adoptatus, vt filius patroni, habet beneficium? Respondetur, ita, secundum Azo.
p *Liberos.* facit. ĵ. de verbo. sig. liberorum appellatione.
q *Non vocabunt.* ipsa eum, quia patroni filius. ipse eam, quia mater. vt. ŝ. eo. quique. §. prætor. &. §. finali.
r *Capitis.* id est de crimine capitali.
f *Accusauerunt.* maiores. xxv. an. & de tali crimine cuius pœna sit mors vel exilium. & si perduxerint accusationem ad finem: vt ĵ. de iure pa. cum patronum. &. ĵ. de bo. li. qui cum maior. &. l. in seruitutem. Item hic accipe per calumniā. Io. vt. ĵ. de bo. lib. qui cum maior. in fi. &. l. idem in fi. Sed an idem in patrono si ipse accusat? Dicunt quidam vtique: vt. ĵ. de iure pa. l. eum. immo non: quia loquitur ibi de liberto patris, qui suus dicitur: vt. ĵ. de verb. sig. licet inter gesta. §. patronos. & arg. pro hoc. ĵ. de fideicom. li. l. si filius. §. erit. in fine. sed hoc non bene dicit. Accursius.
t *Famosa.* vt furti.
u *Pudorem.* i. opinionem, siue famam bonam.

† *Ius annulorū donare, apud antiquos erat id ferme quod equitem facere dicimus. Accipere vero, equitē ri. Bud.*

† *Natalibus restituere, nobilitare vocamus: & nobilitationē, natalium restitutionem. Bud.*

A x *Suggillat.** id est deminuat: à sugo, gis. Vel dic suggillet. i. aggrauet apud bonos viros: vt. C. ex qui. cau. infa. irro. l. verbum & erit exemplum de condic. fur. quæ non infamat, sed opinionem aggrauat. & idem in interdicto vnde vi: vt. ĵ. de obsequiis liber. l. honori. &. l. licet.

* *Suggillare pudorē, inquit Bud. metaphoricōs ponitur pro eo quod est infamiæ notam inurere. vulgus diffamare vocat.*

y *Patronus.* vel alius pro eo: vt. ĵ. proxi. §.
z *Grauissima.* secus si leui: vt. ĵ. de iniu. l. prętor edixit. §. præterea. & facit. C. in qui. cau. co. cen. do. accu. pos. l. ij. in fi. li. xj.
a *Vel defensor.* secus si aliꝰ pro eo: vt. ĵ. proxi. §.
b *Interueniat.* sed cur patrono præstatur reuerentia, etiam cuiuscunq; nomine ipse cōueniatur, vt hic dicitur: & non præstat libertus cuiuscunq; nomine ipse agat: vt. ĵ. e. l. quæsitum? Respon. ex parte patroni fauor est, in hoc quod debetur ei reuerentia. qui fauor producitur cuiuscunque nomine cōueniatur. ex parte vero liberti est pœna: ideoque non arctatur si ipse alteriꝰ nomine agat: quia odia restrīgūtur: vt. ĵ. de libe. & posthu. cum quidam. Præterea in. l. illa, quæsitum. si non ageret libertus, pupillo teneretur: sicque officium suum sibi esset damnosum: quod esse non debet: vt. ĵ. ex qui. cau. ma. l. videlicet. & ĵ. quēadmo. testa. ape. siquis ex signatoribus. ideoque propter necessitatem toleratur.
c *In ius vocari.* etiam famosa actione: quia patronus condemnato eo non efficitur infamis de facto: quia per tutorem litigat: nec ipse tutor qui alieno nomine conuenitur: vt. ĵ. de infa. furti. §. si quis alieno. & facit. ĵ. de obse. l. licet. in fi. Sed quare nó repræsentat personam patroni tutor, vt actor vniuersitatis: vt. ŝ. e. §. qui manumittitur. quæ est contra? Sol. secundum quosdam hic loquitur quando tutor de suo facto conuenitur, non pupilli eiusdem patroni. Alij dicunt, vim faciendam in cuius persona concipiatur libellus: vt si tutoris, obtineat quòd hic dicit. si vniuersitatis, siue pupilli: quod ibi. Tu dic, aliud in vniuersitate, quæ tantum per alium conuenitur: vt ibi. & aliud in singulari persona: vt hic. Item aliud in procuratore patroni: vt. ĵ. de obse. liber. l. honori. & est ratio, quia ipse patronus videtur vocari, cum ipse iuret de calumnia: non procurator: vt. C. de iureiur. propter calum. l. ij. §. quod obseruari. &. §. finautem.
d *Quamuis non adiiciat.* in quibusdam verbis adiunctis: vt suprà eo. quique. §. j.
e *Iurisdictionem.* No. vbi lex non distinguit: nos tamen distinguimus. sic. ĵ. de testi. quæsitum. in fi. Arg. contra. ŝ. de offi. præsi. l.

Caſsium, vt in parentibus, & vltra trinepotē accipimus. ¶ Si liberta ex patrono fuerit enixa, mutuo seipsa & filius eius in ius non vocabunt q. Sinautē liberi patroni capitis r accusauerūt f libertum paternum, vel in seruitutem [redigi] petierunt: nullus eis honor debetur. ¶ Prætor ait: *In ius sine permissu meo ne quis vocet.* permissurus enim est, si famosa t actio non sit, vel [si] pudorem u non suggillat x qua patronus y cōueniatur, vel parentes. & totum hoc causa cognita debet facere. Nā interdum etiam ex causa famosa (vt Pedius putat) permittere debet patronum in ius vocari à liberto, si eum grauissima z iniuria adfecit, [vel] flagellis † fortè cæcîdit.

Patrono debetur reuerentia, etiam si tutorio nomine alterius conueniatur: secus si alius pro eo tutorio nomine iudicium suscipiat.

¶ Semper autem hunc honorem patrono habendum, etsi quasi tutor vel curator, vel defensor a, vel actor, interueniat patronus. sed si patroni tutor vel curator interueniat b, impune posse eos in ius vocari c Pomponius scribit, & verius est.

Pœnitenti & actionem remittenti venia conceditur.

XI. PAVLVS libro* quarto ad Edictum.

QVāuis non adiiciat d prętor causa cognita se pœnale iudicium daturum: tamen Labeo ait, moderādam iurisdictionem: e ve-

† *Vsum testa. Bal. hic mādat no. ad ho. quòd iniuria est flagellare aliquē. idem si sit percussio in oculo, vel sanguinis effusio. Bo. log.*

Distinguere an debeamus vbi lex non distinguit.

BIU Cujas

iij. *ADDITIO.* Tu dic, secundū Bar. hic, quòd nos non debemus distinguere, nisi illa lex distinguatur per aliam. vnde nisi iurisconsultus hanc. l. fecisset, per magistralem interpretationē non debet dici, q̄ si quis incidit in aliquam pœnā statuti, porrigendo petitionem, vel exceptionem prohibitam, quòd ei non detur excusatio ex pœnitentia.

non habemus. l. hoc dicentē. nam verba legis hoc non patiūtur. vt. j. de fur. l. qui ea mente.

†*Illud tritū & vulgatū colligitur ex isto tex. quòd voléti non fit iniu via. concor. tex. ī. l. nec ignorās. C. de donationi. tex. in. l. i. §. nō vsq; adeo. & ibi Bar. not. de iniur. ff.*

luti si pœniteat[a] libertum, & actionem remittat. vel si patronus vocatus non veniat: aut si non inuitus† vocatus sit, licet edicti verba[b] non patiantur[c].

Absente patre præsens filius potest agere pro sua iniuria. Bar.

XII. VLPIANVS libro quinquagesimo septimo ad Edictum.

SI libertus in ius vocauerit contra prætoris edictum filium patroni sui, quem ipse patron[s] in potestate[d] habet: probādum est, absente patre, subueniendum esse filio qui in potestate est, & ei pœnalem in factum actionem, id est quinquaginta aureorū, aduersus libertum competere.

XIII. MODESTINVS libro decimo Pandectarum.

GEneraliter eas personas, quibus reuerentia præstāda est, sine iussu prætoris in ius vocare non possumus[e].

Non videtur in ius vocare qui offert seipsum paratum defendere. h. d. vel aliter: Qui se defendit in crimine, accusare non videtur, licet iudicem interpellet vt fine debito terminetur. idem si accusatus reaccuset. h. d. tex. cum glo.

XIIII. PAPINIANVS libro primo Responsorum.

1 LIbertus à patrono reus[f], constitutus, qui se defendere paratus, pro tribunali præsidem prouinciæ frequenter[g] interpellat, patronum accusatorē in ius nō videtur vocare[h].

Commissa pœna. i. incursa.

a *Pœniteat libertū. & actionem.* duob⁹ modis expōe. primo q̄ libertum pœniteat. & actionem remittat qua conquēti fit iniuriam. Bar.

b *Edicti verba.* quæ nō habem⁹ i hac parte: sed erant talia: vt. j. l. fi.

c *Non patiantur.* s. fieri remissionem pœnæ commissę. vel secundo dic, scilicet remissionē pœnæ non commissæ: & secundum hoc licet offendere verba legis tantum. Arg. contra. j. de exercito. l. j. §. si is qui nauem. versi. sed si sciente. sed certe hic offenduntur ex permissione huius legis: aliàs esset secus. Accursius.

SI libertus.] CASVS. Libertus meus filium meum sine venia in ius vocauit: nunquid filius meus poterit agere aduersus hūc libertum pro illis. l. aur? Et respondetur quòd sic.

d *In potestate.* idem multo magis in emancipato: vt. ī. eo. sed & si. §. si filius. nam in potestate filio existenti nulla dabitur actio, secundum has leges, nisi in casibus. & ideo de eo dubitabatur: vt. j. de act. & obli. l. filiusfamilias. & l. in factum. hodie vero aliud est: vt dicemus. j. de iud. l. si longius. §. si filius.

GEneraliter.] CASVS. Ego accusaui libertum meum: nunc non procedo in accusatione. libertus meus interpellat iudicem vt faciat quod ego procedam. non videtur me in ius vocare talis libertus. h. d. cum. l. sequen.

e *Non possumus.* ergo nullum senem: vt. j. de iu. immu. l. semper. & nullum clericum, & nullum magistratum suum: quod est falsum. Dic ergo, quod refertur ad eas personas tantum quæ sunt in edicto. suprà, eo. quique. §. prætor. sunt & alię quę nec etiam cum venia vocari possunt: vt suprà eo. l. ij. iij. & iiij. j. respon. & propter hoc dicit pene. in. d. l. semper. alios autem omnes sine venia vocare possumus. Ad quid ergo hæc lex est facta, cum nihil adiiciat? Respon. quia non est nouum &c. vt infrà, ad legem Aquil. si seruus seruum. §. inquit. versi. cum eo. Præterea potest dici vt adiiciat de socero & socru, qui parentis locum obtinēt: vt infrà, solu. ma. quia parentis. & insti. de nu. §. socrū. Acc.

f *Libertus. Reus.* id est accusatus.

g *Frequenter.* i. eum prætorem inquietat & solicitum reddit quatenus faciat citari accusatorem. s. patronum, & de causa cognoscat. scilicet præses, & debito fine decidat. Quid ergo si vult eum patronum de calumnia puniri, & hoc petat. vel velit aliquod in eum retorquere crimen reaccusando eum? potest forte sine pœna, sicut & patronus hoc sine pœna committit in libertum: vt infrà, de bo. lib. qui cum maior. §. si libertus.

h *Vocare.* vt ob hoc incidat in hoc edictū.

Libellus vim citationis non habet. Bar.

XV. PAVLVS libro primo quæstionum.

2 LIbertus aduersus patronum dedit libellum[i], nō dissimulato se libertū esse ei⁹. an si ad desiderium eius rescribatur, etiam edicti pœna remissa[k], esse videatur? Respondi: Non puto ad hunc casum edictum prætoris pertinere.

B Neq; enim, qui libellum principi, vel præsidi dat, in ius vocare patronum videtur[l].

Libertus alieno nomine potest in ius vocare patronum sine venia. h. d. vsque ad finem. Bar.

XVI. IDEM libro secundo Responsorum.

QVæsitum est, an tutor pupilli nomine patronam suam[m] sine permissu prætoris [in ius] vocare possit. Respondi eum, de quo quæritur, pupilli nomine etiam in ius vocare patronā suam potuisse[n], sine permissu prætoris.

Cogitur quis ad implendum quod apud acta promisit. h. d. vsque ad finem. Bar.

C XVII. IDEM libro primo Sententiarum.

EVm, pro quo quis apud officium[o] cauit, exhibere cogitur. Item eum qui apud acta[p] exhibiturū se esse quem[q] promisit[r]: etsi officio non caueat, ad exhibendum[s] tamen cogitur.

a *Vel etiam dic, quod sola libelli cōuentionalis datio non facit vt videatur vocari in ius, nisi nuncius mittatur. Acc.*

k *Remissa.* quasi incīderit in eam, sic quærit an videatur esse remissa propter rescriptum: sed respondetur pœnam nō esse remissam: quia nec fuit commissa: vt infrà, de verb. oblig. decem. §. sed & si decem..

l *Videtur patronum.* quo ad pœnam huius edicti. sed quo ad perpetuationem actionis annalis & prætoriæ sufficit dari principi libellum: & ad eum rescribi. vt. C. quando lib. princ. da. l. j. & ij. quæ est contra. *ADDITIO.* Solue secundum Bar. sic, & dic quod quantum ad interrumpendum præscriptionem libellus habet vim citationis: vt ibi, secus quantum ad pœnam huius edicti: vt hic.

m *Væsitum. Suam.* scilicet tutoris.

D n *Potuisse.* nisi sit actio famosa, secundum M. vt. C. si tu. non gest. l. j. & C. de obse. à lib. pa. præstan. l. j. Tu dic etiam famosam nomine pupilli posse intendi actionem, per hanc. l. quæ non distinguit: sed non accusationem. & sic loquitur. l. illa. C. si tutor non gest. l. j. sed suo actionem famosam non potest. & sic loquitur. C. de obse. lib. l. j. & secundum hanc vltimam distinctionem loquitur infrà, de iniur. l. non solum. §. si mandato. versi. quanquam. ibi, ex quibus apparet &c. nam ibi nomine suo agebat pro iniuria facta vxori: quod non potest, vt ibi dicit.

EVm.] CASVS. Promisisti te mihi exhibiturum Titium: & hoc iudici vel mihi aduersario promisisti. teneris quidem exhibere.

o *Officium.* i. officiales, scilicet satisdando vel promittendo se illum exhibiturum. & ex tali pacto officiali adquiritur actio vtilis: vt. j. rem pu. sal. fo. l. non quasi. in princ.

p *Acta.* i. coram iudice. promisit tamen alteri parti: vt sic differat à casu præcedenti: & hoc subiicit, & si officio &c.

q *Quem.* id est aliquem, & cætera.

r *Promisit.* scilicet actor.

s *Ad exhibendum.* non est propriū nomen actionis: sed factum denotat.

BIU Cujas

denotat. agitur ergo condictione certi ad interesse: vt. ff. qui satisda. cog. l. ij. §. pe. Alij dicunt agi ad exhibendum actione, vt exhibeatur ei cuius interest exhiberi: vt. ff. ad exhi. l. iij. §. sciendum. quod nihil est. Sed quid hæc lex ad titulum facit? Respō. quia pro hoc in ius vocabitur, vt exhibeat reum sicut promisit. alioquin si non exhibeat, ad interesse condemnabitur.

Inuitus quis de domo non debet extrahi, sed ibi existens potest verbaliter citari: & contra contumacem fit missio in possessionem. Bart.

XVIII. GAIVS libro primo ad legem duodecim tabularum.

PLerique putauerunt nullū de domo sua in ius vocari licere: quia domus tutissimum cuique refugiū atque receptaculū sit: eúmque qui inde in ius vocaret, vim inferre videri [a].

XIX. PAVLVS libro primo ad Edictum. B

SAtísque [b] pœnæ subire eū, si non defendatur, & latitet. Certum [c] enim est, quòd* mittitur aduersarius in possessionem bonorū eius. sed si aditum ad se prestet, aut ex publico conspiciatur: [d] recte in ius vocari [e] eum Iulianus ait.

XX. GAIVS libro primo ad legem XII. tabularum.

SEd etiā à vinea & balineo, & theatro, nemo dubitat in ius vocari [f] licere.

XXI. PAVLVS libro primo ad Edictum.

SEd etsi [g] is qui domi est, interdum [h] vocari in ius potest: tamen de domo sua nemo extrahi [i] debet.† C

Impubes constitutus in patris potestate, citari non potest verbaliter, nec etiam realiter: id est capiendo personam. Bart.

XXII. GAIVS libro primo ad legem XII. tabularum.

NEque impuberes, neque puellas, qui alieno iuri subiecti* essent, in ius vocare permissum [k] est. ¶ Qui in ius vocatus est, duobus [l] casibus dimittēdus est: si quis eius persona defendat, & si dum in ius venitur, de [ea] re transactum fuerit.

XXIII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

COmmunis libertus, licet plurium sit, debet à prætore petere [m] vt ei liceat vel [n] quēdam ex patronis in ius vocare: ne in pœnam incidat ex edicto prætoris.

XXIIII. VLPIANVS libro quinto ad Edictum. B

IN eum, qui aduersus ea fecerit, quinquaginta aureorum iudicium datur: quod nec hæredi, nec in hæredem, nec vltra annum [o] datur.

Qui pœnam hic insertam non potest soluere, luat in corpore. Bart.

XXV. MODESTINVS libro primo de pœnis.

SI sine venia edicti īpetrata libertus [p] patronum in ius vocauerit: ex querela patroni vel supradictam [q] pœnam, id est quinquaginta aureos [r] dat: vel à præfecto vrbi quasi inofficiosus [litigator] castigatur, si inopia [s] dinoscitur laborare.† C

SI QVIS IN IVS VOcatus [t] non ierit: siue quis eum vocauerit, qué ex edicto non debuerit.

TITVLVS V.

Non videtur fideiussorum dedisse, qui dedit eum, qui fori priuilegio tutus est: nisi ei renunciauerit. h. d.

I. VLPIANVS libro primo ad Edictum.

SI quis in ius vocatus, fideiussorem dederit [u] iudicio sistendi causa, non

NEque.] CASVS. Filiumfa. in ius vocare non possum. Sed pone, quòd aliquis me defendat quòd promisi iudicio sisti: transigo cum aduersario meo. his duobus casibus non committitur cautio contra me iudicio sisti.

k *Permissum.* Dicunt quidam: verum est sine venia. tu dic, etiam cum venia. sed pater tenetur de peculio inquantū locupletius est peculium: vt. ff. de pecu. l. j. §. si cum impubere. sed si essent sui iuris, possent vocari cū auctoritate tutoris: vt. ff. de admi. tu. l. j. §. j.

l *Duobus.* quibus interuenientibus non cō mittitur cautio iudicio sisti: vt. ff. si quis cau. l. ij. in prin.

COmmunis.] CASVS. Si ego & tu habemus libertum, nō poterit talis aliqué nostrū in ius vocare, nisi venia impetrata. Viui.

m *Petere.* arg. quòd res communis cuiuslibet dicitur: arg. cōtra. ff. eo. sed & si hac. §. qui manumittitur.

n *Vel.* id est etiam.

IN eum.] CASVS. Si libertus vocet patronum in ius sine venia, præstabit. l. aureos. quos si præstare nō potest, castigabitur: vt in l. sequenti. Viuianus.

o *Vltra annum.* cum sit pretoria & pœnalis: vt. ff. de actio. & obli. l. in honorariis. & instit. de perpe. & temp. actio. §. j. Accursius.

† *Idem aduersus fiscū constitutum est Expd.* 22.

p *Si sine. Libertus.* vel filius patrem: vt instit. de pœ. te. lit. §. fi.

q *Supradictam.* vt. ff. l. proxi. & l. si libertus.

r *Aureos.* quod hic aureos dicit, insti. de pœ. li. §. fin. solidos appellat, vnde collige aureum & solidum idem esse. & lxxij. aurei faciunt librā auri: vt. C. de suscep. & arc. l. quotienscunque. Item quæro, an hæc pœna locum habeat vocatis illis personis in ius sine venia quæ sunt in. ij. & iij. l. huius ti. & iiij? Respon. cum hæc pœna à prætore tantum sit inducta, in his personis tantum locum habet quæ eius edicto continentur: non quę iure ciuili prohibentur: cum pœnas restringere debeamus: vt. ff. de pœ. l. penul. D

Aureus & solidus, in iure, idem sunt.

s *Si inopia.* cum enim deficit quis in pœna pecuniaria, supplet in corpore: vt hic, & ff. de pœ. l. j. in fine.

t *SI QVIS IN IVS VOCATVS NON IERIT: siue quis eum vocauerit, quem ex edicto non debuerit.*

Quid hic titulus differt à superiori, si quis iu. di. non obtempe? Respon. in quatuor, vt ibi dixi in fin. illius glo. f. tribus modis lege &c. quæ est glo. 4. legis. I.

SI quis.] CASVS. Vocaui te ad iudicium. peto fideiusso. iudicio sisti. tu dare vis, sed talem qui non est subiectus iurisdictioni illius iudicis ad quem te voco: non teneor illum fideiussorem recipere, nisi ille renunciet priuilegio suo.

u *Dederit.* id est dare voluerit, secundum P. vel verius proprie. Sed quid hæc lex facit ad ti? Respon. olim liberabatur vt non caderet in inobediētiam iudicis: siue ipse vocatus vadat, siue alium mittat qui satisdaret: vt infra, proxi. rubri. & infra, qui satisda. cog. l. si vero. §. fin. si ergo non est fideiussor idoneus, nec ipse vadit, cadit in edictum. sed hodie & ipse ire & fideiussorem dare debet: vt

Latitet cer. est: quod c. Flo.

Ad hoc vi. bo. glos. cle cau. tm. super verbo, in do. de elec.

Neq; impuberes puellas, quæ lieno iuri biecta. lo.

rulorū in. actio, mul. n opera. .

Vocari. scilicet verbo: vt hic, non re: vt. ff. eo. sed & si is.

Ed etiam. In ius vocari. etiam si non prętet aditum, etiam re.

Ed etsi. id est quamuis.

Interdum. vt quando ex publico conspicitur, vel præstat aditum.

Nemo extrahi. sed nec quælibet materfamilias: vt. C. de offi. diuer. iudi. l. j. secundum Io. Item hoc in causa ciuili: secus in criminali: a vt in auth. vt nulli iud. §. si vero quis comprehensorū. col. ix. Et secundum hoc no. quòd vocatio alia est verbo tantum: alia re & verbo. de prima, sunt tria exēpla: vt in matrefamilias: vt modo dixi. Item ille qui est in domo sua, si præstet aditum ad se, vel ex publico conspici se patitur: aliàs nec verbo vocatur, vt dicitur hac lege. Item ille qui à delegato vocatur, & qui ab arbitro multo magis: vt in authen. de exhi. §. si vero semel. versi. si vero etiam quidam. col. v. alij autem omnes possunt vocari verbo & re, vt trahantur inuiti. cum enim sit certis personis datum priuilegi. constat aliis denegatum: vt infra, ad muni. l. j. & infra, de iud. l. cum prætor.

Ista glo. nota. se. mdū Bal. hoc quòd dex i cau. crimina. poteſt in. pere à ca. tura, & ecirahere elinquēte le domo propria. Polog.

BIU Cujas

bet: vt. C. de lit. con. authen. offeratur.

a *Pro non dato.* quare hoc, cum saltem in suo foro pro hac promissione possit conueniri. nec enim turpe promisit, vel tale quod non valeat: imò etiam coram eodem iudice, vbi cauet, conueniri potest ratione contractus: vt infra, de iudi. l. omnem. & l. cum furiosus. §. j. & de act. & obli. l. cótraxisse. Ad hoc dicunt quidam haberi pro non dato, quo ad proficuum dãtis. sed hoc nihil est. Alij dicunt hoc speciale vt licet hic caueat, non tamen ibi conuenitur, vt in mercatore aduena: vt infra, de iud. hæres. §. at si quis. sed Io. dicit, licet ratione contractus hic detur forũ, non tamen datur iurisdictio ratione iudicis: nisi hoc conueniat coram quo iudice sint: cũ forte plures habeat iudices in eodẽ loco hic fideiussor, & quodam speciali priuilegio elegere posit: sicut est in scholaribus. & secundum hoc non fori, sed iudicis priuilegio renunciat. Tu potes attentare, vt dicas quòd licet ratione cõtractus hic sortiatur forum: verum est si ibi inueniatur. sed per hoc pactum, scilicet renunciationis, erit hoc plus, vt etsi ibi non inueniatur, tamen sit remittendus: vt in delictis: vt in authen. vt nulli iudi. §. si vero quis comprehensorum. col. ix. Item nonne videtur eum approbare, ex quo recepit: vt infra, de fideiuss. l. iij. in fine? Respon. ibi dicit de non idoneo quo ad facultates. secus in non idoneo quo ad facilitatem conueniendi: vt. j. eo. l. dicitur. & hoc secundum Bar.

†Tu exemplifica in exẽptis qui in dubio tenẽtur comparere corã ordinario, allegaturi exẽptionis priuilegiũ. concor. tex. in. c. i. & c. cũ persona. de priuile. lib. 6. hoc etiam dicit text. in. l. si quis ex aliena. in fi. ff. de iudi.

b *Specialiter.* Not. specialiter. nam generalis renunciatio non valet: vt. j. si quis cau. sed & si quis. §. quæsitum. & facit. j. qui satisda. co. l. si fideiussor. in fi. j. respon. & j. nau. cau. sta. l. debet. §. ité. sed hæc renunciatio videtur non valere: vt. ff. de iur. om. iu. si conuenerit. sed ibi tractabatur de iurisdictione danda ei qui non habebat: hic autem habebat. & si non habebat, eo ipso tamen quòd ibi cauebat, ratione contractus tenebatur ibidem. Accursius.

Ex quacunque.] *CASVS.* Si dubium est vtrum sis de iurisdictione illius iudicis ad quem te voco: venire debes, vt sciatur an sis. Secundo dicit quòd si voco te in ius, & non venis, punieris: nisi sis rusticus. nam rustico pœna remittitur. Item si feci te vocari ad ius in die feriato. & non venis: remittitur tibi pœna. Viuianus.

c *Ex quacunque.* criminali vel pecuniaria.

d *Sciatur.* sed quomodo hic iudex in sua propria causa feret sententiam? Respon. non est propria. nam ipse non agit: imò ille qui vocauit eum, agere videtur. Item emolumenta & damnum non habet: vt infra, quando ap. sit. l. j. §. in propria. Et distingue hic: quia aut certum est quòd est de iurisdictione sua: & tunc venire debet. aliàs punitur: vt. ff. si quis ius di. non ob. l. j. in prin. Aut certum est quòd non est: & tunc non tenetur venire: vt. ff. de iurisd. om. iudi. l. fin. Aut est dubium: & tunc venire debet: vt hic. & tenebit hoc iudicium quo pronunciabit se iudicem esse, vel non esse: vt hic, & infra, de iudi. si quis ex aliena. & l. ij. §. sed & si dubitetur. & sic veritas de hoc inquiritur: vt infra, si quis cau. l. si cum. in prin. etsi sibi non opponatur aliquid quòd non sit iudex, cognoscet de facto principali: & tenebit etiam illud iudicium ratione dubitationis: vt infra, ad muni. l. de iure. j. respon. & infra, de liber. l. ordinata. in fine primi casus. & C. si contra ius vel vtili. pub. l. ij. & C. si aduer. rem iudi. l. ij. vnde non potest dici non valere sententia quasi à non suo iudice dicta: vt. C. si à non compe. iu. l. fi. cum partium consensu iurisdictio prorogata videatur: vt infra, de iud. l. j. Et not. quòd hic dicunt quidam quòd etiam causam suspicionis a ipse qui recusatur debeat examinare, sicut examinat causam iurisdictionis. quod non est verum: cum nihil sit tam graue, quàm coram suspecto iudice litigare: sed arbitri eliguntur: vt. C. de iudi. l. apertissimi. & extra de appel. cap. secundo. requiris.

a 1ſtã glo. dicit ſingu. Bal. hic ad hoc, quòd iudex nõ poteſt diſcutere ſiue cognoſcere de exceptione ſuſpicionis tangendo ipſius propriã perſonã. Bolog.

ſuppositũ iurisdictioni illius, ad quem vocatur: pro non dato a fideiussor habetur, nisi suo priuilegio specialiter b renunciauerit.

Citatus in termino debet comparere: aliàs multabitur, nisi ex causa excusetur, vel non interfuerit actoris ipsum in termino comparere. Bart.

II. PAVLVS libro primo ad Edictum.

EX quacumque c causa ad prætorẽ, vel [ad] alios, qui iurisdictioni præsunt, in ius vocatus venire debet: † vt hoc ipsum sciatur d an iurisdictio eius sit. Si quis in ius vocatus nõ ierit, ex causa, e à competenti iudice multa f pro iurisdictione iudicis damnabitur. Rusticitati g enim hominis parcendum erit. Itẽ si nihil interfuit h actoris, eo tempore in ius aduersarium venisse, remittit prætor pœnã: puta quia feriatus i dies fuit.

In obligatione facti, post moram succedit obligatio & actio ad interesse. Bart.

III. VLPIANVS libro quadragesimo ad Sabinum.

CVm quis in iudicio sisti promiserit, neque adiecerit pœnam, si status non esset: incerti k cum eo agendum esse, in id quod interest l, verissimum est: & ita Celsus quoque scripsit.

IN IVS VOCATI VT eant, aut satis vel cautum dent.

TITVLVS VI.

Fideiussor de veniendo ad iudicem debet dari idoneus: & coniunctæ personæ, habentur vt idoneæ: & recusans eos recipere, punitur. h. d. cum. l. sequent.

A c *Ex causa.* Not. ex causa. nam rusticitati parcitur, vt hic subiicit. & competentem iudicem vocat eum qui vocauit, licet is de iurisdictione eius non sit: aliàs autem non, licet sententia teneat ratione dubitationis inter non suos: vt dictũ est. non tamen mandabit eam executioni nisi suus iudex ex relatione iudicantis: vt. j. de bo. autho. iu. posſ. l. cum vnus. §. pe. &. j. de re iud. l. à diuo Pio. §. j. &. j. de iudi. properandum. §. sinautem reus.

f *Multa.* i. pœna quæ dabitur fisco: vt. C. de modo multa. l. v. quæ pro iurisdictione iudicãtis imponitur: vt hic, &. ff. si quis ius di. non ob. in prin. vt plus. ſ. puniat maior iudex quàm minor: vt. C. de modo mult. l. eos.

g *Rusticitati.* no. parci rusticitati: vt. ff. de iur. om. iu. l. si quis id. §. doli. Accursius.

h *Interſit.* Not. hanc pœnam fisco dandam imponi si interfit actoris. sed non videtur in pœna debere ĩspici interesse: vt inſt. de inuti. ſtipu. §. alteri. quæ est contra. Solu. hic in pœna. i. multa à prætore indicta. sed secus in cõuentionali pœna: vt. j. de verb. obli. ſtipulatio iſta. §. alteri.

i *Dies feriatus.* idem & si iudex se absentauit: vt. j. de arb. l. arbiter. secus si actor non fuit: vt no. j. de eo per quem fac. est. l. fi. §. j. sed die hic in fisco: ibi in aduersario. idem si locus vbi fuit vocatus, periculosus sibi erat: vt. j. si quis cau. l. ij. §. pe. ibi, cum tamen &c. sed quid si fuerit vocatus pro eo quod etiam die feriato agitur: vt sunt multa: vt. j. de feriis. l. ij. &. iij? Respon. venire debet: vt. j. de adul. l. miles. §. sexaginta. No. ergo die feriato aliquem ad iudicem venire non compelli. sic. j. de feriis. l. ij. &. iij. & infra, de damn. infe. l. iiij. §. postulare.

C *Die feriato non cogitur quis iudicem venire.*

Cvm] *CASVS.* Promisisti mihi aliquem sistere in iudicio. non sistis. modo agam contra te actione ex ſtipulatione ad interesse.

k *Incerti.* id est actione ex ſtipulatu, quæ datur ad incertum, id est ad interesse: vt inſtitu. de verb. oblig. in princip. secundum quosdam. Tu dic, condictione incerti. i. ad incertum, scilicet ad interesse cõdictione certi: vt diximus. j. si cer. pe. l. certi cõdictio. in prin. & secundum hoc videtur esse in obligatione. vel dic incerti, id est ex ſtipulatu ad hoc, vt sistatur in iudicio.

l *Interest.* Not in hac ſtipulatione iudicio sisti, venire interesse: vt hic, & infra, qui satisda. cog. l. ij. §. fin. & infra, de verb. ob. l. quotiens quis. in princip. & facit. infra, de arbi. l. diem proferre. in fin. Item no. quòd vbi factum promittitur, interesse venit in obligatione: vt hic, & infra, rem ra. ha. l. in ſtipulatione. & l. si cõmissa. & infra, de eui. si ita quis. Sed quid si adiecit pœnam, & est minor quàm interesse: nunquid ad interesse agere poterit? Respon. sic, nisi nouatio fuerit, quæ præsumitur secundum veteram iuris: vt. j. de act. & obli. l. obligationum. §. fi. hodie non: vt. Cod. de nouatio. l. fin.

Interest. liquidatur in libello.

Gaium.

IN IVS VOCATI VT EANT, aut satis vel cautum dent.

Olim enim euitabat multam, siue ipse iret, siue alium mitteret qui satisfaceret ipsum sistere: vt dixi supra, tit. 1. leg. 1. hodie contra: vt ibi dixi. vel dic, etiam hodie esse satis si ille qui vadit. pro eo sit paratus suscipere iudicium animo transferendi in se obligationem: vt infra, de solu. l. solutionem. aliquando vtrumque interuenire necessarium est: vt in authen. offeratur. quæ est. C. de lit. contest. & primo modo improprie dicitur fideiussor. vel dic tertio, aut pro, &, accipi: vt. C. de verb. signifi. l. penul. & sic concordat cum iure nouo: vt in summa. Accursius.

Dicto.] *CASVS.* Conuenio te, & peto fideiuss. iudicio sisti dari. debes quidem dare fideiussorem pro rei quantitate, id est pro magnitudine rei quæ petitur. Excipiuntur ab ista regula serui necessarij coniunctæ personæ. in quibus casibus qualemcunque fideiuss. tenetur recipere actor: & si non recipiat, punitur actor in. l. aureis. est ratio, quia habetur pro locuplete. Viuianus.

Edicto.

BIU Cujas

a *Edicto.* quod non habemus nisi in rubrica: vt hic dicitur.
b *Datus.* id est dandus. sic tempus pro tempore ponitur. ff. de leg. iij. l. etiam. §. j. in glo. j.
c *Pro rei.* hæc dictio, rei, potest esse generis fœminini, vt sit sensus, id est pro magnitudine causæ: vt infra, qui satisda. cog. l. si vero. §. fi. & infra, de verbo. sig. quos nos hostes. §. j. Item masculini, vt sit sensus. id est, p conditione rei cõuenti, vel accusati: vt in criminali cautius caueatur quàm in ciuili: vel vt etiam in carcerem detrudatur: vt. j. de custo. reo. l. j. ij. & iij.

d *Patrona gendũ est textu. cũ immediate præcedat in præcedẽti patrono: vt frustra repetũ videatur. & ita exempla hõ scriptis egitur. iubetur Flo.*

I. PAVLVS libro primo ad Edictum.

EDicto [a] cauetur, vt fideiussor iudicio sistendi causa datus, [b] pro rei [c] qualitate locuples detur: exceptis necessariis personis. ibi enim qualemcũque accipi iubet: veluti pro parente, patrono:

II. CALLISTRATVS libro primo ad Edictum monitorium.

ITem pro patrona [d], liberísve suis, vel vxore, nurúve. tunc enim qualiscumque fideiussor accipi debet: * & in eũ [e], qui non acceperit, cum sciret eam necessitudinẽ [f] personarum, quinquaginta aureorum iudicium competit.

III. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

QVoniã pro locuplete accipitur fideiussor in necessariis personis.

Qui vnum de duobus fecit, nihil fecisse videtur.

IIII. VLPIANVS libro quinquagesimo octauo ad Edictum.

QVi duos homines [g] in iudicio sisti † promisit, [h] si alterum exhibet, alterum non: ex promissione non videtur [i] eos stitisse, * cum alter eorum non sit exhibitus.

NE QVIS EVM QVI in ius vocabitur vi eximat. TITVLVS VII.

Primo commendat edictum. secundo incipit exponere. secunda ibi, Denique. & incipit exponere verbum, quis, positum in edicto. In. §. Ofilius. exponit verbum, eum. & breuiter. h. d. Qui eximit eum qui non debebat trahi ad ius, ratione personæ vel fori, hoc edicto non tenetur. h. d. cum. l. seq.

Addẽ tex. hũ in. c. nesseat pec. cator. cum lo. de reg. in. extra. † Flo. stesse.

c *In eum.* scilicet agentem.
f *Eam necessitudinem.* forte vel similem: vt arg. infrà ad. l. Aquil. l. illud.

QVi.] CASVS. Promisisti mihi sistere duos: & vnum stitisti tantum. non videris stitisse quod promisisti. Viuianus.

g *Qui duos homines.* liberos, vel seruos.
h *Promisit.* sub pœna.
i *Non videtur.* Not. nihil actum esse credimus &c. vt hic, & C. de his quib. vt indi. & ad senatus. Sylla. l. cum Syllanianum. in fin. hoc tamẽ de mero iure intelligitur, nam de æquitate ob. exceptio pro parte, si pœna petatur in totum: vt. j. si quis cau. l. si seruus. §. si plurium. nisi per contumaciam alterum non exhibuisset: vt. j. de col. bo. l. j. §. si cum duobus. vel in d. §. si plurium. speciale in seruis; vt arg. insti. de noxa. §. summa. & facit ad hanc legem. j. ad Sylla. l. si quis in graui. §. quod ad causam. versi. si quis tabulas.

NE QVIS EVM QVI IN IVS, &c.

Quæ est differentia inter hunc titulum & illum infra, de eo per quem factum est. Respon. vt ibi diximus in rubrica. Accursius.

HOc edictum.] CASVS. Hoc edictum proposuit prætor vt vnius pœna sit metus multorum. Secũdo dicit, quòd si seruus meus exemit debitorem meum, teneor serui nomine, non aliter: quia potero eum dare pro noxa si ignoraui. si autem sciui, teneor insolidum. vnde pone: Libertus meus me in ius sine venia vocauit: & cum venirem ad iudicium, tu exemisti me: non teneris tu quòd exemeris me. Item vocaui te ad iudicem non tuum. si quis te exemerit: hoc edicto ille eximens non tenetur. Itẽ dicit, si tu exemisti legatum qui habet ius reuocandi domum, non teneris hoc edicto. Item si tu exemisti seruum, non teneris hoc edicto. Item si vocaui te ad iudicẽ pedaneum, & aliquis te exemit: non tenetur ille eximens. Item dicit quòd sufficit vt aliquis eximat, scilicet quo ad exemptionẽ, & si nõ faciat dolo. Item dicit, quòd eripere est aliquid de manu auferre: sed eximere est facere aliquẽ in ius vocatum morari in loco aliquo, vel detinere eũ in aliquo loco. Item si voco aliquem ad iudicium per calumniam, & tu eum eximas, teneberis hoc edicto. Item dicit, si aliquis non dolo eximat: non tenetur hoc edicto.

I. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

HOc edictum [k] prętor proposuit, vt metu pœnę [l] compesceret eos, qui in ius vocatos vi eripiunt. Denique Pomponius scribit, seruiquoque nomine noxale iudicium reddendum, nisi scientem [m] domino id fecit. tunc enim sine noxæ [n] deditione iudiciũ susciepiet. Ofilius putat, locũ huic * edicto non esse, si persona, quæ in ius vocari non potuit, [o] exempta est: veluti parens, & patronus, cæteræque personæ. Quæ sententia mihi videtur verior. Et sane si deliquit [p] qui vocat, nõ deliquit * qui eximit.

II. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

NAm cùm vterque contra edictũ faciat, & libertus, qui patronum vocat, & is qui patronum vi eximit: deteriore [q] † tamen loco libertus est, qui in simili delicto petitoris [r] partes sustinet. Eadem æquitas est in eo, qui alio, [s] quàm quo debuerat, in ius vocabatur. Sed & fortius [t] dicendum est, non videri vi eximi eum, cui sit ius ibi non conueniri. [u]

III. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

QVod si seruum quis [vi] eximit in ius vocatũ, Pedius putat cessare edictum: quoniã nõ fuit persona, quæ in ius vocari potuit. Quid delinquit qui eximit. sed si tu diceres eum delinquere, deterior esset conditio liberti petentis quàm istius conuenti: vt in. l. contra. in princip.

*Flo. hoc. * qui patrẽ num vi. Haloand.*

k *Hoc edictum.* quod non habemus, nisi vt indicat rubrica, &. j. eod. l. iij. in fine.
l *Metu pœnæ.* nã pœna vnius est metus multorum: vt. C. ad le. Iul. repetũ. l. j. &. C. de pœ. l. si vindicari. &. j. de pœ. l. aut facta. §. fi.
m *Sciente.* & prohibere valente: vt infrà de noxa ac. l. ij. §. is qui. &. l. iij. Azo.
n *Tũc enim sine noxæ.* etiam subaudi. Accur.
o *Non potuit.* sine impetratione veniæ.
p *Non deliquit.* vt puniatur. deliquit tamen vterque: vt. j. l. proxi. quæ est contra. ADDITIO. Pro solu. huius contra. intellige secundum Bar. sic, non
q *Nam cum. Deteriore.* Not. triplex arg. Primũ. q̃ in pari causa potior est cõditio rei: sicut in pari causa potior est conditio possessoris. sic. j. quod vi aut clam. l. si alius. §. bellissime. & de do. ma. excep. apud. §. Marcellus. &. l. fi. §. ij. & de verb. obli. si seruum. §. sequitur. in fi. &. j. de condic. ob turp. cau. si ob turpem. Secundum, quòd paria delicta mutua compensatione tolluntur. sic j. solu. ma. l. viro. &. j. de eo per quem fac. est. l. fin. §. fin. Tertium. q̃ non videtur factum quod non est legitimè factũ. sic. ff. tit. ij. l. j.
r *Petitoris.* in eo quòd petit pœnam ab eximente.
s *Qui alio.* i. ab alio, vel dic, alio, scilicet loco: puta Mutinæ, vbi nullum horum habebat vocatus. Azo.
t *Sed & fortius.* facias vim in eo, quòd dicit, sed & fortius. nam per hoc quòd dicit, &, no. idem esse in superiori proximo casu quod in hoc sequenti. Item per hoc quòd dicit, fortius. no. differentiam inter hos duos. & primum de patrono. in primo ergo dicit eximentem per exceptionem defendi: in his autem ipso iure.
u *Non conueniri.* vt quia habeat ius reuocandi domum: vt quia legatus, vel similis: vt infra, de iudi. l. ij. §. legatis. Accursius.

In pari causa melior est conditio possidentis.

BIU Cujas

a *Quod si quis. Exhibendum.* s. vocanti. & hoc contra possidentem quemlibet, vel etiam rei vin. si & se dominum dicat. vel alia competenti pro illo seruo.

b *Cessabit.* hoc propter vtilitatem iudicis. est enim pedaneus, qui humiliora negocia ex delegatione disceptat: arg. C. de pedan. iu. l. pe. Item quia recusari potest: vt. C. de iudi. apertissimi. idē forte erit in compromissario: cum & eius sententia non infamet: vt infrà, de his qui no. infa. l. quid ergo. §. ex compromisso. sed forte tenebuntur ex alio edicto infrà, de eo per quem fac. est. vel actione de dolo, si res est amissa: vt infrà, de dolo. l. pen. Accursius.

* *Flo. eius.*

c *Vi eximat.* adde, ne quis eum qui in ius vocatur. noluit enim ponere nisi ea quorum ex positionem esset facturus.

d *Cesset.* quantum ad exemptum: quia non oportet quod fiat exemptio eo animo vt noceat exempto: sed quantum ad vocantem necesse est dolum commitis: vt. s. sibi non noceatur: vt infrà. l. proxi. §. fin. quæ est contra & sic non ob. infrà. vi bono. rap. l. ij. §. doli. & quod me. cau. l. j. quæ dicūt, cum vi sem per esse dolum. siue ergo fecerit dolo malo. i. vt noceret vocanti tantum, & non vocato. siue etiam vtrique: locum habet hoc edictū: quia iniquum esset vocantem in litem iurare: quod facit: vt infrà eo. l. pen. §. j. nisi contrà eum fuisset dolus commissus: vt infrà, de in lit. iuran. l. in actionibus. ij. respon.

ergo? ad exhibendum [a] erit agendū. Si quis ad pedaneum iudicem vocatum quem eximat, pœna huius* edicti cessabit. [b] Quod prætor præcepit *vi eximat*: [c] vi, an & dolo malo? sufficit vi, quamuis dolus malus cesset. [d]

IIII. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

SEd eximendi verbum generale est, vt Pomponius ait. Eripere enim, est de manibus auferre per raptum: eximere, quoquomodo auferre: vt puta, si quis non rapuerit [e] quē, sed moram fecerit, [f] quò min' in ius veniret, vt actionis [g] dies exiret, vel res tempore amitteretur, [h] videbitur eximisse: quāuis corpus non exemerit. sed & si eò loci retinuerit, [i] [&] non adduxit: [k] his verbis tenetur. Item si quis eum, qui per calumniam vocabatur, exemerit: constat eum hoc edicto teneri. [l] Prætor ait. *Nève faciat dolo malo quo magis eximeretur.* nā & potest sine dolo malo id fieri: veluti cum iusta [m] causa est exemptionis.

V. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

SI per alium [n] quis exemerit: hac clausula tenetur, siue præsens fuit, siue absens.

e *Sed eximendi. Rapuerit.* trahendo de itinere: quoniam non esset dubium.

f *Fecerit.* per vim in ipso itinere. Accursius.

g *Actionis.* si erat personalis, vt redhibitoria.

h *Amitteretur.* cum agebatur in rem, & fuit vsucapta interim: quo casu etiam exemptus conueniri poterit actione restitutoria, secundum Azo. si tamen. dolose eximi fecit: alioquin non, nisi in subsidium, quando eximens non esset soluendo: vt infrà, de eo per quem fac. est. l. fi. sed nonne per huiusmodi citationem, etiam iure veteri, perpetuatio fiebat. j. de actio. & obli. constitutionib⁹? Respō. vt. j. de eo per quem fac. est. l. fi. in prin. in glo. iij. diximus.

i *Retinuerit.* vbi erat quando vocabatur, etiam per vim.

k *Abduxerit.* facit. j. de eo per quem fact. est. l. j.

l *Teneri.* sed quare hoc, cum vocare non debuerit: vt suprà eo. l. j. in fi. & l. ij? Respon. secundum Io. hic non in vocando, sed in calumniando deliquit.

m *Cum iusta causa.* puta locus erat insidiosus per quem ibat ad iudicium: & forte mortuus esset si iuisset. vel pone exemplum, vt suprà, eo. l. j. in. fi. & l. ij.

SI per alium.] CASVS. Siue per se, siue per alium quis exemerit: tenetur hoc edicto: & in litem iurabo contra eum. Itē dicit, quod si debitorem meum eximere voluisti: nec potuisti, quia venerat debitor meus per aliam viam. non teneris hoc edicto. Item dicit, quod si plures exemerint, quod omnes tenentur: nec vnus soluendo alium liberat: nec reus etiam principalis liberatur. i. exemptus.

n *Si per alium.* & facit. j. de eo. per quem fac. est. l. j. in princi.

o *Non id continetur.* scilicet tantum.

p *Quod in veritate.* i. non continetur interesse commune, vel singulare. sed quanti in litem iurauerit. sed nunquid in hoc sacramento venit etiam quod debetur à reo? Quidam hic distinguunt aut sublatum est ius quod contra reum habebam, tépore, vel alio modo: & tunc venit. aut non: & tunc non venit: vt arg. infrà, de verb. obli. si quis stipulatus. in fi. Tu dic, indistinctè venire, saltem quia mea interest plures eiusdem rei debitores habere: vt. j. de lib. leg. l. iij. secūdum Azo. & prout venit in sacramento quòd à reo debetur, non est pœna: & vnus soluendo liberat alium: vt. j. de condic. furti. si pro fure. §. furti. & idem quo ad expensas puto. in eo vero q excedit: si iurem in litem, est pœna: & vnus soluendo non liberat alium: vt. j. e. l. §. fi. & l. seq. Ité nota hic, quod iuratur in litem etiam in hac actione, quæ est stricti iuris: quod speciale est propter rigoiem iudicij seruādum, & auctoritatem iudicis cōtemptam: aliàs non: vt. j. de in lit. iuran. l. in actionibus. in prin. & §. plane.

Hæc actio datur ad pœnam, quæ est quanti actor in litem iurauerit.

IN eum autem, qui vi eximit, in factum iudicium datur: quo non id continetur, [o] quod [p] in veritate est, sed quanti ea res est ab actore æstimata, de qua controuersia est. hoc enim additum est, vt appareat, etiam si calumniator quis sit, tamen hanc pœnam eum persequi.

Probationes debent necessario concludere, vt condemnatio sequi possit.

DOcere [q] autem debet quis [r], per hāc exemptionem factum, quo minus in ius produceretur. Cæterùm, si nihilominus productus [s] est, cessat pœna: quoniam verba cum effectu [t] sunt accipiēda. Hoc iudiciū [u] in factum est: & si plures deliquerint, in singulos [x] dabitur: & nihilominus manet, qui exemptus est, obligatus. Hæredibus autem ita dabitur, si eorum interfit. [y] Neque autem in hęredem, neque post annum dabitur,

VI. IDEM libro trigesimo quinto ad Edictum.

ISI qui debitorem vi exemit: si soluerit [z], reum non liberat: quia pœnam suam soluit. [a]

QVI SATISDARE COgantur, vel iurato promittāt, vel suæ promissioni comittantur.

TITVLVS VIII.

p *Quod in veritate.* i. non continetur interesse commune, vel singulare. sed quanti in litem iurauerit. sed nunquid in hoc sacramento venit etiam quod debetur à reo? Quidam hic distinguunt aut sublatum est ius quod contra reum habebam, tépore, vel alio modo: & tunc venit. aut non: & tunc non venit: vt arg. infrà, de verb. obli. si quis stipulatus. in fi. Tu dic, indistinctè venire, saltem quia mea interest plures eiusdem rei debitores habere: vt. j. de lib. leg. l. iij. secūdum Azo. & prout venit in sacramento quòd à reo debetur, non est pœna: & vnus soluendo liberat alium: vt. j. de condic. furti. si pro fure. §. furti. & idem quo ad expensas puto. in eo vero q excedit: si iurem in litem, est pœna: & vnus soluendo non liberat alium: vt. j. e. l. §. fi. & l. seq. Ité nota hic, quod iuratur in litem etiam in hac actione, quæ est stricti iuris: quod speciale est propter rigoiem iudicij seruādum, & auctoritatem iudicis cōtemptam: aliàs non: vt. j. de in lit. iuran. l. in actionibus. in prin. & §. plane.

q *Docere.* id est ꝓbare.

r *Quis.* scilicet actor. Accursius.

s *Productus.* id est forte venit alia via.

t *Cum effectu.* No. ver *Verba cum effectu accipi: effectu* vt hic, &. j. ne visfiat ei *bent ac* l. j. §. hæc verba. &. j. de verb. sig. l. nomen filiarum. §. fi. &. j. ad Turp. l. j. §. accusationem. ibi, multóque magis &c. &. s. quod quisque iur. l. j. in fin. &. j. de verb. sig. l. debitor.

u *Hoc iudicium.* id est hæc actio appellatur in factum. Sed quando incipit competere? Respon. statim exemptione facta. Sed in quantum? Respon. in quantum æstimauerit per iusiurandum suū: vt. s. eo. §. j. Accursius.

x *In singulos.* & hæc pœna præstita ab vno, non liberat alium: *Vnius fide* quia totum est pœna tam ex parte rei, quàm actoris: vt. j. ad le. Aquil. item Mela. §. sed si plures. sec⁹ in edicto, de eo per quem fac. *liberat.* erit. quia si vnus ibi præstiterit, cæteri liberantur: quia vt interesse petitur ex parte actoris: vt. j. de eo per quem fac. est. l. j. §. si plures. quæ est contra. Vnde no. tres regulas. Quotiens contra plures eadem actio competit eiusdem facti nomine, & est pœnalis ex vtraque parte, vnus soluens alium non liberat: vt hic, &. j. ad leg. Aquil. item Mela. §. sed si plures. &. s. de iur. om. iu. l. adeo. si autem ex vna tantum: vel si neutra est pœnalis: tolluntur adinuicem: vt. j. de eo per quem fac. est. l. j. §. si plures. &. j. de condict. fur. si pro fure. §. furti.

y *Si eorum interfit.* secus in defuncto. nam ei datur, etiam si eius non interfit: vtpote cum ei etiam calumnianti detur: vt. s. eod. sed eximendi. §. item si quis. Sed cur aliud in hærede? Respon. quia solam continet vindictam: & ideo non ei datur: vt in actione iniuriarum, nisi sua interesse probet: & tūc datur: quia interest, non in quantum interest solum, sed in quantum iurauerit. sic & in actione furti, quę datur si interest: non tamen ad interesse tantum, sed ad duplū, vel quadruplū: vt insti. de ob. quę ex deli. §. furti. sed secundū M. hæredi datur ad interesse tm̄, quicquid sit in defuncto.

IS qui.] CASVS. Tu exemisti debitorem meum, ideoque pœnam soluisti: non liberatur debitor. Viuianus. *Soluēs pro ꝑter suam delictū.*

z *Soluerit.* scilicet pœnam.

a *Soluit.* per hoc edictum. Et no. hic, quod si quis soluit propter *nō prod* suum

suum malum.i.delictum, alij non prodest.sic.j.de tab.exhi.locũ. §.pe.&.j.de interro.actio.l.qui seruum.in prin.&.j.de tute.& ratio.detra.si ex duobus.&.j.qui ex cau.in possessorium.l.pe.&.j. qui aut clam.semper.§.si in sepulchro.Accursius.

QVI SATISDARE COGANTVR.

Sed nonne de hoc est superior tit.In ius vocati vt eam? Respõ.ẽ. *de cau. iudicio sisti tantum est locutus.hic & de ea & de aliis:scilicet iudicatũ solui,& rem ratam haberi: & de necessaria, & voluntaria: vt.j.eo.l. de die. §.tutor.vsq; in fi.l.& l.si fideiussor.§.pen.Vel dic, quòd hic dicit de personis quæ debent satisdare: ibi de ipsa satisdatione iudicio sisti.de satisdatiõe autem iudicatũ solui,incidẽter hic dicit:cũ in ea cõtineatur defensio,quæ respicit iudicio sisti.Accurs.*

Satisdatio.] Casvs. Primo dicit, vnde appellatur satisdatio. secundo, quòd satisfactio est, cum damus aliquẽ fideiussorẽ vt sit securior actor. ná satisfacere dicimur, cum soluimꝰ creditori nostro, vel pignus vel expromissorẽ damus.

a *Satisdatio.* alluſio q̃dá est vocabuli.sic.j. sicer.pe.l.ij.§.appellata.

b *Satisfacere dicimur.* aliàs dicimur: & aliàs dicimus,scilicet nos.

c *Fideiussoribus.* generaliter de satisdationibus iudicialibus dicit, vt iudicio sisti, & iudicatum solui: & de aliis in quibus debent fideiussores ex natura eorum interuenire: vt infrà, de præto.stipu.l.j. &.l. generaliter. sed & de pignoribus potest si velit quis cauere:vt infrà, de col. bo.l.j.§.iubet. non tamen cogitur: vt.j. de præto. stip.l. prætoriæ. Quibusdam tamen hęc necessitas remittitur:vt illustribus & superillustribus:vt.C.de dig.l.quotiens.lib.x.ité proximis sacrorũ scriniorũ:vt.C.de ꝓxi.sacro.scri.l.j.li.xij.ité clericis:vt.C.de epis. & cle.l.cũ clericis.in glo.fideiussoré.& in auth.de san.epis.§. si quis cõtra. versi.si quis autẽ pro pecu.cau.col.ix.Si autẽ qui fideiussoré dare debet,dare nõ potest:remittitur iuratoriæ cautionis, vt iuret se fideiussoré dare nõ posse, & se facere quod caueat. vt institu.de satisda.§.sed hodie.&.C.de epis.& cle.authen.generaliter.sed etiam nuda promissio sufficit, si hoc partibus placeat: vt institu.de re.di.§., venditæ.&.j.de verbo.signi.l.satisdationis.§.

d *Fideiussor.Ex facultatibus.* quæ considerantur pro magnitudine rei quæ petitur: vt.j.de verbo.sig.l.quos nos.§.j.& suprà,in ius voca.vt eant.l.j.Facilitas autem cõueniendi inspicitur ratione loci,quòd non sit in munitissimo loco: vel castello, vel ratione priuilegij,vt scholaris,vel clericus.

e *Si quis his personis.* Quidam libri habent, his: alij habent, ex his. Et tribus modis pone casum. Primo, secundum primã lect. dic quòd seruus vel similis qui agere non potest,egit contra liberum: & fideiussorem accepit: & non valet: vt infra, si quis cau. l.quotiens. & dic quòd si quis, scilicet reus conuentus à seruo. Secundo dic, quòd seruus fuit datus fideiussor, qui per se agere non posset: & non tenet datio: vt infra,eo.l. de die.§. si seruus. & leges ita: Si quis conuentus dederit fideiussorem ex his personis &c. Tertio dic, quòd seruus agebat, & dedit fideiussorem de complenda causa: quod iure nouo cauetur: vt.C. de epi.& cle. authen generaliter. Item quarto dic, quòd si seruus

1. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

SAtisdatio [a] eodẽ modo appellata est, quo satisfactio. nam vt satisfacere dicimur [b] ei, cuius desideriũ implemus: ita satisdare dicimur aduersario nostro,cũ* pro eo, ꝙ à nobis petiit,ita cauemꝰ, vt eũ hoc nomĩe securũ faciamus,datis fideiussoribꝰ [c].

Fideiussor de iudicio sisti debet esse idoneus facultatibus, & facilitate conueniẽdi.Bartolus.

II. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

FIdeiussor in iudicio sistendi causa, locuples iubetur* dari,non tantũ ex facultatibus [d], sed etiã ex cõueniẽdi facilitate.

Satisdatio de iudicio sisti,præstita ei qui non potest esse in iudicio, vel ab eo qui nõ potest esse in iudicio, vel ab eo qui non potest se obligare,non valet.h.d.secundũ omnes lec.Bar.

Si quis his personis [e], quæ agere non potuerunt, fideiussorem iudicio sistẽdi causa dederit:frustra erit datio.

Si conueniantur personæ hic enumeratæ,possunt dare fideiussores etiam non idoneos facultatibus.h.d.vsque ad.§.fin.

Prætor ait:*Si quis parentem, patronum, patronam,liberos, aut parentes patroni,patronę,liberósve suos* [f], *eúmve* [g], *quem in potestate habebit, vel vxorẽ* †, *vel nurum* [h] *in iudiciũ vocabit* [i] *:qualiscũque fideiussor iudicio sistendi causa accipiatur.*

Quod ait [k] prætor, *liberósve suos*:accipiemꝰ & ex fœminino sexu descendentes liberos. Parentiq́ue dabimus hoc beneficium,non solum si iuris sui,sed etiã si in potestate sit alicuius [l]. hoc enim Põpo.scribit. Et filius fideiussor pro patre fieri potest, etiam si in alterius potestate sit. *Nurum* [m] etiã pronurum, & deinceps accipere debemus. ℣ Quod ait prætor, *Qualiscunque fideiussor accipiatur*: hoc quantum ad facultates [n], id est etiam non locuples.

Fideiussor de iudicio sisti tenetur ad verum interesse, nisi in certam quantitatem interceſit:hoc etiam si actio sit pœnalis.h.d.cum.l.seq.

℣ In fideiussorem, qui aliquẽ iudicio sisti promiserit [o] tanti, quanti ea res erit, actionem dat [p] prætor. Quod vtrum veritatẽ [q] contineat,an vero quãtitatẽ,videamus.Et melius est, vt in veram quantitatem fideiussor teneatur, nisi pro certa quantitate accesserit [r].

Summata est in.§.in fideiussorem.

III. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

SIue in duplum [s] est actio, [veluti * furti non manifesti:] siue tripli, [veluti concepti, oblati:] aut quadrupli, [veluti furti manifesti:]

iudicio sistendi causa accipiatur.

Quod ait [k] prætor, *liberósve suos*:accipiemꝰ & ex fœminino sexu descendentes liberos. Parentiq́ue dabimus hoc beneficium,non solum si iuris sui,sed etiã si in potestate sit alicuius [l]. hoc enim Põpo.scribit. Et filius fideiussor pro patre fieri potest, etiam si in alterius potestate sit. *Nurum* [m] etiã pronurum, & deinceps accipere debemus. ℣ Quod ait prætor, *Qualiscunque fideiussor accipiatur*: hoc quantum ad facultates [n], id est etiam non locuples.

Fideiussor de iudicio sisti tenetur ad verum interesse, nisi in certam quantitatem interceſit:hoc etiam si actio sit pœnalis.h.d.cum.l.seq.

℣ In fideiussorem, qui aliquẽ iudicio sisti promiserit [o] tanti, quanti ea res erit, actionem dat [p] prætor. Quod vtrum veritatẽ [q] contineat,an vero quãtitatẽ,videamus.Et melius est, vt in veram quantitatem fideiussor teneatur, nisi pro certa quantitate accesserit [r].

Summata est in.§.in fideiussorem.

III. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

SIue in duplum [s] est actio, [veluti * furti non manifesti:] siue tripli, [veluti concepti, oblati:] aut quadrupli, [veluti furti manifesti:]

non habet? Respõ.tũc fideiussoris datio tenet: vt.j. si quis cau.si eũ.j. respon. nec ob. quòd principalis non tenetur: quia non debet qui iudicio sisti aliquẽ ꝓmittit, fideiussor dici: cum principaliter in se obligationem instituat.& si quando inueneris eum sic vocari, expone.i.in fide sua aliquem recipientem, vt exhibeat.sic ergo debet sistere, vt veritas inquiratur.

f *Suos.* scilicet parentis* patroni, qui sunt fratres patroni. Item liberos parẽtis, qui sũt fratres vocantis.

g *Eúmve.i.* adoptiuum,à patrono.s.

h *Nurum.*s.patroni.

i *Vocabit.* scilicet cũ venia. aliàs enim non potest.

k *Quod ait.*& facit.s. de ĩ ius voc.sed si hac. §.liberos.

l *Alicuius.* vt quia se in adoptionem postea dedit.

m *Nurum.* & facit.j. de verb.signi.l. nurus. & ifrà,de postu.l.j.§.fi.

n *Ad facultates.*f. ítel ligẽdum est: non tamẽ furiosus,vel pupillus.

o *Promiserit.*quod vi detur ꝓmitti vsque ad sententiam,si simpliciter promittat: vt in actore dicitur: vt.C.de episc.& cle.authen.generaliter. & facit.C.de fideiuss.l.pe.& infra,de fideiuss.Græcè.§.& post litem.

p *Dat.* scilicet in factũ.& etiam certi cõdic. generali tenetur ex sua promissione:vt in sũma huius tituli.

q *Quod vtrum veritatem.* quærebatur vtrum veritatem,id est cõmune interesse & verum:an quantitatem,scilicet quam æstimaret iudex,contineret.& certe veritatẽ,id est verum interesse & commune:vt.s. si quis in ius vo.non ierit.l.fin. & hoc in pecuniariis causis.sed in criminalibus iudex æstimat quandoque:vt infra, de cu.re.l.iiij.& interesse venit quod etiam principaliter petebat:vt infra.l.proxi.& ar.j.de eo per quem fac.est.l.vlti.§.vlti.

r *Accesit.*sed an cõpellatur certã quantitatẽ promittere? Videtur ꝙ sic:vt.j.de præ.sti.l.fi.& isti.de verb.ob.§.pe.ecõtra nõ:vt hic,&.j.si quis cau.sed & si quis.§.fi.& facit.s.si quis siius voc.l.fi.

Siue in duplũ.] Casvs. Cõueniebam Titium:tu promisisti ꝓ eo fideiubendo quòd eum sisteres:teneberis mihi in omne id quod petam,quacunque actione petam:siue in duplũ &c.Viuia.

s *Siue in duplum.* Pone exempla de duplo & quadruplo:vt in actione furti nõ manifesti,& manifesti:vt insti.de obli.quæ ex deli.§.pœna aũt.in triplo da exẽplum in actore qui maiorẽ quantitatẽ in libello posuit vt reum grauaret in expensis maioribꝰ: qui de omni dãno tenetur in triplũ:vt insti.de act.§.tripli. Sed quid si ab initio erat in simplũ:sed postea creuit per inficiationẽ? Rñ. nõ teneri fideiussoré nisi in simplũ:vt infra, ad munici.l.libertus. §.fin.& arg.j.de peti.hære.item veniũt.§.cum prædixim⁹.Ar.cõtra.j.de fideiuss. si quis ꝓ.eo.§.si nũmos.Itẽ quid si per iusiurandum in litem creuit lis? Rñ.non tenetur in plus fideiussor qui iudicio sisti promisit:vt.j.de in lit.iur.l.j.An idẽ in eo qui iudicatũ solui promisit?& puto idem:vt.j. de fideiuss.l.fin.licet quidam in

Immò dic, suos.s. vocantis.

nam paulò ante de liberis parẽtis & patroni meminit.

hoc exẽplũ,& duo sequẽtia nõ sunt de textu Florẽtino sed additicia sũt:

quẽ pro eo quod à nobis petiit, ita cauit, vt eum.Flo.

videtur Flo.

satisdandi necessitas multis remittitur.

† Adde qđ maritus pot esse fideiussor pro vxore in omni casu.siue ciuili,siue criminali.iste est tex.in.l. re. & ibi Bal.C.ne vxor ꝓ marito.quamuis nõ ecõtra.l. 2.eo.tit.adde Pe. de Ancha. in c.ꝓ vestras. de do.inter vi. & vxo.

BIU Cujas

hoc vltimo dicant contra, quasi factum rei debeat fideiussori nocere, per.d.l.si quis pro eo.§.si nummos.& infra de verbo.obli. l.mora.

Si decesserit.]CASVS. Fideiussisti pro aliquo vt eum sisteres: & ille reus decessit: iudex præcepit tibi quòd tu eum exhiberes, cum iam esset mortuus. non valet præceptum, nec teneris tu si non exhibes. Item si decessit post præceptum, & ante diem exhibitionis: non teneberis tu fideiussor. sed si tu fuisti in mora exhibendi eum, & post moram decessit: teneberis quidem. Si vero Titiũ exhibere promisisti in causa ciuili, qui Titius antea erat ab alio criminaliter ac cusatus: & cum esses in mora exhibendi, Titius condemnatus est postquam debuit exhiberi: teneberis quidẽ. Secundo dicit, Vocaui te ad ius: tu autem non venisti, sed misisti quendam fideiussorem qui fideiuberet te iudicio sisti. & cùm esset idoneus ille fideiussor, ego eum non recepi. teneor tibi & fideiussori iniuriarum actione. Viuianus.

** quia tãti. Flo.*

** intellegitur. Flo.*

† No. qualiter mors naturalis & ciuilis æquiparãtur.

facit.l.1. §. pe.de cõtra tab. adde Bal. in authen. si qua mulier. de episco. & cle.

a *Si decesserit.* scilicet sine dolo & culpa promissoris: alioquin cõtra: vt infra, si quis cau. si cum.§.homo. ADDITIO. Tu dic quòd ibi decessit culpa promissoris: hic sine culpa, secundum. Bart.

b *Sistendi causa.* cum dies non esset apposita: vel si est, ante diem tamen decessit, tres enim casus tantum ponit hæc lex. Primus, quando tempore præcepti non erat viuus, qui exhiberi debebat: & tunc nõ valet præceptum: vt hic, & infrà, quæ sententiæ sine ap.l.peñ. Sed cur non transfertur in hæredem decretum, vt hæres exhibeatur: vt infra, de fideicom. liber. cum quasi. in prin. quæ est contra? Respon. in hæredem debet transferri, vt ei prosit, vt ibi: non vt noceat: vt hic. Secundus casus est, quando præcepit vt post. x. dies exhiberetur, & intra hoc tempus decessit: in quo casu est idem quod in primo. Sed quid si decessit (vt dixi) ante diem exhibitionis, cum tamen certum esset intra diem exhiberi non posse? Respon. hoc factum duo habet in se: diem scilicet, & conditionem: scilicet si tunc viuat: ex eo ergo quòd est conditionale, statim debet agi: cum certum sit iam conditionem non extituram culpa siue mora sua præcedente, ex eo quòd in diem debet expectari. & hoc præualet: vt infra, de verbo.obliga.l.in illa.j.&.l.cum stipulatus sim mihi & Proculo.&.l.insulam. Item quid si promisisti mihi Stichum: & si non dares, promisisti decem: & ante moram moritur Stichus: an teneris ad pœnam, videlicet ad decem? Videtur quod non: vt hic, & infra, si quis cau.l.ij.in princ. vel forte aliud est extra iudicia: vt infra, de verbo.obli.in illa stipulatione, si kalendis. Tertius casus est planus, quando post moram decessit.

c *Ciuitatem.* quæ est mors ciuilis: vt infra, de contra tab.l.j.§. filium.

d *Si vero pro condemnato.* quidã libri habent, pro non condẽnato: & tunc plana est litera: quia postea fuit condemnatus. s. postquã debuit exhiberi: siue post morã. vnde fideiussor tenetur. & dic condemnatum in aliqua causa criminali, vnde saltem relegationem est passus: vt.j.si quis cau. sed & si quis. in prin. non in eadem qua conuenitur. Alij habent sine non: & tunc dic pro cõdemnato. i. pro condẽnando. & sic tempus pro tempore ponitur. sic. C. ex qui. cau. inf. irrog. l. si Posidoniũ. Vel dic, condemnato: nunc. s. post morã exhibitionis. secus si fuit condẽnatus tunc quãdo fuit fideiusio facta: quia tunc nulla esset fideiusio, sicut nec in seruo: vt.j.si quis cau. l.si seruus. Item sec⁹ si ante morã etiam post fideiusionẽ fuerit cõdẽnatus: quia tunc exceptiõe defenditur: vt infra, si quis cau. sed & si quis. quæ est cõtra. & .s. l. proxi. & sic patet. quòd cum non, & sine non, idem est casus: & parum aut nihil differt à proxi. superiori casu in fi. vel dic, quòd hic satisfecit iudicatũ soluit. & dic condẽnato. i. condemnatione faciẽda: vel vt prius dixi.

** Flo. non qualiberiuria. Cuiuis tu vitio & dicam.*

Manifesta probatione nõ indigent.

e *Euidentissime.* not. q̃ quæ manifesta sunt, id est notoria, probatione non indigent: vt j. de act. emp. l. emptoré. in prin. in glo. quia. & infra, de do. prele. l. j. in fin. & .C. de accu. l. ea quidem.

f *Locupletẽ.* nec forte negabat locupleté: sed tamen non recipit eũ.

g *Dubitetur.* hic non sufficit sola negatio: vt aliàs: cum sit præsumptio quòd quilibet sit soluendo: vt.j. de priui. cre. l. si creditores. vel hoc, vt detur actio iniuriarũ. Sed quidã distinguunt, aut vult admitti aliquis tanquam diues, & probat: vt hic, & .ff. de priu. cre. l. si creditores. in fin. aut vult excusari tanquã pauper: & tunc probet paupertatẽ: vt insti. de excu. tu. & cu. §. item propter & q̃ aliàs dicitur quemlibet idoneum præsumi, intelligitur quo ad mores: vt infrà, de leg. ij. cum quidam ita. in glo. qui non. in fin.

h *Qualibet.* aliàs nõ sine qualibet: & aliàs nõ quẽlibet, id est non vilis: alias, sine nõ qualibet. & no. iniuriã esse trahi aliquem indebite ad ius: vt hic, &.j. de iniu. l. iniuriarum. §. si quis per iniuriã. & l. item apud Labeonem. §. si quis libello. & .l. si creditor meus.

Quotiens.]CASVS. Dedisti mihi fœminam, vel alium non idoneum fideiussorem. non videtur satisdatio: & ideo teneris iterum satisdare.

i *Quoties.* Pone exẽplũ in milite. vel minore, vel seruo dato p fideiussore: & ideo ex integro satisdandũ est: vt.j. eo. de die. §. j. & §. si seru⁹. Et. no. q̃ nõ refert an aliquid nõ fiat, vel min⁹ bene fiat. sic. j. de edẽ. l. vbi. in fi. j. rñ. &. j. ad Vell. l. quãuis. §. si. cõuenerit. & j. q̃ cu. vni. l. j. §. pe. si. s. si quis i⁹ vo. nõ ierit. l. j. & de adẽp. lib. l. j.

Si fideiussor.]CASVS. Tu mihi quendã clericum pro fideiussore dare volebas: non teneor eũ recipere. sed si nõ possis mihi aliter satisdare, debeo prędicere illi fideiussori: vt nõ vtatur fori præscriptione, cum recipiã eũ. Secundo dicit, tutor debet satisdare rem pu. sal. fo. sed si non potest satisdare in ciuitate, nunquid poterit satisdare in municipio? Et rñ. q̃ sic. & hæc est necessaria satisdatio, vt dixi. si autẽ esset voluntaria, non posset in municipio satisdare: vt ecce, vendidi tibi rem, & sponte me obligaui, vt fideiussorẽ darem: nõ satisdo in municipio, sed in ciuitate in qua cõuenior. Vltimo dicit, quòd si te conuenio pro re mobili, nec potes iudicio sisti satisdare: sequestrabitur, vel deponetur ista res donec satisdetur. Viuianus.

k *Non negetur.* quo ad facultates.

l *Et metuat.* prescriptioné fori, quo ad iudicẽ: nõ quo ad locũ: cũ ibi cõtrahat se obligãdo, secũdũ Ioã. & Azo. j. de iudi. l. omnẽ.

m *Recusare.* quia pro non dato habetur, nisi renunciet priuilegio:

si dubitetur g, adprobatum fideiussorem iudicio sistẽdi causa non acceperit: iniuriarum actio aduersus eum esse potest: quia sane nõ sine qualibet h* iniuria est, duci in ius eũ, qui satis idoneum fideiussorẽ dat. Sed & ipse fideiussor qui non sit acceptus, tanquam de iniuria sibi facta queri poterit.

Non refert. non fiat, vel male fiat. Bartolus.

VI. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

QVotiens i viciose cautum vel satisdatum est, nõ videtur cautum, [nec satisdatum.]

Qui habet præscriptionem fori, non est idoneus fideiussor de iudicio sisti, nisi in subsidium. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

SI fideiussor non negetur k idoneus, sed dicatur habere fori præscriptionem: & metuat l petitor, ne iure fori vtatur: videndum, quid iuris sit. Et diuus Pius (vt & Pomponius libro epistolarũ refert, & Marcellus libro tertio Digestorũ, & Papinianus libro tertio quęstionum) Cornelio Proculo rescripsit, merito petitorem recusare m talem fideiussorem.

Si fideiussor non sistat, non liberatur.

Si reus decesserit ciuiliter vel naturaliter ante moram, fideiussor de iudicio sisti liberatur: secus si post moram. Barto.

IIII. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

SI decesserit a, qui fideiussorem dederit iudicio sistendi causa b, nõ debebit prætor iubere exhibere eum. Quòd si ignorans iusserit exhiberi: vel post decretum eius ante diem exhibitionis decesserit: denegãda erit actio. Si autem post diem exhibitionis decesserit: aut amiserit ciuitatem c †: vtiliter agi potest.

Ista lex secundum glo. dicit idem quod dictum est in præcedenti. secundum alios breuiter. h. d. Fideiussor quantitatis nõ liberatur, reo ciuiliter, vel naturaliter mortuo. h. d.

V. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

SI verò pro condemnato d fideiusserit, & condemnatus decesserit, aut ciuitatẽ Romanam amiserit: recte nihilominus cum fideiussore eius agetur.

Qui recusat recipere fideiussorem idoneum, iniuriarum actione tenetur.

QVi pro rei qualitate euidentissime e locupletem f, vel,

priuilegio: vt suprà, si quis in ius vo.l.j.sed si non renunciat, & aliàs caueri non posset: debet ei prædici: vt hic. sed an prædictio faciat ei præiudicium? puto quòd sic, si taceat: secus si reclamet, & dicat: immò ego vtar: vt ar.infra,nau.cau.sta.l.fin.§. item si.& infra,de ædi.edict.l.itaque.

a *Si necessaria.* necessaria dicitur quia ex necessitate à iure impositu præstatur. & pone exempla eius: vt infra, e.l. de die.§.tutor. vsque ad.§.plane.voluntaria autem potest dici cum plures sunt tutores, & vnus offert alij si vult satisdare. nullus enim cogitur: vt insti. de satis.tu.§.j. item iudicialis,vt de rato, vel similis si fiat ex conuentione: vt infra, rem ra. ha. interdum. Item cũ vendo rem, & sponte me obligo, vt fideiussorem dem: vt infra,de euic.l. emptori.

b *Necessitatem.* no. non succurri ei qui se ipsum in necessitate ponit: vt infra,si quis cau.l.ij.§.si quis tamen. in glo.artauerit. & infra, eo.l.de die.§.fi.&.C.de act.& oblig.l.sicut. in prin.& instit. de excu. tu.§.ité tria.in eo quod ibi dicit, affectatæ &c.

c *Officium.* id est apud officiales. & sic no.suspecto administrationem rei in qua est suspectus aufferri: vt insti. de suspec. tut.§. si quis autem.sed quæ faciunt aliqué suspectum? Respon.nó possidere immobilia: vt infrà, e.sciendum.in prin. item immobilia pauca possidere: vt infrà,de priui.cre.l.si creditores.ité mali mores quos modo habet: vt insti.de suspe.tu.§.fi. item quòd prius malefecerit: vt infra,de accu.si cui.§.eisdem.

d *Debebit.* scilicet res.

e *Sederit.* s.in animo: vt insti.de vsuca.in prin.

f *Satisdatio.* sed quæ? Respon.iudicio sisti: & de re non barattanda. de prima constat. de alia probo: vt suprà,de offi. præsi.l. senatusconsed nonne hæc sequestratio: vel coram iudice, vel coram alio,est prohibita: vt.C.de prohi.sequest.l.j.quæ est contra? Respon.hic speciale propter suspicionem,ne eam rem habere desinat. sic & aliàs: vt.C.de agri.& cẽ.litibus.li.xj.& infrà,so. ma.l.si cum dotẽ.§.si autem. in fi.& infrà,de ap.l.imperatores. in fi.item vt.C.de'asser.to.l.l.j.§.super peculio.item vt infrà,de colla.bo.l.j.§.si frater.

De die. IACVS. Volebam te conuenire: ideo ad ius vocari te feci. tu autem misisti quendam qui fideiuberet pro te, id est promitteret sistere iudicio: & eum nolebam recipere, sed volebam quòd satisdaret quòd exhiberet te post.x.dies: ipse autem volebat satisdare, vt exhiberet te post.xv.iudex quidé statuit tempus: & per hanc positionem non obstat aliquod contrarium. vel dic, vt videantur obstare contra, quòd non erat dies in stipulatione expressus, nec tamen errore omissus: ne obstet.j. de verb.obli.ita stipulatus.quòd mulier & miles & minor.xx.an. non possunt fideiubere: & si fideiubeant, non valet satisdatio,sed per suos procuratores possunt fideiubere. Item si quis velit fundum dotalem vindicare à marito: mulier fideiubere potest pro marito suo. Item si seruus datus fuerit fideiussor, iterum satisdabit: quia non valet fideiusio. Item si mulier vel minor fideiusserit pro aliquo, succurritur eis.vel dic hoc casu secundum Iaco. quòd si minor,vel mulier, recipiat non idoneum fideiussorem: succurritur eis. Item fideiusisti apud me iudicio sisti, & postea mihi succesisti,exintegro caueri debet. Item cauere debet tutor ré pu. sal.fo.& si non potest satisdare in ciuitate, remittitur in municipium. Item si tu habes vsumfructum in fundo meo,debes mihi cauere de restituendo proprietatem: & si non potes satisdare in ciuitate, remittendus eris ad municipium. Item si habes controuersiam cum aliquo de hæreditate: & legatarius legatum sibi velit solui: vel si plus accipere eum contigerit: debet in his casibus legatarius cauere de reddẽdo legato,vel de eo quod plus accipitur: & si non potest in ciuitate cauere, satisdabit in municipio. Item hæres remittitur in municipium, si velit cauere. sed si sine culpa hæredis missus fuit in pos. mittitur hæres in municipium. Vltimo dicit, quòd ille qui petit in municipio vt satisdet, iurabit quòd non fecit animo calumniandi. & qualiter iurare debeat dicit. Viuia.

g *De die.* scilicet in quo debet fieri exhibitio. nam venit amicus & reo: vt no.s. si quis in ius voc. nó ierit.l.j.

h *Conuenire.* scilicet quandoque.

i *In potestate stipulatoris.* immò videtur in promissoris potestate: vt infrà,de verb. ob. l. quidquid.in princ.quę est contra. Sol.secundum quosdam speciale in iudiciis, vt pro actore verba iterpretemur: vt hic. aliàs reus semper negaret: vt infrà. de verb.ob.inter stipulantem.§.ij.& infrà,de iud.si quis. Vel verius, non est contra. nã hic dicitur de discordia q̃ erat in ipsa interpositione stipulationis. ibi autem erat super verbis olim dudum perfectæ stipulationis,secũdum Ir. vnde fauet hic actori, ibi reo: cum stipulator debuit apertius dixisse: vt infrà,de pac.l.veterib⁹. Vel dic, aut agebat quilibet de certa die ponenda. & tunc obtinet. infrà, si cer.peta.l.cum quid.aut nullus: & tunc quod hic dicit. aut alter tãtum: & tunc obtinet infrà,de verb.obl.quidquid.Item adhuc videtur quòd non stipulatori sit credendum, sed sit distinguendum an per errorem omittatur dies: & tunc non valet stipulatio.aut ex certa scientia: & tunc committitur pœna quæ est apposita, cum certum esse cœperit amplius sisti non posse: vt infrà, de verb. obli.ita stipulatus.in prin.quæ est contra. Sol. secundum quosdam statur illi distinctioni, eo addito, vt si per errorem non omittatur, iudex possit supplere: vt hic. Alij dicunt, hic stipulationem fuisse factam præsente iudice: ibi eo bsente. tu dic nil obstare,cum,vti prius dixi,hic loquatur de discordia quæ est inter partes in ipsa conceptione stipulationis. Item adhuc nó stipulatoris dicto, sed consuetudini, in quem scilicet diem consueuit caueri,videtur standum: vt infra,de dam.infec. l. si finita. in princip.quæ est contra. Quidam dicunt speciale in damno infecto: vt seruetur quod ibi dicit. Tu dic, vt suprà, scilicet quòd hic de discordia loquatur quæ erat inter partes in ipsa conceptione stipulationis, vbi statur dicto stipulatoris.sed si nimis breue vellet actor, iudex temperat: ibi de eo quod dudum postea venit in dubium. Sed in quo moderabitur? dic dando diem pro xx. miliaribus: vt infra, si quis cau.l.j.& infra, de verbo. signific.l.iij. Item in dando dilationes super libello: vt.C.de lit.cõtest. authen.offeratur. & dando dilationes circa testes: vt.C. de dila.l.j. Item quid si nulla dies fuit apposita, sed postea iudex statuere velit diem ad aliquid, & partes discordãt? Respon. & tunc habet locum quod hic dicitur, & secundum hoc dic, de die ponenda,id est statuenda à iudice. Accursius.

k *Probandi sunt.* quia mulier Velleiano iuuatur: vt infrà, de fideiuss.l.iij. Miles secularis, sollicitudine suæ militiæ: vt.C.de loca. & conduc.l.milites. Item ecclesiasticus, vt clericus, sollicitudine suæ ecclesiæ: vt in auth.de sanc.epis.§.alienum autem. colla.ix. Item minor, beneficio ætatis; vt infrà, de fideiuss. si Titius & Seia.& facit ad hoc.s.eo.quotiens.

l *In rem suam.* sua dicitur,quo ad vtilitatem & commoditatem. nam dominium mariti est: vt insti. quibus ali.li. in princi. Sed quare præstatur hæc sadisdatio iudicio sisti: cum ambo dicantur possessores immobilium, & maritus, & vxor, ratione huius fundi: vt infra, eo.l. sciendum.§. si fundus. quæ est contra? Sol. hic conueniebatur maritus, quia dolo desiit possidere. Vel dic, quòd hic sponte fuit, non coacte. Vel dic, hic dubium erat an esset dotalis,cum de hoc ipso fundo ageretur: & ideo satisdatur. ibi autem de alia re conueniebatur maritus, vel vxor. me-

† *Iste tex. est no. secũdum Ang. hic, ad hoc quod minor habẽs curatorẽ, potest sine eo se obligare fideiubẽdo & suo procuratore. iste tex. reputauit ad hoc singu. Fulgo. & Paul. de Cast. hic, & sequitur Ludo. Ro. hic: & Iaso. post eos.*

BIU Cujas

diam approbo.

r *Si seruus.* sic construe: *Si seruus interueniat, qui fideiusserit iudicatum solui &c.* succurrendum est actori antequam iudicium accipiatur, id est antequam lis contestetur. nam postea non auditur: vt infrà, de procu. l. Pomponius. §. rati. Accursi°.

b *Propter imperitiam.* scilicet legum: vt infra, de iur. & fac. igno. l. regula. His ergo duobus succurritur si pro alio fideiubeant: vt hic ponitur casus. Nã eis, qui tales acceperint fideiussores, errore etiam iuris, indistincte succurritur: cum dãnum vitare velint: vt infra, de iur. & fac. igno. l. error. in fin. Sed Io. hic ponit casum quando isti recipiunt non idoneum fideiussorem. sed quid, secundum eum, si scienter recipit? non soluit: potest ergo poni, vt prius dixi.

c *Si fideiussor iudicatum.* id est qui fideiusserat iudicatum solui: & sic istæ duæ dictiones ponuntur loco vnius genitiui. Accur.

d *Extiterit.* Et sic est extincta obligatio inter eos: vt infra, de fideiuss. l. hæres à debitore. §. quod si idem. Azo. nec potest quis apud ipsum pro eodem facto remanere: vt infra, de fideiuss. l. hinc inde debitum. §. si stipulator. & l. Vranius. secundum Io.

e *Ex integro.* Noiterum caueri ex causa: vt hic, & infra, eo. l. si ab arbitro. in fin. & infra, vt in posses. l. si is à quo. in fi. &. l. seq. & infra, de ope. le. l. ij. & suprà, e. quotiens. &. C. de præto. stipu. l. prætoriæ. ij. Accur.

Caueri debet iterũ ex causa.

f *In municipium.* id est, aliam ciuitatem.

g *Necessaria.* quia ex necessitate præstatur. vt institu. de satisdatuto. & cur. §. quibus constitutionibus. excipe testamentarium tutorem, & datum ex inquisitione: vt insti. eo. tit. §. j. &. ij. &. j. de testa. tu. l. testamento. ij.

h *Item de restituenda.* & hæc ex necessitate præstatur: vt infra, vsusfruc. quemadmo. ca. l. j. in princi. &. §. j. ij. &. iij. &. §. habet. & infra, de vsufruct. l. si cuius in princip.

i *Reddi.* quod facere debet: vt. C. de peti. hære. l. fina. circa princip.

k *Ceperit.* & hoc fieri debet: vt infrà, si cui plus quàm per legem Falci. l. j. circa principium.

l *Satisdet.* pendente die vel conditione: quod facere necessario debet: vt. j. vt leg. vel fideicom. no. caue. l. j.

m *Caueat.* de præstando legato, adueniente die vel conditione.

n *Non debebit.* aut ergo ibi satisdatur: aut à possessione non discedetur: nec est contra, infra, vt in pos. le. si pecuniæ. §. fina. quia ibi sine dolo hæredis fuerat legatarius missus in pos. vt hic

Seruus non est idoneus fideiussor: ideo debet de nouo caueri. idem in minore & muliere. Bartolus.

¶ Si seruus[a] inueniatur, qui antequam iudicium accipiatur, fideiusit iudicatum solui: succurrendum est actori, vt ex integro caueatur. Minori quoque vigintiquinque annis succurrendum est: fortasse & mulieri, propter imperitiam[b].

Si fideiussoris datio euanescit, de nouo est cauendum. h. d.

¶ Si fideiussor iudicatum[c] solui, stipulatori hæres extiterit[d]: aut stipulator fideiussori: ex integro[e] cauendum erit.

Necessaria satisdatio est, ad quã quis à lege adstringitur: licet causa fuerit voluntaria. Bar.

¶ Tutor & curator, vt rem saluam fore pupillo caueant, mittendi sunt in municipium[f]: quia necessaria est[g] satisdatio. Itẽ de re restituẽda[h] domino proprietatis cuius vsusfructus datus est. Item legatarius, vt caueat euicta hæreditate legata reddi[i], & quod amplius per legem Falcidiã ceperit[k]. Hæres quoque, vt legatorum [nomine] satisdet[l], audiẽdus est, vt in municipium mittatur.

Contumacia facit quem perdere beneficium, quod habebat in satisdatione necessaria. Barto.

Plane si misso iam legatario in possessionem, cum per hæredem staret, quo minus caueret[m], hæres postulet, vt de possessiõe decedat paratũq; se dicat in municipio cauere: impetrare non debebit[n]. Diuersum [est,] si sine culpa, aut dolo hæredis missus sit in possessionem.

Qui petit remissionem in municipium, debet iurare de calumnia, ea forma quæ hic ponitur. quod iuramentum parẽtib° & patronis remittitur. h. d. notabiliter. Bart.

¶ Iubetur iurari de calũnia°: ne quis vexandi magis aduersarij causa forsitan, cum Romæ possit satisdare, in municipium euocet. Sed quibusdã hoc iusiurandum de calumnia remittitur[p], veluti parẽtibus, & patronis. Sic autem iurare debet, qui in municipium remittitur: Romæ se satisdare nõ posse[q], & ibi posse, quo postulat remitti: idque se non calumniæ causa facere. nam sic non est compellendus iurare, alibi se, quàm eo loco[r], satisdare non posse: quia si Romę non potest, pluribus autem locis possit, cogeretur peierare[s].

Culpa facit quem perdere beneficium prædictum reuocandi in municipium. Bar.

Hoc autem[t] tunc impetrabitur[u], cum iusta causa esse videbitur. Quid enim, si, cum erat[x] in municipio, noluit cauere? hoc casu non debet impetrare[y], cum per eum stetit, quo minus ibi, vbi ire desiderat, satisdaret.

Notabilis lex est, & legitur tribus modis. secundum primam lec. h. d. Si eliguntur arbitri super incidenti, vel emergenti: ab eorum sententia potest appellari. h. d. secundam lec. secundam. Potest officium iudicis implorari, vt corrigatur quod per eos quibus vnus articulus causæ est commissus: improbe factum est. secũdum tertiam lec. hoc intendit: A sententia delegati approbantis vel reprobantis fideiussorem, potest appellari. Barto.

IX. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

ARbitro[z] ad fideiussores approbandos constituto, si in alterutram partem iniquum arbitriũ videatur: perinde ab eo, atque ab iudicibus[a] appellare[b] licet.

Fideiussor videtur idoneus, si ab arbitro A subiicit, secundum Ioã. vel ibi non petebantur expensæ: & sunt restituendæ misso: vt. j. de dam. infec. l. si finita. §. item videamus. *Expẽsæ posmissi.*

o *De calumnia.* simile. j. de edẽ. si quis ex argentariis. §. exigitur. *Sit refunde.* &. j. de iureiu. l. iusiurandum. iiij. §. qui iusiurandum.

p *Remittitur.* id est postulatur.

q *Non posse.* s. cõmode: vt. §. eo. si fideiussor. §. si necessaria. &. j. de verb. sig. l. Nepos Proculo. in fi.

r *Eo loco.* quo postulat se remitti.

s *Cogeretur peierare.* i. cogetur: quod esset iniquum: vt. j. de in litem iuran. l. videamus. in prin. ibi, sed nec.

t *Hoc autem.* scilicet quòd iuret se ibi posse, & alibi non posse. & sic hæc dictio, hoc, refertur ad proxime dictum. Vel dic, referri ad id quod dixi. §. tutor &c. q. d. hoc q posset remitti in municipium, est verum, si iusta est causa: alioquin nõ. & ponit exẽplum quando non est iusta causa.

u *Impetrabitur.* ab eo cui cauetur, secundum primum casum. secundum alium, impetrabitur à cauente.

x *Erat.* primo ob hoc remissus.

y *Impetrare.* s. remitti in municipium: nisi iuret ibi posse, & alibi nõ posse: secundum primũ casum. secundum aliũ planum est. Ac.

Arbitro.] CASVS. Conueniente, & fideiussorem petebã. offerebas aliquos, quos idoneos non esse dicebam: tu autem dicebas idoneos. vnde super hoc iudex delegatus fuit: & eos idoneos esse pronunciauit. possum ab isto iudice delegato appellare, & secundum hoc nõ obstat contrarium. Et si nõ appello, videor eos approbare: vt in. l. seq. Si autem reprobo probatos, & accipio reprobatos: ero contentus illis fideiusso. Vltimo dicit, quod si medio tẽpore fideiussor efficiatur non soluendo: de nouo cauendum erit. Viuianus.

Asentit arbitri & possit appellari.

z *Arbitro.* scilicet delegato.

a *Iudicibus.* ordinariis. Accursius.

b *Appellare.* appellatur à sententia arbitri: vt hic. & sic est contra. C. de arbitr. l. j. Sol. speciale est hic, vt dicunt quidam. Alij dicunt, vt B. hic per officium, non ex vi appellationis. Tu dic, quòd hic de delegato iudice, ibi de compromissario arbitro: & quod dicit hic, vt iudicibus, scilicet ordinariis. Sed an hodie possit appellari ab arbitro compromissario sine pœna electo? Videtur quòd sic: quia ideo olim nõ appellabatur, quia actio nõ oriebatur. & hæc erat ratio: vt dicitur lege. j. de arbitr. sed hodie datur: vt. C. de arbitr. lege cum antea. §. j. ergo appellatur. sed dico quòd non: quia ante. x. dies actio non nascitur, ergo nec appellatur: sed post. x. dies quando nata erit, sero prouocatur.

Sed

Sed quomodo potuit iudex delegari ad causam istam, cum causa cognita fiat: vt infrà.l.proxi.& suprà,de offi.procon.l.nec quidquam.§.j.Respon.delegatus fuit ad causam principalem: & ita si in hac incidenti tulit sententiam, appellari potest, licet sit interlocutoria: quod est contra regulam: vt infra, de ap.re.l.ij.& est ratio, quia in principali fit præiudicium circa executionem bene, vel male faciendã. Item ideo iudicat, quia aliter in negocio principali procedi non potest. Vel dic in hac quæstione esse speciale vt possit delegari: vt in causa in integ.rest.vt.C. vbi & apud quem in integ.rest.l.fina. in fin. vel delegauit cum inceperit abesse: vt & in mero imperio: vt suprà, de officio eius cui man.est iur.l.j.§.ij. vel (quod verius est) hic non plene, sed summatim cognoscitur: vt infra, vt in possess.leg.si is à quo. posito casu q̃ specialiter fuit delegata. Appellatur ergo à sententia arbitri, id est delegati, vt hic. idem si ex necessitate fuerit electus in locum rei cusati: vt.C. de iudi.l.apertissimi.&.l.fin. idem in episcopo electo arbitro: vt.C.de episc.au.l.si quis ex consensu. & authen. si quis litigantium. vel illa auth.loquitur quando vt iudex cognouit episcopus: & sic ponitur super.l.episcopale.

† *Iste tex. facit contra differentiã positam per Archi. in c. quo iure 8. dist. vbi dicit differentiã inter pauperta-tẽ, & inopiã: sed isti termini cõfunduntur: vt hic, per do.Ia. Approbatur quis eo-ipso quod nõ reprobatur.*

Quæ de nouo emergũt, nouo indigẽt auxilio.

Ratihabitio an retrotrahatur.

Sit approbatus, neque est reclamatum. idem si sponte à parte fuerit acceptus, nisi inopia superuenerit. hoc dicit.

X. PAVLVS libro septuagesimoquinto ad Edictum.

SI ab arbitro [a] probati sunt fideiussores, pro locupletibus habendi sunt: cum potuerit querela [b] ad competentem iudicem deferri: qui ex causa [c] improbat ab arbitro probatos, aliàs improbatos probat. Multóque magis [d], si sua voluntate accepit fideiussores, cõtentus his esse debet. Quod si medio tempore calamitas fideiussoribus insignis [e], vel magna inopia † acciderit: causa cognita, ex integro [f] satisdandum erit.

a *Si ab arbitro.* id est iudice delegato ad hoc: vt diximus suprà, eo.tit.l.proxi.

b *Querela.* id est appellatio. Sed quis est competens? Respon. delegans, ad quem appellatur à delegato: vt.C.de appella.præcipimus.§.hęc si appellatio.&.j.de ap.l.imperatores.in fi.j.respõ. Item no.hic aliquem approbari eoipso quòd non reprobatur: vt infra, furti aduer.nau.cau.sta.l.j.§.pe.in glo.pe.& infra, ad Mace. l.si filiusfamilias.§.is autem.

c *Quis ex causa.* scilicet qualiquali.

d *Magis.* subaudi quàm.& dic acceperit, id est accepisset à principio, & sine arbitro.

e *Insigne.* id est magna.

f *Ex integro.* quæ enim de nouo emergunt, nouo auxilio indigent: vt infrà, de interrog.act.l.de ætate.§.ex causa.& infrà, vt in poss.le.si is à quo.§.fin.&.l.seq.& argu.C.de testi.l. si quis testibus.ibi, nisi ostenderet. & infrà, de præto.stipul.l. prætoriæ.ij.& infrà, de peti.hære.si quo tempore. & infrà.de arbi. non distinguemus.§.iij.

IVlianus.] CASVS. Ponas casum in procuratore actoris qui egit sine mandato, ad fundum puta, & fideiuss.iudi.solui accepit. postea actor dominus habuit ratum: & sic confirmatum est quod fecit. nunquid extinguitur fideiussio, vel annihilatur? & respõdetur quòd non: immò tenetur fideiussor pro iudicato solui acceptus. Viuianus.

g *Iulianus.* Pone casum in procuratore actoris, qui egit sine mandato, cuius iudicium est nullum: sed per ratihabitionem confirmatur: vt hic, & infra, de iudi.licet. Item dic, quòd recepit satisdationem iudicatum solui, quam præstabat olim etiam suo nomine conuentus, & actione in rem: vt hic, & instit. de satisda.§.j.licet hodie non ita: vt instit.eod. ti.§.sed hodie, non autem in cautione iudicio sisti: quia eam non præstaret cum possideret immobilia: vt infra, eo.ti.l.sciendum. in prin. Sed cũ cõditio huius procuratoris sit mutata: quia primum non habebat mandatum quando satisdationem accepit, postea habet: videtur annihilari satisdatio: vt infrà, iud. sol. si ante. in fi.l. quæ est contra. Sol. ibi in procuratore rei: hic in procuratore actoris. & est ratio: quia defensor rei etiam sine mandato esse potest, etiam si hoc constat, etiam inuito actore. cum ergo dominus ratum habet, mutatur eius procuratoris conditio: nec trahitur retro: quia hoc tunc demũ fit, vbi quod factum est, non tenuit. At actoris procurator nullus est sine mandato, nisi ratum habeatur: & postea si ratum habeatur, quod factum est confirmatur. & eadem causa semper fuisse videtur. non enim causa mutata dici potest, cum primo nulla fuerit. sed hæc solutio nulla videtur.

A tollitur enim expresse per legem quæ loquitur in procuratore actoris: qui sine mandato poterat experiri: & ita erat aliqua eius conditio: & tamen dicitur postea committi stipulatio, si ratum fuerit habitum: vt infra, iudi. sol.l.iij.§.sed & si forte? Respon. immò optima est solutio, si quis eam defendat. in procuratore enim rei dicitur aliquã esse conditionem, & mutari: quia sine mandato, immo etiam cõtra mandatum, quis respondere pro alio potest: vt infra, de sol. l. solutionem. sed nulla persona agit cõtra mãdatum, etiam si aliquãdo sine mandato experiatur: vt infra, de procu. Pomponius. §. fin. vnde non potest dici sic mutari conditio ex parte procuratoris actoris. Si autem inuenias aliquãdo aliquem agere pro inuito, sicut notauimus, infra, de procu.l.Pomponius.§. fin. dices mutata causa eius conditionis non cõmitti stipulationẽ. Adde & aliam rationem: quia in procuratore actoris, siue à domino in eum, vel econtra, vel à procuratore in procuratorem, vel de aliquo in seipsum (vt hic fuit) transferatur iudicium, semper est certa persona cui adquiritur actio ex stipulatione, scilicet domino directa, si ipse fuerit stipulatus: vel vtilis, cum procurator. similiter ex persona rei est certa: quia nõ mutatur: & ideo committitur stipulatio. sed cum ex parte rei mutatur iudicium, non potest committi stipulatio iudicatum solui: quia nec ex clausula doli, quia nil dolo fit, licet trãsferatur iudicium de vna persona in aliam: nec ex illa de re defendẽda: quia nil refert à quo fiat detensio, dum tamen bene fiat: nec ex illa de iudicato: quia promisisse videtur quòd ipse, & non quòd alius fuerit dãnatus. ar. infrà. iud. solui. cũ quærebatur. §. fi. &. l. pe. Alij vero soluũt quòd hic loquitur post acceptum iudicium mutata conditione: ibi ante: vt verba illius legis innuũt. hoc autem non est admittendum: quia si non committitur stipulatio, mutatur cõditio ante. multo minus si mutatur post: cum postea plenior sit conditio eius. Porro etiam in procuratore actoris illud potest distingui, secundum Azo. an mutetur conditio post illud tempus quo debuit satisdari ex necessitate, q̃ est in exordio litis, id est ante litem contestatam: vt infrà, de procu.l.Pomponius.§.ratihabitionis. & tunc nullo modo committatur: quia aliqua fuit conditio in iudicio. i. in causæ exordio, quæ. s. mutatur. & hoc innuit l. contraria. ait enim, stipulationis interpositæ &c. si vero antea mutatur, contra esset: quia tunc nulla fuisset eius conditio in iudicio, licet agere proposuisset, & extra iudicium satis accepisset. & quod hic dicit, agere instituerisis: sic expone, id est animo proposueris: non tamen egeris eo tempore quo ratum est habitum. sic infrà, de verb.ob. stipulatus sum Damã. in prin. Alij. vt B. ponunt casum in cautione iudicio sisti: quam præstat etiam conuẽtus de re immobili: quia quantum ad illam pro non possessore habetur, cum sit in dubio. & inducunt, suprà eo. de die. §. quidam. quod non placet: quia ibi sponte fuit. Vel dic tertio, in cautione iudicio sisti. quam præstat creditor, vel alius detentator: vt infra eo.l.sciendum.§.creditor.&.§.item qui solam. qui tamen & rei vin. tenetur: vt infra, de rei vin. officium.

Hæc lex est difficilis, & hoc dicit: Mutatio contingens ex parte actoris, satisdationem non perimit. h.d.

XI. VLPIANVS libro septuagesimoquinto ad Edictum.

IVlianus § ait, si antequã mãdarem tibi, vt fundum peteres, satis acceperis, petiturus fũdũ, & postea mãdatu meo agere istitueris: fideiussores teneri.

Pro debito sub conditione ex vltima voluntatẽ, indistincte cauetur: aliàs non, nisi causa cognita. hoc dicit. Primo loquitur in relicto in vltima voluntate. Secundo, in debito ex alia causa. Tertio redit ad primũ. se cũda ibi, & plerũq;. tertia ibi, sed si plures.

XII. IDEM libro septuagesimoseptimo ad Edictum.

INter omnes [h] cõuenit, hęredẽ sub conditione pendente cõditiõe [i] possidẽtẽ [k] † hęreditatem adeuntem, & mutatam conditionem, & ipsum ante conditionem existentem, & ipsum post conditionem existentem, & ipsum post conditionem existentem, & ipsum post

possessionem secundum tabu. vt infra, de bo. pos. secun. ta. l. ij. §. si
a Bal. hic dicit istam glo. sing. ad hoc, quòd a-ditio hæreditatis pti-net ad illũ ad quẽ di-recto ptinet hæreditas: aliàs autem nõ. & is ad quẽ spectat: si nõ adeat elapso ter-mino petito per legata-rios ad ad-eundũ: in-dex proui-debit lega-tariis. Bol.
sub conditione. Vel dic, quòd fuit datus curator bonis. Vel dic, possidet, quia accepit de facto: non curo qualiter. Accursius.
a *Hæreditate.* scilicet non deminuenda: vt infra, de peti. hære. diuus. non dicas per fideicommissum restituenda: cum directo[a] sit ei substitutus: vt patet infra, vbi dicit, ad-euntem hære. &c. Vel dic, restituenda, licet non per fideicommis-sum. & hæc cautio ge-neraliter præstatur: vt infra, de iud. in omni-bus. sed certe hoc casu non videtur præstan-da: vt infrà. de præto. stipu. l. Paulus notat. q̃ est contra. Solũ. qui-dam dicunt, ibi prætor suum beneficium in-dulserat, scilicet bo. posideoque non debet esse captiosum: esset au-tem si cogeretur caue-re. hic non indulserat: sed hæres scriptus pos-sidebat bona de facto. Alij dicunt, quòd non cogitur cauere in di-em longiorem: scilicet vt cogatur cauere, etiã si extiterit conditio in-stitutionis: & quando-cunque desierit ad eũ pertinere hæreditas, q̃ restituat eã: & hoc est quod dicit, in diem ló-giorem. & secundum has duas solutiones le-gitur ibi, notat: id est reprehendit. vel dic, notat: id est approbat: & quod ibi dicit in fine, lege interrogati-ue: & subaudi, non. & sic concordat cum ista.

tatẽ substituto cauere debere de hereditate[a], & si defecerit cõditio[b], adeuntem[c] hæreditatẽ substitutum & petere hæreditatem posse: & si obtinuerit[d], committi stipulationem. Et plerumque ipse prætor[e] & ante conditionem existentem & ante diẽ petitionis venientẽ, ex causa iubere solet stipulationem interponi[f].

XIII. PAVLVS libro septuagesimoquinto ad Edictum.

SEd & si plures substituti sint, singulis cauendum est.

Pater pro filio, vel contra, non est idoneus defensor sine satisdatione. Bartolus.

XIIII. IDEM libro secundo Responsorum.

FIlius familias defendit absentem patrem: quæro, an iudicatum solui[g] satisdare debeat? Paulus respondit, eum qui absentem [personam] defendit, etiam si filius, vel pater sit, satisdare petitori * ex forma edicti[h] debere.

* *petituro. Flo.*

b *Defecerit conditio.* scilicet institutionis. Azo.
c *Aleunstem.* ergo directo fuit substitutus.
d *Et si obtinuerit.* scilicet in petitione ipsius hæreditatis. aliàs nõ valet sibi stipulatio, nisi in hac prima petitione obtineat.
e *Ipse prætor.* non solum alij magistratus. Vel dic plerumque, id est pluries: vt. ff. si ab arbitro. §. fin.
f *Interponi.* si persona suspecta est: vt. ff. de ap. imperatores. in fin. secundum Azo. & nisi caueat, vterque in possessionem mittetur: vt infra, vt in possess. leg. l. etiam. §. finali.

Filiusfa.] CASVS. Hac. l. dicitur quòd filius meus si me defendat, vel ego filium: teneor satisdare iudi. sol. & filius etiã. idem in quolibet alio. Viuia.

g *Iudicatum solui.* Quid ad hunc titulum de hac satisdatione iudicatum solui? Respon. satis: quia licet principaliter de cautione iudicio sisti dicat hic titu. de aliis tamen quandoque dicit suprà, eo. l. j. & l. Iulianus. & hic. Item cum iudicatum solui stipulatio habeat in se tres clausulas, scilicet de dolo quod absit: & de defendendo: & quod sonat ipsum verbum: vt infra, iudi. sol. l. iudicatum solui. j. patet quòd vna earum, scilicet de defendendo, pertinet ad hanc iudicio sisti. qui enim non sistit, male defendit: vt infra, qui. ex eau. ma. in integ. rest. l. item ait. §. fi.

h *Forma edicti.* quod non habemus: sed in eo cauebatur, vt nemo esset idoneus sine satisdatione defensor: vt. ff. de procura. minor. in fin. & insti. de satisda. §. pe. sed videtur quòd hic pater non debeat satisdare, cum æquiparetur tutori in iuramento calumniæ. vterque enim iurat: vt. C. de iure. prop. calũ. l. ij. §. quod obseruari. & tutor non satisdat: vt. C. de admini. tut. l. fi. §. defensionem. quæ est contra? Rñ. hic filius emancipatus erat: vel dic, in castrensi: vel quasi: vel aliud erit hodie, secundum H. vel hic pater transferendo in se iudicium defendebat, secundum Azo. vel potest dici aliud in patre quàm in tutore: cum illi. s. tutori suum officium non debeat esse dãnosum: vt. ff. ex qui. cau. ma. l. videlicet. tutor enim datur inuitus: sed pater non fit inuitus. Accursius.

Sciendum est.] CASVS. Hæc lex est quasi temperamentum legis superioris. Dicit enim quòd qui immobilia possident, non tenentur satisdare, nec compelluntur: siue in villa, siue in ciuitate possident: siue insolidum, siue in parte. nunquid possessor fundi emphy. possessor est: & qui possidet proprietatem nudam? Et respon. quòd sic, possessor autem vsusfru. possessor non est: creditor autem non possidet, vt euitet satisdationem: possidet tamen. Item vir, & vxor possident, vt non satisdet. Sed pone quòd tu teneris mihi actione personali: & quia hæres erat institut[g], & testator mihi aliquid legauit: fundum puta. tu autem es possessor: nõ ego. Item dicit, quòd si tutor nomine pupilli conueniatur, à satisdatione excusatur, si possidet fundum ipse tutor vel pupillus. Itẽ dicit, quòd si appellaui cum egisset aduersus me, & obtinuisset: quòd possessor sum. Vltimo dicit, quòd ante litem contestatã sciri debet: vtrum quis sit possessor immobiliũ, vel non. Viuianus.

Possidens immobilia, non tenetur satisdare de iudicio sisti. secus si non possideat. Bartolus.

XV. MACER libro primo de appellationibus.

SCiẽdum est possessores immobilium rerum satisdare non compelli[i].

In hoc. §. & seq. declaratur quis dicatur possessor, quo ad euitandum satisdationem. Bartolus.

PPossessor autem is accipiẽdus est, qui in agro[k] vel ciuitate rem soli possidet, aut ex asse, aut ex parte. Sed & qui vectigalem, † id est emphyteuticum agrum possidet, possessor intelligitur. PItẽ qui solã[l] proprietatem habet, possessor intelligendus est. Eũ vero, qui tantum vsumfructum habet, possessorem non esse Vlpianus scripsit. PCreditor qui pign[o] accepit, possessor[m] † non est, tametsi possessionem habeat, aut sibi traditã, aut precariò debitori cõcessam. PSi fund[s] in dotẽ datus sit: tã vxor, quã marit[o] propter possessionem ei[s] fundi, contest. authen. offeratur? Respon. non ista, sed illa determinatur per istam: vt suprà, de leg. & senatusc on. sed & posterio-res. Tertio, an ille qui possidet immobilia, saltem iuret ex quo non satisdat? Respon. sic, ad instar aliorum quibus hæc satisdatio remittitur. C. de prin. agen. in rebus. l. fin. & de proxi. sac. scri. l. in sacris. iij. circa prin. & in glo. & fi. &. C. de dig. l. quotiens. lib. xij. Quarto, an pro vili cespite terræ euitet satisdationem etiam in causa centum marcharum? Respon. secundum B. non euitat. argu. infrà, de priui. cred. si creditores. esset enim absurdum si quis conueniatur in magna quantitate pecuniæ, vt propter modicum cespitem terræ quam possidet, possit euitare satisdationem. Intellige ergo hanc legem quando nomine ipsius rei immobilis conuenitur, cuius nomine satisdationem euitat. sed certe si hæc est ratio, non videtur quare creditor, vel fructuarius dicatur euitare, cum aliàs sit locupletissimus. Tu dic, secundum Io. quòd est æquum quòd non cogatur satisdare possessor rei immobilis: si tamen res illa sit idonea, & etiam sufficiens ad litis æstimationem, etiam si de alia re conuenitur. cum enim succedat possessio loco satisdationis, debet pro qualitate rei petitæ esse possessio. Item huic principio est vnum contrarium, infrà, de incen. rui. nau. l. ne quid. §. à domino. Sol. ibi speciale: vt & alia multa sunt in illo titu. specialia.

k *Qui in agro.* id est in villa. sed & possessor intelligitur, quia habet vtile dominium: vt infra si ager vect. vel emphy. pe. l. j. in fin.

l *Item qui solam.* ad hoc facit institu. de hære. institu. §. j. &. ij. & infra ad Syllanianum. l. j. §. primo. &. §. tertio.

m *Possessor.* hæc litera sibi ipsi contradicere videtur. dic ergo: creditor possidere dicitur quo ad quædam, scilicet quo ad hoc, vt actione ad exhibendum conueniatur: vt infra, de vsucap. l. serui nomine. in prin. Item quo ad hoc, vt rei vindicatione teneatur: vt infra, de rei vin. officium. Item quo ad hoc, vt possessio præcedentis possessoris, id est debitoris sibi addicatur: vt infra de vsucap. serui nomine. in fi. Item quo ad hoc, vt interdicto vti possidetis, vti possit: licet aliud sit in misso in possess. causa rei seruandæ: vt infra, vti possi. duo. §. creditores. Item vt impediat adquiri possessionem alicuius rei domino, licet nec sibi adquirat: vt infra, de adquiren. pos. l. j. §. per seruum

BIU Cujas

uum corporaliter. Econtra quo ad quædam non dicitur possidere: vt quo ad vsucapionem: vt infra, de adqui. poss. qui pignoris. Item quo ad euitandam satisdationem: vt hic, posidet tamen secundum nos: vt infra, de adqui. rerum domi. l. per seruum qui pignori. & infra, de pigno. ac. l. cum & sortis. & aliæ multæ. sed Pladicit eum nullo modo possidere: vt. C. de prescrip. xxx an. l. cum notissimi. §. j. Accur.

a *Intelligũtur.* hoc intelligũt quidam respectu aliorum, nó respectu agentium rei vindicatione: vt supra, eo. de die. §. quidam aiunt. quæ est contra. &. l. Iulianus. qđ nil est. Dic ergo quòd in. l. de die. satisdedit spõte. & in. l. Iulianus. satisaccepit actor de iudi. soluendo, non iudicio sisti. vnde siue de eadem re, siue de alia agatur, idẽ est: vt no. s. ea. l. in prin. Et intelligũtur ambo possidere, vt hic, quo ad euitandam satisdationẽ. vxor enim nequaquã possidet: vtpote dominio & possessione ex causa dotis in maritum translatis: vt institu. de re. diui. §. per traditionem. &. j. de adqui. pos. l. ij. §. genera. &. l. Põponius. §. in dotem.

b *Diuersa causa.* quia non duo, sed vnus dicitur possidere. itẽ non actor, sed reus. sed contra. j. de regu. iur. l. qui actionẽ habet. Respõ. verũ est spe. tamen minus est habere actionẽ, quàm ipsam rem: vt. j. eod. titu. l. minus est.

c *Personalẽ.* vt ex testamẽto, vel ex stipulatu. idem si realem: vt infra, ea. l. §. si fundũ. & supra, eo. l. j. in princ.

d *Tutores.* ita apta literam: siue ipsi pupilli possideant, siue tutores eorum, &c. secundũ Azo. Sed cur euitatur satisdatio iudicio sisti in persona pupillorum, licet tutores rem pupilli possideant: cum executio sententiæ contra tutores non fiat, nec eis incũbat? Respon. hoc ideo, quia eos sistere oportet pro pupillis: vt. C. de admi. tu. l. fi. §. defensionem. secus in patre, vt. s. eod. filius. Alij dicunt quòd pater assignauit tutoribus possessiones propter aduersarios pupillorũ: & post restituere debebant: sicut fit & alibi: vt. j. de vsur. l. in fideicommiss. §. cum Pollidius. Sed nunquid qui alieno nomine defendit, vel cum mandato, vel sine mandato, iudicatum solui satisdat semper? Potest dici quòd non, nisi executio sententiæ contra eum fieri debeat: quòd est in tribus casibus, vt infra de procu. Plautius. non aliàs: vt. j. de re iudi. l. si se. sed contra est: vt. C. de satisda. l. prima in fin. *ADDITIO.* Pro solut. huius contrarij dic, secundum Bar. quòd hic loquitur de satisdatione de iudicio sisti, quæ extinguitur lata sententia: vt. l. Græcè. §. post litem. infra, de fideiuss. & no. s. e. l. ij. §. fi. gl. permiserit. sed in iudicio tutor ipse habet sistere: ergo eius possessio sufficit.

e *Habentur.* hoc verum est cum conueniuntur pupilli nomine: quod patet, quia dicit tutores. secus si suo: quia tunc eis tutoribus pupilli possessio non prodesset.

f *Dicendum.* hoc si ipse possideat qui cõuenitur: nõ si alius eorũ.

g *Possit.* & est ratio quia nec condemnatus videtur: vt. j. de pœcudũ Bart. l. ij. §. fi. cum nil nouari &c. vt infra, nil nouari. l. j. Item not non inspici quod euenire potest: ar. supra de iurisd. omni. iudi. l. si idem. & Aug. ad hoc quòd §. fi. a Item b quid si tempora appellationis exercendæ sunt finita, de sertionẽ vt certum sit iam sententiam executioni mandari? Respon. idem: appellatio- vt supra eod. §. si fundus. in fi. §. ibi, diuersa causa. nis possessio h *Tempus cautionis.* quod est ante lit. contesta: vt infra, de pro- nõ perditur. cura. l. Pomponius. §. rati.

possessores intelliguntur[a]. Diuersa causa[b] est eius, qui fundi petitionem personalẽ[c] habet. Tutores, [d] siue pupilli eorum, siue ipsi possideant, possessorũ loco habentur. [e] Sed & si vnus ex tutoribus possessor fuit: idẽ dicendum [f] erit.

Etiam possessio rei quæ est in controuersia, releuat possessorem ab onere satisdandi quantum ad alium qui de illa re cõtrouersiam non facit. h. d. §. iste. Quantum autem ad eum qui controuersiam facit: an releuet, dictum fuit in principio legis. Bartolus.

Si fundum, quẽ possidebam, à me petieris: deinde cũ secundum te esset iudicatũ, appellauerim: an possessor eiusdẽ fundi sim? Et recte dicetur, possessorem me esse: quia nihilominus possideo. nec ad rem pertinet, quòd euinci mihi ea possessio possit[g].

Tempus cautionis præstandæ inspicitur, vt quis possideat immobilia: nõ autem tempus præcedens, vel sequens. h. d.

Possessor autem quis, necne fuerit, tempus cautionis[h] spectandum[i] est. nam sicut ei, qui post cautionem[k] possessionẽ vendidit, nihil obest[l]: ita nec prodest[m] ei, qui post cautionẽ possidere cœpit.

In iuramento videtur excepta auctoritas legis, vel superioris. h. d.

XVI. PAVLVS libro sexto ad Edictum.

QVi iurato promisit iudicio sisti: nõ videtur † [n] peierasse, si ex concessa causa hoc deseruerit.

SI EX NOXALI CAVSA agatur, quemadmodum caueatur.

TITVLVS IX.

Primo ponit verba edicti. Secundo incipit exponere ea. Secunda ibi, In eadẽ. Subdiuide textum, quia multa duplicat. Primo ponit summarium vnum, quid sit dictum in eadem causa. Secundo illud summariũ declarat per plura membra. Tertio illa membra declarat. Secũda ibi, Si desinat. Tertia ibi, Itaque. Bartolus.

I. VLPIANVS libro septimo ad Edictum.

SI quis eũ [o], de quo noxalis actio est, iudicio sisti promisit: prætor ait, *in eadẽ causa eum* [p] *exhibere, in qua tunc est,* [q] *donec iudiciũ* [r] *accipiatur.* In eadem causa sistere, quid sit, videamus. & puto verius eum [s] in eadẽ causa videri sistere, qui ad experiendum non facit ius [t] actoris deterius. Si desinat seruus esse [u] promissoris, [u] vel actio [x] amissa sit: non videri in eadem causa statum, Labeo ait. vel si [is] qui pari loco erat in litigãdo, cœpit esse in duriore: vel loco, vel [p] persona mutata. [y] Itaq; si

Si quis eum.] CASVS. Seruus tuus damnum mihi dedit: vnde te noxali actione conuenio: debebis mihi quidem promittere, vt seruum sistas in eadem causa vsque dum sententia feratur. Et videtur sistere quis in eadẽ causa, quando ius actoris deterius non facit: non aliter. tu illum seruũ similiter alij, qui aduersus te noxaliter agit, dedisti. nunquid videris eum in eadem causa sistere? Dixerunt quidam quòd non. sed secus est, quia bene sistitur in eadem causa: vel si seruus tuus, qui damnum dedit, absens fuit: vel defendes seruum: vel cauebis, quòd exhibebis eũ, cum habebis istum seruum. & hoc si dicas eum in tua potestate esse, suscipies iudicium sine noxæ deditione: quia teneris insolidum. sed si seruus fuit præsens, & tu absens: & cum non defenderetur, iussu iudicis accepi illum seruum: extincta fuit actio mea, cum seruus cœperit esse meus. si tu venias petẽs restitutionem, ad defensionem audiris: sed mihi actio aduersus te restituitur. Viuia.

m *Nec prodest.* si ei satisdatio remittatur. & not. hic quòd contrariorum eadem est disciplina: vt supra, de his qui sunt sui vel alieni iur. l. j. in principio.

Cõtrariorũ eadẽ est disciplina.

† *Colligitur ex isto text. no. regu. quòd in omni iuramẽto intelligitur excepta auctoritas legis, & superioris.*

Vi iurato.] CASVS. Cõueni te: & cũ non possis satisdare, iurasti qp tali die sisteres iudicio: tu autem non fecisti aliqua iusta ex causa: nõ videris peierare.

n *Non videtur.* quia lex sibi remittit: vt & alias infra, de iur. pa. l. adigere. §. fin. &. C. de nõ nu. pecu. l. fi. Sed an pro vero peierat? Quidam dicunt quod non: quia semper dicunt inesse tacitam conditionem, nisi iusta causa interuenerit: vt hic, & C. de transa. l. si ex falsis. vbi cõditionem dicunt inesse, si falsa non sunt instrumenta, cuius metu transactio fit. Tu dic quòd peierat, sed remittitur: alioquin nõ dicitur peierare. sicut hic dicit. & [p] hoc infra, de adquirend. poss. quod meo. §. si furioso. Accursius.

facit. l. fi. in fin. ff. ad muni. in ca. veniẽtes. & ibi cano. de iureiur. & per do. Iaſ. hic.

SI EX NOXALI causã agatur, &c.

Dictum est qualiter pro liberis satisdatur iudicio sisti: nunc qualiter pro seruis.

o *Si quis eum.* scilicet seruum cuius nomine dominus conueniri tur noxaliter.

p *Eum.* scilicet fideiussorem.

q *Tunc.* cum promittitur.

r *Iudicium.* id est sententia.

s *Eum.* scilicet dominum qui promisit.

t *Non facit ius.* quæ qualiter fiant, declarant sequentia. Accur.

u *Promissoris.* vt quia pro derelicto habeatur: vt differat à sequẽtibus: vel dic, manumissus. & sic est contra, infra. l. penult. in fin. Solu. vt ibi not. c in princip.

x *Vel actio.* quæ datur actori. Azo. & est amissa forte in re noxali: quia ille nõ exhibuit: & sic actor nec testes eius poterunt eum cognoscere quem exhibitum [d] cognouissent. Sed quomodo potuit amitti actio, cum per executorem fuerit facta conuentio? Respon. dic, vt. j. de eo per quem fac. erit. l. fin. j. respon.

y *Mutata.* i. mutatione personæ mutatur causa, vt hic, & insti. de

Dic vt ibi lxi in glo. e. ad istud ibrarium.

b Ista glos. est sing. secũdũ Bart.

& Aug. ad hoc quòd de sertionẽ appellatio- nis possessio nõ perditur.

c Dic vt ibi dẽ gl. 1. sol. mit istud cõtrarium.

d Istam gl. dicit singu. Bal. ad hoc quòd exhibẽda est possona delinquentis, vt cognosci possit: idem voluit Bal. in. l. 2. ad exhibend. Bolog.

hære.insti.§.seruus autem.&no.hunc alienanté tribus actionibus posse cõueniri.Primo,ex satisdatione ad interesse:vt hic.Secundo,quia dolo desiit possidere,tenetur vtili ex ea causa ex qua prius directa tenebatur: vt.ĩ.de regu.iu.l.paré. &.ĩ.de noxa. si pluriũ. §.fi.Tertio,tenetur actione in factum ex edicto de alie. iu. mutã. cau.facta.licet ea liberetur se offerendo defensioni: vt. ĩ. de alie. iu.mutan. cau.fac.l.iij. §.finali.

a *Itaque si quis*. seruꝰ promissus iudicio sisti. Accursius.

b *Venditus*.alicui qui non sit de foro promittentis. nam tunc fieret conditio melior: cum contra venditorem, & contra emptorẽ, agere possit.Accursius.

Potentiori bꝰ pares esse non possumus.

c *Potentiori*.quia potentioribus pares &c. vt.ĩ.de ali.iu.mu. causa fac.l.iij.in principio.

d *Sed & si deditus*. ſ. alicui agenti noxaliter.

e *Cum noxæ*. mala ratio est: & in hoc solo secũdum quosdam reprehenditur.ĩ.l. proxi. non autem dicit ibi,an videatur sisti in eadem causa,vel non.Et dicũt tunc distingui, an potentiori sit datus pro noxa: vt tunc non videatur sisti in eadẽ causa: vt hic.aliàs sic: sed melius est,vt dicã corrigi totũ:vt videatur.ſ. in eadem causa sistere, si bona fide dederit ꝓ noxa. ſ. ex necessitate, & cui se teneri sciebat: huic autem cui cauit, nesciebat adhuc se teneri:vt infrà, de noxa. si quis à multis. Quid autem si vtrique se teneri sciebat? Respon. præuenienti. ſ. ad sententiam debuit dare: aliàs in dolo versatur: vt infrà,de edẽ.l. quædam.§.is autem.

f *Putat*.& malè: vt. ĩ. l. proxi.

quis[a] ei, qui in foro promissoris conueniri non potest,vẽditus,[b] aut potẽtiori[c] datus sit: magis esse putat,vt non videatur in eadem causa sisti. Sed & si noxę deditus[d] sit,Ofilius nõ putat in eadẽ causa sisti: quum noxæ[e] deditione,cęteris noxalem actionem perimi putet.[f]

II. PAVLVS libro sexto ad Edictum.

SEd alio iure[g] vtimur. nam ex prẽcedentibus causis,nõ liberatur noxæ deditꝰ. perinde enim noxa caput sequitur,ac si venisset.

Iste.§. diuiditur in duas partes. Primo loquitur quãdo dominus conuentus noxali erat præsens, & seruus absens. Secundo loquitur econtra,quando seruus erat præsens, & dominus absens.Secunda ibi, Si seruus. Item prima diuiditur in duas: quia primo ponit tria priuilegia quæ habet dominus. Secundo ponuntur duæ causæ in quibus amittuntur dicta priuilegia.Secunda ibi, Si vero falso. Item secunda pars principalis diuiditur in tres partes:quia primo ponitur de remedio agentis,quod habet rescissa datione pro noxa ei facta per iudicem.Secunda secundæ incipit ibi, Sed causa cognita. Tertia ibi, Actori. & hoc dicit in summa: Si dominus sit præsens,& noxaliter conuenitur ex delicto serui absentis:si dominus illum seruum esse in sua potestate fatetur,alterum de tribus eligere debet: vel promittere iudicio sisti seruum: vel iudicium noxale suscipere:vel cauere de dando eum pro noxa,cum ad manum eius peruenerit. Si vero domino absente præsens seruus non defenditur:iussu iudicis ex primo decreto, deinde ex secũdo capitur pro noxa.domino autem reuertente ex causa succurritur: & datio, seu noxæ deditio rescinditur: & noxalis actio restituitur agenti. h.d.

¶ Si absens sit seruus, pro quo noxalis actio alicui competit: si quidem dominus non negat in sua potestate esse, cõpellendũ putat Vindius,vel iudicio[h] eum sisti promittere, vel iudicium accipere:[i] aut si nolit defendere,cauturũ,cùm primùm potuerit, se exhibiturum[k]. Si vero falso neget in sua potestate[l] esse,susceپturũ iudiciũ sine noxę deditione[m]. idq; Iulianꝰ B scribit,etsi dolo fecerit,quò minus[n] in eiꝰ esset potestate. Sed si seruus præsens est,[&]dominus abest, nec quisquã seruum defendit:[o] ducendus erit iussu prętoris:sed causa cognita,domino postea dabitur defensio: (vt Põponius & Vindius scribunt:) ne ei absentia sua noceat[p]. Ergo & actori actio restituenda est,perẽpta eo,quòd ductus seruus in bonis[q] eius esse cœpit.

Forma decreti quod interponitur cõtra fructuarium,est vt ei vsusfructus persecutio denegetur. Bartolus.

III. VLPIANVS libro septimo ad Edictum. C

SI cũ vsufructuario[t] noxali iudicio agetur,isq; seruũ nõ defenderit:denegat ei per prętorem vsusfructꝰ persecutio[r].

Qui alium ex necessitate defendit, videtur suo nomine esse in iudicio.hoc dicit.

IIII. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

SI cum vno ex dominis noxali[iudicio]agetur: an pro parte[s] socij satisdare deberet?[t] Sabinꝰ ait,nõ debere:quia quo- D

n *Quo minus*.id est vt non:vt manumittendo eum dolo: vel interficiendo ipsum:vt.ĩ.de do.l.arbitrio.§.non tamen.secus si non dolo:vt.ĩ.l.pe.quia verus dominus manumisit:vt ibi not.sed si alienauit,adhuc redimere poterit,qui dolo malo alienauit.nam sine noxæ deditione condemnabitur:vt.ĩ.de noxa.de illo.&.l.electio.§.ité si ex pluribꝰ. arg.contra.ĩ.de leg.j.si fundum.ij.&.l. si qñ.§. hæres. *ADDITIO*. Tu dic,ꝙ ibi per alienationé nõ tollitur potestas soluẽdi,quę ante competebat: quia non alienauit eũ dolo. nam in.l.si fundũ.ij. alienatio facta fuit de volũtate legatarij.in.l.si qñ. §.hęres.fuit ex potestate iuris. Vel solue aliter:& dic,quod hic res desiit esse,quia eum interfecit, vel manumisit,secundum Barto.

o *Defendit*. nec enim defendit,qui duci patitur: licet sit argu. contra.ĩ.de procura. l. sed & hæ.§.fina.

m *Noceat*.vel prosit: vt.ĩ.quibꝰ ex caus. ma. l.j.&.l. videlicet. & sic per restitutionem.

p *In bonis*. ex hoc reprobat sentẽtia Io. qui dicebat missum in possessioné ex secũdo decreto,vsucapere, & nõ statim dominũ esse.hic enim fuit seruꝰ eiꝰ. vnde ei amissa actio restituitur,ob hoc, ꝙ in eũ casum peruenit, à quo incipere non potest:vt ĩ.ad leg.Aquil. quia in eũ. nos autem dicimus ipsum statim dominũ, si is erat dñs qui parere noluit:alioquin vsucapit:vt.ĩ.de dã. ifec.l.prætoris officiũ.etiã sciens alienum:vt. ĩ.de noxa. l.& generaliter.Ité no. hic actionem semel extinctam resuscitari: ar. contra. ĩ. de sol. l. qui res.§.aream. *ADDITIO*. Pro solu. huius cõtrarij dic,secundũ Bar.quòd sicut illa quæ restituitur absenti, dicitur vtilis:ita illa quæ præsenti,contra quã petitur restitutio: & sic non est eadem quæ resuscitatur:vt.C.si aduer. transac.l.ij.

Seruꝰ quãdoque causam domini facit deteriorem.

SI cum vsufructuario.] *CASVS*. Tu habebas vsumfructum in seruo,pro quo te noxaliter conueni: tu non defendis istum seruum,amittis quidem vsumfructum.Viuianus.

q *Persecutio*.& dabitur victori:vt.ĩ.de noxa.si ex duobus.§.j.

SI cum vno.] *CASVS*. Plures erant domini cuiusdam serui qui mihi damnum dedit. conueni vnum ex dominis.non poterit quidem iste dominus pro parte sua tantum satisdare: sed & pro parte socij satisdare tenetur, scilicet iudicio sisti.& pro sua satisdat.nam in totum satisdat.vel dic,de iudi.solu.quod non satisdat, cum nõ totus suus reputetur:nec conuentus de re sua satisdat iudi.solu.& sic duobus modis ponitur casus.Viuianus.

r *Pro parte*.Pro sua,non etiam iure veteri, cum sit personalis: vt institu.de satisda.§.primo.

ſ *Satisdare deberet*.ſ.iudicatũ solui:quasi alienæ rei defensor: vt ĩ.de ꝓcura.l.minor.in fi.nã iudicio sisti seruũ,& se semper debet cauere:etiã si totus esset suus:vt.ĩ. eo.l. ij. §. si absens. nisi possideat immobilia:quia tunc non semper:vt.ĩ.ti.j.l.sciendũ.in prin. Vel dic,quòd loquitur de cautionibus iudicio sisti:& ꝙ dicit,nõ debere,scilicet pro parte:sed in totum,cum etiam hoc probet sequens litera:sed secundum primum intellectum in nullo satisdat.

Necessitas.

Seruꝰ quãdoque causam domini facit deteriorem.

a Ista glo. reputatur valde singularis:nec reperitur alibi, secũdum Paul. de Ca-

str. ad quod ꝙ tucuq; festioni mus ſ. in pra. cin alber. ex forma legis,vel ſ. tuti nihil minus ſ. aliter pro contrarium probatio illa confir ſumen re. mcer. vt pſe ſuam vel. ſignor. dum ꝙ m. de Caſtr.

† vñ de deſi ſcit in cau ſ. xali, d gauer ſ. pe ſio. cõ t ex.in.d. ampliu ſ. cõ. ſ. q. c. ſ. ſi. ſ. qua ſit pit. va. ſ. de veſtig libus. ſ. damnũ Actiõ extincta reſuſcitari reſuſcitat

dammodo totum suum hominem defenderet, cui insolidum defendendi necessitas [a] esset: nec auditur, si pro parte paratus sit defendere.

Si seruus sistatur liber factus in causis criminalibus, non videtur in eadem causa fisti, nisi ei libertas fuit annexa: secus in ciuilibus noxaliter intentatis.

V. VLPIANVS libro quadragesimo septimo ad Sabinum.

SI seruum in eadem causa sistere quidam promiserit: & liber factus [b] sistatur: si de ipso controuersia est, capitalium actionum iniuriarumque nomine, non recte sistitur: quia aliter † de seruo supplicio & verberibus de iniuria satisfit: aliter de libero vindicta [c] sumitur, vel condemnatio pecuniaria. Quod autē ad cęteras noxales [d] causas pertinet, etiā in meliorē causam videtur peruenisse [e].

VI. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

SEd si statuliberum [f] sisti promissum sit: in eadem causa sisti videtur, quamuis liber sistatur, quòd implicitus [g] ei casus libertatis fuerit.

DE EO PER QVEM factum erit, quo minus quis in iudicio sistat.

TITVLVS X.

In eū cuius dolo factū est quo minus quis in iudicio sistat, datur actio ad itereſſe. Bart.

V. VLPIANVS libro septimo ad Edictum.

AEquissimum putauit prętor, [h] dolum eius coërcere, qui impedit aliquē iudicio sisti. ℣ Feciſſe autem dolo malo non tātum is putatur, qui suis manibus, vel per suos [i] retinuerit: verū qui alios quoque [k] rogauit, vt eum detinerent, vel abducerent, ne iudicio sistat: siue scientes, siue ignorantes, quid esset, quod cōminiſceretur. [l] ℣ Dolū autem malum sic accipimus, vt si quis venienti ad iudicium aliquid pronunciauerit triſte, propter quod [m] is neceſſe habuerit ad iudicium non venire, teneatur edicto: quamuis [n] quidam putent, sibi eum imputare debere, qui credulus fuit.

Non videtur intereſſe eius, qui aduersus obligationem tutus est exceptione. Bartolus.

℣ Si reus dolo actoris non stiterit, * non habebit reus aduersus eum actionem ex hoc edicto: cum contentus [o] esse possit exceptione, si ex stipulatu cōueniatur de pœna, quòd ad iudicium non venerit: aliter atque si ab alio [p] sit impeditus. nam actionem propositam aduersus eum [q] exercebit.

Quando plures tenentur ad intereſſe, vnius solutio liberat alium. Bar.

℣ Si plures dolo fecerint, oēs tenentur. sed si vnus prestiterit

est, vi ex ℣ Reſpon. nō, quia in quatuor hic ab illo differt. Primo, quia ille non habet locum, nisi vbi vis facta est quo minus sistat: vt eo. titu. l. 1. & 3. in prin. & §. exinde. hic autem habet locum etiam sine vi: vt infrà, eo. l. 1. §. dolum. Secūdo, quia ille non consulit, nisi vocanti ad ius. i. actori: vt probari potest per l. 2. eiusdem titu. & per l. 4. §. eximere. hic autem etiam vocato: vt in hoc titu. l. 1. §. si reus. in fi. & vocanti: vt infrà, eo. l. fi. in princi. & §. sed & si stipulator. Tertio, quia isto agitur ad intereſſe: vt infrà, eo. l. fi. in princi. illo quanti in litem iuratum est: vt. ē. eo. tit. l. pen. §. 1. Quarto, quia hic locum habet post vocationes, & satisdationes receptas. ille ante: vt patet ex ordine titulorum, qui est seruād°: vt. ē. de statu ho. l. 2. Acc.

AEquissimum.] CASVS. Vocaui te ad ius: & cū deberes certa die venire ad iudiciū, quidam impediuit te quo minus ad iudicium venires. tenetur quidem ille eximēs, si dolo malo faciat, per se, vel per alios. vnde si aliquis tibi aliquid triste denunciet, hoc edicto tenetur. Vnde pone, quòd dolo mei actoris nō seciſti: non poteris quidē me conuenire. sed si cō uenio te ad pœnā, habebis exceptionē. Item si seruus tuus exemit debitorem meum ne veniat in ius: teneberis actione noxali. Conſequēter dicit, quòd hæredi vocantis, intra annum datur hæc actio in factum. Item datur contra hæredem eximentis, in id quod peruenit ad eum ex dolo defūcti, qui exemit. Vi.

---

a *Necessitas.* ſ. post litem conteſt. nam ante suam partem cedendo liberatur: vt infrà, de noxa. si seruus cōmunis. Item not. quòd commune est, meum est: vt. j. de lega. j. ſerui electione. §. j. & ij. & l. Stichum. & infrà, de verbo. ſignifi. pupillus. §. fin. Sed argu. contra, infrà quando ap. ſit. l. j. §. in propria. Item argu. contra, infrà ſi pars hære. peta. l. permittendum. ADDITIO. Tu dic, quòd hic in indiuiduis: ibi in his quæ recipiunt diuiſionem. hoc est, hic loquimur reſpectu indiuiſibilis defenſionis: ibi loquitur reſpectu indiuiſibilis proprietatis: ſecundum Bal. hic.

Si seruū.] CASVS. Egi aduersus te nomine ſerui tui publico iudicio: & tu promiſiſti ſiſtere in eadē cauſa: & ſi exhibes eum liberum, vtrum videaris exhibere in eadē cauſa, quæritur. Et reſpon. quòd non: quia aliter

No. iūcta l. quod a-

nitur: ſed quo ad priꝰ punitur uatas cauſas bene vi-

ſeruꝰ in de-

deris in eadem cauſa ſi-

lictis quām

ſtere. Sed ſi promiſiſti

liber. cōcor.

Stichum ſtatuliberum

text. in. l. in

in eadem cauſa ſiſtere:

ſeruorū. ff.

tu autem exhibes eum

de pœ. text.

liberum: videris qui-

in. l. Pedi°.

dem in eadem cauſa ſi-

le incē. rui.

ſtere. h. d. cum. l. ſequē.

nau. ff. ex. l.

b *Factus.* à domino,

§. 1. ad. l.

non à promiſſore: quia

Cornel. de

promiſſor non erat do

ſic. ff. idem

minus: vt. j. de verb. ob.

etiā dicim°

ſi ſeruum. §. ſi autem. &

de ignobili:

ſic non ob. ē. l. j. §. ſi

quia plꝰ pu-

deſinat. vel ibi crimi-

nitur quam

nalis erat accuſatio: vt

nobilis.

in prin. huius. l. vel re-

Bal. in. l.

fert doloſe, vel non: vt

quidā ff. de

no. ē. l. ij. §. j.

pœnis. Bar.

c *Vindicta.* quæ vin-

in. l. nemo.

dicta. ſ. corporalis, non

de ſum. tri.

ita imponitur ſeruo, vt

& fide ca-

libero: quia acrius: vt

tho. C. glo. c.

infrà, ad. l. Cor. de fal. l. j. in fi. &. j. de incen. ruꝛ. nau. l. Pedius.

non cogan-

Item cōdemnatio pecuniaria non imponitur ſeruo: vt. j. de accu.

tur. 41. diſ.

l. hos accuſare. §. omnibus. Sed hic timor non videtur neceſſarius: cum ſemper inſpiciatur in condemnationibus conditio perſonæ, quæ fuit tempore commiſſi criminis, non ſententiæ: vt infrà, de pœnis. l. j. in prin. quæ est contra. Sed hic de publicis: ibi de priuatis criminibus. nec ob. quod de actione iniuriarum hic dicitur: quia ſic intelligitur quando de iniuria publico iudicio agitur: vt C. de famo. lib. l. j. & de iniur. l. iniuriarum cauſa. vel dic, quòd hæc per illam corrigitur. vel hic, ſecundum æquitatem, quæ mitigabat pœnas: ibi ſecundum ius ſtrictum. prima verior est.

d *Noxales.* vt quando agitur pro priuato crimine ciuiliter.

e *Peruenisse.* & ideo ſiſtere videtur in eadem cauſa: quia de noxali est facta directa: vt inſti. de noxa. §. omnis autem. Item no. quòd liberatur quis faciendo plus quàm debet, etiam me inuito. Arg. contra, inſtit. de act. §. præterea. & infrà, de vſu & ha. l. fi. ſed hoc intellige, quia in eadem cauſa & forma exhibebat: vt infrà, de ſol. Pau. reſpon.

f *Sed si statuliberum.* Statuliber est ſeruus ille, cui libertas ſub aliqua cōditione est relicta, ea. ſ. pēdēte: vt. j. de ſtatul. l. j. Ac.

g *Implicitus.* i. annexus: quia vt liber puniendus est. j. de pœ. l. moris in fi. &. j. de quæſtio. l. ſtatuliber. & hoc ſi deliquit in ſtatu libertatis. ſi autem prius: tunc punitur, vt cæteri ſerui: vt. j. de ſtatuli. l. ſtatuliberi à cæteris. in gl. pœnas. & facit. j. de fideicō. liber. cum vero. in prin.

DE EO PER QVEM FACTVM erit, quo minus quis in iudicio ſiſtat.

Sed nonne ſuperfluit hic tit. per illū ſuprà, ne quis eum qui in ius voc.

h *Prator.* in quodam edicto, cuius verba non habemus.

i *Per suos.* ſcilicet ſeruos.

k *Alios quoque.* Not. quod qui per alium facit, ipſemet feciſſe videtur: vt. j. ad leg. Aquil. liber homo. ij. in prin. &. j. de vi & vi arma. l. j. §. deiecisse &. ē. de iuriſdi. om. iudi. ſi quis id. §. pen. &. ē. ne quis eum qui in ius vocat. l. ſi per alium. in princi. & de admi. tuto. l. ita tamen. §. geſiſſe autem. verſic. geſiſſe enim. *F acere quis videtur qđ per alium facit.*

l *Comminiſceretur.* id est quod fieret, vel quod detineretur. Arg. contra. j. de adquiren. hered. cum quidam. §. penultimo.

m *Propter quod.* id est ſi fuiſſet verum, non habebat iſte neceſſe venire: vt ē. de in ius vocan. l. ij. in fi. & facit infrà, de vi & vi arma. l. vim facit.

n *Quamuis.* iſtud, quamuis, non correctiuè est intelligendum: ſed aduerſatiuè tantū. licet enim nimiū credulus fuerit in culpa, eximens tamen fuit in dolo. vnde doli ad culpā non est bona cōpēſatio: vt. j. ad legē Aquil. itē ſi obſtetrix. in fine. &. l. qui foueas. §. hæc tamen actio. &. l. ſi putator. quāuis culpa cū culpa, dolus cū dolo cōpenſetur: vt. j. eo. l. fi. §. pe. Item not. hic, nō debere aliquē eſſe nimis credulū: vt. j. de in rem ver. l. iij. §. ſed ſi ſic accepit. C. de accu. l. fi. in prin. & infrà, quod fal. tu. auth. ſi id inquit. argu. infrà, de li. leg. l. quod mihi. Accurſius. *Credulitas nimia reprobatur.*

o *Si reus contentus.* No. contentū exceptione. ſic. j. vt in poſſ. leg. l. j. §. ſi debitori. arg. contra. j. de lib. leg. quod mihi. Accurſius.

p *Ab alio.* ſcilicet priuato. ſecus ſi à magiſtratu: vt infrà, eodem tit. l. ij. §. fina. &. l. iij. Azo.

q *Aduersus eum.* id est aduerſus ſe exemptum, exercebit contra eximentem: vt quod reddet actori, conſequatur ab eximente: vt infrà, titu. j. l. ij. & ſecundum hoc die propoſitam actionem, ſcilicet

BIU Cujas

licet in genere, non in specie: cum altera sit ex stipulatu ad pœnã: altera in factum ad interesse. Vel dic propositam actionem, scilicet in edicto: vt infrà eo. l. fina. in principio.

a *Pœnam.* id est interesse: vt hic subiicit: quæ pœna est regulariter respectu soluétis, non recipientis. si autẽ ex vtraq; parte esset pœna, vnus alium non liberaret: vt. ĭ. ad. l. Aquil. l. ité Mela. §. si plures. &. s̃. de iurisdi. omiudi. l. adeo. &. s̃. ne quis eum qui in ius voca. l. pe. §. fina. &. l. fina. quæ sunt contrariæ. fallit in casu, vbi licet sit pœna hincinde, tamen vnus soluẽdo alium liberat: vt infrà, quod me. cau. si cum ex. §. finali. & lege sequenti. & facit ad hunc. §. infrà, quod vi, aut clam. semper. §. si in sepulchro. & infrà de leg. j. si ex toto. §. si ita scriptum.

b *Serui nomine.* qui dolum adhibuit, quo minus quis in iudicio staret. Accursius.

c *Non vltra annum.* quando nil ad eũ eximentem peruenit. aliàs sic: vt. ĭ. de act. & oblig. l. in honorariis. in prin.

d *Hæres non lucretur.* Sed qualiter ad hæredem ex hoc maleficio aliquid peruenire potest? Respõ. pone quòd rem meam possides, & vsucapis: & postea instituit te aliquis hæredem, & rogauit vt eandẽ alicui des. adita hæreditate cõuenio te rei vendi. legatarius volés rem habere, vt cõpleatur vsucapio, dolo fecit ne hæres in iudicio esset: sicque completa est vsucapio, & ré sibi legatam habet. sic ergo agitur contra hæredẽ legatarij: quia propter maleficiũ defuncti habet quod aliàs non haberet. i. occasione maleficij conuenio hæredẽ, secundũ Azo. Vel dic breui[e], quòd aliquis exemit per pciũ: q̃ precium ad hæredẽ peruenit. Vel dic, q̃ fideiussor reũ exemit: & sic ad hæredem fideiussoris liberatio peruenit: vt. ĭ. de dol. l. in hęredem. &. l. itaque. &. ĭ. quod me. cau. illud. Item ei q̃ hic dicit, non dari in hęredem, est contra. ĭ. de dam. infect. l. si quis missum. §. actio. sed ibi ad hæredem videtur peruenisse: cum hæres possit, offerendo cautionem, euitare actionem: vel aduersarium recipiendo: vt. ĭ. ne vis fi. ei qui in possẽs. miss. l. j. §. j. &. §. fi.

Lucrari nõ debet quis ex suo dolo.

Si actoris.] *CASVS.* Vocaui te ad ius: & cum certa die sistere deberes, illa die seruus meus te impediuit, quo minus sisteres: & me sciente. si conueniam te ad pœnam: habebis aduersum me exceptionem doli. Si vero hoc ignoraui, potero illum seruũ dare tibi pro noxa. Item potest poni in persona alterius. Viuianus.

e *Ne ex dolo.* No. quem non debere ex suo dolo, vel quasi suo, lucrari: vt. ĭ. titu. j. l. si duo. in prin. &. ĭ. de recep. arb. l. ita demum. in prin. &. s̃. l. proxi. §. si reus. Item facit ad hanc. l. ĭ. de noxa. l. j. & C. de noxa, si seruus. &. ĭ. de fur. l. si seruus communis. in prin. &. s̃. ne quis eum qui in ius vo. l. j. in prin.

f *Ipse.* scilicet dominus.

Ex hoc edicto.] *CASVS.* Feci te vocari ad ius: & tenebaris mihi tẽporali actione: & iudex præcepit tibi, vt tertia die sisteres. tenebitur Titius mihi qui exemit, ad omne interesse meum: & in id quod perdidi per actionem amissam: & hoc per actionem in factum. sed si Titius non potest mihi satisfacere, restituetur mihi actio amissa in te veterem debitorem. Sed pone, quòd Titius me pœnam,[a] cęteri liberantur: cũ nihil intersit. ℣ Serui nomine[b] ex hac causa noxali iudicio agendum, omnes consentiunt. ℣ Et hæredi datur hæc [actio:] sed non vltra annum[c]. Aduersus autem hæredem, hactenus puto dandam actionem, vt ex dolo defũcti hęres[d] nõ lucretẽ.

Ex facto serui dominus tenetur sciens, in solidum: aliàs noxaliter. Bartolus.

II. PAVLVS libro sexto ad Edictũ.

SI actoris seru[f] domino sciẽte, & cum possit non prohibente, dolo fecerit, quo minus in iudicio sistam, Ofilius dandam mihi exceptionem aduersus dominum ait: ne ex dolo[e] serui domin[f] lucretur. Si vero sine voluntate domini seruus hoc fecerit, Sabinus noxale iudicium dãdum ait: nec factum serui domino obesse debere, nisi hactenus, vt ipso careat, quando ipse[f] nihil deliquit.

Si impeditus venire ad iudicium, cum tempore liberetur, contra impedientẽ actio datur: & si non fuerit soluendo, in pristinum debitorem actio restituitur.

III. IVLIANVS libro secundo Digestorum.

EX hoc edicto[g] aduers[f] eũ, qui dolo fecit, quò minus quis in iudicium vocatus sistat, in factum actio cõpetit, quanti actoris[h] interfuit eum stisti. in quo iudicio deducitur, si quid amiserit actor ob eam rem: veluti si re[f] tempore dominiũ rei interim sibi adquirat,[i] aut actione liberatus fuerit. ℣ Planè si is, qui dolo fecerit, quo minus in iudicio sistatur, soluẽdo non fuerit: ęquum erit, aduersus ipsum reum restitutoriam actionem[k] competere:[l] ne propter dolũ alienũ reus lucrũ faciat,[m] & actor damno adficiatur.

Hæc actio potest actori, & etiam reo simul contra diuersos competere. Bar.

℣ Si & stipulator † dolo Titij, & promissor dolo Mæuij impeditus fuerit quò minus in iudicio sistatur: vterque aduersum eum, cuius dolo impedit[f] fuerit, actione in factũ[n] experietur.

Dolus cum dolo cõpensatur. Bartolus.

℣ Si & stipulator dolo promissoris, & promissor dolo stipulatoris impeditus fuerit, quò minus ad iudicium veniret: neutri eorum prætor succurrere debebit, ab vtraque parte [dolum] dolo compensando[o].

Hæc actio contra impedientem datur ad interesse, licet promissio fideiussoris minorem quantitatem contineat. Bartolus.

℣ Si à fideiussore quinquaginta stipulatus fuero, [p] si in iudicium reus non venerit: petiturus à reo centum: & dolo malo Sempronij factum fuerit ne in iudicium reus veniat: centum à Sẽpronio cõsequar[q]. Tãti enĩ mea interfuisse videtur: quia si venisset in iudicium, actio mihi [in] centum aduersus reum, vel aduersus hæredem eius competebat: licet fideiussor minorem

† *Sicut bene. l. vers. q.*

Sempronius postea impediuit, quo minus starem. potero quidem aduersus Sempronium in. c. agere, à fideiussore nihilominus quinquaginta consecuturus.

g *Ex hoc edicto.* quod non habemus, nisi vt colligitur ex rub.

h *Quanti actoris.* nec min[f] competit ipsi reo auxilium: vt suprà, eo. l. j. §. si reus. Accursius.

i *Adquirat.* Sed nonne perpetuata est actio, *que vtat.* etiam secundum has. ll. *Cõtra.* vt infrà de actionib. & *mulier. §.* oblig. l. constitutio- *sol. mat.* nibus. & C. de præ- *cano. in.* scrip. triginta anno- *de adul.* rum cum notissimi. in *princi?* Respond. ibi *cit glo.* conuentus fuit preci- *cupiẽs.* bus porrectis tranquil- *verb. ma.* litati principis: vt. C. *gnanis.* quando li. prin. da. l. j. *elect. in.* &. ij. vel quod est tu- *per dol.* tius, hic non fuit con- *c. sicut.* uẽtus per executorem: *iur. cur.* sed per simplicem denunciationem aduersarij, cui satisfecit q̃ ad causam veniret. Vel dic, quòd iure veteri non perpetuabatur per executorem: arg. suprà, de offi. præ. l. senatusconsulto. sed fiebat trãsitoria ad hæredes: & sic loquitur lex illa, cõstitutionibus. &. l. cum notissimi. &. l. sicut. C. de præscrip. xxx. an. est ius nouũ. sed sola contestatio interrumpebat olim actionem: vt in. l. senatusc. Vel dic, vt dixim[f]. j. ex qui. caus. ma.

l. ait prætor. §. fi. &. l. sequen.

k *Actionem.* vtilem, quæ primo erat directa, habita restitutione in integrum ex clausula generali. Vel dic directam: quia ipso iure non fuerat amissa: vt infrà, de act. & oblig. l. obligationum fere. §. placet.

l *Competere.* facit infrà, de leg. j. plane si filium. §. j. in fin. & infrà, de instito. l. secunda.

m *Lucrum faciat.* facit. ĭ. quod me. cau. si cũ exceptione. §. Pedius. &. ĭ. de regulis iuris. l. non debet alteri. &. l. alterius circunuẽtio.

n *In factum.* Quæritur qualiter hoc casu reus aduersus eum cui[f] dolo factũ est quo minus sistat in iudicio, actionem habeat. Item quid per eam consequi possit, cum hoc edictum interesse contineat. Eius autem nihil interesse videtur, cum actori non teneatur ex stipulatione iudicio sisti: quia per eum non est factum quo minus stetisset. Nam & si venisset, non esset cum quo litigaret, secundum M. vt infrà, de arbi. l. arbiter kalendis. sed forte aliud erat in hac stipulatione iudicio sisti: argu. infrà titu. j. l. ij. §. fin. &. l. sequen. secundum H.

o *Dolo compensando.* No. dolum dolo compensari: vt infrà, de dolo. si duo. & infrà de contrahen. empt. si domũ. in fi. Item delictum cum delicto: vt infrà solu. ma. l. viro. Item negligentiã cum negligentia: vt. ĭ. de compensa. si ambo. in prin. Ité pœnam cum pœna: vt. ĭ. de regu. iur. cũ par. §. fi. non autẽ pudicitiã pudicitia: vt. ĭ. ad legem Iul. de adul. l. j. §. si publico. &. l. si vxor. §. iudex.

p *Stipulatus fuero.* scilicet nomine pœnæ. Accursius.

q *Consequar.* Sed hoc videtur falsum esse in eo casu. cum enim actor

BIU Cujas

actor à reo fuerit stipulatus iudicio sisti, & reus à Titio impediatur, atque ideo actio expiret: habet ergo actor aduersus reum liberatum actionem ex stipulatu ad interesse: vt supra, si quis in ius voc. non ie. l. fina. & infra titu. j. l. secunda. §. fina. & l. tertia. vnde non debet teneri is qui impediuit? Respon. licet reus teneatur nihilominus tamen & ille. nam ex diuersa causi tenetur: & interest actoris plures habere debitores: vt infra, de lib. le. si quis decedens. §. fina. vno tamen soluēte alius liberatur cū ad interesse agitur: vt supra eodē. l. prima. §. si plures.[a] Item potest esse, quòd reus non proiserit: vt hac. l. sed si exegero interesse ab eximente: an possim exigere quinquaginta à fideiussore? Respon. non videtur: vt infra, tit. primo. l. si duo. §. si duo. Vel dicas, quòd vtrūque pstatur. nec enim pœna fideiussoris releuat ipsum eximentē ab interesse: nec econuerso: quia ob delictum suū soluit eximens. Vel dic, quòd fideiussor nō erat soluendo. sed melius est vt dicamus creditorem habere pœnā ex suo prouidenti animo: & ideo actorem non impediri centum petere ab eximēte: quia tātum sua interest: nec cōtra videtur, infra de act. emp. l. prædia. quæ est contra. nam ex diuersis causis pendent obligationes eximentis & fideiussoris. at fideiussoris & rei, seu sortis & pœnæ ei accedentis, non: vt in. l. prædicta: ne dicat quis hunc fideiussorem liberatum propter reum: & sic propter eximentem qui succedit loco rei interesse toto. nam ex alia causa quàm reus tenetur eximens: imò ideo dicitur teneri, quòd reus liberatur. Azo.

a Dic quòd ibi loquitur in pluribus obligationib⁹ ex eadem causa, non diuersis. Et vt infra videbit. Et dic, quòd est quique pecuniarum. gl. & ibi Bart. & alij. Et dic, quòd est verum. gl. & ibi Bart. & alij. Et dic, quòd est verum. gl. & ibi Bart. & alij. Et dic, quòd est verum. gl. & ibi Bart. & alij.

SI QVIS CAVTIONIBVS, IN IVDICIO sistendi causa factis, non obtemperauerit.

Nota quòd superiora edicta locū habēt, quādo dolo vel vi alteri⁹ factū est, quo minus quis in iudicio sistat: hoc autē, quando per casum fortuitū.

Vicena milia.] CASVS. Feci te ad ius vocari: tu petis spacium, quia vis ire domum. debet quidem iudex dare viginti miliaria pro singulis dieb⁹: nec cōputabitur dies in quo fuit interposita stipulatio: nec dies in quē statutū erit. Viuia.

a *In singulos.* i. pro singulis diebus dantur viginti miliaria. mille enim passus, faciunt miliarium: vt hic, &. j. de verborum significatione. l. in itinere. &. l. mille passus. & institu. de excusatio. tuto. §. qui autem. Sed videtur hoc stare non posse. nam aut litigatores conueniunt de certa die, & tunc id seruabitur: vt. j. de verborum obligatio. continuus. §. cum ita. in fine. & de verborum significatione. l. tertia, aut non: & tunc iudex suo arbitrio statuet: vt supra qui satisdare cogantur. l. de die? Respon. in arbitrio iudicis est: vt secundum hanc. l. ipse distribuat. in hoc enim versatur eius arbitrium: vel dic, hoc spacium datur ad veniendum. aliud datur spacium ad deliberandum pro arbitrio iudicis. Item hic in iudiciis: in contractibus secus: vt dicta. l. continuus. §. cum ita. licet in contractibus quidam dicant idem.

Adde ad gl. & quod not. in. l. con. §. cū. de ver. ob. vno etiam alio addito, quòd cōcesso dilatorio maxime cum quis. & sic ablatiuus, quo, & accusatiuus, quem, eūdem diem spōnunt. vel breuius, & pro etiam ponitur: & erit idem.

b *Præter eum.* i. dies ille non debet numerari in quo ille promittit iudicio sisti, & ille similiter in quo sistere debet. vel aliter ille dies non debet ei numerari in quo ille promittat cautū fore: subaudi, & cum effectu: scilicet eo die in quo sistere debet in iudicio: hoc est eo die quo lis contestatur. nam illa die cum effectu promittitur iudicio sisti. sic. j. de actionibus & obligationibus. l. cum quis. & sic ablatiuus, quo, & accusatiuus, quem, eūdem diem supponunt. vel breuius, & pro etiam ponitur: & erit idem.

c *Onerosa.* Not. iudicem[b] id debere facere quod non sit partibus onerosum: sic in auth. de appel. §. j. col. viij.

On exigimus.] CASVS. Vocaui te ad iudicium: & promisisti sub pœna statuta: & certa die stare debebas. transegisti ante diem qua sisti oportebat. non teneris amodo sistere: nec pœnam, si non sistas, præstare: sed es ipso iure liberatus. Item si post diem quo sistere debebas, transegimus: habebis quidem aduersum me exceptionem si te conuenio ad pœnam. [*SI QVIS.*] Tu in iudicio non stitisti: quia magistrat⁹ factus fuisti, vel quia subisti aliud mun⁹. habes exceptionem si cōueniam te ad pœnam. Item fuisti vocatus vt ferres testimonium. nam & tu habes exceptionē contra me agentem ad pœnā. [*SI QVIS.*] Tu non venisti ad iudicium propter tempestatem, vel vim fluminis, vel propter infirmitatē: excusaberis quidem. Item si mulier non stetit quia grauida erat, excusabitur: quia habebit exceptionē. idem in furioso, qui habet exceptionem. [*QVOD DIXIMVS.*] Hic vult exponere qualiter intelligatur vis & tēpestas. superiora locū habent, quòd excusetur si non se arctauit: quia si fecit, non succurritur ei: & modū tenere debet: quia nec multum ante venire debet, nec multū tardè. [*QVID ENIM.*] Dicit hic, quòd si tu eras in loco vbi debebat ius reddi: puta Romæ, & iuxta municipium: & voluisti per aliam viam venire: tibi non subeniturnisi fuerit breue tempus. nec enim habebis exceptionē. similiter vocaui te ad ius: & cum certa die stare deberes, magistratus te impediuit vel retinuit te quo minus venires. habebis quidem exceptionem. si vero dolo tuo factū est, non habebis exceptionem. sed si aliquis puta Titius te detinuit, teneberis quidem ad pœnā, & Titius tenebitur tibi. h. d. vsque ad. l. sed & si quis. Viuianus.

**stetit. Flo.*

d *Transactum.* Scilicet post promissionem, non ante: vt infra, eo. si eum. j. respon. & facit ad hoc responsum. supra de in ius vocan. l. neque. §. qui in ius.

e *Sisti.* Quo casu ipso iure non tenetur, sed in sequenti tenetur: sed ex æquitate datur exceptio: vt infra, de verborum obligatio. cum stipulatus sim. & infra loca. & conduc. l. cum in plures. §. lege dicta. Accursius.

f *Debet.* Scilicet in sorte: & subaudi, idem in pœna.

g *Quis enim de pœna.* quasi dicat, nullus, vt hic. & infra de eo quod certo loc. l. finali in fine. &. l. centum. &. C. depositi. l. quarta. & infra de arbi. l. Celsus. ij. respōso. &. l. non distinguemus. §. item non est. & infra. eod. si duo. §. fina. & infra, si certum peta. l. lecta. §. sed cum sortis. & infra de libera. lega. l. non solum. §. illud. & infra de operis noui nunciatione. l. prima. §. item quæritur. Argu. contra, infra de verborum obligatio. l. cum stipulati sumus. &. C. de iudi. l. prima. Sed ibi nec solutum erat, nec transactum quo minus currat vsura. Item argu. contra, infra de eo quod certo loco. l. tertia. §. item Iulianus. sed ibi non soluerat vbi debuerat: & ideo non habetur pro soluto, vel transacto. & plene dicas: vt infra, de eo quod certo loco. l. fin. in fine.

h *Negocium transactum.* de sorte.

i *Putauerit quis nocere.* in pœna etiam, nedum in sorte. Accur.

k *Muneris.* ad quod inuitus cogitur: vt. j. de mu. & ho. l. si quis magistratus. & in auth. de defen. ciui. §. interim. colla. tertia.

l *Non potuit.* quia inuitus ad testimonium reddendum cogitur: vt hic, &. C. de testi. siquando. &. j. de tabu. exhi. locum. §. hoc interdictum. versic. exhibere. &. j. de testi. inuiti. &. l. lege Iulia.

Inuitus quis testimoniū reddere cogitur.

m *Adiuuatur.* Not. iuuari valetudine impeditum: vt hic, & infra, quibus ex causis ma. l. si cui. in fine. & infra de excusa. tuto. l. non solum. §. vltimo. & infra. ad. l. Rho. de iact. l. finali. §. idem iuris. Sed quid si potuit mittere procuratorem? argu. huius. l. non

obest

obest ei ad hoc quòd mittere teneatur. argu. tamen contra, infra de mino. Papinianus libro secundo responsorum ait, exuli. & infra, ex quibus causis maio. sed & si per. §. aduersus. sed ibi ex iniusta causa abest. Item argu. contra, infra, de diuer. & temp. præscrip. lege prima. sed ibi in actore qui præuidere potuit quando cœpit agere. Item vnum est pro eo: quia vtiles dies ei dantur. aliud ergo si contra eum: vt sufficiat quòd procuratoré possit mittere.

* *est. Flo.*

a *Sontico.* morbo sonticus, est morbus nocens cuilibet rei quam quis agere vult: vt. j. de re iudi. quæsitú. &. j. de verbo. signifi. l. morbo.

Vide ad hunc locum Cel. lib. 20. cap. 1.

† *Diffisum legit Ang. Poli. misc. c. 41. ex archetypo Florentino. Bu dæus tamen hoc loco recte diffusú legi contendit: quasi dicat, iubet die esse diffusum, id est rẽ in posterum die reiiciẽdam.*

b *Diffisum.* id est, diferendum.

c *Grauida.* Sed non videtur ergo quòd ei non prosit: vt. j. eo. §. si quis tamen. Sed die, q̃ duplex ratio eam excusat. prima quia lex peccit vicio naturali mulieris: quod vicium naturale non imputatur mulieri: vt. j. de dam. infect. l. fluminú. §. vi. ciú. j. ad. l. Aquil. si seruus. §. si fornacarius. & ar. contra in auth. de resti. & ea quæ pa. i. xj. men. post mor. vi. §. fina. colla. iiij. ibi, porro &c. Item quia debitú viro reddit, ad quod iure diuino tenetur, quod nostræ leges imitantur: vt in authẽ. vt cle. apud pro. epis. §. fi. col. vj.

**maritima. Flo.*

Leges, ius diuinum imitantur.

d *Marina.* aliàs maritima: & tunc expone. i. marina. Accursius.

e *Vel nauigiũ non stet.* quo flumen traiiciebatur: quos quãdoq; pótones appellamus: vt. j. de ser. rusti. prædio. l. fi.

f *Artauerit.* ar. quòd non succurritur ei qui in necessitate se posuit: vt diximus. ŝ. qui satisd. cog. si fideiussor. §. j. & facit. j. qui. ad liber. p. cla. non licet. l. pe. & quod vi aut clam. l. aut qui. §. j. &. j. de dam. infect. cum postulassem. in princ. &. j. de adqui. hære. is qui.

g *Causari.* i. allegare.

h *Vel vim fluminis.* nota, vitatur amaritudo, cum enim in tali promissione præsentia opus sit: quẽadmodũ potuit se sistere, qui aduersa valetudine impeditus erat*? Et ideo etiam lex duodecim tabularum, si iudex, vel alteruter ex litigatoribus morbo sontico [a] impediatur, iubet diẽ iudicij esse diffisum [b]†

Satis summatum est per summariũ præcedentis. §.

B ℣ Si non propter valetudinem mulier non steterit iudicio, sed q̃ grauida [c] erat: exceptionem ei dandam Labeo ait. Si tamen post partum decubuerit, probandum erit quasi valetudine impeditam. Idem est & si quis furere cœperit. nam qui furore impediatur, valetudine impeditur. ℣ Quod diximus, succurri etiam ei, qui tẽpestate aut vi fluminis prohibitus, nõ venit: tempestatẽm sic intelligere debemus, siue marina, [d]* siue terrestris sit: tẽpestatémque intelligere debemus talem, quæ impedimento sit itineri, vel nauigationi. ℣ Vis fluminis etiam sine tempestate accipienda est. Vim fluminis intelligimus, & si magnitudo eius impediméto sit: siue pons solutus sit: vel nauigium non stet [e]. ℣ Si quis tamen cum posset non incidere in tẽpestatem, vel in fluminis vim, si ante profectus esset, vel tempore oportuno nauigasset, ipse se artauerit [f]: nunquid exceptio ei minime prosit? quod quidem causa cognita erit statuẽdum. Nam neque sic artandus est, vt possit ei dici, Cur nõ multo ante profectus es, quàm dies promissionis [sistendi] veniret? Neque iterum permittẽdum ei, si quid sit, quod ei imputetur, causari [g] tẽpestatẽ, vel vim fluminis [h]. Quid enim si quis cum Romæ esset: ipso tẽpore promissionis sistẽdi, nulla necessitate vrgẽte, voluptatis causa in municipium profectus sit? nónne indignus est, cui hæc exceptio patrocinetur [i]? aut quid si tẽpestas quidem in mari fuit, terra autẽ iste potuit venire, vel flumen circumire? Aeque dicendũ [est,] non semper ei exceptionẽ prodesse, nisi angustiæ [k] non patiebantur terra iter metiri, vel [flumẽ] circuire. Cum tamẽ vel flumẽ sic abundasset, vt implesset omnẽ locũ, in quo sisti oportuit: vel aliqua fortuita calamitas eũdẽ locum euertisset*: vel præsentiam venienti periculosam [l] fecisset*: ex bono & æquo & hic exceptio ei adcõmodanda est.

Impedimentum superueniens facto magistratus, dat exceptionẽ reo: secus si est impedimentum facto priuati contingens. Bar.

C Simili modo exceptio datur ei, qui cum ad iudicium venire volebat, à magistratu retẽtus [m] est, & retentus sine dolo malo ipsius. nam si ipse hoc adfectauit [n], vel causam præstitit [o], nõ ei proderit exceptio: sed ipsius quidẽ dolus ei oberit, cæterorum [p] nõ oberit, qui malo dolo fecerũt, vt retineretur. sed si priuatus [q] eũ detinuerit, nullo modo ei p. derit hęc exceptio:

III. PAVLVS libro sexagesimo nono ad Edictum.

SEd actio ei datur aduersus eũ, qui detinuit, in id quod eius interest [r].

Capitalis condemnatio, vel relegatio, est iusta causa in iudicio non sistendi. Bart.

IIII. VLPIANVS libro septuagesimoquarto ad Edictum.

D SEd & si quis rei capitalis antè condẽnatus [f], iudicio sistere se nõ potuit, meritò huic ignoscitur. Rei capitalis condemnatum accipere debemus,

* *est. Flo.* — * *facit.*

i *Patrocinetur.* respon. vtique.

k *Angustiæ.* i. nimia breuitas temporis. non enim dat tantũ exceptionem temporis breuitas, sed etiã ipso iure reddit quãdoque inutilem stipulationẽ: vt insti. de verb. oblig. §. loca. &. j. de verb. obli. continuus. §. cũ ita. &. l. fin. §. si inter eos. secus in legatis: vt. j. de lega. j. si mihi & tibi. §. si quis seruos. vel ibi potest dici quòd nõ intra tres primos dies statim hoc præcipiebatur: sed intra tres proximos dies morti.

l *Periculosam.* quia flumina crescebant. Accursius.

m *Retentus.* & forte etiã in vinculis: vt. C. qui. ex cau. ma. l. si idcirco. vel etiã nõ in vinculis: vt. j. quod fal. tu. auth. l. interdũ. &. l. nouissime. §. j. versi. quid enim. & hoc si magistratus iuste retineat eum: vt. j. ad legem Aquil. quemadmodũ. §. magistratus. & de iur. l. iniuriarum. §. j. in gl. non videtur. aliàs ipse tenetur quia non venit: & magistratus ei tenetur: vt. j. de iniur. l. nec magistratibus. sic enim est vt in priuato: vt in fine huius legis. &. j. l. proxi.

n *Affectauerit.* No. aliquid prodesse q̃d desideratum nõ prodest: vt institu. de excu. tuto. §. item tria. &. j. quibus ex cau. ma. l. itẽ hi. &. l. qui data. & vt. j. si quis omiss. cau. test. l. j. &. l. pen. &. j. de accu. l. hos accusare. in fi. j. respon.

Aliquid pisum non quod sit prodest.

o *Præstiterit.* delinquendo postea: vt. j. eo. sed & si. §. illud.

p *Cæterorum.* scilicet magistratuum, secundũ Io. vel dic. s. actorum: quia tunc exceptionẽ haberet: vt. ŝ. tit. j. l. j. §. si reus. & hoc innuit sequens litera.

q *Sed si priuatus.* sali. q̃ actor. vt modo dixi.

r *Sed actio. Interest.* s. detentũ non esse: vt. ŝ. titu. j. l. ex hoc edicto. j. respon.

* *euer.*

* *facit.*

Sed & si quis. CASSVS. Tu debebas certa die in iudicio sistere te: & ante diem exhibitionis decessisti: quia fuisti dãnatus ad mortẽ, vel alio modo: nõ teneberis quidẽ amodo ad pœnã quo ad fideiussorẽ & defensorẽ: quia prodest eis. sed si fuisses accusatus tãtũ, & non condẽnatus: nõ haberes exceptionem. [PLANE.] Si magistratus te detinuit, vel cum funere domestico iuisti, vel captus fuisti ab hostibus, propter quod in iudicio non steteris: his casibus habebis exceptionẽ. [QVASITVM.] Casum huius. §. dic duobus modis. Primo modo sic: Vocaui te ad iudiciũ, & tu promisisti stare iuri: & dixi: ego stipulor q̃ si tu nõ stares propter valetudinem, vel propter tẽpestatẽ, q̃ non posses mihi obiicere. & postea subieci, q̃ nullã aliã obiiceres. nõ valet quidem, sed excusaberis: quod est verum quãdo renunciatio est generalis tantum. secus si est specialis in omnibus vel in quibusdam. vnde in expressis tantum valet stipulatio: vt subiicit Vlpian. & secundum hoc verbum, deserta, est nominatiui causus. & dic deserta, scilicet exceptio. Vel aliter dicas casum, quia generaliter fuit facta renunciatio: non specialiter: nec hoc casu valet, quòd secundum casum deserta est. Item cum tu possideres immobilia: & non tenebaris satisdare, sed satisdedisti: an teneris: quæritur. Et respon. quòd aut promisisti vel satisdedisti errore: & tunc non teneris: aut ex certa scientia: & tunc teneris. Viuianus.

s *Antè condemnatus.* scilicet ante diem exhibitionis: vt hic, &. ŝ. qui satisda. cog. l. si decesserit. secus si post: vt. ŝ. qui satisda. cog. si vero pro condemnato. quæ est contra [a].

[a] *Solue, ibi. Morte.*

BIU Cujas

qui morte [a], exilióve [b] coërcitus est. Dixerit aliquis, Quò ergo [c] hæc exceptio dãnato [perderit]? Sed respondebitur, fideiussoribus eius esse necessariam: aut si forte in exiliũ [d] salua ciuitate abiit [e], vbi defensori eius exceptio ista proderit.

Si quis citatus vel accusatus est ex causa capitali, non est iusta causa in iudicio non sistendi. secus si detineatur. hoc dicit.

¶ Illud sciendũ est, eum qui idcirco non stitit, * quia capitis reus [f] factus est: in ea causa esse, vt exceptione vti non possit [g]. dãnato [h] enim datur [exceptio.] Plane si vinculis [i], vel custodia militari impeditus, ideo non stitit: *in ea erit causa, vt exceptione vtatur. Præterea si funere quis domestico [k] impeditus non venit, debet ei exceptio dari. Item si quis in seruitute hostium fuerit, ac per hoc in iudicium non stitit, * debet exceptione adiuuari.

Generalis renunciatio casuum fortuitorum, non valet in iudicijs: secus si specialiter exprimantur. Bart.

¶ Quæsitũ est, an possit cõueniri [l] † ne vlla exceptio in promissione deserta [m], iudicio sistendi causa facta, obiiciatur? & ait Atilicinus cõuentionem istã nõ valere. sed & ego [n] puto conuentionem istam ita valere, si specialiter [o] causæ exceptionũ expressæ sint [p], quibus à promissore sponte renunciatum est. ¶ Item quæritur, si quis cum iudicio sistendi causa satisdare non deberet [q], satisdatò promiserit: an fideiussoribus eius exceptio detur? Puto interesse [r], vtrum per errorem satisdatò promissum est, an ex conuentione [s]. si per errorem, dandam fideiussoribus exceptio-

vel dic deserta, scilicet exceptione: vt modo dixi.

n *Sed ego.* scilicet Vlpianus.

o *Specialiter.* Not. duo necessaria, q̃ exprimantur: & quòd specialiter. i. singulariter exprimantur. sed hoc non est contra Atilicinum. nam & ipse idem respõdisset. In quo ergo aduersatur hæc aduersatiua, sed? dic in eo, q̃ Atilicinus hoc omiserat, nec plene distinxerat. sic & aliàs. j. ad l. Rho. de iac. l. fi. §. pe. & fi. Item not. quòd quædam dicta specialiter valent, quę generaliter dicta nõ valerẽt: vt. s. si quis ĩ ius vo. nõ ie. l. j. in fi. & ĩ. de procur. l. nõ solũ. in fi. & l. Põponius. in prin. & l. qui duos. & C. de neg. gest. negocium gerentes. & ĩ. de mino. illud. §. si talis. & in auth. de sp̃te, & nũ nup. §. soluto. col. iiij. p vim: ideo ibi, aut moriens nõ expressim &c. in glo. non expressim. & in auth. vt om. ob. iu. prouin. §. aripiat. in prin. col. v. & ĩ. de leg. iij. l. vxorẽ. §. fœliciſsimo. in fine illius. §. &. C. de tempo. appel. l. fin. §. illud. & ĩ. de dona. l. filiusſa. & ĩ. de adqui. hære. l. si quis mihi bona. §. iussum. Econtra quæ valent specialiter, valẽt & generaliter: vt ĩ. quod iussu. l. j. §. j. & ĩ. de pac. iurisgen. §. ité si quis pactus. & ĩ. commo. si vt certo. §. nunc videndũ. & ĩ. man. l. & Aristoni. & C. de prescrip. xxx: an. l. omnes. & C. quando mu. tu. of. fun. potest. l. fi. Item quid si in iudicio quædam sunt expressa, postea generalis clausula adiecta: an valet in specificatis? Respon. sic: quia hic sola generalis negatur valere: præterea nõ debet viciari vtile per inutile: vt. ĩ. de verb. obli. l. j. §. pe. Extra quæro, an hoc q̃ debeant exprimi causę singulariter, habeat locũ in quolibet casu etiã extra iudicium, vt in cõtractibus: vt fuit hic secundũ primam casus positionẽ, ad hoc, vt de omni periculo teneatur? & ait M. q̃ non, immo in cõtractibus sufficiat generaliter suscipere periculũ. & pro eo. ĩ. de pac. iurisgen. §. ité si quis pactus. & ĩ. man. l. & Aristoni. Sed Io. contra, dicit enim esse necesse omnes specialiter dici: sicut & in iudiciis: vt hic, & C. depositi. l. j. & ĩ. ad Vell. l. iubemus. & si alicubi inueniatur quòd generale pactum faciat transire periculũ: vt inuenitur. ĩ. commo. si vt certo. §. nunc videndum: & aliàs exponit. s. specialiter expressum: vel aliter. i. periculum per omnẽ culpam interueniẽs: siue in latã, siue in leuem, siue in leuissimã: non autẽ casum fortuitum. quæ respõsio probatur euidenter. ĩ. de neg. gest. l. litis. §. si pecuniæ. & in duabus aliis legi. seq. & de magi. conue. l. nõ similiter. & ĩ. de admi. re. ad ciui. perti. l. ij. §. si eo tẽpore. Bul. autem idẽ dixit quod Io. hoc addito, q̃ si quædam specificentur: sufficiat generalẽ subiici clausulam. & est pro eo in auth. vt sine prohi. ma. debi. & cre. tu. ge. mi. §. præterea igitur. coll. v. & quod dixit hic Atilicinus negando in iudiciis, prout dixi exceptione deserta, quasi valeat hoc in cõtractibus: vt. ĩ. ad. l. Aquil. si seruus seruũ. §. inquit lex. & hoc casu videtur approbari. Sed quid si dicat quis, ego suscipio periculũ casus fortuiti in me? Respon. satis exprimitur, vt puto. secus si diceret, periculum tantum: vt dictũ est: aliàs nihil operaretur: quod esse non debet. vt. ĩ. de leg. j. siquãdo. sed. ĩ. operatur leuissimam saltem culpã. Quid ergo si sui natura veniat leuissima: vt in commodato? Respon. tunc dicam, quòd pactum appositũ super periculo præstando, inducit casum fortuitum: licet dicat de periculo: arg. d. l. siquãdo. de leg. j. sed alij dicunt non valere, ar. huius. §.

p *Expressæ sint.* omnes: quod difficile est: vel illæ de quibus nominatim renunciatum est.

q *Satisdare non deberet.* vt quia possidebat immobilia. vt. ĩ. qui satisda. cog. sciendũ. vel quia priuilegiatus est: vt. C. de prin. agen. in re. l. fi. lib. xij. & C. de digni. quotiens. lib. xij.

r *Interesse.* id est differentiam esse. Accursius.

s *Ex conuentione.* Not. quædã valere ex certa scientia, quæ facta per erroré non valent: vt hic, & ĩ. de fideiuss. si quis postquã. & ĩ. si men. fal. mo. di. l. j. §. sed si mercedem. & ĩ. vt in poss. le. l. j. in princ. &

Possidẽs immobilia, satisdare non debet.

*stetit. Flo. Gellio tamẽ placet Stiti, nõ Steti. lib. 2. Noct. At. ca. 14.

† Nota. ius. l. j. in fi. & ĩ. de procur. l. nõ solũ. in fi. & l. cumdũ Bal. quòd cõfessio facta in iudicio, ipsum mitur facta §. si talis. & in auth. de sp̃te, & nũ nup. §. soluto. col. iiij. p vim: ideo renũciationes quas faciunt malefactores in indicio, vt. ĩ. de leg. iij. l. vxorẽ. §. fœliciſsimo. in fine illius. §. &. C. de tempo. appel. l. fin. §. illud. & ĩ. semel. de de dona. l. filiusſa. & ĩ. reg. iur. in de adqui. hære. l. si quis sexto. Bolo. mihi bona. §. iussum. E-

† Vide in hunc locum Ant. Aug. Emẽd. lib. 3. cap. 6. ei nisi integro suo statu: vt. C. de fideiuss. l. j. quæ est cõtra. & C. de excep. l. defensiones. & instit. de repli. §. penul.

ADDITIO. Dic, q̃ hic est speciale, quòd exceptio seu defensio competẽs reo, propter mutationẽ status trãsit ad fideiussorem: secundum Bart.

*stetit.

a *Morte.* scilicet naturali, vel ciuili: vt seruus pœnæ.

b *Exilióve.* id est deportatione. & facit. ĩ. de bo. poss. l. edicto. §. rei autem capitalis.

c *Quò ergo.* aliàs, quid ergo: & aliàs, quorsum ergo: & aliàs, quo ergo. s. casu. ac si diceret, nil videretur prodesse: quia ipso iure deportatus liberatur: vt. ĩ. de fideiuss. si debitori. sed respondeo: fideiussoribus q̃ desse, vt subiicit: quia iure cõmuni teneretur. s. in contrarium cõpetens nõ competit

d *Exilium.* s. relegationis. *ADDITIO.* Quanquã mirẽtur quidam exilium salua ciuitate fieri posse: Accursius tamen rectè interpretatus est, qui describere Relegatũ voluerit, qui salua ciuitate exulerat. Cicero in oratione pro A. Cecinna. Non adimitur exulibus ciuitas, sed ab eis relinquitur, inquit, atque deponitur. Nam cùm ex nostro iure duarum ciuitatũ nemo esse possit: tum amittitur hæc ciuitas denique cum is, qui profugit, receptus est in exilium: hoc est in aliam ciuitatem. Ouidius quoque cùm se relegatum diceret, ita se versib. consolatur:

Iva quidem moderata tua est, vitámque dedisti:
Nec mihi ius ciuis, nec mihi nomen abest.
Nec mea concessa est aliis fortuna, nec exul
Edicti verbis nominor ipse tui.
Arua relegatum iussisti visere Ponti,
Et Scythicum profuga findere puppe fretum.

Alio tamen loco exulem se, quod notius nomen est, appellat.

Vade (libro ait) *sed incultus, qualem decet exulis esse:*
Infelix habitum temporis huius habe. Anto. Augustinus.

e *Abiit.* scilicet ante diem exhibitionis, & hoc casu non est rei capitalis damnatus: vt. ĩ. de pub. iudi. l. ij. & de pœ. l. ij.

f *Reus.* scilicet accusatus de crimine capitali. sic. C. de procu. l. reum. & ĩ. de adqui. hære. Pantonius. §. rei.

g *Vti non possit.* immo videtur, quòd hanc exceptionem habeat: vt. ĩ. de custo. reo. l. ij. §. fin. Solu. exceptionem habet: vt ibi, si tamen vltro satisfecerit, tenetur: vt hic. hoc reprobatur ibidem. Vel dic, quòd ibi ita impeditus erat, quòd venire non poterat: hic poterat. vel dic (quod est verius) quòd hic commisit crimen de quo nunc accusatur postquam promiserat sistere: ibi vero ante: vt ibi probatur. Arbiter autem excusatur propter talem causam ab arbitrando: vt. ĩ. de arbi. l. arbiter iudicij.

h *Damnato enim datur.* vt. s. proxi. §. q. d. non accusato.

i *Plane si in vinculis.* facit. C. qui. ex cau. ma. l. si idcirco. & ĩ. ex qui. cau. ma. l. succurritur.

Nota, quòd vxor, quãdo desficta, reditur à te l

k *Domestico.* quod dic: vt. s. de in ius vocan. l. ij. & not. ex hoc quod hic dicit, & ĩ. de iudi. l. interdum. quòd vxor [a] est domestica: & ideo à testimonio repellenda: vt. C. de testi. l. etiam.

l *Conueniri.* s. de iure per pactum per quod promiserat. & dic casum, quòd quibusdã specialiter renunciauerat, & postea generalẽ clausulam subiecerat: vt hic aperte dicit, & tamen dicit Atilicinus non valere: & est ratio, secundum M. quia iudicium redditur in inuitũ: & ideo per metum renũciasse videtur: vt. ĩ. de verb. oblig. inter stipulantem. §. j. quod & hic. §. videtur innuere postea cum dicit, sponte &c. Sed & cõtra hanc rationẽ est. ĩ. quod met. cau. l. fi. in prin. & contra Atilicinum est. ĩ. ad. l. Aquil. si seruus seruũ. §. inquit lex. in fin. Vel pone casum, quòd generaliter renunciauit. & tunc dic deserta, scilicet promissione: sed secũdum primum casum dic deserta, scilicet exceptione.

m *Deserta.* deseritur promissio cum non seruatur promissum:

BIU Cujas

&.§.j.&.j.de noua. si quis delegauerit. &.j.de lega.j. si res obligata.&.ſ.de le.& senatuſcon.quod nō ratione.&.C.de iur.& fac. igno.l.error.&.j.de verb.obl.ita ſtipulatus.Ecōtra quædā valent etiā per erroré facta:vt.j.de dā. infec.ſi finita.j .rñ. &.§.Iulianus. &.j.de arbi. nō diſtinguemus.§.Iulianus.&.j.de cōfeſſ.l.nō fatet.

Facta per errorē quādoq; valēt.

a *Ex cōuentione.* i. ex certa ſcientia.

b *Nam & Iulianus.* Not.hic:quod iuris eſt in toto quo ad totum, idē i parte quo ad partem.& contra. ſic.j.de vſur.l.qui ſcit.in prin.

c *Plus quàm ſtatutum eſt.* ſin intereſſe:vt ecce vltra duplū per erroré promiſit,ſecundū quoſdam: vt.C.de ſen. quæ ꝓ eo.l.j. quod eſt falſum:quia illud habet locum vbi quātitas,vel res certa eſt in obligatione,vbi pœna nō excedit duplum intereſſe cōmunis:ſed hic eſt factū.ſ.ſiſtere in iudicio. Alij dicunt, ꝙ hic ſtatuit iudex certam ſummā. ſed hoc eſt falſum: quia iudex ſtatuere nō poteſt ī ciuili: vt.ſ.qui ſatiſda. cog.l.ij.§.fi.ſed in criminali ſic:vt.j.de cuſt.re.l.iiij. Tu dic,ꝙ ſtatuta eſt à iure quātitas ī quā ſatiſdare debet in intereſſe:vt.ſ.ſi quis in ius vo.l.fi. & qui ſatiſd.cog.l.ij.§.fi.ſi ergo ꝓmiſit vltra, vel nomine pœnæ,vel alio modo,diſtinguitur vt hic.

d *Exceptionem.* quā ꝓmiſſor opponit,quaſi plꝰ ꝙ debuit ꝓmiſerit.

e *Infirmandam.* quia ex certa ſciētia cōuenerūt: nec ob.C.de vſur. l.cum allegas. quia hic factū erat in principali obligatione:vnde non reducitur ad legitimū modum vſurarū:vt.j.de act.emp.Lucius.

SI duo.]*CASVS.* Ego & tu eramus duo rei ſtipulādi,& debitor cōmunis cū cōueniré eum,promiſit mihi,ꝙ ſtaret iuri : & ſi non ſtaret,pœnā promiſit.tu hunc debitoré impediſti vt nō ſiſteret in iudicio.nō potero petere ab iſto pœnā quaſi nō ſteterit. & hoc eſt verū ſi ſocij ſumus.Ité pone,duo rei ſumus,& ꝓmiſimꝰ creditori noſtro,ꝙ certa die in iudicio ſtaremus,& ego nō iui ad iudiciū.actor vindicat à te rem,& debitū exegit.vult à me petere pœnam.vtrum poſsit,quæritur.& reſpon,quòd non poteſt. Viu.

f *Impedierit.*ſ.ex reis ſtipulādi.ſ.quo minus in iudicio ſiſtat.Ac.

g *Alterum.*ſ.recipientem cautionem de iudicio ſiſti.

h *Si ſocii ſint.* Hoc eſt pro nobis qui dicimus,quod duo rei non videātur inuicē fideiubere.nā ſi ſemper viderētur fideiubere:fruſtra diceret,ſi ſocij ſint:quod plene dices.j.ad Velleia.l.vir vxori. in fi.ſed hoc in reis ſtipulandi,nō promittendi,procedit.Ité not. quod dicit de ſociis omnium bonorum, vel de illa lite ad minus.

i *Ne proſit.* qui dolus prodeſſet cum ille qui non impediuit,cōmunicaret quicquid conſequeretur : & ſic no.quòd vnus perdit propter alium.ſecus in legato,vbi non capax capit propter capacem:vt.j.de lib.le.ſi is qui duos.& facit.j.de arbi. ſi duo.

k *Item ſi duo rei promittendi.* hic caue,ſecundum Io. quia ſi ſocij ſunt,nō diſtinguo,an prius rem vel pœnam exegerit: niſi plus ſit in re,quàm in pœna:vel ecōtra in pœna:quia tunc quod plus eſt, conſequitur : vt.j.de act.emp.prædia.&.j. pro ſoc.ſi quis à ſocio. ſed in non ſociis diſtinguo:vt ſi primo peto rem,non agā ad pœnam,ſecus econtra: vt.j.de peti.hære.l.etiam ſi.§.item ſi quis dolo.&.j.de ſol.Stichum aut Pamphilum.§.dolo.

l *Rem petat.* & exigat,ſupple.

m *Ab altero.* ſcilicet & exegit.

ñem. ſi ex cōuētione[a],minimè dandā. Nā & Iulianus[b] ſcribit, ſi iudicio ſiſtendi cauſa, plus ꝙ ſtatutum eſt[c],per ignorantiam promiſſum fuerit: exceptionē dari debere. Si autē ex cōuentione tantæ ſummæ promiſsio facta ſit : exceptionem[d] pacti cōuenti replicatione infirmādam[e] Iulianus ait.

Culpa vnius ex reis credēdi in adquirēdo nocet alteri,ſi ſunt ſocii.Bart.

V. PAVLVS libro ſexageſimonono ad Edictum.

SI duo rei ſtipulandi ſint, & vni debitor iudicio ſe ſiſti cum pœna promiſerit, alter autem impedierit[f] : ita demū exceptio aduerſus alterū[g] danda eſt, ſi ſocij[h] ſint : ne proſit[i] ei dolus propter ſocietatem.

Si ſunt duo rei,vt pater & filius:nō poteſt ab vno peti res,& ab alio intereſſe.Bart.

¶ Item ſi duo rei promittēdi[k] ſint,& vnus ad iudiciū non venerit, cōtēpta ſua promiſsione iudicio ſiſtendi cauſa facta : actor autē ab altero rem petat[l], ab altero[m] pœnam deſertionis petendo, exceptione ſummouebitur[n]. Aequè[o] ſi à patre facta fuerit promiſsio iudicio ſiſtendi cauſa ex filij contractu, deinde de re actor egerit[p] cum filio : exceptione ſummouebitur, ſi cū patre ex eius promiſſione agat[q]. Et contra,idē erit ſi filius promiſerit, & actor egerit cum patre de peculio.

Exceptio ſuperueniens reo,prodeſt fideiuſſori.h.d.vſque ad finem.

VI. GAIVS libro primo ad legem duodecim tabularum.

SI is qui fideiuſſorem dedit, ideo nō ſtiterit, * ꝙ reipublicæ cauſa abfuerit: iniquū eſt fideiuſſorē ob alium neceſsitate ſiſtēdi obligatū eſſe: cū ipſi[r] liberum eſſet non ſiſtere.

Qui fideiuſsit pro ſeruo, habet eas exceptiones quæ haberet ſi pro libero fideiuſſiſſet:ſaluo quòd ſeruus reipub.cauſa abeſſe non poteſt.Bart.

VII. PAVLVS libro ſexageſimonono ad Edictum.

SI quis ſeruū in iudicio ſiſti promiſerit,vel alium qui in aliena[f] poteſtate eſt : iiſdē exceptionib'[t] vtitur, quibus ſi ꝓ libero, vel patrefamilias fideiuſsit: præterquā[u] ſi reipublicę cauſa abeſſe diceret ſeruus. Nā ſeruus reipublicæ cauſa abeſſe non poteſt[x].Præter hāc autem exceptionem[y] cęterę,quia cōmunes ſunt, tā in libero homine,quàm in ſeruo locū habent.

In ſtipulationibus iudicialibus, vbi eſt dies & pœna, admittitur purgatio moræ intra modicum tempus, ſi ius actoris non eſt factum deterius.Bart.

VIII. GAIVS libro trigeſimonono ad Edictum prouinciale.

ET ſi poſt tres aut quīq; pluréſve[z] dies, ꝙ iudicio ſiſti rei iudi.l.fi.§.fi.&.j.de excep.l.omnes.

n *Sūmouebitur.* niſi in eo qđ plꝰ eſt:vt modo dixi,& facit.j.de eo qđ cer.lo.l.ſi.in fi.& de do.exce.apud.§.Labeo.&.ſ.e.l.ij.j.reſpō.

o *Aeque.* duobꝰ modis poteſt legi hic.§.vel ꝙ ponat duos caſus tātū,& nō erit.§.idē erit &c.caſus primus erit,quādo pater actione de peculio cōuentus ſatiſdedit iudicio ſiſti:& incidat in ſtipulationē,quia nō venit: poſtea cōuentus eſt & exactus filiꝰ, qui poteſt principaliter cōueniri: vt.j. de iudi.l.tā ex cōtractibus. nā non cōuenitur pater ad pœnam poſtea. & idē ecōtra,ſi egit contra filiū qui filiꝰ ſatiſdedit,& in ſtipulationē incidit,& poſtea pater fuit cōuētus & exactus. nā non cōuenitur amodo filius ad pœnā. Secundo,poteſt legi vt ponat quatuor. Primꝰ nō mutatur.Secundus erit in verbo, contra : vt ſi ſit primo pœna petit à patre. nā nō petetur poſtea ſors à filio : vt.j.de pac.do. ſi pater. § . ſi mulier & poſt erit. §. idē erit. & etiā nō mutatur primꝰ caſus ab eo quem prius dixi.& in fi.ſubaudi cōtra.& pone caſum quādo primo ad pœnā fuit facta exactio : vt.j. per eandem.l.de pac.dot.ſi pater.§.ſi mulier.

p *Egerit.*i.exegerit.

q *Agat.*ad pœnam.

SI is qui.]*CASVS.* Vocaui te ad ius: & mihi fideiuſ.dediſti, ꝙ ſtares in iudicio.nō ſtitiſti,quia abfuiſti cauſa reip.nec tu teneris,nec fideiuſſor tuus tenetur.

r *Cum ipſe.* ſ.reo.& ſic no. quod ꝓdeſt reo,& fideiuſſori prodeſſe debet:vt hic, &.j.de libe. leg.l.ij. &. C. de vſur.

SI quis ſeruum.]*CASVS.* Promiſiſti tu dominus ſeruum in iudicio ſiſtere,cū noxaliter te cōueni.poteris illis exceptionibus vti quibus vetereris ſi ꝓ libero promiſiſſes ſtare.ſed ſi ſeruus abſit cauſa reipub.non poteris vti exceptione:quāuis ſi liber homo abeſſet,vteretur exceptione: & eſt ratio,quia ſeruus &c.Viuianus.

s *Qui in aliena.* vt filiumfami.

t *Iiſdem exceptionibus.* Hoc accipe quando ſeruus poteſt cōueniri:quod eſt in caſu:vt.C.vbi cau.fiſ.l.fin. Ité in criminalibus:vt.j. de accu.l.hos accuſare.§.omnibus. Ité & aliàs:vt.j.de iudi.l.vix. quod vltimum non placet,quia in illa.l.vix, ſunt caſus quando agit,non quando conuenitur.idem & ſi non poteſt conueniri,ſed conuenitur dominus:vt no.ſ.ſi ex noxa.cau.aga.l.ij.§.j.

u *Præterquā.* hoc referī ad alterā partē tātū.ſic & aliàs:vt.C.de vſuf.l.fi.&.j.de cōdic.fur.l.iiij.& facit ad hāc legē.j.de reg.iu.l.fi.

x *Nō poteſt.* niſi error cōmunis eſſet:vt.ſ.de off.præſi.l.Barbari[s].

y *Exceptionem.* eſt enim exceptio:vt.ſ.l. proxi.ſicut & aliæ quæ ſunt.ſ.eod.l.ij.

ET ſi poſt.]*CASVS.* Conueni te qui caueras iudicio ſiſti cum pœna:& iudex præcepit tibi, vt venires intra.x.dies ad iudicium:tu autem non veniſti intra.x.dies, ſed veniſti poſt.xiiij.dies: vel. xv.an committatur quæque pœna, ſcilicet & vtrum teneris, quæritur?& reſpon. quòd non teneris eam mihi dare : immo habebis aduerſus me exceptionem ſi agā ad pœnam. & hoc verum eſt,ſi ius meum non eſt factum deterius. Viuianus.

z *Pluréſve.* Ad paucos referī hæc adiectio:vt.j.de verb.ſig.l.hęc adiectio.aliàs nō liceret pœnitere : vt.j.loc.ſi in lege.§. colonus. forte quarta totius: ar.C.de inof.teſta.ſi quis in ſuo.vel dic,duos: ar.j.de teſti.vbi.Vel dic,ad arbitrium iudicis: vt.j.de iure deli.l.j.

ſed

sed hodie iure nouo videtur, quòd etiã post multos dies & menses posſit audiri: vt. C. de fideiuſſ. l. ſancimus. Vel dic (quod eſt verius) quòd illa in fideiuſſore loquitur: hæc in principali reo tantum: vt hic ſequitur. Item alia ratione veniens poſtea auditur, etiam ſi non eſſet hæc lex: quia cum hæc actio detur ad intereſſe: ſi non eſt factum ius actoris deterius, & ſic ſua non interſit: debet veniens audiri, nec debet teneri, quia non venit: vt ſuprà, ſi quis in ius vo. l. ij. in fin. & ſic videtur, quòd hæc lex nil inducat: ſed dic, quòd duo inducit. primum, quia fuit pœna promiſſa certa, & commiſſa, quia non venit: remittitur ei ſi veniat intra paucos dies. quod non eſſet aliàs: vt. ĵ. de act. & obl. l. traiecticię. §. de illo ſane poteſt. licet in hoc quidã contradicant, & dicant, quòd intereſſe tantum fuit promiſſum. ſecus ergo, ſecundum eos, ſi certa pœna. Item ſecundũ inducit: quia licet fecerit actor impenſas, tamẽ non dicitur fieri eius ius deterius quod habet circa actionem quã intendit: arg. s̃. de eo per quẽ fac. erit. l. fin. in prin. in quo hæc lex valet ſi veniat intra paucos dies, quaſi enim pro eo habetur ac ſi die ſtatuta venerit: vt ar. ĵ. qui. ex cau. ma. l. ab hoſtibus. §. fi. pro his expenſis tamen poteſt agi ex edicto, ſi quis ius di. ſi iudex præceperit venire.

a *Si reus promiſerit.* not. quòd reus ſe ſiſti promiſit. ſecus in fideiuſſore: vt modo dixi. Item ſiue ſub certa pœna, ſiue non: vt. s̃. dixi. Item quod dicit ſecum agendi &c. id eſt, quia facit ea quę ſunt ĵ. qui. ex cau. ma. item ait prætor. §. fin.

b *Deterius.* vt quia actio tempore non perit realis, vel perſonalis, vel temporalis, vel perpetua. ſecus ſi expenſas facit: vt modo dixi. Sed qualiter dicitur fieri deterius, cum totum perimatur? reſpon. bene: vt. ĵ. de peti. hære. l. deperditum. &. ĵ. de tribu. illud. §. ſi cuius. verſi. minus.

c *Exceptionem.* nam ipſo iure erat ſtipulatio pœnalis commiſſa, ſed purgatur. quæro ergo quando hęc & quęlibet ſtipulatio committatur? Quidam dicunt, quòd tantum lite conteſtata: vt. C. de contrahen. & commit. ſtip. nuda. Alij, cum potuit facere, & non fecit: vt. ĵ. de ver. obli. ita ſtipulatus. tu dic, aut ſtipulatio eſt ſimplex, & tunc pura, id eſt ſine pœna ſtatim committitur in diem quando dies venerit. Et conditionalis, quando conditio aduenerit: vt. ĵ. de verb. ſig. l. cedere diem. ſi autem eſt pœnalis: aut eam præceſſit conditio. hoc modo, ſi Stichum non dederis. x. dabis: & tunc committitur cum dare vel facere poſſe deſiit: vt. d. l. ita ſtipulatus. niſi in quatuor caſibus: vnus, propter perplexitatem: vt. ĵ. de verb. obli. ſi Titius. Secũdus: vt. ĵ. de fideiuſſor. l. fideiuſſor. §. fi. ſed ibi ideo, quia obligationẽ fideiuſſoris præcedit obligatio rei. Itẽ alius: vt. ĵ. ad. l. Fal. l. j. §. itẽ ſi ita. ſed hoc fauore vltimę voluntatis. Item alius fauore libertatis: vt. ĵ. de manu. teſt. l. libertas. §. j. in his caſibus non expectatur tantum tempus, ſed agitur cum potuit facere vel dare, & non fecit. ſi autem pactio alia præceſſit: & tunc aut nuda, aut veſtita. primo caſu committitur lit. conteſt. in principali: vt. C. de contrahen. ſtipu. l. nuda. ſi vero veſtita pactio præceſſit, cõmittitur quando dare vel facere potuit, & non fecit: vt. d. l. ita ſtipulatus. q. d. non ante. nam & alia ſunt neceſſaria vt committatur: ſcilicet vt ſit in mora: ad quod exigitur quòd intelligat ſe debere, vel intelligere debeat: vt. ĵ. ſi cert. pe. quod te. & quòd aliquod modicũ ſpacium pręcedat: vt. ĵ. de col. bonorum. ſi quis filiũ. §. fi. & quòd ita ſit diſtinguendum, probatur. ĵ. ad. l. Fal. l. j. §. item ſi ita. & quando dies le. ce. cum ſine præfinitione. ea commiſſa quando purgatur? Reſpon. triplex eſt hic opinio. A it enim M. quòd ſiue ſit pœnalis, ſiue non: ſiue in iudicio, ſiue extra: purgatur mora: niſi ſit lis conteſtata: vt. ĵ. de verb. obli. ſi inſulam. vel ius actoris deterius: vt hic. &. ĵ. de arbi. l. ſi cum. in fi. &. l. ſeq. Bul. autem dicit idem in ſtipulatione, puta quæ non eſt pœnalis: vt promittis facere inſulam? vt. ĵ. de verb. obli. ſi inſulam. &. l. ſi ita quis promiſerit. §. Seia. &. l. ſeruum. §. ſequitur. ſi autem eſſet pœnalis, tunc non licet purgare: vt. C. de contrahé. & cõmit. ſtip. l. magnam. &. ĵ. de ac. & oblig. traiecticiæ. niſi circa iudicia: vt hic. nam & alia multa ſunt ſpecialia in iudiciis: vt patet in exceptionibus quæ in. l. ij. huius ti. cõtinentur. aliàs enim in contractibus difficultas talis ad incõmodum pertinet promiſſoris: vt infrà, de verb. oblig. l. ij. §. quædam. &. l. continuus. §. illud. in fi. Item patet, quia liberatur à pœna pro parte, ſatisfaciendo pro parte: vt. ĵ. l. proxi. §. j. aliàs contra: vt. ĵ. de verb. oblig. ſtipulationum. §. fin. a

se reus [a] promiſit, ſecum agendi poteſtatem fecerit, nec actoris ius ex mora deterius [b] factũ ſit: conſequens eſt dici, defendi eum debere per exceptionẽ [c].

Vbi obligatio rei principalis eſt nulla, ſimiliter erit nulla obligatio fideiuſſoris. Bar.

IX. VLPIANVS libro ſeptuageſimo ſeptimo ad Edictum.

SI ſeruus iudicio ſe ſiſti promittat [d]: non committitur ſtipulatio, neq; in eum, neque in fideiuſſores eius.

Si ſtipulatio facti diuidui, in ꝑparatoriis iudiciorum pro parte non impletur: committitur ſtipulatio pœnalis in ſolidum mero iure. ſed pro parte, pro qua fuit impleta, obſtat de æquitate exceptio. Bartolus.

Si plurium ſeruorum nomine [e], iudicio ſiſtendi cauſa, vna ſtipulatione promittatur: pœnam quidem integrã committi [f], licet vnus † ſtatus non ſit, Labeo ait: quia verũ ſit omnes ſtatos non eſſe [g]. verum ſi pro rata [portione] vnius offeratur pœna, exceptione [h] doli vſurum eũ qui ex hac ſtipulatione teneat. & hoc dicit prima. l. & alia. ĵ. e. quotiẽs. [SI PLVRIVM.] Serui mei damnũ tibi fecerunt: vnde me conueniſti noxaliter: & eos ſiſtere in iudicio promiſi, & ſtiti vnum. committitur quidem tota pœna de rigore iuris: ſed de æquitate dando parte pro illo qui non eſt ſtatus, habeo exceptionem contra te, ſi conuenias me pro illis quos ſtiti. Viuianus.

a *Dic, quòd ibi erat in obligatione datio: hic factũ. Bar. Io. & nos.* Tertij dicũt idem, quod M. ſi conditio poteſtatiua preceſſit pœnalem ſtipulationem. ſi vero caſualis, tũc id quod Bul. vt, ſi nauis ex Aſia venerit, decẽ mihi ꝓmittis? & ſimilia. cꝰ nihil eſt.

† *id eſt, vnus ceus. vel ſubaudi, tãtũ, id eſt licet omnes ſtati ſint præter vnum. Ac. Per.*

Si ſeruus.] CASVS. Seruus conueniebatur ex cauſa non licita, in qua non poterat in iudicio eſſe: & dedit fideiuſſorem. non tenet datio fideiuſſoris: adeo, quòd nec ipſe ſeruus, nec ipſe fideiuſſor teneat. & hoc dicit prima. l. & alia. ĵ. e. quotiẽs. [SI PLVRIVM.] Serui mei damnũ tibi fecerunt: vnde me conueniſti noxaliter: & eos ſiſtere in iudicio promiſi, & ſtiti vnum. committitur quidem tota pœna de rigore iuris: ſed de æquitate dando parte pro illo qui non eſt ſtatus, habeo exceptionem contra te, ſi conuenias me pro illis quos ſtiti. Viuianus.

d *Promittit.* ſcilicet illis caſibus quibus in iudicio eſſe non poteſt: aliàs ſecus: vt. s̃. eo. ſi quis ſeruum.

e *Nomine.* vt quia ipſi conueniebantur ex cauſa qua poterant. vt. s̃. eo. ſi quis ſeruum. vel dominus noxaliter eorũ nomine conueniebatur: vt. s̃. ſi ex noxa. cau. agatur. l. j.

f *Integram committi.* immo pro parte tenetur: vt. ĵ. rẽ ra. ha. ſi ꝓcurator. quę eſt cõtra. Sed ibi erat intereſſe: hic pœna, in qua non conſideratur intereſſe: vt inſti. de inuti. ſtipu. §. alteri. Accurſius.

g *Omnes ſtatos non eſſe.* id eſt, non ſit verũ omnes ſtatos eſſe: aliàs eſſet falſum cꝰ dicit: vt. ĵ. de re. du. l. ſi is. §. vtrũ. ibi, nam & hoc falſum erit &c. vel ibi affirmatiua: hic negatiua. Item eſt hic ar. ex fi. l. quòd pluralis oratio non geminat ſignificationẽ ſingularis: vel pluralitas non conuertitur in plures ſingularitates. Sed ar. contra. ĵ. de condi. & demon. l. falſa. §. fi. & de leg. iij. qui cõcubinam. §. ſi Stichus. *ADDITIO.* Pro ſolu. huius cõtra. diſtingue, quòd hic pluralitas reſpicit vnum & eundẽ effectum, licet cõmunem pluribus, videlicet, quòd iſti plures ſerui ſiſtantur pro vna cauſa noxali: ideo iſta pluralitas non reſoluitur in ſingularitates: vt hic, & in. l. quãuis. C. de impu. & aliis ſubſti. ſed quando pluralitas reſpicit diuerſos effectus, puta reſpicit diuerſa legata: tunc reſoluitur in ſingularitates: vt probatur in iuribus prælleg. ita diſtinguitur per Bart. & communiter per docto. hic.

Pluralitas, an in plures ſingularitates conuertatur.

h *Exceptione.* Hic cautè diſtingue: quia aut aliquid eſt dandum vel faciendũ cauſa implendæ conditionis: aut ipſa datio vel factũ eſt in obligatione. Primo caſu: aut ab vno vni, puta promiſi tibi fundum vel legaui ſi quid dares vel faceres: aut à pluribus. Si ab vno, agere non potes ad aliquid, niſi id totũ cꝰ iniunctum eſt facias. vt. ĵ. de condi. & demon. qui duobꝰ. &. l. cui fundus. j. reſpon. excipere tamẽ poſſet ſi poſſideret parte illius cꝰ ſibi legauit, & parte dediſſet vel feciſſet. ar. huius. §. Si autẽ à pluribus: aut pecunia, aut ſpecies certa: aut incerta: aut factũ. primo caſu quis parte ſoluta conſequitur parte; vt d. l. cui fundus. j. reſpon. idem in ſpecie certa: ar. ĵ. de ſolu. ſi ſtipulatus. §. j. Si incerta, vt hominẽ in genere: pro parte tenetur tantũ: ſed pro parte ſoluta non agit, nec liberatur: & ſic nõ dicitur verè impleuiſſe cõditionẽ: ar. ĵ. de verb. obli. l. ij. §. quædã. &. l. in executione. §. pro parte. ſi vero ſit faciẽdũ aliquid à pluribus, neceſſe eſt vel ab vno, vel à pluribꝰ, vel ab oĩbus adimpleri vt aliquid poſsit peti: vt. ĵ. de ma. teſta. l. ſi ita fuerit. §. iij. In cõtrario vero caſu ſi vni vel pluribus ſit dandũ, non eſt vis: quia non poteſt ſcindi: vt. d. l. qui duobꝰ. Secũdo caſu, ſcilicet qñ datio vel factũ eſt in obligatione: ſi quidem factũ eſt in obligatione, non contingit liberatio, licet in aliquo inceperis facere, niſi cõſummaueris: vt. ĵ. de ver. ob. l. ſtipu. non diuidũtur. & l. in executione. & hoc ſiue vni ab vno, ſiue pluribus ab vno, vel ecõtra: vt dictis legibus. Si vero datio ſit in obligatione, diſtinguitur: aut eſt pecunia, aut ſpecies certa, aut genꝰ. primo caſu liberor quatenus ſoluo: licet creditor recipere non teneatur: vt. ĵ. de vſur. tutor. §. Lucꝰ. Idẽ in ſecundo. & ſi decedã, quiſq; meorũ hęredũ tenetur pro parte: vt. ĵ. de ſolu. ſi ſtipulatꝰ. §. j. In tertio nõ liberor ſoluendo parte: nec vnus de hæredibꝰ meis, ſoluẽdo parte ſuam.

Solutio vnius, an alios liberet.

BIU Cujas

suam, liberatur: sed est in pendenti donec alia pars in eodem homine persoluatur: vt. j. de condic. inde. si non sorté. §. fin. & not. j. de verb. obli. l. ij. §. j. Et hoc in principalibus. in accessoriis, vt in pignore, dic: vt. C. de distract. pig. l. quandiu. In pœna distingue: aut accedit dationi quantitatis, vel speciei, vel generis: & tunc nihil prodest partem soluere: vt. j. fami. ercis. l. hæredes. §. in illa. &. j. de verb. obli. l. v. §. vl. licet hoc casu dicat M. quòd exceptione repelatur à pœna pro rata solutæ partis: ar. huius §. Si vero in faciendo est adiecta pœna: aut est indiuiduũ: & tũc est idem ac si esset in dando: vt. j. de verb. oblig. ead. §. Cato. ibi, ab omnibus &c. &. l. in executióe. §. ij. si diuiduũ: adhuc insolidũ cõmittitur in iudiciis. sed exceptio in parte opponitur: vt hic, &. ſ. in ius vo. vt eant. l. qui duos. sed exceptione defenditur: vt hic, secus in contractib^b, vbi etiam commissio fit pro parte: vt. j. de verb. oblig. l. ea. §. Cato. Et est ratio, vt ibi not. Vel posset dici, q̃ ibi in personis hæredum loquitur: sed aliud in persona ꝓmissoris: vt sit idem q̃ in dãdo. Quidam tamẽ hoc casu, quãdo est diuiduũ, distinguunt: aut potuit totum facere, & non fecit: aut propter inopiã nõ fecit. Primo casu insolidum cõmittitur, & exigitur: in alio pro parte committitur & exigitur: vt arg. j. de colla. bo. l. j. §. si cum duobus. immo committi pro parte videtur. j. rem ra. ha. si procurator. quę est contra. sed ibi erat interesse: hic pœna, in qua non consideratur interesse: vt insti. de inuti. stipu. §. alteri. Accursius.

*darentur. Flo.

ne conuenitur.

Ratione dubitationis permittitur quod aliàs non permitteretur. Bartolus.

x. PAVLVS libro primo ad Plautium.

SI eum iudicio sisti promiserо, qui iam tempore liberatus esse dicebatur, quia iam actione forte non tenebatur[a]: actio in me danda est[b], vt vel exhibeam eum, vel defendam: vt veritas inquiratur[c].

Vbi est dies & conditio, expectatur dies: licet conditio euenerit. h. d.

¶ Homo sisti promissus, ante diẽ[d] dolo promissoris periit[e]. certo iure vtimur, nõ ante pœnam peti posse, quàm dies venerit. tota enim stipulatio in diem collata [esse] videtur[f].

Stipulatio alteri accessoria, assumit sibi naturam eius cui accedit. Bartolus.

¶ Qui iniuriarũ actur^o est[g], stipulatus erat ante litẽ contestatam, vt aduersari^o suus iudicio sistat. commissa stipulatione[h] mortuus est: non cõpetere hæredi eius ex stipulatu actionem placuit: quia tales stipulationes propter rem ipsam[i] dantur. * Iniuriarũ autem actio hæredi non cõpetit: quãuis enim hæc stipulatio iudicio sistẽdi causa facta, ad hæredem trãseat[k]: tamen in hac causa dãda nõ est[l]. Nam & defunctus, si vellet, omissa[m] iniuriarũ actione, ex stipulatu agere, non permitteretur ei. Idem dicendũ est, & si is, cum quo iniuriarũ agere volebam, stipulatione tali cõmissa decesserit. nam non cõpetit mihi[n] aduersus hæredem eius ex stipulatu actio[o]. & hoc Iulianus scribit. secundũ quod & si fideiussores dati erant: minime dabitur in eos actio, mortuo reo. Idem [ait] Pomponius P. si non[q] post longũ tempus[r] decesserit: quia si ad iudicium veniisset, litem cum eo contestari actor potuisset[s].

Hominẽ promissum debet quis sistere in eadem causa, quo ad forum, non quo ad facultatem. Bartolus.

xi. VLPIANVS libro quadragesimo septimo ad Sabinum.

SI quis quendam[t] in iudicio sisti promiserit, in eadẽ causa[u] eũ debet sistere. *In eadẽ* autem *causa sistere*, hoc est, ita sistere, vt actori persecutio loco deteriori non sit: quamuis exactio rei possit esse difficilior. Licet enim difficilior exactio

Si eum.] CASVS. Vocauit te Titius ad iudicium: & ego promisi te sistere in iudicio: tu autem dicebas te liberatum ab illa actione qua Titius te cõueniebat. & Titius dicebat, quod tu non eras liberatus. vtrum tenear te nihilominus exhibere? quæritur. Et respon. quòd teneor, vt inquiratur vtrum sis liberatus, vel nõ. [HOMO.] Te serui tui nomine noxaliter conueniebam: tu postea eum occidisti, & sic eum exhibere non potes in die præfinita, quia iudex præcepit tibi vt eum post decem dies exhiberes. teneris quidem ad pœnam, & non teneris soluere nisi post. xj. dies. [QVI INIVRIARVM.] Aduersus te actione iniuriarum egi: & stipulatus fui, q̃ iudicio starес: & hoc feci ante litem cõtest. & cum veniret dies in qua sistere debebas, non fecisti: id est, non venisti, & ita cõmissa fuit stipulatio. postea decessi, nunc quæritur an hæres meus possit aduersus te actione ex stipulatu agere? & respon. quòd hæres non poterit agere, nec actione ex stipulatu pro pœna, nec actione iniuriarum contra te. Sed pone, quòd tu decessisti: nunquid potero hæredem tuum conuenire? Et respon. quòd nõ: nec fideiussorem tuum, nisi fideiussor tuus fuerit in mora. tunc enim hæres & fideiussor tenentur. Viuianus.

a *Non tenebatur.* vel tenebatur forte. Accursius.

b *Danda est.* immo videtur non danda: vt. ſ. qui satisda. cog. l. ij. §. si quis his. sed hic ratione iuris q̃ nõ habebat, impeditur agere: ibi ratione personæ: quia in ius stare non poterat. Sed pro quo interesse? Rñ. pro eo quod probabit ratione expensarũ, non debiti, à quo erat liberatus: vt. ſ. de eo per quem fac. erit. l. fi. Accur.

c *Inquiratur.* Hic not. ratione incertitudinis veritatẽ inquiri: vt j. de ac. emp. l. Julian^a. §. si quis colludẽte. &. ſ. si quis in ius voc. nõ ierit. l. ij. &. j. rẽ. ra. ha. si indebitũ. ibi, vt possit dignosci. Accursi^s.

d *Ante diem.* nam si post diem, semper tenetur: vt. ſ. qui satisda. cog. si decesserit. in fi. Accursius.

e *Periit.* vt quia occidit eum: vt. j. de verb. oblig. si seruum. in prin. secus si non dolo eius periisset. Nam tunc non tenetur: vt. ſ. qui satisda. cog. si decesserit. Accursius.

f *Videtur.* sic. j. de verbo. oblig. l. in illa.

g *Actuus.* ſ. destinatione. sic. &. j. ſi. cer. pet. l. qui pecuniam. Ac.

h *Commissa stipulatione.* scilicet ante litem contestatam tantum.

i *Propter rem ipsam.* id est, ꝓpter actionẽ iniuriarũ, quę nõ rẽ prosequitur. sed vindictã: vt. j. de iniur. l. j. §. j. in fin. &. j. de colla. bo. l. cum emancipati.

k *Ad hæredẽ transeat.* scilicet sui natura, cum sit personalis & persecutoria: vt. j. de act. & obli. l. ex contractibus.

l *Danda non est.* ipso iure. an idem in redhibitoria, vel alia actióe cursu tẽporis sublata? Respõ. nõ: vt. j. de cõsti. pecu. l. item illa. §. j. secundum Io. & est ratio, quia tẽpus ipso iure non tollit actionẽ, licet elidat: vt. j. de act. & obli. l. obligationũ. §. placet. vnde nihilominus agitur ex stipulatióe: vt. j. e. qui aũtẽ. §. illud. sed per exceptionẽ puto eũ remoueri per dictam. l. obligationũ fere. §. placet. at hic morte tollitur ipso iure. Item not. hic actionem quæ in locũ alterius subrogatur, eiusdẽ potestatis & effectus esse cuius est illa in cuius locũ subrogatur. sic. j. de do. inter vi. & vxo. si donãte. §. si spõsus. in gl. fi. in prin. &. j. de cõdi. & demõ. filiæ. §. Titia. &. j. de iureiu. l. duobus. §. j. & instit. de act. §. fuerat. Arg. contra. j. de pe. hære. item veniunt. §. cum prædiximus[a]. &. j. de iure do. cum in fundo. §. si fundus communis. & sic ista ratione attenta non ob. j. de act. & obli. l. ex contractibus. & l. ex depositi. &. l. constitutionibus. ADDITIO. Dic, quòd ibi actiones ex contractibus transeunt ad hæredem: nisi sint accessoriæ illis quæ non sunt transitoriæ: vt hic, secundum Bartolum.

m *Omissa.* id est remissa, & per pactum nudum: vt. j. de pact. si tibi decem. §. quædam. secus si ad tempus omisisset.

n *Nam nõ competit mihi.* hodie tamen etiã per executorẽ fit perpetuatio: vt. C. de præscrip. xxx. an. sicut. &. l. cũ notissimi. in prin.

o *Actio.* ex stipulatu.

p *Idem ait Pomp.* sed non sine determinatione, scilicet si non post &c. q. d. si post longum tempus decesit, datur actio. & not. quòd hæc dictio, nisi, quæ est hic: vel, si non, q̃ valet tantundem, ponit. sic. j. de vẽtre in pos. mittẽ. l. extraneo. &. j. de fer. si feriatis. &. j. de cust. re. l. ij. §. vlt. &. C. de transact. l. iiij. &. j. de annu. lega. l. Titia. in fi. &. j. de ali. & cibaria lega. l. Stichus nutricis. §. Titia. Ar. contra. sunt. j. de manu. test. Titia. §. fin.[b] & sunt hic arg. ad quæstionem illam: cum quis promisit se non venditurum alij nisi mihi. Item ad hunc. §. facit. j. de arbi. itẽ si vnus. ad prin. ibi, si multo.

q *Si non.* ponitur pro, nisi. Accursius.

r *Post longum tempus.* postquam debuit sistere. & die longum, arbitrio iudicis: vt not. ſ. eo. l. & si post tres.

s *Potuisset.* & ita perpetuata esset actio: & daretur hæredibus, & in hæredes.

Si quis.] CASVS. Titiũ hominẽ liberũ sistere promisi in iudicio, & conueniebatur à quodam alio. debeo quidẽ istũ Titiũ in eadẽ causa sistere, scilicet vt ius actoris non faciam deteri^o. Vi.

t *Si quis quendam.* seruum vel liberum.

u *In eadẽ causa.* Not. etiã liberũ hominẽ exhiberi debere in eadem causa: vt hic, &. j. l. pxi. nisi iustis causis impediat: vt. ſ. eo. l. ij. &. l. sed & si quis. De seruo cõstat, quòd sit in eadẽ causa exhibẽdus:

BIU Cujas

dus: vt. ſ. ſi ex noxa. l. j. & infra, de verb. obli. inter ſtipulanté. §. fi.

a *Iudicatus.* id eſt condemnatus. ſic. ĵ. eod. l. fi.

Qui autem.] *CASVS.* Sed pone. quòd Titius nouum priuilegium impetrauit: puta quòd non teneatur iurare de calumnia. hoc caſu non videor Titium in eadem cauſa ſiſtere. [*ILLVD.*] Tu tenebaris mihi redhibitoria. & non reſtabant niſi octo dies: vnde vocaui te ad ius. iudex prę cepit tibi vt poſt quinque dies venires ad iudiciũ: nõ veniſti, & ita actio mea amiſſa eſt. cõueni te ad intereſſe: tu dicis, quòd mea nõ intereſt: cum non habebam actioné. & ſic voJebas, quòd inſpiceretur præſens tẽpus. ego autem dicebam vt inſpiciatur illud tempus quo habebam actioné. & ſic teneberis mihi ad intereſſe, & cõdemnaberis ad intereſſe meũ. vel dic caſum, vt. ſ. e. l. ſi eum in fi. Viuianus.

b *Qui autem nouo.* vt quia habuit tale priuilegium, ne in illa cauſa iuraret de calũnia. vel vt omnino non teneretur reſpondere. Sed videtur, quòd hoc priuilegium non valeret, quaſi præuentus ſit: vt ĵ. de iudi. ſi quis poſtea? Reſpon. ibi ad ſui poſtulationem, hic non: ar. ſ. quod quiſque iur. l. iij. in prin. nam & legatus ſi non data opera in legationé miſſus fuerit, à cauſis inchoatis ante interim excuſatur: vt. ĵ. de arbit. non diſtinguemus. §. item ſi quis Romæ. Alij dicunt, quòd hic impetrauit etiã de cauſa iſta priuilegium: ibi autem de futuris tantum datum intelligitur: quod puto verum.

c *Quamuis deſierit intereſſe.* ſcilicet reum ſiſti. poteſt enim eſſe, quòd interfuit mea quando debuit ſiſtere: nunc non: vt ſi iniuriarum aliquem cõueniebam, qui poſt deceſſerit poſt longum tẽpus in quo debuit ſiſtere. aliàs nec fideiuſſor tenetur: vt. ſ. e. ſi eum. §. fi. Item poteſt eſſe: quia actio temporalis erat alia quàm iniuriarum quã perpetuaſſem. ſed certe immo videtur tempus lit. conteſt. ſpectari: vt. ĵ. comm. l. iij. §. in hac. Itẽ ſi deſierit intereſſe, videtur deſinere teneri: vt. ĵ. man. ſi procuratorem. §. mandati. quæ ſunt contrariæ. ſed hic ſpeciale in iudiciis: vt & alia multa diximus. ſ. eo. & ſi poſt tres. vel dic vt diximus. ĵ. de condic. triti. l. ii j. nam & aliàs in multis locis quis tenetur, licet deſierit actoris intereſſe: vt patet per hæc exempla. ĵ. de ſer. cor. l. doli. §. fi. & ĵ. de vi & vi ar. l. j. §. rectiſſime. & ĵ. de fur. inter omnes. in prin. & ĵ. de euic. l. euicta. §. ſi ſeruus. & ĵ. de ædil. edict. iuſtiſſime. §. fi. & ĵ. de re iudi. ſi kalendis. & ĵ. de eden. vbi exigitur. §. is autem. & ĵ. de iniu. l. iniuriarum æſtimatio. & ĵ. ad le. Aquil. l. antepenult. Ar. contra. ĵ. ad exhi. l. tigni. §. fi. & in decre. j. quæſt. j. eos qui. & ĵ. de rei vindi. ſin autem. §. j. a Et no. quòd vbi morte deſinit mea intereſſe, tũc ipſo iure non tenetur fideiuſſor ad pœnam. ſi alio modo, per except. vt. ſ. eod. ſi eum. §. qui iniuriarum. & hic.

d *Quotiens. Ipſe litigaturus.* cæterum ſi tanquam dominus litigaturus ſtipulatur, adquirit domino, & ſic valet. Accur.

e *Promittit.* cum ſit reus.

f *Tenentur.* vt ſupra, eod. l. ſi ſeruus.

g *Non poteſt.* hoc regulariter. in caſibus enim & conuenire & conueniri poteſt: vt infra, de ali. & ci. le. ſeruos. & C. qui. legi per. ha. ſtan. in iudi. l. fin. & C. ſi per vim vel alio modo. l. j. & C. vbi

ſtetiſſe.

Die, faciẽdum Bart. quod hic pe tur inter ſe: in illis ribus con ſarius peti r res: qua tereſt.

A cau. fiſ. l. fin. & infra, de iudi. l. vix. & facit. C. de iudi. l. ſeruus.

SI procurator.] *CASVS.* Aduerſus te procurator meus agebat, & ſtipulatus eſt à te vel ab alio, qui promittebat ſiſtere, quòd iudicio ſtaret: & hoc ſine pœna fecit. vtrum valeat talis ſtipulatio? valet: & venit in hac ſtipulatione intereſſe meum, non procuratoris. & videtur, q alteri ſtipulari quis nõ poſſet. ſed dic, quòd talis ſtipulatio valet: & venit in hac ſtipulatione intereſſe meum, nõ procuratoris. idé ſi ſtipulatus à te, pro quanti res erit promittis, ſi nõ ſtares in iudicio. Viu.

h *Stipulatus eſt.* à fideiuſſore. Accurſius.

i *Nullius momenti.* allegando dicit.

k *Intereſt eum ſiſti.* niſi quatenus domino tenetur actione mãdati, ſi ſtipulatus nõ fuiſſet: vt infra, de eden. ſi quis ex argentariis. §. pertinere. verſi. procuratori. ſed ratione illius intereſſe non videtur interponi: tamen totum allegando dicit.

l *Procuratori debeatur.* ſed & domino ex hac ſtipulatione vtilis datur. vt infra, de procu. in cauſę. in fi. & eſt ſpeciale in iudiciis vt per liberam perſonã actio adquiratur. ſecus in cõtractib⁹: vt. C. per quas perſo. no. adqui. l. j. & infra, de verb. oblig. ſi ita ſtipulatus fuero. vj. §. Chryſogonus. niſi in caſibus: vt. ĵ. de verb. obli. ſi procurator præſentis. ſed illam intelligunt quidam, quòd in iudiciis loquatur, & in aliis, quos no. inſtit. de inut. ſtip. §. ei vero qui. ſed in contractibus cogitur cedere actionem domino mandati conuentus: vt infra, de adqui. poſſ. l. poſſeſſio quoque. §. fi. Item no. factum procuratoris ad vtilitatem domini referri: vt. ĵ. de noui ope. nun. l. ſtipulatio. §. fin. & ĵ. ne vis fiat ei. l. ij. & de procu. l. qui proprio. §. procurator. vt in cæteris. & ĵ. de in lit. iuran. videamus. §. curatores. verſi. ſi tamen. quod eſt verum ſi tanquam procurator faciat. ſecus ſi tanquam dominus contrahat: vt. ĵ. de contrahen. empt. l. in huiuſmodi. & l. ſeq. & ĵ. de adqui. poſſ. ſi me in vacuam. §. penult.

Factũ procuratoris ad vtilitatẽ domini curatoris ad vtilitatẽ do mini referatur.

D *SI tutor.*] *CASVS.* Titius erat tutor Seij: & cum immobilia non poſſideret, conuentus fuit nomine pupilli Seij: & ſatiſdedit. & antequam veniret dies in quo Titius ſiſteret, finita eſt tutela, & non ſtetit: nunquid tenetur tutor? & reſpon. quòd tutor nõ tenetur: imò plus dico, quòd ſi tutor finita tutela cõdemnatus ſit, non fit executio in tutore. Viuianus.

m *Promiſerit.* In cauſa pupilli: quia nec ipſe nec pupillus poſſidebat immobilia: vt. ſ. qui ſatiſd. cogan. l. ſciendum. §. tutores.

n *Obtemperauerit.* vt quia pupillus adoleuerat antequam tutorẽ ſiſtere oporteret. & ordina literam iſtam ita: ſi tutor ſiſti promiſerit, & ita interea pupillus adoleuerit, & ſtipulationi non obtẽperauerit: nec enim tenetur: vt. ĵ. de admi. tuto. l. tutor pro pupillo. in prin. aliàs ſi poſſet ei obiici dolus, teneretur ipſe, non pupillus: vt. ĵ. de acti. empt. Iul. §. idé Iulianus. in fi. §. Idem ſi culpa, vel mora, vel alia: vt. ſ. eo. ſicut. in fi. & C. vnde vi. meminerint. in fi. niſi pupillus ſit locupletior: vt. ĵ. quando ex fact. tuto. l. iij. §. dolus.

o *Abſtentus ſit.* per in integ. reſt. & ob hoc non ſtetit tutor.

p *Iudicatus.* id eſt, condemnatus. ſic. ſ. eo. ſi quis quenquam. in fi. & ĵ. de admi. tuto. l. ij. Accurſius.

q *Et eorum.* ſcilicet ſupradictorũ: vel quòd adoleuit vel quòd

mortuus est: vel absentus: quibus primis duabus causis cum finiatur tutela, non fit executio in tutorem: vt hic subiicit, &. C. quando ex fact. tuto. l. j. &. j. de re iudi. si se. §. tutor. &. j. de euict. illud. §. j. Et idé in quolibet simili administratore, vt finito officio non fiat in eum executio: vt. j. quando ex fact. tu. vel cura. l. post mortem. secus in procuratore extra iudicia: vt. j. de procu. l. procurator qui pro euic.

†De his Plato dialogo. 2. de legib. Macrob. Saturn. li. 1. c. 16. Gell. lib. 3. cap. 17.

DE FERIIS † ET DILATIONIBUS, &c.

Hæc pars de feriis, dicitur infra, eo. vsque ad. l. oratione. & in. l. pen. se-queens de dilatio. dicitur in. l. oratione. & l. more. & l. fin.

NE quis.] CASVS. Volo tempore vidémiarum vel messium te ad iudicium vocare: & si non venias, volo quòd cogaris. non possum quidem hoc facere, vt cogaris: sed si venias, & perseueres spóte, & sententia lata fuerit: valet quidé sententia. Si non perseuerasti sponte, sed te absente lata fuit sentétia, non valet sentétia ipso iure. Sequentia plana sunt vsque ad. l. præsides. Viuianus.

a *Cogat.* i. cogi faciat. sic. j. de his qui no. infa.

†Not. quòd feriis potest renunciari, non solũ ex præsse: sed etiã tacite. concor. tex. in. l. si feriatis infra, eo. text. in. c. si. ext. eo.

furti. §. mandati.

b *Exprimitur.* Hanc orationem non habemus, sed eius sententia est tam in feriis: vt hic, &. j. eo. l. ij. quàm in dilationibus: vt. j. eo. l. oratione. Accursius.

c *Occupati.* bona ratio: vt. C. de agri. & cénsi. l. j. quid ergo si non rusticus fuerit, sed miles vel clericus, qui procul à rure sunt? Dicunt quidam, quia hæc causa cessat, quia occupati &c. cessat prohibitio legis: vt ar. j. de repu. l. fi. §. pe. &. j. de pac. quod dictum. & ex duabus legibus. j. de rit. nup. l. pe. §. de vno. &. C. de interdicto ma. si tuto. Item totũ illud generale quod primo generaliter dicitur, per subsequés, quia, restringitur: vt infra, de calum. hæc actio. item. j. de iure immu. l. semper. §. negociatores. &. §. diuus, sed tu dic contra, quia potest occupari & aduocari per alios, scilicet per testes vel aduocatos quos tunc non posset habere. Præterea hæc non fuit causa finalis circa ipsum vocatum, sed impulsiua: vnde non cessat prohibitio, licet cesset causa: sicut fuit in Calphurnia. nam si ibi fuisset causa finalis, hodie possent bonæ mulieres postulare: quod non possunt: vt infra, de postul. l. j. §. sexum. Item pro hoc. j. qui & à qui. l. prospexit.

d *Compellendi.* libellus tamen dari potest: vt infra, de adul. miles. §. sexaginta.

e *Per ignorantiam.* scilicet iuris.

f *Socordiam.* id est per contemptum iuris, cum illud sciat.

g *Sententia valebit.* hic no. tria: primo, quia etsi non sponte litigarent, tamen sententia videtur valere: vt. j. de arbi. si feriatis. quæ est contra. Sed dic, quod ibi dies compromissi exitura erat. hic nó erat exitura dies iudicij. Vel dic, quod & ibi partes consenserunt: sed arbiter non volebat: vnde fuit compulsus. Item secundum Io. no. quòd partium consensu aliquid de iure relaxatur: vt hic, &. j. e. l. si feriatis. & infra, de iudi. l. ij. in princip. &. C. de temp. & repa. l. fi. in fi. Sed an idem in teste, vt partium consensu possit ei sacramentum remitti? dic quòd sic, eisdem argumentis: licet in sacramento calumniæ a sit secus: vt Cod. de iura. calum. l. ij. §. sed quia. Item tertium no. quia quod fieri non debet, factum tamen tenet. sic. j. de interdict. & releg. l. relegatorum. §. ad tempus. &. j. quando ap. sit. l. j. §. biduum. &. j. de re. eo. qui sub tut. vel cu. l. si eum actionem iudicati, probatum est.

Partiũ consensu aliquid de iure laxari potest.

a Scribẽtes hic, & præcipue Bal.

DE FERIIS † ET DILATIONIBUS, & diuersis temporibus [earum: & ex quibus causis feriæ non impediantur.]

TITVLVS XII.

tempore vindemiarum vel messium, nemo compellitur in ius venire: si tamen spõte venerit, & litigauerit, lata sententia tenet: lata vero contra non cõparentem, nulla erit. h. d. vsque ad. §. sed excipiuntur.

I. VLPIANVS libro quarto de omnibus tribunalibus.

NE quis messiũ vindemiarúmque tẽpore aduersarium cogat[a] ad iudiciũ venire, oratione diui Marci exprimitur: [b] quia occupati [c] circa rem rusticam in forum [venire] compellendi [d] non sunt. Sed si prætor aut per ignorantiam [e] vel socordiam [f] euocare eos perseuerauerit, híq; sponte venerint: si quidem sententiam dixerit, præsentibus illis, & spõte † litigantibus, sententia valebit: [g] tametsi non rectè fecerit, qui eos euocauerit. Sin verò cũ abesse perseuerauerint, sententiam protulerit [h], etiam absentibus illis: consequens erit dicere, sententiam nullius esse momenti [i]. neque enim prætoris factum iuri derogare oportet [k]. Et citra appellationẽ igitur sententia infirmabitur [l].

In hoc. §. & in. l. seq. excipiuntur multi casus, in quibus non obstant feriæ. & hoc sit loco summarii.

Sed excipiuntur [m] certæ causæ ex quib⁹ cogi poterimus & per id tẽporis cum messes vindemiæque sunt, ad prætorẽ venire: scilicet si res tẽpore peritura sit: hoc est, si dilatio actionẽ sit perẽptura. Sane quotiens res vrget, [n] cogẽdi quidem sumus ad prætorẽ venire: verũ ad hoc tantum cogi æquum est, vt lis contestetur. [o] & ita verbis ipsius orationis exprimit. Deniq; alterutro [p] recusante post litem contestatam litigare, dilationem oratio concesit.

II. IDEM, libro quinto ad Edictum.

EAdẽ oratione diuus Marcus in senatu recitata effecit, de aliis speciebus prætorẽ adiri etiã dieb⁹ feriatis: * vtputa vt tutores aut curatores dẽtur [q]: † vt officia [r] admoneantur: cessantis * excusationes [s] allegentur: alimenta [t] cõstituantur: ætates [u] probentur: ventris nomine [x] in possessionem mittatur, vel rei seruandæ causa, [y] vel legatorũ, fideíve cõmissorum. §. si prætor. &. j. quæ in frau. credi. l. j. vel dici potest, dicũt ipsi. qp vocatio prima non tenuit: sed ex quo vocatus consensit spõte, glo. fore extũc tenet principaliter iudicium: quia iuri suo renũciauit: quod gu. ad potest: vt ar. C. de pac. l. pe. &. j. quando ap. sit. l. fi. & sic tenet. cum quòd pr non sit contra legem. aliàs non: vt. C. de leg. & con. non dubium. remitti

h *Protulerit.* lite contestata ante ferias. ramẽtũ stibus

i *Nullius esse momenti.* hoc idem in dilatione quæ vocato datur, vt in medio sententia lata non teneat: vt in authen. de exhi. & in tro. reis. §. sancim⁹. col. v. ibi, in medio &c. Sed nonne debeũt venire ad allegãdum priuilegia suа? Respon. non, si certum erat eo tẽpore eos vocari non debere: vt. s. de iurisd. om. iu. l. fi. secus est quando est dubium: vt. j. de iudi. si quis ex aliena. & s. si quis in ius vo. non ie. l. ij. sensu p tiũ: sed ramẽtũ quæsiuit ut. C. quod obtent. sura. cedat. quod obtent. in illo ibi u. Bal.

k *Derogare oportet.* imò derogat & corrigit: vt. s. de iusti. & iur. l. ius ciuile. §. ius prætoriũ. quæ est contra. Sed dic illud propter publicam vtilitaté: vel dic, † quòd nõ derogat vná sententiam dãdo: vt hic, sed legem faciendo sic, cũ legem facere possit: vt insti. de iure natu §. prætorum quoque. *Fla. ibi dicit. † Al. prout ibi. ste. ibi.

l *Infirmabitur.* i. infirma esse ostendetur. sic C. de rescin. vẽd. si dolo. & Cod. quãdo prouo. nó est necesse. l. certa. & Cod. de prædi. Alber. mino. l. & si is. Vel dic, & Ang. infirmabitur quatenus de facto processit & lata fuit. Et sic not. quòd vbi non tenet sententia ipso iure, non est necesse appellari. sed si appellaretur, an sententia lata confirmetur, dato, quod non prosequatur? Respon. non: vt infra, de appel. si expressim. nisi in casu, vt in falso procuratore qui egit iudicium, & succubuit, & dominus appellauit. nam per hoc ratum habuit: vnde retrotrahitur: vt infra, rem ra. ha. cum minor. §. fin. ext. ibi. Vin. net sen. est nec. appellar. Pro. ibi. ex nec. tate hic.

m *Sed excipiuntur.* scilicet à generali dicto orationis: & ipsa eadem oratio excipit: vt. j. l. proxi. in prin. aliquan.

n *Vrget.* sume argu. quod aliàs prohibitum, ex necessitate toleratur. vt. s. de offic. con. l. j. & de officio præsidis. l. senatusconsulto. §. si quid. Accursius. ex nec.

o *Contestatur.* forte hodie satis est executoris conuentio, cum per eam fiat interruptio: vt. Cod. de præscript. xxx. an. l. sicut. tur.

p *Alterutro.* id est altero. sic. j. quemad. testa. ape. l. si in duobus. & infra, de pac. rescriptum. §. si pacto.

q *Eadem oratione. Aut curatores dentur.* ad omnes sequentes casus speciales, sunt reddendæ causæ specialitatis: & hic erit ista, ne minorum res pereant.

r *Officia.* id est tutores dati, qui officium habere dicuntur: vt in rub. C. quando mu. tu. of. fun. potest: vel dic. i. officiales etiam quilibet: sicut &. s. de offi. proconsul. si in aliquam. §. j.

s *Excusationes.* Ne periculo tutelæ inuitus quis subiiciatur.

t *Alimenta.* pupillis à tutoribus: vt infra, vbi pu. educ. l. j. & hoc ne fame pereant.

u *Aetates.* Quia facile possunt perire senes, per quos probantur ætates. j. de Carb. edi. l. iij. §. duæ. quę probatio valet ad multa: puta ad matrimonia contrahenda. Item ad integ. re. petendas. Item ad finiendam tutelam, & similia. Aetat. lis ad. proba.

x *Ventris nomine.* ne mulier fame pereat. idem in Carboniano: vt. j. quis or. in bo. pos. l. ij. §. dies.

y *Vel rei seruandæ causa.* videtur hic, qp in nullo iã prosit hic ti-

cum

BIU Cujas

cum semper possim petere mitti in possessionem: quod erit peius sibi quàm soluere: sed restringe ad eum casum, quando est debitor suspectus ne dilapidet: vt infra, de ap. imperator. Item quando dilatione sit actio peritura: aliàs non: vt supra. l. proxi. & idem dici potest in sequenti satisdatione, de qua dicitur infra, vt le. vel fideicomm. no. ca. per totum.

a *Damni.* quod celeritatem desiderat: vt. j. de dam. infect. l. j.

b *De testamentis exhibendis.* s. in publicum: & petẽdis dari sine die & consule: ne detur materia fabricãdi falsum: vt. j. quemad. testa. ape. l. ij. §. diem: & facit infra, de ap. re. l. fina.

c *Incertum est.* vt quia sub conditione est aliquis heres institut⁹: vel aliàs est incertum: vt. j. de cu. bo. dam. l. j.

d *Patronis.* id est qualiter pater à filio, & ecõuerso: vt in authen. qui. mo. natu. effici. sui. §. fi. col. vij. & qualiter patroni à libertis, & econtra ali debeant: vt infra, de lib. agno. l. si quis à lib. §. solent.

e *Hæreditate.* Et sic fideicommissario restituere. nam si ante aditam hereditatem decedat, non transmittit ad hæredem nisi in casu: vt. C. de his qui ante aper. tabu. l. j. & Cod. de cadu. tol. §. in nouissimo. & sic non esset qui eam restitueret.

f *Aspectu atrox.* & sic secũdum M. potest iudex ferre sentẽtiam vt de facto vidit & scit. sed secũdum Io. potest de facto sibi vt iudici cognito, id est secundum quod est sibi probatum per testes vel instrumenta & præsumptiones: vt hic, & s. de of. præsi. illicitas. §. veritas. & j. de testi. l. iij. §. ideoque. ibi, tu magis scire &c. & j. fini. reg. l. si irruptione. §. fi. & similibus. de facto autem sibi cognito vt priuato non potest.

g *Libertas.* hoc fauore libertatis.

h *Solet. Morte.* Primo, ponit exemplum de morte: vt in furti actione quæ moritur cum fure, & de actione legis Aquiliæ, quæ moritur cum dante damnum: vt institu. de. l. Aquil. §. his autem verbis. & idem de actione iniuriarum pro iniuria atroci, vel non atroci. hæc tamen tempore tollitur: vt. C. de iniuriis. l. si non cõuicij. & idem de actione in factum quæ datur in quadruplum. pro eo quod de incendio vel similibus raptum est: sed hæc tempore tollitur: vt subiicit, & infra, de incen. rui. nau. l. j. Item secundum quosdam similis est actio quæ pro mortuo inferendo proponitur: vt. j. de reli. & sum. func. l. liberum. in fi. Item no. quod dicitur de morte, potest etiam intelligi de morte rei debitæ: vt quia erat bos, vel simile, cuius interitu reus liberatur: vt infra, de verb. oblig. si ex legati. de tempore autem dicit, vt quia dies actionis exit. Sed quid hæc lex adiicit primæ, in. §. fi? Respon. hic morte & tempore, ibi tempore tantum. & facit ad hoc. j. de iure delibe. l. Aristo. §. fi. & l. ait. §. fi.

i *Rate.* fluuiali.

k *Naue.* marina.

l *Dicuntur.* scilicet aliqui.

m *Item si res.* id est actio in rem.

n *Actionis.* scilicet personalis.

o *Qui quid.* hoc est aliquid.

p *Nundinarum.* Puta, accepit pecuniam à vicinis, vt suum frumentum non portaret, vt alij carius venderent: & sic incidit in. l. Iul. de anno. vt. j. ad. l. Iul. de anno. l. ij.

rum, vel damni[a] infecti. Itẽ de testamentis exhibendis,[b] [vel] vt curator detur bonorũ eius, cui an hæres exstiturus * sit, incertũ est:[c] aut de alẽdis liberis, parentibus, patronis:[d] aut de adeunda suspecta hæreditate:[e] aut vt aspectu atrox[f] iniuria ẽstimetur: vel [si cui] fideicõmissaria libertas[g] præstanda [est.]

exstaturus Flo.

Hic enumerantur alii casus in quibus non obstant feriæ.

III. IDEM, libro secundo ad Edictum.

SOlet etiã messis vindemiarúmque tẽpore ius dici de rebus, quæ tempore vel morte perituræ sunt: morte,[h] veluti furti, dãni iniuriæ, iniuriarum atrociũ. qui de incẽdio, ruina, naufragio, rate,[i] naue[k] expugnata rapuisse dicuntur[l]: & si quæ similes sunt. Itẽ si res[m] tẽpore perituræ sunt: aut actionis[n] dies exiturus est. Liberalia quoq; iudicia omni tempore finiuntur. Item in eũ, qui quid[o] nundinarũ[p] nomine aduersus cõmunem vtilitatẽ acceperit, omni tempore ius dicitur.

IIII. PAVLVS libro primo ad Edictum.

PRæsides prouinciarum ex cõsuetudine cuiusque loci

Præsides. CASVS. Potestas Boñ. debet procurare vt feriæ ff. Vetus.

A obseruentur: & debet indicere eas sicut olim est statutum ab antecessoribus eius.

q *Statuere.* sed videtur quòd nõ possunt: vt. C. eo. l. à nullo. quæ est contra: sed dic statuere. i. statutas antiquitus ferias indicere. sic. ff. de offi. procon. si in aliquam. in prin. ibi, & ferias.

solent messis vindemiarúmq; causa tempus statuere.[q]

V. VLPIANVS libro sexagesimo secundo ad Edictum.

PRidie[r] kalendas Ianuarias magistratus neq; ius dicere, sed nec sui potestatem facere consueuerunt.[s]

VI. IDEM, libro septuagesimo septimo ad Edictum.

SI feriatis diebus fuerit iudicatum, lege cautum est, ne B his diebus iudicium sit, nisi ex voluntate partium:[t] & si aliter aduersus ea iudicium * erit: ne quis[u] iudicatum facere,[x] néve soluere debeat:[y] néve quis ad quem de ea re in ius aditũ erit, iudicatum facere cogat.

iudicatũ. Flo.

Post primam dilationẽ, alia dilatio non est danda, nisi causa cognita. Bart.

VII. IDEM, libro primo de officio Consulis.

ORatione quidẽ diui Marci, amplius quàm semel[z] non esse dandam instrumentorum dilationem, expressum est: sed vtilitatis litigantiũ gratia, causa cognita[†] & iterum[a] C dilatio tam ex eadem, quàm ex alia prouincia secundum moderamen[b] locorum impertiri solet: & maxime si aliquid inopinatum emergat.[c] Illud

Pridie. CASVS. Hic dicitur, quòd per duos dies ante terminum magistratus sui non debet ius reddere, nec sui potestatem facere. Viuianus.

r *Pridie.* i. præcedenti die kalendas: quia tunc claudebatur veterũ magistratuum iurisdictio, & nouorũ incipiebat, licet prius eligerentur: vt infra, de cõdi. & de. Publius. Hodie tamen ante aduentum successoris duob⁹ diebus deponit cingulum: vt in auth. de admi. §. deponet autem. coll. vij.

s *Consueuerũt.* scilicet si præsens successor fuit ei sustectus: alioquin posset etiã post kalendas: vt. ff. de of. procon. l. meminisse. Sed hodie alia est ratio, quare hoc esse nõ potest. nam die natiuitatis domini & septem præcedentibus & septem sequentibus nõ potest. sicut in resurrectione domini dicit: vt argu. C. eo. l. oés. sed dic, cp non ita forte est in natiuitate sicut est in † resurrectione: vt ibi dicitur. Vel dic, quòd tẽpore huius legis Christus non venerat in vir* vel ibi de resurrectione: hic de natiuitate. prima placet. Acc.

† *Nota quòd cõcessio maximè secundæ dilationis, debet fieri cũ causæ cognitione. vide Alexan. in l. fi. infra, e. & adde qđ dicit Bolo. ĩ. l. i. supra, si quis cautus in suis interpretationibus.*

*Si feriatis.] CASVS. Sententia lata feriatis diebus, non valet: nec aliquis ex ea tenetur illi obedire, nisi partes aliter statuant consentiendo iudicatis.

t *Voluntate partium.* sed an idem in feriis in honorem dei statutis, quod hic in feriis vindemiarum & messium dicitur? Respon. non: vt. j. de arbi. idem Pomponius. §. ex compromisso. & l. si feriatis. quæ sunt contra: quia legem superioris tollere nemo potest. j. de arbi. l. nam magistratus. ADDITIO. Pro declaratione huius glo. dic secundum Bal. quòd per statuta & consuetudines locorum possunt feriæ indici, & indictæ tolli: quia decretalis dicit, quòd etiam in feriis ad honorem dei seruantur cõsuetudines & statuta locorum: vt extra, de feriis. l. capellanus. & hoc tangit D Odof. s. eo. pridie.

u *Ne quis.* scilicet reus.

x *Facere.* si est in faciendo.*

y *Soluere debeat.* hoc tantum ad litigantem: & quod subiicit, quo ad iudicem exequentem.

*Imò longe ante venerat. Ae. P. * dic iudicatũ facere, furnire ad sententiã, seu parere sententiæ, vt hic, & infra, si cer. pet. l. vl ti. Ae. P.*

*Oratione.] CASVS. Hic dicitur, quòd in causa ciuili tantum vna datur dilatio. s. gratia instrumentorum exhibendorum: nisi necessitas interueniat. tunc enim plures dantur. Secundo dicit, quòd si impetrauit dilationem, & decessi: nunquid hæredi meo dabitur dilatio? Et respon. quòd etiam hæredi meo dabitur, causa tamen cognita. Viuianus.

z *Semel.* & quod hic de instrumentis dicit, accipe large: vt infra, de fid. instru. l. j & de verbo. signifi. notionem. §. instrumẽtorum.

a *Et iterum.* quod significat, quotiens opus erit: vt infra, tit. j. l. veluti. §. j.

b *Moderamen.* vt si est ex eadem prouincia, dentur tres menses. si ex contigua: sex, si ex transmarina. ix. vt. C. de dila. l. j. sed contra. j. l. fin. Sol. vt ibi.

c *Emergat.* q enim de nouo emergũt, auxilio nouo indigẽt: vt. j. de interrog. actio. de ętate. §. ex causa. & j. de ven. inspi. l. j. in prin.

a *Et huic.* sic & si iudex dederit omne edictum, adhuc eius successor debet vnum edictum dare: vt. ĭ. de iudi. l. edictum.

More.] CASVS. Ita ponitur hic casus vt stat in litera: quia dies incipit in media nocte, & in medietate sequentis noctis finitur: & quod in ista media nocte fit, videtur fieri in die. Vi.

b *More Romano.* No. Romano. nam Athenienses ab occasu: Babylonij ab ortu: Asiatici à meridie, quod est ~~nimis~~ absurdum: vt M. Varro in lib. rerum humanarum, secundum Io. & hic loquitur de die naturali, qui habet xxiiij. horas: vt dicunt philosophi, & innuitur infra, ad. l. Iul. de adul. l. capite. &. ĭ. de vsuc. l. ideoque. artificialis autē incipit à mane, vsque ad vesperas, secundum Romanam Ecclesiā: vt in psal. vel in hymno beati Ambrosij: Lucis creator &c. ibi, Qui mane iunctum vesperi diem &c. & in principio veteris testamenti: Et factū est vespere, & mane dies vnus. Item illud: dies est sol lucens super terram. *ADDITIO.* More &c. Constantinus Harmenopulus libro vltimo Prochiri, tit. de verborum significic. ita Græcè hoc caput interpretatur: ὅτι ἡμέρα λέγεται τὸ ἑβδόμης ὥρας τῆς νυκτὸς ἀρξάμενον, καὶ τελευτᾶν εἰς ἕκτην ὥραν τῆς ἑπομένης νυκτός, ὥστε καὶ τὸ παρ' ἡμῶν ὁριζόμενον ἐν μιᾷ πύπτων τῶν καθ' ὥραν, ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ δοκεῖ γίνεσθαι. Cū dies, inquit, à septima noctis hora incipiat, & in sextam sequentis noctis terminetur: quod in aliqua harum viginti quatuor horarum factum est, eadem die fieri intelligitur. Septimam horam apud Constantinum intelligere oportet non exactam, sed incipientem: alioqui tres tantum, & viginti horæ essent. Ad hæc scire oportet veteres dies in duodecim horas diuisisse, totidémque noctes, eáque de causa sextam diei horam semper meridiem fuisse, sextam noctis, mediam noctem. Maiores tamen æstate diei horas, vt necesse erat, fuisse: brumæ vero tempore noctis horæ cæteris maiores erant. Anto. Augusti. lib. iiij. cap. xiij.

c *Lucis.* id est diei artificialis: & ponit Ioan. exemplum, cum quis habuit dilationem à iudice vt posset se etiam media nocte præsentare, vel dare pignora in communi, & similia: sicut de facto videmus: & sic facit ad titu. de dila. Secus in contractibus: quia ibi tacite agitur vt soluatur in die. ergo habendum est pro expresso: vt infra, si cer. pe. cum quid. Item secus in sententia, quæ de die ferri debet: vt in authen. de iudi. §. sedebunt, col. vj. Sed quidam exponunt, sedebunt ex necessitate vsque in vesperas. Si autem generaliter velis legem hanc intelligere, multa sunt exempla: vt. C. de transac. l. non minorem. &. ĭ. de testa. l. ad testium. §. posse. Item in omnibus his quæ complentur si tangatur aliqua hora vltimi diei: vt infra, de testa. l. qua ætate. & infra, de manu. l. j. & infra, de vsuca. l. ideoque. & de diuer. & tempo. præscript. leg. in vsucapione. in princip. Item econtra in illis in quibus quæritur tempus de momento ad momentum: vt infrà, de mino. l. tertia. §. minorem. &. ĭ. de actio. & obli. l. in omnibus.

Diuus.] CASVS. Vtrum quis possit militare in die feriato? & respon. quòd sic. & potest inquiri de personis etiam custoditis in diebus feriatis. causas vero agitari feriatis diebus non licet in pecuniariis. si ciuiliter aduersus te agam, mea dilatio mihi datur: hoc est, in causa ciuili pro qualibet mea necessitate dabitur mihi vna dilatio. sed si accuso te criminaliter: mihi tantum duæ dilationes dantur, tibi vero tres dilationes dantur pro singulis necessitatibus.

d *A forensibus.* i. ab his quæ fiunt in foro vbi redditur ius. sic accipitur &. C. de fide instru. comparationes.

e *Militarem.* scilicet armatam vel inermem, vt legalem: a & sic scholares scribere & legere possunt: vt ar. C. de aduo. diuer. iudi. l. aduocati.

f *Custodiarum.* vel actiuè legas: vt infra, de custo. re. l. fi. vel passiuè, id est custoditarum personarum: vt videant an habeant quid comedāt, vel qualiter iaceant: vt. ŝ. de offi. procon. solent. in prin. & facit. ĭ. de publi. iudi. l. custodias.

videndum [est,] si defunctus acceperit aliquam dilationem propter instrumenta, an successori quoq; eius dari debeat: an verò, quia iam data est, amplius dari non possit? & magis est, vt & huic a * causa cognita dari debeat.

Dies incipit à media nocte, & alia media nocte finitur. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

MOre Romano b dies à media nocte incipit, & sequētis noctis media parte finitur. itaq; quidquid in his viginti quatuor horis, id est duab' dimidiatis noctib', & luce media actū est, perinde est, quasi quauis hora lucis c actum esset.

g *IN pecuniariis.* hac. l. duæ dantur regulæ. primæ contradicitur: quia pluries dari debere dilatio videtur: vt ŝ. eo. l. oratione. ij. respon. &. C. eod. l. j. ibi, & non facile amplius quàm semel &c. &. ĭ. de iudi. l. interdum. quæ sunt cōtra. Sol. secundum quosdam, prima datur sine causæ cognitione, vt hic: aliæ exquisita causa: vt. ll. cōtrariis. sed hoc non valet: quia nulla fit sine causę cognitione de qua tur: vt. C. e. de dila. l. j. in fi. &. l. à procedente. in fin. est enim materia dilationum amputāda: vt. C. de tempo. ap. l. ij. in princ. Alij dicunt quòd à principio vnam dari fuit statutū, vt hic: sed postea propter necessitatem statutū est vt plures dētur. Tū vero dicq; quòd prima datur cum leui causæ cognitione. nam eoipso quòd petitur, gratia testium vel instrumentorum danda est: nisi euidens appareat calumnia. & erit cognitio hæc læuis in moderamine locorum: vt. ŝ. e. oratione. Secunda vero dilatio ita demum datur, si probat se iusta causa impeditum in prima: vt ar. ĭ. ti. j. si quis ex argentariis. §. fi. & l. seq. huic lecturæ bene adaptatur quod hic dicit, singulis causis. i. rationibus vel impedimentis. nam per singulas rationes, id est causas quibus fuit impeditus, vnica datur dilatio. Sed in criminali causa, de qua loquitur secunda regula, nulla exquisita ratione impedimenti: in secunda vel tertia dilatione dabitur dilatio cum eadem causæ cognitione qua data est prima, id est secundum moderamen locorum. & ita si bona fide postulari videatur. sed vlterior cognitio non adhibetur de probatione impedimenti in causa criminali: cū non dicatur, singulis causis &c. nisi in ciuili. Item est contrarium primæ regulæ, quia plures debent dari: vt. ĭ. de iudi. ad peremptorium. & in authen. vt cum de ap. cog. §. sed hoc præsenti. col. viij. quæ est. C. de iudi. authen. iubemus. &. C. quomodo & quando iudex. authen. qui semel. & de iudi. properandum. §. ij. Solu. hic præsenti & postulanti dilatio dabatur: in legibus autem contrariis absenti ad eius maliciam superandam, & contumaciam præsumendam. Item est contra in authen. de testi. §. quia vero. coll. vij. vbi vsque ad quartam productionem datur dilatio. sed dic quòd ibi vna tantum erat dilatio intra quam fiunt supradictæ productiones. Vel si dicas ibi plures dilationes, vt dixerunt ibi quidam, dicas secundum & tertiam dari exquisita ratione impedimenti. in quarta hoc plus est, quia iurat. quinta vero nō datur. Secundę autem regulæ qua dicitur duas, vel tres dilationes dari in criminali est contra. ĭ. de adul. l. in crimine. vbi nulla datur nisi causa plene cognita, & tunc non datur nisi vna: sed speciale ibi propter eius immanitatem. & dicas quòd sit crimen capitale. vt. ĭ. de bo. pos. l. tot. edicto. §. rei autem capitalis. &. ĭ. de publi. iudi. l. ij. Item quod dicit in fi. sed vtrique &c. ad vtranque regulam refertur: & de leui causæ cognitione intelligas: vt dictum est. Item no. ex hac lege quòd in ciuili causa tot actor quot reus habet dilationes: sed non sic in criminali. primum tamen fallit: vt. C. de temp. in integ. rest. l. petendæ. &. C. de dila. si quando. &. l. cum à nobis. sed nos intelligimus legem illam, cum à nobis. in relatione facta imperatori, vbi non datur dilatio: cum omnia plene instructa imperatori remittantur. Item quare plures in criminali dantur? Respon. quia non sic cito ibi est recurrendum: vt infra, de quæst. l. j. §. diuus Seuerus. &. ĭ. de pœ. l. absentem. &. C. de requi. reis. l. j. Item ideo plures reo, quia fauorabilior est: vt infra, de re. iur. l. fauorabilio- res. & quia non sic instructus esse potuit vt accusator: vt infra, de excep. do. l. pure. §. fi.

h *Singulis.* vel supponit pro eodem pro quo primo.

i *Causis.* id est instantiis: vel. i. capitulis: vel. i. impedimentis: nō tamen vltra triennium.

Negocia militaria possunt quolibet tempore expediri. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro septimo de officio proconsulis.

DIuus Traian' Minicio Natali rescripsit, ferias à forensibus d tantum negociis dare vacationem: ea autem, quæ ad disciplinā militarem e pertinent, etiam feriatis diebus peragenda: inter quæ custodiarū f quoque cognitionem esse.

X. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

IN pecuniariis g causis omnibus * dilatio singulis h causis i plus semel tribui non potest: in capitalibus autem reo tres dilationes, accusatori duæ dari possunt: sed vtrūque causa cognita.

DE EDENDO.

Id est demonstrando: ab edo, edis dicitur: sed quare non posuit ablatiuum, scilicet de editione, sicut posuit in aliis titulis de pac. & similibus? tē de fal. Respon. ideo vt ostenderet quandam necessitatem imponi edenti quæ tia & nō imponitur pacisci volenti. Item quare non subiunxit accusatiuū. ſ. de effectu.

edendo

BIU Cujas

edendo actionem? Respon. ideo, quia non de ea sola, sed de triplici editione tractat. §. actiones: vt infra, eo. l. 1. in prin. & instrumẽtorum: vt infra, eo. l. 1. §. editiones. Item rationum: vt infra, eo. l. 1. §. rationes. & l. prætor. in prin. sed actio editur in principio: cætera in processu causæ. Item actæ sunt edẽda: vt. C. eo. l. is apud quẽ. sed hic tit. nõ dicit aliquid de actis. Ac.

QVa quisq;.] CAVS. Hac. l. dicitur quòd si voco te ad ius, debeo demõstrare actionem qua volo agere, vel te cõuenire: vt sic videas velis litigare, vel non: & vt venias instructus ad iudicium, si vis litigare. [EDERE.] Iste. §. ponit. v. modos quibus olim fiebat editio actionis. Primo, si conueni te, & feci libellum: debeo tibi dare libellum vt exemplifices: reddasque mihi ipsum libellum postea. Secundo, quòd possim tibi dare vt teneas, & non reddas. Tertio, vt ego dicam vt tu scribas. Quarto, vt ducam te ad aduocatum meum: qui aduocatus dicet tibi qua actione te volo conuenire: vt ego dicam tibi mente tenus: & tu retineas mentetenus. [EDITIONES.] Conuenio tecum instrumento debiti: & tu petis vt tibi edam instrumentum. debeo quidem edere sine die & consule: & hoc ne committatur aliquid falsitatis: sed dies solutionis. i. in quo debet fieri solutio, est edendus: quia dies solutionis est pars instrumenti sicut ipsa quantitas. [RATIONES.] Apud campsorem centum marcas deposui, quas recepi minutatim: modo volo quòd edat librum, diem & consulem. nũquid edere debet cum die & cõsule? & respon. cp sic. [EDENDA.] Si ago aduersus te, debeo tibi edere instrumẽta quibus vsurus sum. non autem edam illa instrumenta quibus nolo vti. [EDERE.] Instrumentum quo continebatur stipulatio facta sub conditione, edidisti mihi reo: sed conditionem non edidisti: non videris stipulationem edere. [EIS.] Si minor sit, vel mulier, vel miles, & nõ edant rationes: non tenẽtur ad interesse eius qui agit.

DE EDENDO.*

TITVLVS XIII.

Petitio debet exhiberi reo, vt possit declarare an velit cedere, vel contendere. h. d. Diuide. primo ponit dictum. secundo rationem. tertio declarat dictum. secunda ibi, nam æquissimum. tertia ibi, edere.

I. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

QVa quisque actione [a] agere volet, [prius] eã edere [b] debet. nam æquissimum † videtur, eum qui acturus est, edere actionem: vt proinde [c] sciat reus, vtrum cedere, an contendere vltra debeat: & si contendendum putet, veniat instructus ad agendum, [d] cognita actione, qua conueniatur.

Edere, [e] est etiam copiam describendi facere, vel in libello complecti, & dare: vel dictare.

a *Actione.* largissimè hoc nomen actionis ponitur, vt etiam iudicis officium contineat, & similia: vt. j. de oblig. & act. l. actionis verb. aliàs stricte: vt. j. de oblig. & actio. l. actionum genera. strictissimè, vt in eo. titu. actio in personam.

b *Eam edere.* id est eam demonstrare olim quocunque modo: hodie per libellum: [a] vt infra, proxi. §. &. C. de lit. contesta. auten. offeratur.

c *Vt proinde.* aduerbium temporis. id est vt exinde: vel dic vt ex hoc sciat reus &c. sed quomodo potest reus hoc scire per solam actionis propositionem? Dic ergo eam edendam sic vt speciem litis demonstret: & ita reus sciet: vt. C. eod. edita. quod fiet si duo dixerit cum ipsa actione, scilicet rem & causam. de re enim patet quòd edi debeat cum actione: siue agam actione reali: vt. j. de rei vin. si in rem in princip. vbi debet designare rem. siue personali [b] ad aliquam speciem: vt in ea. l. §. & si vestimenta. vbi vestimentorum debet dici color & numerus. siue personali ad quantitatem: vt. C. de epi. & cle. authen. generaliter. de causa similiter constat: vt. C. de edic. diui Hadri. tol. l. fi. §. sinautem aliquis. ibi, arbitrium requiratur & causa. & infra, de except. rei. iud. l. & an eadem. §. actiones. Rei designatio tamen fit aliter & aliter. vnde distingue: quia aut est actio vniuersalis: vt petitio hæreditatis: vt sumitur infra, de rei vin. l. j. in princip. aut generalis, vt neg. gest. & tutelæ, & similes: aut singularis, vt de mutuo & locato, & similes: vt infra, pro socio. l. pro socio arbiter. in prima res est vniuersaliter designanda: vt peto à te hæreditatem quæ fuit Sempronij: quia sum eius hæres: & hoc per petitionem hæreditatis: & ideo quia non specificantur res, euicta hæreditate inquiritur [c] per executorem quid debeat restitui: & quædam retinentur, vt impensæ funeris, & soluta creditoribus: vt. C. de peti. hære. l. j. &. l. in restituenda. &. l. de hæreditate. &. l. fi. §. sinautem. Item in generali sufficit rem generaliter dici: vt peto à te vt rationem tuæ administrationis reddas, [d] quia negocia mea administrasti: & hoc per act. neg. gest. sed iudicio pendente potero quædam persequi simili iudicio personali: vt. C. de iud. licet. In singulari autem rem singulariter designari oportet: vt. d. l. si in rem. j. de rei vin. Item & causa talis debet dici qua probata debeat sequi condemnatio: aliàs quid si dicam, peto à te decem, quia est rex in Francia: vel quia ego sum hic? Certe non sufficit. Quod autem de causa dixi, habet locum in aliis, non in actione in rem. ibi enim sufficit actionem proponi, cum non sit nisi vnum tantum dominium,

d *Ad agendum.* id est ad defendendum. sic econtra. C. de testi. l. j. sic &. j. de re iudi. sæpe.

e *Edere.* scilicet actionem. & no. quia patet per hunc. §. & per. l. C. de dig. l. quotiens lib. xij. quòd olim non erat necesse poni in libello & ex vna causa, & non læditur reus: imò ei prodest, cum actor omne ius suum in iudicium deduxisse videatur. j. de excep. rei iudi. si mater. §. eãdem. in fi. §. sed si egi ad librum actione ex empto, oportet dici causam: [e] quia potest esse quòd emi, & non competat actio propter lapsum temporis: & econtra, quòd competat actio, & non emi: quia sufficit mihi sit cessa: sed non potest esse quòd habeã rei vin. quin habeã & dominium: [f] & econtra si habeo dominiũ, habeo in rem actionẽ, vel rei vin. cum idem desit tempus: & nihil potest esse in medio inter rei vin. & causam: sed secus in personalibus actionibus: quia eadẽ res ex pluribus causis deberi potest. vnde vt ad eandem causam nõ redeat, actor debet eam specificare: vt infra, de excep. rei iud. l. & an eadem. §. actiones. cum & aliàs reus non certificaretur. vbi autem reus in personali admitteret sine causa actionem, sicut hic in reali, omne ius deducit in iudicium: vt. C. de anna. excep. l. fi. & no. C. ad exhi. l. non ignorabit. g Si tamen in reali actor causam exprimere vult, cautius est vt agens ex alia causa non repellatur: vt infra, de excep. rei iudi. l. si mater. §. si quis autem. Sed nonne idem in qualibet personali actione: vt actione & re specificata semper causa intelligatur: vt ago ad. x. condictione certi ex mutuo? Respon. non: [h] sed hoc quod dico ex mutuo, inest causa. & sic patet in aliis vt non intelligatur causa, nisi specificetur: at in actione in rem, eius causa nulla alia est quàm dominium, quod [f] Imò quia omne in iudicium deducit: & sic prodest, nõ noceat reo: vt dictum est. causa enim proxima siue immediata vna est, scilicet dominiũ: licet mediate plures, vt emptio & donatio. vnde in reali omne ius deducit in iudicium. Item & circa propositionem actionis quæro, nunquid sufficit rem designari, & causam exprimi? Dicit Pla. [g] Imò est ita quòd sic: quia causæ expressio est idẽ quòd actio. quod nihil est. [i] Neque. eo. nam hæc tria: obligatio & contractus, & actio, diuersa sunt: cum primo contractu, secundo obligatio (quæ duo possunt dici causa) & actio tertio sit: vt probatur. j. de procu. licet. §. ea. Item alia ratione apparet aliud esse causam, & aliud actionem: quia potest esse vera causa, & tamen actio non est vera: vt quia vere contraxi, & fuisti mihi obligatus: sed soluisti, vel remisi: & econtra potest esse vera actio, & causa falsa: vt quia mihi te non obligasti: sed iure cesso ago: & sic competit mihi actio. ergo his duabus rationibus aliud est causa, & aliud est actio. Alij [k] vero dicunt, quòd sufficit rem & causam dici, duabus rationibus aliis. Prima scilicet, quia habes effectum quem hæc lex vult, scilicet quòd reus sciat, cedat, vel contendat: vt hic, &. C. eo. edita. Secunda, quia nihil interest an res proprio nomine appelletur, an digito ostẽdatur &c. vt. j. si cer. pet. l. certũ est. versi. nam &. Et hoc seruatur Bononiæ. & hoc etiam fallit secundum eos in illis casibus vbi ex vna causa oriuntur actiones plures quæ electione tolluntur, vbi actio est proponenda: vt patet his legibus: vt. j. de tribu. l. quod in hæredem. §. eligere. & de leg. ij. cum filius. §. variis. &. C. de fur. l. j. & si seruus extero emi se manda. l. j. &. C. de codi. l. fi. &. C. de pac. inter empt. & ven. l. commissoriæ. &. j. de iure. l. duobus. §. exceptio. Legi autem. C. eod. edita. quæ dicit actionem demonstrare speciem futuræ litis, respondeo: verum est: sed nõ solum actio, sed alia sunt quæ demonstrant speciem futuræ litis: sicut vna est via quæ ducit Romam, sed non sola. & huic præsenti legi dicere possunt quòd eam edere debet, vel aliquid simile facere. & in hac sententia est Io. [l] & Azo & alij. sed certe videtur satis actiones semper edi per hãc. l. in prin. & in fi. j. respon. &. j. de admi. tu. l. quotiẽs. §. item si temporali. nam potest interesse rei alia ratione: quia forte proponet actor actionem ineptam [m] qua proposita sciet se contendere posse: vt. j. si men. fal. mo. di. l. j. §. ij. Item & aduocatos decentes exigit prætor gratia honoris: licet per seipsos aliqui sua possint proponere negocia: vt. j. de postu. l. j. in princ. & hoc in multis seruatur prouinciis, vt sine actione proposita nemo experiatur. Item no. vnam proponere debet tantum, non plures: vt infra, de reg. iur. l. nemo ex his. §. quotiens. nisi in casu: vt infra, quorum lega. l. j. §. quia autem nonnunquam. sed secus in exceptione: vt infra, de excep. l. nemo.

f. Vetus.

h iij libello

a *Actionis omen triciter capi potest.*

Sequitur B. B. P. & Ange.

Istam distinctionẽ glo. quantum B. B. & Iaſ.

Placet. P. Ale. & Ia.

Cõsulius licere, peto à te decem, vt reddas rationẽ, & reliqua restituas. Bar. & Iaſ.

Edere, est dare per scriptũ, seu per declarationem. Ang. P.

BIU Cujas

libello actionem: sed sufficiebat etiam sine libello eam certificare, nisi in illustribus conuentis: sed hodie [a] contra: vt. C. de lit. cõtest. authen. offeratur.

† Eum quoque edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, [a] & demonstret, quod dictaturus est: vel id dicẽdo, quovti velit.

Instrumenta debent edi sine die & consule: in rationibus vero secus. Bartolus.

¶ Editiones [b] sine die & consule [c] fieri debẽt: [d] ne quid fraudis † excogitetur, aut prolato * die fiat. Diem autem & consulem excepit prætor, quo instrumentum conscriptum est, [e] non in quem solutio concepta est. Nam dies solutionis, sicuti summa, [f] pars est stipulationis. Rationes tamen cum die & consule edi debent: quoniam accepta & data non alias possunt apparere, [g] nisi dies & cõsul fuerit editus.

Ea sola quibus quis vsurus est in iudicio, edere debet aduersario: nec dicitur edidisse nisi totum contractum ediderit: & non edenti aliquando parcitur propter ætatem, sexum, vel rusticitatem. hoc dicit.

¶ Edenda [h] sunt [i] omnia, quæ quis apud iudicem editurus est: non tamen vt & instrumenta, quibus quis vsurus [k] non est, compellatur edere. Edere [l] nõ

a *Et bene Barto. P. Ang. & Ias.* — a *Ad album.* aliàs ad alium. scilicet aduocatum vel aliquẽ iurisconsultum: qui scilicet aduocatus demonstret quid dicturus est actor aduersus reum.

b *Placet P. Alex. & Ias.* — Vel dic, ad alium: puta fideiussor reũ pro quo fideiusserat, ducebat ad creditorem. vt inquan. † *Locũ hũc ex pãdectis Florentinis reposuit Angel. Pol. mi.* — rem cõueniret: in tantum conueniat ipse fideiussor reũ. Et quod subiicit, vel id dicendo, scilicet aduocatus: vel repete, edere est vel id dicẽdo, [c] &c. Et not. quòd totus hic. §. aliter legit, posset legi de editione instrumentorũ: nisi esset hic versus: vel id dicendo &c. Nam sufficit, qui aduersaria cit dicere, hoc instrumento vtar, nisi exẽplũ edam: vt. §. editiones.

fine libri secundi. punct. locũ hunc multo aliter legit, hoc s. pacto: Eũ quoque edere Labeo ait, qui aduersaria sua ad albũ producit, vt demonstret quid dicturus est, vel id dicendo quo vti velit. Et aduersaria, tabulas rationum vocat tumultuarie confectas: quæ idcirco conscribũtur, ne res memoria excidant. hæc ille.

b *Editiones.* scilicet instrumentorum publicorum: & sic facit transitum ad secundam speciem editionis.

c *Die & consule.* hæc debent apponi in instrumentis: aliàs non valent: vt in authen. vt præ. no. impe. in princip. &. §. j. col. v. non tamen exhibentur ne detur materia falsi fabricandi: vt hic, & infra, quemad. testa. ape. l. ij. §. diem. &. Cod. de fideicom. l. fi. in medio legis. Ne quid fiat, repete prolato die, id est mutato siue prolongato: vt patet infra, de fide instru. l. repetita. & hunc. §. accipe secundum Io. [d] & H. quando reus petit ab actore vt exceptionem suam inde fundet: & econtra quando actor à reo ad suam replicationem iuuandam: quod potest, secundum eosdem, etiam si non vtatur. vt C. eod. l. non est nouum. &. l. fin. &. l. iustum. sed secundum Azo. intellige hunc. §. quando reus ab actore vtente, vel econtra, petit: vt videat qualiter faciat pro producente cùm eo vtatur: non autem petit vt inde se iuuet si alius non vtatur: vt C. eod. l. qui accusare & dictæ leges à Ioanne inductæ loquuntur in rationibus quæ communes sunt. Vt plene ergo scias, distingue an sint acta quæ edi petuntur: de quibus hic titulus nihil dicit: & tunc edenda sunt in totum, id est cum die & consule: vt. C. eod. l. ij. quæ expedit edi coram iudice appellationis: vt C. de ap. l. à proconsulibus. &. l. ne causas. vel quia dudum abfuerat actor vel reus: vt. C. de iudi. properandum. §. si quidem. vel quia causam delegauit administratoribus tantum audiendam: vt in authen. vt defunc. seu fu. §. illud. col. v. vel quia testes petuntur publicari: vt. C. vt lit. pen. l. ij. de quibus actis nihil in hoc titu. dicitur. Aut sunt instrumenta: & tunc aut sunt communia: & tunc ex toto similiter edenda sunt cum die & consule: vt infra, fami. erc. si quæ sunt cautiones. &. C. eod. procurator. si autem propria alicuius eorum, aut petit alius edi tanquam propria: puta per actionem in rem, & ad exhibendum: aut vt de falso redarguat alio vtente: aut vt videat an posit inde probari intentio aduersarij, vel non quando vtitur: aut vt inde fundet intentionem suam vel exceptionem vel replicationem alio non vtente. primo [e] casu totum secundo idem: vt. Cod. de contrahen. & commit. stip. l. optimam. in fi. hic tamen subdistinguetur: aut circa diem & consulem dicit falsitatem: & tunc obtinet quod dixi. aliàs non. vnde de hoc dico eum diligenter interrogari [f] in quo falsum dicere velit: vt arg. infra de iniur. l. prætor, in princip. & infra, de dolo. sed si ex dolo. §. vl. in tertio dic exhiberi sine die & consule: vt hic secundum Azo. [g] In quarto est opinio. nam dicunt quidam quòd actor reo debet edere, ad adiuuandam, & probandam exceptionem: & reus actori, ad probandam replicationem, etiam si non sit vsurus qui edit. & sic intelligunt. C. eod. l. fin. &. l. iustum. &. l. non est nouum. &. C. de fide instru. l. illatæ. non autem ad intentionem probandam, nisi in casibus: vt in fisco: vt. j. eod. l. iij. Item in argentario: vt. j. eod. l. argentarius. j. respon. & quando reus est vsurus: vt infra, eod. l. §. edenda sunt. Alij, vt Azo, dicunt quòd nec reus actori, nec econtra edunt: vt principaliter inde iuuetur ille cui editur, alio non vtente: nisi in casu vno alio non vtente: [h] vt infra, eod. l. iij. sed vt videat an ex eo fiat plena probatio pro producente: & hoc quando est eis vsurus, aliàs non: vt. C. eod. qui accusare. & quod dicitur in. d. l. illatæ. &. C. eod. l. fin. &. l. non est. &. l. iustum in rationibus intelligunt: quæ quia sunt quasi communes, sunt edendæ hincinde: licet non sit vsurus aduersarius.

c *Sequitur Barto. P. Ang. & Ias.*

d *Hãc opinionem tenet. Bart. Ang. Ale. & Ias.*

e *Et bene secundum prædictos scribentes.*

f *Sequitur Bart. sed displicet. Ang. Ful. P. & Ale.*

g *Et bene secundum Bar. & Ia.*

h *Reprobat.*

argu. j. l. prætor. §. j. non dico quòd sint communes: quia idem tunc esset quod in instrumentis communibus: vt dixi. Sed quo iure cõpellitur quis ad huiusmodi editiones quando faciendæ sunt? Respon. officio iudicis. & si ad præceptum iudicis non ediderit, actione in factum ad interesse tenetur: vt. j. eod. vbi. §. fi. & dic vt ibi. Item quid si sponte iudici obtulerit instrumentum ex quo aduersarius iuuari posset? Respon. iuuatur eo ad instar testium [i] quos contra se producere nemo tenetur: vt. C. de testi. l. nimis. si tamen produxerit, creditur eis: vt C. de epi. & cle. authẽ. sed iudex. cum instrumentorum & testiũ sit similitudo: vt. C. de fide instru. l. in exercendis. Item nunquid nomina testiũ debent edi & tabellionum? Videtur quòd non: quia falsitas posset cogitari. Itẽ secũdo, quia si dies solutionis est ideo edendus, quia est pars stipulationis: ergo econtra non editur quod non est pars stipulationis, licet sit pars eius instrumenti. Econtra quòd sic: quia est vsurus dictis nominibus vtendo [k] ipso contractu vt solenni. Item quia solus dies & consul de substantialibus cuiuslibet instrumenti excipitur, & de non substantialibus stipulationis: ergo cætera non sunt excepta. & hâc approbo. Accursius.

i *Sunt.* scilicet in prin. causæ parum post lit. contest. vt innuit sequens verbum futuri temporis. s. editurus & vsurus, secundum quosdam. Item est facienda copia legendi & describendi ei cui eduntur: vt. j. ad. l. Fal. l. pe. §. fin. &. j. quemad. test. ape. l. ij. §. diem. &. j. de bo. auth. iud. pos. l. fi. Item no. quòd arg. huius. §. dicũt quidam, quòd post attestationes publicatas non possunt produci instrumẽta nisi prius ediderit. tu dic [m] cõtra, cum quelibet exceptio peremptoria proponatur: vt. C. sen. rescin. non pos. l. peremptorias. & quod hic dicit, expone edẽda sunt omnia. s. aduersario quæ iudici editurus est. q. d. non iudici tantum fit editio: sed etiã aduersario: non tamen dici & cõsulis, secundum Azo. Sed Io. in totum quãdo est vsurus: vt. ff. e. §. editiones. secus in testibus: quia post publicationem nõ producuntur: quia ibi falsitas timeri potest: vt in auth. de test. §. quia vero. col. vij. & hoc approbat consuetudo.

k *Quis vsurus.* s. ille qui petit ea edi: vt. j. eo. ne quisquam. secundum Io. vel dic secũdum Azo. quòd ea quibus vti nolo, nõ edam etiam ad videndum: sed ea tantum quibus sum vsurus.

l *Edere.* stipulationem totam: veluti si edidit instrumentũ quo continetur stipulatio facta sub conditione: conditionem tamen non

m *Et male.*

n *Et male.*

BIU Cujas

non edidit, vel edidit stipulationem: sed non pœnam quæ in ea continebatur. vnde quia nesciuit, incidit in pœnam: vt. j. fa. erci. l hæredes. §. idem iuris. & facit. C. de his qui. vt ind. & ad Sylla. l. pe. in fi. &. j. de transact. cum hi. §. sed & si non.

a *Eis qui ob ætatem.* vt minores.

b *Rusticitatem.* vt. §. de iurisdi. om. iud. si quis id. §. in seruos. ibi, doli. & j. ad Syll. si quis in graui. §. si quis ignorãs. *Sexum.* vt. C. de iur. &fac. igno. l. ne passim.

c *Iusta.* vt quia in vinculis positi, vel aliàs detẽti: vt. j. qui. ex causa. l. succurrit. &. l. ité. *Subuenitur.* vt non teneantur ad interesse, quamuis nõ ediderint ad quod aliàs tenerentur: vt not. j. eo. si quis ex argentariis. §. ex hoc edicto. &. j. de tab. exhi. locum. §. condemnatio. vel aliter aliis denegatur actio si non edant, his subuenitur. prima placet.

d *Si legatum.* Duobus modis pone casũ. Primo: non iubet iudex scilicet legatario exhibere hæredi verba testamenti: quia hæres est in ea causa, vt aliis debeat edere: nõ vt sibi edatur. & hoc nisi ex causa: vt. j. eo. si quis ex argentariis. §. prætor. versi. prohibet. &. j. de tab. exhi. locũ. §. solent. Secundo dic, non iubet hæredem exhibere legatario. s. originale vel authẽticum: nisi forte dubitetur de legato: nam tunc etiam originale debet edi: vt C. eo. procurator. & ideo dico esse edendum tãtum exemplũ: quia si originale portaretur per ciuitatẽ, forte perderetur. & hoc de consuetudine approbatur.

e *Senatus censuit, ne quisquam.* Bona quædam vacantia detulit quidam siue nunciauit in fiscum: quod ex multis causis esse potest: vt. j. de iure fis. l. j. possessor horum bonorum tenetur instrumenta facientia contra se pro fisco edere delatori deferenti & agenti contra se nomine fisci: non autem alia quæ non faciunt ad istam causam. Et est speciale d: aliàs non: vt. C. e. qui accusare. quę est contra. Vel dicunt alij quod hic excipiebat reus: vnde replicabat actor: ad cuius iuuandam replicationem reus edit: vt. C. eo. l. fi. in fi. & si iste non exhiberet, præsumitur subtraxisse quasi sibi nocitura essent: vt infrà, de iure fis. l. ij. §. diuus Hadrianus. ipse autem fiscus contra se non edit: quod si edit, conditione apposita edit, ne is qui describit, contra eum illis vtatur: vt. j. de iur. fis. l. in fraudem. §. neque. quod dic vt ibi. Accursius.

f *Cogatur edere.* scilicet officio iudicis: vel per hoc edictum: sed iure actionis omnia, si petens edi, actionem habeat: vt infrà eo. quædam. in prin.

g *Prætor. Exercitores.* isti non erant campsores e: cum de eis dicatur specialiter infrà, eo. quædam. §. nummularios. vel die quod sic erant: sed de argento tantum dando & recipiendo: quia argentifodinis erant præpositi. & hoc indicat ipsum nomen argentariorum: quod debet esse consequens rei: vt insti. de doss. Vetus.

videtur, qui stipulationem totam nõ edit. Eis qui ob ætatẽ a vel rusticitatẽ b, † vel ob sexũ c lapsi, nõ ediderunt, vel ex alia iusta d causa, subuenietur e.

Legatarius petens legatum, licet in libello faciat mẽtionem de testamẽto, non tenetur hæredi dare illius copiã ad instructionẽ ipsius, cũ soleat penes se exẽplũ habere. h. d.

II. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

SI legatum f petatur, non iubet prætor verba testamenti edere: ideo fortasse, quia hæredes solent habere exemplum testamenti.

Lex ista legitur duobus modis. secundum vnam lectũram cõtinet ius speciale. s. quòd fiscus editur ad suam intentionẽ fundandã: secundum aliam, quòd fiscus editur ad suam replicationem fundandam. h. d.

III. MAVRICIANVS libro secundo de pœnis.

SEnatus censuit, ne quisquã eorum, à quibus quid fisco petetur, alia instrumenta delatori cogatur edere h, quàm quę ad eam causam pertinerent, ex qua se deferre professus esset.

Argentarius rationes edere tenetur cum die & consule his ad quos pertinet, siue sit argentarius ipse sui iuris: siue sit filiusfamilias: quo casu etiam pater eius tenetur edere, si filius quæstum argentariæ ad patrem referebat: & sic pater tacite consentiebat argentariæ. Item si seruus est argentarius, edere tenetur dominus suus, si seruus ipso volente argentariam exercuit: vel dominus rationes penes se habeat: vel si argentaria peculiaris erat aut quæstus eius in rẽ domini versus est. h. d. vsque ad. §. is etiam.

IIII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

PRætor ait, *argentariæ † mensæ exercitores* i, *rationem quæ ad se pertinet* k, *edant adiecto die & consule.* Huius edicti ratio æquissima est. nam cum singulorum rationes argentarij conficiant: æquum fuit, id quod mei causa confecit, meum l quodammodo instrumentum mihi edi. Sed & filiusfamilias m continetur his verbis, vt vel n ipse cogatur edere. an & pater, quæritur? Labeo scribit patrem non cogendũ: nisi sciente eo argentaria exerceatur. sed recte Sabinus respondit tunc id admittẽdum o, cùm patri quęstum † referret*. Sed si seruus argentariam faciat, (potest enim p) si quidem voluntate domini fecerit, cõpellendum dominũ edere: ac perinde in eum dandum esse iudicium, ac si ipse fecisset q. sed si inscio domino fecit, satis esse dominum iurare r, eas se rationes non habere. Si seruus peculiarem faciat argẽtariam, dominus de peculio, vel de in rẽ verso tenetur s. sed si dominus habet rationes, nec edit: insolidum tenetur. Etiam is, qui desiit argẽtariam facere, ad editionẽ cõpellitur: sed ibi quis cõpellitur edere, vbi argẽtariam exercuit t. & hoc est cõstitutũ. Quod si instrumentum argentariæ in alia prouincia habeat, in alia administrauerit: ibi puto cogendum edere, vbi argentariam exercuit: hoc enim* primum deliquit, cp aliò instrumentum transtulit u. Quòd si in alio loco argentariam exercet, alibi autem ad editionem compellatur: minimè hoc facere cogitur, nisi [ibi] descriptum x velis, vbi de ea re agitur, eum tibi dare, tuis videlicet sumptibus.

a *Ista lex placet.* exhibere hæredi verba testamenti: quia hæres est in ea causa, vt aliis debeat edere: nõ vt sibi edatur. & hoc nisi ex causa: vt. j. eo. si quis ex argentariis. §. prætor. versi. prohibet. &. j. de tab. exhi. locũ. §. solent.

b *Ista placet.* Alber. Bal. Alexã. & Ias. eam reprobant.

c *Sexum.* vt. C. de iur. &fac. igno. l. ne passim.

d *Iusta.* vt quia in vinculis positi, vel aliàs detẽti: vt. j. qui. ex causa. l. succurrit. &. l. ité. *Subuenitur.* vt non teneantur ad interesse, quamuis nõ ediderint ad quod aliàs tenerentur: vt not. j. eo. si quis ex argentariis. §. ex hoc edicto. &. j. de tab. exhi. locum. §. condemnatio. vel aliter aliis denegatur actio si non edant, his subuenitur. prima placet.

e *Si legatum.* Duobus modis pone casũ. Primo: non iubet iudex scilicet legatario exhibere hæredi verba testamenti: quia hæres est in ea causa, vt aliis debeat edere: nõ vt sibi edatur. & hoc nisi ex causa: vt. j. eo. si quis ex argentariis. §. prætor. versi. prohibet. &. j. de tab. exhi. locũ. §. solent. Secundo dic, non iubet hæredem exhibere legatario. s. originale vel authẽticum: nisi forte dubitetur de legato: nam tunc etiam originale debet edi: vt C. eo. procurator. & ideo dico esse edendum tãtum exemplũ: quia si originale portaretur per ciuitatẽ, forte perderetur. & hoc de consuetudine approbatur.

f *Senatus censuit, ne quisquam.* Bona quædam vacantia detulit quidam siue nunciauit in fiscum: quod ex multis causis esse potest: vt. j. de iure fis. l. j. possessor horum bonorum tenetur instrumenta facientia contra se pro fisco edere delatori deferenti & agenti contra se nomine fisci: non autem alia quæ non faciunt ad istam causam. Et est speciale d: aliàs non: vt. C. e. qui accusare. quę est contra. Vel dicunt alij quod hic excipiebat reus: vnde replicabat actor: ad cuius iuuandam replicationem reus edit: vt. C. eo. l. fi. in fi. & si iste non exhiberet, præsumitur subtraxisse quasi sibi nocitura essent: vt infrà, de iure fis. l. ij. §. diuus Hadrianus. ipse autem fiscus contra se non edit: quod si edit, conditione apposita edit, ne is qui describit, contra eum illis vtatur: vt. j. de iur. fis. l. in fraudem. §. neque. quod dic vt ibi. Accursius.

g *Cogatur edere.* scilicet officio iudicis: vel per hoc edictum: sed iure actionis omnia, si petens edi, actionem habeat: vt infrà eo. quædam. in prin.

h *Prætor. Exercitores.* isti non erant campsores e: cum de eis dicatur specialiter infrà, eo. quædam. §. nummularios. vel die quod sic erant: sed de argento tantum dando & recipiendo: quia argentifodinis erant præpositi. & hoc indicat ipsum nomen argentariorum: quod debet esse consequens rei: vt insti. de doss. Vetus.

i *Idẽ Alb. Alexã. & Ias. hic.*

k *Ad se pertinet.* vt. j. eo. §. pertinere.

l *Meum.* non quod sit meum instrumentum. tunc enim possem vindicare. vel quod sit commune: quia tunc actionis iure possem petere: vt. j. eo. quædam. sed ideo dico quasi meum, quia vtilitas mea ibi consistit: vt & de testamento dicitur infrà, quemad. testa. ape. l. ij. in princi. scriptum enim erat in chartis argentarij. inst rumentum. vnde suus liber est: vt insti. de re. diui. §. literæ. Sed hæc non est sufficiens ratio vt edatur: sed alia, quia mandante

bilis. &. l. nisi. &. j. ad exhiben. sed & si hæreditas. §. j. & supple, per quod compellas eum vbi de ea &c. vel dic librum rationum.

a *Pacium. Eas.* scrationes quas modo appellauit rescriptum, secundum secundam expositionem.

Si quis.] *CASVS.* Hæc lex cũ superiori cõtinuatur: & eius casus est. Pone: Peto ab argentario rationes mihi edi: ipse autem dicit se in villa habere: debet me ducere ad illum locum vbi habet. [*COGENTVR.*] Si argentarius decedat, hęres eius tenetur edere: & hoc siue sint plures, siue vnus habet: ille solus edere tenetur. & si habent omnes, tenẽtur edere. & si vnus edat, debẽt alij subscribere. hoc idem serua in ipsis principalibus argentariis. [*NAM ET SI.*] Ita ponas casum: Habebam plures tutores, & exercebam argentariam per seruos meos. debẽt quidem illi mei tutores edere, secũdum ꝙ dictũ est in pluribus hęredibus. [*RATIONEM.*] Quis sit liber rationum, dicitur hic. nam ille est liber rationũ, vbi sunt data & accepta. Si autem ibi forte scriptũ est quod acceperat, sed non quod dedit: non erit liber rationũ. [*EX HOC.*] Hic dicitur quòd argentarius qui nõ edit, ad interesse petẽtis tenetur. & hoc nõ ad me ptinet: vt quia me mãdante procuratori aliquid mandauit argentario per procuratorẽ vel capiferum meum: poterit quidem nihilominus mihi domino edi. Itẽ argentarius potest illi capifero meo edere rationes, dummodo ille capifer causam de rato, si dubitatur an habeat mandatum. [*SI INITIVM.*] Ratio Titij scripta fuit in libro rationum cum die & consule: & mea sine die. potero petere vt dies & consul mihi edatur. [*PRAETOR.*] Duo ponit, primo modo quæritur si argentarius petat à scholari sibi edi instrumentum: an scholaris teneatur edere argentario? Et respon. quòd non: nec ipsi argentario, nec hæredi eius. hæc vera sunt nisi aliqua sit iusta causa propter quam edi debeat ipsi argentario vel hæredi eius. Secundo quæritur an argentarius teneatur edere scholari iterum si edidit semel. & respondetur quod non: nisi sint aliquæ iustæ causæ, quæ in. l. seq. enumerantur. & hoc verbo, iterum, significatur hoc casu quantum erit opus.

† *Not. ex isto tex. qđ idẽ est tota scriptura scripsisse, vel illi tantũ se subscripsisse. cocor. tex. instit. de emp. & vẽ. in prin. ibi, subscripta.*

b *In villa.* proxima: vt differat à superiori. l. prętor. §. sed hoc est.

c *Successores.* vt infrà. l. se. quædam. §. nihil interest.

d *Habeat solus.* no. quòd vbi vnus hæredum habet, ipse solus tenetur: vt infrà commoda. l. iij. §. hæres. & infrà, pro socio. l. actione. §. si communis.

e *De fide editionis.* scilicet an edat falsum: scilicet plus vel minus, vel aliud: vt quia iam & aliis multis vicibus similia fecit: vt infrà, de accusa. si cui. §. primo. & ita est qualequale argu. quòd licet tabellio deliquerit in officio, adhuc tamen posit gerere: licet non sic ei credatur: cum & horum vt tabellionum publicum erat officium: vt. j. eo. argentarius. §. ideo. sed tamen contrarium

Tabellio delinquens in officio, an posit iterũ gerere.

V. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

SPaciũq; ad perferẽdas eas [a] tribuendum est.

VI. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

SI quis ex argentariis, vt plerique eorum, in villa [b] habeat instrumenta, vel in horreo: aut ad locum te perducet, aut descriptas rationes dabit.

Successor tenetur hoc edicto, sicut ille qui possidet: siue sit vnus, siue plures. idem in pluribus tutoribus.

℣ Cogentur & successores [c] argentarij edere rationes. quòd si plures sint hæredes, & vnus habeat: solus [d] ad editionem compelletur. sed si omnes habeant, & vnus ediderit: omnes ad editionem cõpellendi sunt. quid enim si humilis & deploratus vnus edidit, vt dubitare quis merito de fide [e] editionis possit? Vt igitur comparari rationes possint, etiã cæteri edere debẽt: aut certe vni [g] editiõi subscribere. Hoc idẽ erit [f] & si plures [g] fuerint argẽtarij, à quib⁹ editio desiderat. Nã & si plures tutores tutelã [h] administrauerĩt simul: aut oẽs edere [i] debent, aut vni⁹ editioni subscribere [f].

Qui petit editionem, debet iurare de calumnia.

℣ Exigitur autẽ ab aduersario argẽtarij iusiurãdum, nõ calũniæ [k] causa postulare edi sibi: ne fortè vel superuacuas rationes, vel quas habet, edi sibi postulet, vexãdi argentarij causa.

Illa ratio est edenda quæ ad argentariam pertinet: secus in instrumentis ex alia causa confectis. Bar.

℣ Rationem [l] autẽ esse Labeo ait, vltro citroq; [m] dandi, accipiendi, credendi [n], obligandi, soluendi sui causa negociationem: nec vllam rationẽ [à] nuda duntaxat solutione debiti incipere [o]: nec si pign⁹ acceperit, aut mandatum, cõpellendũ edere: hoc enim extra rationẽ esse. Sed & ꝙ solui constituit, argentarius edere debet. nam & hoc ex argentaria venit.

Contra non edentem datur actio in factum ad interesse: & rationes dicuntur ad aliquem pertinere, quando eo mandante vel eius procuratore confectæ sunt. & ideo tam sibi quàm procuratori sunt edendæ. h. d. vsque ad. §. si initium.

℣ Ex hoc edicto in id, quod interfuit, actio [p] competit: vnde apparet hoc edicto * ita demũ teneri, si ad eũ pertineat. Pertinere autẽ videtur ad me ratio, si modo eã tractaueris me mãdante. Sed si procurator meus, absente me mandauerit: an mihi edenda sit, quasi ad me pertineat [q]? & magis est vt edatur. Procuratori quoq; meo edendam rationem, quam mecum habet [r], non dubito, quasi ad eum pertineat: & cauturum de rato, si mandatum [s] ei non sit.

Dies & cõsul, appositus in principio, refertur ad sequentia quæ nõ habent diẽ & cõsulẽ. h. d. & non est alibi. secundũ Bal.

℣ Si initium † tabularum habet diẽ [& consulẽ,] in quib⁹ Titij ratio scripta est, postmodum mea sine die & cõsule: etiã mihi edẽdus est dies & cõsul. Cõmunis enim omnis rationis [t] est continentur hæc & similia. Accursius.

a *Pacium. Eas.* scrationes quas modo appellauit rescriptum, secundum secundam expositionem.

b *In villa.* proxima: vt differat à superiori. l. prętor. §. sed hoc est.

c *Successores.* vt infrà. l. se. quædam. §. nihil interest.

d *Habeat solus.* no. quòd vbi vnus hæredum habet, ipse solus tenetur: vt infrà commoda. l. iij. §. hæres. & infrà, pro socio. l. actione. §. si communis.

e *De fide editionis.* scilicet an edat falsum: scilicet plus vel minus, vel aliud: vt quia iam & aliis multis vicibus similia fecit: vt infrà, de accusa. si cui. §. primo. & ita est qualequale argu. quòd licet tabellio deliquerit in officio, adhuc tamen posit gerere: licet non sic ei credatur: cum & horum vt tabellionum publicum erat officium: vt. j. eo. argentarius. §. ideo. sed tamen contrarium est: vt. C. de suscep. & arca. l. si aliquid. libro decimo. Item & alia ratione dubitari potest: vt quia librum vituperatum edit: vt. C. de edict. diui Hadriani tollen. l. finali. §. primo. quare cæteri edere debent: vt subiicit. Et sic no: quòd tanto validior est probatio, quanto quis maiori nititur auctoritate: vt. C. de legibus & constitutionibus. l. humanum. Item aliud, vt ꝙ omnes tangit, ab omnibus comprobetur: vt C. de auctorita. præs. l. finali. Accursius.

f *Idem erit.* quod dictum est. ſ. proxi. vt si plures sunt hæredes argentarij apud quos est liber rationum, quod vel omnes teneantur edere, vel editioni vnius consentire. hoc habebit locum & si plures sint argentarij.

g *Et si plures.* non solum argentarij hæredes. Accursius.

h *Tutelam.* & argentariam pro pupillo faciant: vel dic, quòd dicit de ratione tutelæ.

i *Edere.* & coram eodem iudice: vt. C. arbitru. l. omnes. cum loco vnius sint: vt. j. titu. j. si plures. Accursius.

k *Calumniæ.* vt & in aliis similibus: vt infrà, eod. quædam. §. fi. & ſ. qui ſatisda. cogan. l. de die. §. iubetur. & j. de dam. infec. qui bona. in. §. qui damni. quod est hodie verũ si à principio non fuerit iuratum, cum semel [a] tantum in tota lite debeat iurari: vt. C. de iureiur. propter cal. authẽ. hoc sacramentum. sed hic [b] non fuit iuratum. Acc.

l *Rationem.* id est librum rationum: vt ita veniat in hoc edictum † edendus ille liber: vt. ſ. dicit eo. prætor. in prin. Ac.

m *Vltro citroque.* id est hincinde: vt infrà, de negociis gestis. l. j. Accursius.

n *Credendi.* i. in quo bi, ni, vel

o *Incipere.* scilicet si in libro sit scriptum quod est solutum ei tantum: & de datione vel mutuatione nil dictum est: non est ratio. ideo vel rationum liber est dicendus. idem & in quolibet alio solo contractu: & idem in constituto: vt innuit sequens copula, sed &, licet dicatur edere debere: verum est quando hæc & alia similia ibi continentur, non solum constitutum. Alij dicunt speciale in constituto, vt edatur constitutum: licet illud solum & ibi contineatur: quia eorum officiũ maxime in hoc consistebat. idem

p *Actio.* scilicet in factum: non in hoc vt edere cogatur: quia illud [b] fit per officium iudicis. sed ad interesse, si officio non pareat [c]. vel dic etiam actionem & officium dari ad hoc vt fiat editio: vt infrà, ne vis fiat ei. l. si quis missus.

q *Pertineat.* ex eo quòd mihi tenetur. Accursius.

r *Habet.* scilicet argentarius.

ſ *Mandatũ.* nam tũc exigitur cautio ratihabitionis: vt. C. de procu. l. j. &. j vt in posſeſ. leg. no. l. si is. §. si procurator. nisi in casib⁹: vt. j. de no. ope. nun. qui viam. &. j. ad Treb. qui ita. §. etiam.

t *Rationis.* scilicet sequentis. eo enim quòd in sequẽtibus rationibus continetur, eodem die &c. inducitur, repetitio diei: vel etiam [d] si non continetur. sic & insti. de. l. Aquil. §. ex hoc tamẽ capite. & sic facit pro molendino eius cuius aquam facit restagnare

dominus

BIU Cujas

dominus superior, vt currere non possit: sic & contra. ff. de aqua plu. arcen. l. j. §. sicut autem. & l. ij. §. idem Labeo.

a *Edere.* scilicet rationes. nam de editione actionis dixit. ff. eo. l. j. in prin. & §. j.

b *Dictare.* scilicet ex libro.

c *Libellum.* i. in aliquo libello.

d *Prætor.* duo dicit quæ exponuntur in. §. prohibet. & §. nec iterum. & no. quòd sic loquitur quasi prima editio sine causæ cognitione fieret, quod falsum est: vt supra, ea. l. §. exigitur. sed hoc ideo dicit, quia maior causæ cognitio desideratur in secunda editione quàm in prima: vt. j. proxi. §.

e *Prohibet.* scilicet nō recte, sed per quandam consequentiam: vt. ff. titu. j. l iurisgentium. §. prætor ait. & §. dolo.

f *Professionis.* aliàs pfessionis, & aliàs prōmissionis.

g *Vt edatur ei.* No. nō debet quis ab alio petere quod ipse habet, & aliis dare debet: vt hic, & in authē. de sanc. epi. §. damus. ibi, qui enim alios. col. ix. & ff. ad. l. Iul. de adul. si vxor. §. iudex. ibi, perinde enim. & C. de ed. l. 2. pi. & cle. l. cum clericis. & in eo quod dicitur quod œconomus debet pro aliis fideiubere: non alij pro eo: vt ff. de orig. iur. §. ecce. & ff. de iniur. sed si vnius. §. si seruus.

h *In longinquo habere.* scilicet probet. sed cur probat iste argentarius à prin. casum. Primo enim is qui agit, secundum ius commune debet probare dolum vel latam culpam argentarij interfuisse in amissione probata per eum: vt. ff. eo. l. vbi. in prin. & C. de dolo. l. dolum. & vt argu. infrà, de lega. ij. cum ita legatur. §. species. quo non probante dolum, vel culpam, sequi debet absolutio: & sic absoluetur argentarius, etiam si nihil probet: vt. C. de pig. act. si nulla. & ita hic argentarius vincere debet non probata culpa contra eum: licet ipse non probet casum? Respon. hoc est speciale [a] propter hoc officium publica auctoritate argentario iniunctum: quia principalis est eorum opera custodire rationes: vt infrà, eo. l. argentarius. §. & ideo. & idem in simili: vt infrà, de custo. re. l. fin. §. pe. & forte idem in tutoribus: quia simi-
lis est ratio: nec obstat. infrà, de admi. tuto. l. chirographis. quia ibi tutor probauerat casum. Sed contra eum culpa potest probari. Item potest esse alia ratio [b]: quia cum benigne secum agatur vt pluries audiatur postulans ab argentario: vt infrà, proxi. §. vel quia habere debet vt hic, scilicet postulans editionem: non sit mihi rum si in hoc grauetur. sic & infrà, de iureiur. l. eum qui. in prin. vel aliter [c] quod dicitur quod qui dolum vel culpam dicit alium commisisse, probet: hoc est verum quando ex hoc dico eum mihi obligatum: at hic solum volebam eum à priuilegio remouere. vel verius [d] non habet locum priuilegium nisi probato casu. & sic sunt quatuor responsiones. Accursius.

i *Iterum.* facit infrà, de pecu. l. si noxali. §. est autem.

k *Postulanti.* scilicet fieri editionem. Accursius.

l *Veluti si peregre.* i. alibi habere quàm &c.

m *Editum.* scilicet doceat.

n *Doceat.* id est probet.

o *Perdiderit.* scilicet probet se habuisse.

præpositio diei & cōsulis. ¶ Edere [a]* autem est vel dictare [b], vel tradere libellum [c], vel codicem proferre.

Argentario nō sit editio rationum suarum, nisi probet quòd rationes quæ apud ipsum remanserunt perdidit casu fortuito: vel nisi subsit alia iusta causa. h. d. vsque ad. §. hæc vox. Barto.

¶ Prætor [d] ait, *argentario, cíve, qui iterum edi postulabit: causa cognita edi iubebo.* Prohibet [e] argētario edi, illa ratione, ꝙ etiam ipse instructus esse potest instrumento suę professionis [f]. & absurdum † est, cum ipse in ea sit causa, vt edere debeat: ipsū petere vt edatur ei [g]. An nec hæredi argentarij edi ratio debeat, videndū. & si quidē instrumentū argentariæ ad eum peruenit, non debet ei edi. si min⁹, edēda est ex causa. Nam & ipsi argentario ex causa ratio edēda est, si naufragio, vel ruina, vel incendio, vel alio simili casu rationes perdidisse [se] probet, aut in longinquo habere: [h] veluti trans mare. ¶ Nec iterū [i] postulanti [k], edi prætor iubet, nisi ex causa.

VII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

VEluti si peregre [l] habere, ꝙ primū editū est, vel min⁹ plenè editū [m] doceat [n]: vel eas rationes, quas casu maiore, nō vero negligētia ꝑdiderit [o]. Nā si eo casu amiserit cui ignoscī debeat, ex integro edi iubebit.

Rationes semel editæ non sunt iterum edendæ, nisi ex causa legitima, & probata: quo casu totiens quotiens causa fuberit, facienda erit editio. h. d. vsque ad. l. vbi.

¶ Hæc vox, *iterum*, duas res significat. alterā, qua demōstratur tēpus secundū: quod Græci δεύτερον* dicūt [p]. alteram quæ ad insequentia quoq; tempora pertinet: quę Græce dicitur πάλιν*. ꝙ ita accipitur, quotiens op⁹ erit. nam potest fieri vt bis editam sibi rationem quis perdiderit: vt verbum, *iterum*, pro *sæpius* [q], accipiatur.

Argentarius vel dolo vel lata culpa nō edens, damnatur in id quod interest petentis: cuius quantitas secundum tēpus decreti prætoris iubentis edi æstimatur: non inspecto si post desierit interesse, aut creuerit seu decreuerit. h. d. tota. l. Bartolus.

VIII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

VBi exigitur argentarius rationes edere: tunc punitur, cum dolo malo [r] non exhibet. sed culpā nō præstabit, nisi dolo [malo] proximā [f]. Dolo autē malo nō edidit, & qui malicioſe [t] edidit, & qui in totum non edidit. Is autem, qui in hoc edictum incidit: id [non] præstat, quod interfuit mea [eas] rationes edi, cum decerneretur à prætore, non quod hodie interest. & ideo licet interesse [u] desiit, vel minoris vel pluris

p *Græci dicunt.* sensus Græci huius est, id est bis. sic ponitur, infrà, de bo. auth. iudi. posſ. l. fin. §. fi. & infrà, de lega. iij. fideicōmissa. §. si quis decem. Accursius.

q *Pro sæpius.* id est quotiens opus sit. sic ponitur. ff. titu. j. l. oratione: & ita accipitur hic. quandoque ponitur pro postea hæc dictio vel similis: vt rursus: vt. j. cōmuni diui. arbor. in prin. ibi nam quod.

VBi.] CASVS. Nisi argētarius edat rationes, punitur si faciat dolo malo: nam duob⁹ modis quis dolo non exhibet. [IS AVTEM.] Volebā vindicare prędiū à Titio: ipse autem Titius dicebat quod non erat meum: quia non solui precium. ego autē me soluisse precium dicebam: & volebam ostendere librum argentarij mei qui soluit venditori. ipse argētari⁹ noluit mihi ostendere librum rationum, cum iudex argentarij mei qui soluerat, præcepit vt ostenderet: vnde amisi causam. propter hoc tenebit mihi quidem argentarius ad interesse, scilicet quantum interfuit mea quādo petij exhibitionem rationum: non autem aliud tempus inspicimus.

r *Dolo malo.* qui est si habet & non edat. Itē si dolo habere desiit [e]: vt. j. eo. l. quædam. §. is autē. in ver. sed si &c.

f *Nisi dolo malo proximam.* i. latam: sed in quo minori & mulieri succurritur. ff. eo. l. j. §. fi. cū nec minor in dolo excuſet: vt. C. si minor se maio. dixerit. l. ij. Neque mulier. &. j. ad Vell. si decipiendi? Respon. in hoc vt dolus [f] non præsumatur à iure, nec etiam lata culpa.

t *Et qui malicioſe.* litera ista sibimet contradicere videtur. nam qui malicioſe edidit: dolo malo edidit. dicas ergo, dolo malo nō edidit. i. editionē fidelē omisit: vt sit verbū infinitū. vel dic veri⁹, non edidit: scilicet iuris fictione. sic. &. ff. qui satis. cog. l. quotiens.

u *Interesse desiit.* hic tria pone exempla. Primo, quando desiit interesse: vt extiti hæres ei quē ex rationibus conuincere volebam. vel dic, quòd actio quā intentabam, finita est tēpore: vt. ff. si quis cau. si eū. §. qui iuiuriarū. Secundo, quando minoris mea interest: vt quia fundus quē ex rationibus cōuincere volebā, tunc valebat decem: nunc quinq;. Tertio qñ pluris: vt quia hodie decem, tunc quinq; tantū valuit. nā & in litibus quas cōtra quēlibet habebā, probare poteram per rationes: vt. j. c. argentarius. sed videtur ꝙ in alio tempore quam decreti iudicis consideretur interesse: vt. j. cōmo. l. iij. §. in hac. quæ est cōtra duob⁹ modis. Primo, prout est hic act. bo. fidei. Secūdo, prout est stricti iuris. Solu. hic erat lata sententia de exhibitione facienda per decretū iudicis. Vlterius ergo non debet considerari interfit mea vel non. nam nec vlterius consideratur in contractu bonæ fidei: vt ibidem no. Si opponas: cum hæc actio sit stricti iuris, cur nō consideratur tēpus li. cōtestationis in iudicio quo hic agitur per officium? Rñ. quia hic in dolo vel culpa ante decretum non erat qui conueniebatur. nec enim credebat se teneri exhibere: nec cōstabat ei actorē non petere calūniādi animo: ideo tēpus decreti tantū inspicitur: sed ibi etiā ante lit. conte. cœperat ex culpa teneri vel mora. vnde vsq; ad tempus lit. contest. interesse consideratur. sed & ibi plenius not. Item sunt hic multa similia quæ not. ff. si quis cau. qui autem. §. illud.

Interesse.

Edi. Flo. tex. qui non de instru. u. alios i. uere de. et. vnde ur pcest do. ori. si con. dū petat à scholari. se. ndū Pau. e ca. hic. de dde tex. ndū Ia. Serui⁹ Sulpit⁹. f. de orig. g. notamē ict ipse: gre fere ebet semo. es si a iu. embus qui bitius in. stigare re. hendā. r. d. potio. ae offi. ct. prou.

Placet Iaso. & Alexan.

Displicet Ilieri. A. sa. et Ia. Displicet dle. & Ia.

Hæc re. secundū Part. An. e. P. Ale. Ia.

Colligere ex Flo tex. qd

Profitionis

Vt edatur ei

In longinquo habere

Dolo malo

Nisi dolo malo proximam

Bal. hic dicit istam glo. valde not. ad hoc quòd licet ff. delictis præsumatur de lus. l. 1. de sic. C. l. si nō cōuicii, cum ibi not. C. de iniur. tamē fallit in mi nore, & in muliere: & sic oportet probare dolum in eis. Bolo.

BIU Cujas

a *Interesse.* vt scilicet rationes edat.

Quædam.] CASVS. Si volo petere rationes à procuratore meo, petam actione mandati. Item si volo petere à tutore, actione tutelæ petã. [IAVTEM.] Argentarius legauit librum rationum suarum Titio: nunquid tenebitur Titius legatarius edere? Et respon. quòd non: sed hæres tenetur si habet: vel si fuit ei denunciatum vt nó solueret Titio: vel tenetur Titius si hæres in dolo nó fuerit: causa cognita legatariis edere. [NVMMVLARIOS.] Dicitur hic quòd nummularij tenentur edere rationes: & reddit rationem litera: quia &c. veruntamen debet iurare de calumnia ille qui petit exhiberi: quo præstito cuilibet petenti eduntur.

b *In factum.* quæ pœnalis est respectu soluétis. & facit infra, mã. si procuratoré. in prin.

c *Gesſit.* id est librũ rationum fecit.

d *Sed iudicio.* sed & aliis multis modis quis compellitur: vt per actionem fami. erci. inter cohæredes: vt. ĵ. fami. erci. si quæ sunt cautiones. Item per actionem ad exhi. ſ. si charta sit mea: aliàs actione in factum si mea interſit exhiberi. quod est notabile: cum aliàs in rebus aliis detur ad exhi. etiam si res nó sit mea, interſit tamen mea exhiberi mihi: vt. ĵ. ad exhi. l. iij. §. est autẽ. &. §. sciendum. &. §. si quis autem &. §. pe. Iteé per actionem vel interdictum de tab. exhi. si neget se tabulas habere, vel debere exhibere: vt infra, de tabu exhi. l. j. aliàs si confiteatur, locum habet edictum quemadmo. test. ape. vt infrà, quemad. testa. ape. l. ij. §. fin. Item per act. neg. ge. à ſpontaneo gestore.

† *Bald. hic istũ tex. reputat singu. ad hoc quòd notarius potest donare seu vẽdere suã abbreuiationem seu protocolũ. Bolog.*

e *Professionis.* vel non, ſubaudi: quia eiusdem iuris debet esse successor: vt hic, &. ſ. eo. prætor. §. sed & si seruus. &. l. si quis ex argẽtariis. §. cogẽtur. &. ĵ. de reg. iuris. l. in oĩb⁹ officiis. §. nó debet.

f *Contineri.* nisi cũ hæres dolo nil fecit: vt infrà, §. quòd si nihil.

g *His verbis.* quæ sunt suprà, eo. si quis ex argentariis. §. primo. & not. hic quòd non sunt pares successor rei & iuris: vt infrà, ad Treb. l. prima. §. si hæres. Arg. cõtra. infra, de excep. rei vend. l. vlti. & infra, de iureiur. l. etiam.

h *Dolo malo.* vel lata culpa: vt. ſ. e. vbi.

i *Ei.* scilicet hæredi.

k *Tenebitur.* scilicet actione in factum ad interesse. & no. hic denũciationem quem. i. aliquem facere esse in dolo: vt hic, &. ĵ. quæ in frau. cre. ait prætor. §. si quis particeps. &. C. de rei vin. si fundum. & facit ad vim nunciationis. ĵ. de adul. l. qui vxori. & in auth. vt cum de appe. cog. §. si igitur. coll. viij. Item ad id quod debet hæres retinere antequam tradat. facit infra, de tribu. quod in hæredem. §. si seruo.

l *Cogendus est edere.* ſ. vtili actione in factum.

m *Quia & hi.* No. ex quo est eadem ratio, debet esse idem ius: vt. ĵ. ad. l. Aquil. illud.

n *Decurritur.* sed an hodie idem, vt eorũ fidei & rationibus credatur? videtur idem. Primo, quia non inuenitur mutatum: ergo ſtet: vt. C. de test. ſancimus. Secundo, quia videtur iure nouo

*intereſſe*ª cœpit: [hæc] actio locum non habebit, neque [ad] augmentum, neque [ad] deminutionem.

Vbi potest dari actio ordinaria ex contractu vel quasi ad edendum, cessat officium iudicis, & actio in factum ex hoc edicto: quæ sunt remedia subsidiaria.

IX. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

QVædã sunt personæ, quas rationes nobis edere oportet, nec tamẽ à prętore per hoc edictum compelluntur: veluti cum procurator res rationésve nostras administrauit, non cogitur à prætore per metũ in factum actionis ᵇ rationes edere: scilicet quia id consequi possumus per mandati actionem. [Et] cum dolo malo socius negocia gesſit ᶜ, prætor per hanc clausulam nó interuenit. est enim ꝑ socio actio. Sed nec tutorẽ cogit prętor pupillo edere ratiões: sed iudicio ᵈ tutelę solet cogi edere.

Hoc edictum habet locum in successores vniuersales argentarii, licet eiusdem professionis non sint: tamen secus in successoribus singularibus: sed ad eos in subsidium recurretur vtili actione. h. d.

℣ Nihil interest, si successores, aut pater, aut dominus argentarij, eiusdem fuerunt professionis ᵉ: quia cum in locum & in ius succedant argentarij, partibus eius fungi debent.

Is autem †, cui argentarius rationes suas legauit, non videbitur contineri ᶠ, (quia iuris successor his verbis ᵍ significatur) nõ magis, quàm si eiuiuus eas donasſet. Sed nec hæres tenebitur, cum nec possideat, nec dolo malo ʰ fecerit. sed si ei ⁱ antequã eas legatario traderet, denunciatũ * fuerit, ne antè eas tradat: tenebitur ᵏ, quasi dolo fecerit. Item antequam eas tradat, tenebitur. Quòd si nihil dolo [malo] fecerit: causa cognita legatarius cogendus est edere ˡ.

Nũmularii coguntur edere suas rationes sicut & argẽtarii, eadem ratiõe. Bar.

℣ Nummularios quoque nõ esse iniquũ cogi rationes edere, Pomoonius scribit: quia & hi ᵐ nummularij, sicut argentarij, rationes conficiunt: quia & accipiunt pecuniam, & erogant per partes: quarum probatio, scriptura codicibusq; eorum maxime cõtinetur: & frequentissime † ad fidem eorum decurritur ⁿ. ℣ Cæterũ ᵒ omnibus postulantibus, & iurantibus ᵖ non calumnię causa [se] petere: rationes, quæ ad se pertinẽt, edi iubet ᑫ. Ad nos enim * pertinet ʳ non tãtum, cũ ipsi cõtraximus, vel successim⁹ ei, qui contraxit: sed etiam si is, qui in nostra potestate est, contraxit.

Argentarii, & oẽs qui gerunt officium publicũ, coguntur suas rationes edere. Bar.

X. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

ARgentarius rationes edere iubetur. nec interest, cum

A & nouissimo confirmatũ: vt. C. de cõsti. pe. l. ij. in fi. & in auth. de fideiuſ. §. fin. col. j. Tertio, quia hodie iurãt vbiq;, vel inter se, vel cõmuni suarum ciuitatũ, omnia legaliter agere: vnde instar tabellionũ debet eis credi: vt hic, &. C. ad. l. Cor. de fal. si quis decurio. Quarto, quia minus publicæ auctoritatis exigitur in his quàm in tabellionibus: cũ tabellio non posit esse seruus: vt. C. de tabu. l. generali. lib. x. &. ĵ. de testa. l. qui testamento. §. seruus. sed argentarius sic: vt. ſ. eo. prætor. §. sed & si seruus. Sed nõ obstãtibus supradictis, puto contra. ſ. vt non sit * hodie eis vel eorũ rationibus credendũ pro se: sed cõtra se sic. cum sint priuatæ scripturæ: vt. C. de proba. l. instrumenta. &. l. exemplo. & l. rationes, nã tempore harum legum publica auctoritate eligebãtur à fisco forte: vt. ĵ. l. proxi. §. ideo. & forte vſque ad certum numerũ: vt & medici: vt. C. de epiſ. & cle. parabolani. sed hodie quilibet est pro voluntate sua.

B

o *Cæterũ.* id est certe.

p *Et iurãtibus.* no. de hoc iuramento: vt hic, & suprà, eo. si quis ex argentariis. §. exigitur. † & infrà, de bo. auth. iudi. posſ. ſ.

q *iubet.* scilicet ptor.

r *Pertinet.* facit. ſ. eo. si quis. §. pertinere.

C

ARgentarius.] CASVS. Dictum est in multis locis quòd argentarius cogitur edere rationes. hoc est verũ siue litigetur cõtra eum, siue contra alium. & est ratio, quia &c. [EDI.] Hic dicit ꝙ rationes cum die & cõsule edi debẽt. aliter enim intelligi non possunt: sed vniuersitas, id est liber rationũ ipsarum non editur: sed id tantum quod est necessarium. [CVM AVTEM.] Petij mihi edi rationes ab argentario meo dũ cõuenirer ab aliquo: vel cum ego alium cõueniré: & tunc argẽtariꝰ nõ edidit: ideoq; fui cõdẽnatus: vt puta quia cõtinebaĩ in instrumento rationũ ꝙ mutuaui. x. Titio: & cũ conueniré Titium argentariũ, nõ exhibuit librum rationũ: vnde perdidi causam. istud refertur ad id quod dico scilicet, causam meam perdidi. Exemplũ illius dicti, Vel fui condemnatus &c. est tale: vt puta quia scriptum erat in libro rationum argentarij quòd solueram creditori meo: ipse autem creditor hoc negabat. & cum argentarius non exhibuerit librum, fui condemnatus illi creditori meo, in quo cõtinebatur quòd solueram. tenetur quidem argentarius adinteresse meum. Sed huic casui sic opponitur: immo videtur quòd argentarius non tenetur. nam aut probaui: & imputabitur mihi. aut iudex non admisit probationes meas, & imputabitur ei. aut non possum nunc probare contra argentarium, & potui tunc: & sic imputetur mihi si non probaui cum potui: ad quod dicit iurisco. quòd bene potuit esse ꝙ tunc nõ potui probare: sed nũc possum probare. Pone: nunc habeo instrumentũ vel testes: vel editum mihi instrumentum rationũ: q̃ omnia tũc nõ habebã. & ad hoc inducit vnũ simile: Ecce instrumẽtũ quo Titius erat mihi obligatus, vel arripuiſti, vel in aquam proiecisti. egi cõtra Titiũ debitorem meũ: & probare non potui ꝙ haberé probationes aliquas: nunc ego cõtra te: & habeo probationes quibus in principali negocio vti potuissẽ si tũc habuissem: vnde potest hoc esse.

D

Controuersia.

BIU Cujas

ipso argentario controuersia [a] sit: an cum alio. Ideo autem argentarios tantũ, neque alios vllos [b] absimiles [c] eis edere rationes cogit: quia officium eorum, atque ministerium publicam habeat [d] causam: & hæc principalis eorum opera est, vt actus sui rationes diligẽter cõficiant.

Non debet edi totus liber: sed tota ratio, prout pertinet ad petentem. Bar.

¶ Edi autem ratio † ita intellegitur, si à capite [e] edatur nam ratio, nisi [à capite] inspiciatur, intelligi non potest: scilicet vt non totũ cuique codicem rationum, totasque membranas inspiciẽdi, describendique potestas fiat: sed vt ea sola pars rationum, quæ ad instruendum aliquem pertineat, inspiciatur & describatur [f].

Ista actio datur ad interesse, quod possibile est probari in secundo iudicio, licet in primo non potuerit.

¶ Cùm autem † in id actio cõpetit, quanti agentis interfit [g] editas sibi rationes esse: euenit, vt siue quis cõdẽnatus sit [h], siue quod petierit non obtinuerit, eo quod non habuerit rationes, ex quibus causam suam tueri posit: idipsum, quod ita perdiderit, hac actione cõsequatur. Sed an hoc procedat [i], videamus. nam si apud hunc iudicem qui inter eum & argentarium iudicat, potest ꝓbare [k] se illo iudicio, quo victus est, vincere potuisse: poterit & tunc probare. & si non probabit, aut [si] probantem [l] iudex non curabit: de seipso [m], aut de iudice [n] queri debet.

[a] *Controuersia.* sed si cõtra ipsum ago: nõ videtur quòd debeat mihi actori edere: vt. C. eo. qui accusare. quę est contra. sed ibi in instrumentis, quæ sunt rei tantũ: hic in rationibus, quæ quasi cõmunes sunt: vt suprà, eo. prætor. §. j.

[b] *Vllos.* vt scholares, magistros. Accursius.

[c] *Absimiles.* similes enim cogit: vt nummularios: vt suprà, eod. quædam. §. pen. Itẽ tabelliones sunt cogendi arg. huius. l. rationes exhibere cum opus fuerit: licet non nisi data pecunia edere velint.

[d] *Publicam habeat.* nõ tamen officium publicum dico, cum serui etiam admittantur: vt suprà, eo. l. prętor. §. sed & si seruus. qui ad publica facta non admittuntur: vt infra, de test. l. iij. & l. qui testamento. §. seruus. sic. j. de excu. tu. l. athletæ. §. ij.

[e] *A capite.* id est cum die & cõsule, quæ sunt in capite: vt suprà, eo. l. j. §. rationes. & l. si quis ex argentariis. §. si initium. sed secus in instrumentis: vt. ẽ. eo. l. j. §. editiones. & facit suprà, de ori. iur. l. j.

[f] *Et describatur.* Not. partem necessariam tãtum edi: vt suprà, eo. ne quisquam. & secundũ hoc intelligitur. ẽ. de legi. & senatusc. l. inciuile.

[g] *Interfit.* scilicet in factum: vt suprà, eo. vbi. §. is. & l. si quis. §. ex hoc edicto.

[h] *Condemnatus sit.* alicui enim soluerat: quã solutionem poterat ꝓbare ex libro rationũ. & quod subiicit siue ꝙ petierit &c. quia mutuauit alicui ꝙ ꝓ eũdẽ librũ ꝓbare poterat.

[i] *Hoc procedat.* i. an istud verum sit.

[k] *Potest probare.* hoc dicit opponendo, non ponendo.

[l] *Probantem.* ſ. eum.

[m] *De seipso.* cum non probauit.

[n] *De iudice.* quando eum probantem non admisit: quocasu actione in factum iudicẽ conueniet in quantũ viro bono videbitur: vt instit. de obli. quæ ex quasi delic. in princ. & facit infrà, de eui. si per imprudentiã.

[o] *Sed non ita est.* nunc soluit.

[p] *Condictio.* primo casu datur condictio furtiua, & actio furti ad duplum quantitatis quæ continebatur in cautione. In secundo datur actio damni iniuriæ, siue legis Aquiliæ. ad interesse, siue ad damnum: vt hic, & infrà, de fur. l. qui tabulas. §. penul. & l. quidam tabularũ. in prin. &. §. fin. &. j. ad. l. Aquil. l. in lege Aquilia. Accursius.

[q] *Probare.* scilicet contra debitorem: non contra corrumpentem vel surripientem.

[r] *Probare possumus.* si enim probare nunc nõ possumus nos vincere potuisse: ergo non probamus nostrum interesse. & sic non fieret condemnatio nec hic, nec in superiori casu.

Exempla.] CASVS, Instrumenta edebantur sine die & consule: sed quæro an ille qui edit, debeat subscribere vt confiteatur se edidisse: & respondetur quòd non.

[s] *Exempla.* quæ dantur sine die & consule: vt suprà, eo. l. j. §. editiones. & ex quibus exemplis non sit probatio: & ideo non sit necesse subscriptionẽ fieri: vt hic, &. C. eo. procurator. Accursius.

[t] *Fœminæ. Virilis.* eadem ratione à tutela: vt. C. quando mutu. of. fun. potest. l. j. sic & à postulatione: vt infrà, de postu. l. j. §. sexum. sic & in similib⁹: vt infra, de reg. iur. l. ij.

Sed non ita est [o]. fieri enim potest, vt nunc rationes, vel ipso edente, vel alio modo nactus [sit:] aut aliis instrumentis vel testibus, quibus illo tempore aliqua ex causa vti non potuit, possit probare, potuisse se vincere. sic enim & de cautione subrepta aut corrupta, competit cõdictio [p], & dãni iniuriæ actio: quia quod ante non potuimus intercepta cautione ꝓbare [q], & ob id amisimus: hoc nunc aliis instrumentis aut testibus, quibus tum vti non potuimus, probare possumus [r].

XI. MODESTINVS libro tertio Regularum.

EXempla [s] instrumentorũ, etiam sine subscriptione edentis, edi posse, receptum est.

XII. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij.

FŒminæ remotæ videntur ab officio argentarij, cum ea opera virilis [t] sit.

XIII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

HAec actio [u] neque post annum, neque in hæredem [x], nisi ex suo [y] facto dabitur: hæredi autem dabitur.

DE PACTIS. †
TITVLVS XIIII.

Hic incipit materia subtilis & bona: & in hoc principio, primo ponit edictum: secundo, eius derivationem: tertio, definitionem. Secunda ibi, pactum. Tertia ibi, est autem. Bartolus.

I. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

HVius edicti [z] æquitas naturalis est. Quid enim † tãgruum est fidei hu-

[u] *Hæc actio.*] CASVS. Hic dicitur quòd hæc actio est in factum, quæ competit contra argentariũ non edentem: & non datur post annum: nec in hæredem argẽtarij datur: sed hæredi ei⁹ cuius interest datur.

[x] *Neque in hæredem.* videtur quòd hæc actio non sit ex maleficio: quia de peculio datur: vt. ẽ. eo. prætor. §. sed & si seruus. ꝙ non esset si esset ex maleficio: vt. j. de his qui deie. vel effu. l. j. §. cũ seruus. Item nec ex contractu: quia in hæredem, & perpetuo daretur: vt. j. de act. & oblig. l. in honorariis. &. l. ex contractibus. ꝙ non est hic. Ad hoc dicunt quidam eam anomalam. Vel dic, quod est ex contractu. nã & in quibusdam aliis hoc euenit quæ sunt ex cõtractu, qđ nec in hæredem, nec perpetuo dantur: vt suprà, si quis cau. si eum. §. qui iniuriarum. & infra, de tribũ. quod in hæredem. & ifra, de ędi. edi. l. sciendum. §. fin. vel dic, eam non natiuam, sed datiuam. vnde amodo non debet quæri detur hæredi, vel non. scilicet quòd habeat libru: vt suprà, eo. quædam. §. j.

[y] *Ex suo.* hæredis, scilicet in factum: vt suprà, eo. vbi. §. is. & l. si quis. §. ex hoc edicto.

[z] *Huius edicti.* quod est. j. de iurisgentium. §. prætor ait. sic & in princ. & quod dicit, naturalis, dic, id est à naturali ingenio vel industria hominum introducta: quod est ius gentium. & sic ponitur ius naturale instituti de re. diui. §. singulorum. proprie autẽ non significatur nisi ea æquitas quæ cõis est omnium animantium: vt. ẽ. de iusti. & iu. l. j. §. ius naturale. Et quia est hic naturalis æquitas, inducitur naturalis obligatio per pactũ: vt. j. de fideiuss. hæres à debitore. §. seruo.

† *In hunc tractatum elegantissimũ dantur: vt suprà, si quis cau. si eum. §. qui iniuriarum. & infra, de tribũ. quod in hæredem. & ifra, de ędi. edi. l. sciendum. §. fin. vel dic, eam non natiuam, sed datiuam. vnde amodo non debet quæri detur hæredi, vel non. scilicet quòd habeat libru: vt suprà, eo. quædam. §. j.*

† *Cõcor tex. in. l. 1. de cõ. sti. cu. refert Bal. hoc Aristo. telẽ admouisse Ale. scilicet quòd habeat libru: vt ꝓmissa seruaret. adiàs malus finis sequetur. & ad pulchrum tex. in epi. claras. C. de sum. tri. & fi. cat. vbi dicitur de pactis. finis sequetur. & ad pulchrum tex. in epi. claras. C. de sum. tri. & fi. cat. vbi dicitur de pactis.*

† *Tractatum elegantissimũ dantur: vt suprà, si quis cau. si eum. §. qui iniuriarum. & infra, de tribũ. quod in hæredem. & ifra, de ędi. edi. l. sciendum. §. fin. vel dic, eam non natiuam, sed datiuam. vnde amodo non debet quæri detur hæredi, vel non. scilicet quòd habeat libru: vt suprà, eo. quædam. §. j.*

† *Cõcor tex. in. l. 1. de cõ. sti. cu. refert Bal. hoc Aristo. telẽ admouisse Ale. scilicet quòd habeat libru: vt ꝓmissa seruaret. adiàs malus finis sequetur. & ad pulchrum tex. in epi. claras. C. de sum. tri. & fi. cat. vbi dicitur de pactis. finis sequetur. & ad pulchrum tex. in epi. claras. C. de sum. tri. & fi. cat. vbi dicitur de pactis.*

dicit vnde dicitur. tertio quid sit pactum. [CONVENTIONIS.] Hic dicit ꝙ nomen conuentio, generale est ad omne pactum. nã omne pactum est conuentio: & conuentio est genus: & ad omnia pacta pertinet verbum conuentionis. nam & in vnum conueniunt qui contrahunt, sicut scholares in schõlis. [SED nihil esse qđ CONVENTIONVM.] Conuentiones quędam remanent in suo nomine, vt vocentur conuentiones: nec transeunt in aliud nomen: & remanent in suo noie proprio contractus: & ideo conuentiones vocãtur. aliæ vero trãseunt, & ob hoc nomẽ ġnale assumũt: vt emptio & vẽditio: vt hic dicit. & nomẽ speciale assumũt: vt emptio & vẽditio: vt hic dicit.

BIU Cujas

seruo.&.l.fideiussor.§.fideiussor.

manæ, quàm ea quæ inter eos[a] placuerũt, seruare? Pactum[b] autẽ à pactione dicitur: inde etiam pacis nomen appellatũ est. Et est pactio, duorum[c] pluriúmve in idẽ[d], placitum [&]consensus[e].

Verbum conuentionis, est generale ad omnia pacta cõtractus & distractus. Bar.

℣ Conuẽtionis verbũ generale[f] est, ad omnia pertinens, de quibus negocij cõtrahẽdi[g] transigendique[h] causa consentiunt, qui inter se agunt[i]. Nam sicuti cõuenire dicũtur, qui ex diuersis locis in vnum locũ colliguntur & veniũt[k]: ita & qui ex diuersis animis motibus in vnum consentiunt, id est in vnã sententiã[l] decurrunt. Adeo autem conuentionis nomẽ generale est, vt elegãter dicat Pedius, nullum esse contractũ[m], nullam obligationẽ, quę nõ habeat in se cõuentionẽ, siue re, siue verbis fiat. nã & stipulatio, quæ verbis[n] fit: nisi habeat cõsensum[o], nulla est.

Continua sic, dictum est suprà, quòd cõuentio est genus: & istud genus diuisit in duas partes: quia aut animo contrahendi, aut animo transigendi seu distrahendi: nũc

culum, sed ciuile tantum: vt insti. de act. §. de constituta. & infrà, solu ma. l. ex diuerso. §. j. põtest etiam hoc defendi, quasi hic ciuilis habeat robur, vt in chiragrapho, & in re iudicata. sed prima verior est[h]. licet autem in stipulatione sit necessarius consensus, tamen non sufficit nisi exprimatur verbis: vt infrà, de verb. obli. l. j in prin. licet in quibusdam aliis, vt in venditione & similibus sufficiat[i]: vt insti. de ob. ex con.

hic ponit aliam diuisionem: quia conuentionum quædam sunt nominatæ, quædam innominatæ: vt hic, vsque in fi. l.

℣ Sed conuentionũ plæreq; in aliud nomen transeunt: veluti in emptionem, in locationem, in pignus, vel in stipulationem.

Conuentionum aliæ tacitæ, aliæ expressæ: & hoc quandoque fit inter absentes per nuncium, vel per epistolam: quandoque inter præsentes. Et si creditor debitori suo cautionẽ dederit, intelligitur tacite pactus de non petendo: & debitori dabitur exceptio pacti: secus si pignus reditũ sit, nisi cõtrarium sit actum. h. d. cum. l. sequen.

II. Paulus libro tertio ad Edictum.

LAbeo ait, conuenire posse vel re,[q] vel per epistolam, vel per nuncium, inter absentes quoque posse.[r] Sed etiã[s] tacito consensu conuenire intelligetur. Et ideo[t] si debitori meo reddiderim cautionem, † videtur inter nos conuenisse, ne peterẽ, ꝓ futurámque ei cõuentionis exceptionẽ placuit.

III. Modestinus libro tertio Regularum.

POstquam verò pignus debitori reddatur: si pecunia soluta non fuerit, debitum peti posse, dubium non est[u]:

a Bal. hic dicit istam glo. sing. qđ pactũ inter aliquos vt tertius det alteri tertio siue quarto, nõ valet: vno addito, quòd omne pactũ ꝓ qđ vnus debet cõsequi omne lucrum, alius omne dãnum: nõ valet. l. si nõ fuerint. §. fi. ff. pro soc. Bolog. b Glo. reprehendit hic Alexã. c Et bene, quando error est i forma secundũ Bart. d Idẽ Bar. & Ia. in no. e Ista glo. approbatur per Ange. in. §. 1. insti. de verbo. obliga. f Et bene. B. B. P. & Ias. g Et male, secundũ eosdem.

a *Inter eos.* hyperbolicè loquitur: quia deũ colere magis congruit: cũ anima sit rebus quibuslibet præferẽda: vt. C. de sacrosanctis ecclesiis sancim⁹. in fi. sic. ṡ. de iurisdi. om. iud. si per errorẽ. & C. de transac. nõ minorẽ. & infra, de act. emp. l. ex empto. in prin.

b *Pactũ.* Not. tria: pactio, & ex ea pactũ, & & ex pacto pax pacis: vt hic videtur dicere. sed secundũ Isido. est totũ econtra. nã à pace pactũ: & à genitiuo pacti, addita o fit pactio. sed dic ꝙ noluit deriuare: sed designationẽ facere quandã: vt à pactione, id est à pacis actione dicatur pactum. nam in pacto pacis & concordiæ est actus. & hoc subiicit, vnde &c. vel dicitur pactũ à percussione palmarũ: vt. j. de cen. l. j. circa. prin.

c *Duorum.* per hoc à pollicitatiõe differt, cũ pollicitatio sit solius oferẽtis ꝓmissio: & ideo nõ valet nisi i casib⁹: vt j. de polli. l. pactum. sed promissio ad pollicitationẽ, & ad nudũ & ad vestitũ pactũ se habet: vt. j. de ædil. edic. sciẽdũ. §. j. Si tamẽ in charta inuenitur ꝓmissio: dic vt. j. l. iurisgẽtiũ. §. quod fere. & insti. de inuti. stipu. §. si scriptũ.

d *Idem.* dandũ vel faciendũ vni nostrũ ab altero vestrũ. Sed quid si paciscamur ego & tu quòd tertius det cuidã quarto? Rñ. nõ est pactum[a]. Itẽ quid si vt tertius det vni nostrũ: hoc est alium daturũ vel facturũ promisit? Rñ. nec hoc valet: vt. j. de verb. ob. stipulatio ista. in prĩ. Item quid ecõtra si ab vno nostrũ alteri: hoc est ꝙ dicitur alteri paciscì. s. quando mea nõ interest. aliàs enim bene est pactũ: & dicunt quidam non esse pactũ: quia non est ei cautũ cui sum pactus: vt. j. de reg. iur. quo tutela. §. fi. & ita cũ agere non potest, nõ habet ea quæ sunt pacti vestiti. Itẽ nec solui ei potest: quia nõ est ei adiect⁹: & sic nõ liberatur quis si mihi tenebatur[b]: & sic nõ habet ea quæ sunt nudi: vt. j. de verb. obl. eũ qui ita stipulatur. §. qui sibi. sed Io. dixit[c] esse pactũ, quod est verũ: vt. C. eo. l. debitorum. & l. pacto. Accursius.

b *Glo. reprehendit hic Alexã.* c *Placitum & consensus.* id est placitus cõsensus. q. d. spõtaneus: sed & nõ spontanens potest dici pactũ: vt. j. quod me. caus. si mutier. §. si mettu. & est hic quædam figura quæ vocatur endiadis: sicut alibi, Arma virumque cano, id est armatum virum.

c Et bene, quando error est i forma secundũ Bart.

f *Generale.* magis quàm pactionis.

g *Negocii contrahendi.* id est obligationis[d] constituendæ.

h *Transigendique.* id est obligationis tollẽdæ. sed si hoc est pactũ, in quo ergo est cõuentio generalior pacto? Rñ. quia qui cõueniunt in scholis, vel in comedendo, conuenire dicuntur: non tamen paciscì: vt hic subiicitur.

d Idẽ Bar. & Ia. in no.

i *Agunt.* id est aliquid faciunt.

k *Et veniunt.* sic infra, e. l. rescriptum. in prin.

e Ista glo. approbatur per Ange. in. §. 1. insti. de verbo. obliga.

l *In vnam sententiam.* id est voluntatem: vt hic, &. C. de rescin. ven. si voluntate. Accursius.

m *Contractum.* contractus præcedit obligationem, & obligatio actionem: vt diximus suprà, de eden. l. prima in princ.

f Et bene. B. B. P. & Ias.

n *Quæ verbis.* qñque tamẽ fingitur sine verbis: vt in dote: vt. C. de rei vxo. ac. l. j. in prin. Itẽ i adoptiõe[e]: vt. ṡ. de adop. his verbis.

g Et male, secundũ eosdem.

o *Consensum.* no. stipulationẽ debere habere cõsensum: vt. j. ti. j. l. cũ Aquiliana. &. j. de act. & obl. l. obligationũ substantia. §. fi. & cõsensus inducit naturalẽ obligationem: vt. j. de fideiusso. hæres à debitore. §. seruo. &. ṡ. e. l. in prin. ergo & stipulatio habet naturale vinculum. de ciuili constat, cum à iure ciuili sit inducta, secundum Io.[f] & Azo. sed Albe. dixit g non habere in se naturale vin-

q *Vel re.* apertius potuit hanc diuisionem pactorum dicere: alia fit inter præsentes, & alia inter absentes. Item alia expressa: alia tacita. Dic tamen re, id est sine verbis, vt in reddita cautione: & in aliis tacitis. vt. j. e. l. item quia. & in duabus. ll. seq. quæ sunt re: vt insti. quibus modis re contra. obli. per totum. & supple, vel verbis expressis. & vnus & alter modus fit inter absentes: vt per nuncium, vel per epistolam: vt subiicit. & inter præsentes: vt colligitur ex verbo, quoque, quod subiicitur. & expressum est & cautũ infrà, de consti. pecu. l. qui autem. §. fi. sic & in constituendo procuratore: vt infra, de procu. l. j. §. j.

r *Posse.* scilicet prædictis modis.

s *Sed &.* redit ad rem.

t *Et ideo.* non est bona ratio vel illatio si dicam, quia ita est in quibusdam, ideo est hic: vel sic est in aliquibus, ergo est hic. Vnde sic apta literam: & si debitori meo reddidi cautionem: ideo videtur inter nos &c. Alij subaudiunt, nec in aliis est maior ratio: ergo hic similiter esse debet: vt arg. j. de verb. obli. l. à Titio. in fi. j. respon. eodem modo dicitur & obiicitur. j. eo. l. item quia cõuentiones. vbi sit alia diuisio pactorum.

u *Postquam. Dubium non est.* sed quæ est diuersitatis ratio inter pignus & cautionem? Respon secundum M. & H. quia in cautione ius consistit obligationis: in pignore non. sed hoc fàlsum est quòd in scriptura sit ius obligationis: vt infra, de pign. l. contrahitur. Dic ergo secundum Ioan. quia reddita cautio non affert aliam vtilitatem debitori. afferat ergo istam, scilicet vt liberetur: ne aliàs nil agatur: vt infra, de leg. j. si quando. & suprà, si quis cau. l. pe. sed pignus redditum plerumque vtilitatem affert aliam, & maximè scholaribus in libris: vt infra, de preca. l. certe. §. fina. Item quid si apud debitorem meum inuenitur cautio cancellata, vel non cancellata: nunquid præsumitur ei reddita? Respon. non. & quod hic dicitur: verum est quòd præsumitur liberatus, si probet: vel aliàs constet redditam. & facit pro hoc. C. de Lat. liber. tol. authen. ad hoc. §. ille autem. Item vt tollatur occasio insidiarum per vxorem, vel per alium, qui surriperet iustrumẽta, & debitori da-

BIU Cujas

ret: vt inſtit. de pupil. ſub. §. igitur. & ſecundum hoc intelligitur infra, de probat. ſi chirographū. vel dic, quòd hic inueniebatur [a] cancellata penes creditorē. Item facit pro hoc. ff. de dona. cau. mor. l. mortis cauſa. el. v. §. Titia. & ff. de li. leg. l. iij. in princ. & C. de rei. miſ. pign. l. creditricem. nam ibi conſtat cautionem redditam.

[a] *Iſta repro batur p B. B.P. Ale. & Iaſon.*

cautius eſt ergo debitori vt faciat ſibi fieri cōfeſsionem de ſolutione: vt. C. de ſo. pecunię. & C. de teſti. teſtium. & in auth. de teſti. §. & licet. col. vij. quāuis autē non faciat plenam probationem, tñ aliquam præſumptionem facere, negari nō poteſt, ſecundū perſonarum varietatem.

nisi ſpecialiter [a] contrarium actum eſſe probetur.

Proſequitur eandem materiam, ſcilicet de tacita conuentione. & breuiter hoc intendit: Inuecta in domum conductam, ſunt tacite obligata propenſione. Bartolus.

IIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

ITem quia cōuentiones [b] etiam tacitę valent: placet, in vrbanis [c] habitationibus locādis inuecta illata [d] † pignori eſſe locatori, etiam ſi nihil nominatim conuenerit. Secundum hæc & mutus [e] paciſci poteſt.

In Stipulatione dotis ineſt tacita conditio, ſi matrimonium ſequatur. Bartolus.

VHuius rei [f] argumentū etiā ſtipulatio dotis cauſa facta eſt. nā[dos] ante nuptias malè petitur, [g] quaſi ſi hoc expreſſum fuiſſet: & nuptiis non ſecutis, [h] ipſo iure euaneſcit ſtipulatio.

Quę in præfationibus dicuntur, inſequentibus repetita intelliguntur. Barto.

VIdē Iuliano placet * ex facto etiā conſulto, [i] cū cōueniſſet, [k] vt donec vſuræ ſoluerētur, ſors non peteretur, & ſtipulatio purè concepta fuiſſet: conditionem ineſſe ſtipulationi, atque ſi hoc expreſſum [l] fuiſſet.

Iuriſconſultus proſequitur hic aliam diuiſionem.

V. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

COnuentionum autem tres ſunt ſpecies. aut enim ex publica [m] cauſa fiunt: aut ex priuata. [n] Priuata, aut legitima, aut iuriſgentium. [o] Publica cōuentio eſt quę fit per principē, aut * quotiēs inter ſe duces belli quædam paciſcuntur. [p]

Hic proſequitur iuriſconſultus vnū mēbrum diſtinctionis poſitæ in. l. præcedenti. & hoc intendit: Illa dicitur eſſe legitima conuentio, quæ lege aliqua confirmatur. & tunc ex ea actio naſcitur, ſi conuentio ordinabatur ad actionem producendam. Si vero ordinabatur ad tollendam actionem: tunc tollit actionem. h. d. Et diuiditur in duas partes. primo ponit dictum in genere, deſignando quæ dicatur legitima conuentio ſecundo, in ver. Et ideo &c. infert ex iā dicto ſecundum intellectum.

VI. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

LEgitima [q] cōuētio eſt, quæ lege aliqua cōfirmatur, & ideo iterdū ex pacto actio nascitur.

Conuentionum.] CASVS. Dictum eſt ſuprà, de duplici diuiſione pactorum, quia alia ſunt tacita, alia ſunt expreſſa. Itē alia inter præſentes, alia inter abſentes. hic autem ponit aliam diuiſionem: quia alia ſunt publica, vt inducię & fœdera, amiciciæ & treugæ inter aliquos duos: alia priuata. ſed priuata aut ex ipſo iure ciuili introducūtur, vt illa quæ. l. cōfirmantur: aut ex iure gētium introducuntur, tamen auxilio. l. pariunt actionem. & hoc eſt quod dicit, & ideo interdum, & cætera.

Idē Bal. & Ia. b *Item quia conuentiones.* lege ſic: Item conuentiones etiam tacitæ valent: quia placet &c. vel dic, directæ: & ſubaudi, nec in aliis maior eſt ratio: ergo & hic idē vt dixi. ff. eo. l. Labeo. §. ſed &.

Sequitur Bal. P. & hic. & ſcribētes §. item Iuliana. c *In vrbanis.* non idem in ruſticis: [b] vt infra, in quibus cau. pig. ta. contra. l. eo iure. niſi dominus ſciuerit quæ inducta ſunt: vt. C. loca. l. certi iuris.

Niſi ei ſit de aſtu. Idē Bar. & Ia. d *Illata.* vt perpetuo [c] ibi ſint, quamdiu conductor ibi manebit: vt. ff. de pig. debitor. Item hoc accipe de rebus coloni, vel inquilini, non alienis [d] niſi aliàs domini conſentiant illationi: & per cōſequens tacitę obligationi. Sed quid ſi pupillus intulit res quæ ſine decreto obligari non poſſunt? Rñ. non poſſunt obligari [e] tacitè. idem dico de aliis quæ poſſunt ſine decreto obligari: ſi tamē non interuenit tutor illationi: ne plus valeat tacitus conſenſus quam expreſſus.

Idē Bar. & Ia. ſub in. to ambu. Gl. ſequi. P. & Iaſon. e *Et mutus.* maxime: nam & expreſſe conſentire poteſt. nec enim intelligo vt vbicunque contrahat mutus, & tacite paciſci dicatur. ſi enim annuit vel capite, vel humeris, vel aliis ſignis expreſſe, contrahit [f] infrà, de verb. obl. ſi ſtipuler. §. fi.

Idem B. B. Ale. & Ia. f *Huius rei.* quòd tacita pactio fieri poſſit.

g *Male petitur.* ſed cū hæc promiſsio habeat in ſe conditionē, ſi matrimoniū fuerit ſecutū. ff. de iure do. plerūq; §. ſi ante. & l. ſtipulationē. ergo nullo modo debet agere poſſe ante conditionē: vt. ff. de ver. ſigni. l. cedere. debuit ergo dicere, nullo modo agit: vel nil agit: ſed quando eſſet in diem, tūc poſſet dicere, male agit ante diem: quia aliquid agit, cum ſit obligatio, ſed male: quia ante diem: vt. ff. quòd di. vſufru. le. ce. l. j. in fi. quæ eſt contra. ſed expone hic, ſecundū Io. g i d eſt nimis feſtinanter vel propere. q. d. nullo modo. Alij diſtinxerunt inter expreſſam conditionem, de qua intelligitur. d. l. cedere. & l. contraria. & tacitam, in qua fit obligatio etiam ante conditionē: & vt ar. ff. de cōdi. & demō. l. cōditiones extrinſecus. Sed certe quod ibi dicitur legata non fieri conditionalia ex tacita cōditione, verum eſt quo ad tranſmiſsionem: quia trāſmittit legatarius ad hæredē ſuum legatū interim, licet aliud ſit in expreſſa cōditione: vt. C. de cad. tol. l. j. §. ſinautem. dies autem obligationis nullo modo cedit, etiā in tacita: vt. ff. de cōdi. & demō. l. j. §. fi. & ff. de ver. obli. inter ſtipulantem. §. ſacrā. Dic ergo vt modo dixi, ſecundū. Io. Itē non ob. prædictis. ff. de arbi. l. ita demum. [h] in prin, & in fi. vbi innuit tacitę cōditioni cedere diē, cū datur exceptio: quia ibi pura fuit ſtipulatio: & quod dicit ſub hac conditione committi, verum eſt cū effectu: non autem eſt conditio tacita, vel expreſſa.

h *Non ſecutis.* ſ. nec re nec ſpe. ſ. facto diuortio, vel repudio: aliàs non, vt. ff. de iure do. l. dotis fructus. §. fi. & ff. de condic. cau. da. l. ꝙ ſeruus. Accurſius.

i *Ex facto etiam conſulto.* id eſt iterrogato.

k *Conueniſſet.* ſcilicet ante contractum.

l *Expreſſum.* id eſt repetitum. & ſic no. ꝙ ea quæ prius dicuntur, poſtea repetita [i] intelligūtur: vt. ff. de verborum oblig. Titia. §. idem reſpōdit. & ff. ſi cer. pet. l. lecta. §. dicebā. Itē no. ꝙ hoc tacito pacto: vt hic, & ff. de libe. leg. nō ſolum. §. ij. & infrà, qui. mo. pign. vel hypo. ſol. l. ſoluitur. §. ſi paciſcatur. C. eo. ſi creditores & infrà, eo. qui in futurum.

Approbatur per Bar. & Ia. l Gl. ſequitur P. qui dicit, qđ ap pellatione pacis non venit treuga, nec inducię.

m *Aut enim ex publica.* quæ ſit publica, per exempla dicit, non per definitionem: ſed definias ius publicum, vt ſuprà, de iuſti. & iur. in. l. j. §. publicum. ſed nonne publica eſt de iure gen. quia ſtatim fuit cum homines fuerunt? quomodo ergo vt ſpecies oppoſita & hic ponitur? melius dixiſſet, conuentionum alia eſt iuriſgen. alia legitima: & iuriſgē. alia publica: & alia priuata. Sed dic, quòd hoc genus iuriſgen. reſtringitur: vt non comprehēdat hāc ſuam ſpeciem. ſ. publicam. ſic & ſuprà de adop. l. ſecunda. §. primo.

Cl. ſequitur Barto. & eſt de mente aliorum.

n *Priuata.* nec de priuatō iure definiendo dicit: definias tamen, vt ſupra de iuſticia & iure. l. j. §. priuatim.

o *Iuriſgentium.* nec de hoc definiendo dicit: ſed diuidendo: vt infrà. l. iij. in prin. ſed innoteſcit tibi per hoc quod habes. ff. de iuſticia & iure. l. ex hoc.

Iſta exēpla ſunt in ſe bona, ſecundū. B. B.P. Ale. & Ia. ſed nimis reſtrīgūt tex. ſecūdum Alex. & Iaſo. Iſta ſubauditio non placet Ale & Ia. p Iſtud exēplū diſplicet. B. B. Pau. & Ia.

p *Paciſcuntur.* vt treugas quæ ſunt in longum tempus. Item inducias [l] quæ ſunt in breue: vt infra de cap. l. poſtliminium. §. inducię. Item, fœdera amicicię æqualia vel inęqualia: vt infrà, de cap. l. non dubito. & hoc in expreſsis. tacite etiam paciſci videntur, eo quòd legati hoſtium ſecuri ſunt [m] tacite eis ſecuritate data per. l. vt infrà, de lega. l. fina. eſt & in multis aliis officium ducis belli, quæ patent infra, de re mili. l. officium.

q *Legitima.* id eſt de iure ciuili: vt contractus emphyteuticus: vt inſtitut. loca. & conducti. §. adeo. & literatum obligatio: vt inſtitu. de lite. obliga. in prin. & verborum: vt inſti. de act. §. de conſtituta. Dictæ enim [n] conuentiones ſupradictis legibus confirmantur: vt ſpon. largitas, vt in auth. vt ſpon. largi. in princ. coll. ix. & quod ſequitur, & ideo &c. quaſi dicat: quia pacta nuda, ſcilicet & veſtita [o] etiam fomentum, id eſt auxilium per legem accipiunt, ex pacto, ſcilicet nudo interdum actio naſcitur: interdum, quia non ſemper: vt ecce naſcitur cum iuuatur lege: vt in contractu donationis: p. C. de dona. ſi quis argētū.

§. fin.

BIU Cujas

a Istud exemplū fuit olim bonū: hodie non. Ale. & Ia. §.fin. licet hoc sit nouum ius. Item in dote: [a] vt. C. de do. promis. l. ad exactionem. &. C. de rei vxo. ac. l. vnica. [b] circa princi. & in

b Illa. l. nihil facit ad propositum. Alex. hic.

scitur, vel tollitur, quotiēs lege vel senatusconsulto adiuuatur.

Conuentio iurisgentium nominata, parit actionem: secus si est innominata: nisi implemento iustæ causæ, vel cohærentia contractus, vestiatur. hoc dicit vsque ad §. si ob maleficium.

actio: potest dici vel stitum legis auxilio. & quod in fin. dicitur senatusco. iuuatur: scilicet ad eam dandam, vt pactum quod fit inter hæredem & fideicommissarium de soluendis legatis debitis: quod etiam tacite intelligitur: vt instit. de fideicom. hære. §. sed quia. &. §. postea. & quando restituitur creditor in antiquum debitorem muliere subducta: vt infrà, ad Vell. quamuis. §. si cum essem. Item exemplum infra, de dona. inter virum & vxorem. l. si stipulata. [c] tollitur autem. l. coadiuuante: vt per acceptilationem à Gallo Aquilio intercedente: vt infra, de accepti. & vno. §. eius. [d] Item per pactum nudum tollitur [e] iure prætorio etiam ipso iure: vt in actione furti, & iniuriæ, & similibus: vt infrà, e. si tibi. §. quædam. aliàs naturalis tantum tollitur: vt infrà, de solu. Stichum. §. naturalis. sed senatusco. [f] adiuuante pactum, tollitur actio: vt si fiat pactum inter hæredem & fideicommiss. vt alter eorum tantum legata soluat & debita. Item exemplum potest poni vbicunque tollitur Macedo. vel Vell. senatuscons. non tollitur tunc contractus conuentione tacita per senatusconsultum inducta. & exponitur sic, iuuatur, scilicet pactio. vel dic, iuuatur, scilicet mulier. l. Iustiniani, quæ dicit eam non teneri, nisi in casibus: vt. C. ad Vell. antiquæ. vel senatusco. vt infrà, ad Vell. quamuis. §. si cum essem. vel si vis, intelige totam legem in vestitis. [g] & quòd dicit, interdum: hoc ideo, quia quandoque non: vt infra, de verbo. oblig. generaliter. &. l. sequen. & secundum hoc iuuatur eo ipso quod non infirmatur. [h] Sed opponitur, secundum primum intellectum: aut enim valet pactum, & tunc non confirmatur: quia non oportet. aut non: & tunc non potest confirmari: vt infra, de actionibus & obliga. l. obligationes? Respon. illa [i] intelligitur in prorsus prohibitis cōuentionibus. hæc autem in his quæ præter legem sunt: arg. infra, de verborum obli. generaliter. &. l. stipulatio ista habere. §. alteri. Accursius.

c Dicit Bal. & Al.

d Dicit Barto. & Bal.

e Idē Bar. & alii.

f Istud reprobatur p Bar. sustinetur tamē per Ange. Ale. & Ia.

g Dicit Bar.

h Bal. dicit istā. gl. valde nota. ad hoc, quòd cōtractus in dubio præsumitur factus licite: & licit[9] nō illicite. Bo.

i Idem Ia. in diuisione gloss. & est de mente aliorum.

Iurisgentium. CASVS. In hac. l. dicitur, quòd iurisgentium conuentiones sunt, quarum altera parit exceptionem: de qua nihil hic dicit: altera vero parit actionem, & non vocatur conuentio, sed in suo proprio nomine speciali remanet: vt emptio, & alia quæ hic ponuntur. quædam autem sunt quæ non transeunt in speciale nomen contractus, sed remanent in generali nomine, vt vocentur conuentio: vt ecce dedi tibi aliquid vt aliquid mihi dares. sed si dedi, & non das: teneris actione præscriptis verbis. vel si dedi tibi aliquid vt aliquid facias. his enim casibus actio præscriptis verbis oritur. Item si dedi tibi Stichum vt Pamphilum manumittas: & manumisisti: si Stichus à te euincatur: habes act. præscriptis verb. non autem necesse est reuerti ad actionem in factum, informandam à prætore: quod dixit quidam iurisco. sed male dixit. Si promisi tibi decem ne mihi iniuriam facias, nūquid quidem teneor tibi? Et respon. quòd non. [SED CVM.] Cōuenit inter me & te, quòd permutaremus codices nostros adinuicem: & ego antequam darem meum, volo agere aduersus te vt tuum mihi des: nunquid possum? Et respon. quòd non: quia fuit nuda pactio, quæ actionem non parit, sed exceptionem. & est in hoc casu verum, quòd non parit actionem, nec in contractu permutationis, nec vllo alio contractu. Sed dominus M. aliter casum huius. §. ponit. dixit enim, quòd credebat aliquis se mihi teneri, cum non teneretur: & promisit ex ea causa, & non suberat. hoc casu nō valet promissio, sed prima verior est. [QVI NIMMO.] Pone: vendidi ego librum, & incontinenti paciscor vt Romam vadas. ex isto enim nudo pacto oritur act. præscrip. verb. imò plus operatur, sed informat actionem veterem ex vendito, vt possit agi contra te vt Romam vadas. Sed respon. quòd talis actio non est nuda, imò vestita vicinitate contractus: sed si esset nuda, vt quia facta esset ex interuallo, non pareret actionem: sed expone, parit, reo, scilicet. Ad id autem quod dicit, quòd nuda pactio ex interuallo facta, non parit actionem, sed exceptionem: readducit tria exempla. Primum, certum est quòd mulieri debet dos reddi annua, bima, trima die: vnde si pacta fuit mulier cum viro, vt dos prius vel statim restituatur, nō valet pactum. Secundum exemplum est, bene scis quod tutor tenetur aliquando ad pupillares vsuras, aliquando ad centesimas: pone ergo, quòd tutor conuenit ex interuallo vsuras præstare pupillo. nunquid A valet pactum? Respon. quod non. Tertium exemplum pone: pactus fui tecum vt Romam vadas, & hoc ex interuallo cum tibi aliquid venderem. non valet tale pactum, puta vt actionem pariat, sed exceptionem: & non fuit de substantia prioris contractus. & hoc subiicit, adeo autem. [ADEO.] Vendidi tibi librum pro decem: nec dedisti mihi decē, nec ego tibi librum: nunquid possumus nudo consensu recedere à contractu? Et respon. quod possumus in totum: & valet pactum tale: ergo si in totum recedere possumus, &

VII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

IVrisgentium conuentiones quædā actiones pariūt: quędam exceptiones [a]. Quę pariūt actiones, in suo nomine [b] non B

in partem: vt si vendidi tibi pro. x. possumus conuenire in idem. pro. viij. vel pro. vj. Item etiam pone: vendidi tibi codicem, & possumus conuenire codicem esse tantum venditum. valent talia pacta: & reuocatur contractus totus. subiicit tamen vnum in quo non reuocatur contractus totus: vt ecce vendidi tibi librum: & tu duobus hæredibus decessisti relictis. si cum vno hærede pacisear: & cum alio non: dicitur hic, quod non reuocatur totus contractus, sed pars tantum. [PRÆTOR AIT.] Dictum est supra, eo. titu. quòd quædam pacta valent, de quibus pactis intelligatur, hic dicitur: nam illa pacta sunt seruanda, quæ non sunt dolo, neque contra legem, neque contra edictum principum, facta. [PACTORVM.] Hic dicitur, quòd quædam pacta sunt in rem & generaliter concepta: vt si paciscar, quòd non petam: nam tale pactum reo & fideiussori prodest: quædam sunt in certam personam: vt si paciscar ne à Titio petam: vtrum sit pactum personale: aut generale, ex verbis in pacto appositis cognoscere potes: cum persona pacto inserta non semper faciat pactum personale. [DOLO MALO.] Iste. §. continuatur ad superiora sic: Dictum est. e. l. §. prætor ait. quod pacta seruanda sunt quæ non fiunt dolo: sed quid si fiant dolo? dicit iste. §. & quidem si fit pactum dolo, non seruatur. & fit pactum dolo malo, vt ecce induxisti me dolo vt fundum venderem: & hoc dolo malo, quia pacto fraudulento. & de hoc nihil dicit prætor: sed iurisco. dicit, quod aliud est iniquum: vt ecce feci tibi pactum de non petendo: postea volo fraude te inducere ad hoc vt facias mihi pactum de petendo: & vt liceat mihi petere iniquum quidem peto, C & pactum superuacuum: vt ecce induxisti me dolo vt remitterē: remisi, & sic non valet pactum. Si volo laborare vt facias mihi pactū de petendo. l. vt liceret mihi petere: nō est necesse. [QVOD FERE.] Inuenitur in prima parte instrumenti, quod Mæuius spopondit Titio. x. ad interrogationem Titij: & non erant stipulati: quia tunc temporis fuerunt absentes: & ideo dubitatur: aliter non dubitatur: vt insti. de inuti. stipu. §. sed scriptura. & de fideiuss. §. fin. præsumitur quidem intercessisse stipulatio: nisi contrarium probetur. [SI PACISCAR.] Tu mihi condemnatus fuisti, vel domum meam combussisti: remitto per pactum, vt non tenearis. bene valet pactum. [SI PACISCAR.] Tibi nouum opus nunciaui, ne ædificares: si postea quàm denunciaui tibi, remisi: si quidem in publico: & tu postea ædificabas: non valet pactio, nec remissio. si autem in priuato, valet pactum. idem in aliis: quia si paciscar, vt furti non tenearis: si quidem de iam facto, valet: aliter non. [SED ET SI QVIS.] Apud te rem meam deposui, in qua re tu dolum commisisti: pactus fui tecum, vt de illo dolo non tenearis valet pactum. [ET GENERALITER.] Hic dicit, quod quando pactū est contra ius, non potest aliquo modo confirmari: nec valet stipulatio D super eo facta: vt. in prin. l. sequen. quæ continuatur cum ista: si ante aditam hæreditatem pactus essem cum creditoribus, vt partem tantum præstarem: valet quidem tale pactum. Sed pone, quod seruum meum sub conditione hæredem instituī, qui pactus fuit conditione pendente: vt partem tantum præstaret. & videtur quod pactum non valeat de rigore iuris: cum alterius conditionis inueniatur tempore existentis conditionis: quia inuenitur liber: sed de æquitate valet: vt infra. e. §. Item probat, & adducit duo exempla. nam si extraneus me filiumfa. hæredem instituat: & paciscar cum creditoribus hæreditariis de parte soluenda: postea emancipatus adeam hæreditatem: valet pactum quantum ad hereditatem, vt mihi pariat exceptionem doli. Idem est si ante mortem patris mei pactus fui cum creditoribus patris mei, vt partem soluerē: valet pactum, & parit mihi doli exceptionē. Idem est ergo in seruo: vt in hoc. §. sed si. qui continuatur cum isto. Vi.

[a] *Exceptiones.* De his non dicit hic, sed. j. eo. si vnus. §. pactus. imò & hic aliqua dicuntur: [k] vt infra, eod. §. sed cum nulla. &. §. quinimmo, & in sequentibus. §. §.

[b] *In suo nomine.* Scilicet generali: vt dicatur conuentio, siue

[k] *Incipit ter, & finit ter, & incipit principaliter, & finit ter, & incipit Ad. & finit contractus*

BIU Cujas

contractus tantum: sed speciale [a] sibi assumit nomen: vt infrà, de donatio. cau. mor. l. mortis causa capitur. & de bo. li. si patronus. §. si quis cum esset. non enim amittit generale nomen: vt. §. eo. l. j. §. adeo. &. §. de offic. eius cui man. est iurisdi. l. j. in fi. & patenter probatur infrà, de præscrip. verbis. l. naturalis. j. respon. quia ibi ponitur emptio sub illo innominato: do, vt des: & cæteri.

a *Similes*. vt mandatum, mutuum, & pign⁹: vt. §. eo. l. j. §. fin. Acc.

b *Res*. id est pactio, vel conuétio: est enim rei verbum generale: vt infrà, si certum peta. l. j. in fine.

c *Causa*. id est datio vel factum quod vestiet pactionem.

d *Facias*. Idem in aliis innominatis duobus: licet alia ibi detur actio. Sed quare permutatio, quæ est species de do, vt des, nomé speciale habere nó dicitur: vt hic, cum permutatio elegantius nomen habeat quàm emptio: cum vno nomine, scilicet permutare, vel pmutatio, hinc inde, id est vtramque partem comprehédat: quod nó facit emptio: sed partem emptoris significat, vt venditio partem vendentis? Respon. hi dicuntur nominati: qui consensu contrahuntur. in permutatione non consensu, sed rei interuentu contrahitur obligatio: & colligitur hæc ratio infrà, de rerum permu. l. j. §. item emptio. secundum Io. [b] sed hæc ratio non videtur valere: quia commodatum, & depositum, dicuntur hic nominati, & tamen non consensu, sed re contrahuntur. Quare dicas quòd permutatio ideo non est nominat⁹, quia non statim cum facta est voluntate partium, dat actionem, imò [c] exigitur rei interuentus: & tunc non ex rei interuentu, sed ex præcedenti pacto agitur: vt. C. de rerum permuta. ex placito. sed commodatum, & depositum, & similes, statim vt fiunt, dant actionem: non tamen sunt, nisi re tradita: vnde re dicitur obligatio contrahi: & ideo nominati dicũtur: & sic prima ratio valet: [d] vel dic, vt no. C. de rerum permu. in rub. Præterea donatio olim erat innominat⁹, hodie vero nominatus. secundum Io. cum ex solo pacto & consensu nascatur actio [e]: vt. C. de dona. si quis argentũ. §. pe. &. j. de rerũ permut. l. j. §. item emptio. Item quid si in permutatione nó dedi. sed paratus fui dare? Respon. [f] non habetur pro dato: cum in his casibus liceat pœnitere: vt infra, de condict. cau. da. dedi. §. primo, & secundo. & l. si pecuniam. §. si seruum. sed secus in contractibus nominatis, vel legatis: vt infra, de condict. institu. l. vter ex fratribus. & infra, de annuis legatis. lege Mæuia. in principio.

ADDITIO. Hanc vltimam partem gloss. sequuntur docto. hic. Ex qua habes, quòd sola oblatio in contractibus innominatis non habet vim implementi, adeo quòd possit agi ficut si vere fuisset impletum: imò oblatio non impedit, quin sit locus pœnitentiæ, secundum Iasonem hic.

e *Ciuilem obligationem*. id est quæ parit præscriptis verbis actionem: vt infra, proximè.

f *Stichum*. ignorans alienum: aliàs de dolo teneor: vt infrà, de præscript. verb. naturalis. §. sed si dedi.

g *Manumisisti*. & ideo tenuit libertas: quia tu⁹ fact⁹ erat: quæ reuocari non potest semel prestita: vt inst. qui ma. non pos. §. semel.

h *A prætore*. scilicet viuo. q. d. nulla sit de iure: vel dic in factum subsidiaria, qui est prætoria. q. d. ciuilis deficiat: vel certe non deficit ciuilis: vt subiicit. & sic dictum Iulia. quod est hic, & infra, de præscrip. ver. l. naturalis. §. sed si dedi. corrigitur per Marcianum & Vlpianũ, quę reprobant eum hic. Plus etiam dicunt g quidam quod tota distinctio Iuliani facta in. d. §. sed si dedi. corrigit, vt hodie indistinctè pscriptis verbis actio detur: vt hic dicit. Ac.

i *Nulla*. contra videbatur, quasi causa subesset: sed tamen quia est pro non causa, nulla obligatio nascitur, scilicet efficax ad agẽdum vel ad excipiendũ siue fuerit promissio per stipulationem: siue nudo pacto: siue naturalis tantum: siue naturalis & ciuilis nata fuerit obligatio. nam & solutum repetitur: vt infra, de condic. ob tur. cau. l. idem. §. quotiens. Idem in pignore dato multo magis. Est tamen aliqua, quia non est turpe quid promissum: secus si vt fiat, aliquid turpe promittatur: quia nulla est ipso iure: [h] vt infra, de verb. obli. generaliter. & l. si plagi j. & solutum non repetitur: vt. C. de cõdict. ob tur. cau. cũ te. Sed quid de pigno. dato vt maleficium fiat? Respon. [i] repeti potest per rei vin. vt. j. ad exhi. de eo. §. pe. & fin. non cõdic. ob tur. cau. vt. j. de cõdict. ob tur. cau. si ob turpem causam. sed fiscus hoc repetit, si ille non vindicat: vt. j. de iure fisca. l. Lucius. Acc.

k *Sed cum nulla*. hic. §. continuatur cum superiori. §. sed & si in alium.

l *Causa*. id est datio. vel factum ex quo vestiatur contractus innominatus, do vt des. Nam de his dicit [i] adhuc: vt patet ex coniũctione. §. §. istorum. Et ideo gl. M. qui dicit etiam si stipulatio intercesit non tenere, reprobatur per. l. C. de rerum permu. l. ex placito. sed Azo. hunc. §. aliter intelligebat: vt puta quia credebat quis se mihi teneri, cũ non teneretur: & promisit ex ea falsa causa quę non suberat: quo casu nó valet promissio: vt. j. de excep. do. l. ij. §. circa. vnde sua gl. [k] bona esset: sed prim⁹ itellect⁹ verior est. *Igitur*. caute incipit facere transitum ad contractus nominatos: ac si diceret: si in contractibus innominatis non valet conuentio sine causa, id est sine vestimento: etiam in contractibus nominatis vel factis aliis est eadem ratio: ergo sit idem ius: vt hic, & vt ar. C. ad. l. Fal. l. fin. &. j. ad. l. Aquil. illud. vt sic iam generaliter nuda pactio non pariat actionẽ, sed exceptionem. Sed quod est nudum pactum? Respon. [l] quando hoc cõtrahentes voluerũt: vt esset nudum: vt. j. eo. §. quod fere. Item quando fuit sola sponsio [m] sine interrogatione: vt. j. de polli. l. pactum, vel verius, non est pactum: vt ibi. Item quando stipulatio [n] est inutilis: vt quia inter absentes: vel quia præcesit responsio interrogationem: quod esse non debet: vt. C. de vsur. l. j. vel aliàs sit inutilis. Habet enim in se pactum nudum: [o] vt. j. de accepti. l. an inutilis. j. respõ. secundum Pisanam literam, quæ est ibi. &. j. eo. §. si vnus. §. si acceptilatio. Sed hæc regula, quod pactum nudum non pariat actionem: fallit in casibus qui in his legibus inueniuntur: vt. C. de dopromi. l. ad exactionem. P &. C. de dona. si quis argentum. §. pe. q & ar. inst. de act. §. de constituta. [r] &. j. de nau. fœ. l. periculi. &. j. de vsur. l. etiam. &. C. de vsur. l. frumenti. & infrà, de polli. l. pactum. vel ibi non est pactum. his enim casibus ex nudo pacto nascitur actio, sed potest dici vestitum legis auxilio: vt supra eo. legitima. cum nudum pactum parere actionem, tale sit ac si prorsus sterilis mulier generaret: vel virgo pariat. sed dicatur nudum ab aliis vestimentis quæ habent pacta: vt iam dicam. sic & dici potest venditio nudum pactum ab aliis vestimentis præterquam à consensu. Accursius.

n *Obligationem*. scilicet efficacem.

o *Quinimmo*. quin pro etiam: & hæc dictio. imò, potest aduersari ei quod dixerat de exceptione danda quasi minus plene dixerit. sic corrigitur minus plene dictum: vt infrà, ad. l. Rho. de iac. l. fi. §. pe. &. §. fi. Vel verius [s] aduersãs ei quod dixerat actionẽ non dari: sed certe hoc dari non infert, sed infert informari. Sed dic ex vi attractiua [t] illius dictionis, etiam, quæ sumitur ex illa, quin. hanc dictionem, imò, duo operari: & quòd actionem pariat: [u] vt. C. de pact. inter empt. & ven. l. ij. & quòd informet: vt ponit exempla: & sic hæc dictio, vt, exemplificatiuè ponitur. vel dic [x] nouum intellectum: vt quod dixit, pariat exceptionem, scilicet perpetuam. vt pactum de non petendo in perpetuum: imò & plus, quia informet & pariat temporalem: vt si feci pactum

Quinimmo ° interdum forcito. sed Azo. hunc. §. aliter intelligebat: vt puta quia credebat quis se mihi teneri, cũ non teneretur: & promisit ex ea falsa causa quę non suberat: quo casu nó valet promissio: vt. j. de excep. do. l. ij. §. circa. vnde sua gl. [k] bona esset: sed prim⁹ itellect⁹ verior est. *Igitur*. caute incipit facere transitum ad contractus nominatos: ac si diceret: si in contractibus innominatis non valet conuentio sine causa, id est sine vestimento: etiam in contractibus nominatis vel factis aliis est eadem ratio: ergo sit idem ius: vt hic, & vt ar. C. ad. l. Fal. l. fin. &. j. ad. l. Aquil. illud. vt sic iam generaliter nuda pactio non pariat actionẽ, sed exceptionem. Sed quod est nudum pactum? Respon. [l] quando hoc cõtrahentes voluerũt: vt esset nudum: vt. j. eo. §. quod fere. Item quando fuit sola sponsio [m] sine interrogatione: vt. j. de polli. l. pactum, vel verius, non est pactum: vt ibi. Item quando stipulatio [n] est inutilis: vt quia inter absentes: vel quia præcesit responsio interrogationem: quod esse non debet: vt. C. de vsur. l. j. vel aliàs sit inutilis. Habet enim in se pactum nudum: [o] vt. j. de accepti. l. an inutilis. j. respõ. secundum Pisanam literam, quæ est ibi. &. j. eo. §. si vnus. §. si acceptilatio. Sed hæc regula, quod pactum nudum non pariat actionem: fallit in casibus qui in his legibus inueniuntur: vt. C. de dopromi. l. ad exactionem. P &. C. de dona. si quis argentum. §. pe. q & ar. inst. de act. §. de constituta. [r] &. j. de nau. fœ. l. periculi. &. j. de vsur. l. etiam. &. C. de vsur. l. frumenti. & infrà, de polli. l. pactum. vel ibi non est pactum. his enim casibus ex nudo pacto nascitur actio, sed potest dici vestitum legis auxilio: vt supra eo. legitima. cum nudum pactum parere actionem, tale sit ac si prorsus sterilis mulier generaret: vel virgo pariat. sed dicatur nudum ab aliis vestimentis quæ habent pacta: vt iam dicam. sic & dici potest venditio nudum pactum ab aliis vestimentis præterquam à consensu. Accursius.

n *Obligationem*. scilicet efficacem.

o *Quinimmo*. quin pro etiam: & hæc dictio. imò, potest aduersari ei quod dixerat de exceptione danda quasi minus plene dixerit. sic corrigitur minus plene dictum: vt infrà, ad. l. Rho. de iac. l. fi. §. pe. &. §. fi. Vel verius [s] aduersãs ei quod dixerat actionẽ non dari: sed certe hoc dari non infert, sed infert informari. Sed dic ex vi attractiua [t] illius dictionis, etiam, quæ sumitur ex illa, quin. hanc dictionem, imò, duo operari: & quòd actionem pariat: [u] vt. C. de pact. inter empt. & ven. l. ij. & quòd informet: vt ponit exempla: & sic hæc dictio, vt, exemplificatiuè ponitur. vel dic [x] nouum intellectum: vt quod dixit, pariat exceptionem, scilicet perpetuam. vt pactum de non petendo in perpetuum: imò & plus, quia informet & pariat temporalem: vt si feci pactum

Sequitur in his casibus liceat pœnitere: vt infra, de condict. cau. da. dedi. §. primo, & secundo. & l. si pecuniam. §. si seruum. sed secus in contractibus nominatis, vel legatis: vt infra, de condict. institu. l. vter ex fratribus. & infra, de annuis legatis. lege Mæuia. in principio.

ADDITIO. Hanc vltimam partem gloss. sequuntur docto. hic. Ex qua habes, quòd sola oblatio in contractibus innominatis non habet vim implementi, adeo quòd possit agi ficut si vere fuisset impletum: imò oblatio non impedit, quin sit locus pœnitentiæ, secundum Iasonem hic.

Implementum causæ iniustæ non vestit contractum innominatum. h. d. & loquitur iste tex. quando turpitudo non erat ex parte promittentis: sed recipientis tantum: quia quando recipit aliquid, vt faciat illud ad quod gratis tenebatur, dicitur turpiter accipere. l. fina. infra, de cõdic. ob. tur. cau. Bar.

Simplex conuentio innominata, si non vestitur implemento i stæ causæ. dicitur nuda: ideo non parit actionem. sed si fiat ad liberandum, bene parit exceptionem. h. d. vsque ad. §. quinimmo.

Pacta incontinenti apposita nouã producunt actionem, & veterem informant: secus si ex interuallo. Bartolus.

Sequuntur ° *Dic quòd ibi est contractus nominatus, nõ quòd ibi nõ oritur actio ex pacto: sed & lege secũdũ Ias. Displiceat Bar.*

Ista placet B. B. P. A. lex. & Ias.

Nihil est quãuis prima facie vera. Aliàs actiua. Idem. B. B. P. A. ex. & Ias. cõtra Fe. & Ful.

Displiceat Ias.

Et est de mente aliorũ

BIU Cujas

ctum vsquè ad annum non petere. quo casu noua forma datur & meta actioni meæ: vt ante annum non agam: & si agam, exceptione repellar: & quod subiicit, vt in bo. fin. &c. similitudinariè ponatur, & dicat de ea informatione de qua prius dicebam. Et dicitur ideo actio informari à pacto: quia cum actio ex vendito consueuerit dari ad precium, hic poterit dari ad hoc vt Romam vadas si hoc incontinenti conuenit: & ita impletur hæc actio à pacto: vt vestis impletur ab homine: & informatur vt succus à frumento: vt hic, &. C. de pact. inter empt. l. ij. Item & ideo dici potest, informari: quia cum actio ex vendito sit bonæ fidei sui natura[a], erit stricti iuris: cum loco eius præscriptis verbis actio detur: quæ est stricti iuris: vt supra, si quis cau. si eũ. § . fin. nec enim actio præscriptis verbis suam naturam immutat, vt sit bonæ fidei: imò est stricti iuris: vt arg. infra, de act. emp. l. idem. §. j. Item interdũ ideo dicit, quia si ex interuallo non informat: [b] vt sequitur. sed cum velit probare quòd nudum pactum hoc faciat: quare de eo non posuit exemplum: sed de vestito cohærentia contractus? sed dic [c] hoc esse nudum sui natura: sed cum nascitur, vestimenta sibi proxima sunt quæ assumit. Et not. quòd pactum sex modis vestitur: Re: vt in mutuo & similibus: vt instit. quibus modis re con. obli. in principio. & per totum. Item ver bis: vt instit. de verborum obliga. in principio. Item literis: vt post biennium [d] in chirographo: vt instit. de li. ob. Item consensu: vt instit. de ob. ex consensu. Item cohærentia contractus: [e] vt hic. Item rei interuentu: vt in contractibus innomina. vt supra eodem. §. sed & si in alium. Sed quæ est differentia inter hoc vestimentum rei interuentu: & illud re? [f] Respon. quia vestimentum [g] re vna cum pacto nascitur: sed rei interuentu potest esse quod dudum postea: vt si modo conueniam de permutando, & post annum tradam. tunc enim vestitur primum pactum: vt. C. de re. permut. ex placito. Possunt addi duo modi, scilicet rei principio: vt infra, de pollic. l. j. §. j. Item legis auxilio quod potest dici in omni nudo pacto quod actionem parit: vt dixi supra proxi. §. Item secundum quosdam vestitur iureiur. vt infra, de ope. li. l. vt iurisiurandi. sed videtur quòd nullum pactum sit nudum: cum quodlibet habeat in se consensum: vnde vestiri consensu videtur: vt supra, eodem. l. j. §. j. Respon. [h] elegans & tenuis vestis est consensus, quæ non datur nisi certis contractibus enumeratis: vt instit. de obli. ex consensu. in prin. qui cum sint fauorabiles & pingues & calidi, leui veste vestiuntur: sed quidã dicunt non vestiri [i] nisi rei interuẽtu, cum alia vestita nascãtur. sed contra eos est cp dicit Iob, Pelle & carnibus vestisti me, & cætera.

mat ipsam actionem: vt in bonæ fidei iudiciis. Solemus enim dicere pacta conuenta inesse bonę fidei iudiciis [a]. sed hoc sic accipiendum est, vt si quidem ex continenti [b] pacta subsecuta sunt, etiam ex parte [c] actoris insint: [si] ex interuallo, non inerũt: nec valebũt, si agatur: * ne ex pacto [d] actio nascatur.

Continua. quia dixit supra pacta apposita incontinenti, actionem producere: secus si ex interuallo. nunc ponit exemplum de pactis appositis ex interuallo: & vnum exemplum ponit author legis: secundum ponit Marcellus: tertium Papinianus. secunda ibi, idem Marcellus. tertia ibi, idem respondit & iste versiculus legitur duobus modis. Vno modo secundum Marcellum, cuius opi. reprobatur per. l. quotiens. infra, solu. ma. Secundo modo secundum Ioan. cuius positionem tene. Barto.

℣ Vtputa post diuortium [e] cõuenit, ne tempore statuto dilationis dos reddatur, sed statim. hoc non valebit: ne ex pacto [f] actio nascatur. Idem Marcellus scribit: Et si in tutelæ actione conuenit [g], vt maiores, quàm statutæ sunt [h] vsuræ præstentur, [i] locum non habebit: ne ex pacto nascatur actio. Ea enim pacta insunt, quæ legem contractui dant, id est quæ in ingressu [k †] contractus facta sunt. Idem responsum scio à Papiniano, si post emptionem ex interuallo aliquid extra naturam [l] cõtractus conueniat, ob hanc causam agi ex empto non posse, propter eandem regulam, ne ex pacto [m] actio nascatur. (quod & in omnibus bonæ fidei [n] iudiciis [o] erit dicendum.) sed ex parte rei locum habebit [p] pactũ: [q] quia mulieri replicatio tantum detur ex huiusmodi pacto, cum per se habeat actionem quam non habet: vt statim dicet. sed secundum hoc quòd sic ponimus casum huius §. secundum Io. quæritur si promissum est aliquid mihi sub conditione: & interim pendente conditione remittatur mihi à debitore conditio: an statim possim agere: videtur quòd non. nam & huic mulieri debetur dos sub conditione si soluatur matrimonium: & licet interim ei conditio sit remissa, non tamen agit. [q] quod in omni conditione recipias. nam ex stipulatu interim non agitur: quia non extitit interim conditio. nec ex pacto: quia nudum est: arg. ĩ. de constit. pecu. id quod. Sed ar. contra. ĩ. de peri. & commo. rei ven. si in venditione. [r] prętereapactum prorogat commissionem pœnę: vt diximus. ĩ. de ver. obli. cum stipulatus sim mihi. & ĩ. de arbi. Celsus. §. idem ait. cum ergo vt citius committatur non inducit? sed faciliores sumus ad liberandum. Item arg. contra. ĩ. de adimen. leg. l. iij. §. conditio. & instit. de codicil. §. vlt. Item quid si in ipso fine matrimonij? Respon. [t] non dicitur fieri incontinenti, cum prius sit nata actio: vt statim dices.

a *Bonæ fidei iudiciis*. id est contractibus. sed quid in iudiciis stricti iuris? Respon. idem vt pariant & informent: vt infra, si cer. pe. lecta. &. C. eo. petens. quidam tamen dicunt tantum nouam parere: vt. C. de do. l. legem. &. l. cum res. &. C. de re. permu. l. reb[9]. & de rei vxo. act. §. accedit. Item quid si nudum pactum non est principale, sed accessorium puta pœnale vestitum? Rñ. k non vestitur principale ab accessorio: vt. C. de contrahen. sti. l. nuda. Item quid si tale est pactum vestitum ex quo vna pars tantum agit: vt stipulatio, & aliquod pactum pro promittente ponatur? Rñ. l non dicitur vestiri: cum non habeat pro se à quo vestiatur.

b *Ex continenti*. i. antequam ad alia diuertant negocia: vt infra, de duo. re. sti. l. duos. in fin. &. l. si ex duobus. & infra, de testa. l. hæredes palam. & infra, de adul. l. quod ait lex. §. fin. & infra, de verbo. oblig. continuus. in prin. sed an ex talibus pactis non seruatis possit dari rei vindi? Respon. non: vt. C. de proba. cum res. nisi in casibus quatuor: [m] vt. C. de dona. quæ sub modo. l. j. & C. de pact. inter emp. & ven. l. commissoriæ. &. ĩ. de in diem addi. l. si ex duobus. §. sed & Marcellus. & ad idem. ĩ. de rei vin. si quis hac. quartus. j. de contrahen. emp. l. si quis sub hoc. vel dic, vt ibi.

c *Ex parte*. id est vt pariant actionem.

d *Ex pacto*. scilicet nudo.

e *Vtputa post diuortium*. secundum M.[n] pone exemplum. sol. matri. ex interuallo quis fecit pactum de dote reddẽda vlteriori die. non valet: ne ex pacto & cætera. sed si ante finitum matrimoniũ: valet quandocũq; , cũ videatur fieri incontinenti: vt argu. j. man. qui negocia. & secundũ hoc verba illa, post diuortium, determinãt verbum, conuenit. Sed Ioan. [o] ponit cum pactum factum fuit ante contractum matrimonium, vel post ex interuallo etiam durãte matrimonio. nam lex dicit quòd etiam durante matrimonio dicitur fieri ex interuallo: vt. ĩ. sol. ma. quotiens. & secundũ hoc, verba, post diuortium, determinãt verbum, statuto. sed contra vtrumque est. ĩ. de pact. do. l. de die. & l. sequen. Sed dic, quòd ibi [P] fuit facta incontinenti: aliàs obtinet quod hic dicitur. Sed adhuc videtur quòd mulieri debetur dos sub conditione si soluatur matrimonium: & licet interim ei conditio sit remissa, non tamen agit. [q] quod in omni conditione recipias. nam ex stipulatu interim non agitur: quia non extitit interim conditio. nec ex pacto: quia nudum est: arg. ĩ. de constit. pecu. id quod. Sed ar. contra. ĩ. de peri. & commo. rei ven. si in venditione. [r] prętereapactum prorogat commissionem pœnę: vt diximus. ĩ. de ver. obli. cum stipulatus sim mihi. & ĩ. de arbi. Celsus. §. idem ait. cum ergo vt citius committatur non inducit? sed faciliores sumus ad liberandum. Item arg. contra. ĩ. de adimen. leg. l. iij. §. conditio. & instit. de codicil. §. vlt. Item quid si in ipso fine matrimonij? Respon. [t] non dicitur fieri incontinenti, cum prius sit nata actio: vt statim dices.

f *Ex pacto*. scilicet nudo.

g *Conuenit*. non statim finita tutela: sed ex interuallo postea vel prius: vt quidam dicunt (& bene) in actione tutelæ. Nam non potest dici actio tutelæ nasci non finita tutela [u]: vt. ĩ. de tu. & ra. det. si tutor. §. fi. &. l. seq. sed in dote etiã [x] ante solutum matrimonium: nisi in casu: vt. ĩ. de bo. dam. l. sed si alia. in fi. Item quid si in prin. tute. apponatur pactum? Respon. ex interuallo [y] fit: cum ante tutelam finitam actio non nascatur.

h *Quæ in constitutæ sunt*. maxime: nam idem & si minores cum ex interuallo pepigit de eis præstãdis tutor pupillo. Vel dic, maiores quàm constitutæ sunt in ciuitate, minores tamen legitimis: in maioribus tamen etiam si fieret pactum incontinenti, non valet: vt. C. de vsur. l. eos. §. si quis autem aliquid. sed an etiam incontinenti pactum sine stipulatione valeat? Videtur quòd non: vt. C. de vsuris. l. iij. sed respon. illud habet in mutuo tantum, & non in omni: sed tantum in pecunia mutuata: secus in alio mutuo: vt. C. eodem, titu. de vsur. l. frumenti. Item secus in omni contractu bonæ fidei: vt. C. de pact. inter emp. l. initio. &. ĩ. de vsur. l. cum quidam. §. ex locato. &. ĩ. depos. Publia. §. Lucius.

i *Præstentur*. à tutore ipsi pupillo.

k *Ingressu*. vel egressu: multo magis si in ipso contractu.

l *Extra naturam*. * id est substantiam: vt de commodando libram ad auscultandum. Alij dicunt id naturale quod nos substantiale: vt dicam infra, proxi. in distinctione pactorum.

m *Pacto*. scilicet nudo.

n *Bonæ fidei*. & stricti iuris multo magis locum habet.

o *Iudiciis*. id est contractibus.

p *Locum habebit*. quod est quãdo parit exceptionem: vt subiicit.

q *Pactum*. etiam nudum: vel etiam si ex interuallo: vt si cõuenit ne fideiussor

BIU Cujas

ne fideiussor daretur qui dari debeat.

a *Adeo.* pacta ex interuallo facta non valent extra substantiam contractus: sed de substantia sic: vt suprà proxi. de quo colligitur, adeo autem & cætera.

b *Ex eodem.* id est, de substantia.

c *Nondum secuta.* neque precio dato, neque re tradita: vt inst. quib⁹ modis tol. ob. §. fin.

d *Ab emptione.* scilicet in totum.

e *Ex parte.* quando ad eius commodum fit.

f *Eadem ratione.* scilicet quæ est in toto quo ad totum: vt suprà, proxi. respon. erit hic in parte quo ad partē: vt subiicit: & fa. suprà, si quis cau. sed & si. §. fi. in gloss. nam &. &. j. de in litem iuran. l. videamus. §. pen. & infrà, de vsur. l. qui scit. in princi. Ar. cōtra. j. de testa. l. hæredes palam. §. j. & infrà, de inoffi. testa. Papinianus. §. sed nec impuberis. & facit. j. de adi. leg. l. legata. §. fi.

g *Non insubtiliter.* sed subtiliter. sic. j. de hære. insti. l. j. §. sic autem.

h *Vnde illud.* hæc litera idem repetere videtur multotiens: sed non facit. nam prius dixit quando in totum recedit ur. secundo, quādo deminutū fuit precium tantum, vel auctum. hic autem quando res fuit tantum aucta vel deminuta. Sed quidam dicunt, quòd superius responsum loquitur quando res & precium fuerunt deminuta, vel aucta: hic in precio tantum: alij econtra, & in his casibus videtur renouari tus contractus. vt supra proxi. & videtur repeti pactum: vt infrà, proxi. sed si cum vno de hæredibus emptoris fiat pactum, non renouatur totus: & hic dicit aduersando, sed cum &c. & de vi huius pacti substantialis dices in distinctione pactorum infrà, statim.

i *Quoniam ex alio contractu.* scilicet quocunque, vt mutui. & sic not. quod non valet in pluribus. ſ. renouatio contractus, valet in vno: vt infrà, de le. j. l. legatarius. j. respon. arg. infrà, de condic. in de. Iulianus. in fi. & infrà, si cer. pet. singularia. j. respon. *ADDITIO.* Dic quod ibi ex pluralitate personarum non variatur ratio. Bart. & Alexan.

k *Iulianus.* ſ. modo: & quod Pompo. supra proxi. respon. sed Ir. dixit vtrumque idem, & quod pro parte emptio contrahatur: & quod pro parte dissoluatur. sed primum videtur verius. quia ergo de diuersis generibus pactorum dictum est superioribus. §. §. ideo distingue, pactorum quædam sunt de substantia contractus, vt de augendo &c. quæ dic vt dixi. j. de contrahen. emp. l. pacta. in glo. noua emptio.

l *Ait prætor.* superius dictum est pacta quædam ad excipiēdum, quædam ad agendum valere. de quibus autem pactis intelligat prætor, determinat, secundum M.

m *Conuēta.* scilicet seruabo: quod est infra, id est seruari faciam. sic infrà, de his qui not. infa. l. furti. §. mandati. seruabo dico ea quæ neque & cætera.

n *Dolo malo.* ex parte eius qui desiderat pacta seruari. nam & si dolo f initus sit contractus: qui dolum adhibuit, inuito altero non recedit à contractu: vt. C. de transact. l. transactione finita. &. C. de ser. pig. da. ſi creditoribus. &. C. de reuo. do. l. cum profitearis. &. C. de reuocan. his quæ in frau. cre. l. filios. & hoc membrum exponetur infrà. §. dolo malo.

o *Aduersus leges.* hoc capitulo & sequētibus sunt necessaria duo exempla. Vnum quando contra, aliud quando in fraudem, propter illud verbum, neque quo fraus &c. Dic ergo aduersus legē: vt l. Iulia fundi dotalis: vt instituit. qui ali. licet in prin. in cuius fraudem fieri posset in prædio quasi dotali: vt. j. de fū. dota. l. fundus dotalis seruo. & caue quia nō fuit hæc lex Iulia à Iulio Cęsare inducta, sed à Iulio Paulo iurisconsulto: aliàs suffeciſſet qp dicit. j. edictū principis.

p *Plebiscita.* veluti ne præses paciscatur vltra esculentum g & poculentum: vt. ſ. de offici. præſi. plebiſcito. in cui⁹ fraudem fieret ſi traheretur ad munerū qualitatem vel quantitatē: vt. ſ. de offi. proconſ. l. solent. §. fi. item potest poni exēplum vt non agam de dāmno dādo: quod non valet: vt. j. e. l. ſi vnus. §. pacta quæ turpem.

q *Senatusconsulta.* ſ. quod vetat in pecunia ludere, niſi in caſib⁹: vt j. de alea. l. ſolent. §. senatus. &. l. quibus. vel pone senatuſcon. Vell. & Macedo. in cui⁹ fraudem etiam fieri potest: vt. j. ad Vell. quamuis. §. ſi cum eſſem. &. j. ad Macedo. ſi filius. §. is autem.

r *Edicta.* ſ. prætorum. vt habes exemplum. j. ea. l. §. ſi paciſcar. ibi, ſi paciſcar ne operis. &. j. eo. ſi vnus. §. illud. &. j. quarum re. ac. non da. l. j. §. quæ onerandæ. in cuius fraudē fit quādo grauior imponitur opera: vt. j. de bo. lib. l. j.

s *Decreta principum.* vt. C. ne li. poten. l. j. in cuius fraudem fit ſi procuratorio nomine ſe agere fingat in re ſua, cum commodum ad eum ſpectet: vt. C. manda. per diuerſas.

t *Non minus.* lege rectè, & die non minus. i. magis. ſic. C. de iur. &. faciāgno. l. non idcirco. magis enim per verba, quam ex mente colligitur: cum nullus alterius ſciat ſecreta, niſi ille exprimat verbis: vt infrà, de ſup. leg. l. Labeo. in fin. vel conuerte, id eſt non minus ex mente, quàm ex verbis. ſic inſtitu. de. l. Aquilia. §. ſecundo. & ſupra, de re. di. l. riparum. & ſic eſt figura hyſteron proteron, id eſt ordo conuerſus.

u *Pacto.* in ſcriptis facto, vel etiam non. Accurſius.

x *Vt personale.* ſed vt generale: vt infrà, eod. tale. in prin. & infra, de pig. act. ſi neceſſarias. §. penul. & infrà, de proba. ſi pactum. Et not. h arg. ex eo quod fieri ſolet. ſic ſupra eod. Labeo. Item no. pactum perſonale dici duobus modis. Primo, quòd ad vnam perſonam tantum porrigitur, non vltra. & ita infra, eod. idem. §. perſonale. Secundo ideo, quia cum perſona extinguitur, ſed ea viuente ad plures competit: & de hoc ſunt quatuor exempla: cum venditore: cum donatore: cum filio, ſeruóve, quorum pactum proficit emptori, donatario, patri, & domino: ſed viuentibus paciſcentibus: vt infrà eod. & hæredi. in prin. &. l. ſi tibi. §. pactum conuentum. In rem autem poteſt dici, ex perſona actoris & rei: vel actoris tantum: vel rei tantum: vel vtriuſque: vt. j. eod. qui in futurum. §. ſi ex altera.

ſolent & ea pacta, quæ poſt ea interponuntur, parere exceptiones.

Dictum est supra de pactis incontinenti vel ex interuallo appositis extra naturam contractus: hic loquitur de iis quæ apponūtur circa substantialia contractus. Et breuiter hoc intendit: Pacta circa substantialia contractus apposita, re integra & ex interuallo, valent & quo ad actionem siue in totum, siue in partem, siue cum vno, siue cum pluribus contrahatur. hoc dicit. & diuisio apparet ex gloſ. posita super verbo, aliàs igitur illud. h. d. Bartolus.

Adeò a autem [in] bonę fidei iudiciis exceptiones poſtea factæ, quæ ex eodem b ſunt contractu, inſunt, vt conſtet in emptione, cęteriſq; bonę fidei iudiciis, re nondum ſecuta, c poſſe abiri ab emptione. d Si igitur in totum poteſt, cur nō & pars eius pactione mutari poteſt? Et hęc ita Pomponius libro ſexto ad edictū † ſcribit. Quod cum eſt, etiam ex parte e agentis pactio locum habet, vt & ad actionem proficiat nondum re ſecuta, eadem ratione f. Nam ſi poteſt tota res tolli, cur non & reformari, vt quodāmodo quaſi renouat⁹ cōtractus videatur? qp nō inſubtiliter g diei poteſt. Vnde illud h æquè non reprobo, quod Pomponius libris lectionum probat, poſſe in parte recedi pacto ab emptiōe, quaſi repetita partis emptione: Sed cùm duo hęredes emptori exſtiterint, ſi venditor cum altero pactus eſt, vt ab emptione recedēretur: ait Iulianus valere pactionem, & diſſolui pro parte emptionem: † quoniam i & ex alio contractu paciſcendo alter ex hęredibus adquirere ſibi potuit exceptionem. vtrumque itaq; rectè placet, & quod Iulianus, k & quod Pomponius [ait].

Pacta seruanda sunt niſi rationabilis causa à iure statuta suadeat non obseruari. hoc dicit Alexander de Imola.

B Ait prætor l, *Pacta conuenta* m, *quæ neque dolo malo* n, *neque aduersus leges* o, *plebiſcita* p, *senatuſconſulta* q, *edicta* r, *decreta principū* s, *neque quo fraus cui eorum fiat, facta erunt: seruabo.*

Pactum de non petendo, aliquando est in rem, aliquando in personam. Et ſi dubitatur, intelligitur esse in rem: licet persona pacto comprehensa ſit. & pactum dolo initum non seruatur. qui dolus committitur pluribus modis hic in textu expreſsis. hoc dicit vsque ad. §. sed ſi fraudandi. Bartolus.

Pactorum autem quędam in rem ſunt: quædā in perſonam. In rem ſunt, quotiens generaliter paciſcor, ne [rem] petam. C In perſonam, quotiens ne à perſona petam, id eſt, ne à Lucio Titio petam. Vtrum autem in rem, an in perſonam pactum factum eſt: non minus t ex verbis, quàm ex mente conuenientium æſtimandum eſt. Plerunque enim (vt & Pedius ait) perſona pacto u inſeritur, non vt perſonale x pactum fiat, ſed vt demonſtretur cum quo pactum factum eſt.

† *inſerit hoc loco quidā, & p parte alterius remanere.*

g *Adde ad iſtā gl. gl. ſ. c. non licet* 11. *q. ſi. quæ vult quòd talia xenia non debent excedere in anno cētum aureos. Et sequuntur hāc gl. vſq; ad ſi. Bart. Ale. & Ia.*

h *Sequitur Bar. Pau. & Alexā. Pactum perſonale duplex.*

BIU Cujas

a *Ait prætor.* s. tacite. sic supra titu. j. si quis ex argentariis. §. prohibet. & est ideo, quia subauditur demum.

Calliditas, & fallacia differunt.

b *Calliditate.* calliditas est in tacendo: vt infra, de act. empt. l. j. §. finali. sed fallacia est in mentiendo: vt infrà, de furtis. falsus. §. si quis. Accursius.

c *Quotiens.* hæc definitio Pedij consonat definitioi Seruij: ideoque reprobatur per Labeonem: vt infrà, de dolo. l. j. §. j. secundum quosdam. sed Io. dicit, quòd ibi largius pro omni calliditate dolus accipitur: hic autè pro ea ponitur tantum quę fit in simulatione.

d *Sed si fraudandi.* nihil prætor edicit, scilicet expresse habita mẽtione fraudis: sed tacite [a] edicit. cũ enim dicit, nec dolo malo, videtur & hic notare, scilicet de fraude. sed tamen neglectum videtur, cum ea quæ &c. vt infrà, de iniur. l. item apud Labeonem. §. hoc edictum. & secundum hoc dolus [b] est genus, & inest fraus ei vt species generi: vt fraus tũc tantũ dicatur cum mei commodi causa. sed dolus dicatur etiam sine meo commodo: & erit bona argumentatio de toto ad partem negando, hoc modo: non seruabit prætor pacta dolo inita: ergo nec fraude. sed non valet affirmando. Alij dicunt fraude, id est, reipsa sine consilio. dolo, quãdo re & consilio. sed contra: vt infrà, de reg. iur. fraudis. sed nõ obstat, quia duplex est fraus. vna re, & consilio. & de hac loquitur. d. l. fraudis. alia re tantũ, quam facio quandoque gratia iuris mei conseruandi vel habendi: vt. j. de verbo. oblig. si quis cum aliter. in fin. cuius exemplum erit. C. de rescin. ven. l. ij. & sic bene sequitur: ineſt dolo & fraus, vt dicitur ineſſe genus suæ speciei: quia fraus potest esse dolus: & potest non esse: & ita fraus est generis species. Tertij [c] dicunt hic loqui de fraude expressa: vt de metu & vi, de qua prætor non dixit, sed de simulata tantum. & secundum hanc similiter ineſt dolo fraus vt genus speciei. & sic non erit dolus, vbi est vis & metus. quod est verum per hanc. l. sec[9] per aliam: vt infrà, de dolo. l. j. §. j. cum omnis machinatio & fallacia, & similia, faciant dolum. Vel dic quarto [d], quòd sunt nomina per omnia paria, & vnum in altero ineſſe, & econtra. & secundum has quatuor expositiones hic versi. ineſt enim &c. non ad proxi. sed ad supradicta refertur diuersimode, ad excusationem quare prætor de fraude non dixit. Vel potest referri [e] ad dictum proxi. tamen ita bene dico esse superuacuum. cum enim in primo pacto fuerat dolus, & per consequẽs fuerat fraus, prout fraus est species: si ergo excipiatur de pacto illo, & posit de dolo & fraude replicari: superfluum quidem est plus de cætero tractare de pacto de petendo.

e *Aut iniquum.* si nitor pacto expugnare [f] quod aliàs efficax est, inique facio. si autem ius tuum ineficax est, superuacue facio, secundum Ir. cum ergo iniquum est vel superuacuum, nó datur actio: vt. j. man. l. ij. §. j. &. j. de procu. licet. §. ea. Arg. contra. j. de nego. gest. si pupilli. §. item si procurator. in fi. &. j. e. non impossibile. &. C. de iur. do. l. ij. & de rei vxo. ac. in prin. §. j.

f *Destruere.* scilicet per fraudem.

g *Enim.* pro quia. Accursius.

h *Siue autem.* & fit dolus in initio pacti, quando dolo quis inducitur ad paciscendum: vt. C. de transact. sub prætextu instrumenti. §. j. &. j. de dolo. l. & eleganter. §. j. post pactum fit, quando in

a Idẽ Bar. Bal. Paul. Ale. & Ia.

b Et bene, secundum eosdem. * *adiicit Flo.*

† *id est, species doli.*

Fraus à dolo differat, vide Alciat. in. l. aliud est fraus. de verb. sign.

Fraus duplex est.

Dolo ineſt fraus.

c Præcedẽs intellectus & iste præsupponunt, quòd fraus est genꝰ: & dolus est species. quod diſplicet B. Bal. Paul. & Iaſ.

d Ista placet pdictis.

e Placet Bart. & Alexan.

f Ista glo. est de mente ſcribentium.

¶ *Dolo malo*, ait prætor, [a] pactũ se non seruaturum. Dolus malus fit calliditate [b] & fallacia. Et (vt ait Pedius) dolo malo pactum fit, quotiens [c] circunscribendi alterius causa aliud agitur, & aliud agi simulatur.

De pacto inito per fraudem, edictum prætoris non facit expressam mentionem, sed solum de inito per dolum. nec expediebat mentionem facere de fraude: quia fraus est species doli, & ineſt dolo, prout species ineſt generi: & ad remotionem generis sequitur remotio cuiuslibet speciei. Vnde cum in edicto prætoris cautum sit non esse seruandum pactum dolo initum: per consequẽs etiam nec fraude initum. Item omne pactũ fraudulenter extortum vel est iniquum, vel superfluum. iniquum, quando extorquetur quod extorqueri non debebat. superfluum, quando extorquetur id quod extorqueri non erat necesse. h. d. in effectu, secundum primã lectwram glo. Alexãder de Imola.

¶ Sed si fraudãdi [d] causa pactũ factum [esse] dicatur, nihil prętor edicit *, sed eleganter Labeo ait hoc aut iniquum [e] esse: aut superuacuum. iniquum, si quod semel remisit creditor debitori suo bona fide, iterũ hoc conetur destruere [f]. superuacuum, si deceptus hoc fecerit. ineſt enim [g] dolo † & fraus.

Siue dolus committatur ab initio in cõtractu, siue ex postfacto, parit exceptionem doli. Alex.

¶ Siue autem [h] ab initio dolo malo pactum factum est, siue post pactũ dolo malo aliquid factũ est: nocebit exceptio [i], propter hæc verba edicti, *neq; fiat* [k].

Si præcedit interrogatio, & sequatur responsio: præsumitur stipulatio, nisi probetur contrarium. Bartolus.

¶ Quod fere nouissima [l] parte pactorum [m] ita solet inseri, *Rogauit Titius, spopondit Mæuius*: hæc verba non tantum pactionis loco accipiuntur, sed etiam stipulationis [n], ideoque ex stipulatu [o] nascitur actio: nisi cõtrarium specialiter adprobetur [p], quòd non animo stipulantium hoc factum est, sed tantum paciscentium.

Pactum per quod tollitur ius priuati, sibi publica auctoritate concessum, valet: secus si tolleretur ius publicum: quia tunc non valet, etiam si fuerit iuramento vel stipulatione firmatum. Bartolus.

¶ Si paciscar, ne iudicati [q], * vel incẽsarum [r] ędium agatur: hoc pactum valet. Si paciscar, ne operis noui nunciationem [s] exsequar: quidam putant non valere pactionem: quasi in ea re prætoris imperium [t] versetur. Labeo autem distinguit, vt si ex re familiari operis noui nunciatio sit facta, liceat paciſci: si de re publica, non liceat [u].

Si quid fiat. sed vbi sunt hæc? Respon. non habemus ea: sed æquipollentia: vt. ff. e. §. prætor ait. & facit ad istum. §. j. de peti. hęre. l. sed & si. §. si quod ab initio. &. j. ꝙ me. cau. l. j. & l. si mulier. §. ꝙ ait. &. j. de condic. sine cau. l. j. §. siue autem.

l *Quod fere nouissima.* id est vltima. nam in fine subscribũtur testes: vt in authen. de fi. instru. §. sed si instrumenta. in prin. col. v. antea anni domini g, & postea narratio cõtract[9]: vt in authé. vt præpo. dom. impe. in prin. col. v. circa fi. ergo stipulatio ponitur: vt hic. & quod dicit pactorum, dic, id est, instrumentorum in quibus continentur pacta: & sic ponitur [h] cõtentum pro continẽte. & dic rogauit, id est interrogauit: vt. ff. de adopt. l. ij. §. j. Accurs[9], *Pactorum.* id est instrumentorum, in quibus pacta continentur.

n *Stipulationis.* licet re vera stipulati non sint, secundum Ir. quod H. non placet.

o *Ex stipulatu.* si est incertum ibi deductũ. si autẽ certũ, certi condictione agitur: vt infrà, de verb. obl. ĩ prin.

p *Contrarium approbetur.* sed qui contrariũ dicit, nõne dicit quòd instrumentum est falsum: nam instrumentum dicit rogauit. fuit ergo ibi interrogatio & responsio: ergo stipulatio. Respon. non sequitur [i]. quid enim si ex interuallo? Respon. non est stipulatio: vt. j. de verb. oblig. l. j. §. j. vel inter absentes [k]: vt infra. de inuti. stip. §. item verborum. non ergo falsum dicit ideo instrumentum. Item nunquid fiet hæc probatio per scripturam tantũ aliam contra hanc scripturam? videtur quòd sic: vt. C. de non nu. pecu. l. generaliter. sed illa lex loquitur circa substantiam siue causam obligandi: hæc autem circa solennitatem obligandi. ideoque etiam per testes in contrarium recipiam [l] probationes: vt. C. de contrahen. & commit. stipu. optimam. in fi.

q *Si paciscar, ne iudicati.* sed transactio super iudicato non valet, nisi sententia in dubium reuocetur: vt. j. de transac. l. & post rem.

r *Vel incensarum.* scilicet iam. alias secus: vt infrà, eo. si vnus. §. pacta quæ turpem.

s *Nunciationem.* quæ fit tribus modis. per prætorem. item per iactum lapilli. & his duobus modis retinemus possessionem si habemus. & per simplicem nunciationem: & hoc casu perdimus post. vt. j. de no. ope. nun. l. de pupillo. §. meminisse.

t *Imperium.* quia prætor ad suam curam adeo reuocat nunciationem, vt etiam iuste ædificatum faciat destrui: vt. j. de ope. no. nun. l. prætor. ideo non videbatur posse transigi sine eo.

u *Non liceat.* fit enim nunciatio [m] & de re priuata, & publica: vt infrà, de no ope. nun. l. j. §. nunciatio. &. l. de pupillo. §. sextus. primo casu tenet remissio: vt hic, & infrà, de ope. nun. l. j. §. inde quæritur. secundo non. Sed an idem qui remisit nuncia. de ope. pub. aget postea? Respon. quidam quòd non: vt infrà, de adul. si maritus. §. si negauerit. &. C. ad Turpil. quamuis. sed Io. [n] eundem admittit: vt infrà, de sepul. vio. l. iij. §. antepe. aliàs non esset differentia inter publicum & priuatum: vt infrà, eo. si vnus. §. item ne. nec ob. d. l. de adult. quia ibi erat iam lis ab alio contest. vel speciale in adulterio. item nec illa ad

Turpil.

BIU Cujas

Turp:l. quia de tali crimine ibi intelligitur de quo poterat transigi.vel dic,vt ibi not. Item quid si partim de publico, partim de priuato commodo agitur ? Respon. [a] pro priuato tenet remisio & pactio.pro publico non:vt infrà,de procur.l.licet.in princi. & l.non cogendum.§.qui ita.

a *Sequuntur practici scrib.*

quæ distinctio vera est. Et in cæteris igitur omnibus ad edictum [a] prætoris pertinentibus, quæ non ad publicam læsionẽ, sed ad rem familiarem respiciunt, paciſci licet. nam & de furto [b] paciſci lex permittit.

Sed & si quis paciſcatur ne depositi [c] agat, secundũ Pomponium valet pactum. Item si quis pact⁹ sit: vt ex causa depositi omne periculum [d] præstet, Põponius ait pactionem [e] valere: nec quasi [f] contra iuris formam factam, non esse seruandam. Et generaliter quotiens pactum à iure communi remotum est [g], seruari hoc non oportet, nec legari [h]: nec iusiurandum de hoc [i] adactum, ne quis agat, seruandum, Marcellus libro secundo digestorum scribit: Et si stipulatio [k] sit interposita de [l] his, pro quibus paciſci nõ licet [m], seruanda nõ est: sed omnimodo rescidẽda [†].

Expeditus iuriſcon. de literali expoſitione edicti, nunc venit ad tractandũ quaſdam varias & diuerſas quæſtiones circa materiam iſtam: & breuiter hoc intendit: Pactum factum ei qui eſt, vel futurus eſt hæres: ſtatu nõ mutato valet quo ad pacti exceptionem: ſed ſtatu mutato valebit quo ad exceptionem doli, vel vtilis pacti. Bartol⁹.

℣ Si ante aditam hæreditatem paciſcatur quis [n] cum creditoribus [o], vt minus soluatur, pactum valiturum est [p]. sed si seruus sit, qui paciſcitur priusquã libertatem & hæreditatem adipiſcatur, *quia sub conditione [q] hæres scriptus fuerat: non

b *Idẽ Bar. & Pan.*

c *Nihil eſt Bar. & P.*

† *An & quando pacta & promiſſa non ſeruare liceat, pulchre Cic. li. offi.*

*apiſcatur, Flo.

profuturum pactum Vindius scribit.

Hodie in his quæ ſunt communia pluribus, vt ſingulis: quod fit à maiori parte, præiudicat aliis fauore liberationis. Barto.

℣ Marcellus autem libro octauodecimo digestorum & suum hæredem [r], & seruum necessarium pure scriptos, paciſcentes prius quàm se immiſceãt, putat rectè paciſci: quod verum est. Idem & in extraneo hærede: qui si mandatu creditorũ [f] adierit, etiam mãdati [t] putat eum habere actionem. Sed si quis, vt suprà retulimus [u], in seruitute pactus est, negat [x] Marcellus: quoniam non solet ei profiecere si quid in seruitute egit, post libertatem. quod in pacti exceptione admittendum est [y]. Sed an vel doli ei prosit exceptio, quæritur. Marcellus in similib⁹ specieb⁹, licet antea dubitauit, tamen admisit: vt puta filiusfamilias hęres institutus [z] pactus est cum creditoribus. & emancipatus adiit hæreditatem [a]: & dicit doli eum posse vti exceptione [b]. Idem probat, & si filius viuo patre cum creditoribus paternis pactus sit. Nam & huic * exceptionẽ doli profuturam. immo & in seruo doli exceptio non est respuenda [c]. ℣ Hodie tamen ita demum pactio huiusmodi [d] creditoribus [e] obest, si conuenerint in vnum, & communi consensu declarauerint, quota parte [f] debiti contenti sint. Si vero dissentiant, tunc prętoris

A [*Et suum.*] CASVS. Si filium instituam vel seruum pure: si paciscar cum creditoribus, valet pactum. [IDEM PROBAT.] Cum plures essent creditores in hæreditate, quorundam mandato hæreditatem adiui. si alij qui non mandauerũt, me inquietant: habeo actionem mandati contra illum qui mandauit. [HODIE.] Dictum est suprà proxi. vtrum pacta hæredib⁹ proficiant. hic autem vult dicere an talia pacta noceant aliis creditoribus: & quidem si omnes consentiũt, omnibus nocet. si vero dissentiunt: quia quidam vult remittere. c. alter vero. l. voluntatem illius qui plus vult remittere, sequimur. nam illa maior pars dicitur: vt in.l. maiorem. quæ continuatur cum ista: & plana est.

r *Et ſuũ hæredẽ.* aliàs incipit lex: & aliàs nõ.

f *Mãdato creditorum.* quorundam.

t *Etiam mandati.* si forte inquietetur ab aliis qui non mandauerunt. & hoc si non omnes, vt dixi: vel non maior pars mandauit. tunc enim sufficit exceptio f. sed si dolo v- *f Etiam ãni⁹* adeo hæreditatem: *clio mandã* cum eo qui solus est, *ti poteſt cõ* ago de dolo: vt infrà, *petere. ſe-* de dolo.l.fi. & facit ad *cundũ Alc.* istum.§. j. manda. si vt hæreditatem.

u *Retulimus.* vt suprà.§.sed si seruus.

x *Negat.* scilicet ei p- desse exceptionem.

y *Amittendum eſt.* sci- * *Flo.hic.* licet vt ei non prosit.

z *Inſtitutus.* ab aliquo extraneo.

a *Hæreditatem.* alienam, non patris.

b *Vti exceptione.* eadẽ potest dici vtilis pacti.

c *Non eſt reſpuenda.* duobus casibus valet seruo etiam in libertate quod fecit in seruitute. vnus vt hic: alius vt infrà, de excep. rei vendi. l. j. §. si seruus. aliàs non [g]: vt infrà, de regu. iur. quod quis. quæ est contra. Item filiofamilias quare non datur directa pacti exceptio ? Respondeo [h]: quia alius homo esse nunc videtur. sic & aliàs vtilis actio datur: vel in factum de æquitate filiofamilias postea sui iuris facto datur eadem ratione: vt. j. de hære. insti. quidam. in fin. &. j. manda. si vero non re.§. sed si filiusfa. non autem directa: vt. j. de verb. obli. si filiusfa. Sed videtur vtroque casu directa quæri: quia hæreditati adquiritur directa: & per consequens hęredi futuro ipsi filio vel seruo: vt infrà, de stipu. ser. l. si seruus. Respon. [i] illud obtinet cum hæreditati fuit pactus: hic autem sibi voluit per pactum adquiri. Item not. similitudinem inter filium & seruum: quia vterque fuit alterius conditionis tempore pacti, & alterius tempore aditionis.

g Glo. ſequitur Alc. & Iaſ.

h Iſta gloſ. eſt de mente aliorum.

i Idem Alexan. & eſt de mente Alc.

d *Pactio huiuſmodi.* scilicet de remittenda parte debiti hæredi.

e *Creditoribus.* scilicet omnibus. sed si non omnes consentiant, eis tantum qui consentiunt nocet.

f *Quota parte.* habet locum dictum huius.l. & sequentium secundum Ir. & secundum omnes, quando omnes vel maior pars consentiunt in remittendo: sed est discordia quantum quilibet remittat. Sed quid si quidam sunt qui volunt aliquid remittere? Dicunt quidã non habere locũ has leges: vt innuit hæc litera, quota &c.

B

C

D

a *Ad edictum.* quo aliquid prohibetur, vel præcipitur. & no. quòd in genere dicit, scilicet quodlibet edictum. & accipe exemplũ ex inferioribus, scilicet furto, & depositio, & similib⁹.

b *Nam & de furto.* scilicet iam facto. nam de futuro non: cum tali pacto homines ad furandum inuitentur: vt j. de pa. do. l. cõuenire.

c *Ne depoſiti.* dic ratione præteriti doli vel culpæ: vt concordet præcedentibus. vel dic etiam ratione futuri: & sic etiam dolus remittitur tacitè: vt. j. e. si vnus. §. illud. Acc.

d *Omne periculum præſtet.* id est periculum aduenies per omnem culpam: non vt de casu fortuito teneatur.

e *Pactionem.* valet generaliter suscipere periculum: vt hic, sed cõtra. ff. si quis cau. sed & si. §. quæsitum. sed dic tres esse in hoc sententias: vt ibi diximus.

f *Nec quaſi.* Not. duæ negationes faciunt affirmationem vnam: vt infrà, de verbo. signi. duobus.

g *Remotum eſt.* id est, contrarium iuri communi. vel dic aliter, id est, remotum est à iure communi singulorum priuatorũ, id est quod spectat singulariter & specialiter ad singulos: secundariò tamen pertinet ad republicam: vt institu. de his qui sunt sui vel ali. iur. § expedit enim &c.

h *Legari.* vt si lego campum Martium, vel colũmas domus: vel vestes dicat secum funerari: vt infrà, de leg. j. apud Iulianum. §. fi. &. l. cętera. &. l. si seruo alieno. §. fin.

i *De hoc.* scilicet pacto inito contra ius commune vel publicũ: vt. C. de nup. authen. quod eis. arg. j. de leg. j. si quis iniquilinos. §. vlt. & facit. C. de insti. & substit. reprehendenda.

k *Et ſi ſtipulatio.* aliàs lex incipit hic: aliàs non.

l *Interpoſita.* vt super principali: vel super pœna.

m *Non licet.* id est, non est licitum: alioquin contra: vt ibi quis alteri stipulatur. fit enim stipulatio quandoque secundum legem: & tunc valet principalis & pœnalis, si fuerit interposita. quandoque contra legem: & tunc neutra: vt hic, &. j. de verb. obli. l. stipulatio hoc modo. &. C. de legi. l. non dubium. quãdoque prẽter legem: & tunc valet pœna: vt infrà, de verb. obli. l. stipulatio ista. §. alteri. secundum Io.

Stipulatio tripliciter fieri poteſt.

n *Quis.* futurus hæres, post mortem tamen: aliàs doli exceptio datur d: vt. j. eo. l. proxi. §. idem probat & si filius.

d Glo. ſequitur Alexan.

o *Creditoribus.* hæreditariis. Accursius.

p *Valiturum eſt.* licet in rem nondum suam factam.

q *Quia ſub cõditione.* sec⁹ si pure e: vt. j. proxi. rñ. & est ratio: quia tunc statim mortuo testatore etiam inuitus & ignorãs esset liber: vt insti. de hære. qua. & dif. in prin. &. j. si cer. pe. l. eius qui. in fi.

e Idẽ Alexan.

BIU Cujas

a *Et bene B.B. Pau. Ale. & Ia.*

b *Ide præ dic scriben.*

Facere videntur oēs quod facit maior pars.

† *Ex isto tex. colligitur quòd numerus personarū prævalet dignitati. facit. l. fi. C. de bo. auth. iu. pos. quod verū intellige, quando de commodo bursali tractatur. secus si de fide vel probatione veritatis: secundū Ias. hic: quem videas.*

a Et bene Sed contrarium potest dici: quia eadem est ratio. Sed quæ est hæc æquitas siue ratio quòd alij adstringuntur pactis aliorum stare? Respon. quia pro eorum vtilitate fieri videtur: cum talia tunc fiant quando debitor non est soluendo. nec enim aliàs est verisimile quòd illi iactarent vel effunderent pecunias suas: vt infrà, de proba. cum de indebito. §. primo. Item non haberet defunctus hęredem. Item non haberent creditores quem conuenirēt. Item not. hic, quòd omnes facere videntur quod facit maior pars: vt infrà, ad municipa. l. quod maior. & de reg. iur. l. aliud. §. j. & infrà, de bo. authen. iu. posl. fin. in princi. & infrà, de cu. bo. dan. l. ij. in princ. & infrà, de admi. tu. l. iij. §. penul. & insti. de satisda. tuto. §. ij. in fi. & infrà, depositi. l. si plures. & infrà, de testi. ob carmen. §. fi. & in authen. de alie. & emphy. §. emphyteusis. in fine. colla. ix. quādoque etiam duæ partes necessariæ sunt: vt infrà, quod cuiusque vni. l. nulli. & infrà, de decre. ab. or. fa. l. ij. & C. de decu. l. nominationum. Accursius.

b *Maiorem. Non pro numero.* sic &. j. de priui. credi. l. j. & dic p modo, id est, quantitate.

c *Dignitate.* id est, meliori statu, siue opinione: vt hic, &. j. de vsufruct. sed & si quis. §. j. non tantū honore publico. & facit. j. de remili. non omnes. §. à Barbaris. &. j. de fi. instru. l. fin. & infrà, de iudi. si longius. in fin. & infrà, de testi. ob carmen.

partes [a] necessariæ sunt: qui decreto suo sequēr maioris † partis voluntatem.

Maior pars intelligitur pro cumulo debiti, non pro cumulo personarum: nisi quādo in cumulo debiti esset æqualitas. Barto.

VIII. PAPINIANVS libro decimo Responsorum.

MAiorem esse partem pro modo debiti, non pro numero [b] personarum, placuit. Quòd si æquales sint in cumulo debiti: tunc plurium numer⁹ creditorum perferendus est. In numero autem pari creditorum, auctoritatē eius sequetur prætor, qui dignitate [c] inter eos præcellit. sinautem omnia vndique in vnam æqualitatem concurrant, humanior [d] sententia à prætore eligenda est. Hoc enim ex diui Marci rescripto colligi potest.

Prætendentes vnum debitum vel plura debita, si competant vni, semper loco vnius habentur. Bartolus.

IX. PAVLVS libro sexagesimo secundo ad Edictum.

SI plures sint qui [vnam &] eandem actionem habent, vnius loco habentur: vt puta si plures sint rei stipulandi, vel plures argentarij, quorum nomina simul facta sunt [e], vnius loco numerabuntur: quia vnū debitum est [f]. Et cùm tutores pupilli creditoris plures conuenissent, vnius loco numerātur: quia vnius pupilli [g] nomine conuenerant. Necnon & vnus tutor, plurium pupillorum

d *Humanior.* scilicet quæ melior sit debitori: vt arg. C. qui bo. ce. pos. l. fin.

SI plures.] CASVS. Dictum est suprà, quòd maior est pars creditoris pro modo debiti. hic autem dicit qualiter: & vtrū plures vnius loco accipiantur. & dicit quod si duo sunt argentarij, vel rei stipulandi, habentur loco vnius. Item dicit, quòd si pupillus sit creditor alicuius: qui pupillus habeat tutores plures: isti tutores sunt loco vnius. Idem est contra, quando plures pupilli creditores sunt alicuius qui in eodem debito vnum tutorem habent. nam loco vnius habetur tutor. & est ratio in litera. Item dicit, quòd si quis est creditor qui habeat plures actiones, quòd ille habetur loco non vnius, sed plurium. Item dicit, pone: debebat mihi Titius ex vna parte. x. & ex alia. xij. & ex alia. xx. nunquid coaceruabuntur omnes istæ summæ meæ, vt sic tibi præferar? Et respon. quòd sic: & potest in summa vsura computari.

e *Facta sunt.* id est, scripta.

f *Vnum debitum est* quantum ad vnam solutionem, vel exactionem: vt. j. de duo. reis. l. ij. §. fi. sed etiam plura dici possunt propter multas partes, siue propter multos creditores: vt. j. de condi. & demon. hæc scriptura. &. j. de duo. reis. l. eandem. §. fi.

g *Quia vnius.* subaudi debiti: aliàs esset mala ratio: vt statim probari potest.

h *Si conuenerit.* s. vt quota parte debiti sit contentus.

i *Nam difficile est.* id est impossibile hoc casu. & not. vnum non posse subire vicem duorum: vt hic, &. C. de asses. l. fi. in prin. & C. de postu. l. quisquis. econtra not. vnum plurium vicem subire: vt. s. de adopt. si consul. c &. s. de sena. l. emancipatum. §. fi. &. C. ad leg. Cor. de fal. si quis decurio. & infrà, de stipu. ser. l. j. §. communis. & infrà, de testa. Domitius. & infrà, de ap. l. imperator. §. j. & infrà, de fideicommiss. lib. generaliter. in fi. &. l. seq. Tertio not. quòd plures vt tres sustinent vicem vnius: vt testa. infrà, de col. bo. l. ij. §. si tres. & de condi. & demon. cui fundus. §. fi. &. s. eo. l. j. ij. respon.

c Dic nisi hic habeat respectum ad personas quæ essent in loco vnius. sustinere. secus si plures actiones habet. vt infrà de duo. reis. l. ij. §. fi. & ibi glo. & ad l. nā vnius. effici. secundum Bar. Fulg. Ba. quæ dicit.

k *Nec is.* s. creditor.

l *Plures actiones.* non tamen sua quantitas excedit, vt subiicit, cumulum &c. Accursius.

m *Aduersus eum.* scilicet, creditoré alium qui non vult remittere, vel non tantum.

n *Coadunatæ.* Et quæ non prosunt singula, multa iuuant. sic. s. de iurisdi. om. iud. si idem. §. fi. Sed ar. contra. C. de dona. sancimus. §. si quis autem. &. s. de iurisdi. om. iudi. l. si idem. in prin. ADDITIO. Dic quod ibi loquitur in odiosis: hic in fauorabilibus. Pau.

o *Vsur.* siue pacto solenni, siue vestito, siue officio debitas.

nomine vnum debitum prętendentium, si conuenerit [h], placuit vnius loco esse. nam difficile est [i] vt vn⁹ homo duorum vicem sustineat. nam nec is [k], qui plures actiones [l] habet, aduersus eum [m], qui vnam actionem habet, pluriū personarum loco accipitur. V Cumulū debiti & ad plures summas referemus, si vni forte minutę summę centum aureorum debeantur, alij verò vna summa aureorum quinquaginta, nam in hūc casum spectabim⁹ summas plures: quia illæ excedunt in vnam summam coadunatę [n]. summę autem applicare debemus etiā vsuras [o].

Pactum maioris partis creditorum præsentium nocet absentibus & priuilegiatis, hypothecam tamen non habentibus. Bart.

X. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

REscriptū [p] autem diui Marci sic loquitur, quasi omnes creditores debeant [q] conuenire [r]. Quid ergo [s] si quidam [eorum] absentes sint: num exemplum præsentium absentes sequi debeāt? Sed an & priuilegiariis absentibus hæc pactio noceat, eleganter tractatur: si modo valet pactio & contra absentes. & repeto [t] ante formam à diuo Marco datam, diuum Pium rescripsisse, fiscum quoq; in iis casibus, in quibus hypothecas [u] non habet, &cę-

REscriptum.] CASVS. Dictum est s. de creditoribus præsentibus qui paciscuntur vt quota parte debiti sint contenti. hic autem dicit, quidam absentes, & quidam præsentes sūt. & dicit quòd si præsentes paciscantur vt sint certa parte contenti, quòd absentes teneantur sequi exemplum istorum prę sentium, etiam si sint illi absentes priuilegiati: & sic præiudicetur absentibus per præsentes. hæc vera sunt nisi habeant absentes tacitas hypothecas. [SI PACTO.] Cum tibi. x. deberem, feci sti mihi pactum de non petendo; & promisisti mihi pœnam si amodo me conuenires. nunc tu conuenis me. Dicitur quòd possum te exceptione pacti submouere. vel si volo, possum petere pœnam. finaliter exceptione pacti debeo me liberare: & te à pœna quæ commissa sit. [PLERVMQVE.] Quia crederet aliquis quòd semper pactum generaret pacti exceptionem directā: quod non est verum, quia doli aliquando generat exceptionem: inde iurisconsul. hunc. §. hic ponit. & eius casus est talis: Ego eram debitor tuus in. x. tu feci ti cum procuratore meo pactum vt a me non peteres. Dicitur hic quòd mihi doli exceptio adquiritur per procuratorem istum. nam posset iste procurator meus facere pactum de non petendo à debitore meo: & nihil domino nocet nisi in tribus casibus: si ei mandauit: vel si habet liberam administrationem: vel si est procurator in rem suam. sed si dedi eum ad agendum tantum: si faciat pactum, domino non nocet.

p *Rescriptum.* Cuius sententiam habuimus. s. eod. l. & suum hæredem. §. hodie. &. l. maiorem. in fi.

q *Debeant* Respon. sic, vt statim dicit.

r *Conuenire.* scilicet prę sentialiter.

s *Quid ergo.* tractatur disquirendo.

t *Repeto.* id est recordor.

u *Hypothecas.* scilicet tacitas, vel expressas: vt quia successit ei qui non habet hypothecam. tunc enim iure eius vtitur: vt infrà, de iu. fis. fiscus. Item quia sit ex maleficio [d] quis fisco obligat⁹. quo

casu

teros priuilegiarios[a] exemplũ creditorum[b] sequi oportere. hæc enim omnia in his creditoribus, qui hypothecas[c] non habent, conseruanda sunt.

Conuentio liberatoria, non nouatur per stipulationem pœnalem sequentem: sed aut pœna petetur, aut exceptio opponetur. Bar.

¶ Si pacto[d] subiecta sit pœnæ stipulatio, quæritur vtrũ pacti exceptio locum habeat, an ex stipulatu[e] actio? Sabinus putat (quod est verius) vtraque[f] via vti posse, prout elegerit, qui stipulatus est: si tamen ex causa pacti exceptione vtatur: æquum erit acceptò eum stipulationem ferre[g].

Pactũ procuratoris prodest domino, & nocet domino si habet speciale mandatum, vel generale cum libera. secus si ad agendum tantum sit datus. Bar.

¶ Plerumque solemus dicere, doli exceptionem, subsidium esse pacti exceptionis. Quosdã denique, qui exceptione pacti vti non possunt, doli exceptione vsuros, & Iulianus scribit, & alij plerique consentiunt: vt puta si procurator meus pacisc atur[h], exceptio doli[i] [mali] mihi proderit: vt Trebatio videtur: qui putat, sicuti pactum procuratoris mihi nocet, ita & prodesse.

a *Priuilegiarios.* vt quia funerauit testatorem: vel deposuit apud

b *Creditorum.* scilicet

c *Hypothecas.* aliter est cum creditores dãt inducias quinquennales ei qui vult cedere bonis. nec enim habet locum ratio eorum qui hypothecas habent: vt C. de cess. bo. l. fin. §. si vero. ibi, nulla.

d *Si pacto.* scilicet facto de non petendo.

e *Ex stipulatu.* id est, ex stipulatione certi condictione: vt. j. si cert. pe. si quis certum. Vel dic, quòd factum nomine pœnæ fuit promissum, quod est res incerta: vt. j. de verbo. oblig. l. vbi autem §. qui id. vnde agitur ex stipulatu: vt insti. de ver. oblig. in princi.

f *Vtraque.* id est altera, vel vtrauis: vt subiicit: vt. j. de pact. do. si pater. §. si mulier. & C. eo. si pacto. &. j. de rei vin. non solum. in fi. & C. de transac. cum mota. &. j. de do. ma. excep. apud Celsum. §. Labeo. similis expositio est. C. de bo. quę lib. l. fi. §. ipsum autem filium. Et hæc sunt vera nisi transactio fuerit facta per Aquil. stipulationem. tunc enim reus petit pœnam, & perpetuam habet securitatem: vt. C. de transact. vbi, quæ est contra. Item hæc vera in pœna conuentionali: secus in legali g: vt. j. de condi. fur. si pro fure. §. furti. quæ est contra.

g *Ferre.* nisi aliud conuenit: vt. j. de verbo. oblig. ita stipulatus. in fi. & C. de transa. cum proponas. &. j. tit. j. l. qui fidẽ. vere enim est commissa pœna: vt. j. de ver. obli. qui Romæ. in fi. quæ est cõtra. Sed obiicitur ei exceptio[h], quod accepto ferre tenetur: vt hic. econtra si vtatur actione ex stipulatu ad pœnam, exceptio non erit obiicienda actori nisi similiter rato manente pacto[i] fuerit stipulatus. Et hoc faciebat in. l. ista dubitationem: quia videbatur exceptio pacti sublata, ex stipulatione pœnæ animo nouandi secuta: cum olim semper præsumebatur: vt. j. de act. & obligl. obligationum fere. §. fi. sed hodie contra[k]: vt. C. de nouat. l. fi. vnde si agitur vt fiat nouatio, tantum ad pœnam agitur: & sic non habet locum quod hic dicitur. Quòd autem huiusmodi pactum posit in aliam obligationem transfundi: probatur ex eo, quod ex huiusmodi pacto naturalis nascitur obligatio: vt dicemus infrà, eod. si vnus. §. pactus. quæ naturalis potest nouari: vt infrà, de noua. l. j. Restat ergo, quòd hic loquitur secundum iura hodierna: vel secundum vetera, si fuit actum quòd non fiat

h *Ista solu.* vide si agitur vt fiat nouatio, tantum ad pœnam agitur: & sic non habet locum quod hic dicitur. Quòd autem huiusmodi pactum posit in aliam obligationem transfundi: probatur ex eo, quod ex huiusmodi pacto naturalis nascitur obligatio: vt dicemus infrà, eod. si vnus. §. pactus. quæ naturalis potest nouari: vt infrà, de noua. l. j. Restat ergo, quòd hic loquitur secundum iura hodierna: vel secundum vetera, si fuit actum quòd non fiat

i *Doli.* non pacti: quia alteri non potest quis pacisci: vt. j. de verbo. oblig. stipulatio ista. §. alteri. Accursius.

k *Via.* non est bona ratio. nã, & adiecto soluitur eius statu non mutato: vt infrà, de sol. cum quis. in prin. non tamen mihi vel contra me pacisc itur adiectus: vt infrà, de noua. l. cui recte. &. j. de constitu. pecu. sed si filio. §. j.

l *Nam & nocere cõstat.* in tribus casibus: quorum duo sunt in hac. l. tertius est. j. l. sed si tantum. §. sed si in rem.

m *Procurator fuerit.* scilicet & habuerit liberam administrationem[m]: vt. j. de procu. l. procurator cui. &. l. procurator totorum. si vero[n] habet generalem, tantum prodest domino eius pactum: sed non nocet: quia bene gerere est ei concessum, non male: vt. j. de procu. l. quacũq; ratione. si vero habet speciale tantum, in alio non prodest neq; nocet: vt. j. l. proxi. &. C. de trãsl. transactionis.

n *Deducere.* litem scilicet contestando.

o *Sed si tantum. Solui ei.* vt. j. de solu. hoc iure. Accursius.

p *Sed si in rem suam.* facit ad hoc. j. de iureiuran. iusiurandum quod ex conuentione. in fi. &. l. sequen.

q *Item magistri.* scilicet pactum.

r *Constat.* cæteris de societate: vt sunt scholæ, & societates sancti Ambrosij: sicut est & in magistratu: vt. j. de magi. conuen. l. j. §. pen. Sed an ministrales hoc possint siue priores artium? Videtur quòd sic: sed hoc intellige[o], quando eis specialiter vel libere est commissum: aliàs non. Accursius.

s *Vtoris. Pupillo prodest.* sed non nocet si fiat animõ donandi: vt. C. eo. l. pactum tutoris. &. j. qui mo. pig. vel hypo. sol. si consenserit, in prin. aliàs tenet: vt. j. de fur. interdum. §. qui tutelam. Et idem est in transactione quod in pacto, secundum Ioan. licet Pla. distinxerit vt pactum non valeat: sed trãsactio sic: vt. C. de transact. præses. sed certe & pactum potest vtilitatem afferre: vt infrà, eodem. l. contra iuris. §. fin. &. l. in persona. §. penul. Accursius.

Si cum.] CASVS. Titius me hæredem instituit: & illám hæreditatem tibi vendidi: tu fecisti debitoribus illius hæreditatis pactum de non petendo: puta Seio. volo scilicet ego venditor hæreditatis illum debitorem hæreditarium conuenire. nunquid

XI. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

Via[k] & solui ei potest.

XII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

Nam & nocere constat[l], siue ei mandaui, vt pacisceretur: siue omniũ rerũ mearum procurator fuerit[m]: vt & Puteolanus libro primo adsessoriorũ scribit: cùm placuit eum etiam rẽ in iudiciũ deducere [posse][n].

XIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

Sed si tantum ad actionem procurator factus sit, conuentio facta domino non nocet: quia nec solui [ei°] possit. Sed si in rem suam[p] datus sit procurator, loco domini habetur: & ideo seruandum erit pactum conuentum.

XIIII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

Item magistri[q] societatũ pactum & prodesse, & obesse constat[r].

XV. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

Vtoris quoque (vt Iulianus scribit) pactum pupillo prodest[s].

Pactum factum ab eo cui cõpetunt vtiles, præiudicat ei cui cõpetunt directæ. Bar.

XVI. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

uatur conentio obligatoria: vt in cõtrario. secus quãdo est liberatoria: vt hic Bar. Alex. & Iason.

l Idẽ B.B. Ale. & Ia. & est sing. secundum eosdem.

h Pacisc atur. cum creditore meo ne à me petat.

i Doli. non pacti: quia alteri non potest quis pacisci: vt. j. de verbo. oblig. stipulatio ista. §. alteri. Accursius.

k Via. non est bona ratio. nã, & adiecto soluitur eius statu non mutato: vt infrà, de sol. cum quis. in prin. non tamen mihi vel contra me pacisc itur adiectus: vt infrà, de noua. l. cui recte. &. j. de constitu. pecu. sed si filio. §. j.

l Nam & nocere cõstat. in tribus casibus: quorum duo sunt in hac. l. tertius est. j. l. sed si tantum. §. sed si in rem.

m Ista glo. est de mente Scriben.

n Sequũtur in omnibus. Bar. Bal. Pau. Alex. & Iason.

o Idẽ Bar. Bal. Pau. Ale. & Ia.

BIU Cujas

possum, quæritur. Et respon. quòd non, quia repellet me exceptione pacti. nam & si tu ageres antequam pactum de non petendo faceres: non posset te exceptione repellere. Secundo dicit, pone: iussi vel mandaui tibi vt quendã meum seruũ venderes: túque illũ seruũ Seio vendidisti: postea displicuit Seio talis emptio: & mihi displicuit: vnde dixi Seio, quòd tibi illum seruum redderet. nũquid poteris ꝓ precio aduersus Seium agere? Et respon. quòd non: quia te repellet exceptione. Viuianus.

a *Si cum emptore*. qui liberauit debitorẽ hæreditarium.

b *Doli exceptio nocet.* scilicet subsidiaria [a]: vt ſ. eo. rescriptum. §. fi. Sed quid econtra, si vẽditor paciscatur post traditam hæreditatem? Respon. nõ obstabit [b] emptori pacti exceptio: nisi paciscatur antequam cum eo litem cõtestetur emptor: vel aliquid ex debito acciat: vel ei delitori denunciatum sit: vt. C. de noua. l. iij. Si autem hęres qui restituit hæreditatem per fideicommiss. hoc fecerit [c], nullo modo obstabit exceptio fideicommissario: etiam si non fecerit aliquod supradictorum trium casuum: quia actiones hæreditariæ inanes remanserunt penes eum restituta hæreditate: vt infrà, ad Trebel. l. j. circa princi. hoc autem accipe cum non obstat emptori pactũ venditoris, vel hæredis, cum debitor sciebat hæreditatem venditam, vel restitutam. si [d] autem ignorabat, habet exceptionem propter probabilem causam: vt infrà, titu. j. l. fi.

a Sequitur Iaſ.

b Idẽ Bal. Pau. Ang. Alex. & Iaſ. quauis Bar. dicat, quòd gloſſ. ſibi contradicit: & male, ſecũdum prædic.

c Sequuntur B. B. Pau. Aleman. & Ia.

d Hæc eſt de mẽte ſcribentium.

c *Emptori*. sed non dantur contra eum hæreditariæ actiones: sed ex vendito tenetur hæredi: vt. C. de hære. ven. l. emptor. &. l. ij. & infrà, de procur. licet. §. ea.

d *Hæreditatis*. cui est factum pactum ne ab eo petatur.

e *Vti poteſt*. quasi factum sit ab eo. emptor enim vice hæredis est: vt infrà, de hære. ven. l. ij. §. cum quis. & ideo valet. aliàs enim nõ est ita: vt infrà, de except. rei iudi. si à te. §. fina. Sed hic est speciale: vel lege, vt ibi gloſſaui.

e Idẽ Pau. & eſt de mente aliorum.

f *Sed & ſi inter dominum*. cuius mandato procurator vẽdiderat.

g *Pro domino*. id est, domini mandato. Vel dic [e] quòd dixerat se dominum, vt melius venderet: vt. C. de bon. ma. l. j. & subaudi, & conuenit vt preciũ non peteretur. Vel dic tacite hic inesse ex quo conuenerit de re reddenda, quòd & de precio conuenisse videtur: arg. infrà, de rei vin. l. emptor.

Si tibi.] CASVS. Mutuaui tibi. x. & pactus fui vt. xx. redderes. dicitur hic quòd tantum in. x. teneris. [QVAEDAM.] Tu tenebaris mihi actione furti vel iniuriæ. feci tibi pactum ne agerem iniuriarum vel furti: per pactum tollitur actio quæ mihi competebat. [DE PIGNORE.] Mutuaui tibi. x. propter quod mihi pignus dedisti aliquod. dicitur hic, nascitur mihi actio hypothecaria etiam si nõ tradidisti. vnde si facio tibi pactum postea de non petendo, tollitur hypothecaria actio per exceptionem. [SI QVIS.] Fecisti mihi pactum personale. non proderit quidem illud hæredi meo. [SI PACTVS.] Pactus fui tecum ne à me peteres: nec à Titio nec à filia. istud vero pactum Titio non proderit: nec filiæ proderit, etiam si succedant mihi. [PACTVM.] Tu possidebas rem quam poteras vindicare: & feci tibi pactum de non petẽdo illam rem: postea vẽdidisti illam rem Titio, vel donasti: volo nunc illam rem à Titio vindicare, vel Titium conuenire, nunquid possum? Respõ. quòd non: quia remouebis me exceptione. nam pactum tuum illi donatario prodest vel emptori. hoc verum est etiam si est pactum personale. [CVM POSSESSOR.] Titius te instituit hæredem: ego autem credens illam hæredi. ad me pertinere, cũ non pertineret: accepi illam hæreditatem: & feci pactum cum creditoribus hæredi. vt à me non peterent. vel cum creditoribus, vt ab eis non peterem. si postea euincas à me, tibi pactum meum non nocebit nec proderit. [FILIVS.] Hic dicitur quòd si filius vel seruus paciscatur ne à patre vel domino petatur, quòd adquiritur patri vel domino exceptio. nam illi qui bona fide seruiunt, possunt bonæ fidei possessori pacti exceptionem, adquirere.

h *Si tibi decem milia dem*. ex causa mutui: vt subiicit: re enim &c.

i *Re enim*. immo videt: vt. j. eo. in traditionibus. &. C. de rerum mu. l. rebus. quę sunt cõtra. Sed hic dicit [f] de obligatiõe quę cõtrahit re, nõ pacto tm: vt hic dicit, &. j. si certũ pet. l. rogasti. §. si tibi. &. j. de cõsti. pecu. l. hactenus. in fi. &. C. de non nu. pecu. cũ vltra. nec ergo vt res, neque vt vsura: quia stipulatio nõ interceſit: & vsura citra vinculũ stipulationis nõ debetur: vt C. de vsu. l. iij. neq; vt donũ potest peti: cũ sine stipulatiõe donatio hoc iure nõ fieret. hodie cõtra g: vt. C. de dona. si quis argentũ. §. pe. sed quid si mutuo. x. & præter hoc paciscar vt vadas Romam? Sol. vt infrà, si cer. pe. l. rogasti. §. si tibi.

Idẽ Bal.

Ide Ba.

Alex.

Iaſ.

Bar.

Bal. Pa.

Alex.

Iaſ.

Bal.

Iaſ.

Bal.

Iaſ.

*Bal

Pactum personale non porrigitur ad hæredem. hoc dicit.

¶ Si quis paciscatur, ne à se petatur, sed vt ab hærede petatur: hæredi exceptio nō proderit [a].

Si paciscor, ne petas à me neque à Titio: tale pactum non proderit Titio: siue sit filius meus, siue extraneus: si postea mihi hæres existat. Bartolus.

¶ Si pactus sim [b], ne à me, néve à Titio petatur: non proderit Titio [c], etiam si [mihi] hæres extiterit: quia ex post facto id confirmari non potest. [&] hoc Iulianus scribit in patre, qui pactus erat ne à se, néve à filia [sua] peteretur: cùm filia patri hæres extitisset.

Pactum personale viuo paciscente porrigitur ad successorem in rem etiam titu. singulari. Barto.

¶ Pactum conuentum cum venditore [d] factum [e], si in rem constituatur, secundum pIuriū sententiā & emptori prodest [f]. & hoc iure nos vti Pomponius scribit. Secundum Sabini autem sententiam, etiam si in personam cōceptum est: & in emptorē valet. Qui hoc esse existimat [g], & si per donationem successio facta sit.

Pactum possessoris nō prodest neque nocet vero hæredi. Bartolus.

¶ Cum possessor † alienæ hereditatis pactus est [h]: hæredi, si euicerit, neque nocere, neq; prodesse plerique putant. [i]

Quandoque filius paciscitur directò patri: & hoc primo. quandoque filius paciscitur directò sibi. Bart.

¶ Filius, seruúsve, si paciscātur ne à patre dominóve petatur.

XVIII. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

SIue de eo paciscantur, q̄ cum ipsis, siue de eo q̄ cū patre dominóve cōtractū est.

XIX. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

ADquirent [k] exceptionem. idem est & in his, qui bona fide seruiunt [l].

Pactum personale filii transit ad patrē, & ad hæredem eius viuo filio. Bar.

¶ Item & si filius familias [m] pactus fuerit, ne à se petatur, proderit ei, & patri quoque, si de peculio conueniatur.

XX. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

VEl de in rem verso: vel is quasi defensor filij, si hoc maluerit, conueniatur: [n]

Suprà dixit si filius pactus est, ne petatur à patre: hic ne petatur à se. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

ET hęredi patris viuo filio. Post mortē vero filij, nec patri, nec hæredi eius: [o] quia p̄sonale pactum est [p].

Pactum personale serui, non porrigitur ad dominum, nisi ope exceptionis doli. Bartolus.

a *Non proderit.* quia est personale: vt. ff. e. iurisgētium. §. pactorū.
b *Si pactus sim.* à Titio extraneo omnino, vt differat à sequēti.
c *Proderit Titio.* pactum scilicet, conceptū in persona sui Titij. sed an pro parte sui testatoris prosit ei vt hęredi? quidā sic. Tu dic q̄ nō, quia p̄sonale fuit: & tm̄ viuente me volui Titio p̄desse. & idē in filia dicas. sed ei q̄ de filia dicit, est cōtra. j. e. l. auus. &. l. & hęredi. §. nos autē. Vt ergo omnia sint clara: distingue an pactus sit filiæ vt hæredi: & tūc directa pacti exceptio datur: vt. j. e. l. au. vel quia hoc exprimat. aut vt filię: quia filia est: nō quia meruit: & tūc datur doli exceptio: vt in illa. l. & hæredi. aut vt extraneo. s. quia meruerat: & tunc datur nulla: vel me mortuo, vt hic: vel me viuo: quia sibi stipulari vel paciscī non possum: vt j. de verb. oblig. eū qui. §. ij. ff. & l. q̄ dicitur. sed si post morte meā sibi dari stipulor, vtilis adquiritur ei: vt. j. de verb. obli quicūque. §. ij. Sed quid si dubitetur qualiter fuerit pactus? Rñ. quòd si nec ex verbis, nec ex alia coniectura id perpendā, prę-sumo quòd tanquam hæredi: vt arg. j. vnde lib. scripto. in fi. & j. de inoffi. test. nā & si. & j. de proba. si pactū. Iteē not. q̄ à principio non valet, non cōfirmatur: vt. j. de reg. iur. quod ī initio. Ar. contra. j. cō-munia prædio. l. fi. in princi. ADDITIO. Ibi ab initio actus non erat nullus, sed remanebat in suspenso: ideo tractu temporis conualescit. Bartolus.

b *Ista distinctionem sequitur B. Bal. Pau. Alex. Ang. & Ias.*
c *Idē Bal. Pau. Ang. Alex.*
d *Pactum conuentum cum venditore.* posidente fundum alienum.
e *Factum.* à domino fundi. Accursius.
f *Emptori prodest.* cum post pactum vendiderit. Vel dic etiam si ante. sed certe cum sit in personam, videtur quòd ita demū emptori prosit. si post venditionem factum fuerit. nec ob. j. eo. l. nisi. & j. de excep. l. vij. in. §. rei. & j. e. idem. §. j. quę sunt cōtra: quia iā nihil operaretur hæc pactio, nisi in emptore operaretur: vt arg. j. de leg. j. si quādo. cū bo. fi. véditor alienauit. vnde nec habet, nec dolo desiit habere, cū ante pactū alienauerit. vel dic, q̄ etiā ante: & est ratio: quia p cōsequens rediret cōtra venditorē quide euictione tenet: vt. j. eo. q̄ dictū est. & est ar. C. de vsur. rei iudi. l. fi. in fi. & j. de petit. hær. sed & si. §. item si res. & j. si fa. fur. fe. di. l. quotiēs. §. plane. sed mortuo véditore emptori non p̄dest, licet véditoris hęredes teneātur de euictione: quia si ipsi hęredes possideāt, possunt cōueniri: vt. j. e. & hæredi. in prin. Sed secundū hāc rationē videtur q̄ nō debeat ei p̄ficere qui p donationē successit, cū regressum nō habeat: vt. j. e. q̄ dictū est. sed dici potest hic intelligi de eo qui habet regressum cū p̄missum fuit: vt. C. de euic. l. ij. Vel à pactiōe incepit: vt. C. de iure do. l. j. Vel verius dic q̄ emptori ideo & donatario p̄dest, quia successit in rem ipsam in quā pactū factū est. sic est in fideiussore, q̄ si fiat ei pactū, p̄dest reo: licet nō intersit fideiussoris: quia fit pactū in rē ipsam: vt. j. e. idē. §. fi. & l. seq. & nec obstat si dicas q̄ in. d. l. idem. loquitur de generali pacto p̄sonali: quia hoc est generale istō viuente. Accur.

f *Ista plaret B. B. P. Ange. Alex. & Ias.*
g *Illa text. nō bene allegatur ad propositum. Alex.*
g *Existimat.* scilicet vt pactum factum donatori prosit donatario: siue in rem siue in personam factum sit pactum.
h *Pactus est.* cum creditore vel debitore.
i *Putant.* sed male certe videntur putare: vt infrà, de consti. pe. si

h *Idē Sal. & Ange. hic, sed diuinat secundum Ias.*
i *Ista & sequēs displicent. Bart. P. Alex. & Ias.*

l *Seruiunt.* ex re enim possessoris sit: & ex ōperis paciscentis: vt. j. de acceptil. species. ex quibus causis adquiritur bonæ fidei possessio: vt instit. per quas personas nobis adquiritur. §. de his.

m *Item & si filius familiæ.* supra dixit quādo patri, vel domino, pactō adquisiuit. nunc quando sibi paciscitur filius. Non autē de seruo dicit. Accursius.

n *VEl de in rem verso. Conueniatur.* nec enim cōgitur pater præcise defendere filium. Accursius.

ET hæredi.] CASVS. Superiora habent quando filius pactus est ne à patre petatur. si vero filius paciscatur ne à se filio petatur: ipsi filio & patri proderit si pater conueniat de peculio &c. nam & viuo filio prodest hæredi patris. post mortem filij non prodest. [QVOD SI SERVVS.] Dictū est. §. de liberis qui paciscuntur: nunc de seruis: qui seruus si paciscatur ne à se seruo petatur: si in iure, vt verba ad ius referātur, nō valet pactum: sed si seruus realiter paciscatur, adquiritur tunc exceptio præscrip. si in personam pactum conferatur. vel dic, in vtroque casu dari excepti. doli, non pacti: & adquiritur domino exceptio doli. [NOS AVTEM.] Dictum est quando seruus vel filius paciscatur: nunc autem dicit quando pater vel dominus: & dicit quòd si paciscor ne à filio meo petatur: istud pactum filio meo non prodest, quo ad pacti excep. sed exceptio doli datur filio: vt. §. Iulianus scribit &c. qui continuatur cum isto. & etiam mihi patri prodest pactum, nisi hoc agam vt prosit mihi patri quod feci: nec quòd filio petatur: cum ipsi filio non prosit. [FILIAE A.] Dictum est suprà, proximo quando pater vel dominus pactus fuit. hic autem quando filia paciscatur dicit. & casus est talis: Berta maritauit se Titio: & fecit pactum tum Titio quòd non ageret de dote eo tēpore quo ei esset actio de dote competitura. vel dic, quòd erat sui iuris eo tempore quo paciscebatur. an valeat pactum, quæritur? Respon. quòd valet. Idem dico si mihi filiosa. aliquid sit legatum sub conditione, & paciscor ne illud legatum petam aduenīente conditione si fuero mei iuris. nam de hoc valet pactum. [IN HIS.] Dictum est suprà, quando alicui actio singulariter competit: vel aliquis singulariter tenetur. hic autē dicit quādo duobus insolidū cōpetit actio. & de hoc non dicit in. l. ista: sed sequent. dicit. §. si vnus. in prin. Item dicit etiam quando duo insolidum teneantur. & de hoc dicitur hic. circa quod ponit talem casum: Debebam tibi decem pro quibus Titius apud te fideiusit pro me. feci ti mihi pactum de non petendo. dicitur hic quòd proderit Titio fideiussori. quia interest mea Titium liberari: nisi aliud inter me & te agatur. tunc enim fideiussori non prodest.

o *Hæredi eius.* scilicet patris, non filij: quia secundum has leges non habet filius hæredem: vt. j. de castren. pecu. l. ij.

p *Pactum est.* q̄ cū filij p̄sona debet extingui: quo tamen viuēte

cuilibet competeret. & de eodem pacto personali loquitur. j. §. prexi. Sed quid si esset ita personale vt soli filio proficeret, vel seruo? Respon. in filio [a] non transire ad patrem, sed soli filio cõpetere: quia facti est: vt. j. de cõdi. & demon. qui heredi. j. & ij. rñ. Et idẽ eadẽ ratione in seruo est: quia ab eo nõ trãlit in dominũ: nõ tamẽ seruo competit: quia in iure stare non potest. nec est contra q dicit C. de vsufruct. l. fi. quia ibi non apparebat actum ne perueniret ad dominum vel patrem: sicut nec infrà. §. proxi. vbi exceptio doli domino datur.

a *Idẽ Bar. Bal. P. Alexan. & Iaſ.*

a *Nihil valebit*. nam etiam prius ab eo peti nõ potest. Vel dic, quo ad directam: sed doli sic, etiam post mortem serui [b] & secundũ primum sensum verba illa, ne à se pe. ad ius, nõ ad factum referuntur: quasi in iure nõ petat: vt infrà, de verb. oblig. stipulatio. ij. §. hi qui. & quod dixi serui pactionẽ non valere, fallit in casu: vt suprà, eo. iurisgentium. §. sed & si quis. &. §. retulimus.

b *In hoc glo. reprehẽditur per Bar. An. P. & Iaſ.*

b *Exceptio*. scilicet directa.

c *Exceptio*. scilicet quamdiu seruus viuit. Vel dic, etiam postea. Sed cur non ex pacto serui, vt ex pacto filij datur patri: vt in princ. huius legis dicitur? Respon. [c] quia pactum in filio validũ est: & ideo ex eius persona datur patri: sed in seruo qui etiam ante pactum in iudicio conueniri non potest, pactum superuacuum est. & ideo sicut simile pactum est domino inutile ad agendum: vt infra, de verb. oblig. stipulatio ista. §. hi qui. ita est hoc inutile ad excipiendum directo. vtilis tamen datur exceptio doli: vt hic dicitur.

c *Idẽ Bal. & est de mente aliorum.*

d *Non possumus*. quantum ad pactum. nam de dolo excipient: vt infra, ea. l. §. Iulianus. & infra, de iureiur. qui iurasse. §. si pater. Sed contra infra, eod. auus. Sol. vt dixi. ſ. eo. si tibi. §. si pactus. Accursius.

e *Actum*. vt nobis prosit. nam tunc directò prodest.

f *Ne à Titio*. scilicet filio meo.

g *Defensori*. vel patri. Et not. hanc regulam quæ quãdoque fallit: vt in actione quam cedit vel dedit creditor, quæ inutilis sibi erat: est tamen vtilis ei cui ceditur: vt infrà, de solu. Stichum. §. pe. Item fallit. j. rem ra. ha. l. procurator. ij. in fin. &. C. de iur. do. le. fi. in princ.

d *Idẽ si nõ cõfert in id tempus quo non erit sui iuris. P. Alex. & Iaſ.*

h *Prosit*. non idem in extraneo. an ergo prodest patri? quod videtur, propter rationem prædictam.

i *Filia familias*. vel dic, quòd tunc erat sui iuris quando paciscebatur: vel dic, quòd erat in potestate patris: sed in id tempus fuit [d] pacta quo sui iuris futura esset. nam dum est in potestate, agere non potest: quia licet sit communis actio patris & filiæ, pater tamen solus agit. vt infrà, solu. ma. l. si cum dotem. §. eo autem tempore. Item semper intelligas [e] ante nuptias factum: post nuptias autem contractas & durantes non valet: vt. j. de pact. do. l. ij. &. l. si pater. §. j. &. l. Attilicinus.

e *Idem B. tamen Bal. Pau. & Alexã. intelligunt si pactũ nõ sit in præiudicium dotis.*

k *Legatum est*. secus in stipulatione & aliis contractibus conditionalibus: quia tunc habet actionem pater: infra, de verb. obliga. si filiusfami. in prin. sed legatum filio quæritur, si tempore existentis conditionis sui iuris sit. Sed quid hodie, cum tantum vsusfructus adquiratur patri: nũquid pactum filij oberit patri? Nõ videtur: [f] quia melius est coarctare &c. vt. C. de bonis quæ libe. l.

f *Idẽ Bar. Bal. Pau. Alexã. & Iaſ.*

¶ Quòd si seruus, ne à se peteretur, pactus fuerit: nihil valebit [a] pactum. De doli exceptione videamus. & [quidem] si in rem paciscatur, proderit domino, & hæredi eius, pacti conuenti exceptio [b]. Quod si in personam pactum conceptũ est: tunc domino doli supereſt exceptio. [c]

Si pater paciscatur pro filio vt extraneo, non prodest filio: secus si filio vt filio. patri tamen proderit, si est actum. Bar to.

¶ Nos autem his, qui in nostra potestate sunt paciscẽdo prodesse nõ possumus [d]: sed nobis id profuturum, si nomine eorũ cõueniamur, Procul [e] ait. quod ita recte dicitur, si in paciscendo id actum [e] sit. Cæterùm si paciscar, ne à Titio [f] petas: deinde actionem aduersus me nomine eius instituas: non est dãda pacti conuenti exceptio. nã quod ipsi inutile est, nec defensori [g] [eius] competit. Iulianus quoque scribit, si pater pactus sit, ne à se, néve à filio petatur: magis est, vt pacti exceptio filiofamilias dãda nõ sit, sed doli prosit. [h]

Existens in potestate patris, potest per pactum remittere ius quod sperat sibi adquiri cum erit sui iuris. hoc dicit vsque ad §. in his. Alexan. de Immo.

¶ Filiafamilias [i] paciſci potest, ne de dote agat, cum sui iuris esse cœperit. Item filiusfamiliàs de eo quod sub conditione [sibi] legatum est, [k] rectè † paciscetur.

Iurisconsultus ponit summarium. Il. sequentium: ibi, & in rem pacta &c. Pactũ in rem, porrigitur ad omnes quorum pecuniariter interest: & ad quos porrigi interest pecuniariter paciscentis: & pactũ personale personam non egreditur. h. d. vsque ad. l. si vnus. Bar.

¶ In his, qui eiusdem pecuniæ exactionem habent in solidũ, [l] vel qui eiusdem pecuniæ debitores sunt: quatenus alij quoque prosit vel noceat pacti exceptio, quæritur. Et in rem pacta omnibus [m] prosunt, quorum [n] obligationem dissolutã esse eius, qui paciscebatur, interfuit [o]. Itaque debitoris [p] cõuẽtio fideiussoribus proficiet: [q]

XXII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

NIsi hoc actum est, vt dũtaxat à reo non petatur: à fideiussore petatur. * tũc enim fideiussor exceptione non vtetur. [r]

XXIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

FIdeiussoris autem conuentio nihil proderit reo [s]: quia nihil eius interest à debitore pecuniam non peti: immò nec confideiussoribus proderit [t].

a *Nihil valebit*. nam etiam prius ab eo peti nõ potest. Vel dic, quo ad directam: sed doli sic, etiam post mortem serui [b] & secundũ primum sensum verba illa, ne à se pe. ad ius, nõ ad factum referuntur: quasi in iure nõ petat: vt infrà, de verb. oblig. stipulatio. ij. §. hi qui. & quod dixi serui pactionẽ non valere, fallit in casu: vt suprà, eo. iurisgentium. §. sed & si quis. &. §. retulimus.

b *Exceptio*. scilicet directa.

c *Exceptio*. scilicet quamdiu seruus viuit. Vel dic, etiam postea. Sed cur non ex pacto serui, vt ex pacto filij datur patri: vt in princ. huius legis dicitur? Respon. [c] quia pactum in filio validũ est: & ideo ex eius persona datur patri: sed in seruo qui etiam ante pactum in iudicio conueniri non potest, pactum superuacuum est. & ideo sicut simile pactum est domino inutile ad agendum: vt infra, de verb. oblig. stipulatio ista. §. hi qui. ita est hoc inutile ad excipiendum directo. vtilis tamen datur exceptio doli: vt hic dicitur.

d *Non possumus*. quantum ad pactum. nam de dolo excipient: vt infra, ea. l. §. Iulianus. & infra, de iureiur. qui iurasse. §. si pater. Sed contra infra, eod. auus. Sol. vt dixi. ſ. eo. si tibi. §. si pactus. Accursius.

e *Actum*. vt nobis prosit. nam tunc directò prodest.

f *Ne à Titio*. scilicet filio meo.

g *Defensori*. vel patri. Et not. hanc regulam quæ quãdoque fallit: vt in actione quam cedit vel dedit creditor, quæ inutilis sibi erat: est tamen vtilis ei cui ceditur: vt infrà, de solu. Stichum. §. pe. Item fallit. j. rem ra. ha. l. procurator. ij. in fin. &. C. de iur. do. le. fi. in princ.

h *Prosit*. non idem in extraneo. an ergo prodest patri? quod videtur, propter rationem prædictam.

i *Filia familias*. vel dic, quòd tunc erat sui iuris quando paciscebatur: vel dic, quòd erat in potestate patris: sed in id tempus fuit [d] pacta quo sui iuris futura esset. nam dum est in potestate, agere non potest: quia licet sit communis actio patris & filiæ, pater tamen solus agit. vt infrà, solu. ma. l. si cum dotem. §. eo autem tempore. Item semper intelligas [e] ante nuptias factum: post nuptias autem contractas & durantes non valet: vt. j. de pact. do. l. ij. &. l. si pater. §. j. &. l. Attilicinus.

k *Legatum est*. secus in stipulatione & aliis contractibus conditionalibus: quia tunc habet actionem pater: infra, de verb. obliga. si filiusfami. in prin. sed legatum filio quæritur, si tempore existentis conditionis sui iuris sit. Sed quid hodie, cum tantum vsusfructus adquiratur patri: nũquid pactum filij oberit patri? Nõ videtur: [f] quia melius est coarctare &c. vt. C. de bonis quæ libe. l.

l *In solidum*. de hoc. j. e. l. si vnus. in prin. & ideo nõ respondet.

m *Omnibus*. scilicet fideiussoribus.

n *Quorum*. scilicet fideiussorum.

o *Interfuit*. ſ. principaliter: vt infra, e. l. fideiussor. §. cum alio.

p *Debitoris*. id est debitori facta.

q *Proficiet*. nisi animo donandi fideiusserit: vt infrà, eo. quod dictum est. vel in rem suam: vt infrà. l. iiij. & infrà, de lib. leg. si quis reum. in prin. ibi, quid tamen. & est pro contradicente: vt infrà, manda. si prote. & nisi cum hoc actũ est: vt subiicit. j. l. proxi. stim.

r *Nisi hoc. Non videtur*. hoc non videtur stare posse veteri vel nouo iure. veteri, quia cum creditor fideiussorem cõuenit, tenetur ei cedere actionem: quod is non potest facere: ergo exceptione repellitur: vt. j. de sol. Stichum. §. pen. nouo non: quia cum nouo habeat prius reum conuenire, repellet * fideiussor creditorem, nisi reum principalem conueniret: quem cõuenire iam non potest: vt in authen. de fideiuſſo. §. j. col. j. Sol. [h] ad v. trunque fideiussor hic consensit huic personali pacto. vnde nil iam potest obiicere fideiussor. & sic etiam nõ obstat. infrà, e. l. fin. in prin. &. Co. de vsu. rei iudi. l. fi. in. fi. &. j. de iureiur. l. duobus. ij. respon. Alij dicunt, quòd hic reus non erat soluẽdo: vnde actionem cedi, vel prius eum conueniri fideiussori non expedit. Alij dicunt, quòd licet pacti exceptio sibi non prosit, doli tamen prodest: vt. ſ. eo. rescriptum. §. plerunque. Alij dicunt, quòd renunciauit beneficio cedendarum actionum, & beneficio nouæ constitutionis: quod facere potuit: vt. C. e. l. penul.

h *Omnes*. trunque fideiussor hic consensit huic personali pacto. vnde nil iam potest obiicere fideiussor. & sic etiam nõ obstat.

s *Idẽ si nõ cõfert in id tempus quo non erit sui iuris. P. Alex. & Iaſ.*

t *Nec fideiussoribus proderit*. ſ. pactum factum vni ex fideiussoribus.

BIU Cujas

bus.sed cũ fideiussori cõtra fideiussorem deberet actio cedi quã do soluitur:vt.ĩ.de fideiuss.l.fideiussoribus.licet non postea:vt.ĩ. e.titu.l.fideiussor. quo modo creditor alium conueniendo cedit contra istum cui fecit pactum?R.ñ.[a] vt dixi.ŝ.l.proxi.

a *Neque enim.* id est nullo modo interest alicuius fideiussorũ à reo vel à fideiussoribus non peti. & secundum hoc est.§. cũ alio &c. hæc est plana. vel lege sine.§. hoc modo: nec enim conuentio cum alio facta prodest alij quoquo modo cuiusq; scilicet paciscentis interest.i.ratiõe cuiuslibet interesse etiam modici:sed tũ demum &c. Innuitur ergo q̃ aliquo modo fideiussoris interfit à confideiussore non peti.sed quomodo?R.ñ.forte ratiõe affectiõis & consanguinitatis: [b] cuius hic ratio non habetur: licet in iudicio bonæ fidei habeatur:vt.ĩ.man. cũ seru⁹.ibi,placuit enim. Nec dico eius ĩteresse ratiõe cessionis faciẽdæ confideiussori cõtra hunc liberatũ:quia in eum iam fieri nõ potest eum sibi pactũ factum est: licet hoc quidam dicant per.l.ĩ.de fideiusso.l.si fideiussores.§.idem respondit.

neq; enim[a] quoquomodo cuiusque interest. Cũ alio cõuẽtio facta,[alij]prodest: sed tũc demum,cum per eum, cui exceptio datur, principaliter[b] ei qui pact⁹ est,proficiat: sicut in reo promittendi,&[in]his, qui pro eo obligati sunt[c].

XXIIII. IDEM, libro tertio ad Plautium.

SEd si fideiussor in rẽ suã[d] spopondit: hoc casu fideiussor pro reo accipiendus est: & pactum cum eo factum, cũ reo[e] factum esse videtur.

Pactum de non petendo, factum vni ex duobus reis, prodest alteri si sua interest quòd prosit, non aliter: & pactum personale non egreditur personam: & pactum fideiussoris ne petatur à reo, prodest reo quantum ad exceptionem doli: licet paciscentis non interfit pecuniariter: & hoc est propter connexitatem quam habet obligatio fideiussoris cũ obligatione rei.h.d. in effectu vsque ad.l.si vnus.Alexã. de Imo.

XXV. IDEM, libro tertio ad Edictum.

IDem in duobus[f] reis promittendi, & duobus argentariis sociis. ¶ Personale pactum ad alium[g] non pertinere[h]: quẽadmodum nec ad hæredem, Labeo ait. Sed quamuis fideiussoris pactum reo nõ prosit: plerunque[i] tamen doli exceptionem reo profuturã, Iulianus scribit.

XXVI. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

VIdelicet † si hoc actum sit, ne à reo quoque petatur. Idem & in confideiussoribus[k] [iuris]est.

Per pactum,vel nouationem, vnius ex duobus reis credendi sociis,alteri præiudicari non potest: secus per solutionis receptionem,vel litis contestationem.Bar.

b *Idẽ Bar. Bal.P.A. Ien.& Ias.*

c *Principaliter.* q.d. pecuniariter. Accursius.

d *Obligati sunt.* s. fideiussoribus:quibus si prodest pactum reo factum,ipsi reo principaliter prouidetur: vt hic, &.infrà.l. si vnus. §.si cum reo.in fin.

e *Sed si fideiussor.*] CASVS. Fideiussi pro procuratore meo: Postea factum est pactum de non petendo: an prosit procuratori meo, quæritur. Et respondetur quòd sic: quia iste procurator loco fideiussoris est. Item si sint duo rei stipulandi, vel promittendi.si vni fiat, proderit fideiussori dato.si alij, scilicet reo promittendi, vel stipulandi:est verius quòd pactum vnius alteri nocet & prodest. [PERSONALE.] Feci pactum vt à me nõ petatur. non proderit istud pactum fideiussori meo:vt hic, &.ŝ. eod.l.nisi. [SED QVAMVIS. Dictum est.ŝ.e.l. fideiussoris. quòd pactum fideiussoris non prodest reo, nec fideiussori: nunc dicit quòd illa vera sunt: nisi agatur expressim vt prosit. tunc enim confideiussori & reo proderit solũmodo quo ad exceptionem doli. & hoc dicit cum.l. sequenti, quæ continuatur cũ ista. Viuianus.

d *Sed si fideiussor in rem suam.* quia pro defensore suo spopõdit. facit suprà,qui satisda.cogan.l.de die.§.j.

e *Cum reo.* id est defensore. Accursius.

f *Idem in duobus.* scilicet vt pactum factum cum vno eorum,cũ reo principaliter factum esse videatur: ideoque fideiussoribus à se datis prosit, non vt noceat alteri vel prosit: cũ ei⁹ principaliter non interfit:vt infra, eodem.l.si vnus.in prin. Vel large,[c] intelligitur secundum M. vt etiam alteri prosit si socij sunt: quia tunc principaliter interest:nec ob.l.si vnus. quia ibi inciderunt in societatem.Item ibi credendi;[d] hic debendi. Accursius.

Ista tenet Bar.P.& Alex.

Ista plac. P. & Alexan.

g *Ad alium.* scilicet fideiussorem.

h *Non pertinere.* secundum quod vno modo accipitur:vt suprà, e.l.iurisgentium.§.pactorum.& sic non obstat.ŝ.eo.si tibi.§.si pactus.&.§.fi.&.l.sequẽti. Vel dic,quòd persona emptoris & vẽditoris, donantis & donatarij,patris & filij,domini & serui,vna est, quo ad hoc vt pactum vtilitatem conferat.

a Idẽ Ias. f Et bene Bar, Bal. Pau. An. Alex. & Ias.

i *Plerunque.* videlicet si hoc actum est:e vt.ĩ.l.proxi.quod semper præsumitur agi secundum quosdam:nos contra. [f] Sed an dices idem de pacto cuiuslibet extranei: vt etiam si non sit procurator meus,nec mihi attingat:mihi doli exceptio quæratur? Quidam sic.nam nec fideiussor mihi in hoc procurator est: & tamen mihi quærit,& confideiussoribus suis.nec obstat quòd videar cadere in errorem M.qui dixit ex pacto cuiuslibet actionem queri, quod nos negamus: quia aliud in exceptione quærenda,& aliud in actione: vt argumen.infra,de regulis iur.l.fauorabiliores, & ĵde actionibus & obligat.Arrianus.Vel dic verius & q̃ non adquiritur etiã exceptio mihi p prorsus extraneũ: vt.ŝ. eod.si tibi. §.si pactus sim.&.§.cũ possessor.&.l.si vnus.§. si cũ reo.versi. q̃ si fine.&.ĵ.negociorum gestorum.Pomponius.Accursius.

g Ista glo. est de mẽte scribentis.

h Idẽ Bar. Bal.P.A. Ien.& Ias.

i Ista opi. placet Bar. P. Ange. Alex. & Ias.

k *Videlicet. Et in confideiussoribus.* scilicet si hoc actum est. aliàs non:vt.ŝ.e.l.fideiussoris.

SI vnus.] CASVS. Dictum est supra.l. & hæredi de duab⁹ diuisionibus.&.§. in his. dictum est de vna, scilicet quãdo plures sunt obligati simul:an prosit alteri conreo pactũ alterius de non petendo.nunc auté & quando pluribus insolidum tenetur aliquis: & an noceat pactũ vnius rei credendi alteri reo credendi.& est casus talis: Pone: Duo sunt argẽta. vel duo rei stĩ.vnus ex creditorib⁹ fecit pactum de non petendo: nunquid nocet alij? Et respondeo quòd nocere non potest: quamlibet insolidum posit petere. Item vnus de argẽtariis & de reis renouare nõ potest: sed vni reo credẽdi, vel argentario, recte soluitur. nam & filiusfamilias nõ põt nouare:licet possit solui filiosa. [SICVT.] Creditor me⁹ fecit mihi pactũ q̃ à me nõ peteret vsq; ad annũ. Dicitur hic quod tale pactum mihi & fideiussori meo prodest ad annum:sed vltra annum nec fideiussori nec mihi prodest. [QVOD SINE.] Debebã tibi decem,pro quib⁹ Titius fideiussit.cõuenimus inter me & te quòd tu faceres pactũ de nõ petendo tãtum Titio fideicommiss.i.fecisti pactum tantum fideiuss.& nõ mihi:nunquid valeat pactum tale: quæritur. Et respon. quòd bene valet:& est ratio:quia videor mihi adquirere exceptionem, licet quidam iuristæ contradixerunt: & male. [PACTVS.] Feci pactum de non petendo,cum mihi deberes decem:postea fecisti mihi pactũ vt liceret mihi petere. Dicitur hic quòd ita erit procedendum:quia agã pristina actione. Et si tu obiicias mihi excep. pacti de non petendo: ego autem replicabo,quia fecisti mihi pactum de petendo. primum dictum.§.& potero etiam agere contra fideiussorem:quia pactum de non petendo non prodest eis:vt ŝ.eo.dictum est.nam prius pactum non tollitur ipso iure: sed per exceptionem. Hæc autem vera sunt in pacto:secus in stipulatione.nam stipulatio tollitur per stipulationem: vt ecce, tenebaris mihi ad decem ex stipulatione. stipulatus fui illa decem à te vel ab alio animo nouandi. tollitur quidem prima stipulatio per secundam stipulationem:vt dictum est. & est ratio: quia in pactis versatur ius naturale,quod est immutabile.in stipulatione versatur ius ciuile,quod tollitur per aliud ius ciuile. vel dic vt ibi no. vel dic quòd per hoc pactum de petendo non agitur inter contrahentes vt aliud pactum tollatur: sed vt replicationem inducat,siue naturalẽ obligationem, secundũ Bul. [SED SI PACTVM.] Tenebaris mihi actione iniuriarum. feci tibi pactum ne agam iniuriarum.si postea paciscamur vt liceat mihi agere,nõ nascitur mihi actio: quia non valet posterius pactum. quia hoc facere non possumus.& est ratio:quia ex pacto actio iniuriarum non nascitur. [IDEM.] Vendidi tibi fundum pro decem. re integra.i.antequam ego tibi traderem fundum:vel tu mihi precium.i.decem:pacti sumus de non petendo postea: & sic discessimus. Dicitur hic quòd si postea paciscamur de petendo vt agamus adinuicem: id est, vt ego precium peterem, & tu fundum: quòd prima obligatio non resuscitaretur:sed nouus quasi contractus fit.q. d. istud posterius factum, de petendo, non resuscitat priorem obligationem factam de fundo vendendo: sed proficit ad nouum cõtractum, ideſt, ad nouam venditionem. [QVOD SI NON.] Vendidi tibi pro decem fundum, vt dixi: postea feci tibi pactum de non petendo nisi.viij.vel v. postea conuenimus vt petam integra.x. Dicitur hic quòd primus contractus valet nihilominus: & istud vltimum pactum renouat priorem contractum, id est nouam formam edicit. [QVOD ET IN SPECIE.] Scire debes quòd secundũ

† *No.q̃ de natura huius dictiõis, videlicet est quòd nõ solum sit detestata: sed etiã recte strictiua cõ cor.l.cũ qui Aquil. de vsur.no. ff.ad leg.*

BIU Cujas

secundum iura ista dos mulieri reddi debet annua, bima, trima die. Vnde pone quòd Berta cum viro suo fecit pactum vt statim sibi dos reddatur: postea fecit pactum cum viro vt reddatur annua, bima trima die. valet istud pactum vltimum: & dos reddi debet annua, bima trima die: quia posterius pactum primum reuocat. [*ILLVD.*] Deposui apud te aliquid: & pacti sumus vt non tenearis de dolo futuro: non valet pactum. sed si paciscor tecum vt agam depositi: valet pactum. nam videor paciscivt pacti ne agam de dolo futuro. [*PACTA.*] Hic dicitur q̃ pacta turpia non valent. nam non possum paciscine agam pro futura iniuria, vel furto: sed facta iniuria, vel furto paciscipossum ne agam: quia quatenus pactum alicuius priuati causam siue vtilitatem publi. contingit, nec nocet nec prodest factũ: quia videtur contra reipub. vtilitatem quando de futuro flagitio paciscuntur, ne quis teneretur. expedit enim &c. cum etiá p hoc homines ad delinquendum, etiam in re aliena, inuitarentur. nam cõuentio facta in vna re non debet nocere in alia: vel non debet nocere alij personæ. [*SI CVM.*] Debebas mihi. x. feci tibi pactum ne petam. xx. vel cum mihi. xx. deberes, feci tibi pactum ne petam. x. valet quidem pactum in vtroque casu in. x. & alia. x. petam. [*SED SI STIPVLATVS.*] Promisisti mihi alternatiuè. x. aut Stichum: & postea feci tibi pactum ne. x. petam: non potero agere, nec pro decem, nec pro Sticho. nam in vtroque mihi præiudico, nisi aliud inter nos agatur. [*SED SI GENERALITER.*] Promisisti mihi hominem in genere: postea facio tibi pactum de non petendo, Stichum puta: non potero amodo petere Stichum, sed alium bene petam, & bene petere possum. [*ITEM SI PACTVS.*] Supra dictum est quando aliqui de re aliqua singulari paciscũtur: nunc autem dicit quando de vniuersitate. & est casus talis: Tu possidebas quandam hæreditatem, pro qua egi aduersus te petitione hæreditatis: & tandem tibi feci pactum de non petendo. vel egi aduersus te pro naui: & tandem feci pactum de non petendo. si postea aliquam rem singularem illius hæreditatis petam, vel vsumfructum causalem dicens mihi deberi: denegatur mihi actio. vel dic, si petam postes singulares nauis: repelles me exceptione pacti facti de non petendo. His enim tribus casibus ego repellar à te exceptione pacti facti. [*SI ACCEPTILATIO.*] Dicitur hic quòd acceptilatio, scilicet inutilis, puta quando inter partes agitur de aliquo contractu tollendo alio quàm stipulatione per acceptilationem &c. [*SERVVS.*] Titius me instituit hæredem in quadam hæreditate, in qua erat quidam seruus, qui mihi hæredi futuro stipulatus fuit: an valeat tale pactum, quæritur. Et respon. aut expresit proprium nomen mei hæredis futuri: quo casu non valet pactum. aut non expresit nomen meum proprium, & tunc valet. Viuianus.

a *Et bene Bart. Bal. P. Alexan. & Ias.*

b *Non tenetur secundũ eosdem.*

c *Ista satis placet Bal. Fulgo. & Ias. quãus displiceat Barto. & Alexan.*

d *Est vera in se: sed nõ quo ad cõtrarium, secundũ prædictos.*

e *Ista placet B.B.P. Ang. Ale. & Ias.*

a *Socius.* quibus idem in solidum debeatur.

b *Pactus sit.* de non petendo.

c *Alteri nocere.* imò videtur nocere: vt infra, de arbi. si duo. quæ est contra. Sol. dicunt quidam hoc speciale in argentariis: a quod nil est, quia in. l. contraria specialiter in eos dicit valere. nam similes sunt aliis reis: vt supra, eod. idem. Alij dicunt b quòd hic erant socij re, non conuentione: vt instit. de ob. quæ ex quasi con. §. item si inter aliquos. Alij dicunt c illud in sententia, hoc in simplici pacto. Vel verius d hic cum ab alio est iam lis contestata: vt infra, de duo. re. ex duobus. vel ibi de re dubia: e hic de certa donanda. Item alia ratione videtur nocere: vt infra, de iureiur. l. duobus. in princip. quæ est contra. Sed illud in delatione sacramenti, quæ est maioris authoritatis: cum loco lit. contest.

XXVII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

SI vnus ex argẽtariis sociis [a] cum debitore pactus sit [b], an etiã alteri noceat exceptio? Neratius Atilicinus, [&] Proculus [aiunt,] nec si in rem pactus sit, alteri nocere: [c] tantum enim [d] constitutum [est,] vt solidum alter petere possit. Idem Labeo [ait.] Nam nec nouare [e] alium posse, quãuis ei [rei] recte soluatur [f]. Sic enim & his, qui in nostra potestate sunt, recte solui [potest] quod crediderint: licet nouare non possint. quod est verum. ¶ Idémque in duobus reis stipulandi [g] dicendum est.

Exceptio pacti porrigitur ad fideiussores eatenus quatenus competit principali. Item principalis potest paciscifideiussori. Bartolus.

¶ Si cum reo ad certum tempus pactio facta sit: vltra neq; reo, neque fideiussori [h] prodest.

Quòd si sine persona sua reus pepigerit, ne à fideiussore petatur, nihil id prodesse fideiussori quidam putant: quanquam id rei interfit: quia ea demum [i] competere ei debeat exceptio, quæ & reo. Ego didici prodesse fideiussori exceptionem. non sic enim illi [k] per liberam personam adquiri, quàm ipsi [l] qui pactus sit, consuli videmus. * [m] quo iure vtimur.

Licet stipulatio per stipulationem tollatur ipso iure: tamen pactum liberatorium per secundum ope replicationis eliditur, si prima actio durat. sed si est extincta, per actum non restituitur. sed in obligationibus quæ consensu contrahuntur, noua actio nascitur: & res de facili ad suam naturam reuertitur. Bart.

¶ Pactus ne peteret, postea conuenit, [n] vt peteret. prius pactum, per posterius elidetur: [o] non quidem ipso iure, [p] † sicut habeatur: vt eod. tit. nam postea. §. si is. sed lit. contest. ab vno alteri nocet: vt infra, de duo. reis. l. ex duobus. Vel dic hic re, [f] non reprobata conuentione socij erant: vt modo dixi in solutione alterius contrarij. Item videtur adhuc hic nocere: vt infra, de accepti. l. & per iusiurandum. §. fin. & infra, de duo. re. l. iij. quæ sunt contra. sed aliud est [g] in acceptilatione quàm in pacto: vt hic, & infra, de lib. lex. & lega. si is qui. §. j. &. l. siquis reum. in princip. &. §. j.

f *Ista sententia.* vide Bal. P. Ale. & Ias. hic, & infra, de lib. lex. & lega. si is qui. §. j. &. l. siquis reum. in princip. &. §. j.

g *Idẽ Bal. P. Ale. & Ias.*

d *Tantum enim.* id est tantam sortitur de iure potestatem. q. d. non remittere.

e *Nam nec nouare.* i. * videtur mò videtur quòd possit nouare. nam cum hi argẽtarij insolidum agerent, ergo erant duo dispares rei credendi, re saltem, licet non sint socij: vt dic infra, de duo. re. eandem. & quia hic dicit ciuiliter sociis: sed alter reorum credendi potest nouare: vt infra, de noua. si quis. §. si duo. quæ est contra: sed dic vnum non posse nouare, vt hic, quin teneatur sorcio: vt ibi. vel dic non posse cũ ab alio lis est contestata: h vt infra, de duo. re. l. ex duobus.

* *Flo. Hild. videtur. Alb. dic. P. contra. Bal. ista sol. hic. Bal. dum. Bar. Paul. & Alexan.*

h *Idem Bal.*

f *Recte soluatur.* scilicet antequam sit lis ab alio contestata: vt. j. de rum. duo. re. l. ex duobus. quæ est contra. Vel dic, si sint socij: vt hic, etiam postea: aliud si non sint socij, vt ibi.

i *Quia ea demum.* bene dico non prodesse, quia &c.

k *Tam enim illi.* fideiussori.

l *Quàm ipsi.* scilicet reo.

m *Videmus.* non quòd ipse liberetur: sed quia amicus suus grauatus non manebit: quod est magnum: vt arg. infra, vt in posse. leg. si is à quo. in fin.

n *Conuenit.* consensu vtriusque: aliàs non esset pactum: vt supra, eod. l. j. §. j.

o *Elidetur.* vt dixi supra.

p *Ipso iure.* imò videtur q̃ ipso iure tollatur: vt. j. de sol. Stichũ. §. naturalis. contra. Sol. dicunt quidã quòd ibi erat ciuilis & naturalis obligatio: & ideo naturalis ipso iure tollitur. cũ enim naturalis sit quasi socia ciuilis obligationis, ex ci[9] societate corruptionem cõtraxit: [m] modicũ enim ferméti totã massam corrumpit. hic vero cũ sola naturalis sit, solo pacto tolli nõ potest: secũdũ Irne. sed hæc solutio displicet [n] & nobis & legi: vt. j. de iureiur. l. fi. j. re. spõ. Alij dixerũt, vt R. tolli ipso iure. §. exceptione. sed hoc displicet: [o] quia hoc nõ est tolli obligationẽ, sed elidi. Alij dicunt ecõtrario ad primã, quòd si inueniatur naturalis cum ciuili, non possit naturalis tolli per pactũ: quia vna [p] est substantia vtriusque, vnde vna sublata necessarium est & ciuilem tolli: quod esse non potest. Et quòd sit vna substantia, innuitur. j. vbi dicit, totam obligationem &c. sed expone ibi, totam, id est omnem. at quando sola, dic vt ibi. nã possessio animi & corporis aliter amittitur, quàm possessio solius animi. sed hoc non valet, quia iuncta ciuili tollitur: vt. j. de iureiur. l. fi. Nos vero omnino obligationem naturalẽ tolli per pactũ dicimus: siue simplex sit, siue cum alia. qualiter ergo huic. §. respondebimus? Aliud q̃ certe est in pacto de non petendo: aliud de petendo. nam pactum de non petendo, sit ad liberationem:

n *Nihil hic.*

o *Ista sententia.*

p *Ista sententia.*

q *Imò non est.*

BIU Cujas

rationem: pactum vero de petendo, ad obligationem. & pactum de non petendo, tollit ipso iure naturalem obligationem: pactum vero de petendo, non resuscitat naturalem obligationem sublatam: quia proniores sumus ad liberandum: vt. ff. de act. & oblig. Arrianus. & sic non est contra, nec possunt insultare aduersarij vt dicant: nõne vos soli dicitis oriri obligationem ex pacto de nõ petendo? cur ergo illa per pactũ posterius nõ tollit? Respon. quia nõ omnis [a] naturalis tollitur. nam ea quæ fit ad liberandum, non tollitur: & hoc fit propter liberationem: ideoque non tollitur. nã hic talis obligatio, quæ liberandi causa est, ad exẽplum veræ liberationis quæ fieret per solutionem, ipso iure non tollitur. Nec mirum, si dicamus obligationẽ, liberationem: quia & libertas dicitur seruitus: vt. ff. de serui. vrb. præ. l. j. Quod ergo hic dicitur in pactis factum versari, subaudi talibus, id est ad liberationem [b] factis: vt non possit tolli per pactum de petendo. Præterea [c] alia ratione dicendũ est posterius pactum non tollere pactum de non petendo. Nam pactum de non petendo factum, tria operatur. Nam ipso quoque iure tollit naturalem, & elidit ciuilem: obligat quoque paciscentem naturaliter ad non petendum. Quod patet, quia si stipulatio intercessisset, esset obligatus ciuiliter & naturaliter: ergo si nudum pactum, tantummodo naturaliter: & quia naturaliter est obligatus aliquis furtum non facere: vt instit. de ob. quæ ex quasi deli. in princip. Item pro me est ar. C. de trãsact. vbi pactum. vbi acceptilationem vocat vinculum. nec ob. infra, de iur. do. si pater. j. §. qui debitorem. vt ibi notaui. pactum autem de petendo, naturalem obligationem sublatam per [d] sed obstaculum scilicet exceptionis contra ciuilem oppositum reiicit: nec naturalem inducit obligationem: & forte naturalem tollit. quare fit vt vetus obligatio cum effectu instituatur: non vt noua inducatur: sed contra est in pacto de non petendo. Si obiiciatur, cum ciuilis sola remansit obligatio: quomodo effectum sortiri poterit? Respon. bene. nam & hoc idem contingit in chirographo post biennium: & in re iudicata: siue prius non debeas, siue debeas. Hæc enim non potest dici naturalis obligatio. Io. vero dixit aliquando quòd ex vltimo pacto nascitur naturalis obligatio: & ipsa cum ciuili iungitur. quod mihi non videtur, cum non ad hoc fieri videtur. Porro secundum pactum de non petendo interpositum post pactum de petendo, non operatur illa tria. quid miri? quia primũ iam fecit quod fieri à sequenti nõ potuit. Alij [e] dicunt quòd operatur quatuor primum, & quatuor secundũ. tollit enim primũ naturalem, & inducit aliam naturalem: & inducit exceptionẽ: & elidit ciuilem. sic & secundum tollit naturalem, & inducit naturalem, [f] & elidit exceptionem: & coadiuuat ciuilem, secundum Bal. & Azo.

[a] *Per stipulationem.* Aquilianam factam animo nouandi, hodie [g] expresse, olim tacite: non aliàs: vt subiicit hic. &. C. de noua. l. fi. & sic non est contra. ff. de verb. obli. si dari. quia ibi [h] non fuit actum tacite vel expresse. vel dic, per stipulationem. i. per acceptilationẽ quæ sequitur Aquilianam stipulationem: vt inst. qui. mo. tol. obli. §. est autem. sed videtur per aliam stipulationem nõ tolli: vt. C. de transac. vbi. quæ est cõtra. Sol. ibi non [i] dicit actionem extinctam intẽtari: sed metu pœnæ nec de facto agi: quia vetus actio est extincta: vt hic. nec enim plus dabit ei pœnæ solutio, quàm aliàs aduersarij dolus: vt. C. de transac. l. actione. &. l. sub prætextu. vbi si est extincta, nunquam resuscitatur. licet agatur actione de dolo.

[b] *Quia in stipulationibus.* quod consistit in solẽnitate verborum.

[c] *Ius.* scilicet ciuile: vt inst. de actio. §. de constituta.

[d] *In pactis factum.* id est in opponendo [k] beneficio pacti versatur factum: scilicet quia allegat pactum factum, licet de solennitate nihil dicat Io. Eo ergo inspecto quòd in pacto factum verset, non potest tolli alio pacto interueniente postea, vt in auth. de æquali do. §. j. col. vij. & infra, de capti. in bello. §. factæ. sed eo inspecto quòd in eo pacto stipulationis vertitur ius, vt in stipulatione: tolli potest alio iure ciuili: vt hic. Vel dic factũ versari in pactis, id est ius naturale, id est naturalem obligationem: arg. ff. de pecu. nec seruus quicquam. nam immutabile est: ius vero ciuile quod ex stipulatione solẽni inducitur, per aliud ius, id est per aliam stipulationem tollitur: vt inst. de iur. na. §. pe. & insti. de leg. agn. tu. §. fi. Hæc responsio displicet: [l] quia omnis obligatio, siue ciuilis, siue naturalis tantum, per ius ciuile. i. per stipulationem solennem tollitur: vt infra, de noua. l. j. §. illud prætereà. & in stipulatione ius naturale continetur, vt. ff. e. l. j. §. fi. dixi. quinetiam pactũ non tollit ius ciuile, id est ciuilem obligationem. potest tamen hæc opinio defendi: vt sic factũ non tollat factũ: sed ius tollat ius: & factum tollat ius, & ecõtra ius tollat factũ: imò ideo factum [m] versari dicitur in pacto, vt primo dixi, quia hoc solũ sufficit allegare q̃ mihi sit factum pactum, etiam si cõfiteor pactũ postea intercessisse de petẽdo. nam nihilominus primi pacti durat exceptio: vt inst. de repli. in prin. etiam si cõfiteor mihi factum inter absentes, vel dolo, vel metu: & sic intellige. at in stipulatione ius continetur: nec enim sufficit dicere: ego sum stipulatus. si dicam acceptò tulisse: non sufficit si dicam, ego interrogaui, & ipse respondit: nisi hoc factum iure allegem. i. inter præsentes, & incontinenti. quia ergo is qui ex stipulatione agit, in vno oneratur, id est probanda solennitate stipulationis: ipse debet in alio releuari, & benigne debet cum eo agi, scilicet vt ipso iure prima stipulatio per secundam tollatur. at in contractibus, & in pactis cæteris, onus probandi ei non incumbit: vnde in eis sua natura custoditur: arg. ad hoc. ff. de iureiur. eum qui. j. respon. &. ff. de proba. cum de indebito. j. respõ. &. §. j. vel melius [n] ponitur ius pro vinculo vel obligatione. at pactum de non petendo interponitur potius ad extinguendum obligationem, quàm ad contrahendam. & ideo non tollitur ipso iure per pactum de petendo nisi forte in eo quod obligatur naturaliter non petere: & ita dico omne pactum obligatorium tolli per contrarium pactum: vt infra, de reg. iur. l. nihil tam. re tamen integra: vt in emptione: si tamen pactum primum ius. i. obligationem continet. secus si extinguat. nam nec acceptilatio extinguitur per contrariam acceptilationem.

[e] *Elidetur.* vt supra, dixi.

[f] *Ne fideiussoribus.* s. consentientibus in vltimo pacto de petẽdo.

[g] *Prosit.* imò videtur prodesse: vt. ff. eod. l. fi. quæ est contra. sed hic consensit [o] secundo pacto: ibi non. vel dic [p] quòd hic ex post facto interuenit fideiussor: ibi ab initio.

[h] *Tolleret.* scilicet pro iure.

[i] *Veluti iniuriarum.* vt non possit de iure intẽtari: licet de facto intentetur: vt. C. de transac. l. vbi. quæ est contra.

[k] *Iniuriarum.* quæ nudo pacto tollitur ipso iure: vt supra, eod. si tibi. §. quædam. & etiam dissimulatione: [q] vt infra, de iniuriis. non solum. §. j.

[l] *Sed ex contumelia.* vel alio modo facta iniuria: vt. ff. de iniur. l. j. §. iniuriam. Accursius.

[m] *Idem dicemus.* vt prima obligatio ipso iure per pactum tollatur in bonæ fidei contractibus, & non resuscitetur: non vt noua non nascatur: & sic non per omnia idem.

[n] *Totam.* Not. totam. nam ex hoc colligitur quòd vna sit substantia ciuilis [r] & naturalis obligationis. sic & infra, eod. §. sed si stipulatus. & hoc quidam dixerunt, sed male. nam quare diceretur tolli naturalis, si separationem non reciperet? dic ergo totam, id est omnem vel vtranque.

[o] *Ad nouum contractum.* primo sublato: vt hic, &. ff. de rescin. ven. l. si quam rem. &. §. eo. iurisgentium. §. adeo. & dixi modo in distinctione pactorum.

[p] *Imminueret.* vt quia rogauit venditorem vt de precio sibi animo donandi remitteret: & tunc nihilominus tenet primus contractus: vt infra, loca. si tibi habitationem. & infra, eod. emptor. in princip. aliud est ergo secundam venditionem facere: verbi gratia, vt quod pro. x. dedi, do pro. v. & aliud deminuere tantum de precio, vel de re.

[q] *Posterius.* scilicet tertium de petendo toto precio, & tota re: vt ab initio conuenerat. Vel dic, quòd de eodem dicit quo precium fuit deminutum. & tunc secudum quosdam dic, renouatur: id est quoddam nouum pactum adiicitur, scilicet minoratio precij. & quod dicit, potest. i. possibile est si agatur: vt diximus. §. eo. in distinctione illa pactorum.

Imo secũdum practicã. *Flo. paciscendo vt ea præstet, quæ posset agere.* *Ista sol. licet p. ser. ben.* *Hæc est terea quita solu. vera. secundum practicã.* *Et bene, secundũ eo nunti. do.* *Idẽ Bar. & est de mente alium.* *Iste effectus est sufficiens. Iaſ.* *Idem Ia. & est de mente alium.* *Dicit Ale. & Ia.* *Quid dicit Bart.* *Idẽ Bar. quãmis dicat Ale xan. & Ia.* *Iste intellectus non congruit literæ, secundum Bart. & P. & Ia.*

l Et bene, B. B. & Ia.

** parãdam Flo.*

m Iste intellectus nõ differt à præmo: & eodẽ modo repreditur secundũ P. & Ia.

Oneratus in vno, in alio debet releuari.

n Dicit B. quòd iste intellectus tẽdit ad declarationẽ: quãuis Iaſ. dicat quòd est valde separatus.

o Idẽ Bar. P. & Iaſ.

p Prima est verior, secũdum eosdẽ.

q Idẽ, An. & Io. Fab. in. §. fi. inſt. de iniur.

r Sequũtur hãc glo. B. P. & Alexan. vsque ad finem.

BIU Cujas

a *Renouare.* i. reformare. vel i. nouum pactum constituere, primo sublato: quod dic vt in distinctione pactorum.

b *Procedere potest.* scilicet vt posterius pactum renouet primū. i. nouam formam ei præstet.

c *Pactam mulierem.* s. incōtinenti, scilicet quando dedit, vel quādo diuertit. nam aliàs actio sibi ex pacto non datur: a vt. s. eo. iurisgē tium. §. quinimo.

d *Legibus dato.* s. annua, bima, trima die, secūdum tēpora huius. l. hodie b vero statim imobilia: sed mobilia post annū: vt. C. de rei vxo. act. vxo. act. §. cum autem.

e *Nec dicēdum.* respōdet obiectioni tacitæ, quæ fit per. l. vt infra, de pact. do. l. de die. & l. Atilicinus.

f *Non fit.* fictione huius legis.

g *Redditur.* No. arg. cum quæritur c an valeat priuilegiū indultū ecclesiæ ne sibi possit obiici ab alia ecclesia nisi præscript. centum anno. nec enim potest alia ecclesia dicere ꝙ ex hoc rescripto ius suū lædatur: cum hoc erat statutum antiquitus: vt Cod. de sac. sanct. eccle. l. fi. & est ad hoc. j. de lib. & posthu. l. filio quem. &. j. quibus mo. pignus. vel hypo. solu. l. voluntate. §. fin.

h *Illud nulla pactione.* scilicet expressa.

i *Ne dolus.* futurus.

ADDITIO. Adde tex. iuncta gl. ista in assigna. Ro. quare dolus futurus non potest remitti. Dic quia inuitaretur quis ad delinquēdum. in. l. conuenire. j. de pact. do. & adde secundum Iaso. vnū pulchrum dictū Bal. in. c. j. §. item sacramenta. in vlti. col. per illum text. de pa. iu. fir. in vsi. feu. quòd si aliquis promittat se non denunciaturum maleficium, & iurat: nó valet iuramentū: quia aperiret viam iniquitati ad delinquendū. alle. Innoc. in. c. ad nostram. de iureiur. Addo quòd iuramentū nó debet esse vinculum iniquitatis. in. c. inter cætera. xxij. q. iiij in cap. quanto. extra de iureiur. in cap. j. extra de consuetu. in. vj. & in proposito de iuramento. Addo Iasonem in. l. qui iurato. in. ij. col. s. eodem.

k *Præstetur.* si fiat.

l *Agat.* scilicet ratione futuri: d sed quid si de præterito? Recipiū loqui spon. valet e etiam quo ad dolum: licet simpliciter remittam. aliàs enim nihil videtur remissum, nec pro præterito, nec pro futuro: cum solus dolus veniat in depositum: vt arg. j. de lega. j. si quando. sed aliter f in vltima voluntate: vt. j. de lib. leg. l. Aurelio. §. Gaius. in quo etiam distingue g vt dixit Io. instit. de leg. §. si quis debitori. Sed quæ est ratio differentiæ? Respon. vt. Cod. de pec. eius qui liber. me. l. j. sed hic non inuenit aliquid quod remittat: sed certe imò latam culpam.

m *Re ipsa.* aliàs in ipsa.

n *Obseruanda.* siue nuda, siue vestita: vt hic, &. C. eo. pacta quæ. &. j. de verb. ob. l. generaliter. &. l. si plagij.

o *Furti.* & idem est in sequenti.

p *Possumus.* quia per hoc non publico, sed iuri nostro renunciamus: quod fieri potest: vt. C. e l. penult.

q *Vnde vi.* scilicet si vim feceris.

r *Quatenus.* i. quia publica &c. Vel dic, quatenus proprie poni. nam ante violentiā pactum factū non valet: postea sic. & in accusatione legis Iul. de vi. nam ante non valet: postea sic: licet nó ingerat pœnam sanguinis: sed transigi non potest: vt. C. de transact. l. transigere. &. j. de iur. fi. l. in fisci. &. j. ad leg. Iul. de vi publi. l. qui cœtu. §. qui vacantem. Accursius.

s *Priuata.* id est familiari. & sic est de eo quod publicum tāgit: vt de furto futuro.

t *Ante omnia.* optime adaptatur ad superiora, h quoniam si fuerit cōuentio in re non familiari. i. in re quæ cōtingit publicā vtilitatem, obesset in alia re, puta in familiari re alterius. sed si fiat in re familiari alicuius pacisce tis, valet: quia nō fit in his quæ contingunt publicā vtilitatē. de persona autē supponit gratia vberioris doctrinæ, vel dic, ꝙ & ipsū optime cōuenit prædictis.

u *Re facta.* s. quàm in familiari: vt. s. e. iurisgē tiū. §. & generaliter vel lege simpliciter vt distinguit ibi glo. optime &c.

x *Noceat.* vel prosit: vt. s. e. si tibi. §. si pact⁹. & nisi in casib⁹ in quibus sentētia inter alios lata, inter alios tenet: vt infra, de re iudi. l. sepe. Item nisi in casibus illis in quib⁹ alteri per alterum actio adquiritur: vt no. inst. de inuti. stip. §. ei vero qui. Item nisi principaliter interfit pacisc entis: vt. s. e. fideiussoris. §. cū alia cōuētio. vel nisi vna persona reputetur: vt. s. e. si cum emptore. Item quod dicit i de re: fallit i quādo alia est accessoria illius in qua pactū fit: vt. j. e. l. §. sed si stipulatus. & supra, si quis cau. l. ij. in prin.

y *In decem prodesse.* in toto enim pars cōtinetur: vt. j. de excep. rei iudi. si quis cum totum. in prin. &. j. de verb. obliga. l. j. §. si stipulanti. & arg. j. de arbi. diem proferre. §. si plures. versi. inde quæritur.

z *Doli exceptionem.* hæc locum habet vbicunque & prima: nisi iusta ignorantia vel personæ reuerentia aliud inducat: vt. j. de excep. do. l. ij. §. item quæritur. &. l. apud. §. aduersus.

a *Aut Stichum.* sub alternatione.

b *Pactus sim.* de non petendis.

c *Decem.* alternatiue: vt promissum fuit.

d *Solutione, & petitione.* s. facta cōtra alium animo nouandi: vt. j. de noua. l. delegare. &. j. de in rem ver. si pro patre. in prin. &. j. de solu. l. solutionem. Vel dic petitione, cum res. s. æstimata fuerit, & præstita rei æstimatio. Vel pone ab vna parte petitione & solutione. Vel dic, quarto k petitione, absolutione tamen secuta per sententiam: quo casu sit per exceptionem: vt. C. de vsur. rei iudi. l. fi. §. fi. item facit. j. de libe. leg. l. non solum. j. §. j. in fi.

e *Obligationem summoueri.* imò videtur non tota: vt. j. de accep. & per iusiurandū. §. si Stichum. quæ est contra. sed hic l actū fuit, vt tota tolleretur obligatio: ibi nō: imò vt maneret alter in obligatione. Vel aliter m & melius: ibi ideo in altero nó tollitur obligatio, quia fuit facta acceptilatio in Sticho: & ipse decesit pendente cōditione sub qua promissio. x. vel Stichi ante fuerat facta. & sic patet ꝙ nulla fuit acceptilatio in Sticho de quo fuerat expressum: vt. j. de noua. l. quotiens. nec ergo in tacito: vt arg. j. de bona. fr. rusti. præ. l. item. §. quæ habet. quare alter remansit in obligatione: sed hic statim valuit pactum in. x. quia pure promisit. x. aut

Stichum.

a Isto iure digestorum secus de iure. C. quo in re inest tacita stipulatio. tex. in. l. vnica. C. de rei vxo. act.

b Istam glo. approbant scribē. in. l. diuortio. in prin. infra, sol. ma.

c Ista glo. reprehenditur p Bart. Alexā. & Ia. quia lex nihil facit ad istam quæstionē.

** vi, Flo.*

d imò prin l cipiū loqui tur in dolo futuro: & finis in præterito Bart. Pau. & Ia.

e Et bene, secundum prædict.

f Imò eodē modo, secūdum Bar.

g Sequitur Bart. Bal. & Pau.

Stichum. Item est contra. ff. de rescin. ven. l. si emptio. Sol. ibi [a] cõuenit ne alterius tãtum esset emptio: hic simpliciter fecit pactum

Idem dic de vno non petendo: quia videtur & in alio remisisse.

Idem est. scilicet per contrarium.

Conuenerit. & de decem petendis conuenit, subaudi.

Opponetur. imò & id actum inter nos sit, ne. x. mihi, sed Stichus præstetur: possum efficaciter de Sticho agere, nulla exceptione opponẽda. Idẽ est [a], & si de Sticho non petendo conuenerit [b]. Sed si generaliter mihi hominem debeas, & paciscar ne Stichũ petam: Stichum quidem petendo pacti exceptio mihi opponetur [c]: alium autem hominem si petam, recte agam.

Qui promisit non petere totũ, remouetur à petitione cuiuslibet partis eius. hoc dicit.

¶ Item si pactus [sim,] ne hæreditatem peterem: singulas res [d] vt hæres [nõ] petã. Ex eo quod pactum erit, pacti cõuenti exceptio aptanda erit: quẽadmodum si conuenerit ne fundum peterem, & vsumfructum [e] petam: aut ne nauem ędificiúmve peterem, & dissolutis his singulas res petam: nisi specialiter aliud actum est.

In pactis liberatoriis si non valet quod ago vt ago, valet vt valere potest. Bart.

¶ Si acceptilatio inutilis fuit [f]: tacita pactione id actum videtur, ne peteret. ¶ Seruus hęredi post adituro nominatim [g] paciſci non potest: quia nondum is dominus sit. sed si in rem pactum conuentũ factum sit, hæredi adquiri potest.

Pupillus paciscendo non potest suã conditionem deteriorem facere, sed meliorem. Bartolus.

XXVIII. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

CONtra iuris ciuilis [h] regulas pacta cõuenta, rata nõ habẽtur: veluti si pupillus sine tutoris auctoritate pact⁹ sit, ne à debitore suo peteret [i], aut ne intra certũ tẽpus (veluti quinquenniũ) peteret. nam nec soluti ei sine tutoris auctoritate potest [k]. Ex diuerso autem si pupillus paciscatur, ne quod debeat, à se peteretur: ratum habetur pactum cõuentum: quia meliorẽ cõditionem suã facere, ei etiã sine tutoris auctoritate cõcessum est [l]. Si curator furiosi aut ,,pdigi pactus sit, ne à furioso [m] aut ,,pdigo peteretur: longe vtile est curatoris recipi pactiones: sed non cõtra [n].

Pactum de non petendo, factum ab eo qui non potest petere: est nullum. Item in generali & libera concessione non venit donatio. Item in ipso contractu potest filius paciscendo præiudicare patri, & seruus domino. Bartolus.

Imò idẽ, secundum Bar. & P.

Sequitur Bar. & Pau.

Ista gl. in omnibus approbant Barto. & Pau. & idẽ puta hæredi futuro: & si opprimat nomen proprium & appellatiuum simul B. P. & Ia.

Contra. CASVS. pupillus fecit debitori suo pactũ de nõ petendo sine tutoris auctoritate: an valeat pactum, quæritur. Et respon. quòd non. nam pupillus non potest facere pactum de nõ petendo. Sed si creditor fecit pactum de non petendo ipsi pupillo: nunquid valeat? Et respon. quòd sic: & est ratio in litera. [SI CVRATOR.] Hic dicitur quòd si curator furiosi vel prodigi facit pactum ne petatur ab ipso furioso vel prodigo: quòd valet tale pactum. sed si prodigus vel furiosus paciscatur ne ipse petat: tale pactum non valet. [SI FILIVS.] Hic dicitur quòd si filius vel seruus paciscatur ne ipse filius, vel seruus petant à debitore peculiari: quòd tale pactum non valet. Sed pone quòd ipse fecit pactum ne ipse filius petat, nec etiam pater: nunquid valet pactum? Et quidam distinxerunt, an filius vel seruus liberam peculij administrationem habeant: & hoc casu valet pactum: nec patri vel domino præiudicatur. sed hæc distinctio reprobatur, & aliter distinguitur: quia aut fit pactum, & in præiudicium patris: vt quia facit animo donandi: & hoc modo valet pactum. aut non facit animo donandi: & tunc quia ipsi non præiudicatur, valet pactum. Vtianus.

---

a *Dissentit B. B. & P. Idem dic de vno non petendo: quia videtur & in alio remisisse.* — *Et bene,* sed Azo contradicit [e]. *B. B. P. & Ia. firmata* mortuo vel pacto facto non tenetur in alternatiua stipulatione. l. qui tero: licet stipulator habeat electionẽ. sed non beat. infra, de sol. sic quando in genere tenetur. Item ad id quod hic dicit aliũ posse peti, est contra. infra, de accepti. & per iusiurandum. §. si is. Sol. *famẽ diminutionẽ sapit: secundũ Ange.* ibi in totum renunciauit [f]: hic non. vel aliud [g] dic in acceptilatione, vt ibi, quàm in pacto: vt hic: cum acceptilatio sit imaginaria solutio: vt instit. qui mo. tol. ob. §. item per acceptilationem. & hęc vera est. ar. infra, de lib. leg. si quis reum. circa princip. Alij dicunt quòd ibi erat electio promissoris. Item opponitur: quia etiã eundem videtur posse eligere de quo pepigit: vt infra, de op. le. l. homine legato. quæ est contra. sed illud in legatis [h]. Sed quare dicitur? Respon. secundum R. quia ibi repudiauit vnum ex ipsis tunc temporis quando adhuc non erat translata electio ad legatarium. vnde non tenuit quò minus eundem eligat postea, cum electio ad eum transierit: quia nõ potest repudiatio valere in his quæ non præcise debentur: vt infra, de adqui. hære. is qui. & de leg. ij. si ita scriptum. §. j. sed pactum sic: vt hic, & supra, eo. & hæredi. §. filiafam. Tu dicas [i] plenius quia quod in. l. prædicta de op. le. dicitur eundem posse eligi: verum est ab hærede, non à repudiante: vt hic. nam semper est legatarij electio, etiam à principio: & hærede non existente in mora: vt instit. de leg. §. si generaliter. licet R. contra dixit: vt dictum est. & infra, fami. erciscun. hæredes. §. si incerto.

Singulas res. aliud in exceptione rei iudi. [k] vt infra, de excep. rei iudi. si quis cum totum. §. si ancillam. quæ est contra. & hoc ideo, quia hic consentio: ibi non: vt infra, de verbo. ob. inter stipulantem. §. j. Item quia qui rem petit, causam exprimit: ex qua causa si absoluitur reus, non nocet petenti ex alia. Sed in pacto non ponitur causa: vnde generaliter absolutus seu liberatus videtur. Accursius.

Vsumfru. sed qualiter ex eadem causa potest peti vsusfru. nam si dominus fuerit, vt dixit, ergo vsumfruct. habere non potuit ea causa qua dominus erat. Respon. petit ex eadẽ causa non sibi dari, sed aduersario denegari, sic. f. vt vti frui non possit. nam actio negatoria domino fundi datur, etiam non possidenti: vt. j. si vsusfru. pe. l. vl. &. l. pe. §. fi. & potest hic prompte in vsufru. dici, cum vsusfr. pars rei sit. Sed quid in aliis seruitutibus? Respon. aliud [l]: vt arg. infra, de lega. ij. cum filius. §. dominus. &. l. is cuius.

Inutilis fuit. hic est arg. pro M. qui dixit semper ex inutili acceptilatione tacitum induci pactum, nisi eos contra sensisse probetur. & facit pro eo. j. de accepti. l. an inutilis. in prin. prout est ibi litera Pisana. sed Bul. ecõtra dicebat per eandem. l. prout est ibi communis antiqua litera. & quod hic dicit, exponebat, si in hoc quo consensum habebat. Nos autem secundum Io. [m] dicimus idẽ quod Bul. si est inutilis ratione cõceptionis ineptæ: vt quia inter absentes: vel sub cõditione vel in diem: vt ar. j. de const. pec. l. j. §. eum qui. si autẽ ratione rei quæ interponit est inutilis, idem dicimus cp M. vt. j. de rescin. ven. l. cũ emptor. &. j. de accepti. l. acceptilatio. & l. si acceptolatum. & ita hic intelligitur. Accur.

Nominatim. Facias tres casus. aut nominatim proprio nomine [n] expresso futuri hęredis stipulatur, vel paciscitur: & tunc non valet, vt hic. aut appellatiuo, puta hæredi futuro: & tunc valet: vt infra, de stipu. ser. l. seruus hæreditarius. &. l. si ex re. §. fin aut neque proprio, neque appellatiuo: & ita in rem: & tũc valet: vt hic in fine dicitur.

Sequitur Barto. & Paul.

Ista est bona, secũdũ Bar. & P.

---

b *Ibi erat* ret me, licet desineret, *electio debi* non posset mihi solui: *tuebitur ere* quod falsum est: vt in- *ditoris.* fra, de so. qui decem. §. *Bar. & Ia.* Stichum. dic ergo [c], op- *c Idẽ Bar. P. & Ia.* ponetur exceptio intẽtionis, non iuris. sed econtra videtur quẽlibet hominem esse in obligatione tali casu: vt. j. de leg. ij. Mæuius.

d Dissentit Bar. & Ia. quæ vide hic. §. duobus. Sed dic [d] illud de stricto iure: hoc de æquitate. & secundũ hoc indistincte petam alium. vel verius dic cp hic stipulator habebat electionẽ ex pacto expresso. si autem promissor haberet electionẽ, illũ elegisse videretur de quo est pactum factum. Sed an eadẽ distinctio in eligendo in alternatiua stipulatione sit faciẽda? Videtur quòd sic: vt. j. de condic. inde. cum is. §. fin.

e Et bene, sed Azo contradicit [e]. *B. B. P. & Ia. firmata famẽ diminutionẽ sapit: secundũ Ange.*

f Placet B. se peti, est contra. infra, de accepti. & per iusiurandum. §. si is. Sol. *Iaf. & sic B. B. Ang. & P.*

g Idẽ Bar. Ang. P. & Ia.

h Dissentit Ange. & Pau.

i Ista etiam dissentit Ange.

k Idẽ Bar. & Pau.

l Imò idẽ, secundum Bar. & P.

m Sequũtur Bar. & Pau.

n Ista gl. in omnibus approbant Barto. & Pau. & idẽ puta hæredi futuro: & si opprimat nomen proprium & appellatiuum simul B. P. & Ia.

o Sequitur Barto. & Paul.

p Ista est bona, secũdũ Bar. & P.

BIU Cujas

pactum causa donandi: vt hic, &. C. eo. pactum. iij. sed transigendi [a] sic secundū quosdam, cum generalē habeant administrationē: vt. C. de transac. præses. vel dic vt diximus. ff. e. l. tutoris quoque.

a Idem Iaſ. & eſt de mē te aliorum.

a *Inutile est.* i. inefficax omnibus in suo statu manentibus: quia & sine pacto agere non potest, nisi in casibus quibusdam exceptis in persona serui: vt. j. de iud. l. vix. & in persona filij: vt. j. de iud. l. lis. & l. si filius. &. l. si longius §. si filiusfa. &. j. de act. & ob. filiusfa. &. l. in factum. in quibus casibus potest dici quòd valet pactum: vt infra, eo. in persona. j. respō. sed & statu filiæ vel filij mutato posśt valere quędam pacta: vt diximus supra, eo. & hęredi. §. filiafa. sed seruus manumissus ex ante gesto nō agit: vt infra, de regu. iur. quod quis cum seruus. & ideo pactū serui non confirmatur ex post facto: sed si pacti sunt ne alius petat ab eis: plene habuimus. supra, eo. si tibi. §. fi. &. l. fe. sed & hodie locum habebit hic. §. in actione ꝓfecticij peculij & aduēticij quo ad vsumfructum tantum: vt. C. de bo. quæ lib. l. fin. §. filij autem.

b *Expeditum.* i. non semper est verum.

c *Placet.* & aliis: vt. j. ad Macedo. l. filiusfa. in princip.

d *Maxime.* tunc magis videretur dubiū sic C. quod met. cau. l. iij.

e *Non habere.* nisi in casibus [b]: vt si iusta ratione motus donet: vt puta magistro: vel hoc sit ei expresse permissum, vel sit filius senatoris, vel de Castrensi peculio, vel quasi donet: vt infra, de admi. tu. l. cum plures. §. cum tutor. versi. in primis. & infra, de tu. & ratiocinatione detra. l. j. §. j. & infra, de dona. l. filiusfa. Item no. ex hoc quod hic habes, quòd in generali permissione non continetur donatio vel dilapidatio [c]: vt. ff. de offi. procu. cæsa. l. j. §. j. &. ij. &. j. de sol. l. si is. §. fi. in fin. & infra, quod vi aut clam. l. prohibere. §. plane. &. j. de polli. si quis rem. §. voto. &. j. quæ res pig. ob. pos. l. j. §. j. &. j. manda. l. antepe. §. fi. &. l. cum seruus. in fi. j. respon.

b Iſtæ limitationes nō ſunt ꝓpriè limitationes, ſecūdū Bart.

c Idem Ia. & eſt de mē te aliorum.

f *Pro eo.* id est ideo.

g *Amplius.* idem si minus, vel etiā nihil: si tamen bona fide non animo donandi faceret: forte quia non habet probationes: & sic non cōfidit de iure suo. hoc autem exemplum ponit ad maiorem euidentiam fraudis non præsumendæ.

¶ Si filius aut seruus pactus sit ne ipse peteret: inutile est [a] pactum. Si verò in rē pacti sunt, id est, ne ea pecunia peteretur: ita pactio eorum rata habenda erit aduersus patrē dominúmvē, si liberam peculij administrationem habeant: & ea res de qua pacti sint, peculiaris sit. quod & ipsum non est expeditum [b]. Nā cum verū est, (quod Iuliano placet [c]) etiam si maxime [d] quis administrationem peculij habeat cōcessam, donandi ius eum nō habere [e]: sequitur, vt si donandi causa de non petēda pecunia pactus sit, non debeat ratū haberi pactū conuentum. Quòd si pro eo [f], vt ita paciscĕretur, aliquid, in quo non minus, vel etiam amplius [g] esset, consecutus fuerit: rata habenda est pactio.

XXIX. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

¶ In autem dominicam [h] pecuniā crediderit: quod credendi tempore pactus est, valere Celsus [i] ait.

Nota glo. huius. l. ex qua habes quòd pater poteſt facere remiſſionē de iniuria facta filio: quod eſt vtile pro ſtatutis. ideo vide glo. & no. eam. Bart.

d Idem ſeri bētes ibidē.

Si autem.] CASVS. Dictum est. ff. l. proxi. §. si filius. quādo seruus vel filius de pecunia paciscuntur: hic autem dicitur quando seruus paciscitur de pecunia dominica. & casus qui hic ponitur, est talis: Seruus meus mutuis pecuniis præpositus, meam mutuam pecuniam mutuabat: & aliquod pactum in mutuo cōtractus apposuit, puta super vsuris: nunquid valet tale pactum? Et respon. quòd valet. nam seruus potest ab initio paciscī in domini præiudicium: quamuis ex interuallo non posśit. Viuianus.

h *Si autem dominicam.* nam. ff. de peculiari dixit.

i *Valere Celsus.* siue de die reddendi, siue de vsuris fecerit pactum. non autem pactum de non petendo facere potest: vt. ff. l. proxi. §. si filius. & intellige hanc legem quando seruus mutuis pecuniis tantum præpositus est. vnde si post contractum factum ex interuallo aliquid paciscatur quod noceat domino, non valet: vt infra, de excep. do. l. apud. §. aduersus. versi. in hac. nam in adquirendis non in adquisitis præiudicat seruus domino: vt. C. de adquir. pos. l. fin. [d] sed ei prodesse potest, etiam ex interuallo. si aliter dixeris, hæc lex stare non potest: siue dicas eam loqui cum habet liberam administrationem in omnibus: quia tunc quandocūque valeret. siue nullo modo: & tunc nullo tēpore nocet: vt. C. quod cum eo. si liberam. &. C. eod. l. seruus. Caute ergo dic, quòd habebat potestatem tantum mutuandi.

In persona.] CASVS. Id quod mihi Titius debebat, à seruo stipulatus fui animo nouandi. modo nihilominus peto à Titio. an posśit Titius me creditorē remouere à petitione: quæritur. Distinguitur. & respō. q si seruus tuus se voluit obligare, vt tu dominus tenearis: & hoc fecit iuste, quia in tanto debitor erat ex causa peculij: tu dominus seruī teneberis, & Titius primus liberabitur. si vero seruus tuus fideiussit: non liberabitur Titius primus creditor.

XXX. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

¶ In persona [k] tamen filiifa. videndum est, ne [l] aliquādo, & si pactus sit ne ageret, valeat pactio: quia aliquando faliusfamiliàs habet actionem, veluti iniuriarū. sed cum propter iniuriā filio factam, habeat & pater actionem: quin [m] pactio filij nocitura non sit patri agere volenti [n], dubitari nō oportet.

Per ſtipulationem nouandi animo interpoſitam prima tollitur, vel eliditur. ſi ſequens committitur, vel committi poſſe ſperatur. aliàs ſecus. Bartolus.

¶ Qui pecuniam à seruo stipulatus [o] est, quam sibi Titius debebat: si à Titio petat, an exceptione pacti cōuēti summoueri & posśit & debeat, quia pactus videat, ne à Titio petat quæsitum est? Iulianus ita summouendū putat [p], si stipulatori in dominū istius serui de pecunio actio dāda est: id est si iustā causam intercedēdi seruus habuit: quia forte tantandē pecuniā Titio debuit. Quòd si quasi fideiussor [q] interuenit, ex qua causa in peculiū actio non daret: nō esse inhibendū creditorē, quò minus à Titio petat [r].

k *In perſona.* hæc lex continuatur cum. §. si filius.

l *Ne.* pro an.

m *Quia.* pro quod. Et not. quòd nō tantum agit ad illam quæstionem, an filio sit nocitura. Tu dic quòd sic in præiudicium sui, id est ipsius filij: vt. ff. e. & hęredi. §. filia. Sed id verum est quòd filius inuito patre non potest actionem iniuriarū si bi competentem remittere in præiudicium patris: sed pater potest inuito filio: nisi patris persona sit vilis & abiecta: vt. j. de iniur. l. sed si. §. filiofam. secus in querela inofficiosi testamenti quam pater filio inuito non intentat: vt infra, de inoffic. test. Papinianus in princ. l. Item not. actionem iniuriarum dari filiofamiliàs, sicut & aliæ quædam: vt infra, de iudi. si longius. §. j. & infra, de act. & obli. filiusfamiliàs. &. l. in factum.

n *Volenti.* nomine suo, vel filij.

o *Stipulatus.* animo nouandi.

p *Putat.* immo videtur quòd iure isto habeat electionem creditor: vt. C. de fideiuss. non recte. hodie non, sed reum tantū prius eligat: vt in authen. de fideiuss. §. j. col. j. non ergo debet liberari prior debitor. sed dic, quòd intercedēdi modi quinque sunt: mandando, constituendo, fideiubendo, alienando, obligationem ab initio suscipiendo, & alienam iam natam animo nouandi in se transferendo: vt potest notari. C. ad Velle. l. j. & hoc vltimo modo hic accipitur. Sed secundum hoc quare dicit, exceptioné à debitore repelli, cum per nouationé ipso iure fiat nouatio: siue hoc agatur tacite vel expresse olim: siue expresse hodie: vt insti. quib. mo. tol. ob. §. prēterea. &. §. sed cum hoc? respō. impropriè dicit, dicor exceptionem facti siue intentionis, non iuris. Vel dic [b], quòd hic dicas, fuit actum in contrarium, vt non liberaretur prior debitor ipso iure: vt arg. supra, eo. nisi. vel potest poni [i], ita quòd sit nouato, & non ipso iure: cum in pecunia mihi debeas. x. stipulor à te. xx. cum ex alia causa, alia. x. mihi debere incipias: & conuenio de reddendo chirographo prioris debiti. hoc casu per exceptionem liberaris: vt. j. de præto. stipu. l. penul.

b Iſtæ limitationes nō ſunt ꝓpriè limitationes, ſecūdū Bart.

q *Quaſi fideiuſſor.* hæc dictio quasi, vicium importat. nam improprie fideiussor dicitur qui animo nouandi, ita pro alio suscipit obligationem, sicut hic fecit.

r *A Titio petat.* sed cum naturaliter teneatur seruus: saltem videtur fieri nouatio, vt prior in nihilo teneatur. sed dic, quòd hic non naturaliter seruus obligetur intercedendo pro alio in causa: Iaſ. vt. j.

BIU Cujas

vt.ff.de fideiuſſ.l.ſeruus inſcio,&.l.ſeq.ſecus in pupillo, qui naturaliter ſaltem tenetur:vt inſti.qui.mo.tol.ob.§.præterea.

a *Aeque nullo.* forte detur.vel non detur actio de peculio in dominum.& facit.ff.ſolu.ma.l.ſi cum dotem.§.fi.

b *Credidiſſet.* & non habuit cauſam intecedendi:vt.ſ.proxi.

c *Opponendam.* nouatio enim non fit ea ſtipulatione, quæ non cõmittitur niſi aduenięte conditione: vt infra, de noua.l. quotiens.& l.nouatio. &.ff. ſi certet.l.pecuniam.&.ff.de condic. inde. l. Iulianus.in fin.

Aeq; nullo [a] modo prohiberi eum debere, ſi eum ſeruũ liberum eſſe credidiſſet [b]. ¶ Si ſub conditione ſtipulatus fuerim à te, quod Titius mihi purè deberet: an deficiente cõditiõe, ſi à Titio petã, exceptione pacti conuenti & poſsim & debeam ſummoueri? & magis eſt exceptionem non eſſe opponendam [c].

Contra tenorem legis priuatam vtilitatem continentis paciſci licet. Bart.

XXXI. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

PAciſci contra [d] edictum ædilium curulium, omnimodo licet: ſiue in ipſo negocio venditionis gerendo conueniſſet, [e] ſiue poſtea [f].

Ceſſante ratione legis, ceſſat ipſa lex. hoc dicit.

XXXII. PAVLVS libro tertio ad Plautium.

QVod dictum eſt [g], ſi cum reo pactum ſit, vt non petatur, fideiuſſori quoque competere exceptionem: propter rei perſonam placuit, ne mandati iudicio [h] cõueniatur. Igitur ſi mandati actio nulla ſit, forte ſi donãdi [i] animo [k] fideiuſſerit [l]: dicendum eſt, nõ prodeſſe † exceptionem fideiuſſori.

Per pactum liberatorium poteſt quis vni ex hæredibus prouidere. Bartolus.

XXXIII. CELSVS libro primo Digeſtorum.

AVus neptis nomĩe, quã ex filio habebat, dotẽ promiſit [m]: & pactus eſt, ne à ſe, néve à filio ſuo dos peteretur [n]. Si à cohædere filij dos petatur, ipſe quidem exceptione cõuentionis tuendus non erit [o]: filius verò exceptiõe conuentionis rectè vtẽ. Quippe hæredi cõſuli cõceſſum eſt. Nec quidquã obſtat, vni tantũ ex hæredibus prouidere, ſi hæres factus ſit: cęteris autem non conſuli.

Iura generis non poſſunt dirimi. Bar.

XXXIIII. MODESTINVS libro quinto Regularum.

IVS [p] adgnationis non poſſe pacto repudiari, non magis, quàm vt quis dicat, nolle ſuum [liberum [q]] eſſe: Iuliani ſententia eſt.

d *Paciſci contra.* ſ. vt non agatur de animali licet morboſum ſit. & dic, cõtra.i.præter. nec enim edictum prohibet paciſci. ſic. C. de rec. l. nec filius. vel pprie dic cõtra edictũ. i. edicti beneficium. nã cum poſsit ſecundũ ius redhibere ſeruum vicioſum, vel aliud animal, huic ſuo iuri poteſt renunciare: vt. ff. de ædil. edic. l. quæritur. §. ſi véditor. & hoc ſi vterque ignorauit vicium, vel morbum: vicium animi, morbum corporis. Si autem véditor tantum ſciuit: non nocet pactum emptori, niſi emptor ſciuerit, vel ignorauerit non iuſte: vt. ff. de act. emp. l. j. in fin. &. l. quæro. &. ff. de ædil. edic. l. quæritur. in fi. Concedo [a] ergo quòd contra id quod lex iubet, vel quod prohibet, pactum interponi, & paciſci non licet: vt. C. eod. pacta quæ. quæ eſt contra, ſed cõtra beneficium legis poteſt: vt dicam. ff. eo. ius publicum: Item no. hic arg. quòd quilibet poteſt iuri ſuo renunciare: vt infra, de mino. ſi iudex. &. C. eo. l. penul. & infra, eo. pactum.

a Idẽ Bar. & Ia.

e *Conueniſſet.* vt vend tor non teneatur de morbo.

f *Poſtea.* cum hoc pactum fiat ad excipiendum tantum. valet etiam ex interuallo: vt. ſ. eo. iuriſgentium. §. ſed cum. &. ff. de contrahen. emp. l. pacta. ſed forte fallit: vt. C. quando lice. ab emp. diſ. l. j. &. C. de arbi. l. antepe.

Quod dictum eſt.] CASVS. Dictum eſt. ſ. eo. & hæredi. §. fi. quòd pactum rei fideiuſſori prodeſt. & hoc idem dicit hic, quòd pactum rei prodeſt fideiuſſori: & reddit hæc lex rationem quare prodeſt fideiuſſori pactum rei: quia fideiuſſor poſſet conuenire reum actione mandati. ſi tamen aliquis fideiuſſit animo donandi, hoc caſu pactum rei non proderit fideiuſſori.

g Idẽ B. al. & P.

g *Quod dictum eſt.* ſ. ſ. eo. & hæredi. §. fi.

h *Iudicio.* vel alio: vt neg. geſt. quo quando que agitur: vt quãdo ſine mandato fideiuſſit: vt. ff. mã. ex mandato. §. j. gratia ergo exempli poſuit de hac. ſimilis ratio eſt. C. de vſur. rei iudi. l. fi. §. fi. &. ff. ad Mace. l. ſed & ſi. §. non ſolum. &. ff. de mino. patri. in princ. &. ff. de fideiuſſ. Marcellus. &. j. de lib. leg. l. ſi quis reum. j. &. ij. rñ. ſed licet pactum rei fideiuſſori prodeſt propter ſeipſum: vt hic: tamen non poteſt vti fideiuſſor beneficio perſonali quo poteſt vti reus: vt quia ſit minor: vel talis qui in quantum facere poteſt, tenetur: vt. C. de fideiuſ. mi. l. j. quæ eſt contra & infra, de re iudi. l. & ſi fideiuſſor. quæ eſt contra. quia pacti beneficium eſt reale, nõ perſonale. vt. ff. de exceptionibus. l. exceptiones. j. reſpon. &. §. fi.

Cõtrarie net la. ſed Bal. & A. exã. tenẽ. um glo.

i *Donandi.* & idem in aliis caſibus, quos diximus ſuprà, eod. & hæredi. in fi.

k *Donandi animo.* ſcilicet rei.

l *Fideiuſſerit.* hoc ita, niſi ſpecialiter ſit actum vt etiam huic fideiuſſori pactum proſit: quo caſu [c] doli exceptio datur. nam cũ fideiuſſoris pactũ proſit reo, ſi hoc egit fideiuſſor: vt. ſ. eo. idem. §. fi. & l. videlicet. licet conſtet fideiuſſoris non intereſſe: igitur & hic, licet non intersit, proderit tamen fideiuſſori ſi hoc actum fuit ſpecialiter ſecundum Io.

AVus.] CASVS. Nomine neptis meæ tibi. x. pro dote promiſi: quia tu eam volebas accipere in vxorem: & feci tecum pactum ne à me nec à filio meo me mortuo peteres. deceſſi, & filiũ meum cum quibuſdam aliis hæredem inſtitui. quibus proſit illud pactum, quæritur? Et reſpon. quòd filio prodeſt: non autem aliis cohęredibus. & eſt ratio: quia voluit hæredi filio prouidere tantum. Viuianus.

† Cõcor. 68 di. §. his omnibus.

m *Promiſit.* marito futuro. ADDITIO. Põdera tex. hic, dũ dicit, promiſit: quaſi velit innuere, quòd aliàs non tenebatur niſi promiſſet. dic tamen ſecundũ Ia. hic quòd etiam ſine pacto tenetur dotare neptẽ. text. eſt in. l. dedit dotẽ. & ibi Bar. in ij. no. ff. de col. bo. & tex. in. l. & ideo. §. fi. eũ l. ſeq ff. de in rem verſo. & eſt glo. expreſſa. in. l. ſi vero. ff. de in rem verſo. Ae. P.

n *Peteretur.* ne maritus neptis petat dotẽ.

o *Non erit.* ſed an tota dos poterit peti ab eo: an vero pro hæreditaria parte? Reſpon. tota [d]: vt arg. ff. de leg. j. ab omnib⁹. in prin. arg. contra. infr, de le. j. ſi fundum ſub conditione. §. ſi libertus. Ei ergo quod dicit quòd vni prouidetur, alij non: vt in fi. huius. l. eſt contra. infrà, de verbo. obli. eum qui ita ſtipulatur. §. te, & Titium. Sol. [f] ibi ad obligandum vnum, quod fieri non poteſt: hic ad liberandum: quod fieri poteſt: vt infra, de act. & ob. Arrianus. [g] vel ibi credebat [h] illum ſolum futurum hæredem: hic ſciebat, & alios eſſe futuros: vt arg. infra, eo. tale. §. fi. prima verior eſt: vt ex. l. contraria patet in fin. §. vbi aperte innuit pactum valere ad liberandum. Item ad idem eſt contra. infra, de verbo. obl. continuus. §. fin. vbi dicitur quòd non poſſum vni ex hæredibus ſtipulari quod eſt in dando: ſed quod in faciendo ſic. Sol. [i] ibi in dando: hic autem in retinendo. vel verius ibi adquiritur omnibus ſtipulatio: ſed exceptione remouetur, quam ſtipulator petere noluit: vt arg. infra, de his qui. vt indig. cum quidam. &. C. fa. erci. filiæ. ſic & hic adquiritur exceptio vtrique: licet vni tantum prodeſt. Item ei quod dicit filio directam exceptionem pacti adquiri, eſt contra: ſuprà, eo. & hæredi. §. nos autem. ſed diſtingue vt diximus ſupra, eo. ſi tibi. §. ſi pactus. [k] Item ei quod dicit patrem filio adquirere, eſt contra. ff. de verb. obli. quod dicitur. vbi dicit quòd ea quæ ſunt in faciendo, pater filio non querit. Sed dic [l] quòd hæc exceptio magis videtur datio quàm factum. & facit ad hanc. l. j. de pac. do. l. auus.

d *Nil eſt niſi pro parte ſua, ſecũdũ oẽs doc. dẽ pto Bar. qui non tangit.*

e *Illa lex loquitur quãdo obligatio fuit incohata i perſona hæredis: hic in perſona defuncti Ia. & eſt de mẽte aliorũ.*

f *Placet Bar. Bal. P. & Ias.*

g *Iſta rõ displicetoẽ bẽ & verã vide hic per doc.*

h *Vera in ſe: ſed diuinat, ſecundum Ia.*

i Idẽ. B.

IVs autem.] CASVS. Hac. l. dicitur quòd ſi habeo te adgnatũ, non poterimus paciſci adinuicem, vt tu meus adgnatus nó ſis: nec paciſci poſſum⁹ vt nó habeamus adgnatiões. nam ſi dico filio meo, nolo q⁹ ſis fili⁹ me⁹: nã poſſum⁹ ita paciſci, nec remittere. Vide p Ius. id eſt ius quod habet quis ideo quòd eſt adgnatus: vt in hæreditatibus, & tutelis, & in aliis. & idem dico ſi eſt cognatus: vt infrà, de regu. iu. l. iura ſanguinis. & idem in iure affinitatis, vel quolibet alio ſimili quod renunciari non poteſt: vt arg. C. eo. l. fin. ſed per ſententiam tollitur ius tale: cum tali caſu faciat ſententia ius: vt. ff. de li. agno. ſiue contra. Sed nunquid per iuſiurandũ? Rñ. ſic, ſecundũ Io. vt. ff. de iureiu. l. iij. §. ſed & ſi de cõditiõe. vel dic ius adgnationis. i. neceſsitudo: vt. ſ. de iuſti. & iur. l. fin.

B. Pau. & Ias.

k *Hic fuit ſtipulat⁹ ſibi vt hæredi. B. B.*

hic & oẽs in ea. l. contraria.

Iſta ſolu. approbatur per Bar. diſplicet. Bal. P. & Ia.

q *Liberum.* id eſt filium.

TRes.] CASVS. Titius & Seia & Mæuius erant fratres: & mater eorum Arimini deceſsit: & tunc temporis Mæuius & Seia

& Seia absentes erant: Titius erat præsens. vnde iste Titius aliquid de ista hæreditate subtraxit. tandē isti absentes, scilicet Męuius & Seia reuersi diuiserunt hæreditatem cum Titio: & de hac diuisione factum est instrumentum, quo continetur qualiter sit facta diuisio, & quòd amodo non agerēt: & postea Seia & Mæuius inuenerunt se deceptos de eo quod Titius surripuit. modo & Seia & Mæuius volūt agere contra Titium: nunquid possunt? Et respon. quòd bene possunt Seia & Mæuius p̄ suis portionibus. & si Titius opponat exceptionem transactionis quasi sit generaliter trā sactum: Seia & Mæui⁹ de dolo replicabunt. Viuianus.

Ad species de nouo repertas, dolo contrahētiū in diuisione non cōprehensas, generalis quietatio nō porrigitur i effectu. Bar.

XXXV. IDEM libro secundo Responsorum.

TRes fratres [a], Titius [b] & Mæuius & Seia, cōmunem hæreditatem inter se diuiserūt, instrumentis interpositis: quibus diuisisse maternā hæreditatem [c] dixerunt, nihilque sibi commune remāsisse cauerūt [d]. Sed postea duo de fratribus, id est Męuius & Seia †, qui absentes [e] erant tempore mortis matris suæ, cognouerunt pecuniā aureā à fratre suo esse subtractā, cuius nulla mentio [in] instrumento diuisionis continebatur. Quæro, an post pactū diuisiōis, de subrepta pecunia, fratribus aduersus fratrem cōpetat actio? Modestinus respō dit, si agentibus ob portionem eius, quod subreptum à Titio dicitur, generalis pacti conuēti exceptio his, qui fraudem à Titio commissam ignorantes transegerūt, obiiciatur, de dolo vtiliter replicari posse [f].

Pactum de soluendo alteri, inducit exceptionē solutione secuta: vel si per eum nō stat cuius gratia pactū fuit appositū. Bar.

XXXVI. PROCVLVS libro quinto Epistolarum.

SI cum fundum meum possideres [g], cōuenisset mihi [h] tecum vt eius possessionē Attio traderes: vindicantem eum fundum à te [i], non aliter me conuentionis exceptione excludi debere, quàm si aut iam tradidisses, aut si tua causa id inter nos conuenisset, & per te nō staret, quò minus traderes.

Administratores reipub. nō possunt quē liberare pacto gratuito. Bar.

XXXVII. PAPIRIVS Iustus libro secundo de constitutionibus.

IMperatores Antonin⁹ & Verus rescripserūt, debitori reipublicæ à curatore remitti *† pecunias [k] non posse: & cū Philippensibus remissæ essent, reuocandas [l] [esse.]

XXXVIII. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

IVs publicum [m], priuatorū † pactis mutari non potest.

a Idē Ia. & est de mē te aliorum.

† Not. ex isto tex. melius quàm alibi in tribus locis, q̄ appellatiōe fratris venit soror. facit. l. Lucius. §. quæsitū. de leg. 3. l. Lucius. §. Mæuia. vbi gl. & Bar. & l. fi. vbi glo. ff. ad Treb.

b Idem B. Bal. P. & Ias.

c Idem Ia. & est de mē te aliorum.

d Sequūtur B. B. P. & Ias.

e Sequuntur prædic. scrib.

f Ista glo. melius fuisset posita in fin. huius. l. ecīdū Ias.

a *Tres fratres.* Not. q̄ appellatiōe fratris & sororis continetur: vt. j. de leg. ij. Lucius. §. quęsitum.

b *Titius.* præsens: sed alij duo absentes.

c *Hæreditatem.* scilicet matris.

d *Cauerunt.* id est p̄miserunt ne cōmuniū rerum nomine de cætero agerent: vt patet ex vi huius verbi, cauerunt. si autem simpliciter fuissent cōfessi, nulla exceptio daretur ex tali erronea confessione: & sic non haberet locum hæc lex.

e *Absentes.* maxime [b]. nam idem si præsentes: cum respon. legis sit generalis.

f *Posse.* quia non videtur pacto perimi de quo non est cogitatum [c]: vt infrà, de condic. inde. l. fin. §. pe. & infra, ti. j. qui cum. §. fi. & infrà, eo. emptor. §. Lucius. Sed contra. C. de transac. sub prætextu. vbi dicitur quòd prætextu speciei repertæ non rescinditur transactio. Sol. Secundum quosdam hic fuerunt dolo inducti duo à tertio: ibi non: vt ar. C. eod. ti. l. sub prætextu instrumenti. §. sane. quod est falsum. immo ab vtraque parte erat volūtas diuidendi, licet quædam subtraxerit vnus. Tu dic [d] quòd aut est petitio specialis & transactio: & tunc alteri rei vel personæ non præiudicat: vt supra, eo. si vnus. §. ante omnia. si autem econtra vtrunque generale, vt hic, in omnibus præiudicat: vt in l. contraria. nisi in duobus casibus: quando aliquid est subtractū, vt hic: & quando dubium pendet ex testamento: vt infrà, ti. j. I. non est. si vero specialis est petitio, & gñalis transactio quo ad verba: trāsactio restringitur ad speciem petitam: vt. C. de transac. l. si de certa. si autem petitio generalis, & transactio specialis, in aliis restat actio: vt. C. de iudi. licet. & . C. de transac. l. age. Item adhuc contra. infra, de verbo. oblig. l. qui Romæ. §. fin. vbi dicit quòd si fratres cauerunt sub pœna se nihil facturos contra diuisionem quam de hæreditate paterna fecerunt: sub illo generali pacto etiam fideicom. à fratre fratri in tempore mortis relictū continetur, vt peti non possit. sed dic, illud ideo quia sciebāt de hoc fideicom. futuro. hic autem non de hac pecunia subtracta. vel dic [e] quòd licet ita pronunciauerit ibi quidam, tamen male pronunciauit. & si petatur fideicom. & obiiciatur exceptio pacti generalis, replicatio detur: vt hic. & sic in. d. l. obiicietur exceptio petitioni pœnæ.

Ad species de nouo repertas, dolo contrahētiū in diuisione non cōprehensas, generalis quietatio nō porrigitur i effectu. Bar.

SI cum.] CASVS. Tu meum fundum possidebas: & feci tibi pactum de non petendo si dares Titio. post pactum illud peto à te eundem fundum rei vindicatione. Dicitur hic, q̄ possum pœnitere pacti, & fundum petere: nisi in duobus casibus: si tradidisti: vel si tua interest fundum Titio dare: puta quia fundum ei sub pœna promiseras: & per te non stat quò minus des.

g *Possideres.* [f] secus si tibi tradidissem cum possiderem hoc pacto vt alij traderes: quia tunc haberet locum pœnitentia, cum esset contractus innominatus: vt infrà, de condic. cau. da. l. dedi. §. j. & l. si pecuniam. in prin.

h *Mihi.* vindicati fundum: vt. j. sequitur. Accursius.

i *Ate.* hic puncta. nam adhuc [g] licet fecerim pactum, possum vindicare à te, nisi in duobus casibus. Primus quando iam & est tradidisti. Sed si tradidit, qualiter habet locum exceptio, cum ipso iure non teneatur. nec enim possidet: vel dolo, vel culpa desiit possidere? Respon. exceptionem habet non actionis, sed * intentionis. vel dic, Flo. quòd de alio quodam † debito feci pactum si illi possessionem traderes. Secundus est, quando tua causa hoc conuenit: & paratus es dare, licet non tradideris: & sic proximus es soluenti: vt in auth. vt exacti. instan. do. §. fin. colla. vij. Potest esse tua causa: vt quia alij eūdem fundū sub pœna dare promiseras, cui te dare pro misi vt in pœnam non caderes. Item forte litigare nolebas: vnde tuo actori cedere volebas, vt ego contra eum litigarem. nisi ergo vel tradideris, vel paratus fueris tradere, † & tua causa sit actum, beneficio pacti renunciasse videris.

h *Mihi.* vindicati fundum: vt. j. sequitur. Accursius.

i *Ate.* hic puncta. nam adhuc [g] licet fecerim pactum, possum vindicare à te, nisi in duobus casibus. Primus quando iam & est tradidisti. Sed si tradidit, qualiter habet locum exceptio, cum ipso iure non teneatur. nec enim possidet: vel dolo, vel culpa desiit possidere? Respon. exceptionem habet non actionis, sed * intentionis. vel dic, Flo. quòd de alio quodam † debito feci pactum si illi possessionem traderes. Secundus est, quando tua causa hoc conuenit: & paratus es dare, licet non tradideris: & sic proximus es soluenti: vt in auth. vt exacti. instan. do. §. fin. colla. vij. Potest esse tua causa: vt quia alij eūdem fundū sub pœna dare promiseras, cui te dare promisi vt in pœnam non caderes. Item forte litigare nolebas: vnde tuo actori cedere volebas, vt ego contra eum litigarem. nisi ergo vel tradideris, vel paratus fueris tradere, † & tua causa sit actum, beneficio pacti renunciasse videris.

Administratores reipub. nō possunt quē liberare pacto gratuito. Bar.

IMperatores.] CASVS. Dicitur in hac l. quòd curator reipub. non potest remittere debitum debitori reipub. & si remittat, non valet remissio: & de. si remittat curator, reuocatur. Viuianus.

k *Pecunias.* aliàs pecunias, aliàs vsuras: & hoc in pacto. secus in transactione, secundum Ir. sed tu dic [h] idem in vtroque: vt diximus suprà, eo. tutoris. sed videtur valere remissio: vt. C. de vsur. l. aduersus. quæ est contra. vbi si non petiit publicus administrator vsuras, videtur eas remisisse, & valet. sed tu dic, valet tacite: vt ibi. non expresse: vt hic: arg. infra, de procurato. l. filiusfa. §. veterani. Item ecclesia vel ecclesiastici tacite possunt remittere, non expresse: vt in authen. vt cum de ap. cog. §. si vero liberi. col. viij. & in authen. de sanct. epis. §. si vero intra annum. colla. ix. Alij dicunt quòd hic erat liquidum: ibi non: vt arg. C. de transac. l. præses.

l *Reuocandas.* quia publica est vtilitas: aliàs remissio non reuocaretur: vt infra, de decre. ab or. fa. l. penul. & antepe.

m *IVs publicum.* Potest poni casus: vt si faciam pactum ne exequar nunciationem operis in publico factam: vt supra, eo. iurisgentium. §. si paciscar. Item potest poni: vt infra, eo. inter debitorem. Item: infra, ad. l. Falcid. quod de bonis. §. j. Item si conueniant magistratus vt alterius tantum periculo tutor pupillo detur: vt infra, de magi. con. l. j. §. si inter magistratus. & vbicunque aliquid fiat siue contra ius publicum, prætorium, vel ciuile: [i] vt suprà, eod. l. contra. & infra, de reg. iur. l. nec ex prętorio. & C. de testa. l. testandi. & . j. de ope. lib. l. eerdonem. & infra, de admi. tu. l. quidam decedens. & infra, de reli. l. Neratius. & infrà, de admini. re. ad ciui. perti. l. j. §. ius rei. & C. sine cen. vel re. l. j. & . ij. sed cum ius publicū aliud sit auctoritate & vtilitate: vt sunt illa iura quæ tractant de iure fisci: vel quod in cōmuni seruatur, id est publica vtilitate: aliud vtilitate priuatum quod & publicū dicitur auctoritate: vt insti. de excu. tut. §. j. de quo loquitur hic? Respō. de primo constat. in secundo autem dicunt quidam idem, propter casus multos, quos notauimus. C. eod. l. penul. in quibus est publicum ius auctoritate: sed priuatum vtilitate: in quo casu renunciare non potest. Sed tu dic quòd potest quis contra pacisci, nec obstant illi casus: quia in quolibet eorum potest specialis ratio reddi quare non valet pactum de remissione iuris mei. at aliàs siue renuncietur iuri, quod est in priuilegium indultum: siue iuri communi lege hoc statuente, possum renunciare: & mihi præiudico, sicut dicitur per hunc totum tit.

tum titu. & per totum titu. de transac. & etiam in. C. & infra, de accep. & de noua. in. C. & in. ff. per totum. & insti. quib. mo. tol. obs. speciales etiam leges addo. supra. e. iurisgentium. §. si paciscar. & C. eod. l. penul. & est idem in iure presenti & in futuro: vt infra, eod. pactum. & C. de temp. ap. l. fi. & hoc etiam dicimus supra, eod. pacisci. & de hoc dixi in authen. vt sine phi. ma. debi. &c. §. quia vero. col. vij.

Ambigua conuentio interpretatur cõtra eum pro quo profertur. Bartolus.

XXXIX. IDEM libro quinto Quæstionum.

Veteribus.] CASVS. Vendidi tibi equum, & dixi sic: vendo tibi equum, qui est sine vicio & morbo, excepto quòd non ascendit arborem. non autem ascendebat põtem ligneum. vnde credebam quòd essem excusatus, vt non tenerer. tamen nõ sum excusatus. vnde fit interpretatio contra me, cũ potui apertius hoc dicere. Idem in locatore. quia & locatori nocet.

VEteribus placet[a], pactionem obscuram[b], vel ambiguam, venditori, & [ei] qui locauit, nocere, in quorum fuit potestate, legem[c] apertius cõscribere.

Confessio sine causa, etiam extra iudicium, ad liberandum dispositionem inducit. Bartolus.

XL. IDEM libro primo Responsorum.

TAle pactum *profiteor*[d] *te non teneri* non in personam dirigitur: sed cum generale sit,

a *Veteribus placet.* ergo & nobis debet placere: vt. C. de testa. l. testamenta omnia. & C. de appel. l. præcipimus. in fin.

b *Obscuram.* quidam dicunt quòd obscuritas & ambiguitas idẽ *Idẽ Bar. & Pau.* est, tu dic, [a] quòd vertitur obscuritas circa dictionem aliquam, ex eo quòd multipliciter intelligi potest: vt infrà, de iur. fisc. l. ita fidei. in fi. j. respõ. & ita ex gñalitate fit. fit etiã ex alternatione obscuritas: vt infrà, de iniu. l. prætor. §. quod autem. sed ambiguitas est circa orationem: vt, Aio te Aeacidẽ Romanos vincere posse. sic, & infra, de his qui not. infa. l. vxores. & infra, de bon. liber. l. & si ex modica. in fin. j. respon. sed econtra plerumque vnum pro altero ponitur. nam in verbo vno quandoque reperitur ambiguitas: vt infrà, de peti. hære. l. vtrum. versi. & verbum. & infrà, de re. du. vbi. & infrà, de verb. sig. l. nepos Proculo. in fi.

c *Legem.* id est pactum, siue verbum. sed videtur quòd secundum proferentem debeat interpretari: vt infra, de iud. si quis in- *Et bene. Bar. & Ia.* tentione. sed illud speciale[b] in iudiciis. aliàs semper alius negaret se sic intellexisse: vt infrà, de verbo. ob. inter stipulantem. §. j. Item adhuc est contra infrà, de contrahen. emp. l. si in emptione. in prin. So. hic in principali: ibi in accessorio. sed hoc non placet: vt infrà, de contrahẽ. emp. cum in lege. Dic ergo, ibi fuit appositum pactum ab emptore: hic à venditore. sed & hoc videtur reprobari infrà, qui po. in pig. ha. l. insulam. sed dicas ibi pactũ fuisse appositum ab emptore: vel perinde haberi, ac si ipse apposuisset. Item facit infrà, de ser. vr. prædi. si arborem. §. fi. & l. si seruitus. in prin. Sol. illa interpretatio fit ex verbi significatione, *c Istã glo. vsque ad si- nẽ sequitur. Bar. & Ia.* quod est speciale. Item contra est infra, de contrahen. emp. si ita. sed dic illa ibi fuisse verba emptoris, vel dic [c] illud esse ex natura alternatiui debiti, vbi debitor eligit: vt infra, de iur. do. plerumque. in fin. Item contra infrà, de verb. ob. eum qui kalendis. vbi primæ kalendę intelligũtur secundum voluntatem stipulantis. Sed illud ideo, quia aliàs stipulatio inutilis redderetur, si de vltimis kalendis mundi intelligeretur: quod esse non debet, vt. j. de rebus du. quotiens. ij. & de verb. ob. quotiens. ij. Et vt omne tollas contrarium, distingue secundum Io. cum pactio obscura, vel ambigua apponitur in contractu: aut constat quòd consenserunt de quo agere velint: & tunc valet: vt infrà, de reg. iu. semper. in prin. & infrà, de re. du. in ambiguo. aut certum est quòd dissenserunt, & tunc nihil valet contractus: vt infrà, de verb. ob. continuus. §. j. & l. inter stipulantem. §. j. & infrà, de contrahen. emp. l. in venditionibus. Si autem dubium est, aut verbum potest interpretari secundum vnum tantum: aut secundum vtrumque: primo casu secundum illius intellectum valet secundum quẽ valere potest: vt infrà, de verb. ob. quotiẽs. ij. & infrà, de re. du. quotiens. ij. & l. vbi. si secundum vtrumque: tunc quòd verisimile est: vt. j. de reg. iu. l. in obscuris. & j. de verb. ob. eum qui ita stipulatur. in prin. si dubium est quod sit magis verisimile: seruatur quod in hac. l. dicitur, & j. de verb. ob. quidquid. & l. qui ex pluribus fundis. & l. stipulatio ista. §. alteri. versi. in stipulationibus. Vltimo in hac. l. no. ar. cp qñque ratione ambiguitatis neutrum valet. sic. j. de re. du. si quis de pluribus. & j. de adimẽ. leg. l. iij. §. si quis duobus. secundum primam lecturam glo. j. illic posita. & j. de testa. tu. l. duo. & j. de vsufru. leg. l. qui plures.

TAle.] CASVS. Debebas mihi decem: & cum vellẽ tibi facere pactum de non petendo, sic dixi: profiteor te non teneri, nũquid valet pactum? & an sit reale, an personale, quæritur. Respon. quòd reale est: vnde competet hæredibus: & hæredes eo pacto vtentur etiam contra hæredes. [*QVI PROVOCAVIT.*] Mihi in decem tenebaris: ad quę, vt mihi redderes, te cõueni: & mihi in decem condẽnatus fuisti: & tu appellasti: itãdem transegimus, vt tu mihi quinque dares vsque ad pascha: & si non dares, conuenimus & cõsensimus quòd valeret sententia pro me lata. non dedisti in pascha: nunquid prima sentẽtia valebit? Et certe sic: vnde executioni mandari poterit. [*POST.*] Titius tenebatur mihi in aliqua pecuniæ quantitate: & decessit iste Titi[b] meus debitor, & etiam aliorum: & reliquit iste Titi[b] tres hę- ** Flo. quũ.* redes: conuenerunt inter se, & fecerunt quòd vnus solueret ista debita: & dederunt isti hæredi aliquid ante partem, iste hæres mihi soluit magno tempore vsuras. modo non vult soluere. volo repetere sortem. nunquid possum conuenire omnes alios tres hæredes, quæritur. Et respon. quòd omnes alios tres hæredes debitoris conuenire potero, non obstante quòd vsuras ab alio accepi. [*PATER.*] Nomine filiæ meæ quam tibi maritabã, pro dote centum tibi promisi: sed nondum solui: & feci tecum pactum quòd apud fratrem meum qui erat mihi hæres instituti, portio. i. dimidium dotis remaneret si filia sine liberis decederet. postea sustuli liberos. modõ quæritur an illi filij habeant exceptionem cõtra maritum filiæ meæ pro dimidia. i. pro illis. l? Et rñ. quòd habent exceptionẽ contra te maritũ. nam illud pactum quod fratri pro fratre feci, ꝓdest istis filiis meis postea natis. Vi. *Tale pactum, profiteor.* s. me velle &c. [d] vel simpliciter pone. Et no. pactum fieri per verba de præsenti. secus in stipulatione, quæ fit per verba de futuro: vt. j. de verb. ob. l. v. §. stipulatio. Sed quomodo hoc, cum confessio extra ius non præiudicat sine causa: vt. j. de proba. cũ de indebito. §. fi. Rñ. hæc confessio, vel professio quę hic fit, habet vim pacti: & liberationẽ inducit: in quo magis sensus quã verba spectatur: vt. s. e. iurisgentiũ. §. pactorũ. &. j. de proba. si pactum. ibi aũt ad obligandũ cõfessio inducebatur.

** Flo. conuenerat.*

d *Destruit tex. & dic, quòd habet vim pacti de nõ petẽdo, propter præsentiam partis. Bar. Bal. P. & Ias.*

e *Dic qđ ibi non fuit ꝓmissio de stãdo sententiæ sed procurator ꝓmisit p pactum suum dominũ ratificaturũ. Ias.*

e *Transegerat.* scilicet post prouocationẽ appellatione pẽdẽte.

f *Nullo alio.* debeat vel non: sit iusta sententia vel non.

f *Ibi loquitur in stipulatione prætoria, quæ non cessario interponitur: hic in voluntaria. Ias.*

g *Sequetur.* sed nunquid statim facta pronocatione extinguitur pronunciatum: vt. j. ad Turpil. l. j. in fi? Respon. non, sed suspenditur: & propter hoc pactum remanet firma sententia ac si appellatum non esset, & diu stetisset: vt. C. de temp. & re. ap. l. fi. §. pe. Item quid si ante sentẽtiam pactus est se iudicatis satisfacturum. i.

g *Vide cõ hoc. c. ꝓxime. §. I. extra de offi. delegat.*

h *Iste intellectus est verus insed nõ cõgruit litera. & est verus quòd loquatur de executione sententiæ.*

h *Post diuisionem.* id est qualemqualem assignationem. nec enim proprie ponitur diuisio, quo ad æs alienum.

i *Interpositis.* quia si interpositæ essent: tunc non haberent regressum aduersus alios cohæredes: vt. C. de noua. & de leg. l. ij.

k *Conuenerant.* isti debitores inter se. & dic acceptauerũt, id est frequenter acceperunt: vel dic, vt cõuenerat inter creditores & debitores: acceptauerunt, id est per acceptilationẽ de vsuris liberauerunt.

a Ndẽsi per rauerunt. in sorte tamen manet petitio. vt subiicit, & secundũ hoc pactum, ex quo nõ agitur de præsenti iudicio sistetur. Ang. P. & Ia. b Amba sunt vera, secundum Bar. † Diligẽter textus est. põderãdus, e- qđ sicut qui libet extraneus potest soluere pro debitore, e- tiã inuito, & eũ liberare. l. solue do. de neg. gest. l. solutionẽ. de sol. ita põt & de pac. inter empto. soluere creditore inuito. ita colligũt hic Ang. Ful. & P. & dicit qđ istud est perpetuo tenendũ. dum. * offerant. Flo. † No. secũdum Bar. Ang. & alios qđ pater voluit de libẽ de leg. ij. l. cum pater. §. exceptionẽ pdu cit. in præsenti, qđ est ppetuo menti tenendũ. Bal. & iste tex. ad hoc est singu. secũdum Ang. c Immo tex. impropriè legitur. Iaſ. Successor gaudere debet iure prædecessoris. d Ista opi. placet Bar. & P. hic. e Idẽ Bal. & Ia. & est de mente aliorum. f Idẽ Bal. & Ia. g Ista nihil valet Ia. h Ista est vera. Bal. P. & Ia.

a *Proferant.* id est offerant, & illi recipiant: si non recipiũt, offerant, & cõsignent: & sic impediẽtur vsuræ: vt. C. de vsu. l. acceptã. b *Pactus est.* vel ita: vt. ꝫ. eo. l. autus. & hoc si non soluit: vel si iam soluit, per stipulationem a pactus est restitui: vt. C. de iure do. secundum l. quotiens. & infra, de verbo. obliga. quodcũque. c *Portio.* puta dimidia: cum non sit adiectum quæ: vt. j. de verneus potest bo. sig. l. nomen filiarũ soluere pro §. portionis. d *Ramaneret.* id est remaneret. ea conuentio liberis à socero postea susceptis, & hæredibus testamento relictis, per exceptionem e doli proderit: cum inter contrahentes id actum sit, vt hæredibus consulatur: & illo tempore, quo pater alios filios nõ habuit, in fratrem suum iudicium supremũ contulisse videatur.

Ex pacto deliberando, impleta conditione, non competit actio, sed exceptio. Bar.

XLI. IDEM libro vndecimo Responsorum.

SI intra illum diem debiti partem mihi solueris, acceptum tibi residuum feram, & te liberabo †. licet actionem non habeat f: pacti tamen exceptionem cõpetere debitori g constitit.

Pactum priuatorum, iuri publico non præiudicat. Bartolus.

XLII. IDEM libro septimodecimo Responsorum.

ras acceptauerũt. actiões, quas aduersus omnes pro partibus habent, impediendæ non erũt, si non singuli pro fide rei gestæ totum debitum singulis † proferant a *.

Pactum factum vni qui solus recessurus sperabatur, prodest aliis præter ipsum succedentibus. Bart.

PAter, qui dotem promisit, pactus est, b vt post mortẽ suã in matrimonio sine liberis defuncta filia, portio c dotis apud hęredem suum fratrem remaneret d. ea conuentio liberis à socero postea susceptis, & hæredibus testamento relictis, per exceptionem e doli proderit: cum inter contrahentes id actum sit, vt hæredibus consulatur: & illo tempore, quo pater alios filios nõ habuit, in fratrem suum iudicium supremũ contulisse videatur.

Ex pacto deliberando, impleta conditione, non competit actio, sed exceptio. Bar.

XLI. IDEM libro vndecimo Responsorum.

SI intra illum diem debiti partem mihi solueris, acceptum tibi residuum feram, & te liberabo †. licet actionem non habeat f: pacti tamen exceptionem cõpetere debitori g constitit.

Pactum priuatorum, iuri publico non præiudicat. Bartolus.

XLII. IDEM libro septimodecimo Responsorum.

circa diuersas potest i. vt. j. de sol. l. in numeratiõibus. in fi. sed nõ ne venditor rem tradendo se liberat, & aliũ sibi obligat? Rñ. hoc Iaſon. ideo, quia hic agit: sed hic tantum de obligatione rescindenda agitur. immo si venditor sum, liberor: sed non alium obligo: quia ante erat obligatus emptor: vel dic secundum Io. k quòd hic fuit Bar. contractus innominatus, facio vt des: licet sit ideo dic. præuentus in tradẽdo ex quo datur actio de cõdictione dolo: vt. j. de præscrip. vel inter l. naturalis. §. quod si fa tus rei alia actio vel exceptio locũ habet: vt. j. de dolo. l. j. §. fin. sed nõne si præuenisti in dãdo, est do vt des: & sic datur actio præscriptis verbis: vt. C. de trãsac. l. cũ mota? Rñ. non, immo fuit ibi do vt facias: licet in faciendo fuerit præuentum.

i *Dissentit.*

g *Debitori.* scilicet tibi si partem solueris.

INter debitorem & creditorem conuenerat vt creditor onus tributi prædii pignorati non adgnosceret: sed eius soluendi necessitas [ad] debitorẽ spectaret: talem conuentionẽ quantum ad fisci h rationem, non esse seruandam respondi. Pactis etenim priuatorũ formã iuris fiscalis cõuelli nõ placuit.

Contrahentes tenentur ad naturalia cõtractus, nisi aliud actum sit. h. d. Vel sic: Naturalia contractus transeunt sine pacto: sed potest contrarium pacisci. Bartolus.

B

XLIII. PAVLVS libro quinto Quæstionum.

INemptionibus scim9 i quid præstare venditor * debeat, quidque ex contrario emptor. Quòd si in contrahendo aliquid exceptum fuerit, id seruari debebit. k

Tutor, idemq; creditor, debet esse contentus ea parte ad quam creditores alios reuocauit. Bartolus.

XLIIII. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

CVm in eo l esset pupillus, vt ab hæreditate patris m abstineretur: tutor cum plerisque creditoribus n decidit, vt certam portionem acciperent. idem curatores o cum aliis fecerunt. quæro, an & tutor, idémque creditor patris, eandem portionem retinere debeat? Respondi, eum tutorem qui cæteros P ad portionem

C

Nter debitorẽ.] CASVS. Prædiũ ex quo * debebam fisco tributũ, Flo. tibi obligaui: & cõuenit inter me & te, vt ego debitor soluerẽ tributum, cum non posideré. dicitur hic, quod tale pactum non valet quantum ad fiscũ: quia pactis priuatorum &c. Viuianus.

h *Quantum ad fisci.* quo minus conueniat semper possessorem: vt C. sine cen. vel reli. l. omnes. Sed quantũ ad paciscentes seruari debet, vt inter se agant ex hoc pacto: vt. j. e. epistola. §. pactum. quę est cõtra. sic &. C. de pign. in summa. Alij distinguũt an paciscatur q possessor non soluat, & tunc non valet: vt hic, an quòd alius soluat pro eo, quod valet inter eos: vt ibi. Hodie tamen l qui alienat, periculum functionum in se recipere tenetur, si ille in quem transfertur, minus idoneus inueniatur: & P. vt in authen. de mand. prin. §. non permittas. col. iij. Item sumitur hic ar. quòd creditor possidet: quod diximus supra, qui satisda. cogan. l. sciendum. §. creditor.

N emptionibus.] CASVS. Scire debes, quòd emptor dare debet precium venditori: & si venditor & emptor conueniãt inter se, puta de precio deminuendo, valebit pactum.

D

i *In emptionibus scimus.* per legẽ: vt infra, de act. emp. l. ex empto. in princ. &. §. j. &. l. Iulianus. §. ex vendito.

k *Seruari debebit.* quo ad actionem, & quo ad exceptionem ex interuallo: vt diximus supra eo. iurisgentium. §. adeo. vt si paciscatur emptor, quòd non teneatur ad euictionem venditor: vel (quod plus est) vt etiam precium non teneatur reddere: valeat pactum: vt infra, de actio. emp. l. emptorem. §. finali.

Cvm in eo.] CASVS. Eram tutor tuus, vnde cùm nolebam te abstinere ab hæreditate patris tui propter ęs alienum, pactus sum cum creditoribus tuis vt parte debiti essent contenti. dicitur hic, quòd si sum tuus creditor: ego tutor teneor tibi partem remittere: sicut cæteri creditores. Viuianus.

l *Cum in eo.* scilicet statu.

m *Patris.* scilicet pupilli. sed hodie non potest esse creditor tutor pupilli debitoris: vt in authen. vt hi qui ob. se habe. per remi. §. primo. coll. sexta.

n *Creditoribus,* scilicet hæreditariis.

o *Curatores.* adiuncti tutoribus non sufficientibus: vt institu. de cura. §. interdum.

p *Qui cæteros.* scilicet creditores.

Eadem

a *Eadem parte.* No. ar q̃ in alterius p̃sona seruat, & in sua seruare teneatur: vt. ſ. quod quiſque iur. l. j. & j. de condic. inde. fra. ter à fratre. & j. de admi. tu. cum hæreditas. & l. quotiens. §. j. & j. mã. ſi negocia. & j. ſi ſer vin. altius. & infrà, de euic. vindicantem. & in authen. vt diff. iudi. §. ſi tamen. col. ix. & j. de verb. obli. ſtipulatio iſta. & . C. ne fiſ. rem quam ven. l. j. & ij. & infra, de diſtr. pig. l. reſcriptum. Sed quid ſi alij diuerſis partibus

a Idē Bar. Bal. & Ia. ſunt contenti? Rñ. a nõ in minimã, nec ĩ maiorẽ: vt arg. j. mã. l. ſi fundum. in fin. & l. ſe. Itẽ no. quòd ſuſtinetur ini

Iniquitas quandoque ſuſtinetur. quitas: quia officiũ iſtius eſt ſibi damnoſum, ſi cũ poſſit pactũ à creditoribꝰ adquirere, hoc non fecit. & ſi facit, ſibi eſt damnoſum, cum ad eandem partem teneatur remittẽdã. arg. contra b. j. quẽad teſtape. ſed ſi quis ex ſignatoribus. & infra, de cõdic. inde. l. eleganter. §. penultimo.

b *Dic quòd officium hic non eſt ſibi damnoſum: ſed pactum maioris partis creditorum. Bart. Paul. & Ia.*

Diuiſionis.] CASVS. Ego & tu habebamus rem communem, & conuenimus inter nos de diuidenda re illa nudo pacto: nunquid habeo actionem aduerſus te ꝑ parte illius rei? Et reſpon. quòd non: quia nudum pactum fuit q̃ actionem nõ parit. Vi.

vocaret, eadem parte[a] contẽtum eſſe debere.

Conuentio nuda non ſufficit ad agendum, niſi veſtiatur traditione vel ſtipulatione. h. d. Paul. de Caſt.

XLV. HERMOGENIANVS libro ſecundo iuris Epitomarum.

DIuiſionis[b] placitũ niſi traditione, vel ſtipulatione[c] ſumat effectum: ad actionem, vt nudum[d] pactum, nulli prodeſſe poterit.

Poteſt teſtator, & poſſunt contrahentes renunciare iuribus pro ſe introductis. h. d.

XLVI. TRYPHONINVS libro ſecundo Diſputationum.

PActum[e] inter hæredem & legatarium factũ ne ab eo ſatis accipiatur: [f] cum in ſemeſtribus[g] relata eſt conſtitutio diui Marci, [h] ſeruari in hoc quoque defuncti voluntatem: validum eſſe conſtat: nec à legatario remiſſa hæredi ſatisdatio per pactionem, ex pœnitẽtia reuocari debet: cum liceat[i]

b *Diuiſionis.* quidam dicunt non rei communis, ſed alterius ſociorum. tunc enim non ex pacto actio, ſed liberatio contingit. tu

c Idē Bart. qui dicit, quòd diuiſio eſt conuentus inter dominatus. dic, c etiam rei communis: & tunc agit tradens vt conſequatur actiam rem communem ſecundũ pactum, vel ſi quid aliud cõuenit.

c *Vel ſtipulatione.* vel alio ſimili modo veſtiatur pactum nudũ: vt diximus. ſ. eo. iuriſgentium. §. quinimmo.

d *Nudum.* quod non parit niſi in caſibus: vt diximus ſupra, eo. iuriſgentium. §. ſed cum nulla.

Actum.] CASVS. Scire debes, quòd quando aliquis legat in diem vel ſub conditione. q̃ hæres tenetur cauere de ſoluendo his adueniente die vel conditione: vt. C. vt. le. vel fi. no. ca. aliàs incipit: vt cum poſſ. lega. vel fidei. & c. l. ſcire. j. reſponſo. vnde caſum hic ita ponas: Titius te hęredẽ inſtituit, & mihi. x. legauit ſub conditione, ſi nauis ex Aſia venerit. vnde cum tu tenearis mihi ſatiſdare, remiſi tibi ſatiſda. an valeat remiſsio, quæritur. Reſpon. quòd valet, adeo quòd non poſſum eam remiſsionẽ reuocare. Nam teſtator poteſt remittere ne hęres caueat. & ita cõtinetur in conſti. diui Marci. & hoc dicit. Viuianus.

e *Pactum.* ſcilicet inter viuos.

f *Accipiatur.* nomine legati in diem, vel ſub conditione relicti: vt infrà, vt leg. nomi. caue. l. j. j. reſpon.

g *Cum in ſemeſtribus.* nomen libri eſt, qui in ſex menſibus anni

a Idē pri. mã partem ſequitur Ia. hebat: in aliis operam bello dabant.

h *Diui Marci.* dicentis hoc quod ſequitur. d & habes eam. C. vt in poſſe. l. ij. §. j. Et ſume hic ar. ſi in teſtamento aliquid valet, idẽ inter viuos valeat: vt infra, de pig. ac. non eſt mirum. Sed econtra non eſt bonum ar. ſecundum Io. nam Falcidiam remittit hæres per pactum: quod defunctus in teſtamento non potuit iure iſto: vt infra, ad. l. Fal. quod de bonis. §. fi. & l. poteſt. idem in ſatiſdatione quæ præſtatur à fructuario: vt. C. vt lega. vel fideicom.

e Iſta glo. vſque ad ſi. no. ca. l. ſcire debetis. ſed contra Ioan. eſt argu. inſtitu. de lege Fu. Ca-tollen. in fine.

approbant B. B. P. & Ia. i *Cum liceat.* vt hic, e & infra, de mino. ſi iudex. & C. e. ſi actionem. & C. de dona. ſpem. & ſupra, eo. iuriſgentium. § . ſi paciſcar. Fallit tamen hoc in caſibus in quibus iuri ſuo competituro vel competenti per pactum renunciare non licet: vt de dote vlteriori die reddenda: vt infrà, de pac. do. de die. Item pactum ne liceat reuocare precarium: vt infra, de preca. l. cum precario. liceret aliter dicta lex poſſet exponi. Item vt quis non damnetur in quantum facere poteſt: cum fauoræ perſonæ hoc conceditur: vt

Iuri ſuo competenti per pactum renunciare non poſſit quis. pactum renunciare.

ff. Vetus

A infra, ſol. ma. l. alia. §. eleganter. ſecus ſi iure contractus: vt. j. de re iu. ſi conuenerit. Item vt miles ſit procurator: vt. j. de procu. filius. §. veterani. Item vt poſsit poſtulare cui per edictum non licet: vt infra, de poſtu. l. quos prohibet. Item pactum legis commiſſorię in pignore: vt. C. de pac. pig. l. j. & l. quoniã. Itẽ de iure adg. vt ſ. ius autẽ adg. Item de iure pa. po. vt. C. de patri. po. l. abdicatio. Itẽ de remittendo iuramẽto calumniæ: vt. C. de iura. calum. l. ij. § . ſed quia. Item de dolo futuro: vt. ſ. eod. ſi vnus §. illud. Itẽ vt liber ſi. ſeruus: vt. C. de lib. cau. nec ſi. licet poſsit dici, quòd ibi non erãt verba pacti. Item de ſeruo in dominum torquendo: vt. C. de quæſtio. ſeruos. licet ibi nõ videatur loqui de pacto. Item vt ſi quis ſuccedat certo homini, vel non ſuccedat: vel certo modo ſuccedat: niſi inter milites: vt. C. e. l. licet. & l. fi. &. C. de inoffi. teſtamẽ. ſi quando. §. illud. & de colla. l. pactũ. Item vt ſit iudex meus qui non eſt meus: vt ſupra, de iuriſ. omni. iu. ſi conuenerit. Item ne liceat vẽdere pignus: vt infra, de pign. act. l. quarta. Itẽ pactum ne quis ſe defendat in quæſtione ſtatus vel criminis: vt. j. de

† *Bal. põdérat iſtũ text. ſing. qd cõtractus qui ſolo cõſenſu ꝑficitur etiã ſolo cõſenſu diſſoluitur re integra. in. l. ſicut. C. de act. & ob. con. cor. tex. in l. nihil tam naturale. j. de reg. iur. facit tex. in c. 2. extra de ſpon.*

B venditor cauerat[l] ſibi conueniſſe[m] vt contentus eſſet tredecim, & vt ea[n] intra præfinita[o] tempora acciperet. debitor ad eorum[p] ſolutionem cõuentus, [q] pactus eſt, ſi ea[r] ſoluta intra præfinitum tempus [ſ] non eſſent, vt ex prima cautione ab eo petitio eſſet. Quæſitum eſt, an cum poſteriore pacto ſatisfactum non ſit, omne debitum ex prima cautione peti poſsit? reſpondi ſecundum ea, quæ proponerentur, poſſe.[t]

Liberatio generalis reſtringitur ad ea de quibus eſt actum. Barto.

C lib. cau. l. iij. &. iiij. & infra, de ap. non tantum. Item vt ſit ſeruitus ſeruitutis: vt infra, de vſufr. ſed & ſi quis. in fi. & infra, de vſu & vſufr. leg. l. j. Item de alimentis: vt infra, titu. j. l. cum hi. Itẽ ne obiiciatur exceptio impedimenti quare ad iudicium non venit: vt ſupra, ſi quis cau. l. ſed & ſi. §. quæſitum. Item eſt alius. C. de aduo. diuer. iud. l. ne quis. Item de quæſtionibus ex teſtamento vel codicillis prouenientibus: vt infra, tit. j. ex his. ſecus ſi ex aliis inſtrumentis: vt. C. de tranſa. ſub prætextu. Item alius ne quis deponat officium: vt ſupra, de offi. præſi. l. legatus. in his autem ſpeciales rationes reddi poſſunt quare non valeat: vt no. Io. C. e. l. p e.

Emptor.] CASVS. Fuhdum tibi pro viginti vendidi. poſtea conueni tecum, vt mihi. xiij. ſolueres intra. xx. dies: & ſi non ſolueres. xiij. vt petã. xx. vnde conueni te ad. xiij. & pacti iterum ſumus vt intra alios. x. dies ſolueres: aliàs teneris ad viginti. non ſoluis modo intra. x. dies. nunquid potero petere. xx. à te? & reſpõ. quòd ſic. [LVCIVS] Quidam campſor miſit mihi quandam epiſtolam in qua tria continebantur. ſ. confitebatur, quòd debebat mihi. cccl xxx v j. cum vſuris. Secundo continebatur, quòd redderet mihi id quod apud eum depoſueram. Tertio continebatur, quòd omnia alia inſtrumẽta eſſent vacua & vana, prẽter duo prędicta: & ego conſenſi illi epiſtolæ: ſed mandaueram iſti campſori

D iam diu eſt quòd daret. ccc. cuidam nomine meo, ipſe non dedit: volo actione mandati conuenire ex eo, quòd non dedit. ipſe aũt campſor mihi excep. pacti. ſ. generalis obiiciebat, quo continebatur, q̃ omnia alia inſtrumenta eſſent vacua. nunquid poteſt talem exceptionem obiicere? & ad hoc non reſpon. iuriſcon. ſed dicit, quòd cæteræ obligationes remanent in ſuo ſtatu.

k *Se ſolutum.* ſcilicet venditori.

l *Cauerat.* in inſtrumento.

m *Conueniſſe.* cum emptore, id eſt conuenit.

n *Ea.* ſcilicet. xiij.

o *Præfinita.* puta decem dierum.

p *Ad eorum.* ſcilicet. xiij.

q *Conuentus.* in iudicio vel extra.

r *Si ea.* xiij.

ſ *Tempus.* idem, vel aliud.

t *Poſſe.* quia pacta nouiſsima ſunt ſeruãda: vt. C. e. pacta no. maxime talia per quæ reditur ad prima: vt hic, &. ſ. e. tale. ſ. j. & l. ſi intra. & l. ſi vnus. §. idem dicem⁹. verſic. quod & in ſpecie. ſed nõ ne per ſecundũ pactũ quo cõuenimus vt dares. xiij. & remitteres.

Pacta nouiſſima ſint ſeruanda.

k ij vij. eſt

vij. est ipso iure recessum à primo contractu, & quasi nouus contractus factus: vt. ſ. eo. ſi vnus. §. idem dicemus? Respon. dic quòd egerunt inter se vt non tolleretur prorsus primum per secundū: sed naturalis tantum: vnde ciuilis remaneret que modo replicatione iuuatur. vel dic, quòd non totum primum fuit sublatum, sed pro parte precij: quo casu non tollitur primum: vt. ſ. e. l. ſi vnus. §. quod ſi non vt totum contractum tolleret.

a *Constituit.* id est Gaius constituit Lucium sibi creditorem.
b *Accepit.* Lucius.
c *Habuisti.* olim. Io. & loquitur mẽsulari⁹.
d *Apud me.* Gaium Seium.
e *Aureorum.* prædictorum. cccl xxxvj. secundum quosdam: vel verius de quadam alia quantitate dicit in secreto depositа.
f *Habebitur.* quo Lucius esset obligatus. si autem dicas econtra, dices Lucium epistolæ consensisse: vtī fra. depositi. l. Publia. in fine.
g *Hoc chirographum.* id est ante hanc epistolam.
h *Trecenta.* quæ trecenta mittebat ei Lucius, secundum vnum sensum. vel dic, vt de suo daret Gaius.
i *Redderet.* vel propriè: vel dic: id est daret: vt infra, de verb. signi. l. verbū reddere. vel, subaudi, & dedit.

f Lucius Titius Gaium Seium mensularium, cum quo rationem implicitam habebat, propter accepta & data debitorem sibi constituit a: & ab eo epistolam accepit b in hęc verba: *Ex ratione mensæ, quam mecũ habuisti c in hunc diem, ex contractibus plurimis remanserunt apud me d ad mensam meam trecenta octogintasex. & vsuræ quæ competierint. summam aureorum, e quã apud me tacitam habes: refundam tibi. si quod instrumentum à te emissum, id est, scriptum cuiuscũque summæ ex quacunque causa apud me remansit: vanum & pro cancellato habebitur.* f Quęsitum est, cum Lucius Titius ante hoc chirographum g [Gaio] Seio nummulario mandauerat, vt patrono eius trecenta h redderet: i an propterilla verba epistolæ, quibus omnes cautiones ex quocunque contractu vanæ & pro cancellato vt haberentur cautum est: neque ipse k, neque filius eius eo nomine conueniri l possunt. Respondi, si tantum ratio accepti atque expensi esset cõputata, cæteras obligatiões manere in sua causa. m

k *Neque ipse.* scilicet Lucius Titius, vel eius filius à Gaio Seio. vel dic Gaius Seius: vel eius filius à Lucio Titio.
l *Conueniri.* mandati directa vel contraria, secundum quòd diuersificabis factum.
m *In sua causa.* minus apte respondet. vnde dicit Ioan. quòd restringitur pactum ad id de quo dicebatur cogitatum per mensularium: vt infra, de transac. l. qui cum tutoribus. in fi. & infrà, de condic. inde. l. Stichus. §. quæsiuit. &. C. de transact. si de certa. alij restringunt ad ea de quibus suo nomine est obligatus: & ipsi Lucio. non ad eam quam alij mandato Lucij dedit: vt ar. de sol. l. iiij. Tu dic standum generalibus verbis: vt omnia videantur remissa, nisi aliud appareat: vt. j. de leg. iij. l. non aliter. sed aliud in generali transactione quæ restringitur ad ea de quibus erat controuersia: vt. j. tit. j. l. cum Aquiliana. &. l. cum qui. in prin. &. §. pe. & §. fi. & facit ad hoc, quòd generaliter videtur remissum. j. de iur. & fac. igno. l. regula. §. j. & de leg. præstan. l. j. §. generaliter.

a Speciale est, fauore religionis. Ia.
b Speciale, odio vsurarii, secũdũ eundẽ. Ias.
c Istã primã partem sequuntur. B. B. P.
d Sequũtur B. B. Paul. Sal. An. & Ia.
e Sequũtur prædic. scrib.

IN traditionibus.] CASVS. Si trado tibi rem aliquam ex causa forte venditionis vel donationis: & apponimus pactum: bene valet pactum, & obseruandum erit. Viuianus.
n *In traditionibus.* in casibus etiam in traditione factum nõ valet: vt. j. de reli. quòd si locus. a &. C. de vsur. quamuis. j. b &. j. e. l. pen. &. j. de distrac. pign. si creditor. §. fi. & de iur. do. auus auia. &. ſ. eo. ſi tibi decem. &. j. solu. ma. quotiens. item & vbi est tale per quod volo mihi in aliqua re quærere dominium, quod fieri per pactum non potest: vt. C. eo. traditionibus. nisi in casibus: vt in pacto legis commissoriæ, & aliis: vt diximus. ſ. e. iurisgentium §. quinimmo. Item & vbi est turpe, non valet, etiam in traditione factum, vel à legibus improbatum: vt. ſ. e. ſi vnus. §. pacta. &. l. contra iuris. vel impossibile: vt infra, de reg. iur. l. impossibiliũ. c Item quod dicit valere, dic etiam ad actionem: quia vestitum est rei interuentu: vt. ſ. e. iurisgẽtium. §. quinimmo. Sed quid si hodie rem tibi promisi, vel vendidi: & ex interuallo cum trado, aliquod pactum appono ad agendum? Respon. non valet: d quia traditio fiebat tantum ad me liberandum principaliter ex præcedẽti obligatione: vnde non potest operari etiam obligationem: vt diximus suprà, e. ſi intra. Sed secus in contractibus innominatis: e quia etiam ſi ex interuallo trado, & tunc pactum valet: quia tunc ad me liberandum principaliter non fit traditio, cum non teneat nisi naturaliter. C. de re. pmu. l. ex placito. interdum etiam positum ad excipiendum, valet f ad agendum: licet prius factum tra-hatur ad tempus traditionis: vt. j. de act. emp. ſi tibi liberum. &. j. de serui. vrba. prędio. ſi tur plus binarũ. &. j. de condic. inde. l. sed & ſi me putem. §. cum iter.

f *Nihil quãdo pactũ* & illud plus rep. tur condic. indebiti. aũ agere ex pacto. & ea lex. quæritur. ratio. pactum. & ratio. ſ. eo. Flo. Bal. & Ia.

SI quis crediderit.] CASVS. Mutuaui tibi. x. & cõuenit inter me & te, ꝙ non tenearis nisi ad id ꝙ facere possis: id est deducto ne egeas. an valeat pactum, quæritur. Et rñ. quòd valet pactũ & est ratio (vt ī litera) quia non est improbũ tale pactum. Viuianus.

o *Quatenus.* id est inquãtum facere potest, nam verbum, facultates, quandam facilitaté denotat: vt. j. de verborum obligatione. l. cõtinuus. §. illud. & sic habetur ratio sui ne egeat: vt. j. de regu. iur. l. in condẽnatione. Sed quid si ecõtrario conueniã cũ eo qui tenetur in quantum facere potest: vt. ſ. insolidũ teneatur? rñ. & valet si iure contractus hoc eueniebat, vt in actione p socio, & similibus: vt. j. de re iudi. si conuenerit. secus si fauore personę: vt. j. ſol. ma. l. alia. §. eleganter.

p *Agat.* scilicet creditor.

NOn impossibile.] CASVS. Apud te seruum meum deposui: vel tibi seruum meum commodaui: & feci tecum pactum ne eum facias furem vel fugitiuum. an valeat pactum, quæritur. Et respon. quòd valet, & seruari debet. aliter teneris actio. serui corrupti, & act. præscrip. verb. & act. ex hutusmodi cõtractu. Vi.

q *Non impossibile.* scilicet de iure, vel de facto.
r *Similibus.* scilicet qui re contrahuntur. idem & in aliis. de his tamen frequentius accidit. & ideo hic expressit: vt arg. in authen. vt sine prohi. ma. debi. & cre. tu. ge. mi. colla. septima.
s *Furem seruum.* quem accõmodo h vel depono apud te. Sed videtur vna ratione esse improbũ siue turpe ex parte accipientis, sicut illud: ne facias homicidiũ. & similia: vt. ſ. e. iurisgentiũ. §. si ob maleficium. alia ratione superuacuũ esse videtur, cum & iure cõtractus ad hoc teneatur. ad quòd dicas, quòd per pactum etiã tenebitur curare ne hæc fiant: vt. j. de verb. obl. inter stipulanté. §. j. &. j. loca. l. in lege. j. rñ. vnde non est iniquum, nec superuacuũ Item potest esse, quòd apponitur pœna. i Item in actione serui corrupti venit dolus: vt infrà, de ser. cor. l. j. amodo etiam culpa. præterea k si etiam iure communi conueniret, tamen vtile est pacto dici: vt infra, man. l. qui mutuam. in prin. sed quidam dixerunt, quòd superfluum est, nisi pœna apponatur. & ideo non valere dicunt: vt supra, eodem iurisgentium. §. sed si fraudandi. Sed contra eos est prædicta lex, qui mutuam. & litera hęc, sicut enim & cætera. ex qua colligę, quòd si obligatio l fieri potest per legem: ergo idem potest per pactum conueniri. & facit supra, eodem, pactum.

h *Sequitur.* ſ. eo. ſ. fi. & de iur. do. auus auia. & ſ. eo. ſi tibi decem. & ſ. eo. ſi vnus. §. pacta. & l. contra iuris. vel impossibile: vt infra, de reg. iur. l. impossibiliũ. c Item quod dicit valere, dic etiam ad actionem: quia vestitum est rei interuentu: vt. ſ. e. iurisgẽtium. §. quinimmo. Sed quid si hodie rem tibi promisi, vel vendidi: & ex interuallo cum trado, aliquod pactum appono ad agendum? Respon. non valet: d quia traditio fiebat tantum ad me liberandum principaliter ex præcedẽti obligatione: vnde non potest operari etiam obligationem: vt diximus suprà, e. ſi intra. Sed secus in contractibus innominatis: e

i *Valet.* ſ. eo. l. ſi vnus. §. idem dicemus. & ſ. eo. ſi tibi decem. & ſ. eo. ſi vnus. §. pacta. & l. contra iuris. vel impossibile: vt infra, de reg. iur. l. impossibiliũ. c Item quod dicit valere, dic etiam ad actionem: quia vestitum est rei interuentu: vt. ſ. e. iurisgẽtium. §. quinimmo. Sed quid si hodie rem tibi promisi, vel vendidi: & ex interuallo cum trado, aliquod pactum appono ad agendum? Respon. non valet: d quia traditio fiebat tantum ad me liberandum principaliter ex præcedẽti obligatione: vnde non potest operari etiam obligationem: vt diximus suprà, e. ſi intra. Sed secus in contractibus innominatis: e

m IN traditionibus.] CASVS. Si trado tibi rem aliquam ex causa forte venditionis vel donationis: & apponimus pactum: bene valet pactum, & obseruandum erit. Viuianus.
n *In traditionibus.* in casibus etiam in traditione factum nõ valet: vt. j. de reli. quòd si locus. a &. C. de vsur. quamuis. j. b &. j. e. l. pen. &. j. de distrac. pign. si creditor. §. fi. & de iur. do. auus auia. &. ſ. eo. ſi tibi decem. &. j. solu. ma. quotiens. item & vbi est tale per quod volo mihi in aliqua re quærere dominium, quod fieri per pactum non potest: vt. C. eo. traditionibus. nisi in casibus: vt in pacto legis commissoriæ, & aliis: vt diximus. ſ. e. iurisgentium §. quinimmo. Item & vbi est turpe, non valet, etiam in traditione factum, vel à legibus improbatum: vt. ſ. e. ſi vnus. §. pacta. &. l. contra iuris. vel impossibile: vt infra, de reg. iur. l. impossibiliũ. c Item quod dicit valere, dic etiam ad actionem: quia vestitum est rei interuentu: vt. ſ. e. iurisgẽtium. §. quinimmo. Sed quid si hodie rem tibi promisi, vel vendidi: & ex interuallo cum trado, aliquod pactum appono ad agendum? Respon. non valet: d quia traditio fiebat tantum ad me liberandum principaliter ex præcedẽti obligatione: vnde non potest operari etiam obligationem: vt diximus suprà, e. ſi intra. Sed secus in contractibus innominatis: e

XLVIII. GAIVS libro tertio ad legem duodecim Tabularum.

IN traditiõibus n rerũ quodcumque pactum sit, id valere † manifestissimum est.

Valet pactum, ne quis conueniatur vltra quàm facere possit. Bart.

XLIX. VLPIANVS libro trigesimosexto ad Sabinum.

SI quis crediderit pecuniam, & pactus sit, vt quatenus o facere possit debitor, eatenus agat: P an pactum valeat? & magis est hoc pactum valere. Nec enim improbandum * est, & si quis hacten⁹ desideret cõueniri, quaten⁹ facultates [eius patiuntur.]

Quod fit per legem, potest fieri per pactum. Bartolus.

L. IDEM libro quadragesimo secundo ad Sabinum.

NOn impossibile q puto in contractibus depositi, commodati, & locati, & cæteris similib⁹ r hoc pactũ, *ne facias furem [vel fugitiuũ] seruum* s *me-*

BIU Cujas

non eram grauatus, omnia in statum pristinum reducuntur. vnde potero agere contra debitorem meum. s. Mæuium: & Mæuius aget contra Titium suum debitorem. Viuianus.

a *Debere.* putabat hæres se grauatum facere pactum de non petendo, cum non esset. nam si esset, valeret legatum: vt insti. de le. §. si quis debitori.

b *Tuo.* vel hæreditario, vel tuo proprio.

c *Neque te.* s. hæredem petentem actione antiqua, non obstáte exceptione pacti.

d *Exceptione.* imò vi detur summoueri pacti exceptione: cum possessio rei corporalis trá seat etiam hærede errante: vt infra, ad. l. Falci. l. j. §. si legatarius. ité totus titu. de condict. inde. & sine cau. locum habent quando errando quis dominium vel possessionem tradit. aliter non daretur condictio aliqua: vt infra, vsusfru. quemad. c. l. fi. in fi. Dic ergo nó summoueri exceptione & cætera. scilicet [a] efficaciter: quia replicabitur de dolo à te hærede. Quod dico habere locum etiam si per acceptilationem eum liberasset: licet quidam [b] contra. Sed videtur alia ratione, quòd non posit cum effectu repetere: quia falsa demonstratio non viciat legatum. nec ergo opinio falsa pactum tale. sed certe imò viciat legatum, si aliter non erat legaturus: vt infra, de condi. & demon. l. cũ tale. §. falsum. & C. de fal. cau. adiec. leg. l. j. sic & hic nó est verisimile hunc fecisse pactum si scisset nihil legatum esse. quare potest repetere. & contra exceptionem replicabit: cum ideo fecit, quòd se astrictum putauit: vt infra, de condic. inde. damus. nam nó tam paciscitur quàm decipitur: vt. j. ti. j. qui cum. §. qui per fallaciam. vel dic falsa causa non nocet quam testator credebat. hic autem non testator, sed hæres tantum. nec enim testator vllo modo legauerat.

[a] *Istã scil. repræhẽdit Bar. Paul. licet Alb. & Ia. But. Bald. Sal. Ful. & Ia. eam sequũtur.*

[b] *Idẽ Bar. P. & cõtra. Salua tamen l. 2. p. Ful. & Ia.*

e *Si debitorem.* ab eo qui me hæredem fecit, credebam me grauatum in. x. dandis Titio: cui puta Titio legatario delegaui debitorem meum Mæuium, qui Mæuius erat in alia manu creditor Titij. ideoque compensauerunt statim Titius & Mæuius: cũ igitur apparet, quòd non eram grauatus, omnia in pristinum reducuntur statum, non ipso iure, sed iure replicationis doli: & delegatus contra eum cui delegatus est obiiciet doli exceptionem: vt hic, & j. de do. l. ij. §. cum vero. & de do. excep. Iulianus.

f *Tuum.* Mæuium.

g *Cui.* scilicet Titio. Ioan.

h *Debitor.* Mæuius.

i *Pactus.* de non petendo admissa compensatione.

k *Debitore.* scilicet Mæuij.

l *Constituto.* scilicet prius ex aliqua causa.

m *Debitorem.* scilicet Mæuium.

n *Suum.* scilicet Titium.

o *Peremptam.* scilicet quò ad effectum. Et not. ex hac. l. ex falsa credulitate, vel opinione quod agitur, non cõfirmari. sic infra, de pign. ac si quasi. & C. de rescindenda vẽ. venditor. & infra, de ac. em. & ven. si hæres. & infra, de consti. pe. l. fi. & infra, de adqui. hæres. is ad quem. & infra, de condic. inde. si non sortem. §. si centũ. & infra. de inoffi. testa. nihil. §. si cum. & infra, de iudic. l. de qua re. Argu. contra. C. de condic. ob cau. l. si repetendi.

Falsa cre-dulitas non confirmat quod agitur.

Pistola.] CASVS. Titius instituit me solum hæredem: ego autem credens te cohæredem meum, misi tibi epistolam hoc modo: talis tali cohæredi meo salutem. quæritur modo, an propter hoc sis cohæres meus? Et respon. q non. [SI INTER.]

um: hoc est, ne sollicites, vt fur fiat, vt fugitiuus fiat, né [ve] ita negligas seruum, vt fur efficiatur. sicut enim serui corrupti actio locum habet: ita potest etiam hæc pactio locum habere, quę ad non corrumpendos seruos pertinet.

Pactum factum per errorem causa, actionem in effectu non perimit. Bart.

LI. IDEM libro vicesimo sexto ad Edictum.

SI cum te ex causa legati debere [a] pacisci debitori tuo [b] existimares, pactus sis ne ab eo peteres: neque iure ipso liberatur debitor, neque [te c] petentem summouebit exceptione [d] conuentionis: vt Celsus libro vicesimo scribit. Idem eodem loco scribit: si debitorem [e] tuum [f] iussisti soluere Titio, cui [g] legatum falsò debere existimabas: & debitor [h] pactus [i] sit cum Titio suo debitore [k] constituto: [l] neque tibi aduersus tuum debitorem, [m] neque ipsi aduersus suum [n] actionem peremptam [o] [esse.]

Verba enunciatiua, emissa propter aliud, dispositionem non inducunt. Bartolus.

A Obligaui fundum meum Titio: tu cum esses meus amicus, dixisti mihi quòd volebas illum fundum luere. dixi, libenter: luisti quidem: & cõuenit inter me & te post luitionem: vt fructus quos ex illo fundo perciperes, in sortem & vsuras computares. & quòd si soluam reliquum, reddas mihi fundum: nunquid valet tale pactũ? Et respon. quòd valet istud pactum, vt inter cohæredes locum habeat. [PACTVM.] Mihi tuum prædiũ obligasti, & cõuenit inter nos vt tu debitor debita præterita & futura solueres. nunquid valet pactũ? Et respon. quòd valet inter contrahentes, & quantum ad ipsos. [DE INOFFICIOSO.] Pater meus me exhęredauit, & instituit extraneum hæredem. ego autem cum agerem contra hæredem extraneũ querela inofficiosi, pactus fui cum extraneo hærede vt mihi alimẽta præstaret, & præstitit: & ego ei querelam remisi. tandem decessi. vnde hæres meus, puta filius meus petit alimẽta ab illo extraneo hęrede. Dicitur hic, quòd iste filius meus idémque hæres meus non habebit alimen. quia illud pactum in tertiam personam extendi non debet. vel dic, quòd petebam pactũ fieri mihi, quod perpetuo præstaret alimenta, tam mihi, quàm meis hæredibus. hoc pactum erat contra iura, quòd etiam hæredibus præstarentur alimenta: quare meum desiderium non admittitur. Viuianus.

LII. IDEM libro primo Opinionum.

EPistola, qua [p] quis cohæredem sibi aliquem esse cauit: petitionem nullam [q] aduersus possessores rerum hæreditariarũ dabit. [Si inter debitorem, & eum, qui fundũ pigneratum à creditore, [r] quasi debitoris negocium gereret emerit, placuit [s] vt habita [t] cõpensatione fructuum, soluto q; quod reliquum deberetur, fundus debitori restitueretur: etiã [u] hæres [x] pacto, quod defunct° [y] fecit, fidem præstare [z] debet.

Pactum circa solutionem tributorum, valet inter priuatos, quo ad ipsos tantum.

[Pactum vt si quas summas propter tributiões [a] prædij pignori nexi factas creditor soluisset, à debitore reciperet, & vt tributa [b] eiusdem prædij debitor penderet: [c] iustum, ideoque [d] seruandum est.

Pactum personale, non extenditur ad hæredes. Bartolus.

[De inofficioso patris testamẽto acturus*: vt ei [e] certa quãtitas quoad viueret hęres [ff] præstaret, [g] pactus est. produci

*Flo. actoris: vt eis.

† *i. filius qui se hæredem dicit, cum extraneum pater instituerit. Ae. Perui.*

[c] *Nam sententia lata in petitione hæreditatis, tribuit ius & nomen hæredis. B.*

p *Epistola.* qua salutabat eum vt cohæredem. Accursius.

q *Nullam.* per legem enim, vel per similẽ iuris partẽ, vel per testationes fiunt hęredes: vt. j. de peti. hære. l. j. & institu. de bo. pos. §. quos autem. non autem epistolis. vt. C. de proba. non epistolis. & bene dico nullam, nisi esset [c] lata sententia: quia tunc pro hæredibus habentur: vt. j. fami. erciscun. l. cum putarem. Accur.

r *A creditore.* sed nonne debitor potest vindicare? Respon. nó, cũ creditor vẽdidit ex pacto, vel ex lege: vt. C. de iur. do. ipe. l. vlt.

s *Placuit.* id est conuenit ita. & cætera.

t *Habita.* scilicet vt pro eo quod creditori soluerat, fructus sibi computaret hic amic° debitoris: & soluto reliquo à debitore fundum redderet ipsi debitori.

u *Etiam.* nunc respondet.

x *Hæres.* emptoris, vel debitoris.

y *Defunctus.* amicus debitoris.

z *Fidem præstare.* Sed quare, cũ nudũ sit? Rn. imò forte vestitũ. mãdauit enim debitor amico vt hoc faceret: vt. j. man. si mãdauero. j. §. si hi. vel stipulatione forte. sed & si nudum fuisset, valet ad vsuras remittẽdas: quas præsumo remissas, ex quo dixit se fructus cũ sorte compensaturũ. aliàs venirent in contrariam mandati actionẽ: vt. j. manda. si vero non remunerandi. §. si mihi. Accur.

a *Tributiones.* scilicet præteritas.

b *Tributa.* scilicet futura.

c *Penderet.* i. daret creditori, vt creditor daret fisco.

d *Ideoque seruandum.* vel per actionem contrariam pigneraticiam informatam: vel per certi condictionem ex stipulatu si stipulatio intercessisset: vel per retentionem: vt infra, de pigne. actio. l. tutor. §. contrariã. Sed arg. contra. s. eo. l. inter debitorem. Sol. vt ibi, & eodem modo solue. C. sine cen. vel reli. l. fina.

e *Ei.* scilicet filio.

f *Hæres.* primo pũcta quoad viueret. s. filius: & habeas, præstare. vel sic: quoad viueret hęres. s. qui dat. & tunc habeas, præstaretur.

g *Præstaretur.* aliàs præstaret, & aliàs præstaretur. & hæc placet, quia planior est.

a *Ad perpetuam.* mortuo eo qui de inofficioso acturus erat, secundum primam: & econtra, vt hæres hæredis præstaret, secundum aliam.

b *Admitti.* vt hic, & infrà, de lib. leg. Aurelio. j. respon. nec ad querelam transactionis sopitâ reuertetur hęres filij: vt. C. de trãsact. cũ mota. vel ipse: ex quo seruatur ei conuentio: vt. C. de inoff. testa. parentibus. nisi forte ad tempus tantũ remisit: vel non ei seruatur fides dum viuit: vt infra, de inoffi. testa. si instituta. j. respon. & suprà, eo. l. si vnus. §. si cum reo.

† *ab hærede filii. Ae. Perri.*

* *vel dic prærogare, prius rogare. i. rogãdo petere salaria à litigãtibus. i. ab his qui litẽ habẽt. possunt enim causidici ante litis ingressũ pacisci de quota litis, non aũt de quota litis. Ae. P.*

Pacisci an liceat de quota litis.

ad perpetuam [a] præstationem id pactum postulabatur. † Rescriptũ est, neque iure vllo, neque æquitate tale desiderium admitti. [b]

Pactum de reddendis sumptibus, valet: secus in pacto facto de quota litis. Barto.

LIII. IDEM libro quarto Opinionum.

SVmptus quidem prorogare [c] litiganti, [d] honestũ est: pacisci autem, vt non quantitas eo nomine expensa cum vsuris licitis restituatur, sed pars dimidia ei⁹, quod ex ea lite datum [e] erit, non licet.

Non est in mora, qui potest exceptione legitima se tueri. Bar.

LIIII. SCAEVOLA apud Iulianum libro trigesimosecũdo Digestorum notat.

SI pactus sim ne Stichũ qui mihi debebatur, petam: [f] nõ intelligitur mora [g] fieri: mortuoque Sticho puto non teneri reum, qui ante pactum moram non fecerat.

Per seruum in quo habemus vsumfructum, adquiritur nobis exceptio & replicatio. Bartolus.

LV. IVLIANVS libro trigesimoquinto Digestorum.

SI debitor sit fructuari⁹, [h] & paciscatur seruus in quo vsumfructum habet, ne ab eo [i] petatur: paciscendo meliorem conditionem eius facit. [k] Item si creditor esset fructuarius, & pactus [l] esset, ne peteret: seruus autem fructuarius paciscetur, vt peteret: beneficio pacti, quod seruus interposuisset, vtiliter [m] ad petitionem admitteretur. [n]*

Ex causa potest vna pars contractus tolli alia remanente. Bart.

LVI. IDEM libro sexto ad Minicium.

SI conuenerit, ne dominus à colono quid peteret: & iusta causa conuentionis fuerit: nihilominus colonus à domino petere potest. [o]

Pro tempore pro quo vsura soluitur, tacitum pactum de non petendo inducitur. Bartolus.

LVII. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

QVi in futurum [p] vsuras à debitore acceperit, * tacite pact⁹ videtur, ne intra id tempus sortem petat.

Ex ea parte qua pactum est in persona, non porrigitur ad hæredem. Bart.

¶ Si ex altera parte † in rem, ex altera in personam pactum conceptum fuerit, veluti ne ego petam, vel ne à te petatur: hæres meus ab omnibus vobis petitionem habebit: [q] & ab hęrede tuo omnes petere poterimus [r].

Contractus, qui consensu celebrantur, solo consensu dissoluuntur re integra: alias non, nisi actus retro similis interceserit. hoc dicit.

LVIII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

numerantur infra, loca. sed addes. §. illud. Accursius.

QVi in futurum.] CASVS. Accepi à te decem, & tu pro futuro tempore vsuras accepisti: dicitur hic, quòd videris tacite paciscì ne petas à me illa decem vsque ad illud tempus cuius nomine vsuras accepisti. [SI EX ALTERA.] Debebas mihi decem, & feci tibi pactum de non petendo. hoc modo scilicet, ne ego solus petam. hoc casu remouebor à te & ab hæredibus tuis: quia ex parte mea personale est. vel si dixi ne à te petatur, si tu decedas: cum ex parte tua sit personale: petere potero ego & hæres meus, non à te, sed à tuo hærede: vnde solus à te remouebor ego & hæredes mei, & non ab hæredibus tuis. Viuianus.

SI conuenerit.] CASVS. Titius locauit fundum Seio, vsque ad decem annos. emersit sterilitas, cuius gratia domin⁹ remisit vnius anni vel duorum pẽsionem: nihilominus manet locatio, & tenetur dominus ei super his quæ lege locationis conductori præstari solent. infra, loca. & conduc. l. sed addes. §. illud. Viuianus.

a *Idem. B. quia est eadẽ ratio, & sequuntur communiter hic doc.*

SI pactus.] CASVS. Feci tibi pactum, ne Stichum (qui mihi debebatur) peterem intra annum. nó teneberis quidem. vel aliter dic hunc casum: si Stichus decedat, non teneberis ipso iure. Viuianus.

SI debitor.] CASVS. In quodam seruo vsumfructum habebam: iste seruus fecit pactum creditori meo, ne petat ille credi meus à me. Valet quidem pactum. Sed pone, quòd eram creditor tuus, & tibi feci pactum de non petendo. iste seruus vsufruct. cõuenit tecum vt mihi petere liceret. valet pactum, & adquiritur mihi replicatio: quia si agam contra te, excipies de pacto quod tibi de non petendo feci: & ego replicabo, quia tu feciste seruo in quo habeo vsumfructum pactum de petendo. hoc dicit ista lex. Viuianus.

A B emptione.] CASVS. Tria dicit hæc lex. primo pone, quòd codicem vendidi tibi: & antequam eum tibi traderem, vel tu mihi precium solueres, discedi ab emptione placuit: quod potuit. Idem si vltra processum est, quia res vendita tradita est: sed precium non dedisti: postea dixi tibi, restituas codicem mihi, & non tenearis ad precium. si quidem restituas, non teneberis ad precium: imò liberaris à pcio prestãdo. Tertio dicit: Pone, quòd codicẽ tibi tradidi, & tu mihi precium soluisti: vel non dedisti pro-

i *Ab eo.* scilicet fructuario.

k *Facit.* quia est ex re fructuarij, & opera serui: vt supra, eo. adquirent. j. respon. est enim species adquirendi, liberare fructuarium ab obligatione: vt infra, de accepti. l. species. & quod dicit meliorem, non deteriorem supple: vt. C. eo. seruus.

l *Et pactus.* scilicet fructuarius.

m *Vtiliter.* id est efficaciter.

n *Admitteretur.* ope replicationis.

* *Flo. addit. mittetur.*

* *accipere. Flo.*

† *Alias. ppõsita.*

ita. integra. ex pacta. ratio. est. puta sterilitas: vt infra, ex pacta. loca. si vno. ibi æquatẽ eum. liter. Alij dicũt, quòd iuratus. hic expresse fuit actũ, vt ex vna parte tantum. tolleretur: ibi non. remanet ergo locator. obligatus ad ea quæ cõsueuerunt præstare lo-catores colonis: quę e-

o *Potest.* Et sic nota contractum istum ex vna parte tantum resolui ex huiusmodi cõuentione: vt hic, & infra, loca. & con. si tibi habitationem. Sed cõtra infra, de rescinden. vendi. l. cum emptor. & infra, de act. empt. & † *Alias. ven. l. fina. quę sunt cõtra? Respon. b hic fuit res non integra: ibi integra. Item hic fuit iusta causa conuentionis ex vna parte tantũ: loca. si vno. ibi æquatẽ eum liter. Alij dicũt, quòd iuratus. hic expresse fuit actũ, vt ex vna parte tantum tolleretur: ibi non. remanet ergo locator. obligatus ad ea quæ cõsueuerunt præstare lo-catores colonis: quę e-*

b Actus. integra. ratio. est. puta sterilitas: vt infra, ex pacta. loca. si vno. ibi æquatẽ eum liter. Alij dicũt, quòd iuratus. hic expresse fuit actũ, vt ex vna parte tantum tolleretur: ibi non. remanet ergo locator. obligatus ad ea quæ cõsueuerunt præstare lo-catores colonis: quę e-

*bona. dam. perna. liber. ris. tempus. ris. tempus. ris. tempus

disti precium: & conuenimus postea vt discederemus à contractu. dicit hic, quòd non potero te conuenire, vt rem mihi restituas quam tibi vendidi, & tradidi. Viuianus.

a *Ab emptione.* tres ponit casus. Primo, quando res est integra. Secundo, quando ex vna parte facta fuit traditio. Tertio, quando ex vna vel vtraque: quæritur tamen, an actio detur ad resoluendum: quod negat.

b *Recedi.* ipso iure. & etiam arris datis: vt. C. quãdo li. ab emp. disl. j

c *Præstitis.* id est reddidisti: non vt quidam dicunt, iterum à te mihi venditis.

d *A te.* scilicet emptore.

e *Præstitisses.* sponte. nec enim is cogi potest: vt in fine huius legis.

f *Desinere.* nunquid ipso iure? puto sic, vt statim dicam.

g *Interest.* quo ad hoc vt precium non debeatur cum effectu. sed re integra ipso iure in altero casu per exceptionem, secundum Io. vel dic (vt puto.) ipso iure in vtroque casu: vt hic, licet agi nó possit ex pacto tali: vt in fi. huius legis.

h *Cogaris.* quid ergo de lege commissoria, & pacto addictionis in diem, vbi dominium transfertur ex pacto: vt C. de pactis inter emp. & ven. l. commissorię? Respon. illud re integra, & in ipso contractu.

i *Constituantur.* ad qp pactum nudum nó sufficit. Io. sed nunquid etiam exceptionem in precio pariet? respon. non. Sed quid si venditor fuit confessus possidere nomine emptoris: nec tamen tradidit? videtur tradita: vt infra, de rei vind. quædam. & de adquirenda possess. quod meo. Item sufficit aliquid fieri per quod venditor liberetur: vt infrà, de rescindenda vendi. l. cum emptor. Item non parit exceptionem hæc conuentio: quia ad hoc non apponitur, sed vt contractus dissoluatur. a Item & si fieret ad liberandum à primo contractu, non oportet: quia ab eo iam erat liberatus. sed rei vin. habet emptor, vel vti possi. ad quod infra, de contrahen. empt. l. si cum fundum venderes. §. fere. de qua tollenda non fuit actum: vt infrà. ti. j. cum Aquiliana. Item actus econtra similis priori hic non fuit quod est opus: vt. C. quando li. ab emp. discc. l. j. econtra hic videtur similis actus retro esse: cum res erat apud venditorem: vt instituta. de re. di. §. interdum. sed certe ibi dicit cõtra. scilicet non esse traditam. at hic verus actus desideratur: vt. C. quando licc. ab empt. discc. l. j. Item pro hoc, quia tradito instrumento: ergo res: vt. C. de dõ. l. j. ergo econtra eo inciso: vt infra, de regulis iuris. l. nihil tam naturale. sed illud re integra. Item liberatur fideiussor & venditor etiam si promiserit animo nouandi: & sic liberatus videtur à prima: vt infra, de rescindenda ven. l. emptio. sed ibi res est integra: & secunda obligatio est liberatio primæ. Item ad donationem trahe. nec ob. institut. qui. mo. tol. ob. §. vlti. quia & hæc fit consensu: vt. C. de dona. si quis argentum. §. fin. præterea non dicit lex, quòd non exigatur retroactus in aliis: sed re integra in aliis non ipso iure: sed per exceptionem re integra: hic ipso iure: vt supra, eodem. l. si vnus. §. pactus ne peteret.

a Bald. hic dicit istam glos. singu. quod vbi pactio contractus est bonæ fidei: vt etiã est institu. de re. di. §. interdum. vbi dissoluitur, siue dicatur Bal. hic.

A B emptione[a], venditione, locatione, conductione, cæteris q; similibus obligationibus, quin integris omnibus, consensu eorum qui inter se obligati sint recedi[b] possit, dubium non est. Aristoni hoc amplius videbatur, si ea, quæ me ex empto præstare tibi oporteret, præstitissem: & cum tu mihi precium deberes, conuenisset mihi tecum vt rursus præstitis[c] mihi à te[d] in re vendita omnibus, quæ ego tibi præstitissem, precium mihi nõ dares, tuque mihi ea præstitisses[e]: precium te debere desinere[f]: quia bonæ fidei (ad quam omnia hæc rediguntur) interpretatio hanc quoque conuentionem admittit. nec quicquam interest[g], vtrum integris omnibus, in quæ obligati essemus, conueniret, vt ab eo negocio discederetur: an in integrum restitutis his, quæ ego tibi præstitissem, consentiremus, ne quid tu mihi eo nomine præstares. Illud plane conuentione, quæ pertinet ad resoluendum id, quod actum est, perfici non potest: vt tu, quod iam ego tibi præstiti, cõtra præstare mihi cogaris[h]: quia eo modo non tam hoc agitur, vt à pristino negocio discedamus, quàm vt nouæ quædam obligationes inter nos constituantur[i].

Quorum stipulatione nobis adquiritur, & pacto. hoc dicit. qui sunt isti, ponitur in gloss. Bartolus.

LIX. PAVLVS libro tertio Regularum.

P Er quos adquiri nobis stipulatione potest, per eosdem etiam pactis[k] conuentis meliorem conditionẽ nostram fieri posse placet[l].

Ista lex in gloss. legitur tribus modis. pone casum secundum secundam lect. quæ est melior, & magis notabilis. vbi est paritas in cumulatione debiti, dignitatis, & numero personarum, præferuntur voces consanguineorũ. hoc dicit. pro hac lect. facit. l. 1. infra, de priuil. cre. sed secundum alias duas lect. hoc dicit. Pactum factum ei qui putabatur hæres, porrigitur ad eum qui in veritate est hæres. hoc autem intelligitur si contemplatione hæreditatis sit factum: non ob. supra. e. l. si tibi §. pen. Bartolus.

LX. PAPYRIVS IVSTVS libro octauo Constitutionum.

I Mperator[m] Antoninus Auidio Cassio rescripsit, si creditores pacti* sint, partem[n] ex bonis[o] licet ab extraneo cõsequi: rationem habẽdam prius[p] idonei sunt. & hoc litera dicit. Secundo ponitur sic: Titius fecit testamentum, & instituit sibi hæredem adgnatum. alij adgnati cum quibusdam creditoribus extraneis, qui scilicet adgnati creditores erant testatoris, & pares sunt in debito, & in numero, volunt remittere debitorum partem, & aliam recipere cum sint pares: quorum dicto potius stabitur, quæritur. Et respon. quòd habenda est ratio necessariarum personarum, si idoneæ sint. vnde istæ coniunctæ personæ præferentur aliis creditoribus. Tertio modo ponitur hic casus: Pone quòd Titius instituit seruum vel filium hæredem: postea extraneus cœpit possidere hæreditatem, & adquisiuit pactum de non petendo credito. hæreditariis. creditores, quia non fecerunt ei pactum, conuenerunt eos, id est seruum vel filium. sed illi extranei fecerunt pactum. quæritur nunquid pactum extranei prosit eis? Et respon. quòd sic. Viuian[q]. m *Imperator.* Pone casum tribus modis: primo extraneus qui possidet alienam hæreditatem, pactus est cum creditoribus vt sint certa portione contenti. adgnati vel cognati vindicant ab eo hæreditatem.

n *Partem.* scilicet debiti.

o *Ex bonis.* scilicet defuncti.

p *Prius.* id est potius, dicendum est habendam rationem necessariarum personarum, quàm contrariarum, vel quàm extraneorum: vt scilicet doli exceptio eis patrocinetur, non pacti directa: vt sic[b] tollantur contraria duo supra, eodem. si tibi. §. cum possessor: & infra, titulo primo. l. tertia. §. finali. quæ sunt contra. Sed nonne dicit, licet ab extraneo? Respon. ita, quia videbatur non prodesse pactum, nisi ab aliis esset adgnatis in remotiori gradu constitutis factum. & dic, si idoneæ sunt, id est quarum idoneæ sint personæ necessariæ ad soluendum totum. & hoc non affectione hæredis extranei fecit: vt. C. eodem. si adfectionem. Secundo[c] pone, quòd bona cuiusdam vendebantur, quia hæres nolebat adire, qui habet creditores adgnatos suos

parati. Flo.

b Respõde melius: vt p Bald. Ful. & Ia. hic.

c Istã lect. tenẽt Bart. An. Saly. Ful. P. liset Ia. Bu. Cuil. Ray. Alb. hic reprehendũt.

BIU Cujas

suos quosdã, & alios extraneos. pares sunt adgnati aliis extraneis & in cumulo debiti, & in numero, & in dignitate. necessariarum personarum sententia est eligenda, siue eligant minorem partem debiti, aliis eligentibus maiorem, vel econtra. & pones ibi, si idoneæ sunt scilicet aliàs in cumulo debiti, & in numero, & in dignitate. Tertio [a] pone, plures gradatim ad hereditatem vocabantur. pacti sunt creditores cum eo, qui erat extraneus hæres ab intestato & in vlteriori gradu, vt certa parte sint contenti aduersus eum: multo magis hac parte contenti esse debent contra necessarios hæredes, puta filios vel seruos. Alij enim qui in potestate defuncti non erant, extranei hæredes dicuntur: vt institutionibus de hæredum qualitate & differentia. §. extranei. & C. de rei vxoriæ actione. §. extraneum. & secundum hoc dic, si, id est quamuis idonei sint ad soluendum. vel dic, ad succedendum: & dictio, si, propriè ponitur. Et sic not. quòd secundum tertium casum, necessariæ personæ appellantur filij & serui: vt institutionibus de hæredum qualitate & differentia, in principio. &. §. sui. & in aliis duobus dicuntur adgnati & cognati: vt supra, de iusticia & iure. l. finali.

necessariarum personarum †, si idoneæ sint [a].

Pactum de non alienando rem propriã, non valet. Bartolus.

LXI. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

NEmo paciscendo [b] efficere potest, ne sibi locum suum dedicare liceat: aut ne sibi in suo sepelire mortuum liceat: aut ne vicino inuito prædium alienet.

Pactum principalis non præiudicat defensioni iam fideiussori quæsitæ. h.d.

LXII. FVRIVS ANTHIANVS libro primo ad Edictum.

SI reus postquam pactus est à se non peti pecuniã (ideoque cœpit id pactum fideiussori quoque prodesse [c]) pactus sit vt à se peti liceat: an vtilitas prioris pacti, sublata sit fideiussori, quæsitum est? sed verius est, semel adquisitam fideiussori pacti exceptionem vlterius ei inuito extorqueri non posse [d].

a Iste tertius intellectus & primus ad idẽ tendunt. Bald. Ful. P. licet Alb. et Sal. dicãt, quod differunt.

† Bal. dicit istum textũ esse sing. secundũ vnã lec. glo. ad hoc, quòd vbi cõiuncta persona & extraneus deputantur ad aliquid faciendum: si discordãt refertur opinio coniuncta. Bolog.

Necessariæ personæ, quæ dicantur.

a *Si idoneæ sint.* scilicet ad soluendum, secuddum primum casum: vel dic, ad remittendum, secundum secũdum casum. vel dic, ac succedendum, secundum tertium.

NEmo.] CASVS. Si paciscar tecum ne vendam fundum meum, vel ne faciam locum meum religiosum, vel quocũque alio modo paciscar: non valet tale pactum. Viuianus

b *Nemo paciscendo.* Primo dicto huius legis & secundo est cõtra. C. de pac. inter emp. & ven. l. fi. Sed ibi in traditione factum fuit. Et sic soluitur aliud contra, quod toti huic legi contradicit. ff. e. in traditionibus. &. C. de re. permu. l. rebus. &. ff. de reli. l. quod si locus. Item toti legi contradicit. ff. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. si quis. sed ibi interest paciscentis vt alius nõ quærat aquam in suo, ne suus fons exiccetur: vt. ff. de serui. quotiens. vel quod dicit hic non posse agi: verum est præcise: sed ad interesse agi potest, si interest: vt ibi. Item ad primum & ad secundum est contra. C. de re. ali. l. fi. sed ibi non dicitur valeat, vel non valeat tale pactum: sed dicit, quòd videantur esse prohibita, si alienatio alicuius rei est inhibita. Item ad vltimum est contra. ff. de distrac. pig. si creditor. §. fi. sed ibi manifeste interest creditoris ne debitor vendat pignus. Accursius.

SI reus.] CASVS. Feci tibi mihi pactum de non petendo, cum tibi. x. deberem: & sic & ego & fideiussor meus sumus liberati. postea feci tibi pactum vt liceret tibi à me petere: an fideiussor cum iam sit liberatus, reincidat in obligationem primam, quæritur. Et respon. quod fideiussor non reincidit in primam obligationem. Viuianus.

Reo principali liberato, liberatur & fideiussor.

c *Prodesse.* nam reo liberato, per consequens fideiussor liberatur: vt. ff. de reg. iur. l. cum principalis, &. ff. de noua. l. nouatio.

Liberatio semel cõpetens est perpetua.

d *Posse.* Not. liberationem semel competẽtem perpetuam esse, nisi liberatus velit iterum obligari: sicut & omne beneficiũ perpetuum est: vt in auth. consti. quæ de dig. §. illud. col. vj. & facit. ff. de reg. iur. id quod nostrum. &. C. de loca. & con. si cum Hermes. &. C. de fideiuss. nouatione. Sed contra. ff. eo. si vnus. §. pactus. in fi. §. Sol. vt ibi. Item contra. ff. quod me. cau. l. metum. §. fin. &. l. illud. vbi fideiussor reincidit in obligationem. Sed ibi fingitur nec liberatus, cum prætor eum in integrum restituere polliceatur: vt ff. de in integ. resti. l. nemo videtur.

DE TRANSACTIONIBVS.

Dixit de pactis in genere: nunc in specie.

QVi transigit.] CASVS. Hanc signat rationem inter pactum & transactum: & differentiam assignat. nam transactio fit cum dubium est debitum: vt ecce peto à te. x. tu autem negas te debere. vnde mihi das aliquid transactionis nomine: aliter non esset transactum: & sic de re dubia, & lite incerta. secus videtur in pacto: vt ecce peto à te. x. quæ mihi debes. tu autem non negas te debere. postea tibi facio pactũ de non petendo nullo mixto. & sic in duobus differt transactio à pacto: vt hic. Viuianus.

DE TRANSACTIONIBVS.

TITVLVS XV.

I. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

QVi transigit [e]: quasi de re dubia, & lite incerta, neque finita [f] transigit. Qui verò paciscitur: donationis causa rem certam & indubitatam [g] liberalitate remittit.

B *Transactio fit per pactum simplex, & per acceptilationem. h.d.*

II. IDEM libro septuagesimo quarto ad Edictum.

TRansactum accipere [h] quis potest, non solum si Aquiliana stipulatio fuerit subiecta: sed & si pactum conuentum fuerit factum.

Transactio inter scriptum hæredem, & venientem ab intestato, legatariis non præiudicat. Bartolus.

III. SCAEVOLA libro primo Digestorum.

IMperatores Antonin' & Verus ita rescripserunt: Priuatis pactionibus nõ dubium est, tum, licet non sit dubium quin debeatur. Est autem dubia res per negationem [e]: vt. C. quibus ad li. procla. non licet. l. fin. siue fiat extra iudicium, siue incerta lite, id est, propter litem. & sic transitiue, hoc est per iudicium: vt hic, &. ff. de condic. inde. eleganter. §. si quis. & ideo dic lite præsente, vel futura. & sic totum pro vno ponitur. vel dic, quod pro duobus. & quod dicit, dubia, scilicet extra iudicium. & quod dicit, incerta lite, scilicet præsente iam contestata: & in idem recidit siue lis sit iusta, siue iniusta: vt. C. e. l. ij. dummodo qui agit vel defendit, credat iustam causam se fouere: non aliàs: vt. ff. de condic. inde. l. in summa. in prin. secundum Fede. tu dic in actore idem: sed in reo licet iniuste resistat, tenet transactio: vt. C. e. sub prętextu. licet per actionem vel replicationem doli consulatur actori: vt ibidem dicitur. Item nonne fit super certo: vt. ff. eo. de his. quæ est cõtra? Rñ. vt ibi. Ac.

C

a Ista ... *ibi prius dubium quã-* ... *dum* ... *aliorum* ... *Prob* ... *Ias* ... *est de* ... *Bal* ... *Bart* ... *Fulg.* ... *Ias* ... *Bart* ...

f *Neque finita.* scilicet sententia, quę nullo modo potest attentari: vt infrà, eo. post rem. &. l. & post rem. & addas huic annotationi, non gratuita, propter id quod dicitur. C. eo. l. transactio.

g *Et indubitatam.* &, pro, id est, sed quid si erat controuersia lite etiam iam contestata: ego tamen gratis remitto? Respon. & tunc dicor fremittere rem certam, id est litigium, quod certum est: & sic est pactum.

D

TRansactum.] CASVS. hac lege dicitur, quòd duobus modis fit transactio: per Aquil. stip. vt ecce conuenio te ad. c. tu negas illa. c. debere. vnde transegimus pro. l. & ego te interrogaui, quicquid mihi debes vltra. l. promittis mihi animo nouandi? tu promittis: & postea interrogas me, habes ne acceptum? Et respon. quòd sic. Alio modo simpliciter fit transactio: puta sine Aquilia. stipulatione. Viuianas.

Fiu ... *ram* ... *Ias* ... *Trasl* ... *duplicat* ... *fit.* ... *Ias* ...

h *Transactum accipere.* id est, concedere. q. d potest fieri transactio duobus modis. per Aquil. stipulationem, & sine ea, & cum ea: vt accepto eo quod nomine transactionis dari conuenit, residuũ quod peto, deduco in stipulationem Aquil. & accep. fero. de qua habes insti. qui. mo. tol. obli. §. idem per. versi. est autẽ. & propter hunc modum quasdam leges ponit in hoc ti. vt infrà. e. l. Aquiliana. &. l. seq. &. l. pacto.

IMperatores.] CASVS. Titius me hæredem scripsit, & annuè multa legata reliquit, & libertates. & mater Titij petiit à me hæreditatẽ Titij: & dicit testamentum non valere: cũ ipsa sit legitima hęres. tandẽ transegi cum ea, & aliquid ei dedi. veniunt modo legatarij: legata petunt, ego defendo me ab eis: cũ non habeã à Titio,

BIU Cujas

à Titio, sed à matre per transactionem. vnde nolo soluere legata. nec propter trãsac. præiudicatur legatariis nec libertatibus: vnde testamentum nihilominus valet. [*CVM TRANSACTIO.*] Retento eodem casu pone, quod Titius matri suæ & cuidam alij colegauit in codicil. vnde cum ignorauit. c. sibi legata, transegit cum hærede Titij pro

„ non lædi ius cæterorum [a]. qua-
„ re transactione, quæ inter hæ-
„ redem [b] & matrem defuncti fa
„ cta est, neque testamentum re-
„ scissum videri posse, neq; ma-
„ numissis, vel legatariis [c], actio-
„ nes suę adeptę sunt. quare quic
„ quid ex testamento petũt, scri-
„ ptum hæredem conuenire de-
„ bent: qui in transactione hęre-
„ ditatis, aut cauit sibi pro oneri-
„ bus hęreditariis: *aut si non ca-
„ uit, nõ debet negligentiã suam
„ ad alienam iniuriam referre [d].

apparuit postea oblé- sis codicillis, q̃ matri erant legata pro par- tesua. dicitur hic, quod ista mater alia. l. petit: quia non præiudicauit sibi. & est ratio, quia codicilli non fuerunt ostensi de his. c. [*DEBITOR.*] Duobus modis ponitur hic casus. Primo, Obligaui tibi codicem meum, & decessisti: instituisti hæredem Septicium: & cũ Mæuius posideret hereditatẽ tuam dicens se hæredẽ: & cũ agerem aduersus eum pig. act. transegimus super pig. act. cum ipso Mæuio. cum nõ redderet mihi codicem, & ego ei pecuniam solueré, reperitur quòd Septici[y] erat hæres. volo agere contra Septicium verũ hęredem pig. ac. hic dicitur, quòd transactio quã feci cum Mæuio, non nocet mihi, nec prodest Septicio. Item Septicius non poterit repetere à Męuio id q̃d dedi Mæuio nomine transactionis. Secundo modo ponitur hic casus. Pone retento codé casu, quòd transactũ est super sorte: vt puta trãsegi cum Mæuio super sorte. si ego debitor cõtra verum hęredẽ ago pig. act. & hęres petat debitum: an isti hæredi reo transactio noceat in petitione sortis annuæ, & an petet Septicius à Mæuio quod actum est transactionis nomine? Respon. vt in litera. Viuianus.

Transactio non porrigitur ad codicillos postea repertos. hoc dicit.

¶ Cum transactio propter fidei commissum facta esset, & postea codicilli † reperti sunt: quæro, an quãto minus ex trãsactione cõsecuta mater defuncti fuerit, quàm q̃ parte sua est: id ex fideicõmissi causa consequi debeat? Respõdit debere [e].

Transactio facta cum putatiuo hærede, ad verum hæredem non porrigitur. Bart.

¶ Debitor, cuius pignus creditor distraxit [f]: cum Mæuio, qui se legitimum creditoris hæredem esse iactabat, minimo [g] transegit. postea testamento prolato Septicium hæredẽ esse apparuit. quæsitum est, si agat pigneraticia debitor cum Septicio: an is vti exceptione possit transactionis factæ cũ Mæuio, qui hæres eo tempore non fuerit: possitque Septicius pecuniam [h] quæ Mæuio vt hęredi à debitore numerata est, condictione [i] repetere, quasi sub prætextu hæreditatis acceptã. Respondit secundum ea quæ proponerentur, non posse [k]: quia neque cum eo ipse transegit: nec negocium Septicij Mæuius gerens accepit.

Per Aquilianam stipulationem omnes obligationes tolluntur, si hoc actum est: sed in dubio non tolluntur, nisi illa de quibus est cogitatum. h. d. cum seq. l. Barto.

IIII. VLPIANVS libro quadragesimo sexto ad Sabinum.

AQuiliana [l] stipulatio omni modo omnes præcedentes [m] obligationes nouat & perimit: ipsaque perimitur per acceptilationem. & hoc iure vtimur. Ideoq; etiam legata [& fideicommissa] sub cõditione [n] relicta, in stipulationem Aquilianam deducuntur [o].

quæri. & secundum hoc dic, an is, scilicet Septicius. vel dic secundo transactum de sorte [f], non de pignore. vnde quæritur, an si debitor contra verum hæredem agat pigneraticia actione: & hęres petat debitum: an hæredi facta transactio super debito noceat: & an pecuniam Mæuio solutam ex causa trãsactionis repetere possit idem hæres. & secundum hoc dic, an [f] *Iste intelis*, scilicet debitor: & secundum has duas exsitiones casus in fi. §. positiones resp̃onsionem aptabis. [g] *Circa istã* [h] *Pecuniam*. scilicet & sortem totam solutam. nam trãsactum fuit de pignore. & hoc secundum primũ casum. vel dic pecuniam, scilicet modicam nomine trãsactionis datam, cum fuit transactum de sorte, secũdum secundum casum. [i] *Condictione*. certi: cum certum petatur: vt infra, si cer. peta. l. certi condictio. [k] *Non posse*. neq; exceptio locum habet, neq; pecuniam à Mæuio repetit Septici[y]. & sic ad vtrũque respondet [h]: vt statim patet cum reddit rationem: & sic factum cum possessore, non præiudicat nec proficit vero hæredi. sic. ĭ. de peti. hære. l. at vbi. &. ŝ. de pac. si tibi. §. fi. &. l. si vnus. §. item ne experiar. Sed cõtra de peti. hære. sed & si lege. §. petitio. in glo. sunt exacta. &. l. post senatusc̃ultum. &. l. euicta. &. l. si possessor. j. §. ait senatus. ibi, bonæ fidei. in quib[y] dicitur, quod quicquid possessori est solutum, repetit petitor. & ideo hæc sors secundum primum, vel quod datum est pro sorte, secundum secundum, debet reddi vero hæredi. Sol. illud verum est cum institutus hæres habet ratum quod gesit possessor illico cum scit solutum esse Mæuio. hic cum non habet ratum: & sic statim est adquisita condictio indebiti debitori. hæc solutio ad primam casus positionem refertur. vel dic hic ad secundam, non restituitur: quia videtur ex negatione sua consecutus: vt ar. ĭ. de hære. ven. l. venditor. hoc ad secundum casum. vel dic, Mæuius accipiendo accepit indebitum: quia iam debitum fuerat solutum creditori defuncto: & indebitum quod recipit possessor hæredi contra. ĭ. de consti. pecu. si post. sed ibi cessa à possessore fuit actio de consti. & ideo eam exercet.

[l] *Aquiliana*. [*CASVS.*] Tu tenebaris mihi ad. x. ex causa venditionis. Item tenebaris mihi ex locato & ex multis aliis cõtractibus: & postea stipulatus fui à te sic: quicquid mihi debes ex tali, & ex tali contractu, & ex causa legati, promittis mihi animo nouãdi? dixisti, promitto. & ego respondi accep. habeo, acceptumque tuli. cum tu me interrogasti. ista est stipulatio.

[m] *Præcedentes*. & etiam sequentes si adiiciatur verbum, oportebit: vt in. d. §. instit. &. ĭ. de accep. l. & vno. §. j. ita tamen si de omnibus est cogitatum: aliàs non: vt. ĭ. l. proxi.

[n] *Sub conditione*. quid autem si pure: aliàs in diem certam: & in specie certa: nunquid possunt deduci in Aquilianam stipulationem? Respon. non ipsę res obligatę: quia sunt in dominio legatarij: sed per alium modũ deducentur à legatario in Aquilianã stipulationé. quem modũ habes ĭ. de ver. obli. l. scire debem[o]. §. fin.

[o] *Deducuntur*. sed conditione demum existente apparebit: vt. ĭ. de accep. l. quod in diem. & coniunge. l. proxi. cum ista: & dic cũ, id est, quia, secundum Ioan. & leges receptę.

[a] *Caterorum*. scilicet publicorum, vel priuatorum: vt. ŝ. de pac. ius publicum. &. l. si vnus. §. item ne experiar. & infrà, de reg. iur. l. nemo potest. & infrà, ad legem Fal. l. ij. in prin. & quia sic est generaliter dictum: ergo in casu qui sequitur, quare &c.

[b] *Hæredem*. scilicet scriptum.

[c] *Legatariis*. scilicet aliis. nam & manumissi legatarij sunt: vt. ĭ. de lega. ij. l. cum in substitutione.

[d] *Referre*. vt hic, & ar. ĭ. de noxa. electio. §. penul. in fi. & quando actio de pecu. est anna. l. j. §. item. sic ergo scriptus cõuenitur: vt hic. Sed contra. ĭ. eo. l. controuersia. Solue vt ibi.

[e] *Debere*. immo videtur quod non, nisi per restitutionẽ: sicut ille qui prius fuit repulsus à petitione fideicõmissi vel legati, quasi testamentũ non valuerit filio præterito: qui filius postea noluit agere per cõtra tabu. nã non redit ad fideicõmissi petitionem nisi per restitutionẽ: vt. ĭ. de excep. rei iudi. l. ij. quæ est contra. Sol. secundũ Ir. hic speciale [a] in matre. hoc non valet: vt in prædicto ĭ. de excep. rei iudi. l. si mater, nam & ibi per restitutionẽ succurritur. Dic ergo hic in trãsactione speciale: quia de his &c. vt. ĭ. e. de his. sed ibi non fuit transactio, sed sententia [b]. Itẽ alia ratione mater non videtur admitti, quia fideicõmissarius si transigat cum hærede pro paruo, credens parum esse in hæreditate, veniẽs non auditur contra transactionem, licet postea multa appareant: vt. ĭ. ad Treb. l. Lucius. §. fi. quæ est contra. Sol. [c] quidam dicunt, immo auditur. & quod ibi dicit auditur, si non transegit, subauditur mamentum & omnis vltima voluntas fuit exhibita in transactione: ideoq; tenuit, hic non: & sic nõ tenuit, vt. ĭ. eo. de his. &. l. non est.

[f] *Distraxit*. non iure, ideoque cœpit teneri debitori actione pigneraticia.

[g] *Minimo*. dato debitori propter distractionem pignoris [e]. & secundum hoc dices solutam sortem Mæuio, & de eius repetitione

* Nihil est. B. B. Angel. & Ia. b ista plane Iaco. But. Bal. et Ang. quæ dissentit a. c Dissentit ximè. ĭ. e. qui cum. §. qui per fallaciam. Tu dic [d], quòd ibi testa B. B. Angel. & Ia. d ista est bona secundum praedic. e ista sententia

† No. quòd licet transactio sit generalis, non porrigitur ad codicillos postea repertos.

* Flo. hæreditatis.

BIU Cujas

Cum Aqui-

CVm Aquiliana.] CASVS. Hæc lex cum superiori continuatur. & casus est talis: Debebas mihi.x.ex vno contractu, &.x. ex alio. Ité tenebaris mihi ex causa depositi: postea stipulatus fui: promittis mihi quicquid debes, & animo nouandi? Respondisti, promitto: & tu dixisti mihi habes ne acceptum? ego respondi, accep. habeo. & non cogitaui de depósito: non videor tibi accep. tulisse depositum. Viuia.

a *Liberalitatem.* stipulationé Aquilianá vocat liberalitatem: quia liberat à primis: & quia speratur acceptilatio.

† *Stipulatio Aquiliana non porrigitur ad ea de quibus non est cogitatũ. adde secundũ Iaſ. hic,* vrba. prædio. si seruitus. &. C. ad Velleia. l. iubemus.

quòd idé est in iuramẽto: quod nõ extenditur ad incogitata. in ca. veniẽs. & ibi gloſſ. extra de iureiur. DE his.] CASVS. Si mihi aliquid sit in testamento relictũ, nõ possum trãsigere sũ per isto legato nisi prius ostendatur testamentum. Viuianus.

b *Fregit.* Not. à vertebo generali aliquid excipi: vt dices. j. de ser. vrba. prædio. si seruitus. &. C. ad Velleia. l. iubemus.

c *Transigi.* vt si dicat legatarius deberi sibi x. hæres de nihilo, sed transigit pro quinque. Et potest dici, q̃ ipso iure teneat transactio: vt ar. C. de dona. spem. &. s. ti. j. l. pactum, in fi. quæ sunt ar. contra. sed doli replicatione cõsulitur ei de quo nõ cogitauit legatarius deberi vltra id quod ex trãsactione accepit. Nã cogitauit debere decem, cũ deberentur quindecim: & sic in aliis quinque præiudicat si sciuit: vt. s. tit. j. l. tres fratres. & sic de nihilo cogitauit. ſ. plus debere quàm id quod ex transactione accepit: & si nihil cogitabat remittere, in nihilo præiudicauit: vt. j. eo. qui cum. §. fi. sic ergo in quinque valet remissio, si de his cogitauit. vel forte etiá in eo de quo cogitauit, non valet: vt. s. l. iij. §. j. & multo minus valebit de eo de quo non cogitauit. sed nunquid pactũ gratuitũ valet? Respon. non. in eo quod non cogitauit, per prędictas tres leges. Ité nunquid expresse hoc agi potest, vt omnis spes remittatur per pactum vel per transactionem. i. renuncietur huic legi? puto q̃ sic: vt. C. de pac. si quis in cõscribendo. Ité quid si ipse hæres sit in tali trãsactione deceptus: vt quia plus dedit quàm debeat? Respon. non tenet transactio: ar. huius legis. licet maxime hæc lex sit facta in odiũ hæredum: quia legata occultãt. Item an in codicillis hæc habeant locum? Respon. sic: vt. s. c. l. imperatores. §. j. &. j. e. l. non est. Item si inspiciantur verba, nonne fient certi? & sic non valet trãsactio: vt. s. l. j. quæ est contra. Solutio. adhuc potest esse dubia: quia cum dixerit denarios, non intelligitur de quibus. Item nota hanc legem loqui in vltimis voluntatibus, vbi magis fides scripturæ habetur: vt. j. de condi. & demõ. in his. &. C. de reb. cre. l. fi. &. j. quemad. testa. ape. l. j. secus in instrumẽtis factis inter viuos, quæ post reperta non viciant transactionem: vt. C. eo. sub prætextu.

Flo. appellare potuerit.

a Et bene Bar. Pau. & Iaſ.

b Et bene Bart. Bal. Ange. licet contrarium teneãt Alber. Fulg. P. & etiũ Ia. videtur.

c Nihil est. Bart. Alber. Bal. Ang. P. Ia. nisi iuramẽtũ intercesserit. Iaſ.

ET post.] CASVS. Scire debes, quòd si iudicatum fuit, q̃ super re iudicata nõ potest trãsigi: vt. j. de cõdic. inde. elegãter. §. j. & illa vera sunt nisi fuerit appellatum: vel nisi sit intra. x. dies. nã tũc valet trãsactio. [SI FIDEIVSSOR.] Titius fideiussit pro me. iste Titius fideiussor cõuentus dãnatus fuit. ego postea cũ creditore transegi. valet quidé transactio non solum mihi, sed etiã fideiussori: sed Titius fideiussor cum esset cõdématus, transegit. nõ valet transactio si hoc fecit post. x. dies. sed quod soluerit, retinebitur in rem iudi. immo plus dico, q̃ si fuerit super alimẽtis trãsactũ: non valet trãsactio: & id quod solutũ est alimẽtario ab hærede, cõputabitur in aliméta. & facit in vltimá partẽ. j. l. proxi. Viu.

Idé Bart. Bal. Pau. & Iaſ.

e Idé Bar. & Iaſ.

f Et bene Bar. & Ia.

d *Appellari.* scilicet tunc cum transactio est interposita, vel aliter sit dubium: vt infra, eo. l. post rem.

e *Et mox.* non intra triduum vel biduum: quia tunc etiam ipse

V. PAPINIANVS libro primo Definitionum.

CVm Aquiliana stipulatio interponitur, quæ ex consensu redditur: lites, de quibus non est cogitatum †, in suo statu retinentur. Liberalitatem [a] enim captiosam interpretatio prudentium fregit [b].

Super dependentibus ex vltima voluntate, non potest transigi: nisi veritate reperta per inspectionem vel cognitionem vltimæ voluntatis. Paul.

VI. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum prouinciale.

DE his cõtrouersiis, quæ ex testamẽto proficiscuntur: neque transigi [c], neque exquiri veritas aliter potest, q̃ inspectis cognitísque verbis testamenti.

Si de viribus sententiæ dubitetur, potest transigi. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro septimo Disputationum.

ET post rem iudicatã trãsactio valet, si vel appellatio intercesserit, vel appellari [d] potuerit. *

Transactio facta cum principali, prodest fideiussori etiam condemnato. Item solutum ex causa transactionis inualidæ, in debiti solutionem conuertitur.

¶ Si fideiussor conuentus & cõdẽnatus fuisset, [&] mox [e] reus transegisset cum eo, cui erat fideiussor condẽnatus: [an] trãsactio valeat, quæritur? & puto valere: quasi omni causa, & aduersus reũ, & aduersus fideiussorem dissoluta [f]. Si tamen ipse fideiussor condẽnatus trãsegit: & si transactio non perimit * rẽ iudicatã: tamen in eo quod datum est, releuari rem iudicatam oportet. Vsque adeo autem quod datum est, etiam si non proficit ad trãsactionem, extenuat tamẽ rem iudicatã, vt inde sit & edictũ [g] & rescriptum [h], circa alimẽtorum transactionẽ citra prætoris auctoritatem factã, vt quod datũ est, proficiat ad alimenta: ita vt si quid amplius ex causa alimẽtorum deberi potest, id præstetur. quod autem datum est, imputetur [i].

Iurisconsultus primo ponit verba cuiusdam orationis factæ per imperatorem. secundo, exponit illa per totam istam. l. Et breuiter hoc intendit: Super alimentis relictis non potest transigi, nisi causa cognita prætore auctorante, prosequere vt in gloſ. Istud principium, eiusdem &c. hic incipit exponere verbũ, alimenta. Hæc oratio &c. hic exponit verbum, relicta. Bartolus.

f *Dissoluta.* per exceptionem transegit: quãdo nec appellauerat, nec appellare poterat.

g *Edictũ.* à prætore.

h *Rescriptũ.* à príncipe.

i *Imputetur.* sic ergo quod nõ valet vt ago, valet vt valere potest. sic. C. de lati. liber. tol. l. j. §. penul.

CVm ii.] CASVS. Testamentum fecisti. mihi alimenta legasti: volo trãsigere cũ hærede tuo. vtrũ possum sine prætoris auctoritate, quia forte parum rum præsens accipere possum: & prætor videbit vtrũ sit transigẽdum, vel nõ. [HAEC ORATIO.] Dicitur hic q̃ quocũq; modo alimenta alicui relinquãtur, nõ potest trãsigi sine prætore. [PLANE.] Si aliméta relinquãtur inter viuos: sine prætore trãsigi potest. [SIVE.] In quocũq; tempore relinquantur alimenta, sine prætore trãsigi nõ poterit. [SI INTEGRA.] Mihi. c. legasti, vt ex illorum. c. vsuris alar: & cũ moriar, illa. c. restituere debeam. non potero sine prætore transigere. [SED ET SI CERTA.] Planus est. §. iste. dictum est q̃ alimẽtarius nõ potest transigere sine prætore. Illud verũ est quãdo speramus q̃ cõditionem suã deteriorem faciat alimentarius. si autem faciat meliorẽ: transigere potest alimentarius. qualiter autem suam conditionẽ posit facere meliorem: ponit hic exempla. [NIHIL.] Dictum est. s. q̃ alimentarius transigere non potest. verũ est, siue alimentarius sit libertinus, vel ingenuus: siue sit pauper, siue diues. vltimo dictũ est. s. q̃ alimentarius trãsigere nó potest sine prętoris auctoritate. nũc videndũ est quid in cognitione prætoris vertatur. primo quidé inquiret prætor de causa propter quã quis trãsigere velit. & qualiter posit esse, ponit hic plura exẽpla. Item inquiret prætor quantũ velit dare hæres ipsi alimẽtario nomine transactionis. nã plus iuueni q̃ seni dandum est. Item inquiret prætor, vtrũ sit bonæ vitæ alimẽtarius. Item inquiret prætor de persona hæredis qui debet alimenta præstare, qualis sit qui transigit. dicitur hic q̃ si transigit alimentarius super alimẽtis, nó videtur transigere de vestibus, nec de habitatione, sed specialiter de his transigere oportet. cætera plana sunt. [SI VNI.] Legaui pluribus sic alimenta, Lego vobis fundũ vt ex fructibus inde perceptis vos alatis. q̃ istis alimẽtis erat fundus obligatus. isti alimẽtarij non possunt transigere sine prætore: vt si vnus velit habere fundum, dare alij pecuniá. nec possunt etiá sine prætore vẽdere. Ité si lego alicui aliméta: puta. x. corbes vini: pro quibus obligaui ei vnũ fundum vt ex eo aliméta præstentur: dicitur hic, q̃ liberatio pignoris sine prætore fieri non potest. [ARBITRATV.] Dicitur hic q̃ si de parte, siue de toto trãsac. fiat, debet fieri auctoritate prætoris. [SI PRAETOR.] Si alimẽtarius trãsigat prætore auctore: & prętor de nullo cognitioné habuit: vel habuit cognitioné, sed nõ de oĩbus istis casibus: trãsactio nó valet. Ité dicit q̃ prætor alij hanc cognitioné delegare nó potest. [TRANSACTIONES.] Fiscus institutus fuit à Titio: qui Titius mihi aliméta reliquit. dicit hic q̃ si volo trãsigere cũ fisco hærede: pcu. Cæsaris debet cognoscere. i. corã procuratore Cæsaris. sit trãsactio. Ité pone ecõtra, q̃ procu. Cęsa. sit institut[us] à Titio: q̃ Titius mihi aliméta reliquit. si volo trãsigere cũ pcu. Cęsa. pcu. fisci cognosceet inter me & pcu. Cęsa. [SI CVM LIS.] Cũ mihi essent alimenta

BIU Cujas

menta relicta, egi contra aliquem hæredē pro alimentis, cum negaret se teneri ad alimenta. an posit sine prætore transigi: quæritur. Et respon. q nō posit: quia posset lis fingi vt fieret trāsactio. [*SI EIDEM.*] Titius mihi nomine alimentorū. x. corbes singulis annis reliquit. Item in alia manu legauit mihi. x. dena. Bon. vt statim mihi darētur. transegi super alimētis, & sine prætore: sic non valet trāsactio. dicitur hic quod illa quæ mihi dedit hæres nomine trāsac. imputabo in legata de. x. & si aliquid superfuerit, imputabo mihi in legata aliméta. [*SI QVIS.*] Si alimētarius transigat sine præto. non valet transactio. ideoq; quod datum est mihi ab hærede nomine transact. in alimenta præterita cōputabo, nec aliqua differētia fit tantū in quātitate à te debita ex p̄teritis alimētis, vel pl[o], vel minus: quia si minus est, imputatur vsq; ad concurrentē quantitatē id quod mihi datum est, in aliméta præsiita. [*SANE.*] Pone quòd mihi plus solutū est quàm sit quantitas præteritorum alimentorū. hoc casu tenebor ego alimentarius in id in quo factus sum locupletior. & hoc si est minor: quia si maior, insolidum tenetur. [*SI IN ANNOS.*] Hic §. duobus modis consueuit legi: & dicas vt in apparatu. Acc. [*SI CVI.*] Titius legauit mihi frumētum: & ego accepi pro fruméto pecuniam, vel vinum. vel legauit mihi pecuniā: & ego transegi vt p̄starētur mihi fruméta, & alia grana. nunquid valet transactio his casibus? Et respon. quòd nō, si fiat sine prætore, siue sint annua, siue menstrua. [*SI AD HABITATIONEM.*] Titius legauit mihi. x. vt darem pro hospitio mihi necessario: & transegi cum hærede vt præstet mihi domum ad habitandum. vel si legauit mihi domum ad habitandum: & ego accepi aliquam pecuniam. valet quidem trāsactio, etsi fiat sine prætore, his duobus casibus. Viuianus.

† *Ex prin. istius lect. nat. effluabit, transactionem factā super alimentis relictis in vltima voluntate, non valere sine iudicis decreto.*

* *ad testamentū. flo.*

versus.

a *Modico præsenti.* iuxta illud Claudiani: Omne futurum Despicitur, suadēntque sui præsentia fructum. Et illud vulgare: Ad præsens ova, cras pullis sunt meliora.

b *Alimentorum.* scilicet futurorum, sed præteritorum sic: vt. C. e. l. de alimentis. & hoc si in vltima voluntate sint relicta. aliàs indistinctè potest transigi: vt. j. e. l. §. plane. Item nunquid pactum gratuitū de his valet? Respon. nō: ne inueniatur fraus: vt. j. e. l. §. transactiones. versi. si cum lis. sed contra. C. de pac. l. pe. Sol. hic in alimentis speciale. Item no. dici transactionem de his quæ certa sunt, sed improprie. vel dic, quòd licet certa sint quo ad hoc, quia singulis tēporibus tantū debentur: nescitur tamen quantū durent.

c *Relicta.* scilicet sunt alimenta: qua donatione honoratus gratuari potest: vt hic, & infra, de lega. ij. cum pater. §. j.

d *Sint.* ab hærede, subaudi. vt instituo te hæredem si illi dederis alimenta.

e *Idem dicemus.* quamuis legatarius hic dici non debeat: vt infrà, si quis omis. cau. testa. l. si quis sub conditione.

f *Mortis causa.* id est, non in vltima voluntate.

VIII. IDEM libro quinto de omnibus tribunal.

CVm hi quibus † alimenta relicta erant, facilè transigerent, contenti modico præsenti [a]: diu[o] Marcus oratione in senatu recitata effecit, ne aliter alimentorū [b] transactio rata esset, quàm si auctore prætore facta. Solet igitur prætor interuenire, & inter consentientes arbitrari, an transactio, vel quæ admitti debeat. Eiusdem prætoris notio ob transactionem erit, siue habitatio, siue vestiarium, siue de prædiis alimētum legabitur. ℣ Hæc oratio pertinet ad alimenta, quæ testamēto vel codicillis fuerint relicta, siue à testato * factis, siue ab intestato. Idem erit dicendum, & si mortis causa donata fuerint relicta, vel ab eo, cui mortis causa donata sint, relicta [c].

Sed & si conditionis implēdę gratia relicta sunt [d], adhuc idē dicemus [e]. Plane de alimentis quæ non mortis causa [f] donata sunt, licebit & sine prætore auctore transigi [g]. Siue igitur in menses singulos, siue in dies, siue in annos fuerint relicta: oratio locū habet. Sed & si nō fuerint perpetuò relicta, sed vsque ad annos certos: idem est. ℣ Si integra quantitas [h] alicui fuerit legata, vt ex vsuris eius se alat, & mortis tēpore pecunias restituat: nō cessabit oratio, licet nō in annos [i] singulos videatur id relictum. Sed & si sit certa quantitas relicta Titio, vel res, ita vt inde [k] alimenta Seio prēstentur: magis est vt transigere Titius posit [l]. Nec enim trāsactione Titij minuūtur alimenta [m] Seij. Idēq; est, & si per fideicōmissum [n] alimēta ad hoc [o] legatario [p] fuerint relicta.

Transactio, quæ fit sine prætore, per quā conditio alimentarii fit deterior, improbatur. secus si melior. Bart.

℣ Eam transactionē oratio improbat, quæ idcirco fit, vt quis repræsentatam pecuniam consumat. Quid ergo si quis citra prætoris auctoritatem trāsegerit: vt quod per singulos annos erat ei relictum, [mox] consequerēt per singulos mēses? aut quid si quod per singulos mēses ei relictum erat, consequeretur [q] per singulos dies? Quid deīde si quod cōsummato anno vt acciperet [r], in initio anni consequeretur? & puto eam trāsactionem valere: quia meliorem † conditionem suā alimētarius [s] tali trāsactione facit. Noluit enim oratio alimenta per transactionem intercipi.

Nihil autem interest, vtrum libertini sint, quibus alimenta relicta sunt, an ingenui [t]: satis locupletes, an minus [u].

Nunc exponit quod dixerat, in oratione prætorem debere arbitrari. & breuiter hoc intendit: Vbi requiritur causæ cognitio, inquirendū est de modo, causa, & persona. B.

℣ Vult [x] igit̄ oratio apud prætorem [y] de istis quæri: in primis

g *Transigi.* Not. plus subuenitur legatariis quàm creditoribus. Sed ar. contra. C. de iure deli. l. fi. §. licentia. & est ratio, quia fauorabiliores. *ADDITIO.* Tu dic quòd vbi creditores & legatarij cōcurrunt ad aliquid exigendum, magis fauetur creditoribus: quia tractatur de damno creditorum, & lucro legatariorum. in aliis magis fauetur legatariis, fauore vltimę voluntatis. Et hoc voluit dicere glo. Ias. *Plus subuenitur legatariis, quàm creditoribus.*

h *Si integra quātitas.* puta centum.

i *Annos.* & sic videbatur cessare oratio, q̄ loquitur quādo in singulos annos vel mēses relinquuntur.

k *Vt inde.* in vi modi.

l *Posit.* scilicet Titius cum hærede.

m *Minuūtur.* b *Seii alimēta.* imò videtur cō tra: cum Titius nō teneatur ad additione. se peruenit: vt. j. de leg. Ias. iij. l. j. §. sciendum. &. l. sed & si. §. fi. Respō. totum ad se peruenisse videtur: cum super hoc trāsegerit: vt ar. j. ad. l. Fal. l. iij. ij. respon. consequitur ergo quis, scilicet hæres per alium, quod per se cū alimentario non potest. sic. j. de accep. & per iusiurandū. §. & si fideiussori. &. j. quæ res pig. ob posl. Aristo. §. j. & de lib. leg. si is. secundum Io. sed quid si hic Titius non habeat aliunde vnde posit alimenta præstare, nisi ex hoc legato, & hoc per trāsigēdo facere actionē remittat? Respon. si in fraudem alimentarij fuerit transactio. istud locū habet Paulus. vt. j. de vsur. l. vi. deamus. ij. §. in Fauiana. aliàs de iure cōmuni nulla est actio: vt. j. si quid in frau. pa. l. j. §. j. & est ar. huius distinctionis. j. de le. ij. si seruus pluriū. §. si quis ante. versi. quid tamen. sed hic forte non tenet in præiudiciū alimētarij: quia per consequentiam deminuerentur alimenta: quod oratio noluit: vt. j. e. l. §. eam transactionem. versic. quid ergo si quis. in fi. §. & ar. C. de vsu. rei iu. l. fi. §. fi. & hoc si de eadem re sint relicta. quid ergo si non de eadem re? respon. nec tunc valet trāsactio: vt infra, de adi. le. l. modus. & de ali. leg. Gaio. in prin. & infra, e. l. §. si vni. versi. idem est.

b Minuūtur Seii alimēta. limita sinliana: vt. j. de vsur. l. vigulariter deamus. ij. §. in Fauiana. vt per Barna. in. §. si præni nulla est actio: vt. j. tor. j. ea. l.

† *Not. quòd alimētarius sine prætore potest trāsigēdo facere tionem mentarij fuerit transactionē. istud*

n *Fideicommissum.* scilicet in vi modi.

o *Ad hoc.* quidam habent, ab hoc: & alij, ad hæc.

p *Legatario.* vt alij prēstent: vel vt alij prēstēt, secūdū aliā literā.

q *Consequeretur.* scilicet pactus est.

r *Acciperet.* scilicet ei relictum.

s *Alimentarius.* Facit ar. quòd si vendit Ecclesia vel minor in causam non concessam, quòd tenet si fecerit conditionem suam meliorem: vt. j. de reb. e. si fundus sit sterilis. &. C. pro emp. l. fi. & insti. de aucto. tu. in prin.

t *An ingenui.* sic. j. de condic. furti. l. parui, &. j. de instito. l. sed & si quis. §. parui. & in authen. de mona. §. j. col. j. Quid de seruis? idem ar. vt. j. de ali. leg. l. seruos. quod est speciale: aliàs etiam cum prætore eius pactum non tenet. vt. ff. tit. j. & hæredi. §. quod si seruus. &. l. contra. §. filius.

u *Minus.* contra. j. e. l. §. sed & personārum. Solu. vt ibi.

x *Vult.* quia causa cognita ptor debet de his statuere. igitur &c.

y *Apud prætorem.* & à prætore.

Transigentium.

BIU Cujas

Aut ide hæc exceptio, tu non allegas causam: impedit processum. Bal.

a *Transigentium.* & cum qua transigitur: vt j. e. §. in persona.

b *Audiet prætor.* sine causæ assignatione non [a] auditur: vt hic, & arg. j. de leg. j. filiusfa. §. diui. &. j. de inst. l. ij. §. ignominiæ. & est hic ar. vt testis causam sui testimonij dicere debeat [b]: vt. C. de test. l. j. & in authen. de testi. §. & licet: collat. vij.

b Hoc verũ si interrogatur. Bal.

c *Alter eorum.* sic ergo videtur quòd alimenta ibi sint petenda & præstanda, vbi heres domiciliũ habet. aliàs frustra hæc causa allegaretur. & est arg. pro hoc de an. lega. l. j. &. l. Mœuia. §. vxore. Sed arg. cõtra infrà, de ope. lib. quod nisi. in fi. sed ibi speciale. vel si velis dic q̃ sunt præstanda vbi alimentarius habet domicilium. sed ideo posset trãsigi: quia possent in itinere deperire quãdo mitterẽtur. Itẽ sunt petenda vbi habuit testator domicilium: & vbi est maior pars hæreditatis, & vbi testator dixit, vel verisimile est eũ voluisse: vt. j. de iudi. si fideicõmissum. in prin. &. §. fi. &. l. sed & si susceperit. §. si libertus. Accursius.

** Flo. suadeant.*

† Ex parvitate enim precii præsumeretur dolus: sicut in vẽditione: vt in. c. adnostram. cũ gl. super verb. dimidiam. extra de empt. & vendi.

d *Et minutatim.* particularis solutio est dãnosa: vt hic, & infra, familiæ erciscun. l. iij. j. respon. &. j. de ali. & cibo. le. l. iij.

e *Modus.* scilicet magnus, vel paruus. Accc.

f *Fides.* qualis qualis, non vt ei soli sit standum: & sic non est cõtra. C. de rescin. vendi. l. dolus.

g *Cum iuuene.* & sic ẽstimabitur forte ætas singulorum: vt dicitur infrà, ad. l. Fal. l. hæreditatum.

** speciendа. Flo.*

** sunt. Flo.*

h *An sequioris.* id est, tales qui sequuntur alios semper vt victum habeant, & sic pendet eorum vita de alimentis, vt nil quærere per per se sciant. & sic nor. q̃ habetur personarũ delectus. Sed contra. ĩ. ea. l. §. nihil. Solu. ibi dicit quando sine prætore fieret: hic quando cum prætore, qui de his inquiret.

i *Facultatibus.* facultas inspicitur, & propositum, scilicet an sint futuri clerici, vel laici, vel similes. sic &. j. de testi. l. iij. in princip. & supra, de adop. nec ei. §. eorum. versi. & primum. & infrà, de re mili. l. nõ omnes. §. à Barbaris. & infrà, de quæstio. l. de minore. §. fin. &. j. de testa. tu. l. testamento. ij. §. penul. &. §. fin. & infrà, de accusa. si cui. §. iisdem. Accursius.

k *Neque de vestiario.* & sic appellatione alimentorum hæc non continentur. sed contra infrà, de ali. & ci. leg. l. legatis. &. l. fin. So. fauor alimentorum facit, vt eorum appellatio cum de his præstandis tractatur, largius accipiatur: vt ibi dicitur. hic vero de his finiendis per transactionẽ agebatur. vnde strictius accipitur. Arg. j. de li. & posthu. l. cum quidã. in fi. vel hic loquitur cum alimenta & vestiariũ & habitatio specialiter legata sunt. vnde de vnoquoque specialiter est transigẽdum. vbi vero intelliguntur relicta sub illo verbo, alimentorum: cum est transactum de alimentis, & de his transactum videtur. arg. C. si pen. ap. mors interue. l. iij. Similiter verbo, victus, omnia continentur: vt infrà, de verbo. signifi. l. verbo, victus. sed aliud in verbo, cibi vel diarij, sub quo hæc non continentur: vt infrà, de ali. le. l. diariis. &. l. seq.

de causa trãsactionis: deinde de modo: tertio de personis trãsigentiũ [a]. In causa hoc erit requirendum, quæ causa sit trãsigendi. Sine causa enim neminẽ transigentem audiet prætor [b].

Causæ fere huiusmodi solent allegari, si alibi domiciliũ hæres, alibi alimentarius habeat: aut si destinet domicilium trãsferre alter eorum [c]: aut si causa aliqua vrgeat præsentis pecuniæ: aut si à pluribus ei alimẽta relicta sint, & minutatim [d] singulos conuenire difficile ei sit: aut siqua alia causa fuit (vt plures solẽt incidere) quæ prętori suadeat* trãsactionem admittere. ℣ Modus [e] quoque pecuniæ †, quæ in trãsactionẽ venit, æstimãdus est: vt puta quãtitas trãsactionis. nam etiã ex modo fides [f] trãsactionis ẽstimabitur.

Modus autem pro ætate eius, qui transigit, arbitrandus est, & valetudine. nã alias cum puero, aliàs cum iuuene [g], aliàs cũ sene trãsigi palam est. Constat enim alimenta cum vita finiri. ℣ Sed & personarum contẽplatio habenda est: hoc est, cuius vitæ sint ij quibus alimẽta relicta sunt: vtrũ frugi vitæ hi sint, qui alias sufficere sibi possint: an sequioris [h], qui de alimentis pendeant. In persona [autem] eius à quo alimẽta relicta sunt, hæc erunt spectanda: *in quibus sit* facultatib' [i], cuius propositi, cuius opinionis. tunc enim apparebit, nũquid circũuenire velit eũ, cũ quo trãsigit.

Supra exposuit verba orationis: nũc circa materiã format quæstiones. Et breuiter hoc intendit: Transactio alimentorũ facta simpliciter, nõ porrigitur ad habitationem & vestiariũ. hoc dicit. Et est notabilis & singularis casus, & menti tenendus. Bart.

℣ Qui transigit de alimentis, nõ videbitur, neque de habitatione, neque de vestiario [k] transegisse: cũ diuus Marcus specialiter etiã de istis trãsigi voluerit.

Sed & si quis de alimẽtis trãsegerit: nõ habebit necesse, etiã de habitatione, vel cæteris inuitus transigere. Poterit igitur vel de omnibus simul, vel de quibusdã facere trãsactionem. De calceario quoque, arbitrio prætoris transigendum est.

In alienatione vel diuisione fundi ob alimenta relicti, vel pro alimentis obligati, prætoris auctoritas requiritur. Bartolus.

℣ Si vni [l] pluribúsve fundus ad alimenta fuerit relictus [m], velíntque eum distrahere: necesse est prætorẽ de distractione eius & transactione arbitrari [n].

Sed si pluribus fundus ad alimẽta fuerit relictus, & hi inter se transigant: sine prætoris auctoritate facta trãsactio rata esse non debet [o]. Idem est, & si ager in alimenta fuerit obligatus [p]. nã nec pignus ad hoc datum, incõsulto prætore poterit liberari. ℣ Arbitratu prætoris vel de vniuersis alimẽtis, vel de parte eorum transigi oportere, plus quàm manifestum est.

Iudex non debet solennia iura omittere: & eorũ omissio viciat id quod agitur. Bar.

℣ Si prætor aditus citra causæ cognitionẽ, trãsigi permiserit, transactio nullius erit momenti [q]. Prætori enim ea res quærẽda commissa est, non negligẽda, nec donãda [r]. Sed & si nõ de omnibus inquisierit, quæ oratio mandat, hoc est de causa, Quid ergo in transactione operatur prætoris auctoritas? nam & si sine prætore facit meliorem conditionem, tenet transactio: vt. ĩ. ea. l. §. quid ergo g. Item si cum prętore facit deteriorem, non tenet: sicut & si sine eo faceret: vt hic videtur? Respon. [h] deciperis in hoc & in aliis multis eodem modo. sæpe enim quis putat tãtum esse duo quæ sunt tria vel quatuor. ponis enim quòd duo tãtum casus sint: quia aut facit deteriorem, aut meliorem: in quibus prætor nihil plus facit quàm si fieret sine eo. sed duo alij sunt: quia potest esse quòd neq; melior neque deterior fiat sua conditio: & tunc non valet sine prætore, sed cum prætore valet. item potest esse quòd sit dubium an sit melior vel deterior conditio, forte propter fundum quem habet ex transactione, ex quo ignorat quales fructus sit habiturus. & tunc cum prætore facta iterũ teneret: sine eo non. Potest & aliud dici quòd si prætor de omnibus diligenter quæsierit: & tamen postea male permisit, vel non prohibuerit, decretum teneat. nec enim hoc dicitur nullum esse decretum nisi quãdo de omnibus non inquirit.

i *Facultatibus.* facultas inspicitur, & propositum, scilicet an sint futuri clerici, vel laici, vel similes. sic &. j. de testi. l. iij. in princip. & supra, de adop. nec ei. §. eorum. versi. & primum. & infrà, de re mili. l. nõ omnes. §. à Barbaris. & infrà, de quæstio. l. de minore. §. fin. &. j. de testa. tu. l. testamento. ij. §. penul. &. §. fin. & infrà, de accusa. si cui. §. iisdem. Accursius.

k *Neque de vestiario.* & sic appellatione alimentorum hæc non continentur. sed contra infrà, de ali. & ci. leg. l. legatis. &. l. fin. So. fauor alimentorum facit, vt eorum appellatio cum de his præstandis tractatur, largius accipiatur: vt ibi dicitur. hic vero de his finiendis per transactionẽ agebatur. vnde strictius accipitur. Arg. j. de li. & posthu. l. cum quidã. in fi. vel hic loquitur cum alimenta & vestiariũ & habitatio specialiter legata sunt. vnde de vnoquoque specialiter est transigẽdum. vbi vero intelliguntur relicta sub illo verbo, alimentorum: cum est transactum de alimentis, & de his transactum videtur. arg. C. si pen. ap. mors interue. l. iij. Similiter verbo, victus, omnia continentur: vt infrà, de verbo. signifi. l.

l *Si vni.* sed an sic legando, ipsum fundum legasse videatur? Respon. [c] sic interim dum durant [d] alimenta: vt. ĩ. §. modus autem. in fi. & si quid etiam vltra alimenta est, ibi illud [e] habeat: vt infra, de ali. & cib. le. l. iiij. & ar. contra infra, de auro & argẽ. leg. l. species. & de vsu. fru. ea. re. quæ vsu con. l. fi. Sed arg. contra infra, de ser. rust. prædio. qui duo. *ADDITIO.* Ibi illud est propter vtilitatem sermonis. Bal. & Ias.

m *Relictus.* legas plane vt sonat. s. vt fundus detur legatariis.

n *Transactione arbitrari.* quia forte alio posidente transigunt, & sic alienant.

o *Nõ debet.* arg. quod non permittitur inter se, nec cum alio. sic. j. de reb. eo. si pupillorũ. Ar. contra. C. de fidei. com. l. voluntas. *ADDITIO.* Dic quòd si eadem sit æquitas in vtroque casu tantum, est idem ius: vt hic. Si autẽ cessat ratio & æquitas, tunc cessat dispositio: vt ibi Ias.

p *Obligatus.* à testatore vel hærede. & sic aperte hac. l. probatur q̃ res ex qua præstãda sunt alimenta, non est tacite obligata pro alimentis: tradant alimẽtario, vel non: aliàs nõ cõgrue poneretur: idẽ est &c. si & supra fuisset obligata. quia hæc dictio, idem, significat eandem in pluribus ẽasibus cẽsurã. Vel dic. ĩ. loquebatur in agro ex quo præstabantur alimenta: & pro eis erat obligatus: sed non traditus. hic obligatus erat, & non [f] præstabã-

q *Nullius erit momẽti.* q̃nda

r *Nec donanda.* qui debet aliquid curare, non debet illud donare: vt hic, & ar. C. de præ. mi. l. minorum. &. ĩ. de offi. procu. Cæsa. l. j. §. si

BIU Cujas

l.j.§.si rem.& infra,de fun.do.l.iij.§.prædij.&.C.de pac.l.pactum dotale.j.

a *Irritam.* ar.totum haberi pro irrito,cum aliquid de faciendis omittitur.sic infrà, fa.ercisc.hæredes.§.an ea.&.ï.de in integrum restit.l.diuus.ibi,etsi nihil &c.& suprà,de edendo.l.j.§.edere.

b *Poterit.* vt plene di- de modo, de personis transigẽtium:dicẽdum est, quamuis de quibusdã quæsierit,transactionem esse irritam[a].

Ea quæ sunt mixti imperii, non delegantur Bartolus.

¶ Sed nec † mãdare ex hac causa iurisdictionẽ, vel præses prouinciæ,vel prætor poterit[b].

Ad auctorandum in transactione ille est iudex competẽs coram quo causa agitur. Bartolus.

¶ Transactiones alimentorum etiã apud procuratorem Cæsaris fieri possunt, scilicet si à fisco petantur alimenta.secundũ quæ & apud præfectos[c] ærarij trãsigi poterit. ¶ Si cũ lis quidẽ esset de alimentis,transactũ autem de lite fuisset:trãsactio valere inconsulto prætore nõ potest: ne circumueniatur[d] oratio. Fingi enim lites poterũt,vt transactio etiam citra prætoris fiat auctoritatem.

Solutum ob transactionem inualidam conuertitur in aliud debitum, velut alimẽta præterita: aliàs vt indebitum repetitur. Bartolus.

¶ Si eidem alimẽta, & præterea legatum[e] præsenti die datũ sit, & transactum fuerit citra prætoris auctoritatem:id quod datum est,imputabitur prius in legatum, quod præsenti die datũ est:superfluum, in alimẽtariam causam [est[f].] ¶ Si quis de alimentis transegerit,sine prætoris auctoritate: id quod datum est,in prẽterita alimenta cedet. Nec interest, [an]tantũ in quãtitate sit debita, quantum datum est: an minus[g], an [etiam] plus. Nam etsi minus sit,adhuc tamen id, quod in solutum datum est, in præterita alimenta imputabitur[h]. Sanè si is, qui de alimentis transegit,locupletior factus sit ea solutione: in id quo * facto[s] sit locupletior[i], æquissimũ erit in eũ dari repetitionẽ. Nec enĩ debet ex alieno dãno esse locupletior * [k].

In relicto annuo facto locupleti, nõ habet locũ trãsactio:secus si fiat pauperi. Bar.

¶ Si in annos[l] singulos certa quantitas alicui fuerit relicta, homini honestioris loci, veluti salarium annuum, vel vsusfructus: transactio & sine prætore fieri poterit. Cæterùm si vsusfructus modicus alimentorum vice sit relictus: dico trãsactionem citra prætorem factã,nullius esse momenti.

Permutatio rei ob alimenta soluenda non potest fieri nisi auctore prætore si alimentarii conditio fit deterior.hoc dicit.

¶ Si cui non nummus[m] ad alimenta,sed frumentũ atq; oleũ, & cætera,quæ ad victum necessaria sunt,fuerint relicta:nõ poterit de his transigere: siue annua,siue menstrua ei relinquãtur. Si tamen ita sine prætore transegerit, vt in vicem eorum nummũ quotannis[n], vel quot mẽsibus acciperet:& neq; diem neque modum permutauit,sed tantum genus[o]:vel ex cõtrario si pactus fuerit, vt in generibus alimenta acciperet, quæ in nũmis ei relicta fuissent: vel si vinum pro oleo,vel oleũ pro vino, vel quid aliud cõmutauit: vel locum permutauit, vt quæ erant ei Romæ alimẽta relicta, in municipio, vel in prouincia acciperet, vel contra: vel personam commutauit, vt quod à pluribus erat accepturus,ab vno acciperet: vel aliũ pro alio debitorem acceperit: hæc omnia habẽt disceptationẽ[p] prætoris: & pro vtilitate alimentarij accipienda sunt.

Transactio per quam à forma legati nõ receditur,& alimentarii causa deterior nõ efficitur: valet sine prætore. Bart.

¶ Si ad habitationẽ certa quantitas sit annua relicta: & ita sit transactum sine prætore,vt habitatio præstetur, valet transactio: quia fructus habitationis præstatur: licet ruinæ vel incẽdio subiecta trãsactio[q] est. Per contrarium quoque si pro habitatione,quæ erat relicta,[r] placuerit certam quãtitatem præstari: transactio rata est[s], & citra prætorem.

A si nõ sit relictum tali,sed pauperi.& pro hoc casu facit.ï.e.l.§. sed & personarum. sed hoc non valet: vt.ï.§.nihil. sed dicas homini honestioris loci nobili: non solũ diuiti.ad quod est arg.ï.de iud. si longius.§.fi. Et sic no. secundum hunc casum quòd magis proui detur pauperi q̃ diuiti. sic.C.de epis. & cle. si quis ad declinandam.§.vbi autem.versi. licentia.&.ï. qui & à quibus.si quis habens.

m *Si cui non nummus.* id est,nummi. & ponit singulare numerũ pro plurali:vt.ï.de verb.signifi.l.in vsu.

n *Quotannis.* i.singulis annis.

o *Sed tãtum genus.* vt pro frumento accipiat vinum.vel nummũ : vt dictum est.

p *Disceptationẽ.* vt.ï. eo.§.in causa. & sic nõ tenet trãsactio sine eo. huic.§.est argu.contra. C. de præd. cur. l. fi. h vbi dicit quòd donationes aut permutationes conceduntur, sed non venditiones. sed certe hic non conceduntur permutationes sine prætore : vt dictũ est.Alij hic intelligunt vt etiã sine prætore teneat:vt.ï.e.§.eam trãsactionẽ. & infra, proxi.§. vel[i] potest dici vt si non sit damnosa, teneat sine prætore : vt hic, &.ï. aliàs non : vt ibi.Accursius.

h *Ista.l.lo- quitur ĩ casu diuerso. Bal.& Ia.*

i *Idem Ias. & est de mẽte aliorum.*

q *Transactio.* i.domus pro transactione data: & pro hac causa posset minor petere restitutionẽ:vt.ï.de minori.l. verũ.§.pe.item fideiussor videtur in leuioré causam acceptus : vt.ï. de fideiussori.hi qui.

r *Relicta.* quotannis, secundum Al.

s *Rata est.* si tanta est quantitas quantus est fructus habitationis.

Qvi cum tutoribus.] CASVS. Duobus modis ponitur casus in hoc principio. Pater me[a] me & fratrẽ meum æqualiter instituit,& rogauit nos vt alter alteri hæreditatem restituat si sine liberis decedat. vnde cũ quidam tutelam fratris mei & etiã meã administrassent, egi contra tutores istos pro parte mea,& trãsegi. mortu[o] est postea frater meus, & sine liberis : vnde ei succesi : volo nũc pro parte fratris mei eos cõuenire. vtrum possim, quæritur.Et respon. quòd possum. Secundo modo ponitur casus quando non sumus rogati de restituenda hæredi. sed succesi fratri meo forte ab intestato:vel quia me instituit, etiam tũc dic,idẽ quod in primo casu vt possim conuenire eos ex persona fratris mei.& hæc est melior casus positio.[TRANSACTIO.]Pone hic casum per.l.ï.e.cum ij quibus. &.ï.e.l.§. fin. [QVI PER FALLA-

BIU Cujas

FALLACIAM.] Instituti sumus ego & tu in quadam hæreditate quæ valebat mille. transegi; tamen ignorans vires hæreditatis, & accepi. c. nomine transac. pro parte mea & hæreditatis. nō valet quidē trāsactio: ideoque agere potero. [*EI QVI.*] Pater meus me exhæredauit, egóque transegi cum instituto generaliter, & nō super querela transegi. Dicitur hic q̄ hanc querelam non videor remittere, siue maior siue minor fuerim. Viuianus.

† *Nota ex toto prin. hu ius. l. quòd transactio quātucunq; generalissima non obstat agenti ex alia re vel causa quàm illa sup qua est transactū. n Iste intellectus nō placet. B. B. Pe. Ias.* † *Facit ad hoc glo. 1. in c. 1. extra, eo. titu.*

Transactio non porrigitur ad ius postea ex successione ab intestato proueniēs. Bar.

IX. IDEM libro primo opinionum.

QVi cum † tutoribus suis de sola portione administratæ tutelæ suæ egerat, & transegerat: aduersus eosdem tutores ex persona fratris sui, cui hæres extiterat, [a] agens: præscriptione factę transactionis non summouetur. [b]

Transactio nō porrigitur ad ea de quibus non est cogitatum. Bart.

¶ Transactio, quæcunque sit, de his tantum, de quibus inter conuenientes [c] placuit, interposita creditur. †

Transactio nō porrigitur ad ea quæ dolo alterius partis celantur. Bart.

¶ Qui per fallaciam cohęredis, ignorans vniuersa, quę in vero erant, [d] instrumentum transactionis sine Aquiliana [e] stipulatione interposuit: non tā pacisciturquàm decipitur. [f]

Generalis transactio porrigitur ad ea de quibus esse actum per excipientem probatur. Bartolus.

¶ Ei, qui nondum certus ad se querelā contra patris testamentum pertinere, de aliis causis cū aduersariis [g] pacto transegit: [h] tantum in his interpositum pactum nocebit, de quibus inter eos [i] actum esse probatur. [k] His tantùm transactio obest, quāuis maior annis viginti quinq; eam interposuit, de quibus actum [esse] probatur. [l] Nam ea quorum actiones cōpetere ei postea compertum est: iniquū est perimi pacto, id de quo [m] cogitatum non docetur. [n]

Transactio patris non præiudicat filio. Bartolus.

X. IDEM libro primo Responsorum.

B De re filiorum, quos in potestate non habuit, [o] trāsigētem patrem minime eis obesse placet.

Si post sententiam potest esse dubium, po test transigi. Bartolus.

XI. IDEM libro quarto ad Edictum.

POst rem iudicatam, etiam si prouocatio nō est interposita, tamen si negetur iudicatum esse, vel ignorari potest, an iudicatum sit, quia adhuc lis subesse possit P: transactio fieri potest.

Transactio facta super testamento, refertur ad quamlibet partem testamenti: nō autem ad codicillos postea repertos.

C XII. CELSVS libro tertio Digestorum.

NOn est ferendus, qui generaliter in his, quæ testamento ei relicta sunt, transegerat, si postea causetur de eo solo [se] cogitasse, quod prima parte testamēti, ac non etiā qđ generalis est petitio, & specialis trāsactio: nocet in ea specie tantū. & idem econtra: vt. C. eod. si de certa. &. l. age. & supra eodl. cum Aquiliana. & hic. si autem vtrunque speciale fuit, tunc sine dubio idem: vt supra, titu. j. si vnus. §. pactus.

D Ere.] *CASVS.* Pater de re filiorum transegit, vt filiis noceat. non potest. Viuianus.

Non habuit. Idem si habeat in potestate, iure veteri. & sic in castrensi vel quasi. sed hodie valet in aduenticiis, licet sint res filiorum: cum sit legitimus administrator pater filij in bonis aduenticiis: vt Cod. de bonis ma. l. j. & Cod. eod. l. præses. Accursius.

P Post rem. *Subesse possit.* Sed quomodo potest esse quòd non semper valeat transactio, quærit Ald. cum semper possit dari per negationem facere rem dubiam: vt. C. qui. ad liber. pro. cla. non li. l. iij. quod sufficit, etsi tantū de facto fiat dubia: vt Cod. eod. l. ij? Respond. potest esse quòd nō diffitetur iudicatum, sed dicat se soluere non posse. hoc tamen dicit quòd si cum eo transigatur pro medietate debiti soluenda, quòd eam inueniet & reddet, præterea si negatur iudicatum per calumniam. tunc enim nulla est vtique omnino transactio: vt infra, de condict. inde. in summa. j. respon. & hoc secundum quosdam. præterea q possint esse adeo in promptu probationes, vt negari non possit: vt Cod. de pœnis. l. qui sententiam. & facit infra, de condict. inde. l. eleganter. §. si quis. Accursius.

NOn.] *CASVS.* Titius multa mihi legauit in principio testamenti & in fine & in medio. ostenso testamento transegi generaliter. postea volo rescindere transactionem, & alia ex testamento petere. non potero quidem, sed statur transactioni: nisi proferantur codicilli. tunc enim petam ea quæ mihi in codicillis relicta sunt. Viuianus.

Non improbe.

a *Extiterat.* Forte fuerit rogati per fideicommis. vt alter alteri restitueret. & secūdum hoc est contra signandum. sed b si dicas aliàs fieri hæredem eius, nihil obstat.

b *Nō summouetur.* imò videtur summoueri parte fratris: vt infra, de verb. obli. l. qui Romę. §. fi. vbi duo fratres diuiserūt, & nihil conuenerat; alieno nomine agetur. vel licet ibi repellatur exceptione, tamē replicat: & sic auditur: vt hic, &. ē. ti. j. l. tres fratres. Vel melius: aliud est in diuisione q̄ quasi permutatio est: & tenet quis de euictio. vt. C. fa. erci. si familiæ. &. C. cōmunia vtriusque iud. l. si fratres, vnde nec alieno nomine potest agere: vt. ī. de euict. l. vindicantē. &. j. de act. emp. si quis alienam. is vero qui transigit, de euict. non tenetur: vt. C. de trāsac: si pro fundo. & hæc solutio est ipsa veritas in hoc casu quando obuenit hæreditas per fideicommis. Qualiter autem in diuisione de euictione agatur: dices plenē. j. fa. erci. l. cū putarem. &. j. de verb. oblig. qui Romæ. §. fi. Vel dic, q̄ non est contra. nam ibi agit de eadem re de qua diuisio erat facta: licet ex alia causa vel alia actione: licet secus esset in sententia: vt. j. de excep. rei iud. l. si mater. §. eādem. hic autem de alia prorsus. vel pone hic casum quòd nō per fideicom. fuit hæres, sed directo. vel hic actiue, ibi passiue. & facit ad hoc respon. C. si aduer. rem iud. l. j. &. j. de duobus reis. si duo. &. j. de excep. l. Modestinus respondit. &. j. de lega. j. si seruo meo Stichus.

c *Inter contrahentes.* † siue fiat specialibus siue generalibus verbis: vt dices. j. §. fi.

d *In vero erant.* id est vere erant in hæreditate.

e *Sine Aquiliana.* nam tunc non prima actione, cum sit sublata ipso iure, sed de dolo agitur: k vt. C. e. l. actione. &. l. sub prætextu instrumēti. Sed quomodo potuit fieri acceptilatio in rei vin. cum habeat fieri tantum in obligationibus, & in his tantum quæ iuris ciuilis sunt? Respon. l deducuntur aliæ prius in Aquilianam stipulationem: vt. ē. e. l. cum Aquiliana. & instit. qui. mo. tol. obli. §. est autē prodita. & facit supra, de pac. tres fratres. Idem quid si per fallaciam extranei? Respon. quidā nocere: vt. j. de dolo. & elegāter. in prin. Sed Io. contra per eandem. l. secundum H. nam ibi nocet dolus serui, qui est extraneus ab emptore & venditore, vt teneatur dolo, & non nocet quin teneat venditio & manumissio. *Decipitur.* & sic petit. sed cōtra. j. ad Treb. l. Lucius. §. fi. m Sol. cū Aquilia subau. ibi, maxime: vt solui. ē. eo. l. iij. §. j. Accursius.

f *Nihil est secundum prædict.*

g *Ista potest esse vera, te nendo primum intellectū glo. 1. B. B. & Ias.*

h *Ista procedit tenēdo secundū intellectum glo. 1. Ias.*

i *Nihil est hoc dicere, secundum Bar. & Ia.* † *al. conuenientes.*

k *Istā primam partē gl. sequitur Bar. & Ia.*

l *Idem Ias. & scri. ī. l.*

m *Dic quòd Aquilia na. ē. eod.*

g *Aduersariis.* hæredibus instititutis.

h *Transegit.* generalibus verbis.

i *Inter eos.* & hæredem.

k *Probatur.* & hoc inter minores: multo magis inter maiores: vt subiicit. Accursius.

l *Probatur.* per hæredem instititutum.

m *De quo.* id est de quibus, vt sit alleotheta: numerus singularis pro plurali. sic. j. de pe. & hære. diuus. §. fi. &. j. de dict. ac. emp. Iulianus. in fin. &. l. sc. & infrà, de noui ope. nun. l. j. §. ide quæritur. Ité no. hic quòd dicit, cogitatum nō docetur, id est de quibus docetur non cogitatū. docetur autem eo ipso q̄ non probatur contrariū. sic. j. de iure do. l. dotis. §. fi. &. l. sed nisi. &. ī. de arbi. si cum dies. §. ij. Vel dic, quòd reo nō incumbit probatio: quia cum generalis est petitio, & trāsactio generalis præsumitur: n nisi cōtrarium probetur: arg. j. de iudi. l. solemus. quæ est contra. Quod ergo hic dicitur, de quibus actum probatur: intellige hoc ipso quòd non probatur contrarium: vt dictū est. vel verius dic, reo. i. hæredi incumbit probatio. quod dic, vt supra, tit. j. emptor. §. fi. &. j. de arbi. si cū dies. §. j. & vt plene videas, dic quòd quādo est generalis petitio & transactio, obstat in omnibus: vt. j. eo. l. non est. &. C. eo. sub prætextu, dummodo constet generalem esse petitionē: nisi reus dolo occultauerit speciē in qua deceptus est actor: vt. ē. proxi. §. &. ē. de pact. tres fratres. si autem generalis est petitio, & specialis trāsactio: nocet in ea specie tantū. & idem econtra: vt. C. eod. si de certa. &. l. age. & supra eodl. cum Aquiliana. & hic. si autem vtrunque speciale fuit, tunc sine dubio idem: vt supra, titu. j. si vnus. §. pactus.

n *Docetur.* per hæredem.

o *Non habuit.* Idem si habeat in potestate, iure veteri. & sic in castrensi vel quasi. sed hodie valet in aduenticiis, licet sint res filiorum: cum sit legitimus administrator pater filij in bonis aduenticiis: vt Cod. de bonis ma. l. j. & Cod. eod. l. præses. Accursius.

p *Post rem. Subesse possit.* Sed quomodo potest esse quòd non semper valeat transactio, quærit Ald. cum semper possit dari per negationem facere rem dubiam: vt. C. qui. ad liber. pro. cla. non li. l. iij. quod sufficit, etsi tantū de facto fiat dubia: vt Cod. eod. l. ij? Respond. potest esse quòd nō diffitetur iudicatum, sed dicat se soluere non posse. hoc tamen dicit quòd si cum eo transigatur pro medietate debiti soluenda, quòd eam inueniet & reddet, præterea si negatur iudicatum per calumniam. tunc enim nulla est vtique omnino transactio: vt infra, de condict. inde. in summa. j. respon. & hoc secundum quosdam. præterea q possint esse adeo in promptu probationes, vt negari non possit: vt Cod. de pœnis. l. qui sententiam. & facit infra, de condict. inde. l. eleganter. §. si quis. Accursius.

BIU Cujas

posteriore legatum sit. Si tamẽ postea codicilli proferuntur: non improbe[a] mihi dicturus videtur, de eo duntaxat se cogitasse, quod* illarum tabularum, quas tunc nouerat, scriptura contineretur.

XIII. AEMILIVS MACER libro primo ad legem vicesimam hæreditatum.

NVlli procuratorum principis, incõsulto principe, transigere[b] licet.

Facta diuisione hæreditatis ex causa transactionis inter scriptum hæredem & legitimum, quilibet à creditoribus conuenietur pro hæreditariis portionibus. Bart.

XIIII. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

COntrouersia inter legitimum & scriptũ hæredem orta est: eaque, transactione facta, certa lege finita est. quæro, creditores quẽ conuenire possunt? Respondit, si iidem[c] creditores essent, qui transactionẽ fecissent, [id obseruandum de ære alieno, quod inter eos conueniisset.[d]] Si [vero] alij creditores essent: propter incertum successionis, pro parte hæreditatis,[e] quam vterq; in transactione expresserit, vtilibus [actionibus] cõueniendos esse.*

Consilium est, quòd in transactione pœna ponatur. Bartolus.

XV. PAVLVS libro primo Sententiarum.

PActo conuento Aquiliana quidem stipulatio subiici[f] solet: sed consultius[g] est, huic[h] pœnalem quoque[i] stipulationem subiungere, quia rescisso forte pacto, pœna ex stipulatu peti potest.

Exceptio potest obiici, & pœna peti, si apposita est in transactione clausula, rato manente pacto. Bartolus.

XVI. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

QVi fidem † licitæ[k] transactionis rupit, non exceptione tãtum summouebitur: sed & pœnã, quam *si contra placitum fecerit, rato manente pacto*, stipulanti recte promiserat, præstare cogetur.[l]

Transactio facta cum debitore ignorãte ab hærede vendente, præiudicat emptori hæreditatis, & fideicommissario vniuersorum illius. sic & aliàs ratione dubitationis actor non eligit actionem: vt infra, quorum lega. l. j. §. quod autem. si autem in testamento sint tantum relicta, nec ab intestato repetita: tunc tantum conuenitur scriptus, siue irritum, siue irritandum: cum ex testamento vim capiant talia legata: vt. j. de pigno. l. iij. & hoc etiam casu potest intelligi lex superior cõtraria. Item quid si ad legitimum tota hæreditas peruenit vnica relicta? Respõ. dici potest[h] omnino scriptũ releuandũ: vt argu. j. de vul. sub. & si cõtra. &. j. ad. l. Fal. in ratione §. j. &. §. cum quidam. quia non est certũ eum hęredẽ esse nec in parte, nec i toto: nec quota portio apud eum (vt supra dictum est) remansit. si autẽ apud eũ quota (vt dictũ est) remansit: legatarij qui ex testamento tantum agere possunt, conueniunt scriptum in totum: sed alij quorum legata sunt repetita ab intestato, & creditores vtrunque pro rata. & † Facit ad hanc. l. glo. sic est idem quod supra, quando vna res vel quota data est legitimo. nam tunc idem quæritur & respondetur: licet ei possit obiici recte quare transegit. Alij vt H. dicunt quòd te liberem à prima stipulatione & hoc per accept. Item quòd promittam tibi pœnam si contra veniam. Viuia.

a *Non improbe.* imò videtur quòd improbe: vt. C. eod. l. sub prætextu. j. sed hic fuit repertum instrumentum de alio legato quàm de quo transegit. ibi de eodem. vel speciale in his controuersiis: vt. §. eod. l. de his. Item not. hic arg. quod factum est, ex superuenienti causa vel postea apparenti immutatur: vt infra, de except. rei iudi. l. si cum testamento argentũ. in principio. & infra, de inter. ac de ætate. §. ex causa. & infra, de bonis lib. si vero non. in principio. & infra, de testamen. tu. l. iiij. in fin. & infra, de administra. tu. l. iij. §. quamuis. Accur.

b *Nulli. Transigere.* De re principis alienãda occasiõe trãsactionis: quia sic est in minoribus: vt. C. de prædi. mi. l. non solum. secusi eius trãsactionis occasione eã retineat: quia meliorẽ eius conditionẽ facere potest: vt supra, de offic. procura. Cæ. l. j. §. si rem. Accursius.

c *Si iidem.* scilicet scriptus & legitimus.

d *Conueniisset.* si ex tali conuentione potest agi: quia est vestita. sed quid si agi non potest ex ea, vel etiam nulla fuit conuentio? Respon. Azo: qui eorum erit creditor, aget contra reliquum pro rata hæreditatis quæ apud eum remansit: vt. C. de neg. gest. si ab eo.

e *Pro parte hæreditatis.* imò in totum videtur conueniendus scriptus: vt supra, eod. l. iij. in princip. quæ est contra. Sol. hic in creditoribus, ibi in legatariis: [b] quorum causa pendet ex testamento: vt infra, de pigno. l. iij. Alij dicunt[c] quòd hic pro magna parte ad quemlibet bona peruenerunt: ibi vel nihil vel parum aduenit legitimo. Vel subtilius[d] distingue an legitimus velit testamentum dicere irritandum, vt per querelam, vt ibi: an ipso iure irritum est: vt quia falsum, vel alio modo nullum. primo casu remanet hæres scriptus, facta scilicet transactione: & sic non est hæres legitimus: vt infrà, de inoffi. testa. si suspecta. §. quamuis. &. l. Papinianus. §. meminisse. & de vulg. sub. ex facto. §. Iulianus Longinus. nam tunc demum scriptus desineret esse hæres, quando querela talis est perlata, id est finita: vt infra, de vulg. sub. in substitutione. & sic ante erat hæres. nam aliter nõ posset desinere. vt. j. de regulis iuris. l. non potest desinere. In secundo autem casu subdistingue: quia aut res vna vel aliquæ certę dandæ sunt legitimo ex tali transactione: & tunc idẽ est quod in superiori casu: vt inst. de fideicom. hæ. §. si quis vna. &. j. ad Treb. l. si legatus. §. multũ. &. C. de senten. pas. si debitor. & de hære. inst. l. quotiens. & in his duobus casibus potest loqui lex contraria. Si vero detur quota portio: creditores tũc quemlibet pro portione, quę se contingit, conuenient. idem in legatariis petentibus legata relicta ex testamẽto, facta repetitione, vel ab intestato, vel in codicillis: dummodo repetita in testamentis: non aliàs. & hoc propter incertum successionis. & sic hic intelligitur. Sed nonne poterit legatariis opponi à scripto: conuenitis me, quia sum scriptus? Ergo legitimum conuenire non debetis: [f] cum non potuit testatus & intestatus decedere: vt infra, de regul. iur. l. ius nostrum? Respon. huic [g] quæstioni respondere non tenentur: sed dicent, nescimus hoc, sed scimus quòd tantum habes de bonis illius. sic & aliàs ratione dubitationis actor non eligit actionem: vt infra, quorum lega. l. j. §. quod autem. si autem in testamento sint tantum relicta, nec ab intestato repetita: tunc tantum conuenitur scriptus, siue irritum, siue irritandum: cum ex testamento vim capiant talia legata: vt. j. de pigno. l. iij. & hoc etiam casu potest intelligi lex superior cõtraria. Item quid si ad legitimum tota hæreditas peruenit vnica relicta? Respõ. dici potest[h] omnino scriptũ releuandũ: vt argu. j. de vul. sub. & si cõtra. &. j. ad. l. Fal. in ratione §. j. &. §. cum quidam. quia non est certũ eum hęredẽ esse nec in parte, nec i toto: nec quota portio apud eum (vt supra dictum est) remansit. si autẽ apud eũ quota (vt dictũ est) remansit: legatarij qui ex testamento tantum agere possunt, conueniunt scriptum in totum: sed alij quorum legata sunt repetita ab intestato, & creditores vtrunque pro rata. & † Facit ad hanc. l. glo. sic est idem quod supra, quando vna res vel quota data est legitimo. nam tunc idem quæritur & respondetur: licet ei possit obiici recte quare transegit. Alij vt H. dicunt quòd te liberem à prima stipulatione & hoc per accept. Item quòd promittam tibi pœnam si contra veniam. Viuia.

f *Subiici.* & deinde etiam in acceptilatione. aliàs non esset transactio. & dic pacto conuento transactionis. de eo enim in hoc titulo tractat. omnis enim transactio dici potest pactum: vt. §. tit. j. l. j. §. j. &. ij. sed non econtra.

g *Consultius.* consulit hęc lex: vt &. j. de rei vin. is qui destinauit.

h *Huic.* scilicet pacto.

i *Quoque.* pro etiam, quasi diceret, non solum Aquilianam stipulationem. Sed secundum hoc quomodo potest rescindi pactũ, vt subiicit: cum sit in perpetuũ extincta obligatio prima: vt. j. de soluti res. §. aream? Rñ. rescindi potest de pacto, si non opponatur exceptio pacti, & Aquil. stipulationis. si autem opponatur, [k] non rescinditur: neque pœna petitur, nisi aliter sit dictum: vt infra, l. proxi. vel dic: vt. C. eod. l. vbi. Accursius.

k *Imò non est necesse quòd opponatur: cũ ex parte actoris nõ possit petitio fundari. Bal.*

Qui fidem.] *CASVS.* Transegi tecum pro. l. & promisi etiã tibi pœnam. si contra veniam, tenebor eam præstare: & tu poteris except. transact. me repellere. Viuianus.

k *Qui fidem licitæ.* secus in illicita: vt. §. eo. l. cum hi. §. sane.

l *Cogetur.* Sed quid si cœperit vnus cõtra pactum, & post pœnituit? Rñ. si fuit lis contest. non potest pœnitere: & committit in pœnam. l. si non est locus pœnitentiæ: vt supra, de in ius vocan. l. quamuis. & infra, rem ratam habe. l. amplius. & hoc si promisit pœnam si amplius peteret: quia non videtur petere nisi in iudicio petat. Quòd si conuenit, vt daret ei pœnam, si quæstionem ei faceret: qualitercunque petatur vel molestetur, committitur: vt infra, de petitione hæro. sed & §. §. si ante. &. C. de transac. si quis maior. Item no. hic, quòd si fiat nouatio, sola pœna petetur: vt. ff. de actio. & obliga. l. obligationum ferè. §. fin. si non fiat nouatio, alterutra via vtendum est: vt suprà, tit. j. rescriptum

BIU Cujas

ptum. §. j. si autem actum est vt vtraque valeat, stabitur vtrique: vt hic. Sed quid si hoc casu quando conuenit, rato manente pacto, vellet stipulator pœnæ pœnam omittere, & transactionem rescindere: reus promissor pœnæ nollet? Respon. præferendus est actor, id est stipulator pœnæ: quia præsumitur hoc pactum fauore eius inductũ: vnde non debet in eius læsionem retorqueri. &sicut posset hoc si tale pactum ratum remanere non conuenisset, ita & nunc debet posse. Forte dicet aliquis contra eum interpretandum, cum sit ambiguum: & pro eo introductam stipulationem pœnæ. posset dici non introduci pro eo tanquá fauor. sic. j. de pericu. & com. rei vend. l. si vina emerim. [a] Item quæritur eo casu vbi non est facta nouatio: nec conuenit vt vtrúq; posset peti, & pœna, & interesse: an exacta pœna cum deficit aliquid ad interesse, posit agi ad id quod deest. similiter non liter etiam quæritur si plus sit in pœna quam in interesse. Arg. quòd posit [b] infra, de act. empt. l. prædia. Item quæritur si veniat aliquis contra pactum, & pœnam soluat: si iterum veniat contra: an iterum ad pœnam teneatur: vt sic sæpius stipulatio committatur. quod dic, vt infra, de arbi. si duo. §. fi. Accursius. [ADDITIO.] Dic, vt trãsactio valeat, primo debet pœna adiici. Secundo clausula, manente pacto. Tertio quòd pœna totiens committatur, quotiens fuerit conuentum. Sal. in. l. quotiens. C. de fideicom. & Bar. in. l. cum pater. §. libertis. ff. de lega. ij. & Ia. hic qui dicit quod etiam iuramentum apponatur.

† *Vide ad hãc. l. quod no. Inno. in c. cũ inter. R. seniorẽ. extra de electio.*

a Dic quod licet istud pactũ à prĩcipio sit cõmune vtrique parti: tamen veniens contra transactionẽ non potest se illa iuuare, secundũ. B. P. & Ia.

b Idem Ia. & est de mẽte aliorum.

VEnditor.] CASVS. Vendidi tibi hæreditatem, in qua eram institutus: postea transegi cum debitore ignorante venditionem. valet transactio: & tibi emptori nocet. Item si fui tibi rogatus restituere hæredi. & postquam restitui tibi, transegi cum debitoribus hæreditariis: dicitur hic quòd nocet tibi fideicommissario: debitor vero vtroque casu habet excep. contra te, propter iustam ignorantiam.

a *Ignorabat.* secus si sciuisset, & ei etiam emptor denunciasset: vt. C. de noua. l. iij. vel etiam non denũciasset, dummodo sciret:

c In hoc gl. displicet P. Albe. Ful. & Ias.

c vt. j. de act. emp. l. j. in fine.

b *Ab eo.* scilicet debitore.

c *Debitore.* hęc transactio loco solutionis est. Ioan. Sed nunquid contra venditorem hæreditatis, vel contra eum qui restituit, datur emptori vel fideicommis. actio? Respon. ita:

d Glo. sequitur Bal. P. & est de mẽte aliorum.

d vt. j. de hæred. vel act. ven. l. ij. §. non tantum. &. §. sed & si quid. versi. feciſſe. & infra, ad Trebel. l. mulier. §. si hæres. Item no. hic proficere ignorantiam debitori: vt. j. deleg. ij. l. fin. §. fina. & arg. infra. de solu. l. ante restitutam.

DE POSTVLANDO. Dictum est supra, de editione libellorum & actionum. vnde restat videre qui eas actiones proponat, & excipiat: quod quia principales personæ facere ex defectu scientiæ plerumque nequeunt: & opus est eis vt habeant aduocatos qui postulent pro eis: ideo ponitur, de postulando.

Vnc titulum.] CASVS. Vlpia. iurisconsultus quare hunc tit. prætor proposuit, dicit hic. nam proponit prætor ne omnes indistinctè postularent, & quia per hoc dignitas & honor prætoris siue iudicis conseruatur. nam quidã sunt qui nec pro se nec pro aliis postulare possunt. Et quidã sunt qui pro se tantum postulant, non pro aliis. alij sunt qui possunt pro certis personis postulare: pro aliis non. [POSTVLARE.] Quid sit postulare. id est aduocare: dicit hic. [INITIVM.] Dictum est supra, quòd quidam non possunt nec pro se nec pro aliis postulare. & qui sint illi, dicit hic. Ecce enim puer qui infra. xvij. annos est: non potest pro aliis nec pro se postulare: post. xvij. annos poterit postulare. Item surdus non potest pro se nec pro aliis postulare, quare hoc sic, in litera redditur ratio. [AIT PRAETOR.] Pupillus & surdus (vt dictum est) non possunt postulare pro se. quid ergo si non possunt habere aduocatum? Dicitur hic quod prætor dabit eis: scilicet surdo & pupillo aduocatum. & non solum istis dat prætor, sed etiam aliis. [SECVNDO LOCO.] Ponitur hic secundum membrũ, scilicet quando aliquis non potest pro aliis postulare: pro se sic. Ecce enim mulier non potest pro aliis postulare, sed pro se sic. sed iste cæcus bene remanet iudex. Item remanet in magistratu. Item remanet senator: sed de nouo in magistratu creari non potest. Item turpes personæ non possunt pro aliis postulare, sed pro se tantum. Quæ autem sunt turpes personę, dicit infra, tit. de infa. [REMOVET.] Vera autem sunt, nisi tutor vel curator sit. tunc enim postularet pro pupillo vel adulto. si prędictę personę cõtra hanc. l. postulare præsumpserint, puniẽtur. [VT INITIO.] Dictum est supra, in princ. huius legis quod tres sunt ordines eorum qui postulare non possunt. & vsque huc iam dixit de duobus, modo autem de tertio dicit hic, scilicet quando quis pro se & certis personis potest postulare: pro aliis autem non potest. [AIT PRAETOR.] Si præcipitur in aliqua parte de corpore iuris quod aliquis non postulet nisi pro certis personis: dicitur hic quod isti non poterunt pro aliis postulare: nec prætor audiet eos. hæc vera sunt si non fuerit in integrum restitutus. tunc enim non tantum pro illis certis personis, sed etiam pro aliis postulare poterit. Restitui autem potest si est de illis qui in capite tertio continentur. aliàs enim si esset de illis qui secundo capite continentur, restitui non posset: vt muliebria passus. hoc autem intelligendum est de restitutione quam facit princeps vel senatus. prætor enim non potest dare restitutionem infamiæ: nec eam infamiam tollere prætor potest: quamuis alibi subueniat hominibus: quia & si aliquis infamis per sententiam restituatur in integrum, desinit esse infamis. [DEINDE.] Audisti quod quidam sunt qui possunt pro certis personis postulare. Quæ autem sint ille personæ de quibus personis possit postulare, enumerantur hinc vsque ad. §. illius. l. puto autem. §. si quis. &c.

Primo ponit causam edicti. secundo ponit summarium intellectum. tertio illud explicat. secunda ibi, eapropter. tertia ibi, postulare. Bartolus.

I. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

HVnc titulum prætor proposuit habẽdæ rationis [d] causa, suæque dignitatis [e] tuendę, & decoris [f] sui causa: ne sine delectu [g] passim apud se postuletur. Ea propter tres fecit ordines. [h] nam quosdam in totum prohibuit postulare: quibusdam pro se [i] permisit: quibusdam & pro certis duntaxat personis, & pro se permisit. VPostulare autem est desiderium suum, [k] vel amici sui in iure [l] apud eum, qui iurisdictioni [m] præest,

d *Rationis.* id est discretionis personarum.

e *Dignitatis.* No. dignitas & auctoritas seruanda est, quantum ad mundum: vt hic, &. §. de offi. prę. l. obseruandum. &. j. de ven. inspi. l. j. §. quamuis. versi. sed & si seruus hæres. ibi, publice enim &c. non quo ad deum: cum ibi omnes sint æquales: vt arg. contra in authen. de mona. §. j. col. j.

f *Decoris.* media correpta debet proferri, & pro honore ponitur: eius vero compositum * est dedecus. at quãdo profertur media producta, pro dulcedine ponitur: & dicitur decor decoris.

g *Delectu.* hæc duo, passim, & sine delectu, idem sunt: ac si dicat, indistinctè: vt. j. de ritu nup. l. palam. in prin.

h *Ordines.* scilicet non postulantium.

i *Pro se.* scilicet tantum.

k *Suum.* quando pro se postulat.

l *In iure*, id est in loco in quo solet ius reddi: vt supra, de iusti. & iur. l. penu. §. fin.

m *Iurisdictioni.* melius dixisset notioni, vt delegatos [c] iudices & arbitros compromissarios comprehenderet: vt infra. de re iudi. ait prætor. nam apud istos postulatur: vt. j. ea. l. §. item senatuscon. & quia ad similitudinem iudiciorum sunt: vt. j. de arb. j. &. C. de iud. rem non nouam. Et isti postulatores dicuntur: [n] aduocati: vt infra, de var. cog. l. j. §. aduocatos. item patroni causæ: vt. C. eod. quisquis. item togati: quia forte togati incedebant: vt. C. eo. l. fin. quandoque tamen dicitur postulari, id solum quod iudice pro tribunali

BIU Cujas

tribunali sedente petitur: vt in damno infecto: vt. j. de dam. infect. Liiij. §. postulare.

a *Exponere.* tam in iure quàm in facto quod negocio expediat: vt C. eod. l. quisquis. §. ante omnia. an ergo literas scire teneatur? videtur quòd sic: ex quo de iure debet dicere: vt. C. e. l. nec cæterorum. Sed dic contra: quis illiterat⁹ potest habere peritiam & consuetudinem aduocādi, sicut etiam iudex iudicandi: vt. C. de iudi. l. certi. & in authē. de iudi. §. j. col. vj.

Iste textus facit quod quis possit effugere tut. an vt de Bar. & Alexā. hic ad eum.

b *Contradicere.* legibus, assignando rationem, nó probris: vt. C. eo. quisquis. §. j.

Ordines nō postulantiū yes sunt.

c *Initium*, prætor fecit tres ordines non postulantium. Primo ponit de his qui nec pro aliis, nec pro se postulant: vt hic. Postea de his qui pro se postulāt, pro aliis non: vt infra, ead. l. §. secundo loco. Tertio de his qui pro se & certis personis postsunt: sed pro aliis non: vt. j. ead. l. §. ait prætor.

d *In quo edicto.* id est in qua parte edicti.

e *Aut casum.* aut pro &. & quod dicit, excusauit, improprie ponitur, cum nec volentes admittātur. nam illi se

Ista glossa est singularis. ad. l. ad hoc quod illi dicuntur se excusare, qui non cogūtur ad quid facere: sed dicētes admittuntur. Bal.

excusare a dicūtur qui inuiti non cogūtur, & volentes admittuntur: vt instit. de excu. tu. §. minores autem. sic potest improprie in matrito qui dicitur excusari à cura vxoris: vt instit. de excu. tu. &. cu. §. penu. maritus tamen etiam volens non admittitur: vt. C. qui da. tuto. pos. l. maritus.

Quia autem proprie dicitur excusare, non cogi vel non admitti. Bal.

f *Compleuit.* ergo si compleuit, potest postulare: vt hic subiicit, & instit. qui ma. non pos. §. fi. sed contra. j. de procu. minor. &. C. de procu. l. exigendi. vbi dicit procuratorem non debere esse minoré. xxv. an. So. aliud in postulatore quàm in procuratore: quia aduocatus non timet b damnum, cum se in aliquo non obliget: sed procurator sic. & hoc in procuratore ad iudicia: sed ad negocia c etiam qui habet. xvij. an. potest esse procurator: vt instit. qui ma. non pos. §. eadem. Et sic no. quòd ætas quandoque terminum sumit in. vij. an. vt infantia: vt. C. de iure deli. si infanti. j. respon. quandoque in. xij. vel. xiiij. an. vt in finienda tutela: vt instit. qui. mo. tu. fi. in prin. & in contrahendo matrimonio: vt instit. de nup. in princ. quandoque in. xvij. vt hic. quandoque in. xviij. vt in alimentis pueris vel puellis relictis: vt infra, de ali. & cib. leg. l. Mela. in prin. in. j. glo. item in venia ætatis in fœmina, sed in masculo in. xx. an. vt. C. de his qui ve. æta. impet. l. ij. sed si potest quis postulare in. xvij. an. ergo & pro se. nam & pro se quis postulat: vt. §. e. §. postulare. sed contra. C. qui le. per. per totum. &. C. de aucto. præs. l. clarum. Sol. non potest pro se: quia periclitari posset. sed pro alio sic: quia non timet periculum: sed sibi imputet qui talem elegit infra, de mino. cum mandato. in fin. vel dic pro se auctoritate curatoris.

Ratio hic glo. secūdo. quæ sem- per allegatur quod in quæstionibus iustitia

g *Ratus.* id est cogitauit. & est mirabilis d ratio. sic instit. qui ex cau. ma. non li. in fi. & talis ratio redditur de omnibus quæ sunt de positiua iusticia: vt de vsuca. & de præscrip. quare tanto tempore & non minori vel maiori sunt inductæ: vt instit. de vsuca. in princip.

h *Respondisse.* id est docuisse vel aduocasse.

i *Propter casum.* quod etiam scilicet non exaudire prætoré, non solum prætori indecorum, sed etiam &c.

Pœna est semp impropriè

k *Pœna.* extraordinaria. s. ex edicto, si quis ius dic. non ob. & sic nomen pœnæ ponitur: vt. j. de verb. sig. l. si qua. si ersf. Vetus.

exponere: a vel alterius desiderio contradicere. b ℣ Initium c autem fecit prætor ab his qui in totum prohibentur postulare: in quo edicto, d aut puericiā, aut casum e excusauit: Puericiam, dum minorem † annis decem & septem, qui eos non in totum compleuit, f prohibet postulare: quia moderatam hanc ætatem [prætor] ratus g est ad procedēdum in publicum: qua ætate, aut paulo maiore fertur Nerua filius & publicè de iure responsitasse. h Propter casum, i surdum, qui prorsus non audit, prohibet apud se postulare. Nec enim erat permittendum ei postulare, qui decretū prætoris exaudire non poterat: quod etiam ipsi erat periculosum futurum. Nā non exaudito decreto prætoris: quasi non obtemperasset, pœna k vt contumax plecteretur. ℣ Ait prætor: *Si non habebunt* l *aduocatum, ego dabo.* Nec solùm his personis m hanc humanitatem prætor solet exhibere: verùm & si quis alius sit, qui certis ex causis, vel ambitione n aduersarij vel metu, patronum non inuenit. ℣ Secundo loco edictum proponitur in eos, qui [prohibētur] pro aliis ne postulent: in quo edicto excepit prætor sexū & casum: itē notauit o personas turpitudine notabiles. Sexum, p dum fœminas prohibet pro aliis postulare. Et ratio quidem prohibendi [est,] ne contra pudiciciam, sexui congruentem, alienis causis se immisceant, ne virilibus officiis q fungātur mulieres. Origo vero introducta est à C. Afrania * improbissima fœmina, quæ inuerecundè postulans, & magistratum inquietans, causam r [huic] dedit edicto. Casum, s dum cæcum vtrisque luminibus orbatum, prætor repellit: videlicet, quòd insignia magistratus videre, & reuereri non possit. Refert etiam Labeo Publilium cæcū Asprenatis Nonij patrē auersa sella à Bruto t destitutū, cum vellet postulare. Quamuis autē cæcus pro alio postulare non possit, tamē & senatorium ordinē retinet, & iudicādi officio fungitur. u Nunquid ergo & magistratus x gerere possit? Sed de hoc deliberabimus. Et extat quidem exemplū eius,

nisi quia sic visum fuit legislatori: & sic sufficit p ratione ne voluntas.

Aduocare pro alio an possit quis compelli.

* *Sic legendum Cod. eo. l. prouidendū.*

dum opinor ex Valerio Max. lib. 8. c. 3. In Pād. Florē. Carfania legitur iunctim

m *Nec solum his personis.* quæ in totū prohibētur postulare. Ac. n *Ambitione.* † quia oēs aduocati ambiunt honorē per illum aduersarium, cum sit amicus principis.

vt solēt omnia, pro C. Arfania. i. Caia Arfania, literarū metatheſi v & f. pro Afrania.

o *Notauit.* id est notabiliter posuit eodem ordine edicti, scilicet secūdo repellendo eas. & quod dicit de turpib⁹, dicas de summa turpitudine. nam si est de

† *Ambitionem hic accipe p affectatione seu cupiditate qua quis fauorem sibi plurimorū demereri cōtendit.*

alia, vt leui: tunc loquitur tertia pars edicti: vt. j. ea. l. §. vt in initio.

p *Sexum.* scilicet excipit prætor.

q *Ne virilibus officiis.* his rationibus, scilicet propter pudiciciā, quæ competit sexui: vt hic, & instit. de suspect. tu. §. consequens. & ne fungantur opera virili, vt hic, repelluntur etiam à procuratione: e vt. C. de procura. l. maritus. & infra, de procura. l. neque fœmina. &. C. de procu. l. alienam. & ab aliis in quibus earum dicitur deterior cōditio quàm masculorum: vt supra, de sta. ho. l. in multis. & eisdem rationibus etiam monachi f & canonici regulares prohibendi sunt: vt in authen. de san. epis. §. deo autem. col. ix. & C. de epi. & cle. l. repetita. nisi pro suo monasterio: vt infra, ea. §. iis igitur. &. j. eo. titu. l. puto. j. respon. &. j. de procu. l. filiussa. §. veterani. versi. milites. Alij autem clerici in foro suo possunt, & nō alibi: vt. C. de episco. & cleric. l. placet.

e *Sciliset in iudiciis: sed ad negocia possunt esse procuratrices. Bal.*

f *Bal. hic dicit istam glo. sing. ad hoc quòd monachus vel canonicus regularis nō potest esse aduocatus in foro seculari: nec etiā in foro ecclesiastico quod est fortius: nisi in causis suis monasteriis: sed alii clerici bene possunt dū tamē in foro suo. aliàs non. Bolog.*

r *Causam.* quid ergo si aliqua bona fœmina inueniatur: poterit ne postulare? videtur quòd sic: quia causa cessante cessat effectus. Arg. C. de epis. & cleri. l. generaliter. ij. Sed dico contra: quia illud obtinet in causa finali. hic autē. s. improbitas Calphurniæ fuit impulsiua. nam alia fuit final. s. ne contra pudiciciam &c. & ne officiis virilibus &c. vt in prin. huius. §. sic & aliàs est causa impulsiua: vt. C. de iure do. l. si mulier dotem. &. j. de neg. gest. l. j.

s *Casum.* scilicet excipit prætor.

t *A Bruto.* Brutus enim cum iudex esset, sellam suam aliquā de causa auerterat: & cum cæcus retro post eum remansisset: nihilominus postulabat à tergo iudicis: & sic habitus est in derisum.

u *Fungitur.* scilicet remanendo iudex: vt hic, & infra, de iudi. l. cæcus. item remanet tutor: vt infra, de aucto. tuto. l. etiam si tutor cæcus. licet se posset excusare: vt infra, de excu. tutor. l. post susceptam.

x *Magistratus.* vt cōsulatū. & sic sunt in maiori dignitate quàm senatores. Vel dic nouiter acceptos: vel dic gerere ipsa re: & non soluitur hic, sed. j. de iudi. secus. media placet.

qui gesſit.[a] Appius denique Claudius cæcus cõſiliis publicis intererat, & in ſenatu ſeueriſsimam dixit ſentẽtiã de Pyrrhi captiuis[non recipiendis.[b]] Sed melius eſt, vt dicamus retinere quidẽ iam cœptum magiſtratum poſſe:aſpirare autem ad nouum penitus prohiberi. idq́ue multis comprobatur exemplis.[c] ℣ Remouet[d] autem à poſtulando pro aliis & eum, qui corpore ſuo muliebria paſſus eſt.[e] Si quis tamen vi prædonum vel hoſtium ſtupratus eſt,non debet[hoc edicto]notari:[f] vt & Pomponius ait. Et qui capitali crimine damnatus eſt, non debet pro alio poſtulare. Item ſenatuſconſulto[g] etiam apud iudices pedaneos poſtulare prohibetur, calumnię,* cauſa publico iudicio dãnatus[h]: & qui operas ſuas, vt cum beſtiis depugnaret, locauerit.[i] Beſtias autem accipere debemus ex † feritate[k] magis, quàm ex animalis genere. Nam quid ſi leo ſit, ſed manſuetus:[l] vel alia dentata manſueta? Ergo qui locauit ſolũ,* notat: ſiue depugnauerit, ſiue non.[m] Quòd ſi depugnauerit, cum non locaſſet operas ſuas, non tenebitur. Non enim qui cum beſtiis depugnauit[n] tenebitur: ſed qui operas ſuas in

a *Qui geſsit.* ſcilicet magiſtratum nouiter acceptum.
b *De Pyrrhi captiuis non recipiendis.* in vrbem:vt ſupra, de origi. iur.l.ij.§. poſt hunc Appius. cum enim Græci Romam obſediſſent: & Pyrrhus Achilleides, filius Achillis, multos ex Romanis cepiſſet:& haberent Romani conſilium an eos redimerent: Appius iſte cæcus iudicauit nõ redimẽdos. quo audito durum Græcis viſum fuit: & receſſerunt. Vel dic, Pyrrhus rex Epirotarum. nam Pyrrhus, filiꝰ Achillis, fuit in obſidione Troiana: quæ fuit ante cõſtructionẽ Romæ per quingentos annos. ſed ille rex Epirotarum filius Achillis non dicitur. vel Pyrrhus Achilleides.
c *Exemplis.* ſcilicet legum, quibus dicitur quòd multa remanent facta quæ fieri prohibentur de nouo: vt diximus ſupra, de his qui ſui vel alie. iur. ſunt. l. patre. in glo. retinere. Vel dic iudicũ:vt conſonet ei quod dictum eſt de Appio.& erit argu.cõtra. Cod.de ſenten.l.nemo iudex.
Flo.calũnię, publici iudicii dã.
d *Remouet.* hoc ſecũdo edicti ordine.
e *Paſſus eſt.* hic eſt infamis ipſo iure: vt Cõ. de adul. l. cum vir. Et not. quòd quidã dicũt, cp iſti & duo ſequentes nec pro ſe poſtulẽt, eo quòd quando ſunt damnati, ſtatim amittunt ciuitatem, & quãdoque libertatẽ: vt infra, de penu. l. ij. &.l. quod ad ſtatũ. &.l.qui vltimo. Sed dic quòd admittuntur ante ſententiam pro ſe, ſcilicet vt hic dicit, cum ſint de ordine ſecũdo. imò dic poſt ſententiam.nã ante, nullam pœnam debent pati.
† *Allegatur iſte tex. ſecundum Bal. quòd potius debet iſpici cõſuetudo quàm ipſa natura. vnde Ariſto.conſuetudo eſt altera natura.*
f *Notari.* vt.C.ad.l.Iul.de adul.l.fœdiſsimam.
g *Item ſenatuſconſulto.* cuius nomen non habemus.
h *Damnatus.* quod eſt cum iudex dicit eum calumniatum.
i *Locauerit.* hic eſt infamis ipſo iure.
k *Ex feritate.* vt cum effectu ferę ſint,non ex aliquo fero genere. & ſic accidens magis quàm natura inſpicitur: vt. j. de vſufru. leg.l.pe.&.ſ.de offi.aſſeſ.l.ſi eadem. Sed arg. contra.C.de his qui ve.æta.imp.l.fi.& inſtit.de rerum diui.§.pauonum. &.j.ad legem Aquil.l.ij.§.fin.ſed hæc magis eſt propria.
Locauit, ſolus not.
l *Sed manſuetus.* tunc quidem non notabitur.
m *Siue non.* punitur ergo affectus,etiam ſi nõ ſequatur effectus: vt.C.de fur.& ſer.cor.ſi quis ſeruo alieno.in glo.extendatur.&.j. de calũ.l.& generaliter.in prin.&.j. de condict. ob tur.cau.l.ſi à ſeruo.&.ſ.quod quiſque iur.l.iij.j.reſpon.in fi.ſecus autẽ eſt in eo qui locauit operas artis ludicrę cauſa:vt.j.tit.j.l.iij.quæ eſt cõtra.
n *Depugnauit.* ſine locatione.
Gratia virtutis aliquid permittitur.
o *Virtutis.* Not.aliquid permitti gratia virtutis, quod aliàs non permittitur: vt infra, de aleato.l.ſolent.§. ſenatus. & infra, ad.l. Aquil.l. qua actione.§.ſi quis in colluctatione. & infra, titu.j.l. athletas.j.reſpon. Item nota quædam fieri gratis, quæ non gratis fieri non poſſunt: vt hic, &.j.de iure fiſci.l.ij.in princ.& infrà,de condict.ob tur.cau.l.fi.in prin.
a Not. ex iſta glo. ſecũdũ Bal. *quòd delinquens* p *Honorari.* a Si habes honorari, dicas corona, vel alio ſimili præmio:vt arg.Co.quæ res pigno.ob.poſ.l.ſpem.&.j.de re iudic. l.commodis. Si vero habes onerari, dic.i.niſi condemnati ſint vt depugnarẽt cũ beſtiis in harena.nec ob.quòd dicit,paſsi ſunt &c.

quaſi ſponte patiantur:quia cum primo maleficium cõmittebant, videntur velle pati ſe poſtea in harenam damnari. ſi autem ſpõte ſit harenarius quis,non eſſet infamis:vt arg.C.de inoffi.teſta.l.in harenam. Item nota ſecundum primam literam quòd ipſo facto quis eſt infamis. ſic.j.tit.j.l.quid ergo. §. quod ait.&.C.de adul.l. eum.&.j. de ritu nup.l. palam.in fi.Accur.

hoc locauit. Denique eos, qui virtutis[o] oſtẽdendæ cauſa hoc faciunt ſine mercede, non teneri aiunt veteres: niſi in harena paſsi ſunt ſe honorari.[p] eos enim puto notam non euadere. Sed ſi quis operas ſuas locauerit, vt feras venetur: vel vt de pugnet feram, quæ regioni nocet, extra harenam:[q] nõ eſt notatus.† His igitur perſonis quæ non virtutis[r] cauſa [cum] beſtiis pugnauerunt, pro ſe prætor permittit allegare: pro alio prohibet.[f] Sed eſt æquiſsimum, ſi † tutelam, vel curam huiuſmodi perſonæ adminiſtrent: poſtulare eis pro his, quorum curam gerunt, concedi.[t] Qui aduerſus ea feciſſe monſtretur, & pro aliis[u] interdicta poſtulatione repellitur, & pro æſtimatione iudicis extra ordinem pecuniaria pœna multabitur. Vt initio huius tituli diximus, tres ordines prætor fecit non poſtulantium: quorum hic tertius eſt,[x] quibus non in totum denegat poſtulandi facultatẽ: ſed ne pro omnibus poſtularent:* quaſi minus deliquerint, quàm hi qui ſuperioribus capitibus[y] notantur. Ait prætor: *qui lege,*[z] *plebiſcito, ſenatuſconſulto, edicto,* * *decreto, principum [placito,] niſi pro certis perſonis, po-*

Non virtutis. ſed locationis ſupple.
f *Prohibet.* his ſunt ſimiles parabolani:vt.C. de epiſ.& cle.l.parabolani.
t *Concedi.* Not.ratione officij quædam permitti,quę aliàs nõ permittuntur: vt.j.de iure fiſci.l.ex quibuſdam,in princ.& ſupra,de in ius voc.l.quæſitum.
u *Pro aliis.* nunc reſpondet.Accurſius.
x *Hic tertius.* ſ. ordo, qui tractat,ſcilicet de illis perſonis de quibus nõ in totum &c. quem ordinem habes.j. pro-ſo xi.§.Accurſius.
y *Capitibꝰ.* i.ſuperiore capite.ſ.ſecũdo.nam primo nullus eſt infamis:vtpote cum in primo capite nõ niſi puer & ſurdus cõtineantur. ſic alibi ponitur plurale pro ſingulari: vt. ſ. de origi. iur.l.ij.§.exactis. & de peti. hæred. diuus.in fin.
z *Ait prætor: qui lege.* * da exẽplum de lege: vt in.l. Iulia. repetũdarũ: vt.j.ad.l. Iul.repe.l.eadem.§.j. De plebiſcito nõ inuenitur exemplũ. ſed dominus R. ponit exemplũ.ſ.de offi.præ. l. plebiſcito. & de offi. procon.ſolẽt.Exẽplum de ſenatuſcon.dic vt damnatus lege Iul.ambitus, qui eſt infamis: vt.j.ad.l. Iul. ambitus.l.j.j. reſpon. & ideo non poteſt poſtulare. vel melius.vt.j.ad.l.Iul. de vi pri.l.j. De edicto dicas, vt.j.tit.j.l. j.De decreto dicas, ſcilicet iudicis: vt facit iudex. C.de poſtu.l. prouidendum.§.ſi quis. &.j.eod.l.ex ea.&.l.puto.§.j.&. C.eo.l.j. De placito principum, vt per conſtitutionem aliquam principis: vt.C.de poſtu.l.fin.&.C.de aduo. diuer.iudicior.l.iubemus.§.ad hæc.&.l.petitiones.§.ad hęc.&.C.de trãſa.ſi quis maior.& ex qui. cau.infa.irro.l.improbum.ſecundum R. Sed quomodo prohibiti prædictis legibus pro aliquo admittuntur: cum in dictis legibus non inueniantur aliquæ perſonæ exceptæ? Reſpon.talia exempla inueniri non poſſent. ſed eoipſo quòd inueniuntur prohibitæ à prædictis legibus, intelligitur eſſe conceſſum pro certis perſonis: quæ perſonæ ſunt.j.ea.l.§.fi.&.l.ſequent. & eſt pro hoc infra,e.l. ex ea.De infamibus autem dicas eſſe verum, niſi ſint infames ipſo iure,vel damnati de publico iudicio, vel de calum. publici iudicij, quando pro ſe tantum admittuntur: vt ſupra, e.l.§. remouet. &.§.item ſenatuſconſulto. pro aliis non,niſi pro pupillis vel adultis ſuis: vt ſupra, e.l.§.his igitur perſonis.vel illa exceptio,ſed æquiſsimum &c.refertur tantum ad locantes operas.Sed cum infamia etiam temporalis & perpetua eſſe poſsit, nunquid etiam perpetua notatus poterit pro certis perſonis poſtulare? Reſpon. ſic. nam omnes qui in edicto,infra,titu.j.continentur,perpetuo ſunt infames:& tamen pro certis perſonis poſtulant: vt infra,proxi.§. Sed argu. contra infra, eod. l. ex eo. nam ibi innuit vt ſi infamia eſt perpetua, pro nullo poſtulent:ſed ibi ſub.niſi pro certis perſonis:vt ibi dices.

a *Prohibentur.* quod est eoipso q̃ prohibẽtur tacite vel expresse.
b *Hoc edicto.* Vlpianus loquitur.
c *Qui edicto.* posito.ff. titu. j.l.j. Sed quare dicit hic & alij omnes, quasi aliquid accedat prædictis qui sunt supra. §. proxi. nam ibi & de istis dicit? Respon. secundum quosdam non est ita. nec enim dixit eos remoueri qui edicto prætoris sunt infames: sed eos qui edicto prætoris postulare prohibẽtur. Vel dic, quòd ibi dicit exponi etiam alij omnes &c. non solum qui in prima parte edicti positi. infra, titu. j.l.j. continentur, sed etiam alij inferiores supra positi. Ité intellige hic de notatis, nõ tamen summa infamia. tunc enim locum habet secundũ edictum: vt. ff. ea.l.§. remouet. &. §. ité senatus.
d *Certis personis.* enumeratis.ff. ea.l. §. deinde. sed certe immo vi-

stulare prohibentur: [a] *hi pro alio, quàm pro quo licebit, iniure apud me ne postulent.* Hoc edicto [b] cõtinentur etiam alij omnes, qui edicto [c] prętoris vt infames non tantur: qui omnes, nisi pro se & certis personis [d], non postulant. Deinde adiecit prætor, *qui ex his omnibus, qui supra scripti sunt, in integrum restitutus non erit* [e]. Eum [f], *qui ex his qui supra scripti sunt,* sic accipe, si fuerit inter eos, qui tertio edicto continentur: & nisi pro certis personis, postulare prohibentur. Cæterum si ex superioribus [g], difficile [h] † in integrum restitutio impetrabitur. De qua autem restitutione prætor loquatur: vtrum de ea, quæ à principe † [est,] vel à senatu, Pomponius quærit. Et putat de ea restitutione sensum, quam princeps vel senatus [i] indulsit. An autem & prętor restituere possit, quæritur. Et mihi videtur talia prætorum decreta [k] non esse seruanda: nisi si cui * ex officio iurisdictionis suæ subuenerunt [l]: vt in ætate obseruatur, si quis [minor] deceptus sit, cæterisque speciebus, quas sub titulo, *de in integrum restitutione,* exsequemur [m]. Pro qua sententia [n] est, quòd si quis famoso iudicio cõdemnatus, per in integrum restitutionem fuerit absolutus [o]: Pomponius putat hunc infamiæ * eximi [p].

Deinde adiecit prætor: *pro alio ne postulent* [q], *præterquam pro parente* [r], *patrono* [f], *patronáve: liberis, parentibúsque patroni, patronæ,* de quibus personis sub titulo, *de in ius vocando,* plenius diximus [t]. Item adiecit: *liberísve* [u] *suis, fratre, sorore* [x], *vxore* [y], *socero* [z], *socru, genero, nuru, vitrico, nouerca* [a], *priuigno* [b], *priuigna, pupillo, pupilla* [c], *furioso, furiosa* [d]:

II. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

FAtuo [e], *fatua:* quum [f] istis quoque personis [g] curator detur.

III. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

CVi eorum [h] *à parente, aut de maioris partis tutorum sententia, aut ab eo, cuius de ea re iurisdictio fuerit, ea tutela* [i], *curatióve data erit.* Adfinitates non eas accipere debemus, quę † quondam fuerunt, sed præsentes [k].

Item Pomponius nurus & generi appellatione, & soceri & Pomponium, de quo subiicit, infra statim, male dixisse. Accursius.
p *Eximi.* Immo videtur remanere infamis: quia à pœna restituitur: vt. C. de generali aboli. l. fin. quæ est contra. Solu. aliud est in restitutione; quæ omnino in statum pristinum aliquem reducit: vt hic. & aliud in indulgentia, per quam sola pœna remittitur, & ifamia remanet: vt ibi. pro qua solũ est C. de senten. pass. l. j. & infra, de vsuris. l. videamus. ij. §. in Fauiana. Alij distinguunt an dicat simpliciter, restituo te: vt ibi. an dicat, restituo te in integrum: vt hic. contra quos est prædicta lex. C. de sen. pass. l. j. Accursius.
q *Ne postulẽt.* qui tertio edicti ordine continentur: non qui secũdo vel primo. nam qui primo, pro nullo. qui secũdo, pro se tantum. Sed quidam dicũt hoc porrigi ad quosdã qui secũdo ordine sunt: & nulla sunt aspersi macula: vt ad mulierẽ, & cæcũ. nam cum ad eos infames qui sunt tertio edicti ordine porrigimus, multo magis ad eos: vt arg. infra, de procur. fœminas. sed hoc non placet: quia licet mulier & cęcus nõ sint infames, nõ tamen pro aliis admittuntur, sicut nec puer vel surd⁹, qui sunt de ordine primo: vt supra, ea.l.§. initium. &. §. propter casum. & §.ij. & illa. l. fœminas. non vt aduocatrix, sed vt procuratrix mulier admittitur.
r *Pro parente.* scilicet filius.

* infamia.

† *Iste textus scdm Bal. facit ff. arg. quòd licet quis p vxore fratris viuentis non posset testificari: tamẽ secus si vidua est: quia absoluta affinitas est tunc.*

f *Patrono.* scilicet libertus.
t *Diximus.* scilicet de filiis & parentibus in. l. illa, quique. §. parentes. ff. de in ius voc. de libertis autem & patronis, in. l. adoptiuum. §. patronum. e. ti. de in ius vo.
u *Liberísve suis.* scilicet pater.
x *Sorore.* scilicet frater.
y *Vxore.* scilicet maritus. Accursius.
z *Socero.* scilicet gener. Accursius.
a *Nouerca.* scilicet priuignus, qui loco est filij: vt inst. de nup. §. affinitatis. Accursius.
b *Priuigno.* scilicet vitricus.
c *Pupilla.* scilicet tutor. Accursius.
d *Furiosa.* scilicet curator cuiusuis eorum.
e FAtuo. Id est mente capto.
f Quum. id est, quia.
g *Personis.* non solum tutor pro pupillis, vt prædixi. Accursius.
h CVi eorum. Exponit prædicta. q. d. diximus tutori & curatori, quamuis aliàs prohibiti, tamẽ pro officio postulare permitti. hoc ergo intellige de eo cui est à patre hoc demandatum. & sic est tutor testamentarius, vel curator assignatus testamento, qui debet confirmari: vt instit. de cura. §. dantur. ibi, sed curator testamento &c. vel cum plures dedissent, ipsi inter se vnum in administrando prætulerunt: vt infra, de admi. tu. l. iij. vel iudex dedit tutorem vel curatorẽ: & sic est datiuus. Sed quid in legitimo? hic nihil dicit. sed dicas idem: quia est eadẽ ratio: vt infra, ad. l. Aquil. illud. in glo. æstimari. & quia lex dat tales tutores: vt infra, de legi. tu. l. legitimos. cui est dare permissum sicut iudici: vt hic dicit. vel dic quòd omnem tutelam comprehendit. supra. l. j. in fine. sed specificat hic de eo tutore cui est commissa administratio à testatore, vel iudice, vel à seipso: vt instit. de satisda. tu. §. ij.
i *Tutela.* id est tutelæ administratio.
k *Præsentes.* no. præsentem inspici affinitatẽ. secus cum tractatur

a *Prohibentur.* quod est eoipso q̃ prohibẽtur tacite vel expresse.
b *Hoc edicto.* Vlpianus loquitur.
c *Qui edicto.* posito.ff. titu. j.l.j. Sed quare dicit hic & alij omnes, quasi aliquid accedat prædictis qui sunt supra. §. proxi. nam ibi & de istis dicit? Respon. secundum quosdam non est ita. nec enim dixit eos remoueri qui edicto prætoris sunt infames: sed eos qui edicto prætoris postulare prohibẽtur. Vel dic, quòd ibi dicit exponi etiam alij omnes &c. non solum qui in prima parte edicti positi. infra, titu. j.l.j. continentur, sed etiam alij inferiores supra positi. Ité intellige hic de notatis, nõ tamen summa infamia. tunc enim locum habet secundũ edictum: vt. ff. ea.l.§. remouet. &. §. ité senatus.
d *Certis personis.* enumeratis.ff. ea.l. §. deinde. sed certe immo vi-

Etratio, dentur generaliter in- *quia officium* fames posse postulare: *procuratoris est nisi* vt insti. de except. §. fi. quæ est contra. Solu. [a] *similis verbis* ibi in procuratore: hic *agitur de vi* in aduocato. Si instes, *officio, q̃* quare diuersum est in *tima dignitas* vno q̃ in altero? Re- *tas non cuspon.* esse aduocatum, *ratur. Bal.* honor est: vt. C. de ad- *Difficile.* uo. diuer. iudicior. l. lau *nis est im-* dabile. j. respon. ideo *petrare re-* que eis multa dãtur pri *stitutionem* uilegia: vt. C. de aduo. *rme illis* diuer. iudicio. sancim⁹. *ui sunt* cõ sed esse procuratorem, *minati de* onus est. honore ergo *blice:* propter delictũ est pri *l. Facilis* uandus, non onere re- *scisus a-* leuandus: vt infra, de *rmis: Sed* interdi. & releg. l. rele- *euocare* gatorum. §. fi. &. l. seq.

radis supe- e *Non erit.* apud me non postulet, nisi pro certis personis.
riusque ena- f *Eum.* loquitur Vlpianus.
re ad au- g *Ex superioribus.* id est ex superiori. f. secundo. nã ex primo nul
us: Hic la- lus est infamis: & sic ponitur plurale pro singulari: vt. ff. ea.l.§. vt
or, hoc o- in initio. Et sic not. hic quòd generalis clausula in fine edicti po-
us. sita ibi, qui ex his &c. non comprehendit omnia præcedentia. Sed
Vide In- arg. contra. j. de leg. j. talis scriptura. in fine. *ADDITIO.* Solu-
o. in ca. cũ tionem huius contrarij vide per Bar. in. l. cõtraria, qui latè illam
. rabello. materiam ibidem examinat.
a. l. colum. h *Difficile.* si tamen contingat in integrum restitui in secundo
e fide in- vel tertio capite, pro omnibus admittam ad postulandum. & not.
tu. vbi po- quòd ab illo versu, cum qui &c. sunt verba iurisconsulti Vlpiani.
it quis posi i *Vel senatus.* scilicet totus cœtus qui erat ex centum: vt sumi-
e restituere tur. C. de pe. hær. l. fin. in prin. non tantum vnus. Et not. hic quòd
ama. senatus parificatur principi in dando restitutionem: vt hic. Item
scubi. Fl. in vetando aquam duci ex flumine publi. vt. ff. de flumi. l. quò mi-
enatus in nus. Item quia à nullo appellatur: vt infra, à qui. ap. non licet. l. j. §.
ubsistam sciendum. Item & in componenda lege: vt supra, de leg. & sena-
rincipi pa tusconsul. l. non ambigitur.
tificatur. k *Decreta.* quæ concedunt prohibitis postulare, dando restitutionem. vel dic simpliciter: vt hic dicit.
l *Subuenerit.* ff. prætor. aliàs subuenitur. ff. à prætore.
m *Exequitur.* scilicet prætor: vt de dolo & metu, & similibus. nam tunc dat restitutionem lite contestata, & causa cognita: non aliàs: vt infra, de minoribus. l. j. §. pe. &. l. in causæ. §. causa autẽ. sed hanc restitutionem infamiæ dare non potest: vt hic dicit. Accur.
n *Pro qua sententia.* id est huic sententiæ applicatur. & sic ad proximum: vt supra, de iurisdi. om. iud. l. si idem cum eodem. in fin. l. Vel dic pro qua, scilicet quòd à principe vel senatu restitutus posit postulare. & sic non ad proximum, sed ad superius refertur. Accursius.
o *Absolutus.* scilicet à principe. Alij dicunt, à prætore. & dicunt

BIU Cujas

de nuptiis impediendis ratione affinitatis: vt infrà. de nup. §. affinitatis. Item secus in seruo, qui etiam in præteritum dominũ non debet interrogari: vt. C. de quæst. l. seruos. & infra, de quæstio. l. vnius. §. penult. Item in meretrice quondam præteritus status inspicitur. sic infra, de rit. nup. l. palam. §. non solum.

a *Quibus.* id est quorum appellatiuis nominibus designantibus affinitatem pro præpositio &c. & no. quòd secundum Ioan. non debet hic esse pro. nã idé dicit si ab, vel ad[a], apponit. Alij habẽt pro, & supplẽt idem esse in similibus verbis. Item no. hic quòd non omnes personæ quæ sunt hic, enumerantur. infra, de procu. l. sed & hæ. in princ. sed ibi & hæ intelliguntur, argu. harum legum.

b *In curatoribus.* scilicet dãdis, id est cum de tutoribus dixit.

c *Debuisse.* immo forte nõ debuit: quia prodigo, de quo hic subiicit, vel simili nemo dat: sed lex: vt. C. de episc. audi. l. de creationibus. Sed dic q & de his hic subiicit quib[9] à lege nõ dantur. & ideo merito reprehẽdit. Ac.

d *Eum.* scilicet prætorem.

e *Vti.* hoc modo, Vti, pro vt cui eorum, cæterorum quoque &c.

f *Solent.* scilicet curatores.

g *Et qui.* subaudi, ꝑ eis qui & cætera.

h *Non possunt.* subau. eos pro se & pro certis personis postulare non prohibebo. & sic separatim legitur. Vel dicit in princip. l. & is qui &c. & continuatur cum superioribus.

socrus, & vlteriores, quibus[a] *pro*, præpositio solet accedere, contineri ait. In curatoribus[b] [item] debuisse[c] eũ[d] adiicere: Vti[e]* cęterorum quoque quibus dari solent[f]: id est, [muto,] surdo, prodigo, & adulescenti:

IIII. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

ITem quibus propter infirmitatem curatorẽ prætor dare solet:

V. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

ET qui[g] negociis suis, aliquo perpetuo morbo, superesse non possunt[h].

VI. IDEM libro sexto ad Edictum.

PVto autem omnes[i], qui nõ sponte, sed necessario officio funguntur[k], posse sine offensa edicti[l] postulare, etiam si hi sint, qui non nisi pro se postulare possunt[m]. Si quis aduocationẽ præstare fuerit prohibitus†: si quidẽ apud se[n], vt solét facere tempore magistratus sui: puto eum postea apud successorem eius adesse posse.

VII. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

QVos prohibet prætor[o] apud se postulare, omnimodo prohibet, etiam si aduersarius eos patiatur[p]† postulare.

Prohibitum ad tempus, post tempus videtur esse permissum. Bartolus.

VIII. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

IMperator Titus Antoninus rescripsit, eum, cui aduocationibus in quinquennio* interdictum esset, post quinquẽnium pro omnibus postulare non prohiberi. Diuus quoque Hadrianus rescripserat, de exilio[q] reuersum postulare posse. nec adhibetur distinctio[r], quo crimine silẽtium[s] vel exilium[t] sit irrogatum: ne scilicet pœna tẽpore determinata, contra sententiæ fidem * vlterius porrigatur.

Sententia iudicis, quæ deminutionem status non continet, extra territorium iudicis suum effectum non porrigit. Barto.

IX. IDEM libro primo Responsorum.

EX ea causa[u] prohibitus ꝑ alio postulare, quæ infamiam non irrogat[x], ideóque[y] ius pro omnibus postulandi non aufert: in ea tantum prouincia pro aliis non recte postulat, in qua præses fuit, qui sententiam[z] dixit. In alia vero quædam esse quæ consensu partium etiam relaxari non possunt: vt hic, & in milite procuratore: vt. j. de procu. filiusfa. §. veterani. & in iuramento calumniæ remittendo: vt. C. de iura. calum. l. fi. §. sed quia veremur. idem in quolibet pacto quod fiat contra publicam vtilitatem: vt infrà, de reg. iur. l. neque pignus. §. priuatorum. Econtra quædam possunt partium cõsensu relaxantur: vt. §. de fer. l. j. in prin. & quando agitur inter partes vt non appellent: vt. C. de tẽp. & re. ap. l. fin. quæ sunt ficta. arg. contra.

* *Muti. Fl. & No. quòd istæ præpositiones æquiparantur. Bar.*

†*Ex quibus causis aduocationibus interdicendũ Socrates apud Aristotelem lib. 7. Hecatonomiarum.*

P *Vto autem.*] CASVS. In. §. si quis, talis est. Potestas Bonoñ. prohibuit me coram se postulare: Dicitur hic quòd potero coram successore suo postulare. Viuianus.

i *Omnes.* vt breuius dicam quæ supra, generaliter dicta sunt.

k *Funguntur.* vt tutores & curatores.

l *Edicti.* scilicet secundi, vel tertij, secundum quosdam: & bene hic. vel dic tertij tãtum: vt diximus supra. l. j. §. pe. quod est verum quando non ex officio, scilicet iudicis. Accursius.

m *Postulare possunt.* vt. §. eo. l. j. §. his igitur.

n *Apud se.* scilicet prohibitus est. & sic videtur ei permissum apud alium: vt. j. de iudi. cum prætor. in princip. &. C. ex qui. cau. infa. irro. & si seuerior. si autem in perpetuum, secus est: vt. C. eo. l. j. si autem simpliciter, præsumam quòd in perpetuum: vt infrà, de verb. oblig. & ideo. aliàs est ibi l. si Stichum. §. stipulatio huiusmodi. Si autem quæras an posit in perpetuum prohibere: dicas quòd sic sententiando, & de causa cognoscendo, & contestando causam propter quam prohibitus est, prohibetur: & tunc in perpetuum. si autem extra ordinem, quia forte nimis improbe postulabat: tunc non extenditur vltra suam administrationem: vt infrà, de pœ. l. fin.

Q *Vos.*] CASVS. Multæ sunt personæ enumeratæ supra quæ postulare non possunt. sed pone quòd aduersarius eum postulare prohibitum postulare patiatur. nunquid ad postulandum admittetur: quæritur. Et respon. quòd non: quia consensus partis non facit quòd admittatur. Viuianus.

o *Prohibet prætor.* viuus vel mortuus.

p *Patiatur.* quia causa decoris prætoris sit prohibitio: vt supra, eod. l. j. in prin. & propter improbitatem aduocatorum fit: vt hic, & infrà, de pœ. l. moris. ideoque non ob. supra, de pac. l. pactum. &. C. de pac. si quis in conscribendo. quæ sunt cõtrariæ. Item no.

E *X ea.*] CASVS. Quidam puta Titius prohibitus fuit ne postularet: vt quia nimis verbosus erat: & sic infamis non efficitur. poterit quidem iste Titius vbique postulare pro hominibus de altero territorio præterquam in ea prouincia in qua est qui prohibuit.

u *Ex ea causa.* vt quia nimis verbosus, vel ex crimine stellionatus, quod infamiam non infert, quando ex causa non famosa damnatur: vt. j. de cri. stel. l. ij. &. iij.

x *Non irrogat.* alioquin in nulla prouincia postularet, quasi infamia semper ipsum concomitetur, sicut lepra leprosum. sic enim dicimus in sentẽtia excõmunicationis: vt in decre. xj. q. iij. si quis à proprio. nisi pro certis personis: vt. §. eo. l. j. §. ait prætor.

y *Ideoque.* maxime. nam infamis postulat pro certis personis: vt §. eo. l. j. §. ait prætor. vel dic, pro omnibus: quia non pro illis qui de alia terra sunt. Accursius.

z *Sententiam dixit.* Argu. quòd consuetudo ciuitatis etiam in castris sub ea ciuitate positis tenet. & forte seruat episcopus: licet maior[b] sit quàm potestas qui decretum inducit. & facit supra, eod. puto. §. j.

BIU Cujas

Hi qui.] CASVS. Aduocatus fiſci poteſt eſſe aduocatus contra fiſcum, etiam in eadem cauſa, in cauſis pupilli ſui vel in aliis quæ hic ponuntur. Item decurio licet fiſco debeat deſeruire, non poteſt eſſe aduocatus contra fiſcum in cauſis pupillorum, vel in aliis quæ hic ponuntur.

a *Agunt.* vt procurator fiſci, & aduocatus generalis. Accur.

† *De prouin cia eiuſdem nomini* b *Non prohibẽtur.* etiã in ea cauſa in qua iu- *de Alcia.* uerunt fiſcũ: vt. j. l. pro- *Lib. Pareg.* xi. & eſt ſpeciale ꝙ hu- *& cap. 20.* iuſmodi perſonis & ſi- *† Bal. dicit* militibus, vt etiam dura- *ipſi tex. ſim-* te officio hoc poſsint, *ga. quod ſi-* non ſolum poſtea. ſed *ſcus, reſpon-* regulariter contra: vt *dica, &* C. de aduo. diuer. iudi. *alia patria* l. ij. quæ eſt contra. & *aquipara-* C. de aduo. fi. l. j. &. ij. *tur* quo ad quæ ſunt contra. qui- *veruetiam* bus dicitur ꝙ durante *eis exhibẽ-* officio generalis aduo- *dam. Bale.* catus fiſci pro nullo cõ tra eum aduocat. Item in cauſa in qua fuit pro fiſco, etiam finito officio non erit contra eũ: ſed hic eſt ſpeciale, vt dixi. ſi autẽ in vna cauſa tantum eſt pro fiſco, in alia contra eum eſſe poteſt ꝙ quolibet. Itẽ finito officio generalis aduocati in qualibet erit cõtra fiſcum, niſi in quibus fuit pro fiſco.

c *Præter ſuperiores.* id eſt præterquam ad prædictarum perſonarum cauſas: parentum, filiorum, & pupillorum.

non prohibetur, licet eiuſdem nominis ſit. †

x. PAVLVS libro ſingulari Regularum.

HI qui fiſci † cauſas agunt a, ſuam, vel filiorum, & parentum ſuorum, vel pupillorũ, quorum tutelas gerũt, cauſam & aduerſus fiſcum agere non prohibẽtur b. Decuriones quoque contra patriam ſuam cauſas agere prohibentur, præter ſuperiores c perſonas.

xi. TRYPHONINVS libro quinto Diſputationum.

A Principe noſtro reſcriptũ eſt, nõ prohiberi tutorem adeſſe pupillo in negocio, in quo aduocatus contra patrem eius fuiſſet d. Sed & illud ab eo e permiſſum eſt, agere tutorem pupilli cauſam aduerſus fiſcum, in qua aduerſus patrem pupilli antea aduocatus fiſci fuiſſet. Qui autem inter infames ſunt, ſequẽti titulo explanabitur.

Principe.] CASVS. Titius fuit aduocatus contra Seium, pro fiſco vel pro alio: & Seio decedẽte Titius factus eſt, vel fuit, tutor filiorum Seij. poterit quidem Titius pro iſtis pupillis aduocare contra fiſcum: & in eadem cauſa. Viuianus.

d *Fuiſſet.* Sed nonne hoc edictum erat in prin. l? Reſpon. ſ. in genere: nunc in ſpecie, de qua dubitabatur. vel dic. ſ. dixit adeſſe poſſe, nũc cauſam eius agere poſſe: quod plus eſt. Et nota hic eſſe ſpecialia quædam. nam aliàs quilibet ſecundum ſuum pactum ſuo clientulo præſtat patrocinium: vt. C. de poſtula. l. quiſquis. §. ante omnia. Ex his ergo patet quòd licet tuæ cauſæ ſecreta mihi mandueris: nihilominus tamen contra te aduocationis munere fungi potero etiam in eadem cauſa: alioquin iam nulli homini cõſilium eſſet dandum. & ſic de facto fuit iudicatum. & facit ad hoc. xciij. diſ. c. legimus. & ca. diaconi. Quid ergo ſi fidẽ tibi dedi quòd pro te eſſem aduocatus in cauſa: & fui: & ſententia lata fuit: an in cauſa appellationis contra te eſſe potero? Reſpon. ſic. nam ſufficit ſi cui &c. vt. C. de nego. geſtis. l. tutori. Item & aduocatus quondã fiſci in alia cauſa in qua non præſtitit fiſco patrociniũ, poteſt eſſe contra fiſcum: vt. C. de aduo. fiſc. l. ij. at cauſa appellationis non eſt eadem cum prima, vt diximus in ſabbatina quæſtione. & hoc maxime ſi mihi non offers dignum ſalarium in cauſa appellationis. in cauſa vero principali, quæ nondum eſt finita in aliqua parte ſui, contra te non ero. alioquin crimine præuaricationis inuoluor: vt infra, titu. j. l. athletas. §. præuaricator. & infra. de præua. l. iij. §. ꝙ ſi aduocatus. & C. de aduo. di. iud. l. j. excipitur in caſu pupillorũ, eorum fauore: vt hic dicit.

e *Ab eo.* ſcilicet principe.

DE HIS QVI NOTANTVR INFAMIA.

Quia à poſtulando remouentur infames: ideo de eis dicit.

Prætoris.] CASVS. Breuiter ſcias quòd omnes iſti qui enumerantur in iſta. l. ſunt infames, vel ipſo iure per ſententiam, vel ipſo facto. Ecce enim miles qui ignominioſe de militia remittitur, infamis eſt. Item qui facit ludibrium ſui corporis, infamis eſt. & leno eſt infamis. Item qui damnatus eſt de publi. iudicio, eſt infamis. Item qui cõdemnatus eſt de præuaricatione, eſt infamis. Item qui cõtrahit furtum, vel vi bo. rap. & inde condemnatus eſt, vel pactus, eſt infamis. vel de infamia, vel de dolo eſt cõdemnatus, eſt infamis. Item ſi pactus eſt. Item qui condẽ-

natus eſt in iudicio tutelæ, eſt infamis: vel pro ſocio: vel mandati: vel depoſiti: & ſuo nomine: infamis erit. hoc verũ eſt in his quatuor caſibus ſi ex dolo fuerint condemnati: non propter culpam. [*QVI EAM.*] Scire debes quòd mulier non debet nubere intra annum poſt mortem viri ſui: & ſi nubat intra annum, efficitur ipſa infamis: & ſic ille infamatur qui eam duxit: & parẽtes etiam iſtorum infamãtur qui cõſenſerint tali matrimonio. Item qui bina ſponſalia contraxit, ſua voluntate. ſ. infamatur.

DE HIS, QVI NOTANTUR infamia.

TITVLVS II.

Diuiditur in tres partes. primo ponit quoſdam caſus in quibus infamatur quis ipſo facto. ſecundo ponit alios in quibus infamatur qnis per ſententiam. tertio redit ad eos in quibus infamatur ipſo facto. ſecũda ibi, qui in iudicio. tertia ibi, qui eam. Bart.

I. IVLIANVS * libro primo ad Edictum.

PRætoris verba dicunt: *Infamia notatur* f, *qui ab exercitu ignominiæ cauſa, ab imperatore, eóve cui de ea re ſtatuendi poteſtas fuerit, dimiſſus erit. Qui artis ludicræ* g, *pronũciandíve cauſa in ſcenam prodierit. Qui lenocinium* h *fecerit. Qui in iudicio publico* i, *calũniæ, præuaricationíſve cauſa quid feciſſe, iudicatus erit. Qui furti* k, *vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo & fraude* l, *ſuo nomine dãnatus, pactúſve erit. Qui pro ſocio* m, *tutelæ, mãdati, depoſiti* †, *ſuo nomine, nõ cõtrario iudicio damnatus erit. Qui eam quæ in poteſtate* n *eius eſſet, genero mortuo, cum eum*

f *Notatur.* a ſ. infamia quę eſt iuris. nam de ea tantum hic tractat. eſt autem & alia quę dicitur facti: & contingit plurib⁹ modis: vel quia *famis dicitur cui⁹ ſtacrepauit filios vel aliquem: vt. C. eo. interlocutio. &. l. verbum. reprobatus: cuius effect⁹ eſt duplex. primus, vt à querela nõ excludatur frater exhęredatus, qui aliàs exclu deretur ab hæreditate, ge. §. præ & à querela: vt. C. de inof. teſt. l. fratres. Item repellitur à dignitate. C. de dig. l. neque. lib. xij. Et nota quòd verba huius. l. exponũtur infra, eo. ti. l. proxi. vſque ad. §. ait prætor.

g *Qui artis ludicræ.* ludibrium ſui facturus, & pronũciaturus (vt ſubiicit) Comœdiam vel Satyrã. & hæc pars exponitur infra. l. proxi. §. ait prætor. & l. qui autem. & l. athletas. vſque ad. §. ait prætor.

h *Qui lenocinium.* hoc exponitur. j. eod. l. athletas. §. ait prætor. vſque ad. §. calumniator. Accurſius.

i *Qui in iudicio publico.* facias quòd ſint tres caſus. Primus, quãdo de iudicio publico iudicatus, vel condẽnatus erit. Secundus, quãdo de calumnia commiſſa in iudicio publico, vel priuato, cum ex ea cauſa deſcendit crimen priuatum, cuius eſt actio ciuilis, & infamiam irrogat: vt. j. de publi. iud. l. infamem. Tertius eſt de præuaricatore. Sed quidam notant tantum duos caſus, ſcilicet calumniæ, & præuaricationis dãnatum: ſequentes Vlpi. qui hæc duo exponit. j. eo. athletas. §. calumniator. &. §. item præuaricator. item quod dicit de præuaricatione damnatum eſſe infamem, idem de tergiuerſatore: vt. C. vt intra certum tempus. l. prima & ſecunda.

k *Qui furti.* ſcilicet actione: vt patet: quia dicit, vi bonorum raptorum, ſecundum Io. & ſic tranſigens in condictione furtiua, nõ infamatur: vt in fi. §. vbi parificat damnatum & pactum.

l *Fraude.* pro eodẽ ponit dolum, & fraudem. & quod dicit, ſuo nomine: ideo eſt, quia ſecus ſi alieno: vt. j. eo. furti. §. ſi quis alieno. & exponuntur hæc quatuor mẽbra per Vlpianum infra, eo. athletas. §. fina. & l. ſequen. & l. furti. vſque ad. §. mandati. Accur.

m *Qui pro ſocio.* ponit quatuor caſus ex cõtractu, vel quaſi, quibus quis infamatur dãnatus. & caue quia nõ repetit, pactus, quod dixerat. ſ. proxi. in delictis: vt hic, & infra, eo. in actionibus. Item quod ſubiicit de damnato tutelæ: hoc ſic eſt ſi ratione doli. ſecus ſi culpæ, etiam latæ: vt inſtitu. de ſuſpec. tu. §. ſuſpectus. & idem in cæteris quæ hic ſunt, vt demũ ratione doli in prædictis commiſsi damnatus infametur: vt. j. eo. furti. §. fin. Item quod ſubiicit, contrario iudicio damnatum non infamari: fallit in caſu: vt. j. e. furti. §. mandati. in fin. Et not. quòd hic. §. totus exponitur per Vlp. infra, eo. furti. §. mandati. vſque ad. l. genero.

n *Qui eam quæ in poteſtate.* x. vel. xj. caſus proſecutus eſt, in quibus quis per ſentẽtiam de iure infamis efficitur, ab illo verſu, qui iudicio &c. nunc reincipit dicere de his qui ipſo facto ſine ſententia infamantur: & ſunt octo vel nouem inter eos qui hic ſequuntur, & eos qui ſunt ſuprà. §. ab exercitu. vſque ad. §. qui in iudicio. Et not. quòd quotiens lex notat factum quare aliquis notetur ipſo iure, tunc notatur infamia ipſo iure ex ipſo facto. quaſi ipſa lex notet talẽ, eo quòd tale quid fecit. & hoc optime elicitur infra,

a *Not. tẽ gl. quòd in famia alia iuris: alia facti. & ſimor. & l. honor. & l. licet. de obſeq. à lib. pa trono præſt. & de infamia facti* vide Bart. in l. de minore. §. tormẽta. ff. de quæſtio.

* *Vlpianus fortaſſe. nã Iulianus nulloslibros ſcripſit ad edictum.*

† *Cur depoſiti damnatus ſit infamis, Ariſto teles Probl. 29. part. pro blem. 2. & Alciat. lib. 2. Pareg. c. 36.*

infra, de rit. nup. palam. §. quæ in adulterio. &. ĭ. e. l. quid ergo. §. cum autem. Item sunt & alij casus in quibus quis notatur per sententiam ipso iure, qui non dicuntur hac. l. vt. ĭ. eod. l. notatur. & seq. &. ĭ. de sepul. vio. l. j. Idem dici potest in eo qui accepit aliquid ob negocium alicui faciendum, vel non faciendum. Item in crimine expilatæ hereditatis: vt. C. eod. si te. Idem dicunt quidã de actione quod me. cau. sed certe de ea non inuenitur, quòd infamet: nec etiam actio leg. Aquil. vt infra, ad legem Aquil. si seruus seruũ. §. si cum maritus. nec ob. quòd propter dolum quis in prædictis condemnatur: quia idẽ est in condictione furtiua: & tamen non infamat: vt infra, de act. & obl. cessat. & in interdicto vnde vi: nec tamen infamat: vt infra, de vi & vi arma. l. j. §. hoc interdictum nõ ad omnem. versi. ad solam. &. l. neque.

a *Id tẽpus.* scilicet annum: vt dices. ĭ. eod. l. genero.

b *Sciens.* vt infra, eo. l. liberorum. §. notatur.

c *Non iussu.* tũc enim excusatur. velle enim &c. vt infra, de reg. iur. l. velle.

d *Habuerit.* repete, infamia notatur: vt in prícipio posuit. Et not. quòd ea quæ hic dicit prætor ab inde, qui eã &c. exponuntur. infra, eo. l. genero. cum. l. seq. Item not. quòd omnes pdicti possunt dici capite minui: vt infrà, de va. cog. l. cognitionũ. §. j. & insti. de capi. de mi. in princ. secundum quosdam. sed certe in d. l. cognitionum. non dicit, quòd capite minuantur propter infamiam: sed dicit minui fama, vel plecti circa statum. & no. q. sex casus sunt in hoc vlti. §. fin. in fin.

e *Caligatum.* supple etiam: & dic, id est, infimum & obscurum: vt in authen. qui. mo. na. effi. leg. §. quisquis. col. vj. Accursius.

mortuum esse sciret, intra id tẽpus a, *quo elugere virum moris est, antequam virum elugeret, in matrimonium collocauerit: eámve sciẽs* b *quis vxorem duxerit, non iussu* c *eius, in cuius potestate est: & qui eum quem in potestate haberet: eam de qua supra comprehensum est, vxorem ducere passus fuerit. Quíve suo nomine, non iussu eius, in cuius potestate esset, eiúsve nomine, quem quámve in potestate haberet, bina sponsalia, binásve nuptias in eodem tempore constitutas habuerit* d.

Hic iurisconsultus incipit exponere edictum: & sunt expositiones multum notabiles: & veniunt sæpe de facto. Bart.

II. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

QVod ait prætor, *qui ab exercitu dimissus erit:* dimissum accipere debemus militem caligatum e: vel si quis alius vsque f ad Centurionem, vel præfectum cohortis, vel alæ g, vel legionis, vel tribunũ h, siue cohortis i, siue legionis * dimissus est. Hoc amplius Põponius ait, etiã eum qui exercitui præest, licet consularibus insignibus k vtitur, ignominiæ causa ab ĩperatore missum hac nota laborare. Ergo & si dux, cum exercitui l præest, dimissus erit, notatur. † Et si princeps dimiserit, & adiecerit m, ignominiæ causa se mittere (vt plerunque facit) non dubitabis, & ex [hoc] edicto prætoris eum infamia esse notatum: non tamen n, si citra indignationẽ principis successor ei datus est. ℣ Exercitum autem, non vnam cohortem, neque vnam alam dicimus, sed numeros multos militum. Nam exercitui præesse dicimus eũ, qui legionẽ, vel legiones cum suis auxiliis o ab imperatore commissas administrat. Sed hic p * etiam eum, qui ab aliquo numero militum missus est: quasi ab exercitu missum sic accipiemus.

Nota hic duo: primo, quòd in sententia debet inseri causa. secundo, no. de degradatione. seu exauctoratione. Bart.

℣ *Ignominiæ causa missum.* * hoc ideo adiectũ est, quoniam multa genera sunt missionũ †. Est honesta, quæ emeritis q stipendiis, vel ante ab imperatore indulgetur. Est causaria, quæ ꝓpter valetudinem r laboribus militiæ soluit. Est ignominiosa. Ignominiosa autem missio totiens est, quotiens is qui mittit, addit nominatim, ignominiæ causa se mittere. Semper enim debet addere cur miles s mittatur. Sed & si eũ exauctorauerit, id est insignia militaria detraxerit, inter infames † efficit t: licet non addidit, ignominori remittitur: & tamen est infamis. & sic est arg. contra. infra, de libe. & posthu. l. cum quidam. Item arg. contra. C. de his qui non imple. stip. l. fin. in fin.

f *Vsque.* ascensiue & inclusiue: vt patet infra, statim hoc amplius &c.

g *Alæ.* vbi sunt triginta equites: sic dicti, quia tegunt pedites vice alarum.

h *Vel tribunum.* id est eum qui ex tribuum ſ ffragio est electus vt præesset cohorti vel legioni. Præfectus autem dicitur, qui à principe quandoque eligebatur ad regendũ exercitum: vt. ff. de orig. iur. l. ij. §. eisdem.

i *Cohortis.* Not. quòd cohors habet. x. alas: legio habet septem milia, & centum pedites: & septingentos. xxx. equites: & sic sunt. x. cohortes. prima vocatur miliaria, & habet pedites mille centum quinque: equites sociatos * cxxxvj. secunda, quingentenaria dicitur: & habet pedites quingẽtos, &. lv. equites. lxvj. secundũ Vegetium, qui tractauit de re militari.

k *Insignibus.* i. quibus cõsul discernebatur ab aliis.

l *Exercitui.* in quo sunt sex legiones, quia exercitus est collectio totius militiæ.

m *Et adiecerit.* idem & si nõ adiecerit: vt ĭ. de re mili. l. milites. ij. §. missionum. quæ est contra. sed ibi fecit æquipollens.

n *Non tamen.* scilicet notatur.

o *Auxiliis.* i. auxilianibus militib⁹ qui in legionibus sunt.

p *Sed hic.* No. hic mirabile: quia odium ampliatur. nam hic nõ remittit ab exercitu: quia à numero militum minori remittitur: & tamen est infamis. & sic est arg. contra. infra, de libe. & posthu. l. cum quidam. Item arg. contra. C. de his qui non imple. stip. l. fin. in fin.

q *Emeritis.* scilicet. xx. an. vt. C. de excu. ve. l. j. &. C. de re mi. l. ij. &. C. de his qui non imple. stip. mi. l. fin. vel si ad certum tempus fuit assumptus, tunc eo finito.

r *Propter valetudinem.* arg. pro dando curatore debili episcopo. sic insti. de cura. §. fi. Accur.

ſ *Cur miles.* Not. causam addendam quotiens fit aliquid. sic. ŝ. de transl. l. cum hi. §. in causa. &. C. de testi. l. j. & infra, de suspec. tu. l. iiij. in princip. &. C. de iud. properandum. §. illo. &. xxj. di. intantum. Arg. contra, extra de re iu. sicut. Item contra. infra, de re mili. l. milites. §. missionum. in fin. Sol. non est necesse vt dicat, cum ignominia mitto: sed causam quare mittit, debet dicere: vt quia prodidit, vel quia arma vendidit contra præceptum ducis belli: vt hic. vel hoc quo ad infamiam, non quo ad cætera: vt ibi. Sed quid si neque exauctorauit, neque causam expresit? videtur infamis: vt. d. l. milites. §. missionum. Sed tu distingue quid militi obiiciatur, dolus, an culpa: vt & dicimus de tutore: vt infra, de suspe. tu. l. hæ enim. quod si non appareat, tũc in mitiorem partem præsumam, vt non sit infamis: quasi culpa obiecta, non dolo: vt infra, de pœ. l. si præses.

t *Efficit.* immo videtur exauctoratus non infamari: vt. ĭ. de re mili. l. qui cum. §. exauctoratus. quæ est cõtra. Sol. ibi ex causa quę est insufficiens ad infamiam, fuit exauctoratus: quia propter litem vitandam militiæ se dederat. hic autem ex sufficienti. Et no. quòd sic etiam episcopus degradat clericum suum. ad quod est in auth. vt cleri. apud proprios episcopos. §. fin. col. vj. Item no. quòd tũ-

tum

* *non sunt hæc verba, vel tribunũ, siue cohortis, siue legionis.*

† *Collige, quòd infamia ita bene sugillat & ligat maiores, sicut minores: nec ĭ hoc est personarũ distinctio. nam dicit Bal. reatus omnẽ honorẽ excludit. in. l. 1. vbi senator. vel clariſ. C.*

BIU Cujas

tum valet quid fieri facto, quantum si verbis dicatur: vt infrà, de ædil. edic. si tamen. §. ei qui. & suprà, de legi. & senatusconsul. l. de quibus in fi.

a *Exauctorasse.* id est à militia remouisse: vt infra, de li. cau. l. qui ex libertate.

b *Est & quartum genus.* quo remittitur vt munera subeat, non vt infamis fiat.

c *Ledit.* etiã si ob eã causam fuit exauctoratus: vt. j. de re mi. l. qui cum vno. §. nõ omnis. & §. sequenti.

d *Infamis.* immo cũ capite damnatur: vt. C. de adul. quamuis. ij. in fi. fit statim seruus: vt infrà, de pœ. l. qui vltimo. Respon. illa pœna gladij non erat tempore harum legũ. vel dic damnatum ex alio capite. l. Iul. quàm de adulterio. cũ multa sint capita eius: vt infrà, de mino. l. auxilium verbi gratia in stupro, vbi publicatio bonorum fit, nisi quando in puerũ, vel à tutore in pupillã, & à seruo in dominam commisso: vt insti. de pub. iudi. §. ij. & C. si tutor pu. l. j. & de mulie. quæ seruis propriis. l. j. Accursius.

e *Sacramento.* iurat enim miles, secundum Vegetium, quòd mortem non euitabit causa reipublicæ. à quo sacraméto soluitur propter infamiam qua afficitur. si ergo soluitur à sacraméto militiæ secularis: multo magis ab ecclesiastico. & idẽ forte in omni publico officio, & omni publico crimine ex quo quis est damnatus. nam & qui infamis est, non fert testimonium: vt infrà, de testi. l. iij. §. lege. quòd est publicũ officium: vt infrà, de testi. l. j. & infrà, quemadmo. testa. ap. l. si quis ex signatoribus eadem ergo ratione aliqua publica officia non exercebit: à dignitatibus autem constat eum esse remotum: vt. C. de dig. l. ij. li. xij.

f *In vrbe.* ex hoc facto pœnam patitur, & præmium: quia à tutelis vrbicis excusatur: vt hic, & infrà, de excu. tuto. l. sed & milites. §. scribit autem. versi. sed & ignominia.

g *Ait prætor, qui prodierit.* propter præmium secundum quosdam: vt in fi. huius. l.

h *Definit.* obumbratio cortinarum siue pannorum quæ posita sunt in publico vel in priuato loco. & dicitur scæna à schœnon quod est chorda: quia ioculatores faciunt ire caballos per chordam, & similia. & sic patet quòd ioculatores omnes sunt infames, scilicet ipso iure: quia omnibus faciunt spectaculum sui: licet nõ semper faciant cum obumbratione cortinarum: quia mercedis causa ludibriũ sui faciunt. qui vero ludit cum cithara vel simili, licet coram pluribus: si tamen causa amœnitatis, non mercedis faciat: vt & Dauid faciebat, non infamabitur: huiusmodi enim ludi reseruantur: vt. C. de spectacu. l. j. lib. xj.

i *Spectaculum.* id est vt videant qui volunt.

k *Spectaculi.* id est inspiciendi.

l *Enim.* pro certe. q d. & inferiores infames sunt.

m *Descendunt.* vt pugnent cum bestia dentata. & isti sunt infames ipso iure: vt suprà, titu. j. l. j. §. bestias. istis similes videntur pugiles, & sic infames. Vel dic non esse infames, quia gratia virtutis hoc faciunt: vt ar. infrà, ad. l. Aquil. qua actione. §. si quis colluctatione.

n *Famosos.* & si est miles, dãnatur capite: vt. j. de pœ. l. quædam

ff. Vetus

niæ causa se eum exauctorasse[a]. Est & quartũ genus[b] missionis, si quis euitãdorum munerum causa militiã subiisset. Hæc autem missio existimationem non lædit[c]: vt est sæpissime rescriptũ. ℣ Miles, qui lege Iulia de adulteriis fuerit dãnatus, ita infamis[d] est, vt etiam ipsa sententia eum sacramento[e] ignominiæ causa soluat. Ignominia autem missis, neque in vrbe[f], neque alibi, vbi imperator est, morari licet. ℣ Ait prætor, *qui in scænã prodierit*[g], infamis est. Scæna est (vt Labeo definit[h]) quę ludorum faciendorum causa, quoli bet loco, vbi quis cõsistat, moueaturq́, spectaculũ[i] sui prębiturus, posita sit in publico, priuatóve, vel in vico: quo tamẽ loco passim homines spectaculi[k] causa admittantur.

Eos enim[l], qui quæst⁹ causã in certamina descendunt[m], & omnes propter præmiũ in scęnam prodeuntes, famosos[n] esse Pegasus & Nerua filius responderunt.

III. GAIVS libro primo ad Edictũ prouinciale.

QVi autem operas suas locauit, vt prodiret artis ludicræ causa, neque prodiit: non notatur: quia non est ea res adeo turpis, vt etiam cõsilium puniri[o] debeat.

IIII. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

ATHletas autem[p] Sabinus & Cassius respõderũt omnino artem ludicram non facere. virtutis enim gratia hoc facere. & generaliter ita omnes † opinantur, & vtile videtur, vt neque Thymelici[q], neque Xystici, neq; agitatores[r], nec qui aquam equis spargũt[s], cætera q́; eorũ ministeria[t], qui certaminibus sacris deseruiũt, ignominiosi habeantur. Designatores[u] autem, quos Græci † βραβευτὰς appellant, artem ludicrã non facere Celsus probat: quia ministerium, non artem ludicram exerceant. Et sane locus[x] iste hodie à principe non pro modico beneficio datur. Ait prætor[y], *Qui lenocinium fecerit*. Lenocinium facit qui quæstuaria[z] mancipia habuerit. Sed & qui in liberis[a] hunc quæstum exercet, in eadem causa est. Siue autem principaliter hoc negocium gerat, siue alterius negociationis accessione[b] vtatur: vt puta si caupo fuerit, vel stabularius, & mancipia talia

Q*Vi.*] CASVS. Si quis locauit operas suas accipiendo aliquid vt ludibrium sui corporis faceret, nec fecit: non erit infamis.

o *Puniri.* quia cogitationis & cæt. vt. j. de pœ. l. cogitationis. sed † *Hic habes tex. pro eo qđ dicitur qđ cõis opinio est cõsequẽda: & istud colligit hic Bal. [ET GENERALITER.] Hic enumerantur quidã vsque ad. §. ait prætor. qui nõ sunt infames, quãquam seri aliquid suũ officium exerceãt. [AIT PRETOR.] Si quis habeat ancillas, vel liberas mulieres: & propter quæstũ prostituat eas: siue habeat prĩcipaliter ad hoc eas destinatas, siue secundario, vt caupo & quidã alij: infamis erit vtrobiq;. Item seruus si fiat liber, erit infamis si in seruitute ancillas pecu liares pstituit ad quæstũ. [CALVMNIA TOR.] Item calumnia ego accusaui aliquem, & falsõ: & sic calũniose. vnde iudex me de calumnia condemnauit expresse: vel aliquis alius me accusauit de calumnia. cõdemnatus fui, cũ non probassem crimẽ quod intẽdebã, ero quidem infamis. [ITEM PRAEVARICATOR.] Ego accusabam aliquẽ de pub. iudicio: si fuero condẽnatus de præuaricatione, ero infamis. Quis aũt sit præuaricator, dicit. nã ille est præuaricator qui pdit causam suã: vt quia allegat pro aduersario q́ facit cõtra se: & magis est ex pte aduersarij q́ ex sua. [ITEM SI QVIS.] Illi qui istis quatuor actionibus condemnantur, infames erunt: siue paciscantur. nam infames sunt. & est ratio in l. seq. quæ continuatur cum ista.*

p *Athletas autem.* Athletam appellat hic depugnatorem cũ bestia dentata gratis: vt. ff. ti. j. l. j. §. bestias. versi. quòd si depugnauerit. vel dic pugnantes in ludis qui tunc fieri solebant: vt. C. de athle. l. j. lib. x. & in authen. de consu. §. quantumcunque.

q *Thymelici.* a i. cantantes in publico cum instrumentis.

r *Agitatores.* scilicet equorum qui olim in publico trahebant currũ. nomina enim sunt officiorum quæ ignoramus. sed fit in die Epiphaniæ in ciuitate Boñ.

s *Aquam spargunt.* frigidam, vt citius currant. fiebat enim lud⁹ Romæ olim in quo hoc fiebat: & adhuc fit Constantinopoli.

t *Ministeria.* id est cæteri eorum ministri.

u *Designatores.* scilicet locorum vel hominum, vbi debeant sedere. & facit ad finẽ huius dicti. ff. de orig. iur. l. ij. §. primus diuus Augustus. ad fi. l. Accursius.

x *Locus.* id est officium istud.

y *Ait prætor, qui lenocinio.* hic est infamis ipso iure. & sic patet q́ non dicit de eo lenocinio q́ facit qui retinet vxorẽ in adulterio deprehẽsam: de quo habet mentio. j. ad legẽ Iul. de adulte. l. j. §. lenocinij. & l. mariti. nã ille nõ ipso iure, sed p sentẽtiã est infamis.

z *Quæstuaria.* id est quæstũ afferentia. sed certè & idem si sine quęstu: vt. j. de ritu nup. l. palã. in fin. j. respon. vel distingue vt se etiam sine quæstu posit prostituere: aliàs non: vt ibi innuit.

a *Sed qui in liberis.* fœminis. Accursius.

b *Accessione.* vt cauponæ: vt hic, & infra, de ri. nup. l. palam. §. si qua cauponam. & C. de adul. l. quæ adulterium.

Hic habes tex. pro eo qđ dicitur qđ cõis opinio est cõsequẽda: & istud colligit hic Bal. [ET GENERALITER.] Hic enumerantur quidã vsque ad. §. ait prætor. qui nõ sunt infames, quãquam seri aliquid suũ officium exerceãt. [AIT PRETOR.] Si quis habeat ancillas, vel liberas mulieres: & propter quæstũ prostituat eas: siue habeat prĩcipaliter ad hoc eas destinatas, siue secundario, vt caupo & quidã alij: infamis erit vtrobiq;. Item seruus si fiat liber, erit infamis si in seruitute ancillas pecu liares pstituit ad quæstũ. [CALVMNIA TOR.] Item calumnia ego accusaui aliquem, & falsõ: & sic calũniose. vnde iudex me de calumnia condemnauit expresse: vel aliquis alius me accusauit de calumnia. cõdemnatus fui, cũ non probassem crimẽ quod intẽdebã, ero quidem infamis. [ITEM PRAEVARICATOR.] Ego accusabam aliquẽ de pub. iudicio: si fuero condẽnatus de præuaricatione, ero infamis. Quis aũt sit præuaricator, dicit. nã ille est præuaricator qui pdit causam suã: vt quia allegat pro aduersario q́ facit cõtra se: & magis est ex pte aduersarij q́ ex sua. [ITEM SI QVIS.] Illi qui istis quatuor actionibus condemnantur, infames erunt: siue paciscantur. nam infames sunt. & est ratio in l. seq. quæ continuatur cum ista.

Ita locum hũc reponit Budæus hic: Erãt autẽ Brabeutæ, qui gymnicis agonibus perant, qui & Athlothetæ dicebãtur. quã etiã vocem hic substituit posse scribit Alciat⁹ li. ptermis. 2.

a Thymelici (inquit hic Budæus) sunt citharœdi, citharistæ, lyristæ, tibicines. Xystici appellatione Græca dicti sunt athletæ à porticus ampla latitudine, in qua p hyemẽ subtecto exercebantur. Videe & Alexãdrũ ab Alex. li. 3. ca. 9. Calum. Rhodig. li. 11. ca. 51.

a *Quæstum.* de corpore.
b *Hoc genus.* scilicet quærendi cum corpore. Accursius.
c *Non in officina.* id est non principaliter ex officio quod gerit: & sic est vna pars. vel dic, id est non in loco, id est prostibulo principaliter ad hoc scilicet officium suum illicitum destinato. nã

Officina quid sit.

officina dicitur locus vilis vbi coquitur & lauatur, & similia fiunt, secũdum vulgare Gallorum. & secundũ hoc sunt duæ partes.

Lenocinium peiꝰ est, quam adulterium.

d *Eum qui in seruitute.* id est donec fuit seruus, exercuit lenocinium, & non præcepto domini: hic erit infamis liber factus. Sed contra. j. eo. l. imperator. vbi in libertate nõ nocet. Sol. ibi in se deliquit: hic in alium: qꝫ plus est: quia tunc & se & alium corrumpit: & ideo plus punitur: vt in authen. vt iudi. fine quoquo suffrag. §. eos. col. ij.

† Facit nõ nihil ad intellectũ huius. §. & seq. l. i. ff. ad sena. cõsul. Tur.

e *Calumniator dãnatus.* si enim iudex dicit, calumniatus es: notauit eum. si sic, non probasti: pepercit ei: vt infrà, ad Turpil. l. j. §. j. & facit infrà, eo. l. non alia.

habuerit ministrantia, & occasione ministerij quæstum [a] facientia: siue balneator fuerit, [&] (veluti in quibusdam prouinciis fit) in balineis ad custodienda vestimẽta conducta habeat mãcipia, hoc genus [b] obseruantia, [nõ] in officina [c]: lenocinij pœna tenebitur. Pomponius & eũ qui in seruitute [d] peculiaria mancipia prostituta habuit, notari post libertatem ait. ℣ Calumniator † ita demum notatur, si fuerit calumniæ causa damnatus [e]. neque enim sufficit calumniatũ.

Item prꝫuaricator [f]. Prævaricator autem est, quasi varicator, qui diuersam partem adiuuat, prodita causa sua. quod nomẽ Labeo à varia certatione tractum ait. nam qui præuaricatur, ex vtraque [g] parte cõsistit, quinimmo ex aduersa.

f *Item prꝫuaricator.* scilicet infamatur si de hoc sit damnatus sua causa. sed & qui secreta sua reuelat alteri parti: vt infrà, de re. mi. l. omne. §. exploratores.

g *Ex vtraque.* ex vna corpore: ex altera animo. & animus prꝫualet, vt tantũ ex ea parte esse dicatur: vt subiicit, &. j. de capti. l. nihil. ibi, nec enim. Dic ergo quòd proprie dicitur præuaricator accusator publici iudicij: & aduocatus improprie: & tamen vterque extra ordinem punitur: & de vtroque hic dicit: vt infrà, de præua. l. j. ij. &. iij. & ad Turp. l. j. §. præuaricatorem. Item no. quòd calumniator est qui falsa crimina scienter intendit: vt infra, ad Turp. l. j. in prin. Et dicitur quis calumniari eoipso quòd non probat quod intendit: vt. C. de aduo. diuer. iud. l. j. & de pœna iud. qui ma. iud. in aut. nouo iure. &. j. de testi. l. iij. §. idem dicit. nisi officij [a] necessitas eum excuset: vt. C. qui accu. non pos. l. ij. &. j. de his qui. vt indig. l. tutorem. vel personarum nimia proximitas: vt. C. de calum. l. mater. &. l. calumniæ. vel auctoritas eius cui successit: vt. C. de calum. l. mater. §. sed extraneus. & infra, de bo. lib. qui cum maior. §. fi. vel damnum rei familiaris: vt prædicta. l. qui cum maior. §. si patris. vel intimus dolor admissi criminis: vt in marito & eius cognato de adulterio accusantibus: vt C. de adul. l. quamuis adulterij. vel delicti enormitas, vt facilius quis ad accusationem eius prosiliat. vt. C. de fal. mo. l. j. ibi. & cum accusatoribus &c. vt in auth. de non alie. §. fi. col. ij. & in his prædictis casibus, & similibus potest exaudiri, qꝫ dicitur. j. ad Turp. l. j. §. j. nõ enim vtique qui non probat &c. vt. C. de calũ. l. qui nõ probasse. vel ita intellige, non vtique qui non probat &c. q. d. nõ est necessarium argumentum: non probat, ergo calumniator. potest enim esse contra: licet sit probabile ar. bene dico non esse necessarium. iudex enim reo absoluto incipit quærere de cõsilio accusatoris, an animo calumniandi accusauit. & si inuenit eũ fuisse in iusto errore, absoluit eum. si vero in calumnia euidenti, condemnat eum in similitudinem supplicij si est ordinarium crimẽ de quo accusabat: vt. C. de accu. l. fi. si extraordinarum, tunc in similitudicem eius pœnę quam verisimile est iudicem reo imposuisse: vt infra, ad Turp. & in priuatis. & de ꝑuari. l. ab imperatore. Sed alij dicunt neminem præsumi calumniatorem, nisi demũ probetur: contra quos sunt prædicta argumenta. De hac autem calumnia punietur officio iudicis incontinenti, cum reum absoluit: vt infra, ad Turp. l. j. §. sed non vtique. ibi, reo absoluto &c. non postea ex interuallo: vt. C. de calum. l. j. nisi solenni accusatione proposita. nam quæ incontinenti fiunt, videntur inesse: vt infra, si cer. pe. lecta. Vel dic in dicto. §. sed non vtique. ibi, absoluto reo &c. scilicet quo ad animi destinationem: vt ar. j. de iure iur. l. admonendi. Accursius.

h *Suo nomine.* hoc expones. j. l. furti. §. j.

i *Damnatus.* Sed quid si fuerit condemnatus, & in veritate non fecerat furtum? Respondent quidam, vt M. non esse infamem. nã licet, quantum ad ius litigatoris, talis sententia præiudicet: non tamen quo ad famam. & sic intelligunt. C. eo. si furti. in fi. Sed tu dic contra: quia sententia pro veritate accipitur, ex quo appellatũ non est: vt. ꝫ. de statu ho. l. ingenuum. &. l. prædicta. si furti. intelligas quòd duriꝰ fuit damnatus. ſ. rei vin. vel ad exhi. quia in immẽsum actor in litem iurauit. Item quid si non fecerit furtum: sed vt liẽ euitet pepigit: an sit infamis? Videtur qꝫ sic: vt hic subiicit. Et est argu. quòd lex sic scripta, quãuis dura, est ser* uanda: vt. j. qui & àqui. l. ꝓspexit. Tu dicas qꝫ non sit infamis: vt arg. infra, de alie. iu. l. ité. §. potest. Item pactũ intellige per pecuniã: vt infra. l. furti. §. pactus. Dic ergo furti quod constat esse factum.

Fl. in
famiꝫ

k *Quoniam.* b. Confi. b Lalli teri. id est ꝓ eo in ꝗ habetur ac si in re cõfiteretur in iure crimẽ: quia sicut habetur pro cõfesso tũc, sic & modo. Iacobus autẽ voluit intelligere sic quasi sic haberetur pro confesso ac si confitetur crimen extra iudicium. nam dicebat confessionem extra iudicium factam præiudicare, & pro condemnato reũ haberi: nisi probet contrariũ: & pro eo est infra, de iure fis. l. in fisci. &. C. de interdicto ma. l. si tutor nos. dicimus quòd non valet: vt infra, de inter. act. l. j. in fin. &. C. de iur. & fac. igno. l. cũ falsa. & infra, de confes. l. certũ. §. sed & si fundum. sed transactio etiam extra ius valet: vt hic, &. d. l. in fisci. Sed pone quòd fur fuit comprehensus, & rem restituit quam subtraxerat: an sit infamis? Quidam dicunt quòd sic, arg. huius. l. Sed dicas contra. nam nulla lege inuenitur hoc casu infamari eum.

l *Crimen.* quasi dicat, hæc duo paria sunt: confiteri crimen in iure: & pacisci extra ius, scilicet transigendo. Accursius.

Præuaricator quis proprie dicatur.

Calumniator.

a Bal. dicit istã glo. no. ad hoc quòd denũciatio syndici vel alterius officialis deputati ad denũciãdum maleficia, non præsumitur in dubio calũnioſa: sed rite facta & bono animo. Bolo.

V. Paulus libro quinto ad Edictum.

B Quoniam intelligitur confiteri [k] crimen [l], qui pacisci tur.

VI. Vlpianus libro sexto ad Edictum.

Furti accipe, siue manifesti [sit,] siue non manifesti. Sed si furti, vel aliis famosis actionibus quis condemnatus ꝓuocauerit: [m] pendẽte iudicio nondum inter famosos [n] habe

C

D

Furti.] CASVS. Dixit proxi. quòd furti damnatus est infamis. illud intelligitur siue sit furtum manifestum, siue non. [SED SI.] Egi aduersus te furti, vel vi bo. rap. vel iniuriarũ, vel de dolo: & tu mihi in his actionibus condemnatus fuisti. tandem appellasti. dicitur hic quòd appellatione pendente non es infamis. sed distinguitur: aut prosequeris appellationem, aut non. siquidem non prosequeris, & sic totum tempus fluit, videris infamis retro fuisse. si autem prosecutus es, & sententia fuit pronunciata iusta, & appellatio iniusta, ex die secundæ sententiæ eris infamis. [SI QVIS.] Si procur. meus, vel hæres, vel alius meo nomine condemnatus fuerit, ego non ero infamis cum non litigaui: nec fui condemnatus: nec procur. erit infamis: cum sit alieno nomine condemnatus. [PACTVS VE.] Si quis furti paciscatur: vel de aliis famosis act. dando aliquid: infamatur. Item si transigat quis auctore iudice: non infamatur. Item si quis iuret se furtum non fecisse: non erit infamis. [MANDATI.] Scias quòd actio directa datur domino contra procu. contraria autem datur procu. contra dominum. vnde pone quòd ego dominus egi act. mandati directa: & ipse mihi in ea est condemnatus ob dolum. erit quidem infamis procur. sed pone quòd procu. egit contra me actione mandati contraria, ero similiter infamis: vt ecce si fideiussisti pro me, & soluisti creditori, si postea conuenias me act. man. contraria, & condemnor tibi: ero infamis. [ILLVD.] Si hæres depositarij vel procuratoris de dolo suo condemnetur: infamis erit, si hæres tutoris vel socij, non posset sic damnari vt fiat infamis: vnde hæres socij vel tutoris infamis non erit. & ratio in litera redditur. [CONTRARIO.] Deposui apud te rem aliquam: tu forte in illa re deposita aliquas impensas fecisti, quas modo repetis: & ego nolo reddere. nunc quæritur an si condemner in ista act. contraria, sim infamis? Et respon. quòd infamis non ero.

m *Prouocauerit.* intra decẽ dies: vt in authẽ. de appel. §. j. col. iiij.

n *Inter famosos.* quia extinctum est pronũciatum: vt. j. ad Turpil.

BIU Cujas

tur. Si autem omnia tempora prouocationis [a] lapsa sint, retro infamis est: quãuis si iniusta appellatio ei[9] visa [b] sit, hodie [c] notari puto, nõ retro notat.*

Dãnatus alieno nomine, non infamatur: nec is quẽ defẽdit. h.d. Alberic[9] de rosata.

¶ Si quis alieno nomine cõdemnatus fuerit, nõ laborat infamia: & ideo nec procurator [q] meus, * vel defensor, vel curator, vel tutor, vel hæres, furti, vel ex alia simili specie condẽnatus, infamia notabitur: * nec ergo, si ab initio [e] per procuratorẽ causa agitata [f] est. *Pactũ ſve*, inquit, *erit*. Pactũ sic * accipim[9], si cum precio [g] quantocunque pactus est: alioquin & qui precibus impetrauit ne secum ager retur, erit notatus: [h] nec erit veniæ vlla ratio: quod est inhumanum [i].

Iussus prætoris excusat: & iuramentum non habet vim transactionis quo ad infamiam. Bartolus.

¶ Qui iussu prætoris [k] precio dato pactus est: non notatur. Sed & si iureiurãdo delato iurauerit quis [se] non deliquisse, non erit notatus. [l] nam quodãmodo innocentiam [m] suam iureiurando adprobauit.

In directis actionibus de quibus loquitur iste. §. quis regulariter infamatur: in contrariis casualiter. hoc dicit vsque ad finem. l. Albericus de rosa.

¶ *Mandati* condemnatus [n], verbis edicti * notatur non solum qui mandatum suscepit, sed & is qui fidem quam aduersarius secutus est, non præstat [o]: vt puta fideiussi pro te, & solui: mandati te si cõdemnauero [p], famosum facio. ¶ Illud plane addendum est, quòd interdum & hæres suo nomine damnatur: & ideo infamis fit, si in depositio vel in mãdato male [q] versatus sit. Non tamen in tutela, vel pro socio hæres suo nomine damnari potest [r]: quia hæres neque in tutelam, neque in societatem succedit [s]: sed

Item quid in arbitro? Rñ. ibi forte secus: quia non infamat: ergo nec ab infamia excusabit eius auctoritas: vt infra, eod. l. quid ergo. §. ex compromisso. Et sic no. hic quòd iudicis iussus facit licitum quòd aliàs non liceret: vt infra, de aqua. plu. arcen. l. quãquam. in prin. & infra, de re. eo. l. sed si pecunia. §. j. & infra, cp fal. tu. auct. l. interdum. & infrà, de admi. tu. l. tutor qui. §. j. & infra, de solu. l. si stipulatus. §. si lancem.

a *Ampliãbus.* pil. l. j. in fin. & ideo potest etiam capitali crimine damnatus appellendo facere testamentum: vt infra, de testa. l. qui à latrones in fi. & de causa nihil interim est nouandum: vt infra, nil innouetur. no. ap. pen. per totum. qui tamen emit à condemnato in omnibus bonis. incaute emit etiam ap. penden. vt infra, de admi. tu. l. chirographis. §. fin. quę est tamẽ contra. Sed ibi nõ protulit se iuste appellasse: & ideo fuit sententia confirmata: vt hic & infra, de iur. fisc. l. fi. & ad. l. Iul. de vi pub. l. qui cœtu. §. qui vacantẽ. & infra, ad. l. Iul. de adul. l. mariti. §. plectitur. & infrà, quod me. cau. l. isti. in prin. & infra, de condict. ob tur. cau. l. fi. & . C. e. l. non damnatos.

b *Visa.* per expressam sententiam iudicis appellationis.

c *Hodie.* scilicet cum confirmatur prima sententia, & ap. pronunciatur iniusta. & sic dicimus quòd ex secunda sententia nascitur actio in factum, non ex prima: vt hic, & infra, ad Turpil. l. si quis. §. j. & instit. qui. mo. testa. infir. §. posteriore. Arg. contra, infra, de admi. tu. l. chirographis. §. fi. Sed ibi reuocatur fundo per officium iudicis, non per actionem in factum descendentem ex re iudicata prima: quia nihil debuerat nouari appel. penden.

d *Procurator.* actoris scilicet quando reconuenitur actione famosa, vel cum mandato. sed defensor, scilicet rei, vel sine mandato. Sed quomodo in delictis procurator interuenit: vt infra, de publi. iud. l. pe. §. j. quæ est cõtra? Solu. hic in priuatis, & qñdo ciuiliter: ibi cum criminaliter agebatur. Item quomodo alieno nomine? imò suo nomine: vt de fideiussore dicitur. C. de fideiuss. mi. l. ij. Sed aliud in fideiussore qui ex sua obligatione conuenitur, quàm in istis. sed & ille propter alienum factum tenetur: licet ex sua obligatione. Item quòd subiicit de hęrede: quomodo hęres tenetur furti: cum non detur contra hæredem hæc actio: vt insti. de perpe. ac. §. j? Respon. hic fuit lis contestata cum defuncto: vt. C. ex delic. defunct. l. j. Item quomodo alieno nomine hęres dicitur damnari, cum eadem sit persona cum defuncto: vt in authen. de iureiur. à mo. præsti. in princ. colla. quintæ? Respon. propter alienum factum, vnde non infamatur: vt hic, & infra, de dolo. Sabinus. si autem ex suo, posset infamari: vt infra, ea. l. §. illud. quæ est cõtra. & argu. cõtra. infra, de dam. infect. l. qui bona. §. j.

e *Si ab initio.* maxime. nam idem si ex postfacto interueniat: vt ar. infra, eod. seruus. in fi. & . C. de procur. l. nihil. cum sit talis damnandus: vt infra, de neg. gest. l. liberto. in fine. Item quòd dicit me non infamari: verum est de infamia iuris. de facto tamen nõ effugiam infamiam: vt infra, de obse. l. secunda.

f *Agitata.* id est defensa.

g *Precio.* vel alio loco precij: vt. j. de calũ. & generaliter.

h *Erit notatus.* & interrogatiuè & plane legi potest. & idem est sensus.

i *Inhumanum.* & legi & euangelio contrariũ: vt patet de seruo nequã cui omne debitum est dimissum. & in Pater noster, vbi dicit: Dimitte nobis debita nostra &c. Et sic no. quædam gratis licere, quæ non gratis non licent: vt hic, & infra, de iur. fisc. l. fisci. & ad. l. Iul. de vi pub. l. qui cœtu. §. qui vacantẽ. & infra, ad. l. Iul. de adul. l. mariti. §. plectitur. & infrà, quod me. cau. l. isti. in prin. & infra, de condict. ob tur. cau. l. fi. & . C. e. l. non damnatos. *Gratis quæ dã licent, quæ aliàs non licent.* * *Flo edicto.*

k *Qui iussu prætoris.* Quid si iussu delegati iudicis? Rñ. Io. secus videtur: quia non importat necessitatem iussus eius super quibus non est delegatus, & ideo dicitur ipsum nil agere: vt. C. si à nõ cõpe. iu. l. j. Videtur tamẽ contra: quia nec ordinari[9] potest iubere trãsigere, sed hortari: & sic etiam delegatus potest.

l *Notatus.* licet sacramentum loco præcij esse videatur: vel licet obtineat vim transactionis: vt infra, de iureiur. l. ij. hic tamen non. & hæc vera sunt, nisi postea nihilominus condemnetur: vt infra, de iureiur. l. nam postea. §. si damnetur.

m *Innocentiam.* b No. iureiur. innocentiam approbari: vt hic, & infra, de iureiu. si duo. §. idem Iul. & sic est argu. quòd de suspicione debeat quis satisfacere: vt. C. de his qui ad eccle. confu. l. præsenti. §. penultimo. *b Vide per Archi. i. c. omnibus. 2. q. 4.*

n *Mandati condemnatus.* scilicet directa, non contraria actione: vt infra. §. fina. nisi in casu: vt in fine huius. §. Item hoc quando per dolũ: vt in act. tutelæ dixi. ff. eod. l. j. §. qui pro socio. Ac.

o *Non præstat.* noli repetere omnia supradicta, scilicet verbis edicti notatur: nam verbis edicti in contrariã non infamatur vt. ff. e. l. j. §. qui pro socio. Dic ergo, sed is qui & cætera. scilicet infamatur: non verbis edicti, sed per sententiam. damnatur enim propter fraudem. sic & infra, de Carbo. edic. l. scriptus hęres. Accur.

p *Si te condemnauero.* id est condemnari fecero. sic. C. de suspect. tu. l. pietatis. & infra, de cap. demi. l. nam. & infrà, de admi. tuto. l. si tutor condemnatus. Accursius.

q *Male.* id est dolose: aliàs non infamaretur.

r *Potest.* tanquam ipse sit tutor vel socius, etiam si dolus committatur: sed vt aliàs gestor: & ideo non infamatur: cum sólæ istæ quatuor causæ infament de dolo damnatum.

s *Succedit.* nisi in societate vectigalium: vt infra, pro socio. l. adeo. Sed quomodo magis succedit in mandato quàm socij vel tutoris hæres? nam sicut mandatum hæres tenetur exequi: ita & socij hæres quæ completa non sunt: vt infra, pro socio. l. hæres socij. & . l. verum. §. patri. & . l. actione. §. morte. Item hæres tutoris: vt infra, de fide. & not. & hæredi. tuto. l. cum ostendimus, in prin. quæ est contra? Respon. quòd hæres tutoris vel socij non est tutor vel socius: vt in supradictis legibus patet. vnde magis alieno quàm suo nomine damnari videtur. at hæres mãdatarij vel depositarij, est mãdatarius vel depositari[9], ea (vt credo)

BIU Cujas

(vt credo) ratione, quia eodem modo omnino tenetur quo defunctus in deposito de dolo & lata culpa: vt infra, depositi. si duo. & in mãdato de dolo, & lata culpa, & leui, & leuissima. sed in hęrede tutoris falsum est: vt. C. arbi. tute. l. quicquid. &. C. de hæred. tu. l. j. Item falsum est in hęrede socij, quòd teneatur vt socius, qui de solo dolo tenetur: vt. j. pro socio. l. hæres socij. aut si plus tenetur, in tantum tenetur ad plus quantum diligens est in suis: quod dissimile est ei ad quod defunctus tenebatur. defunctus enim forte fuit negligens, hæres vero diligentissimus. Acc.

a *In æs alienum.* vt solvatur: vt infra, pro soc. l. actione distrahitur. §. morte.

b *Nõ erit infamis.* nisi in casu: vt supra, ea. l. §. mandati. Sed quid si & aliàs fieret perfidia: an semper dãnatus fiet infamis? Quidam sic: Io. contra: quia in dubiis pœnæ potius molliendæ sunt quàm exasperandæ: vt infra, de pœn. l. interpretatione. & ocdia restringenda: vt infra, de lib. & posthu. l. cum quidam. & quia non differunt directè à cõtrariis. quod prętor voluit, vt scilicet differant: vt supra eo. l. j. §. qui pro socio.

† *Iste text. est mẽti tenendæ secũdũ Bal. ad hoc quod dicũ in vno c. legis non cẽsetur repetitiõ in alio quotiẽs non militat eadem ratio.*

Pœnæ in dubiis sunt molliendæ.

c *Calculo.* id est computatione. q. d. si contraria conuentus dicat se velle computare quod debet reddere, non est perfidia: vt hic, & infra, de dolo Sabinus. & infrà, depositi. l. ei apud quem. j. respõ. quia calculus vix etiam per iudicem (vt hic subiicit) expeditur: vt infra, de rei vin. l. quæ de tota. §. incertæ. sed conuentus directa, perfidè agit si non seruat quòd conuenit.

d *Fere.* id est vix. potest tamen videndo rationes cum die & cõsule: vt notaui. ſ. de eden. l. j. §. rationes. & ar. j. de rei vin. l. quæ de tota. §. primo.

In actionibus.] *CASVS.* Si quis transigat super actione pro socio, vel mandati, vel tutelæ, vel depositi, non erit infamis: quamuis si condemnaretur, esset infamis. sed si paciscatur in actione vi bono. rapto. vel iniuriarum, vel de dolo, vel furti: esset infamis. Viuianus.

e *Famosæ sint.* ſ. quædam: vt. ſ. in. l. j. §. qui pro socio.

f *Superioribus.* id est furti, vi bonorum raptorum & iniuriarum, de dolo malo: in quibus non solum damnatus, sed etiam pactus infamatur: vt supra eod. Athletas. §. finali.

Enero.] *CASVS.* Dictum est. ſ. e. tit. l. j. §. qui eam. quod si pater mulieris scierit generum suum, id est maritũ filiæ suæ esse mortuum: & intra tempora luctus eam nuptiis tradiderit, efficietur infamis. hoc merito dictum est, quia ignorans non debet puniri. [*SED CVM.*] Annus intra quem mulier nubere non debet, currit etiam ignoranti ex die mortis mariti, cum continuus sit. sed si post annum cognouerit mulier maritum mortuum, poterit assumere vestem lugubrem: & eam statim deponere. Viui.

g *Sciret.* de proximo.

h *Ne ignorantia.* scilicet facti. secus si iuris: vt infra, eo. liberorũ. §. notatur. Item not. hic ignorãtiam non puniri: vt infra, de trib. l. illud. §. si tamen. & infra, de Publi. in rem act. l. eum. j. respon. & §. ij. & infra, de act. emp. tenetur. in prin. Sed arg. contra. j. de pig. act. tutor. §. j. in fine.

i *Ignoranti.* ſ. socero. idem in muliere: vt statim subiicit. Accur.

Ignoranti cedit tẽpus.

k *Cedit.* No. tempus ignoranti cedere: vt &. j. de iur. & fac. igno. l. j. in prin. in eo quòd ibi in iure erret: vt. j. de cõdi. insti. quę sub conditione. §. fin. Sed argu. contra institu. de excusa. tuto. §. qui autem. & infra, de ædil. edic. l. cum sex. sed ibi fuit vtile tempus, saltem quo ad principium.

l *Legitimum tempus.* ſ. anni: vt. C. de secund. nuptiis. l. ij. §. j. Ac.

tantum in æs alienum [a] defuncti. ℣ Contrario iudicio damnatus nõ erit infamis [b]: nec immerito: nam in contrariis non de perfidia agitur, sed de calculo [c], qui ferè [d] [in] iudicio solet dirimi.

VII. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

IN actionibus, quæ ex cõtractu proficiscũtur: licet famosæ sint [e], & damnati notentur, attamen pactus non notatur. Merito, quoniam ex his causis nõ tam turpis est pactio, quàm [ex†] superioribus [f].

Hic incipit exponere tertiam partem edicti, de his qui notantur infamia ipso facto: & breuiter. hoc dicit: Licitum est allegare ignorantiam, ad commodum ignorãtis. h. d. Iacobus But.

VIII. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

Enero, inquit, *mortuo*, merito adiecit prætor, *cum eum mortuum esse sciret* [g]: ne ignorantia [h] puniatur. Sed cum tempus luctus continuum est: merito & ignoranti [i] cedit [k] ex die mortis mariti. & ideo si post legitimum tẽpus [l] cognouit: Labeo ait; ipsa die & sumere eam lugubria [m], & deponere.

IX. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

VXores viri lugere non cõpellentur. Sponsi [n] nullus luctus est.

X. IDEM libro octauo ad Edictum.

SOlet à principe impetrari, vt intra legitimum tempus mulieri nubere liceat. [o] Quæ virum eluget, intra id tempus sponsam [p] fuisse non nocet [q].

XI. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

LIberorum autem & parentum luctus impedimento nuptiis non est. [r]

Quando aliquid prohibetur propter plures rationes. sufficit quòd vna ratio prohibens vigeat, licet aliæ cessent: quia illa sola reseruat prohibitionis effectum. h. d. secundũ Iaco. Butri. & alios.

℣ Et si talis sit maritus quem more maiorũ lugeri non oportet [s]: non posse eam nuptum intra legitimum tempus collocari. Prætor enim [t] ad id tẽpus se

m *Lugubria.* id est tristem habitum: forte nigras vestes: quod hodie est correctum: vt. C. e. l. decreto. Sed nonne debet eum expectare diu: & tandem exigere sacramentum à nuncio: vt in auth. vt li. ma. & aliæ. §. illud quoque. versi. quod autem. colla. viij. quæ est contra? Solu. hic erat certum quòd erat mortuus: ibi dubium: & ideo ibi prædicta exiguntur.

Vxores.] *CASVS.* Dicitur hic quod viri non coguntur lugere vxores. & secundum hoc, vxores est accusatiui casus: & viri nominatiui. Vel dic aliter hũc casum vt spõsa sponsum lugere non teneatur, nec cogatur.

n *Spõsi.* i. mariti. & sic idem est quod. ſ. Vel dic, quod sponsus non luget. & sic secundum hoc est simile infra, de spon. l. oratio. & infra, de fun. do. l. lex. Iulia. &. C. de bo. quæ lib. l. non sine. Posset tamen intelligi finis, & sonare, vt scilicet sponsa nõ habeat necesse lugere sponsum. Et est ratio: quia non timetur perturbatio sanguinis. Sed quid si acceptâ per verba de præsenti non duxerit? Respon. idem quòd erit infamis prædicta ratione.

Solet.] *CASVS.* Scire debes quòd mulier intra annum luctꝰ nubere non debet. sed potest mulier impetrare vt nubat intra annum: & si concedatur ei nubere, poterit intra annum nubere. [*QVAE.*] Certum est quod mulier intra annum non potest nubere: vt dixi statim: sed bene potest contrahere sponsalia per verba de futuro.

o *Liceat.* & tunc non patitur pœnas quas patiuntur aliæ: vt. C. de secun. nup. l. j. sed post infamiam potest petere à principe remissionem: vt. C. ad Tertu. l. si qua. & in authen. de nup. ſ. pe. col. iiij. &. ſ. de postulan. l. j. §. de qua. Item facit contra. supra, de sena. l. fin.

p *Sponsam.* scilicet per verba de futuro.

q *Non nocet.* Ex hoc apparet quod ius quòd est in vxore, non trahitur ad sponsam. & no. odia restringenda: vt infra, de libe. & posthu. l. cum quidam. Item no. alicubi posse esse sponsalia vbi matrimonium non potest esse: vt hic, & infra, de ritu nupt. si quis officium. Sed argu. contra, infra, de spon. l. oratio. Accursius.

Liberorum.] *CASVS.* Nec filius patrem, nec pater filium lugere coguntur. Ratio: quia matrimonium cõtrahere possunt.

[*ET SI TALIS.*] Si mortuus sit qui non debeat lugeri, sicut hostis, vel malus alter: vt infra, eo. §. non solent. vxor tamen intra annum nubere non poterit, propter turbationem sanguinis.

[*POMPONIVS.*] Si mulier intra annum pariat, poterit nubere. [*NON SOLENT.*] Planus est. §. iste nisi in fin. vbi dicitur quòd si mulier post mortem viri intra annum nubat, infamis erit. [*NOTATVR.*] Si mulier nubat intra annum, erit infamis: & ille qui eam ducit scienter, infamatur. excusor, si iussu patris mei aliquam ducam in vxorem quæ duci non debet: pater autem meus infamatur: ego autem filius non infamabor: inò si retineo eam postquam fui emancipatus, non ero infamis. Viuia.

r *Non est.* vt infra, eo. l. parentes. Accursius.

s *Non oportet.* vt hostes & similes. vt. j. ea. l. §. non solent.

t *Prætor enim.* bona est ratio. q. d. quæ est ratio in vxore mariti lugendi, scilicet turbatio sanguinis, id est seminis: quia nescitur ex quo marito nasceretur filius qui post septem menses vsque ad xi. à tempore mortis mariti nasceretur: vt hic, &. C. de repu. l. consensu. §. hoc nisi. in fine. §. hæc eadem ratio & in non lugendo locum habet: ergo idem ius statuendum est: vt hic, & infra, ad. l. Aquil. l. illud. Est & alia ratio in vtroque casu, scilicet ne qua maligna suspicio ex tali facto secũdo viro præsetur: vt

in authen.

BIU Cujas

in authen. de restit. & ea quæ pa. §. fi. colla. quarta.

a *Legitimum.* scilicet annum. Accursius.

b *Collocare.* cum vir non est lugendus, secundum Io. sed M. intellexit hunc. §. & in eo qui est lugendus, & in eo qui non: quasi cesset ratio de perturbatione sanguinis. sed hoc Io. non placet: quia non illa sola est ratio, sed alia, ne mala suspicio oriatur: vt in authen. de resti. & ea quę. §. fi. col. iiij. aliàs secundū M. statim post quatuor menses à tempore mortis primi viri posset nubere: quia si extunc nubat: non poterit esse incertum filio nato ex quo viro sit natus: & hoc iure ciuili. sed iure canonico statī nubere potest mortuo primo viro: vt. ij. quæstione. v. consuluistis. §. hoc autem.

c *Hostes.* populi Romani: vt. j. de cap. l. hostes.

d *Perduellionis.* qui aliquid in principē vel in rempublicā sunt moliti: vt. j. de verb. significatione. l. quos nos.

e *Suspendiosi.* vt Iudas Iscariotes.

f *Conscientia.* scilicet commissi criminis: vt j. de bo. eo. l. fi. Accur.

g *Siqua.* infert ex. §. & si talis. in principio.

h *Collocauerit.* intra tempus luctus.

i *Notabitur.* nisi primo peperit: vt. ff. pxi. §.

k *Non iuris.* vt infra, de iur. & fac. igno. l. ij. item hoc in mare. in fœminis autem etiam iuris error excusatur: vt infra, de adul. si adulterium. §. fratres. Item not. contra id quod dicimus quem de culpa etiam lata non infamari, sed ob dolum tantum: vt institut. de suspect. tutoribus. §. suspectus. & ignorare ius est etiam lata culpa, non dolus. sed illud habet locum cum per sententiam quis infamatur. hic autem ipso facto, & sine sententia.

l *Notatur.* ergo magis iubens.

m *Dignus.* velle enim non &c. vt infra, de regu. iuris. l. velle. & l. ad ea. & infra, ad legem Falcid. si tacitum. sed hoc in atrocioribus fallit: vt infra, de bo. dam. l. finali. in fi. & de actio. & obliga. l. seruus. Item no. obedienti parci: vt & supra, eo. furti. §. qui iussu. Accursius.

n *Passus.* non solum qui iussit, sed & qui patitur: vt hic, & argu. infra, de noxa. l. iij. in princi. & infra, eo. l. quid ergo. §. j. Sed an qui patiente patre duxit, ita excusetur sicut qui eo iubente? Respō. non: quia & seruus qui domino patiente deliquit, factus liber tenetur: vt infra, de noxa. l. iij. §. is qui. & sic vterque infamatur. Sed videtur quòd iussus non excusetur filium, cum cogi non possit: vt infra, de ritu nup. non cogitur. quæ est contra. Sol. licet non præcisè cogatur: habet tamen obedire.

o *Qui iussu. Non notatur.* imò videtur quòd notetur: vt. C. de incest. nup. l. qui contra. quæ est contra. Sol. ibi incestuosum erat: hic non. Item videtur quod hic filius non sit excusatus: vt infra, de rit. nupt. l. non est. quæ est contra. Sol. ibi filius fuit volens: vel in alio casu dicit.

Qvid ergo. CASVS. Hæc lex continuatur cum præcedenti. Pone ergo quòd pater meus non est passus ducere, quia nescivit, sed ego duxi, & meo arbitrio: sed pater meus postquam sciuit, hoc ratum habuit. hoc casu non erit pater meus infamis. [*SI QVIS.*] Interfuit quis in quodam facto, quia spondit Titius vt Berta esset vxor duorum. an infametur, quæritur. Et respon. quòd non. Sed si hoc fecisset de filia, vt filia vxor esset duorum, vel pateretur: hoc casu infamaretur pater. vel si

retulit, quo vir eluge retur: qui solet elugeri propter turbationem sanguinis. [Vnde] Pōponius eam quæ intra legitimum [a] tempus partum ediderit, putat statim posse nuptiis se collocare [b]. quod verum puto.

Non solent autem lugeri (vt Neratius ait) hostes [c], vel perduellionis [d] damnati, nec suspendiosi [e], nec qui manus sibi intulerunt, non tædio vitæ, sed mala conscientia [f]. Si qua g* ergo post huiusmodi exitum mariti se nuptum collocauerit [h], infamia notabitur [i]. Notatur etiā qui eam duxit: sed si sciēs. Ignorantia enim excusatur: nō iuris [k], sed facti. Excusatur qui iussu eius, in cuius potestate erat, duxerit: & ipse qui passus est ducere, notatur [l]. vtrunque rectè. Nam & qui obtemperauit, venia dignus [m] est: & qui passus [n] est ducere, notatur ignominia.

XII. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

QVi iussu patris duxit, quā quis liberatus potestate patria eam retinuit, nō notatur. [o]

Quando consensus requiritur certo tempore: ratihabitio sequens non retrotrahitur vt actum confirmet.

A consensit, vel passus est quod filius duas acciperet: similiter & hoc casu infamis erit. Nec refert an hoc fiat vno & eodem tempore, siue diuersis: dummodo in id tempus hoc concurrat. nam vtrobique infamatur pater. Item si quis acceperit sponsam alterius per verba de præsenti, tenetur ex sententia edicti. Sed pone quòd Titius passus est quòd filia nubat vni suo consanguineo, & etiā alij extraneo: nunquid Titius infamatur? Et respon. quòd sic: & etiam ille qui ducit, infamatur. [*EX COMPROMISSO.*] Ego & tu compromisimus in arbitrum in actione mandati, vel depositi: vel etiam in certo, vel famoso, dum tamen ciuiliter operatur. iste arbiter condemnauit. an erit infamis? Et respon. quòd non: quia sententia arbitri nō infamat. [*QVANTVM.*] Facit iste. §. differentiam vtrum aliquis condemnetur per sententiam † difinitiuam: quo casu efficitur infamis. an iudex interloquatur: quo casu non sit infamis. [*POENAM.*] Iudex credebat me in partem bonorum condemnare: relegauit me. dicitur hic quòd videtur remittere mihi infamiā: & ideo non ero infamis. & hoc dicit iste. §. vsque ad ver. quamuis &c. [*QVAMVIS*] Sed pone quòd cum iudex condemnare me debebat in duplū, condemnauit me in quadruplum: nunquid releuor ab infamia? Et rñ. quòd non: imò ero infamis: quia pœna corporalis pro pecuniaria inflicta releuat imò remittit infamiā: pecuniaria vero nō. [*CRIMEN.*] Si conueni te crimine stellionatus, & conuictus es, eris infamis: puta si descendat ex actione famosa: vtpote doli, vel consimili: quia condemnatus inciuiliter infamatur.

† *Bal. colligit quod vbicūque tēpus est de substantia pœnæ vel delicti, alio tēpore facti vel ratihabitiō nō punitur. cōcor. quod no. C. de peti. hæredi. l. si post mortē. & infra, de nego. gest. eū actum.*

Qvando lex punit factum, non curatur de iuris effectu.

B ¶ Cùm autem factum notetur, etiam si cum ea [t] quis nuptias, vel sponsalia constituat, quam vxorē ducere vel nō potest [u], vel fas non est [x]: erit notatus.

C ¶ Ex compromisso arbiter infamiam non facit [y] quia non

p *Retulit.* Hic no. initium spectandum. quod dic vt dixi. ff. de orig. iur. l. j. Item no. quòd ratihabitio non trahitur retro. sic infra, de adqui. hæ. si quis mihi bona. §. iussum. &. ff. de offi. proconsu. l. obseruare. §. fi. & infra, rem ra. habe. bonorum. §. fin. sed regulariter contra: vt. C. ad Macedo. l. finali.

q *Bina sponsalia.* spondendo duobus de vna quòd sit vtriusque vxor. Accursius.

D r *Constituisse.* No. qui patitur quod potest prohibere, ipse facere videtur: vt infra, de noxa. l. tertia. & supra, eo. liberorum. in fi. & C. de sac. san. ec. l. iubemus. §. œconomus. &. j. de iure pa. adigere. in prin. &. j. eo. non alia. in fi.

s *Accipiendum est.* scilicet tantum.

t *Cum ea.* in ea namque re non iuris effectus, sed animi destinatio cogitatur: vt. C. de adul. l. eum qui. &. C. de excu. tu. l. amplissimi. Et sic not. sufficere aliquid factum ad pœnam, vt sic de iure non teneat: vt infra, de bo. lib. filius patroni. & infra, de euic. si per imprudentiam. §. pen. & ad Turpil. l. destitisse. & de iure pa. adigere. & ad Trebel. sed & si ante. &. C. de lo. & cōduc. l. fi. Sed arg. contra. C. si man. ita fu. ali. l. ea quidem. Accursius.

u *Non potest.* de iure ciuili.

x *Fas non est* scilicet de iure naturali.

y *Non facit.* nam & ipse infamis esse potest: vt. j. de arbi. l. non distinguemus. §. Iulian. in gl. famosa. Et sic no. quòd de famosa etiā causa potest cōpromitti si ciuiliter agatur, nō si de delicto famoso. s. criminaliter: vt. j. de arbi. l. non distinguemus. §. Iulianus. Sed an [a] si quis fuit coram arbitro confessus se fecisse furtum: fit infamis? Respon. non: cum nec sententia infamet.

a *Bald. hic dicit istam gl. esse sing. ad hoc quod confessio facta ab aliquo coram arbitro, non infamat etiā in causa famosa: quia cōfessio facta coram eo non infamat, cuius sententia non infamat. Ec.*

Sententia.

BIU Cujas

a *Sententia.* nam ex ea non datur actio: vt. C. de arb. l. j. nec excep-
tio: vt infra, de arb. l. ij. nec committitur euictionis stipulatio: vt
infra, de euic. l. si dictum. §. si compromisero. Accursius.

b *Pronunciatum sit.* scilicet per definitiuam sententiam.

c *Sint elocuta.* scilicet interloquendo: vt quia dixit vt ad frugem
melioris vitæ rediret:

per omnia sententia est[a].

Quantùm ad infamiam pertinet, multum interest in causa quæ agebatur, causa cognita aliquid pronunciatum sit[b]: an quædam extrinsecus sint elocuta[c]. nam ex his infamia non irrogatur. ℣ Pœna[d] grauior vltra legem imposita, existimationem conseruat: vt & constitutum est, & responsum: vtputa si eum, qui parte bonorũ multari debuit[e], prę̃ses relegauerit: dicendum erit duriori sententia cum eo transactum de existimatione[f] eius: idcircóq; non esse infamẽ. Sed si in causa furti nec manifesti in quadruplum iudex condemnauerit: onerauit* quidẽ reum pœna aucta.

vt. C. eo. l. interlocutio. Vel dixit: malus homo es: vel simlia: vt. j. eo. l. ob hæc. &. C. eo. l. verbum. Et idem est si pater aliqua ignominiosa verba filio dixit: vt. C. eo. l. j. &. l. ea quæ pater. & hæc est infamia facti. Idem si interdicto, vnde vi: vel, cõdictione furtiua: quis etiam definitiue damnetur: quia tantum de facto, non de iure, infamatur: vt infra, de ac. & oblig. l. cessat. & de vi & vi arma. l. neque vnde vi. Et huius infamiæ duo sunt effectus. Primus, quia à dignitate repellit: vt. C. de dig. l. ij. li. xij. nisi propter inopiam: vt infra, de decu. l. generaliter. §. spurios. item à querela: vt. C. de inoffi. testa. l. fratres. Item no. hic quòd quæ deliberatè fiunt, magnum sortiuntur effectum: aliàs non: vt hic, & supra, de transact. l. cum hi. §. si prætor. & infra, de rebus eo. magis. §. non passim. &. C. de repu. l. dubium non est &. C. de sent. ex breuicu. re. l. finali. Accursius.

* *oneratum Flo.*

d *Pœna.* regulam ponit quam postea restringit.

e *Debuit.* pone exemplum in eo qui seruum tradidit castrãdum: qui in dimidia parte bonorum punitur: vt infra, ad legem Cornc. de sic. l. is qui seruum. Item in eo qui exercuit causam criminalem intra duos annos, & non compleuit: quia in quarta parte bonorum punitur: vt. C. vt intra cer. tem. cri. quæst. ter. l. j. & ij. & hæc vera sunt quando hoc fuit expressum quòd pro pecuniaria pœna imponat corporalem alioquin vtraque imponeretur si tale esset crimen ex quo vtroque modo posset agi: vt in exemplo. C. de epi. audi. l. nemo. ij. Item in pœna stupri: vt instit. de pub. iudi. §. item lex. in fin. §. & ita est mirabile quòd hic in alio damnatur quàm actum est.

f *De existimatione.* scilicet conseruanda. & dic transact. vt sicut transactione facta liberatur quis à debito: ita ab infamia duriori eximitur sententia. non tamen speciem transactionis per omnia tenet. nam per transactionem notatur: vt supra eo. athletas. §. fin. cum hic euadat. Sed hic non super delicto, sed super fama videtur transactum. vel dic transactum videtur cum prætore: & ideo non notatur: vt. s. eod. l. si furti. §. qui iussu.

g *Non conseruasse.* imò videtur quòd sic: vt. C. eo. l. furti. quæ est contra. Solu. hic deliquerat: ibi non, sed tantum res furti penes eum deprehensa fuit: vnde furti concepti ibi fuit damnatus durius quàm debuit: & sic fama eius seruatur. sed Irne. & Pla. hanc reprobant: quia hæc actio furti concepti hodie sublata est: vt instit. de obli. quæ ex delict. nasc. §. conceptum. versic. sed hæc. alij dicunt, vt M. damnatum furti ita demum infamem esse, si iustè sit damnatus: aliàs licet quo ad causam de qua agitur, sibi prę̃iudicet: non tamen quo ad famam: vt ibi: & argu. infra, de publi. iud. l. generi. sed certe illud speciale est in patre. secus in aliis: vt hic, &. j. de fur. non potest. Tu dic quòd in. l. contraria fuit proposita rei vin. vel actio ad exhi. in qua delato sacramento in litem fuit multo plus iuratum quàm veritas esset. sic enim lata sententia secundum iuramentum non infamat.

h *Eum.* quem actori in pecunia debuit condemnare. sed in primo casu fisco.

Iudex an possit pœnã augere vel minuere.

i *Onerasset.* Sed quomodo potest pœnam iudex deminuere vel augere, cum ex legis hoc pendeat potestate: vt infra, ad Turpil. l. j. §. finautem. & ad muni. ordine. circa prin? Respon. hoc verum est post sententiam. sed in ipsa sententia potest vel minuere ratione forte iuuentutis vel senectutis, vel quia sine dolo deliquerat: vt infra, de pœ. si quis aliquid. ij. §. instrumẽta. &. l. absentem. §. fi. &. l. respiciendum. §. delinquunt. & infra, de mino. auxilium. §. j. & infra, ad leg. Cor. de Fal. l. j. §. fin. & infra, ad leg. Cor. de sic. l. iiij. §. j. Vel augere: vt cum multis grassantibus opus est exemplo: vt infra, de pœ. l. aut facta. §. fi. Item qualiter in extraordinariis potest augeri vel minui, cum nulla sit per legem statuta certa? Respon. referas te ad id quod fieri solet ex consuetudine de tali crimine: quod cum excesseris, dicaris augere vel minuere: vt arg. infra, de dam. infec. si finita. §. j. Et vt hoc plene habeas, dic quòd pœna pecuniaria aucta vel minuta infamia non aboletur: multo magis non minuitur si pro corporali infligatur pecuniaria. sed si pro pecuniaria imponatur corporalis, sine distinctione remittitur infamia: vt hic, & infra, de pœnis. in seruorum. §. fi. sed si pro corporali imponitur corporalis: aut maior, & tũc remittitur infamia: vt infra. de decu. l. ad tempus. & ad munici. l. † ordine. in prin. aut minor: & tunc si causa cognita, remittitur infamia: vt. C. eo. l. & si seuerior. &. l. si Possidonium. si sine causæ cognitione, non remittitur: vt supra, ea. l. §. quantum. Si quæras an interim dum patitur maiorem pœnam vel minorem, tamen causa cognita, sit infamis? Dico quòd sic: si pœna ad certum tempus imponatur: vt prædicta. l. & si seuerior. ibi, ex transacto tempore &c. si vero damnatus statim subeat pœnam: puta pro pecuniaria fustigetur: nec interim est infamis: vt in argu. contra infra, de pœ. l. in seruorum. §. sed si. Sed si quæratur an relegatus vel ab ordine motus veterem recuperet honorem, vel ad nouum aspiret? Distinguo, quia aut ex damnatione perpetua perpetuam subit infamiam: quod ex prædictis colligi potest: aut temporalem. si perpetuam, ad nullum aspirabit honorem: licet contradicere videatur, infra, de decu. l. generaliter. ij. &. iij. respon. sed dic quod ibi loquitur vbi causa cognita minuta fuit pœna: & sic infamia. & sic respondebis ei quod est infra, ad. l. Cor. de fal. l. falsi. §. ordine. nam ibi ex eo crimine damnatus fuit quod perpetuam irrogare potest infamiam. Si temporalem, interim dum est infamis non aspirat: sed tempore transacto ad nouum non aspirabit: nisi tantum temporis expectauerit quantum caruit dignitate propter pœnam: vt infra, ad munici. ordine. & de decu. l. ad tempus. &. C. de his qui in exi. dam. l. ij. lib. x. Sed si veterem velit recuperare: aut vacat, aut non. si non, veterem nõ recuperat. & sunt hæc vera in relegato, & ab ordine moto. si autem vacat: aut fuit hic relegatus, aut simpliciter ab ordine motus. primo casu noua electione admittitur. secundo scilicet si remotus ab ordine suo, iure recuperat: vt. j. de decu. l. ij.

k *Publicum.* imò est priuatum: vt hic, & infra, de cri. stel. l. j. sed videtur quòd non infamet: vt infra, de cri. stel. l. ij. quę est contra. Solu. ibi dicit ipso iure non infamare. hic dicit infamare per sententiam secundum M. & Bul. Sed tu dic secundum Io. distinguendum an cri. stel. descendat ex causa ex qua quis ciuiliter damnatus infamatur, vt ex dolo: vt infra, de cri. stel. l. iij. vt patet per multa exempla infra, de dolo. quo casu infamat, vt hic. an non infamaretur ciuiliter condemnatus: & tunc nec de hoc crimine damnatus infamatur, vt in locum contrariæ pigneraticiæ actionis: vt infra, de pig. act. tutor. §. contrariam. & tunc hoc non infamat: vt in. l. contraria. & probatur hæc solut. infra, de public. iudi. l. infamem. Accursius.

A

B

C

D

† *Aut de. Flo.*

Licet quis damnetur suo nomine, & ex suo facto ex instantia cœptâ cum alio, non erit infamis.

XIIII. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

SEruus, † cuius nomine noxale iudicium dominus accepit, deinde eundem liberum & hæredem instituerit: ex eodem iudicio damnatus, non est famosus: quia non suo[l] nam ex furto non manifesto in duplum conueniri debuit. verum hanc rem existimationem ei non conseruasse: g quãuis si in pœna non pecuniaria eum h onerasset[i], transactum cum eo videretur. ℣ Crimen stellionatus infamiam irrogat damnato, quamuis publicum[k] non est iudicium.

Seruus.] CASVS. Nomine serui mei Stichi me noxaliter conuenisti: & lite contestata mecum, decessi: & illum seruum mihi hæredem instituit. & cum esset hæres meus, prosecutus fuit causam, & condemnatus etiam. an efficiatur infamis, quæritur. Et respon. quòd non infamatur. Viuianus.

l *Non suo.* sed defuncti. & est bona ratio: vt. s. eo. l. furti. §. si quis alieno. contra enim videbatur: quia propter suum factum fuit damnatus: vt infra man. l. Papinianus. sed & cum illa erat accessoria, & sua erat principalis, videtur domini obligatio extingui: vt infra, de fideiuss. l. generaliter. Respon. quidam. hic vtraque est principalis. vnde nulla tollitur: vt. j. de duo. re. si duo. Sed tu dic quod hic principalis erat naturalis tantum. vnde non tollitur:

BIU Cujas

tollitur: vt infra, de fideiuſ. hæres. §. quod ſi hic ſeruus. Sed nonne & hic ex ſua perſona poterit cõueniri, & erit infamis? Dic quòd ſic: vt inſtit. de noxa. §. omnis autem. ſiue non fuit aliquid inchoatum contra dominum: ſiue fuit, & velit dimittere. ſed vtraq; non poteſt, cui dentur ad idem.

Notatur.] CASVS.

NBerta ex viro ſuo mortuo ſe prægnãtem dicebat, & bene ſciebat quod prægnãs non erat. ſi quidem conueniatur act. in factum ab his quorum intereſt, & condemnetur, & ipſam calumniæ cauſa in poſſeſſ. miſſam iudex pronunciet, erit infamis: quia calumnioſè miſſa fuit in poſſeſſ. Hæc vera ſunt ſi fuit ſui iuris. Sed pone quod credebat ſe eſſe prægnãtem cũ non eſſet: hoc enim caſu non erit infamis. Idem in patre ſi pater patiatur filiam mitti in poſſeſſ. nomine ventris & calumnioſe: erit pater infamis ſi condemnetur.

a *Prægnantem.* ſciens ſe non eſſe prægnantẽ: vt infra, ſi mul. ven. no. ſi poſſ. l. j. §. per calũniã.

b *Debuit enim coercerí.* nõ vi, ſed actione in factũ quanti interfuit eius qui experitur. ſed ſi filiafa. ſit, dabitur in quantum ad patrem peruenerit: vt infra, ſi mu. ven. no. in poſſ. l. j. §. j. vſque in fi. l. & l. ſeq. in fin. Et not. hic non impune prætorem decipi: vt hic, & infra, de interroga. actio. de ætate. §. qui tacuit. in fine. §. Accur.

c *Fecit.* ſi enim in poteſtate fuit, tunc dic vt j. l. non alia.

d *Non alia. Pronunciatum.* non enim ſufficit calumniatum, niſi & ſit pronunciatum: vt hic, & ſupra, eo. l. athletas. §. calumniator.

e *Paſſus eſt.* No. patientiam haberi pro præcepto. vnde dicit canon, negligere cum poſsis perturbare peruerſos &c. & ad hoc ff. eo. l. liberorum. §. fi.

f *Nomine.* ſed ipſa videtur excuſari cum pater iubet: non tamen cum patitur: ar. ff. eo. l. liberorum. in fi. Accurſius.

Obhæc.] CASVS. Si tua inſtigatione accuſem aliquem, quia tu dixiſti mihi, quare non accuſas talem? ſi quidem accuſare incœpi, & tu condemnaris de inſtigatione tua, non eris infamis: ſed tua opinio quoquo modo grauatur. Viuianus.

g *Sententia.* vel definitiuę, vel etiã interlocutorię: vt in fi. l. nota.

h *Irrogari.* imò damnatus ex inſtigatione eſt infamis ſicut ipſe accuſator: vt. j. ad Turpil. l. j. §. incidit. quæ eſt contra. Sol. hic interlocutoriè fuit damnatus, & ſine cauſæ cognitione: ibi definitiuè, & cum cauſę cognitione: ar. ff. eo. quid ergo. §. quantum. & C. e. l. verbũ. & l. interlocutio. Alij dicunt, non notatur inſtigator, ſ. ex verbis ſenatuſcõ. Turpil. vt hic: ſed ex ſentẽtia ſiue mente ſic: vt ibi dicit. Vel dic, mãdator indiſtincte tenetur, ſed inſtigator ita demum ſi dat probationes, & inſtituat libellum accuſatoris, & promoueat accuſationem: non aliàs: vt hic ſubiicit, & in. l. contraria. Accurſius.

i *Exhortatur.* No. qui exhortatur, non mandat: vt hic. qui monomine condemnatur: quippe cum initio lis in eum conteſtata non ſit.

Ea quæ non eſt prægnans, ſi vt prægnãs per calumniam in poſſeſſionem mittatur: per ſententiam infamatur. Bartolus.

XV. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

NOtatur, quę per calumniã ventris nomine in poſſeſſionem miſſa eſt, dum ſe adſeuerat prægnantem,[a]

XVI. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

CVm non prægnans eſſet, vel ex alio concepiſſet:

XVII. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

DEbuit enim coërceri,[b] quę prætorem decepit. Sed ea notatur, quæ cum ſuæ poteſtatis eſſet, hoc fecit.[c]

Pœna infamiæ imponitur ratione calũniæ, nõ ratione erroris: quod tene mẽti. Bal.

XVIII. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

EA quæ falſa exiſtimatione decepta eſt: non poteſt videri per calumniam in poſſeſſione fuiſſe.

XIX. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

NOn alia autem notatur, quàm ea, de qua pronunciatum[d] eſt calũniæ cauſa eam fuiſſe in poſſeſſionem miſſam. Idque & in patre erit ſeruandum, qui calumniæ cauſa paſſus eſt[e] filiam, quam in poteſtate habebat, in poſſeſſionem ventris nomine[f] mitti.

Verba iudicis vituperioſa, cauſa cognita, non prolata infamiam non irrogant.

XX. PAPINIANVS libro primo Reſponſorum.

OB hæc verba ſententiæ g præſidis prouinciæ, *Callido commento videris accuſationis inſtigator fuiſſe*: pudor potius oneratur, quàm ignominia videtur irrogari[h]. Non enim qui exhortatur[i], mandatoris opera fungitur.[k]

Duæ lectu. habet ſecundum primam. h. d. Si fides atteſtationibus non eſt habita, non quia teſtes falſum dixerunt, teſtes non infamantur. h. d. Sed ſecundum aliam lectuB ram ſumma ſic: Sententia lata cum producente falſos teſtes, non poteſt teſtibus infamiam irrogare. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro ſecundo Reſponſorum.

LVcius Titius crimen[l] intendit Gaio Seio, quaſi iniuriam paſſus: atq; in eam rem teſtationẽ[m] apud præfectum prætorio recitauit. præfectus fide non habita teſtationi, nullam iniuriam Lucium Titium paſſum eſſe à Gaio Seio pronũciauit. Quæro, an teſtes, quorum teſtimonium reprobatum eſt[n], quaſi ex falſo teſtimonio inter infames habeãtur? Paulus reſpõdit, nihil proponi cur hi, de quibus quæritur, infamium loco haberi debeant[o]; † cũ non oporteat ex ſentẽtia, ſiue iuſta ſiue iniuſta, pro alio habita, alium prægrauari.[p]

Breuiter. h. d. ſecundũ primam lect. Executio pœnæ corporalis ex cauſa famoſa, infamiam irrogat: licet ſententia non præceſſerit. h. d. ſecundũ aliã lectionẽ hoc intẽdit: Si in executione ĩponitur pœna corporalis ꝙ pecuniaria, infamia nõ remittitur. B.

XXII. MARCELLVS libro ſecundo Publicorum.

ICtus fuſtium[q] infamiam nõ importat: ſed cauſa, propter

A net, non mandat: vt. j. man. idemq;. §. ſi quis. Item qui cõmendat, non mandat: vt infra, eodem titu. ſi vero nõ remunerandi. §. cum quidam. qui perſuadet, non mandat: vt infra, depoſi. l. j. §. idem Pompo. qui conſulit vel permittit, non mandat: vt infra, de leg. ij. cum pater. §. mando filiæ. qui demonſtrat, vt proxeneta, non mãdat: vt infra, de proxene. l. ij. Accurſius. *Mandare nõ videtur qui exhortatur & monet.*

k *Fũgitur.* Not. aliud exhortari: aliud mandare: vt hic, & infra, man. l. ij. §. vlti. & de tut. ſi filiusfami. in fin. Sed argu. contra, infra, de ſer. cor. l. j. §. perſuadere.

Lvcius.] CASVS. Accuſaui te de iniuria, & induxi duos teſtes: & apportaui ſcripturam in qua ſcripti erant illi teſtes ad probandum. ſi quidem illi ſcripturæ, vel illis teſtibus non credatur, & repellantur: an efficiãtur infames: quæritur. Et reſpon. quòd non. Vi.

l *Crimen.* id eſt criminalem accuſationẽ iniuriarum.

m *Teſtationem.* id eſt ſcripturam comprehẽdentem dicta teſtium. *Flo. teſtationis.

n *Reprobatum eſt.* expreſſe: vt quia dixit, nõ adhibeo eis fidem: quia falſi ſunt. Vel tacite vt quia eorum dicta non ſecutus eſt.

o *Debeant.* ſed quare non, cum ſiue expreſſe ſiue tacite ſint reprobati, habeãtur pro falſis: vt. C. de fid. inſtru. l. fi. §. fi. & infra, de procu. l. Pomponius. §. ſed & is. in fine. §. & C. de or. cog. l. ſi de hæreditate. quę ſunt argu. cõtra? Reſpon. potuit eſſe quòd non adhibuit fidem: non quia eſſent falſi: ſed quia non dixerunt plane factum. † *Cocor. gl. vnica i priꝰ. in ca. ſuper eo. de electio.*

Vel dic[a] ꝙ licet quis periur[9] ſit expreſſe vel tacite habitus, non ſequitur tamen quòd ſit infamis: vt hic. Sed cõtra: vt. C. de tranſact. l. ſi quis maior. vbi dicit periurum infamem. Sed diſtingue cum quis iurat: ſi quidem de præſenti vel de præterito, puta rem ſuam eſſe vel fuiſſe: & tunc non notatur: vt colligitur ex duabus legibus: vt. j. de cri. ſtel. l. ij. in fine. Sed argu. contra, in authen. vt lice. ma. & auiæ. §. quia vero. verſic. quod autem à nobis. colla. octaua. & argu. in authen. vt lit. iu. §. ſi quis autem litigantium. collat. nona. ſed in authen. non dicitur quòd ſit infamis: ſed tamen punitur. aliàs pro periurio hic non punitur quo ad infamiam. & in hoc eſt contra. Si autem de futuro quidem iurat, non fit infamis, niſi & contra ſacramentum & contra pactionem veniat: puta iurauit quid ſe daturum vel facturum: vt in l. contraria, ſi quis maior. alioquin ſi iurat quòd hodie comedet carnes: non ita. Sed ſi quæras an omnis periurus repellatur[b] à teſtimonio? Dico quòd ſic: quia præſumitur & aliàs facile peierare: vt infra, de accuſa. ſi cui. §. iiſdem. & de ſena. l. Caſsius. & in Lombarda, in tit. de teſti. & adde quod not. C. de nup. imperialis. §. prę ſenti. in glo. omni macula. *Bal. hic reputat iſtã gloſ. melior em de iure ad hoc an & quando periurus ſit infamis: & quãdo non. de quo tu vide gl. no. in. c. quicũque. & i. c. infantes. 6. q. 1. Bart. & oẽs in. l. ſi quis maior. C. de tranſa. Bo. b Cõcor. c. teſtimoniũ. extra de teſti.*

p *Prægrauari.* ad plenum præiudicium: fit tamen qualequale præiudicium: argu. infra, de ap. l. ſententia. quæ eſt contra.

q *Ictus fuſtiũ.* Pone caſum in fure ducto ad prętorẽ, qui fuit iuſſus verberari ſine cauſæ cognitione: & ſine ſentẽtię definitiuę prolatione:

BIU Cujas

prolatione: quia deprehensus erat in facinore ab officialibus: vel erat notorium: vel ipse extra iudicium confitebatur. talis quidem ictus non facit eum infamem: sed causa propter quam passus est ictum, simul cum ictu: si tamen sit talis ex qua dánatus vel pactus fieret infamis: vt sit in furto: vt hic, & . C.e. fustibus. &. ſ. e. athletas. §. fi. extra iudicium ideo dixi, quia si in iudicio confiteretur ordine iudiciario conuentus vel accusatus, ipsa cófessiõe esset infamis: vt. ſ. eo. quoniã. & argu. infra, de interro. actio. l. j. in fi. nõ tamen pro condemnato habetur: immo danda est sententia: vt infra, de custo. reo. si confessus. Ité potest poni in cri. stel. quòd quandoque ex actione famosa descendit: vt ex dolo: vt infra, de dolo. si legatarius. & infra, de cri. stel. l. iij. in prí. hoc ergo casu verberat[g] ex ea causa erit infamis, non ex ictu, sed ex causa vnà cum ictu. Sed videtur quòd huiusmodi ictus non infamet: vt. C. eo. l. nullam. quæ est contra. Solu. ibi nõ suberat causa: immo fiebat ibi quæstio vt veritas erueretur: vt in. l. j. C. eodem tit. hic in pœnæ impositione ob delictum aliquod. Et ita est hic casus vbi ex genere pœnæ quis infamatur. Et sic not. ꝙ quandoque infamatur quis per sentétiã: quãdoque ipso iure: vt supra. l. j. quandoque ex genere pœnæ: vt hic. si autem de publico iudicio quis dánatur, infamis est: vt. ĩ. de pub. iudi. l. infamẽ. nisi in casu: vt infra, de pub. iud. l. fi. Item potest intelligi hæc lex in damnato actione furti, & postea verberato: quia verbera non faciunt infamem, sed sententia prius lata. Item est contra. huic. l. supra, tit. j. imperator. in eo quòd hic dicit inspici causam propter quam ictus imponitur. Sol. ibi grauior est pœna imposita quàm debet: & ideo eo reuerso non habetur distinctio pro quo crimine sit exilium irrogatum: sed vbi non grauior, habetur distinctio secundum quosdam: vt hic. Item contra, infra, de var. cog. l. pen. Solu. vt ibi. Accursius.

Infamatur quis quandoque p sententiã, quãdoque ipso iure.

quam id pati meruit, si ea fuit, quæ infamiam damnato irrogaret. In cæteris quoque generibus pœnarum[a] eadem forma statuta est.

XXIII. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

PArentes & liberi vtriusque sexus, necnon & cæteri adgnati vel cognati, secundum pietatis rationem, & animi sui patientiam, prout quisque voluerit[b], lugendi sunt. Qui autem eos non eluxit, non notatur infamia.

Infamia contracta in seruitute, abolebitur per libertatem. Bal.

XXIIII. IDEM libro sexto ad Edictum.

IMperator Seuerus rescripsit, non obfuisse mulieris famæ eius quęstũ in seruitute factũ[c].

XXV. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

EXhęredatum quoque filiũ luctum habere patris memoriæ, placuit[d]. Idemque & in matre iuris est, cuius hæreditas ad filium non pertinet.

Si quis in bello ceciderit[e], & si corpus eius non compareat, lugebitur[f].

DE PROCVRATORIbus & defensoribus.

TITVLVS III.

Primo ponit quid sit procurator. secundo, ad quæ potest constitui procurator. tertio, ad quid est vtilis. quarto, qualiter constituitur procurator. quinto, per quem constituatur. sexto, quis constituatur procurator. septimo, ponit de effectu constitutionis procuratoris. secunda ibi, procurator autẽ. tertia ibi, vsus autem. quarta ibi, dari autem. quinta, in. l. filiusfa. §. 1. sexta, in. §. ipse quoque. septima, in. §. procuratorem. & de illa vlti. tractatur. vsque ad finẽ titu.

I. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

B PRocurator[g] est, ꝙ aliena[h] negocia mandatu domini administrat. Procurator autem vel omniũ[i] rerum, vel vni⁹ rei esse potest, cõstitutus vel coram, vel per nũcium[k], vel per epistolam: quãuis quidam (vt Pomponius libro vicesimoquarto scripsit) non putent vnius rei mandatũ suscipientem procuratoré esse: sicuti neis quidem qui rem perferendam, vel epistolã, vel nuncium perferendum suscepit, propriè procurator appellatur. Sed verius[l] est, eũ quoque procuratorem esse, qui ad vnam rem datus sit. Vsus autem procuratoris perquã necessarius est: vt qui rebus suis[m] ipsi supersesse vel nolunt[n], vel non possunt: [saltem] per alios

PRocurator.] CASVS. Quid sit ꝓcurator, primo dicit: & est planũ. secundo dicit ꝙ vnius rei poterit cõstitui ꝓcu. tertio dicit ꝙ ꝓcu. potest fieri inter absentes & præsentes: quãuis hoc refertur ad hoc ꝙ dicit vnius rei non potest esse procura. si aliquis esset vnius rei, & vnius nũciationis. & sic illi iurisc õsulti malè dixerunt. [VSVS.] Quę sit vtilitas, & quæ causa fuerit cõstituẽdi procuratores, dicit. §. hic, & plene ꝓsequitur. Viuianus.

g *Procurator.* procurator dicitur ex parte actoris: defẽsor ex parte rei.

h *Aliena.* Sed nõne qñque dicitur in rem suã: vt. ĩ. eo. si quis in ré suã? Rñ. improprie. dicitur, ac si diceretur homo mortuus. vel dic dicitur in ré suã, id est, in vtilitatem vel dãnũ suum: vt. ĩ. quãdo ap. sit. l. j. §. in propria. & pro. curator. ſ. alieni iuris. nã in iurib⁹ fit, quę nõ possunt separari à cedentibus: vt. ĩ. de pec. l. quis ergo. in fi. l. & sic dicitur caute dicitur in ré suã procurator. Item ꝙ dicit negocia, scilicet plura vel vnũ: vt. ĩ. e. l. §. j.

i *Vel omnium.* & facit ad hoc vt vnius rei & plurium posit fieri procurator: vt infra, man. l. si vero non remunerandi. §. contrario. &. C. eo. ti. l. si procurator. & infra, de solu. l. vero.

k *Vel per nuncium.* id est per nunciationem.

l *Sed verius.* vtrũq; corrigit. nã vnius rei esse potest: ité vnius nũciatiõis: vt hic, &. ĩ. deposi. l. j. §. si te rogauero. Sed differũt in officio exequẽdo. nã ꝓcurator vni⁹ rei in sua pſona cõcipit cõtractũ: vt. ĩ. de const. pec. l. eũ. §. Iul. sed nũcius eius in persona dñi: vt vendis illi dño: vt. ĩ. de consti. pec. l. qui aũt. §. fi. &. l. & licet. Ac.

m *Rebus suis.* id est, causis suis.

n *Vel nolunt.* Not. regulam vt quòd ipse agere potest, per procuratorem

Item mandato ideo dicit, quia si sine mandato, habet locum. ĩ. ti. ij. Item ideo domini, vt remoueat tutores vel curatores, & prælatos. Ecclesiæ, & administratores ciuitatis, & similes, qui alios non possunt facere procuratores nisi lite conteſt: vt. ĩ. e. l. nec ciuitatis. &. C. eo. l. neque. &. l. procuratoribus. fallit in procuratore in rem suã, qui etiam ante lit. cõtest. facit alium procuratoré: vt C. de dona. illã. Sed an possum facere procuratoré, vt posit aliũ facere procuratorem? Arg. quòd sic. ĩ. de serui. rusti. prædio. cũ essent. §. j. &. ĩ. quod cuius. vniuer. l. item eorũ. §. si decuriones. ꝙ potest esse verũ, si dixi quòd faceret certũ: vt. ĩ. l. ij. Sed nõne etiam seruus facit procuratoré: & tamé non est dominus: vt. ĩ. e. seruum quoq; ? Rñ. illud ad negocia: sed hic loquitur ad iudicia. nã procurator, tutor, & similes possunt facere procuratores ad negocia: vt. ĩ. mã. si procuratoré. §. si quis. Item nõne hic corrigitur ꝙ de prælato dixi? nã causa monasterij videtur agi posse ꝓ procuratoré: vt in auth. de sanc. epis. §. si quãdo. col. ix. sed dico procuratoré pro syndico poni. Quòd aũt subiicit, administrat: dic vel administranda suscepit: vt. ĩ. man. l. si remunerãdi. §. j. & subaudias gratis, nam mercede interueniente erit locatio: vt infrà, man. l. j. vel illicitum commercium: vt suprà, de pac. sumptus.

a *Generibus pœnarum.* quod dixi in pœna ictus, idé in similib⁹.

b *Parentes. Voluerit.* est ergo talis luctus voluntatis, & non necessitatis. Azo. vt hic, &. ſ. e. l. liberorum. j. respon.

IMperator.] CASVS. Si aliqua mulier fuit meretrix in seruitute: si facta libera castè viuat, non nocet ei meretricium factum in seruitute.

c *Factum.* non omne punitur illicitum. Ioan. Item supra, eo. Athletas. §. Pomponius. contra. Sol. vt ibi.

EXhæredatum.] CASVS. Filius si exhæredetur à patre, vel ad eum hæreditas paterna non peruenit: casu vtroque filius lugebit patrem & matrem: sed secundum sui animi motum: non enim cogitur. [SI QVIS.] Si maritus alicuius mulieris moriatur in bello: lugendus erit ab vxore.

d *Placuit.* pro motu animi sui: vt supra, eo. l. parentes.

e *Si quis in bello ceciderit.* qui per gloriam viuere intelligitur: vt insti. de excusatione tut. in prin. Accursius.

f *Lugebitur.* ab vxore.

DE PROCVRATORIBVS ET defensoribus.

Quia procuratores similes postulatoribus sunt: ponit de procuratoribus post titulum de postulando. Sed quid differt hic titu. ab illo manda-

ti infra? Respon. in duobus: quia hic de procuratore ad iudicia loquitur: nisi in quibusdam legibus: vt infra, eo. l. ꝓcurator qui &. l. seq. sed ibi loquitur ad negocia. Iterũ hic de officio procuratoris: ibi de actione mandati principaliter: licet & hic de actione, & ibi de officio secundario quandoque mentionem faciat.

curatorem hoc facere possit: vt hic, & infrà, de iniur. sed si vnus idem Iulianus. & inst. per quas perso. agere pos. §. pe. quod fallit in illustribus & superillustrib. vt. C. e. l. pe. item in causis publicis: vt. j. de pub. iudi. l. pe. §. ad crimen. item in actione populari: vt infrà, eo. licet. item seruus qui prouocat in libertatem: vt. C. de asser. tol. l. j. ité & circa negocia est istud quãdoque. nã dominus per se nouum emphyteutã debet mittere in possessionem, non per procuratorem: vt. C. de iure emphy. l. fi. §. pen.

*Flo. intel legetur.

DVmmodo.] CASVS. Dicit. ſ. e. l. j. §. constitutus. quòd procurator fieri potest inter absentes: & idem dicit hic, scilicet quòd fieri potest inter absentes, dummodo ille absens qui procurator cõstituitur, certus sit, & ratũ habeat: vt ſ prin. l. seq. quæ continuatur isti. §. & omnes alię leges vsq; ad l. fili⁹. [FVRIOSVS.] Dicitur hic, quòd furiosus loco absentis est: quia nõ habet discretionẽ. Item potest dari procurator ad litem futuram, & ad diem, & in diem, & in perpetuũ: vt in. l. seq. quæ continuantur cum ista. Viuianus.

a *Dummodo certi⁹.* Not. duo esse necessaria vt absens constituat procurator: & cp sit certus, & quòd ratum habeat. quorum vnum deficit in furioso: quia nõ habet animum, id est discretionem: vt instit. qui. non est permiss. facere test. §. ij. & ideo nõ potest habere ratum: nec habetur vt absens: vt scilicet constituatur procurator vt absens. aliàs autem loco absentis habetur: vt infrà, de iure codi. l. ij. §. furiosus. &. j. de reg. iur. vbi non. §. furiosus. quæ sunt arg. cõtra.

b *Possit.* quidam libri habent non: & tunc plana: & refert se ad proximum dictum. Alij sine non: & tunc refertur ad primum, scilicet non est habendus loco absentis, scilicet vt ratum habere possit. & sic non ob. j. de iure codicil. l. ij. §. ij.

c *Item & ad litem futuram.* sed contra: quia ad præsentem tãtum videtur debere constitui: vt. j. ti. j. l. item. §. sed si ita. Sed aliud in actore vel syndico quàm in hoc procuratore. Vel dic, aliter fuit ibi electus quàm mandatum fuisset eligentibus, cũ pro præsenti fuisset mandatum: & ipsi etiam ad futura elegerunt.

d *In diem.* id est, ex die, propter id quòd subiicit hic, vsque ad diem & cætera, vt infra, de actio, & oblig. l. obligationum fere. §. ij. Accursius.

e *Et in perpetuum.* id est, dum viuit: vt. j. pro soc. l. j.

PRæsens.] CASVS. Dixit supra, eo. l. j. §. vsus. &. §. fi. quòd absens fieri potest procurator. vnde vult hic exponere quis præsens dicatur. nam si videmus quis sit præsens, per consequens intelligimus quis absens sit: quia cõtrariorum est eadem disciplina: vt suprà, de his qui sui vel alie. iur sunt. l. j. & insti. de tutelis. in princ. arg. contra. est. j. l. qui proprio. §. antepenul. & quis sit præsens, dicit hic vsque ad. l. filius. Viuianus.

f *Præsens habetur.* scilicet procurator si attendas ad superiora. vel verius dic, dominus: vt. j. eo. l. & ideo. quæ est. l. fi. & secundũ hoc procurator si est actoris, non satisdabit de rato: vt. j. eo. l. mutus. §. is qui. si rei, non satisdat de iudicato soluendo, sed ipse dominus. secus si absens: vt infra, iudi. sol. si ad defendẽdum. & insti. de satisda. §. sinautem. versi. si vero aliquis. Item non compellitur

possint vel agere, vel cõueniri.

Dari autem procurator & absens potest:

II. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

DVmmodo certus [a] sit, qui datus intellegitur: * & is si ratum habuerit. Furiosus nõ est habẽdus absentis loco: quia in eo animus deest, vt ratũ habere non possit [b].

III. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

ITem & ad litem futuram [c], & in diem [d], & sub cõditione, & vsq; ad diem dari potest:

IIII. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

ET in perpetuum [e].

V. VLPIANVS libro septimo ad Edictum.

PRæsens habetur [f] & qui in hortis est:

VI. PAVLVS libro sexto ad Edictum.

ET qui in foro [g], & qui in vrbe, & [qui] in continentibus ædificiis:

VII. VLPIANVS libro septimo ad Edictum.

ET ideo procurator eius, præsentis * esse videtur.

Filiusfamilias potest constituere procuratorem ad omnia quæ ipse sine patre gerere potest. Bartolus.

VIII. IDEM libro octauo ad Edictum.

FIliusfamilias [h] † & ad agendum dare procuratorẽ po-

B

C

D

præcise accipere iudicium: vt infra, eo. l. vel hæreditas. Et nota quòd multis modis dicitur quis absens secundum diuersos tractatus. vno vt hic, & infra, de verbo. signifi. l. absentem. secundo qui à iudicio abest: vt infra, de fideicom. lib. l. non tantum. §. fe- natuscon. versi. abesse. &. j. de dam. infec. l. iiij. §. abesse. & in auth. de test. §. pen. colla. vij.

Absens dicitur quis multis modis.

teſt, si qua[ei] sit * actio, qua ipse experiri potest: non solum si castrense [i] peculium habeat.

Sed & quiuis filiusfamilias, vt puta iniuriam passus [procuratorem] dabit [k] ad iniuriarum actionem, si forte neque pater præsens sit, nec patris procurator velit experiri: & erit iure ab ipso filiofamilias procurator datus. Hoc amplius Iulianus scribit, & si filiofamilias patri, per filium [l] eius, in eadem potestate manentem, fiat iniuria, neq; auus præsens sit [m]: posse patrem procuratorẽ dare [n] ad vlciscendam iniuriam, quã nepos absentis passus est.

Ad defendendum quoque poterit filiusfamilias procuratorem dare. Sed & filiafamilias poterit dare procuratorẽ ad iniuriarum actionem. Nam quod ad dotis exactionẽ [pertinet:] cum patre dare procuratorem, superuacuũ esse Valerius Seuerus scribit: cum sufficiat patrem dare ex filiæ voluntate [o]. Sed puto, si forte pater absens sit, vel suspectæ vitæ (quo casu solet [p] filię cõpetere de dote actio) posse eã ꝓcuratorẽ dare. Ipse quoque [q] filius ꝓcurator dari poterit † & ad agendũ, & ad defendendũ.

FInuitus [r] procurator nõ solet

Flo. Si quæsit.

Item tertio qui in alia est prouincia: vt. C. de præscript. lõg. temp. l. fi. Item quarto qui vocem alterius nõ potest exaudire: vt. j. de verb. obliga. l. j. in prin. Ac.

ET qui in foro. scilicet rerum venãlium: vel dic vbi redditur ius.

FIliusfa.] CASVS. Dicitur hic quòd filiusfami. potest ordinare procuratorẽ qui filij nomine agat siue in castrensi vel quasi, vel actione iniuriarũ: vel si pater est absens, & ꝓcurator patris defendit filium. [HOC AMPLIVS.] Filiũ habebã: & isti filio meo facta est iniuria. auo eius absente id est, patre meo, nunquid possum constituere procuratorem, & agere nomine filij mei? Et rñ. quòd sic: quia auus eius. i. pater meus absens erat. [AD DEFENDENDVM.] Dixit in principio huius legis quòd filiusfamilias potest dare procuratorem ad agendum: hic dicit cp potest dare etiã ad defendẽdũ. [SED ET FILIAFA.] Dixit de filiofami. hic dicit de filia: quæ filia potest procuratorem dare in act. iniuriarum absente patre: sed ſ act. de dote pater solus dabit procuratorẽ: nec est opus cp filia cõsentiat expresse. hęc vera sunt nisi pater sit malę vitę, vel nisi sit pater absens: quib⁹ duobus casib⁹ cũ filia dotẽ repetere possit: vt. j. sol. ma. si cũ suo. poterit & ꝓcuratorẽ dare. [IPSE.] Dixit. ſ. cp filiusfa. potest dare procuratorẽ: hic aũt dicit cp ipse filiusfa. dari potest ꝓcurator. [PROCVRATOREM.] Iste. §. loquit in procuratore rei, qui procurator, suscipere cogitur iudiciũ: nisi in quibusdã casibus quos enumerauit ab illo versi. verũ. vsque ad. l. sed etiã. in illa sed etiam, ponit casum vnũ: immo licet procu. hanc exceptionẽ opponat, nihilominus cogit suscipere iudiciũ, vt lis statim cõtestetur. & hæc omnia debent fieri cum causæ cognitione: vt in. l. sed hæc. Viuia.

† *Dic etiã inuito patre. concor. & bene facit ad hoc text. in. l. quæsitũ. ſ. de in ius vocan. tex. in ca. qui generaliter. §. nedũ. de ꝓcura. in. 6. adde Archid. in ca. Cyprianus. 21. q. 3. & Bal. hic. Taciturnitas consensui non cõparatur.*

h *Filiusfamilias.* paganus.

i *Castrense.* vel quasi. vt. j. de colla. bo. l. ij. §. nec castrẽse. in quibus tanquam patresfami. habentur: vt infra, ad Macedo. l. ij.

k *Dabit.* ſ. procuratorem ad iniuriarum actionem: quia est propria filij: sicut & aliæ quinque: vt. j. de iudi. ſ longius. §. j. in fi.

l *Per filium.* id est, nepoté sui patris, & suus est filius.

m *Præsens sit.* sed si redeat, consentit procuratori: quia & filio: vt. C. de bo. quæ libe. l. fi. §. j.

n *Dare.* scilicet expresse, cum sufficiat tacitus cõsensus, scilicet à lege præsumptus: vt hic subiicit, & infra, solu. ma. l. ij. §. volũtate.

o *Voluntate.* ſ. tacita, vt modo dixi: nisi expresse cõtradicat: vt. j. de iur. do. post nup. & causam cõtradicẽdi habeat: vt. j. sol. ma. l. dotẽ.

p *Solet.* vt. j. solu. matri. ſ cum dotem. §. eo autem tempore. idem dicam & in casibus aliis vbi ipse agere potest: vt. C. de coll. auth. quod locum. vt ibidem dare possit procuratorem: vt hic.

q *Ipse quoque.* nam & actor fieri potest: vt. j. tit. j. item. §. fi.

r *Inuitus* per hoc apparet cp est officium priuatum auctoritate & vtilitate.

BIU Cujas

& vtilitate. aliàs cogeretur: vt. j. de mu. & hono. l. si quis magistratus. & insti. de satisda. tuto. §. penul.

a *Dari.* vt hic, & C. eo. inuitus. & j. de regu. iu. l. inuitus. in prin. Sed datur quandoque inuito: vt. j. de lib. cau. l. iij. quæ est contra. & infra, de appel. non tantum.

b *Non probatur.* No.

Taciturnitas consensui non cõparatur.

taciturnitatem cõsentiri non comparari. sic & in seruitute imponenda: vt. j. de ser. vrb. prædi. l. inuitum. idem in soluendo matrimonio: vt. j. de rit. nup. in eo iure. §. deinde. Item in furto: vt. j. de furt. qui vas. §. vetarc. Item in eo qui impedire non potest: & in eo qui erubescit loqui: vt infra, de fur. l. pen. Item in eo qui scit ius suũ durare: vt infra, quib. mo. pig. vel hypo. solu. l. sicut. §. non videtur. Arg. contra, infra, solu. ma. l. ij. §. voluntate. &. C. de epis. &. cle. authen. si seruus. & infra, de regu. iur. qui tacet. Solu. vbi tractatur de aliquo obligando: habent locum prima arg. vbi vero de aliquo præiudicio tractatur, vel exceptione, habent locum sequentia. excipe à primo, infra, ad munici. l. ij. &. C. de filiiffami. & quemadmo. pater. l. j. lib. x. & infra, de sponsalib. l. in sponsalibus. vel hoc generale, qui tacet, cõsentit: sed eius contraria sunt specialia. Vel dic, vt not. infra, de fur. qui vas. §. vetare. in glo. ignorat.

dari [a]. Inuitum accipere debemus, non eum tantum, qui contradicit: verùm eum quoq; qui consensisse non probatur [b].

Veteranus potest esse procurator: miles non, nisi in duobus casibus: tamen tenet iudicium si non fuit repulsus ab initio. Bart.

VEteranι [c], procuratores fieri possunt. Milites autem, nec si velit aduersarius, procuratores dari possunt: nisi hoc tempore litis contestatæ quocunque casu prætermissum [d] est: excepto eo, qui in rẽ suam procurator datus est, vel qui communem causam omnis sui numeri persequitur [e], vel suscipit: quibus talis procuratio concessa est.

Pro quo scienter dominus satisdedit, cogitur præcise iudicium suscipere nisi ex causa legitima excusetur. Bartolus.

Procuratorem ad litem suscipiendam [f] datum, pro quo consentiẽte dominus iudicatũ solui exposuit: prætor ait, *Iudicium accipere cogam [g].* Verùm ex causa non debebit compelli: vt puta [si] inimicicię capitales interuenerint inter ipsum procuratorem & dominũ: scribit Iulianus debere in procuratorem denegari actionem. Itẽ si dignitas † accesserit procuratori, vel reipublicæ causa abfuturus sit:

IX. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

† *Istũ textũ alleg. Ro. in suis sing. fol. 4. singu. c. in cui⁹ decisione cõ cor. & facit tex. in l. licet. in fi. ff. de arbi. Bolog.*

c *Veterani.* Isti sunt consecuti causariã vel honestam missionem: vt supra, de infa. l. ij. §. ignominiæ. & dicuntur pagani iam, non milites: vt infra, de castren. pecu. l. hæreditate. §. j. Vel dic quòd miles est ille qui est in actu militiæ: vt C. loca. l. fin. Veteranus est miles qui est sine actu. & miles debet multa habere in se: vt infra, qui. ex cau. ma. l. pen. & talis non potest esse procurator: vt hic, &. C. eo qui stipendia. &. l. militem. etiam vtroque consentiente: vt subiicit. vnde est ar. hic quod non potest consensus partium de iure aliquid relaxare. sic. ś. de postu. l. quos. & in iuramento calumniæ: vt. C. de iura. calum. l. ij. §. sed quia. & in comparatione faciẽda ex priuata scriptura aliter quàm lex velit: vt. C. de fide instrum. l. comparationes. & in testificatione patris & filij: vt. C. de testi. l. parentes. & ad idem. C. de inoffi. testa. si quando. arg. contra, supra, de feriis. l. j. &. C. de pac. l. pen. sed dic hoc generale. superiora vero specialia sunt. Accursius.

Tacite quædã fieri possunt, quæ non licet facere expresse.

d *Prætermissum est.* Not. quędam posse fieri tacite quæ non possunt fieri expresse. sic supra, de pac. si vnus. §. illud. & infra, de reg. iur. l. actus. &. l. expressa. Sed nonne iudex ex officio debet hoc facere? Videtur quòd non: vt supra, de offic. præsid. illicitas. §. veritas. Sed dic contra: quia in litem hoc euenit: vt. C. de tempo. & & re. app. l. ij. §. fi. & de ap. l. ampliorem. §. ij. sed si ponas quòd tam ab eo quàm à partibus sit prætermissum, obtinet quod hic dicitur: vt. C. eo. ita demum. maxime quia exceptio est dilatoria: vnde ante litem contestatam debet proponi: vt infra, eo. qui procuratorem. §. si quis. &. C. de proba. exceptionem. & omnia quæ hic dixi in milite seculari, intellige in milite cœlesti, vt procurator esse non posit: vt in authen. de san. epis. §. deo autem. ibi, aut procuratorem litis. & in glo. causis. coll. ix.

Exceptio dilatoria ante lit. cõtesta. proponi debet.

e *Persequitur.* idem in clericis: vt. C. de episco. & cleri. l. placet. idem & in alio casu: vt. j. de libe. cau. l. iij. §. militi. quia tunc propria causa videtur esse: vt infra, quando ap. sit. l. ij. §. pe. idem potest dici in alio: vt infra, de ap. non tantum. & cũ admittitur, puto in satisdatione & in aliis vt alium procuratorem se habere.

f *Suscipiendam.* & sic est procurator rei.

g *Cogam.* ſ. precise eum: vt hic, &. j. eo. si defunctus. j. respon. nisi afferat causam. vt hic, &. j. de arbi. licet. sed videtur non præcise cogi: sed sufficit cõmitti stipulationem: vt. j. eo. non cogendũ. §. Sabinus. in prin. legis, quæ est cõtra. Sed hic consentiente procuratore dominus se grauauit. vnde fallit fidem duobus: domino, & actori: ibi ipsemet procurator satisdedit. vel si dns, nõ tamen eo cõsentiente: vnde & tunc sufficeret committi stipulationẽ. vt. j. eo. si defunctus. ij. respon. Item alia ratione videtur nõ præcise cogi: quia in factis condemnatio fit ad interesse, non vero cogitur præcisè quis facere: vt j. de re iudi. l. si quis ab alio. §. fin. &. j. de ope. no. nun. l. stipulatio. §. si autem. quæ sunt cõtra. sed dic illud in gestis extra iudicia: hoc in iudiciis, vbi strictius agitur: vt arg. j. de ver. ob. inter stipulantem. §. j.

AVt si valetudinem, aut si necessariam peregrinationem [h] alleget:

X. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

VEl hęreditas superueniens eum occupet, vel ex alia iusta causa: hoc amplius, & si habeat præsentem [i] dominũ, non debere compelli procuratorẽ:

XI. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

SI tamen dominus cogi possit.

XII. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

SEd etiam ex his causis [k] dicitur aliquando cogẽdum [l] procuratorem iudicium accipere, veluti si dominus prędens non sit, & actor adfirmet tractu tẽporis futurum vt res pereat [m].

XIII. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

SEd hæc [n] neque passim admittenda sunt, neq; districtè deneganda: sed à prætore causa cognita [o] temperanda.

XIIII. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

SI post [p] † datum procuratorẽ capitales inimicicię [q] interceſſerint, non cogendũ accipere iudiciũ: nec stipulationẽ ob rem non defensam cõmitti, quoniam noua causa sit.

h A *Vt. Necessariã peregrinationẽ.* quia deportatus est: vt. C. de hære. insti. l. j. idem in voluntaria: vt quia iuit ad sanctum Iacobum: vt. j. e. aut religionis.

i *VEl hæreditas. Præsentem.* qui cœperat abesse dato procuratore. Vel dic quod dominus erat paratus defendere: vt. j. eo. ante litem. Nec tamen auditur, nisi talis erat vt cogi posit: vt infra, ea. l. proxi. sunt enim quidam qui cogi non possunt: vt supra, de in ius vocan. l. ij. &. C. eo. l. quicunque.

k *Sed etiam ex his causis.* scilicet supradictis.

l *Cogendum.* id est, non subleuandum: siue nec subueniendum. ei. tale est infra, de dolo. nõ debet. in fi. Et not. hic quòd per procuratorem fit contesta. litis: vt. j. eo. per procuratorem. licet de calumnia non iuret: vt. C. de iura. calum. l. ij. §. sinautem.

m *Res pereat.* No. quod fieri non debet: tamen fit, si timetur fieri non posse temporis cursu: vt. j. eo. mutus. §. fi. &. j. de arbi. l. idem Pomponius. §. fi. &. j. de iudi. sed & si restituatur. §. ædium. &. j. de peti. hære. si bonæ fidei. &. ś. de feriis. l. j. &. l. ij. in fi.

n *Sed hæc.* quę excusant vel cogunt procuratorẽ. Et nota quòd de duobus contrariis fit optimum temperamẽtum: vt hic, & ś. de offi. proconſ. ſolent. §. fi. &. j. eo. mutus. §. fi. ibi, Labeo &c. & dixi. ś. si quis cau. l. ij. §. si non propter. versi. si quis tamen. in gl. fi.

o *Causa cognita.* nam poterit esse quod parua erit hæreditas, vel parum ægrotet, & idem in similibus. Accursius.

p *SI post.* Quid differt hæc. l. ab illo. §. procuratorem. ś. eo. filius? Respon. hic procurator satisdedit: ibi dominus pro eo. Vel dic quòd idem est casus: sed hic addit de stipulatione non committenda. Vel dic hic loqui in procuratore actoris. vel ibi fuit indistincte locutus: hic autem quando interuenerunt postea.

q *Inimicicię.* vt. j. eo. l. nõ cogendũ. §. Sabinus. in prin. legis. Ac.

SI defunctus.] *CASVS.* Tu me conuenire volebas: ego constitui procuratorem qui me defenderet aduersus te: & pro eo procuratore satisdedi. Distinguitur. aut satisdedi procuratore sciẽte: quo casu compellitur procurator suscipere iudicium, quàuis decesserim

cesserim ante litem cõtestatam. aut ipso ignorante: quo casu non cogitur iudicium accipere procurator. sufficit tamen si clausula de defendendo committatur. [QVI AD.] Rem aliquam tecum communem habebam: constitui procuratorem vt illam rem diuidi peteret. Dicitur hic quòd iste videtur esse procurator actoris & rei, id est, videtur datus ad agendũ & defendendum. & talis procurator satisdabit de rato, & de iudi. sol. Viui.

a *Contestatam.* cũ procuratore suo.

b *Compellendus.* præcise. Sed contra. j. eo. l. non cogendum. §. Sabinꝰ. Sol. vt dixi supra, eo. filius. §. fi. Item cum res sit integra, quia nõ est lis contestata, vt in prin. huius legis: quare non finitur mandatum tale morte mandantis: vt insti. de manda. §. recte. versi. item si adhuc. & supra, de iurisd. om. iudi. l. & quia. quæ sunt contra? Respon. immò nõ est res integra: quia promiserat hic procurator. iudi. sol. & dominus fideiusit pro eo: vt hic dicitur. quas obligationes nõ potuit mors domini extinguere. Sed nonne eadem ratio est quando ipse procurator tãtum promisit: & tamen dicit lex extingui mãdatum: vt infra, manda. l. si precedente. in princi. Sed dic secũdum M. ibi pro absente domino satisdedit: hic dñs presens erat, & satisdedit ipsemet pro procuratore suo.

c *Fecit.* i. satisdedit.

d *Actum est.* quia dominus absente procuratore satisdedit.

e *Teneri.* id est præcise defendere.

f *Clausula.* i. contra fideiussores illos quos dñs dedit, q̃ nil tangit hunc procuratorem. Et quod dicit, clausula: not. quòd stipulatio iudi. sol quam præstat procurator rei, tres habet clausulas. prima, quod verbum sonat. secũda, quia sine dolo. tertia, quòd defendet vsque in finem illum quem defendere incipit: vt. j. iudi. sol. l. iudicatum solui. j. & hæc tertia clausula committitur hic.

g *Qui ad cõmuni diuidũdo.* est speciale in his iudiciis. nã licet aliàs procurator actoris defendat: vt. j. e. seruũ. §. ait prætor. illud facit quia agit, non quia sit ei mandatum: vnde in eo solo pœnã patitur: vt. j. eo. l. mutus. §. pœna. vel hic hominis mandatum: ibi legis.

h *Datus.* id est, constitutus.

i *Ad defendendum datus.* vt pote cum quilibet sociorum videatur esse actor & reus: vt infra, fami. ercis. inter. §. qui familiæ. Et idem dicas in aliis duplicibus iudiciis, quæ multa sunt: vt not. insti. de interdic. §. Tertia. versi. duplicia.

k *Duplici cautela.* s. de rato, & de iudi. solu. Meliꝰ secundũ quosdam dic. s. triplici propter cautionẽ de defensione, quã debet interponere tonquã actoris procurator: vt. j. eo. seruũ. §. ait. Sed dic quòd hæc cõtinetur sub illa iudi. solu. vt. j. iudi. sol. l. iudicatũ solui. j. Ité si satisdat iudi. sol. an debeat satisdare iudicio sisti? Videtur quòd non. nam in iudi. sol. continetur de defensione: vt. j. iudi. sol. l. iudicatum solui. j. sed defendere non videtur &c. vt infra, ex quib. cau. in pos. ea. l. hoc autem. §. recte defendi. vnde superuacuis cautionibꝰ &c. vt. j. vt in pos. leg. si is à quo. nam ad interesse committitur: vt. j. de præ. stip. prætoriæ. Accursius.

Satisdatio pro procuratore præsente præstita facit vt mandatũ morte domini non finiatur. secus si pro absente & ignorante. Bartolus.

XV. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

SI defunctus sit dominus ante litem contestatam [a], iudicatum solui stipulatione pro suo procuratore data, procurator compellendus [b] est ad iudicium accipiendum: ita tamen, si hoc dominus sciente procuratore & non contradicente fecit [c]. Quod si aliter actum [d] est: inscium quidã procuratorem teneri [e], satis inciuile est. Committitur autem ob rem non defensam stipulationis clausula [f].

Procurator datus in duplicibus iudiciis videtur fungi partibus actoris & rei: ideo vtrinque satisdationem præstabit. Bart.

Qui ad communi diuidundo [g] iudicium datꝰ [h] est ad agẽdum, idem & ad defendendum [i] videbitur datus, duplici cautela [k] interponenda.

Ante litem contestatam potest procurator libere à domino reuocari: postea vero non nisi causa cognita. hoc dicit. cum. l. seq. vsque ad. l. quæ omnia. Bart.

XVI. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

ANte litem [†] contestatam libera potestas [l] est, vel mutandi procuratoris, vel ipsi domino iudicium accipiendi.

XVII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

POst litem autem [†] contestatam reus, qui procuratorẽ dedit, mutare quidem eum, vel in se litem transferre inuito * procuratore, vel in ciuitate [m] manente, potest: causa tamen prius cognita [n]. Non solùm autem ipsi, qui dedit procuratorem, hoc permittitur: sed etiam hæredi eius, & cæteris successoribus. In causæ autem cognitione non solum hæc versantur, quæ supra diximus [o] in procuratore non compellendo suscipere iudicium: verũ & ætas [p],

XVIII. MODESTINVS libro decimo Pandectarum.

AVt religionis [q] beneficiũ.

XIX. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

ITẽ si suspectus [r] sit procurator, aut in vinculis, aut in hostiũ, prædonúmve potestate:

XX. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

VEl iudicio publico, priuatóve, vel valetudine, vel maiore re sua distringatur,

XXI. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

VEl exilio, vel si latitet, vel [si]inimicus postea fiat:

XXII. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

AVt adfinitate [s] aliqua aduersario iungatur, vel hæres ei existat:

XXIII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

AVt longa [t] peregrinatio, & aliæ similes causæ impedimento [ei] sint:

XXIIII. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

* *à vino.*

Flo. l *Libera potestas.* si nõ sit in rem suã: aliàs non potest: vt. j. eo. quæ oĩa §. plane. &. l. procuratore &. l. is cuius. quæ sunt contra: nisi re integra ipse dñs velit experiri: vt. C. man. si pater. Ité & in alio simplici de quo dicit hæc lex. Et hoc licet secundũ M. ita demũ si iudi. sol. sti. nõ sit interposita. aliàs non: vt. s. eo. l. filiusfa. §. fi. sed certe immò & si sit interposita. nã nihilominꝰ res esset integra: vt in authen. de litig. §. si vero apud iudicem initium. collat. viij. & infra, iudi. sol. si ante. Sed videtur cõtra, supra, eo. si defunctus. Sed dic [a] quod aliud est in tacita reuocatione quę fit per mortem, vt ibi: & aliud in expressa, vt hic. & no. hic licere variare. sic. j. de condic. cau. da. si pecuniam. §. item si quis.

a Sequitur Bar.

Variare quandoque licet.

m *Post litem. Vel in ciuitate.* vel, pro &. nã si desiit esse ciuis, certum est eũ ipso iure mutatũ: vt quia deportatus. tunc enim habetur pro mortuo: vt. j. de bo. pos. contra tab. l. j. §. filium.

n *Cognita.* Sed quare hoc, cum mandatum iurisdictionis & sine causæ cognitione reuocatur: vt infra, de iudi. l. iudicium soluitur? Respon. hoc ideo grauius reuocari, quia damnum pecuniarium est hic, non ibi. Item hic aduersarius oneratur propter mutationem personarum: vt argu. infra, iudi. sol. l. iam tamen. §. si tamen & infra, de exer. l. ne in plures.

o *Diximꝰ.* vt. s. eo. filius. §. fi. cum. l. seq. & earũ quasdam repetit, vt alias addat: ex quibus se excusat, & recusatur. sic. j. eo. l mutari.

p *Et ætas.* vt quia nimium senex, vel nimium iuuenis est procurator: non tamen minor: quia tunc de facto tantum mutaretur.

q *Vt religionis.* vt si monachꝰ fiat, vel sacerdos: vt ar. j. de arbi. non distinguemus. ad princi. §. summa. versi. compromisso.

r *Item si suspectus.* Sed an sit probanda causa suspicionis? Respon. sic. aliàs quare specificarentur hæ causæ, cum semper dicere posset, habeo te suspectum? secus in iudice recusato: vt. C. de iudi. l. apertissimi. notauimus secundum nos. Sed de iure canonico etiam est ibi causa alleganda & probanda: vt extra de ap. secundo requiris.

Suspicionis causa an semper debeat probari.

s *Vt adfinitate.* quia tunc esset iniquum compelli esse contra adfinem, & etiam isti periculosum: vt. C. de excu. tuto. l. humanitatis.

t *Vt longa.* semper repete, si. Accursius.

Nte litem.] CASVS. Dictũ est quibus ex causis procuratoris. Vetus.

m *Mutaria*

MVtari debebit vel ipso [a] procuratore [b] postulãte, [vel domino.]

XXV. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

QVę oĩa non solũ ex parte rei, sed etiã in persona actoris [c] obseruabunt.

Suspectus est qui se ingerit: & audiẽdus est qui vult suum pudorem purgare. Bart.

Sed si aduersari[a], vel ipse procurator dicat dominũ mẽtiri [d] apud prætorẽ hoc finiri oportet. Nec ferendus est procurator, qui sibi adserit procurationem. nam hoc ipso suspectus [e] est, qui operam suã ingerit inuito: nisi forte purgare magis conuiciũ [f], quàm procurationem exsequi maluerit. Et hactenus erit audiẽdus, si dicat se procuratione quidẽ carere velle: sed [ita] si id illæsa existimatione sui fiat. Cęterùm & ferendus est pudorem suũ purgans.

Si dicat in rem suam se constitutum, vel velle retentione vti, seu in totum reuocari: audiendus est procurator reuocationẽ recusans. b. d. cũ l. seq. vsq; ad. §. si ex parte. B.

Plane si dicat in rem suam se procuratorem datum, & hoc probauerit: non debet carere propria lite [h]. Itẽ si retentione [i] aliqua procurator vti velit, nõ facile [k] ab eo lis erit trãsferẽda:

XXVI. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

NIsi dominus ei soluere paratus sit.

Stipulatio iudicatum solui, committitur siue à domino in procuratorem, vel econuerso in alium procuratorem iudicium transfertur: & in iudiciis per procuratorem quæritur domino vtilis actio. Bartolus.

XXVII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

INcausæ cognitione etiã hoc versabitur, vt ita demũ transferri à procuratore iudiciũ permittat, si quis omnia iudicia * ab eo transferre paratus sit. Cęterum si velit quædã transferre, quædã relinquere: iuste procurator hanc inconstantiã recusabit [l]: sed hoc ita [m], si mandato domini procurator egerit. Cęterum si mandatum non est, cum neque in iudiciũ quicquam deduxerit, nec tu ea cõprobasti: quæ inuito te [n] acta sunt, tibi non præiudicant: ideoque translatio earũ litium non est tibi necessaria: ne alieno facto onereris [o]. Hæc autẽ

a *Mvtari. Vel ipso.* vel, pro etiam: quasi dicat non solum domino petente, sed etiam procuratore.

b *Vel ipso procuratore.* Vel vtroque. hoc dicit. & tunc dic vel, pro etiam: vel aliter tantum. nam & rei potest interesse in mutatione tali: quia omnia de nouo narrari oportebit.

Qvæ omnia.] CASVS. Dicitur quòd ex omnibus illis causis quæ numeratæ sunt. ff. eo. l. filius. §. fin. cum. l. seq. potest procurator remoueri: & dominus potest procuratorem remouere vel reiicere. & subiicit quasdam alias causas quibus remouetur procurator vel reiicitur, etiam lite cum eo contesta. quas enumerat vsque ad hanc. l. quæ omnia. exinde dicit, supradicta locũ habent etiam in actore, scilicet vt actor remouere possit ex supradictis causis procuratorem suum, æquè ac re[p]. [*SED ET SI ADVERSARIVS.*] Constitui procuratorem vt aduersus te ageret: & litem contestatus fuit procurator. vnde peto modo hũc procuratorẽ remoueri allegata aliqua causa de supradictis: quia dico eum factum affinẽ aduersarij: ipse procurator dicit me mentiri. Dicitur quòd causa ista examinanda erit coram iudice, & procurator ille meus nõ administrabit interim, nisi in quatuor casibus. Primus est, si ipse procurator non vult dimittere procurationem in omnem euentum: sed vult interim administrare lite ista suspecti pendente, & hoc ideo facit, vt seruetur honor suus. Secundus casus est, si fuit procurator in rem suam. Tertius casus, quando ipse pro aliqua iusta causa impendit. Quartus, quando partem dominus vult reuocare, & partem dimittere. his enim quatuor casibus non reiicitur procurator ab administratione: sed interim administrabit. & hæc vsque ad. §. sed hoc ita. iſtius. l. in causę. exinde dicit quòd supradicta locũ habent, si isti procuratori mãdaui: aliter mihi domino præiudicaui.

c *Actoris.* vt possit reiici etiam ante lit. contest. Sed an ipse se excusare possit? Respon. sic: vt. ff. l. proxi.

d *Mentiri.* in eo quòd allegat aliquam de supradictis causis, ex qua procuratorem remouere vult: hoc certe debet finiri, id est, inquiri & terminari an mentiatur dominus: & tunc remaneat procurator in procuratione: an mentiatur procurator: & tunc repellatur. nec interim debet administrare donec causa huius suspicionis tractetur: licet hoc asserat, & petat procurator: vt subiicit hic, nec ferendus est &c. vt insti. † de suspe. tuto. §. si quis. &. C. de suspe. tuto. eum quem. & infra, de sol. & li. quod si forte. nisi in quatuor casibus qui subiiciuntur statim. primus quando ad exonerationem suæ famæ. secundum quando in rem suam. tertius quando expendit de suo quod vult retinere. quartus quando partim dominus vult reuocare, partim dimittere: vt infra, eo. l. seq. &. l. in causæ. in princ.

† *In hãc sententiã Aristotel. lib. 2. Polit. ca. 7.*

e *Suspectus.* ergo quandocunque vellem remouere, si allegauero aliquam causam etiam falso: nisi recedat, videtur suspectus: & extunc remouebitur per legem istam: vt supra, eo. item si suspect[o]. Sed respon. si procurator solus resistit, verum est. si autem aduersarius solus, vel aduersarius & procurator, tunc non. Vel dic haberi suspectum qualitercunque: sed non tantum quòd remoueatur vt suspectus. Vel dic remoueri interim dum causa remotionis inquiritur: nisi in quatuor casibus, quos supra no. Item not. hic argu. quòd quis est suspectus quia se ingerit. sic infra, de iur. immu. semper. §. conductores. in fin. &. C. qui mili. non est quis. pos. l. cura. lib. xij. & infra, ad. l. Cor. de fal. l. vxori. §. qui se. & infra, de test. tu. l. ex sententia.

Suspectus

f *Conuicium.* quia suspectus dicebatur à domino: & ipse dicit se omnino velle à procuratione recedere finita causa suspecti, quécunque exitum habuerit. Et sic nota q[p] parcitur verecundiæ alicuius. sic infra, de don. si patronus. j. respon. & infra, de fur. l. pen. &. §. quod vi aut clam. l. j. §. fi. &. C. qui ma. non pos. diuo. & supra, de consti. prin. illud. &. C. de fide. instru. l. fin. &. j. de alie. iudi. mu. cau. fac. l. iij. §. j. &. j. man. Quintus Mutius. in[s] j. respon.

Verecundiæ quamuis parcitur

g *Cæterum.* istud cæterum, non proximo superiori aduersatur: quia magis confirmat quàm aduersetur. sed aduersatur ei quod supra, in prin. §. dicit, nã hoc ipso &c. q. d. sed se rẽdus est &c. vt sit quasi expositio illius, nisi forte &c. vel dic quòd ponitur expositiue pro certe.

h *Lite.* nec etiam remoueri debet, cùm causa sua sit: vt hic, & infra, eo. procuratore. Et not. supra, eo. ante litẽ. & intellige hic lit. contest. per hoc q[p] dicit, propria lite. ante enim remoueri vel reuocari posset, nisi in trib[9] casibus: vt. C. de noua. l. iij. &. j. de cõpen. l. in rem, & dic vt ibi. in glo. j.

i *Item si retentione.* scilicet expensarum à se in lite factarum.

k *Non facile.* i. nullo modo, nisi &c. vt. j. l. proxi.

INcau. [*SI EX PARTE.*] Tres casus ponit. §. iste. Primus est: Egi aduersus te, & accepi satisdationem iudicatum solui pro tuo procuratore. postea hanc litem in aliquem procuratorem transtuli. Dicitur hic quòd committitur stipulatio iudi. sol. Secundus est, quando constitui ab initio procuratorem: & ipse accepit à reo satisdationem iudi. sol. secundum prędictam formã: & litem contestatus est: & hanc litem in alium procuratoré transtulit. nam & hic committitur stipulatio iudi. sol. Vltimo dicit quis agat: & dicit hanc act. dominum habere vtilem, & procuratorem habere directam, sed inefficaciter. dubium non est quin semper habeat dominus actio. vtilem, quæ præfertur directæ, quamuis per procuratorem lis sit peracta. Viuianus.

l *Recusabit.* hoc post litem contestatam. Sed quid si ante? Respon. idem: licet ipse procurator quibusdam possit renunciare. licet non omnibus velit: vt insti. man. §. fina. Et not. hic inconstantiam recusari: vt infra, ad exhiben. Celsus. §. idem * Celsus. & infra, de dam. infect. l. prætor. §. vnde quæritur. & in authen. de hære. & fal. §. non autem dabimus. colla. j. & infra, de leg. commisso. post diem. & infra, de vsur. Gaius. in fi. & infra, de admi. tu. l. cum quæritur. &. C. de iur. delib. quidam. & infra, de ope. liber. si ita stipulatio. in glo. fi. & de bo. li. l. & si ex modica. §. vlti. cum. l. seq. & infra, pro derelicto. l. an pars. in fi. &. C. de inoffi. testa. filia. & infra, de instito. sed & si pupillus. §. item si plures. versi. sed & si aliàs. & infra, de lega. j. legatarius. &. C. de agri. & censi. quemadmodum. lib. xj. quandoque tamen sustinetur: vt infra, de act. emp. si sterilis. §. fi. & infra, de lib. lega. l. Aurelianus. §. pen. & supra, de transact. cum hi. §. qui transigit. & infra, re. amo. de rebus.

m *Hoc ita.* scilicet quòd repellatur procurator post litis contestationem causa cognita. Accursius.

n *Inuito te.* id est, te nolente: vt infra, de iudi. licet.

o *Onereris.* quod esse non debet. infra, de alie. iud. mu. cau. fac. l. j. in princi.

BIU Cujas

cognitio [a] procuratoris mutãdi, prætoris [b] est. ¶ Si ex parte actoris trãslatio litis [c] fiat, dicimus committi iudicatum solui [d] stipulationem à reo [e] factam. idque & Neratius probat, & Iulianus: & hoc iure vtimur, scilicet si dominus satis acceperit. Sed & si procurator satis acceperit, & transferatur iudicium in dominum: verius est cõmitti [f] ex stipulatu actionem, [&] à procuratore [g] in dominum transferri [h]. Sed & si à domino [i] vel à procuratore in procuratorem iudicium transferatur, nõ dubitat Marcellus, quin committatur stipulatio. & hęc vera sunt. Et licet procuratori [k] commissa sit stipulatio [l]: tamen domino erit danda vtilis ex stipulatu [m] actio, directa penitus tollenda [n].

Ex stipulatione procuratoris, & ex sententia pro eo lata, domino competit vtilis actio: & simplex procurator non potest agere iudicati. Bartolus.

XXVIII. IDEM libro primo Disputationum.

SI procurator meus [o] iudicatum solui satis acceperit, mihi ex stipulatu actio vtilis [p] est: sicuti iudicati actio [q] mihi indulgetur. Sed & si agat [r] procurator meus ex ea stipulatione, me inuito: nihilominus tamen mihi ex stipulatu actio tribuetur. Quæ res facit, vt procurator meus ex stipulatu agẽdo, exceptione debeat repelli: sicuti cum agit iudicati, non in rem suam datus, nec ad eandẽ* rem [f] procurator factus. Per contrarium autem [t] si procurator meus iudicatum solui satisfecerit: in me ex stipulatu actio non datur. [u] Sed & si defensor [x] meus satisfecerit, in me ex stipulatu actio non datur: quia nec iudicati mecum agi potest [y].

Ista est bona & not. l. & breuiter hoc intendit: Potest quis eligere dominum contenire potius quàm procuratorem in rem suam si eum putat legaliorem. Bartolus.

XXIX. IDEM libro nono ad Edictum.

SI actor [z] malit dominũ potius cõuenire, quàm eũ qui actio iudicati. sed hoc non dicit hic: sed ff. eo. l. Plautius. & de re iudi. l. iiij. Secũdus casus est, qñ aliquis me sine mãdato defendit: quo casu nec actione ex stipulatu, nec actione iudicati teneor. Vi.

a *Hac autem cognitio.* de qua habuimus. ff. eo. l. quæ omnia. §. j.

b *Prætoris.* vnde videtur quòd non possit delegari: vt. ff. de offi. eius cui man. est iur. l. j. j. respon. Sed dic contra secundum Azo.

c *Translatio.* de domino in procuratorem.

d *Iudicatum solui.* latente: vt argu. supra, si quis cau. sed & si. §. fin. nec enim cogitur: vt ff. eo. l. sed an insti. de satisda. §. sed hodie. quæ est contra. Alij dicunt hanc correi. Vel expone hic à reo, scilicet pro procuratore suo: cum pro eo habeat satisdare: vt insti. de satisda. §. finauentem. versi. si vero alius, quis.

e *A reo.* scilicet vocato.

f *Committi.* immò nõ videtur committi mutatione huius impediẽte: vt infra, quibus mo. pig. vel hypo. sol. l. j. §. fi. quæ est contra. & ff. iud. sol. l. si ante. quę est contra. Sol. dicunt quidam illud ante lit. contest. hoc post. Tu dic quòd illud in procuratore rei: hoc in procuratore actoris. Sed cur tam varie? Respon. vt diximus. ff. qui satisda. cog. Iulianus.

g *A procuratore.* in dominũ in quẽ transit iudicium lite pendente.

h *Transferri.* Sed qualiter fit hæc translatio? Respon. ante lit. contest. sola domini sufficit reuocatio: vt. ff. eod. ante. post. lit. contest. non: quia quasi dominus litis factus est procurator: vt. C. eo. l. nulla. &. l. procuratoribus. oportet quod illud ius cedat: quod etiam inter absentes fieri poterit: vt ar. ff. eo. l. vel exilio. Sed quid de cessione [b] cuiuslibet actionis: an inter absentes fieri poterit? Respon. sic. vt quilibet procurator: vt. ff. eo. l. j. §. j. secus in delegatione: vt. C. de noua. l. j.

i *Sed & si à domino.* hunc casum dixerat quando de domino in procuratorem: sed vt alium addat, repetit. tres enim sunt in hoc. §. si ex parte.

k *Procuratori.* scilicet stipulanti.

l *Stipulatio.* vt in secundo & vltimo casu.

m *Vtilis ex stipulatu.* Not. speciale vt per liberam personam actio adquiratur. regulariter autem contra: vt. C. per quas perso. no. adqui. l. j. quę est contra. & hoc propter auctoritatem iudiciorum. immò ideo, quia est prętoria: & quęlibet prętoria etiam per procuratorem quæritur: vt. ff. de præto. stipu. l. j. &. l. in omnibus. sunt & alij multi speciales quos enumerauimus, insti. de inuti. stipu. §. ei qui.

n *Directa penitus tollenda.* Not. vtilẽ prævalere directæ: vt. ff. si ager. vec. l. j. &. ij. & prævalet ipso iure exactione facta, vel per exceptionem si non exegit: vt. ff. de solu. hoc iure. &. ff. l. proxi. §. j.

SI procurator.] CASVS. Hæc lex cum superiori continuatur: & casus eius est talis: Ego actor constitui procuratorem vt ageret aduersus aliquem: & accepit ipse procurator cautionem iudi. sol. & egit, & obtinuit. Dicitur hic quod ego dominus habeo actionem vtilem ex stipulatu: & actionem in factum ex re iudi. Sed & si agat vtili, præfertur: quia habet iam directam: nisi in tribus casibus in quibus habet actionem iudicati procurator. Primus est, si fuerit procurator in rem suam. Secundus, si ad hoc eum specialiter instituit. & isti duo sunt hic. Tertius casus est, quãdo fecit impensas: qui casus est. ff. eo. actoris. quæ lex in prin. continuatur.

[PER CONTRARIVM.] Dictum est supra, de procuratore actoris: nũc de procuratore rei dicit. & casus duos ponit hic. §. Primus est, quando ego reus constitui aliquem vt me defendat: iste procurator satisdabit iudi. sol. Dicitur hic quòd si talis procurator succũbat: hoc casu actio ex stipulatu in me non dabitur, sed

o *Si procurator meus.* id est, mei actoris.

p *Vtilis.* vt hic, & supra. l. proxi. in fi. &. ff. tit. j. l. fi.

q *Iudicati actio.* sic & in tutore: vt. ff. quando ex fac. tut. l. tutor. nec ob. quia per liberã personam adquiro: vt. C. per quas perso. no. adqui. l. j. quæ est contra: quia hoc speciale est in prætoriis: vt. ff. de præto. stipu. l. in omnibus.

r *Sed & si agat.* scilicet directa.

s *Ad eandem rem.* exigendam, scilicet ad iudicati act. & sic his duobus casibus agit iudicati procurator, & alio tertio: vt. ff. e. l. actoris. * *Flo. eam.*

t *Per contrarium autẽ.* quia supradicta locum habent ex parte actoris, non rei. Item. ff. dixit actori per procuratorem quæri: hic reum per procuratorem non teneri. & sic est cõtrarietas tã in facto quàm in iure. & in primo ponit de eo qui habet mãdatum: & ideo dicitur procurator: vt hic, & ff. lo. l. j. j. respon. & postea de eo qui non habet mandatum.

u *Non datur.* scilicet directa, sed vtilis sic secundum quosdam: vt arg. ff. de re iudi. l. iiij. si cut & per procuratorem adquiritur vtilis: vt. ff. e. l. Tu dic, nec vtilis nec directa: vt hic: licet detur actio iudicati: vt. ff. e. l. Plauti. & in. d. l. iiij. de re iud. quod nec hic negatur. Sed quare vtilis per procu. adquiritur, & non grauatur ex eius promissione? Respon. quia conditio domini per procuratorem, deterior fieri non debet: vt. ff. eo. l. ignorantis. esset autem deterior si dominus ex hac promissione procuratoris conueniretur: cum si ipsemet iudicium suscepisset, nihil ipse promisisset. At econtra si egisset per se, eandem cautelam sibi adhibuisset quæ non debuit sibi auferri, licet per procuratorem egerit, & per procuratorem stipulatus fuerit. Item facilius debet mihi adquiri quam grauer. nam emptori hæreditatis actiones vtiles contra hæreditarios debitores dãtur, nõ tamen in eundem: vt. C. de pact. l. ij. & de hære. ven. l. ij. &. ff. de pac. l. si cum emptore. sed videtur adhuc me teneri: sicut ex promissione instituti tenetur instit or: vt. ff. de instito. act. si quid man dauerit. in prin. quæ est contra. sed ibi speciale in institore. Vel verius dic, quod si ipse dominus ibi contraxisset, idem promisisset: vt. ff. de act. emp. & ven. l. Iulianus. §. si procurator.

x *Defensor.* sine mandato.

y *Potest.* vt hic, &. ff. eo. Plautius. in fin. sed hæc mala est ratio: quia in proximo superiori respon. nõ datur actio iudicati in procuratorem: & tamen ex stipulatione datur: vt ibi diximus.

z *SI actor.* Casum ponit in hac. l. Pla. & Aldric. per. l. j. de noxa. de illo. &. l. electio. & per. l. j. de peti. hære. l. etiam si. §. item si quis dolo. Et potest poni casus tribus aliis modis. Primo, conueniebas me rei vin. nomine, vel ratione libri. hunc alienaui post lit. contest. vel antè causa mutandi iudicij. potes vel me vel illum cui alienaui conuenire. sed hunc reproba: quia non procurator, sed dominus hic debet dici: nisi dicas quod donaui tibi id quod ex lite fueris consecutus: non vt tradiderim rei dominium. Secundo pone: conuenis me tu qui es emptor hęreditatis. possum vel te vel venditorem eundem hæredem reconuenire. sed etiam hunc reproba: quia non possum te nisi sponte velis reconuenire: vt. C. de hære. vel act. ven. l. ij. &. C. de pac. l. ij. sed certe imò est bona positio: quia aliud est conueniri, & aliud reconueniri. sed aliud eam rescindit: quia ex causa non lucratiua. infra, eo. si quis in rem. Tertio secundũ Io. & melius dicas quod procurator quidam

Cõueniri & reconueniri differunt.

factus est in rem suam. contra me sibi cessa actione egit, & satisdedit de defensione in alia causa: quod facere debet: vt. j. eod. sed & hæ. §. defendere. sed postea ego volo conuenire eum ex cuius persona ipse egit contra me, non procuratorem: possum. sed & procuratorem possum: quia ex cuusa lucratiua sit factus. sed secundum hoc quid proderit alicui procuratorem facere in rem suã: cum nihilominus ad voluntatem aduersarij ipse litigare teneatur? Respõ. multum: quia hoc tunc demum seruabitur quãdo domini persona legalior est, & melius nouit factum: vt. C. eo. l. fi. aliàs inuito aduersario per procuratorem litigo, & facio in rem suam, & iurabit de calumnia: vt. j. famierci. l. plane. in fi. quæ est contra. &. j. de noxa. de illo. &. l. seq. & insti. de his per quos agere. pos. §. penul.

† *Bal. hic dicit istum textum fore sing. ad hoc quòd licet procu. non possit agere iudicati nisi sit ei mãdatum: tamen potest petere vt sentẽtia exequatur vsq; ad quantitatẽ per eum in causa expositam, si dominus non est soluẽdo. Bolog.*

* *Iudicatione. Fl.*

in rem [a] suam procurator est: dicendum est ei licere.

XXX. PAVLVS libro primo Sententiarum.

ACtoris † procurator non in rem suam datus, propter impensas quas in litẽ fecit, potest desiderare, vt sibi ex iudicati actione* satisfiat, si dominus litis soluendo [b] non sit.

Si procurator succedit condemnato, in eum fit executio: & pro portione hæreditaria repetet à cohæredibus. Bartolus.

XXXI. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

SI quis cum procuratorio nomine condẽnatus esset, hæres extiterit domino litis [c]: iudicati actionẽ non rectè recusabit [d]. hoc si ex asse. si autem ex parte hæres extiterit, & totum [e] soluerit: si quidẽ ei mandatum est, hoc quoque vt soluat, mandati actionem aduersus cohæredes habebit [f]. si non sit mandatum, negociorũ gestorum [g] actio datur. quod est [h], & si hæres procurator non extiterit, & soluerit. Vni [i] litis pluriũ personarum [i], plures dari procuratores non est prohibitum [k].

Per constitutionem secundi procuratoris videtur reuocari primus. h. d.

Iulianus ait, eum, qui dedit diuersis temporibus procuratores duos [l]: posteriorẽ dando, priorem prohibuisse videri [m].

Per istam legem apponitur in instrumẽtis ista clausula, quòd non sit melior conditio occupantis: & quod per vnum cœptum fuerit, alius possit prosequi & finire. de quo habemus hodie expressum in ca. si duo. de procura. lib. 6. Bartolus.

XXXII. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

PLuribus procuratoribꝰ insolidum simul datis, occupantis [n] melior cõditio erit: vt posterior non sit [o] in eo, quòd qui præstiterat cautionem iudi. sol. vnde vnus à principio fuit litigaturus, scilicet dominus defunctus.

l *Procuratores duos.* Quid si eundem? Videtur idem: vt. j. manda. l. qui mutuam. §. non ideo.

m *Videri.* aliud in tutela: vt. C. de testa. tut. & si à patre. sed certe non est aliud: quia datus ibi postea in codicillis videtur testamẽto datus, cum codicilli ad testamenta trahantur: vt. j. de iure codi. diui. §. vlti. in glo. fin. Item aliud [a] in curatore: quia quando ad litẽ est, non potest dari aliꝰ in eadem lite: vt j. de tute. l. cum semel. vel dic idem. & quod dicit nõ posse remoueri: vt. rum est sine causa. nec etiam procurator, scilicet post lit. contest. sed ante & ille & iste liberè potest remoueri: vt s. eo. post litem contestatam. &. l. ante litem.

n *Luribus. Occupantis.* & contestãdo litem: vt in fi. l. vbi dicit, petiit: quod est post litem contestatam, non ante: arg. j. rem ra. ha. amplius. vt & in legato pluribus relicto: vt infra, de lega. j. l. si pluribus. §. fin. aliter dicitur occupare in actione de peculio: quia qui prior ad sententiam peruenit: vt infra, de pec. si vero. idem in noxali: vt infra, de noxa. si quis à multis: aliàs nec vni nec alteri prodest occupare: vt. j. vt in pos. leg. is cui. §. qui prior. & infra, de damno infect. si finita. §. Iulianus. & hoc. nisi vni tantum mandauerit de agendo: vt arg. infra. eod. qui duos. Item melior conditio dicitur quo ad nutum [b] agentis: licet sit graue agere: vt argu. instit. de act. §. *b.* præterea si quis generaliter. Sed quid si plures dedi, nec dixi insolidum? Respon. pro parte agent: licet in tutoribus aliud sit: vt. j. titu. ij. cum alicui. & infra, de admi. tuto. l. decreto. §. fin. &. l. Lucius. §. j. &. l. tutores. §. curatores. Nec ob. infra, man. l. creditor. §. duobus. quia illud intelligas quando insolidũ cuilibet fuit mandatum. Accursius.

o *Non sit.* scilicet procurator.

SEruum..] CASVS. Vtrum filiussa. possit procuratorem dare, quæritur. Et respon. quod sic. sed in seruo dubitatur an possit procuratorem ordinare. Et respon. quòd ad iudicia seruus non potest procuratorem ordinare: sed ad negocia gerenda seruus potest ordinare procu. [EVM.] Sed pone quòd aliquis litigat super statu suo: an iste possit procu. ordinare, quæritur. Et respon. quòd iste qui de statu suo litigat, bene potest ordinare procura. siue ad negocia, siue ad lites. Item iste talis qui litigat de statu suo, potest ab alio dari procura. [PVBLICE.] In tribus casibus loquitur hic. §. j. in ciuili: quia aliquis bene potest in ciuili causa ordinare procura. In secundo casu loquitur, scilicet quando aliquis absentem potest defendere: hoc est absentiæ causas allegare in causa criminali. & secundum hanc positionem non obstat, infra, de pub. iu. l. penul. §. ad crimen. Tertio casu loquitur: puta aliquis fustigandus vel relegandus erat: in quo tertio casu potest quis absentem plene defendere, & cum effectu. Vel dic quòd volebat plene defendere si volebat causas absentiæ allegare: & hoc potest facere. [AIT PRAETOR.] Hoc dicit hic. §. quòd procurator actoris duo debet facere: scilicet quia debet cauere de rato, id est quòd dominus ratum habeat. Item debet cauere de defendendo, id est quòd defendat actorem dominum si recõuenire eum velit reus. hæc dicit prætor; & laudat Vlpia. quia dicit quòd hoc æquum est quod procura. actoris defendat actorem: & hoc quando est simplex procurator. Sed pone quòd sit procu. in rem suam, defendere debet dominum quando ex causa lucratiua: vt quia ei actio manet. si autem non habet illam act. ex causa lucratiua, sed ex alia causa, tunc dominum non defendet procurator: vt in. l. seq. quæ continuatur cum ista: cuius casus talis est: Titius erat creditor Seij. iste Seius debitor institutus fuit ab aliquo: cui hereditati iste Titius creditor tenebatur. Seius

debitor

BIU Cujas

debitor idemque hæres vendidit hæreditatem. emptor hæreditatis agebat aduersus istum Titium. Titius autem petebat sibi cauere quod iste emptor defenderet Seium. vtrum teneatur emptor Seium defendere, si fiat per fraudē: puta si hac mente vendit quia sciebat q̄ ipsum de proprio debito nō cōueniret, nisi illum prius de hæreditate conuenisset: & hoc si emptor hanc fraudem participauit. Viuianus.

a *Aiunt.* scilicet sapientes, & male.

b *Verum est.* quia potest ad negocia & ad litem. sed in lite distinguitur: quia si defēdat, potest: si agat, potest: si actio sibi cōpetat, non aliàs: vt. ff. eo. filiusfa.

c *Intendere.* vt puta in iudicio.

d *Vetamus.* per prosdū Bal. idē curatorem: vt hic, & ff. dicendū qui. ex cau. ma. l. ab hotem monacho stibus. primo respon. vel etiā per se nisi cœpta fuerit quæstio sui status: vt ff. proxi. §. in fi.

e *Litigat.* vel vt actor vel vt reus: vt subiicit.

f *Eum.* s. potest facere procuratorem in actionibus quæ competunt ei contra quemlibet, & hoc siue &c.

g *Seruitutis.* imò put prouocat de possessione seruitutis in libertatem, non videtur quòd possit habere procuratorem. C. de asser. tol. l. j. quæ est contra. Sol. illud ius nouum corrigit istud secundū quosdam. Alij distinguunt an non sit lis contestata in quæstione status: vt tunc non possit: vt ibi. an sit, & tunc possit: vt hic: arg. ad hanc. l. ff. man. si procuratorem. §. j. & arg. C. de procu. neque. & l. procuratoribus. quia pro libero habetur extunc post lit. contest. vt infra, de lib. cau. ordinatu. & C. de lib. cau. l. lite. Tu dic, quod ibi prohibetur habere procuratorem in causa status: hic autem permittitur in aliis: licet de statu suo litigetur.

h *Procuratorem.* de suo statu litigantem. Sed nunquid ad omnia? quidam ad negocia. Tu dic ad omnia, etiam ad litem: ex hac litera, & arg. infra, ex qui. cau. ma. l. is autem qui.

i *Posse.* scilicet ab alio.

k *Publice vtile.* Quid sit vtile, habes hic, & ff. de ope. no. nun. l. nam reipublicæ interest quàm plurimos ad defendendam suam causam admitti. & ff. titu. j. l. j. §. fi. vbi ad similitudinem cuiuslibet priuati permittitur cuilibet defendere rempublicam: vt. C. eo. exigendi. vbi absentiæ causas allegat: ibi, iustius est filium patris defensorem audire, quàm absentem patrem quasi contumacem & indefensum graui condemnatione affici.

l *Defensio.* ad allegandas causas absentiæ, secundum Io.

m *Datur.* huic. §. est contra. ff. de pu. iu. l. pe. §. ad crimen.

a Sol. vt tollas omnem dubietatem, distingue tria genera causarum. Primum capitale, & omne quo imponitur pœna vsque ad relegationem descensiue: vt incipiamus à superiori vsque ad relegationē: & exclusiue, vt relegationem non contineat. Secundum vbi imponitur pœna relegationis. & ff. vt motionis ab ordine, & similium. Tertium ciuiliū causarum. In primo dic regulariter nō posse constitui procuratorem: vt. l. contraria. & ff. an per alium causę app. l. j. §. j. & ij. Huic opponitur de eo q̄ est. ff. de app. Luci. sed ibi dominus vel procurator domini ad serui defensionem admittebatur: nō tanquā pro alio, sed pro se, cum sua interfit. Item huic opponitur. C. de iniur. l. fi. sed illud speciale est in illustribus. Ité prædictæ regulæ obiicitur quod hic dicit, nam & in cap. & c. sed

prior petiit, procurator.

Seruus & filiusfamiliàs possunt constituere procuratorem in his quæ ipsi facere possunt. Bartolus.

XXXIII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

SEruum quoque, & filiumfamiliàs procuratorem posse habere aiunt [a]. Et quantum ad filiumfamiliàs verum [b] est: in seruo subsistimus. Et negocia quidem peculiaria † serui posse gerere aliquem, & hoc casu procuratorem eius esse, admittimus: (quod & Labeoni videtur) actionem autem intendere [c] vetamus [d]. Eum verò, qui de statu suo litigat [e], procuratorem habere posse, non dubitamus, non solum in administratione rerum, sed etiam in actionibus quæ ei, vel aduersus eum [f] competant: ex possessione siue seruitutis [g], siue libertatis de suo statu litiget. Ex contrario quoq; eum procuratorem [h] dari posse [i] manifestum est. Publice vtile [k] est absentes à quibuscunq; defendi. Nā & in capitalibus iudiciis defensio [l] datur [m]. Vbicunq; itaque absens quis damnari potest, ibi quemuis verba pro eo facientem [n], & innocentiam [o] excusantem, audiri æquum est, &

A M. dicit hic lit. contest quod reproba: vt. C. eo. nihil. Tu dic, secundū Io. quòd hic nō defendebat vt ipsemet dominus: sed causam absentiæ tantùm allegabat, & dilationem petebat: & sic intelligitur. C. de accu. l. reos. Sed quid prodest huiusmodi causas absentiæ allegare, cum donec absens est damnari non potest: vt. j. de pœnis. l. absentem. j. respon? Respon. quia aliqua pecuniaria pœna ei imponitur quandoque. vt in. d. l. absentem. §. j. in fi. Item quia requiruntur & annotantur bona eius: vt. j. de requi. re. l. j. in fi. In secundo genere causarum dic q̄ potest dari procurator tali ratione: quia ī eis potest dari sententia in absentē: vt. j. de pœn. l. absentē. §. aduersus. ibi, si sæpi. ergo & per procuratorem defendi: cum hæc duo pariter se habeant: vt hic, vbicunque &c. Ité alia ratione, si prohibetur dari in capitali, & descensiue vsque ad illa crimina quæ relegationem imponūt: vt. j. an per alium causę ap. l. j. §. sed & si ea sit causa. ergo in aliis inferioribus permisisse videtur: vt. j. de iudi. l. cū prætor. in prin. & sub isto genere etiam potest poni quod est. j. e. sed & hæ. §. j. & l. non solū. §. fi. &. j. de accu. l. ineuia. In tertio genere dic quòd potest dari: vt supra, eo. l. j. §. vsus. & hic in prin. huius. §. & secundum hoc iste §. tribus coloribus coloratur. nam primo de pecuniariis causis dicit: quod probat ab eo de quo minus videbatur inesse, scilicet in capitalibus. & sic dicit de primo & tertio genere causarum. In tertia autem parte. §. ibi, vbicunq; &c. incipit dicere de secundo genere causarum. & quod dicit, verba facientē: supple, & plenariè etiam defendentem. Sed in quem sententia dabitur? Respon. in dominum cuius iste est defensor: vt argu. C. de iniur. l. fi. vel si vis dicas in tertio casu. §. quod loquitur vt dixi, in secundo genere causarum: sed nolebat plene defendere: sed tantum causas absentiæ proponere: quod potest: quia sufficit si cui &c. vt. C. de neg. gest. tutori. & secundum hunc sensum & fœmina & minor admittitur: vt hic innuitur.

in ca. in cri minalibus 5. q. 3. tex. in c. si quādo. 2. q. 6. in c. absens. 3. q. 9. & habetis hic glo. magistrā et clarā ponē dum Bal. tria genera causarū cri minalium.

ordinariū admittere. quod ex rescripto imperatoris nostri apparet.

Iurisconsultus volens dicere de effectu mandati procuratoris. dixit primo de procuratore rei pro quo dominus satisdedit, in l. filius. §. 1. vsque hic. licet incidenter multa dixit de procuratore actoris: nunc principaliter intendit dicere de mandato procuratoris actoris. & hoc prosequitur vsque ad l. Pomponius. Et primo ponit edictum quod habet duo capita. primum de detentione. secundum de cautione de rato. primū caput exponitur vsque ad l. non solum. §. 1. vbi incipit expositio secundi capitis vsque ad l. Pomponius. Bartolus.

B Ait prætor: *Cuius nomine quis actionem dari sibi postulabit [p], is eū viri boni arbitratu defendat [q]: & ei [r] quo [cum eo] nomine agit *, id ratū habere eum, ad quem ea res pertinet, viri boni arbitratu satisdet.*

Hic incipit iurisconsultus exponere verba edictiet primo exponit ibi, cuius nomine quis &c. & breuiter hoc intendit: Simplex procurator in rem suam, nō factus ex necessitate, nec ex causa onerosa, nec fraudulenta, tenetur defendere in causa reconuentionis. Bartolus.

Aequū † prætori visum est, eum, qui alicuius nomine [vt] procurator [s] experitur, eiusdē * etiam defensionem suscipere.

C Si quis in rem suam procurator interueniat, adhuc erit dicendum, debere eum defendere: nisi forte ex necessitate [t] fuerit factus.

in c. pruden tiā. de mu. petitio. extra. addo hę ne facere tex. in cap. dilecti. de iudi. extra.

D n *Pro eo facientem.* & plenariè etiā defendētem, secundū primā.

o *Innocentiam.* s. criminis de quo accusatur: de quo imponitur pœna relegationis, vel remotionis ab ordine.

p *Postulabit.* vt supra, de orig. iur. l. ij. §. omnium.

q *Defendat.* cum statim vult agere. aliàs cauet de defendendo quando agere volet: vt. j. rerum amo. l. & ideo. §. fi. nisi in casu: vt j. eo. mutus. §. in popularibus. sed ibi suo nomine magis agebat. Item cauet de iudi. sol. si reconuenitur, secūdum Hu. vt infra, eo. si minor. §. fi. cum duabus. ll. sequen.

r *Et ei.* sic construe: Et satisdabit ei. s. contra quem agit: eum ad quem ea res pertinet. i. dominum, habiturum id ratum quo nomine agit. Et hæc satisdatio fit arbitrio boni viri, cum fideiussoribus tamen: vt. j. de præto. stipu. prætoriæ. vel quod habebit ratum boni viri arbitrio: vt ar. j. de sol. l. ratum. & j. rem ra. ha. l. quo enim. Vel referas ad vtrunque eodem modo quo dictum est. Hęc secunda cautio præstatur nisi constet de mandato: vt. j. eo. l. si procurator. & j. vt in pos. leg. si is à quo. §. primo.

Concor. tex. c. in iuleuia. dicit. & c. non licet. de reg. iu. li. 6.

** quo nomine aget. Fl.*

s *Vt procurator.* secus enim in tutore, secundum H. vt. j. de admitu. l. vel in partes. vel aliter illam expone vt ibi patet. Accursius.

t *Ex necessitate.* veluti cum debitor inops creditori cedit

BIU Cujas

actionem quam solam habet, secundum M. vel dic, quòd promis- A sio præcesit cessionem. vnde licet ab initio fuerit voluntatis: vt C. de act. & ob. l. sicut. tamen postea factum est necessitatis: vt. C. de iu. do. l. j. Vel dic tertio, quod ex causa non lucratiua: vt infra, l. proxi. & hoc ideo, quia talia fiunt ex necessitate rei familiaris: vt. C. de rescin. ven. l. non idcirco. in quibus non est liberalitas: vt. j. de adi. leg. l. rem legatam.

Voluntarium ab initio, ex post facto fit necessarium.

Procurator in rem suam tenetur defendere dominum, si est ex causa lucratiua. Itē ex non lucratiua, si facta est in fraudem creditorum. Albe. de R.

XXXIIII. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

a SI quis. *Nomine.* puta intentans directas actiones sibi mãdatas, & nomine dñi. Quid autem si vtiles, & suo nomíe: & pone ex causa lucratiua: nunquid cogitur defendere dominum? Forte nõ. nam lex scripta est: qui alicuius nomine &c. vt. ſ. l. proxi. ſ. æquum. & facit. j. e. procuratore. sic enim & in sacramento calumniæ distinxit P. & Io. arg. tamen contra. j. eo. non solum. §. sed interdum. &. §. sed & si. [*ADDITIO.*] Solue secundum B. & dic quod licet ibi videatur agere suo nomine: agit tamen ad alienum commodum: hic vero agit suo nomine, & ad suum cõmodum intentando vtiles.

SI quis in rem suam procuratorio nomine[a] agat, veluti emptor hæreditatis: an debeat inuicem venditorem defendere? Et placet, si bona fide, & non in fraudem[b] eorũ, qui B inuicem agere vellent, gestum sit negociũ, non oportere eum inuicem defendere.

Qui agit pro alio vt coniuncta persona, tenetur in causa reconuentionis defendere. B.

XXXV. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

SEd & hæ personę procuratorum[c] debebunt defendere[d], quib⁹ sine mandato[e] agere licet: vt puta liberi[f], licet sint in potestate: itẽ parentes, & fratres, & adfines, † & liberti[g].

Quando causa status agitur ciuiliter, admittitur procurator: sed quando agitur criminaliter, nõ admittitur procurator. Bar.

Patronus libertũ, & per procuratorem, vt ingratum accu- C sare[h] potest: & libert⁹ per procuratorem respondere.

Siue agatur per actionem, siue per officium iudicis, siue ordinarie, siue summarie, debet in causa reconuentionis defendi dominus in competenti tribunali. Hoc dicit. Et hic incipit exponere hoc verbum, actionis. Bartolus.

Non solùm autem si actio[i] postuletur à procuratore[k], sed etiamsi præiudiciũ[l], vel interdictum[m], vel si stipulatione legatorum, vel damni infecti velit[n] caueri, debebit absentem defendere in competenti tribunali[o], & eadem prouincia. Cęterum cogi eum etiã in prouinciam de Roma abire, vel e contrario, vel à prouincia in aliam prouinciam, & defendere, durum est.

Hic incipit exponere verbum, defendat. no. istum. tex. Bartolus.

Defendere autem, est id facere quod dominus in litem faceret, & cauere idoneè[p]. Nec debebit durior cõditio[q] procuratoris fieri, quàm est domini: præterquam in satisdando. C

Procurator cogitur præcisè litē cõtestari,

† *Not. text. secũdũ Bal. quæ dicantur cõiũctæ personæ. & in quantum dicit de affinitate, intelige secũdũ Bal. causa affinitatis durante, nõ cessante: nã causa cessãte cessat ipsa affinitas.*

Procurator in trib⁹ casibus defendere tenetur.

b *Et non in fraudem.* Sed qualiter fit fraus ista? Respon. aliquis est creditor meus, & debitor cuiusdam hæreditatis quæ ad me pertinere cœpit: scio quòd non conueniet me de proprio debito, nisi eum conueniam de hæreditate. vnde alij hæreditatem vendo. certe emptor idemque procurator in rem suam tenetur me defendere: quia in fraudem fuerit facta cesio. sed hoc videtur falsum: quia non debet nocere dolus auctoris ei qui causam lucratiuam non habet: vt. j. quæ in frau. cre. l. qui autem. §. hoc edictum. & de do. excep. apud. §. de auctoris. &. §. si quis autem. Sed dic, quod ipse participauit, vnde magis suus dolus dicitur ei nocere. Collige ergo procuratorem debere defendere in tribus casibus. vbi est procurator simplex, non in rem suam. Item vbi est in rem suam ex causa lucratiua: vt. ſ. l. proxi. §. æquũ. &. §. fi. in prin. Item vbi est ex causa non lucratiua, sed in fraudem creditorum: vt hic. In quarto vero non. i. vbi ex causa lucratiua & non in fraudem creditorum: vt hac. l. dicitur. Sed contra. j. eo. pater. in fi. Sed dic, ibi erat causa lucratiua, scilicet legati. Sed an iure compensationis? credo quod non: arg. C. de compen. l. ij.

SEd & hæ.] *CASVS.* Coniunctæ personæ, quæ sine mandato agere possunt, satisdare debent de defendendo: & quæ sint illæ cõiunctę personę, hic eas enumerat. [*PATRONVS.*] D Si volo libertum meum propter eius ingratitudinem in seruitutem reuocare: possum hoc facere per procuratorem: & libertus etiam potest per procuratorem respondere. [*NON SOLVM.*] Hic dicitur quod procurator actoris quacunq; act. agat: siue prę iudiciali, siue quacunque alia, debet dominum defendere. Item iste procurator actoris gerit vices actoris in omnib⁹: & non grauatur in alio plus quàm actor, nisi in satisdando. Quid sit defendere, dicit in prin. §. huius. Item quæritur an procurator actoris, qui promisit defendere dominũ, sit cogendus præcise dominum defendere? Et respon. quòd sic, nisi &c.] *DEFENDERE.*] Iste. §. regulam ponit, & exemplum ad regulam, qua dicitur quod etiam videtur procurator defendere si patiatur aduersarium in pos. mitti. & vt probet istam regulam, quatuor ponit exempla ad eam probandam. vnde constitui procuratorem qui à te aliquid peteret, puta debitum meum: tu vis hunc meum procuratorem reconuenire nomine alicuius meæ domus quæ minabatur ruinã: vel petis à procuratore aliquod legatum. ego teneor, quia erat relictum sub conditione: vel forte nũciasti illi procuratori nouum opus. vel dic & verius, sicut no. hic in glo. quæ sic incipit, regulã ponit &c. ibi, dic ergo &c. vel forte conuenis illum nomine alicuius serui mei actione furti noxali. procurator meus passus est in omnibus istis casibus aduersarium in possess. mitti: nunquid videtur defendere? Dicitur quòd sic: dum tamen caueat de rato. Viui.

a *Si quis. Nomine.* puta intentans directas actiones sibi mãdatas, & nomine dñi. Quid autem si vtiles, & suo nomíe: & pone ex causa lucratiua: nunquid cogitur defendere dominum? Forte nõ. nam lex scripta est: qui alicuius nomine &c. vt. ſ. l. proxi. ſ. æquum. & facit. j. e. procuratore. sic enim & in sacramento calumniæ distinxit P. & Io. arg. tamen contra. j. eo. non solum. §. sed interdum. &. §. sed & si. [*ADDITIO.*] Solue secundum B. & dic quod licet ibi videatur agere suo nomine: agit tamen ad alienum commodum: hic vero agit suo nomine, & ad suum cõmodum intentando vtiles.

b *Et non in fraudem.* Sed qualiter fit fraus ista? Respon. aliquis est creditor meus, & debitor cuiusdam hæreditatis quæ ad me pertinere cœpit: scio quòd non conueniet me de proprio debito, nisi eum conueniam de hæreditate. vnde alij hæreditatem vendo. certe emptor idemque procurator in rem suam tenetur me defendere: quia in fraudem fuerit facta cesio. sed hoc videtur falsum: quia non debet nocere dolus auctoris ei qui causam lucratiuam non habet: vt. j. quæ in frau. cre. l. qui autem. §. hoc edictum. & de do. excep. apud. §. de auctoris. &. §. si quis autem. Sed dic, quod ipse participauit, vnde magis suus dolus dicitur ei nocere. Collige ergo procuratorem debere defendere in tribus casibus. vbi est procurator simplex, non in rem suam. Item vbi est in rem suam ex causa lucratiua: vt. ſ. l. proxi. §. æquũ. &. §. fi. in prin. Item vbi est ex causa non lucratiua, sed in fraudem creditorum: vt hic. In quarto vero non. i. vbi ex causa lucratiua & non in fraudem creditorum: vt hac. l. dicitur. Sed contra. j. eo. pater. in fi. Sed dic, ibi erat causa lucratiua, scilicet legati. Sed an iure compensationis? credo quod non: arg. C. de compen. l. ij.

c *Procuratorum.* improprie hoc nomen ponitur: vt supra, eod. l. j. in prin. in. j. gloss. & infra, iudi. sol. l. iij. §. j.

d *Defendere.* in reconuentione. Accursius.

e *Sine mandato.* non tamen contra mandatum, nisi in casu: vt infra, eod. Põponius. §. fi.

f *Liberi.* hos accipe in infinitum: vt. j. de verbo. sig. l. liberorum. & idem de parentibus dicas: vt. ſ. de in ius vocan. l. quiq;. §. parẽtes.

g *Et liberti.* quædam personæ quę sine mandato agunt, hic enumerantur. sunt & aliæ: vt maritus: vt. C. eo. l. maritus. licet affinis nõ sit, sed causa affinitatis: vt j. de gra. cog. l. iuris cõsultus. item consortes: vt. C. de consor. c. litis l. ij. idem secũdum Io. & H. in omnibus illis personis quæ enumerantur. ſ. de postu. l. j. §. fin. cum seq. & facit. j. de neg. gest. si autem is. in pri. &. C. e. exigẽdi.

h *Accusare.* Sed nonne potest dici causa capitalis, cum in seruitutem reuocetur. insti. de capi de. §. j. ergo non potest per procuratorem agi: vt dixi. ſ. eo. seruum. §. publice? Respon. hoc ideo: quia & pecuniarium respicit commodum, non solum statum: & inde etiam actio dicitur proprius quam accusatio: vt. C. de lib. & eorũ libe. l. pe. Alij distinguunt an agatur hic vt in seruitutem reuocetur: & tunc non licet per procuratorem. an vt tantum castigetur: & tunc liceat: vt hic. quod non placet.

i *Actio.* stricte accipe pro personali: vt. j. de act. & obli. l. actio in personam. sed large accepto vocabulo omnia continentur sequentia: vt infra, de act. & oblig. l. actionis verbo. & quod dicit, postuletur: dic id est ipse postulet nomine domini agere: vt colligitur. ſ. eo. seruum. §. ait prætor. Posset econtra legi. i. si reus postulet vt procurator dominum defendat in actione vel interdicto: quod etiam verum est: sed primum est sensus huius literæ.

k *A procuratore.* scilicet actoris.

l *Præiudicium.* id est actiones præiudiciales, quæ plures sunt: vt insti. de act. §. præiudiciales.

m *Vel interdictum.* quodlibet, cuius nomine hodie est actio in factum: vt instit. de interdict. §. fi. Accursius.

n *Velit.* scilicet procurator domino.

o *Tribunali.* sed quod est competens? Respon. vbi agebat procurator: vt hic subiicit: & coram eodem iudice. Sed contra videbatur: quia actor debet sequi forum rei. sed tamen aliud est: quia ipse dominus si egisset ibidem, deberet de hoc respondere: vt. C. de sen. & inter. om. iudi. l. cum Papinianus. & authen. & consequenter. Et no. hic arg. pro aduocato, quòd non teneatur præstare patrocinium si alibi causa mutata est: vt infra, de arbi. si cum dies. §. si arbiter. &. C. de aduo. di. iu. l. sancimus. j. §. nulla. ibi, in eo duntaxat loco &c. Arg. contra. j. de ope. lib. l. j. &. l. quod nisi. vbi dicitur quod tenetur sequi, nisi nimium vagauerit patronus. Sed potest distingui an remotè multum, vel parum: vt infra, de annuis leg. Mæuia. §. fi. in fi.

p *Cauere idoneè.* i. cum fideiussore vel pignore: vt. j. man. si mandato. §. fi. Sed de quo non exprimit, an caueat de defendendo: an iudi. sol. sed tutius est dicere iudi. sol. quia in parte illa procurator rei est. Et cautionem illam exponet demum à reo porrecto libello: sicut & aliæ huiusmodi iudiciales cautiones præstantur: vt. C. de lit. contest. authen. offeratur.

q *Durior conditio.* nec in principio causę: nec in medio: nec post condemna-

BIU Cujas

condemnationem: vt infra, eo. non solum. §. quæritur. in fin. & infra, eo. minor. §. quoniam. & infra, de re iudi. si cum procuratore. nisi in satisdando: vt subiicit. scilicet de rato. & de defendendo: vt supra, eo. l. seruum. §. ait prætor. & iu. sol. quando reconuenitur: vt modo dixi.

a *Præter satisdationē.* scilicet quā debet præstare & sic hæc dictio, præter, nō excludit. sic ponitur. ï. c. Pōponius. §. sed & is. &. ï. de pig. act. l. j. in fi. vbi tenetur pig. act. præter stellionatum quem fecit. vel secundo, id est satisdatione non interueniēte: quia dicit procurator actoris, non oportet satisdari: sed statim agas: quia sum paratus suscipere iudicium: vt arg. ï. vt in pos. leg. si is à quo. Tu dic tertio distinguendum esse. aut sunt iura rei qui vult reconuenire in promptu: aut non: vt in primo casu audiatur procurator incōtinēti volens defendere: in secundo non, sed debet cauere: vt argu. ï. de col. bo. l. j. §. quamuis. &. §. sed cum possint.

Not. hic aliter cogitur ad actum. sed quid si ad est ne authoritas actoris exhibeatur, sequitur Bal. Flo. infe. in fin. vel

nisi causa cognita recusauerit. Bartolus.

Præter satisdationem [a] procurator ita defendere videtur, si iudicium accipiat. Vnde quæsitum est apud Iulianum, an cōpellatur [b], an verò sufficiat ob rem non defensam stipulationem committi? & Iulianus scribit libro tertio digestorum, cōpellēdum † accipere iudiciū [c], nisi ad agendum causa cognita recusauerit, vel iusta causa remotus [d] fuerit.

In casibus in quibus dominus non cogeretur præcisè defendere se: nec procurator cogitur. Bartolus.

Defendere [e] videtur procurator [f] etsi in possessionem venire patiatur, cum [g] quis damni infecti [h] satisdationem,* vel legatorum [i] desideret [k].

b *Compellatur.* præcisè.

c *Accipere iudicium.* scilicet, præcisè. & sic no. quem præcisè teneri ad factū: vt ï. quod me. cau. si cum ex. §. sed & si quis per vim. in fi. §. sed contra. ï. eo. l. non cogēdum. §. Sabinus. vbi dicit quòd nō præcisè tenetur procurator defendere. Sol. ibi in procuratore rei: hic in procuratore actoris. Et vt plenius scias: cū quæritur an quis teneatur præcise defendere: distingue: aut non est præstita cautio de defendendo: & tunc nemo cogitur ex parte actoris vel rei: vt. C. eo. inuitus. quę est cōtra. sed tamen domino tenetur mādati: quasi & hoc quòd defenderet mandassset per cōsequens: vt. ï. eo. ad rem. &. l. ad legatum. aut est præstita cautio, prædicta: & tūc si ex parte actoris, præcise cogitur: vt hic. si ex parte rei, subdistinguitur: quia aut ab eo procuratore fuit præstita cautio: & tunc nō cogitur: vt. ï. e. non cogendum. §. Sabinus. aut à domino: & tunc si procuratore sciente & non contradicente, præcise tenetur. aliàs non: vt. ï. s. eo. si defunctus. Sed quare procurator actoris præcise cogitur: non autē rei, nisi ipsemet procurator satisfecerit? Respō. secundum Ioan. Azo. & Hu. quia procurator actoris iam consecutus est quod optauit, scilicet quia est admissus. sed procurator rei non: quia optabat se absolui, & absolutus non est. vnde satis est condemnari eum in pecunię quantitate, id est interesse: vt. ï. de re iudi. si quis ab alio. §. fi. Vel dic quia ad maius est admissus. s. vt alterius actionem exerceat: & ideo plus grauatur: at procurator rei tantum in onus: arg. ï. de noua. si Stichum. §. fi. diximus. ï. eo. ti. filius. §. fi. sed procurator rei quando dominus pro eo sciente satisfecit. ideo præcisè cogitur defendere: quia iam falleret fidē duobus. quod non est quando ipsemet procurator satisfecit: vt diximus supra, eo. filiustam. §. fin. vbicunque tamen dixi eum cogi: si iustam habeat causam, non cogitur: nec stipulatio committitur: vt dicto. §. Sabinus. & vbicunque excusatur, vel non præcisè cogitur: ibidem si sit actio peritura, cogitur præcisè: vt supra, eo. sed & infra, eo. mutus. §. fin.

Tenetur mandoque in præcise si facto. defendere an teneatur.

d *Iusta causa remotus.* quæ enumerātur. ï. eo. filius. §. fin. cum. l. seq. &. l. ante litem. cum sequentibus legibus.

e *Defendere.* regulam ponit quā probat quatuor exemplis. duo sunt in hoc. §. & duo in. l. proxi. cui regulæ obiicio sic: quomodo videtur defendere? imò ideo quia nō defendit, fit hęc missio: vt. ï. si ex noxa. cau. aga. l. ij. in fi. Item defendere, est præcise iudicium suscipere: vt. ï. §. proxi. &. §. defendere? Respon. videtur defendere vt non incidat in stipulationem de defendendo. Item vt domino mandati non teneatur si dominus idem erat facturus. aliàs ei tenetur, sed non aduersario: quia dominus potuit idem facere. Sed nunquid dominus posset se liberare patiendo aduersarium mitti in pos. maxime in eo casu quando fuit nunciatum nouum opus: quod est hic tertius casus? Videtur quòd non: imò tenetur ad impensas quæ fiunt in destruendo opere post nunciationem facto: vt. j. de ope. no. nun. l. prætor. §. primo. &. ï. quod vi aut clam. l. cōpetit. §. in summa. Sed dic hic poni sic casum secundum quosdam

Defendere, si iudicium suscipere.

ff. Vetus.

A in ope. no. nun. quia nunciatio fuit facta procuratori facientis, nihilominus agitur contra eum vt tollat. si in iure nō defendit, mittitur aduersarius in pos. operis: vt. ï. de dam. infect. l. à quo. Quod non est verum: quia tunc ad expensas tenetur: cum esset sibi nunciatum: vt in. d. l. quod vi aut clam. l. cōpetit. §. in summa. Dic ergo sic casum, & nō obiecta obiectio, quia fuit nunciatum illi cui hæres ego sum: vel illi à quo ego emi. hoc casu nō teneor nisi ad patientiam: & sic liberor patiendo aduersariū in pos. venire: ergo & procurator meus agendo nomine meo aliqua actione si de hoc opere reconueniatur, liberabitur eandem patientiā præstando: vt. ï. de ope. no. nun. l. pen. & fi.

f *Procurator.* scilicet actoris.

g *Cū quis.* scilicet reconueniens.

h *Infecti.* pro his implorat officiū iudicis: vt. ï. de act. & obliga. l. actionis verbo.

i *Legatorum.* in diem vel sub conditione.

k *Desideret.* cum hæreditas sit onerosa. vnde non expediret ei implicari. Accursius.

XXXVI. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

VEl in operis noui nunciatione. Sed & si seruum ex causa noxali patiatur duci, defendere videtur: ita tamen, vt in his omnibus ratam rem [l] dominum habiturum caueat.

Hic prosequitur expositionem verbi, defendat: videlicet in quibus actionibus teneatur defendere. & breuiter. h. d. Procurator debet defendere in cōmunibus actionibus: & vna actio non debet diuidi in plures defensores. secus si plures mouētur actiones. B.

XXXVII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

OMnium autē actionū nomine debet defendere [m], etiam earū quæ in hæredē non dantur [n]. Vnde est quæsitum,

l VEl in operis. *Ratam rem dominum.* prout refertur hic articulus ad primum, & ad secundum, & quartum: planus est. sed prout ad tertium, scilicet de nunciatione noui operis, habet contra. ï. de ope. no. nun. l. & ideo. cum. l. prætor. §. fi. vbi dicit de rato non præstari cautionem. Sed dic, quod ibi dicit cautionem de rato non præstari, est ideo quia est procurator rei, & in alio casu quàm hic. hic autem etsi sit procurator, in eo quòd reconuenitur vt procurator hæredis eius cui est nunciatum: tamen potest timeri ne dominus reuersus reuocet possessionem, vel seruum ductum ex causa noxali. sic est in rei vin. vt. j. eo. Pomponius. §. sed & si is. Vel dic: aut non defendit procurator patiēdo mitti in pos. vt tunc caueat: vt hic, aut contendendo, & tunc nō caueat: vt ibi. & istæ duę sunt veræ. Alij dicunt quòd hic loquitur quando nūciatio fuit facta domino qui cauet de opere demoliēdo, quę cautio committitur siue sit iudicatum, siue non defendatur reus: vt. ï. de ope. no. nun. l. antepe. §. habet. si ergo procurator, qui cauit de defendēdo domino, cum agit pro eo aliqua actione, patiatur aduersarium venire in pos. videtur defendere, dummodo caueat de rato. ibi econtra fuit per procuratorem nunciatio facta: qui procurator conueniebatur postea interdicto. Sed non placet hic casus, cum dominus non liberaretur patientiam talem præstando: vt dixi modo: ergo nec procurator: vt supra, eo. sed & hæ. §. defendere. nisi dicas ei cui successit nunciatum: & tunc est optima sol. cum prima supra posita.

m *Defendere.* scilicet procurator actoris. secus in procuratore rei. vt. ï. eo. qui proprio. §. ei qui.

n *Non dantur.* dūmodo deductæ fuerint in iudicio eo viuo, nō aliàs: vt. C. ne ex deli. defun. l. j. & hoc si mortuo fure agitur: sed planius si dicas eo viuente. Sed nunquid etiam nomine futurarū? Videtur quòd sic: vt. ï. s. quod quisq; iur. l. iij. §. pe. Sed dic cōtra: vt arg. ï. de neg. gest. nam & seruus. §. si viuo. & de dam. infect. l. dāni. §. si is. & de aur. & arg. leg. l. si ita. Item vt euitetur infinitas: vt. C. de sac. san. eccle. l. fi. & quod dicitur in. d. l. iij. §. pe. quod quisque iuris. verum est vt maleficia puniantur: quæ interdum non punirentur si ad præsens tempus referrentur: si forte tunc nullæ competerent actiones: vt. ï. ad. l. Aquil. ita vulneratus. Item nunquid

BIU Cujas

etiam in perpetuum ratione earum quæ tunc competebant? Videtur quòd sic, propter generalia verba, cau. de defendendo: vt. j. de ser. vr. prædi. si seruitus. §. fi. & de aleatoribus. l. j. §. quod autē. quod est absurdum dicere. Sed dic contra, vt in authen. de exceu. §. j. & §. sancimus. col. vij. vbi de duobus mensibus dicitur: & arg. C. de fideiuss. l. pen. Vel dic verius, quòd iudex statuit hoc tempus arbitrio suo intra quod finietur iudiciū: vt. j. de dam. infect. si finita. §. j. & l. qui bona. in fi. & j. de iur. delib. l. j. in fi. sed intra quantum tempus finiatur, hoc in legis est

a Bal. hic dicit istam glo. valde nota. ad hoc quòd in determinatis à lege, non habet iudex arbitrium secus autem in aliis cū qua sto: quia optimè probat: hoc addito, quòd habēs arbitriū in pœnalibus, debet sequi pœnam cōsuetam: per gl. not. in. l. quid ergo. §. pœna gratior. ē. de his qui no. infa. Bolo.

potestate: [a] vt Cod. de iudi. pperādū. in prin.

a *Defensores*. procuratoris, vel domini.

b *Parati*. quid iuris sit, subaudi. Iulia. ait eū videri.

c *Non tamē. Petatur*. in reconuentione.

d *Audiantur*. ne in plures &c. vt. j. de exercito. l. ne in plures. & infra, iud. sol. iam tamen. §. si tamen plures.

si aduersarius plures intēdat actiones, & in singulas singuli existant defensores [a] suscipere parati, [b] [an absens defendi videatur? &] videri eum recte defendi Iulianus ait. quo iure nos vti Pomponius scribit:

XXXVIII. IDEM libro quadragesimo ad Edictum.

NOn tamen eo vsque procedēdum erit, vt si decem milia petantur [c], & existāt duo defensores parati in quina defendere: audiantur [d].

Procurator qui debet defendere, non debet etiam respondere eo casu quo dominus teneretur: & eius responsio & taciturnitas ei præiudicat. Bartolus.

XXXIX. IDEM libro nono ad Edictum.

NOn solum autē in actionibus, & interdictis, & in stipulationibus debet dominū defendere [e]: verū in interrogationib⁹ [f] quoq;, vt in iure interrogatus, ex omnibus causis respōdeat [g] ex quibus dominus. An igitur hæres sit absens [h], respondere debebit: & si responderit, vel tacuerit, tenebitur [i].

Non solum.] CASVS. Iurisc. adhuc prosequitur materiam suam, dicens quòd iste procurator in omnibus actionibus debet defendere. vnde ad interrogationes debet respondere, siue in curia, siue nō interrogatus à reo. vtrum dominus absens sit hæres debitoris rei conuenti, an non tenebitur iste procurator defendere. [QVI ALIENO.] Dictum est. ē. l. seruum. §. ait prętor. de duobus articulis: & hucusque dictum est de vno, scilicet de defendendo: nunc autem vult dicere de alio, scilicet de rato. vnde regulam ponit, dicēs quòd quicunque alieno nomine agit, in dubium tamen reuocato an habeat mandatū: cauere debet quòd ille ad quē ea res pertinet, ratū habebit. [SED INTERDVM.] Dicit quòd interdū si quis proprio nomine experiatur: quòd istā cautionem, scilicet de rato, præstare debet. & de hoc ponit duo exempla. Procurator meus detulit iusiurandū aduersario vt iuret se dare non oportere. aduersarius retulit procuratori meo. iurauit iste procurator meus. si agat procurator meus actione in factum, quæ oritur ex iureiurando, suo nomine agere videtur: & tamē cauere debet dominum ratum habiturum. [SED ET SI.] Idem est si quis cōstituit se procuratorem meo nomine soluturū quod mihi domino debet: quia si procurator de constituta agere velit, nomine proprio agit: & tamen cauebit de rato ille procurator actoris. quęritur, si Seius habens creditorem, velit conuenire debitorem per procuratorem: an debeat iste procurator cauere dominum & alios creditores domini ratum habere. Et respō. quòd sufficit si caueat dominum ratum habiturū, duabus rationibus: quia sub illis verbis prætoris. ē. e. seruum. §. ait prętor. non continentur creditores. Item nec domino, id est si dominus agat contra istum suum debitorem: non tenetur cauere ratam rem creditores suos habere. Vel sic: Habet quis plures creditores qui eum miserunt in poss. bo. missus est in poss. bo. eius: & data fuit ei licentia vt dominus eum ordinaret procura. ad agendū aduersus debitores sui debitoris. nūquid alios creditores debet satisdare ratum habere? Dicitur quòd non: sed ratum eum, id est dominum qui ipsum ordinauit, cauebit habere. [SI DE DOTE.] Fuit celebratum diuortium inter virum & filiam meam emancipatam. egi ego pater de dote. cauere debeo filiam ratum habituram: & debeo eam defendere. [SI PATER.] Filio meo facta est iniuria. vnde mihi filij nomine iniuriarum actio competebat. si ego pater ago iniuriarum act. non tenebor cauere rem ratam filium habiturum. In istis tribus. §. cauet procurator de rato: de qua materia plenè notatū est infra, eo. l. Pomponius. §. sed & is. [SI STATVS.] Sticho mouebam quæstionem status: super hac causa procuratorem ordinaui. Dicitur hic quòd iste procurator meus cauebit vel satisdabit de rato: siue petat Stichum ex libertate in seruitutē, siue ecōtra. id est siue defendat dominum, quia seruus prouocat in libertatem: siue econtra. nam vtroque casu cauebit de rato. [EST ET ALIVS.] Minor aliquis prędium suum alienauit sine decreto prætoris. minor iste petit contra istam vēditionem restitui. emptor aliquem ordinauit procuratorē vt se defenderet. Dicitur hic quòd iste procurator emptoris cauebit de rato, & de iudi. sol. [ITEM AIT.] Titius tutor alicuius fuit: qui Titius de suspecto accusatus. Dicitur hic quòd poterit iste tutor scilicet Titius ordinare procuratorē in ista causa, vt eum defendat: sed de duobus iste procurator tutoris cauebit: scilicet de rato habēdo, & iudi. sol. hæc vera sunt si iste procurator super hac causa speciale mādatum habeat, vel si aliàs remouendus erit iste tutor. Viuianus.

e *Defendere*. vt. ē. eo. sed & hæ. §. non solum. secundum vnum sensum: & actio strictè accipitur hic: vt & ibi.

f *Interrogationibus*. q̄ scilicet fiūt ante lit. cōtest. & ex illo titulo. j. de inter. act. sed titu. de confes. habet locū post lit. cōtest. & sic & ante litem & post litem debet respondere, vt hic subiicit. Sed cū ipse dominus de calumnia hodie iuret: vt C. de iur. calum. l. ij. §. si autē. ergo ipse debet interrogari: cum ad nil aliud iuret, nisi vt non calūnietur, & veritas per eū possit sciri. Ad quod dic tria esse genera prōcuratorum. nā alius est qui in rem suam: & hoc ex parte rei vel actoris. & alius est cum satisdatione à se præstita: & hoc ex parte rei. alius ad exercitium tantum: pro quo dominus satisdat. Primo casu distinguebat P. aut intendit vtilē nomine suo: & tunc ipse iurat: vt arg. j. eo. procuratore. aut directam nomine domini: & tunc dominus. sed tu dic vtrobique procuratorem talem iurare: cum ad eum lucrum & damnum eueniat. & improprie dicitur procurator, cū procurator sit in alienis: vt. ē. eo. l. j. in prin. In secundo dicunt Azo & H. quòd debet iurare ad instar fideiussoris, cum se obligauerit de defendendo vel iudi. soluendo. vnde & olim præsumebatur nouatio: vt. j. de sol. l. solutionem. sed videtur debere distingui, an ex sua promissione cōueniatur, vtputa post sentētiam: vel etiam ante ex clausula doli: vt tunc iuret sicut fideiussor de defendendo. aut ex actione qua dominus tenetur: & tunc dominus. nec dico fieri nouationem, etiam iure veteri: nisi hoc agatur tacite vel expresse: vt. j. de noua. l. omnes. quæ est. l. ij. quod hic non est: tamen satisdare tenetur, cum dominus absens sit: vt. j. iudi. sol. l. si ad defendendum. si habet mandatum vel non habet: dummodo non sit animus nouandi. Præterea quid esset si ageretur vt dominus non liberaretur, & procurator satisdederit? Certe durum est dicere, eum iurare. In tertio vero casu indistinctè iurat dominus, non procurator: vt. C. de iureiur. prop. calum. dan. l. ij. §. sinautem. Vbicunque autem dixi procuratorem de calumnia iurare, ibidem dico eum interrogari: vt hic. Item quando dominus iurat, potest interrogari procurator, & ante lit. contest. vt hic: & etiam post, si iudici videbitur: vt arg. j. de inter. act. l. pe. cum & sacramentum calumniæ possit tacite omitti: vt arg. ē. eo. filiussa. §. veterani. Vbi autem animo nouandi quis in se suscipit alterius obligationem, etiam in iudicio, quod est quando non habet mandatum: nō dicam eum procuratorem, sed dominum: quia ipso iure desiit teneri etiam prior dominus: vt insti. qui. mo. tol. obli. §. præterea. & ita intelligitur. l. solutionem. licet quidam dicant per exceptionem, per. l. C. de pac. l. ij. sed dic vt ibi: non sic cessione: vt. j. de pecu. l. quis ergo. quæ nouatio ex parte actoris fieri non potest, nisi eo mandante: vt. j. de noua. si Stichum. §. fin. olim autē procurator semper iurabat: vt. j. de dam. infect. qui bona. §. pe. & ideo semper interrogabatur, vt hic. Accur.

g *Respondeat*. ante litem contestatam, vel post. Accursius.

h *Hæres sit absens*. id est ille qui per procuratorem defenditur, vel agit: quæ interrogatio fit vt sciatur an quis possit conueniri personali actione qua tenebatur defunctus cuius hæres dicebatur: vt. j. de interrog. act. l. j.

i *Vel tacuerit, tenebitur*. hic diligenter attende: quia cum respondet: aut hæredem esse absentem, cum sit: quo casu tenetur eum defendere in actione personali: & præiudicat omnino domino. nec enim prohibetur bonam fidem agnoscere: vt. j. de admi. tu. l. quotiens. §. sicut. aut non esse cum sit: & tunc tenetur insolidum, etiam si pro parte erat hæres: vt. j. de interro. act. de ætate. §. qui tacuit. & domino præiudicat, cum habeat mādatum: vt. j. de interro. act. qui seruū. in fi. primi respon. licet sine mandato domino non præiudicet: vt. j. e. ti. si defensor. j. respon. & hoc casu potest intelligi quod hic dicitur: vt nō videatur defendere: & ideo committitur stipulatio. tenetur etiam vt possessionem hæreditatis amittat, & amittere dominum faciat propter mendacium: vt. j. de rei vin. l. vlti. vel ibi negat eum posse videre: hic hæredem: aut cum nō sit hæres, respondet eum hæredem: quo casu tenetur actione personali, & domino

BIU Cujas

& domino præiudicat, vt diximus, ex confessione. Non ob. quod dicitur domino non fieri præiudicium per confessionem procuratoris: vt. ĭ. de confes. certum. §. sed an & ipsos. quia verum est si probet contrarium: vt in aliis casibus ibi positis de tutore & curatore. Item nó ob. quod dicitur aliàs procuratorem teneri: vt. ĭ. ad legem Aquil. proinde si occisus. §. si procurator. quia nec ideo dominus excusatur. Si autem respondet nó esse, & vere nó est: non tenetur aliquo modo. & de hoc latè primis trib⁹ casibus inquod dictū telligitur hoc capitulū. Et no. quòd vbicũque dixi fieri domino præiudicium per malā cõfessionē procuratoris, dicas quòd act. mãdati recuperat interesse: nisi specialiter sic confiteri mandauerit: vt. ĭ. man. si procuratorem. §. mãdati. Vbi autem tacuit: licet insolidum posset cõueniri: vt. ĭ. de interro. act. de ætate. §. qui tacuit. tamẽ ex clausula de defendẽdo tenetur: vt. ĭ. de interro. act. l. si defensor. ij. respon.

Procurator cõfitẽdo amittit nocet domino.

† *Intellige primis tribus.*

Glossa continuat ad superiora, & breuiter. h. d. Procurator actoris cauet de rato, si est dubium de mandato. Barto.

℣ Qui alieno [a] nomine † agit quacumque actione: * id ratũ habiturum eum ad quẽ ea res pertinebit, cauere debet. [b]

Si aliquis agit nomine suo, ad commodũ alienum, cogitur cauere de rato. hoc dicit.

℣ Sed interdũ licet suo nomine [c] procurator experiatur, tamen de rato debebit cauere: vt Põponius libro vicesimoquarto scribit. vtputa iusiurandum procuratori retulit [d], iurauit [que] absenti dari oportere. agit hoc iudicio [e] suo nomine propter suum iusiurãdum. Neque enim hæc actio [f] domino competere potuit: sed debebit de rato cauere. Sed & si procuratori [g] cõstitutum est, & ex ea causa [h] agat: dubitandũ non est quin locus sit de rato cauere. actori. sed certe videtur domino dari: vt infra, de iureiur. l. nam posteaquam. §. iusiurandum. quæ est contra. Sol. hic directa domino denegatur: ibi vtilis conceditur: vt ar. ĕ. e. in causæ. in fi. Vel hic erat procurator in rem suam: ibi non. Vel dic, hic erat relatum: ibi delatum. vel quæritur mihi, id est ad meam vtilitatem, vt ibi: non vt agam, vt hic. prima verior est.

Hæc verba, is ad quem ea res pertinet: referuntur ad dominum & hæredem eius, non ad creditorem. Bart.

℣ Quæritur [k] apud Iulianum, vtrum dominum solum ratam rem habere debet satisdare [l], an etiam cæteros [m] creditores [n]? & ait dumtaxat de domino cauẽdum: neque illis verbis, *ad quem ea res pertinet* [o]: creditores contineri [p]. Nam nec [q] ipsi domino hęc incumbebat cautio. ℣ Si de dote [r] agat pater: cauere debet ratam rem filiã habituram. Sed & defendere eam debet [s]: vt & Marcellus scribit. ℣ Si pater [t] filij nomine iniuriarum agat: cum [u] duæ sint actiones, vna patris, altera filij: cessat de rato cautio.

In causa status procurator cauet de rato: siue sit ex parte actoris, siue rei. Bart.

℣ Si status controuersiam [x] cui tioni. ídque Põponius [i] scribit.

a *Qui alieno.* hucusq; de cautione de defendendo dictum est: núc de cautione de rato.

b *Debet.* hoc cum dubium est de mandato: vt. C. eo. l. j. secus si sit certum quòd habeat mandatum. nam tunc non satisdat: vt. ĭ. eo. si procuratorem. &. C. de satisda. le. j. & infra, vt in pos. leg. si is à quo. §. si procurator. nec ob. ĭ. de ope. no. nũ. l. de pupillo. §. qui procuratorio. quia ibi verus erat procurator: sed de mandato dubitabatur. Ité secus si constat quòd non habeat mandatum: quia etiam cum satisdatione nó admittitur: vt infra, de neg. gest. si pupilli. §. fin. nisi sit ex personis quæ possunt agere sine mandato: vt. ŏ. eo. sed & hæ. in princ. Sed procurator rei, etiam si constet de mandato, satisdat de iudica. sol. vt inst. de satisda. §. pe. Et est ratio: quia reo satis cõsulitur si postea à domino conueniatur: quia habet exceptionem: vt. ĭ. vt in pos. le. l. j. §. si debitori. Sed non est ita consultum actori si non satisdaret procurator rei. Est & alia ratio: quia interest sua plures habere debitores: sed econtra, non interest rei pluries liberari. Sed in cuius electione erit vel mandatũ probare, vel cautionem rati præstare? Respondet Pla. in electione rei: vt arg. C. eo. exigendi. & in auth. de colla. §. eos autem. col. ix. in fin. §. sed certe in. d. auth. non loquitur de procuratore agente causam pro alio, sed de constituto ad exactionem tributorum: vel ad exequendam sententiã in causis priuatorum, quos oportet insinuare mandatum, vt ibi dicitur: & idem dico in omni procuratore constituto ad accipiendum: vt infra, de solu. hoc iure. B. autem dixit: refert an dicat aduersarius, non habes mandatum: & tunc tenetur præcise probare mandatũ an dicat, dubito: & tunc admittitur satisdatio: vt. C. eo. l. j. & infra, de peti. hær. si debitor. & infra, vt in pos. leg. si is à quo. §. si procurator. Tu dic secundum Io. quòd sit in electione illius qui debet cauere: vt insti. de act. §. huic. & infra, de iure do. plerumque. in fi. nisi in casu, vt infra, ad Trebell. l. qui ita. §. j. vbi de mãdato oportet constare. Item pro nobis. C. eo. exigendi. in prin. nam dicit quòd ab illo non exigitur mãdatum qui cauet. sic. ĭ. de dam. infec. inter. §. pe. Item nonne dubium est vbi negatur mandatum: ergo habet locum cautio: vt. C. eo. l. j. & sic non valet distinctio B. omnis enim res fit dubia negatione: vt. C. qui. ad li. procla. non licet. l. iij. &. ŭ. de transact. l. j. &. C. de adqui. pos. nemo. & insti. de inter. §. retinenda. versi. commodum. Item qualiter ad cautionem arctatur qui incõtinenti paratus est probare id de quo dubitatur, id est mandatum: vt. ĭ. vt in pos. leg. si is à quo. in prin.

Procurator semper debitat: nó autem procurator actoris.

Negatione fit res dubia.

c *Nomine.* sed hoc est contra P. qui dixit dominum de calumnia iurare, si procurator agat directa actione: vt no. C. de iure. prop. ca. dam. l. ij. §. sinautem. nam non distinguitur hic cuius nomine agat: sic nec ibi.

d *Retulit.* reus: quia procurator actoris primo detulit.

e *Iudicio.* id est actione in factum. Accursius.

f *Actio.* scilicet in factum. quæ oritur ex iureiur. vt. C. de re.

g *Procuratori.* actoris.

h *Ex ea causa agat.* scilicet actione de constituta pecunia: vt infra de consti. pecu. eũ qui. §. Iulianus. libro. xj. ff. scribit procuratori.

i *Idq; Pomponius.* ratio huius & superioris. §. est, quia causam & originem &c. vt infra, de dona. l. qui id quod. in princ.

k *Quæritur.* aliàs est hic principiũ. l. aliàs. §.

l *Satisdare.* ſ. procurator actoris.

m *Cæteros.* id est cæteras personas, scilicet creditores.

n *Creditores.* videtur ergo quòd dominus sit creditor. & sic esset creditor suiipsi⁹: quod falsum est. dic ergo cæteros improprie poni. q. d. cæteras personas, scilicet creditores. sic & aliàs in diuina scriptura: crucifixus est Christus, & alij duo nequam: sic in auth. de man. princip. §. oportet igitur te. col. iij. & in authen. vt defun. seu fu. coll. v. in princip. ibi, milites & seruos alios. & in glo. ij. tamen milites non sunt serui: vt. C. qui mil. pos. vel non pos. super seruis. li. xij. & infra, ad Vell. hæ actiones. & infra, de mino. in causæ. ij. in princip. & infra, de excusa. tutor. & cura. sed & reprobari. §. si autem.

o *Ad quem ea res pertinet.* quæ sunt in edicto: vt supra, eo. seruum. §. ait prætor.

p *Contineri.* ſ. hæredes qui in vniuersum ius succedunt. vt infra, de ædil. edict. sciendum. §. deinde.

q *Nam nec.* licet sit notabile hoc dictum: non tamen est bona ratio ad prædicta: vt. ŏ. e. sed & hæ. §. defendere. sed superior fuit bona, nec illis verbis &c.

r *Si de dote.* potest hic. §. loqui quando filia est sui iuris. Item in eo casu quando est absens filia: vt. ĭ. so. ma. l. ij. §. fin. Item quando pater est persona turpis, vel aliàs vilis, vt filiæ etiam detur repetitio: vt infra, solu. mat. si cum dotem. §. eo autem tempore. si autem filia contradicat expresse, & causam contradicendi habeat, pater non admittitur etiam cum cautione: vt in. d. §. eo autem tempore. Item si præsens sit, & non contradicat: consentire videtur: vt infra, solu. ma. l. ij. §. voluntate. Item si contradicat, & non habeat causam contradicendi, pro non contradicente habetur: vt infra, sol. ma. dotem.

s *Defendere eam debet.* vt infra, re. amo. l. & ideo. §. penul.

t *Si pater.* si ponas casum quòd actione sibi patri competente agat, planum est. & quod dicit, nomine filij, id est nomine iniuriæ sibi per filium factæ. si vero ponas quòd egerit pater actione filio competente, quod potest: vt infra, de iniur. l. pater. &. l. sed si. §. ait prætor. &. §. idem ait filiofamiliàs. maxime hodie, quia est legitimus administrator: vt. C. de bo. ma. l. j. tunc est contra. ĭ. rem rata. si sine. §. fin. Solu. hic agit pater: ibi procurator patris: qui plus debet arctari ad cautionem rati quàm ipse pater. Irne. tamen dixit quòd ibi agebat procurator pro iniuria filio facta ex lege Cornel. ex qua actio non datur patri: & ideo etiam ipse pater tunc de rato caueret: vt. ĭ. de iniur. l. lex Cornelia. §. illud. hic autem prætoria actione iniuriarum agebatur.

u *Cum.* causatiue secundum primum casum: secundum alium, pro quamuis.

x *Si status controuersiam.* siue procurator defendat dominum in eo ꝙ seruus prouocat in libertatem: siue in eo quòd reuocat aliquem in seruitutẽ: non est contra. C. de asser. toll. l. j. quia ibi seruo negatur habere procuratorem quãdo in libertatem prouocat. hic conceditur ei qui se dominum dicit. secũdum primum casum etiam

BIU Cujas

faciat procurator[a]: siue ex seruitute in libertatem aduersus eum quis litiget: siue ipse ex libertate in seruitutem petat: debet cauere ratam rem dominũ habiturum[b]: & ita edicto scriptum est, vt ex vtroque latere quasi actor[c] habeatur.

In causa restitutionis in integrum cauetur de rato, & de iudicato soluendo. Bar.

¶ Est & casus[d], quo quis eiusdem actionis nomine, & de rato caueat, & iudicatũ solui: vt puta postulata est cognitio de in integrũ restitutione, cum minor circumscriptus in vẽditione[e] diceretur. [qui] alterius ꝓcurator[f] existit, debet cauere hic procurator & ratam rem dominum habiturum: ne forte dominꝰ reuersus, velit quid petere[g]. Item iudicatum solui: vt si quid forte propter hãc restitutionem in integrũ præstari adolescenti debeat[h], hoc præstetur. & hæc ita Pomponius libro vicesimoquinto ad edictum scribit. ¶ Item ait, si suspectus tutor postuletur, defensorem eius oportere etiam de rato cauere[i]: ne reuersus ille velit retractare quod actum est. Sed non facile per procuratorem[k] quis suspectus accusabitur[l]: quoniã famæ causa est: nisi constet ei à tutore mandatum nominatim[m]: aut si etiam absente tutore, quasi non defenderetur, prætor erat cogniturus[n].

XL. IDEM libro nono ad Edictum.

POmponius scribit, nõ omnes actiones per procuratorem posse quem instituere. denique vt liberi qui in potestate absentis dicuntur, ducãtur, interdictum[o] non posse desiderare ait: nisi (vt Iulianus ait) causa cognita, id est, si & nominatim ei mandatum sit, & pater valetudine[p], vel alia iusta causa impediatur.

Si stipuletur[q] procurator dãni infecti, vel legatorum, debebit de rato cauere[r].

Qui alium defendit in actione reali, etiam de rato debet cauere.

dis, vt ille filiũ meũ mihi det. nõ potero hoc facere per procu. nisi duo interueniant. s. quòd ille procura. speciale mandatum habeat: & ego valetudine aliqua vel alia iusta causa fuero impeditus ne agere possim. [*SI STIPVLETVR.*] Tua domus minabatur ruinam meæ: procurator meus stipulatus de dam. infec. cauere debet de rato. idem est si legatum mihi fuit relictũ in diem, vel sub conditione, & aduenie te die vel cõdi. procu. meus stipulatus fuit de legato soluendo aduenie nte die vel condi. quia & hic de rato cauet. [*SED ET IS.*] Contra te ego egi rei vin. & procu. constituisti: vel pro te defensor interuenit. de rato quidé cauere debet, & de iudi. sol. potest enim esse quòd condemnatus rem restituet, & dominus rei vin. iterum veniens petat à me eã iterum: procurator dupli cem cautionem præstabit. s. de rato, & de iudi. solu. vt dixi statim. Sed pone quòd ille qui pro te interuenit, erat procu. verꝰ, & succubuit: vel tu ipse victus fuisti. si postea agas, sub moueris excep. rei iud. [*RATIHABITIONIS.*] Titius cõstitutus fuit procu. ante lit. contest. non debet quidé ab eo exigi cautio de rato post lit. cõtest. etiam si dubitetur de mãdato: nisi post lit. cõtesta. fuerit constitutus. [*IN HIS.*] Certum est ꝙ cõiunctæ personæ possunt sine mãdato agere. ff. eo. sed & hæ. in prin. vnde pone: vnus coniunctus vult agere pro alio coniuncto. nunquid cauebit de rato? Et rñ. quòd cauere nõ debet de rato: nec ꝓhibetur, si non agit contra voluntatem illius quem defendit: quia tũc etiam cum satisda. non admittitur nisi in casibus. Viuianus.

a *Dic quòd* etiam reus dicitur facere controuersiam: vt hic. sic. j. si pars hære. *ibi ille qui* pe. permittendum. in fi. & l. fi. & infrà, de Carbo. edic. l. j. j. respõ. *excipit: non* & de exce. rei iu. l. j. §. Latinus. Sed arg. contra in eo. tit. de Car- *dicitur face* bo. edic. l. iij. §. quòd si ille. [a] Et sunt hæc ar. ad quæstionem qua *re cõtrouer* quæritur si quis promiserit se non imbrigaturũ, an posit excesiã. *f. status* ptionẽ opponere quasi *sui: quia de* non videatur imbriga- *hoc nõ liti-* re[b]. vel controuersigatur: *sed* am facere nisi agat: sed *bene facit* hic innuit contra. Et *cõtrouersiã* est ar. infra, rem ra. ha. *bonorũ: &* quo enim. §. fi. quidam *ideo nõ de-* etiam ponũt casum vt *ferturex se-* sit procurator serui. & *natusconsul.* tunc est cõtra dictam *Carbo. vt i-* l. de asser. tol. l. j. & cor *bi patet se-* rigitur hæc per illam. *cũdũ. Bar.* a *Procurator.* eius qui *b Bal. hic* dicit se dominũ serui. *dicit se ne-* b *Habiturum.* & cer- *scire alibi* ta quantitas hoc casu *istã glo. in-* imponitur pro pœna. *quantũ vti-* & tunc demum com- *tur isto ter-* mittitur si pro liberta- *mino briga* te iudicetur: vt infrà, *te, siue libri-* rem ra. habe. procura- *gare: qd fa-* tor. §. si quis. Sed cur de *cit ad statu-* rato cauetur, cum sen- *tũ de eo qui* tentia talis præiudicet *ꝓmisit se nõ* omnibus? Respon. ve- *imbrigatu-* rum est, nisi vbi falsus *rũ scdm gl.* procurator esset: vt. C. *nostrã. no.* e. licet. sed an est neces- *hic. Et ho-* se hic satisdari de iudi. *mo brigator* sol. Quidam dicunt ꝙ *secundũ qd* non: & idem est infrà, *vult glo. est* ea. l. §. fi. quia nil est sol *qui semper* uendum, sed sententiæ *petit litigia* adquiescendum. secus *& cõtrouer* in rei vindicatiõ e. vbi *sias. vnde* vtraque præstatur: vt. j. *vulgo dici-* l. proxi. §. sed & is. hoc *tur: tu ne es* nõ placet, maxime ꝓ- *si non que* pter aliàs duas clausulas illiꝰ stipulationis: vt etiã innuit. j. ꝓxi. §. *rens brigueur. es ho-* c *Quasi actor.* i. procurator actoris. *mo petẽs di-* d *Est & alius casus.* scilicet, à prædicto suprà, proxi. *scordiam.* e *In venditione.* qua ipse minor fecit cum decreto. & ita vult rem per officium iudi. restitui: & ipse emptor vel eius procurator petiit vel potest petere præcium: vt infra, de minoribus. quod si minor. §. restitutio. & l. patri. §. j. & hic subiicit: vt. C. de reputa. quæ fiunt in iudicio in integ. resti. l. vna.

f *Procurator.* scilicet emptoris: & hoc propter precium.

g *Petere.* puta precium.

h *Debeat.* vt fructus rei restitutæ.

i *Cauere.* pon solum iudi. sol. & hoc propter clausulam doli, & de defendendo. &c.

k *Procuratorem.* ex parte accusati interuenientem.

l *Accusabitur.* aliàs excusabitur. Sunt enim quatuor genera co- *Cognitionũ quatuor sũt genera.* gnitionum. aut enim agitur de crimine capitali, aut de fama, aut de pecuniaria causa, aut de honoribus & muneribus: vt infrà, de var. cog. l. pe. hæc ergo est magis famæ quàm alterius generis: & sic magis quàm pecuniæ: vt non obstet quod dicitur in actione tutelæ, & similibus famosis vbi datur procurator: vt infrà, an ꝓ alium causa app. l. j. §. planè. quia ibi principaliter ad pecuniam agitur. hic ergo condemnatus ob dolum, est infamis: ob culpam, non: vt instit. de susp. tu. §. suspectus.

m *Nominatim.* sed quare exigitur hic speciale mandatum scilicet, quòd per procuratorem quis litiget ne infametur: vt supra, ti. j. l. furti. §. si quis. Rñ. fidelius litigabit pro se: ar. j. de Car. edic, l. j. §. fi. Item in interdicto de quo sequitur, est ratio, vt factum fi- *Nullus affectus vincit paternũ.* lij generali commissione non contineatur sicut nec generali obligatione: vt infra, de pig. l. obligatione. & quia nullus affectus vincit paternum: vt. C. de cura. fur. l. fi.

n *Cogniturus.* quo casu bonum & æquum est defensionem audiri. ff. eo. seruum. §. publicè. & C. eo. exigendi.

POmponius.] CASVS. Dicit hæc lex quòd non omnes actiones per procur. possunt expediri: quia pone quòd eram Bononi. studiorum causa, & habebã rem cum aliqua, & ibi captus & retentus. si volo ego pater agere contra illum qui filium meũ suũ esse credens detinet: agam quidem interdicto de liberis deducẽ-

o *Interdictum.* de libe. exhibẽ. immo deducendis, quod est infrà, de libe. exhiben. vel dedu. l. iij. j. respõ. idem tamen dico & in illo de quo est in prima. l. prædi. tit.

p *Et pater valetudine.* duo ergo hic sunt necessaria, & ꝙ nominatim mãdetur: & ꝙ pater impediatur. sed. ff. l. ꝓxi. in fi. sufficit v- *Cõfessa causa* num. s. nominatim mandare. Et no. hic plus valere speciale cõcessionẽ quã generalem: vt. j. de mi. illud. §. si talis. & j. eo. qui duos. *nulla* & l. si itaq;. & ff. l. ꝓxi. in fi. & j. de adqui. her. si quis mihi bona. §. *ratio* sed vtrum. & j. de rit. nup. l. generali. in princ. & j. de actio. empt. si mercedem. §. fin. & j. ad l. Cornel. de fal. l. j. §. inter.

q *Si stipuletur.* id est stipulari velit.

r *De rato cauere.* etiam si habeat speciale mandatum, secundum quosdã: vt. j. de noui ope. nũ. l. de pupillo. §. qui ꝓcuratorio. & j. ad Treb. qui ita. §. j. Vel verius dic ꝙ non satisdat si certum sit de mãdato: vt. j. vt in possessorio. leg. si is à quo. §. si procurator. sed cur cauere debet hic de rato? nec enim videtur posse committi stipulatio: ergo præstari non debet: vt. j. eo. non cogendum. §. fi. nam aut dñs ratum habet: & tunc nõ cõmittitur, cũ defecerit cõditio stipulatiõis. aut ratũ non habet, & tũc non cõmittitur. nã nõ debet cõmitti nisi ad interesse, cũ prętoria sit stipulatio: vt. j. de præto. stip. l. prætoriæ. non aũt interest eius ratum haberi. nam si ratum haberet, ipse & fideiussores eius tenerentur: & nunc non tenetur quis si damnum detur, cum stipulationem ratam nõ habuit? Rñ. immo potest eius interesse ratum haberi. finge ante damnum datum dominum ratum non habentem desiderare sibi satisdari, & me laborare, & expensas facere in fideiussoribus dandis: quippe si ratum habuisset, in quiete essem, & aliqua lucrarer, & nil expenderem: quis negabit mea interesse ratum haberi? certe nullus: *Procu-* vt infra, vt in poss. le. si is à quo. §. fin. & infra, eod. qui absen- *rator, ratum* tem. sed hæc ratio in damno infecto nulla videtur: quia non *dare cauere* est necesse satisdari, sed caueri: vt infrà, de dam. infe. prætor. *ratum.*

Sed

BIU Cujas

Sed certe interest conuenti iterum non vocari, & per vocationē non inquietari: vt infrà, de mino.l.minoribus.

a *Defensor.* sine mandato.

b *Prater.* non excipit, sed includit. sic supra.l.sed & hæ.§.penul.

c *De rato.* si dubitetur de mandato. Et sic no. casum vbi procurator rei cauet de rato.sic.ſ.e.non solum.§. fi.status.&.§.est & alius casus.&.§.ité ait. & in omnibus duplicib[9] iudiciis: vt.ſ.eo.ſi defunctus.§. qui ad communi. aliàs non: vt infra, eo. non cogēdum.§.fi. & infrà.de compē.postea.& infra, de ope.no. nū.de pupillo.§.fi. Sed quare non sic in qualiber personali actione cauet de rato procurator rei? Respon.nō est necesse: qui soluit de sua bursa procurator: & ideo non potest dominus repetere: vt infra, de condic.inde. l. repetitio. Sed quid si species mihi debetur p actionem personalem, vt per actionē ex empto? hic dominus potest reuocare. quare ergo de rato non cauet etiam procurator rei? Respon. quia in personali est obligatus dominus aliquid dare vel tradere, scilicet cum effectu vt nemo euincat: aliàs non videtur dedisse: ideo que ad hoc procurator tenetur ex stipul. iudi. sol. quasi nil fecerit si dominus reuocet. sed secus in rei vindicatione, vbi nullo iure est obligatus: & ideo procurator liberaretur sola facti traditione: vt institutionibus, de actionibus.§.j.sic ergo nō esset actori cautum, cum videretur fecisse iudicatum. cauet igitur de rato: vt hic dicitur.

† *Dic hoc p quādā cō sequūtiā cō cur. q̄ sic no. in casu. Lin gl. super verb. p. tebetur. l. Cōstat. in fine. & sing. in ordine alle gat. istū tex tum ad hoc p̄ arg. ācō vario sen. in simile. a est ra dium.*

¶ Sed & is, qui quasi defensor[a] in rem actione cōuenitur, prēter[b] solitam satisdationem iudicatum solui, etiam de rato[c] debet cauere. Quid enim si in hoc iudicio rem meam[d] esse pronuncietur: [&] reuersus ille cuius defensor extiterat, velit fundū vindicare? Nonne ratū non videbitur habere quod iudicatum est[e]? Denique si verus procurator extitisset, vel ipse præsens causam suam egisset, & victus[f] esset: si à me vindicaret, exceptione rei iudicatæ summoueretur. & ita Iulianus libro quinquagesimo Digestorum scribit. Nam cum iudicatur rem meam esse[g], simul iudicatur illius non esse †.

Exceptiones procuratoris debent opponi ante litem contestatam, non post. hoc dicit. Ratio: quia istæ exceptiones sunt dilatoriæ: vt dicit glo. Bartolus.

¶ Ratihabitionis autem satisdatio ante litis contestationē[h] à procuratore exigitur. Cæterum semel lite contestata, non compellitur ad cautionem.

Coniūctæ personæ admittuntur sine mādato, non contra mandatum. Bartolus.

¶ In his autē personis in quibus mandatum nō exigimus[i], dicendum est, si forte euidens sit, contra voluntatem eos experiri eorum pro quibus interueniunt, debere eos repelli. Ergo non exigimus, vt habeāt voluntatem vel mādatum: sed ne contraria voluntas probetur, quamnis de rato offerant[k] cautionem.

Fœminis pro parentibus, causa cognita, agere permittitur. Bar.

XLI. PAVLVS libro nono ad Edictum.

FOeminis[l]* pro parentibus agere interdū permittetur, causa cognita †: si forte parentes morbus, aut ætas impediat, nec quemquam, qui agat, habeant.[m]

* *Flo. fœminas.*

† *Clo super ista. l. quærit quid in filio, an sit legitima re ſpōſalis mater: dicit q̄d nō & est secūdū Bal. no. ad hoc dic secūdū eū nisi esset tutrix. facit tex. ī. l. qui aliena. §. quāquā. ī. de neg. gest. & l. filiæ. ī. de solu.*

a *Rem meam.* actoris.

e *Quod iudicatum est.* sed videtur quòd hodie non sit necessaria cautio de rato, cum dominus debeat iurare de calumnia: vt. C. de iure.prop.calū.dan.l.ij.§.sinautem. cum enim iurat, omnia videtur habere rata. R.ſi. immo habet locū. nā potest esse quòd ante lit.contest. interuenit procurator cuius factum dominus non vult habere ratum in iurādo de calumnia. committitur enim stipulatio de rato ad interesse aduersarij: quia potest esse quòd multas fecit expensas in eundo & redeundo ad iudicium. Item adhuc oportebit eum narrare negocium: & iterum lit.contest. & iterum confessiones & interrogationes facere. sic.ſ. eo. quæ omnia. in fi. Item pone quòd dominus lit.contes. facta, sacramento præstito, postea vult agere per procuratorē: & dubium est an habeat mandatum, vel non. constat enim quòd & post lit. cōtest. interuenit: vt. C. e. l. nihil. certe debet cauere de rato.

f *Victus.* & mihi restituisset.

g *Rem meam esse.* No. in rei vindi. pronunciari rem esse actoris, non fieri eius: vt hic, &. ī. de rei vind. l. ex diuerso. §. vbi autē. & infra, de excep. rei iudi. ſi inter. §. j. & infra, ſi ser. vind. sicuti. ſ. sed si quæratur. & totam[a] aliàs esset incerta sententia: vt infra, de verb. signi. l. pupillus. §. fi. & ideo non valeret: vt. C. de sen. quæ sine cer. quanti. l. fin. Et no. hic quòd contrariorum eadem est disciplina. sic infrà, de instit. sed & si pupillus. §. penul. Sed arg. contra. ī. eo. qui proprio. §. procurator. in fin. & infra, ti. ij. ſi quis negocia. in glo. fi.

h *Contestationem.* idem ex parte rei in satisda. iudi. sol. vt. C. de satisda. l. j. in fin. & est ratio, quia est dilatoria hæc exceptio: vt. C. de proba. exceptionem. &. C. de excep. l. penul. & satis dicitur fieri ante etiam si post incontinenti fiat, vel etiam tunc: vt. C. de pact. petens. &. ī. de solu. Modestinus. Item hoc quando procurator ab initio interuenit. si aūt post lit. contesta. & tunc satisdat: vt. C. de consor. eiusdem. li. l. ij. quæ est contra b. Item licet cauere nō tenetur, nunquid vt falsus poterit remoueri, si hoc probatur etiam post lit. contesta? Respon. sic: vt. C. eo. l. licet. Accursius.

i *Exigimus.* quia sunt coniunctæ.

k *Offerant.* id est offerre velint. vel dic offerant, id est offerre debeant, scilicet cum admittantur. Et sic colliges hic, quòd nō solum de defendendo: vt. ſ. eo. sed & hæ. sed etiā de rato debent satisdare huiusmodi personæ: vt hic, &. ī. de compen. l. si cum filio. in fi. & infra solu. mat. ſi cum. §. ſi pater. quandoque tamen & cōtra voluntatem admittuntur: vt in libertate, & in defensione damnati: vt ifra, de lib. cau. l. iij. &. iiij. & de ap. nō tantum. & nota quòd satis offerre prodest aliàs, licet hic non prosit: vt. ī. quorum lega. l. ij. §. j. &. ī. quòd vi aut clam. l. iij. §. ſi quis. & infra, de ope. no. nun. stipulatio. §. j.

Fœminis.] CASVS. Scire debes quòd fœminæ nō possunt in iudicio defendere. infra, eo. neque. hæc tamen lex ponit casum in quo potest fœmina patrem defendere, & procura. esse pro patre, si ab alio non defenditur pater, & ipse pater valetudine impediatur. Viuianus.

l *Fœminis.* aliàs fœminas. & aliàs fœminis.

m *Habeant.* scilicet idoneum: vt. ī. tit. j. l. j. in fin. Sed si mulier defendat, nunquid iuuabitur Velleia? Respon. non: vt & aliàs. ī. de ap. re. l. j. alioquin rei deciperentur. Sed quidam dicunt quòd debet renunciare: vt. C. quando mu. tu. of. fū. potest. si pater. Item nunquid filios defendit? quidam sic, Tu dic quòd non, quia tutorem debent habere: vt. C. eo. l. alienam.

Licet.] CASVS. Tu prætoris album corrupisti, vel aliquid habuisti appensum in via publi. ista popularis actio est: & si velim te per procuratorem accusare, nō possum. vnde merito si ex illa corruptione vel appensione sequatur damnum priuatum, per procuratorem potero agere. postea dicit quòd crimen sepulchri violati per procuratorem intentari potest: & ad actionem illam prosequendam potest procura. constitui. [*AD ACTIONEM.*] Mihi iniuriā intulisti, possum quidem in act. iniuriarū procura. constituere. & est ratio in litera, nam & cætera. [*EA OBLIGATIO.*] Titio mandaui vt esset procurator meus in quadam causa. mandatum intercedens mandati parit actio. tam directam quàm contrariam. & hoc in prima. Item in secunda dicit, quòd aliquando ex mandato non oritur actio mandati: & de hoc ponit duo exempla sic: Hæres institutus vendidit mihi hæreditatem: & cum creditores hæreditarij conuenirent me, promisi iudi. sol. & eum fideiusso. dedi: & mandato meo fideiusit. dicit quòd si ille fideiussor pro me conuentus satisfecerit, quòd non agit act. manda. sed ex mandato. Item in alio casu licet mandatum intercesserit, non tamen agitur mandati: puta si accepisti decem mutuo, & pro te fideiusi: & creditor me fideiuss. conuenit: ego te procurator. constitui pro quo fideiusseram, & pro te tantum fideiusi, scilicet de iudicato soluen. & solueram: dicit quòd ex vltimo mandato non agitur: sed ex primo: & ita nō parit act. manda. Vltimo loco dicit: fui rogatus vt tibi hæreditatem restituerem, & restitui tibi: & cum hæreditas est restituta, aliquis vult te conuenire de hæreditate: vel conuentus fuisti actio. hæredi. & constituisti me hæredem institutum tuum procuratorem. dicitur hic quòd bene poteris. Sed pone, aliquis obligauit mihi rem aliquam: postea cecidi à possessio. pignoris: an procuratorem constituere possim debitorem ipsum quasi ad agendum scilicet contra possidentem? Et respon. quòd possum. Item pone quòd duo sunt conrei credendi: postea debitor communis constituit se soluturum alteri: ille cui constitutum est vult agere de constituta: & vult alium consocium constituere procura. dicitur quòd potest. Sed pone q̄ duo sunt rei credendi: certe alter conuentus potest alium procura. constituere: sicut supra dictum est in aliis. [*SI PLVRES.*] Titius fecit sibi plures hæredes: isti cum hære. diuidere vellent, & contingeret abesse eos,

BIU Cujas

eos, procu.communem constituere voluerunt. Dicitur quòd nó possunt: & hoc propter adiudicationes & condemnationes quæ in iudicio diuisorio contingebant. Sed pone, duo vel tres fuerant hæredes: alter eorum decessit tribus hæredibus relictis. dicit quòd illi tres loco vnius personæ succedunt: vnde vnũ procuratorem constituere possunt. [REO.] Aliquis puta Titius in iudicio conuentus cauit iudi.solu. & dedit fideiuss. postdu m inciperet litigare, timuerunt fideiuss. quòd stipu.iudi.solu. nomine illius particulæ de defendendo committeretur, nisi aliquis susciperet pro eo defensionem. vnde dubitatur qualiter possint sibi consulere. Dicit quòd si vnus insolidum suscipiat defensionem, vel si omnes constituant vnum procura. liberabuntur, & videntur defendere. Viuianus.

In actionibus popularibus procurator dari non potest: nisi ad vtilitatem priuatam agentis pertineant. Bartolus.

XLII. IDEM libro octauo ad Edictum.

LIcet in popularib' a actionibus procurator dari non possit b: tamen dictum est merito cum qui de via publica agit c, & priuato damno ex prohibitione d adficitur, quasi priuatæ actionis dare posse procuratorem. Multo magis e dabit ad sepulchri violati actionem is, ad quẽ ea res pertinet.

In actionibus quæ competunt ad vindictam, potest constitui procurator. Barto.

¶ Ad actionem iniuriarum ex lege Cornelia f procurator dari potest. nam & si pro publica g vtilitate exercetur, priuata tamen est.

Obligatio ex contractu mandati parit actionem mandati: nisi ex necessitate præcedentis contractus mandatum fuit subsecutum. Bartolus.

Ea obligatio, quæ inter dominum & procuratorem consistere solet, mandati actionem parit h. Aliquando tamen non contrahitur obligatio mandati i: sicut euenit, cum in rẽ suam procuratorem præstamus, eoque nomine k iudicatum solui promittimus. nam si ex ea promissione aliquid præstiterim', non mandati, sed ex vendito l, si hæreditatem vẽdidimus, vel ex pristina † causa mandati agere debemus: vt fit cum fideiussor reũ procuratorẽ dedit m.

Qui habet vtiles, potest facere procuratorem eum qui habet directas. Bar.

¶ Is cui hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est, hæredem iure dabit procuratorem n.

Qui habet ius in re, potest dominum illius rei facere procuratorem. Bartolus.

¶ Sed & dominum pignoris creditor rectè dabit procuratorem ad Seruianam o.

Vnus ex correis potest alium procuratorem constituere actiuè & passiue. h.d.

¶ Porrò si vni ex reis credendi constitutum sit: isque alium [procuratorem] in constitutam p pecuniam det: non negabimus posse dare q. Sed & ex duobus reis promittendi alter alterum ad defendendum procuratorem dabit r.

In iudiciis diuisoriis plures vnum procuratorem dare non possunt. h.d. Vel aliter: Vnus non potest esse procurator condemnati, & eius cui fit condemnatio. Bartolus.

¶ Si plures hæredes sint, & familiæ erciscundæ, aut communi diuidundo agatur s: pluribus eũdem procuratorem non est permittendum dare: quoniam res expediri nõ potest citra adiudicationes & condemnationes t. Plane dare permittendum [est,] si vni cohæredi plures hæredes existant u.

Si vnus vellet defendere reum, non cõmittitur stipulatio ex clausula de defendẽdo. Bartolus.

¶ Reo latitante post litẽ cõtestatã, ita demũ fideiussores x eũ

Populares actio quæ dicatur.

a *Licet in popularibus.* est autẽ popularis quæ ius populi tuetur: vt infra, de popula. act. l.j. & da exempla: vt infra, de iurisd. om. iudic. & infra, de his qui deie. vel ef. l. si vero. §. hæc autẽ actio. & infra, ad Syll. l. antepe. §. fi.

† *Bal. hic dicit istũ tex. supra, de iurisd. om. iudic. quòd si duo cõtractu celebrẽ dent ea quæ veniunt in secũdo: nulla actio oritur ex secũdo cõtractu, etiam si sint diuersi tituli ipsorum. Bolog. a Bal. hic dicit istam gl. esse sing. ad hoc quòd procurator qui habet causam cõem cũ alio: non potest exercere procuratorio nõe alterius æque principalis. & gl. est clara. Bolog.*

b *Non possit.* scilicet ad agendũ, sed ad defendendum sic: vt hic, & infra, de popu. ac. l. qui populari. & est ratio, quia non sua, sed populi. Item quia ita procuratoris dicitur causa, vt sua.

c *Agit.* scilicet interdicto illo, ne quid in loco publico: vt infra ne quid in loco publi.l.ei qui. cuius loco hodie est actio in factum: vt instit. de interdi. §. fi.

d *Prohibitione.* quia aliquid facis ibi vnde omnes læduntur: & ego maxime, cum ibi plerumque habeam vti. Accursius.

e *Multo magis.* ideo magis, quia magis videtur priuata actio sepulch. viol. quàm prædicta in factum: cum illa detur ei primo cuius interest, & deinde aliis: vt infra, de sepul. vio. l. iij. in prin.

f *Ex lege Cornelia.* quæ in tribus casibus loquitur: vt instit. de iniur. §. sed & lex Cornelia.

g *Publica.* in duobus habet naturam publici iudicij: & quia publicè interest maleficia puniri: vt. j. ad legem Aquil. ita vulneratus. & quia principaliter ad vindictam. secus in actione Aquil. vbi principaliter agitur ad damnum. infra, de iniur. l. l. prætor. §. j. in aliis duobus sequitur naturam priuati iudicij: quia datur tantum illi qui passus est iniuriã. Item quia commodum pecuniarium reportat: vt instit. de iniur. §. pe. & ratione horum duorum datur procurator: vt hic dicitur. & hoc si agitur ciuiliter. si enim criminaliter: licet sit priuatum delictum, non posset dari procurator: vt. C. de iniur. l. iniuriarum. ij. & l. fi. §. licere. & §. ita tamen. Accursius.

h *Parit.* No. quòd parit obligatio actionem: vt instit. de verbo. obli. in princ. Et no. quòd hic. §. vnam ponit regulam, quam facit fallere in duobus casibus. Primus, si tibi hæreditatem vendidi, & cum à creditoribus hæreditariis conuenireris, sponte respondisti: nec enim compelleris: vt. C. de pactis. l. secunda. fideiusi pro te de iudi. soluen. & mandato tuo solui: agam ex vendito, & non mandati. Secundus, pro te fideiusi in. x. & cum conuenirer, feci te procuratorem: & fideiusi iterum pro te tuo mandato. & satisfedi iudi. solu. & solui. agam ex primo mandato, non secundo: & sic mandatum non parit actionem mandati & cætera.

i *Mandati.* id est ex mandato.

k *Eóque nomine.* id est eo conuento à creditoribus, & eo mandãte.

l *Ex vendito.* quia hæreditate vendita omne commodum & omne incommodum spectat ad emptorem: vt. C. de hære. ven. l. ij. & infrà, de hære. ven. l. ij. §. non solum. versi. secuti. quare si quid solui, per actionẽ ex vendito peto: quia mandati actionem absorbet: vt hic. nec enim est verisimile nos velle ex eo mãdato nasci actionem, cũ satis nobis cautum sit ex veteri contractu.

m *Dedit.* supple & pro eo mandante iterũ iudicatum sol. promisit, & soluit. sed hoc casu videtur agi debere ex nouo mandato, non pristino: vt infra, mãda. si mandato meo. §. fin. quæ est contra. Solu. ibi intercessit secũdum mãdatum animo nouandi primum: hic non. Vel dic, ibi fuit gestum negocium inter creditorem & fideiussorem: hic inter fideiussorem & reum.

n *Procuratorem.* ad agendum contra hæreditarios debitores.

o *Ad Seruianam.* id est quasi Seruianã, quæ hypothecaria dicitur: quam intentat. vt instit. de actioni. §. item Seruiana. Contra videbatur his duobus casibus, quasi dominus in sua re non posit esse procurator: vt infra, de reg. iur. neque pignus. & infra, manda. l. ij. in prin. ibi quod si tua.

p *In constitutam.* id est ad agendum actione de consti. pecunia.

q *Non negabimus posse dare.* quia iam iste cui constitutum est, pro eo est ac sibi solutum esset: vt ipso iure vel per exceptionem ab altero sit liberatus debitor: vt infra, de cõsti. pecu. l. idem est. sed quando non est constitutum, an vnus alterum dare possit? forte non: vt arg. §. e. l. in prin.

r *Dabit.* quia duæ sunt obligationes licet vna res debeatur: vt. j. de duo. re. l. iij. in fi. & l. eandem. §. fi.

s *Agatur.* erat ergo lis contesta. quando procuratorem constituebant.

t *Adiudicationes & condemnationes.* Collige ergo ar. contra M. quia procurator etiam post lit. contesta. interueniens debet condemnari: vt hic, &. §. eo. si quis cum procuratorio nomine. &. j. eo. qui proprio. &. C. eo. l. nihil. & plene dic vt infrà, tit. ij. l. liberto. §. fin. Item quare secus in tutore duorum pupillorum: quia vterque erit actor, licet inter se agant: vt infrà, de auct. tu. l. accipientis. quæ est contra? Respon. ibi loquitur qñ vnus agebat cõtra extraneũ: & idem extraneus conueniebat alium pupillum: nó autem pupilli adinuicem agebant.

u *Existant.* quia omnes loco vnius sunt.

x *Fideiussores.* accepti de iudicat. sol.

Videbuntur.

BIU Cujas

defendere† videbuntur[a], si vel vnus ex his eũ pro solido defendat[b]: vel omnes, vel quidam* ex his vnum [procuratorem] dederint, in quem iudicium transferetur.

Quilibet potest procuratorem constituere qui non reperitur prohibitus. b. d. Vel aliter: in genere permissorum omnia intelliguntur permissa, quæ specialiter non reperiuntur prohibita. Bar.

XLIII. IDEM libro nono ad Edictum.

MVtus & surdus per eum modum qui procedere[c] potest, procuratorem dare nõ prohibẽtur. forsitan[d] & ipsi dantur, non quidem ad agendum, sed ad administrandum.

¶ Cum quæritur†, an alicui procuratorẽ habere liceat, inspiciendum erit an non prohibeatur procuratorem dare: quia hoc edictum[e] prohibitorium est. ¶ In popularibus actionibus, vbi quis quasi vnus ex populo agit, defensionem[f], vt procurator præstare cogendus non est[g].

Minor ad petendum curatorem potest facere procuratorem: & si dubitatur de mandato, admittitur cũ cautione de rato. Bartolus.

¶ Is, qui† curatorem alicui[h] præsenti petit: non aliter audietur, nisi adulto cõsentiẽte[i]. Quòd si absenti[k], ratam rem eum[l] habiturum necesse habebit satisdare[m]. * ¶ Pœna non defendẽtis[n] procuratoris[o] hęc est, vt denegetur[p] ei actio.

a *Videbuntur.* non tamen tenentur propter fideiussionem defendere: vt infrà, iudi. sol. l. iam tamẽ. §. in hac. & §. si tamẽ plures.

b *Defendat.* hic puncta. & quod subiicit, vel omnes &c. sit sensus, quia siue omnes simul dent vnum procuratorem, siue quidam ex his dent vnum procuratorem, satis sit. non autem est sensus, quia siue omnes, scilicet defendãt: quia hoc nõ permittitur, eum grauaretur: necesse esset actori cum tot litigare: vt. j. iudi. sol. tam tamen. §. si tamen plures. & suprà. e. non tenetur etiã p tamen. quę sunt cõtra. vel dic, quòd etiam omnes defendent, scilicet ut infra. prima verior est.

† *Bald. hic no. istum tex. ad fideiuss. sol. vers. et. Bolog.* * *Fin. qui*

MVTVS.] CASVS. Hac lege dicitur quòd mutus & surdus procu. constituere possunt, & ipsi procuratores esse possunt ad negocia: nõ ad iudicia. [CVM QVAERITVR.] Cõtra Seium te procu. constituit in causa quã aduersus Seium habebam: ipse Seius allegabat me non procu. constituere nõ posse. Dicitur quòd inspiciendum est an procu. constituere prohibear: quia si non prohibeor, mihi videtur permissum. [IN POPVLARIBVS.] Contra te egi act. quadam populari: quia dicebam quod album prætoris corruperas: vel quia in via publi. aliquid habebas appensum. volebas quòd cauerem de defendendo quẽlibet de populo. Dicitur hic quòd non debeo. [IS QVI.] Si ego amicus adulti adulto præsenti petã curatorem dari pro lite quam adultus cum aliquo habet, adultus consentire debet: si absenti petam, de rato cauere debeo. [POENA.] In lite quæ vertebatur inter me & Seium: Titium institui procura. procurator iste vocauit Seium ad ius. Seius volebat quòd procura. caueret de defendẽdo. procurator cauere non vult. Dicitur quòd deneganda est ei actio propter hoc quòd non cauet de defendẽdo. q. d. procu. me non admittitur ad agendũ ex quo non cauet de defendendo. [SI PROCVRATOR.] in. §. isto ponitur quoddam consilium. Dicitur enim quòd si procu. meus ad negocia vel ad iudicia velit aliquid ab aduersario stipulari, & seruus meus fuerit præsens: in persona mea & serui mei concipienda erit stipulatio: & fiet permissio serui mei absentis. [QVI NON COGITVR.] Isto. §. habet plura dicta. Primum est quòd procura. rei antequam satisfecerit iudi. sol. non compellitur defendere: sed satisdatione præstita compellitur defendere. Secundum, quòd procu. actoris ante cautionem defendere non cogitur, sed post sic. Tertium refertur tam in procu. actoris quàm rei, scilicet quòd non semper erit verum quòd procu. post satisda. defendere compellatur. attamen in illis casibus in quibus non compelluntur solum ad hoc vt iudicium inchoẽtur per lit. contest. Quarto, assignat rationẽ quasi post satisda. non compellantur defendere: puta secretæ sunt inimiciciæ: vel bona illius procu. qui satisfecerat, ab alio fuerunt occupata. aliàs necesse habet inchoata negocia finire: nisi aliis iustis causis fuit impeditus. Viuianus.

Quãdo extra iudicia procurator compellitur quæ in iudicium non.

a *Procedere.* vt nutu vel scribẽdo, si sit literat[a]: quia solo cõsensu cõtrahitur obligatio talis: vt. j. mãda. l. j. &. §. de pac. l. iurisgẽtiũ.

d *Forsitan.* philosophicum temperamentum. sic & infrà, de arbit. si duo. sic & ibi, forsitan si non venissem, peccatum non haberent. nam pro certo potest dari procurator: vt hic subiicit. Sed tutor esse non potest: vt infrà, de tute. l. j. §. mutus. &. §. surd[a]. Et not. hic quòd quædam permittuntur extra iudicia quæ in iudiciis non: vt hic, & infrà, manda. si procuratorem. §. si quis. & suprà, eo. seruum quoque. inpri. &. §. de postu. l. j. §. propter casum. & infrà, de adquir. hære. l. mutum.

e *Hoc edictum.* duobus modis expone. primo edictum quo dicitur ne quis prohibeatur dare procuratorem, est prohibitorium: sicut illud, ne ei vis fiat &c. nam sicut illi, sic isti prohibetur fieri vis quò minus det procu. quilibet enim qui suo nomine habet actionem, dare procuratorem potest: vt infrà, de iniur. sed si vnius. §. idem ait. & si quis dicat non licere lege vel constitutione, probet: vt infrà, de proba. l. ab ea parte. &. l. in exceptionibus. sed hoc edictum non habemus. Vel secundo sic, secundum Py. hoc edictum quo quis à procuratione cõstituẽda remouetur, est prohibitorium, supple scilicet, certarum personarum. vnde aliis concessisse videtur: vt infrà, de iudi. cũ ptor. & nisi sic suppleres, magis esset ratio in cõtrarium ad id quod intendit. Et quæ sunt personæ quæ remouẽtur, dic per exempla: vt. §. eo. non solum. §. fi. & l. Pomponius. & l. licet. j. respon. &. j. de publi. iudi. l. pe. §. j. Itẽ tutor vel curator ante lit. cõtest. vt. C. eo. neque tutores. & l. procuratoribus. & etiam hoc edictum nõ habemus quo ad verba.

f *Defensionem.* vt defendat singulos de populo.

g *Non est.* duabus rationibus. Prima est vt euitetur infinitas: vt ar. C. de sacrosan. eccl. l. fi. Secunda, quia suo nomine nõ alterius agit, nisi pro priuato dãno agatur: & tunc dari potest procurator: vt supra, eo. l. licet in popularibus. in prĩ. & tũc satisdat etiã de defendendo eum cuius nomine agit.

† *Ange. hic dicit istum tex. valde no. & mẽti tenendũ ad limitationẽ oĩm iurium de mũdo, di cẽtiũ procuratorẽ debe re admitti ad cautionem rati si de eius mãdato dubitetur nõ habere verum quãdo dominus est p̃sens. quod dictũ licet sit in se verũ, tamẽ iste tex. hic nõ probat vt poteris vi dere hic in interpreta. Bolog.* * *habet da re. Flo.*

h *Alicui præsenti.* scilicet adulto: vt subiicit.

i *Consentiente.* i. vocato vt consentiat. compellitur enim velle si agat: quia aliter non potest agere. Item si conueniatur, compellitur similiter habere curatorem: vt insti. de cura. §. item inuiti. & infrà, de tutelis. l. qui habet. §. si pupillus.

k *Quod si absenti.* scilicet curatorem petat.

l *Eum.* scilicet adultum. Accursius.

m *Satisdare.* Io. dicit non animaduerti quo casu hæc stipulatio committatur curatori vel aduersario. nam aut petebatur curator ad negocia: aut ad litẽ. si ad negocia: si quidem ratum habeat, nõ committitur. si autem ratum non habeat, nec tunc committitur. nam cum debeat committi ad id quod interest illum ratum habere: hic autem nil interesset, immo noceret: quia tenetur administrare: ideo non committitur stipulatio: quia prodest quòd non ratum habet. si ad litem: hic nunquam committetur curatori vel aduersario: quia cogetur semper habere ratum, siue agat, siue conueniatur: vt instit. de curato. §. item inuiti. pro eodem igitur habetur ac si ratum habuerit: vt infra, de negociis gest. Pomponius. §. j. Respon. quod dicitur quòd inuitus accipit curatorem ad litem agendam, sic intelligitur vt non aliter audiatur vel admittatur si velit agere, nisi habeat curatorẽ. Quid ergo si adultus cõueniatur? hæc videtur multo durior oppositio: quia potest cogi & debet vt habeat curatorem: vt infrà, de tute. qui habet. §. idem Cassius. Responderi tamen optime potest, quia licet cogi debet vt habeat curatorem, non tamen cogitur vt hunc vel illũ habeat curatorem. sic. &. C. de iudi. apertissimi. hic ergo si velit adultus ratam habere defensionem, non committitur: alioquin committitur ei qui volebat conuenire minorem, vel conueniebatur nomine minoris: & ideo accepit satisdationem rem rata habe. si enim adultus habeat ratam defensionem in primo casu quãdo fuit cõuentus minor (in quo casu erat reus) fieret executio contra minorem. in secundo. §. quando alius cõueniebatur à minore, præiudicaretur minori per procuratorẽ: vt. j. de re iudi. si se. §. tutor. cum vero petitur curator ad negocia: ille tantum accipit satisdationẽ qui petitur, & nõ alius. & hic cõmitti stipulatio possit. vt si hic curator tanquam curator vendidit rem minoris: & de quadrupla cauit ex consuetudine loci. interest enim curatoris quòd ratũ habeat minor: quia si ratum habet, non vindicabit rem quam vẽdidit curator: alioquin contra. & ita curator de quadrupla teneretur. & sic apparet ex prædictis satisdari. scilicet aduersario adulti quando ad litem, vel curatori quando ad negocia.

n *Pœna non defendẽtis.* id est, non cauẽtis de defensione. vel proprie pone, vt suprà, eo. seruum. §. ait prætor.

o *Procuratoris.* scilicet actoris.

p *Denegetur.* & sic remouetur ab administratione: vt hic, & C. e. l. actionem. &. l. iij. & idem in omni administratore. & hoc quo ad aduersarium: sed quo ad dominũ tenetur actiõe mandati ad in-

BIU Cujas

ad interesse: quia & hoc sibi mandatum videtur vt defendat: vt infra, eod.l.ad rem.&.l.ad legatū.& supra, de iurisdiction.iudi.l.ij.

a *Si procurator agat.* in iudicio, & aliquid petat: & tunc cauebitur iudicatum sol. vel iudicio sisti. Vel petebat stipulationem aliquam legati vel damni infecti: & tunc cauendum est seruo: quia melius videtur directam quæri quàm vtilem tantum: vt hic, & infra, titu.j.l.fin.& infra, rem pupil.sal.fo.l.ij.& infra, de adminis. tu.l. quotiens.in prin. Item quia melius videtur ordinarium auxilium, id est directam actionem quàm extraordinarium, id est vtilem quæri: vt infra, de mino.in causæ.in prin. & suprà, de eden.quædam.in prin.

† *Bal. hic istū tex reputat singu. cum sua gl. ad hoc qđ actio directa est melior quam vtilis.*

Melius est habere actiones directas, quã vtiles. Bartolus.

℣ Si procurator[a] † agat, & præsens sit absentis[b] seruus: Atilicinus ait, seruo cauendum, nõ procuratori.

Procurator qui satisdat de defendendo, cogitur defendere, si actio est tempore peritura. Item ex causa potest libere non defendere. sed si actio non est peritura, & sine causa non defendit, non cogitur: sed stipulatio committitur. h.d. cum.l.seq.

℣ Qui non cogitur[c] defendere absentem[d]: tamen si iudicatum solui satisdedit, defendendi absentis gratia: cogendum procuratorem iudicium accipere, ne decipiatur is, qui satis accepit. Nam & eos qui non coguntur reum * defendere, post satisdationem[e] cogi[f] Labeo[g] [ait,] causa cognita temperandum [esse:] & si captio actoris sit propter temporis tractum[h], iudicium eum accipere cogendum[i]. Quòd si aut adfinitas dirempta sit, aut inimiciciæ interceserint, aut bona absentis[k] possideri cœperint,

* *Flo. rem*

XLIIII. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

VEl si longinquo sit abfuturus, vel alia iusta causa interuenerit[l],

XLV. PAVLVS libro nono ad Edictum.

NOn cogendum[m]. ℣ Sabinus[n] aũt ait, nullas partes prætoris esse ad compellendũ defendere[o]: sed ex stipulatu ob rem nõ defensam agi posse. At si iustas causas[p] habeat cur iudicium accipere nolit, fideiussores[q] non teneri: quia vir bonus[r] arbitraturus non fuerit, vt qui iustam excusationem afferret, defendere cogeretur. Sed & si satis non dedit[s], sed repromittenti ei creditum est: idem statuendum est. ℣ Qui ita[t] de publico agunt, vt & priuatum commodum defendant[u]: causa cognita permittuntur procuratorem dare, & postea alius agẽs[x] exceptione[y] repelletur.

Cautio quæ non potest committi, non debet interponi. hoc dicit. Vel sic: Cui commissa sunt antecedentia, cõmissa videntur sequentia. & ideo quasi sit de mãdato certũ, nõ cauet de rato, cũ committi nõ possit. Bar.

℣ Si procuratori[z] opus nouũ nunciatum sit[a]: isque interpellatur defensio, non committitur stipulatio nec quantum ad procuratorem, nec quantum ad fideiussores. [QVI ITA.] Contra te egi act.populari, quia album prætoris corruperas, vel quia aliquid habebas appensum in via publi. propter priuatum damnum meum: vt puta appensum in via publica: vnde popularis oriebatur quæstio: propiquus eras domui meæ: an in ista act. procura. constituere possim: quæritur. Et respon.quòd sic possum. [SI PROCVRATORI.] Procuratorem instituit ad negocia. iste procur. incepit in meo ædificare. Mæuius nunciauit ei nouum opus. procucauit de demoliẽdo o. pere si appareat iniuste ædificatum: vnde Mæuius nunciationem remisit. postea ei ædificanti nunciauit vicinus nouum opus: procurator iuit ad iudicũ interdicti vti pos. q̃ continet tale ius, quòd ex quo ille qui ædificare vult satisdederit de opere demoliendo, si appareat fore ædificatum iniuste, quòd non debet prohiberi ædificare. aduersarius vult vt caueat procura. de rato, agens isto interdicto. dicit quòd cauere non tenetur: & si cauerit, non committitur stipulatio ista. Vim *Non cogendũ.* præcise: nec stipulatio cõmittitur: vt.j.proxi. at si iustas causas &c.

n *Sabinus.* hic non debet esse.§.sed grossa litera: & quod dicit Sabinus, dicunt quidam quòd corrigit omnia prædicta. Sed tu dic q̃ nõ corrigit aliquid de dicto Labeonis: sed dictũ priorũ sic. si enim res sit peritura, omnino cogitur secũdum Labeonẽ, & bene: vt.ſ.eod.l.sed etiam ex.in fi. si vero iusta causa interuenerit, nõ cogitur, vt ait Labeo: & bene: vt.ſ.eo.sed & hæ.§.pter. nec stipulatio cõmittitur: vt hic subiicit, at si iustas causas. sed si iusta causa nõ interueniat, nec res sit peritura, non cogitur: sed stipulatio cõmittitur: & hoc adiicit Sabin. dicto Labeonis: & corrigit per hoc dictũ priorũ. collige ergo, quia in primo cogitur, in secundo nõ: nec stipulatio cõmittitur. in tertio non cogitur: sed stipulatio cõmittitur: & hoc in procuratore rei: nã ꝓcurator actoris præcise cogitur: vt.ſ.eo.sed & hæ.§.pręter. Ité ad dictũ Sab. q̃ est hic, est contra.ſ.eo. si defunctus.j.rũ. Sed dic quòd hic eo ignorante vel contradicente dominus satisdedit, vel ipsemet procurator satisdedit: ibi eo sciente & non contradicente dominus satisdedit: vt & ibi dixi.

o *Defendere.* scilicet præcise.

p *Iustas causas.* aliquam de prædictis.

q *Fideiussores.* dati ab ipso ꝓcuratore vel domino eo ignoráte.

r *Qui g vir bonus.* ad cuius arbitrium debet defendi: vt infra, eodem.l.Plautius.j.respon.

s *Sed & si satis non dedit.* scilicet cum fideiussoribus.

t *Qui ita.* pone casum.supra, eo.licet.in principio.

u *Defendant.* ecce quòd actor dicitur defendere, & reus agere: vt supra, eodem.non solum.§.si status.

x *Et postea alius agens.* eadem causa.

y *Exceptione.* scilicet rei iudicatæ: vt infrà, de popu. act.l.iij.& hoc si non per collusionem sit actum: vt.j.de iureiur.l.eũ qui.§. in popularibus. Contra enim videbatur: quia cum sit priuatum damnum, videbatur alius non repelli.

z *Si procuratori.* ædificãti nomine domini.

a *Nunciatum sit.* & ipse cauit de opere demoliendo. aliàs non haberet locum hoc interdictum quod subiicit: vt infra, de opere.nun.l.de pupillo.§.penultimo.

Citatur ad hoc, Ex duobus contrariis fit optimũ tẽperamẽtũ.

b *Absentis.* id est domini, qui est actor.

c *Qui nõ cogitur.* hoc primum responsum loquitur de procuratore rei. quod patet propter qualitatem satisdationis, & quia dicit defendendi: vt insti. de satisdatio.§.sinautem. &.§.si vero aliquis. & de ope.noui nun. de pupillo.§.qui remisionẽ. & quod subiicit ꝓbando in alio respon. nam & eos & cætera. dicit de procuratore actoris. nam licet nec primus defendere, ne secũdus agere pro alio, & sic nec eum defendere compellatur: tamen post satisdationem cõpelluntur: vt. C.eo.l. inuitus. Vel intellige primum responsum in procuratore facto in rem suam ex parte actoris ex causa non lucratiua: quo casu nõ tenetur defendere nisi satisdet: vt hic, & supra, eod.si quis in ré. Vel tertio dic, quòd procurator actoris non tenebatur defendere: quia iustam causam habebat: vt supra, eodem.sed & hæ.§. præter. quo casu si satisdedit, sibi præiudicat: vt supra, qui satisdare cogan.l.si fideiussor.§.si necessaria. Vel quarto dic, quòd dominus pro eo ignorante satisdedit. vnde non tenebatur defendere nisi & ipse satisdedisset: vt supra, eodem.si defunctus.ij. respon. & secundum hunc casum loquitur versic. nam & cætera. in procuratore rei, vt superior, qui non cogitur &c. Vel quinto dic quòd loquitur in tutore vel curatore qui nõ coguntur cauere de defendendo: si tamen cauerint, tenentur: vt. C. de administ.tu.l.fin.§.defensionem.prima verior est.

d *Absentem.* scilicet reum non cogitur agere vel defendere.

e *Satisdationem.* de defendendo.

f *Cogi.* scilicet præcisè, prout hoc responsum intelligitur de procuratore actoris, secundum quod modo exposuimus: vt suprà.e.sed & hæ.§.præter.

g *Labeo ait.* licet dixerit procuratorẽ rei post satisdationem cogi indistincte: tamẽ distinguẽdũ est ꝓpter tres casus quos ponit.

h *Tractum.* qui est breuis.

i *Cogendum.* scilicet præcisè. & optime in hoc dicit Labeo: vt supra, eod. sed etiam ex. & sequens litera non loquitur quando res est peritura.

k *Absentis.* scilicet huius qui satisdedit, qui absens est à reo: & reus ab ipso. & sic non est contra infrà, eo.l.Titius. Vel aliter sol. vt ibi. & hoc modo vt hic dicitur absens.j.eo.si procuratorem.

l *VEl si longinquo. Interuenerit.* quę enumerantur.ſ.eo. post litem.cum seq.ll.&.l.filiusfa.ſ.fi.cum sequentibus.

NOn cogendum.] CASVS. In hac lege ponitur ratio Sabini, quæ dicebat prætorem vel iudicem non debere compellere aliquem ad defendendum: sed sufficiebat committi stipula. quod est quando iusta excusatio non interceserit: nec tamen res est peritura. Item dicit Sabinus, quòd si ex iusta causa omittatur

BIU Cujas

a *Interdicto vtatur.* scilicet vti possidetis: vt dicũt quidam: quia qui ædificare prohibentur,& possidere prohibentur: vt infra,de vi & vi arma.l. vim facit. & infra, vti possi.si duo. Vel dic, hoc interdicto quod subiicit,ne ei vis & cætera. vt sint verba cuiusdam interdicti: vt infra,de ope.no.nun.l.de pupillo.§.penult.

dicto vtatur[a], *ne ei vis fiat ædificanti*: defensoris[b] partes † eum sustinere,nec compelli cauere, ratam rem dominum habiturum, Iulianus ait. & si satisderit[c], non animaduerto[d], inquit Iulianus,quo casu stipulatio committatur[e].

Post litem contestatam reus potest facere procuratorem,& pro eo cauere. Bartolus.

XLVI. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

QVi proprio nomine iudiciũ accepit,[f] si velit* procuratorem dare,in quẽ actor transferat iudicium, audiri debet: solennitérque pro [eo]iudicatum solui satisdatione cauere.g

Qui sponte defendit, potest vnam causam tantum defendere. Bartolus.

¶ Ei,qui defendit[h] eum cuius nomine ipse non agit, liberum est vel[i] in vnam rẽ defendere.

Nemo est idoneus defensor alterius sine satisdatione. Bartolus.

¶ Qui alium defendit,satisdare[k] cogitur. Nemo enim alienæ litis idoneus defensor sine satisdatione intelligitur.

Qui defendit in antecedenti,cogitur defendere in consequenti. hoc dicit. vel aliter: Qui defendit in præparatorio, cogitur defendere in procuratorio.

¶ Item quæritur[l], † si iudicium acceperit defensor, & actor in integrum restitutus sit: an cogendus sit restitutorium iudicium accipere? & magis placet cogendum[procuratorem.]

Procurator etiam ad lites tenetur reddere rationem,& restituere reliqua: hoc est quicquid eius occasione ad eum peruenit: & repetere expensas. Bartolus.

¶ Procurator,vt in cęteris quo-

b *Defensoris.* quãtum ad euitandam satisdationem de rato. & est † *Dicer. tex.* ratio: quia non posset committi stipulatio: vt *in l. de pupillo.§. qui* subiicit: vere tamẽ est *verisimile.* actor, cum agat inter- *ff. de no. o-* dicto: vt infra,de ope. *pe. nu. tex.* no.nũ. l. de pupillo. §. *in fi. pupil* pen.quæ est contra. *lud. defen* c *Satisfecerit.* scilicet *dere. de pri* sponte. *uil. credi.* d *Nõ animaduerto.* nã *infra.* aut ratũ habet,& sic habet quod promisit.aut non: & tũc potest etiã hodie prohibere.& sic *Flo. accepisse si vel-* potius interest non habere ratum, quàm habere.sed nonne ego animaduerto? pone ꝙ procurator iniuste victus est interdicto qđ proponit: si dominus ratum habet, interest mea. nam si ratum habeat, potero prohibere. si non habeat: non nocebit domino sententia: ideoque dominum prohibere non potero: & sic potest committi stipulatio: vt infra,rem ra.habe.si sine.§. quòd si procurator. nec placet vt dicatur, non committi propter iniuriam: *Iniuria procuratoris facta, nocet domino.* vt infra,rem ra.hab.si sine.§.cum autem. quia iniuria procuratori facta,mihi nocet: vt hic:non si alteri fiat: vt ibi. An ergo cauebitur eo attento quod non iure fieri potest? Respon.non,vt hic,& infra,de pecu.eo tempore.j.respon. vel dic,non committitur:quia totum sibi mandasse videtur: vt infra. e.l.ad rem. &.l. ad legatum. vnde non est expectandum vt ratum habeat: vt infra,de condict.indebi.si procurator. secundum Azo.cum necesse habeat habere ratum. Vel dic, non committitur etiam si dominus non habeat ratum: quia eo non habẽte ratum qui egit interdicto, per consequens non videtur habere ratum primam satisdationem quam fecit de opere restituendo. vnde tenet nunciatio. & sic destrueretur opus factum post. potius ergo interest vt non habeat ratum, quàm habeat. sic ergo superflua est, cum non possit committi.

e *Committatur.* non ergo præstatur, cum sit superflua.sic infra, vt le.no.ca.hæc stipulatio.§.primo.

QVi proprio.] CASVS. Ego contra te, & litem sum contest. postea vis procura.constituere. bene potes, dummodo caueat procur. iudi.solu. vel tu pro eo, si præsens es. [*EI QVI.*] Pluribus actionibus te conueni.postea inceperas abesse. quidam obtulit se defensioni tuæ.volebam vt in omnibus te defenderet.dicitur quòd non compellitur,sed in vnica defensione admitti debet defensio eius qui se obtulit. [*QVI ALIVM.*] Dicitur hic quòd quicunque alium vult defendere,satisdare cogitur.nemo & cætera. [*ITEM QVAERITVR.*] Casus huius.§.multis modis ponitur:sicut in apparatu videre liquet.sed ad euidentiam huius.§. ponas vno modo sic:Minor aliquis facilitate sua fundum mihi vendidit:vnde postea voluit in integrum restitui: & cum peteret restitutionem aduersus me ex illa causa restitutus est.ego in causa restitutionis cõstitui te procura.meũ. succubuisti, quia minor restitutus fuit ad petitionem illius fundi:vnde incipit fundum vindicare.nunquid in causa resti.in integr.procura.compellitur defendere? Et respõ.quòd sic. [*PROCVRATOR.*] Dicit.§. iste quòd procurator debet reddere rationes eorũ quæ gessit in iudicio.vnde si quid de lite consecutus est,illud domino reddere debet. Item si aliud indebitè exegit.Item econtra si ipse procura.in aliqua causa condẽnatus prẽstiterit, illa contrario mandati iudicio à domino recuperare poterit. veruntamen si ob culpam suam vel contumaciam aliquam pœnam præstiterit,illam à domino nõ recuperabit:cum litis impendia restitui debeant ei qui bona fide impẽdit.siue fuerit procurator actoris,siue rei,litis impendia recuperat procurator. [*SIDVOBVS.*] Quidam puta Titius debebat mihi decem.contigit me abesse.vnde duos constitui procur. Titium qui erat debitor meus,& Seium.quæritur an Seius qui non est debitor, poterit exigere à Titio, qui Titius procura. & debitor est? & dicitur quòd sic poterit. Viuianus.

f *Accepit.* scilicet per contestationẽm.

g *Cauere.* scilicet dominus,si præsens est.aliàs ipse procurator satisdat.instit. de satisda. §. sinautem. versicu. si vero aliquis. &.j.iudi. sol. si ad defendẽdum. Itẽ ex eo quod in principio dixit dominũ iudicium accepisse,scilicet litem contestatam, cõtra se,& hic satisdat pro procuratore quem postea dat, colligitur quòd etiam post litem cõtestatam,factus pro- †*Ludo. Ro.* curator debet condẽnari.& pro hoc est su- *in suis sing.* pra, eodem.l.licet.§.si 638.*reputat* plures. si enim domi- *fo. 23. sing.* nus dãnaretur, non sa- *istum text.* tisdaretur: cũ per hoc *sing. sed cũ* fiat procuratoris con- *reuerentia* ditio grauior: vt supra *ipsius text.* eodem.sed & hæ.§.de- *non probat* fendere.Sed arg.cõtra. *id ad quod* eodem.l.licet.§.si 638.*reputat* plures. si enim dominus dãnaretur, non satisdaretur: cũ per hoc fiat procuratoris conditio grauior: vt supra eodem.sed & hæ.§.defendere.Sed arg.cõtra. *voluit eum* est ad prędicta.insti.de *alleg. vt vi-* satisdatio.§.sinautẽ. in *dere potes* fin.versic.alia.Accur. *hic in inter* *preta. Bol.*

h *Ei qui defendit.* in spontaneo gestore cum mandato vel sine, intellige: nam sufficit si cui & cætera.vt.C.de nego.gest.tutori. secus in tutore vel curatore: vt ibidem dicitur. item secus si agat nomine alterius:quia tunc cogitur in omnibus defendere: vt supra,eodem.l.omnium.&.l.non solum.

i *Vel.* pro saltem.

k *Satisdare.* scilicet iudi.solu.vt institu.de satisda.§.sinautẽ.hoc tamen fallit in duobus casibus secundum quosdam: vt supra,eodem.non solum.§.si status.&.§.fina.sed etiã sine satisdatione conuenitur iudicati quandoque: vt infra,eo. Plautius. Item nota hic defensorem sine satisdatione non admitti: vt hic,& infra,eod.minor.§.is qui.& infra,de iudi.l.recte.Accursius.

l *Item quæritur.* pone casum quòd datus fuit defensor aduersus eum qui in integrum restitui volebat: eo quòd cum minor esset, prædium suum lapsus iuuentute vendiderat cum decreto:restitutus est vt vindicet. in vindicatione ergo cogitur defensor iudicium suscipere rei vindicationis, secundum Ioan. & eodem modo restitutus ad actionem personalem quam acceptilane deceptus dimiserat, cogitur defensor hoc iudicium personale restitutorium suscipere. Si autem quæras, cum quasi dominus restitutionem imploravit: cur non est ei restituta magis res quàm actio? Respon. Io.quia non cõstabat eum fuisse dominum:sed restitutus est,vt id quod ei obstabat in vindicando,scilicet vẽditio, nõ obstet.alioquin si constaret eum dominum fuisse:res nõ actio restitueretur. & eodem modo dicas in personali quòd non erat purum debitũ:alioquin ipsa pecunia non obligatio restitueretur. & probantur hæc omnia infra,de mino.l.finali.& de condic. cauda.si quis accepto tulerit.&.l. si mulier. & de his quæ in fraudem cre.l.ait prætor.§.partum.versicu.si conditionalis. Sed hæc positio non placet Azo. nam & si non constet ipsum esse dominum, officio iudicis etiam contra extraneum fit restitutio rei, cum habeat ab eo causam: vt infra, de minori.l.in causæ, prima.§.interdum. Dic ergo quòd hic loquitur cum ipse minor non tradidit: sed ipse emptor possidebat rem quam emit. & ideo emit ab eo: quia sciebat eum dominum esse.& est pro eo,infra, de administr. tuto.l. si sine hærede. §. interposito. Vel planius pone quod dicit restitutorium iudicium, hoc est iudicium quo emptor repetit à minore precium quod in vtilitatem suam cõuersum est:quod potest facere: vt infra,de mino.quòd si minor.§.restitutio. Vel pone casum in eo maiore,cuius res dũ vsucaperetur, cœpit abesse causa reipublicæ.& interim completur vsucapio: qui reuersus impetrat restitutionẽ. Ego sic pono casum quòd minor petiit rem rei vindica. vel alia quacunque actione: & fuit contra eum pro defensore cuiusdam sententia lata. petit restitui contra sententiam: idem defendet reum.& secundum hoc dic restitutus, id est restituendus. Sed cõtra omnes prędictas positiones est. C. eo. l. inuitus.

vbi

BIU Cujas

vbi dicit procuratorem causam appellationis prosequi non compelli. Sol. aliud est in appellatione, quæ est alia causa: alia in hac restitutione in integrum, quæ quasi est de appendiciis primæ: arg. infra, de mino. l. præfecti. Sed argu. contra, in eo. ti. l. præses. Item est argu. quòd aduocatus in causa appellationis patrocinari tenetur. sic & infra, an per alium causa appell. l. finali. Sed contra est, cũ sit alia causa: vt. C. eo. l. inuitus. *ADDITIO.* Tu dic quòd nõ tenetur prosequi causam appellationis: quia dicitur alia causa: sed iudicium restitutoriũ sic: vt hic secundum Bartolum.

Aduocatus, an in causa appellationis patrocinari teneatur.

a *Gerendis.* sc extra iudicium vel sine mãdato: vt infra, de negotiis gestis. l. ij. vel cum mãdato: vt. j. mandati. l. idémque. §. primo. &. l. ex mandato.

b *Nomine.* puta ipsam rem. extrinsecus autem vt fructus vel aliquod ex stipulatione ꝓpter rem non defensam. & accipe hoc si tanquam ꝓcurator percepit. nã si tanquã quilibet, non cogeret restituere: vt arg. infra, sol. matrimo. si vero. §. ité quicquid. & infra, ad Trebellianum. debitor. §. finali. & sic fuit definita causa quã habuerunt cõsules Mediolanenses missi ad imperatorẽ Constantinopolitanũ. Accursius.

c *Debeat.* sic infra, titulo secũdo. l. si autem. §. item si fundum. Sed certe imò videtur quòd non. quia possessor hæreditatis hoc indebitum non reddit: vt infra, de petitione hæreditatis. l. si possessor. §. ait senatus. versic. bonæ fidei. quæ est contra. Solu. hic præcessit contractus, scilicet mandati: ibi nullus inter possessorem & hæredem. vel hic vt procurator habuit: & sic nomine domini: ibi nomine suo. Item contra. infra, de doli mali exceptione. si procurator rei. quia ibi procurator ex collusione pecuniã accepit: quã dicit eum retinere. sed ibi retinet aduersus dantem, non aduersus dominum cuius procurator est.

d *Non debet.* Not. sic & infra, de noxalibus actionibus. l. si communis familia. & supra, quod quisque iur. l. tertia. §. quòd si is. in fi. §. & infra, de tutelæ & rationibus detrahendis. l. prima. §. nunc tractemus. &. §. plane. Item not. ex hoc & superiori respon. non esse eandem rationem contrariorum: sic & infra, titulo secundo. l. si quis negotia. Sed argu. contra, instit. de tute. in principio. & infra, de vsur. Gaius. in fine. *ADDITIO.* Dic secundum Pau. de Cast. hic quòd hoc operatur culpa vel delictũ procuratoris: cum non sit eadem ratio contrariorum: vt infra, pro soc. l. de illo. in fin. regulariter secus: vt. l. & si. infra, de vulg. & pupil. &. l. fina. infra, de leg. iij.

Contrariorum non est eadẽ ratio.

e *Suadet.* Vt. ꝫ. de pac. l. sumptus. &. j. man. l. idémque. §. idem Labeo ait. & infra, titu. j. sicut. §. j. & hoc in procuratore qui habet mandatum omnino: siue perdat, siue vincat: vt. C. manda. l. etiam. in eo autem qui sine mandato defendit: distingue an vincat, & tunc repetit: an perdat, & tunc non: vt infra, iudi. solu. l. iam tamen. §. in hac stipulatione.

f *Et vtique recte.* imò non recte: nisi nominatim mandatum sit: vt infra. l proxi. quæ est contra. Sol. hæc secundum illam. & sic habet speciale mandatum secundum Io. Alij distinguunt vtrum sit procurator in exigendis debitis tantum: vt hic. an omnium factorum domini: vt ibi: & erit ibi ratio, quia primo casu cum mandatum sit vt in iudicio exigat, hoc à se nõ potest. vnde est quòd hic alij intelligatur mandatum. in secundo nõn, nisi habeat speciale mandatum: vt. j. e. l. itaque. Vel dic quòd in hoc. §. fuit commissa

que negotiis gerendis[a], ita & in litibus ex bona fide rationẽ reddere debet. Itaque quod ex lite consecutus erit, siue principaliter ipsius rei nomine[b], siue extrinsecus ob eam rem: debet mandati iudicio restituere: vsqueadeo, vt etsi per errorem, aut iniuriam iudicis non debitum consecutus fuerit: id quoque reddere debeat[c]. Ité contra, quod ob rem iudicatã procurator soluerit: contrario mãdati iudicio recuperare debet. Pœnam autem, quã ex suo delicto præstitit, recuperare non debet[d]. ℣ Litis impendia bona fide facta, vel ab actoris procuratore, vel à rei, debere ei restitui, æquitas suadet.[e]

Vnus procurator non potest ãgere cõtra alium nisi expresse sit ei mandatum. Bart.

℣ Si duobus mandata sit administratio negotiorum, quorum alter debitor sit mandatoris: an alter cum eo recte acturus sit? & vtique recte[f]. Non enim ob id minus procurator intelligitur, quòd is quoque cum quo agitur, procurator sit.

XLVII. IVLIANVS libro quarto ad Vrseium Ferocem.

A administratio Italicorum: vni alij prouincialium negotiorum. vnde sicut si esset vnus in totum procurator, contra alium in omnibus ageret quasi sit alter à toto prohibitus: sic & hic quasi à parte prohibitus poterit alium pro sua parte administrationis conuenire. nam quod facit in toto quo ad totũ denegata administratio, hoc in parte quo ad partem: vt infra, de admi. tut. si duo. &. l. inter tutores. in sequenti vero lege cuilibet ĩ totum administratio cõmissa erat. Vel distingue de quo debito agatur: si de eo quod erat ante mandatum, bene posset agi à procuratore contra alium procuratorem. si autem de eo quod post contigisset, non posset: licet actiones competant. sed ex causa intrinseca cœpit deberi. Si autem ex ipsa administratione, non ante est actio quàm finita sit ipsa administratio: vt & diximus in tutela: vt infra, de tute. & ratio. detr. si tutor. in fi. &. l. seq.

Qui duos.] CASVS. Hæc lex cum superiori continuatur: & est casus talis: Cõstitui duos procuratores, puta Titium & Sciũ: an Titius possit exigere ab illo? Dicitur quòd nõ, nisi speciale habeat mandatũ: & si exigat, & alius excipiat quòd sit procur. sicut & ipse: & qꝫ ipse bene posset exigere si non esset procur. sicut & ipse: dicit quòd habens mandatum replicabit de speciali mandato dicens, tu bene excipieres nisi haberem speciale mandatum. Viuianus.

Qui duos procuratores omnium rerum suarum reliquit, nisi nominatim præcepit, vt alter ab altero pecuniam petat: non videtur s mandatum vtrilibet eorum dedisse.

XLVIII. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

ITaque si hoc specialiter mãdatum est: tunc excipiente B eo, cum quo agitur, *Si nõ mihi*[h] *mandatum sit, vt à debitoribus peterem*: actorem ita debere replicare [placet]: *Aut si nõ mihi mãdatum*[i] *est vt à te peterem.*

Procurator non potest facere conditionem domini deteriorem, sed meliorem sic. ff. d. cum. l. seq. Bartolus.

XLIX. PAVLVS libro quinquagesimo quarto ad Edictum.

IGnorantis domini conditio deterior per procuratorẽ fieri non debet[k].

L. GAIVS libro vicesimo secundo ad Edictum prouinciale.

QVacunque ratione[l] procurator[m] tuus à me[n] liberatus est: id tibi prodesse debet. C

Qui potest in integrum restitui, non est idoneus defensor: & restitutio principalis prodest fideiussori. Bartolus.

Vacumque.] CASVS. Quocunque modo tuum procura. libero, hoc tibi proderit: hoc est videor te liberasse. Viuian.

g *Non videtur.* sed contra. supra. l. proxi.

h ITaque. *Si non mihi.* verba sunt exceptionis.

i IMandatum sit. scilicet specialiter. & sic no. speciale hoc casu desiderari mandatum: vt dixi plene supra, eo. Pompo. in prin. Item no. quòd aliàs est, non in litera: aliàs non est, non. & sunt verba hæc replicationis.

k IGnorantis. *Non debet.* nisi in tribus casibus: quando scilicet est in rem suam: & quando speciale habet mandatum: & quando generale, sed habet liberam administrationem: vt infra, de iureiu. l. iusiurandum. ij. §. fi. &. l. seq. & supra, de pact. l. rescriptum. §. fin. &. l. seq. quæ sunt contra. Sed certe nec tunc quando generalem habet administrationem & liberam, potest donare: vt supra, de pactis. l. contra iuris. §. si filius. sed licet deteriorem facere non possit, tamen meliorem sic: vt infra. l. proxi. D

l *Quacunque ratione.* siue ipso iure, quod fit multis modis: siue per exceptionem pacti vel aliam. aliud si non ratione, sed contra rationem, vt per dolum vel metum vel similes modos: quia non videtur hoc ei commissum: sed vt bona fide faciat sic, vt infra, de condict. inde. l. si procurator. in prin. &. §. Celsus in fin. sed videtur quòd pactum non valet: quia tunc demum valet cum principaliter ei prodest cui fit: vt supra, de pac. l. fideiussoris. ibi, neque enim &c. quæ est contra. Sol. & hic interest procuratoris: quia mandati tenetur si non quæsiuit quod potuit: vt. arg. C. ar. tu. l. quicquid.

m *Procurator.* ergo procuratorio nomine. *ADDITIO.* Bal. in. l. j. in fin. C. de sen. & interlo. om. iudi. dicit istam glo. non esse alibi ad istud propositum quòd quando in sententia dicitur, condemno Titium procuratorem: perinde est ac si diceret procuratorio nomine. Bolog.

n *Ame.* scilicet creditore tuo.

BIU Cujas

Minor.] CASVS. Dicit lex ista quòd si minor vigintiquinque annis velit aliquem defendere, quòd non potest procurare esse nec defensor: cum & ipse minor & eius fideiuss. restitui possit. [QVONIAM.] Certum est quòd maritus in id quod facere potest, condemnatur: vt infra, so.ma.maritum. vnde pone: vir cõstituit procu. ad suam defensionẽ cũ actione de dote conueniretur sol. mat. nunquid procur. condemnabitur in id quod facere potest vir? Et respon. quòd sic. [ISQVE.] Cuiuscũque dignitatis sit is qui defendit, satisdare debet iud. sol. aliàs defendere nõ videtur: vt in duab. ll. seq. quæ cõtinuantur cũ ista. Viuianus.

LI. VLPIANVS libro sexagesimo ad Edictum.

MInor vigintiquinque annis, si defensor existat[a], ex quibus causis in integrũ restitui possit, [b] defensor idoneus non est: [c] quia & ipsi & fideiussoribus eius per in integrum restitutionẽ succurritur[d]. Quoniã tamen defendere, est eandẽ vicem, quã reus, subire[e]: defensor mariti in amplius, q̃ maritus facere possit[f], non est cõdemnandus. Is qui suscepit defensionẽ, & si locupletissimus[g] sit,

LII. PAVLVS libro quinquagesimoseptimo ad Edictum.

ET si consularis sit,

LIII. VLPIANVS libro sexagesimo ad Edictum.

tuto datur in alium regressus: & tunc sibi & fideiussori succurritur: vt fuit hic. nam minore restituto remanet actio creditori cõtra debitorem suum quem defendere volebat minor. sic & in minore qui hæreditatem adiuit, & creditoribus hæreditariis fideiussorem dedit. nam si restituitur & repudiet, reseruatur actio in eũ qui hæres erit: & ideo fideiussori succurritur: vt infra, de admi. tut. l. ij. & de adquiren. hær. si pupillus. in fin. aut in aliũ actio creditori nõ seruatur, & tunc distinguitur an dolo aduersarij inducitur minor: & tunc etiã fideiussori succurratur non vt minori, sed vt sua restitutio sibi prosit: vt. C. de fideiuss. mi. l. ij. ibi, verum &c. & infra, de excep. l. exceptiones. ij. §. rei autem. imò & si minor non curaret restitui, fideiussor tamen iuuaretur: vt infra, de cõtra tabu. si post mortẽ. §. fi. aut non fecit dolũ aduersarius: & tunc fideiussor nõ iuuatur: vt in cõtrariis legibus. Itẽ quid si ad agẽdum minor constituitur procurator? Respon. idẽ: vt argu. C. qui le. per. l. ij. vel dic contra, quòd tunc nõ posit restitui: & sibi imputet qui eum constituit: vt infra, de mino. cum mandato. prima verior.

NOn videt defendere, nisi satisdare[h] fuerit paratus.

LIIII. PAVLVS libro quinquagesimo ad Edictum.

NEque fœmina, [i] neq; miles[k], neque qui reipublicæ causa abfuturus est, aut morbo perpetuo tenetur, aut magistratum initurus est, aut inuitus iudicium pati non potest[l], idoneus defensor intelligitur.

¶ Tutores qui in aliquo loco administrauerunt, eodem loco & defendi debent[m].

Vtilis præfertur directæ. Bartolus.

LV. VLPIANVS libro sexagesimoquinto ad Edictum.

PRocuratore in rem suã dato præferendus non est dominus procuratori* in litẽ mo-

Flo. procuratoris

a *Minor existat.* i. existere velit: quod est cũ interest eius, vt quia sit obligat⁹. sed certe imò hoc ipso quòd implicatur: vt infra, de mino. l. minoribus.

b *Possit.* quando est hoc quòd potest restitui, & quando nõ? Respon. potest quando sine mandato, vt patet hic: quia dicit, defensor non potest quando habet mandatum: imò qui mandauit, sibi imputet: vt. ĩ. de mino. l. cum mandato. hoc nõ placet: quia lex illa in negotiis loquitur: & hic non habet legitimam personam: vt. C. qui legi. per. l. j. &. ij. & ĩ. de leg. tut. l. fi. sed die quòd quandoq; [a] etiã sine mandato defendens non restituitur, vt si pro patre vel matre vel similibus interueniat defensor in subsidium: vt. ff. eod. l. fœminas. &. ĩ. de tu. & ratiocinat. l. j. §. sed nonnullos. & de admin. tu. cum plures. §. cum tutor. ibi, in primis. & de li. ho. exh. l. iij. §. sed si mulier. his enim casibus iure communi est vsus: vnde non restituitur: vt infra, de iureiurã. nam postea. §. si minor. &. C. de in integ. rest. mi. l. non videtur. &. C. eo. exigendi. in fi. Item quid si fideiussor animo donãdi pro eo interueniat: an erit tunc idoneus? Respon. non: vt. C. qui le. per. l. j. &. ij.

c *Non est.* Hic habes ergo quòd minor. xxv. an. non potest esse procurator: vt. C. eodem. l. exigendi. in medio. l. Sed contra, insti. qui ma. non poss. §. eadem lege. & infra, de manu. vin. l. fi. collactaneus. Sol. in illis. ll. ad negotia erat: hic ad iudicia prohibetur. nam & seruus ad negotia potest esse, sed ad iudicia non: vt. ff. eo. seruum. Item contra. C. e. l. exigendi. in fin. Sol. ibi damnandus erat absens: quia lis erat in eum contestata. hic non, secundum Irn. vt arg. supra eo. non solum. §. fi. Sed quomodo ibi fuit admissus? aut enim quasi procurator patrem defendere volebat. & tunc nõ debet admitti, quia personam non habet legitimam: vt. C. si aduer. rem iu. l. cum & minores. &. C. qui legit. perso. lege secunda. Item quia & ipsi & fideiussoribus succurritur: vt hic dicitur: maxime secundum nostram sententiam: qui dicimus procuratorem quandocunque interuenientem debere damnari: vt. ff. e. l. qui proprio. in princ. diximus. aut allegando causas absentiæ: & tunc quilibet debet admitti: vt. ff. e. seruum. §. publicè. dic ergo quòd speciale fuit ibi vt pro parte admitteretur: quia in hoc casu iure communi est vsus: vt hac lege modo notaui: & sic non restituitur ibi, maxime ne lex videatur homines decipere quæ facit eum admitti: vt ar. C. de his qui ve. æta. impe. l. j. Alij dicunt quòd ibi restituitur: vt hic, quod est falsum.

d *Succurritur.* imò videtur quòd licet sibi succurratur, fideiussores tamen teneantur: vt infra, de arbi. l. si pupillus. quæ est contra. Sol. ibi loquitur quãdo fideiusit in rem minoris: hic non. vel verius ibi non restituitur pupillus: quia nec tenebatur nisi naturaliter: & ideo fideiussoribus nõ succurritur: aliàs iuuaretur. Item contra. C. de fideiuss. mi. l. j. &. ij. j. respõ. &. ĩ. de mino. l. in causæ. j. in prin. Sol. P. dixit quòd hic fuit minor dolo inductus: quod nihil est: quia cum nec fuerit hic admissus, non potest dici etiam de facto quòd fuit dolo inductus: vel ibi sciebat se pro minori fideiubere: hic autem credebat eum esse maiorem. sed hoc non valet: quia hoc casu non deberet fideiussori subueniri in necem creditoris: vt. d. l. in causæ. Alij dicunt hoc in iudiciis: sed leges contrariæ in contractibus. & hoc non valet: quia idẽ debet esse vtrobique: vt. C. si tut. vel cu. inter. l. ij. Tu ergo dic: aut minore restitu-

a Vide gl. sing. secunda Bald. & Ang. hic.

Minor. 25. annis, an possit esse procurator.

e *Quam reus subire.* Not. Qui eandem personam repræsentat, eadem habet & priuilegia: vt infra, pro socio. l. verum. §. j & de dam. infect. l. qui bona. §. pen. & supra, eo. sed & hæ. §. defendere. & infra, sol. ma. l. alia. Sed argu. contra, infra, de admini. tuto. l. ex pluribus. ADDITIO. Pro declaratione huius glo. cum dicitur quòd defensor repræsentat per omnia vicem eius quem defendit: hoc intellige in defensore voluntario. nam qui defendit ex necessitate, etiam ex sua persona poterit defensionibus vti: vt. l. idémque. §. generaliter. infra, manda. cum concor. secundum Bartolum.

f *Possit.* habita ratione ne egeat: vt infra, de regulis iuris. l. in condemnatione. in principio.

g *Locupletissimus.* Hic est argu. contra. C. de epis. audien. l. de creationibus. §. j.

h *Non videtur. Satisdare.* scilicet iud. sol. nemo enim alienæ litis &c. vt supra, eo. l qui proprio. §. qui alium. & instit. de satisda. §. fin. & infra, de mino. quòd si de speciali. in fin. & infra, de iudi. recte. & infra, rem ra. ha. l. actor. & infra, de reg. iur. qui rem. secus in tutoribus & curatoribus: vt. C. de administra. tuto. l. fi. §. defensionem.

Neque.] CASVS. Hic enumerantur quædam personæ quæ inhabiles sunt: & quæ officium procurationis vel defensionis suscipere non possunt. [TVTORES.] Si tutor administret in ciuitate Bonoñ. si quis vult ipsum tutorem defendere: debet eum defendere in ciuitate Bonoñ. Viuianus.

i *Neque fœmina.* nisi in casibus: vt supra, eo. fœminas: & dic vt supra, de statu. ho. l. in multis.

k *Miles.* scilicet armatæ militiæ, nisi in casu: vt. C. eo. l. qui stipendia. & in alio: vt. ff. e. filiussa. §. veterani. & idem dicitur in milite cœlestis militiæ: vt in sacerdote & clerico quolibet in sacris ordinibus posito: vt in authen. de san. epis. §. deo autem. ibi, aut procuratorem litis. & in glo. causis. col. ix. nisi in casu similiter: vt. C. de epis. & cleri. l. placet. vel dic prædictum. §. alium, loqui in specialibus casibus quos ibi ponit in textu.

l *Non potest.* quia est factus consul vel alterius[b] iurisdictionis: vt supra, de in ius vocan. l. ij. & supra, de iurisdi. om. iu. l. fi. multo magis nec ille qui etsi vellet pati iudicium, non posset: vt illustris, & superillustris: vt. C. eo. l. quicunque. & in authen. vt ab illustri. §. j. coll. v.

b Bald. hic dicit istam glo. sing. ad hoc quòd defensor nõ potest assumi si sit iurisdictionis extraneæ. Bolog.

m *Debent.* cum enim ipsi debeant ibi respondere: vt infra, de iud. hæres. §. j. & defensor ibi defendet: vt hic, & argu. supra eod. sed & hæ. §. non solum.

PRocuratore.] CASVS. Habebam actionem quandam cõtra Seium: & illam cessi Titio: & eum constitui procur. in rem suam: postea quis nostrum sit præferendus: quæritur. Et respon. quòd procura. præfertur. Viuianus.

BIU Cujas

a *Suscipiendam.* hoc verum est si litem contestatus est procurator: vel partem debiti accepit: vel denunciauit debitori ne solueret domino. aliàs dominus præferretur, si vellet: vt. C. de nou. l. tertia. Item contra. huic. l. supra eod. l. si actor. Solu. ibi in procuratore rei: hic actoris. Item not. hic præferri eum qui habet ius vtile, ei qui directũ habet: vt supra, de pact. si cum emptore. &. C. de noua. l. iij. & infra, quibus mod. pig. vel hypo. solu. sicut. §. secundo.

Ad rem.] CASVS. Aliquis constituit me procur. ad aliquam rem mobilem petendã. quæritur an possim agere ratione illius rei act. ad exhibendum. Et respon. q̃ sic possum. Viuianus.

b *Ad rem mobilẽ.* bene dicit de mobili. nã pro immobili non potest agi ad exhibendũ: vt. C. quãdo & quibus quarta pars debi. l. ij. §. j. libro. x.

*Flo. remittit

c *Recte aget.* cum sit illius actionis præparatoria. cui ergo mandãtur sequentia, & præcedentia videntur mãdata per quæ peruenitur ad ea: vt hic, & infra, eo. l. ad legatum. & supra, de iur. om. iu. l. ij. Sic econtra cui mandãtur præcedentia, & sequentia videntur mandata: vt infra. l. proxi. & supra eo. l. qui proprio. §. item quæritur. &. C. eod. l. inuitus. & infra, de condic. indebi. l. indebitam. in glo. videri.

Qui procuratorem.] CASVS. Te procur. constitui vt statim ageres quandam causam quam habebam aduersus Titium. quid tibi videor mãdasse: quæritur. Et respon. quòd causam agas: & ad finem & effectum perducas. Vel potest aliter poni exemplum: quia constitui te procur. vt litiges coram quodam iudice qui forte erat amicus meus: vnde sperabam q̃ sententia pro me daretur. finita est administratio illius iudicis, & alius successit loco illius. nunquid videor tibi mandasse vt coram isto substituto agas? Et respon. quòd sic: quanquã sit iste primus intellectus: vnde ageres coram isto substituto. [*SI QVIS.*] Litem tecum habebam: & constituisti pro ea procura. qui procura. esse non poterat: quia forte erat miles: & aduersus eum non excepi: sed litem forte sum contesta. postea volo eum repellere, non possum. Viuianus.

d *Peragere.* id est ad effectum ducere vsque ad finem. Et est hęc ratio conuersa superioris legis: vt ibidem diximus. Sed nunquid qui delegat iudicem vt cognoscat, definitionem committere videtur? Respon. non: vt arg. C. ad legem Corn. de fal. l. vbi. & pro hoc etiam posset induci. C. de iudi. authen. ad hæc.

e *Si quis omiserit.* sciens vel ignorans, non curo.

Exceptio procuratoria duplex est.

f *Procuratoriam.* hæc est duplex: vel quòd non sit procurator: vt infra, man. l. si fideiussor. j. §. quædam. vel quòd non possit esse vel fieri procurator: vt infra, de proba. l. in excep. §. sed & si procuratoriam. idem dicas si omiserit petere cautionem de defendẽdo, & in qualibet simili idem: vt. C. de proba. l. exceptio. &. C. de excep. l. penul. & fin. sed in prima quando non fuit procura. non habet locum hæc lex: vt. C. eod. l. licet.

Procurator.] CASVS. Si aliquem constitui procur. & cõcessi liberam & generalem administrationem: procur. omnia poterit facere vt dominus. nouare enim poterit, & permutare, & soluere debita creditoribus. Viuianus.

g *Procurator.* sed & his duabus legibus cõcor. j. de solu. l. quodlibet. sed contradicit. j. e. procurator totorum. &. l. mandato. & infra, de iureiur. l. iusiurandum. ij. §. fin. &. l. sequent. & supra, de pactis. l. nam & nocere. & infra, de sol. l. hoc iure. Solu. hoc verbum, libera, quod hic ponitur, tollit illud contrarium. Item licet habeat liberam, nõ potest tamen donare: vt infra, de dona. filiusfa. §. item videamus. vel forte ibi non habet liberam.

uẽdã, vel pecuniã suscipiẽdã a. Qui enim suo nomine vtiles actiones habet, rite eas intendit.

Cui committuntur sequentia, videntur committi antecedentia. Bartolus.

LVI. IDEM libro sexagesimo-sexto ad Edictum.

AD rem mobilem b petendã datus procurator, ad exhibendum recte aget. c

Procurator datus ad agendum, intelligitur ad litem perficiendam. Bartolus.

LVII. IDEM libro septuagesimoquarto ad Edictum.

QVI procuratorem dat, vt confestim agat, is intelligendus est permittere procuratori, & postea litem pagere. d ℣ Si quis omiserit e* exceptionem procuratoriam f, non poterit ex pœnitentia eam opponere.

Procurator cum libera potest omnia facere quæ dominus facere posset: & etiam alienare si donationem non contineat. h. d. tex. cum glo.

LVIII. PAVLVS libro septuagesimoprimo ad Edictum.

PROcurator g, cui generaliter libera administratio rerum commissa est, potest exigere, [nouare,] aliud pro alio permutare.

LIX. IDEM libro decimo ad Plautium.

SEd & id quoque ei mandari videtur, vt soluat creditoribus.

Procurator generalis sine libera non potest transigere.

LX. IDEM libro quarto Responsorum.

MAndato generali h nõ cõtineri etiã trãsactionem i decidendi causa interpositam. Et ideo si postea is, qui mandauit, transactionem ratam non habuit k: non posse eum repelli ab actionibus exercendis l.

In procuratorem simplicem non fit executio iudicati. secus in defensorem. Bart.

LXI. IDEM libro primo ad Plautium. †

PLautius † ait m procuratorem n damnatum nõ debere conueniri, o nisi aut in rem suã p datus esset, aut obtulisset se, cum sciret cautum q non esse: omnibus placuit. Idem erit

Mandato.] CASVS. Alicui puta Titio generalem administrationem concessi. nunquid poterit transigere? Et dicitur quòd non: & si transactio fit, non tenebit. hæc vera sunt nisi ratum habuero: quod per eum gestũ est qualitercunque. nam si non habui ratum: si agam, non repellar. Viuianus.

h *Mãdato generali.* sci licet tantum. & sic nõ ob. supra eodem. l. procurator cui.

i *Transactionem.* nec pignoris remissionem: vt infra, quibus modis pig. vel hypo. sol. si cõsentit. §. j. Accursius.

k *Nõ habuit.* alioquin contrà: vt infrà, remra ha. l. si fine. §. quod si procurator.

l *Exercendis.* vt hic, &. C. eod. l. si procurator. &. C. de transac. l. transactionis. Sed quomodo non præiudicat: vt. C. de transac. l. præses? Respon. hic forte non habebat generalẽ vel liberam: vel aliud in procuratore, & aliud in tutoribus & præsidibus & similibus: vt dicta. l. præses. qui habent liberam. †

Plautius.] CASVS. Ad defendẽdũ bonis procur. datus succubuit: an in bonis procur. executioni sententia esset danda vel demandanda, inter partes † erat quæstio. Et respõ. quòd non: sed in dominum fit executio: nisi in tribus casibus. Primus est quando procura. in rem suam est. Secundus, quando obtulit se defensioni dicens sibi fuisse mandatum, & non erat. Tertius est, si in veritate nullum habuit mandatum: tamen iste defensor satisfecit: & sic facias constructionem. Plautius ait, scilicet hoc quod sequitur. & incipias constructionem in fin. omnibus placuit, &c. Viuianus.

m *Plautius ait.* scilicet recitando quod sequitur: quod omnibus placuit.

n *Procuratorem.* id est procurantem aliena negotia. large enim ponitur etiam pro eo qui mandatum non habet: vt patet per sequentia. & sic impropriè: vt. §. eod. l. j. & pro eo qui habet. Et sic no. quòd verbum semel positum propriè & impropriè ponitur: vt supra, de offi. proconsl. & lega. l. ij. in prin.

o *Conueniri.* scilicet actione in factum: sed ex stipulatu sic: vt supra, eod. l. si procurator. §. fina. quæ est contra. *ADDITIO.* Tu dic secundum Barto. quòd sententia non mandatur executioni contra procuratorem, sed ex vigore promissionis factæ per eum de iudicato soluendo poterit conueniri & exigi vt in contrario.

p *Nisi aut in rem suam.* sed qualiter ex parte rei sit procurator in rem suam: ex parte enim actoris constat: vt. §. e. si quis in rem suã. sed dic in reo sic fieri. scilicet quòd vendam & cedam alicui hæreditatem in qua sunt creditores: vt infra, de condic. inde. l. fin. §. Titius. Item in duplicibus iudiciis: vt si cedam alicui tale ius. nam cum ego eram actor & reus, videor hoc idem cessisse: vt infra, de iudi. l. in tribus. Item pone exemplum, vt infra, de noxa. de illo. §. fin. &. l. seq. &. j. de peti. hæ. sed & si lege. §. item si rem. versi. quid tamen. &. l. etiam. §. pe.

q *Cautum.* id est mandatum ei non esse: sed ipse allegabat sibi mandatum esse. & sic mentiebatur: sed in inferiori casu idem erit etiam cum non allegabat, secundũ Ioan. Vel dic quòd primo hoc casu fuit admissus sine satisdatione asseuerando satisdatum esse in alio casu cum satisdatione. Vel tertio hic cum dominus cauerat ibi cum procurator. Sed hoc non placet: quia si dominus satisdedisset, ipse conueniretur ac si mandasset, vel ratum habuisset. Alij dicunt quòd habebat mandatum non pro eo, tamen erat satisdatum: vnde poterat defensionẽ recusare. Sed nec hoc placet, quia vt satisdaret, videtur ei mandatum: vt supra eodem. l. ad rem mobilem. prima ergo & secunda verior est.

Idem

BIU Cujas

a *Idem erit obseruandum*. vt conueniatur sicut in duobus præmissis casibus: vt hic, & infra, de mino. l. eum qui.

b *Defensoris loco*. id est sine mandato defendit. Quid si cũ mandato, sed præstita satisdatione à se? Respon. dominum conueniri actione in factum: sed procuratorem ex stipulatione: vt infra, de re iudi. l. iiij. in princ.

c *Obtulerit*. non allegando mandatum.

Delegatum.] CASVS. Rem aliquã mihi legasti, & eã mihi petij tradi actione ex testamento. si hæres tuus negauerit legatũ, & tabulas testaméti exhibere noluerit: an possit procurator intendere interdictũ de tabu. exhi. dicitur q̃ sic: nec ei obstabit exceptio q̃ ei non fuerit mandatum. Viuianus.

d *Ad legatũ*. Hic possum notare quod dixi. ff. eo. l. ad rem. Ité not. hic quòd sufficit fieri iuxta mandatum, vel simile: vt. j. man. l. fin. §. fi. & infra, ad Trebell. l. mulier. j. §. Scæuola.

Procurator totorum.] CASVS. An possit procura. cui est cõmissa totorum bonorũ administra. seruos vel alias res alienare? non potest.

e *Procurator totorum*. secus si vniuersorũ: vt infra, de adqui. re. do. l. qua ratione. §. nihil. versic. qua ratione. & in glo. libera. & instit. de re. di. §. véditæ. versic. nihil. & supra, eo. l. procurator cui. secundum M. quæ sunt contra. sed tu dic secundũ Io. quòd nõ est in hoc vis, sed in hoc an non habeat liberam, vel speciale de hoc mandatũ: vt tunc alienare non possit: vt hic, &. ff. de offi. procu. Cæsa. l. j. §. j. & C. eo. l. procuratorem. & supra, eo. l. mandato. & l. ignorantis. & infra, de pec. l. qui peculij. an habeat liberam: vt tũc possit, vt in dictis contrariis, &. C. quod cum eo. si liberam. & infra, de rei vin. si quis hac. §. fina. Accursius.

f *Speciali*. id est expresso. sic. C. de neg. gest. l. negotium. & ideo sic dico quòd etsi non sit speciale, sed generale: dum tamen habeat liberam, potest: vt modo dixi. Et quod dicit alienare, dic scilicet transferẽdo dominium: vt accipitur hoc verbum. C. de fun. do. l. j. sed obligare potest etiã non habens liberam, si modo consueuit dominus talia facere, secundum Azo. vt infra, de pigne. act. l. solutum. §. fi. & l. vel vniuersorum. Accursius.

g *Corrumpi*. quæ potest distrahere: vt hic, &. C. de admini. tu. l. lex quæ. in fi. & infra, ad Trebell. mulier. j. §. sed enim.

Is cuius.] CASVS. Constitui procuratorem, vt me in iudicio quo actor me voluit conuenire, defenderet. ante litem contestatam an possum petere vt in me transferatur iudicium, quæritur. & respondetur quòd sic, ante lit. contesta. possum petere remoueri procur. & causa cognita. & subintelligas, maxime: quia idem est & sine causæ cognitione: vt supra, eodẽ ante litem contestatam. vbi de hoc notatur. Viuianus.

h *In præsentia*. id est coram iudice.

i *Cognita*. imò videtur etiam sine causæ cognitione: vt supra, eo. l. ante litem contest. licet post litem contest. exigatur causæ cognitio: vt. ff. eo. l. post litem. &. C. eo. l. procuratoribus. &. l. nulla. Sed respon. hic subaudi, maxime. Vel dic, quòd etiam ante litem contest. inspicitur aliqua causę cognitio. scilicet an sit in rem suã: vt supra, eo. l. procuratore. sed etiam vertitur tũc in causæ cognitione id quod est. C. de noua. l. iij. Item etiam si sit simplex, inspicitur an ille qui remouere vult, & ipse litigare, sit illustris vel sff. Vetus.

Cui committuntur sequentia, videntur cõmitti antecedentia etiam contra diuersas personas.

LXII. POMPONIVS libro secundo ex Plautio.

AD legatum [d] petendũ procurator datus, si interdicto vtatur aduersus hæredem *de tabulis exhibendis*: procuratoria exceptio, quasi non & hoc esset ei mandatum, non obstat.

Procurator generalis sine libera vel sine speciali mandato non potest vendere nisi res tempore perituras. Bartolus.

LXIII. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

PRocurator totorũ [e] bonorum, cui res administrandę mandatæ sunt: res domini neque mobiles, vel immobiles, neque seruos* sine speciali [f] domini mandatu alienare potest, nisi fructus, aut alias res quæ facile corrumpi [g] possunt.

A persona defensoris in dominum fit translatio litis causa cognita. hoc dicit.

LXIIII. IDEM libro tertio Regularum.

IS, cuius nomine defensor extitit: si ante litem contestatã in prẽsentia [h] fuerit, & postulet suo nomine litẽ suscipere: causa cognita [i] audiendus est.

Procurator de cuius mandato constat, non cauet de rato. Item reuocatio mandati quæ in noticiam iudicis vel aduersarii non peruenit, iudicium nullum non reddit. Bar.

LXV. IDEM libro singulari † de Euremáticis.

SI procuratorẽ absentem [k] dominus satisdatione [l] releuare velit, literas suas ad aduersarium [m] dirigere debebit, quibus significet, quem aduersus eum procuratorem, & in qua causa fecerit, ratúmque [n] se habiturum, quod cum eo actum sit. hoc enim casu, literis eius adprobatis, velut præsentis procuratorẽ interuenire intelligẽdum [o] est. Itaq; etsi postea, mutata voluntate, [p] procuratorem [eum] esse noluerit, tamen iudicium, quo quasi procurator expertus est, ratum esse debet.

Electio facta per procuratorem ita cõsumit ius eligendi. sicut si facta esset per dominum. Bartolus.

LVI. PAPINIANVS libro nono Quæstionum.

SI is, qui † Stichũ vel Damã, vtrùm eorũ ipse vellet, [q] stipulatus est, & ratum habeat, q̃ alterum [r] procuratorio nomine Titius petit: facit, vt res in iudicium deducta videatur: & stipulationem [s] consumat. [t]

Procurator qui pro euictione promisit, tenetur finito officio. Bartolus.

a Dic quòd ibi supplet hãc. l. si verum esset si nunciatum fuit aduersario: & gl. tenet in. c. mãdato extra eo. secũdum Barto.

k *Si procuratorem absentẽ*. dicitur absens respectu domini qui abest ab eo.

l *Satisdatione*. scilicet rem ra. habe. nam illam iudicatum sol. nihilominus præstat, etiam si millesies cõstet de mãdato: quinimmo etiam si in rem suam sit procurator: vt. C. de satisda. l. j. in fin. &. ff. eo. l. seruum. §. fin.

m *Aduersarium*. melius si ad iudicẽ: vt. j. rẽ ratã ha. l. ne satisdatio. & infra, rem ratam ha. lege ne satisdatio.

n *Ratúmque*. hæc superflua sunt: nam præcedentia sufficiunt.

o *Intelligendum*. literis ergo stat: vt hic, & infra, de consti. pecu. l. quidam. &. C. de man. prin. l. j. & hoc verum quando fuerunt approbatæ: vt hic. sed an approbatę videantur eoipso quòd sigillatæ sunt sigillo domini? Aldri. dicit quòd non, nisi approbentur: vt hic. Alij contra, scilicet vt credatur: ar. C. de epi. & cle. l. si qua per calumniã.

p *Mutata voluntate*. ante litẽ cõtestatam: & intellige hoc ignorante aduersario & iudice. nam si vtroque sciente, secus est: vt infra, iud. sol. si ante. & infra, de solu. cum quis. §. j. &. l. vero procuratori. §. fina. argu. contra, extra, de procur. c. ex insinuatione. [a] Si autem sciente altero tantum, si iudice, ipso iure non valet sententia: quia sciens in non legitimã personam tulit sententiam. si parte, scilicet actoris vel rei: quia iudex nihil de contingentibus omisit, valet sententia: sed ope replicationis annihilatur si reus sciens est absolutus. si vero procurator actoris sciuit, valet sententia lata pro reo: vt hic: non contra eum cum quo ad actorem per non legitimam personam fuit litigatum. Et hoc lite non contestata: postea etiã domino inuito remanet procurator, nisi iusta causa remoueatur: vt. ff. e. l. quę omnia. sed & si tunc patiatur se remoueri: idem erit quod dixi modo. s. ante litem contestatam.

Si is qui Stichum.] CASVS. Mihi Stichum aut Damam promisisti, ita vt esset electio mea. procur. meus petiit Stichum. si petitionem illius ratam habeam, sine dubio consumpta est stipulatio quo ad Damam. Viuianus.

q *Ipse vellet*. his scilicet verbis, quem voluero. vel etiam verbũ, volam: & ideo non variatur hic tali casu: quia lis erat contestata: vt infra, de verborum obliga. si quis stipulatus. in principio.

r *Alterum*. puta Stichum.

s *Stipulationem*. id est electionem sibi stipulatione concessam. nã non licet ei postea variare: & Damam petere: sicut si nec ipsemet egisset. & hoc dicit hic Ir.

t *Consumat*. quantum ad priorem formam ex qua petere potuit

BIU Cujas

vtrum vellet. licet enim reus ante litem contestatam possit variare quotiens vult, vt infra, de ver. oblig. l. cum qui certarum. §. fin. & est ratio vt ibi: non tamen est hoc in actore: vt dictum est. d. l. infra, de verb. oblig. l. si quis stipulatus. Vel propriè pone stipulationem consumit, & hoc intelligas, scilicet exactione facta, non contest. lit. vt infra, de consti. pecu. l. item. §. fi. Vel dic, consumit, scilicet absoluto reo si stipulator habeat ratum.

Procurator.] CASVS. Hęc lex & sequens quæ cõtinuatur cũ ista, loquitur de procur. ad negocia constituto. procur. ergo talis prædium meum vẽdidit, & de euictione cauit: postea desiit procur. esse: nũquid adhuc tenetur de euictione? & respon. quòd sic.

a *Procurator.* hac & seq. l. loquitur de procuratore ad negotia constituto. Accursius.

b *Non leuabitur.* sic & in administratore ciuitatis si quid officij tempore promisit animo nouandi, & liberãdi rempublicam: vt infra, de admi. re. ad ciui. perti. l. iij. §. in eum. sed secus si iudiciũ pro alio subeat procurator: nisi in tribus casibus: vt supra, eo. l. Plautius. & infra, de re iudi. l. iiij. in prin. Et est ratio quare aliud in iudicio quàm in contractu: quia qui contrahit, solam intuetur personam venditoris: cum & rem alienam vendere possumus: vt infra, de contrahen. empt. l. rem alienam. at in iudicio domini potius inspicitur persona. Item in tutelis similiter secus. nã finito officio non tenetur tutor: vt. C. quando ex fac. tu. l. j. &. C. de admi. tu. l. cum quidam. & infra, quando ex facto tu. vel cura. l. post mortem. & infra, de euict. l. illud. §. j. quę sunt contra. Et est ratio: quia illi ex necessitate suscipiunt officium: isti autem ex propria voluntate: vt. C. de nego. gest. tutori. Item tutor publica auctoritate, id est, à lege suscipit officium: hic à priuato.

c *Recusat.* dominus etiã rectè cõuenietur: vt infra, de act. empt. l. Iulianus. §. si procurator. Accursius.

Quod procurator.] CASVS. Procuratorem ad negotia mea constitui, qui ex re mea aliquid stipulatus est. potero quidem hoc petere, velit nolit procurator iste meus: & est hic casus specialis in quo per liberam personam actio quæritur. Viuianus.

d *Ex re domini.* vt fructus & vsuras ex re domini, & quod dicit non refragante, ideo dicit, quia tunc non quæreret domino, licet secus in seruo: vt infra, de verb. obli. l. seruus vetante. &. j. de adqui. re. do. l. etiam inuitis.

e *Stipulatur.* scilicet ipsi domino vel sibi nomine domini dari.

f *Petere potest.* scilicet vtili actione: vt supra, eo. in causæ. in fin. non directa, quæ per liberam personam quæri non potest: vt. C. per quas personas no. adqui. l. j. & hoc est verum generaliter secundum M. quòd vtilis per procuratoré quæratur: sed tu dic esse regulare vt nec vtilis nec directa quærat: sed fallit in casibus quos no. insti. de inuti. stipula. §. si quis alij. in glo. nihil. sed procurator cedere debet eam domino: vt infra, de adqui. pos. l. possessio. §. & si possessio. inter quæ specialia hoc est vnum, quando ex re domini, vt hic. & erit ratio: quia nihil apud eum remanere oportet: vt supra, eo. l. qui proprio. §. procurator vt in cæteris. Alij intelligũt legẽ istam quando præsente domino stipulatur: vt infra, de verb. oblig. si procuratori præsentis. Alij dicunt circa iudicia speciale: vt supra, si quis cau. l. si procurator. & secundum hanc dic legem istam loqui in stipulatione iudicio sisti, vel iudi. sol.

Actio quãdoque per procuratorẽ domino quæritur.

Paulus.] CASVS. Constitui te procuratorem in causa quam habebam aduersus Titium: timebã ne in propria persona mea adesse possem: sed hic respon. Pau. quòd adesse potero. Viuianus.

g *Suscipiendam.* non solum agendam.

LXVII. IDEM libro secundo Responsorum.

PRocurator[d] qui ꝓ euictione prædiorum, quæ vendidit, fidem suam adstrinxit: etsi negotia gerere desierit, obligationis tamẽ onere prætoris auxilio nõ leuabitur[b]. nam procurator, qui pro domino vinculum obligationis suscepit, onus eius frustra recusat[c].

Ex re nostra quæritur nobis actio per alium. hoc dicit.

LXVIII. IDEM libro tertio Responsorum.

QVod procurator ex re domini[d], mandato non refragãte stipulatur[e], inuito procuratore dominus petere potest[f].

LXIX. PAVLVS libro tertio Responsorum.

PAulus respõdit, etiam eum, qui ad litem suscipiẽdam[g] procuratorem dedit, causæ suę adesse non prohiberi[h].

Procurator in rem suam ex causa lucrativa debet dominum defendere. Bart.

h *Non prohiberi.* Dubium erat ex eo quòd non potest reuocare mandatum lit. contesta. vt supra, eo. quę omnia. tamen dicit quòd potest adesse quia forte timet ne colludatur: vt. j. de inoffi. testa. si suspecta. &. C. de liti. auth. nunc si hæres. & infra, de appel. l. à sententia. §. si hæres. &. l. si prolusorio. & infra, de pig. si superatus.

LXX. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

PAter filio suo pupillo, tutorẽ dedit Sempronium creditorẽ[i] suum †. is[k] administrata tutela[l], reliquit fratrem suũ hęredem: qui & ipse[m] decesit, & per fideicommissum nomen debitoris[n] Titio reliquit: eíq; mandatæ sunt actiones ab hæredibus[o]. Quæro, cum tam tutelæ[p] actio, quàm pecunię creditæ[q], ex hęreditate Sempronij[r] descendant: an non aliter mandati* actio ei[s] detur, quàm si defendat hæredes[t], à quibus ei actiones mandatæ sunt? Respondi, debere defendere[u].

LXXI. PAVLVS libro primo Sententiarum.

ABsens reus[x] causas absentiæ per procuratorem reddere potest[y].

Per liberam personam actio habita & ius habitum conseruatur. Bart.

LXXII. IDEM libro primo Manualium.

Pater filio.] CASVS. Titio decẽ debebam. decesi quodam filio meo impubere relicto: puta Gaio: cui Titiũ creditorẽ meũ dedi tutorẽ. Titius malè administrauit: & facta est debitor pupilli in. l. & ita est debitor & creditor pupilli in. l. tutor decesit, & fratrem suũ hæredem instituit. frater similiter decesit, & hoc quod sibi debebatur à pupillo ex persona fratris sui cui successerat, legauit Mæuio. Mæuius agit contra pupillum iam factum adultum pro illis. l. dicit Gaius quòd ille tutor tutelam malè administrauit. vnde vult eũ conuenire: & petit vt eum defendat. dicitur hic quòd Mæuius debet eũ defendere. Viui.

i *Creditorem.* Quem adhuc hodie potest dare, cum fides approbetur à testatore, secundum Azo. vt institu. de satisda. in princip. Vel dic quòd non potest: vt diximus in authen. vt hi qui ob. se hab. perhi. res mi. §. j. col. vj. Item & in hoc est vis si dari non potest, an teneat datio. quidam quòd sic: sed cadit creditor à debito. alij quòd non cadit si sciat, quod est verius: vt in authen. vt hi qui ob. §. j. col. vj.

k *Is.* scilicet tutor.

l *Tutela.* male scilicet: ideoque cœpit teneri in centum.

m *Ipse.* scilicet hæres. Accursius.

n *Debitoris.* scilicet pupilli, cuius debitor pater fuit.

o *Ab hæredibus.* fratris tutoris.

p *Tutelæ.* directa scilicet in centum.

q *Creditæ.* in ducentis. Accursius.

r *Sempronii.* quia Sempronius fuit creditor in ducentis ex mutuo, & debitor ex tutela in centum. Accursius.

s *Mandati actio ei.* scilicet directa. sed si intendat vtilem quam suo nomine habet: vt. C. de leg. l. ex legato. an teneatur tunc defendere? Respon. vt diximus supra, eo. si quis in rem.

t *Hæredes.* fratres tutoris.

u *Debere defendere.* immo videtur quòd non: cum ex necessitate facta hæredi sit cessa actio: vt. ſ. eo. seruum. §. fin. &. l. seq. quæ sunt contra. Sol. hic ex lucratiuo ti. in rem suam procurator factus fuit, ibi non. Vel hic ex liberalitate propria testantis. ſ. autẽ ex necessitate, à qua liberalitas est remota: vt. j. de adimen. leg. l. ré legatam.

Absens reus.] CASVS. Eram absens. si conueniar ab aliquo, a poteris me defendere in causa ciuili passim: & causas absentiæ allegare in criminali: vt. ſ. eo. seruum. §. publicè. Viuianus.

x *Absens reus.* id est, accusatus vel conuentus ciuiliter.

y *Potest.* Vt causæ absentiæ tantum allegentur. si autem velit defendere plene in ciuili, potest. in aliis dic vt supra, eod. seruum. §. publicè. Accursius.

Per procuratorem.] CASVS. Credis tu quòd officium procu. semper consistat in adquirendo. aliquando enim retinetur ius nostrum per procuratorem. de hoc enim ponit exemplum duplex: tenebaris mihi actione temporali. vnde cum illa tempore foret peritura: quia tempus illud iam fere erat elapsum intra quod debuerat intentari: procur. ac. illam mouet, & litem est contestatus: perpetuatur actio, & retinetur per procuratoré istum. idem est si dum vicinus meus ædificaret, procurator meus nunciauit nouũ opus. nam & in isto casu ius pristinum, hoc est ius quod mihi propter clandestinum opus competeret: nunc vi denunciationis pinguius conseruatur: sed forma agendi mutatur. prius enim interdicto

BIU Cujas

dicto quod clam, nunc quod vi agendum est. similiter per procu. conseruatur. Viuianus.

a *Actiones.* adquirimus enim quandoque, vt diximus, supra, eo. quod procurator.

b *Conueniat.* vt redhibitoria, vel quanto minoris. & sic per procuratorem potest fieri contestatio litis: vt supra, eo. sed etiam.

c *Vtile sit.* id est vtiliter cōpetat seu efficaciter: directum tamen, vt hic, &. j. de ope. nouiun. si procurator. nam & hoc casu prohibitio ostēdit eū facere vim: vt magis ex facto delinquentis quàm per liberam personam dicatur adquiri: vt infra, quod vi aut clā. l. iij. in prin. &. j. de vsur. l. si quis solutioni. §. mora. vel dic proprie vtile.

† *Bal. hic reputat istū text. not. ad hoc quod reo qui sese incusauerit famia spondet & per cōtestationē, caute tamē ipsum itis nūciandi prius habebam: vel eram etiā hic actum & sic conseruat quo ad genus: non quo ad speciem: & forte etiā alio modo iure poterā prohibere, vt negatoria: & sic ipsum ius etiā prius competebat.*

d *Nam & hic.* Respō det tacitæ obiectioni: nōne mihi de nouo datur interdictum? & respondet q̄ licet forma agendi de nouo querari est quod soluat aut condemnatus eat in famam. Bolog.*

† *Bal. in l. cōsentaneū. n. 2. colum. C. quomodo & quando iud. repudiari sīs text. singu. ad hoc quod solus iudex ordinarius possit absolvere reū ob absentia iudicis. de quo vide plene in interpreta. hic. Bolog.*

PEr procuratorem nō semper adquirimus actiones [a], sed retinemus: veluti si reū conueniat [b] intra legitimum tempus, vel si prohibeat opus nouum fieri: vt interdictum nobis vtile sit [c], *Quod vi aut clam.* nam & hic [d] pristinū ius nobis conseruat.

Qui paratus est soluere, non cogitur iudicium suscipere. Bartolus.

LXXIII. IDEM libro singulari de Officio adsessorum.

SI reus [e] paratus † sit ante litem contestatam pecuniam soluere [f], procuratore agēte [g], quid fieri oportet [h]? nam iniquum [i] est cogi eum iudiciū accipere, propter quod [k] suspectus videri potest, qui præsente domino nō obtulit pecuniam. Quid [enim] si tunc facultatem pecuniæ nō habuit [l], nunquid cogi debeat iudicium accipere [m]? Quid enim si & famosa [n] sit actio? Sed hoc constat [o], vt ante litem cōtestatam præses [p] iubeat † in æde sacra pecuniam deponi. hoc enim fit & in pupillaribus pecuniis [q]. Quòd si lis cōtestata est: hoc omne [r] officio iudicis [s] dirimendum est.

LXXIIII. VLPIANVS libro quarto opinionum.

NEc ciuitatis actor negotium publicum per procuratorem agere potest [t].

Ab eo qui protestatur aliquid nomine alieno, potest peti cautio de rato si petentis interest caueri.

LXXV. IVLIANVS libro tertio Digestorum.

QVi absentem emptorem, eundémque possessorem fundi [u] defendebat, & iudicium nomine eius accipiebat, postulabat à vēditore fundi, vt ab eo defenderetur: vēditor desiderabat caueri sibi, ratā rem emptorē habiturum. puto eum vēditori de rato satisdare debere [x]: quia si fundum agēti restituerit, nihil prohibet dominū [y] rem petere, & cogi vēditorem rursus defendere [z].

Inopia rei non excusat defensorem qui satisdedit: ideo si non defendit, stipulatio committitur. h. d. hæc lex not. quæ est subtilis & bona. Bartolus.

Reus.] CASVS. Decem mihi debebas: cum illa. x. multotiens petiissem, & mihi non redderes: dixi tibi, defende te si poteris: quia volo ea mihi dari per sententiā. nunquid compelletur iste subire iudicium? videtur quòd sic: quia dolose fecit, cum domino non reddidit. sed duæ rationes faciunt in contrarium: quia potest esse quòd illo tempore eam nō habebat. Item potest esse quòd ex famosa actione petatur: & tandem condemnatus efficeretur infamis. dicit quòd debitor pecuniam debet offerre, cōsignare, & deponere officio iudicis ante lit. cōtest. post lit. vero conte. officio cuiuslibet etiam delegati: & sic liberabitur: quia sic debitor pupillaris liberaret. vel dic aliter casum vt in glo. e *Si reus.* casus. ratio pro vna parte, duæ pro alia: & postea sol. dic ergo quòd dominus à debitore pecuniam petiit: & tūc noluit soluere debitor. vnde per procuratoré nunc dominus eum conuenit, & debitor eam offert, dicens se paratū domino soluere: an nihilominus cōdemnetur? videtur quòd sic: quia debitor malicioſè fecisse videtur cum primo nō soluit. econtra videtur q̄ non: quia forte tunc pecuniam non habebat: & quia forte actio est famosa. quibus duobus casibus maxime esset iniquum eum condemnari. soluit ergo distinguendo: aut non est lis contest. & tunc tantum ordinarius faciet fieri depositionem: aut est contest. & tunc etiam delegatus: cum dominus litis postea sit factus delegatus.

Conueniri non debet qui soluere paratus est.

f *Soluere.* s. domino, qui tamen primo ei noluerat soluere.

g *Agente.* id est, agere volente.

h *Oportet.* scilicet quæritur. & respon. nam iniquum &c. q. d. suspectus est qui præsente domino pecuniam non obtulit. nam calumnioſè videtur feciſſe: sed propter hoc quòd potest videri suspectus, iniquum est eum cogi accipere iudicium. Vel dic secundum Io. subaudiri etiam. q. d. nam iniquum est etiam cogi eū suscipere iudiciū qui præsente domino pecuniam nō obtulit: propter quod. i. quia non obtulerat pecuniā, poterat videri suspectus, forte quia falsos nummos daret. Et sic not. iniquum esse eum conueniri qui soluere vult: vt hic, & infra, de iudi. si debitori. & infra, iudi. sol. ex iudicatum. & insti. de perpe. & tempo. ac. §. fi.

i *Iniquum.* ratio quare non sit condemnandus.

k *Propter quod.* subaudi hoc quod &c. q. d. ratione allegata proxi. non est ergo æquum reum cogi: immo iniquum.

l *Non habuit.* quando dominus petebat. & allegat nunc pro debitore. Et not. quòd hac lege dicitur de procuratore litis, id est, qui debebat agere tantum causam, & sic ei solui non potest: vt infra, de so. l. hoc iure. & supra, de pac. l. sed si tantum. in prin. qualiter ergo fit obligatio, vt postea auctoritate iudicis fiat depositio quæ debet præcedere ad hoc vt fiat depositio in æde sacra: vt. C. de vsuris. l. acceptam? Respon. hic nō fit procuratori, sed domino dicit se soluere velle.

m *Accipere.* q. d. non cogitur.

n *Famosa.* vel ex maleficio, vel ex contractu: sicut est mandati: ex qua volebat eū per sententiam infamare: vt supra, de his qui not. infa. l. j. §. qui furti. &. §. qui pro socio.

o *Sed hoc constat.* nūc soluit quæstionem.

p *Præses.* i. talis qui sit ordinarius iudex. sed lite contest. etiam delegatus: quia lit. cōte. dominus est litis: vt in authen. de exhi. & intro. re. §. si vero. col. v. & ar. j. de ædili. edic. l. ædiles. §. item sciendum.

q *Pecuniis.* vt. C. de vsur. pupil. l. pupillus. & in aliis quibuslibet: vt hic, & infra man. qui mutuam. §. j.

r *Omne.* s. oblatio, cōsignatio, & depositio, & in æde sacra, & qualitercūque procurator in litem non procedat in litigando.

s *Iudicis.* etiam delegati.

Nec ciuitas actori.] CASVS. Actor ciuitatis procu. constituere non potest ante lit. conte. sed post sic.

t *Potest.* non potest actor facere procuratorem, scilicet ante lit. contest. sed post sic: vt. C. eo. l. neque tutores. Et est ratio: quia nō sunt domini. & procurator est qui aliena negotia &c. vt supra eo. l. j. idem ergo in episcopo [a], & quolibet prælato. Sed quidam deretiſtæ dicunt contra in episcopo: vt ar. v. q. iij. quia episcopus. & quia non oportet seruum dei litigare: vt. ij. q. vij. c. sicut. in fi.

a Dic de hoc per Inno. in ca. petitio. extra. eo. titu.

Qui absentem.] CASVS. Emi à te fundum: & cum possiderem, Titius fundum illum vindicabat. procurator meus vel defensor quia aberam, denunciauit tibi vt venires ad iudicium: & me in causa euictionis defenderes: tu vis vt procurator caueat me ratum habiturum. cauere debet iste de rato. Viuianus.

u *Fundi.* scilicet empti.

x *Satisdare debere.* hæc satisdatio ratione fundi cōmitti non potest: quia in eo expedit venditori magis etiam ratum non haberi, quàm haberi: quia potest esse si ratum nō habeat, & velit rem petere à possessore, quòd obtineat: & sic non tenebitur venditor de euictione. Dic ergo quòd committitur ratione sumptus in litem facti. nam habebit necesse hic venditor emptorem agentem interim defendere: sicque litibus & sumptibus vexabitur. Vel melius [b] dic domino, id est, emptore non habente ratum, tenebitur ad sumptus litis: & sic bene probatur per legem istam venditorem teneri in sumptibus litis emptori de euictione agenti, quas fecerit dum ab eo res euincebatur. sic &. C. de euict. l. j. & infra, de lib. leg. l. petitor. & infra, si ven. no. muli. in posmiſ. l. dolo. §. fi. Arg. contra, infra, de verb. obliga. l. venditores. Vel dic quòd potest interesse eius ideo, ne ab eo qui euincit inquietetur, cui forte de rato aut de iudi. sol. satisdedit de defendendo emptorem seu eius procuratorem. nam vtranque satisdationem exponit hoc casu defensor: vt supra, eo. Pomponius. §. ij.

b Ista est gl. not. secūdū Bal. quòd debens defendere, tenetur suis propriis expēsis defendere: adde quòd etiam cum armis si opus est. Bolog.

y *Dominum.* id est, emptorem. & ad hoc, infra, de fideius. l. fi. & infra, vt in poſ. leg. l. si is à quo. §. fi.

z *Defendere.* scilicet emptorem, etiam in agendo.

Titius.] CASVS. Procurator rei cauit iudi. sol. deinde igne vel chasmate perierunt omnia bona illius rei: vnde factus est non soluendo: & procur. iudicium accipere recusauit. Dicitur q̄ ex quo cauit pro domino, habendus erit loco domini, & defendere debet: nec proderit ei si non compellatur: quia fideius. ab eo

dati conuenientur: qui deinde à defensore recuperabunt quidquid nomine eius persoluerint. Viuianus.

a *Satisdedit.* scilicet iudi.sol.

b *Domini loco.* scilicet eius qui desiit esse soluendo in primis in eo quòd dominum liberat: cum in eo fiat contestatio animo nouandi: vt infra, de in rem ver. si pro patre. in prin. Sicut ergo dominus qui nihil habet, est tutus exceptione non facta hac nouatione: vt infra, de dolo. nam is. & C. de bo. auc. iu. pos. l. ex cõtractu. ita & hic defensor est tutus eadem exceptione, licet sit personalis excep. & fideiussoribus nõ prosit: vt. ff. e. minor. §. quoniam. & infra, pro socio. verum. §. j. & de re iud. l. si cum procuratore. & sicut fideiussores rei non essent excusati propter prædictam causam, scilicet quòd reus non sit soluendo, vt insti. de repli. §. fi. & infra, de re iud. l. & si fideiussor. ita nec fideiussores huius defensoris: vt hic dicitur. & sic est contra, supra, eo. l. mutus. in fi. & l. non cogendum. §. Sabinus. vbi dicit fideiussoribus etiam succurri. Sol. hic dicit parum prodesse defensori sibi tãtum succurri: ideoque succurretur etiam fideiussori: vt ibi, argu. C. de vsur. rei iud. l. fi. §. fi. Item & quia licet alia videatur obligatio fideiussorum: tamen ipsius est propria: argu. infra, ad Vell. l. aliquando. & sic hæc secundum illas intelligitur. Hæc solutio est contra casus positionem. Vel dic quòd si bona defensoris cœperunt possideri, excusatur: nec stipulatio cõmittitur, vt ibi. si vero bona domini, tũc secus: vt hic, scilicet vt fideiussores non excusentur: licet ipse sic: vt dixi in casu. Alij dicunt [a] quòd ibi omnia bona rei cœperunt possideri: & sic in totum factus est non soluẽdo: hic vero pro parte. Vel hic de rigore iuris: ibi de æquitate: quæ æquitas pualet.

a Bal. hic dicit istam glo. fore singu. ad hoc quòd inopia hic habetur p executiõe quãdo notoria est: hoc iuncto quòd tunc est notoria quãdo maior populi pars sit. Bolog.

c *Præstaturus.* præstat tamen secundum quòd posui casum.

d *Eum.* scilicet defensorem.

e *Accipere.* scilicet præciſẽ.

f *Consecuturi sint.* scilicet actione mandati. Et est hic argu. ad quæstionẽ qua quæritur de fideiussore qui denũciauit creditori ne numeret, quia reus factus est nõ soluẽdo, vt non excusetur: sed ibi videtur valere denunciatio ante numerationem: non post: vt infra, de fideiusso. l. si fideiussor.

Omnis qui defenditur.] *CASVS.* Hæc. l. cum prin. l. seq. cõtinuatur. Et hoc dicit vsque ad finem huius titu. quòd defensor boni viri arbitratu debet defendere. vnde si aduersarium verbis detineat friuolis opponendo excep. vt negotium finem sortiri non possit: non recte defendet: vnde committitur stipulatio de defendendo. [*AD DVAS.*] Titium procuratorem constitui vt à Seio peteret Stichum & Damam. Titius agit nomine vnius tantum: nunquid poterit repelli quòd agat contra formam mandati? & dicitur quòd non poterit. Viuianus.

g *Omnis qui defenditur.* in actore & reo potest loqui.

h *Arbitratu.* id est, iudicis boni: vt infra, de verb. obliga. continuus. §. cum ita. sic & infra, de leg. iij. fideicommissa. & infra, qui. ex cau. in pos. eatur. l. hoc autem. §. recte. & supra, eo. non cogendum. §. Sabinus.

i *ET ideo. Deducatur.* Et sic committitur stipulatio quam fecit de defendendo: vt supra, eod. l. seruum. §. penul. Et not. frustrantes puniri: vt hic, & infra, qui ex cau. ma. l. sed & ad eos. & infra, de ap. reci. l. eius qui.

LXXVI. IDEM libro quinto ad Minicium.

TItius cum absentem defenderet, satisdedit[a]: & prius, quàm iudicium acciperet, desiit reus soluendo esse: quam ob causam defensor recusabat iudicium in se reddi oportere. Quero, an id ei concedi oporteat? Iulianus respondit, defensor, cum satisdedit, domini loco[b] habendus est: nec multum ei præstaturus[c] est prætor, si eum[d] non coëgerit iudicium accipere[e]: cum ad fideiussores eius iri possit: & hi quidquid præstiterint, à defensore consecuturi sint.[f]

Qui exceptiones calumniosas opponit, non videtur boni viri arbitratu defendere, & ideo stipulatio committitur. Bartolus.

LXXVII. PAVLVS libro quinquagesimoseptimo ad Edictum.

OMnis qui defenditur[g], boniviri arbitratu[h] defendendus est.

LXXVIII. APHRICANVS libro sexto Quæstionum.

ET ideo non potest videri boni [viri] arbitratu litem defendere is, qui actorem frustrando efficiat, ne ad exitum cõtrouersia deducatur[i]. Ad

k *Excluditur.* scilicet ab ea quam petit, quasi videatur aliter petere, quàm sit ei mandatum. Item nec ab illa: quia licet separatim petere: vt hic, & infra, commo. l. in commodato. §. fina.

QVOD CVIVSCVMQVE VNIVERSITATIS nomine, vel contra eam agatur[b].

b Vide

Supra dictum est de p-notat. in cura. generaliter. nũc spe-in. c. cialiter de eo qui nomine cessis. vniuersitatis agit, siue cõ-extra. uenit, siue conuenitur: qui consti. propriè actor vel syndic[e] dicitur: vt infra, eo. l. i. §. quibus. & supple hic de eo negocio quod cuiuscũque vniuersitatis &c.

duas res petendas procurator datus, si vnam rem petat, exceptione non excluditur[k]: & rẽ in iudicium deducit.

QVOD CVIVSCVMQVE vniuersitatis nomine, vel contra eam agatur.

TITVLVS IIII.

Omne collegium est improbatum, nisi appareat specialiter approbatũ. hoc dicit.

I. GAIVS libro tertio ad Edictũ prouinciale.

NEque societatẽ[l], neque collegiũ[m], neque huiusmodi corp'[n] passim omnibus habere conceditur, nam & legibus, & senatusconsultis, & principalibus constitutionibus[c] ea res coërcetur[o]. Paucis admodum[p] in causis concessa sunt huiusmodi corpora: vt ecce vectigalium[q] publicorum sociis permissum est corpus habere†, vel aurifodinarum, vel argentifodinarum, & salinarũ.

Item collegia Romæ certa sunt, quorum corpus senatusconsultis atque constitutionibus principalibus confirmatũ est: veluti pistorum, & quorundam aliorũ[r], & nauicula-

NEq; societatẽ.] *CASVS.* Hæc lex dicit quòd nõ omnibus indistincte permissum est facere congregationẽ, vt ita constituant inter se societatẽ, vel faciant collegium, vel corpus. huiusmodi enim corpora vel collegia prohibentur, si nõ à lege fuerint permissa. præsumitur enim quòd potius fiant propter malum, quàm propter bonũ. & hoc in prima. In secũda dicit q̃ quãuis huiusmodi corpora fieri prohibeantur: tamẽ quibusdam permissum est ea habere, vt cõductoribus vectigalium. Itẽ aurifodinę, & argẽti fodinæ, & similes. Itẽ piscatores & nauicularij. [*QVIBVS.*] Et statim dicit: quidã sunt quibus permissum est habere huiusmodi corpora: quibusdã nõ. hic dicit q̃ illi quibus permittitur, possunt ordinare in causa cõmuni syndicum vel actorẽ, p quẽ res & negotia vniuersitatis expediantur: & possunt arcã cõmunẽ habere. & hoc est in prima. In secunda dicit q̃ si vniuersitas cõuenta non defendatur, fiet missio in bonis illius collegij ex primo & secundo decreto. si nõ ordinauit syndicum vel actorẽ, & non potuit defendere defensor ciuitatis: quia forte impediatur, vel vilis sit: perinde haberetur ac si nullus esset syndicus cõstitutus vel actor. & hoc est in secũda. In tertia dicit q̃ si actor vel syndicus præsens non fuerit, & aliquis obtulerit se defensioni illius: nunquid valet defensio? Dicitur quòd sic: & potest ille vniuersitatem defendere. Viuianus.

† Vide not. Itẽ fi. a pro. sine cu.

l *Neque societatem.* puta negotiatorum vel professorum qui nõ simul cohabitant: vt. C. de iurisdi. om. iudi. l. fi. & hoc etiam patet ex definitione societatis: quam dic vt insti. de socie. in prin.

m *Collegium.* cum simul cohabitant: quod sic dictum est, quia simul colliguntur. *Collegia vide Inst.*

n *Corpus.* cum simul cohabitãt, vel non: vt. j. ponentur exempla.

o *Coercetur.* quãdoque pœna exilij: vt. C. de monopo. & cõ. l. j. q̃nque vltimi supplicij: vt. C. de his qui ad Eccle. confu. l. denunciam': vt. j. de col. illi. l. j. in prin. & l. ij. & iij. in prin. & j. ad l. Iul. ma. l. j. & C. de seditio. l. j. & ij. & ad hoc, infra, ad l. Iul. de vi pub. l. iij. in prin. & §. eadẽ. & super his cognoscit præfec. vrb. vt supra, de offic. præfec. vr. l. j. in fi.

p *Admodum.* id est valde.

q *Vectigalium.* faciũt enim q̃nque societatẽ vt publica vectigalia conducãt. & trãsit etiã ad hęredes hęc societas: vt. j. pro socio. l. adeo. in prin. Itẽ vt simul fodiant aurũ & argẽtũ: vt subiicit. Ac.

r *Aliorum.* quæ multa sunt, vt enumerantur, infra, de iure immu. l. fin. Item & congregatio cuiuscunque ciuitatis vel villæ vel castri: vt insti. de re. di. §. singulorũ. vnde relinqui eis potest: vt, j. ad Trebel. l. omnibus. & de lega. j. l. si hæres iussus. §. vicis. Itẽ cõgregatio decurionum: vt. C. de na. lib. l. si quis. & l. quoniam. Itẽ quælibet congregatio pro iusticia conseruanda: vt scholarium Thuscorum, vel vniuersitatis totius: vt. C. de iurisdic. om. iu. l. fi. cum

ficum enim definitioni iusticiæ, iurisque præcepto seruiat, debet valere: vt insti. de iusti. & iur. in prin. & §. iuris præcepta. quod dic vt not. C. de iurisdi. omnium iud. l. fi. Item causa religionis: vt. j. de colle. illici. l. j. §. sed religionis. vnde potest tali collegio legari: vt. C. de sa. san. eccle. l. j. aliàs autem relinqui aliquid non potest: vt. C. de hære. insti.

collegiũ. Et quia certa collegia permittuntur, vt dictum est: patet regulariter ea prohibita: vt hic, &. j. de colle. illi. l. iij. §. in summa. sed an societas quinq; vel sex scholarium in vno hospitio faciat syndicum vel actorem? videtur quòd sic, si tamẽ causa sit societatis, eum licita sit societas: vt patet ex definitione societatis.

a *Alterius.* quæ diximus vt pistorum, & similium.

b *Ad exemplum.* not. quòd ius quod seruatur in republica, seruatur & in priuata: vt hic, &. j. de peti. hære. item veniunt. §. in priuatorum quoque. &. C. de peti. hæ. l. j. Accursius.

c *Syndicum.* Differũt hæc tria syndic⁹, œconomus, & actor. nam œconomus tantum ab episcopo constituitur, & in rebus Ecclesiasticis: vt. C. de sa. san. eccl. iubemus. i. j. in prin. & de epi. & cle. l. omnes qui. §. & hoc nihilominus. at syndicus pro qualibet vniuersitate: vt hic. & pro pluribus tantum: vt patet ex interpretatione nominis, cui deseruire debemus: vt. C. de epis. & cle. l. decernimus. & de defen. ciui. l. defensores. ij. ibi, nominis sui tantum officio fungantur. & in fi. ibi, vt id tantum &c. & in glo. fi. nam dicitur syndicus quasi singulorũ causas dicens: licet lex videatur syndicum simpliciter defensorem appellare: vt infra, de mu. & ho. l. munerũ. §. defensores. sed dic defensorem, scilicet vniuersitatis alicuius. actor autem dicitur in vna causa tãtum: licet syndicus ad omnes: vt. j. e. l. item. §. sed si ita. versi. sed hodie. & infra, de mu. & ho. l. fi. §. defensores. Item actor etiam ab vno constituitur quandoque: vt insti. de cura. in fin. & quandoque ab vniuersitate: vt hic.

† *Bal. hic reputat ista verba sing. ad hoc quod procuratores instituti non impediti quo minus fiat missio in possessionem contra eosdem nũ. Bal.*

d *Agi.* scilicet in iudiciis.

e *Fieri.* scilicet extra iudicia.

f *Possideri.* scilicet ex primo decreto.

g *Admoniti.* ipsa ergo vniuersitas debet admoneri vt veniat ad sui defensionem.

h *Se iussurum.* ex secundo decreto.

i *Proconsul.* i. prætor faciet vendi bona cõmunia illius vniuersitatis quasi ex secundo decreto: vt hic, &. C. de bo. aut. iu. pos. l. cum proponas. & infra, ex qui. cau. ma. l. item ait prætor. §. hæc autem. &. l. ergo. & infra, qui. ex cau. in poss. ea. l. Fulcinius. §. j. Sed cum pupillus non patiatur venditionem, licet possessionem patiatur: vt infra, qui. ex cau. in pos. ea. l. apud Iulianum. in prin. &. §. j. &. §. fi. & vniuersitas similis sit pupillo: ergo nec vniuersitas debet pati venditionem. Respon. in hoc non est similis. Sed quid si nihil habent commune, quid faciet creditor? Respon. compellentur facere collectam, vt aliquid habeant commune. nam qui potest facere vt possit &c. vt infra, de reg. iur. l. qui potest.

k *Aut inhabilis.* not. quòd nihil refert vtrum aliquid non fiat, an eo modo fiat quo non debuit: vt hic, & infra, de fideiuss. l. iij. & supra, qui satisd. cog. l. quotiens. & infra, de re iudi. l. iiij. §. condemnatum. & infra, de mu. & ho. l. vt gradatim. §. sed & si. & insti. de leg. ag. tu. §. quòd autem. &. C. de cura. fur. l. fi. §. finautem. &. j. qui. ex cau. in pos. ea. l. hoc autem. §. j. in fi.

l *Sicut in priuatorum.* sed in priuatis permittitur cum satisdatione: vt hic. & supra titu. j. si minor. § fi. ergo & hic debet satisdare: vt hic, & infra, e. l. item. §. actor. & facit ad hunc. §. supra, titu. j. ser. fi. Vetus.

riorũ, qui & in prouinciis sunt.

Collegia licitè possunt habere bona, & agere & conuenire per suos syndicos & actores. Bal.

¶ Quibus autem permissum est corpus habere, collegij, societatis, siue cuiusq; alterius [a] eorum nomine: proprium est, ad exemplum [b] reipublicæ habere res communes, arcam communem, & actorem, siue syndicum [c]: per quem, tanquam in republica, & communiter agi [d] fieriq́ [e] oporteat, agatur fiat.

Si vniuersitas non defendatur, contra eam ad primum & secundum decretũ proceditur. Bartolus.

¶ Quòd si nemo eos defendat: quod eorum cõmune erit, possideri [f]: & si admoniti [g] non exciterentur ad sui defensionẽ, venire se iussurũ [h] proconsul [i] ait. Et quidem non esse actorem vel syndicum, tunc quoque intellegimus, cum is absit, aut valetudine † impediatur, aut inhabilis [k] sit ad agendum. Et si extraneus defendere velit vniuersitatẽ, permittit proconsul: sicut in priuatorũ [l] defensionibus obseruatur: quia eo modo melior cõditio vniuersitatis fit.

Actor vniuersitatis non dicitur actor singulorum. hoc dicit.

II. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

SI municipes, vel aliqua vniuersitas ad agendum det actorem: non erit dicendum, quasi à pluribus datum, sic haberi [m]. Hic enim pro republica, vel vniuersitate interuenit: non pro singulis.

Sine mandato legis vel vniuersitatis nemo potest experiri pro ipsa vniuersitate. & dicitur habere mandatum ab ipsa vniuersitate ille qui habet mãdatum à maiori parte vniuersitatis congregatæ: in qua congregatione requiruntur ad minus duæ partes omnium habentium vocem: & in istis duabus partibus connumeratur etiam ille qui eligitur: & vox patris prodest filio: & ecõtra. Item vox fratris prodest fratri: nisi statutum vel consuetudo interdicat. h. d. Bal. vsque ad. §. si decuriones. in. l. item eorum.

III. IDEM libro nono ad Edictum.

NVlli † permittetur nomine ciuitatis vel curię [n] experiri, nisi ei, cui lex [o] permittum. §. publice. & infra, tit. j. l. sõluendo.

Si municipes.] CASVS. Aliqua vniuersitas cõstituit te actorem in causa aliqua. si ille quem conuenis, vel conuenire volebas nomine totius vniuersitatis, vult te reconuenire: an omnes defendere tenearis, quæritur. & dicitur quòd non: sed ipsam ciuitatem potes desidere: quia singulorum actor constitutus nõ es, sed vniuersitatis. Viui. m *Haberi.* scilicet vt singulos defendere cõpellatur. quare non pro singulis, sed pro vniuersitate cauebit: vt infra, e. l. sicut. §. si quid. & est hic arg. in causa vniuersitatis quilibet de vniuersitate posit ferre testimonium. nõ enim dicitur vniuersitatem testificari, sed singulos. Similiter est argu. quod vasallus vniuersitatis non sit singulorum. & pro his est. ff. de re. di. l. intantum. §. j. &. ff. de in ius voc. sed si hac. §. qui manumittitur.

Nvlli.] CASVS: in hac. l. cum seq. vsque ad legem ciuitates. talis est: Vniuersitas potest habere actorẽ. sed qualiter ordinand⁹ sit, quæritur. & respon. quod si à lege fuerit cõstitutus, nomine vniuersitatis poterit experiri. si non à lege, sed à seipsis: si duę partes vniuersitatis præsentes fuerunt, & cum ordinauerunt: tenet ordinatio: & ad hoc vt teneat, necessaria est præsentia duarum partiũ. Sed nunquid ille qui ordinatur, connumerabitur maiori? & respon. quòd sic. Item si pater meus & ego sumus de aliqua vniuersitate, & tractetur de aliquo actore ordinando, similiter suffragiũ patris hoc est decretũ, id est, scriptura aliqua & consensus patris mei poterit mihi valere, & econuerso: item cõsensus eorũ qui sunt in eadem potestate, adinuicem. Idem est si de aliquo honore conferendo vel petẽdo publice tractatur: quia suprà dictorum suffragiũ alij proderit adinuicem. [SI DECVRIONES.] Pone: Monachi alicuius Ecclesiæ volebãt sibi creare abbatem. vnde elegerũt tres monachos qui eligere deberẽt: & statim vt ille esset abbas quẽ illi tres eligerẽt: erit actor vel abbas. Si vero vel maior pars ordinauit vt si aliquam causam euenire contigerit, Titius exerceret: nunquid videtur recte ordinatus? & dicitur quòd non. Si actor postea prohibit⁹ est agere, perinde est ac si ordinat⁹ nõ fuisset. [ACTOR.] Iste. §. v. habet dicta. Primum est quòd actor nomine vniuersitatis tenetur vniuersitatem defendere si reconueniatur. Secundum est quòd actor non debet cauere de rato. Tertium est quòd cauet de rato si dubitetur fuerit actor nẽcne. Quartum est quòd agat actor & defendat ac si esset procur. verumtamen si ex parte rei interueniat, & fuerit condemnatus, in bonis ipsius nõ mandabitur executio. Item si eo agente condemnatur aduersarius, non dabitur ei actori actio iudicati: nisi fuerit constitutus procu. in rem suam. Idem isti actori constitui potest. [EX IISDEM.] Sicut procu. remoueri potest, ita & actor ex iisdem causis. Item sicut procurator si vniuersitas agere velit, ordinare poterit actorem: ita poterit quis contra vniuersitatem ordinare. Vel aliter dic hunc casum. Siue vniuersitas agat, siue aduersus eam agatur: poterit ordinare syndicum vel actorem. [IN DECVRIONIBVS.] Omnes monachi sancti Proculi recesserunt successiue: ita quòd nullus est hodie eorum qui fuerunt à centum annis retro: nunquid durat vniuersitas? & respon. quòd sic. Si vero vnus solus tantum remansit, adhuc durat vniuersitas. Viuianus.

† *Cõcor. glo. sup. verbo non inueniuntur. in ca. 2. extra de transla. epis.*

m *Curiæ.* decurionum. Azo.

n *Lex.* id est, consuetudo. verbi gratia est forte consuetudo vt agat antiquior: vt ar. infra, de fide instru. l. fina. est enim consuetudo altera

*Consuetudo dat iurisdictionem. a Ray. & Bal. dicunt istã glos. ad hoc singu. quòd in sub sidiũ potestas quæ tenetur vniuersitatem defendere, potest citari, quando non habet syndicũ qui possit citari vno alio addito per glo. ad hoc singu. quòd potestas potest agere & defendere vniuersitatis nomine, quãdo non habet syndicum qui agat vel defendat. Bolog. * Flo.vt.*

do altera lex: vt supra, de leg. & senatuscon. l. immò. Nam & dat iurisdictionem. vt. C. de eman. li. l. j. & fi. Vel dic, lex permittit potestati [a] totius ciuitatis, cum non est qui experiatur nomine collegij alicuius quod est in ciuitate: vt ar. C. de epi. & cle. l. nulli. §. sinautem personam. & infra, eo. ciuitates.

a *Ordo.* scilicet decurionum. erat enim quidam ordo in ciuitatib⁹ prouidens ciuitati: vt est concilium, & hic habebat multa priuilegia: vt infra, de verbo. signi. l. pupillus. §. decuriones.

b *Dedit.* auctoritate superioris: vt. C. de ser. reipu. l. j. & de decu. l. ij. Sed ar. cõtra. ff. de tu. & cu. da. ab his. l. vbi.

c *Duæ partes.* duæ nãque partes ordinis in vrbe positæ totius curiæ instar exhibent: vt C. de decu. l. nominationum. li. x. secundum Azo. & not. quòd non exigitur vt duæ partes cõsentiant in decurionem: sed vt duæ partes affuerint: vt hic. sed an consentientes debeant esse tot, scilicet vt sit maior pars totius ordinis: an sufficiat quòd maior pars consentiat præsentium: quod est verius: ar. j. de tu. & cu. da. ab his. l. vbi absunt. secundum Azo. & ad idem potest induci, infra, de re. iur. l. aliud. §. refertur. &. C. de præd. decurio. l. ij. ibi, totius vel maioris. & infra, ad munic. l. quod maior.

tit: aut lege cessante, ordo [a] dedit [b], cum duæ partes [c] adessent, aut amplius, quàm duæ.

IIII. PAVLVS libro nono ad Edictum.

PLane vbi * duæ partes decurionũ adfuerint [d]: is quoque quem decernent, numerari potest [e].

V. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

ILlud notãdum Pomponius ait, quòd & patris suffragiũ [f] filio proderit, & filij patri.

VI. PAVLVS libro nono ad Edictum.

ITem eorum, qui in eiusdem [patris] potestate [g] sunt. quasi decurio enim hoc dedit, non quasi [h] domestica pſona. quod & in honorum petitione [i] erit seruandum: nisi lex municipij, vel perpetua [k] cõsuetudo prohibeat.

Decuriones possunt eligere, & aliis electionem committere. hoc dicit. vel aliter: Quod fit ab his qui habent auctoritatem à concilio: videtur fieri à concilio. hoc dicit.

¶ Si decuriones decreuerunt actionem per eum mouendã, quẽ duumuiri [l] elegerint, is videtur ab ordine electo [m]: & ideo

B

C

D

sed certè istæ non aperiunt: sed solum dicunt quòd maior pars: sed hæc potest esse ratio, quòd sufficit maior pars præsentiũ: quia aliàs nil prodesset huius legis dictum. nam & si omnes adessent, vinceret tamen maior pars: ar. ff. de iniur. sed si vnius. §. filio. licet sit arg. contra. ff. de arbi. item si. §. fi. sed hoc non consideratur hic. Item alia ratione, quia quasi vnum corp⁹ est siue sint omnes siue quidam: dummodo duæ partes. vnde quod maior pars huius corporis præsentis facit, valet: vt arg. ff. de iudi. l. proponebatur. &. ff. de regu. iur. aliud. §. refertur.

d *Lane. Adfuerint.* id est, vere adfuisse dicantur.

e *Potest.* inter duas partes. si tamen ipse sit de decurionibus: aliàs non. quandoque enim ex aliis potest eligi ita demum si non sit inter eos aliquis idoneus: vt. C. de epi. & cle. l. in Ecclesiis. & de of. præ. l. fi. &. ff. de mu. & ho. gradatim. §. & si lege. &. ff. de tu. & cu. da. ab his. l. diuus. & ar. C. de epi. aud. l. decernimus. ibi, vel eo cessante. Ité est hic arg. quòd si electio est cõmissa tribus, quòd vnũ ex se possunt eligere: vt arg. extra de elec. & elec. po. c. cum in iure peritus. sed quid si vni fuerit cõmissa, & ipse se eligat? Respõ. de se non videtur cogitatũ: vt. ff. de transac. l. qui cum tutoribus. Item ingerit operas suas: vt. ff. tit. j. l. quæ omnia. Item in causa sua iudicat, quibus rationibus videtur quod non valeat: vt. C. ne quis in sua causa iu. l. vna. Item est arg. contra. huic. l. ff. de ser. rusti. prę. l. vnus. §. j. & infra, de aucto. tu. l. quod dicimus. §. fi. & insti. de testa. §. sed neque hæres scriptus.

Suffragium quid sit.

f *Illud notandum. Suffragium.* Suffragium dicitur illa scriptura quam quis facit cum de aliquo eligendo cõsentit. sic ponitur ff. de le. & senatuscon. de quibus & intellige hoc quando ille qui vult prodesse, est de ordine decurionum: vt. ff. l. proxi. diximus. ratio autem huius legis est, quia quod ad ius publicũ attinet, patria potestas non curatur: vt. ff. ad Trebel. l. nam quod. &. ff. de iudi. l. in priuatis. Sed est arg. contra. ff. de iurisdi. om. iudi. l. qui iurisdictioni. &. C. de testi. parentes.

g *Item eorũ. Potestate.* i. dicere, suffragiũ fratris pderit fratri. Ac.

h *Non quasi.* arg. de tanquam: vt. ff. quod iussu. l. j. §. j. & dixi. ff. de adoptio. si paterfa. §. qui duos. in glo. ff.

i *Petitione.* vt si quis publicè petierit honorem, patris suffragium ei prodest: priuatè vero non debet peti: quia incidit quis in legẽ Iuliam ambitus, vel simoniam: vt. ff. ad. l. Iul. ambi. l. j. & infra, de polli. l. j. §. si quis. nam & aliàs dicitur: Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: vt. viij. q. j. c. qui episcopatum.

k *Vel perpetua.* vel pro, id est, vel proprie. & sic not. hic consuetudinẽ etiã specialem vincere etiã legẽ in eo loco in quo est: vt hic, & infra, cõmunia prę. l. venditor. §. si constat. & infra, de iure immu. l. semper. §. legem quoque &c. & ff. de sepul. vio. l. iij. §. diuus. sicut generalis generaliter: vt supra, de le. & senatuscon. de quibus. in fi.

l *Duumuiri.* hi minorem gerebãt honorem quàm decuriones: & forte erant municipales magistratus: vt. C. de iudi. l. fin. vel forte maiorem.

m *Negotium dedit.* id est, potestatem eligendi. & sic no. quod quis per alium facit, ipse facere videtur: vt hic, & infra, de admi. tu. ita autem. §. gessisse. &. C. vbi & apud quem. l. fi. §. fi.

n *Sed si ita decreuerint.* s. ipsi decuriones. vel si nullum ius speciale in hoc aliud quam in pro curatore decreuerint, scilicet illi duũuiri de quibus proxime dixerat, & aliter quàm esset eis iniunctum.

o *Incidisset. etiam in futurum.*

p *Negotium.* id est necessitatem & ad agendum, & ad suscipiendum. & ad excipiendum.

q *Decretum.* scilicet in quo si constituitur actor, non valet: vt subiicit ad lites futuras. & sic patet quod in hoc differt mandatum istud de eligendo actorem, à mandato priuatorum: quia illud de lite futura fieri potest: vt supra. tit. j. l. iij. quæ est contra: istud non, vt hic b. & hæc est ratio: quia cum hic decretum sit sententia: sententia autem non teneat nisi super re certa: vt insti. de mãdat. §. curare. & infra, de iudi. l. non quemadmodum. & infra, de dam. vsur. l. j. §. j. sequitur tale mandatum de futura lite, vt pote incertum, non valere. Vel dic non referre: quia nõ ipsi decuriones decreuerũt, sed quidam quibus pro præsente lite cõmiserãt electionem actoris: & sic aliud fecerũt quàm eis mandatum est. Acc.

r *Persecutionem.* scilicet de iure.

s *Hæc omnia.* id est, lites quandocunque emergentes etiam in futurum. nec enim ad vnam causam tantum eliguntur: vt dixim⁹ supra, eo. l. j. §. quibus.

t *Per syndicos.* id est, defensores: vt infra, de mu. & ho. l. munerũ. §. defensores.

u *Durat.* nõ videtur factum nisi duret: vt hic, & infra, de in rem ver. l. si pro patre. §. versum. Item hoc intellige lite non contest. quid si postea? Respon. idem quod in procuratore dixi. ff. de procura. l. quæ omnia. arg. infra. §. proxi.

x *Defendere.* scilicet vniuersitatem, non singulos: vt. ff. eo. si municipes. secus autem est in eo qui populari actione agit: quia quasi suo nomine agit: vt supra, de procura. l. mutus. §. in popularibus. quæ est contra. Sed an episcopo liceat constituere actorem? & videtur quòd non: quia ipse nec vniuersitas, nec corpus, nec collegium est. Io. tamẽ dicit quòd sic, cum decreto superioris tamen, ad instar tutoris: vt. ff. de admi. tu. l. decreto. Item quis de calũnia iurat? Respon. actor vel syndicus, secundum Ioan. vt. C. de iura. calum. l. ij. §. quod obseruari. licet Aldricus cõtradixerit. nam per hos vniuersitas iurare videtur: vt. ff. de condi. & demon. l. municipibus. & si vnus sit consul, sufficit eum iurare de calumnia.

De rat.

BIU Cujas

Non autem compellitur cauere de rato [a]: sed interdum, si de decreto dubitetur [b], puto interponendam & de rato cautionem. Actor itaque iste procuratoris partibus fungitur [c]: & iudicati actio ei ex edicto non datur [d], nisi in rem suam [e] dat[o] sit. & constitui [f] ei potest. Ex iisdem causis mutandi actoris potestas erit, ex quibus etiam procuratoris [g]. Actor etiam filiusfamilias dari potest [h].

Sicut vniuersitas potest agere ita potest conueniri.

VII. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

SIcut municipum nomine actionem prætor dedit [i], ita & aduersus eos iustissime edicendum, [k] putauit. Sed & legato, qui in negotium publicum [l] sumptum fecit, puto dandam actionem [m] in municipes. ℣ Si quid vniuersitati debetur, singulis nõ debetur [n]. Nec quod debet vniuersitas, singuli debent.

Licet personæ mutentur: vniuersitas tamen eadem remanet. item si vnus solus remanet: ius & nomen vniuersitatis conseruatur in illo. h. d.

℣ In decurionibus, vel aliis vniuersitatibus nihil refert, vtrum omnes iidem maneant, an pars maneat, vel omnes immutati [o] sint. Sed si vniuersitas ad vnum redit: magis admittitur posse eum conuenire, & conueniri: cum ius omnium in vnum reciderit †, & stet* nomen vniuersitatis [p].

Si non reperiuntur res mobiles & immobiles: peruenitur ad nomina debitorum. Bartolus.

VIII. IABOLENVS libro quintodecimo ex Cassio.

CIuitates, si per eos, qui res earum administrant, non defendũtur, nec quicquam est corporale reipublicæ q̃ possideatur: per actiones debitorum ciuitatis, agentibus satisfieri oportet [q].

Contra ciuitatem vel municipium potest agi diuisorio iudicio. Bal.

IX. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI tibi cum municipibus hereditas communis erit: familiæ erciscundæ iudicium inter vos redditur. Idemque dicendum est in finium regundorum, & aquæ pluuiæ arcendæ iudicio [r].

Nomen vero [a] ideo dicitur retineri, quia adhuc dicetur schola sancti Ambrosij superstite vno solo. Sed nunquid syndicũ hic poterit nunus constituere, cũ syndicus plurium causam habeat? Vel quid si duo sunt? videtur quòd sic, vt hic. Item quid si nullus omnino remansit? Rñ. Io. solutũ esse collegium: & res in nulli[s] bonis sunt, sicut & hæreditariæ: sed tamen si postea auctoritate domini papæ, vel eius ad quẽ spectat cura eiusdẽ collegij, instituatur aliquis in eodem collegio, iuris artificio fingitur istius fuisse: vt. ff. de re. di. l. j. §. id vero. & j. de regu. iur. omnia fere. & l. omnis hereditas. licet quidã archiepiscopus Moyses ipsos parietes possidere dixerit etiam durante collegio: quod durissimũ est dicere, & contra legem videtur: vt infra, si quis in te. li. esse. iuss. l. j. §. Scæuola. Veruntamen id esse videtur vt nullo modo dicãtur esse vllius. ſ. ab eo tempore quo solutum est collegium: sed ipso iure sint fisco vel papæ quęsita: vt. j. de pu. & vect. l. cõmissa. & de iure fis. l. j. §. an bona. & l. imperatores. & hoc quantum ad dominium: secus quãtum ad possessionem: vt. j. de adqui. pos. l. eum hęres. posset tamen pro Moyse allegari quòd plerunque dicitur Ecclesia ipse locus parietibus circundatus, & etiam consecratus: & aliàs dicitur Ecclesia ius habere, & possidere, & vindicare: vt. C. de sacrosan. Eccle. l. iubemus. §. scientes. & §. sane. versic. si quãdo igitur. Vnde videtur quòd talis locus siue parietes possideant etiam durante collegio: & vindicent per prælatos tanquam quilibet priuatus per procuratorem vel colonum.

*a Bal. hic dicit istam glo. sing. ad hoc quòd ius collegii seu ipsum collegiũ remanet in vno solo omnibus aliis deficientibus. Bolog. † Facit ad hoc glo. super verb. pauciores. & ca. 2. extra de postu. p. quę la. quæ glo. ad hoc allegat hanc. l. * extet.*

Ciuitates.] CASVS. Vniuersitas sancti Proculi debuit mihi x. volui eã conuenire: nullus extat defensor: nec aliqua habet vnde mihi in pos. missio fieri potest. dicitur quòd si vniuersitas habet nomina, quod in pos. nominũ illorum fiet missio. Viuian[q].

Si tibi.] CASVS. Habebam hæreditatem communem cum aliquibus municipibus, vel cum aliqua ciuitate: quia ego & vniuersitas instituti fuimus. potest celebrari inter nos iudicium fami. ercis.

a *Dera to.* scilicet cum certum est eum esse actorem generaliter constitutum: licet ad hanc rem speciale non habeat mandatum. Sed an iudicatum solui debeat satisdare? Videtur quod sic: quia vice procuratoris est: vt statim subiicit: procurator autem etiam verus satisdat: vt. C. de satisda. l. j. Sed dic contra: quia non est per omnia sicut procurator. nam procurator sine iudice constituitur, actor vel œconomus non: vt insti. de cur. §. fi. & C. de epis. & cle. l. omnes qui. §. hoc nihilominus. cum ergo hic sicut & tutor publica auctoritate experitur, dicendum est neutrum ad hoc cogi: vt argu. C. de admi. tu. l. tutores debita. & l. fi. §. defensionem. & infra, rem ra. babe. l. actor. & hac etiam ratione de calumnia iurat hic actor: vt modo dixi.

b *Dubitetur.* idem est in tutore: vt infra, de admi. tuto. vulgo. sed illud potest sic intelligi, vt tutor debeat satisdare de rato sub hac exceptione, si apparuerit eum non esse tutorem. ad hoc refertur quod ibi dicitur, æquum est aduersarium non decipi: & hoc die vt infra, rem ra. ha. l. actor.

c *Fungitur.* in hoc quòd neuter ante lit. conte. dat procuratorem, sicut nec tuto. & quia sic satisdat de defendendo, & etiam de rato, vt procurator: nõ tamen similes sunt in iuramento calumniæ, vt modo diximus. item cum cõstet de decreto: licet non habet mandatum speciale ad hanc rem, non cauet de rato: sed de defendendo: vt infra, rem ra. hab. l. actor. sed in procuratore secus quãdoque: vt dixi: ff. tit. j. l. Pomponius. in prin.

d *Non datur.* nec in eum: sicut nec in procuratorem: vt supra, tit. j. Plautius.

e *In rem suam.* vt. d. l. Plautius. & l. si procurator.

f *Constitui.* vt. j. de consti. pecu. l. eum qui. §. item tutori.

g *Procuratoris.* quæ causæ sunt, scilicet tam ante lit. conte. quàm post litem: vt supra, ti. j. l. filius. §. fi. & legibus seq. & l. ante lit. cõtest. & l. post litem. & ll. seq. vsque ad. l. quæ omnia.

h *Dari potest.* vt procurator: vt. ff. tit. j. l. filiusfa. §. ipse quoque. & decurio etiam fieri potest: vt. C. de decu. l. filios in potestate. lib. x.

i *Sicut. Dedit.* in edicto quòd non habemus.

k *Edicendum.* id est, edictum proponendum: quo adicto detur actio contra eos.

l *Publicum.* impropriè ponitur: vt. j. de verbo. signifi. l. eum qui vectigal. & j. qui. ex cau. ma. sed & si per prætorem. §. fi.

m *Actionem.* ſ. neg. gest. si sine mandato fecit: vt. ff. e. l. j. in fi. si autem cũ mandato, habet mãdati: nisi salariũ fuerit ei pro hoc constitutũ: vt. j. manda. idẽq; §. idẽ Labeo. versic. sed & si ad vecturas.

n *Non debetur.* sed quid si dissoluatur vniuersitas illa: nunquid quilibet de vniuersitate poterit petere partem suã vt propriũ & priuatum debitum? nam & hoc vides in illicitis collegiis: vt. j. de colle. illi. l. iij. hic ergo videtur multo magis. Sed quid si vniuersitas aliqua habeat nemus commune: & quis eorum sit aliàs nõ soluendo: nunquid creditores erunt mittendi in possessionem partis nemoris quæ quasi videtur ad eum spectare? nõ puto: quia nec nemus illud nec pars eius alicuius intelligitur: vt. j. de re. di. l. in tantũ. §. j. Item quid si quilibet de vniuersitate tibi intulit iniuriã, nunquid vniuersitas dicetur hoc fecisse, & poterit à te cõueniri? Videtur quòd non: quia non vt vniuersitas, scilicet concilio habito, & campana sonata, vel aliàs eis conuocatis fecisset: sed quilibet suo motu. Econtra quòd sic: quia vniuersitas nil aliud est nisi singuli homines qui ibi sunt: quod facit ad vsum nemoris habitum per bestias hominum villæ.

o *Immutati sint.* vt infra, de iudi. proponebatur.

p *Nomen vniuersitatis.* sic extat rei memoria, nec tamen res: vt est ar. j. de le. j. si grege. §. j. licet ergo vnus non sit vniuersitas, nec vniuersi nec vniuersus: retinetur tamen per eũ ius vniuersitatis: licet p vnũ ab initio cõstitui nõ possit vniuersitas, sed per tres: vt. j. de verb. signi. l. Neratius.

q *Oportet.* sic est & in priuatis debitoribus: vt infra, de re iudi. l. à diuo. §. in venditione.

r *Iudicio.* si in loco municipij opus fiat ex quo timeatur ne aqua pluualis nõceat: aliter dicitur de loco publico: vt. j. de aqua pluuia. arcen. l. si in publico. de his autem gratia exempli posuit: quia magis dubitabatur: idem tamen in omnibus aliis casibus.

Constitui.] CASVS. Vicinus alicuius vniuersitatis ædificauit: ex quo ædificio timebatur damnum illi vniuersitati. potest ordinari actor ad noui operis nũciationem. Item si fuit relictum vniuersitati in diem vel sub conditione, potest actor ordinari ad interponendam cautionem vel stipulationem de legato præstando adueniente die vel conditione. Item ad stipulationem damni infecti vel iudi. sol. sed in omnibus istis casibus si vniuersitas vel curia habeat seruum, ille illas stipulationes interponere debet.

BIU Cujas

debet. Si vero ipse actor stipulatus est ciuitati vel vniuersitati, vtilem actionem ex illa stipulatione habebit ciuitas vel vniuersitas. Viuianus.

a *Seruo potius.* si præsens sit: vt supra, tit. j. Pomponius. §. j. &. l. mutus. §. si procurator agat.

b *Actori.* qui desiit esse, vel est prohibitus, vel etiam est.

c *Vtilis.* id est exercitiũ vtilis quæsitæ ciuitati, vel ipsi administratori datur vtilis: ciuitas directã habet actionẽ.

DE NEGOTIIS gestis.

Dictum est supra, de negotiis gestis singularis hominis vel vniuersitatis ex mandato: nunc quando sine mandato.

[*Hoc edictum.*] CASVS. Iuriscõ. in prin. tractatum hunc commendat, dicens cp maximam continet vtilitatem tam absentium quàm præsentium. nisi enim aliqui essent qui absentium negotia gererent, multotiens sustinerent absentiæ iacturam, eo quòd remanerent indefensi: & ita res eorum ab aliquib⁹ puta creditoribus possiderentur: aliquando etiam vẽderẽtur. Item inciderent in pœnam quam promiserunt, nisi aliquis eorum defenderetur: & etiam creditores venderent pignora. Viuianus.

d *Hoc edictum.* quod est. j. eo. l iij. j. respon.

e *Absentium.* maxime. nam hæc causa fuit impulsiua: vt infrà, de act. & obl. l. ex maleficiis. §. si quis absentis. & instit. de oblig. ex quasi contract. §. j. sed tamẽ & inter præsentes datur, vt inter curatorem datum in testamento, & adultum: vt. C. e. l. curatoris. Itẽ cuilibet etiam maiori præsenti si tamen ignoret quid agatur: alias scientia cum præsentia inducit tacitum mandatum, & agitur man. vt infrà, man. si remunerandi. §. si passus. &. l. ex mandato. §. j. &. l. qui fidem.

f *Possessionem.* possessio datur ex illo ti. j. qui. ex cau. in pos. ea. sed venditio fit ex alio qui sequitur de bo. aut. iu pos. vt ex ordine eorũ patet: vt dicũt quidam. cp mihi non placet: imò vtrumque fit ex illo, qui. ex cau. in pos. ea. primũ. ſ. de misione, fit per. l. ij. j. rñ. secundũ. ſ. de venditióe, fit per aliud edictũ quod est in eo. tit. qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. j. at ille ti. de bo. aut. iu. pos. tractat de modo vendẽdi & administrãdi huiusmodi bona sic possessa. Et sic fit hæc venditio ita demum si latitauerit: vt. d. l. Fulcinius. §. ij. &. j. ex qui. cau. mai. in inte. resti. l. item. §. hæc autem.

g *Pignoris.* scilicet conuentionalis, vt differat à præcedenti: & hæc venditio fit ex pacto vel ex lege: vt. C. de iure do. impe. l. fi. §. j. &. ij.

h *Actionem.* quam sola conuentione patiuntur.

i *Vel iniuria.* id est per sententiam iniuriosè latam per quam res absentis alicui daretur: & sic ad defendendum venit. Vel dic[a] etiam ad agendum venit. & dices iniuria. i. vsucapione vel præscriptione, quæ est contra naturalem æquitatem qua dicitur neminẽ cũ alterius &c. vt. j. de condict. indeb. l. nã hoc natura. pro bono tamẽ publico est introducta: vt. j. de vsuca. l. j. vnde improprie dicitur iniuria: vt. j. de iniur. l. iniuriarũ. §. j. Sed quomodo gestor sine mandato contra præscribentem agit? Respon. fuit de illis qui sine mandato admittuntur: vt. j. eo. si autem. Vel dic eum gestorẽ debere petere curatorem bonis qui vsucapiones interpellet: vt. j. de mu. & ho. l. j. §. illud. in fi. §. arg. contra. C. e. tutori. Alij dicunt quòd deberet dicere se habere mandatum. & sic re facta dubia sanabat finẽ: ibi, tisdet, & dominus habebit ratum. & sic valet quod fit per eum: vt infrà, de iudi. licet.

a Bal. hic dicit istam gl. esse sing. ad hoc qd curator potest cõstitui loco absentis ad interrumpẽdum præscriptionẽ: & istud phabglo. circa finẽ: ibi, vel dic eum gestorem. Bolog.

[*Si quis absentis.*] CASVS. Ego gessi negotia tua. si aliquid in tua negotia impendi, vel me alicui obligaui: licet hoc ignores, tamen habeo contra te nego. gest. actio. vt hoc mihi restituas: & ego tibi teneor, si male gessi: quia hoc æquũ est, & debeo reddere rationem.

k *Vltro citróque.* id est hincinde: vt instit. de ob. ex quasi contract. §. j.

l *Retinet.* sic & in p curatore: vt supra, tit. ij. qui proprio. §. procurator vt in cæteris. &. j. man. dolus.

m *Abfuturum est.* quia id abesse videtur ei: vt infrà, eo. si quis mandato. & sibi prospiciendũ est: vt hic, & infra, pro socio. l. pro socio arbiter. secus in fideiussore qui non potest aliquid petere antequam soluat: nisi in casibus: vt infrà. man. Lucius. bene dico secus: quia ab initio videtur mandatum recepisse de soluẽdo: vt infrà, de cõdict. inde. l. indebitam. Ac.

x. PAVLVS libro primo Manualium.

CONstitui potest actor etiã ad opis noui nũciationẽ, & ad stipulationes interponẽdas: veluti legatorum, dãni infecti, iudicatum solui: quamuis seruo potius [a] ciuitatis caueri debeat. Sed & si actori [b] cautũ fuerit, vtilis [c] actio administratori rerum ciuitatis dabitur.

DE NEGOTIIS gestis.

TITVLVS V.

Lex ista ponit causas huius edicti. Bar.

I. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

HOc edictum [d] necessarium est: quoniam magna vtilitas absentiũ [e] versatur, ne indefensi rerum possessionem, [f] aut venditionẽ patiantur, vel pignoris [g] distractionem, vel pœnæ committẽdæ actionem, [h] vel iniuria [i] rẽ suam amittant.

Inter gerentem, & eum cuius negotia gerentur, datur actio negotiorum gestorũ vtrique. Bartolus.

II. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

SI quis absentis negotia gesserit, licet ignorantis: tamen quidquid vtiliter in rẽ eius impenderit, vel etiam ipse se in rẽ absentis alicui obligauerit: habeat eo nomine actionem. Itaque eo casu vltro citróq; [k] nascitur actio, quę appellatur negotiorum gestorum. Et sane sicut æquũ est, ipsum actus sui rationem reddere, & eo nomine condemnari, quidquid vel non, vt oportuit gesit, vel ex his negotiis retinet: [l] ita ex diuerso iustum est, si vtiliter gessit, præstari ei, quidquid eo nomine vel abest ei, vel abfuturum est. [m]

Istud edictum habet duo capita. Primo loquitur de eo qui gessit negotia viuentis. Secundo loquitur de eo qui gessit negotia morientis. Bartolus.

III. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

[*At prætor.*] CASVS.] Capita huius edicti sunt duo. siue enim quis gessit negotia alicui[o] absentis, dicit prætor se eo nomine dacturum actionem: & istud est primum caput. siue gessit quis negotia alicuius hæreditatis vacantis, habebit hanc actionẽ: & istud est secundum caput.

[*HAEC VERBA.*] Hic vult exponere illa tria verba, si quis negotia alterius. planum est. [*PVPILLVS.*] Pupillus gessit negotia alicuius. an ista act. teneatur? & dicitur quòd sic, in quantum est locupletior, nunquid si non est locupletior factus, locum habet cõpensatio: licet ratione naturalis obligationis conueniri non possit: & si in illo negotio aliqua de suo impẽdit, & illa petat pupillus: potero eum repellere per compensationem: dicendo, tu petis decem quæ dicis te in negotiis meis impendisse: hoc est, ex gestione illa. x. de bonis illis ad te peruenerunt: illa compenses pro illis quæ debes. hoc verum est etiam si pupillus non est locupletior. [*ESTI FVRIOSI.*] Aliquis negotia furiosi gesit. & ex hoc contra furiosum habet neg. gest. actio. Item curator si furiosi gesit negotia: habet neg. gest. actio. aduersus furiosum. Vel dic vt in apparatu. Accursius. [*HAEC VERBA.*] Exponit Vlpianus secũdum caput edicti prætoris in quo dicit se actiõ. daturum si quis gesit negotia alicuius quæ fuerunt sua cum moreretur: & de illis negotiis fuit necesse edictum proponere: quia illa negotia quæ gesta sunt post mortem testatoris, ante tamen aditam hæreditatem, neque sunt defuncti, neque hæredis: & tamen si quis gesserit negotia hæreditaria, ipse obligatur hæreditati, & hæreditas ipsi si aliquid impẽdit in hæreditate. Itẽ fructus & fœtus, & ea q̃ post mortẽ testatoris accesserunt. Itẽ cp serui adquisierunt, venit in actio. neg. gest. & datur his casibus actio neg. gest. ex interpretatione Vlpia. non ex verbis secundi capitis edicti. [*HAEC AVTEM ACTIO.*] Hic dicitur cp act. neg. gest. datur hæredi, & in hæredem. [*SI EXECVTOR.*] Egi cõtra te ad decem, & obtinui. iudex executorẽ dedit, qui misit me in possessionem rei quæ valebat minus, puta. v. & res petita. vj. valebat. agam contra executorem act. neg. gest. quia videtur dolo fecisse. [*INTERDVM.*] Si tu gesseris mea negotia quæ null[a] gerere volebat, hoc casu tãtum mihi de dolo teneris. [*HAC ACTIONE.*] Si spõte negotia mea gesisti, habes neg. gest. act. Itẽ si ex necessitate gesisti. Item si credebas teneri ex necessitate, & non tenebaris: tu habes neg. gest. act. istis omnib[a] trib[a] casibus: si quãdo proposuisti gerere negotia, dum pergeres, mandauit aliquis mihi vt ea gererem, & gessi. & dicit quòd contra eum cuius negotia gessi, & cuius erant indemnitates id est contra eum qui geri mandauit, habeo actionem, scilicet mandati, & neg. gest. Item si proposui gerere: & aliquis fideiussit de indemnitate mihi præstanda si gererem, & gessi: duplicem habeo actionẽ.

An fide-

An fideiussor aliquam actionem habet? dicitur quòd contra dominum habet neg. gest. nisi animo donandi fideiusserit. & hoc dicit cum l. seq. quæ continuatur cum ista. Viuianus.

a *Ait prætor.* ex hoc dicas quòd hęc actio est prætoria: sed quidam contradicunt: vt. j. cõmo. l. in commodato. §. sicut. Sed ibi illa litera, ciuiles præstationes &c. ad superiora refertur: non ad hãc actionem de qua ibi subiicit.

b *Alterius.* scilicet viuentis.

c *Gesserit.* post mortem, & ante aditam hęreditatem: vt. j. ea. l. §. hæc verba. & sic duo dicit hoc edictum.

d *Siue quæ.* vt infra, de constit. pecu. l. j. §. j. & infrà, de verbo. significat. l. j.

e *Mulieres.* aliena negotia gerentes.

f *Non dubitatur.* scilicet pro his quæ gesta sunt ab eis extra iudicium, siue sine mandato: vt hic, & infra. e. si filius. in fi. siue etiam cũ mãdato: vt infra, de instito. actio. sed & si qs. §. parui. & infra, mandati. idéóque. §. si cui. sed in iudicio non potest: vt supra, titu. ij. neque fœmina. nisi in casib⁹: vt in. l. fœminis supra, eod. titul. ij.

g *Negotia.* id est hoc verbũ negotia, quod est de verbis prætoris. Et not. hic quòd pluralis sermo reducitur ad singularem: vt. j. de ædil. edict. l. j. §. quamuis. & j. de cõdi. & demõ. falsa. §. fi. &. j. vi bono. rapto. l. ij. §. quòd ait prætor. &. C. quando di. l. ce. l. cum vxori. Arg. cõtra. j. de testi. l. vbi. in fi. &. j. de pig. act. si necessarias. §. si annua. a & facit pro prima parte. ff. si quis cau. si seru⁹. §. si pluriũ.

h *Alterius, inquit.* scilicet prætor. i. dixit.

i *Pupillus.* tria fecit hic pupillus, scilicet quinquaginta de pecunia domini cuius negotia gerebat, in rem suã vertit: & alia quinquaginta sua culpa amisit: tertia quinquaginta de suo ꝓprio creditori domini soluit. de primis. l. restituẽdis domĩo tenetur: de aliis. l. naturaliter tãtum tenetur: & sic non potest cõueniri. si tamẽ agat ad tertia. l. patit cõpensationẽ illorũ. l. naturaliter debitorũ.

k *Locupletior.* idem & si quid dolo fecerit: cũ hęc duo paria sint: vt. j. depositi. l. j. §. an in pupillum. & hæc sunt vera etiam si sine tutoris auctoritate gesserit: cum ex re veniat hoc negotium: vt. j. de act. & oblig. l. furiosus.

l *Agendo.* id est si ipse agat contraria actione. Et sic no. arg. ꝙ multa cõsequimur excipiendo, quæ non agendo. sic. j. de cõpen. si cum filio. &. j. de condict. inde. si in area.

m *Gesserit.* scilicet male amittendo culpa sua.

n *Patitur.* quia naturaliter tenetur, licet conueniri non possit: vt. j. de noua. l. j. in fi. &. j. quando di. le. ce. cum illud. §. j. patitur ergo compensationem, vt quilibet maior, etiam eius in quo non est locupletior: vt infra, de compẽ. l. etiam quod naturaliter. &. l. quæcunque. sed licet sit de iure communi, vt hic, tamen beneficio ætatis habet restitutionem vt ei compensatio non opponatur: vel vt repetat si soluit etiam debitum naturale: vt. j. de cõdict. inde. l. interdum. &. C. si aduer. fol. l. indebito. Item hoc accipe in doli capace: aliàs nec naturaliter obligaretur si non esset locupletior. vt. j. de condict. inde. l. quod pupillus.

o *Et si furiosi.* quid si furiosus negotium gesit forte in conspectu inumbratæ quietis: non dico in dilucido interuallo: quia tunc omnia gerere potest: vt. Co. qui test. fa. pos. l. furiosum? Respondent quidam non agi ex aliqua parte: vt. j. de re. iur. l. in negotiis. &. j. locati. qui ad certum. Tu dic contra: quia & quando

A Ait prætor: a *Si quis negotia alterius,* b *siue quis negotia quę cuiusque cum is moritur fuerint, gesserit:* c *iudicium eo nomine dabo.*

Hæc verba, *Si quis*, sic sunt accipienda, *siue quæ.* d nam & mulieres e negotiorum gestorum agere posse & conueniri nõ dubitatur f. *Negotia*, g sic accipe: siue vnum, siue plura. *Alterius*, inquit h, & hoc ad vtrũque sexum refertur. Pupillus i B sane si negotia gesserit, post rescriptum diui Pij etiam conueniri potest in id quod fact⁹ est locupletior k. agendo l autem, compensationẽ eius quod gessit m, patitur n. Et si furiosi o negotia gesserim: competit mihi aduersus eum ᵖ negotiorum gestorum actio. Curatori autem furiosi vel furiosæ aduersus eum eàmve dandam [negotiorum gestorum] actionẽ Labeo ait.

Hic iurisconsultus incipit exponere secundum caput edicti: & breuiter hoc intendit: Statutum super verbo non porrigitur ad illud quod secundum fictionem inducitur: nisi specialiter exprimatur. Bar.

Hæc verba q: † *siue quis negotia, quæ cuiusque cum is moritur* r *fuerint, gesserit:* significãt illud tẽpus, quo quis post mortem alicuius negotia gesit f. de quo fuit necessarium edicere: quoniam neque testatoris iam defuncti, neque hęredis qui nondum adiit [hæreditatem t,] negotium gesisse videtur. Sed si quid accesit post mortem u, vt puta partus & fœtus & fructus, vel si quid serui adquisierint: etsi his verbis * non continetur, * pro adiecto, tamẽ debet * accipi. y

Hic exponit illa verba, iudicium eo nomine dabo.

† Hæc autem actio, cum ex negotio z gesto oriatur: & hæredi & in hæredem a competit.

Contra executorẽ datum à prætore cõpetit hæc actio in eo quòd dolũ fecit. Bart.

† Si exsecutor à prętore, in negotio meo b datus dolum mihi fecerit: dabitur mihi aduersus eum actio. c

Qui gerit negotia deserta, solum de dolo & lata culpa tenetur. Bartolus.

† Interdum in negotiorum gestorum actione Labeo scribit, dolum solũmodo versari. Nã si affectione coactus, ne bona mea distrahantur, negotiis tuis d obtuleris: æquissimũ esse, dolum duntaxat te prętare.

C

D

a *Et in hæredem.* aliter tamen quandoque quàm in defunctum: cum curator ex leui culpa teneatur: non hæres eius: vt. C. de hære. tu. l. j. &. C. arbi. tu. quidquid.

b *Meo.* qui fui victor.

c *Actio.* ff. de dolo. & sic nõ ob. j. de euic. si pignora. quæ est cõtra. sed secundum hoc quid ad hunc titulum? Respõ. quia de neg. gest. dat. Vel dic, ibi datur de dolo. i. neg. gest. nomine doli. Vel veri⁹ hic victori dat hęc actio, cuius negotiũ gerere ꝓposuit: ibi aũt victo, cuius gerere nõ ꝓposuit: vt aperte litera illius. l. dicit.

d *Negotiis tuis meis.* ff. desertis quę alius nõ erat gesturus: & distingue hic quia gestor interdũ de dolo tantũ tenetur, vt hic. & ſupple, etiã lata culpa: quæ dolo cõparatur: vt. j. depositi. l. quod Nerua. quandoq; de leui: vt communiter: vt. C. eo. tutori. quandoque de leuiſ-

Obligatio quandoque nascitur extra id quod agitur.

* *Flo. continentur*

* *Flo. debent*

b *Istã solã sequitur Bart.*

Curator de leui culpa tenetur.

Gestor negotiorum de quibus tenetur.

BIU Cujas

de leuissima: vt quando alius diligentissimus erat gesturus: vt .j. eo. si pupilli. §. videamus. & insti. de oblig. ex quasi contractu. §. j. in fi. quandoque de casu: vt in casibus sex positis. j. eo. si negotia.

a *Necessitate vrgente.* vt curator adulti: vt. C. eo. tutori. & curator furiosi, & similium personarum: vt supra, ea. l. §. curatori.

b *Vel necessitatis suspitione.* pone exemplũ. j. eo. at qui natura. §. si libero homini. &. j. eo. cum pater. & etiam in eo qui credebat se procuratorem cum nõ esset. Sed an in eo qui se tutorem credit? Ir. & Azo idem vt habeat locum negotiorum gestorum actio: & est pro eo. C. qui da. tu poss. l. militiæ armatæ. sed potest dici contra, secundum H. sicut enim vbi est actio mandati, cessat ista: vt inst. de obli. quæ ex quasi contrac. §. j. & vbi est actio vera tutelæ, similiter & hęc cessat: ita & vbi est alia actio. sed í casu tuo est actio protutelæ: vt infrà, de eo qui pro tu. l. j. ergo cessat ista. nec ob. d. l. militiæ. quia ibi non potest habere locũ hæc actio protutelæ: cum miles non possit tutor esse. ibi enim potest habere locũ hęc actio ꝓ tutelæ vbi quis est habilis: vt hic, &. j. de eo qui pro tu. l. j. §. si quis quasi. Accur.

quæ sententia habet æquitatẽ.

Hæc actio datur contra gestorem etiam ex necessitate vera vel putatiua. Barto.

¶ Hac actione tenetur non solum is, qui sponte, & nulla necessitate cogente immiscuit se negotiis alienis, & ea gessit: verum & is qui aliqua necessitate vrgente,[a] vel necessitatis suspicione,[b] gessit.

Mandatum verum Titii vel putatiuum domini non impedit actionem negotiorum gestorum contra dominum oriri. hoc dicit. B

¶ Apud Marcellum libro secũdo Digestorum quæritur, si cũ ꝓposuissem[c] negotia Titij gerere, tu mihi mandaueris vt geram: an vtraque actiõe vti possim? Et ego puto vtrãque[d] locum habere: quemadmodum ipse Marcellus scribit, si fideiussorem[e] accepero negotia gesturus. nam & hic dicit aduersus vtrũque[f] esse actionem.

IIII. Idem libro quadragesimoquinto ad Sabinum.

c *Si cum proposuissem.* sed quid si non proposuissem, tamen tu mihi mandaueras: Rñ. distingue secundum Io. aut sciui cuius essent negotia, & contemplatione domini gessi: & tunc ipse dominus tenetur mihi: vt. j. e. l. si pupilli. §. si quis ita. &. C. e. si mandatum solius. aliàs nõ. ideoque etsi mandãtis tantum putauit negotia, non agit contra dominum: & est ratio, quia mandans gessisse videtur, non gestor, ideoque gestor non agit contra dominũ: vt infrà, eo. l. mandasti. & argu. j. de sol. qui hominem. §. j. &. j. eo. nã & Seruius. §. vlt. &. l. si quis mandato. Sed contradici posset argu. j. eo. l. item si cum. §. sed & si cum. & tantum debet facere veritas, quantum si eius contemplatione fecissem, vel etiam plus: vt. j. eo. si pupilli. §. si Titij. &. §. quid ergo, inquit Pedius. Et quod dicitur quòd ipse gessisse videtur, verum est in sui præiudicium, vt teneatur domino tanquã gesserit: non vt alij ob hoc debeat præiudicari quo minus agat. Nec ob. quod dicitur. j. manda. si mandauero tibi. §. si curator. &. l. qui fide. quia ibi in. §. si curator. in rẽ absentis nihil impenderat. Item in. l. qui fide. non prohibetur agi contra dominum nego. gesto. præterea lex videtur expressa. j. e. si pupilli. j. respon. &. j. eo. cum alicui. &. j. de admi. tu. l. Lucius. §. j. &. C. quod cum eo qui in alie. po. l. ei qui seruo. in fi.

d *Vtranque.* scilicet nego. gest. & mandati.

e *Fideiussorem.* qui sine mandato de indemnitate mihi præstan- D da promisit: vt infra, de fideiusso. l. fideiubere. Accursius.

f *Aduersus vtrumque.* aduersus dominum negotiorum gestorũ: & aduersus fideiussorem condictione certi si est certa promissio: aliàs ex stipulatu: vt instit. de verb. obliga. in principio. Accur.

g *Sed videamus an fideiussor.* de quo modò diximus, qui sine mandato interceſsit.

Item si, cum.] *Casvs.* Credebam te mihi mandasse vt negotia tua gererem: non tamen mãdaueras: gessi. habeo nego. gest. actionem. non mandati. Idem est si cœpi negotia tua gerere, & credebam te mihi mandasse vt pro te fideiuberem: cum non mãdaueras. si fideiussi, habeo nego. gesto. act. Sed pone: quædam erãt negotia Sempronij: ego credens Titij, gessi. habeo contra Sempronium act. nego. gest. Viuianus.

h *Negotia gessi.* quia sine mandato[a] fideiusit. sed nunquid etiã antequam soluat potest conuenire dominum, sicut si cum mandato interceſsisset in quatuor casibus quos dic, vt infra, man. Lucius? Rñ. sic, si bene gessit: aliàs forte non. Et ꝙ subiicit hic, nisi donãdi &c. supple, & nisi in rẽ suam, & nisi ꝓ inuito fideiusit: vt j. mã. l. ex mandato. §. fideiussori. &. l. si remunerandi. §. si passus.

i *Sed & si putaui.* recte hos coniungit: quia in vtroque casu plus valet veritas quàm falsa opinio.

k *Solus Sempronius.* nisi ad Titium cura & solicitudine vel alio modo pertineat: & sic intelligitur infra, eo. l. liberto. §. inter nego tia. secundum quosdam. Et no. hic contra Io. pro eo quod dixi. §. l. iij. in fi. sed ipse respõdet: si tamen istius domini contẽplatione sit gestum hoc: aliàs nõ. vel ideo est, quia dominus neg. non habet actionem neg. gest. aduersus Titium: nec ei tenetur: quia nec ipse gessit ꝓ se, nec ꝓ alio: vnde est ꝙ mihi gerẽti debet tantum teneri verus domin⁹, secundũ Io. sed hoc non placet: vt ibidem diximus. Itẽ no. ex tribus dictis huius legis quòd plus valet quod est in veritate, quàm quod in opinione. sic infrà, ad l. Aquil. scientiam. §. pe. & infra, de furt. l. vulgaris. §. sed & is qui. versi. si quis ęs. &. §. se. in glo. fit furtũ. &. C. plus va. quod agitur. ꝓ totũ. &. j. de seruo corrup. l. doli. §. j. arg. cõtra. j. de iniur. l. illud relatum. in fi. [*Additio.*] Aduerte hic ꝙ in actione quæ oritur ex prouidentia legis, sicut est vbicunque extra id quod agitur, nascitur actio: plus veritas quàm opinio ponderatur: & hoc in actibus licitis: sed in delictis si quidem veritas excludit maleficium, ponderabitur veritas: vt. l. si. de crimine expila. hære. & de furt. l. inter omnes. §. rectè. Si vero opinio probabilis excludit maleficium, tunc plus ponderatur opinio: vt in. d. §. recte. si autem non excludit maleficium, sed attenuat vel restringit seu arctat, dic: vt infra, de iniur. l. eum qui nocentem. §. si nupta. &. l. fi. &. Cod. ad. l. Iuliam de vi. l. quoniam multa facinora. secundum. Cy. & Bal.

a *Bal. dicit istam glos. sing. ad hoc quòd fideiu bẽs sine mã dato in casibus no. in. l. Lucius. ff. manda. potest agere antequam soluat, vt principalis debitor exi mat eũ ab obligatione si iste bene gessit negotia principalis, sicut si cum mãdato fideiuſ fisset. Bolo.*

Sed videam⁹, an fideiussor[g] hic habere aliquam actionem possit. & verum est negotiorum gestorum eũ agere posse, nisi donandi animo fideiusit.

Falsa opinio domini non impedit hanc actionem contra verum dominum. Bar.

V. Idem libro decimo ad Edictum.

Item si, cum putaui à te mihi mãdatum, negotia gessi:[h] & hic nascitur negotiorum gestorum actio, cessante mandati actione. Idem est etiam, si ꝓ te fideiussero, dum puto mihi à te mandatum esse. Sed & si cum putaui[i] Titij negotia esse, cum essent Sempronij, eaque gessi: solus Sempronius[k] mihi actione negotiorum gestorum tenetur.

Actio competens contra eum ad quem spectat negotium cura & solicitudine: non impedit oriri actionem contra eum ad quẽ negotium pertinet re ipsa. Bar.

Si pupilli.] *Casvs.* Gessisti negotia alicuius pupilli cuius eram tutor: & contemplatione mei aliquid egisti: quia nolebas vt tenerer act. tutelæ: vt quia incepi domum ædificare, & nõ perficerem: dicitur quòd me habes obligatum neg. gest. act. nam & pupillus tenetur in id quo factus est locupletior. [*Item si.*] Ad neg. procur. constituisti: & creditores tui infestabant procur. tuum nomine cuiusdam debiti, dicentes velle se distrahere pignora eis obligata nisi eis soluat. ego contemplatione tui mutuo ei pecuniam dedi. mihi act. neg. obligaberis. procurator, si nõ stipulatus eram pecuniam mihi à procur. reddi, nõ erit obligatus mihi. [*Si quis.*] Pecuniam perferendam mihi, Titio tradidisti: aduersus eum habeo actio. neg. gestorum: vt mihi illam pecuniam det. Si vero aliquis ad negotia mea gerenda sui lucri causa & nõ mei commodi accesserit: habeo contra eum act. neg. gest. si vero aliqua impenderit, non repetet nisi quatenus fuerim factus locupletior. [*Si quis ita.*] Titius credens gerere negotiũ meum, gessit proprium. nec mihi aduersus eum, nec ei aduersus me competit actio. Si vero credebat meum esse tantum, cum & meum & suum erat: pro illa parte quæ ad me spectat, dabitur mihi act. pro alia non contra me. vnde si habeam negotium commune cum Titio, & mandaui tibi vt illud gereres, tu tanquam meũ esset gessisti sciẽs in parte esse Titij: pro alia parte quæ Titij erat, habebis cum obligatum actio. neg. gest. [*Si quis quasi.*] Liberum hominem bona fide possidebam, quem credebam esse seruum meum. negotia mea gessit tanquã seruus. dabitur quidem nego. gest. actio mihi contra eum. & ei contra me. [*Sed si ego.*] Se gessi negotia filij tui peculiaria vel seruitan tenear nego. gest? Respon. quòd si gessi contemplatione tui: & tu mihi, & ego tibi tenebor insolidum. si filij tui: habeo patrem obligatum de peculio: nec distinguit crediderim eum sui iuris: necne: quia semper eadem distinctio seruanda erit: vt si nomine patris teneatur insolidum: & si filij, de peculio, id est quatenus est in peculio. vnde si filij negotia gessi, & cõtemplatione filij, & pater habeat ratum:

BIU Cujas

ratum: nihil operatur ratihabitio: quia non tenetur nisi de peculio, id est quatenus locuples pater est vel dominus per peculiū filij vel serui. si vero nihil sit in peculio, quia tantum debet dominus vel patri: dicit quòd tenebitur pater vel dominus quatenꝰ peculium est locupletatū id est, quatenus factus est pater vel dominus locupletior ex parte serui vel filij interueniēte gestione mea. [*SED ET SI HOMINIS.*] Omnia hęc plana sunt vsque ad. §. item quæritur. vbi dicit casum: quia liberū hominē possidebas aliquem qui bona duplicis generis habebat. nā habebat bona quæ ad eum pertinebant, & etiā quę ad te. gesi bona quæ pertinebant ad te. contra te habeo act. Si vero quæ ad eū: cōtra eum habeo act. & hoc qñ eum esse seruū credebam. eadem distinctio seruat si credebā eū liberū hominē. [*ITEM QVAERITVR.*] Gerens negotia tua petij à non debitore tuo, & exegi: quoniam credebā aliquid debere: nihil tamē debebat: postea ratum habuisti. an detur tibi neg. gest. act. contra me? Videtur quòd non: quia negotiū tuum non erat: quia nihil tibi debebatur: rati tamē habitione negotium fit tuum: & ei qui soluit, datur repetitio aduersus te qui ratum habuisti: vnde æquum esse videtur dari act. contra me nego. gest. [*IDEM AIT.*] Titius decessit qui habebat vnum debitorem: & putabam te esse hæredem Titij, cum Seius esset verus hæres. gesi negotia tua, & ab eo debitum exegi: tamen postea sciuisti, & ratum habuisti. Dicitur quòd ego tibi, & tu mihi eris obligatus actio. neg. gest. nec ob. quia est aliàs negotium Seij: quia ratihabitio facit esse tuum negotium: veruntamen verus hæres. s. Seius aget contra te peti. hære. vt restituas debitum quod habuisti per tuam gestionem. Sed quid? Pone quòd fulsi insulam, credens te hæredem, cum alius esset hæres: nunquid si ratum habueris, me obligaueris neg. gest. act. quęritur. Et dicitur quòd nō: nec ego te: quia istud negotium tuum fieri nō potest: quia alterius est ipso gestu: sed hoc casu verus hæres obligatur migi gestori. [*VIDEAMVS.*] Si ad negotia mea gerenda accessisti: & quædā gessisti, & quædam neglexisti: act. neg. gest. mihi teneberis: & hoc est quia alius esset gesturus nisi tu gessisses. Item si mihi. x. debebas, nec à te exegi: si debitum non fuit vsurarium, incipit esse vsurarium. veruntamen si tales essent debitores a quibus exigere nō potuisti, cum mandatum non suscepisti: ratione illius debiti quod debebas, current de cætero vsuræ: nisi fuerint remissæ: cum tantum operetur mora cum officio iudicis in bonæ fi. iudi. quantum stipulatio in stricti iuris iudiciis. Si vero de coniunctis fuisti, vnde sine mandato experiri potuisti: nisi à debitoribus etiam extraneis exegeris, teneberis: quia de teipso non est quæstio quin teipsum debeas conuenire. vnde si actio qua tenebaris, erat tempore peritura: ideo veniet ad actio. neg. gest. & sic fit perpetua. Item si actio qua tenebaris, erat non transitura: efficietur transitura, & sic tres pœnas patieris: quia teneris ad vsuras. Item quia actio tempo ralis perpetuatur. Item quia efficitur transitura quæ non erat. Ité gesi negotia alicuius priuati vel alicuius ciuitatis petendo fundum, vel ancillam. consecutus sum fructus maiores quàm debebā tur. totum ciuitati vel domino nego. gesto. act. restituere debeo. [*SI QVOCVNQVE.*] Gessisti negotia mea, & male. vnde tenebaris mihi in decē. ex alio latere impedisti. x. in negotio meo. egi directa act. ad. x. tu voluisti cōpēsare. iudex cōpensationē non admisit id est cognitioni supersedit: & ita de ea nō cognouit: sed de principali .i. de neg. gest. act cognouit, & te mihi condēnauit: nunquid poteris postea contrarium instituere? Dicitur quòd sic. si vero de cōpensatione opponenda cognouit, & definiendo pronunciauit compensationi locum non esse: an potes contraria agere? Dicitur quòd non. Hoc dicit vsque ad. l. si ex duobus. Vi.

VI. IVLIANVS libro tertio Digestorum scribit.

SI pupilli tui negotia gesseris non mandatu tuo, [a] sed ne tutelæ iudicio tenearis: negotiorū gestorum te habebo obligatum: [b] sed & pupillum, si modo [c] locupletior [d] fuerit factus.

Ex mutuo contractu cum procuratore contemplatione domini dominus tantum obligatur. Item obligatio procuratoris non impedit actionem oriri contra dominum. hoc dicit.

¶ Item si procuratori [e] tuo mutuam pecuniam dedero tui cōtemplatione, [f] vt creditorem tuum, vel pignus tuū liberet: [g] aduersus te negotiorum gestorum habebo actionem: aduersus eum, cum quo contraxi, nullam. [h] Quid tamen, si à procuratore tuo stipulat⁹ sum [i]? potest dici superesse mihi aduersus te negotiorum gestorum actionē: quia ex abundanti [k] hanc stipulationē interposui.

Mandatum factum ab alio mei causa mihi actionem negotiorum gestorum non tollit. Bartolus.

¶ Si quis pecuniam vel aliam quandam rem ad me perferendam acceperit: quia meum negotium gessit, negotiorum gestorum mihi actio aduersus eū competit. [l]

Qui gerit negotia animo deprædandi,

a *Non mandatu tuo.* si enim mandasses, mandati actio locum haberet: vt. Cod. eo. l. si mandatum.

b *Obligatum.* scilicet insolidum: quia tuum est negotium cura & solicitudine: & idem est si eras curator: idem & si procurator; cum in his sit eadem ratio: vt infra, eo. l. mandasti. & arg. infrà, ad. l. Aquil. illud.

c *Modo.* id est ita demum.

d *Locupletior.* & sic patet quòd si quid de gestis perit etiam fortuito casu, quòd sit periculo gerentis, [a] sicut & in aliis casibus quos dicemus infrà, eo. si negotia. siue feci nomine tutoris tantum, vt hic. siue nomine pupilli, & contemplatione eius: vt. Cod. eo. l. ij. Et plenè dic: quia aut impendit hic gestor in rem necessariam pupilli: & tunc tenetur insolidum pupillus quemcunque exitū res habuerit, dummodo vtiliter sit cœptum: vt. j. eod. sed an vltro. §. j. & j. de sol. in pupillo. §. plane & j. de mino. l. verū. §. sciendum. versi. itē nō restituitur. an vtiliter: & tunc obtinet q̄ hic dicit, & inspicitur tēpus litis cōtest. vt. j. e. litis. in prin. & j. de solu. l. in pupillo. in prin. si autem voluptariæ, permittitur auferre: vt infrà, man. l. idemque. §. idem Labeo ait. non autem agit: vt infrà, eo. l. ex duobus. quæ autem sint necessariæ vel vtiles vel aliæ, habes. j. de verborum signific. l. impensæ.

a *Facit gl. in cap. si cui pridem. sup verbo, effe- clus. in fin. extrade requia nunciatione.*

e *Item si procuratori.* & ita habebat mandatum: vt suprà, de procu. l. j. j. respn.

f *Contemplatione.* sed si sui, ipse certi condictione tenetur: vt. C. si cer. peta. l. eum qui.

g *Liberet.* proprie quo ad pignus: improprie quo ad creditorē. sic &. s. de offi. proconsul. l. ij.

h *Nullam.* quia nolui eum mihi obligari: vt arg. j. si cer peta. l. non omnis. & arg. infra, communi diui. l. in hoc iudicium.

i *Stipulatus sum.* post numerationem.

k *Quia ex abundanti.* in vicium sonat, vt non teneatur secundum quosdam: vt arg. suprà, de pact. l. iurisgentium. §. sed si fraudandi. sed tu dic contra secundum quosdam: vt arg. infrà, de instit. act. l. in eum. in fi. j. respon. nam hic abundantia ponitur pro cautela: vt infrà, de hære. instituto. l. j. §. qui neque. & . C. de test. l. testamentum. in fi. Et vt plenè scias, dicas quòd qui accepit in vtilitatem alterius: aut habet mandatum à domino, aut non habet. si habet: aut ad certum hominem, aut non. & si ad certum, aut vt nuncius, & tunc dominus tenetur ex eo contractu ac si ipse contraxisset: vt infrà, quod iussu. l. fin. & infrà, quod cum eo. l. fi. & infrà, de consti. pecu. l. qui autem. §. fi. & Co. q̄ cum eo. l. si ex contractu. aut vt procurator: vt vade ad illum, & accipe decem nomine meo. & tunc tenetur procurator ex contractu, & dominus contraria mandati: vt. C. manda. l. si literas. si non ad certum hominem: tunc aut qui mutuauit, hoc fecit contemplatione domini tantum: & tunc ipse solus tenetur actione neg. gest. aut procuratoris & domini: & tunc vterque tenetur: vt hic, & in principio. §. & in fin. Item tenetur dominus vtili institoria: vt. C. de instit. act. l. si mutuam. aut contemplatione procuratoris tantum: & tunc ipse solus: vt. C. si cer. peta. l. eum qui. si vero non erat procurator, sed neg. gestor, aut qui dedit fecit contemplatione domini negotiorum, & tunc tenetur dominus si vtiliter cœptum fuit: quia pecunia erat necessaria, licet fuerit amissa: vt. j. eo. siue hæreditaria. &. l. sed an vltro. §. j. & etiam sic est in actione de in rem verso: quæ huic comparatur: vt infrà, de in rem ver. l. iij. §. j. &. §. vnde. si contemplatione accipientis: tūc tenetur ipse tantum, non dominus: nisi ratum habeat, vel in rem suam vertat: vel cum in eo, id est in eam rem in quam accepit, procuratorem constituat: vt. C. quòd cum eo. l. ei qui. in fi. & infrà, si cer. pet. l. eum. &. C. si tu. vel cu. inter. l. pe. & de institu. l. si mutuam. si autem contemplatione vtriusque, tenetur vterque: vt dixi in eo qui habet mandatum: vt hic, & infrà, eo. liberto. j. rñ. in casu tamē & si expressum nō intercueniat mandatum, datur institoria vtilis: vt infrà, quod cum eo. l. fi. in rectore ciuitatis vel prælato Ecclesiæ vel tutore dic eos teneri tantū, nisi pecunia fuerit in vtilitatē ciuitatis vel Ecclesiæ vel minoris versa: vt. j. si cer. pe. ciuitas. &. C. de sacrosan. Eccle. authen. hoc ius. & C. quando ex fa. tu. vel cura. l. si in rem.

l *Competit.* hoc concedunt quidam si mei contemplatione fecit, id est rem

BIU Cujas

i.rem perferendam accepit. Sed potest dici quod semper mei cõ- templatione fecisse videatur,cum causa commodi mei fecit:vt.j. proxi.§.si tamen id faciat sciens . alioquin contradicimus secundum Io.vt in bona fide & mala fide ædificante datur etiam mihi actio furti : & furtiua condictio competeret si esset à me missus: vt.j.de fur. l. eum qui.

§.si epistola . & illi qui misit,datur mandati:vt infra,manda.si vero. §. si mihi . ver. dedi.& etiam furti:vt.C.de fur. si is cui.

a *Non mei contemplatione*.i.cõmodo. vt statim dicit secundũ Io.

b *Suum eum potius*. id est ad suam vtilitatem, secundum Ioan.

c *Actionem*. collige hic secundum M.quod malæ fidei possessor etiam si suo nomine expensas fecit,habeat nõ solum retentionem: vt j.de pe.hære. plane. in fi.sed etiam actionem: vt hic, quia nemo debet locupletari &c. vt j. de condict. inde. l. nam hoc natura. Ioan. cõtra. & B.& dicit interesse an nomine domini impendit:vt tunc repetat, vt hic : an suo nomine,vt tunc nõ: vt j.de condict.inde.si in area.in fin.&. j. de do. ma.excep. Paulus. &.j. ad.l.Aquil.si seruus. ij. §.si oliuam. & ar.est ad hanc distinctionem. j. communi diui.l.in hoc iudicium. §. diuersum. &.j.mãda. creditor. & expone literam hic,secundum Ioan . vt hic scripsi . & hoc quando in faciendo expedit nomine suo. si autẽ in reficiendo, iudicis officium imploratur etiam si est malæ fidei pro necessariis tantũ:pro vtilibus permittitur auferre:vt.C.de rei vin.l.domum.Accur.

* *Fl. quod*

d *Quasi meum*.s.sciens: vt congruat sequens exemplum secundum Io.tu contra,vt ibi dices.Accursius.

e *Ex vtroque*.i.ex nullo latere nascitur aliqua.nam in nullo casu nascitur actio ex vtroque latere.

f *Tenebitur*.act.neg.gest.& ego ei.

g *Sciens*.ergo si ignorans:nec tu sibi,nec ipse tibi tenetur,secũdum Io.vt. dixi. s. eo. l.iij. in fi. sed secundum nos idem si ignorans.& hic subaudi,maxime.

h *Negotiorum gestorum*.vt hic,&.j.eo.liberto. §. inter. sed certe imò actio videtur esse in factum inter mandantem & te,etsi hoc deficiat:vt.j.manda.si mandauero.ij.§.si curator.quæ est contra. Sol.hic in rem ipsam quæ erat absentis impendit.ibi nõ.Item hic erat negotiũ domini reipsa:ibi ratihabitione.Alij tamen diuinãt qp ibi contẽplatione tantũ mandantis gessit:hic etiam gratia dñii. & hoc videt colligi ex.l.cõtraria.Ar.tamẽ cõtra.C.e. si mãdatũ.

i *Actio*. vt hic,&.j.eo.at qui natura.§.si libero.&.l.si liber homo.& hoc casu de leui culpa non tenetur,vt puto:arg. contra.j. de adqui.re.domi.l.homo liber.§.j.

k *Sed si ego filii tui*.magis tamen possunt dici patris vel domini: vt.j.de mino.l.denique.§.sed vtrum.ibi,nec eo mouetur.&c.

l *Tu mihi tenearis*.insolidum , & ego tibi.

m *Amicicia*.scilicet tam adepta quàm etiam adquirenda,vt subiicit:vel eorum contempla.&c.sed tali casu videtur quod nõ repetatur quod impenditur : vt infra, eod. is qui amicicia. quæ est contra.Sed ibi est amicicia charitatiua,vt patris ad filium:vbi nõ repetit. hic autem vt amici qui non vult negotia alterius deperire:vt.s.eo.l.j.& facit ad hunc.§.j. de in rem ver.l.seruus. §. cum Sticho.&.j.ad Vell.si fideiussores.

actione neg.gest.tenetur : ipse tamen agere non potest nisi quatenus dominus locupletior factus est.Bartolus.

¶ Sed &si quis negotia mea gesſit non mei contemplatione, [a] sed sui lucri causa: Labeo scripsit suum eum potius, [b] quàm meum negotium gesisse. Qui enim deprædandi causa accedit:suo lucro,nõ meo commodo studet.sed nihilominus,immò magis & is tenebitur negotiorum gestorum actione. Ipse tamen,si circa res meas aliquid impenderit:non in id, quod ei abest, quia improbè ad negotia mea accesit,sed in quo * ego locupletior factus sum, habet contra me actionem [c].

Quatenus negotium spectat ad gerentem,actio ista non oritur:sed inquantum spectat ad alium,oritur.

¶ Si quis ita simpliciter versat' est, vt suum negotium in suis bonis,quasi meum [d], gesserit: nulla ex vtroque [e] latere nascitur actio : quia nec fides bona hoc patiatur. Quòd si & suum [negotium] & meum, quasi meum gesserit : in meum tenebitur [f]. Nam & si cui mandauero, vt meum negotium gerat,quod mihi tecum erat commune:dicẽdum esse Labeo ait, si & tuum gesit sciens [g], ne-

A n *Duntaxat*.quomodo est hoc negotium patris vel domini? Respon.reipsa.cur ergo non insolidum tenetur:vt supra,eo. item si. §.fi.in fi?& potest dici secundũ Io.quod hic non loquitur de negotio peculiari quod reipsa domino quæritur,sed extrinsecus:puta emit res à seruo.Alij dicunt quod.s.in.l.item.loquitur quando nullo modo spectat ad eum cuius contemplatione geruntur.sed hic aliquo modo spectant ad filium vel seruum. Tu dic apertius:vbi aliquo modo possum habere obligatũ eũ cuius nomine gero: eũ cuius res est, suo nomine nõ [a] conuenio : vt dixi . s. ea.l.§.si Titij.sed filium vel seruum insolidum naturaliter mihi obligo:& ead.obligatione patrem de peculio nomine filij , non suo: & idem est in domino & seruo.sed vbi nullo modo possum obligare eũ cui [o] nomine gero,quia nullo modo spectat ad eum:dominum rei cõuenio: vt in.d.l.supra, eodem.item si.§.fin.

o *Idemq*;. s. vt detur act.neg. gest. de peculio si eorum cõtemplatione gesi.

P *Nã & si*. Bene dixi dñm de peculio tãtum teneri: quia nõ tenetur nisi de peculio etiã vbi ratũ habuerit.Azo.vel secundum Ir. cõtinua. peculiare negotiũ non vtique sic patris est vt insolidũ teneatur. nam nec ita vt ratum habere possit:vt infra,de in rem ver. si res . in fine. &.l.seq. Item proba similitudinem per aliam l.eiusdem tit. l. quòd si seruus.§.in rem. ibi, &

B *Si negotium potest pertinere ad eũ cuius contemplatione geritur quoquo modo:reipsa contra eum cuius vere est, non agitur, etiam si ratum habeat:& non potest habere ratum quod suo nomine non est gestum.h.d.*

¶ Sed si ego filij tui [k] negotia gessero,vel serui:videamus, an tecum negotiorum gestorum habeam actionem. & mihi videtur verum (quod Labeo distinguit, & Pomponius libro vicesimo sexto probat) vt si quidem cõtemplatione tui negotia gesi peculiaria, tu mihi tenearis [l]. Quòd si amicicia [m] filij tui,vel serui,vel eorum cõtemplatione: aduersus patrem vel dominum de peculio duntaxat [n] dandam actionẽ.Idemque [o] est, & si sui iuris esse eos putaui. nam & si [p] seruum non necessarium emero filio tuo [q], & tu ratum habueris:nihil agitur [r] ratihabitione . Eodem loco Pomponi' [s] scribit: hoc adiecto,quòd putat, & si nihil sit in peculio,quoniam plus patri

C

gotiorum gestorum [h] eum tibi teneri .

Error in persona gestoris non impedit nasci actionem negotiorum gestorum. Bar.

¶ Si quis quasi seruus meus negotium meum gesserit, cũ esset vel libert', vel ingenuus: dabitur negotiorum gestorum actio [i].

generaliter &c.& quod subiicit hic, non necessarium : subaudi, maxime, secundum Azo.vt infra, de in rem ver . quod seruus in hoc. Vel ideo dicit, non necessarium: quia si necessarium , insolidum dominus teneretur quasi de in rem ver. siue instar institoriæ:vt. C. quod cum eo.l. ei qui. Vel tertio ideo dicit , non necessarium:quia si necessarium,cum vtiliter esset gestum, cogeretur habere ratum etiam non suo nomine gestum : vt infra, eod. Pomponius.& sic insolidum teneretur.

D

q *Filio tuo*.contemplatione eius.

r *Nihil agi*.vt insolidum tenearis.& sic no.quòd ratihabitio nõ reconciliat alieno nomine gestum:vt hic,&.j.de calum.l.ij.in fi. &.j.de præca.si seruus.nisi in casibus:vt.j.e.l.fi. &. C.de his qui à non do.l.j.Sed videtur quod propter ratihabitionem insolidum condemnandus est vel actione quod iussu , vel de in rem ver.vt j.quod iussu.l.j.§.si ratum.&.j.de in rem ver.si res.§. penul. quæ sunt contra.Sol.illud locum habet cum dominus contractum serui ratum habet:secus vero cum contractũ alterius pro seruo contrahentis ratum habet:vt hic [b].Item no.quod sicut negotium nõ meo nomine gestum ratum habere non possum vt ob hoc conueniar insolidum,vt dictũ est:ita nec habeo ratum vt agere possim.Quid ergo si rem meam tuo nomine vẽdidisti: & ego ratum habeam vt te conueniam neg.gest?rem meam amittro:vt.C.de rei vin.l.mater.Item prẽcium exigere non possum. quid ergo faciã? R.ñ.si quidem ratum habeam quod vendideris nomine meo, & vendidisti nomine tuo:nõ nocet mihi contra possidentem.si autem ratum habeam quod vendidisti tuo nomine, non habiturus ratum si scirem me precium petere non posse : tunc doli replicatione iuuabor contra possidentem:arg.s.de pact.si cum te.

b *Non tenetur*

s *Pomponius scribit*. approbando quod dictum est : & adiiciendo quod sequitur.sed cui fiet hęc adiectio quę sequitur:an ei qui habuit

habuit ratum: an semper? Respon. quando habuit ratum.

a *Factus sit.* Est ergo hic casus vbi in actione de peculio nō deducitur quod dño debetur. sic. ĭ. de pecul. l. j. §. si cū impubere. & ĭ. de alea. l. fi. aliàs generaliter detrahitur de peculio: vt. ĭ. de pecu. sed si damnum. Vel dic quod dñs non de peculio, sed directa suo nomine in quantū fact⁹ est locupletior, tenetur: quasi reipsa gestum negotiū suum sit, non peculiare, quia nullum erat peculium: cū plus patri vel domino debeatur: & sic non ob. quod alieno nomine, quia res ipsa erat patris vel domini.

b *Sequi debent.* ex re vel ex opera: sed ex hac distinctione nulla videtur colligi differentia: sed Io. dicit hāc esse differentiam: quia vbi putaui seruū, nomine rerū quæ possessorem sequuntur, ago directa actione non de peculio, inquantum. s. locupletior est: vt supra, p. xi. §. sed vbi sciui liberum, non nisi de peculio. vnde possessoris debitum deduceretur: q̄ non placet: nisi vt est distinctum supra, ea. l. §. sed si ego. Azo. & facit pro hoc hæc litera: sed &. nam non aduersatur.

c *Actionem.* directā, vel de peculio: vt est distinctum supra. §. sed si ego.

d *Non tecum.* Etiā de peculio: quia non ex re vel ex opera, etiam si nomine domini gessi.

e *Sed cum ipso.* Hæc omnia vera sunt in hoc casu tantū vbi non cōtemplatione possessoris gestum sit negotiū. hic contradicit superiori proxi. glo.

dominóve debetur: & in patrem dandam actionē, inquantum locupletior ex mea administratione factus sit[a].

Contra eum ad quem spectat verè negotium, competit hæc actio, non inspecta falsa opinione gerentis. Bartolus.

℣ Sed si hominis liberi, qui tibi bona fide seruiebat, negotia gessero: si quidem putans tuum esse seruum gessi, Pomponius scribit, earū rerum peculiariū causa, quę te sequi debent[b], tecum mihi fore negotiorum gestorum actionē[c]: earum verò rerum, quæ ipsum sequuntur: non tecum[d], sed cum ipso[e]. Sed si liberum sciui: earū quidē rerum, quæ eum cō sequuntur, habebo aduersus eum actionem: earum vero rerum quæ te sequuntur[f], aduersus te.

Expensa facta ne res pereat, repetitur ab eo ad quem res spectat, non inspecta falsa opinione gerentis. Bartolus.

℣ Si Titij seruum putans, qui erat Sempronij, dedero pecuniam, ne occideretur[g]: vt Pomponius ait, habebo negotiorum gestorum aduersus Sempronium[h] actionem.

Si negotium geritur nomine eius ad quē non spectat, ex eius ratihabitione negotium dicitur pertinere ad eum: & hac actione tenetur si sibi aliquid ex ratihabitione quæri. ur. aliàs secus. hoc dicit vsque ad. §. videamus.

℣ Item quæritur apud Pedium libro septimo, si Titium quasi

A sed illud cum prædicta determinatione intelligitur. bene dixi ex lucratiua. aliàs ad precium nullo modo teneor: vt instit. de le. §. si res aliena. si alterius: si quidem domini ad quem pertinebat, agitur si ratum habet: aliàs non: nisi vtiliter esset gestum. tunc enim pro rato debet haberi: vt. ĭ. eo. Pomponius, si vero nomine alterius qui non erat dominus, gesserit: si non habet ratum, agi non potest. si habet: si quidem ex sua ratihabitione nihil potest ei quæri, non tenetur: vt hic, & infra, ea. l. §. quid ergo ĭ quit. si vero ei quęri potest, tenetur: vt. ĭ. §. proxi. item quæritur. & infra, eo. fideiussor. §. fi. &. s̄. e. l. §. si quis pecuniam. si autem quoquo modo habeo obligatum eum cuius nomine gero, vt filiū vel seruum: tunc dominus & pater etiā ratum habens tenetur de peculio tantum: vt. s̄. ea. l. §. sed si ego.

debitorem tuū extra iudiciū[i] admonuero, & is mihi soluerit, cum debitor [tuus] non esset[k]: tuq́; postea cognoueris, & ratum habueris: an negotiorū gestorū actione me possis conuenire? Et ait dubitari posse: quia nullum negotiū tuum gestum est, cum debitor tuus non fuerit. Sed ratihabitio[l] (inquit) fecit tuum negotiū. Et sicut ei, à quo exactū est, aduersus eū[m] datur repetitio[n], qui ratum habuit: ita & ipsi debebit post ratihabitionē aduersus me competere actio. [&] sic ratihabitio constituet tuum negotiū, quod ab initio tuum nō erat, sed tui* contemplatione[o] gestum.

Idem ait, si Titij debitorem, cui[p] te hæredē putabam, cum esset Seius hæres, conuenero[q], similiter & exegero: mox tu[r] ratum habueris: esse mihi aduersus te, & tibi mutuam negotiorum gestorum[f] actionem. Atquin[t] alienum negotiū gestum est: sed ratihabitio[u] hoc conciliat: quæ res efficit, vt tuū negotium gestum esse videatur: & à te hæreditas[x] peti possit. Quid ergo, inquit Pedius, si cum te hęredem putarem, insulam fulsero hæreditariam, tuq́; ratum habueris: an sit mihi aduersus te actio? Sed non fore ait: cum hoc facto meo alter

i *Extra iudicium.* Hoc ideo dixit, vt locum haberent sequētia de condic. inde. nam aliter qui ratum habet, non tenetur condic. inde. vt. ĭ. man. si fideiussor. j. §. in omnibus. Item ideo, quia non potest agere in iudicio: vt infra, ea. l. §. videamus. * Flo. tua

k *Debitor tuus non esset.* hoc faciebat dubitationem.

l *Sed ratihabitio.* nunc respondet.

m *Eum.* id est te. & mutat personas.

n *Repetitio.* id est cōdictio indebiti: vt hic, & infra, de fur. si vendidero. §. si Titius. Ac.

o *Sed tui contemplatione.* ergo si non esset tuo nomine gestū, non posses facere tuum ratihabitione: vt hic, & supra, ead. l. §. sed si ego.

f *Te sequuntur.* ex re tua, vel opera eius: vt. ĭ. de adquiren. re. domi. l. adquiritur. §. de his.

g *Occideretur.* siue iuste siue iniuste occidebatur: quia potuit & iure occidi. sic. ĭ. quod me. cau. l. isti quidem.

h *Sempronium.* plus ergo facit veritas, quàm opinio. sic &. ĭ. eod. sed an vltro. §. fin. sed nonne ab eo cui dedi, repetam quia turpiter accepit: vt infra, de condic. ob tur. cau. l. ij? Respon. non: quia meo nomine non dedi. alius enim videtur dedisse cuius nomine dedi: nisi non habeat ratum: vt. C. si cer. pe. l. si absentis. Azo. Item qualiter dicetur hoc negotium Sempronij? Respon. ratihabitione. sed si hoc est, qualiter ergo ratum habere potest: cum non sit suo nomine gestum? Respon. immò & suo nomine geri potuit: licet Titius putaretur dñs: vt in bonæ fidei pos. hæreditatis dicitur ĭ. eo. l. quæ vtiliter. §. Titius. vel non habet ratum. sed cum sit gestum ad suam vtilitatem, perinde habetur ac si ratum haberetur. & hoc est quod dicit Scæuo. pro rato debet haberi: vt. ĭ. e. l. Pomponius. Hæc bona. solu. est. Vel dic in subsidium, ne res mihi pereat, tenetur Sempronius: quia Titius ratum non habet: secundū Azo. Et ad euidentiam huius. §. & seq. distingue sic, cū quis gerit negotium quod possibile est esse alterius ratihabitione: licet non fuerit. s. re vera. aut gestor gerit nomine suo, aut alterius. si suo, non potest agi: cum ratum haberi non possit negotium non suo nomine gestum: vt. s̄. ea. l. §. sed si ego. nisi in subsidium re perempta vel prescripta: vt si rem tuam meo nomine ex lucratiua causa mihi quæsitam vendam: vt. ĭ. e. l. fi. &. C. de re. ali. non ali. l. j. &. ĭ. si cer. pet. si & me. sed M. dicebat quòd licet esset ad rem regressus, tamen agi posset hac actione pro precio: vt. C. de rei vin. l. mater.

p *Cui.* scilicet Titio.

q *Conuenero.* extra ius.

r *Mox.* i. postquam sciuisti, quodam spatio nec minimo nec maximo interueniente: vt. ĭ. rem. ra. habe. l. quo enim. in. §. j. & de sol. l. ratum. &. l. dispensatorem. in fin.

s *Negotiorum gestorum.* immò mandati: cum ratihabitio mandato comparetur: vt infra, de regu. iur. l. semper qui non prohibet. quę est contra. Solu. hic ratum habet negotium gestum ab absente, ibi à præsenti. & ideo nego. gest. agitur in primo casu: in secundo non, sed mandati, secundum Io. vel ibi mādaueras mihi vt gererem, quod non suscepi, ideoque indignabaris, & tunc gessi, & tu ratum habuisti. & ideo propter primum mandatū agitur mandati: secundum B. Alij dicunt ibi speciale in fideiussione quæ fit in iudicio sisti: sicut & alia multa in iudiciis sunt specialia: vt. s̄. si quis cautio. & si post tres. Item vnde nascitur hæc actio neg gest? Respon. ex ratihabitione, non pristina exactione: secus in actione pro socio, & tutelæ: quæ ex veteri contractu oriūtur vel quasi demum finita tutela vel societate: sicut ex contractu do vt des demum secuta traditione oritur actio: vt. C. de rerum permu. l. ex placito. *Negotiorū gestorum actio vnde oritur.*

t *Atquin.* oppositio. Azo.

u *Sed ratihabitio.* responsio oppositionis. Accursius.

x *Hæreditas.* i. hæc pecunia petitione hæreditatis, si modo contendas te hæredem, vel pro possessore possideas: vt hic, & infra, de peti. hære. l. quòd si in diem. §. j. &. ĭ. si pars hære. peta. l. fina. in fin. & agit Seius verus hæres petitione hæreditatis.

Veritas plus operatur quam opinio.

Reipsa.

BIU Cujas

a *Reipsa.* id est in veritate, quæ non viciatur erroribus gestorum: vt. ff. de offi. præsi. l. illicitas. §. veritas. sed superiori casu quasi mihi exacta est pecunia: neque ita videtur factum creditoris cui debebatur.

b *Ipso gestu.* id est ipsa gestione. & hoc est q̃ supra, dixit reipsa. Et not. hic q̃ quatuor modis dicitur negotiũ alienum: cura & sollicitudine: ité reipsa: ité ratihabitióe: item ipso gestu. Cura & sollicitudine, vt si illud negotium gesseris quod ad me pertinet, quia sum tutor vel curator vel procurator: & hoc casu teneor si mei contẽplatione fecisti: sed verus dominus indistincte: vt. ff. e. l. iij. §. hac actione. & l. si pupilli. in prin. Item reipsa: vt cũ in rem meã aliquid impenderis, vel necessario vel vtiliter aliquid facis: & hic teneor siue gessisti nomine meo: siue alterius ad quẽ nullo modo pertinet: vt. ff. eo. item si cum. §. fi. & l. si pupilli. §. si quis ita. si autem aliquo modo ad eum cuius nomine gessisti pertinet, etiã naturaliter tantum, vt quia filius vel seruus meus est: tunc de peculio teneor: vt. ff. e. l. §. sed si ego. si autem nomine suo gesit: vt quia in rem meam quam suam credidit, necessario vel vtiliter impendit: si in faciendo, datur exceptio non actio nisi mala fide: quo casu nec exceptio nec actio: vt insti. de rerum di. §. ex diuerso. & infra, communi di. l. in hoc iudicium. & infrà, de condic. inde. si in area. in fi. & de excep. do. l. Paulus. & de act. emp. l. idemq́ue. sed si in reficiendo: tunc si bona fide, offi. iudi. expensæ repetũtur necessario vel vtiliter factæ: si mala fide, tunc idem quod in necessariis: vtiles autem abraduntur: vt. C. de rei vin. domum. sed M. dixit semper possessori dari neg. gest. actionem, etiam si suo nomine impendit: ar infrà, de condic. inde. nam hoc natura. & suprà. e. l. §. sed & si quis negotia. sed illum. §. expone vt ibi. & hoc no. infrà, de rei vin. l. in fundo. Rati autem habitione si meo nomine gessisti, & ego ratum habeo, vel fingit ius me habere: vt suprà, eo. §. item quæritur. & infrà, eo. si ego. & l. Pomponius. & de hac specie diximus. ff. e. l. §. fi Titij. Ipso gestu: quod sic diximº causa doctrinæ. [a] nam hoc nomen non habemus pro hoc genere negotij: sed quando reipsa: vt hoc. §. tunc autem dico ipso gestu meum, vt si meo creditori soluas: vt infrà. eo. l. soluendo. & hoc siue soluas nomine meo, siue alterius quem debitorem putabas. nam semper oportet me approbare quod tam vtiliter pro me gestum est: vt j. e. l. cum pecuniam. & l. que vtiliter. §. fi. si autem tuo nomine: tunc idem vt hæc actio habeat locum secundum Bul. & Io. & H. scilicet, postquã statueris in animo vt solutio cedat pro meo debito: vt infrà, de peti. hæ. si quid. & j. e. l. fi. in fi. sed Azo dicit eos male dicere: quod sic probat: quia cum hic soluit, nata est ei condictio inde. vt infra, de condic. inde. si pœnæ causa. §. j. ergo eadem solutio non parit liberationẽ veri debitoris, cum pariat repetitionem: vt infrà, de cõdic. inde. l. cum is. §. j. nec ob. infrà, eo. l. si. quia ibi non soluit nomine suo: sed hæreditario, vel alterius qui non hæres erat. Ité nec illa, si quid. quia ibi nõ de suo sed de hæreditate soluit: suo tñ nomine: vnde & soluta reputat hæredi dicens se eorum nomine non damnandum: cum nec habeat: nec culpa nec dolo desiit habere, sed quòd habet condic. inde. quæ datur ei consumpta à creditore pecunia: & sic reconciliatio indebito cedit. Item cauet de defendendo hæredem contra creditorem: si tamen possessor fuit malæ fi. Item & verus hæres ex sua persona habet exceptionem: quia sua pecunia soluta est ei: licet non à se vel suo nomine. nam bona fides & cætera. vt infrà, de re. iur. l. bona fides. at in nostro casu pecunia fuit soluentis, & suo nomine soluitur: sed hoc casu cum de sua & nomine suo soluit, si non potest condicere: vel quia causa pietatis soluerit bonæ fidei possessor hæreditatis qui non tenetur nisi in quo locupletior est: vel non est soluendo qui recepit: ex æquitate datur actio contra me debitorem vel exceptio. si conueniam eum peti. hære. & ipse est bonæ fidei poss. vt infrà, de reli. at si quis §. siquis dum. & infrà, de peti. hære. quod si possessor. Accursius.

Negotium alienũ quatuor modis dicitur.

Gestor tenetur de neglectis si alius erat gesturus: item si à se non exigit: secus si nõ exigit ab alio: nisi esset de illis personis quæ possunt agere sine mandato. ff. cum. l. seq. & principio se. vsque ad. §. item si fundum. Bartolus.

[a] *Bal. not. ex hac glo. q̃ possumº per nosipsos inuenire vocabula ratione doctrinæ quæ non reperiũtur.*

Videamus in persona eius, qui negotia administrat: si q̃dam gessit, quædam non: contemplatione tamẽ eius, alius ad hæc non accessit: & si vir diligens (quod ab eo exigimus[c]) etiam ea gesturus fuit: an dici debeat, negotiorum gestorum eum teneri & [d] propter ea quæ non gessit: quod puto verius[e]. B

Certe si quid à se exigere debuit, procul dubio hoc ei imputabitur[f]. Quanquam enim hoc ei imputari non possit, cur alios debitores non conuenerit, quoniam conueniendi eos [in] iudicio facultatem non habuit[g], qui nullam actionem intendere potuit, tamen à semetipso cur nõ exegerit, ei imputabit. Et si forte non fuerit vsurariũ[h] debitum, incipit esse vsurariũ[i]: vt diuus Pius Flauio Lõgino rescripsit: nisi forte[k], iquit, vsuras ei remiserat[l]. C

VII. PAVLVS libro nono ad Edictum.

QVia tantumdem[m] in bonę fidei iudiciis officiũ iudicis continet, quantum stipulationis: non debet esse ei damnosum: vt infrà, quemad. test. ape. sed si quis ex signatoribus. Item ar. pro hoc, infra, man. si remunerandi. §. apud Iulianum. D

c *Exigimus.* scilicet quòd sit diligens. Azo.

d *Et.* ponitur pro etiam.

e *Verius.* vt teneatur. Not. ergo eum teneri de gerendis. Sed contra. C. eo. l. tutori. vbi dicit quòd sufficit si cui vel in paucis & cætera. Sol. hic alius erat gesturus: ibi non: arg. C. eo. l. ij. de gest. vel hic accessit quasi tenaturus: ibi nõ, omnia gesturus. Item ar. infra, eo. l. Pomponius. lib. xxvi. in nego. ges. in fi, & l. seq. Ité secus est in procuratore q̃ accessit quasi omnia gesturus, cũ crederet se teneri de omnibus: qui de non gestis non tenetur: nisi alius erat gesturus: vt. j. de eo qui pro tuto. l. j. §. fi.

f *Imputabitur.* b vt hic, & infrà, man. si negotia, sed si vnũ tãtum negotium gerere cœpit, nũquid à se exigere tenetur? Respon. non. durum enim esset quòd is qui huius rei gratia tantum accessit, ad alia teneatur. Ioan. infrà. e. sed & cum aliquis. Item officiũ suum

g *Non habuit.* tria no. Primo an extra iudicium tentare debuit? arg. quòd sic. infrà, de admini. tut. l. tutor qui repertorium. §. pe. & infrà, de pe. hæ. sed & si lege. §. quod ait. Alij vero vt Bul. dicunt quòd debet petere curatorem bonis: vt ar. infrà, de mu. & ho. l. j. §. fi. hoc non placet. Tu dic quòd nec tentare tenetur nisi esset dubium de mandato. nec enim bonam fidem prohibetur agnoscere: vt infrà, de admini. tu. l. quoties. §. sicut. Secundo no. quòd non debemus adstringere quem ad id q̃ nõ potest: vt hic, & C. de anna. exce. l. j. in. fi. & infrà, de vsur. cum quidam. §. si pupillo. in fin. Ar. contra. suprà, si quis cau. l. ij. §. pe. sed ibi se arctauerat. Item ar. contra infrà, commo. l. in rebus. & infrà, eo. siue. sed ibi culpa præcesserat casum. Tertio no. hic quòd nemo sine actione experitur: vt hic, & infrà, de admini. tu. quotiens. §. item si temporali. & l. tutores qui. in princip. & infrà, de pe. hæ. si quid. §. sicut. versi. illud. Sed arg. contra, in eo. ti. sed & si lege. §. quod autem ait. sed ibi erat de cognatis: vt infra. l. proxi. & suprà, de procu. l. sed & hæ. vel ibi mandatum habebat à vero hærede. Vel dic quòd adhuc erat hæres, licet sciret inofficiosum testamentum, vel aliàs rumpendum testamentum: vt quia mortem defuncti non vindicat: vt. C. de his qui. vt indig. l. j. In casu tamen etiã sine actióe quis experitur: vt. C. si per vim vel alio modo. l. j.

h *Vsurarium.* vt quia erat ex mutuo.

i *Vsurarium.* ab eo die quo soluere sibi debuit: vt infra, eo. l. qui sine. & l. diuortio. & hæc vera sunt si dominus solitus est fœnerare: non aliàs: vt ar. infrà, de vsur. qui semisses. §. fi. vel verius quòd omnino teneatur quasi pecuniam domini verterit in vtilitatem suam: vt infrà, de pigne. actio. quamuis. §. fi. Vel dic vsurarium petẽdum modo per act. neg. gest. in quam cõuertitur prima actio. & sic in sequentibus.

k *Forte.* abundat forte: vt. j. de arbi. l. si duo. in prin.

l *Remiserat.* huic gestori antequam gereret. quæ vsuræ primò per stipulationem debitę fuerunt. ex qua remissione colligitur vt etiam futuri temporis vel iure actionis vel offi. iu. non voluerit dominus negotiorum currere vsuras. Sed ar. contra. ff. de transac. l. qui cum tutoribus. Vel dic quod non erant debitæ per stipulationem, & remisit. sed quomodo quod nondum est debitum, remittitur? Respon. improprie dicitur pro pacto facto vt non currant, & ipso iure impeditur cursus futurarũ: vt. j. de ver. ob. cũ stipulatus sim mihi à Proculo. quia dixit dominus: si cõtigerit te gerere negotia mea, nolo q̃ tenearis ad vsuras, licet à te nõ exegeris.

m *Quia tantumdem.* Bene dico vsuras deberi quasi ex mora: quia tantumdem &c. vt hic, & j. depositi. l. Lucius Titius Sempronio. & j. lo. & cõduc. l. quero. circa prin. & insti. de ob. ex cõsensu. in fi. Est enim hęc actio bonæ fidei: vt insti. de act. §. actionũ. quandoq; tamẽ non simili modo tales iudicatur vsuræ, cum per officium debitæ petitio tollatur si non petãtur: vt C. depositi.

BIU Cujas

C.depos.l.iiij.sed non sic si per stipula.debeantur: vt infra,de eo quod cer.lo.l.centum.

a *Valet.* scilicet circa vsuras propter moram.

b *In stipulatione.* & in contractibus stricti iuris.

c *Eius.* scilicet vsuræ.

d *Si autem. Non exigebatur.* quia erat de coniunctis: vt.ff.de procu.sed & hæ. & l. Pomponius.in fin.&.j. de pac.do.l.ob res.§.fi. & diximus.ff. e.l. si pupilli.in fin.& no. quòd sicut huic imputat, sic illi cui fit mandatum, si postea non vult cauere de defendendo: quia tenetur mandati: vt ar. ff. de procu.l. ad rem. & l.ad legatum.

e *Facile.* alioquin ei imputari non posset:vt arg.infra,de bo.lib.qui cum maior.§.sed si minor.paupertas enim potest excusare: vt infra, mãd. si procuratorem. §.si ignorantes.

f *Indubitatũ est.* id est certum est,quod ei imputari debet quod à se non exegit.Azo.

g *Erit obligatus.* ante enim cœpit teneri hac actione, quàm finiretur prima: quandoque tamen hoc fallit:vt infra, eo.l.diuortio.§.sed nec redhibitoriæ.

h *Idem erit dicendum.* vt perpetuet actio contra hæredes.

i *Tenetur.* puta pœnali:vt in maleficiis:vt insti.de perpe.& temp. ac.§.non autem.

k *Item si fundum.* per obreptionem,forte dicens me habere mãdatum,cum non habere.

l *Oportuit.* errore,vel iudicis iniuria.Azo.

m *Non potuerim.* quia non habebam mandatum:vt ff.in eo.ti.si pupilli.in fi. & etiam quia pro parte indebitè petebam.Et sic no.gestorem omnia debere reddere quæ, scilicet vt gestor habuit.secus si aliàs:vt in procuratore dicimus: vt diximus supra de procu.qui proprio.§.procurator vt in cæteris.

n *Iudice.* vel quia noluit:vel quia non fuit petitum.

o *Reprobatæ.* per definitiuam sententiam: alioquin contra:quia non omnis vox iudicis, iudicati continet auctoritatem &c. vt.C. de sen.& inter.l.ex stipulatione.

p *Quasi.* expressiuum est veritatis.

q *Non posse.* scilicet efficaciter.

r *Opponenda est.* agenti contrario iudicio.Et not.quòd huius.§. distinctio approbatur : vt infra, de compen. l. quod in diem.§.si rationem.&.j.de contraria & vti. acti.tut.l.j.§.quid ergo. &.j.de doli except.l.apud.§.item quæritur. & ar.j.de ar.l. quid tamen.in prin.& insti.de inuti.sti.§.quotiens.Sed videtur reprobari:vt.C. si aduer.rem iu.l.j.quæ est contra.vbi dicit quòd nõ remanet petitio nisi iure ætatis, & tamen non fuit prohibita. sed dic immo fuit prohibita : in parte enim condemnauit : in alia absoluit.aliàs non valeret sententia:vt.j.de rec.arbi.dicere.

Si ex duobus.] CASVS. Duo habebant rem communem: volente me gerere negotia ipsorum, alter mihi prohibuit : an si iure illa communi administrauero , prohibentis facto non prohibens liberetur? Videtur quòd sic:quia eo exacto alter eo quòd socius est adstringitur.sed soluit in contrarium: quia si vno prohibente

dicis valet[a], quantum in stipulatione[b] nominatim eius[c] rei facta interrogatio.

VIII. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

SI autem is fuit, qui negotia administrauit, à quo mandatum non exigebatur[d] posse ei imputari, cur oblata de rato cautione eum non conuenit, si modo facile[e] ei fuerit satisdare. Certè in sua persona indubitatum est[f]. Et ideo si ex[ea] causa fuit obligatus, quæ certo tempore finiebatur, & tempore liberatus est:nihilominus negotiorum gestorum actione erit obligatus[g]. Idem erit dicendum[h] & in ea causa, ex qua hæres non tenetur[i]:vt Marcellus scribit.

Gestor tenetur totum reddere quod ad se peruenit.

¶ Item si fundum[k] tuum vel ciuitatis per obreptionem petiero, negotium tuum vel ciuitatis gerens, & ampliores quàm oportuit[l],fructus fuero consecutus: debebo hoc ipsum tibi vel reipublicæ præstare, licet petere non potuerim[m].

Sententia lata super exceptione inducit exceptionem rei iudicatæ si illud postea per modum actionis proponitur. Bartolus.

¶ Si quocũque modo ratio cõpẽsationis habita nõ est à iudice[n], potest contrario iudicio agi. Quòd si post examinationẽ reprobatæ[o] fuerint cõpensationes, verius est,quasi[p] re iudicata,amplius agi cõtrario iudicio nõ posse[q]: quia exceptio rei iudicatæ opponenda est.[r]

Prohibitio impedit hanc actionem oriri contra prohibentem socium : non contra alium non prohibentem.hoc dicit.

¶ Iulianuslibro tertio tractat,si ex duob[s] sociis[t] alter me prohibuerit administrare,alter nõ: an aduersus eum, qui non prohibuit, habeam negotiorũ gestorum actionẽ. mouetur[t] eo, ꝙ si data fuerit aduersus eum[u] actio : necesse erit, & eum perstringi[*xx] ꝙ vetuit. Sed & illud esse iniquum,eũ, qui non prohibuit, alieno facto[y] liberari: cum[&] si[z] mutuam pecuniam alteri ex sociis prohibente socio dedissem,vtique eum obligarem[a]. Et puto secũdum Iulianum debere dici, superesse contra eũ, qui non prohibuit, negotiorũ gestorum actionẽ: ita tamen, vt is, qui prohibuit, ex nulla parte[b] neque per socium,neque per [se] ipsum aliquid damni sentiat.

Difficilis lex est ista.& hoc dicit secundum glo.& communiter omnes. Vbi negotium gestoris ratũ habui, actio tollitur præterquam ratione doli,secundum Pomp.sed secundũ Scæuolam & Vlpianum durat ratione doli culpæ & reliquorum. h. d. cum principio legis sequentis. diuisionem & casum ponit glo. quæ legit istã legem per saltus.Ponuntur hic tria dicta Pomp.ſ. dictũ, exceptio, & ratio dicti. primum in prin.l. vsque ad ver.videndum secũdum in versi. sed superius. vsque ad versi. Scæuola.tertiũ in versi.sed eo dicto. vsque ad versi. quemadmodum. Cætera sunt dicta Scæuolæ & Vlp.reprehendentis Pompo.vt in glo. legas igitur primo omnia dicta Pomp.postea dicta aliorum secundum glo.Bart.

alteri mutuum detur,nihilominus accipiens tenetur:ita & hic: & ita in non prohibentem danda erit actio : & sic tenetur qui non prohibuit,quòd in nullo priuatur qui prohibuit.

f *Si ex duobus sociis.* alicuius negotiationis: qui societatem consensu fecerunt : vel dic quòd inciderunt in eam, quod quandoque euenit: vt inst. de obl. quæ ex quasi contractu.§. item si inter. in text. & glo.j.nam in sociis omnium bonorum nõ videtur habere locum hæc lex.

t *Mouetur.* scilicet Iulian[s] de seipso loquẽs. sic infra, so. ma. si vero.sic in euãgelio beati Ioan.

u *Eum.* scilicet qui non prohibuerit.

x *Perstringi.* scilicet iure societatis.

y *Alieno facto.* scilicet prohibentis. & dic *Alieno facto quãdo facto*, scilicet tali.nam *que quis lisæpe alieno facto quis beratur.* liberatur:vt infra,eod. * *pertingi* soluendo. & infra, de *Flo.* solu. l. si debitor tuus. & l.solutionem. & infra, de constituta pecu.l. vtrum . & hoc cũ scit me administrare. quòd si ignoraret, prohibitio socij vnius alium liberaret,secundum quosdam.

z *Cũ & si.* probat per simile.

a *Obligarem.* ergo & hic obligetur.

b *Ex nulla pte.* quia nullo modo conuenitur pro parte vna dimidia indiuisa, quã habet in re administrata, nec à gestore,nec à socio. sed si socius conueniatur pro sua dimidia, & satisfaciat gestori:nonne à socio repetere poterit dimidiã huius dimidię,cum hic vtiq; pariter profecerit: nam nec prohibuit nec prohibere potuit nisi pro parte vna dimidia? Respon.non,vt hic dicit. Item quia qui directo non tenetur, nec per obliquum debet teneri : vt.C.de vsur.rei iu.l.fi.Item quia prohibitio habetur pro eo ac si pro sua parte soluisset:vt.C.eo.l.fi.& infra,man.l. si pro te.sed tunc in nullo posset conueniri,nec ergo nunc. Item *Negligẽtia* iam vnius alteri negligentia noceret:quod esse non debet: vt.C. *vnius alte-* depositi.l.fin. Item facit huic.l.infra, de hære.instit.l.pater.& in- *ri nocere nõ* fra,de exerci. si tamen.§.planè.& infra, ad Mace. sed Iul.§.j.Sed *debet.* arg.contra.C.de duo.re.l.fi. ADDITIO. Tu dic quòd aliud est in ista prohibitione quæ habet vim particularis solutionis, & aliud in pacto,secundum Bartolum hic.

POMPONIUS.] CASVS in hac lege cum sequen.talis est: domũ meam fulsisti : seruum meum curasti : & ita negotium meum gessisti:& male sine mandato:ego autem cum sciui, habui ratum: quæritur an detur mihi neg.gest.act? Dicit Põpo.quòd neg.gest. act.tollitur.q.d.non potes agere neg.gest.act. secundum Pompo. per approbationem neg.gest.propter ratihabitionem.& est istud primum dictum. Secundum est quod excipit à primo dicto.dicit enim Pomp.hoc verũ est nisi dolus gestoris interuenit. Tertium dictum est quòd allegat rationẽ primi dicti. ſ. quòd ex quo factũ gestoris semel ratũ habuero:non potero venire cõtra:& sic sunt tria dicta Pompo.quæ colligas sic: Negotiũ meũ gessisti,& male:si ego ratum habuero, decætero non cõueniã te act.neg.gest. Et hoc est verum si dolum non commiseris.reprobare enim non

possum quod semel approbaui. Sed Scæuola dicit act. non tolli. quia pone nos esse in illo instanti quo negotium erat gestum: nō tamen adhuc fuit ratum habitum: quæro an nata fuit illa actio, an non? Si non de hoc loquimur hic, constat quòd nata fuit. si ergo nata fuit, qualiter nuda voluntate tollitur? non ergo tollitur, sed remanet post ratihabitioné actio: multo fortius debet hic remanere actio. Ité esto quòd nō remanet actio post ratihabitionem: qualiter à gestore recuperabo quod de meo ad eū peruenit: & qualiter recuperabit quod de suo in meo impendit? videtur q̄ non vllo modo. Cōcludit ergo Scæuola quinto loco q̄ remaneat actio neg. gest.

IX. SCAEVOLA libro primo Quæstionum.

POmponius scribit[a]: si negotium à te, quamuis male, gestū probauero[b]: negotiorū tamen gestorū te mihi nō teneri. Videdum ergo, ne in dubio hoc, an ratū habeam: actio negotiorum gestorum pendeat.[c] Nam quo modo cū semel cœperit, nuda volūtate[d] tolletur? Sed superius[e] ita verū se putare[f], si dolus malus à te absit[g]. Scæuola. immò puto, & si comprobem, adhuc negotiorum gestorum actionem esse[h]. Sed eo dicto[i] * te mihi non teneri, quòd reprobare nō possim semel probatū[k] †. Et quemadmodum[l], quod vtiliter gestū est, tam directa quam contraria. nam directa domino datur: contraria gestori post ratihabitionem, nisi specialiter sit actum vt neuter contra alium actionem haberet: vt in princip. l. seq. quæ continuatur cum ista. [IS AVTEM.] Ponit regulam quandam, & exceptionem ad regulam, quæ talis est: Ad hoc q̄ aliquis habeat neg. gest. act. & ea teneatur, sufficit quòd vtiliter incepit gerere, etiam si ad effectū non perduxerit. vnde si domum ædificauit vel fulsit, vel seruum curauit: licet postea perierit, & sic non habuerit effectum: hoc est ad vtilitatem domini: vel dic non habuit effectum, hoc est cum vtiliter sit cœptum, & vtiliter gestum, non tamen fuit consummatum, & hoc sine culpa gerentis: nihilominus tenetur neg. gest. act. Aliqui autem dicebant hæc fallere in casu puta domum incipiebas mihi ædificare: & sic vtiliter impendisti: si incepisti domum, & tam amplam fecisti, quòd si omnia quæ habere distraherem, sumptus quos fecisti, tibi refundere nō possem: in isto casu fallit regula: quia vtiliter fuit cœptū: inutiliter eōpletum. & tunc nō habet locū neg. gest. act. Sed oppositio illa falsa est: quia non fuit hic vtiliter inchoatū: vnde mirandum non est si actio non detur. vnde si incepi domum ædificare quæ non expediebat domino: tunc non habeo actionem. Viuianus.

a *Pomponius scribit.* Tria dixit Pompo. s. positioné, & exceptionem, & positionis rationem. Item. v. Scæuo. primo an sit in pendenti. secundo vbi aperte reprobat dictum primum Pomp. tertio reprobat per simile. quarto, per ratiocinationé indirectam. quinto concludit contradictioné oppositam primo dicto Pomp. Dic ergo quòd quidam gesit mea negotia sine mandato, quæ erant mea reipsa: vt seruum curauit, vel similia. postea ego sciens male gestum, habui tamen ratū vel intra me, vel cum amicis meis: quæritur, an tollatur actio neg. gest. dicit Pompo. quòd tollitur, nisi dolose gesserit. Et hoc ideo, quia non possum reprobare semel probatum. Scæuo. contradicit: aut actio nata erat antequam haberem ratum: aut non. si non erat nata: ergo nascetur si non habuero ratum. sed si ratum habuero, non nascetur. sic ergo probatur quòd ex voluntate nasceretur: quod esset incōueniens: & hoc capitulum non prosequitur hic. si vero erat nata, igitur non tollitur nuda voluntate. nam quomodo &c. remanet ergo si comprobem: præterea si compellor coram iudice habere ratum quod vtiliter gestum est: & tamen remanet actio: ita & cum sponte habeo ratum, debet remanere. Item si non remaneret, quomodo repetam à gestore cuius factū approbaui quod à debitore meo exegit? Item si vendit rem meā, & econtra ipse qua actione aget contra me? Concludo ergo quòd hæc habeat locum & mihi domino contra gerentē, & econtra gerendi cōtra me pro sumptibus: quā potest intētare & antequā cōueniatur directa: vt. j. l. pxi. in prin.

Quod approbo, non reprobo.

b *Probauero.* in corde meo, vel tractatu habito cū vicinis meis super hoc, non cum gerēte negotia: & hoc casu dicit Pomponius eum habere exceptionem: nisi dolose gesserit: quod primum reprehendit Scæuola. nam omnis ratihabitio etiam quæ nō fit tractatu habito cum gestore, prodest ad obligandum gestorē: quod est necesse in eo negotio quod est meum ratihabitione: & sic intellige quod dicitur infra, ita omne quod ab ipso probatum est &c. & idem puto in liberando eo quē voluit gestor liberare exigendo à debitore meo, vel quid simile faciendo: quia eius factum lex fingit esse meum cum approbo, etiam cum gestore non tractando. idem in adquisitione dico, vt ponitur infra, eo. si ego. Sed in ipso gestore liberādo pactum est necessarium: & hoc est quod dicitur. j. eo. l. proxi. nisi specialiter &c. nec enim in eo liberando factum alterius interuenit, quod lex fingat meum approbando sine pacto secundum Azo. & sic reprehenditur tantum in eo quod culpa gestum est. Alij vt Io. dicunt probari tractatu habito etiam cum gestore: & secundum hoc reprehenditur Pompo. in tribus. Primo, quia si culpa gessisset gestor, ipso iure dicebat Pomp. per huiusmodi tractatū liberari gestorem: quod est falsum: immo per exceptioné: vt infra. l. proxi. item quòd nimis generaliter est locutus. debuit enim distinguere, sciam: vel, non malè gestum: & de simili reprehēditur aliquis: vt. j. ad le. Rho. de iac. l. fina. §. j. &. §. fi. &. j. de mino. l. Papinianus. Ité in eo quod de dolo nō excepit: & secūdum hoc illa verba, sed superi[9] &c. sunt Scæuolę. Sed pone: vē- *dīdit rem meā pro de- cem, quæ valebat. xv. postea cum sciui, ratū habui: an posim age- Respon. secundū quā- dam aut ago per ver- bum, scilicet ago, quia gesit: quod possum: & petam. x. aut per aduerbium, id est, quia malè gesit: & sic peto. xv. & tunc non possum. Alij distinguunt: aut habui ratum per verbum scilicet, quia gesit: & tunc ago per verbum. aut per aduerbium vel æquipollens: vt quia malè gesit, vel quia sic gesit: & tunc non ago per aduerbium: quod potest esse verum si inter præsentes, & animo liberandi: nō alias: vt. j. l. proxi. in absentia[a] quocúque modo & animo etiam remittendi non valet. in præsentia autem aut nescio malè gestū, & non videor remittere ratum habendo quātumcumque habeam animum remittendi. secus si sciam: quia tunc refert per verbum, vel per aduerbium: vt dictum est.

c *Pendeat.* quod erit si velis dicere quòd si ratum habes, non nascitur: si non, tunc nascitur: quod est absurdum: quia sic ex voluntate vnius partis tantum nasceretur: quod esse non debet: vt infra, de arbi. non distinguemus. §. illud. necesse ergo habet dicere Pompo. quòd non pendeat, sed sit nata: & si est nata, nō poterit dici quòd tollatur ratihabitione: quia sic nulla tolliturcundum Io. vel econtra necesse habet dicere quòd pendeat, & non sit nata: nam si est nata quomodo &c. & si hoc sentiat Pompo. quòd nō sit nata, erit dicta absurditas quòd ex voluntate tantum vnius partis nascatur. Sed nonne pendet ante gestionem ex voluntate vnius, scilicet gerentis si bene vel malè gerat? sed quare est absurdum eam pendere? immo conueniens: & quòd ex voluntate tantum vnius tollatur vel detur. & sic in duobus est contra infra, de sol. l. dispensatorem. in fin. Sed quod ibi dicit eam sublatam, dic, id est non habet locum. Item pro hoc quòd pendeat, est. ff. e. si pupilli. §. item quæritur. &. l. prædicta, dispensatorem. sed ibi in alio genere negotij dicit, scilicet quādo est meum ratihabitione, hic autem reipsa. vel ibi pendet, vt post ratihabitionem nascatur: hic econtra vt per ratihabitionem tollatur. hoc ergo modo nō pendet: & hoc eodem modo loquitur lex dispensatorem, quæ in duobus casibus est contra. *ADDITIO.* Tu dic secundum Barto. post Io. quòd ibi non volebat gestor cogere ad ratum habendum.

d *Nuda voluntate.* vnius tantum. Azo. sed hoc fallit in actione iniuriarum: vt institu. de iniur. §. fin. & infra, de iniur. l. non solum. §. j. Item in illis quæ tolluntur ipso iure per pactum: vt arg. supra, de pact. l. si tibi. §. quædam. Vel dic, ibi non fuit nuda, sed ex vna parte tantum: hic ex vna tantum. item pro hoc infra, de suc. edi. l. j. §. decretalis.

e *Sed superius.* Hic est exceptio.

f *Se putare.* dicit Pompo. Azo.

g *Absit.* Not. in generali remissione dolum non contineri. sic. &. j. de libe. le. l. Aurelio. §. Gaius. &. l. si quis ratione. & adiicias hic. j. sed eo dicto &c.

h *Actionem esse.* si quid resident de negotio penes gestorem, vel etiam malè gesit.

i *Sed eo dicto.* id est ea ratione mihi non teneri, scilicet dixit Pomponius.

k *Semel probatum.* Not. variare non licet reprobando probata, & econtra: sic. j. loca. l. ea lege. in fin. & in glo. fin. in fi. & j. de adul. si vxor. in fi. & infra, so. ma. cum mulier. & arg. C. de re. cre. l. si quis. & argu. C. de non nume. pec. l. generaliter. Sed econtra est in medico semel approbato, qui potest reprobari: vt infra, de mu. & ho. vt gradatim. §. reprobari. Sed speciale est propter hominum sanitatem. idem est de gramnaticis & oratoribus: vt. C. de profes. & me. l. grāmaticos libro decimo. Item & potest quis reducere vxorem quam semel reprobauit: vt infra ad legem Iuliam. de adult. si vxor. §. penul.

l *Et quemadmodum.* verba Scæuolæ.

Habui.

BIU Cujas

necesse est apud iudicem, pro rato haberi[a]: ita omne quod ab ipso probatum est[b]. Cæterum[c] si, vbi[d] probaui, non est negotiorum [gestorum] actio: quid fiet si à debitore meo exegerit, & probauerim, quemadmodum recipiam[e]? Item si vēdiderit[f] ipse deniq; si quid impēderit, quēadmodū recipiet? nam vtique mandatū[g] non est. Erit igitur[h] & post ratihabitionem negotiorū gestorū actio.

x. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

SEd an vltro mihi[i] tribuatur actio sumptuū, quos feci[k]? & puto cōpetere, nisi specialiter[l] id actū est[m], vt neuter aduersus alterū habeat actionem.

Sufficit negotium vtiliter esse gestum respectu domini: licet effectum vtilem non habuerit.

Is autem, qui negotiorū gestorum agit[n], non solum si effectum habuit negotiū, quod gesit, actione ista vtetur: sed sufficit, si vtiliter gesit[o], si & effectum[p] non habuit[q] negotiū. Et ideo si insulam fulsit[r], vel seruum ægrum[s] curauit: etiam si insula exusta[t] est, vel seruus obiit, aget negotiorum gestorum [actione.] idque & Labeo probat. sed vt Celsus refert, Proculus apud eum[u] notat, nō semper debere dari. Quid enim si eam insulam fulsit, quam domin⁹ quasi impar[x] sumptui dereliquerit, vel quam sibi necessariam nō putauit? Onerauit[y], inquit, dominum, secundū Labeonis sententiam: cum vnicuique liceat & damni infecti nomine rem derelinquere[z]. Sed istam sententiam[a] Celsus[b] eleganter deridet: Is enim[c] negotiorū gestorū (inquit[d]) habet actionem, qui vtiliter negotia gesit[e]. Non autem vtiliter negotia gerit, qui rem non necessariā, vel quæ oneratura est patrēfamiliàs adgreditur[f]. Iuxta hoc est, & quod Iulianus scribit, eum, qui insulam fulsit, vel seruum ægrum curauit, habere negotiorū gestorum actionē, si vtiliter[g] hoc faceret[h], licet euētus[i] non sit secutus. Ego quæro, quid si putauit se vtiliter facere, sed patrifamiliàs non expediebat? † Dico hunc non habiturum[k] negotiorum gestorū actionem. Vt[l] enim euentum non spectamus[m], debet vtiliter esse cœptum[n].

Gestor tenetur de dolo & culpa: item de casu si negotia insolita inchoauit. & damnum in vno, compensatur cum lucro in alio. Bartolus.

a *Haberi.* & tamen hic potest agi secundum Azo. ita ergo omne &c. & sic est argu. à pari. Et nota quòd hoc intelligūt quidam in aliis generibus negotiorum, vt compellatur habere ratum: non in eo quod est meum ratihabitione. nam tunc agitur ad factum: & fit condemnatio ad interesse: vt infra, de re iudi. l. si quis ab. §. fi. non autem præcise cogitur habere ratū: vt. j. de solu. l. dispēsatorem. Sed hoc. s. in aliis generibus corā iudice faciam eum habere ratū præcise: vt hic: & postea agam act. neg. gest. & hęc cōpulsio fiet vel per act. neg. gest. vel officio iudicis. Sed quid si est absens? ideo dic secūdum quòd Io. statim dicit: qui dicit etiā in eo negotio quod ratihabitione meum est, habere locū hic: & in l. dispensatorem. noluit gestor cogi vel haberi pro coacto. & quod dicit necesse est pro rato haberi, id est pro eo debet haberi ac si ratū haberet. & quòd habea tur pro eo ac si ratum habeat, probo: nam si rem tuam pro magno pretio vēdidi, quæ parum valebat, & meliorē ibi emi viliori pretio: nonne ad sumptus quos feci, agā? Respon. sic, vt arg. supra, eod. si pupilli. §. si Titij seruum. & sic non cogor. sed si dicas quòd cogor habere ratum, est contra quod legitur. j. de regu. iur. l. id quod. Sed respō. cogor quātum ad gerentem vt sibi tenear. nō autem in præiudicium repetendi rem meam: & sic gestor conueniet me: ego non ipsum. sed rem vindicabo, quasi esset mea. si vero ratum habeam sponte: tunc tenetur mihi gestor. & non possum rem vindicare: & hoc si nomine meo gessisti quod erat meum, vel poterat esse meum ratihabitione. secus si non: vt quia alienum debitorem meo nomine exegisti. nam tunc si sponte ratum habeam, agitur contra me: non aliàs: vt supra, eo. si pupilli. §. item quæritur. sed eo casu cum rem vindico ab emptore, & ipse de euic. agit contra venditorem ad duplum: nunquid à me hoc duplum recuperabit venditor idemque gestor? Respon. non: vt infra, eo. si quis negotia.

b *Probatum est.* scilicet debet haberi ratum, & tamen remanet actio.

c *Cæterum.* concesso quòd non agatur, sequitur inconueniens.

d *Vbi.* id est postquam.

e *Recipiam.* si non per act. neg. gest. nullo modo agit. mandati enim non agit. nam vtique &c. & sic cum aliena iactura locupletatur: quod esse non debet: vt infra, de regu. iur. l. iure naturæ. Sed nonne etiam secundum Pomponium, hoc casu datur actio neg. gest. qui excipit dolum in secūdo suo dicto. nam hic eoipso quòd non restituit, videtur dolo facere: vt infra, manda. si procuratorem. §. dolo. & infra, depos. l. j. in fin? Sed respon. ipse intellexerat de dolo commisso in administratione: non de hoc quod postea committitur. Vel dic quòd illa verba, sed superius &c. sunt verba, Scæuo. & non Pompo. secundum Io.

f *Vendiderit.* scilicet rem meam forte pro decem.

g *Mandatum.* de quo magis videtur. Sed contra. j. de reg. iur. l. semper. Sol. vt. s. eo. si pupilli. §. idem ait.

h *Erit igitur.* infert Scæuola ex supradictis cōtra dictū Pompo.

i *Sed an vltro mihi.* scilicet gestori. mutat enim personas. similis mutatio est. C. de transac. si pro fundo in fi.

k *Quos feci.* in supradicto negotio. videbatur enim forte non dari contraria nisi directa intendatur: sed contra est, vt hic subiicit, & infra, commo. l. in commodato. §. j.

l *Specialiter.* id est expresse.

m *Id actum est.* tunc cum ratum habet. Io.

n *Agit.* scilicet contraria quę datur gestori: vt instit. de ob. quæ quasi ex contra. §. j.

o *Vtiliter gesit.* id est gerere inchoauit.

p *Effectum.* id est cōplementum. vel dic effectum perseuerantiæ.

q *Non habuit.* No. euentum non inspici: vt infra, manda. l. qui mutuam. §. fin. & infra, de in rem ver. l. si seruus in rem. in princ. &. C. eo. si seruum. &. j. de contra. & vti. ac. tut. l. quid ergo. §. sufficit. *Euētus non inspicitur.*

r *Insulam fulsit.* Quæ est necessaria impensa: vt infra, de verb. signi. l. impensæ. Accursius.

s *Aegrum.* domino vtilem. & hæc similiter est necessaria.

t *Exusta.* non culpa gestoris: vt. j. eo. l. siue.

u *Apud eū.* s. Labeonem. & dic notat reprehendendo, scilicet Labeonem, & male.

x *Impar.* aliàs imparem. & aliàs impar.

y *Onerauit.* Et oneratus erat si teneretur. † *Facit nō nihil ad hanc rem Aulus Gellius li. Noctiū Atticarū i. c. 13.*

z *Derelinquere.* s. si nō vult cauere postulanti: vt infra, de damno infecto. l. prætor. §. hoc edictum. multo magis ergo cum de dāno nullus conqueritur: & sic sumptum recusabit.

a *Sententiam.* scilicet Proculi qui dixit non semper dari actionem, etiam si vtiliter est cœptum negotium. nā in præmissis casibus non fuit vtiliter cœptum negotium.

b *Celsus.* refrænans Labeonem.

c *Is enim.* scilicet demum.

d *Inquit.* scilicet Celsus. Io.

e *Cesit.* id est gerere inchoauit. sed quid si illud solum vult repetere in quo dominus est par? Respō. potest: vt arg. infra, de pig. act. l. si seruos. in fin. & infra, de rei vindi. l. in fundo. Azo.

f *Adgreditur.* & ideo male excipit Proculus. Azo.

g *Si vtiliter.* ita demum.

h *Faceret.* id est facere cœperit.

i *Euentus.* Vt infra, de pe. hær. l. plane. in fin. sed hoc fallit in casibus: vt infra. l. proxi. dicetur.

k *Non habiturum.* non attenta etiam sua opinione: vt supra, eo. l. si pupilli. §. si Titij. & infra, eo. l. at qui. §. si libero. & infra, de fur. l. qui re sibi commodata. §. commodati. Accursius.

l *Vt.* pro quamuis.

m *Non spectamus.* scilicet semper. Accursius.

n *Cœptum.* Vnde Boethius. At vero is nostris malis cumulus accedit, quòd æstimatio plurimorum non rerum merita sed fortunæ tantum spectat euentum: eáque tantum iudicat esse prouisa, quæ felicitas commendauit. Accursius. *Boethius.*

SI negotia.] CASVS. Lex ista tria habet dicta. Primo ponit regulam quæ talis est: quòd omnes qui aliena negotia gerunt, præstant dolum & latam culpam. Secundum dictum est Proculi, quòd aliquando tenetur gestor de casu fortuito: vt si gesserit negotium insolitum, scilicet emendi seruos nouitios: & inde damnum sequitur: damnum sequitur gerentem, lucrum dominum neg. Tertium dictum est quòd si negotium tale fuerit vt partim consistat lucrum, & partim damnum: dominus negotiorum

debet compensare lucrum cum damno. Viuianus.

a *Si negotia.* scilicet omnia. vnde de gerédis tenetur. Azo. item non erant deserta: quia tunc de solo dolo: vt supra, eo.l.iij.§.interdum. Accursius. *ADDITIO.* Dic secundum Barto. quòd ibi erant negotia deserta: & ideo dic vt ibi dicit glo.

b *Culpam.* Etiam leuem. & hoc regulare: vt hic, &. C. eo.l. tutori. leuissimâ autẽ quandoque: vt si dominus erat diligẽtissimus, vel alius diligentissimus erat gesturus: vt.ff. eo.si pupilli.§.fi. Accursius.

Negotiorũ tria sunt genera.

c *Sit solitus.* Tria sunt genera negotiorũ, insolitum, cõsuetum, desertum: vt diximus supra, e.l.iij.§.pe. Itẽ nota hic sex casus in quibus gestor negotiorum tenetur de casu. Primo

Nego. gestor in sex casibus tenetur de casu.

**Flo. quid*

si gesit negotia pupilli: vt supra, eod. si pupilli. in princ. Secundo si accessit animo deprædãdi: vt supra, eo.si pupilli.§.sed & si quis. Tertio si ad noua negotia: vt hac.l. Quarto si casum in se specialiter recepit: vt. C. eod.l. negotiũ. Quinto si culpa præcesserit casum: vt infra, eod.l.siue. Sexto si fuit in mora: vt infra, de leg.j. cum res. in fine. Et his omnibus casibus non sufficit vtiliter esse cœptũ, nisi sequatur euẽtus. aliàs sic: vt supra. l. proxi. in fine. Item no. hic argumentum, quòd si de insolito tenetur, ergo de solito non tenetur de casu: vt infra, de pigne. actio. l. vel vniuersorum. Et sic est argumẽtum ad quæstionem pro eo qui dimisit equum in pascuis, vbi dominus dimittere consueuit: arg. contra. infra, de reb. eo.l.j.§.j.

d *Nouitios.* seruos, scilicet qui non vno anno seruierunt: vt infra, de pub.l.fin.§. quotiens. & concor. cum hoc infra, de ædil. edic.l.fin.

e *Ineundo.* quam dominus consueuit: vt emendo vasa vitrea.

f *Ex ea re.* id est administratione.

g *Lucrum.* sed cum ista sint domini ratihabitione: nonne quædam approbare, & quædam reprobare poterit? Respon. non, vt.j. de vsur.l. Gaius. Item not. ex hac litera cum præcedenti quòd in

Lucrum & damnum in vna re contingere possunt.

vna re damnum & lucrum contingere potest: puta vt insulæ cuius pars periit: alia vero bene vendita est: quod cum sit, non compensatur lucrum vnius rei cum damno eiusdem. nam in diuersis tantum fit compensatio: vt patet. j. proxi. respon. Contra enim videbatur. s. quòd semper vbi esset lucrum, & onus: vt. C. de cadu. tol.§.ne autem. &.§.pro secundo. Vel potest dici quòd præcedentia loquuntur cum in eadem re lucrum tantum, & in nullo damnum: vel tantum damnum: in nullo lucrum contingit. hic autem quando vtrumque & hoc est, quòd si in quibusdam &c. fit ergo compensatio hoc casu lucri & damni. Sed in societate non ita. ibi enim lucro studere necesse est secundum Irn. nec enim ibi fit compensatio: vt. j. pro soc. de illo. &. l. & ideo, quæ sunt contra. Sed huic solu. est ar. contra. ff. e. si ex duobus. Dic ergo hic loqui, quòd si in quibusdam &c. cum non culpa gestoris damnum contingit: licet male fecit quòd ad nouum negotium accessit. ibi autem culpa socij accidit. Azo. vel secundum R. hic in vno grauatur gestor: quia præstat casum. & sic in alio releuatur: vt. j. de iniur. l. eum qui. Item quid si solita & insolita fecit, & in solita damnum, & in insolita lucrum fecit? Respon. non cõpensatur: vt arg. j. pro soc. l. de illo. in fin. *ADDITIO.* Dic secundum Bar. quòd ibi lucrum non cõpensatur cum damno emergente ex culpa gestorum: sed compensatur cum damno ex casu emergente. & ita loquitur hic, & istud est verum secundum eundem Bar.

Successori.] *CASVS.* Capti ab hostibus negotia gessi, & decessit apud hostes. nunquid successor habebit neg. gest. actio? Dicitur quòd sic. [*SED ET SI.*] Si vero filiifa. militis negotium gessi, qui hærede instituto decessit: an hæres habeat negotium gesto. ac. dicitur quòd sic. Tertio dicit quòd siue quis gerat negotiũ viuentis, siue non viuentis, vt est hæreditas defuncti, semper sufficit vtiliter cœptũ fuisse negotium. Viuianus.

XI. POMPONIVS libro vicesimoprimo ad Qu. Mutium.

SI negotia[a] absentis & ignorantis geras: & culpam[b] & dolũ præstare debes. Sed Proculus, interdum [ait] etiam casum præstari debere, veluti si nouum negotium, quod non sit solitus[c] absens facere, tu nomine eius geras: veluti venales nouitios[d] coëmendo: vel aliquam negotiationẽ ineundo[e]. Nam si quod *damnum ex ea re[f] secutum fuerit, te sequetur: lucrum vero absentem. Quòd si in quibusdam lucrum factũ fuerit, & in quibusdam damnũ: absens compẽsare lucrum[g] cũ damno debet.

Qui succedit ex lege Cornelia, vel per occupationem peculii, habet hãc actionem: in qua veniunt omnia quæ considerantur in gestione bonorum viuentis. hoc dicit.

XII. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

SVccessori eius[h], cuius fuerunt[i] negotia, qui apud hostes decesit, hæc actio danda erit[k]. Sed & si filiifamiliàs militis defuncti testamento[l] facto [negotia] gesi: similiter erit dãda actio[m]. Sicut autem in negotiis viuorum gestis, sufficit vtiliter negotium gestum[n], ita & in bonis mortuorum[o], licet diuersus exitus sit [secutus.]

Gestor non tenetur de casu, nisi præcedat culpa. Est autem culpa retinere pecuniam debitam creditoribus si eam habet solutioni paratam. Bartolus.

XIII. PAVLVS libro nono ad Edictum.

DEbitor me[p], qui mihi quinquaginta[p] debebat, decessit. eius hereditatis curationẽ[q] † suscepi, & impendi decem: deinde redacta ex venditione rei hæreditarię centum, in arca reposui. hæc sine culpa[r] mea perierunt. quæsitum est, an ab hęrede, qui quandoque[s] extitisset, vel creditam pecuniã quinquaginta petere possim, vel decem, quæ impẽdi? Iulianus scribit in eo verti quæstionem, vt animaduertamus, an iustã causam habuerim seponẽdorum[t] centum. Nam si debuerim & mihi[u] & cæteris hæreditariis creditoribus soluere, periculum non solum sexaginta[x] sed & reliquorum quadraginta me præstaturũ: decem tamen, quæ impenderim, retenturum[y]: id est sola nonaginta restituenda. si vero iusta causa fuerit, propter quam integra centum custodirentur, veluti si periculum erat, ne prædia in publicum[z] committerẽtur, ne pœna

Debitor.] *CASVS.* Debebas mihi. l. ex causa mutui. decessisti Titio hærede instituto. gesi negotia hæreditatis: quia forte fui datus curator bonis, & impendi decem in hæreditate. Item vendidi quasdam res, & redegi quandam quantitatem pecuniæ ex illa venditione puta cẽtum quæ in bursa posui, & in arca reposui pecuniam: postea surrepta est. ad quem pertineat, quæritur: an ad me, an ad hæredẽ. Item an illa quæ defuncto mutuaueram, & illa decem quæ impendi, ab hærede possum petere. distinguitur. aut habui iustã causam custodiendi pecuniam illam: aut non. Si non habui iustã causam, periculum ad me pertinebit. in culpa enim fui quòd non satisfeci mihi & aliis creditoribus: sed tamen illa decem quæ mihi ex gestione debebantur, compensabuntur, & non detrahétur decem quæ mihi ex illa gestione debentur. vnde hæredi debeo soluere: & postea repetam, scilicet à te quæ mihi à defuncto debebantur ante gestionem. si vero iustam habui causam, ad hæredem pertinebit, non ad me. Viuianus.

a *Si negotia.* scilicet omnia. vnde de gerédis tenetur. Azo. item non erant deserta: quia tunc de solo dolo: vt supra, eo.l.iij.§.interdum. Accursius. *ADDITIO.* Dic secundum Barto. quòd ibi erant negotia deserta: & ideo dic vt ibi dicit glo.

b *Culpam.* Etiam leuem. & hoc regulare: vt hic, &. C. eo.l. tutori. leuissimâ autẽ quandoque: vt si dominus erat diligẽtissimus, vel alius diligentissimus erat gesturus: vt.ff. eo.si pupilli.§.fi. Accursius.

c *Sit solitus.* Tria sunt genera negotiorũ, insolitum, cõsuetum, desertum: vt diximus supra, e.l.iij.§.pe. Itẽ nota hic sex casus in quibus gestor negotiorum tenetur de casu. Primo si gesit negotia pupilli: vt supra, eod. si pupilli. in princ. Secundo si accessit animo deprædãdi: vt supra, eo.si pupilli.§.sed & si quis. Tertio si ad noua negotia: vt hac.l. Quarto si casum in se specialiter recepit: vt. C. eod.l. negotiũ. Quinto si culpa præcesserit casum: vt infra, eod.l.siue. Sexto si fuit in mora: vt infra, de leg.j. cum res. in fine. Et his omnibus casibus non sufficit vtiliter esse cœptũ, nisi sequatur euẽtus. aliàs sic: vt supra. l. proxi. in fine. Item no. hic argumentum, quòd si de insolito tenetur, ergo de solito non tenetur de casu: vt infra, de pigne. actio. l. vel vniuersorum. Et sic est argumẽtum ad quæstionem pro eo qui dimisit equum in pascuis, vbi dominus dimittere consueuit: arg. contra. infra, de reb. eo.l.j.§.j.

d *Nouitios.* seruos, scilicet qui non vno anno seruierunt: vt infra, de pub.l.fin.§. quotiens. & concor. cum hoc infra, de ædil. edic.l.fin.

e *Ineundo.* quam dominus consueuit: vt emendo vasa vitrea.

f *Ex ea re.* id est administratione.

g *Lucrum.* sed cum ista sint domini ratihabitione: nonne quædam approbare, & quædam reprobare poterit? Respon. non, vt.j. de vsur.l. Gaius. Item not. ex hac litera cum præcedenti quòd in vna re damnum & lucrum contingere potest: puta vt insulæ cuius pars periit: alia vero bene vendita est: quod cum sit, non compensatur lucrum vnius rei cum damno eiusdem. nam in diuersis tantum fit compensatio: vt patet. j. proxi. respon. Contra enim videbatur. s. quòd semper vbi esset lucrum, & onus: vt. C. de cadu. tol.§.ne autem. &.§.pro secundo. Vel potest dici quòd præcedentia loquuntur cum in eadem re lucrum tantum, & in nullo damnum: vel tantum damnum: in nullo lucrum contingit. hic autem quando vtrumque & hoc est, quòd si in quibusdam &c. fit ergo compensatio hoc casu lucri & damni. Sed in societate non ita. ibi enim lucro studere necesse est secundum Irn. nec enim ibi fit compensatio: vt. j. pro soc. de illo. &. l. & ideo, quæ sunt contra. Sed huic solu. est ar. contra. ff. e. si ex duobus. Dic ergo hic loqui, quòd si in quibusdam &c. cum non culpa gestoris damnum contingit: licet male fecit quòd ad nouum negotium accessit. ibi autem culpa socij accidit. Azo. vel secundum R. hic in vno grauatur gestor: quia præstat casum. & sic in alio releuatur: vt. j. de iniur. l. eum qui. Item quid si solita & insolita fecit, & in solita damnum, & in insolita lucrum fecit? Respon. non cõpensatur: vt arg. j. pro soc. l. de illo. in fin. *ADDITIO.* Dic secundum Bar. quòd ibi lucrum non cõpensatur cum damno emergente ex culpa gestorum: sed compensatur cum damno ex casu emergente. & ita loquitur hic, & istud est verum secundum eundem Bar.

h *Successori eius.* scilicet defuncti. Azo.

i *Fuerint.* sed nũc nõ sunt: vt. ff. e. l. iij. §. hæc verba. quæ est contra.

k *Erit.* vt. j. eod. at qui. §. fina. & l. seq. & hoc propter fictionẽ. l. Cor. quæ fingit eũ mortuum liberum.

l *Testamento.* aliter enim nõ habet hæredẽ; vt. j. de cast. pecu. l. j. sed tunc daretur patri.

m *Actio.* hæredi filij, & in hæredem.

n *Gestum.* vt supra, eod. titu. l. sed an vltro. in fin.

o *Mortuorũ.* licet par sit effectus in vtriusque negotij gestione: dispar tamen exitus in horum actuum suspensione: vt. j. commu. præl. fin. in fi. Et nota quòd hic &. j. l. proxi. tractatur de negotiis mortuorum.

p *Quinquaginta.* actione stricti iuris.

q *Curationem.* vt quia datus fui curator bonis.

r *Sine culpa mea.* adhibita in perditione: non dicas adhibita in depositione: quia hoc postea distinguitur.

s *Quandoque.* id est quandocunque.

t *Seponendorum.* id est deponendorum.

u *Mihi.* No. ipsum sibi soluere: vt infra, de administr. tuto. quotiens. §. sicut.

x *Sexaginta.* quæ debebãtur mihi adhibitis decẽ quæ impẽderã.

y *Retenturum.* scilicet me iure cõpensationis: quæ ipso iure habebat locũ, cum ex officio vel iudicio bonæ fidei mihi debebantur. scilicet nego. gest. sed in aliis quinquaginta non, nisi opposita doli mali exceptione. vnde si non fuit hic opposita, remanet actio in quinquaginta: sed hodie vbique fit ipso iure compensatio: vt institu. de ac. §. in bonæ. Accursius.

z *In publicum.* non soluto vectigali. Accursius.

a *Debita sunt.* à defuncto. Item de perditis non tenetur, cum sine culpa perierunt: vt supra, eadem. l. in principio. Accursius.

Si filiusfamilias. IVLIANVS. Negotia alicuius filiusfamilias gessit, pater de peculio tenebitur: & etiam filius tenebitur. Item si ancilla aliqua gessit negotia, dominus tenebitur de peculio.

b *Proponatur.* scilicet eo modo: vt. s. eod. si pupilli. §. sed si ego.

c *Verterit.* Item si nec vertit, nec habet in peculio: agi potest de peculio. nam tenet hæc actio, licet nil sit in peculio: vt infra, de pecu. quæsitum. in prin.

Pomponius. IVLIANVS. Lex ista de tribus personis tractat de quibus multæ leges in corpore iuris tractant, scilicet de seruo: de filiofami. & de pupillo. Die ergo, gessi negotia alicuius pupilli, vel serui, vel filiifami. per vnum annum: & postea adoleuit pupillus: seruus factus est liber: filiusfamilias factus est sui iuris. si perseueré in administratione siue in gestione, & postea geram pel perseuerem iam conditione eorũ mutata: qualiter & pro quo tempore facienda sit condemnatio, quæritur. Dicit Pomponius quòd id tempus est spectandum quo incepi gerere. vnde ratione vltimi anni conuenietur ac si adhuc esset pupillus, id est conuenietur adultus factus, cum locupletior adultus est de eo quod gestum est in adulta ætate: & filiusfamilias factus est, ac si esset in potestate adhuc: & ita conuenietur inquantum facere potest, de eo quod gessit eo tempore in quo factus est sui iuris. seruus in nullo tenetur de eo quod gestum est in seruitute. Et est ratio: quia seruus de ante gestis non tenetur, & ea quæ postea gesta sunt, cum sint cõnexa, eadem reputantur per legem istam. illud verum quando accessi vt omnia gesturus negotia gererem. Sed pone quòd accessi ad vnum negotium gerendum, ita: dum erat in pupillari ætate pupillus, in potestate filiusfamilias cum in potestate dominica seruus, tunc negotium gessi. deinde finita pupillari ætate, deinde filio emancipato, vel seruo manumisso gessi aliud. hic formare debet condemnationem pro parte cuiuslibet gestionis. quia filius tenetur pro administratione facta tempore patriæ potestatis, inquantum locupletior factus est: pro alia vero insolidum tenebitur: & sic de seruo vel pupillo secundum qualitatem personarum. plura enim videntur hoc casu negotia. Idem est in quolibet alio: quia si accessit vt vnum tantum negotium gereret, quo completo gerat aliud: plures sunt contractus. & hoc dicit cum. l. sequenti.

d *Pomponius.* quidam ita ponũt casum in initio, scilicet gestionis eo animo inchoate, vt plura negotia consummaret, conditionem domini neg. gest. spectandam ait, vt vniformiter condemnetur pro tota administratione cuiusque temporis. i. totius. si ergo pupillus fuit adultus factus, vel filius factus patersamilias vel seruus liber factus, quorum negotia cœpi gerere eo tempore quo hic seruus vel filiusfamilias, vel hic pupillus erat. licet in administratione perseuerem post quam conditio eorum est mutata, tamẽ non fiet condemnatio nisi eo modo quo fieret cõdit one eorum non mutata. vnde euenit vt adultus de eo quod gestũ est in adulta ætate, non teneatur nisi inquantum locupletior est. seruus de eo quod gestum est in libertate, nullo modo teneatur. filiusfamilias patersamilias factus de eo non teneatur quod gestum est eo tempore quo ipse sui iuris factus est, nisi inquãtum facere potest: & hoc nisi accessero quasi vnum gesturus negotium, postea autẽ mutata conditione accessero quasi gesturus aliud. hic enim pro qualitate personarum & actio formatur, scilicet de peculio in dominum pro priori negotio, vel inquantum locupletior est pupillus, vel inquantum facere potest qui sui iuris est factus. seruus vero nullo modo tenetur de eo quod gestum est antequã mutet cõditionem. & in hoc differt ab aliis. & condemnatio moderatur in persona adulti & patrisfamilias facti pro priori negotio. pro secundo vero tenetur insolidum. Sed ei quod de seruo diximus, videtur contra, infra, depositi. l. prima. §. si apud? Respon. ibi conuenitur pro re deposita seruus, non tamen actione ex eo contractu:

traiectitiæ pecuniæ augeretur, aut ex compromisso committeretur: non solum decem quæ in hæreditaria negotia impenderim, sed etiam quinquaginta quæ mihi debita sunt[a], ab hærede me consequi posse.

Hæc actio datur de peculio, & de in rem verso.

XIIII. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

B *Si filiusfamilias negotia gessisse proponatur*[b]: æquissimum erit in patrẽ quoq; actionem dari: siue peculiũ habeat, siue in rem patris sui verterit[c]. & si ancilla[sit,] simili modo.

Notabilis lex est, & breuiter hoc intendit: vbi ex parte domini mutatur conditio quantum ad actionem dandam cõtra eum quia ab initio contra eum non est nata, sed rẽi vindicatione pro præsenti possessione. Item videtur contra, infra, de admini. tuto. l. tutorem qui tutelam. nam secundum varietatem status fit ibi condemnatio in personam tutoris. Sed respon. hic loquitur cum contingit variatio circa statum eius cuius negotium geritur. ibi autem facta est circa eum qui gerit: & ita non est contra. Et eodem modo respon. ad id quod est infra, de tut. & ra. detr. si filius. Item eodem modo potest responderi ei quod dicitur, infra, pro so. si id. §. si filius[a]. quia ibi vterque erat gerens, licet vterque dominus. vel aliud in societate quæ ministratio vtriusq; consensu contrahitur. aliud in hac gestione quæ ignorantes domino quasi contrahitur. vel si subtiliter inspiciatur, non est contra. spectatur enim in societate initiũ: quia sicut ab initio filiusfamilias ex societate obligatur insolidum, ita & factus sui iuris. Et secundum hãc lecturam videtur quædam emergere iniquitas. si enim serui negotia peculiaria gerere cœpero, & perseuerauero eo facto libero: pro his quæ gesta sunt & impensa eo facto libero, neque dominum conueniam: quia in rebus eius non impenderim: neque seruum, inspecto initio, quo obligari ciuiliter non potuit: sicque locupletabitur cum aliena iactura: quod esse non debet: vt infra, de condictione indebi. nam hoc natura. H. quandoque respondit esse imputandũ gestori cur perseuerauerit. Sed nõne potest esse quòd nesciuerit eum manumissum? vtique. & sic reprobari videtur prima positio. Vt autem omnis contrarietas soluatur, & iniquitas amoueatur, potest dici hanc solam esse differentiam inter primum & secundum casum, quòd in primo quando accessit quasi multa gesturus, actio est vna & sola pro omni gestione: & vnus est quasi contractus: & ea quæ dabitur in dominum, dabitur in seruum eius factum liberum: quæ actio est ambulatoria, sicut & aliæ multæ: vt infra, soluto matrimonio. l. si socer. j. respon. & dodam. infect. l. si quis missum. §. secundo. & de vsufructu. l. sed & si quis. §. si operas. Vel dic etiam secundum hanc lecturam durare actionem in dominum pro primo tempore. pro secundo in seruum factum liberum dabitur actio: & secundum varietatem status agitur. sed in illo casu, scilicet vltimo huius. l. duæ sunt actiones. Dicas ergo in initio cuiuscunque temporis: scilicet quo mutatur status eius cuius negotia geruntur, conditionem domini negotiorum spectandam. Vel si velis defendere primam lecturam: respondebis secundum Azo. dominum posse conueniri pro eo quod fit etiam seruo manumisso: quia debet ei imputari quòd peculium non retinuerit: vt infra, de tribut. quòd in hæredem. §. si seruo. & infra, quando actio de peculio est annalis. l. prima. §. item hæres. &. §. an ergo. &. §. Pegasus. sed hoc videtur falsum. & reprobant quidam primam positionem: quia si gestor perseuerauerit per annum post manumissionem, ergo post non aget. Sed hoc non valet: quia computatur annus ex quo cœpit agi posse: vel à fine administrationis: vt infra, quando actio de peculio est an. l. prima. §. j. at antequam impendam, agere non possum: vel ante finem administrationis. Sed argu. contra inducitur, infra, de tutel. & ra. detrahen. l. si filiusfamilias. ij. sed illa est pro me in fine. Patet ergo ex prædictis quòd secundum primum casum ponitur in negotiis gestis, id est in actione negotiorum gestorum danda vel deneganda: quod est in serui persona vel in eius condemnatione: quod est in persona impuberis vel filiifamilias vt vniformiter fiat. secundum aliam dic, id est in actione nego. gesto. moderanda si quæratur sit vna persona, vel plures. Tertij dicunt inspici initium duplex. vnum de gestis in pupillari ætate: aliud in adulta ætate etiam in primo casu. l. & pro secundo in solidum: & sic in aliis. & secundum hoc dices in initio cuiuscunque temporis, scilicet quo mutatur status eius cuius negotia geruntur, conditionem domini negotiorum spectandam. Sed etiam non esset differentia inter primum casum huius. l. & secundum.

initium inspicimus: nisi sub diuersis annis negotia gesta fuerint. h. d. Vel aliter: vbi est vnus quasi contractus, inspicimus initiũ: vbi sunt plures, cuiusque per se initium inspicimus. h. d. Primo ponitur dicti Poponii. secundo approbatio Pauli. tertio exceptio. quarto probatio tã dicti quàm exceptionis. secũda ibi, hoc & ego. tertia ibi, nisi ab initio. quarta in. l. sed & cum aliquis. Bart.

XV. PAVLVS libro nono ad Edictum.

C *Pomponius*[d] *libro vicesimo sexto in negotiis gestis initio cuiusque temporis conditionem spectãdam ait: Quid enim (inquit) si pupilli negotia cœperim gerere: & inter moras pubes factus sit? vel serui, aut filiifamilias, & iterea liber, aut patersamilias effectus sit? Hoc & ego verius esse didici:*

[a] *Tu dic se cũdũ Bart. quòd ibi ad fiebat ex voluntate vtriusque: vt ibi patet: hic alteriter tantum.*

Vbi mutatur conditio gestoris de seruo in liberum, in negotiis separatis præmium non præstatur: in negotiis connexis si agitur vt ex causa, veniat separanda: si vt ex occasione agatur, veniat præstanda. hoc dicit cum. l. seq. & seq. vsque ad. §. si libero. Et primo ponitur dictū secundo exceptio. tertio exemplum dicti. quarto declaratio quædā circa prædicta. quinto quædam alia declaratio circa exceptionem propositā. secunda ibi, plane. tertia ibi, deniq;. quarta ibi, Proculus. quinta in. l. at qui natura. §. Scæuola. Et continuatio ad superiora patet: quia supra locutus fuit iurisconsultus quando contingit mutatio in persona domini: hic quādo fuit mutatio in persona gestoris. Bart.

a *Ab initio.* conditio quæ erat in initio, inspicitur in delictis: vt infra, de pœ. l. j. Item in hac gestione: vt hic: vt quamuis pupillus pubes efficiatur, tamen de negotiis gestis vt pupillus condemnetur, scilicet inquantum locupletior inueniatur: vt supra eo. si pupilli. in prin. filiusfamil. factus sui iuris condemnetur inquantum facere potest: vt infra, quod cum eo. l. ij. &. l. si filiusfami. Sed si tunc fuisset conuentus, insolidum teneretur: vt infra, de actio. & oblig. l. filiusfam. ij. Sed dic: inspicitur initiū vt velut ex cōtractu prius facto condēnetur nunc: non autem vt tunc cōdemnaretur: licet quidam dixerūt donec filius est quòd teneatur insolidum: sed condemnetur inquantum facere potest. quod nihil est: nisi enim, vt dictum est, inspiceretur initium: condemnaretur insolidum de eo quod gestum est postea: & hoc dicitur plene in. l. proxi. & infra, ad Macedo. l. ergo. idem possumus dicere de seruo, vt in alia glo. diximus: hoc excepto quòd non teneatur de ante gesto, nisi forte peculium habuit, vel conueniatur ex promissione occasione libertatis: vt infra, de do. præle. l. ij. §. per cōtrarium. &. C. an seruus ex suo fact. l. j. ij. &. iij. & infra, de sol. l. in liberto. Ir. Item alibi, vt infra, de iur. do. si serua. de hoc dicetur plene, infra, proxi.

nisi si ab initio[a] quasi vnū negotium gesturus accessero: deinde alio animo ad alterum accessero eo tempore, quo iam pubes, vel liber, vel paterfamilias effect⁹ est[b]. Hic enim, quasi plura negotia[c] gesta sunt: & pro qualitate[d] personarum & actio formatur, & condemnatio moderatur.

XVI. IDEM libro septimo ad Plautium.

SEd & cum aliquis[e] negotia mea gerit: non multa negotia sunt, sed vnus contractus[f]: nisi si ab initio ad vnū negotiū accessit, vt finito eo discederet. Hoc enim casu, si noua voluntate aliud quoque adgredi cœperit, alius contractus[g] erit.*

* est. Flo.

b *Effectus est.* quasi dicat, erit quod dictum est, vt spectetur initium. & hoc commendat Paulus dicens: & hoc ego verius esse & cætera. id est vt & hic spectetur initium. Accursius.

e *Plura negotia.* id est quasi plures contractus, secundum Io.

Persona qualitas inspicitur.

d *Qualitate.* Nota qualitatem personæ inspici: vt infra, de iniur. item apud Labeonem. §. ait prætor. versi. quod ait. & infra, de iureiur. l. iusiurandum. iiij. §. non semper. & infra, de iudi. l. nonnunquam in fine. & infra, de re iudi. l. ij. & supra, de in ius vo. l. ij. & iij. &. j. de incen. rui. nau. l. Pedius. §. fi. &. C. de procu. l. finali.

e *Sed & cum aliquis.* non solum hoc verum est cum personarum conditio mutatur, sed etiam cum non mutatur, secundū Io. vt consideremus sit vnus quasi contractus, & sit vna actio: an plures. Vel dic differentiam esse an aliquis accesit tanquam omnia gesturus: an tanquam vnum, & gesit postea aliud, scilicet in condemnatione facienda. Sed est & alia differentia: quia cum accedo quasi omnia gesturus, vna est actio. alio casu plures. & in eo casu sufficit si cui vel in paucis amici laboribus consulatur &c. vt. C. eod. l. tutori.

f *Contractus.* id est quasi contractus. plures tamen sunt actus gerendi: sicut est & vnum legatum cum corpus seruorum legatur: vt infra, de lega. ij. l. ij.

g *Alius contractus.* id est quasi contractus: vt institu. eo. §. j.

EVm actum.] CASVS. vsque ad. l. siue hæreditaria. talis est: In lege præcedenti ostendit quid iuris obtineat quando status illius cuius erant negotia, mutatur: hic autem tractat quando status gerentis mutatur. Dic ergo quòd seruus alienus gesit negotia mea: postea factus liber in eadem gestione perseuerat. Dicitur quòd liber factus non tenetur de eo quod in seruitute gessit: sed de eo quod gesit in libertate, tenetur mandati vel negot. gest. si fuit connexum negotium, venit in iudicium totum gestum in seruitute: sed non vt soluatur seu præstetur, sed vt separetur: vt in hac l. dicitur, &. l. at qui. §. Scæuola. qui hanc. l. determinat & exponit. si non fuit connexum, solummodo tenebitur de eo quod in libertate gestum est. verbi gratia: Domum ædificauit dum seruus erat: postea manumissus locauit. sola locatio in actio. negot. gest. venit: sed Proculus & Pegasus dicebant quòd ille liber factus in illa gestione quam fecit dum erat seruus, illi cui gerebat, bonam fidem præstare debet. vnde si non à se exegerit, tenebitur actio. negot. gest. & est ratio vt id in quo tenebatur ex gestione in seruitute, debeat à seipso exigere: quia id debitum naturale est: & tale debet gestor à se exigere. & probat hoc per exempla quædā: quia si cum tenebaris mihi actio. temporali, fueris liberatus per lapsum temporis: nullatenus remanes naturaliter obligatus. vnde si tu negotium meum gereres, debitum naturale à teipso exigere debes etiam liber factus. concludit Scæuola, & confirmat ea quæ in. l. prima dicta erant, scilicet quòd liber factus non tenetur de his quæ in seruitute gesit: nisi ad hoc tantum cum fuerant negotia cōnexa, vt separentur. [SI LIBERO.] Homo liber seruit mihi bona fide credens se seruum meū: & ego similiter credebam eū seruum meū esse. mandaui ei vt negotiū meū gereret. nunquid habeo aduersus eum act. mand? Dicitur quòd non: cum mandatum istud gratuitum nō sit, quia gerēs credebat se necessitate seruili compulsum. vnde dicit dari negotio. gest. actio. [CVM ME.] Absente me negotia mea gessisti. rem meā à non domino bona fide emisti, & vsucepisti. an mihi reuerso competat act. nego. gesto. vt mihi res mea restituatur. quæritur? Et respon. q. non: nec tu gestor teneris restituere, completa vsucapio. Si tamen antequam vsucapio. compleres, scientiam habueris rei alienæ, scilicet quòd sit tua domus, cuius negotia sunt: suppones aliquem qui rem istam à te petat nomine meo: & sic per sententiam rem meam recuperabo: & tu regressum habebis contra venditorem nomine euictionis. & hoc in secunda parte. In tertia respondet tacitæ obiectioni, quòd tibi dolus obiici possit, quia alium subiecisti: sed hoc ideo est, de neg. gesto. act. tenearis. [NON TANTVM.] Si tua negotia gessi à debitoribus tuis exigendo, & pecuniam tuam fœnerando: dicitur quòd habebis negotiorum gestorum act. non solum ad sortem, sed etiam ad vsuras quas percepi, vel percipere potui. & econtrario si aliquid impendi, recuperabo cum vsuris per actio. neg. gest. contrariam. [DVM APVD.] Capti ab hostibus negotium gessi. aduersus eum reuersum dabitur mihi nego. gesto. act. postea ponit quoddam exemplum quod contigit de facto: quia tres fuerunt capti ab hostibus: & duo fuerunt retenti: tertius fuit remissus vt iret pro redemptione duorum, & pecuniam apportaret pro se, & pro duobus aliis: postea non rediit: vnde alij compulsi sunt solidum soluere. Dicit quòd ille qui missus fuit, eis tenebitur: & illi qui retenti sunt, & solidū soluerunt, agent contra illum. [QVI NEGOTIA.] Titius decessit: & ante aditam hæreditatem negotia hæreditaria gessi. Dicitur quòd ego obligor hæreditati si male gessi: & hæreditas mihi obligatur bene gerenti: & hæres tenetur, quanquam sit pupillus. [SI VIVO.] Negotia mea me viuo gerere inchoasti: me mortuo inchoata finire debes, cum accessisti vt omnia gesturus: sed noua inchoare non est tibi necesse, sicut est in societate: quia consummare debet quod viuo socio inchoauit, quasi dicat, si duo sunt socij: & vnus inchoauit aliquid gerere, & decessit: hæres istius socij mortui non tenetur noua inchoare: sed cœpta debet terminare. Vel dic quòd alius socius fuit mortuus: vnde iste qui incepit gerere, non decessit, & semper idem est. [MANDATO.] Mandasti Lucio vt negotia mea gereret: ille Lucius gessit, & male. Dicitur hic quod tu mihi tenebaris actio. negotiorum gesto. vt mihi omne damnum resarcias, nō solum ad act. mandati cedendam contra Lucium mihi teneberis. & est ratio, quia imprudenter & cætera.

h *Eum actum.* hucusque prosecutus est quid iuris sit illius statu mutato cuius negotia geruntur: nunc de statu eius qui negotia gerit. & dic eum actum, id est eius actus rationem. Alij dicunt, id est contractum vel quasi, sed male.

i *Reddere.* scilicet per actio. negotiorū gestorum, vt hic, &. C. e. si cognati. Idem in contractu prius facto: vt postea non teneatur: vt. C. an seruus ex suo facto. l. prima. &. l. creditoribus. ex delictis autem in dominum facti is similiter non tenetur postea: sed si in extraneum fecit, sic: vt. C. an seruus ex suo facto. l. finali. & institu. de noxalibus. §. omnis. Quandoque tamen etiam domino tenetur: vt si nunc contractet: vt. C. de noxa. l. prima, in fine. Item ex contractu vel quasi in casibus tenetur. primus vt in hac. l.

&

BIU Cujas

& infra.l.proxi.&.l.at qui natura.§. Scæuola.alius est.C. de petitione hæreditatis.lege finali in fine.tertius quando pro libertate pecuniam promisit domino: vt.C.an seruus ex suo facto.l. promissæ.quartus quando dotem recepit:quam & factus liber tenet: vt infra, de iure dotium.l.si serua.in principio. quintus quando directo manumittitur, & prælegatur ei peculium: vt infra, de dote prælegata.l. secunda.§.per contrarium.

a *Non posit*. scilicet facile, sed per iudicis subtilitatem potest: vt infra,eo.at qui.§. Scæuola.Vel dic nullo modo.tunc enim dicuntur res separatæ, quando circa diuersa omnino officiũ suũ gestor adhibuit.tunc vero dicitur inseparabilis, quando circa eandem rem tantum gestoris perseuerat officium.& sic dicitur separata & inseparabilis ratiõe rei in quã impenditur,non ratione impensæ.

† *Nec separatorum separata desiderio: nec ad alterum infertur.concor. C. de dona. inter vi. & vxo.l.sima. ibi nota.*

* *Flo. saltem in duorum * Flo. amplius iudicio*

gestum est, ab eo quod in libertate gesit, non posit[a]:cõstat venire in iudicium vel mãdati[b], vel negotiorum gestorum, & quod in seruitute gestum est[c]. Denique† si tempore seruitutis aream emerit,& in ea insulam ædificauerit, eaque corruerit, deinde manumissus fundũ[d] locauerit:sola locatio fũdi* in iudiciũ negotiorũ gestorum deducetur[e]:quia ex superioris temporis administratione nihil amplius in iudiciũ* deduci[f] potest, quam id, sine quo ratio libertatis tẽpore administratorum negotiorũ expediri non potest[g].

XVIII. PAVLVS libro nono ad Edictum.

PRoculus[h] & Pegasus bonam fidem eum,qui in seruitute gerere cœpit[i], præstare debere aiunt. Ideoque quantum, si alius[k] eius negotia gessisset, seruare potuisset[l]: tantum eum, qui à semetipso non exegerit[m], negotiorum gestorum actione præstaturum, si aliquid habuit in peculio[n], cuius retentione id seruari potest[o]. Idem Neratius.

XIX. IDEM libro secundo ad Neratium.

AT qui * natura[p] debitor fuit, etiam si in peculio nihil habuit[q]: si postea habuerit[r] sibi postea soluere debet, in eodem actu perseuerans[s]:sicut is, qui temporali actione tenebatur, etiam post tempus exactum negotiorum gestorũ actione id præstare cogitur[t].

V Scæuola[u] noster ait, putare se quod Sabinus scribit *à capite rationem reddendam* debere sic intelligi, vt appareat[x], quid reliquum fuerit tunc,cũ primum liber esse cœperit:non vt dolum aut culpam in seruis. nec dico tamen omnino simile: quia isti temporali debitori etiam antequam finiatur actio, potest obiici culpa si habuerit vnde à se exigeret: vt infra, eod.l. diuortio. vel si non habuit, si tamen habet nunc vnde à se exigat, etiam finita prima actione tenetur hac actione: vt infra, eo.l.qui sine.Accursius.

* *Flo. At quin natura debitor fuit etiamsi in peculio nihil habuit: & sibi postea soluere debet.*

a *Non posit*. scilicet facile, sed per iudicis subtilitatem potest: vt infra,eo.at qui.§. Scæuola.Vel dic nullo modo.tunc enim dicuntur res separatæ, quando circa diuersa omnino officiũ suũ gestor adhibuit.tunc vero dicitur inseparabilis, quando circa eandem rem tantum gestoris perseuerat officium.& sic dicitur separata & inseparabilis ratiõe rei in quã impenditur,non ratione impensæ.

b *Mandati*. cũ postea facto libero sit mãdatum vt negotium qꝫ in seruitute inceperat, consummaret:vel forte in seruitute ei mandatum fuit:ex quo mãdato dominus de peculio tenetur actiõe mãdati: ergo post manumissionem ipse manumissus tenebitur si connexa fuerit administratio: & contemplatione mandati consummatur negotium.

c *Gestum est*. non vt præstetur,sed vt separetur: vt infra eodẽ.l. at qui.§.Scæuola.licet quidã cõtra,& male.& hoc in seruo alieno tantum,secundum H.

d *Fundum*. id est aream vel alium fundum.

e *Deducetur*. quia hoc casu nulla est negotiorum cohærentia.

f *Deduci*. vt separetur.Accursius.

g *Non potest*. facile, vel aliter vt dixi, supra eodem.in principio: vt quia connexa fuerit. Et not.hic quæstionem secundum Bar. quid si probari non potest quid gesserit in seruitute:& quid in libertate? Respon.eum absoluendum de omnibus, nisi de his quæ dominus negotiorum probauerit in libertate facta: semper enim qui agit & affirmat aliquid, necesse habet probare. idem est forte in domino serui si agat contra manumissum pro eo quod in seruitute est inchoatum, quasi pro manumisso videatur præsumendum: quia seruitus fuit eius status primæuus: argumentum. C. de probationibus. l. siue possidetis: & hoc secundum Azonem. sed alij quidam dicunt de vtroque tempore contra, scilicet eum damnari: vt infra, de dona. inter virum & vxo. si sponsus.§. generaliter. & infra,de admi. tuto.l. tutorem qui. & infra, de aqua plu. ar.l.sed interdum. *ADDITIO.* Tu dic secundum Bart. quòd ibi loquitur in duobus: quorum vnius liberatio est causa alterius: vt in duobus reis.vnde quomodocunque fit, est fundata intentio agentis: & sic est solutum contrarium de.l.si sponsus. Ad.l.sed interdum. dic quòd ibi fuit culpa immiscentis,quare & cætera.

h *Proculus*. l. ista nihil contrarium superiori.l.dicit: sed omnino diuersum. superior enim loquitur de culpa vel dolo in seruitute commisso. Hæc vero culpam commissam in libertate coërcet quando administratio erat connexa,scilicet quia quod male gesit in seruitute,sibi nomine domini cum posit, in libertate non soluit.

i *Gerere cœpit*. & nunc in libertate perseuerat. Et quod dicit aiunt, scilicet male secundum M. & secundum R. ideoque corrigitur, infra.l.proxi.§.j.sed tu dic contrarium secundum Io. H. & Azo. & bene.nec enim dico corrigi per.l.sequen. nam non dicunt Proculus & Pegasus teneri manumissum ob hoc quod in seruitute gesit, siue ob id, imò ob præsentem culpã:quia modo non exigit à se quod in seruitute gesit. nec obest quòd tantum debitum naturale erat: quia & hoc à se exigere debet: vt infra, de admi.tuto.l.quotiens.§.j.&.ij. & infra, de dona hoc iure.§.si quis seruo. & infra, de regu.iur.l.donari. & infra, de solu. Stichum.§.aditio. & infra, de peti.hære.si quid possessor.§.j.& arg. infra.l.proxi.

k *Alius*. quiuis liber homo.

l *Potuisset*. scilicet domino negotiorum, etiam debita naturalia à se exigendo. Azo.

m *Non exegerit*. scilicet nũc cum liber est, & in eodem actu perseuerat.Azo.

n *In peculio*. scilicet quondam, quod nunc peculij nomen amisit. Io.vt.C.de inoffi.testa.l.fi.ibi, neque nomen.

o *Seruari potest*. nunc cum liber est. licet enim occasio sit id quod ipse fecit in seruitute, vnde teneri dicitur:nõ tamen propterea conuenitur:sed ex eo quod in libertate secutũ est. Sed si ita dixeris, non videtur bonum sequẽs simile de eo qui temporali actione tenetur. nã ille propter id quod intra sex menses non fecit, conuenitur.Respon. imò est, quia & ille conuenitur ideo, quia post sex menses in eodem actu perseuerauit: & ita qꝫ olim debuerat, & naturaliter remansit debitum, nomine domini non soluit. nec dico tamen omnino simile: quia isti temporali debitori etiam antequam finiatur actio, potest obiici culpa si habuerit vnde à se exigeret: vt infra, eod.l. diuortio. vel si non habuit, si tamen habet nunc vnde à se exigat, etiam finita prima actione tenetur hac actione: vt infra, eo.l.qui sine.Accursius.

p *AT qui natura*. ponitur pro sed certe. nam & cætera.nec aduersatur superiori dicto: sed continuat & addit. dixerat enim eum teneri tantum si aliquid habuerit in peculio factus liber, cuius & cætera. sed idem est & si nihil in peculio habeat factus liber: sed aliquid aliunde ex prospera fortuna,cuius retentionem & cætera.Et not.quòd quidam libri habent atquin, vt modo legimus: alij,atqui.& sunt duæ partes.

q *Habuit*.scilicet cum erat seruus & administraret.Azo.

r *Si postea habuerit*. ex prospera fortuna: vel qualitercumque cum iam esset liber factus, propter generalia verba huius.l. & superioris, quæ dicit bonam fidem eum debere præstare: sed hic forte idem est si fuerit continuata in libertate gestio. licet enim gestor naturale debitum non posit deducere:vt infra,de peti.hære.si quid possessor.§.sed & si ipsi.tamẽ debet soluere:vt hic. Sed alij contra:vt infra.§.proxi.

s *Perseuerans*. id est in eadem administratione.& intellige quãdo ex ipsa administratione in qua debitum naturale cœpit: aliàs non.vnde vis est in eo quod dicit, perseuerans. si enim naturale debitum semper à gestore esset soluendum: ergo idem esset & si non esset cõnexa gestio: qꝫ lex non voluit.vt supra, eo.l.eũ. Idẽ etiã diceretur & si præscrip.xxx.anno. essem liberatus, & postea gererẽ negotia:qꝫ esset iniquũ. sed secus vbi liberat gestor in gestiõe,sicut hic subiicit.nã hic naturale debitũ à se exigere debet.

t *Cogitur*.quamuis ab actione liberatus sit.

u *Scæuola*.quidam dicunt(vt M.& R.) qꝫ hic.§.corrigit qꝫ dictũ est.ẽa.l.&.ẽ.l.proxi.& illa dicũt fuisse dicta Sabini.Sed nos cõtra:quia hæc verba exponũt quę obscurè erãt dicta.ẽ.eo.l.eũ. §.plane.& licet hic faciat mentionem Sabin.& ibi non, dicas qꝫ Sabinus fuit illius sententiæ,quę in dicta.l.eum.continetur.Ac.

x *Appareat*.per subtilitatem iudicis.verbi gratia:quæretur quãdo cœpit gerere:item quando fuit manumissus:& postea quæretur quid gestum fuerit à principio gestionis vsque in diem libertatis:vt de reliquis teneatur, id est vt ipsi de peculio deducatur. Illud tamen quæri potest,si.c.alicui fabro promiserit seruus pro toto opere: & nondum finito opere sit manumissus:an tota videantur in seruitute expensa: quod videtur, vtpote cum semel dies pecuniæ cedit.secus si per varia tempora erant constitutę

BIU Cujas

mercedes.tunc enim prout vnoquoque tempore cedit dies pecuniæ, ita & adquiri videtur : vt infra,de vsufruct.sed & si quis. aliàs.l.adhuc.§.si operas.& infra , quando di.leg.ce.l.nec semel.§. nouissime.Azo.Sed contra dici potest,vt argu.infra, soluto matrimonio.l.diuortio.

a *Liberabitur.* sententia Proculi & Pegasi reprobata secundum M. & R.Sed tu dic si conueniatur quia consumpsit,debet absolui . sed si ideo quia fact⁹ liber non retinuit quod naturaliter debuit,contra est , scilicet si habet in peculio vel aliunde vnde soluere possit , non aliàs: vt suprà diximus. & quod dicit liberabitur, dic id est absoluetur à iudice ab act.neg. gest.non ita si cõueniatur furti eo quòd rem ex administratione retinet , cum noxa caput sequatur. & sic intelligitur,infra, depositi.l. j.§.si apud.quæ est contra.Iteꝫ concordat huic respon.supra,eo.l.cum. in prin . cum suis concordantiis.

b *Non fore* . imò videtur quòd sic : vt infra,commo.si is qui. §. fi.quæ est contra.Solu. vt ibi.

c *Non libera.*cũ ignoraret se liberum:& pro hoc induci poterat . j. de adquirẽ. re. do.l.liber homo . in fi.& infra , de bo . auct. iudi. possi.l.j.§.finali.

d *Vsucepisti.*quod facere potes:vt infra,pro empt.l.ij.§.procuratorem.

e *Et mihi rem* . scilicet seruet.

f *Committat.* ad quòd est necessaria sentẽtia: vt hic, & infra , de rei vin.l.vtique . sed contra videtur nõ esse necessaria sentẽtia:vt infra , de act.emp.l.emptorem.ij.respon. quæ est contra. Sol.ibi emptori & iudici erat manifestum:non tamen iudex tulerat sententiam adhuc . Vel erat manifestum per publicam famam[a] iudici & emptori rem esse euincentis , hic soli emptori.Vel melius hic non dicit esse necessariam sententiam vnde petita re & restituta committitur stipulatio, vt ibi dicit.secus si ignorauit, vt infra , de rei vin.vtique.quod per sacramentum calumniæ emptoris agentis de euict.ostendi potest.Item quomodo iurabit de calumnia emptor? Respon.bene:quia non facit animo calumniandi secundum Io. & pro eo est infra,de iniur.si quis de libertate.Puto tamen non sic concipi ipsiuran.calumniæ:vt perpenditur. C. de iura. calum.l. ij. & ideo dicas eum confiteri sine iuramento : & potest postea dari sententia: vt infra , de confes.l. Iuli.& infra, de custo.reo.si confessus.nec ob.infra , ad.l. Aquil. proinde.vbi in confessum innuit nõ dandam sententiã esse:quia aliter intelligitur scilicet non esse partes iudicis in cognoscẽdo. Item opponitur:quia ex tali sententia lata non videtur stipulatio committi. nam iste gestor negotiorum potest illi subiecto agenti obiicere quòd non habet mandatum:quod cum non fecerit, videtur quòd non agat de euictione:vt infra,de eui.si rem quam.§. si duplæ.&.l.si dictum.§.si compromisero.versi.si cum posset.quę sunt contra . Sol.dicunt quidam quòd hic debet subiicere vnum de his qui sine mandato agere possint:vt supra , de procur.l . sed

uitute admissam in obligationem reuocet . Itaque si inueniatur , vel malo more pecunia in seruitute erogata , liberabitur.[a]

Necessitas vera vel putatiua impedit actionem mandati: non autem negotiorum gestorum. Bartolus.

¶ Si libero homini,qui bona fide mihi seruiebat,mandem, vt aliquid agat:non fore[b] cum eo mandati actionem, Labeo ait: quia nõ libera[c] volũtate exsequitur rem sibi mandatam: sed quasi ex necessitate seruili. Erit igitur negotiorum actio : quia & gerendi negotij mei habuerit affectionem:& is fuit, quem obligare possem.

Gestor negotiorum potest ignoranter rem domini vsucapere, & si ante vsucapionem completam scientia superuenerit , debet facere à se eunci , ne hac actione teneatur. Bartolus.

¶ Cũ me absente negotia mea gereres,imprudens rem meam emisti, & ignorãs vsucepisti[d]: mihi negotiorum gestorum vt restituas, obligatus non es. Sed si antequam vsucapias,cognoscas rem meam esse : subiicere debes aliquẽ , q̃ à te petat meo nomine:vt & mihi rem, [e] & tibi stipulationem euictionis cõmittat[f]. nec videris dolũ malum facere in hac subiectione. ideo enim hoc facere debes,ne actione negotiorum gestorum tenearis.

In actione negotiorum gestorum directa & contraria habetur ratio vsurarũ. Bar.

¶ Non tantum sortem, verumetiam vsuras ex pecunia aliena perceptas,negotiorum gestorum iudicio[g] præstabimus: vel etiam, quas percipere potuimus[h]. Contra quoque vsuras, quas prẽstauimus[i], vel quas ex nostra pecunia percipere potuimus , quam in aliena negotia impendimus : seruabimus[k] negotiorum gestorũ iudicio.

Gerenti negotia captiui competit actio contra eum si reuertatur: vel cõtra hæredes eius. Bartolus.

¶ Dum apud hostes esset Titi⁹, negotia ei⁹ administraui.postea reuersus est.negotiorum gestorum mihi actio[l] competit: etiamsi[m] eo tempore quo gerebãtur,dominũ nõ habuerũt.

XX. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

SInautem apud hostes constitutus, decesit: & successori,& aduersus successorem eius negotiorum gestorum [actio] directa & cõtraria competit.[n]

Quod vnus pro alio redimendo cogitur soluere, recuperat hac actione. Barto.

XXI. PAVLVS libro nono ad Edictum.

NAm & Seruius[o] † respondit(vt est relatũ apud Alfenũ libro trigesimonono Digestorum) cũ à Lusitanis[p] tres capti essent, & vnus ea conditione missus,vti pecuniam pro tribus adferret,& nisi rediisset, vt duo pro eo quoque pecuniam darent,isque reuerti noluisset, & ob hanc causam illi pro tertio quoque pecuniã soluissent: Seruius respondit* æquũ esse prætorem in eum reddere iudicium[q].

a *Bar.in.l. pe. ff.de cõdi. institu. & Ang.in l.Titius. ff. quibus modis pignus vel hypo.tacit. cõtrahi. & vbique scribẽtes reputant istã gl.singu.ad hoc q̃ vi factis de anti quo ꝓbatur ꝓ famã: & maxime de minium rerum nostrarum.Bolo.*

a & hæ.in princip.&.l . Pomponius.in fi . Tu respondeas quatuor modis. Primo quòd ideo facit vt act.neg.gest.non teneatur:& ita culpam potest committere vt fraudem repellat : vt infra,de lega. ij.cum pater.§. Titio.& infra , ad Trebel.l.recusare.l. vj.§.pen. Secundo quia omisi exceptionem declinatoriam iudicis,non solutionis.& sic non nocet: vt infra,man.si fideiussor conuentus.§. quædam. Tertio quia ex quo lex hoc permittit fieri, per consequẽs & hoc permittit quòd alieno nomine & sine mandato agat. Quarto etiam quia fecit gratia sui iuris conseruandi: vt infra, de iniur.si quis de libertate.

g *Iudicio.* scilicet directo : & quantęcunque sint:vt infrà, de in rem ver.si res domino.

h *Potuimus.* si dominus negotiorum consueuit fœnerari , non aliter:vt infrà , de vsu. qui semisses.§.fi.sed hodie non puto hunc tali casu teneri:cum sit peculiũ fœnerari : vt infrà,man.l. Quintus. & in auth.vt hi qui ob.§. quoniam.col.vj.

i *Præstauimus* . si plus commodi quàm vsurę colligunt attulimus:vt infrà,de vsur. & in cõtraria.& ad hoc respõ. facit,infra, pro socio.l. si vnus.§ . pe . & infra, man. si vero non re.§.

o *Nam & Seruius.*bene dixit, si aliquis gesit negotia capti, quid iuris sit:nunc si vnus captiuorum gesit,dicit.

p *A Lusitanis.*qui hostes erant Romani imperij , & facit infra, de do.inter virum & vxo.si id quod donatum.§.j.Sed quid si hostes non essent? Respõ.idem mmlto magis, quia liberi promittũt. Sed quid si nondum promiserant:detentator vero sic dicebat q̃ non aliter eos dimitteret quàm si darent.x . postea vnus dimissus est ob aliquam necessitatem, præstito sacramento quòd rediret: alter postea soluit.x. nunquid agetur contra alium nego . gest? Respõ.non. nam neque re neque ipso gestu vel cura, vel sollicitudine erat eius negotium,nisi ratihabitione:ipse vero ratum nõ habet,neque debet haberi pro rato quod nõ vtiliter gestum est. Azo.at in casu huius.l.erant isti tres naturaliter obligati & retenti,non ciuiliter,cum pro seruis haberentur . vnde factum est negotium ipso gestu alienum, secũdum H.Vel dic quòd hic in casu huius.l.agitur mandati,vt statim dices.

q *Iudicium.*scilicet mandati.mandauit enim retentis vt pro eo soluerent.alioquin nõ daretur mandati,nec neg.gest. illo nõ habente ratum.Vel dic quòd compellitur habere ratũ:quia ipso gestu fuit suum negotium:vt infra, eo.soluendo. Sed nonne habet exceptionem perpetuam : vt infra , quod me.cau.l. pe.ergo imputatur eis si non se opposuerunt : vt infrà , man.si fideiussor?

Sed re-

BIU Cujas

Sed respondetur quòd non potest opponi: quia coguntur non opponere. Sed oppono: ergo fit eis iniuria. & sic adhuc eis imputatur: vt infra, de euic. si per imprudentiam. Sed respon. hanc iniuriam propter illius factum habent.

a *Ex obligat.* cum vicem personæ sustineat: vt instit. de stipu. seruo. in prin. & infra, de adqui. re. do. hæreditas. Et no. quod patet hic quòd hæc actio du

In negotiis hæreditariis non inspicitur persona hæredis: sed oritur obligatio tãquã cuiuslibet esset negotium. Bartolus.

¶ Bal repu tat ipsi ius. qui post ad hoc petit quo ad qd alius se tem. & idem dicitur in mei aliquis vtili actione neg. gest. tuitiua ha quæ contra furioli cu ratorem datur. idem rudicati nõ que & in curatore im matur puberis. sed secus in a positea ob ctione tutelæ: vt infrà, conditionẽ de tute. & ra. detra. si hæredis. & iste tex. hoc tutor. in fin. & l seq. In bene probat curatore adulti dic q̃ cũ gl. Bal. non pro tota administratione: vt. C. de administratione tutorũ. l. secũda & l. rationes. sed p aliqua specie sic, vt furti: vt infrà, de admi. tu. l. cum curatore. C. de admi. tu. l. rationes. in hoc tamẽ pa rificatur curator tutori: quia neutrius stipulatio, scilicet rem pupil. sal. fo. vel adolescẽtis, cõmittitur, nisi negotia geri incipiant: vt infra, rem pu. sal. fo. l. non quasi. §. illud. &. §. si quis. Azo.

¶ Qui negotia hereditaria gerit, quodammodo sibi hæreditatem, seque ei obligat[a]: ideoque nihil refert, an etiam pupillus hęres existat[b]: quia id æs alienum cum cæteris hæreditariis oneribus ad eum transit.

Mors domini est iusta causa noua negotia non inchoandi: non autem ab inceptis desistendi. hoc dicit.

¶ Si viuo Titio negotia eius administrare cœpi[c], intermittere[d] mortuo eo non debeo: noua tamen inchoare necesse mihi non est, vetera explicare, ac cõsummare necessarium est: vt accidit, cum alter ex sociis mortuus est. Nam quæcunque prioris negotij explicandi causa gerentur[e], nihilũ refert, quo tempore consummẽtur[f]: sed quo tẽpore inchoarentur.

Qui negotia aliena gerit per alium, hac actione tenetur ac si ipse gessisset. Bar.

¶ Mandatu tuo[g] negotia mea Lucius Titius gesit. quòd is non rectè gesit: tu mihi actione negotiorum gestorum teneris: non in hoc tantum, vt actiones tuas præstes[h]: sed etiã (quòd imprudenter eũ elegeris[i]) vt quidquid detrimẽti ne-

b *Existat.* nec enim ex persona hæredis cõditio stipu. immutatur: vt infrà, de verb. obli. l. ij. §. j. & infra, de iu. fisc. si fiscus. & infra, de insti. l. si quis man. §. si impubes. versi. eius. &. C. de hære. ac. sub prętextu. & C. de his quibus vt indig. lege Polla.

c *Capi.* quasi omnia gesturus, scilicet quæ inuenit, nõ quæ postea emerserunt.

d *Intermittere.* id est inchoata dimittere.

e *Ceruntur.* scilicet ab hærede mortui.

f *Consummentur.* scilicet ante mortem vel post mortem: quia semper consummanda sunt ex quo inchoata sunt: sed interest in quo tempore inchoentur: quia hæres socij non tenetur noua inchoare: licet vetera perficere debeat: vt infra, pro socio. l. hæres socij. & ad hoc infra, de damno infect. l. damni. infra. §. si is. & C. de hære. tu. l. j.

g *Mandato tuo.* quia mei contemplatione mandasti.

h *Præstes.* quia non ideo teneris quòd actionem habeas. nam tunc delegatio esset pro iusta præstatione: vt infra, de pec. l. q̃ debetur. Sed in casu etiam si non ideo tenearis quòd actionem habes, tamen cedendo liberaris: vt infra, depo. l. si is apud. quæ est contra. Sol. ideo ibi, quia solus dolus in illa actione venit qui non fuit ibi: licet apud alium depositarius deponat.

i *Elegeris.* punitur qui male eligit: vt hic, & infra, loca. & cõ. cum in plures. §. seruum. in fi. §. & infra, si mensor fal. mo. di. l. j. §. hæc actio. & infra, de fur. si quis vxori. §. apud Labeonem. vel melior ratio, quia mandator gessisse videtur: vt infra, de vi & vi ar. l. j. §. deieciſſe. & infra, de admi. tu. ita autem. §. gessisse. Accursius.

Siue hæreditaria.] CASVS. Quodcunque negotium gesse ro: siue hæreditarium, siue aliud quodcunque, sufficit si vtiliter gerere inchoaui, licet ad effectum non perduxerim: quia semper habeo nego. gest. act. & recuperabo precium, quamquã id quod emi perierit sine culpa mea. nam si frumentum ad opus familiæ comparaui. & id postea perierit, & culpa mei gestoris, dicitur quòd act. non haberem, nec recuperarem precium cum

A debeam condemnari propter culpãm: non meum conseruare.

k *Alicuius.* etiam pupilli: vel cuiuslibet minoris, vt infra, de sol. l. in pupillo. §. plane. & infra, de mino. verum. §. sciendum. versi. item non restituitur.

l *Consequi.* totum quantumcunque sit: vt infra, de in rem ver. l. si res. nec imputabitur gestori leuis culpa quòd plus dederit: vt supra, eo. l. iij. §. interdum. secũdum Ioan. & H. Quod reprobo secundum Azo. in vtroque casu: quia non vbicũque datur actio de in rem ver. & ista: sed econtrario verum est: vt infra, de in rem ver. l. iij. §. in rem. versic. siue cum seruus. item hic non erat desertum negotium: & ideo leuis culpa venit. non ergo repetet totũ si plus dederit culpa etiam leui: vt infra, eo. si quis negotia.

B

In negotio gesto necessario quicũque casus superueniens non nocet gestori, nisi culpa præcedat casum. hoc dicit. Vel aliter: Ex eo ex quo quis debet puniri, non debet præmium cõsequi. Bartolus.

XXII. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

SIue hæreditaria negotia, siue ea, quæ alicuius[k] essent, gerens aliquis, necessariò rem emerit: licet ea interierit, poterit quod impẽderit, iudicio negotiorum gestorum cõsequi[l]: veluti si frumentum aut vinum familiæ parauerit, idque casu quodam interierit, fortè incẽdio, [vel] ruina. Sed ita scilicet hoc dici potest, si ipsa ruina vel incendium sine vicio † eius acciderit. nam cum propter ipsam ruinam, aut incendiũ dãnandus sit, [m] absurdum est, eũ istarũ rerũ nomine, quæ ita cõsũptæ sint, quidquã cõsequi[n].

Negotiorum gestor tenetur domino restituere quod eius nomine exegit, ietiam si sit indebitum. sed si indebitũ soluit, à domino non recuperat. Paulus.

C

XXIII. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

SI quis negotia aliena gerẽs, indebitũ exegerit: restituere cogitur[o]. De eo autẽ quod indebitum soluit[p], magis est, vt sibi imputare[q] debeat.

m *Damnandus sit.* cũ ea ipsius vicio euenit. & dic damnãdus in a- † *Iste tex.* liis damnis, non frumẽ- *est no. secũ-* ti vel vini. *dũ Bal. ad*

n *Consequi.* id est, nõ repetit expensas. Sed an in frumentum damnetur? Respon. non, sic enim bis puniretur. Itẽ quid si pro vino dedit decem: & tunc quando periit, valet. v. an alia. v. repetet? Hæc lex innuit quòd non: ibi, nam cum & cætera. sed forte secundũ hanc distinctionem intelligitur. No. ergo quòd expensas non repetit, sed contra suprà. e. l. debitor. vbi fuit in culpa, & tamẽ repetit. sed ibi in alia re commisit culpã, scilicet in deponendo: in alia fecit expensas. hic autem circa idem. Item no. hic argu. quòd eodem ex facto non debet quis pœnam & præmium reportare: vt infra, ex quibus cau. ma. si cui. in prin. & in glo. cum crimen. & infra, de arbi. ita demũ. & de inter. & rele. relegatorũ. §. fin. & l. seq. in gloss. & infra, de le. j. si domus. & infra, de mino. auxilium. in fi. & infra, sol. ma. si ab hostibus. §. j. in glo. j. in fine. & infra, de hære. insti. si quis solidum. & infra, de noxali. si communis familia. &. C. de hæreti. & Mani. & ibi glo. fi. l. curiales. &. C. de decu. ne quis. in

hoc qđ cul- pa dicitur esse vicium: & sic non solũ dolus est vicium: sed & ipsa culpa. hoc addito qđ male facere est culpa. l. fina. & ibi. Bal. ad quẽ me remitto. C. mã. Bol.

a *Illud po- tiꝰ occasione qua ratiõe cotigit: nec est ibi p mo dũ pramii: sed quasi p modum pos sibilitatis se cũdũ Bal.*

D

¶ Si quis.] CASVS. Si gestor negotiorum indebitè exegerit, id domino reddere debet. & si indebitum soluerit ille gestor, à domino non consequetur: ab eo tamen cui soluit, sic.

o *Cogitur.* aliter in peti. hære: vt infra, de peti. hæred. si possessor. j. §. ait senatus. versic. bonæ fidei. & est ratio: quia ibi suo nomine exegit: hic domini. Accursius.

p *Soluit.* alicui quem credebat creditorem dñi, cum non esset.

q *Imputare.* No. non esse eandem rationem contrariorũ: vt hic, &. s. de pcu. l. qui pprio. §. procurator vt in cæteris. sed certè hęc non sunt cõtraria: quia quãdo soluitur gestori, duo interueniũt. s. quòd soluitur, & q̃ dominus habeat ratum: at quando soluit gestor. tm vnũ. s. quod soluitur: non aũt dns ratum habet. si autẽ ratum haberet, essent contraria, & esset eadẽ ratio. Quare ergo hæc lex fecit differentiã? Rñ. respexit quod plurimum solet euenire. s. quòd dominus habeat ratum quod soluitur gestori, quàm econtra: ar. supra, de leg. & senatusc. on. l. nã ad ea, si autem ratũ habeat, ipsi soluenti repetitio datur contra dominum ratum habentẽ per

Cõtrariorũ non est eadem ratio.

actionem

actionem neg. gest. at modo. id est in casu huius. l. contra ipsum cui solutum est: vt supra, eo. si pupilli. §. item quæritur. Alij dicunt quod quãdo soluitur gestori, quòd dominus ratum habere compellitur: sed non quando ipse gestor soluit: vt ar. supra, eo. Pomponius. & in hoc faciunt huius legis differentiam.

Si ego.] CASVS. Hæc lex de gestore sine mãdato loquit, non de procuratore. dic ergo: Debeo tibi x. gestori negotiorum tuorum ill. x. solui. nõ statim proprietas illius pecuniæ tibi adquiritur: sed ita demum si ratum habueris quod gestori tuo solui: & liberabor, postquam habueris ratum.

Per solutionem factam gestori non liberatur soluẽs, nec dominium adquiretur creditori, nisi ratihabitione secuta. Bartolus.

XXIIII. IDEM libro vicesimo quarto ad Edictum.

SI ego hac mente pecuniam procuratori [a] dem, vt eaipsa creditoris fieret: proprietas quidem per procuratorem nõ adquiritur [b]: potest tamen creditor, etiam inuito me ratum habendo, pecuniã suam facere [c]: quia procurator in accipiendo creditoris duntaxat negotium gessit: & ideo creditoris ratihabitione liberor [d].

XXV. IDEM libro vicesimo septimo ad Edictum.

SI quis negotia aliena gerẽs, plusquam oportet impenderit: recuperaturum eum id, quod præstari debuerit [e].

Officiales publici licet respectu reipub. alter pro altero teneatur, non tamen respectu priuati ad quem negotium in veritate spectat. Bartolus.

XXVI. MODESTINVS libro primo Responsorum.

CVm alicui ciuitati [f] per fideicommissum restitui iussa esset hæreditas: magistratus actores horum bonorum Titium & Seium & Gaium idoneos creauerunt. postmodum hi actores inter se diuisérũt administrationem bonorum: idq; egerunt [g] sine auctoritate & sine consensu magistratuum. post aliquod tempus, testamentum per quod restitui ciuitati hæreditas fideicommissa esset, irritum probatum est pro tribunali [h]: atq; ita ab intestato Sempronius legitim⁹ hæres defuncti extitit. sed ex his actoribus vnus non soluendo [i] decessit: & nemo hęres eius extitit. quęro, si Sempronius conueniat actores horum bonorum, periculũ inopis defuncti, ad quos pertinet? Herennius Modestinus respondit: quod ab vno ex actoribus, ob ea, quę solus gessit [k], negotiorum gestorum actione seruari non potest: ad damnum eius, cui legitima hęreditas quæsita est, pertinere [l].

Gestor expensas voluptarias non repetit. Bartolus.

XXVII. IDEM libro secundo Responsorum.

EX duobus fratribus, vno quidem suæ ętatis, alio verò minore annis, cum haberent communia prædia rustica, maior frater in saltu communi, habente [m] habitationes paternas [n], ampla ędificia ędificauerat: cumq; eundẽ saltũ cũ fratre diuideret, sumpt⁹ sibi quasi re meliore ab eo facta desiderabat, fratre minore iam legitimæ [o] ętatis cõstituto. Herẽnius hæredi illius: & dicebat id testamentum nullius momẽti in quo fuerat hæreditas ciuitati restituta. vnde bona hæreditaria petiit & obtinuit: & incepit exigere istorum administrationes. demum alter ex administratoribus [p] factus est nõ soluendo, puta Titius: & decessit nullo hærede relicto. quæritur an alij duo administratores sint conueniendi in eo in quo iste qui factus fuit non soluendo tenebatur? Et dicitur quòd nõ, sed damnum hæreditatis ad legitimum spectat hęredem: non ad alios administratores. tantum recuperat ab aliis administratoribus.

a *Bal. dicit istã glo. fore singu. ad quã aduerte vt hic in interpreta. Bolog.* *Procuratori.* scilicet debitoris, vt dicunt: vt arg. infra, de do. inter virum & vxo. si sponsus. in prin. Alij dicunt creditoris. Tu dic secũdum Azo. quòd hic erat gestor negotiorũ creditoris. & sic impropriè procurator dicitur: vt supra, de procu. l. Plautius. non autem erat procurator negotiorum debitoris. accipiebat enim hic gestor pecuniam vt potius exequeretur officiũ quod gratis & sine mandato gerendum acceperat: quàm vt debitoris vellet suscipere mandatũ: alioquin debitor mandatum suum re integra reuocaret: quod hic negatur: vt insti. de man. §. recte. integra dico, vel quia non tradidisset, vel quia de tradendo se non obligasset [a]: vt infra, man. l. Quintus. & infra, de consti. pecu. l. vtrũ præsente. §. vnde falsam. præterea quomodo creditor ratum haberet si non est suo nomine gestum: vt supra, eo. si pupilli. §. sed si ego.

b *Non adquiritur.* immò videtur quod sic adquiratur: vt infra, de adqui. re. do. si procurator. quæ est contra. Sol. hic non erat procurator, sed gest. & sic ratihabitio expectatur: sed in procuratore non, secundũ Azo. vt ar. ff. de condic. inde. l. indebitam. & ff. de adqui. pos. cõmunis seruus. §. j. Alij dicũt quòd ibi erat specialiter ad hoc constitutus: hic erat generalis, vel ad alia cõstitutus à creditore: vt primo casu etiã sine ratihabitione quæratur dominiũ, secũdo non. & secundũ hãc proprie ponitur hic procurator.

c *Suam facere.* sed an eoipso quòd ratum habeat, statim quæritur sibi dominium vel possessio, vel vsucapiendi condictio? Respon. ita, vt hic aperte dicit: & quia ratihabitio retrotrahitur: vt C. ad Maced. l. fin. & quia talia per procuratorem quæruntur: vt C. per quas perso. no. adquir. l. j. & infra, de adquir. pos. l. j. §. per procuratorem. & l. possessio quoque. §. & si possessio. & de reg. iur. hoc iure. §. deiecit. Item cuius interim est? Respon. debitoris forte: vt ar. infra, de vi & vi ar. l. cum fundum. & infra, de fur. l. falsus. §. j. Sed quomodo ergo postea transit ad creditorem? Respon. ratihabitione, quæ retrotrahitur ac si à principio fuisset adquisita. argu. tamen contra, infra, rem ra. ha. l. pe. Cui respon. quia ibi videtur possessionem bonorum repudiasse: quia tacuit per totum tempus quo potuit peti. vnde non trahitur ille casus retro. Vel forte nullius est interim.

d *Liberor.* vt hic, & infra, de sol. qui hominem. §. si gener.

Si quis.] CASVS. Gessisti negotia mea: & plusquam deberes impendisti: puta debebas. x. impendere: & tu. xx. impendisti. Dicitur hic quòd tu recuperabis id quod tu debebas impendere: non vltra. id est, consequeris. x. tantum, & non vltra. Viuianus.

e *Debuerit.* & non vltra vt hic, & supra, de procu. l. qui proprio §. procurator vt in cæteris. & infra, man. diligenter. & l. idemq; §. idem Labeo. & infra, eo. l. quæ vtiliter. in prin. & infra, ad Maced. l. sed Iul. §. proinde. versi. quod dicitur.

Cum alicui.] CASVS. Patersfami. decessit, me instituto hærede: & rogauit me vt hæreditatem ciuitati alicui restituerem. hæreditatem restitui. ciuitas tres administratores creauit qui bona hęreditaria administrarunt: scilicet Gaium, Seium, & Titium. isti administrationem diuisérũt: & quilibet pro portione sua gessit: postea apparuit quidam qui dicebat se hæredi

f *Cum alicui ciuitati.* quę sit sub imperio populi Romani: vt ff. ad Treb. l. omnibus. Azo.

g *Egerunt.* aduersus debitores hereditarios.

h *Pro tribunali.* scilicet iudice cognoscente. & hoc quia testator fuit capite minutus forte: vt insti. qui. mo. test. infir. §. alio.

i *Non soluendo.* scilicet factus post depositam administrationẽ, secundum H. vt statim dices.

k *Solus gessit.* siqua enim negligẽtia communi perierunt, æqualiter ad omnes spectat periculum: vt infra, de admi. tu. l. tutores qui. §. in eum. & l. tres tutores.

l *Pertinere.* immò ad magistratũ: vt ff. de admi. tu. l. Lucius. §. Sempronij, quę est contra. Sol. hic fact⁹ est non soluẽdo postquã legitimus hęres obtinuit: ibi ante, secundum Azo. & H. Vel aliter, ibi possidebat respu. occasione debiti: hic autẽ pro suo. vnde cũ tanquam in re propria constituit curatores: non est ita imputandum magistratibus sicut ibi: arg. ff. sol. ma. l. etiam. §. j. Vel illud fauore pupillorum. vel hic subito lapsus fuit: ibi non: ar. ff. eo. tit. l. si rem. Sed quare etiam alij duo non tenentur pro eo qui non est soluendo: nam sic ciuitati tenebantur in solidum? Respon. non, secundum Ir. quia ciuitati quidem ex officio tenebantur etiam antequam gererent: hæredi autem ex sola gestione teneri cœperunt.

Ex duobus.] CASVS. Duo fratres Titi⁹ & Seius habebãt prędiũ cõmune: Titius erat maior. xxv. Seius minor. Titius magnas ędes & amplas in area hęreditaria fecit: postea cũ istud prędiũ & alias res paternas deberent diuidere: petebat iste frater qui ędificauit, sumpt⁹ quos fecerat in ędificãdo: an posit, quęritur. Et rñ. q̃p si fuerũt necessarij, illos repetit: si voluptarij, non repetit: sicut hic. [TITIVM.] Si filiam sororis meę aliqua pietate ductus nutriui: hoc nomine non habeo act. vt repetam sumptus.

m *Habente.* id est, continente.

n *Paternas.* id est à patre factas.

o *Legitimæ.* scilicet. xxv. an. vt. C. de his qui ve. æta. impe. l. fin.

p *Administratoribus.* alias

aliàs ad diuisionem prouocare non posset: licet posset prouocari: vt hic, & infra, de re. eorum. si pupillorum.

Expensa a voluptuarias non repetuntur negotiorum gestorum.

a *Non habere.* quia scilicet voluptarij fuerunt: vt hic, & infra, de pig. ac. l. si seruos. sed abra sio conceditur: vt no. supra, eo. l. si pupillis. in prin. item hoc si non fuerit promercalis, id est, venalis res quæ facilè corrumpitur.

Modestinus respõdit, ob sumptus nulla re vrgente, sed voluptatis causa factos: eũ, de quo quæritur, actionẽ nõ habere[a].

Expensæ factæ causa pietatis non repetuntur. Bartolus.

VTitium, si pietatis[b] respectu, sororis aluit filiã: actionẽ hoc nomine contra eam non habere[c], respondi.

Pro eo pro quo quis obligatus est, agit hac actione antequam soluat. Bartolus.

B

XXVIII. IABOLENVS libro octauo ex Cassio.

SI quis mandatu Titij negotia Seij gesit, Titio mandati[d] tenetur: lisque æstimari debet, quanto Seij & Titij interest. Titij autẽ interest, quãtum is[e] Seio prẽstare debet, cui vel mandati, vel negotiorum gestorũ[f] nomine obligatus est. Titio autem actio cõpetit cum eo, cui mandauit aliena negotia gerenda, & antequam ipse quicquã domino præstet: quia id ei abesse videtur[g], in quo obligatus est.

Cestum nomine ventris deuoluitur in actione tutelæ posthumo nato: vel in actione negotiorum gestorum. hoc dicit. Rationem huius legis in primo casu videre est facile: in secundo est ratio: quia posthumus habetur pro nato, dum tractatur de statu & commodo suo: vt supra, de sta. ho. l. qui in vtero. Bartolus.

C

XXIX. CALLISTRATVS libro tertio Edicti monitorij.

CVm pater testamẽto posthumo tutorem dederit[h]: isque tutelam interim administrauerit[i]: nec posthumus natus fuerit[k]: cum eo non tutelę, sed negotiorum gestorum erit agendum[l]. Quòd si natus fuerit posthumus[m], tutelæ erit actio: & in eam vtrumq; tempus veniet: & quo, antequam nascereturinfans, gesit[n]: & quo postea, quàm natus sit.

Sicut inter collegas coæqualis potestatis est actio negotiorum gestorum: ita si sunt potestatis inæqualis. Bartolus.

XXX. IVLIANVS libro tertio Digestorum.

EX facto[o] † quærebatur: quendam ad siliginem emendam curatorem decreto[p] ordinis cõstitutũ: eidẽ [que[q]] alium subcuratorem constitutum, siliginem miscendo corrupisse[r]: atque ita pretium siliginis, quę in publicum empta erat, curatori adflictum[s] esse: quaque actione[t] curator cum subcuratore experiri posset, & D

† *Bal. hic reputat istũ tex. esse val de nota. ad hoc quòd si sunt duo efficiales in vna & eadem administratione, quorũ vnus est maior 25. an. & alius est minor: negligẽtia minoris nocet maiori: & minor tenetur ex facto maioris. Aduerte, quia iste tex. si bene & subtiliter intueatur, hoc no probat: vt hic in secundis interpreta. Bolog.*

Proceden-dum est de similib⁹ ad similia.

a *Bal. hic c. mãdat. ipsã sũ. vt. C. de nup. patrẽ. & ibi no. ad hoc quòd ex personarũ qualitate & sumptibus factis præsumitur pietas: vt plene dices, infra, de do. inter vi. & vxo. vtrum. Acc. tutius vel non præsumitur pietas: quod est Seij: & gesi. & malè teneor Titio mandati, qui mandauit vt gerederem negotiũ eius. & rem, in id quod Titius debet, quòd est obligatus Seio: & id à me gestore exigere poterit Titius: quia liber bonis. ff. de ob. ex. q. 2. ca. si quis libe.*

b *Pietatis.* vel amicicię: vt. ï. eo. is qui.

c *Habere.* a nisi in casu: vt. C. de nup. patrẽ.

d *Mandauit.* si Titio mandasset: vt. ï. manda. si procuratorem. §. si tutores in fi. §. & C. eo. si mandatum.

e *Is.* scilicet Titius.

f *Negotiorum gestorũ.* cum non fuerit mandatum.

g *Videtur.* Not. illud abesse in quo quis est obligatus: vt hic, & infra, ad. l. Fal. quod de bonis. §. ex donationibus. & insti. de ob. ex quasi contra. §. tutores. etiam si sub condi. debetur: vt infra, de leg. j. l. plane. j. §. quòd si rem. in fi. Sed argu. contra, infra. fol. ma. l. facere.

b *Solue secundũ Bar. quòd erat obligatus sub conditione, sed pure.*

h *Dederit.* quod potest facere: vt insti. de tu. §. cum autem.

i *Administrauerit.* scilicet de facto.

k *Fuerit.* vel natus, sed non viuus: vt infra, de verbo. signifi. l. qui mortui.

l *Agendum.* scilicet vtili: vt infra, de tu. & ra. detra. l. posthumo. & infra, de testa. tute. si nemo. ij. §. fi. & supra, eo. l. iij. §. hac actione. Et aget ille qui successit in locum posthumi, forte substitutus, vel alius legitimus hæres: vt infra, de testa. tu. l. si nemo tutorum §. testamento.

m *Quòd si natus fuerit posthumus.* & viuus.

n *Gesit.* quia iam pro nato habetur: vt supra, de sta. homi. l. qui in vtero. Patet ergo quòd ex postfacto declaratur hãc actionem non competiisse, & tutelæ actionem dari: vel econtra hanc competiisse. sic infra, de reb. dub. l. quædam. interim ergo potest dici dubium: quia contingens est de futuro. est tamen certum præsenti veritate inspecta, scilicet quòd detur actio negotiorum gestorũ: vt infra, de testa. tute. l. si nemo. ij. §. testamento. sicut dicimus in captis ab hostibus: vt insti. qui. mo. ius patriæ pot. sol. §. si ab hostib⁹. Accursius.

Ex facto.] CASVS. Potestas Boñ. ordinauit aliqué qui prę-esset frumento communitatis: & ei dederat subcuratorem: qui subcurator immiscuit arenam vel lolium: & surripuit tantum frumenti: propter quod curator malè vendidit frumentum: & damnificata est ciuitas: quod dãnum compellitur curator resarcire: sed habebit regressum aduersus subcuratorem per act. negotiorum gestorum. & hoc ad similitudinẽ tutoris pro contutore soluentis. nã recuperat à contutore pro quo soluit. q. d. subcurator tenetur negotiorum gestorum. soluenti. Idem dicit in duobus magistratibus si alter pro altero soluere cogatur. habebit ergo alter aduersus alium act. nisi vterque consentiens fuerit.

o *Ex facto ferebatur.* scilicet tali quod dicebatur, quendam &c. Accursius.

p *Decreto.* Decurionum.

q *Eidemque.* sup. quendam eidem &c.

r *Corrupisse.* scilicet subcuratorem: qui ideo subcurator dicebatur, quia minorem habebat potestatem quàm alius: & ei obedire necesse habebat: non autem vt sit eius curator: & qui est in cura, alterius curator esse non potest: vt. C. de leg. tu. l. fi. quæ est cõtra.

s *Adflictum.* id est, damnum pretij quod totũ consequi non potuit. Azo. fuit enim conuentus curator ab ordine: cui restituit iste curator de sua bursa iustum pretium corruptæ siliginis.

t *Qua actione.* ecce quod quærebatur. respon. altius exorditur quàm incepit: quia quærit de subcuratore: & respondet de tutore & magistratu, & de subcuratore. Dic ergo in pluribus tutoribus si vnus soluit pupillo id in quo alter deliquit (quia & ipse tenetur, vt infra, de tute. & ra. detra. l. j. §. nunc tractemus) repetit per actionem vtilem neg. gest. vt hic, & C. de in lit. dan. tu. l. ad litem. & C. de contrario iu. tu. l. ij. in magistratu dicas quòd si vnus soluit reip. damnum quod collega intulit, repetit per vtilem actionem neg. gest. cum & ipse conueniri pro hoc possit: vt hic subiicit, & infra, de admi. re. ad ci. perti. l. ij. §. ius reipublicæ. vtroque enim istorum casuum facit alterius negotium ipso gestu: vt. j. eo. soluendo. idem ergo fit in subcuratore: vt subiicit. Et sic not. quòd procedendum est de similibus ad similia: vt supra, de legi. & senatusconsl. nam vt ait. &. l. non possunt. Sed si ita est in prædictis tribus casibus: cur non eodem modo fideiussori contra fideiussorem datur actio: vt infra, de fideiusso. l. vt fideiussor? Respon. quia ex proprio arbitrio & mera voluntate obligatur: sed tutor ex necessitate, & magistratus. Item fideiussor liberat confideiussorem non officio gestionis, sed natura obligationis. Item fideiussor habet actionem contra eum pro quo interceesit: vt infra, man. l. ex mandato. ADDITIO. Istam secundam rationem glo. approbat Pau. hic, quòd fideiussor soluẽdo liberat alterum non officio gestionis:

BIU Cujas

gestionis: quia non soluit contemplatione alterius fideiussoris, nec vt illum liberet: sed contemplatione principalis debitoris vt illum liberet, & etiam se liberet. ergo liberato principali sequitur etiam liberatio alterius fideiussoris: quia non potest accessoria remanere sine principali sublata principali: & hoc non est de officio gestionis quod habet producere hanc actionem: sed est ratione cuiusdã consequentiæ: vt patet, infra, de dolo. l. si fideiussor. in fi. vbi est bonus tex.

Cõscius fraudis nõ agit.

a *Conscius fraudis.* non agit conscius fraudis: vt hic, & infra, de dolo. si duo. & infra, de inst. ac. sed & si pupillus. §. de quo. in fi. versi. sed si ipse. & de tute. & ra. detrà. l. j. §. nunc tractemus. & supra, de eo per quem fac. est. l. fi. §. j. & C. de li. cau. l. si filium.

Liberto.] CASVS. Titius mãdauit mihi quòd mutuam pecuniam acciperem, nõ tamen à quo: & à quodam pecuniã mutuam accepi, puta à Seio: & ostendi forte ei literas quas mihi Titius misérat de pecunia mutua accipienda. Dixit Seius quòd contemplatione Titij mutuaret: & pecuniam numerauit, fideiussoribus acceptis: qui contẽplatione Titij intercesserunt similiter: & eã in vsus proprios conuerti. tam creditor quàm fideiussor habebit act. neg. gest. aduersus Titium. [*INTER NEGOTIA.*] Fuisti curator vel procurator Titij: accessi ad negotia tua gerenda. dum ea gererem: gessi & Titij propria negotia adulti tui. teneor tibi ac. neg. gest. non solum nomine propriorum negotiorũ tuorum, sed adulti. vnde cauere debes de præstando me indemnem si forte adultus me conueniat. idem est si eras tutor Titij, & gessi tua & sua negotia propria. [*LITEM.*] Conueni Titium in iudicio: & litem sum contest. Titius se fraudatorie absentauit. vnde cum pluries fuisset citatus, nec comparuisset: voluit eum iudex condemnare. quidam eius amicus pro eo verba faciebat: & petiit vt non condemnaretur, sed expectaretur. iudex eum tandem condemnauit, nec amicus pro eo appellauit. dictus Titius reuersus vult eum conuenire act. neg. gest. Dicitur quòd non potest: quia ille amicus appellare non tenebatur pro eo. sed pone quòd amicus iste plenam subiit defensionem: & fuit condemnatus. dicitur quòd appellare debuit.

†Vide omnino quæ not. Inno. extra de fideiuss. c. qꝫ quibusdam. & quod idẽ Inno. in. ca. causã quæ. ad fi. extra qui fi. sint legi.

b *Mandauit.* scilicet aliquis per literas.

c *Mutuam.* scilicet à quocunque.

d *Cuius literas.* scilicet mandãtis. q.d. contemplatione eius scilicet qui misit literas liberto vel amico, mutuauit creditor. sed si creditori essent missæ, tunc mãdati cõtraria: vt. C. man. l. si literas.

e *Eius.* scilicet mandantis.

f *In eum.* scilicet mandantem.

g *Fideiussori.* si soluerit.

h *Ad exemplum institoriæ.* institoria enim proprie locũ non habet: quia non negotiationi, scilicet pecuniis dandis & accipiendis: sed tantum vni pecuniæ. & tantum ad accipiendum fuit iste præpositus: vt infra, de insti. l. cuicunque. §. j. & l. in eum. & ideo dicit, ad exemplum. Vel dic ideo quia non fuit præpositus cum ea solennitate qua olim: vnde ad exemplum antiquæ solennitatis. & secundum hoc vera institoria datur. vel refertur ad fideiussorem tantum vt agat hac actione ad exemplum institoriæ: cum illa fideiussio sit sequela: vt infra, de insti. l. cuicunque. §. si ei quem. in fi. §. principalis vero creditor vera institoria. Et vt plene videas, dic vt diximus, supra, eo. si pupilli. §. item si procuratori.

i *Inter negotia.* Casus iste secundum antiquos ponitur in eo qui negotia mea cum mandato gerebat: & alia alterius cum eis coniuncta mei contemplatione gessit. de vtrisque mihi, & ego sibi consequi, id vt ei salutum esset, quod causa eius damnum cepisset. Valerius Seuerus respondit, aduersus contutorem negotiorum gestorum actionem tutori dandam. Idem respondit, vt magistratui aduersus magistratum eadẽ actio detur: ita tamen, si non sit conscius fraudis a. secundum quæ etiam in subcuratore idem dicendũ est.

Ex facto procuratoris datur vtilis institoria contra dominum. Bart.

XXXI. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

LIbero † vel amico mandauit b, pecuniã accipere mutuam c. cuius literas d creditor secutus contraxit, & fideiussor interuenit. etiam si pecunia nõ sit in rem eius e versa: tamen dabitur in eum f negotiorum gestorum actio creditori vel fideiussori g, scilicet ad exẽplum institoriæ h actionis.

Actio competens contra eum ad quem negotium spectat cura & solicitudine: non impedit actionem oriri contra eum ad quẽ

negotium in veritate spectat: licet eius contemplatione non sit gestum. Bartolus.

VInter negotia i Sempronij, quæ gerebat k, ignorans Titij negotiũ gessit l. ob eam quoq; speciẽ Sẽpronio tenebitur m. Sed ei n cautionem indemnitatis officio iudicis prẽberi o necesse est aduersus Titium, cui datur actio p. idem in tutore q iuris est.

Qui allegat causas absentiæ: non condemnatur, nec appellare tenetur: secus in eo qui venit ad plenam defensionem: licet post litem contest. hoc dicit. quem. §. no. Bart.

VLitem in iudicium † deductam r, & à reo desertam, frustratoris s amicus vltro egit t, causas absentiæ eius allegans iudici u. culpã contraxisse non videbitur quòd [à] sententia x cõtra absentem dicta ipse non prouocauit. Vlpianus notat: hoc verũ est: quia frustrator y condemnatus est. Cæterùm z si amicus, cum absentem defenderet, condemnatus negotiorum gestorum aget a: potetenemur mandati actione. sed contra, supra, eo. item. §. j. Sed ibi loquitur de act. neg. gest. hic de actione mandati. Item ibi omnia negotia erant alterius, hic non, sed mandantis cuius contemplatione gerebat: & erant sua propter coniunctionem. & sic non est contra. Item contra, supra, eo. si pupilli. §. si quis ita simpliciter. in fin. §. in eo quòd ibi dicit, sciens: hic, ignorãs. & tamẽ hic subiicit Titio dari ac. neg. gest. sed subaudi, maxime. & qꝫ hic subiicit, idem in tuto. & cura. subaudi, qui gerendo negotia pupilli, & alterius negotia cum illis iuncta gessit. Tu aliter pone casum primũ in procuratore vel curatore, hoc modo: quia aliquis gessit negotia Sẽpronij, qui scilicet Sempronius erat curator vel procurator Titij: & interea etiam Titij. & quod sequitur, idem in tu. &c. eodẽ modo dicas: quia † gerendo negotia tutoris, gessit etiam pupilli. & secundum hanc positionem expone literã.

D

n *Sed ei.* scilicet Sempronio, secundum Io. sed tu dic verius. id est, gestori quem dictum est teneri Sempronio, secundum Azo.

o *Præberi.* à Sempronio, secundum secundam casus positionem.

p *Actio.* scilicet neg. gest. secundum primũ casum. Sed est contra, infra, man. l. si mandauero. ij. §. si curator. in fi. §. vbi dicit dari in factum, & denegari actionem istam. Sol. quidam dicunt intelligi de actione ad exhi. & l. Aquil. & de aliis similibus, non neg. gest. Sed tu dic quòd hic in rem ipsam cuius negotia sunt, est impensum: ibi autem erat suum ratihabitione. & hoc plene dixi. s. e. si pupilli. §. si quis ita simpliciter. Alij dixerunt, quòd licet hic nesciret cuius essent, sciebat tamen quòd non erant Sempronij. vnde hic error in persõnam non tollit hanc actionem. secus si crederet esse tantum Sempronij: vt in contraria. l. sed media solu. verior est.

q *Idem in tutore.* scilicet quod diximus quando est curator: vt si hic Sempronius fuit tutor Titij. Accursius.

r *Litem in iudicium deductam.* id est, contestatam.

s *Frustratoris.* i. eius qui per frustrationem aberat. Accursius.

t *Egit.* primus est casus in eo qui tantum absentię causam dicit: quod potest quilibet: vt supra, de procura. seruum. §. publicè. & l. absens. & hic secundus quando plene defendere vult: quo casu ipse condemnatur, vt hic dicit, nomine scilicet domini. dic ergo, litẽ &c. quo secũdo casu si nõ appellauit gestor, sibi imputat. Ac.

t *Egit.* large ponitur pro eo qui defendit: vt supra, de eden. l. j. in princi.

u *Iudici.* non autem volebat plene defendere.

x *Sententia.* id est, à sententia. & sic supple. Accursius.

y *Frustrator.* non autem amicus: quia solum absentiam frustratoris excusabat. Ioan.

z *Cæterum.* hunc casum secundum ponit M. quando à prin. cum hoc defensore fuit lis contest. aliàs non deberet damnari: vt. C. de sen. & inter. om. iudi. l. j. Sed tu dic secũdum Io. retento eodem casu, quando scilicet interuenit lite deducta in iudiciũ. i. lite contestata: & tamen condemnatur, vt statim dices: & non solum excusabat, sed etiam principaliter defendebat.

a *Aget.* ad condemnationem, & ad sumptus: & hoc cum habuit mandatum. aliàs ad sumptus non agit: sed ad id quod condemnatus fuit,

BIU Cujas

tus fuit, si soluit: vt infra, iudi. sol. iam tamen. §. in hac. & C. man. l. etiam. & sic no. ex hac. l. quòd etiam is qui defendit sine mandato, licet post lit. contesta. interueniat, tamen debet condemnari, non is quem defendit: quòd in vero procuratore (licet quidam dicant contra) omnino admitto. fit enim contra dominum executio sed in defensore, siue à principio, siue post lit. cõtest. interueniat. nam vtrobique inuitũ sic liberat etiam nolẽte creditore actore: si tamen iudi. sol. promittat: quia & ipsum iurare de calum. dico secũdum Azo. & fit quædam nouatio: vt dixi C. de iur. prop. calum. dan. l. ij. §. finautem. dico enim cum damnan-

† *Bal.* hic dum, vt plerẽque leges dicit ipsum velle videntur: vt. ff. de *nex. sing. ad hoc quod* procu. l. minor. §. quoniam &. j. de re iudi. si *executor vl* cum procuratore. &. j. *prima volũta* de iudi. l. de qua re. §. j. *in excedens* &. j. de sol. l. solutionẽ. *nes man-* & insti. de satisf. §. si ve- *dati: & sic* ro reus. si autem certũ *plus expen-* esset actori competere *dens quam* actionem, non tollitur *debet: non* ipso inuito per alium *potest repe-* stipulãtem: vt. j. de no- *tere ab he-* ua. si Stichum. §. fi. ad. l. *rede: & sic* autem. C. de sen. l. j. re- *ipsa exac-* spõdeas iudicio, id est, *tio mandati* sententiæ.

Habet fines a *Posset.* & deberet: vt *sine formã* quia bonam causam ha- *taxationis.* bebat: vt. j. de admi. tut. l. quotiẽs. §. sicut. Et not. hic quem debere *pro quo cõ-* appellare. sic &. j. man. si procuratorem. §. si ignorantes. &. C. de *cur. text. &* procu. l. inuitus. Sed ar. contra. j. ad Syllania. l. ,,ppter veneni. §. fi. *bene facit* *Qui aliena.*] *CASVS.* Gessisti negotia mea: & ex negotiis pe- *in. l. sed &* cuniam redegisti. si illam in vsus tuos conuerteris: nec in mora *si quis. §. sed* fueris: vel alij eam fœneraris. vel si pecuniam fœnerare solitus *si quid. ff.* fuit: superexistẽtis pecunię vsuras prẽstare teneberis, deductis ne- *de relig. &* cessariis impensis quas tibi compensabit. [*LIBERTOS.*] *sum. fa. &* Decessi, & præcepi hæredibus meis vt liberto meo centum da- *in. §. & est* rent, vt mihi faceret monumentum: ipse libertus impendit centũ *quæsitum. si* &. l. Dicitur hic, quòd non consequitur iste libertus ab hæredi- *aut minus* bus meis nisi centum. [*TVTORIS.*] Tutor meus gessit tute- *expedit. te-* lam meam: & decedens filio suo impubere hærede instituto sibi *netur ves-* filio tutorem dedit: tutor ille immiscuit se negotiis meis geren- *dum vesti-* dis. non agam tutelę, sed neg. gest. contra tutorem. filius enim im- *mere here-* pubes tutoris mei non tenebitur pro administratione quam fecit *di. Bolog.* iste tutor post mortem patris sui: sed tenebitur pro eo quod pater eius malè administrauit. [*QVAMQVAM.*] Paterfamilias reliquit vxorem, & filiam ex ea, & decessit: & istum filium matri commendauit: postea perpendit mater quòd filius multas habuit actiones alias: vnde actores quosdam ad act. illas voluit ordinare ista mater. Dicitur quòd non potest: quia ipsa agere non potest. Item res filij alienare non potest: nec debitores filij matri soluendo liberantur. [*VNO.*] Habebam prædium cui dicebam seruitutem aquæ ducendæ à prædio quod erat tibi & Titio commune, deberi: vnde proposui confessoriam: Titius negauit seruitutem deberi, opponendo negatoriam. quęritur an Titius qui communem causam defendit, habeat act. aduersus te nomine expensarum in causa factarum? Dicitur quòd habet act. neg. gest. Vel pone quòd Titius egit aduersus aliquem confessoria. dicens seruitutem prædio communi deberi à prædio Mæuij. ille actor quòd in litem expendit, repetet à te per act. neg. gest.

b *Pargatis.* per compensationem. nam vsque ad concurrentes quantitates cessat vsura: vt infra, de cõpen. l. cum alter. &. l. idem. Item quod dicit vsuras superexistentis pecuniæ præstari, intelligę si dominus cõsueuit fœnerare, non aliàs: vt infra. de vsu. l. qui semisses. §. j. vel vertit in vsus suos: vel alij eam fœnerauerit: vel fuit in mora. ff. eo. at qui natura. §. nõ tantũ. &. C. de vsu. l. si mater.

c *Necessariis.* & vtilibus: vt. ff. eo. sed an. §. is autem qui. &. j. eo. l. fi. §. fi. secus in voluptariis: vt supra, eo. ex duobus. j. respon.

d *Superest.* apud gestorem. Accursius.

e *Erogauit.* etiam vtiliter: vt infra, de pecu. l. si creditor. §. j. & argu. j. de re mili. l. iij. §. in bello. sed quod secundum voluntatem soluit, repetit: vt hic, & infra, de peti. hęre. l. hæreditas etiam. §. j. ad fi. tit. quod vero vltra, non: vt dixi duplici ratione. prima, quia prohibitio impedit hanc repetitionem: vt. C. eo. l. fi. alia, quia donasse videtur: vt infra, ad. l. Aquil. si seruus seruum. §. si oliuam. Et sic est argu. ad quęstionẽ qua quæritur si mãdaui vt emeres rẽ pro x. & dedisti plus: an repetas. Mar. sic. Io. contra: vt hic, & not. C. eo. l. fin. Accursius.

f *Petetur.* id est, liberti ab hærede non recte petent. Sed quid si minus? Respon. repetit quatenus expendit: vt infra, de leg. ij. l. antepe. §. à te. & est ratio: quia vt ministri fuerũt electi isti liberti: vt infra, de leg. ij. si quis Titio. x.

g *Volũtas.* scilicet defuncti. sed certe etiam vltra voluntatem potest impendere: vt infra, de verbo. signifi. l. cum in testamento. quę est contra. Solu. potest plus expendere, vt ibi: sed non repetit, vt hic. Vel hic sufficiens erat quod testator dixerat: ibi non: argu. infra, de relig. at si quis. §. æquũ autem. &. §. fin. Vel verius ibi præcepit hæredibus: & in eorum fauorem noluit nisi certum quid expendi. Si ergo volunt plus, possunt: quia non faciunt alij præiudicium: sed hic aliis præcepit, qui si plus expenderent, facerent aliis (scilicet hæredibus) præiudicium.

h *Tutoris.* cum pater meus tutor cuiusdam pupilli fuisset, me filio pupillo hęrede relicto decessit: qui & mihi tutorem dedit: qui meus tutor de tutela quam pater meus gesserat, intromisit se. non ego, sed ipse tenetur act. neg. gest. non autem tutelæ, vt hic: quia non successi ego pupillus patri meo in tutela: licet deberem inchoata ab eo perficere, si essem legitimæ ætatis: vt supra, de his qui no. infa. furti. §. pe. &. C. de hære. tu. l. j. *Casum ponit.*

i *Voluntatem.* quam in testamento expressit, dicendo: Relinquo filium in custodia matris suæ.

k *Ius actoris.* qui agit nomine filij, tutores autem hoc possunt facere: vt. C. de procur. l. neque. & insti. de cu. §. fin. Sed oppo. hæc fuit tutrix: nam & data fuit, & esse potuit: vt. C. quando mu. tu. offi. fun. po. l. ij. & fi. quæ sunt contra. ergo potest actorem constituere. Sol. dicunt quidam quòd hæc corrigitur per illas. Azo dicit quòd hic fuit data tutrix: sed adhuc non fuit confirmata: quod est necesse: vt in legibus, contrariis. Tu dic quòd non fuit data tutrix, licet pater de filiis eam rogauerat: & ipsa vt mater non vt tutrix se intromittebat: vt hic dicit.

l *Quia nec ipsa.* vt hic, &. C. de procur. l. alienam. & infra, de regu. iur. l. fœminæ. Et not. bonam rationem: quia si nõ possum per me, nec per alium potero: vt hic, &. C. de hæreti. & Ma. l. ij. ibi, & ministros &c. vt infra, ad Mace. l. filium. in fi. in glo. fi.

m *Liberat.* immò liberat: vt. j. de sol. l. filiæ. quæ est contra. Sol. hic sciuit: ibi ignorauit debitor. Vel hic soluit ex anteriore causa: ibi ex posteriore. Tu dic quia ibi soluit ex obligatione quam fecerat ipsi matri: hic autem vel patri pupilli, vel ipsi pupillo erat obligatus.

n *Communis aquæ.* vt quia negatoria contra plures agebatur.

o *Prædio.* id est, ad vtilitatem prædij, vel econtra: vt pote cum seruitus esset prędij, & prędio accederet, & prędio deberi dicatur: vt. j. de ser. l. j. & l. seruitutes prędiorũ. & de serui. ru. prędi. via. §. si fundus. &. §. quæcunq;. Sed quæ erat dubitatio de sumptibus? Respon. quia cũ seruitus sit res indiuidua, videbatur ratione indiuiduitatis suum negotium gessisse: ar. j. qui po. in pig. ha. l. si prior. §. sciendũ. sed secus est: quia sententia datur prædio, non personæ, & ideo alij etiã prodest & nocet: nisi agẽtis culpa interueniat vel collusio: vt hic, &. j. si serui. ven. l. loci. §. si fundus. & l. si de cõmuni. & ar. C. si vnus ex plu. appel. l. j. & fi. & ideo sumpt⁹ repetẽtur: vt hic

BIU Cujas

vt hic subiicit. & infra, fa. ercis. ex parte. in prin. & infrà, communi di. l. si quis putans. §. siue autem. in prin. §.

a *Negotiorum gestorum.* sed cum causa sit indiuidua, cur non habet locum communi diui. vt infra, communi di. si quis putans. §. hoc autem? Respon. quia nil in re communi fecerunt: licet propter rem cómunẽ forte: vt infra, communi diui. l. arbor. §. si per eũdem. Vel dic quòd desierat res esse cómunis: vt quia fundus cui seruitus debebatur, fuit diuisus: vt infra, communi diui. l. j. &. C. communia vtriusque iudi. l. familiæ. Accursius.

† *Ex præsenti. l. colligendo. secundum Bal. hic quòd libellus dicitur frustratorius quando actio inepte est ppósita: & iste tex. hoc optime probat: & ex tali libello non vite concepto debet sequi sententia absolutoria. Bolog. addo ꝓ isto bene facere tex. in. l. 3. de iterdict. C. ibi dum dicit, competentibus actionib⁹, & ista faciunt pro glos. in princ. insti. de obl. q. in verbo. secũdum. quæ vult sententiam ex inepto libello latã nullã esse ipso iure: vt ibi ꝓ scriben.*

FIdeiussor.] CASVS. Accepi à Titio. x. mutuo: & fideiussorem dedi & pignora: deinde pro alijs. x. eadem pignora obligaui: tamen in isto vltimo contractu fideiussor non intercessit: postea fideiussor creditori satisfecit: & in vno debito & ín alio in meo in quo se obligauit: & pignora acceperat debitor. fideiussor nõ habet mandati, sed neg. gest. act. Dicitur etiam quòd fideiussor iste de culpa tenebitur, scilicet si culpa pignora perierunt, vel deteriora facta fuerunt. non autem tenebitur de casu fortuito: nec poterit creditor à debitore cõueniri pigne. act. quia scilicet alij ius suum vendidisse videbitur. [IGNORANTE.] Contraxi sponsalia cum quadam: volui ei dare annulum: ob verecundiam accipere noluit: mater puellæ filia nesciente annulum accepit: per quam act. petit filia annulum à matre? Respon. per act. neg. gest. repetit filia à matre.

b *Fideiussor.* Pone casum in fideiussore vnius contractus in quo etiam erant pignora obligata: quæ pignora etiam ob aliud debitum tenebantur, & totum soluit: vt hic, &. C. de fideiuss. l. ij. vel pone quòd alia erant pignora: & pro alio contractu: idem tamen est semp debitor. & tũc minor est dubitatio an act. neg. gest. teneat.

c *Imperitia.* facti, vel iuris.

d *Alterius.* sed tamen eiusdem est debitoris.

e *Suscepit.* accipiendo etiam cessionem vnius creditoris. vel dic etiam sine cessione.

f *Existimans.* & bene secundum vtranque positionem cum cessione, vel sine. vel quòd essent eadem vel alia pignora: maxime cum iure cessio facta fuerit: vt in fine hic dicit.

g *Confusis prædiis.* id est, confusa siue mixta obligatione prædiorũ: quæ ꝑdia fuerunt simul concessa fideiussori in vtriusque contractus pecuniam facta super hoc cessione. vel dic cófusis, id est, extinctis obligationibus prædiorum, quia fideiussor simpliciter soluit illa debita: sed pignora accepit vt retentione sibi consuleret: vt infra, qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. j. in princi.

h *Conuenietur.* immò non frustra: vt infra, man. l. si mandato. ij. §. Paulus. quæ est contra. Sol. hic non emit: sed fecit cedi sibi ius pignoris: & ideo vicem obtinet creditoris. & hoc potuit de iure facere. vnde etiam man. non tenetur: vt. C. de fideiuss. l. ij. ibi autẽ emit: quod non licet: vnde mandati tenetur. hæc non placet. Si ergo aliquos sumptus hic fecit, act. neg. gest. aget: & eadem conueniretur si quid culpa fecit. Vel dic melius: quia hic dicit cessare mandati, & habere act. neg. gest. pro rebus scilicet alterius contractus, sed pro rebus eiusdem agit mandati: & agetur hoc nostro casu ad sumptus neg. gest. & ad pecuniam: vt infra, man. l. ex mandato. §. fideiussori. nisi fuisset facta cessio, sicut hic fuit. vnde hoc casu iure cesso agetur ad pecuniam: hoc est eo iure quod creditori competiit. sed nihil prohibet vtranque competere.

i *Necessaria.* pro sumptibus factis in re: & vt culpæ commissæ nomine teneatur, & hoc pro rebus alterius contractus: at pro rebus eiusdem agit mandati, vt modo diximus.

k *Non videtur.* quia habuit ab eo qui habet ius tradendi: vt infra, de verbo. signifi. l. bonæ fidei.

l *Restituendum.* rem pignoratam.

m *Dato.* scilicet actione pigneratitia.

Qui ab alio donum recipit meo nomine, neg. gest. act. mihi tenetur. Bartolus.

PIgnorante[p] virgine mater à sponso filiæ res donatas suscepit[q], quia mandati vel depositi cessat[r] actio, negotiorum gestorum agetur[s].

Hæredi viri contra vxorem defuncti datur hæc actio de gestis constante matrimonio. hoc dicit. quam. l. no. quia faciet tibi honorem: & dabit tibi vtilitatem. Bart.

XXXIII. IDEM libro decimo Responsorum.

HAeres viri defuncti vxorem quæ res viri tempore nuptiarum in sua potestate habuit, expilatæ* hereditatis postulare[t] non debet. Prudentius[u] itaque faciet si ad exhibẽdum & negotiorum gestorũ, si negotia quoque viri gesit, cũ ea fuerit expertus.

Si per ascendentem gerãtur negotia descendentis: vel fiat protestatio vt onus alimentandi ad defendentem non pertineat, expensæ alimẽtorum repetuntur. h. d. l. ista, quam no. & primo ponit exemplã Nesennii continentia quæstionem & allegationem pro vtraque parte, & opinionem quorundam. secũdo ponitur responsio Pauli. secunda ibi, respon. hæc disceptatio. Bar.

n *Videatur.* & est verum. vel dic habetur ꝓ eo ac si cesserit, vt non teneatur creditor. Ac.

o *Ius suum.* quod in pignore habebat.

p *Ignorante.* secus si sciente: quia tunc habet locum depositi: vt infra, depo. l. die sponsaliorũ. quæ est cõtra.

q *Suscepit.* nomine filiæ.

r *Cessat.* mala ratio. nam secundum hoc ad quâlibet rem petendã vbi prædictæ cessant, haberet istam: quod falsum est. dic ergo quòd nulla melius potest adaptari actio à filia contra matrem.

s *Agetur.* scilicet si habuit ratum. aliàs spõso datur repetitio. Ac.

HAeres.] CASVS. Si res vxor viro surripiat ante mortem vel post, hæres viri nõ agit aduersus eam crimine expilatæ hæreditatis: aget tamen ad exhibẽdum, vel neg. gest. act. si negotiũ viri vel hæreditarium gesit.

t *Postulare.* id est, accusare non debet: cum fuisset socia diuinæ domus & humanæ: vt hic, &. C. de cri. expila. hære. l. aduersus vxorem.

u *Prudentius.* id est, prudenter. nam si hoc faceret, prudenter nõ faceret. hic enim cessat crimen expilatæ hæreditatis: vt hic, &. C. de fur. l. quamuis. & infra, de cri. expi. hæ. l. vxor. non est ergo hic participatio positiui, id est, non ponitur comparatiuè secundum Io. sic &. C. de fur. l. ij. Sed quid si hæreditatem aliam hæredi viri delatam expilasset? Respon. secundum H. haberet locum hæc actio: vt. C. de cri. expila. hære. l. si aui. Accursius.

NEsennius.] CASVS. Quidam iurisperitus fuit iudex: cui fuit proposita materia super tali quæstione, quæ talis est: Auia gesit negotia nepotis sui: & penes eam remanserunt. x. de bonis illius nepotis. mortua auia & nepote, agunt hæredes nepotis aduersus hæredes auiæ pro. x. excipiunt hæredes auiæ quòd illa. x. impendit auia in alimentis nepotis. replicant hæredes nepotis ꝙ auia subministrauit alimenta nepoti officio pietatis. & hoc nituntur probare duabus rationibus. Prima est talis, quia auia non petiit vt ei alimenta decernerentur: vel si petita fuerant, non erant decreta. vnde præsumitur quòd de suo eum aluerit. Alia est, pone quòd mater aluisset filium: præsumitur quòd ex officio pietatis aluisset: vnde repetere non posset: nec auia ergo repeteret. isti duplicant quòd tunc demum præsumitur mater filium aluisse officio pietatis, cum ex propria substantia hoc fecerit. sed hoc non fuit hoc casu: quia auia aluit nepotem non de bonis suis propriis, sed nepotis. Quidã dicebant quòd alimenta pro parte agnosci debeant ab hæredibus auiæ, & pro parte ab hæredibus nepotis. quid iuris, quæritur. Dicitur quòd hæc quæstio facti est: & sic super incerto interserit quoddam dictum, scilicet tale, hoc quod dixerunt hæredes nepotis, scilicet quòd quãdo mater alit filiũ, quòd præsumitur ex officio pietatis hoc fecisse, multotiens fallit, scilicet cum mater in contrariũ fuit ꝓtestata. s. quòd vellet repetere, vel forte pater absuit, & mater interim filiũ aluit: sine dubio in casibus istis repetet mater cum protestata fuit: nec præsumitur mater donare istis duobus casibus. Vnde dicit quòd hæredes auiæ sunt audiendi, & absoluendi: quia de bonis nepotis ipsum aluit, vel in dubio præsumitur aluisse. & sic non dicit ꝙ alimenta sunt partim ab hæredibus nepotis præstanda: quia præsumitur semper ꝙ auia aluit nepotẽ de bonis propriis nepotis.

Nesennius,

BIU Cujas

a *Nesennius.* casus est planus, & de facto colligitur optimus al-
legandi modus ex hac lege.
b *Salutem.* & quæstionem talem, auia &c.
c *Vtriſque.* scilicet auia & nepote.
d *Actione.* scilicet directa pro quibusdam rebus quas habuerat
auia. hęredes vero auię dicebãt quòd auia expenderat eas in alimenta pupilli nepotis: & hoc est quòd dicit, reputabant. alibi autem ponitur pro compensare: vt infra, de minor. l. minor. xxv. annis, cui. §. prædia.
e *Respondebatur.* ab hæredibus nepotis. & hæc replicatio est, vt infra, de excep. l. ij. §. j. Accursius.
f *Decernerentur.* à iudice. non tamẽ est hæc bona allegatio: nã quãdoque expedit non fieri factum pupilli publicari coram prætore: & non erit ferendũ si dicat &c. vt. C. de alimẽ. præ. l. fi.
g *Aut decreta.* licet forte petita.
h *Pietate cogente.* quæ pietas præsumitur: vt C. eo. tit. aliméta. & ibi est hoc constitutum q̃ hic dicit. item est in. l. si paterno. C. eo. ti. & quia ita erat constitutũ in matre, idem in auia videbãt: vt ar. C. quãdo mu. tu. offi. fun. po. authen. matri. Sed tamen est contra: vt hic dicit. & erat hæc allegatio hæredũ nepotis.
i *Econtrario dicebatur.* scilicet ab hæredibus auiæ. nam hæc allegatio pro hæredibus auiæ facit. hæredes enim nepotis petebant pecuniam quam pupilli nomine auia habuerat. hæredes autem auiæ respondebant, non potestis petere, quia expendit eam auia in alimenta nepotis. & hoc est verisimile: quia non facile mulier donare videtur: quia mulierum genus est quarisimum: vt arg. infra, de do. inter vi. & vxo. si stipulata. in fi. Azo. & C. de don. ante nup. l. cum veterum. dicant ergo hi hæredes auiæ, tunc hoc recte &c. scilicet causa pietatis facta alimenta esse: & ideo non repeti. potest etiam distingui misericordiæ motus: vt infra, de relig. at si quis. §. sed interdum.
k *Aluisse.* quod verum est, sicut infrà respondet. Dicunt enim hæredes auiæ posse ea quæ repetuntur ab eis reputare id est, dicere ne eorum nomine condemnentur: quia in pupillum nepotem expensa fuerunt. Azo.
l *Videatur.* rescribe mihi subaudi.
m *In factum.* id est, in certitudinem facti. quia nescimus vtrũ eãdem pecuniam pupilli nepotis expendit, vel non: sed etiam in iure est: vt puta quæ sit præsumptio in tali dubio: nam &c.
n *Perpetuo.* id est, generaliter. nam fallit quandoque, vt subiicit in duobus casibus.
o *Conueniret.* sed nec quod dicit hic de protestatione, est verum in omni casu. quid enim si mater necesse habeat alere: vt quia filius est inops, & pater inops? Iteé quid si modica repetat? certe nõ audietur. Idé in auia dico: vt. j. de libe. agno. l. pe. & l. si quis à liberis. j. rñ. vsque ad. §. si vel. & §. si mater. & §. alimenta autem. & §. vtrum. & infra. commo. l. in rebus. §. possunt. Azo.
p *Obiisse.* si habes obiisse, dic quòd mater iuit cum patre: & dum reuertitur scilicet mater, alit filium. vel dic etiam dum reuertitur pater qui obiit, id est, reuerti speraí. & sic etiã dices matré domi remãsisse. & hæc bona: quia putabat patré viuere. Si habeas abiisse, dicas quòd mater non iuit: & dic dum reuertitur. s. pater.
q *Exhibuisse.* s. de suo proprio matris: & supple eam protestatã fuisse: vt. ff. proxi. rñ. secundum primũ intellectum de tribus super

XXXIIII. PAVLVS libro primo Quæstionum.

NEsennius[a] Apollinaris Iulio Paulo salutem[b]. Auia nepotis sui negotia gesit. defunctis vtriſque[c], auiæ hæredes conueniebantur à nepotis hæredibus negotiorum gestorum actione[d]. reputabant hæredes auiæ aliméta præstita nepoti. respondebatur[e], auiã iure pietatis de suo præstitisse: B nec enim aut desideraſſe, vt decernerentur[f] alimenta: aut decreta[g] essent. Præterea constitutum esse dicebatur: vt si mater aluisset, non posset alimenta, quę pietate cogente[h] de suo præstitisset, repetere. ex contrario[i] dicebatur, tunc hoc recte dici, cùm * de suo aluisse[k] mater probaretur: at in proposito auiam, quæ negotia administrabat, verisimile esse, de re ipsius nepotis eum aluisse. Tractatum est, nunquid [de] vtroque patrimonio erogata videantur. Quæro, quid tibi iustius videatur[l]? Respondi, hæc C disceptatio in factum[m]. nam & illud, quod in matre constitutum est: non puto ita perpetuo[n] obseruandũ. Quid enim, si etiã protestata est, se filium ideo alere, vt aut ipsum, aut tutores ei[o] cõueniret[o]? Pone per egre patrem eius obiisse[p]: & matrem, dũ in patriam reuertitur, tã filium [eius,] quàm filiã * exhibuisse[q]. in qua specie etiam in ipsum pupillum negotiorum gestorum dandam actionem, diuus Pius Antoninus constituit. Igitur in re facta[r] * facilius putabo auiam † vel hæredes eius audiendos, si reputare velint alimenta, maxime si etiam in rationes[s] impensam eam[t] * retuliſſe auiam apparebit. Illud nequaquã admittendum puto, vt de vtroque patrimonio erogata videantur[u].

Vt debitum ante administrationem cõuertatur in actionem quæ ex administratione descẽdit, duo concurrere oportet: scilicet quòd debitor à se exigere potuerit: & quòd inde domini aliqua versetur vtilitas. Bartolus.

XXXV. SCAEVOLA libro primo Quæstionum.

DIuortio[x] facto negotia vxoris[y] gesit maritus. dos non solum dotis actione, verũ negotiorũ gestorum seruari[z] potest. Hæc ita[a], si in negotiis gestis maritus dum gerit, quæstione facta vel proposita.

f *In rationes.* id est in codicem rationum.
t *Eam.* alimenta.
u *Videantur.* No. contra vulgaré rusticorũ opinionem, qui quę stiones p̃ mediũ diuidunt: vt si petã. x. dicũt se velle cõcordare: & dicũt p̃ quinq; der. sic. C. de prohi. se. pe. l. j. &. j. de in rẽ ver. si p̃ patre. §. si dñi. ver. idemq;. &. j. de fun. instru. quęsitũ. §. si quis eo. in glo. diuidim⁹. Sed arg. cõtra. j. ad Trebel. l. Titius rogatus. & inst. qui ex cau. ma. nõ li. §. cũ ergo. &. j. de peti. hær. sed & si. §. p̃ autẽ quis. &. §. adeo[a]. Item no. hac. l. casus in quibus cessat repetitio. primus ratiõe pietatis: vt hac. l. &. C. e. l. j. &. l. aliméta. secundus si paterna affectione: vt. C. e. si paterno. &. j. e. is qui. tertius quando domestica affectione: vt. C. eo. p̃ in vxorẽ. quartus ratione obsequij: vt. C. e. l. officio. quint⁹ ratiõe prohibitionis: vt. C. eo. l. fi. sed hoc casu M. dabat vtilẽ de æquitate: arg. j. de cõdict. inde. nã hoc natura. in casu etiã secundum nos nõ nocet prohibitio: vt argũ. j. de religio. l. at si quis. §. idem Labeo ait, si prohibente.

x *Diuortio.*] Tres casus ponit: cũ soluẽdo fuit & est. cũ soluendo fuit, & nũc non est. & hic subdistinguitur: vt si nõ statim postquã cœpit gerere, desiit esse soluẽdo: sit idem iuris q̃ in primo: vt in vtroq; iputetur si à se nõ exigat. sed si statim cũ cœpit administrare, desiit esse soluendo, non imputatur sicut in hoc casu. tertio cum nec fuit, nec est soluendo. & sic possunt notari quatuor casus. Et q̃ dicit, diuortio &c. dic secũdũ leges esse diuortiũ: sed secundum cano. nõ fit nisi ex causa cõsanguinitatis: & tunc non dirimitur matrimonium, sed magis nullũ declaratur. Item propter adulterium, sed tunc non fit diuortium: quia aliã accipere non potest, licet debitum reddere non teneatur.

y *Vxoris.* scilicet quondam.
z *Seruari.* id est, repeti.
a *Hæc ita.* s. habet se: vt maritus non solum dotis actione sed etiam neg. gest. posit conueniri, si neg. ge[illegible]o. & cætera, id est dũ gerit negotia à capite gestionis vsque ad fi.

Proteſtatio ad aliquid valet.

Flo quã familiã ei⁹

Flo facti

No. secũdum Bal.

quòd ſtatu- tum in ma- tre habet lo cum i auia: quia mater & auia p- cedunt pe eã- dẽ rationẽ

vbi pondẽ- ratur natu- ralis affe- ctio. cõcor. ff. de verbo- rũ ſignifi. l. erci. l. filię. &. j. fa. ercis. liberorũ. & quæ pater. de leg. iij. cũ hic pro cõ- ſtanti habet lex noſtra.

Flo. in ra tione impẽ- ſarũ ea

Mulierum genus eſt a- cariſſimũ.

Vulgare rn ſticorum.

a Solue ſe- cũdũ Bar. & dic quòd in cõtrariis erat vnum patrimoniũ vel eſſe cre- debatur.

Diuortium & ſepara- tio ob adul- te. differũt.

Facere.

BIU Cujas

Cestor à se exigere debet.

facere[a] potuit[b]. aliàs enim imputari non potest[c] quòd à se non exegerit. Sed & postea[d], quam patrimonium amiserit, plena[e] erit negotiorum gestorũ actio: quãuis si dotis actione maritus conueniatur, absoluẽdus[f] sit*. Sed hic[g] quidam modus[h] seruandus est, vt ita querelæ[i] locus sit, *quantum facere potuit: quãuis postea amiserit*[k], si illo tempore [quo gesit,] ei soluere potuit. Non enim euestigio[l] in officio[m] deliquit, si nõ protinus[n] res suas distraxit ad pecuniam redigendam. præterire denique* aliquid temporis debebit, quo cessasse videatur. † Quòd si interea[o] priusquã officium impleat, res amissa[p] est: perinde[q] negotiorum gestorum, non tenetur[r] ac si nunquam facere potuisset.* Sed & si[s] facere potuit* maritus, actio

negotiorum gestorum inducitur: quia fortè periculum est, ne facere [posse] desinat. ¶ Illum[t] autem non credimus teneri qui gerit negotia debitoris ad reddendum pignus: cùm pecunia ei debeatur, nec fuerit quod sibi posit[u] exsoluere.

Sed nec redhibitoriæ speciẽ venire in negotiorum gestorũ actionem[x], & per hoc sex* mẽsibus[y] exactis perire, si vel mãcipium in rebus non inuenit[z]: vel eo inuento[a], quod accessionis* nomine additum est: vel quòd deterior homo factus esset[b]: vel quod per eum esset adquisitum non ex re emptoris[c], nec inuenit, nec recepit[d]: nec erat in ipsius* emptoris negotiis, quæ gerebat, vnde sibi in præsenti redderet. Cæterum si ex alia[e] causa perpetuæ obligationis, cum sit

Item not. insolidũ eum act. neg. gest. damnari. Sed quare non inspicitur causa & origo prioris actionis: vt. ff. si quis cau. si eum. §. qui iniuriarum. &. ff. de dona. qui id. in prin. quę sunt contra? Respon. hic euenit istud propter delictum quod in administratione commisit: quia à se non exegit: vt ff. de re iudi. l. sed hoc ita. §. j. &. ff. pro socio. l. si vnus. §. fi. Itẽ cõtra ff. de re iudi. l. non tantum. vbi etiam in alia actione dat priuilegiũ, quod est & in dote. Sed hic desiit esse maritus priusquam hac actione teneretur: ibi autẽ constante matrimonio.

** est. Flo.*

** redhibẽdã. præstare denique.*

† Cocor. & facit secũdum Bal.

tex. ff. l. Aemili⁹ Larginianus. & quod ibi no. ff. de mino. & ff. solu. ma. l. si mora. & l. cõtinuus. §. illud. de ver. oblig. & l. Thais. §. 1. ff. de fideicom. liber.

** posit, Fl.*

** posit, Fl.*

Facere. ff. solidum, ita quod remaneat ei vnde sustentetur. nam sic in actione dotis erat facienda condemnatio: vt. ff. de reg. iur. l. in condemnatione. Et sic no. hic gestorem exigere debere à ipso: vt hic, &. ff. e. si pupilli. in fi. &. ff. de fideiuſſ. l. tutor. &. ff. de pehæ. sed & si lege. §. ij. &. C. vi bo. rap. l. fi. & ff. man. l. si negotia.

a *Facere.* ff. solidum, ita quod remaneat ei vnde sustentetur. nam sic in actione dotis erat facienda condemnatio: vt. ff. de reg. iur. l. in condemnatione. Et sic no. hic gestorem exigere debere à ipso: vt hic, &. ff. e. si pupilli. in fi. &. ff. de fideiuſſ. l. tutor. &. ff. de pehæ. sed & si lege. §. ij. &. C. vi bo. rap. l. fi. & ff. man. l. si negotia.

b *Potuit.* durante tota gestione. Accursius.

c *Aliàs enim imputari non potest.* scilicet si nũ quam facere potuit ex quo incepit gerere, & sic est idem ac si nunquam potuisset. Acc.

d *Sed & postea.* refertur ad primum responsum, non ad proximum. aliàs enim &c. Et no. quod hic incipit secundus casus qui distinguitur vsque illuc, ac si nunquam &c.

e *Plena.* i. insolidum. non inquantum facere potest.

f *Absoluendus.* scilicet à solido, sed tamen condemnatur inquãtum facere potest: vt infra, de re iudi. l. non tantum.

g *Sed hic.* id est scilicet in hoc casu quando ab initio fuit soluendo, & postea desiit. Ir. Accursius.

h *Quidam modus.* id est quædam distinctio.

i *Querela.* scilicet quare non exegit: scilicet inquantum facere potuit: vt subiicit: quam querelam defert mulier.

k *Amiserit.* id est desiit esse soluendo si eo tempore quo gesit, scilicet soluere potuit totum, & commode.

l *Non enim euestigio.* id est in principio gestionis.

m *In officio.* scilicet quod præstare debet gestor. ff. culpam latam & leuem regulariter: vt. C. eo. l. tutori.

n *Si non protinus.* i. non statim distraxit res suas ad pecuniam habendam pro soluenda dote. nam interest viuentium ne præcipitentur: vt. ff. de inter. act. l. & quia. debuit ergo transire aliquod tempus quo videatur cessasse: quod est. x. dierum secũdum quosdam: vt. ff. de consti. pe. l. promissor. §. j. vel prout iudici videbitur: vt. ff. de iur. deli. l. j. in prin. vel quoddam mediocre tempus: vt. ff. de sol. l. & dicimus. in fi. ti. &. l. ratũ. ad princ. ti. vel tale quo salua dignitate sua posit se expedire: vt. ff. de ver. sig. l. nepos Proculo.

o *Quod si interea.* id est intra illud tempus quod datur ei priusquam impleat officium: id est antequam posit ei imputari quod à se non exegit.

p *Res amissa.* id est patrimonium sit deminutum quod non est soluendo.

q *Perinde.* id est ita.

r *Non tenetur.* scilicet insolidum ac si nunquam fuisset soluendo: & sic transit ad tertium casum: quem & quartum potes dicere si præcedentem distinctionem pro duobus computes. Ex prædictis ergo collige quod his duobus casibus. l. si dum gerit potuit facere & nunc potest, item si potuit, & nũc post moram non potest: insolidum tenetur. Item si potuit, & protinus nõ potuit: item & quando nunquam potuit: non tenetur insolidum. Sed quid si prius non fuit soluendo, & nunc tamen est? Respon. tenetur nisi exigat à se. & ad hoc potest adduci. ff. proxi. §. sed & si. vel expone ibi vt ad primum casum referas: & tunc erit verum quod dixi.

s *Sed & si.* hic redditur ratio quare cum fuit soluendo &c. conuertatur in istam. Et sic no. hic quod aduentitij casus spectantur. Sed contra. ff. qui & à quibus ma. li. non fiunt. l. Iulianus. &. ff. de re iud. l. si quis ab alio. in prin. So. hic spectatur quod in futuro contingere potest propter delictum gestoris: qui à se non exegit. at ibi nullius delicti habetur ratio. *ADDITIO.* Not. ex hac glo. Bal. quod vbi copula præcedit causam, ibi est habẽda ratio casus fortuiti: & aduersæ fortunæ, aliàs non. & ista glo. allegatur per Dy. in addi. Cy. C. de preci. impera. offe. l. vniuersa. in fi. & ꝙ no. in l. ij. in prin. ibi, nec cogitur. ff. solu. matri.

t *Illum.* prędicta vera sunt quando gestor debet, & sibi nil debetur. sed si gestor debet aliquid quod debet ideo quia sibi debetur, vt quia debet pignus, & habet propter debitũ: non tenetur à se exigere illud pignus. vel cõtinua vt diximus quãdo debitor gerit negotia creditoris: nũc ecõtra.

u *Posit.* vt. ff. de pecu. si noxali. §. quod autẽ. in. fin. §. Sed si sibi soluit, nunquid in se transtulit dominium, cum à domino non habuit mãdatũ? videtur quod non. vt. ff. de reg. iur. l. id quod nostrum. Rñ. pro rato debet haberi quod vtiliter est gestũ: vt. ff. e. l. Põponius. &. ff. de admi. tu quotiens. §. sicut. &. ff. de cõtrahen. emp. fistulas. §. j. Itẽ quid si nõ soluit sibi cum potuit, in quo punitur. Rñ. in hoc, quia si vsuræ currebant, amodo non current: vt. ff. de admi. tu. l. quotiẽs. §. sicut. Itẽ secundũ H. finita administratione tenetur reddere pign⁹ etiã sine pecunia, si nõ sit debitor soluẽdo.

x *Actionem.* si aliquis venditor morbosi animalis gerit negotium emptoris, non venit hęc obligatio, nisi quæ hic sequuntur, inueniantur in bonis emptoris.

y *Sex mensibus.* intra quos vtiles durat redhibitoria: vt. ff. de ædil. edict. sciendum. §. fi.

z *Non inuenit.* scilicet culpa emptoris: vel eius familiæ, vel procuratoris eius: vt infra, de ædil. edict. redhibere. §. fi.

a *Eo inuento.* scilicet mancipio in bonis emptoris.

b *Factus esset.* sed nonne retinendo de pretio poterat sibi consulere? Respon. hoc casu loquitur in permutatione: vt infra, de ædil. edict. l. sciendum. §. penul.

c *Non ex re emptoris.* nam illud remanet emptori: vt. ff. de ædil. edict. l. cum autẽ. §. fi. &. l. seq. Idem si iniuria facta sit seruo in eius emptoris contumeliam: vt. ff. de ædil. edict. l. bouem. §. si quis.

d *Nec recepisset.* nam hæc omnia debet recipere ab emptore: vt infra, de ædil. edict. l. cum autem. §. fi. Accursius.

e *Cæterum si ex alia.* ff. quàm de dote. & sic refertur ad id quod ex dote dixit. vel dic ad proximum, hoc modo: dixit ff. si hęc non inueniantur, non cõuertuntur. q. d. si. inueniãtur, conuertũtur: quia est temporalis: vt. ff. l. si autẽ. §. j. Cęterũ pro sed &c. Sed nõne potest expirare dies perpetuo: pone quod cum cœpit gerere, non supererant nisi duo dies ad eam finiendã: & in ipsa gestione finita est? Rñ. quod neq; tẽporalis neq; perpetua trãsit in act. neg. gest. nisi in ipsa gestione expiret: & si expirat, vtraq; transit. sed ideo facit differentiã: quia tẽporalem sępius expirare cõtingit. ad ea enim se retulit quę plerunq; accidũt. & hic secundũ Io. sed certe etiã si non expirẽt: si tamen vetus actio nõ erat vsuraria, oportet tamen dicere quod transeat secundum Azo. ex illo verbo, vtiq; si neq; vsurarum &c. vt. ff. eo. si pupilli. §. fi. &. ff. eo. is qui fine. Et est hoc verum in temporali & in perpetua. quatuor enim sunt causæ speciales quare prima actio deuoluatur in act. nego. gesto. vt tamen competat vtraque nisi in casu isto quem primo assigno. prima, quia antiqua expirat in gestione. secunda, quia antiqua non erat vsuraria. tertia, quia in antiqua habebat debitor priuilegiũ quod amittit in secunda. quarta, quia dominus negotiorum in antiqua non habebat priuilegium quod habet in secunda. id est in actione tutelæ, vel alia quæ datur ex gestione: vt hac. l. j. respon. &. §. isto. & infra, proxi. §. & infra. de admi. tu. quotiens. §. nequaquam. in fin. §. vers. nec quisquam.

Lucubles,

BIU Cujas

locuples [a], debeat: non est imputandum, quod non soluit: vtique si neque vsurarum ratio querelam [b] mouet. Diuersum q; [c] est in tutore debitore: quia ibi interfuit ex priore obligatione [d] solui, vt deberetur ex tutelæ actione.

Qui soluit creditori creditoris sui ex eadem causa, liberatur ipso iure.

XXXVI. PAVLVS libro quarto Quæstionum.

SI liber homo † bona fide mihi seruiens, mutuam pecuniam sumpserit, eamq; in rem meam verterit: qua actione id quod in rem meã * vertit, reddere debeam [e], videndum est. Non enim [f] quasi amici, sed quasi domini negotium gesserit. Sed negotiorum gestorũ actio dãda est [g]: quę definit [h] cõpetere, si creditoribus * ei⁹ soluta sit.

Quando aliquem esse locupletem est causa actionis concedendæ, tempus litis contestatæ inspicitur. Bartolus.

XXXVII. IDEM libro primo Sententiarum.

LItis cõtestatæ tẽpore quęri solet, an pupill⁹, cui⁹ sine tutoris auctoritate negotia gesta sunt, locupletior sit ex ea re fact⁹ [i], cuius patitur actionem.

In hac actione veniunt vsuræ, & habetur ratio culpæ, non casus fortuiti. h. d.

Si pecuniæ quis negotium gerat, vsuras quoque præstare cogitur, & periculum [k] eorum nominum quę ipse contraxit: nisi fortuitis casibus debitores ita suas fortunas amiserunt, vt tẽpore litis ex ea actione [l] contestatę soluendo non essent [m].

Hæc actio datur inter patrem & filium emancipatum. hoc dicit.

Pater si emancipati filij res à se donatas administrauit, filio actione negotiorum gestorum tenebitur * [n].

In hac actione veniunt vsuræ non centesimæ, sed communes. Bartolus.

XXXVIII. TRYPHONINVS libro secundo Disputationum.

QVi sine vsuris pecuniam debebat, creditoris sui gessit negotia. quæsitum est, an negotiorum gestorum actione summæ illius vsuras præstare debeat? dixi, si à semetipso exigere eum oportuit [o], debiturũ vsuras. Quòd si dies soluendæ pecuniæ, tempore quo negotia gerebat, nõdum venerat: vsuras non debiturum. Sed die præterito [p], si non intulit rationibus creditoris, cuius negotia gerebat, eam pecuniam à se debitam: merito vsuras bonæ fidei iudicio [q] præstaturum. Sed quas vsuras debebit, videamus: vtrùm eas, quibus aliis idem creditor fœnerasset, [r] an & maximas [s] vsuras? quoniam vbi quis eius pecuniã, cuius tutelã negotiáve [t] administrat, aut magistrat⁹ municipij publicam [u], in vsus suos conuertit [x]: maximas [y] vsuras præstat: vt est constitutum à domini mutuaui, non soluendo: & tibi pecuniam mutuaui: restituere debeo: nisi fortuito casu & subito casu fortunam tuam amiseris tu debitor cui mutuaui. [PATER.] Filium meũ emancipaui, & ei fundum donaui: gessi negotia filij in fundo illo. tenebor quidem filio meo emancipato act. neg. gest. Viuianus.

---

a *Locuples.* maxime. nam siue locuples est siue non, conuertitur si adest vna de quatuor rationibus modo dictis: sed si nulla adest, non conuertitur: argu. supra, eo. §. sed & si facere possit.

b *Querelam mouet.* quia primum debitum vsurarium erat: aliàs imputaretur: vt modo dixi.

c *Diuersum.* commu

d *Obligatione.* ſ. ex illa quæ præcedat tutelam.

Si liber homo.] CASVS. Possidebam liberum hominem credens eum esse seruum meum: & ipse seruum se esse credidit. mutuo pecuniam accepit, & eam in negotia mea conuertit. videbatur quod nullo modo ei teneor: quia tanquam seruus negotiũ meum gessit: verius tamen est quod ei act. nego. gesto. tenear. si tamen creditori suo tantum soluero quãtum in vtilitatem meam conuertit, act. qua ei tenebar, liberatus sum. Viuianus.

e *Debeam.* scilicet illi libero homini bona fide possesso.

f *Non enim.* videtur quòd nulla.

g *Actio danda est.* ei qui bona fide seruit: vt hic, & supra, eod. l. atqui. §. si libero. & l. si pupilli. §. si quis. quasi creditori autem datur de in rem verso contra me: vt infra, de pecu. l. j. in fin. & C. quod cum eo. l. ei qui. in fin.

h *Desinit.* ipso iure: vt infra, de pig. act. l. solutum. §. solutã. versi. vnde si domum. non iure compensationis, quæ non fit nisi cum opponitur ab homine: sed quia huius gestoris iam nihil videtur interesse. hæc autem actio datur ad interesse. Azo. Alij dicunt quòd per exceptionem. Accursius.

Litis contestatæ.] CASVS. Si aliquis gerat negotium pupilli sine auctoritate tutoris, non tenetur nisi in eo quod fact⁹ est locupletior. quæritur quando considerari debeat, factus est locupletior, vel non? Dicitur litis contest. tempore. [SI PECVNIAE.] In pecunia tibi negotia gessi. quia eam ab aliis exegi, eam cum vsuris restituere debeo. etsi eam alicui mutuaui, periculum eius ad me pertinebit. vnde si factus fueris tu cui pecuniam

i *Ex ea re factus.* vt si tunc est locupletior, teneatur: aliàs enim nõ tenetur: vt hic, &. ẽ. eo. si pupilli. in princ. &. j. de solu. l. in pupillo. sic j. quod met. cau. quantum. in princi. si tamen tunc non est, sed tempore sententię, satis est: vt infra, de peti. hære. si à domino. §. quo tempore. &. l. illud. idem & si ante lit. contest. consumpta est in aliam rẽ pupil. vt. j. & me. cau. l. si ipsa. Et hoc in vtilib⁹ negotiis. in necessariis autem non inspicitur sit locupletior vel non: vt. j. de solu. l. in pupil. §. j. & dixi, ẽ. eod. l. si pupilli. in prin.

k *Et periculum.* scilicet culpa eueniens. sic etiam. j. commo. si vt certo. §. commodatum. & ex eo quod hic subiicit, optime probatur. Neg. gestor de tali enim periculo tenetur: vt hic, &. j. si certum petat. l. periculum. &. C. arbi. tu. l. nomina. &. j. mandati. si remunerandi. §. apud. sic &. j. de peti. hæredi. item videndum.

l *Ex ea actione.* qua debitores conueniuntur.

m *Non essent.* quo casu non tenetur: vt hic, &. j. de magist. con. l. j. §. si magistratus.

n *Tenebitur.* venia petita si est emancipatus: aliàs nullo modo agit: vt. C. de in ius voc. l. ij. videbatur forte eũ non teneri vel propter affectionem paternam vel reuerentiam.

Qui sine.] CASVS. Si debitor negotia creditoris gerat, & à se non exigat, efficietur suum debitum vsurarium si prius non fuit. quas vero debeat præstare vsuras, quæritur: an maximas, an legitimas. & videtur quòd maximas: ad exemplũ magistratus qui pecuniam in suos vsus conuertit: quia omnes isti & curator ad maximas tenentur. Aliter tamen est, quia sufficit vt ex non vsurario efficiatur vsurarium: vnde dicit quod tenetur gestor in vsuris legitimis, id est, quæ frequentantur in ciuitate siue in regione: & hoc est verum cum à se non exigit.

o *Oportuit.* quia dies venit ante gestionem, vt statim innuit. vel dic, vt quia iam aliquanto tempore steterat in administratione: vt supra, eod. diuortio. §. sed hic quidam &c. Prima verior est. & sic nota eum à se exigere: vt infra, de pecu. sed si damnũ. §. præterea. in fi. §. &. ẽ. eo. diuortio. §. cæterum.

p *Præterito.* id est transacto.

q *Iudicio.* id est actione. neg. gesto. quæ est bonæ fidei: vt instit. de actio. §. actionum.

r *Fœnerasset.* scilicet pro conditione suæ personæ: vt habes. C. de vsur. l. eos. quod erit verum, vt solues in fi. huius legis.

s *Maximas.* id est centesimas, quibus nullæ sunt maiores: & videtur quod centesimas: quoniam vbi quis &c.

t *Negotia.* id est tutelaria negotia.

u *Publicam.* scilicet pecuniam.

x *Conuertit.* scilicet malo modo.

y *Maximas.* i. centesimas: vt modo dixi: & hoc in tutore planum

* *Flo. tenetur.*

Neg. gestor de periculo tenetur.

Vsuris centesimis nullæ sunt maiores.

est si clam conuertat: vt. ff. de admi. tu. l. non existimo. & sic intelligitur. C. arbi. tu. l. curator. &. ff. de admi. tu. l. tutor qui. j. §. pecuniæ. &. C. de vsur. pup. l. j. nam legitimæ appellantur centesimæ prædictis tribus legibus. Sed ad id quod dicit, negotiáve, quod gestor ad centesimas teneatur, est arg. contra. j. man. idemque. §. si procurator. versi. sed & si pecuniá. vbi ad consuetas in regione tantum dicit teneri. Sol. ibi palam: hic clam: vt ar. ff. de admi. tu. l. quotiens. §. non tantum. & d. l. non existimo. Alij vt R. dicunt hic appellari maximas. i. magnas sic. ff. loca. si merces. §. qui columnam. & sic erunt quæ in regione frequentátur: quæ sunt maximæ respectu legitimarum. i. quas stipulari pro conditione suę

* & vsuris Flo.

persone poterat: quia maiores frequentabantur. Tu dic quod hæc duo, tutelam, negotiáve, pro vno ponit: id est negotia tutelaria. aliud ergo in officio ꝙ

* est, Flo.

est priuatum prorsus: vt in procuratore &gestore: vt in. l. contraria dicitur. *ADDITIO.* Hæc solu. est directe contra hanc literam. & ideo Iaco. de Rauen. tenet primam solu. vt no. in. l. non existimo. secundum Cy. & hoc patet esse verum: quia hic nõ distinguitur inter officia publica vel priuata: sed distinguitur inter delictũ & simplicem moram, secundum Bal.

† No. quòd alienũ debitum quis non potest exigere sine creditoris voluntate vnde cõiũcta persona non potest exigere: quãuis bene agere: vt ꝑ Bal. hic, & in. l. sin autem. ff. eo. cõcor. quod not. in. l. cũ maritus. C. de sol.

a *Sed istius.* respondet obiectioni.

b *Accepit.* Argu. pro quæstione quod tutor pecuniam quam accepit pro copulanda pupilla, non teneatur restituere.

c *Licentia.* id est propter licentiam.

d *Maximis.* id est centesimis. & ex hoc patet quòd sola oblatio facit cessare pœnam vt in eam quis non incidat, sicut vsuram quæ nondum cœpit currere, cum hic vsuram appellet pœnam: vt ff. de arb. Celsus. &. C. de vsur. l. si per te. Ité no. quòd punitur qui illicite vtitur permissis. sic &. C. de Iudæ. l. Iudæi.

Oblatio sola pœnã cessare facit.

Illicite ꝑmissis vtens punitur.

e *Facere vsurarum.* & sic non maximarum vsurarum *. Acc.

* & sine dãno maximarũ vsurarum. Ae. P.

Soluendo.] *CASVS.* Si creditori tuo pro te soluero licet inuito & ignorante, tamen libero te. secus est si inuito te à debitore tuo exegero: quia non possum. & est ratio naturalis &c. Viuia.

f *Liberat.* vnde repetit per actionem nego. gesto. quia suum est negotium ipso gestu. Accursius.

g *Eum.* Not. inuito beneficium confertur liberationis: vt hic, &. ff. de solu. l. solutionem. &. l. si pro me. &. ff. de exer. l. j. §. pe. in fi. §. &. ff. de noua. l. si Stichum. in fi. & arg. ff. tit. j. l. j. in fine. Sed contra, ff. de regu. iur. l. inuito. Solu. ibi directo prohibetur: hic per obliquum conceditur: ar. ff. de adqui. re. do. l. etiam. & de ver. obli. seruus vetante. vel ibi in beneficio, id est in priuilegio loquitur quod affert gaudium capienti. constat autem quòd inuitus nemo gaudet: vt in. x. col. tit. quid sit feu. cap. j. Item contra. C. de iu. delibe. l. nec emere. &. ff. de bono. poss. l. iij. §. inuito. &. ff. de dona. l. hoc iure. §. non potest. So. ibi directo conferri non potest: hic per mediam personam confertur: vel tractatur ibi de aliquo dominio rei vel rerũ adquirendo, hic autem de liberatione adquirenda: quod est facile: vt argu. ff. de act. & oblig. l. Arrianus.

Inuitus liberationis beneficium confertur.

h *Exigere.* id est ab inuito extorquere pecuniam. hoc enim innuit verbum exigere: vt infra, de leg. iij. fideicommissa. §. si rem. petere vero alius potest quandoque vt coniuncta persona: vt supra, de procurat. sed & hæ. j. respon. quæ est contra. Sed primum, scilicet exigere, fallit ratione officiorum: vt. C. de admi. tuto. l. debitoribus. &. l. tutores. ij. in fin. & infra, de admi. re. ad ciuit. perti. l. ij. §. si eo tempore. &. l. fin. §. penul. Item fallit si exigenti pariter debeatur: vt infra, de duob. re. l. penul. & l. ex duobus reis stipul. Azo. Item fallit, vt. C. quando fisc. vel pri. de sui de. l. ij. &. iij. & infra. de cur. bonis. dan. l. ij. Item fallit infra, de appella. l. non tantum. & infra, de libe. cau. l. ij. &. iij. In adiecto autem non fallit: quia ipse non agit, licet ei recte soluatur: vt. ff. de solu. l. quod stipulatus. in fi. Accursius.

i *Non posse.* ratio ciuilis suasit non fieri deteriorem: vt. C. de solu. l. inuito. Naturalis, de regu. iur. l. iure naturæ.

Si communes.] *CASVS.* Habebam tecum domum communẽ, quæ minabatur ruinam. voluit sibi vicin⁹ caueri de dam. infect. pro tua parte caui damni infecti: & nomine cautionis decem impẽdi: quia datum fuit dãnum. quæritur an repetam quod impẽdi? Dicitur quòd act. neg. ge. non communi diuidũdo: quia pro parte mea potui tantum cauisse: vnde cum pro tua parte sponte caui, merito teneberis act. neg. gesto. non communi diuidundo. Viuianus.

k *Si communes ædes.* ruinosas.

l *Præstitero.* ex cautione.

m *Potius.* electiuè & non comparatiuè ponitur: vt patet per rationem quæ sequitur; quia partem meam &c. vnde communi diuidundo locum habere non potest: vt infra, communi diui. si quis putãs. §. hoc autem. sed nego. gesto. vt hic, &. C. eo. siue. Item no. quod pro parte potuit cauere: vt hic, & infra, communi diui. si quis putans. §. si damni. Sed contra infra, de dam. infect. l. in stipulatione. vbi dicit quòd nisi in totum caueatur, in poss. mittitur actor. Solutio. ibi loquitur quando vnus erat dominus: hic quando plures. Vel ibi quando tota domus minabatur ruinam: hic autem quando particula quędam, & erat ampla domus: vt. ff. de dam. infe. l. si finita. §. ex hoc. Vel verius ibi non dicit quòd vno non cauente in pos. totius mittatur actor, sed nisi in totũ caueatur, mittitur in poss. partis pro qua non cauetur. & sic illa secundũ istã intelligitur. Item not. quòd expensas pro parte socij repeto: vt hic, &. ff. eo. qui aliena. in fi. &. ff. familiæ erciscun. ex parte. sic. ff. de aqua plu. arcen. si colonus. licet quidam ibi putabant contra, sed malè. Accursius.

n *Quia.* ratio quare neg. gest. non communi diui. agatur.

o *Defendere.* scilicet cauendo.

Qui seruum.] *CASVS.* Seruus meus fecit alicui damnum: vnde eius nomine conueniebar & noxaliter vt seruũ meum darem pro noxa, vel resarcirem damnum. me absente Titius eum defendit, & damnum resarciit. qua act. conueniet me? Dicitur quòd act. neg. gest. non de peculio. Viuianus.

p *Defendit.* & emendauit damnum.

q *Non de peculio.* hoc autem intellige si vtilius fuit resarcire maleficium, quàm noxæ dare mancipium: vt. ff. de peti. hære. l. vtiles. &. ff. de bo. auc. o. iudi. pos. prætor ait. §. his verbis. Sed cur de peculio non agitur: vt. ff. eo. si pupilli. §. sed si ego? Respon. quia non est dicendum quòd est peculiare negotium quod est gestum: quia nemo est in peculio suiipsius: vt. ff. de pecu. deposui. §. Stichus. & infra, de pecu. leg. l. Stichus. in fi.

Si serui.] *CASVS.* Cum aberam, rogatu serui mei negotia mea gessisti. si contemplatione mei fecisti: ego tibi, & tu mihi

etiam ignorantis & inuiti, nos facere posse: deteriorem non posse[i].

Quod in re communi quis facit non ex necessitate communionis, venit in actione negotiorum gestorum. Bartolus.

XL. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SI communes ædes[k] tecum habeam, & pro tua parte damni infecti vicino cauero: dicendum est, quod præstiteri[l] negotiorum gestorũ actione potius[m] quàm communi diuidundo iudicio posse me petere: quia[n] potui partem meam ita defendere, vt socij partem defendere[o] non cogerer.

Seruus non est in peculio suipsius, sed est res domini: & ideo quod impenditur circa eum, insolidum non de peculio repetitur Bartolus.

XLI. IDEM libro trigesimo ad Edictum.

QVi seruum meum, me ignorante vel absente in noxali causa defenderit: [p] negotiorum gestorum insolidum mecum, non de peculio [q] aget.

Mandatum serui non impedit hanc actionem contra dominum: licet possit etiam ex persona serui conueniri. h. d.

XLII. IDEM libro trigesimo ad Edictum.

crimus obligati act. nego. gesto. insolidum. Si vero tibi dicerem, vel tu ad mandatum illius gessisti, habebis act. mandati adversus me de peculio, vel de in rem verso. Viuianus.

a *Negotiorum gestorum.* insolidum, non de peculio: sed cum verbum habile ad mandatum interuenit, scilicet admonitio & rogatus, deberet dari mandati vt infra, man. l. j. & insti. de obliga. ex quasi contract. in prin. quæ sunt contra. Solu. secundum P. & R. refert an admonitio fiat à seruo, & tunc non faciet mandatum: vt hic. an à libero, & tunc sic: vt in contrariis. Vel dic quod hic fuit admonitio, & rogatus talis ex qua nulla nascitur obligatio: quia non fuit facta admonitio animo obligādi sec cōsilij dandi sic: vt infra, man. l. idemq;. §. si cui. versi. si quis ea. & . C. eod. si negotium. & infra, de dolo. seru⁹ tuus. Accursius.

b *Si vero quasi mandatu.* sequēs eius fidem.

c *Agere.* scilicet actione mandati, cū hac adiectione de peculio, vel de in rem verso: vt infra, de pecul. l. iij. §. cui congruit.

Cvm pecuniā.] C. A. svs. Creditori tuo te non mandante solui: mihi contra te act. gesto. gesto. dabitur ad repetendū quod solui: quia liberationem consecutus es. & hoc verum nisi tua interfuerit pecuniam nō solui: vel quia erat debita in diem, nec dies venit. vel quia potuisti tibi consulere per executionem vel compensationem. Item pone quòd cum quidam pupilli patrem non haberent, ego ductus amicitia & paterna affectione tanquam pater eis tutores petij à iudice dari: & quosdam datos tanquam suspectos remoueri. si aliquid impēdi, an repetere posim per act. neg. gest? Dicitur. quòd non. h. d. cum. l. sequen.

d *Competit.* vt infra, eod. quæ vtiliter. §. fi. & l. fin. in fi. & supra, eod. soluendo.

e *Nisi.* non excipit à proximo, sed à superiori dicto &c.

f *Interfuit.* tribus modis potuit interesse. Primo quia dies soluendi nondum venerat. vnde non aget nunc; sed demum die veniente: vt infra man. si mandauero. j. respon. Secundo, vt quia debitor retentione poterat vti. nam in multis casibus retentionem habemus in quibus petitionem non habemus: vt infra, de condict. inde. l. ex quibus. &. l. si in area. in fi. Tertio, vt si contra naturaliter sibi creditor teneatur cui poterat compensationē obiicere: vt infra, de compen. l. etiam. & in his duobus casibus nullo tempore aget gestor, cum non vtiliter etiam inchoauerit: vt supra eo. l. sed an vltro. §. j. & infra, man. l. si mandauero. in prin. vel si alius erat donaturus: vt. C. eo. l. ij.

g *Is qui amicitia.* Aliàs est. l. si quis.

h *Nullam.* Not. nó agit qui pro paterna gerit amicitia: vt hic, &. C. eod. si paterno. & supra, eod. l. ex duobus. §. fin. sed contra, supra, eo. si pupilli. §. sed si ego. Sol. hic non gesit contemplatione amicitiæ, scilicet simpliciter: sed amicitia paterna, id est, ea affectione qua pater gerit filij negotia, scilicet pietate semper præsumpta. potest etiam pietatis mot⁹ distingui & misericordiæ: vt. j. de religio. & sumpt. fune. l. at si quis. §. sed interdum.

Qvæ vtiliter.] C. A. svs. Vt ad honores ad quos gradatim peruenitur, promouereris, sumptus feci. an per act.

Si serui mei rogatu negotia mea susceperis: si duntaxat admonitus à seruo meo id feceris, erit inter nos negotiorū gestorum [a] actio. Si verò quasi mandatu [b] serui etiam de peculio, & de in rem verso [actione] agere [c] te posse responsum est.

Qui gerit negotium alterius, ipso gestu habet hanc actionem. Bartolus.

XLIII. LABEO libro sexto Posteriorum Epitomatorum à Iaboleno.

Cvm pecuniam eius nomine solueris qui tibi nihil mandauerat: negotiorum gestorum actio tibi competit [d], cum ea solutione debitor à creditore liberatus sit: nisi [e] si quid debitoris interfuit [f], eam pecuniam non solui.

Factum in actione paterna, nō venit in hac actione. Bartolus.

XLIIII. VLPIANVS libro sexto Disputationum.

Is, qui amicitia [g] ductus paterna, pupillis tutorem petierit, vel suspectos tutores postulauerit: nullam [h] aduersus eos habet actionem, secundum diui Seueri constitutionem.

Expensæ in honoribus factæ, hac actione repetuntur. Bartolus.

XLV. IDEM libro quarto Opinionum.

Qvæ vtiliter in negotia alicuius erogantur, in quibus est etiā sumptus [i], honeste ad honores [k] per gradus obtingētes [l] * factus: actione negotiorum gestorum peti possunt.

Factus liber non tenetur ex ante gesto. Bartolus.

Qui pure [m] testamento libertatem acceperunt: actus, quem viuētibus dominis administrauerunt, rationem reddere non compelluntur.

In negotio quod est alterius ipso gestu, tenetur ille ad quem vere pertinet: licet cōtemplatione alterius gestum sit. Bartolus.

Titius pecuniam † creditoribus hæreditariis soluit, existimans sororem suam defuncto hæredem testamento extitisse. Quamuis animo gerendi sororis negotia id fecisset: [in] veritate tamen, filiorum defuncti, qui sui hæredes patri sublato testamento erant, gessisset: quia æquum est in damno eum non versari, [n] actione negotiorum gestorum id eum petere placuit.

Qui contemplatione procuratoris gerit negotium quod spectat ad dominum, solum vigore mandati contra dominum actionem non habet. secus si contemplatione domini gesserit. Bartolus.

XLVI. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

Mandasti filio meo, vt tibi fundum emeret: quod cum cognouissem, ipse eum tibi emi. puto referre, qua mēte nego. gesto. repetere posim? Dicitur quod sic. [QVI PVRE.] Seruus meus negotia mea me viuente administrauit: decessi: & libertatem ei pure in testamento reliqui. Dicitur hic quod non tenetur reddere rationem administrationis quam gessit me viuente, siue liber factus sit, siue non. [TITIVS.] Titius fecit testamentum, * & sororem suam instituit hæredem. ego credens eam hæredem solui creditoribus hæreditariis. postea testamento rupto per querelam inofficiosi, venerunt filij defuncti ad successionem paternā ab intestato. an quod solui, repetere posim à filiis testatoris per actio. nego. gesto. quæritur. Et dicitur quòd sic, licet animo gerendi negotia sororis gessi † si sine solui: cum veritate inspecta fuerint ne gotia filiorum defuncti. Viuianus.

i *Sumptus.* factus honestè.

k *Ad honores.* id est propter honores.

l *Obtingētes.* id est obueniētes per gradus sigue gradatim: repetitur: vt hic dicit. honores enim per gradus deseruntur: veluti de minoribus ad maiores [a]: vt infra, de mu. & honor. vt gradatim. &. l. honor municipalis. §. gerendorum. Alioquin casum videtur appetere qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quę rit ascensum: vt in decre. distin. xlviij. c. sicut Neophytus. Sed quomodo honeste fiunt tales sumptus? Respon. olim emebantur honores secundum quosdam: sed hodie est contra: vt infra, ad. l. Iul. ambi. l. j. Vel dic quòd palam etiam hodie possunt peti: vt infra, de polli. l. j. §. j. Aliæ autem expensæ secundum consuetudinem fiunt, de quibus indubitabiliter hic potest intelligi: vt in authen. vt iudi. sine quoquo suffra. §. hæc autem omnia. colla. ij. & authen. scriptum est exemplar. colla. ij. & de san. episco. §. si quis autem episcoporū. versi. pro consuetudinibus. colla. ix. & infra, de peti. hær. l. fin. & infra, pro soc. l. si societatem vniuersarum. §. fin. &. C. de proxi. sa. scrin. l. vnicuique. lib. xij. Sed quid si simoniace dedi pro aliquo, & habet ratum: vel eius mandato dedi: an habeam actionem? Respon. non: vt infra, man. l. si remunerandi. §. si passus. versi. rei. &. l. si vero non re. §. si adolescens. Sed argu. contra infra, de in rem verso. l. iij. §. necnon.

m *Qui pure.* secus si sub conditione reddendarum rationum legetur libertas: vt infra, de condi. & demon. l. si cui libertas. &. l. cum seruus. sed videtur quòd si non apponatur hæc conditio, tamen rationem reddere teneatur: vt. C. de peti. hære. l. fin. §. pe. quæ est contra. Sol. ibi speciale est contra seruum: quia pro eo aliud eadem lege inducitur, scilicet vt ex falso testamento sit liber. Vel hic directam: ibi fideicommissariam accepit libertatem. Vel hæc per illam corrigitur. sed prima verior est.

n *Non versari.* aliàs non morari. & supple, cum melius alia actio competere non posset. alioquin mala est ratio: quia secundum eam pro omni damno competeret hæc actio: & ita concurreret cum actione. l. Aquil. quod est falsum. Azo. similis lectura, supra eo. l. fideiussor. in fin. Item no. hic quod indebitum solutum quo ad soluentem, sed illi debitum cui soluitur, non repetitur ab eo cui est solutum: vt hic, & infra, de condic. inde. l. repetitio. & supra, eod. cum pecuniam. & infra, de iudi. l. de qua re. §. fin. &

Simoniacè dans pro aliquo, non repetit.

infra,ad Vell. quanquam . in fin. & infra, de pig. act. solutum.§. solutam.versi. vnde.Sed contra.ĵ. de condict.inde.si pœnæ cau-

a *Hãc sol. sequitur Barto.* sa.§.j.Sol.[a] hic soluit nomine hęreditario,ibi nomine proprio.& ideo repetit indebitum . licęt enim hic contemplatione eius qui non erat hęres,soluit:nomine tamen hęreditario soluit.sic & bo. si.pos.licet sui contemplatione semper soluat, tamen quandoq; suo, quandoq; hæreditario soluit nomine:vt. ĵ. de pe.hęre. quod si possessor.&. l. si quid possessor.sed &si hic soluisset nomine sororis,& hæres ratum haberet:non ipso iure,sed per exceptionẽ liberatur: vt. ĵ. de peti. hære.cp si possessor.&. l. si quid possessor . & hoc secũdum Azo.sed Bul.& Io.aliter legem istam intelligunt.nam dicunt eã habere locum cuiuscunq; nomine sit solutum: vt plene dixi.s̈.eo.si pupilli. §. quid ergo inquit. vel dic, aut suo nomine:& tunc cõtraria.aut hæreditario:vt.ĵ. l. fin. aut nomine tertij . & tunc est idẽ quod hic.

* *Quæ tibi necessaria. Flo.*

Mandasti.] CASVS. Filio meo mandasti vt fundũ vel rem aliquam tibi emeret.ego hęc sciens emi. dicitur quòd refert an emerim contẽplatione tui : quia forte sciui illum fundum tibi fore necessarium:& erit locus act.neg.gest.& tu teneberis mihi,&ego tibi insolidũ.Si vero emi ne filius qui mandatũ suscepit de emendo,mandati teneretur ex persona sua,habeo act. mãdati cõtra te: & tu aduersus me habebis de peculio.si vero alicui extraneo vt emeret mandasti,& contẽplatione sui emi, ne iudicio mandati teneretur:habes aduersus illum extraneum neg.gest.act. & ipse aduersus te mandati:& econtra.hæc sunt vera si filio meo mandasti vt pro te fideiuberet. nã distingue vt.s̈.cuius contẽplatione gessi.

a *Aut Titio.* cuidam extraneo.Accursius.

b *Mandati.* per filium mihi quæsita.

c *Actionem.* mandati.

d *De peculio.* i.mandati de peculio. imò insolidum debet teneri pater:vt & tunc quando tutelam filij quia erat tutor agnouit : vt ĵ.de tute.l.si filius.quæ est contra.Sol.pater de peculio ex filij persona tenetur:vt hic. & nihilominus ex sua tenetur insolidum , vt fideiussor:quia ratũ videbitur habuisse:vt ibi, & infra, quod iussu.l.j.§.si ratum.&.j.ad munici.l.ij.vel speciale est ibi fauore pupillorum:vt videatur agnoscere tutelam datiuam. non autem sic in testamentaria:vt.ĵ.de admi.tu.l.Lucius Titius . Vel hic protestatus est contra. id est, quod nollet habere ratum mandatum in præiudicium sui.vel si non esset protestatus:si tamen ob hoc principaliter gerebat,vt sibi obliget filium, non vt habeat ratum, tenetur de peculio tantum, vt hic. sed ibi non filium obligari sibi, sed factum filij ratum haberi volebat.Vel verius dic,hic gessit pater:vt nec ipse per filium,vel filius qui mandatum susceperat, teneretur.ibi econtra vt teneretur.Vel hic vt extraneus gessit quod filius erat facturus, ad instar domini fideiubentis pro seruo : qui nõ tenetur ob hoc,quod iussu:cum aliud sit iubere &c.vt.ĵ.quod iussu.l.j.§.sed & si.versi.quid ergo. Sed ad quid pater de peculio conuenitur? Respon.si interfit domini negotiorum potius emi à filio, quam à patre:quia cautius emisset.idem si dicatur filius cõmisisse culpam , vel ego pater . nam si quid culpabiliter pro filio gessi filio ratum habẽte(quod potest, quia suum est negotiũ cura & sollicitudine)& suo nomine gessi:ipse videtur culpam commisisse quã ego commisi:& ideo ex eius persona de peculio teneor: vt hic dicit.si vero ratũ non habeat male gestum à me, tunc nec ipse tenetur si non fuit in culpa,ex eo quod non gessit : nec ego: sed si dolo feci ego pater,insolidum teneor:vt.ĵ.commo.l.iij.§. si filio.secundum Azo. bene gestum autem à me ratum habere cõ-

A pellitur filius:vt.s̈.eo. l. Pomponius . cum eius sit negotium cura & sollicitudine:vt dixi.sic.s̈.eo.l.si pupilli.in prin.

e *Quia & si Titius.* scilicet extraneus.Azo.

f *Et ego pro te fideiusserim.* nam distinguitur vt.s̈.cuius contemplatione fideiussi:& sic etiam intelligitur infra, man. si vero non re.§. si filio . prædicta autem probat ad instar extranei:quia si proponatur &c.

g *Meq;.* scilicet proponatur.

h *Impediretur.* scilicet culpa sua:vel voluntaria causa . nam si casu, non tenetur mandati: nec dicet per me fideiussorem liberari. Azo.

i *Fideiuberet.* cum suscepisset Titius mandatum fideiubendi : aliàs non teneretur Titius, Azo.

k *Actio.* aduersus Titium tantum, secũdum quosdam . Alij dicunt quod contra vtrunq; : sed malè dicũt omnes: quia hoc est recipiendum cum distinctione quã.s̈.proxi.fecit,scilicet cuius cõtemplatione fideiussi.

Actio.] CASVS. Regulariter datur act. nego. gesto. ei cuius interest: non refert agat quis directa vel vtili.formulę enim sublatæ sunt hodie. Itẽ eundem effectum habet vtilis vt directa. q. d.inter solẽnem & non solennem non est differentia:quia eundẽ habent effectũ.Vel aliter dic hunc casum:quia non est differentia inter directã & vtilem : quia tantũ per vnam quantum per aliam cõsequitur:quia directa datur sponte geréti:& vtilis datur geréti ex necessitate.& sic duobus modis ponitur casus huius.l.Viuia.

l *Actio.* duobus modis pone casum.Primo,quia inter directam, id est,solennem & vtilem. i. quæ sine solennitate datur, non est hodie differentia:vt supra, de origine iur.l.ij. §. omnium. &. C. de formu. l. j. &. ij.nam omnes hodie extra ordinem iuris,id est extra antiquam solennitatẽ proponuntur:vt hic dicit, & insti.de interdict. §. fi. Secundo dicas quòd non est differentia inter directam.id est eam quæ venit ex verbis legis & mente : & vtilem, id est, eam quæ venit tantum ex mente:& datur ex verbis & mẽte spontaneo gestori: vt supra, eod. l.j. & insti.de oblig. quæ ex quasi contra.in prin . ex mente tantum , vt illi qui ex necessitate gerit, vel ex necessitatis suspicione:vt supra.eo. l.iij.§.hac actione. &. C . eod. l. curatoris . Sed certe imò inter talem vtilem & directam refert : quia qui putat se tutorem vel curatorem, etiam de gerendis tenetur: vt infra, de admini. tuto.l. tutores. §. curator. versi. qui se.&.§.tutor. secus in gestore: vt. C. eo. l. tutori. & supra,eod. l. iij. §. interdum. Item hæres curatoris non tenetur nisi de dolo & lata culpa defuncti, nisi lite contestata: vt. C. de hære.tu.l.j.secus in hærede gestoris:vt.s̈.e.l.iij.§ . hoc autem. Responderi potest quod tantum consequitur quis per vnã quantum per aliam quando competit : non tamen dico quod totiens vna quotiens alia detur.Sed prima positio verior est.

m *Directa.* id est solenni.

n *Vtili.* id est non solenni.

o *Superuacua.* per tit. de formulis.C.secundũ primam positionẽ.

p *Maxime.* hæc dictio,maxime, secundum vtrãque positionem abundat. sic. C.de ma. test. l. fi. §. ij.aliàs enim innueret quòd aliquando vtraque non haberet eundem effectum,quod esset falsum. Vel dic quod non abundat : vt dicas, superuacua est maxime &c.id est illa maxima &potissima ratione.quia vtraque actio &c.& sic aduerbium,maxime,conuertitur in nomen.

Ignorante.] CASVS. Soror mea contraxit matrimonium cum Titio:& dotem dedit:& stipulatus sum dotem sororis meæ mihi reddi. si soror mea velit vt sibi actio cedatur vt maritus liberetur:poterit hoc consequi per neg.gest.actionem.Viuianus.

Ignorante.

is aliqua de causa impediret[h], quo minus fideiuberet[i], liberandæ fidei eius causa fideiussisse:negotiorũ gestorum mihi competit actio[k].

Inter actionem propositam cum solennitate vel sine, non est differentia.hoc dicit secundum vnam lectu. & nullum contrarium habet.Secundo legitur vt dicas, inter actionem directam & vtilem non est differentia in effectu. hoc dicit.

B XLVII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

ACtio[l] negotiorum gestorum illi datur, cuius interest hoc iudicio experiri. Nec refert,directa[m] quis, an vtili[n] actione agat,vel conueniatur. quia in extraordinariis iudiciis, vbi conceptio formularũ non obseruatur, hæc subtilitas superuacua[o] est, maxime[p] cũ vtraq; actio eiusdem potestatis sit,eundemq; habeat effectum.

Quia habet actionem pro alio ad eius petitionẽ debitorem cogitur liberare. Bart.

C XLVIII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

BIU Cujas

a *Ignorante.* non tantum sciente. Azo.
b *Stipulatus.* scilicet nomine sororis.
c *Vt virum liberet.* quia remittere ei vult. idem si velit sibi cedi actionem: vt infra, man. l. idemque. §. si cui. & idem si alio quocunque modo mutaret obligationem: vt infra, de iure do. l. mulier. §. fin.

Item.] CASVS. Vendidi tibi seruum meum, qui seruus secum portauit rem meam. rem illam alij vendidisti: postea res illa periit: agam aduersus te negesto. act. ad pretium quod ex re mea percepisti. Sed pone, credebam me hæredem in testamento: tu eras institutus: vnde legata in testamento relicta de meo solui: habeo contra te act. neg. gest. quia per solutionem es liberatus. & sic ponit duos casus secundum Io. Sed Azo dicit quod hæc. l. ponebat tres casus. Primus est quando res periit. Secundus est quãdo res est vsucapta. Tertius quando alius soluit legata. Sed secũdum positionem Azo. qui dicit rem furtiuam vsucapi, ob. infra, de vsuca. l. sequitur. §. quod autem. sed secundum positionem Io. in ver. ait. vbi dicit quòd res furtiua non potest vsucapi: sed ipse dicit quòd nõ erat furtiua, sed aliter apud ipsum emptorem erat vel fuit. Viuianus.

* Fla. lege tus soluisses quandoque de ea solutione liberaret † De hac materia vide Archi. q. 1. a. fr.

IGnorante[a] quoque sorore, si frater negotium eius gerẽs, dotem à viro stipulatus[b] sit: iudicio negotiorum gestorum vt virum liberet[c], iure conueniet̃ur.

Negotium non meo nomine gestum in subsidium rẽ peremptã vel præscripta possum habere ratum vt mihi hæc actio concedatur. Bartolus.

XLIX. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

SIrem, quam seruus vendit[e] subripuisset à me venditore, emptor vendiderit[d]: eaque in rerum natura esse desierit: de pretio[e] negotiorum gestorum actio mihi[f] danda est: vt dari deberet, si negotiũ quod tuum esse existimares, cũ esset meũ[g], gessisses: sicut ex contrario[h], in me tibi daretur, si cum hereditatem, quæ ad me pertinet, tuã putares, res tuas proprias* legatariis soluisses[i]: quandoquidem[k] ea solutione liberer[l].

DE CALVMNIATORIBVS †.

d *Vendiderit.* suo nomine, & putãs eam esse peculiarem: & ideo suam, quia seruus fuerat venditus sibi cum peculio. Azo. Et pone casum duobus modis. Primo vt sint tantummodo duo responsa in lege ista. Secundo quod sint tria: vt statim dices exponendo literam.

e *De pretio.* rei à seruo surreptæ: & ab emptore venditæ.
f *Mihi.* ratum habenti in subsidium re perempta, non aliter secundum Bul. vt diximus. ff. eo. l. si pupilli. §. sed si ego. Est & alia ratio necessaria, quæ adest: quia iste emptor habet pretium eius rei venditæ ex causa lucratiua: vt infra, si cer. pet. si eum seruum. & quod sequitur, vt dari &c. incipit secundum casum.
g *Cum esset meum.* credebas ergo tuum quod erat meum ipso gestu: vt quia creditori meo soluebas: vt statim ponit exemplum: sicut econtrario &c. secundum Io. Aliter enim si esset meum negotium vel ratihabitione, vel ipsa re, vel cura & sollicitudine: & tu fecisti tuo nomine: non datur actio: vt diximus secũdum Bul. vt ff. eo. l. si pupilli. §. quid ergo inquit Pedius. dabitur ergo hoc casu contraria: sed & dari potest directa propter non exactã cautionem à legatariis: vt infra, ad. l. Fal. dolo. Sed tu dicas secundum Azo. quòd sunt tres casus. Primus si vendidisti rem meam, & ea desinit esse in rerum natura, vsque illuc, vt dari &c. Secũdus quãdo est præscripta vel vsucapta: quod pro eodem est, ac si naturaliter desisset, vsque illuc, sicut econtrario &c. & C. de rebus alie. non alie. l. j. & vtroque prædictorum casuum est meum negotium ratihabitione, & dabitur mihi domino actio. Tertius, quando est meum ipso gestu, & datur contra me. Accursius.
h *Sicut econtrario.* exemplificatiue secundum Io. sed similitudinariè secundum Azo.
i *Soluisses.* scilicet nomine hæreditario. secus si suo. & sic non ob. infra, communi diui. l. in hoc iudicium. & de hoc plene diximus supra, eo. si pupilli. §. item quæritur. in distinctione quæ dicit de quatuor modis quibus est alienum negotium.
k *Quandoquidem.* pro quia. Accursius.
l *Liberer.* cum tamen hoc statueris in animo secundum Ir. B. & Io. Tu dic per exceptionem, & statim cum hæreditario nomine soluerit: vt dixi. & eodem modo intelligitur: supra, eo. l. quæ vtiliter. §. fin. Vel ibi nomine tertij, hic nomine veri debitoris.

DE CALVMNIATORIBVS.

ff. Vetus.

A *Dictum est supra de negotiis gestis nostris ab aliis bona fide. Nunc quando in iudicijs & nostram læsionem & per calumniam audi. Et nota quòd in duobus casibus tantum loquitur hic titulus, scilicet quando accepit pecuniam vt faceret quis negotium per calumniam: & quando vt non faceret: vt infra, eo. l. 1. in princi.*

TITVLVS VI.

Primo ponit mentem edicti. secundo incipit exponere. Secunda ibi, hoc autem. Bartolus.

I. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

IN eum[m], qui vt calumnię causa negotiũ faceret, vel non faceret[n], pecuniam accepisse dicetur: intra annum, in quadruplum[o] eius pecuniæ, quam accepisse dicetur, post annum[p] simpli, in factum actio competit[q].

B

Hic exponit verbum, negotium. Et breuiter hoc dicit. Negotium intelligitur siue in causa ciuili, siue in criminali, siue priuata, siue publica. Bartolus.

¶ Hoc autem iudicium non solum in pecuniariis causis, sed & ad publica crimina[r] pertinere Pomponius scribit: maxime cum & lege [Iulia] repetundarum teneatur, qui ob negotiũ[f] faciendum aut non faciendum per calumniam, pecuniam accepit. ¶ Qui autẽ accepit pecuniã accepta transegerit, non erit locus huic edicto. nam hoc casu non tenetur dans nec accipiens: & valet transactio. & hoc intelligunt quidam quando aduersarius cum procuratore aduersarij transegit: puta quando calumniose dominus incepit agere vel accusare: procurator vero eius bona fide prosequitur. [PECVNIAM.] Qualiter quis videatur pecuniam accepisse, dicitur hic & in. ll. sequen. vsque ad. §. illud. [ILLVD.] Dedi Titio pecuniam vt Seio faceret negotium, id est vt Seium per calumniam accusaret. dicitur hic quòd ego non repetam: Seius autem qui accusari debebat, repetere poterit. Si vero Titio pecuniam dedisti vt me per calumniam accusaret, & ego aliam pecuniam dedero Titio prædicto vt me non accusaret: duas habeo actiones in factum in quadruplum: vnam ex donatione mea: aliam ex donatione tua. hoc dicit vsque ad. l. hæc actio. Viuianus.

C

m *In eum.* nisi sit parens, vel patronus, vel similis: vt infra, de obsequiis. l. parẽs. puto tamen eos hoc casu teneri actione in factum generali: quæ datur in subsidium: quæ in multis articulis admittitur: vt infra, de præscrip. ver. quotiens. & C. de sac. san. eccl. sancimus: ne lucrentur huiusmodi personæ iniquæ: vt. j. de dolo. l. non debet. in fi. & l. sequen. & C. de dolo. si superstite. & C. de iur. do. l. j. sed an in hoc casu hæc subsidiaria datur in quadruplum? potest dici quòd sic: vt. j. de fur. l. si quis vxori. §. j. licet marito in vxorem pœnalis non detur: vt. C. rerum amo. l. ij.

D

n *Non faceret.* cum facere vellet. Sed an[a] qui dedit vt faceret, teneatur simili pœna? Respon. tenetur: vt argu. C. de episco. & cle. l. si quenquam. in fin. & C. de pœna iudi. authen. nouo iure. & infra, ea. l. §. sed & constitutio.

o *In quadruplum.* an totum sit pœna vel non, dic vt infra, eo. l. in hæredem. §. fin.

p *Annum.* vtilem: vt infra, eo. l. annus.

q *Competit.* ei qui dedit vt non fieret: & ei ob cuius malum vel bonum fuit datum. vt infra, eo. l. & generaliter. §. illud. &. l. si quis ab alio. Sed an hæc actio infamet? Quidam quod sic: vt diximus supra, de infa. l. j. Accursius.

r *Crimina.* si quis accipiat ob ea instituenda vel non instituẽda.

s *Ob negotium.* criminale, vel forsan pecuniarium: vt infra, ad. l. Iul. repetũ. l. antepe. circa prin. ibi, iudiciúmve capitis, pecuniæue &c. sed B. contra. Et not. quod hic tenetur quinque modis. Primo hoc edicto. Secundo. l. Iul. repe. vt hic: quæ imponit pœnam extraordi.

a *No. glo. secundum Bal. quod pœnæ statutæ contra aliquid accipiẽtes per barataria videtur etiã habere locũ cõtra diuites. concor. & facit. l. 1. de cupressis. li. 10. C. Calũnio. sus quinque modis punitur.*

extraordi. vt. j. ad. l. Iul. repetun. l. lex Iulia. §. hodie. Tertio tenetur crimine falsi: quod pœnam deportationis vel vltimi supplicij continet: vt infra, ad. l. Corne. de fal. l. j. j. respon. &. §. fin. Quarto tenetur de crimine concussionis: vt. j. de concus. l. fin. & his quatuor modis tenetur qui pecuniam vel simile accepit: vt. j. eod. & generaliter. sed in alio differunt: quia lex Cor. & Iul. repet. non distinguunt, faciebas per calumniam vel non faciebas: sed satis est q̃ accepisti. At hoc edicto & crimine concussionis ita demum teneris si ita accepisti quòd negotium calumnioſe instituas vel non instituas. Quinto tenetur lege Remia. sed hęc ob aliam causam punit, scilicet quòd crimen inchoatum nõ prosequitur & punitur ad similitudinem supplicij vel extraordinarię: vt. j. ad Turpil. l. j. in princi. & C. de accu. l. fi. in prin. Sed an vna via per aliam tollatur? Respon. hoc edictũ per alia nõ: vt. C. quando ci. ac. cri. præ. l. j. repetund. vero & de falsis inuicem tollũtur: vt infra, de accu. senatus. lex Remia per aliam nõ tollitur: quia ex alio facto datur: vt infra, de accu. libellorum. §. sed & si aliud. Item hoc edictum pœnã venire facit ad bursam actoris: alia ad fisci. Accursius.

acceptum Flo.

a *Tenetur.* facit. ff. de pac. l. iurisgentium. §. sed si fraudandi. &. j. de pecu. l. summa. §. penu.

b *Nostri.* scilicet Antonini: quæ est. C. de pœna iudi. qui male iudi. l. j.

niam, siue ante iudicium, siue post iudicium acceptum, tenetur[a].

Qui corrumpit iudicem vel aduersariũ, litem perdere debet. secus si bona fide transigit. Bartolus.

¶ Sed & constitutio imperatoris nostri[b] quæ scripta est ad Cassium Sabinum, prohibuit iudici vel aduersario[c] in publicis, vel priuatis vel fiscalibus causis pecuniã dare[d]: & ex hac causa litem perire[e] iussit. Nam tractari potest, si aduersarius[g] non per calumniam, transigẽdi animo accepit, an constitutio cesset? & puto cessare: sicut hoc quoque iudicium. neque enim transactionibus est interdictum: sed sordidis concussionibus.

Pecuniam accipere dicitur quocumque modo bursale commodũ consequatur. Bart.

¶ Pecuniã autem accepisse dicemus, etiam si aliquid pro pecunia[h] accepisset.*

II. PAVLVS libro decimo ad Edictum.

QVinetiam si quis obligatione liberatus[i] sit: potest videri cepisse. Idemque [est] si gratuita pecunia vtenda data[k] sit: aut minoris locata vẽditáve res sit. Nec refert, ipse pecuniam accepe-

Aduocatus & procurator aduersarii dicuntur.

c *Aduersario.* non principali, sed eius procuratori vel aduocato, qui & aduersarij dici possunt: & tenentur domino causæ hoc edicto cuius sunt procuratores: quia pecuniam acceperunt vt eis facerent negotium per calumniam, id est vt paterentur se vinci. Et hic qui dedit punitur: vt subiicit.

a Bal. hic dicit istam gl. fin. quod si quis phibetur dare: ita phibetur accipere. de quo in secũdis interpretat. hic. Bo.

d *Dare.* & per consequens eis accipere[a]. Accursius.

e *Litem perire.* nisi ille qui dedit, confessus fuit. tunc enim in eo uentum litis meretur veniam. in auth. vt liti. iu. §. ij. col. ix. & continua sequentia his: nam &c. q. d. sine dubio lis perit vbi per calumniam facta est contentio litis, id est recessum est à lite per corruptelam: vt. ff. proxi. §. nam & si non per calumniam sit facta, ad huc dubium est. & hoc est, nam &c. & dic casum: sic dominus lit. calum. instituit: & postea procuratorem ordinauit, qui procurator transegit habens liberam administrationem: vt supra, de procu. l. procurator cui generaliter. vel speciale mandatum: vt supra, de pac. l. rescriptum. §. fi. aliàs enim non posset transigere. valet quidem hæc transactio potius inspecta bona fide procuratoris quàm mala domini: vt infra, de contrahen. emp. in huiusmodi. & de ædil. edic. l. cum mancipium. & sic aduersarius exponetur: vt supra, scilicet procurator aduersarij. Sed quid si ipse dominus litis transegerit? Dic quod valet semper transactio nisi in casu, quando scilicet actor calumnioſe agit. quo casu non valet. & potest dici hoc edictum habere tunc locum: vt infra, de condic. indebi. l. in summa. §. j. secus si nulla dicatur ideo quia de tali crimine non licet transigi: vt. C. de contrahen. & commit. stip. l. si quidem. in fin. tunc enim non cadit in hoc edictum. Et vt plene scias quando locum habeat hoc edictum vt pereat lis: distingue, an dedi procuratori, vel tutori, vel aduocato aduersarij: an ipsi aduersario. primo casu litem perdo: vt hic, & infra, de iur. fisc. l. in fisci. &. l. eius qui. j. respon. idem si dedi iudici vt pro me iudicet.

Idem dico & si simpliciter dedi vt pronuntiet. licet M. contradixerit: vt infra de condic. ob tur. cau. l. ij. §. fin. Sed & actio de dolo ad damna & ad expensas contra me datur domino si procurator non est soluendo: vt infra, de dolo. l. & eleganter. §. pen. in duobus tamen casibus litem non perdo. primus si sponte sui confessus: vt. C. de pœna iudi. in authen. nouo. alius quando domini voluntate transegisem. in secundo casu quãdo ipsi aduersario, semper valet trãsactio: vt per totum titu. de transact. in. C. & ff. nisi in casu: vt infra, de cõdic. inde. in summa. in prin. & hoc si causa erat pecuniaria. si vero criminalis, & potest transigi: vt quia ingerit pœnam sanguinis, valet transactio quantum ad accusatum: vt infra, de bo. eorum. l. j. sed accusator incidit in Turpil. & maxime si innocens erat accusatus, nec probatum est crimen in eo. si vero nocés, non tenetur hoc edicto: quia peccata non mentium &c. vt infra, de iniur. eum qui. in prin. incidit tamen in Turpil. vt. C. de adul. l. serui. Item non incidit in Turpil. si innocens erat. si tamen crimen fuit probatum: vt infra, ad Turpil. l. j. §. incidit. si vero transigi non poterat: vt quia crimen erat capitale: nec ingerit, scilicet sanguinis pœnam: vt. C. de transact. l. transigere. accusatus habetur pro confesso: vt infra, de præuari. l. fi. & cessat hoc edictum.

Punitur affectus, licet non sequatur effectus: quando lex solum affectum sine effectu considerat. Bartolus.

¶ Si igitur† accepit, vt negotium faceret: siue fecit, [l]siue nõ fecit[m], [tenetur[n].] Et qui accepit ne faceret: & si fecerit, tenetur. ¶ Hoc edicto tenetur etiam is, qui depectus[o] est. Depectus autem dicitur, turpiter factus.

Si turpitudo versatur etiã ex parte dantis: ei non competit repetitio, sed solum ei in cuius præiudicium datum est. Bartolus.

¶ Illud erit notandum, quòd qui dedit pecuniã vt negotium quis pateretur, non habebit ipse repetitionem. turpiter enim fecit[p]. Sed ei dabitur repetitio* propter quem datum est, vt calumnia ei fiat. Quare si quis & à te pecuniam acceperit, vt mihi negotium faceret: & à me, ne mihi faceret: duobus[q] iudiciis mihi tenebitur.

Duobus modis legitur in glo. primo quòd

III. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

ET generaliter idem erit, si quid omnino compendij sensit propter hoc, siue ab aduersario, siue ab alio quocũq;.

Punitur affectus, licet non sequatur effectus: quando lex solum affectum sine effectu considerat. Bartolus.

¶ Si igitur† accepit, vt negotium faceret: siue fecit, [l]siue nõ fecit[m], [tenetur[n].] Et qui accepit ne faceret: & si fecerit, tenetur. ¶ Hoc edicto tenetur etiam is, qui depectus[o] est. Depectus autem dicitur, turpiter factus.

Si turpitudo versatur etiã ex parte dantis: ei non competit repetitio, sed solum ei in cuius præiudicium datum est. Bartolus.

¶ Illud erit notandum, quòd qui dedit pecuniã vt negotium quis pateretur, non habebit ipse repetitionem. turpiter enim fecit[p]. Sed ei dabitur repetitio* propter quem datum est, vt calumnia ei fiat. Quare si quis & à te pecuniam acceperit, vt mihi negotium faceret: & à me, ne mihi faceret: duobus[q] iudiciis mihi tenebitur.

Duobus modis legitur in glo. primo quòd

f *Aduersarius.* id est procurator aduersarij.

g *Pro pecunia.* large enim dicitur pecunia: vt infra, de verb. sig. l. iiij. &. C. de consti. pecu. l. ij. in fin. Accursius.

h *Quinetiam. Liberatus sit.* vt infra, de regulis iur. l. si quis obligatione. & dic per acceptilationem: vt differat à sequẽti. l. §. hoc edicto. Accursius.

i *Vtenda data.* nam interusurium remisisse videtur. & sic est argu. contra magistros. ad quod facit infra, de leg. j. si seruus le. §. fi.

k *ET generaliter. Sine fecit.* scilicet calumnioſe.

m *Sive non fecit.* Et sic punitur propositum, licet non sequatur effectus: vt supra, de postu. l. j. §. item senatusconsulto. in glo. siue non. & supra, quod quisque iur. l. iij. in prin. sed argu. contra. ff. de his qui no. infa. l. qui autem.

n *Tenetur.* & sic no. quòd qui accepit, semper tenetur siue per condict. ob tur. cau. siue ob causam: siue per hoc edictum, sed non semper agit qui dedit: vt infra, eo. §. fina. Accur.

o *Depectus.* Sed qualiter hic in quadruplum tenetur? Respon. bene: vt infra, eod. si quis ab alio. in fin. j. respon. nam recepisse videtur: vt infra, de his quæ in frau. cre. l. j. in fine.

p *Turpiter enim fecit.* & ita in pari causa potior est. &. c. vt infra, l. in hæredem. §. fin. Sed quid si dedero quid sub hac disiunctione vt sibi non fieret, aut illi fieret negotium per calumniam: aut sub hac coniunctione vt sibi non fiat, & vt alij fiat? Respon. vt diximus in simili. infra, de condic. ob tur. cau. l. vbi autem.

q *Duobus iudiciis.* i. duabus actionibus in factum.

HAec actio.] CASVS. Dedi tibi pecuniam ne me per calumniam accusares. me defuncto hæres meus non agit hac actio. neque ad quadruplum neque ad simplum secundum quosdam: sed tamen poterit agere condictione ob turpem causam, vel potest intelligi vt hæres non agat hac ac. scilicet in factum

ex hoc

BIU Cujas

ex hoc edicto ad quadruplum: sed ad simplum agat tantum. & sic duobus modis ponitur hic casus. Item datur contra hæredem in simplum, scilicet in id quod ad eũ peruenit: vt in.l.seq. Viuianus.

a *Hæc actio.* Duobus modis potest legi hæc lex. Primo vt hæc actio in factum non detur hæredi etiam in simplum. & quod dicit repetere potest, scilicet per cõdictionem ob turpem causam. & qđ dicit, quia &c. melior ratio videtur, quia ad vindictam tãtũ dari videtur: vt in actione iniuriarũ. similis ratio est quòd ideo vna nó detur: quia alia datur: vt infra, vi bo. rapt. l.ij.§.vlt. in fin. Secundo dicas (quod est verius) quòd hæc regula quę est in principio, restringitur per subsequens: vt & alias. infra, de adqui. pos. si is qui. & quod dicit in fine, repetere potest: scilicet actione in factũ ex hoc edicto. Et secundũ hoc quærit si turpitudo versetur ex parte dãtis? Respon. non datur dantí nec eius hæredi condictio ob turpem causam: vt infra, proxi. §. fin. nec ex hoc edicto: vt supra. l. proxi. §. fina. sed an dabitur hæredi eius ob cuius malũ datio facta fuit? Respon. cõdictio ob turpẽ causam non: quia vt condictio talis vel similis detur: oportet aliquid geri ab eo cui datur: vt infra, de condict. inde. si in area. in princip. quod hic non fuit. dic ergo actionem in factũ dari ex hoc edicto hæredi etiam in quadruplum intra annum: nec dicas quòd sit ad vindictam. cum enim ideo detur quod ad eum peruenit, non potest dici ad solam vindictam dari.

hæc actio competit ad simplum quando cõpetit condictio ob turpem causam. ista lec. non est vera: vt infra. l. proxi. §. fi. secũdum aliam. h. d. Hæc actio non datur hæredi nisi ad simplum. Bartolus.

IIII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

HAec actio [a] hæredi [b] quidem non competit: quia sufficere ei debet, quòd eã pecuniã, quam defunctus dedit, repetere potest [c]:

Hæc actio datur contra hæredem quatenus ad eum peruenit. Bartolus.

V. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

IN hæredem autem competit in id, quod ad eum peruenit. Nam est cõstitutum, turpia lucra hæredibus quoque extorqueri, licet crimina extinguantur [d]: † vtputa ob falsum [testimonium,] vel iudici ob gratiosam sententiam datum, & hæredi extorquebitur [e], & si quid aliud scelere quæsitum [est.]

Hæc actio quantum ad simplum cõcurrit cum condictione ob turpem causam & vna per aliam tollitur. Bartolus.

¶ Sed etiam præter hanc actionem [f] condictio [g] competit, si sola turpitudo accipiẽtis [h] versetur. Nam si & dantis [i]: melior causa erit possidentis. Quare,* si fuerit condictũ [k], vtrum tollatur [l] hæc actio: an verò in triplum danda sit? an exemplo furis & in quadruplum actionem damus, & condictionem? Sed puto sufficere alterutram actionem. Vbi autem condictio competit [m], ibi nõ est necesse post annum [n] dare in factum actionem.

Annus in hac actione computatur à tẽpore scientiæ. Bartolus.

VI. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

ANnus autem in personam quidem eius, qui dedit pecuniam ne secum ageretur [o], ex eo tempore cedit, ex quo dedit: si modo potestas ei fieret experiundi. In illius verò personã, cum quo vt agatur, alius pecuniam dedit: dubitari potest, vtrum ex die datæ pecunię numerari debeat: an potius ex quo cognouit [p] datã esse: quia qui nescit †, is videtur experiũdi potestatem non habere. Et verius est ex eo annum numerari, ex quo cognouit.

Hæc actio competit danti non turpiter, & ei etiam ob cuius negotium datum est, licet ipse non dederit. Bartolus.

† *Cõtra tex. in l. Cum ff. ad senatusc. Syllei.*

‡ *Haloan. Quæritur*

b *Hæredi.* dantis vt non fiat calumnia. Accursius.

c *Potest.* scilicet actione in factum ex hoc edicto.

IN hæredem.] CASVS. Ista actio datur in hæredem inquantum ad eum peruenit: quia in persona hæredis crimen extinctum est. [SED ETIAM.] Volebas me per calumniam accusare, dedi tibi pecuniam ne hoc faceres: vel alius dedit vt me accusares. habeo act. in factum ex hoc edicto. Item condic. ob tur. cau. Si vero vna actione actum fuerit, an alia tollatur? dicitur quòd vna vel altera sufficit agi: tamen hoc intelligas vt circa literam notatum est. Viuianus.

d *Extinguantur.* morte scilicet: vt. C. si reus vel ac. mor. fuerit. l. j. ij. &. iij.

e *Extorquebitur.* vt hic, & infra, quod metus causa. l. quod autem. &. l. quod diximus. §. fin. vnde Cato: Nemo diu gaudet sub iniquo iudice vincens. Sed cui dabitur? Quidam fisco: vt infra, de iure fis. Lucius. puto tamen magis alteri parti: subaudi, si non versetur turpitudo ex parte dantis. M. vt supra. l. & generaliter. §. illud: & arg. contra. infra, de litigi. l. fin.

f *Præter hanc actionem.* scilicet in factum ex hoc edicto.

g *Condictio.* scilicet ob tur. causam.

h *Accipientis.* vt si dedi ne mihi faceres negotium per calumniam: vt infra, de condic. ob tur. cau. l. j.

i *Dantis.* veluti si fuerit datum iudici vt male iudicet, vel aduersarij procuratori: vt supra, eo. l. j. §. penul.

k *Condictum.* id est repetitum per condictionẽ ob turpẽ causam.

l *Vtrum tollatur.* caute nota tres quæstiones, an in totum quadruplum tollatur. vel ratione simpli, vel in nihilum hæc actio in factum per condictionem ob turpem causam. ad quas confusè respondet dicens sufficere alterutram. quod expone, id est alteram. & hoc scilicet quantum ad rei persecutionem: sed in pœna durat

ff. Vetus.

A actio: vt arg. infra, de fur. si pignore. §. cum furti. & sic est responsum ei quod innuit in secunda, & non in tertia quæstione: nec ei quod innuit in prima. Azo. Alij dicunt vnam prorsus per aliam tolli [a]. licet enim vna ad rem, altera ad pœnam detur, tamen est vna ordinaria, altera extraordinaria: & ideo tolli videtur: vt infra, nau. cau. sta. l. iij. §. nouissime. & infra, quod me. cau. l. metum. iij. §. licet. & sic respõ. ei quod innuit in prima: non ad id quod innuit in secunda & tertia. Sed prima verior est. Item nunquid totum quadruplũ est pœna: an ineat rei persecutio, vt in actione quod me. causa? Quidam dicunt totum esse pœnã, vt in actione furti: vt infra, eod. si quis ab alio. in fi. j. respon. &. §. item si filius. in fi. §. cui opinioni illud solũ obstat, quia post annum datur in simplũ: quod videtur esse rei persecutio, quòd quadruplo insit intra annũ: vt infra, quod me. cau. si cũ. §. j. in princip. Sed dices tũc quòd illud simplum sit pœna tempore minorata. Alij dicunt (quod est verius) quòd non est totũ quadruplũ pœna. & quod dicitur in. d. l. infra, si quis ab alio. verum est quòd vnus in quadruplum agit: alter in simplũ. qui tamẽ prius exegerit, claudit alij viam agendi ratione simpli: vt argu. C. de condict. fur. l. j. Secundam approbo. vel distingue an agat vna persona: vt hic, an diuersæ: vt infra, si quis ab alio. arg. infra, de condic. inde. l. Iulianus. in fi.

a *Tu dic secundũ Bar. quòd tollatur in totũ: vt l. i. §. in tu. & ra. detra.*

† *Iste text. facit ad sta tutũ de donatione vt insinuetur intra certũ tempus. & ad statutum de syndicis vt maleficia intra certũ termi num denũtiẽt. de quo p Bal. hic.*

m *Vbi autem condictio competit.* vt quãdo dedi ne mihi fieret negotium per calumniam. Accursius.

n *Post annum.* sed intra annũ forte datur in triplũ secundũ. Az.

ANnus.] CASVS. dedi tibi decem ne mihi negotium facias per calumniam. vnde habeo act. in factum vsque ad annum. nunc quæritur ex quo tempore currat annus. Et dicit quòd à tempore dationis currit annus iste. hoc est verum quando ego dedi ne mihi negotium facias per calumniam. Si autem aliquis dedit tibi pecuniam ne mihi negotium facias, currit annus à tempore scientiæ. Viuianus.

o *Ageretur.* scilicet calumnioſe: aliàs valeret transactio: vt dixi supra, eod. l. j. §. sed & constitutio.

p *Cognouit.* erit ergo hic annus à principio sui vtilis, ad sui progressum continuus: sicut & in biduo vel triduo dato olim ad appel. vt infra, quando appel. sit. l. j. §. dies. sed in ædil. actio. contradico: quia lex dicit simpliciter vtile tempus esse: vt infra, de ædil. edict. sciendum. j. §. fin. &. l. cum sex. vnde dico semper vtile, licet quidam contradicant.

SI quis.] CASVS. Titius dedit tibi pecuniam ne mihi negotium facias, id est ne me per calum. accuses. si Titius fuit meus procurator vel meo mandato facit: mihi dabitur repetitio. si nullum horum interuenit, Titius repetit quod dedit, & ego agam in quadruplum. [SI VT.] Dedi tibi. x. vt Titium filiumfam. accusares. dicitur hic quòd patri Titij datur act. in factum in te. Itẽ dicit quòd si Titius filiusfami. accipiat pecuniam vt alij negotium faciat: ipse filiusfam. tenetur: Item si dedit alius filiofam. ne mihi faciat negotium: ille qui dedit repetet quod dedit: & ego agam in quadruplum. [CVM PVBLICANVS.] Titius erat publicanus, quia tributa vel pedagia colligebat. quidam rusticus soluit tributa, Titius accepta mancipia in causam pignoris detinebat. si Titius accipiat aliquid vt rustico reddat mancipia, tenetur iste Titius hoc edicto.

BIU Cujas

a *Faciat.* scilicet calumnioſe.
b *Meo.* scilicet ſpeciali: vt differat à ſequenti caſu.
c *Ratum habui.* neque potui: quia non eſt meo nomine geſtum.
d *Repetere.* quod dedit, vel cõdicti. ob turpem cauſam: vel certi condic. vel act. in factum: vel etiam ex hoc edicto: arg. ſ. eo. &

Datũ cauſa pietatis, quandoque repetitur.

generaliter. in fi. Et ſic not. mirabile quòd repetitur datũ cauſa pietatis: vt hic, &. C. de nup. l. patrem. hoc autẽ ideo, quia verſatur delictum accipientis. Vel

a Vtraque ſolutio vera eſt & bona, ſecundum Bal. hic.

dic [a] miſericordia fuit quo ad me pro cuius vtilitate dabat: non quo ad eum cui dabatur.

e *Et me.* ob cuius bonũ datio facta eſt. Acc.
f *In quadruplum.* ſcilicet intra annum: nam poſt annum nullo modo agã, cum totũ quadruplum ſit pœna: licet quidam contra: vt dixi. ſ. eo. l. in hęredem. §. fin. Vel dic vt ibi no. Sed hęc pœna an ſit hodie correcta per auth. C. de pœna. iudi. auth. nouo iure. vbi alia pœna imponitur? Reſpon. nõ: quia illa pœna præſtatur fiſco: hæc autem priuato: nec eſt cautũ illa lege vt hæc actio tollatur: vt. j. de obligationi. & act. l. quoties. &. C. de ſepul. vio. l. iij. & infra, de incen. rui. nau. quo naufragiũ. §. fi. ſecundum Ir. Poteſt etiã dici vt ibi loquatur cum ibi datum eſt iudici tantum: hic cum priuato tantum. quod non placet: quia hic titulus generaliter dicit, cuicumque detur: vnde prima verior eſt. Itẽ eſt contra. inſti. de act. §. omnes. Sed hic nulli datur vltra quadruplum actio.
g *Etiã patri.* quo ad exercitium. eſt tamen actio filij quo ad dominium etiam iure veteri: vt infra, de act. & obli. l. in factum. Accurſius.
h *Vel non faceret.* calumnioſe, ſemper intelligas. Accurſius.
i *Et ſi alius non mandatu meo.* aliàs nomine meo, aliàs non mandato meo. Accurſius.
k *Ne fiat.* ſupple: & ego non habui ratum, aliàs ego ſolus agerem: vt ſupra, in princip. huius. l. prout habes nomine meo. ſecundum aliam idem quo ad quadruplum: vt ſupra, quia nec ratum habere potui.
l *Poſſe.* hic eſt arg. quòd totum quadruplum ſit pœna.
m *Cum publicanus.* Publicanus eſt qui publico fruitur: vt infra, de pu. l. j. §. j.
n *Mancipia.* ſcilicet alicuius qui bene ſoluerat tributum.

b Iſta glo. eſt not. ad doct. dãtem pecuniam ſcholaribus vt eum audiant: quæ tamen glo. hoc nõ vult: ſed potius cõtrariũ: vt

o *Pecunia eſt.* [b] ſcilicet ob mancipia reſtituenda. calũniari enim videtur iniquè retinendo, ſecundum Ir. & videtur ſpeciale in publicano vt hoc edicto tali caſu teneatur. nõ ita forte in ſimilibus, ſed habet locum condic. ob tur. cau. vt. C. de condic. ob tur. cau. l. fi. &. j. de condic. ob tur. cau. l. fi. & hoc quando ſponte fuit data. ſi autem per vim, habet locum edictum de publi. in duplum. & hoc nihilominus: vt infra, de pub. l. j. §. j. Alij dicunt hic ex hac parte edicti, ſcilicet de publi. ſed tunc non faceret ad titulum iſtum.
p *Edicti.* poſiti ſupra, eod. l. j. Accurſius.
q *Si ab eo qui innocens.* ſed ſi nocens, non punitur pœna de qua dicitur in fin. huius. l. quia peccata nocentium &c. vt infra,

VII. PAVLVS libro decimo ad Edictum.

SI quis ab alio acceperit pecuniam, ne mihi negotiũ faciat [a]: ſi quidem mãdatu meo [b] [ei] datum eſt, vel à procuratore meo omnium rerum, vel ab eo, qui negotium meum gerere volebat, & ratum habui: ego dediſſe intelligor. Si autem nõ mandatu meo alius ei (licet miſericordiæ cauſa) dederit, ne fiat, neque ratum habui [c]: tunc & ipſum repetere [d], & me [e] in quadruplum [f] agere poſſe. Si vt filiofamilias negotiũ fieret, acceptũ eſt: & patri [g] actio danda eſt. Itẽ ſi filiusfamiliãs pecuniã acceperit, vt faceret negotium, vel non faceret [h], in ipſum iudicium dabitur. & ſi alius non meo mandatu [i] ei dederit, ne fiat [k]: tũc etiam ipſum repetere, & me in quadruplũ agere poſſe [l]. Cùm publicanus [m] mancipia [n] retineret: datáque ei pecunia [o] eſſet, quæ non deberetur: & ipſe ex hac parte edicti [p] in factum actione tenetur.

Qui accipit pecuniã vt deſiſtat ab accuſatione calumnioſa, crimine non probato hac actione tenetur. Bartolus.

VIII. VLPIANVS libro quarto Opinionum.

SI ab eo qui innocens [q] fuit, ſub ſpecie criminis alicuius quod in eo probatum [r] nõ eſt, pecuniam acceptam is [ſ] cuius de ea re notio eſt, edoctus fuerit: id quod illicitè extortum

A de iniur. l. eum qui. in princip. ſed in Turpil. incidit: vt infra, ad bicim. Turpil. l. j. §. j. Accurſius.
r *Probatum.* nam & ſi probatum eſt, ſi innocens eſt, non punitur: vt. j. ad Turpil. l. j. §. incidit. & ſic duobus caſibus nõ punitur.
ſ *Is.* ſcilicet iudex.

pre. Bal. cit. nõ re. vio tamen quod Bal. memine. de iſta q. ad hoc.

eſt, ſecundum edicti [t] formam, quod de his eſt, qui pecuniam, vt negotium facerent, aut non facerent, accepiſſe dicentur, reſtitui iubeat: & ei, qui id commiſit, pro modo delicti pœnã irroget [u].

Separatorũ ſeparata debet eſſe ratio. Bar.

IX. PAPINIANVS libro ſecundo de Adulteriis.

B DE ſeruo [x] qui accuſatur, ſi poſtuletur, quæſtio habetur: quo abſoluto, in duplum [y] pretij * accuſator domino dãnatur [z]. Sed & citra [a] pretij æſtimationem quæritur de calumnia eius. ſeparatum [b] eſt etenim calũniæ [c] crimẽ à damno, quod in ſeruo propter quæſtionem domino datum eſt.

t *Edicti.* poſiti. ſupra, eod. l. j.
u *Irroget.* extra ordinem, ſcilicet de crimine concuſſionis, vt infra, de cõcuſſ. fi. vel repetund. vel etiam ordinariã: vt dixi. ſ. e. l. j. §. j.

de iſta q. ad hoc.

DE ſeruo.] CASVS. Accuſabam te de aliquo crimine, & petebam ſeruum torqueri: qui tortus fuit & deterioratus: poſtea fuit abſolutus. ages tu dominus ſerui contra me, quia teneor ac. ad duplum nomine ſerui. Itẽ * nihilominus ꝓpter calumniã ero puniendus.

Flyn.

x *De ſeruo.* ſcilicet eius qui &c. & ſic dicũt dominum accuſatũ. & ſecundum hoc aliud in adulterio: quia tũc ſimplum tãtum præſtatur: vt. j. de adulte. ſi poſtulauerit. in princ. &. §. ſi reus. Tu dic nil ſubaudiri, & aut ſeruus accuſatur, aut extraneus, aut dominus. Primo caſu emendatur in duplũ ab eo qui petiit torqueri calumnioſe: vt hic, & infra, de adul. ſi poſtulauerit. §. fin. &. C. eo. dominis. ſecundo caſu fit æſtimatio, & media pars emendatur ab accuſatore, & alia ab accuſato: vt infra, eo. ti. de adul. ſi poſtulauerit. in princip. tertio caſu, quãdo eſt accuſati vel patris, debet publicari poſt torturam tantum: & domino in ſimplum emẽdari. & poteſt hoc dici in omni crimine verum: vt. d. l. ſi poſtulauerit. §. iubet. &. §. idem. &. §. ſi reus. &. C. de adul. l. iij. in fin. Accurſius.
y *In duplum.* ſcilicet deterioratio nis.
z *Damnatur.* cõdictione ex lege: vt. j. de adul. quod ex his. & ſic
D facit per quandã ſimilitudiné ad hũc tit. vel dic actione in factũ.
a *Sed & citra.* id eſt præter: vt. j. de pigne. act. l. j. in fi.
b *Separatum.* No. ſic. C. de dona. inter vi. & vxo. l. ſi maritus. j.
c *Calumniæ.* quod eſt extraordinarium vel ordinarium ad ſimilitudinem ſupplicij. C. de accu. l. fi.

Digeſtorũ
ſeu Pandectarum liber quartus.

DE IN INTEGRVM reſtitutionibus.

TITVLVS I.

C Iſta lex non indiget ſummario, potes tamen dicere breuiter quòd læſis qualitercũque ſubueniatur, manifeſtè pertinet ad publicam vtilitatem. Bartolus.

I. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

VTilitas huius tituli [d] non eget commendatione: ipſe enim ſe oſtẽdit [e]. Nã ſub hoc titulo [f] plurifariam [g] prætor hominibus vel lapſis [h], vel

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS.

Dictum eſt ſupra, de nego. geſt. ab aliis qualiter rata habere cogamur: nunc qualiter à nobiſipſis etiam geſta rata habere non cogantur: ſed reſcindere petimus. Accurſius.

d *Vtilitas huius tituli.* id eſt huius edicti: quod non habemus quo ad verba.
e *Oſtendit.* vnde ab alio oſtendi neceſſe non eſt: vt. C. quando & qui. quarta pars. l. ij. in medio. l.
f *Sub hoc titulo.* ſ. gñali. vt enim gallina cõgregat pullos ſuos ſub alis: ſic hic ti. cõphendit ſequentes vſq; ad ti. de arb. Alij dicũt, ſub hoc. i. poſt hũc. ſic. j. ſi cer. pe. l. j. &. j. de interd. l. ij. §. recuperãdę. nõ eſt vis: quia in idẽ recidit. Ac
g *Plurifariam.* i. pluribus modis. nã quandoq; iure ac. vt. j. tit. j. &. j. tit. ij. quandoq; iudicis officio: vt. j. de mino. l. q ſi mino. §. fi.
h *Lapſis.* ſui facilitate.

Circumſcriptu.

BIU Cujas

circumscriptis [a] † subuenit: siue metu [b], siue calliditate [c], siue ętate [d], siue absentia [e] inciderunt in captionem,

II. PAVLVS libro primo Sententiarum.

SIue per status [f] mutationẽ, aut iustum errorem [g].

Restitutio conceditur cognito quòd causa ex qua petitur, sit iusta & vera. Bart.

III. MODESTINVS libro octauo Pandectarum.

OMnes in integrum restitutiones causa cognita [h] à prætore [i] permittũtur*: scilicet vt iustitiam earũ causarũ examinet, an verę sint [k], quarũ nomine singulis subuenit.

In his quæ contra ius commune conceduntur, de minimis non curatur. Item minimum dicitur secundum magnitudinem rei. Bartolus.

IIII. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij.

SCio illud à quibusdam obseruatũ, ne propter satis minimam rẽ [l], vel summam [m], si [n] maiori rei [o] vel summæ preiudicetur, audiatur is, qui in integrum restitui postulat.

Non videtur rem perdidisse qui ad eam potest restitui.

V. PAVLVS libro septimo ad Edictum.

NEmo videtur re excluſus, quem prætor in integrum se restituturum polliceatur [p].

Beneficium restitutionis transit ad hæredes & cæteros successores vniuersales. Bar.

VI. VLPIANVS libro decimotertio ad Edictum.

NOn solũ [q] minoris, verùm eorum quoque, qui reipublicæ causa abfuerunt, itẽ omnium, qui ipsi potuerunt restitui in integrũ, successores in integrũ restitui possunt. & ita sæpissime est constitutum. Siue igitur hæres sit [r], siue is, cui hæreditas restituta est [s], siue filiifamiliàs militis [t] successor, in integrum restitui poterit. Proinde & si minor in seruitutem redigatur, [u] vel ancilla fiat [x], dominis eorum dabitur, non vltra tempus statutum [y], in integrum restitutio. Sed & si forte hic minor [z] erat captus in hæreditate, quam adierit: Iulianus libro septimodecimo Digestorum scribit, abstinendi facultatem dominum posse habere [a], non solum ætatis beneficio, verum & si ætas [b] non patrocinetur: quia non [c] apiscendæ hæreditatis gratia legũ

Adquirere non dicitur cui cito auferri potest.

NOn solum.] CASVS. Hæc. l. ponit regulã quæ talis est, quòd omnes qui sunt in tali causa vbi restitui possunt, possunt & eorum heredes. vnde si minor alicui successit ex testaméto, vel ab intestato: & sit in ea causa vt restitui debeat, & decedat qui ei successit, erit restituendus. Idem est si ei sit hæreditas restituta per Trebel. idem si fuerit filiifamil. vel militis successor. nam & in istis casibus restituitur hæres. Idem in aliis casib [g] quos enumerat in litera in fi. vbi dicit quòd quando restituitur dominus vel pater ex generali clausula, vel ex sua persona: & non ex filij vel serui cui successit: quia si habui libertũ minorem qui fuit lęsus in aliquo contractu: si postea redigam eum in seruitutem, ego potero restitui: & si iste libertus minor vel seruus adiuit hæreditaté, ego domin [g] potero restitui vt illá hereditaté dimittã ego nó solum propter ætaté, sed beneficio legis q propter ingratitudinem libertum redigit in seruitutem.

a *Circumscriptis.* aduersarij dolo. Accursius.
b *Metu.* de quo habes. j. tit. j.
c *Calliditate.* de qua habes. j. ti. ij.
d *Ætate.* & de hoc est. j. de mino.
e *Absentia.* de qua est. j. ex qui. cau. ma. Et nota quòd absentia mea vel aduersarij dat mihi restitutionẽ, sed dolus tantum aduersarij non meus dat mihi in integrum restitutionem. Accursius.
f *Siue per status.* in libertate: aduersus quam vel pro qua quis restituatur, non habet hic ti. locũ: quia cũ res mutat statũ, nulli restitutioni locus est: vt. j. de mino. si ex causa. §. Papinianus. &. §. aduersus: qui est. §. fi. quare dicũt quidá poni exẽplũ in minore arrogato: vt j. de min. l. iij. §. si quis. secundum Azo. & H. Alij dicũt: vt. j. de capi. de. l. legatũ. &. l. eas. Sed certe ibi non perit actio: & ideo nó est necessaria restitutio. Tu dicas, quòd hoc ponitur hic propter ti. illum qui est. j. de cap. de. vbi est loc [g] restitutioni: vel contra eundem quãdo est minima cap. demi. vel cõtra aliũ ad quem bona capite minuti puenerũt: vt. j. de cap. de l. ij. j. respó. &. §. j. &. l. tutelas. §. si libertate.
g *Errorẽ.* de quo dic: vt. j. de insti. l. habebat. in fi. j. respon. &. j. quãdo act. de pecu. est anna. l. j. §. quæsitum.
h *Omnes. Cognita.* in qua exigitur præsentia vtriusque partis: & alia quæ habes. j. de mino. in causæ. j. §. causa.
i *A prætore.* hodie etiam à delegato: vt. C. vbi & apud quẽ. l. fi.
k *Veræ sint.* sed nunquid potest esse vera, & tamẽ non iusta: vt si facto velit restitui: vt. j. de mino. l. verum. §. sciendũ. versi. itẽ non restituetur. &. l. quòd si. §. non semper. &. j. de iureiu. nã postea. §. si minor. quare dic secundum Io. veræ. i. iustæ. sic institu. qui manu. non pos. §. semel. & infra, de lega. j. si fideiussor. §. meminisse.
l *Rem.* id est speciem.
m *Summam.* id est quantitatem. Et sic no. propter paruam rem non debere aliquid mutari: vt hic, &. j. de contrahen. emp. l. res. &. j. ti. j. l. v. &. j. de dolo. si oleum. in fi. Argu. contra. j. de dam. infec. si proprietarius. in fi. j. respon. ADDITIO. Pro solu. huius contrarij dic secundum Bart. hic, quòd in his quæ conceduntur secundum ius commune, curatur de minimis: secus in his quæ cõtra ius commune ex speciali priuilegio permittuntur: vt hic.
n *Si maiori.* vt si vendidi minori plura & certo pretio, & ipse in minima quantitate pretij vel minima specie dicit se deceptum, & in ea parte restitui petit. ego enim econtra possum petere vt à toto contractu recedatur, cum minori pretio totaliter non dedissem, vel vnam rem sine alia non vendidissem: vt ar. j. de in diem addic. quòd si vno. & de ædil. edic. cum eiusdem. &. j. de minori. tutor. §. j. &. C. si aduer. trãsac. l. j. &. ij. ne ergo maiori rei fiat prẽiudicium, non potest restitui. secus autem dicam si separati essent contractus: vt. j. de mino. l. etiam. j. §. j.
o *Maiori rei.* subaudi, maximæ.

NEmo.] CASVS. Minor læsus est in contractu quem fecit: quia vendidit rem aliquam forte, & tradidit eam emptori. quia potest restitui: non videtur eam vendidisse & tradidisse.

p *Pollicetur.* dando sibi actionem, vel quòd tantum valeat: vt. j. de regulis iur. l. qui actioné. & infra, tit. j. metũ. iij. §. volenti. Ecõtra nõ dicitur ille adquirere cui cito auferri potest: vt. j. de adqui. pos. l. non videtur. Et no. quòd ratione huius ficti dominij dicitur quis contra tale fictum dominiũ præscribere: vt. C. quod me. cau. l. si vi vel metu.
q *Non solum.* regulam ponit quam probat per quinque exempla lex ista: & probatur etiam hæc regula. j. de mino. l. minor. §. fin. & l. seq. &. l. iij. §. penu. &. C. de tempo. in integ. resti. l. ij. &. iij. &. iiij. &. l. ea quæ. §. si quando. & propter hoc dicit hæc litera, & ita est sæpiss. &c. In casu tamen fallit hæc regula, quando defunctus qui poterat restitui, decessit vltimo momẽto quo ius suum expirauit. & hoc est quod Io. dixit, oppono de puncto. Item & vbi non poterat defunctus restitui ratione personę: vt contra patrem vel patronum: nec hæres poterit: vt. C. qui & aduer. quos. l. fin.
r *Hæres sit.* ex testamento, vel ab intestato.
s *Restituta est.* qui est loco hæredis. restituam dico per Trebel. vt insti. de fideicom. hær. §. restituta.
t *Siue filiifami. militis.* facto testamento: aliàs successorem non habet: vt infra, de castré. pec. l. ij. putarem tamen & tunc patrem posse restitui: vt arg. j. proxi. respon. &. j. de mino. l. iij. §. Pomponius. nam in castrensi etiam sine patris voluntate poterat contrahere, & decipi: vt infra, ad Macedo. l. ij. secus si voluntate patris vel domini contrahat seruus vel filius accipiẽdo mutuum, & decipiatur: vt infra, de mino. l. iij. §. fi. &. l. seq.
u *Redigatur.* ex causa ingratitudinis: qui tamen erat in libertate quando fuit deceptus.
x *Fiat.* de nouo: quia vendat se ad pretium participandum: vt infra, de mino. si ex causa. §. Papi. Accursius.
y *Tempus statutum.* olim vtilis annus: vt infra, de mino. l. minor. xxv. an. §. fi. hodie quadriennium: vt. C. de tempo. in integrũ rest. l. superuacuam. &. C. de repudi. hære. l. fi.
z *Hic minor.* in seruitutem redactus. Accursius.
a *Habere.* ex generali clausula, si qua alia iusta mihi &c. vt. j. ex quibus causis ma. l. j. in fi. sed hæc & alia fuit iusta causa.
b *Si ætas.* sua, vel redacti: vt infra, de separatio. l. penul. §. fin.
c *Quia non.* tacitæ obiectioni respondet: quasi videretur agnouisse hæreditatem reuocando in seruitutem, nunc respondet non esse verum: quia &c.

BIU Cujas

a *Beneficio.* id est reuocatur in seruitutem per ingratitudinem.
b *Vindictæ.* scilicet principaliter.

Iuus. IC. ASV S. Quidam citatus erat coram iudice non cõparuit. iudex eum condemnauit. sedente tamen adhuc iudice pro tribunali venit, & dicit se paratum respondere. an sit audiendus, quæritur. Et respon. quòd sic. fingit enim. l. quòd ideo in iudicio nõ comparuit, quia præconem nõ audiuit: & si audisset, venisset. & plures sunt causæ in quibus potest quis restitui quàm supradictæ. l. j. &. ij. & qã aliquo casu danda erit actio de dolo: vnde æquũ est vt restitui possit potius quàm ad act. de dolo descendatur.

c *Rem.* id est causam. dãnauerat enim eũ prætor vt contumacem.
d *Etsi.* i. quamuis.
e *Ex solẽnibus.* id est ex sententia soleniter lata. Et no. regulam vt hic, & infra, de regu. iur. l. & si nihil. &. C. de sum. Tri. l. iij. in princi. nisi vbi æquitas &c. vt subiicit hic, & infra, de insti. habebat. in fi. j. respon. & infra, quando act. de pe. est an. in. l. quæsitum. & infra, quę sen. sine appel. l. j. j. respon. &. §. j.
f *Respondit.* id est non venit. sic infra, de mino. Papinianus. ibi, nec dixit. secundum vltimum sensum.
g *More.* id est solenniter, in scriptis scilicet, vt. C. de senten. ex breuicu. re. l. fi.

beneficio [a] vsi sunt, sed vindictæ [b] gratia.

Hæc lex est singularis, in cuius lec. nostri glossato. variant: ideo primo ponam casum secundum Io. postea ponam secũdum Azo. secundum Io. hoc dicit. Verus cõtumax veniens iudice sedente pro tribunali restituitur ad appellandum. Idem si abfuerit dolo aduersarii: vel absque sui culpa. hoc dicit secundum Io. quæ quidem lectu. non videtur mihi vera. Transeamus igitur ad lec. Azo. quàm puto veram, secundũ quam breuiter hoc intendit: Contumax fictus veniens iudice sedente pro tribunali restituitur ad totam causam. idem si dolo aduersarii, vel absque sui culpa abfuerit. Bart.

VII. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

DIuus Antoninus Martio Auito prætori de succurrendo ei, qui absens rem [c] amiserat, in hanc sententiam rescripsit: Et si [d] nihil facile mutandum est ex solennibus [e]: tamen vbi æquitas euidẽs possit, subueniendum est. Itaque si citatus non respondit [f], & ob hoc more [g] pronuntiatum est, confestim [h] autem pro tribunali te sedente adiit: existimari [i] potest, non sua culpa, sed parũ [k] exaudita voce præconis defuisse: ideoq; restitui potest. Nec [l] intra has [m] solùm species consistet huius generis auxilium.

h *Confestim.* si autem non ita cito rediret, ita demum restituatur si probet dolum aduersarij: vt infra, de iudi. si prætor. nisi necessaria & probabili causa fuit absens: vt dices infra, l. fi. &. d. l. si prætor. in fi.
i *Existimari.* id est præsumi, & sic est præsumptio contra præsumptionẽ primam qua præsumitur contumax propter edictorũ citationem: vt infra, de re iudi. l. contumacia. §. contumax. secunda ideo, quia cito venit. quid ergo si constet quòd bene audiuit vocem præconis, & dixit forte quòd ad iudicium non veniret? Respon. nõ est locus præsumptioni: quia in incertis & cætera, vt infra, de verbo. obli. continuus. §. cum ita. in fi. s. in glo. nullus. secundum Azo. sic ergo in ficto contumace hic dicit. [a] Quidam tamen (vt Io.) adhuc eum admittunt per. l. istam, quasi non reciatur probatio in contrarium ex quo cito venit. quod facit, quia videtur tempore congruo venisse: cũ ea quæ incontinenti &c. vt infra, si cer. pe. l. lecta. §. dicebam. in gl. j. nec prima stare potest: quia communi iure appellatur fictè contumax, scilicet, qui non fuit inuentus: siue fuit, & nihil dixit: vt infrà, de iudi. & post. §. fi. sed ad quid restituetur? Respon. ad totã causam: quod plus est.

a Improprie loquitur: quia loquitur impersonaliter citato qui nihil dixit: vt ifra, l. proxi. nã iste est in cõtumacia vera, sed tacita: tamẽ vel atur ista cõtumacia p cõparitionẽ incõtinenti factã: & ita loquitur lex nostra secundum Bar. hic. Fictus cõtumax appellare potest.

k *Parum.* id est non.
l *Nec.* in genere loquitur vsque ad finem: non tamen in casu præmisso.
m *Intra has.* respondet tacitæ obiectioni, quasi non videantur plures species restitutionis nisi quæ continentur. ff. co. l. j. &. ij.
n *Oportebit.* quandoque: non semper vel in omni causa, vel cõtractu, vel qualibet re. Accursius.
o *Soleat.* scilicet per fraudem.
p *Restituere.* Sed ad quid fiet restitutio? Ioan. dicit ad appellandum. & in vero contumace intelligit hãc legem. Sed Azo ad totam causam. Et intelligit hoc etiam in ficto. nam appellare etiam iure communi potest, cum lex ista fingat eum non contumacem. Contra Ioan. est quia sit iniquum ad appellandum tantum restitui si cõtingat quod forte dolo aduersarij abfuit. nam potest hoc

A euenire: vt hic dicit. Contra Azo. est, quia ille de quo magis videtur, vt absens probabili & necessaria causa: non tamen restituitur nisi ad appellandum: vt. j. l. fin. sed ibi fuit defensus. Quare tu distinguas an dolo aduersarij abfuit, & tunc ad totam causam. an non, & tunc ad appellandum tantum vere contumax, sed ficte ad totam causam. Sed nũquid hoc casu cum dico eum restitui ad appellandũ, erit petenda restitutio, & danda intra decem dies: vt intra eosdem posit appellare? videtur quòd sic: vt. j. rem ra. ha. l. bonorũ. dic tamen contra. nam statim intra. x. dies debet petere: & licet vsque ad quadriennii fere duret antequã sibi detur, non nocet. vltra enim durare non potest: vt. C. de tempo. in integ. rest. l. fin. & ea data poterit appellari: quia in petẽdo nõ fuit negligẽs: vt. j. de mino. l. intra. &. C. de tempo. in integ. rest. l. petẽdæ.

etenim deceptis sine culpa sua maxime si fraus ab aduersario interuenerit, succurri oportebit [n]: cum etiam de dolo malo actio competere soleat [o]. Et boni prætoris est potius restituere [p] litem, vt & ratio & æquitas postulabit: quàm actionem famosam [q †] constituere: ad quam [r] tunc demũ descendendum est, cum remedio [f] locus esse non potest.

Minores etiam legitime defensi restituũtur ad totam causam. Absentes vero ex necessaria & probabili causa legitime defensi restituuntur ad appellandum. Bar.

VIII. MACER libro secundo de Appellationibus.

INter minores vigintiquinq; annis, & eos qui reipublice causa absunt, hoc ĩterest, quòd minores annis, etiam qui per tutores curatoresve suos defẽsi sunt [t], nihilominus in integrũ contra rẽpu. [u] restituuntur, cognita [x] scilicet causa. Ei verò qui reipublicę causa absit, cæteris quoque, qui in eadẽ causa habentur, si per procuratores suos defensi [y] sunt, hactenus in integrum restitutione subueniri solet, vt appellare [z] his permittatur.

q *Famosam.* de dolo.
r *Ad quã.* s. talẽ de dolo. nã alię famosæ bene competũt cũ aliis. Ac.
f *Remedio.* scilicet alio: vt. j. de dolo. l. j. in fin. &. l. ij. in prin.
t *Inter minores. Defensi sunt.* aliàs nullum esset in iudicium: vt. C. si aduer. rem iudi. l. cũ & minores. &. j. de re iudi. l. acta. §. fi.
u *Contra rempu.* & sic multo magis inter priuatos: vt. j. de pet. hęre. item veniũt. §. ait senatus. versi. in priuatorũ.
x *Cognita.* nam cõtra sententiam latam pro libertate non restituitur. C. si aduer. li. l. fi. Item contra patrem [b] vel patronum: vt. C. qui & aduer. quos. l. fi. & nihilominus tutores vel curatores possunt conueniri: vt. C. si tu. vel cu. inter. l. etiam. ij. Accursius.
y *Defensi.* indefensi autem in integrum restituuntur ad totam causam: vt. C. ex qui. cau. ma. l. j. &. C. de procu. l. quia absente.
z *Appellare.* si incipiant causam restitutionis intra decem dies ex quo cognouerunt cõputandos: vt. C. quomodo & quando iudex. l. ab eo. & finiatur intra quadriẽnium: vt no. ff. l. proxi. Et quia diuersis modis subuenitur ratione diuersarum absentiarum: ideo dic. v. esse genera absentiæ. prima probabilis & necessaria: vt militiæ. secunda probabilis tantũ, vt studiorum. tertia necessaria tm. vt in relegato. quarta volũtaria sine contumacia: vt mercator, vel alius non contumax. quinta vt per contumaciã. In prima ergo si fuit legitimè defensus, restituitur ad appellandũ: vt hic. si nõ legitime defensus, vel nullo modo defensus, restituitur ad eremodiciũ, id est ad totam causam: vt. C. de procu. l. quia absente. &. j. de iudi. si prætor. in fi. &. j. ex quibus cau. ma. l. ab hostibus. j. respon. &. C. quibus ex causis ma. l. j. &. C. quomodo & quando iud. l. pe. Sed contra. j. de re iudi. contra pupillum. Sol. vt ibi. In secunda, scilicet vbi probabili tantum, legitime defensus ad nihilum: vt. j. qui ex cau. ma. l. necnon. &. j. quando app. sit. l. j. §. fi. non legitime defensus, vel nullo modo defensus, ad appellandum auditur suo iure, non per restitutionem: vt. C. quomodo & quando iud. l. ab eo. vbi nullum potuit relinquere procuratorem: vel reliquit, & est defunctus, & tunc in totum restituitur vt colligitur in dicta. l. necnon. In tertia vero, vbi scilicet necessaria tantum, causa etiam cognita subuenitur: vt si procuratorem non potuit relinquere, vel reliquit sed mortuus est: vt infra, quibus ex causis ma. sed & si per. §. j. in fin. l. &. infra, de mino. Papinianus. & sic videtur idem in his duobus. Vel dic quòd differunt: vt no. in. l. necnon. & in. l. sed & si per prætorem. §. aduersus. qui est. j. §. In quarta, vbi non contumaciter, sed voluntarie abest, nec

dicitur

dicitur restitui: quia nec lædi per sententiam potest: vt infra, de re iud. l. de vnoquoque. In quinta, scilicet vbi cótumaciter, si est ficte contumax, auditur appellans: vt infra, de iudi. & post. in fin. si vere contumax, non auditur appellans: vt in authen. de iudi. §. audient. col. vj. nisi veniat sedente iudice pro tribunali: vt supra. l. proxi. Verum contumacem dico qui aperte dicit se non venturum: ad quem sufficit vna nútiatio: vt infra, qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. fi. fictũ vero illum qui inuenitur & dixit se venturum: vel dixit nihil, non tamen venit: ad quẽ debet nuntiari: vt infra, de re iudi. cótumacia. §. cotumax. nec ob. ĵ. de app. ex consensu. §. eum. vt ibi not. Si autem non inuenitur, dicunt quidam non posse fieri contumacem etiam ficte. vt infra quę sen. sine ap. l. j. §. item. Tu contra dicas. sufficit enim si denuntietur ad domum: vt arg. C. de an. excep. l. penul. in fine. & infra, de dam. infect. l. iiij. §. abesse. *ADDITIO.* Pro solu. dic vt ibi per Dy. & adde q̃ no. in regula præsumitur. in Mercu. vbi de ista citatione ad domum diffuse tractatur, & ibi ponitur veritas secundum Baldum.

[DE EO] QVOD METVS causa gestum erit.

TITVLVS II.

Quod metus causa gestum est, non habetur ratum. & ponit definitionem metus, & definitionem violentiæ. hoc dicit vsque ad l. fi. Bartolus.

I. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

AIt prætor: *Quod metus causa*[a] *gestum erit, ratum non habebo*[b]. Olim[c] ita edicebatur: *Quod vi metúsve causa.* Vis enim fiebat mentio propter necessitatem impositam contrariæ † volũtati[d]. Metus est instantis periculi vel futuri[e] causa mẽtis trepidatio.* Sed postea[f] detracta est vis mẽtio, ideo, quia quodcunque vi atrocis[g] fit, id metu quoq; fieri videat.

II. PAVLVS libro primo Sententiarum.

VIs aũt est maioris rei impet', qui repelli nõ potest.[h]

III. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

COntinet igitur hæc clausula[i] & vim, & metum. Et si quis vi compulsus aliquid fecit, per hoc edictũ restituitur.

Breuiter in hac. l. intelligitur de vi iniuste illata. Bartolus.

FSed vim accipimus atrocẽ[k], & eã, quæ aduersus bonos mores fiat: non eam, quam magistratus rectè intulit, scilicet iure licito[l], & iure honoris: quẽ sustinet.[m] Cæterum si per iniuste alicui fecit, punietur per hoc edictum. Leges sequen. claræ. sunt.

i *Hæc clausula.* scilicet, quod metus causa.

k *Atrocem.* in qua inest dolus: vt ĩtra, de vi & vi ar. l. j. §. atrocẽ.

l *Iure licito.* nam iuris executio non habet iniuriam: vt infra, de iniur. l. iniuriarũ. §. j. & facit. ĵ. ad. l. Aquil. quẽ admodũ. §. magistrat⁹. & . ĵ. de aqua plu. ar. l. quod principis.

m *Sustinet.* no. honorẽ on⁹ habere. sic inst. de iur. na. §. sed quod prĩ.

n *Locum habere.* conuenitur tamẽ finito officio, nõ prius: cũ sit de illis qui nõ possunt vocari in ius: vt. ĵ. de in iur. l. nec magistratib⁹. & . s̃. de in ius vocan. l. ij. Ac.

iniuriam quid fecit populi Romani magistratus, vel prouinciæ præses: Pomponius scribit hoc edictum locum habere[n]: si fortè, inquit, mortis aut verberum terrore pecuniam alicui extorserit.

IIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

EGo puto etiam seruitutis[o] timorem, similiumq́; admittendum. †

Metus intelligitur qui cadit in constantem virum, vt mortis, vel cruciatus corporis, vel seruitutis, vel pudicitiæ: secus si alterius leuis vexationis vel infamiæ. Bart.

V. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

IMetum accipiendum Labeo dicit nõ quemlibet timorem, sed maioris[p] mali.*

VI. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

2METum autẽ nõ vani hominis, sed qui merito & in hominem constantissimũ[q]* cadat: ad hoc edictum pertinere dicemus.

VII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

NEc timorẽ infamiæ[r] hoc edicto contineri, Pedius dicit libro septimo, neque alicuius vexationis[s] timorem per hoc edictum restitui. [t] Proinde[u] si quis meticulosus rem vlã * frustra timuerit, per hoc edictum non restituitur: quoniã neque vi, neque metus cau-

o *Ego puto. Seruitutis.* vt si ego inclusus timeã ne seruer in perpetuis vinculis: vel ne seruiã in perpetuũ vt sclauus. vel dic vt. ĵ. eo. isti quidem. §. fi is.

† *In hac & sequẽtia resp̃ōsa Aristot. lib. 3. Ethic. cap. 6. 7. & 8. vbi copiosè differit, quã rũ rerũ metus admittẽdus, vel nõ.*

p *Metum. Sed maioris.* id est magni, vt verberum vel cruciatus corporis: vt C. de transact. interpositas. nõ vilis: vt supra, titu. j. l. scio.

* *Flo. Metus litatis*

q *Metum. Constantissimum.* ad q̃ facit. ĵ. ex quibus causis ma. l. ij. §. fi. & infra, de re. iur. l. vani timoris. & infra, de re iudi. si quis ab.

* *Flo. homine constantissimo*

Nec timorẽ.]CASVS. Dicebas q̃ malam cantionẽ de me cantares nisi de meo tibi darẽ. dedi vel promisi. non est locus huic edicto. idem est si frustra timueris. [PROINDE.] In furto vel in adulterio es deprehensus, & ne interficereris, promisisti. locus est huic edicto: quia non habebitur ratum. iustus enim fuit metus: potuisti enim interfici siue iuste siue iniustè. si vero timuisti ne te pro. x. proderet. i. ne te manifestaret iudici, loc⁹ erit huic edicto si dedisti aliquid. Lex sequens dicit q̃ illi supradicti qui aliquid accipiunt pro cóperto stupro, incidũt in l. Iul. de adul. & non consideratur, potuisset accusari vel interfici dans vel promittens nécne, quia timore cõpulsus dedit. [SIIS.] Mouebã Sticho quæstionem, petendo eũ in seruitutem, cum esset in poss. seruitutis: & quidã, puta Titius habebat instrumenta stat⁹ istius Stichi: si Stichus iste dedit aliquid Titio ne instrumenta interuertat, iustus est metus. Item dicit q̃ si aliquis dedit ne patiatur stuprũ, iustus est metus: & locus est huic edicto. hęc vera sunt siue quis dedit pro se ne stuprum patiatur, siue pro liberis suis.

* *nullam Flo.*

a *Quia metus causa.* gaudent breuitate moderni: vt etiam syllabam vnam non necessariam non apponant. sic. &. C. de ap. l. ampliorem. §. in refutatoriis. &. C. de dona. l. fina. Accursius.

b *Non habebo.* aliquo tempore: vt infra, eo. si mulier. §. q̃ metus.

c *Olim.* verba Vlpiani.

d *Voluntati.* scilicet spontaneæ. nam quædam voluntas inest in metu: vt infra, eo. si mulier. §. si metu. & sic idem est volens & nolens secundum leges.

e *Vel futuri.* periculi. tamen pręsenti metu instante: vt infra, eo. metum. iij. in prin. quæ est contra. Accursius.

f *Sed postea.* in nouo edicto. Accursius.

g *Vi atroci.* scilicet compulsiua, vel etiam inquietatiua quandoque: vt infra, eo. metum. iij. §. idem. secus in expulsiua vel ablatiua vel turbatiua.

h *Vis autem. Non potest.* Aduersus quam parum proficit custodia: vt infra, de act. emp. si ea res. ad prin. & no. quòd non definitur hic vis prout hoc ti. accipitur, vt pro compulsiua: quia resisti potest, licet cũ periculo: vt. C. de hær. insti. l. cũ proponas. vel subaudi, commode.

i *Continet.*]CASVS. Dicit prætor in edicto suo quòd nõ habebit ratum quod vi vel metu gestũ erit. & hoc exponit de qua vi intelligatur. vnde si iudex vel magistratus vim intulit alicui subdito, & licite: huic edicto locus non erit. cæterum si in-

k *No. q̃ argumentes ex tex. & glo. quod verba edicti de aliquo operante intelligantur de illo in cuius verbum debet habere locum. ff. ad muni. & ff. si quis ius dicenti. de lega. & similib.*

u *Proinde.* dixit. s̃. quando directò timebatur metus: nunc quando per quoddam medium: puta per adulterium.

BIU Cujas

a *Recte scribit.* imò videtur non recte: quia non debet dari repetitio: vt.j.de condic.ob tur.cau. idem & si.quæ est contra. Sed hoc intellige per act.quod met.cau.& sic accipe sequentia. non autem per cõdic.ob tur.cau.vt ibi.Sed quare diuersum? Rñ. quia prætor tantum præsentem causam inspicit.i.metum: vt.j.ẽ.isti.ius ciuile etiã præteritũ.i. stuprum & sic denegat repetitionẽ.Et hęc ratio est: quia ibi debet esse plus mũdus qui alij obiicit turpitudinẽ: hic nõ sic à pte obiicit turpitudinẽ.Et sic non opponitur exceptio rei iud. agẽti hac actione, licet pdiderit in conditione: vt.j. de excep. rei iudi.l.de eadẽ. &.l. cum quæritur.Accur.

Marito non licet omnẽ adulterum occidere.

b *Vel.*pro id est.

c *Adulterum.* non licet omnem adulterum marito occidere:sed vilem hominem tantum: patri vero omnem : vt infra,de adul.l.marito. &.l.nec in ea.ibi, ideo autem.& in gl.omnem. &.l.quod ait.Item nec omnẽ furẽ nisi se telo defendat,vt subiicit.& infra,ad.l.Aquil.itaq;. & .l. sed & si.& .j. ad l.Corn. de sica.l. furẽ.

* *Flo. incidunt, quòd*

d *Non iure.*sufficit ergo vel de facto vel de iure timere. sic infra, qꝑ vi aut clam.prohibere.§.fi.Sed arg.cõtra.C.eo.l.accusationis.&.j.de pec.l.eo tẽpore.

e *Sed & si ne prodatur.*id est ostendatur.

f *Quæ diximus.* vel non iure. & sic no.argu.quòd non refert an aliquid fiat:an id per quod perueniatur ad id:vt infra, de mino.si filius.& infrà, ed Treb.facta.§.fin.& infra, de tut.& curat.da.ab his.l.scire oportet.ar. contra. supra,de pact.si vnus.§.illud.& negotio.gesto.l.atqui.in prin.&.§.j.&.l.eum actum.

g *Isti quidem & in legem Iuliam.* scilicet de adult.vt infra,de mino.l.auxilium.§.j.&.C.ad.l.Iu.de adul.serui.

h *Restituant.*scilicet accepta, & hoc per actionem quod met. causa,non per condictionem:vt diximus.ŝ.l.proxi.

i *Malo more.* secus in pecunia per patronum à liberta accepta: vt infra, eo. si mulier.j.respon.quæ est contra : quia iste qui pretium pro comperto stupro accepit, deliquit.nam incidit in.l.Iul. vnde etiam ab eo pecunia reuocatur. at ibi patronus de iure accepit.nam & eam poterat reuocare in seruitutem. Accrusius.

Seruitus est similis morti.

k *Metu.* seruitus enim est similis morti : vt infra, de condi.& demon.l.intercidit.in fi.Sed quid in alio instrumento pretiosarum rerum ? Forte dic non idem : quia nec mors, nec quasi, vel cruciatus corporis interuenit: quod est necesse:vt.C.de transact. interpositas.*ADDITIO.*Moderni dicũt qꝑ si instrumẽtũ cõtinet quãtitatẽ omnium bonorũ vel maioris partis, qꝑ idẽ est sicut qñ ĩfertur timor mortis vel pœne capitalis:vt inst. de excu.tu.§. itẽ ꝓpter.& in.l.fi.C.de reuo.dona.cum simi.secundum Baldum.

l *Si iam in seruitutem.*hic duo dixit Pla.primo quòd ita demum habeat locum hic.§.si incontinenti reuocetur in seruitutem : vt hic,&.j.l.ꝓxi.in prin.Secũdo quod alias ꝓbatiões nõ habeat:vt hic subiicit, & arg.infra, de fur.l.qui tabulas.§. Apocha.ibi, sed nihil & cætera.Io.contra in vtroque. & in primo hic subaudit, maxime.& est pro eo.supra,eo.l.j.in.§.fina.ibi, metus est instantis vel futuri & cætera.in secundo exponit non possum, id est possibile non est posse.nam sufficit periculum posse euenire : vt ŝ.l.proxi.in fin. Item facit infra, ad legem Aquil.l.in lege.Et not. quòd quidã intelligunt hunc.§.quando est in pos.seruitutis.secus si in poss.libertatis : quia tunc probationis onus aduersario incũbit.idem tamen puto vtrobique propter generalitatem istius.§.

m *Seu mulier.* hoc intelligit in nouo edicto Pla.quando præcedentia ad venerem parata sunt : vt lectus & cooperta.& hoc ꝓpter hoc quod est infra.l. proxi.in principio,ad quod facit.C.de adul.l. quæ adulterium. idem puto secundum Io . etiam si sit futurum periculum : vt supra, e.l.j.§.fi. Sed quid si compulsus iuraui dare decem, & timore periurij dedi ? videtur habere locum hæc actio . nam vt hic datur propter timorem infamiæ, quæ iuris habet effectum, & repetitur : ita ibi. Sed contra dic. vt. C. eod. l. ij. &.xv.q.vj.ca.auctoritatem. retractatur enim à lege iuramentum:vt.C.de leg. & con.l. non dubium.in fine. hic autem præsens erat metus.

gestum est malo more[i]:& prętor non respicit, an adulter sit, qui dedit:sed hoc solùm,quòd hic accepit metu mortis illato.

Si is accipiat pecuniam, qui instrumenta status mei interuersurus est, nisi dem,non dubitatur quin maximo metu[k] cõpellar:vtique si iã in seruitutẽ[l] petor,& illis instrumẽtis perditis,liber pronũtiari nõ possum.

Quòd si dederit, ne stuprum patiatur vir seu mulier[m], hoc edictum locum habet:cùm viris bonis iste metus maior, quã mortis esse debeat. Hæc,quæ diximus ad edictum pertinere, nihil interest,in se quis veritus sit,an in lib eris suis: cum pro affectu parentes magis[n] in liberis terreantur.

In hac adiectione debet probari metus periculi instantis, non suspicati in futuro. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

n *Magis.*quã in se scilicet, vel etiam magis quàm ipsi filij: facit institu. de noxa.§.sed veteres. versi. quis enim patiatur. Et not.quòd pater plꝰ diligit filiũ ꝙ seipsum.Illud cõstat qꝰ plus pater filiũ,quã filꝰ patrẽ diligit:vt.j.vnde libe. scripto. in fi. &.j. de ioffi.testa.nam & si. in principio, & est ratio : quia esse sine perseuerentia plus in patre per filium, quàm in filio per patrem inuenitur.& hoc est naturale qꝰ res plus perseueraturas quis plꝰ diligit.

Pater plus diligit filiũ ꝙ seipsum. Filius patrẽ ꝙ se.

METUM.] CASVS. Ad hoc vt sit locus huic edicto, oportet quòd in veritate metus sit illatus, & in præsenti : illatus dico interuenien te actu alterius extrinseco: quia suspicio metus inferendi non induc it hoc edictum : non vt teneatur vt in futurum. vnde pone:Dum eram in vinea mea, videbam homines armatos transeuntes per viam : & fugi. non habet locum hoc edictum, nec interdictum vnde vi. non enim videor vi deiectus. sed si in vineam meam intrauerint, & me quærebant, & per aliam partem fugi : locum habet hoc edictũ. [*IDEM AIT.*] Si vi in solo meo ædificasti, quia me inuito te permisi ædificare, cum multos homines tecum armatos haberes, hoc edicto & interdicto vnde vi potero experiri contra te. Item si per metum possessionem rei meæ tradidero, locus erit huic edicto . [*ANIMADVERTENDVM.*] Si singularis homo mihi infert metum : habeo contra eum actionem ex hoc edicto. nam & si corpus vel collegium mihi metum intulisset, locus erit huic edicto .[*SED LICET.*] Si aliquid accipiam vt euadas vel liberem te de vi vel potestate hostium : non poteris repetere quod mihi dedisti: quia edicto nõ teneor.hęc vera sunt,nisi faciã vt detinearis.Sed pone quòd compulisti me per metum vt seruum manumitterem, vel ædificium destruerem.his casibus agam contra te inferentem metum ac. quod me.cau. Sed quod prætor dixerat se non habiturum ratum quod per metum gestum est : qualiter illud sit intelligendum quæritur. & distinguitur : aut res imperfecta est, quia per metum facta fuit promissio, sed non erat subsecuta traditio: aut fuit perfecta subsecuta traditione. in isto casu dabitur ac.& excep.in primo casu sola exceptio : sed male. vnde Vlpia. dicit quòd audiuit istam de facto agitari coram imperatore inter Cãpanos, & dicit : erat quidam cui vim iutulerunt, & promissionem quandam extorserunt : vnde dixit imperator metum passum habere hanc actio.& excep. vnde siue sit res tradita,id est siue sit perfecta siue non, habet hanc acti. & except . [*VOLENTI.*] Si rem corporalem puta librum mihi abstulisti per metum, dabitur mihi contra te actio in rem.vel si compulisti me per metũ vt te per acceptilationem liberarem : dabitur mihi personalis actio, vt quia metus causa actum est, acceptilatione non ob. qui ergo metum intulit, rem restituere, & de dolo repromittere debet, & ita metum passus habet in rem acti. si tamen agit actio. quod met. causa, & consecutus est quadruplum: non aget postea act. in rem vel contra . [*EX HOC.*] Si me compulisti rem per metum tibi tradere:erit mihi restituenda, & de dolo repromittes, scilicet quòd res metu ablata, non sit deteriorata. Item si per metum te per accep.liberaui ab obligatione in diem vel conditionali, debes te in pristinam obligationem reponere, aliàs ipsum debitum soluere. si hoc non feceris, vel non soluas : in quadruplum condemnaberis. Item si per metum compulisti

BIU Cujas

pulisti me vt tibi aliquid promitterē: debes me per acceptilatio- A
nem liberare. Item si vsusfructus vel seruitus per metum est amis-
sa metum passo erit restituenda. *CVM AVTEM.*] Hæc actio
in rem scripta est, & tamen est personalis id est, coërcet illum
ad quem emolumentum peruenit ex metu illato. si ergo accepi-
sti mutuam pecuniam
à creditore: & pro te si
deiussi, & ego per me-
tum compuli te vt te,
imò me (quia me libe-
rato tu es liberatus) li-
berares, non dabitur
secundū Iul. actio ad-
uersus te vt te reponas
in obligationē pristi-
nā, sed contra fideiuſ. si
tamē fideiussor nō re-
ponat principalē cau-
sam pristinam, dicebat
dari act. in eum in qua-
druplū. uerī⁹ tamē est,
vt dicit Marcell⁹, obli
gationē restitutam in
principalē causam in si
deiuſ. idem est ecōtra si
debitor pricipalis me-
tum intulit, vt vterque
liberetur: quia in vtrū-
que datur restitutio, &
hoc dixit proxi. l. [*SI METV.*] Idem dicit
ille. §. quod dicit in prī.
huius. l. & nihil addit
nisi quòd quādo debi-
tor per metū qué intu-
lit creditori liberat⁹ est
deberet reponere pi-
gnora in priorē obliga
tionem, & eti si fide-
iuſ. vt. s. in prī. huius. l.

3 METum autem præsentē[a] accipere debemus, non
suspicionem[b] inferendi ius. & ita Pomponi⁹ libro vicesimo-
octauo scribit. Ait enim metū illatum accipiendum: id est, si
illatus est timor† ab aliquo.

Denique[c] tractat, si fundum meū dereliquero audito quòd quis cum armis[d] veniret, an huic edicto locus sit. & refert Labeonem existimare, edicto locum nō esse: & *vnde vi* interdictum cessare: quoniam non videor[e] vi deiectus, qui deiici non expectaui, sed profugi[f]. Aliter atq; si postea, quā armati ingressi sunt,[g] tūc discessi[h]. huic enim edicto locū fore.*

Hæc actio concurrit cum interdicto qđ vi aut clam. Bartolus.

Idem ait, & si forte adhibita manu, in meo solo per vim[l] ædifices: & interdictum, *quod vi aut clam*, & hoc edictum[k] locū habere: scilicet, quoniam metu patior id te facere. Sed & si per vim[l] tibi possessionem tradidero: dicit Pomponius huic edicto locum esse.[m]

Contra vniuersitatem metum inferentem habet locum hoc edictum. hoc dicit. vel sic: Siue violentia inferatur à priuato. siue ab vniuersitate vel collegio: habet locum hæc actio. Bartolus.

Animaduertendum autem est, quòd prętor hoc edicto generaliter[n] & in rem[o] loquitur: nec adiicit à quo[p] gestum [sit:] & ideo siue singularis sit ꝑsona ea, quę metū ītulit, vel popul⁹, vel curia,[q] vel collegiū,[r] † vel corpus, huic edicto locus erit.

Licet mihi accipere pecuniam vt te à violentia illata per alium liberem. Bar.

Sed licet vim factam à quocūnque prætor complectatur, eleganter tamē Pomponi⁹ ait, B
si quo magis te de vi hostium, vel latronum, vel populi tuerer vel liberarem, aliquid à te accepero, vel te obligauero: non debere me hoc edicto teneri: [f] nisi ipse[t] hanc tibi vim summisi.[u] Cęterum si ali⁹ vim summisit, [x] teneri * me nō debere. Ego enim operæ potius meę[y] mercedem accepisse videor. Idem Pōponius scribit quosdam bene putare, etiā seruī manumissionē[z], vel ædificij depositionem, quam quis coactus fecit, ad restitutionem huius edicti porrigendam esse.

Ex hoc edicto in rebus seu negotiis perfectis oritur actio & exceptio. Bartolus. C

Sed quod prętor ait, *ratum nō habebo*,* quatenus[a] accipiendū est, videamus. Et quidē aut imꝑfecta res est, licet met⁹ interuenerit: vt puta stipulationē[b] numeratio non est secuta: aut perfecta, si post stipulationē & D

---

a *Præsentem.* etiā pro futuro periculo: vt. ſ. e. l. j. §. fin. quæ est cōtra.

b *Suspicionem.* No. suspicionem nil operari: vt hic, & C. eo. l. metū. Sed ar. contra. j. de adqui. pos. si id ꝙ. §. fi. & j. de dona. l. j. & j. loc. & con. l. habitatores.

c *Denique.* de præsenti metu & non præsenti dicitur per exempla.

d *Cum armis veniret.* qui aliò tendebat.

e *Non videor.* imò videor: vt infra, de vsuca. non solum. §. si dñs. quæ est cōtra. So. hic aliò tendebant: ibi ad locū veniebant. Vel dic quòd videtur vi deiici quātū ad amittendā possessionē, quia amittit, vt ibi: nō quantū ad hoc edictū vt habeat locum, & sic vtrobique aliò tēdebant. porro si vere illò tēdebāt, non tamen intrauerūt, habet locū interdictū vnde vi: vt. j. de vi & vi arma. l. j. §. idē Labeo. si autē aliò, nō: vt hic, &. j. de vi & vi ar. l. iij. §. si quis aūt visis. & hoc si nō habuerunt animū deiiciendi illū, vt ibi dicitur: nisi postmodū mutato proposito intrauerint: vt ibidē subiicit. Et his casibus nō est res vitiosa quantū ad vsuca. nisi in vltimo. quādo. ſ. mutato proposito intrauerūt. nā & possessio amittitur, & interdictū vnde vi locum habet: & est res vitiosa. At hoc edictū habet locū tūc cum armatis ingressis per vim cōpulsiuam patior eos possidere, & quasi sola vita contentus alia eis dimitto: [a] vt. j. proxi. §. idem ait & c. quæ patientia quodammodo pro traditione est: vt insti. de re. di. §. venditæ. versi. nihil. Et no. quòd hoc edictū non concurrit cum interdicto vnde vi: sed cum interdicto quod vi aut clam sic: vt. j. proxi. §. idem ait. & sic no. quòd quandoque amittitur possessio, nec locum habet interdictum, nec res est vitiosa: quādoque amittitur possessio, & datur interdictum, nec est res vitiosa: quandoque illa tria concurrunt: quandoque datur hoc edictum.

f *Profugi.* id est ante fugi.

g *Ingressi sunt.* scilicet mutato proposito: vel à principio hoc animo venerunt.

h *Discessi.* scilicet volens timore. aliàs si nolens deiicior: locum habet interdictum vnde vi.

i *Per vim.* compulsiuam.

k *Edictum.* quia patiendo coactus tradere videor coactè: vt modo dixi.

l *Per vim.* compulsiuam.

m *Edicto locum esse.* vt hic, & infra, eod. si mulier. §. qui possessionem.

n *Generaliter.* quantum ad res corporales & incorporales.

o *Et in rem.* quantū ad conuentos & possidētes rem illam in qua metus est admissus. † *Vide Innocen. extra de simo. c. dilectus. 2.*

p *A quo.* hoc quantum ad delinquentes. nec enim dicit: si quis metu & cætera, sed ꝙ gestum erit & cætera, & ideo &c. vt subiicit.

q *Curia.* decurionū.

r *Vel collegium.* monachorum, & expone hæc vocabula vt dixi, supra, quod cuiusque vniuer. l. j. sed si potest aliqua vniuersitas cōmittere metum, vt hic: ergo & dolum: vt infra, eo. si cum except. §. eū. Sed contra. infra, de do. sed si ex dolo. in pri. Sol. hic seruus vniuersitatis fecit: vt. j. de adq. pos. l. j. ī fin. & l. sequē. vel dic non tota, sed pars, scilicet maior: ꝙ perinde erit ac si tota: vt infra, de regu. iu. l. aliud. §. refertur. Vel dic quòd illi committunt qui regunt vniuersitatem, quibus & talia videntur mandata: vt infra, de vi & vi ar. l. si me. & infra, ad munici. l. Lucius. §. imperatores. Vel dic (quòd verius puto) quòd vniuersitas dolum & metum committit: vt hic dicit. & quod contraria lex dicit, quid enim & cætera. supple, facile.

* *alienus sum à vi, teneri &c. Flo.*

* *se nō habiturū, Fl.*

s *Edicto teneri.* nisi & ipse & cætera. vt subiicit: & C. eodem. l. non interest. quæ est contra. sed hoc nisi, tollit contrarium.

t *Ipse.* subaudi, ego.

u *Summisi.* id est te capi fecero.

x *Summisit.* id est te cepit.

y *Operæ potius meæ.* æquum est enim vt si habes bonum propter me, vt & ego habeam propter te, vt hic, & infra, de condic. ob tur. cau. l. idem. §. fi. & infra, ad. l. Rho. de iac. l. ij. §. æquissimum. & infra, de dona. si pater. §. si quis. Sed cum quilibet teneatur actione ista, ad quem peruenit commodum ex metu: vt infra, eo. si cum. §. aliquando. quare hic non tenetur? Respon. hoc quia huic dationi proxima causa est beneficium siue seruitium quod fecit ob hoc quod dedit: aliàs autem proxima causa traditioni factæ meticuloso est metus.

z *Serui manumissionem.* nota tres casus: quia aut fui ego dñs ab extraneo cōpulsus manumittere, & tūc obtinet ꝙ hic dicit: aut à populo, aut ab ipso seruo. & his duob⁹ casibus nō valet libertas, & ideo nō est locus restitutioni: vt. j. qui & à qui. ma. li. non. fi. l. ille seruus. & l. si priuatus. secus si seruū per metū mihi auferas, & manumittas: quia nō valet libertas: sed vindico vtili in rem: vt. j. qui. ad li. procla. nō li. l. ij. Sed in nostro casu contra quem restituitur dominus? quidam contra seruum, vt in seruitutem redigatur: quasi hæc sit magna causa: vt infra, de mino. si ex causa. §. fi. & l. seq tu dic secundum Io. contra inferentem metum, & ad interesse. nam libertatem reuocare non potest: vt infra, de dolo. & eleganter. in principio. & dicta. l. si ex causa. §. aduersus.

a *Quatenus.* id est qualiter.

b *Stipulationem.* per metum extortam.

Facta

† *Nō quod metū debeas esse atrox & talis qui cadat in constātē virū. cōcor. tex. & l. enterpos. tac. C. de rā. sta. ex. m. l. nē quid. ff. quemā. ff. de viur. Cy. in. l. t. de re. sind. vi. C. concurrēx. in calabria extra eo. & c. de lectu. sta. q. fu. Inno. in. c. cum nobis. de elect.*

Et sic cedo & recedo: sed vbi nō cedo pos sessionē, sed sola recedo, expulsus: habet locū vnde vi. quia ea mē tio est mēdax quæ fecum. Bal.

Flo. hoc

facere Fl.

BIU Cujas

numeratio facta est: [a] aut per metum accepto debitor liberatus est: vel quid simile contigerit, quod negotium perficeret: & Pomponius scribit [b], in negotiis quidem perfectis, & exceptionem interdũ, & actionem cõpetere: † in imperfectis autem solam exceptionẽ. Sed ex facto scio [c], cum Campani metu cuidã illato extorsissent cautionem pollicitationis [d], rescriptum esse ab imperatore nostro, posse eum à prætore in integrum [e] restitutionem postulare, & prætorem me assidente interlocutũ esse, † vt siue actione vellet aduersus Campanos experiri, esse propositam: siue exceptione [f], aduersus petẽtes, non deesse exceptionẽ. Ex qua constitutione [g] colligitur, [h] vt siue perfecta, siue imperfecta [i] res sit: & actio & exceptio det.

Difficilis est: & legitur tribus modis secundum veram lec. hoc intendit: Metum passo datur vtilis ex hoc edicto ipso iure: & per actionem ex hoc edicto restituitur directa. Bartolus.

¶ Volenti autem datur, & in rem actio, [k] & in personam, rescissa acceptilatione, vel alia liberatione. [l]

Metum inferens tenetur restituere, & de dolo cauere. hoc dicit. Vel sic: Qui restituit rem, per hanc actionem cogitur cauere de dolo. Bartolus.

¶ Iulianus libro tertio Digestorum putat eum, cui res metus causa tradita est, non solum reddere, verũ & de dolo [m] repromittere debere.

Persecutoria tollitur per pœnalẽ quando inest rei persecutio. hoc dicit. Vel sic: Actio in rem tollitur per pœnalem, & econuerso: quia in pœnali continetur rei persecutio.

¶ Licet tamen in rem [n] actionem dãdam existimemus, quia res in bonis est eius [o], qui vim passus est: verum non sine ratione dicetur, si in quadruplum quis egerit, finiri [p] in rem actionem: vel contra.

Per hanc actionem debet res in pristinum statũ restitui: aliàs contumax in quadruplum condemnabitur. h.d. Vel sic: Per hanc actionem fit restitutio in pristinum statum: & ad restituendum inferens metum compellitur.

¶ Ex hoc edicto restitutio talis facienda est id est, in integrum officio iudicis [q], vt si per vim res tradita est, retradatur: & de dolo (sicut dictum est [r]) repromittatur: ne forte deterior res sit facta. Et si acceptilatione liberatio interuenit, restituenda erit in pristinum statum obligatio: vsque adeo vt Iulianus scribat libro quarto Digestorum, si pecunia debita fuit quæ accepta per vim facta est: nisi vel soluatur, [s] vel restituta obligatione iudicium accipiatur [t], [in]quadruplo eum cõdẽnandũ. [u] Sed & si per vim stipulãti

† *Not. quòd ille qui habet exceptionem, nihilominus potest agere. conuenit. text. in simili in l. si quis rem. ff. de li. leg. & in l. Aurelius. §. i. e. ti. & in l. si cõtendat. ff. de fideiuss.*

† *Vide Inno. in. c. ex causis. extra de re iudica.*

a *Facta est.* similiter per metum: ne sit contra. C. e. l. ij. sed potest dici quòd est damnum passus in eo quòd est obligatus.

b *Scribit.* & male secundum Io. etiam in primo casu ex eo quòd posuit, interdum. nam vtrumque locum habet. & facit pro Io. infra, vbi dicit ex qua cõstitutione &c. Vel dic secundum Azo. bene in hoc primo dicto.

duo enim dixit. vnum de negotiis perfectis, & hoc bene. Aliud in imperfectis, & ibi male. Azo. Et secundum hoc hæc dictio, interdum, notabit facti varietatẽ, non iuris diuersitatem, & refertur tantũ ad exceptionem. q. d. si habile est vt habeat locum exceptio, aliàs nõ. nam si omnia perfecta sunt, & nihil dicit inferens metum passo, qualiter excipieret? At quod dicit in imperfectis solã exceptionem: pessime dixit, & ideo corrigitur in fin. §. Sed vnde fuit motus Pompo. in secundo dicto? Respõ. forte ex eo quòd hæc actio nõ datur, nisi habeat quis damnum: vt infra, eo. sed & partus. §. queri. hic autem non videbatur dãnum passus, cum res sit imperfecta. Sed potest dici quòd est damnum passus in eo quòd est obligatus. Accursius.

c *Scio.* loquitur. Vlpianus.

d *Pollicitationis.* id est promissionis: & sic res erat imperfecta. Accursius.

e *In integrum.* per actionẽ quod metus causa, vt per acceptilationem liberetur, non iudicis officio tantum.

f *Siue exceptione.* scilicet vellet experiri.

g *Ex qua constitutione.* id est rescripto principis.

h *Colligitur.* Quomodo colligitur ius generale ex interlocutoria quæ est in rescripto principis: vt. C. de le. & con. l. ij. quæ est contra? Respon. illud obtinet quando princeps interloquendo nouum ius constituit. hic autem non constituit, sed magis quod erat expositum. Vel ibi statuit imperator interloquendo in aliqua causa quæ fit coram eo. sed hic faciendo ius interloquendo. Item hoc est in corpore iuris. Sed hæc non valet: quia erat in corpore iuris ante hanc legem.

i *Siue perfecta siue imperfecta res sit.* si perfecta, datur actio, item exceptio si forte res redeat ad eum, quam repetit qui metum intulit: vel petit sibi caueri de euictione. si autem imperfecta, datur exceptio & etiam actio vt liberetur per acceptilationem: vt infra, eod. l. si cum excep. §. sed & si quis per vim. sed quando res est perfecta, videtur quòd nec actio nec exceptio detur, cum perficiendo videatur approbare primo factum: vt. C. eo. l. ij. quæ est contra. Sed dic quòd hic primum & secundum fuit factum per metum, ibi primum tantum. Accursius.

k *Et in rem actio.* quidam sic intelligunt, vt actio in rem vtilis habeat locum non quod met. cau. quando corporalia dedit per metum. secundum istos actio in personam quod met. cau. quando incorporalia, vt actionem: vt subiicit. sed Io. dicit, in rem vtilis quæ primo antequam per metum alij traderetur dominium, erat directa, nũc datur, & in personam, scilicet quod met. cau. quæ est in personam: vt institu. de act. §. præterea. dabitur & in eodem casu: vt infra, ea. l. §. licet. & etiam in alio casu: vt scilicet remisi actionem per acceptilationem, vel per pactum in illis casibus vbi tollitur actio ipso iure: vt supra, de pact. si tibi. §. quædam. aliàs enim agerem prima: & si excipiet de pacto, replicarem de metu. Item quod datur in rem priori domino, verum est si prius erat dominus: vel talis cui Publiciana vel similis daretur ratione directi vel vtilis dominij: aliàs non haberet locum hæc actio: licet interdictum vnde vi de hoc non curet: vt infra, de vi & vi arma. l. j. §. qui à me vi. nec actio personalis quæ met. cau. vt infra, eo. si mulier. §. qui possessionem. sed quare non datur actio in personam vtilis quæ primo dabatur directa, sicut rei vi? Respon. secundum Io. quia actio in rem videtur remansisse in rebus humanis, cum dominium semper fuerit saltem penes inferentem metum directum: at actio personalis fuit prorsus extincta: vnde in perpetuũ &c. vt infra, de solu. qui res. §. aream. Contra hoc est infra, de lega. iij. fideicõmissa. §. si rem. ideo dic secundum Azo. & etiam prima personalis datur vtilis. & sic potest intelligi quod hic dicitur. nam & aliàs actio resuscitatur: vt infra, e. si mulier. §. fin. & supra, si ex noxa. cau. aga. l. ij. in fin. & infra, de ca. de. l. tutelas. §. si libertate. & C. si aduer. transac. l. ij. & C. de accep. l. fi. & quod in. d. l. de solut. dicitur, fallit sicut & aliæ regulę. vel puncta ibi, in perpetuũ extincta certe resusci. & cætera.

l *Liberatione.* quæ facta fuerat per pactum simplex.

m *Etiam de dolo.* vt infra, e. l. §. ex hoc. & infra, de pigne. act. creditor. & de rei vin. si

n *In rem.* scilicet vtilem, vt diximus modo in. §. volenti.

o *In bonis eius est.* scilicet fictione iuris: quia nemo videtur &c. vt supra, titu. j. l. nemo. & dic vt ibi dixi.

p *Finiri.* si primo agatur in quadruplum, tollitur in rem: quia nata erat. sed si agatur in rem prius, vt dicit hic, vel contra, quomodo tollitur in quadruplum, cum non sit nata nisi tunc demum quando erit in contumacia quia nollet rem restituere: vt infra, eo. si cum exceptione. §. in hac. & instit. de act. §. item actio? Respon. Dic verbum, finiri, propriè & impropriè poni, vt aliàs infra, si cer. pet. l. certi condictio. in prin. Vel dic natam etiam à principio licet ex clementia tardetur eius cursus: vt innuit, infra, eo. si cum exceptione. §. si quis. versic. satis. Item quare vna per alteram tollitur, cum vna sit pœnalis, altera rei persecutoria? Respon. quia sub quadruplo inest res: vt infra, eo. si cũ exceptione. §. quatenus. versic. quòd si homo. aliàs contra esset: vt infra, de fur. si pignore. §. cum furti. Accursius.

q *Officio iudicis.* quod late patet, cum sit arbitraria tam quod metus causa, quàm vtilis in rem: vt institu. de act. §. præterea.

r *Dictum est.* scilicet supra, eo. §. Iulianus. & intellige sine fideiussore: vt infra, de præto. stipula. l. j. §. pe. & C. de verborũ signi. sancimus. & not. quòd primus casus est in re corporali: sequentes in incorporalibus. Accursius.

s *Soluatur.* siue pura sit, siue non.

t *Accipiatur.* cum non est pura, & dic accipiatur cum dies vel conditio aduenerit.

u *Condemnandum.* hoc quod dicit de actione restituenda, intellige si erat obligatio in die, vel sub conditione: aliàs in ipsam pecuniam post acceptum. & l. si homo.

BIU Cujas

cuniam condemnaretur: non vt reponeret se in obligationem: vt infra, de condic. cau. data. si quis acceptò tulerit. sed acceptilatio non tenet nisi extiterit conditio: ergo interim non est damnandus, & sic non agitur. Sed certe imò est damnandus propter spē. Sed quid quadruplabitur si adhuc non debeat? Respon. quod erat simplandum: vt infra, eod. si cum. §. j. sed differtur exactio in diem principalis obligationis: vt infra, ad l. Aquil. in lege. & infra, e. sed & §. fin. Alij dicunt æstimari quid valeat talis obligatio, vt illud quadrupletur: vt arg. pro eis infra, de condic. furtiua. si seruꝰ. Sed ar. contra. infra, de tab. exhi. locum. §. fi. in versicu. etiam si sub condi. &c. Sed ibi speciale: vt ibi not. Item quid si accepto tuli obligationē furti vel iniuriarū? hic non debet resuscitari. nōn enim &c. vt supra, de pactis. l. si vnus. §. pactus. ver. idem dicemus? Respon. ponet se in obligationem tantæ quantitatis per stipulationem secundum H. imò fiet ipsa exactio: cum non possit teneri nisi pure: vt infra, de condic. cau. da. lege si quis accepto tulerit. [a] Ité quid si reus & multi fideiussores pro eo tenerentur, an contra omnes fiat quadruplatio nisi se reponant in obligationem? Respō. non, sed reus tantum: & si in aliquo non esset soluendo, in residuum fiet quadruplatio contra fideiussores. & hoc potest intelligi, infra. §. cum autem. & infra. l. proxi.

promisero, stipulatio acceptò facienda erit. Sed & si vsusfructꝰ, vel seruitutes amissæ [a] sunt, restituendæ erunt.

Hæc actio est in rem scripta: ideo datur contra omnes ad quos commodum peruenit ex metu. Item est restitutoria: & ideo omnia in pristinum statum reponit. hoc dicit cum. l. seq. Bartolus.

¶ Cùm autem hæc actio [b] in rē sit scripta, [c] nec personam vim facientis [d] coërceat, sed aduersus omnes [e] restitui velit, quod metus causa factū est: non immerito Iulianus à Marcello notatus est scribens, [f] Si fideiussor vim intulit, vt accepto liberaretur, [g] in reum non esse restituendam actionem: [h] sed fideiussorē, nisi aduersus reū quoque actionem restituat, debere in quadruplum condemnari. Sed est verius, quod Marcellus notat, etiam aduersus reum competere hanc actionē, cùm in rem sit scripta.

x. Gaivs libro quarto ad Edictum prouinciale.

ILlud verum est, [i] si ex facto debitoris metum adhibētis, fideiussores acceptilatione liberati sunt, etiā aduersus fideiussores agi posse, vt se reponant in obligationem. [k] Si metu â te coactus, acceptam tibi stipulationem fecerim: arbitratu iudicis, apud quem ex hoc edicto agitur, non solum illud cōtinetur, vt in tua persona redintegretur obligatio: sed vt fideiussores quoque, vel eosdem, [l] vel alios [m] nō minus idoneos [m] adhibeas: præterea vt & pignora, [n] quę dederas, in eandē causam restituas.

Non tenetur quis ex metu illato per alium: nisi quatenus cōmodum ad eum peruenit. Bartolus.

xi. Pavlvs libro quarto Digestorum Iuliani notat,

SI quis alius [o] sine malitia fideiussoris, vt fideiussori accepto fieret, vim fecit: non tenebitur fideiussor, vt rei [p] quoque obligationem restituat.

Accessiones perceptæ, & quæ à petitore percipi potuerunt, veniunt in hac actione. Bartolus.

xii. Vlpianvs libro vndecimo ad Edictum.

SEd & partꝰ ancillarū, & fœtus pecorū, & fructus restitui, & omnē causam [q] oportet [r]. Nec solū eos, q̄ percepti sunt: verū si plus ego percipere potui, [s] & per metū impeditꝰ sum: hoc quoque præstabitur.*

Actio quod metus causa non competit ei qui ex metu damnificatus non est. hoc dicit. Vel sic: Qui per metū reddit quod reddere tenetur hac actione vel alia, non habet actionem quod metus causa. hoc dicit. cum. §. sequen.

¶ Quæri poterit, an etiā ei, qui vim fecerat, [t] passo vim [u] restitui prætor velit per hoc edictum, ea quæ alienauit [x]? & Pōponius scribit libro vicesimo octauo non oportere ei prætorem opem ferre. Nam cum liceat, inquit, vim vi repellere: [y] qđ fecit, passus est. Quare si [z] metu te coëgerit sibi promittere, mox ego [a] eū coëgero, metu te accepto liberare: nihil esse, quod ei restituatur. ¶ Iulianus

[a] *Intellige secundum Bart. quod sic dicitur quòd repetatur in primam obligationem. & debitum conditionale vel in diem aliàs debet soluere: vt l. sponsalitia, vers infra, de iure do.*

[a] *Seruitutes amissæ.* debitę rei traditę per metum: vt infra, quod vi aut clam. l. semper. §. in hoc interdicto. Accur.

[b] *Hæc actio.* qđ me. cau. Azo.

[c] *In rem sit scripta.* quia generaliter datur contra omnes ad quos commodum peruenit ex metu: vt infra, eodem. si cum. §. in hac actione. secus in exceptione doli: vt infra, de doli exceptione. l. apud. §. penultimo. sed in exceptione metus idem quod in actione quod metus causa: vt ibi. In persona tamen est: vt instit. de actio. §. præterea. sic & in interdictis quibusdam: vt infra, de interdic. l. prima. §. penultimo. & in actione ad exhibendum: vt infra, ad exhiben. l. iij. §. est autem.

[d] *Facientis.* scilicet tantum, aliàs falsum esset quod sequitur, sed aduersus & cætera. aliàs est in litera tantum. Accursius.

[e] *Omnes.* habentes commodum ex metu. Accursius.

[f] *Scribens.* Iulianus id quod sequitur.

[g] *Liberaretur.* cuius acceptilatione etiam liberatur reus: vt infra, de accep. & per iusiurādum. §. & si fideiussori. secus si pacto: vt supra, de pactis. si fideiussoris. Accursius.

[h] *Actionem.* non solum contra fideiussores vt reponant reum.

[i] *Illud verum est.* scilicet versa vice.

[k] *In obligationem.* hoc si debitum erat in diem vel conditionale. aliàs secus: vt infra, de præscriptis verbis. ob eam. & infra, de condic. cau. data. l. si quis accepto tulerit.

[l] *Eosdem.* sed videtur ex quo semel liberati sunt, quòd inuiti iterum non obligentur: vt supra, de pactis. l. fina. quæ est contra. A sed ibi ex honesta causa liberatio ad eos peruenit: hic ex inhonesta: imò plus, quia non videntur liberati hic: vt supra, titu. primo. l. nemo.

[m] *Non minus idoneos.* vt hic, & infra, de arbi. Labeo. §. fi. & infra, de constit. pec. qui autem. §. secundo. & infra, loca. si quis domum. §. primo. Accur.

[n] *Et pignora.* vt infra, de mino. l. patri. §. si minor.

Si quis.] C A S V S. Quidam Titius extraneꝰ cōpulit per metum creditorē vt fideiussorem liberaret. Dicitur hic quòd fideiussor nō tenetur vt reponat principalem. Viui.

[o] *Alius.* scilicet extraneus: vt differat à casu præcedenti.

[p] *Vt rei.* sed vt suam: vt supra, lege proxi.

Sed & partus.] C A S V S. Si per metum vel vi pecora vel ancillas vel alias res abstuli: debeo restituere fructus & partus & fœtus. Ité tenebor de fructibus percipiendis, nō solum de perceptis.

[q] *Causam.* vt partuū partus, & fructuum fructus qui dicuntur causa. Accursius.

[r] *Oportet.* s. in quadruplum: vt infra, eo. si cū. §. Labeo ait. versi. quadruplatur.

[s] *Potui.* etiam si emisti per metum me cōpellens. Et sic nota q̄ possessor cum titulo tenetur de percipiendis, id est quos vetus possessor percipere potuisset. sic & in eo qui emit in fraudem creditorum: vt infra, quæ in fraudem cred. l. ait prætor. §. per hanc. sic & in eo qui emit cōtra interdicta legum sciens: vt. C. de agri. & censi. l. quemadmodum. in fine. l. libro vndecimo. Item & qui emit à fisco non solenniter vendente: vt. C. de fi. instru. & iur. hastæ fiscal. l. j. libro decimo. & facit ad hoc infra, de vsuris. l. videamus. §. item si. sed regulariter titulus excusat à percipiendis: vt. C. de rei vindi. si fundum.

Possessor cū titulo de quibus tenetur.

[t] *Vim fecerat.* prius.

[u] *Passo vim.* scilicet postea ex interuallo etiam.

[x] *Alienauit.* reddendo. Accursius.

[y] *Repellere.* incontinenti.

[z] *Quare si.* superior casus est quando duo tantum fuerunt: nunc quando tres. Accursius.

[a] *Mox ego.* Ir. intelligit hunc. §. in vtroque suo responso quando metus incontinenti fuit factus illi qui primo metum fecit. & hoc ex regula superiori, vim vi & cætera. & ex eo quòd hic dicit, mox. & est pro eo infra, de vi & vi ar. l. tertia. §. cum igitur. & supra, de iustit. & iur. l. vt vim. & infra, ad legem Aquil. scientiam. §. qui cum aliter. & secundum hoc si ex interuallo hoc fiat, poterit agi ex primo & secūdo metu: vt infra, de vi & vi ar. l. prima. §.

BIU Cujas

ma.§.qui à me.&.l.cum fundum. Alij dicunt idem quod Ir.in secundo casu.sed in primo dicunt etiam,si ex interuallo, non posse agi. Tu dicas in vtroque casu non posse agi,siue incontinenti, siue ex interuallo fiat metus.primo quia ex sua improbitate nō debet consequi actionem: vt infra, de fur.itaque.secundo quia hæc actio damnum exigit.

quod hic nō est:vt infra, proxi.§.& infra, lege si cum exceptione. in fine primi respō.sed ab interdicto vnde vi non excusatur, nisi incontinenti faciat: vt in dicta lege, infra, de vi & vi ar. lege tertia .§. cū igitur.Sed nunquid & locum debet habere cō tra hunc debitorem e- dictum diui Marci,sci- licet quando te coēgi mihi promittere: & tu coēgisti postea me vt te liberarem,scilicet vt amittas exceptionē q̄ metus causa quæ tibi competebat,&actionē quod metus causa:quæ tibi competebat vt li- berareris?Respon.non puto edictum locū ha- bere in exceptione.amittit ergo actionem quod metus causa,quę sibi competebat vt liberaretur,sed non exceptionem,licet ab eo- dem prætore vtrumque habeat.Sed si dicas sic,ergo non punitur vis per edictum diui Marci,si ponas eum nō habuisse actionem, sed exceptionem tantum.Respondendum non fieri : quia accu- sari potest de vi criminaliter.

† *Not.tex. secundum Bal.quòd semper est ponderāda & vi ar. lege tertia .§. natura actionis . & sicut quæli- bet plāta & quodlibet animal ha bet suā na- turam : ita quælibet a- ctio à iure sibi datam.*

ait eum, qui vim adhibuit debitori suo,vt ei solueret,hoc edicto non teneri,propter natū ram † [quod]met' causa actio- nis, quæ damnum exigit: quā- uis negari non possit, in[legē] Iuliam eum de vi [a] incidisse, & ius crediti amisisse [b]:

Continuatur cum superiori : & hoc intendit : Creditor qui per vim pecuniā vel rem sibi debitam accipit, vel sibi solui facit:ius debiti perdit, & omne ius quod habet in re vel pro re. Bartolus.

XIII. CALLISTRATVS libro quinto de Cognitionibus.

EXstat enim decretum diui Marci in hæc verba [c]:Optimū est,vt si quas putas te habere petitiones : actionibus [d] experiaris.cùm Marcianus [e] diceret, Vim [f] nullam feci: Cæsar dixit, Tu vim putas esse solum , si homines vulnerētur [g]? Vis est & tunc, quotiens quis id,quod deberi sibi putat,non per iudicem reposcit. † Quisquis igitur probatus mihi fuerit, rem vllam [h] debitoris,vel pecuniam debitam,non ab ipso sibi sponte datam, sine vllo iudice [i] temerè possidere [k], vel accepisse, isque sibi ius [l] in eam rem dixisse: ius crediti nō habebit [m].

Hæc actio contra restitutionem post annum competit ad simplum. Bartolus.

Not. auctoritate iudicis occupet quis . Primus in debitore fugiente : vt infra , quæ in frau. cre. l. ait prætor.§. si debitorem.& . C . quando liceat vnicuique si. iu- di.l.ij.&.C.de Iudæ.l. nulli.argu.sumptò à cō trario sensu. Secundus quando pactum inter- cesit:vt.C.de pig.act. l.pe.in fin.&.C.de pig. l.iij.Tertius in legatario qui sua auctoritate legatum occupauit : vt infra , quo.le.l.j.§.j.& est ibi ideo, quia apud nullum est possessor:vt arg.ifra,si quis testa.li. esse iusl.j.§.Scæuola.

Non habebit. immo videtur quòd non amittat:vt infra,de fur. qui vas.in princi.quæ est contra. Quidam dicunt quòd ibi iudicis auctoritate accepit:vel verius ibi accepit vt iudici ostenderet: hic vt sibi haberet.vel dic vt ibi . Et not. quia non punitur ideo quòd non per iudicem reposcit : sed quia sic reposcit . Sed quid si creditor dedit damnum in re in qua habet ius? Respon.non amittere ius crediti. Item not.quòd edictum diui Marci, quando fuit vis ablatiua,non compulsiua, concurrit cum interdicto vnde vi. Item cum constitutione si quis in tantum,sed non ideo pl? exigitur , nisi inquantum plus est in alia : vt infra , vi bo.rap.l.j. Quia ergo multis modis & variis legibus & constitutionibus puniuntur violentiæ quæ in hoc iuris volumine sunt dispersæ:ideo quandam compendiosam super his tradere doctrinam vtile fore existimaui. Sciendum est itaque vim puniri per interdictum vnde vi : quod in rebus soli tantum locum habet, id est, in ipso solo,& rebus eidem cohærentibus,etiam si mobiles sint. Item locū habet de eo quod ad violentum peruenit, perpetuo . Pro alio q̄ non peruenit,intra annum. Item locum habet vbi neque coacta neque spontanea volūtas interceſsit: vt.j.de vi & vi ar.l.j.in pri. & in.§.hoc interdictum.& dicto.§.hoc interdictum.versi. ad solam autem.&.§.illud vtique.&.§.si quis de naue.&.§.si fundus.& l.si rerum tibi possessio.& est hæc dicenda vis expulsiua.Est quoque interdictum vti pos. pro retinenda possessione contra eum inductum qui pariter volens mihi turbare meam possessionem, se possidere asserit.& si à me vi possideat,vt quia me arare & colere fundum , vel aliter re mea vti prohibeat:interdicto succumbet.si vero ab alio , prodesset ei sua possessio : & habet locum in rebus tantum soli : vt infra,vti.pos.l.j.in prin.&.§.hoc interdictum de soli.&.§.vlti.&.l.ij.&.l.si duo.§.in hoc interdicto. & fit condemnatio ad æstimationem possessionis, si non desinat turbare:vt infra,vti pos.si duo.§.vlti . Quæ autem dicta sunt de rebus soli in interdicto vti pos. locum habent in interdicto vtrobi.in rebus mobilibus:& in vtroque interdicto is vincit qui nec vi nec clā nec precario ab aduersario possidet tēpore litis contest.vt infra,vtrobi.l.j.& vocatur vtriusque interdicti vis turbatiua:eo quod qui sic per vim facit,turbat,id est,in dubium reuocat & obscurum facit quis possideat.Ad vim quoque puniendam interdictum quod vi aut clam redditur:quod domino soli,vel ei qui ius in solo habet, aduersus eū qui domino inuito vel coacto fecit,vel per vim,id est , post prohibitionē aliquid in solo fecit, competit vt destruat sua impensa quod fecit, & restituat rem in pristinam causam,& damnetur ad interesse:vt infra , quod vi aut clam.l.j.in principio,&.§.quid sit vi factum.&.l.si alius.§. notauimus.&.l.semper.§.in hoc interdicto.&.l.competit.in prīcip.& §.vlti.& dicitur hæc vis inquietatiua : quia possidentem quiete possidere non sinit . Actio quoque vi bo. rap.ad vim puniendam competit ei cui res mobilis per vim dolo malo, non aliter ablata est : & competit in quadruplum contra eum qui vim intulit : vt infra ,vi bo.rap.l.ij.§.hæc actio.&.§.in hac actione . & §. & generaliter & dicitur hæc vis ablatiua. Est & edictum ne

vis

a *Et bene secundum modernos.*
b *Quantū ad formam pmissionis: sed vtrunq; est verum quātum ad necessitatē præstatiōis. facit infra, qui & a qui.l.si pacto.cū si.se cūdā.Bal.*

a *Legem Iuliam de vi.* publica vel priuata:cuius pœna est insti. de publi.iud.§.item lex.

b *Amisisse.* hic opponitur de puncto:quia si iste amisit ius crediti:ergo quidquid soluit,damnum patitur? Respon.tria sunt tēpora:ante metum,in metu ; & post.in primo non est verum creditorem amisisse. Item nec in secundo dicitur amisisse, sed amittere:& ita his duobus, cum sit debitor , non patitur damnum. in tertio vero quando dicitur amisisse, non facit tale quid creditor quare debeat teneri hac actione. Sed quomodo amittit per delictum ? immò per solutionem. præterea quid nocet hæc amissio, cum iam habeatur creditor?Respon. secundum Ir. quia id quod est solutum,repetitur per condictionem sine causa: nec iure creditoris potest retineri. Item oppono:si tibi vim feci , ergo habes actionem quod metus causa,ergo rem:vt supra,titu.j.nemo.ergo damnum non sentis : ergo hanc actionem non habes ? Respon. quòd damnum non habeo,hoc est contemplatione huius actionis,qua sublata remaneo in damno:ergo ipsa datur.

EXstat.] CASVS. Si debitorem meum compuli vt mihi solueret, non erit locus huic edicto, sed lege Iul. de vi accusari potero:ius tamen crediti amittit qui debitorem suum ad soluendum compellit:nec refert fiat vis cum armis,vel sine armis: vulnerentur homines,necne:quia semper amittit ius crediti.Viuia.

c *Verba* quæ plenius sunt.j.ad legem Iul.de vi pri.l.pe.

d *Actionibus.*id est,auctoritate iudiciali.

e *Marcianus.*creditor.Accursius.

f *Vim.*scilicet illatam.

g *Vulnerentur.*interrogatiuè,& plane potest legi.

h *Rem vllam.*sed nunquid quadam re debitoris occupata à creditore omne ius suum quodcunque habet creditor amittit? Quidam vtique:arg.in authen.vt non fi.pig.col.v. & vt nulli iud.§. quia vero & huiusmodi.col.ix.& infra , de incen.rui.nau.l.quo naufragium.§.senatusconsultum. Sed Ioan.contra [a].amittit enim tantum ius quod habet in re vel pro re illa quam occupauit : vt infra,de his qui.vt indig.l.rescriptum.&.l.hæres.& ifra,quo. leg. l.j.§.si duæ.& infra,de noxa quemadmodum.§.si seruum pro derelicto.in prin.§.&.C.de pœnis.sancimus.nec obstant authen. prædi.quia capere liberum hominem pro debito , vel exigere alium pro alio,grauius est,& ideo grauior imponitur pœna. secūdum Io.obstat hæc litera quæ dicit rem vllam , sed accipe debitam , scilicet quod est infra . Item obstat quod dicit pecuniam, quia non dicitur creditor habere ius in ea:cum sit in genere debitor. Sed dic quòd erat debitor in specie,vel dic etiam in genere,& tamen dicitur debita eadem ratione qua debitor dicitur soluere quod debeat : licet neutrum verum sit [b]. Sed huic posi-

i *Sine vllo iudice.* in certis casibus tamen non punitur etiā si sine

l *Sibi ius.* per expulsionem. Accursius.

m *Non habebit.* immo videtur quòd non amittat:vt infra,de fur. qui vas.in princi.quæ est contra. Quidam dicunt quòd ibi iudicis auctoritate accepit:vel verius ibi accepit vt iudici ostenderet: hic vt sibi haberet.vel dic vt ibi . Et not. quia non punitur ideo quòd non per iudicem reposcit : sed quia sic reposcit . Sed quid si creditor dedit damnum in re in qua habet ius? Respon.non amittere ius crediti. Item not.quòd edictum diui Marci, quando fuit vis ablatiua,non compulsiua, concurrit cum interdicto vnde vi. Item cum constitutione si quis in tantum,sed non ideo pl? exigitur , nisi inquantum plus est in alia : vt infra , vi bo.rap.l.j. Quia ergo multis modis & variis legibus & constitutionibus puniuntur violentiæ quæ in hoc iuris volumine sunt dispersæ:ideo quandam compendiosam super his tradere doctrinam vtile fore existimaui. Sciendum est itaque vim puniri per interdictum vnde vi : quod in rebus soli tantum locum habet, id est, in ipso solo,& rebus eidem cohærentibus,etiam si mobiles sint. Item locū habet de eo quod ad violentum peruenit, perpetuo . Pro alio q̄ non peruenit,intra annum. Item locum habet vbi neque coacta neque spontanea volūtas interceſsit: vt.j.de vi & vi ar.l.j.in pri. & in.§.hoc interdictum.& dicto.§.hoc interdictum.versi. ad solam autem.&.§.illud vtique.&.§.si quis de naue.&.§.si fundus.& l.si rerum tibi possessio.& est hæc dicenda vis expulsiua.Est quoque interdictum vti pos. pro retinenda possessione contra eum inductum qui pariter volens mihi turbare meam possessionem, se possidere asserit.& si à me vi possideat,vt quia me arare & colere fundum , vel aliter re mea vti prohibeat:interdicto succumbet.si vero ab alio , prodesset ei sua possessio : & habet locum in rebus tantum soli : vt infra,vti.pos.l.j.in prin.&.§.hoc interdictum de soli.&.§.vlti.&.l.ij.&.l.si duo.§.in hoc interdicto. & fit condemnatio ad æstimationem possessionis, si non desinat turbare:vt infra,vti pos.si duo.§.vlti . Quæ autem dicta sunt de rebus soli in interdicto vti pos. locum habent in interdicto vtrobi.in rebus mobilibus:& in vtroque interdicto is vincit qui nec vi nec clā nec precario ab aduersario possidet tēpore litis contest.vt infra,vtrobi.l.j.& vocatur vtriusque interdicti vis turbatiua:eo quod qui sic per vim facit,turbat,id est,in dubium reuocat & obscurum facit quis possideat.Ad vim quoque puniendam interdictum quod vi aut clam redditur:quod domino soli,vel ei qui ius in solo habet, aduersus eū qui domino inuito vel coacto fecit,vel per vim,id est , post prohibitionē aliquid in solo fecit, competit vt destruat sua impensa quod fecit, & restituat rem in pristinam causam,& damnetur ad interesse:vt infra , quod vi aut clam.l.j.in principio,&.§.quid sit vi factum.&.l.si alius.§. notauimus.&.l.semper.§.in hoc interdicto.&.l.competit.in prīcip.& §.vlti.& dicitur hæc vis inquietatiua : quia possidentem quiete possidere non sinit . Actio quoque vi bo. rap.ad vim puniendam competit ei cui res mobilis per vim dolo malo, non aliter ablata est : & competit in quadruplum contra eum qui vim intulit : vt infra ,vi bo.rap.l.ij.§.hæc actio.&.§.in hac actione . & §. & generaliter & dicitur hæc vis ablatiua. Est & edictum ne

BIU Cujas

vis fi.ei qui in poss.missest. & pro adipiscenda pos.quã iudex prę-
cepit ei dari:vel pro recuperanda si fuerit amissa: vt infra, ne vis
Edictum si ei qui in pos.missest per totum. Est & hoc edictum quod met.
quod metus causa ex quo tria dãtur auxilia, scilicet vtilis rei vindi.contra om-
causa, tria nem possidentem: si tamen qui vim passus est, fuerat domin⁹ an-
habet au- tequam traderet, non
xilia. aliter. Item actio quod
me.causa, quæ contra
meticulosum compe-
Fla.lis fit. tit. Ité exceptio datur
cum quis voluerit co-
actus:vt supra,eo. me-
tum.iij.§. sed quod.&
§.volenti.&.§.licet. &
l.si cum.§.in hac.&.l.si
mulier.§.pe. in quantũ
detur actio,dicitur in-
fra, eo.si cum.§.j.ij.&
iij. Est quoq; cõstitutio Cõstãtini specialis in iudicio si.regũ.&
post lit.cõtest.in re aliena in duplũ:vt.C.fi. regun. si constiterit.
Edictũ quoque diui Marci violẽtũ creditorẽ vel aliũ q̃ sibi debe
tur occupãte, iure debiti priuat.s.q̃ p̃ re habet.verbi gratia, quod
pro re petẽda sibi dabat, vel in re:vt si emphyteuticarius vel feu-
datari⁹ erat.& est not.q̃ ex eo.s.decreto diui Marci nõ dat actio
ad recuperãdũ quod est ablatũ:sed tũ habet locũ generalis actio,
scilicet cõdic.inde. vel sine causa:nõ tũ dabitur actio vi bo.rap.
vel interdictũ vnde vi, vel si quis in tãtã: quia volũtas licet co-
acta interuenit:vt.j.eo.si cũ.§.qui vim itulit.si vero nullo modo
voluit, tũc locũ habet hoc edictũ diui Marci,& interdictũ vnde
vi,& si quis in tantã,& act.vi bo.rap.singula tamẽ suo loco cõpe
tũt:& sic apparet hoc decretũ habere locũ siue debitor voluit co-
act⁹, siue noluit, secundũ Ioan. Est & cõstitutio nõ abs re, q̃ eum
qui alieno nomine possidet, cũ dño repetẽti non restituit, punit
in duplũ. Est & cõstitutio si quis in tãtã, quę generalis est in omi
re,& in omni tẽpore,& in omni inuadẽte:vt.C.vnde vi.si quis in
tantã.&.l.nõ abs re. De cõstitutione cũ quęrebat, hic nihil dico,
& quia q̃ sup ea.l.dicũtur,in.C.scripsi:& quia nõ datur pro vio-
lẽtia. Est & cõstitutio quædã quæ datur cõtra aduocatos sua au-
ctoritate p̃diũ sibi pro aduocatiõe p̃missum occupãtes:quę simi-
lis est edicto diui Marci:vt.C.de fustra.l.j. Est & constitutio quæ
locum habet minus legitime interposito decreto : quod dic, vt
C.vnde vi.l.meminerint.

Si cum exceptione.]*CASVS.* Debebã tibi.x. feci sti pactũ de nõ
petẽdo illa.x. postea cõpuli te vt liberares me per acceptila. vt
sic plenius essem liberatus. nõ est locꝰ huic edicto:& nõ ages q̃
met.causa:quia nihil tibi abest.[*SI QVIS.*] Intulisti mihi metũ
vt aliquẽ rem meã tibi daret,& nõ restituis. condẽnaberis in qua-
druplũ,& q̃ primꝰ erat p̃standũ, quadruplabit:& nõ videtur q̃
prętor grauauerit eũ qui metũ intulit. p̃mittit enim per metũ ex-
tortũ ante restituere,& ita pœnã quadrupli euitare. q.d. dat ei li-
cẽtiã si velit restituere rẽ vsque ad sentẽtiã de quadruplo faciẽdã
intra annũ. tenetur ergo iste actiõe post annũ ad simplũ:& sic tũc
causa cognita. s.si alia actio nõ supersit:nã cõstat q̃ ex metu illato
nascet iniuria. actio:q̃ extĩguitur anno elapso: vnde dabitur ista.
In fi.ponit casum in quo supereret alia actio post annũ: quia pone
q̃ intulisti mihi metũ vt rẽ meã tibi daret. anno elapso decessi hę-
rede Titio instituto. illã rem p̃ possessore possides. vnde agit hæ
res me⁹ cõtra te peti.hære. ratione illi⁹ rei post annũ elapsum. nõ
act.qđ met.causa: licet intra annũ agere posset q̃ metus causa in
quadruplũ.[*IN HAC ACTIONE.*] Cõpulisti me vt tibi da-
ret librum, vel Titio puta. vel melius dic, Tu dedisti Titio: habeo
quidẽ contra Titiũ vel cõtra te act.qđ met.causa. nã semper cõ-
tra tenẽtẽ habeo act.q̃ met.causa: siue sciã, siue ignorẽ: nec Titio
videt fieri iniquitas: quia potest euitare pœnã quadrupli si rẽ mi-
hi domino restituat.& cogor ego actor tm̃ probare mihi illatũ
metũ fuisse quasi aliquid feci vel dedi. [*HAEC AVTEM*
ACTIO.] Intulisti mihi metũ vt rem meã tibi traderem: egi cõ-
tra te,& succubuisti, ad rẽ restituendã. post sentẽtiã & ante libera-
ris restituẽdo. si nõ restituas, iudex in quadru.te cõdemnabit. illud
quadruplũ soluere debes. [*ALIQVANDO.*] Venisti ad me cũ
gladio euaginato:& ita per metũ cõpulisti me rem meã tibi tra-
dere. illa postea puenit ad Titiũ ignorantẽ metũ illatũ. penes Ti-
tiũ periit. ad officiũ iudicis pertinet Titiũ absoluere,& sic Titius
liberat interitu speciei. Sed pone q̃ seruus per metũ ablat⁹ fugit:
Titius cauebit de eo restituẽdo cũ in potestatẽ suam peruenerit:
& ita absoluetur . vnde quidã dicebant,& male, quòd ille ad quẽ
res ex titulo lucratiuo per metum extorta peruenerit, non tenetur
hac act. sed hoc non est verũ: quia vterq; tenetur. [*PEDIVS.*]
Idem dicit hic quod.s.proxi. dictum est. nã si intulisti mihi me-
tum, teneberis siue rem habeas, siue nõ. Item ille ad quem perue-

ff. Vetus

nit res, tenetur quãuis alius fecerit mihi metũ, & sic ambo tenẽ-
tur . [*LABEO.*] Cõpulisti me vt.x. tibi promitterem,& fide-
iuss. tibi daret, & fideiuss. tibi dedi, qui libenter illi obligationi ac-
cessit. tam ego quã fideiussor liberamur. sed si tenebar tibi antea,
quia sponte promisi, & postea compulisti me per metum vt daret
fideiussorem,& sic fide-
iuss. fuit coactus vt fidẽ-
iuberet: liberatur solus
fideiuss.& nõ ego. [*SI*
QVIS.] Titius erat
debitor meus. coẽgi eũ
vt p̃mitteret q̃ staret
iuri:& fideiuss. per vim
etiã dedit. liberatur ip-
se reus,& fideiussor, &
ego eos liberare co-
gor. [*SED ET SI*
QVIS.] Cõpuli te per
metũ vt.x. mihi p̃mitteres,& promisisti. vis agere quod met. cau
sa, vt te per accepti. liberaret:& egisti:& iussus à iudice vt libera-
rẽ, nõ te liberaui,& ita sum condẽnatus in quadruplum, & solui.
dicebat iurisconsultus . quòd id siue illa. x. quæ in stipulationẽ deducta
erant, petere potero.& si tu qui promiseras, excipias de metu : re-
plicabo quòd dolo excipis : cum illa. x. quæ promiseras,& etiam
triplum nomine pœnæ ante p̃cepisset alius. dicit metum passum
posse excipere de metu nõ obiter replicatione. verius tamẽ est vt cõ-
pellar accepto ferre, id est, quod liberẽ te ab omni obligatione.
item triplum nomine pœne soluere. [*QVOD SI HOMO.*] Ser
uum tuũ extorsi per metum: ante primam sententiam periit apud
me interitu naturali. indistincte periculum ad me pertinet, & in
æstimatione rei condemnabor, ad exemplum interdicti vnde vi,
& quod vi aut clam : quia sicut ibi tenetur de interitu: sic & hic
indistincte.& hic cõtinua illum, vt sicut in interdicto. & hoc est
in prima. Sed pone retento primo casu quòd conuentus ac. quod
met.cau. succubui: ad rei restitutionẽ fui condemnatus : & etiam
fui postea condemnatus in quadruplum, quia nolui restituere:
postea intra tempus quadrimestre interit res, & sine dolo meo &
culpa. liberor à simplo per interitum speciei,& hoc ideo, quia te-
neor in triplũ nomine pœnæ.& ita cũ grauer mutuo, puta in pœ
na, debeo in alio liberari, puta in simplo quod præstatur nomine
rei. si fui in culpa, de interitu tenebor. si vero sine culpa, sed pe-
nes te non erat peritura, habebis pretium rei si res perierit. Si ve-
ro seruus per metũ ablatus fugit post sententiam secundam ante
tempus quadrimestre: debeo cauere ego metũ inferẽs de eo pro-
sequendo,& restituendo: si tamen illum recupauerit, liberabor.
post transitur ad tertium tempus quod est post primam senten-
tiam, & ante secundam. & dicitur quòd si seruus meus illo tem
pore perierit, tenebitur ad eius æstimationem ad pœnã quòd nõ
restituat sicut præcipit iudex. si vero fuerit in fuga, cauere debet
de eo prosequendo & restituẽdo.& hoc in tertia. [*QVI VIM.*]
Compuli te vt traderes mihi rei tuæ pos.& tradidisti. an furtum
cõmittam? Et dicitur quòd non: quia volens tradidisti, licet co-
actus: quamuis si vi rapuissem, videor fur improbior. [*EVM.*]
Si abstulisti rem meam mihi per metum : agam quod met.cau. &
de dolo. sed si ego ago vna: tollitur alia per excep. in factũ oppo-
nendã. [*IVLIANVS AIT.*] Debebã tibi. x.& cõpulisti me
per metum vt daret tibi. xxx. in. xx. sum tantum damnificatus:& il-
la erunt quadruplanda: quia in. x. quę debebã, dãnificatus nõ sum.
Si vero plures intulerunt mihi metũ,& vnus rẽ restituit, cęteri li-
berãtur. vel forte quia noluit rẽ restituere, in quadruplum est cõ
demnatus. per illud quod soluit, cæteri liberantur: vt tamẽ quod
non potui cõsequi ab vno forte existẽte non soluẽdo, consequar
ab alio. Si vero tu mihi metũ intulisti, ad alium autẽ res peruenit.
alter soluens quadpuplũ, vel restituẽdo rẽ, liberat alium . [*SED*
ET SI SERVI.] Seruus meus ignorãte me tibi metũ intulit.
cõuentus liberari potero dãdo seruũ pro noxa. si vero rẽ per me-
tũ ablatã restitui siue quadruplũ, liberatur seruus. postea redit ad
primũ casum dicẽs: Seru⁹ metũ intulit Titio: cõuẽtus tradidi ser-
uũ pro noxa: venit res ad me, nũquid tũc potero cõueniri ? certe
sic in illo casu cũ restituẽd⁹ est mihi seru⁹. [*HAEC ACTIO.*]
Dicit hic quòd actio quod met.cau. datur hæredibus pasi me-
tum: quoniam & cætera. in hęredes inferentis metum datur in id
quod ad eos peruenit: cum turpe lucrum sit ab hæredibus extor-
quendum. Viuianus.

a *Perpetua.*& fauorabili. sed quid si odiosa: vt Macedoniani. ex
qua solutum saltem repeti non potest: vt infra, de cõdic.inde. qui
exceptionem. Respon. ibi agi hac actione,& æstimari dubiũ euẽ-
tum : vt infra, de condic.fur. si seruus.& fami.ercisc.l. propter. &
ad.l.Fal.l.in quantitate.§.magna. Accursius.

b *Abest.* sed si hęc est bona ratio in creditore, q̃ nihil &c. ergo

q vbi est

BIU Cujas

vbi est res imperfecta,& datur exceptio debitori quod met. cau. nõ debet dari actio,sed tñ cõtra est: vt.ff.eo.metũ.iij.§.sed quod prætor.sed ibi tã exceptio quàm actio ex hoc edicto dantur: vnde nõ impediuntur adinuicẽ:sed vbi aliunde excep.datur,nõ datur hæc actio:vt hic.Vel die q̃ & ibi abest:quia solutũ nõ repetitur, sed liberat.Vel ibi in debitore qui fuit in metu:hic in creditore.

¶Si quis non restituat, in quadruplũ in eum iudicium pollicetur[n]. Quadruplabitur autẽ omne,quodcũque[b] restitui oportuit. Satis clementer cũ reo prętor egit,vt daret ei restituẽdi facultatem[c], si vult pœnam euitare.

Hæc actio contra restituentem post annum competit ad simplum. Bartolus.

¶Post annum vero in simplũ actionem pollicetur: sed non semper,sed causa cognita. ¶In causæ aũt cognitione[hoc]versatur,vt si alia actio non sit,tũc hæc detur. Et sane cũ per metũ facta iniuria anno & quidẽ vtili[d] exoleuerit, idonea esse causa debet,[e] vt post ãnũ actio hæc dari debeat.alia autẽ actio esse sic potest[f]:si is, cui vis admissa est, decesserit,hæres eius habet hæreditatis petitionem: quoniam pro possessore[g],qui vim intulit,possidet.ꝓpter qđ hæredi non erit [quod] metus causa actio: quãuis si annus largiretur[h],etiã hæres in quadruplum experiri possit.Ideo autẽ successoribus datur, quoniã & rei[i],habet persecutionem[k].

Qui agit hac actione, duo debet probare,scilicet metum illatum: & ad inferentẽ metum commodum peruenisse.

¶In hac actione[l] nõ quæritur, vtrum is qui conuenitur, an alius metũ fecerit. sufficit enim hoc docere, metũ sibi [esse] illatum,vel vim:& ex hac re eũ qui cõuenitur, etsi crimine careret, lucrum tamẽ[m] sensisse. Nã cum metus habeat in se ignorãtiã[n]:merito quis nõ adstringitur vt designet[o] quis ei metũ vel vim adhibuerit. Et ideo ad hoc tantũ actor adstrĩgitur, vt doceat metũ in causa fuisse, vt alicui acceptã pecuniã faceret, vel rẽ traderet, vel quid aliud faceret.Nec cuiquã iniquũ videtur,ex alieno facto alium in quadruplũ condẽnari: quia nõ statim quadrupli est actio, sed si res non restituatur.

Fortis est.§. & breuiter hoc intendit: Hæc actio est arbitraria, ideo iudex non restituentem post primam sententiam condemnat in quadruplum.hoc dicit.

¶Hæc autem actio cũ arbitraria sit[p],habet reus licentiã vsque ad sententiam ab arbitro[q] datã,[r] restitutionẽ, secũdũ qđ supra diximꝰ[s],rei facere.quod sinõ fecerit,iure meritòq; quadrupli[t] condẽnationẽ patiet.

Ille ad quem commodum peruenit ex metu,non tenetur si rem non possidet. Vel sic:Is ad quem res peruenit ex metu illato per alium,rei interitu liberatur. Bartolus.

¶Aliquãdo tamen, & si metus adhibitus proponatur,arbitrium[u] absolutionẽ adfert. Quid enim,si metum quidem Titius adhibuit, me non conscio, res autem ad me peruenit, & hæc in rebus humanis non est sine dolo malo meo? nonne iudicis officio absoluar? Aut si seruus in fuga est: æquè iudicis hæc intra duos menses:vt instituto.de offic.iudic.in princ.Et si verum est quod est in prima, necessario sequitur quod est in secunda: vt infra,de verbo significa.si qua. Item si appellatur à secunda,an pendente appellatione possit rem restituere, & pœnã euitare?Quidam sic:vt infra,de bonis.lib.l.qui cum maior.§.accusasse.& quia videtur extinctum pronuntiatum:vt infra,ad Turpil.l. prima,in fine.& quia nil nouari debet:vt infra,nil nouari.l. prima,in fine.Sed dic contra : quia rem dando videtur habere ratas primas sententias:vt supra, de pactis.l.tale.§. primo. & quia hoc tantum vsque ad secundam sententiam conceditur sibi:vt arg.C. de rebus cre.l.penul.§.j.

Actio iniuriarũ anno vtili tollitur.

a *Pollicetur*.ſ.prætor. vel lege passiue.

b *Quodcunque*.vt infra,ea.l.§.si quis nõ restituat . versi. quadruplabitur.

c *Restituendi facultatem*.vsque ad sententiã in quadruplo dandam.

d *Vtili*.not.actionem iniuriarũ anno vtili tolli : quod speciale est in iniuria metu illata.nam quælibet alia,siue ex lege Cor.de iniur.descẽdat,siue à prætore: anno cõtinuo tollitur: vt C.de iniur.l.si nõ conuitij.Alij, vt Azo, dicũt quòd est perpetua quando ex lege descẽdit:vt insti.de perpe.& temp.act.in prin.q̃ est in tribus casib⁹:vt inst. de iniur.§.sed & lex.

e *Esse debet*. & est, maxime cum ad rei persecutionem hæc detur. Nec potest dici de dolo cõpetere postea : vt infra, ea.l.§.eũ. & ideo hæc denegatur,quia & illa simili tẽpore finitur: & quia cũ ista cõcurrit:vt ibi. sed hodie durat illa cõtinuo biẽnio:vt.C.de dolo.l.fi.

f *Sic potest*.ſ.post ãnũ.

g *Quoniam pro possessore*.bona ratio:vt.ff.de peti. hære.l. regulariter.& .l. pro hærede.§. pro possessore.

h *Annus largiretur*.id est non esset finitus.

i *Et rei habet*.hęc ratio est ꝓbabilis:sed nõ est necessaria. Nã & quæ non habent rei persecutionẽ,hæredib⁹ dantur,vt ex maleficiis:vt insti.de perpe.& tempo.act.§.non autẽ omnes.Item fallit econtra:quia quãdoque habet actionẽ rei persecutoriam,& non datur hæredibus:vt.C.de rei vxo.act.§.dicamus.in fin.§.&.ff.de ope.liber.l.si operarum iudicio.vbi est persecutoria:& nõ datur hęredibus.Est aũt tũc necessaria ratio vt qñ ipsa ratio deficit,deficiat& lex:& tunc qñ ipsa locũ habet, & lex.

Ratiõe deficiente deficit & lex.

k *Persecutionem*. quæ inest in quadruplo.

l *In hac actione*.scilicet quod metus causa.

m *Lucrum tamen*.i.ex causa lucratiua.idem tamẽ si ex causa non lucratiua: vt.ff.eo.§.aliquando. sed in hoc potest esse differentia: quia quando ex causa lucratiua:etiam si ab inferente metũ possim consequi,agam contra eum:aliàs non. Item si ponas rem alienatam,& ex ea pretium vel aliud quid habitum: non est idem quod esset si lucratiuam causam haberet:quia nil videtur habere:ibi sic, infra,eo.si ipsa.& insti.de leg.§.si res.

a Ang. hic & domin⁹ Alex. i suo cõcilio. 24. in.1. col. in 2.volu.incipiente,an si quis inuentus . dicunt istã glo.esse sing.ad hoc quòd ꝓbatio reputatur esse dif-

n *Ignorantiam*.id est,nõ nocet si is qui cõuenitur, ignoret quis fecit metum. Vel verius dic,id est,iuste ignorare possum quis vim mihi fecerit,cũ talia fiant de nocte[a], vel in multitudine hominũ.

o *Designet*.vt hic,&.ff.eo.l.metum.iij.§.cũ autẽ.&.C.eo. nõ interest.secus in dolo:vt.ff.de dolo.l.sed ex dolo.§.fi. Item secus in exceptione doli & metus:vt infra,de doli excep.l.apud.§.pe.

p *Arbitraria sit*.vt insti.de act.§.præterea.

q *Ab arbitro*. id est,à iudice.

r *Datam*.id est,dandã super quadruplo.nam post primam sententiam restituere potest:vt.ff.ea.l.§.satis.& secundum hoc verbũ *facit* fecerit, erit futurum subiunctiui.Vel dic datam proprie,& fecerit præteritum sit:& quod dicit condẽnationem,id est,exactionẽ condemnatiõis iam factæ.Sed an est vtraque definitiua,tam prima super re,quàm secunda super quadruplo?Quidam non:primo quia duæ sententiæ sus. per eadem re ferri non possunt:vt.C.sen.rescinõ pos.l.j.Itẽ quia iam functꝰ esset officio suo iudex:vt.ff.de re iudi.l. iudex . ideoque primã admonitionem dicunt quidam:vt in authẽ.de hęre.& Fal.§.si quis autem.col.j.lo.dicit vtraque definitiuã: quia vtraque definit: vt.ff.de re iud.l.j.nec super eadem, immo super alio fertur sententia secunda:ideoque suo officiõ in eo nõ erat functus. Prima enim super re: secunda super pœna tripli,& æstimatione simpli : vel etiam si res sit, cum triplo nõ petetur vt ex secunda,sed vt ex prima sententia. ná & aliàs aliquid venit in sententia,non tamẽ vt ex ea petatur: vt seruus in causa noxali:vt inst. de offi.iud.in princi.& infra, de re iud.l. miles §.j. Sed nunquid ab vtraque potest appellari? A prima sic:à secũda videtur quòd nó: quia cõtumax fuit.sed tamẽ dic quòd potest : quia in non restituẽdo & in non veniendo fuit cõtumax:vt.ff. de appel.l. fi.§.iussus. Et quod dico appellari à secunda, intellige quãdo fuit lata intra tempus quo potuit appellari à prima, aliàs non : quia cum sit executio primæ,nõ debet appellari: vt infra, de appel.ab executore. & potest fieri executio per eadem re ferri non

s *Supra diximus*. vt supra, eo.§.si quis non. versi. satis . Et not. quòd ideo quod est arbitraria, hoc conceditur : sicut & aliàs diuersis rationibus : vt infra , de publica.in.l.hoc edicto.in princi. & infra, de eo quod cer.lo.l.fi.&.C.de grege do.l. vna.lib.xj.& infra,de arbit.l.Celsus.& supra,si quis cau.& si post tres.Regulariter autem cõtra in pœna legali:vt infra, de fur.l.qui ea mente. & vi bo.rap.l.j.& conuentionali:vt.C.de contrahen.& commit. stipul.l.omnes.quæ sunt contrariæ.

t *Quadrupli*. An desinat arbitraria esse re perempta : vt sine arbitrio in quadruplo damnetur?Respon.vt infra , eo.§.quatenus. versi.finautem ante sententiam. Item quid si reus æstimationem est paratus dare ante sententiam?Respon.non liberatur:vt infra, si certum petatur.l.ij.§.j.in fin.Accursius.

u *Arbitrium*.scilicet iudicis.

BIU Cujas

officio, (si cauero, me, si in meã potestatem peruenerit, restituturum) absolui debebo. Vnde[a] quidam putant, bona fide emptorem ab eo qui vim intulit comparantem, non teneri[b]: nec eũ, qui dono accepit, vel cui res legata est. Sed rectiſ simè Viuiano videtur, etiã hos teneri: ne metus quem passus sum, mihi captiosus[c] sit.

Aliàs est lex, & venit ad probationem eorum quæ supra dixerat: scilicet emptorẽ & legatarium & similes teneri hac actione: & in summa hoc intendit: Hac actione tenetur metum inferens: & is ad quem res peruenit ex metu. Bartolus.

¶ Pedius† quoque libro octauo scribit, arbitriũ[d] iudicis in restituẽda re tale esse [debere,] vt eum quidem, qui vim admisit, iubeat restituere, etiam si ad alium res peruenit: eum autem, ad quem peruenit: etiam si ali[e] metum fecit. Nam in alterius præmium verti alienum metũ non oportet[e].

Rescisso principali, rescinditur accessorium. secus econuerso. Bartolus.

¶ Labeo ait: Si quis per metum reus sit constitutus[f], & fideiussorem volentem dederit[g]: & ipse & fideiussor liberatur. Si solus fideiussor metu accesit, non etiam reus: solus fideiussor liberabitur[h]. Quadruplatur autem id, quãti ea res erit, id est, cũ fructib[9] & omni causa[i].

¶ Si quis per vim sisti [iudicio] ꝓmittendo, postea fideiussorẽ adhibeat[k], is quoq; liberatur.

In quadruplo inest simplum quod p omittenti restituitur eum liberando. h.d. vel sic: Condemnatus ad quadruplum quia non liberat, triplũ præstat, & cogitur liberare.

¶ Sed & si quis per vim stipulatus, cũ acceptũ non faceret, fuerit in quadruplũ condẽnatus[l]: ex stipulatu[m] eũ agẽtẽ aduersus exceptionẽ[n] replicatione[o] adiuuari Iulianus putat: cum in quadruplo & simplũ sit re[9] cõsecutus. Labeo autem etiã post quadrupli actionẽ, nihilomin[9] exceptione summouẽdum eũ, qui vim ĩtulit, dicebat[p], quod cum durum videatur: ita temperandũ, est, vt tam tripli condẽnatione plectatur, quàm acceptilationem omnimodo facere[d] compellatur.

Iste. §. consueuit reputari ita difficilis sicut alius qui sit in libro isto: & hoc propter intricationem gloſſ. quia glo. legit istum. §. per saltus. Ideo primo ponam lectu. glo. quã tenet gl. nostra. postea ponam aliã lec. quã glo. tangit. licet nõ teneat, quæ forte est verior. &. h.d. Si res per metum seu per vim compulsiuam extorta ante secundã sententiã pereat, perit periculo metum inferentis. Si vero post secundam sententiam intra tẽpus datum iudicatis, perit periculo domini, si res eodẽ modo erat peritura penes eum: alias secus. h.d. secundum lectu. glo. Secunda lec. quam hic glo. tangit & non prosequitur, est ista secundum quam iste. §. loquitur ordinate. & diuiditur sic: Primo ponit vnũ dictum in genere: scilicet quòd res continetur in quadruplo omnino, hoc est siue res extet siue non. Secundo in ver. quòd si homo. ponitur vna limitatio quòd istud non habet locum quãdo res periit post secũdam sententiam intra tempus iudicati. Tertio ponit aliam limitationẽ quãdo res omnino periit: sed est in fuga, seu in perdito. & qualiter sit iudicis arbitrium, ponit hoc in vers. pro eo autem. Quarto in ver. sinautẽ ante sententiam. ponit prædictam regulam habere locum in re perempta ante primam sententiam. Quinto in vers. sed & si nõ cul pa. limitat prædictam regulam & dicta in præcedẽti vers. locum habere si res nõ erat peritura penes actorem. & hoc probat per simile. Sexto & vltimo in vers. itaque. cõcluditur ad præmissa: & sic legitur ordinate. Bartolus.

¶ Quatenus[r] autem diximus[f], quadruplo simplum ineſſe: sic hoc disponendum est, vt in cõdemnatiõe quadrupli res quidem omnimodo[t] cõtineatur, & ei[9] restitutio fiat: pœna* autem vsque ad triplum stet[u]*.

¶ Quid si homo sine dolo malo & culpa eius, qui vim intulit, & condẽnatus est[x], periit[y]? in hoc casu à rei condẽnatione ideo relaxabit si intra tẽpora[z] iudicati actiõis moriatur, quia tripli[a] pœna propter facin[9] satisfacere cogitur. ¶ Pro eo aũt, qui in fuga esse dicit[b], cautio ab eo extorquẽda est, quaten[9] & ꝑsequat, & omnimodo[c] eũ restituat. & nihilomin[9] in rem, vel ad exhibẽdũ, vel si qua alia ei cõpetit actio ad eũ recipiẽ-

---

a *Vnde.* quia vbi est æquitas, iudex absoluit.
b *Non teneri.* propter titulum etiam re extante. Sed malè dicunt. vt subiicit. Accursius.
c *Captiosus.* nam captio euitatur: vt supra, de transac. cum Aquilina. & infra, de aur. & argen. leg. si vxori. j. respon.
d *Arbitrium.* aliàs incipit hic lex: aliàs non. Accursius.
e *Non oportet.* vt hic. & supra, de eo per quẽ fit. est. l. h. in. fi. j. respõ. & infra, pe pec. licet est. l. iij. §. ex furtiua. & infra, de trib. l. iij. §. j. & infra, ad Syll. si sequens. & facit supra. e. l. illud. & l. metum. iij. §. cum autem.
f *Constitutus.* ex cõtractu extra iudiciũ: vt differat à sequẽti. §. si quis.
g *Dederit.* re[9] fuit nolens tam in se quàm in datione fideiussoris: & sic eo liberato per cõ- *Contin. ex. iud. &* sequens fideiussor liberatur: ipse autem fideiussor agere nõ posset. *fideiussio. l. j. §. j. de satisdatio.*
h *Liberabitur.* * pacto non: quia & ante pagum habet exceptionem: vt supra. e. metũ. §. sed quod. Item acceptilatione non: quia & per consequens reus liberaretur: vt infra, de accep. & per iusurandum. §. & si fideiussori. qualiter ergo? Dicunt quidam acceptilatiõe: vt infra, ad Vell. quamuis. §. si conuenerit. &. §. Marcellus. forte hoc acto vt reus nõ liberetur. Alij dicunt pacto tantũ: vt. j. de liber. lega. l. si quis reũ. §. j. & est vtilitas huius pacti, quia si amodo solueret, repeteret. *In scripta exceptione. hoc. glo. ponitur per verbum, liberatur. infra. §. Neratius.*
i *Et omni causa.* vt hic, & supra, ea. l. §. j. in fi. & ifra. e. l. §. Iulian[9].
k *Adhibeat.* scilicet similiter per vim illatam reo: aliàs comprobaret reus prius factum si fideiussor sponte intercesit: vt. C. e. l. ij. & infra, ad Macc. l. sed & si pater. §. non solum. licet quidam contra.
l *Condẽnatus.* & soluit.
m *Ex stipulatu.* id est, ex stipulatiõe per vim extorta contra metum passum.
n *Exceptionem.* quã proponit de metu.
o *Replicatione.* s. doli.
p *Dicebat.* & sic in quintuplo cum re. A. c.
q *Omnimodo facere.* & ita debuit stultus iudex ferre sententiã. sic. C. de fideicõ. lib. l. fi. præcisè enim tenetur ad factum: vt. ff. de procu. l. sed & hæ. § præter. Sed quid in quæstiõe proposita: vel quid si nũquã inuenitur vt faciat acceptilationem? Respon. seruo dictum Iul. quasi æquum: vt. C. de iud. placuit.
r *Quatenus.* tria tẽpora no. Primũ ante primã sententiam: & tũc de omni casu tenetur: vt in hoc. §. quaten[9]. per verbũ, omnimo-

a Bal. hic dicit istam glo. no. cum text. suo ad hoc quòd si quis condẽnatur ex suo delicto ciuiliter: ei cõceditur tẽpus quadrimestre ad soluendum sicut in causis mere ciuilibus. ista glo. i hoc est clara: sed textus super quo ad hoc etiam se fundat Bald. hic, nõ probat: vt hic in secundis interpreta. Bolog.
* *pœna. Flo.*
* *stetur. Fl.*

hic,& insti.de diui.stip.§.iudiciales. simile omnimodo.ff.proxi.§. Et sic no.quòd duri[9] propter fugã,quàm ꝓpter interitũ tenetur. & ratio est,quia fuga potest præuideri:mors autem non sic. Non autem ita puto emptorem præcise venditori teneri:vt infra, de ædil.edic.l.redhibere.§.fi.&.l.seq.

a *Seruabitur*. vt ipse possit agere cõtra quẽlibet possessorem.

b *Quoquo modo*.id est, siue per actionem ad hxhibendum : siue per rei vĩdi.& facit.j.quod vi aut clã.semper.§.fin. ita tamen quòd nihil ei absit ob hoc:aliàs nõ videtur habere : vt institu.de leg.§.si res. Itẽ ita recepit quòd ab ea auelli non posset: aliàs nec habere videtur: vt infra,de leg.j.l.nõ quocunque.in prin.

c *Post condẽnationem*. scilicet secũdam periit vel fugit seruus.

d *Si autem ante sentẽtiam*.ſ.secundã:sed post primã siue lis erat cõtestata super quadruplo. siue nõ quãtũ ad interitũ, sed quantũ ad arbitriũ super pœna cessat si ante litem contestatam res periit . Item quia nõ arbitratur,debet restitui res vel ęstimatio:vt infra,tit.j.arbitrio.§.non tamẽ. sed quidam hoc respõsum intelligunt quando lis erat cõtestata sup quadruplo:& sic non cessat hoc arbitriũ : quod in idem recidit.

e *Tenebitur*.ſ.ad rẽ: vt C. eo.l.j.Sed an ad triplũ?Videtur ꝙ non:vt.j.titu.j.arbitrio.§.non tñ.Sed cõtra videtur ea ratione quæ est supra,quia tripli &c.quia per hunc casum quẽ hic ponit,vult ei facere dissimilẽ.& ad.§.non tñ.rñ.vt modo ibi dixi.vel distĩgue:ante lit:cõtest.periit,vel post: vt modo dixi.

f *Hoc fit*.id est , vt debeat dici vt teneatur de interitu & pœna per hæc verba edicti,neque &c.& sic patet quòd erat lata sententia prima,& ante secundam : & sic erat contumax:vnde durius agitur cum eo hic quàm supra,vbi ante litem contestatam periit.si autem poneres hic non esse eum contumacem,vt quia in prẽsenti reddere non posset,idem quod supra, dico secundum Azo.vt non teneatur de pœna.

g *Ergo si in fuga*. retento eodem casu, scilicet ante sententiam secundam,& post primam.

h *Reddat*.omnimodo scilicet:vt.ff.proxi.§.dixi in alio casu.

i *Sed & si non culpa*.hæc verba vsque illuc, sicut &c.referuntur ad superiora cũ periit post secundã sententiã intra quadrimestre tẽpus sine culpa sua:nõ ad proxi.aliàs idẽ inutiliter & iordinate repeteret.Alij tamẽ ad proximũ:& repetit vt addat secũdũ eos.Ac.

k *Aberit*.per mortem:aliàs obierit: & aliàs abierit.

l *Peritura res*.vt quia distractur[9] erat:vt.j.de rei vin.itẽ si verberatum.§.si seruus.vel non iussisset eum ire in tam periculosis locis:vt.j.de condic.cau.data.l.si pecuniã.§.fi.Et sic not.quòd vno solo casu excusatur metum inferens à casu, vt hic.aliàs semper de casu tenetur:vt .C.eo.l.j.Sed an hæc distinctio,sit res peritura vel non,sit in aliis malæ fi.pos?Mar.sic:vt hic,&.j.de rei vin . item si verberatum.§.si seruus.&.j.depositi.l.si plures.in fi.Io.contra: vt infra, de vi & vi arma.l.j.§.rectissime.&.l.pe.& infra, de leg.j.cũ res.§.fi.&.l.apud Iulianum.§.ij.

Metum inferens aliquando à casu excusatur.

m *Sicut in interdicto*.hoc ad casum primũ.ſ.qñ ante sententiã,qui est.ff.§.quaten[9].vt sicut hic nõ distinguitur sit res eodẽ modo peritura penes actorẽ:ita nec ibi.Alij referũt ad proxi.ſ.cũ post sententiã secundã intra quadrimestre tẽpus periit:vt sicut hic de interitu quis tenetur (vt.j.de vi & vi ar.l.j.§.rectissime.&.l.pe.) ita ibi.sed tamen ibi cum distinctione:hic sine.Accursius.

dum,integra ei, qui vim passus est seruabitur[a]: ita vt si dominus eũ quoquo modo[b] recepe rit,is qui ex stipulatione conuenitur,exceptione tutus fiat. Hęc si post condemnationẽ[c]. Si autem ante sententiam[d] homo sine dolo [malo] & culpa mortu[9] fuerit, tenebit[e].& hoc fit[f] his verbis edicti, *Neque ea res arbitrio iudicis restituetur*. Ergo si in fuga[g] sit seru[9] sine dolo malo & culpa eius, cũ quo agetur,cauendum est per iudicẽ,vt eum seruũ persecut[9],reddat[h]. Sed & si non culpa,[i] ab eo cũ quo agitur,aberit[k],si tamẽ peritura res[l] non fuit,si metum non adhibuisset,tenebitur reus:sicut in interdicto[m] *Vnde vi*,vel *Quod vi aut clam*[n],obseruatur . Itaque interdũ[o] hominis mortui pretium recipit,qui eum venditurus fuit, si vim passus non esset.

In violentia compulsiua furtum non cõmittitur:secus in ablatiua.Bartolus.

¶ Qui vim[p] intulit:cum possessionem à me sit consecutus,fur non est[q]: quãuis qui vi rapuit, fur improbior esse videatur[r]: vt Iuliano placet.

Hæc actio concurrit cum actione de dolo:sed vna per alteram tollitur.Bartolus.

¶ Eum qui metũ fecit & de dolo teneri[f] certũ est.& ita Põponius [scribit:] & consumi alteram[t] actionem per alterã, exceptione in factum opposita.

In quo quis damnum patitur, quadruplatur.Bartolus.

¶ Iulianus ait[†], quod interest[u] quadruplari solum: & ideo eũ, qui ex causa fideicommissi[x]. xl. debebat : si trecẽta promiserit per vim,& soluerit, ducẽtorũ sexaginta quadruplũ cõsecuturum.in his[y] enim cũ effectu[z] vim passus est.

Hæc actio est ex delicto : ideo si plures sint delinquentes, quilibet tenetur insolidum . & hæc actio est ab initio persecutoria:& ideo vnius solutio liberat alium qui hac actione tenetur.hoc dicit cum.l seq. & prin.sequẽ.Bartolus.

¶ Secundũ[a] hæc si plures metũ adhibuerint,& vnus fuerit cõuentus:si quidẽ sponte rẽ ante sententiam[b] restituerit , omnes liberati[c] sũt.Sed & si id nõ fecerit,sed ex sentẽtia quadruplum restituerit : verius est etiam sic perimi aduersus cæteros[quod]met[9] causa actionẽ:

XV. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

n *Aut clam*.vt si in tuo solo vi aut clã ędificaui:& hoc sine culpa mea chasmate periit: teneor quod vi aut clam ad interesse . vt infra, quod vi aut clam.l.competit.§.j.&.§.fi. licet quidam dicant se hunc casum nescire.

o *Itaque interdum*.hic cõcludit ad casum quẽ supra posuit quãdo post sententiã secundã & reassumpsit.ff.ibi,sed & si non culpa &c.Sed quare dicim[9] in interdicto vnde vi indistincte teneri de casu : hic non?Rñ. quia hæc est arbitraria : vt. ff.ea.l.si eum.§.si quis nõ.versus. satis. & quia dominiũ ad inferentem metum peruenit:ꝙ ibi non est nec in fure vel simili.

p *Quia vim*.scilicet pulsuam.

q *Non est*.quia habet meram voluntatem,licet coactam : vt.j. eo. si mulier.§.pe. quod in fure non est.

r *Videatur*.ideoq; teneri furti dicitur:vt insti.vi bo.rap.in prin.ip se enim vt fur sine voluntate mea habet : vt infra, de vi & vi ar.l.si vi me. Accursius.

s *Teneri*.sed cõtra videtur quòd ibi demum de dolo datur, vbi alia non est:vt. C.de dolo. l.ij. & .j. de dolo.l.j.§. ait prætor . &.l.& elegãter.&.ff. de in integ. resti.diu[9].in fi.quę sunt contra.Solu.hic ex eodẽ edicto ambæ nascũtur,& vtraq; prętoria, & arbitraria,& pœnalis,& restitutoria:ideoq; vna alteram nõ impedit.Vel dic,actio de dolo aut habet se ad aliã actionẽ vt ad maioręm:& tunc cum ea datur,vt cũ cõdictiõe certi generali,vel triticiaria.aut vt ad minorẽ, & tũc similiter vt hic.nã hæc actio ꝙ met.causa,species est doli , id est, actionis de dolo.aut ad parẽ:& tunc cũ alia non datur:vt in contrariis. Sic enim inter homines inuidos est:quia inter pares vel quasi est inuidia.Item si actio de dolo datur,ergo qđ metus causa nõ datur:vt.ff.ea.l.§. post annũ. quæ est cõtra.Sed illud post annũ:hic aũt doli actio post annum nõ datur:vt ibi dixi.Sed nõne est famosa hęc actio?Rñ.non:quia non inuenitur ꝙ sit:licet ex famosa causa descẽdat . Nã sic est in interdictis:vt.j.de vi & vi ar.l.neque.Item in condic.vt.j.de act. & obli.l.cessat.Item datur contra bonæ fi.possessorem quandoque:vt.ff.in ea.l.§.aliquando.sed Pla.contra dixit.

t *Alteram*.quia vtraq; rẽ persequitur.sic ergo si fiat exactio per vnã,altera tollitur ipso iure.Et quod dicit, exceptione &c.ſ.tãci. siue intẽtionis.si aũt solum eligit vnã, tũc alia per exceptionẽ tollitur:& tũc proprie dicitur exceptio.Vel dic tertio:quãdo egit & amisit in vna:si agit altera,repellit excep.rei iudi . quæ etiã in factũ dicitur.Sed si egit actiõe de dolo:an supereſt actio quod metus causa in triplũ?Videt ꝙ sic:vt.j.vi bo.rap.l.j.Rñdeo nõ,quia nõ fuit ab initio pœnalis hęc actio qđ metus causa:vt.ff.ea.l.§.j.

u *Interest*.vt supra,ea.l.§.j.&.§.quadruplatur.

x *Fideicommissi*.hoc gratia exempli ponit:idem si ex alia causa.

y *In his*.scilicet ducentis sexaginta.

z *Cum effectu*.i.vt dicatur pati damnũ.alia aũtẽ propter edictũ diui Marci amisit:vt.ff.eo.sed & partus.§.fi.&.l.extat.

a *Secundum*.quia solum quod interest quadruplatur.

b *Ante sententiam*.scilicet secundam.

c *Omnes liberati*.immò videtur ꝙ non:vt.j.ad.l. Aquil. itẽ Mela.§.si plures.q̃ est contra.Solu.secus in actione ista,quæ ab initio pœnalis non est: vt supra , ea.l.§.hæc autem actio.&.§.j. prædicta autem ab initio est pœnalis saltem propter repetitionem,scilicet.xxx. dierum,vel anni.vt institu.de.l.Aquil.§.his autem verbis.&.§.capite tertio.in.fi.§.Eodem modo soluas.ff. de iurisdi. om. iudi.

BIU Cujas

iudi.l.adeo.quæ est contra.Sed pro hoc,supra, de eo per quē fac. l.j.§.si plures.Sed quæritur si conueni vnum actione de dolo, & exegi:an liberetur alter qui rem possidet?Puto quòd non: vt infra,de petitione hæreditatis.nec vllam.§.fi.& infra, de solutionibus.l.Stichum.§.dolo.Accursius.

a *Vt in id.* puta rehabuit rem: sed plus sua interest: quod nunc petit ab alio, & sic non ad proximum, sed ad aliud superi⁹ dictum refertur.

b *Quod min⁹.* sic & in actione furti,& vi bono.rap.vt infra, vi bon. rap.l.j.Et intellige hāc legem quo ad rem vel interesse:nō quo ad pœnā:nisi & ipli fuerit cōtumaces: vt statim dicam.Quid autem si decem per metum abstulistis vos duo,& ab vno quinque tantū sum consecutus vel per actionē de dolo, vel q̄ met⁹ causa:an alia quique quadruplabūtur si erit contumax? Puto quòd sic:cum nō sit in illis liberatus:vt hic.& sic perceptione nō cōtestatione alius per alium liberabitur:vt infra, de his qui deiece. vel effu.l.perceptione. Accursius.

c *Quod dixim⁹.* idē dicendū vt omnes sint liberati,si alter eorū rē vel quadruplum soluerit.

d *Conuenire.* suo nomine.

e *Proderit & seruis.* ne post liberi facti conueniantur: aliàs noxa caput sequeretur:vt inst. de noxa.§.omnis autē.

f *Conueniri.* immo videtur quòd prorsus actio prima sit perēpta: vt.ſ.si ex noxa causa agat.l.ij.§.fi.quæ est contra.Solut. hic cōuenitur ex præsenti possessione actio. quod metus causa simpliciter,non noxaliter:quod esse potest: cū hæc actio sit in rem scripta.sic enim est in actione in rem:vt.j.de excep.rei iudi.l.si rem meam. Sed nūquid seruum reddet?Dic quòd sic per condictionem sine causa:vt.j.commo.l. in cōmodato.§.vlt.&.j.de condic.sine causa.l.ij.vel serui æstimatio in condemnatione computabitur:vt.j. de noxa.l.quod ait.

g *Hæc actio.* scilicet quod metus causa.

h *Quoniam rei.* similis ratio, supra, eo.si cum exceptione.§.post annum.in fi.§.quæ est sufficiens:id est probabilis. non tamen necessaria est vt hæ demū dentur hæredibus qui habent rei persecutionem:immo omnes ex maleficiis, excepta actione iniuriarum. & similibus:vt instit.de perpe.& tēpo.actio.in.§.non autē. versi. sed hæredibus.& dic vt.ſ.§.post annum.Accursius.

i *Peruenit.* sic conueniātur vt hęredes in simplum ex delicto defuncti.secus si vt extraneus possessor rei per metum ablatæ: quia tunc in quadruplum,nisi restituant rem.

k *Ad hæredem.* vt præstare eam teneatur.

l *Non debet.* vt hic,&.ſ.de calum.in hæredem.j.respō.& infra, de vi & vi arma.l.iij.in prin.& infra,de reg.iur.sicuti. Accursius.

Videamus.] CASVS. Supra pxi.l.§.fi.dicit quòd act.q̄ metus causa datur in hæredes inferentis metum.vnde ex illo dicto eliciuntur in.l.ista duæ quæstiones.Pone:res per metū extorta peruenit ad hæredem:postea desiit penes eum esse.nunquid hodie tenebitur & si penes eum non sit: & an sufficit semel peruenisse vel non peruenisse.quæritur.& antequam ad istam respōdeat,ponit aliam.Pone quòd hæres eam consumpsit: postea deeſſ. Vetus.

A Vt in id [a] dabitur aduersus cæteros actio,quod minus [b] ab illo exactum sit.

XVI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

Q Vod diximus [c], si plures metum admiserunt idē dicendū erit,& si ad alium res peruenit, [&] alter metum adhibuit.

Hæc actio ex facto seruorum est noxalis,& solutio facta tollit hanc actionem:secus si seruus pro noxa detur. Bartolus.

V Sed si serui metum adhibuerint, noxalis quidē actio ipsorū nomine erit: poterit autem quis dominū,ad quē res peruenerit, cōuenire [d]: qui conuētus siue rē,siue(secundū q̄d iā dictū est) quadruplū præstiterit, q̄derit [e] & seruis.Si vero noxali cōuentus,maluerit noxę dedere: nihilominus ipse poterit cōueniri [f],si ad eū res q̄uenit.

Hæc actio [g] hæredi cæterisq; successoribus datur: quoniā [h] rei habet persecutionem.

Hæc actio datur contra hæredes quatenus ad eos peruenit, licet desierit apud eos esse. Item contra hæredes hæredis, non inspecto quod ad vltimū, sed quod ad primū hæredem peruenerit.h.d.cum.l.seq.

V In hæredē autē & cæteros in id,quod peruenit [i] ad eos, datur,non immerito. Licet enim pœna ad hæredē [k] nō transeat: attamen quod turpiter vel scelere quæsitū est,(vt est & rescriptum)ad compēdium hæredis non debet [l] pertinere.

XVII. PAVLVS libro primo Quæstionum.

V Ideam⁹ † ergo, si hæres,ad quē aliquid q̄uenerit,consumpserit [m] id quod peruenit, desinat teneri:an verò sufficiat semel peruenisse: [n] & si cōsumpto eo decesserit, vtrū aduersus hæredē eius omnimodo cō petat actio,quoniā hæreditariam suscepit obligationem:an non sit danda,quoniā ad secūdum hæredē nihil peruenit? Et melius est,omnimodo cōpetere in hæredem hæredis actionē. Sufficit enim semel peruenisse ad proximū hæredem, & [quod]perpetua actio esse cœpit: [o] alioquin [p] dicendum erit, nec ipsum [q], qui consumpsit, quod ad eū peruenit,teneri. [r]

Si res per metum extorta perierit,possessor locupletior non videtur secus si perierat res empta ex illa.h.d.vel sic:Ille ad quē res q̄uenit ex metu,tenetur si res est apud eū, vel aliū loco eius.secus si est perēpta,in eo vero q̄d loco rei peruenit,non attēditur an perierit.h.d.quā legē no.quāplurimū.Bar.

XVIII. IVLIANVS libro sexagesimoquarto Digestorum.

S I ipsa res, † quæ ad alium [s] peruenit,interiit:nō esse locupletiorem dicemus. [t] Sin verò in pecuniā,aliāve rē cōuersa sit: nihil amplius quærendum est,quis exitus sit: sed omnimodo locuples factus videtur,licet postea deperdat.Nam

a *Et male secundum Bal. quem vide hic.*

† *Ista lex tu dic cōsumpserit quo quo modo:aliàs p̄ nihilo poneret hęc lex in fi.semel. Ité expressum est in iure hic, &.j.de regul.iur .l. cum prætor.&.j.ti.j.itaque. inferior autem lex in alio casu loquitur. hæc autem cū superiori in hęrede inferentis metū.* *secundum Bart. & Bald. post eum hic.*

m *Consumpserit.* conuertendo in suam vtilitatem. secus si res interiret secundum quosdam: [a] vt.j.l.proxi.Sed

n *Peruenisse.* Nota sufficit semel extitisse licet desinat.sic .j.de adulte . mariti.§.qui quęstū.versi siue enim sæpius.&.j.e.quātum . & infra.de bo. pos. secūdum tab.l.j.§.semel. & de contra tab.non putauit. in prin. de fideicō.lib.quidam in testamento.ar. contra.j. de verb.sig.l.nomen filiarū.§.fi.&.j.de inof. testa. nam & si.§.j. & supra,quod cuiusque vniuersi.l.item.§.ij.&.j.de in rem ver.si pro patre.§.versum.

o *Cœperit.* ſ.semel.

p *Alioquin.* i. si dicas quòd non sufficiat semel peruenisse.Ac.

q *Ipsum.* qui metum intulit per primum hęredem.

r *Teneri.* quod nō est dicendum:vt.C.eo.l.j.

S I ipsa.] CASVS. Res per metum mihi ablata peruenit ad Titiū bona fide,& pe-

s *Ad alium.* scilicet bonæ fidei possessorem.

t *Dicemus* hęc lex videtur superiori pxi.cōtraria:ideo dicas hāc intelligi in bo.fi.pos.ad quē res q̄uenit per metū extorta:vt.ſ.eo. si cū.§.in hac.&.§.aliquādo.quo casu si interiit,nō tenetur:vt hic. si vēdidit,& pretiū semel habuit,licet perdat, tenetur:vt hic subiicit:cum pretiū loco rei succedat, sicut in petitiōe hæreditatis:vt hic subiicit,&.j.de peti.hæ.si & rē.Sed de hoc caue,quia in pe.hæ.si pretiū bonæ fi.pos.perdat,nō tenetur:vt.j.de peti.hę.sed & si.§.j.&.l.item videndū.j.rñ.quod hic nō est.vnde hæc similitudo non est per omnia bona quam hæc lex facit de pe.hæ. ad hanc actionem, sed tantum in eo quod dixi.quidam tamē dicunt per omnia bonā.nam & hunc dicunt non teneri qui habuit pretium,nisi & tempore lit.contest.vel sententiæ locupletior factus est:vt.j.de pet.hære.l.si à domino vel à patre.§.quo tēpore.Quod est contra mentē huius literæ,nihil ampli⁹ &c.Ité intellige hanc legē quādo ad bonę fi. pos.peruenit res ex causa lucrativa . & hic casus forte inspicitur.ſ.eo.si cū.§.in hac.quādo aūt ex nō lucrativa causa etiā eius rei quę successit loco alterius,euentū spectabo. nā si ea perierit sine dolo & culpa sua,nō intelligit locupletior fa ct⁹,cū ei pretiū absit:vt.j.fi cer.pe.l.si cū.& inst.de leg.§.si res alie na.Ité potest itelligi hęc lex de eo qui nullā causā habet à violēto.

a Bal dicit istum text. esse singu. ad hoc quod licet debitor speciei liberetur p̄ interitum antequā sit in mora:vt in.l.si ex legati. cū ibi plene no.ff.de verbo. oblig.tamē nō liberatur si loco illius perēptæ subrogetur alia species facto debitoris, & illa secūda peręat.Bolog.

BIU Cujas

a *Hæreditatem.* id est prætium hæreditatis.

b *Eum.* scilicet semel.

c *Manssissent.* sic & in re donata vxori à marito: vt.j. de dona. inter virum & vxor. si mulier ex pecunia. quæ est arg. contra principium huius legis: ibi, si vero in pecuniam. &c. Accursius.

d *Quod autē. Procō sul.** id est prætor: vt supra, eo. quod diximus. §. fi. *Ad eum.* scilicet hęnē. redem.

e *Perpetuo danda.* id est, vt de hoc teneatur, pulchre hæres perpetuo, nō intra annum tantum: vt guſt. Emē. ē. eo. l. vi. ideam⁹. Acc.

f *Vātum. Litis cōtestate.* subaudi, etiam: nā & anterius tempus spectatur si quid peruenerit: vt supra, eod. l. videamus. Alij dicunt quòd hic loquitur quādo nil peruenit ad defunctū, licet ad hæredem peruenit. Sed quid si tempore sententiæ est locupletior? satis est, licet lit. contest. tempore nō sit: vt .j. de pet. hæ. si à domino. §. quo tempore. Vel dic quòd inspicitur tempus litis circa æstimationes rerum quæ sunt. si vero consumptæ sunt, tunc quādocunque tenetur: vt d. l. videamus. Vel dic quòd hic loquitur respectu eius quod interiit. secus si cōsumpsit: vt in. l. videamus. Vel verius inspicitur tempⁿ litis contestatæ, vt super tanto iuretur de calumnia: & fiat contestatio litis inquantū peruenit, scilicet quandocunque prius. & sic est planum.

g *Hæc actio quæ datur contra hæredem in id quod peruenit ad eum, datur perpetuo: & an peruenerit, litis contestationis tempus inspicitur. h. d.*

XIX. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

QVod autem in hæredem eatenus pollicetur actionem proconsul[d] quatenus ad eum[e] peruenerit, intelligendum est ad perpetuò dādam[f] actionem pertinere.

XX. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

QVantum autem ad hæredem peruenit, litis contestatę[g] tempore spectabitur, si modò certum sit aliquid peruenisse[h]. Idem *[est] &[si] ipsius, qui vim intulit, sic in corpus patrimonij peruenit aliquid, vt certum sit ad hæredem peruenturum. Idem. *si debitor liberatus est[i].

Flo. idē & ipsius, qui vim intulit, si sic corpⁿ patrimonii peruenit aliquid &c.

id est, Fl.

Si metⁿ fuerit iustus, hæc actio cessat. hoc dicit. Vel sic: promissio facta metu iuste illato, non rescinditur. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

SI mulier † contra patronū suum ingrata facta, sciens se ingratam, cum de suo statu periclitabatur, aliquid patrono dederit vel promiserit, ne in seruitutem redigatur, cessat edictum: quia hunc sibi metū[k] ipsa infert. Quod metus causa gestum erit, nullo tempore prætor ratum[l] habebit.

†*Cōcor. & facit quod not. in cap. ad eius. §. distin.*

Alia est æstimatio possessionis, alia fundi seu proprietatis. Bartolus.

¶ Qui possessionē non sui fundi tradidit: nō quāti fundⁱ, sed quāti possessio[m] est[n] eius, qua druplū vel simplum cū fructib' cōsequetur. æstimatur enim quod restitui oportet, id est q̄ abest. Abest autē nuda possessio cum suis fructibus. quod & Pomponius [ait.]

Contractus dotis factus metu, est ipso iure nullus. Bartolus.

¶ Si dos metu promissa sit[o], non puto nasci obligationem: quia est verissimum, nec talem promissionem dotis vllam esse[p].

Vbi actio ipso iure tollitur per pactū, idē est in pacto quod in acceptilatione. h. d. vel sic: Metus non impedit liberationem ipso iure: & ideo hac actione agendum est vt obligatio restauretur. Bar.

¶ Si metu coactⁿ sim ab emptione [vel] locatione discedere[q], videndū est, an nihil sit actū, * & antiqua obligatio remaneat: an hoc simile sit acceptilationi: [r] quia nulla actiōe ex bonæ fidei obligatiōe possumus vti* cū finita sit, dum amittitur. [s] & magis est, vt similis species acceptilationi sit: & ideo prætoria actio [t] nascitur.

In quasi cōtractu qui celebratur adeūdo, habet locū hæc actio. h. d. vel sic: Coacta volūtas, volūtas est: & ideo quē hæreditati obligat, licet p hāc actionē restituatur. Bar.

¶ Si metu coactus[u] adij hęreditatem, puto me hæredem effici[x]: quia quamuis, si liberū esset, noluissem: tamen coactus volui[y]. Sed per prætorem restituendus sum, vt abstinendi mihi potestas tribuatur.

a *Hæreditatem.* id est prætium hæreditatis.

b *Eum.* scilicet semel.

c *Manssissent.* sic & in re donata vxori à marito: vt .j. de dona. inter virum & vxor. si mulier ex pecunia. quæ est arg. contra principium huius legis: ibi, si vero in pecuniam. &c. Accursius.

d *Quod autē. Procō sul.** id est prætor: vt supra, eo. quod diximus. §. fi. *Ad eum.* scilicet hęnē. faciat, redem.

e *Perpetuo danda.* id est, vt de hoc teneatur, pulchre hæres perpetuo, nō intra annum tantum: vt guſt. Emē. ē. eo. l. vi. ideam⁹. Acc.

f *Vātum. Litis cōtestate.* subaudi, etiam: nā & anterius tempus spectatur si quid peruenerit: vt supra, eod. l. videamus. Alij dicunt quòd hic loquitur quādo nil peruenit ad defunctū, licet ad hæredem peruenit. Sed quid si tempore sententiæ est locupletior? satis est, licet lit. contest. tempore nō sit: vt .j. de pet. hæ. si à domino. §. quo tempore. Vel dic quòd inspicitur tempus litis circa æstimationes rerum quæ sunt. si vero consumptæ sunt, tunc quādocunque tenetur: vt d. l. videamus. Vel dic quòd hic loquitur respectu eius quod interiit. secus si cōsumpsit: vt in. l. videamus. Vel verius inspicitur tempⁿ litis contestatæ, vt super tanto iuretur de calumnia: & fiat contestatio litis inquantū peruenit, scilicet quandocunque prius. & sic est planum.

g *Hæc actio quæ datur contra hæredem in id quod peruenit ad eum, datur perpetuo: & an peruenerit, litis contestationis tempus inspicitur. h. d.*

XIX. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

QVod autem in hæredem eatenus pollicetur actionem proconsul[d] quatenus ad eum[e] peruenerit, intelligendum est ad perpetuò dādam[f] actionem pertinere.

XX. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

QVantum autem ad hæredem peruenit, litis contestatę[g] tempore spectabitur, si modò certum sit aliquid peruenisse[h]. Idem *[est] &[si] ipsius, qui vim intulit, sic in corpus patrimonij peruenit aliquid, vt certum sit ad hæredem peruenturum. Idem. *si debitor liberatus est[i].

Flo. idē & ipsius, qui vim intulit, si sic corpⁿ patrimonii peruenit aliquid &c.

id est, Fl.

Si metⁿ fuerit iustus, hæc actio cessat. hoc dicit. Vel sic: promissio facta metu iuste illato, non rescinditur. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

SI mulier † contra patronū suum ingrata facta, sciens se ingratam, cum de suo statu periclitabatur, aliquid patrono dederit vel promiserit, ne in seruitutem redigatur, cessat edictum: quia hunc sibi metū[k] ipsa infert. Quod metus causa gestum erit, nullo tempore prætor ratum[l] habebit.

†*Cōcor. & facit quod not. in cap. ad eius. §. distin.*

Alia est æstimatio possessionis, alia fundi seu proprietatis. Bartolus.

¶ Qui possessionē non sui fundi tradidit: nō quāti fundⁱ, sed quāti possessio[m] est[n] eius, qua druplū vel simplum cū fructib' cōsequetur. æstimatur enim quod restitui oportet, id est q̄ abest. Abest autē nuda possessio cum suis fructibus. quod & Pomponius [ait.]

Contractus dotis factus metu, est ipso iure nullus. Bartolus.

¶ Si dos metu promissa sit[o], non puto nasci obligationem: quia est verissimum, nec talem promissionem dotis vllam esse[p].

Vbi actio ipso iure tollitur per pactū, idē est in pacto quod in acceptilatione. h. d. vel sic: Metus non impedit liberationem ipso iure: & ideo hac actione agendum est vt obligatio restauretur. Bar.

¶ Si metu coactⁿ sim ab emptione [vel] locatione discedere[q], videndū est, an nihil sit actū, * & antiqua obligatio remaneat: an hoc simile sit acceptilationi: [r] quia nulla actiōe ex bonæ fidei obligatiōe possumus vti* cū finita sit, dum amittitur. [s] & magis est, vt similis species acceptilationi sit: & ideo prætoria actio [t] nascitur.

In quasi cōtractu qui celebratur adeūdo, habet locū hæc actio. h. d. vel sic: Coacta volūtas, volūtas est: & ideo quē hæreditati obligat, licet p hāc actionē restituatur. Bar.

¶ Si metu coactus[u] adij hęreditatem, puto me hæredem effici[x]: quia quamuis, si liberū esset, noluissem: tamen coactus volui[y]. Sed per prætorem restituendus sum, vt abstinendi mihi potestas tribuatur.

Quid sibi velit q̄ Gaius Procon sulis mētionē faciat, redem. cū de edicto ptoris agatur, pulchre Anto. Augusti. Emē. ē. eo. l. vi. ideam⁹. Acc. lib. 1. cap. 5.

A duas habeo vias, vt in litera. Viuianus.

k *Quia hunc sibi metum.* Not. nō succurri ei qui se in necessitatē posuit: vt .j. ad Syll. l. iij. §. subuenit. & dixi. ē. qui satisfa. cog. si fi- deiussor. §. penul. & sic nō ob. ē. eo. l. nec timoré. in fi. &. l. iiſti. quia hic[a] iuste faciebat patronⁿ reuocādo: ibi auté delinquebat acci- piédo: vt ibi dixi. Acc.

Succurri. a debere. Bar.

l *Ratum.* nisi consensus nouus[z] interueniat: vt. C. eo. l. ij. Item nisi præscriptio xxx. vel. xl. an. secūdum Pla. vel. x. siue. xx. secundū nos: vt C. eo. l. iij. Sed certe in dictis duobus casibus non ex priore consensu, sed ex posteriore ratum habetur.

m *Sed quanti possessiū.* cū aliud sit rei prætiū aliud possessionis: vt .j. vti pos. l. si duo. in fi.

n *Eius est.* in creditore quid æstimetur, dic vt infra, de pig. act. l. si pignore. & æstimatur in casu nostro dubius euentus.

o *Promissa sit.* à quocunque.

p *Vllam esse.* ipso iure. Cum ergo metⁿ det causam contractui bonæ fidei, ipso iure nullus est cōtractus: vt. C. de rescin. ven. l. j. &. j. de dolo. l. & elegāter. §. j. nā hæc obligatio bonæ fidei est: vt insti. de act. §. actionum. in fi. & sic non agetur hac actione nisi ad traditionem prosiluerit cōtractus: vt. C eo. l. non interest. &. l. si per vim. Vel dic quòd contractus valet licet metus[m] dederit causam: sed aliud ſ simplici dolo. Et quod hic dicit, est speciale in dote sicut & alia sunt ibi speciāliā: vt de hypothecaria, & tacita stipulatione: vt. C. de rei vxo. actione. in prin. Idem potest dici in matrimonio per metū inito. vt argū. Cod. de inuti. stip. l. ij. Idem si quis consentiat coactus in iudicem non suum: vt infra, de iudi. l. ij. in prin.

q *Discedere.* scilicet re integra. Accursius.

r *Acceptilationi.* quod videtur, scilicet vt sit simile acceptilationi. *ADDITIO.* Vulgaris lectio prius habebat in contextu, simile sit accep. ad q̄ respicit glossa. sed Pan. Flor. habēt dissimile.

s *Amittitur.* i. amissa est: alias falsum diceret.

t *Actio.* quod metus causa, vt reponat se in obligationem: vt ē. l. metum. iij. §. ex hoc edicto.

u *Si metu coactus.* forte à creditore hæreditario. Accursius.

x *Hæredem effici.* imò non fit hæres: vt .j. de adqui. hære. l. qui in aliena. §. Celsus. quæ est contra. Sol hic fit hæres iure ciuili: quia vult licet coactus: vt hic, & insti. de hære. qua. & dif. §. fi. non iure ptorio per q̄ datur sibi abstinēdi facultas: vt hic subiicit, &. j. de adqui. hære. si metⁿ. vbi dicit per omia idē q̄ hic. Vel dic, ibi dicebat se hęredē cū cogeretur, & tanq̄ hęres gerebat, nō tñ volebat: & sic aliud agebat, & aliud simulabat. & hoc dicitur ibi fallens. hic autem voluit licet coactus. & sic coactus faciens potest velle & nolle: vt. C. de hære. instit. l. iiij. Accursius.

y *Volui.* Et sic nota quòd coacta voluntas, voluntas est[b]. Vnde versus:

BIU Cujas

versus: Sicque volens factus quod nollem velle coactus.

a *Si coactus.* à substituto forte.

b *Actionem.* scilicet peti. hære. vtilem, quæ prius directo competebat: sicut in actione in rem: vt. ff. eo. metum. iij. §. voléti. Ac.

Qui in carcerem.] CASVS. Posui te in carcerem vt mihi aliquid promittéres. non valet quidem promissio. Vi. c *Quicquid.* verum est à detrudente, vel eius participe, non ab alio: vt. ff. eo. l. metum. §. sed *Confessum licet.* Et no. q confessio facta in carcere nō *carcere facta, non valet* valet: vt arg. ff. de quæstio. l. j. §. diu⁹. & §. quę stioné. nisi perseueret. potest tamen facere testamentum: vt infra, de testa. l. qui à latronib⁹.

Non est.] CASVS. Cū essem sub populo communis Bon. quidā intulit mihi metum. dicit potestas quia nō est verisimile quod sit mihi metus illatus, cum poterā vocare officiales de curia, vel etiam potestatem. & ex hoc præsumitur q non sit mihi metus illatus: sed dicit q probem si volo contrarium contra hanc præsumptionem. [SI IVSTO.] Titi⁹ minabatur quod me accusaret, & ligatū duceret ad potestatem vel ad curiā si nō venderem ei prædium. si vendidi, potero restitui. [SI FOENERATOR.] Quidam pugillator debet pecuniā fœneratori. fœnerator cum detinebat, nec permittebat eū ire ad bellum nisi promitteret maiorem quantitatem debitæ pecuniæ. pugil iure restituetur. [SI QVIS.] Titius debebat mihi, & ego volebā eum delegare cuidam creditori: & cum Titius nollet hoc facere, nuntius potestatis compulit eum facere hoc. quid iuris sit? distingue. aut Titius debebat illam pecuniam: & tunc non potest repetere: aut non debebat, & tunc potest repetere. Viuia.

d *Claram dignitatem.* nec prorsus nocet sua vel aduersarij dignitas: vt. C. eod. ad inuidiam.

e *Præditum.* coram quo non oportet timere: vt. C. de his qui *Bal. dicit gla. sin. ad hoc* propter me. iu. non appel. l. j.

f *Præsumptioni.* no. stari præsumptioni donec contra probetur: vt hic, & ff. de lib. ho. exhi. l. iij. §. si eum quis. & infra, de contra. hen. emp. si debitor. §. j. & C. qui & aduer. quos. l. j. & ff. de iur do. nuptura. Sed tamen hæc præsumptio non transfert semper probationes de vno ad alium: sed durius onerat actorē probatione: cum aliàs apertiores quàm in ciuilibus: vt. C. eod. metum. hic a. pertissimas debet ostendere in superlatiuo. ideoque a nec sacramentum deferre propter talem præsumptionem aliis probationibus deficientibus: vt argu. infra de mino. l. iij. §. j. in fi. Et vt plene scias, dic præsumptio alia iuris, & de iure: alia hominis: alia naturæ: alia facti. De prima habes de muliere tacite stipulata: contra quam præsumptionem non admittitur probatio in contrarium: vt Cod. de rei vxo. act. l. j. in prin. Idem de stipulatione ab arrogato: vt supra, de adopt. his verbis. & ad idem. C. ad Maced. l. fin. sed hanc appellat aliàs præsumptionem legis: sicut dicitur præsumptio canonis: vt distinct. iiij. cap. fraternitatis autem præsumptio tam secundum leges quàm secundum canones est illa de qua hæc lex dicit: contra quam recipitur probatio in contrarium. nam & si aliquis malam famam habuit, se-

Repudianti per metum succurritur per vtilē actionē quod me. causa. h. d. vel sic: Per hoc edictū restituitur prima vtilis ipso iure: & datur hæc actio quod metus causa.

¶ Si coactus [a] hæreditatem repudiem, duplici via prætor mihi succurrit: aut vtiles actiones quasi hæredi dando: aut actionem [b] [quod] metus causa prestando: vt quam viam ego elegerim, hæc mihi pateat.

Carcer est iustus metus, & promissio facta in carcere, nullius est momenti. Barto.

XXII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

QVi in carcerem quem detrusit, vt aliquid ei extorqueret: quicquid [c] ob hāc causam factum est, nullius momenti est.

Vbi præsumptio est contra illum qui probare debebat, afficitur duriori probatione. Bartolus.

XXIII. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

NOn est verisimile compulsum in vrbe inique indebitum soluisse eum, qui claram dignitatem [d] se habere prætendebat: cū potuerit [is] ius publicum inuocare, & adire aliquem potestate præditum [e], qui vtiq; vim eum pati prohibuisset. sed huiusmodi præsumptioni [f] debet apertissimas probationes violentiæ opponere.

Factum metu ne quis ducatur ad iudicem, non rescinditur per hanc actionem, sed per officium iudicis. n. d.

A cundum canones potest se purgare: & hæc duplex. Nam quan- *& in causis*
doque transfert onus probationis: quandoque non: sed durius *criminali-*
adstringit ad probandum: vt patet ex prædictis. Naturæ præ- *b⁹ & ma-*
sumptio dicitur vt cum exhæredo filium meum, præsumitur con- *gnæ importantiæ. Bol.*
tra me quòd iniuste eum exhæredauerim, & hoc propter natu-
ram: & ideo hæredes *Hærescan* debent probare iustam *sam exhæ-* causam exhæreditatio- *redationis* nis: vt. C. de inoffi. te- *probare de-* sta. l. omnimodo. &. C. *bet.* de li. præ. vel exhære. authen. non licet. Præsumptio facti alia præcedētis: alia subsequentis. Precedentis, vt si semel calūniatus est: vt. j. de accu. si cui. §. idem. Subsequentis, vt cum aliqui accusati fuerunt de adulterio quod depellebant obtentu proximitatis: si post conueniant in nuptias, præsumuntur etiam prius adulteraſſe: vt. C. de adulte. si qui. idem fere habes in authē. vt nulli iudi. §. si quis vero. col. ix.

¶ Si iusto metu perterritus, cognitionem ad quam vt vinctus [g] iret, potens [h] aduersarius minabatur, id quod habere licebat, compulsus vendidit: res suæ æquitati per præsidem prouinciæ restituitur.

Factum metu alicuius verecundiæ modicæ, officio iudicis rescinditur, non per hāc actionem. Bartolus.

¶ Si fœnerator [i] inciuiliter custodiendo athletam, & à certaminibus [k] prohibendo, cauere compulerit vltra quantitatem debitæ pecuniæ: his probatis, competens iudex rem suæ æquitati restitui decernat [l].

Exactum per vim ab apparitore indebitè illatam, iudicis officio rescinditur quatenus quis damnum patitur, & non vltra. h. d. Iste. §. allegatur ad quæstionē nunquid ille qui est positus in carcere indebitè, possit ibi recommendari pro alieno vero debito? & hic videtur casus quòd sic. de quo ego dixi in quæstione illa quæ incipit, lapsus. & in. l. 2. C. de exacto. trib. lib. 10. Bartolus.

¶ Si quis quod aduersario non debebat, delegante [m] eo [n] per vim apparitore [o] * præsidis interueniente, sine notione iudicis coactus est dare: iudex inciuiliter extorta restitui ab eo, qui rei damnum prestiterit, iubeat [p]. q si debitis satisfecit, simplici [q] iussione, & non cognitione habita, quamuis non extra ordinem exactionem fieri, sed ciuiliter oportuit: quæ

* *apparitione. Flo.*

g *Vinctus.* i. ligatus.

h *Potens.* non ratione dignitatis. tunc enim per constitutiones punitur: vt. C. e. si per impressionem. hic autem officio iudicis, vel actione in factū ad simplum tantum. & idem in casibus duobus qui sequuntur.

i *Si fœnerator.* qui mutuauerat pecuniam athletæ.

k *A certaminibus.* dicens, non recedes à me nisi prius des mihi debitum & vltra.

l *Decernat.* per officiū suum. Accursius.

m *Delegāte.* id est, vel quia delegatus est ipse, vel quia debitorem suum delegauit coactus.

n *Eo.* id est aduersario. vel eo, id est coacto.

o *Apparitore.* qui abutebatur in duobus, quia sine iussu principis, & quia circa indebitum: sed in inferiori in nullo abutebatur: licet iudex male præceperat.

p *Iubeat.* per suum officium.

q *Simplici.* dic quia iudex præcepit nuntio vt hoc faceret: vnde extorta non reuocantur, vt dicit: licet non sic debuerit iudex facere: vt quia causa magna erat. aliàs secus: vt hic, &. j. de iud. l. pe. Vel dic quod non præcepit: & sic actor abutitur apparitione. vnde licet per hoc edictum vel officium non puniatur, tamen per edictum diui Marci amittit ius crediti: & sine causa condi. tenetur: vt supra. l. extat. Accursius.

DE DOLO MALO.

Si quid per metum fiat, qualiter alicui subueniatur, audisti. Qualiter autem subueniatur, si per dolum quis in captionem incidit, audi. Et nota quòd non dicit de actione doli, sed de dolo malo, quia per actionem in factū punitur dolus: de quo dicitur. j. eo. non debet. in fi. & l. itaque. & per actionem ex eo contractu: vt. j. eo. & elegāter. circa prin.

Hoc edicto.] CASVS. Primo dicit Vlpia. quòd edictum istud datur contra varios & dolosos. & est ratio: quia alicui malitia sua nō debet esse lucrosa: nec alicui simplicitas damnosa. Postea ponit verba edicti, quibus continetur quod ita demū datur de dolo actio si alia non competat, & dari act. aliquam iusta causa suadeat. [DOLVM.] Qualiter definiatur dolus quæritur? Et Seruius dicit quod dolus est machinatio quando aliud agitur, & aliud simulatur. sed Labeo reprobat hanc definitionem Seruij duabus rationibus: quia potest quis circunueniri sine simulatione. Item quia potest aliud agi & aliud

BIU Cujas

simulari sine dolo malo. vnde Labeo desi. dolus est calliditas &c. Vlpianus probat sententiam Labeonis veram esse. [*NON FVIT.*] Hic dicit quod prætor contentus non fuit dolum dicere: sed dixit malum: & hoc ideo quia aliquando est bonus dolus: & iste bonus dolus committi potest contra latrones, vel hostes, vel similes. [*AIT.*] Hæc actio tunc demum datur cũ nulla alia competit pro dolo commissio specialis & ordinaria. vnde siue habeam ciuilem act. vel cõdic. certi: siue prętoriam: vt act. de constituta pecunia: siue interdictum vnde vi ad rem recuperandam: ista mihi de dolo act. non datur. Item si stipulatus sum cum Titio ne dolum cõmittat in contractu, non habeo act. de dolo: quia habeo ex stipulatu. Item si aliquis me dolo iduxit ad aliquod turpe faciendũ, vt quia promisi hominem occidere, non datur mihi hæc actio: quia ex hac promissione ei non teneor. Ité si minor sum, & competit mihi in integ. resti. non datur hęc actio. Item si habui aliam actioné quę tempore expirauit: non datur hęc actio. [*SI QVIS.*] Titius tenebatur mihi ciuili ex vendito: quæ dabatur propter dolũ commissum in contractu vel honoraria act. puta furti: quia furtum commisit dolo. si dolo me induxerit vt istæ actiones in Aquil. stip. deducantur. si volũtariè libero eum per accep. vt per pactum de non petendo quando tenebatur mihi act. furti, non possum agere de dolo, quia mea voluntate Titium liberaui. si vero dolo me induxit, dabitur mihi hæc actio. & est ratio: quia huiusmodi actiones nudo pacto tolluntur. [*NON SOLVM.*] Siue habeã aliquod auxilium contra eum dolosum cum quo contraxi, siue aduersus alterum, non datur hæc actio. vnde si pupillus vendidit prædium Titio qui collusit cum tutore pupilli vt pro minori pretio haberet: pupillus non agit act. de dolo contra Titium: quia potest agere tutelæ aduersus tutorem suum. Si vero tutor non sit soluendo: pupillus agit act. de dolo contra Titium. & est ratio: quia videtur habere act. iste pupillus. nam &c.

† *Bal. dicit istũ textum esse singu. ad hoc q̃ executio licet sit facta ꝓpostere & inordinatè, nõ tamẽ debet vitiari. de quo vide not. p In. in c. 2. de rest. in integ. extra. & Bar. to. ꝓ sua disputacione, lappus. & quod plꝰ est, potest sieri feriato die. prædicta vera dũ modo fiat cum partis citatione.*

† *In hanc definitionẽ Ci. lib. 3. off.*

a *Hoc edicto.* quod est infra. §. j.

b *Et.* ponitur pro id est.

c *Subuenit.* cõtra quos est occurrẽdũ: vt. ï. de insti. sed & si pupillus. §. itẽ si plures. versi. sed & si aliàs. & dixi. s̈. de procu. l. in causę.

d *Ne.* id est vt non.

e *Lucrosa.* vt hic, &. ï. de regu. iur. non fraudantur. §. nemo.

f *Damnosa.* vt hic, & insti. de fideicom. hære. §. sed quia.

g *Dolo.* sed quid si in vna re dolus committatur? Respon. locum habet hæc act. licet hic Vlpia. non exponat: vt argu. supra, de nego. gest. l. iij. j. respon. &. §. negotium.

h *Dicentur.* & erunt facta secundum Azo. imò & si non erunt, licet cum effectu tunc non detur. Nam euentus iudiciorum est incertus: vt infra, de pecu. l. quod debetur.

Iudiciorum euentus incertus est.

i *Alia actio non erit.* vt ex furto furti, & ex iniuria iniuriarum, & sic de cæteris. Accursius.

k *Et iusta causa.* hoc dicitur propter ea quæ dicuntur infra, eo. si oleum. §. fi. cum. l. sequen.

l *Iudicium.* i. actio de dolo: aliàs iudicium pro discretione ponitur, & aliis modis: vt no. insti. qui. non est permiss. fa. test. §. ij.

m *Et sine simulatione.* vt in furto, rapina. & sic non est generalis hæc definitio. Accursius.

n *Seruant.* aliàs seruant, & aliàs deseruiunt. & est exemplũ, vt si latrones plures ceperint: cum vni eorum in rebus vellent facere tamen solutioni debitarum ab eo quantitatum profecerunt, reuocare in ciuile est †.

DE DOLO MALO.

TITVLVS III.

1. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

HOc edicto[a] prætor aduersꝰ varios &[b] dolosos, qui aliis obfuerunt calliditate quadam, subuenit[c], ne[d] vel illis malitia sua sit lucrosa[e], vel istis simplicitas damnosa[f]. Verba autem edicti talia sunt: *Quæ dolo*[g] *malo facta esse dicẽtur*[h], *si de his rebus alia actio non erit*[i], *& iusta*[k] *causa esse videbitur, iudicium*[l] *dabo.*

Illa est bona definitio quæ conuertitur cum suo definito: aliàs secus. Bart.

¶ Dolum malum Seruius quidem ita definit: † machinationem quandam alterius decipiendi causa, cũ aliud simulatur, & aliud agitur. Labeo autem [ait,] posse & sine simulatione[m] id agi, vt quis circunueniatur: posse & sine dolo malo aliud agi, & aliud simulari: sicuti faciunt qui per huiusmodi dissimulationem seruant[n] * & tuentur vel sua vel aliena. Itaque[o] ipse sic definiit dolũ malum, esse omnem calliditatem[p], fallaciam[q], machinationem[r] ad circũueniendũ[s], fallendũ, decipiẽdum alterũ adhibitã[t]. Labeonis definitio vera est.

Bonus est dolus qui committitur aduersus hostes publicos. Bartolus.

¶ Non fuit autẽ contentus prętor *dolum* dicere, sed adiecit *malum*: quoniam veteres dolum[u] etiam bonum dicebant: & prosolertia[x] hoc nomen accipiebant, maxime si aduersus hostem[y] latronémve quis machinaretur. Ait prætor, *Si de his rebus alia actio*[z] *non erit*. Merito prætor ita demum hanc actionem pollicetur, si alia [actio] nõ sit: quoniam famosa actio † non temere debuit à prætore decerni[a], si sit ciuilis[b], vel honoraria[c], qua [quis] possit experiri: vsque adeo vt & Pedius libro octauo scribat, etiam[d] si interdictum sit, quo quis experiri, vel exceptio[e], qua se tueri possit, cessare hoc edictum.

Item de Salomone qui sa... se finxit velle occidere * ... puerum. vnde ipse ait: *Fi...* Qui dissimulat iniu... † ... riam, callidissimus est. ... o *Itaq;* quia superior li... non est generalis: nec ... conuertitur cũ suo de... finito: itaq; &c. & sic ... reprobatur quod est ... de pact. iurisgentiũ. §. ... dolo. vel potest dici ... traq; vera definitio, ... cundum quod Labeo ... largius, Seruius strictè ... nomen doli accepit.

p *Omnem calliditatẽ.*

q *Fallaciam.* quæ fit ... in mentiẽdo, & sic ver... bo: vt. j. de fur. falsus. §. ... si quis.

r *Machinationem.* quę ... fit arte verborũ: vt. j. de qui ... act. emp. l. Iul. §. idem.

s *Ad circunueniendũ.* ... redde singula singulis.

t *Adhibitam.* contra ... ius & cõtra bonos mo... res, propter id quod est ... j. proxi. §. & facit. j. de ... noua. doli. in fi.

u *Etiam bonum dolũ.* & sic no. bonum & ma... lum dolũ: sicut bonum ... & malum venenum: vt ... j. de contrahen. empt. quod sæpe. §. j. versi. veneni. &. j. de ver. sig. qui venenum.

x *Prosolertia.* id est astutia.

y *Hostem.* vt si per fallaciam ab hostibus euadam vel à latrunculis: vt. j. de cap. l. nihil. &. l. hostes. Vel dic latronẽ: vt quia stabam quietus vt eum caperem. Et de hoste dic nisi fiat contra pactũ fictum à duce belli: vt. s̈. de pact. l. conuentionũ. Item & ideo dicit maxime, quia & contra eos qui non sunt hostes vel latrones, licet dolum committere vt fraudem repellã: vt. j. de leg. ij. cum pater. §. Titio. &. s̈. de neg. gest. l. at qui natura. §. cum me. &. j. si quis omissa cau. test. l. qui autem. §. si patronus. &. l. j. §. penul.

z *Si alia actio,* specialis & ordinaria. & sic omnis cessat oppositio. Accursius.

a *Decerni.* vt. s̈. de in integ. resti. l. diuus. in. fi. &. C. eo. l. de dolo.

b *Ciuilis.* Sed nonne cum act. mandati concurrit: vt. C. eo. l. j. & j. man. si mandato Titij. §. Paulus? Respon. in. d. l. j. C. eo. agitur de dolo. i. mandati nomine doli. Item nonne vbicunque interesse peto per actionem de dolo, quod per sententiam fit certũ, potest agi & condict. certi: vt. j. si cer. pe. l. certi? Sed dic quod illa est generalis, quæ speciem non excludit.

c *Honoraria.* vt iniur. vi bo. rap. & furti manifesti, quæ est prætoria: vt insti. de noxa. §. sunt autem. & de perpe. & tem. act. §. eas. Sed nonne cum actione quod metus causa cõcurrit? & certe sic vt. s̈. tit. j. si cum ex. §. eum qui. quæ est contra. Sed illa extraordinaria: cum ordinaria enim hæc nõ datur. Item est ex eodem fonte æquitatis: vt ibi dixi.

d *Etiam.* aliàs lex. Si interdictum, scilicet vnde vi, vel simile: quæ actiones dici possunt: vt infra, de act. & oblig. l. actionis verbo. & hodie actio in factum loco cuiuslibet interdicti datur: vt insti. de interdict. §. fi.

e *Exceptio.* etiam doli, vt dicunt: vt. j. eo. l. fi. Vel dic quod doli exceptio non excludit actionem doli, cum ex eadem causa vtraque detur. vt. j. de do. excep. l. ij. in prin. sicut in actione quod metus causa, & excep. metus dicitur: vt. s̈. tit. j. l. metũ. §. sed quod prętor. Nec ob. l. fi. quia ibi est, fortasse. Item nec ibi dicit actionem non dari, licet exceptio sufficiat. concurrit ergo cum illa actione de dolo excep. sicut & quando dolo me induxisti ad promittendum.

BIU Cujas

dum.nam exceptio & actio de dolo vt liberer mihi competit,nisi alia actio competat:vt si dolo te induxi ad promittendum:postea feci tibi pactum de non petendo.& sic hic intelligitur.

a *Et si stipulatione.* aliàs lex:& aliàs.§.idem Pomponius.

b *Si de dolo.* ſ non cõmittendo:vt.ſ.de arbi.l.ita demũ.Sed none ſi ſtipulor iudi.ſolu. ſtipulor de dolo : vt j. iudi.ſol.l.iudicatũ ſolui.ſed tamẽ ibi ago de dolo.ſ.cõmiſſo:vt.j. e. l.pe.quæ eſt cõtra.Sol. ibi tempore ſtipulationis fuit dolus cõmiſſus in offerendo ſe vt alius vſucaperet. hic autẽ de futuro cauebatur. Vel dic quod hic generaliter de omni dolo : ibi non ſic; ſed de eo tantum quì in defendẽdo committitur.Accurſi[9].

c *Turpis.* vt.j. de ver. obli.l.generaliter.&. l. veluti . idem dicunt & ſi ſit turpiter facta:quia tunc nõ datur actio de dolo, ſed exceptione doli repellitur:vt.C.de inuti.ſtipul.l.dolo. Tu dic quòd doli actio cũ exceptione doli datur: vt dixi.ſ.l.proxi. in fi.

d *Poſſit.* vt.ſ. tit. ij.l. diuus.§.nec intra has.

e *Et ſi alia actio.* quã habebat vel adquiſierat tempore doli cõmiſſi. forte etiam occaſione huius cõtract[9] pro quo datur actio tẽporalis : vt ſi dolo me induxiſti ad emendũ ſeruũ vitioſum,& pretiũ dedi: nõ ago de dolo, quia habeo vel habui actionẽ redhibitoriã: niſi in ea amittẽda ſim dolũ paſſus:tunc mihi non imputo,& tũc hęc dictio, niſi, refertur ad proximũ dictũ.de dolo vero non ago : quia reſtitui poſſum:vt infra,qui.ex cau.ma.l.ait prætor. §. fi.&.l. ſeq. ſecundũ Io. ſi tamen fuerim diligens in eo quòd proceſſi ad agendum redhibitoria: aliàs non datur reſtitutio:vt.j.ex qui.cau.ma.nõ enim.ideoq; de dolo agitur tam pro primo quàm pro ſecũdo:vt hic.&.j.de aqua plu.arcen.l.Atteius.quę eſt cõtra.

f *In ſtipulatum.* i.ſtipulationem Aquilianam.

g *Vel aliomodo.* puta vt pacto nudo quãdo per pactum tollitur actio ipſo iure:vt.ſ.de pact.ſi tibi.§.quædam.Item per cõtrariam ſcripturam quando literis erat obligatio contracta:vt argu.infra, de regul.iur.l.nihil tam naturale.

h *Niſi in amittenda actione.* quæ forte dabatur ob dolum admiſſum in contractu: vt dolo te induxi vt minori pretio venderes : vel econtra . Et dic ſuper eo quod ſubiicit dolum paſſum vt per acceptilationem perderet,quia tũc datur de dolo.ſecus ſi tempore:quia tũc datur reſtitutio:vt dixi.ſ.proxi.§. Sed quare hic datur de dolo,ibi non? Rñ. quia in acceptilatione voluntas creditoris interuenit:vnde non petit reſtitutionem, ſed aget de dolo , quia dolo inductus eſt vt velit,ſed in preſcriptione nõ interuenit voluntas.vnde poſtulat reſtitui: licet ſit maior . minor autem etiam miles conſentiens reſtitui poteſt.Sed quid ſi tantũ poſtea fiat dolus:vt quia liberatus per acceptilationem non dat quod conuenit? Dicit Pla.dari de dolo.Tu dic agi ſecundũ Azo.condict.ob cauſam,vt ſe reponat in obligationem : vt infra, de condictione cauſa data ob cauſam.l.ſi quis accepto . vel præſcriptis verbis ad intereſſe quaſi ex do vt des:vt hoc remittere ſit dare:vt.j.de condict.cauſa data.l.ſi mulier.& præſcriptis verbis.l.ob eam.de dolo non:niſi in acceptilatione dolus interuenit,quia tunc de dolo agitur:vt hic,&.C.de tranſactionibus.l.actione.&.l.ſub prætextu. ſi velis tueri P.dices non dari ad debitum antiquum vel ad intereſſe,ſed ad promiſſa de nouo ſic ſecundum eum.

i *Sit actio,vel ſi ab alio.* quàm aduerſus quem de dolo quæritur : & intellige aliam actionem: vt ſubiicit exemplum infra. l. proxi. nam ſi actio eadem: non ideo tollitur contra vnum quia alius teneatur : vt infra, eod.ſi plures.

k *Deoque . A Titio .* ſ.extraneo contrahente cũ tutore in rem pupilli.

l *Cum habeat.* probatur ergo aperte quòd actio de dolo ſecũ non patitur etiam eam quæ eſt pereque famoſa.hic enim actio tutelæ infamaret : quia propter colluſionẽ tutoris competeret : vt inſtitu . de ſuſpect . tuto. §. ſuſpectus . & ſupra, de infa. l. j. § . qui pro ſocio . Accurſius.

m *Plane ſi tutor.* conueniendus actione tutelę.

n *De dolo actionem .* ſcilicet cum detur reſtitutio contra contrahentem etiam cum tutore vel curatore : vt C. ſi tut. vel cura. per totũ.quomodo de dolo datur? Reſpon . ſecũdum Ioan.quod hic Titius erat parens vel patronus : contra quos non datur reſtitutio : vt. C. qui & aduer. quos.l. fin.Et quod dicit de dolo, expone, id eſt in factum nomine doli: vt infra, eod.non debet . Vel dic q̃ contractus fuit in vẽditione ſerui quem poſt manumiſerat emptor : & ſic denegetur contra libertatem reſtitutio : vt infra. l. proxi . in prin. ibi, & quod minor. &c.

o *Nam is. Propter inopiam.* niſi nomen ſit venditum quale ſit: vt infra,de euict.l.antepe.§.fi. Et not.de exceptione paupertatis[a] .ſic.j.de mu.& ho.l.cura extruendi.§.j.Accurſius.

Et eleganter.] CASVS. Caſus in hac. l. (quæ cum ſuperioribus concordat) eſt talis:Dicit prætor in prin. huius tit. quòd ita demum de dolo datur actio, ſi alia non competat. Pompo.ſic intelligit illud : vt ſic demum detur , ſi res alio modo ad dolum paſſum non poteſt peruenire , id eſt ſi nullo alio iure poteſt ſeruare ſuam indemnitatem . cui dicto videtur contra quod dicit Iul. quia pone quòd minor.xxv.an. ſeruum habuerit : ſeruus iſte induxit minorem dolo vt eum venderet cum peculio.& eum vendidit.emptor hunc ſeruum manumiſit. dixit Iul. in hoc caſu act. de dolo dandam eſſe in manumiſſum : quia ſi fuerit dolus incidens, & emptor illum commiſerit , videtur act . poſſe agi ex illo contractu : puta ex vendito ne deciperet. q. d . ex quo dicto Iulia . colligitur quòd poſſit agi contra emptorem actio. ex vendito: vt ſic vbi alia datur act. & de dolo . Item videbatur quòd poſſet reſtitui. dicit quòd iſtæ opi.non ſunt contra Pompo.quia dicit ſic intelligi cum in nullo emptor dolo fuit nec incidente , nec cauſam dante contractui . & ſic non ob . ei prima regula , nec ſecunda qua dicebatur actio de dolo dari quandoque : ſed illud non eſt verum . non enim poteſt reſtitui contra manumiſſum. vnde verum eſt dictum Pompo.ſiue popularis ſiue pœnalis actio datur : nunquam doli detur. [*NON SOLVM.*] Certum eſt quòd de dolo non datur act . cum alia ſupereſt . ſi vero dubitatur,

a *Iſta exceptio eſt facti, non iuris: ſecundũ Bal.*

Idem & Pomponius libro viceſimo octauo & [ita] adiicit: Et ſi ſtipulatione[a] tutus ſit quis:eum actionem de dolo habere nõ poſſe:vtputa ſi de dolo[b] ſtipulatus* ſit. ¶ Idem Põponius ait: Et ſi actionem in nos dari non oporteat, veluti ſi ſtipulatio tam turpis[c] dolo malo facta ſit, vt nemo daturus ſit ex ea actionem,non debere laborare[me,] vt habeam de dolo malo actionem: cum nemo ſit aduerſus me daturus actionem.

Ei qui eſt tutus ipſo iure,vel per in integrum reſtitutionem, nõ competit hæc actio. Item ad excludendam hanc actionem ſufficit aliam ſemel competiiſſe, niſi in ea amittenda quis dolum paſſus fuerit. Bart.

¶ Idem Pomponius refert Labeonem exiſtimare , etiam ſi quis in integrum reſtitui poſſit[d],non debere ei hanc actionem cõpetere . & ſi alia actio[e] tempore finita ſit, hanc competere non debere : ſibi imputaturo eo, qui agere ſuperſedit:niſi in hoc quoq; dolus malus admiſſus ſit,vt tẽpus exiret.

Si actio quæprimo cõpetebat.facto partis eſt ſublata,actio de dolo nõ competit. Bart.

¶ Si quis cum actionem ciuilem haberet, vel honorariam in ſtipulatum[f] deductã, [eam] acceptilatione vel alio modo[g] ſuſtulerit:de dolo experiri non poterit:quoniam habuit aliam actionem: niſi in amittenda actione[h] dolũ malũ paſſus eſt.

Si per aliam actionem contra alium idoneum competentem poteſt eſſe conſultum, ceſſat actio de dolo. hoc dicit. vel ſic : Actio competens aduerſus vnum impedit actionem de dolo aduerſus alium : ſi tamen ille eſt ſoluendo. Bartolus.

¶ Non ſolum autem ſi aduerſus eum ſit alia actio , aduerſus quem de dolo quæritur,

II. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

VEl[ſi] ab eo res ſeruari poterit,

III. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

NOn habet hoc edictum locum: verumetiam ſi aduerſus alium

IIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

SIt actio, vel ſi ab alio[i] res mihi ſeruari poteſt.

V. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

IDeoq; ſi quis pupillus à Titio[k],tutore auctore colludẽte,circunſcriptus ſit: non debere eum de dolo[malo]actionem aduerſus Titium habere: cum habeat[l] tutelæ actionem, per quam conſequatur, quod ſua interſit. Plane ſi tutor[m] ſoluendo non ſit, dicendum erit de dolo actionem[n] ei dari:

VI. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

NAm is nullam videtur actionem habere, cui propter inopiam[o] aduerſarij inanis actio eſt.

bitatur, superſit alia vel non: nunquid de dolo dabitur? Dicebat Labeo eam dari in tali casu. Debebas mihi seruum vel fundum. seruum manumisisti vel venenasti, vel seruitutem fundo imposuisti. indistincte secundum Labeonem dabitur de dolo actio. sed hoc falsum est: quia si interposita est stipul. dolum malum abesse, agetur ex stipu. si non fuerit interposita, actione ex eo contractu: puta ex empto si emit: vel ex conducto si conduxit. si vero stipulatus fuerim à te seruum, & eum tradendo manumisisti: sine dubio hic agetur de dolo. [*SI SERVVM.*] Habebam in seruo nudum vsum. tu proprietarius cum illum possideres, occidisti: teneberis mihi. l. Aquil. vtili actione, quæ daretur mihi directa si essem dominus, & ad exhibendum: & ideo non datur de dolo act. Item si seruum mihi legatum tu hæres occidisti ante aditam hæreditatem: postea adiuisti: non habeo aduersus te act. de dolo, nec act. l. Aquil. sed habeo act. ex testamento contra te. [*SI QVADRVPES.*] Equum tuum Titius per frænum tenebat, dimisit hunc vt mihi damnum daret: & equus tuus cum curreret, mihi damnum dedit in equis meis vel aliis animalibus: tenetur Titius de dolo: si neque sis soluendo, neque equum pro noxa dedisti: aliter contra Titium de dolo non agam. [*ITEM LABEO.*] Ligaui seruum meum ne fugeret, tu illum dissoluisti vt fugeret: & ille seruus fugit. si hoc misericordia non fecisti, teneberis furti: sed si misericordia, teneberis act. in factum. [*SERVVS.*] Seruum habebam, & tractabatur vt ego hunc seruum manumitterem: & debebat iste seruus dare decem. & dedit mihi quendam expromissorem qui illa decem mihi promisit pro seruo: & conuenit inter nos id est, me & expromissorem vt eo facto libero, ille manumissus mihi promitteret liberare expromissorem, eo facto libero dicit expromissor quòd liberatur. manumissus non vult in se suscipere obligationem. dicit Pompo. quòd datur mihi manumittenti in illum manumissum act. de dolo: ac si iam euanesceret actio ex stipu. & hoc secundum Pompo. sed non est verum, nisi sicut subiicit: si autem &c. Si autem ego nolo recipere manumissum, non habeo actionem de dolo: sed repellar excepti. ab ipso expromissore. Vlpianus dicit quòd hoc videtur falsum: quia primo casu habeo act. contra expromissorem: & ideo non videtur de dolo danda. Et si quis volens Pompo. excusare, dicat quòd expromissor hanc excepti. habet, non bene dicet: quia illud locum habet quando manumissus vult in se suscipere ob. & ego nolo. vnde si paratus sit manumissus recipere, verum est quod dixit Pompo. aliter si non vult, nec patitur in se transferri ob. manet antiqua actio contra expromiss. & actio de dolo datur expromiss. contra manumiss. in manumissum actio de dolo mihi dabitur in subsidium si expromiss. non est soluendo. [*SI DOLO.*] Si procurator mei actoris patiatur aduersarium contra quem agit nomine meo, absolui dolo aduersarij corruptus: vtrum in aduersarium actio de dolo detur? Distinguitur hic. aut ille contra quem procura. ipse agebat, est paratus suscipere iudicium non ob. except. rei iudi. si collusio fuerit probata, non datur in eum actio de dolo. aut non est paratus: & tunc tenetur de dolo, si procura. non est soluendo: quia si esset soluendo, prius conueniretur. [*IDEM POMPONIVS.*] Si dixisti eum idoneum, & hoc non fecisti, sed ei mutuaui: non teneris de dolo. sed si fraudem commiseris, vt quia accepisti pecuniam ab illo vt eum laudares: tunc enim teneris de dolo: vt in. l. sequen. quæ continuatur cum ista.

Dolus tertii contractum non vitiat, sed dolus contrahentium dedit causam contractui bonæ fidei, illum reddit ipso iure nullum. secus si incidit in contractum. b. d. Primo ponit dictum Pompo. secundo ponit dictum Iuli. quod videtur illi contradicere. tertio soluit istam cõtrarietatem. quarto ex prædictis ponit duas conclusiones. secunda ibi, Nec videtur. tertia ibi, Hoc enim. quarta ibi, secundum. Bart.

VII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

ET elegãter Põponius hæc verba, *Si alia actio non sit*, sic excepit[a], quasi res alio modo ei, ad quem ea res pertinet, salua esse non possit. Nec videtur huic sentẽtiæ aduersari[b], quòd Iulianus libro quarto scribit: si minor annis xxv. consilio[c] serui circumscriptus[d], eum vendidit cum peculio, emptórque eum manumisit, dãdam in manumissum de dolo[e] actionem. Hoc[f] enim sic accipimus, carere dolo[g] emptorem, vt ex empto[h] teneri non possit: aut nullam[i] esse venditionem[k], si in hoc ipso[l], vt venderet, circũscriptus est. & quòd num præstãdo pretium serui. & sic intelligitur. C. si aduer. lib. l. ij. & . iij. Sed qualiter ex dolo in contractu commisso in seruitute tenetur liber factus: vt supra, nego. gesto. l. at qui natura. §. Scæuola. & . C. an seruus ex suo facto. l. j? Respon. hic deliquit extra contractum: quia non ipse contraxit, sed alius ibi contraxit, & in contractu deliquit. Item quare ex delicto in seruitute facto domino tenetur: vt. Cod. de noxa. l. j. &. C. an seruus ex suo facto. l. fin? Respon. hic deliquit contra dominum vt libertatem consequeretur: ibi ad aliud: vt argum. C. an seruus ex suo facto. l. promissæ. Vel dic quòd iste dolus videtur collatus in tempus libertatis: vt argum. infra, de do. inter vi. & vxo. l. quia in hoc. Accursius.

a *No. quòd actionis nomine omne remedium cõtinetur. cõcor. & facit infra, de alcato. l.* 1. *§. quod autem. & infra, eo. l. cũ à te. in fi.*

a *Excepit.* id est excepta sic exposuit quasi &c. & sic nomine actionis quodlibet auxilium comprehendit.

b *Aduersari.* inducebatur dictum Iul. contra prædicta: quia videbatur in casu Iul. consuli minori vendenti duplici alia via. vna contra emptorem ex vendito ad decipiendum. alia restitutio est per in integrum contra manumissum. Sed certe illæ duæ viæ locum non habent. nam emptor non tenetur: quia non fuit in aliquo dolo. Item nec contra manumissum restitutio locum habet vt reuocetur in seruitutem: ergo bene dixit Iulia. dari de dolo in manumissum.

c *Consilio.* scilicet doloso.

d *Circumscriptus.* vt pro minori pretio daret.

e *De dolo actionem.* non vt reuocet eum in seruitutem: quia contra libertatem non datur restitutio: sed vt resarciatur damnum.

f *Hoc.* scilicet dictum Iuliani.

g *Carere dolo.* incidenti vel principali.

h *Ex empto.* id est ex vendito: vt infra, de actio. empti. l. veteres.

i *Nullam.* ex parte non committentis dolum: quia non tenetur si non vult. is vero qui committit, teneri potest si deceptus vult: vt. C. de transact. l. transactione.

k *Venditionem.* scilicet dicimus.

l *Si in hoc ipso.* & tunc appellamus dolum dantem causam contractui. Et dic secundum quosdam circumscriptus à seruo. & sic colligunt argum. quòd alterius dolus emptorem lædit, ideo quia ipsa res quæ venditur, dolum commisit: vt argum. supra, quod me. cau. l. metum. iij. §. cum autem. Alij dicunt quòd priori casu seruus tantum dolum incidentem commisit. hic autem quando emptor doli particeps fuit: aliàs dolus alterius alteri non obesset: vt infra, de except. do. si procurator. & infra, de pecu. summa. §. si dolo. versic. emptor. nisi quasi idem reputetur, vt procurator & tutor & actor: vt infra, eod. sed si ex dolo. & infra, de ædil. edic. l. ædiles. in princip. vel defuncti qui nocet hæredi, vel gestoris negotiorum quem ratum habemus: vt institu. de vsucap. §. diutina. & infra, de reg. iur. hoc iure. §. fin. Tu dic circumscriptum scilicet ab emptore tantum. vbi enim incidit dolus in contractu, tenet quidem contractus, sed agitur contra emptorem, si ipse dolo fecit, ex vendito. si vero non ille, sed quidam tertius dolum adhibuit, ille tertius tenetur de dolo: vt hic dicitur in dicto. Iul. à simili ergo cum dolus dedit causam contractui: si quidem ipse emptor adhibuerit, nullus est contractus. si autem tertius, tenet contractus: sed agitur de dolo contra dolosum. & sic intellige quod hic dicitur. Et secundum hoc dolus proxenetæ vel alterius tertij non vitiat contractum: licet quidam contra ex hoc respon. vt prædixi. Manifeste ergo probatur quòd manumissus non tenetur de dolo: siue incidentem, siue principalem dolum commisit emptor tantum. Sed vbi vterque commisit principaliter, quare excusatur seruus, vt hic innuitur: cum plures hac actione teneri possunt: vt infra, eo. si plures? Respon. quia in primo & citius contra eum cum quo contraxit, quàm contra alium debet dari ei auxilium: vt infra, ead. l. §. si dolo malo. & sic nullo modo tenetur seruus manumissus. Sed arg. contra. infra, loca. cum in plures. §. vestimenta. b & secundum hoc actio de dolo. Vel verius quando principalem dolum committunt, vterque tenetur eodem ordine, vt prius conueniatur emptor: & eo existente non soluendo etiam manumissus: vt infra, ead. l. §. si quadrupes. &. §. si dolo. sed secus vbi incidentem, vt hic dicitur: quia solus emptor tenetur ex vendito. Ité ad quid datur de dolo vbi cõtractus nõ tenet ipso iure? Respõ. vt quatenus de facto processit venditio, traditio reuocetur, si vult ille qui fuit dolo inductus. vnde Bul. præcessit venditio, vt infirma sequatur traditio, vt infirmanda per actionem de dolo. Sed nonne habet locũ condictio indebiti? Respon. sit ita: sed ipsa est generalis quantum ad indebita repetenda. Vel dic quòd non habet locum: quia retentio competebat per

b *Dolum.* Ref. nõ dum.

BIU Cujas

per odiosam exceptionem: vnde non habet locum repetitio: vt. j. de condict. inde. pœnæ. & l. qui exceptionem. & sic agitur de dolo. si autem velit remanere contractum, potest agere actione ex eo contractu ne decipiatur: vt. C. de rescin. ven. l. si dolo. & j. de iur. do. si res æstimata. §. j. & tunc actor omnia debet complere emptori, ac si cõtractus rescissus esset: vt. j. de contrahen. emp. l. si in emptione. §. Item si. & j. si cer. pe. l. cum fundus. §. seruũ. Et vt plene scias, dic quòd aut talis dolus dat causam contractui bonæ fi. & tũc seruat quod modo dixi. aut stricti iuris, & tum valet: sed excipitur: vt. C. de inuti. stip. dolo. si autem est incidens in cõtractu bonæ fidei, agitur ex eo [a] cõtractu. in cõtractu stricti iuris actio de dolo necessaria est: vt infra, ea. l. §. nõ solum. in fi. §. & infra, de act. emp. l. Iulianus. §. si venditor. & §. per cõtrarium. si autem extra cõtractum: tunc si cadit in speciale nomen maleficij, ex eo agitur, vt furti & similium: vt infra, proxi. §. secundũ quę &c. si nõ, tunc agitur de dolo: vt in multis exemplis: vt infra, ea. l. §. seruus pactionis. &. l. cum quis. & in aliis.

minor proponitur, non inducit in integrũ restitutionem [a]. nã aduersus manumissum nulla in integrum restitutio potest locũ habere [b]. Secũdum quæ [c] & si pœnali actione indemnitati eius [d] consuli possit, dicendum erit cessare de dolo actionem. Pomponius autem etiam si popularis [e] actio sit, cessare de dolo ait actionem.

Si res debita soluatur deteriorata, agitur ex stipulatione doli si est interposita: aliàs in cõtractibus bonæ fidei agitur actione primæua: in stricti iuris de dolo. h. d. primo ponit dictum Labeonis secundo ponit reprehensionem eius secunda ibi, Sed est verius. & est difficilis. §. Barto.

¶ Non solùm autẽ si alia actio non sit, sed & si dubitetur [f]: an alia sit, putat Labeo de dolo dãdam actionem. & adfert talem speciem. qui seruum mihi debebat vel ex venditione, vel ex stipulatu, venenum ei dedit: & sic eum tradidit. vel fundũ [g]: & dum tradidit, imposuit ei seruitutẽ, vel ædificia diruit, [vel] arbores excidit, vel extirpauit [vineas.] ait Labeo, siue cauit de dolo, siue non, dandam in eum de dolo actionem: quoniam si cauit, dubiũ est, an cõpetat [ei] ex stipulatu actio [h].

Sed est verius, si quidem de dolo [malo] cautum est, cessare actionem de dolo: quoniam est ex stipulatu actio. Si non est cautum, in ex empto quidem [f] actione cessat de dolo actio: quoniã est ex empto. In ex stipulatu [autem,] de dolo [k] actio necessaria est.

Actio legis Aquiliæ, & ad exhibẽdum, item actio ex testamento actionem de dolo excludunt. h. d. cum. §. seq. Bartolus.

¶ Si seruum vsuarium proprietarius occidit, legis Aquiliæ actioni [l], & ad exhibẽdum subiacebit [m], * si possidẽs proprietarius occidit: ideoque cessat de dolo actio. Item si seruum legatum hæres ante aditam hæreditatem occiderit: quoniam prius, quàm factus sit [n] legatarius. §. fin. Sed quare in dubio de dolo datur? immo præscriptis verbis debet dari: vt. j. de æsti. ac. l. j. & infra, de præscrip. verb. l. j. & ij. & l. quotiens? Respon. illud obtinet cum dubium esset in quam contractus speciem cadit. sed hic constat hoc. Sed dubitatur an propter dolum adhibitum hæc vel alia actio detur. Item nõne videtur prima actio de stipulatu dari, & ideo de dolo denegari: vt. j. commo. l. iij. §. si reddita. &. j. de sol. l. etiam. quæ sunt contra? Ad hoc distingue vt si est contractus bonæ fidei: quocũque modo male præstetur, adhuc potest agi prima: vt in. d. l. commo. & infra, depositi. l. j. §. si res. idem est in legatis & fideicommissis: vt infra de leg. ij. l. Mæuius. §. j. quia instar bonæ fidei tenẽtur fideicommissa & legata: vt. C. in quibus causis in integ. restitu. non est necesse. l. in minorum. Si autem ex contractu stricti iuris: tunc si aliquid iuri rei deest, prima agitur actione, siue pars rei sit præstanda, siue aliquid accessorium: vt. d. l. de sol. l. etiam. si autẽ tota est præstita, sed male: tunc liberatur à prima: vt hic, &. C. ad exhi. l. exhibitionis. sed quia in dolo fuit, de dolo tenetur. & secundum hoc intelligitur. infra, de sol. qui sibi. §. fin. quia quod ibi dicitur non liberari qui tradidit vulneratum, verum est ab actione de dolo. si autem nullo modo est tradita, sed interiit res apud promissorem: si culpa sua, tenetur: vt. j. de ver. oblig. l. mora. in fi. & l. si seruum. in prin. si sine culpa sua, liberatur eius interitu: vt eod. titu. de verbo. oblig. si ex legati. si autem tradidit, sed alij obligatam vel quoquo modo obnoxiam: tũc prima agitur: vt. j. de solu. qui hominem. &. l. cum quis. §. qui hominem. & l. qui decem. §. qui hominem. & de. l. j. l. non quocunque. Et sic rem peto quandoque, & rem habeo: vt ex præmissis patet. Item patet ex præmissis quòd refert an in re debita aliquid deest: vt quia pars religiosa est: vt. j. de le. ij. Mæuius. §. in fundo. vel obligata: & tunc prima. an vero pars integra tradatur, & alia nullo modo: & tunc liberatur à prima pro parte soluta: pro alia remanet obligatus prima actione: vt. j. de sol. si stipulatus. si autẽ tota præstita, sed male, tunc de dolo agitur: vt dictum est. Vel si vis breuiter pertransire, dic semper agi prima quantũ ad rem vel eius æstimationem: sed quãtum ad cætera damna, agitur de dolo: vt hic, &. j. eo. cum quis. nec ob. prædictis. C. ad exhibitionis. quia ibi non erat obligatus dare, sed exhibere vt habeatur experiundi copia: vt. j. ad exhi. l. ij. si ergo rem exhibet licet deteriorem: quia facit experiundi copiam, liberatur ab actione ad exhibendum: vt ibi dicitur. Item econtra videtur nulla dari. nam talem accipiẽdo totum remisisse videtur: vt infra, de eo quod cer. lo. l. fin. in fi. &. s. si quis cau. l. ij. j. respon. Quidam dicunt quòd hic ignorãs accepit. vel dic quòd illud in pœnis obtinet: hic autem non est pœna respectu agentis. Itẽ oppono quia forte soluta officium cessare videtur circa interesse: vt. C. depos. l. iiij. Sed dic quòd hic duæ fuerunt actiones ad diuersa competentes: vt arg. infra, de eo quod cer. loco. l. centum. Quæro ergo an cogatur rem recipere sine pretio deteriorationis? Quidam non. tu dic quòd sic: cum ex diuersis causis sit debitor. ideoque & hæc erit bona ratio quare non videatur remittere interesse recipiendo rem. Accursius.

* *accidit. Flo.*

Rem habẽs quandoque eam petit.

[a] *In integrum restitutionem.* scilicet contra manumissum. nam & cæt. vt hic, nisi ex causa à principe impetretur: vt infra, de mi. si ex causa. §. fin. &. l. sequen. aduersus emptorem autem constat quòd non: quia non decepit. Sed cur denegatur in integrum restitutio contra emptorem, adhibeat dolum vel non, si minor sui facilitate minori pretio vendidit: vel si minor in hoc ipso quòd vendidit, decipitur sui facilitate: vt infra, de iur. do. l. si res. j. §. j. & si detur, cur de dolo actio datur contra manumissum? Respon. forte talis erat persona contra quam restitui non poterat: vt. C. qui & aduer. quos. l. fin. Item quid si emptor dolo me induxit, an teneat manumissio? Respon. non. vt. j. qui. ad li. procla. non li. l. ij. si hoc velim: vt arg. C. de his qui à non do. ma. l. j. vel ibi per vim: vnde retinuit dominium: vt. s. ti. j. l. metum. iij. §. volenti.

[b] *Locum habere.* Item nonne rei vin. locũ habet cum dolus dedit causam contractui? Respon. non: quia ex inutili [b] contractu adeo vtiam transit dominium: vt hic colligitur, & no. C. de vsufru. l. j. Sed nonne vtilis in rem datur: vt in metu: vt. s. titu. j. metum. d. §. volenti?

[c] *Secundum quæ.* id est secundum prædictas regulas. & est conferas ex cõclusio ad præmissa.

[d] *Eius.* scilicet minoris vendentis: vt loquatur hic in præmisso casu. & pone exemplum in actione furti, quæ mihi datur in eos qui surripuerunt res meas, quæ malè custodiebantur à seruo mapossit: vt numisso. vel dic quòd mutet casum.

[e] *Si popularis.* vt in factũ de effusis: & de albo corrupto per dolum: vt supra de iur. om. iudi. l. si quis id. Accursius.

[f] *Si dubitetur.* scilicet de iure, cum iam de facto constiterit.

[g] *Fundum.* scilicet debebat ex aliqua prædictarum causarum.

[h] *Ex stipulatu actio.* mouet enim eum forte quia negatione res sit dubia: vt. C. qui. ad li. procla. non li. l. iij. vel hoc quia res etiam certa in dubium reuocatur propter solicitam quæstionem: vt in authen. de tab. §. primo, in fi. §. colla. iiij. sed male, vt subiicit: vt supra, eo. l. ij. j. respon. &. j. de arbi. ita demum.

[i] *In ex empto quidẽ.* i. in contractu ex quo datur actio ex empto. & idem dico in quolibet alio contractu bonæ fidei: vt hic, &. j. eo. si quis affirmauerit. j. re. &. j. de act. emp. l. Iulian. §. si véditor.

[k] *De dolo.* reprobatis exẽplis & regula Labeonis quæ est, si dubium est de alia quòd hæc detur: reprobata videtur: quasi dubiũ esse non possit an alia sit actio: cum ius sit finitum: vt. j. de iur. & fac. ignoran. l. ij. Vel dic regulam veram secundum Io. arg. j. eo.

[l] *Actioni.* scilicet vtili: vt. j. de vsufru. l. locum. §. fin. & ad legem Aquil. l. item Mela. §. fi. &. l. sequen.

[m] *Subiacebit.* tenetur vtraque, si &c. vel ponitur, si, cõtinuatiue, & refertur ad id tantum quod dictum est de actione ad exhibendum: qua ita demum tenetur si possideat, vel si dolo desiit possidere: vt infra, ad exhiben. Iulianus. in prin.

[n] *Factus sit legatarii.* sed nonne statim à morte eius sit: vt. j. de pecu. l.

[a] *Et non actione de dolo, secundum Bal.*

[b] *Bal. hic dicit vtiam* glo. not. ad hoc quòd do lenti? *minus trãs-* *seruus ex cõ* *tractu muti* *la seruitũs-* *seruus ipsa* *possessio.* *ut. l. j. §. si e* *rui fit de ad* *qua. pos. &* *tio per Bar* *to. & alios* *ad quos me* *remitto. Bo-* *leg.*

pecu.l.sed si damnum.§.præterea.in fi.&.ĭ.de fur.à Titio.sed dic, veritate inspecta non est eius statim: vt hic,&.ĭ.de leg.j.si tibi.§. cum seruus. sed iuris fictione sic, vt in contrariis, & infra, si cer. pe. proinde.

u *Quocunque tempore*. id est siue ante aditam hæreditatem, siue post. sed si post. etiã le. Aquil. agitur. cũ sit dominus legatarius. sed licet detur ex testamento ratione prioris temporis, tamen & de dolo dari videt: vt.ĭ. qui. mo. vsusfru. amit. l. repetiti. in fi. quæ est contra. Sol. hic loquitur cũ purè quid legatum est. si vero sub cõditione, de dolo datur ante euẽtum cõditionis. cum nondum cõpetat actio ex testamẽto. vel ibi loquitur in duobus casibus tãtum, vt ibi dices. vel ibi meliorãdo rem: hic prorsus destruẽdo.

b *Dederit* lasciuia, vel feruore. sed si ab alio concitata non aliàs factura, vel si naturaliter, non tenetur dominus: vt infra, si quadru. pau. fecisse dica. l. j.§. sed & si canis. versi. & generaliter. &.§. in bestiis.

c *Soluẽdo*. id est si neque quadrupedem habuit, neque dolo desiit habere: vt infra, de ver. sig. quos nos. §. locuples. Accursius.

d *Debere de dolo*. immo videtur danda Aquil. vel in factũ: vt infra, ad leg. Aquil. item Mela. §. itẽ & cum eo. quæ est contra. Sol. hic dolus fuit in omittendo. & sic dicas casum. ibi in committendo: vt ar. ĭ. de vsufruct. si vsufruct. §. j. de præteritis. in fi. §. De pauperie autem eo casu quando dolus fuit in committendo. vltra. C. de fideiuss. & Ang. in l. 5. §. stipulatio. ff. de verb. oblig. & ibi Alex. de Imo. dicit istum text. ad hoc propositũ est singul. quòd licet fideiussor regulariter nõ obligetur nisi prius demus principalẽ debitorẽ cui obligatur ei in fin. quæ sunt contra. sed dic quòd hic præstatio noxæ non tolliter vel naturaliter iuribus ad hoc vulgatis: tamẽ sed. de seruis fugitiuis. l. j. Accursius.

rij, interemptus est: cessat legis Aquiliæ actio. De dolo autem actio, quocunque tempore[a] eũ occiderit, cessat: quia ex testamento actio competit.

Actio legis Aquiliæ vel de pauperie hãc actionem excludit, licet non solutio sed deditio subsequatur. secus si dominus esset simpliciter non soluendo. Bartolus.

¶ Si quadrupes tua dolo alterius dãnũ mihi dederit[b]: quæritur an de dolo habeã aduersus eum actionẽ. & placuit mihi quod Labeo scribit, si dominus quadrupedis non sit soluendo[c], dari debere[d] de dolo [actionem:] quãuis si noxæ deditio sit secuta, nõ putem dandam, nec in id[e] quod excedit.

Actio furti impedit hanc actionem: & vbi deest dolus, & subest culpa, competit actio in factum. Bartolus.

¶ Idem Labeo quærit, si compeditum seruũ meum vt fugeret[f] solueris: an de dolo actio danda sit. Et ait Quintus [Mutius] apud eũ notans, Si non misericordia ductus fecisti, furti teneris[g]: si misericordia, in factum actionem[h] dari debere.

Qui non obseruat pactum ad quod naturaliter, non ciuiliter est obligatus: tenetur laso actione de dolo, si aliud remedium deficit. h. d. & est difficilis. §. primo ponit dictum Pompo. secundo ponit vnam rationem contra Pompo. aliam pro eo. tertio ponit solutionem prædictæ. secunda ibi: Ego moueor. tertia ibi, Atqui. Bartolus.

¶ Seruus*† pactionis[i] pro libertate reũ domino dedit[k], ea cõditione, vt post libertatẽ transferatur in eum obligatio. manumissus non patitur in se obligationẽ transferri. Pomponius scribit[l], locum habere, de dolo actionem[m]. Sed si per patronum stabit, quò minus obligatio transferatur: dicendum[n] ait patronum exceptione à reo summouendum[o]. Ego[p] moueor, quemadmodum de dolo actio dabitur[q], cum sit actio alia[r]. Nisi forte quis[s] dicat, quoniã exceptione patronus summoueri potest, si agat cum reo: debere dici, quasi nulla actio sit quæ exceptione repellitur, de dolo decernendã. Atquin[t] patronus tunc summouetur, si nolit expromissorẽ ipsum manumissum accipere. Expromissori planè aduersus manumissum dari debebit de dolo [actio:] aut si non sit soluẽdo expromissor, domino dabitur.

Si dolo malo procuratoris reus sit absolutus, nisi reus sit paratus iudicium recipere, tenetur de dolo si procurator non est soluendo. hoc dicit iste. §. qui etiam difficilis est. Bartolus.

¶ Si dolo malo procurator[u] passus sit vincere aduersarium meum, vt absolueretur: an de dolo mihi actio aduersus eum, qui vicit, competat, potest quæri. Et puto non competere, si paratus sit reus iudicium[x] transferre [in se] sub exceptiõe hac[y] *si collusum[z] sit*: alioquin[a] de dolo actio erit danda[b], scilicet si id est replicatione. q. d. reus, si probaueris tu actor esse collusum: volo subire iudicium non opponendo tibi exceptionem rei iudicatæ. Sed nonne litem perdidit? Videtur quòd sic: vt. C. de pœna iudi. l. j. & etiam hic innuitur. Videtur enim quòd si probem collusionem, omnino causam perdat. Sed dic quòd non perdit: quia illud quod de perdenda lite dicitur, obtinet quando actor corrupit aduersarij procuratorẽ. secus si reus aduersarium: vt hic, &.ĭ. manda. si procuratorem.§. j. vel non perdit propter spontaneam obligationem: vt. C. de pœ. iu. auth. nouo iure. &. j. de iur. fisc. l. edicto. &. l. senatus. &.ĭ. de alie. iud. l. iij. §. fin.

Seruus pro libertate pactionis reũ &c. † *Bal. in. l. vltra. C.*

h *In factum actionem*. non furti: quia dolo non fecisti: nec ex a- quo contractu, cum mecum in hoc non contraxeris. aliàs ex eo contractu agam vt depositi: vt infra, depo. l. si hominem. sed dic in factum agitur. scilicet subsidiaria vel Aquil. vt hic, & insti. de obligleg. Aquil. §. fi. & hoc quando fugit post. aliàs non datur, cum dãnum non habeas: vt infra, ad leg. Aquil. si seruum. in fi. j. respon.

i *Seruus pactionis*. i. in pactione.

k *Dedit*. non obligãdo se seruus. aliàs ipse factus liber hoc casu teneretur: vt. C. an ser. ex cui suo facto. l. promisisse.

l *Pomponius scribit*. & bene in primo dicto: bene in secundo.

m *De dolo actionẽ*. patrono cõtra libertum.

n *Dicendum ait*. Pomponius, & bene.

o *Summouendum*. intellige dominũ hic pactum cum reo vt seruũ manumissum reum acciperet. aliàs iniquum esset eum repelli exceptione si non seruũ sed reũ cõuenire vellet: cũ inuitus alieni debitoris nomẽ in solutũ accipere nemo cogat: vt. C. de solu. l. eum à quo.

p *Ego*. loquitur auctor legis.

q *Actio dabitur*. scilicet patrono.

r *Actio alia*. scilicet contra reum.

s *Quis*. scilicet insipiens volens excusare Pomponium.

t *Atquin*. pro sed. Et nota q̃ prędicta corriguntur hic: & tres casus hic decidũtur: quos notaui in litera.

u *Procurator*. mei actoris.

x *Iudicium*. s. primũ. i. primã litem in qua fuerat absolutus.

y *Sub exceptione hac*.

z *Collusum*. no. verba replicationis. & supple: nõ ꝓfit. s. sententia.

a *Alioqui*. id est si non est paratus transferre.

b *De dolo actio erit danda*. Sed videtur quòd primam actionem intendere debeam: & si excipiat, replicem: & sic de dolo cesset: vt infra, eo. cum ad te. quæ est contra. Sol. aut rem offers: & tũc sola prima actione conueniris: & nunquam de dolo. vt hic, etiam ad expensas: cum non sit verisimile fieri expensas, cum sponte liteges: vt hic. aut non offers: & tunc ad rem principalem agitur prima: vt. d. l. cum à te. ad damna vero & expensas actione de dolo: vt hic, & infra, eod. cum quis. Alij dicunt quòd hic procurator dolo malo & sine pecunia collusit: vnde tenet sententia. Alij quòd hic non constabat de actione: vt infra, eod. seruus. §. fin. Vel dic quarto quòd hic collusum fuit à procuratore actoris cum procuratore rei. & quod dicit aduersarium, id est procuratorem eius. & quod dicit aduersus eum, scilicet procuratorem rei. Sed huic lecturæ ob. infra, de doli mali excep. l. apud. §. item quæritur. versi, quæsitum.

f *Vt fugeret*. & fugit.

g *Furti teneris*. quia opem tulisti seruo qui fecit furtũ sui: vt. C. de seruis fugitiuis. l. j. Accursius.

BIU Cujas

quæsitum.&.l.si procurator. Sed dic quòd ibi erat procurator rei: hic vero actoris: qui non poterat excipere, cum in eum actio nõ daretur. prima verior est.

a *Soluendo*. si ergo à principio fuit soluendo, cessat de dolo. si desinat, postea incipit habere locũ: & iterum si incipiat esse soluẽdo, nonne cessat? Respon. non cessat: immo cum alia datur: sed exceptio ei obiicitur: vt argu. C. de cura. fur. l. cum aliis.

b *Et euidenti*. &, pro id est. vel dic, magna: vltra duos aureos. nõ autem dicas, magna: id est summa perfidia. nã & pro parua perfidia, dum tamẽ euidenti, datur hæc actio: vt infra, eo. quid enim. euidentem autem esse oportet: quia dolum ex perspicuis indiciis probari conuenit: vt. C. eod. titu. l. dolum.

c *Quod si cum scires. Tui lucri*. nõ quia semper affectus tui lucri desideretur in hac actione: sed quia apparet ĩ hoc casu animum decipiẽdi fuisse: vt infra, eod. seruus tuus. Ioan. tamẽ dicit vtrumque interuenire, scilicet dolũ, & animum lucri: non dico de ipsa pecunia mutuata. si enim eam diuisisti cum debitore, furti teneris: non de dolo: vt infra, de fur. si quis vxori. §. cum Titio.

d *De dolo iudicium*. cum non errauerim in persona, sed in patrimonij quantitate: vt hic, &. ĩ. de fur. l. falsus. §. si quis. si autem in persona errassem, tunc in factum daretur: vt. ĩ. de furtis. l. si is qui rem. ij. §. si tu Titium. quæ est contra.

Si quis.] CASVS. Institutus eras in quadam hæreditate: & ego volebam eam emere. vnde dixi eam vilem esse: & sic eam pro minori pretio dedisti. Dicitur ꝙ non tenear de dolo: sed actione ex vendito. [*SI AVTEM.*] Institutus fui in quadam hæreditate: tu persuasisti mihi vt illam hæreditatem repudiarem. vel cum legasset mihi testator vnum de seruis suis quem vellem ego: persuasisti mihi vt vilem eligerem. his duobus casibus de dolo teneris. Item si Titius filium suum exhæredauit, & quendam extraneum hæredem instituit: ego illud tantum celaui, ita quòd filius Titij nesciuit se exhæredatum: & sic decesit filius Titij exhæredatus: dicit hic quòd hæredes istius filij exhæredati duplicem viam contra me habent, quòd habent actionem de dolo ciuiliter contra me, & criminalem legis Corneliæ. Viuianus.

e *Sufficiat*. vt dolus purgetur: vt hic, & supra, eod. & eleganter. §. non solum. in fin. §. & infra, de act. emp. Iulianus. §. per contrarium. &. C. de hære. vel. ac. ven. l. qui nondum. & sic loquitur quando aliàs erat contracturus: aliàs rescinditur venditio: vt. C. de rescin. ven. si dolo. Et per actionem de dolo vel condic. sine causa reuocatur quatenus de facto processit: vt dixi. supra, eo. & eleganter. §. j.

a Nota secundũ Bal. contra fideiussores qui non appetunt idoneos ab hærede dolus fuit adhibitus. a Tu dic quòd hic fuerunt omnes exhibiti: sed qui deterior erat, fuit bene vestitus & rasus, vt melior appareret.

f *In familia non sit*. cum sit ibi melior. Accursius.

g *De dolo dandam*. minor autem restituitur: vt infra, de mino. ait prætor. §. hodie. qui est. §. fina. Sed videtur hoc casu de dolo &. v. quæ sunt contra. Sol. quidam dicunt quòd hic ab extraneo, ad curiã ac rectũ: & h *Suppressæ sint*. ab hærede forte vel extraneo.

i *Hæredes filij*. scilicet extranei. secus si fui: cum habeant querelam. vt. C. de inoffi. testa. scimus. §. fin. Vel dic quòd hic loquitur secundum sua tempora, secundum quæ nunquam transibat querela nisi præparata etiam ad suos: vt infra, de inof. testa. quemadmodum. Sed nunquid furti? Respon. non, cum hæreditas non erat adita: vt infra, de fur. l. hæreditariæ. Et no. vnam harum viarum

cum procuratore agi non possit, quia non est soluendo a.

Simplex mendacium nõ præsumitur dolose dictum: & ideo non inducit actionem de dolo, nisi causa sui lucri quis mentiatur. h. d. cum. l seq. Bartolus.

¶ Idem Põponius † refert Cæcilianum prætorem non dedisse de dolo actionem aduersus eum, qui adfirmauerat idoneum esse eum, cui mutua pecunia dabatur: quod verũ est. Nam nisi ex magna & euidenti b calliditate, non debet dolo actio dari.

VIII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

QVod si cùm scires eum facultatibus labi, tui lucri c gratia adfirmasti mihi idoneum esse: merito aduersus te, cum mei decipiendi gratia alium falsò laudasti, de dolo iudicium d dandum est.

Contra mentientem de substantia hæreditatis datur actio ex eo contractu si interceßit. aliàs de dolo. Bart.

IX. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SI quis adfirmauit minimam esse hæreditatem, & ita eam ab hærede emit: non est de dolo actio, cum ex vendito sufficiat e. Si autem mihi persuaseris, vt repudiem hæreditatem, quasi minus soluendo sit: vel vt optem seruum, quasi melior eo in familia non sit f: dico de dolo dandam g [actionem,] si callidè hoc feceris.

Actio criminalis hanc actionem nõ impedit. Bartolus.

¶ Item si tabulæ testamenti, ne de inofficioso diceretur, diu suppressæ sint h, mox mortuo filio prolatæ: hæredes filij i aduersus eos, qui suppresserunt, & lege Cornelia, & de dolo posse experiri.

Sequester non tenetur rem restituere nisi finita lite: vel cum per actorem steterit. Item contra eum qui fecit fieri sequestrum indebite actione de dolo succurritur, vbi alia actio deficit. Bartolus.

esse criminalem, scilicet. l. Cornel. vt infra. de pu. iudi. §. item lex Corne. de sica. & infra, ad. l. Corne. de fal. l. ij. cuius pœna est deportatio, & omnium bonorum publicatio: vt infra, de fal. l. j. in fin. Et est speciale secundum quosdam in testamento suppresso: puto idem in quolibet instrumento: vt eo. titu. ad. l. Corne. de fal. l. Paulus. §. j. alia ciuilis, vt de dolo. ideoque vna per alterã non tollitur: vt. C. quando ciuilis actio. l. j.

[*Si oleum.*] CASVS. in hac. l. vsque ad. l. si plures. talis est: Possidebam siue habebã oleum ad vẽdendũ. Titius vindicabat à me illud oleum. deposuimus tamen istud oleum penes Seium, vt illud vẽderet, & vincenti pretium daret. postea Titius nõ procedit in causa. volo agere aduersus Titium de dolo. Dixit quidam iurisconsul. ꝙ possum. sed non est ita: quia aut Seius soluendo est: & tunc conuenitur sequester: aut nõ est soluendo Seius, & tunc in subsidiũ de dolo tenebitur Titius. [*ET SI TV.*] Seruus tuus mihi fecit furtum: eum postea alij obligasti in meum præiudicium. si ego ago postea contra te actione furti noxali, & eum des mihi pro noxa, extra iudicium scilicet: & postea fuisti absolutus: quia iam dederis mihi seruum pro noxa: si hunc seruum inueniam esse alij obligatum in præiudicium meum, conueniam te de dolo. secus si condemnatus fueris in æstimationem, & seruum noxæ dedisti. & sic soluitur contra. Vel dic aliter hunc casum retento eodem themate: Quia egi contra te act. furti noxali: cum seruus tuus mihi furtum fecerit: iudex præcepit tibi vt mihi seruum pro noxa dares, & dedisti: & etiam absolutus fuisti, quia pœna dupli vel quadrupli. si inueniam postea eum obligatum, de dolo agam contra te. Et secundum hunc vltimum casum lege literam. sed secundum primum lege illud verbum, per iudicem: cum verbo, absolutus: quia non per iudicem fuit seruus datus, sed extra iudicium. [*HAEC DE DOLO ACTIO.*] Seruus tuus decepit me per dolum: an tenearis de peculio vel noxaliter, quæritur. Distinguitur. aut seruus commisit dolum in contractu: & tunc teneris tu dominus de peculio. aut extra contractum, si non cadat in speciale nomen maleficij: & tunc teneris de dolo noxaliter. [*MERITO.*] Nunc exponit iurisconsul. vltima verba edicti: & illa iusta causa & cætera, quæ sunt supra, eo. l. j. §. verba. Dicit enim quòd inquiremus quantitates & etiam personas in act. de dolo. ad hoc enim inspicimus quantitatem: quia pro minima re hæc actio non datur: pro duobus, scilicet aureis non datur. Item personam, quia non datur vili contra honestos homines. item non datur liberto contra patronum. sed in his casibus agetur act. in fac. & est ratio quare agatur act. in fac. ne prædictæ personæ lucrentur ex suo dolo: hæredibus tamen liberti datur hæc act. de dolo, & contra hæredes patroni vel patris. [*ITEM IN CAVSAE.*] Si pupillus committat dolum, an teneatur, quæritur. Et respon. quòd in pupillum committentem dolum, act. de dolo non datur, nisi iste pupillus fuerit hæres eius qui dolum commisit: quo casu tenetur in id quod ad eum peruenit. quod dixi de pupillo, verum est, cum non est proximus pubertati. si autem fuerit proximus pubertati, tunc tenetur: quia pone quòd pupillus conueniebatur à procuratore alicuius: pupillus commisit dolum vt ipse pupillus absoluatur: pupillus commisit dolum, & tunc non erat. his casibus de dolo tenetur pupillus. Sed pone quòd tutor pupilli suasit mihi dolo vt emam rem aliquam ab eo, & emi: & pretium ad pupillum peruenit. tenetur hoc casu pupillus inquantum est locupletior. Vel dic quòd tutor suasit mihi dolo vt repudiem hæreditatem

BIU Cujas

reditatem in qua erat substitutus mihi pupillus.nam & hic tenetur pupillus inquantum est locupletior. Item dicit quòd in municipes actio de dolo non datur,nisi in id quod ad eos peruenit dolo magistratus: sed decuriones tenentur de dolo. Item si constitui procuratorem; & iste dolum committit: teneor ego dominus in id quod ad me peruenit: ipse autem procurator tenetur de dolo: [*IN HAC.*] In isto.§. & in princi.l.sequen.quę continuatur cum eo; veniunt tria necessaria in act. de dolo: scilicet quòd designetur persona quæ dolum commisit. Item aliud secundum, scilicet quòd designetur res in qua cõmissus est dolus. Item tertium vt appareat cui sit factus dolus.

* *Flo. de iudicetur*

† *Sequestraria actio dicitur qua is qui deposuit, vel in cuius superior euasit, ad possessionem rei depositæ agit aduersus sequestrum. Est autem sequester auctore Modestino, is apud quem plures eandem rem deponunt de qua est controuersia, deposuerunt. Bets bru.*

a *Immò dic secundum Bal. quòd gratia mãdantis.*

* *dederis p iudicẽ, & vi. ta abs. Flo.*

b *Ista est vera secundum Bal.*

* *Flo. nunc in pec.*

¶ Labeo libro trigesimo septimo posteriorum scribit: si oleũ tuum, quasi suũ defendat[a] Titius, & tu hoc oleum deposueris apud Seium, vt is hoc venderet, & pretium seruaret, donec inter vos diiudicetur, *cui[b] oleum esset: neque Titius velit iudiciũ accipere[b], quoniam neque mandati[c], neque sequestraria[d] † Seium conuenire potes, nondum impleta conditione depositionis: de dolo aduersus Titium agendũ. Sed Pomponius libro vicesimo septimo [scribit] posse cum sequestro[e] præscriptis verbis[f] actione agi: vel, si is soluendo non sit, cum Titio de dolo. quæ distinctio vera esse videtur.

Absolutus ab obseruatione iudicii quia soluit: ratione deteriorationis de dolo non tenetur. Bartolus.

¶ Et si seruum pigneratum noxæ[g] mihi dederis, & per iudicẽ sis absolut[a]: * de dolo teneris[h], si apparuerit esse eum pignori[i] datum.

Hæc actio noxalis est: item competit de peculio si circa res peculiares sit dolus commissus. Bartolus.

¶ Hæc de dolo actio[k] noxalis erit. Ideo Labeo quoque libro trigesimo prætoris peregrini scribit, de dolo actionẽ serui nomine interdum de peculio, interdum noxalem dari. Nam si ea res est, in qua[l] dolus commissus est, ex qua de peculio daretur actio: & tunc* de peculio dandam. Sin verò ea sit, ex qua noxalis, hoc quoque [iudicium] noxale futurum[m].

Hic incipit exponere illa verba posita in edicto: & iusta causa esse videtur, & breuiter hoc dicit: Hæc actio non datur pro modica quantitate: nec contra parentes vel patronos, vel personas honestiores: sed per actionem in factum succurritur. hoc dicit cum duabus. ll. sequẽ. & supra exposuit iurisconsultus illa verba: si alia actio &c. hic exponit alia, vt dixi in prin. Bar.

¶ Meritò causæ cognitionem prætor inseruit. neque enim passim hæc actio indulgenda est. Nam ecce in primis si modica summa sit,

X. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

ID est, vsq; ad duos aureos[n]:

XI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

NOn debet dari. [&] quibusdam personis non dabitur: vt puta liberis vel libertis aduersus parẽtes patronósve, cum sit famosa[o]. Sed nec humili[p] aduersus eum, qui dignitate excellit, debet dari: vt puta plebeio aduersus consulare receptæ[q] auctoritatis: vel luxurioso[r] atque prodigo, aut aliàs vili aduersus hominem vitæ emendatioris. & ita Labeo [ait.] Quid ergo est? in horum persona? dicendum est, *in factum*[s] verbis temperandã[t] actionem [de dolo] dãdam, vt bonæ fidei[t] mentio fiat:

XII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

dari in factum pro hac modica summa, excepto de damno infecto: vt infra, de dam. infec. l. ex damni. j. respon. & excipe. infra, de impen. in reb. do. fac. l. omnino. & infra, commo. l. in rebus. §. possunt. Accur. *ADDITIO.* Tu dic quòd ratio est secundum Bal. quia est ibi natura cõtractus: cum modica impensa pertineat ad impendentem, secundum eundem Bal.

o *Non debet. Cum sit famosa.* Nota quòd magis est odiosa hæc actio quàm furti vel iniuriæ, licet & illæ famosæ sint: quia illæ causa cognita in huiusmodi personas dantur: vt infra, de furtis. si quis vxori. §. j. & supra, de in ius vocan. sed si. §. prætor. Vel dic, quòd ibi agitur in factum nomine furti facti in castrensi peculio: & nomine iniuriæ atrocis: vt argu. C. eo. l. si superstite.

p *Sed nec humili.* quis sit, dic vt. C. de incest. nup. l. humilem.

q *Receptæ.* aliàs præceptæ, id est, præ aliis acceptæ vel habitæ.

r *Luxurioso.* carnali, vel prodigali luxuria: vt infra, de damno infecto. l. ex damni. in princi.

s *In factum.* etiam si modica sit summa secundum quosdam propter id quod dicit lex sequens, ne ex do. &c. sed contra videtur: vt. C. eod. si superstite. vbi dicit, immodice læsa es. sed subaudi, maxime, ibi. Sed nonne in factum agere est restituere: ergo non debet dari contra has personas: vt. C. qui & aduersus quos. l. fina? Sed dico ibi intellectum tantum de ea: quæ datur iudicis officio: non quæ iure actionis.

t *Vt bona fidei.* quasi dicat, non malæ fidei. & sic per abnegationem

m *Noxale futurum.* vt si dolus est admissus extra contractum: verbi gratia, persuasit mihi vt non idoneam hereditatem adirem, vel similia: vt infra, eod. arbitrio. §. penul. & l. si dolo. &. l. cum quis. &. l. fin.

n *Id est vsque ad duos aureos.* qui computantur habita ratione quòd septuaginta duo valeant libram auri: vt [illegible] C. de suscep. & arca. l. [illegible] quotiens cunque. lib. x. [illegible] Sed nunquid pro duobus aureis datur? Respon. non: vt hæc dictio vsque, inclusiue accipiatur: cum in pœnis molliores esse debeamus: vt infra, de pœ. l. pen. & pronio. res in odiis restringendis: argu. infra, de lib. & posthu. cum quidam. Item quare actio furti datur pro vno ouo; cum sit æquè famosa, hæc non: vt institu. de re. di. §. gallinarum? Respon. secundum Io. quia furta frequentius fiunt in vilibus quàm in pretiosis: ideoque necesse fuit plus puniri: argu. infra, de pœ. l. aut fa. §. fin. Item non quælibet actio pro vno nũmo datur? Dic quòd sic: vt. d. §. gallinarum. & infra, de coniug. cum emancip. lib. l. j. §. id. & infra, de damno. infe. si prorietarius. in fin. j. respon. excepta hac. vt hic. Sed tamen dicam

tionem contrarij ponitur: vt infra, de mino. l. pe. & infra, de leg. iij. l. cum quidam. & l. cum pater. §. rogo. & de leg. iij. l. fideicommiſ. §. ſic fidei. in fin. ſic econtra infra, de inoffi. teſta. l. etiam. & l. qui repudiantis.

Aeredibus. Aduerſus hæredes. Nota contra hæredem patroni & patris agi de dolo actione: ſed aliud eſt in exceptione doli, quæ etiam contra hæredes patroni vel patris non opponitur. Et eſt ratio, quia in actione doli tantum calculi habetur ratio: & ideo non infamat: vt infra, eo. l. Sabinus. ſic enim dicam: conuenio te actione de dolo de eo quod ad te peruenit ex dolo defuncti. non autem dicam, conuenio te ex dolo defuncti. at in exceptione nō ideo quia aliquid apud eum ſit, ſed quia defunctus dolum commiſit, excipitur: & ideo non de dolo ſed in factum excipitur: vt infra de doli mali exceptione. l. apud. §. aduerſus. quę eſt contra. Sed cum in defunctum datur actio in factum, & in hæredem de dolo: vnde naſcitur hæc actio de dolo? ex dolo defuncti nō: quia alia nata fuit, ſcilicet in factum. Reſpon. forte eadem eſt actio in factū. & de dolo in ſubſtantia, licet nomina diuerſa: vt infra, de here. inſtit. l. iij. §. qui fideicommiſſariam. & ſic eſt nata ex dolo defuncti. Vel melius dic quòd ſunt duæ, & ambæ naſcuntur ex dolo defuncti: ſed vna tantum intentatur contra defunctum, vt in factum: & alia contra hæredem, vt de dolo. & quòd ſint duæ, patet ex eo quod alteri[9] qualitatis & vitæ eſt vna quàm alia: vt infra, eod. in hæredem. & l. ita que. Accurſius.

Actio de doli mali infamat.

NE ex dolo ſuo lucrentur.

Quando propter reuerentiam perſonæ actio de dolo non dabitur contra defunctū, dabitur contra hæredē. Bar.

XIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

HAeredibus tamen harum perſonarum, item aduerſus hæredes[a] de dolo actio erit danda[b].

Pupillus poteſt conueniri de dolo ex perſona defuncti. Item ſi eſt proximus pubertati, in perſona tutoris, inquantum factus eſt locupletior. hoc dicit cum. l. ſeq. & proxi. ſeq. Bartolus.

¶ Itē in cauſæ cognitione verſari Labeo ait, ne[c] in pupillum de dolo detur actio: niſi fortè nomine hęreditario conueniatur[d]. Ego arbitror[e] ex ſuo dolo conueniendum, ſi proximus pubertati[f] eſt: maximè[g] ſi locupletior ex hoc factus eſt.

XIIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

QVid enim ſi impetrauerit[h] à procuratore petitoris, vt ab eo abſolueretur? vel ſi de tutore mentitus[i] pecuniam accepit, vel alia ſimilia admiſit, quæ non magnam[k] machinationem exigunt?

XV. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SEd & ex dolo tutoris, ſi factus eſt locupletior[l]: puto in eum dandam actionem, ſicut exceptio[m] datur[n].

Contra vniuerſitatem non datur de dolo actio: quia dolum non poteſt committere de facili, niſi ex perſona adminiſtrantium. Bartolus.

¶ Sed an in municipes[o] de dolo detur actio, dubitatur. & puto ex ſuo quidem dolo non poſſe dari. Quid enim municipes dolo facere poſſunt[p]? Sed ſi quid ad eos peruenit ex dolo eorum, qui res eorum adminiſtrant: puto[q] dandam.

Rectores, de eorum dolo proprio tenebuntur. Bartolus.

¶ De dolo autem decurionum[r], in ipſos decuriones dabitur de dolo actio.

Dominus tenetur de dolo procuratoris de eo quod ad eum peruenit. Bartolus.

¶ Item ſi quid ex dolo procuratoris ad dominum peruenit: datur in dominum de dolo actio in quantum ad eum peruenit. Nam procurator ex dolo ſuo procul dubio tenetur[ſ].

Iuriſconſultus expoſuit primam partem edicti poſiti in. l. j. ſupra, eo. Erant in edicto poſita quædam verba alia quæ non ſunt poſita materialiter in hoc titu. ſed eorum mentem iuriſconſultus ponit hic: & in. l. arbitrio. infra, eo. & breuiter hoc intendit: Quando ex edicto agitur ciuiliter actione famoſa, debent particulariter omnia deſignari, ſicut quando quis criminaliter accuſatur. hoc dicit. quod not. Bartolus.

¶ In hac actione deſignari oportet cuius dolo[t] factum ſit, quamuis in metu[u] non ſit neceſſe.

XVI. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

ITem exigit prætor vt comprehendatur quid dolo malo factum ſit. Scire enim debet actor, in qua re circūſcriptus[x] ſit: nec in tanto crimine vagari[y] [oportet.]

Plures dolum committentes tenentur inſolidum: tamen vnius ſolutione cæteri liberantur. hoc dicit. dicas in hac vt no. in. l. & eleganter ſupra, eo. Bartolus.

XVII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SI plures dolo fecerint, & vnus [rē] reſtituerit[z], omnes liberantur. Quòd ſi vnus, quāti ea res eſt præſtiterit[a], puto quis, ſed non cui dici oportet. & ſic eſt ex parte opponentis reālis, & ex altera perſonalis: vt. j. de doli excep. l. apud Celſum. §. penul. l. ij. §. j. & in actione quod me. cau. non eſt dicendum quis fecerit metum: vt hic, &. ſ. titu. ij. ſi cum. §. in hac. ſed cui. At in exceptione quod metus cauſa. nec quis, nec cui: vt. d. l. de do. ma. excep. l. apud Celſum. §. penul.

Facere poſſunt. q. d. nihil facile: quia nec cōſentire facile poſſunt: vt infra, de arbi. item ſi vnus. §. principaliter. & infra, de li. vniuer. l. j. ſed tamen poſſunt cum difficultate: vt campana pulſata: quia videbuntur omnes facere quod concilium facit vel maior pars: vt infra, de regu. iur. l. aliud. §. refertur. & metum inferunt: vt. ſ. quod met. cau. l. metū. iij. §. animaduertendum. & poſſeſſionē apprehendūt: vt infra, de adqui. poſ. l. ij. & facit infra, de vi & vi ar. l. ſi vi me. Item tribunum ſiue poteſtatem eligunt: vt ſupra, de orig. iur. l. ij. §. iiſdē. Hæc autem interrogatio raritatem non impoſsibilitatem notat: ſicut ibi, Si ſacerdos peccauerit, quis orabit pro eo?

Puto. ſed quare etiā de eo quod ad eos peruenit, tenentur: cū hoc mandaſſe non videantur generaliter, quod ſpecialiter non erant mādaturi: vt infra, quæ in frau. cre. l. ſi pater. quæ quæſtio etiam in procuratore fieri poteſt. Reſpon. non videntur habere ratū niſi reddant: vt infra, de vi & vi arma. l. j. §. deiecciſſe.

De dolo autē decurionum. loco quorū habemus cōſiliarios hodie.

Proculdubio tenetur. in ſolidum, etiam ſi nihil ad eum peruenit: vt ſuperiores magiſtratus, ſcilicet decuriones.

In hac actione. ¶ CAS VS. In iſto. §. & in prin. l. ſeq. & cōtinuatur cum eo, veniūt tria neceſſaria in act. de dolo, ſcilicet quòd deſignetur perſona quę dolum commiſit. Item aliud ſecundum, ſcilicet quòd deſignetur res in qua cōmiſſus eſt dolus. Iteē tertiū vt appareat cui ſit factus dolus. Vi. t *Cuius dolo.* quis fecerit: & cui dol[9] ſit fact[9]: & in qua re, dici oportet: vt hic, &. j. l. proxi. ſed in exceptione doli quis, ſed non cui dici oportet. & ſic eſt ex parte opponentis reālis, & ex altera perſonalis: vt. j. de doli excep. l. apud Celſum. §. penul. l. ij. §. j. & in actione quod me. cau. non eſt dicendum quis fecerit metum: vt hic, &. ſ. titu. ij. ſi cum. §. in hac. ſed cui. At in exceptione quod metus cauſa. nec quis, nec cui: vt. d. l. de do. ma. excep. l. apud Celſum. §. penul.

Doli exceptio & realis & perſonalis.

a *Eredibus.* petita venia: vt. C. de in ius voc. l. ij.

b *Erit danda.* petita venia: vt. C. de in ius voc. l. ij.

c *Ne.* id eſt, vt non.

d *Conueniatur.* ſcilicet in quantum peruenit ad eum ex dolo defuncti: vel lis cum eo fuerit conteſtata: vt. C. ne ex delic. defun. l. j.

e *Ego arbitror.* in quæſtione propoſita reſpondendo.

f *Pubertati.* quia eſt doli capax: vt infra, de trib. l. iij. §. Iulianus.

g *Maxime.* nam & idem ſi non: vt. j. depo. l. j. §. an in pupillum.

h *Quid enim ſi impetrauit.* doloſe: vt ſupra, eod. l. & eleganter. §. penul.

i *Detutore mentitus.* quia dixit tutelam finitam: vt argu. j. de Publicia. l. quæcumque. §. fin.

k *Magnam.* euidentem tamen: vt infra. l. proxi. in fin.

l *Sed ſi ex dolo. Locupletior.* vt hic, & infra, de actio. empt. Iulianus. §. idem Iulianus. & infra, quando ex fac. tut. l. iij. &. j. de his quę in frau. cre. l. ait prętor. §. ſi fraudator. verſi. ſi impubes.

m *Exceptio.* ſcilicet doli: vt infra, de do. except. l. apud Celſum. §. ſi quis non. in fi. §. &. §. illa.

n *Datur.* contra pupillum ex dolo tutoris.

o *Sed an in municipes.* ſcilicet omnes generaliter.

p *Facere poſſunt.* q. d. nihil facile: quia nec cōſentire facile poſſunt: vt infra, de arbi. item ſi vnus. §. principaliter. & infra, de li. vniuer. l. j. ſed tamen poſſunt cum difficultate: vt campana pulſata: quia videbuntur omnes facere quod concilium facit vel maior pars: vt infra, de regu. iur. l. aliud. §. refertur. & metum inferunt: vt. ſ. quod met. cau. l. metū. iij. §. animaduertendum. & poſſeſſionē apprehendūt: vt infra, de adqui. poſ. l. ij. & facit infra, de vi & vi ar. l. ſi vi me. Item tribunum ſiue poteſtatem eligunt: vt ſupra, de orig. iur. l. ij. §. iiſdē. Hæc autem interrogatio raritatem non impoſsibilitatem notat: ſicut ibi, Si ſacerdos peccauerit, quis orabit pro eo?

q *Puto.* ſed quare etiā de eo quod ad eos peruenit, tenentur: cū hoc mandaſſe non videantur generaliter, quod ſpecialiter non erant mādaturi: vt infra, quæ in frau. cre. l. ſi pater. quæ quæſtio etiam in procuratore fieri poteſt. Reſpon. non videntur habere ratū niſi reddant: vt infra, de vi & vi arma. l. j. §. deiecciſſe.

r *De dolo autē decurionum.* loco quorū habemus cōſiliarios hodie.

ſ *Proculdubio tenetur.* in ſolidum, etiam ſi nihil ad eum peruenit: vt ſuperiores magiſtratus, ſcilicet decuriones.

t *Cuius dolo.* quis fecerit: & cui dol[9] ſit fact[9]: & in qua re, dici oportet: vt hic, &. j. l. proxi. ſed in exceptione doli quis, ſed non cui dici oportet. & ſic eſt ex parte opponentis reālis, & ex altera perſonalis: vt. j. de doli excep. l. apud Celſum. §. penul. l. ij. §. j. & in actione quod me. cau. non eſt dicendum quis fecerit metum: vt hic, &. ſ. titu. ij. ſi cum. §. in hac. ſed cui. At in exceptione quod metus cauſa. nec quis, nec cui: vt. d. l. de do. ma. excep. l. apud Celſum. §. penul.

u *In metu.* id eſt in metus cauſa actione.

x *Item exigit. Circumſcriptus.* ergo cui?

y *Vagari.* vt hic, &. C. eo. l. dolum. ſic & in actione iniuriarum: vt infra, de iniur. prætor. in princi. ſic & in omnibus publicis iudiciis: vt infra, de accu. libellorum. ſic etiam tenetur quis deſignare quod petit in qualibet actione reali vel perſonali: vt infra, de rei vindi. ſi rem. j. in princi. &. §. ſi veſtimenta. &. C. de epiſc. & cle. authen. generaliter.

z *Si plures. Reſtituerit.* rem: & inferiori caſu æſtimationem. Vel dic hic rem vel æſtimationem: ſed infra, quanti iuratum eſt in litem ab actore. Accurſius.

a *Præſtiterit.* ſcilicet ante condemnationem, ſecundum Azo. licet

BIU Cujas

licet idem & si post condemnationem præstiterit interesse quantum est iuratum in litem: vt supra, proxi. respon. & supra, titu. j. si cum. §. fin. & j. si mens. fal. mo. di. l. si duobus. j. respon.

a *Peruenit.* vt hic, & infra, eo. l. in hæredem.

Arbitrio.] CASVS. Huius. l. prine. dicit quod sit iudicis officiū in act. de dolo. Ecce enim si tu dolo me induxisti: & ego tuo dolo dedi tibi librum meum: si ago cōtra te de dolo: iudex te debet condemnare, vt mihi restituas. iurabo in litem contra te: sed iudex istud iusiurādum taxare debet. Dicet aliquis quare in ista actione de dolo vel in act. quod metus causa non est adiecta quātitas? Dicit iurisconsultus. hoc ideo fuit, vt sit pœna illius dolosi nolētis restituere rem, vt possint iurare cōtra eū in litē. euenit tamē aliquando q̄ iudex non condemnat in act. de dolo vt rem restituat. vt quia res interierit: & hoc casu iudex cōdemnat rei æstimationem verā, id est verū interesse præstandum. [SI DOMINVS.] Mihi legata fuit ꝓprietas vnius domus: & tibi vsusfr. legatus. si comburam istam domū vel hæres, nō teneor act. de dolo: quia lex Aquil. vtilis competit. [DE EO.] Vendebā tibi piper vel alias species quæ ponderantur: Titius mihi venditori pondera & sagas commodauit. si falsa fuerant ista pondera, quia nimis magna erāt vel parua: dixit Trebatius quòd act. de dolo datur contra Titium commodantem. sed hoc est falsum: quia si tu dicis quòd ego venditor fui deceptus propter magna pondera, potero repetere superfluum per condictionem indebiti. ergo non datur de dolo. Item si fuisti tu emptor deceptus propter parua pondera: habebis act. ex empto contra venditorem. ergo non datur act. de dolo: tamen aliàs dictum Trebatij potest in vno casu locum habere. Si dixi tibi, ego vendo tibi merces: volo vti istis ponderibus, siue sint vera, siue sint falsa, hoc casu tenetur Titius commodans actione de dolo. [DOLO.] Habebam litem tecum, & dolo cuiusdam alterius factū est quòd pereat instantia illius causa, id est vt finiatur triennio, & currat triennium. datur mihi act. de dolo ad interesse contra illū dolosum: non autem restituetur mihi instantia causæ: quia fieret cōtra illam. l. properandum. C. de iudi. si extenderetur vltra triennium causa. Vel pone aliter hunc casum: quia dolo tuo, vel alterius, Titij puta, factum est vt non possimus complere. vel vt non possim exercere causas appellationis intra tempus statutū. habeo act. de dolo contra te, vel illum tertium Titium. non autem restituetur mihi tempus prædictum cum transierit in rem iudicatam. [SI SERVVS.] Promisisti mihi seruum, quem Titius postea occidit: habeo act. de dolo aduersus Titium: non autem habebis act. l. Aquil. cum sis liberatus. Viuianus.

† *Vide Inno. de renūti. c. super hoc. in magna glo. vi. de eundē de sepul. c. testificari. ad finem.*

* *arbitrio*

b *Comprehenditur.* est enim arbitraria: vt institu. de act. §. præterea. certe & sine hoc debet curare iudex: vt supra, de offic. præ. l. illicitas. in prin. Et recolas quòd quidam dicunt hanc primam esse admonitionem: nos sententiam definituam: vt diximus supra, titu. j. l. si cum. §. in hac.

c *Quanti ea res est.* tribus modis hoc verbum intellige. Primo quia improprie ponitur: quia licet veritatem significet: vt infra, de verborum signifi. l. inter hæc verba. tamen hic in litem iuratur: vt infra, proxi. §. Secundo suppleas, quanti ea res est, scilicet æstimata per iusiurandum in litem. Tertio proprie pone: & nil suppleas: & dicas quòd duas habet vias. vnam per quam iuret in litem: vt infra, proxi. §. aliam per quam tantum interesse petat, verum & hanc hic elegit: vt infra, de rei vindi. quòd si possessor. Et dic quòd si etiam incontinenti vellet reddere. tamen adhuc cæteros liberari. Hæc actio in hæredē & cæteros successores datur, duntaxat de eo, quod ad eos peruenit[a].

Hæc actio est arbitraria: & ideo contra non restituētem iuratur in litem, si res tempore condemnationis extabat. hoc dicit. & fortis lex est. Primo ponit dictum. Secundo respondet cuidam quæstioni emergenti circa illud. Tertio ponit vnam limitationem circa præcedentia. Secunda ibi, ideo autem. tertia ibi, non tamen. Bartolus.

XVIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

ARbitrio iudicis in hac quoque actione restitutio cōprehenditur[b]: & nisi fiat restitutio, sequitur cōdēnatio quāti ea res est[c]. Ideo † autē & hic, & in metus causa actione certa quantitas[d] non adiicitur, vt possit per contumaciam suam tanti reus condēnari, quanti actor in litem iurauerit. sed officio iudicis debet in vtraque actione taxatione[e] iusiurandum refrænari. Non tamē semper in hoc iudicio arbitriū *[f] iudicis dandum est. Quid enim si manifestum sit, [rem] restitui non posse: veluti si seruus dolo malo traditus, defunctus[g] sit? ideoq; protinus cōdemnari debeat in id, quod interfit actoris?

Fructuario contra dominum non datur hæc actio: quia aliæ competunt. Bartolus.

Si dominus[h] proprietatis insulam cuius vsusfructus legatus erat, incenderit: non est de dolo actio: quoniam aliæ[i] ex hoc oriuntur actiones.

Contra commodantem falsa pōdera vel mensuras, non datur hæc actio de dolo, si inter contrahentes aliis actionibus potest esse consultum. aliàs recurritur ad actionem de dolo. h. d. quod nota maxime in foro: quia vidi semel de facto. Bartolus.

De eo, qui sciēs cōmodasset[k] [falsa] pōdera, † vt vēditor emptori merces appenderet: Trebatius de dolo[l] dabat actionē. Atquin[m] si maiora pōdera cōmodauit: id quod amplius mercis datū est, repeti cōdictione[n] potest. Si minora: vt reliqua merx deē, ex empto agi potest: nisi si ea cōditiōe merx veniit, vt illis pōderibus traderetur[o].

d *Certa quantitas.* immo certa: quia quadruplivt supra, titu. j. l. si cū. §. hæc autē. Sed respondeo duobus modis. Primo quia meticulosus habet duas vias: vnam ad quadruplum: aliam ad interesse. quæ dicitur vtilis in rē per iusiurandum in litem: & hanc elegit hic agēdo vtili in rem. Secundo die quòd etiam si in quadruplum agatur, tamen est incertū: quia cum simplum sit incertum: ergo & quadruplum: quia respicit simplum.

e *Taxatione.* facta à iudice: vt hic, & infra, ad exhi. l. tertia. §. præterea. non à lege. & sic non ob. j. de rei vindi. l. qui restituere. quæ est cōtra. & infra, de in lit. iur. l. ij. &. l. videamus. §. fi. &. l. in actionibus. §. j. quod enim omissum est à lege &c. vt j. de test. l. quæsitum.

f *Arbitrium.* scilicet ad de restituenda re, vt sic ea nō restituta condēnetur in quantum iurato. tur. hoc enim nō fit. & secundum hoc die arbitrium, id est primam sententiam.

g *Defunctus sit.* nō est ergo locus arbitrio vel coniecturæ, cum res sit certa: vt hic, & infra, de verbo. obl. l. continuus. §. cum ita. in fine. §. sed in interesse scilicet verum debet damnari: vt subiicit, & infra, de confess. Iulianus. Idem dico & si alienauit sine dolo: licet quidam contra. & pro me: vt infra, de noxa. quemadmodum. Sed an desinat omnino hæc actio esse arbitraria per interitum rei? Videtur hic quòd sic. Sed contra puto: quia si cum occidit, vel dolo alienauit, adhuc iurabitur in litem, & fiet taxatio. Vnde adhuc habet locum arbitrium in his: licet cesset in restituenda re. Sed nonne si condemnetur in communi interesse, etiam si reddat, poterit in litem iurari? Respon. vt infra, de in lit. iur. l. nummis.

h *Si dominus.* scilicet hæres, vel ille cui erat proprietas legata: vt instit. de vsufructu. §. j. Accursius.

i *Quoniam aliæ.* scilicet legis Aquiliæ, & vtilis in factum: vt infra, ad leg. Aquil. Sed & si proprietatis. Sed certe & de dolo videtur danda: vt. j. quibus modis vsusfru. amit. l. repeti. in fin. quæ est contra. So. hic erat iam traditus vsusfructus legatus, ibi non. Vel si ex testamēto relictus erat, ageret ex testamēto vbi ab intestato agitur de dolo, vt ibi dicit. Vel dic vbi in re aliena relinquitur: & dominus rei facit dolose quo minus vsufructuarius habeat: tunc datur de dolo, vt ibi dicit. si autem fuit testatoris vel hæredis in qua fuit damnum datum ab extraneo ante aditam hæreditatem: actio datur hæredi. l. Aquil. quam tenetur cedere fructuario: vt hic, & infra, ad legem Aquil. liber homo. §. fina. &. l. seq. &. l. huic scripturæ. Vel dic quòd non est contra: quia hic in destructione: ibi in ædificatione loquitur, pro qua cessat. l. Aquil. actio.

k *Commodasset.* venditori: vt hic innuit, & consuetudo habet.

l *De dolo.* si minora, emptori: si maiora, venditori. sed male dixit. ideoque corrigitur statim.

m *Atquin.* pro sed certe.

n *Condictione.* scilicet furtiua secundum nos: & etiam indebiti, secundum quosdam. Item habet ex vendito, vt ne decipiatur, sicut emptor ex empto: vt subiicit: vt infra, si mens. fal. mo. di. l. si duobus. §. primo.

o *Traderetur.* quo casu demū de dolo agitur, & non alio. Item & in alio quando qui conuenitur actione ex eo contractu, non est soluendo: vt arg. ff. e. l. & eleganter. §. si dolo. Et vt plene scias, dic cum falsa mensura, vel pondere venditor metitur: aut de hoc scienter conuenerunt: & tunc ei stare tenentur: aut non, & tunc

consuetudo

consuetudo attenditur: vt infra, de contrahen. emp. l. imperatores. quòd si aliter fuit deceptus, aut emptor à venditore, aut econtra. Primo casu tenetur venditor, siue sciens fuit, siue ignorans: vt. j. de ædil. edicto. l. j. §. causa. nisi conuenit vt certis mensuris starequia tunc si sciens fuit, & emptor ignorans, tenetur: aliàs non: vt infra, de act. empt. l. j. & de hære. ven. l. nã. & l. hoc autem. ecõtra si venditor ab emptore: aut dolo emptoris: & tunc si venditor tradidit dubitando, & dicens: Si quid superfluũ traderem, nolo esse tuũ. tunc dominiũ nõ transfertur, & furti tenetur. Si autem in totum putãs se teneri, libere tradidit: dominiũ transiit, & nõ tenetur furti: sed condictione indebiti, secundũ quosdam. Vel dicas quòd nunquam transit de tráseat dominium, cum erret in pondere: ideoque semp furti & cõdictio furtiua & rei vindicatio datur: vt infra, de fur. si quis vxori. §. si maiora. Item habet locũ actio ex eo contractu: vt infra, de act. emp. si quis à me. Si autem emptor est ignorans, nulla tenetur nisi vltra dimidiam iusti pretij sit deceptio: vt. C. de rescin. ven. l. secunda. Si autẽ tertius adhibuit falsa pondera: aut conuenerunt illis stare ponderibus, aut non. Si nõ, venditor ex empto, & emptor ex vendito cõuenitur etiam condictione indebiti: secundum M. & furtiua, si sciens fuerit emptor: vt modo diximus. & hoc est quod hic dicitur. Si conuenerunt, aut venditor est deceptus, aut emptor. si venditor, conueniet commodantem contraria: vt infra, commo. l. in rebus. §. item qui sciens. quid tamen si commodator non sit soluendo? dabitur contra emptorem scientem in subsidium de dolo. Si emptor, contrariam commodati non habet: quia non fuit ei commodatum, quare agitur de dolo contra commodantem si sciens fuit: vt in hoc. §. aliter non. Sed in vase vitioso locato non distinguitur sciat vel ignoret locator quia semper tenetur: vt infra, loca. sed addes. §. primo. Item no. quòd criminaliter potest accusari qui falsa pondera habet: [a] & in insulam relegatur: vt infra, de extraor. cri. l. annonam. in fine. Accursius.

a *Pondera habere.* emptore inscio. Accursius.

b *Dolo.* pone me dolo tractum vt triennium in causa criminali, & biennium in causa ciuili currat: ago de dolo, vt hic, non vt restituar intra biennium, sed ad interesse: quia sic. l. properandum. circumscriberetur, quæ est. C. de iudi. & alia quæ est. C. vt intra cer. temp. l. secunda. Sed cum possim restitui, quare ago de dolo: vt infra, quibus ex causis ma. l. ait prætor. §. fin. & l. sequen? Respon. hic non ab aduersario, sed ab alio fui tractus: vnde non possum restitui. Item cum actio non sit perdita, imò magis perpetuata, quare ago de dolo? Respon. hic ad cætera damna agi: vt infra, eod. cum quis. Secundo pone casum in tempore appellationis faciendæ, quod est decem dierum hodie: vel exercendæ. quod est anni vel biennij: vt in authen. de his qui ingre. ad appel. §. j. col. v. quod currit per dolum aduersarij, agam de dolo non vt restituar ad tempus prædictum: ne circumueniatur. l. quæ dicit de decem diebus: vt in authen. de appel. §. j. coll. iiij. & alia quæ dicit de anno. scilicet de his qui ingre. ad appel. Neque potest hic opponi quòd non perierit, cum non steterit per iudicem. Item nec quòd restitutio detur propter auctoritatem rei iudi. Vel dic ab extraneo: vt superiori casu. Sed quid si non est soluendo qui de dolo conuenitur? Respon. potest dici vt lis restituatur: vt arg. C. de iudi. properandum. §. fina. & supra, de eo per quem factum. l. fina. in principio.

c *Recte putant.* s. mihi stipulanti: non debitori aliqua: quia à me est liberatus interitu speciei alio occidente: vt hic subiicitur, &. j.

cũ ille decipiẽdi causa adfirmasset, se æqua pondera habere. [a]

Ad causam seu litis instantiam peremptam non datur restitutio: sed per actionem de dolo succurritur contra eum cuius dolo factũ fuerit. h. d. fortis est. §. & legitur duobus modis. Primo in tempore instantiæ primæ causæ: & sic periit instantia tantum, & non causa. Secundo in tempore instantiæ causæ appellationis: & sic periit instantia & causa. Bartolus.

Dolo [b] cuius effectum est vt lis temporibus legitimis transactis pereat: Trebatius ait [aduersus eum] de dolo † dandum iudicium, non vt arbitrio iudicis res restituatur, sed vt tãtum actor consequatur, quanti eius interfuerit, id non esse factum: ne aliter obseruantibus, lex circumscribatur.

Si speciem debitam tertius interimit, vel fideiussor ante moram, debitor liberatur, & creditori contra interimentem actione de dolo succurritur. h. d. cum. l. sequen. & fortis est. Bartolus.

¶ Si seruum, quem tu mihi promiseras, alius occiderit: de dolo malo actionem in eum dandam pleriq; rectè [c] putant: quia tu à me liberatus sis: ideóque legis Aquiliæ actio tibi denegabitur.

Dolus solius fideiussoris non perpetuat obligationem eius: sed parit actionem de dolo. Bartolus.

XIX. PAPINIANVS libro trigesimoseptimo Quæstionum.

SI fideiussor promissum animal ante moram [d] occiderit, de dolo actionem reddi aduersus eum oportere, Neratius Priscus & Iulianus responderunt: quoniam debitore liberato, per cõsequentias ipse quoque [e] dimittitur.

Dominus cuius hortatu seruus accepit pecuniam vt sibi soluatur, actione de dolo tenetur. Bartolus.

XX. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

SEruus tuus cum tibi deberet [f], nec soluẽdo esset, hortatu [g] tuo pecuniam mutuam à me accepit: & tibi soluit. Labeo ait de dolo malo actionẽ in te dandam: quia nec de peA de leg. j. si hæredis. §. j. Et intellige quando me stipulantem voluit damno afficere occisor. sed videtur ep & debitori. l. Aquil. actio competat: vt infra, ad. l. Aquil. l. lege Aquilia. quæ est contra. & mihi eam cedat: vt. j. ad legem Aquil. huic scripturæ. quæ est similiter contra. Solu. ibi creditor occidit: hic alius. per hoc non soluitur illa. l. huic. j. ad legem Aquiliã. Vel hic damnum fuit stipulatoris, ibi debitoris: quia adhuc nõ venerat dies obligationis. hoc non valet per. l. huic. Vel dic verius quòd hic agit creditor ad alia dãna: ad ipsius autem serui æstimationẽ agit Aquilia cessa sibi à debitore. Item quid si occisor voluit me dãno afficere? Videtur non teneri per hãc. l. nec mihi nec debitori: cũ sit à me liberatus: sed per le gẽ Corneliam accusari potest: vt infra, ad legẽ Aquiliam. inde Neratius. §. si dolo. Sed pũto secũdũ R. omissis prædictis quòd siue in mei fraudem siue in damnũ debitoris occidit, habeat debitor legis Aquil. actionem quã mihi cedet, vt dixi: & hãc intentabo contra occidentẽ nomine doli. & sic [b] intelligo quod hic dicitur: vel hic quorũdam recitat opinionẽ. & sic est idem.

B

C

D

b Cõtra istã glo. est alia glosa ad. l. Aquil. inde. quæ fuit additio Fr. Accu secũdũ Bal. hic.

SI *fideiussor.*] CASVS. Promisisti mihi seruum vel aliud, & fideiussorem dedisti. fideiussor hunc seruum occidit, cum nullus nostrum esset in mora: tenetur quidem fideiuss. act. de dolo: quia liberatus: & per consequentiã & fideiussor à principali obligatione. Viuianus.

d *Ante moram.* scilicet communem & rei & fideiussoris. aliàs si vterque esset in mora, vel solus debitor, datur prima directa: vt infra, de verborum oblig. l. mora. primo respon. &. l. si seruum. §. nunc videamus. si autem solus fideiussor, datur vtilis prima actio: vt infra, de vsur. l. mora. in fi. & infra, de verborũ obliga. l. mora. in fi. &. l. cum filiusfa. in fi. primi respon. & de solu. l. Stichum aut Pamphilum. in fin. j. respon. &. l. cum quis. §. penul. quæ sunt contra [c]. Si autem nullus eorũ est in mora, datur de dolo: vt hic. Sed nonne in mora videtur hic fideiussor occidẽdo: vt infra, de verborum obliga. si seruum. j. respon? Dic quòd non: & illud in principali loquitur. ADDITIO. Vel dic aliter secundum Bald. hic quòd mora vera perpetuat actionem interpretatiuam. si quidem ex mora rei perpetuat: vt in contrario. si solius fideiussoris, non perpetuat sine principali: vt hic. plus ergo operatur vera mora quàm ficta vel interpretatiua.

c Dic secundũ Bal. hic quòd in his omnibus uribꝰ quæ hic allegantur; ꝓcessit mora: hic vero non præcessit.

e *Ipse quoque.* s. fideiussor, ab obligatione videlicet principali.

SEruus.] CASVS. Debebat tibi seruus tuus centum quæ ei mutuaueras: & soluendo iste seruus non erat. vnde ei persuasisti vt acciperet centũ in perniciem meam mutuo: & accepit à me, & ea tibi soluit. habeo contra te actio. de dolo: cum aliam actio. non habeam contra te. [SI PERSVASERIS.] Successi Titio: qui Titius fuit tuus socius. tu autem socium tuum dixisti eum non fuisse: & ideo passus fui quòd absoluereris ab actione pro socio. inuenio postea quòd testator Titius fuit tuus socius. Dicitur hic quòd teneris mihi act. de dolo: & agam contra te act. de dolo. Sed pone quòd iurasti te non fuisse socium Titij. si appareat postea quòd periurus sis, dicit Labeo quòd tu teneris de dolo, sed male dicit: quia non transire videtur: & sufficit pœna periurij: vt in. l. sequen. quæ continuatur cum ista, & alia. l. sequen. Viuianus.

f *Deberet.* naturaliter: vt infra, de pecu. l. nec seruus.

g *Hortatu.* id est admonitione facta in perniciem meam. sic supra, negotio. gesto. l. si serui. non autem iussit animo se obligandi: quia tunc insolidum institoria vel quod iussu tenetur: vt. C. de exerci. l. j. & fin. quæ sunt contra.

culio vtilis sit, cum in peculio nihil sit: hec in re domini versum videatur, cum ob debitum dominus acceperit[a].

Si dolus rei dedit causam absolutioni, de dolo tenetur. Item quod est iuramento decisum, ratione periurii actione de dolo non retractatur. Bartolus.

F Si persuaseris mihi, nullam societatem tibi fuisse cum eo, cuius * hæres sum, & ob id iudicio absolui te passus sim: dãdam mihi de dolo actionem[b] Iulianus scribit.

XXI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

QVod si deferente me iuraueris, & absolutus sis, postea periurium fuerit adprobatum: Labeo ait[c] de dolo actionem in eum dãdam: Pomponius autẽ per iusiurandum trãsactum[d] videri †. quam sententiam, & Marcellus libro octauo Digestorũ probat. Stari enim religioni debet:

XXII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

NAm sufficit periurij pœna[e]. †

Contra eum cuius persuasione indebitum soluitur, actione de dolo succurritur. Bart.

XXIII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

SI legatarius, cui supra modum legis Falcidię legatum est, hæredi adhuc ignorãti substantiam hæreditatis, vltro[f] iurando vel quadã alia fallacia[g] persuaserit, tãquam satis abundéque ad solida legata soluẽda sufficiat hæreditas, atq; eo modo solida legata fuerit cõsecutus: datur de dolo actio[h].

Contra eum cuius dolo sententia pro libertate in absentem profertur, actione de dolo succurritur. Bartolus.

XXIIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

B SI dolo acciderit eius, [i] qui verba faciebat p eo qui de libertate cõtendebat[k], quo minus[l] præsente aduersario[m] secundum libertatem pronũtietur: puto statim de dolo dandã in eum actionem[n]: quia semel pro libertate dictam sentẽtiam retractari non oportet[o].

Is qui suo dolo est absolutus, actione prima conuenitur: & econtra exceptione rei iudicatæ de dolo replicabitur. hoc dicit.

XXV. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

CVm à te † pecuniam petẽrem, eóque nomine iudicium acceptum esset: falso mihi persuasisti, tanquam eam pecuniã seruo meo, aut procuratori soluisses: eoque modo consecutus es, vt consentiente me absoluereris. quærentibus nobis, an in te doli iudicium dari debeat, placuit[p] de dolo actionem non dari[q]: quia alio modo mihi succurri potest. nã ex integro agere possum. & si obiiciatur exceptio rei iudicatæ, dolum cõmisit vt sententiaretur me absente: & sic dolo cõtumaciam meã procurauit, vt mihi per hoc auferretur beneficium appellandi: & ita factum est quòd data est sententia pro seruo. Dicitur hic quòd ego possum agere de dolo cõtra iudicium aduocatum: quia cõtra sententiam pro libertate latam nõ datur restitutio. Secundo modo vt loquatur in aduocato ipsius quem petebam in seruitutem: qui aduocatus si dolum commisit, tenetur de dolo. Viuianus.

---

a *Dominus acceperit.* vt hic, & infra, de in rem ver. l. si pro patre. §. si domini.

b *Actionem.* imò videtur dari antiqua: vt infra, eo. cum à te. quę est contra. Solu. hic actio finita erat stipulatione, vel acceptilatione sublata. Vel hic non constabat de intentione, id est quòd actio alia supereſſet: ibi constabat: ar. supra, eo. l. & eleganter. §. nõ solum. Vel melius datur actio de dolo non ad debitum, sed ad damna tantummodo: ar. j. eo. l. cum quis. & supra, eo. l. & eleganter. §. si dolo malo. Huic solutioni nihil aliud aduersari videtur nisi quod dixit in dicto. §. si dolo malo. & puto nõ competere &c. si enim ad damna impensarũ tantum cõpetit, quare tolleretur ideo quia se offert? Respon. Io. licet cogi possit: facit tamen hoc sua spõtanea oblatio. sic & infra, de ali. iu. mu. cau. fa. l. quia. §. vlti. & ea ratione: quia nõ est verisimile quòd impendat: vt ibi dixi-
cui, Flo.
mus. Sed hæc secunda
†*An hoc dictũ habeat locũ de iure can. in causis spiritualibus: vide p Inno. in. c. quia ppter. de elec. extra.*
solu. non videtur bona: quia in actione de dolo oportet me probare passum me fuisse damnum ex societate: & sic duo. Cur ergo si de intentione constabit: non intentetur prima actio? Io. dicit non esse necesse hunc probare damnum: sed iurabit in litẽ contra dolosum. Sed nonne de
†*Periurii pœna diuina, exitiũ: humana, dedec. Cic. lib. 2. de legib.*
damno disquirere debet & pronuntiare vt restituatur: vt supra, eo. arbitrio. & tũc demum deferre sacramentum, cum ille rem non restituit? Azo respon. non impeditur actio de dolo ex societate in iudicium deducta, & orta ab initio: eo quòd nõ constabat: tunc aliam subfuisse. rursus damno probato alia nõ datur: quia exceptione rei iudicatæ repellitur. Item quia lis contestata est hoc iudicio: & ideo de dolo datur & perficitur. Vel solue secundum R. qui dicit mihi dandam actionem de dolo, id est replicationem doli: vt ibi. & sic non discrepat & potest bene sic resolui: quia ager eis videtur &c. vt infra, ex exceptio. l. j. & infra, de
Replicatio actionis est iuuamen.
proba. l. in exceptionibus. Nam & replicatio dicitur actionis iuuamen: vt in titu. de repli. in principio.

c *Quod si deferente. Labeo ait.* & male.

d *Transactum.* secus cum sacramentum non fuit delatum: vt infra. l. iij. Accursius.

Periurus diuinã vltionẽ & quãdoq; humanã patitur.
e *Nam. Periurii pœna.* i. diuina vltio: vt. C. de iureiu. l. ij. quandoque etiam corporalis afflictio imponitur: vt infra, de iureiu. l. si duo. in fin.

Si legatarius.] CASVS. Titius me hæredem instituit: & tibi decem legauit: & multa alia legata reliquit: ita quòd locum habeat Falcidia. tu venisti, & petiisti legatum tuum: & falsa suasione, quia vel iurasti sine delatione quòd satis erat locuples hæreditas, vel ostendisti mihi nomina hæreditaria quæ iam vacua erant, cum soluissent, habuisti legatum tuum. teneris tu legatarius de dolo. Viuianus.

f *Vltro.* id est sine delatione: quod non valet: vt hic, & infra, de iureiu. l. iij. j. respon. aliàs contra: vt supra eo. l. iij. Sed in vtroque casu hodie siue sine delatione iurisiurandi siue cum delatione datur repetitio per condictionem ex lege: vt. C. de rebus credi. l. finali.

g *Fallacia.* puta offerendo chirographa debitorum hæreditariorum: quæ facta erant in annua solutione.

h *De dolo actio.* imò & condictio indebiti. & sic cessare debet de dolo: vt infra, de condict. inde. l. ij. &. iij. &. C. ad. l. Fal. error. quæ sunt contra. Sol. hæc cum illa datur: cum illa, scilicet condictio indebiti sit generalior quantũ ad indebita repetẽda: nõ dico quo ad omnia, nam & hæc in aliis quàm in indebito locum habet: vt. j. e. cum quis. &. l. fi. & in aliis multis. Vel dic q; hic cessat condictio indebiti: quia fuit legatum venerabili loco: vt instit. de obli. et quasi cõtra. §. fi. secundũ Ioan. Vel ideo quia iam erat lata sententia & ex ea solutum: vt infra, manda. si fideiussor. j. §. in omnibus. Vel tertio dic agi condict. inde. ad rem ipsam: sed actione de dolo ad cætera dãna: vt infra, eo. cum quis. Accursius.

Si dolo.] CASVS. Lex ista potest loqui vt in ea duobus modis ponatur casus. Primo sic vt loquatur ĩ aduocato mei domini qui petebã aliquem in seruitutem: & iste talis aduocatus † dolum cõmisit vt sententiaretur me absente: & sic dolo cõtumaciam meã procurauit, vt mihi per hoc auferretur beneficium appellandi: & ita factum est quòd data est sententia pro seruo. Dicitur hic quòd ego possum agere de dolo cõtra iudicium aduocatum: quia cõtra sententiam pro libertate latam nõ datur restitutio. Secundo modo vt loquatur in aduocato ipsius quem petebam in seruitutem: qui aduocatus si dolum commisit, tenetur de dolo. Viuianus.

i *Eius.* id est aduocati.

k *Contendebat.* dicendo se dominum. & sic erat aduocatus domini. idem si esset aduocatus eius qui se liberum dicit, siue sit in possessione libertatis, siue seruitutis.

l *Quo minus.* id est non.

m *Aduersario.* scilicet serui. qui si fuisset præsens, non obtinuisset forte seruus.

n *Dandam actionem.* Sed nonne potest dici nulla: vt infra, de re iudi. l. j. de vnoquoque? Respon. hic forte contumax ficte fuit, qui pro præsente habetur: vt in authen. de iudi. §. siue igitur. col. vj. Sed cum potest appellare, & causam prosequi: vt infra, de appel. illud sciendum. ij. videtur quòd de dolo non agat: & quod posit restitui: vt ar. supra, eod. l. j. §. idem Pomponius. Respon. propter damna agit de dolo: & quia libertati fauet prætor: vt hic subiicit, & infra, de alie. iu. l. tertia. in principio. vnde plus est gratuatus quàm prius.

o *Non oportet.* vt. ff. eo. l. & elegãter. §. hoc enim sic. vers. & quod minor. & infra, de minori. l. si ex causa. §. fi. & l. sequen. pronuntiauit enim hic iudex libertatem competere.

Cvm à te.] CASVS. Petebam à te decẽ, tu dicebas te ea soluisse nomine meo cuidam: & sic fuisti absolutus. non agam de dolo, sed agam act. pristina. Et si excipias de re iudicata replicabo de dolo.

p *Placuit.* scilicet sapientibus.

q *Non dari.* imò danda videtur: vt. ff. eo. & eleganter. §. si dolo. &. l.

&l.seruus.§.fin.quæ sunt cõtra.Solut.vt ibi diximus in vtraque.

a *Replicatione.* scilicet doli.

b *Iure.* aliàs in re.natura enim debitor permansit: vt.ff.de condict.inde.Iulianus.Item ciuilis,licet inefficax permansit.

In hæredem.] CASVS. Dictum est supra, eod. si plures.§. hæc actio. quòd de dolo datur in hæredem dolosi, scilicet in id quod ad eum peruenit. nunc exponit illud. i. quantum locupletior est facta hæreditas, vel stetit dolo hęredis quòd nõ fieret. vnde si liberauit te ab actio. dolo tuo inductus, hęres tuus tenebitur: quia videtur hæres per consequens liberatus te liberato: & hoc est verum quando aliquid peruenit ad te incorporale: vt liberatio: vt in dicto exẽplo proxi. Si autem res corporales dedi tibi dolo tuo: si postea decedas, an teneatur tuus hæres? Distinguitur: quia aut apud tuum hęredem est: quo casu tenetur hæres. aut non est: & tunc non tenetur, sed tenetur hæres perpetuo de peruento, id est de eo quod ad eum peruenit, scilicet act. de dolo. nam & ille qui dolum commisit, tenetur de peruento perpetua act. in factum. Idem dicit lex sequen. Sabinus. sed addit parum: quia dicit quòd hæres condemnatus in actione de dolo non infamatur. Et est ratio: quia perpetuo tenetur. vt in.l.neque. infra, eo. quæ cum illa continuatur. Dicit enim quòd si pater vel patronus sit hæres, non potest ille patens vel patronus hæres de dolo conueniri: quia nec cogitur & cætera. Viuianus.

replicatione[a] iure[b] vti potero.

Hæc actio datur in hæredem perpetuo, quatenus ad eum peruenit. h. d. cum. l. sequen. Bartolus.

XXVI. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

IN hæredem eatenus daturũ se eam actionem[c] proconsul[d] pollicetur, quatenus ad eũ peruenerit, id est, quatenus ex ea re locupletior ad eum hęreditas venerit:

XXVII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

DOlóve malo eius[e] factum est, quo minus peruenerit.

XXVIII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

ITaque si accepto lata sit tibi[f] pecunia, omnimodo[g] cũ hærede tuo agetur.

Hæc actio contra dolosum finitur anno: postea perpetuo datur in factum contra hæredem, & est perpetua: quia non est famosa. Bartolus.

FAt si res[h] tibi tradita sit: si quidem mortuo te ea res extitit[i], agetur cum hærede tuo. si minus, non agetur: sed vtique in hæredem perpetuò[k] dabitur: quia non debet lucrari ex alieno damno. cui conueniens est, vt & in ipsum qui dolum commiserit, in id, quo * locupletior[l] esset, perpetuò danda sit in factum actio.

XXIX. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

SAbinus putat, calculi[m] ratione potius quàm malefi- A cij hæredem cõueniri: denique famosum[n] nõ fieri: ideoque in perpetuum teneri oportere[o]

XXX. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

NEque causæ cognitio in hæredis[p] persona erit necessaria.

Contra persuadentem fugã datur actio de dolo ad interesse.

XXXI. PROCVLVS libro secundo Epistolarum.

CVm quis persuaserit familiæ meæ, vt de possessione decedat: possessio quidem non amittitur[q]: sed de dolo malo iudiciũ in eum cõpetit, si quid damni mihi accesserit.[r]

Qui seruum in perniciem hæredum ante tempus manumittit, actione de dolo tenetur. Bartolus.

XXXII. SCAEVOLA libro secundo Digestorum.

FIlius legatum sibi seruũ per præceptionem rogatus manumittere post certũ tempus, postea quàm rationes ipsi & co hæredib⁹ fratribus reddidisset: ante diem & ante redditas rationes ad libertatem vindicta[s] manumittẽdo perduxerat. quæsitum est, an ex fideicommisso fratribus teneretur, vt rationes pro portionibus eorum redderet? Respondi, cum liberum [eum] fecisset, ex causa quidem fideicommissi non teneri[t]: verũ si ideo properasset manumittere, ne rationes fratribus redderet, posse de dolo

idem, licet nomen mutetur: vt arg. infra, de hære. instit. l. iij. §. qui fideicommissariam. Accursius.

l *Locupletior.* scilicet de eo quod ad eum peruenit: vt arg. infra, de vi & vi arma. l. j. in principio. licet post amiserit. Accur.

m *Abinus. Calculi.* id est obuentionis siue pecuniariæ rei: quia per calculum fit huiusmodi cõputatio. & sic accipitur. C. de erro. calculi.

n *Denique famosum.* quia de calculo, & nõ de perfidia agitur: vt hic, & supra, de insa. l. furti. §. fin. & infra, ad muni. l. imperator. in fi.

o *Oportere.* scilicet actione de dolo. nam de actione in factum non est dubium.

p *Neque. In hæredis.* ff. de personis: vt supra, eo. l. non debet. &. l. hæredibus. de summa sic: vt supra, eo. si oleum. in fin. &. l. sequé. Vel forte nec de summa: vt not. supra, eodem. l. ne ex dolo. & l. non debet. in fi. Acc.

Cvm quis.] CASVS. Absentaui me, & reliqui familiam meam in cuiusdam fundi possessione. tu persuasisti illi familiæ vt recederet de illa poss. & recesset. nũquid amitto poss? Et respon. quòd non: sed si aliquod damnum datum est in illa poss. ex prætermissione, tu persuasor teneberis mihi de dolo pro illo dãno. Viuianus.

q *Non amittitur.* nisi fuerit ab alio occupata: vt infra, de adquir. poss. si de eo. §. si forte. in fin. &. l. peregre. §. fin. & infra, de contrahen. emptio. fistulas. §. j. Et nisi familia animo deserendæ possessionis discederet: vt infra, de adquiren. poss. l. si colonus. secundum quosdam: vt no. C. communia. de vsuca. l. j.

r *Accesserit.* quidam hoc intelligunt quando damnum contingit ex prętermissione. aliàs haberet locum actio. l. Aquil. vt infra, de vsufru. si vsusfruct. legatus. §. denique. Tu dic etiam si in faciendo, dummodo qui damnum dedit, non sit soluendo: cum tunc non videatur habere actionem de dolo: vt supra, eo. l. nam. Sed opponitur quòd etiam quando in prætermittendo datum est damnum, videtur habere locum. l. Aquil. vt instit. de. l. Aquil. §. cæterum. & infra, ad leg. Aquil. qui occidit. §. in hac. Sed dic quòd ibi in. l. insti. suasio est proxima causa damni, hic remota: sed discessio est hic proxima: argu. infra, de condic. ob tur. cau. l. si ob turpem.

Filius.] CASVS. Te filium meum cum duobus aliis tuis fratribus hæredem instituí: & tibi legaui seruum: & rogaui vt eum post. x. an. manumitteres. Item adieci aliud, quòd tunc manumitteres cum reddiderit rationem fratribus tuis & tibi. tamen illum seruum ante. x. an. manumisisti. Item adhuc non reddiderat rationes ille seruus. Dicitur hic quòd tu non teneris ex fideicom. fratribus tuis: sed act. de dolo teneris fratribus tuis eiusdem cohæredibus, si dolo ante tempus manumisisti. Viuianus.

s *Vindicta.* i. causa cognita apud prætorem: vt instí. de liber. §. j.

t *Non teneri.* neque seruõ, quia iam fecit ei quod debuit: neque fratribus: quia de eis non fuit grauatus: sed videtur quòd hæc libertas non tenuit duplici ratione. Primo, quia contra voluntatem defuncti est data vel tradita: ergo non valet: vt infra, ad

a *Replicatione.* scilicet doli.

b *Iure.* aliàs in re. natura enim debitor permansit: vt. ff. de condict. inde. Iulianus. Item ciuilis, licet inefficax permansit.

c *Actionem.* scilicet de dolo: vt. ff. e. si plures. §. j. hoc tamen intellige cum extra contractum dolus committitur: vt hic, & infra, de pecu. quæsitum. in fine. & infra, de vi & vi ar. l. j. §. finali. & infra, de tribu. ac. quod in hæredem. §. fi. aliàs si in contractu, datur in hæredem etiam si non peruenit: vt infra, de act. & oblig. l. ex contractibus. & infra, depositi. si hominem. §. j.

d *Proconsul.* id est prætor: vt. ff. quod cum eo. l. j.

e *Dolóve. Eius.* scilicet hæredis.

f *Itaque. Tibi.* scilicet dolo tuo.

g *Omnimodo.* quia certum est ad hæredem peruenisse: vt supra, titu. j. l. quantum. Accursius.

h *At si res.* corporalis.

i *Extiterit.* scilicet penes hæredem. Sed nonne tunc datur cõdictio sine causa: vt infra, de condic. sine cau. l. j? Respon. sic, sed illa vt genus hanc non excludit. Item sufficit semel extitisse: vt supra, tit. j. l. si ipsa. &. l. videamus in glo. peruenisse.

k *Perpetuo.* id est vsque ad. xxx. annos: vt institu. de perpe. & temp. act. in princip. Et not. quòd olim actio de dolo intra annum vtilem finiebatur: hodie biennium continuum datur ad incipiendum & finiendum: vt etiam contestatio litis nihil faciat: vt. C. eod. l. fin. Sed contra hæredem perpetuo: vt hic. Sed quare hoc, cum magis dolosus debeat perpetuo teneri quàm hæres? Respon. quia tantum calculi ratione hæres tenetur: vt infra. l. proxi. Vel dic vtrumque teneri tantum de eo quod peruenit perpetuo, actione de dolo, vel in factum: vt hic subiicit: quæ est

Trebell.l.si cui pure.§.j.quæ est contra. Sol. ibi accipitur contra pro præter. nam si propriè acciperetur, non valeret manumissio: vt infra,de manumiss.test. si quis ita.§.j.&.C.de testa. manumiss.l. contra voluntatem.at ibi data ante valeret.Vel dic,ibi cõtra voluntatem esset si ante tempus manumittere cogeretur : potest tamen sponte manumittere:vt hic. Secũdo videtur non tenere:quia ante conditionem data libertas sub qua fuit relicta, non valet : vt infra, de condi.& de.l. qui hæredi.§.fin.[a] Sed dic quòd hic sub modo, non sub conditione fuit relicta:vt infra, de le. iij. si tibi, legatũ. licet enim si conditio etiam apposita tantum pro se, posset ante eam impletam manumittere : vt infra,de hæredi. institu.l.iij.§. qui fideicommissariam. tamen hic non posset:quia esset gratia aliorum, scilicet cohęredum:vt infra,de cõdi.& demon. l.qui duobus.

a Dic quòd illud est verum vire licti:sed bene valet beneficio hæredis: vt hic secun. Bal.

Rei.] CASVS. Possidebã librũ: & cum eum volebam vẽdere tibi, Titius mouit mihi quæstioné de libro illo : & propter hoc tu nõ emisti librũ, sed alium tibi emisti,& ab alio : destitit tamen Titius ab agendo. Dicitur hic quòd iste Titius mihi de dolo tenetur : vel in factum si fuit parens vel patronus.Viuianus.

a *Peremit.* faciendo rem litigiosam. vnde nec voluit quis emere,nec debuit:vt.C.de litig.l.fina.in princ.

b *Cum sua.*id est pro sua &c.& accipe hic contra patronum vel patrem , contra quos cessat de dolo : vt supra,eod. non debet.in fine.l.de quibus verisimile est quòd impediant propter spem successionis.

Si cum.] CASVS. Ex causa donationis permisisti mihi vt possim quærere saxum in fundo tuo:& extrahere.feci expẽsas ibi. postea non permittis mihi quòd extraham. Dicitur hic quòd nõ habeo nisi actionem de dolo contra te. & hoc intelligas esse verum quando illud saxum non extraxeram. & sic non ob. contra, quod huic.l.signatur:imò obstat quòd si aliàs tecum contraxi, ex eo contractu ago. vnde locum non habet hæc lex.

c *Permisisses.* scilicet ex causa donationis.

d *Actio.* hanc legem intellige secundum Io. quando nondum exemit.aliàs haberet locum in rem actio : vt infra, de do. qui saxum.quæ est contra. b & ita hæc cessaret,nisi ad damna: vt supra, e.cum quis.hodie vero non datur de dolo hoc casu:cum competat condictio ex lege quando donationis causa permisisti : vt.C. de do.si quis argentum.§. pe. Si vero ex alia causa conueniſti , ex eo contractu ago.& sic semper cessat hæc lex.

b Solue secũdũ Bart. hic & dic quòd ibi iã exemerat: vnde quia lapis erat effectus suus merito potest vindicare,hic nõ.

Si quis.] CASVS. Pone casum hoc modo,& sic non ob.contra. Institutus fui hæres sub conditione si darem decem Titio vsque ad mensem:& testator meus multa similiter legata reliquit sub conditione. depositarius. i. apud quem depositum fuit testamentum,deleuit illud testamentum, & sic non adimpleui conditionem:quia ignoraui condi.& quia non dedi decem Titio:ideo amisi hæredi. & per consequens legatarij amiserunt legata , cum non valeat testamentum. Dicitur hic, quòd ego hæres & etiam legatarij habemus actionem de dolo contrà depositarium delentem.& sic consulitur nobis per act.de dolo.

c *Actionem.* imò videtur quòd actio legis Aquil. & ad exhi.& depositi : vt infra,ad leg.Aquil.l. qui tabulas.quæ est contra.Sol. hic nondum adita erat hæreditas:ibi erat:& ideo.l. Aquil.agitur. & ad exhib. cum dominus factus sit aditione hæreditatis , secundum M.hoc non valet:quia tunc hæreditati adquiritur:& sic per consequens hæredi futuro : vt infra , ad legem Aquil . huic scripturæ . sed aliud forte in re hæreditaria : sed tabulæ non sunt res hæreditariæ.hoc non placet:vt ibi. Alij dicunt quòd hic vt perpetuo essent apud hunc, fuerunt depositæ : ibi vero ad tempus.

actionem in eum exercere.

Qui rei tuæ venditionem impedit, tibi actione de dolo vel actione in factum tenetur.h.d.quod notat. Bartolus.

XXXIII. VLPIANVS libro quarto Opinionum.

REi, quam venalem possessor habebat. litẽ proprietatis aduersarius mouere cœpit:& postea quàm opportunitatem emptoris, cui venundari potuit, peremit[a], destitit. placuit possessori hoc nomine actionem in factum cũ sua[b] indemnitate competere.

Qui opus cœptum in suo ad mei vtilitatem non permittit perficere, actione de dolo tenetur. Bartolus.

XXXIIII. IDEM libro quadragesimosecundo ad Sabinum.

SI cum mihi permisisses[c], saxum ex fundo tuo eiicere, vel cretam, vel harenam effodere : & sumptum in hanc rem fecerim,& non patiaris me tollere : nulla alia quàm de dolo, actio[d] locum habet.

Qui testamentum deleuit, tenetur legatario & hæredi de dolo. Bartolus.

XXXV. IDEM libro trigesimo ad Edictum.

SI quis tabulas testamenti apud se depositas, post mortem testatoris deleuerit, vel alio modo corruperit:hæres scripto habebit aduersus eum actionẽ[e] de dolo. Sed & his, quibus legata danda sunt, danda erit de dolo actio.

Dolus cum dolo compensatur. Bartolus.

XXXVI. MARCIANVS libro secundo Regularum.

SI duo dolo malo fecerĩt inuicem de dolo non agent.[f]

Quæ dicta sunt animo commẽdandi rẽ, actionem de dolo non pariunt : nisi causa decipiendi emptorem sint dicta. Bartolus.

XXXVII. VLPIANVS libro quadragesimoquarto ad Sabinum.

QVod venditor[g], vt cõmẽ det[h], dicit: sic habẽdum, A Tu dic quòd hic sub conditione erat institutus hęres,quanquam adimplere non potuit, cum deleta scriptura ignorauit qualiter erat hæres : ibi autem adiuit hæreditatem institutus : & sic etiam erat hæres : ibi autem adiuit hæreditatem institutus : & sic etiam legata eadem conditione suspenduntur hic.

Si duo.] CASVS. Vendebam tibi domum quę combusta erat: & ego & tu sciebamus combustam : & sic ambo in dolo sumus. non agitur de dolo.sed cõpensatio fit ex vtraque parte.& probatur is casus,infra, de cõtrahen. emp. l. domum. in fin. Vel pone aliter hunc casum vt scripsi, supra, de eo per quem factum erit. l. fin. §. si stipulator.Viuianus.

f *Non agent.* scilicet circa idem. & sic pone exemplum: vt supra,de eo per quem factum erit.l.fina.§.penul.& infra,de contrahen.emp. domum.in fin.& infra, quod vi aut clam. si alius.§. bellissime. & supra,negotiorum gesto, ex facto.in fi. secus autem si tibi feci dolum in vna re: tu mihi in alia:quia ambo agimus: vt infra, de noxa. quẽadmodum.§.j. & argu. infra , de vi & vi ar. l. colonus.&.l. cum fundum.Item not.hic arg. nil dolosius doloso : vt ar.infra,solu.ma.l.viro.& infra, de compen.si ambo.& infra,si quis omiss.cau.test.l.quidam Titium.&.C. de lib.cau.si filium.&.C.de hæreti.l.quoniam.& Iuuenalis : Nil Catilina Cethego. & facit infra, de do. ma. excep.l.apud.§.item quæritur.versicu.Marcellus. B C D

Quod venditor.] CASVS. Vendebam tibi equum vel seruum : & eum tibi effuso sermone commendabam : vt quia dixi, optimus est seruus . non tamen specificaui bonitates : sed illum ita bonum non inueniſti. si dolose non feci vel dixi:non teneor act.ex eo contractu: sed de dolo quando deceptus aliàs non esset empturus.Viuianus.

g *Quod venditor.* cum venditior commendat: aut effuso sermone:& sic stat in generalibus verbis : vt,optimus est hic seruus.aut descendit ad specialia : vt,optimus est hic seruus, cocus, scriptor. Primo casu quandocunque & quibuscunque non tenetur:vt infra, de ædil. edic.l.sciendum tamen.j.respon. Secundo casu idem si vitium sit apparens : vt infra,de contrahen.emptio.l.ea.quæ.in princip. & his duobus casibus potest intelligi principiũ huius legis,nisi venditor in dolo,emptor autẽ in culpa fuerit: vt hac.l.ij. respon.Si autem latens aut emptori expressit,aut alij.Si emptori, aut animo se obligandi:& tunc tenetur actione ex eo contractu: vt infra,de ędil.edict.l.sciendum.j.§ j.versic.ea.&.l.si quid.& de contrahen.emptio.l.ea quæ.ij.respon.Aut iactandi,siue nõ obligandi: & tunc si animo decipiendi , tenetur de dolo quando deceptus aliàs non erat empturus:vt hac.l.secundo respon.Si autem aliàs empturus erat,agit actione ex eo cõtractu:vt infra,de actio. empti. l. Iulianus. §. si venditor. Si vero non animo decipiendi, nullo modo tenetur:vt hac.l.primo respon.Si autem alij, vt alliciat emptorem ibi astantẽ:tunc tenetur:vt hac.l.secundo respon. Si autem non vt deciperet, non tenetur. Et ex his collige quòd tribus modis potest intelligi secundum responsum huius legis: & primum responsum quatuor modis. Sed quæritur:nonne semper animo obligãdi dicit,cum dicat litera hoc promissum:ergo semper debet cessare de dolo?Respon.secundum Azonem quòd hic non nascitur ex dicto vel promisso actio, quæ aliàs dari consueuit, scilicet quanto minoris, vel ex empto. & sic ex promissione secundum hoc agi potest secundum eum. Quare ergo de dolo dicit hic dari ? Tu ergo dicas quòd promissum hic accipitur non pro stipulatione , sed pro pollicitatione vel promissione sine interrogatione : vt infra, de ædil.edict.l.sciendum.§.dictum. &.§.promissum. Accursius.

h *Commendet.* quod sit non exprimendo : quia non descendit ad speciem.

BIU Cujas

a *Actio.* scilicet ex empto.

Vidam debitor.] CASVS. Debebam tibi decem, & intraui quodam die cameram Titij amici tui, & sigillaui epistolã: vel ita feci quòd iste Titius epistolã tibi mittebat: & continebatur in ista epistola quòd Titius te rogabat quòd tu me liberares. liberasti. postea inueniſti quòd epistola falsa erat: vel inanis: quia iam reuocatũ fuit mandatum. si tu es maior, habebis actionẽ de dolo: vel restitueris quasi neque dictũ, neque promissum est. Si vero decipiendi † emptoris causa dictum est: æquè sic habendum est, vt non nascatur aduersus dictum promissúmve, actio [a]: sed de dolo actio[detur.]

† *Hinc perpende quod* maior, habebis actionẽ *Cuc. supra de* de dolo: vel restitueris *Bart. ibi.* si es minor. Viuianus.

a *Actio.* scilicet a- *Bart. ibi* b mico creditoris.

Qui prætextu falsarum literarum est liberatus, actione de dolo tenetur. Bart.

XXXVIII. IDEM libro quinto Opinionum.

QVidam debitor † epistolam, quasi à Titio [b] mitti creditori suo effecit, vt ipse liberaretur. hac epistola creditor deceptus, Aquiliana stipulatione & acceptilatione liberauit debitorẽ. postea epistola falsa [c], vel inanis [d] reperta est.* creditor maior quidẽ annis vigintiquinque de dolo habebit actionem: minor autem in integrum restituetur.

† *Lin. Rasis* postquã scripserat, vo- *sensu.* luntate mutauit: vt in- *Bart. ibi* fra, de manu. vin. l. si pa- *singu.* ter. j. respon.

b *Falsa.* cum Titius eam non scripserit.

c *Vel inanis &c.* cum *Bart. ibi* d *Inanis.* quia non prosequeba- *Bart. ibi* tur: fuit absolut[us] ab ob- *Bolog.* seruatione iudicij, quã- *Plotanus* do ante bene desistere *cred.* potuit. j. de rei vindica. is qui se obtulit. Dicitur hic quòd Seius iste mihi actione de dolo tenetur. Viuianus.

Qui impedit præscriptionis interruptionem contra alium, actione de dolo tenetur h. d. alias sic: Qui se offert defensioni rei quã possidet, & desistit, ad interesse actione de dolo tenetur. Bartolus.

XXXIX. GAIVS libro vicesimoseptimo ad Edictum prouinciale.

SIte Titio [e] obtuleris de ea re, quam non possidebas, in hoc vt alius vsucapiat [f], & iudicatũ solui satisfecerit: quãuis absolutus sis [g], de dolo malo [h] tamen teneris. & ita Sabino placet.

e *Si te Titio.* id est cõtra Titium. Accur.

f *Vsucapiat.* i. vsucapionem compleat.

g *Absolutus sis.* quia destitit ante lit. cõtest. contra se: & dicit se nõ possidere: nec actor p- posuerat à certa persona petere. aliàs erat dãnandus: vt. j. de rei vin. l. is qui se obtulit. &. l. sinautẽ. & de peti. hær. qui se. nõ autẽ ideo est absolut[us], quia sit cõplet[a] vsucapio: quia nec possessor ea causa absolueretur: vt. j. de rei vindicatione. l. si post. & sic definitiue vel ab obseruatione iudicij fuit absolutus. Acc.

h *De dolo malo.* s. actione. Sed cum stipulatus sit actor iudi. sol. in qua stipulatione dolum abesse continetur: vt. j. iudi sol. l. iudicatum solui. quare non ex stipulatu agitur: vt. s. eo. l. & elegãter. §. non solum? Respon. quia hic agitur ex dolo commisso in offerẽdo se ante stipulationem: vt dixi. s. eo. l. ij. in prin. Item nunquid potest restitui: vt. j. ex quibus causis ma. ait prætor. §. fi. & sic cessat de dolo actio? Respon. illud quando dolo aduersarij: hic autem extranei dolo fuit vsucapio completa. Item quid si non est soluendo qui se obtulit? Respon. in subsidium restituitur lis: vt supra, de eo per quem fac. erit. l. fina. & argu. supra, de in integrum resti. l. diuus. ibi, nec intra has &c. Accursius.

Is qui.] CASVS. Cum essem hæres, propter onera hæreditaria nolebam hæreditatem adire. vnus de creditoribus hæreditariis vel alius extraneus suasit mihi vt adirem, & aditũ eius suasione. tenetur ille persuasor actione de dolo. Sed pone quòd vnus solus creditor in ista hæreditate esset, sed persuasit mihi vt adeam: tunc haberem contra eum de dolo actionem. Viuianus.

Actor ex perfide ge- i *Creditor.* hæreditarius vnus de pluribus.
sto nil cõs- k *Exceptio.* cum ex eo quod perfide gestum est, actor nihil con- *qua debet.* sequi debeat: vt infra, de do. except. l. apud. §. Marcellus. & facit

A supra, de eo per quem factum erit. l. j. §. si reus. & dic vt not. supra, eod. l. j. §. ait prætor. in fine.

DE MINORIBVS VIGINTI QVINque annis.

Dictum est de his qui iure actio. restituuntur: nunc de his qui iudicis officio: vt infra, eod. l. quod si minor. §. vlti.

HOc edictũ.] CASVS. Dominus Vlpianus laudat & commẽdat prætorẽ, quia de moribus edictum fecit inter alia edicta: quia ipse prętor voluit suscipere defensionem minorum: nam minores sunt fragiles. vnde minores restituũ tur contra deceptiones factas in contractu, & extra, propter suam fragilitatẽ, & propter dolum aduersarij. prætor ergo dicit quòd omnia quę facta sunt cum minoribus, videbit ipse prætor: & si minor erit restituendus, vel non. Dicit Vlpianus. Bene apparet ex verbis edicti quòd promittit auxiliũ minoribus vigintiquinque annis si decipiantur. & si accipiũt adolescentes infra hos vigintiquinque annos, quinque liberos, non propter hoc potes dicere vt cõputentur singuli liberi pro singulis annis: sed hoc fit in honorib[us] recipiẽdis: quia si quis habet vigintiquinque an. &. v. liberos: singuli liberi computantur pro singulis annis. Viuianus.

B

Hoc edictum. quod est infra, eod. §. primo,

l *Naturalem.* i. naturali ingenio inductam: tamen contra iusgentiũ, siue naturale quod tuetur pacta: vt supra, de pactis. l. j. nam per restitutionem pacta & conuentiones destruũtur. sic & aliàs dicitur naturalis æquitas. j. de leg. præstan. contra tabu. l. prima.

m *Quo tutelam.* id est defensionem. sic generaliter ponitur, infra, de leg. iij. cum filiofamilias. ibi, ergo & si. Accursius.

n *Fragile.* imò à decimoseptimo an. s. videtur firmum: vt insti. qui manumittere non possunt. §. finali. Sed illud fauore libertatis. Et in aduocato ideo, quia sibi imputet qui talem aduocatum sibi assũmit: vt infra, eo. cum mãdato. Sed iure Lombardo secus: quod dic vt in Lombar. de prohi. alie. mi. l. prima.

o *Captionibus.* in contractibus.

p *Suppositum.* sua facilitate.

q *Insidiis.* extra contractus. Accursius.

r *Auxilium.* quando sui facilitate sunt decepti.

s *Captiones.* id est dolum aduersarij. & sic propter duo datur auxilium.

t *Compleri.* id est roborari: non autem dicas desinere.

u *Committi debebit.* sic scilicet vt gestum ab eo tanquam à patrefamilias maiore ratum sit. Committitur tamẽ, nec curatorem accipere cogitur, nisi in litem: vt institutio. de curatoribus. §. item inuiti. quæ est contra. Item in casu etiam secure committitur, scilicet post veniæ ætatis concessionem à principe factam: vt. j. eo. l. denique. in fine primi respon. est. l. tertia. &. C. de his qui ve. ęta. impe. l. ij. &. iij. quæ sunt contra.

C

Hoc edictum [l] prætor naturalem [m] ęquitatem secutus, proposuit: quo tutelam [n] minorum suscepit. Nã cum inter omnes constet, fragile [o] esse & infirmũ huiusmodi ætatum consilium, & multis captionibus [p] suppositũ [q], multorúmque insidiis [r] expositum: auxilium [s] eis prætor hoc edicto pollicitus est, & aduersus captiones [t] opitulationem.

Prætor edicit: *Quod cum minore quàm vigintiquinque annis natu gestum esse dicetur, vti quæque res erit, animaduertam.* Apparet minoribus annis vigintiquinque eum opem polliceri. nam post hoc tempus compleri [u] virilem vigorem constat: & ideo hodie in hanc vsque ætatem adolescentes curatorum auxilio reguntur: nec antè rei suæ administratio eis committi debebit [x], quamuis bene rem suam gerentibus:

Numerus liberorum non supplet ætatem quo ad impediendã in integrum restitutionem, sed quo ad decernendũ honores. Bart.

D

a NEC *per liberos. Rem suam.* id est, rerum suarum administrationem. Accursius.

b *Legibus.* vt hic, &. C. c. l. ij. &. C. de admi. tut. l. de his.

c *Ad honores.* susc ipiendos: ad quos minor non admittitur, & admissus vocis suffragium nō habet inter decuriones: vt infra, de mu. & ho. l. ad rempub.

Item prosunt liberi ad excusationem tutelę: vt C. qui nume. libero. se excusa. l. j. Itē prosunt ad excusationē personalium munerū: vt. C. de his qui nume. li. vel pauper. excu. meru. l. nepotes. &. l. de personalibus. lib. x.

† *Not. quòd adultus licet habeat multos filios, no ideo desinit esse sub cura sui maioris. con cor. ad id. l. fin. de legi. tu. infra.*

Flo. demit *Benique.*] *CASVS.* Ista lex continuatur cum superiori: & dicit ꝙ illa decreta quibus administratio bonorum conceditur minoribꝰ, ambitiosa sunt: sed principes non concesserūt administrationem suarū rerum minoribus cōcedēdo veniā ætatis. [*SI QVIS.*] Minor. xxv. annis. contraxit: postea factus est maior antequam peteret in integ. resti. quæritur an de cætero sit restituēdus? Huic quæstioni non respon. sed aliam ponit: quia pone quòd minor contraxit: maior factus ratum habuit quod in minori ętate fecerat. Dicit ꝙ non restituetur. Item pone: habebam. xxiiij. an. tutor meus decessit, & incepi agere iudicio tutelæ aduersus hæredes: tu ante finitam causam me maiore facto absoluisti hæredes: nunquid potero restitui? Dicit quòd de facili restituendus non sum. q. d. non possum restitui: veruntamen si dolo vel calliditate aduersarij, hoc est hæredum, est factum vt tempus illud labatur: hoc est vt demum me facto maiore pronuntiaretur, ero restituendus: sed propter leuem suspicionem vel fraudem illorum hęredum non potero restitui. [*SCIO.*] Minor adiuit hæreditatem patris vel alterius extranei maior factus exegit ab hærede debitore. postea perpendit quòd hæreditas non extitit lucrosa. vult restitui. bene potest. considerat enim initium quo adiuit hęreditatem: non tempus sequens quo videtur approbasse: sed potius ex quadam consequentia videbitur exegisse, quasi qui miscuerat se esset ad hoc astrictus. [*MINOREM.*] Natus fui. iiij. kal. Ianuarij, hora. vj. contraxi cum aliquo minore an. & deceptus fui. qualiter sit computatio temporis in integ. rest. petēda: quæritur. Et dicitur quòd de momento ad momentum. vnde si bisexto me nasci contingat, vltimus dies de medio tolli debet, id est, ambo pro vno computari. & vsque ad momētum quo natus fui, computandus est in vlteriori die: vt etiam tunc restitui debeam. [*SED VTRVM.*] Iste. §. de tribus personis tractat, scilicet de filiosa. de patresa. & de seruo. de filiosam. dicit hic. de seruo dicit infra, in fin. huius. vnde ex superioribus apparet minoribus succurrendum per resti. in integ. Sed dubitatur vtrum soli minori. xxv. an patrisa. an etiam filiosa. minori succurrendum sit? filiosa. non videtur succurrēdum: quia tunc potest restituendus esse. videtur quòd est contra mentem prætoris vt subueniatur maiori occasione minoris. vnde ita demum restituitur filiusfami. minor, si eius interest. Si vero filiusfam. iussu patris contraxit, pater insolidum conuenietur: & si conueniatur, non restituitur. Item filiusfam. conuenietur emcāipatus quatenus facere potest: vnde poterit restitui: & restitutio filij nō proderit patri. Sed restitutio ipsius minoris proderit fideiussori, licet pater pro filio videretur fideiubere. sed contrarium est. In fin. dicit quòd filiusfam. iussu patris pecuniam mutuam accipiens nullo modo restituetur. dictum est. ꝟ. proxi. §. quādo filiusfa. iussu patris contraxit: nūc autem dicit quando filius cōtraxit sine iussu patris. nam pater de peculio tenetur. Sed nunquid si fuerit de peculio conuentus, restituetur? Dicit quòd non: sed filio conuento petitur restitutio. & filius restituetur. Sed videtur quòd filius sit restituendus cum pater de peculio de bursa teneatur & conuenerit: quia quicquid soluit pater de peculio, de bursa filij soluit: cū eius sit peculium. hoc tamen falsum est: quia plus versatur vtilitas patris in peculio quàm filij: & tamen aliquo casu efficitur peculium filij. & de hoc ponit exemplum ibi, vt &c. Est ergo generale ꝙ minor sit restituendus, & filia etiam restituetur si ex interuallo consensit patri stipulāti dotem quam ipse pater dedit, pater ei potest stipulari incōtinēti dotem inuita filia, ex interuallo nequaquā. [*SI QVIS.*] Cū minor essem. xxv. an. dedi me in arrogationē cuidam prædoni. an possim restitui? Et respon. quòd sic. postea fecit pater pactū de non petendo legato cum hærede: filius ei consensit: & sic læsus est: nūquid potest restitui? Dicitur quòd potest. Sed pone quòd militia fuit filiofam. relicta, postea pactus est de ea non petēda. Dicitur quòd restituetur filius. Si vero sit institutus sub tali condi. si emācipetur à patre intra certum tēpus: & cum pater hoc ignoraret, elapsum est tempus illud: & in hoc quòd non certioravit patrem, læsus est filius: dicitur ꝙ si pater fuerit paratus emancipare, restituetur filius. [*POMPONIVS.*] Si filiusfa. iure peculiari contraxit, & deceptus est: restitui potest: & si ei filio decedenti pater successit, pater ex persona filij restituetur: nec refert an contraxit in peculio profectitio, an aduentitio. In secūda parte dicit idem si in peculio castrensi contraxit. [*SERVVS.*] Si seruus minor annis. xxv. contraxit, & deceptus est: nunquid potest restitui? Dicitur quòd non: quia sibi imputet dominus qui tali administrationem commisit: & non refert commisit liberam peculij administrationem, vel non. nam dominus nō restituitur. Item aliquando tenebitur dominus tributoria vel aliis pluribus actionibus vel modis quibus ex contractu serui conueniri potest, nec tamen in his si seruus minor deceptus fuerit, restituetur dominus maior. Viuianus.

Spicietur. h. d. cum seq. §. Primo ponit vnam quæstionem. Secundo, ponit quosdam casus qui conferūt ad determinationem quæstionis prædictæ: non tamen eam determinat. Secunda ibi, & placet. Bartolus.

¶ Si quis cum minore contraxerit, & contractus inciderit in [id] tēpus, quo maior efficitur: vtrum initium spectamus, an finem[i]? Et placet (vt est & cōstitutum) si quis maior factus cōprobauerit[k], quod minor gesserat: restitutionē cessare. Vnde illud[l] non inelegāter Celsus libro epistolarum vndecimo & digestorum secundo tractat, ex facto à Flauio Respecto prætore consultus[m]: Minor annis vigintiquinq; annos fortè vigintiquatuor agens, iudicium tutelæ hæredi tutoris dictauerat[n] †: mox factum [est,] vt non finito * iudicio iam eo maiore effecto vigintiquinque annis, tutoris hæres absolutus[o] proponeretur. in integrum restitutio[p] desiderabatur. Celsus

d *Decreta.* quibus permittitur administratio minoribus.

e *Interpretati sunt.* No. presumitur ambitiosum rescriptum cum contra legem sit: vt. C. de preci. impe. offe. l. rescripta.

f *Ipsi.* scilicet imperatores, & non alij.

g *Perrarò.* quandoque enim permiserunt, vt masculis maioribus. xxv. annis, fœminis maioribus. xviij. venia ætatis data: vt. C. de his qui veniam ætatis. l. ij.

h *Vtimur.* scilicet imperatorum, & non aliorum.

i *An finem.* huic confusæ quæstioni non respondet: vnde potest responderi: & sic, & non: secundum quòd diuersa exempla dari possunt. nam si dicas, tempore minoris ætatis vendidit: factus maior tradidit: non restituitur: arg. infra, ad Macedo. si filius. §. fin. &. l. sequen. si autem ponas quòd sub conditione contraxit, & conditio post extiterit, putarem restitui: vt arg. infra, de verbo. obliga. si filiusfa. Item potest poni exemplum in lege commissoria: vt infra, eod. Aemilius.

k *Comprobauerit.* scilicet expresse: idem si tacite: vt si taceat per quadrienniū quando contractus tenuit: vt. C. de tempo. in integ. restit. l. fi. vel. v. annis quando non tenuit: vt. C. si ma. fac. l. fin.

l *Vnde illud.* posuit supra exemplum in contractu, nunc in quasi contractu. nam in iudicio quasi contrahitur: vt infra, de pec. l. iij. §. idem scribit. & in additione hæreditatis: vt insti. de obli. ex quasi contractu. §. hæres.

m *Consultus.* id est, interrogatus.

n *Dictauerat.* id est, contra hæredes tutoris proposuerat.

o *Absolutus.* scilicet esse per sententiam iudicis.

p *Restitutio.* contra sententiam latam pro hærede tutoris.

BIU Cujas

igitur Respecto suasit, non facilè [a] hunc quondam minorẽ in integrum restitui: sed si ei [b] probaretur [c], calliditate aduersarij id actum, vt maiore eo facto liberaretur [d]. Neque enim extremo, inquit, iudicij die videtur solum deceptus hic minor: sed totum hoc structum [e], vt maiore eo facto liberaretur. Idem tamen [f] confitetur, si leuior [g] sit suspicio aduersarij, quasi dolosè versati, non debere hunc in integrum restitui.

¶ Scio etiam illud aliquando incidisse: Minor viginti quinq; annis miscuerat se paternæ hereditati: maiórque fact⁹ exegerat aliquid à debitoribus paternis: mox desiderabat restitui in integrum, quo magis abstineret paterna hæreditate. contradicebatur ei, quasi maior fact⁹ comprobasset [h], quod minori sibi placuisset. putauimus tamẽ restituendum [i] in integrum, initio inspecto. Idem puto, & si alienam adiit hæreditatem.

Hucusque iurisconsultus exposuit hoc verbum, minor. hic exponit verbum, natus. & hoc intendit: Minor ætas inspicitur de momento ad momentum: & dies bisextilis cum præcedenti computatur pro vno. Bartolus.

¶ Minorem [k] autẽ viginti quinq; annis natu. Videndũ [l], an etiam diem natalis sui ad hoc dicimus, an horam * in qua natus est, vt si capt⁹ [m] sit, restituatur. Et cum nondũ [n] compleuerit, ita erit dicendum, vt à momento in momentum [o] tempus spectetur. Proinde & si bis sexto [p] natus est, siue priore, siue posteriore die: Celsus scripsit nihil referre. nam id biduũ pro vno die habetur, & posterior dies kalendarum intercalatur [q] †.

Fortis est. § Minor etiam filiusfa. aduersus obligationem restituitur etiã si iussu patris contraxerit, præterquam in mutuo. & beneficium filii minoris ad patrem non porrigitur. h. d. Primo ponit. q. & eius dubitationem. Secundo respondet quando filius cõtraxit absque patre, nec habebat peculium. Tertio quando cõtraxit iussu patris. Quarto quando cõtraxit absque iussu patris, sed habebat peculium. Quinto quando habebat dotem: & super dote contraxit. Secũda ibi, ego autẽ. Tertia ibi, proĩde si iussu. Quarta ibi, ꝓinde & si sine. Quinta ibi, ergo. Bar.

¶ Sed vtrũ solis patribusfamiliarũ [r] an etiã filiisfamiliarũ [s] succurri debeat, videndum [est.] Mouet dubitationem, quòd si quis dixerit etiam filiisfamiliarũ in re peculiari [t] subueniẽdũ: efficiet, vt per eos etiam maioribus subueniatur, id est, patribus eorum. quod nequaquam fuit prætoris * propositũ. prętor enim minoribus auxilium promisit, nõ maioribus [u]. Ego aũt verissimam arbitror sentẽtiã existimãtiũ filiũfamilias minorẽ [.xxv.] annis in ĩtegrũ restitui posse ex iis solis causis, q̃ ipsi⁹ intersint, puta si sit obligatus [x]. Proĩde si iussu patris obligatus sit, pater vtiq; poterit insolidũ cõueniri: filius aũt, cũ &ipse possit, vel ĩ potestate manẽs cõueniri, vel etiã emãcipat⁹, vel exhęredat⁹, in id qđ facere potest [y]: & quidẽ in potestate manens etiã inuito [z] patre ex Ité in restituendo filiis hæreditatẽ: vt infra, ad Treb. l. qui filiũ. §. Sabinus: quæ iura sibi inuicẽ contraria videtur. Sed nõ sunt: quia quod de anno incepto dicitur, fauore reipubli. est vt sint ibi legitimi plures qui possint eligi: & sic specialissimũ. & eodem modo in hæreditate filiis restituenda quę quasi debita est eis: vt. C. de codi. l. fi. Item quod de die cœpto pro completo habendo dicitur, semper ĩuenitur fauor prorogari: vt hic per hoc in omnibus casibus inductis ad hoc. Item quòd de momẽto ad momentũ inspiciatur, fauor similiter ætatis est: cui ætati est fauendum: vt. C. de ac. emp. l. curabit. at cum præscriptio sit odiosa, restrigitur: vt & ibi alio respectu inspicitur de momento ad momẽtum. nam odia sunt restringenda, & fauores ampliandi: vt infra, de da, & falibe. & post. l. cũ quidã. p *Bisexto.* Nota quòd vnusquisque annus habet. 365. dies: vt infra, de sta. li. cum hæres. §. Stichus. & infra, ad. l. Aquil. ita vulneratus. & sex horas plus secũdum philosophos: vt innuitur. ĵ. de verb. signi. cum bisextus. circa fi. quæ sex horæ collectæ quatuor annis faciunt. xxiiij. horas, & sic vnum diẽ naturalem, qui attribuitur Februario: cui Augustus vnũ, & Iulius Cæsar alium abstulit. & sic habet. xxviij. dies: cum quilibet habeat. xxx. & in fi. eius restituit sibi secundũ legẽ. & sic in vno de quatuor ânis inuenit habere. xxix. dies. & tũc est bisext⁹: vt ĵ. de verb. signi. cũ bisext⁹. in fi. Sed Romana Ecclesia. vj. kal. Martij attribuit illum diem: quod est in die sancti Matthiæ Apostoli. Et bis dicitur, sexto kalendas Martij: vt hic subiicit euidenter: ideoque potest dici bisextus, quia bis sic dicitur.

† *Ad loci huius intelligẽtiã, vide de Budæũ hic. hallucinatur enim Accur.*

* *Flo. præterquã tori*

* *Odia sunt restringenda, & fauores ampliandi*

a *Non facile.* quia nullo modo, vt hic, &. C. si aduer. rem iu. l. j. in fi. nisi in casu quem subiicit. & ei consonat, infra. ad exhi. si optione. & infra. e. intra. Sed videtur semper danda: vt infra, eo. §. proxi. Solu. vt ibi. Item opponitur quòd hodie cum actor iste teneatur perficere litem ex cautione quam facit: vt. C. de epis. & cle. authen. generaliter. videtur restitui debere: vt infra, de bo. lib. qui cum maior. §. j. *ADDITIO.* Tu dic secũdum Bar. hic: quòd illud q̃ dicitur in auth. generaliter. non seruatur de consuetudine: vt no. institu. de satisda. §. sed hodie. sed posito q̃ seruetur, adhuc non obstat.

b *Sed si ei.* s. prætori.

c *Probaretur.* à minore: vt infra, de proba. l. quotiens. §. qui dolo. & sequen. in princ. aliàs est in litera, probaret.

d *Liberaretur.* aduersari⁹, scilicet & supple, restitutio datur. & respõdet tacite obiectioni, dum dicit: neque enim &c. vt in auth. vt hi qui ob perhi. res mi. §. si quis. colla. vj. & ĵ. so. ma. l. diuortio. §. non solum.

e *Structum.* id est, malitiose ordinatũ in minori ætate.

f *Idem tamen.* scilicet Celsus.

g *Si leuior.* i. leuis Et no. hic quòd leui præsumptioni non est stãdum: vt hic: & infra, de pœ. l. absentem. in pri. & infra, de ꝓba. si chirographum. vnde non darem sacramẽtum offerenti talem præsumptionem, licet deficiãt aliæ probationes: vt di. xi supra, quod me. cau. l. nõ est. in prin. est. l. fi.

h *Comprobasset.* exigẽdo à debitoribus. Ac.

i *Restituendum in integrum, initio inspecto.* immo videt quòd non sit restituendus: vt supra, proxi. §. & infra, eo. l. si filius. &. C. quod me. cau. l. ij. &. C. si mi. se. ma. di. l. fi. & infra, de liber. cau. liberis. §. si quis minor. in. fi. & infra, de le. commiss. l. post diem. quæ omnes sunt contra. Solu. hic exegit non tam approbando prius factum, quàm ex consequentia eius in captione remanendo, secundum Irne. vt. C. ad Vell. l. si mulier. quodam enim modo exigere tenetur ex quo adiuit, propterea superiori. §. proxi. petit restitui de eo tantum quod in maiori ętate factum est, scilicet aduersus sententiam. hic autem aduersus aditionem quæ fuit facta in minori ætate & imperfecta: quod potest. Et facit infra, de libe. cau. liberis. §. si quis minor. in prin. §. Item not. hic de initio: vt supra, de neg. gest. l. Pomponius lib. xxv j. in negotiis.

k *Minorem.* hic versus materialiter ponitur ex verbis prætoris quæ sunt supra, eo. l. j. §. j.

l *Videndum.* nunc incipit Vlpia. Accursius.

m *Captus.* vsque ad eam horam.

n *Et cum nondum.* nunc respondet. Accursius.

o *Momentum.* quædam iura dicunt inspici tempus de momento ad momentum, vt hic, & in præscrip. xxx. an. vt. ĵ. de ac. & obli. l. in omnibus temporalibus. Quidam dicunt sufficere tetigisse vltimum diem: & habetur pro completo, vt in testamentis: vt infra, de testa. qua ætate. & in manumissionibus: vt infra, de manu. l. j.

Tempus in quare diuersimode sumitur.

q *Intercalatur.* i. de medio tollit, vt ꝓ die nõ cõputet, secũdũ Ioã.

r *Sed vtrum solis patribusfamiliarum.* minoribus tamen.

s *Filiisfami.* minoribus.

t *Peculiari.* profectitij peculij in castrensi vel quasi indistincte restituitur: vt infra, eo. §. Pomponius. in fine.

u *Nõ maiorib⁹.* ꝓ hoc edictũ, sed ꝓ aliud sic: vt. ĵ. ex q. cau. ma. l. j.

x *Si sit obligat⁹.* qđ est ex omi causa, & sine iussu patris, præterquã in Mace. vt. ĵ. ad Mace. l. j. & in voto: vt. ĵ. de polli. si quis ré. §. voto. in illis ergo nõ restituit: vt. ĵ. eo. in causæ. iij. in prin. Sed op po. š. q̃ me. causa. metũ. ij. §. sed q̃ ꝓtor ait. *ADDITIO.* Pro sol. huius contrarij dic secundum Bar. hic q̃ aliud est in illa restitutiõe, q̃ datur iure actionis: aliud in ista, quæ datur officio iudicis.

y *Quod facere potest.* sed superiori insolidũ quãdo in potestate erat: vt. C. quod cũ eo. l. eius. &. l. fi ex alio. &. ĵ. de pecul. si quis cũ.

z *Inuito patre.* hoc olim, sed hodie semper debet habere consen-

sum patris: vt C. de bo. quę li. l. fi. §. necessitate. quæ est cótra. Vel *a Bal. dicit* dic verius q̃ hic est specialis casus quãdo ex condẽnatione cõueniãtur *istam gloss.* nitur actione in factũ: vt hic. ratio est, quia in prima causa[a] con- *singula. ad* sensit. Alij dicunt quòd lex illa loquitur in speciali casu quando *hoc quòd cõ* pater nõ admittit hæreditate filio delatam: quo casu cogitur filio *sensus præ-* cõsentire in signũ re- *stitº per pa* pudiationis. *trem filio* a *Cõueniri.* sed exactio *agẽti ꝛ cau-* differtur: vt & aliàs. j. *sa principa* ad. l. Aquil. l. in lege. & *li, durat e-* no. j. so. ma. l. si filio. *tiã ꝛ causa* b *Si ipse cõueniatur.* s. *executiõis:* filius. sed cum faciat iuꝰ *nec amplº* su patris, videtur q̃ nõ *requiritur* restituatur: vt. j. eo. cũ *nouus con-* mandato. quæ est con- *sensus: idem* tra. j. rñ. &. §. fi. Sol. se- *voluit Bar.* cundũ H. ibi filius age- *& Bal. in* bat. hic cõuenitur. Vel *l. fi. §. neces* dic secũdũ Io. quòd ibi *sitate. C. de* dicit non restituatur. s. *bo. lib. Bo-* pater: sed filius sic: vt *log.* hic. Vel tertio secundũ ** Flo hãc* Azo. ibi taxauit pater certã formam quã ser- uauit filius. hic non ta- xauit, vel taxatã nõ ser- uauit: vnde restituitur.

condẽnatione cõueniri[a]: auxilium impetrare debebit, si ipse conueniat[b]. Sed an hoc auxiliũ[c] patri quoq; prosit, vt solet interdũ[d] fideiussori eius[e] prodesse, videamus: & non puto[f] profuturum. Si igitur filius cõueniatur, postulet auxilium: si patrem conueniat creditor, auxiliũ cessat: excepta[g] mutui datiõe. in hac * enim si [filius] iuꝰ B su patris mutuam pecuniã acce pit, nõ adiuuat[h]. Proinde & si sine iussu patris cõtraxit, & cap tus est: si quidem pater de peculio cõueniatur, filius nõ erit restituendus[i]: si filius cõueniatur, poterit restitui[k]. Nec eo mouemur[l], quasi intersit filij peculium habere. Magis[m] enim patris, quàm filij interest, licet aliquo casu ad filium peculium spectet: vt puta si patris eius bona à fisco ꝓpter debitum [pecuniarium] occupata sunt†. nam peculium eius ex constitutione [diui] Claudij separatur[n]. ℣ Ergo[o] etiam filiãfamilias in dote captam, dũ patri consentit stipulanti dotem, non statim[p] quàm dedit, vel adhibenti aliquem, qui dotẽ stipularetur, puto restituendam: quoniam dos, ipsius filiæ proprium patrimonium est[q].

Aduersus adrogationem minor restituitur. Bartolus.

℣ Si quis minor† vigintiquinq; annis adrogãdũ se dederit, & in ipsa adrogatiõe se circũuẽtũ dicat: (finge enim à prædone eũ hominẽ locupletẽ adrogatũ) neraliter. Item cum ex causa fideiussionis, nunquid refert pro patre vel extraneo interceſit? Respon. Pla. quòd sic: vt secundo casu non succurratur si sit hæres. primo sic: nisi ex non modica causa sit hæres. Nos non distinguimus. nam & si pro parte etiam modica succesſerit, pro ea parte non restituetur: vt. C. de filio- † *Bal.* fa. mi. l. j. Nec ob. quod *per c.* legitur infra, quod cũ *bo. ces.* eo. l. ij. iij. &. iiij. quia *ex lau.* ibi non conueniebatur *hoc tes.* vt patris hæres: immo *rabile.* suo nomine: quod hic *gorg.* non est. Porro etiã an- *Bal. in* tequã existat hæres pa- *ecia. in.* tri vel extraneo, resti- *C. de re* tuitur etiam si soluen- *ui. C.* do sit ille pro quo in- *decr. C.* terceſsit: quia interest *in. de fer.* minoris potius nõ sol- *nel. fi. de* uere, quàm solutum re- *ius. fi.* petere: vt infra, de cõ- *ne. ff.* pen. l. ideo. licet Pla. di- *ius. de* xerit contra: ar. infra, *ius. de* eo. cum mandato. §. sed *fer. de* si ex euentu. &. §. si au- *ex. ff.* auté ipse. Sed non ob- *ro. ff.* quia ibi principaliter *ro. ff.* in vno casu contraxit: *ro. ff.* minor iure maioris. vn *ro. ff.* de ne subueniatur ma- *ro. ff.* iori per minorem, in *ro. ff.* subsidium est subuen- *ro. ff.* tum minori, id est, si *ro. ff.* non sit soluẽdo domi- *ro. ff.* nus cuius fuit procurator: hic autem minor secundario interceſsit: vnde quia hoc ipso deceptus est, restituitur. Item in altero casu non contraxit minor, sed procurator eius: vnde ipse in subsidium restituitur.

a *Inter dum.* veluti cum minor est deceptus aduersarij calliditate: vt. C. de fideius. mi. l. ij. in fin. & sua restitutione iuuatur fideiussor: non minoris: vt. j. de excep. l. exceptiones. ij. §. rei. qua etiam restitutione potest vti sine minore: vt. j. de cótra tabu. si post mortem. §. fi. & hoc si dolus dat causam contractui. aliàs cum posset agere ex eo contractu, dicunt quidam non restitui. Alij cõtra: vt. j. e. l. in causæ. ij. in prin. Si autem sui facilitate, non iuuatur fideiussor vel mãdator: vt. j. e. in causæ. in prin. nisi aduersario in aliũ sit regreſsus: vt i duob[9] casib[9]. ś. de ꝓcu. l. minor &. j. de admi. tu. l. ij.

b *Eius.* scilicet minoris.

c *Et non puto.* licet enim pater quandoque fideiussori assimiletur: vt. j. de verb. oblig. cum filius. in prin. hic tamen non. Item fideiussor habet regreſsum contra reum, pater non. Sed cur subuenitur patri ob filij absentiam: vt. j. de adqui. hæ. cum quidam. in prin. & non ratione ætatis: vt hic? Respon. plus facit absentia quã ætas: vt patet. j. e. auxilium. in prin. &. j. ex qui. cau. ma. l. siqua. Vel secundum aliam literam non est contra: quæ dicit ibi patrem abfuisse. Item quomodo potest esse quòd filius qui est principalis, eximatur per restitutionem: quin & fideiussor & pater incontinenti liberentur: vt. j. de reg. iur. cum principal? Ad hoc quidã distinguunt: vt si totũ cõtractum petat minor rescindi, prosit acceſsoriis: aliàs nõ. quod non placet. Dic ergo q̃ nõ potest totũ contractum tollere: nec etiã obligationem suam ipso iure: sed exceptionem inducit restitutio: vt. j. de excep. l. exceptiões. & patet. C. de fideius. mi. l. j.

d *Excepta.* non ad proximum. si patrem &c. sed ad superius dictum refertur, si igitur &c. & est ratio, quia fauet lex bene agenti creditori inter alios malè agentes: iuxta id Euangelij: Maius gaudium &c. secundum Azo. vel speciale in pecunia: vt. j. si cer. pet. l. singularia. Vel dic, indiget auxilio: quia solum ministerium præbuit vt nuntius: vt. C. quod cum eo. l. si ex contractu.

e *Non iuuatur.* per restitutionem.

f *Non erit restituendus.* si autem pater nomine filij vt defensor vel procurator filij conuenitur, vt legitimus administrator petit restitutionẽ: nõ vt sibi sed vt & sic filio prosit, loquitur. j. eo. patri. j. respõ. quæ est contra. item mortuo filio: vt. §. Pomponius. j. ea. l.

g *Potest restitui.* ex quo hic filiusfa. restituitur, nunquid est verũ siue principaliter sit obligatus: siue ex causa fideiussionis? Respon. Pla. vbi principaliter, hoc locum habet: aliàs non: vt. C. de filiofa. mino. l. j. Sed tu dic contra. & quod in. d. l. dicitur, ideo est, quia succeſserat ei pro quo interceſserat: quare pro hæreditaria parte tenetur: vt infra, de solu. l. Stichum. §. aditio. &. C. de neg. gest. si ab eo. & cadunt hic in dubitationem vbi principaliter accepit aliená obligationẽ. aliàs si participando vel fideiubendo, tunc succedendo prícipali extinguitur acceſsoria: vt infra, de fideius. l. ge-

n *Nec eo mouemur.* quasi intersit vt si dicam dari restitutionem patri qui de bursa peculiari est solutur[9]: vt ponitur. j. de ap. ex cõsensu. §. filiusfa. in glo. j. dic vt ibi.

m *Magis.* comparatiue ponitur, quia & filij interest: vt infra, de dam. infect. l. si filius.

n *Separatur.* vt saluum habeat filius. Sed an hoc casu inspecto dabitur patri? Respon. non: vt hic, & quia aduẽtitij causa & cætera. vt infra, qui & à qui. ma. li. Iulianus. & quia casum aduersamque & cætera. vt hic, & infra, de verb. oblig. inter stipulãtem. §. sacram rem. versi. homo liber.

o *Ergo.* quia omnis minor restituendus est, ergo & cætera.

p *Non statim.* potest enim statim stipulatione pacisci quod velit, etiam sine consensu filiæ: sed postea non: vt. C. de rei vxo. actio. §. accedit. &. §. & hoc. & de iure do. cum à socero. & infra, de pact. dota. cum dos. & infra, so. ma. quotiens. Sed duplici ratione non videtur decepta. prima, quia etsi non consensisset, tamen pater ageret etiam ea contradicente, nisi causam iustam haberet contradicendi: vt infra, solu. ma. si cum dotem. Sed dic quòd hic habuit iustam causam. quia turpis erat persona patris, & suspecta: vt infra, sol. ma. si cum dotem. §. eo. autem tempore. secunda econtra, quia & post consensum non potest agere nisi ex voluntate filiæ: vt infra, solu. ma. l. post dotem. quæ est contra. Sed dic quòd ibi fuit stipulatus ad voluntatem filiæ, si ei tunc D placuerit: hic ex voluntate præsenti. Vel dic, ibi filiæ voluntatem non determinat illud stipulatus est, sed illud quod sequitur, diuortio & cætera. Item contra quem restituitur hæc filia hic? Respon. non contra patrem: vt. C. qui & aduersus quos. l. fi. sed contra maritum, vt in obligationem se reponat, & soluat si dies reddédæ dotis venit: vt infra, de condic. cau. da. si quis accepto, & maritus restituetur contra patrem: vt. C. de repu. l. j.

q *Patrimonium est.* ex hoc verbo duas soluunt quidã quæstiones. Vnam, an sit mulier domina rei dotalis: argu. est hic quòd sic. &. C. de iur. do. in rebus. Tu dic contra: immo maritus: vt instituo. qui ali. li. in princi. Secundam, an mulier posit in dotem instituí à patre? videtur quòd non, cum sit sua: vt hic: & quia in bonis patris non est: vt infra, ad. l. Falci. pater, in fi. j. respon. & tãquam æs alienũ patris habeatur: vt infra, de col. do. l. fi. & quia pater habet necesse filiæ reseruare: vt. C. de rei vxo. act. auth. Sed quamuis. & quia non potest exigere sine filiæ voluntate: vt infra, de solu. l. qui hominem. §. si gener. & de lega. ij. Titia. j. §. qui inuita. & de col. bo. filium. Sed tamen dico quòd sic: primo quia in quartam imputatur: vt. C. de inoffi. testa. l. quoniam nouella. secũdo, quia cõfert ex testamento, & ab intestato: vt. C. de col. auth. ex testamen-

BIU Cujas

testaméto.& quod hic dicit quòd est eius pairimonium : subaudi quasi:vt.ĵ.de relig.l.in eum.& de pac.do.l.cũ dos.Nec ob.quod dicit eam debere habere præcipuam,etiam si sit exheredata:vt.C. de rei vxo.actio.§.videamus.quia & quartam debet habere filius, & tamen in ea potest instituì:immo debet:vt in auth.vt cũ de ap. cog.§.aliud.col.viij.

cum cautela tamen instituat eã filiam in duodecim imperialib[9] vna cum dote, vt secundũ omnium opiniões valeat testamentũ.in matre videtur secus : cum donasse videatur.

a *Restituentem.* id est, restitui desiderantem : vt hic,& .ĵ. de adop.l. & si pubes. argu. contra infra,e.l.si ex causa. §.Papinian[9]. sed ibi de maxima mutatione dicit: vt quia seruus efficitur.sed dicit Azo:videtur quod hic dicitur, locum nó habere:quia istud contingebat tempore istarum legũ quãdo bona filij adrogati transibant in potestaté patris adrogatoris : sed hodie secus : vt institu. de adqui. per. ar. in.j. col.&.C.de adop.l.pe. & sic videtur quòd nó habeat iste necesse petere restitutionem : cũ hodie nó transeat.Respon.immo necesse habet petere : quia forte male administrauit, & propter suos malos mores etiam quo ad vsumfructum:vt ex prælegatis titulis patet.

b *Post mortem patris.* scilicet filio dandum, sed quid si in vita patris?Respon.hodie idé, cum aduentitia quæráur filio: vt.C.de bo. quæ libe.l. cum oportet.&.C.de bo.ma.l.j.

c *Paciscétur.* hoc pactũ valet, sed repudiatio nó tenet : vt.ĵ. de leg. ij.si ita sit scriptum.§. si sub conditione. & infra, de adqui. hære. is qui.& dixi supra, de pac.l.& hæredi.§.filiafa.argu.contra.huic.§.est.C.de vsufru.l.j.in fine.

d *Ius militiæ.* id est,aliquis reditus ex quo vnus poterat militare: & pater renuntiauit filio consentiente:vt superiori casu.

e *Sed ipse haberet.* censebatur enim vt peculij castren. Quid si seruo militia relinquatur?Respon.ipsi non datur:cum seruus militare non possit:vt.C.qui mili.pos.vel non.l. super seruis.lib.xij. & in auth.consti:quæ de dig.§.ij.col.vj.sed æstimatio sic,si eum seruum sciuit testator.aliàs non:vt infra,de leg.iij. fideicommissa.§. si seruo alieno.Si autem propter corporis vitium militare nó potest,tunc æstimatio debetur:vt.ĵ.de leg j.filiusfamilias.§. si quid.

f *Institutus.* id est,sub hac conditione,si à patre &c.

g *Cum posset.* certiorare.

h *Emancipasset.* secus forte si non fuit emancipaturus : vt infra, qui.ex cau.maio.l.antepe.

i *Pomponius.* Duo sunt hic casus. Primus secundum quosdam loquitur quando ex persona filij pater de peculio tantum tenetur. quo casu & filius pro se & pro patre:& pater eo mortuo restitutionem petit:vt hic.secus si pater teneatur insolidum:vt quia iussit:vt supra,ea.l.§.sed vtrum.ibi:proinde & si sine iussu &c.Secũdus casus de peculio castrensi dicit. Alij dicunt quod primus casus est de quasi castrensi:secundus de castren.nec enim in alio ꝓfectitio & aduétitio intellgi potest,vt dicunt: cũ ibi mortuo filio nullę remaneãt obligatiões pro quibus sit restituendus:vt.ĵ.de fideiuſ.l.qui contra.sed certe & idem est in castrensi vel quasi peculio:vt nullæ remaneant obligationes mortuo filio intestato:vt infra,de stipul.seruo. si seruus communis . Tu ergo dic quòd in primo responso loquitur de profectitio & aduentitio:in secundo de castren.& idé in quasi: in quibus omnib[9] mortuo filio ĩtestato quasi pater hęres olim,hodie vt verus hæres habet restitutioné : vt supra, de in integ.resti. nó solum. & infra.e. minor auté magistratus.§.fi.

k *Quasi hæredem.* olim enim non habebat hæredem etiam ex castrẽsi peculio,nisi ex testamento in castrensi : vt infra,de castren. pecu. l.ij.hodie sic, vt in authen.de hære.ab intesta.§.j.col.ix.

l *Captus.* scilicet fili[9]: immo pater post mortem filij.

m *Minori.* adulto tñ.

n *Commiserit.* peculium, vel aliquem aliũ contractum faciendũ: vt.ĵ.eo.l.cum mãdato.

o *Per impuberem.* aliàs per impuberes: & aliàs per impuberem.

p *Contraxerit,* scilicet dominus.

q *Dicendum.* quantũ ad hoc extraordinariũ auxilium pro impubere non cessat commune auxilium : vt infra, de pecu.l.j.§.si cum impubere.

r *Etenim Volũtate.* * *Flo. cum & ideo indignus re mora ei* restitutione : vt infra, *fit &c.* eo.cum mandato.

s *Actione.* vt infra,de instítu.ac.sed. & si quis in.fi.

t *Minori.* libero vel seruo. † *Adde secundũ Bal.*

Si tamen.] CASVS. *idem discendu in eccle-* Seruo minori fuit *sia.se remit* relicta fideicommissaria libertas,deceptus fuit in mora petendi li- *tit ad no.* bertatem:nunquid ei subuenietur?Et dicitur ꝙ sic.Viuianus.

u *In rem ei mora fit.* etiam sine interpellatione:vt.ĵ.de vsur. mora.in prin.quæ in libertatibus fit:vt hic.Item in persona minorũ in bonæ fidei iudiciis & legatis & fideicommissis,vt.C.in quibus cau.in integ.restitu.non est necesl.in minorum. *per archi. in ca.episco p[9].12.q.2.*

x *Succurrere.* quia intelligit liber mora facta: vt.C.de fideicom. li.l.cũ libertatem.quod est verũ:sed nó per restitutionẽ.dic ergo quòd si interim fuit institutus sub cõditione dandi,quam nó impleuit credés se nó liberũ per morã hęredis, vt domino nó quæreret,restituitur vt impleat conditionẽ.& idé in legato.nam & in lucro succurritur:vt.ĵ. eo.ait prætor.§.hodie. nam & medio tẽpore quæsita post moram debent sibi dari:vt.ĵ.de leg.ij.si quis seruo.libertaté auté ipso iure habet,vel traditur matri ad manumittendum cum fuit facta mora matri,non ex interpellatione: vt ĵ.de fideicom.li.l.cũ vero.§.apparet.&.§.certe.sed nóne eo casu quo tradit matri,potest restitui vt ꝑ ingenuo habeatur?fortè sic.

Minoribus.] CASVS. Minor annis institutus adiuit hæred. quæ erat ei damnosa.potest quidem restitui : quia & si lucrosa esset,restitui posset minor si esset implicita molestiis.Vi. *Litibus.*

dico debere eum audiri, in integrum se restituentem[a].

Aduersus liberationem legati conditionalis vel cohærentis personæ filiusfa.minor restituitur. Bartolus.

℣Si quid minori fuerit filiofamiliàs legatum post mortẽ patris[b], vel fideicommissum relictum, & captus est fortè dum consentit patri paciscenti[d], ne legatum peteretur: potest dici, in integrum restituendum:quoniã ipsius interest propter spẽ legati, quod ei post mortem patris competit. Sed & si ei legatum sit aliquid,quod personæ eius cohæret, puta ius militiæ[c] : dicendũ est posse eũ restitui in integrũ. interfuit enim eius non capi: cũ hãc patri non adquireret, sed ipse haberet[e].

Aduersus negligentiam in non denuntiando adhibitam minor restituitur. Bar.

℣Et si hæres sit institutus[f], si à patre in diebus centum sit emãcipatus: mox patrem debuerit certiorare,nec fecerit,cum posset[g]:qui eum emancipasset[h],si cognouisset:dicẽdum erit posse eum restitui in integrum,parato patre eum emancipare.

Pater vt successor filii,item ipse filiꝰ minor in castrensi peculio restituitur.h.d.secũdum tertiam positionem casus,quæ est vera. & vide quod not.in.l.pater qui castrense. in princi.ff.de castren.pecu. vbi iste.§. & huiꝰ materia examinatur plenissime.Bar.

℣Pomponi[9] [i] adiicit, ex iis causis ex quibus in re peculiari filiifamilias restituuntur, posse & patrem,quasi hæredem[k] nomine filij,post obitum eius impetrare cognitionem.Si autem filiusfami.sit, qui castrense peculiũ habeat: proculdubio ex his quæ ad castrense peculium spectant,in integrum restituendus erit,quasi in proprio patrimonio captus[l].

Seruus ratione minoris ætatis non restituitur in his quæ ad dominum spectant : secus si spectarent ad ipsum seruum, vt si libertatem respicerent. Bartolus.

℣Seruus autem minor vigintiquinque annis nullo modo restitui poterit:quoniam domini ꝑsona spectatur:qui sibi debebit imputare, cur minori[m] rẽ cõmiserit[n]. Quare & si ꝑ impuberẽ[o] contraxerit[p], idẽ erit dicẽdũ[q]:vt & Marcellus libro secundo digestorũ scribit.Et si fortè libera peculij administratio minori seruo sit cõcessa,maior dominus ex hac causa non restituetur:

IIII. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

Etenim quodcũq; seruꝰ ita gerit,volũtate[r] domini gerere intelligendus est.Et magis hoc apparebit si aut de institoria actione[s] quæratur,aut si ꝑponatur maiorẽ annis vigintiquinq; negotiũ aliquod gerendum minori[t] mandasse, & illũ in ea re deceptum esse.

V. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

Si tamẽ is seruꝰ fuit,cui fideicõmissaria libertas debebatur prẽsens,& fuerit captꝰ:cũ in rẽ ei mora[u] fit*,poterit dici,ꝑtorẽ ei succurrere[x] oportere.

Licet quis nõ lædatur in cõmodo pecuniario,sed vexetur litibꝰ:potest restitui. Bar.

VI. IDEM libro decimo ad Edictum.

Minorib' † vigĩtiquinq; annis subueniẽ per in integrum.

Litibus.

BIU Cujas

grum restitutionē, non solum cum de bonis eorum aliquid minuitur, sed etiam cum interſit ipſorum, litibus[a] & ſumptibus non vexari.

Hucusque iurisconsultus exposuit verbum naturale: nunc exponit alia verba, scilicet gesta esse dicentur: & breuiter hoc intendit: verbum, gestum, continet omnem contractum vel quasi contractum. Item solutionis exceptionem aduersus quam minor restituitur: nisi iudice præcipiente facta fuerit. h.d. vsque ad. §. non solum. Bart.

VII. IDEM libro vndecimo ad Edictum.

A It prætor: [*Quod cum minore vigintiquinque annis natu**] *gestum*[b] *esse dicetur. Gestum* sic accipimus, qualiterqualiter, siue contractus sit, siue quid aliud[c] contigit. Proinde si emit aliquid, si vendidit, si societatem coiit, si mutuam pecuniam accepit, & captus est: ei succurretur. ℣ Sed & si ei pecunia à debitore paterno vel proprio soluta sit, & hanc perdidit: dicendum est ei subueniri, quasi gestum sit cum eo. Et ideo si minor cōueniat debitorem[d], adhibere debet[e] curatorem, vt ei soluatur pecunia. Cæterùm non ei compelletur soluere.

Sed hodie solet pecunia in ædem [sacrā[f]] deponi, vt Pomponius libro vicesimo octauo scribit, ne vel debitor vltrà vsuris[g] oneretur, vel creditor[h] minor perdat pecuniā: aut curatoribus soluī[i], si sunt. Permittitur† etiam ex constitutione[k] principum debitori compellere adulescētem ad petendos sibi curatores. Quid tamē si prætor decernat soluendam pecuniam minori sine curatoribus, & soluerit: an possit esse securus? Dubitari potest. Puto autem, si allegans[l] minorem esse, compulsus sit ad solutionem: nihil ei imputandū[m]: nisi fortè, quasi aduersus iniuriam, appellandum quis ei putet. Sed credo prætorem hunc minorem in integrum restitui volentem auditurū non esse[n].

Minori quasi cum eo gestum sit succurritur, siue intercedat, siue litiget, vel hæreditatem vel aliam successionem apprehendat. Bartolus.

℣ Non solùm autē in his ei succurritur, sed etiam in interuentionibus: vt puta si fideiussorio nomine se vel rē suam obligauit. Pomponius autem vide-

---

a *Vide Archi. 12. q. 2. c. episcop⁹. vbi quærit quid de ecclesia. vide eundē. 20. q. 1. ca. puella.* *Litibus.* vt in locuplete hæreditate quā répudiare vult ideo, quia multis molestiis erat implicita: vt infra, de arbi. cum lege. & infra, ad Trebell. quia poterat. Eadem ergo ratione non restituitur contra transactionem, licet multo magis erat in debito, quia etiam verum debitum sine molestia consequi non potest.

It prætor.] CASVS. Dictum est supra, eo. l. j. §. prætor. quod cum minoribus gestum erit &c. Nunc autem iuriscō. vult exponere verbum illud, gestum, & dicit quòd generaliter accipit hoc verbum, gestum. nam & si vendat vel emat, vel aliter contrahat, & deceptus sit: restituetur minor. [*SED ET SI.*] Alicui minori soluta fuit pecunia à debitore suo vel patris sui. hanc pecuniam iste minor perdidit. subuenitur isti minori vt actio in debitorem restituatur: quia cum eo gestū videtur: vnde cōsulitur debitori vt istis tribus modis soluat ipsi minori, scilicet cum curatoris auctoritate, & si minor iste non habet curatorem, compellitur accipere curatorē: vt infra, eo. versi. permittitur &c. Item deponere potest pecuniā iste debitor in æde sacra. Item alio modo: quia pone quòd iudex præcipit ei debitori q̄ soluat: & iste debitor hoc soluat. certe hoc casu minor non restituitur. [*NON SOLVM.*] Dictū est statim in prin. huius. l. §. sed & si. quòd in solutionibus restituantur maiores, siue subuenitur minoribus. Sed pone quod minor fideiubeat pro alio. succurritur isti minori. quidam tamen distinguere voluerunt aut iudex approbauit: & tunc non restituatur. aut aduersarius: & tunc restituatur. & sic altero casu restituetur, & altero non. sed illi malè dixerunt: quia semper restituitur. [*SED ET IN IVDICIIS.*] Cum minor essem, promisi tibi sub pœna ne te conuenirem. postea te cōueni. in pœnam incidi. restituī potero. [*SED ET SI.*] Minor hæreditatem damnosam adiuit: potest quidem restitui. idem in bo. pos. vel alia successione. [*NON SOLVM.*] Paternam hæreditatem cum minor essem adiui. potero quidem restitui. Sed pone quòd seruus cum libertate fuit à domino institutus: & iste seruus hæreditatem adiuit: & multa post mortem domini adquisiuit: modo conuenitur à creditoribus domini: petit restitui, cum sit minor: vt bona alia quæ adquisiuit, separētur. dicitur hic quòd talis seruus restituendus est, vt bona sua quæ adquisiuit, separentur: non vt desinat esse hæres. In fi. dicit quòd quicunque sit ille qui restituitur, debet omnia reddere quæ habuit ex illa hæreditate: non autem tenetur reddere quæ perierunt ætatis infirmitate. [*HODIE.*] Dicitur hic quòd subuenitur minoribus in lucro amisso: vt ecce minor legatum sibi relictum repudiauit: vel cum testator optimum seruorum suorum ei legasset, deteriorem elegit: vel cum promisisset aliquid alternatiue, meliorem dedit. semper enim istis casibus restituitur: cum lucrum amiserit. in lucro semper enim restituitur: vt dixi. Viuianus.

b *Gestum.* hęc dictio extenditur hic vltra suam significationem: vt hic subiicit. & infra, de verbo. significa. l. Labeo.

c *Quid aliud.* Nunquid ergo in spiritualibus, vt si renuntiauit beneficio ecclesiastico? videtur quòd non, quia in illis vt maior admittitur, & agit & conuenitur, etiam si sit minor. Item ideo quia magis videtur exoneratus quàm damnum passus. Item contra, infra, eo. l. verum. §. ex facto. in fi. §. Sol. vt ibi.

Minor renuntiās beneficio eccle siastico, an restituatur.

d *Conueniat debitorem.* extra iudicium, vel in iudicio de facto.

e *Debet.* minor: vt. C. qui pe. tuto. vel cura. l. admone eam. & C. si aduer. sol. l. j. hodie tamen iudiciali sententia interueniente: vt insti. qui. ali. li. vel non. §. nunc admonendi. & infra, ſtatim.

f *In ædem sacram.* vt infra, depoſi. l. j. §. ſi pecunia. in fi. §.

g *Vltrà vſuris.* Hæc ratio non est necessaria. nam & sine depositione non currunt vsuræ: vt infra, de vsur. l. pecunię. §. fi. & l. cum quidam. §. ſi pupillo. Vel dic quòd bona est ratio, & erant debitæ ex conuentione vsuræ. sed in. d. l. cum quidam. per officium iudicis. in. d. l. pecuniæ. non cœperant currere iores: ideoque facilius poterant impediri: vt C. de vsuris. l. ſi per te non ſtat.

h *Vel creditor.* vel e- tiā ipſe debitor. & hæc est ratio bona.

i *Solui.* ſcilicet ſolet.

k *Ex constitutione.* ad petendos. Quomodo hoc, cum non debeat compelli prætorquam in litem: vt inſtitu. de cura. §. item inuiti? Respon. & hic erat lis. ſi autem eſſet pupillus, & ageret: non cogitur. ſi conuenitur, non cogitur hunc vel illum accipere: ſed cogitur aliquem eligere: vt infra, de tut. l. qui habet. §. ſi pupillus. &. §. idē Caſſius ait. quæ est contra. vel non accipit inuit⁹, cogitur tamen velle, & ſic accipere captis pignoribus: vt. d. l. qui habet. & inſti. de ſatiſda. tuto. vel curat. §. pe.

l *Si allegans.* ſcilicet debitor.

m *Imputandum.* Hic not. arg. quòd iuſſus iudicis excuſat: & facit licitum quod aliàs eſſet illicitum. ſic infra, ad Syll. l. ſi quis & ſupra, de iuriſdi. omni. iudi. l. ſi quis id. §. doli. & de his qui no. infa. l. furti. §. qui iuſſu. & infra, quod cum fal. tu. au. interdum. & l. nouiſsime. & infra, de aqua plu. arcen. l. ij. §. Caſsius. & l. quanquam. & l. quod principis. & optime facit infra, quæ in frau. credi. l. qui autem. §. apud Labeonem. & infra, de ſol. ſi ſtipulatus. §. ſi lancem. Quandoq; non: vt. C. ſi propter pub. pe. l. fi. Item quòd coacta voluntas excuſatur: vt. C. de ſepul. vio. l. ſi ſeruus. & C. de adul. l. fœdiſsimam. & j. de regu. iur. l. velle. Item not. debitor pupillaris ſoluit: aut conſequitur plenam, aut pleniorem, aut pleniſsimam ſecuritatem. Plenam, vt ſi ſine auctoritate tutoris & iudicis ſoluatur pupillo. nam vtraque obligatio remanet. ſi tamen ſalua pecunia ſit, habet exceptionem: vt inſtitu. qui. ali. li. vel non. §. fi. & j. de ſolu. in pupillo. Pleniorem: vt ſi cum auctoritate tutoris: quia tunc vtraque tollitur, ſed per in integrum reſti- tutionem curator. §. tutelæ iudicio. &. §. fi. &. C. ſi tutor vel curator in- ter. l. etiam. In caſibus etiam ſola auctoritas tutoris pleniſsimā li- berationem inducit: vt. C. de adminiſtratio. tuto. l. ſancimus. in fi. & l. conſtitutione. & ad Trebel. l. ſancimus. Pleniſsimam autem, vt ſi cum auctoritate iudicis: vt inſtit. qui. ali. li. vel non. §. admonēdi. &. C. de adminiſt. tut. l. ſancimus. & hic. Econtra ſi ſoluit q̄ debet, nec facit accipientis, nec liberatur niſi conſumpta pecunia: vt. j. de ſolu. quòd ſi forte. §. fi. &. j. ſi cer. peta. l. non omnis. §. ſi pupillus. & hoc ſi debitum ſoluit vtroque iure. Si autem debitum tantum ciuiliter, vel indebitum vtroque iure: communi iure vt maior tutus eſt condic. indebi. ſi debitum naturaliter tantum: habet in integrum reſtitutionem, ſecundum Pla. Idem in adulto ſecundum nos: ſed in pupillo ſecundum Pla. ſecus, quia ſine reſtitutione: vt. j. de condic. indebi. interdum.

n *Auditurum non esse.* ſed cur ſecus in vendendo prædio ſi prę-

BIU Cujas

ses decretum interposuit. nam & pòst minor restituitur: vt. C. de præ. mi. l. si quidem. quæ est contra? Respon. ibi non taxat pretũ licet iubeat distrahi: at hic totius debiti solutionem facere iubet. Vel melius aliud in solutione quæ fit ex necessitate: ideoq; prompti succurritur debitori: venditio autem ex volũtate. Permittit enim prætor venditionem, vt ibi: solutionem iubet, vt hic: argu. infra, eod. quòd si minor. §. penul.

a *Distinguentibus*. in hunc modũ quem subiicit, vt altero casu teneatur, altero non. & erit argu. pro eo, supra, qui satisda. cogan. l. si ab arbitro. Accur.

b *Doceat*. quod semper præsumo, nisi in rem suam fideiubeat: vt supra, qui satisda. cogan. l. de die. §. j. & argu. infra, de pecu. l. iij. §. Iulianus. & hoc siue pro patre, siue pro extraneo fideiusit: vt dixi supra, eo. l. iij. §. sed vtrum.

c *Dum agit*. forte promiserat pœnam si ageret, vel ille cui successit, vel dimisit allegationes in causa: vt infra, eo. l. minor autem. & infra. l. proxi. §. fin. vel excep. quando cõuenitur: vt. C. sen. rescin. non pos. l. penul.

d *Sed & si hæreditatẽ*. lucrosam vel damnosam.

e *Vel alia successione*. veluti fideicommissaria hęreditas ei restituitur: quia tunc effectu quodam hæres est: vt infra, quod cum eo. l. si filiusfa. §. j. vel postulauit bona sibi addici causa conseruandarum libertatum: vt institu. de eo cui li. cau. bo. addi. §. penulti. Vel occupauit bona peculiaria filij vel serui: quia extunc quasi hæres videtur: vt supra, eod. l. denique. §. Pomponius adiicit.

f *Ex necessariis*. scilicet tantum. nam & filius est necessarius, & seruus: vt insti. de hære. qua. & dif. in prin. §. sui. Et de filiis dic secundum Pla. quia impuberes etiam citra restitutionem iuuantur: sed puberes nõ citra restitutionem, si adiuerunt: vt infra, de adqui. hæred. l. impuberibus. & l. si minor. tu dic idem in vtroque, scilicet quòd per restitutionem inuenitur: vt hic dicit. & infra, de adquir. hæred. l. necessariis. in prin. quod est verum, si impubes adiuit cum auctoritate tutoris. & in. d. l. impuberibus. appellat puberes maiores. xxv. an. & impuberes minores. in seruo autem dic quòd antequam immisceat, potest separationem impetrare: vt. j. de separa. l. j. §. fin. at postea non nisi per restitutionem: vt hic: qua restitutione separatio conceditur, non autem vt hæres desinat esse: cum sit necessarius: vt. j. de adqui. hær. l. necessariis. in fi. & institu. de hæred. qua. & dif. §. j. quæ sunt contra.

Filius & seruus sunt hæredes necessarij.

h *Impetrabit*. in aliquo, scilicet vt separatio fiat, non vt hæreditatem repudiet.

h *Bonorum suorum*. id est, peculij. Accursius.

i *Præstare*. ei qui nunc erit hæres si dolo in hoc decipiatur.

k *Aetatis*. vt hic, & infra, de lib. le. tutor decedens. & infra, eo. quod si minor. §. restitutio. secus si de dolo: vt. C. de repud. l. j. in fi. & j. eo. l. si ex causa. §. nunc videndum.

Et si.] CASVS. Prin. huius. l. duobus modis potest intelligi, vt loquatur quando rem aliquem vendidi, ego minor pro. x. puta, facta venditione, & traditione secuta: postea alius offert xij. dicitur hic quòd potero restitui. Secundo potest intelligi quando vendidi eo pacto vt iste emptor rem mihi restitueret: & ego ei pretium, si venerit aliquis vsque ad mensem qui plus mihi daret. non venit. transactus est mensis. quæritur vtrum possim petere in integr. restitu. si veniat aliquis qui mihi plus pollicea-

A tur, etiam post mensem? Et respon. quòd sic. Secundo dicit quod minores restitui debent si vendantur puta bona sua quæ erant seruanda præcepto legis vel testatoris: & ita restitutio causa cognita datur: quia nullus cum eis contraheret si non fieret restitutio causa cognita, id est, si indistincte restituerentur. [RESTITVTVS.] Minor adiuit hære. restitutus est vt eam dimittat. potest restitui vt eam adeat: & iterum potest restitui vt eam dimittat. [SED QVOD.] In isto. §. allegantur duo dicta. Paterfamil. minorem instituit: eidémque seruum testatoris substituit. minor repudiauit hære. & ita erat locus substitutioni. minor petit restitui vt liceat adire: quia repudiauerat. dicit Pomponius minore restituto substitutum seruum desinere esse hęredem: sed liber remanet. Retento primo casu aliud erat quod dicit Pompo. quòd si minor adierit hæreditatem: & per restitutionem fuerit absentus: postea nõ poterit esse locus substitutioni: quia seruus nec liber nec hæres erit. & vtroque modo male dicit: quia in primo casu remanet liber & hæres, sed solo nomine: quia directæ actiões quas habet, sunt inanes isto casu secundo distinguendo. [ITEM SI NON.] Minor cum esset condemnatus, debebat appellare à sententia lata contra se, post. x. dies. potest restitui vt appellet. Item dicit quòd subuenitur minoribꝰ in eremodiciis: quia si minor habet causam: si istam causam suam non expediuit intra triennium, & sic lapsum fuerit triennium, potest restitui vt habeatur intra triennium: quia & hoc casu minor potest restitui: & hoc subiicit hic. Item subuenitur maioribus si probent se abfuisse ex iusta causa. Cum citatus esset minor tribus edictis, vel vno pro tribus, non venit ad iudicium, iusta forte ex causa: imò ex culpa: & sic fuit quasi contumax condemnatus. potest quidem restitui. Vi.

B rem eius peruenit, nec periit per ætatis k imbecillitatem.

Minoribus deceptis in eo quod non sunt lucrati. succurritur. h. d. cum. l. seq. vsque ad §. restitutus. Bartolus.

Hodie certo iure vtimur, vt & in lucro minoribus succuratur. Pomponius quoque libro vicesimo octauo scribit, & si l sine dolo m [malo] cuiusquam legatum repudiauerit, vel in optionis legato n captus sit, dum elegit deteriorem: vel si duas res o promiserit, illã aut illam, & preciosiorem p dederit: debere subueniri: & subueniendum est. Quæsitum est ex eo, quòd in lucro quoque minoribus subueniendum dicitur q: si res eius venierit, & existat, qui plus liceatur r, an in integrum propter lucrum restituẽdus sit? Et cottidie prætores eos restituũt, vt rursum admittatur licitatio. Idem faciunt & in his s rebus, quę seruari eis debent t. quod circumspectè u erit faciendum. Cæterum nemo

C accedet ad emptionem rerum pupillarium, nec si bona fide distrahantur x. Et districtè y probandum est, in rebus quæ

l *Et si*. aliàs lex. & aliàs. §.

m *Sine dolo*. sed sui facilitate.

n *In optionis legato*. maiori daretur de dolo. ff. de dolo. l. si quis affirmauerit. §. j. si dolo in hoc deciperetur.

o *Duas res*. duo promittit qui hanc vel illam rem promittit, secundum Io. vt infra, depos. l. ei apud. §. quòd si de pluribus. vnde videtur vtrunque deberi: vt. j. de consti. pe. l. illud. &. j. de verb. oblig. si duo rei. & j. de au. & argẽ. le. si quis ita. Sed argu. contra infra, quando di. le. ce. l. cum illud.

D p *Et preciosiorem*. quia etiam deteriorem dando poterat liberari: vt. j. de iure do. l. plerunque. in fin. Sed quid si vtranque? Respon. repetit quam vult etiam maior condict. indebi. vt. C. de condict. indebi. l. penul. Accursius.

q *Dicitur*. vt supra. l. proxi. §. hodie.

r *Qui plus liceatur*. potest plane legi. Item potest intelligi vt si vendita fuerit sub pacto addictionis in diem, & post diem offerebat quidam meliorem conditionem: restituitur minor quasi paruum tempus apposuerit.

s *Idem faciunt in iis*. subaudi maxime rebus mobilibus.

t *Seruari eis debent*. vel quia hoc testator præcepit: vel lex præcepit: vt. C. de admi. tu. l. lex quæ. §. j. & §. ij. in fin.

u *Quod circumspectè*. scilicet quod admittatur licitatio.

x *Distrahantur*. vt hic, & j. eo. quòd si minor. §. non semper. & C. ad Trebel. sancimus. in prin. & j. de admi. tu. cum plures. §. j.

y *Et districtè*. ecce quare dixit, circumspectè.

Subiecta

a *Subiectæ sunt.* vt fructus.

b *Docetur.* vt hic, &. C. si aduer. vend. l. fin. idem si patiatur enorme damnum: vt infra, eod. si ex causa. &. l. penul. in aliis autem restituitur pro quolibet damno, dummodo non minimo & pro leui negligentia: licet fraus non interueniat. vt infra, eod. tutor. j. respon. & . l. penul.

Immiscere est suorum, adire vero extraneorum.

c *Misceat.* immiscere suorum est, adire extraneorum: vt instituto de hære. quali. & dif. §. extraneis. in glo. de adeunda.

d *Rursus restitui.* etiã si noua causa non afferatur. secus in sententia: vt. C. si sæpius in integ. resti. l. ij. secundum quosdam. hic enim non contra sententiam sed cõtra additionem: & est ratio:

Sententia nõ debet esse delusoria.

quia sententia non debet esse delusoria: vt infra, de iudi. si prætor. in fin. j. respon. Vel dic q si semel est concessa, & iterum datur: vt hic, nisi in casibus propter affectionẽ patris: vt. C. de bo. quæ lib. l. fin. §. vbi autem. quæ est contra. si autem denegata, non petitur iterum, nisi causa noua interueniente &c. vt. C. si sæpius in integ. resti. l. j. ij. &. iij. & sunt nouæ nouiter quęsitę, & antiquę quę primo iudicio propositæ non fuerunt.

e *Sed quod Papinia.* duo dicit Papini. Primo, quod si seruus substitutus adiuit, & pupillus fuit restitutus vt adeat quod repudiauerat: quod hic seruus remaneat liber, non autem hæres. Secundum, quod si pupillus primo adiuit, & per restitutionem fuit abstentus: quod seruus neque hæres neque liber erit. auctor tamen huius. l. primo eum reprehendit in secundo dicto distinguendo, postea in primo. Si autem pupillus in fraudem omisisset ex testamento, & ab intestato teneret, subuenitur substitutis sicut & aliis ex testamento honoratis: vt infra, de vulga. substi. l. moribus. §. plane. & infra, si quis omis. causa testa. l. j. in princi.

f *Remanere.* q. d. non hæres: vt argu. infra, de iud. l. cum prætor. j. respon. in quo corrigitur infra.

g *Neque.* id est non.

h *Non per omnia verum est.* scilicet duplex dictum Papiniani.

i *Abstinente.* per in integrum restitutionem.

k *In extraneo pupillo.* vbi plus dubitabatur.

l *Substituto.* Hoc ex benignitate conceditur quando hæreditas non est soluendo, ne defunctus iniuria afficiatur: vt instit. qui. ex cau. manu. non li. §. licet. vbi autem est soluendo, non curauit lex eum cogere: cum verisimile sit quod plures vellent: vt argu. C. de necess. ser. l. fin. potest tamen si vult, si alij legitimi nolent. & sic diligenter nota & bene, quòd non vt hæres admittitur hic necessarius: sed vt quidam minister[a]. Et idem dicunt quidam in quolibet extraneo substituto: vt tali casu restituto, scilicet hęrede vt dimittat: non admittatur iure substitutionis: sed legitimi vocentur. & pro eis est. C. de impu. & aliis substitu. l. post aditam. & infra, de succes. edict. l. fin. & infra, de adquiren. hære. si minor. Tu dic in extraneo secus, scilicet vt admittatur vt substitutus: vt infra, de re iudi. l. ex contractu. & infra, ad Tertyll. l. j. §. si quis adita. &. l. ij. §. si bonorum. & infra, de vulga. substitu. l. sed si plures. §. in arrogato. versi. ego etiam. Nec ob. d. l. post aditã. quia nec videtur adita data restitutione: vt. C. de in integ. restitu. mi. l. non videtur. Item nec d. l. infra, de succes. edict. l. fin. si recte casum ibi posueris. prior enim cognatus tempore fuit excluſus: secundus quoque. sed quia prior minor fuerat, restitutus est vt adiret. Item impetrauit vt abstineret. deinde secundus

a *Bal. dicit istã gl. sing. ad hoc qđ dispensator bonorũ dicitur ille qui petit sibi bona addici causa libertatũ cõseruãdarũ: hoc addito quod gl. nõ appellat eũ*

fortuitis casib⁹ subiectæ sunt[a], non esse minori aduersus emptorem succurrendum: nisi aut fordes, aut euidens gratia tutorum siue curatorũ doceatur[b].

Restitutus vt adeat, potest restitui vt repudiet, & econtra. Bartolus.

¶ Restitutus autem, cùm se hęreditati misceat[c], vel eam adeat quam repudiauit: rursus restitui[d] poterit, vt se abstineat. & hoc & rescriptum & responsum est. B

Fortis est, & hoc intendit: Substitutio vulgaris expirat adita hæreditate: & ea per restitutionem repudiata, in hærede necessario vires reassumit, si hæreditas non est soluendo. Item qui semel est hæres, per restitutionem non desinit esse hæres directò, sed vtiliter. Primo ponit duo dicta Pomponius. secundo ponitur reprehensio secundi dicti. tertio ponitur reprehensio primi. secunda ibi, non per omnia. tertia ibi, & quod ait. Bartolus.

¶ Sed quod Papinianus[e] libro secundo responsorum ait, minori substitutum seruum necessarium, repudiante quidem hæreditatem minore, necessarium fore: & si fuerit restitutus minor, liberum nihilominus remanere: [f] si autem prius minor adiit hæreditatem, mox abstentus sit, substitutum pupillo seruum cum libertate non posse hæredem existere, neque[g] liberum esse: non per omnia verum est[h]. nam si non est soluendo hæreditas: abstinente[i] se hærede, & diuus Pius rescripsit, & imperator noster, & quidem in extraneo pupillo[k] locum fore necessario substituto[l]. Et quod ait, [m] *liberum manere*, tale est, quasi non & hæres maneat[n], cum pupillus impetrat restitutionẽ postea, quàm abstentus est. Cum enim[o] pupillus hæres non fiat, sed vtiles[p] actiones habeat: sine dubio hæres manebit, qui semel extitit.

Minor qui non appellauit, potest restitui vt appellet. Bartolus.

¶ Item si non prouocauit intra diem[q], subuenitur [ei,] vt prouocet. Finge[r] enim hoc desiderare.

Si propter absentiam minoris instantia sit perempta, minor restituitur. Item maior ex causa. Bartolus. C

¶ Item & in eremodiciis[f] † ei tempore quodam excluſus volebat admitti: quòd videbatur: quia ex quo repudiat primus, secundi tempora cedunt: vt instit. de bono. possess. §. fina. negatur tamen, quia huic obstat præterita eius negligentia. Vel dic, quòd ibi loquitur in cognatis qui tempore harum legum de iure prætorio admittebantur: cui prætor suum ideo nõ dedit auxilium, ne quod prius ei dedit, isti id ipsum concedendo auferre videatur: sic que ius prætorium ludibrio esset. adgnat⁹ autem suo iure succedit, nec excluditur per ius prætorium: vt infra, ad Tertyllia. l. j. §. si quis adita. nam sine mysterio non ponitur ius antiquum, id est lex. xij. tabul. quæ vocat adgnatos: nõ dicit ius prætorium. Item non ob. d. l. infra, de adquirend. hæredi. l. si minor. quia licet ibi dicatur quòd non cogitur, non tamen dicit ipsum repelli si velit: sed necessarius (vt dixi) non fit hæres: & est ratio, quia tempore harum legum non erat liber nisi expresse data esset libertas. & hoc bene erat hic. & esset adita hæreditas ex eo gradu ex quo fuit data libertas. & hoc non erat hic. nam à seipso eam accepit: vt infra, de lega. præst. and. l. sed & si pro dote. §. non omnia. & infra, de hæred. institu. sed & si in con- † Ex ditione. §. fina. & infra, cõ. l. de adquirend. hæredi. ex. parte. Sed hic non habet hæredita- Gra tem ex eo gradu, id est substitutione. expirauit enim semel ab in- ne dic stituto adita hæreditate. ergo nec libertatem habet eadem ratio- cuius ne: & sic priuatur vtraque de rigore. Item sicut aliàs vt liber- dimen tas competat, sufficit semel extitisse hæredem qui institutus est: defen vt infra, de fideicommiss. liber. l. cum quasi. §. sed & si quis. ita cauſa & hic vt denegetur ex substitutione libertas, institutum semel tacitis adiuisse sufficit. rap

m *Et quod ait.* scilicet Papinianus in primo casu, vbi minor dem primo repudiauit. cau

n *Maneat.* quod falsum est. nece

o *Cum enim.* bene dico falsum esse.

p *Sed vtiles.* Hic not. quòd restitutio non restituit omnia in pristinum statum, sed exceptionem inducit: vt dixi supra, eod. denique. §. sed vtrum. Argum. contra, infra, quæ in frau. credi. ait prætor. §. præterea. Item not. quòd qui habet vtilem actionem, directe præponitur: vt infra, si ager vect. l. j. §. fina. & supra, de procurat. in causæ. in fin. Item not. quòd qui semel est hæres, semper erit hæres: vt infra, de hæred. institu. ei qui soluendo. ad fin. titu. & instit. de fideicommiss. hæred. §. resti- tuta. & infra, de vulga. substi. l. ex facto. §. Iulianus. in princip. nisi in tribus casibus: vt instit. de hæred. ab intesta. §. interdum. versi. per contrarium. & infra, de vulg. substitu. l. in substitutione. &. l. ex facto. in fin.

q *Item si non prouocauit intra diem.* biduum vel triduũ olim: hodie decem dierum spatium: vt in auth. de appella. §. j colla. ix.

r *Finge enim hoc desiderare.* scilicet minorem, vt tantum appellaret. nam ad totam causam potest restitui: vt supra, de in integrum restitu. l. fin. hodie dicunt quidam ipso iure hoc tempus minori non currere: vt. C. in quibus cau. in integrum restitu. l. fin. Tu dicas quòd speciale est in temporibus istis quibus iudicia firmantur: vt in auth. de hære. & Fal. §. pupillus. &. C. de iudi. properandum. §. fi. maxime propter auctoritatem rei iudicatæ: vt infra, manda. si fideiussor conuentus. §. in omnibus. quæ etiam per gratiam lata tenet: vt. j. ad Trebel. seruo inuito. §. cum prætor.

s *Item & in eremodiciis.* quod dixi vbi sententia datur cõtra minorem

norem vt possit restitui ad appellandum: hic & si non fuit lata, sed triennium cucurrit: & sic desertum est iudicium: quod eremodicium ab eremo, id est deserto hic dicitur. & hoc cum tutor vel curator non sunt soluendo: vt. Cod. de iudi. properandum. §. fina. &. §. cum autem. in princi.

Eremodicium dicitur vel desertum.

a *Subuenitur.* minori: quia & maiori quãdoque: vt hic subiicit, cõstat autem &c.

b *Iusta causa.* & probabili & necessaria, quãdo nullo modo vel minus bene fuit defensus: vt diximus: ff. de in integrum restitut. l. fin. Accursius.

Minor etiam.] CASVS. Minor fuit condemnatus in. c. & fuit sententia mandata executioni in res istius minoris: & fuerunt istę res postea venditæ. dicitur hic quod minor potest restitui ad pecuniam ex illis rebus distractis redactam: & etiã ad res alienatas potest restitui ita demum si grande damnum iste minor patiatur. [*INDOTIS.*] Si mulier minor cũ nuberet, dedit vltra quam posset, inspecto ære alieno, in dotem, vel vltra totum suum patrimonium: restituitur talis mulier. [*NVNC.*] Quæritur hic an minor restituatur in delictis? Et respon. quod non restituitur in delictis, siue committat delictum in contractu: vt si in re deposita vel commodata dolum commisit: siue extra contractum: vt si faciat furtum, non subuenitur ei in his casibus. in duobus tamen casibus minori in delictis subuenitur: vt si conueniatur. l. A quil. & poterat confiteri, vt sic teneatur in simplum: & non fuit confessus. Item si potuit transigere, & non transigat. his enim duobus casibus subuenitur in delictis minori, vt in primo casu pro confesso habeatur: in secundo, pro transacto habeatur. [*SI MVLIER.*] Vxor mea repudium mihi misit, & dolo suo dedit causam diuortio, & sic dotem perdidit de iure: an ad eam possit restitui ne amittat? Et respon. quod non. [*PAPINIANVS.*] Si minor. xxv. an. maior tamen xx. venundari se passus sit ad pretium participandum: non potest talis minor restitui, cum statum suum mutauerit perdendo illum: & sic inspecto iure ciuili, cum nihil vel nullus sit, restitui non potest. [*SI IN COMMISSVM.*] Minor aliquis cum portaret merces suas per locum vnde pedagium soluere debebat, non soluit: & ideo merces suæ confiscatæ sunt. dicitur hic quod talis minor potest restitui si non commisit dolum: quia si dolum commisit portando merces per viam non consuetam & per nemus, & sic nollet soluere pedagium: secus est: quia hoc casu cum commisit dolum, non potest restitui. [*ADVERSVS.*] Minor. xxv. an. seruum suum manumisit: & in hoc deceptus est. non restituitur nisi ex magna causa: veruntamen intra annum poterit agere iste manumissor contra manumissum act. de dolo. sed pòst tribus actionibus conuenitur, si post contractauit manumissus. ex dolo in seruitute facto seruus non tenetur. Viuianus.

c *Si quasi contumax.* cum ex culpa propter non iustam causam non venit ad sententiam audiendam. secus si dolo forte, in quo non subuenitur: vt infra. l. proxi. §. nunc. Dolum autem committit qui vocatus non venit, nullam causam habens non veniendi: vt infra, de reg. iur. l. non potest dolo. Alij dicunt minorem non posse esse contumacem, cum se defendere nequit: vt infra, de re iudi. l. contra pupillum. & de bo. auct. iudi. pos. l. si minor. &. C. si aduer. rem iu. l. cum & minores. & secũdum hoc dices quod tutore auctore subit iudicium, quo casu potest damnari: vt. j. de admi. tut. l. j. §. j. Vel dices quod etiá ipse tutor fuit contumax. & per hoc satis fuit contumax ipse minor: vel dicas quod hic loquitur in sententia interlocutoria demittendo in possessionem: quæ cõtra pupillum etiam dari potest. Vel dic quod hæc cõtumacia fuit in non restituendo: vt j. de ap. l. fi. §. iussus. Prima non videtur stare posse.

Minor an restituatur contumax.

d *Si ex causa iudicati.* lata sententia cõtra ipsum minorẽ cum auctoritate tutoris vel curatoris.

e *Distracta.* ab executore.

f *Sententiam.* primam non dico executiuam.

g *Pecuniam.* receptã ex pignoribus cum ipse minor non tenebatur.

h *Si grande.* hic not. quòd si pignus cœpit à minore, scilicet conuẽtionale, & creditor vẽdat, restituitur minor: vt & in aliis suis contractibus pro leui damno: vt. C. de præ. mi. l. j. si autem est prætorium vel iudiciale, tunc ita demum si grande damnũ interueniat: vt hic, & j. e. l. penul. vel fraudis consilium interuenerit: vt supra, eo. & si lege *subuenitur. Bartolus.*

V In dotis quoque modo[i] mulieri subuenitur, si vltra vires[k] patrimonij, vel totum patrimonium[l] circunscripta in dotem dedit.

Aduersus delictum dolo commissum minor non restituitur nisi vt habeatur pro cõfesso vel transacto. Bartolus.

V Nunc † videndũ [est,] vtrum minoribus in contractibus captis duntaxat subueniatur, an etiam delinquentibus: vt puta [si] dolo aliquid minor fecit in re deposita, vel commodata, vel aliàs in contractu: an ei subueniatur, si nihil ad eum peruenit? Et placet, in delictis[m] minoribus non subueniri. nec hic itaque subuenietur. nam & si furtum fecit, vel damnũ iniuria dedit, non subuenitur[n] ei. Sed si cum ex damno dato confiteri possit, ne dupli teneatur, maluit negare: in hoc solũ restituẽdus est *, vt pro cõfesso habeatur. Ergo & si potuit pro fure[o] damnum decidere, magis quàm actionẽ dupli, vel quadrupli pati: ei subuenietur[p].

Si diuortium fiat dolo, aduersus pœnam diuortii minor non restituitur. Bartolus.

† *Ludo. Ro. in suis sing. in verbo, minor. le. 7. dicit, quod Bar. hic gloriatur de isto text. & ex eo elicitur cautela quæ est mul tũ sing. si est vera. de quo vide in primis inter prata. hic: quia inserere hic esset lögũ. Bolo. sine. §. idem faciunt. Si* Flo. sit

Alij exigunt vtrunque. Tu dicere potes quòd nullo modo restituitur tunc: vt infra, eo. Aemilius.

i *In dotis quoque modo.* id est quantitate. Accursius.

k *Vltra vires.* vt cum haberet centum, & quinquaginta deberet, in dotem promisit lx. vel tota centum. si autem vltra ipsum patrimonium, ipso iure nulla est promissio: vt. j. de iur. do. siue generalis. sed videtur hoc nó esse ratione ætatis, sed communi iure; cum & maiori idem concedatur: vt. j. de iure do. l. iure succursum. §. fi. quæ est contra. Solu. ibi, in æstimatione rerũ fuit deceptio: hic in hoc ipso quòd totam dotem dedit. Vel dic, quòd ibi fuit ex proposito alter in dolo. vnde maiori & minori subuenitur. si autẽ sine proposito, minor restituitur, maior non: nisi vltra dimidiã decipiatur: vt. C. de rescindend. vendi. l. ij. & facit. j. eo. in causæ. ij. §. fi. &. C. si aduer. dotem. l. j. &. C. de iure do. l. nulla.

l *Patrimonium.* non deducto ære alieno, vel etiam quia vir non erat dignus tanta dote.

m *In delictis.* ex animo prouenientibus. Accursius.

n *Non subuenietur.* vt hic, & infra, ad. l. A quil. sed & si quemcunque. §. sed & si infans. hoc si est doli capax, aliàs non tenetur: vt instit. de oblig. quæ ex delict. §. penul.

o *Pro fure.* i. in simplo & quadruplo, in quibus tenetur fur. idem dico si in qualibet alia actione potuit transigere.

p *Ei subuenietur.* vt damnetur in ea tantum summa in qua aduersarius voluit esse contentus: non vt compellat eos transigere. Sed quid si non appareat? tunc arbitrio iudicis. Sed an infamis ex tali transactione fiet? Respon. non: vt. ff. de infa. l. furti. §. qui iussu. Et vt plene videas, dic aut minor deliquit ex culpa: & tunc in totum restituitur, vt in nihilum teneatur: vt. C. si aduer. delict. l. j. aut ex dolo: & tunc nullo modo restituitur: vt ead. l. dicitur. &. j. ead. l. §. si in commissum. nisi vt pro transacto habeatur, vel pro confesso: vt hic, & hoc si ciuiliter conuenitur. Si vero criminaliter ex delicto ex animo commisso, non subuenitur, nisi quatenus &c. excepto crimine adulterij: vt infra, eod. auxilium. In duobus tamen

Minor delinquẽs, an semper restituatur.

BIU Cujas

mẽ casibus etiã si dolo deliquerit, non tenetur. Primus est. Cod. si aduer. delic. l. fi. Secũdus est. Cod. ex q. cau. infa. irro. l. penul. Alij vero distinxerũt, aut delictũ est in faciendo, vt tũc nõ succurratur? aut in prætermittendo: & tũc sic: vt d. l. Cod. si aduer. delict. l. fi. Tu dic contra per eandẽ l. quia tãtum in maioribus obtinet illud statutũ. q. d. si esset in minoribus, nõ restituerẽtur propter delictum quod est in prætermittendo.

a *Si mulier, cum culpa.* id est dolo. nã si culpa tantũ restituitur in totum: vt dixi. ff. proxi. quæ diuisio, id est diuortiũ iure isto facile fiebat: sed qui culpã pstabat: si mulier, dotem perdebat. si marit⁹, tũc perdebat donationẽ: vt Cod. de repud. cõsensu. & propter hoc restitutio hic petitur vt exceptio nõ obstet mulieri in dote: marito in donatione. hodie vero raro permittitur diuortium iure nostro: vt in authẽ. vt lice. ma. & a- uiæ. §. quia vero pluri- mas. coll. viij. iure canonico rarius.

a Solue secũdũ Bar. & dic qđ ibi dedit se ad adrogã- dũ: p quod status ei⁹ nõ permittit ẽ totũ: quia liber homo remanet: sed minuitur: quia efficitur iuris alterius. hic vero effect⁹ est seruus: p quod status eius totaliter tollitur & pimitur: vt. l. cognitionẽ. in fi. ff. de var. & extraor. cognit.

b Ei nõ subuenitur. vt j. eo. auxiliũ. si tamẽ sit maior. xiiij. annis: vt. j. de adul. l. si minor.

c *Cum statũ mutat.* amittendo ipsum prorsus: alioquin contra. ff. eo. l. ij. §. si q⁹ minor. & ff. de in integ. resti. l. j. quæ sunt contra. & l. non solũ. §. proinde & si minor. Sed nunquid vxori vel patri dabitur vindicatio? Albe. sic: vt infra, de libe. cau. l. j. ij. & iij. Ego contra ex hac lege: & dictæ leges de liberali causa nõ loquũtur, vbi erat seruus factus, sed vbi de libertate litigare volebat. Sed huic rñ. obstare videtur qđ dicit in eo. titul. l. iij. Sed certe ibi non dicit quod libertus factus est seruus, imò innuit contra, quia dicit de libertate eius agi, licet se venire passus sit. præterea pro me est, quia & pater potestate patria priuaretur filio facto seruo pœnæ, vel ingresso monasteriũ: idem ergo si fiat seruus hominis. præterea seruus quantũ ad prætium sui facit conditionẽ domini deteriorem, cum sit seruus pœnę: cur non idem in filio? item pro me est in authen. de nup. §. si vero decretum iudicis. col. iiij.

b Vide qđ no. Inno. in c. scripturæ. extra de vo. & vo. redẽptio.

d *Si in commissum.* vt quia omisit professionẽ: nisi sit miles: vt. C. de vect. & com. l. omnibus. vel illicita trãsuehebat: vt. j. de publica. l. cotem. §. dominus. Vel quia vectigal non soluebat: vt infra, de publica. l. imperatores. Accursius.

c Filius p ingressũ religionis nõ est amodo sub potestate patris nec pater potest eũ extrahere de religione secũdũ Bal hic. addo eũdẽ Bal. in. l. 2. C. de libe. exhiben.

e *Restitutio.* imò videtur ipso iure tut⁹ intra. xxx. dies: vt. j. de publica. l. imperatores. §. fi. quę est contra. Sol. illud in pupillo: hic in adulto. Vel melius intra. xxx. dies admittitur minor ipso iure: post nõ nisi per restitutionẽ, & tũc nisi dolus interuenerit: vt hic dicit.

f *Aduersus libertatem.* competentem iam: sed aduersus competituram restituitur: vt. Cod. si aduer. lib. l. j. & per totum.

g NIsi ex. *Hoc à principe.* vel ipso principe restitutionẽ indulgente, vel de hoc rescriptum dante. vt corã iudice causa huiusmodi probetur: vt. Co. de his qui ve. ætat. l. ij. & pone exẽplũ vt si per metum manumisit: vt. ff. quod me. cau. l. metum. iij. §. idem Põponius. secundũ Azo. vel quia pupillus fuit institutus si eũ nõ manumitteret. Vel dic quòd eius libertas pertinet ad euersionem totius domus domini: vt argum. ff. de offi. prę. l. pe. in fi. & j. de relig. scriptus. in fi. j. rñ. Vel dic q⁹ si principi videbitur, etiã potest appellari à sentẽtia p libertate data: vt. j. de appel. l. illud sciẽdũ. ij.

VErum.] CASVS. Principium huius. l. continuatum est cum superiori. l. & casus in. §. q⁹ si minor. talis est: Minor. xx. an. seruum mihi maiori vendidit hoc pacto vt eum seruum manumittam: & vult postea restitui, & distinguit. aut non manumisi, & potest restitui: aut manumisi, & non potest. sed si certum tempus constitutum sit, an possit restitui minor iste? Et respon. aut aduenit dies in quo debuit manumitti: & tunc non potest restitui. aut non aduenit: & tũc potest. [EX FACTO.] Curator minoris ereatus præfectus vrbis petiit vt à cura excusaretur quam susceperat, & prætor. ei hoc concesit. adulescentes petierũt à prætore vt restituerentur in integrum, & vt curator restituatur sibi: ad legantes quòd illa causa quòd præfectus vrbis erat, non erat iusta: quæritur an debeat absolui. prætor consuluit imperatorem: & antequam esset ei responsum, decesit prętor. Et respon. imperator successori illius prætoris dicẽs, quòd hoc quod actum fuit de excusatione illius curatoris, non tenuit. vnde compellendus erit reuerti ad curam relictam ei: propter hoc nõ erit locus restitutioni. [SCIENDVM.] Vlpia. vult exponere vltima verba edicti, scilicet animaduertã. quæ sunt supra. e. l. j. §. prætor. nã ponit hic regulam ex qua dat plura exempla. Regula est quia minoribus indistinctè non subuenitur, sed causa cognita vt si sit minor restituendus, restituatur: aliàs non. [VNDE.] Pone: minor seruum sibi necessarium emit. hic seruus decessit. nõ restituit hoc casu minor iste, cum sobrie rem suam administrauit. Item pone: minor institutus fuit in locuplete hæredi. & istam hære. minor iste adiuit, & multa postea de hæreditate perierunt chasmate. vult iste minor restitui contra aditionem: non restituetur hoc casu, licet quidam iurisconsul. Iul contrarium dixerint, sed male: in casu tamen vno posset eius Iulia. opi. valere: vt ecce minor adiuit locupletem hære. & cum debuit vendere animalia, non vendidit: vel alia facere debuit, & non fecit: potest hoc casu restitui contra aditionem. Item hic quæritur, an minor possit restitui contra minorem. & dicit quidam iurisconsul. indistinctè quòd non. Sed tu distingue, pone: minor mutuauit pecuniam alteri minori. distingue: aut ille perdidit, & melior est causa perdentis: & ideo mutuãs nõ restituetur. aut pecuniã habet saluam: & hoc casu posset restitui mutuans vt vindicare posset: q⁹ aliàs nõ posset de iure communi. Si minor mutuauit filiofa. an restituatur? Et respon. quòd sic: fauor enim ætatis præfertur priuilegio Macedo. vt infra, de iur. & fa. igno. l. j. in prin. Viuianus.

h *Verum vel de dolo.* intra annum.

i *Vtilis actio.* ff. in factum post annum: vt. ff. titu. j. l. ita que. in fin.

k *Erit.* cõtra manumissum q⁹ induxit eũ dolo ad manumittẽdũ.

l *Præstabitur.* vt. j. de acti. emp. l. si quis seruum. & C. si aduer. lib. l. & si minor. in fi. & j. eo. l. minor. ff. §. j.

m *Et furti.* imò non ex hac posteriore contrectatione: vt infra, de fur. ei qui contra. sed hæc prima contrectatio pro non contrectatione habetur.

n *Domino.* nam alij daretur, & noxalis directa efficitur: vt. C. de noxa. l. j. & institu. de noxa. §. omnis. Item quod dico domino non dari, fallit in duobus casibus. Primus in actio. doli: vt in pri. huius legis, & supra, de dolo. l. & eleganter. in prin. Secundus, vt infra, si quis test. li. esse iuss. l. j. j. respon. Et est ratio in vtroque, quia occasione libertatis futuræ illud fit: vt. d. l. si quis testa. li. j. §. j. & arg. C. an ser. ex suo facto. l. iij.

o *Vt manumittatur.* videndum an &c. quod est infra, & quod est hic in medio, interpositio est.

Sententia.

NIsi ex magna causa hoc à principe g fuerit consecutus.

XI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

VErùm vel de dolo h, vel vtilis actio i erit k in id quod minoris interfuit non manumitti. Proinde quidquid hic haberet, si non manumisisset, id ei nunc præstabitur l.

Aduersus manumissum competũt actiones in rem pro rebus in seruitute distractis: non actiones ex delicto. Bartolus.

B ¶ Sed & nomine earum rerum, quas dominicas seruus manumissus supprimebat, competũt aduersus eum actiones ad exhibendum, & furti m & condictio: videlicet, quoniam & manumissus eas contrectabat. Cęterùm ex delicto in seruitute facto, domino n aduersus eum post libertatem actio non cõpetit. & hoc rescripto diui Seueri continetur.

Aduersus libertatem iam competentem minor non restituitur, sed aduersus competituram. Bartolus.

C ¶ Quid si minor vigintiquinque annis, maior tamen viginti hac lege vendiderit [seruũ,] vt manumittatur o? (ideo

D

¶ Si mulier, cum culpa a diuertisset, velit sibi subueniri, vel si maritus: puto restitutionẽ non habendam. Est enim delictum non modicum. Nam & si adulterium minor commisit, ei nõ subuenitur. b

Aduersus actum per quem status alicuius perimitur, restitutio non cõceditur. Bar.

¶ Papinianus ait, si maior annis viginti, minor vigintiquinque se in seruitutem venire patiatur, id est, si pretium participatus est: non solere restitui: sed hoc merito, quoniam res nec capit restitutionem, cum statum mutat c.

Aduersus commissum vectigal minor debet restitui. Bartolus.

¶ Si in cõmissum d incidisse vectigalis dicatur: erit in integrũ restitutio e. Quod sic erit accipiẽdũ, si nõ dol⁹ ipsorũ interueniat. cæterũ cessabit restitutio.

Aduersus libertatem minor non restituitur nisi à principe ex causa, sed ad cætera damna contra manumissum actiõe de dolo succurritur. Bartolus.

¶ Aduersus libertatem f, quoque minori à prætore subueniri impossibile est:

X. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

BIU Cujas

ꝓposui maiorẽ viginti, quoniã [sic] & Scæuola scribit libro quarto decimo Quæstionũ, & magis est, vt sententia [a] cõstitutionis diui Marci ad Aufidium Victorinũ, hunc, id est minorẽ viginti annis nõ cõplectatur.) Quare videdũ [b] [est,] an maiori viginti annis subueniatur. Et si quidẽ ante desideret, quã libertas cõpetat, audietur: sin verò postea, nõ possit. Itẽ quæri potest, si is, qui emit hac lege, minor sit, an restitui possit: & si quidem nondũ libertas cõpetiit [c], erit dicendũ, posse ei subueniri [d]. Sin verò postea, quàm dies venit: voluntas [e] maioris [f] vẽditoris libertatem imponit.

Aduersus sententiam ipso iure nullam minor nõ restituitur, sed res in pristinũ statum reducitur per iudicem cõpetentẽ. Bar.

Ex facto † quęsitum est: Aduleſcẽtes quidam acceperant curatorem Saluianum quẽdã nomine: hic cum curã administrasset [g], beneficio prĩcipis vrbicam procurationem † erat adeptus: & apud prætorem se à cura aduleſcẽtiũ excusauerat absentibus eis. Aduleſcentes adierunt prætorem, desiderantes in integrum aduersus eum restitui, quòd esset contra [h] cõstitutiones excusatus, cũ enim susceptam tutelam non alij soleãt deponere [i], quàm qui trãs mare reipublicæ causa absunt, vel hj qui circa principem sunt occupati: vt in consiliarij Menandri Arrij persona est indultum. meruisset autem Saluianus excusationem [k]: aduleſcentes quasi capti in integrũ restitui à ꝓtore desiderauerãt: Aetri⁹ Seuer⁹, quia dubitabat [l]: ad Imperatorem Seuerum rettulit [m]. Ad quam consultationem successori eius Benidio Quieto rescripsit, nullas partes esse prætoris. Neque enim cortractum [n] proponi cum minore annis vigintiquinque, sed principẽ interuenire, & reducere [o] hunc, ad administrationem [debere,] qui perperam esset à prætore excusatus.

Hic iurisconsultus exponit verba edicti quæ dicunt, quæres erit. & hoc intendit: restitutio ex hoc edicto conceditur causa cognita. hoc est si est minor, & læsus fui facilitate: secus si casu fortuito. Bartolus.

℣ Sciendum est [p] autem, non passim minoribus subueniri, sed causa cognita, si capti esse probentur [q]. * Item non restituetur, [r] qui sobriè rem suã administrãs occasione damni nõ inconsultè accidentis, sed fato [s], † velit restitui. Nec enim euentus damni restitutionem indulget, sed inconsulta facilitas. & ita & Pomponius libro vicesimo octauo scripsit. Vnde Marcellus apud Iulianum notat, si minor sibi seruum necessarium cõparauit, mox decesserit: non debere eum restitui. Neque enim [t] captus est, emendo sibi rem perneceſſariam, licet mortalem. Si locupleti hæres extiterit, & subitò hæreditas lapsa sit, puta prędia fuerunt, quæ chasmate [u] perierũt, ĩsulę exustæ sunt, serui minori etiam caute: scilicet cum auctoritate tutoris vel curatoris, ex dãni euẽtu scilicet si amittatur, datur restitutio: vt. C. si adu. sol. l. j. quæ est cõtra. Respõ. imò idem. nam si casu perditur, non restituitur: vt hic, si sui facilitate, sic: vt ibi. Alij distinguunt an posit aliquid imputari debitori in soluendo, an non. in primo casu restituatur: secundo non: vt arg. ĩ. de exer. l. fi. Tertij dicunt quòd ex quo perdit minor creditor, fingitur nec peruenisse: vt. ſ. quod me. cau. si ipsa. Sic econtra si male accepit, & bene expendit, fingitur bene accepisse: vt infra, ad Macedõ. l. sed Iulianus. §. proinde. & institu. qui. alie. licet. §. pe. quæ fictio vt fingatur non peruenisse, si postea perdatur, non habetur in contractibus: cũ debitor plus adstringatur, cum se liberari petat. ideo eum maiori solennitate debet soluere, scilicet cum iudice: vt supra. e. ait prætor. §. permittitur: Hæc opinio non placet: vt infra, eo. quòd si. §. penul.

Sciendum autem est. nũc exponit illa verba prętoris, quæ res erit animaduertã: vt. ſ. eo. l. j. §. j. hoc est cũ causæ cognitione [a] dabo: vt hic, & ĩ. j. eo. ĩ causæ. j. §. causa. & . l. in causæ. ij. in princ. & l. ꝙ sit. §. non semper. & l. non omia.

Probẽtur. oportet ergo ꝙ ꝓbet se læsum, & sui facilitate, aut dolo aduersarij: vt hic, & ĩ. §. proxi. ibi incõsulta facilitas &c. Alij dicũt sufficere si probet se læsum: & si aduersarius vult eũ excludere: probet diligẽtiam, vel iure communi vsum: vt. C. eo. de in integ. restitu. mi. l. non videtur.

Item non restituetur. sed cur secꝰ in solutione? ecce enĩ si soluero

---

a *Sententia.* quæ dicit fore liberum eum elapso tempore ad hoc constituto: vt. C. si man. ita fuerit alie. l. ij.

b *Videndum.* repetit quæstionẽ, ne videatur oblitus: vel ne audiens obliuiscatur propter longam interpositionem. sic. C. de vete. iur. enu. l. fina.

c *Nondum cõpetiit.* qa dies non venit.

d *Subueniri.* immo & hoc casu qũ emit & superiori quãdo vẽdidit minor. xxv. an. ĩdistinctẽ non videtur subueniri: vt. ĩ. de manu. l. is qui. §. nihil autẽ interest. quæ est contra. Sol. hic emit minor suis nũmis. vnde restitui potest: ibi nõ: vnde æquũ est fidem seruari, cũ eiꝰ nil interſit. Vel secũdũ Azo. hic nõ erat iusta causa manumittẽdi. Tu dic ꝙ ibi fuit pactũ factũ inter emptorem & seruũ, vbi habet locum cõstitutio missa ad Vrbiũ Maximũ: vt in prĩ. l. contrariæ. hic inter emptorem & venditorẽ, vbi habet locũ constitutio missa ad Aufidiũ Victorinũ: vt hic.

Vide In. & illa prima nõ distinguit sit maior vel minor, vt ibi. hæc. ſ. cõstitutio ad Aufidium Victorinũ sic: vt hic, & ĩ. j. defer. expor. l. ſi minor. Sed hodie etiã minor xxv. an. manumittit: ideo & alij tradere ad hoc poterat: vt insti. ex qui. cau. manu. non licet. §. cum ergo.

Volũtas. perseuerãs. non aliàs: cũ sui gratia pactum tale sit: vt infra, de ser. expor. l. iij.

Maiorẽ. xxv. annis.

Administrasset. i. administrare cœpisset.

Contra. id est prẽter.

Deponere. i. nõdum cœptam tutelam facile quis potest euitare excusando se: vt insti. de excu. tu. per totũ. & C. & ff. cœptã autem dimittere raro. Primo vt si reipub. causa abest, & trans mare: vt hic. Secundo si est silentiarius vel cõsiliarius principis: vt hic, & ĩ. de excu. tu. l. iurisperitos. & Co. de excu. tu. l. fi. Tertius est ratione senatoriæ dignitatis: vt infra, de excu. tu. & curat. ſpadonem. §. scire. Quartus si transtulit domicilium iussu principis: vt. ĩ. eo. titu. de excu. tu. vel cu. l. idem Vlpia. s. sunt & alij. Quintus si sit factus cæcus vel furiosus vel similis cõditionis tutor vel curator: vt. ĩ. de excu. tu. l. post susceptã. hi autẽ prorsus deponũt. Sunt & alij qui ad tẽpus deponũt: vt qui aliàs absunt reip. causa. Itẽ qui alicui negotiationi à principe sunt ꝓpositi: vt insti. de excu. tu. §. ij. & ĩ. de excu. tu. l. Geometræ.

Excusationẽ. non allegãdo aliquã de ꝓdictis causis pro vero.

Dubitabat. de hac quæstione.

Rettulit. consulendo ipsum. Accursius.

Contractum proponi. hæc ratio est falsa, & insufficiẽs: falsa, quia hic est quasi contractus: quia inter tutorem & pupillum & curatorem & adultum quasi cõtrahitur: vt insti. de oblig. ex quasi cõtractu. § tutores. & ex eo quòd sententia fuit lata in excusatione, ex qua quasi contrahitur: vt infra, de pecu. l. licet. §. idem scribit. quæ sunt contra. Insufficiens: quia si esset verum quòd non esset contractus vel quasi, tamen non deberet dari restitutio: vt suprà, e. ait prætor. in prin. quæ est contra. Sed expone hic. neque enim proponi contractum. ſ. talem, vel quid simile sup. quod restitutionem inducat. vere tamen est quasi contractus: vt dictum est.

Reducere. nunquid dando restitutionem? Dic quòd non, sed de facto tãtũ: quia excusatio. data absentibus aduleſcentibus nõ tenuit ipso iure: vt. C. si tu. vel cura. fal. allega. sit excu. l. j. & sic restitutio nõ datur: vt. ĩ. e. in causæ. ij. in prĩ. hęc placet. Alij dicũt ꝓ restitutionẽ, & dicũt eos contumaciter abfuisse, quia sueti: & sic tenuit sẽtẽtia. Sed hoc reproba: quia tunc nõ restituerẽtur propter dolũ cõtumacię: vt diximus ĩ. e. l. minor. Alij dicũt ꝙ absẽtes erãt ꝓbabili causa & necessaria, & fuerũt legitimè citati, & nõ inuenti: vnde tenet sententia: vt. Co. quõ & qñ iu. l. ab eo. & l. ea q̃. & hoc ꝓbari potest: & secũdum hoc princeps restituet: vt hic, & aliꝰ iudex, dummodo nõ minor cõtra sententiã maioris, vt. ĩ. eo. ĩ causæ. §. fi. & l. seq. licet hic innuat de prĩcipe tantũ: quia de aliis negare videt: vt. ĩ. eo. & si sine. §. sed quod. Ac.

* ꝓponantur. Flo.

† *No. secũdum Bald. minorẽ non restitui erga casũ & fortunã & concor. tex. in ꝓxi. seq. §. Tu vero vide apud Aul. Gell. lib. 6. ca. 2. quid sit factum.*

a *Concor. tex. ĩ. l. 1. ĩ. de restit. in integ. tex. ĩ. l. minor autem. ĩ. eod. & ibi Bal. quæ causa allegata debet probari: vt hic concor. tex. ĩ. l. na & postea. §. si minor. ff de in rem.*

r *Item non restituetur.* sed cur secꝰ in solutione? ecce enĩ si soluero

ſ *Sed fato.* id est, casu.

t *Neque enim.* item non videtur circumscriptus &c. vt. C. e. de in integ. resti. mino. xxv. an. non videtur. & infra, de fideiuſ. inter eos. §. pe. in fi. & infra, de sol. l. in pupillo. in fi. sed quid si vtilem emit? respon. idem, per. d. l. non videtur. Accursius.

u *Chasmate.* i. ruina versus abyssum: vt. ĩ. lolati. l. ex cõducto. §. sed & si

BIU Cujas

& si tabes. versi. sed & si ager. ibi, vt nusquam sit.

a *Restitui.* contra aditionem.

b *Restitutionem.* vt dimittat hæreditatem.

c *Restitutionem.* vt ab hæreditate abstineat.

d *Quod non prospexerit.* hoc dico afferre restitutionem, quod non &c. vt hic, &. ſ. de transact. l. cum hi. §. fi. & sic not. quod debet prospici quod euenire potest: vt. j. loc. si quis domum. §. idem quærit. & de hoc dixi supra, de iurisd. om. iud. l. si idem.

e *An sit.* vendidit minor minori pro. xl. q̃ valet. lx.

f *Captus sit.* vt qui captus est, restituatur.

g *Vel perdidit.* Not. melior est causa consumentis: vt hic, & infra, de verb. oblig. l. si seruum. §. sequitur. &. ſ. ne quis eum qui. l. j. in fin. & l. ij. Sed probo quòd nunquam habet locum restitutio. si enim amisit, non restituitur: vt hic. si non amisit, iure communi tenetur, cum sit locupletior: vt infra commo. l. iij. j. respon. ergo cessat restitutio: vt. j. eod. in causæ. ij. §. Pŏponius. & tamẽ hic in præcedenti respon. dicit dandam quando non perditur. Respon. per restitutionem consequitur vt totus contractus pro nihilo habeatur, & dilationes & pactiones non seruentur, & data restitutione vindicabo si extat, quæ non consequor si iure communi ago. intelligitur ergo de minore xxv. an. qui tamen est maior. xiiij. an. & non habet curatorem: aliàs suo iure vindicaret: vt C. de in integ. resti. mi. l. si curatorem. & insti. qui. alie. licet. §. nunc admonendi. sic. j. eo. si minor. Item quid si mutuans minor credidit alium maiorem? Quidam dicunt restitui mutuantem & si sit perdita, alij non.

Causa consumẽtis melior est.

h *Cum filiofamiliàs.* maiore. secus si minor: vt. j. e. si minor.

i *Contraxerit.* mutuando pecuniam contra Macadoñ.

k *Quàm senatusconsulti.* scilicet Macedo. vt hic, &. j. ad Maced. l. sed & si paterfa. in fi. & de iu. & fac. igno. l. regula. in prin. & hoc replicatione proposita, præhabita restitutione contra excep. Macedo. vt. j. de iureiur. l. nam postea. §. si minor. an autem Velleiano præponatur ætas, dic vt infra, l. proxi.

SI apud.] *CASVS.* Cum creditor meus esses, & minor esses: mulier quædam apud te nomine meo fideiussit, non nouandi animo. vtrum possis postea restitui, quæritur. & respon. quod non potes: nec habebis actionem contra mulierem: quia habes auxilium contra me creditorem antiquum. hæc vera sunt si sim soluendo. aliàs secus.

l *Interceſſerit.* animo nouandi.

m *Danda.* scilicet cum effectu.

n *Per exceptionem.* scilicet Velleiani.

o *Quia communi.* hæc nõ est bona ratio: vt. C. si tutor vel curat. interue. l. etiam. sed hoc quia & ipse priuilegium habet: vnde admittitur priuilegium contra priuilegium: vt infra, ex qui. cau. ma. l. fin. §. fi. licet non prorsus: vt hic.

p *Actio restituitur.* quando nouata erat: vt. C. ad Vell. l. si paternã.

q *Alioquin.* i. si non sit soluẽdo. fuit tamen ab initio: secus si nec ab initio fuit soluendo: quia tunc mulier in amplius non teneretur quàm reus, secundum H. quod non placet: quia & qui nihil habet, fideiussorem dare potest pro toto debito, cum ipse teneatur: vt. C. si cer. pe. l. incendium. & insti. de fideiuss. in prin. Et not. hic q̃ ex alterius inopia in alium datur actio: vt. ſ. tit. j. l. & elegã. ter. §. si quadrupes. &. j. de instit. l. ij. &. j. eo. cũ *Inopia.* mandato. &. j. ad. l. A. quil. qui occidit. §. pignori. &. j. si men. fal. mo. di. l. iij. §. competit. &. j. man. si procuratorem. in prin. &. ſ. de eo per quem fact. erit. l. fi. &. j. si quid in fraudem pa. l. si libertus. & de lega. j. l. plane. ij. §. j.

IN causa.] *CASVS.* Dixit. ſ. eo. l. versi. sciendum, quòd causa cognita dat restitutio: nunc vult dicere quæ vertantur in causæ cognitione: & hoc vsque ad. §. nunc videndũ. j. eo. in causę. Dicitur ergo hic q̃ minori non fideiussori succurritur per in integ. restitu. & hoc in prima. Item minore restituto non habebit fideiussor actio. mandati contra minorem. & hoc in secunda. Item minor debet petere in integ. resti. tam contra credi. quàm fideiuss. Ité si tu mihi mãdasti vt minori credã, & credidi: minore restituto tibi mandatori non subuenitur, vnde fideiussor tenetur, sed minor nõ tenetur neq; credi. neque fideiuss. [*CAVSA.*] Cõtrari cum minore: minor petit restitui contra me. dicitur q̃ me præsente dari debet ei restitutio, & causa cognita. [*INTERDVM.*] Minor vendidit tibi prædium suum, & ego illud prediũ Titio vendidi. nũquid potest iste minor restitui contra pos. id est Titium secũdum emptorem? & dicitur quòd iste minor restituitur contra emptorem secundum scilicet Titium, si ego primus emptor non sum soluendo: vel si minoris interest habere fundum. his duobus casibus restituitur minor contra Titium emptorem secundũ. Et hæc vera sunt quando iste Titius secundus emptor ignorat rem minoris esse: indistincte succurretur isti minori contra secundũ emptorem. & sic istis tribus casibus minor aduersus secundum emptorem restituetur. Sed nunquid Titius secundus emptor potest agere aduersus me de euictione, eo q̃ ab eo minor euicerit? Et respon. quod Titius iste potest agere contra me de euictione. Idem est si per plures manus res venditæ ambulauerint: vt minori succurratur in istis tribus casibus.

A

B

C

D

Inopia.

r *Fideiussori.* ſ. tibi: vt. j. de fideiuss. l. Marcellus.

ſ *In necem.* not. quod vni in alterius damnum non succurritur: vt. j. eo. auxilium. in prin. &. infra de in rem ver. si pro patre. §. versum. Ex quo quia dicit non esse æquum, collige quod non fui in dolo. aliàs etiam fideiussori contra me subuenitur: vt. C. de fideiuss. mi. l. ij. & infra, proxi. colligitur.

t *Erit mandati actio.* impetrata restitutione contra ipsum fideiussorem mandati agentẽ: vt. j. proxi. §. &. C. de fideiuss. mi. l. j. Sed nonne extinguitur principalis obligatio per restitutionem? quod si est, quomodo remanet accessoria: vt. j. de reg. iur. l. cum principalis? Rñ. Io. quia ciuilis tantum tollitur per restitutionem. i. vulneratur: sicut in re iudicata: non naturalis: vt. j. de condict. inde.

Iulianus.

perdidit[s]. Plane si minor annis cum filiofamiliàs[h] maiore contraxerit[i]: & Iulianus libro quarto Digestorum, & Marcellus libro secundo Digestorum scribit, posse in integrum restitui: vt magis ætatis ratio, quam senatusconsulti[k] habeatur.

XII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

SI apud minorẽ mulier pro alio interceſſerit[l], non est ei actio in mulierem dãda[m]: sed perinde atque cæteri, per exceptionem[n] summoueri debet, scilicet quia communi[o] iure in priorem debitorem ei actio restituitur[p]. Hæc si soluendo sit prior debitor: alioquin[q] mulier non vtetur senatusconsulti auxilio.

Minor restituitur, non autem fideiussor. Item restituitur aduersus principalem creditorem, & aduersus fideiussorem actione mandati agentem. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

IN causæ cognitione versabitur, vtrum soli ei succurrẽdum sit: an etiam his, qui pro eo obligati sunt: vtputa fideiussoribus. Itaque si cum scirem minorem, & ei fidem non haberem, tu fideiusseris pro eo: non est æquum, fideiussori[r] in necem[ſ] meam subueniri, sed potius ipsi deneganda erit mãdati actio[t].

Prosequitur eandem materiam: & declarat aliqualiter præcedentia, non autem ponit nouum casum. Bartolus.

Iulianus. & instit. de excep. §. item si. cui naturali etiam potest accedere fideiussor: vt. j. de fideiuss. l. fideiussor. j. §. fideiussor. & ita personalis tantum exceptio per restitutionem inducitur: vt infra, de except. l. exceptiones. ij. in fi.

a *In summa.* licet supra sit soluta quæstio: adhuc tamen examinat.

b *Perpendendū.* quod planum sibi erit si videat an dolo creditoris sit deceptus minor: vt tunc fideiussor restituatur: aliàs non: vt infra, de except. l. exceptiones quæ personæ. §. fin. Item & quando-

Subueniri. Flo. que etiam si non sit dolus, subuenitur in duobus casibus: vt. ff. de procura. l. minor.

c *Potest.* adhuc examinat prædicta.

d *Causa autem.* potest cum superioribus vel per se legi.

e *Et præsentibus.* nam causæ merita, &c. vt. C. si per vim vel alio modo. l. fi. & ideo præsentia hic exigitur: vt hic,

Præsentibus. Flo. &. C. de præ. mi. l. j. &

Ad hoc c. si tu. vel cura. ex fal. al-

Nam aliàs leg. l. j. & infra, e. l. etiā.

Nec quidquā §. fina. & in decre. iij.

Aliàs sunt quæst. ix. cap. omnia. &

Nisi esse præ in authenti. de hære. &

Contra, vel Fal. §. si vero absunt.

Absenti per col. prima.

Per contumaciā. quia tunc pro præsentibus habentur: vt in auth. de

Prædicto. iud. §. appellationes.

Ibi. §. quæ col. vj. si autē sunt ab-

Anno. sentes, & non contu-

Non c. cū ex mēses: tribus mensibus

Interea. ex- expectantur: vt in au-

Pura de rest. thenti. vt spon. largi. §.

In integrū. ad hæc. colla. ix.

g *Emisti.* nō cum decreto sicut opus fuit.

h *Potest.* scilicet minor.

i *Rem suam.* scilicet cum soluendo non esses.

k *Careat.* cum non habeas quod minor tibi vendiderit. Ioan. & interest sua ipsam rem habere: vt supra, eo. si ex causa. in princi.

l *Prætoria.* quatuor modis expone. Primo vt cognitio prætoria sine officio iudicis habeat locum, quando minor non fuit dominus. aliàs restituitur ad vindicationem: vt subiicit. Secundo dic quòd si habeat causam possidendi à minore prior emptor: tunc ad rei vindicationem restituatur: si autem non, licet ab eo emerit, quia prius habebat eam, tunc cognitione prætoria. Tertio dicas quòd tam officium quàm vtilis rei vindicatio simul dē-

D tur. Hoc Io. non placet: vt infra, eo. in causæ. §. Pōponius. Quarto dic (quod puto verius) quòd primo petatur restitutio in integrum per officium iudicis: vt. j. eo. ꝙ si minor. §. fi. per quam rescinditur alienatio: vt pro non facta habeatur. & sic rei vindicatione vtili agit: vt subiicit. & pones, vel pro &.

m *Pomponius.* aliàs est lex.

n *Vendidit.* cum decreto: vt hoc superiori casu.

o *Faciendam.* nisi interest habere rem: vt dixi.

p *Si vero non esset soluendo.* prior emptor.

q *Ignorantem.* secundum emptorem.

r *Planè. In eum.* scilicet posteriorē emptorē, nisi interest sua potius rē habere: vt. ff. e. si ex causa. in princip. &. ff. l. pxi. in fi.

s *Ed vbi restitutio datur.* contra posteriorem emptorem.

t *Poterit.* vt. j. de euic. l. minor. in princi. & facit infra, de solu. l. qui res. §. huic. Accursius.

u *Idem iuris erit.* vt quilibet ad auctorem suum redeat: vt infra, de euic. si pro re. §. fin. &. l. sequen. Minor tamē restituet id in quo locupletior est, suo emptori: vt infra, eo. ꝙ si minor. §. pe. Vel dic etiam illi quem conuenit ad rem: vt infra de leg. ij. qui solidū. §. j.

¶ In summa[a] perpēdēdū[b] erit prætori, cui potius subueniat: vtrum creditori, an fideiussori. Nam minor captus neutri tenebitur. Facilius in mandatore dicendum erit, non debere ei subueniri.* Hic enim velut adfirmator fuit & suasor, vt cum minore contraheretur. Vnde tractari potest[c] vtrum minor in integrum restitutionem aduersus creditorem, an & aduersus fideiussorem implorare debeat. & puto tutius aduersus vtrumque.

In his quæ fiunt causa cognita, requiritur quòd pars sit præsens: vel per contumaciam absens. Bartolus.

¶ Causa autem[d] *cognita, & præsentibus[e] aduersariis, vel si per cōtumaciam[f] desint: in integrum restitutiones perpendendæ sunt.

In integrum restitutio est scripta in rem: & ideo datur in subsidium contra eum ad quem res peruenit: licet cum minore nō cōtraxit. h. d. cum. l. seq. Bartolus.

¶ Interdum[t] autem restitutio in rem datur minori, id est aduersus rei eius possessorem: licet cum eo non sit cōtractum. vt puta rem à minore emisti[g], & alij vendidisti: potest[h] desiderare interdum aduersus possessorem restitui: ne rem[i] suam perdat, vel re sua careat[k]: &

A & ar. j. de rei vin. l. emptor. Item not. ꝙ ambulat emptio: vt hic. Item vltima voluntas: vt infra, de do. inter vi. & vxo. l. cum hic. §. oratio. Item legis potestas: vt. j. de fun. dota. l. erit.

IN causa.] CASVS in hac. l. (quæ continuatur vsque ad. l. Papinianus) est talis: Ita demum in integ. rest. datur, si aliud non supersit auxilium: vel quia iure actionis: vt in primo casu. vel ipso iure: vt secundo, scilicet si sit tutius. nam si habet aliam act. nō habebit in integrum restitu. secundum Ioan. licet M. dixit quòd competit in integ. resti. cū alio auxilio iure actionis competentis: quia ex quo communi iure tutus est absque litemo uenda vel recipienda. non erit restituendus. [POMPONIVS.] * *Flo. esset* Paterfamiliàs decessit Titio hærede instituto: & cum rogauit: vt nepti suæ huius testatoris res quasdam præstaret sub tali cōditione, vt si illa sine liberis decederet, eos hæredi restitueret à testatore rogata sub præmissa cō ditione. decessit institutus hęres præstitis illis rebus, quas rogatus fuit præstare. neptis autem cauit se illas restituturam hæredi hæredis: quod facere non tenebatur: quia hęredi & nō hæredis hæredi præstare tenebatur: & sic quia conditionale fuit secūdū fideicom. non transmittetur ad hæredes, cum prius decedat fideicōmissarius, quàm existat conditio. Dixerunt autem quidam ad cautionem indebiti interpositam restituendā eam, & si non competat condictio sine causa: sed dicit Pōponius ꝙ reuocatur cautio per condic. sine causa: aliud est quando ipso iure contractus non valet. [IDEM] Vendidi tibi librū: & te decepi, vel tu me decepisti. nihilominus valet vēditio: & tenebit cō tractus, licet alter nostrū decipiatur. [NVNC.] Hic quęritur qui sint iudices qui possunt dare rest. contra suam sententiam, vel cō tra sentētiā iudicis minoris quàm ipsi sint. vnde dicit ꝙ prefectus potest dare restitutionē cōtra suā sentētiam: licet à prefecto nō possit appellari. sed quę sit ratio diuersitatis, dicitur plene in litera. Dixi maiorē iudicē posse restituere cōtra sentētiā minoris: sed minor nō potest restituere cōtra sentētiā maioris. Sed vtrū contra sententiā principis possit dari in integ. rest. quęritur. Et respō. aut minor ostēdit manifestam suam læsionē: quia dicit se proditū ab aduocato: & tūc etiam contra sentētiam principis restituetur: & dabitur restitutio ab ipso principe. aut non ostendit manifestam læsionem, & hoc casu non restituetur. In fine dicit quòd princeps solus restituit contra suam sententiam: & etiam contra sententiam delegati sui. [NON SOLVM.] Notat hic cum. l. sequen. tria tempora. Primum si decesserit minor qui poterat restitui: & ei extitit maior hæres: poterit quidem iste maior restitui intra annum ex persona defuncti. Secundum tempus quando isti minori læso succedit alius minor: nunquid iste minor succedens poterit restitui? Et dicitur quòd sic, toto tempore suæ ætatis succedentis: & habebit etiam vtilem annum ex persona defuncti. Tertium tempus est quando minor maiori succedit: quia si isti maiori restat aliquid ex vtili anno cum decesset, succurretur isti minori succedenti: quia habebit totum tempus suę ætatis: & postquam fuerit factus iste hæres maior, habebit illud quod restabat defuncto de vtili anno.

B

C

D

BIU Cujas

a *Etiam hoc.* non solum ea quæ dicta sunt supra, eo.l. verum. §. sciẽdũ. vsque huc. Ité & aliud quod est supra, de in integ.rest.l.iij.

b *Competere.* & certe competit actio alia cum isto beneficio, secundum M. vt infra, eo.§. Pomponius. Item proprie hic ponitur alia: nam hic in integ.resti. iure actionis petitur: vt argumen. supra, eo.in causæ. §. interdum. secũdum eum. nam hoc officiũ actionem esse dixit. Sed contra dic in vtroque casu. nam cum alia nõ detur specialiter: vt p eũ dem.§. Pomponius. dicõ. & hic expone an alia detur, scilicet vt sic hæc non detur. Item nec iure actionis: sed officio iudicis hæc restitutio datur: vt infra, eo quòd si minor.§. fi. sed data restitutione antiqua actio vtilis intẽditur: vt supra, eo.l.in causæ.§. interdum. alibi autem extraordinariũ cum ordinario bene concurrit: vt patet. j.de rei vind.l.j.§.per hanc. improprie ergo ponit hæc dictio, alia: vt supra, de procu.l.nõ solum. §. quæritur. & quod dicit, actio, id est auxilium per quod dicat ipso iure nullum: vt subiicit. Contra eundẽ ergo non datur actio specialis, & in integ.resti. sed contra diuersos sic: vt. C. si tut. vel cura. interue.l. etiã. j. nisi in casu: vt infra, eo.cũ mandato.§. si autem. &

[2] IN causæ cognitione etiã[a] hoc versabitur, num fortè alia actio possit competere[b], citra in integrũ restitutionẽ[c]. Nam si[d] communi auxilio, & mero iure munitus sit: non debet ei tribui extraordinarium auxilium: vt puta [si] cum pupillo contractum est sine tutoris auctoritate, nec locupletior[e] factus est.

Item relatum est apud Labeonem: si minor circumscriptus societatem coierit[f] vel etiam donationis[g] causa: nullã esse societatẽ, nec inter maiores quidẽ:[h] & ideo cessare partes prętoris. Idem & Ofilius respondit. satis enim ipso iure[i] munitus est.

Condictio indebiti vel sine causa restitutionem non impedit. h.d. secundum vnam lecturam: vel eam impedit secundum aliã. Bartolus.

℣ Pomponius quoque refert libro vicesimooctauo, cum quidã hæres rogatus esset fratris[k] filiæ complures res dare ea cõditione[l], vt si sine liberis decesisset[m], restitueret[n] eas[o] hæredi: & hæc defuncto hærede, hæredi eius[p] cauisset se restituturam, Aristonem putasse[q], in integrum restituendam. Sed & illud Põponius adiecit[r], quòd potuit incerti[s] condici hęc cautio etiam à maiore. Nõ enim[t] ipso iure, sed per cõdictionem munita* est. Et generaliter[u] p̃bandum est, vbi contractus nõ valet: pro certo prætorẽ se nõ debere interponere.

Iste.§. continuatur ad superiora: ideo nõ indiget summario: intellige dummodo absit dolus, & non sit deceptio vltra dimidiã iusti pretii. Bartolus.

℣ Idem Pomponius ait, in prętio emptionis & vẽditionis naturaliter licere[x] contrahẽtibus se circumuenire[y].

Qui habent merum & mixtum imperium, possunt in integrum restituere etiam contra suam sententiam: & minor iudex non potest restituere contra sententiam maiorum. Bartolus.

℣ Nunc videndum [est,] qui in integrum restituere possint. Et tam præfectus vrbis, quàm alij magistratus[y] p̃ iurisdictione[z] dente conditione: vt. C. de cadu.tol.l. vna. §. sin autem aliquid. merito autem hæc cautio condicitur, cum sine causa sit exposita: vt hic subiicit. & infra, de condic. sine causa. l.j. & facit infra, ad Treb. l. hæres.

a *Bar. hic & Ioan. de Imo. in l. di us. de re iu.* est ratio in procuratore: vt ibi dixit. Sed quid[a] si exceptionem non actionem de iure communi habeat: an dabitur restitutio? Respon. Io. vtique: vt quia deceptus vltra dimidiam iusti pretij. Item da exemplum: vt infra, eod.si minor.§. minores. in j. & *Alex. in l. in puĩciali de noni ope. nunti. in addit. ad Bar. reputãt istam glo. sing. ad hoc quòd cui cũ petit exceptio, nõ cõ petit remediũ extraordinarium. Bolog.*

b *Competere.* bene dico versari, quia dubium. nam quod sequitur, non est dubium secundum Io. supple, vt scilicet restitutio non detur. nam &c. & sic est ar. à simili.

c *Restitutionem.* bene dico versari, quia dubium. nam quod sequitur, non est dubium secundum Io. supple, vt scilicet restitutio non detur. nam &c. & sic est ar. à simili.

d *Nam si communi.* not. quòd vbi habet locum commune auxilium, non debet extraordinarium peti: vt infra, de Carbo. edic. l. cum sine. in princip. & infra, ad muni. l.j. in fi. in gl. fi. ibi, superuacuum est &c. & ṡ. de eden. l. quædam. in prin.

e *Nec locupletior.* vnde ipso iure non tenet in eius præiudicium: vt insti. de auct. tu. §. j.

f *Coierit.* scilicet dolo inductus ad sociandum.

g *Donationis.* nã minor donauit quicquid in societate ponebat.

h *Nec inter maiores quidẽ.* vt infra, pro socio. l.iij. in fin. & l. v. §. fina. Sed quid si deceptus velit agere pro socio? Respon. potest: quia eius fauore tenet, & in odium alterius nullius est momenti: vt argu. j. de iure do. si res æstimata. §. j. in prin. nec dico vt ita teneat ex parte decepti si velit deceptus: quia sic penderet, quod est absurdum: vt supra, de neg. gest. l. Pomponius. immo statim ex sua parte tenet, & non alterius. nam alter dolum suum allegare non potest: vt. C. de ser. pig. da. ma. si creditoribus. Item quæro si deceptus agat, nunquid decipiens econtra aget? Videtur quòd sic: vt. C. de tempo. in integrum restitu. l. petẽdæ. Sed tamẽ dic cõtra. sed excipit: vt. j. de cõtrahẽ. emp. l. si in emptione. §. ité si emptor.

i *Ipso iure.* idem si venditio fiat causa donationis: vt infra, de dona. inter virum & vxo. cum hic status. §. si inter virum. Accursius.

k *Fratris.* scilicet testatoris.

l *Conditione.* apposita in reddendo: non autem in dando.

m *Decessisset.* scilicet illa filia.

n *Restitueret.* scilicet illa filia.

o *Eas.* scilicet res.

p *Hæredi eius.* scilicet hæredi hæredis, cui non tenebatur. cum enim conditionale hic erat fideicommissum hæredi dandum, nõ transmisit hæres qui vicem tenet legatarij, ad suum hæredem pẽ-

q *Putasse.* & bene, secundum M. sed male secundum Ioan.

r *Adiecit.* propric. & non corrigit secũdum M. sed secũdum Io. scilicet corrigendo dictũ Aristonis.

s *Incerti.* id est condictione sine causa.

t *Non enim.* bene dico restitutionem dandam. non enim &c. sic secundum M. in integrum restitutio datur, vbi aliud. auxilium ẽ speciale: vt & arg. C. [illegible] aduer. fisc. l.j. & infra, eo. Æmilius sed secũdum Io. non, & dic bene dico habere locum condictionem. non enim &c. & est argu. ṡ. in princi. huius. l. & infra, eo. cum mandato. Sed contra Io. est valde. C. de fideiuss. mi. l. si ea. nã ibi dolus dederat causam contractui. & dicitur consulendum fideiussori minoris. ibi ergo dabatur cõdictio sine causa, & restituitur. Sed dicas, ibi alio modo quàm per restitutionem succurritur. vbi ergo restituitur? Nam vbi fuit dolus incidens, nõ restituitur: quia quilibet maior ageret actione ex eo cõtractu. Sed forte fideiussor nõ: quia tantũ ex cõtractu stricti iuris tenebatur. Ité si nullus dolus fuit, nõ datur restitutio fideiussori: vt. ṡ. in causę. ij. respõ. quia ibi dolus dederat causam contractui & traditio facta erat: & fideiussor de euictione tenebatur: nec habet fideiussor cõdictionẽ sine causa, sed restituitur ipse & minor. Nã actio de dolo minori denegatur: quia restitui potest: vt. ṡ. tit. j. l. ij. §. idẽ. & l. quidã. sed nonne habet exceptionẽ? Respõ. nõ tollit restitutionem: vt in principio huius. l. notatur. Nec etiam ob. d. l. C. si aduer. fisc. l.j. quia ibi re ipsa & infra dimidiam fuit deceptus: non ex proposito. vnde restituitur actione communi: vt infra, proxi. §. Item non ob. alia infra, eod. l. Æmilius. quia ibi fuit prorogatum tempus in certum diem: illęque dies lapsus fuit. vnde venditor ad legem commissoriam redire potest: vt infra, de verbo. obligatio. l. cum stipulatus. Sed hæres emptoris quasi cum eo videatur contractum, hoc ipso quòd prorogatio facta est ei, in integrum restitui potest: & actionem ex empto quam recuperauerat per prorogationem, vt infra, de lege commiss. l. antepenul. §. fin. & l. sequen. amittit per cursum sequentis temporis.

u *Generaliter.* bene dico per condictionem, non ipso iure: quia tunc cessaret restitutio: quia non est opus, licet hoc casu cesset: quia est aliud auxilium commune.

x *Naturaliter licere.* id est de iure gentium: vt infra, loca. l. item ij. §. quemadmodum. tenet enim contractus nihilominus: sed deceptus, si quidem re ipsa, minor restituitur pro leui damno etiam, non pro minimo: vt supra, de in integ. resti. scio. maior non, nisi vltra dimidiam iusti pretij sit deceptus: vt. C. de rescin. ven. l. ij. & l. si voluntate. si autem ex proposito, incidenter tamen, agitur ex eo contractu: vt infra, de act. emp. l. Iulianus. §. si venditor. & diximus supra, ti. j. l. & eleganter. in prin. *ADDITIO.* Quærit hic Bal. an istud sit verum de iure diuino. Dic quòd non: nec de iure canonico, & hoc tenet hic Cy. in additione: quod intellige si dolus versetur: secus si bona fide contrahatur. & quod not. per Inno. in. c. j. in contracti. de vsur. & de emp. & ven. l. cum causam. & not. Arch. x. q. ij. cap. ea enim. §. hoc ius.

y *Magistratus.* maxime qui habẽt merum imperium & mixtum.

z *Pro iurisdictione.* id est inter eos qui sunt de sua iurisdictione, & infra

BIU Cujas

& infra quantitatem quæ sua iurisdictione continetur: vt.C.vbi & apud quem.l.ij.&.ſ.de iurisdi.om.iudi.l.fi.vel propter iurisdictionem quam habent. Magistratus autem municipales vel ciuitatum defensores non possunt in integrum restituere: vt.j.ad muni.l.ea quæ.& in auth.de defen.ci.§.iusiurandum.versi.nulla.in fi. col.iij. Sed videtur q̃ hodie possunt: cũ istud posit delegatus: vt.C. vbi & apud quem.l.fi. in fi. Nam ea tãtum delegantur quæ iure magistratus competũt: vt ſ.de offi.eius cui man. est iurisdic.l.j.in prin. Vel dic aliud in delegato: quia fungitur vice delegantis: vnde ille restituere videtur: vt d. l.C.vbi & apud quem. l.fi.&.ſ.de offi.eius cui man.est iurisdic.l.& si prætor.

a *Sententiam suam.* no. contra sententiam suã eundẽ dare restitutionem. Sed cõtra. C.sen. rescin.nõ posſ.l.j.&.C. de pœ.l. pœnam. &.j. de re iud.l.quod iussit. in fi.&.l.iudex. &.j.de quæstio.l.j.i fi.Sol. hic speciale in hac in integ.rest.arg.j.l.proxi.

b *Præfecti. Non possit.* vt.ſ.de offi.præfec.præto.l.j.in fi.

c *Querelã.* scilicet cõtinet.

d *Erroris.* scilicet iudic.ſ: vt hic,&.j.de ap. l.j.in prin.

e *Cõtinet.* propter quę duo datur restitutio: vt ſ.eod.l.j.in prin.

f *Minor autem. Non restituet.* nec etiam de appellatione cognoscit: vt.j. de appel.l.j. §. si quis. Sed contra sententiam paris restituit, cum contra suam restituat: vt.ſ. l.proxima.in fi.nõ autem de appellationibus cognoscit par: vt in authen.de ap.& intraquę tẽpo. §. fi. col.iiij. Sed videtur q̃ etiam contra sententiam maioris restituat: vt.C.ſi aduer. rem iudi.l.iij. Sed ibi nomen præsidis pro maiore accipitur quàm proconsulis, cum sit generale: vt.ſ.de offi.presi.l.ij.

g *Dixit.* contra minorem.

h *Et induci.* permittitur hoc casu.& ideo dicit, perraro.

i *Dicat.* supple,& restituit: dum &c.

k *Allegat.* id est non allegat ea quæ sunt dicta.i.dicenda pro causa. Vel non allegat coram principe in causa appellationis quæ sunt dicta pro causa prima. vel non allegat, id est non probat ea dicta, subſtantiuè dico, quæ sunt pro causa. Vel non allegat, id est non probat ea quæ dicta sunt pro causa, secundum Io. Sed nonne ipso iure sententia non tenuit in casu sequenti de aduocato: vt.C.de aduo.diuer.iud.l.j.quæ est contra. ergo restitutio non datur: vt.ſ.l. in causæ. in prin. Sol: ibi non est mero iure nulla, sed per restitutionem, vt hic. Vel hic non fuit præuaricator, scilicet cum aduersario, sed ad causam non venerat in odium istius falso dicens q̃ clientulus non satisfeciſſet. Vel distingue an pecunia fuit aduocatus corruptus, vt tunc sententia non teneat, vt ibi. an gratia, vt tunc teneat: vt.j.ad Trebel.l.seruo inuito.§.eum prętor. sed datur restitutio: vt hic.

l *Incolorate.* id est non allegando aliquam causam, secundum Ir.

ff. Vetus.

sua restituere in integrum posſunt, tam in aliis causis, quàm contra sententiam suam[a].

XVII. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

PRæfecti etiam prætorio ex sua sententia in integrum possunt restituere, quamuis appellari ab his non posſit[b]. Hęc idcirco tam variè, quia appellatio quidem iniquitatis sententiæ querelam[c]: in integrum vero restitutio, erroris[d] proprij veniæ petitionem, vel aduersarij circumuentionis allegationem continet[e].

XVIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

MInor autem magistratus, contra sententiam maiorum non restituet[f].

Aduersus sententiam principis non admittitur quis ad petendam restitutionem in integrum: nisi ex causa omissæ allegationis vel præuaricationis aduocati. Item solus princeps restituit aduersus suam sententiã, & sui delegati. Bar.

FSin autem princeps sententiã dixit[g], perrarò solet permittere restitutionem, & induci[h] in auditoriũ suum eum, qui per infirmitatem ætatis captum se dicat[i]: dum ea, quæ pro causa sunt dicta, non allegat[k], vel ab aduocatis proditum queratur. Denique Glabrionem Acilium diuus Seuerus & imperator Antoninus non audiuerunt, incoloratè[l] restitui desiderãtem aduersus fratrem post speciem[m] in auditorio eorum finitam. Sed & pro Sennio* [n] Seuero, contra res bis iudicatas[o] in integrum restitui[desideranti,] diuus Seuerus & imperator Antoninus permiserũt, in auditorio suo examinari[p].

Idẽ imperator Licinnio Frõtoni rescripsit: insolitum esse, post sententiam vice sua[q] ex appellatione[r] dictam, alium in integrum restitutionem tribuere, nisi solum[s] principem. Sed & si ab imperatore iudex datus cognoscat, restitutio ab alio, nisi à principe qui iudicem destinauit, non fiet[t].

Restitutio transit ad hæredem. & si quidem est hæres minor: non currit tempus restitutionis nisi finita minori ætate. Bar.

FNon solùm autẽ minoribus, verum successoribus quoque minorũ datur in integrũ restitutio[u], & si sint ipsi[x] maiores.

Summata est proximo. §. Bar.

XIX. IDEM libro quarto ad Edictum.

INterdum tamen successori[y] plus, quàm annũ[z] dabimus, vt est edicto[a] expressum: si fortè ætas ipsius[b] subueniat. nam post annũ vicesimumquintũ[c] habebit legitimum tempus[d]. hoc[e] enim ipso deceptus videtur[f], quòd cum posset restitui intra tempus statutum ex persona defuncti, hoc non fecit.

Plane si defunctus ad in integrum restitutionem modicum tempus ex anno vtili habuit[g]: huic hæredi minori post annũ vicesimumquintum[h] completum, nõ totũ statutum tẽpus dabimus ad in integrũ restitutionẽ, sed id dũtaxat tẽpus[i] quod habuitis, cui hæres extitit.

Absens ex causa necessaria tantum non

m *Speciem.* id est causam. Accursius.

n *Sed & pro Sennio.* pro præpositio. & Sennio Seuero est proprium nomen.

o *Iudicatas.* & forte secundo à principe in causa appellationis iudicatum fuit: vt conueniat prædictis.

p *Examinari.* an deberet restitui. Quid ergo fuit statutum? Respon. danda fuit restitutio ex noua causa: vt C.ſi sępius in integ.resti.l.j.&.ij.

q *Sententiam vice sua.* id est sui delegati: vt infra, proxi.ibi, sed & si ab imperatore &c.

r *Ex appellatione.* vt si à sententia alterius iudicis ad principẽ fuit appellatum. idem tamẽ in causa principali puto, vel sui delegati: vt j.subiicit.

s *Solum.* cum nullus sit maior eo: vt infra, ad legem Rho.de iac.l. de precatio. Accursius.

t *Non fiet.* vt. C.si aduer.rem iud.l.aduersus. item ipsemet: vt supra, in causæ.ij.in fi.

u *Restitutio.* intra annum vtilem.

x *Et si sint ipsi.* vt. ſ. de in integ.resti.l.non solum. & hoc tamen in tra annum vtilem: vt innuit.j.l.proxi.

y *INterdum. Successori.* scilicet minoris.

z *Plus quàm annum.* vtilem, hodie quadriẽnium: vt. C. de tempo. in integ.resti.l.fi.

a *Edicto.* quod non habemus.

b *Ipsius.* succedentis.

c *Vicesimumquintum.* suæ ætatis.

d *Legitimum tempus.* ſ.annum ex persona defuncti.

e *Hoc.* argumẽtatur, decipitur ex pſona sua: ergo restituitur ex persona defuncti, plenius quàm ſi ex persona defuncti tantum decipere retur.

f *Videtur.* id est videretur ſi diceremus currere tempus: & sic restitueretur, sed dicimus quòd non currit nunc ipso iure.

g *Ex anno vtili habuit.* ergo maior erat. Et sic no. quòd quandoque succedit maior minori*: vt.§. non solum. quandoque minor minori: vt hic in prin. huius.l. quandoque minor maiori: vt hic, &.C. de temp.in integ.resti.l.ea quæ.§.j. &.ij. & fi. quandoque maior maiori, & hoc est indubitabile: quia habet tẽpus quod restabat defuncto. Item no. q̃ hic annus vel quadriennium datur, vbi decipitur minor in contractu vel quasi. Si autem in tempore: quandoque currit, & non restituitur: quandoque nõ currit ipso iure: vt dices.j.eo.l.etiã. Quandoque currit, & restituitur. & tunc ſi lædit quadriennio, vel maiori tempore: datur quadriennium. ſi minori, datur id solum: vt infra, quando act. de pecu. est an.l.cum post.j.respon. & in fi. Hæc eadem distinctio in maioribus habetur: vt infra. ex qui.cau.ma.l.necnon. §. si quis sæpius.

* *ista glo. non conuenit cũ scriptis exemplaribus. Aeg. Per.*

h *Vicesimumquintum.* suæ ætatis.

i *Sed id dumtaxat tempus.* quod currit statim cum extiterit hæres, secundum Pla.& M. adeo vt si id modicum tempus labatur, nõ detur hæredi huic restitutio ex persona defuncti: quia omnino iure defuncti debet vti & vice vt dicitur in his quæ sunt apud

defunctum inchoata: vt ar. ff. de fun. do. l. si fundum quem Titius. nisi petat restitui ad modicum tempus ex persona sua: vt restituatur ex persona defuncti. Bul. autem post. xxv. an. tantum currere modicum tépus dicit: quod ex repetitione in litera facienda aperte innuitur. Sic enim dicit, huic hæredi minori post annum xxv. non totum tempus dabimus ad in integ. restitu. sed id dumtaxat tempus, repete, dabim? post vigesimum quintum annum quod habuit &c. Item similitudo superioris casus hoc probat, hoc est vbi minor minori succedit. Tunc enim secundum omnes vtilis annus qui cursurus erat defuncto, non currit hæredi minori nisi post vicesimũ quintum an. licet ex toto tẽpore suæ minoris ætatis posit restitui: sicut & defunctus in sua minori ætate tota restitui poterat. Si vero oppo- nas de litera quæ dicit, hoc enim ipso &c. vnde videtur q̃ annus vtilis currat ei statim, & quia decipitur si non petat restitui ex persona defuncti: & sic restituetur ex sua persona vt restituatur. Si enim ex persona tantum defuncti peteret restitutionem post vicesimum quintum an. quare proponeret etiam deceptionem minoris? Respon. geminus quidem fauor concurrere videtur, id est & suæ ætatis, & defuncti: vnus tamen tantum fauor velut originalis causa, quem habet ex persona defuncti, dat restitutionem ad rem ipsam: non secundus, quasi superuacuus. ar. duo hoc probant. ff. de procu. licet. §. ea. & infra, de tute. l. qui habet. §. quod autem. maxime ad tollendum circuitum: vt. ff. de condic. inde. l. dominus testamento. qui maximus fieret si peteretur restitutio restitutionis, & sic in infinitum: si ponas per diuersa tempora pluribus minoribus minores succesisse. Et si instes litera dicit, decipitur ex sua persona, ergo debet restitui ex sua persona: respon. verum est ipsum decipi, non ideo tamen restitui: quia in minimo damno hoc fallit, in quo decipitur, non tamen restituitur: vt. ff. de in integ. rest. l. scio. & infra. eod. l. quod si. §. non semper. & quod ibi facit paruitas damni: facit hic præcedens fauor. Item fallit vbicunque ex persona patris contractus descendit: vt. ff. eod. Aemilius. ibi, non me mouet &c. Vel expone decipitur. i. deciperetur si tunc curreret statim, sed non currit. Quòd autem vtile tempus vel totum, vel pars eius in vtroque casu, vt ait Bul. currat post. xxv. an. probatur aperte: vt. C. si ma. fac. ali. ra. ha. l. vl. in fi. & maxime iure nouo, vt. C. in quib. cau. in integ. rest. non est necesl. sancimus. nisi in casu: vt. C. de tempo. in integ. rest. authen. si minor. vbi secundum omnes multa sunt specialia: nec negare possunt: siue dicas nuptiarum contrahendarum, siue contractarum. Plus etiam, quia si finito. xxv. an. incipit reipu. causa abesse: nec tunc hoc tempus statim currit, sed demum eo reuerso: vt. C. de tempo. in integ. resti. l. j. ij. &. iij.

restituitur si potuit procuratorem dimittere. Barto.

Vide ad hæc no. per Inno. in. c. querelã. extra. de procu. & in. c. cum inter priorem de excep.

P *Apinianus.*] *CASVS.* Lex ista obscura & difficilis reputatur. Sed ita pone hunc casum vt habeas intellectum. minor contraxit cum aliquo, & læsus est: vnde potest restitui, & etiam debuit: vnde contigit quòd aliquod delictum commisit propter quod fuit relegatus: & in relegatione permansit per aliquod tẽpus: in quo, scilicet debuit petere rest. hoc est per biennium: pone in quadriennio vel. vij. an forte: postea autem reuersus est. vnde petit quòd id tempus quod in relegatione fluxit, ei restituatur. & dicit Pomponius eum non esse restituendum, id est quia ei non datur restitutio. sed Papi. quia vtilis annus ei currit, & duas sui dicti assignat rationes. Et est prima ratio. Nam iste minor procura. potuit dereliquisse: qui petiisset in integ. resti. quod cum nó fecit, sibi imputet. Alia ratio est quòd si relegatio ei infligatur tanquam pœna, non debet inde præmium expectare, vnde sperabat pœnam. & dicit quòd ista vltima ratio reprobatur. Nam delictum non habet aliquid commune cum venia ætatis, id est non concurrit cum errore veniæ petitio qui inciderat in contractu, & delictum quod ex malitia & dolo contingit. & h. d. Vnde in istius casus positione non fuit reprehensus in eo. s. q̃ fecit mẽtionem de prætore: quia siue adiit prætorem per procu. siue præsidem, tantumdem significat, & hoc dicit. [*SI QVIS.*] Minor deceptus fuit post. xxv. an. intra quadriennium: & petiit restitui inde, & super resti. litem fuit contest. & postea destitit. i. in ea causa vlterius non processit. nunquid fiet restitutio vt etiam post tẽpus quadrien. posit restitui? & dicit quòd non. Postea dicit quòd ille videtur desistere qui causam dimittit: non qui differt: vt in l. seq. quæ continuatur cum ista.

Litis contestatio non prodest postea desistenti. Barto.

¶ Si quis tamen maior viginti- quinque annis[l] intra tempus restitutionis statutũ, [litem] cõtestatus, postea destiterit, nihil ei proficit[m] ad in integrũ restitutionem contestatio: vt est sæpissime rescriptum.

XXI. IDEM libro decimo ad Edictũ.

B DEstitisse autem is videtur, non qui distulit, sed qui liti renuntiauit[n] in totum.

Quãdo minor est restitutus aduersus additionem: gesta per eum non rescinduntur. Itẽ eo restituto aduersus repudiatorẽ, gesta per procuratorem non irritantur. Bar.

C

D

a *Exuli.* id est relegato. Hic minor erat cum exulare cœpit, maior factus in quadriennio rediit. iure cõmuni maiorũ, quia procuratorem habere potuit, nõ restituitur, nec prorogatur. sed iure singulari minorũ sic: quia lapsus videtur, cũ potuit adhuc minor existens dare procuratorem curatore auctore, & nõ dedit. Vel dic q̃ maior erat. s. in quadriennio cum exulare cœpit, qui procuratorem dare potuit. Vnde hic restituitur in eo q̃ captus est cum minor esset: non autem prorogatur sibi tempus. petebat enim sibi prorogari tempus, vt computaretur tãtum ex die reuersionis illud quod supererat de quadriennio quãdo cœpit abesse, sed non auditur: immo distinguitur an potuit relinquere procuratorem, & tunc non prorogetur: vt hic. aut nõ potuit: vel reliquit, sed est mortuus, & sic non potuit etiam adire per procuratorem, & tunc prorogatur: vt. j. ex qui. cau. ma. sed & si per prætorem. §. j. & l. necnon. & l. si qua. §. j. & l. ab hostibus. j. respon. & C. de tẽp. in integ. resti. l. ij. & iij. Item quod dicit exuli, improprie ponitur. id est, relegato: vt. ff. de pu. iudi. l. ij. Si enim esset exul. i. deportatus: nihil omnino iuris haberet, & sibi vel cõtra eum nulla restitutio daretur: vt infra, titu. j. l. ij.

b *Statutum.* scilicet vtilis anni, vel hodie quadriennij. & in hoc bene dicit Papinianus.

c *Quia abfuit.* si habes adfuit per d, dic q̃ est ratio Papinia. quare non debeat prorogari, quia adfuit. i. pro præsente est habẽdus, cũ potuerit &c. Si habes per b, tũc est ratio remotiua. q. d. nó est hæc ratio sufficiẽs: quia abfuit: quòd ideo debeat prorogari, cum potuerit, & sic si non potuit adire, prorogatur: vt modo dixi.

d *Per procuratorem.* à principio dimissum: vel post in absentia constitutum. Accursius.

e *Nec dixit.* scilicet Papinianus.

f *Vbi erat.* ipse relegatus. s. vt in hoc notetur gemina reprehẽsio: tum quia nil dixit Papinianus de præside adeũdo per procuratorẽ, sic defectus reprehẽditur: vt infra ad legẽ Rho. de iac. l. fin. §. j. & fin. Et quia aliã prætermisit rationẽ. s. ideo quia potuit relegatus per seipsum adire præsidẽ cũ veniisset ad locũ tutũ illi relegato. Vel dic, vbi erat ipse preses, quẽ per procuratorẽ debuit adire, Vel dic, dixit, id est fecit. & sic non reprehenditur in aliquo. sic. ff. de in integ. rest. diuus. ibi, citatus non respondit. Acc.

g *Idem dicit.* Papinianus assignãdo rationẽ quare nõ debuit restitui: & sic reprehẽditur nõ in dicto, sed in causa siue ratione sui dicti, & iuste: quia non est indignus propter irrogatam pœnã, sed quia tempus præteriit. & hoc est, quid enim. &c.

h *Indignum.* eum restitui.

i *Delictum.* pro quo exulauit. Accursius.

k *Cum venia ætatis.* id est cũ negotio ex quo datur venia: vt. C. de do. inter vi. & vxo. l. si maritus. Et sic nõ ob. quia pro delicto datur venia quandoq;: vt. ff. e. si ex causa. §. nunc. & j. eo. auxilium, quia tunc commune habet.

l *Maior. xxv. annis.* factus. Accursius.

m *Proficit.* cũ liti expresse renuntiauerit: vt hic, & ff. l. proxi. sed & si non expresse renuntiasset, non perpetuatur hic restitutio per lit. contest. vt. C. de temp. in integ. rest. l. petendæ.

n *DEstitisse. Renuntiauit.* vt hic, & infra, de iud. destitisse. sic & infra, de inoffi. testa. Papinianus. §. si quis post. & C. de pact. l. post quam. & j. ad Turpil. senatusco. l. destitisse.

IN integrum.] *CASVS.* Minor institutus fuit: hæreditate adiuit, & legata à se relicta soluit de hereditate, & de hereditatis bursa: postea restituitur vt abstineat vel dimittat hær. nũquid tenetur minor reddere de suo proprio quod præstitit de bonis hæreditis? & dicitur q̃ nó. Idé ecõtra pone. minor institutus hære. repudiauit, restituitur vt adeat. nunquid habebuntur rata quæ gesta sunt medio tempore per procuratorem. & respon. quòd sic.

Expensum

BIU Cujas

a *Expensum est.* de bursa hæreditaria. Accursius.
b *Vel pretia eorum.* vt quia rogatus fuit vt quosdam emeret, & manumitteret: vt insti. ad l. Fal. §. fi.
c *Peruenerunt.* scilicet expensa sunt. Accursius.
d *Non sunt.* sed an ab alio? Respon. libertas non: vt infra, eod. si mulier. Nec contract⁹ rescinduntur: vt. j. de adqui. hære. quotiens: & de bo. auct. iud. pos. l. si non expedierit. §. j. legata vero repetuntur à legatariis condictione indebiti: vt infra, de condic. inde. l. ij. &. iij.

XXII. IDEM libro vndecimo ad Edictum.

IN integrum verò restitutione postulata aduersus aditionem à minore factam: si quid legatis expensum est[a], vel pretia eorum[b], qui ad libertatem aditione eius peruenerunt[c], à minore refundenda nõ sunt[d]: quemadmodũ per cõtrarium, cum minor restituitur ad adeundam hæreditatem[e]: quę antea gesta erant per procuratorem bonorum decreto prætoris ad distrahenda bona secundum iuris formam constitutũ, rata esse habenda Calpurnio Flacco Seuerus & Antoninus rescripserunt[f].

In his quæ minor facit vt procurator: non restituitur ad commodum domini. Itẽ vbi alia actio competit contra alium, denegatur restitutio, nisi ille alius existeret non soluendo. Bartolus.

XXIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

CVm mãdatu† patris filiusfamiliàs res administrat: non habet beneficium[g] restitutionis: nam & si alius ei mandasset, non succurreretur: cum eo modo maiori potius consuleretur, cuius damno res[h] sit cessura. Sed si euentu damnum minor passurus sit, quia quod præstiterit seruare ab eo[i], cuius negotia gessit, non potest, quia is non erit soluendo, sine dubio prætor interueniet[k]. Si autem ipse dominus minor sit, procurator[l] verò maioris ætatis: non potest facilè dominus audiri[m], nisi si mandatu eius gestum sit, nec à procuratore seruari res possit[n]. Ergo[o] & si ꝓcuratorio nomine minor circumscriptus[p] sit, imputari[q] debet hoc domino, qui tali commisit sua negotia. Idq; & Marcello placet.

Si minor aliena negotia gesserit absque mandato, potest restitui: alias sibi actio denegatur: nisi in integrum restitutionem cedere sit paratus. Bartolus.

XXIIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

QVod si minor sua sponte negotiis maioris interuenerit, restituendus erit: ne maiori damnum[r] accidat. Quòd si hoc facere recusauerit: tunc si conuentus fuerit negotiorum gestorum, aduersus hanc actionem non restituitur: sed compellendus est, quia *Mitius agitur cũ tutore, quàm cũ ꝓcuratore.* pro bono: quia ꝓcuratore pri⁹ minor excutere necesse habet, vt hic: sed non tutorẽ vel curatorem: quia potest alium eligere: arg. pro hac ratione. j. depositi. l. j. §. merito. &. §. hoc autẽ.

Fecit ad vt. c. ex vnedere-spali.

e *Hæreditatem.* quam primo repudiauerat.
f *Rescripserunt.* vt hic. & infra, de hære. insti. si quis ita institutus. §. fi. & si de suo soluit, retinet: vt. j. de bo. au. iudi. possi. l. si non expedierit. & facit. j. ad Trebel. l. cum hæreditas ex fideicommissi causa.

Vm mãdato.] CASVS. Filiusfamil. mandato patris cõtraxit: vel minor mandato alterius cuiuscũq; contraxit: puta vẽdidit, vel locauit, vel alio modo contraxit, & in contractu læsus fuit. dicitur quòd non restituitur neque pater, neque filius. & sic non ob. ff. l. iij. §. sed vtrum. Item dicit q̃ si aliquis extraneus mandasset isti minori, non restitueretur neque iste minor, neque extraneꝰ: quia &c. quia sic maior restitueretur: & hoc in prima. Postea dicit quod si minor contraxit mandato alterius, & aliqua expendit de suo, illa tamen non potest consequi ab eo qui mandauit: quia forte factus est non soluẽdo: dicit hic quod restituetur. Tertio dicit. Pone: minor mãdauit maiori vt contraheret in rebus minoris. ex illo contractu est læsus. Dicitur quòd ita demũ restituetur, si ille cui mandauit, factus est non soluendo. Sed pone casum conuersum: Maior mandauit minori vt contraheret, & contraxit: & deceptus est: non restituetur: quia sibi imputet qui tali mandauit.

g *Non habet beneficium.* immò, vt. ff. eo. denique. §. sed vtrum. ibi, proinde si iussu &c. Sol. ibi iussit: hic mandauit: quod aliud est: vt insti. de Atti. tu. §. pe. Vel hic in re paterna: ibi in peculiari. Vel secundum Io. hic non habet beneficium, scilicet pater. filius autem sic: vt ibi. Quidam etiam dixerunt vt si totum contractum velit rescindi filius, non possit: vt hic: sed vt sua persona tantum eximatur, potest: vt ibi. quod nihil est: quia hoc petere non potest vt totus rescindatur: vt ibi dixi. Vel verius secundum Azo. hic mandauit vt rem pro decem venderet, quæ valet viginti: non restituitur nisi pro expensis si mandator pater vel extraneus non est soluendo: & hoc subiicit, sed si ex euentu & cætera. Sed quid si simpliciter mandauit vt fundum venderet: & is vendidit pro decem, cum valeret viginti? Respon. dici potest minorem restitui etiam mandatore existente soluendo.

h *Res sit cessura.* cuius mandato gerebat: secus si sine mandato: vt infra. l. proxi. in princi.
i *Ab eo.* extraneo vel patre cum esset emancipatus.
k *Prætor interueniet.* sed quomodo? Respon. vt licet pro decem dederit mandato domini rem quæ valebat. xx. & ideo quo ad dominum nil possit ei imputari: tamen tunc supplebitur pretium iustum: vt tali medela sibi consulatur per retentionem: vt supra, de procu. l. quæ omnia. in fi.
l *Procurator vero.* i. procurans. nam statim distinguit.
m *Audiri.* si velit restitui contra eum qui contraxit cũ procuratore suo. Sed contra. C. si tu. vel cu. inter. l. antepe. &. l. fi. Sol. aliud in tutore vel curatore: vt ibi. aliud in procuratore: vt hic. Sed quæ est ratio? forte ea; quia tutor gerit ex necessitate: ꝓcurator ex voluntate. Vnde mitius est cũ tutore agendum. mitius autem cũ eo agi probo: quia ꝓcuratore
n *Possit.* quia non est soluendo: & forte hoc casu intelligitur cũ mã dauit simpliciter vt vẽderet. si autẽ vt pro viginti venderet q̃ valebat plus: cum fecerit secundum mandatũ, non videtur teneri minori actione mandati. & sic poterit minor restitui vt pro eodem debeat haberi cum destituitur actione mandati, etiam cũ est ille nõ soluẽdo.
o *Ergo.* quia restituitur minor tãtum: ergo non maior. & est idem supra. ij. respon.
p *Circumscriptus.* cum esset ꝓcurator ĩ primo & secundo casu legis.
q *Imputari.* vt. ff. l. iij. §. fi. & l. seq. &. j. de insti. sed & si. §. fi. Accur.

Qvod si minor.] CASVS. Ista lex cõtinuatur cum præcedenti. Dic ergo quòd in rebus alterius contraxit minor sine mandato: in hoc casu restituetur, ne alius per eum damnificetur. Sed quid si noluit restitui? Dicit quòd conuenietur act. neg. gest. & per illam conuentus compelletur cedere in integrum resti. &c. [*NON SEMPER.*] Ex prædictis apparet minoribus in factis suis subueniri, sed illud non erit semper vt in omnibus factis suis subueniatur & restituatur: Nam sic priuarentur communione hominum, cum nullus cõtrahere vellet cum eis, & sic magnum damnũ sustinerent: hoc tamen ad bonum & æquum erit reducendũ. & hoc dicit. [*SCAEVOLA.*] Minor institutus est: vel aliàs est ei delata hære. repudiauit illam, & sic illa hære. peruenit ad substitutum. si iste minor velit rehabere, audiendus est: si sunt omnia integra: aliàs non restituetur ipse minor. Item & multo minus restituetur hæres istius minoris. [*SI SERVVS.*] Seruus meus decepit minorem re ipsa in aliquo contractu: non animo decipiendi. teneor de eo quod ad me peruenit: quia minor poterit in id quod ad me peruenit restitui, & nisi ad me peruenit teneor de peculio petita similiter in integ. rest. & si non habeo peculiũ serui, nec peruenit aliquid ad me: tũc si seruus vel filius dolo induxit minorẽ ad contrahendum: seruus verberabitur ꝓpter dolum suum, vel noxæ dedetur: filius autem fami. conuenietur & dãnabitur propter dolũ suum conuẽtus act. ex eo cõtractu. [*RESTITVTIO.*] Minor vult restitui ad rem quã vendidit mihi. ego restituar ad pretiũ: quia minor debet restituere pretium mihi, postquam petit rem restitui. hæc vera sunt nisi perdidit iste minor pretiũ, & hoc probet: quia tũc iste minor non tenetur mihi reddere pretiũ, & est simile: quia & si quis mutuat minori sedẽti in ludo perditionis, non redditur q̃ mutuatur si fuerit perditũ. sed facilius datur actio emptori pro pretio, quàm ad mutuũ: quia fauorabilis est: sed vtrobiq; tamen idem est: quia si habet saluã pecuniã, restituetur & repetetur: aliàs si amissa est, non restituetur, & hic minor qui petit restitui, petit misericordiã à iudice, & iudicis officium implorat, nõ autem iure act. petit restitui: sed officio iudicis implorat antiquæ actionis restitutionẽ.
r *Restituẽd⁹ erit.* aduersus secum contrahentẽ in rebus domini.
s *Damnum accidat.* sed in quo si ratum non habet? Respon. vt

BIU Cujas

quia rem emit de pecunia domini: nec eam rem ipse reddere vult: vel non potest: vnde ad pecuniam restituitur.

a *Procuratorem eum.* cuius negotia gesta sunt: & sic poterit cedi hoc ius. sed eôtra. j. de admi. tu. l. ex pluribus. So. ibi est adeo personale, vt nec ad hæredem trâseat: hic sic, &. ē. eo. l. minor. ij. §. fin.

Item hic aliud fieri nō poterat: ibi erat actio quæ poterat cedi. Item contra. C. de qui. mu. vel præsta. ne. li. se excu. l. j. li. x. sed ibi non erat cessio: sed quędam factorum cōmissio quę per alium facere volebat. & facit. j. de admi. tu. l. si minoris. ibi vide.

* auxilio

sic ei cedere auxilium* in integrum restitutionis, vt procuratorem[a] eum in rem suam faciat, vt possit per hunc modum damnum, sibi propter minorē contingens resarcire:

Cessa cum minoribus rescinduntur si aquitas suadet: quod est quando sui facilitate minor decipitur. Bartolus.

¶ Non semper autem ea, quæ cum minoribus geruntur, rescindēda sunt: sed ad bonum[b] & æquum redigenda sunt[c]: ne magno incommodo huius ætatis homines adficiâtur nemine cum his contrahēte: & quodammodo commercio eis interdicetur[d].* Itaque nisi aut manifesta circunscriptio[e] sit, aut tam neglegēter[f] in ea causa[g] versati sint: prętor interponere se non debet. ¶ Scæuola noster aiebat: Si quis iuuenili leuitate ductus, omiserit vel repudiauerit hæreditatē, vel bonorum possessionem: si quidē omnia in integro sint, omnimodo audiendus est †. Si verò iam distracta hęreditate, & negotiis finitis, ad paratam pecuniam laboribus substituti veniat: repellēdus est[h]. multóque parcius ex hac causa hæredem minoris restituendum esse.

ali. inter dicetur.

†Sic qui vocatus ad electionē repudiauit, scilicet exspōdit se nol presse. Vel hic loquitur le interesse electioni: si ibi cum nō habuit. vel veniat ante electionē & ea fuit hæreditas: ibi quædam res. scrutinium, admitti debet: quia sunt integra. de hoc per glo. in. c. ecclesia vestra super verbo, adiicere. ante finē. in verſi. si autē ante electionem extra de elect.

In integrum restitutio datur contra patrem vel dominum cum adiectione de peculio, vel de in rem verso. Item ex dolo datur noxalis. Bartolus.

¶ Si seruus vel filiusfamiliàs minorem circumscripserit: pater dominúsve, quod ad eum peruenerit, restituere iubēd[j] est[k]: quod non peruenerit, ex peculio[l] eorum prędstare. Si ex neutro satisfiet, & dolus[m] serui interuenerit[n]: aut verberib[o] castigandus, aut noxæ[o], dedendus erit. Sed & si filiusfamiliàs hoc fecit: ob dolum suum condemnabitur[p].

Per restitutionem omnia reponuntur in pristinum statum prater ea de quibus minor laderetur. Bartolus.

¶ Restitutio autem ita facienda est, vt vnusquisq; integrum* ius suum recipiat. Itaque si in vendendo fundo circumscriptus restituetur: iubeat prætor emptorem fundum cum fructibus reddere, & pretium recipere[q]: nisi si tunc dederit, cū eum perditurum non ignoraret[r]: sicuti facit in ea pecunia, quæ ei consumpturo creditur[s]. Sed parcius in venditione[t]: quia ęs alienum ei[u] soluitur: quod facere necesse est: credere autem, non est necesse[x]. Nam & si[y] origo contractus ita constitit vt infirmanda sit: si tamen necesse fuit pretium solui, non omnimodo[z] emptor damno adficiendus est.

Hac restitutio petitur per officium iudicis, non iure actionis. Bartolus.

¶ Ex hoc edicto nulla ꝓpria[a] actio vel cautio proficiscitur. totum enim hoc pendet ex prętoris cognitione[b].

a *Procuratorem eum.* cuius negotia gesta sunt: & sic poterit cedi hoc ius. sed eôtra. j. de admi. tu. l. ex pluribus. So. ibi est adeo personale, vt nec ad hæredem trâseat: hic sic, &. ē. eo. l. minor. ij. §. fin.

b *Ad bonum.* id est ad vtilitatem & æquitatē.

c *Sunt.* denegādo restitutionē quandoque.

d *Interdiceretur.* vt hic. &. j. ad Vell. si mulier tanquam. & dixi. ē. eo. & si fine. §. idem faciūt.

e *Circunscriptio.* ſ. dolo aduersarij.

f *Neglegenter.* sui facilitate.

g *Causa.* vt sint digni restitutione.

h *Repellendus est.* immo admittendus videtur per restitutionem: vt. C. de repu. hære. l. fin. in fi. quæ est cōtra. Solu. hic loquitur de extraneo hærede: ibi de suo. hoc non valet: quia dicit hic, omisit vel repudiauit. Nisi dicatus ad eas omisit tacendo, repudiauit, scilicet exspōdit se nolle. Vel hic loquitur cum habuit substitutū: si ibi cum nō habuit. vel hic vendita fuit hæreditas: ibi quædam res. Vel hoc ius vetus. Vel hic in maiori ætate fuerunt vendita, ibi in minori. Vel hic à substituto: ibi à creditoribus. Vel hic laborat ad peculiā parādam: ibi nō. Circunscripserit. emēbo ab eo: & sic re ipsa.

k *Iubendus est.* scilicet petita restitutione forte. & sic in sequēti.

l *Ex peculio.* sic. j. de act. & oblig. l. ex contractibus.

m *Et dolus.* hic mutat casum quando dolo.

n *Interuenerit.* extra contractum: vt supra, de dolo. l. si oleum. §. penul. vel etiam in contractu, quia dedit causam contractui: vnde maior de dolo vt ibi minor restituitur, vt hic.

o *Aut noxæ.* not. datur pro noxa, vel ad verberandum, & tamen de peculio agitur: vt infra, de actio. & obligatio. l. ex contractibus. sic & in qualibet noxali ad aliud agitur, & aliud consequitur: vt infra, de re iudi. l. miles. §. decem. Sed electio cuius erit de verbere, vel de noxa? Respon. domini, non minoris: vt infra, de iniur. l. sed si vnius. §. cum seruus. Item not. quòd vbi pecunia deest, in corpore suppletur: vt supra, de iurisdic. om. iudi. si quis id. §. in seruos. & de in ius vocan. l. fin. & infra, de pœnis. l. j. §. generaliter. &. C. de ser. fugi. l. quicumque. §. quod si. & dic vt ibi no. secundum H.

Pecunia deficiente suppletur in corpore.

p *Condemnabitur.* sed quomodo, cum nihil habeat? Respon. fiet executio cum aliquid habebit.

q *Et pretium recipere.* ſ. præcipiendo isti ꝙ reddat.

r *Non ignoraret.* vel ignorare non debuisset: vt arg. j. quod vi aut clam. l. Seruius. & subaudi hic, & perdidit. aliàs non: vt supra, eod. l. ait prætor. §. pe. secundum Ioan.

ſ *Creditur.* quia nec hic repetitur si consumpserit. Io.

t *In venditione.* ſ. denegatur pretium restitui emptori.

t *In venditione.* non ita prompte denegatur actio in emptorem: quia fauorabilior est persona soluentis quàm credentis, quo ad probationes & præsumptiones propter necessitatem quæ imponitur soluenti, non mutuanti: vt subiicit, & argu. C. de calum. l. mater. & infra, depo. l. j. §. merito. Idem tamen dicitur vtrobique: vt infra, eod. patri. §. si pecuniam. ar. supra, eo. §. non semper. vers. Scæuola. & vbicunque ponitur in aduerbiū, maxime.

u *Et.* minori vēdēti.

x *Non est necesse.* nisi quis promiserit credere: quod raro fit.

y *Nec & si.* i. quamuis.

z *Non omnimodo.* sed salua pecunia ei restituitur semper: siue soluit, siue credidit qui minori: vt infra. eod. patri. §. j. & supra, eo. ait prætor. §. pe. licet promptior ratio sit in solutione debiti quàm in mutuo. si autem non est salua, nunquam repetitur: vt infra, de admini. tut. l. si sine hærede. §. interposito. & hoc secundum Io. sed Placen. aliud in solutione quàm in mutuo dicit. Nā in solutione si soluit minori consumpturo, & sedenti in ludo perditionis, restituit si habet: aliàs non. vbi vero soluit non sedenti in perditionis ludo: siue habet, siue non: reddit. Hoc male: quod reprobatur in. d. l. infra, de admi. tut. si sine hærede. §. interposito. vbi vero dedi mutuum sedēti in perditionis ludo, etiā si habet, nō restituit. hoc male. Si vero nō sedēti dedi, reddit, si habet: aliàs non. Cui vtrique male dicto valde obstat. d. l. infra, eod. patri. §. si pecuniam. Nam aut loquitur lex illa patri, quando non sedebat in ludo perditionis, & tunc deberet secundum Plac. restituere solutam pecuniam: siue habet, siue non, quod ibi negatur in vltimo respon. aut vero quando sedebat, & tunc non debet restituere mutuam pecuniam, etiam si haberet. quod ibi negatur in primo respon. vt & infra, eo. si minor. ij. Si autem mutuetur maiori: siue consumitur, siue non: siue habeat eam, siue non: semper dabitur repetitio, licet sit argu. contra. infra, man. si vero non re. §. si adolescens. & infra, pro emp. si quis cum. & infra, qua. re. ac. non da. l. ij. Sed hæc vltima loquitur cum collusores contraxerunt inter se: secus si extraneus cum lusore. Vel id in actione de euictione: aliud in principali. Item no. infra, eod. si minor. ij.

a *Propria actio.* hoc est contra M. qui dicit quòd iure actionis petebatur restitutio ista: vt dixi. supra, e. in causæ. ij. in princi. nec ob. supra, eod. in causæ. j. §. interdum. &. C. ex quibus caus. mal. fi. quæ sunt contra: quia primo per officium petitur restitutio: vt hic: qua data datur prima actio vtilis: vt in contrariis.

b *Cognitione.* id est iudicis officio.

[*Illud.*] CASVS. Minor. xxv. ann. indebitum soluit ex aliqua causa ex qua non competebat restitutio: puta ex. l. Aquil. debitum tamen ab aliquo. dicit ꝙ id solum vtili actio. repetet: prius tamen restitutus. Nam maioribus repetere licet quandoque: puta vltra Falcidiam soluentibus per errorem facti, & hoc dicit. [SI TALIS.] Superius dictū est quòd minor in factis suis restituetur quandoque. si quis petat restitutionem: certe ipse minor

petere

petere potest per se restitutionem. Item potest restitui per procuratorem, si de hoc habuerit speciale mandatum. vel si non: dicit quòd cauere debet procurator de rato, id est quòd minor habeat ratũ: vt in l. sequen. & etiam defensor illius contra quem petitur restitutio, si ipse aduersarius minoris absit, cauet iudicatum solui.

a *Non est.* vt ex causa quæ per inficiationem crescit: vt. C. de cõdic. indeb. l. ea quæ. Itẽ quãdo tãtum naturale debitum est ex ignorãtia iuris solutum: vt infra, de condict. indeb. l. interdum. & C. si aduer. solu. l. indebito.

b *Actio.* i. condictio indebiti petita prius restitutione.

c *Cũ & maioribus.* per errorem facti soluẽtibus vltra Fal. vt. C. ad. l. Falc. l. error.

d *Ipso postulãte.* sed an petet cũ auctoritate tutoris vel curatoris? Respon. sic, vt. C. de auct. præstan. l. iiij. Item in constituendo procuratorem an exiget auctoritatem tuto. vel cura? Respon. sic, vt. C. de procu. l. neque.

e *Nõ debet.* nisi & speciale de hoc habeat mãdatũ. Et sic no. specialẽ casum vbi speciale desideratur mãdatum: vt hic, & C. etiã per procu. cau. rest. in integ. agi posse. l. j. & j. de reli. l. vel quæ. ibi, ex hæredatis &c. & dixi. ŝ. de procu. Pompo. in gl. & pater valetudine. Regulariter contra: vt infra, pro socio. l. actione §. renuntiare. & infra, de sol. vero. & infra, de iniu. l. sed & si vni[9].

f *Quod si. Iudicatum solui.* & nihilominus de rato: vt. ŝ. de procur. non solum. §. est & alius casus. Accursius.

Pari.] CASVS. Filius dedit alicui damnum: & ita. l. Aquitenebatur. dicitur quòd pater poterit petere eius nomine restitui, etiam filio inuito. Et est ratio: quia nondum pater tenetur de peculio, sed demũ lata sententia iudicati tenebitur. Nam filio in illa act. condẽnato tenebitur pater de peculio. Alij tamen cõsanguinei non audirẽtur volẽtes eius nomine restitui eo inuito, nisi forte ei bonis sit interdictum, & sic in ipsorum curam ceciderit. [*SI PECVNIAM.*] Minor pecuniam mutuam accepit: eam consumpsit vel amisit. dicitur hic quòd non tenetur iste minor. Sed pone retento eodem casu primo. quia scilicet, pecuniam mutuam acceperat à me, illam alij Titio, scilicet, qui non est soluendo, mutuauit. Dicitur quòd in amplius non tenebitur iste minor, nisi vt creditori suo, scilicet mihi credat ac. scilicet, contra illum Titium cui ipse mutuauit. Quid si ex ista pecunia quam mutuam accepit à me, emit prædium, plus dedit pro pretio quam valeat, vnde etiam hoc casu deceptus fuit? Dicit quòd restituendus erit minor vt pretium recipiat cum vsuris perceptis & percipiendis, & prædium cum fructibus recipiat. Idem etiam si sua propria pecunia emit: quia & tunc restituetur minor: vt supra, secundo casu dicit. Sed pone: minor prædium vendidit, & in eo fuit deceptus. dicitur quod minor in hoc casu prædium recuperabit cum fructibus, & pretium in quantum fuerit factus locupletior, restituet: & hoc dicit. [*SI MINOR.*] Si minor liberauit debitorem suũ per acceptilationẽ, & sine causa: restituetur minor cõtra debitorẽ vt reponat se in obligationẽ, & pignora & fideiuss. Item si duos reos habeat minor, & vnũ liberauit per accep. restituetur contra vtrũque. Vnde quocũque modo nouauerit obligationẽ suam, & deceptus sit, restituetur: vtputa si accipiat debitorẽ inopẽ pro diff. Vetus.

Si minor soluit indebitum: persona interdum facit locum repetitioni. Bart.

XXV. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

ILlud nullã habet dubitationem, quin minor si nõ debitũ soluerit ex ea causa, ex qua iure ciuili repetitio non est[a]: dãda sit ei * vtilis actio[b] ad repetendum: cum & maioribus[c] vigintiquinque annis iustis ex causis dari soleat repetitio.

Restitutionem debet quis petere per se, vel per alium procuratorem habentem speciale mandatum: de quo si dubitetur, cum cautione de rato admittitur. h. d. cum princ. l. sequen. vsque ad §. quòd si is. Bart.

Si talis interueniat iuuenis, cui prẽstanda sit restitutio: ipso postulante[d] præstari debet, aut procuratore eius, cui idipsum nominatim mãdatum sit. Qui verò generale mãdatum de vniuersis negotiis gerendis alleget: non debet[e] audiri.

XXVI. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

QVod si de speciali mãdatu dubitetur, cũ restitutio postuletur: interposita stipulatione, *ratam rem dominum habiturum*, rei potest mederi.

Procurator eius contra quem petitur restitutio, sustinet partes rei: ideo debet cauere iudicatum solui. Bartolus.

Quòd si is, qui circumscripsisse dicetur, absit: defensor eius satis iudicatum[f] solui dare debebit.

In casibus in quibus requiritur speciale mandatum, coniuncta persona admittitur si prætendit propriũ interesse: aliàs secus. h. d. quam legem not. quia istud principium non est forte alibi. Bartolus.

XXVII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

PAtri pro filio[g] omnimodo prẽstanda[h] restitutio est, licet filius restitui nolit[i], quia patris periculum agitur, qui de peculio tenetur[k]. Ex quo[l] appareret, cæteros adgnatos * vel adfines alterius esse cõditionis: nec aliter audiri oportere, quàm si ex voluntate[m] aduleſcentis postulent: aut eius vitę sit iste aduleſcens, vt merito etiam bonis ei debeat interdici. [n] †

Minor aduersus creditorẽ qui mutuauit restituitur si pecuniam dissipauit, vel ex ea debitorem non idoneum adquisiuit, vel prædiũ emerit pretio cariori: quo casu restituet minori, quatenus est locupletior. Bart.

Si pecuniam, quam mutuam minor accepit, dissipauit: denegare debet[o] procõsul creditori aduersus eum actionem. Quòd si egẽti minor [eã] crediderit[p]: vlterius procedendũ non est, q̃ vt iubeatur iuuenis actionibus suis, quas habet aduersus eum, cui ipse credidisset, cedere[q] cre

A uite, restituetur quidem hoc casu minor in debitorẽ primum. s. liberatũ. [*ADVERSVS.*] Quidam minores decepti veluti viles vel plebeij vel cæteri similes possunt restitui contra homines in dignitate positos eo q̃ cõtra ipsos denegatur de dolo actio. & hoc est regulare: nisi forte poneres quòd de dolo agere non permittãtur: quia libertus vel filiusfa. sit, quia nec isti restitui possunt.

g *Patri pro filio.* s. conuento secundum Io.

h *Præstanda restitutio est.* imò videtur deneganda: vt. ŝ. e. l. iij. §. sed vtrum. ibi, an hoc auxilium &c. quæ est contra. Sol. secundum Io. hic loquitur quando filius dedit damnum alicui per culpã: vnde cõueniebatur filius actione legis Aquiliæ: qua cõuentus restituitur pater pro filio. i. nomine filij etiam eo inuito. Et q̃d dicit, tenetur, dic. i.

* *Vulg. cõteneri potest data sententia contra filiũ, non prius: vt. j. de pec. l. iij. §. idem scribit. &. j. de noxa. l. quotiens. &. l. seq. Item ideo per culpam dixi: quia tunc in totũ restituitur: vt pro non delinquẽte habeatur: vt. C. si aduer. delict. l. j. secus si per dolũ: vt. ŝ. e. si ex causa. §. nunc vidẽdum. & in. l. cõtraria loquitur quãdo iam pater de peculio tenebatur. sic enim loquitur secũdum vnũ sensum. ŝ. eo. l. cũ mandato. j. respon. quæ est similiter contraria. Nã ibi subaudi. s. pater secũdum Io. cum iam de peculio tenebatur. Alij dicunt quòd hic pater vt legitimus administrator vel defensor pro filio conuenitur: vnde restituitur pro filio. & hæc restitutio etiam patri prodest si de peculio cõuenitur: licet fideiussori restitutio minoris non prosit, sed sua quandoque. Si autem pater nomine suo conuenitur, nunquam est restituẽdus: licet fideiussor restituatur quandoque si cõueniatur. Alij dicunt q̃ hic loquitur mortuo filio, & quod dicit tenetur. s. post mortem vsque ad annum. Alij dicunt quòd hic petit pater totum contractum rescindi idcirco, quia sibi prodest ne de peculio teneatur. prima & secunda verior est. Accursius.*

† *Ludo. Rõ. in suis sing. fo. 8. singu. 224. extollit valde istum tex. de quo ibi per eũ, & vide interpret. hic. Bolog.*

i *Nolit.* no. quòd filio inuito pater in iure filij nomine agit petendo restitutionem. sic. j. so. ma. l. si cum. §. eo autem. versi. quòd si is. & infra, de iniur. sed si vnius. §. filio. Arg. contra, infra, de inoffi. testa. l. Papinianus. in principio. Sed ibi fuit tantum filij iniuria: vt ibi dicit.

Pater inuito filio filiũ noĩe agit.

k *Tenetur.* i. teneri potest data sententia, & eo condemnato.

l *Ex quo.* quia quod in vno conceditur, in aliis prohiberi videtur: vt. j. de iudi. cum prætor. &. C. de procu. l. maritus. Accur.

m *Ex voluntate.* s. expressa: vt. ŝ. e. l. illud. §. si talis. licet aliàs isti admittantur sine mandato: vt. ŝ. de procu. sed & hæc. Accur.

n *Interdici.* quo casu sunt in curatione adgnatorum: vt infra, de cura. furi. l. j. in prin. & institu. de cura. §. item. vnde tanquam curatores petent restitutionem de his quæ fecerat prius.

o *Debet.* non ipso iure: sed data restitutione: vt. C. si aduer. credi. l. j. &. ij. Accursius.

p *Minor credidit.* scilicet quam mutuam accepit.

q *Cedere.* no. quòd cedendo actionem liberatur etiam quando non propter actionẽ, sed propter rem tenebatur. sic infra, si quapau. fe. di. l. j. §. si post. &. j. commo. l. si vt certo. §. nunc videndum. versic. idem Labeo. &. j. de rei vin. l. si hominem. quæ est. l. pe. §. fi. Si autem ob hoc quis tenetur, quòd habeat actionem, indubitabiliter liberatur cedendo: vt infra, de pœ. l. quod debetur. in fine.

a *Pecunia.* quam mutuo minor accepit. Accursius.
b *Emerit.* scilicet minor.
c *Reddito pretio.* scilicet minori.
d *Alterius.* scilicet venditoris. nam rehabebit fundum.
e *Oporteat.* nã hic sicut superiori casu vẽditio rescinditur si fuit minor decept⁹ hoc ipso vt cõtraheret. secus si minori pretio tantũ: quia tũc ad iustum reducẽdum est: vt infra, de iure do. si res. j. §. j. Eodẽ modo intelligo j. proxi. §. itẽ ex diuerso &c. Vel dic, hic & ibi per restitutionem etiã si minori pretio fuit tãtum deceptio.

*reciperare. Flo.

f *Hoc & superiori.* i. quãdo ex sua, & quãdo ex mutua pecunia prædium emit.
g *Qui pretiũ reddidit.* aliàs prædium vẽdidit.
h *Recipiat.* s. vẽditor.
i *Vendiderit.* decreto interposito.
k *Cum fructibus.* [a] etiã quos percipere potuit: quia sic est in vsuris. ff. proxi. respon.

a *Lud. Ro. in suis sing. fo. 19. sing. 528. & Franciscus Cremonẽ. in suis singu. singulari 134. reputãt istam glos. sing. & est gl. valde cordi. vide p eos.*

l *Locupletior.* non autem debetur à minore vsura, licet petat fructus: quia hic nõ ex alterius persona, sed sua conuenitur. alioquin contra. j. e. l. minor. §. prædia. Et no. hic contra sententiam Pla. quã reprobauim⁹. ff. e. quòd si minor. §. pe. Sed ipse exponit legem istã tantum in vsuris. nam sortem totam reddit secũdum eum. Accursius.
m *Restitui.* sic. ff. qđ me. cau. illud. nã ex acceptilatione rei etiam fideiussor liberatur: vt infra, de accep. & per iusiurandum. §. & si fideiussori. Accursius.
n *Alteri accepto tulerit.* & sic in alterum liberatio peruenit: vt infra, de iureiur. duobus §. ex duobus.
o *Debitorem restitui.* & eũ in quem trãslata est obligatio, liberari: vt C. de repu. l. j. Accur.
p *Non permittitur.* quia multæ sunt: vt. ff. de dolo. non debet.
q *Lege.* vt pater & patronus: vt. C. qui & aduer. quos. l. finali.

ditori suo. Prædium quoque si ex ea pecunia [a] pluris, quàm oporteret emerit [b]: ita temperanda res erit, vt iubeatur venditor reddito pretio [c] recuperare * prædium: ita, vt sine alterius [d] damno etiã creditor à iuuene suũ consequatur. Ex quo scilicet simul intelligem⁹ quid obseruari oporteat [e], si sua pecunia pluris quàm oportet emerit: vt tamen hoc & superiore [f] casu venditor, qui pretium reddidit [g] etiam vsuras, quas ex ea pecunia percepit, aut percipere potuit reddat: & fructus, quib⁹ locupletior factus est iuuenis, recipiat [h]. Itẽ ex diuerso, si minore pretio, q̃ oporteret vendiderit [i] aduleſcens: emptor quidẽ iuberi debebit, prędia cum fructibus [k] restituere: iuuenis autem eatenus ex pretio reddere, quatenus ex ea pecunia locupletior [l] est.

Minori restituitur actio cõtra ipsum creditorem & fideiussorem & correos, si aliquem liberauit acceptilatione. Bartolus.

¶ Si minor annis vigintiquinque sine causa debitori acceptum tulerit, nõ solũ in ipsum, sed & in fideiussores, & in pignora actio restitui [m] debet. Et si ex duobus reis alteri acceptũ tulerit [n], in vtrumque restituẽda est actio. Ex hoc intelligemus, si damnosam sibi nouationem fecerit, fortè si ab idoneo debitore ad inopẽ nouandi causa transtulerit obligationem, oportere eum in priorem debitorem restitui [o].

Restitutio etiam datur aduersus eos qui de dolo conueniuntur: excepto patre & patrono. Bartolus.

A fuit condemnatus: cum conuentus esse iste tutor finita tutela. vult autem ista pupilla restitui in eo in quo fuit tutor absolutus. Dicit absolutus tutor eam non esse restituendam in vno: nisi etiam restituatur in omnibus. Lex ista dicit distinguendum an gestiones fuerunt mixtæ & continentes, & tunc in totum restituatur. an separatæ, & tũc ad vnum tantũ: & etiam hoc casu quando sunt separatæ, restituetur pupilla, & tutor aduersarius nõ restituetur. sed hũc casum dic aliter, & melius: Titius gessit tutelam Seij: puta in multis speciebus: & male. Decessit Titius tutor, & successit ei pupilla quædam. Seius egit tutelæ actione cõtra pupillam: & ipsa fuit condemnata tantum in vna re, & in aliis absoluta. nunc vult puella restitui aduersus sententiam contra se latam, tutor dicit se restitui debere contra eã in eo in quo fuit absoluta, ita vt tota restituretur lis. an sit audiendus, quæritur. Et distinguitur, an mixta est vel non. si non est mixta, non est audiendus: & ista est vera positio. [*SI HAEREDITATE.*] Certum est quòd in integrum restitutio dari debet præsente eo contra quem petitur. ff. eo. in causæ. j. §. causa. Vnde pone: Adiui hereditatem patris mei: postea restitutus fui vt abstinerem: * & hæc restitutio concessa fuit absentib⁹ credi. hære. paternis. dicitur hic quòd restitutio nõ valet: vnde præiudicare creditoribus nõ potuit.

¶ Aduersus eos quoque restitutio præstanda est, quorum dolo agere non permittitur [p]: nisi quædã personæ speciali lege [q] exceptæ sint: [vt pater & patronus.]

Restituta actione tutelæ, non restituitur contraria. Bartolus.

XXVIII. CELSVS libro secundo Digestorum.

B CVm minor quàm quinque & viginti annis aduersus eum, cum quo tutelæ egit, restituitur, non ideo tutori contrarium tutelæ iudicium restituendum est [r].

Etiam vbi interuenit patris auctoritas, minor restituitur. Bartolus.

XXIX. MODESTINVS libro secundo Responsorum.

ETiam si patre, eodémque tutore [s] auctore [t] pupillus capt⁹ probari posit: [u] curatorem postea ei datum, nomine ipsius in integrum restitutionẽ postulare, non prohiberi.

Si per restitutionem vnum capitulũ sententiæ rescinditur, cætera firma remanent, si illi non sunt connexa. alias secus. hoc dicit. quod no. Bartolus.

C ¶ Ex causa curationis [x] condẽnata pupilla, aduersus vnum caput sententiæ restitui volebat: & quia videbatur * in cæteris litis speciebus releuata fuisse: actor [y] maior ætate qui adquieuit tunc temporis sententię, dicebat totam debere litẽ restaurare. Herennius Modestinus respondit, si species, in qua pupilla in integrum restitui desiderat, cæteris speciebus nõ cohæret: nihil proponi, cur à tota sentẽtia recedi actor postulãs, audiendus [z] sit.

Restitutio concessa non citatis his quo-

D

r *Restituendum est.* imò videtur restituendum: vt. C. si aduer. transact. l. j. & ij. quæ sunt contra. Sol. aliud in transactione: vt ibi: aliud in sententia: vt hic: quasi sibi imputetur quòd non appellauit. Vel hic tutor ex alia causa suam actionem remisit scilicet pacto, quàm à minore se liberauit, scilicet sentẽtia. Vel verius distingue an sit coniuncta: & tunc restituatur: aliàs non: argu. infra. l. proxi. §. primo.

Etiam.] CASVS. Non refert decipiatur minor, scilicet auctoritate patris tutoris: quia. ff. contraxit patre tutore auctore, & deceptus fuit: aut non: quia semper restituetur ex causa. Pone: Administrauit tutor: puta in sale & oleo & vino: & etiã in multis aliis. in vno tantum fuit absolutus tutor: puta in hordeo. in aliis

s *Ex causa curationis.* id est tutelæ: finita tutela iam aliquo modo. aliàs enim agi non potest: vt infra, de tut. & ratio. det. l. nisi. Vel etiam contra curatorem. nam & pupillus habet curatorem quandoque. Vel dic ex causa cuiusdam curæ quam pater suus fecit cuiusdam adulti, cui pupilla successit.

y *Actor.* scilicet tutor vel curator qui egerat contrario iudicio tutelæ, vel negotiorum gestorum. Vel dic directa negotiorũ gestorum secundum alium casum.

z *Audiendus.* & sic sententia pro parte valebit, pro parte non. Sed contra. j. famil. erciscund. l. in hoc iudicio. Sol. ibi in coniunctis, arg. j. de ædil. edict. cum eiusdem. & j. e. tutor. §. j. &. C. de appel. l. ampliorem. §. j. & de tempo. appel. l. per hanc. secus in disiunctis: vt hic. Sic ergo tot sunt sentẽtiæ, quot sunt capitula: sicut tot sunt legata, quot sunt anni: vt. j. de dona. cau. mor. senatus. in fi. Similiter in stipulatione: vt. j. de verbo. oblig. l. scire. in prin. & facit. C. de transac. l. si ex falsis. Possunt autem esse disiunctæ: vt si ex administratione salis sit condemnata, sed ab administratione vini fuit absoluta. Coniunctæ autem esse possunt: vt si de eodem negotio

partim

partim condẽnata sit,& partim absoluta: vt si tutor fundum qué partim ex sua,partim ex minoris pecunia emisse dicebatur, iussus sit tradere,condemnata pupilla vltra modũ in pecunia danda restituitur pupilla:per consequens & tutor petit restitui. Vel sic,dicebatur quòd tutor quendam fundum pro centũ nomine pupillę emisset,& pupilla fundum petebat,& nó valebat nisi quinquaginta.Iudex autem pupillę fundum, tutori pretiũ totũ restitui iussit. Minor vult restitui cótra hoc quòd totum pretiũ reddere iussa est, & fundum retinere vult. certe nó potest: quia illud capitulum de restitutione prædij, cohæret alij capitulo de restitutione pretij.Acc.

a *Si hæreditate*. quam adiuit.

b *Ad agendum*. i. ad contradicendum restitutioni: quod fieri debet:vt in auth. vt spóf. larg.§.ad hæc. coll. ix. & dixi.ff.eo.l.in causæ. j.§.causa.

c *Euocato*.ſ.creditore.

Si filius.] CASVS. Paterfamiliasfilium emancipauit, qui erat minor.xxv. ann. & extraneo hærede instituto eidẽ filio aliquid legauit:eum tamen prætcontr.c. *Pratis de iuſcript.in clemen.* teriit in testamento.minor iste bonorum possess.cótra tabulas non petiit intra annũ: & ita exclusus est per lapsum anni expressim , quia eam repudiauit expressim. Vnde cum in hoc sentit se grauatũ, petiit se restitui post. xxv.an. tamen infra quadriennĩ etiã pendente causa in integ. resti. petiit legatum.Dicitur quòd excluditur à beneficio bo. poss. quia videtur liti renuntiasse.Sed pone.j.an. agnouit legatum eo facto maiore:dicitur quod & tunc à poss.bo.excluditur.

d *Non accepta*. id est repudiata:vel tempore amissa,scilicet anni:cum sit de suis: aliàs dantur centum dies ad petendum bonorũ possess.vt institu.de bonorum poss.§.cum igitur.versi.liberis.

e *Quæstionem*. iam factus maior:vt subiicit.

f *Renuntiare*. tacito pacto: vt. C. de inoffi.test.l.parentibus.& infra, de condi.& demon.l.duos.& infra,de bo.lib.l.nam absurdum.& infra, de inoffi. testa.si pars.§.fi.&.l.nihil.& infra,de reg. iur.ex qua persona.argu.contra.j.de excep.l.nemo.

g *Largiretur*. i.non esset finitum, adhuc tamen esset iste maior.

h *Iudicio*. scilicet legatum accipiendo.

i *Prætoris*. qui prætor dat annum volentibus petere bo. poss.& facit.C.de fur.l.j. Hodie hæc lex tribus modis non valet. Primo quia potest dicere nullum hodie,& etiam contra tabulas habere: siue suus,siue emancipatus:vt.C.de lib.præte.l.fi.Vel melius emãcipatus non potest dicere nullũ etiam hodie:vt ibi not.Secundo quia ex quo ei reliquit legatum,debet agi ad supplemẽtum: vt in auth. de trien. & semis.§.j.coll.iij. licet & illa in hoc corrigatur: quia iure institutionis debet relinqui: vt in authen.vt cum de ap. cog.§.aliud.col.viij.Vel illud in querela:secus in cótra tab.Tertio:quia hæc præscriptio annalis non currit minori ipso iure : vt C.in qui.cau.in integ. resti.non est necesſ.l.j.

Si mulier.] CASVS. Paterfamiliàs plures habuit credi.mulierem quandam instituit hæredem, cuidam seruo suo libertatẽ reliquit: mulier tamen hæreditatem adiuit,& seruos manumisit:

rum interest, in eorum præiudicium nil valet. Bartolus.

¶ Si hæreditate[a] patris, ætatis beneficio in integrum restitutus[minor]abstinuit se,nemine de creditoribus paternis præsente,vel ad agendũ[b] à præside euocato[c]:an ea restitutio rectè facta videatur,quæritur?Herẽnius Modestinus respondit, cũ nõ euocatis creditoribus in integrũ restitutionis decretũ interpositũ proponatur, minime id creditoribus præiudicasse. B

Per vnum actum contrarium quis videtur renuntiare in integrũ restitutioni. Item ille actus qui tolleret illud ad quod petitur restitutio:tollit restitutionem. Bartolus.

XXX. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

SI filius emancipatus,nõ accepta[d] contra tabulas [bonorum] possessione, post inchoatam restitutionis quæstionem[e], legatum ex testamento patris maior viginti quinq; annis petisset, liti renuntiare[f] videtur:† cum & si bonorum possessionis tempus largiretur[g], electo iudicio[h] defuncti, repudiatum beneficium prætoris[i] existimaretur. C

Minore restituto aduersus additionẽ hæreditatis,libertates datæ, & solutiones creditoribus factæ non rescindũtur. Bartolus.

XXXI. IDEM libro nono Responsorum.

SI mulier postquã hæres extitit, propter ætatem abstinendi causa in integrum restituta fuerit: seruos hæreditarios ex fideicommisso ab ea rectè manumissos retinere libertatẽ respondi.[k] Nec erunt cogendi viginti aureos[l] pro libertate retinenda dependere, quam iure optimo[m] consecuti videntur. Nam & si quidam ex creditoribus pecuniam suam ante restitutionem ab ea recuperassent*: cæterorum querela contra eos, qui acceperunt, vt pecunia communicetur, non admittetur.[n] D

Ætas ex aspectu iudicis probatur: & pronuntiatio ex aspectu non prodest eis qui sciebant cõtrarium:sed ignorantes & pronuntiationi adquiescentes excusat. Barto.

XXXII. PAVLVS libro primo Quæstionum.

MInor viginti quinque annis adito prẽside,ex aspectu corporis falso ꝓbauit perfectam[o] ętatem. curatores cum intellexissent esse minorẽ, perseueraueruntin administratione. medio tempore post probatam ætatem, ante impletum vicesimum quintum annum solutæ sunt adolescenti pecuniæ debitę:eásq; malè consumpsit. quæro cuius[p] sit periculum?Et quid si curatores quoq;in eodẽ errore perseuerassent, vt putarẽt maiorẽ esse, & abstinuissent se ab administratione, curationem[q] etiã restituissent: an periculũ temporis, quod post probatam ætatẽ cessit,* ad eos pertineat? Respondi. Hi, qui debita exsoluerunt, liberati[r] iure postea autem mulier ista petiit restitui, vt ab hæreditate abstineret.nũquid serui ab ea manumissi liberi manebunt:& si liberi manent, an aliquid pro libertate præstare debent? & dicit quòd liberi manebunt:nec aliquid pro libertate præstabũt.sed pone:Ista mulier antequam restitueretur, quibusdam creditoribus satisfecit.nunquid illi quibus non est satisfactum,habebunt regressum contra eos quibus satisfactũ est:vt id quod perceperũt, cõmunicent? Et dicit quòd non : sic quod solutum est creditori, non reuocatur.

k *Respondi*. ego scilicet Papinianus.

l *Viginti aureos*.quod videbat: vt.j.de inoffi. testa. Papinianus. in fi. **reciperassent.Flo.*

m *Optimo*. est ius bonum quãdo libertas cõpetit ab adita hereditate:sed reuocaſ vel fingitur non data perlata querela.j. quinquéniũ. Est ius melius quando nũquam reuocatur,sed dantur viginti aurei à quolibet: vt.j.de inoff. test.Papinianus.in fi.& l.seq. Est optimum : vt quando sunt liberi, & nil dant:vt hic. Sed cuius erũt liberti?Respõ. orcini.ſ.defuncti: vt.j. de fideicom.liber.cum quasi.§. idem dicendũ. *Ius triplex in comparatione.*

n *Non admittetur*. vt fiat reuocatio cũ debitum receperunt:vt.j.de condict.inde.l. repetitio.&.C.depo.l.fi.&.j. quæ in frau.cre.l.pupillus.& infra,de bo.auct. iudi.poss.l.si non expedierit.§.j.nam recte factum non debet reuocari: vt hic, &.ff.eod.l. in integrum. &. C. de administra. tuto.sancimus.j.ibi, nõ enim debet.&.C.de confir. tuto.l.iij.Accur. **vul.interceſsit.*

Minor.] CASVS. Minor. xxv. an. volebat agere aduersus quendam suum debitorem: & eum ad iudicium vocauit:& cum ad iudiciũ illum vocasset,dixit ille: Quis est iste qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? Dicit minor se maiorem esse.vt maior appareret,permisit barbam crescere: & capillos magnos deferebat. Vnde admissus fuit à iudice ad agendum:& ita debitor ei soluit. minor iste pecuniam perceptam statim consumpsit.modo quæritur cuius sit periculũ istius pecuniæ, vtrũ.ſ.debitoris,an minoris,an curatoris? Et dicit indistincte debitorem liberari:& sic liberatus est debitor.per auctoritatẽ enim iudicis soluit.sed in curatore distinguitur.sciuerit,an ignorauerit. si sciuerit,ad ipsum curatorem pertinet periculũ:& curator tenetur:& hoc quãdo perseuerauit.si ignorauit,ad ipsum minorem:& sic curator nõ tenetur hoc casu:quia nõ perseuerauit,nec sciuit.

o *Perfectam*.i.se maiorem:cum tanquã maior vellet agere contra debitorem suum.Et nõ.arg.quod secundum conscientiam iudex iudicat:vt supra,de feriis.l.eadẽ.in fi. in gl.fi. Sed certe & hic & ibi:vt iudex habet conscientiam: secus si vt priuatus : vt supra, de offi.præſi.l.illicitas.§.veritas.Hæc tamen probatio per aspectũ reprobatur hodie:vt insti.quibus modis testa.infir.in prin.secundum quosdam. Sed certe ibi quo ad aliud.i.alius aspectus reprobatur:vt dicam infra,eodem tit.l.de ætate. *Iudex quãdoque secũdũ cõscientiã iudicat.*

p *Quæro cuius*. vtrum soluentis,vel minoris:vel curatorum.

q *Curationem*. id est rationem curationis.

r *Liberati*. ipso iure, si hoc exaudias in his cótra quos probauit se maiorẽ:certũ est ꝓpter auctoritatẽ iudicis:vt.ff.e.ait prætor.§. permittitur.

BIU Cujas

permittitur.in aliis idem videtur: vt infra.e.l.de ætate. sed tutius est exceptione eos liberatos.

a *Conueniri*.Sed nonne similiter in dolo fuit maior:ergo nō debet posse agere:vt supra,de dolo.l.si duo.&.C.si mi.se ma.di.l.ij. &.iij.quæ sunt contra?Respon.adulescentes falsum probauerunt: sed non scienter: vel si scienter,nō animo decipiendi tutores vel curatores:imò forte vt sibi consulerēt:quia curatores male gerebant. Nec videntur inde curatores decepti: vt infra,de act.emp.l.j.

b *Decreto*.id est p decretum crediderūt eū, scilicet esse maiorē:ar. contra.infra, eo.tutor. j.respon.Vel dic decreto quòd sit datiui cas⁹. Sed quomodo potuerunt credere: vt.C.eo. de in integ.resti.min.l. de tutela.quæ est contra? Respon.imò possunt:quia ibi duo contra tutorem faciebant: vt quia tutor erat: & quia cognatus:hic alterum tantum, quia curatores. Vel dic,hic & ibi prædicta interuenerunt. sed iustissima causa interuenit hic.s. iudicis sentētia:& probatio ętatis:vt infra,de regu.iu.l. qui auctore. Item distinctionem huius legis,scilicet scientiæ & ignorantiæ & in creditoribus adhibeo.

Si minor.]*CASVS.* Paterfami.mihi minori.x.reliquit nomine legati:& rogauit me vt manumittam seruū meum:qui forte. xx. valebat: accepi legatum de decem:possum quidem restitui vt non cogar seruum manumittere:& quòd reddam illa decem quæ accepi:quia si maior essem,nō cogerer manumittere si vellem habere legatum. Viuianus.

c *Paratus sit*.hoc fauore minoris ætatis:vt .j.de lib.le.l.tutor.in fin.si autem esset maior,seruum suum quantumcunque valet, tenetur manumittere.secus in legato alij dando:quia non vltra &c. vt.j.de leg.ij.l.imperator.& instit.de sin.re.per fidei.re.in princ. Item in seruo alieno non compellitur plus dare quàm acceperit: vt infra,de fideicō.lib.l.generaliter.§.si quis.

d *Sic huic*.scilicet minori.Accursius.

e *Remittatur*.quid si libertatem præstitit iam? Respon. aduersus eam non restituitur: vt supra, eo.l.verum.§.quod si.& infra.e.l. antepenul.§.j. & supra,de dolo.& elegāter.circa prin.&.C.si aduer.li.per totum.sed forte iustum pretium petet ab hærede quasi re mortua:vt infra,de iu.do.si res.j.§.si mulier.Accursius.

Si minor.]*CASVS.* Minor vigintiquinque an.credidit filiofamilias minori.si iste filiusfa. consumpsit, non tenetur: quia melior est causa consumentis:nisi fuerit inde locupletior tempore litis contestatæ.Secundo dicit quòd si duo minores compromittunt in aliquem, si vnus vult restitui,bene potest.Viuia.

f *Ex hoc*.scilicet credito,vel nisi iussu patris acceptoris dederit:vt.s.e.l.iij.§.sed vtrum.versi.si igitur filius.Accursius.

g *Litis contestatæ*.vel rei iudicatæ:vt quia prius fuit amissa,& postea recuperata:vt infra,de peti.hæredi.si à domino vel à patre.§. quo tempore.Sed nunquid pater tenetur de peculio?Respon.vtique:nec obstat quod dicitur.C.ad Macedo.l.penult.hic enim cessat Macedo.senatusco.propter ętatem:vt supra,eo.l.verum.§.si. Item quid si acceperit decē mutuo,& omnia amisit in ludo præter vnum denarium,& deinde cum illo solo nummo omnia recuperauit?Respondeo, non tenetur nisi ad vnum: quia verum est consumpturo & consumenti esse creditum: vt supra.e.quod si.§. penulti.nec habet quod recuperauit ex prima causa,scilicet mutui.sed magis ex adquisitione facta in ludo:vt ar.j.ad legem. Fal. l.iij.& infra,de hære.ven.venditor.Si vero inhæreas huic literæ, nisi locupletior &c.& tamen prius dixerat de cōsumēte.respon. bene potest fieri consumptio in bonos vsus: vt si biberit vinum: vel si ministrauerit personis sibi necessariis, & tunc cum inuenitur tempore litis contesta. locupletior, nec sit ei causa mutata, tenetur.hic autē est causa mutata. Accursius.

h *Stipulati sunt*. scilicet pœnam hincinde, sed sine tutore non valet ipso iure:vt infra, de arbi.si pupillus.

i *Iure desiderat*. apparet læsio quòd ab eo appellari nō potest:vt C.de arbit.l.j. & de euictio. non agitur: vt infra, de euic. si dictū. §.j.& quia inimic⁹ est integer arbiter tempore compromissi. secus si post: quia tunc iure communi habet exceptionem: vt infra, de arbit.non distinguem⁹.§. cū quidam.imò & ibi dico habere locum in integ. resti.vt dixi supra, eo. in causæ.ij.in prin.Ac.

Si in emptionē.]*CASVS.* Pone:minor gerit rem sub pacto addictionis in diē, hoc est si alius meliorem conditionem non attulerit vsque ad talē diem minor eam habebit emptam.oblata fuit tandem melior conditio:quia alius plus obtulit, & rem obtinuit: læsus est minor in hoc quòd tantum non dedit: vult restitui. dicit quòd bene potest minor iste,dum det illud plus quod alius dedit.

k *Si in emptionem*.minor emit sub pacto addictionis in diem.

l *Audietur*. quia læsus est in hoc quòd potuit tantum offerre, quantum alius dare vult:quod facere recusauit:vt infra,de in diem addic.l.necesse.Accursius.

m *Maiorum eius*.Not.interesse mirabile:vt.C.de admi.tu.l.lex quæ &.j.si quid in frau.pa.l.j.§.sed si rem. & de bo.lib.l.libertus qui soluen.in glo.pe.& ratione vicinitatis:vt.j.de leg.ij.si cui.& facit infra,manda.cum seruus.Quandoque talia non admittūtur: vt infra,ad.l.Fal.pretia.&.j.ad legem Aquiliā.si seruū meum.

Minor.]*CASVS.* Dum minor in iudicio fuit conuentus,læsus fuit in hoc quòd legē quandam quæ faciebat ad causam suam,non allegauit. Dicitur ꝙ restituetur minor iste.potest & pluribus aliis modis intelligi:quod dic vt in apparatu.Accur.

n *Allegationem*. id est exceptionem dilatoriam:vt.C. de probat.l.executionem.vel peremptoriam:vt.C.sent.rescin.nō possl.peremptorias etiam in criminali: vt infra,ad.l.Iul.de adul.l.si maritus.§.lex Iulia.versicu.præscriptiones. Vel dic quòd probationem omisit ante aperturam testium:quòd maior non posset:vt in authen.de testi.§.quia vero multi.coll.vij.Vel pone proprie allegationes,id est probationes legum ad causam pertinentium:vt.s. eodem.l.minor autem.§.si autem princeps.Accursius.

Auxilium.]*CASVS.* In ista.l.quandam regulam præmittit, & eam duabus rationibus probat: vt videbis per exempla. Primum est.Pone:minor.xxv.ann.act.iniuriarum per lapsum anni,vel expressim,id est per pactum remisit.deīde petit restitui ad hoc vt ei liceat eius iniuriæ nomine agere:dicit quòd nec audietur neque restituetur.& est istud primum dictum.Secundum autem est quòd vxor minoris adulterata est.vnde minor infra.lx. dies potuit eā sine metu calumniæ accusare,eā tamen nō accusauit,postea petiit restitui vt accusare possit iure mariti,non obstāte hoc quòd.lx.dies fuerint præteriti. dicit ꝙ non audietur. Istis enim

---

ipso, non debent iterum conuenire[a]. Plane curatores, qui scientes eum minorē esse, perseuerauerūt in eodem officio: non debuerunt eum pati accipere pecunias debitas,& debebunt hoc nomine conueniri. Quod si & ipsi decreto[b] præsidis crediderunt,& administrare cessauerunt,vel etiam rationem reddiderunt: similes sunt cæteris debitoribus: ideoque non conueniuntur.

Minori per restitutionem remittitur onus manumissionis. si est paratus restituere legatum quod accepit. Bartolus.

XXXIII. ABVRNIVS Valens libro sexto fideicommissorum.

SI minor vigintiquinq; annis seruum suum, qui pluris est quàm in testamento ei legatum sit, manumittere rogatus fuerit,& legatum acceperit:nō cogendum libertatē præstare, si legatum reddere paratus[c] sit, Iulianus respōdit:vt quemadmodum maioribus liberū sit, non accipere[legatum,]si nolint manumittere:sic huic[d] reddenti legatum, necessitas manumittendi remittatur.[e]

Inter duos minores melior est conditio conuenti si vterque certat. secus de damno vitando. si alter certat de lucro. Bar.

XXXIIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

SI minor vigintiquinq; annis filiofamilias minori pecuniam credidit,melior est causa consumentis: nisi locupletior ex hoc[f] inueniatur litis contestatæ[g] tempore is qui accepit.

Eoipso quòd minor compromittit,videtur læsus.b.d.quod no.multum. Bartolus.

Minores, si in iudicem compromiserunt.& tutore auctore stipulati sunt[h]: in integrum* restitutionem aduersus talem obligationem iure desiderāt[i].

Propter interesse affectionis minor restituitur. Bartolus.

XXXV. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

SI in emptionem[k] penes se collatam, minor adiectione ab alio superetur:implorans in integrum restitutionem audietur[l], si eius interesse,emptā ab eo rem fuisse,adprobetur: veluti quòd maiorum eius[m] fuisset: ita tamen,vt id qđ ex licitatiōe accesit,ipse offerat vēditori.

Minor restituitur vt omissam allegationem seu probationem iterum inducat.b.d. & est notabilis lex. Bartolus.

XXXVI. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

MInor vigintiquīq; annis omissam allegationem[n],

BIU Cujas

enim casibus non potest subueniri, nisi vt aliis noceat, hoc est vt alij in delictis puniantur. vnde quòd non erit restituendus, hoc est quia nihil abest, sed vindictam quærit. [*IN DELICTIS.*] Dictum est statim. s. quando contra eum delinquitur: nunc quãdo ipse minor delinquit. vnde pone: Minor delinquit: petit restitui vt habeatur pro nõ delinquente: an sit audiendus? Et certe non, si crimen sit atrociꝰ vel atrocissimum: vnde nõ potest restitui. sed si delictum est priuatum & atrox, vt quia furtũ cõmisit, in hoc quidé releuabitur vt habeatur pro transacto si potuit transegisse: vt. s. eo. ex causa. §. imperator. Si vero atrocius, vt in termino moto, mitigabit iudex pœnam. Si vero publicũ est: vt quia ec ce minor deliquit, qa cõmisit adulteriũ, vel incidit in aliquod capitulum. l. Iul. de adulte. quæ plura sunt (quæ bene & melius in. l. ista quam in aliqua alia exprimuntur) non meretur restitui. Viuianus.

a *In exsecutionibus.* id est prosecutionibus faciendis contra alios.

b *Pœnarum.* quia in necem alteriꝰ postulatur: vt. s. eo. in causæ. j. respon. & ad vindictã tantum: vt. j. de sepul. vio. sepulchri violati. in fi. alioquin habet locũ: puta si iusta de causa non executioné, sed pœnæ relaxationé petit: vt. j. ad legem Iul. ambi. l. j. &. j. ad senatusconsul. Turpi. l. j. §. accusationé. in fin. quæ sunt contra. Item aliud potest dici in pœna cõuentionali: quia remisit sortẽ sibi promissam. nã restituitur: vt supra, eo. l. ait prætor. in prin. & in. §. hodie.

c *Iudicium.* ciuile vel criminale.

d *Omissum.* pacto vel dissimulatione: vel forte etiam anni cursu: vt. C. de iniur. si nõ cõuitij. Quid in actiõe furti? quidã idẽ. alij nõ idẽ: cũ nõ ad vindictã agat: sicut fitĩ vtroq; istorũ casuum hic. Ac.

e *Sine calumnia.* i. sine metu calumniæ, si de accusatione cõfidit: vt. C. de adul. l. iure. secus si nõ confidit: vt. j. ad. l. Iuli. de adult. l. is cuius ope. §. fina. quæ est cõtra. Dic q̃ ibi erat euidens calumnia: hic non. arg. C. qui accusa. non posꝰ. l. ij.

f *In integrum restitutio.* secus in milite: vt. j. ti. ij. l. siqua.

g *Id est calumniæ.* quasi dicat, vt liceat ei sine metu pœnæ calũ. accusare. Sed certe imò & aliud. s. vt præferatur aliis accusantibꝰ. nam in his duobꝰ priuilegiũ habet: vt. C. de adul. quãuis. ij. Nunquid ergo pro eo restituetur? respon. non, propter rationem superiorem: quia exequi vult crimen. Accursius.

h *In delictis* scilicet aliis à se commissis.

i *Cessabit.* qualiter cessat, cũ ipso iure minoribus præscriptiones non currant? Rñ. tria sunt genera præscriptionum. quædam enim currunt: sed restituitur minor: vt non nu. pecu. ex persona defuncti: vt. C. de nõ nu. pecu. si intra. Itẽ. xxx. vel. xl. ann. vt. C. in quib. cau. in integ. rest. non est necesse. l. fi. in fi. Item appellationis faciendæ: & iudicij terminandi: & inuẽtarij ª faciendi: vt. C. de iudi. ꝑperandum. §. fi. & in authen. de hẽr. & Fal. §. pupillis. col. j. Quædã currunt, & non restituuntur: vt. xl. dierum: vt hic. Item præscriptio quinquẽnij quæ obiicitur minori ad tuendum statũ defuncti: vt. C. ne de sta. defuncto. l. si mater tua. &. j. ne de sta. defun. l. non esse. Item non numeratæ dotis: vt vltra tempora statuta ibi non restituatur: vt in authen. de temp. non so. pe. §. ij. colla. vij. aliæ autem omnes ipso iure non currunt: vt. C. in quibus cau. in integ. rest. non est necesse. l. finali.

ª Dal dicit ꝑ hãc glo. ad hoc q̃ ꝑ. ad cõs. ꝑ. ad exẽdũ inter. ptio currit minoribus. Dal. dicit ꝑ hãc glo. q̃ non restituitur.

k *In delictis.* supra locutus est in delictis ab alio commissis: hic de commissis à minore.

l *Atrocioribus.* i. in his quæ ꝑueniunt ex animo, siue sit priuatũ, siue publicũ: vt. C. si aduer. delic. l. j. sed & ĩ illis subdiuiditur: quia quædã sunt atrocia, & priuata: vt furtũ: & in illis dic: vt. s. eo. si ex causa. §. nũc. q̃dã atrociora: vt hic. q̃dã atrocissima, vt adulterium: in quo nullo modo subuenitur: vt hic subiicit.

m *Miseratio.* hoc etiã in sene faceret: vt ĩfra, deter. mo. l. ij.

n *Deprecatio.* i. venia parcendi.

o *Minor annis.* s. vigĩtiquinque. maior tamẽ annis. xiiij. vt infra, de adul. l. si minor.

p *Fateatur.* imò contra. vt. j. de quæst. l. j. §. diuꝰ. sed ibi nõ perseuerauit in cõfessiõe quã fecit territus ꝑpter tormenta: hic sic: vt. j. e. ti. de quæstio. l. j. §. si quis vltro.

† *Cõcor. in* q *Nec si quid.* præter crimẽ incestus: vt. j. de adul. l. si adulteriũ. §. fratres. nec puto q̃ sit ibi beneficium speciale.

r *Duxerit.* vel reduxerit: vt. C. de adul. l. de crimine. &. l. crimẽ. & l. castitati. &. l. sine metu. Accursius.

ca. bonæ memoriæ. lo. r. cũ gl. super verbo, exceptiõe. extra de elect. & est sumpta ista auctoritas ex ista lege.

s *Nõ dimiserit.* hoc hodie corrigit: vt in auth. vt nul. iud. §. si vero hi. &. §. adulterã. col. ix. videt eñ gñaliter loqui in omni adultera & dãnata etiã vbi maritus prętẽdere ignorãtiã nõ potest. si aũt potest, etiã iure veteri excusatur: vt. j. de adul. l. mariti. §. quæstum.

t *Cõmittit.* Not. q̃ quis amittit beneficiũ ꝑpter suum delictũ: vt C. de iur. deli. l. fi. §. si vero postq̃. &. j. si fa. fur. fe. di. l. j. §. hoc aũt. &. j. de rit. nup. l. senatoris filia. &. l. seq. §. si ignominiosam. &. s. negoti. gestor. siue. &. j. solu. ma. l. viro. &. C. de repu. l. consensu.

Beneficiũ amittit quis ꝑ suum delictum.

Emilius.] *CASVS.* Aemilius quidam à vicino suo Quinio nomine, fundum quẽdam emit sub pacto. l. cõmissoriæ: puta fundũ pro. xxx. & statim. x. dedit: & cõuenit q̃ intra mensem alia. x. solueret: quod si nõ faceret vel nõ solueret, fundus esset ineptus. & ita de alio mense sequente. decesit iste Aemiliꝰ. & puellã reliquit hæredem. illiꝰ tutores nec primo nec secũdo mẽse aliquid soluerũt, & ita elapsum est tẽpꝰ quo soluere debuerũt. vẽditor tñ elapso tpe nihilominꝰ denũtiauit puellæ vt solueret. & sic tacitè à. l. cõmissoria recesit. tandẽ quia illa soluere noluit: vẽditor ille fundũ alij vẽdidit: q̃ cũ ꝑpẽdit puella, petiit restitui corã vno iudice, qui ꝑnũtiauit eã non esse restituẽdã: vnde illa appellauit ad imperatorẽ, & ita corã imperatore venerũt aduocati vtriusque partis. & allegabãt. & ita fuit cõtra illam allegatũ. Dicebat enim Paulꝰ aduocatus aduersę partis q̃ ista puella nõ erat restituẽda, quia pater suus contraxit: non illa. Imperator vidit puellam formosam, & ideo valde fuit motus, & partem suam fouebat. vnde tres rationes assignat quare ista puella sit restituenda. Prima ratio talis est: quia tempus illud in quo puella fuit læsa, cucurrit tempore minoris ætatis. Secunda ratio est: quia lex commissoria est odiosa: vnde non debet huic puellæ obstare. Tertia ratio est: quia isti tutores sunt suspecti, eo quòd ita se malè circa factum istud habuerunt. vnde præsumitur hoc facto eorum eos fraudem commisisse. vnde istis rationibus motus est imperator vt eam restituat. plus tamen dicit Paulus: quia potissimam rationem imperator tradidit obliuioni. Nam ex quo venditor post tempus lapsum prætiũ petiit, videtur legi commissorię renũtiasse, & sic quatuor ratiões sunt quæ faciebãt ꝑ illa, & q̃dã quę nõ est in litera: forte

per in integrum restitutionis auxilium repetere potest.

In actiõibus competentibus ad vindictã cessat in integrum restitutio. Item aduersus dolum peæsumptum in futurum minor non restituitur. Item nec aduersus verum dolũ præteritum nisi pœna minuatur. Bar.

XXXVII. TRYPHONINVS libro tertio Disputationum.

AVxilium in integrum restitutiõis exsecutionibꝰ ª pœnarum ᵇ paratum nõ est. Ideóque iniuriarum iudicium ᶜ semel omissum ᵈ, repeti non potest. Sed & in sexaginta diebus præteritis, in quibus iure mariti sine calumnia ᵉ vir accusare mulierẽ adulterij potest: denegatur ei in integrum restitutio ᶠ. Quod ius omissum si nunc repetere vult: quid aliud quàm delicti veniam, id est calumniæ ᵍ deprecatur? Et cum neque in delictis ʰ, neque in calumniationibus prętorem succurrere oportere, certi iuris sit, cessabit ⁱ in integrũ restitutio.

In delictis ᵏ autẽ minor annis vigintiquinque non meretur in integrum restitutionem, vtique atrocioribus ˡ: nisi quatenus interdum miseratio ᵐ ætatis ad mediocrem pœnam iudicem perduxerit. * Sed vt ad legis Iuliæ, de adulteriis coërcendis præcepta veniamus: vtique nulla deprecatio ⁿ adulterij pœnæ est, si se minor annis ᵒ adulterũ fateatur ᵖ. Dixi, nec si quid ᑫ eorum commiserit, quæ pro adulterio eadẽ lex punit: veluti si adulterij damnatam sciẽs vxorem duxerit ʳ: aut in adulterio deprehensam vxorem non dimiserit ˢ: quæstúmve de adulterio vxoris fecerit: pretiúmve pro comperto stupro acceperit: aut domũ præbuerit ad stuprum adulteriúmve in eam committẽdum: & non sit ætatis excusatio aduersus præcepta legum ei, qui dum leges inuocat, † contra eas committit ᵗ.

Si præscriptio conuentionalis incipiat cũ defuncto maiore, & finiat cum minore, currit sine spe restitutionis: nisi cum minore aliquid gestum fuerit, vel aliquid interueniat ex quo etiam maior restitueretur. h. d. Et diuiditur in quinque partes. primo ponit thema, & quæstionem. secundo ponit opinionem Pauli quam habebat ante sentẽtiam. tertio ponit sentẽtiam imperatoris, & vnam eius rationem. quarto ponit opiniones Pauli post sententiam. quinto ponuntur quædam aliæ rationes quæ mouerũt principem. secunda ibi, putabam. tertia ibi, imperator. quarta ibi, dicebam. quãta ibi, quia tamen. Bartolus.

XXXVIII. PAVLVS libro primo Decretorum.

forte qā pulchra erat.& hoc dicit.[*ID QVOD DICITVR.*] Filiusfa.omisit aliquid facere ex quo pertinebat ad patrē emolumentū.emancipatus petit restitui.dicit quòd nō auditur:quia institutus fuit contemplatione patris.Viuianus.

a *Data parte.* vēditio fuit pro.xxx.sed.x.nunc soluuntur,&.x.alio tempore,&.x. alio soluentur:vt subiicit.

b *Ab emptione.* computandos.

c *Tutoribus.* vt pretiū soluant.& no.quòd nō aperit ante diem finitā vel post, fuerit facta denūtiatio. Sed dices post diem.

d *Restitui.* vt post tēpus liceat sibi auferre: quod iure cōmuni facere non potest:vt p̄bari potest .j. de arbi. Celsus in prin.Sed cōtra videtur.ſ.quòd non petatur restitutio,cū iure cōmuni possit offerri:vt.j.de le.có.l.de lege.&.l.post dié.Sed illud efficaciter debet ītelligi.ſ.si petiit & habuit: quod non placet: vt.j.l.proxi. Vel dic q̄ hic denūtiauit ꝓroḡando in aliquod certū tēpus: quod & postea finitū est:vt ar.j.de verbo.obli. cū stipulatus. vel si non certū:tamen quoddā intelligitur[a]: quod magis intellectu percipi,quàm dici potest : vt.j.de sol.l.ratū. sicut & in cōmissione pœnæ dicimus:vt.j.de arbi.si cū dies.§.fi. quo transacto potest exercere.l.cōmissoriam. vt prius : datur tū & post beneficiū restitutionis quasi ex eo q̄ est gestum à minore in prorogatione facta ipsi minori:non quod à defuncto:aliàs si non est lapsum tempus prorogatū, cū iure cōmuni sit tuta actione ex eo cōtractu,nō habet restitutionē : vt.ſ.eo. in causæ.ij.Vel secundū M.nil impedit & legi renuntiatū, & sic ex eo contractu agi:& in integrum restitui:quod falsum est:vt.ſ. eo.in causę.ij.§.Pomponius.in prin.Vel dic[b] quòd ideo restituitur,quia plus cōsequitur per restitutionem quàm per actionē ex eo contractu:quia fructus & similia etiam à bonæ fidei possessore consumptos:vt.ſ.l.patri.§.item.&.j.ti.ij.necnon.§.fi.Vel verius[c] dic quòd petebat restitui contra possessorem contra quem non habet actionem ex eo contractu:vt.ſ.e.in causæ.j.§.interdū.

a Bal.dicit istam glos. sing. cū suo text.ad hoc quòd interpellatio facta debitori, nō cōstituit eū statī in mora: sed cum aliquo modico intervallo cōmoditatis tē poris vt possit prouidere solutioni. Bolog.

b Hæc vera secundū Iac. Butri. & Bal.hic.

c Hanc approbāt Pet. de Bel.perti. & Cy. secundum Bal.hic.

e *Apud præfectum.* quia denegatur, nisi nouæ causæ &c.vt.C.si sæpius in integ.resti.l.fi.appellare tamen potuit:vt hic subiicitur.

f *Prouocauerat.* ad imperatorem.

g *Putabam.* ego Paulus.

h *Quod.* id est,quia.sed quomodo currit præscriptio huius temporis:vt.C.in qui.cau.in integ.resti.non est ne.l.fi.quæ est contra?Sol.hic ex patris contractu:ibi ex suo:vt arg.j.eo.l.etiam. Vel illa in tempore à lege inducto:hæc à contrahente.

i *Motus est* pro pupilla.

k *Posse magis.* quàm quòd dies committendi incidisset in tempus pupillæ:& sic consentit Pau.quòd bene fuit restituta hoc casu : quod non esset si denuntiatio non fuisset.

l *Displicebat.* quia est odiosa,& in fraudem vsurarum inducta:& ideo etiam in pignoribus reprobatur:vt.C.de pac.pig.l.fi.

m *Erant.* dic quòd imperator bene iudicauit hoc casu secundū omnes quando fuit renuntiatum legi commiſ. Sed si hoc nō fuit, an sit restituenda?secundum Pau.non: & est pro eo.j.qui. ex cau. in pos.ea.l.apud.j.respon.&.j.de iur.fiſ.fiscus.&.j.solu. ma.si maritus.&.j.de reg.iur.l.in omnibus.§.j.&.j.de iudi.hæres.j. respō. &.C.si aduer.ven.pig.l.ij.sic in commissione pœnarum: vt.j. de nau.fœ.l.fi. & recisione transactionum : vt.C. de his quibus ut

A Emilius Larianus ab Obinio fundum Rutilianū lege cōmissoria emerat,data parte[a] pecuniæ ita,vt si intra duos menses ab emptione, [b] reliqui pretij partem dimidiā non soluisset,inemptus esset.item si intra alios duos menses reliquum pretium non numerasset, similiter esset inemptus.Intra priores duos menses Lariano defūcto,Rutiliana pupillaris ætatis succesſerat,cuius tutores in solutione cessauerunt. venditor denūtiationib⁹, tutorib⁹[c] sæpe datis:post annum eandem possessionem Claudio Telemacho vendiderat.pupilla in integrum restitui[d] desiderabat. victa tam apud prætorem,quàm apud præfectum[e] vrbi,prouocauerat[f].Putabam[g] bene iudicatum:quòd[h] pater eius, non ipsa cōtraxerat.Imperator autem [Antoninus] motus est[i], quod dies committendi, in tēpus pupillæ incidisset,eáque effeciſſet ne pareretur legi venditionis. Dicebam posse magis[k] ea ratiōe restitui cā, quòd venditor denuntiādo post diē, quo placuerat esse cōmissum, & pretium petendo,recesſisse à lege sua videretur.Nō me mouueri, quòd dies postea transisset,nō magis, quàm si creditor pignus distraxisset post mortem debitoris,die solutionis finita. Quia tamen lex commissoria displicebat[l] ei, pronūtiauit in integrum restituendam. Mouit etiam illud imperatorē quòd priores tutores, qui non restitui desideraſſent, suspecti pronūtiati erant[m].

Etiam post emancipationem non succurritur filiis in id q̄d patri adquirūt. Bar.

Quod dicitur,non solere filiisfamilias post emācipationē adhuc minorib⁹ succurri in iis, quæ omisisſent[n] manentes in potestate:tunc rectè dicitur,cū patri adquirere possunt.

Ab interlocutoria quæ quasi totam causam dirimit,& in aliis præiudiciū parat, potest appellari : & pendente appellatione ab interlocutoria iudicis officium conquiescit super principali : & tempus in ea non currit. Item si appellans ab interlocutoria succumbat,causa redit ad primum iudicē. hoc dicit.quam.l.no.Bartolus.

XXXIX. SCAEVOLA libro secundo Digestorum.

INtra vtile [o] tempus restitutionis apud præsidem petierunt in integrum restitutionem minores:& de ætate sua probauerūt.dicta pro ætate sentētia, indig.l.Polla.& in distrac.pig.vt hic dicit.econtra pro imperatore:quia tutores remoti sunt vt suspecti.Vnde præsumi potest eorum fraude & machinatione rem esse amissam. Item quia lex cōmissoria est odiosa:vt infra,de verb.obli.cum filius.Sed his auditis credo Pau.melius dixisse de iure:& ideo eius sentētia sequēda est tanquam Iustiniani : vt.C.de ve.iur. enuclean.l.j.§. his itaque.in fi.§.ſ. quādo nō est renuntiatum legi.

n *Omisissent.* Puta nō adierunt hæreditatem relictam cōtemplatione patris.si autem ex cōtractu, merito restituitur : siue in potestate, siue emancipatus conueniatur : vt supra.l. iij.§. sed vtrum. versū proinde si iussu. Item pone in legato pure relicto. secus si sub conditione: vt.ſ.eo.l.iij.§. si quid. in stipulatione autem prius facta indistincte non restituitur, cum semper patri queratur:vt infra,de verb. ob.si filius.

Ntra.] CASVS huius.l.varie consueuit poni : vt circa literam est notatum:sed tu pone hoc modo : Minor fuit lęsus in contractu, & dum compleuerat xxv. an. petit restitui. Sententiatum fuit pro eo, scilicet de eo restituendo.aduersarius appellauit : & dum causa appel.agebatur, elapsū est quadriēnium quod datur ad restitutionem petendam:& factus est maior.xxx.an.& in ista causa appel.similiterē promittunt isti maiores:quia à populo fuit pronuntiata : & isti minores facti maiores petunt sententiam executioni mandandam. Dicit quòd bene possunt sententiā executioni mandare post.xxx.an.cum per eos non stetit.Vel dic secundo quòd minores fuerunt restituti vt act. prescrip.sublatam possint intentare:& aduersarius appellauit, & obtinuit.tandem isti minores in causa appel.effecti maiores sunt.dicitur quòd possunt post.xx.an.intentare rei vin.& rem suam vindicare. Tertio modo ponitur casus:quia iudicatum fuit eum esse minorem:non tamen fuit restitutus, & ideo appellauit : & factus est maior.Dicitur quòd restituendus erit post.xxv.an. secundum primam & secundam positionem dic in toto prin.cognosci super executione & cognitione,id est, super executione & demandatione eius.Et sic tribus modis ponitur casus huius.l.sed in quolibet istorum duorum casuum retineas thema primi casus: quando fuit intra quadriennium,& factus fuit maior.Item nota secundū vltimum casum quia appellatur ab interlocutoria:& de incidenti pronuntiatur:nunquid hodie minor debet restitui.& hæc dicit.[*VENDENTIBVS.*] Curator minoris vendidit fundum minoris Titio puta : vult restitui minor contra Titium.dicitur quòd non potest restitui contra emptorem:sed agat contra curatorem.hæc vera sunt nisi velit restituere illi Titio expensas quas fecit Titius emptor.

o *Intra vtile.* Tribus modis pone casum. Primo quòd data fuit sententia pro ætate,scilicet quòd esset minor,& restitutus fuit.& quod subiicit cognitionem,scilicet executionis.& demandatione eius,cætera cognitionis. Et eodem modo expone * in fi.perinde si cognosci,scilicet de executione.nam & in executione debet esse causæ cognitio saltem illa quæ dicitur.j.de re iudi.l.à diuo.§.j.& l.cōmodis.Secūdo dic casum q̄ fuit restitutus vt actionem præscriptione amissam.x.vel.xx.an.posit intēdere.quę tēpore huius legis currebat cōtra minorē:vt.j.e.etiā.sed hodie nō.sed tm.xx. an.& in ea etiā potest poni:vt.C.in qui.cau.in integ.restit.nō est necel-

BIU Cujas

neces.l.fi.in fi. Ideo autē nō fuit ad rē restitut⁹, quia possessor nō habebat ab eo causam. & secundum hoc dic cognitionem habēdam in vtili rei vindicatione: & sic vsque in finem. §. dicas. Terdam in vtili rei vindicatione: & sic vsque in finem. §. dicas. Ter-

a *Haec est vera lectura secundum Bar. ibi.* tio dic[a] quòd fuit pro ętate data sententia. s. quòd esset minor, nō tamen restitutus, & secundum hoc dic cognitionem præsidis. s. habendā in danda vel denegāda in integ. restit. & eodem modo vsque in finem. Sed huic tertię positioni tria obstant. Primum quia retardatur hæc restitutio danda vltra. xxix. an. ꝙ esse nō debet: vt. C. de temp. in integ. rest. l. pe tendæ. in prin. & l. fi. & supra, eo. Papinianus lib. ij. respon. ait exuli. §. fi. Sol. hoc est speciale in odium aduersarij qui dolū fecit: vt. j. e. l. petendæ. in fi. & fauore minoris, qui fuit solici tus: vt. C. de inof. test. l. contra maiores. Secūdo ob. quia de incidēti fuit hic iudicatum. s. esse minorem: quod esse non debuit, sed tantū de pricipali, scilicet de danda vel deneganda restitutiōe: vt. C. de or di. iudi. l. j. in fi. & de ordi. cog. l. ij. Sol. hic speciale. vel dic quòd data fuit, sed dari non debuit[b]. Vel distīgue, an plene cognoscatur de incidēti: & tūc pronuntietur: vt. C. ad. l. Cornel. de fal. vbi. & hic an semiplene, & tūc non: vt in legibus contrariis, &. j. de re iudi. à diuo. §. si super[c]. Tertio ob. quia fuit hic appellatum ante definitiuam sententiam, scilicet à prædicta interlocutoria: quod esse non debet: vt. C. quo. ap. non reci. l. ante. sed hic speciale. Vel dic quòd illa intelligitur nisi interlocutoria talis sit quæ statim executioni mādetur, vel causam ferè totam determinet: vt hic est, &. §. eo. ait prętor. §. permittitur.

aduersarij vt impedirēt cognitionem præsidis, ad imperatorem appellauerunt. præses in euentum appellationis, cætera cognitionis distulit. quæsitum est, si finita appellationis apud imperatorem cognitiōe, & iniusta appellatione pronuntiata, egressi ætatem[a] deprehendantur: an cætera negotij implere possunt: cum per eos non steterit[b], quò minus res finem accipiat? Respondi, secundum ea, quæ proponuntur, perinde cognosci, atque si nūc intra ætatem[c] essent.

Si minor omittit auxilium ordinarium cōtra curatores seu administratores, & intentat extraordinarium contra possessores: tenetur restituere omnes expensas possessoribus. Bartolus.

¶ Vendentibus curatorib⁹ minoris fundum[d], emptor extitit Lucius Titius: & sex ferè annis possedit: & longe lateq; * rem meliorem fecit. quęro cum sint idonei curatores, an minor aduersus Titium emptorē in integrum restitui possit? Respōdi. ex omnibus, quæ proponerentur, vix[e] esse eum restituendum, nisi si maluerit omnes expensas[f] quas bona fide emptor fecisse [se] approbauerit, ei prę-

* Fla. lige tangit. est Bal. ibi. Fallit quia imperator remisisset. & cum confirmasset interlocutoriam. e Sola. secū dū Bal. ibi. & dic sup incidē. ta nō est pro nuntiandum per sola de necessitate. tamen si g. mentietur, valet sententia: nec ex hoc solo dicitur, gratiam aduersarium, quia sententiam. mentietur. nō hic, quod est notabile. se. cundū eum. & Baldū.

b *Non steterit.* secus si per eos stetisset: vt. C. de tēp. in integ. resti. l. fi. & facit in authen. de appel. & intra quæ tempora. §. ij. col. iiij. & in auth. de appel. collā. viij. §. j.

c *Intra ætatem.* s. vtilem annum. Et no. hic arg. quòd si causa cōmissa per frustrationes alterius partis vltra tempus fuit extensa, ꝙ vltra etiam posit cognosci: vt. C. de tempo. in integ. resti. petende. Econtra quòd non: vt infra, manda. diligenter. *ADDITIO.* Istam glo. sequitur Bald. hic: quia certa præfixa iudici delegato non prorogatur ꝓpter dolum litigantis: vt extra de offi. deleg. de causis. sed redit instantia ad delegantem: nec obstat hæc lex, quia hic tangebat ius partis: sed in quæstione glo. non tangit ius partis: vt supra, de offi. præsi. l. sæpe.

d *Fundum.* cū decreto. vel dic etiā sine decreto. s. vrbanū quodlibet. Hodie tamē nec vrbanū: vt. C. de admi. tu. l. lex quæ. in prī. &. §. j. & de prædi. mi. si prædium rusticum. &. C. si tut. vel cura. A interue. l. etiam. Accursius.

e *Vix.* id est non, nisi, vt subiicit.

f *Expensas.* necessarias & vtiles, aliter de voluptariis: vt infra, de admi. tu. Si sine. §. interposito.

g *Constitutis.* & facit. C. de iudi. properandum. §. fi. &. §. eo. l. cum mandato. §. j. Ac.

stare: maximè cum sit ei paratum prōptū auxilium, curatoribus eius idoneis constitutis[g].

Stipulatio per quam nouatur actio iudicati, non habet paratam executionem, & ad hoc minor potest restitui. Bartolus.

XL. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

MInor annis vigintiquinque cui fideicommissum solui pronuntiatum erat, cauerat id se accepisse: & cautionē eidem debitor quasi creditæ[h] pecuniæ fecerat. in integrū restitui potest[i]: quia paratā * ex causa iudicati persecutionem, nouo contractu ad initium alterius petitionis[k] redegerat.

Vsuræ ab vno debitæ, cum fructibus perceptis ab aliis compensantur. Bartolus.

¶ Prædia patris sui minor an. xxv. ob debita rationis tutelæ aliorum, quam pater administrauerat in solutum inconsultè[l] dedit. ad suam æquitatē per in integrum restitutionem reuocanda res est, vsuris pecuniæ quam constiterit ex tutela deberi, reputatis[m], & cum quantitate fructuum perceptorum compensatis.

Beneficio mihi competente ex persona tua non vtor te inuito. Bartolus.

XLI. IVLIANVS libro quadragesimoquinto Digestorum.

Minor annis.] CASVS. Patersfamilias decedens Titiū hęredem instituit: & cuidam minori legatū dedit siue reliquit in testamento. & dum cōtrouersia erat inter illum hæredē & legatarium, qui hæres. s. negauit legatū deberi: tamen fuit pronuntiatum pro legatario minore. s. de legato præstando: & ita habebat iste minor actio. in factū ex re iu- * partam dicata ad legatū illud Flo. petendum: tamen hæres dolo vel cautela induxit istum legatarium minorem, vt ei legatū remitteret: & ita cauit in quodam instrumento se legatum percepisse: & quandam summā pecuniæ debitor hoc est hæres scripsit se mutuo recepisse. dicit ꝙ potest restitui iste minor. magis enim prodest ei si agat act. i fac. ex re iudic. quā ex mutuo. [PRAEDIA.] Pater alicuius puta Titij, gesit tutelam, puta Seij. & malè. Vnde patre Titij defūcto cōuē tus fuit minor. s. Titius act. tutelæ. dixit minor, Titi⁹ scilicet, nolo imbrigari de istis. vnde aduersario, id est. Seio dedit vnam vineam, vt eum in pace dimitteret: deinde pœnituit se hoc fecisse. dicit quòd restitui poterit vt vineam suam recuperet cum fructibus: sed pecuniā quàm ex tutela paterna debet soluere cum vsuris, compensare poterit cum fructibus: immo verius non computantur, sed fit reputatio.

h *Creditæ.* id est, mutuæ.

i *Restitui potest.* Quare hoc, cum ipso iure sit tutus? nam si nō acceperat mutuum, non potuit per cautionem tolli substantia veritatis. supereſt ergo prima actio in statu suo: vt. C. si cert. peta. si nō singuli. &. l. si ex pretio. Respon. hic nouatio & stipulatio intercesit: & sic constituitur ciuile mutuum ex causa præcedenti: vt in dicta. l. si ex pretio. Itē quid si sua interest magis vt habeat actionem in factum ex sententia quàm ex mutuo? Respondeo: quia de nouo oportet agi: vt infra, de re iudi. l. iiij. §. si ex conuentione. Item vsuræ currunt ex sentētia post quatuor menses: non autem in mutuo. Item quia maiores quàm in mutuo: vt. C. de vsur. rei iudi. l. finali.

k *Petitionis.* aliàs contractus. & aliàs petitionis. Accursius.

l *Inconsultè.* cum decreto tamen: aliàs ipso iure non teneret alienatio. Vel dic quòd erant vrbana, quæ sine decreto poterāt alienari tempore huius. l. vt. C. de admini. tut. l. lex quæ. in prin.

m *Reputatis.* proprie accipe: vt supra, de negotiis gestis. Nesennius. & improprie dicitur statim compensatis. Vel dic improprie: & pone &, pro id est: vt infra, de rei vindi. l. emptor. Vsuras autem ideo debet, quia cōtractus ex persona defuncti descendit: & quia cucurrissent fundo non dato: & tunc reponitur in eodem statu. aliàs contra: vt supra, eo. patri. §. si pecuniā. versi. item ex diuerso.

Si index.] CASVS. Minor lęsus fuit in venditiōe p̄dij, & restitut⁹: & ita emptor iussus fuit p̄diū restituere: & minor est iussus reddere p̄tiū. nō reddidit: qa noluit ꝙ sibi restituat fund⁹: nec stare sentētiæ latæ in fauorē suū: & postea noluit minor vt in integ. restitueretur. emptor enim voluit eū cōpellere ad hoc actiōe in factum

in factum ex re iudi. & dicit quòd minor habet vtilem exceptionem: nec poterit emptor conqueri quòd grauatus fuerit. nam in tali statu est emptor modo in quo fuit ab initio contractus, quãdo cum minore contraxit.

a *Reddere.* quod facere debuit: vt.ſ.eod.quod ſi.j.§.penul.Acc.

b *Quia vnicuique.* vt hic, &. C. de pactis. ſi quis in conſcribendo. & de epiſco. & cleri. ſi quis in conſcribẽdo.& j.ad Velleianum.ſi mulier quod ex. Sed fallit in caſibus quos dixi. ſ. de pac.l. pactum Item an poteſt beneficio minoris ætatis renũtiare? Dic quòd non, cum in hoc ipſo eſſet deceptꝰ: vt arg.ſ. eo. interdum. ibi, hoc enim ipſo &c. &.l.& ſi ſine.§. reſtitutus. &. l. ait prætor. in princ. Quando autem iuri ſuo [a] vnuſquiſque renuntiare poteſt, dixi plene in authen. vt ſine phibitione matres debitrices & creditrices tu.ge. mi. §. quia vero. in gl. ſenatuſconſulto. col.vij.

† *In exemplaribus victorianis legitur, emptor.*

c *Venditor.* id eſt, emptor. ſic infra, de actio. emp.l. veteres.

a *Concor. etiã in ca. quàm periculoſum. 6. q. 1. & in cap. ſtatuimus. extra. de regu. vbi no. qualiter quis poteſt renuntiare iuri ſuo.*

SI iudex circumuento in vẽditione adulescẽti, iuſsit fundum reſtitui: eúmque pretium emptori reddere [a]: & hic nolit [vti] hac in integrũ reſtitutione: pœnitentia acta, exceptionem vtilem aduerſus petentem pretiũ, quaſi ex cauſa iudicati adulescens habere poterit: quia vnicuique [b] licet contemnere hæc, quæ pro ſe ĩtroducta ſunt: nec queri poterit venditor [c†], ſi reſtitutus fuerit in eam cauſam in qua ſe ipſe conſtituit, & quam mutare non potuiſſet, ſi minor auxilium prætoris non imploraſſet.

Iudex poteſt reſtituere contra ſentẽtiam ſuam vel prædeceſſoris ſui. Bartolus.

XLII. VLPIANVS libro ſecundo de Officio proconſulis.

PRæſes prouinciæ minorem in integrũ reſtituere poteſt, etiam contra ſuam, vel deceſſoris ſui ſententiam [d]. Quod enim [e] appellatio ĩterpoſita maioribus præſtat, hoc [f] beneficio ætatis conſequuntur minores.

Ea quæ pariunt magnum præiudicium, ſunt cum plena cauſæ cognitione tractãda. h.d. Primo ponit dictũ: ſecundo illud probat per rationem: ſecunda ibi, quia. Bartolus.

XLIII. MARCELLVS libro primo de Officio præſidis.

DE ætate eius [f], qui ſe maiorem annis vigintiquinque dicit [g], cauſa cognita probandũ eſt [h]: quia per eã probationem in integrum reſtitutioni eiuſdẽ aduleſcentis [i], & aliis cauſis præiudicatur.

Minores reſtituũtur cum læduntur: aliàs ſecus. Bartolus.

XLIIII. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

NOn omnia quæ minores annis vigintiquinque gerunt, irrita [k] ſunt: ſed ea tãtum, q̃ cauſa cognita eiuſmodi deprehenſa ſunt: vel ab aliis circumuenti, vel ſua facilitate decepti, aut quod habuerũt amiſerũt: aut quod adquirere emolumentum potuerunt, omiſerint [l]: aut ſe oneri [m] quod non ſuſcipere licuit, obligauerunt.

Aduerſus præſcriptionem completam dũ quis erat in vtero, reſtituitur. Bartolus.

XLV. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij.

ETiã ei, qui priꝰ q̃ naſceretur, vſucaptũ amiſit [n]: reſtituendã actionẽ, Labeo ſcribit.

d *Sententiam.* in eo quòd dicit ſententiã, eſt cõtra. C. de appel. l. eos. j. in prin. &. j. de re iudi. l. iudex. Itẽ in eo quod dicit prædeceſſoris, eſt cõtra. C. ſen. reſcin. nõ poſ. l. j. Sed dic q̃ hæc in reſtitutione loquitur, illa in appellatione: vt dixi. ſ. e. in cauſę in fi. Ac.

e *Quod enim.* bene dixi reſtitui poſſe minorem: quod enim &c. Sed an minor poſsit appellare? Hic innuitur quòd non. ſed contra puto: vt. C. quando prouo. non eſt neceſ. l. ſi pater. &. j. de re. iur. l. non debet. Tutius tamen eſt ſibi reſtitui.

f *Hoc.* & plus.

Minor ad honores admitti nõ poteſt.

De ætate.]CASVS. Dicit quòd probari debet ætas cum cognitione cauſæ: quia ætate probata in aliis ſuis cauſis, etiam in iſta præiudicatur reſtitutioni minoris. & hoc dicit. & pone exempla vt circa literam. Viuianus.

g *Dicit.* volebat ad honores admitti: quod minor non poſſet: vt infra, de mu. & ho. l. ad rempub. Vel exigere à debitore: quod aliàs non poſſet ſine curatore: vt ſupra, e. l. ait prætor. §. ij. Vel ſolus in iudicio ſiſtere: quod aliàs non poſſet: vt. C. qui legi. per. ha. ſtan. in iudi. vel non. l. j. &. ij vel rem ſuam alienare ſine decreto, quod aliàs nõ poſſet ſine decreto iudicis: vt infra, de reb. e. l. j. Vel ſuarum rerum vult adminiſtrationem, quam aliàs non debet habere: vt ſupra, eod. l j. in fin. in quibus omnibus aduerſarius ei contradicebat. & ſic patet caſus. Accurſius.

h *Probandum eſt.* in cauſæ cognitione vertitur, quòd præſentes ſint aduerſarij: vt. ſ. e. in cauſæ. j. §. cauſa. &. l. etiã. j. §. fi. Sed à quo probatur? Dic q̃ ex aſpectu dabit iudex onus probandi cui vult: ar. ſ. e. l. minor. & in hoc etiã poteſt dici q̃ cauſæ cognitio verſetur. Nec ob. inſt. quibus mo. tu. fi. in prin. quia ibi nõ probatur, ſit pubes vel impubes per aſpectum, ſed per annos: qui anni poſſunt per aſpectum probari: vt dictum eſt: vel ibi de alio aſpectu dicit. Quid ſi nõ patet? Reſpõ. ei qui dicit: vt. j. de proba. l. ei incũbit. & C. de proba. actor. & eſt pro hoc. C. eo. de in integ. reſti. mino. ſi minorẽ. & quod dicitur hic. Et ita duobus caſibus poteſt hæc lex loqui, quando. ſ. aſpectu minor apparet. Itẽ quando in dubio ipſe dicit, aduerſarius negat. Quid ſi vterque negatiue proponat? Reſpon. forte præſumam quòd ſit minor: cum ſemel fuerit minor: argu. C. de probat. ſiue poſsidetis. &. C. eo. l. ſi minorem.

i *Eiuſdem aduleſcentis.* ſcilicet in eo facto quo probauerit ſe maiorem: & tunc omnino ſi circumuenire voluerit: vt. C. ſi mi. ſe maio. di. l. ſi alterius. aliàs quandiu probetur contra: vt infra, de confeſ. l. certum. §. penul. quæ eſt contra. Et quod dicit aliis cauſis: quæro nunquid ſi probauerit ſe maiorem: agendo cum vno, præiudicat ſibi quo minus poſsit dicere ſe minorem agendo cũ alio, vel etiam cum eodem in alia cauſa? Quidam dicunt quòd non: quia res inter alios acta &c. vt ſupra, de pactis. l. ſi vnus. §. ante omnia. Et quod dicitur in aliis, ſcilicet eſt &c. quibus ſcilicet eſt actum expreſſe vt præiudicet, vel etiam tacite: vt ſi quid in republica culpa adminiſtrauit minor in dignitate electus: nam ſententia ſiue decretum electionis præiudicat ſibi, quia tunc probauit ſe maiorẽ: vt teneatur his quos læſit culpa, nec poſsit reſtitui: licet aliàs reſtituatur per culpam. Vel dic verius contra omnes ſibi fieri præiudicium: vt ſupra, eo. l. minor. iij. vbi dicit, medio tempore: & vbi dicit, an periculum &c. Item ne ſit contrahentibus ſecum pernicioſa iudicis ſententia: vt. C. de his qui ve. æta. l. j. Item quia vt in ſimilibus ſententia facit ius, ſic & hic faciat: vt infra, de liber. agno. l. j. in fin. &. l. ij. & iij. in prin.

Item quid ſi iurauit in vno contractu ſe maiorem? Reſpon. non præiudicat aliis.

Non omnia.]CASVS. Minor non potuit comedere partem de fabis, vel de cõpoſita: nunquid reſtituetur? Certe nõ. nam in his ſolũ erit reſtituẽdus in quibus fuit deceptus propria facilitate, vel aduerſarij calliditate: vnde ſi aliud omiſerit, vel ſe onoroſæ hereditati immiſcuerit, cõtra talia bene poterit reſtitui. Vin.

k *Irrita.* id eſt, irritanda. & facit ſupra, eod. quòd ſi minor. §. nõ ſemper. &. l. verum. §. ſciendum. Accurſius.

l *Omiſerint.* vt. C. ſi vt omiſ. hære. vel bo. poſ. l. j.

m *Oneri.* Exemplum. ſupra, eod. l. minor. xxv. an. item, infra, de rec. ar. l. cum lege.

Etiam.]CASVS. Incipiebam rem tuam vſucapere: & cũ curereret vſucapio per biennium & dimidium, poſtea deceſſiſti vxore tua grauida relicta: & ita antequam naſceretur filius compleui vſucapio. dicit quòd filius poſtea natus reſtituetur vt poſsit eam rem vindicare ac ſi vſucapta non eſſet.

n *Amiſit.* Intelligũt hanc. l. omnes quãdo vſucapio fuit cœpta contra prædeceſſorem pupilli: ſed completa cõtra pupillũ etiam non natum, cum pro nato habeatur: vt. ſ. de ſta ho. l. qui in vtero. & ſic reſtituitur: vt hic. ſecus autem ſi contra pupillum incepiſſet: quia tunc ipſo iure nõ currit: vt infra, de adquiren. re. domi. l. bonæ. quæ eſt cõtra. b & eſt hic arg. eius quod eſt infra, de fun. do. l. ſi fundum. & dicunt hanc non corrigi per illam. C. in qui. cau. in integ. reſtitu. non eſt neceſ. l. ſi. Alij poſtea vltra procedunt: vt dicant corrigi: vt etiam prius inchoata ipſo iure non currat contra pupillum, per prædictam. l. C. ſicut in præſcrip. xxx. an. C. de præſcrip. xxx. an. ſicut. in fi. Sed his omnibus obiicitur quòd videtur currere etiam ſine ſpe reſtitutionis: vt ſupra, eod. l. Aemilius. cui poſſunt reſpondere: quia ibi erat præſcriptio voluntaria, hic autem legalis. Tu dicas melius quòd vſucapio hic contra nullum fuit completa: fuit tamen ab aliquo completa: vt arg. infra, de pignau. fœ. l. fin. & infra, de vſucap. l. cœptam. nec habetur pro nato, cum cum de incommodo ſuo tractetur. vel ſi habetur, idem eſt ſenſus, & ſic iam non eſt locus prædictis: quia res pupillaris dicitur præſcribi. Et quod dicit, amiſit: dic, id eſt, inuenit poſtea amiſſum,

nam

BIU Cujas

nam nullo tempore fuit pupilli: & secundum hoc non fuit adita hæreditas per tutorem.

Imperator.]CASVS. Dum minor ageret contra debitorem suum in iudicio, tutor collusit cum debitore: vnde & minorem induxit ad hoc. nam aduersarium passus est absolui: vel vt cõstiteretur eũ esse absoluendum. Dicit quòd in minoris est electione agat cõtra tutorem, an velit restitui cõtra debitorẽ absolutum. Viuianus.

a *Eum.* s. minorem.

b *Licentiam.* i. necesse habet: vt in auth. de nõ alie. §. neque illud. col. ij. & sic est speciale in iudiciis: vt. C. de iud. l. properãdum. §. fi. secus in aliis: vt. C. si tut. vel cur. interue. l. fi. Vel dic quòd minor habet electionem cũ amisit veterem actionẽ: vt hic, & infra, de admi. tu. si minoris. secus si amisit instantiam tantum: vt in. d. l. properãdum. in fi. & sic hæc dictio, licẽtia, proprie ponitur. Item quod dicit ex integro, id est, data restitutione in integrũ. sed cur non intendit primã: & si obiiciatur exceptio, replicet: vt. ff. de dolo. l. cum à te. & sic debet denegari restitutio: vt. ff. e. in causæ. ij. in princip. Respon. hic fraus intercessit tutoris tantum, nõ vtriusque: & ideo non fuit collusio: vnde non datur replicatio.

Eum qui.]CASVS. Conueniebam minorem absente tutore. eius defensorem te obtulisti: & cõdẽnatus es. fiet executio ĩ te: & nõ habebis in integ. resti. ex persona illius minoris: & sic nõ poteris restitui ex persona minoris quem defendis, quia neq; minor ille posset restitui, cũ nullum dãnum patiatur. Viuian.

c *Ex voluntate.* ſ. sine mandato. si autem cum mãdato restituitur: nisi à procuratore res seruari possit: vt. ff. e. cum mandato. §. sinautem. si autem ex necessitate, vt tutor vel curator, tunc restituitur minor indistincte: vt. C. si aduer. rem iudi. l. cum & minores.

d *Ei prodesse.* cum nec illi cõpetit: quia non est læsus. aliàs contra: vt supra, de procur. l. minor. §. quoniam.

e *Non possit.* quia vltro se obtulit: vt infra, de re iudi. si se. est. l. iiij. in prin. & ff. de procu. l. si procurator. in fin.

f *Implorare.* scilicet aduersus victorem: quia ei non tenetur: sed aduersus victum sic, si ab eo cõueniatur actione neg. gest. secundum M. sed certe aut bene gessit. & tunc minor tenetur: & non restituitur. aut male: & tunc non tenetur. & sic non indiget restitutione: vt infra, iudi. sol. iam tamen. §. in hac.

Tutor.]CASVS. Titius cum meus tutor esset, & ex ista causa rem meã vendere volebat, mater mea denuntiauit emptoribus ne emerent: & Titius meus tutor nihilominus vẽdidit: valet quidem venditio, & ego minor potero restitui si læsus sum.

[CVRATOR.] Titius erat curator nepotis vel nepotũ suorũ, & cõmunia cum istis nepotibus habebat prædia, quæ iste Titius vẽdidit. nepotes minores volunt restitui, & restituti sunt. Dicitur hic quòd venditio non rescinditur nisi pro parte minorum: nisi emptor insolidum velit rescindi. & iste emptor habebit actionẽ pro pretio pro parte illorum minorum aduersus istos minores: & pro parte Titij habebit act. cõtra eum vel eius hæredes. Viuianus.

Potest minor prius agere cũ tutore quàm cum contrahente: & econtra. Bartolus.

¶ Imperator Titus Antoninus rescripsit: cum [a], qui fraude tutoris aduersarium suum diceret absolutum, & agere cum eo ex integro vellet: licentiam [b] habere prius cum tutore agere.

In integrum restitutio nõ transit ad defensorem sine mandato.

XLVI. PAVLVS libro secundo Responsorum.

EVm, qui ex sua volũtate [c] minorem annis in iudicio defendit, & cõdemnatus est: ex causa iudicati posse conueniri: nec eius, quem defendit, ætatẽ ad restitutionem impetrãdam ei prodesse [d]: cum causam iudicati recusare non possit [e]. Ex quo apparet, nec eum cuius nomine condemnatus est, auxiliũ restitutionis propter eam sententiam implorare [f] posse.

Denuntiatio eius qui non habet ius denuntiandi, non constituit aliquem bonæ fidei. Item contra bonæ fidei contractum minor restituitur. Bartolus.

XLVII. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

TVtor vrgentibus creditoribus rem pupillarem bona fide [g] vẽdidit, denũtiante tamẽ matre emptoribus [h]. Quæro, cùm vrgentibus creditoribus distracta sit, nec de sordibus tutoris merito quippiã dici possit: an pupillus in integrum restitui potest? Respondi causa cognita æstimãdum: nec idcirco [i], si iustum sit restitui, denegandum id auxilium, quòd tutor delicto vacaret.

Si per restitutionem à parte contractus receditur, potest ille contra quem agitur, à toto recedere. Bartolus.

¶ Curator adulescentium prædia [k] cõmunia sibi [l], & his, quorum curam administrabat, vendidit. quæro si decreto prætoris adulescẽtes in integrum restituti fuerint: an eatenus venditio rescindenda sit, quatenus adulescentiũ pro parte fundus communis fuit? Respondi eatenus rescindi: nisi si emptor à toto contractu velit discedi, q̃ partem empturus non esset [m]. Item quæro, vtrum emptor à Seio & Sempronio pupillis [n] pretium cũ vsuris recipere deberet: an verò ab hærede curatoris? Respondi, hæredem quidem curatoris teneri [o]: verum in Seium & Sempronium pro parte, qua eorum fundus fuit, actiones dandas [p]: vtique si ad eos accepta pecunia pro eadẽ parte peruenisset [q].

Restituto fideiussore non videtur restitutus principalis. Bartolus.

XLVIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

MInor se in id, quod fideiussit vel mandauit [r], in integrum restituendo [s], reum principalem non liberat.

Per restitutionem non reuocatur libertas concessa per emptorem. Bartolus.

¶ Minor ancillam vẽdidit. si eã emptor manumiserit, ob hoc [t] in integrũ restitui nõ poterit [u]: sed aduersus emptorẽ [x], quãti sua interest, actionẽ [y] habebit.

Aduersus pactum circa dotem appositum minor restituitur. Bartolus.

¶ Mulier minor [z] vigintiquinque annis si pactione dotis deterior conditio eius fiat: & tale pactum inierit, quod nunquam maioris ætatis cõstituta paciscetur*, atque ideo reuocare velit: audienda est.

Aduersus venditionem validam minor restituitur. Bartolus.

XLIX. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad Edictum.

MInor.]CASVS. Si minor fideiubeat pro aliquo, potest restitui: & non liberatur alius, scilicet principalis. Item si ancilla quã vendidit minor, manumissa est ab ipso emptore: minor contra libertatem non debet restitui, sed aget contra emptorẽ quanti sua interest. Item si mulier læsa fuerit scilicet minor aliquid paciscendo in læsionem dotis: restituenda erit. Viuianus.

a *Bona fide.* cum decreto, si talis erat quæ decretum desiderabat.

b *Emptoribus.* vt non emerent, quod tamen nihil facit.

i *Nec idcirco.* secus in casibus in quibus tamẽ propter sordes tutoris, vel aduersarij calliditatem, nõ autem sui facilitate restituitur: vt supra, eod. l. denique. §. j. ibi, sed & si probaretur &c. & l. & si fine. §. qũstũ. est & tertius: vt. C. si aduer. ven. pig. l. j. Itẽ huic dicto est arg. contra supra, eo. l. minor xxv. an. in fi. & de procu. l. si quis in rem.

k *Prædia.* vrbana vel rustica: cum decreto tamen. Accursius.

l *Sibi.* s. curatori.

m *Nõ esset.* facit huic dicto. j. de in diem addic. l. quod si vno. & de act. emp. l. Iulianus. §. si quis communi. & ff. eo. l. etiã. j. §. j. & supra, de in integ. restitu. l. Seio. & infra, de solu. si quis aliam. Accursius.

n *Pupillis.* i. adulescẽtibus: vt supra, eo. proposuit. Vel dic quòd loquitur de pupillis qui successerant adulescentibus. Vel dic quòd quidam erant pupilli, quidam adulescentes.

o *Teneri.* pro parte quæ fuit patris eorum.

p *Actiones dandas.* ſ. emptori: vt. C. quando ex fac. tut. l. si in rem. habet etiam exceptionem hic emptor: vt. C. de prædi. mino. l. vtere. & l. si prædium.

q *Peruenisset.* facit. C. de repud. l. j.

r *Vel mandauit.* non in rem suam: aliàs fideiussor pro principali, & econuerso habendi sunt: nisi dolo hæc fierent.

s *Restituendo.* id est restitui postulando.

t *Ob hoc.* id est, propter manumissionem.

u *Non poterit.* ſ. contra libertatem: vt supra, eo. si ex causa. in fin.

x *Emptorem.* qui decepit minorem: non aliàs: vt infra, de iure do. si res. §. j. vel etiam dolo cuius manumisit venditor qui non tradiderit. aliàs quasi interitu speciei liberatus non tenetur: vt infra, de solu. l. si mihi alienum.

y *Actionem.* petita restitutione.

z *Minor.* facit supra, eod. si ex causa. §. in dotis.

* *Flo. constituæ paciscerẽtur,*

Si res.

Restitutio pro minimo non datur.

a *Si res. Non prohibet.* vt prædium vrbanum, secundum has leges: vt. C. de admini. tuto. l. lex quæ. in prin. & tunc dic grande damnum &c. abnegatiue: id est, nó minimum. Nam pro minimo non datur: vt supra, de in integ. restitu. l. scio. Sic & dicitur capitis deminutio magna: id est, non minima: vt infra, ad Tertyl. l. j. §. proinde. & arg. supra, de dolo. non debet. in fi. Vel dic quòd loquitur in his quæ seruari non possunt: & tũc nó fit pro modico: & sunt omnia plana: vt supra, eo. & si sine. §. idem faciunt.

SI res pupillaris vel adulescẽtis distracta fuerit, quam lex distrahi non prohibet[a]: vendi tio quidem valet: veruntamen si grande damnum pupilli vel adulescentis versatur (etiam si collusio nõ intercesit[b]) distractio per in integrum restitutionem reuocatur.

Minore restituto restituitur actio in pristinum debitorem in eo statu in quo erat tempore nouationis. B

L. POMPONIVS libro nono Epistolarum & Variarum lectionum.

IVnius* Diophãtus Pomponio suo salutẽ. Minor viginti quinque annis nouandi animo intercesit pro eo, qui temporali actiõe tenebatur, tũc cũ adhuc superãt. x. dies: & postea in integrum restitutus est. Vtrum restitutio, quæ creditori aduersus priorem debitorẽ datur[c] decem dierũ sit, an plenior? Ego didici, ex tempore in integrum restitutionis[d] tantumdem temporis præstandũ, quantum supererat[e]. Tu quid de eo putas, velim rescribas? Respondit. Sine dubio[f], quod de temporali actiõe, in qua intercesit minor, sensisti, puto

b *Intercesserit.* si collusio interuenit, etiam pro paruo vel minimo damno restituitur.

IVnius.] CASVS. Quidam iurisperit[g] amicum suũ super quadam quęstione consuluit: & antequam ab ipso responsionem reciperet: quid sibi videbatur, quærens de eadem respondit: & sic stulta quæstio talis est: Quidã minor fideiussit pro quodam debitore: qui tenebatur act. tẽporali: & restabant forte. x. dies quòd liberari posset debitor: petit iste minor restitui, & restitutus est: & eo restituto restituta fuit pristina actio creditori. nũquid ille creditor totum tẽpus habebit quod nomine eius actionis cõpetebat ab initio: an solum. x. dies qui supererant cum iste intercessit? Et dicit quòd solũ habebit. x. dies. & ideo planũ est q̃ hic dicitur.

* *Inius, Fl.*

c *Debitorem datur.* pro constanti habet quod detur: vt. C. de repud. l. j. §. j. in fine. nisi in fraudem creditorum fuit hoc factum: vt infra, de fideiuss. si Titius. in fi. Et intellige hanc in minore adulto intercedente. secus in pupillo: quia nec ipse restituitur: cum non teneatur cum effectu: ideo nec creditor secundum Placen. Vel dic idem in vtroque, vt si sic interceserint, quòd teneãtur: vt cũ auctoritate tuto. vel curato. vel etiam sine curatore si eum non habent: & quia tenentur, restituuntur: & per consequens creditor in priorem debitorem: vt hic, & dicta. l. j. C. de repudiis. An vero sic quòd non teneatur nisi naturaliter: vt quia sine tutore vel curatore cum haberet eum, tunc non restituitur: & per consequens nec creditor: vt insti. qui. mo. tolli. obli. §. præterea.

d *Restitutionis.* scilicet datæ.

e *Supererat.* scilicet tempore intercesionis: & sic dabuntur. x. dies per officium iudicis ex tempore[a] datæ restitutionis. secus in muliere: quia tunc statim currunt ipso iure: vt infra, ad Vellei. debitrix. §. fi. & l. quamuis. §. si mulieri. & §. si cum essem. & est ratio: quia ibi illa intercesio statim inefficax est: & ideo statim potest agi contra priorem debitorem: hic non nisi petita restitutione. Sed nonne contra minorem debet agere? Respon. non: quia restitutionem contra sententiam impetrasset: immo etiam exactam pecuniam recuperasset. & inde mihi imputari non potest: immo quia iam restitutus est.

a Vide. c. i. de rest. in. te. in Clemẽ.

f *Sine dubio.* humiliter stultè quærenti respondet: sic & aliàs econtra. j. de testa. l. Domitius. nec enim debuit se sciolũ fingere.

g *Manet.* immo non manet quasi nouatione sublatum, nisi actũ fuit vt esset repetitum: vt infra, de noua. aliam. & C. etiam ob chiro. pe. pig. tene. poss. l. j. sed dic fuisse actum. Vel dic manet, id est iterum in obligationem recidit per restitutionem: vt supra. e. l. patri. §. pe. Vel dic proprie: vt infra, ad Vell. l. aliquando. §. pen. quæ vltima non placet.

DE CAPITE MINVTIS.

Cõtinuatio. *Dictum est suprà, de restitutione quæ iure actionis & per officium iudicis ratione ætatis datur: nunc de illa quæ fit per status mutationem: vt supra, de in integ. resti. l. 1. &. 2.*

h *Capitis. Status.* Nota, caput poni pro statu. & status consistit in tribus: vt. j. e. l. fi. Sed non videtur conuerti cum suo definito hęc definitio. nã patre mortuo filius est sui iuris: & sic mutat factũ: vt isti. q. mo. ius pa. po. sol. in prin. & tamẽ nõ dicitur capite minui: vt infra, ad Mace. l. v. §. fi. Si dicas hoc facto hominis scilicet interueniente, vel vere: vt emancipando, vel damnãdo, vel simili modo, vel interpretatiue: vt patre adrogato: quia interpretantur & isti adrogati: vt supra, de adop. si pater. & l. ij. §. fi. & infra, eo. l. liberos. j. respon. secus si dei iudicio: vt dictum est.

TITVLVS V.

I. GAIVS libro quarto ad Edictũ prouinciale.

CApitis minutio est status[h] permutatio.

Hoc edictum habet locum in capitis deminutione quæ salua ciuitate contingit, nõ in aliis. hoc dicit. vel breui[i]: Hoc edictũ habet locũ in minima capitis deminutione tantũ. Bar.

II. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

PErtinet[i] hoc edictũ ad eas capitis deminutiones, quæ salua ciuitate cõtingunt[k]. Cæterùm siue amissiõe ciuitatis[l], siue libertatis[m] amissione cõtingat capitis deminutio: cessabit edictum: neque possunt hi penitus conueniri[n] †. Dabitur plane actio in eos[o] ad quos bona peruenerunt eorum. Ait prætor, *Qui quæ ve postea, quàm quid cum his actum[p] contractũ ve sit, capite deminuti, deminutę [ve] esse dicẽtur: in eos eáſve, perinde, quasi id factum non sit, iudicium dabo*[q].

Capitis deminutio non liberat quem à naturali obligatione, nec eũ impedit postea ciuiliter obligari. Bartolus.

PErtinet.] CASVS. Scire debes tres esse capitis demi. vt infra, eo. l. vlti. & dicit quòd istud edictũ de quo tractatur in hoc ti. locum habet in minima capitis. demi. Illi enim qui patiuntur ca. de. maximam vel mediam, non possunt conueniri. illi tamen illorũ loco † conueniuntur ad quos bona eorum peruenunt. & hoc dicit. [AIT.] In isto. §. ponũtur verba prætoris. & scire debes quòd de iure ciuili si tu contraxisti cum aliquo cuius status est postea mutat[p]: qa quælibet obligatio tollitur: sed de iure naturali tenet: & licet de iure ciuili, vt dictum est, tollatur, tamen prætor eum restituit ex auctoritate sua: & agetur cum eo act. in factum ex hoc edicto, ac si nunquam eius status esset mutatus. [II QVI.] Primo contrari cum aliquo, & postea mutat[p] est status eius. nam primo fuit sui iuris, modo autem effectus est alieni: vel econuerso. sine dubio de iuris rigore quia alius est nouus homo: non tenetur, scilicet ciuiliter, de eo quod præcesserat actum vel statum mutatum. naturaliter autem sic. Sed pone quod post capi. demi. contraxi cum aliquo qui primo fuit sui iuris: deinde autem dedit se in adrogationem, & tunc contraxi: vel ecõuerso. & dic quòd hoc edictum de hoc non tractat: vnde non datur actio: & hoc dicit. & duob[r] modis intelligitur circa literam. [NEMO.] Si quis deliquit, & postea dedit se in adrogationem, nũquid ideo liberatur quo minus puniatur? Videtur quòd sic: quia nouus homo videtur: tamen contrarium est, quia non desinit teneri ex primo delicto. [ET QVI.] Debitorem meum adrogaui, extinguitur actio. nunquid si eum iterum emanciparem, restituetur mihi mea actio? Dicitur quòd non *. [HOC.] Hæc actio in factum quæ in locum actionis amissę restituit, ppetua est: & datur hęredib[s], & ĩ hęredes. Vi.

i *Pertinet hoc edictum.* quod est. j. ea. l. §. ait prætor.

k *Contingunt.* id est, ad minimam: vt. j. eo. l. fi.

l *Ciuitatis.* quæ est media.

m *Libertatis.* quę est maxima: vt. d. l. vlti. & infra, eo. tutelas. §. pe. & institu. eo. §. j. ij. &. iij. Accursius.

n *Conueniri.* nec etiam conuenire, nisi vt infra, eo. l. legatum. & nisi fuerint restituti ad quotã partem: vt. C. de sen. pasc. l. fi. debitor.

o *In eos.* vel in dominum: vt infra, eo. tutelas. §. si libertate. vel in fiscum: vt. C. de bo. dam. si vt proponis. & de sen. pas. si adempti. & C. ad le. Iul. de vi pub. vel priua. l. ij. vel in filios: vt infra, de bo. dam. l. cum ratio. §. fi.

p *Actum.* hoc est generale verbum sequens speciale: vt infra, de verb. signifi. l. Labeo.

q *Iudicium dabo.* i. actionẽ in factũ. Nũquid & prima vtilis restitu-

BIU Cujas

ita.vtilis enim actio non excludit hanc prætoriam: quia vtraque de æquitate datur. Item quæ est differentia inter hunc tit. & illũ, infra, quod cum eo. s. quo ad emancipationem? Respon. per hunc restituitur actio amissa, ob hoc quòd alius homo esse videtur, cũ statum mutauerit: vt infra, de solu. l. qui res. §. aream per illũ au-

¶ Hj qui capite minuũtur [a] exhis causis q̃ capitis deminutionem præcesserunt, manent obligati [b] naturaliter. Cæterùm si postea: imputare quis sibi debebit, cur contraxerit, quantũ ad verba huius edicti pertinet [c].

Sed interdum [d] si contrahatur cum his [e] post capitis deminutionem, danda est actio. & quidem si adrogatus sit: nullus labor [est [f].] nam perinde obligabitur [g], vt filiusfamilias.

Capitis diminutio non tollit actiones ex delicto descendentes. Bartolus.

¶ Nemo delictis exuitur [h], quãuis capite minutus sit.

Adrogati restituitur actio per hoc edictum. Bartolus.

¶ Ei, qui debitorem suum adrogauit: nõ restituitur actio in eum, postquam sui iuris fiat [i].

Hoc iudicium perpetuũ est [k]; & in hæredes, & hæredib⁹ dat.

Adrogatione patris, filii capite minuuntur. Bartolus.

III. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

LIberos, qui adrogatũ parẽ tẽ sequuntur: placet minui capite* cum in aliena potestate [l] sint, & familiam mutauerint.

Emancipatione capitis deminutio cõtingit. Item qui caput non habet, illud non mutat. Bartolus.

¶ Emãcipato [m] filio, & cęteris personis [n] capitis minutio manifestò accidit: cum emancipari nemo possit, nisi in imaginariã seruilẽ causam deductus [o]: aliter, atq; cũ seru⁹ manumittit: quia seruile caput nullum ius [p] habet: ideo nec minui potest.

IIII. MODESTINVS libro primo Pandectarum.

HOdie enim incipit statum habere [cũ manumittit.]

V. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

AMissione ciuitatis fit capitis minutio [q]: vt aquæ & ignis* interdictione [r].

Qui ciuitatem Romanam perdunt, capite minuuntur. Bartolus.

¶ Qui deficiunt, capite minuuntur [s]. Deficere autẽ dicũtur qui ab iis, quorũ sub imperio sunt, desciscunt*, & in hostiũ [t] numerũ se cõferunt: [u] sed & hj, quos senatus hostes [x] iudicauit, vel relegati [y] *, vtique vsque eò [z], vt ciuitatem amittant.

Capitis deminutio quæ publici iuris sunt, non perimit. h. d. cum. l. sequent. Bartolus.

¶ Nunc respiciendũ [est,] quæ capitis deminutione pereãt: & primo de ea capitis deminutiõe, quæ salua ciuitate accidit: per quam publica [a] iura nõ interuerti constat, nam manere magistratum, vel senatorẽ, vel iudicem certum est:

VI. VLPIANVS libro quinquagesimo primo ad Sabinum.

CIPATO.] Planus est: quia emancipatione filiorum, vel etiam nepotis, vel aliorum quæ sunt in potestate mea, contingit capi. demi. cæterum manumissione seruorum non contingit capi. demi. quia caput nõ habet: qa serui manumissi ĩcipiũt caput habere cũ sunt manumissi. & hoc dicit cũ. l. seq. quæ continuatur cũ ista.

l *Potestate.* scilicet adrogantis.

m *Emãcipato.* dic q̃ ista quatuor nomĩa sũt datiui casus, vel ablatiui absoluti. Alij dicunt quòd primæ duo sunt ablatiui absoluti: & alia duo datiui: dicentes q̃ emancipatione filij & nepos sui iuris efficitur: vt supra, de adop. sed etiam. quod reprobo: vt supra, de adop. l. liberum.

n *Cæteris personis.* videbatur tamen nepotem non minui capite, * *vt in e-* cum in eo duæ emancipationes desiderentur: in filiis tres: vt Co. de adop. l. fina. *qua& igni interd. Flo.*

o *Deductus.* sed cum hodie non fiant tales venditiones: vt instit. qui. mo. ius pa. pote. so. §. præterea. & Cod. de emanci. l. fi. nũquid ob hoc minus dicitur capitis deminutio? Rñ. non ideo minus: vt. C. ex qui. cau. infa. irro. l. decreto. Item nec est hæc sola ratio, sed hęc: quia familiam mutat: vt. s. eod. l. j. in fi. j. rñ. * *desistunt. Flo.* *vel lege lata, Flo.*

p *Nullum ius.* de iure ciuili: vt. j. de re. iur. l. quod attinet.

Miſsiõe] CASVS. Si interdictũ fuit alicui aqua & igni, capite minuitur. [QVI DEFICIVNT.] Imperator fuit in exercitu cõtra Sarracenos, & hostes populi Romani: deseruit aliquis imperatorem, vel magistratus militum forte, & transtulit se ad hostes. sine dubio ille capite minuitur. Idem si aliquis fuerit hostis iudicat⁹ populi Ro à senatu: quia iste capite minuitur. & hoc dicit. [NVNC.] Iurisconsul. seipsum continuat, & dicit quòd hic tractat de minima ca. de. & eius effectu. & dicit quòd per eam nõ tollitur publicum ius. vnde si iudex magistratus vel senator minimam ca. patitur de. non ideo desinit esse senator vel iudex. nullum enim officiũ pub. tali capi. demi. tollitur. Viuianus.

q *Capitis minutio.* scilicet media.

r *Interdictione.* loco cuius hodie successit deportatio: vt infra, de pœnis. l. ij. & infra, ad. l. Iul. pe. l. iij.

s *Minuuntur.* media capitis deminutione.

t *Et in hostium.* vt transfugę. Accursius.

u *Conferunt.* quia ciues esse desinunt: vt infra. de cap. & postlimi. reuer. l. postliminium. §. filius quoque. non tamen est seruus: vt. j. de tut. l. si quis tutor. & dic hic, vt in. d. §. filius.

x *Hostes.* qui erant de subditis. Accursius.

y *Relegati.* antiqua litera dicit, relegati: & tunc improprię, id est, deportati. Relegati enim non amittunt ciuitatem: vt infra, de inter. & releg. l. relegatorum. §. hæc est differentia. & hoc si stricte accipiatur vocabulum. Large enim relegati etiam continent deportatos: quia commune nomen est. sed Pisana litera est, lege lata, scilicet à populo, vel exprimendo personam [a] alicuius. Vel generaliter: vt, Quicunque hoc fecerit, sit capite minutus, vel ciuitatem amittat. vt & dicitur quis ipso iure cadere in canonẽ latæ sententiæ quandoque. Accursius.

z *Vsque eò.* scilicet minuitur capite &c.

a *Publica.* auctoritate & vtilitate.

a *Bal. hic dicit istam glo. sing. ad hoc qd statutũ potest fieri contra naturam delinquẽtẽ, quãdo delictũ est notoriũ. Bolog.*

Statutũ in pœnam non debet præiudicium conferri.

Pœna quæ fiscus.

Liberos. CASVS. Habebam filios, dedi me in adrogationẽ alicui. tam ego quàm filij mei in potestatem adrogatoris trãsiimus: vnde illi etiam filij mei capite minuuntur. [EMAN-

BIU Cujas

a NAm. *Non finiuntur.* quod capitis deminutio intercedat.
b *Hominis.* iura, vt est operarū obligatio, & vsus, & vsusfru. secundum hæc iura: vt institu. de adqui. per adrog. §. j.
c *Familiæ.* id est adgnationis: vt infra, de verbo. signi. l. pronūtiatio. §. communi. Accursius.
d *Ciuitatis.* vt ifra, de iudi. l. quippe. & infra, ad Trebel. l. ná quod.

NAm & cætera officia, quæ publica sunt, in eo non finiūtur[a]. Capitis em̄ minutio, priuata hominis[b] & familiæ[c] eius iura, nō ciuitatis[d] amittit.

Quod alicui sub nomine appellatiuo cōceditur, illo pempto perit cōcessio: aliàs sec⁹. Item capitis deminutione nomina iuris pereunt, non nomina naturalia. hoc dicit. Primo ponitur dictum secūdo quædam illatio. tertio ponitur ratio. quarto ratio dicti & illationis. secunda ibi, ergo. tertia ibi, sed legitimè. quarta ibi, ex nouis. Bartolus.

VII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

TVtelas etiam non amittit[e] capitis minutio[f], exceptis his, [g] quæ in iure alieno[h] personis positis deferunt̄*. Igitur testamēto dati, vel ex lege[i], vel ex senatusconsulto erunt nihilominus[k] tutores. Sed legitimę tutelę ex duodecim tabulis[l] interuertūtur, eadē[m] ratione, qua & hæreditates exinde[n] legitimæ[o], quia adgnatis deferuntur: qui[p] desinunt esse[q], familia mutata*. Ex nouis[r] autem legibus & hæreditates & tutelæ plerunque[s] sic deferūtur, vt personæ naturaliter[t] designentur: vt ecce deferunt hæreditatem senatusconsulta[u] matri & filio.

Actiones ex delicto cum capitis deminutione ambulant. Bartolus.

¶ Iniuriarum[x] & actionum ex delicto venientium obligationes cum capite ambulant.

In eum qui maximam, magnā, vel mediam capitis deminutionem patitur, ex hoc edicto nulla actio restituitur. Bartolus.

¶ Si libertate adempta[y] capitis deminutio subsecuta sit, nulli restitutioni aduersus seruum[z] locus est: quia nec prætoria iurisdictiōe ita seruus obligatur, vt cum eo actio sit: sed vtilis actio aduersus dominum[a] danda est: vt Iulianus scribit. & nisi insolidum defendatur, permittendum mihi[b] est in bona, quę habuit, mitti[c].

Eo ipso quòd quis amittit ciuitatē, perdit omnia bona sua sine aliqua publicatione. Bartolus.

¶ Item cū ciuitas amissa est, nulla[d] restitutionis ęquitas est aduersus eū, qui amissis bonis, & ciuitate relicta, nudus exulat[e].

* *Hal. non deferuntur*

* *mutati Flo.*

e *Non amittit.* id est amittere non facit.
f *Capitis minutio.* scilicet minima.
g *His.* scilicet tutelis legitimis ex lege duodecim tabul. delatis.
h *Alieno.* duobus modis expone, & vtroque vt deferatur ex. l. xij. tabul. Primo vt deferatur filiisfa. qui sunt in alieno iure: id est in aliena potestate: quod euenit in duobus casibus: & quando pater est furiosus: quare præcedere eum non potest. & quādo libertus est maternus: cuius est tutor filiusfami. quæ tutela dicitur legitima: vt institu. de legit. pa. tu. aliàs autem legitimæ tutelæ demum mortuo patre deferuntur: vt infra, fami. erciſc. l. si maritus. & infra, de tute. l. antepe. Secūdo dic in iure alieno, id in adgnatione: vt supra, de iustitia & iure. l. fi. & dic iure alieno nunc, scilicet cū capite minutus est, non olim. & quòd dicit deferuntur, id est deferentur si capitis deminutio non interceſsisset. vel dic alieno, scilicet eius cuius tutela defertur.
i *Vel ex lege.* scilicet alia quàm. xij. tabu. ne contradicat supra, & infra. Et da exemplum de tutela quæ confirmatur ex lege Vellei. veluti si auus relinquat tutorem nepoti viuo patre. quo casu cum à principio sit inutilis: mortuo tamen patre viuo auo confirmatur ex. l. Velleia. vt infra, de testa. tute. l. si hæreditas. §. qui filium. & sic potius ex lege quàm ex testamēto datur: vt infra, de verbo. signifi. l. lege obuenire. Item da exemplū de eo qui dabatur ex lege Attilia. vel Iul. vel Plautia: vt institu. de Attil. tu. Item da exemplum de lege Cor. quæ facit filios successores patri ab intestato apud hostes defuncto, & eadem postea dat inter fratres hæreditatem & tutelā vel expressim vel ex interpretatione secundum regulam: Ad quē emolumentū, & on⁹. Quod aūt dicit de senatusco. da exēplū de eo qui datur loco tutoris surdi, mutui vel furiosi: vt. j. de tute. l. pe. Itē dic q̄ senatus. con. Tertyl. fratres defuncti matri præponit: vt insti. ad Tertyl. §. j. ergo per interpretationē hos vocat ad tutelā. Vel dic q̄ apud Græcos secūdum omnes sunt istæ leges nouæ. & sena. ex quib⁹ vocantur ad hæreditatē & tutelā aliqui.
k *Nihilominus.* id est quanuis sint capite minuti.
l *Duodecim tabulis.* delatæ. Accursius.
m *Eadem.* quā statim dicet &c.
n *Exinde.* id est ex. l. xij. tabu.
o *Legitimæ.* scilicet interuertūtur, deferēdæ, nō delatæ: vt. j. vnde lib. l. fi.
p *Quia.* bona ratio. quia ciuile nomen est.
q *Desinunt esse.* scilicet adgnati.
r *Ex nouis.* nouas omnes appellat post duodecim tabulas iductas.
s *Plerūque.* quia si mater vxoris & econtra succedit, personæ non naturaliter designātur. vel, plerunque, ideo dicit: quia licet senatus. con. Tertyl. fratrū vel sororum meminit præferendo matri: tamen hodie per constitutionem cum matre succedunt, secundum M. & secundū ad successionem plerūque tantum refertur. Vel verius, plerunque, ideo dicit: quia non semper nouis legibus deferūtur, sed p testamentum.
t *Naturaliter.* id est nomine quod est immutabile, non iure ciuili adgnationis. Accursius.
u *Senatusconsulta.* Succedit matri gnatus per Orficianum: Inuidiam pariens & contra Tertylianum. Licet ergo capitis deminutio intercedat, nihilominus hic filius, illa mater remanet. quod secus est in adgnatis. cum enim adgnati vocentur, & adgnati esse desinant: non vocantur. Et quod dixi in matre, de tutela testa. & datiua seruatur. dicit enim testator, Titius tutor esto. iudex etiam hoc idem dicit: vnde nihilominus sunt tutores: quia hic Titius remanet: sed adgnatio tollitur: nisi in casu: vt. C. de le. tu. l. iiij. & in alio. vt institu. de leg. ag. suc. §. fi. & propter hoc dicit, plerunque. insti. de leg. ag. tu. §. fi. Sed an adgnatio hodie tollitur per minimam capi. de? Videtur quòd non: quia adgnatus semper remanet adgnatus: & cognatus ita vt adgnatus vocatur: vt in authen. de hære. ab inteſt. §. ex iis. colla. ix.
v *Iniuriarum.* scilicet actio. & potest intelligi vt dixi supra. l. j. §. nemo. Vel dic quòd loquitur de actione competenti ipsi qui capite minutus est.
y *Si libertate adempta.* per ingratitudinem: vel quia passus est se vendi ad pretium participandum.
z *Seruum.* nam in seruum non datur actio nisi in casu: vt Cod. vbi cau. fisc. l. fi. idem dicunt infra, de sepul. vio. l. prætor. §. penulti. sed ibi dic dari in eum actionem, id est propter eum: vel nomine eius. sic supra, de iur. om. iud. si quis id. & idem dicunt infra, vi bo. rap. l. prætor. ij. §. in seruum. & infra, de incen. rui. nau. l. j. §. item in seruum. Accursius.
a *Dominum.* bonorum. vel serui.
b *Mihi.* idem quo ad hoc quòd dicit hic, & nisi &c. si ciuitas & libertas salua sunt: dum tamen familia mutata sit: vt institu. de adquisi. per arro. in fi. ti.
c *Mitti.* sed si nō sufficiūt bona: nūquid p noxa dabit? Rñ. nō. qa nō p debito sed p maleficio fit noxa: vt inst. de noxa. in prin.
d *Nulla.* sed cur secus est vbi dedi me in adrogationem: nā & hic bona mea in aliū deuoluūt? Rñ. ideo qa hic remanet talis qui obligari nō potest: filiꝰ vero adrogatꝰ potest: secūdū Io. Sed nōne qui solā ciuitatē amisit, obligari potest? Rñ. vtique, cū sit liber. Dicendū est ergo aliud esse in adrogato: quia adrogatꝰ fere omnia retinet: vt insti. de adqui. per adro. nō autē in deportato. Ac.
e *Exulat.* sed tenetur ille ad quem bona peruenerunt: vt dixi supra,

BIU Cujas

supra, eod.l.ij.Accursius.

As. CASVS.Hæc lex & duæ sequētes loquuntur quando actiones competunt capite minuto.& dicit, si aliqua actio capi.minuto competit: distinguitur vtrum descendit ex naturali obligatione: & tunc minor capi.de.non tollitur.aut descendit ex ciuili:& tollitur. & assignat in litera rationēquia ciuilis ratio naturalia quidem &c. & ponit exemplū in act. de dote:vt cum illa cade.non tollitur. idem est si alimenta vel habitatio fuerit relicta.illa enim capitis deminutione non pereunt. & hoc dicit hæc lex cū sequenti.Viuianus:

Obligationes quæ causam naturalem respiciunt, capitis deminutione non pereunt. & loquitur ista lex de obligationibus actionē competentibus his qui capite minuuntur.Bartolus.

VIII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

EAs obligatiões [a], † quę naturalē præstationem habere intellegūtur, palā est capitis deminutione [b] non perire,quia ciuilis ratio naturalia [c] iura corrūpere nō potest. Itaq; de dote [d] actio, (quia in bonum & æquū concepta est,) nihilomin⁹ durat,etiam post capitis deminutionem:

IX. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

VT quandoque emancipata [e] agat.

Summata est cum præcedenti. Bartolus.

X. MODESTINVS libro octauo Differentiarum.

LEgatū in ānos singulos vel menses singulos relictū [f], vel si habitatio legetur, morte quidē legatarij legatū intercidit:capitis deminutione tamen interueniente perseuerat,videlicet quia tale legatū in facto † potius quàm in iure [g] consistit.

Iurisconsultus ponit hic tria genera capitis deminutionis:quæ not.Bartolus.

XI. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

CApitis deminutionis tria genera sunt:maxima, media,minima. Tria enim sunt, quæ habem⁹ [h]:libertatē,ciuitatē,[&] familiam [i]. Igitur cum omnia hęc amittim⁹:hoc est,libertatē,ciuitatem,& familiam: maximam esse capitis deminutionem:cum verò amittim⁹ ciuitatē, [&] libertatē retinem⁹, mediā esse capitis deminutionem:cum & libertas & ciuitas retinetur,familia tantum mutatur [k],minimam esse capitis deminutionem constat.

EX QVIBVS CAVsis maiores vigintiquinque annis in integrum restituantur.

TITVLVS VI.

Primo commendat edictum,& ponit eius summarium.Secundo ponit verba edicti ad literam,secunda ibi,verba.Bartolus.

I. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

HVius edicti [l] causam nemo [m] non iustissimā esse confitebitur.Læsum [n] enim ius per id tempus,quo quis reipub.operā dabat, vel aduersō casu laborabat,corrigit [o]:necnō & aduersus eos[qui vel absentes reipub.causa fuerāt, vel apud hostes]succurritur:ne vel obsit,vel prosit,quod euenit [p].

Verba [q] autē edicti talia sunt: *Si cuius quid de bonis [r] [deminutum erit,]cum is metu, aut sine dolo malo reipub.causa abesset, ínve vinculis, seruitute [f], hostiumq; potestate esset: siue cuius [t] actionis eorum cui [u] dies exisse dicetur:item si quis [x] quid vsu suū fecisset [y]: aut quod nō vtēdo amisit [z],cōsecut⁹ [est [a]:]actionéve qua [b] solut⁹ [est,]ob id quòd dies [c] eiꝰ exierat,cū absens nō defenderetur, ínve*

A *Dictum est supra,de restitutionibus quibusdam:nunc de his que dantur ratione absentiæ:vt supra, de in integ.resti.l.i.in fi.*

HVius edicti.]CASVS.Iurisc̄osult.assignat rationē quare istud edictū fuit iuductū:& dicit q̄ per istud edictū subuenitur illis qui sunt læsi p̄ absentiā: & ex causa.iusta enim absentia nulli debet esse dānosa vel lucrosa. [VERBA.] Iste.§.ponit edicti prętoris verba.& habet illud edictū tres partes. Prima est qualiter absens cōtra præsentē restituatur. nā si præsens vsucapiat rē absentis, ille reuersus restituetur contra præsentem:siue vsucepit rē corporalē, siue act.liberatus sit. & hoc vsq; ad.§.illū, ité si quis &c.Secunda clausula edicti est qñ præsens cōtra absentē restituitur: vt ecce si absens præscripsit rē præsentis, restituetur præsens. & durat vsque ad §.item si qua &c.& ibi incipit tertia pars, & durat vsq; ad fin. quia dicitur q̄ quandocūq; esset æquū q̄ restituat, prætor restituet.

B

C

D

l *Huius edicti.* q̄ est infra.ea.l.§.j.

m *Nemo.*hic sunt duæ negationes.s. nemo & nō:& faciūt vnam affirmationē:vt.j.deverbo.sig.l.duobus.

n *Læsum.*i.amissum.

o *Corrigitur.*id est restituitur,vel emēdatur.

p *Quod euenit.*s.absentia:vt neq; absenti noceat,cū detur ei restitutio:nec prosit,cū detur cōtra eū: vt.j.proxi.§.&.ꝑ.si ex noxa.caua.g.l.ij.in fi.&.j.eod.l. videlicet.&.l. ergo. in fin.j.rñ.&.j. de regul. iur.l.absentia.& sic vnū pro absente, & aliud contra eum inducitur:vt.j.de iureiur.l.eū qui.j.respon.

q *Verba.* Nota q̄ tres habet partes hoc edictū. Prima qualiter absens contra præsentē restituitur. & hoc vsque ad illū ver.item si quis.Secūda econtra.& hoc vsque ad ver.ité si qua.vbi interserit quædā de præsente contra præsentem. Tertia est gñalis extra prędictas:vt in fi.huiꝰ.l.dic ergo,si cuius.i.alicuiꝰ:quid.i.aliquid. *Edictū ex qui . cau. maio. tres habet ptes.*

r *De bonis.*vsuca.seu præscrip.in rebus corporalibus. item amiserit seruitutem.nam hæc duo hic comprehendit.

f *Seruitute.* quæ facti est.ad veram enim seruitutem non porrigitur:vt infra,eo.l.rectè.

t *Siue cuius.* dic quòd hæc clausula respicit omnia supradicta: vt quia dies actiōis exiuit:quia metu abfuit,vel reipub.causa,vel simili.& sic duo continet.§. iste. & quando de bonis exiuit, scilicet aliquid corporale vel incorporale : vt seruitus. vel actio amittitur,scilicet personalis.& dices,siue dies cuius id est, alicuius actionis dicetur exisse.Accursius.

u *Cui.*id est,alicui eorum.

x *Item si quis.*scilicet absens:vt colligitur.j.eo.item ait.

y *Fecisset.*rem corporalem.

z *Amisit.*scilicet præsens.aliàs amissum sit.s. seruitutem.

a *Consecutus est.*scilicet absens.

b *Qua.*id est aliqua.

c *Quòd dies.*idem in cæteris in quibus lædi potest:vt infra,eod. l.cum miles.§.fi.secundum quosdam.

*Obligationes.*hęc lex & aliæ duæ leges sequentes loquūtur quādo actiones competūt capite minuto. Accur.

*Deminutione.*minima.Accursius.

Naturalia. vt insti. de leg.ag.tu.§.fi.

*De dote.*Sed nonne actio ex empto similiter habet æquitatē naturalem : id est de iure gen. licet formula sit à iure ciuili inducta : vt supra, de iust. & iur.l. ex hoc? Respon. olim paucæ : quia quinque erant actiones quæ darentur filiisfa.vt infra, de obli.& ac.l. filiusfa. &.l.in factū.inter quas hæc de dote erat : vt.j. sol.ma.l.ij.vnde hodie omnes ex castr.pec.vel quasi,vel ex aduentitia causa non pereunt sibi tali minima capit. deminutione, cum iure proprio sibi competāt actiones in prædictis: vt Cod.de bo.quæ lib. i.fi.Est & alia specialis æquitas in dote: vt infra, solu. ma.l.j. in his enim ius ciuile repugnat naturali. nam secundū ius ciuile tantū patri,secundū ius naturale tātū filio.quod ius ciuile succūbit naturali: & ideo naturale prędualet,& in aliis prędualet ciuile:vt nō detur filio.&sic nō amittut, quia non habet . Sed quare magis in his succumbit ciuile ius naturali? Respon. in quolibet vides rationem æquitatis.

Vt quandoque emancipata. Idem videtur etiam si maximam vel mediam capitis deminutionem sit passa : nisi vna de quinque legibus fuit damnata: vt.j.de bo.damna.l.quinque . Vel dic quòd licet non publicetur dos:alias tamen ipsa nō potest repetere:quia debet remanere apud maritum.Accursius.

*Legatum.Relictum.*ad alimenta.

*Quàm in iure.*quia nō cōsideratur an possit capere ex testamēto,vel nō:sed hoc factū:an possit comedere,vel nō,vel bibere.nā etsi nō sit capax,admittit.etiā si maximā capitis deminutionē passus sit:vt argū.j. de ali.leg.seruos ad custodiā. &.l.is cui.& de his quę pro nō scrip.habēt.l.iij.Et est hoc speciale fauore alimētorū.idem in habitatione:quia nec sine ea viuere quis potest.

*Capitis.Quę habemus.*scilicet præcipua.

*Familiam.*id est ius adgnationis inter adgnatos.

*Mutatur.*mutari large hic accipitur:siue de sua in alienam:siue de aliena in suā:siue de aliena in alienā trāsfertur.Io.sed & omes infames statu vel fama dicūt minui:vt.j.de var.cog.l.cognitionū §.existimatio.Vel dic nō mutari,sed minui.& facit isti.e.§.j.&.ij.

BIU Cujas

vinculis[a] esset, secúm ve agendi potestatem[b] non faceret, aut cum eum inuitum in ius vocari non liceret[c], neque defenderetur: cúm ve magistratus de ea re appellatus esset[d] siue cui per magistratum* sine dolo [malo] ipsius[e] actio exępta esse dicetur: earum rerum actionem intra annum[f], quo primum de ea re experiundi potestas erit, [dabo.] Item si qua alia mihi iusta causa esse videbitur, in integrũ restituam[g], quod eis,*[h] per leges, plebiscita, senatusconsulta, edicta[i], decreta principum licebit.

Iurisconsultus tractat hic de vltima parte edicti. Bartolus.

II. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

HOc edictũ[k], quod ad eos pertinet, qui eis *[l] cõtinẽtur, minus[m] in vsu frequentatur[n]. Huiusmodi enim personis[o] extra ordinem[p] ius dicitur ex senatusconsultis & principalibus cõstitutionibus[q]. Hoc autẽ capite[r] adiuuantur in primis hi, qui metus causa abfuissent, scilicet si non superuacuo timore deterriti abfuissent.

III. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

METus autem causa abesse videtur, qui iusto[t] timore mortis, vel cruciatu* corporis conterritus, abest. & hoc[t] ex affectu[u] eius intelligitur: sed non sufficit quolibet[x] terrore adductum* timuisse, sed huius rei disquisitio iudicis est.

IIII. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

ITem hi[y] qui reipublicę causa, sine dolo malo abfuissent. Dolum malũ eò pertinere accepi, vt qui reuerti[z] posset neq; reuerteretur: in eo, quod per id tempus, aduersus eum factum est, non adiuuetur: veluti si alterius grandis commodi captãdi gratia id egerit, vt reipublicę causa abesset[a], reuocatur ab isto priuilegio:

V. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

ET qui data opera & sine lucro hoc affectauerit: vel qui maturius[b] profect⁹ est: vel litis[c] gratia cœpit reipublicæ causa abesse. Sed hæc adiectio doli mali, ad reipublicæ causa absentes refertur, non etiam ad eum, qui metus causa [abesset:] quoniam nullus met⁹ est, si dolus[d] intercedit. Sed qui Romæ reipublicę causa operam dant, reipublicæ causa non absunt:

VI. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

VT sunt magistratus[e].

VII. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

MIlites planè, qui Romæ militant[f], pro reipublicę causa, pro absentibus habẽtur.

VIII. PAVLVS libro tertio Breuium.

LEgatis quoq; municipiorum[g] succurritur ex principalibus constitutionibus. vt legatis municipiorum: vt infra, eo. l. legatis. & l. sed & si per prætorem. §. fi. & l. seq.

a *Vinculis.* præsens vel absens: & idem in duabus sequentibus.
b *Potestatem.* vt. j. eo. l. ait prætor. §. deinde.
c *Non liceret.* quia forte erat consul vel prætor: vt infra, eo. sed & si per prætorem. §. ij.
d *Appellatus esset.* hoc verbũ non exponitur ab Vlpiano in toto titu. sed dic, conueniente cum. x. dies tantũ supersessent, & iudex dedit tibi dilationem. xv. dierum: nam hoc tempore actio non perpetuatur: vt. ff. de eo per quem fact. est. l. fi. j. rñ.
* *pro magistratu, Flo.* Sed hoc non placet: quia hoc exemplũ attribuitur inferiori ꝓximæ clausulæ: vt infra eo. sed & si per prætorem. §. ait prætor. versi. hoc quoque. Dic ergo ꝙ hic fuit querela prętorij propositа: nõ aũt alteri parti denuntiatum. & hoc, si non fuit magistratus in dolo vt nõ redderet ius. & pro hoc. j. eo. sed & si per prætorem. j. respõ. tũc enim habet locum sequens clausula. Accur.
* *Flo. eius* e *Ipsius.* qui amisit, & dicitur stare per magistratum, siue magistratus ius non dixit dolo, vel sine dolo: siue non fuit eius copia: vt. j. eo. sed & si per prętorem. §. ait prætor. cũ sequẽtibus. §. §. Accur.
f *Intra annum.* hodie quadriẽnium: vt. C. de tempo. in integ. resti. l. fi. in fi.
g *Restituam.* non vt ante restitutionem, sed per restitutionem habeat actionem rescissoriam: vt diximus in minore: vt. ff. tit. ij. ꝙ si minor. §. fi. Alij cõtra. dicunt enim etiam hanc restitutionem iure actionis dari in integr. restituendis. Accur.
* *Flo. cruciatus*
* *Flo. adductum*
h *Quod eis.* scilicet, licebit quod est infra, & intelligas semper licere nisi prohibeatur aliqua istarum partium iuris: vt infra, eod. necnon. §. quod eis.
i *Edicta.* scilicet prætorum.

HOc edictum.] CASVS. Ista lex tractat de vltima particula edicti prætoris: dicens quòd illa pars in vsu non est: quoniá aliæ speciales clausulæ frequentius locum habent: occurrit tamen quãdoque quòd ei locus est. [*HOC AVTEM CAPITE.*] Nunc incipit Vlpianus exponere verba prætoris: & dicit quòd qui metu abfuerint, adiuuantur: & oportet quòd iustus fuerit metus: & hoc exquiret iudex. Item restituuntur qui abfuerint causa reipub. sine dolo. & qualiter accipiendus sit: vel accipiatur dolus malus, exponit, sed qui operam dedit vt abesset, non restituit. Vi.
k *Hoc edictum.* id est, hæc verba posita in fine, quod eis per leges &c. secundum quosdam. Tu dic id est, hæc vltima pars edicti generalis, item si qua &c, & quod dicit infra, qui eis continentur id est, generalibus verbis. & exponit primo ea verba pauca dicturus, plenius autem dicit. j. eod. sed & si per prætorem. §. fi. Ac.
l *Qui eis.* scilicet, verbis generaliter prolatis, si qua &c. aliàs eo.
m *Minus.* quàm cæteræ superiores speciales causæ. nam cũ semper speciali lege subuenitur, raro generalis clausula est in vsu: vt infra, eo. sed & si. §. ij. &. j. de verbo. oblig. doli clausula. Accur.
n *Frequentatur.* est tamen in vsu: vt hic subiicit, huius enim &c.
o *Personis.* vilibus, quibus per hoc edictum non subuenitur specialiter. Accursius.
p *Extra ordinem.* id est, extra speciales clausulas.
q *Constitutionibus.* vt legatis municipiorum: vt infra, eo. l. legatis. & l. sed & si per prætorem. §. fi. & l. seq.
r *Hoc aũt capite.* i. hoc edicto. & ꝓ ordiné icipit exponere singula.
f *METus. Iusto.* quantum ad se, iniusto tamen quantum ad inferentem. Vel dic iusto. id est sufficienti.
t *Et hoc.* scilicet an fuerit iustus.
u *Ex affectu.* aliàs ex effectu. i. ex eo quod secutum est propter talẽ metum. aliàs affectui. qa affectauit: vt arg. ff. quod met. cau. si mulier. j. respon. vel dic ab afficio afficis. Accur.
x *Quolibet.* vt. ff. qđ me. cau. l. metum aũ. *Metum* pieriđum. j. Et nota hic per argumentum quòd nõ sufficiunt iustũ metum: vt hic, & Co. de transact. interpositas. & supra, quod met. cau. extat. & j. de extraordi. crim. l. pen. §. plerique. quod facit in causis cõmissis à domino papa. & quia talia fiunt: ideo venitur ad locum tutum. *AD. DITIO.* Cum glo. dicit ꝙ minæ faciunt iustum metum, intellige: quando minæ sunt illatæ à persona verisimiliter timenda: vt à quodam tyrãno: vt est casus in. l. Fulcinius. §. quid sit. ibi, potest em. qui. ex cau. in pos. ea. vel ab alio homine pestilentioso: vt. l. j. Cod. si quis impera. male. ita debet intelligi. Co. de iis quæ vi me. ve caul. metũ. secũdũ. Bar. hic.
y *Item hi.* scilicet restituuntur ex hoc edicto. Accursius.
z *Reuerti potest.* vt hic & infra, eo. si cui. §. tãdiu. & l. reipub. & Co. de resti. mili. l. ignorre. Et sic no. quem non consequi priuilegium ex onere quod libenter subiit, imò perdit: vt infra, de re mili. l. non omnes. §. qui captus. & insti. de excu. tut. §. item tria. argum. contra. C. de excu. tut. l. voluntariæ.
a *Abesset.* id est absens staret. Accursius.
b *ET qui data. Maturius.* quàm expediret, vltro offerendo se reipublicæ.
c *Vel litis.* scilicet euitandæ.
d *Dolus.* scilicet eius qui se metum passum dicit.
e *VT sunt magistratus.* Adsessores aũt ꝓuinciæ suæ dicũtur abesse reipub. cau. vt. j. eo. si cui. i prin. & l. abesse q̃ sũt: cõtra.
f *Milites planè, qui Romæ militant.* vt sunt præfecti vigilũ, secũdum quosdam: idem tamen in quolibet alio. Sed quare miles absens esse fingitur, vt hic, & nõ magistratus: vt. ff. l. ꝓ Rũdetur quia officium militiæ remotum, imò cõtrariũ est causis & legibus. vnde superesse nõ possunt milites aliis negotiis: vt. C. loca. l. milites. & l. fi. at magistratus potest, cum ad causas principaliter sit præpositus. Præterea magistratus habet salarium de publico, licet non adsessor: vt. ff. de adsesso. l. fi. & ideo sui commodi causa facere videtur. milites autem aliter, puta de aliquibus prædiis sibi assignatis stipendia habent.
g *Municipiorum.* de municipio ad municipium. secus de municipio ad principem vel ad ciuitatem Ro. vel econtra: quia tũc est absens reipub. causa: vt. C. eo. l. j.

LEgatis.] CASVS. Dicitur quòd isti municipiorum legati non dicuntur abesse causa reipublicæ: sed succurritur eis ex constitutionibus principum. Viuianus.

Constitutione.

BIU Cujas

a *Constitutione.* vt restituatur rebus eorum vsucaptis: vt hic, & infra, eod.l.sed & si.§.fin.& dicitur legatus municipij, id est villæ, vel castri, vel etiam ciuitatis alicuius ad aliam ciuitatem, vel castrum, vel baronem: vt infra, ad muni.l.j. in princip. & facit Cod.de offic.eius qui vi.al.l.j.& infra, vt in flu.pu.na.l.j.§. si fossa in principio.

Succurritur.] CASVS. Expositio Vlpiani duas ptes edicti: nūc vult exponere sententiā:& dicit q succurritur etiā illis qui fuerūt in viculis. Ité differētia est inter vincula & custodiam: quia vinculorum appellatio generalis est: pertinens tā ad priuatos quā ad rēpub. custodiæ vero appellatio specialis ad rēpu. tantū pertinet. Vincula dicūtur, & loca in quibus coercentur. Custodiæ dicūtur loca in quibus custodiuntur. vide Bal. hic.

* *Vincula.* Flo. * *Latumiæ.* Aco. ad finem. *Latumiæ* dicta dicū tur, & loca in quibus coercentur. Syracusanæ. vide Bal. hic.

cipum Marci & Commodi cōstitutione[a].

IX. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

SVccurritur etiā ei, qui ī vinculis fuisset: quod non solū ad eū pertinet, qui publica custodia coërcetur: sed ad eū quo q; , qui à latronib[b] , aut à p̄donibus, vel à potentiore, vi oppressus, vinculis coërcebatur. Vinculorum autem appellatio latius accipitur. nam etiam inclusos veluti latumiis[c] *† vinctorum numero haberi placet: quia nihil interest parietibus, an compedib[9] [quis] teneatur. Custodiam autem solā publicam accipi Labeo putat[d].

X. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

IN eadē causa sunt, & qui à militibus stratoribúsque[e], * vel à municipalibus ministeriis[f] adseruātur: si ꝓbētur[g] rei suæ superesse nō potuisse. In vinculis autē etiā eos accipim[9], qui ita alligati sūt, vt sine dedecore in publico parere nō possit[h].

XI. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

EI quoque succurritur, qui in seruitute[i] fuerit: siue bona fide[k] seruiat homo liber, siue detentus sit.

XII. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

IS autē[l] qui de statu suo litigat: ex quo lis ĩchoata[m] est, hoc edicto non continetur. Tandiu igitur in seruitute esse videtur, quandiu non est eiusmodi lis cœpta[n].

XIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

RECTÈ Labeo ait eum non cōtineri[o], qui liber & hæres institutus est, antequā sit[p] hæres: quia nec bona habeat, & prætor de liberis hominibus[q] loquatur. puto tamen filiumfamilias in castrensi[r] peculio pertinere ad hoc edictum[f].

XIIII. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

ITē ei succurritur, qui in hostium potestate fuit, id est, ab hostibus captus. Nā trāsfugis[t] nullum credendum est beneficiū tribui, quibus[u] negatum est postliminium. Poterant[x] tamē qui in hostium potestate essent, illa parte edicti contineri, quę* loquitur de his qui in seruitute fuerint.

XV. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

AB hostib[9] autē captis, postliminio reuersis succurrit, aut ibi mortuis[y]: quia nec procuratorē habere possunt[z]: cū[a] aliis suprascriptis etiā per procuratorē possit subueniri: præter eos, qui in seruitute[b] detinē tur[c]. Ego autem etiā nomine eius, qui hostiū potit[9] est*, si[d] curator (vt plerumque [fit]) detinēt. hi aūt vere serui sūt: vt ī.e.l. ꝓxi. vel lege plane: & dic, po terāt cōtineri. sinspectis verbis ptoris, sed nō secūdū mentē eius.

A hostibus.] CASVS. Dicitur in.l.ista, q si aliquis captus sit ab hostib[9], & postea reuersus, quia subuenitur eidē. sed pone quod ibi decesisit: sine dubio & tūc ei subuenitur. & si bonis suis datus fuit curator, dicit q nihilomin[9] ei subuenitur, si restitutione indigeat: etsi nō dicit hoc prætor, suppletur tñ ab Vlp. q si aliquis capt[9] fuerit ab hostibus, & fili[9] ibi sit natus, restitui poterit. s. filius, non solum pater. [SI DAMNI.] Planus est. Sed pone, incepi rem alicuius vsucapere p annū. deinde autē cœpit ille abes se p annū & dimidiū. postea reuersus ille distentus fuit & implicitus circa negotia sua: puta circa amicos suos visitandos, aduocatos quærendos, per vnū mensem. postea currit residuum tēpus q supererat ad vsucap. cōplendā: & ita vsucap. cōpleta fuit. dicit q restituetur ei id tempus quod fluxit in absentia. s. annus & dimidius. & quod fluxit in præsentia antequam esset negligens, puta hoc rememensis vnus: & etiā temp[9] absentiæ ei restituitur. sed si fuit negligens in petendo restitu. in hoc ei non subuenitur, sed ratione impedito. & hoc debet ptor cognoscere si fuit negligēs, vel nō. Vi. item paganum. Accursius.

---

a *Nota ex gl. cum suo tex. qualiter absenti succurri potest a curatore dari, quotiens nō habet vel nō potest hic procuratorē habere ratorē: & istud est cūdū Bal. quādo aliquis ab hostib. est nō dimissus procuratore, vt possit agere vel conueniri. Adde glo. in.c.cæterū extra de iura.calum.*

b *Seruitute.* scilicet facti.

c *Detinentur.* sed ad negotia possunt haberi etiam vere serui: vt supra, de procur.l.seruum quoque. in princip.

d *Si.* i. quāuis. vel dic[a] proprie. & no. hic arg. quòd potest cō-

---

A o *Recte. Non contineri.* illis verbis, seruituté ve. Accursius.

p *Antequam sit.* id est antequā moriatur testator. nā eo mortuo statim liber & hæres est: vt insti. de hære. qua. & dif. §. j. vel dic eum fuisse sub conditione institutum. Accursius.

q *Hominibus.* & patribus fa. detentis vt seruis.

r *In castrēsi.* vel quasi. Sed nonne idem in aduētitiis hodie? Respō. non, cum pater habeat administrationem: vt Co. de bo. quæ lib. l. fi. & C. de bo. ma. l. j. nisi forte in actione iniuriarū, & de dote, & in aliis similibus quæ sunt proprię filiorum: vt dixi infra, de iudi. si longius. §. j. imò & in illis pater ius habet.

f *Edictum.* si detineatur in seruitute facti.

t *Item ei. Nam transfugis.* Dicitur trāsfuga qui ad hostes fugit vel tempore belli, vel tempore inducirum: vt infra, de capti. l. postliminium. §. transfuga. quem si capimus iure belli, capimus vt vt noster seru[9] efficiatur: vt infra, de adquir. re. do. l. transfugam. *Transfuga quis dicitur.*

u *Quibus.* id est, quia his: vt. j. l. proxi. §. non minus. & sic no. quòd nō debet ex delicto pœnā & prēmiū mereri: vt j. de reg. iur. l. nō fraudātur. §. j. &. j. eo. si cui. in prī. Sed quid si est in dubio, fuerit transfuga vel nō? Rñ. credi affirmationi sue: hoc si ante fuerat bonus, alias nō: vt. j. de re mili. l. non omnes. §. à barbaris. * *Flo. quæ* * *id est ab hostib. captus, de quo* *vide* *hostib. ca-*

x *Poterant.* hæc litera *ptus, de quo* vsq; in fi. potest interro *plura vide* gatiue legi? & rñ. q nō: *apud Ant.* quia ī superiori verbo *Aug. lib. 4* voluit eos designare q *cap. 10. &* in seruitute (q̄ facti est) *Alci. lib. 1.* *Paverg.* *cap. 35.*

---

a *Nota ex gl. cum suo tex. qualiter absenti succurri potest a curatore dari, quotiens nō habet vel nō potest hic procuratorē habere ratorē: & istud est cūdū Bal. quādo aliquis ab hostib. est nō dimissus procuratore, vt possit agere vel conueniri. Adde glo. in.c.cæterū extra de iura.calum.*

b *Seruitute.* scilicet facti.

c *Detinentur.* sed ad negotia possunt haberi etiam vere serui: vt supra, de procur.l.seruum quoque. in princip.

d *Si.* i. quāuis. vel dic[a] proprie. & no. hic arg. quòd potest cō-

---

e *In eadem Stratoribusq.* i. qui sternunt malè acta. Vel dic ecōtra qui sternunt homines, & capiūt transeuntes per stratam. Ac.

f *Ministeriis.* id est ministrantibus.

g *Si probentur.* imò aduersarius probare debet, cū affirmet, & hic neget: vt. j. de proba. l. ei. Sed dic q ille quod āmodo affirmat dicendo talem causam intercesisse propter quam debeat restitui. sic Cod. de codicil. l. nec codicillos.

h *Non possint.* licet detur facultas abeundi: vel quia nudi, vel qa iurauerant, vel sub fideiussoribus sunt: vt. j. eod. necnon. §. j. Ac.

Et quoque. [CASVS. Nunc exponit aliam partē edicti. nam si liber homo vt seruus detinetur, habet beneficium restitutionis: sed si seruus incipiat litigare de statu suo, non restituetur: cum pro libero extunc habeatur. Sed pone, aliquis seruus institut[9] fuit sub conditio. bona vsucapta fuerunt ante conditionem existentem: non restituetur: sed filiusfami. bene restituetur si detineatur vt seruus, & læsus fuerit tunc. Item qui captus fuerit ab hostibus: transfuga autem non restituetur. Viuianus.

i *Seruitute.* quæ facti est: vt differat à lege. j. eod. l. item ei.

k *Bona fide.* & tunc dicitur possideri, aliàs detineri: vt subiicit, & infra, de adquir. pos. cum hæredes. §. item quæro.

l *Is autem.* scilicet homo liber qui stabat vt seruus.

m *Inchoata.* id est ordinata per libellum & satisdationem, licet non sit lis contestata. nam extunc pro libero habetur quantum ad liberalem causam peragendam vel finiendam, & omnes alias inchoandas: vt. C. de lib. cau. lite. & infra, de lib. cau. l. ordinata.

n *Cœpta.* id est finita non est.

BIU Cujas

stituí curator bonis eius qui est vltra mare. sic. C. de bo. quæ lib. l. fi. §. j. & infra, de priuil. cre. l. idé priuilegium. qui omnes actiones intentet: vt infra, de cu. bo. dã. l. ij. maxime tempore perituras: vt infra, de bonis auc. iudi. poss. l. creditore. in princ.

a *Existimo.* & ei reuerso, & etiam ipsi curatori bonorum.

b *Non minus.* histerõ proteron. q. d. non minus nato ibi quàm capto. sic supra, de re. diui. l. riparum. & quòd dicitur de nato ibi, sed cõcepto priº: vt hic. si autem & ibi fuit conceptus & natus: si cum vtroque parente redeat, idem. si cum matre tãtum, spurius habetur. si cum patre tantum, non habet postliminiũ secundã quosdam: quasi non possit fingi sine matre, sicut sine patre. Sed Io. dicit quòd habet: quia & sine matre est quandoque filius: vt adrogatus. Et probantur hæc infra, de cap. l. diuus. &. C. de cap. l. j.

fuerit bonis constitutus: auxilium competere existimo [a]. ℣ Non minus [b] autem ab hostibus capto, quam ibi nato, qui postliminium [c] habet, succurrendum * videtur. ℣ Si damni infecti missus * sit [quis] in ædes militis: si quidem præsente eo iussit prætor possideri, non restituitur [d]: sin verò absente eo, dicendum [est,] subueniri [e] ei debere.

** succurſũ, Flo.*

** Haloan. missum sit in ædes*

Breuiter hoc intendit secundũ lect. quã intendo tenere. Quod disponitur de tempore absentiæ, intelligitur de modico tempore quod excurrit postea. si in eo quis non fuit negligens, quod arbitrio iudicis determinabitur. h. d. cũ. l. seq. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum. Secundo illud declarat. Tertio illud probat per rationem. Quarto illud deducit in practicã. secunda ibi, vt si secundum lect. quam teneo. licet secundum lect. glo. secunda incipit ibi, nõ quandocunque. tertia ibi, in. l. nõ enim. quarta ibi, totumq;. Bartolus.

℣ Sed quod simpliciter [f] prætor edixit [g], *posteáve*: ita accipiẽdum est, vt si inchoata sit bonę fidei possessoris detentatio ante absentiam [h], finita [i] autẽ [eo] reuerso: restitutionis [k] auxiliũ locum habeat, non quandoque [l], sed ita demum, si intra modicum tempus, quàm rediit, hoc contingat [m], id est dũ expone q̃ detur restitutio ita demũ si intra modicũ tempus &c. si. ad totũ tẽpus subducendum. nã post, non ad totũ: sed tanto minº vt dixi, quãtũ negligenter fluxit. Ité contra M. in. j. opi. & eiº sequaces est aperte finis huiº. l. nã eũ qui differt &c. nã secundũ eũ intelligiĩ, differt restitutionẽ. s. ad rẽ suã. sed hic quomodo dicitur differre quãdo post modicũ tẽpus fuit completa, cũ & si vellet in hoc restitui, nõ posset: cũ nondũ sua defierit esse intra modicũ tẽpus, sed post desinit. Ité nec post modicũ tẽpus: quia minimũ distulit secundũ eos, quod est iniquũ vt imputetur ei si nõ petiit restitui quãdo nõ potuit: vt. C. de an. excep. l. j. in fi. Sed posset q̃ eis responderi: quia statim post modicũ tẽpus & vsuca. cõpletã incipere debeat causam in integ. rest. sed si dudũ differt, non audiatur.

Ité quo iure petitur hæc restitutio maiorũ? Rñ. officio iudicis à prætore viuo, qui eam dat auctoritate prætoris mortui: vt. C. de rest. mili. l. j. ad instar minoris: vt. j. de excep. l. exceptiones. ij. in fi. &. s. de mino. q̃ si. ĩ fi. qua restitutiõe data aget antiqua actiõe. s. vtili vsuca. vel præscri. rescissa: siue personalis siue realis erat. & ideo dicitur rescissoria, non quòd sit proprium nomen actionis: vt. C. de postli. reuer. l. ab hostibus. & ex quib. cau. ma. l. fi. & inili. de act. §. aliæ. in personali videtur contra quasi remansit directa tempore non sublata: qua tamen potest agi opposita replicatione per in integ. rest. Sed dic, vtilis suscitatur: siue in modum replicationis, siue principaliter petatur in integ. rest. Sed cũ directa prima habeat locum, quomodo extraordinaria? Respõ. quia non est efficax nisi prius habita restitutione. Et quia tãtũ in primum statum restituitur, videtur quòd etiã absente altera parte possit dari: tutius tamen est præsente ea dari: vt. s. de mino. in causæ. j §. causa. & sic minoribus & maioribus iudicis offi. subuenitur. Sed quidam dicunt maioribus iure actionis succurri, asserentes rescissoriam statim eis reuersis dari, sed vires non habere, nisi prætor insufflet in eam spiritum vitæ: quod in idem recidit. Item quare vsucapit iterum post modicum tempus possessor: cum iam sit dominus: vt infra, de vsuca. sequitur. §. lana? Respon. fingitur nec dominus iure prætorio: vt. s. de in integ. rest. l. nemo videtur. & facit. C. quod me. cau. l. si vi. & facit ĩfra, de cap. in bello. §. si quis seruũ. Item quare ad totum tempus restituitur quod fuit absens, cum tantum vltimo die vsucapionis fuit læsus? Respon. immo & omni die vsuc. fuit læsus: vt arg. supra, de mino. l. iij. §. j. in fin. §. & C. de rest. mili. & eorum qui reip. cau. ab. quod tempore. Item si fuit absens primo ãno præscrip. decẽnij, vel. xx. an. vel. xxx. in aliis omnibus præsens, nunquid restituitur sibi ille annus: & tunc quãdo omnes alij cucurrerint? Respon. sic, non prius: cum læsus non erat: vt. s. de mino. in causæ. nec ob. j. de adquir. hær. Pãnoniº. vbi datur restitutio, & tamen iure communi poterat peti bo. possessorũ tab. quia ibi hæres non poterat suo iure petere possessionem nec iure defuncti: licet defunctus potuerit: & ideo restitui habet. & sic datur annus à tempore læsionis, quando in præsentia contingit læsio: si autem in absentia contingit læsio, tunc à tempore reuersionis: vt. C. eo. qđ tẽpore. Item si læsio est minori tẽpore anni: an intra ãnũ dat? Quidã sic, tu q̃ nõ: vt dices. j. eo. sed & si. §. quotiẽs.

Differt.

a *Existimo.* & ei reuerso, & etiam ipsi curatori bonorum.

b *Non minus.* histerõ proteron. q. d. non minus nato ibi quàm capto. sic supra, de re. diui. l. riparum. & quòd dicitur de nato ibi, sed cõcepto priº: vt hic. si autem & ibi fuit conceptus & natus: si cum vtroque parente redeat, idem. si cum matre tãtum, spurius habetur. si cum patre tantum, non habet postliminiũ secundã quosdam: quasi non possit fingi sine matre, sicut sine patre. Sed Io. dicit quòd habet: quia & sine matre est quandoque filius: vt adrogatus. Et probantur hæc infra, de cap. l. diuus. &. C. de cap. l. j.

c *Qui postliminium.* improrie, cũ nõ fuerit captº: vt. C. de cap. l. j.

d *Non restituitur.* Nam præsens pro pagano est: vt. C. de restitu. mili. l. fi. & insti. de mili. testa. §. j.

e *Subueniri.* fuit ergo facta missio ex secundo decreto. aliàs suo iure posset cauere: vt infra, de dam. infect. si finita. §. si forte. &. §. postea. Item no. arg. quòd hic ex secundo decre. dominium transit: vt dixi supra, si ex noxa. cau. aga. l. ij. in fi.

f *Sed quod simpliciter.* cœpi vsucapere rem tuam te præsente: postea absens fuisti, & finiui te reuerso intra modicum tempus: & vsucap. compleui.

g *Prætor edixit.* id est, in edicto quodam posuit, separato à superiori posito in. l. j. cum illud perfectum sit. & hoc vbi sit, nescimº, secundum Io. & Bul. & eius verba erant talia: Si quid vsucaptum fuerit de bonis alicuius cum esset absens, posteá ve: rescindam vsucapionem, subducendo omne tempus vsucapionis ex quo cœpit abesse. non autem fuerunt talia: subducam omne tempus absentiæ: vt tantum restituatur, quantum fuit absens. nam potest abfuisse per. xxv. an. non tamé restituitur totum etiam secundũ eos. nec etiam talia fuerunt: subducam omne tẽpus vsucapionis: quia non illud quo fuit præsens ante absentiam, vt hic caute ponit: vt si inchoata &c. quod ergo dicitur, posteáve: ad quoddã modicũ tempº restringitur, & quod currit post reuersionẽ: quod pro absentia reputatur. & sic sume duo arg. vnum pro testibus qui dicũt, possedit tãto tẽpore, & plº: vt. j. de verb. sig. l. hæc adiectio. & dixi. s. si quis cau. & si post tres. Item aliud, quòd vbi lex non distinguit, nos tamen distinguimus: vt. j. de testi. quæsitum est. Arg. cõtra. s. de offi. præ. l. iij. &. j. de Publ. in rem act. de pretio. Vel dic q̃ hæc verba, posteáve: possunt coniungi cum prædictis. s. eo. l. j. secundum Azo. hoc modo: Si quid de bonis alicuius exisse dicitur, cum is abesset metu, posteáve: in integrum restituã. sic ergo si lædatur etiam in absentia vel quasi, restituitur in totum tempus quo læsus est, ex quo cœpit abesse. Quid autem si post modicum tẽpus? Respon. tunc non in totum: quia tẽpus quod fluxit post modicum tempus, & post vsucapionem completam, recompensatur ei pro tempore absentiæ. Idem dicas si fuit in absentia completa, si reuersus taceat, & negligens sit: si tamen postea euigilet, & lité inchoet: tempus modicum quod currit in petenda restitutione, non nocet, sed aliud sic quod negligenter cucurrit: vt arg. sic. C. de inoffi. test. l. contra. Quare ergo Vlp. facit differentiam inter modicum tempus vel post? Respon. quia vbi post, vix potest esse quin aliquod tempus labatur in negligentia: quod non sic, quando in absentia vel in modico tempore. Item si petit amoueri tempus medium: nunquid debet probare rem fuisse suam? aliàs enim nec præscripta est in sui præiudicium: & si constat suam fuisse rẽ: quare non restituitur ad rem: vt in minore dicitur: vt no. s. de p̃cur. l. qui proprio. §. item quæritur? Rñ. hic non constabat de dominio. Vel dic q̃ nõ habet causã cõuẽtº ab actore. vel dic q̃ sic.

h *Ante absentiam.* Item multomagis si in ipsa absentia inchoata esset, secundum omnes. Accursius.

i *Finita.* scilicet vsucapio.

k *Restitutionis.* Sed ad quid? Rñ. secundum Bul. & Io. vt subducatur tempus vsuca. ex quo cœpit abesse. & hoc scribit, hic Bul. subducitur omne tempus absentiæ, primum sit, mediũ, vltimúmve: vt. C. eo. de rest. mili. & eorũ qui reip. cau. absunt. quod tempore. &. C. quib. non ob. lõ. tẽp. præ. l. pe. sed M. & Pla. & Al. dicunt restitui ad rẽ suam, & sic secundum istos datur in integ. rest. ad rẽ quandocunque, & in absentia, vel cum modico tẽpore fuit postea vsucapio completa. si autem post modicũ tẽpus sit cõpleta, secundũ primos dat restitutio vt subducat tẽpus absẽtię vel quasi, tanto minus quãtũ fluxit post modicum tẽpº, & vsucapionem cõpletã. secũdum istos prorsus denegatur: vt hic subiicit. Sed

l *Quandoque.* aliàs quandocumque.

m *Hoc contingat.* scilicet vsucapionem compleri.

BIU Cujas

c *Differt.* i. expectat secundum Azo. sed secundum Ald. non loquitur de in integ. rest. sed de restitutione rei suæ.

d *Restitutionem.* quia non potest, vtpote vsucapione completa post modicum tempus.

e *Non esse audiendum.* distulit ad omne tempus, nam in id quod post distulit, efficaciter ei computatur, secundum Io. sed M. prorsus denegat.

hospitium quis conducit, sarcinulas componit, quærit aduocatum. Nã eum, qui differt[c] restitutionem[d], non esse audiendum[e] Neratius scribit.

XVI. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

NOn enim negligentibus[f] subuenitur, sed necessitate rerũ impeditis. Totúmque istud arbitrio prætoris temperabitur, id est, vt ita demum restituat[g], si non negligentia, sed temporis angustia non potuerunt litem contestari.

Miles absens restituitur aduersus possessorem hæreditatis, vel emptore ab eo si udeat. aliàs secus. Bartolus.

XVII. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

IVlianus libro quarto scribit, non solum aduersus possessorem hæreditatis succurrendum [esse] militi[h], verum aduersus eos quoque, qui à possessore emerunt, vt vindicari res possint, si miles hæreditatem agnouerit: quòd si non agnouerit, ex postfacto vsucapionẽ processisse[i] manifestatur.

Absens causa reipublicæ restituitur, vt perinde percipiat commoda, ac si præsens esset. h. d. vel sic: Absens restituitur vt capiat legatum, quod amisit propter conditionis defectum. Bartolus.

VEum quoque, cui sic legatum sit, *vel in annos singulos, quibus in Italia esset,* restituendum, vt capiat atque si[k] in Italia fuisset, & Labeo scribit: & Iulianus libro quarto. & Pomponius libro trigesimoprimo probant. Non[l] enim dies actionis exiit, vbi prætoris auxilium necessarium erat, sed conditio in causa est.

Restitutio ex hoc edicto non fit, vbi quis certat de lucro cum alterius iniuria, nec ex fictione postliminii: cum postliminium non porrigatur ad ea quæ sunt facti. & cessat restitutio vbi æquitas cessat. hoc dicit cum duabus. ll. seq. Bartolus.

XVIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

SCiendum est, quòd in his casibus restitutionis auxiliũ maioribus damus, in quibus rei dumtaxat persequendæ gratia quæruntur: non cum & lucrifaciendi [causa] ex alterius pœna vel damno[m] auxilium sibi impartiri desiderant.

Summata est cum præcedenti. Bar.

XIX. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

DEnique si emptor priusquã per vsum sibi adquire contra venditorem: vt infra, de peti. hæred. sed & si. §. item si. sed forte hic non habebat[a] regressum contra venditorem. Vel possessor fuit malæ fidei: qui tenetur vltra quàm sit locupletior: vt infra, de peti. hære. l. item veniunt. §. eos autem.

i *Processisse.* contra militem.

k *Atque si.* vt infra. eod. l. & siue. & l. si quis Titio. & l. si quis stipulatus. Accursius.

l *Non enim.* bene dixi eum restituẽdum tãtum vt capiat: non vt actio sibi restituatur; quia eam nunquam habuit. tunc enim esset necessarium prætoris auxilium vt actio restitueretur: hic autem non, sed vt legatum consequatur: quia conditio fuit in causa. f. deficiẽs, quare sit amissum. vel econtra secundum M. conditio fuit in causa. i. facit dubitari an detur. nam ante conditionem non videtur læsus: vnde non est restituendus: quod nequaquam admittitur. Sed op. non videtur opus esse restitutione, cum pro impleta cõditio habeatur: cum per eum non remanserit: vt. j. de cõdi. si quis ita. ad princi. ti. & l. illis libertis. circa fin. tit. & de lega. iij. qui concubinam. § vxori. quod forte dici potest. Vel in. ll. allegatis fiebat per aduersarium ne conditio impleretur. quod hic non ita. *ADDITIO.* Aduerte hic secundũ Bar. q hic loquitur in casu, in quo si impediebatur esse in Italia, non debebat habere legatũ: quia alterius fauore erat hoc adiectum: vt. l. Seio. in prin. j. de an. leg. & de condi. & demon. l. illis libertis. & quod no. C. de leg. l. j. propter priuilegium tamen militis restituitur: vt hic.

Sciendum.] *CASVS.* Hæc. l. & sequentes duæ continuantur. Hoc dicit in prima quòd maioribus erit subueniendum in damnis & etiam lucris quæ ipsi persequuntur, sine damno & iniuria aliorum. nam cum damno vel iniuria aliorum non audiuntur: & de hoc taliter pone exemplum: Emi rem aliquam bona fide quam potui vsucapere, & incepi: deinde captus fui ab hostibus, & ibi retentus per tantum tempus per quantum potuissem vsucapere: reuersus sum postea: vnde volo quòd vsucapta habeatur postliminio. nam si in ciuitate fuissem, vsucepissem: quod iure postliminij idem videtur, quod fingit me semper præsentem fuisse: veruntamen dicit me non esse audiendum. vsucapio enim quam per nos acquirimus, sine possessione naturali non procedit. vnde nec vtilem: nec directam habeo actionem. iniquissimum enim esset alij auferre dominium vsucapione: cum in ciuitate non vsucepi: cum ad ea quæ facti sunt, fictio postli. non extenditur. Vel dic casum aliter in hac. l. vt differat à. l. seq. quòd aliquis emit rem: sed antequam possessionem eius apprehenderet, factus est absens reipub. causa, & sic non cœpit vsucapere. non impetrabit ex hoc edicto quòd res empta habeatur pro vsucapta.

m *Pœna vel damno.* No. ex alterius pœna vel damno. aliàs enim quis ad lucrum restituitur: vt supra. l. proxi. in fin. & infra, eo. l. & siue. & l. si quis Titio. & l. si quis stipulatus. quæ sunt contra. Item no. quòd exemplum huius. l. ponitur. j. l. proxi. denique &c. Sed nonne tenuit possessionẽ animo absens: vt. C. de acqui. poss. licet? Respon. potest esse quòd propter absentiam rei emptæ à se possessionem non apprehendit: vel quia amisit propter obliuionem: vt. j. de vsuca. l. furtum. §. j.

c *Differt.* i. expectat secundum Azo. sed secundum Ald. non loquitur de in integ. rest. sed de restitutione rei suæ.

d *Restitutionem.* quia non potest, vtpote vsucapione completa post modicum tempus.

e *Non esse audiendum.* distulit ad omne tempus, nam in id quod post distulit, efficaciter ei computatur, secundum Io. sed M. prorsus denegat.

f *Non enim negligentibus.* Hanc intelligi secundum Io. vel secundum M. prout infra. telligitur superior. §.

g *Restituat.* i. ad totũ tempus, secundum Io. vel aliquo modo, secũdum M. & alios. Et no. hic modicum tẽpus poni arbitrio iudicis: q quandoque ad mẽsem, quãdoque etiam ad annum durare potest, dũmodo in negligẽtia nó sit, sed temporis angustia impeditus, vel alia causa: vt. j. de dam. infec. quòd si forte. &. l. si finita. §. si quis metu. & de iur. fis. edicto. §. item. & ad Trebel. l. facta. §. penul.

Vlianus.] *CASVS.* ad militem hæreditas pertinebat: quia institutus erat sub conditione intra certum tempus complenda: nó paruit conditioni: & sic amisit hære. & sic necessaria est restitutio. Vel dic q aliquis hære. & etiam res hæreditarias possedit, & vsucepit, iuste se credens hæredẽ dum miles absens fuit causa reipub. Dicit quòd contra illum possessorem restituetur. Sed pone, possessor ille res hære. vendidit. dicit quòd tunc contra illum emptorem danda est restitutio: vt liceat militi rem suam vindicare ab emptore. vnde ex postfacto apparebit an tenuerit vsucapio, vel non. sed primo casu datur petitio hæreditatis. [*EVM QVOQVE.*] Legata fuerunt mihi. x. singulis annis dum essem in Italia: incepi abesse causa reip. vel captus fui ab hostibus. dicit me restituendum vt perinde legatum percipiam, ac si non abfuissem: nec debeo restitui vt act. habeam ad legatum petendum. pendente enim conditione eam non habui: vnde prosequens eam non amisi. defectus tamen conditionis fuit in causa q legatum amisi: vnde ad id tantum restituar, vt perinde habear ac si non abfuissem: & ita ad ipsum legatum ero restituendus.

h *Militi.* vt. j. de acquir. hære. cum quidam. j. respon. Sed videtur non restitui: quia nec læsus primo, si non repudiauit, potest perpetuo adire: vt. C. de iur. deli. si curatoris. Sed hic fuit institutus sub conditione, si eam impleret intra certum tempus. Item lex prædicta obtinet, quando ab aliis non sunt vsucaptæ. Hic incipit secundus modus ponendi casum. Secundo posito quòd purè sit institutus, non videtur læsus: quia possessor non potuit vsucapere tempore longo, ti. pro. hære. cum hæres non fuit: vt. j. pro hære. l. pe. nec longissimo, cum tempore harum legum de hac præscriptione mentio non erat: vt insti. de perpe. act. in prin. Item tertio quia habet petitionem hæreditatis contra possessorem hæreditatis, quæ non tollitur aliquo tempore secundum has leges, nec etiam hodie nisi. xxx. an. vt. C. de peti. hære. l. hæreditatis. Sed respon. quòd possessor iuste errauit credendo se hæredem, & sic quasi ti. habet, vnde vsucepit ti. pro hærede: vt arg. j. pro leg. l. iiij. & l. fin. & sic tollitur triennio vel. x. vel. xx. an. peti. hære. cum datur contra tit. possidentem. & sic suos terminos excedit: vnde exceditur à non suis terminis: vt. C. de edict. di. Hadriani tol. l. fin. Vel si sub conditione fuit institutus, similiter contra emptorem videtur non restitui, cum habeat regressum

a *istã glo. sequitur Bar. hic.*

a *Denique. Possessionem.* id est vsucapionem, quæ prouenit ex possessione: vt.j. de vsucapi.l.ij.& hic subiicit. nam cum ab alio possidetur, ipse possidere non potest.

b *Non restituit.* cum enim fuit captus, cœpit ab alio possideri. ergo ipse desiit possidere qui vsucapiebat: vt.j. de acquiren.re.do. homo liber. in fi.& sic fuit interruptio naturalis: vt.j. de vsucap. naturaliter. ad qué nihil facit fictio postliminij: vt hic. Sed contra. infra, eo. ait prætor. §. ité ei. Sol. vt ibi. Item contra.j. eo.l. ait prætor. §. hi.&.j. de vsuca.l. iusto. §. fi. &l. si is qui. §.j. in quibus dicitur q̃ ius postliminij ad vsucapioné porrigitur. Sed dic q̃ illæ loquuntur quando per subiectas personas fit vsucapio, & in rebus peculiaribus: hic autem quando per se vel p̃ subiectos: non tamen ex causa peculiari: vt.j. de cap.l. in bello. §. factæ. sed in hoc casu quãdo per subiectos non in re peculiari, dicit? Respon. q̃ locum habet fictio legis Cor. vt proficiat hę redi si ibi decedat: non autem ius postliminij. Quando autem ex peculiari, ibi cõstat quòd vtraque fictio locũ habet: vt dictum est. Item contra.j. de iti. actúque pri.l.j. §. si quis vel propter. dic vt ibi.

** constitit. Flo.*

**Flo. auferre domino.*

**Flo. ablatum.*

ret, ab hostibus captus sit: placet interruptam possessionẽ [a] postliminio non restitui [b]: quia hæc [c] sine possessione non consistit [d]*. Possessio autem plurimum facti habet [e]: causa vero facti [f] non continetur postliminio.

XX. IDEM libro tertiodecimo. Quæstionum.

NEc vtilem [g] actionem [h] ei tribui oportet: cum sit iniquissimũ, auferri dominium*, quod vsus [i] non abstulit. Neque enim intelligitur amissũ [k] quod oblatum [l]* alteri non est.

Hic incipit iurisconsultus examinare secundum caput edicti. & breuiter hoc intendit: Quod quis acquisiuit propter suam absentiam cum non esset defensus, in integrũ restituitur. Item qui dicit aliquem non defensum, debet probare. h. d. & primo ponit verba materialiter. Bartolus.

XXI. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

ITem ait prętor [m]: *Si quis quid vsu suum fecisset [n] aut quod non vtendo sit amissum [o], cõsecutus [est]: actionéve qua solutus ob id, quòd dies eius exierit, cum absens non defenderetur.* Quam clausulam [p], prętor inseruit, vt quemadmodum succurrit suprascriptis personis, ne capiantur: ita & aduersus ipsas succurrat, ne capiant. ¶ Et erit notandum, quòd plus prætor expressit, cum aduersus eos [q] restituit [r], quàm cum ipsis subuenit. Nam hic [s] non certas personas enumerauit, aduersus quas, subuenit, vt supra [t]: sed adiecit clausulam, qua omnes qui absentes [u] non defenduntur, complexus est. ¶ Hæc autem restitutio locum habet, siue per se, siue per subiectas sibi personas vsu adquisierint, qui absentes non defendebãtur: & ita, si nemo eorum erat defensor. Nam si fuit procurator [x]: cũ habuerist, quem conuenias, non debet inquietari [y]. Cæterum si non existebat defensor, æquissimum erat subueniri, eo potius [z], quòd eorum qui non defenduntur, si quidem latitent, prętor ex edicto pollicetur in bona eorum mittere: vt si res exegerit [a], etiã distrahantur. si verò non latitent [b], licet non defendãtur, in bona tãtũ mitti. ¶ Defẽdi autẽ nõ is videtur, cuius se defensor ingerit [c]: sed qui requisit [d] † ab actore, nõ est defensioni defuturus. Plenaq; defensio accipietur, si & iudiciũ nõ detrectetur, & iudicatum solui satisdetur [e].

Possessio multiplex.

Factũ pro infecto haberi non potest.

a *Denique. Possessionem.* id est vsucapionem, quæ prouenit ex possessione: vt.j. de vsucapi.l.ij.& hic subiicit. nam cum ab alio possidetur, ipse possidere non potest.

b *Non restituit.* cum enim fuit captus, cœpit ab alio possideri. ergo ipse desiit possidere qui vsucapiebat: vt.j. de acquiren.re.do. homo liber. in fi.& sic fuit interruptio naturalis: vt.j. de vsucap. naturaliter. ad qué nihil facit fictio postliminij: vt hic. Sed contra. infra, eo. ait prætor. §. ité ei. Sol. vt ibi. Item contra.j. eo.l. ait prætor. §. hi.&.j. de vsuca.l. iusto. §. fi. &l. si is qui. §.j. in quibus dicitur q̃ ius postliminij ad vsucapioné porrigitur. Sed dic q̃ illæ loquuntur quando per subiectas personas fit vsucapio, & in rebus peculiaribus: hic autem quando per se vel p̃ subiectos: non tamen ex causa peculiari: vt.j. de cap.l. in bello. §. factæ. sed in hoc casu quãdo per subiectos non in re peculiari, dicit? Respon. q̃ locum habet fictio legis Cor. vt proficiat hę redi si ibi decedat: non autem ius postliminij. Quando autem ex peculiari, ibi cõstat quòd vtraque fictio locũ habet: vt dictum est. Item contra.j. de iti. actúque pri.l.j. §. si quis vel propter. dic vt ibi.

c *Quia hæc.* scilicet vsucapio.

d *Non consistit.* vt inchoetur: vt hic, &.j. de vsuca. sine possessione. perficit tamé sine pos. vt. j. de vsuca.l. ceptã. &.l. nunquam. §. vacuum. &.l. rerum mixtura. §. Labeo. Vel dic. s. vsucapio quæ petitur restitui, non potest restitui nisi possessio restituatur: sed hoc fieri non potest: vt subiicit. Vel verius dic etiã vt procedat, non est sine possessione vel quasi: quod hic non est.

e *Plurimum facti habet.* s. hæc quæ per nos acquiritur. nã oportet q̃ corporalis sit ibi apprehensio, quæ est facti: licet & animus sit necessarius: quod facile est: vt.j. de acquir. pos.l. quòd meo. hęc eadem multum habet iuris in retinendo, cum solo retineatur animo: vt. C. de acq. pos.l. licet. aliàs autem dicitur habere possessio multum iuris: vt quæ tenetur in causa peculiari à filio vel à seruo: vt.j. de acqui. pos.l. possessio quoque. j. respon. nam possessio talis acquiritur ignoranti: vt.j. de acqui. pos.l. si me in vacuam. §. seruus. & vsucapio ignoranti: vt.j. pro suo. l.ij. tunc & postliminium locum habet: vt modo dixi per. l.j. de vsucap. iusto. §. fin. est & alia quæ habet multum iuris, & multum facti: vt quæ per procuratorem quæritur ignoranti: sed non vsucapit ignorans: vt. C. de acquir. pos.l.j.

f *Causa vero facti.* causam facti vocat effectũ possessionis. i. vsucapionem, vt videatur vsucepisse ac si in ciuitate semper fuisset: vt insti. quibus mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus. Sed cur non cõtinetur: vt.s. eo. Iulianus. §. eum? Respon. ibi sine alterius damno: quod hic non erat. Item no. hic q̃ circa facta nõ potest fingi, sicut circa iura: cum id quod factum est, pro infecto haberi nõ potest: vt hic, &.j. de acqui. pos.l.j. §. si vir. &.l. cũ hæredes. in prin. & in authen. de æqua. do. §. quæ igitur. col. vij.

g *Nec vtilem.* nec directam ex vsucapione, nec vtilem habet: sed ad possessionem bene habet, cum & possessio sibi restituatur: vt.j. eo.l. ait prætor. §. item ei.

h *Actionem.* per restitutionem.

i *Vsus.* id est vsucapio.

k *Amissum.* aliàs admissum.

l *Oblatum.* i. quæsitum. sed aliàs ablatũ: & tunc debet esse admissum. in casu tamen perditur etiam quod alteri non quæritur: vt.j. de acqui. pos.l. si quis vi. §. differentia. & pro derelicto. l.j.

Item.] CASVS. Hic vult exponere Vlpia. an præsens cõtra absentem restituatur: & laudat Vlpia. prætoré q̃ bene fecit, quòd ita vult succurrere cõtra absentes, sicut ipsis absentibus succurritur. & generalé prętor subiecit clausulam, quamuis superior fuerit specialis, id est ad certas personas. & ita regula datur, si non defendentur absentes: aliàs si defendantur, cõtra eos non datur restitutio: & cum non defendantur, potest præsens peteres vt in possessionem mittatur: & etiam bona distrahi si latitet: aliàs nõ distrahi debent: sed fiet tantum missio. postea dicit qui videantur defendi, quod plus est, cũ l. sequen. in qua dicitur † q̃ amici & consangui. nei absentis interpellari debẽt: & etiam illud edictum datur in furiosos & infantes cum nõ defenduntur: & contra ipsos læsi restituuntur. Viuianus.

m *Ité ait prætor.* materialiter ponuntur hæc verba vsque illuc, quã clau. & cæte. & expone re incipit Vlpianus hác partem edicti qua restituitur præsens contra absentem.

n *Fecisset.* corporale, scilicet absens.

o *Amissũ.* vt seruitute.

p *Quam clausulam.* super scriptis absentibus.

q *Aduersus eos.* absentes.

r *Restituit.* scilicet præsentes.

s *Nam hic.* id est quando subuenit præsentibus contra absentes. Accursius.

t *Vt supra.* cum absentes restituit. nam ibi numerat: vt.ś. l.j. §.j.

u *Absentes.* ex quacumque iusta vel non iusta causa: non distinguitur cum contra eos fit restitutio.

x *Procurator.* id est procurans. nam siue habet mandatum siue non, obtinet quod hic dicit: vt subiicit.

y *Inquietari.* id est non dabitur restitutio: vt infra, eod. is qui. &. l. ait prætor. §. hi. Sed an hodie locum habeat hoc auxilium: cum iure communi posit interrumpere vsucapionem: vt. C. de anna. except. l. vt perfectius? Videtur quòd sic, cum. l. superueniens addat priori, non tollat: vt.j. de act. & ob. l. quotiens. & de suc. edic. l.j. §. sed videndum. Argu. contra. ś. de mino. in causæ. ij. ad quod dic vt dixi. j. eo. is qui. Accursius.

z *Eo potius.* i. eo amplius. q. d. & hoc & aliud auxilium datur. sic j. de leg. iij. si tibi pure. & infra, si cer. pet. l. lecta. in princ. non autem sic exponas, id est ea maxime ratione: quia quòd aliud auxilium datur, magis est contraria ratio: vt. ś. tit. ij. in causæ.

a *Exegerit.* vt quia dolo absit: vt hic. &.j. quib. ex cau. in pos. ea. l. in possessionem. §. fi. &. ś. de in ius vo. satis. &. C. de bo. auc. iudi. pos. cum proponas.

b *Latitent.* id est turpiter se occultent: vt.j. quib. ex cau. in pos. ea. Fulcinius. in. §.j. Accursius.

c *Defensor ingerit.* ad tempus. non ergo ad tempus potest se offerre satisdando secundum hæc, cum dicit puta ad diem illã. arg. supra, de procu. l. non tamen.

d *Requisitus.* debet ergo actor interpellare: vt hic, &.j. proxi. ar. contra. C. de iur. emphy. l.ij. §. j. in fin. &. C. de contrahen. stipu. l. magnam.

e *Satisdetur.* vt hic, & infra, de iudi. recte. & infra, qui. ex cau. in pos. ea. l.

BIU Cujas

posc.ea.l.hęc autē.§.recte.&.j.de regu.iur.l.nō videtur defendere.

a ERgo.*Testatione*.id est, denuntiatione coram testibus facta vt eum defendant.

b *Quod edictū*.s.vt in eos detur restitutio: cū nemo eos defēdat.

c *Et infantes*.hoc totum videtur correctum hodie: vt.C.de an. except.vt perfecti⁹.sed dic:vt.j.eo.l.isqui.Ac.

Ius.]CASVS.Si quis fuerit in vinculis, & rem præsentis vsuceperit: restituetur præsens, contra illum absentem: quia in vinculis vsucapere potest. sed q apud hostes est, vsucapere per se nō potest: nec restituitur vt habeatur pro impleta vsucapio: sed isti bene possunt sibi acquirere per subiectas personas ex causa peculiari: vt in.§.hi. Item dicit q captiuus restituetur si amisit aliquid: vt in.§. item ei &c. [DEINDE.]Si debitor meus absentauit se, vel celauit se, ita q ego nō potui agere cum eo, & sic act.meam amisi: dicitur hic, q restituēdus sum contra illum: nec ero mittendus in pos.& de hoc assignat multas rationes quare in pos. bonorum non sim mittendus: quia forte non latitauit, vel non habet bona, vel quærit aduocatos, & alias similes causas.Viuianus.

d *Hæc persona*.s. quæ est in vinculis.nam de alia quæ non facit potestatem agendi, dicet. j.eo.§.fin.Accursius.

e *Inseruitute*.id est in possessione seruitutis. ná talis vsucapere non potest: vt.j. de acquir. re.do. homo liber. in fin. Ité nec ille qui est in seruitute hostium: vt infra, proxi.§.is autem.

f *Acquirere potest*.per se:sed per subiectos potest ex causa peculiari: vt.j.ea.l.§. hi.& infra, de captiu bello.§.factę.

g *Implere*. vt supra, c. l.denique.

h *Quasi*.expressiuum veritatis: quia fructuarius naturaliter possidet: vt infra, de acquir. rer.dom. l.si ædes.§. libertas.

i *Possessionem*. Sed nonne iure communi? Respon. forte non dicit hanc habet ius in re.

k *Succurrendum*.immo videtur quòd non: vt supra, eod.denique.ad hoc quę est cōtra. Solu.hic solam possessionem restitui postulabat, quam & ante captiuitatem habuerat: ibi autē postulabat rē quā vsucaptā, quā verè nō vsuceperat:& sic cū alterius dāno. Putat.cum enim certum sit possessionem restitui debere, ergo & fructus veniunt: vt infra, de vsur.l. videamus.ij.§. in Fauiana.

a *Barin naturali- naturaliter poss. in. Lauli ver- quare v- ria vsufru- fructuar. posside- naliter & naturaliter*

XXII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

ERgo sciendum est non aliter hoc edictum locum habere, quàm si amici eius interrogati fuerint an defendāt: aut si nemo sit, qui interrogari potest. Ita enim absens defendi nō videtur, si actor vltro interpellat, nec quisquam defensioni se offerat. eaque testatione[a] complecti oportet. Sicut igitur damno eos adfici nō vult: ita lucrum facere non patitur. Quod edictum[b] etiam ad furiosos, & infantes[c] & ciuitates pertinere Labeo ait.

Contra præsentem qui ex causa secum agendi potestatem non facit, in integrum restitutio non conceditur. Bartolus.

XXIII. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

AIt prætor: *in ve vinculis esset: secúmve agendi potestatem non faceret.* Hæc psona[d] merito adiecta est. Fieri enim poterat, vt quis in vinculis præsens esset, vel in publica, vel in priuata vincula ductus. Nam & eum, qui in vinculis est (si modò nō sit in seruitute[e]) posse vsu adquirere constat. Sed & is, qui in vinculis est, si defendatur, cessat restitutio.

Captus ab hostibus nō potest vsucapere: & rursus ad hoc non restituetur, sed restituetur vt fructus recuperet. Bartolus.

¶ Is autem, qui apud hostes est, nihil p vsum sibi adquirere potest[f]: nec ceptam possessionē poterit implere[g], dū est apud hostes. Hoc amplius, nec postliminio reuersus recuperabit p vsum, dominij adquisitionem.

Item ei, qui per captiuitatē fundi possessionē, vel vsusfructus quasi[h] possessionem[i] amisit, succurrēdum[k] esse Papinianus ait: & fructus quoque medio tempore ab alio ex vsufructu perceptos, debere captiuo restitui, æquum putat[l].

Captiui per subiectas personas possunt præscribere, & ab actionibus competentibus liberari: & eo casu contra ipsos restitutio conceditur. Bartolus.

¶ Hi plane[m], qui fuerūt in potestate captiui, vsu rem adquirere possunt ex re peculiari. Et æquū erit, ex hac clausula, præsentibus, id est qui non sunt in captiuitate, subueniri, si cum non defenderentur[n], vsucaptum[o] quid sit. Sed & si dies actionis, quæ aduersus captiuū competebat, exierit: succurretur aduersus eum.

Hic incipit exponere illa verba, secúm ve.&.h.d. Qui non patitur secum litem cō testari ex causa iusta vel iniusta: contra eum restitutio conceditur si quid ex hoc quæsierit. Bartolus.

¶ Deinde adiicit prætor: *Secúmve agendi potestatem non faceret*: vt si, dum hoc faciat[p], per vsum adquisitio ipleta[sit,] vel quid ex suprascriptis[q] contigerit: restitutio concedatur. [Et]merito. nec enim sufficit semper in possessionem bonorū eius mitti: quia ea interdum spes esse potest, vt in bona* latitantis mitti non possit[r], aut non latitet[s]. Finge[t] enim dum aduocationes[u] postulat, diem exisse: vel dū alia[x] mora iudicij cōtingit.

XXIIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

SEd & ad eos pertinet[y], qui conuenti frustrātur, & qualibet[z] tergiuersatione & sollertia efficiunt, ne cum ipsis agi possit.

XXV. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

QVod quidem[a] simili modo ad eum quoque pertinere dicemus, qui non frustrandi gratia id faceret, sed quòd multitudine rerum distringeretur.

m *Hi plane*.hoc cōtinua cū illo.§.is autē.supra, pxi.Accursius.

n *Non defenderentur*.scilicet captiui.

o *Vsucaptum*.per eos qui in potestate sunt.Accursius.

p *Faciat*.qui ergo non facit, facere videtur.sic infra, de verbo. signifi.alienationis.&.l.facere* oportere.& insti.de nup.§.sivxor. & infra, de regu.iuris, qui nō facit.Item operæ quædam dicūtur in faciendo: quædam in non faciendo: vt infra, de verbo. oblig.l. vbi autem non apparet. §. qui id quod. &.l. ij. §. item si in facto. & insti.de verb.obl. §.fi.

q *Ex suprascriptis*. vt quia contra actionem personalem est præscriptum, vel seruitutem. Sed nōne per huiusmodi conuentionem perpetuatur actio: vt.C.de præscrip.xxx.an. sicut? Respon. hic non fuit conuētus per executorem. Vel dic secundum Io. fuit quidem: sed illud quod est ibi, intelligitur tantum in actione in rē: & in hoc corrigitur ista. Item oppo. Nōne debet seruari sine damno in huiusmodi dilationibus: vt in auth.de exhibē.§.nihil. coll.vi? Respon. ibi loquitur de damno rei, non actoris. Item oppo. quia nec actor debet pati damnum: vt.j. de iudi.l.ij.§. sed & si. versi.in omnibus. Sed illa secūdū istā intelligitur, vt nō habeat dānū: quia restituitur. Ité oppo. quia potest interrūpere cōmuni iure: vt. C. de anna. excep. vt perfectius. sed dic: vt.j.eo.is qui.Acc.

r *Non possit*.vt si prędia vel bona eius inundata sunt: vel res illa quæ vsucapitur, nō appareat: vt.j.de bo.auct. iud pos.cum vnus.§. fi. vel nō habeat talia bona. & adde quod nota. j.eo.is qui.

s *Non latitet*.& sic nō potest fieri talis missio, ex qua pcedat vēditio: vt.ff.e.l.ité.§. hęc autē.

t *Finge*. bene dico restitui.

u *Aduocationes* i. aduocatos. Et sic not. q postulatio aduocati iusta causa est dandi dilationem: vt hic, &.ff.eod.ti.ab hostibus. §. fin. &.C.de dila.l.j.&.ff.de postu.l. j.j respon.Ir.

x *Vel dum alia*.s.quàm illa quæ datur propter aduocatos vt deliberent super libello.& facit.j.de iti.actuque pri.l.j.§. præterea.

SAccursius.

y *Sed & ad eos pertinet*.s.vt restitutio detur contra eos.

z *Et qualibet*. superior lex auctore iudice differebat: hæc non.

a *Quod quidem*.quòd, id est quia.

Sed & si per prætorem.]CASVS.Si stetit per iudicem quò minus quis agere posset, & ideo actio expirauit, restituetur: & stare videtur quando iudex copiam sui non facit, vel corruptus per gratiam,

*Ius vsusfructus: sed ipsa res i qua habet vsum fructum pos & infra, de regu.iuris, sidetur tanquam nō facit. tū naturali ter abeo.vi. Bartol. & alios scribē de verbo. oblig.l. vbi tes ibi: sed autem non apparet. §. aduerte qui id quod. &.l. ij. §. quia ista item si in facto. & in- glo. in hoc sti.de verb.obl. §.fi. violat istū q Ex suprascriptis. vt tex. vt hic quia contra actionem in nouis in- personalem est præscri- terpreta. ptum, vel seruitutem. Bolog. Sed nōne per huiusmo * non opor- di conuentionem per- tere. petuatur actio: vt.C.de præscrip.xxx.an. sicut? Respon. hic non fuit conuētus per executorem. Vel dic secundum Io. fuit quidem: sed illud quod est ibi, intelligitur tantum in actione in rē: & in hoc corrigitur ista. Item oppo. Nōne debet seruari sine damno in huiusmodi dilationibus: vt in auth.de exhibē.§.nihil. coll.vi? Respon. ibi loquitur de damno rei, non actoris. Item oppo. quia nec actor debet pati damnum: vt.j. de iudi.l.ij.§. sed & si. versi.in omnibus. Sed * Flo. bo- illa secūdū istā intelligitur, vt nō habeat dānū: quia restituitur. Ité oppo. quia potest interrūpere cōmuni iure: vt. C. de anna. excep. vt perfectius. sed dic: vt.j.eo.is qui.Acc.*

Aduocati postulatio iusta causa est dilationis danda.

BIU Cujas

gratiam, vel pecuniam, ius non dicit. [*ADVERSVS.*] Dicit quòd aduersus relegatum præsens restituitur: sed relegatus non restituitur contra præsentem, si potuit procuratorem relinquere, nisi ex causa. [*AIT PRAETOR.*] Quædam sunt personæ quæ conueniri non possunt: & ideo restitutio cõtra eas datur. sed filius vel libertus non restituitur cum potuit veniam impetrare. [*SI FERIAE.*] Ad actionem meam proponédam supererant duo dies vel. viij. litem vocabã contestari ad perpetuandã actionẽ meã: sed non potui propter ferias repentinas: quas indixit imperator. restituar: quia has nõ potui præuidere in tempore actionis meæ. [*QVOTIENS.*] Generaliter dico quòd lęsus restituendus est ad id in quo læsus est. vnde si præsente Titio possedi rem suã vno die minus tempore in vsucapionem statuto: & postea abesse cœpit: ille solus dies restituitur ei. [*ITEM INQVIT PRAETOR.*] Posuit speciales clausulas quas in edicto proposuit: subiicit generalem quæ talis est: In integrum restituam quo casu iusta causa mihi videbitur. ex qua clausula restituitur legatus alicuius ciuitatis: vel ille qui euocatur causa dicendi testimonij: & qui pegrinationis causa: & causa appellationis psequẽdæ: & subuenit ei qui ex iusta & necessaria causa absens est. s. in dãnis & in his quę lucrari poterat si presens esset, sine damno alterius. Vi.

† *Simile in ca. si autẽ. cũ glos. pe. extra de resc. & per Inno. in. c. ex trãsmissa. circa medi. extra de rescrip.*

a *Sed & si per prætorẽ.* sed tunc nõ videtur tẽpus currere ipso iure: vt in authen. vt spon. larg. §. hoc quoq;. col. ix. So. [a] præscriptio instantiæ iudicij ipso iure nõ currit: vt ibi. sed præscriptio actionis bene currit: vt hic, &. j. eo. §. ité per magistratum. & no. quòd potest dici quòd hic exponuntur illa verba quæ diximus non exponi. ff. eo. l. j. §. j. ibi, cúmve magistratus &c.

* *Flo. Hoc quo?*

a *Hanc solut. sequitur Bar. hic.*

b *Aduersus relegatum.* qui ciuis, & dominus suarum rerum permanet.

Absens potest quis tripliciter dici.

c *Generali clausula.* qua dicitur, si qua iusta causa &c. vel dic ex illa qua quis contra absentem non defensum restituitur: quæ dicitur generalis respectu illius qua subuenitur absentibus: de qua fit mentio. ff. e. l. item. in fi. j. respon. & ff. e. l. j. §. j. ibi, nec ex generali clausula cum absens non defenderetur. & refertur hæc generalis ad relegatum. sed quando ipse restituitur: potest restitui ex clausula generali vel speciali prout euenit.

d *Ex causa tamen.* puta si procuratorem reliquit. & mortuus est: vt. j. eo. necnon. & l. siqua. §. j. vel relinquere non potuit: nec per se potuit præsidem adire. aliàs non restituitur: vt. ff. de mino. Papinianus. & in hoc est differentia inter eum qui abest necessaria causa tantum: quia non restituitur si potuit relinquere procuratorem. & probabili tantum: quia licet potuerit relinquere procuratorem, tamen restituitur si non reliquit: vt. j. eo. necnon & probabili & necessaria: quia idem: vt. j. ea. l. §. item inquit. in fi.

e *Sine fraude.* i. pœna: vt. j. de ædil. edic. l. cum autẽ. §. excipitur.

f *Non licet.* vt hic, &. ff. de in ius voc. l. ij. &. j. de iudi. l. pars. Sed hodie videtur quòd liceat: vt in auth. vt dif. iudi. §. si tamen. col. ix. quæ est contra. Sed ibi loquit eo casu quãdo opprimit subiectos prætextu officij sui: vt C. ad leg. Iul. repe. l. iubemus. quo casu debet coram episcopo cõueniri: vt in auth. vt iudi. sine quoquo suffra. §. necessitatem. coll. ij. & in. d. contrario: hic de alio facto vel re nõ actione officij.

XXVI. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

SEd & si † per prętorẽ [a] stetẽrit, restitutio indulgebitur.

Contra absentẽ ex causa necessaria conceditur restitutio: ipse vero non restituitur nisi cum procuratorem dimittere nõ potest: vel dimisit, & mortuus est. Bartolus.

¶ Aduersus relegatum [b] restitutionem faciendam ex generali clausula [c] Põponius ait: sed nõ & ipsi concedendam: quia potuit procuratorem relinquere. Ex causa tamen [d], puto etiã ipsi succurrendum. ¶ Ait prætor: *Aut cum eum inuitum in ius vocare non liceret, neque defenderetur.*

Contra eum qui nõ potest vocari in ius, restitutio conceditur. Bartolus.

¶ Hæc clausula ad eos pertinet, quos more maiorum sine fraude [e] in ius vocare non licet [f]: vt consulem, prætorem, cæterósque, qui imperium potestatémve quam [g] habent. Sed nec ad eos pertinet hoc edictũ, quos prætor prohibet sine permissu suo [in ius] vocari: quoniam aditus potuit permittere [h], patronos puta & parentes. ¶ Deinde adiicit: *Neque defenderetur* [i]. quod ad omnes suprascriptos [k] pertinet, præterquam ad eum, qui absens quid vsucepit: quoniam plenè supra de eo [l] cautum est.

Si per negligentiam vel per dolum iudicis contingeret vt pereat ius agẽdi, restituitur. secus si culpa actoris. Bartolus.

¶ Ait prętor: *Siue cui per magistratus sine dolo malo ipsius actio exempta esse dicetur.* Hoc quoque [m], * vt si per dilationes iudicis effectum sit, vt actio eximatur, fiat restitutio. Sed & si magistratus copia non fuit, Labeo ait restitutionem faciendam.

Per magistratus autem factum ita accipiendum est, si ius non dixit: alioquin si causa cognita [n] denegauit actionem, restitutio cessat. & ita Seruio videtur. Item per magistratus factum videtur, si per gratiam, aut sordes magistratus ius non dixerit. [Quo casu] & hæc pars locum habebit: necnon & superior, *secúmve agendi potestatem non faciat*. Nam id egit litigator, ne secum agatur, dum iudicem corrupit. *Actio exempta* sic erit accipienda, si desiit agere posse. Et adiicitur, *sine dolo malo ipsius*: videlicet, vt si dolus eius interueniat [o], nec * ei succurratur. Ipsis enim delinquentibus prætor non subuenit [p]. Proinde si dum vult apud sequentem prętorem agere, tẽpus frustratus est: non ei subuenietur. Sed & si dum decreto [q] prætoris non obtemperat, iurisdictionem [suam] ei denegauerit: non esse eum restituendum, Labeo scribit. idémque [est &] si ex alia iusta causa nõ fuerit ab eo auditus.

Propter ferias repentinas si aliquis læditur, datur restitutio. secus si propter ferias solennes. Bartolus.

¶ Si feriæ extra ordinem [r] sint indictæ [s], ob res puta prosperè gestas, vel in honorem principis & propterea magistrat⁹ ius non dixerit: Gaius Cassius nominatim edicebat * restituturũ se: quia per prætorem videbatur factũ. Sollẽnium enim [t] feriarum rationem haberi nõ debere: quia prospicere [u] eas potuerit, & debuerit actor, ne in eas incidat. qđ verius est. & ita Celsus libro secũdo Digestorũ

* *Flo. Hoc quo?*

a *Hanc solut. sequitur Bar. hic.*

b *Aduersus relegatum.* qui ciuis, & dominus suarum rerum permanet.

Absens potest quis tripliciter dici.

c *Generali clausula.* qua dicitur, si qua iusta causa &c. vel dic ex illa qua quis contra absentem non defensum restituitur: quæ dicitur generalis respectu illius qua subuenitur absentibus: de qua fit mentio. ff. e. l. item. in fi. j. respon. & ff. e. l. j. §. j. ibi, nec ex generali clausula cum absens non defenderetur. & refertur hæc generalis ad relegatum. sed quando ipse restituitur: potest restitui ex clausula generali vel speciali prout euenit.

d *Ex causa tamen.* puta si procuratorem reliquit. & mortuus est: vt. j. eo. necnon. & l. siqua. §. j. vel relinquere non potuit: nec per se potuit præsidem adire. aliàs non restituitur: vt. ff. de mino. Papinianus. & in hoc est differentia inter eum qui abest necessaria causa tantum: quia non restituitur si potuit relinquere procuratorem. & probabili tantum: quia licet potuerit relinquere procuratorem, tamen restituitur si non reliquit: vt. j. eo. necnon & probabili & necessaria: quia idem: vt. j. ea. l. §. item inquit. in fi.

e *Sine fraude.* i. pœna: vt. j. de ædil. edic. l. cum autẽ. §. excipitur.

f *Non licet.* vt hic, &. ff. de in ius voc. l. ij. &. j. de iudi. l. pars. Sed hodie videtur quòd liceat: vt in auth. vt dif. iudi. §. si tamen. col. ix. quæ est contra. Sed ibi loquit eo casu quãdo opprimit subiectos prætextu officij sui: vt C. ad leg. Iul. repe. l. iubemus. quo casu debet coram episcopo cõueniri: vt in auth. vt iudi. sine quoquo suffra. §. necessitatem. coll. ij. & in. d. contrario: hic de alio facto vel re nõ actione officij.

g *Quam.* i. aliquam. quod dicitur merũ imperium: vt. ff. de iurisd. om. iudi. l. iij.

h *Permittere.* & permisisset de facili: si actio sit ciuilis. si autem sit famosa, tunc causa cognita: vt supra. de in ius vocã. sed si hac. §. * Pape. & fi. Item not. non * subueniri si non impetrauit quod facile obtinuisset: vt argu. j. de aqua quoti. de æsti. l. j. §. penult.

i *Neque defenderetur.* bis posuit prætor in edicto suo, neque defenderetur. hic autem vltimum exponit.

k *Suprascriptos.* scilicet tres articulos.

l *De eo.* id est alia vice. hoc idem positũ fuerat quod prædicta respiciebat specialiter. Et sic no. quòd generalis clausula non porrigitur ad ea de quibus specialiter comprehenditur: vt. j. de verbo. obl. l. doli. & de lega. iij. l. vxorem. §. felicissimo. & de lega. j. l. talis. in fi. * & l. si quando quis.

m *Hoc quoque.* scilicet est adiectum.

n *Causa cognita.* vt dicit. j. §. sed & si dum decreto &c.

o *Interueniat.* in hoc vt magistratus nõ redderet sibi ius.

p *Non subuenit.* vt infra, de regu. iur. l. non fraudantur. §. nemo. Accursius.

q *Decreto.* vt quia statuit ei tempus intra quod de suo iure proponeret: quod non fecit: arg. C. de inge. ma. diffamari. & ar. j. de iureiur. l. iusiurandum. & ad. §. & si is. licet sit ar. contra. C. vt nemo inuitus. l. vna. ideoque denegauit ei prætor iurisdictionem suam. vt hic, &. j. de re iudi. l. contumacia. vel cum [b] decreuisset: vt de rem aduersario restitueret: & non fecit. nam potest postea denegare ei iurisdictionem suam, vt non adeat eum in aliqua causa. & sic potest intelligi dicta. l. contumacia. Accursius.

r *Si feriæ extra ordinẽ.* quę dicunt repẽtinę: vt. C. de feri. à nullo. Sed appellari potest in talibus: sed nõ exerceri: vt. C. de feriis. l. j.

s *Indictæ.* ex permissu principis: nõ aliàs: vt. C. de feriis. à nullo.

t *Sollennium.* bene dicit restitutionem dari in repentinis. in solennibus enim secus est: quia eas &c. & solennes sunt quæ sunt. C. de feriis. l. omnes.

u *Prospicere.* sic. j. loca. l. si quis do. §. item quęritur. ibi, quia hoc. & j. ad leg. Aquil. si putator. &. j. man. si fideiussor. j. §. si cum.

BIU Cujas

scribit. Sed cum feriæ [a] tempus eximunt, restitutio dũtaxat ipsorum dierum facienda est, nõ totius temporis. & ita Iulianus libro quarto Digestorum scribit, Ait enim rescisionem vsucapionis ita faciendã, vt hi dies restituantur, quibus actor agere voluit: & interuentu feriarum impeditus est.

Vsucapione rescissa tempus absentiæ tãtum restituitur. Bartolus. B

¶ Quotiens [b] per absentiã quis non toto tempore aliquem exclusit: vtputa rem tuam possedi vno minus die, statuto in vsucapionibus tempore: deinde reipu. causa abesse cœpi: restitutio aduersus me vnius [c] dici facienda est. ¶ Item inquit prætor [†]. *Si qua alia iusta mihi causa videbitur, in integrum restituam.* Hæc clausula [d] edicto inserta est necessariò. Multi enim casus euenire potuerũt [e], qui deferent restitutionis auxiliũ, nec singillatim enumerari potuerunt [f]: vt quotiens æquitas restitutionẽ suggerit, ad hanc clausulam erit descẽdendũ: vtputa legatione quis pro ciuitate functus est: æquissimum est eũ restitui: licet reipub. causa nõ absit [g]. Et sæpissime cõstitutũ est, adiuuari eum debere, siue habuit [h] procuratorem, siue non. C

Idẽ puto & si testimonij causa sit euocatus [quis] ex qualibet prouincia [i] vel in vrbẽ vel ad principẽ. nam & huic* subueniri [k] sæpissime est rescriptũ. Sed & his, qui cognitionis gratia vel appellationis peregrinati sunt, similiter subuenitur.* Et generaliter quotienscũque quis ex necessitate, non ex voluntate [l] abfuit: dici oportet [m] ei subueniendum. D

XXVII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

ET siue quid amiserit, vel lucratus nõ sit [n], restitutio faciẽda est: etiam si non ex bonis quid amissum sit.

XXVIII. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

NEcnon & si quis de causa probabili abfuerit, delibe rare debet prætor, an ei subueniri debeat, puta studiorũ causa, fortè ꝓcuratore suo defuncto [o]: ne decipiatur per iustissimam [p] absentiæ causam. Itẽ si quis nec in custodia, nec in vinculis sit, sed sub fideiussorũ satisdatione [q], & dum propter hoc [quod] recedere non potest, captus [r] sit: restituetur, & aduersus eũ dabitur restitutio. *Quod eis** (inquit [s] prætor) *per leges, plebiscita, senatusconsulta, edicta, decreta principum licebit.* Quæ clausula non illud pollicetur, restituturum [t] si leges permittant [u], sed si leges non prohibeant [x]. Si quis sæpius reipu-

NEcnon.] CASVS. in hac.l. dicitur quòd qui abest probabili causa, restituitur: licet potuerit procurat orem relinquere: cum omnia sint permissa per legem, quæ prohibita non inueniũtur. [SI QVIS.] incepisti rem meã vsucapere: cucurrit vnus annus vsucapionis: reuersus fui: & medio tẽpore præsens fui: quod non computatur: vt. ff. e. ab hostib[o]. Sed postea absens fui per alium annũ: & postea fui reuersus vt prius. deinde fui absens per aliud tẽpus: iterũ reuersus fui. vnde cõpleta fuit vsucapio. modo quæro à quo tẽpore erit cõputandus terminus in integrũ restitutionis? Dicit quòd à tempore vltimæ reuersionis. [SI CVM.] Rem meã possidebas in prouincia: & eam vsucapere incipiebas. deinde te Romæ inueni: nunquid tẽpus petendi in integ. rest. mihi curret, cũ Roma est cõmunis patria: vt ff. ad muni. l. Roma? Indistincte dicit quidã sapiẽs tẽpus in ĩteg. resti. mihi nõ currere. Alius autem distinguebat an habeas ius reuocãdi domum, & non currat: si nõ haberes, tũc currat. ista distinctio verior est. [EXEMPLO.] Rem meam vsucepe ras: restitutus fui propter absentiã, vel propter aliam iustam causam: quia detinebar forte in vinculis: & rescissa vsucapione in integ. resti. vtilem actionem potui intentare. nam quæ prius fuit directa ante vsucap. postea rescissa vsucap. dicitur vtilis. antequam ergo illam intentarem, cecidisti à poss. tu possessor: illa possessio ad me peruenit sine vitio meo: nunquid mihi dabitur exceptio ad illam poss. defendendam? Dicit quòd sic. [IN ACTIONE.] Miles rem meam vsucepit cum erat absens. deinde rescinditur vsucap. Dicit quòd fructus quos interim ex illa re perceperit: debet mihi restituere. Idem erit si rem militis absentis vsucepi. nam vsucap. rescissa eodem modo fructus militi restituere debeo. non enim debet alicui officium publi. esse damnosum vel lucrosum. Et hoc dicit cum. l. sequen. Viuianus.

*Flo. hic

*subuenitum, Flo.

*Flo. eius

a *Sed cum feriæ.* non totius temporis, scilicet vsucap. vel anni: vel quadriennij.

b *Quotiens.* hic exponitur earum rerum.

c *Vnius.* hic quæro si minori tempore sit læsio quàm anno, puta vno die: vt hic: an hic dies tãtum reddatur, an vero vnum quadriennium? Et hic dicit quòd dies tãtum: vt. ff. proxi. §. & colligitur ex his quod ſtatim dicam. Secundo quæritur an hic dies reddatur ſtatim poſt reuerſionem, & poſt modicum tempus: an vero vſque ad quadriennium quãdocumque ille dies reſtituatur. Et dicunt quidam quandocũque intra quadriẽnium reſtituí diem. aliàs quomodo in vna die poterit petere reſtitutionẽ, & cauſam complere, omniq; expedire? Sed tu dic contra, ſecundum Bul. & Ir. quòd ſolus ille dies ſit reſtituẽdus. & infra illam diem, ſi negligat, ſibi imputet quòd ſe arctauit: vt & ff. ſi quis cau. l. ij. §. pe. & eſt pro hoc. ff. de mino. l. ſi. & hic. & ff. pro. vi. & infra, quando ac. de pec. eſt an. l. cũ poſt. & ad Vell. debitrix. ff. ſi pro. eo. & j. de his quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. præterea. & §. partũ. verſ. ſi conditionalis. & j. e. necnon. §. ſi quis ſæpius. & ff. eo. l. ergo. in fi. Præterea, qui vſucepit, non debet eſſe deterioris conditionis quàm ſi non vſucepiſſet. eſſet autem ſi maius tempus redderetur. Itẽ econtra, hic non debet eſſe melioris conditionis quàm ſi non foret vſucaptum: vt. j. e. ti. l. videlicet. & ff. eo. l. j. in fin. j. reſpon. Item quæro an poſit perpetuari lite conteſtata petitio in integ. reſtitutionis? dico quòd non: ſicut nec de dolo actio: vt. C. de temp. in integ. reſtitu. l. perendæ. & de dolo. l. fin. Item an vtilis reſtituta poſſit perpetuari? Reſpon. ſic: cum non inueniam prohibitum: vt infra, eod. necnon. §. quod eis. Sed ſi non perpetuatur, tollitur anno vel quadriennio: vt. C. eod. l. fin. & infra, de act. & ob. l. in honorariis. Accurſius.

d *Hæc clauſula.* ſcilicet generalis.

e *Potuerunt.* vt. ff. de in integ. reſti. l. pe. & C. de temp. & re ap. l. cum anterioribus. §. j. ff. de legi. & ſena. conſul. l. neque leges. & ſunt iſti caſus vt hic ſubiicit, & j. eod. l. necnon. j. reſpon. & §. j. & l. inter eos. & C. de ap. l. præſes. & j. de inſtito. habebat. in fi. j. reſpon. & infra, quando act. de pecu. eſt an. l. quæſitum. & j. de itine. actũque priua. l. j. §. ſi quis. Accurſius.

f *Potuerũt.* ideoq; ſubiecta eſt generalis clauſula, vt quotiés &c.

g *Non abſit.* quia tantum Roma dicitur reſpublica: aliæ vero ciuitates loco priuatorum ſunt: vt. j. de verb. ſigni. eum qui vectigal. Quandoque etiam quodlibet oppidũ dicitur reſpublica: vt. j. de publi. l. ſed hi. §. j. Accurſius.

h *Habuit.* immo ſi habuit, non: vt infra, eod. is qui. quę eſt contra. Sol. vt ibi.

i *Prouincia.* in aliam prouinciam.

k *Subueniri.* vt. j. de iudi. l. ij. §. legatis. Accurſius.

l *Ex voluntate.* niſi ſit probabilis: vt. j. e. l. necnon. j. reſpon.

m *Oportet ei.* ſed contra eum datur etiam ſi ex voluntate abeſt: vt. ff. eod. l. j. Accurſius.

n *Et ſiue. Lucratus nõ ſit.* quod potuit lucrari ſine alterius dãno: vt. ff. l. Iulianus. §. eum. & l. ſciendum. & l. denique. Accur.

o *Defuncto.* idem ſi non reliquerit, licet potuerit: cum non inueniam prohibitum: vt infra, ea. l. §. quod eis. aliàs eſſet idem in hoc quod in relegato: vt. ff. e. ſed & ſi. §. j. quod nõ debet eſſe. Alij dicunt idem in vtroque.

p *Per iuſtiſſimam.* ſic. C. qui æta. ſe excu. l. j. & ij. Accurſius.

q *Satisdatione.* vt quia fideiuſſores dedit, & ſub pœna quòd non recederet.

r *Captus.* id eſt læſus.

s *Quod eis inquit.* id eſt dixit: vt. ff. eod. l. j. in fi.

t *Reſtituturum.* ſcilicet prætorem.

u *Permittant.* ſcilicet ſpecialiter.

x *Prohibeant.* ſcilicet expreſſe. Sed vbi prohibent? Reſpon. in libertate: vt. ff. de mino. l. ſi ex cauſa. §. aduerſus. Item in præſcriptione ſtatus defuncti: vt. C. ne de ſta. defunc. ſi mater. Et ſi obiicias quòd illæ loquuntur in minoribus, at maioribus plus debet ſuccurri: vt. j. eo. ſi qua. & ff. tit. ij. auxilium. Reſpõ. quòd illud in excuſatione

BIU Cujas

cusatione delictorum. at in restitutione rerum bonum est arg. nō subuenitur minori. ergo nec maiori. Præterea lex prohibet sæpe in hoc titu. vt infra, eo. is qui reipublicæ. &. ſ. eo. l. sciendum. &. l. antepe. &. l. sed & ſi. in ſi. Item not. hic quòd omnia sunt permissa per legem quæ prohibita non inueniuntur: vt hic, &. j. de proba. l. ab ea. & de resti. l. j. §. j. &. ſ. de procu. mutus. §. cum quæritur. &. C. de relig. l. statuas. arg. contra. ſ. quòd omnia sint prohibita nisi cōcessa inueniantur: vt. j. de colle. illi. l. iij. §. j. Sed illud ideo, quia illicita sunt: vt e. titu. l. j. &. ſ. qđ cuiusq; vni. l. j.

blicæ causa abfuerit: ex nouissimo reditu tempus restitutionis esse ei cōputandum, Labeo putat[a]. Sed ſi omnes quidē absentiæ annum colligant[b], singulæ minus anno: vtrùm annū ei damus ad restitutionem. an verò tantum temporis, quantū eius nouissima absentia occupauit: videndum [est.] & puto annum[c] dandum.

Qui est in loco vbi potest conueniri, præsens esse videtur: nisi habeat exceptionem fori. h. d. vel sic: Qui est in communi patria, præsens esse videtur. Bartolus.

¶ Si cum[d] in prouincia† domicilium haberes, esses autem in vrbe[e], an mihi[f] annus[g] cedat, quasi experiundi potestatē habeam? & ait Labeo nō cedere. Ego autē puto hoc ita verū [esse,] ſi ius reuocādi[h] domū aduersarius habuit: ſi min⁹, videri esse experiundi potestatē: quia & Romę cōtestari litē potuit[i].

Sicut actio rescissoria non potest intentari nisi restitutione præhabita, ita nec exceptio potest obiici ab eo contra quem est præscriptum, nisi primo redierit, & conueniatur à præscribente. hoc dicit. & fortus est iste. §. Bartolus.

¶ Exemplo rescissoriæ[k] actionis etiam exceptio ei, qui reipublicæ causa abfuit, competit, fortè ſi res ab eo, possessionem nacto[l] vindicentur.

In actione rescissoria veniunt fructus. Bartolus.

¶ In actione rescissoria, quę aduersus militem competit, æquissimum esse Pomponius ait: eius quoque tēporis quo absens defensus nō est, fructus eū[m] præstare. ergo & militi debebūt restitui[n], [&] vtrimq; actio erit:

XXIX. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

VIdelicet ne cui officiū publicū vel damno[o] vel cōpendio sit.

Restitutio ex hoc edicto datur cōtra hæredem sicut contra defunctum. Bartolus.

XXX. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

CVm miles, qui vſucapiebat, decesserit, & hæres[p] impleuerit vſucapionem: æquū[q] est rescindi, quod postea

† iste. §. ad hoc solet allega. quòd habēs exceptionē declinatoriā iudicii, nō dicitur posse cōuenire: secūdū. Bal.

Restitutionis tempus qualiter absenti cōputari debet.

a *Labeo putat.* Tres sensus portat hoc principium. Vel quòd vltimæ absentiæ tēpus restituatur tantum: quod non placet, vt. j. proxi. respon. Secundo quòd restituatur ei totum tēpus, etiā vſucapio medij anni quo fuit præsens. Sed & hūc reprobo ſtatim per hāc glo. j. sed nonne &c. & apponit tertiū, quod dic vt ibi: & habet locum quod ſequitur: ſecundum quā pone casum hoc modo: Sed nonne male putat? tempora enim quæ cucurrerunt in præsentia, inter absentes computantur cū effectu, modico tātum tēpore inde ſubducto: vt. ſ. eod. ab hostibus. §. sed quod. nō ergo ex nouissimo reditu. Respon. immo bene: quia ſecundum hoc. §. iste intelligitur: vt restituatur ei tempus vſucapionis, excepto quo fuit præsens. Et potest poni in læſo prima absentia: & in lædendo ſecunda. In læſo, vt ſi primo per annum fuiſti absens, quo fuit completa vſucapio: reuerſus fuiſti præsens per ſex menſes: post iterum absens: quando ergo demum redibis, ſex menſes tibi redduntur, qui ſupererant quando ſecundo incepiſti esse absens. In lædendo ſic: primo fuiſti absens per annum mediū vſucapionis: post præsens. ſecundo fuiſti absens vltimo mēſe vſucapionis: eo finito ſtatim reuerteris. restitueris ergo ad annum & menſem. & ſic beneficia cōiunguntur: vt. C. de tem. in integ. rest. l. j. ij. iij. &. iiij.

b *Colligant.* ſcilicet vtilem, loco cuius est quadriennium: vt. C. de temp. in integ. rest. l. ſuperuacuam. in fin.

c *Et puto annum.* ex hoc. §. duæ ſententiæ Bul. confirmantur. Prima quòd vſucapione completa in præsentia poſt modicum tempus, datur restitutio: vt in primo respon. huius. §. quod M. negauit prout poſui in lædendo: vt plene dixi. ſ. eo. l. ab hostibus. §. ſed quod. Secunda, quia ſi minori tempore anni læſus est: illud ſolum redditur: vt in fin. huius. §. & hoc plene dixi. ſ. e. ſed & ſi. §. quotiens. Sed dicunt, vere hoc ſolum redditur. ſed intra quadriēnium quandocumque vult etiam negligēdo. quod nihil est: cum verbis non rebus iam lex imponeretur: quod esse non debet: vt C. communia de leg. l. ij. Sed ſi annum & non plus colligat: quomodo vnquam habebit integrum annum ſecundum nos qui dicimus tempus quod in præsentia currit, computari pro eo quod fluxit in absentia? nunquam enim potest esse quòd aliquod tempus non fluat, & cum ibit ad iudicem: & cū loquitur cum aliquo. Respon. illud tempus quod labitur in quærendo iudicem, & ea quæ sunt ei in restitutione necessaria, pro absentia reputatur. vnde non nocet ei quò minus totum tempus ſubducatur: vt. ſ. e. l. ab hostibus. §. fin. Sed quod fluit negligenter, tunc vere minus anno habebit. Item oppo. quòd ſi modicum tempus pro absentia habetur: & poſt absentiam datur modicum tempus: ergo poſt modicum tempus datur & aliud modicum tempus, & ſic deinceps in infinitum? Respon. in hoc tantum pro absentia haberi, vt non ei computetur tempus adhuc loco eius quod fluxit in absentia. Item quid ſi plus anno continuo? Respon. totum.

d *Si cum.* ſiue præsentis rem absens, vel econtra læſus, habet annum: intra quem ſi inueniat aduersariū, quæritur an cedat annus.

e *In vrbe.* ſcilicet absens à domo.

f *Mihi.* Romæ existenti.

g *Annus.* intra quem eram restituendus.

h *Reuocandi domum.* quod est ex causa legati: vt infra, de iudi. l. ij. §. legatis.

i *Potuit.* & finire etiā cum ſit communis patria: vt. j. ad munici. l. Roma. Et no. ex hoc. §. hunc annū vtilem fuiſſe. Sed quid hodie de quadriennio? Videtur continuū: vt. C. de tēp. in integ. reſti. l. ſi. Sed dic eo quo ad hoc vt dies feriati & nō feriati currant, continuū esse: nō quo ad hoc quin desinat currere ſi vel i principio ſui vel in medio fuit in aliqua causa qua deberet restitui vt iterū absens: vt. C. de tēp. in integ. reſt. l. j. & ſupra, ead. l. §. ſi quis ſæpius. & ſic quo ad quid est vtile, & quo ad quid est continuum.

k *Exemplo rescissoriæ.* id est primæ vtilis restitutæ.

l *Nacto.* nactus fuit poſſeſſionem ſine vitio poſt impetratam restitutionem & habitam: & antequam rescissoriam intentaret. ſic intelligitur. j. e. ſi is cuius. aliàs niſi esſet data restitutio, nō daretur exceptio: vt argu. contra, ſupra, de neg. geſt. l. iij. §. pupillus. in fi. Et ſic no. quòd hæc actio rescissoria datur niſi præhabita restitutione: vt. C. eod. l. fi. nec exceptio: cum exemplo actionis detur, vt hic. nec replicatio: vt. di. §. pupillus. Item nota hic quòd cui datur actio, multo magis & exceptio: vt hic. & infra, de superfi. l. j. §. quod ait. & infra, de regu. iuris. l. inuitus. §. j. & de inoffici. teſta. l. Papinianus. §. ſi filius. Accurſius.

m *Fructus eum.* ſcilicet absentem niſi præsens poſſederit medio tempore: vt infra, ſi vſuſfru. peta. l. pe. §. fi.

n *Restitui.* ſcilicet fructus ſuæ rei quam alius detinuit. & facit. C. ſi aduer. tranſac. l. j. &. ij. & ſupra, de mino. l. quòd ſi minor. §. restitutio.

o VIdelicet. *Damno.* No. officium publicum non debere alicui esse damnoſum: vt hic, & infra, de regu. iur. l. absentia. &. j. quę admo. teſt. ape. l. ſi quis ex ſign. &. C. quod metus cau. l. ad inuidiā. Idem in priuato: vt infra, de fur. l. ſi ſeruus. ij. §. quod vero. & infra, de pet. hære. l. pe. Item econtra officium publicum non debet esse compendio: vt hic ſubiicit, & ſupra, eo. l. j. j. respon. in fi. & infra, de admi. tu. l. qui negotiationem. nec etiam priuatum: vt infra, man. l. idémque. in principio. &. §. ſi procurator. &. l. ex mandato. Item opponitur in authen. de defen. ci. §. interim. coll. tertia? Respon. tamen vt in eo. titu. §. penul.

p *Et hæres.* ſcilicet præsens, non in militia. Et ſic pro Bul. in eo quod dixi. ſ. eo. l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter. ſ. finita vſucapione poſt modicum tempus dari restitutionem. Sed M. dicit hunc hæredem fuiſſe militem: & dum militat, impleta est vſucapio. Sed quare diceret in hærede militis, cum idem eſſet in hærede cuiuſlibet ruſtici ſi ipſe hæres ſit miles?

q *Æquum.* non autem de rigore, cum præsens contra præsentē vſucapionē perfecerit. ſic, & in contrario caſu ſi absens cōtra absentē velit restitui, de rigore quandoque denegatur, ſed de æquitate

CVm miles. CASVS. Miles rem meam absens incepit vſucapere: vſucapionem autem ceptam, filius ſuus ſuccedens compleuit: cōtra hæredem ipſius mihi datur restitutio. [SOLVTIO.] Miles rem meam vſuceperat, rem eandem alij vendidit. dicit me restituendum. nam restituendus eſſem præsens contra illum absentem. Idem est ſi absens fuerit læſus à præsente: vtputa re ipſius ablata per ſentētiam: quia ei absenti ſubueniri debet contra præsentem. Viuianus.

BIU Cujas

tate conceditur: vt infra, de adqui. hære. Pannonius. §. Metianus.

a *Vsucaptum.* id est vsucapione completum.

b *Seruanda sint.* scilicet quæ seruarentur in defuncto.

c *Quasi coniunctim.* dominium continuatur à testatore in hæredem: vt instit. de hære. quæ ab intest. §. sui autem hæredes fiunt. & infra, de bo. pos. l. j. Item possessio, vt hic. Sed cõtra in possessione, nisi fuerit apprehẽsa: vt infra, de adqui. pos. l. cũ hæredes. j. respon. &. l. qui vniuersas. §. quod per colonũ. &. j. de cri. expi. hære. l. ij. quæ sunt contra. Solu. secundum quosdam ille in extraneo: hic in suo hærede: argu. infra de testi. de hære. qua. & dif. l. Bart. §. sui. &. §. extranei. Alij dicũt hanc secundum illã intelligunt, scilicet cum fuerit apprehensa: & ideo hic ponit, quasi. Tu dicas quòd hic dicit quo ad vsucapionẽ complendam quæ cõpletur etiam antequam hæres possideat: vt hic subiicit. & infra, de vsucapio. l. nunquã. ij. §. vacuum. &. l. ceptam. nisi medio tẽpore fuisset ab alio apprehensa. & ideo dicit hic, plerũque: vt infra, de vsucap. l. possessio. Accur.

d *Et post.* idẽ si ante.

e *Facienda erit.* non aperit aduersus quem. dic ergo aduersꝰ vtrũque: vt ar. ff. de mino. in causæ. j. §. fi. Et quando datur contra vnũ, alter vocatur cum eum tangat: vt. C. de auct. præstan. l. fi. Sed an primo debet eligi absens, sicut venditor: vt in. d. l. in causæ? Respon. nõ forte, quia ibi cõtraxit ille qui vendidit cum minore: ideo fuit plus grauandus. hic autem non fuit contractum cum absente ab eo qui petit restitui.

f *Item ex reliquis.* quidam sic: non solum si quid de bonis præsentium est deminutum per vsucapionem, sed etiam si quæcumque alia damna passi sunt, debent restitui: quod non placet propter exemplum quod ponitur in fi. Alij sic: ex omni causa ex qua absens contra præsentem restituitur: vt si etiam contra eum scilicet absentem sit pronuntiatum, ex eadem causa succurratur præsenti contra absentem: quod nõ placet propter idem exemplum: quia licet absens in sententia contra se lata restituatur secundum distinctionem quam fecimus. ff. de in integ. rest. l. fin. tamen non sic præsenti succurritur. Tu ergo dic quòd mutat casum prorsus. nam in superiori fuit quando præsenti contra absentem, nunc econtra. & dic eum, scilicet absentem. Quo casu aut fuit defensus: & tunc ad appellandum: aut non, vel minus bene: & tunc ad totã causam: vt. d. l. vlti. non ergo restituitur contra sententiam præsens contra absentem, cum possit appellare præsens. sed contra præscriptionem temporalem exercitij causæ appellationis possit restitui vel ex clausula generali, vel ex illa qua præsens cõtra absentem qui non defenderetur, restituitur.

Si in.] CASVS. Absens rem illam vsuceperat: impetraui in integ. resti. non tamen adhuc vtilem actionem intentaueram: & in illo medio tempore si post in integr. rest. impetratam: ante tamen act. propositam nactus sum possessorium illius rei: & iterum eam amisi: dicit quòd de cætero perpetuam habeo act. ad illam rem petendam. Viuianus.

g *Si in.* scilicet præsens.

h *Nactus sit.* scilicet data in integ. rest. sed non intentata rescissoria. & fuit sine vitio nactus: vt supra, eo. necnon. §. exemplo. Sed videtur nõ perpetuari etiam data restitutione, sicut nec exceptio siue replicatio quæ datur minori: vt infra, de iureiur. l. nam postea. §. si minor. in fi. quæ est contra. Sed dic quòd hic apprehensio ipsa fuit pro lite contest. vt. C. de præscript. xxx. ann. l. cum notissimi. §. imò. Alij tamen dicũt quòd hic tam restitutio fuit data quàm etiam rescissoria postea proposita. & per sententiam hanc secũdam possessio restituta: sed tunc nulla esset dubitatio.

i *Actionem.* ſ. directã forte cum dominiũ directum recuperasse videatur: vel dic vtilem. Accursius.

A Besse reipublicæ causa intelligitur & is, qui ab vrbe profectus est: licet nondũ prouincia** excesserit. sed [&] is, qui excesit, donec in vrbẽ reuertatur. & hoc [etiam] ad procõsules, legatósque eorũ, & ad eos, qui prouinciis præsunt, procuratóresve principum, qui in prouinciis l tenẽtur, pertinet: & ad tribunos militum, & præfectos, & comites legatorum, qui ad erariũ m delati, aut in cõmẽtariũ n principis relati o* sunt.

Hæc lex summata est in præcedenti. Bartolus.

XXXIII. IDEM libro singulari de Enucleatis Casibus.

INter eos, qui ex generali clausula p adiuuantur, & fisci patronus cõnumeratur. Eos, qui notis † scribũt q acta præsidũ, r reipublicæ causa non abesse s certum est. Militum medici, quoniam officium quod gerũt, & publicè prodest, & fraudem t eis afferre non debet: restitutionis auxilium implorare possunt.

XXXIIII. IABOLENVS libro quintodecimo ex Cassio.

MIles cõmeatu u accepto, si domi suę* est x, reip. causa abesse non videtur. Qui operas in publico y, quod vectigaliũ z † causa locatũ a est, dat, reipublicæ causa non abest b.

*Flo. prouinciam

*delati, Fl.

†Notis scribere, est cõpẽdioso scribẽdi genere excipiendo vti. Bud.

k *Nondum prouincia.* id est, Italia. ADDITIO. Ex hac gl. habes qualiter Italia est prouincia, b licet glos. de hoc quærat in authen. Qua in prouincia. C. vbi de cri. agi opor. secundum Bal. hic. Addo quòd gl. in dicta auth. in verbo, in prouincia ij. dicit quòd est domina prouinciarum.

*domo sua, Flo.

†Budæus hic legit: Quod reip. causa locatam &c.

b Contrariũ dicitur in. l. 1. ibi, siue Italica, siue prouinciali. C. de vsuca. transfor. Aeg. Per.

l *In prouinciis.* id est qui mittũtur ad tribunos, licet non sint milites: vt infra, de bo. pos. ex te. mili. l. j.

m *Ad erarium.* id est procuratorem fisci qui præest ærario.

n *Commentarium.* locus est vbi captiui retinentur: vnde commentarienses, dicuntur custodes eius loci: vt. C. de custo. reo. l. ad cõmentarienſem. Vel locus est vbi princeps cum consiliariis suis ad mentem secreta reuocat. à comminiscor. sceris.

o *Relati sunt.* à populo Romano.

p INter eos. *Clausula.* vt. ff. e. l. j. in fin. &. l. sed & si. §. hæc clausula.

q INotis scribunt. vt tabelliones. Accursius.

r *Præsidum.* prouinciarum, cum ibi sint de Roma.

s *Non abesse.* quidam libri non habent non: & tunc est plana. Sed si habes, dic quòd sui commodi causa aberat: & sic non restituitur: vt. j. e. l. reip. Vel dic non abesse reip. causa: restituuntur tamen cum necessario, & non causa sui lucri absunt: vt supra, eo. l. sed & si. §. finali. Accursius.

t *Fraudem.* i. damnum, & facit. j. de exc. tu. si duas. §. grammatici.

u MIles. *Commeatu.* id est licentia.

x MIles. *Suæ est.* scilicet iam. & stetit per modicum tempus. aliàs adhuc abesse videtur: vt. ff. eod. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. & facit. j. l. proxi. §. fi. &. l. si cui. §. fin.

y *Qui operas in publico.* id est in republica.*

*Publicum hic interpretatur Bud.

z *Quod vectigalium.* id est pro eo quod vectigalium.

a *Locatum est.* id est locatio facta est, scilicet sibi. & sic quia suo lucro facit, non restituitur. Vel dic, dedit operam vt publica vectigalia locarentur aliis, vt proxeneta. Accursius.

ipsum vectigal.

b *Non abest.* hoc ipso.

Qui

a *Qui mittuntur. Legendi.* id est eligendi probos mittendos ad principem.

b *Ad gratulandum.* forte vt faciant coram eo hastiludium, vel ciuitas quę minus bene se habet, cum eo mittit aliquos qui applaudant ei offerendo seruitia.

c *Non omnium.* & dic scilicet procuratio est mandata.

d *Rerum.* à principe constituti reipublicæ causa.

*Flo. legendi curaret e *Aberit.* subaudi, est absēs reipublicę causa.

f *Vrbanicianis.* qui custodiunt ciuitatem Romanam præcepto principis.

g *Militibus.* ergo omnis qui est extra vrbē, si alicui[y] dignitatis gratia est, causa reipubli. abest. sed si in vrbe est, non nisi sit miles: vt probatur. ff. eo. l. & qui data. in fin. & l. vt sunt. & l. milites & l. abesse. & j. e. l. §. sed & si extra.

h *Maloshomines.* quæ est cura præfec. vr. vt. ff. de offi. præfec. vr. l. j. §. quies.

i *Consularis.* aliàs consulis.

k *In acie ceciderat.* subaudi, restitui placet.

l *Romā profectus.* non tamen compleuit adhuc iter.

m *Sed & si extra patriam suam.* à principe ergo vel ad principem missus.

n *Per vrbem.* Romā. quæ est communis patria. & ideo quasi sit domi. non videbatur abesse reipublicæ causa.

o *Aut domo.* id est à domo.

p *Profectus est.* in ciuitate tamen sua est adhuc: vt differat à sequēti. & dic profectus est ad principē vel ad papam. aliàs si de ciuitate ad ciuitatem, non dicitur abesse reipublicę causa, licet habeat idem priuilegium restitutionis: vt supra, eo. sed & si per prætorem. §. fin.

q *Degit.* eūdo. vel dic degit stando alicubi in itinere pro aliquo negotio principis.

r *Agere.* & sic etiam antequam vadat dicitur abesse, cum se præparet: vt. j. de lega. l. legato. sicut econtra cum est reuersus: vt. ff. eo. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter.

f *Similitudinem.* ac si iam esset Romæ, vel apud principem.

t *Eat.* scilicet miles.

u *In castra.* id est in exercitum vnde dicitur in Exodo: Castra metati sunt filij Israel iuxta aquas.

x *Abesse.* vt hic, & supra. l. proxi. j. respon. Sed contra, infra, de re milit. l. j. Solut. ibi ociosè redibat: vt infra: eo. l. si cui. §. tandiu.

y *Reipublicæ. Coacti.* s. principaliter: vt hic, & ff. eo. item hi. §. fin. & l. seq. & j. eod. l. non vere. Accursius.

H *I qui.*]CASVS. Nullus in sua patria assidere debet nisi quatuor mensibus: & tunc cum permissione principis. Si ergo quis assideat vltra quatuor menses, non abest causa reipu. nisi princeps permittat: quia tunc abest: vt in prin. l. seq. quæ continuatur cum ista.

z *Constitutionibus.* scilicet quatuor mensium: vt. C. de assess. l. in consiliariis. & hoc ex concessione principis, non alia: vt. j. l. proxi. Vltra ergo nullo modo etiam principe permittente: nisi forte diceret non obstante hac lege: vt ar. j. de leg. iij. si quis. in prin. in gl. accipiat. ibi item no. ar. Fallunt tamen prædicta in assessore procuratoris Cæsaris: tum quia iudex est inter fiscū & priuatum, vnde vni priuato plus quàm alij suspectus haberi non debet. tū quia salarium habet de propria bursa procuratoris: vt suprà, de assessо. l. fi. sed quare prohibetur quis in sua prouincia assidere? Respon. propter suspicionē ne quid gratioſe ageret. Item quia non timeretur, cum nemo prophe[ta] sit receptus sine honore, nisi in patria sua. [pro]

a *Non intelliguntur.* [ini] imò puniuntur: vt dicta. l. C. de assess. l. in cō filiariis. Accursius.

b *Si cui. Permiserit.* quatuor mēsibus, vel minus: vt dixi. supra. l. proxi. Alij dicūt quòd de iure communi potest per quatuor menses. vltra autem ex ꝓmissu principis. quod non placet.

c *Abesse.* secus in magistratu: vt. ff. eo. l. vt sunt. Sed quare secus? Respon. quia isti habēt ex principis beneficio principaliter quòd possint assidere. quod debet esse ab omni demi- *Fla. nutione extraneum: vt [ꝙ] in authen. consti. quæ de digni. §. illud. col. sexta.

d *Ex permissu.* principis, vel præfect. prætо. vt. C. de assess. l. in consiliariis.

e *Cum crimen admisit.* s. sacrilegij: vt. C. de cri. sacri. l. fin. Et no. hic ꝙ non debet quis pœnam & ꝓmium [ea] eodem facto habere: vt supra negotio. gesto. siue hæreditaria. & j. de interdic. & releg. l. relegatorum. in fin. & infra, de iudi. non aliàs. §. j. Sed argu. cōtra. j. de suspec. tuto. l. decreto. & de excu. tuto. sed & milites. §. scribit autē. versi. j. in glo. vrbicis. & de his qui. vt indig. l. j. & ibi vide.

f *Desinet abesse.* sic & j. de iudi. l. ij. §. plane si perfecta.

g *Statim atque desiit reipu.* id est ex quo commeatum accepit modico tempore elapso quo se posset præparare ad recedendum: quod magis intellectu & c. vt. j. de solu. l. ratum. Et quod dicit, desit abesse, id est desiit habere spem plus remanere. abest tamen donec domi erit, vt hic subiicit: & supra, eo. l. miles. & l. qui mittuntur. §. finali.

h *Moderatum.* id est bonum.

i *Præstitit.* scilicet viginti milium diurnorū: vt supra, si quis eo. l. j. & infra, de verborum significa. l. tertia.

XXXV. PAVLVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

QVi mittūtur, vt milites ducerent, aut reducerent, aut legendi[a] curam agerent, *reipublicæ causa absunt. Hi quoque, qui missi sunt ad gratulandum[b] principi.

Item procurator Cæsaris, nō solum cui rerum prouinciæ cuiusque procuratio mādata erit: sed & is, cui rerum, quamuis non omnium. [c] itaque plures ibi procuratores diuersarum [rerū[d],] reipublicæ causa abesse intelliguntur. Præfectus quoque Aegypti, reipublicæ causa abest: quiue aliam ob causam reipublicæ gratia extra vrbem abierit. [e] Sed & in vrbanicianis[f] militibus[g] idem diuus Pius constituit. Quæsitum est de eo, qui ad compescendos malos homines[h] missus est, an reipublicæ causa abesset? Et placuit reipublicę causaeū abesse.

Item Paganum qui in expeditione consularis[i] iussu transierat, ibique in acie ceciderat[k], hæredi enim eius succurrendū est. Qui reipublicæ causa Romam profectus[l] est, abesse reipublicæ causa videtur. Sed & si extra patriam suam[m] reipublicæ causa profectus sit: etiam si per vrbem[n] ei iter competit, reipublicæ causa abest. Similiter qui in prouincia est, vt primum aut domo[o] sua profectus est, [p] aut cum in eadem prouincia degit[q], reipublicæ administrandę causa: simul [atque] agere[r] rempublicam cœpit, ad similitudinem[f] absentis habetur. Et dum eat[t] in castra[u] & redeat, reipublicæ causa abest: quòd & eundum sit in castra militaturo, & redeundum. Vlpianus scribit Proculum respondisse, militem qui cum cōmeatu absit, dum domum vadit aut redit, reipublicæ causa abesse[x]: dum domi sit, non abesse.

XXXVI. VLPIANVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

REipublicę causa abesse eos solos intelligemus, qui nō sui commodi causa, sed coacti[y] absunt.

XXXVII. PAVLVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

HI qui in prouincia sua vltra tempus à constitutionibus[z] concessum adsident, publica causa abesse non intelliguntur. [a]

Qui accipit vel gerit officium contra ius officialium, priuilegio non gaudebit. Bartolus.

XXXVIII. VLPIANVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

SI cui in prouincia sua princeps adsidere speciali beneficio permiserit[b], puto eum rei publicæ causa abesse. [c] Quòd si non ex permissu[d] hoc fecerit: consequēter dicemus, cum crimen admisit[e], non habere eum priuilegia eorum, qui reipublicæ causa absunt.

Durante officio dicitur quis abesse causa reipublicæ etiam eo finito quoad redire poterit secundum qualitatem personæ. Bar.

Tādiu reipublicę causa abesse quis videbitur, quandiu officio alicui *præest. quòd si finitum fuerit officium, iam desinit abesse[f] reipublicæ causa. Sed ad reuertendum illi tempora computabimus, statim atque desiit reipublicæ[g] causa abesse, ea quibus reuerti in vrbē potuit. & erit moderatū[h], tempora ei dare quæ lex reuertentibus præstitit[i]. Quare si quò deflexerit suę rei causa, nō dubitamus id tempus ei non proficere: habitaque dinumeratione temporis, quo reuer-

BIU Cujas

a *Humanitatis*.siue habeas humanitatis, bona est.& facit. ff. de ap.non tantum.siue humilitatis:& hæc bona est. Accursius.

b *Contingunt*.vt infra,de re mili.l.qui commeatus.

I*S qui.*]*CASVS*.Hic dicit quòd præsens contra absentem qui procuratorem relinquit,non restituitur: quia habuit iste præsens quem conueniret: scilicet procuratorem. Vel dic hunc casum ꝙ absens non restituitur contra præsentem,quãdo ille absens procuratorem relinquit, cum procurator eum defendit. Vi.

c *Afuturus erat*. & iam cœperat abesse.

d *Non audietur*. sub. ad totam causam, imò videtur audiri debere etiam si procuratorem dimiserit : vt. ff. eo. sed & si per prætorem.§. fi. quæ est contra. So. hic procurator est soluendo : & sic conuenitur actione mãdati:ibi nó: & sic restituitur: arg. ff. de eo per quem fac. est. l.fi.j.respó. Vel hic causa reipublicæ, ibi ciuitatis[a] causa abfuit. Vel hic non restituitur ex causula speciali, quia reipublicæ causa abfuerit; sed ex generali sic: vt ibi. Vel hic reliquit procuratorem per quẽ potuit defendi: ibi nó. Vel dic ibi, dicit in legato qui conueniri nó potest: vt. ff. de iud. l. ij. §.legatis.hic autem de alio ablente. Vel melius non restituitur ad totam causam : vt hic, sed ad appellandum: vt ibi : ar.supra de in integ.rest.l.fin. Vel non auditur[b] scilicet præsens cum habuit quem conueniat: vt supra, item ait.§.quam clausulam.sed absens sic : vt in.l.contraria . Item oppo.quia videtur quòd hodie nullus præsens in talibus præscriptionibus contra absentem audiatur, cum potuit præsens iure communi interruptionem facere temporis vel coram Episcopo, vel in subsidium in publico proponere siue porrigere, vbi domicilium habet aduersarius, qui rem eius detinet, & absens est, vel infans, vel furiosus est, vel in potestate positus : vt. C. de an.excep.l. vt perfectius.quod cum non fecerit, indignus est restitutione : cum alio modo sibi consulere potuit : sicut cum habuit quem conueniret, & tacuit: vt supra eo.item ait.§.quam clausulam.Sed respon.imò habet restitutionem:& licet denegetur sibi vbi habuit quem conuenire : ideo est quia ad suum sic potuit peruenire.cum ille dicatur defendere qui & iudica.solu.promittit : vt supra, eo. item ait. §.fin.quod non consequitur per huiusmodi libellum : sed interruptionem solam . Vel dic quòd illa lex, vt perfectius. loquitur tantum in duobus casibus.s.vbi quis detinet rem alienam,vel creditori obnoxiam : & secundum hoc in his duobus corrigerentur hæc iura. Item opp.nonne potuit mitti in possessionem vel rei petitæ , vel pro mensura debiti : & sic ad venditionem venire? Respon.in primo non potuit fieri nisi possessor. Item & hoc demum post annum : at per restitutionem ad perfectionem venit. In secundo quando pro mensura debiti:& sic in personali actione dices absentem non latitare:& sic non potest fieri venditio:vt supra eo.item ait prætor.§.pe.nec per hoc interrumpitur absentis præscriptio : vt infra, de acqui.poss.l.iij.in fin. Vel non erant alia bona:vt supra eo.ait prætor.§.fi. *ADDITIO*. Tu dic secundum Bal.quòd ambo contraria præcedentia,scilicet remedium. l.vt perfectius.& remedium missionis,sunt remedia extraordinaria, & subsidiaria : & ideo non faciunt cessare restitutionem in integr.quia vnum remedium extraordinarium non tollit aliud extraordinarium.facit supra,quod me.cau.l.si cum exceptione.§. eum qui.& ibi not. Adde etiã argu.quod no.in.l.ité si res.ff.tit.j.

ti potuit, statim eum dicemus desiisse reipublicę causa abesse.

Plane si infirmitate impeditus continuare iter non potuit, habebitur ratio humanitatis[a]: sicuti haberi solet & hyemis,& nauigationis,& cęterorum quę casu contingunt[b].

Ista lex legitur duobus modis principaliter. Primo, quando absens qui dimisit procuratorem, & habuit sententiam contrariam, petit se restitui contra præsentem : & istud prosequitur gl. vsque ibi, vel nõ auditur &c. ibi gl. ponit secundam lec. scilicet quando præsens petit se restitui contra absentem. Et secundum veram lect. hoc modo pone casum : Absens causa reip. legitime defensus non restituitur. h.d. secundum alteram lec. hoc intendit: Si absens pro curatore dimisit, præsens contra eum nõ restituitur : quia habuit quem conueniat. Bartolus.

XXXIX. PAVLVS libro primo Sententiarum.

ISI qui reipublicæ causa abfuturus erat[c]: si procuratorem reliquerit, per quem defendi potuit : in integrum volens restitui, non audietur[d].

Militi militanti tempus accusationis nõ currit. Bartolus.

XL. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

SI qua militi accusatio competat tempore, quo reipublicæ operam dedit, non perimitur[e].

Absens causa necessaria tantum restituitur. hoc dicit. vel sic : Deportatus restitutus habet beneficium huius edicti pro eo tempore quo bonis carut. Bartolus.

QUod eo tempore, quo in insula aliquis fuit[f] ex pœna ei irrogata, cuius restitutionem impetrauit[g], ab alio vsurpatum[h] ex bonis, quę non erant adempta[i], probatum fuerit: suę causæ restituendum est[k].

Absenti restituitur actio cum onere suo. Bartolus.

XLI. IVLIANVS libro trigesimoquinto Digestorum.

SI quis Titio legauerit, si mortis suæ[l] tempore in Italia esset, aut in annos singulos, quot* in Italia esset: & ei[m] succursum[n] fuerit, quia ob id ꝙ reipublicæ causa abfuit, exclusus fuerit à legato, fideicommissum ab eo[o] relictum præstare cogitur[p]. Marcellus notat[q]. quis enim dubitauit, salua legatorum & fideicommissorum causa militi restitui hæreditatem, quam ob id perdidit, ꝙ reipublicæ causa abfuit[r]?

XLII. ALPHENVS libro quinto Digestorum.

SI qua]*CASVS*.Aliquis vxoré suã poterat accusare de adulterio ab ea commisso intra.lx.dies:quia abfuit causa reipubli.reuersus est,& vult restitui vt liceat ei adhuc accusare sine metu pœnę. Et respó. ꝙ audiẽdus est. [QUOD.] Quidã fuit per.x. an. in insulã relegat[p]:& cũ in relegatione esset, aliquid de bonis eius fuit vsucaptum : postea impetrauit restitutionẽ pœnæ. Dicitur hic, ꝙ potest restitui ad ré suã véditam quæ vsucapta fuit. Vel pone exẽplum in deportato, & idem iuris est. Viuianus.

e *Nõ perimitur*. Pone exẽplũ in accusatione. l.Iul.de adul.in qua habet maritus priuilegiũ vsq; ad.lx.dies : qui nó currũt absenti reipublicæ causa : vt hic, &.C. de adul.l.ob cõmissa. &.l.si quondã . Nec ei qui est in vinculis : vt j.de adult.miles.§. quidam. Secus in minore: quia sibi currunt: vt. ff. de mino.l.auxilium. Et est ratio quare absenti nó currũt:quia vtile tẽpus est, ideoque currit * *quod*, minori præsenti , non maiori absenti : vt. j.de adul.si maritus.in prin. Nam nec hic dicit restitui, sed non currere: arg.contra. j. de sepul. viola. l.sepulchri violati.& dic vt ibi. Acc.

f *Fuit*.scilicet relegatus. & dic ꝙ pars bonorum fuit ei adẽpta: vt hic innuit,quod fieri non debuit : factum tamen tenuit : vt infra, de inter.& rele.l.relegatorum.§. ad tempus.

Flo. d. pro t. vt in re terib . libr. videre est.

vel dic[a] quòd erat deportatus,sed pars bonorum ei concessa fuit tempore sententiæ.aliàs nudus exulat: vt supra de cap.demi.tutelas.§.fin.Accursius.

a Bald.hic dicit istam glo sing.ad hoc quòd potest iudex reseruare deportato aliquã partem bonorum suorũ. Bolog.

g *Impetrauit*.à principe. idem si ex indulgentia fuit sibi pœna remissa,& ad pœnam tantum fuit restitutus.Accursius.

h *Vsurpatum*.id est frequenter vsitatum:vt ita loquar : vt infra, de vsuca.l.secunda.

i *Adempta*.nec enim adimi debuerunt:vt infra,de inter.& rele. l.relegatorum.§.ad tempus.Sed & si fuissent adempta, fisci fierẽt: & non possent vsucapi:vt insti.de vsuca.§.res fisci.

k *Restituẽdũ est*.scilicet per prętoré:quia per omnia pristina iura & honores & bona recuperat:vt instit. quib⁹ mo.ius pa.po.sol. §.cũ autẽ.&.C.de sen.pas.l.j.&.ij. & per hoc patet ꝙ loquitur in relegato qui nó amittit ciuitatẽ nec libertatẽ : vt. j.de interdic.& rele.l.relegatorũ.§. ad tẽpus.& insti.quibus mod.ius pa.po.sol.§. cũ autẽ.versi.relegati.sed deportatus nudus exulat:vt. ff. tit.j.l.tutelas.§.fi. Itẽ restituitur hic : quia nó potuit dimittere procuratorẽ. Vel forte obiit quem reliquit:aliàs nó restituitur:vt. ff.titu.ij. Papinianus.quæ est cõtra.Vel ibi perpetuo,hic ad tẽpus.Accursius.

SI quis.]*CASVS*. Si aliquis restituatur vt habeat legatũ quod amisit,ideo quia abfuit causa reipu.habebit legatum cum onere.nam iste talis qui restituitur vt habeat legatum, ad fideicom. præstandum hoc ipso tenetur ac si tunc fuisset in Italia. Idem dicit in hær.quia & potest restitui,& habebit hære.cum suo onere: quia cum miles restituitur ad hæreditatem, debet præstare legata . Viuianus.

l *Mortis suæ*.scilicet legatarij,vel sui testatoris.

m *Et ei*.i. hæredi,in primo casu.Item ei.i.sibi,in secundo.

n *Succursum*.quod fieri debuit:vt. ff. eo.l.Iulianus. §. eum.

o *Ab eo*. s.legatario qui rogatus erat alij dare forte medietatẽ.

p *Cogitur*.arg.contra. j.de leg.præst.l.iij.§. item si quis.

q *Notat*.non reprehendendo responsionem,sed indubitabilem quæstionem faciendo.

r *Abfuit*.quasi dicat,nullus.

Non vere.

BIU Cujas

a *On vere. Priuati negotii.* vt hic,& supra,e.l.reipublicæ. &.l. & qui data. Sed quid si partim ob rem publicam:puta vt fidelitatem iuret, partim pro se,vt feudum adquirat, vel reconcilietur principi? Respon.inspici,& iudicari secundum quod principalius intendebat: vt.ĭ.nau.cau.l.j.§.caupo. & de proba.eũ probatio. & de auro & argẽ.lega.l.& si nõ sunt. §.peruenianus.

Si quis.]CASVS.A. Si quis stipulatus.x. in annos singulos quibus in Italia fuisset: si nõ fuerit in Italia,quia abfuit causa reipublicæ restituendus est.

b *Vel promissor.* diuisim intellige duas stipulationes:vnam sub conditione si stipulator in Italia: aliam si promissor ibidem esset.aliàs si ita cõmuniter sub vna stipulatione dictum esset, sufficeret alterum esse in ciuitate: & sic nõ esset opus resti. cõdi.impleta.

c *Introducere.* de nouo,non restituere:vt.ŝ. eo.Iulia.§.fi.

d *Eadem dicemus.* vt si quidẽ his casibus Rei publicæ causa absit restituatur: vt hic,& supra,eo.si quis Titio. & l.Iulianus.§. eũ. Et hic not.ar.quòd si promisi tibi decem si Romę essem in Pascha, quòd si ibi fuerim causa reipublicæ, non videor esse: cum hic intelligar esse.Accursius.

e *Non fuerit.* scilicet stipulator vel promissor,& contrariũ fuerit.

Is qui.]CASVS. Fui absens causa reipublicæ,& prędia mea chasmate perierunt, vel quia pars prædij mei fundo vicini per alluuionem applicata est: quia si non abfuissem causa reipublicæ hæc accidissent:ideo non restituor.Viuianus.

f *Erat passurus.*i.verisimile est eum fuisse passurum: puta si ante absentiam protestabatur se non acturum cõtra posidentem rem suam,intra tẽpus præscriptionis:vel dicebat,non credo me acturum:sed si talia non protulit, restituetur. Vel pone exemplum in damno alluuionis,quod euenisset etiam si præsens fuisset: vt infra,de adqui.re.do.l.ergo.§.alluuio.Vel pone in publicatione rei quam fuisset passus,etiam si præsens fuisset: quia prius deliquerat. Vel in seruo vel in liberto suo natalibus restituto: quod etiam eo præsente & irrequisito quandoque sit:vt infra, de na.rest.l.quæris.si iusta sit causa:non aliàs:vt.l.fina.eod.titu.Accursius.

Miles vt quis sit, sex requirũtur.

g *Milites. Periculo.* periurij,vel mortis. Et not. quòd sex sunt necessaria vt quis sit miles:Primo vt miles non sit negotiator:vt.C.negoti.ne mi.l.j.lib.xij.Itẽ quòd examinetur: vt.C. qui mi.non possl.l.j.lib. xij. Item quòd præstet sacramentum per genium principis & deum omnipotentem, quòd mortem reipublicæ causa non euitabit:vt hic,& in lib.Vegetij de re milit.Item quòd ei ensis cingatur: argu.ĭ.de mili.test.l.filiusfa. Item stigma, id est nota publica debet eius brachiis inscribi vel imponi: vt.C. de fabricen. l. iij. lib. xj. Item in numero aliorum debet poni & scribi : vt infra, de mili.test.ex eo. & isti tales habent priuilegia, quæ dicunt leges concedi militibus.Accursius.

h *Vi reipublicæ. Iuste.* Si habes iuste,quo ad alium:& si habes iniuste,dic quo ad se.Et secundum hoc subaudi,illati.Vel verius nil subaudi : &,iuste, aduerbiũ stet iuxta verbũ quæritur:& sic vnus iustè agit,& alter iniustè conuenitur. Sed si habes iniustè,referas ad damnũ:nam vterque iniustè habet. Imò verius si habes iustè,referas ad quæritur:& est vtrumque iustum, scilicet hunc agere,& alterum conueniri. Si iniustè,tunc ad verbum damni:& est vtrumque iniustum,scilicet hunc habere,& illum pati. Et not. hic quòd priuilegiatus restituitur contra priuilegiatum. Arg.contra.ŝ.de mino.l.verum.§.pe.& in auth. de san. epis.§.sed & hoc præsenti. in fine.collat.ix. *ADDITIO.* Solue secundum Bart. & dic quòd non. est verum hoc quòd præscribens sit priuilegiatus, quia sola absentia non est causa priuilegij, sed absentia cum læsione. Præscribens ergo licet sit absens,non lædit: & sic nõ est priuilegiatus, & etiam non restituitur: de quo per Cy. in.l. quo tempore. C. de restitu. mili. in vltim.q. & in authẽ.quas actiones. C. de sacrosan.eccle.

NOn verè dicitur reipublicæ causa abesse eum, qui sui priuati negotij[a] causa in legatione est.

Sicut actio amissa restituitur, ita actio non nata post in integrum restitutionem restituitur. Bartolus.

XLIII. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

SI quis stipulatus sit in annos singulos, quoad in Italia esset vel ipse vel promissor[b]: & alteruter reipublicæ causa abesse cœperit, officium prætoris est introducere[c] vtilem actionem. Eadem dicemus[d], & si ita concepta stipulatio fuerit,si quinquennio proximo Romæ fuerit:vel ita,si Romę non fuerit[e],centum dare spondes?

XLIIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

IS,qui reipublicę causa abest, in aliqua re læsus, non restituitur,in qua etiam si reipublicæ causa nõ abfuisset,damnum erat passurus[f].

XLV. SCAEVOLA libro primo Regularum.

MIlites omnes, qui discedere à signis sine periculo[g] nõ possunt:reipublicę causa abesse intelliguntur.

Absens contra absentem restituitur. Bar.

XLVI. MARTIANVS libro secundo Regularum.

QVi reipublicæ causa abfuit, etiam aduersus eum qui pariter reipublicæ causa abfuerit, restituẽdus est, si aliquid dãni iustè[h] quæritur.

DE ALIENATIONE iudicij mutandi[i] causa facta.

TITVLVS VII.

Iurisconsultus primo commendat edictum. secundo,ponit mentem edicti: ibi,& cum intelligeret. tertio, incipit exponere edictum:ibi,itaque.& hoc intẽdit: Qui rem alienat causa mutandi iudicium, actori ad interesse tenetur. Bartolus.

I. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

OMnib[9] modis [k] pconsul[l] id agit, ne cuius deterior causa fiat ex alieno facto. Et cum intelligeret, iudiciorum exitum interdũ duriorem nobis constitui, opposito nobis alio aduersario: in eam quoq; rem prospexit: vt si quis alienãdo rem, alium nobis aduersariũ suo loco substituerit, ídque data opera in fraudẽ nostram fecerit: tanti nobis in factum actione teneatur, quanti nostra interfit[m], aliũ aduersarium nos nõ habuisse. Itaque si alterius prouinciæ hominẽ,aut potentiorem nobis opposuerit aduersarium,tenebitur[n]:

Mutandi. id est eutiãdi quo ad se,& suscipiendi quo ad alium.

Omnibus.]CASVS. Quod hic dicit, planum est. & dicit quòd prętor omnibus modis se intromittit, ne aliquis ex facto alterius prægrauetur:quod cõtingeret si aliquis cum videret se ab alio conueniendum,rem quam alius petere vellet, alij fortiori concederet:& inde fortiorem aduersarium cõstitueret.vnde ne hoc fiat, prohibet . quod si quis fecerit,vt puta dolo,& causa mutandi iudicij meã rẽ potentiori vendidisti:te possum conuenire act.in factum, quæ proficiscitur ex hoc edicto, ad interesse. & qualiter posit conditio aduersarij fieri deterior? dicit quòd fit aliquando deterior ratione loci:item ratione potentiæ,vel ratione personæ. & de istis duobus primis reddit rationẽ in.l.quia. sed de ista tertia ratione personæ non reddit rationem [QVOQVE.] Aedificare voluisti in solo tuo,nuntiaui tibi nouum opus:tu solum cuidam qui ædificauit,postea alienasti: locus est huic edicto . tecum enim de cætero agere non possum, quia non ædificasti:nec cũ eo emptore,quia ei nouũ opus nõ nũtiaui. vnde per istud edictum agã ad interesse cõtra eum qui rẽ mutandi iudicij causa alienauit:qui quanti mea interest tenetur:per cõtrarium ergo, si mea non interest , non tenetur. Sed pone quòd non interest mea,reus autem dicit se paratum suscipere iudicium, sine dubio non erit locus huic edicto: sed denegatur aduersus illum hæc actio.Viuianus.

k *Omnibus.* quibus potest:vt hic,&.ĭ.de regu.iur.nõ debet alteri.&.C. de an. excep.l.vt perfectius.in princ.&.ĭ. de sepa.l.j.ex contrario.&.ĭ.si quis aliq.testa.pro.l.ij.& si quis omissa causa testa.per totum. & maxime in.l.pe.&.ĭ.communi diui.l.communis seruus.&.C.vbi in rem ac.l.j.

l *Proconsul.*i.prætor *:vt infra,quod cum eo.l.j.j.respon. *

m *Quanti nostra interfit.* sed an pro hoc interesse agatur etiã antequã aliquid expendam.i.antequã excutiam possessoré?Respon.ita quia iã videtur mihi abesse,cum ego quodãmodo ad id cõpellar:vt in hoc exẽplo quod sequitur in gl.maxime re alienata vsucapta.in quã inaniter expenderé:quo casu statim agã contra alienanté pro æstimatione rei , non excusso possessore.i.antequã excutiã possessoré:vt.ĭ.eo.l.iij.§.itẽ.&.ŝ.de neg.gest.si quis mãdato. Sed ibi Pla.contradicit.& pro eo est.ĭ.eo.l.iij.§.ex quibus.

n *Tenebitur.* imò videtur habere locum illa constitutio. C. no lipo.

li.pō.l.j.Sed dic quòd ibi loquitur quando actor, hic quādo reus alienauit.Item oppo.quia nil videtur mea interesse, ergo semper cessat hoc edictum, cum debeam à reo consequi expensas: quia victus victori &c. vt. C.de iudi.properandum.§. sinautem. Sed ibi dicitur tantum de damnis litis: hic autem & de aliis quæ passus sum in aliis meis rebus.Præterea & illa lex fallit in casibus duob⁹ quando actor esset in contumacia: vt in ea.l. §.sinautem & quando reus habet iustam causam vel intētionem litigandi: vt.j.de leg.ij. qui solidum.§.etiam.in quibus habet locū hoc edictum. Item obiicitur:Nonne semper habeo actionē vtilē contra alienantem,ac si nō alienauerit:vt infra,de rei vin.l.qui petitorio. & ideo mea non interest?Respon.plus interest mea habere rem, q̄ æstimationem communem.Sed nónē possum iurare in litem: vt infra,de rei vin. qui restituere? Respō.sic:sed iudex taxat:vt.ſ.de dolo.l.arbitrio.§.j.

a *Vt alium. Aduersariū.* cōtra quē erant est sermonib⁹ resistere.vnde Cato:Cōtra quē verbosos noli contendere verbis: Sermo datur cūctis, animi sapientia paucis.

b *Via. Debeo.* vt C. de iurisdi. om.iu.l.iuris ordinē.& hæc est ratio primi casus.Viuianus.

c *Nō possumus.* vt hic, &.ſ.titu.j.l.nam magistratus.&.j.de aqua plu. ar.l.j.§.si vicinus.vnde Sapiens: Contra maiorem nemo præsumat honorem.Et est ratio illius dicti quando in potentiorem alienauit.

d *Petebamus.* id est petere volebamus. sic.j.de ver. obli.l.si stipulatus. aliàs cum sit res litigiosa, non tenet alienatio: vt.j.e.ex hoc.§.ait prætor.

e *Manumiserit.*ſ.de facto.Accursius.

f *Libertatibus.* sic ergo fit hic conditio actoris deterior ratione personæ.nam in dubiis pro libertate &c.vt.j.de reg. iu.l.quotiés vtriusque.& de re iudi.inter pares.

g *Vi aut clam.* vt quia opus fecisti in meo vel etiam in tuo contra debitam seruitutem mihi, prohibitus à me, vel prohibendus, vel credens prohibendum, vel debens credere: vt.j.quod vi aut clam.Seruius.

h *Actione aquæ pluuiæ.* propriū nomen actionis quæ datur quādo fecisti opus propter quod aqua pluuia sit mihi nocitura:vt infra,de aqua plu.ar.l.j.in princip.& tria faciunt eam cessare:vt infra,eo.titu.l.j.in princip.

i *Tollere.* id est ad duo teneris:vt tollas,& vt tuis sumptibus tollas, tam in actione aquæ plu.arcen. vt. j. de aqua plu.arcen. l. si tertius.§.fin.quàm in interdicto quod vi aut clam: vt infra,quod vi aut clam.l.competit. §. in summa. &. C. de ser. & aqua.l.si in ædibus.&.l.altius.

k *Mein.* sed nonne & sine hoc interdicto agam contra te ad impensas? Respon.quòd sic:vt.j.quod vi aut clam.si alius.j.respon. &.l.denique.§.fin.&.l.competit.§.fi.&.j.de aqua plu. ar.sed venditor. Et quod hic dicit, meis.ſ interim, erunt tamen mihi restituendæ postea per idem interdictum quod vi aut clam,vel actione aquæ plu.ar.vt dictum est.Sed secundū hoc quare hoc edictū est in hoc? Respon. quia prædictis actionibus agitur pro impensis in demoliendo tantum. at hoc edicto agitur ad omnes expensas,& ad omnia damna:vt.j.ea.l.§.ex quibus.Item no. differentiam inter actionem aquæ plu. ar. quia ad futura damna: &

II. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

AVt alium, qui vexaturus sit aduersarium[a]:

III. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

QVia etiam si cum eo, qui alterius prouinciæ sit, experiar, in illius prouincia experiri debeo:[b] & potentiori pares esse nō possumus[c].

Qui alienando facit causam fauorabiliorem ex parte sua, tenetur hoc edicto. Bartolus.

¶Sed & si hominem, quem petebamus,[d] manumiserit[e], durior nostra conditio fit: quia prętores faueant libertatibus[f].

Si actio contra eum cui facta est alienatio, competit, in minus alienator hoc edicto tenetur. Bartolus.

¶Item si locum, in quo opus feceris, cuius nomine interdicto, *quod vi aut clam*[g], vel actione *aquæ pluuiæ*[h] *arcendæ* tenebaris, alienaueris: durior nostra cōditio facta intellegitur: qua* si tecum ageretur, tuis impensis id opus tollere[i] deberes. Nunc verò cum incipiat mihi aduersus alium actio esse, quàm qui fecerit, compellor meis[k] impensis id tollere: quia qui ab alio factum possidet, hactenus

A interdictum quod vi aut clam, quod datur ad præterita: vt.j. de aqua.plu.arcen. Atteius.§.penul.

l *Opus.* superiori. §. ædificauit prohibitus: hic non prohibitus, sed emptor.

m *Alienaueris.* imò videtur quòd cum eo: vt infra, de ope.nō. nun.l.fi. quæ est cōtra. So.ibi in emptorem vt patiatur tolli: hic non datur in emptorem vt suis impensis tollat. Vel ibi sciuit, vel scire potuit:hic non:vt ar. contra. infra, quòd vi aut clam.l.vim facit.§.tandiu. Sed ar. contra, infra, de noxa.l. in delictis. §.si extraneus. vel hic non erat opus inchoatum ab ipso venditore:sed emptor ędificauerat de nouo: ibi vero erat inchoatum à venditore:vnde suppositum postea tanquam vitiosum debet demoliri: quia destructo fundamento totum tollitur: vt infra, de aqua plu. ar. l.sed interdū[a]. Item no.hic ar.quòd si tibi sub pœna promisero non facere aliquod opus in solo meo: si alienem solū,& emptor faciat, q̄ non teneor, nec emptor: vt hic, & infra, de verborū obl.*set demolicum filius.§.j.* ar. contra. infra, de vsufruc.si quis pendentes.§.fi.& infra, de dam. infe. fluminū. §.adiicitur & infra, de *saltē* ser.expor.Titius.

a *Hæc vel. va quia hic fuit opus cō structum à successore: ibi ab aut ctore. nam ptor. tetur successor dānū expensarū, ædificatiōis*

n *Iudicio teneri.* id est *secum. Bal.* actione in factū ad interesse ex hoc edicto.

o *Officio.* quomodo hoc,cum sit stricti iuris,& non arbitraria?Respon.habet naturam arbitrariæ,vt succedat loco rei vindicationis,quæ erat arbitraria.

p *Incommoditatem.*ſ.damnum rerum suarum læsarum.

q *Ex hoc edicto.* ſ.ad interesse. Sed nonne semper pati cogitur quis vtile iudicium,quod in eum datur,qui dolo desiit possidere? Respon.sic:vt infra,de pe.hæ.sed & si lege.§.proinde.& infra,de reg.iur.l.parem.& sic triplex habeo auxilium. Vnum directū cōtra possessorem: vt.C.eo.l.j.Aliud vtile,de quo hic dicit.& hæc duo de iure cōmuni. Aliud in factum ex hoc edicto.Et sic videtur quòd hoc edictum sit superfluum: cum semper habeat vtilem in rem. Respon. non est nisi quando se offert, vt hic.& hoc ideo quia me exonerat à probatione, quia oportebat me ꝓbare quòd dolo desierit possidere:nūc non. Ité releuat me ab expensis, quas eram facturus in eundo ad aliam prouinciam.sed & si nō releuaret,tamen vnum per aliud nō debet tolli: & quia ambo de æquitate dantur:& quia licet detur restitutio minori contra alium:nō ideo denegatur actio tutelæ cōtra tutorē:vt.C.si tu.vel cu.interue.l.etiam. Item intellige hoc quando eādem causam omnino & conditionem promiserit se prętaturum,qui alienauit ac si possideret.verbi gratia dicit:ego promitto me restituturum rem si viceris:& hoc sub pœna mille solidorum: aliàs si diceret, rem non restituam,quia nec habeo: sed quanti intererit tua, vel quanti in litem iuraueris,præstabo:secus esset.nam & si hoc non offert, tenetur tamen ad idem.Item no.hic quòd parcitur sponte cōfitenti. sic. C. de his qui se de.l.j.lib.x. & in auth. vt lit. iu.coll.ix.§.si quis autem.&.C.de plus pe.l.vna.&.j.de iureiur.l.eum qui.&.C. de non nu. pe. auth. contra qui propriam.&.C.ad.l.Iuliā.maie.l. pe.§.fi.&.j.de peti.hære.l.sed & si lege.§.pen.

Confitenti sponte parcitur.

ITem.]CASVS.in hac.l.vsque ad fi.sic ponitur:Cum rem meā possidebas,& illā fere vsuceperas:sciuisti q̄ volebam tibi mouere controuersiā:eam alienasti Titio:Titius eā vsucepit:dicitur q̄ dabitur mihi actio in factū in te.Item scire debes,q̄ ad hoc vt detur actio in factum ex hoc edicto, duo sunt necessaria.ſ.vt dolo malo

lo malo fiat,& iudicij mutandi causa:& si aliquod istorũ deficiat, non habet locum hoc edictũ. Vnde dicit quòd licet quis alienet sine dolo malo: sed faciat hoc causa iudicij mu.vt quia valetudine tenebatur:hoc casu non tenetur alienás hoc edicto.sed si dolo desiit possidere, nó tamen iud.mut. causa:hoc edicto nó tenetur:vt puta quia rẽ quã quidá à me petere volebat, pro derelicto habui.& licet diximus eũ teneri qui mutãdi iudicij causa alienat, quandoque tamen secus est: nam factũ eius nõ improbat prętor qui lites execratur, & maluit re carere, quàm sæpius litigare: sed eius qui rei pretium vult habere.

Licet alienatione nõ extinguatur actio, sed præscriptione propter alienationẽ:alienator hac actione tenetur. Bartolus.

IIII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

ITẽ si res † fuerint vsucaptæ [a] ab eo, cui alienatæ sint, nec peti ob hoc possint:locum habet [b] hoc edictum.

Si alienatur causa mutãdi iudicium,& cessat dolus,non habet locum hæc actio.Idẽ si dolus adest, non tamen alienatur causa mutandi iudicium. Bartolus.

ITémq; fieri potest,vt sine dolo malo [c] quidẽ possidere desierit: verum iudicij mutãdi causa id faciat*. sunt & alia cõplura talia [d]. Potest autẽ aliquis dolo malo desinere possidere:nec tamen iudicij mutãdi causa[id] fecisse [e]:nec hoc edicto teneri.

† *Vide quæ no. Inno. in c. epi. extra de re. eccle. non alie.*

a *Vsucaptæ.*sec[9] si deperditæ essent : vt. ĭ. l. proxi. §. hæc actio. &. ĭ. de noxa. act. electio. §. si is.&. ĭ. de peti. hære. deperditũ. Videtur ergo quòd *is* qui alienauit, non erat dominus: nã tunc dominiũ transtulisset, nec vsucapere posset: & dolo malo alienauit : aliàs non haberet locũ hoc edictũ: vt hac. l. §. j. Sic ergo videtur dicẽdum quòd is qui alienauit, malæ fidei possessor erat,quia dolosus:& ita non potuit res aliena vsucapi:si mobilis fuit:quia incidit in vitiũ furti:vt insti.de vsuca. §.furtiuæ.versi.vnde in rebus. Et ideo dicunt quidam quòd tantum in re immobili habet locum hoc edictum:& de præscri.lóg. tempo.hanc legem loqui dicunt:quæ & dicitur vsucapio:vt. ĭ. de vsuca.ei à quo.nec nocet mala fides venditoris,si emptor bonam fidem habeat:vt infra,de pub.eum.§.prætor ait. & insti.de vsuca. §.quod autem.Et secundum hoc in parte corrigitur: vt in regula malæ fi.pos.quæ est.l. j. C.de long.tempo.præ.&.c.malæ fidei. de reg.iur.lib. vj. Sed ego dico [a] quòd habet locũ hoc edictum tam in re mobili quàm in immobili:nam & res mobilis potest alienari causa mutandi iudicij: non tamen fiet furtiua vel vitiosa : quia venditor suã putat.vel si sciat,non tamen eam cõtrectat,sed patitur vt emptor tollat eam.vel apud emptorem est res,& véditione facta,venditor emptori concedit rem habere emptam:vt insti.de re.diui.§.interdum. Sed & dici potest quòd & bonæ fi. poss.erat qui alienauit,& suam putauit:nec fuit malæ fi.in possidendo : sed factus est in alienando.nã suam rem potest quis dolo alienare,vt teneatur hoc edicto:vt. ĭ. c. ex hoc.§.alienare.in verbo etiã,quod est ibi. Vel dic quòd bonã fidem habuit à principio iste véditor: & sic inchoauit vsucapionẽ in re mobili.& licet post incipiat habere malã fidem:non tamen interrũpitur vsucapio, nec fit res vitiosa:vt. C.de vsuc.transfor.l. j.§.hoc proculdubio *. Itẽ videtur quòd re vsucapta nó possit habere locum hoc edictum, siue hæc actio in factum,quia non cõpetit post annum:vt. ĭ. e. l. vel post.at res mobilis vsucapitur triennio:olim anno.iam vero anno elapso vsucapione completa,non habet locum hæc actio? Respon. verũ est q̃ non habet locum post annum,ex quo cœpit cõpetere. Sed pone quòd venditor vsucapiebat:& dum quatuor menses superessent ad vsuca.complendam,vendidit rem:vtique extunc cœpit competere hæc actio,& cum modicum tempus vsucapioni superesset.Poterit etiam dici q̃ annus huius actionis computatur, non ex die alienationis,sed ex quo incepit interesse nó esse factã alienationem.Vel pone quòd statim alienatione facta litem cõtestatus est actor super hac actione ex hoc edicto,ante completã vsucapionem ab emptore:& ita actio est perpetuata.

b *Locum habet.* contra alienatorem:licet dominus rei potuit directo contra emptorem agendo vsucapionem interrũpere.Non ergo hic nocet negligentia vel omissio sui auxilij, quo quis potuit aduersus aliũ vti,arg.contra. ĭ. vi bo.rap.l.iij.&.C.de his qui à non do.ma.l.fi. Alij volunt dicere ar. illarum legum q̃ vbi incepta erat vsucapio à venditore, non haberet locũ hoc edictum: quia fuit negligens in agendo cõtra emptorẽ ante cõpletam vsucap.Item & ea ratione,quia eodẽ modo res esset vsucapta à venditore,vt ab emptore:ad quod est. ĭ. e. l. nõ solũ. §. hæc actio. &. s. ti. j. l. pe.& facit ad legem istã. ĭ. vi bo.rap.si seruus.in prin. cõtra. C.de his qui à non do.l.fi.Sol.ibi taciturnitate tacendo tanto tẽpore facit,vt valeat manumissio,quę nõ valuit à principio.at hic

a *Not. glo. secundum Bald. hic quãdo mala fides auctoris facit incidentalẽ immobilem in vitiũ furti,& quando nõ: nam si alienans habet titulum,non cõmittitur furtum.*

† *tantummodo.*

A à principio valuit vel tenuit alienatio. nec datur hæc actio ideo quia alienauerit,sed ideo quia durioré aduersarium constituit:at ibi ideo datur quia manumisit.præterea ibi vnũ auxilium est pœnale:aliud rei persecutoriũ.hic vtrũque rei persecutoriũ : & ideo ibi facilius reus sibi præiudicat quàm hic:& eodem modo secundo & nó primo erit respondendum ad illam vi bo.rap.si seruus.

Neq; enim alienat, qui dũtaxat omittit possessionẽ. Nõ tamẽ [f] eius factũ improbat prętor,qui tanti habuit re carere [g], ne propter eam sæpius litigaret. Hæc enim verecũda cogitatio † eius qui lites execratur, nõ est vituperanda [h]: sed eius dũtaxat, qui cum rẽ habere vult [i], litem ad alium transfert, vt molestũ aduersarium pro se subiiciat.

B *Contra transferentem possessionem hæc actio vtilis locum habet. Bartolus.*

PEdius libro nono nõ solum ad dominij trãslationem [k] hoc edictum pertinere ait, verùm ad possessionis quoque : alioquin[is,] cum quo in rem agebatur,inquit,si possessionẽ cessit,non tenebitur [l].

c *Fecisse.* s.alienationẽ: & hoc innuit quòd sequit, neq; enim &c. vsque illuc,non tamen &c.& sic videtur habere locum hoc edictum tũc solum cũ quis alienat proprietatem. nam alienatio est omnis actus &c. vt. C. de fun. do.l. ij. sed cõtra. ĭ. l. nõ solũ. Respon. directa actio ex hoc edicto tunc solum locũ habet:sed vtilis habet locum etiã pro translatione possessionis tantũ,& secũdũ hũc casum expone quod subiicit, nec ali.&c.s.vt hoc edicto directo teneat:aliàs (vt dixit) nó esset bona ratio,sed illa esset bona: quia nó facit causa mutãdi iudicij. & quod dicit, omittit.s.in alium transferendo. Vel intellige hoc respon.secundũ Azo.quia habuit rẽ pro derelicto,quod non mutat in alium iudiciũ:sed in nullum.vel aliter secundũ Pla.vt ibi.

C f *Non tamen.*ita continua.licet supra dictum sit eum teneri, qui causa mutandi iudicij alienat:tamen quandoque secus. & hoc dicit,non tamen &c.& superior.§.item &c.

g *Rẽ carere.*vt donando.secus si permutet vel vendat:quia rem habere videtur.

h *Vituperanda.*vt hic,&. ĭ. de tribu.illud.§.quid tamen.

i *Vult.*ex hoc dicũt quidam quòd ita demum habet locum hoc edictum,si quis ideo alienat,vt eandem postea recipiat:vt arg. infra,eo.l.fi.&.C.man.l.per diuersas.in prin.Sed hoc non placet:& expone rem dũtaxat habere vult,vel eius pretium.Nam qui pretium habet,rem habere videtur:vt infra,de peti.hære.si & rem.& infra,de pecu.l.sed si quis.&.l.non penes. [*NON SOLVM.*] Habet locum hoc edictum siue alienet quis proprietatem, siue pos.& tenetur tam is qui dominium transtulit, quàm qui possidere desiit, nisi quis iustam causam alienandi habet : vt quia valetudine tenebatur:quia tunc locum non habet hoc edictum. [*AD IVRA.*] Duobus modis potes intelligere hunc. §. Primo sic fundum à te petere volebam, & tu meo vicino seruitutem constituisti:habet locum hoc edictum.vel aliter secundo dicas quòd in aliqua tua re immobili,puta fundo seruitutem mihi debebas, qui alienasti:puta fundũ alienasti per quem ducturus eram aquã : vel D constabat mihi viam deberi ad fundum meum : habet locum hoc edictũ. Item dicit quòd datur actio ad interesse.Item dicit quòd hæc actio quæ datur ad interesse,non est pœnalis,sed cõtinet rei persecutionem:& datur hæredi,quia pertinet ad rei persecutionẽ in hæreeem. aut non datur : quia datur ex delicto. & hoc dicit cum.l.sequen.quæ continuatur cum ista.

k *Ad dominii translationem.*vna cum possessione. Et not.q̃ Pla. hoc intelligit quod de possessione sequitur, si is qui non erat dominus,volens dominium & possessionem trãsferre,solam possessionem transferat: cum plus concedere nequeat.aliàs si quis possessionem tantum velit transferre,cõtra est:vt. s. l. proxi.dixi.q.d. non habet locum hoc edictum directum etiam pro translatione possessionis tantum:vt hic,&. s. d. l. proxi.dixi. *ADDITIO.* Pro solu.dic q̃ communiter videtur dici q̃ non habet locũ directa, vt in contrario,sed vtilis sic : vt hic secundum Bar.qué vide hic.

l *Non tenebitur.*q.d.nunquam habet locum hoc edictum . quod sic probatur : aut enim qui agit,est dominus:aut non.si est dominus,non tenetur possessor qui desierit possidere,quia non trãstulit dominium . si vero non erat dominus , non tenetur possessor: quia actoris non interest rem ad alium non esse translatã,cum ad

eum

eum non pertineat. sed tamen falsum est. nam bene tenetur vtroque casu, etiam si non erat dominus: si modo aliquod aliud ius in re habebat: vt hic colligitur subtiliter. & sic not. quòd hoc edictũ locum habet siue agere volebam hypothecaria: siue rei vin. siue quauis personali scripta in rem.

Qui alienauit ex iusta causa, non tenetur hac actione. Bartolus.

¶ Si quis autem ob valetudinem, aut ætatem, aut occupationes necessarias, litem in aliũ transtulerit: in ea causa non est, vt hoc edicto teneatur: cum in hoc edicto doli mali fiat mentio. Cæterum [a] erit interdictum & per procuratores litigare, dominio in eos [b] plerũque ex iusta causa translato. Ad iura [c] etiam prędiorum hoc edictum pertinet, modo si dolo malo fiat alienatio.

Hic iurisconsultus incipit exponere vltimam partem edicti. Bartolus.

¶ Hæc actio in id, quod interest, competit [d]. Proinde si res non fuit petitoris [e]: aut si is, qui alienatus est, sine culpa decessit, cessat iudicium [f]: nisi si quid actoris præterea interfuit [g].

Hæc actio [h] non est pœnalis: sed rei persecutionem arbitrio iudicis continet: quare & hæredi [i] dabitur: in hæredem autem,

V. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

VEl similem [k],

VI. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

VEl post annum [l] non dabitur:

VII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

A tibi commodauit: vel aliter eam recuperasti, vsucaptam tamen ab emptore. teneberis quidem hoc edicto, nec liberaris hoc edicto: quia exhibes. [*AIT PRAETOR.*] Ponuntur hic verba prętoris: sed non omnia: nam quædam nobis deficiunt. & distinguitur hic quomodo accipiatur iudicium in hoc ti. cum dicitur, causa iudi. mutan. quia oportet q̃ fiat alienatio timore futuri iudicij, nõ iudicij ĩcepti: quia tunc res litigiosa esset, & alienatio non valeret, & cessaret hoc edictum. Item subiicit quis videtur alienare, sed hoc planũ est. [*SI QVIS.*] Alienasti rẽ iudi. mutan. cau. & antequam te conuenirem ex hoc edicto, ex pristina causa recepisti illã rem. non teneris hoc edicto. Viuianus.

QVia [m] pertinet quidem ad rei persecutionẽ: videt [n] autem ex delicto dari.

Non sufficit rem exhibere causa mutata. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

EX hoc edicto [o] tenetur & qui rem exhibet, si arbitratu iudicis pristinam iudicij causam non restituit [p].

Alienatio intelligitur facta causa mutandi iudicii de futuro. Bartolus.

B ¶ Ait prætor, *Quæve alienatio iudicii mutandi causa facta erit*, id est, si futuri iudicij [mutandi] causa, non eius quod iam [q] sit.

Alienare intellegitur etiã qui aliena rem vendidit. sed hæredem instituẽdo, vel legando si quis alienet: huic edicto locus non erit [r]. Si quis alienauerit, deinde receperit [s]: nõ tenebitur hoc edicto. Qui venditori suo redhibet [rem,] nõ videtur iudicij mutãdi causa abalienare:

IX. PAVLVS libro primo ad Edictum ædilium curulium.

C QVia redhibito homine, omnia retro aguntur [t]: & ideo non videtur iudicij mutandi causa alienare, qui redhibet: nisi [fortè] propter hoc ipsum redhibet, non redhibiturus [u] aliàs:

X. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

cio de præsenti, hoc edictum esset superfluum: quia contra alienationem factam pendente iudicio est prouisum per titu. de liti. & ideo ne istud edictum superfluat, exponitur iudicij scilicet futuri, antequam res sit alienata.

D

a *Caterum.* id est alioquin. Accursius.

b *In eos.* id est, procuratores factos in rem suam, qui improprie dicũtur procuratores: vt dixi. ĩ. de procu. l. j. j. respon. Vel dic quòd non erat futurum commodum victoriæ procuratoris: quia tali facto dominiũ fuit trãslatum, vt res rediret ad dominum, quamdiu oportebat abesse iusta de causa. Item collige hic q̃ etiam ex parte actoris locum habet hoc edictum. nam actor cõsueuit sic facere procuratorem in rem suam. quod potest dici, arg. ĩ. l. fi. in fi. sed & reus facit vt hic, &. ĩ. fami. ercis. l. iiij. in fi. & de noxa. l. de illo. &. l. seq.

c *Adura.* id est seruitutes: vt instit. de rer. cor. & incor. in fi. vt si constituisti seruitutem vicino prædio quod à te petere volebam. Et quod dicit in reali seruitute, forte idẽ in personali: vt vsufructu, & vsu, & similibus. idẽ si superficiem. Item idem & si ius emphyteuticũ alij dedisti. nam semper cum facias in fraudem meã, & causa mutatiu. teneris ex hoc edicto: vt supra, eo. l. j. & C. de re. alie. non alie. l. fin. Et intellige hunc §. quando ex tua re mihi seruitutem debes, quam alienasti. & idem in omnibus aliis prędictis exemplis.

d *Competit.* ratione expensarum & damnorum constat. Sed nunquid in ipsa re? Respon. si extat apud eum cui est alienata, tunc in ipsam rem alienans cõdemnatur: aliàs si in interesse singulari, ab ipso principio: vt argu. ĩ. de rei vindi. l. qui restituere. &. ĩ. de lega. j. si fundum. in prin. &. l. si quando. §. hæres. &. ĩ. de dolo. arbitrio. §. j. Accursius.

e *Petitoris.* i. ad eum non pertinuit. nam & habenti personalem actionem scriptam in rem hæc datur: vt dixi. ĩ. ea. l. in princip.

f *Cessat iudicium.* quia hæc actio succedit in locum directæ: vt. ĩ. de noxa. l. electio. §. si is. & ideo sicut illa tollitur interitu rei, ita hæc: vt. ĩ. de verbo. obli. si ex legati. nisi interfit petitoris, ratione quæstus & accesionum: vt subiicit.

g *Interfuit.* ratione quæstus & accesionum: vt infra, de rei vindi. l. vtique.

h *Hæc actio.* scilicet in factum ex hoc edicto.

i *Quare & hæredi.* sufficiens est, non necessaria hæc ratio. nam quandoque & quæ rei persecutionem non continet, datur hæredi: vt instit. de perpe. & temp. act. §. non autem omnes. Ac.

k *El similem.* vt bo. possessorem, vel fideicommissarium.

l *El post annum.* vt infra, de aqua plu. arcen. post venditionem. in fi. Et dicunt quidam continuum: sed M. vtilem.

m *Quia.* ratio quare datur hæredi, est sufficiens, non necessaria: vt dixi.

n *Videtur.* ratio quare non datur in hæredem, & bona: vt instit. de perpe. & tempo. act. §. est enim.

Exhoc.] *CASVS.* Alienasti rem iudicij mutandi causa per vẽditionem, quam nunc exhibes: quia forte ille emptor eam

o *Ex hoc edicto.* cuius verba nõ habemus: sed sume. ĩ. pxi. §. &. ĩ. e. l. j.

p *Non restituit.* quia vsucaptam vel prescriptam rem exhibet. sic. ĩ. ad exhib. Iulianus. §. si quis rem.

q *Quod iam.* alioquin res esset litigiosa, & nõ valeret alienatio: vt. C. de liti. l. ij. &. l. fin. arg. tamen contra. huic. §. ĩ. de au. & argẽ. le. si quis ita. Sed quid si iudiciũ est iam cœptũ, nec tamen est res litigiosa: vt quia nõ est quæstio de dominio vel quasi: vt in auth. de litig. §. j. col. viij? Respon. locũ habet hoc edictum multo magis quàm si non esset inchoatum: vt argu. ĩ. de pecu. l. si postea. *ADDITIO.* Pro solu. dic secundũ Bart. quòd istud ideo, quia si intelligeretur de iudi-

r *Non erit.* alienat tamen: vt. C. de secun. nupt. si quis. §. certum. & infra, de leg. ij. peto. §. fratre. Sed parcitur ei: vt hic, quia deest dolus, quia ex necessitate facit: vt & alias, infra, de fun. do. l. j. Accursius.

s *Receperit.* secus si depositarius recuperat rem depositam quam vendiderit. nam nihilominus est suo periculo: vt infra, depos. l. j. §. si rem. Item secus in furto: vt infra, de fur. qui ea mente. Et rapina: vt infra, vi bo. rap. l. pe. in quibus non valet pœnitere: quia hoc pactum est extraordinarium: illa ordinaria pacta. Accursius.

t *Aguntur.* vt hic, &. ĩ. de ædil. edic. l. redhibere. j. respon.

u *Non redhibiturus.* intellige hoc respon. secundum Ioan. quòd emptor de iure non poterat redhibere: sed concordauit cũ venditore: quo casu tenetur: vt hic, si autem iure poterat redhibere, non tenetur: vt hic, etiam si aliàs non erat redhibiturus [a]: quia ĩ. de aquæ non videtur dolo facere qui suo iure vtitur: vt infra, de reg. iur. l. plu. ar. l. 2. non videtur. Sed Pla. intelligit hoc generaliter, etiam si de iure poterat redhibere, tenetur hoc edicto si non erat aliàs redhibiturus: & facit ad hoc respon. ĩ. de ædil. edict. l. bouem. §. si quis. & infra, ad. l. Aquil. si ex plagis. §. penul.

a *Istud plã cet scriben. quia licet quis de iure faciat: si tamen facit principaliter ad damnũ alterius: facit illicite.* *de aquæ plu. ar. l. 2. §. itẽ Varꝰ. & de dam. infec. l. Proculus.*

BIU Cujas

a NAm & si. Vtilis actio. non directa, quia alieno nomine.

b Competit. contra tu. vel cur. & non contra pupillum vel furiosum: vt. ff. de do. si ex dolo. & .j. quando ex fac. tu. l. j. Alij dicunt contra pupillum vel furiosum. quod potest dici in quantum locupletiores sunt: vt ar. .j. de tribu. l. iij. & sic est bona ratio quæ sequitur. ſ. vt detur vtilis, non directa.

c Non possint. scilicet pupillus vel furiosus. Accursius.

CVm miles.] CASVS. Titius quãdam actionem contra me habebat: illam autẽ act. cessit cuidã militi causa mu. iudi. miles ille actionẽ cœpit agere. dicit ꝙ ipse Titius debet in iudicio cõparere, & experiri: tamen emolumẽtum quod ex illa actione procedet, habebit miles. Potest aliter poni casus, quia aliquis donauit militi act. prior dominus qui donauit experietur, nõ miles. Viuianus.

Casum ponit.

d Cum miles. pone casum in milite cui fuit actio cessa ad aliquã rẽ ex causa donationis. nã miles agere prohibet, non quia miles sit, sed quia causa mu. iu. fuit facta cessio: sed donator experitur. Sed quomodo, cum ius suũ perdiderit cedendo in potentiorem: vt. C. ne li. po. l. j. & l. ij. quæ sunt cõtra. ad idem. .j. e. l. fi? Respõ. hoc fauore militis cui erat donata, vt sic rem magis ꝙ litem videatur in militẽ trãstulisse. Itẽ op. quomodo aget. cum ius suum cesserit alij? nec enim aliter miles postulasset se velle agere? Respon. recõcedet miles, vel ex hac. l. sibi recõceditur. At vbi nõ causa mu. iu. esset cessa, donatarius aget: vt. C. man. l. per diuersas. in fi. Vel secundo pone casum econtra ꝙ possessor qui credebat se conueniri à me, donauit rem militi: & hoc placet: & ponitur experiri pro defendere: vt .j. de re iudi. l. sæpe & sic non ob. dictæ leges. C. ne li. po. quia in actore loquũtur. Acc.

ADDITIO. Tu tene primum casum in hac glo. positũ secundũ Iac. de Rauen. & Cy. in addi. Ex quo no. singulariter secundum Bal. hic quòd vbicumque cessio fit ex causa mutandi iudicij ex cedente in cessionarium: & hoc fit dolo malo causa opponendi reo duriorem aduersarium: est in dolo cedens: quod est no. Et in hoc est peregrinum, quia assignantur tria contraria. Primum respicit solum in litem cessionarium. Secundum quemlibet cessionarium. Tertium quòd cessionario competat ius agendi. de. l. per diuersas. in fi. & solue sicut ista glo. &c.

c Experiri. i. defendere secundum secundum casum. Accursius.

SI quis.] CASVS. Pone quòd ego & tu habebamus rem communem: volumus agere communi diui. sciui autem ꝙ ratione quarundam rerũ faciẽda erat ei adiudicatio, qui plus ex nobis offerret. vnde quia sciui me insufficiẽtem ad tantũ offerendum pro re illa, quantũ tu: ne per licitationem vinceres, partem meã vendidi cuidã diuiti. qui, si velles offerre. x. offerret. xx. dicit ꝙ de cætero agere nõ potero cõmuni diui. quia repellor per. l. Licinniã: nec ille cui alienaui: nam ille repellitur per hoc edictum. Viuian.

Legis Licinniæ effectus.

f Licinnia. stulta videtur lex Licinnia. nam qui alienauit, cum desierit esse dominus, non potest agere, etiam si lex Licinnia nũquam audita fuisset. Respondetur, immo valuit eius prohibitio propter quædam ad quæ agitur, etiam si dominium amiserit, vt fructus, & expensas: vt infra, cõmuni. diuid. in summa. Et quia si dominium recuperaret, non posset agere.

g Sed & ipse. repetit vt addat.

h Non audietur. obstat enim lex Licinnia, non hoc edictum.

NAm & si obligatus soluero, quod à me petere velles, huic edicto locus non erit.

Si tutor pupilli, vel adgnatus furiosi alienauerit, vtilis actio[a] competit[b]: quia consilium huius fraudis inire non possunt[c].

Singularis & fortis est ista lex, & breuiter hoc intendit. Actor in quem facta est alienatio causa mutandi iudicij, exceptione repellitur, & primus cedens agere compellitur. Bartolus.

XI. IDEM libro quinto Opinionum.

CVm miles[d] postulabat, suo noĩe litigare de possessionibus, quas sibi donatas esse dicebat, respõsum est: si iudicij mutãdi causa donatio facta fuerit, priorem dominũ experiri[e] oportere: vt rem magis, ꝙ litem in militem trãstulisse credatur.

Qui partem rei suæ alienat causa euitandi iudicium diuisorium, ipsum iudicium non poterit euitare pro fructibus vel pro re: nec ille in quem facta est alienatio. Barto.

XII. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

SI quis iudicij communi diuidundo euitãdi causa rem alienauerit: ex lege Licinnia[f] ei interdicitur, ne communi diuidũdo iudicio experiatur: ver bi gratia, vt potentior emptor

A i Vetatur. agere. est tamẽ dominus. nam & pupillus & similes nõ agunt cõmuni diui. cum tamẽ domini sint: vt .j. de re. eo. si pupillorum. Item no. hic ꝙ hoc edictum valet etiã ad exceptionẽ: vt si agat ille, qui émit ab alienãte, causa mutãdi iudicij, exceptione repellitur. sic &. ſ. tit. j. necnõ. §. exẽplo. Sed forte & ad actionẽ hoc casu vt actor teneatur ad damna: vt dixi. ſ. eo. nõ solum. §. j. licet mẽs huius tituli videatur loqui in reo. Accursius.

DE RECEPTIS arbitris, & qui &c.

Quia de edẽdo & quædã alia præparatoria iudicorum diximus, de iudiciis deberet dicere: sed quia arbitraria tractantur vt iudicia, vt .j. l. proxi. idcirco de receptis, i. de arbitris qui recipiuntur à partibus: vel econtra, id est, de partibus quæ recipiuntur ab arbitro, dicit. inde receptum: id est compromissum: vt. C. de iudi. l. rem non nouam. §. 1. ibi, vel qui ex recepto. &c. cum Cin.

k Compromissum. ora. vn

Hic nota, ꝙ in omnib[9] iudicia imitat tã in princip. [a] quàm in medio [b] & ꝙ in fi. [c] vt hic, & C. in e. l. pe. §. finautem. & §. altera. ver. licet. & de iudi. l. ré nõ nouam. §. j. nisi aliud specialiter iueniatur, vt quia à sententia arbitri nõ appellatur: vt. C. eo. l. j. Item cautio de prosequenda lite, & de restituendis expensis nõ præstatur: quia sufficit pœnã cõmitti: vt in auth. de liti. §. ad excludẽdas. in fi. §. Fin. coll. viij. vel dic vt in auth. generaliter. C. de epi. & cle. Itẽ pupillus ex cõpromisso naturaliter obligatur. quod patet, quia fideiussor accedit: vt .j. e. si pupillus. quod nõ est in iudicio: vt. C. qui le. per. ha. stan. in iudi. l. j. Itẽ ex cõpromisso nõ datur rei iudicatæ exceptio: vt .j. l. pxi. Ac.

EX compromisso.] CASVS. Pone ita casum. De quadam causa quæ vertebatur inter me & te, iuimus ad arbitrum, & in eum cum pœna compromisimus: postea autem ille arbiter me absoluit, deinde autem tu nihilominus me conuenisti: nunquid ex sententia arbitri habeo exceptionem rei iudicatæ? Dicit quòd non: petere tamen possum pœnam. Viuianus.

l Exceptionem. scilicet rei iudi. sed pacti sic, si hoc agatur: vt .j. eo. l. litigatores. §. interdum. quæ est contra. sed in casibus tribus etiam exceptio rei iudi. datur: vt quando iuratum est. Item quãdo partes subscripserunt [d]. Item quando decem diebus tacuerunt: vt ff. eo. l. ne in arbitris. &. l. pe. quæ sunt contra. Vel dic [e] quòd ibi non fuit pœna promissa in tribus casibus prædictis: hic autẽ sic. Vnde sufficit, eam peti nisi esset actum, vt tam sententia esset firma, quàm etiam pœna petatur: vt. ff. de transac. qui fidem. &. j. de verbo. oblig. ita stipulatus. in fine. Sed quod de iuramento dixi, corrigitur [f] per auth. positam. C. e l. antepe.

m Petitionem. [g] siue certa pœna sit promissa, siue sententiæ stari, quia tunc ad interesse agitur: vt .j. e. diem. §. fi. Accursius.

LAbeo.] CASVS. Gesseram tutelam cuiusdam pupilli, deinde finita tutela me conuenit, vel conuenire voluit, vnde cõpromisimus in arbitrum: arbiter cognouit inter me & ipsum, me absoluit: quæritur an teneat cõpromissum. Et dicit ꝙ non tenet sententia ista contra minorem lata: veruntamen si minor iterum agat, pœnã non præstabit: restitui enim poterit. Itẽ dicit secũdo, quòd arbiter cogitur ferre sententiam: & quare ad hoc cogitur, multas assignat rationes. [AIT.] Cogitur arbiter ferre sententiã postquam recepit arbitrium pœna hinc inde promissa. Et cogun- tur omnes qui recipiũt arbitrium, ferre sententiam, dũmodo sint pares inferiores eo: si essent maiores vel pares, nõ posset eos cogere: &

DE RECEPTIS [ARBI-tris, &] qui arbitrium receperunt, vt sententiam dicant.

TITVLVS VIII.

I. PAVLVS libro secundo ad Edictum.

COmpromissum[k] † ad similitudinẽ iudiciorũ redigitur: & ad finiendas lites pertinet.

II. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

EX compromisso placet exceptionem[l] non nasci, sed pœnæ petitionem[m].

Eo casu quo iudicij sententia nõ tenet, illo si arbitri sententiæ non paretur, pœna cum effectu non petitur. Bartolus.

III. IDEM libro tertiodecimo ad Edictum.

LAbeo ait: si compromisso facto sententia dicta est, qua * quis à minore vigĩtiquin-

BIU Cujas

non interest, susceperint in ipso magistratu, vel ante. nam semper coguntur. Item dicit, quòd si filiusfa. in se suscepit arbitrium, cogi potest dare sententiã: nam potest esse arbiter de re patris, & etiã iudex potest esse de re patris: nec est curandũ sit arbiter bonæ famæ, vel non: liber, vel libertus: nam infamis potest esse arbiter.

[IN SERVVM.] Dicit q̃ nõ potest cõpromitti in seruũ. Sed pone, ego & tu cõpromisimus in seruũ & Titiũ: dicit q̃ Titius qui liber est, nõ potest cogi: nec dicet sententiam nisi hoc actũ fuerit. nã tũc cogitur Titius. Itẽ dicit q̃ si seruus in quẽ fuit compromissum, liber factus fuit: tũc valet sententia, si cõsenserit in eum factũ liberũ. Item dicit, q̃ in pupillum vel furiosum non potest cõpromitti. *[SI QVIS.]* Potestas Bonon. erat iudex ordinarius inter me & te. & dicit hic q̃ ipse potestas non potest recipere cõpromissum: nec nos cogimur in eũ compromittere. Itẽ dicit quòd si arbiter cõpromissarius per sordes vel gratiam corruptus sit: non cogitur sententiam dicere. Item si arbiter viruperatus est à partib[o], vel diffamatus alio modo: vel si partes ad aliũ iuerunt iudicẽ vel arbitrũ: nõ cogeretur talis arbiter sententiã dicere. *[ARBITRIVM.]* Duo cõpromisimus in arbitrium: vnus cõpromisit pœnam, & alter non: dicitur hic q̃ non cogit talis arbiter sententiã dicere. & hoc dicitur hic, & in. §. vnde Iulia. *[QVOD AIT.]* Dicit enim prætor cogendũ arbitrum qui susceperat arbitriũ, pœna vel pecunia hinc inde cõpromissa. non est vis facienda q̃ facit mentionẽ pecuniæ: quia siue pecunia, siue quæcunque alia res fuerit in cõpromisso, idem est. Vnde si partes deponunt rem aliquam apud arbitrum de qua erat lis: vel aliam loco pignoris: cum videatur pœna compromissa, arbiter debet ferre sententiã, & etiam cogi potest. *[INTERDVM.]* De fundo erat lis inter Titium & Seium. compromiserunt in arbitrũ. Titius debet. x. Seio, & econtra: quia similiter Seius Titio in. x. tenebatur: Seius & Titius pacti sunt q̃ qui non staret arbitri sententiæ, quòd non posset petere. x. quę ei debebantur. si alter non paret sententiæ arbitri: dicitur quòd non poterit. x. sibi debita repetere. Item dicit, cum compromisissemus in arbitrum ego pure, & tu sub conditione: pœnam promisisti. dicitur quòd non cogitur proferre sententiam arbiter, nisi existat conditio, & si alter non [illegible]rum alteri acceptauerit pœnam, non cogitur arbiter dicere sententiam. & hoc dicit vsque ad. l. idem.

a *Absolueret.* secus si obtinuisset: vt. C. de procu. l. nõ eo min[o].

b *Commisse.* qualiter fuit cõmissa? videtur enim quòd ipso iure non teneatur minor arbitrio: sicut nec iudicio quãdo sine auctoritate curatoris fecit, sicut hic fuit: vt. j. de re iud. l. acta. §. contra indefensos minores. & C. si aduer. rem iu. cũ & minores. quæ sunt contra. Si enim curator interuenisset, valeret arbitriũ, quod hic negatur. Sed dic aliud[a] in arbitrio, vbi ipse naturaliter tenetur: ideoque fideiussor accedit: vt. j. eo. si pupillus. & aliud in iudicio. Et erit ratio: quia cũ iudiciũ maius sit: maiori auctoritate firmandum est. Alij distinguũt[b] an dixerit arbiter: condẽno hũc vt suũ tutorem absoluat: non expresso q̃ sit minor: & tunc præsumitur maior: & ita præsumo validã sententiã: nisi probetur minor: vt. C. de in integ. resti. mi. si minorẽ. & sic hic loquitur. an arbiter dicat: condemno hunc minorẽ vt suum tutorẽ absoluat, siue nõ inquietet, vt tunc præsumatur minor, & non teneat arbitrium ipso iure.

c *Dabitur.* quia obstat exceptio petita restitutione in integrum: vt. ff. tit. ij. nec non. §. exemplo. Accursius.

d *Cogat.* sic & intra, de tribu. illud. circa prin.

e *Iurisdictionis.* s. vt nõ cõpellatur quis recipere per aliũ habẽte qualibet iurisdictionẽ: sed contra. C. de aduo. di. iu. l. sancim[o]. j. in gl. fin. sed ibi loquitur[c] in delegato, hic i arbitro.

f *Vbi.* i. postquam.

g *Lites finiri.* vt hic, & C. de agri. & cen. litibus. li. xj. & infra, si cert. pet. l. quidam.

h *Bonũ.* præcipue nõ habito respectu ad aliũ. vnde in hoc genere arbitrij nõ recurritur ad aliũ: vt. j. pro socio. l. si societatẽ. & j. c. l. diem. §. stari. Accur.

i *Dantem.* alteri partium.

k *Sordibus.* hoc casu *Suetonius*[in] *Iulio.* non videtur debere cogi: vt. j. eo. sed & si in seruũ. §. sunt & alij. quę est contra. Sol. hic intelligas post secreta negotij aperta cogendũ, ibi non erant aperta. Vel verius hic accepit pecuniã vt sententiã non daret, vnde cogit: ibi, vt malè daret, vnde nõ cogitur secundum Io. Sed arg. cõtrariũ huic respon. ff. de postu. l. fi. vbi etiam post nudata secreta erit aduocatus aduersæ partis. Sed ibi speciale fauore pupillorum.

l *Receperit.* subaudi, eũ sententiã ferre cogã.

m *Dignitatis.* s. sit.

n *Coget.* s. prætor.

o *Cõsul.* hæc litera sibiipsi contradicit. nam. ff. dixit consularem cogendum, hic negat. Sed dic consularem esse qui habet dignitatem, non administrationem: vt filius consulis vel nepos. at consul est, qui habet vtrũque: vt supra, de fena. l. j. Accursius.

p *Nam magistratus. Imperio.* s. magistratus. Et sic nota, q̃ par parem cogere nõ potest: vt hic, & C. de ap. l. præcipimus. §. pe. & j. ad Treb. ille à quo. §. tempestiuum. & C. de le. & const. l. digna. Sed nunquid delegatus à papa coget arbitrũ qui cognoscit de suspitione sua, procedere & finire? Respõ. sic: vt arg. C. de iudi. l. fi. & l. apertissimi. in fin. *ADDITIO.* Pro hac glossa vide ca. suspitionis. extra de offi. deleg. & c. legitimam. de appel. lib. vj.

q *Interest.* quo ad hoc vt cogi non possit à pari vel inferiori. interest tamen quo ad alia: vt. j. eo. nõ distinguemus. §. cõpromisso. sed ibi non erat magistratus par vel superior qui cogitur: immo simplex sacerdos. sed ibi est alius casus.

r *Possunt cogi.* vt hic, & infra, de iudi. l. iudicium.

s *Quinetiam. Et iudicem.* s. de re patris d. sed contra. ff. de iur. om. iu. l. qui iurisdictioni. Sol. in criminali causa nõ potest filius esse iudex patris, vel ecõtra: vt à cõtrario sensu. l. percipitur: vt. j. de iud. in priuatis in ciuili autem causa potest esse iudex delegatus: quia vice fungitur delegantis: vt. d. l. j. de iudi. in priuatis. & hic. ordinarius autem non est iudex vt possit discutere causam: vt in contrario. sed tamen apud se potest fieri litis cõtest. vt. ff. de offic. præ. l. senatusconsulto. sed in casu etiam vltra lit. cõtest. procedit, vt adire suspectam, & restituere hæreditatẽ: vt. j. ad Treb. ille. §. fi. & l. seq. Et est ratio: quia pater nullum incommodum sentit: vt insti. de fide com. hæred. §. sed quia hæredes.

t *Edius. Libertinus.* nec quo ad alia refert: vt supra, de transac. cum hi. §. nihil. & C. de postu. l. ij. & ff. de adsess. l. ij. maxime hodie: vt in auth. vt li. de cæte. §. j. col. vj.

u *Ignominiosus.* id est, infamis. Et sic not. infamem arbitrum esse sequen.

iuscunque dignitatis[m] coget[n] officio quod susceperit persungi, etiã si sit consularis: nisi fortè sit in aliquo magistratu positus, vel potestate (consul[o] fortè, vel prætor) quoniam in hoc imperium non habet.

IIII. PAVLVS libro decimo tertio ad Edictum.

NAm magistratus superiores*, aut pari imperio, [p] nullo modo possunt cogi. †nec interest[q], ante, an [in] ipso magistratu arbitrium susceperint. inferiores possunt cogi.[r]

V. VLPIANVS libro tertio decimo ad Edictum.

SEd & filiusfamilias compelletur.

VI. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

QVinetiam de re patris dicitur filiumfamilias arbitrum esse [posse.] nam & iudicem[s] eum esse posse, plerisque placet.

Potest compromitti in libertum, & etiam in infamem. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

PEdius libro nono & Pomponius libro trigesimotertio scribunt parui referre, ingenuus quis, an libertin[o] sit[t]: integræ famæ quis sit arbiter, an ignominiosus[u].

Sequitur *Bar. & Iac. cob. de Ra- nenna.*

Flo supe- riore

† *Huc per- tinet q̃d de Nonio qua- store refert Suetonius in Iulio.*

Consularis quis.

Par parem cogere non potest.

No. qualiter filio po- test esse ar- biter in ca sa patris, li- cet nõ in re propria, in- fra, eo. si de re sua secũ- dum Bald. qui dicit eã- menti tenẽ- dam: quia est melior quam ha- beamus in ista mate- ria. & ad- do tex. con- cor. in cano. infames. cir ca med. ver si. filio. etiã 3. q. 7. & tex. ille cõ- cor. ad. l.

BIU Cujas

posse: vt hic. Item procuratorem: vt instit. de excep. §. fi. secus in
a *Dic quòd nō potest esse iudex: vt ibi. sed arbiter sic, & procurator: vt in. d. §.* b *Et bene Bar. & B. poterit tamen esse arbitrator. Barto. in. l. ex facto. §. si quis rogatus. ad Treb. infra, & Panor. in ca. quintauallis. extra de iureiur.*

iudice: vt. ĭ. de iudi. l. cum prętor. §. ij. [a] & C. de dig. l. ij. lib. xij. Itē secus in adsessore: vt. s. de adsess. l. ij. in fin. Item secus in aduocato: vt. s. de postu. l. j. §. hoc edicto. Sed an excommunicatus possit esse arbiter? Respon. quòd non [b], propter legē dei in qua dicitur, habendus est vt ethnicus & publicanus. Itē partes non possunt simul cum participare: vt in auth. de priui. do. in fi. col. viij. inter hæreticos potest: vt. C. de hęreti. l. quoniā. Item excommunicatus non potest esse arbiter: vt extra, de re iu. ca. ad probādum. Et ar. huius literæ: quia seruus nō potest esse arbiter. & excommunicatus est seruus diaboli: vt in e. tit. de sen. excom. c. noueri. & seruus est peccāti: vt. C. de sen. pas. l. fi. in glo. seruo.

a *Nullum sit.* nec etiā arbitratus eius est vllus. vt. ĭ. de verb. signifi. illa verba. Vel forte po

c *Hæc vera quia seruus potest esse arbitrator, & amicabilis compositor: ex quo requiritur merū: vt. s. sed cū facto. insti. de stipu. seruo.* * *fecerit, Flo.*

nitur [c] ibi arbitratus, ꝑ eo arbitrio, quod est simile iudicio: vt infra, eo. item si vnus. §. Idem Pomponius. Eadem de monacho. item not. hic vtile per inutile vitiari. sic. s. de transac. cum hi. §. si prætor. Arg. cōtra, infra, de stip. ser. sed si. sed hoc est generale vt inutilis adiectio vitietur. & non vitiet: vt ĭ. communia præ. proprium. Et cōtraria sunt specialia.

b *Non vt recepit.* recepit cum alio, & solus dixit. Et not. hic argu. pro iudicibus delegatis vt non debeant discedere à verbis rescripti: vt hic, & infra. eo. item si vnus. §. item si plures. &. l. Celsus. in fi. & infra, de exer. act. l. j. §. igitur præpositio. & infra, man. diligenter. Accursius.

Si compromittatur in duos quorum vnus non potest esse arbiter, alter sententiam dicere non cogetur, nec sententia valet, nisi esset adiectum, insolidum. Bartolus.

¶ In seruum Labeo cōpromitti non posse, libro vndecimo scribit: & est verū. Vnde Iulia. ait: si in Titium & seruū compromissum sit: nec Titium cogēdū sententiam dicere: quia cū alio receperit: quāuis serui, inquit, arbitrium nullum sit [a]. Quid tamen si dixerit sententiā Titius? pœna non cōmittitur: quia nō vt receperit [b], dixit sententiam.

VIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SEd si ita compromissum sit, vt vel alterutrius sententia valeat: Titium cogendum [c].

Conditio arbitri inspicitur tempore compromissi. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SEd si in seruum cōpromittatur, & liber sententiam dixerit: puto si liber factus receperit,* cōsentientibus partibus valere [d]. Sed neq; in pupillū [e], neq; in furiosum, aut surdum, aut mutum cōpromittetur: vt Pomponius libro trigesimo tertio scribit.

In iudicem ordinarium illius causę non potest compromitti, etiam eo iubente. Bart.

¶ Si quis iudex sit †: arbitrium recipere eius rei, de qua iudex est, ínve se [f] cōpromitti iubere, prohibetur lege Iulia: & si sententiam dixerit, non est danda pœnę persecutio. Sunt & alij, qui non coguntur sententiā dicere: vt puta si sordes, aut turpitudo [g] arbitri manifesta sit. Iulianus ait, si eum infamauerunt [h] litigatores, nō omnimodo prætorem debere eum excusare: sed causa cognita [i]. Idē [ait,] & si spreta auctoritate eius, ad iudicium.

X. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

VEl [ad] alium arbitrum

XI. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

LItigatores ierint [k], mox ad eundem arbitrum rediērint: prętorem non debere eum cogere iter eos disceptare, qui ei contumeliā hanc fecerunt [l], vt eum spernerēt †, & ad alium irent. ¶ Arbitrum autem cogendum non esse sententiā dicere, nisi compromissum [m] interuenerit. ¶ Quod ait prætor, (*pecunia compromissa:**) accipere nos debemus [n], non [tantùm] si vtrinque pœna nummaria, sed si & alia res [o] vice pœnæ, si quis arbitri sententiæ * non steterit, promissa [p] sit. & ita Pomponius scribit. Quid ergo, si res [q] apud arbitrum depositæ sunt eo pacto, vt ei daret, qui vicisset*: vel vt eam rem [r] daret, si non pareretur * sententiæ. an cogendus sit sententiam dicere? & puto cogendum. Tantundem [erit,] & si quātitas certa ad hoc apud eum deponatur. Proinde & si alter rem, alter pecuniam stipulanti promiserit: plenum [s] compromissum est: & cogetur sententiam dicere. ¶ Interdum, vt Pomponius scribit, rectè nudo pacto fiet cōpromissum: vt puta si ambo debitores fuerunt, & pacti sunt, ne petat quod sibi debetur [t], qui sententiæ arbitri non paruit [u]. Item

A

B

C

D

§. si vero. coll. ix. quæ sunt contra. Sol. dicunt quidam hanc corrigi. Tu dic, quòd non corrigitur, nec consuetudine, nec lege: & loquitur in eo casu, quando in modum arbitri compromissarij vult in se recipere: vt lis cōtestetur, & de calumnia iuretur: quod fieri non debet, nec fit: sed contraria loquuntur, quādo amicabiliter tractat ille iudex: & sub pœna etiam ibi promitti potest: & dabit alicui quandoq; minus, quandoque plus q dari debeat: quod non d fieret per sententiā: & de tali loquitur. ĭ. idem Pomponius. §. recepit. se. &. C. de contrahen. empt. l. fina. &. xiiij. c. viij. si quis membrorū. &. v. q. iij. si primates. At iure canonico detur, quòd ordinari iudex potest esse arbiter d de eo de quo est iudex: vt extra de arbi. ca. cum tempore. & er. tra de elec. ca. causam. Idē in delegato: vt extra de præsump. c. j. & de arbi. c. fi. & de præ. ben. c. nisi. Sed dic quòd dicæ decre. arbitratore loquuntur. Accursius.

g *Tumultuo.* quia coruptus est per pecuniā: sed contra, supra. l. iiij. §. tametsi neminē. Sol. vt ibi. Hic tamē de quo loquitur, si sententiam dixerit, tenet: sed de dolo excipitur: vt. C. e. l. arbitrorū. Secus in iudice: quia tunc per pēcuniam lata, non valet ipso iure: vt. C. quando prouo. non est necesse. venales. & de pœ. iud. ij. sed per gratiā, tenet: vt. ĭ. ad Treb. seruo iuuito. §. cū prætor. Acc.

h *Infamauerint.* scilicet de facto. Accur.

i *Cognita.* in causę cognitione versatur, an grauis sit iniuria: vt plene dicam, infra, eo. ité si vnus. §. j.

k *Litigatores ierint. l.* Ambo. Si autem vnus solus iudicē adiuit sponte: si quidem l. item cōtestatus fuit, solu-

uitur arbitrium, & pœna committitur: vt. ĭ. eo. si quis rem.

l *Fecerint.* no. non debent ab eo audiri quem spreuerunt: vt in auth. vt li. ma. & auiæ. §. antepe. ibi, non enim debet &c. col. ix.

m *Compromissum.* id est, nisi pœna hinc inde promissa fuerit: vt infra, eo. non distinguemus. §. j.

n *Nos debemus.* alias nos debere. & tunc subaudi, dicimus.

o *Alia res.* quia nomine pecuniæ omnes res significantur: vt. ĭ. de verb. sign. pecuniæ. & sic accipitur. ĭ. de iure do. l. quæro.

p *Promissa.* scilicet litigatoribus inter se. sed quid si ipsi arbitro? Dicit P. non tenere compromissum. Ioan. & Azo, quòd sic. & actionem sibi quæsitam cedet parti parenti contra non parentem arbitrio: vt ar. infra, de præscrip. ver. si rem tibi. §. fi. & ĭ. proxi. respon. addo, quòd hoc tacite fuit actum; ergo pro expresso habendum est: vt. ĭ. si cer. pet. l. cum quid.

q *Si res.* de qb⁹ erat lis: vel si nō erat, debebat esse loco pignoris.

r *Eam rem.* de qua non erat lis.

s *Plenum.* id est, validum.

t *Debetur.* ex alia causa, quàm de qua est compromissum.

u *Paruit.* quo casu contra non parentem habebit alter exceptionem

d *Sed & si. Valere.* videtur enim ex nouo in liberum compromitti. & facit. C. si rec. prouin. l. j. in fi.

e *Sed neque in pupillum.* nec in minorem. xxv. annis: vt infra, eod. l. cum lege. nec in mulierem: vt. C. eod. l. fina. *ADDITIO.* Dic hoc verum, nisi sit talis qui de iure communi vel consuetudine habeat iurisdictionem vel potestatem iudicandi: quia tunc valide poterit in causa compromitti: vt ca. dilecti. extra, eod. Bartolus.

f *In se.* ve pro &. & sic erit tantum vnus casus, quando, scilicet vellet compellere, vt in eum compromitterent, secundum quosdam. Tu dic, quòd prohibet recipere volentes: & prohibet vim fieri nolentibus. Et est ratio forte ne videatur iurisdictione sibi data abuti. sed nonne de consuetudine aliter obseruatur? nam semper de hoc iudices inquirunt, an velint concorditer agere: & in se recipiunt. Ad hoc dicunt quidam, quòd corrigitur hæc lex per consuetudinem generalem: vt. s. de le. & senatusco. de quibus. in fi. quod nihil est. Item per legem videtur hoc falsum quod hic. §. dicit: vt. ĭ. de ope. no. nū. l. j. §. & post. & in auth. vt dif. iudi.

BIU Cujas

nem ex pacto.& sic est contra,supra,eo.l.ij.Sol.non nascitur exceptio rei iudi.vt ibi.sed pacti sic [a],vt hic.Sed huic solutioni obstat,infra,eo.tit.l.idem Pomponius.in fi.j.casus.Sed expones ibi literam,vt dicam.Vel dic,non nascitur exceptio in re principali, vt ibi,sed in alio loco pœnę sic:vt hic dicitur.

a *Alter non.* vt infra, eo.idē Pōpo.j.respō.

b *Tot milia.*s.nomine pœnæ dare spondes?

c *Conditione.* vt hic, & j.e. non distinguemus.§.summa.

d *Vo casu.* cū sub cōditione pœna ꝓmittit.

e *Proferatur.*vt & infra.e. & siqua .§. arbiter*.Potest autē proferri si hoc actum fuit ab initio:vt infra, eo.si cum.in princ.&.l.non distinguemus.§.fi.

f *Pomponius ait. Et si alteri.* Not ꝙ si vni accepto lata sit pœna, arbiter sententiam nō cogitur dicere:quia & alij videtur esse accepto lata: vt infra,de accep.l.fina. Vnde cū nō stetur arbitrio, nisi metu pœnæ: merito ergo nō cogitur. Accur.

Idem.] CASVS. est talis:Ego & tu plures habebam[9] adinuicē petitiones.nam ego tibi ex quibusdam causis tenebar: & tu ex aliis causis mihi tenebaris: accidit, ita ꝙ de meis petitionibus solum cōpromisimus: & ego etiam à te pœnam stipulatus sum,si sententiæ arbitri non starес: sed tu nullam pœnam à me stipulatus fuisti.quærebatur,an illud cōpromissum teneat? Dicit iurisconsul.certe non video vnde hæc quæstio veniat: nec video vnde procedat dubitatio.Nam si ideo dicis te dubitare, quòd de rebus vnius est compromissum:certe nulla est dubitatio : quia licet de vna re compromittere.Si vero quòd ex vna tantum parte fuit pœna promissa:iuste dubitas,& de hoc potest dubitari. & allegat quòd debeat tenere compromissum: in fine tamen dicit ꝙ non tenet.[RECEPISSE.] Iste.§. facit differentiam inter duo:scilicet inter arbitrum,& arbitratorem.Nam arbiter est, qui recipit officium iudicis: & promittit se litem sua sententia terminare.Sed arbitrator est,qui vult videre, an inter eos componere possit:nec procedit more iudicis sicut arbiter facit.[EX COMPROMISSO.] In diebus feriatis arbiter non cogitur sententiam dicere:sed abstinere debet,sicut iudex abstinet se: nisi in casu si dies compromissi finitur.tunc enim cogitur. & si ei non liquet de causa,datur ei spatium.Item arbiter debet ordinare diem partibus:aliàs ille arbiter per superiorem cogitur omni tempore sententiam dicere.

g *Idem Pomponius.* quidam habent hic.§.idem Pompo. alij habent.l.si de meis.

h *Compromissum.*id est,de his tantū,quas tibi faciebam.Accur.

i *Et de te.*id ad te,non autem tu à me.simile.C.de fideicommissis.l.j.Accursius.

k *Ne.*id est an.

l *Cur res.*id est quæstio. sed si habes, rei: dic,scilicet moueatur quæstio.Accursius.

m *Solum.*id est solummodo.

n *Nulla ratio est.*scilicet dubitandi vel mouendi.

o *De vna re.*multo magis de omnibus controuersiis vnius.

Iulianus scribit non cogendū arbitrum sententiam dicere, si alter[pœnam]promiserit:alter nō[a]. Idem dicit & si sub cōditione pœna fuerit compromissa:veluti si nauis ex Asia venerit,tot milia[b].non enim prius arbitrum cogendum sentētiam dicere,quàm cōditio exstiterit,ne sit inefficax[sententia]deficiente conditione[c]. & ita Pomponi[9] libro trigesimotertio ad edictum scribit.

XII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

QVo casu[d] ad prætorē pertinebit,in eo forsitā solo, vt si possit dies compromissi proferri,proferat[e].

XIII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

POmponius ait,& si alteri[f] accepto lata sit pœna compromissi,non debere eum cōpelli sententiam dicere†.

Licet de controuersiis vnius partis tantum sit compromissum, arbiter non cogitur sententiam dicere,si ab vna tantum parte pœna promissa est:etiam si actor fuerit stipulatus.Bartolus.

FIdem Pomponius[g] scribit:Si de meis solis controuersiis sit compromissum[h],& de te[i] pœnam sim stipulatus: videndum [est,]ne[k] non sit compromissum.Sed cur res[l]* moueatur, nō video. Nam si ideo,quia de vnius controuersiis solum[m] cōpromissum est, nulla ratio[n] est. Licet enim & de vna re[o] compromittere. Si verò ideo, quia ex altera duntaxat parte stipulatio iteruenit, est ratio[p]: quanquā si petitor[fuit]qui stipulatus est,possit dici plenū[q] esse compromissum:quia is,qui conuenitur,tutus[r] est veluti pacti exceptiōe[f]:is[verò]qui cōuenit,si arbitrio* nō pareatur, habet stipulationē.Sed id verū esse nō puto.Neque em̄ sufficit exceptionem habere,vt arbiter sententiam dicere cogatur.

Arbiter est qui inter partes iudicis assumit officium,non qui amicabiliter componit.Bartolus.

FRecepisse[t] autē arbitriū videtur(vt Pedius libro nono dicit)qui iudicis[u] partes suscepit, finemq; se sua sententia cōtrouersiis impositurū pollicetur[x]. Quòd si[y] (inquit)hactenus iteruenit,vt experiretur[z],an cōsilio suo,vel auctoritate discuti litem paterentur:nō videtur arbitrium recepisse[a].

Hic iurisconsultus incipit exponere illa verba subaudita per glo.quæ dicit, sententiam ferre cogam.& hoc intendit:Arbiter non potest cogi sententiare die feriata, nisi ex causa.etiā non cogetur, si sibi de causa non liquet.h.d.cū duabus legibus seq.Bar.

FArbiter ex cōpromisso his diebus nō cogitur sententiā dicere,quib[9] iudex nō cogeret[b]: nisi dies[c] cōpromissi exitura[d] sit,nec ꝓferri possit.[e]Proinde si fortè vrgeatur à prætore ad

p *Ratio.*scilicet dubitandi vel quærendi.nam inuenitur claudicare iudicium:quod esse non debet:vt infra,eo.si cum.§.pe.& ar. C.de fruc.& li.expen.l.fina.

q *Plenum.*id est,validum.aliter enim ponitur infra,eod.si cum.§.j.&.C.de fruc.& lit.expen.l.fi.§.j.& dic,vt ibi.

r *Tutus est.*si absoluatur ab arbitro.Accur.

f *Exceptione.*tacite enim videbatur cōpromittere ne peteret,si cōtingeret sententiā cōtra se dari. Sed non est verum,quòd tacite interuenerit pactum : vt subiicit,secundū M. Bar. Sed tu dic, secundum Io.[c] quòd vere datur exceptio taciti pacti: sed tantum ex vna parte:quod non sufficit:vt subiicit, nec enim &c. Si autem ex vtraque,vt quia sic pacti fuissent, sufficeret: & cogeretur dare sententiam: vt supra, eo.litigatores.§. interdum.quæ est contra. Et quod dicit, sed id esse verum non puto,scilicet quòd ita teneat arbitrium, vt arbiter sententiam dicere teneatur: vt statim euidenter supponit:tenet tamen sic,vt sponte dicat arbiter,sententia sit seruanda.in multis enim casib[9] arbiter non cogitur : si tamen ferret sententiam , valeret:vt supra,eo.sed & si in seruum.§.fi.secundum Ioan.sed secundū Azo. non tenet compromissum, etiam vt spōte dicere possit sententiam: vt.C.eo.l.pe. j.respon.&.§.altera. & ideo huiusmodi exceptio pacti taciti nō datur etiam si sententiam dixerit.Nec ob. supra, eo.litigatores.§. interdum.quia ibi super alio fiebat pactum,& super alio compromissum . hic autem de eodem intelligitur tacitum pactum. & quod hic dicit non sufficit habere except. scilicet vnam posito hoc, quòd detur exceptio hoc casu , quòd non est verum , secundum eum quòd detur exceptio : sed secundum Azo.puto M.melius dixisse.Accursius.

b *Et malè Bar.*

c *Ista est vera,secundū Bar.hic, sc̄undum istā tempora:vt l.cū antea. in princ.C. eo.hodie secus: vt.d.l. cū antea.§. altera.*

* *Flo.arbitro*

t *Recepisse.* exponit nunc verbum,receperit, quod est supra, eo.l.iij.§.ait prætor.

u *Iudicis.*vt supra,eo.l.j.Accursius.

x *Pollicetur.*vt infra,eō.qualem.§.dicere*.

* *aliàs.l.dicere.*

y *Quòd si.*pro sed.

z *Experiretur.*id est,probaret.

a *Recepisse.*sed magis arbitratum:& de tali dicitur.infra,de noui ope.nun.l.j.§. & post.& in auth. vt dif.in.§.si vero.col.ix. & secundum hoc poterit iudicare , & auferre de iure vnius , & dare alteri.Vel potest intelligi hæc litera,quòd tantum volebat videre an per voluntatem posset eos concordare.Sed an cogi possit?Respon.vt.C.de contrahen.emp.l.fi.

b *Non cogeretur.* vt feriatis diebus,qui enumerantur.C.de feriis.l.omnes.

c *Nisi dies.*hic excipit de tempore mesium:& sic non excipit à toto.sic.ē.si quis cau.l.si quis seruum.

d *Exitura.*no.compelli iudicare , propter timorem temporis: sic & reus debet subire iudicium:vt supra , de procura.sed etiam. &.j.de iudi.sed & si.§.sed & si dies.

e *Proferri possit.*non potest autē proferri quando non fuit actū vt possit proferri:vt.j.eo.nō distinguemus.§.fi. sed tunc qñ non est actū:

est actum: si ambæ partes volunt proferre, debet arbiter consentire in se denuo compromitti, vel statim iudicare: vt infra, eod. arbiter. j. §. fin. in fin.

a *Ad sententiam.* quod est quando dies est exitura: vt prædixit.

b *Nondum liquere.* sed nõne ibi semper liquet? nã aut probatum est ab actore plene: & tũc vincit. aut non: & tunc absoluitur reus: vt instit. de interdic. §. retinendæ. versi. cõmodũ? Rñ. immo * si actor non probauit, nõ est liquidũ ei de causa. i. quis sit dominus rei: licet sit liquidum quid debeat pronuntiare. Nã ideo, quia sibi nõ liquet, pronuntiat pro reo: vt in prædicto. §. dicit. Præterea potest esse q̃ bene probauit, & tamen non liqueat. quia attestationes nondum vidit. & facit infra, de re iudi. Pomponius.

* *Distingue vt hic per Bart.*

c *Spatium.* vt denuo cõpromittant in eũ cũ non fuerit actũ de die proferenda: vt infra. c. §. arbiter. j. in fi. Sed cõtra. j. e. si cum dies. j. rñ. Sed ibi non petebat arbiter se excusari propter aliquã suam necessitatem: immo iure cõmuni dicebat se liberatum, finito tempore in quo cõpromiserunt in eum partes: vbi non cogitur, vt patiatur in se denuo compromitti.

d *Sed si. Statuere.* ad disputãdũ & definiendũ. sic supra, qui satisda. cogan. l. de die.

e *Prætermiserit.* scilicet statuere diem ad definiendum, cum partes consentiant.

f *Dicere.* si liqueat: & aliud non impediat. Io. vt quia sit dies feriatus: vt supra. l. proxi. §. fin. Alij dicunt etiam vltra triennium.

g *Licet. Infamatus.* ſ. de facto. & plene dices. j. eo. item si. §. j.

h *Capitales.* duobus modis: siue quia mortem sibi minantur: siue de crimine capitali se accusant: vt in auth. de testi. §. si vero aliter odiosus. coll. vij. & semper, siue cum vno ex litigatoribꝰ, siue cum vtroque.

i *Ætas.* vt infra, eod. l. cum lege.

k *Postea.* quæ enim postea emergũt, auxilio indigẽt: vt. j. de inter. ac. de ætate. §. ex causa. &. j. de ven. inspi. l. j in prin. &. j. vt in possess. leg. l. plane. Quid si ante? Rñ. * nõ excusatur: vt ex dictis. ll. colligi potest: &. j. de vac. mu. l. pe. §. fi. Itẽ facit ad hãc. l. s. de ꝓcu. l. filius. §. fi. &. l. seq. &. l. ante litẽ. cum sequen. Itẽ no. ex prin. huiꝰ l. & ex his quæ hic sunt. q̃ vbi lex non distinguit, nos tamẽ distinguimus: vt. j. de testi. l. quæsitũ. arg. contra. j. de Publici. l. de pretio. &. s. de offi. præsi. l. iij. *ADDITIO.* Tu dic, q̃ vbi lex nõ distinguit, nec illa, nec alia, nec ratio legis: nec nos distinguere debemꝰ: secus si per aliã legem, vel rationẽ distingueretur. scribentes in. l. de pretio. hic allega. & vide Ia. in. l. quãuis. s. de in ius vocan.

* *a Et bene Bal.*

l *Remittat.* ſ. in totũ. & sic corrigit ꝓ. l. j. ꝓxi. ibi, sed i causa &c.

m *Et si qua. Causa cognita.* Hoc versatur in causæ cognitione, vt si ægritudo, vel similis excusatio cito finiatur, proferatur dies: aliàs non: vt. j. de iudi. si longius. j. respon. Accursius.

Arbiter.] *CASVS.* Duo in me cõpromiserunt: nõ potui arbitrio vacare propter negotium meum publicũ vel priuatũ: quia necesse habui militare, vel causare. Dicit, q̃ si dié nõ possum prolongare, q̃ excusari debeo. aliter enim si prorogari potest dies, cogendus sum: nõ autẽ excusandus dié prorogare: q̃ sine distinctione, & sine omni excusatione facere debeo. nullum enim dãnum inde cõsequor. Sed pone. Dies compromissi est exacta: nec

sententiam[a]: æquissimum erit, si iuret sibi de causa nondũ liquere[b], spatium[c] ei ad pronũtiandum dari.

XIIII. POMPONIVS libro vndecimo ad Qu. Mutium.

SEd si cõpromissum sine die confectũ est: necesse est arbitro omnimodo dies statuere[d], partibus scilicet consentientibus: & ita [demũ] causam disceptari. quòd si hoc prętermiserit[e], omni tempore cogẽdus est sententiam dicere[f].

XV. VLPIANVS libro decimotertio ad Edictum.

LIcet autem prætor destrictè dicat, sententiam se arbitrum dicere coacturum: attamen interdum rationẽ eius habere debet, & excusationẽ accipere, causa cognita: vt puta si fuerit infamatꝰ[g] à litigatoribꝰ: aut si inimicitię capitales[h] inter eũ & litigatores, aut alterũ ex litigatoribꝰ, intercesserit: aut si ætas[i], aut valetudo quæ postea[k] contigit, id ei munus remittat[l]: aut occupatio negotiorũ propriorum, vel profectio vrgens, aut munus aliquod reip. [causa.] Et ita Labeo [ait.]

XVI. PAVLVS libro tertio decimo ad Edictum.

ET si qua alia incommoditas ei post arbitrium susceptum incidat. Sed in causa valetudinis, similibúsve causa cognita[m] differre cogitur. ℣ Arbiter iudicij sui nomine, quod publicum[n] aut priuatum[o] habet, excusatus esse debet à cõpromisso, vtique si dies compromissi proferri non potest[p]. Quod si potest[q], quare nõ cogat eum, cũ potest, proferre[r]? quod sine vlla districtione ipsius[s] interdum futurũ est[t]. Si tamen[u] vterque velit eum sententiam dicere: an (quãuis cautum non sit de die proferenda) non aliàs impetret[x], (quia iudiciũ habeat ne cogatur,) quã si consentiat denuo in se compromitti[y]? hoc[z] * scilicet, si dies exitura est.

XVII. VLPIANVS libro decimo tertio ad Edictum.

ITem si vnus ex litigatoribus bonis suis cedat[a], Iulianꝰ libro quarto Digestorũ scribit, non esse cogendum arbitrum sententiam dicere: cum neque agere, neque cõueniri[b] possit.

Si multo[c] pòst reuertãtur ad arbitrum * litigatores: non esse cogendum dicere sententiam, Labeo scribit.

Non potest vnus arbiter sine alio sententiam ferre. Bartolus.

℣ Item si plures sunt, qui arbitrium fuit actum in cõpromisso de die proferenda: vnde volunt partes, vt statim debeam ferre sententiam: nunquid potero me excusare à prolatione sententiæ per hoc quòd negotiis propriis distineor? Certe non: nisi paratus sit ille arbiter pati iterũ cõpromitti in se.

n *Publicum.* vt quia accusatur, vel accusat aliquem de publico crimine: vt. j. de custo. re. l. ij. §. fi. Sed argũ. cõtra. s. siquis cau. l. sed & si. §. illud sciendum.

o *Aut priuatum.* vt qa conuenitur de aliquo crimine priuato: vt furto, vel simili: vel etiam in causa ciuili dum distringitur in alio auditorio: vt infra, de re iudi. contra pupillum. §. fi. Item si quocunque iusto modo suis negotiis impediatur: vt supra, eo. l. proxi. in fi.

p *Non potest.* vt quia non est cautum de proferẽdo: vt infra, eo. nõ distinguemus. §. fi.

q *Quòd si potest.* scilicet differre: quia hoc conuenit ab initio.

r *Proferre.* ſ. diem.

s *Ipsius.* prætoris, secundum primum casum: sed secundum secundum, ipsius arbitri.

t *Futurum est.* q. d. cogetur differre siue proferre. Et dic districtione, scilicet prætoris. q. d. si est bonus homo arbiter, non expectat iussum prætoris. & sic plane. Vel dic districtione, id est, damno vel incommodo. & sic no. q̃ facile debeo sustinere, quod mihi non nocet, & alij prodest: vt infra, de eui. l. in creditore.

u *Si tamen.* redit ad primum.

x *Impetret.* ſ. arbiter, ne cogatur. ſ. ad dandam sentẽtiam. ſ. ea ratione, quia iudiciũ habet. nam hæc erat ratio quare excusare volebat, quàm si &c.

y *Compromitti.* q. d. compellitur pati denuo in se compromitti, vel statim iudicet. Nec ob. j. eo. l. si cũ. in prin. quia excusabat se, ibi tantum iure communi, non propter suum factum: & ideo ibi non cogitur: hic autem propter suum factum.

z *Hoc.* ſ. dicendũ est. vt patiatur denuo in se cõpromitti, si dies &c. & quando nõ fuit factum de die proroganda: vt. s. eo. §. Ac.

ITem.] *CASVS.* Si vnꝰ litigator bonis cesserit, vel litigatores ad aliũ iuerunt, & ad istũ postea reuertãtur: nõ cogitur arbiter his casibus sententiã dicere. Itẽ si plures sunt arbitri, nullus solus cogitur dicere sententiã: sed omnes simul cogi debent. Item in isto casu qui ponitur in. §. isto, non valet cõpromissum: sed si alternatiue cõpromittitur, valet compromissum. [*SI IN DVOS.*] Iste §. facit differentiã quando cõpromissum fuit inter duos: & si dissentirent, eligerent tertium: vtrum nominauimus illum tertium, necne. si non nominauimus: nõ valet compromissum. si nominauimus: valet compromissum. [*PRINCIPALITER.*] An in duos possit compromitti: quæritur. Et respon. quòd sic: & valet cõpromissum. & hoc dicit in fi. Videbat q̃ nõ, quia de facili possunt dissentire: sed in impari numero cõpromittitur: non quia sit facile omnes cõsentire: sed quia si dissentiẽt, inuenitur maior pars cui stetur. in duos tamẽ cõsueuit cõpromitti: & si dissentiãt, cõsueuit eligi tertiꝰ à duobus, potestate cogẽte, cuiꝰ auctoritati pareat.

a *Cedat.* quod forte ei non licet, nisi debitum confiteatur corã arbitro: vt arg. infra, de ces. bo. l. pen.

b *Conueniri.* de his quæ ante habuit: vt. j. de ces. bo. l. is qui. secus pro postea quæsitis: si tamen aliquod idoneum habeat emolumẽtum: vt instit. de act. §. fi. &. j. de ces. bo. l. qui bonis.

c *Si multo.* ſ. post quinquẽnium: vt instit. de litera. ob. §. multũ. secundum

BIU Cujas

cundum quosdam. Alij dicunt post triennium: quia tanto tempore finitur iudicium & arbitrium: vt. C. de iud. properandum. j. rñ. Vel si dies fuerit statura in compromisso, venit post dié. Sed. Io. dicit multum esse tempus ad arbitrium iudicis. * Et distingue hic, quia aut spreuerunt arbitrum litigatores, & ad alium iuerunt: aut spreuerunt tantum: aut ad aliū iuerunt tantū: aut neutrū fecerūt. Si spreuerunt, & ad aliū: iuerunt: nunquā post- ea admittūtur: vt. ŝ. eo. Si litigatores. j. respon. Si spreuerunt tantum: aut causa cognita, quia nesciebat ordinare causā; & tunc quandocúque veniāt admittūtur. aut sine causæ cognitione: & túc mox admittunt: post non: vt. ŝ. eo. sed & ii in seruū. §. si quis. versi. Iulianus, & hic. & quod sit breue, vel multum tempus, arbitrio iudicis ponitur: vt infra, de sol. l. ratum. Si ad alium iuerunt tantum, vel nihil fecerunt intra triennii: admittuntur à die conte. lit. corā isto arbitro: post non nisi intra triennium lis sub alio sit cōte. quem adiuerunt. tunc enim nec intra triennium audiuntur: vt pote cōpromisso soluto: vt infra, e. si quis rem. & l. non distinguemus. §. cōpromisso.

trium receperunt, nemo [a] vnus cogendus erit sententiā dicere: sed aut omnes [b], aut nullus.

Si arbiter liberam potestatem sententiādi non habet, compromissum non valet: & si de pluribus nominatis alter eligitur, ille sententiam cogitur dicere. Bartolus.

¶ Inde Pōponius libro trigesimo tertio quærit: si ita sit cōpromissum, vt quod Titio disceptatori [c] placet, id Seio pronūtiet: quis sit cogēd⁹? & puto tale arbitriū non valere, in quo libera facultas arbitri sententiæ [d] non est futura. Sed si ita sit cōpromissum, arbitratu Titij aut Seij fieri [e]: Pōponius scribit, & nos putam⁹, cōpromissum valere. sed is erit cogendus sententiam dicere, in quem litigatores consenserint.

Si duobus datur potestas eligendi tertiū: si non consenserint, compromissum non valet. h. d. vel sic: Si duobus arbitris potestas assumēdi tertiū incertū tribuatur, nō valet compromissum: secus si certum. Bartolus.

¶ Si in duos fuerit sic compromissum, vt si dissentirent, tertium adsumant: puto tale compromissum non valere [f]. Nam in adsumendo possunt dissentire. Sed si ita sit [g] [compromissum,] vt eis terti⁹ adsumeretur Sempronius: valet [h] cōpromissum: quoniam in adsumendo dissentire non possunt.

Si in duos cōpromittatur simpliciter, valet cōpromissum: & si dissenserint, coguntur eligere tertiū, cui⁹ auctoritati pebitur. Bar.

¶ Principaliter † tamen quæramus, si in duos arbitros sit cōpromissum, an cogere eos prætor debeat sententiā dicere: quia res ferè sine exitu futura est, propter naturalē hominū ad dissentiēdum facilitatem [i]. In impari enim numero idcirco cōpromissum admittiť, non quoniā cōsentire omnes facile est: sed quia (& si dissentiant [k],) inuenitur pars maior, cuius arbitrio stabitur. Sed vsitatum est etiam in duos compromitti, † & debet prætor cogere arbitros, si non consentiant, tertiam certam eligere personam, cuius auctoritati [l] pareatur [m].

Duo possunt iudicare, contradicente tertio, vel tacente: secus eo absente. Idē in duobus iudicibus, contradicente tertio: dum tamen omnes iudicent. Bartolus.

¶ Celsus quoque libro tertio Digestorum scribit: Si in tres † fuerit compromissum, sufficere quidem duorum cōsensum, si præsens fuerit & terti⁹ [n]: alioquin absente eo, licet duo consentiant, arbitrium non valere [o]: quia in plures fuit compromissum, & potuit præsentia [p] eius trahere eos in ei⁹ sententiam:

XVIII. POMPONIVS libro decimoseptimo Epistolarū & Variarū lectionum.

SIcuti tribus iudicibus datis, quod duo ex cōsensu [q], absente tertio, iudicauerunt, nihil valet: quia id demum cp maior pars omniū iudicauit, ratū est, cū & omnes [r] iudicasse palā est.

a *Et bene, Pet. de Rauen.* †*Cōcor. tex. in. l. i. §. sed neque. C. de vete. iu. enu. quē text. singu. dicit Corsetus in suis sing. in verbo, opinio. 2. vbi similē dat. ego vltra eū do aliū cōcor. in. c. Nicena. in gl. 30. dis. Bolo.* † *Cōcor. cū hoc. §. & seq. l. c. prudētiā. cū gl. super verbo teneatur. extra de ef. de leg. libro 17. epistolarum & variarū lectio num.*

b *Idē est cū prima. Bar.*

c *Et bene. Barto & Bal.*

d *Idē Bar.*

e *Et bene, Bal. Absentia quandoque plus facit quam præsentia.*

f *Non valere.* imò videtur, quòd valeat: vt. j. e. l. §. principaliter. ibi, in quæ est contra. Sol. vt ibi.

g *Ita sit.* scilicet compromissum.

h *Valet.* distinguitur ergo an fuerit certus adiectus iste, vel nō: vt. j. loca. si merces. j. rñ. & insti. de leg. §. tutor. Sed videtur quòd quando est certus, quòd non valet quasi nō sit in potestate duorum: vt. ŝ. e. l. idem Pompo. j. respō. quæ est. ŝ. Sol. secundū R. iste corrigit illum. Vel dic, quòd in hoc casu non adimitur facultas duobus sententiæ dicendæ: ibi sic.

i *Facilitatē.* faciles em̄ sunt hoies in dissentiēdo: vt hic, &. j. de lib. vniuer. l. j. & j. de adqui. pos. l. j. in fi. & l. ij.

k *Dissentiant.* in iudicando.

l *Auctoritati.* an soli⁹ si ab vtroq; discordet? videtur cp sic [a], vt hic, cui⁹ auctoritati &c. sed non credo: cū & à prī. si fuisset electus cū aliis duobus, nō staretur ei⁹ dicto. Nec ob. quod dicit hic, cuius auctoritati pareatur &c. quia potest intelligi quādo cōcordat cum altero ex duobus. Vel potes [b] dicere cp ei⁹ dicto sit stādum: licet discordet ab aliis duobus: & hoc per hanc. l.

m *Pareatur.* & sic valet arbitriū. sed cōtra. ŝ. e. §. si ī duos. j. rñ. Sol. secūdū Alb. ibi nō fuit cōsensum de certa persona: hic sic: quod non placet. [c] Alij [d] cp ibi initiū arbitrij, & fundamētū potuit esse nullū propter dissensum: at hic fundamentū est validū: & ideo bene definitur. ar. ŝ. de orig. iur. l. j. & sic secūdum hoc expressa ibi nocēt, nō expressa nō: vt hic, &. j. de reg. iur. l. expressa. Tu dic, secundū Bul. cp ibi nō valet ex se, nisi consentiāt in tertio eligēdo: valet tñ beneficio prætoris, vt hic. Iteī hic de adiūctio ne tertij nō habet locū in plurib⁹ delegatis: vt. j. de re iud. l. duo iudices. &. C. de app. iubem⁹ siqua. sed ar. cōtra. C. e. t. de app. l. in offerēdis. Iteī an hic terti⁹ cogaī recipere & iudicare? Rñ. cp sic. vt C. de aduoc. di. iud. l. sancimus. j.

Si in tres.] CASVS. Cōpromisim⁹ in tres arbitros. sufficit si duo consentiāt. si tertius autē sit præsens, valebit sententia hoc casu. si tertius absens esset, non valet sententia. nam eadem distinctio in tribus iudicibus delegatis obseruatur. h. d. cum. l. seq.

n *Et tertius.* siue suā sententiā ferat: siue nō. nā non exprimit hic.

o *Non valere.* nisi hoc actū est [e] vt vn⁹ alio absente ferat sententiā: vt. j. e. l. non distinguemus. §. cū in plures. Et sic no. hic quòd plus facit absentia, quā præsentia cū condictione. sic. j. so. ma. l. ij. &. l. si cū doté. §. si pater. &. j. mā. si præcedente. §. Lucius, &. ŝ. de mi. l. etiā. j. §. fi. &. j. de re iud. duo ex tribus. &. j. l. proxi. & hic. Et sunt omes isti casus speciales. aliàs aūt quod potest fieri te inuito, multo magis te absente, vel ignorante: vt. j. de iniuriis. sed si vni⁹ §. filiosa. &. j. de reg. iur. quod potest. &. C. de decu. l. nominationum. li. x. &. j. de pac. do. l. quotiens. quæ sunt ar. contra.

p *Præsentia.* id est, si præsens fuisset.

q SIcuti. *Ex cōsensu.* scilicet duorum. Sed quid tertio consentiente qui abest? Respon. idem: vt in fi. huius legis.

r *Omnes.* nam omnes iudicare debēt: vt hic, &. ŝ. e. l. item. §. item si plures. & in authen. vt iu. non expe. sa. iuſ. §. j. col. ix. Et simul: vt j. eo. non distinguemus. §. cum in plures. &. j. de test. l. hæredes. §. fi. Nisi iuret: vt. ŝ. e. l. idē Pōpo. in fi. Vel puto etiā, cp si vn⁹ ferat sententiā præsentib⁹ aliis, satis sit. Et no. hic, cp cū aliquid est à pluribus

BIU Cujas

ribus faciendũ, omnes facere debent: nec sufficit vnum alteri cõmittere animi sui motum: vt. ſ. eo. Pedius. in fin. ſed arg. contra. C. ſi ex pluribꝰ tut. in rub. &. j. de admi. tut. decreto. §. fi. &. j. de exer. l. j. §. ſi plures. cæteræ cauſæ poterunt ferri aliquo abſente: vt. C. de aucto. præſtan. l. fi. ſecundum Io. Item dic, vt. ſ. eo. item ſi vnus. §. item ſi plures. Accur.

Prætor coget arbitrum, vt ſententiet: nõ autem quid iudicet. Item ſi quis aſſumatur ad iudicandum certum, non valet iſtud compromiſſum. Bartolus.

XIX. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

QVALEM autem ſententiam dicat arbiter, ad prætorem nõ pertinere[a], Labeo ait: dummodo dicat quod ipſi videturᵇ. Et ideo ſi ſic fuit in arbitrum cõpromiſſum, vt certam ſententiam[c] dicat: nullũ[d] eſſe arbitrium, nec cogendum ſentẽtiam dicere, Iulianus ſcribit libro quarto Digeſtorum.

Sententia dicta videtur, quando per eã à tota lite diſcꝫditur. Item interlocutoria poteſt mutari: definitiua vero non poteſt mutari: nec ex cauſa corrigi erroris. h. d. cum l. ſequen. Bartolus.

¶ Dicere autem ſententiã exiſtimamus eum, qui ea mente[e] quid pronuntiat, vt ſecundum id diſcedere eos à tota[f] controuerſia velit. Sed ſi de pluribus rebus ſit arbitrium receptum: niſi omnes controuerſias finierit, non videtur dicta ſententia: ſed adhuc erit à prætore cogendus[g].

¶ Vnde ſi videndum erit, an mutare ſententiã[h] poſsit. & aliàs[i] quidem eſt agitatum, ſi arbiter iuſsit dari[k], mox vetuit: vtrum eo quod iuſsit, an eo quod vetuit, ſtari debeat. Et Sabinus quidem putauit poſſe[l]. Caſſius ſententiam magiſtri ſui bene excuſat[m]: & ait Sabinũ non de ea ſenſiſſe ſententia, quæ arbitrium finiat: ſed de præparatione cauſæ: vtputa ſi iuſsit[n] litigatores kalendis adeſſe, mox idibus iubeat. nã mutare eum diem[o] poſſe. Cæterum ſi condemnauit[q] vel abſoluit: dum arbiter eſſe deſierit, mutare ſententiam non poſſe[p]:

XX. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

QVIA arbiter, etſi errauerit[q] in ſententia dicẽda, corrigere eam non poteſt:

Non videtur dicta ſententia, ſi forma cõpromiſſi non eſt ſeruata.

XXI. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

QVID tamen, ſi de pluribus cõtrouerſiis ſumptus eſt, nihil ſibi communibus[r], & de vna ſententiã dixit, de aliis nondũ? nunquid deſiit

† *Bald. hic dicit, hunc tex. non ita bene reperiri alibi, ad hoc quòd arbiter poteſt mutare, & reuocare ſuam ſententiam interlocutoriã pretextu erroris: ſed nõ definitiuã. Bolog.*

[*SI ARBITER.*] Dicitur hic, quòd ſi arbiter ita dixit, non video quòd aliquid vnus alteri debeat: recte videtur abſoluere. & qui contra, facit petendo iterum, facit contra ſententiam arbitri: & ſic incidit in pœnam: quia licet non appoſuerit abſolutionem, ſed dicit tantum Mæuio nihil deberi: valet ſententia. Et arbiter poteſt ſtatuere diem ſolutionis faciendæ: & ſtandum eſt.

[*POMPONIVS.*] Si ego & tu cõpromittimus in arbitrũ, quia à te. c. petebam: vel agebamus coram ordinario iudice, diuiſorio: ſi arbitri dicant tibi, redde quod debes: vel recipe pro ea parte pro qua ſoluiſti, creditoribus: dicit quòd non valet talis ſententia. In fi. dicit quòd arbiter pronuntiare non poteſt pœnam non peti: & ſi facit, quia dixit: & ſi non paruit ſententiæ: dicit quòd non valet ſententia.

a *Non pertinere.* vt cogat eum dicere æquam, vel iniquam ſententiam: cogit tamen dicere: vt ſupra, eo. l. iij. §. j.

b *Videtur.* ſecundum legem: vt in auth. de iudi. §. omnis autem. col. vj. Non tamen dicas quòd ſentẽtia non valeat, ſi legem non ſeruauit: ſi modo ſeruauit ordinem iuris: vt. C. de ſen. & inter. om. iudi. l. prolatam.

c *Sententiam.* ſ. abſolutoriam, vel condemnatoriam.

d *Nullum.* immo videtur: vt infra, de re iudi. ſi conuenerit. quæ eſt contra. Sol. ibi non conuenit qualiter iudicaret: ſed renuntiauit cuidam priuilegio, quam renuntiationem ſeruat poſt iudex in iudicando.

e *Mente.* no. in ſententia debere iudicem habere animum definiendi: nõ autem debet fatue loqui: vt hic, &. C. ad. l. Cor. de fal. vbi. ibi, nec vlla &c. & infra, de cõdi. & demon. l. ij. in fi. & infra, de ob. & act. l. obligationum ſubſtantia. in fi. &. C. de ſen. & inter. om. iu. l. ex ſtipulatione. & infra, de ſupel. le. l. Labeo.

f *A tota.* no. quod dicit à tota. nam de tota controuerſia debet pronuntiare damnando vel abſoluendo: aliàs non valet ſentẽtia ipſo iure: vt hic, &. j. de do. excep. l. apud. §. item quæritur. &. C. de appel. l. eos, circa prin. ibi, ſed omnem. &c. &. l. ampliorem. §. ſancimus. ibi, ſi quid iudicatis, &c. &. j. fami. erciſ. in hoc. &. C. de ordi. iu. l. j. &. j. de iudi. de qua re. Et idẽ in pluribus controuerſiis: vt. j. eo. quid tamẽ. & ſic exauditur illud. C. ſi aduer. rem iud. l. j. Accur.

g *Cogẽdus.* vt de aliis dicat ſentẽtiã. Et no. q non ſoluitur hic, quæſtio iſta ad plenũ, ſed j. eo. l. quid tamẽ. Itẽ nec ſequẽs, id eſt, an poſſit mutare: ſed ei ſimilis vbi de interlocutoria ponitur, & ſoluitur j. eo. proxim. §. hæc autem ſimiliter ſoluetur in. d. l. quid tamen.

h *Sententiam.* definitiuam. Accurſius.

i *Aliàs.* exemplũ pro xi. dicti.

k *Dari.* hæc eſt definitiua. Accurſius.

l *Poſſe.* ſcilicet mutare ſententiam.

m *Excuſat.* ideo quia videbatur dixiſſe cõtra ius: vt. j. de re iu. l. quod iuſsit in fi. &. j. de pœnis. l. diui fratres. & de quæſti. l. j. §. fi. Sed certe non videtur eum bene excuſare: quia Sabi. aperte de definitiua ſententia reſpon. q ex eo patet: quia de definitiua ſentẽtia quærebatur. ſic enim dixit: ſi arbiter iuſsit dari: quod nõ poteſt pertinere, niſi ad definitionẽ cauſæ. Sed dic, q Sabi. nõ reſpon. illi quæſtioni: quia nec ſibi facta fuit: ſed erat ſolitus dicere, q arbiter poſſet mutare ſentẽtiã. hoc autẽ à quibuſdam inducebatur ad definitiuam, vt mutari poſſet: quod Caſsius negat: & ſic bene excuſat.

n *Iuſsit*, qui iuſſus eſt ſententia[a] interlocutoria: vt hic, &. C. de epiſ. & cle. l. omnes. §. j. &. ij. &. j. de pœ. l. diui fratres.

o *Diem.* vt hic, &. j. de re iudi. quod iuſsit. j. reſpon. Sed contra. C. de dila. l. ſiue pars. Sol. illa ſecundum iſtam intelligitur, vt ceſſet iudex, niſi ſentẽtiam mutet: vt hic, vel ſol. vt ibi. *ADDITIO.* Ex hac glo. no. quòd dilatione pendente, ceſſat tam officium iudicis, quàm arbitri: niſi dilatio reuocetur, vel mutetur: vt in iſta glo. quia ſuper hoc non conquieſcit, ſecundum Bal.

p *Non poſſe.* hoc tamen plene dic, vt. j. eo. tit. quid tamen.

q *Quia. Etſi errauerit.* Multo magis ergo ſi non errauit: vt. ſ. l. proxi. in fi. Sed quid ſi arbiter, vel iudex propoſuerat condemnare: & errando abſoluit: vel econtra? Videtur q poſsit corrigere. nec enim videtur dixiſſe, quod mente non agitauerit: vt. j. de ſupel. le. l. Labeo. & de re. du. l. iij. Item arbiter, vel iudex, cum mente facere debet: vt. ſ. eo. dicere. Sed certe hæc lex dicit contra. hæc tamen erronea ipſo iure non tenet, arg. prælectarum legũ. Et vt plene habeas, dic quòd in acceſſoriis poteſt addere, vel mutare, addendo eodem die: vt. j. de re iud. l. Paulus. Item reformare: vt in prin. illius. l. & in authen. vt li. ma. & autẽ. §. nos autem. col. viij. quo ad dicta tamẽ quandocunque: vt in eo. tit. de re iud. l. acta. ſed in re principali nõ: quia functus eſt &c. vt in ti. de re iud. q iuſsit. in fi. &. l. iudex. & hoc in iudice & arbitro, nisi per in integ. reſt. vt in minore: vt. ſ. de mino. præfecti. & in ſentẽtia lata per falſa inſtrumẽta, vel corruptos teſtes: vt. j. de re iud. diuus. & hoc ĩ iudice: & hoc ſi tenuit ipſo iure: aliàs poteſt mutari vel corrigi: vt. C. de accu. l. iiij. &. C. quomodo & quãdo iud. ſi vt ꝓponis. &. j. l. ꝓxi. Vel dic, c nõ poteſt delegatꝰ, vel arbiter: ſed ordinariꝰ ſic. Nec obſtat. j. l. ꝓxi. quia nõ pfectè: hic ſic, licet errãdo.

r *Quid tamẽ. Cõmunibus.* Relinquitur ergo, vt ſi cõmunes erãt: vt quia depoſiti ꝓ equo agebã, recõueniebas me pro expẽſis factis

BIU Cujas

pensis factis in eo: vt non teneat sententia, nisi de omnibus iterum dicatur.

a *Mutare.* de quibusdam dictam. & sic soluitur quæstio facta. ſ. eo. dicere. §. vnde videndum. & quæ ibi præcedit, distinguitur hic ad plenum. Sed quare in superiori. l. proxi. non potest mutare, cum & ibi non teneat ipso iure? Respon. ibi, est functus[a] officio: hic non: vel si hic fuit functus, non tamē perfunctus. Itē an idē iudice ordinario, qui de pluribus simul quæstionib[a] est aditus? Respon. non: [b] qua licet arbiter nunquam debeat formam excedere compromisi litigatoribus inuitis: vt infra eo. non distinguemus. §. fin. & l. seq. tamen iudicium redditur in inuitū: vt. ĭ. de ver. oblig. inter stipulantem. §. si

esse arbiter? Videamus igitur an in prima controuersia possit mutare[a] sententiam, de qua iam dixerat. Et multū interest, de omnibus simul vt dicat sentētiam[b] compromissum sit, an non. Nam si de omnibus, potest mutare. nōdū enim dixit sentētiam. Quòd si & separatim[c] quasi plura sunt compromissa: & ideo quantum ad illam controuersiam pertinet, arbiter esse desierat.

Qui pronuntiat nihil videri debitum, debitorem absoluere videtur. Bartolus.

¶ Si arbiter[f] ita pronuntiasset, nihil videri Titiū debere Seio: tametsi Seium non vetuisset[d] petere: tamē si quid petisset, videri contra sententiam arbitri fecisse[e]. & id Ofilius & Trebatius responderunt. Solutioni diem posse arbitrum statuere[f] puto: & ita & Trebatius videtur sentire.

Sententia arbitri incerta, est nulla. Bartolus.

¶ Pomponius ait, inutiliter arbitrum incertam[g] sententiā dicere: vtputa: quantum ei debes, redde. diuisioni vestræ stari placet. pro ea parte, quā creditoribus tuis soluisti, accipe[h].

Arbiter non potest pronuntiare super pœna. Bartolus.

¶ Item [si] arbiter ex compromisso pœnam peti vetuerit: in libro trigesimo tertio apud Pōponium scriptum habeo non valere[i]. & habet rationē: quia nō de pœna cōpromisū est[k].

Si per arbitrum stet quo minus daretur sententia: cogitur pati de nouo in se compromitti. Bartolus.

¶ Papinianus libro tertio quæstionum ait, si cum dies compromisi finiretur[l], prolato die litigatores denuo in eum compromiserint[m], nec secundi cōpromisi arbitrium receperit: non esse cogendum recipere, si ipse in mora non fuit, quò minus partib[a] suis fungeretur. Quòd si per eū[n] factū est: æquis diem intra quē soluas: die statuto elapso incidis in pœnam, si non offeras illo tempore: & non potes tuam moram purgare. & licet postea offeras, non remittitur pœna: nisi actor oblatum suscipiat. & illo casu si actor petat pœnam, poterit reus condemnatus opponere exceptionem doli: secus autem est quando dies non fuerit adiectus: quia tūc mora potest purgari: vt supra dixi. [IDEM AIT.] Damnatus fui tibi ab arbitro certo die quid dare. si non accipis ex iusta causa impeditus, dicit quidam iurisconsult. me nō incidere in pœnam, & si postea nō soluo tibi. sed male dixit: quia certe bene incido in pœnam, si tu me interpellas, & non dem. [IDEM.] Supra dicit de impedimento stipulatoris: nunc dicit de impedimento promissoris: qui promissor si impediatur, excusatur si non pareat. idem est si accipere noluisti. nam non committitur pœna: sed si tu velles recipere postea, nec dem: ideo incido in pœnam.

[Si cum.] CASVS. Ego & tu compromisimus in Titium, vt iudicaret vsque ad mensem. mensis est finitus. nunquid si volumus iterum in eum compromittere, sit cogendus recipere? Et distingue: aut non stetit per eum: quo casu non cogitur. aut stetit per eum, & tunc cogitur. [PLENVM.] Compromissum aliud plenum, aliud semiplenum. Plenum est, quando de omnibus controuersiis est compromissum. Semiplenum est, quando de vna re tantum. Vnde dicit, q̄ generalia verba restringuntur tantum ad id, de quo cogitabamus: non autem in aliis præiudicat licet in compromisso de vna re tantum. vnde dicit: & generalia verba interuenerunt. [COMPROMISSO.] Si arbiter iubeat partes adesse in popina, vel in lupanari, nō tenētur ei obedire litigatores: vnde nō cōmittitur pœna, licet nō pareāt. & hoc dicit iste. §. & alius. ĭ. eo. sed & si in aliquē. [SI INTRA.] Cōpromisimus in arbitrū, ita vt iudicet vsq; ad mēsem. adiuimus arbitrū: ipse autē iussit q̄ nos iremus post mēsem. licet nō eamus, pœna nō cōmittitur. [SI QVIS.] Dicit hic, q̄ si vnus litigatorū nō venit iusta causa impeditus, incidit in pœnam de rigore iuris: sed de æquitate, si velit iterū cōpromittere, exceptione defendetur. hęc vera sunt, si arbiter suscipiat arbitriū: aliter nō cogitur: reus tamē absoluetur. [SI ARBITER.] Aut actū est, vbi arbiter iudicare debeat: & ibi iudicare debet: & aliter nō tenētur partes eū sequi. aut nō: & sic nō apparet in quo loco: tūc vbi cōpromissum est, iudicabit. Item si arbiter iubeat partes adesse in viridariis ciuitatis, & quia delitiosus erat arbiter, parēdū est ei. sed si in inhonesto loco, secus: vnde qui nō venit, in pœnā nō incidit. Itē debet æqualitas in iudiciis & arbitriis obseruari. [INTRA.] Bene scis, q̄ qui nō paret sententiæ arbitri, ad pœnā tenetur: argum. ſ. ead. l. §. j. Vnde pone, Ego & tu cōpromisimus. tu mihi cōdēnatus fuisti. vnde cū qui condēnatus est, habeat dilationē: dicitur qualē dilationē habeas. & aut arbiter non statuit diē: & tūc habebis spatiū quatuor mēsiū, intra quos soluas: post quod teneberis ad pœnā. poteris tamē offerēdo morā purgare, donec in actione ex stipulatu lis fuerit cōtestata, nisi interfuit actoris intra illud tēpus solui. Sed si statuit arbiter diem intra quē soluas: die statuto elapso incidis in pœnam, si non offeras illo tempore: & non potes tuam moram purgare. & licet postea offeras, non remittitur pœna: nisi actor oblatum suscipiat. & illo casu si actor petat pœnam, poterit reus condemnatus opponere exceptionem doli: secus autem est quando dies non fuerit adiectus: quia tūc mora potest purgari: vt supra dixi. [IDEM AIT.] Damnatus fui tibi ab arbitro certo die quid dare. si non accipis ex iusta causa impeditus, dicit quidam iurisconsult. me nō incidere in pœnam, & si postea nō soluo tibi. sed male dixit: quia certe bene incido in pœnam, si tu me interpellas, & non dem. [IDEM.] Supra dicit de impedimento stipulatoris: nunc dicit de impedimento promissoris: qui promissor si impediatur, excusatur si non pareat. idem est si accipere noluisti. nam non committitur pœna: sed si tu velles recipere postea, nec dem: ideo incido in pœnam.

[Si cum.] CASVS. Ego & tu compromisimus in Titium, vt iudicaret vsque ad mensem. mensis est finitus. nunquid si volumus iterum in eum compromittere, sit cogendus recipere? Et distingue: aut non stetit per eum: quo casu non cogitur. aut stetit per eum, & tunc cogitur. [PLENVM.] Compromissum aliud plenum, aliud semiplenum. Plenum est, quando de omnibus controuersiis est compromissum. Semiplenum est, quando de vna re tantum. Vnde dicit, q̄ generalia verba restringuntur tantum ad id, de quo cogitabamus: non autem in aliis præiudicat licet in compromisso de vna re tantum. vnde dicit: & generalia verba interuenerunt. [COMPROMISSO.] Si arbiter iubeat partes adesse in popina, vel in lupanari, nō tenētur ei obedire litigatores: vnde nō cōmittitur pœna, licet nō pareāt. & hoc dicit iste. §. & alius. ĭ. eo. sed & si in aliquē. [SI INTRA.] Cōpromisimus in arbitrū, ita vt iudicet vsq; ad mēsem. adiuimus arbitrū: ipse autē iussit q̄ nos iremus post mēsem. licet nō eamus, pœna nō cōmittitur. [SI QVIS.] Dicit hic, q̄ si vnus litigatorū nō venit iusta causa impeditus, incidit in pœnam de rigore iuris: sed de æquitate, si velit iterū cōpromittere, exceptione defendetur. hęc vera sunt, si arbiter suscipiat arbitriū: aliter nō cogitur: reus tamē absoluetur. [SI ARBITER.] Aut actū est, vbi arbiter iudicare debeat: & ibi iudicare debet: & aliter nō tenētur partes eū sequi. aut nō: & sic nō apparet in quo loco: tūc vbi cōpromissum est, iudicabit. Item si arbiter iubeat partes adesse in viridariis ciuitatis, & quia delitiosus erat arbiter, parēdū est ei. sed si in inhonesto loco, secus: vnde qui nō venit, in pœnā nō incidit. Itē debet æqualitas in iudiciis & arbitriis obseruari. [INTRA.] Bene scis, q̄ qui nō paret sententiæ arbitri, ad pœnā tenetur: argum. ſ. ead. l. §. j. Vnde pone, Ego & tu cōpromisimus. tu mihi cōdēnatus fuisti. vnde cū qui condēnatus est, habeat dilationē: dicitur qualē dilationē habeas. & aut arbiter non statuit diē: & tūc habebis spatiū quatuor mēsiū, intra quos soluas: post quod teneberis ad pœnā. poteris tamē offerēdo morā purgare, donec in actione ex stipulatu lis fuerit cōtestata, nisi interfuit actoris intra illud tēpus solui. Sed si statuit arbiter

a *Mutare.* de quibusdam dictam. & sic soluitur quæstio facta. ſ. eo. dicere. §. vnde videndum. & quæ ibi præcedit, distinguitur hic ad plenum. Sed quare in superiori. l. proxi. non potest mutare, cum & ibi non teneat ipso iure? Respon. ibi, est functus[a] officio: hic non: vel si hic fuit functus, non tamē perfunctus. Itē an idē iudice ordinario, qui de pluribus simul quæstionib[a] est aditus? Respon. non: [b] qua licet arbiter nunquam debeat formam excedere compromisi litigatoribus inuitis: vt infra eo. non distinguemus. §. fin. & l. seq. tamen iudicium redditur in inuitū: vt. ĭ. de ver. oblig. inter stipulantem. §. si

b *Dicat sententiam.* id est, fingitur non dixisse. Et sic not. quòd fingitur nō factum, quod fit de iure: vt infra, eo. Labeo.

c *Separatim.* ſ. compromissum est, vt separatim posit pronūtiare. Sed quid si non apparet quid sit actum? Quidam dicunt, quòd præsumitur separatim: vt arg. ĭ. de leg. iij. si chorus. j. respon. & de condi. & demon. hæc scriptura. &. ĭ. de ver. oblig. scire debemus. alij contra: vt hic innuit. *ADDITIO.* Pro declaratione huius glo. distingue, secundum Ia. de Ra. Aut fuit factum compromissum de omnibus litibus insimul: & tunc videtur actum vt simul feratur de omnibus simul. Si autem separatim primo de quibusdam, postea de aliis: tunc diuersis temporibus poterat pronuntiare sententiam. & hoc videtur dicere tex. secundum Cy. & Bal.

d *Vetuisset.* scilicet expresse.

e *Fecisse.* quia sufficit hoc dixisse: vt. C. de leg. & constit. l. non dubium. cum fuerit æquipollens: vt. ĭ. de re iudi. l. in summa.

f *Solutioni statuere.* imò contra: vt. ĭ. l. proxi. §. si intra. Sol. vt ibi.

g *Incertam.* nisi in aliqua parte actorū sit certa: [c] vt. ĭ. de re iud. in summa. &. C. de sentē. quæ sine cer. quanti. l. iij. in fi. In casu tamē datur incerta: vt quando homo in genere petitur, vel duo sub alternatione: quia non ibi est posibile, vt certa detur: vt insti. de actio. §. curare.

h *Accipe.* vt quia aliquid indebitè soluisti: & aliquid debitum.

i *Non valere.* quia dixit arbiter pœnā nō peti: in aliis autē tenet.

k *Compromissum est.* scilicet in eum. sed de alio sic: vt. ĭ. eo. non distinguemus. §. de officio. &. §. fin. Accursius.

l *Finiretur.* id est finita esset. sic oritur, id est, ortus est: vt. C. de epis. & cle. l. nulli. & moritur, id est, mortuus est. sic supra, de neg. gest. l. iij. §. hæc verba. & q̄ sic sit exponēdum, patet ex hac litera. Nam si antequam dies finiretur, denuo compromiserunt: prolato die remanebit arbiter: & sic vnum erit compromissum: licet non fuit cautum in proferendo. Si vero post finitum diem, duo erunt compromissa. quod colligitur per hæc verba, secundi, & sequēs. & argum. ĭ. de precario. l. sed & si manente. Sed contra videtur. ĭ. eo. l. Labeo. in fin. j. respon. Nam ibi nondum finito die fuit prolatio facta: & tamen dicitur secundum & primū: sed respectu[d] sideiussorum dicitur: vt ibi dices. Vel dic proprie poni verbum, finiretur: vt. ĭ. de lega. ij. peculium. in fin. ibi, moriente &c. aliter ponitur. ĭ. de ma. testa. qui duos. §. hæc conditio. Et aliud est in precario quàm in compromisso: tunc scilicet cum de die proferenda non conuenit à princ. & hoc velle videtur supra, eo. l. arbiter. j. in fin. & infra, eo. non distinguemus. §. de officio. & in fine huius respon. cæterum si &c. Accursius.

d *Et bene, Bald. & Sal.*

m *Compromiserunt.* i. cōpromittere voluerunt. sic. &. ĭ. de verb. oblig. si stipulatus sum dare. Accursius.

n *Per eum.* dicitur per eum fieri, etiā si iusta causa sit impeditus: vt supra, eodem. l. arbiter. Aliàs dicitur fieri per alium quando est in mora: vt infra, de verbo. obliga. si ex legati. & infra, si certa. peta. quod te. & de vsu. mora. Quid si omnia sint ei nudata, licet non stet per eum? Cogitur forte[e] si sine damno est eius sequens recipere: vt argum. supra, eo. l. iij. §. tametsi. &. l. arbiter.

e *Quia res non est integra. Quæ quæstio. gra. Bal.*

BIU Cujas

simũ esse cogi eum à prętore se quęs recipere. Quæ quæstio[a] ita ꝓcedit, si nihil in priore cõpromisso de die ꝓferẽda cauebatur. Cæterùm si cauebatur*, & ipse ꝓtulit[b], mãsit arbiter[c].

Plenum compromissum dicitur, quando sit de omnibus litibus & quæstionibus: & compromissum generale non porrigitur, nisi ad ea de quibus est iudicatũ: nõ autẽ ad ea de quibus est specialiter actum. Bar.

⁋Plenum compromissum appellatur, quod de rebus [omnibus] controuersiisve[d] compositum est. nam ad omnes cõtrouersias pertinet. sed si fortè de vna re sit disputatio[e]: licet plenum[f] compromissum factũ sit*, tamen ex cæteris causis actiones supereſſe. Id enim venit in cõpromissum[g], de quo actum sit, vt veniret. Sed est tutius, si quis de certa re compromissum factur[9] sit, de ea re sola exprimere[h]. Cõpromisso autẽ non debẽt obtẽperare litigatores, *si arbiter aliquid nõ honestũ[i] iusserit. ⁋Si intra diẽ cõpromissi aditus arbiter, post diẽ cõpromissi adesse iusserit, pœna nõ committetur[k].

Impeditus ex iusta causa, contra petitionem pœnæ est tutus exceptione, si paratus est denuo compromittere. Bartolus.

⁋Si quis ex litigatoribus ideo non adfuerit, quòd valetudine, vel reipubli. causa absentia impeditus sit, aut magistratu, aut alia iusta de causa: pœnam committi[l] Proculus: & Atilicinus aiunt. Sed si paratus sit in eũdẽ cõpromittere, actionẽ de negari[m] [aduersus eũ:] aut exceptione tutũ fore[n]. Sed hoc ita demũ verũ erit, si arbiter recipere in se arbitriũ fuerit paratus. Nã inuitũ [eum] nõ esse cogẽdũ[o] Iulian' libro quarto Digestorũ rectè scribit: ipse autẽ nihilomin' pœna absoluitur[p].

In ea ciuitate ferenda est sententia in dubio, in qua factum est compromissum: vel in continentibus ædificiis, secundum qualitatem personarum. Item citatio facta ad locum inhonestum, non arctat citatum. Bar.

⁋Si arbiter iusit (puta) in prouincia adesse litigatores, cum Romæ esset in eum cõpromissum: an ei impune nõ pareatur, quæritur. Et est verius (quod Iulianus ait libro quarto) eũ[t] locum compromisso ineſſe, de quo[q] actũ sit, vt cõpromittere tur*: Impune igitur ei non parebitur, si aliò loci adesse iusserit[r]. Quid ergo, si nõ appareat de quo loco actũ sit? melius dicetur eum locũ cõtineri, vbi cõpromissum[f] est. Quid tamen, si eo loco, qui sit circa vrbẽ, adesse iusserit? Pegasus admittit valere iussum. quod puto ita verũ esse, si & eius sit auctoritatis arbiter, vt in secessibus[t] soleat agere, & litigatores facilè eò loci cõuenire possint. Sed si in aliquem locũ inhonestũ adesse iusserit, puta in popinam, vel in lupanarium: sine dubio (vt Viuianus ait,) impune[u] ei non parebitur. quã sententiã & Celsus libro secũdo Digestorũ ꝓbat.

Vnde elegãter tractat, si is sit locus, in quẽ alter ex litigatoribus honestè venire nõ possit, alter possit: & is non venerit, qui sine sua turpitudine eò venire possit: is [autẽ] venerit, qui inhonestè venerat: an cõmittatur pœna cõpromissi, an quasi opera nõ ꝓbita[x]. Et rectè putat nõ cõmitti. Absurdũ[y] enim esse iussum in alterius persona ratum esse, in alterius non.

Vbi est pœna, & non dies: admittitur purgatio moræ vsque ad litem contest. vbi vero est pœna & dies, moræ purgatio non admittitur de necessitate: sed si ponte receperit, petitio pœnæ tollitur. Hoc dicit cum duabus. ll. seq. Bartolus.

⁋Intra quãtũ autẽ tẽporis, nisi detur, quod arbiter iusserit, cõmittatur stipulatio, videdũ est. Et si quidẽ dies adiect'[z] nõ sit, Celsus scribit libro secũdo Digestorũ, ineſſe quoddã modicũ[a] tẽpus: quod vbi[b] prætermerit, pœna statim peti possit: & tamen (inquit) & si dederit[c] ante acceptum iudicium[d], agi ex stipulatu non poterit:

XXII. PAVLVS libro decimotertio ad Edictum.

VTique nisi eius interfuerit tunc solui[e].

XXIII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

CElsus ait: Si arbiter intra kalendas Septembres dari iusserit, nec datum erit: licet

a *Quæ quæstio.* scilicet vtrum compellatur, vel non.
b *Protulit.* Ante finitum diem: quod debuit facere: vt supra, eo. l. quo casu. Accursius.
c *Arbiter.* scilicet idem: vt infra, de preca. l. sed si manente.
d *Controuersiisve.* omnibus subaudi, & generalibus verbis. Aliter dicitur verbum, plenũ. infra, eod. lege ita demum. in fine.
e *Disputatio.* quãtum ad eorum intellectum post litis contestationem. Accursius.
f *Plenum* quãtũ ad generalia verba: vt quia res erat communis in qua expensæ factæ, & multa inde recepta dicebantur: ideo quia dixerunt vnusquisque, ꝙ de omnibus, quæ corã arbitro obiecta fuerũt, faciat rationẽ: vnam tamen specié fuerũt prosecuti: vt argu. C. de iudi. l. ij. Vel posset intelligi secundum. l. C. de transact. si de certa. Accursius.
g *In compromissum.* scilicet solum: vt hic, & infra, eo. non distinguemus. §. de officio. & §. fin. &. §. quæsitũ. versi. item si iubeat. Sic & in transactione: vt. C. de transact. l. si de certa. & supra, de transact. l. qui cum tutoribus. Sesus in iudiciis: vt infra, de iudi. solemus. Accursius.
h *Exprimere.* id est protestari: vt infra, de relig. l. at si quis. §. sed interdum. Et sic abundans cautela non nocet: vt. C. de testa. l. testamentum. Azo. & infra, de adi. le. l. si seruo cum libertate.
i *Non honestum.* quia inhonestum dicitur im possibile: vt infra, de condi. insti. si filius. ergo nullius mométi: vt infra, quæ senten. sine app. rescin. l. fin. Et est exẽplum: vt infra, ead. l. §. sed & si in aliquem.
k *Non cõmittetur.* sed nonne iubet solutionẽ fieri postea: vt supra. l. proxi. §. solutioni? Respon. illud facit desiniendo: hic interlocquẽdo. Sic & aliàs inutiliter datur sine itinere hausus ad fontem. vt infra, de serui. rusti. prædi. item. §. fin. Item facit infra, de pœnis. l. fin. Accursius.
l *Committi.* ipso iure stricto.
m *Denegari.* ipso iure.
n *Tutũ fore.* quod est verius: vt infra, de doli exceptio. l. apud. §. si in arbitrum. & infra, de iudi. si prætor in fin.
o *Cogendum.* cum per eum non stetit, sed per litigantem: vt supra, ead. l. in principio.
p *Absoluitur.* & si arbiter non suscipiat.
q *De quo actum.* vt infra, de iudi. l. si locus. & Codice, quomodo & quando iudex. lege, si vt proponis. secunda.
r *Iusserit.* sic non tenentur sequi. supra, de procu. sed & hæ. §. non solum. Quid si sponte iuerunt: sed alii cui præcepto ibi facto non paruerunt? Videtur idem, argu. §. de iu. risdi. om. iu. l. fin.
s *Compromissum.* vt infra de iudi. l. vbi. & de lega. j. cum res. §. sed si res.
t *In secessibus.* i. in aliquibus locis amœnis.
u *Impune.* vt. §. eo. §. compromisso.
x *Opera non præbita.* studio. sic infra eo. non ex omnibus. aliàs aliter dicitur opera: vt. ji. de ope. lib. l. j.
y *Absurdũ.* not. æquitatem in iudiciis & in arbitris seruari. sic. C. de fruct. & lit. expen. l. fin. &. C. de proxi. scri. li. xij. l. in sacris. & supra eo. idem Pomponius. & infra eo. sed interpellatur. in fin. & infra man. l. iij. in fin. & infra fami. ercisc. l. in hoc. Secus in contractibus quandoque: vt infra de act. emp. Iulianus. §. si quis à pupillo. & insti. de auctori. tu. in prin. Accursius.
z *Non sit.* ab arbitro. & in hoc differt à lege sequenti, scilicet Celsus.
a *Modicũ.* quod post condemnationem reis indulgetur: vt infra de iudi. si debitori Alij in arbitrio iudicis: vt. j. de solu. ratum.
b *Vbi.* i. post quam.
c *Dederit.* id est, dare voluerit.
d *Acceptum iudicium.* nomine pœnæ commissæ, non rei petitæ corã arbitro: licet quidam in hoc contradicant.
e *VTique. tunc solui.* No. ergo moram purgari, nisi iudicium sit acceptum per contestationem: vt supra l. proxi. in fi. & nisi interfit actoris: vt hic, & supra, si quis cau. & si post tres. Sed nõne sem per interest actoris tũc solui? Respõ. sic: non tamen dicitur fieri deterius ius in agendo. Sed & solui quandoque non interest sua tunc: imo esset dannum: vt infra, de vsu. ris. l. in fideicommissi. §. cum Pollidius. Sed si vellet reus omnem indemnitatem præstare, nũquid liberaretur à pœna? Forte sic propter æquitatem superioris. l.

BIU Cujas

tem superioris.l. Item facit huic.l.infra, de iure patro.l.si libertus minorem.§. plane.

a *Celsus ait. Postea offeratur.*ſ.diu : vt.ĩ. de verb. oblig.l. ſi ita quis promiſerit.ij.§.Seia.in fin. Vel cum ius actoris ſit factum deterius ex mora, ſecundum M. vt.ĩ.l.ſi cum.§. ſi intra.qui eſt contra. Vel verius hic,ab arbitro fuit dies appoſitus: ibi à lege.Et ſic no.quòd mitius agitur cum lege, quàm cũ miniſtro legis: vt ibi, & hic. Sed arg.contra. C.vt intra cer.tem.l.j. &.C.qui ac.non poſ. l.iij. &.ĩ. de iure pa.ſi libertus.§.plane. Item videtur, quòd & ſi ab homine apponatur dies,poteſt purgari: vt.ĩ. ſi quis cau. & ſi poſt tres.Sed ibi circa præparatoria: hic in definitiua ſententia fuit appoſitus dies: vnde non immutatur hic: vt & arg.ſupra eo. qualem in fin.

b *Datum non eſſe*. ſic eſt in contractibus : vt infra, de act.& oblig. Ltraiectitiæ.§. de illo. &.C.de contrahen.& commit.ſtip.magnam.

c *Non poteſt*.quia ſpõte accipiẽdo renuntiauit:vt.ĩ.ſi quis cau.l.iij. j. reſpon. & infra, de leg.com.l.poſt diem.& infra,de eo quod cer. lo.l.ſin in fine.

d *Contra*. ſcilicet eſt de iure.

e *Vbi dumtaxat*. q.d. non autem fuit dies appoſita:vt.ĩ. eo.l.iij.§.ſi intra.Accurſius.

f *Et valetudine*. vel etiam nolis : vt in fine huius legis

g *Accipere non dem*. hoc ſtatim corrigitur.

h *Sed ipſe*.ſ.Celſus.

i *Duo eſſe arbitri præcepta*.id eſt ſub vno præcepto duo intelliguntur tacite: non tamen ſunt duo:vt.ĩ.de condi ti.& demon.hæc ſcriptura. & de leg. iij. fideicom.§.ſi filio à patre.Alioquin ſi diceres duo, videretur valere hæc ſtipulatio hodie.x.Romę dare ſpondes? cum ſimus Bononiæ,ratione illius partis.quòd ſit dandum: quod tamẽ falſum eſt: vt inſti.de verbo.oblig.§.loca.*ADDITIO*.Dic,quòd ibi in tali ſtipulatione concepta, eſt vitium in parte à principio ratione impoſsibilitatis loci: ideo in totũ vitiatur.hic vero in præcepto arbitri nihil eſt vitioſum:& ideo in totum valet.Bal.

h *Quòd non das*.& ſic poſterior mora nocet:vt hic:&.ĩ.de peri. & commo.rei vindi.l.illud.& de act.emp.ſi ſterilis.§.cum per vẽditorẽ in fin.&.l.ſi per emptorem. Sed an interpellatio exigitur? Reſpon.ſic[a]:vt infra,de verb.obli.l.ſi ſeruum.§.ſequitur.

i *Quantum in ipſo*.ĩ. poſuit de impedimento ſtipulatoris : nunc de impedimento promiſſoris:non tamen bene explicat. Tu ergo dic,quòd ſi promiſſor impediatur caſu fortuito, quò minus pareat interlocutoriæ ſententiæ arbitri,excuſatur: vt.ĩ. ſi cum dies. §.ſi quis ex.Idem ſi definitiue:vt hic. nam ſic in iudiciis ſeruatur: vt.ĩ.ſi quis cau.l.ij.§.ſi quis ſe. quibus arbitria comparantur:vt.ĩ. eo.l.j.at in contractibus promiſſor non excuſatur:vt infra,de verb.oblig.continuus.§.illud.&.ĩ.de nau.fœ.l.fin.

m *Non committi*.vt infra, eo.arbiter kalendis.in fin.Idem eſt in viris quarum curſus nõdum cœpit.impeditur enim ne incipiat

poſtea offeratur[a], attamen ſemel commiſſam pœnam compromiſsi non euaneſcere:quoniam ſemper verum eſt, intra kalendas datum non eſſe[b].ſin autem oblatum acceperit:pœnam petere non poteſt[c],doli exceptione remouendus. Contra[d] vbi dumtaxat[e] dare iuſſus eſt.

Si caſu, vel facto creditoris ſteterit quo minus intra diem pecunia ſoluatur: ex poſteriori mora rei pœna committitur. Bar.

VIdem ait,ſi iuſſerit me tibi dare, & valetudine[f] ſis impedit[g], quo minus accipias, aut alia iuſta ex cauſa : Proculum exiſtimare, pœnam non committi, nec ſi poſt kalendas, te parato accipere non dem[g].Sed ipſe[h] rectè putat,duo eſſe arbitri præcepta[i] vnum, pecuniam dari: aliud,intra kalẽdas dari. Licet igitur in pœnam non committas,quòd intra kalẽdas non dederis, quoniam per te non ſteterit:tamẽ committis in ea parte pœnam, quòd non das[k].

VIdem ait, nihil aliud eſſe[arbitri]ſententię ſtare poſſe, quàm id agere,(quãtum in ipſo[l] ſit,) vt arbitri pareatur ſententiæ. Idem Celſus ait, ſi arbiter me tibi certa die pecuniam dare iuſſerit:tu accipere noluiſti:poſſe defendi, ipſo iure pœnam non committi[m].

XXIIII.PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SEd ſi poſtea ille paratus ſit accipere, non impune[n] me non daturum. Non enim ante feceram[o].

A ſola oblatione:vt.C.de vſur.l.ſi non ſtat per te.nam & hic nondum cœperat pœna deberi.Si vero curſus vſurarũ cœpiſſet:opus eſſet oblatione,cõſignatione, & depoſitione:vt.ĩ.de vſur.l.j.§.fi. &.ĩ.de admi.tu.tutor pro pupillo.§.fi.&.C.de vſur.l.ſi creditrici.& ita contingeret liberatio: vt.C.de ſol.l.obſignatione. Niſi nõdũ perdita pecunia obſignata debitor cõuẽtus vt ſoluat, differat ſoluere: vt.ĩ.de vſur.l. debitor.Vel ibi in ſuos vſus conuertit poſtea. Sed arg.duo ſunt quòd etiam in vſura curſura, vel vitanda neceſſaria ſit cõſignatio: vt.C.de pac. inter emptorem. &.l.ſi à te.&.C.de iure emphy.l.ij. in fi.

n *Sed ſi poſtea. Impune*.niſi perierit pecunia : vt.ĩ. de ſolu.l. qui decem. j. reſpon, Accurſius.

o *Antefeceram*.quod arbiter iuſſerat.Azo.& facit.ĩ. de no.ope.nun. l.prætor. §.penul. Accurſius.

Licet non valeat ſententia : valet prorogatio diei. Item diem prorogare intelligitur cum omnibus qualitatibus præcedentibus:de quibus nihil poteſt mutare. Bar.

XXV.VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

LAbeo ait:ſi arbiter, cum in compromiſſo cautum eſſet, vt[in]eadem die de omnibus ſententiam diceret, & vt poſſet diem proferre: de quibuſdam rebus dicta ſententia, de quibuſdam non dicta, diem protulit : valere prolationem: ſententiæque eius poſſe impune nõ pareri[p]. Et Pomponius probat Labeonis ſententiam. Quod & mihi videtur:quia officio in ſentẽtia functo[q] nõ eſt.

Hæc† autem clauſula, *diem compromiſſi proferre*.nullã aliam dat arbitro facultatem, quàm diem prorogandi:& ideo conditionem[r] primi[ſ] compromiſſi,neque minuere,neque immutare poteſt:& ideo cętera quoque diſcutere, & pro omnibus vnam ſentẽtiam ferre debebit.

In prorogatione termini debent fideiuſſores iterum promittere:vel alii ſimiles adhiberi. Bartolus.

Si per fideiuſſores fuerit cautum in primo compromiſſo: & ſequens ſimiliter proferendum Labeo dicit. Sed Pomponius dubitat,vtrum hiſdẽ,an & aliis tã idoneis. Quid enim, inquit, ſi iidem fideiubere noluerint? Sed puto, ſi noluerint fideiubere: tunc alios nõ abſimiles[t] adhibendos:

XXVI.PAVLVS libro decimotertio ad Edictum.

B

C

D

† *Pau. de Ca. & Adlex.in.l.* 4. *in prin.ĩ.* I. *col. reputãt iſtũ tex.ſin, de quo vide hic,in nouis interpreta. Bolo.Addo vltra viden dum Pe.de* eadem die : & *Ferre. in* ideo ex integro iudi- *propoſito* cabit:vt ſupra eo. quid *ſingulariter* tamen. & reſpectu diei *loquẽtem in* prorogatio valet: & li *forma libel* cet dies prolata ſit: om *li coira plu* nia tamen debent ma- *res reos de*nere in priſtino ſtatu. *bendi in gl.* Vnde ſi in primo com *ſuper ver*promiſſo fuerunt fide- *bo, ſolutio*iuſſores : & in ſequen- *nẽ faceret.* ti compromiſſo debẽt *vbi dat ſin*eſſe fideiuſ.ſimiles pri- *gu. theori*oribus ſi iſti pri.nolũt *cam,ſecun*fideiubere. & eſt ratio, *dum doctri*ne & cæt. *nam noſtri*

p *Non pareri*. quam- *tex.licet de*uis tenuerit prolatio : *eo mẽtionẽ* non tamẽ tenuit pronuntiatio : & ſic pro parte tenuit iudicatum: *non faciat.* pro parte non tenuit. Sed contra,infra,fa.erciſc.l.in hoc. Sol.hic ſunt plura capitula:vnde tot ſententiæ: vt ſupra, eo. quid tamen. ibi,vnum.Vel dic,non eſt definitiuum proferre diem.

q *Functus*. alias non poſſet iterum iudicare : vt hic, & infra de re iudi. iudex.

r *Conditionem*. id eſt conuentionem, vt eadem die de omnibus proferret.

ſ *Primi*.primum & ſecundum dicitur habito reſpectu ad fideiuſſores, qui renouantur, cum primi ad tempus fideiuſſerint : eſt tamen vnum, cum intra diem primi ad tempus prorogetur ſecundum:vt infra,proxi.§.& infra,de precario:ſed & ſi manente. & ſupra, eo.ſi cum dies.j. reſpon. Sic & aliàs dicitur finitum matrimonium quantum ad ſocerum & nurum : non quo ad maritum & vxorem : vt infra de do.inter virum & vxo.l. cum hic ſtatus.§. ſi ſocer nurui.

t *Non abſimiles*. not. æque bonum dandum & recipiendum : vt ſupra, quod met. cau. l. illud. §. penul. & infra, de conſti. pe. l. qui autem. §. penul.& infra, loca.l.ſi quis domum. j. reſpon. & infra, de reli.l.j.§.locum &. C. de præpo. agen.in rebus.l.agentes.

BIU Cujas

a *Ne in potestate.* scilicet, si diceremus alios non debere recipi primis nolentibus se obligare. sic infra, quod vi, aut clá. l.ij. & infra, eo. si quis rem. & l. non distinguemus. §. item si quis. versi. illud. in princ. & supra, de iurisd. om. iudi. l. si idem. §. j.

b *Si decesserint.* sic infra, vt in pos. le. l. plane.

Idem.] CASVS.

Actum erat inter partes, vt arbiter posset prorogare diē. Dicit hic, q̄ arbiter potest hoc casu diē prorogare præsentibus partibus, & etiam absentibus: dū tamen parti absenti manifestet: vel per epistolam hoc denuntiet. [SI HAEREDES.] Habebam plures petitiones, vel vnam contra Titium scilicet, cōpromisimus in arbitrū cum pœna, nisi staremus sententiæ arbitri: non autem diximus de hæredibus, ad quos bona erant peruētura: vel de aliis: postea autem moritur alter nostrum: dicit, quòd extinguitur cōpromissum. Sed pone, cum arbiter iussit me dare, decessi: hæres autem meus paratus erat dare. dicebat Labeo eum non esse admittendum: immo pœnam committi dicebat: qđ falsum est. [STARI.] Si arbiter condēnauit quem absoluere debebat, vel econuerso: stari debet eius sententiæ: quia sibi debet imputare qui talem elegit: & ita vult quidā imperator. [SI PLVRES.] Quatuor erāt arbitri, duo tulerūt vnā sentētiā: puta duo cōdēnauerunt: alij duo absoluerunt. non valet sententia. Sed pone, quòd erant tres, & duo sententiam tulerunt: & alius tertius aliam. hic sententia plurium valebit. Vnde si vnus sententiauit in xv. & alius in x. tertius in v sentētia eius, qui de v. pronūtiauit, valebit. [SI QVIS.] Committitur pœna si stetit per litigatorem, quò minus sententia feratur: siue non pareat dictæ sententiæ, siue prohibeat arbitrum ferre sententiam. [PROINDE.] Cum pœna non promittitur, non potest arbiter iudicare. si non dicat coram litigatoribus, non valet sententia, nisi actum fuerit: quia tunc potest. Ité dicit, quòd ille videtur dicere sententiam coram præsentibus partibus, qui dicit eam coram partibus sapientibus id est, iudicium animi habentibus: aliàs secus est. [SED SI POENA.] Siue certa pœna, siue incerta promittatur, valet compromissum: & agitur contra inobedientem. & hoc dicit cum. l. seq.

c *Vel per nuntium.* secus in dilatione: vt. C. de dila. à procedente. Item not. quòd interlocutoria potest dari per alium: secus in definitiua, nisi in casu: vt. C. de senten. ex breuicu. re. l. ij. in fi.

d *Morte.* vnius litigatoris. Idem si arbiter: vt no. infra, eo. sed interpellatur. in fi. sic & societas: vt instit. de socie. §. manet. aliàs regulariter omnia tenēt hæredes quæ defunctum: nisi speciale cōtra inueniatur: vt infra, de proba. l. si pactum. Sed quid si plures ex vna parte compromiserunt: & vnus eorum decessit? Respō. si causa erat indiuidua, soluitur: si diuidua, aut fuit actum, vt simul de tota, aut de omnibus iudicet: & tunc idem: aliàs nō: ar. §. eo. quid tñ.

e *Paratus sit.* quasi videatur ad solum defunctum pertinere arbitrium: vt nec hæres soluendo possit euitare pœnam, sed sol⁹ defunctus: quod falsum est. nam & hæres soluendo se liberat à pœna: cum sit eadem persona cum defuncto: vt in auth. de iureiuran. à mo. præ. §. j. col. v.

f *Siue iniqua.* dummodo non sit contra leges, & sacras constitutiones, scilicet expresse: vt infra, de ap. l. si expressim. Et sit solēniter lata: vt. C. de senten. l. prolatam. Et dolo arbiter careat: aliàs non est ei necesse stari: vt infra, eodem titulo. l. ita demum. & C. eo. l. arbitrorum.

g *Imputet.* vt. ŝ. de mino. cū mandato. &. j. de insti. sed & si quis. in fi. Sed aliud in iudice ordinario, vel delegato, à quo etiā appellatur si videat iniqua: vt. ŝ. qui satisd. cogan. l. arbitro. In casib⁹ tamē sententiam iudicis, etiā æquo animo ferre debet: licet non sit æqua: vt habetur. C. qñ pro. uo. nō est necesl. in. & C. de asser. tol. l. j. §. j.

h *Diuersas.* quia vnus condemnauit, alter absoluit: vt differat à sequenti casu. Et vt plene habeas, dic, aut sunt impares iudices, vel arbitri: & tunc plurium sententia tenet: vt. ŝ. eo. l. item si. §. fi. & l. seq. Si autem pares, tunc in arbitris non valet: vt hic. In delegatis est in pendenti, donec maior approbet vnam: vt. j. de re iudi. l. duo. In ordinariis, si causa est liberalis, tunc illi⁹ sententia valet, qui pro libertate dedit: aliàs pro reo: vt infra, de re iud. l. inter pares. nisi euidenter iniqua sit, quę pro reo datur: vt infra, de inoffi. testa. si pars. in fi. j. rñ.

i *Maior.* sic supra, de pact. l. maiorem. & precedenti. §.

k *Consensernnt.* nā maiori summæ minor inest: vt hic, &. j. de re indi. inter partes. in fi. & de adi. leg. l. ij. §. fi quis plus quàm. Sed quid si dicit vnus in. v. duo in. x? dicit Octa. prævalere duorum sententiam. Ego contra: imò prævalet sententia in. v. vt hic. Item, an idem in testibus si vnus dicit, hæc res valet. c. & non plus. duo dicunt, immo valet. cc. ego in testibus contra: quia duobus adserentibus adfirmatiuam magis creditur, quàm etiā decē negatiuā proponē tib⁹. Iteē in præscriptione vnus dicit: vidi ipsum possidere per decem annos, alius per. xxx. & tertius dicit per. xl. nunquid stabimus dicto istorū vltimorū? Et certè sic, secundū Ia. Sed & in arbitris consideratur numerus tantum. q.d. non illud adfirmēt, vel negēt. Et tātū valet si dicāt isti, credimus ita pronuntiādū: ac si dicerēt, ita ius dicit: vel, ita est. Nā & si dicat, pronuntio nō debere: valet: vt. ŝ. e. quid tamē. §. si arbiter. quod nō est in testibus: vt. C. de pro. ba. actor. quia de adfirmatiuis tantū. sed arbiter de vtroque. Quid etiam in duobus arbitris, si vnus. v. alter. x. dicat? dicam in. v. valere: vt hic, &. j. de re iudi. inter pares. in fi. Accursius.

l *Quia per eum.* nunc incipit respondere.

m *Committetur.* vt. C. eo. l. ij.

n *Litigatoribus.* non ergo contrahitur eremodicium in arbitrio sicut in iudicio: & in hoc differt. Et est ratio, quia iam cōmissa est pœna: & sic solutum est arbitrium.

o *Promatur.* si est pœna ꝓmissa: vt in singulas causas cōmittatur, potest esse q̄ dicit: aliàs cū sit solutum, quomodo valebit: vt infra, e. nō distinguemus. §. cōpromisso? Vel dic, q̄ erat actum: vt etiā non citata parte: & quod sequitur, pœnā &c. nō refertur ad proxi. §. Vel dic, quando hoc agitur tacitè: videtur agi, vt propter contumaciam: quia non venit, non cadat in pœnā. & quod sub-iicit, pœnam &c. non refertur ad proxi.

p *Committit.* quando hoc non est actum.

q *Quò minus.* & sic tenebit ad pœnā, ac si pronūtiatum esset, & non pāruisset sententiæ. sic. j. de statulibe. l. statuliberos. j. in fine.

Flo. et

Si arbitri pares numero discordant, non valet sententia: aliàs statur dicto maioris partis. Item omnes videntur in minorem sūmam consentire. Bartolus.

Si plures arbitri fuerint, & diuersas[h] sentētias dixerint: licebit sentētię* eorū non stari. sed si maior[i] pars consentiat, ei* † stabitur: alioquin pœna cōmittetur. Inde quæritur apud Iulianum si ex tribus arbitris vn⁹ [in] quindecim, alius [in] decē, tertius [in] quinque cōdemnet, cuius sententiæ* stetur? & Iulianus scribit quinque debere præstari: quia in hanc summam omnes consenserunt[k]. †

Arbiter non potest ferre sentētiam parte absente, etiam per contumaciam, nisi sit actum. Item qui impedit arbitrum sententiare: incidit in pœnam, ac si sententiæ non pareret. hoc dicit. Primo ponit dictū. Secundo, illud probat per rationem, secunda ibi, proinde. Bartolus.

Si quis litigatorum defuerit: quia per eū[l] factū est, quò minus arbitretur, pœna cōmittetur[m]. Proinde sentētia quidē dicta non corā litigatoribus[n], non valebit: nisi in cōpromisso hoc specialiter expressum sit, vt vel vno, vel vtroque absente sententia promatur[o]. Pœnam autem is, qui defuit cōmittit[p]: quia per eum factū est quò minus[q] arbitretur.

Coram aliquo dicitur quid fieri, si est præsens, & intelligit: aliàs secus. Bartolus.

Coram autē dicere sententiā

videtur, qui [eam coram] sapiẽtibus[a] dicit. Cæterũ coram furioso, vel demẽte, non videtur dici. Item coram pupillo[b] non videri sententiã dictam, nisi tutor præsens fuerit. & ita de his omnib⁹ Iulianus libro quarto Digestorũ scribit. Et si quis p̃sens arbitrum sentẽtiã dicere ℞ phibuit[c]: pœna cõmittetur.

Si compromissum est stipulatione vallatum, absque adiectione pœnæ: arbiter cogetur sententiam dicere. Bartolus. B

℣ Sed si pœna nõ fuisset adiecta cõpromisso, sed simpliciter sententię * stari quis ℞misisset: incerti[d] aduers⁹ eũ foret actio.

XXVIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

NOn autẽ interest, certa an incerta summa cõpromissa[e] sit: vt puta *quanti ea res erit.*

Si ab eo petatur ad quem exceptio rei iudicatæ porrigitur, pœna compromissi committitur: aliàs secus. Bartolus.

XXIX. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

ADuersus sententiã arbitri fit, si petatur ab eo, à quo arbiter peti vetuit[f]. Quid ergo, si à fideiussore ei⁹ petatur? an pœna committatur? & puto cõmitti: * & ita Sabinus scribit. Nã[g] τῇ δυνάμει[h] † [qui à fideiussore petit,] à reo petit[i]. sed si cũ fideiussore compromisi[k], & à reo petatur: nisi interfit[l] fideiussoris, [pœna] nõ cõmittetur. C

Is cuius facto solvitur cõpromissum, incidit in pœnã. Itẽ pœna quæ apponitur loco cõtẽptus, potest peti vna cũ principali. Bar.

XXX. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SI quis rem, de qua cõpromissum sit, in iudiciũ deducat: quidam dicũt, prætorẽ non interuenire, ad cogendũ arbitrum sententiam[m] dicere: quia iam pœna non potest esse[n], atq; si solutũ[o] est cõpromissum. Sed si hoc obtinuerit[p]: futurũ est, vt in potestate ei⁹ quẽ pœnitet cõpromisisse, sit cõpromissum eludere[q]. Ergo aduersus eum pœna cõmittenda est, lite apud iudicẽ suo ordine peragenda[r]. D

Pœna compromissi habet in se tacitam conditionem, vt contra eius exactionem doli obiiciatur exceptio. Bartolus.

XXXI. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

ITa demũ autẽ cõmittetur stipulatio, cũ aduersus[s] eã quid fit: si sine dolo malo stipulãtis factũ est. Sub hac em̃ cõditione[t] cõmittit stipulatio, ne quis doli sui præmiũ ferat[u]. Sed si quidẽ cõpromisso adiiciatur: *vt si quid dolo ī ea re factũ sit*[x]: ex stipulatu cõueniri, qui dolo fecit, potest. Et ideo si arbitrum quis corrupit, vel pecunia, vel ambitiõe: vel aduocatũ diuersæ partis, vel aliquẽ ex his, quibus causam suã cõmiserat[y]: ex doli clausula poterit conueniri: vel si aduersarium callidè circumuenit. Et omnino si in hac lite dolosè versatus est: locum habebit ex stipulatu[z] actio. & ideo si velit de dolo actionem[a] exercere aduersarius[b]: non debebit, cũ habeat ex stipulatu actionẽ. Quòd si huiusmodi clausula in cõpromisso asscripta non est, tunc de dolo actio, vel exceptio[c] excep. do. quia non incidi in pœnã. & hoc cũ de dolo nihil diximus: habebo ex stipulatu act. non aũt possem agere de dolo. si aũt de dolo nihil dixim⁹: hoc casu si dolus cõmittatur, datur de dolo act. vt in. j. rñ. hui⁹. l. dixit. In fine dicit, q̃ illud compromissum q̃ habet intentionem doli, i. ne dolus committatur, planum est.

---

a *Coram sapientibus.* id est, habentibus plenum animi iudicium. Accoram suo iudice terminabitur lis illa.

b *Pupillo.* quid de adulescẽte? dic idẽ qđ in pupillo, si habet curatorẽ: aliàs nõ: vt. C. de in integ. re. mi. si curatoré. Et sic non tenet hic arbitriũ in præiudiciũ pupilli, sed in aliorũ, puta fideiussorũ præiudiciũ fieri potest: vt. j. eod. si pupill⁹. Vel dic, q̃ hic compromissum fuit cũ tutore: cũ eodẽ ergo finiri debet: ibi sine eo. At denũtiatio in causa euictionis, etiam pupillo fieri potest: vt. j. de euic. l. si dictum. ş. fi.

c *Prohibuit.* & sic ℞pbibuit cũ effectu, vt nõ feratur sententia: aliàs nõ nocet: arg. ş. quod quisque iur. l. j. in fine. Sed si ei nõ paret, tenet ad pœnã: ideo quia nõ paret: nõ qa ℞phibuit.

d *Incerti.* i. cõditiõe certi, quæ datur ad incertũ, id est ad interesse. sic. ş. si quis ius voc. non ierit. l. fin. Alij dicunt, q̃ ex stipulatu: vt insti. de verb. obli. ş. j. & pe. Sed an hic, cõpelatur pronũtiare, cum nõ sit pœna promissa? Pe. dicit, q̃ nõ: vt. j. eo. non distinguemus. ç. j. Io. cõtra: vt ar. j. l. proxi. Accursius.

e *NOn autẽ. Compromissa.* nã vtrobique tenet arbitriũ: sed in agẽdo est differẽtia, vt dicũt, vt in altero agatur ex stipulatu: altero cõditione certi: q̃ non est verũ: vt. ş. ş. dixi. Item ar. cõtra. hinic. l. insti. de leg. ş. tutor. & j. de testa. tu. l. tutor incertus.

f *Vetuit.* vel ab hærede eius, cum sit eadem persona.

g *Nam.* interpretatio, nam qui à fideiussore petit.

h *Nam etenim.* id est, quando à fideiussore petitur.

i *Petit.* id est petere videtur. Et sic videtur fieri, quod per obliquum fit: vt. j. de condit. insti. quæ sub conditione. ş. pe.

k *Compromisi.* scilicet ego actor.

l *Interfit.* veluti si in rẽ suã: vt. ş. de pac. l. sed & si fideiussor. vel si erãt socij. j. de lib. leg. l. si quis reũ. Sed nõne idẽ ecõtra in reo: vt si à fideiussore petatur, nõ aliàs cõmittat actor pœnã, nisi rei interfit? Rñ. sic: vt. ş. de pac. l. q̃ dictum. & l. fideiussoris. Sed ideo in hoc casu tm̃ dicit hoc, q̃ raro cõtingit itereſſe fideiussoris à reo nõ peti: sed ecõtra sæpe: arg. ş. de legi. & sena. l. nam ad ea.

Si quis.] CASVS. De quadã quæstione, quæ erat inter me & te, iuimus ad arbitrũ, & compromisimus cũ pœna: postea autẽ alter nostrũ dicesit ab arbitro: & corã iudice aduersariũ vocauit. fuerũt quidã sapiẽtes, qui dixerũt in isto casu, q̃ nõ debet arbiter sententiã dicere. & hoc bene dixerunt: nec etiam pœnã cõmitti: sed in hoc male. nã si pœna non cõmittetur: quilibet sic posset arbitrũ eludere: maxime. s. ad iudicium prouocando. quod esse non debet. committitur ergo pœna, & finitur arbitrium: sed tamen

m *Sententiam.* & in hoc bene.

n *Non potest esse.* & in hoc male.

o *Solutum.* s. aliis modis: vt. j. eo. nõ distinguemus. ş. cõpromisso.

p *Obtinuerit.* scilicet vt pœna non committatur si ad iudicium ventum fuerit.

q *Eludere.* quod esse non debet: ar. j. de iudi. si prętor. & ar. ş. e. ne in potestate. & ş. de iurisdom. iudi. si id. ş. j.

r *Peragenda.* & sic si res seruat si habet ius: & pœna petiť. Sed cõtra prout ponitur casus in reo: vt. j. pro socio. l. si quis à socio pœnã. & l. q̃ si ex stipulatu. & j. de act. emp. prædia. & j. de do. excep. apud. ş. Labeo. Sol. dicũt quidam, q̃ hic min⁹ fuit in pœna quàm in debito. vnde agitur ad residuũ tantũ. hanc reproba: vt j. e. nõ distinguem⁹. j. rñ. Tu dic, referre an pœna succedat loco rei vt tũc altero sit contẽtus actor, vt legibus p̃dictis, an nõ: vt hic. nã loco contẽptus arbitri promittitur hæc pœna[a]. & tunc vtrũq; potest peti: vt hic, & in auth. de iud. ş. qui vero multę. versi. & quia cognouim⁹. col. vj. siue sit actor, siue reus, qui arbitro non pareat. Item quid erit ecõtra si pri⁹ ad iudicem quis iuit. postea ad arbitrum: & tũc ad iudicẽ redit: an potest denegare iurisdictionẽ suã iudex? Rñ. non, vt in auth. de ap. col. viij. ş. deiceps. Ac.

a *Ista sequitur Bar.*

Ita.] CASVS. Ego & tu compromisim⁹ in aliquem de aliqua quæstione, quæ inter nos erat. tu dolo fecisti, vt sententia ℞ te daretur: vel fecisti me teneri ab aliquo vt non veniré. si tu petis pœnam, cum non paream sententiæ: repelliam te excep. do. quia non incidi in pœnã. & hoc cũ de dolo nihil diximus: habebo ex stipulatu act. non aũt possem agere de dolo. si aũt de dolo nihil dixim⁹: hoc casu si dolus cõmittatur, datur de dolo act. vt in. j. rñ. hui⁹. l. dixit. In fine dicit, q̃ illud compromissum q̃ habet intentionem doli, i. ne dolus committatur, planum est.

s *Aduersus eam.* scilicet sententiam arbitri.

t *Conditione.* cum effectu: non tamen est conditionalis: nam tacita conditio non facit rem conditionalem: vt infra, de condi. & demon. l. conditiones extrinsecus. Si enim esset conditionalis vere, cum non committeretur dolo commisso: nunquàm exceptio doli, vel actio ex stipulatu pro dolo locum haberet: quod est falsum: vt infra subiicit. & de hoc dixi. ş. de pac. item quia conuentiones. Vel dic, non committitur cum effectu.

Cõditio tacita nõ facit rem cõditionalẽ.

u *Ferat.* vt hic, &. ş. si quis cau. si duo. &. j. de iure fis. l. ij. ş. senatus. in fi. ş. &. C. de transac. l. transactione. ij.

x *Factum sit.* tantum dari debeat.

y *Commiserat.* aduersarius.

z *Ex stipulatu.* actio posita loco actionis de dolo.

a *Actionem.* scilicet actor. & hoc absoluto reo per dolum.

b *Aduersarius.* i. qui stipulatus est dolum non committi.

c *Exceptio.* s. reo. & hoc si per dolum erit condemnatus. Vel dic,

dic,in vtroque casu idem,vt reo detur exceptio doli contra petitionem pœnæ,& actio de dolo ad cætera damna, quando actor dolum commisit.& econtra si reus dolo est absolutus,datur actori tam exceptio doli contra petitorem pœnæ,quàm de dolo actio ad cætera damna.Aliæ autem expositiones, quæ hic præcedunt, videtur stare non posse.s. principium istius glo.& alia præcedens. s.actori &c. Nã quod dicit in prin.istius glo. q detur exceptio reo quando fuit condemnatus per dolum actoris:videtur velle,quòd actor agebat actione in factum ex re iudicata. Sed certe illa actio in factum ex re iudicata non datur ex sententia arbitri. Vel potes dicere quòd bene stent illæ glo.& quod dicit exceptionem.s.si conueniatur ad pœnam. Sed cum corruptus est aduocatus,nonne datur restitutio:vt.C.de aduo.di.iu.l.j. Cur ergo de dolo actio datur:vt.ff.de dolo.l.ij.§. idé Pompó? Respó. datur de dolo in aliis casibus.ff. positis, non etiam hic. Vel datur de dolo non ad rem, sed ad cætera damna:vt diximus.ff. de dolo. l.& eleganter.§.si dolo malo procurator.Idem quando per pecuniam est lata sententia, nonne ipso iure est nulla.C. quando prouo.non est necess.l. venales? Respon. aliud in compromisso quàm in iudicio.Vel dic,quòd ipso iure est nulla talis arbitri sententia. Quod autem dicitur reum habere exceptionem, verum est: quia non agitur ex sententia,sed ex stipulatione pœnali.

locum habebit. Hoc autem compromissum plenum est, quod & doli clausulæ habet mentionem[a].

XXXII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

NOn distinguemus in cõ- promissis, minor, an maior[b] sit pœna,quàm res, de qua agitur. ¶ Non cogetur arbiter sententiam dicere, nisi pœna[c] cõpromissa sit. * Si mulier alieno nomine cõpromittat:nõ erit[d] pœna cõpromissa[e] * ppter exaudiẽdus non es. sic enim fieret præiudiciũ petitioni hæredit. [*DES.*] Pone: de quadã cõtrouersia quæ inter me & te vertebatur,compromisimus in arbitrum.conuenit autem, vt diem proferre posset. dicit, q si iste arbiter diẽ protulerit, ad petitionem alterius partis hoc facere poterit: & qui nostrum cõturbauit,in pœnam incidit.Et iste.§. intelligitur cum cautela fuit ab initio dictum de die proferenda: & cum instaret dies, & non loqueretur arbiter de diæta,volebat diem proferre: debent litigatores consentire:& si vnus consentit,& alter non,committitur pœna:ergo in ipso actu prorogandi debent litigatores consentire: licet ab initio conueniat. Vel dic, vt hic no. in glo. [*SI ARBITER.*]Si celet se arbiter quòminus sententiam ferat: debet requiri, vt si nolit parere, puniatur. [*CVM IN PLVRES.*] Planum est:[*CVM QVIDAM.*]Si arbiter fuit inimicus ex causis postea superuenientibus: & nihilominus ferat sententiam:si petatur pœna,potest opponi doli mali exceptio.& videtur ista exceptio quædam species appellandi,quamuis non posset appellari.ita quidã imperator dicit.[*DE OFFICIO.*]Planum est quod hic dicit. nam arbiter formam compromissi sequi debet:nec excedere debet tantum formam compromissi, sed præmanibus habere debet.[*QVAESITVM.*] Quærebatur inter quosdam sapientes, an omnis sentẽtia arbitri teneat.& dicit non omnẽ tenere.nam si dicat arbiter vt iterum compromittant partes in eum vel alium,vel forte eos ad iudices remittat:sine dubio tali sentẽtiæ non erit parẽdum:nec valet talis sentẽtia: nec committitur pœna.nam sic nullus erit finis litium. Nam sic ille arbiter posset eos remittere:& sic vsque in infinitum. Nam pone:orta fuit discordia inter me & te,de traditione cuiusdam fundi: vel de quadam satisdatione quam dicebam te præstare debere: & cõpromisimus in Titium: ille autem sententiauit,vt ista fierẽt arbitrio Mæuij. sine dubio dicebat quidam sapiẽs huic sentẽtiæ non esse parẽdum:quia sic vltra modum durarẽt arbitria: & contingeret aliquando,quòd eos remitteret ad alium inimicum eorum: debet itaque arbiter dirimere controuersiam inter litigantes.non autem debet causam differre aut prorogare: attamen si hoc fuerit compromissum cuius.s. arbitratu satisdetur, veluti quòd fideiussores idonei essent:bene tenet cõpromissum. Item si arbiter pronuntiauit sibi alium coniungendum, non valet sentẽtia.& est ratio,nam &c.[*SI DOMINI.*]Ego & tu de quadam lite quam habebamus compromisimus:& pœnã stipulati fuimus si arbitri sententiæ non starẽtur.si postea procu. constituamus, potest arbiter iubere nos adesse causæ:vel etiam illos procuratores.[*SED SI ET HAEREDVM.*]Compromisimus hoc modo,vt etiam vno nostrum mortuo nihilominus remaneat cõpromissum.vtrũ hæredes nostri compellantur venire ad arbitros? Respon.quòd sic.[*ARBITRI.*]Petebam à Titio.x. constitui procuratorem contra Titium.procurator meus & Titius compromiserunt in arbitrum. Titius petebat à procuratore meo vt caueret de rato,id est,quòd ego dominus haberem ratum.Et respon.quòd non debet cauere:quia sufficit quòd pœna committatur si non habeam ratum.[*ARBITER.*]Si compromittatur in arbitrum,an diẽ possit proferre? certe arbiter non potest iubere partibus aliquid extra diem in qua est constitutus: & aliàs non tenentur ei partes parere.

Compromissum triplici ter dicitur plenum.

a *Mentionem.*quandoque dicitur plenum.i. validum: vt supra, eo.idem Pomponius.§. si vero. quandoque quia fit de omnibus controuersiis:vt supra,eo.l.si cum dies.§.plenũ. quandoque quod continet doli mentionem:vt hic. Accursius.

Non distinguemus.][*CASVS.*]Nõ est vis,sit maior pœna quàm res principalis,vel minor.nã planũ est.[*SI MVLIER.*] Non valet compromissum si pro alio compromisit mulier: quia intercedere videtur: & sic iuuatur Velleiano. Valet ergo si alius compromittat pro alio,cum videatur speciale in muliere: ar.j.ad munici.l.j.[*SVMMA.*]Si compromissum est solutum,quod cõtingit pluribus modis, non cogitur arbiter sentẽtiam dicere. Sed quid si sit factus sacerdos arbiter? soluitur compromissum,& non cogitur sententiare. sed si post sacerdotium fiat arbiter, cogitur, & secundum hanc lecturam non debet ibi esse. §. compromisso. fed ibi,sacerdotio.secũdũ Io.quod melius est.[*ITEM NON.*] Non cogitur arbiter si fuerit transactum super causa.[*IVLIANVS.*]Item dicit, quòd si de criminibus compromittatur, non valet cõpromissum : nec cogitur arbiter sentẽtiam dicere.& hoc quod dicitur in genere,ponit in specie:veluti de crimine adulterij,sicariorum &c.[*DE LIBERALI.*]Dicit hic,quòd si moueo seruo meo quæstionem super libertate sua,& super hoc compromisimus in arbitrum:quòd compromissum non valet:& non cogitur arbiter sententiam dicere: & exemplificat, siue de ingenuitate &c.Idem in populari actione:vt arbiter non cogatur dare sententiam.Item dicit,quòd si seruus cõpromisit cum alio seruo,non valet compromissum:ideoque arbiter non cogit sententiam dicere.Idem si liber compromisit cum seruo: nam liber nõ tenetur.[*ITEM SI QVIS.*]Iste.§. tres casus ponit.Primus casus est de quadam quæstione quæ erat inter me & te, & vertebatur Romæ,compromisimus in aliquem arbitrum : postea autem veni ad Ro.in legatione quadã: & ibi inueni tam arbitrũ, quàm aduersarium cum quo cõpromiseram. nolebat ille aduersarius vt arbiter ille sententiaret,& sentẽtiam diceret.dicit, quòd sententiam non debet dicere.nec etiã cogi debet.Vel dic aliter hũc primũ casum.pone sic:dũ esset aliquis in prouincia:puta Boñ.cõtraxit ibi: postea venit Romã, & ibi de cõtractu siue de quæstione quã habuit in prouincia,cõpromisit in arbitrũ.iste arbiter postea reuersus est in prouinciã. deinde rediit Romã causa legationis. quæritur vtrũ arbiter cõpellatur dicere sentẽtiã? Et respõ.q nõ: sicuti nõ cogeretur respõdere vel exercere si litẽ esset cõtest.ante legationẽ,si postea dũ esset ĩ legatione, diceretur ei vt litẽ exerceret.& cũ esset in legatione, non cõpelletur exercere litẽ quam esset contest.ante legationẽ. Itẽ si legatione durante cõpromisit legatus iure cõmuni dicere sentẽtiam,arbiter cogetur.& non recte dubitãt,qui dubitãt vtrũ esset prætor eum coacturus,vel nõ. sed non est dubitandum:quia bene possunt cogi stare arbitrio.& hoc in secunda parte.In tertia autem redit ad primum casum.pone quòd iste legatus vult,vt arbiter dicat sententiam de eo super quo ante legationem compromisit,& dicit quòd audiendus erit: & in aliis quæstionibus debebit se defendere.[*SI IS.*]Orta fuit controuersia inter me & te de re quadam,vel etiam de possess.de-

b *An maior.*immo videtur distingui:vt.j. pro so.l.si quis à socio. quæ est contra.Sed ibi de pœna quæ loco rei succedit:hic loco contemptus:vt dixi.ff. eo.l. si quis rem. Item etiam in hac pœna videtur,quòd interfit:vt.j.de excep.doli.l.apud. §. item quæritur.quæ est contra.Sed dic ibi casum, quòd vere sexcẽta debebantur : sed centum tantum credebat actor sibi deberi:& pro eis fuit stipulatus pœnam.& sic non ob. Vel non petitur pœna: non quia non valebat arbitrium eo quòd sit pœna minor : sed quia non iudicauit de toto de quo erat compromissum.

c *Pœna.*vel aliquid loco pœnę:vt.ff.eo.l.litigatores.§.quod ait. vel etiam simpliciter sentẽtię stari,vel interesse si non steturvt.ff. eo.diem.§.fi.&.l.seq. Accursius.

d *Non erit.*id est non videtur esse.

e *Compromissa.*quia non videtur fieri, quod vitiose fit: vt.ff.qui satisda.cog.

satisfda.cog.quotiens.secus in alio.Accursius.

a *Summa.*id est maxima, siue regula.Accursius.

b *Nullum.*vt quia sine pœna.

c *Pendeat.*propter incertã cõditionẽ: vt.ff.e.litigatores.§.fi.Ac.

d *Deficiat.*vt quia ad tẽpus fuit promissa, vel acceptilatione sublata: vt.ff.e.Põni[e].

e *Cõpromisso.*in libro Iohic non est.§.& cõtinua, compromisso soluto &c.& erit ibi, sacerdotio &c.Vel legas cũ.§.& sic sequẽs quæstio cũ pluribus modis est solutũ cõpromissũ &c.sacerdotio &c.

f *Die.* vt.ff.eo.si cũ.§. plenum.vers.si intra.

g *Morte.* vt.ff. eo. diẽ proferre.§.j.

h *Acceptilatione.* vt ff.eo.Pomponius.

i *Iudicio.* vt. ff. eo. si quis rem.

k *Pacto.*de non petẽdo.item commissione pœnæ: vt infra, eo. si duo.in fi.

l *Vacare.*ab aliis factis.Accursius.

m *Oportet.*vt.C. de episco. & cle. omnes. in prin.& in auth.vt cle. apud p.epi.§. j.col.vj.

n *Ferre debet.*No.ali quid vitiari licet perueniat in eum casum à quo incipere potest. & sic legatum alimentorum desinit deberi si legatarius amisit ciuitatem, & tamen post potest ei relinqui: vt.j.de ali.& ciba.lega.l.solẽt. &.l.is cui. &.j. de his quæ pro nõ scrip.l.iij. Sed opponitur.ff. de capi.de.l.legatum. So.vt d.l.solent.Item & liber tum potest quis assignare filio emancipato. & tamẽ si assignatur prius filio existenti in potestate: si emancipetur, annihilatur assignatio: vt insti.de assig.lib. §. datur autem.&.j.de assig.lib.vtrum.Item no. quod quædam vitiant iam facta quæ non impediunt facienda: ar. contra.j. de excu. tut. tutor petitus.&.l.spadonem.§.scire.&.j.de petitiõr. sed & si lege.§. de eo.&.§.quod si.&.ff. de his qui sunt sui vel alie.iur.patre.& ibi plene dixi.in glo.retinere.

o *Litigantium.*veluti propter fructus & partus : vt.j.de rei vin. l.vtique.non autẽ propter stipulationem de euic.cum sententia arbitri in hoc non proficiat: vt.j.de euic.si dictum.§.j. sed ad iudicem propter hoc itur: vt infra, iudi.sol.si seruus.Accursius.

p *Si per errorem.*multo magis si ex certa scientia.sed hic poterat dubitari propter bonam fidem.

q *Famoso delicto.*criminaliter, siue sit publicum, siue priuatum delictum, de quo etiam criminaliter agitur: vt.j.de pri.deli.l.fin. si autem ciuiliter, potest compromitti, licet sit famosum iudiciũ: non tamen sentẽtia arbitri infamat: vt.ff.de his qui no.infa.l.quid ergo.§.cum autem.vers. ex compromisso. Et est ratio quare in criminali non possit compromitti: quia quilibet solueret pœnam pecuniariam.vt corporalem euitaret : & propter eandem ratio-

ff. Vetus.

A nem prohibetur transactio in eisdem, præterquam in casibus: vt C. de transac.l.transigere.

r *Executionem.*i. effectum pro pœna. pro re enim & si sententia valeret, non tamen mandaretur executioni.Accursius.

s *De liberali causa.*vt maiores.ff.præsides: vt.C.de peda.iu.l.ij.

interessionem. ℣Summa[a] rei est, vt prætor se non interponat: siue initio nullum[b] sit compromissũ, siue sit, sed pẽdeat[c] an ex eo pœna exigi potest: siue postea deficiat[d] pœna, cõpromisso[e] soluto die[f] morte[g], acceptilatione[h], iudicio[i], pacto[k]. ℣Sacerdotio obueniente, videbimus, an cogatur arbiter sententiam dicere. Id enim non tantum honori personarum, sed & maiestati dei indulgetur: cuius sacris vacare[l] sacerdotes oportet[m]. Cæterum si postea suscepit, iste quoque omnimodo sentẽtiã ferre debet[n]. ℣Itẽ non est cogendus, si de negotio transactum est: vel homo mortuus est, de quo erat cõpromissum, nisi si posteriore casu aliquid litigantium[o] interfit.

De causa meri & mixti imperii, vel de causa status, non potest compromitti.l.h.d. cum.§.seq.Bartolus.

℣Iulianus[p] indistinctè scribit, si per errorem[p] de famoso delicto[q] ad arbitrum itum est, vel de ea re de qua publicum iudicium sit constitutum, veluti de adulteris*, sicariis, & similibus: vetare debet prætor sententiã dicere : nec dare dictæ exsecutionem[r]. ℣De liberali causa[s] compromisso facto, rectè non compelletur arbiter sententiã dicere: quia fauor libertatis est vt maiores iudices habere debeat. Eadem[t] dicenda sunt, siue de ingenuitate[u], siue de libertinitate[x] quæstio sit, etsi[y] ex fideicõmissi causa libertas deberi dicatur. Idem dicendum[z] est in populari actione.

Non valet compromissum factũ à seruo, nec arbiter cogitur sententiare.Bartolus.

℣Si seruus cõpromiserit[a], non cogendum dicere sententiam arbitrum: nec si dixerit, pœnæ exsecutionem dãdam de peculio putat Octauenus. Sed an si liber cum eo[b] compromiserit: executio aduersus liberum[c] detur, videamus. Sed magis est vt non detur[d].

Legatus tempore legationis, cogitur coram arbitro litigare illis casibus quibus coram iudice ordinario cogeretur: & nõ aliter.Bartolus.

B ℣Item si qui Romæ[e] compromiserit, mox Romam in legationem venerit[f]: non est cogendus arbiter sententiam dicere, non magis quàm cogeretur, si litẽ ante contestatus esset, nunc eã exercere. Nec interest, tunc quoque in legatione[g] fuerit: an non. Sed si nunc in legatione[h] cõpromittat, puto cogendum arbitrũ sententiam dicere: quia & si iudiciũ sponte accepisset, cogeretur peragere. Sunt tamen qui de isto non rectè dubitãt: qui vtique nullo modo dubitabunt si de ea re in legatione compromisit, quam in legatione contraxit: quia & iudicium eo nomine accipere cogeretur[i]. Illud in prima[k] specie potest discrepici, an si antè compromisit legatus, cogendus sit arbiter sententiam dicere, si ipse legatus postulet. Quod prima ratione poterit videri iniquũ, vt in ipsius potestate sit. sed hoc tale erit, quale si actionem velit dictare. quod facere ei licet[l]. Sed compromissum istud comparabimus ordinaria actione*: vt non aliàs audiatur desiderans vt arbiter sententiã dicat, quàm

D si se defendat[m].

Inter petitorem & possessorem hæreditatis, debent silere lites speciales etiam coram arbitro.Bartolus.

℣Si is faciat controuersiam

t *Eadem.*inter se nõ: quod.ff. quia.ff.in genere, sed hicĩ specie dicit.

u *De ingenuitate.*i. libertate & seruitute.

x *Libertinitate.*ff.& ingenuitate.

y *Etsi.*i. quamuis.

z *Idem dicendum.*scilicet vt non compellatur sententiam dicere. Et est hic ratio, ne occasione pœnæ omitteretur faciendum quod fieri cuilibet expediret. sed an idẽ in asscriptitiis & similibꝰ? Respõ. sic, vt habetur. C.de agri.& cen.l.ne diutius. lib.xj. idem de matrimonio : idem de conuersione & monachatione, vt de his nõ possit compromitti. idem forte de qualibet causa in qua vertitur merum vel mixtum[a] imperiũ, nisi forte icidat: vt no. supra eo. idem Pomponius.Accursius.

a No. quãdo arbiter in multis casibus iudici æquiparatur: intellige non habẽti merum & mixtum imperium: vt in hac glo.

a *Si seruus compromiserit* cum alio seruo.

b *Cum eo.*scilicet seruo.Accursius.

c *Libertum.* qui compromisit eum seruo.

d *Vt nõ detur.*Ne claudicet arbitrium: vt supra eo.si cum dies.§.penul.Accursius.

e *Item si quis Romæ.* tres sunt casus. Primus, quando ante legationẽ cõpromisit legatus: siue tunc erat in villa: siue in alia legatione absista: vt tunc arbiter nõ procedat. Secũdus, quãdo in eadem : vt tunc procedat sicut si contraxisset: vt infra, de iudi.l.ij.§. omnes . Tertius, redit ad primum: vt quando non debet procedi, si legatus tamen velit procedere : auditur enim si se defendat, aduersus omnes: vt hic, & infra, de iudi.l.ij.§.sed & si agãt.

**vulg. comparauimus ordinariæ actioni*

f *Venerit.* dictus litigator qui compromisit.

g *In legatione.*quando compromisit: dummodo non sit in legatione alia quæ postea obuenit. aliàs quod sequitur, cõtrariũ esset.

h *Sed si nunc in legatione.*ff.eadem.

i *Cogeretur.*ff.certe.&.ff.idem. nam dicitur non recte &c.&.j.de iud.l.ij.§.legatis.vers.i. cæterum.ibi, exceptis.

k *Illud in prima.*quando ante legationẽ Romæ cõpromisit.Ac.

l *Licet.*sic ergo postulat procedi.

m *Defendat.*contra omnes.ff.vt modo dixi. Alij dicunt, quòd tantum contra eum contra quẽ agit : & de inchoatis controuersis tantum. Nec ob.d.l.j.de iudi.l.ij.§.sed & si agãt.&.C. de sen. & interlo. omnium iud.& consequenter. quia illæ in iudice ordinario vel delegato habent locũ. hic secus in arbitro, qui nullã habet iurisdictionẽ quę possit prorogari: vt.j.de iudi.l.ait prætor.

x *Hæreditatis.*

a *Hæreditatis.* s. eius cum quo compromisit.
b *Compromiserat.* de lite fundi alicuius.
c *Præiudicium.* videlicet qualequale. si enim contra eum possidentem hæreditatem, & contendentem se hæredem arbiter pronuntiaret: ergo non videtur hæres esse. si enim hæres est, damnari non debet. si pro eo pronũtiaret, fieret præiudiciũ ei à quo absolueretur: vnde arbiter pronuntiare nõ debet. sic &. C. de pe. hære. l. fi. in prin. &. ĵ. de pe. hę. diuus. in fi. &. l. si quis libertatẽ. in prin. &. ĵ. de iud. per minorẽ. Itẽ hoc intellige, quando actum est vt non finiatur morte: vt. s̈. eo. diẽ. §. j. Item quando & arbiter habet potestatem prorogandi diem: vt. ĵ. eo. §. fi. &. l. non ex. §. fi.

casum ponit.

d *Dies cõpromissi.* Dic casum, quòd partes de die proferenda pactæ sunt ab initio. necesse est ergo diem proferri: necesse dico, quantum ad paciscentes. Nã si alius vult diẽ prorogari, alius necesse habet consentire: nec cõtradicere potest quin cadat in pœnam. Sed arbiter necesse non habet consentire: nam si

**parnerit*

†*Cõcor. & facit quod no. in. l. si plurib. j. de lega. 2. *Flo. eo*

prorogationes iuste peti consideret: vtpote cũ negotiũ intra illud tẽpus finiri nõ possit propter instrumenta & testes absentes vel aduocatos, cõsentire debet: aliàs si calumniose peti sciat, scilicet vt innocentes fatigentur: omnino negat. Dic ergo sic: dies compromissi proferri debet, non tamen semper. i. totiens quotiens necesse est eã proferri ex conuentione. necesse dico quantũ ad partes, non quantum ad arbitrum: vt ex hoc imponatur ei necessitas ꝓrogandi: sed tunc debet prorogari cum necessitas est prorogandi iussu arbitri. hoc autẽ necesse quantum ad partes refertur, vt consentire necesse habeant: & si non consentiant, pœna committatur. s. vni contra alium litigatorum. Sed nonne fit prorogatio inuito vtroque vel altero, cum sic pacti sunt vt fieret: & arbiter consentit nunc vt fiat: vt infra, eo. l. arbiter ex compromisso? Cur enim vtriusque consensus bis exigitur? Respon. non fit ideo quia primo pacti sunt non vt fieret: sed vt fieri posset. s. voluntate arbitri, & omnium. Secundo vero, consentiunt, vt fiat prorogatio. Primus ergo consensus tantum præstat arbitro quantum haberet si iudex esset delegatus: sed delegatus proferre non posset sine consensu eorũ: vt. ĵ. de iud. l. ij. §. sed si iudex. ergo nec iste: sed tamen quia facta non est prorogatio, committitur pœna contra eum qui non consentit: cum si hoc non fuisset appositum vt proferri posit, impune non pareretur: vt. ĵ. ea. l. §. fi. &. l. antepe. porro si neuter consentiret, pœna nulla cõmitteretur. quis enim peteret: vt. ĵ. eo. l. arbiter kalendis. Vel si velis dicere, diem prorogari inuito vtroque: expone hæc verba, ne cõmittatur pœna. s. contra eum qui non consensit in prorogatione & postea per hoc non venit ad causam. Accursius.

hæreditatis[a] qui cum defuncto compromiserat[b]: futurum est præiudicium[c] hæreditati, si arbiter sententiã dicat. ergo interea inhibendus est arbiter.

Si dictum est in compromisso de prorogatione, ista conuentio prorogationem non facit nisi sequatur iussus iudicis. h. d. Vel sic: Promissio de prorogando, prorogationẽ nõ facit, nisi subsequatur prorogatio. Barto.

¶ Dies compromissi[a] proferri potest non cum ex conuentione [partium,] sed cum iussu arbitri eam proferri necesse est, ne pœna committatur.

Arbiter se occultans, per iudicem potest citari & multari. Bartolus.

¶ Si arbiter sese celare tentauerit, prætor eum inuestigare debet[e], & si diu non apparuerit*, multa aduersus eũ dicenda est.

Dictio, quilibet, est distributiua: dictio, omnis, est collectiua. h. d. Vel sic: Dictio, quilibet, distribuit actum in quemlibet separatim: dictio, omnis, coniunctim. Bartolus.

¶ Cum †in plures compromissum est ea conditione, vt [si] quilibet vel vnus dixisset sententiam, ei* staretur absentibus cæteris: nihilominus qui præsens est, cogetur[f]. At si ea conditione, vt omnes dicant[g] vel quod de maioris partis sententia placuerit: non debet singulos seperatim cogere[h]: quia singulorum sententia ad pœnam non facit.

Si arbiter efficiatur inimicus partis, cõtra petitorẽ pœnæ obstat exceptio doli. Bar.

¶ Cum quidam arbiter ex aliis causis[i] inimicus manifestè apparuisset, testationibus etiam conuentus ne sententiam diceret: nihilominus nullo cogente dicere perseuerasset: libello

A

e *Debet.* sic. ĵ. de suspec. tu. l. iij. §. tutor.
f *Cogetur.* & rursus alij postea venientes coguntur: & si consentiant, bene est: alioquin maior pars obtinebit: vt dicunt. sed mihi non videtur admittendos alios vt sententiam dicant.
g *Dicant.* simul. quod semper intelligitur, nisi contrà actum sit.
h *Cogere.* vt hic, &. s̈. eo. Pedius. in fi. &. l. si vnus §. item si plures.
i *Ex aliis causis.* i. superueniẽtib⁹ post: alioquin secus esset: vt. s̈. eo. nõ distinguemus. §. sacerdotio. & dixi. s̈. eo. l. licet. in fi. Sed quid si ex ipso arbitrio inimicus postea existeret? aliud videtur, ꝙ iniquitatẽ sibi factam ex arbitrio æquo animo ferre debet: vt. s̈. eo. l. diẽ §. ſtari. Itẽ fa. ĵ. de li. causa. si pariter. &. C. de iud. apertissimi.

**Flo.*

k *Cuiusdam.* hominis priuati.
l *Idẽ.* s. imperator. & sic est arg. ꝙ qui cõsulit vni parti, potest cõsulere iudicẽ. vel hic aliũ iudicem super alia pœna, & aliũ non. Ac
m *Appellari nõ possit.* immo: vt. s̈. qui fuerit. cog. si ab arbitro. contra. Solu. ibi de delegato iudice dicit.
n *Species.* i. vim quodammodo habet appellationis, nõ tamẽ est appellatio: vt. C. de l. j. quę est cõtra. Itẽ sec⁹ in iudicibus qui nõ possunt post lit. cõtest. recusari: vt. C. de iu. apertissimi.
o *Cautũ est.* No. arbitrũ nõ debere fines excedere, nec iudex: vt C. si à non cõpe. iu. l. j. nec ꝓcurator ad iudicia: vt. C. de ꝓcu. l. ma ritus. &. l. si ꝓcurator. nec qui est ad negotia: vt. ĵ. mã. diligẽter. Facit tamẽ ea sine quib⁹ hęc cõmode non possunt explicari, vt diẽ solutioni statuere, & in fructibus & similibus: vt. s̈. eo. quid tamẽ. §. si arbiter versi. solutioni. &. s̈. de ꝓcur. ad ré. & l. ad legatum. & de iur.

**Flo.*

B

Arbiter nihil potest vltra illud quod est sibi in compromisso concessum. Bartolus.

¶ De officio† arbitri tractantibus sciendum est omnem tractatum ex ipso compromisso sumendum. Nec enim aliud illi licebit, quàm quod ibi, vt efficere possit cautum est[o]. Nõ ergo quodlibet statuere arbiter poterit, nec in qua re libet, nisi de qua re compromissum[p] est, & quaten⁹ cõpromissũ est.

Arbiter debet dicere sententiã per quã lis finiatur: nec potest per alium delegare: nisi hoc sibi commissum fuerit. Bartolus.

C

¶ Quæsitum est de sententia dicenda: & dictũ [est q] non quãlibet[r], licet de quibusdam[s] variatum sit. Et puto verè non committi[t], si dicat ad iudicem de hoc eundum: vel in se, vel in alium cõpromittẽdum[u]*. Nam & Iulianus [ait] impune non pareri [ei] si iubeat ad aliũ arbitrum ire, ne finis nõ sit[x]. Quòd si* hoc modo dixerit, vt arbitrio Publij, Mæuij fundus traderetur, aut satisdatio[y] detur: parendũ esse sententiæ. Idẽ Pedius probat[z], ne propagentur arbitria, aut in alios interdũ

D

inimicos agẽtiũ transferantur:

om. iu. l. ij. &. ĵ. iu. sol. iã tamẽ. §. fi hac. licet quidã fructib⁹ dicat cõtrariũ, nisi sit sibi specialiter cõmissũ. sed forte si petũtur officio deseruiẽti actioni de qua fuit cõpromissũ, potest, si autẽ p se, nõ

p *Compromissum.* vt infra, eo. l. fina. Accursius.
q *Et dictum est.* scilicet à sapientibus.
r *Non quamlibet.* scilicet sententiam valere.
s *De quibusdam.* scilicet sententiis.
t *Non committi.* stipulationem pœnalem.
u *Compromittendum.* de nouo. Accursius.
x *Non sit.* vitanda est infinitas: vt hic, &. C. de sac. san. ec. l. fina. & infra, de le. iij. fideicommissa. §. si quis decem.
y *Satisdatio.* compromissum est: an venditor quidem satisdare debet: quia dixit, faciam te securum: vel simile. vel dubitatur qualiter: & de hoc est compromissum.
z *Idem Pedius probat.* si habes in litera, probat, referas ad proximum. & ita demum, si hoc actum est: vt infra, eo. §. & quod subiicit. ne propagentur &c. ad primum dictum, scilicet quando præcepit ad aliũ eũdũ. si autẽ habes, negat, sicut Pisana litera dicit: dic ad proximum

BIU Cujas

ad proximũ referri. & bona erit ratio sequẽs, ne propa. &c. sicut vites propagantur. nã eodẽ modo & ille præciperet ad aliũ eũdũ.

a *Oportet.* vt hic, &. ff. eo. l. dicere. & l. idẽ Põponi⁹. §. recepisse.

b *Partémque.* respon. tacitæ obiectioni.

c *Delegari non posse.* sic &. C. de sen. ex breuicu. recit. l. ij. in fine.

d *Compromissa.* vt infra, in ea. l. in fin.

e *Non est.* scilicet dictum. Accursius.

f *Ipsos.* dic dominos ex iusta causa: vt. C. de procur. l. fi. Vel dic, procuratores. & si non patretur, in vtroque casu committitur pœna.

g *Etiam hæredem.* alter morte finitur: vt. ff. eo. diem. §. j.

h *Vacua possessio.* id est de hoc compromitti potest, qualiter detur vacua, quam vendi tor tenetur emptori dare: vt infra, de act. emptio. §. j.

i *Satisdare.* Dic quòd procurator compromittit sub pœna quæ committitur contra eum si dominus ratũ non habet. Vnde non est necesse de rato caueri. nã nec dominus si sic cõpromisisset, teneretur habere ratum si pœnã soluere vellet. si autem dominus cõpromisisset sub pœna, & procurator postea interueniret, caueret de rato si esset dubiũ an esset procurator. si autẽ certũ, sufficit dominũ sub pœna promisisse: vt supra, proxi. §. Itẽ quid si fiat de vno ad aliũ procura. transitus cõpromissi? ad hoc facit. ff. de procura. in causæ. in fin.

k *Habiturum.* s. arbiter debeat iubere procuratorem. Accursius.

l *Adiici.* in cõpromittendo. & hoc quantũ ad hoc, vt si qua partium non consentiat, cadat in pœnam: vt. ff. eo. l. §. dies.

sua sententia finem controuersiæ eum imponere oportet[a], non autem finiri controuersiã, cum aut differatur arbitrium, aut in alium transferatur: partémque[b] sententiæ esse, quemadmodum satisdetur: quibus si deiussorib⁹: idque delegari nõ posse[c], nisi ad hoc compromissum sit, vt arbiter statueret cuius arbitratu satisdaretur.

Item si iubeat sibi alium coniungi, cum id in compromisso non sit, non dicit sententiam. Nam sententia esse debet de re compromissa[d]. de hoc autem compromissum non est[e]. ℣ Si domini qui inuicem stipulati sunt, procuratores suos agere apud arbitrum velint: potest iubere ipsos[f] etiam adesse. Sed si & hæredis in compromisso* mentio fit: potest iubere etiam hæredem[g] eorum adesse.

℣ Arbitri officio cõtinetur, & quemadmodum detur vacua[h] possessio. An & satisdare[i] rẽ [ratã dominum] habiturum[k] [debeat?] Sextus* Pedius putat, quod nullam [id] rationem habet. nam si ratum non habeat domin⁹: cõmittetur stipulatio. ℣ Arbiter nihil extra compromissum facere potest. Et ideo necessarium est adiici[l] de die compromissi proferenda. Cæterum impune iubenti non parebitur.

XXXIII. PAPINIANVS libro primo Quæstionum.

ARbiter ita sumptus ex cõpromisso, vt & die pferre possit: hoc quidem facere potest: proferre* autem contradicenti bus litigatoribus[m] nõ potest.

Si sententia per arbitrum fertur pro vel contra vnum ex duobus reis: si ab altero petitur, vel contra alterum, pœna committitur si socii sunt. alias secus. Bartolus.

XXXIIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SI duo rei sint aut credendi aut debendi, & vnus compromiserit[n]: isque vetitus[o] sit petere, aut ne ab eo[p] petatur: videndum est, an si alius petat, vel ab alio petatur: pœna committatur. Idem in duobus argentariis, quorum nomina simul erunt. Et fortasse[q] poterimus ita fideiussoribus coniungere[r], si socij[f] sunt: aliàs[t] nec à te petitur[u], nec ego[x] peto: nec meo nomine petitur[y], licet à te petatur.

Pœna semel commissa, amplius non cõmittitur, nisi actum sit. Bartolus.

℣ Semel commissa[z] pœna, soluit compromissum rectius puto dici, nec amplius posse committi: nisi id actum sit vt in singulas causas totiens cõmittatur[a].

Pupillo compromittente, non cogitur arbiter sententiam dicere, nisi fideiussor interceßisset. Bartolus.

XXXV. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

SI pupillus sine tutoris auctoritate cõpromiserit, non est arbiter cogendus pronuntiare: quia si[b] contra eum pronuntietur, pœna non tenetur: præterquam si fideiussorem dederit, à quo pœna peti possit[c]. idque & Iulianus sentit.

m *Litigatoribus.* ambobus. nam tunc non potest cõmitti pœna: ar. ff. de reg. iu. l. cum par. §. illi. Sed vno contradicente non potest prorogari. cõmittitur tamen pœna contra eum qui non consentit in prorogatione: vt. ff. l. proxi. §. dies. &. §. fina. Alij dicũt, quòd potest prorogare inuito altero ex quo ab initio conuenit.

n *Compromiserit.* ex reis credendi, vel debendi.

o *Vetitus.* per sententiam.

p *Ab eo.* caute in hac lege redde singula singulis: vt instit. ff. Vetus.

q *Fortasse.* a sub dubio forte respondent sæpe periti: vt hic, & supra de procura. mutus. j. respon. Accursius.

r *Coniungere.* i. assimilare: à quibus si petatur, ab ipso reo peti videtur: vt supra, eo. l. aduersus.

s *Si socii.* imò nec tũc se, est tempe videtur nocere: vt supra, de pac. l. si vnus. j. philosophi respon. quæ est cõtra. cum. & pro Sol. hic sententia, ibi pa- prie defi- ctũ. Vel meli⁹ nec hic, gnat dubie nec ibi alij præiudicat: tatem. ali- tenetur tamẽ ad pœnã quando ta- hic si alter agat: quia sic men est ex- promisit. Vel dic aliter, presiuum vt ibi not. & facit. ff. si veritatis. fa quis cau. l. fi duo. secus cit gl. in. c. si non socij: vt subiicit nisi cũ prihic, &. j. rem ra. ha. l. j. dẽ. in prin. &. l. si quis. & infra, de de renũ. exsol. qui hominem. §. fi. tra. vide Item op. si sis condem- text. & ibi natus non petere: & cõ plene. in. c. firmas sententiam taci- inuenis. exturnitate. x. dierũ: ha- tra de spõs. beo except. item act. ad pœnã si post petas. sed * Flo. re- nunquid vtrũque? ar- ferre gu. quòd non. supra, de pact. l. rescriptum. §. si pacto.

t *Aliàs.* si non sint socij.

u *A te petitur.* si petatur à reo debendi non socio.

x *Nec ego.* s. ego reus credendi à quo fuisti absolutus.

y *Petitur.* ab alio reo credendi, non socio.

z *Semel commissa.* vt quia alter nõ venit: vt ff. eo. diem. §. si quis. sed an purgetur? Respon. vt supra, eo. item fi. §. j.

a *Committatur.* quotiens fieret contra eos. sic &. ff. de transact. l. qui fidem. Sed videtur etiam si non sit actum, quòd possit pluries cõmitti: vt infra, vsufr. quemad. ca. l. j. §. habet autem. & infra, rem ra. ha. si procurator. & infra, de verb. obli. si sic. ij. & infra, si qui plus quàm per. l. Falc. l. nisi. §. quæsitum. quæ sunt contra. Solu. ibi interesse: hic pœna pura. sed nec illud interesse amplius quàm semel petitur: licet per plures vices agatur. Et idem dici potest in omnibus prætoriis, cum semper contineant interesse: vt infra, de præto. stipu. l. prætoriæ.

Si pupillus.] CASVS. Ponamus, aliquis cum pupillo cõpromisit pœna promissa, auctoritate tutoris non interueniente. non cogitur arbiter sententiare: quia etsi pronuntiaret, non tenetur pupillus ad pœnam. Hæc vera sunt, si fideius. non dedit: aliter peti potest pœna, si fideius. dedit.

b *Quia si.* bona ratio: vt. ff. eo. non distinguemus. §. j. Accursius.

c *Peti possit.* imò videtur & fideiussoribus succurri: vt supra, de procu. l. minor. & infra, de admini. tuto. l. ij. & de acqui. hæ. si pupillus. quæ sunt contra. Solut. ibi erat alius in quem restitueretur actio: ideoque fideiussores facile releuantur. hic nõ datur in aliũ s. pœnæ petitio in pupillum. vel ibi pupillus tenebatur: ideoque fideiussori & sibi succurritur: hic non. Sed cum ipso iure non teneatur hic pupillus, quomodo fideiussor accedere potest? Respõ. quia tutor abfuit postea. Sed quid hoc proficit: vt insti. de auct. tut. §. tutor? Respõ. durãte arbitrio. vnde incontinẽti videtur interesse: vt. j. si cer. pe. l. lecta. Vel dic, q pupillus talis erat qui poterat naturaliter obligari: vnde fideiussor accedere potest.

BIU Cujas

SI feriatis.]CASVS. Ponamus, quòd arbitrum prætor cogit die etiam feriato ferre sententiam: cum aliàs per se non posset: vt supra, eo.titu.idem Pompo.§.arbiter. valet sententia. vnde qui non paret, non habet exceptionē contra pœnam. hæc vera sunt nisi illa dies feriata aliqua lege fuit excepta.

a *Si feriatis.* vtputa messiū vel vindemiarū. & sic coactio prætoris facit, vt talib⁹ diebus possit iudicari. Itē partium consensus: vt supra, de feriis. l. j. Item si dies est exitura: vt supra, eo. idē Pōp. §. fin. non sic de feriis cōstitutis in honorē dei, vt no. C. de feriis. omnes.

b *Alia lege.* i. pacto interposito. Vel dic, cō suetudinaria. Vel dic, quòd dies kalendarum erat exitura. Vel dic, q̄ excipit hic ferias positas in honorem dei: vt C. de feriis. l. omnes. Vel dic, referri ad contrarium casum eius qui præcedit. q.d. non cogente prætore, non dicit die feriato: nisi speciali lege, id est pacto & consensu partiū: vt supra, de feriis. l. j. in fine. j. respon.

*dicta, est excepta. Flo.

Quamuis.]CASVS. Si præcipiat arbiter, ne Titius à me pecuniā petat, & nec in cōpromisso hæredis facta sit mentio: si hæres petat, an committatur pœna? Dicitur quòd sic. Viuianus.

c *Vetuit.* scilicet tantum, non etiam hæredem. Ioan.

d *Committet.* etiam si hæres ignorans cōpromissum fuisse egit: vt. j. de reg. iur. l. qui in alterius. in fin. Accursius.

* *Flo. sententia*

e *Differendarum.* differre, & tollere contraria sunt: vt hic, & sic quod differtur, non aufertur: vt instit. de fin. re. per fideicom. re. §. libertas. versi. quod si dominus. & infra, de iudi. destitisse.

Differre, & tollere, contraria sunt.

Sententia data die feriata ob necessitatem hominum, prætore cogente, valet: secus si esset feriata ob honorem dei. h.d. Alio modo legitur, & hoc dicit: Sententia lata cogente prætore, die feriata ob necessitatem hominum, valet. secus prætore non cogente, nisi hoc sit actum. Bartolus.

XXXVI. VLPIANVS libro septuagesimoseptimo ad Edictum.

SI feriatis[a] diebus, cogente prætore, arbiter dicat sententiam, & petatur ex cōpromisso pœna: exceptionem locum non habere constat: nisi alia lege[b] eadem dies feriata, in qua sententia dicta est, [fuerit] excepta.*

Effectus sententiæ arbitri, transit ad hæredes, licet de eis mētio facta nō fuerit. Bar.

XXXVII. CELSVS libro secundo Digestorum.

QVamuis arbiter alterum ab altero petere vetuit[c]: si tamen hæres petit, pœnam committet. [d]non enim differendarū[e] litium causa, sed tollendarum, ad arbitros itur.

In pœnis non inspicimus interesse, quando offenditur is cui principaliter est promissa. hoc dicit tex. cum gloss. Bartolus.

XXXVIII. MODESTINVS libro sexto Regularum.

CVm pœna ex compromisso petitur: is qui cōpromisit[f], dānādus est. nec interest, an aduersarij eius interfuit, arbitri sententiæ* stare, nécne[g].

Primo ponit ex quibus causis pœna cōpromissi committatur. Secundo, an arbiter possit punire contumaciam litigatoris. secunda ibi, sed etiam. Prima pars legitur duobus modis. & secundum primam lec. veriorem, breuiter hoc intendit: Qui non dat quod iussus est dare, vel dat operam ne feratur sententia, incidit in pœnam. h.d. Ro.

* *Flo. sententia*

CVm pœna.]CASVS. Pone, duo in Titium compromiserūt, quorum vnus fundum petebat: quem fundum vel rem aliquam statim erat restituturus. & sic non intererat eius: imò magis intererat sibi non restitui: nec intererat illius à quo petebatur, cum ea euicta alius de dupla ei tenebatur à quo emerat. nunquid si non pareatur tali arbitro, quamuis nullius partium interfit, cōmittitur pœna? Et certe sic. Viuianus.

f *Compromisit.* nec stetit sententiæ.

g *Necne.* vt quia ad rem quandam restituēdam, mihi fuisti damnatus: & nō interest mea mihi restitui: quia forte alij restituturus sum. nec tua interest forte si reddis: quia alius tibi in duplum de euic. tenetur. quocunque modo[a] tibi euinceretur. Et hoc quantum ad pœnam: vt hic, & infra, de verb. obl. stipulatio ista. §. alteri. Item hoc quando directo fit contra sententiam: vt dixi. aliōquin interest, an interfit: vt. ē. eo aduersus. Accursius.

a Nota quòd istud verbū, quocunque modo, est valde prægnās, & quid operetur vide hic ī interpre. Bolog.

NOn.]CASVS. Lex ista idem dicit, quòd in. l. nō distinguemus. §. quæsitum. nam non existit parendum arbitro in omni præcepto suo, vel verbo: sed solum in illis debet eius pareri sententiis, quæ pertinēt ad definitionem rei, de qua est in eum compromissum: aliter autem committitur pœna. vnde si arbiter sententiauit rem vel pecuniam esse soluendam: vel præceperat partes comparere, nec compareant: contra alteram partium committitur pœna: imò poterit eum qui contumax est punire vel repecuniariter, cum non vult rem ad suum præceptum restituere. Sed nunquid si arbiter dicit alteri partium, vt dicat ei nomina testium suorum: & ipse nolit: incidit in pœnam: quæritur.

Legit alio modo, sed non curo de eius lect. Venio ad secundam partem, quæ legitur duobus modis. vno modo de pœna contumacis, quæ infertur non restituenti: hoc est de dilatione iuramenti in litem. Alio modo intelligitur de pœna, hoc est, mulcta. & secundum primam lec. breuiter hoc intendit: Contra non restituentem potest arbiter deferre iramentum in litem. testes autem non producentem punire non potest. h.d. Secundo legitur hic vt loquatur de mulcta. & secundum hanc lect. h.d. Arbiter potest mulctare contumacem si hoc fuit sibi concessum, nisi aliquid iniustum præciperet. Bartolus.

XXXIX. IABOLENVS libro vndecimo ex Casio.

NOn ex omnibus causis, ex quibus arbitri paritū sententiæ non est, pœna ex compromisso committitur[h]: sed ex his duntaxat, quæ ad solutionē pecuniæ[i], aut operam præbendam[k] pertinent. Idem contumaciam litigatoris arbiter punire poterit[l], pecuniā eum aduersario dare* iubendo. quo in numero haberi non oportet, si testium nomina ex sentētia arbitri exhibita non sint.

Legitur duobus modis, & hoc intendit: Si vtraque pars est inobediens, pœna non committitur. h.d. cum. l. seq. secūdum aliam lect. quæ colligitur ibi, vel lege plane. h.d. Ille qui est in mora prorogandi diem, incidit in pœnam. Bartolus.

VCùm arbiter diem compromissi proferri iusserit, cum hoc ei permissum est, alterius[m] mora alteri* ad pœnam committendam prodest.

Qui non venit eo tempore quo venire non expediebat, contumax non censetur. Bartolus.

XL. POMPONIVS libro vndecimo ex Variis Lectionibus.

ARbiter.]CASVS. De quadam controuersia quæ erat inter Seium & Titium, compromissum est in ar. ille præcepit, vt tali die deberēt coram eo comparere, pone modo kal. Maij. ante tamen kal. decesit ille arbiter. postea die statuto cōparuit Titius Seio non veniēte: nunquid pœna est cōmissa? Et dicit, quòd non: imò plus dixit quidā sapiēs, q̄ si arbiter iussisset, & non venisset arb. ad diē præfixū: non inciderent in pœnam litigatores qui non

Et dicit q̄ nō. [CVM ARBITER] Actū dit. fuit in cōpromisso, vt quod dies proferatur. si ar. de biter vult proferre, & pars non vult: incidit in pœnam. Viuianus.

h *Committitur.* vt supra, eo. non distin. §. quæsitum.

i *Pecuniæ.* faciēdam vel non faciendam. large accipe nomē pecuniæ: vt. j. de verb. signi. l. pecuniæ.

k *Præbendam.* i. ad stu dium adhibendum, vt arbitrium finiatur eundo ad iudicium: vt supra eo. diem. §. si quis. &. §. coram. in fi. quæ in eundo consistunt, operæ nomine significantur: vt infra de ope. lib. l. hæ demū. in fi. &. l. quod nisi. in fi. aliàs, secundum R. dic, quòd fuit compromissum inter libertum & patronum de operis quas libertus damnatus non præstat.

l *Punire poterit.* quomodo hoc, cum tantum magistratibus hoc permittitur: vt infra, de iudi. l. ij. §. his datur. est. §. fin. quæ est cōtra. Sol. intellige hoc, vt in arbitraria actione, vel simili possit deferre iusiurandum in litē: cum certum sit rem restitui non posse. vel si possit, actor mauult quanti in litem iuret reum damnari, quàm ad rem; & sic nullus iussus fuit de re restituenda. non autem mulctam extraordi. indicet. vel dic, actum esse in arbitrio vt sæpius committatur pœna. aliàs semel commissa, quia rem non restituit, non cōmitteretur postea: quia iuranti in litem non satisfecit: vt supra eo. §. fin. Vel dic, secundum M. quòd actum fuit vt possit contumaciam[c] litigatoris punire. Porro si vni partium deferat sacramentum, quia altera non exhibet nomina testium: non potest ideo iurari in litem: quia non per hoc etiam est actio arbitraria: vt hic subiicit: non tamē exprimit committatur pœna compromissi, an non. & videtur committi: quia per hoc impeditur arbiter pronuntiare. & ita pertinet ad operam præbendam: vt dictum est. Alij dicunt, quòd non committitur: quia non tenetur in hoc quis obedire vt aduersarium instruat. Accursius.

m *Alterius.* id est si ego fui in mora, & ideo incidi in pœnam: prodest mihi tua mora ad pœnam committēdam. ſ. vt petere non possis à me: licet actum sit contrarium: vt infra de reg. iu. l. cum par. §. illi. vel lege plane.

BIU Cujas

qui non venerunt. nam vel aliud dares tali die: tu autē dare vel soluere paratus fis: & per me stat quo minus accipiam. non incidis in pœnam.

a *Ianuariis.* sed nōne ille dies feriatus est: vt. C. de feriis. l. omnes? Respōdeo hic partes consenserunt: vt dixi. ſ. eo. ſi feriatis. Accur.

b *Decesſit.* Sed non refert decesserit arbiter eo tempore quo reus vel actor venire non poterat, vel poterat quod videtur: vt in fr. de verbo. obli. cum ſtipulatus ſim.

c *Ariſto ait.* in hoc exemplo. & facit. ī. de verb. obl. l. ſi quis arbitratu. Itē facit. ſ. ſi quis in ius voc. l. ij. ſ. pe. & ī. quando appel. ſit. l. j. ſ. dies. &. ī. de condi. & demon. mulcta. §. j. & C. quomodo & quando iudex. ſi vt proponis. & infra, de vſur. cū quidā. ſ. ſi pupillo. &. ſ. eo. l. Celſus.

d *Accipiat.* condēnationem. Accurſius.

Cvm lege.] CAESVS. Duo in vnū minorem. xxv. an. compromiserunt: nunquid potest esse arbiter? Et dicit quòd nō: nec pœna committitur ex sententia ſi ei non ſtetur: cum lege Iul. cautum ſit minorem. xx. ann. iudicem esse non posse. hoc in delegatis. Sed quid ſi maior. xx. minor tamen. xxv. recipiat arbitrium vel cōsensum in ſe, & est læsus? potest quidem restitui, vt eximatur à tali compromisso. Viuianus.

e *Cogatur.* tamen ſi tulerit ſententiam, æquiſſimū est eam tueri: niſi ſit minor. xviij. ann. vt infra, de re iudi. quidā. & plene dices. ī. de iudi. cum prætor. §. fina.

f *Ex ſententia.* de facto lata coactus, vel etiam non coactus minor. xvij. ann.

g *Auditorium.* id est cognitionē cauſæ. ſic &. ſ. de mino. l. minor. xxv. annis. Accurſius.

Arbiter.] CAESVS. Cōtrouersia fuit inter Titium & Seium, & ita inter duos, de communibus ſeruis: compromiſerūt in arbitrum: & pœna fuit adiecta ex vtraque parte. dictum etiā fuit vt ille qui arbitrio nō pareret. x. nomine pœnæ fiſco daret, poſtea autem dixit arbiter, vt Titius ſeruos illos intra certum diem reſtitueret: quod ſi non faceret, pœnam fiſco præſtaret. dicit quia ſi arbitro paritum non ſit, nihil fiſco præſtabitur: ſed in pœnam incidit: & cōmittitur ſtipulatio pœnæ eo, q̄ arbitrio non paret.

h *Acquiritur.* quia non erat in compromiſſo actum vt de pœna pro fiſco iudicaret. vnde iudicare non potuit: vt. ſ. eo. quid tamē. §. ſi. ſecundum quoſdam. Sed male, dic ergo, imò erat actum. nam ſtipulatus erat vterque adinuicem pœnam. Item vt arbiter pronuntiet aliquid fiſco dari ab eo qui non pareret: vt patet per hæc verba, ſecūdum formam compromiſſi & cętera. Prima ergo pœna committitur: vt hic, non autem quòd fiſco eſt dandum: cum alteri paciſci nemo poteſt: vt infra, de verborum obliga. ſtipulatio iſta. §. alteri. Accurſius.

De rebus.] CAESVS. Titius & Seius compromiſerunt in arbitrum generaliter de omnibus controuerſiis quæ inter eos vertebantur: non tamen res. vel cōtrouerſias expreſſerunt, deinde

ARbiter kalēdis Ianuariis [a] adeſſe iuſsit, & ante eum diem deceſsit. [b] alter ex litigatoribus non adfuit. proculdubio pœna minimè cōmiſſa eſt. nam & Caſsium audiſſe ſe dicentem Ariſto ait [c], in eo arbitro qui ipſe non veniſſet, non eſſe commiſſam: quemadmodum Seruius ait, ſi per ſtipulatorē ſtet, quò minus accipiat [d], non commiti pœnam.

Minor viginti an. non poteſt eſſe arbiter. Bartolus.

XLI. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij.

CVm lege Iulia cautum ſit, ne minor viginti annis iudicare cogatur [e]: nemini licere minorem viginti annis, compromiſſarium iudicem eligere: ideoque pœna ex ſententia [f] ei' nullo modo cōmittitur.

Minor reſtituitur ſi inconſulte paſſus eſt in ſe compromitti. Bartolus.

¶ Maiori tamen viginti annis, ſi minor vigintiquinque annis ſit, ex hac cauſa ſuccurrēdum, ſi temerè auditorium [g] receperit, multi dixerunt.

Sententia arbitri, ſuper pœna non valet, etiam ſi fiſco ſit inferēda: ſed ſuper alio ſententia remanet firma, & compromiſſi pœna committitur. Bartolus.

XLII. PAPINIANVS libro ſecundo Reſponſorum.

ARbiter intra certum diem ſeruos reſtitui iuſsit. quibus non reſtitutis, pœnæ cauſa fiſco ſecundum formam compromiſſi condemnauit. ob eā ſententiam fiſco nihil adquiritur [h]: ſed nihilominus ſtipulationis pœna cōmittitur, q̄ arbitri *ſtatuto non ſit obtēperatū.

Hæc lex legitur duobus modis, & ſecundum primam lect. breuiter hoc intendit: Si compromiſſum eſt generale, & libellus eſt ſpecialis: ſententia arbitri non porrigitur niſi ad res in libello comprehenſas, vel ad eas quæ malignè omiſſæ fuerunt. h. d. ſecundum primam lec. ſecundum alteram hoc intendit: Si compromiſſum eſt generale, petitio generalis, proſecutio ſpecialis: ſententia generalis, ſi non proſecuta petatur, pœna non committitur: niſi malitioſe proſecutio fuerit omiſſa. Bartolus.

XLIII. SCAEVOLA libro primo Reſponſorum.

DE rebus [i] ſ cōtrouerſiiſque omnibus [k] cōpromiſſum in arbitrum à Lucio Titio & Mæuio Sempronio factum eſt: ſed errore quædam ſpecies in petitionem [l] à Lucio Titio deductæ non ſunt [m]: nec arbiter de his quicquā pronūtiauit [n]. quæſitū eſt, an ſpecies omiſſæ peti [o] poſsint. Reſpondit peti poſſe: nec pœnam ex compromiſſo committi. quòd ſi malignè [p] hoc fecerit: petere quidem poteſt, ſed pœnæ ſubiugabitur.

In his quæ habent cauſam ſucceſſiuam, non ſuffiſcit ab initio factum, niſi perſeuerantia ſubſequatur. Bartolus.

XLIIII. IDEM libro ſecundo Digeſtorum.

INter Caſtellianum & Seium controuerſia de finibus [q] orta eſt: & arbiter electus eſt, vt arbitratu eius res terminetur. ipſe ſententiam dixit præſentibus partibus: & terminos poſuit. Quæſitum eſt, an ſi ex parte Caſtelliani arbitro paritum non eſſet, pœna ex compromiſſo cōmiſſa eſt? Reſpondi ſi arbitro paritum non eſſet, autem errore lapſus omiſit Titius quaſdam res in arbitrium deducere: vnde arbiter nihil de eis dixit in ſentētia, poſtea vult eas petere. Dicit, quòd poteſt: nec pœna committitur. Cæterum ſi malitioſe eas omiſit, forte quia credebat cauſam malam in quibuſdā ſpeciebus fouere, & exinde aduerſariū, ſi omitteret, lucrū reportare: bene poterit eas petere, ſed incidit in *pœnam. Viuianus. *ab arbitro ſtat. Flo.*

i *De rebus.* generaliter omnibus, & poſtea in libello etiā omiſit quaſdam. vel verius, ſi primò non fuit proſecutus ſecūdum magnam.

k *Omnibus.* nō expreſſim nominatis, ſed ſub generalitate cōprehēſis. Accurſius.

l *In petitione.* i. proſecutione petitionis, ſecundum ſecundam.

m *Nō ſunt.* forte puta †bat in illis nullū ius ſi- cōpetere. & ſic non videtur cōpromiſiſſe: vt. ſ. eo. ſi cum dies. §. j.

n *Pronuntiauit.* Scilicet expreſſe vel ſpecialiter, ſed tacite vel in genere: puta ſic dixit, hanc rem iubeo tibi reſtitui: in cæteris omnibus aduerſarium tuum abſoluo. aliàs ſi nihil pronūtiaſſet de his, nō poſſet pœna propter illa committi. Hic itaque vnum ſolum fuit compromiſſum, non quaſi plura: vbi non debet ſimul de omnibus iudicari: vt arg. ſupra, eo. quid tamen. Niſi omnes cōtrouerſiæ de quibus fuit cōpromiſſum, expreſſæ fuerunt in compromittēdo: ſicque quaſi plura compromiſſa fuerūt, etiam vbi actū erat vt de omnibus ſimul vna ſententia daretur. ſic & in ſtipulatione: vt infra, de verb. oblig. ſcire. Nec mirum ſi ibi in. l. quid tamē. aliud ſit, vbi quaſi plura compromiſſa fuerunt: ſcilicet vt non teneat ſententia de vna controuerſia lata per ſe, licet de omnibus non ſimul dixerit, cum hoc fuit actum vt teneat: alias non: vt quia vnicum fuit compromiſſum ſecundum quid, non ſimpliciter: ſicut aliàs puta ſi de vna ſumma fuit compromiſſum: & condemnauit vel abſoluit in parte, non tenet: vt infra, de do. excep. apud. §. item quæritur. Et ſic nota, quòd non ſpecificaui, aut ſpecificaui: & tunc ſubdiſtinguitur: aut egi expreſſe, vt de omnibus iudicet: & non valet de vna lata ſententia: vt ibi, aut tacite: vt hic, quia plus expreſſa valet, quàm tacita.

Ad hanc. l. vide pro intellectu, remiſſiones quæ hic traduntur in nouis interpre. Bolog.

o *Peti.* coram iudice.

p *Quod ſi malignè.* [a] cum putaret ſe condemnandum ab arbitro de his ſpeciebus. Accurſius.

a Ang. in §. ſed iſte. iſti. de act. i. 7. colū. ad prin. tex. cū glo. ſignatā reputat ſingu.

INter.] CAESVS. Duo erant qui habebant inter ſe controuerſiam de finibus: & ſic inter ſe agebant finium regundorum: & ſic in arbitrum compromiſerunt: & ſic inter eos arbiter tulit ſententiam: & terminos tantum poſuit: nec in ſententia aliud dari vel fieri iuſsit. nunquid committitur pœna ſi eius ſententiæ non pareatur: quia forte aliquis eorum auellit terminos? Reſponde quòd ſic: ſed certe videtur alia ratio dubitationis quòd non: cum de talibus non ſit conſuetum compromitti.

q *De finibus.* & ſic agitur iudicio finium regundorum.

BIU Cujas

a *Pœnam commissam.* licet de talibus controuersiis non sit solitum iri ad arbitrum: sed ad iudicem, secundum M. vel secundum R. quia non prohibuit Castellianus tolli vel poni terminos, putabat euitare pœnam, licet postea remoueat. Vel verius, ideo dubitabatur, quia aliquid dari vel fieri nō iusserat ab vno alij, quòd facere debet: vt. ſ. eo. l. non ex omnibus. sed ipsemet arbiter terminos posuerat: sed certe sibi hoc permittitur: vt infra, finium regun. l. ij. §. iudici. & l. si irruptione. §. fi. Accursius.

IN cōpromiſsis.] *CASVS.* Si compromisimus in arbitrum, non potest iubere vt ad aliū iudicem eamus: nec recedere possum[e]: ex quo semel elegimus eum: vt hic, & ſ. eo. l. nō distinguemus. §. quæsitum.

b *Non egreditur.* vt supra, eo. diem. §. ſtari. secus si vt in bonum virum fuit compromissum: vt infra, de iur. patro. si iurauero. & infra, pro soc. si societatē. j. & facit. j. de verb. ob. l. si quis arbitratu. & infra, de cōtrahē. emp. hæc venditio.

**Flo. finiſsent*

DE his.] *CASVS.* Duo in Titiū de cōmunibus controuersiis compromiserūt, & sic arbitrio pēdēte aliqua controuersia alicuius rei oritur, quæ non erat inter eos ab initio mota: nūquid de ista arbitrabitur: & de accidētali controuersia poterit agnoscere? non, cum sit de his quę postea superuenerunt.

c *Arbiter potest.* generali cōpromisso facto: arg. contra. C. quæ res pi. ob. poſſ. l. fina.

d *Superuenerunt.* sic & in iudice: vt plene dices. infra, titulo secundo, non potest. Item facit infra, de auro & argen. leg. l. si ita.

SI cōpromiſsum.] *CASVS.* Compromissum est de controuersia in arbitrum. actum fuit in compromisso vt præsentibus nobis, vel hæredibus nostris, pronuntiaretur. decessit vnus relicto hærede pupillo: nunquid coram eo pronuntiabitur? Respon. quòd non: nisi tutor interuenerit. Item si inceperis furere, non pronuntiabit arbiter, sed cum furere cœperis, dandus erit curator: coram quo poterit arbiter pronuntiare. [*SI AB ALTERA.*] Titius & Seius consensserunt in arbitrum de aliqua controuersia, tali modo, vt sententia diceretur præsente vtroque: vel præsente Sempronio, & hærede Titij, si Titius decederet durante compromisso. & sic nulla fuit mentio facta hæredis Sempronij. & sic durante compromisso decessit Sēpronius. nūquid finitur compromissum? Et certe sic. Viuianus.

e *Fuerit.* vt supra, eo. diem. §. penulti. Accursius.

**Interpella ri hic accipe pro impediri*

*SEd interpellatur.** id est denuntiatur ei quo minus dicat sententiam, scilicet nunc: sed postquam habuerit curatorem.

g *Habet.* statim cum cœpit furere, vel etiam postea. Accursius.

h *Vel habuerit.* quia sufficit hoc, licet habeat quandoque dilucida interualla: vt. C. de cura. furio. l. cum aliis.

i *Epistolam.* No. interlocutoriam absente vna parte posse ferri: quod tamen in omnibus non concedimus: vt. C. de dila. procedente. Item no. ar. quòd iudex delegatus potest citare multo magis per nuntium vel epistolam: licet quidam dicant, quòd per se tantum. Arg. pro eis. ſ. ne quis eum qui in ius voca. l. iij. §. fin. si quis &. C. de iudi. sancimus.

In compromiſsis arbitrium personæ insertum, personam non egreditur[b].

Interlocutoria, de citando, potest proferri parte absente. Bartolus.

¶ Arbiter adesse litigatores vel per nuntium, vel epistolam[i], iubere potest.

Compromissum factum simpliciter, non porrigitur ad lites futuras. Bartolus.

XLVI. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

DE his rebus & rationibus & controuersiis, iudicare arbiter potest[c], quæ ab initio fuerunt* inter eos qui compromiserunt: non quæ postea superuenerunt[d].

Si compromiſsum transeat in pupillum, vel furioſum, præſentia tutoris vel curatoris requiritur. Bartolus.

XLVII. IVLIANVS libro quarto Digestorum.

SI compromissum ita factū est, vt pręsente vtroque, aut hæredibus eorum, arbiter sententiam dicat: & alter ex litigatoribus decesserit, pupillo hærede relicto: non aliter videtur sententia dicta esse, nisi tutoris auctoritas interposita fuerit.[e]

Item si alter ex cōpromittētibus furere cœperit,

XLVIII. MODESTINVS libro quarto Regularum.

ARbiter ad ferendam sentētiam non compelletur:

XLIX. IVLIANVS libro quarto Digestorum.

SEd & interpellatur[f] quòd minus sententiam dicat: quia nihil coram furioso fieri intelligitur. Quòd si furiosus curatorem habet[g], vel habuerit[h] adhuc litigio pendente: potest [quidē] præsente curatore sententia dici.

Si compromiſsum ab vna parte non eſt transitorium ad hæredes, non transibit ad alia. Bartolus.

¶ Si ab altera[k] dumtaxat parte hæredis mentio comprehensa fuerit, compromissum soluetur morte[l] cuiusuis* ex litigatoribus[l]: sicut solueretur altero mortuo, si neutrius hęredis persona comprehenderetur.

Si arbiter iubet vltra quàm poſsit, impune ſibi non paretur.

L. ALFENVS libro septimo Digestorum.

ARbiter ex compromisso sumptus, cū ante eum diē, qui constitutus compromisso erat, sententiā dicere non posset[m]: diē cōpromisi proferri iusserat. alter ex litigatoribus dicto audiens[n] non fuerat. cō sulebatur, posset ne ab eo pecunia[o] ex cōpromisso peti? respō di, non posse: ideo, quòd non est arbitro[p] in cōpromisso permissum vt id iuberet.*

In re ſua nemo poteſt eſſe arbiter. Bar.

LI. MARCIANVS libro secundo Regularum.

SI de re sua quis arbiter factus sit, sentētiā dicere non potest: quia se facere iuberet[q], *aut petere* prohiberet:* neque autem imperare sibi[r], neque se prohibere quisquam potest.

Qui non ſoluit in termino, incidit in pœnam, licet admittatur moræ purgatio. Bartolus.

LII. IDEM libro quarto Regularum.

k *Si ab altera.* vel dic, quòd egerunt tantum de parte vna. vel dic, quòd vna pars tantum expressit: altera nil sciuit, vel nil dixit.

l *Cuiusuis ex litigatoribus.* vel arbitri: vt supra, eodē. item si vnus. §. item si plures. &. l. in compromissis. &. l. arbiter kalendis. Sed in iudiciis contra: vt infra, de iud. l. mortuo. & l. proponebatur. &. C. de peda. iudi. l. penul. Accursius.

ARbiter.] *CASVS.* Duo insimul com promiserunt in arbitrū pœna hincinde pmissa: & sic diem statuerūt intra quam posset arbiter cognoscere & sententiare: sed non statuerunt vt posset diē proferre. die veniente non dum ei de causa liquebat: & iusit proferre vnus litigatorū diem. nūquid cōmittitur pœna? Non certe, cum nō sit actum vt posit iubere proferre diē. Viuia.

m *Non posset.* quia nō dū liquebat sibi de causa. vt. ſ. eo. idem Pomponius. §. finali.

n *Audiens.* id est obediens.

o *Pecunia.* id est pœna. Accursius.

p *Non eſt arbitro.* aliquin secus: vt. ſ. eo. nō distinguemus. §. dies. & §. fin.

SI de re.] *CASVS.* Petebam decē à Titio, vel ipse à me. x. pete bat. compromisimus in Mæuium & Titiū. non valet compromissum, cum sibiipsi non posit imperare. Viuianus.

q *Iuberet.* si vult officio arbitri vti.

r *Imperare sibi.* ideo, quia verbum in imperatiuo modo, non habet primam personam. Et sic no. neminem sibi esse arbitrum, nec iudicem: vt infra, de iud. l. Iulianus. & supra, de iur. om. iu. qui iurisdictioni. Sed ar. contra. ſ. si quis. cau. l. ij. §. si non. versi. si quis. ibi, ipse se arctauit &c. sed ibi re ipsa, & facto se arctabat, non verbo. Item arg. contra. C. de fideicomm. l. fina. & de summa trini. & fide catho. l. fi. §. huic. sed impropriè ibi dicitur iudex. Item contra. C. manda. l. in re. Solut. hic dicitur compromissarius, ibi dispensator, siue moderator: alibi pro bono viro: vt. j. pro soc. l. si societatem. Item quandoque iudex delegatus: vt supra, qui satisda. cog. l. arbitro. Item pro quasi delegato: vt. C. de iudi. apertissimi. quandoque pro ordinario: vt habetur. C. de postu. quisquis. Item quid si compromisero in aliquem quem offendi, vt iudicet in me secundum quod vult? Respon. valet, sed reducitur ad arbitrium boni viri, si excedat modum. vt infra, de ope. liber. si libertus.

SI quis.] *CASVS.* Cum à te decem peterem, compromisimus in arbitros. te condēnato fecisti moram in soluēdo. si ante litem

BIU Cujas

litem contest. super pœna offeras, purgas moram, & liberaris.

a *Ab arbitro.* sine die.

b *Liberatur.* ante iudicium acceptum de pœna: vel antequam creditoris interſit: vt supra eo. si cum dies. §. fi.

NAVTAE, CAVPONES, STABVLARII, &c.

Merito hic tis. ingitur super iuri: quoniam & hic iste & arbiter ex recepta obligantur. vel forte in alio prætoris hoc ordine erant positi. Item nota differentiam inter hunc tit. & infra, de exerci. quia ex hoc edicto datur actio cum res receptæ sunt: ex illo datur etiam si non sunt receptæ. Item differt ab illo infra, fur. ad nau. cau. quia in isto tit. tractatur principaliter de actione ex contractu, vel quasi: sed ibi principaliter de ea quæ est ex quasi malificio: at hic secundario de illa. Itē hic tit. loquitur, quando eius agnit factum certæ personæ: vt infra, eo. licet. §. fina. ibi, non certæ personæ. Item hic recipit salvum fore: ibi non. Item hic pœna dupli, totum est pœna: ibi alterum simplum rei persecutio.

SI qui iussus est [ab] arbitro [a] ex compromisso soluere pecuniam, moram fecerit: pœnā ex cōpromisso debet: sed postea soluendo, pœna liberatur [b].

NAVTAE, CAVPONES, stabularij, vt recepta restituant.

TITVLVS IX.

Primo ponit verba edicti. secundo ibi, maxima. commendat edictum. Bartolus.

1. VLPIANVS libro decimoquarto ad Edictum.

A Ait prætor: *Nautæ, caupones, stabularii* [c], *quod cuiusque saluū fore receperint, nisi restituent, in eos iudiciū* [d] *dabo.*

Maxima vtilitas est huius edicti: quia necesse est plerūque eorum fidem sequi, & res custodię eorum committere. Nec quisquā putet, grauiter hoc aduersus eos constitutum. Nam est in ipsorum arbitrio [e] ne quę recipiant †. Et nisi hoc esset statutum, materia daretur [f] cū furibus, aduersus eos, quos recipiunt, coëundi: cum ne nunc [g] quidem abstineant huiusmodi fraudibus.

Hic incipit exponere verba edicti. Bar.

¶ Qui sunt igitur qui teneantur, videndum est. Ait prætor, *nautæ.* Nautam accipere debemus eum, qui nauim [h] exercet [i]: quamuis nautę appellētur omnes qui nauis nauigandæ causa in naui sint. sed de exercitore [k] solūmodo prætor sentit [l]. Nec enim debet (inquit Pōponius) per remigem [m] aut mesonautam [n] † obligari: sed per sę, vel per nauis magistros [o] *: quamquam si ipse [p] alicui è nautis cō mitti iussit [q], sine dubio debeat obligari. ¶ Et sunt quidam in nauib⁹ qui custodiæ gratia nauibus præponuntur, vt ναυφύλακες, *† & diætarij [r]. Si quis igitur ex his receperit [s], puto in exercitorem dandam actionē: quia is qui eos huiusmodi officio pręponit, committi eis permittit [t]: quāquam ipse nauicularius [u] vel magister id faciat [x], quod χειρόλαβον * appellāt. Sed etsi hoc non extet [y], tamen de recepto nauiculari⁹ tenebiur [z]. ¶ De exercitoribus ratium, itē lyntrariis [a] nihil cauetur, sed idem constitui oportere Labeo scribit. & hoc iure vtimur. ¶ Caupones autem & stabularios, æquè eos accipiemus qui cauponam vel stabulum exercent, institoréſve eorū [b]. Cæterum si qui opera mediastini [c] fungitur, non cōtinetur: vtputa atriarij [d], & focarij, & his similes. ¶ Ait prætor: *Quod cuiusq; saluū fore receperint.* Hoc est, quā-

B

C

D

delinquendi: vt. C. de La. li. tol. l. fina. §. pe. & supra, in procœmio. §. illud vero satis & cæt.

Delinquendi tolli debet occasio.

g *Ne nūc.* scilicet statuta pœna huiꝰ edicti. Accursius.

h *Qui nauim.* & sic stricte. Accursius.

† *Mesonautas post Hermolaum interpretatur Bud. eos qui ī media naui ad omnium imperia ac nutus præsto sunt.*

i *Exercet.* & sic pro exercitore. Quis autē hic sit, habes infra, de exer. l. j. §. exercitorem.

k *Exercitore.* recipiēte saluum fore.

l *Sentit.* cū dicit nautæ.

m *Per remigem.* i. qui melius scit nauigare.

n *Mesonautam.* id est mediocrem, à meson, quod est medium. Alij dicūt, id est meliorem nautam, qui omnibus aliis in naui præest. sed contra hoc edictū Pōpo. est. ī. e. §. fi. Sol. quidam dicunt, quòd hoc corrigitur. Alij quòd hic loquitur cum extra nauim damnum datum est: arg. ī. e. debet. Tu dic, quòd hic loquitur vbi nauta cui non erat commissum, contraxit & recepit: & non exercitor, vel eius magister. vnde nullo modo tenetur de facto nautarū exercitor. at vbi exercitor cōtraxit tenetur de facto nautarum: vt ibi, & dicta. l. debet.

o *Vel per nauis magistros.* quos ipsemet prępositi Accursius.

* *Flo. magistrum*

* *id est nauium custodes.*

† *vide ī hūc locū Alciatū li. disputatio. 3. c. 21. Nam quòd ille locum hūc ex Pisanis Pandectis restituit, nos scriptum exemplar nostrū hic sequimur.*

* *id est immissionem manus nam iniectio manus, apud Paulum de ser. expor. aliud est.*

p *Si ipse.* scilicet exercitor.

q *Iussit.* expresse.

r *Diætarii.* ministri qui diætam hoc est victū ac cibos seruabāt: à Græco verbo, diataomai, quod est viuo & conuersor quotidie.

s *Ex his receperit.* scilicet aliquid saluum fore de sibi permissis.

t *Permittit.* scilicet hoc exprimendo, secundum H. Vel dic plerunque: quia sic sæpe solet fieri vt expresse concedatur. Idem tamen est si non exprimatur: vt subiicit: sed si non exercet. & secundum Azo. Vel dic, permittit hoc ipso quòd imponit: vt. ī. de instit. l. sed & si pupillus. §. j. in fi. Accursius.

u *Nauicularius.* id est aliquis nauta exercitoris iussu.

x *Id faciat.* id est recipiat, de qua receptione. ¶. locutus est. Vel dic, faciat. i imponat alium custodem qui positus est ad custodiēdum. Item quod postea sequitur: Sed & si hoc non exercet: id est hoc non recipiat iussu exercitoris vel magistri. & ita non est ad hanc receptionem præpositus: tamen nihilominus qui recepit, tenetur ex sua persona, qui nauicularius dicitur: & quia custodiæ nauis præpositus est.

y *Sed & si hoc non extet.* alibi exercet. & tunc expone, vt modo dixi. & alibi est, extet id est, nemo est huic officio præpositus, vel magister eos non præposuit. Io.

z *Tenebitur.* ex sua persona: vel. i. exercitor, secundum Az.

a *Lyntrariis.* id est, qui paruas naues habent & exercent, vt butos & busos, vel scaphas: quæ lucrariæ, aliàs, lyntrariæ dicuntur.

b *Institoréſve eorum.* vt si receperint isti, teneantur qui præposuerunt.

c *Mediastini.* qui faciunt vilia officia, vt subiicit.

d *Atriarii.* qui custodiunt atria: vel qui purgant: vel qui vocāt & trahunt homines vt hospitentur. Accursius.

[It.] CASVS. Nisi nau. stabularius, restituant res quas receperunt: in eos dabitur ac. n factū, ex hoc edicto. [MAXIMA.] Dicit Vlpia. quòd maxima est vtilitas huius edicti: quia nautæ, caupones, stabularij surripiebant olim omnia: & associabāt se furibus, & etiam post hoc edictum huiusmodi flagitiis nō abstinebant: vnde statuit hoc edictum vt tollantur fures, & eorum malitiis obuietur. & vt etiam puniantur: cum sit in ipsorum arbitrio vt eos non recipiant. [QV.] Intendit Vlpianus verba edicti exponere: & intendit dicere qui sunt illi qui isto edicto tenentur: adiiciens quis sit nauta. nauta enim & pro exercitore ponitur, quamuis aliter dicatur nauta largo modo. Item tenetur exercitor de receptis à se: & de receptis etiam ab alio quem ipse præposuit. Sed si alius recipiat, exercitor non obligatur: nec tenetur exercitor: sed tantum recipiens. Vnde dico generaliter, quòd si aliquid recipiat de his qui ab exercitore præpositi sunt, quòd obligatur exercitor nauis: aliàs non Nam si aliquis extra suum officium recipiat, ipse officialis recipiens tenetur: non autem dominus nauis vel magister. & hæc locum habent in magnis nauibus: idem in paruis dicas. [CAVPONES.] Si caupo, vel sta. vel eorum institores aliquid receperunt: obligantur, & tenentur ex hoc edicto illi qui talia exercent sta. vel cau. si autem extraneus aliquis recipiat, nō tenetur dominus: vtputa focarius, & similes. [AIT.] Hic exponit Vlpianus quòd cuiusque quamcunque rem vel mercem receperūt, tenetur qui recepit tales res, & manticam in qua merces portantur, restituere, cum sit accessoria. Item non est vis, suam vel alienam rem quis inferat: quia semper qui recipit tales res, tenetur illi qui dat: licet alterius sit res. & de hoc ponit exemplum quod planum est. [RECEPIT.] Hic dicit, quòd statim quòd res sunt in domo, vel caupona, vel naui receptæ, tenentur.

c *Stabularii* hospitatores hominum equitantium.

d *Iudicium.* id est actionem in factum: vt infra, eod. & ita. §. ait prætor. & §. ex hoc. Item not. ex hac litera, quòd hæc actio videtur arbitraria, sicut actio quod metus causa. vt supra, quod metus causa. l. si cum. §. hæc autem. sed non est ita: quia hic non feruntur quæ sententiæ. Item hæc non connumeratur inter alias

BIU Cujas

a *Accederent.* quia & hæc differunt: vt infra, eo. sed & ipsi. §. fi. & infra, commo. l. si vt certo. §. vsque adeo.

b *Vsum.* vt panem & vinum.

c *Item Pomponius.* aliàs est lex, item Pomponius. & intitulatur Pap. aliàs incipit parui.

d *Nobis magis.* imò magis domino: vt infra, depo. l. bona fides. quæ est contra. & l. qđ seruus. Sol. ibi non habebat ius in re: hic sic: Vel ibi erat prædo, hic non. Vel hic speciale. Vel hoc in hac actiõe: illud in rei vindica.

e *Et ideo.* de toto ad partem.

† *hunc plerique versi. & lege citãt & ipse etiã Accursius.*

f *A me.* aliàs est ante: & tunc dic, ante suscepit scilicet debitor q̃ is qui intulit. & secundum hanc literam, lege si pro quamuis. nam idem est etsi non ante suscepit. sed postea: aliàs est si à me.

g *Assignatæ sunt.* custodiendæ. Accursius.

**Flos. ante ea*

h *Illatæ sunt.* sed an ita demum si sciuerit, an si ignorauerit? Respon. forte etiã si ignorauerit: vt infra, furti aduer. nau. cau. sta. l. j. §. in duplum. & infra, depo. l. j. §. si cista. in fine. Sed melius est contrarium: vt. C. de ser. fugi. quicunque. §. quòd si seruus. & C. de his qui latro. vel al. cri. re occul. l. j. & l. ij. & j. de vsuc. l. sequitur. §. tunc. & infra, de actionib. & obliga. l. quarta. §. primo.

i *Nautarum.* id est magistrorum.

k *Sed & vectorum.* id est qui in naui vehuntur. à vectus, cta. ctum. Vel dic, à vectore, vt ponatur pro cæteris nautis. Et secundum hoc dic nautarum, id est magistrorum. sed contra. supra, eo. l. j. §. qui sunt. versi. nautam. ibi, nec enim debet & cætera. Solu. vt ibi. Accursius.

l *Sicut. Viatorum.* imò contra: vt. j. fur. aduer. nau. cau. sta. §. pe. Solu. ibi nominatim dixit se non recipere in se periculũ eorum. Vel aliter, ibi de illa actione dixit quæ descẽdit ex quasi maleficio: hic autem de ea quæ de suscepto cõpetit. Et eodem modo soluitur quod est. j. eo. licet. §. in factum. vel solue, vt ibi. Accur.

ET ita.] *CASVS.* Nauta recepit à Titio merces non in naui, sed in littore: & ibidem perierunt. quæritur si periculum spectat ad nautam? Et respõdetur quòd sic. [*AIT ENIM.*] Euenie bat aliquando, quòd stabu. & cau. vel nau. non restituebãt res quas accipiebant. vnde factum est edictum: & datur in eos ac. in fact. nisi restituãt. sed ad quid intromisit se prætor: immo videtur, q̃ superfluè detur act. ista in fac. cum aliàs sit cautũ: quia poterit locati vel cõ. vel similibus act. agi: vnde miratur Pompo. quare detur act. in factũ. sed assignat rationes duas quare ista act. in factum detur. Vna est ratio quare detur actio in factũ, quia prætor sollicitum se ostendit vt maleficia hominũ non relinquantur impunita. Secũda ratio est, quia in hac act. in fact. pl⁹ venit quàm in illis. Tertia ratio, quare per istam tenetur omnibus modis rẽ restituere: & in ista venit leuissima culpa: sed per illas quandoque tenetur de dolo, & quandoque de culpa. sed in ista act. in fact. nõ venit casus fortuitus. vnde si exercitor vel cau. vel sta. rẽ fortuito casu amiserint, non tenentur, sed habent exceptionem. [*SI FILIVSFA.*] Casus huius. §. duobus modis ponitur. Primo sic: habebam filiũ vel seruum, qui filius vel seruus, habebant nauem, & eam per se vel per aliã personam exercebant me patiente vel volente. teneor quidem insolidum de rebus receptis à filio vel seruo, vel ab eorum prepositis. Secundo ponitur, quando ego dominus nauis exercebã. & ille filius vel seruus meus aliquid me volẽte recepit: teneor quidẽ insolidũ pro illis rebus à filio vel seruo meo receptis. [*ITEM SI SERVVS.*] Casus in hoc. §. dupliciter notatur. Primo sic: Habebã Stichum seruum ordinariũ, & Pamphilum vicarium sub eo: & ordinarius Stichus exercebat nauem: ille autẽ seruus Pamphilus damnũ dedit in rebus in nauẽ illatis. qualiter teneatur, quæriẽ. Et distingue quia aut ordinarius voluntate mea nauẽ exercet: & tunc teneor in solidum, & nõ liberor, & eũ vicarium dãdo prõ noxa. aut sine voluntate mea, & liberabor. & sic de peculio noxaliter teneor. Secũdo ponitur sic: quia seruus me exercebat, & ipsemet dãnũ dedit: distingue, vt in superiori casu. nã si voluntate mea exercet, teneor insolidum. aliter si non voluntate mea, teneor de peculio. [*HAEC ENIM ACTIO.*] Actio quæ datur in exercitorem, datur ꝓpetuo, & in hæredes: & cõtinet rei prosecutionẽ. [*NOVISSIME.*] Res meas tibi dedi vt eas portares: quæ tibi postea subtractæ sunt. habeo ego duplex auxilium. Primo, habeo ius cõmune cõtra surripientem. i. act. furti. Iterũ habeo act. in fact. ex hoc edicto cõtra te nautam: id est, nauem exercentem: & si ago vna. nõ agam alia: quia vna per aliam tollitur, & repellit exceptio. vel offi. iudi. Viuianus.

m *Idem ait.* ſ. esse respõdendũ. & debet hic esse principium legis.

n *Recepit.* sufficit enim sic recepisse: vt hic, & infra, de peri. & commo. rei ven. l. quòd si neque. §. fin. Sed contra, infra, eo. l. debet. j. respon. Solu. vt ibi.

o *Iudicium.* id est, actionem. Et not. quòd duæ actiones dantur ex hoc edicto: & ambæ dicuntur in factum. vna est in simplum et contractu de recepto: & habet locum quicunque dederit damnum. alia est in duplum, & datur ex delicto non proprie, sed quasi, quando familia exercitoris, quam habet, in naui dat damnum. secus si extraneus. Fingitur enim delictum familiæ exercitoris esse: quia familia mala vtitur. Accursius.

p *Ex hoc edicto.* & ex quolibet alio, nisi nomen actionis sit expressum: vt hic, & insti. de interdic. §. fi.

q *Sed si tota.* quod dixerat coniunctim, nunc diuidit. & quod dicit tota, idem est si pars: vt infra, ad. l. Rho. de iac. l. ij. §. quid enim. versi. plane.

r *Etiam.* nam de his quæ apparent, agit vt sibi restituantur.

s *Agi potuisse.* vel commodati. Accursius.

t *Nisi forte.* scilicet dicatur prætorem ideo fecisse. & est hæc prima ratio. similis est ratio. j. de iniur. l. item apud. §. hoc edictum. & insti. de bo. pos. in prin. §. aliquando.

u *Innotesceret.* id est, daret intelligere.

x *Agere.* scilicet senatum. Accursius.

y *Hoc genus.* id est, huius generis hominum: sic infra, de fun. instru. l. quæsitum. §. idem Celsus.

z *In locato.* secunda ratio.

a *Duntaxat.* & lata culpa: vt infra, depo. l. j. §. si quis seruum. in fi. & l. quod Nerua.

b *Etiam si sine culpa.* scilicet leui. leuissima tamen interuenit. nã si nec leuissima interuenit, ergo fuit casus fortuitus. & sic non tenetur: vt hic subiicit, & j. de admi. re. ad ci. perti. l. ij. §. si eo. & C. de pig. ac. l. quæ fortuitis. Quidã tamen dicunt, q̃ licet non adhibeat leuissimam culpam quis: puta, quia fuit furto subtracta, vbi non

ET ita de facto vectorum etiã Põponius libro trigesimoquarto scribit. Idẽ † ait [m], etiam si nondum sint res in nauẽ receptæ, sed in litore perierint, quas semel recepit [n], periculum ad eum pertinere. ℣ Ait prætor: *Nisi restituent, in eos iudicium [o] dabo.* Ex hoc edicto [p] in factum actio proficiscitur. Sed an sit necessaria, videndũ: quia agi ciuili actione ex hac causa poterit. si quidẽ merces interuenerit: ex locato vel cõducto. Sed si tota [q] nauis locata sit: qui conduxit, ex conducto etiam [r] de rebus, quę desunt, agere potest. Si verò res perferẽdas nauta conduxit: ex locato conuenietur. sed si gratis res susceptæ sint, ait Põponius depositi agi potuisse [s]. Miratur igitur cur honoraria actio sit inducta: cũ sit ciuilis*: nisi fortè [t] (inquit) ideo, vt innotesceret [u] prætor curam agere [x] reprimendæ improbitatis hoc genus [y] hominum: & quia in locato [z] conducto culpa, in deposito dol⁹ dũtaxat [a] præstatur. At hoc edicto omnimodo qui rẽcepit, tenetur, etiam si sine culpa [b] eius res periit, vel damnũ datũ est:

II. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

SIcut & caupo viatorum [l].

III. VLPIANVS libro decimoquarto ad Edictum.

BIU Cujas

nisi si quid damno fatali contigerit.* Inde Labeo scribit: si quid naufragio, aut per vim piratarum perierit, [aut damnum datum est,] non esse iniquũ exceptionem [a] ei dari. Idem erit dicẽdum, & si in stabulo aut in caupona vis maior contigerit. ℣ Eodem modo [b] tenẽtur caupones & stabularij, qui [c*] exercentes negotiũ suum recipiũt. Cęterùm si extra negotiũ [suũ] receperint, non tenebuntur [d]. ℣ Si filiusfamilias aut seruus receperit, & volũtas patris [e] [vel] domini interuenit: insolidum [f] erit conueniendus [g]. Item si seruus [h] exercitoris [i] subripuit, vel damnũ dedit: noxalis actio cessabit: quia ob receptum suo nomine dominus conuenitur. Sin verò sine voluntate exerceãt, de peculio dabitur. ℣ Hęc autem [actio] rei persecutionẽ continet: vt Pomponius ait: & ideo [k], & in hæredem, & perpetuo dabitur.

Quando competunt alicui plures actiones, quarum vna est de iure communi, & alia de iure speciali: vna tollitur per aliam quatenus in ea plus est. Bartolus.

℣ Nouissimè videndum [est,] an de prætoris beneficio cõpetit. vnde si altera quæ de iure cõmuni cõpetit, intentatur: vt furti: beneficium prætoris neglectum æstimatur. vt. ĭ. de separa. l. j. §. illud sciendum. &. ĭ. e. l. licet. §. vlt. Item si beneficium proponatur, cõmunis videtur esse via præclusa: vtpote cũ ad aliud eius auxilium transferre necesse habet: vt. ĭ. e. l. licet. §. & si cũ. Sciẽdum est ergo, ℘ vbi plures cõpetunt actiones pœnales ex diuersis factis, neutra alterã impedit: vt. ĭ. e. l. licet. & de priua. delic. l. nunquã. nisi tales sint quæ sese non patiantur: vt. C. de fur. l. j. si ex diuersis nõ dẽtur: sed ex vno quatenus cõcurrũt. nõ enim in plus inuicẽ se impediũt: vt. ĭ. vi bo. rap. l. j. &. ĭ. de act. & obli. qui seruũ. Si vero sunt ambæ rei persecutoriæ: facta per alterã exactione, altera remittenda est: vt. ĭ. loc. si merces. §. culpæ. Fallit in odium eius qui noluit certificare aduersariũ qualiter possideret: contra quẽ dantur duo interdicta: vt no. ĭ. de tribu. ac. l. quod in hærede. §. eligere. si autẽ sit vna rei persecutoria, altera pœnalis sui natura, & ab initio: neutra per alteram tollitur: vt. ĭ. de fur. l. si pignore. §. cum furti. nisi in hoc casu. ſ. in casu huius. l. ratione Nauta, prędicta. ſ. in prin. glo. caupo, & & in alio forte: vt. ĭ. de stabularij fur. si is cui. si vero ab differunt. initio non est pœnalis, vna per alteram tollitur: vt supra, quod me causa. l. metum. §. licet. &. d. l. qui seruum. in fi. de obli. & actio.

Sed &. [CASVS] cum pręceden. §. continuatur hoc modo: Si tu velis contra furem agere. dabitur tibi nau. act. fur. sed si tu non sis soluendo, vel tu subripuisti: & alius forte subtraxit: tibi nõ dabitur. nam his duobus casibus actio furti mihi datur: aliàs tu habebis act. fur. [*SI NAVTA.*] Si vnus nauta res alterius recipiat: si ex alia naui sint illę res: idem si de eadem, habet locum hoc edictum. [*IVLIANVS DIXIT.*] In nauim tuam res meas immisi, & postea alias res immitto, vtputa tunicam ad me tegendum: vel cibaria ad comedendum pro necessitate: pro quibus ei mercedem non soluo. pro his rebus immissis habet locũ hoc edictum, quãuis non soluam mercedem: quia videtur illis accedere.

IIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SEd & ipsi nautę [p] furti actio competit, cuius sit periculo [q] [res:] nisi si ipse subripiat, & postea ab eo subripiatur [r]: aut [s] alio subripiente, ipse nauta soluendo non sit. ℣ Si nauta nautæ [t], stabularius stabularij, caupo cauponis [res] receperit: æquè tenebitur [u]. Viuianus dixit etiam ad eas res hoc edictũ pertinere, quæ post impositas merces in nauem, locatásque, inferentur: etsi earum vectura non debetur [x], vt vestimentorum, penoris [y] cottidiani: quia hæc ipsa cæterarum rerum locationi accedunt [z].

V. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

NAuta, & caupo, & stabularius mercedẽ accipiũt nõ ℘ custodia [a]: sed nauta, vt traiiciat vectores: caupo, vt viatores manere in caupona patiatur: stabularius, vt iumenta sua ibi habere liceat.

---

a *Exceptione*. per integ. rest. vel dic, ℘ de equitate. nam mero iure tenetur qui saluum fore promisit. ergo vt ĕs restitui vel excipere tenetur rem probare fatali damno periisse, vel deterioratam: cũ aliàs in depositi qui dolum dicit, debeat probare illũ: vt. ĭ. de probat. quotiés. §. qui dolo. ad qđ est quod not. supra, de eden. l. si quis ex argentariis. §. fi.

b *Eodem modo*. quo tenẽtur exercitores. scilicet de dolo, lata culpa, & leui & leuissima, non de casu.

c *Qui*. aliàs, quòd, ℘ quia.

d *Non tenebuntur*. hoc edicto, sed ordinariis actionibus.

e *Voluntas patris*. ſ. expressa, vel tacita in corde retenta, ex eo, ℘ filius vel seruus nauem exerceant, vel cauponam, vel stabulum: vt infra, de exerci. l. j. §. si is qui. vel cum pater vel dominus exercet, recipit filius vel seruus voluntate patris vel domini.

f *Insolidum*. hic potes iungere quod est. ĭ. e. l. si vero sine voluntate &c. & postea. Item si seruus exercitoris. ſ. liberi hominis.

g *Conueniendus*. cum ab alio damnum datur. si vero ab ipso, hoc sequitur in proximo. §. secundum secundum casum.

h *Item si seruus*. casus potest poni in seruo exercẽte, & damnum dante: in quo distinguitur an domini voluntate exerceat: & tunc dominus pro seipso tenetur de recepto: aliàs vero de peculio tãtum. & secundũ hoc est contra. ĭ. e. l. fi. §. seruorũ. So. hic loquitur de actione ex cõtractu: ibi de ea quæ est ex quasi maleficio in duplum. & hoc est contra tantũ ad primum respon. huius. §. Item si seruus in eo casu quando cum volũtate exercet. Item potest poni in seruo ordinario exercente, & vicario damnum dãte: vt tunc si voluntate domini, insolidũ teneatur: nec est contra. ĭ. e. l. fi. §. seruorum. quia ibi in ea actione quæ ex quasi delicto est, loquitur: vt dixi. Si vero sine voluntate exerceat, noxalis de peculio datur: quia vicarius est in peculio: vt. ĭ. de noxa. si in re. §. fi. & hoc secũdum illam literã quæ est ibi. Sed ad secundam aliam, quæ est ibi, aut, expone vt ibi. Vel dic, in seruo exercitoris liberi hominis: & quod subiicit, si vero: refertur non ad proxi. sed ad superius.

i *Exercitoris*. i. exercens secundum primum casum glo. magnæ.

k *Et ideo*. hæc ratio sufficiens est, id est, probabilis: sed non necessaria. sic supra, de ali. iudi. l. non solum. §. fi.

l *Honoraria actione*. hæc specialis.

m *Furti*. hæc communis, siue ipse, siue alius subripuit.

n *Officio iudicis*. cum talis est persona cui non potest opponi doli exceptio.

o *Contentus*. vt hic, &. ĭ. e. licet. §. possumus. & facit. ĕ. de calum. l. in hæredẽ. §. fi. sed contra. j. pro socio. l. rei cõmunis. Sol. aliud est in actione ista, ℘ in pro socio. hæc enim non de iure cõmuni, sed ciusdẽ rei nomine, & de recepto honoraria actione [l], & furti [m] agẽdũ sit. & Põpo. dubitat. sed magis est, vt vel officio [n] iudicis, vel doli exceptione alterutra esse contentus [o] debeat.

p *Sed & ipsi nautæ*. si modo ipse eligatur à domino. nã domino datur electio: vt. ĭ. fur. aduer. nau. cau. sta. l. j. §. & in duplum.

q *Cuius sit periculo*. scilicet, quia est soluendo. & tunc nõ agit dominus: aliàs non est eius periculo si non habet aliquid: vt. ĭ. de furtaque. Et ita non aget: vt. ĭ. furti aduer. nau. cau. sta. l. j. §. quod si receperit. quæ est contra. vel subauditur ibi tantum.

r *Subripiatur*. quo casu non agit: quia fur furti agere non potest nisi casualiter reperiatur: vt infra, de fur. qui vas. §. si ego. &. l. qui re sibi. §. si quis. & facit. l. eum qui. §. Iulianus. versic. non habebit. eo. ti. de fur.

s *Aut*. his duobus casibus etiam si ipse eligitur, non tamen agit: altero, propter suum delictum: altero, quia in eius est electione.

t *Nauta nautæ*. scilicet alterius nauis. & videbatur contra, argu. C. de fur. apud antiquos. §. sinautem desinat. versi. qui habet aduersus alios.

u *Tenebitur*. recipiens. Accursius.

x *Non debetur*. scilicet specialiter.

y *Penoris*. penus dicitur id quod esui potuique est destinatum: vt infra, de pe. le. l. iij. j. respon. *Penus, quid sit.*

z *Accedunt*. facit supra. l. j. in fi. ibi, ait prætor &c.

a *Nauta. Non pro custodia*. principaliter. sic & vẽditor recipit pretiũ pro re, non pro custodia: ſ tamẽ tenẽt de custodia: vt inſli.

BIU Cujas

vt insti.de emp.& vendi.§.cum autem.

a *Stabulari*.id est hospitari,& in stabulo manere.

b *Tenentur*.& sic de leui culpa,si agitur locati. at hic de leuissima.sed contra,infra,depositi.l.j.§.si vestimenta.Solu.vt ibi.

c *Quæcunque*.sed nó omnia:quia furti act. exercitor habet:quia sui natura ei datur cuius interest: vt supra, eo.sed & ipsi. & instit. de ob.quę ex deli.na.§. furti.sed.l.Aquil.actio ei non datur: quia hero tantum datur:vt infra,ad.l.Aquil.ité Mela.§.legis.

d *Diximus*.passiue,nó actiue.

e *A furto*. quod fiat ab aliquo de naue. secus est si ab extraneo. idem dico de dãno: vt infra,eo.l.fi.in prin. & infra, loca.l.sed &, de damno,etiam ab extraneo,si potest præcaueri:vt supra, eo.l. & ita.§.j.in fi. Item collige hic, quòd furtum non computatur inter casus fortuitos.nam tunc nó teneretur:vt supra, eod.& ita.§.ait prętor. sic infra, pro soci.l.cũ duobus.§.damna.Ac.

* *Flo.recedere*

L*Icet.*] CASVS.Si pro reb' meis,quas exportas, dedi mercedem,siue gratis portas: habet locum hoc edictum.[SI SERVO.] Habebam seruum qui erat stabu. vel cau. vel nau. præposuisti eum sta.vel naui: & iste dãnũ mihi dedit, vel furtũ fecit:teneberis quidem act.in fac. ex hoc edicto conuentus. ego dum essem in tuo seruitio:& act.l.Aquil.& furti potero conueniri.& hoc in prima.Si vero mihi, & tibi erat cõmunis, mihi teneberis nomine ipsius: & ꝙ pro eo pstiteris, ꝓposita actiõe pro socio, vel cõmuni diuidũdo à me recuperabis. de dãno autẽ, in illo seruo dato,nó teneris.[INFACTVM.] Hoc edictũ diuisum est in duo capita Primũ protenditur à prin. huius tit.vsque ad.§.istum,in factum.Secundum incipit hic,& vsque ad.fi.tit.protenditur.In primo capite ostendit, quòd dominus obligatur act.in factum:quæ datur ex contractu institorum, vel magistrorum nauis,& filiorumfa.In secundo casu ostendit,ꝙ domini institorum & nautarum,& aliorum, qui damnum dederunt,possunt conueniri act.in fac.quæ ex maleficio datur.& datur ista act.in duplum.alia autem act.datur ei in simplũ.vnde si familia nautæ damnum dedit:tenetur nauta in duplum: qui sciens malos homines in naue habebat. Tex.planus est.[POSSVMVS.] Si nauta damnum dedit,pluribus actionibus tenetur:scilicet furti.l.Aquil.& in fac.ex hoc edicto.sed vna contentus debet esse is cui competit.si ergo egit aduersus exercitorem act.in factum:actionẽ furti, vel l.Aquil.exercitori cedere debet: & poterit suo nomine exercitor conuenire nautas ex conducto.Si vero absolutus exercitor fuerit:an postea agere possit ille,cui damnum datum est,act.furti contra nautam? Dicitur quòd obstabit sibi exceptio:quia non est sæpius quærendum de facto vnius hominis.idẽ est si prius fuit actum cõtra nautam act.furti, vel legis Aquil.& eo absoluto velit agere in factũ cõtra exercitorẽ.Vi.

* *Flo.& vulg.simia*

* *quod Flo.*

f *Mecum sit*.i.contra me. aliàs non.f.in isto casu:vt.ĩ.de noxa.l.cũ seruꝰ.nó autẽ hic:quia mihi cõtra me daret ex quasi maleficio.

g *Quia in factum est*.ex quasi maleficio.

h *Si partem*.cum communis erat.

i *Obligatum*.insolidũ,si sciui.aliàs nó:sed in vase locato indistincte teneor insolidũ:vt.ĩ.loca.si quis domũ.§.j.&.sed addes.§.j.& l.cum in plures.§.seruum meum.sed & quando ignorans fui, tetur: stabularius, vt permittat iumenta apud eum stabulari[a]: & tamen custodiæ nomine tenentur[b]. Nam & fullo & sarcinator non pro custodia, sed ꝑ parte mercedem accipiunt:& tamen custodiæ nomine ex locato tenentur. ¶ Quęcumque[c] de furto dixim' [d], eadem & de damno debent intelligi. Non enim dubitari oportet,quin is, qui saluum fore recipit:nó solum à furto[e], sed etiam à damno recipere* videatur.

VI. PAVLVS libro vicesimo secundo ad Edictum.

LIcet gratis nauigaueris,vel in cauponam gratis diuerteris: non tamen in factum actiones tibi denegabuntur, si damnum iniuria passus es. ¶ Si seruo meo in naue,vel cauponа vtaris,& damnum mihi det, vel furtum faciat: quanquam & furti actio, & dãni iniuriæ* mecum sit[f] [noxalis, serui mei nomine,]hæc tamẽ actio, quia in factum[g] est, etiam serui mei nomine aduersus te competit. Idem dicetur, & si communis sit, tu tamen quid* mihi præstiteris eius nomine: vel communi diuidundo,vel pro socio actione:aut si partem[h] eius,vel totum conduxisti,etiam ex cõducto habebis me obligatũ[i]. Sed si damnum in eo[k] datum sit ab alio, qui in eadem naue vel caupona est: cuius factum prætor æstimare[l] solet:nõ putat Põponius eius nomine hãc actionem vtilem futuram.

Iurisc̃onsult⁹ hucusque locutus est principaliter in actione in factum, quæ datur ex quasi contractu de recepto: hic loquitur de actione in factum,quæ datur ex quasi delicto.Bartolus.

¶ In factum[m] actione caupo tenetur pro his, qui habitandi causa in caupona sunt. Hoc autem non pertinet[n] ad eum, qui hospitio repentino recipitur, veluti viator. Possumus autẽ furti vel damni iniuriæ actione vti, cum nautis[o]: vt certi hominis factum arguamus[p]: sed vna cõtenti esse debebimus[q].

Et si cum exercitore egerimus[r], præstare ei debemus actiones nostras[s], quamuis ex cõducto actio aduersus eos cõpetat exercitori[t]. Sed si absolutus sit exercitor[u] hac actiõe, deinde agatur cũ nauta, exceptio[x] dabit:ne sępius de eiusdẽ hominis admisso quærat.& cõtra,si de admisso vnius hominis actũ sit, deide in factum actione agatur, exceptio dabitur[y].

A neor saltem pro noxa relinquere:vt infra,commo.l.pe.item facit infra,de exerc.l.si eum.

k *In eo*.scilicet seruo:vt quia vulneratus est.

l *Æstimare*.quidã libri habent, nõ solet.& tũc sic:quia si nautę inter se dãnum dederint, hoc ad exercitoré non pertinet:& ideo hac actione nõ potest exercitor conueniri:vt infra.e.l.fi.§.hęc actio. Alij habent sine non: & tũc dic,æstimare solet damno dato alicui extraneo in recepto, vel in mercibus eius. nam huic, nec in recepto,nec in rebus ei' est datum: sed inter se. & ideo hic non agitur,vt dicit.nec enim seruꝰ dicitur receptus, vel res recepta.

B

m *In factũ*.quæ est quasi maleficio, & in duplum: vt infra,eo.l.fi.§.hæc actio.

n *Pertinet*. vt per eũ detur in exercitorem, & sic est contra, supra, eo.sicut caupo.Sol.hic de ea,quæ est ex maleficio: ibi ex contractu: vt ibi dixi.Vel dic, hic non fecit moram viator,vt hic inuitibi sic. Vel dic, viatores non tenent hac act. vt hic: sed exercitor sic:vt ibi. prima verior est.

o *Vti cum nautis*. furibus qui nó sunt exercitores, sed aliàs forte ducunt remos. idem in quibuslibet aliis.

p *Arguamus*. id est, argute conuincamus. & si quidem liber est qui fecit furtum, designabo quis fecit.aliàs nó cogor: vt infra, vi bono.rap.l.ij.in princ.

C

&.§.hæc actio,etiam familiæ.vel illud in illa act.Accursius.

q *Debebimus*.vt supra,eo.& ita.§.fi.

r *Egerimus*.ex quasi maleficio.

s *Nostras*.non furti:quia illam habet:vt supra,eo.sed & ipsi.sed actionem leg.Aquil.vel similes, vel furti directam: quia vtilem habet suo nomine:immo directam: quia & eius interest:vt arg. C.de act.& ob.l.j.&.ij.Accursius.

t *Exercitori*.si conduxit operas eorum: vt hic, & infra,ad leg. Rhod.de iac.l.ij.in principio.

u *Exercitor hac actione*.scilicet in factum ex hoc edicto.

x *Exceptio dabitur*. Sed cur datur exceptio rei iudi. cum ex alia causa agatur, & alia actione inter alias personas? Rñ.non propter rem iudicatam, sed propter electionem datur exceptio.sic infra,de instit. habebat. in prin.& est ratio, ne sæpiꝰ &c.vt subiicit, & infra,de sepul.vio.l.sepulchri.j.& infra, de noxa.in delictis.§.fi.& de li.ho.exhi.l.quod & lex.§.penul. & de accu.si cui. §.iisdem.in princi.& infra,de euic.quia dicitur.in fin.& hæc ratio habet locum infra,proxi.respõ.sunt ibi & aliæ duæ.vt ibi dicam.Sed prædictæ rationi obiicitur:nonne ex eodem delicto bis hic agitur,criminaliter,& ciuiliter:vt.C.quando ci.ac.præsu.cri. l.j.Respon.ibi de adulterio duorũ,scilicet maris & fœminæ:hic ciuiliter de vtroque agitur.Item nõne de adulterio bis quæritur, & eodem modo:vt.ĩ.de adul.denuntiasse.§.fi?Respõ.ibi de adulterio quod maris & fœminæ:hic vnius.Item nõne furti,& vi bo. rap.de eadem rapina agitur:vt.ĩ.vi bo.rap.l.j?Respon.ibi, vtraque via est communis:hic vna ordinaria, altera extraordinaria. Vel cõmuniter ad omnia respondeas, quòd hic ex delicto alterius alter cõuenitur.at vbi ex proprio,impeditur pluries agi hac ratione: ne sæpius &c.nisi & alia occurrat.Accursius.

D

y *Exceptio dabitur*.& est triplex causa.Prima,ne sæpius &c.vt.ĩ. ꝓxi.respon.Secunda,quia si exercitor conuenitur, etiã nauta fur absolutus

BIU Cujas

absolutus per mediũ conueniretur, contra quẽ exercitor rediret. quod non debet fieri: vt. C. de vsu. rei iudi. l. fi. Tertia, quia cũ sit fur absolutus, soluisse videtur. nam solutio est similis absolutioni per sententiam: vt. ĭ. de excep. rei iudi. si quis cum totum. §. plane. & hæc ratio ex superiori responso locũ habet. Est & quarta, quia non possum cedere actionem, quod facere debeo: vt. ŝ. ea. l. ibi, & si cũ. Sed an ita est vera hæc ratio, si primo iudicio specialiter fuit dictũ, quòd de hoc delicto agebatur? Quidã ficticum sint personales hæ actiones: vt arg. ĭ. de excep. rei iudi. l. & an eadem. §. actiones. Alij contra, ad instar realis: cum omne ius suũ &c. vt infra, de exce. rei iudi. si mater. §. eidem. nam istæ ad rẽ dantur, & rem persequũtur. prima rationabilior videtur. Ac.

VII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

DEbet exercitor omnium nautarum suorum, siue liberi [sint,] siue serui, factum [a] præstare [b]. Nec immerito factũ eorum præstat, cũ ipse eos suo periculo adhibuerit. Sed non aliàs prẽstat, quàm si in ipsa nãue damnum datum sit. Cæterũ si extra nauem, licet à nautis: non præstabit [c].

Protestatio cui aduersarius consensit, liberat protestãtem. Bartolus.

¶ Item si prædixerit [d], vt vnusquisque vectorum res suas seruet, neque damnum se præstaturum, & consenserint [e] vectores prędictioni: non conuenietur [f]. Hęc actio [g] in factum in duplum est. Sed si quid nautæ inter se damni dederint: hoc ad exercitorem nõ pertinet. Sed si quis sit nauta, & mercator [h], debebit illi dari [i]. Quod si quis *[ex his] quos vulgo ναυτιβάτας [k] †dicũt: & huic tenebitur. sed huius [l] factum [m] præstat [n], cum sit & nauta. Si seruus nautæ damnum dederit [o], licet seruus nauta non sit [p], æquissimum erit in exercitorem actionem vtilẽ dare. Hac autem actione [q] suo nomine [r] exercitor tenetur, culpæ scilicet suæ [imputatur], qui tales adhibuit: & ideo etsi decesserint [s], non releuabitur. Seruorũ autem suorũ nomine noxali duntaxat [t] tenetur. Nam cum alienos adhibet, explorare eum oportet, cuius fidei, cuius innocentiæ sint. In suis venia dign' est, si quales quales [u] ad instruendam nauem adhibuerit. ¶ Si plures nauem exerceant [x], vnusquisque pro parte, qua nauem exercet, conuenitur.

¶ Hæc iudicia [y] quamuis honoraria sint, tamẽ perpetua sũt. In hæredem autem non dabũtur. Proinde etsi seru' nauem cum domino ageretur hoc casu, vt de leuissima culpa eum teneri nõ dicerem: licet aliàs teneatur: vt supra, eo. & ita. §. ait prætor. si vero postea: etiam cum prædictione non releuatur dominus: vt dixi per. l. C. de act. & obliga. sicut.

† *Id est, rerũ pro nauda. cogan.* — *lo & vectu-ra pretio dã-centes.*

Actor. arg. legẽ Ex quasi ff. de quib. ll. a. nebit. nauis.

DEBET. CASVS. Hucusque locut' fuit de acti. quæ datur contra nautas: núc tractat de actionibus, quę dantur ex quasi maleficio: vt statim dixi. Si ergo deduxi res meas in nauem: & nautæ dederunt mihi damnum: cõueniam exercitorẽ, si damnum factum fuerit in naue: aliàs nõ tenebit exercitor. [*HAEC ACTIO.*] Ista actio, q̃ dat ex quasi maleficio, datur in duplum. Item si nautæ dederint inter se damnũ, non tenebit exercitor. [*SED SI QVIS.*] Dicitur hic, q̃ si aliquis nauta est & mercator, quod potest esse, tenebitur ei exercitor: & ex eius etiam facto tenebitur exercitor, si aliis dãnum dedit. [*SI SERVVS.*] Si habeo nauẽ, & omnis quæst' ad me redit: si seru' meus sit ibi, licet nihil operetur, teneor tñ vtili act. ex hoc edicto eius nomine. *HAC AVTEM ACTIONE.*] Si quis opera malorum hominum vtitur, omnium nautarum factum præstare cogitur. explorare enim debuit cuius fidei & innocentiæ essent: quod quia non fecit, tenetur: & seruum poterit dare pro noxa: quia in suis venia dignus est. [*SI PLVRES.*] Si nauẽ plures per seipsos exerceant: pro partib' tenẽtur. [*HAEC IVDICIA.*] Supradicta iudicia honoraria sunt, & perpetua: sed non dantur in hæredes. vnde mortuo seruo exercente, dominus non tenetur de peculio. si autem voluntate domini seruus exercuit: dominus tenetur. Viuianus.

a *Factum.* id est receptum, cum ad hoc sint præpositi.

b *Præstare.* Sed qua actione? Rũdet Azo ex quasi contractu: in summa. de obl. quæ ex quasi delic. §. nec distinguitur. Sed respon. ex quasi deli. vt. ij. respon. huius l. Accursius.

c *Non præstabit.* immo videtur cõtra: vt. ŝ. e. l. & ita. in prin. Sol. ibi traditæ & adsignatæ erant: licet extra nauem: hic non. Vel hic non receperat custodiam: ibi sic, licet non traditæ: ar. infra, de aleat. l. j. §. item. Accursius.

d *Item si prædixerit.* facias vim in verbo, prædixerit: & in verbo, prædictioni: quod est infra, statim: vt hic, & infra, de ædil. edic. itaque. & de iur. fis. non intelligitur. §. si quis palam. & arg. infra, loca. & condu. l. videamus. §. j. & vlt. secus aũt si post dicat: vt infra, de fideiuss. l. si fideiussor creditori. & de instito. act. sed & si pupillus. §. de quo. &. §. item si plures. versi. sed & si alias. &. C. de act. & obliga. sicut. Sed quid si dederit claues? videtur renuntiare, ac si prædiceret, vt hic, & arg. ĭ. de contrahen. emp. l. clauibus. Ecõtra quòd non, ne detur materia falsum fabricandi: vt. ĭ. quemadmo. test. aper. l. j. & ne detur materia cum furibus coëundi: vt supra. e. l. j. ŝ. j. Sol. distingue an dedit à principio claues, aut postea. primo casu, si quidem dando eas fecerit similiter huiusmodi prædictionem: tunc non tenetur. si vero non fecit: tũc tenetur. & magis præsumo datas, vt possint suas res quãdo volunt accipere, & eis silentio habere, quàm vt se periculo exonerent. mitius tamen

e *Consenserint.* maxime. nam idem si non consenserũt: & sibi imputent cur remanserunt: ar. supra, qui satisdã. cogan. si fideiussor in fi. j. respon. Accur.

f *Conuenietur.* illa ex contractu. secus in illa ex delicto: in qua secũdum M. non distinguitur. Accursius.

g *Hæc actio.* quæ est ex quasi maleficio.

h *Mercator.* & in naue sit, p vtroq; officio.

i *Debebit illi dari.* actio contra exercitorem si damnum est passus, nó quasi nautæ, sed quasi mercatori. Et sic no. aliquem fungi officio duorum. sic infra, de stipu. ser. l. j. §. iij. & ŝ. de adop. l. iij. &. iiij. — *officio duorum quis fungi possit.*

k *Quos vulgo Græci nautebates.* id est, maiores nautæ, qui operas suas in naue præstabant, vt exercitor res suas in naue portare pateretur, non etiam pecuniã dabant. superius vero responsum loquitur in eo etiam qui pecuniã dabat, cum operæ suæ in hoc non sufficerent.

l *Huius.* proximi, & alterius supradicti forte.

m *Factum.* id est, si isti aliquid surripiunt aliis.

n *Præstat.* exercitor.

o *Dederit.* alicui cuius res in naue sunt receptæ.

p *Nauta non sit.* sed aliàs in naue ei seruit. & secundum hoc videtur dari directa, non vtilis: sicut dicitur de his, qui inhabitandi causa sunt in caupona: vt supra, eo. licet. §. in factum. vnde dic vtilem, id est, efficacem. vel si dicas de eo seruo, cuius opera nequaquam vtitur in naue, datur vtilis. nec enim potest dici, vt sit ab eo damnum datum, cuius opera exercitor non vtitur. Accursius.

q *Actione.* ex quasi delicto. Accursius.

r *Suo nomine.* Cur ergo repetit in casu illo, supra, eo. licet. ibi, tu tamen quod mihi prælliteris. & ĭfra, de in rem ver. si pro patre. §. fi? Respon. licet suo nomine denegetur propter factum alterius: tamen ad similitudinem fideiussoris. Accursius.

s *Decesserint.* scilicet serui.

t *Duntaxat.* quãdo est ex quasi maleficio. aliàs de peculio datur. & sic non ob. supra, eo. & ita. §. item si seruus exercitoris. Vel dic, etiam in ea quæ est ex contractu: & quando non domini voluntate: ne contradicat dicta lex. & hoc ideo, quia in suis venia &c. vt subiicit. & infra, fur. aduer. nau. cau. sta. l. j. circa princ. & infra, solu. ma. si constante. §. si maritus. &. C. man. l. in re mandata. Arg. contra. infra, loca. & condu. videamus. in prin. cum ergo hic dominus tantum noxaliter teneatur: si decesserit seruus, liberatur: vt infra, de noxa. si plurium. §. differentia. &. l. seq. &. l. electio. & no. hic noxalem ex quasi maleficio dari, secundum primum intellectum. sic infra, de noxa, si in re. §. si seruus. sed differunt actiones ex maleficio ab illis, quæ ex quasi maleficio sunt: quia in primis præstita ab vno pœna alij non liberantur: vt infra, ad legem Aquil. item Mela. §. si plures. secus in ex quasi maleficio: vt supra, eo. l. licet. §. fi. Item in illa ex malefi. si quid præstatur, ab alio non repetitur. secus in ex quasi maleficio: vt infra, de his qui deie. vel effu. perceptiõe. &. l. si vero. §. cum autem. & supra, eo. l. & ita. §. noui. sime. &. l. seq. Accursius.

u *Si qualescunque.* scilicet habeat.

x *Exerceant.* scilicet per se. secus si per alium: ne qui cum vno contrahit & cætera. vt infra, de exer. l. j. §. fi. &. l. si tamen. &. l. ne in plures. quæ sunt contra. & infra, de pecu. l. & ancillarum. §. fi. vel illæ leges de exercitoria loquuntur, quando ex contractu: hic autem quando ex quasi maleficio.

y *Hæc iudicia.* potest legi, vt primum dictũ, scilicet vsq; in hæredem,

BIU Cujas

dem,referatur ad eam quæ est ex contractu.secundum,scilicet illud,in hæredem autem &c.ad eam,quæ est ex quasi maleficio.secundum Ir.& secundum hoc plurale in singulare resoluitur : vt.j. de peti.hære.diuus.in fi.Vel legas vtrunque de vtraque : nam & quę ex quasi maleficio datur,erit perpetua de eo quod peruenit.& in hęredem non datur aliqua.scilicet pro repœnaliter:vt instit.de perpe.ac.§.non autem.

a *Exercuit.* sine voluntate domini.

b *Actio in dominum.* ex quasi maleficio ipsius ordinarij. Si vero alius extraneus dedisset damnum sine volũtate serui: intra annum tenetur domin⁹ de peculio serui : qui nauem exercebat,ex cõtractu: vt.ŝ.e. & ita .§. item si seruus exercitoris . vel ibi de recepto : hic ex delicto.Accursius.

c *Intra annũ.* nec eo viuo,cũ ex delicto nõ detur de peculio . sed hic duplex est ratio: & quia nõ habes : & quia ex delicto : vt.ŝ.e.l.iij. §.item si seruus exercitoris.Accursius.

exercuit [a], & mortuus est: de peculio non dabitur actio in dominum [b]: nec intra annũ [c]. Sed cùm voluntate patris vel domini seruus vel filius exercent nauem, vel cauponam, vel stabulum, puto etiam hanc actionem insolidũ eos pati debere:quasi omnia quæ ibi contingunt,insolidum receperint.

Finiunt τὰ πρῶτα.*

INCIPIT SECVNDA PARS DIGESTORUM de iudiciis.

Digestorũ seu Pandectarum,Liber quintus.

DE IVDICIIS†: ET VBI QVISQVE agere vel conueniri debeat.

TITVLVS I.

Eius qui habet iurisdictionem & tribunal,vel iurisdictionem tantum, potest iurisdictio prorogari.Bartolus.

1. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

* *id est,primaria, ac veluti principia.*

† *Iudiciis.* Et alibi dicitur iudicium,vt in auth.de iudi.§.fi.& C.de iudi.l.j.

rogatio. Hic quæritur qualiter, & qualis debeat esse iste cõsensus: & breuiter hoc intendit: In prorogatione iurisdictionis de persona ad personam, requiritur cõsensus partium, qui sciant illum non esse iudicem suũ: & consensus iudicis non requiritur. Sed in prorogatione de tempore ad tempus, requiritur consensus iudicis & partium. h. d. vsque ad. §. legatis.

II. IDEM libro tertio ad Edictum.

CONsensisse[a] autem videntur, qui sciant se non esse subiectos iurisdictioni eius, & in eum consentiant. cæterum si putent eius iurisdictionem esse, non erit[b] eius iurisdictio. Error enim litigatorum (vt Iulian⁹ quoque libro primo digestorũ scribit) non habet cõsensum. Aut si putauerunt aliũ esse prætorem[c] pro alio: æquè error non dedit iurisdictionẽ. Aut si, cum restitisset quiuis ex litigatoribus, viribus prætoræ[d] compulsus est: nulla iurisdictio[e] est. ℣ Conuenire† autem, vtrum inter priuatos sufficiat, an verò etiam ipsius prętoris consensus necessarius est? Lex Iulia iudiciorum[f] ait, *Quò minus*[g] *inter priuatos conueniat*. sufficit ergo priuatorum[h] cõsensus[i]. Proinde si priuati[k] consentiant, prætor autem ignoret consentire[l], & putet suã iurisdictionem: an legi[m] satisfactum sit, videndum est. & puto† posse defendi, eius esse iurisdictionẽ[n]. ℣ Si & iudex[o] ad tempus datus [est,] & omnes litigatores cõsentiant[p] (nisi specialiter principali iussione prorogatio fuerit inhibita[q]) possunt tempora, intra quæ iussus est litem dirimere, prorogari.

a *Consensisse*. non esse in iure errantes.
b *Non erit*. id est, non fiet.
c *Alium esse prætorem*. supra ergo errorem iuris posuit. nam hic est facti error: vt infra, de iur. & fac. igno. l. j. §. si quis. & facit hæc lex pro opi. nostra quam diximus contra G. supra, de iurisdi. om. iu. si per errorem.
d *Prætoræ*. non suę. & idẽ in quolibet iudice.
e *Nulla iurisdictio*. .s. ipso iure: sicut nec dos per metum promissa: vt supra, quod me. cau. si mulier. §. si dos metu. & de auct. tut. l. j. in fi. sed arg. contra in. d. l. si mulier. §. si metu. & infra, quod fal. tu. auct. l. interdũ. *ADDITIO*. Dic, quòd ibi non tractatur de iurisdictione cõcedenda, sed de potestate litigãdi concedenda parti.
f *Iudiciorum*. scilicet priuatorum: de qua habetur mentio, supra, de arbi. l. sed & si i seruũ. §. si quis iudex.
g *Quominus*. forte talia erant verba: si quid non interueniat quo minus conueniat inter litigatores, iudicium erit ratum.
h *Priuatorum*. etsi prętor nõ est præsens: patitur tamen post ante dicta. §. se litem contestari. vel quæ infra dic, vt in hac sequenti lege, glo. verb. videt q; &c.
i *Consensus*. Sed quid si scholaris reus non allegauit priuilegiũ magistri sui: sed errando passus est in se lite contestari? Videtur quòd sic sicut si soluisset indebitum, fauorabilem exceptionem habens posset repetere: vt infra, de condic. inde. qui exceptionem. sic & iste posset condicere ipsam contestationem. Item plus, quia non videtur valuisse contestatio: vt hic dicit. Sed cõtra dico, quia non errauit, cum erat suus iudex: vt supra, in proœ. digestorum. in fi. & in. l. Feb. de habita. C. ne filius pro patre. facit alia quæ incipit, statuimus. quæ no. in. l. omnes. C. de epi. & cle. sed de priuilegio certat, non de iure communi. Itẽ ibi damnum euitat: hic lucrum vult.
k *Si priuati*. hic videtur eundem casum ponere quem & supra. l. proxi. Dic ergo quòd prætor supra loquitur, quando errando in iure credens se vltra territorium suum iurisdictionem habere: hic quando in facto: vt quia istos de iurisdictione sua esse credebat.
l *Consentire*. vt in non suum.
m *An legi*. scilicet Iuliæ priuatorum iudiciorum.
n *Iurisdictionem*. hic est arg. quòd etiam ante lit. contesta. est iurisdictio. sed dic, hic forte lite contestata.
o *Sed si iudex*. scilicet consentiat.
p *Consentiant*. in tempore prorogando.
q *Inhibita*. scilicet à delegãte. Sed an tempus triẽnij potest prorogari? Respõ. non: vt. C. de iudi. properandũ. &. j. c. si iudex. No. ergo quòd fit prorogatio de tempore ad tẽpus, vt hic: quãdoq; de pſonis ad personas: vt. §. e. l. j. quãdoq; de re ad rẽ: vt. j. c. l. de qua re. §. j. sed an hoc vltimo casu debet haberi consensus iudicis? si spectes hunc. §. sic. si superiorem, non. Sed magis dico eũ consentire debere, cum sua iurisdictio[c] extendatur.

c *Idẽ Bar.*

r *Legatis*. ideo, ne à legatione auocentur: vt infra, eo. non aliàs. in fi. & l. de eo. Et accipe legatum, siue princeps eum miserit, siue aliqua terra ad principẽ, vel Romam: vt infra, de legatio. Paulus j. §. j. & l. legatus creatus. &. C. qui. ex cau. ma. l. j.

Qui ex causa legationis, vel testimonii, vel alia legitima causa ad alium locum se transfert, ibi non potest conueniri: & habet priuilegiũ domum suam reuocandi. Bart.

f *Testimonii*. Et est ratio, ne diu à suis negotiis auocentur: vt infra, quemad. te. ap. l. sed si quis ex signatoribꝰ. idẽ & in his, qui à principe sunt euocati: vt. j. eo. non aliàs. in prin. & facit. §. ex qui. cau. ma. sed & si per prætorem. §. fi. & de in ius voc. quíq;. & supra, si quis cau. l. ij. §. simili modo.

* *Flo. quid*

* *Flo. Et*

t *Destinati*. & faciebant trãsitum per Romam[d]: ar. §. ex qui. cau. ma. qui mittuntur. §. itẽ paganum. versi. qui reipubli. Vel licet ratione cõtractus, vel alia, possint cõueniri in ea prouincia in quam missi sunt: tamen reuocabũt domum: vt infra, proxi. §. aliàs etiam iure cõmuni in alia terra non debent conueniri.

d *Et sic idem iudicium de loco per quẽ, sicut de loco ad quem Bart. & Lance.*

* *Halo. ad se*

u *Ius datur*. id est, licentia reuocandi, scilicet iudicium ad domum, id est, ad locum vbi habẽt domicilium, non domum tãtum: vt j. ad munici. libertus. §. sola. Accursius.

x *Exercetur* sed in sua prouincia, vbi appellatum fuit. debet defendi: vt. j. eum qui appel. in pro. debere defen. l. j. &. ij. & infra, apud eũ à quo ap. l. j. quæ sunt contra.

y *Ob aliã causam venerit*. quamcunque, dũmodo necessaria, vel probabili: vt causa religionis[e]: argu. supra, de procura. l. aut religionis. idem ergo si pater alicuius vadat ad filium, ad scholas Romæ, vt eum videat: arg. supra. ex qui. cau. ma. l. necnon. Accursius.

e *Sequitur glo. B. B. P. Ang. & est notada pro peregrinis.*

z *Venerat*. .s. propter causam appellationis exercendæ.

a *Contraxerint*. scilicet Romæ: vt sic plus operetur ratio loci & contractus, quàm loci tantum. sic & in authen. de consan. & vte. fra. §. hæc igitur. col. vj. vel etiam contractus tantum, vt aduena: vt infra, eod. l. hæres. §. j. & supra, hoc. §. ibi, vel si qui in prouinciam.

b *Si contraxerint*. scilicet alio tempore.

c *Dummodo ante legationem contraxerint*. ergo si in legatiõe cõtraxerint, vel deliquerint ipsi, vel eorum serui, tenebuntur iudiciũ pati: vt infra, eo. non aliàs. §. legati. Secꝰ si quasi contraxerint, etiã tempore legationis: vt infra, eod. de eo. Item secus si dies est exitura: quia tunc lis contestatur, licet ante contraxerint: vt infra, eo. sed & si. infra. §. ædium.

d *Non compelluntur*. imò videtur quòd sic: vt infra, de consti. pecu. l. eũ qui. §. Iulianꝰ. j. rũ. contra. Sol. ibi in legatiõe cõtraxit: vnde exceptionem opponere nõ potest: hic vero ante legationẽ istam

istam[a]: vt supra, de arbi.non distinguemus.§.item si quis.&.§.illud.Item contra, vt in authen.vt omnes obe.iu. prouin.§.j.&.ij. col.v.quæ est.C.vbi de crimi.agi.opor.authen.qua in prouincia. Sol.quod ibi dicit,ꝙ nullo priuilegio excusatur quo minus conueniatur vbi cõtraxit: verum est de priuilegio per principem indulgendo: vel etiã ante indulto alicui singulariter, non per legem iam indulto:cũ per authen. posteriorem hoc priuilegium sit legatis confirmatum:vt in authẽ.de san. epis.§.si vero episcopi. col. ix. sic etiam nõ tollitur quod est. C. vbi se. vel cla.l. ij.Item contra.j.de legatio.cum quæritur. in princ.sed satis videtur in legatione cõtraxisse, qui in id tempus se obligauit: arg.j.de act. & obliga.l. cõtraxisse.

a *Et bene, Bart.*

b *Idẽ. Bar.*

vel aliter pone[b] casum in.d.l.cũ quæritur &c.

a *Si perfecta.* i. completa.sic exactos.i.finitos. sic &. C. de restit. mi.l.j.Sed an si per momentum steterit,potest statim conueniri? Respon.non: sed aliquod tempus transeat: vt infra,de solu.l. ratũ. &.l. quod dicimus. &.ſ. de neg. gest. diuortio. & j.de legatio.l.legato.

b *Itẽ si extra.* Casum huius.§. ponit Aldric⁹ etiã in legatis: vt si legati cõtrahant dũ sunt constituti in legatione in prouincia sua vel aliena, habeant ius reuocandi domum.si autem in Italia vel Romæ, non possunt.& pro se inducit.j.e.cum furiosus.§.qui legationis.& quod dicit hic intra prouinciam, scilicet quamcunque extra Italiam. Quæ positio stare non potest in eo quod de Italia dixit, secundum Azo. nam etiam legatus si Romæ contraxerit,dummodo ante legationem,non potest conueniri: vt.ſ.proxi.§.adeo quod iudicium ante inchoatum perfici non potest: vt.l.non distinguemus.§. item si quis.ſ.de arbi.sed Ald.dicebat,durante legatione: arg.ſ.quando non contraxerunt Romæ. Dic ergo tu casum in aliis, qui numerantur.ſ.eo.§.legatis. vt si contraxerint illi in sua ciuitate vel sua prouincia,habent ius reuocandi domum.si autem Romæ, vel in Italia,vel in alia prouincia: vt cum sit Hispanus contrahit in Anglia: non habet ius reuocandi. & quod dicit, intra prouinciam: dic, scilicet suam: vt ex vi repetitionis apparet ratione quæstionis factæ de sua prouincia. sed per hoc casum Ald. non inuenio reprobatum, nisi in eo articulo tantum, quando in alia prouincia contraxit.

c *Sed & si agant.* oppo. infra, de legatio.l. legatus. &.l. is qui. Sol. vt ibi.

d *Compelluntur.* ſ.interim dum agunt.& sic nõ ob.j.e. sed & si.j. respon.vbi petit restitui hæreditatem: & tamen postea non conuenitur restitutus.Item aduersus omnes,cum tantũ pro omnibus, quantũ pro vno auocetur:& non sit alia ratio: vt.j.eo.nõ alias.§. vlt. Sed econtra ab illis tantum videtur quòd se debeant defendere,cõtra quos agunt: vt in auth.de san. epis.§.si quis episcopus. versi.reuerendissimi. col.ix.Sed ibi agebat nomine mandãtis:hic suo.sed quidam & hic hoc secundo modo intelligunt.

c *Et bene, Ange.*

e *Contumeliis.* quod non debet esse:[c] vt.j.de legatio.l. Paulus.& l.legatus antequam. &.j. eo. si longius.§.j. & argu.supra, de iurisd.om. iudi. si idem.§.quod si.& facit.C.de sen. & interlo. cum Papinianus.&.j.de legatio.si absenti.§.j.Item domũ emere : vt.l. legatus creatus.j.de legatio.aliàs nihil pro se,vel pro alio : vt.d.l. Paulus.§.vltimo.Accursius.

f *Vindicant.* conquerendo de iniuriis sibi factis.Non dicas propria auctoritate:vt.C.de Iudæ.nullus.

d *Clo.sequitur Bar. P. & Lance.*

g *Possit.* puta, an legatus sit: vt infra, de legatio.l.v.Et sic not. quòd aliquid ratione dubitationis permittitur, quod aliàs non permitteretur: d vt infra, eod.l.si quis ex. & supra, si quis in ius

A voc.l.ij.§.j & infra, de noxa.l.quotiens.§.j.

h *Intueri.* id est statuere interloquẽdo, vel videre. ADDITIO. Ista glo. ad hoc allegatur,quòd quando cognoscitur super declinatoria,non est necesse, quòd feratur interlocutoria: sed sufficit ad vlteriora procedere. Ang. & Pau.

quis causa sit, vt domum reuocare possit[g], necne: ipse prætor debet causa cognita intueri. [h]† ꝙ si cõstiterit in ea eũ esse causa, vt domũ reuocet: debebit cauere[i] in iudicio sisti[k]: statuente prætore, in quẽ diem promittat. Sed vtrũ nuda cautione, an satisdato? Marcellus dubitat.mihi videtur sola promissione[l]: quod & Mela scribit:alioquin[magis*]compelletur iudiciũ accipere[m], quàm inuenire eos, qui satis pro eo dent. ℣ In omnibus autem[causis,] in quibus protelatur[n] admonitio[o] hoc ꝓcedere sine tẽporali dãno[p] creditorũ oportet. ℣ His[q] datur multæ dicẽdæ ius, quibus publicè iudicium[r] est,& non aliis:nisi hoc specialiter[s] eis permissum est.

B

Ex isto.§. nota, quòd ille qui accusat criminaliter, non potest conueniri ciuiliter. secus in eo,qui ciuiliter agit. Bartolus.

Contra eum qui habet exceptionem declinatoriam, non potest interponi secũdum decretum. Bartolus.

i *Cauere.* ſ.in locum illum vbi reuocat : quæ cautio tenet : vt infra, iudi.sol.l.pe.Et facit ad hoc,quòd alio tempore caueatur, & alio agi[j] differatur : vt.j. de lib. cau.l. ordinata. §. si is. & supra, de offi. præsi. senatusconsulto.in fin. &.j. de adul. si adulterium.§. fin.

k *Sisti.* coram suo iudice.

l *Sola promissione.* for. te pœnali :[c] cũ in hoc nõ grauetur in officio suo. & hoc forte, nisi susp̃ecta sit p̃sona,quia tunc & cum fideiusore cauet,secundũ quosdam: vt argu. ſ. qui satisda. cog. si fideiussor. §.fin.&.ſ. de off. præsi. l.senatusconsulto.

m *Accipe.* magis subaudi.& leui⁹ erit quàm &c.Sed nunquid quod hic dicitur, seruatur in quolibet,qui in nõ cõpetenti foro conuenitur, vt debeat cauere? Respon.non : quia hic habet domicilium, vbi satisdat: cum Roma sit communis patria: vt.j. ad munici. l. Roma. Item an scholaris debeat in curia communi satisdare,cum priuilegium allegat? Videtur quòd sic : vt hic. Vel dic,quòd coram eo iudice : coram quo est causa agenda: vt.j.iudi.sol.l.iij.j. respon. &.l.pe. & quod hic dicit, loquitur quando reuocat ad locum remotum: maxime vbi est grauior forma satisdandi in curia communi: vt Bononiæ.

C

n *Protelatur.* in iudiciis. Accursius.

o *Admonitio.* ex causis prædictis legationis, & aliis : & idem et alia causa.

p *Temporali damno.* ſ.vt dies actionis nõ finiatur. Sed cõtra,j.l. e.sed & si.§.sed & si dies.Sol. currit,vt ibi:sed restituitur, vt hic, & supra,ex qui.cau.ma.l.ait prætor.§.fi.&.l.seq. Vel distingue,an interpellatio præcesserit,vt tunc ipso iure non currat : aliàs currat, sed detur restitutio.vel distingue,an creditor potuit litem contestari,vt tunc nõ fiat restitutio, nisi quando cũ difficultate potuit: quia graue erat eũ cum tanto litigare,alioquin restituitur.& facit ad hũc.§.supra,ex qui.cau. ma.l.necnon.§.si cum.&.C.de iur.deliber.l.fin.§.donec.& in authen.vt cum de ap. cog.§.meminimus. collatio.viij.&.C.qui bo.ce.pos.l.fi. Accursius.

D

q *His.* scilicet magistratibus.

r *Publice iudicium.* id est publicum officium, id est iurisdictionẽ habet,secundũ quosdam.sed certe & defensor ciuitatis habet publicum officium:& tamen nõ indicit mulctam: vt.ſ.si quis ius dic. non obtem.l.j.in prin. Vel dic, id est qui possunt cognoscere de publico crimine: vt quia merum habent imperium: vel sic cui ex publica auctoritate concessum: vt.C.de modo mul.l.fi.non tamen dico quin delegatus habeat iurisdictionem: vt.ſ.eo.l.j.

s *Specialiter.* à principe: vt.C.de spor.l.fi.Item contra.ſ.de arbi. l.non ex omnibus.Sol.vt ibi,si ergo qui non potest mulctam imponere, vocet vt imponat : & vocatus non veniat, non punitur. & sic potest lex sequens cum hac coniungi.

Non videtur. CASVS. Si legatus est præsens in ciuitate Ro. vnde non potest conueniri : an videatur latitare,quæritur? Et dicitur quòd non:ideoque non punitur. Vel pone casum: vt.ſ. de iurisd.om.iudi.l.j.§. fin.

t *Non videtur.* Pone casum in eo quem constat non teneri sub eo respondere : vt.ſ.de iurisd.om.iudi.l.fi. Item pone casum.j.de pecu.l.eo tempore.in prin.&.j.iudi.sol.vir bonus.Item in quolibet,qui in ius vocari non potest: vt.ſ.de in ius voc.l.ij. dummodo hoc

BIU Cujas

do hoc constet.aliàs tenetur ire:vt infra,eo.l.si quis ex aliena.

a *Latitare.* id est turpiter se occultare:vt.ff.qui.ex cau.in pos.ea. l.Fulcinius.§.quid sit autem latitare.cum suo iure vtatur: vt.ff.de reg.iur.l.nullus videtur.

Is.] CASVS. Dicit quòd nullum litigium esse potest inter patrem & filiũ,dominum & seruum, nisi de castrensi vel quasi, in quib[b] potest esse inactionis causa latitare[a], q̃ præsens suscipere iudicium non cõpellitur.

IIII. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

LIs nulla † nobis esse potest cum eo, quem in potestate[b] habemus, nisi ex castrensi peculio[c].

V. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

SI quis ex aliena iurisdictione ad prætorẽ vocetur, debet venire: vt & Pomponius & Vindius scripserũt. Prætoris est enim ęstimare, [d]an sua sit iurisdictio:vocati autẽ est non contemnere auctoritatẽ prætoris. Nam & legati, cæteriq; qui reuocãdi domum ius habẽt,in ea sunt causa, vt in ius vocati veniant priuilegia sua allegaturi.

VI. IDEM libro sexto ad Edictum.

CAec[e] iudicãdi officio fungitur[e].

Priuilegium fori superueniens pendente iudicio,nõ eximit quẽ à iurisdictione. Bar.

VII. IDEM libro septimo ad Edictum.

SI quis postea, quàm in ius vocatus est, miles, vel alterius[f] fori esse cœperit: in causa ea ius reuocandi forum nõ habebit[g], quasi prẽuentus[h].

VIII. GAIVS libro secundo ad Edictum prouinciale.

SI quis in legatione constituerit, quod ante legationẽ debuerit:non cogi eum ibi iudicium[i] pati, vbi constituerit.

IX. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

INsulæ Italiæ: pars Italiæ[k] † sunt,& cuiusq; prouinciæ[l].

Ad hoc vt aliquis desistens puniatur,requiritur vt in totum desistat,non solum differat. Item si desistat à causa quam calumniosè proposuerat. secus si iustam causam habuit litigandi:sed de nouo se iniustè litigare cognoscat. Bartolus.

X. IDEM libro decimo † ad Edictum.

DEstitisse is videtur nõ qui distulit[m], sed qui liti renũtiauit in totum. desistere[n] enim est de negotio abstinere, quod calumniãdi animo instituerat.

Planè si quis cognita rei veritate[o] suum negotium deseruerit, nolẽs in lite improba[p] perseuerare, quam calumniæ causa non instituerat:[q] is destitisse non videtur[r].

a *Latitare.* id est turpiter se occultare:vt.ff.qui.ex cau.in pos.ea. l.Fulcinius.§.quid sit autem latitare.cum suo iure vtatur: vt.ff.de reg.iur.l.nullus videtur.

b *In potestate.* vt filiis & inferioribus: vt hic, & ff.de actio. & oblig.l.actiones.Fallit autem in castrẽsi, & quasi-castrensi, peculio: [a]vt hic, & infra,de fur. si quis vxori.§.fi.&.iij. & de fideiuss.l.fi.§.fin. & C.de bo. quæ libe. in fine. cum oportet.§. eadem. ff.de pa.po.l.j. Item in illis casib[b], in quibus cõpellit patrem filius vt emancipetur:quos notauimus insti. qui. mo. ius pa.po.sol.§.fi. Item si petant alimẽta: vt.ff. de libe. agno. si quis à liberis.in princ. Itẽ nisi hoc faciat alieno nomine[b] forte: vt tutorio, curatorio, & procuratorio: vt arg.ff. de in ius voc.quæsitum.& nisi in alio casu, quem habes.ff.ad Trebel.l.imperator.& in auth.vt licea.ma. & auiæ.§.j.coll. viij.& hoc si est in potestate.cum emancipato autẽ potest esse iudiciũ:vt Cod.de in ius vocan.l.fi.& facit ad hoc.ff.de in ius vo.l.adoptiuum.

c *Peculio.* subaudi,vel quasi castrensi.

SI quis.] CASVS. Vocatus à non suo iudice, venire debet, vt sciatur si suus iudex est,vel non. Vel pone sic exemplum. Quia Titius fecit Sempronium citari: & ambo erant de vna ciuitate: sed tamen Sempronius citatus de alieno foro erat: quia clericus erat:vel de diuersis ciuitatibus erant: nunquid sui copiam facere debet ille Sempronius? Et respon. quòd sic. & sic videtur corrigi.ff.e non videtur. Sol.ibi erat manifestum eũ esse de aliena prouincia:hic non,& sic debet se excusare. Viuianus.

d *Æstimare.* scilicet cum dubium sit: [c]vt supra,e.l.ij. §. sed & si dubitetur. aliàs non:vt.ff.de iurisdi.om.iudi.l fin.&.ff.de feriis.lege.j. Sed quomodo erit iudex in sua causa: vt.C. ne quis in sua causa.per totum? Respon. nõ est sua quantum ad vtilitatem,vt aliquid dicitur esse alicuius: vt infra,quando appel. sit.l.j.§.in propria. sed iurisdictio sua pronuntiando ampliatur. pronuntiabit ergo se iudicem esse,vel non esse. Accursius.

Accus.] CASVS. Titius dum esset in officio cõstitutus,habebat ordinariam,vel delegatam iurisdictionem:& ita morbo superueniente lumen amisit.nunquid postea suo fungi poterit officio: vt poterat à principio? Et dicit, quòd sic. Sed videtur q̃ non:vt supra,de postu.l.j.§.casum.quæ videtur contraria, sed nõ est:quia ibi à principio erat cæcus:hic postea.

e *Fungitur.* cum ante esset iudex [d]quàm esset cæcus: sed de nouo fieri non potest. secus in postulatore: vt supra. de postu.l.j.§. casum. &. §. quamuis autem. Sed qualiter sententiam in scriptis dabit,quod facere debet iudex:vt.C.de sen.ex breuicu.recit.l.fin? Respon.in casibus, in quibus sine scriptis iudicatur, planum est: vt in auth. posita in.d.l.In aliis autem puto, quòd habeat dignitatem:non administrationem iudicandi. ADDITIO. Tu dic, quòd imò habet administrationem, & leget sententiam per aliũ. Bar.Bal.& Ange.

SI quis.] CASVS. Cum ego & Titius essemus de vno foro,incepi eum conuenire:& litem eum eo cõtestatus sum.lite pendente cœpit esse alterius fori: quia factus est alterius ciuitatis ciuis, vel clericus: an mihi teneatur respondere sub eodem iudice, sub quo sum cum eo lit. contesta. an eius forum sequi debeam? Et dicit, quòd vbi lis contestata fuit, debet cognosci de causa. Sed contra videbatur:quia actor sequi debet forum rei: vt.C. vbi in rem act.l.fin. Viuianus.

f *Vel alterius.* vt clericus. ADDITIO. Dic, q̃ si fuerit factus motu proprio,potuit condemnari per iudicẽ laicum,sed non puniri in persona. Ange.

g *Non habebit.* sufficit ergo tempore citationis[e] vocatũ esse de foro vocantis, id est de foro eius ad quem vocatur: vt hic, & supra, de iurisd. om. iud.l.pe. Sed cõtra supra,si quis cau.l. qui autem. Solu. hic ad postulationem suam: ibi non fuit datum priuilegiũ: vt arg. ff. quod quisque iur. l. iij.Item contra.ff.de re mili.qui cũ vno.§.reus. sed ibi in milite f armato est speciale: hic autem de alia militia. h *Præuentus.* vt.ff. ad muni.l.incola.ij.

e *Quia per citationẽ fit ꝓpetuatio iuris dictionis.* Bar.& P.

† *Sic Aristoteles in li bello de Mundo.*

f *Imò dic, quòd miles poterit cõdẽnari ꝑ prius iudicẽ, sed non puniri in persona. Ange.*

† *Cap.21.de minorib.*

SI quis.] CASVS. Si aliquis dum esset in prouincia accepit mutuam pecuniam, scilicet à me, & sic ante legationem: & cum esset Ro. causa legationis, constituit tempore lega. se soluturũ Romæ illud debitum,quod in prouincia accepit: dicit hic, quòd non potest conueniri Ro.act.de constituta. Viuianus.

i *Ibi iudicium.* ibi & vbi,temporaliter[g] legantur, nõ localiter.q.d.tempore legationis constituit: sed non eo tempore legationis quo conuenitur.nam inspicitur causa præcedens,ex qua fuit constitutum: vt.ff.de do.l.qui id quod.secus si in ipsa legatione incipit debere. & sic loquitur contrarium[h].ff.de consti.pe.eũ qui.§. j.Vel solue,vt ibi.Vel pone casum,quòd tempore legationis cõstituit se alibi quàm Romæ soluturum: vnde non Romæ,sed ibi conuenitur,vbi soluere debet:vt.ff.de act.& obli.cõtraxisse.sic & ff.de leg.l.cũ quæritur. Vel ibi, & hic ante legationẽ debitũ erat, & vtrobiq; tẽpore legationis cõstituit.sed ibi Romæ,vel in Italia.hic autem in prouincia.Vel hic ante legationẽ cõstituit se soluturũ Romæ.nec erit proportionalitas tẽporis ad locũ, propter præcedentem originẽ: vt arg.ff.de leg.ij.cum filius.§.cum hæres. & sic,ibi & vbi,temporaliter,non localiter ponuntur. Accursius.

g *Sequitur Bal.in rub. ff.eo.sed dis plicet Ange. quo ad hanc.l.*

h *Contrarium loquitur quando expresse cõstituit se soluturũ Romæ,vbi erat legatus: hic vero quãdo se soluturũ cõstituit, nõ dicendo in quo loco. Pau.*

D INsulæ.] CASVS. Qui est de insula Italiæ, debet respõdere in Italia:quia insulæ Italiæ,pars Italiæ sunt. Viuianus.

k *Italiæ sunt.* ex quo sequitur, quòd qui in illa insula est, debet respondere[i] in Italia:vt.ff. ad muni.l.qui ex vico.

l *Prouinciæ.* scilicet insulæ sunt pars eiusdem prouincię.sic &.ff. de verbo.sig.l.notionem.§.j.

i *Idem, in effectu. Bar. to. Bal. Ange. & Pau.*

m *Destitisse. Distulit.* hoc fallit. C. qui accusa. non pos.l. si ea quæ. Vnde si ponas ibi in ciuili,vt debeat dãnari in expẽsis qui de itit,planum est:vt.ff.eo.l.eum quẽ.& facit.ff.de ali.iud. item.§.j.&.ff.de inof.test.Papinianus.§.meminisse.si autem in criminali:primo casu videtur desistere, vt puniatur criminaliter extra ordinem. In secundo,non quo ad pœnam sustinendam,desistit tamen: vt.C.qui accu.non pos.si ea.&.ff.ad Turpil.ab accusatione. Item abolitionẽ necesse habet impetrare,quod facile consequitur:vt.C.de aboli.fallaciter.

n *Desistere.* ff.desistere ad differentiam differre. hic desistere calumniator à non calumniante. Accursius.

o *Veritate.* ex interuallo.id est postquam instituit.

p *Improba.* id est,quam post sciuit improbam.

q *Instituerat.* ab initio. Accursius.

r *Videtur.* vt in aliquo puniatur.

Si

Irritatur iudicium, si deuenit ad eum casum: à quo incipere non potuit. Bartolus.

XI. IDEM libro duodecimo ad Edictum.

SI à me fuerit adrogatus, qui mecum erat litem contestatus, vel cum quo ego: solui iudicium Marcellus libro tertio Digestorũ scribit: quoniã nec ab initio inter nos potuit [iudicium] consistere[a].

Quod quibusdam prohibetur, cæteris videtur esse permissum. Bartolus.

XII. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

CVm prætor vnum ex pluribus[b] iudicare vetat: cæteris id committere[c] videtur[d]. ¶ Iudicem dare possunt, quibus hoc lege[e], † vel cõstitutione, vel senatusconsulto conceditur. Lege, sicut procõsul[f].*

Is quoque cui mandata est[g] iurisdictio, iudicẽ dare potest: vt sunt legati proconsulum.

Item hj, † quibus id more[h] concessum est, propter vim imperij, sicut præfectus vrbi, cæteriq́ Romæ magistratus.

¶ Non autẽ omnes iudices dari possunt, ab his, qui iudicis dã dii ius habẽt. Quidam enim lege impediũtur, ne iudices sint: quidam moribus. Natura, vt surdus, mutus, & ꝑpetuo[k] furiosus, & impubes[l]: quia iudicio[m] carent. Lege impeditur, qui senatu mot' est[n]. Moribus, [vt] fœminæ & serui: non quia non habeãt iudicium, sed quia receptũ est[o], vt ciuilibus officiis non fungãtur. ¶ Qui possunt esse iudices, nihil interest, in potestate[p], an sui iuris sint.

XIII. GAIVS libro septimo ad Edictũ prouinciale.

IN tribus istis iudiciis, familiæ erciscundæ, cõmuni diuidũdo, & finium regũdorũ[q], quæritur, quis actor intellegat: quia[r] par causa omniũ videtur. sed magis placuit eũ videri actorẽ[f], qui ad iudiciũ ꝑuocasset.

XIIII. VLPIANVS libro secundo Disputationum.

SEd cùm ambo ad iudicium prouocãt, forte[t] res discerni solet.

Si iudex per imperitiam malè iudicauit, condemnabitur in quantum religioni iudicantis videbitur. quod quantitatem peculij nõ excedit si est filiusfa. sed si dolo malo iudicauit, condemnabitur in totum: quæ actio cõtra hæredem non transit hoc dicit. cum. l. seq. Bartolus.

XV. IDEM libro vicesimoprimo ad Edictum..

FIliusfamiliàs iudex si litẽ suam faciat[u], in tantã quantitatem tenetur[x], quæ tunc in ꝑpetuo pube[s] ergo non, vt hic. Item adultus, vsque ad decem & octo annos, non potest. nisi in duobus casibus, quando princeps facit eũ ordinarium vel delegatum. Item quando partes scientes eum minorem, in eum consentiunt: vt. j. de re iudi. l. quidam consulebat. Maior. xviij. annis vsque ad. xx. potest, sed non cogitur pronuntiare: vt. ff. ti. ij. cum lege. Maior vero. xx. cogitur, nisi petat restitui: vt. d. l. cũ lege. Accur.

Si à me.] CASVS. Litem cũ Titio cõtestatus sum, contra quẽ agebã: vel ipse mecum contestatus est: & eum postea adrogaui. an instantia litis inter nos solui debeat, vt discedamus à lite, an nõ, quæritur. Et dicitur ꝙ sic: cũ ab initio antequã lis esset inter nos, si ego eũ adrogassem: nõ potuissem cũ eo litẽ contestari. Vi.

a *Consistere.* in tali casu nobis existẽtibus. & sic vitiatur: quia in eũ casum peruenit, à quo nõ posset incipere. sic. j. eo. Iulian⁹ ait, si aliter. Sed arg. cõtra. ff. eo. cæc⁹. & l. si quis postea. sed hoc qđ est hic, magis ratione impossibilitatis dicitur nullũ: vt. ff. de in ius voc. adoptiuum. & facit. ff. de ca. demi. l. ij. §. penulti.

Vm prætor.] CASVS. Titi⁹ & Seius inter se causam habebant: prætor delegauit eis tres iudices: & postea vni ꝓhibuit, ne inter eos iudicaret: an alij duo iudicare possint, quæritur. Et dicit ꝙ sic: quia aliis duobus videt cõmisisse. [IVDICEM.] Hic dicit, qui possit dare iudices. quæ omnia plene ꝓsequitur. [NON AVTEM.] Hic dicit, qui possũt esse iudices, vel non, quæ plana sunt. [QVI POSSVNT.] Hic dicit, ꝙ nulla differẽtia est inter eos, qui possunt esse iudices, an sint sui iuris, vel alieni, scilicet patris, & nõ domini: quia nõ possunt esse iudices: vt supra, tũ, qđ licet proxi. Viuianus.

b *Ex pluribus.* delegatis.

c *Committere.* hoc est iam commissum relinquere.

d *Videtur.* No. quod quibusdã prohibetur, aliis cõcessum videtur. sic. j. de testi. ex eo. & j. de fun. instru. l. quęsitũ. §. idem rñ. & j. qui ex cau. in pos. ea. l. in possessionẽ. §. j. & in decre. xxv. dis. qualis. Sic ecõtra, quod in vno conceditur, in aliis negatur: vt. C. de procu. marit⁹. & j. de cõpen. ꝙ Labeo. & j. de condic. & demõ. cũ ita. in fi. Sol. hæc vera sunt, nisi in prohibitis: vel permissis eadem sit ratio: argu. ff. de leg. & senatusc on. l. non possunt in fi.

e *A lege.* de lege hic ponit exemplũ. de constitutione dic, vt in cõsule: vt. j. de cõdi. & demon. si cui. & de fideicõ. liber. l. si pure. Sed alij dicũt per. l. C. ne li. po. l. j. qđ est falsum: quia illa nõ permittit dare iudicẽ: imò ideo quia ſpecialiter ꝓsidi cõmittit, prohibet ne deleget: vt. ff. de offi. eius cui. l. j. in prin. Item potest poni. j. de lib. cau. l. penul. Et de senatusco. pone exẽplũ in Syllaniano senatusc on. quod permittit delegari cognitionem, si contingit præsidem abesse supra, de offi. eius cui man. est iurisdi. l. j. §. j. & §. si à familia. ab aliis etiam potest iurisdictio delegari. quod dic, vt supra, de iurisdi. om. iudi. l. & quia.

f *Sicut proconsul.* vt. ff. de offi. procon. l. obseruare. §. fi.

g *Mandata est.* ſ. à procõsule, vt subiicit. & sic est vnũ dictũ vsq; illuc, item hi. Et sic not. ꝙ delegatus à proconsule, potest alij delegare. Sed cõtra. C. de iudi. à iudice. Sol. vt diximus. ff. de offi. ꝓcon. l. legatus. Vel dic, ꝙ sint hic duo dicta: primũ quòd delegat⁹ à principe deleget, sicut delegat delegatus à proconsule.

h *More.* id est cõsuetudine: vt arg. C. de eman. libe. l. j. Sed quare magis legato proconsulis permittitur à lege, quàm his, qui Romę iudicant? Respon. quia cum esset moribus concessum, nõ fuit necesse lege concedi: vt. C. de thesau. l. j. lib. x.

i *Natura.* i. naturali morbo interueniente, vt subiicit. Accur.

k *Perpetuo.* secus si non perpetuo: vt. j. eodem. l. cùm furiosus.

l *Et impubes.* dic, quòd quatuor sunt ætates attendẽdæ hic. Impubes ergo non, vt hic. Item adultus, vsque ad decem & octo annos, non potest. nisi in duobus casibus, quando princeps facit eũ ordinarium vel delegatum. Item quando partes scientes eum minorem, in eum consentiunt: vt. j. de re iudi. l. quidam consulebat. Maior. xviij. annis vsque ad. xx. potest, sed non cogitur pronuntiare: vt. ff. ti. ij. cum lege. Maior vero. xx. cogitur, nisi petat restitui: vt. d. l. cũ lege. Accur.

m *Iudicio.* i. discretiõe: vt insti. qui. nõ est per. fa. testa. §. præterea.

n *Motus est.* propter turpitudinẽ: vt. ff. de sena. l. Cassi⁹. & ita vt infamis repellitur: vt. j. ad leg. Iuli. de vi pri. l. j. & C. de dig. l. ij. li. xij. Ac

o *Receptum est.* ſ. cõsuetudine, quę tamẽ est vallata lege: vt. C. eo. l. seruus. & j. de regur. l. ij. & j. ad Velle. l. j.

p *In potestate.* ſ. patris sui, vel ꝓsidis. sec⁹ si domini, vel abbatis. Nam quatuor modis dicitur verbũ, potestatis: vt. j. de verb. sig. potestatis. Et sic monachus, vel conuersus, non potest esse iudex, cum mortui reputẽtur: vt in authẽ. de nup. §. per occasionem. coll. iiij. & facit. j. ad Treb. l. nã quod. & supra, de his qui sunt sui, vel alie. iur. l. penul.

In tribus.] CASVS. Duo erant habentes tres actiones: fami. ercis. quia forte erãt cohæredes: vel communi diui. quia habebant rẽ cõmunem forte eis legatam: vel fini. regũ. quę datur vicinis ad finem diuidendos: & sic ambo erãt rei ꝑ parte, & ꝑ parte actores. si ambo litigãt corã iudice ordinario vel delegato, nõ est vis, ꝙritur quis eorũ sit actor? Et dicit fore actorẽ qui alium prius ad iudicium euocauit. facit infra, eod. qui prior. vel quem eorum fors decernet, si non apparet quis primo prouocauit. Hoc dicit cum. l. sequent. Viuianus.

q *Finium regundorum.* & idem in omnibus duplicibus interdictis, quæ multa sunt: vt diximus instit. de interdict. §. penul.

r *Quia.* ideo dubito, quia &c.

s *Videri actorem.* & sic prius de calumnia iurabit: vt. C. de iure iur. prop. calum. dan. l. ij. in prin. & pauciores ei dabũtur dilationes quàm reo: a vt. ff. de feriis. l. fi. nec sic erunt fauorabiliores: vt infra, de re. iu. l. fauorabiliores. & facit ad hanc. l. j. fami. ercis. l. inter cohæredes. §. qui familiæ. & l. ij. & j. fini. regun. l. iudicium. j. & infra, communi diui. l. ij. §. fin. arg. contra. infra, de peculio. vero. Accursius.

t *Sed cum. Sorteres.* per taxillos: b vt. C. communia de leg. l. fin. prin. & j. fami. ercis. l. si quæ sunt. & j. de fideicommiss. li. generaliter. §. si quis ali. circa fi. & insti. de leg. §. optionis. in fin. Sed arg. contra. extra. de sortile. c sed quare non compelluntur consentire: vt. j. de leg. j. l. huiusmodi. in fi. Accursius.

Filiusfamilias.] CASVS. Duo erant, qui coram filiofa. iudice litigabant. & sic ille filiusfami. per imprudentiam iudicauit, siue tulit sententiã iniquam: quia eum quem condemnare debebat, absoluit: vel econtra, quem absoluere debebat, condẽnauit. quæritur in quantam quantitatem debet condemnari? Et dicit, quòd cõ in tantum quantum est in peculio. Si autem hoc dolo malo fecit, vel gratia vnius partis, vel meditata malitia, vel inimicitia, cũ habeat vnã partem odio: nunquid insolidum ad verã æstimationem erit condemnandus filiusfami? Et rñ. ꝙ sic. Viuianus.

u *Faciat.* per imprudentiam.

x *Tenetur.* dic, secũdum Io. ſ. pater. & sic duo sunt hic specialia.

Primũ,

BIU Cujas

Primum, quòd datur de peculio, licet sit quasi maleficium: vt. j. de his qui deie. vel effu. l. j. §. cum seruus. Secundum, quòd non inspicitur tempus rei iudi. in actione de peculio: quod debet fieri: vt. j. de pec. quæsitum. j. respō. sed hoc secundum potest tolli, si dicas cum sententiam dicebat. S. iudex qui iudicat cōtra patrem. sed secundum Azo. dic, tenet. S. filius: & hoc approbo. Sed oppo. quomodo tenetur ipse filius de peculio, & non insolidum: vt. j. quod cū eo. penul. maxime si dolo fecit? Respon. hic non dicit agi contra filium de peculio actio. sed dicit agi ad tantum quātum fuit in peculio: & agetur actione in factum. Item quare tenetur de peculio, & non inquātum æquum bono iudici videtur: vt Insti. de ob. ex quasi delict. in prin. &. j. de var. cog. si iudex? Respon. quia hoc bono iudici videri debet, vt peculiozenus dānetur: quādo per imprudentiam. si autem per dolū, tunc

peculio fuit, cū sententiā dicebat[a]. Iudex[b] tunc litem suam facere intelligetur[c], cum dolo malo in fraudem legis sententiam dixerit. Dolo malo autē hoc facere videtur, si euidēs arguatur eius, vel gratia, vel inimicitia, vel etiam sordes: vt veram[d] æstimationem litis præstare cogatur.

XVI. IDEM libro quinto ad Edictum.

B IVlianus autem in hæredē iudicis, qui litem suā fecit, putat actionē cōpetere, quæ sententia vera non est: & à multis notata est[e].

Si iudex succedat vni ex litigatoribus in aliquo, desinit esse iudex. Bartolus.

XVII. IDEM libro vicesimo secundo ad Edictum.

IVlianus ait, si alter ex litigatoribus iudicem solū hæredem, vel ex parte fecerit: alius iudex necessariò sumendus est: quia iniquum est aliquem suæ rei iudicem fieri[f].

In iudiciis iudex non est diutius expectandus: sed alius loco eius sumendus. Bar.

XVIII. IDEM libro vicesimo tertio ad Edictum.

C SIlongius[g] spatium intercessurum erit, quo min⁹ iudex datus[h] operam possit dare, mutari eum iubet prætor: hoc est, si fortè occupatio aliqua iudicem non patiatur operam[i] iudicio dare, incidente infirmitate, vel necessaria ꝓfectione, vel rei † suæ familiaris periculo[k].

a *Dicebat.* filius, secūdum omnes casus. vel aliter, id est iudex, cōtra patrem. Accursius.

b *Iudex.* mutat casum: quia in fi. dicit veram æstimationem: hic secūdū vires peculij. Ac.

c *Intelligetur.* vt insolidū teneatur: quod est infra, in fine huius legis. ná & aliàs sine dolo facit litem suam. Ac.

d *Vt veram.* ad hoc. ſ. vt verā &c. nam & aliàs de peculio tantum, vt modo dixi: & etiā infirmatur quando dolo: vt Cod. de pœna iudi. l. ij. & in authen. nouo iure.

e *Notata est.* nisi in id quod ad eum peruenit: vt. ſ. de calum. l. in hæredem. & infra, ad Treb. l. seruo. §. cum prætor. ADDITIO. Dic, quòd de iure cano. semper tenetur hæres: cum teneatur exonerare conscientiam defuncti, per ea quæ habentur in cap. fi. extra de sepul. & moderni legistæ in. l. Pomponius. §. cum quis. infra, de adquirend. posſeſ. Lancelotus.

Vlianus ait.] CASVS. Duo litigabant coram iudice: & vnus eorum iudicem, coram quo litigabant, instituit hæredem in totum, vel in partem: an ille poterit cognoscere, vel alius assumi debeat, quæritur. Et dicit, quòd necesse est aliū assumi, quia &c. Vi.

f *Fieri.* id est remanere. sic infra, de confir. tut. si patronus. & infra, de adquirend. poſſ. si rem. & de serui. rusti. prædi. si vnus. §. si stipulator. Item not. quod meum est, quod pro parte meum est. sic infra, de verbo. sig. si pupillus. §. fi. facit ad legem istam supra, de arbi. penul. Accursius.

Slongius.] CASVS. Duo erant qui inter se litigabant: quibus iudex delegatus fuit, vt ad certum tempus, puta ad annum cognosceret. & cū essent intra finem: aliqua causa impeditus est, ita vt non posſet iudicare intra tempus ad quod fuit delegatus: & sic superesse non poterat. Dicit, quòd iudex iste mutatur, & alius in

A locū eius substituitur. [*SI FILIVSFAMILIAS.*] Pone, filiusfamilias erat in absentia constitutus causa legationis, vel studiorum, Romæ, vel alibi: & sic ibi existens, damnum, vel iniuriā, vel furtum passus est: quæritur an filius posſit agere, vel patrem expectare debeat: cum illa actio patri adquiratur? Et dicit, quòd

Propter absentiam patris permittitur filio agere, vbi aliàs non posſet absque eius consensu. Bartolus.

ſ Si filiusfamiliàs ex aliqua nōxa, ex qua patri actio cōpetit[l], velit experiri: ita demum permittimus ei agere[m], si non sit, qui patris nomine agat. Nam[n] & Iuliano placet: si filiusfamiliàs legationis, vel studiorū gratia aberit, & vel furtum, vel dānum iniuria * passus sit, posſe eum vtili iudicio agere: ne dū pater exſpectatur, impunita[o] sint maleficia: quia pater venturus non est: vel dum venit, se subtrahit[p] is, qui noxam commisit. Vnde[q] ego semper ꝓbaui, vt si res nō ex maleficio veniat sed ex cōtractu, debeat filiꝰ agere vtili[r] iudicio: fortè depositum repetens, vel mandati agens, vel pecuniā, quam credidit, petēs: si fortè pater in ꝓuincia sit, ipse autem forte Romæ, vel studiorum causa, vel alia iusta ex causa agat. Nā si ei non dederimus actionem, furturum sit, vt impune fraudē[s] patiatur, & egestate Romæ laboret, viaticulo[t] suo non recepto[u], quod ad sumptum pater ei destinauerat. Et finge senatorem esse filium familiàs qui patrem habet[x] in prouincia. nonne augetur vtilitas per dignitatem[y]?

Hæres sequitur forum defuncti: nec potest proprium priuilegium allegare. Bar.

non poſſet agere: & sic delicta manerēt impunita. Secūdo quæritur, si filiusfamilias exiſtens in absentia aliquid credidit, vel deposuit, vel mandauit alicui: an danda sit inde filio actio, vel pater expectandus sit? Et dicit, quòd actio est danda filio: nec pater expectatur. Tertio quæritur, quid si pater est ꝓuincialis, filius sit senator Ro. & ei aliquid prædictorum fiat: an filius agere posſit, aut patrē debeat expectare, quæritur. Et dicitur, quòd agere potest. Viuia.

* *Haloan. dānum vel iniuriam*

g *Slongius.* quàm sit dictum à delegāte, vel quàm sit æquū, vel, id est longum. sic nec pater nimiū expectatur: vt infra, de iniur. l. sed si vnius. §. quod autem ait prętor. & infra, proxi. §.

h *Datus.* id est, delegatus.

i *Operam.* id est, studium.

k *Periculo.* facit. j. eo. iudex. &. C. de peda. iudi. l. penul. & supra, de arbi. licet autem. & infra, de vac. & excu. mu. l. penul. in fin. & infra, de excu. tu. sed in hoc. * Vlpianus. in princ. Accursius.

* *al. idem*

l *Competit.* suo nomine: & tunc agit filius, vt procurator, cum sit de coniunctis: vt supra, de procura. sed & hæ. Vel verius per filium adquisita ipsi patri: vt hic subiicit. nam. & Iulianus &c.

m *Agere.* id est, experiri scilicet agendo, vt subiicit.

n *Nam.* hoc est exemplum. Accursius.

o *Impunita.* quod esse non debet: vt infra, ad legem Aquiliā. ita vulneratus. in fin. & de fideiusſo. si à reo. §. fi. & Cod. de defen. ciui. l. per omnes. Et dic, vt ibi in concordantiis ibi factis. Accursius.

p *Subtrahat.* melius est in tempore occurrere &c. vt Co. quādo licet vnicui. sine iudi. l. j. Accursius.

q *Vnde.* nunc ampliat ad contractus.

r *Vtili.* prout ad depositum refertur, male dicit: imò directa datur etiam iure isto: vt infra, de actio. & obligationib. l. filiusfami. quæ est contra. Solu. referas hoc ad alia, non ad depositum. Vel dic, vtili, id est, efficaci.

s *Fraudem.* id est, pœnam siue damnum: vt infra, de ædil. edict. cum autem. §. excipitur.

t *Viaticulo.* quod ꝓpter impēsas in scholis datur: vt hic subiicit, & infra, de rebus credi. l. cum filius. Accursius.

u *Non recepto.* quod mutuauerat, vel quod fuerat ei ablatum.

x *Patrem habet.* scilicet senatorem, & per consequens ipse senator, vel senatorius. Vel dic, verius ipsum filium senatorem, sed pater non est senator.

y *Dignitatem.* q. d. imò augetur per dignitatem: vt infra, de do. l. filiusfa. Et not. quòd hic, secundum has leges, filiofa. suo nomine non dantur actiones[z] nisi sex. quinque sunt infra, de actio. & obligā. l. filiusfa. j. &. l. in factum. sexta est de dote: [b] vt infra, solu. mat.

a *Quàm quæsita per seipsū Pau.*

b *Glo. sequitur Bar.*

l.ij.& licet fuissent propriæ filij,tamen demum absente patre, & eius procuratore exercebat:vt hic,& infra,de iniur.sed si vnius.§. filiofami.&.l.pater.&.ſ.de ꝓcu.l.filiusfamiliàs.& de pact.l.in pſonã.aliàs aũt præter ꝓdictas sex,per filiũ quæsitas,exercebat filiꝰ vtiles,licet suæ nõ essent,patre.ſ.absente:vt hic dicit.& sic quo ad exercitium nõ erat vis, sed quoad dãniũ,hoc olim.Hodie vero oẽs actiões ꝓuenientes ex aduẽtitia causa,suo nomine habet: licet earũ exercitiũ cõpetat patri, si admittat vsumfru. in rebus filio delatis:quarum nomine conuenitur,vel agit: vt Co. de bo. quæ libe.l.fi.§. vbi autẽ. & instit. per quas perſo.no. adqui.§.j. alioquin si reſpuat pater vsumfru. filius tantum conuenitur, vel agit: patre tamen cõsentiente, quod habet necesse facere:vt.C.de bo.quę lib.l.fi.§.j. Sed nũquid poteſt in omnibus supradictis cõcedere pater exercitiũ filio? Videtur quòd non: vt.d. l.de bo. quæ lib.l.fi.§. vbi autem.Econtra, ꝙ sic:vt.C.de colla.auth. quod locum habet.qđ puto verum:[a] arg.supra,de procura.filius.§. ipse quoque. Item nũquid si iis casibus,qui sunt in hac.l.filiusfa.j.infra, de act. & obli. conueniatur in absentia patris,exigamus consensum patris? Respon. non puto: sicut nec in agendo hoc desideratur.Item si est minor,nunquid habebit curatorem?Puto quòd sic[b] liti:ar.C. de auct.præstan.l.clarum.Item quid in monacho,& canonico regulari:an agent in scholis sine consensu abbatis? Distingue,an habeant consensum abbatis,vt studeant:& tunc omnia concessisse videtur:vt supra,de iurisd.om.iud.l.ij.an non:& tunc non agent: vt infra,de pecu.l.libera.& arg.in authen.de mo.§.si vero relinquens.verſi.erronea.

† *In hũc locum Arist. lib.3.Politic.cap.1.*

* *Flo.loci*

[a] *Glo.sequitur Bartol. & est menti tenẽda. nam sicut filiꝰ potest esse procurator extranei:multo magis poterit agere in causa patris,& causa sua.Bal. Pau.*

[b] *Et bene, Pau.*

XIX. IDEM libro sexagesimo ad Edictum.

HAeres absens[a] ibi defendendus[b] est, vbi defunctus debuit: & conueniend'[c], si ibi inueniatur: nulloque suo proprio priuilegio excusat[d].

Supra proximè dixit,hæredem ibi conueniendum, vbi defunctus deberet conueniri.& breuiter hoc intendit:Vbi est gestum negotium,ex quo resultat quasi contractus, ibi potest quis conueniri:nisi sit contractum tanquam cum aduena,quẽ quis sciebat de proximo recessurum.hoc dicit vsque ad.§. apud Labeonem.Et primo ponit quasi cõtractum.Secũdo, de contractu.secunda ibi, proinde.Bartolus.

℣Si quis tutelam †, vel curã, vel negotia, vel argentariam, vel quid aliud[e], vnde obligatio oritur, certo loco* administrauit: & si ibi domiciliũ[f] non habuit,ibi se debebit[g] defendere: & si[se]nõ defendat, neque ibi domicilium habeat, bona[h] possideri patietur.

Supra dixit,quando quis sortitur forum ratione quasi contractus: nunc quando ratione veri contractus. Bartolus.

℣Proinde[i] † & si merces vẽdidit certo loco* vel[k] disposuit, vel cõparauit: videtur[l], nisi alio loco* [sese]vt defẽderet[m] conuenit, ibidẽ se defendere. Numquid dicimus eum, qui à mercatore quid comparauit[n] aduena, vel ei vẽdidit[o], quem scit inde cõfestim ꝓfecturũ: ꝑ non oportere* ibi[q] bona possidere, sed domicilium[r] sequi eiꝰ? At si quis[s] ab eo[comparauit,] qui tabernam vel officinam[t] certo loco* conductam habuit: in ea causa est, vt illic conueniatur? quod magis habet rationem. Nam[u] vbi sic venit[x], vt confestĩ discedat,quasi à viatore[y] emptis,vel eo qui transuehebaẽ,vel eo qui παραπλεῖ, * emit[z], durissimum est, mittatur,perinde ad lo cum contractus, sicut in criminib⁹: vt auth. vt nul.iud.§.si vero qs. col.ix.& infra,de accu. si cui.§.fi.cum sint quo ad ius fori delicta,& contractus paria: vt.j. e.omnem.& in auth.vt omnes obe.iu.§.proinde. &.§. hæc cõsiderantes. col.v. Item remittitur magistratus vt.C.vbi de ratiocil. ij.Item & vbicũq; cer. tæ ꝓsonę cognitio de. mãdatur:vt.C.nẽ licę. po.l.j.& vbi decurial. fi.Item poteſt ei iudex mulctam imponere, non veniat: vt supra, quis ius di.nõ obtem l.j.in prin.nec ob.huic op.prin.huius.l.imõ si cit pro hoc: quia verbum,conueniẽdus,ibi positum,perfectam cõuentionem demõstrat. & ꝙ dicit,si ibi &cmá xime subaudi. Et hoc vbi latitat.alioquin po teſt citari:& si non ve nit,mittetur in poſ.bo.quæ habet ibi in loco cõtract⁹:vt hic subiicit.Vel si velis defendere primã opi.dic,ꝙ.d.l.j.de accu.si cui.in fi.specialiter sit in crimine sacrilegij.Itẽ in authẽ.vt oẽs obe.in col.v.&.j.l.omnẽ.dic,ꝙ parificãtur in illis casibus & iurib⁹, quæ iã sunt inuẽta.[c] at casus,vt in delictis inuiti reducãtur, adhuc nõ erat:cũ illa authẽ.vt nul.iud.§.si vero.sit posterior. Sed secũdum hoc quid si nõ habet ibi bona,& latitat alibi?Rñ. ꝓnuntiet de ibi cõmittẽdo.& mittet in poſ.& mãdabitur executioni ꝑ iudicẽ ad cuiã cuius ptinet:sicut in definitiua fit:vt.C.de iu. ꝓperãdũ.§.sinutẽ reus.&.j.de re iud.à diuo Pio.& de bo.auctо.iu.poſſ.cũ vn⁹. §.fi.Sed quidã[f] in interlocutoria dicũt secus,quasi nõ ponãtur, nisi à iudice illius loci.si nõ studioſe abeſt, vadat ad locũ vbi est: vt.C.de iurisd.om.iudi.l.iuris ordinẽ.Sed si alibi latitet, vbi ponit conueniri.ſ.ad suam domum:dicas idem quod in criminalibus.

* *Flo.loci*

[a] *Aeres.*]CASVS. Contraxi cum Titio Romæ: & decesſit Seio instituto hærede.vbi iste hæres conueniendus sit,quęritur.Et respon.ꝙ vbi defunctus potuit:& sic Romæ.nec poterit iste hæres se tueri aliquo priuilegio extrauaganti.[SI QVIS.] Vbi quis alicuius tutelam gesit,vel aliquid aliud gesit, vnde oritur obligatio,conueniendus est:quamuis ibi non habeat domicilium:& si nolit respondere,fiet missio in bona sua.Item mercator ibi conueniendus est, vbi mercimonium suum exercuit, nisi aliud actum fuerit.sed si mercator aliquis volens ire ad nũdinas, alicubi hoſpitetur,& ibi contrahat: nunquid est ibi conueniendus?Et dicit quòd non.& idem dicit quod dictum est, scilicet in §.at si quis.quòd vbi aliquis conduxit,& mercimonium exercuit: ibi conuenietur.Sed si est aduena,& statim inde recessurus: tunc non conuenitur ibi.ratio ibi,durissimum &c. [APVD.] Titius prouincialis habebat seruum Romæ constitutum, vt emeret & venderet:nunquid dominus Titius Ro. conueniendus est pro contractu habito cum seruo?Et dicit quòd sic.[ILLVD.] Dum eram in prouincia, stipulatus est à me Titius vt.x. sibi soluerem Romæ,in prouincia potero conueniri,si ibi habeam domiciliũ: & Romæ etiam conueniri potero.Viuianus.

[b] *Defendendus.*quando est absens.

[c] *Conueniendus.*quando est præsens.

[d] *Excusatur.*indulgendo per principem, sed per.l.indulto.sic: vt si est legatus:quia interim excusatur:vt supra,eod.l.ij.§.legatis. Itẽ no. hęredem debere vti iure defuncti:vt hic,&.j.eo.si is.&.j. qui.ex cau.in poſ.ea.apud Iulianũ.ſi fi.j.rñ.& de verb.obliga.l.ij. §.j.& infra,de vsur.cum quidam.§.ex locato. verſi.fiscus. Argu. contra.infra, de iur.fiſ.l.si fiscus. in fi.j.respon.[c] &.C.de quadri. præscrip.l.fi.& infra,de excu.tuto.l.fi. Item quid si ibi non inuenitur?Respon.vt infra,proxi.§.

[c] *Dic,quòd non est contra, secundum Bar.*

[e] *Vel quid aliud.*puta administrationem alicuius ciuitatis: vt.C. vbi de cri.agi opor.l.ij.

[f] *Domicilium.*Sed qualiter erat tutor,cum ibi domiciliũ nõ habebat:& sic ob.infra,de exc.tu.l.fi?sed dic, quòd sponte suscepit tutelam:potuit tamen se excusare.

[g] *Ibi debebit.*supplent quidam si ibi inueniatur: vt in prin.huius.l.sed Io.& Azo dicunt,siue inueniatur,siue non, adeo vt re-

[h] *Bona.*quæ habet in loco contractus.

[i] *Proinde.*hoc quãdo fecit locũ, vbi inhabitaret: vt in ver.at si quis.& verſi.at si quo.j.eo.l.nam si non fecit locũ.vbi ſtaret,func habet locum verſi.nunquid.& verſi.nam vbi. Sed primus,si quis tutelam.de generali obligatione ex quasi contractu.sequentes, proinde &c.de singulari obligatione.

[k] *Vel.*pone semper,vel,pro &.Accursius.

[l] *Videtur.*& est verum,vt sequitur:licet modo non adfirmet.

[m] *Vt defenderet conuenit.*abnegatiue.i.cõuenit,vt ibi non teneretur se defendere.nam per pactum poteſt declinari forum: vt C.de pact.l.pe.nõ cõstitui.&.ſ.de iurisdict.om.iudi.si cõuenerit.

[n] *Cõparauit.*vt post certũ tẽpus res empta sibi traderet.vel forte res empta erat in causa redhibitiõis:& sic emptori fuit qsita actio

[o] *Vendidit.*& habuit fidem de pretio.

[p] *Profecturum.*i.recessurum:& supple,posse conuenire aduenã vbi contraxit.& respon.non oportet &c.& sic plane legitur.al. vt M.suspensiue legunt vsque illuc,at si quis.Et respon.non.

[q] *Ibi.*scilicet vbi contractum est.

[r] *Domicilium.*id est vbi ratione domicilij habet iudicem ordinarium.nec enim[h] eo ipso,quòd Romæ studiorum causa habitabat,ibidem domiciliũ habet:vt.j. de iniur.l.lex.§.si tamen.Azo. Hic tñ aduena satisdabit iudicio sisti:vt.ſ.eo.l.ij.§.sed si dubitet.

[s] *At si quis.*ſ.emit.& refert se ad secundum casum.

[t] *Officinas.*loca sunt,in quibus vilia venduntur.

[u] *Nam.*redit ad tertium.& dic,nam,pro sed.

[x] *Venit.*ſ.ad aliquem locum iste mercator aduena.

[y] *A viatore.*hic sequitur Grẽcum vsque ibi,durissimum, quod intelligi non potest.

[z] *Emit.*scilicet ille qui emit à tali mercatore aduena.

BIU Cujas

a *Quotquot.* hoc dicunt quidã verũ, qñ eo tẽpore conueniẽ quo cõtraxit. sec⁹ si postea alio tẽpore ad eum locũ redierit. alij ecõtrapuata, siue tunc, siue post ibi sit, ꝙ non teneatur: vt hic dicit. In legato tamen est contra, si tanquã aduena contraxit, vbi aliàs habebat forum: vt. ff. eod. l. ij. §. omnes. & hoc ideo, quia Romæ cõmunis vbi aliàs habebat forum: multo magis in non legato.

quotquot[n] locis quis nauigãs, vel iter faciens delatus est, tot locis se defendi. At si quò[b] cõstitit[c], non dico iure domicilij, sed tabernulam, pergulã[d], horreum, armarium, officinã cõduxit, ibiq; distraxit, egit: defendere se eo loco * debebit[e].

Ratione contractus celebrati per aliũ, quis sortitur forum. Bartolus.

¶ Apud Labeonem quæritur, [quid] si homo prouincialis seruum institorem vendendarum merciũ gratia Romę habeat [& ait,] qđ cũ eo seruo cõtractũ est, ita habendum, atque si cum domino cõtractũ sit. quare ibi se debebit defendere[f].

In loco domicilii, & in loco vbi est facienda solutio, quis potest conueniri. Bar.

¶ Illud sciendum est, eum, qui ita fuit obligatus[g] vt in Italia solueret: si in prouincia[h] habuerit domicilium, vtrubique posse conueniri, & hic & ibi. & ita & Iuliano, & multis aliis videtur.

In loco contractæ obligationis, regulariter quis potest conueniri. Bartolus.

XX. PAVLVS libro quinquagesimo octauo ad Edictum.

OMnem[i] obligationẽ pro contractu habendam existimandum est: vt vbicunque aliquis obligetur[k], & contrahi videatur: quamuis non ex crediti[l] causa debeatur.

In cõfessum non est ferenda sententia, sed dãda est ei dilatio ad soluendũ. Bar.

XXI. VLPIANVS libro septuagesimo ad Edictum.

SI debitori[m] meo velim actionem edere, probãdum erit, si fateatur se debere, paratumque[n] [se] dicat soluere: audiendum eum, dandumque[o] diem cum competenti[p] cautela ad soluendam pecuniam. neque enim magnũ damnũ est[q] in mora modici tẽporis. Modicum[r] autem tempus hic intellegendum est, quod post condemnationem reis indultum est[s].

Qui agit, cogitur se defendere. Bar.

XXII. PAVLVS libro tertio ad Plautium.

QVi non cogitur in aliquo loco iudicium pati: si ipse ibi agat, cogitur exci pere actiones[t], & ad eundem iudicem[u] mitti.

Quod per litis contestationẽ accidit, non accessorium ad primũ: in dicto iudicio non venit: sed noua instantia opus est. Bar.

XXIII. IDEM libro septimo ad Plautium.

NOn potest[x] † videri in iudiciũ venisse id, qđ post nomine cõtractus improprie. aliàs cõtra. ĩ. de verb. sig. Labeo ait.

SI debitori.] CASVS. Cõuenire volebã debitorẽ meũ in. x. & sic ei libellũ porrigere: & ei edere actionẽ volebã: & ipse cõfessus fuit mihi debere quod petebã. & cum pecuniã præ manib⁹ nõ haberet, petebat dilationẽ dari: an sit audiẽdus vel cõdemnãdus vt soluat, quæritur. Et rñ. ꝙ audiẽd⁹ est vt ei detur modica dilatio: sicut daretur cuidã condẽnato: cũ confessus ꝙ condẽnato habẽdus sit. Quæret forte aliquis, nõne illa modica dilatio dãnum creditori dedit? Dicitur ꝙ nõ. Sed quæritur hic, extra casum, q̃ sit modica dilatio? Et dicit, ꝙ antiquitus duorũ mensiũ: siue quatuor: ita vt ꝙ mittat soluere cũ cõpetẽti cautione. Sed an cũ fideiussore, vel nõ? Et dicit, quòd inspicitur qualitas personarũ.

a *Quotquot.* hoc dicunt quidã verũ, qñ eo tẽpore conueniẽ quo cõtraxit. sec⁹ si postea alio tẽpore ad eum locũ redierit. alij ecõtrapuata, siue tunc, siue post ibi sit, ꝙ non teneatur: vt hic dicit. In legato tamen est contra, si tanquã aduena contraxit, vbi aliàs habebat forum: vt. ff. eod. l. ij. §. omnes. & hoc ideo, quia Romæ cõmunis vbi aliàs habebat forum: multo magis in non legato.

b *Quo.* scilicet loco.

c *Constitit.* id est steti, tamen pergulã habens.

d *Pergulam.* pergula dicitur tentoriũ quoddam linteaminibus vel similib⁹ cõstructũ. Ac.

e *Debebit.* nisi ratio nundinarum aliud induxit: a vt. C. de nundinis. l. j. quæ est contra. b Sed quid si debitor vagari cœperit per orbẽ terrarum: nec alicubi habeat certum domicilium? Videtur ꝙ vbicũq; inueniatur, c posit conueniri, nec alioquin creditor ius suum perderet: arg. ĩ. de ope. lib. quod nisi. §. fi. & ĩ. de his quæ in fraud. cre. ait prætor. §. si debitoré. & de eo quod mo. lo. l. j. & ĩ. qui satisdã. cog. si fideiussor. §. fi. & C. vbi de cri. agi. opor. l. j. & certe aut ibi respondebit, aut satisfãbit: vt supra, eod. l. ij. §. pen. Item no. hic, quibus modis quis forum sortitur: & certe ratione contractus: vt hic. Item ratione communis patriæ: vt Romæ: vt. ĩ. ad municip. l. ĩ. Roma. Ité ratione domicilij. ſ. vbi habet maiorem partem fortunarum suarũ: vt. ĩ. e. ſi fideicõmissum. §. pe. & C. de incolis. l. ciues. li. x. Item ratione manumissionis: vt libertus sequatur forum patroni: vt. ĩ. ad muni. assumptio. §. fi. Item ratione originis propriæ, vel paternæ: vt infra, ad muni. assumptio. §. j. & C. de mu. & hono. l. antepe. & pe. lib. x. Ité ratiõe militię: vt infra, ad muni. l. municeps. §. fin. Item ratione matrimonij mulier sequitur forum viri: vt. ĩ. eo. exigere. & ĩ. ad muni. l. vlti. §. ij. aliud in concubina: vt in eo. tit. l. de iure. §. fi. & l. fi. §. item rescripserũt. Item ratione ordinis, vel clericatus, vel studij scholastici, sortitur quis forũ: vel episcopi, vel magistri: vt in authẽ. vt clerici apud pro. episcopos. §. j. col. vj. & ĩ. in procœmio. in. fi. Item ratiõe cursus temporis. ſ. decẽnij: vt. C. de inco. l. ij. lib. x. Item ratione possessionis: vt. C. vbi in rem act. l. fi. & ĩ. eo. sed & si susceperit. §. fi. Ité ratione constitutionis, vel priuilegij: vt. ĩ. ad munici. l. j. §. j. d Ité ratione recõuentionis: vt. C. de sen. & inter. om. iud. l. cum Papinianus. Item ratione delicti: vt. C. vbi de cri. agi opor. auth. qua in prouincia.

e *Adde ad hãc gl. ex. in. l. si mandato Titii. in fi. infra, mandato.*

f *Et bene, & sic pẽdente dilatiõe, si nõ satisdat, potest debitor capi & incarcerari. B. & Bal.*

† *Cõcor. qđ no. in. c. significatib⁹. de libel. ob. extra ĩ mã gna glo.*

e-f *Defendere.* duabus rationibus. Prima, quia cõmunis est patria. Secunda, quia ibi est contractum quasi ab ipso, cũ institor contraxit: vt. ĩ. quod iussu. l. fi. & insti. quod cum eo. §. fi. Accursius.

g *Obligatus.* in prouincia.

h *Si in prouincia.* i. maxime, secundum quosdã: quia & saltẽ iure contractus in prouincia conuenietur, secundum quosdam. quod Bal. non placet: quia nõ ibi, sed alibi videtur contraxisse: vt. ĩ. de actio. & oblig. l. contraxisse. & ĩ. de bo. auct. iudi pos. l. iij. Accur.

i *Mnem.* Dicebat in. l. superiori. §. j. vsque ad fi. quòd vbi quis cõtraxit, ibi debeat rñdere: nũc exponit verbũ, cõtrahere.

k *Obligetur.* per se, vel per alios, vt seruos: vt. ĩ. e. nõ aliàs. §. legatus. siue delinquendo, siue cõtrahẽdo: vt in auth. vt omnes obe. iudi. prouin. §. hæc considerantes. coll. v. Accursius.

l *Ex crediti.* i. mutui. sic &. ĩ. si cer. pe. l. ij. §. j. Cõtra. est huic. l. ĩ. eo. de eo. Sol. ibi est speciale in quasi cõtractu. Ité hæc accipiũtur

m *Si debitori.* i. contra debitorem meum.

n *Paratumq;.* repete, & si paratum &c.

o *Dandumq;.* si nõ habet pecuniã ad manũ: vt. ĩ. de re iu. l. debitoribus. & de le. j. si dom⁹. §. j. itẽ itelli. l. istã in actione psonali. sec⁹ in actione in rẽ: quia tũc prout iudici videbitur: vt insti. de of. iud. §. j.

p *Cõpetẽti.* e quæ erit officio iudicis: arg. ĩ. de iur. deli. l. j. in fi. & de leg. j. si domus. §. j. Et dic, cum fideiussorib⁹ vel pignoribꝰ, secundũ quosdã f vt. ĩ. de fideic. li. l. iij. §. igitur. Accur.

q *Damnum est.* i. non præsumimus quod sit: est tamen quandoque: vnde in Oui. de Ponto: Omnia sunt hominum tenui pendentia filo: Et subito casu quæ valuere ruunt.

r *Modicũ.* aliàs accipitur modicũ tẽpus. x. dierũ: vt. ĩ. de cõsti. pe. l. ꝙmissor. §. j. alias accipit tẽp⁹ ꝙ magis intellectu, quã elocutiõe exprimi possit: vt. ĩ. de sol. l. ratũ. & l. qđ dicimus. secundum Iac.

s *Indultũ est.* olim duorũ mensiũ: vt. ĩ. de re iudi. l. debitoribus. hodie quatuor: vt. C. de vsu. rei iu. l. ij. & per hanc. l. fiunt præcepta hodie intra. x. dies. & facit. ĩ. de iur. fis. in fraudem. §. fiscalibus. licet ibi aliud tempus detur.

QVi non.] CASVS. Titius cum esset Romæ, vel alibi, cõstitutus in legatione, vel aliqua alia de causa ex qua habeat ius reuocãdi domum: & ibi aliquẽ cõueniret: an teneatur respondere? Et dicit regulariter, quòd sic. Fallit autem supra, eo. l. ij. §. sed & si agant. Viuianus.

t *Actiones.* an omniũ actionũ? Rñ. vt. ĩ. eo. l. ij. §. sed & si agant.

u *Iudicem.* nisi prosequatur iniuriam suam, vel suorum, vel furtum: vt. ĩ. e. l. ij. §. sed & si agant. Et hæc lex generalior est hodie, quàm ille. §. sed & si agant.

NOn potest.] CASVS. Petebã tibi. x. cũ nihil mihi deberes, & mihi postea incepisti debere: nunquid illa. x. videbuntur deducta in iudicium? Et dicitur ꝙ non, sed alia lit. cont. & alia libelli porrectio est necessaria. Vel dic aliter hunc casum, quia debes mihi sub conditione: & sic cœpi aduersus te experiri: & lit. cont. fui: lite pendente conditio extitit: nunquid super illa lite sit pronuntiandum? Et dicit quòd non, sed alia litis cõtest. & libelli porrectio est necessaria.

x *Non potest.* vt si futurum debitum peto: quod neque pure, neque conditionaliter, nec vllo modo debetur, sed incipit deberi lite pendente: vt. ĩ. eo. l. non quẽadmodum. §. pe. Secus si aliquid quod debebas peto, & circa id aliquid accedit lit. conte. quia illud euenit propter præsens, cui accedit quod est principale. & sic nõ ob. infra, de ædil. edi. ædiles. j. §. item sciẽdum. & infra, de aqua.

BIU Cujas

a *Dic, qđ ibi loquitur de his quæ sunt accessoria ad petita: hic de his quæ sunt principalia per se. secũdũ Bartolũ.*

plu.ar.si tertius.§.officiũ.&.§.fi.&.C. de iudi.l.j.[a] Itẽ op. de pet. hę.vt.j.de pet.hęr.l.iiij.& de ac.de pec.vt.j.de pec.l.qsitũ.in fi.j. rñ.Sol.ibi in vniuersali in quo omnia in generali petitione clauduntur.Itẽ op.de actiõe in rẽ, & ad exhi.vt.j.de pecu.l.quæsitũ.in fi.j.rñ.Sol.hoc in psonalibus tm̃ tenet:nõ in realib⁹: nec in his quæ in rẽ scriptæ sunt.

Item op.vt.j. depo.l.j. §.si apud seruum.versi. non tantum præteritus dolus.&.§.inde scribit. versi.idẽ Neratius. Itẽ op. de actione pigneratitia:vt.j.de pig.ac.si rẽ.§.fi.& de debito cõditionali cuius conditio extat lit.contest. vt infra,de pe.hæ.quòd si in diem.potest dici, in prædictis tribus illud speciale. Vel breuiter dicas ad omnia,si incipit deberi post lit.contest.occasione facti pcedentis lit.contest.nõ est opus noua interpellatione.aliàs sic:ar.d.l. quòd si in dié. nã & in rei vindicatione ante lit. contest. habeo ius, licet non cõtrate, si tu non possideas tunc.& facit.s.de.arbi. de his. Dicunt tamen quidam in illa.l.de pig.ac.si rẽ. quòd petebam vt præsens:secus si vt futurũ: vt.j.e.l. non quemadmodum.Itẽ op.j.mã.l. si mandauero tibi,vt à Titio.j.rñ.& ibi,ex facto præcedenti lit. cõte.Item quid si.x.ex donatione petá à te:& lit. cõte.donas? Io.dicit[b] heri condẽnatione. & quod hic dicit, accidisset.s.extrinsecus,nõ ex causa qua ago:quod aliis non placet. sed in tali casu, & similibus : locum habet hæc lex,secundum alios.Item op.j.e.solemus.sol.vt ibi.*ADDITIO.* Dic secundum Bar. qp prædicta vera sunt,quando actio proposita est specialiter.sec⁹ si generaliter,nulla expressa causa: vt.l.vl. de anna.excep.& est determinatum per Inno.in.c.abbate sane. de sen.& re iudi.li.vj.

b *Ista opinio Io. est fal. secũdũ Bar.*

a *Accidit.*id est,incepit esse debitum.

Non aliàs.]*CASVS.*Titium princeps vocauit aliqua de causa Romæ ex qua habebat ius reuocandi domum.s.vt inter aliquos cognoscat,vel testimonium ferat:nunquid conueniẽdus est Titius? Et dicit quòd non:nisi ex eo quod contraxit eo tempore quo erat Ro.[*LEGATI.*] Titius cum esset Romæ, vel alibi,aliqua de causa constitutus, ex qua habebat ius reuocandi domum : ibi delictum commisit ipse vel eius seruus:an habeat ius reuocandi do.an ibi debeat conueniri ? Et dicit quòd ibi debet respondere.[*SED SI.*]Cum esset Romæ,vel alibi, vt dixi : ibi rem aliquam possidebat quam emit ante legationem: nunquid si ibi conueniatur rei vind.tenetur respõdere? Videbatur quòd sic, ideo quòd ipse eam possedit . Sed Cassius iurisconsul.dicit fore distinguendum, an impediatur officio legationis,vel non : & si impediatur,non fore dandum:si non impediatur,fore dandũ : vt etiam hoc exemplo in quo non videtur impediri,si aliquis haberet plures seruos:& de vno controuersiam pateretur : quia tunc non est deneganda.Sed Iuliano videtur sine distinctione aliqua non fore dandam.& sic haberet ius reuo.do.Et not.quòd hæc.l. loquitur quando emit ante legationem.sed lex proxima loquitur quando tempore legationis.Viuianus.

b *Euocauerit.*causa legationis.Accursius.

c *Hoc tempore.*cum essent Romæ:vt.s.e.l.ij.§.omnes.non ergo si ante.secus in aliis:vt.s.ea.l.§.legatis.versi.omnes.Accursius.

d *Legati.* hæc est Pisa.litera, vt sit.§.legati.communis,vt sit.§. ex delictis.

iudicium acceptum accidit:[a*] ideoq; alia interpellatione opus est.

XXIIII. IDEM libro septimodecimo ad Plautium.

NOn aliàs in eos,quos princeps euocauit[b], Romæ cõpetit actio, quàm si hoc tẽpore[c] contraxerint. Legati,[d] ex delictis in legatione commissis,coguntur iudicium Romæ pati : siue ipsi admiserunt, siue serui eorum.

Legatus non potest conueniri actione in rem,tempore legationis,nisi eo tempore cœpit possidere.h.d.aliàs sic:Legatus non potest conueniri,etiam actione in rem,ratione præsentis possessionis,quam etiam ante legationem habuit.secus si tempore legationis cœpit possidere.Bartolus.

Sed si postulatur in rem actio[e] aduersus legatum : numquid danda sit[f], quoniam ex præsenti possessiõe hæc actio[g] est? Cassius respondit sic seruãdum,vt si subducatur ministerium ei,non sit concedenda actio.si verò ex multis seruis de vno agatur[h], non sit inhibenda.Iulianus sine distinctione[i] denegandam actionem[ait.&] merito.ideo enim non datur actio,ne ab officio[k] susceptо legationis auocetur.

Ex possessione præsenti habente initium tempore legationis potest conueniri legatus legatione durante.Bartolus.

XXV. IVLIANVS libro primo Digestorum.

SI legationis tẽpore quis seruũ vel aliã rem emerit[l], aut ex alia causa possidere cœperit:nõ iniquè cogetur eius nomine iudicium accipere[m]. Aliter enim potestas dabitur legatis sub hac specie, res alienas domum auferendi[n].

Ratione quasi contractus,qui solo animo sit,legatus qui legationem gerit,non potest legationis tempore conueniri.Bartolus.

XXVI. PAVLVS libro septimodecimo ad Plautium.

DE eo[o] autem, qui adiit[p] hæreditatem,Cassius scribit,quamuis Romæ adierit hęreditatem, non competere in eum actionem[q]: ne impediatur legatio . Et hoc verum est. Sed nec legatariis datur actio. Sed nisi satisfdet[r], mittuntur in possessionem[s] rerum hæreditariarũ.quod & in hęreditariis creditoribus dicendum est[t].

XXVII. IVLIANVS libro primo Digestorum.

QVid enim[u] prohibet, legatum publico munere fungi: & actorem custodiæ causa[x] in possessione[y] rerum hæreditariarum esse?

e *In rem actio.*propter seruum quem emerat ante legationem.

f *Danda sit.*supple.& videtur quòd nunquam &c.

g *Hæc actio.*i.rei vin.vt.C.de ali.iu.mu.l.j.&.j.de excep.rei iu. si quis ad exhibẽdũ. per qp videtur cõueniri ac si nũc cõtraxisset.

h *Agatur.* ideo in seruis dicit,quia talia secum ducit.

i *Distinctione.*s.prędicta:distinguitur tamen aliter,an incipiat possidere in ipsa delegatiõe:vt.j.l.proxi.sic & dicitur isti.de vul.sub. §.sed si substituto.

k *Ab officio.*vt.j.de eo.&.l. quid enim.Ac.

Si legationis.]*IAVOLENVS.* Titius cũ esset absens,seruũ vel rẽ aliquã emit:vel eã causa alia possidere cœpit.puta donatiõe.Vel qa ei legata fuit:an cõueniri ibi post ea possit,& rñdere teneatur? Et dicit qp sic:aliàs daret legatis materia auferẽdi & furandi res alienas.

l *Emerit.*s.Romę, & causa sui ministerij.nã aliàs nõ debet aliquid facere.

m *Accipere.* Sed nõne cõtraxit vt aduenæ aliter enim nõ potest. vt.j.de lega.l.Paul⁹.§. fi.ergo ibi cõueniri nõ debet? Rñ. nemo est aduena Romę,nã Romæ tantum dicas eũ emisse.Item nõ iure cõtractus,sed rei vin.cõuenitur.s.de eo,qui emit ante lega. nunc de eo qui in legatione.

n *Auferendi.*qđ non debet esse:ne detur occasio delinquẽdi:ar.C. de indi.vidui.in fi.&.§. nau.cau.l.j.§.j.apparet ergo quod in superiori.l.ante cœperat possidere.l.ij.

De eo.]*IAVOLENVS.* Aliquis dũ erat legatus,talis ante institut⁹ erat Romæ:durante leg.adiuit hære.nũquid poterit cõueniri durãte lega? Et dicit quòd non.satisfdabit tamen de lega.prẽstan.vel si satis non det:fiet missio in pos.rerum hære.Viuianus.

o *De eo.*scilicet legato.Accursius.

p *Qui adiit.*scilicet Romæ.

q *Actionem.* immo,vt supra.e.l.omnem.contra.Sol.hic in quasi contractu:vt insti.de obli.ex quasi contra.§.hæres.ibi,in contractu & delictis.Sed contra.j.e.interdum.§.fin. Sol.licet hæc sicut & illa sit ex quasi contractu,tamen aliud est in domino negotiorum qui certat de damno vitando,vt ibi:quàm in legatariis, qui de lucro:vt hic.Hæc non valet:quia & de creditoribus hic dicit. sed dic ibi in senatore,hic in legato.

r *Satisfdet.*s.cũ fideiussorib⁹.Sed cõtra.s.e.l.ij.§.sed si agãt.versi. sed si dubitetur.Solu.hic satisfdat de legato vel debito soluendo: ibi qp in iudicio sistat,nuda pmissiõe cauet.Itẽ hic quasi cõtra adeundo:ibi nõ. sed ratione fori cõmunis ibi conueniebatur.

s *Mittuntur in possessionem.*non ergo in aliquo suum sibi videtur prodesse priuilegium:quia & si priuilegiatus non esset, nullã tamen aliam pœnam patitur , nisi missionem in bona si nollet respondere.Respon.immo prodest : quia hic non fit missio nisi in bonis hæreditariis,cum aliàs fieret in omnibus[c] post.vj.menses: vt.C.vt in pos.le.l.certa est forma.Item hic si satisfdat,euitat cõtuentionem:aliàs enim non euitat.Accursius.

t *Dicendum est.*vt mittantur in possessionem.

u *Quid enim.*respondet tacitæ obiectioni.

x *Custodiæ causa.*vna cum ipso legato:vt.j.vt in pos.legati cui.&.j.de dã.infec.l.si finita.§. si forte.ideoque ea a missione non oneratur:vt.s.eo.l.ij.§.sed si dubitetur.Accursius.

y *In possessione.*ea ratione:quia non satisfdatur.Et no.qp cessante causa, cessat effectus.nam non impeditur legatio quæ est causa: ergo

BIU Cujas

ergo fit missio: quæ missio cessaret si legatio impediretur. Sūt ergo duæ rationes quaræ fit missio. prima ideo, quia non satisfdat. secunda, quia officio legationis non impeditur.

Illæ cui ex Trebelliano restituitur hæreditas tempore legationis, pro ea tunc non poterit conueniri. Bartolus.

XXVIII. PAVLVS libro septimodecimo ad Plautium.

SEd & si restituatur ei hæreditas[a] ex Trebelliano: actio in eum non dabitur, siue sponte, siue coactus hæres eam adierit[b]. commodius enim est, reddi quidem ei hæreditatem. perinde[c] autē habēdum [est,] ac si ipse adiisset[d] hereditatem. Contrà si legatus tēpore legatiōis adierit[e], & restituerit: dat in fideicōmissarium actio. nec exceptio[f] Trebelliani obstat ex persona legati: [g] quia hoc[h] legati personale beneficiū est.

Quo casu non cogitur quis se defendere, non cogitur iuramentum præstare. Bar.

¶ Ex quibus autem causis non cogitur legatus iudicium accipere: nec iurare cogendus est, se dare non oportere: quia hoc iusiurandum in locum litis cōtestatæ succedit[i]. ¶ Aedium[k] nomine legatus damni infecti promittere debet[l]: aut vicinū admittere in possessionem[m].

Ille cui ex Trebelliano restituitur hæreditas tempore legationis, pro ea tunc non poterit conueniri. Bartolus.

[*Ed & si.*] CASVS. Aliquis dum erat in legatione, hæreditas sibi restituta ex Trebell. fuit: volunt eum nunc conuenire creditores. quærit an possint? Et respon. quòd non. ratio ibi, perinde & cætera. Si vero erat institutus, & rogatus alij restituere, & restituit: inde cętero non cōueniretur, sed fideicommissarius. nec ille potest ex persona legati se defendere quo minus respōdere cōpellatur. [*EX QVIBVS.*] Planū est. Dicit enim, quòd cum dictum est de his qui absentes sunt aliqua de causa, ex qua habēt ius re. do. qui nō possunt conueniri nisi ex contractu ibi habitat: inde si deferatur eis iusiuran. non tenentur suscipere & cætera. [*AEDIVM.*] Titius vbi est absens aliqua de causa, ex qua habeat ius re. do. ibi vel in prouīcia sua domos possidebat: nūquid tenetur satisdare de dāno infecto? Et dicit q̄ sic. & si nolit satisdare, missio fiet in domos. [*SEDET SI.*] Tenebatur mihi Titius aliqua actione quę tempore finiebatur: & sic erit Romæ: vel aliàs ex tali causa ex qua habet ius re. do. & sic eo existente in legatione, finiebatur dies illius actionis: an sit cogendus, quòd litem secum contestetur? Et respon. quòd sic. [*SI PATER.*] Titius decessit relicto vno filio, & vxore sua grauida. filius vult debitores patris pro dimidia parte conuenire, quæritur an possit. Et dicitur quòd non, quamuis vnus tantum nasci possit, vel nascatur postea, quia poterant plures nasci: quamuis per rerum naturam, id est, per diuinam sapientiam certum esset vnum nasci. sed magis inspicere debemus nostram ignorantiam, quàm diuinam scientiam. & sic dicimus, q̄ ipse quartam partem petere potest. Viuia.

a *Hæreditas.* & sic videtur quasi contraxisse: vt institu. de obligā. quæ ex quasi contrac. nas. §. hæres quoque. Accursius.

b *Adierit.* scilicet institutus qui cogi potest: vt infra, ad Trebell. quia poterat. & institu. de fideicommiss. hære. §. ergo siquidem. vers. sed si recusset. Sed nonne agendo contra hæredem instituta non ratificatum, & petendo vt compellatur adire, & sibi restituere, committitur tacite pellitur se defendere: vt supra, eo. l. ij. §. sed si agant. quæ est contra? So. hoc magis officio iudicis expeditur, quàm actionis iure[a]. vel quod supra dicit, verum est interim dum agit, postea non: vt hic loquitur.

a-c *Perinde.* quo ad hoc vt non possit conueniri sicut si ipse adisset: vt in. j. respon.

d *Adisset.* quo casu non cogitur: vt. s. eo. l. de eo.

e *Adierit.* adire cogitur, non restituere tempore legationis: vt infra, ad Treb. si legatus. Accursius.

f *Exceptio.* s. vt restituta hæreditate non teneatur creditoribus.

g *Legati.* nec aliam si quam habet iure legationis.

h *Quia hoc.* id est, exceptio Trebellianica. bona ratio, vt institu. de iur. nat. §. sed & quod principi. vers. plane. Fallit tamen in privilegio dotis, quod ad suum hæredē transit: vt infra, so. ma. l. etiā. quid & C. qui po. in pig. ha. l. fi. §. pe. Sed opp. quòd hic non est priuilegium legati. nam & non legatus si restituit, habet exceptiones Trebellianicas: vt infra, ad Trebel. l. j. circa principiū. &. §. j. Respon. hic non dicit hoc beneficium competere iure legationis, sed competere: quia restituta est hereditas. vnde dicitur personale beneficium eius, non quia legati: sed quia iam restituerat. Vel supple hanc literam, nec exceptio Treb. competit ex persona legati, nec alia si quam habet iure legationis, scilicet ius reuocandi domum: quia hoc ius scilicet reuocandi domum, personale est priuilegium.

i *Succedit.* vt hic, & infra, de iureiur. tutor. §. qui non compelluntur. Et sic not. hic vbi aliquid prohibetur, & eius simile: vt ar. infra, man. l. fi. §. fi.

Ex causa necessitatis, cogitur legatus litigare, inquantum necessitas exigit. Bar.

¶ Sed & si dies actionis[n] exitura erit, causa cognita[o] aduersus eum iudicium prætor dare debet, vt lis contestetur[p], ita vt in prouinciam transferatur.

In ventre, in dubio, præsumuntur esse tres: ideo iam natus, pro quarta hæreditatis tantum, interim poterit conueniri. Bar.

¶ Si paterfamiliàs mortuus esset relicto vno filio, & vxore prægnante: non rectè filius à debitoribus partem dimidiam crediti petere potest, quāuis postea vn[q] filius natus sit[q]: quia poterant plures nasci: cum[r] per rerum naturam certum fuerit vnum nasci[f]. Sed Sabinus [&] Cassius [aiunt] partem quartā peti debuisse: quia incertum esset[t] an tres nascerentur: nec rerum naturam intuendam[u], in qua omnia certa essent, cum futura vtique fierēt: sed nostram inscientiam aspici debere.

XXIX. IDEM libro octauo ad Plautium.

QVi prior appellat[x], prior agat*.

k *Aedium.* Romę vel in prouincia positarū.

l *Debet.* scilicet Romæ.

m *In possessionem.* scilicet ex primo decreto. sic supra, eo. l. de eo. & l. quid em. Quid autem si ex secundo? Respon. tenet missio, sed datur restitutio: vt infra, de dam. infec. l. si finita. §. si forte.

n *Actionis.* alicui[b] cō petentis contra legatum.

o *Cognita.* forte intellige casum esse, cum ipso iure perit actio[b]. Sed si hoc dicas, quando ergo datur restitutio quæ datur: vt supra, ex quibus cau. ma. l. j? Respon. si non fiat cōtestatio: & est sic causa. infra, de pœ. l. ij. Vel secundum. Io. dic, si facile potest peti restitutio, non fiat contestatio. aliàs sic: vt quia actor est pauper. cui est difficile petere restitutionem. Vel forte longe distat à præside qui debet restituere: nā de-

b *Ista est vera, aliæ duæ sunt diuinationes. Lāce.*

* *Qui appellat prior agit. Flo*

p *Contestetur.* & sic actio perpetuetur: vt hic, & supra, de arbr. idem Pōpo. si de meis. §. fin. & supra, de feriis. l. iij. §. item si res. Sed quomodo potest exire: vt. s. eo. l. ij. §. sed & si agant. vers. in omnibus. quæ est contra? Sol. vt ibi. Item quid in actione de dolo quæ non potest perpetuari: vt. C. de dolo. l. fi. Dices totam causam agendam tempore legationis. Accursius.

q *Vnus filius natus sit.* immo videtur quòd dimidiam quando postea vnus nascitur: vt infra, de adquir. hære. l. cum quidam. §. quod si vnum. quæ est contra. Solu. ibi refertur opi. Sexti Pompo. quæ etiam hic reprobatur.

r *Cum.* id est, quamuis.

f *Nasci.* scilicet, vsque ad septem: cum tot sint receptacula mulierum: vt infra, de sol. si pater. & infra, si pars hæred. pe. antiqui. Et not. hic, quòd inspicitur quod euenire potest. sic supra, de iurisdi. om. iudi. si idem. in fi. Accursius.

Mulieris receptacula sunt septē.

t *Esset.* cum posint etiam nasci facile. vij.

u *Intuendam.* immo videtur intuenda: vt instit. de verbo. ob. §. conditiones. quæ est contra. Solu. hic dicit rerum naturam id est, diuinam scientiam: ibi cursum solitum rerum. Vel ibi ponitur pro scientia hominis. sic &. C. de proba. actor.

[*Qui prior.*] CASVS. Debeo tibi rem aliquam, tu mihi aliam. tu me conuenisti, ego te postea: prius cognoscetur de causa tua, quàm de mea. Vel dic aliter exemplum: quia scriptor mihi prius suas operas locauit: & postea Titio. cui prius debeat &c. Et dicitur, quòd mihi qui prius appellaui. i. contraxi.

x *Qui prior appellat.* ponunt quidam casum in operis: vt infra, loca. in operis. sed ibi non de ordine cōuentionis, sed satisfactionis dicit[c]. Alij in duplicib[a] iudiciis: vt. s. eo. l. in tribus. Et quod dicit hic, agat, id est actoris partes teneat. Tu vero dic[d], peto à te Stichum: tu à me Pamphilum: & sic in similibus vbi vtraque cause uilis est, neutra præiudicialis. hoc tamen ita, vt nihilominus alter pendente lite prioris posit proponere suam querelam, & probationes inducere. & sic de causa cognoscetur: licet alter primo probet, & prius facti qualitatem enarret. & vna charta poterit vtraque sententia scribi, vel duabus, incontinenti tamen: vt in auth. de execu. & his qui conue. & re. §. sancimus. col. vij. Item habet locum hæc regula cum vtraque criminalis est, & neutra ma-

c *Et bene, Paul.*

d *Ista est vera, secundū Paul.*

BIU Cujas

a *Et bene, & facit tex. in l. negãda ff. qui acc. no pos. Pau.*
† *Bal. no. ex isto tex. iudicẽ debere iudicare, secundũ cõscientiam. Addo glo. bene facere in l. penult. ff. de condi. iriti. in magna gl. ad mediũ. ibi, remordet meam conscientiam.*

ior [a]. Item cum prima est maior secunda. Item & si secunda maior sit: sed tamen nomen prius accusati receptum est inter eos: vt infra, de adult. si maritus. ij. §. lex Iul. versi. præscriptiones. Item habet locum cum ciuiliter agendo præiudicialem primo intendo: & postea mihi obiiciatur criminalis. & intellige, quando se non contingunt. si autem se contingunt, vt quia vna principalis, alia incidens: tunc semper primo de incidenti cognoscitur, antequam de principali cognoscatur & pronuntietur. Sed an de incidẽti pronũtietur? Dic, vt infra, eo. titu. de qua re. Item nõ dicas, prior agat, id est peragat vsque ad fi. sed dic, vt dictum est. E contra fallit hæc regula cum vtraque est ciuilis: sed secunda præiudicialis: vt institu. de ac. §. præiudiciales. & infra, de li. cau. l. ordinata &. C. de adulte. quoniam. & de ord. cog. cum hic status. &. l. j. Item fallit cũ secunda criminalis est, & altera ciuilis, non tamen præiudicialis: vt C. de ordi. iu. l. fi. Item fallit cum vtraque est criminalis: sed secunda maior: vt. C. qui ac. nõ pos. l. j. Item fallit quãdo vtraque est æqualis & criminalis: sed accusatus vult prosequi suam vel suorum iniuriam: vt. C. qui ac. non poss. l. neganda. Item fallit si vnus petitorio, alter possessorio agat: nam iudicium possessorium præfertur, licet postea propositum sit: vt infra. e. l. si de vi. Item quis dicitur prior appellare? Respon. qui prius vocat in ius. aliter accipitur alibi: vt infra, de pec. l. si vero. Item contra. C. de transac. vbi pactum. Sed ibi est speciale in odium venientis contra tantam solennitatem. Accursius.

XXX. MARCELLVS libro primo Digestorum.

VBi acceptum [a] † est semel iudicium, ibi & finẽ accipere debet.

Sicut inter hæredes diuiditur actio, ita instantia super actione inchoata. Barto.

XXXI. CELSVS libro vicesimoseptimo Digestorum.

SI petitor [b] plures hæredes reliquerit, vnúsque eorũ iudicio egerit [c]: non erit verũ totam rem quæ in priori iudicio fuerit, deductam [d] esse. Nec enim quisquam alienam actionem in iudicium inuito cohærede perducere potest [e].

Tempora apposita in prima delegatione, videntur repetita in personam eius qui in locum primi est delegatus. Bartolus.

XXXII. VLPIANVS libro primo de Officio consulis.

SI iudex, cui certa tempora [f] præstituta erant, decesserit, & alius in locum eius datꝰ fuerit: tanta ex integro tempora in personam eius prẽstituta intellegemus, quamuis magistratus nominatim hoc in sequentis datione non expresserit [g]: ita tamen, vt legitima [h] tempora non excedat [i].*

Qui petit copiam libelli, non videtur consentire in iudicem. Bartolus.

XXXIII. MODESTINVS libro tertio Regularum.

NOn videtur † in iudicem consensisse, qui edi sibi genus [k] apud eundem iudicẽ desiderat actionis.

In successorem transit instantia, quæ debet terminari in eodem loco. Bartolus.

XXXIIII. IABOLENVS libro quintodecimo ex Cassio.

SI is, qui Romæ [l] iudicium [m] acceperat, decesserit: hæres eiꝰ quamuis domicilium trãs mare habeat, Romę tamẽ defendi debet [n]: quia succedit in eius locum à quo hæres relictus est.

b *Hoc verũ, in eo qui habet plures uxores: & neutrũ potest declinare. secus si per incompetentem esset vocatus: vt l. non videtur ff. eo. Bar.*
c *Immo nõ fallit. Bar. & Pau.*
d *Idem. Barto.*
e *Et bene, P. & Lãc.*
f *Et male, Lancelot.*

VBi acceptum.] CASVS. Coram iudice ordi. meo conueni Titium alterius iurisdi. & sic sum cum eo lit. conte. cum ipso sponte iudicium susciepiente. hoc facto volebat vti priuilegio suo, dicendo se fore de alia iurisd. vel se habere ius re. do. Dicitur, quòd non potest: quia vbi acceptũ est, ibi finem accipere debet.

a *Vbi acceptum.* etiam per citationem [b], & apud eundem iudicem: vt supra. e. si quis postea. & supra, de iur. om. iud. l. penul. Nam etiam in alio loco apud eundem iudicem decidi potest: eadem tamen terra: vt supra, de arbi. si cum. §. si arbiter. Azo. & facit ad. l. istam in auth. de testi. §. & quoniam. coll. vij. & de san. epis. §. si quis episcopus. col. ix. & supra, eo. si quis postea. Vel proprie pone, primo fallit [c] supra, eo. si longius. &. C. de peda. iu. l. penulti. & .l. properandum. de iudi. Quid si deleget? videtur quòd possit: quia idem videtur [d] esse in delegato: vt. C. de procura. l. neque.

SI petitor.] CASVS. Titius cœpit agere aduersus Mæuium: & lis contest. fuit: & sic lit. pen. decessit relictis pluribus hęre. puta me Titio & Seio: egi ego solus & prosecutus sum litem aliis inuitis. non præiudico eis. Vel dic, quòd ille Titius decessit, & lis non fuit contest. sed ego litem inchoaui. & idem est. Viuia.

b *Si petitor.* id est actor.
c *Egerit.* id est agere perseuerauerit. nam defunctus agere [e] cœpit. Alij dicunt [f], quòd omnes cohæredes agere cœperunt: sed vnus tantum pro omnibus voluit perseuerare. Sed contra vtrumque casum est. C. de consor. eiusdem lit. l. ij. Solu. hic inuitis aliis non potest: ibi ignorantibus vel scientibus potest, non tamẽ cõtradicentibus. Arg. contra. supra, de procura. l. Pompo. §. fi. ADDITIO. ibi in re idiuidua: hic in diuidua. & ita soluit Barto. hic.
d *Deductam.* in posterius. Accursius.
e *Perducere potest.* ar. C. res inter alios ac. & infra, de re iudi. sæpe. &. C. de procura. licet.

SI iudex.] CASVS. Casum primo ponas, & sic: Aliquis fuit delegatus ad aliquam causam. & dictum fuit ei vt istam causam finiret intra biennium. & decessit iste delegatus: & alius in eius locum substitutus est. debet habere tantam potestatem quanta data fuit primo delegato, id est biennium dabitur isti subrogato. Hoc est verum, si non fiat contra. l. illam, properandum. & secundum hoc dicit, tanta & cætera. non plus, id est quanta constituta fuerunt in persona primi. Vel dic secundo hunc casum, quòd iste delegatus decesserit, & restabant ei sex menses. Certe subrogatꝰ loco eius habebit istos sex menses. & secundum hoc dicit, tanta &c. scilicet quãta restabant primo delegato. Viuianus.

f *Tempora.* intra quæ debeat iudicare, prestituta à delegante, tanta ex integro posita, quã[s] ta fuerant præstituta in [p]primi persona. Io. vel dic, quantum restabat primo. & sic facit gl. nam si expressit &c. sed secundum primam nõ oportet aliquid subaudiri.

g *Non expresserit.* nã si si expresit illud tempꝰ, seruatur: ita tamen &c. Et no. q tribus modis est cõtra. C. c. pperandũ. §. sinautem vtraq; versi. sinauté in medio. Primo in eo qđ dicit hic, secũdm secũdã expositioné dari successori tantum tempus quantũ defuncto supererat: vel quantum defuncto habuerat secundum diuersas positiones: ibi autem annum statuit: nisi maius tempus superauerat: sed in hoc ista sequitur illam. Item in eo quòd hic innuit, quòd potest statui tempus: quod ibi negatur: sed à lege statuitur: sed hic loquitur de tempore constituto à maiori iudice: quod redintegrari potest: ibi de tempore à lege constituto: quod non redintegratur: sed tantum successori datur, quòd lis expediatur. Vel ibi de ordinario perpetuo: hic de delegato. Vel hæc secundum illam. Item in eo quòd hic dicit, quòd non potest legitimum tempus scilicet, triennium excedere: est cõtra: quia ibi innuit, quòd sic: quod quidam ibi concedunt: & sic seruatur. Sed puto, quòd illa secundum istam intelligatur in hoc scilicet de delegato tẽporali: & illa in ordinario perpetuo. Item not. ar. quòd intelligitur tacite repetitum quod prius fuerat dictum: vt infra, de verb. ob. Titia. §. idem respon. & infra. e. l. mortuo. Ar. contra. infra, de hæ. instit. l. sub condi. &. C. de vsu. per retentionem. fi. Ac. ADDITIO. Dic, quòd illæ leges loquuntur in contractibus: hic in iudiciis. Lancelot.

h *Legitima.* triennij per nouam constitutionem: ad quam scilicet properandum. compositores habuerunt respectum, addentes legi Vlpia. hunc versi. nisi & cætera.
i *Non excedat.* scilicet hæc duo tempora computata in vnum. s. quæ transierunt viuo iudice primo: & quod postea à lege ista datur successori: quod est tantũdem. Vel dic, quòd postea datur à substituente, vt sic ad subauditum te referas.

NOn videtur.] CASVS. Pone casum in scholari qui ex consti. Federici habet tres iudices, scilicet episcopum, magistrum, & potestatem. & sic vocetur coram potestate ab aliquo Boñ. & ei libellus porrigatur, & ipse receperit: non propter hoc videbitur consentire: nec coram potestate litigare. Viuianus.

k *Genus.* id est speciem. Sic genus ponitur pro specie. ſ. nau. can. l. & ita. §. sed si tota. versi. sed si gratis. quam actionem actor debet edere in libello, vt. ſ. eo. si ~~debitori~~. nam inter lit. contest. & vt C. de lit. contest. l. j. Sed contra. ỹ. eo. ~~sed~~ & si susceperit. Sed ibi etiam respondit, & consen~~t in iudicem~~.

SI is.] CASVS. Titium Romæ conueni: & litem cum eo contest. sum, decessit lit. contest. vel lite pendente, & ei hæres extitit quidam alibi habens domicilium, puta vltra mare: an ibi se defendere debet, vbi scilicet domicilium habet: an vbi iudicium cœptum est. s. Romæ? & dicit, q vbi cœptum est. s. Romæ.

l *Si is qui Romæ.* idem si alibi.
m *Iudicium.* ſ. per lit. cont. vt. ſ. eo. l. vbi. &. l. si petitor.
n *Debet.* siue ibi inueniatur, siue nõ: vt. ſ. eo. l. vbi. si autẽ nõ esset lis cõtestata, tunc vbi inuenitur: vt. ſ. eo. hæres. vel aliter: vt ibi.

Nou

a *Non quemadmodum. In pendenti.* vt si promittat in diem, quod non placet. quia tunc non in pendenti, immo statim est debitum: vt infra, de verb. obli. l. eum qui kalendis. & insti. de verb. obl. §. omnis. versi. in diem. Dic ergo, id est sub conditione: quia tunc pendet: vt insti. de verb. ob. §. sub conditione. Et quod dicit vel in futurũ, id est pro eo quod adhuc neque pure, neque in diem, neque conditionaliter debetur: vt insti. de fideiuss. §. ij. & infra dicit statim.

Iudicium non potest esse super futuro. h. d. vel sic: Tractus futuri temporis non spectat ad iudicem. Bartolus.

XXXV. IDEM libro decimo Epistolarum.

NOn quemadmodũ fideiussoris obligatio in pendenti a potest esse, & vel in futurum concipi: ita iudicium in pendẽti b potest esse, vel de his rebꝰ quę postea in obligationẽ aduẽturę sunt. nã neminẽ puto dubitaturũ quin fideiussor ante obligationem rei accipi possit: iudiciũ vero antequàm aliquid debeatur, nõ posse c.

Ex causa potest iudex dilationes prorogare. Bartolus.

XXXVI. CALLISTRATVS libro primo cognitionum.

INterdũ ex iustis causis, & ex certis personis sustinendæ d sunt cognitiones, veluti si instrumẽta litis apud eos esse dicãtur, qui reipublicæ causa aberũt. Idque diui fratres in hæc verba rescripserũt: Humanum est propter fortuitos e casus dilationem accipi: veluti cꝯ pater litigator filiũ, vel filiã, vel vxor virũ, vel filius parentẽ amisit f: & in similib⁹ g causis cognitionem ad aliquẽ modũ sustineri.

Vbi quis gessit negotium, ibi debet se defendere, non obstante priuilegio fori. Bar.

¶ Senator si negotiis alienis se obtulerit in ꝓuincia h, nõ debet iudiciũ recusare negotiorũ gestorũ: sed actionẽ eũ excipere oportere Iulianus respõdit, cum sua sponte sibi hanc obligationem contraxerit i.

Accusatio criminalis de vi prius debet expediri, quàm quæstio ciuilis de proprietate. Vel sic: Si inter eosdem esset quæstio de proprietate & possessione, causa possessionis debet primo intentari. Bartolus.

XXXVII. IDEM libro quinto cognitionum.

SI de vi k & possessione quęratur: prius cognoscendum de vi, quàm de proprietate rei diuus Hadrianus τῷ κοινῷ τῆς θεσσαλίας* Græcè rescripsit.

Species debet solui vbi est, quantitas vbi petitur: nisi aliud actum sit. Bartolus.

XXXVIII. LICINNIVS Rufinus libro quarto Regularum.

A perandæ pos. Dicebat enim aliquis se vi deiectum de pos. vnde etiam intentabat interdictum: vnde vi: item dicit rem suam esse: vnde vult rem vindicare. Dicitur quòd prius agendum est pos. quàm petitorio. Viuianus.

k *Si de vi.* Pone casum in quolibet genere interdictorum, siue retinendę possessionis, siue recuperandæ, siue adipiscendæ: cũ vnus cõtra alium petitorio, alter vel idem possessorio agere velit: quę genera inuenies per exẽpla institu. de interdi. §. sequẽs. vt semper primo agatur de vi: id est de violenta possessione, quàm de possessione, id est de proprietate. Et dicitur violenta possessio: quia cuilibet possessioni ꝓpter quã intentas interdictum, ineſt aliqua vis. Et secundum hoc non ob. C. de ap. l. j. cum ibi dicat de possessione primo quæri, quàm de crimine violẽtiæ a. sic intellige. C. ad le. Iul. de vi. si quis. Sic & aliàs ponitur possessio, pro dominio: vt. C. de do. inter virum & vxo. l. si quidẽ. & infra de verb. signi. l. interdũ. & hoc secundum Io. & Azo. Itẽ contra. j. ad leg. Iul. de vi publi. l. qui cœtu. §. j. Sol. illa secundum istam. b Tu vero ponas tantũ in interdictis retinendæ possessionis: in quibus etiam admittitur vis turbatiua: vt ibi præcedat quæstio possessionis: siue vnus contra vnum, siue vicissim inter se: ita quòd alter petitorio, alter possessorio agere velit. Quid autem si volo agere petitorio tantum: cum possim pos? Respon. non intromittit se lex nisi consulendo: vt infra, de rei vind. l. is qui. Nunquid ergo in eodem libello potest vtrumque simul peti ab eodem? Io. c & Azo, quòd non: vt hic, & C. de interdi. l. incerti. &. C. de rei vind. ordinarij. Item vt. C. quo. bo. l. fina. &. C. de edi. diui. Hadri. tol. l. ij. Tu vero dic distinguendo d, vt in interdictis recuperandæ & adipiscendæ possessionis possit vtrumque scilicet petitorium per rei vin. & possessorium in eodem libello proponi. si vero retinendæ: tunc non, quia sibi contrarius videtur: cum agendo in rem diceret alium possidere: vt. C. de ali. iudi. mu. cau. fac. l. j. sed agendo interdicto dicit se in pos. tuendum. & sic se excludit: vt infra quando ap. sit. l. ij. §. sed si alius. Nec ob. quod est infra, de acquir. pos. l. naturaliter. §. nihil. vbi etiam retinendæ videtur simul proponi cum petitorio: quia ibi ignorans se possidere, petitorium proposuit: cui postea renuntiat, cum possessorio agit. Et probatur hæc opi. quòd petitorium & pos. simul possint proponi iure legum: vt. j. de vi & vi ar. l. cum fundum. §. fi. & iure canonum: vt extra de causa poss. & pro. pastoralis. Nec ob. ll. prædictæ pro Io. quia primæ tres loquuntur in possessoriis retinendæ pos. quando vicissim agebant. Item aliæ duæ non ob. quia sic separatim voluit agere actor. Vel loquitur. l. ista cum criminalis de vi instituatur accusatio. sic enim pone infra, ad legem Iul. de vi pub. l. qui cœtu. §. vl. vbi de vi prius: quia hoc vult actor: vt C. de fal. damus. &. l. seq. Item non ob. quod. l. prædicta, incerti. dicit, quòd actionibus est agendum ad ipsam pos. quæ non possunt dari pro possessione retinenda: vt infra, vti pos. l. j. §. interdictum. vt sic iam. l. illa, incerti. necessario loquatur de pos. adipiscenda vel recuperanda: quia dicta lex, vti pos. excludit alias actiones dari pro pos. retinenda: vt triticariam, vel indebiti: non autem actionem in factum, quæ datur loco quorumlibet interdictorum. & de talibus actionibus dicit prædicta. l. incerti. vt institu. de interdi. §. fina. vel ibi vicissim. Alij quòd simul cognoscitur: sed possessorium antè deciditur. Item quæro si ago possessorio quocumque genere interdicti, & tu incontinenti velis de iure dominij docere

Possessio quare violẽta dicatur.

a *Dic quòd ibi erat quæstio criminalis, de vi: vel etiã ciuilis, de possessione. & hæc erat præiudicialis. Pau.*

id est vniuersitati seu reipu. Thessalorum.

b *Et bene, Lancelot.*

c *Et male, Pau.*

d *Ista est vera, & communiter approbatur. Pau.*

a *Non quemadmodum. In pendenti.* vt si promittat in diem, quod non placet. quia tunc non in pendenti, immo statim est debitum: vt infra, de verb. obli. l. eum qui kalendis. & insti. de verb. obl. §. omnis. versi. in diem. Dic ergo, id est sub conditione: quia tunc pendet: vt insti. de verb. ob. §. sub conditione. Et quod dicit vel in futurũ, id est pro eo quod adhuc neque pure, neque in diem, neque conditionaliter debetur: vt insti. de fideiuss. §. ij. & infra dicit statim.

b *In pendenti.* puta ita demum teneat hoc iudicium, si nauis ex Asia venerit. Accursius.

c *Non posse.* No. iudicium non posse esse de futuris: vt si te nunc cõuenio, quia spero te aditurum hæreditatem Titij, & oppo. de his quæ dixi. §. eo. non potest. Item est contra. j. ad le. Aquil. in lege. Sol. ibi speciale in odium delinquentis, secundum M. nam & in legato cõditionali debetur æstimatio ante euẽtũ conditionis, si tabulæ per contumaciã non exhibeantur, in odium contumacis: vt infra, de tabel. l. locum. §. condẽnatio. Vel in. d. l. in lege. præsens est damnũ, præsens obligatio, præsens actio, præsens causa, & præsens sententia, sed sola differtur executio: vt. j. de eui. l. ij. Itẽ quid si promisisti quid singulis annis? non-ne potero agere vt condemneris vt in futurum soluas? Respon. ita. nec enim oportet singulis annis de iure meo protestari: vt. C. de præscrip. xxx. anno. l. ij. in fi. Et arg. infra, de vsur. cũ de in rem verso. &. C. de fideicõmis. l. j. & arg. infra, pro socio. l. pro socio arbiter. circa prin. & infra, de ser. vrba. præ. l. qui ædificiũ: & arg. j. de aqua plu. arcen. l. Atteius. §. pe. & infra, si serui. vin. l. egi. &. l. harum. & est ratio, quia super iure quod est de præsenti agitur. Item oppo. infra quando ap. sit. l. j. §. biduum. Sed hic de iudicio seu instantia iudicij. i. trino actu triũ personarũ: ibi de sententia.

Interdum.]CASVS. Iudex inter aliquos cognoscebat, & cum vellet sententiam ferre, vnus litigatorum petiit sibi dilationem dari: an debeat? Et dicitur quòd sic, causa cognita, & si causa iusta fuit, vt in litera dicitur quòd sit iusta causa. [SENATOR.] Titius cum esset prouincialis, & in prouincia domicilium haberet, & Romæ senator constitutus foret: ibi, scilicet Romæ, vel alias puta Boñ. gessit negotia mea. Dicit quòd propter malam administrationem potest conueniri Boñ. & etiam Romæ, si ibi gesit. Viuianus.

d *Sustinendæ.* id est differendæ. Accursius.

e *Fortuitos.* maxime: & sic plures dantur dilationes. Sed contra supra, de feriis. l. fi. Sol. vt ibi.

f *Amisit.* per mortem.

g *Et in similibus.* vt ægritudinibus & tempestatibus: per quas lex. xij. tab. iubet diem differri: vt supra, si quis cau. l. ij. vt tamen inter febrem & febrem distinguatur: vt infra, de re iud. quęsitum. Sed quid si febricitans potuit procuratorem cõstituere? Respon. non ideo minus excusatur. De hoc vide glo. in. d. l. quæsitum. & tamen dixi supra si quis caup. l. secunda. §. si quis in iudicio.

h *In prouincia.* nedum Romæ.

i *Contraxerit.* id est quasi contraxerit. sic supra, de nego. gest. l. sed & cum. Sed contra. huic. §. supra, eo. de eo. Solu. vt ibi. ADDITIO. Dic secundum Bar. hic, quòd ibi loquitur in quasi contractu, qui solo animo celebratur: pro quo legatus non potest conueniri: hic vero loquitur in quasi contractu: qui aliter quàm animo celebratur.

Si de vi.]CASVS. An in eodem libello possit agi petitorio & pos. quæritur? Et dicitur quòd non, sed primo pos. & deinde peti. & dicit exemplum in interdicto vnde vi: quod est recuff. Vetus.

BIU Cujas

cere in modum exceptionis: an es audiendus vt mihi præferaris? Videtur quòd sic: vt infra de dol. ma. excep. l. dolo. quod pu-
a Reproba- to verum: [a] ar. j. vt in posse. l. si is à quo. Alij contra [b]: &. d. l. do-
tur quia si lo. intelligunt in petitoriis, & non pos. per. l. j. quorum le. l. j. §. j.
etiã offera- Sed certe & in possessoriis idem: vt. j. de Car. edi. l. iij. §. causæ.
tur in prõ-
ptu proba-
tio dominii,
nõ admitti-
tur per regu-
lã, spoliatus
ante omnia
&c. vt. l. si
quis à se
fundum. C.
ad le. Iuli.
de vi publi.
Pau.

QVod legatur.] CASVS. Si legasti mihi aliquid in specie, puta legasti mihi equũ, vel Stichum: si prædicta petam, hæres tuus debet ibi soluere vbi est: nisi alibi transferatur dolo hæredis: quia tunc dare debet eã vbi petitur. Si vero leges mihi aliquid in põdere vel mẽsura: puta. x. corbes frumenti, vel vini: tũc solui debet ibi vbi est maior pars hæreditatis: aliàs vbi hæres habet domiciliũ: quia alibi peti nõ potest. Hæc vera sunt si actione ex testamẽto agitur. si autem per act. in rem: tũc ibi petetur vbi est maior pars hæredi. vel vbi hæres domicilium habet: & etiã vbi res est, siue sit mobilis, siue immobilis: tunc agat legatarius ad exhibendum: & extunc vindicat eam legatarius ab hærede.

QVod legatur[a], si quidem per personalem actionẽ[b] exigetur, ibi dari debet vbi est[c]: nisi si dolo malo[d] hęredis subductum fuerit. tunc enim ibi dari debet, vbi petitur. Præterea[e] quod pondere, aut numero, aut mensura continetur, ibi dari debet vbi petitur[f]: nisi si adiectum fuerit, *centum modios ex illo horreo*[g], aut *vini amphoras [centum] ex illo dolio*[h] *[dari volo]*. Si autem[i] per in rem actionẽ legatum petetur, etiam ibi[k] peti debet, vbi res est. & si mobilis[l] sit res, ad exhibẽdum agi cũ hærede poterit, vt exhibeat rem. sic enim vindicari à legatario[m] poterit.

Valet quod fit coram iudice furioso, tẽpore quo habet dilucida intervalla: nec potest furoris tempore pronuntiare. Bartolus.

XXXIX. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

CVm furiosus iudex adiicitur[n]*: non ideo minus iudiciũ erit, q̃ hodie nõ potest iudicare: vt scilicet suæ mẽtis effectus, quod sentẽtia* dixerit, ratũ sit. neque[o] enim in addicẽdo* præsentia vel sciẽtia iudicis[p] necessaria est. Qui legationis causa Romã venit, ex qualibet causa fideiubere potest: cum priuilegio[q] suo, cùm sit in Italia[r] contractum, vti non potest.

Legatario tres actiones dantur.

a *Quod legatur.* scilicet in specie.
b *Actione.* s. ex testamẽto. nã tres actiones dãtur legatario: ex testamẽto, & in rẽ, & hypothecaria: vt hic, &. C. cõmunia de le. l. j.
c *Vbi est.* etiam si actor sua impensa & periculo velit rem perferri ad locum vbi agit. secus in rei vind. & actione ad exhiben. vt infra, de rei vin. si res. &. l. nisi. & infra, ad exhiben. sed & si. §. j. & secundum quosdã idem in causa bo. fi. iudicij, quod in rei vin. vt infra depositi. si in Asia. §. j. Accursius.
d *Dolo malo.* vel culpa: vt infra, de leg. j. cum res. §. itaque.
e *Præterea.* s. dixit quando fuit relictum in specie: nunc quando in quantitate.
f *Vbi petitur.* legitime: id est vbi peti debet: quod est in duobus locis: vt infra, eo. si fideicommissum. in. j. respon. &. §. penul.
g *Ex illo horreo.* & si apparet quòd testator ibi voluit solui.
h *Dolio.* aut species: & tunc vbi est. aut genus: & tunc vbi est maior pars hæreditatis, vel hæres habet domicilium. aut incerta ex certis: vt hic.
i *Si autem.* redit ad primum casum: scilicet quãdo legatum est relictum in specie: & quæritur vbi peti debet: quia. s. dixit vbi debet præstari.
k *Etiam ibi.* non solum vbi hæres habet domicilium, vel vbi est maior pars hæreditatis.
l *Si mobilis.* nã si immobilis, ipsa se exhibet: vt. C. quando & qui. quarta pars. l. ij. Accursius.
m *A legatario.* id est legatari[s] potest vindicare. Et vt plene scias vbi sit soluẽdum, & vbi petendum: dic in primis, q̃ ibi soluẽdum est vbi testator voluit: [c] vel ibi vbi verisimile est ex verbis suis. vt hac. l. §. præterea. vel ex genere cõparationis: vt infra, eo. sed & si. §. si libertis. & infra, de le. j. cum res. §. sed si res alibi. Si vero non appareat, distingue: an legatum sit in genere, an in specie: si in genere, præstari debet vbi petitur: id est vbi hæres tenetur respondere: hoc est vbi domicilium habet hæres: & vbi maior pars hæreditatis est: vt in hac. l. §. præterea. & infra, eo. si fideicommissum. in princi. &. §. penul. Io. tamen dixit, quòd hæres semper habet exceptionem vt non alibi cogatur præstare, quàm vbi est maior pars hæreditatis. & sic non conuenitur vbi habet domicilium: quod non placet [d], secundum Ir. Si in specie, indistincte ibi præstari debet vbi est: vt infra, eo. sed & si. §. si ea. & de leg. j. cum res. §. j. Vel vbi dolo hæredis sit alio translata: vt hac. l. j. respon. in fin. Vel nisi forte suis expensis velit actor alibi rem sibi tradi ad instar rei vindi. licet quidam dicant aliud hic. Item hæc vera sunt omnia: nisi hæres alibi cœpit soluere: vel alio modo suo beneficio renuntiauit: vt infra, eo. si fideicommissum. §. fina. &. l. sequen. §. j. In petitione autem distingue similiter, an in specie vel in genere relinquatur. Si in specie, si quidem agitur personali actione, in duobus locis cogetur respondere. Primo vbi habet domicilium, & vbi maior pars hæreditatis est: vt infra, eo. si fideicommissum. j. respon. §. penul. Si vero rei vin. in prædictis duobus, & in tertio cõuenitur loco. i. vbi res est: vt hic distinguatur, an in rẽ vel in personã agatur quãtũ ad cõuentionẽ, nõ quãtũ ad præstationẽ. nã quacũqs actione agat, præsumitur vbi est. Si autẽ in genere, idẽ est q̃ esset si relictum esset in specie: & personali actione ageretur, excepto eo q̃ vbi est i genere relictũ, vbi petit ibi præstabit. Ac.

Legatũ vbi solui & peti debeat. c Ista glo. est nota. & magistra in sua materia. P.

d Et bene, per istũ tex. qui dicit, quòd ibi debet dari vbi petitur. Lance.

Non omne quod iudex potest, necesse habet facere. Bartolus.

XL. IDEM libro quarto Quæstionum.

NOn quicquid[t] iudicis potestati permittitur: id subiicitur iuris necessitati[f].

Iudex qui omittit id quod facere debet, punitur. Bartolus.

IVdex si quid aduersus legis præceptũ[t] iudicãdo dolo malo prætermiserit[t], legẽ offẽdit[u].

Qui tenentur ad diem vel sub conditione, possunt conueniri ad præstandum cautionem.

Cum furiosus. CASVS. Titius fuit delegat[s], & cũ nõ esset sufficiẽs, alius iudex furiosus adiect[s] fuit: & sic quiescente furore tulit sententiã. quæritur, an q̃ pronũtiauit ratũ habendũ sit? Et dicitur q̃ sic. Videbatur q̃ nõ: cũ p se foret datus eo tẽpore quo nullũ cõsensum haberet. Sed illud non ob. cum eius præsentia non sit necessaria: quia & dari potest. & sic q̃ pronũtiauit, ratũ habẽdum est. [*QVI LEGATIONIS.*] Si aliquis dũ esset Romæ in legatiõe, fideiussit: & eo existẽte in legatiõe cœpit cõueniri ea fideiussiõe: quæritur an posit? Et respõdetur, q̃ sic potest. Viu.

Adiicitur. [c] quod hic dicitur in adiectiõe, esset etiã si sol[s] furiosus dat[s] esset: dũ tamẽ nõ sit ꝑpetuo furiosus: quia tũc iudex esse nõ potest: vt. s. e. cũ prętor. §. nõ autẽ. nec arbiter: vt. s. de arbi. sed & si in seruũ. §. j. q̃ est cõtra. Vel dic, arbitrũ [f] nõ posse esse furiosum etiã si habeat dilucida ĩterualla: quia arbiter suis partibus debet fungi, nõ datis extrinsecus dilationibus propter suas necessitates: iudex vero habet talem legalem dilationẽ, cum ipse iurisdictionem habeat, arbiter non: vt infra, de re iudica. l. ait prætor. licet in multis similia sint iudicia & arbitria: vt supra, de arbi. l. j. fra, de leg. ij. cum pater. §. surdo. & infra. eo. iudex. Accursius.

Neque. videbatur furiosus absens & ignorans, & vtique est sed hoc non nocet: neque enim &c.

Vel scientia iudicis. nam cum inuitus cogi possit: vt. C. de ad. uo. diuer. iudicio. l. sancimus. & infra, de mu. & ho. l. munerũ. iudicãdi. ergo & ignorãs: vt. j. de regu. iur. qui potest. & facit infra, de leg. ij. cum pater. §. surdo. & infra. eo. iudex. Accursius.

Priuilegio. quod datur ad reuocandum domum.

In Italia. i. Romæ, vt posuit, quæ est caput Italiæ. secus forte si non Romæ, sed in alia parte Italię esset cõtractum: vt. s. eo. l. ij. §. omnes. secũdum Azo. Et nota hic ipso facto renũtiari priuilegio. sed cõtra. s. qui satisd. cog. l. si fideiussor. & si quis in ius vocatus. l. j. Sol. ibi renuntiatio est necessaria, propter priuilegium quod habet [g] vt sub certis personis conueniatur. hic non, propter priuilegium quod habet ne conueniatur in eo loco.

Non quicquid.] CASVS. Multa potest iudex facere quæ non cogitur facere: quia permissum est iudici absentem condemnare: nõ tamẽ cogitur. Vel dic. vt in glo. Accursius. [*IVDEX.*] Si iudex qui inter aliquos cognoscit, cum in sortem condemnauit, dolo fecit, quo minus in expensis condemnaret: talis iudex legem offendit. Viuianus.

Necessitati. nam absentem damnare potest: sed non habet necesse: [h] vt. C. quomodo & quando iu. l. j. Sed hodie compellitur index procedere, & damnare vel absoluere etiam absentem: vt C. de iudic. properandum. §. j. Item pone exemplum in authen. de iudi. §. oportet. colla. vj. Item potest poni in principe: vt supra, de leg. & senatusc. princeps. &. j. de leg. iij. ex imperfecto.

Prætermiserit. vt quia non condemnauit victum victori in expensis: vt. C. de iudi. properandum. §. sin autem, vel fructus restitui non præcepit: vt. C. de fruct. & lit. expen. l. penulti. Accursius.

Offendit. ideoque punitur: vt dicta. l. properandum. & supra, eo. l. si filius.

BIU Cujas

In omnibus.] CASVS. Titius mihi aliquid sub conditione debebat, vel mihi legatum ex certo tempore debebat. nunquid possum cum cogere vt caueat de dando mihi tempore vel conditione adueniente? Et dicitur quòd possum. & debet cautio interponi: quamuis non possum eum cogere vt caueat mihi de dando, vel ad solutionem faciendam. Viuianus.

a *In omnibus bonæ fidei.* sic vt hic, & supra, qui satisd. cogan. inter omnes. & infra, de petitione. quòd si in diē. & infra, de euic. l. ij. & infra, pro socio. l. pro socio. Et in his quæ bonæ fidei iudicia imitātur: vt in legatis & fideicōmissis: vt. j. si cui plus quàm per le. Fal l. j. in prin. & j. vt. le. vel fideicō. nomine caue. per totū. Ité in stricti iuris iudiciis: vt infra, de cōdi. cau. dat. l. si pecuniā. §. si seruū. versi. q si fugit. ibi, plane repromittere. & §. quod metus causa. l. si cū ex. §. q si homo. & j. de rei vin. l. si à bonæ fidei. & j. de dam. infec. prætor. & j. de pig. l. gregē. §. si sub cōditione. Sed cōtra primum est. C. de hære. vel act. vēl. j. Sol. ibi satisdari petebat, non caueri tātum: & ideo non auditur. Item similiter contrarium ad primū. j. de posit. l. si sine. Sed ibi nō erat obligatꝰ depositarius: imo liberatus amissione speciei. Vel speciale in deposito. Item in iudicio stricti iuris contrariū est. j. de condic. cau. da. l. dedi. j. respon. Sed ibi speciale. Vel dic non esse cauendum in stricti iuris iudiciis regulariter, nisi in casibus prædictis. Accursius.

b *Interponendam.* scilicet satisdationem: vt supra, eo. si debitori.

c *Ex iusta causa.* quæ est in arbitrio iudicis: vt. §. qui satisdare cogā. l. si fideiussor. §. fi. aliàs autē si nō cautio, sed debitū ante diē petatur, duplicātur inducīæ: vt insti. de excep. §. hodie. Accursius.

Si vxor.] CASVS. Titius cum Romæ esset, & causa legationis suam vxorem duxit: & sic eo existente in legatione, factū est diuortium inter eos: nunquid si maritus cōueniatur ibi ab vxore, debeat ibi se defendere? Et dicit quòd sic. vel pone casum, quando Romæ accepit vxorem.

d *Si vxor à legato.* marito cum quo venit.

e *Responsum est.* hoc ideo, secundum Azo. quia Romæ contrahi cum illa videtur, cum ibi fiat diuortium: quod non placet. nam eadem ratione qui promisit in prouincia, sub cōditione quæ extitit Romæ, videt ibi cōtraxisse: quod est falsum: vt ar. j. de verb. ob. si filius. Dic ergo, quòd hic Romæ accepit vxorem. Vel speciale est in dote. sic. §. quod me. cau. l. si mulier. §. si dos.

Vm qui.] CASVS. Titius mihi domum Capuæ promisit facere certo tempore: puta hinc ad annum: & tempus transiuit domo nondum facta: possum eum conuenire vbi promisit facere eam: vel ibi vbi habet domicilium. & hoc est quod dicit, quocūque loco, idoneo tamen: plus dicit, quòd vbique potest ad interesse agere. Viuianus.

f *Quocūque loco.* s. idoneo: habita. s. ratione domicilij & obligationis: vt §. eo. heres. §. fi. secūdū Io. sed secundū Pla. nulla habita: vt arg. pro eo. j. de cōsti. pe. l. si duo. §. j. & infra, de eo quod certo loco. l. j. Sed ibi semper subauditur, idoneo. Accursius.

g *Interest.* quotiens enim factum stipulamur, interesse venit: vt infra, de re iudi. l. si quis ab alio. §. si quis. & de verbo. obli. quotiēs quis. iij. in princi. Accursius.

tionem. Bartolus.

XLI. IDEM libro vndecimo Quæstionum.

IN omnibus bonę fidei[a] iudiciis, cū nondū dies præstādæ pecuniæ venit: si agat aliquis ad interponendam[b] cautionē, ex iusta causa[c] condēnatio fit.

XLII. IDEM libro vicesimoquarto Quæstionum.

SI vxor à legato[d] Romæ duerterit: dotis nomine defē-
B dēdū Romę virū, respōsū est[e].

Qui promisit aliquid certo loco, post modum potest vbique conuenire. Bartolus.

XLIII. IDEM libro vicesimoseptimo Quæstionum.

EVm, qui insulā Capuę fieri certo tēpore stipulatus est: eo finito, quocūq; [f]loco agere posse, in id q̄ interest[g], cōstat.

Si iudicium contra plures inceptum est simul: potest respectu vnius sententiari, respectu aliorum differri. Bartolus.

XLIIII. IDEM libro secundo Responsorum.

NOn idcirco iudicis officiū impeditur, q̄ quidā ex tutoribus post litē aduersus omnes inchoatā, reipublicæ causa abesse cœperunt: cum præsentium, & eorum qui non defenduntur, administratio discerni[h], & æstimari possit.

Quacunque parte iudicii litigator detegatur seruus, iudicium est nullum. Bar.

FCùm postea seruus apparuit,
A NOn idcirco.] CASVS. Plures erāt tuto. pupilli: quidam Italicus, quidā prouincialis: si pupillus velit omnes cōuenire, & aliquis absit, aliquis sit præsens: nō impeditur iudiciū, quo minus cognoscat iudex: imò procedi potest. Vel dic aliter, q̄ cōtra tutorē minor finita tutela pro mala admini. agere cœpit, & lis contesta. est: puta erāt tres, & sic duo se absentauerunt: poterit quidē iudex procedere. [CVM POSTEA.] Seruus meⁱ cœpit experiri cōtra debitorem, vel per procura. egit vt liber: nūquid est absoluēdus debitor si apparuit postea seruus? Et dicit, q̄ absoluēdus est ab obseruatione iudicij. nō minⁿ potero ego dominⁿ agere postea aduersus debitorē meū. Viuianⁿ.

h *Discerni.* maxime. nā idē si nō posset discerni, cū quilibet eorū possit cōueniri insolidum: vt dicit ipsa rub. [a] C. si ex pluribus tut. vel cur. Argu. contra prædicta. §. de neg. gest. eū actū. sed P. posuit casum indubitabilē. & hoc intelligas poni, q̄ tutores cōueniebātur nomine pupilli à creditore pupilli: & dices non differtur lis. s. pro parte præsentium quādo fuit administratio diuisa, vel etiā non diuisa: sed viriliter fuerūt cōuēti. si autē non fuit diuisa, & insolidū cōuēti sunt, tūc nō differtur in totum. Si autē dicas tutores cōueniri à pupillo: tūc plane intellige literā istā vt sonat iisdē tribus modis.

a No. quatuor. liter licitū est ar. Sumgest. eū actū. sed P. posuit casum indubitabilē. & hoc intelligas poni, q̄ tutores cōueniebātur nomine pupilli à creditore pupilli: & dices non differtur lis. s. pro parte præsentium quādo fuit administratio diuisa, vel etiā non diuisa: sed viriliter fuerūt cōuēti. si autē non fuit diuisa, & insolidū cōuēti sunt, tūc nō differtur in totum. Si autē dicas tutores cōueniri à pupillo: tūc plane intellige literā istā vt sonat iisdē tribus modis.

Flo. addi. tus

i *Absolui.* [b] ab obseruatione iudicij: vt arg. C. de procu. licet.

b Bald. hic dicit istam glo. sing. ad hoc: quòd si iudiciū fuerit cōtra aliquē agitatū, prosequēte falso vel illegitimo procuratore: debet absolui ab obseruatione iudicii. & sic ab ipsa instantia: nō autē definitiue. Bolog.

k *Quæres.* id est talis absolutio.

l *Litem.* scilicet ad debitum: vt. C. de pac. seruus. Vel dic, si velit in seruum illum petere: & tunc dices quæ res, scilicet quòd sic egit per procuratorem vt liber. Accursius.

ARgentarium.] CASVS. Aliquis Mutinēsis Bononiæ argētariā vel tutelā egit. & cū quibusdam ille argētarius cōtraxit. quare quęritur vbi cōueniēdus sit. Et dicitur q̄ vbi administrauit. i. Bononię: nec datur dilatio nisi ex iusta causa. Et videbatur q̄ nō. nā actor sequi debet forū rei. [NOMINE.] Quidā prouincialis accepit quandā vxorē Romanā: & sic filiā cōmunē habuerūt: quę mulier. i. mater puellę Ro. mutuā pecuniā accepit. & sic ambo parētes decesserūt filia hærede instituta: cui pater dedit tutores. & tutores cōdēnati sunt in ꝓuincia ratione domicilj. ea adulta, & habente curatores, cum essent Romæ creditores, volebant eos conuenire: quæritur, an Romæ possint conueniri, an in prouincia fiat executio? Et dicitur quòd Romæ.

m *Ex iusta causa.* quæ causa est vt ex prouincia & cætera.

n *Placuit.* vt respondeat tutor vbi administrauit: vt supra eo. hæres. §. j. & l. interdum. §. fina.

o *Accepit.* videbatur agi vbi est iudicatum quasi sit ibi renouatus contractus: vt. C. de vsu. rei iu. l. fi. §. pe. Et not: hic, quòd alibi datur sententia, & alibi executioni mandatur: vt infra, de re iudi. à diuo Pio. §. j.

Dilatio danda est ex iusta causa, & nō aliter. Bartolus.

XLV. IDEM libro tertio Responsorum.

ARgētarium, vbi contractū est, conueniri oportet: nec
B in hoc dilationem, nisi ex iusta causa, [m] dari: vt ex prouincia codices adferantur. Idem in actione tutelæ placuit[n].

Sententia lata per iudicem vnius terræ, potest mandari executioni per iudicem alterius terræ. Bartolus.

FNomine puellę tutoribⁱ in ꝓuincia cōdēnatis, curatores puellę iudicatū Romę facere cogūtur, vbi mutuā pecuniā mater accepit[o], cui filia hęres extitit.

Furor non tollit iurisdictionem, sed impedit exercitium. Bartolus.

XLVI. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

IVdex datus, in eodē officio
C permanet, licet furere cœperit[p]: quia recte ab initio iudex aditus* est: sed iudicandi necessitatem morbus sonticus remittit: ergo mutari debet[q].

Petitus à parte vna, non est dandus iudex: nisi sit causa. Bartolus.

XLVII. CALLISTRATVS libro primo Quæstionum.

Vdex.] CASVS. Si iudex sanę mētis sit cū datur, postea efficiatur furiosus, remanet iudex: quia &c. sed si furor eū nō permitteret iudicare, remouendus esset: & alius iudex deberet delegari.

p *Cœperit.* postquam fuit iudex, aliàs nec ab initio fuisset iudex: vt supra, eo. cum prætor. §. non autem.

q *Debet.* si longius spatium sit processurum vel intercessurum: vt supra, eo. l. si longius.

Obseruandum

BIU Cujas

a *Obseruandum est. Iniqui exempli esse.* quia videtur suspectus: vt supra, de procu. quæ omnia. &. j. de fal. vxori. §. j. Et no. quòd vitiatur malum exemplum: vt infra, de pœnis. l. si quis aliquid. §. qui abortionis. &. C. de proba. exemplo. sed videtur dari: vt. C. de lit. contest. auth. offeratur. quæ est contra. & in decre. xj. q. j. iudices. Sol. ibi petit alterius voluntate: quod potest fieri: vt. C. de senten. auth. & consequenter. ibi, aliúsque meret &c. Vel ibi fuit datus ad verecúdiá petiti iudicis. Vel distingue melius, an altera pars sit præsens, & túc obtinet hęc. l. an nó: & tunc cótraria. & sic seruatur í curia Romana.

OBseruandum est, ne is iudex detur, quẽ altera pars nominatim petat. id enim iniqui exempli esse, [a] diuus Hadrianus rescripsit: nisi hoc specialiter à principe, ad verecundiam [b] petiti iudicis respiciente, permittatur.

Qui sunt in maiori magistratu, durante officio, conueniri non possunt. Bartolus.

XLVIII. PAVLVS libro secundo Responsorum.

PArs literarũ diui Hadriani ὃν ἄρχοντας, οἳ ὧν ἄρχουσιν εἰσαυτῷ, μήτε εἰσιέναι δίκην ἰδίαν, μήτε δίωκόν τῶν, μήτε φεύγοντων, μήτε πολὺ ὧν ἐπίξοποι ἢ κουράτορες ἕτερ κρινέτωσαν. ἐπεὶ δ' ἂν δὲ ἐξέλθῃ ἡ ἀρχὴ, καὶ κατοῖς πρὸς τοὺς φεύγοντας, καὶ τοῖς φεύγουσι πρὸς αὐτοὺς ἐξαγωγισμοὺς εἶναι τὰς δίκας [.i. † magistratus [c] quo anno cum imperio sunt, neque propriam, neque eorum, quorum tutelam vel curam gerũt, causam in iudicio vel agendo, vel defendendo sustinento. Simul ac verò magistratus dies exierit, nõ ipsis tantum aduersus reos suos, sed etiam aliis aduersus ipsos litem intentare, ius fásque esto.]

Qui venit ad alium defendendum, non potest allegare priuilegiũ sui iudicis. Bart.

XLIX. IDEM libro tertio Responsorum.

VEnditor † ab emptore denuntiatus, vt eum euictionis nomine defenderet: dicit se priuilegiũ habere sui iudicis [d]. quæritur an possit litem ab eo iudice, apud quem res inter petitorem & emptorẽ cœpta est: ad suum iudicẽ reuocare? Paulus respondit, venditorem emptoris [e] iudicem sequi solere [f]. ¶ Iudices à præside dati, solent etiam in tempus successorum eius [g] durare: & cogi [h] pronuntiare: eásque sententias seruari. in eundem sensum etiam Scæuola respondit.

Hæres non cogitur respondere, nisi vbi est maior pars hæreditatis. Bartolus.

L. VLPIANVS libro sexto Fideicommissorum.

SI fideicommissum [i] ab aliquo [k] petatur [l]: ísque [m] dicat alibi esse maiorem partem hæreditatis non erit ad præstationem cõpellendus. & ita multis constitutionibus cauetur, vt ibi petatur fideicõmissum, vbi maior pars hæreditatis est: nisi si probetur eo loco voluisse [n] testatorẽ fideicommissum præstari, vbi petitur.

Aes alienum, totum patrimonium respicit, nisi sit alicui onus rei iniunctum. Bart.

¶ Tractatum est de ære alieno, si in ea prouincia vbi fideicommissum petitur, plus esset æris alieni: an quasi maior pars vera sunt nisi testator iusserit dari vbi petitur: nam tunc conuenitur ibi hæres, licet non habeat ibi maiorem partem hære. & licet non habeat ibi domicilium. [TRACTATVM.] Titius Mæuium hæredem instituit, & Sempronio legatum reliquit nullo loco designato à testatore in quo deberet solui fideicom. qui Titius defunctus duobus locis suum patrimonium habebat. Romæ maior pars patrimonij erat. sed Romæ tenebatur prædictus testator, id est Titius: & cum hæres conueniretur à fideicom. vel legatario Romæ vbi erat maior pars patrimonij: hæres excipiebat dicens non esse ibi maiorem partem hære. deducto ære alieno. Ad quod respon. quòd non est audiendus hæres: cum æs alienum vtrumque patrimonium tam Capuanum quàm Romanum comprehẽdat. Sed ponamus, quòd illud patrimonium quod erat Romæ vbi conueniebatur, maius erat illo quod erat Capuæ: sed Romanum tamen erat grauatum: quia ex eo tributa præstabãtur vel aliméta, & tributis, vel aliis deductis, minus erat q̃ Capuanũ. nunquid hic habet locum excep? Et respon. q̃ sic. sed an ibi tantum vbi maior pars hæreditatis est, hæres conueniatur: an & vbi domiciliũ habet? Et dicit, q̃ non solum ibi vbi maior pars hereditatis est, conuenitur hæres: sed etiam ibi vbi domicilium habet. Viu.

a *Nota ex isto text. cũ gl. secũdum Bald. quòd verecundia est alicui eũ repelli, vt suspectũ. cõsecor. text. in l. testamẽto Centurio. j. demanu. testa.*

b *Verecũdiam.* [a] Nota deferri alicui vt non verecũdetur: vt. C. qui & aduer. quos. l. fi. in fi. Accursius.

† *Alciati versio. li. 4. disputũ. ca. 6.*

Ars literarũ.] CASVS. Titius cũ esset in magistratu posicor. text. in tus, volebat conueniri ab aliquo, vel aliquem conuenire: an possit, quæritur. Et dicitur, q̃ non durante magistratu, sed eo finito, potest conuenire & cõueniri.

c *Magistratus.* quidã habẽt extra hanc Græci interpretationem. & hic incipit, magistratus &c. & est vera. l. ista in maioribus magistratibus, qui nõ possunt vocari in ius, durante magistratu: vt hic, & supra, de in ius vocan. l. ij. & infra, iu. sol. si reus. &. j. de adul. l. si adulterium. §. fin. Sed quid de minoribus? idem videtur per. l. istam. Sed cõtra. j. de iniur. l. nec magistratibus. &. j. ad. l. Aquil. quemadmodũ. §. magistratus municipales. &. ẽ. ex quibus cau. ma. l. vt sunt. Sol. quidam dicunt hanc corrigere illas: quia hæc imperatoris sit. ſ. diui Hadriani. quod nó placet. dic ergo, quòd conueniuntur minores. Sed secundum hoc quid adiicit. l. ista illi legi secundæ de in ius voc? Respon. hęc dicit quando conueniunt & cõueniuntur: illa de in ius vocan. tantum vbi conueniuntur. sed & maiores cõueniri possunt si in suo officio delinquant: vt. C. ad. l. Iul. re. l. iubemus. & in authẽ. vt dif. iu. §. si tamen. coll. ix. & in auth. vt iu. sine quo. ſuſ. §. illud. col. ij. quæ sunt contra. Item contra. C. vbi sena. vel cla. l. ij. Sed ibi loquitur de illustribus dignitate, & non administratione. & dic magnum magistratum, qui habet merum imperium: paruum, qui iurisdictionem tantum simplicem. Accursius.

VEnditor.] CASVS. Titius Bonoñ. vendidit equum quendam Mæuio Mutineñ. & sic cœpit quidã experiri rei vindi. contra Mæuium nomine illius equi. & sic Mæuius emptor Titio venditori denuntiauit vt eum defenderet. quæritur vbi defendere teneatur. an Mutiñ. vel Bonoñ? Et dicit quòd Mutinæ. [IVDICES.] Duobus quidam à præside delegatus fuit vt inter eos cognosceret. & sic litem coram eo contestati fuerũt. lit. pen. præses qui eum delegauit, decesit: & alius præses in locum eius est constitutus, id est subſtitutus. quæritur, an ipse secundus præses posit iudicem illum delegatum cogere inter partes pronuntiare. Et dicit, quòd potest.

d *Iudicis.* qui est eiusdem vel alterius fori. Accursius.

e *Emptoris.* quia coram eodem iudice coram quo conuenitur emptor, pro re empta, debebit venditor eum defendere.

f *Solere.* scilicet casu prędicto duplici ratione: quia ibi iudicium cœptum est: vt. ẽ. eod. vbi. & quia quasi procurator est emptoris. A vnde in suo tribunali debet eum defendere: vt supra, de procur. sed & hæ. §. non solum. nam emptor conuenitur, non venditor: vt ar. C. vbi in rem act. l. j. Et sic forte de rebus venditoris satisfiet: vt argu. C. vbi de cri. agi opor. auth. qua in prouincia. ADDITIO. Intellige gl. quando vltra restitutionem rei esset condemnatus ad expensas, vel ad estimationé fru- ctuum. nam tunc inter C. esse recuperat emptor à venditore. Pau.

g *Eius.* scilicet præsidis.

h *Et cogi.* non ab eo qui delegauit b: vt. ẽ. de iur. om. iudi. l. qui eum, §. j. quæ est contra. sed à successore: vt hic, & sic seruatur Boñ. vt ma gis ex cõfirmatione cũdi, quàm delegatione primi, iudex remanisse videatur si sãltẽ cauit. Alij distinguunt, & bene, an erat lis contestata: & tunc dure. an non: & tũc non dure: vt not. ẽ. de iurisdi. om. iudi. & quia. Item non est contra. j. e. l. iudicium. j. respon. quia plus operatur prohibitio, quàm mors. Accur.

B

Si fideicõ.] CASVS. Titius fecit testamẽtum: & in eo scripsit Mæuium hæredem: & Sempronio aliquid legauit: puta in genere. Sempronius vbi est maior pars hereditatis, vel alibi quàm vbi hæres habeat domicilium, legatum vel fideicómissum petit: nunquid ibi conueniendus est hæres? Et respon. quòd non, nisi prædictis locis, id est vbi cõuenitur hæres. & ibi petitur fideicõ. vbi est maior pars hæred. & vbi habet domiciliũ. Hæc

C

D

i *Si fideicommissum.* relictum in genere.

k *Ab aliquo.* hærede pasiuè.

l *Petatur.* ſ. alibi quàm vbi sit maior pars hæreditatis: vel quàm vbi hæres habet domicilium: ne obuiet. j. ea. l. §. pen.

m *Isq;.* scilicet hæres à quo petitur fideicommissum.

n *Voluisse.* quod ex verbis vel ex comparationis genere præsumitur: vt supra, eo. quod legatur. §. præterea. &. l. sed & si susceperit. §. si libertis.

BIU Cujas

alibi esset, præscriptio [a] locum haberet. Sed & hic placuit nihil facere æris alieni nomen, cũ non loci sit æs alienum: sed vniuersarum facultatum [b]. Aes enim alienum patrimonium totum imminuere constitit, non certi loci facultates. Quid tamẽ si fortè certis oneribus destinatum sit id patrimonium? vt puta alimentis præstandis, quæ Romæ [c] præstari paterfamiliàs iusserat, vel tributis, vel quibusdã aliis inexcusabilibus oneribus: an possit præscriptio locum habere? hic putem [d] iustius dici locum habere.

Hæres potest cõueniri vbi proprium domicilium habet.

¶ Sed & rescriptum est, vt illic fideicõmissum petatur, vbi domicilium [e] hæres habet.

Exceptioni fori quis videtur renuntiare incipiendo soluere, vel paciscendo, vel iudicium suscipiendo. Bartolus.

¶ Quotiens autem cœpit quis fideicommissum soluere, non potest hac præscriptione [f] vti:

LII. MARCIANVS libro octauo Institutionum.

QVamuis ad eum hæreditas fuerit deuoluta, qui domiciliũ in prouincia [g] habet. Sed & diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, si cõsenserint fideicõmissarij [h] * alio loco dari: necesse habere secũdum consensum dare, vbi consenserint.*

LII. VLPIANVS libro sexto fideicommissorum.

SEd & si † suscepit [i] actionẽ fideicommissi, & aliis defensionibus vsus hanc [k] omisit: postea (quamuis ante sententiam) reuerti ad hanc defensionem non potest [l].

Si ex qualitate rei relictæ, vel personæ eius cui relinquitur, præsumatur testatorem certo loco solui seu dari voluisse: ibi hæres se defendere debet. Bartolus.

¶ Si libertis suis tesseras [m] frumẽtarias † emi voluerit: quãuis maior pars hæreditatis in prouincia sit, tamen Romæ debere fideicommissum solui dicendũ est: cum apparet id testatorem sensisse [n] ex genere cõparationis. ¶ Sed & si proponas, quibusdam clarissimis viris argẽti vel auri pondo [o] relicta, & sit sufficiẽs ad huiusmodi fideicõmissa Romæ patrimonium: licet maior pars totius patrimonij in prouincia sit, dici oportet Romæ esse præstãdum. nec enim verisimile est testatorem qui honorem habitum [p] voluit quia videtur testatorem voluisse libertis suis Ro. fieri solutionẽ, cum dicit tesseras frumentarias: cum alibi non reperiantur: ex tali genere comparationis. vnde hæres Romæ conueniri potest. Vel secundo potest intelligi iste. §. quòd legauerat suis libertis in alimenta summam frumenti: & id verius est. [*SED ET SI.*] Titius quibusdam clarissimis viris Romanis duo põdera auri legauit: cum & alibi sit maior pars hæredi. an possit hæredẽ Romę cõsarius. Flo. uenire? Dicitur quòd * consense- sic: quia videtur testarit. Flo. torem voluisse ibi fore præstandum, si tantum est patrimonij Ro † Vide Imo. mę quod sufficiat lega- extra de re to. [*SI ARES.*] iudi. ca. in- Dictum est. ẽ. quando ter monaste aliquid relictum fuit in riũ. in gl. ſ genere, quòd ibi est alicui com- præstandum vbi maior petit. pars hære. est. sed quid si in specie legatũ consistat, cum sit res mobilis, vel se mouens, vt † Tesseræ equus, bos, & similia. si frumentaue immobilia: vt fun- riæ (inquit dus, domus, & similia: & ibi petatur vbi est: Bud.) si & hæredes dicant ali- gna erant bi fore maiorem par- frumẽtaria tem hereditatis. an audiẽ- quib. exhi- dus sit? Et dicitur, quòd bitis frumẽ- non. Sed pone, quòd tum à prin- nõ petit legatarius vel cipe pop. fideicommissarius rem Rom. daba legatam in specie, vbi tur. ex quo est: sed vt præsteẽ ei sa- factũ est, vt tisdatio de ea restituẽ- Tesseræ pro da adueniente termi- iure perci- no à testatore statuto: piendi fru- & alibi dicat hæres fo- mentum po- re maiorem partẽ hæ- natur. re. an audiendus sit hæres? Et respon. q̃ non. sed si non satisfecerit, mittendus erit in possessionem illius rei legatarius: si ibi sit: vel mittetur in possessionem bo. eius. Sic ergo ex istis. ll. collige. vj. locis agi. Vbi est hæres. Item vbi hæres habet domici. Item vbi hæres cœpit soluere. Item si consensit hæres vt possit alibi conueniri. Item si suscepit act. hære. Item vbi est verisimile testatorem voluisse.

a *Præscriptio.* id est exceptio.
b *Facultatum.* vt hic, & infra, de do. præ. l. j. §. sed quod diximus. & ad Treb. l. j. §. si hæres. & l. cogi. §. inde quæritur. sic nec auget: vt infra, de leg. ij. Gaius.
c *Romæ.* id est ex prædiis Romanis.
d *Hic potẽ.* id est hoc cãu. vel hic. i. Romæ, sed videtur, quòd nunquam habeat locũ præscriptio: cũ Romæ habeat domiciliũ [a]: vt. j. prox. §. Respon. hic retulit se ad ius quod esse debet: vt quia Romæ est hic. Vel dic, si cõuenitur Romæ quasi ibi sit maior pars hæreditatis: habet locum præscriptio: vt hic. si autem quia sit communis patria, nõ. Sed quid si res illius loci tantũ habeat quis obligatas? Videtur idẽ sed nõ credo: quia licet deficeret hypothecaria, habet tamen personalẽ actionẽ: quę omnia bona respiceret: qđ non est in casibus istis. nam deficientibus fructibus illius loci, nõ agitur alibi: vt. j. de tri. vino, & ol. le. cum cernas. & j. de verbo. obl. inter stipulantem. §. sacrã. & j. de vsufruc. defuncta. §. j. Accursius.
e *Domicilium.* sed præstitio sit vbi res est: vel vbi voluit testator: vt i. e. quod legat. §. præterea. secundũ Io. b Al. vero & Ir. c etiam vbi habet domicilium hæres: vt. ẽ. de trãsac. cum hi. §. vult igitur. versic. in causa. sed tu dic etiã vbi habet domicilium: vt no. ẽ. e. quod legatur.
f *Præscriptione.* vt alibi conueniatur, vbi. ſ. habet domicilium, vel habet maiorem partem hæreditatis. & sic no. inceptio solutionis approbatur: vt in auth. de hære. & Fal. §. non autem. col. j. & j. ad Maced. sed Iuli. §. fi. Sed quare magis iste reus vel ille qui suscepit in alio loco actionem: vt. j. eo. sed & si suscepit. in prin. sibi præiudicat, sed actor non sibi præiudicat: licet alibi agere incipiat: vt supra, eo. argentarium. §. fin? d Respon. Non solet & c. vt infra, de regulis iur. non solet. ne deterioris &c. vt infra, de compensat. l. in compensatione. c
Quamuis.] CASVS. Si hæres incipit soluere vbi domiciliũ non habet, nec maior pars hæreditatis est: & ipse postea pœniteat: an audiendus sit? Et dicitur quòd non: quamuis alibi domicilium habeat. Viuianus.
g *In prouincia habeat.* scilicet alia.
h *Fideicommissarii.* appellat hęredes fideicommissarios: quia per fideicommiss. sunt rogati. alibi est in textu, hæredes.
Sed & si.] CASVS. Hæredes consenserunt cum legatariis vt alibi ipse hæres soluat, quàm vbi domicilium vel maior pars hære. erat: & postea pœnitet. Dicitur hic, quòd iste hæres nõ est audiendus postea. Vltimo dicit, quòd si hęres suscipiat sponte auctoritatem fideic. præstandi, & alibi suscipiat quàm vbi domiciliũ vel maior pars hæred. erat: & passus est secum litem contestari, quibusdam exceptionibus vsus inutilibus, & omisso quòd alibi erat maior pars hæredi. si post lit. contest. vult opponere, & ante litem sententiam: an possit, quæritur. Et dicitur quòd non: cum talis except. sit dilatoria. [*SI LIBERTIS.*] Titius cum esset Romæ, fecit testamentum: hæredem Mæuium instituit: & eum rogauit vt emeret. x. tesseras frumentarias: & eas libertis testatoris daret. eo defuncto hæredem cœperunt liberti Romæ conuenire. hæres excipiebat non debere ibi conueniri: quia alibi erat maior pars hære. an sit audiendus, quæritur. Et dicitur quòd nõ:

i *Sed & si suscepit.* & sponte consensit patiendo litem contestari. aliàs non videtur &c. vt. ẽ. e. non videtur.
k *Hanc.* scilicet exceptionem, quòd non debuit ibi conueniri, quia alibi fuit maior pars hæreditatis.
l *Nõ potest.* quia est dilatoria. vnde in prin. debet opponi: f vt. C. f Et bene, de proba. l. exceptionem. Sed quomodo tenet sententia à nõ suo Pau. iudice dicta: vt. C. si à non compe. iudi. l. fi? Respon. hic sciuit: vnde sibi præiudicauit: & sic loquit. C. de excep. l. fin. *ADDITIO.* Vel dic aliter, secundum Bal. hic, quòd hic erat iudex cõpetens: & vbi non excideretur quia agebatur Romæ, tamen poterat declinari: vt no. ẽ. e. l. si fideicommissum. §. j. in glos.
m *Tesseras.* erant vasa quibus mensurabatur frumentum Romæ Tesseræ tantum: vt dicunt. vnde cũ ea reliquerit testator, videtur voluisse, quòd Romæ præstarentur: arg. j. de leg. ij. Titia Seio. in prin. quid sit. * Immò Tes & secundum istam positionem dic ex genere comparationis. i. ex sera id dici genere mensuræ per quam fit comparatio. Vel dic casum hunc. ſ. citur quod quòd alicui Romæ degenti, pone decem tesseræ frumentariæ. i. est omni ex decem corbes in alimenta relicta essent: præsumitur quòd Romę parte qua- præstari voluit propter causam alimentorum: ne interim in iti- dratum. eã nere periret alimentarius. & hoc est ex genere comparationis: id figurã geo- est quia voluit in hunc casum comparari frumentum. Et dicitur metræ cutesseræ, id est * cuiuslibet mensuræ quarta pars. & sic ponitur in bum vocãt. lib. Regum Tesserædecades, id est quatuordecim. Tesseras decades autẽ
n *Sensisse.* sic & infra, de vsu & ha. plenum. §. equitij. posũ interpretari quo
o *Pondo.* non multa, sed duo forte: cum pluralis elocutio duobus sit contenta: vt infra, de testi. vbi. terdenas.
p *Habitum.* id est haberi.

Reliquit.

BIU Cujas

his quibus reliquit[a], tam modica[b] fideicommissa in prouincia præstari voluisse.

Si petatur species vbi est, vel petatur cautio: exceptio quòd alibi sit maior pars hæreditatis, non obstat. Bartolus.

¶ Si ea res, quæ per fideicommissum relicta[c] est, eo loci sit[d]: dicendum est non debere præscribi ei qui petit, quasi maior pars hæreditatis alibi sit. Sed si nõ fideicommissum petatur eo loci[e], * sed [de] fideicommisso[f] satisdari: videndum est, an hæc præscriptio[g] locũ habeat. & nõ puto habere. quinimmo & si nihil[h] sit eò loci, attamen iubendum[i] est satisdare. quid enim veretur[k], cum si satis non dederit, mittatur aduersarius in possessionem[l] fideicõmissi seruandi causa[m]?

In causis quæ pertinent ad statum serui, & in quibusdam quæ pertinent ad vtilitatem publicam, potest inter seruum & dominum consistere iudicium. Bartolus.

LIII. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

VIx certis[n] * ex causis aduersus dominos seruis consistere permissum est, id est, si qui suppressas tabulas testamẽti dicant, in quibus libertatem sibi relictam adseuerãt[o]. Item arctioris annonæ[p] populi Romani, census[q] etiam, & falsæ monetæ criminis reos[r] dominos detegere seruis permissum est[s]. Præterea fideicommissariam libertatẽ ab his petent[t]. Sed & si qui suis nummis[u] redemptos se, & non manumissos contra placiti fidem adseuerent. Liber etiam esse iussus si rationes reddiderit: arbitrũ[x] contra dominũ rationibus excutiendis rectè petet. Sed & si quis fidem alicuius elegerit, vt nummis eius redimatur, atque his solutis manumittatur: nec illе oblatam pecuniam suscipere velle[y] dicat: contractus fidem detegendi seruo potestas tributa est.

LIIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

PEr minorem[z] causam maiori cognitioni præiudiciũ fieri non oportet. Maior enim quæstio minorem causam ad se trahit.

Si omnes termini non sunt dati, nouus iudex debet eos perficere: nec tenetur aliquid superaddere. sed si omnes sunt dati à prædecessore, ipse nouam dilationem dare debet. Bartolus.

LV. IDEM libro singulari, de Officio adsessorum.

EDictum, quod ab antecessore datum est, in numero trium edictorum connumerari debet[a]. Planè licet omnis ab antecessore numerus finitus sit, solet[b] successor vnum edictum dare.

Ratihabitio retrotrahitur, & confirmat iudicium agitatum per falsum procuratorem. Bartolus.

LVI. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

LIcet verum procuratorem in iudicium rem deducere, verissimum est, tamen & si quis cum procurator non esset[c], litem sit contestatus, deinde ratum dominus habuerit: videtur retro res in iudicium rectè deducta[d].

Mortuo filio instantia inchoata cum eo transit ad patrem: licet actionis qualitas alteretur. Bartolus.

LVII. IDEM libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

TAm ex contractibus, quàm ex delictis in filiũfamilias competit actio[e]. sed mortuo

---

a *Reliquit.* dignitas legatarij facit ad augendum legatum: vt infra, de leg. j. ii seruus plurium. §. fin. & arg. supra, eod. si longius. in fine.

b *Modica.* Sed quomodò erant modica duo pondera auri? Respon. hoc respectu personarum: sicut & ait comitissa Matilda: aliquantulum terræ cõcedo illi ecclesiæ. quæ tamen in. xxx. miliaria extendebatur.

c *Relicta.* in specie, non distinguo mobilis vel immobilis.

d *Eo loci sit.* vbi in rẽ agitur.

e *Eo loci.* vbi res est.

f *Fideicommisso.* relicto sub conditione vel in diem.

g *Præscriptio.* quasi maior pars hæreditatis sit alibi.

* *aliàs. sed de fideicommisso satis: viden. &c. Flo.*

h *Si nihil.* de hæreditate præter rem legatã.

i *Iubẽdum est.* satisdare. q. d. quod dixi esse seruandũ vbi res legata petitur ab actore, in rẽ seruatur, & si ibi cautio pro eo exigatur: dũ tamen habeat ibi domicilium secũdum quosdam. certe imò & si nõ habeat: argu. supra, eo. l. quid enim prohibet. cum res legata ibi sit.

k *Veretur.* hæres non satisdans.

l *In possessionem.* scilicet rei sub conditione legatæ.

* *Halo. incertis*

m *Causa.* & eo loco cuius cura pertinet ad vtilitatem.

n *Vix certis.* Quod vix est, est: & sic propriè. aliter. ĭ. de assi. li. l. fi. &. ĭ. ad Velle. tutor. j. respon. & de leg. j. si seruus legatus. §. qui quinque. Item nota regulariter, quòd seruus in iudicio esse non potest: vt. C. e. l. seruus. in casibus tamen. viij. potest esse etiã contra dominum, qui dicuntur hac. l. sunt & alij tres: vt ĭ. ad Treb. mulier. §. non est. &. ĭ. de ali. le. seruos. &. ĭ. ad. l. Iul. maie. famosi. Item sunt & alij tres in quib[9] cõtra extraneum agit: vt C. vbi causæ fis. l. fi. &. C. si per vim vel alio modo. l. j. &. C. quibus ex caus. ser. pro præ. li. acci. l. j. & per totum titulum.

Seruus an possit in iudicio stare.

o *Asseuerant.* vt. ĭ. de falsis. l. nullo. Accursius.

p *Annonæ.* vt quia publicam annonam fraudauit, vt carius venderetur: vt hic, &. ĭ. ad. l. Iul. de anno. l. j. Accursius.

q *Census.* i. tributi, etiam. f. defraudati: de quo accusatur lege Iulia peculatus: vt institutio. de publi. iud. §. lex Iulia peculatus.

r *Reos.* & sic accusat seruus hæredes de falso.

s *Permissum est.* vt. C. quibus ex cau. ser. pro præ. li. acci. l. ij.

t *Petent.* vt supra, de in ius vocan. l. is quoque.

u *Suis nummis.* & non emptoris: quo casu succedit constitutio missa ad Vrbium Maximum: vt infra, de manu. l. is qui. in princ. quæ liberandum non liberum dicit: vt infra, eo. qui se.

x *Arbitrum.* id est iudicem delegatum à consule: scilicet coram quo rationes reddant: vt infra, de condit. & demon. si cui. Accursius.

y *Suscipere velle.* in hoc differt à superiore, quãdo suis nummis. quia supra seruus soluit, hic nõ soluerat: sed soluere paratus erat: vel hic à principio fuerunt emptoris: ibi non.

z *Per minorem.* Pone exemplum in petitione hæreditatis, quæ maior est auctoritate. ideoque præfertur aliis: vt supra, de arbi. nõ distinguemus. §. si is. &. C. de petitione hæreditatis. l. fi. in prin. Item pone exemplum, quando cum alia simplici concurrit præiudicialis, quæ est maior priuilegio: vt. C. de adul. l. quoniam. &. C. de ord. cog. l. cum status. Item pone exemplum, infra, de excep. rei iudi. fundum. &. l. fundi. vbi ratione perplexitatis altera est maior. Item pone exemplum. C. de hæred. act. l. vt debitum. Item pone exemplum. C. de ordi. iu. l. quoniam. & facit supra, de in integr. rest. l. scio.

a *Debet.* cum vnũ iudicium reputetur, licet iudex sit substitutus: vt ĭ. eo. l. mortuo. &. l. ponebatur. & supra, eo. si iudex. &. C. quomodo & quando iud. l. cõsentaneum. & facit infra, de iti. ac. pri. l. inde aliàs, vnde. §. si quis. si moritur litigator, successori dabitur vnum: vt supra, de fer. l. oratione. §. fina.

b *Solet.* & debet. ac quando ipsemet peremptorium dedisset, et voluntate mittit aliud: vt infra, eo. & post. fi. cit. ĭ. de feri. l. oratione. §. illud.

c *Non esset.* erat tamen talis qui poterat esse procurator. vnde secus puto si erat seruus vel pupillus. *ADDITIO.* Ratio: quia non operatur plus ratihabitio quàm mandatum ab initio, secundum Bal. hic.

d *Deducta.* cum ratihabitio trahatur retro: vt. C. ad Mace. l. fi. & infra, de pig. l. si fundus. §. j. Sed contra. infra, iudi. sol. si ante. in fi. Sol. vt dixi. ĭ. qui satisd. cog. l. Iulianus. Itẽ quid si iudex tulit sententiam non præcedente delegatione: sed tamen iudex ratam iubet qui causam illam potuit delegare? Videtur quòd posit: vt. ĭ. de offi. præto. Barbarius. Sed contra puto. & est ratio. C. de iure fis. l. ij. lib. x. Item quære quod no. C. qui pro sua iur. l. j. Accur.

e *Tam ex contractibus. Actio.* nisi in Maced. & in voto: & hoc iure veteri. hodie ex aduenticia causa datur in patrem non in filium.

BIU Cujas

in filium, si pater admittit vsumfruct. vt. C. de bo. quæ lib. l. fin. §. vbi autem.

filio post litis contestationē[a], transfertur iudicium in patrem duntaxat de peculio, & quod in rem eius versum est. Certè si quasi procurator[b] alicuius filiusfamiliàs iudiciū acceperit: mortuo eo, in eū quē defenderit, translatio iudicij* datur.

Hæc lex ponit tres casus in quibus iudicium soluitur ex parte iudicis: quam. l. no. Bartolus.

LVIII. PAVLVS libro decimotertio ad Sabinum.

IVdicium[c] soluitur, vetante eo qui iudicare iusserat: vel etiam eo qui maius imperium in eadem iurisdictione habet: vel etiam si ipse iudex eiusdem imperij esse cœperit[d], cuius erat qui iudicare iusit.

Ille qui delegat iudicem, intelligitur in loco solito delegare. Bartolus.

LIX. VLPIANVS libro quinquagesimoprimo ad Sabinum.

SI locus in iubendo iudicare non est comprehensus, videtur eo loco iudicare iussisse, quo solet iudicari sine incommodo litigantium[e].

LX. PAVLVS libro quartodecimo ad Sabinum.

MOrtuo iudice, quod eum iudicare oportuerat: idē[f] eum, qui subditus est, sequi oportet.

In iudicio venit omne id quod sub petitione proposita potest comprehendi, nisi contrarium actum sit. Bartolus.

LXI. VLPIANVS libro vicesimosexto ad Edictum.

SOlemus quidem dicere, id venire in iudicium, de quo actum est inter litigantes: sed Celsus ait, periculosum* esse ex persona rei hoc metiri: qui semper, ne condemnetur, hoc dicet non conueniſſe. Quid ergo? Melius est dicere, id venire in iudicium, nō de quo actū est vt veniret:[g]* sed id nō venire, de quo nominatim[h] actū est, ne veniret.

Iudex maleficiorum, nō potest cognoscere de causis pecuniariis ciuilibus. Bartolus.

LATrunculator[i]† de re pecuniaria iudicare non potest.

In iudicio oportet, quòd sit reus & actor. Bartolus.

LXII. IDEM libro trigesimonono ad Edictum.

INter litigantes non aliter lis expediri potest, q̄ si alter petitor, alter possessor sit. Esse enim debet, qui onera petitoris sustineat, & qui commodo possessoris fungatur[k].

Defendere debet quis per seipsum, vel per alium cum satisdatione iudicatum solui. Bartolus.

LXIII. IDEM libro quadragesimonono ad Edictum.

RECtè defendi[l] hoc[m] est, iudicium accipere vel per se, vel per aliū, sed cū satisdatiōe. Nec ille videtur defendi, qui quod iudicatū est, nō soluit.[n]

---

a *Post lit. contest.* ideo post litem contestatam: quia si ante, non daretur iudiciū in patrem ex filij cōtractu. ex maleficio vero filij nullum: cum non detur ex delicto in hæredes nisi lit. cōtest. vt ff. C. ne ex delic. defun. l. Sed quomodo sic alterat: quia cōtra filiū erat insolidū: vt infra, quod cum eo. l. pe. cō. tra patrem vero de peculio tantū? Respōdet quidam: quia filius hic cōueniebatur nomine patris, non suo: quod non placet: quia sic ex maleficio nomine patris conueniri non posset: cum pater nomine filij nō teneatur: vt infra, si Stichum, sed in arbitris hæc regula tenet: vt. ff. de arbi. l. si cū dies. §. plenum. Alia est vt id demum non veniat* de quo nominatim ceptum est ne veniat: & hæc est vera: si tamē sub petitione facta potest includi quod actor † dicit, in iudicium venisse: vt si petit rem, cō tineantur fructus. Item sub petitione hæreditatis omnes res tā mobiles. Item iura, sicut in actione familiæ erciscun. & pro socio. & sic de similibus. Sed quidā sic praue intelligunt, vt si petam Stichū, videar & fundū petiisse: ar. eius q̄d est. C. de anna. excep. l. fin. sed certe eadem ratione videor deduxisse in iudicium regnum Franciæ: quod est falsum. adeo est falsum, vt si propono vnam, non videar proposuisse etiā aliam quæ est eius sequela: vt infra, ad exh. l. si quis hominem. §. ex furtiua causa. & sic hic accipe etiam cum hac forma de peculio. Accursius.

Post lit. contest. ideo post litem contestatam: quia si ante, non daretur iudiciū in patrem ex filij cōtractu. ex maleficio vero filij nullum: cum non detur ex delicto in hæredes nisi lit. cōtest. vt ff. C. ne ex delic. defun. l. Sed quomodo sic alterat: quia cōtra filiū erat insolidū: vt infra, quod cum eo. l. pe. cō. tra patrem vero de peculio tantū? Respōdet quidam: quia filius hic cōueniebatur nomine patris, non suo: quod non placet: quia sic ex maleficio nomine patris conueniri non posset: cum pater nomine filij nō teneatur: vt infra, si Stichum, sed in arbitris hæc regula tenet: vt. ff. de arbi. l. si cū dies. §. plenum. Alia est vt id demum non veniat* de quo nominatim ceptum est ne veniat: & hæc est vera: si tamē sub petitione facta potest includi quod actor † dicit, in iudicium venisse: vt si petit rem, cō tineantur fructus. Item sub petitione hæreditatis omnes res tā mobiles. Item iura, sicut in actione familiæ erciscun. & pro socio. & sic de similibus. Sed quidā sic praue intelligunt, vt si petam Stichū, videar & fundū petiisse: ar. eius q̄d est. C. de anna. excep. l. fin. sed certe eadem ratione videor deduxisse in iudicium regnum Franciæ: quod est falsum. adeo est falsum, vt si propono vnam, non videar proposuisse etiā aliam quæ est eius sequela: vt infra, ad exh. l. si quis hominem. §. ex furtiua causa. & sic hic accipe etiam cum hac forma de peculio. Accursius.

b *Si quasi procurator.* id est reuera procurator.

Iudicium.] CASVS. Potestas Bonoñ. delegauit quendam inter Titium & Mæuium, postea lit. contest. prohibuit ne iudicaret. finitur iudicium. Secundo, non solum si ipse qui eum delegauit prohibuit, finitur iudicium: sed etiam si alius maior eo prohibuit, vt præses. Tertio dicit, quòd non solum prædictis modis finitur iudicium: sed & si cœperit eiusdem imperij esse cuius est qui eum delegauit, finitur iudicium. Viuianus.

c *Iudicium.* ex hoc colligitur, quòd hic lis contestata erat. aliter enim non esset iudiciū: vnde apparet, quòd aliud est in hoc mandato quàm in cæteris: vt. ff. de procur. l. ante. &. l. post. &. ff. l. proxim fin. & est ratio, quia hic non vertitur damnum pecuniarium. & facit. ff. eo. cum prætor. in princip.

d *Cœperit.* vt supra, de arbi. l. iij. in fin. & l. sequen.

Si locus.] CASVS. Si iudex delegatus est inter partes ad cognoscendum, & locus non fuit appositus in quo debeat iudicare: dicitur quòd ibi iudicabit vbi solitum est: id est iudicabit in curia communi.

e *Litigantium.* q. d. quod est sine incommodo litigatorum. nam consueto loco seruato non attendo incommodum. Item non seruato, non attendo commodum: vt supra, de iusti. & iur. l. penul. nec obstat supra, de arbi. l. si cum dies. §. penul. quia & in secessibus est locus consuetus quandoque: vt ibi dicit. Accursius.

Mortuo.] CASVS. Si iudex qui cognoscit inter partes, testes & confessiones receperat: & antequā sententiā ferat, decedat, & alius subrogatus est: an subrogatus iudicare debeat ex actis quæ coram mortuo fuerunt producta? Et dicitur quòd sic. Viu.

f *Idem.* b id est ex iisdem actis: non autem si ille erat male condemnaturus, hic condemnabit: vel econtra: sed ex suo animo dicet sententiam: vt. ff. de arbi. qualem. §. j. Vel dic, de qua causa, id est de eadem. Accursius.

g *Solemus. Veniret.* hac. l. duæ ponuntur regulæ. prima est, vt id tantum veniat in iudicium, de quo est inter eos actū: vt dicat actor reo, placet quòd agam contra te in. x. coram isto, vt experiar si habeo ius? & respondeat, sic. & hoc reprobatur* per rationem hic positam: vt infra, de verb. obli. inter stipulantē. §. si Stichum, sed in arbitris hæc regula tenet: vt. ff. de arbi. l. si cū dies. §. plenum. Alia est vt id demum non veniat* de quo nominatim ceptum est ne veniat: & hæc est vera: si tamē sub petitione facta potest includi quod actor † dicit, in iudicium venisse: vt si petit rem, cō tineantur fructus. Item sub petitione hæreditatis omnes res tā mobiles. Item iura, sicut in actione familiæ erciscun. & pro socio. & sic de similibus. Sed quidā sic praue intelligunt, vt si petam Stichū, videar & fundū petiisse: ar. eius q̄d est. C. de anna. excep. l. fin. sed certe eadem ratione videor deduxisse in iudicium regnum Franciæ: quod est falsum. adeo est falsum, vt si propono vnam, non videar proposuisse etiā aliam quæ est eius sequela: vt infra, ad exh. l. si quis hominem. §. ex furtiua causa. & sic hic accipe etiam cum hac forma de peculio. Accursius.

Flo. peri-culosè

Bal. dicit

Ang. in. l. vacātia. de bo. va. lib.

Hoc Bolo. quantum. & ad hoc infra, de except. rei iud. si ex testamento.

Ang. in p. do dubium est inter actorem & reum: & tunc credetur actori. si æmio insti. autem certum est quòd de quibusdam tantum egit, de his tantum iudicabitur: vt ibi. Vel dic, nominatim iniungi si potest verbo, vt Iulianus sub petitione actoris, vel nisi de consensu partium supra, gitimos. ff. eod. l. ij.

h *De quo nominatim.* scilicet tantum.

i *Latrunculator.* † qui iudicat de latronibus tantum, puniantur † corporaliter vel non: cum id à principe sibi cōmissum sit: de quibus dicitur. C. de agen. in rebus. l. ex eo. lib. xij.

Latrūculatorē Apparitorum præfectum vocat Lazius Comēt. Reip. lib. 2. cap. 4.

k *Inter litigantes. Fungatur.* vt inst. de interdi. §. retinendæ commodum. &. j. vti posse. l. j. §. huius autem. Sed quid in duplicibus iudiciis: vt instit. de interdic. §. tertio? Respon. & in illis non potest aliter ius expediri, quàm si alter petitor, alter possessor sit. i. Rei p. sup. alter onera petitoris, alter commoda possessoris habeat: vt supra, eo. in tribus. sic enim. l. ista exauditur. Accursius.

l *Rectè defendi.* defendi genus, & defendi species.

m *Hoc.* quod sequitur.

n *Non soluit.* & sic committitur stipulatio propter rem iudicatam, cum habeat tres clausulas: vt infra, iud. sol. l. iudicatum solui. & facit supra, ex qui. cau. ma. l. item ait prætor. §. pe. &. j. quib. ex cau. in poss. ea hæc autem. §. recte. Accursius.

Non à iudice.] CASVS. Si apud te rem meā deposui, nec restituis eam: & iudex velit te condemnare, non concipitur in sententia quanti mea interest, sed quanti in litem iurauero: quod verum est etiam si prædo deposuit. [SI QVIS.] Tribus modis ponitur casus. Primo, si aliquis clericū cōueniat, puta Titius

BIU Cujas

tius sub iudice seculari,& ibi ei clericus caueat iud.sol.& ipse Titius conueniat eum sub iudice suo, puta sub episcopo : an contra clericum committitur stipu iud.sol? & respon.quòd non. Secundo pone:agebam vna act.contra Titium:quia hypothe. mihi cauuit iudi.sol.& postea sub eodem iudice mutaui actionem:vtrum committatur stipulatio in illa act? respō. quòd non. Tertio modo ponitur casus:egi vna act. ad vnam rem:& postea ago ad aliam.non committitur stipulatio . & facit ad istos duos vltimos casus infra, iudi. sol.l.cum quærebatur. Viuianus.

a *Quòd interest.* s. cōmuniter, sed ex eo ꝙ &c. & hic in bonæ fi. iudiciis & arbitrariis: vt infra de in litem iuran.l.in actionibus. & insti.de act.§.pręterea. aliud si culpa: vt infra, de in litem iuran l.ij. in fi.&.l.videamus.§.fi.

Flo.in alio

b *Ob eam causam.* s.ob dolum,cum ob has causas agere possunt: vt infra depositi.l.j.§. si prædo vel fur.& infra cōmoda.l. ita vt fi.

c *Si quis alio iudicio.* i. propter alium iudicē: & sic dicitur aliud iudiciū hoc ipso quòd mutatur iudex: sicut econtra dicitur idem insti.de act.§.si minus. & probatur hic casus.j.iudi.sol.l.iij.j. respon. & l.pe. Vel dic, quòd de vna re acturus stipulatus est iudicatum solui: & postea egit de alia: & hoc innuit finis.§.& j.iud.sol.cum quæreba tur. & secūdū hoc dic, alio.i.de alia re:vt ponatur neutraliter. Vel dic actur[a] vna actione ad aliquam rem stipulatus est: & postea ad eādē egit alia actione,& alia causa:& sic ponetur iudicio pro actione:vt infra, iudi. solu. cum quærebatur.in fine.

d *Alio iudicio.* secundo.

E *Xigere.*] CASVS. Titius Bonoñ. maritauit filiam suam Mutin. Mortuo viro,quæritur an Bononiæ vbi factum fuit instrumentum,& contractum etiam matrimonium:an Mutinę possit dos exigi? & respon. quòd Mutinæ exigi dos debet. Viuianus.

e *Exigere.* potest intelligi hęc lex quòd alibi fuit facta promissio,& contractus.& alibi instrumentum scriptum,& alibi domicilium viri.Vel secūdo, ꝙ instrumētū & cōtractus fuit in domo patris mulieris factū : tamē maritus conuenitur in suo foro ideo, quia videtur inseruisse locū illū in reddēdo.vnde quasi ibi contraxerunnt: vt.j.de act.& ob.l. contraxisse.& secūdum hoc tantū conuenietur in suo foro, secundū Bul.sed M.dixit in vtroque.s. in loco contractus,& foro mariti:& quod dicit hic,non vbi &c. subaudiebat tantum:& quod postea, vt & eum : subaudiebat magis,& sic subaudiebat maxime:vt supra,eo.hæres.§.fin.

f *Dotale.* id est,reddendæ dotis.

g *Quàm eum.* electiuè,secundum B.q.d.hunc, non illum : comparatiue,secundum M.

Concubina nō sequitur forum cōcubinarii.

h *Reditura.* id est itura:quia sequitur forum viri : aliud in concubina:vt infra,ad muni.de iure. §.fina.sic verbum,reddēdi, pro dare ponitur:vt infra,de verbo.signifi.l. verbum, reddendi.

i *Si quis intentione.* Quod dicit,intentione: referas ad actorem: vt quia dixit reum iniustè posidere: & ad se pertinere . quæ verba & ad petitorium & ad possessoriū possunt referri: & quòd dicit,oratione:referas ad reum:vt quia fuit ibi confessus rem ad actorem pertinere:quæ verba exponūtur,vt sit debita: nō quod sua: cum reo vtilius sit:vt ar.j. de verb.signifi.l. verbū, pertinere. Vel dic primū,quādo in vna dictione est dubiū: vt in.l.inter stipulantē.§.j.j.de verb.oblig.secūdū,quādo in vna oratione. Et sic not.ꝙ ei permittitur interpretari qui dicit in iudicio.idē in principe:vt.j.de regu.iur.l.Neratius.idem in prætore: vt.j.de verb. oblig.l.in conuētionalibus.sed secus in cōtractibus: vt.ś.de pac. l.veteribus.&.j.dē contrahen.emp. Labeo.j. &.l.cum in lege.& j.de verb. oblig.quicquid.sed an cogatur eligere pendente iudicio, ar.ꝙ sic.j.quorū leg.l. j.§.qui autem.in fi.

Intereſſe contra doloſum æſtimatur ſecundum iuramentum in litem. Bartolus.

LXIIII. IDEM libro primo Disputationum.

NOn à iudice doli æstimatio ex eo quod interest, [a] fit:sed ex eo, quod in litem iuratur. Denique & prædoni depositi & commodati ob eam causam [b] competere actionem, non dubitatur.

Cautio iudi.ſol.in vna inſtantia interpoſita non committitur ſi ex alia inſtantia iudicetur. Bartolus.

B

[f]Si quis alio iudicio [c] acturus, iudicatū solui satis acceperit, deinde alio*iudicio [d] agat:non committetur stipulatio : quia de alia re cautum videtur.

In contractu dotis hoc eſt ſpeciale, quòd non inſpicimus locum cōtractus : ſed locum vbi vir habet domicilium. Bartolus.

LXV. IDEM libro trigesimoquarto ad Edictum.

EXigere [e] dotem mulier debet illic vbi maritus domicilium habuit, non vbi instrumentum dotale [f] conscriptum est. Nec enim id genus cōtract[s] est, vt & eū locū spectari oporteat, ī quo instrumētū dotis factū est, quàm eū[g] ī cuius domiciliū & ipsa mulier per cōditionē matrimonij erat reditura [h].

C

Ambigua petitio ſiue exceptio interpretatur ſecundum intentionē proferētis. Bartolus.

LXVI. IDEM libro secundo Disputationum.

SI quis [i] intētione ambigua, vel oratiōe vsus sit:id quod vtilius ei est, accipiendum est.

Qui dicit ſe liberandum, eſt liber à die ſententiæ, vel à die interpoſiti decreti, ſi decernatur contra contumacem. Bartolus.

LXVII. IDEM libro sexto Disputationum.

QVi se dicit suis nummis redemptum [k] : si hoc probauerit, exinde liber [l] erit, ex quo redemptus est [m] : quia constitutio [diuorum fratrū [n]] nō liberū pronūtiari pręcipit: sed restitui ei libertatē iubet. Proinde compellēdus erit manumittere eū, qui se suis nūmis redemit [o]. Sed & si latitet, exēpla senatusc̄osultorū [p] ad fideicōmissam libertatē pertinētium induci* oportet.

D

Ad ſententiam peruenitur præcedente peremptorio impetrato, legitimo ordine hic expreſſo. Bartolus.

LXVIII. IDEM libro octauo Disputationum.

AD peremptorium [q] edictū hoc ordine venitur, vt primo quis petat post absentiam aduersarij edictum primum [r], mox [s] alterum,

LXIX. IDEM libro quarto de omnibus Tribunalibus.

QVi se.] CASVS. Seruus submini- strauit cuidam pecuniā vt eum emeret & manumitteret : emit, sed non manumisit: licet eum liberum,id est, præcipit eum liberandū:quia si emptor præsens fuit,& seruus probauerit: fiet liber: & si latitet, erunt seruanda quę cōstitutionibus cauentur hoc casu.& hoc est quòd latitante hærede seruus eripiatur libertatem:& ita etiam latitante emptore.

k *Redemptum.* id est emptum hoc pacto, vt manumittatur.

l *Liber erit.* id est liberandus,vt subdicit.

m *Redēptus eſt.* id est, per sententiam declaratum eum redēptum.

n *Conſtitutio diuorum fratrum.* ad Vrbiū Maximum: vt.j.de manumiss.is qui.

o *Redemit.* id est,redimi mandauit.

p *Senatuſconſulterum.* quatuor sunt exemplar Rubriani, Transiliani, Damasiani,& Artificuliani: quæ vbi locū habeant, habes infra, de fideicom.lib.cum vero: §. subuentum. &.l.cum quasi. §.si plures &.l.non tantum.§.senatuscon.&.§. sed & Artificuliano.non autem Vinciani, quod in seruo proprio manumittentis, id est, defuncti locum non habet : vt in eo.tit.l. non tantum. §. sed & si non hæreditarium.

Per interuallum

A *Dperemptorium.*] CASVS vsque ad l.de qua.Si iudex debet pronuntiare,& reus est absens,citabit eum bis per interualla x.dierum:postea tertio citabit eum.qua tertia citatione emissa, impetrabit terminum peremptorium hoc in prima. In fine dicit, vnde dicatur peremptorium:ex eo scilicet, ꝙ perimit procrastinationem rei. Item in peremptorio debet iudex cōminari se pronuntiaturum absente reo.sed an iudex possit dimittere numerum edictorum,& mittere primum peremptorium,vel secundum statim? Et respon.quòd sic, pro qualitate personarum, temporis,& causæ.& hoc in tertia.Sed nunquid primum peremptorium: poterit iudex facere? & respon.quòd sic.siue venit, siue non, pronuntiabit,non secundum præsentem:sed etiam secundum absentem si bonā causam habuerit. hoc in quarta.Sed quid si reus fuerit præsens, actor verò absens? celabuntur citationes : & perinde erit ac si factæ non fuissent: non autem pronuntiabitur.hæc vera.sed citationibus circunductis an actori remaneat sua act.salua? & respon.quòd sic.hoc in quinta.Sed quid si reus condemnetur,& appellet,an sit audiendus? Et distingue aut erat absens per contumaciam:aut non.primo casu non auditur appellans,secundo sic.hoc in.vj. Viuianus.

q *Ad peremptorium.* vsque huc de his quę circa iudicia fiunt:nūc autem qualiter ad sententiam perueniatur.& dic verum, sed fictum ex tribus tantum:vt.C.quomodo & quando iu.l.tres.

r *Primum.* quod dicitur admonitorium:vt in auth.de hę.& Fal. §.si quis autem non implens.col.j.Secundum dicitur conuentionale:tertium citatorium:quartum peremptorium.

s *Mox.* not.quòd mox dicitur.x.dierum.

BIU Cujas

PEr interuallum non minus decem dierum[a],

LXX. IDEM libro octauo Disputationum.

ET tertium. Quibus propositis, tunc peremptorium impetret. Quod inde hoc nomẽ sumpsit, ꝙ perimeret disceptationẽ: hoc est, vltra nõ patere aduersariũ tergiuersari[b].

LXXI. IDEM libro quarto de omnibus Tribunalibus.

IN peremptorio† autẽ cõminatur[c] is, qui edictum edit*, etiam absente diuersa parte, cogniturũ se & pronũtiaturũ.

LXXII. IDEM libro octauo Disputationum.

NOnnũquam[d] autem hoc edictum[e] post tot numero edicta[f], quę præcesserint, datur: nonnunquã post vnũ[g], vel alterũ[h]: nõnũquã statim: quod appellatur *vnũ pro omnibus*. Hoc autẽ ęstimare oportet eum, qui ius dixit, & pro conditione causæ[i], vel personę[k], vel tẽporis[l]: ita ordinem[m] edictorũ vel cõpendium[n] moderari*†.

Reo absente in termino peremptorio, iterum ex benignitate citatur: & sententia secundum iustitiam profertur. actore vero absente in termino peremptorio, cassatur illa citatio: & illius edicti instãtia perimetur, nõ autem definitiuè pronuntiabitur. Bartolus.

a *Per interuallum. Decem dierum.* inter edictum & edictum: vt hic, & C.eo.l.properandum.§. j. hodie autem.xxx.dierum: vt in authen.de liti.§.omnem. & §.& si hoc minime. col. viij.

b *Tertium. Tergiuersari.* improprie: cũ in criminalib* tãtũ hoc fiat: vt.j.ad Turpil.l.j.

c *Peremptorio. Comminatur.* sic infra, de peri.& commo.l.j.§.licet.&.C.comminatio. epistolas, program. per totum.

d *Nonnunquã.* id est aliquando.

e *Hoc edictum.* scilicet peremptoriũ. Acc.

f *Edicta.* puta tria.

g *Vnum.* nũquid hoc quod pro omnibus datur: debet habere spatium trium edictorũ? Respon. quidam non: ar.supra, de pac.l.si plures.§.necnon & vnus. Sed arg.contra, infra, de condi.& demon.l. qui duobus.

h *Alterũ.* id est duo.

i *Causæ.* quia sit alienorum.

k *Vel personæ.* quia pupillus, vel vidua.

l *Vel tẽporis.* quia forte feriæ appropinquãt. Et sic no.quòd possũt dilationes istę: deminui dilationes istę: vt hic, & infra, de re iud.l.qui pro tribunali. &.C.de dila.l.fin. non augeri: vt.C. de dila.l. j. sed videtur quòd nec deminui: vt.ff.eo.per in totum. terualla. Sed intellige ff.ibi nõ min*: nisi iudex videat quare sit. Acc.

m *Ordinem.* id est numerum.

n *Compendium.* id est numerum dierum.

o *Et post. Absens.* scilicet reus.

p *Citari.* quinto.

q *Debet.* id est potest: vt ex superiori.l.patet. alij dicunt hoc necesse esse: aliàs sententiam nullam: vt.C.de sen.& interlo.prolatam.& no.quòd hæc edicta proponebantur in albo quodam loco quòd quis veniat ad causam: vt infra de re.iu.contumacia.§.j. vt ita fieret ei notum per se, vel per alios legentes: quod non est hodie in vsu: sed per executores missos ad domum rei sic fit citatio: sed olim & per præcones citabantur: vt in auth.de lit.§. omnem.col.viij. Item ordinarius proponebat.delegatus autem qui pedaneus dicitur, vt C.de peda.iu.l.pe. non poterat. & in auth.de exhi.§.si vero.col.v.sed ibi ante lit. contest.loquitur. sed per suam admonitionem potest fieri contumax aliquis: vt.C. quomodo & quando iu.l.ij. Item ex eo quod hic dicit, pronuntiabitur, patet quòd lis erat conte.in omnibus præcedentibus legibus. aliàs autẽ non posset dari definitiua iure veteri nisi in causa appellationis: vt.C.de tẽ.& re.app.l.fi. sed hodie sic actore absente: vt in auth.de lit.§.si vero initium.col.viij. licet quidam ibi de interlocutoria dicant loqui, quod est falsum: quia dicit, veritate subtilius requisita &c.quod nõ fit nisi in definitiua: vt.C.eo. laudices. reo autem absente non: quia fauorabiliores & c.vt infra, de re.iur.l.fauorabiliores. nec ob.in authen. vt omnes obe.iu. prouin.§.siue igitur.col.v. quia ibi erat quasi contest.in reum. sed qualiter ante lit.contesta.fiebat citatio? Respon. vt & post: cũ ratio diuersitatis reddi non possit: vt argu. infra, de verbo.oblig. à Titio. Item nonne est necesse hæc edicta: & maxime peremptorium peruenire in notitiam citati? Quidam sic: vt infra, quæ sen. sine ap.l.j.§.item. Tu dic contra: quia sufficit ad domum solenniter nuntiari: vt ar.C.quomodo & quando iu.l. ab eo.& infra, de dam.infec.l.iiij.§.abesse.&. C.de anna.exce.l.pe.in fi. nec ob.d.l. quia ibi dicit ad maiorem exaggerationem.

r *Præsentem.* scilicet actorem.

s *Absens.* scilicet reus.

t *Vincet.* immo contra: vt infra, de re iu.l. cõtumacia. Sol. coërcetur damno litis, scilicet in expẽsis, vt hic, &.C.eo.l.properandũ §.cum autẽ.in fi.§.vel coërcetur, quia ex causa prætor denegare potest ei ius: vt.§. ex qui. cau. ma.l.sed & si per prætorẽ.§. sed & si dũ. Vel quia dixit, vt intra certum tempus ageret, quòd nõ fecit: vt.C.de inge. ma.l. diffamari. non autem vt causam principalem perdat si sententietur: cum eius absentia dei præsentia suppleatur: vt.C.eo.properandum.§.cum autẽ. Item contra, infra, de confes.l. certum. §. pe. Sol. verũ est quòd non solet absenti, nisi secundum legem istam. Vel dic, non solet absenti, scilicet accusanti. nam secundum vetera iura non cõtrahebatur eremodicium, id est: nõ habebatur causa sic deserta, vt posset actore absente dari sententia, vt hic subiicit. Vel dic, ꝙ loquitur ibi de absente non per cõtumaciam: & sic non debet ei quis condemnari: cum nec ipse alij: secus tamen videtur in minore: vt. C. de procur.l.non eo.

LXXIII. IDEM libro quarto de omnibus Tribunalibus.

ET post edictum perẽptorium impetratum, cũ dies eius superuenerit, tũc absens[o] citari[p] debet[q]. & siue respõderit, siue nõ respõderit, agetur causa: & pronũtiabitur, nõ vtique secundũ præsentẽ[r]: sed interdũ vel absens[s], si bonã causam habuerit, vincet[t].

B ℣ Quòd si is, qui edictũ perẽptoriũ ĩpetrauit[u], absit die cognitionis[x]: is verò, aduersus quẽ ĩpetratũ est, adsit: tum circũducẽdum[y] erit edictũ perẽptorium: neque [de] causa cognoscetur: nec secundum præsentem pronuntiabitur.

℣ Circũducto edicto videam[y], an ampli[z] reus cõueniri possit: an verò salua quidẽ lis[a] est, verũ ĩstãtia tãtũ edicti perierit. Et magis est, vt ĩstãtia[b] tãtũ perierit: ex ĩtegro autẽ litigari possit.

Verus contumax non appellat. Bartolus.

C ℣ Sciendum est, ex peremptorio absentem cõdemnatum, si appellet, non esse audiẽdum[c]: si modo per contumaciam defuit: si minus[d], audietur.

LXXIIII. IVLIANVS libro quinto Digestorum.

§. cum autẽ. in fi. §. vel coërcetur, quia ex causa prætor denegare potest ei ius: vt.§. ex qui. cau. ma.l.sed & si per prætorẽ.§. sed & si dũ. Vel quia dixit, vt intra certum tempus ageret, quòd nõ fecit: vt.C.de inge. ma.l. diffamari. non autem vt causam principalem perdat si sententietur: cum eius absentia dei præsentia suppleatur: vt.C.eo.properandum.§.cum autẽ. Item contra, infra, de confes.l. certum. §. pe. Sol. verũ est quòd non solet absenti, nisi secundum legem istam. Vel dic, non solet absenti, scilicet accusanti. nam secundum vetera iura non cõtrahebatur eremodicium, id est: nõ habebatur causa sic deserta, vt posset actore absente dari sententia, vt hic subiicit. Vel dic, ꝙ loquitur ibi de absente non per cõtumaciam: & sic non debet ei quis condemnari: cum nec ipse alij: secus tamen videtur in minore: vt. C. de procur.l.non eo.

u *Impetrauit.* scilicet actor. Accursius.

x *Cognitionis.* i. sẽtię.

y *Circunducendum.* id est delendum. & facit infra, de his quæ in test.delen.l.j.&.ij. hodie autem etiam actore absente debet definitiua dari: vt.C.eo.properandum.§.sin autem. olim autem non nisi in causa liberali: vt.C.de li.causa.l.iuxta.

z *Reus.* cui scilicet missum erat peremptorium, sed non venit: & per hoc apparet quod supra in prin. loquitur reo absente. & sic reo absente contrahitur eremodicium: non absente actore. & facit supra eo.l.non idcirco.§.j.

a *Lis.* id est, instantia totius causæ.

b *Instantia.* s. edicti. non dico totius litis: & sic non fit litis contest.de nouo, nisi iudex absoluerit ab obseruatione iudicij: quod potest: vt.C.eo.properandum.§.j.

c *Audiendum.* nisi veniat sedente iudice pro tribunali: vt.ff. de integ.rest.diuus. Item hoc si est contumax in non veniẽdo: secus si in non restituendo: vt.j.de ap.creditor.§.fi.quæ est contra. & facit.C.eo.properandum.§. cum autem.

d *Si minus.* id est, si non fuit contumax verè: tamen fuit præsumptiuè: & sic loquitur. C. quomodo & quando iu.l. ab eo. aliàs non valeret sententia: vt infra, de re iudi.l. de vnoquoque.

De qua.] *CASVS.* Si iudex in causa mea & tua delegatus sit: si nihil supersit nisi sententiæ prolatio: an sit compellendus pronuntiare si nolit? & dicitur quòd sic. [*IVDEX.*] Delegatus mihi & tibi erat iudex, quòd vsque ad centum debuit iudicare. an possit ꝓgari eius iurisdictio, vt possit cognoscere vsque ad.cc? Dicitur ꝙ sic, si hoc inter nos cõuenit. [*CVM.*] Habebam debitorẽ meũ: qui erat absens, & mortuus: Titius obtulit se defensioni illius, & cõdẽnatus soluit: & apꝓbauit iudiciũ. an iste Titius possit repetere: & an illud fuerit iudiciũ? Itẽ an hęredi cõtingat liberatio? Et respon quòd nullum fuit iudicium, nec hæres liberatur; nec Titius repetere potest: sed de æquitate habebit act.negotio.gest.aduersus hæredem: cum & ille hæres si conueniatur, habeat doli mali excep. Viuianus.

De quare

BIU Cujas

DE qua re cognouerit [a] iudex, pronuntiare quoque cogendus erit.

Iurisdictio iudicis potest prorogari consensu partium de quantitate ad quantitatem. Bartolus.

¶ Iudex, qui vsque ad certam summam iudicare iussus [b] est: etiam de re maiori iudicare potest, si inter litigatores conueniat. [c]

Iudicium agitatum nomine mortui, qui viuere putabatur, quantum ad eum est nullum: sed nomine eius solutum poterit ab hærede cui proficit repeti. Bartolus.

¶ Cum absentē defendere vellem, iudicium [d] mortuo iam eo accepi, & condemnatus solui. quæsitum est, an hæres liberaretur? item quæ actio mihi aduersus eum [e] cōpeteret. Respōdi iudicium, quod iam mortuo debitore per defensorē eius accipitur, nullum esse: & ideo hęredem non liberari [f]: defensorē autē, si ex causa iudicati soluerit, repetere [g] quidem nō posse: negotiorum tamen gestorum [h] ei actionem competere aduersus hæredē: qui [i] sanè exceptione [k] doli mali tueri se possit [l], si ab actore conueniatur [m].

Iudex exequens sententiam, nō debet de iniquitate sententiæ cognoscere: sed sufficit pronuntiatum esse. Bartolus.

LXXV. IDEM libro trigesimo-sexto Digestorum.

SI prætor iusserit eum, à quo debitum petebatur, adesse: & ordine edictorū peracto [n], pronuntiauerit, absentē debere: non vtiq; iudex, qui de iudicato [o] cognoscit, debet de ptoris sententia cognoscere [p]: alioquin lusoria erūt huiusmodi edicta [q] & decreta [r] prætorum [s].

Sententia ex falsis allegationibus cōtra absentem lata, est ipso iure nulla. Item sententia lata contra eum qui venire non debebat: vel est nulla, vel adnullanda. Bart.

¶ Marcellus [t] notat [t]: Si per dolum sciens [u] falsō aliquid allegauit [x], & hoc modo consecutum eum sententiam* prætoris liquidò fuerit approbatū [y]: existimo debere iudicem querelam rei admittere [z]. Paulus notat [a]: Si autē morbo impeditus, aut reipublicæ causa auocatus, adesse non potuit reus: puto vel actionem iudicati eo casu in eum denegandam [b], vel exsequi prætorem ita iudicatū non debere.

Sententia tenet, licet nullum sit iudicium.

a *De qua re cognouerit.* principaliter coram eo lite contestata. sic supra, eo. l. vbi. Sed quid si aliqua in iudiciis incidens quæstio opponatur in modum exceptionis, vel replicationis: an super ea ferre debeat sententiā? Respon. Pla. sic, vt hic, & supra, de mino. l. intra. & infra, de præuari. l. iij. in fi. j. respon. Sed Bul. contra: quia satis de incidenti pronuntiatur, quando dicitur de principali: vt C. de ordi. iu. l. j. &. C. de adulte. quoniam. & infra, de libe. agno. l. si quis à liberis. §. si vel parens. & exponit hic, scilicet pricipaliter, & illi de pręuari. & illi de mi. quòd sint specialia. Io. vero distinguit, an incidens quæstio quæ opponitur ante litem cōtest. nata fuit, vt pacti & iurisiur. & similium, quæ verè dicitur incidens: & tunc sententia Bul. teneat: an postea, id est, si quæratur an ille possit testificari, vel an debeat interrogari: vel an sit hodie in possessione libertatis. & tales dicuntur emergentes: arg. infra, de li. causa. liberis. §. fi. & tunc tenet sentētia Pla. & est ratio: quia aliter procedi non potest in causa: vt. C. de dila. à procedente. Sed opponitur huic. l. supra, de offi. procon. solent. &. C. de offi. procon. l. j. sed speciale est in legato ,pcōsulis, vt de criminibus cognoscat, licet non pronuntiet. Item oppo. C. vbi se. vel cla. l. fin. in medio. sed speciale ibi. Item oppo. in authen. vt cle. apud propri. epi. §. pen. col. vj. sed & ibi speciale. Item fallit hæc lex si partes transigant: vt supra, de arbi. non distinguemus. §. item. Item si iudex habeat iustam excusationem: vt supra, eo. l. si longius. in princip. Item vbi desiit esse iudex: vt supra, eo. Iulianus. &. l. iudicium. sed an ordinarius possit cogi? Respon. sic, à suo superiore: vt. C. de sen. ex breuicu. reci. l. fi. & de peda. iu. l. ij. & supra, de arbi. l. iij. §. fin.

b *Iussus.* à delegante, vel à lege, vt defensor ciuitatis. vt. C. de defen. ciui. l. j. & ar. ĵ. ad muni. inter conuenientes.

c *Conueniat.* vel si etiam incidenter crescat lis, secundum Azo. vt supra, de iurisdi. om. iudi. l. pe. §. fi.

d *Iudicium.* id est actionem, vel instantiam.

e *Aduersus eum.* scilicet hæredem.

f *Non liberari.* scilicet ipso iure per solutionem factam, scilicet ex tali iudicio: sed per exceptionem: vt subiicit hic in fi. ibi, qui sanè &c.

g *Repetere.* ab eo cui soluit. & sic no. quòd sententia tenet, licet nullum sit iudicium, id est, instantia ex defectu iuris: vt infra, fa. ercisi. cum putaré. sic & sequitur vsucapio ex eo cōtractu qui nullus est: vt. ĵ. pro empto. l. ij. §. si à pupillo. versi. si à furioso. secundum quosdam. Alij & iudicium & sententiam nullam dicunt: & ideo non repetit: quia solutum est debitum creditori. Tu dic, iudicium aliquod, id est instantia, cum sit actus trium personarum: sed actio nulla quæ nomine defuncti suscipitur: & sic accipe hic iudiciū pro actione. &. d. l. cum putarem. Item sententiā nullam, cum sit lata cōtra defunctum: vt hic, &. ĵ. quæ sen. sine ap. l. j. &. ĵ. de regu. iur. l. Neratius. secus si pro eo: quia tunc tenet: vt infra, de fideicom. li. l. cum quasi. in prin. Vel illud speciale in libertate.

h *Negotiorum tamen gestorum.* quando mandatum non intercessit: aliàs mandati: & sic non ob. infra, man. si præcedente. in prin. quæ est contra.

i *Qui.* scilicet hæres. Accursius.

k *Exceptione.* si soluit nomine absentis, est exceptio intentionis, id est facti, cum eum liberauit ipso iure. si nomine sententiæ, tunc iuris est exceptio, scilicet cum eum non liberauit ipso iure. & sic hic accipe.

l *Possit.* ab eo cui est solutum.

m *Conueniatur.* & ita per exceptionem.

SI prator.]CASVS. Tenebatur mihi Titius in. x. vocaui eū ad ius. omnibus peractis, ità quòd nō restat nisi sententię prolatio, absentauit se Titius: iudex citauit eum per interualla. x. dierum: & missso peremptorio, nec eo Titio veniente, iudex eum condemnauit. an is iudex qui debet sententiam exequi, possit cognoscere reo veniente: an iusta, an non iusta sententia sit? Dicitur quòd non: nisi in duob. casib. Primus est ego allego aliquid falsum propter quod merui sententiam. Secundo: si Titius laborabat morbo, vel aberat causa reipub. quibus casibus iudex executionis [illegible] cognoscit. Viuianus.

n *Peracto.* & sic etiā *super* eo facto contumace: vt *Marcellus* C. quomodo & quando iu. l. tres. aliàs nō re- *Paulus* net sententia: vt. C. c. *Iulianus* ti. l. ea quæ. Et dic, hic *Pla.* fuisse li. cōtest. aliàs sen- *Bul.* tentia non teneret, vel *Io.* valeret: vt. C. de temp. ap. l. fi. §. illud. & not. e. l. & post.

o *De iudicato.* scilicet an sit iudicatum mandando eam executioni. aliàs videretur litera sibi contraria si deberet cognoscere an ritè lata sit.

p *Cognoscere.* an sit iusta vel iniusta: vel iustè vel iniustè lata: habito respectu ad ius litigatoris. Accursius.

q *Huiusmodi edicta.* scilicet citatoria.

r *Decreta.* id est, sententiæ.

s *Prætorum.* quod esse non debet: vt hic, &. ĵ. ne quid in loco publico. l. fi. &. C. de bo. quæ lib. l. fin. §. penul.

t *Marcellus notat.* excipiendo casum vnum à supradictis. Acc.

u *Sciens.* idem si ignorans, secundum quosdam: vt. ĵ. de ædil. edic. l. j. §. causa. Tu dic, quòd si ignorans falsum allegauit, per restitutionem absens iuuetur ipso iure. Item accipe hic quando absens est ex voluntaria causa: aliàs semper auditur: vt supra, de in integ. rest. l. fi.

x *Allegauit.* scilicet actor.

y *Approbatum.* ab absente qui dicit: vt infra, de probat. l. patronus. &. l. quotiens. §. qui dolo. &. ĵ. de admi. tut. l. chirographis. &. ĵ. de noxa. si seruus depositus. Sed quomodo potest hoc probari? Respon. bene. potest enim esse obiecta prescriptio isti agenti, & iudex dicebat quòd absentem absolueret, nisi aliud videret: ideoque presens falsum probauit quòd fuerat debitum per interruptionem: & hoc probauit per eos qui interfuerunt iudicio.

z *Admittere.* immo videtur quòd non: vt infra, man. si fideiussor. §. in omnibus. quæ est contra. Sol. ibi soluit ex causa iudicati: hic non soluit. sed & si soluisset, hic haberet condictionem, scilicet sine causa: & ita hic intelligitur: licet non indebiti: vt ibi. Vel dic, quòd iste impetrauit restitutionem: vt supra, de in integ. restit. l. diuus. §. nec intra has. aliàs hic de falso etiam agitur ciuiliter & perpetuo ad interesse. item criminaliter intra. xx. an. vt. C. de fal. l. querela.

a *Paulus notat.* excipiēdo alium casum à primo casu huius legis.

b *Denegandam.* hoc ipso iure. & quod subiicit, non debere. sper exceptionē: quod nō placet: quia nec ipso iure, nec per exceptionē iuuatur: nisi prius petita restitutione. sic. ĵ. ex qui. cau. ma. nec non. §. exemplo. Dic ergo, quòd primo casu fuit absens probabili & necessaria causa; & tunc restituitur in totum: secundo proba-

bili

BIU Cujas

bili tantum:& tunc ad appellandum tantum. Vel dic, an fuit legitimè defensus, vt tunc ad appellandum restituatur: an nō, & tunc ad totam causam: vt distinguitur. ff. de in integ. restit. l. fi. & quod hic dicit, dic semper petita prius restitutione. Accursius.

Mutatione iudicij, non mutatur iudicium. Bartolus.

LXXVI. ALPHENVS libro sexto Digestorum.

PRoponebatur ex his iudicibus, qui in eandem rē dati[a] essent, nonnullos causa audita excusatos[b] esse: inque eorum locum alios esse sumptos: & quærebatur †, singulorū iudicum mutatio eandem rem[c], an aliud iudicium fecisset. Respondi: non modò[d] si vnus aut alter, sed & si omnes iudices mutati essent, tamen & rē eandem, & iudiciū idē, quod antea fuisset, permanere[e]: neque in hoc solum euenire, vt partibus cōmutatis, eadem † res esse existimaretur, sed & in multis cæteris rebus. Nam & legionē eādem haberi, ex qua multi decessissent, quorum in locum alij subiecti essent: & populū eundem hoc tempore putari, qui adhinc centū annis fuisset: cum ex illis nemo nūc viueret. itémque nauem, si adeo sæpe refecta esset, vt nulla tabula eadem permaneret, quæ nō noua fuisset, nihilominus eādem nauem esse existimari[f]. Quòd si quis putaret, partibus cōmutatis aliā rem fieri: fore, vt ex eius ratione nosipsi non iidem essemus, qui abhinc anno[g] fuissemus: propterea quòd, vt philosophi dicerent, ex quibus particulis[h] minimis consisteremus, hę cottidie ex nostro corpore decederent, aliæque extrinsecus in earum locum accederēt. Quapropter cuius rei species[i] eadē consisteret: rem quoque eandē esse existimari.

LXXVII. AFRICANVS libro tertio Quæstionum.

IN priuatis[k] negotiis pater filium, vel filius patrem iudicē habere potest[l]:

LXXVIII. PAVLVS libro sexto decimo ad Plautium.

QVippe[m] iudicare, munus publicum est.

Temerarius actor damno expensarum afficitur. Bartolus.

LXXIX. VLPIANVS libro quinto de Officio Proconsulis.

EVm quē † temerè[n] aduersarium suum in iudicium vocasse cōstitit, viatica, litísque sumptus aduersario suo reddere oportebit.

Maior iudex minoribus cōsulentibus de iure respondet, non de facto. Bartolus.

IVdicibus de iure dubitantibus, præsides respōdere solēt[o]. De facto[p] consulentibus, non debent præsides consilium impertire[q]: verū iubere eos, put religio suggerit, sententiā proferre. hęc enim res nonnunquā infamat, & materiam gratię vel ambitionis tribuit[r].

Falsa demonstratio, non vitiat iudicium. Bartolus.

LXXX. POMPONIVS libro secundo ad Sabinum.

SI in iudicis nomine [vel] pnomine[f] erratū est: Seruius

Eum quem temere.] CASVS. Duo erant Titij: vnus debitor meus erat, alius non. nuntius citauit Titium, non debitorem meum: & hoc fecit per errorē meum. venit & sumptus fecit. quæritur an tenear ei ad sumptus? Et respō. q̄ sic. [IVDICIBVS.] Si quid occurrat iudici delegato dubitabile: an possit consulere delegātem? Distingue: an dubitat de iure, an de facto. Primo casu potest peti ab eo. Secundo, non: quia redderet se suspectum, & efficeretur infamis: & talis consultatio posset tribuere materiā gratiæ & ambitionis. Viuia.

n *Eum quem temere.* id est, sciens se non habere ius. immo & si nō temere: dum tamen sit absolutus vocatus: cum victus victori &c. vt C. eo. properandum. §. sinautem. quæ est contra. Sol. ibi punitur in sumptibus litis tantum, qui fiūt in sportulis, & mercede aduocatorū: hic in plus, quia in viaticis, id est, in his quæ expēduntur in via: hoc propter temeritatē vocantis, nō tamen circa cibaria, secundum Al. vt argu. infra, ad exhib. sed & si hæreditas. §. j. Vel pone hic casum, quādo quis vocauit Titium ad causam: plures autem erāt Titij: & sic venit, & expensas fecit in itinere ille de quo iste non senserat. fecit enim iste temere quòd sic cōfusum fecit libellum[a]. Vel dic, q̄ ideo dicit, temere: quia si iustam causam habuit vocandi, licet sit nunc victus, tamen non debet in expensis condēnari: vt in authen. de iud. §. oportet. col. vj. & infra, de leg. ij. qui solidum. §. etiam. aliàs sic: vt hic, & in contrario: vt. C. de fruct. & lit. expen. l. non ignorat. & C. de excu. tuto. l. seueriter. Accursius.

† *Cōcor. q̄ not. in cap. significati. extra de libelli oblatio. in magna. glo.*

a Dic, ratio est, quia debuit aperti citare & cōcipere libellum suum: pro quo facit. quia citatio debet esse certa respectu personæ quæ citatur. Bolo.

a *Dati.* id est delegati. sed ordinarij nō dātur ad aliquam causam specialem.

b *Excusatos.* propter aliquam causam: vt supra, eo. si longius. vel quia sunt trans mare, vel cum principe: vt supra, de mino. l. verum. §. ex facto.

c *Eandem rē.* s. remanere permitteret. Azo.

d *Non modo.* id est non tantummodo est idem iudicium. Accur.

e *Permanere.* immo videtur mutari: vt. C. e. properandum. §. sinautem. quæ est contra. Sol. mutatur quidem: quia transit in alium iudicem causa. sed tamen idem est iudicium: sicut & cum transeo de loco ad locum, mutari dicor: idem tamen homo sum.

f *Existimari.* quando scilicet particulariter hoc factum fuit: nō si totum simul: vt infra, qui. mo. vsufru. amitt. l. quid tamen. §. in nauis. nisi fieret eo animo vt ex eisdem tabulis recomponeretur: quia tunc eadem fingeretur: vt infra, de verb. obli. inter stipu. §. & nauis. & infra, de solut. qui res. §. aream. sic grex mutatus particulariter, idem est: vt infra, de leg. j. si grege. sic ædificium: vt infra, de ser. vrba. prædi. l. seruitutes. §. si sublatum. & infra, de lega. j. si ita legatum. §. fi. sic quælibet vniuersitas: vt supra, quod cuiusque vniuer. l. sicut. §. pe. Accursius.

g *Anno.* scilicet retro computato. Accursius.

h *Particulis.* quæ dicuntur atomi.

i *Rei species.* id est forma: vt infra, ad exhi. Iulianus. §. si quis rem. versic. sed si quis. & infra, de excep. rei iudi. & an eadem. §. idem corpus.

k *IN priuatis.* id est pecuniariis & ciuilibus: secus in criminalibus: vt hic, & infra, de iniur. l. lex Cor. in princi. Accursius.

l *Potest.* immo videtur quòd non: vt supra, de iurisdictioni. quæ est contra. Solu. vt ibi. Accursius.

m *QVippe.* bona ratio: vt infra, ad Trebel. nam quod. & supra, de his qui sunt sui, vel alie. iur. l. filiusfami. & ff. de capi. de. l. amissione. §. fi. & l. seq.

Si in iudicis.] CASVS. Ego & tu petimus nobis iudicem delegari. cū volebamus petere Bernardum: petiuimus Albertum: & ita errauimus in nomine. quis eorum erit iudex? dicitur quòd ille in quem consensimus: quia si esset, scilicet Bernardus in quem consensimus: ille erit iudex. idem erit si fuerit erratum in prænomine vel cognomine. Quæ autem sit differentia inter hæc nomina: dicitur insti. de leg. §. si quis in nomine.

f *Prænomine.* idem si in agnomine, vel cognomine: vt instit. de

leg.§.si quis in nomine.& facit infra, de rei vin.l.idem Pomponius scribit.si frumentum.§.fi.

Qvi neque iurisdictioni.] CASVS. Qui iurisdictionem non habet ordinariam,vel delegatam, vel ex lege:an possit esse iudex? Dicitur quòd non. Viuianus.

respondit,si ex conuentione litigatorum is iudex aditus* esset:eum esse iudicem,de quo litigatores sensissent.

Priuatorum consensus,non facit iudicem eum qui nulli præest iurisdictioni.hoc dicit.

LXXXI. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

QVi neque iurisdictioni[a] præest, neque à principe potestate aliqua[b] præditus est,neq; ab eo,qui ius dãdorũ iudicũ habet, datus est[c], nec ex compromisso sumptus, vel ex aliqua lege cõfirmatus[d] est,iudex esse non potuit[e].

Aliquando ex necessitate iudex cõmittit nuntio vt causam dirimat. Bartolus.

LXXXII. IDEM libro primo de Officio consulis.

NOnnunquam † solent magistratus populi Romani viatorem[f] nominatim vice arbitri[g] dare. quod rarò, & non nisi re vrgente[h] faciendum est.

DE INOFFICIOSO testamento.†

TITVLVS II.

Inter ascendẽtes & descẽdentes,& inter fratres locus est querelæ:non inter alios. B.

I. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

SCiendũ est,frequẽtes[i] esse inofficiosi querelas: omnibus enim tam parentibus[k], quàm liberis, de inofficioso licet disputare. Cognati enim ,pprij[l],qui sunt vltra fratrẽ,melius facerẽt, si se sumptibus inanibus nõ vexarent,cum obtinere[m] spem nõ habeant.*

Querela proponitur captato colore dementiæ: in qua proponens debet probare se indigne esse ab hærede submotum. hoc dicit vsque ad.l.posthumus.

II. MARCIANVS libro quarto Institutionum.

HOc colore[n] *inofficioso testamento* agitur,quasi non sanę mentis fuerunt,qui testamẽtum ordinauerunt.& hoc dicitur,non quasi verè furiosus vel demens testatus sit, sed rectè[o] quidem fecerit testamẽtum,sed nõ ex officio pietatis[p]. nam si verè furiosus esset,vel demens: nullum esset testamentum[q].

Hanc legẽ & leges sequentes summaui cum.l.præcedenti. Bartolus.

III. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

INofficiosum testamentũ dicere hoc est, allegare quare exhæredari, vel præteriri, non debuerit. quod plerumque accidit, cum falsò parentes instimulati, liberos suos vel exhæredant,vel prætereunt[r].

IIII. GAIVS libro singulari ad legem Gliciam.

NOn est enim cõsentiẽdum parentibus,† qui iniuriam aduersus liberos suos testamẽto inducũt[s].quod plerũque faciunt,malignè circa sanguinem suum inferentes iudicium, nouercalibus delinimentis[t],instigationibúsve corrupti.

V. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

NAm[u] & his,qui nõ ex masculis descẽdũt[x], facultas est agẽdi: cũ & de matris testa-

a *Qui neq; iurisdictioni.*s.ordinariæ cum administratione.

b *Aliqua.* sine administratione.

c *Datus est.*de quibus habes, supra, eod.cum prætor.§.j.

d *Lege confirmatus.* id est cõsuetudine: vt.C. de eman. lib.l.j. & fin. Vel dic,quòd erat aliàs iudex: sed non noster: sed nos prorogauimus eius iurisdictionem:vt supra,eo.l.j.Vel dic,lege.iscripta: vt.ff.de iurisdi.om.iudi.& quia.

e *Non potuit.* vt.C.de iurisdic.om. iudi.l.priuatorum.

Nonnũquam.]CASVS. Vocaui te ad ius pro aliqua parua re: puta pro cane, vel simili. iudex delegauit quẽdã nuntium in causa ista. an talis cognoscere posit? Et respon. quòd sic:quia talis causa paruam cognitionẽ requirit.Viuianus.

f *Viatorem.* i.nuntiũ: qui executor dicitur:vt insti. de ac.§.tripli.aliter accipit.ff.nau. caup. l.licet. §. in factũ. licet de hoc viatore quidã hic intelligant. Azo.

g *Arbitri.* id est, delegati iudicis.

h *Re vrgẽte.* in rebus modicis:& cũ aliis impediuntur.

DE INOFFICIOSO testamento.

Quia in iudiciis exercentur actiones, ideo de his videamus, & primo de vniuersalibus,& realibus, quas quia præcedit querela:ideo de inofficioso testamento ponit.

Sciendum.]CASVS. Paterfa.filiũ exhæredauit: extraneũ instituit.filio datur querela,quę nõ solũ cõpetit descendenti exhæredato,sed etiã ascẽdenti.in trãsuersalibus an detur? Et respon.q; sic.ff.fratri de fratris testamento: aliis qui sunt vltra fratrẽ,agere nõ expedit:quia in hoc nihil obtinere possunt.

i *Frequentes.*hoc est mẽdacium. Vel dic quòd loquitur secũdum sua tempora. Accursius.

k *Parentibus.*ita demũ datur his omnibus querela,si ab intestato succedere potuissent,vt quia nemo præcedat: vt ar.inst.de ca.de.§. fi.itẽ parentibus ita demũ datur,si sint exhæredati à filiis emancipatis.si vero ab eis prętereãtur,habet locũ contra tab.quod dic vt diximus.j.e.pater filiũ.in fi.&.l.fi proponas.j.respon. vbi vero filius est in potestate qui præterit vel exhęredat,cessat querela & bo.pos.contra tab.quia ipso iure nullũ est testamentũ: vt inst.qui test.fa.pos.in prin. & ideo pater omnia occupat iure peculij:vt.j. de cast.pe.l.ij.nisi filius in castrensi vel quasi peculio faciat testamẽtum.tunc enim tenet:sed euitat querelã,& cõtra tab. vt.C.e.l. fi.& ar.j.fi à paren.quis fue.ma.l.j.§.est & alius. Si vero filius nec sit in potestate patris,nec sit emãcipatus, vt quia in aui potestate est:qua ratione patri habenti in potestate denegari diximus querelam,eadem & auo & eius filio denegabitur. Si autem nepos ab auo emancipatur, solus auus admittitur : vt.j.fi à paren. quis fue. ma.l.j.§.nepos.Si vero parentes maternæ lineæ prętereantur,vel exhæredentur ab aliquo, idem dico quod est si ipsi prætereant, vel exhæredent:vt insti.de exhære.li.§.fin.

l *Proprii.*i.sui qui sunt vltra fratrem.s.consanguineum, qui admittitur ad querelam:vt.C.de inoff.testa.fratres.&.j.eo. posthumus.Alij dicunt,vltra fratrem proprie dici cognatos:fratrem vero improprie.Azo.

m *Obtinere.* i.cum laborando quod optant non valeãt obtinere.& sic præfertur ex voluntate testantis vlterior primo. Sed contra,infra, pro socio. l. si fratres.§.idẽ.respõ. societatẽ.in gl.proferre.Sed ibi ab intestato dicit.

Hoc colore.]CASVS. Si filius exhæredatus velit agere querela, non debet dicere patrẽ fuisse furiosum cum testaretur:sed debet dicere, nõ fuisse functũ officio pietatis alioquin si fuisset furiosus, nullũ esset eius testamẽtũ: vt inst.quibus nõ est permissum facere testamentum.Viu.

n *Hoc colore.*i.hac honestate verborũ. similis colore proponitur Publiciana:vt insti.de ac. §.aliæ.

o *Rectè.* proprie dixisset, rite. nam rectè, causam:ritè ius, vel iuris solennitatem denotat: vt infra,de bo.pos. contra tabu.l. non putauit.§.non quæuis.

p *Pietatis.* i. officio quod est pietas. Quod sic dicit inter patrẽ & filiũ:vt hic,&.j.de obs. l. pe. Inter patronũ & libertum dicitur obs. quiũ:vt.C.de neg.gest. officio. vbi est gl. hic similis.inter hominẽ & hominem, beneficium. vt.j. de ser. expor. seruus. inter deum & hominem,religio dicitur.

q *Testamentum.*vt insti.tu. qui. non est permiss.fa.test.§.item furiosi.hic autem est:vt infra,e.Papinianus.§.fi.

Inofficiosum.]CASVS. Cũ filius vult agere querela,dicere debet se nõ iustè exhæredatũ:& per instigationẽ inimicorũ eius, hoc in primo. Vnde non est cõsentiendũ parenti exhæredare filium: quia multotiens ad hoc instigantur parẽtes instigationibus inimicorũ filiorum,& per instigationẽ nouercarum filiorũ. Cum ergo parentibus masculis nõ sit consentiendũ, nec etiã fœminis cum multotiens agi consueuit de inoff.test.matris,& agentes obtinere soleant. [*HVIVS AVTEM.*] Qui proponit querelã, dicere debet se fuisse immerentem & inique prætiritũ,vel exhęredatũ: quæ prætiritio vel exhæredatio corã iudicibus allegatur. & hoc colore potest proponi quasi nõ fuerit sanæ mẽtis is à quo facta est prætiritio,vel exhæredatio.h.d.vsque ad.l. posthumus.

r *Prætereunt.* alios instituendo . & dic prætereunt, qui ex parte matris sunt:vt insti.de exhære.lib.§.fi.

s *Non est enim consentiendum.Inducunt.* sic infrà,ad Sylla.si quis in graui.§.j.

t *Delinimentis.*id est blanditiis.vel,id est deceptionibus,vel dissimulationibus.R.& H.vnde versus.Si linio lino:deplanat,mitigat,vngit:Leno leo lena lea siue leęna notentur. Quandoque tamen huiusmodi blanditiæ conceduntur: vt.C.si quis aliquem testa.pro.l.finali.

u *Nam.*Bene dicit,contra sanguinem: nam &c.

x *Descendunt.*vt nepotis ex filia.

Flo.addictus — *Facit ad hanc.l.tex. in.c.pastoralis. in gl. super verb. exonerare. in prin.extra de offic. deleg.* — *In hũc tractatum vide insignia exempla apud Valeriũ Maxi. lib.7.ca.7. de testamẽtis quæ rescissa sunt.* — *Flo.habebant* — *Istud dictum gl. reprobatur ꝑ Bald. hic: quia lex nõ potest redarguere de mẽdacio.* — *Hæc est vera: secũdum Bal.*

BIU Cujas

mento agant, & obtinere adsiduè soleant.

In hoc.§.ponit formã libelli in querela inofficiosi. Nã primo dicit, quid debet narrare. Secundo ponit medium per quod concluditur, conclusionem vero omittit. Bart.

¶ Huius autem verbi, *de inofficioso*, vis illa (vt dixi) est, docere immerentem se, & ideo & indignè prę teritum [a], vel etiam exhæredatione summotũ. réque illo colore defenditur apud iudicem, vt videatur ille quasi nõ sanæ mentis fuisse, cum testamentum iniquè ordinaret.

Posthumus præteritus, vel exhæredatus, potest agere querela eo casu quo posset iam natus succedere vt suus vel legitimus. Bart.

VI. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

POsthum[b] inofficiosum testamentũ potest dicere eorum, quibus suus hæres [c] vel legitimus potuisset fieri, si in vtero fuerit mortis eorum tempore. Sed & cognatorum [d]: quia & horum ab intestato potuit bonorum possessionem accipere. Quid ergo? eis [e] imputatur [f] cur intestati non decesserint? * Sed hoc nemo apud iudicem potest impetrare [g]. non enim interdicitur testamẽti factione. [h] Hoc planè eis * imputari potest, cur eum hæredem non scripserint. * Potuit enim scriptus hęres [i] in possessionem mitti ex clausula, *de ventre in possessionem mittendo*. Item natus, *secundum tabulas* [k] haberet [bonorum possessionem]. Simili modo & eum, qui post testamentũ matris factũ exsecto ventre extractus est, posse queri [l] dico.

Rescisio facta per iudicem ad petitionẽ vnius (etiam & si eius aliàs non interfit) prodest omnibus. Bartolus.

¶ Si quis † ex his personis, quæ ad successionem [m] ab intestato non admittuntur, de inofficioso egerit: (nemo enim eum repellit) & casu obtinuerit, nõ ei proficit [n] victoria: sed iis, qui libellum hæredi scripto: vel cõtestando litem, vt faciat eũ citari: tunc in hęredẽ transmittat. & hæc in prima. Sed in secunda dicit, qualiter præparatio fit, vt sic fiat transmissio ad hæredes. s. libelli oblatio, cõminatio, & denũtiatio: nec refert si sic fiat præparatio, fuerit filius in potestate an non: quo minus fiat transmissio in hęredẽ. & hoc dicit cũ. l. seq. & sic hic distinguit: aut præparauit: aut nõ. Primo casu transmittit. Secundo non.

a *Præteritum*. præterire, est neque instituere, neque exhæredare. Vnde & si fiat eius mentio, nisi prædicto modo, dici potest præteritio: vt insti. de hæ. quę ab intest. defe. §. eadem. Item not. quòd in tribus hic tit. per. C. corrigitur. primo, quia olim probabant filium se fuisse immerentes, scilicet exhæredationem vel præteritionem: vt hic. hodie hæres institutus probabit: vt. C. eod. l. liberi. &. l. omnimodo. Item quia olim agebatur si quartam non habebat: vt. j. eo. Papinianus. §. quoniam autem. &. C. eod. cũ quæritur. hodie etiã si minus, nõ agitur querela: sed agitur ad supplementum: vt. C. eo. l. omnimodo. Item olim non trãsmittebatur nisi præparata: vt infra, e. l. proxi. in fi. &. l. se. hodie sic ad suum hęredẽ: vt. C. eo. scimus. in fin. per authẽ. vero in aliis tribus. Primo quia cum olim esset quarta, vt. C. eo. l. cum quæritur. hodie est triens vel semis secũdum numerum liberorum: vt in auth. de trien. & semis. §. j. col. iij. Item quia hoc iure quoque relicti titulo ꝺicit: vt insti. eo. §. igitur quartã hodie iure institutionis: vt in authen. vt cum de ap. co. §. aliud. col. viij. Itẽ tertium: quia hodie oportet causam ingratitudinis nominatim inseri testamento, licet olim non sic: vt in auth. vt cum de app. co. col. viij. in prędicto. §. aliud. Item olim legata & libertates non valebant acto de inoffi. testa. vt. j. eo. Papinianus. in fi. hodie contra: vt. C. de li. præter. vel exhę. auth. ex causa. Sed an hodie locũ habet querela? Respon. M. non. nisi inter fratres turpibus personis scriptis hęredibus: vt. C. e. fratres. nam si superior inferiorem, vel econtra exhæredat. aut nõ inserit causam: & tũc ipso iure non valent, per prædictũ. §. aliud. aut inserit, & probatur: & tunc cessat querela: vt in c. §. & seq. aut inserit, & non probatur: & tunc ipso iure, secundũ M. est irritum: vt in d. auth. vt cum de app. c. §. siue igitur omnes. col. viij. sed Io. licet alia concedat: hoc vltimum non. nam non ipso iure, sed per querelam debet venire, & rumpit: vt infra, eo. Papinianus. §. fi.

Posthumus.] CASVS. Pater vel auus exhęredauit posthumum, extraneum instituit: an posthumus possit agere de inofficioso, qui suus hæres fuisset si eius mortis tempore natus fuisset? Et dicit quòd sic. sed quid si frater fratrem exhæredat: nunquid & is aget? Et respon. quòd sic: quia extiturus erat ei legitimus hæres ab intestato si nullus eum præcederet. [QVID ERGO.] Si filius filij emancipati, post emanci. cõceptus, exhæredetur ab auo: nunquid aget de inoffi? Et respon. quòd sic: quia si fuisset natus tempore mortis aui, potuisset petere bo. pos. contra tabu. sed cum talis non poterat instituì: quia adire non poterat de iure ciuili: cum non esset agnatus propter eman. potest imputari testatori quare non decesit intestatus. sed si quis allegaret, nemini hoc deberet prodesse, cum non debeat alicui qui aliàs facere testamentum nõ prohibetur, interdici factio testamenti. nam si fuisset natus, potuit succedere de iure prætorio per bo. pos. contra tabu. & sic de iure adire potuisset, si fuisset institutus. sed quid si mater prægnans posthumum exhæredet: extraneum instituat: & posthumus secetur de ventre matris: nunquid de inoffi. tes. matris aget? Et respõ. quòd sic. [SI QVIS.] Si filius viuo patre & filio superstite filium exhæredet, & extraneum instituat: si pater velit agere qui ab intest. ad successionem sibi admitti non poterat, & forte obtinuerit: nunquid succedet filio suo? Respon. quòd non: immo filius ipsius defuncti habebit hęreditatem: non pater. [SI QVIS.] An exhæredatus filius possit ad posteros suos querelam transmittere? Dicit Papi. quòd si inuenitur scriptum quòd filius petiit quoddam signum à iudice, puta anulum hæreditarium: quod signum dicitur bo. pos. tunc transmittitur. si vero non agnouit huiusmodi bo. pos. antequam decederet: sed eam præparauit porrigendo

b *Posthumus*. exhæredatus. * *Flo. decesserant?*

c *Suus hæres*. de suo pone exẽplum in filio & aliis inferioribus: vt insti. de hæ. qua. & dif. §. sui. & insti. de pa. po. §. ius autem. De legitimo pone in fratre consanguineo, qui est legitimus: vt instit. de le. ag. suc. §. j. versi. itaque. qui quãdoque agit querela: vt. C. eo fratres. Itẽ pone in filio qui succedit matri, qui est legitimus: vt. j. vnde legitimi. l. ij. §. fi. &. l. iij. De cognatis pone exemplum in nepotibus aui materni. nam ipsi sunt cognati auo, & non agnati: & possunt queri de inoffic. test. vt insti. de exhę. li. §. fina. & tũc ab intestato haberent vnde cognati: & idẽ in sequẽti positione vt habeat locum vnde cognati: vt insti. de suc. cogna. Item melius adhuc pone in filio filij emancipati concepto post emancipationem patris: qui nõ potest dici legitimus: quia per emancipationem patris iura agnationis non habet: vt instit. de suc. ag. j. respon. vnde & habet bo. pos. contra tabu. non autem dicit nullum: vt infra, de bo. pos. contra tabu. l. si emancipatus. j. respon. & ob hoc non sine mysterio quæritur: Quid ergo in posthumo emancipati? videbatur imputandum testatori quare non decesit intestatus hic auus. nam & si eum vellet instituere, non poterat, quia adire non poterat: quod est de iure ciuili, cum nõ esset agnatus. Item quia alienus erat posthumus, qui institui non poterat: vt institu. de bo. pos. circa prin. hodie secus: vt instit. de leg. §. posthumo. &. j. de lib. & posthu. l. Gallus. §. ille. Item si instituit alium, rumpitur test. vel per contra tabu. vel per querelam: vt hic dicitur, &. j. de bo. pos. cõtra tabu. si emancipatus. Et ad hoc respon. & si nõ potuit adire, potuit tamẽ habere bono. pos. secundum tabu. vt institu. de bo. pos. j. respon. Item potuit venter mitti in possessionem: vt subiicit.

† *Bal. in. l. 2. ff. de reg. in. dicit hũc tex. fore sing. de quo text. vide ample, hic in nouis interp. Bolo.*

* *Flo. serius.*

* *ei, Flo.*

d *Sed & cognatorum*. s. posthumus potest dicere inofficiosum testamentum, quia & horum &c. Et not. quòd non est hæc ratio generalis. nam cognati qui erant in sexto gradu, poterũt petere bo. poss. vt. j. vnde cog. l. j. §. hæc autem. &. §. si quis. &. §. siqua. & tamen non agunt de inofficioso: vt. ſ. e. l. j. ergo legetur ita. bene dico quòd agit de inofficioso posthumus ex filio emancipato: quia si iam esset natus, posset petere bo. pos. Io. Vel dic, potest agere querela quasi natus: quia bon. pos. petere potest quasi natus.

e *Eis*. scilicet parentibus.

f *Imputatur*. allegando dicit.

g *Impetrare*. id est allegare vt prosit. Azo.

h *Factione*. regulariter. nã causa cognita denegatur: vt. j. de testa. is cui. §. si quis.

i *Scriptus hæres*. scilicet posthumus, de quo loquitur.

k *Secundum tabulas*. & sic iure prætorio succedit qui iure ciuili non potest: vt. j. de lib. & posthu. Gallus. §. ille. quæ est cõtra: sicut & quando testamentũ capitis deminutione irritatur: vt insti. quimo. testa. infir. §. non tamen. Accursius.

l *Posse queri*. de inofficioso testamento, licet propriè non sit posthumus: & hoc quando extraneum instituit: secus si filios instituisset: vt. C. e. si mater.

m *Successionem*. id est ius succedendi.

n *Proficit*. Et sic no. quòd res inter alios acta, aliis prodest, non principaliter, sed per quandam consequentiam. sic. j. de bon. auct.

iu.pos.cum vnus. in fi.j.respon. Item not.hic, quòd querela non est actio: quia actio prodesset victori.quod nó facit:vt hic. Item quia perpetuo daretur: vt Cod.de consti.pecu.l.ij.in fi.j.§.quod hic non fit:vt Cod.eod.l.si quis filium.§.pen.Item daretur hæredi:quod in ea non est,nisi cum fuerit præparata : vt infra, proxi. §. & insti. de perpe. & temp. act.§.nó omnes. Item non petitur quid dari,sed ecótra.nec accusatio : quia aliquãdo daretur hæredi : quod non esset si esset accusatio: vt Co.si reus vel accu. mor. fue. l. fina. Item nó agitur vt quis puniatur. dicitur ergo quoddam ius medium tenens inter vtrunque, rescindés in totum testamẽtum,vel pro parte : vt infra, eod.circa. & dicitur querela. Ité est hic argu. quòd qui agit de inofficioso testamento, non proponit petitionem hæreditatis : vt plene dices infra, eod.l.qui de inofficioso.

Querela inofficiosi quid sit.

a *Bonorum possessionem.* sed cur datur querela, quæ datur in defectum, cũ habeat bo. poss. vt institu. eod.§. cum autem? Respõ. hic loquitur de quadã quę nó tribuit ius, sed gratia litis agnoscendæ vel ordinandæ datur : & quasi signum est:vt dices.j.eod.Papinianus.ij.respon.

b *Petita bonorum possessio.* Carboniana. sic infra, de Car.edi.sed impubes.§.interdum.quod non placet : & ibi nullum dicere volebat,non inofficiosum:sed hic dic gratia litis agnoscendæ.

c *Inofficiosi.* cum non sit opus bo. poss. quæ non cognoscitur à iure ciuili.

d *Ad hæredem.* etiam extraneum.ad suum enim etiam non præparata transmittitur hodie:vt Cod.eo.si quis filium.in fin.sic nec bono. poss.transmittitur nisi præparata : vt infra, de bono. poss. l.iij.§.adquirere.nisi in casu:vt infra,de contra tabu.sed & si decesserit, scilicet quia non præparauerat : quia institutus in incerto positus non petiit : vt infra, de Carbonia. edi.l.scriptus. & facit ad hanc præparationem Cod. eod. si pater tuus. & Cod. de præscript. triginta ann.l.sicut.§.quid ergo. ibi, nisi allegato &c. &.l.cum notissimi.

e *Quemadmodum. Eum.* scilicet exhæredatum.

f *Possessio.* gratia agnoscendæ litis.

g *Necessaria.* potest tamen eam habere licet pro incognitis tantum inducta.

h *Hæreditatis.* id est verba quibus adire hæreditatem quis conuincitur:sed nó propriè dicitur adire:est tamen necesse vt se immiscear : vt Cod. si vt ab hære. se ab. l. j. Vel dic, aditio, id est probatio aditionis : quia præsumitur hæres nisi contra probetur, secundum quosdam. Sed an eoipsò quòd agit querela, videtur se immiscuisse vt iam abstinere non possit? Respon. distingue, an hoc animo vt esset hæres : & tunc sic. an vt sibi faceret viam : & tunc non:vt infra,de adquirend.hæred.l ei.&.l.Antistius.

i *Quid ergo.* redit ad primum casum quando filius erat emancipatus.

k *Supra.* in hac &.ś.l.proxi.

habent ab intestato successionem. nam intestatum patrem familiàs facit.

Querela non transmittitur nisi fuerit præparata: quæ præparatio intelligitur multis modis in seq. l.expressis. h.d. cum.l seq. Bartolus.

¶ Si quis instituta accusatione inofficiosi, decesserit:an ad hæredem suum querelam transferat? Papinianus respõdit (quod & quibusdam rescriptis significatur) si post adgnitam bonorũ possessionẽ [a] decesserit, esse successionem accusationis. Et si non sit petita bonorum possessio, [b] iam tamen cœpta controuersia, vel præparata : vel si,cũ venit ad mouendam inofficiosi [c] querelam, decesit : puto ad hæredem [d] transire.

VII. PAVLVS libro singulari de Septemuiralibus Iudiciis.

QVemadmodũ præparasse litem quis videatur, &

B

C

D

possit transmittere actionem, videamus : & ponamus, in potestate fuisse eum [e] : vt neque bonorum possessio [f] ei necessaria, [g] & aditio hæreditatis [h] superuacua sit. is si comminatus tantum accusationem fuerit, vel vsque ad denuntiationem, vel libelli dationem processerit, * ad hæredem suum accusationem transmittet. ídque diuus Pius de libelli datione, & denuntiatione rescripsit. Quid ergo [i] si in potestate non fuerit: an ad hæredem [suum] actionem transmittat? Et rectè videtur litem præparasse, si ea fecerit quorum supra [k] mẽtionem habuimus.

Pater nomine filii, eo inuito, querelam instituere non potest. Bartolus.

VIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

PApinianus libro quinto q̃stionum rectè scribit, inof-

tum veterani possit per querelam impugnari, quæritur. Et dicitur quòd sic, quamuis in rebus castrensibus tantum testamentum fecit. [*SI QVIS.*] Miles dum militabat fecit testamentum:postea honestè missus intra annum à tempore reuersionis (post quod per annum militari gaudet priuilegio) decessit : vnde testamentũ suũ per querelã inoffi. impugnari nó poterit. [*SED NEC.*] dic vt in gl. [*SI QVIS.*] secundum iura ista ad hoc quòd filius excludatur ista querela,oportet quòd habeat quartam partem quam habiturus erat ab intestato. vnde si pater aliqua dedit filio causa mortis quæ faciant quarã repellitur filius à querela. [*SI QVIS.*] Pater filium impuberem ex debita portione instituit, & ei substituit. nunquid agit querela iste filius? Et dicitur q̃ non. [*QVONIAM AVTEM.*] Aliquis habens duos filios, eos exhæredauit: vnus agit querela : alius non. an autem ille qui egit,petere debeat totam, aut partem tantum, quæritur. Et respõ. quòd partem tantum. Sed pone, quòd quis habeat duos filios:& ambo decesserunt. vnus habuit vnum filiũ:& alius duos vel tres : si omnes fuerunt instituti : tantum habebit nepos ex vno filio, quantum alij nati ex alio filio. Si vero erant præteriti vel exhæredati: ad hoc vt excludatur querela, sufficit quòd quis habeat quartam illius portionis quam habiturus erat ab intestato. vnde ille qui solus erat si habeat vnam & dimidiã, similiter repelletur. [*QVARTA.*] Ad hoc vt excludatur querela antequam quarta detur : oportet quòd æs alienum deducatur ab hærede, item similiter funeris impensa.& de hoc nulla dubitatio est. Sed pone quòd pater decessit,& filium instituit. c. erant in bonis : octoginta &.x. in seruis: alia.x.in prædiis.seruis reliquit libertatem:ab initio noluit deducere quartam:vnde serui facti sunt liberi. dicitur hic, quòd filius habebit de residuo quartam : nec serui computantur in quarta: nec minuitur libertas per quartam. Sed pone;tantum serui sunt in patrimonio:& instituat hęredem filium,relinquendo seruis libertatem : hoc casu aliquid filius non habet:si est emancipatus filius,repudiabit hæredi.& transmittet eam ad substitutum,& proponet querelam contra substitutum: & hoc cõtra regulam quòd ex quo repudiauit,audiatur:nisi forte per restitutionem.Sed quid si nemo est ei substitutus? tunc si succedet ab intestato,non præstabit legata : quod iterum contra regulam est. [*SI CONDITIONI.*] Pater filium exhæredauit, & extraneum instituit si daret. x. illi filio exhæredato: & ille filius recepit. an videatur filius iste querelæ renuntiasse? Et dicitur quòd sic : vnde repellitur à querela. Idem si seruo suo testator libertatem reliquit, vel Titio fundum legauit si filio daret. x. nam si seruus vel legatarius.x.dat filio exhæredato, & filius recipiat:videtur filius ille renuntiare querelæ : licet facilius impediatur non nata querela, quàm nata extinguatur. [*VNDE.*] Pater filium instituit ex semisse, & sic in plus quàm debetur : & rogauit eum vt alij restitueret hæred. post. x. an. nunquid filius potest conqueri? Et respon.quòd non : quia ex fructibus medij temporis potest habere debitam quartam vel partem. [*SI QVIS.*] Quidam testamento suo filium exhæredauit:postea se dedit ad arrogandum, vel fecit aliud testamentum : & sic filius habet tres vias querelandi testamentum : dicendi, scilicet irritum, vel ruptum, vel inofficiosum. an igitur possit omnibus istis querelis vti? Et respon. quòd debet eligere vnam istarum trium tantum : & illa sola vti. [*SI FILIVS.*] Exhæredatus filius si hæreditatem possideat, & extraneus institutus agat : potest filius exhæredatus excipere opponendo querelam inoffi. testa. [*MEMINISSE.*] Egi contra testamentum patris mei inoffi. & succubui : si velim postea petere legatum,an possim, quæritur. Et respon.quòd non : imo perdo legatum:

BIU Cujas

do legatum: hoc est verum, nisi in tribus casibus in quibus filius non perdit legatum: licet querelam agendo succubuit. primo si filius destitit,& non perseuerauit in propria lite,non perdit legatum. Item si absente filio extraneus institutus fuit absolutus: non filius non perdit legatum. Item si idem fuit rogatus alij restituere.nam & hoc casu legatum non perdit. ex his apparet solumodo talis casus.sed pone: Pater meus me instituit: & me rogauit vt hæred.totam alij restituerem.omisi hæred.& sic deuenit ad substitutum mihi,& sic substitutus habuit. egi contra substitutum querela inoffic. & succubui. perdo quod habere debeam iure Falcidiæ. aliam autem partē hæred, habeo ego filius, vt alij restituam. [SI QVIS.] Auus maternus nepoté ex filia sua arrogauit.ex cōstit.diui Pij debet iste filius arrogatus quartam habere.Vnde iste auus maternus fecit testamentum: & hunc nepotem arrogatum exhæredauit. iste nepos habebit quartā: licet egit querela,& succubuit,quod facere non debuit:quia repellendus fuit, quia habuit quartam ex cōstitu.diui Pij: sed non ideo quartam amittit. [SI EX CAVSA.]

ficiosi querelam [a] patrem filij sui nomine instituere non posse,inuito eo.ipsius [b] enim iniuria est.

Querela etiam quæ est præparata, non transit ad patrē qui bona occupat iure peculii,non iure hæreditario. Bartolus.

¶ Sequenti loco scribit: si filius post adgnitam litis ordinādæ [c] gratia bonorū [d] possessionē [e] † decesserit, finitam [f] esse inofficiosi querelā: quæ non patris, sed nomine dabatur filij.

Desistens semel ab hac accusatione,postea non auditur. Bartolus.

¶ Si quis post rē inofficiosi ordinatam, litem dereliquerit [g], postea non audietur.

Dignitas instituti hanc querelam non impedit. Bartolus.

¶ Si imperator sit hæres institutus, [h] posse inofficiosum dici testamentum, sæpissime [i] rescriptum est.

Testamentum veterani subiacet querelæ, nisi intra annum missionis decesserit. Bartolus.

¶ Papinianus libro secundo responsorum ait, contra [k] veterani patrisfamiliàs testamētū esse inofficiosi querelam,etsi ea sola bona habuit, quæ in castris quæsierat. Si quis in militia fecerit testamētum, & intra annū post militiā decesserit: dubito, an quia ad hoc vsque temporis iure militari testamentum eius valet, [l] querela inofficiosi cessset. Et potest dici: querelam inofficiosi cessare [m].

Tabulæ pupillares non subiacent querelæ per se, sed rupto testamento paterno in totum, & ipsæ tabulæ pupillares rumpūtur: secus si pro parte. Bartolus.

¶ Sed nec impuberis [n] filij mater inofficiosum testamentum dicit: quia pater ei hoc fecit. [o] & ita Papinianus respōdit. nec patris frater, [p] quia filij testamētum est. ergo nec frater impuberis, [q] si patris non dixit. [r] Sed si in patris [s] obtentum [t] est: nec hoc valebit,nisi si pro parte patris rescissum est. [u] tunc enim pupillare valet.

Si quarta causa mortis donetur, querela excluditur.h.d. Illud hodie corrigitur:

Pater meus me exhæredauit,& extraneū instituit:suo testamento legata reliquit:libertates seruis suis dedit. egi contra illum extraneum institutum,& obtinui.quid erit de his quæ sunt in testamento relicta? Et dicit q̄ legata nō valent,nec libertas.hæc vera sunt si extraneus hæres nō soluit.sed si extraneus hæres soluit,repetere potest: & ego filius repetam si ille soluit de bursa hæreditaria.sed si ipse soluit de suo, ipse hæres repetat. Hæc vera sunt si ego filius egi intra quinquennium.Sed pone quòd egi post quinquennium:quia fuit restitutus,& obtinuit.dicitur quòd valent libertates direct. & fideicommiss. veruntamen quilibet seruus dabit mihi.xx.aureos.sed si egi intra quinquennium vt dixi,directæ non valent,sed fideicommiss.debent præstari: & quilibet seruorum manumittendorum dabit.xx.aureos.h.d.cum.l.seq.

a *Querelam.*circa testamentum matris.

b *Ipsius.*scilicet filij tantum.sed mala ratio videtur.nā in actione iniuriarum præfertur pater: vt infra, de iniur.l.sed si vnius.§. filio.Sed dic,quòd illa tangit patrem,vt etiam suam habeat actionem pater.hic non:imò & si esset institutus filius,posset nō adire: vt dicitur de seruo: vt Cod.de hæred.instītu.l.iiij. Item not. hic argum. quòd querela non est actio: aliàs esset patri quæsita iure veteri in totum:hodie quo ad vsumfructum, & inuito filio intēderet:vt.C.de bo.quæ lib.l.fi.§.vbi autem.Accursius.

c *Ordinandæ.*contra institutum ab auo materno.

d *Bonorum.*tres sunt bonorum possess.quæ nō tribuunt ius,scilicet Carboniana: & quæ datur ventri: & hæc de qua hic dicit,quæ datur his qui erant incogniti iure ciuili: vt filio emancipato, & posthumo alieno: & aliis cognatis.nam cum querela sit de iure ciuili,non dabatur prædictis personis, quæ de iure ciuili sunt incognitæ:sed quoddam signum petebant vnius rei hæreditariæ, anuli vel alterius rei: vt sic à pretore recognoscerentur,& ad querelā admitterentur:& de hac hic dicit,& supra,eo.posthumus.in fi.& supra,eod.l.proxi.&.C.eo.l.ij.

e *Possessionem.* in bonis matris.

f *Finitam.* nec enim transit ad hæredem,cum non habet hæredem: vt infra, de castren. pecu.l.ij.aliàs transiret,cum præparata sit: vt supra, eod.l.posthumus.§.fin. hodie etiam ab intestato habet hæredem: vt in authen.de hæred.ab intest.veni.§.j.col.ix.& sic transiret querela. Sed quare querela non dabatur patri occupanti iure peculij bona, sed restitutio in integrum, sic supra,de

minoribus.l.iij.§.Pomponius? Respondetur, quia querela est odiosa.Accur. *ADDITIO.* Ista glo. est singularis quòd querela hodie transit ad patrem,secundum Bald.

g *Dereliquerit.* prorsus desistendo: vt supra,titu.j.l.destitisse.Vel dic,eo ipso quòd die statuta à iudice non egit:sicut est in accusatione: vt Cod. qui accusa. non poss. l. si ea. Sed in causis ciuilibus aliis serua quod dicitur.s.ti.j.ad peremptorium.cum seq.

h *Institutus.* & filius exhæredatus.

i *Sæpissimè.* idē si deū quis fecerit hæredem: arg.infra,ad.l.Fal.l.j.§. ad municipū.Vnde Augustinus:Qui deū vult instituere:filium autem exhęredare,alium quę- recipiat, nō Augustin. *Augustf. Justinus in bonis paternis deo præferrat pro cōsilio, vel qui tur.*

k *Contra veterani.* secus in militante adhuc: vt.j. eod. si instituta.§. de inofficioso. quæ est contra.Item secus in filiofami. etiā veterano: vt Cod.eo.l.fi.Sed hodie videtur habere locū q̄rela in castrensi & quasi castrensi peculio: vt in authen.vt cum de ap.cog. §. aliud quoq; versi. sancimus itaque. col. viij. & in authen. de san.epis.§.presbyteros.col.ix.

l *Valet.* vt institu. de mili.testa.§.quinimo.

m *Cessare.* scilicet inofficiosi testamenti querelam:arg.j.de mili.testa.l.ex militari.§.j. & ad le.Fal.l.si miles.

n *Sed nec impuberis.* pater filium impuberem instituit.eidem extraneum turpem substituit: moritur impubes in pupillari ætate: substitutus accepit hæreditatem:mater pupilli mortui fraudata filij hæreditate inofficiosum dicere vult: non potest, & redditur ratio:quæ ratio est materia secundæ quæstionis, an frater defuncti testatoris admittatur: & eodem mantello reuoluto defenditur substitutus:& infert quòd nec frater impuberis admittitur,ea ratione qua mater.

o *Hoc fecit.* non filius, de cuius inofficioso testamento agitur: & sic est bona ratio contra matrem.

p *Frater.* qui substituit turpem personam.

q *Impuberis.* qua enim ratione excluditur mater, & impuberis frater: vel qua ratione excluditur pater, eadem frater impuberis. Et sic not. quòd hæc lex variantem hæredem admittit. sic. j. de coll.bo.l.nonnunquam. Sed ar.contra.C.de testi.si quis testibus. Et est ratio quare hic admittatur variatio, secundum quosdam, quia testamentum est patris & filij.quę responsio non valet:quia non tractatur nisi de testamento impuberis. i. de substitutione. Dic ergo,quòd vere patris est etiam substitutio, quantum ad ordinationem filij:aut verius,quia de sua hæreditate agitur:vt ar.j. de vulg.substi.l.patris & filij.

r *Non dixit.* scilicet testamentum inofficiosum.

s *Si in patris.* scilicet testamento.

t *Obtentum est.* scilicet à fratre impuberis, & in totum.vnde nec hoc.s.pupillare valet, quia pars est & sequela paterni testamenti: vt insti.de pup.sub.§.liberis. Sed quomodo potuit insolidum rescindi,cum non possit dicere nisi pro parte sua: vt infra, eo.mater? Respon. de facto fuit: vt supra, eo.l.posthumus.§.si quis. At rumpi non potest per contra tabul.vel adgnatione posthumi,nisi in totum: vt infra,de iniust.test.l.pe. Sed cum rumpitur pupillare, rupto paterno per querelam, vt hic: quare non per contra tabul. vt infra, de vulg.& pup. sub. ex duobus.§.fin. &.l.seq.cum per contra tabul.testamentum irritetur: vt infra,de leg.præstan. l.j.&.C.de col.l. vt liberis. circa princip. Respon.imò non irritatur, quia de iure prætoris, non testamenti, quæritur in contra tab.vt.j.eo.filio.§. contra tabu.

u *Rescissum est.* scilicet testamentum.

BIU Cujas

quia debet habere quartam iure institutionis: vt in authen. vt cum de ap. cog. §. aliud quoque capitulum. Bartolus.

¶ Si quis mortis causa filio donauerit quartam partem eius, quod ad eum esset peruenturum, si intestatus paterfamiliàs decessisset: puto securè [a] eũ testari.

Propter pupillarem substitutionem filiùs non habet querelam. Bartolus.

¶ Si quis impuberi filio substituit, secundas tabulas [ei] faciẽdo: non ob hoc admittemus [b] ipsum impuberẽ ad inofficiosi querelam.

Facit partẽ qui non admittitur ad partem, sed admitti speratur. Bartolus.

¶ Quoniam autem quarta debitæ [c] portionis sufficit ad excludendam querelam: videndũ erit, an exhæredatus partem faciat, [d] qui non queritur [e]: vtputa sumus duo filij exhæredati. Et vtiq; faciet, [f] vt Papinianus respõdit. Etsi dicam inofficiosum: [g] non totam hæreditatem debeo, sed dimidiam petere. Proinde si sint ex duobus filiis nepotes, ex vno [h] plures tres puta, ex vno vnus: vnicum sescuncia, [i] vnum ex illis semuncia [k] querela excludit.

Quarta intelligitur deducto ære alieno, & funeris impensa seruis libertati donatis. h. d. primo. Item institutus primo gradu ex causa habet querelam contra sibi vulgariter substitutum: & omittendo hæreditatem non incidit in edictum. hoc dicit. Primo ponit vnum edictum. Secundo format duas quæstiones, & eas determinat. Tertio ponit dictum incõueniens quod sequitur in vna determinatione. Quarto dat vnum remedium seu consilium contra dictum incõueniens. Secunda ibi, sed an & libertates. Tertia ibi, cum igitur. Quarta ibi, nisi forte. Prima pars est clara. Bartolus.

B ¶ Quarta autem accipietur, scilicet deducto ære [l] alieno, & funeris impensa. Sed an & libertates quartã [m] minuant, videndum [n] est: & nunquid [o] minuãt. nam si cũ quis ex asse hæres institutus est, ideo non potest dicere inofficiosum [testamentum,] quia habet Falcidiam: [p] Falcidia autem libertates non minuit: Potest [q] dici, deductis [r] libertatibus quartam ineundam. Cùm igitur placet quartam minui per libertates, [s] eueniet, vt qui seruos tantum habet in patrimonio [t] suo: dãdo eis libertatem, inofficiosi C querelam excludat: [u] nisi fortè hic filius, si non fuit in potestate [patris,] à patre hæres institutus, meritò omittet hæreditatem: & ad substitutũ [x] transmittua quod hic dicit. Sed nunquid hodie minuitur Falcidia per libertates? Respon. non: vt in authen. de trien. & se. §. prohibemus. col. iij. secundum Ioan. & sic corrigitur quod hic dicitur, potest dici &c. Item secundum hoc quid si filius minus quarta habet, & aliqui serui sunt testamento manumissi, & non sit vnde suppleatur nisi ex seruis qui reuocãtur in seruitutem? Respon. vt. ff. de fideicom. lib. l. generaliter. §. quid ergo. Plani [o] pone casum: sed an & libe. &c. s. vt filio exhæredato & alio instituto & libertatibus relictis. Item quod subiicit, & nunquid &c. si filij instituto, & sic grauo q quarta ei non remanet. Item q sequitur, cum igitur &c. retine eundem casum: sed sic fuit grauatus quòd nil ei remansit.

a *Securè.* hodie debet iure institutionis: vt in authen. vt cum de ap. cog. §. aliud. coll. viij.

b *Admittemus.* nulla enim videtur esse facta iniuria ei, cum ipse sibi testari non posset: vt instit. de pup. sub. §. j. & facit Cod. eo. l. ex tribus. sed quid si per fideicom. & ita vltra pup. ætatem eũ grauauit? Respon. olim agebat, cum quartam sine onere non habebat: vt. ff. eo. §. si conditioni. hodie non, sed vt remoueantur onera: vt Cod. eo. l. quoniam. ij.

c *Quoniam quarta debitæ.* s. ab intestato: vt & C. eo. parẽtibus. hodie semis: vel triens: vt in authen. de trien. & se. §. j. col. iij. Accursius.

d *Partem faciat.* id est vt partem habeat tantum, non totum. sicque exponitur. ff. de leg. j. huiusmodi. §. si Titio. & de leg. ij. cũ pater. §. libertis. &. ff. de bo. pos. contra tab. l. j. §. si ex tribus. Accursius.

e *Qui non queritur.* id est non cõqueritur: cõqueri tamẽ sperat. nam secus si repudiasset: vt infra, eo. qui repudiantis. quæ est cõtra. *ADDITIO.* Solue, secundum Bart. hic, quia ibi loquitur in eo qui non admittitur: nec admitti speratur, quia repudiauit. hic in eo qui speratur admitti. de hoc vide eundem Bar. in. l. pater filium. ff. eo.

f *Faciet.* scilicet partẽ. i. me admitti ad partem tantum: & sic sufficit quarta dimidiæ.

g *Inofficiosum.* s. in totum, & obtineam non totam &c. vt supra, eod. l. posthumus. §. si quis ex his. Vel dic, non totam, id est nõ totum dico inofficiosum quo perlato venitur ad petitionem hæreditatis.

h *Ex vno.* id est altero.

i *Sescuncia.* id est vncia & dimidia.

k *Semuncia.* id est media vncia: & hoc ideo quia in stirpem hæreditas diuiditur: vt instit. de hæred. ab intesta. §. cum filius.

l *Ære alieno.* sic instit. ad. l. Fal. §. cum autem.

m *Quartam.* debitam iure institutionis: ex qua colligitur an etiã quarta iure naturæ minuatur: vt. ff. Falcidia autem &c. secundum Io. & Hu. & Azo. potest etiam dici vt tota loquatur de quarta iure naturæ debita.

n *Videndum est.* quando filius exhæredatur.

o *Et nunquid.* potest ita legi: nunquid minuant si cum quis ex asse hæres esset institutus. & abundat, cum. procede, & repete nunquid, & dic: nunquid ideo non potest dicere quia insolidum est hæres: & sic sit, &, pro vel: aut quia habet Falcidiam. facilior est tamen lectio si prætermittatur, nunquid minuant: vsque illuc, si cum quis &c. & in fin. versus legatur, nunquid &c. ideo potest etiam legi vt neque, si, neque cũ abundet, litera ordinata in hunc modum: & nunquid minuant si quis ex asse est hæres institutus. & adhuc repete, nunquid: & assume, nunquid ideo non potest dicere inofficiosum testamentum, quia habet Fal. postea sequitur responsio: vt ponatur, autem, pro sed: & fiat repetitio cum prætermisi. & dicamus, sed cum Fal. quæ debetur iure institutionis, libertates non minuat, potest dici deducta quarta. s. debita iure naturæ &c. Vel ponas in quæstione, Falcidia autem &c. & post respondetur, potest dici &c. secundum duas primas lecturas. Quod autem in libertate dicit cessare Fal. recipit distinctionem: quia cum aliquid alicui legatur vt seruum manumittat: an vt suum: & tunc patitur Falcidiam. an vt alienum: & tunc ita demum si plus est in legato quàm faciat pretium serui: vt. ff. de fideicom. li. l. decem. & ad. l. Falcidiam si seruus. &. l. seq. sed in hærede rogato ser-

D

stitutione, cum ea per querelam irritetur. Sed quid si sit in potestate? Respon. si substitutus adiit, idem. & sic deficient libertates: cum à substitutione pendeant: vt. ff. de le. j. licet intentata postea querela. Si vero non adiit quia hic remansit nihilominus hæres qui abstinuit, nec aliunde pendet ex gradu qui vitietur: libertates valebunt: vt. ff. de fideicom. lib. l. cum quasi. §. sed & si quis. Et sic no. quòd seruus hoc modo grauatur: vt & alibi. ff. ad. l. Fal. si debitor. Item quod dixi pendere, verum est in fideicõ. sed quid in directis, cum statim competant: vt. ff. de ma. test. l. testamento liber. Seruus enim statim velit nolit est hæres: & sic valet: non etiam si primus gradus vitiatur: quia non potest, cum sit institutus: rursus à secundo nõ pendet. Respon. imo hoc casu cũ datur substitutus, non est hæres necessarius: quia testator videtur ei permittere abstinere: & sic à secundo gradu pendet, qui postea vitiatur. Respõ. idem distinguendũ in omnibus. s. an habeat substitutum: & rationem distinctionis approbo per. l. quæ est. ff. de iniu. rup. test. nã & si. §. rumpendo. secundum Azo. Sed siue sit in potestate siue emancipatus cum institutus sit, qualiter intentabit querelam: nec enim est exhæredatus, vel pro exhæredato habitus? Respon. potest iure veteri, quia quartam nõ habet: vt C. e. omnimodo. Vel dic, quòd erat institutus pure, & exhæredatus si nollet ex testamento hæres esse: licet hæc exhæredatio sit inepta, exhæredo te si non vis esse hæres: quia qui non vult esse hæres, ipse sua voluntate videtur se excludere ab hæreditate: vnde superflua est exhæredatio: tamen tenet: quia non sequitur, non vult esse hæres ex testamento, ergo non vult esse hæres. & probantur prædicta. ff. de hære. instit. iam dubitari. Vel dic, agit querela, quia non potest contra aliquem agere ad supplementum: cũ ipse sine dolo suo, vt excludat fraudẽ defuncti, repudiet hæreditatem. Vel plenius secundum Azo. loquitur de querela inofficiosi testa. i. de bo. poss. contra ta. quam habet siue nullo modo instituatur, siue exhæredetur inutiliter de iure, vel inutiliter quantum ad emolumentum: vt hic, &. ff. de bo. poss. contra ta. l. non putauit. §. non quæuis.

Intestato.

BIU Cujas

a *Intestato.* si non habet institutum, vel non accepit.
b *Citra edicti.* illius. ſſi quis omiſ. cau. teſt. & hoc ideo, quia facit vt fraudem defuncti repellat: vt. j. ſi quis omiſ. cauſa teſt. l. qui autem. §. non ſimpliciter. &. j. de leg. ij. cum pater. §. Titio.
c *Inſſerit.* vt ita ſit hæres ſi decem dederit filio teſtatoris exhæredato.
d *Excluditur.* & certe excluditur. agnouit enim &c. ſecundum Azo. ſed Hug. dicit hic non reſpõderi: ſed cauſam dubitationis poni.
e *Idē eſt.* ſ. reſpondēdum, ſecundum Azo. vel querendum, ſecundum Hu.
f *Excludi.* imò adhuc agit vt quarta ſaltē ſibi impleatur: vt. C. eo. ſcimus in prin. &. §. ſancimus. verſi. repletioné. quæ eſt cõtra. Sol. nec ibi agitur quærela: ſed condictióe ex lege. Iteé nec poteſt negari quin vetera iura in hoc corrigantur: quia olim nõ agebat ad ſupplementũ ſi agnouiſſet legatum: vt hic. Item ſi non agnouit, agebat querela, hodie non.
g *Maxime.* quare hoc ſolum dicet.
h *Quoniam.* reſpon. quoniam &c.
i *Querela.* vnde nec quinquennium currit prius: vt. C. e. ſcimus. §. illud. erit ergo ratio, quia facilius impediť cõpetitura, quàm iam nata extingueretur: arg. ſi de his qui ſunt ſui vel ali. iur. l. patre furioſo.
k *Euentum.* id eſt dationem & acceptionẽ. nam oblatio tantũ interceſſit.
l *Antequam.* maxime. nam idem ſi poſt.
m *Quod relictum eſt,* & accipiatur. Accurſius.
u *Videatur.* niſi quod agitur ad ſupplementum iure nouo: vt modo diximus: ſed videtur quòd talia non debeant imputari in quartã: vt infra, ad. l. Fal. id autem. quæ eſt contra. Sol. hic dicit de quarta iure naturæ: ibi de Treb. ſecundum M. Vel dic, hic imputatur, ſcilicet vt non poſſit agi de inofficioſo: quia confirmare videtur accipiendo: ibi autem non imputatur in quartam iure inſtitutionis quo minus poſſit habere quartam de legatis: ſi in aliis rebus quartam nõ habeat. prima autem ſolutio ſtare non poteſt: quia quidquid datur ei qui hæreditatem reſtituere debet, in quartem imputatur ei: vt infra, ad. l. Fal. in quartam. §. j.
o *Vnde ſi quis.* infert ex. §. quoniam autem quarta. quia enim dixerat quartam ſufficere ad excludendum: vnde ſi quis &c. & merito dicendum eſt &c. vel ad proximum. §.
p *Deberetur.* ſcilicet, ab inteſtato cuius quarta erat ſemuncia, ſecundũ M. alij ſextans debetur ex neceſſitate ſcilicet. & pone exẽplum in eo qui habet filium & filiam ex altero filio præmortuo: qui cum ſuccedat cum deminutione tertiæ partis, remanent ergo octo vnciæ ab inteſtato filio: quarum quarta eſt ſextans: vt inſtit. de hæred. quæ ab inteſt. §. item vetuſtas. verſi. diui. &. C. de ſuis & legitim. hæred. l. ſi defunctus.
q *Nullum iudicium.* Sed quod iudicium poteſt mouere, cum ſit infinitum: & poterat etiam agere ad ſupplementum? Reſpõ. poterat queri dicens ſe habere minus quarta, ſecundum Hu.
r *In Falcidiam.* ſ. iure naturæ. alij Trebel. Sed certe non videntur imputari: vt. C. ad Treb. l. iubemus. in fi. quæ eſt contra. Sol. ſecundũ quoſdam ibi loquitur in liberis primi gradus: hic in vl-

Teſtato, ſi non habet inſtitutum, vel non accepit. Citra edicti illius. ſſi quis omiſ. cau. teſt. & hoc ideo, quia facit vt fraudem defuncti repellat: vt. j. ſi quis omiſ. cauſa teſt. l. qui autem. §. non ſimpliciter. &. j. de leg. ij. cum pater. §. Titio. Inſſerit. vt ita ſit hæres ſi decem dederit filio teſtatoris exhæredato.

tẽs, querelam inofficioſi inſtituet: vel ab inteſtato [a] citra edicti [b] pœnã habeat hæreditatẽ.

Datum cauſa conditionis implendæ: in legitimam imputatur, & querelam excludit. Bartolus.

℣ Si conditioni parere teſtator hæredem iuſsit, [c] in perſona filij vel alterius, qui eandẽ querelam mouere poteſt, & ſciens is accepit: videndum [eſt,] ne ab inofficioſi querela excludat. [d] Adgnouit enim iudicium. Idẽ eſt [e] & ſi legatarius ei, vel ſtatuliber dedit. Et poteſt dici excludi [f] eum, maximè [g] ſi hæredem ei iuſſerat dare. Cæterum ſi legatarium, nunquid ſemel natam inofficioſi querelam nõ perimat legatarij oblatio? Cur ergo in hærede abſolutè diximus? Quoniam [h] ante aditam hæreditatem nec naſcitur querela. [i] Ego euentum [k] puto ſequendum in hac re: vt ſi fortè antequam [l] iudiciũ moueatur, oblatio ei fiat eius, quod relictum [m] eſt, quaſi ex voluntate teſtatoris oblato eo, ſatis ei factum videatur. [n]

Grauatus de reſtituendo poſt certum tẽpus, fructus medii temporis ſibi in legitimã computet. Bartolus.

℣ Vnde ſi quis [o] fuit inſtitutus, fortè ex ſemiſſe, cum ei ſextans ex ſubſtantia teſtatoris deberetur, [p] & rogat' eſſet poſt certum temporis reſtituere hæreditatem: merito dicendum eſt, nullum iudicium [q] mouere: cũ debitam portionem & eius fructus habere poſsit. Fructꝰ enim ſolere in Falcidiam [r] imputari, non eſt incognitum. Ergo [ſ] & ſi ab initio [t] ex ſemiſſe hæres inſtitutus, rogetur poſt decennium reſtituere hæreditatem, nihil habet, qđ queratur: quoniam facilè poteſt debitã portionem, eiúſque fructus medio tempore cogere.

Poteſt quis eligere vtrum dicat nullum, vel inofficioſum. Bartolus.

℣ Si quis & irritum [u] dicat eſſe teſtamẽtũ, vel ruptum, & inofficioſũ: cõditio [x] ei deferri debet, vtrũ prius mouere [y] volet.

Ius reſcindens poteſt in modum contradictionis proponi. Bartolus.

℣ Si filius exhæredatus in poſſeſsione ſit hereditatis: ſcriptus quidem hæres petet hæreditatem [z]: filius verò in modũ contradictionis [a] querelã inducet: quemadmodum ageret, ſi non poſsideret, ſed peteret.

Quod aufertur ab indigno, applicatur fiſco. Item indignus eſt contra quem præſentem ſententia in querela profertur. Bar.

℣ Meminiſſe autem oportebit eum qui teſtamentũ inofficioſum improbè dixit, & non obtinuit [b]: id quod teſtamẽto accepit, perdere [c]: & id fiſco vindicari, quaſi indigno ablatũ [d].

Sed ei demum aufertur: quod teſtamento datum eſt, qui vſque ad ſententiam iudicum lite

A terioribus. Nam & in aliis eſt inter eos differentia: vt. j. de hæreinſtit. ſuus quoque. &. l. vj. §. j. Tu dic, quòd hic filius rogatus erat poſt certum tempus reſtituere: & cum certum tempus eſſet venturum, per conſequentiam erat certum ꝙ quartam & eius fructꝰ medio tempore poſſet percipere, vnde via conquerendi ſibi denegatur: ibi vero rogatus erat non ad certum tempus, vt hic: ſed ſub conditione quam non erat certum extituram, vel non extituram, ſcilicet ſi deceſſerit ſine liberis: nec certum erat an poſſet pendente cõditione quartam & eiꝰ fructus conſequi: & cũ de ſuo debito bonorũ ſubſidio ſtatim debeat eſſe ſecurꝰ, ſtatuitur vt ex principalibus rebus defuncti quartam detrahat. non enim ſine ratione hic poſuit certum tempus id eſt, decennium. & hoc in filiis primi gradus: in cęteris ſpectatur conditionis euentus: vt ſi interim quantum ſufficit ad quartam & eius fructus percipiatur, excludantur à querela, aliàs non. Azo. Item not. ꝙ in Falcidia iure inſtitutionis debita non videtur imputari fructus: vt inſti. de le. Fal. §. quantitas.

ſ *Ergo.* clarius idem repetit.

t *Si ab initio.* quia vbicunque poteſt habere quartam & fructus eius, repellitur à querela. ergo & hic. & poteſt dici vt hic ſit exemplũ ſupioris proximi dicti.

u *Si quis & irritũ.* per cap. demi. ſed ruptum per aliud teſtamentum: vt inſti. qui. mo teſt. infir. §. non tamen. &. §. poſteriore.

x *Conditio.* i. electio.

y *Mouere volet.* omnibus enim ſimul nõ poteſt: vt infra, de reg. iur. l. nemo ex iis. §. quotiens. Sed acta vna, alia poterit agi etiam poſt quinquennium: vt Cod. eod. l. eum. &. l. cõtra maiores. Ac.

z *Petet hæreditatem.* propoſita petitione hæreditatis. Aliud ſi cõdictióe ex. l. diui Hadriani ageret ad poſſ. vt. C. de edict. diui Hadria. tol. l. fi. Vel dic, quòd hic filius incontinenti probabat ſe nõ

D iuſte exhæredatum. Vel dic, quòd teſtamentum apparebat prima ſui figura vituperatum.

a *Contradictionis.* id eſt, exceptionis: quia cui damus &c. vt. j. de ſuperfi. l. j. §. quod ait. ſic & ſupra, ex qui. cau. ma. necnon. §. pe. & infra, de bo. poſſ. l. iij. §. bonorũ. ibi, retinendique &c. &. C. vnde legi. l. non hoc. & infra, titu. j. l. ſi quis libertatem. vel id eſt reconuentionis.

b *Et non obtinuit.* id eſt, ſuccubuit. ſic infra, eo. l. etiam. Quid ſi appellauit, & pendente appellatiõe deſtitit? Reſpon. idem ac ſi in principali deſtitiſſet: argu. j. de bo. lib. qui cum maior. §. accuſaſſe ſcilicet vt non perdatur: vt ſubiicit. *ADDITIO.* Dic ſecundum Pau. de Caſt. quòd per appellationem ſententia fuit reſciſſa, & ipſe fuit repoſitus in eo ſtatu in quo erat ante latam ſententiam: ergo ſi poſtea deſtitit præſumitur deſtitiſſe nondum lata contra eũ ſententia, & ſic non, perdit: vt in iſto verſi. cæterum.

c *Perdere.* ſic perdit patronꝰ: vt. j. de bo. lib. l. ſi patronꝰ ex. ſi pri.

d *Ablatum.* No. regulam quæ alibi expreſsius nõ inuenitur: nec qui perdit, ſi ſe fiſco deferat, cõſequitur præmium: ſcilicet mediocritatis: vt infra, de his qui. vt indig. l. v. §. fi. fallit tamẽ hæc regula. j. de his qui. vt indi. l. fi. §. fi. &. C. de lega. l. ſi legatarius.

improba perseuerauerit. Cæterùm si ante sententiam destitit[a] vel decesit, non ei auferetur quod datum est. Proinde & si absente eo secundũ præsentem pronuntietur: potest dici conseruandum ei, quod accepit[b]. Eo autẽ solo carere quis debet, cuius emolumentum ad eum pertinet. Cæterum si id rogatus fuit restituere, non debet iniuria[c] fieri. Vnde non malè Papinianus libro secundo responsorum refert: si hæres fuit institutus[d], & rogatus restituere hęreditatem: deinde in querela inofficiosi non obtinuit[e]: id quod iure Falcidiæ[f] potuit habere, solum perdere.

Quarta ex constitutione diui Pii excludit querelam. Item qui in querela succumbit, nõ perdit quod ei aliunde, quàm ex testamento, debetur. Bartolus.

¶ Si quis impubes adrogatus sit ex iis personis,[g] quæ & citra adoptionem & emancipationẽ queri de inofficioso possunt: hũc puto remouendum à querela: cum habeat quartã ex cõstitutiõe diui Pij. Quòd si egit, nec obtinuit: an quartã perdat? Et puto, aut nõ admittendũ ad inofficiosum: aut si admittatur, etsi non obtinuerit, quartam ei quasi æs alienũ concedendã[h].

Rescisso testamento non debẽtur legata vel libertates: & soluta repetũtur: sed libertates debẽtur si post quinquennium agatur: vel etiã ante, si sunt directo relictæ: sed ptiũ pro eis præstabitur. h. d. cum. l. seq. Bartolus.

¶ Si ex causa de ĩofficioso * cognouerit iudex: & pronuntiauerit contra testamẽtum[i]: nec fuerit prouocatum: ipso iure[k] rescissum est, & suus hęres erit[l] secũdum quem iudicatum est, & si bonorum possessor hoc se contendit[m]. & libertates ipso iure non valẽt[n], nec legata debentur: sed soluta repetuntur[o] aut ab eo qui soluit[p], aut ab eo qui obtinuit[q]. & hæc vtili actione repetũtur[r]. Ferè[s] autẽ si ante controuersiam motã soluta sunt: qui obtinuit, repetet. & ita diuus Hadrianus & diuus Pius rescripserũt. Planè si post quinquenniũ inofficiosum dici cœptum est[t] ex magna & iusta causa: libertates non esse reuocandas quæ competierunt, vel præstitę sunt, sed viginti aureos à singulis pstãdos victori.

IX. MODESTINVS libro singulari, de inofficioso Testamento.

SI autem intra quinquenniũ egerit, libertates[u] nõ competunt[x]: sed Paulus ait, præstadita. Vel dic, vt ibi: hodie vero ex causa præteritionis vel exhæredationis &c. vt. C. de lib. præte. vel exhæred. authen. ex causa. & sic corrigitur quod hic dicitur: vel dic, vt ibi. Accursius.

a *Destitit.* parcitur pœnitenti: vt hic, & infra, de eo quod cert. lo. l. fin. &. ſ. quod me cau. l. ſi cum ex. §. j. & de pub. hoc edicto. & infra, ré ra. habe. amplius. arg. contra. j. de ædil. edict. l. quis sit fugitiuus. in prin. & infra, de fur. l. qui ea mente. & infra, vi bono. rap. l. penul. *ADDITIO.* Dic verum esse quando pœnitet ante cũsummatum delictũ: vt hic. secus si post cõsummatum: vt in legibus cõtrariis supra alleg. Pau.

b *Quod accepit.* quia non perseuerauit in lite improba: vt dicunt: vel quia magis propter absentiam videtur perdidisse, quàm quia habeat malam causam: vt infra, de euic. ſi ideo. & facit. j. de repu. l. ſi. in ſi. & q̃ no. j. de iure fiſci. l. senatus. §. senatus.

c *Iniuria.* cui scilicet restituere debet. Ac.

d *Institutus.* scilicet filius. Accursius.

e *Non obtinuit.* id est, succubuit. Sed quomodo etiam fuit admissus cum fuerit institutus? Respon. vt dixi. ſ. e. l. §. quoniam autem quarta. in illa glo. ſ. quẽ habet &c. ſ. quia cum fuit rogatus, fuit ei datus substitut[9], propter hoc quòd timebatur ne etiam ille fideicommissarius nollet. vnde tacite intelligitur repetitũ: vt infra, de le. j. licet. ſi ergo omittat & accipiat substitut[9], licet nõ habeat effectum substitutio: tamen conuenitur querela quæ datur contra eum qui possidet pro hęrede, vel pro possessore: & ſi succubuit, perdat Falcidiam. sed nonne perdidit omittendo? Rñ. nõ: ideo quia omnino omittebat, vt alia via caperet: sicut qui omittit ex testamento vt habeat ab intestato.

f *Falcidiæ.* ſ. Trebellianicæ. vel dic etiam iure naturæ: pars autẽ restituenda nõ perditur: quia non debet per eũ aliis iniqua conditio afferri. Sed quęro hic, an filius possit habere duas quartas, & Trebellianicam, & debitam iure naturæ? Respon. ſi purè rogatus est de restituendo, non puto quòd vtrãque habeat: quia quod capit statim per Trebellianicam, imputatur in eam quam debet habere iure naturæ: cum institutus sit, & aliquid possit habere iure institutionis: vt infra, proxi. §. Idem multo magis si detrahat quartam iure institutionis: vt infra, proxi. §. Si autem rogatus sit si decedat sine liberis: statim filio primi gradus consulitur in quarta, vel hodie in triente: & in residuo tenet fideicommissum: de quo detrahet existente conditione quartam. nec enim quartam habet statim rogatus: tũ quia pendet conditio: tũ quia præmori potest fideicõmissarius: vt. C. ad Treb. iubemus. ſi in diem certũ sit rogatus, forte idem est quod esset. ſi sub conditione: quia loco additionis est restitutio, vt sic & tunc quartam detrahat. & pro hoc est extra de testa. Rainutius. licet sit arg. contra in auth. de hære. & Fal. §. ſi quis autem non implens. col. j. & no. de his. C. ad. l. Falci. l. quanquam. Accursius.

g *Ex personis.* veluti nepos ab auo paterno, vel materno, ſi filius exierit de potestate aui: vt insti. de adop. §. sed hodie.

h *Concedendam.* non quasi ex defuncti volũtate, sed quasi ex cõstitutionis necessitate: vt supra, de adop. l. ſi adrogator.

i *Contra testamentum.* scilicet totum: alioquin ſi pro parte, valent libertates etiã in totum: vt Cod. eo. cũ duobus. & dic, vt ibi. Azo.

k *Ipso iure.* sit hic ius ex sententia: vt infra, eo. eum qui. §. fi. sic in causa filiationis: vt infra, de lib. a. l. j. in fi. & l. ij. Sic & in causa ingenuitatis: vt supra, de ſta. ho. ingenuum. Arg. contra infra. e. qui repudiantis. in ſi. & dic, vt ibi.

l *Erit.* nisi sit collusum: vt infra, de le. j. ſi seru[9] pluriũ. §. pe: Ac.

m *Contendit.* vt quia sit de cognatis lineę inferioris vel superioris, vel filius emancipatus, qui non sunt hęredes, sed bonorũ possessores: vt insti. de bo. poſſ. §. quos autem. Sed hoc quomodo? Respon. egit filius, nec tamen bona vult: vel nec inferioris vel superioris: vel filius emãcipat[9] vel cognatus quẽ nemo repulit.

n *Non valent.* scilicet directę. nam fideicom. sic: vt. j. l. proxi. Item * hoc in seruis defuncti: secus si hæredis: vt j. eo. ſi sub hac. quę est cõtra. Sed videntur omnes valere, & legatarius infra, de except. rei iud. l. j. Solu. potest dici aliud in inofficioso testamento: aliud in rupto, vel irrito: vel iniusto, id est non solemni: vt ibi, nam & in. lio differunt: vt infra, eod. Titia. vel distingue quo agẽte dicatur iniustum: vt ſi agente hærede, id est filio, obtineat quod hic dicitur. ſi legatario: quod ibi. Vel ibi collusio hęredis adfuit, hic cõtra: & nititur ęquitate media so. ſ. proxi. præcedens: cum ius omnium legatorum pendeat ab hærede: sed non econtra: vt infra, de pigno. ſi superatus. vbi etiã aliæ duæ solutiones sunt. Azo. Item contra. j. de leg. præſtan. l. virilis. §. ſi adierit. Sol. plus facit querela quàm cõtra. bu. vt dices. j. eod. filio. Vel dic, pro parte fuit

o *Repetuntur.* condict. inde. vt. j. de condictio. inde. l. iij.

p *Qui soluerit.* ſi ſe de suo soluit.

q *Obtinuit.* ſi de hæreditate soluit.

r *Repetuntur.* ab eo qui obtinuit. nam qui soluit, habet directam. Azo.

s *Ferè autem.* ideo fere dicit, quia ſi scriptus de suo soluit ante motã controuersiam, ipse repetet, & non qui obtinuit. alioquin imputabitur ei ſi postea soluat: vel ideo, quia ſi script[9] hæres cautionem interposuisset euicta hæreditate legata reddi, & de hæreditate soluta, ipse repeteret: vt. j. ad. l. Fal. dolo.

t *Cœptum est.* sed quæ est ratio huius distinctionis ante quinquenniũ, vel post quinquennium? Rñ. quia vbi post quinquẽnium dicitur inofficiosum: non contingit illud, nisi ex causa magna restitutionis, vel quasi dispensationis: vt hic subiicit, &. C. in qui. cau. in integ. rest. non est necess. l. ij. aliàs non: vt. C. c. ſi quis filium. in fi. sed restitutio, vel dispensatio contra libertatem, locum habere non potest, scilicet iam competẽtem: vt supra, de mino. ſi ex causa. in fi. at ante quinquennium suo iure communi. vt de aliud est: vt supra, de mino. l. verum. §. quòd ſi minor. Itẽ contra. C. de peti. hære. l. fi. §. fi. quia ibi dicit, post annum. Sol. ibi, in peti. hær. cum testamentum nullum, non annullandũ, dicitur. Itẽ, & aliud contra eos seruos inducitur.

u *SI autem. Libertates.* scilicet directæ.

x *Non competunt.* idem ſi ex falso testamento: vel codicillo libertas fuerit postea præstita, secundum quosdam. sed tu dic, ſi ex testamento falso, ipso iure non valent: vt. C. de peti. hære. l. fi. §. pe. in fi. Si vero ex codicillis falsis, tunc est idem quod hic: vt infra, de manu. test. l. cum ex falsis. quia à domino, id est hęrede sunt manumiſ-

BIU Cujas

manumissi, vel legatario dati, vt manumittat.

a *Fideicommissa.* secus in directis si ante quinquennium dicatur inofficiosum: vt supra. l. proxi. in fin. & est ratio, vt dicũt, quia fideicommissariæ duplici auctoritate nituntur, id est hærede & testatore: directæ, solo defuncto. Item no. quòd hodie nihil præstatur: quia ex causa præteritionis & cætera. vt dixi supra. l. Pin fi. magnæ glo. scilicet directæ.

S I pars.] CASVS. Exhæredatus fui à patre meo: & cum vellem agere querela inofficiosi. delegati sunt quatuor iudices inter me & hæredem institutũ: duo dederunt sententiam pro me: alij duo pro extraneo istituto. Dicitur hic, quòd sententia illorũ valet, qui iudicant pro testamento tamen & cætera. [ILLVD.] Filius exhæredatus percepit legatum sibi ab hærede institutum relictũ. Dicitur hic, quòd talis filius non agat ampliꝰ querela, nisi esset alias restituturus. Viuianus.

Spectant. & dic, q̃ pares erant partes. alias iuret maiori parti: vt supra, de arbi. item. §. fi. & l. seq. & j. de re iudi. l. duo ex trib⁹. Idé seruatur in causa liberali: vt infra, de re iudi. l. inter pares. & ifra, de reg. iur. l. in ambiguis.

c *Inique.* id est p̃ gratiã, vel per sordes: quo casu non valet ipso iure: vt. C. quando prouo. non est necessl. venales. Vel melius dic, inique id est cõtra ius litigatoris. & sic tenet sententia: si tamen in causa appellatiõis hoc probetur. vel seruabitur ius commune. si sint delegati, erit in pendenti: si ordinarij, pro reo: vt infra, de re iudi. l. duo. & l. inter pares. Accursius.

d *Administrauit.* ex necessitate: quia de hoc testator eum rogauit. Nam non videtur quisquam & cætera. vt infra, de reg. iur. nõ videtur quisquam.

E Tiam.] CASVS. Filius exhæredatus egit querela, & succubuit: non perdet dona. quam habuit à patre suo: si pater dedit pro filia dotem, illa dos non reuocatur. Viuianus.

e *Obtinuit.* id est succubuit. Et sic negatiua in affirmatiuam resoluitur: vt supra, eo. Papinianus. §. meminisse. sic econtra. ẽ. de dolo. l. non debet. in fi.

f *Perfecisse.* fuerat ergo emancipatus: aliàs non posset perfecte donare.

g *Infirmari.* quia non pendent ex testamento. sic & in dona. causa mor. eadem ratione: vt infra, de his qui. vt indig. post legatum. §. qui mortis. & hoc nisi sit testamento confirmata: arg. infra, de bo. lib. l. si vero. §. penul. infra, de contra tab. sub conditione. §. fi. Sed H. econtra dicit, quòd lex illa, post legatum. loquitur in eo genere donationis, quæ fuit facta vt non reuocetur, cum sint duo genera: vt infra, de dona. cau. mor. l. ij. & l. senatus. §. mortis.

h *Partem.* quia pro parte egit querela filia dotata à patre viuo filio suo. Accursius.

N Ihil.] CASVS. Pater exhæredauit filium, & legauit seruo filij. x. filius agnouit illud legatum. quæritur, an filius repellatur à querela? Et dicitur quòd sic. Ratio, quia nihil interest & cætera. Vnde si pater meus me exhæredauit, & seruum meum

turum [victorẽ] fideicommissas[a] libertates, scilicet viginti aureis, & in hoc casu à singulis præstandis.

Vbi sunt dissonæ seu diuersæ sententiæ, præualet ea, quæ est pro testamẽto. Bar.

X. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

S I pars† iudicantium de inofficioso testamento cõtra testamentum, pars secundũ id sententiam dederit (quod interdum fieri solet) humanius erit, sequi eius partis sententiã, quæ secundum testamentũ spectauit[b]: nisi si apertè iudices iniquè[c] secundum scriptum hæredem pronuntiasse apparebit.

Qui aliquid percipit ex testamento, excluditur à querela: nisi alii restituat. Bar.

¶ Illud notissimũ est, eum qui legatum perceperit, non rectè de inofficioso testamento dicturum, nisi id totum alij administrauit[d].

Qui succumbit in querela, non perdit id quod extra testamentum capit. Bartolus.

XI. MODESTINVS libro tertio Responsorum.

E Tiam si † querela inofficiosi testamenti obtinuerit[e]:* non ideo tamen donatiões, quas viuus ei perfecisse[f] proponitur, infirmari[g]: neque in dotem datorum partẽ[h] vindicari posse, respondi.

Siue quis agnoscat relictum sibi directo, siue per consequentiam, repellitur à querela. Bartolus.

A instituit: si ego eum manumittam, nõ agam querela. [SICVM.] Titius testamentum fecit, & filium exhæredauit: & extraneum instituit: cui filio exhæredato legatum in testamento reliquit: postea fecit codicillos, in quibus tale legatum filio ademit. egit filius iste ad habendum legatũ, & succubuit: & ideo nihilominus potest iste filius intentare querelam inofficiosi. [FILIVS.] Eram emancipatus à patre meo, & ego & Titius. x. illi patri meo debebam⁹ insolidum. pater meus fecit testamẽtum, & me exhæredauit: & Titio liberationem legauit: & sic fui ego per consequens liberatus. Dicitur hic, quòd non ideo videor agnoscere iudiciũ defuncti patris mei: & ideo potero agere querela. Viuianus.

i *Præscriptione.* id est exceptione.

k *Summouebitur.* quia iudicium defuncti cõprobauit: & idem est cum quis sibi aut filio, aut seruo asscribit. † *Bal. hic dicit istum tex. sing. ad hoc, qd approbatio quæ no tenet, nõ officit approbari, vel recipienti: hoc addito, quòd approbas aliquã persona, nõ potest amplius eã reprobare. Bolog.*

B nam æqualiter punitur: vt infra, ad le. Cor. de Fal. l. de eo. & infra, si quis omiss. caus. testa. l. j. §. parui. Differt tamen alibi: quia petita contra tabu. legata dantur liberis, nõ autem seruis: vt infra, de le. j. l. iij. §. j. & Co. de bo. pos. contra tab. l. j. Item differt an fiat directo, vel per obliquum: vt infra, eo. l. fina. & vt diximus infra, de inter. act. si defensor. §. illud. Item nota tacite quem suo iuri renuntiare: vt supra, eo. si pars. §. fina. & infra, de leg. commiss. l. penult. & Co. de pac. inter emp. l. commissoriæ. Accursius.

XII. IDEM libro singulari de Præscriptionibus.

N Ihil interest, sibi relictum legatũ filius exhæredatus agnouerit: an filio seruóve relictum consecutus sit. vtrubique enim præscriptione[i] summouebitur[k]. Quinetiam si idẽ[l] institutum seruum[m] priusquã adire hæreditatem iuberet, manumiserit, vt ille suo arbitrio adeat hæreditatem, idque fraudulento[n] consilio fecerit: summouebitur[o] ab [hac] actione.

Si à statulibero[p] exhæredatus pecuniã petere cœperit[q], videri [potest] agnouisse parẽtis iudicium.

Petitio sine effectu, non remouet filium à querela. Bartolus.

¶ Si cum filius † adẽptũ[r] [sibi] legatũ[s] instituerit petere, summotus repetat inofficiosi querelam: præscriptione remouẽdus non est. Quamuis enim agendo testamentum cõprobauerit[t]: tamen est aliquid quod testatoris vitio reputetur, vt merito repellendus non sit[u].

Quod alicui per consequentiam quæritur absque facto suo, eum non remouet à querela. Bartolus.

¶ Filius testatoris, qui cum Titio eiusdem pecuniæ reus[x] fuerat[y], liberatione Titio legata, per acceptilationem Titij liberatus[z]: ab actione inofficiosi non summouebitur[a].

l *Idem.* filius.

m *Seruum.* suum.

n *Fraudulento.* ob hoc scilicet, vt fraudaret legatarios & fideicommissarios. Accursius.

o *Summouebitur.* arg. ex prædictis quòd eligendo vnum contrariorum, alij renuntiare videtur. sic supra, de mino. l. si filius. & infra, de contra tabu. l. iij. §. fina. argumen. contra. infra, de leg. ij. l. debitor. §. seruo. & infra, de le. præst. l. iij. sic infra, de condic. inde. in summa. §. sed & agere. Accursius.

p *Si à statulibero.* & sic manumisso exhæredato pecuniam daret. non dicas quòd fuerit rogatus per fideicommissum dare pecuniam: quia sic stare non posset: vt infra, de leg. j. l. plane. ij. in fi. & l. seq.

q *Cœperit.* & consecutus fuerit. Hugo.

r *Si cum filius ademptum.* scilicet in codicillis.

s *Legatum.* scilicet in testamento, quod fieri potest: vt institu. de adimen. leg. §. j.

t *Comprobauerit.* id est, comprobasse videtur.

u *Non sit.* sic supra, eod. Papinianus. §. quoniam. ibi, cum igitur & cætera.

x *Reus.* id est, debitor ex causa mutui.

y *Fuerat.* scilicet patris: quia emancipatus erat.

z *Liberatus.* nam vno reorum per acceptilationem liberato, & alius per consequens dimittitur: vt infra, de noua. si rem. §. fina.

a *Non summouebitur.* quia non directo. sed per obliquũ lucratur: vt. j. eo. si is. §. si hæres. aliàs contra: vt. ẽ. ea. l. j. respõ. ADDITIO. Solue.

BIU Cujas

Solue, secundùm Bar. quòd hic consecutus est per consequentiã absque aliquo suo facto: ibi vero interuenit factũ suũ ꝓpriũ.

Titia.] CASVS. Titia habebat duas filias & filium: vnam de filiabus instituit, & filium exhæredauit vel instituit, & aliã filiã exhæredauit: & legata reliquit filio: & sic cauit: quę dari fieríve iussi, dari fieríve volo. & si non valeat iure test. volo vt valeat ab intesta. exhæredata filia egit, & obtinuit pro parte sua. an legata repetita ab intestato debeantur ex parte euicta? quæritur. Huic quæstio. non respon. Scæuola: sed alij, scilicet si quæratur, an si is qui testamentum fecisset, cauisset vt si legata relicta in testamento suo non valeant iure testaméti, quòd prę-starentur ab intestato, an possit sic fideicommittere? Et respõ. quòd sic. Paulus reprehendit eum quare non respon. ad propositã quę-stionem. Dicit ergo ꝙ fideicom. sic relicta nõ debentur, quasi à demẽte relicta. Viuianus.

*legatũ dedit eodẽ testamẽto, & ita cauit.

*Flo. intestato.

a *Filio.* exhæredato, vel præterito, vel etiã instituto: & tunc dic, legatum. i. prælegatũ.

b *Dari fieri iussero.* sci licet in futurum.

c *Eius.* qui erit hęres etiam ab intestato.

d *Si soror.* scilicet Titiæ, quæ etiam agit cõtra filiã Titiæ, quæ est turpis persona, secundum quosdã. quod non placet. Vel dic, soror in stitutæ, quæ potest agere: vt. j. eo. mater.

c *Centumuirali iudicio.* id est petitione hæreditatis, quæ à centumuiris est facta: vt. C. de peti. hære. l. fin. in prin. & hoc perlata querela.

f *Capite.* i. repetitione facta ab intestato.

g *Notat.* scilicet reprehẽdẽdo Scæuolã quia nõ respõdit quæstioni, & ipse soluit. sed in quo difert dictũ Scæuolæ à dicto Pauli? Respon. dictũ Scæuolæ quando alio modo rumpitur, vel non valet testamentum: sed Pauli quando rumpitur per querelam.

h *Quasi à demẽte.* vt hic, &. j. de le. iij. ~~l. patrõ~~ ~~liberto. §. fi.~~ &. ~~s.~~ eo. l. ij. &. j. eo. qui repudiãtis. §. cũ contra testamẽtũ. secus si aliter pronũtietur iniustũ: quia tũc ab intestato data valẽt: vt. C. de fideicommiss. l. ea quam. & infra, ad Trebell. si patroni. §. fin. quæ sunt contra. nam quando inofficiosum, persona testantis deficit: aliàs alia accidentia. Accursius.

l. Hoc fideicommissa. 36.

Pater.] CASVS. Habebã patrẽ, & etiã filiũ: & sic pater meus me emãcipauit: & filiũ meũ qui est nepos suus, retinuit in potestate. postea habui aliũ filiũ. post hoc feci testamentũ, & ambos filios meos exhæredaui, & etiã patrẽ meũ prætериui. Dicitur hic, ꝙ primo agẽt filij mei: secũdo loco pater me⁹ aget. nec est mirũ si pater succedit filio: quod est quando ordo turbatur. & hoc dicit hæc lex cũ prin. l. seq. quæ cõtinuatur cũ ista. [HAEREDI.] Filio exhæredato agẽte, postea liti renũtiãte, si decedat, an transmittat querelã ad hæredẽ suũ, quæritur. Et respõ. quòd nõ. [FILIVS.] Habebam duos filios: vnũ instituí, & aliũ exhæredaui, & extraneum instituí: egit exhæredatus contra extraneum, & obtinuit. an debitores conuenire possit, & à creditoribus cõueniri: & ad iudiciũ diuisoriũ cũ fratre peruenire possit? Et respon. ꝙ sic: nec obstabit, ꝙ pater partim decesit intestatus, & partim testatus: quia hoc non est absurdum: licet aliud esset si quis filium in vno semisse instituisset: nec in alio. Viuianus.

i *Duob⁹.* filiis suis, vno. s. í potestate aui retẽto, altero nato postea.

k *Decesit.* scilicet filius emancipatus.

Rupto testamento per querelam, non debentur legata ex vigore repetitionis facta ab intestato. Bartolus.

XIII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum.

TItia filiam hæredem instituit: filio [a] legatum dedit: eodem testamento ita cauit: * *Ea omnia, quæ supra dari fieri iussi, ea dari fieri volo ab omni hærede, bonorúmve possessore, qui mihi erit, etiã iure intestati. Itẽ quæ dari [fieri] iussero [b]: ea vti dentur fiántque, fidei eius [c] committo.* Quæsitum est, si soror [d] centumuirali [e] iudicio obtinuerit: an fideicõmissa ex capite [f] suprascripto debeãtur? Respondi: si hoc quæratur, an iure eorũ quos quis sibi ab intestato hæredes, bonorúmve possessores successuros credat: fidei cõmittere possit? Respõdi, posse. Paulus notat [g]. Probat autem, nec fideicommissa ab intestato data deberi, quasi à demente [h].

In successione contra testamentum filiorum causa est potior, quàm causa parentũ: quibus exclusis parentes admittuntur: licet turbato ordine eis successio debeatur. Bar.

XIIII. PAPINIANVS libro quinto Quæstionum.

PAter filium emancipauit, & nepotẽ ex eo retinuit. emãcipatus, suscepto postea filio, duobus [i] exhęredatis, patre prę-

A l *In quæstione.* si quæratur cui datur querela prius.

m *Ad querelã.* sed cũ in subsidiũ datur querela: vt insti. eo. §. tã autẽ. &. j. eo. qui de inofficioso. & ad Carbo. l. j. §. generaliter. & huic datur contra tab. vt. j. si à pa. quis fue. ma. l. j. quomodo hanc querelã habet? Respõ. querelã. i. contra tabu. [a] bono. poss. secus si

terito, vita decesit [k]. In quæstione [l] de inofficioso testamẽto, *præcedẽte causa filiorum, patris intentio adhuc pendet. Quòd si cõtra filios iudicetur: pater ad querelã [m] vocatur †, & suã intentionẽ implere potest:

XV. IDEM libro quartodecimo Quæstionum.

NAm & si parẽtibus nõ debeatur filiorũ hæreditas, propter votum parentum [n], & naturalẽ erga filios charitatẽ: turbato tamen ordine [o] mortalitatis, nõ minus parẽtib⁹ quàm liberis piè relinqui debet.

B

Qui à lite mota desistit, querelam non transmittit. Bartolus.

VHæredi eius, qui post litẽ de inofficioso præparatã, mutata voluntate [p] decesit, nõ datur de inofficioso querela. non enim sufficit litem instituere, si non in ea perseueret [q].

Potest quis testamẽtũ pro parte rescindere, alia parte valida remanẽte. h. d. vel breuius: Ex postfacto potest quis decedere pro parte testatus, & pro parte intestatus. Bar.

C VFilius, qui de inofficioso* actione aduersus duos hæredes expertus, diuersas sentẽtias iudicum tulit, & vnum vicit, ab altero superatus [r] est: & debitores [s] conuenire, & ipse à creditoribus cõueniri pro parte [t] po-

esset filius exhæredat⁹. de. vt. s. eo. l. j. secũdũ Azo. Sed si querela ageret, posset repelli: quia alij fr. eũ pręcedũt. sed Al. di. xit [b] patri prętерito cõ tra testamẽtũ filij dari querelã inofficiosi testaméti: vt hic, vna cũ cõtra tab. sed filio emã cipato cõtra testamẽtũ patris nõ dari querelã inofficiosi testamẽti: vt. j. eo. si proponas. sed secũdũ eum cũ fa- cit defunctũ intestatũ nunquid filij rã excluí in querela ab intestato admittũtur? Respõ. Al. sic. arg. pro eo. s. eo. l. posthumus. §. si quis his. Bul. tamen contra & pro eo. j. eo. qui pudiantis. j. respon. sed certe secũdũ Al. aliud est quãdo repudiauit, vt nũquã ad cũ redeat. qui repudiauit, licet al- ter in totũ obtineat: & aliud quãdo per sentẽ- tiam fuit exclusus. Ité pro eo. j. e. l. si nõ mor- tis. §. si quis. sed ibi non in totũ testamentũ fuit irritũ. Sed secũdũ nos, qui dicimus dari cõtra tabu. non habet locum hæc quæstio, cũ nõ sit omnino intestat⁹. vt. j. eo. filio. in fi. Item no. hic nõ interesse quem habere filios: an ta- les, qui à querela excluí dũtur: sic instit. de suc-

[k] *Decesit.* scilicet filius emancipatus.

[l] *In quæstione.* si quæratur cui datur querela prius.

[m] *Ad querelã.* sed cũ in subsidiũ datur querela: vt insti. eo. §. tã autẽ. &. j. eo. qui de inofficioso. & ad Carbo. l. j. §. generaliter. & huic datur contra tab. vt. j. si à pa. quis fue. ma. l. j. quomodo hanc querelã habet? Respõ. querelã. i. contra tabu. [a] bono. poss. secus si

[n] *Nam & si votum parentum.* Votum parentum est, vt liberi eis succedant. & non ipsi liberis, & vt eis acquirant: vt. C. de legiti. hære. l. de emancipatis. & infra, vnde li. l. scripto. in fin. & infra, de bo. dam. l. fi. in princip. & infra, de bo. lib. l. penult.

[o] *Tamen ordine.* Ordo est, vt prius moriatur pater quàm filius. cum ergo aliter contingit, turbatur ordo. vnde Bulg. cum decesisset filius eius, inquit: Ordine turbato succedis Bul- gare nato. Item nota hic, quòd vna ratio vincit duas, scilicet pietas vincit votum, & charitatem: quia potior est alias plures vincunt vnam: vt in auth. de consũg. & vteri. fra. §. fin. col. vj. Accursius.

[p] *Voluntate.* quia renuntiauit: vt arg. s. eo. Papi. §. ij.

[q] *Perseueret.* Dic ar. vt. j. de in rem ver. si pro patre. §. versum.

[r] *Superatus est.* quia vnus erat filius defuncti, alter non: vel quia vnus probauit de ingratitudine, alter non. sic. j. eo. circa.

[s] *Debitores.* nunc respondet.

[t] *Pro parte.* Quid de legatis? Respon. hæres qui obtinuit par- tem,

BIU Cujas

tem, præstabit si sunt diuidua: aliàs vero totum, vel æstimationem partis: vt. j. de leg. ij. cum filius. j. respon. filius vero nihil: vt supra, eo. Papinianus. §. fi. & j. eo. l. qui repudiantis. §. fi.

a *Pro parte.* ideo pars &c.

b *In testamento.* id est apud institutum in testamento: licet deinde iure sint hęredes.

c *Videri.* scilicet ex postfacto. aliàs contra: vt insti. de hære. insti. §. hæreditas. versi. neque enim. hic autem in nulla parte decesit intestatus ab initio.

Filio.] CASVS. Titia duos filios habebat, & vnam filiam. decesit vno filio instituto, & altero exhæredato vna cum sorore. filius exhæredatus querelam mouit, & obtinuit. quæritur vtrum sorori exhęredatę prosit querelam non mouenti? Et respon. quòd nó. vnde filius ille qui obtinuit, non tenebitur hic communicare illi sorori, quod consecutus fuit. [CONTRA.] Filius emancipatus patrem prætetiit: filiam suam exhæredauit: extraneum instituit. pater petiit bo. possef. contra tabu. & obtinuit: filia nihilominus vult agere. quæritur an sit audienda. Et respó. quòd sic: nec valet quod pater fecit: quia in lite patris solum quærebatur an esset præteritus: non an inofficios. esset testamentum. vnde filiæ agenti vniuersa hæreditas restituetur. Viuianus.

d *Filio.* scilicet testatricis. Azo. & dic, quòd duo erant fratres. vnus institutus, & alter exhæredatus, vel præteritus: & vna soror similiter exhæredata, vel præterita. & regitur hęc dictio, filio, à verbo, concurrit. & constructio incipit, filia &c.

e *De parte.* scilicet sua tantum: vt infra, si pars hęre. pe. l. j. §. si ego. & infra, fami. erciscun. Lucius. & sic soror non aufert ei quicquam: vt hic, & arg. C. deposi. l. fina. secus si in totum: quia nemo eum repulisset: vt infra, eo. l. mater. Accursius.

f *Contra.* prima casus positio est[a]: filius emancipatus patrem præteriit. filiam exhęredauit. pater primo egit contra tabulas, cum debuit differre post filiam. filia postea egit querela, & obtinuit. rumpit quidem testamentum quod non erat ruptum per contra tabulas patris. habebit filia omnia bona cum fructibus. Secundo pone casum, quòd pater filium emancipatum præteriit. filiam exhæredauit. filius egit contra tabulas, & obtinuit. filia postea potest agere querela, & rumpet testamentum quod non erat ruptũ per contra tabu. fratris; & habebit omnia bona: sed dimidium dabit fratri succedenti cum ea ab intestato.

g *Tabulas.* hic. §. duas habet literas: & sic duobus modis aptatur casus.

h *Filii.* quidam habent, filij. hæc bona. alij, filius.

i *Possessionem.* hæc est litera Pis. secundum primam lecturam, prout habes, filij, scilicet iure manumissionis pater accepit bonorum possesionem &c. Sed secundum aliam, scilicet filius, non debet hic esse hæc lectura Pis.

k *Manumissionis.* id est emancipationis. Accursius.

l *Quam ipse.* scilicet defunctus.

m *Pertulit.* si autem non perferret, pater iure videtur egisse: vt infra, eo. si non mortis. §. fina. &. C. qui admit. ad boñ. pos. l. fina. in fine. & infra de bo. lib. si filius qui patri. §. cum filius. Sed si pater primo petiit contra tabulas, ergo rumpit testamentum: vt infra, de leg. præstan. l. j. in princip. &. C. de col. l. vt liberis. ergo amplius per querelam rumpi non potest: vt infra, de iniust. test. nam & si. Respon. testamentum est de iure ciuili, & bo. pos. de iure prætorio, quod non expugnat ius ciuile querela, cum

test, & corpora vindicare, & hę reditatẽ diuidere. Verum enim est, familiæ erciscundæ iudiciũ cõpetere: quia credimus eũ legitimũ hæredẽ pro parte[a] esse factum: & ideo pars hæreditatis in testamẽto[b] remansit. nec absurdũ videtur, pro parte intestatum videri[c].

Si vnus ex filiis pro parte sua querelam intentauit, alteri tacenti nõ prodest. Bartolus. B

XVI. IDEM libro secundo Responsorum.

FIlio[d], qui de inofficioso matris testamento contra fratrem institutum de parte[e] ante egit, & obtinuit: filia, quæ non egit, aut [quæ egit &] non obtinuit, in hæreditate legitima fratri non concurrit.

Pater qui contra tabulas querelam indebite intentauit, vincentibus filiis in querela, hæreditatem & fructus restituere tenetur. Bartolus.

CONtra[f] tabulas[g] filij[h] [bonorum] possesionem[i] iure manumissionis[k] pater accepit, & bonorum possesionẽ adeptus est*: postea filia defuncti[l], quam ipse[l] exhæredauerat, quæstionem inofficiosi testamenti rectè pertulit: [m] [&] possesio, quam pater[n] accepit, ad irritum recidit. nam[o] priore iudicio de iure patris[p], non de iure testamenti[q] quæsitum est: & ideo vniuersam hæreditatẽ filiæ cum fructibus[r] restitui necesse est. C

Qui nõ admittitur nec admitti speratur ad partẽ, nõ facit partem: secus si speratur admitti. Bartolus. D

XVII. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

QVi repudiãtis animo non venit[f] ad accusationem inofficiosi testamenti, partem non facit[t] iis qui eandem querelã mouere volunt. Vnde[u] si de inofficioso testamento patris, alter ex liberis exhæredatis ageret[x]: quia rescisso testamento, alter quoque ad successionem ab intestato vocatur, & ideo vniuersam hęreditatem nõ rectè vindicasset[y]: hic si obtinuerit, vtetur rei iudicatæ[z] auctoritate: & ipsa sit de iure ciuili. sic expugnat contra tabu. vt arg. infra, de bo. pos. contra tabu. filium quem. §. sed quemadmodum. & insti. de leg. ag. tute. in fi. & hic dicitur. Item alia ratio, quia cum edictalis bo. pos. nihil faciat patri auo præcedente: ergo nec decretalis: vt. C. quo. bo. l. j. Alij dicunt non per querelam admitti filiam, sed prætoris auxilio.

n *Quam pater.* aliàs pater, aliàs frater.

o *Nam.* bene dico recte egit filia. nam &c.

p *De iure patris.* aliàs patris: scilicet an pater, & an præterit[o] sit. aliàs, fratris.

q *De iure testamenti.* an esset inofficiosum: quod modo dicit filia. nam ad eam primo spectat. Accursius.

r *Cum fructibus.* secundum primam literã planum est: secundũ aliam dic quòd ipsa tenebitur restituere dimidiã fratri: vt infra, eo. mater. Accursius.

Qui repudiantis.] CASVS. Hæc l. vsque ad. §. cum contra. ponit tres casus. Primus est: Titius decesit tribus filiis relictis exhæredatis. duo egerunt querela inoffic. vnus repudiauit. dicit quòd portio illius accrescit istis duobus. vnde isti duo agẽt insolidum, & non pro partibus. Secundus est: si duo erant filij exhæredati, & vnus agit in totum, & male, cum non debeat agere nisi pro parte: dicitur hic quòd si obtineat alter qui non egit, admittitur vna cum isto qui egit. Tertius est: quòd si iste qui non egit, pendente iudicio renuntiauit: dicitur hic quòd accrescit isti qui egit in totum, & ei soli proficit. [CVM CONTRA.] Pater filium exhæredauit: extraneum instituit. egit filius querela, & obtinuit eo præsente, id est scripto hærede tempore sententiæ: an legata & libertates ex tali testamento debeantur: quæritur? Et respon. quòd non videtur fecisse testa. pater. Sed quid si contra testamentum præsente filio exhæredato, & absente scripto hærede esset pronuntiatum? in hoc casu sententia ius non facit, & legata & libertates debentur. & hanc dist. admittit constitutio diuorum fratrum. Viuianus.

f *Non venit.* id est recusat venire: quia repudiauit. sic supra eo. l. etiam. Accursius.

t *Non facit.* id est non facit eos particulares, id est vt partem tantum habeant. immo totum accrescit: vt infra, eo. si proponas. §. finali.

u *Vnde si.* mutat casum. supra enim repudiauit: hic non. vnde hoc modo egit vnus in totum altero non repudiante: & sic male vincit: tamen admittitur alter: vt hic, & supra, eo. posthumus. §. si quis ex his. Sed quid si pendente iudicio repudiat ille qui non egit? Respon. proficit ei qui vicit, victoria in totum. & hoc subiicit, hic si obti. & cæt. Item quid si pro parte sua tantum agit, & alter pendente lite repudiat? Respon. non nisi in sua parte datur sententia: vt argu. supra, de iudi. l. non videtur.

x *Ageret.* scilicet in totum.

y *Vindicasset.* scilicet vbi alter non repudiauit. Hic, id est in hoc casu, vbi alter repudiauit, totum habebit: vt innuit, quasi centumuiri &c.

z *Rei iudicatæ.* contra omnes qui vellent aliquid de bonis illis petere, & iure speciali: vt subiicit: quia in querela speciale est, vt fiat præiudicium inter omnes, quasi hic solus fuerit filius: vt infra, de leg. j. si seruus plurium. §. j. & concordat infra, de contra tabulas. l. si post. §. liberi. &. C. de cadu. tol. §. his ita. & infra, eo. si non. §. fin. &. l. si proponas. §. fina.

Quasi

quasi centumuiri [a] hunc solum filium in rebus humanis esse tunc, cum faceret testamentum [b], crediderint.

Sententia lata in querela, facit ius quo ad omnes, si lata est contra præsentem: secus si contra absentem. Bartolus.

¶ Cum cõtra testamẽtũ [c] vt inofficiosum iudicatur: testamẽti factionem [d] habuisse defunctus nõ creditur. Nõ idẽ probãdum est, si hærede nõ respõdẽte [e], secũdũ præsentẽ iudicatum sit. Hoc enim casu nõ creditur [f] ius ex sententia iudicis fieri: & ideo libertates competunt, & legata petuntur [g].

XVIII. IDEM libro singulari, de inofficioso Testamento.

DE qua re etiam constitutio extat diuorum fratrũ [h] quæ huiusmodi distinctionem admittit.

Querela non potest intentari nisi pro ea parte pro qua quis ab intestato successurus est: sed si pro solido testamentum infirmaretur, à successione ab intestato non repelletur qui ex testamento adierat. hoc dicit. Diuide: Primo ponit thema & quæstionem. Secundo arguit pro filia præterita. Tertio arguit pro filia instituta cõtra præteritam, secundum id quod fieri debuerit. Quarto arguit ad id, secundum id quod factum est. Quinto respondet quæstioni factæ in contrarium, & responsionẽ suã probat. Sexto & vltimo ponit conclusionem circa præmissa. Secunda ibi, respõdet. Tertia ibi, sed non est. (omisso versiculo, præterea. & coniuncto versi. & ideo.) Quarta ibi. præterea. (omisso versiculo, & ideo. cõiuncto versiculo, cæterum.) Quinta ibi, nec enim. Sexta ibi, ex quibus. Bartolus.

XIX. IDEM libro secundo Quæstionum.

MAter decedens extraneũ ex dodrante hæredẽ instituit, filiã vnam ex quadrante: alteram præteriit. [i] hæc de inofficioso egit [k], & obtinuit [l]. Quæro, scriptæ filiæ quomodo succurrendum sit? Respondi. [m] filia præterita id vindicare debet, quod intestata matre habitura esset. Itaque [n] dici potest eam, quæ omissa est, etiam si totam hæreditatem ab intestato [o] petat, & obtineat, solam [ab intestato] habituram vniuersam successionem: quemadmodum si altera [p] omisisset [q] legitimam hæreditatem. Sed nõ est admittendum, vt aduersus sororem audiatur agendo de inofficioso [r].

Præterea dicendum est, non esse similẽ omittenti [s] eam, quæ ex testamento [t] adiit: & ideo [u] ab extraneo semissem [x] vindicandum: & defendendum, totum semissem esse auferẽdum: quasi semis totus ad hanc pertineat. secundum [y] quod non in totum testamẽtum infirmatur: sed pro parte intestata efficitur [z]: licet, quasi furiosæ, iudicium vltimum eius dãnetur [a]. Cæterum si quis [b] putauerit, filia obtinente, totum testamentum infirmari [c]: dicendum est, etiam institutam ab intestato posse adire hæreditatem. Nec enim, quæ ex testamento adiit, quod putat valere [d], repudiare legitimam hæreditatem videtur [e], quam quidem nescit sibi deferri: cum & hi, qui sciant ius suum [f], eligentes id quod putant sibi competere [g], nõ amittant. Quod euenit in patrono, ergo petet [a] quod penes extraneum remanet? Respon. nec prætera potest petere: vt hic. nec etiam instituta: quia non est ius accrescendi post aditam hereditatem de illis tribus vnciis: vt j. de vsufru. accre. l. j. §. interdum. Sed si repudiat extraneus, nunquid pars accresceat [b] præteritę? Respon. non: vt. j. de bo. pos. sed cum patrono. Tu ergo dic, vt euitetur absurditas prædicta, non nisi pro semisse vitiari testamentum per lata querela: vt. ff. eo. l. filio. j. respõ. & ita vnus quadrans remanebit penes institutum, qui ab aliquo auferri non potest.

† Centumuiros nõ eosdẽ fuisse qui & senatores docet ex Cicerone & Festo Bud. in annot. ad l. vlt. de senato.

a *Quasi centumuiri.* id est senatores, † qui centum erant numero: vt. C. de petit. hære. l. fina. circa princip. qui senatores indixerunt petitionem hæreditatis: vt ibi patet.

b *Testamentum.* aliàs intestatũ: & aliàs, testamentum. Accursius.

c *Cum contra testamentum.* id est contra institutum in testaméto.

d *Factionẽ.* actiue accipe: vt institu. de hære. qua. & dif. §. testaméti.

e *Respondente.* id est non veniẽte ad audiẽdam sentẽtiã. Iis enim erat cõtestata: aliàs nõ.

f *Non creditur.* quia magis propter absentiam hæredis condemnatus videtur: vt hic, &. j. de euic. si ideo.

g *Petuntur.* sed à quo? ab hærede non: vt infra, ad l. Falci. l. in ratione. §. imperator. à legitimo non: quia nõ sunt relicta à legitimo: sed à scripto: vt. C. de fideicõmiss. l. ea quam. &. §. eo. Titia. in fin. Sed respon. præstabuntur ꝓ posita actione in rem pro legatis contra possidentes, quando sunt relictæ res in specie: & ita rursus agitabitur quæstio querelæ opponendæ legatariis vel fideicommissariis. Item seruis quibus est relicta libertas, dicentibus se liberos, contra eum qui obtinuit in querela: & ita rursus de querela cognoscetur, ex quo prima sentẽtia nõ fecit ius. Vel dic, petẽt legata legatarij ab hærede instituto: vt. j. de leg. j. si seruus plurium. §. si quis ante. versi. sed si subiecit delatorem. quia sua culpa litẽ amisit, aliud si sine: vt d. l. infra, ad legem Falcid. l. in ratione. §. imperator. sed à legitimo qui vicit: vt no. supra, de transac. l. controuersia.

h *De qua re. Fratrum.* Seueri & Antonini †.

† *Accursius toto hic aberrat cœlo, vt in plerisque aliis. non enim fratres fuerunt Antonius & Seuerus, sed diuus Seuerus pater fuit: Antoninus vero filius. Et hi quos diuos fratres legimus: fuerũt Marcus philosophus, & Commodus, qui ante Se*

Mater.] CASVS. Berta habebat duas filias: vnã diligebat, aliam non. quam diligebat, instituit in tribus vnciis: aliam præteriit, & extraneũ instituit in. ix. vnciis: & mortua est Berta. filia præterita egit querela cõtra extraneum: & in totũ obtinuit. Item egit contra sororẽ scriptam in tribus vnciis, & obtinuit similiter in totũ: & sic filia præterita totum habet. modo quæritur, qualiter cõsulatur illi scriptæ. videtur, ꝙ non sit ei succurrẽdũ: quia adeundo ex testaméto videtur renuntiasse hære. ab intestato. ergo illa præterita totum habere debet. sed hoc est falsum: vnde cõsulitur filiæ scriptæ per restitut. in integ. vt repellat sororem præteritam agentem querela. & illa præterita debebat agere pro sex vnciis. Sed pone, ꝙ scripta non repellit sororem præteritam agẽtem querela: hoc casu dabitur scriptæ medietas hæreditatis, & cõmunicabit præterita omnia illi scriptæ. nec videtur scripta renũtiare successioni ab intestato: quia nesciebat sibi illud auxilium cõpetere: & hoc probat per similem casum. pone, libertus fecit testamentum, & præteriit patronum: & illi patrono legatũ reliquit, quod ademit codicillis. si egit patronus pro legato: & sic repulsus est, potest agere contra testamentum: quia patronus non videtur renuntiare. vnde secundum prædicta, soror præterita cõmunicabit omnia illi scriptæ. Viuianus.

i *Præteriit.* quod pro exhæredatione valet: vt instit. de exhære. libe. §. finali.

k *Egit.* contra extraneum, & contra sororẽ quæ adierat: vt omnia sequentia concordent.

l *Et obtinuit.* iuste contra extraneum: sed iniuste cõtra sororem.

m *Respõdi.* scilicet al legando. falsum est enim: vt in fin. huius. l. dicitur. & not. ꝙ non respondet quæstioni: sed. j. respõdebit: ibi, ex quibus &c.

n *Itaque.* bene infert. si enim id debet habere, & intestata matre tum esset habitura, cũ altera repudiaret: ergo & hic, cum hic adeundo, ex testamento, videtur repudiare ab intestato. & hoc subiicit, itaque &c.

o *Ab intestato petat.* scilicet per querelam: vt dicunt: nos contra vt dices. j. l. proxi.

p *Altera.* quæ fuit instituta. Accursius.

q *Omisisset.* scilicet vel bis expressis: vt sic hæc sint paria, tacite renuntiare, & expresse. & est pro hoc, tacite repudiare: vt. j. de re iud. sæpe.

r *De inofficioso.* quia suam partem tantũ habet, nec illam totam: vt j. si pars hære. pe. l. j. §. si ego. aliàs secus: vt infra eo. si is qui. §. j. quæ est contra.

s *Omittenti.* id est repudianti. licet admittatur in totum prætera de facto: & sic alia ratione obuiatur ei.

t *Ex testamento adiit.* nec enim adhuc ab intestato poterat succedere.

u *Et ideo.* quia non auditur contra sororẽ in petitione hæreditatis per lata querela.

x *Semissem.* sed nonne pro dodrante contra extraneum ruptum est testamẽtum? Dicũ quidam quòd sic, quis ergo petet quod penes extraneum remanet? Respon. nec prætera potest petere: vt hic. nec etiam instituta: quia non est ius accrescendi post aditam hereditatem de illis tribus vnciis: vt. j. de vsufru. accre. l. j. §. interdum. Sed si repudiat extraneus, nunquid pars accresceat [b] præteritę? Respon. non: vt. j. de bo. pos. sed cum patrono. Tu ergo dic, vt euitetur absurditas prædicta, non nisi pro semisse vitiari testamentum per lata querela: vt. ff. eo. l. filio. j. respõ. & ita vnus quadrans remanebit penes institutum, qui ab aliquo auferri non potest.

y *Secundum quod.* quia diximus semissem tantum peti posse.

z *Efficitur.* vt infra, eo. circa. Azo.

a *Damnetur.* vt supra. eo. l. ij. vnde non videbatur aliquid valere: vt. C. qui testa. face. pos. l. furiosum.

b *Si quis.* stultus, scilicet. Azo.

c *Infirmari.* aliquo casu: qui tamen non inuenitur. vel dic, quòd est quando nemo eam repulit: vt in primo casu huius. l. fuit.

d *Putat valere.* scilicet inexpugnabiliter. Azo.

e *Videtur.* vt arg. j. tit. j. legitimã. & dic, quæ sit legitima: vt ibi.

f *Ius suum.* ff. posse ab intestato succedere per contra tabulas.

g *Competere.* scilicet inexpugnabiliter. & not. hic duo. Primum, ꝙ nõ videor amittere quod habeo, quod tamẽ nõ credo habere licet

BIU Cujas

licet eligá, quod credo habere: vt hic, & ff. eo. eũ qui. j. rñ. & ss. eo. l. nihil. §. penul. & ff. de iter. ac. de ętate. §. ex causa. & ar. ss. de pactis. si cũ te. & ff. de acquir. hęr. l. in repudiãda. & l. Claudi⁹. & C. de fur. l. fi. §. antepe. & ff. de instit. act. habebat. in fi. j. respõ. Secũdo no. q̃ qui scit suũ ius, eligẽdo aliud, quod credit habere, non amittit quod habet: vt dicitur de patrono, qui accepit legatũ, quod tamẽ erat adẽptũ codicillis, vnde iuste errauit: vt hic, & instit. de ac. §. si quis agẽs, in fi. §. secus si in iure errasset: vt. j. si quid in frau. pa. l. si patronus. in princip. Ac.

a *Ex quibus.* s. prędictis apparet, quod est. j.

b *Rescisso testamento.* scilicet in totum.

c *Adeũdæ hæreditatis.* scilicet in semissem. nõ enim tãtũ debet habere eã partẽ, ex qua fuit instituta, sed virilẽ: vt. j. de cõtra tabulas. l. non putauit. §. fi. & l. filiũ. §. & hoc sit cõsequẽs. secũdũ Ir. sed secũdũ Io. est falsum tãtũ in ea parte, qua fuit instituta: cũ et testamẽto adeat, nõ abstentato: & quod dicitur eã debere habere similẽ, verũ est, cũ ex vili, vel maiori parte fuit instituta: vt. j. de leg. prę. l. filiũ. §. penul. & ibi qui in potestate. §. antepe. & ff. de cõtra tabu. si ex duobus. §. sed illud. Tu autem dicere potes, q̃ dictũ Ir. locũ habeat, quãdo instituta non adiuit: ex testamẽto tamẽ extraneus adiuit cõtra quẽ proposita fuit querela. Itẽ cõtra institutã potest opponi querela, si ipsa patiatur. nã cõtradicere potest: vt in hac. l. §. sed nõ est. licet ipsa nõ adiisset. nam vno adeunte nascitur querela: vt arg. cõtra. ff. si quis testa. li. l. j. §. ante. & ss. eo. Papinianus. §. si cõditioni. sed dictũ Ioan. quãdo ex testamẽto adiuit, locũ habet: & sic prędicta iura, quę videtur cõtraria, soluuntur. & hoc placet. Vel aliud in querela, quàm in cõtra tab. quia per querelã ipso iure desinit esse hæres, qui adiuit: & ideo in virilem succedit: sed non desinit esse hæres per contra tab. quia nec prætor hæredem facere potest: vt instit. de bo. possess. §. quos autem. quod non placet.

Qui de inofficioso.] C A S V S. Paterfa. filiũ impuberẽ exhæredauit: & extraneũ instituit. ille impubes agebat querela: hęres scriptus negauit eũ filiũ defuncti. iste filius impubes petit mitti in pos. ex edic. Carbonia. dicitur q̃ hoc casu filius meus impubes nõ habebit edictum Corbon. sed habebit querelã. Viuianus.

d *Accipere.* hæc non datur exhæredato rite: aliàs sic. Item nec instituto: nisi sit posthumus, qui postea negetur filius: vt. j. de Car. edicto. l. j. §. Pomponius.

e *Si vere.* aliàs si vere, aliàs si verus filius, & negaretur.

f *Hæres esset.* ab intestato, & nullo obstante: hic autem obstat exhæredatio. & facit. j. de Carbo. edic. l. j. §. & generaliter.

g *Non patiatur.* ergo videtur q̃ possit agere cõtra debitores hęreditarios: sed cõtra. ff. de Carbon. edict. l. iij. §. missum. Respõ. q̃ nõ patitur pręiudiciũ: quia tẽpora nõ currunt: vt. ss. de iudi. l. ij. §. cõtra. Vel refert an velit agere cõtra eum, qui dicit se hæredẽ: & tũc non potest: ne præsumptio &c. vt ibi. an aduersus alios: & tũc potest: vt hic. vel refert vtrum satisfecerit de rebus restituendis si apparuerit eum non esse filium: & tunc potest. aliàs non potest: vt. ff. de Carbo. edi. sed si is. §. denique. & §. an autem. & l. penul. Vel dic, non potest nisi satisfecerit, & tunc vsque ad contestationem tantum si res sit peritura.

h *Debet.* licet probetur filius.

i *Petitionem.* perlata querela.

k *Exercere.* huius l. arg. dicũt quidã eum intẽdere petitionẽ hęreditatis, qui querelã proponit. sed hoc falsum est. Primo, quia instutus est hæres, donec cõtra eũ pronũtietur: vt. ff. de vulg. substi. ex facto. §. fin. ergo alius ex parte, vel insolidũ hæres esse nõ potest: vt. j. de regulis iur. l. quod contra. §. j. Secundo, quia cæteras actiones intẽdit pater inuito filio: sed querelã nõ: vt. ss. eo. Papinianus. j. respõ. Itẽ pro nobis est in ea. l. §. si filius. & l. posthumus. §. si quis. Item iste si petit hæreditatem, ergo ex testamento, vel ab intestato: vt infra, ti. j. l. j ij. & iiij. ex testamento non: cum non sit institutus: sed nec ab intestato: quia quãdiu &c. vt infra, de reg. iu. quãdiu. & C. cõmunia de succ. l. antequam. Itẽ petitio hæreditatis datur contra eum, qui possidet pro hærede putatiuo: vel pro possessore. hic autẽ verum est esse eum hæredem, ergo ea non tenetur. Si autem obiiciatur, quòd secũdum hoc sunt duo iudicia: respon. sic ita, scilicet querelæ, & peti. hæreditatis. Vel dic, q̃ licet petitio sit noua actio: tamen statim mandatur executioni, quasi de ea sit cognitum: sicut fit in actione in factum, quæ nascitur ex re iudicata. Sed contra videtur. C. eo. l. j. nam ibi proponebatur querela, & dicit contra fideicom. dari actionẽ, ac si pro hærede vel pro possessore possideret. Ad hoc respon. q̃ querela sicut petitio hæreditatis datur contra eũ qui pro hærede, vel pro possessore possidet: alio tamen respectu: quia in petitione hæreditatis titulus pro hærede vere non est titulus: sed in querela vere quidem est titulus: quia scriptus hæres vere est interim hæres: sed fingitur, & videtur quantum ad querelam non hæres: quia non videtur destitutus &c. vt supra, de integ. restitu. l. nemo. nec videtur possessionem adeptus &c. vt infra, de acquiren. poss. l. non videtur. vtraque tamen eodem libello proponi potest, hoc modo: peto testamentum rumpi, quia inofficiosum, & eo rupto hæreditatem restitui: sicut in ad exhi. & rei vin.

l *Confitetur.* eum esse filium.

Evm qui.] C A S V S. Pater meus instituit Titium extraneum, & me exhæredauit: volo contra Titium agere: & dolo Titij renuntiaui querelæ: quia dixit quòd mihi aliquid erat relictum in testamento: puta tertia pars hære. an possim redire postea ad querelam: quæritur. & respon. quòd sic. Item si hæres scriptus post motam controuersiam à filio exhæredato legata soluit: an repetet pendente lite inoffi. quæritur. Et respon. quòd non: quia sciens etiam indebite soluit. [I D E M.] Titius extraneum cui tenebatur instituit, & filium exhæredauit. filius exhæredatus egit querela: & obtinuit. an scriptus possit petere debitum? Dicitur quòd sic: & si inuicem fuerit debitum, compensare. Viuianus.

m *Actionem.* inofficiosi.

n *Deseruisse.* quia non tam paciscitur quàm decipitur. sic & supra, de transac. l. qui cum tutoribus. §. fin. & supra ; eo. nihil. §. si cum filius.

o *Actam.* id est finitam.

p *Soluit.* legatariis, vel aliis, vel isti filio qui agit querela.

q *Sciens indebitum.* id est quod indebitum fieri debebat per querelam: vt hic, & infra, de condic. inde. quod quis. secus si ignorans vel titubans: vt. C. de condic. inde. l. fi.

r *Non fuisset.* vt. ss. eo. Papinianus. §. fi. & l. qui repudiantis. §. fi.

s *Cõpetere.* vt. ff. de hæ. vel ac. ven. l. ij. §. fi. & C. eo. si marit⁹. in fi.

t *Compensationem.* si inuicem sit debitum: nisi ipse dolo fecerit. tunc enim perdit quod sibi debetur: vt infra, de his qui. vt indig. hæredem. & infra, ad Sylla. propter veneni. §. neptis.

XX. SCAEVOLA libro secundo Quæstionum.

QVi de inofficioso [testamento] vult dicere, licet negetur filius, Carbonianã bonorũ possessionẽ nõ debet accipere[d]. Totiẽs enim ea indulgenda est, quotiẽs si verè[e] filius esset, hæres esset[f], aut bonorũ possessor: vt interim & possideat, & alatur, & [in] actionibus pręiudiciũ nõ patiatur[g]. Qui verò de inofficioso dicit: nec actiones mouere debet[h], nec aliã vllã, quàm hæreditatis petitionẽ[i] exercere[k]: nec alienę vnquã melioris sit cõditionis, quàm si cõfitetur[l] aduersarius.

Qui fraude hæredis scripti desistit, desistisse non videtur. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro tertio Responsorum.

EVm, qui inofficiosi testamenti querelam instituit: & fraude hæredis scripti, quasi tertiam partem hæreditatis tacitè rogatus esset ei restituere, reliquit eam actionem[m]: non videri deseruisse[n] querelam: & ideo non prohiberi eum repetere inchoatam actionem.

Qui sciens indebitum soluit, non repetit. Bartolus.

Item quæsitum est, an hæres audiendus est, ante inofficiosi* querelam actam[o], desiderans restitui sibi ea quæ soluit? Respõdit. ei, qui sciẽs indebitũ[q] si deicõmissum soluit, nullã repetitionẽ ex ea causa competere.

Rupto testamento per querelã, actiones confusæ hæredi restituuntur. Bartolus.

Idẽ respõdit euicta hęreditate p inofficiosi querelã ab eo, qni hęres institut⁹ esset, perinde omnia obseruari oportere, ac si hęreditas adita nõ fuisset: [r] & ideo & petitionẽ integrã debiti hęredi instituto aduersus eum, qui superauit cõpetere[s], & cõpensationem[t] debiti.

Flo. de inofficioso

† *Querela introducit rẽ ad causam intestati: & restituit iura hæredi scripto, quæ haberet si non adiisset. & cõcor. j. ti. proxi. l. & nõ tantũ. §. 1. & de iure fisci. l. de ferre. §. fi. & ratio istius literæ, secundum Bal. hic sumitur de. l. si exre. §. fi. ff. de stipu. ser.*

BIU Cujas

Filius.] CASVS. Mater filium exhæredauit, extraneum instituit, patri sui filij legatum reliquit. si pater agnoscat legatum, an non: an ideo minus possit nomine filij agere: quęritur. Et respon. quòd non ideo minus: & ideo agnitio patris non præiudicat filio. Sed quid si succumbat pater in querela, cum agit in nomine filij: nunquid auferendum est ei legatum, & applicádum fisco? Et respond. quòd non. & hoc in prima. Sed quid si filius exhæredatus egit, nec perfecit, & pendente lite decessit: nunquid hæres suus cui in illo testaméto erat relictũ legatum, possit perficere querelam inchoatam à defuncto, nec legatum amittitur? Et respon. q̃ non amittet. Sed pone quòd filius egit, & pẽdente lite dedit se in adrogationem ei cui in testamento erat relictũ legatum: si adrogator agat nomine filij adrogati: an debeat amittere legatum? Et respon. quòd nõ. & hoc in tertia. Viuianus.

Factum patris non tollit querelam filio competentem. Et qui nomine alterius egit querela, & succubuit, nõ perdit id quod sibi relictum est. Bartolus.

XXII. TRYPHONINVS libro septimodecimo Disputationum.

FIlius [a] non impeditur quo min[9] inofficiosum testamẽtum matris accusaret, si [b] pater eius legatũ ex testamento matris accepisset *, vel adiisset hæreditatem: quamquã in eius esset potestate [c]. Nec prohiberi patrẽ dixi iure filij accusare [d]: nam indignatio filij est [e]. Et quærebatur, si nõ obtinuisset [f] in accusando: an qđ patri datum est, publicaretur [g]? quoniã alij commodum [h] victoriæ parat. Et in hac causa nihil ex officio patris, sed totum de meritis [i] filij agitur: & inclinandũ * est, non perdere patrẽ sibi datum, si [k] secundum testamentũ pronũtiatum fuisset. Multo magis si mihi legatum testator dederit [l], cui [9] de inofficioso testamento filius agens decessit me hærede relicto, ego q̃ hereditariam causam peregi [m], & victus sum: id quod mihi [ex] eo testamento relictum est, nõ perdam: vtique si iam defunctus agere cœperat [n]. Item si adrogaui eum, qui instituerat litem de inofficioso testamento eius, qui mihi legatũ dedit: litemq̃ peregero nomine filij, nec obtinuero: perdere me legatum non oportet: quia nõ sum indignus, vt auferatur mihi à fisco id, quod derelictum

* *Flo. acciperet*

* *Vulg. indicandum.*

a *Filius.* tres ponit casus lex ista. Accursius.
b *Si.* id est quamuis.
c *Potestate.* ſ. filius.
d *Accusare.* scilicet testamẽtum inofficiosum. & hoc quando alius erat hæres: licet patris & filij eadem persona videatur: vt. C. de impu. & ali. sub. l. fi.
e *Filii est.* ſ. q̃rela: vel melius, exhæredatio.
f *Obtinuisset.* ſ. pater.
g *Publicaretur.* videtur quod non: quoniã &c. vt instit. eo. §. si tutor.
h *Alii commodum.* scilicet filio. & sic patet q̃ secundum hæc iura aliquid etiam extra castrense, vel quasi quæritur filio, secundũ Constantinum certum est: & secundum Arcadiũ omnia materni generis: hodie omnia aduẽtitia: vt. C. de bo. ma. l. j. & ij. & de bo. quæ lib. cum oportet.
i *De meritis.* an meruerit exhæredari, vel non.
k *Si.* id est quamuis.
l *Dederit.* id est, reliquerit.
m *Peregi.* nam necesse habui hoc facere: vt. C. quomodo & quãdo iudex. auth. qui semel. & infra, de bo. lib. l. qui cum maior. §. sed si minor. & ideo dicit, magis.
n *Cœperat.* aliter enim non transmittitur etiam hodie ad extraneum: sed ad suum sic: vt. C. e. scimus. in fi. & concor. huic. §. infra, de fideicommiſ. lib. l. ſi filius. §. erit. & de bo. lib. l. ſi filius. & infra, proxi. rñ. & j. de his qui. vt indig. post legatum. §. qui accusauit.
o *Cum non proprio.* assignat causam omnium prædictorum. & est arg. de, tanquam, id est de dictiõe, tãquam: vt dixi supra, de adop. si pater. §. qui duos. Quod facit, vt si ille qui tulit sententiam, succedit iudici appellationis: possit iudicare. Item hæc successio de qua hic dicit, est insti. de adqui. per adro.

Si proponas.] CASVS. Titius filium emancipatum præteriit & nepotem, extraneo instituto. an filius possit agere querela? Et rñ. quòd non: sed petet bo. pos. contra tab. secus si fuisset exhæredatus. [SI HAEREDITATEM.] Filium exhæredauit: extraneũ instituit. filio [9] noluit agere: sed hærc. emit ab hærede scripto: A vel conduxit prædia hæreditaria: vel quid inutiliter fecit. videtur agnoscere iudiciũ defuncti: & ideo nõ aget querela. [SI DVO.] Duobus filiis exhæredatis, & extraneo instituto decessi. ambo egerunt: sed alter postea repudiauit. accrescit alteri. idé est si alter quinquennio sit exclusus, scilicet quòd alteri accrescat. Viuianus.

est: cum non proprio [o] nomine, sed iure cuiusdam successionis egi.

Si testamentum rumpitur per contra tabu. siue per querelam: nepos in potestate retentus filio emancipato coniungitur. Bar.

XXIII. PAVLVS libro singulari de inofficioso Testamento.

SI proponas * filium emancipatum præteritum, & ex B eo nepotem in potestate retẽtum hæredem institutum esse: filius [p] potest contra filiũ suũ, testatoris nepotem, petere bonorum possessionem [q]: queri autem de inofficioso [r] testamẽto non poterit. Quòd si exhæredatus sit filius emancipatus, poterit queri: & ita iungetur [ſ] filio suo: & simul cum eo hæreditatem obtinebit.

Per contractum ab exhæredato cum hærede factum, videtur testamentum approbari. Bartolus.

¶ Si hæreditatem ab hęredibus institutis exhæredati emerunt, vel res singulas, sciẽtes eos hæ- C redes esse, aut cõduxerunt prędia, aliúdve quid simile fecerunt: vel soluerũt hæredi, quod testatori debebant [t]: iudicium defuncti adgnoscere [u] videntur: & à querela excluduntur.

In querela est locus iuri accrescendi Bartolus.

¶ Si duo sint filij exhæredati, & ambo de inofficioso testamento egerunt [x], & vnus postea constituit non agere [y]: pars eius alteri adcrescit [z]. Idemq̃ erit & si tẽpore [a] exclusus sit.

p *Filius.* scilicet emancipatus.
q *Bonorum possessionem.* scilicet contra tabul. sed aliud in filio præterito à matre: cum eius silentiũ & cætera. vt instit. de exhære. libe. §. mater. & infra, de bono. pos. cõtra tabu. l. illud. §. ad testamẽta. & l. non putauit. j. * *Flo.* resp. *vg.*
r *Queri autem de inofficioso.* accepta prię bono. pos. gratia agnoscẽdæ litis.
ſ *Iungetur.* vtrobique, siue petat. bo. possessionem inofficioso agendo vt infra, de coniung. cum eman. li. l. j. §. si pater emãcipat[9]. Sed nõ ne vitiatur siue irritatur testamentum in totum, cum iste solus abintestato esset successurus: & sic ille nepos nihil debet habere, secũdũ Pla. sed dico, quòd ei coniungitur per illud edictum. infra, de coniungen. cum emã. li. l. j. quã Pla. forte nõ cognouit. sed data est enim discordia iuris ciuilis & prætorij per illud, cum ius ciuile emãcipatum prorsus repelleret, sed prætor eũ admitteret, & nepotem prorsus repelleret: & sic ambo veniunt. Sed contra. infra, de coniungen. l. j. §. sed si patruus. Sed intellige, q̃ non cõiungitur ibi erhæredatus per titulum illum: nisi prius agat q̃rela. sed hodie prædictus tit. de coniungen. non habet locum: cum per authẽ. ita succedat emancipatus filius acũ esset in potestate: vt in authen. de hæredi. ab intest. §. primo. collatio. ix.
t *Debebant.* etiam ciuiliter, si emancipati: si in potestate, naturaliter. Accursius.
u *Agnoscere.* Not. de tacito consensu: vt infra, eodem. l. penult. Sed argu. contra. infra, de adquiren. hæredi. l. pro hærede. §. primo & secundo.
x *Egerunt.* quilibet pro parte.
y *Non agere.* scilicet repudiando.
z *Accrescit.* scilicet vt possit petere sicut aliam. sic & infra, si pars hære. pe. l. secunda. &. C. quando non pe. par. l. prima. & supra, eo. l. qui repudiantis. non autem ipso iure: imò hæredi scripto accrescit ipso iure, licet de nouo petat: vt instit. de hære. instit. §. hæreditatis. versic. non autem.
a *Tempore.* scilicet quinque annorum: vt Co. eod. l. scimus §. illud.

Circa.] CASVS. Habebam duos filios. vnum instituit. alterum exhæredaui: & extraneum instituit. egit exhæredatus contra extraneum: & obtinuit. an valeat quod actum est? Et respon. quòd sic: quia in vna & eadem causa euenire potest vt diuersæ sententiæ proferantur. Viuianus.

Vt in

BIU Cujas

a *Vt in vna.* sed nõne alia est causa, cum inter alias personas ingetur: vt infra, de except. rei iudi. & an eadem? Respon. impropõe vocat eandem causam: sed hoc ideo facit, quia eadẽ est persona & agentis, & iudicis forte. Vel quia de eadem re, id est de testamento inofficioso tractatur. sic. C. ne lice. in vna eademque causa.

b *Diuersi iuris.* quia alter filius, & alter extraneus: & agitur de testamento patris. vel alter non capax, quia turpis persona: alter honesta: & agitur de testamento fratris: vt supra, eo. l. mater. §. sed non est. & l. nam & si. §. filius.

c *Videbitur.* scilicet ex post facto. aliàs contra: vt instit. de hæredi. instit. §. hæreditas. versicu. non autem. secus autem in testamento rupto: quod nõ pro parte, sed in totum rumpitur. vt infra, de iniust. test. l. penult.

Ex post facto potest quis decedere pro parte testatus, & pro parte intestatꝰ. Bart.

XXIIII. VLPIANVS libro quadragesimo octauo ad Sabinum.

CIrca inofficiosi querelam euenire plerumque adsolet, vt in vna [a] atque eadem causa diuersæ sententiæ proferantur. Quid enim, si fratre agente hæredes scripti diuersi iuris [b] fuerũt? Quod si fuerit: pro parte testatus, [&] pro parte intestatus decessisse videbitur. [c]

Datum inter viuos vt cõputetur in quartam, querelam excludit, & ad supplementum agetur, & in collationem veniet. Bar.

XXV. IDEM libro secundo Disputationum.

SI nõ mortis causa fuerit donatum, sed inter viuos, hac tamen contemplatione, vt in quartam [d] habeatur: potest dici inofficiosi querelam cessare, si quartam in donatione habet. aut si minus habeat, quod deest viri boni arbitratu repleatur: [e] aut certè [f] conferri oportere id quod donatum est.

Etiam eo cuius non interest agente, testamentum rumpitur: & si præcedẽs est exclusus, sequenti non obstat. Bartolus.

℣ Si quis, [g] cum non possit de inofficioso queri, [h] ad querelã admissus [i] pro parte [k] rescindere testamentum tentet, & vnum sibi hæredem eligat, contra quem inofficiosi querelam

A SI *sub hac.*] CASVS. Filio exhæredato, extraneo instituto, sub conditione, si seruum suum proprium hæredis manumiserit, egit filius querela: & obtinuit. qualiter succurratur hæredi, vt resarciatur sibi damnum quod per seruum manumissum habet? Respon. quod consequitur pretium serui ab ipso manumisso. Viuianus.

instituat: dicendum est, quia testamentum [l] pro parte valet, & præcedẽtes [m] eum personæ exclusæ sunt: [n] cum effectu eum querelam instituisse.

Libertas data causa implendi conditionem, in testamento inofficioso adiectam, non rescinditur: sed eius pretium à manumisso soluitur. Bartolus.

XXVI. IDEM libro octauo Disputationum.

B SI sub hac conditione fuerit hæres institutus, *si Stichum manumiserit,* [o] & manumisisset: & postea, quam manumisit, inofficiosum vel iniustum testamentum pronuntietur: æquum est, huic quoque succurri, vt serui pretium [p] à manumisso accipiat: ne frustra seruum perdat.

Si fides transactionis non seruatur, potest exhæredatus ad querelam redire. Bar.

XXVII. IDEM libro sexto Opinionum.

C SI instituta de inofficioso testamento accusatione, de lite pacto transactum est: nec fides ab hærede trãsactioni pstatur: inofficiosi causam integram esse placuit. [q]

Licet testator aliquem suum filium esse negauit si exhæredauit eum, habet querelam. Bartolus.

℣ Ei, qui se filium eius esse adfirmat, qui in testamento id denegauit: [si] tamen eum

D SI *instituta.*] CASVS. Filius exhæredatus transegit cum scripto, vt scriptus daret sibi decem intra tempus aliquod si scriptus non stet placitis, an querela filius exhæredatus agere possit, quæritur. Et respon. quòd sic. [EI QVI.] Habebam filium: & cum facerem testamentum, dixi hunc non esse filium meum, & sic alium extraneum institui. quæritur vtrum iste quem negaui esse filium meum, possit agere de inofficioso testamento? & respon. quòd potest. [DE INOFFICIOSO.] Si miles exhæredat filium, & extraneum instituat. an filius, licet sit miles, possit dicere testa. eius inoffici. quæritur. & respon. quòd non. [DE INOFFICIOSO.] Auus nepotem ex filio exhæredauit, & filium suum instituit, vel alium: non curo. egit nepos pro parte, & obtinuit: sed scriptus appellauit. an pendente appellatione possit nepos petere alimenta pro modo facultatum? Et respon. quòd sic: & scriptus habebit necesse ea præstare. [DE TESTAMENTO.] Mater habens filium absentem quem credebat mortuum: testamentum fecit, & extraneum instituit nulla mentione facta de filio. an filius rediens possit agere querela, quæritur. Et dicitur, quòd sic. Sed an legata & libertates debeantur? Dicitur quòd sic. & speciale est in hoc casu: aliàs rupto testamento non valent legata relicta: vt in. l. sequent.

q *Placuit.* scilicet ei qui transegit: quia non debet ei fides seruari & cætera. vt. C. de pact. l. cum proponas. & de transactio. l. si diuersa. sed hæredi eius qui transegit, non restituitur querela, sed datur actio præ. verbis. vt. C. de transact. l. cum mota. quæ est contra [b] supra. eo. l. nam & si. §. j. & l. Papinianus. §. secundo. Vel dic vt in contrario notatur. Accursius.

Exhæredauit.

---

b *Diuersi iuris.* quia alter filius, & alter extraneus: & agitur de testamento patris. vel alter non capax, quia turpis persona: alter honesta: & agitur de testamento fratris: vt supra, eo. l. mater. §. sed non est. & l. nam & si. §. filius.

c *Videbitur.* scilicet ex post facto. aliàs contra: vt instit. de hæredi. instit. §. hæreditas. versicu. non autem. secus autem in testamento rupto: quod nõ pro parte, sed in totum rumpitur. vt infra, de iniust. test. l. penult.

d *In quartam.* quia aliàs non computatur: vt hic, & C. eo. l. si quando. §. generaliter. & C. de col. l. penult. in fine.

e *Repleatur.* aliàs debeatur. hoc de repletiõe additum est à compositoribus noui iuris, per id quod est. C. eo. omnimodo. Item q̃ subiicit de collatione facienda ex testamento, adiicitur per id q̃ est Co. de col. authen. ex testamento. Alij dicunt, [a] quòd mutatur casus, vt dicat ab intestato, cum ex testamento non fiat hoc iure collationis: vt. C. de colla. l. prima.

f *Aut certe.* Sed dicas non agi ad repletionem, nec esse ea contentum. Azo. Vel dic, quòd mutat casum, quando ab intestato.

g *Si quis.* pater.

h *De inofficioso queri.* ab initio.

i *Admissus.* scilicet de facto.

k *Pro parte.* alia qua iste non agit.

l *Testamentum.* scilicet filij emancipati.

m *Præcedentes.* ordine, sed non gradu: vt filij patrem, secundum Azo. vt not. supra, eo. l. pater.

n *Exclusæ sunt.* tempore, vel repudiatione, vel sententia: siue post litem contestatam ab isto: siue quandocunque: vt argumen. supra, eodem. l. si proponas. in fine. & no. quòd duo dicit, scilicet & testamentum pro parte valere, & exclusos esse filios. secus si in totum deficeret. tunc enim ab intestato admitterentur in totum etiam qui prius essent exclusi à querela tempore, vel per sententiam, secundum Al. quòd si alio modo per repudiationem, non venirent, quia fecerunt locum successorio edicto. & dic vt supra, eodem, lege pater.

o *Manumiserit.* scilicet seruum suũ: secus si hæreditariũ: quia tunc etiam libertates rescinduntur: vt supra, eodem. l. Papinianus. §. finali. sed in hæreditario videtur talis conditio impossibilis, cum eam non possit adimplere nisi adita hæreditate: & adire non potest, nisi adimpleat cõditionem. sed certe imò admittitur talis cõditio: vt infra, de condi. instit. l. mulier quę. §. penultimo.

p *Pretium.* Sed quod pretium? Respon. quidam, id quod dicitur C. de cõmuni ser. ma. l. prima. alij de viginti aureis: vt supra, eodem. l. Papinianus. in fine. tu dic, verum pretium: vt argum. C. si aduer. lib. l. ij. Item qua actione? Respon. quidam, actione in factũ: quæ in variis causis est inuenta: vt. C. de sacrosanctis ecclesiis. l. sancimus. Alij dicunt sine causa: vt infra, de condic. sine causa. l. secunda. Alij ob causam: vt infra, de condic. causa da. sed & si falsum. Tu dic, secundum Ioan. condictione ex hac l. quæ etiam ex lege veteri datur: vt infra, de adulteriis. l. quod ex his causis.

Solue secũdũ Bar. q̃ ibi ille qui egerat querela: discessit à lite, q̃ dic plene, vt ibi.

BIU Cujas

exhæredauit, [a] de inofficioso testamento causa superest [b].

Qui in querela obtinuit: pendente appellatione debet ex hæreditate ali. Bartolus.

¶ De inofficioso testamẽto militis [c] dicere, nec miles potest. ¶ De inofficioso testamento [d] nepos contra patruum suum [e], vel alium scriptum hæredẽ pro portione egerat, & obtinuerat, sed scriptus hæres appellauerat: placuit interim propter inopiam pupilli alimenta pro modo facultatum quæ per inofficiosi testamenti accusationem pro parte ei vindicabantur, decerni [f]: eáque aduersarium ei subministrare necesse habere vsque ad finem litis.

Præteritio matris de filio, etiam quem ignorabat, habetur pro exhæredatione. Bartolus.

¶ De testamento [g] matris, quæ existimãs periisse filium, alium hæredem instituit, de inofficioso queri potest [filius.]

Secundum glos. breuiter. h. d. Si testamentum rumpitur ex causa præteritionis facta re, non consilio: legata remanent valida. Bartolus.

XXVIII. PAVLVS libro singulari de Septemuiralibus Iud.

CVm mater militem filium falso audisset decessisse, & testamento hæredes alios [h] instituisset: diuus Hadrianus decreuit hæreditatẽ ad filiũ pertinere [i], ita vt libertates & legata præstentur [k]. Hic illud adnotatum [l] est, quod de libertatibus & legatis adiicitur. Nam cum inofficiosum testamentum arguitur, nihil ex eo testamento valet.

Ille cuius interest, potest adesse causæ, ne colludatur. Bartolus.

XXIX. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

SI suspecta [m] collusio sit legatariis, inter scriptos hæredes, & eum qui de inofficioso testamento agit: adesse [n] etiam legatarios, & voluntatem defuncti tueri, constitutum est. [o] eisdẽq; permissum est etiam appellare, si contra testamentum pronuntiatum [p] fuerit.

¶ De inofficioso testamento [q] matris spurij quoque filij dicere possunt.

Si causa super querela transactione decidatur, testamentum remanet validum: & debentur legata. Bartolus.

¶ Quamuis instituta inofficiosi testamẽti accusatione, res trãsactione decisa sit: tamen testamentum in suo iure manet: & ideo datæ in eo libertates atque legata, vsquequo Falcidia [r] permittit, suam habent potestatem [s].

Fœmina per adoptionem non potest habere filium qui possit habere querelam. Bartolus.

¶ Quoniam fœmina nullum adoptare filium sine iussu principis potest [t]: nec de inofficioso testamento militis [c] dicere, nec miles potest.

¶ De inofficioso testamento [d] nepos contra patruum suum [e], vel alium scriptum hæredẽ pro portione egerat, & obtinuerat, sed scriptus hæres appellauerat: placuit interim propter inopiam pupilli alimenta pro modo facultatum quæ per inofficiosi testamenti accusationem pro parte ei vindicabantur, decerni [f]: eáque aduersarium ei subministrare necesse habere vsque ad finem litis.

Præteritio matris de filio, etiam quem ignorabat, habetur pro exhæredatione. Bartolus.

¶ De testamento [g] matris, quæ existimãs periisse filium, alium hæredem instituit, de inofficioso queri potest [filius.]

Secundum glos. breuiter. h. d. Si testamentum rumpitur ex causa præteritionis facta re, non consilio: legata remanent valida. Bartolus.

XXVIII. PAVLVS libro singulari de Septemuiralibus Iud.

CVm mater militem filium falso audisset decessisse, & testamento hæredes alios [h] instituisset: diuus Hadrianus decreuit hæreditatẽ ad filiũ pertinere [i], ita vt libertates & legata præstentur [k]. Hic illud adnotatum [l] est, quod de libertatibus & legatis adiicitur. Nam cum inofficiosum testamentum arguitur, nihil ex eo testamento valet.

Ille cuius interest, potest adesse causæ, ne colludatur. Bartolus.

XXIX. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

SI suspecta [m] collusio sit legatariis, inter scriptos hæredes, & eum qui de inofficioso testamento agit: adesse [n] etiam legatarios, & voluntatem defuncti tueri, constitutum est. [o] eisdẽq; permissum est etiam appellare, si contra testamentum pronuntiatum [p] fuerit.

¶ De inofficioso testamento [q] matris spurij quoque filij dicere possunt.

Si causa super querela transactione decidatur, testamentum remanet validum: & debentur legata. Bartolus.

¶ Quamuis instituta inofficiosi testamẽti accusatione, res trãsactione decisa sit: tamen testamentum in suo iure manet: & ideo datæ in eo libertates atque legata, vsquequo Falcidia [r] permittit, suam habent potestatem [s].

Fœmina per adoptionem non potest habere filium qui possit habere querelam. Bartolus.

¶ Quoniam fœmina nullum adoptare filium sine iussu principis potest [t]: nec de inofficioso testamento matris [q] spurij quoque filij dicere possunt.

---

a *Exhæredauit.* per quod præsumitur filius, cum sit inepta res in extraneos exhæredatio: vt. j. de verb. oblig. l. quidam cum filium.

b *Supereſt.* sed quomodo hoc? nam non est exhæredatus, rite ergo cessat querela: vt. j. de libe. & posthumis. l. si posthumus. §. fin. & ad Car. l. j. §. Pomponius. quæ sunt contra. Sed dic quòd rite exhæredauit: sed postea in quadam parte testamenti negauit eum filium esse.

c *Testamento militis.* id est militantis: vel etiam non militantis, si est filius fami. vt. C. eo. l. fina. secus in veterano patrefamilias, vt. s. eodem. lege, Papinianus. §. Papinianus.

†*Iste text. est singu. ad hoc quòd licet filius qui querebatur testamentũ paternũ, nõ debeat alimentari ante primam sententiam. tamẽ debet post primã latã, pendẽte appell. Bolog. Monachus agens cum suo abbate in accusando eum, de bonis monasterii est audiendus.*

d *De inofficioso testamento.* scilicet aui.

e *Patruum suum.* hæredem scriptum.

f *Decerni.* hoc in causa appellationis: & cum obtinuit in principali: aliàs forte secus: argu. supra, eo. l. qui de inofficioso. Item not. quòd non remanent omnia in eodem statu appellatione pendente. sic infra, de appel. imperatores. Item not. argu. q monachus sit alẽdus de bonis monasterij, in causa quam habet contra abbatem, accusando eum: vt extra de accu. ca. ex parte. & sic no. quædam propter ciboria permitti: vt infra, titulo primo. l. diuus. & C. de or. cogni. l. fi. & infra, vt in poss. le. l. penulti. & de libe. agno. l. si neget.

g *De testamento.* expone hunc. §. vt infra. l. proxi.

h *CVm mater. Alios.* s. extraneos: secus si alios filios: quia tunc nõ apponitur querela: vt C. eo. lege tertia. Acc.

i *Pertinere.* scilicet perlata querela: vt supra. l. proxi. nam late patet verbum, pertinere: vt infra, de verborum significatione. l. verbum, pertinere. sed certe imò videtur cessare querela, & directo filio hæreditas restituenda: vt infra, de hæredi. institu. l. finali. sed ibi aliud fecerat testamentum in quo filium instituerat hęredem: hic non. item argu. C. de temporibus in integrum restitutionis. l. si intra. &. C. de testa. mili. l. si cum vel in vtero.

k *Præstentur.* imò non: vt supra, eo. l. Papinianus. in fine. quæ est contra. Solu. hic tantum re [a] fuit præteritio facta: ibi re & consilio: vnde omnia reuocantur. Alij dicunt hoc fuisse specialiter cuidam indultum: quia fuerat filius iuste præteritus. Alij, vt Azo. quòd hoc corrigitur per id quod hic subiicit.

a Bal. hic dicit istam glo. sing. ad hoc quòd legata in testamento relicta, in quo pater præteriit filiũ sum ignoranter: debentur. de qua materia vide plene & ad saturitatẽ, per omnes scribentes, in authen. ex causa.

l *Adnotandum est.* id est reprehensio subiicitur. sed tu dic primam expositionem: & quod subiicit, adnotandum, id est hoc est notandum in hoc rescripto quòd teneant legata: quod non est vbi aliàs re & consilio testamentum pronuntiatur inofficiosum: vt subiicit: vt supra, eodem. l. qui repudiantis. in fine. Accursius.

SI suspecta.]CASVS. Decessi exhęredato filio: & extraneo instituto hærede. si legatarius timeat ne scriptus cum illo, qui agit de inofficioso, colludat: an debeat adesse, & iudicium defuncti tueri? Et respon. q sic, & appellare potest: quia eius interest. [DE INOFFICIOSO.] Planus est: quia dicit quòd spurius potest agere querela. [QVAMVIS.] Si filius exhæredatus cũ scriptis transigat: an legata & libertates debeantur, & valeãt: quęritur. Et respon. quòd sic debentur legata quatenus patitur lex Falcid. [QVONIAM.] Si mulier filium adoptat: quod facere non potest: eumque exhęredet: an filius possit agere querela, quębet ergo posse facere omnia quæ fiunt ne colludatur: argu. supra, de iur. om. iu. l. ij. vel saltem illos debet producere quos nominauerit iste: sicut & præses dat tutores quos nominat magistratus: vt infra, de mag. cõue. l. prima. §. si præses. Accursius.

m *Si suspecta.* hic sume arg. quòd non habet quis necesse cautionis probationem suspicionis probare. sic. C. de iudi. l. aperte. & tissimi. & de his qui ad Eccle. confu. l. fina. & de adul. l. quamuis. & in authen. vt licc. & auiæ. §. his quoque. collatio. octaua. Sed argu. contra. infra, de lib. cau. l. si pariter. *AD DITIO.* Solue, secundum Bald. & dic quòd hic agitur de iure conseruando sine alterius iniuria. secus si agitur de aliquo repellendo, vel grauando: vt infra, de priui. credi. l. si creditores.

n *Adesse.* Sed an possint legatarij producere testes illo nolente producere? Videtur q non: quia non est dominus litis per contestationem. Sed econtra puto quòd sic: quia est particeps litis: vt in authen. de liti. §. & hoc autẽ præsenti. coll. viij. Item videtur legitima persona: vt & pater in bonis filij: vt hic: & in concor. hic positis. & C. de bo. ma. l. j. Item potest appellare, & testes producere in causa appellationis: vt. C. de ap. l. eos. §. j. & hic. ergo & in principali testes producere potest. Item hoc in beneficiũ legis quod potest adesse, ergo late interpretandum: vt supra, de constit. princ. l. vltima. Item ideo potest adesse, ne colludatur. de-

o *Constitutum est.* vt infra, de pig. l. si superatus. & infra, de appellatione. §. si hæres. &. §. idem respondit. & supra, de procur. l. Paulus respon. §. eum. & in auth. de liti. §. ad hoc præsenti. collatio. octaua.

p *Pronuntiatum.* sed an sententia lata [b] & non appellata potuerunt excipere debitores contra filium exhæredatum: dicentes, non tibi soluere debemus: quia collusisti? Respon. sic. Sed nonne debet haberi sicut hæres in veritate: vt supra, eo. l. Papinianus. in fi? Respon. verum est, nisi probetur collusio. Accursius.

q *De inofficioso testamento matris.* quæ illustris non erat: vt infra, de inofficioso. ad Orfi. §. sciendum. aliàs secus: vt. C. ad Orfi. l. pe. & hoc etiam hodie seruatur: nisi sint ex tali coitu nati, qui possit accusari: vt adulterij, vel similis: quia cum non ex voluntate capiant, multo minus contra voluntatem: vt in auth. quibus modis na. §. fin. colla. vj.

r *Falcidia.* hoc ad legata, non ad libertates refertur: vt supra, eo. l. Papinianus. §. quoniam autem.

s *Potestatem.* vt supra, de transac. l. imperatores. Sed contra, supra, eod. titu. de transact. l. controuersia. Solut. vt ibi. Accursius.

t *Potest.* vt insti. de adop. §. fœminæ. Sed quid si iussu? Respon. nec tunc potest agere querela: vt. C. de adop. l. cum in adoptiuis. §. sed ne articulum.

BIU Cujas

a *Adoptiuam.* id est per adoptionem sibi constitutã. Accursius.
b *Domicilium habent.* vel etiam vbi est maior pars hæreditatis: vt supra, de iudi. l. si fideicommissum. §. penult. & in prin. l. & hoc nõ filius querela vtatur in modum contradictionis: vt supra, eo. l. Papinianus. §. si filius.

Diuersũ.]CASVS.
A Filius tuus dedit se in adoptionem: qui filius fecit testamẽtum, & te exhęredauit, & extraneum instituit: an possis agere querela, queritur. Et dicitur q͡ sic. [TVTORES.] Paterfa. impuberé exhę redauit, & alium instituit: tutoribus legata reliquit: an tutores nomine pupilli agere possint? Et respon. quòd sic. Viuianus.

c *Agere potest.* Sed cũ sit in potestate adoptiui patris: vt supra, de adopt. l. j. nullum est testamentum: nisi sit miles: vt instit. qui testa. fa. poss. in principio. Sed & tunc non agitur: vt supra, eo. l. si institutus. §. de inoffic. testam? Respon. quidam dicũt hic loqui quando non fuit adoptio. & sic faciunt loqui infra, de contra tabu. l. tertia. §. si pater. Tu dic, quòd hic loquitur de filio qui testatur in quasi castrensi peculio: quod testamentum poterat expugnari iure isto: licet non hodie: vt. C. eo. l. fina. & sic loquitur etiã dicta. l. de contra tabu. l. tertia. §. si pater. Alij dicunt quòd hic erat emancipatus ab adoptiuo patre.

d *Rescripserunt.* quia nemini debet suum officium esse damnosum: vt infra, quemad. testa. aper. l. sed si quis ex signatoribus. sic & C. de admi. tuto. l. cum quidam. & insti. eo. §. si tutor. & supra eo. si pars. §. fin. & l. filius. §. multo. & infra, de his qui. vt indig. l. tutoré. Ac.

Si is qui.]CASVS. Auus filium suum & etiam nepotem ex filio exhęredauit. filius non vult agere de inoffic. testa. patris: queritur an nepos admittatur ad querelam de inoffi. testa. aui sui? Et respon. quòd sic. [QVANTVM.] Paterfa. filium exhęredauit, & extraneum instituit. an exhęredatus possit agere querela? Dicitur quòd sic: quia nil refert, fuerit institutus ex liberis, an ex extraneis: quia semper filius agit querela. [SI HAERES.] Extraneum institui, filium exhęredaui: extraneus, scilicet scriptus, illum filium meum exhęredatum instituit: an nihilominus aget filius querela? Et respon. quòd sic: quia intellige, cum scriptus habeat cohęredem: vel insolidum erat hęres. sed in minori particula legitimus filius est institutus. hoc in prima. Sed quid, scriptus legauit legitimo rem aliquam: an similiter agere possit? Et respon. quòd non. Et hoc in secunda. Quocunque autẽ modo iudicium defuncti agnoscat filius, sibi pręiudicat in querela. Viuianus.

e *Nolit.* vt quia repudiauit. aliàs non: vt supra, eod. qui repudiantis. in princi.

f *Non possit.* quia pręmoritur, vel repudiauit, vel aliàs exclusus est tempore.

g *Locus.* hoc si suo iure velit admitti. sec͡ si eius qui repudiauit: vt. C. eo. l. si quis filium. Vel dic, vt not. supra, eo. pater.

h *Nihil interest.* Sed quantum ad contra tab. interest: quia quando extraneus est hęres institutus, non in totum tuetur agentem:

so testamento eius, quã quis sibi matrem adoptiuam [a] falsò esse existimabat, agere potest.
¶ In ea ꝓuicia de inofficioso testamẽto agi oportet, ĩ qua scripti hęredes domiciliũ [b] habẽt.

XXX. MARCIANVS libro quarto Institutionum.

A Diuersus testamentum filij in adoptionem dati, pater naturalis rectè de inofficioso testamento agere potest [c].

Qui agit nomine alterius de inofficioso, non est indignus legato. Bartolus.

¶ Tutorib͡ pupilli nomine sine periculo eius, quod [eis] testamento datũ est, agere posse de inofficioso vel falso testamento, diui Seuerus & Antoninus rescripserunt [d].

In querela locus est successorio edicto. Bartolus.

XXXI. PAVLVS libro singulari de Septemuiralibus Iudiciis.

SI is, qui admittitur ad accusationem, nolit [e] aut nõ possit [f] accusare: an sequens admittatur, videndum est. Et placuit posse: vt fiat successioni loc͡. [g]
¶ Quantum ad inofficiosi liberorum vel parentum querelam pertinet: nihil interest, [h] quis sit hæres scriptus, ex liberis, an extraneis, vel municipibus.

Qui hæredi instituto iure vniuersali succedit, a querela non excluditur. secus si titulo particulari. Bartolus.

¶ Si hæres extiterim ei, qui eo testamento institutus est quod de inofficioso arguere volo: non mihi nocebit: [i] maxime si eam portionem [k] non possideam, vel iure suo possideã [l]. *
¶ Diuersum [m] dicemus si legauerit mihi eam rem, quam quis ex eo testamento acceperat [n]. nam si eam agnoscam, repellar [o] ab accusatione. Quid ergo, si aliàs voluntatem testatoris probauerim: puta in testamento adscripserim, post mortem patris consentire me? Repellendus sum ab accusatione.

Qui est aduocatus pro hærede, videtur approbare testamentum. Bartolus.

XXXII. IDEM libro singulari de inofficioso Testamento.

SI exhęredatus petẽti legatũ ex testamẽto aduocationẽ [p] prębuerit, ꝓcurationémve susceperit, remouetur ab accusatione. agnouisse enim videtur, qui qualequale iudicium defuncti comprobauit.

Qui est hæres legatarii, & legatum petit, videtur testamentum approbare. Bar.

¶ Si legatario hęres extiterit ex hęredat͡, petieritq; legatũ: videbim͡, an sit summouẽd͡ ab hac accusatione. Certũ est enim iudiciũ defuncti: & rursus, nihil ei ex testamẽto relictũ, verum est. tutius [q] tamẽ fecerit, si se abstinuerit à petitione legati.

DE PETITIONE hæreditatis.

TITVLVS III.

Hæreditas ad nos pertinet ex testamẽto, vel ab ĩtestato: de iure ãtiquo vel nouo. Bar.

1. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

Si exhæredatus.]CASVS. Filium exhæredaui: extraneum instituti: Titio. ix. legaui: mota petitione legatario: si filius prętet si bi patrocinium: an sibi videatur præiudicare quantum ad querelam? Et respond. q͡ sic. [SI LEGATARIO.] Filio exhæredato, extraneo instituto, mihi legatum reliquit: filium exhæredatum institui ego legatarius: an possit petere legatum nullo sibi genera to præiudicio in querela? Respon. quòd non: sed dicit quòd tutius est quòd abstineat se à petitione legati. Viuianus.

p *Aduocationẽ.* imò nec videtur tolli ꝓpter aduocationẽ: vt. ĩ. de rei vin. l. iter officiũ. &. ĩ. de bo. lib. qui cũ maior. §. si patroni. quę sunt cõtra. Sol. hoc speciale ĩ querela: quia odiosa est. vel hic sciés: ibi ignorãs. argu. ŝ. eo. l. mater. Ad id q͡ subiicit de ꝓcuratione, est cõtra, insti. eo. §. si tutor. Sed ibi ex necesitate egit tutor.

Querela inoffi. odiosa est.

q *Tutius.* posset ergo vtrũque: abstinere, & nõ abstinere: vt. ŝ. l. proxi. §. si hæres extiterim. j. respon. quæ est contra. Nec obstat. ĩ. eo. §. ij. respõ. quia hic exhæredatus extitit hęres legatario: sed ibi successit in legatum. vel dic tutius, id est tute: vt repellatur si acceperit propter generalia verba superioris. l. in fine. Accursius.

DE PETITIONE HAEREDITATIS.

Posito de querela quæ est præparatoria huius, ponit & de hac. Accurs.

i *Nocebit.* Sed quare hoc? Respon. quia ille erat institutus pro parte hęres: vel insolidum: *desunt, tamen me hęredem in hac, vel in portiũcula instituit. q͡ re suo possi si ipse hęres insolidum deam.* esset, me quoque insolidum instituisset: facta omnium bonorum cõfusione, non haberem quid quęrerem.

k *Si eã portionẽ.* quæ ei in eo testamẽto relicta est: & ex eo quod dicit, maxime. idem est ergo si possiderem: vel abundat, maxime. Acc. l *Possideam.* si habes, non possideam: supple, sed alieno, puta emptione facta ab aliquo cui ipse vendidit. si non habes, non: tunc suo iure. i. meo. Et erit idẽ sensus qui primo, vel suo. i. hæreditario, secundũ primum per institutionẽ, vel per legatũ. Ac. m *Diuersum.* Sed cur diuersum? Respõ. quia supra, propter hæreditatẽ patris mei nõ adiui: imò propter hæreditatem quam agnoui. nam & forte ignorabam esse institutum cũ cui successi: sed hic ipsam rem legatam à patre agnoui: arg. insti. de testa. §. legatariis autẽ. Vel, secundum M. legatum ex voluntate, portionem hæreditatis ex necesitate: vt infra, de acquir. hære. l. j. & ij. & de leg. j. l. legatari͡. §. j.

n *Acceperat.* per institutionẽ, vel per legatũ.

o *Repellar ab accusatione.* supra, eo. filius. §. multo. & fi. contra. Sol. amplius præiudicat mihi agnitio legati relicti mihi, vel cui ego exhęredatus successi: vt hic, & infra. l. proxi. §. j. quàm actio inofficiosi testamẽti ex persona eius cui hæres extiti, à me ĩtẽtata. vel nec re nec spe competebat querela legatario ibi: hic secus.

Hereditas.]*CASVS.* Hæc.l.& duæ sequētes tractant de eadem materia. Ostendit enim cui detur hæc actio: & dicit quòd hæreditas ad aliquem pertinere potest iure veteri & nouo: & siue nouo iure datur ei hæreditatis petitio: siue iure veteri. Iure autē pertinere potest duobus modis. vel ab intestato, hoc est. l. xij. tabu. vel ex testamēto ad nos pertinet: siue nosipsi hęredes alicui existam[a]: siue per alios qui nobis subiecti sunt &c. vt in litera. In fine tamē dicit, quòd nouo iure defertur alicui hęreditas quandoque ex sena. consul. quandoque ex constitutionibus. Viuianus.

HAereditas ad nos pertinet aut vetere iure, aut nouo. Vetere, èlege duodecim tabularum, [a] vel ex testamēto, quo diure [b] factū est:

II. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

SIue suo [c] nomine, siue per se, siue per alios [hæredes] effecti sumus:

III. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

VEluti si eam personā, quæ in nostra potestate sit, institutam, iusserimus adire hæreditatem. [d] Sed & si Titio, qui Seio hæres extitit, nos hæredes facti sumus: sicuti Titij hæreditatem nostram esse intendere possumus [e]: ita & Seij. Vel ab intestato: [f] fortè quòd sui hæredes [g] defuncto sum[o], vel agnati: vel quòd manumisimus defunctum: quódve parens noster manumiserit. [h] Nouo [i] iure fiunt hæredes omnes, qui ex se natusconsultis, [k] aut ex cōstitutionib[9] [l] ad hęreditatē vocātur.

In iudicio vniuersali veniūt ea quæ post litis cōtestationē reus cœpit possidere. Bar.

IIII. PAVLVS libro primo ad Edictum.

SI hęreditatem petam ab eo, qui vnam rem possidebat, de qua sola [m] cōtrouersia erat: etiam id, quod postea cœpit [n] possidere, restituet. [o]

Possessio hæreditatis quæ est in controuersia, non potest alienari nisi præstita satisdatione, vel causa cognita si necessitas vrgeat. hoc dicit, secundum opinionem quā intendo tenere. Primo loquitur, quando possessor volebat alienare voluntariè. Secundo, quando vult alienare ex necessitate. secunda ibi, causa autem. Bartolus.

V. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

DIuus Pius rescripsit prohibēdū possessorē hæreditatis, de qua cōtrouersia [p] erat, antequā lis inchoaretur, [q] aliquid

a *Tabularum.* hoc mē brum subdiuiditur, ex testamento, vel ab intestato: vt. j. de verbo. signi. l. lege. Itē ex testamento subdiuiditur: vt hęc litera dicit.

b *Quod iure.* non iure factū potest dici & id quod ruptum, vel irritum, vel nó soléne est: vt insti. quibus modis test. infir. §. alio autem. vers. hoc autē casu. Sed specialiter tamen significant singula diuersa: vt. j. de iniust. test. l. j. ex nullo vero tali pertinet ad nos hęreditas, vt de iure ciuili adiri possit: vt hic innuitur, & probatur. j. de iniust. test. l. iij. §. fi. &. l. denique. &. l. nā & si sub conditione. & de libe. & posthu. l. si filius qui. &. C. de testa. l. ex imperfecto. &. j. de contra tabu. filium. §. sed cū. Porro quādoque datur in prędictis bon. possi. secundū tabu. licet adiri non possit: vt. j. de iniust. test. l. posthumus. j. respō. &. §. idē. &. l. filio. & institu. quibus modis test. infir. §. non tamen.

c *Siue suo.* Tria membra ponit. Primo, suo nomine: vt non per se, sed per filium, vel seruum. Secundo, per se: vt cum instituti sumus: vt. C. ad Terty. l. prima. Tertiū, cum successimus Titio: qui fuit hęres Seio. & hoc secúdum quosdam. Sed Ioan. econtra, suo nomine: cum ipse est institutus. per se: quando per filium, vel seruum: vt argu. j. de ope. lib. l. cum patronus. §. cum libertus. &. j. de vulgari substitutione. lege, qui liberis. §. fi. Istę parum faciunt. Tertium vero nó mutatur. Tu potes facere duo membra, vt hoc suo nomine subdiuidatur ita, siue per se: vt cum ipse institutus est: siue per alium, vt per filium, vel seruum. & quod sequitur. j. l. proxi. sed & si Titio. extra prędicta est. sed secundum hoc non bene est verbū, siue. & ita prima verior est. Et not. hic pronomina tertię personę construi cum prima persona verbi pluralis numeri. & sic ista est mala Grammatica. Accursius.

d *VEluti. Hæreditatem.* in quo casu nec vno momēto penes filium est. Item iussum prędecedere oportet: vt infra, de acquirenda hęreditate. l. placet. &. l. si quis mihi. §. iussum.

e *Intendere possumus.* Hic fortiter quæritur quo iure sum hæres Seij. nam aut veteri, aut nouo. Item si veteri, aut ex testamento, aut ab intestato. ex testamento non: quia me hæredem non instituit proprio nomine expresso: vel demonstratione facta: nec eū qui in mea potestate est. Item ab intestato non: quia nó sum eius cognatus vel agnatus. Item nouo iure non: quia etiam iure veteri dicitur me esse hæredem Seij. antiqua est enim regula quòd hæres hæredis & cætera. vt. C. de hæred. instit. l. finali. Ad hoc dicas quòd ego sum hæres iure veteri: & quandoque ex testamento, & quandoque ab intestato. Si enim Titius instituerit me hæredem, ex eius testamento sum hæres Seio. Item si non instituit, sed ab intestato ei succedam, & ab intestato succedo Seio. sicque mirabile contingit, vt sim hæres Seij ab intestato: licet ipse fecerit testamentum, ex quo est adita hæreditas à Titio. Item vt sim ei ex testamento hæres: licet ipse nullum fecerit testamentum: vel si vterque fecerit, ex secundo testamento hæres sum Seij: & hoc ideo contingit: quia non directo, sed per obliquum sum ei hęres. & multa per obliquum conceduntur, quæ directo non fiunt: quanquam melius videretur posse dici vt eodem iure & modo videar hæres Seij quo fui Titij. argumen. infra, de fidecommissaria hæreditatis petitione. lege, nec interest. in fine secundi responsi. Item contra. videtur apertè primæ opinioni quod legitur infra, de castrensi peculio. l. prima. Sed ideo ibi non spectatur secunda causa: quia nec est nec esse potest, sed tantum prima: & ideo prima verior est. *ADDITIO.* Pro declaratione huius glosæ distingue secundum Bartolum hic: quia quandoque hæreditas defertur ad nos directo: & sic est vna tantum causa proxima. Quandoque per mediam personam alterius defertur hæreditas ad nos: & sic est causa alia remota: & tunc nihil repugnat quin ex duabus causis simus hæredes.

Obliquè plura cōceduntur, quæ nō directe.

f *Vel ab intestato.* hoc refertur ad id quod dixi in prima lege, veteri iure.

g *Sui hæredes.* vt in potestate: vt institu. de hære. qua. & dif. §. sui.

h *Manumiserit.* & sic succedimus in tertia hoc die: vt institu. de succes. lib. §. sed nostra. Accursius.

i *Nouo.* hoc refertur ad id quod dixi in prima lege, veteri iure.

k *Senatusconsultis.* Orficiano & Tertyllia.

l *Constitutionibus.* vt filij sororis: vt institu. de le. ag. suc. §. cæteri. versicu. nos vero. Item is cui debetur quarta, scilicet ex constitutione diui Pij: vt. ē. titu. j. Pap. §. si quis impubes.

SI hæreditatem.]*CASVS.* Hæredem me instituisti: egi contra possessorem alicuius rei hæreditariæ. tempore sententiæ repertæ sunt penes eum plures res hæreditariæ: an illarum nomine sit condemnandus, quæritur. Et respon. quòd sic. Viuianus.

m *De qua sola.* id est propter quam solam.

n *Cœpit.* & sic venit in iudicium etiam quod post lit. contesta. accidit. & sic est contra. supra, de iudi. l. non potest. Sol. ibi in singulari: hic in vniuersali iudicio dicit, vt & ibi diximus: & infra, de pecu. l. quæsitum. in prin. & infra, eo. l. si quo. &. l. item videndum. §. si quis. &. l. licet minimam. & infra, titu. primo. l. j. §. primo.

o *Restituet.* inspecto vniuersitatis iure quo peto. Accursius.

Iuus.]*CASVS.* Aliquis filium exhæredauit, & extraneum instituit: egit filius ille querela, & ea perlata petit hæreditatem. si scriptus hæres pendente lite, vel iudicio velit rem aliquam distrahere: quęritur an possit. Et dicitur quòd non: quia hoc decreuit imperator quidam: nisi satisdaret scriptus de restituenda æstimatione rerum vendi. si succumberet: nisi in certis casibus in quibus permittitur scripto hęredi res hęreditarias vendere, scilicet ad sepulturam defuncti. Item ob ęs alienum soluendum prmissum sub pœna magna. Item res quę seruando seruari non possunt. Item quartus casus est in quo permittitur rei hęre. alienatio propter aliména familię, ne fame ipsa depereat. Item propter alias causas in quibus & si non satisdat scriptus hęres, vendere potest.

[*DIVVS HADRIANVS.*] Titius testamentum fecit: Męuium hęredem instituit: Sempronius rem quandam hęredi. possidebat: Męuius rem illam petitione hęreditatis petit: Sempronius dicit testamentum falsum: an scripto cauere debeat de re illa restituenda si pro hęrede pronuntietur, quęritur. Et dicitur quòd sic. & hoc instituit diuus Hadrianus. prętita vero cautione sustinere debet hę. pe. donec de falso discernatur. Viuianus.

p *Controuersia.* Not. Controuersiam esse ante litis contestationem.

q *Inchoaretur.* idem multo magis & post litem contestatam. nam post magis videtur denegandum: vt innuit proxi. §. causa autem &c. & infra, familię erciscun. l. alienationes. Sed videtur quòd futuri non facti nomine impediatur alienatio: vt infra, de excep.

BIU Cujas

de excep.l.si post.quæ est contra.sed ibi subauditur,tantum. Apparet ergo ex hac.& infra,eo.sed & si.§.hæc verba senatusco.& C.eo.l.si post motam.& infra, familiæ erciscun.l. alienationes. quòd in peti.hære.& familiæ erciscundæ. impeditur alienatio, etiam mota controuersia tantum: in aliis autem demum litis con testa.iure isto:vt.C.cómuni diui.l.j.&.C.de litis contesta.l.ij. Sed hodie etiam prius: vt in authen.de litig.§. j. coll.viij. Sed satisdatio præstita innuit q̃ sic. sed alienatio satisdatio ni est contraria. Accursius.

a *Distrahere.* quia prę iudiciũ fieret petitori.

b *Nisi.* pro sed. [2] & omitte, maluerit.

c *Quantitate.* restituẽ da vel nó deminuẽda.

d *Æstimatione.* alias æstimatione,& aliàs restitutione: sed male.

e *Satisdare.* si contingat alienari: quod fieri non debet: & ita, nisi, non ponit. ADDITO. Ista glo. destruit tex. secundum Barto. sed nam dictio, nisi, semper ponit quando prętermittit oratio negatiua: sed in alienatione.C.de trãsact. cum ergo dicitur non concedẽdam alienationem nisi maluerit &c.sequitur quòd illo casu possit alienari.& ideo pro huius declaratione distingue sic: quia aut possessor vult alienare ex permissione iuris: aut vult alienare expressa permissione prætoris. primo casu, aut non satisdedit:& nullo modo permittitur alienare. aut satisdedit: & potest alienare res tẽpore perituras,ex rescripto diui Pij: vt hic in prin. aut vult alienare expressa permissione prætoris: & potest etiam non præstita satisdatione,sed præstita cautione, & habita per iudicem causæ cognitione: vt hic in versiculo, causa cognita. ista distinctio probatur.in.l.penulti.infra, ad Carbo.&.l.j.§.si mulier.de ven.in pos.mit.cum concor.

f *Satisdato.* cum fideiussoribus : vt supra, qui satisdare cogantur.l. prima.

g *Cautio.* sine fideiussoribus:vt. C. de verborum significatione. l.sancimus.

h *Deminutio.* per venditionem.Accursius.

i *Permittit.* sola cautione præstita, fortassis & sine ea.Io.arg.infra,de relig.scriptus hæres.

k *Familiæ.* hæreditariæ,non suę,nisi sit pupillus vel filius:vt infra,de iur.delib.filius.&.l.ait prætor.Accursius.

l *Deminutio.* sed & si fit cautio,de quo fiet? Respon. de restituẽdo quicquid de pretio supereſt,in primis tribus. in quarto,de toto reddendo.& facit ad hoc infra, de iur.delib.l.ait prætor.&.l. Aristo.& infra,eo.si bonæ fidei.&.l.si possessor. §. sed & si res. & in.l. non solum.

m *Aelius.* possessor.

n *De hæreditate.* non deminuenda,vel restituenda.

o *Petitur.* per peti.hæreditatis à scripto hærede.Accursius.

p *Et sic.* si habes,etsi,dic pro quamuis.si habes, & sic,planũ est.

q *Hoc ideo.* scilicet debet satisdare.

r *Sustinetur.* id est differtur:vt infra,eo.l.si quis libertatem.

s *Iudicium.* scilicet petitorium.non sic in possessorio:quia ibi de falso differtur:vt.C. de edic.diui Hadria.l.ij. Sed quomodo de falso agitur hic prius,cum sit quæstio incidens? Respon.imò principaliter dicebatur de falso: vel si incidenter, non pronuntiabitur: vt. C. de fal.l.vbi.

t *Quorum iudiciorum.* id est cuius iudicij [b] scilicet peti. hære. & ff. Vetus.

ex ea distrahere: [a] nisi [b] maluerit pro omni quantitate [c] hæreditatis, vel rerum eius æstimatione* [d] satisdare [e]. Causa autem cognita,& si non talis data sit satisdatio, [f] sed solita cautio [g], etiam post litem cœptã deminutionem se concessurũ, prętor edixit: ne in totũ deminutio [h] impedita,in aliquo etiã vtilitates alias ĩpediat:vtputa si ad funus sit aliquid necessariũ. nã funeris gratia deminutionẽ permittit. [i] Itẽ si futurũ est, vt nisi pecunia[creditori]ĩtra diẽ soluatur,pign⁹ distrahatur. Sed & propter familię [k] cibaria,necessaria erit deminutio. [l] Sed & res tẽpore perituras permittere debet prætor distrahere.†

Sicut quando est controuersia super petitione hæreditatis, possessor cogitur satisdare:ita quando est controuersia de falso testamento. Bartolus.

†Diuus Hadrian⁹ Trebio Sergiano rescripsit, vt Aelius [m] Asiaticus daret satis de hæreditate, [n] quę ab eo petitur: [o] & sie falsũ [p] dicat.hoc ideo, [q] quia sustinetur [r] hæreditatis petitionis iudiciũ, [s] donec falsi causa agatur. Quorum* iudiciorũ, [t] quæ in* hęreditatis petitione sũt, ea auctoritas est, vt nihil in præiudiciũ [u] eius iudicij fieri debeat.

Pendẽte accusatione falsi, nõ potest peti legatũ ex testamẽto. hoc dicit.vel breuius: Accusatio falsi est præiudicialis ad cõmunẽ causam, quæ ex testamẽto pendẽt. Bar.

VI. IDEM libro septuagesimo quinto ad Edictum.

SI testamẽtũ [x] falsum esse dicatur,& ex eo legatũ petatur: vel pręstãdũ est oblata cautione, vel quærẽdũ, an debeatur:& si testamẽtum falsum esse dicatur:ei tamen, qui falsi accusat, si suscepta [y] cognitio est, non est dandum. [z]

Iudicia particularia per quæ fieret præiudiciũ petitioni hæreditatis, vel præparatoriis eius, debent differri quoad iudicium vniuersale finẽ accipiat:ad quod potest per iudicẽ certus terminus statui.secus in iudiciis particularibus, quæ vniuersali præiudiciũ nõ pariũt.hoc dicit. Diuiditur in tres partes principales,secũdũ verã lectionẽ quã intẽdo tenere.Prima,quãdo quis petit libertatẽ ex testamento,& filius exhæredatus agebat querela cõtra testamentũ.Secunda, quãdo quis petebat ex testamẽto libertatẽ & hæreditatẽ.Tertia,quãdo quis petebat libertatẽ nõ ex testamẽto, sed aliũde.secũda ibi,nã cum.tertia ibi,quotiens autem. Bartolus.

VII. IDEM libro quartodecimo ad Edictum.

SI quis libertatem [a] ex testamẽto sibi competisse dicat, cũdũ *Bal.* *ad hoc,* *quòd plura* *aliquam* *resoluidic, quorum iudicio-* *tur in singu-* *rum, id est quarum in-* *lare: quòd* *stantiarum. Vel dic, est cõtra na* quorum iudiciorum: *turã sermo* scilicet peti. hæred.di- *nis.l.Iulius* rectæ & vtilis. *Phœbus.* j. u *In præiudiciũ.* quod *ad Treb.* esset si non satisdaret *& facit ad* interim de hæreditate *statutũ pu-* non deminuenda. Ac- *niens testes* cursius. *falsos pro-* *ducẽtes : vt* SVS. Titius hæres *etiã locũ hã* legitimus accusat testa. *beat in pro* de falso: & ex eodem *ducẽte vnũ* alius petit legatum: vel *tantum.* statim præstandum est *Flo.de* data cautione de restituẽdo. hoc si noluerit, iudex inquiret summatim debeatur legatum, an non : examinando quæstionem de falso. & est electio hæc hæredis . Si vero legatarius dicat testamentum falsum, sibi est contrarius : vnde non est audiendus. Viuianus.

x *Si testamẽtum.* Duos ponit casus . Primus, quando ab vno dicitur testamentum falsum,& ab alio legatum petitur. Secundus,quãdo idem. In primo dicitur quòd aut soluetur legatum statim habità cautione de restituendo, si probetur falsum: aut statim quæretur an debeatur, scilicet examinando quæstionem falsi,scilicet si probationes sunt in promptu: vt infra,vt in pos.leg. vel fideicom.l.si is à quo. & sic eligit accusator. Alij dicunt esse in legatarij electione [c] quod istorum fiat: vt infra,ad.l.Falc.l.in quantitate.§.sed etsi legata. &.C. eo.l. fin. Sed hoc in hærede etiam intelligi potest. Tu dicas esse in hæredis electione : vt infra , de iure dot.plerumque.in fi.& si quidem eligat dare, exigit cautionem : licet constet relictum : quia in alia parte mouetur iudicium : vt hic, & infra, ad leg. Falc.l. dolo . Si vero eligat quæri an debeatur, nunquid de hoc pronuntiabitur ante accusationem falsi terminatam? Respon.non videtur : vt infra.l.proxi.dicitur. Ad quid ergo quæritur? Respon. quæretur de falso alio accusante : & sic per consequentiam an debeatur. Vel dic, quòd pronuntiatur : quia hoc fit voluntate hæredis scripti.vel refert an vnus legatum , & alter falsum dicit: & non differtur : vt hic.an idem : & tunc sic, vt ibi.

c *Istud est hodie verũ, per.l.fin.C. eo. licet olim secus : vt.j. l. proxi. secũdũ. Bar.*

y *Suscepta.* id est inchoata.

z *Non est dandum.* etiam si cautionem offerat : nam sibi contrarius videtur : sicque repellitur : vt.C.de fur.l.j.& infra, quando ap.sit.l.fin.§.sed si alius.& facit infra,eo.l.postquam . Sed an post finitam accusationem petet? Respon. non, si probare non potuit : vt. C. de his qui.vt indig.l.aliam. & infra de bo.li.l.si patronus ex. Item si probauit & obtinuit, peti non potest: quia ex falso testamento non debetur legatum.sed si destitit, sic:vt infra, de iur.fis.edicto.§.pe.&.d.l.aliam.

d *In hac glo. ponuntur quatuor lecturæ, quarum vltima cõmuniter tenetur : aliis primis reprobatis, sed cũdũ P.de Cast.hic*

a *Si quis libertatem.* Talis est casus. d Mæuius instituit seruum suum Licinnianum hæredem : & liberum esse iussit : & filium suum exhæredauit : & seruo cohæredem Titium dederat: Licinniano ignorante hoc testamentum Titius cohæres eius cœpit ipsum & totam hæreditatem possidere : sic re patefacta Licinniano, petit se in libertatem quam ex testamento facto sibi asserit competere.quæritur an exhæredatus filius possit petere differri liberalẽ causam.si enim pronuntiaretur eum liberum,& ex testamento hæredẽ,etsi nõ plenũ,qualequale tamẽ

BIU Cujas

præiudicium esset exhæredato apud iudicem, qui cognoscit de inofficioso testamento: quia prætores fauent libertatibus. Et dicit, quòd potest petere differri in primo & in secundo dicto. l. sed ita demum si iam est contestatus querelam, vel speret se contestaturum in proximo tempore: vt in tertio dicto, &. §. plane. nec enim semper erit expectandum. differtur autem donec pronuntietur in querela: vel aliqua nõ interueniẽte partium, iudex inducat edictũ. Licinnianus autẽ non posset petere differri: cum ipse sua sponte ad iudicium de seruitute in libertatem proclamauerit. Item nec cohæres: quia vtrique expedit non differri iudicium liberale, nisi id peteret nomine exhæredati. Econtra si Licinnianus esset in possessione libertatis: & à cohærede vindicaretur in seruitutem: si quidem posideret Licinnianus hæreditatẽ, auditur si petat differri causam liberalem: quia sperabat se conueniendum à filio exhæredato per querelam: & hoc ideo quia posset fieri præiudicium exhæredato. si vero non posideret, sed filius posideat eam, & dicat differri ideo quia ipse petet ab exhæredato hæreditatem: & ille in modum contradictionis opponet querelam: & forte per quinquennium distulit agere: non impetrat differri. & est ratio: quia in primo non est in potestate sua quando agat: in secundo sic: vt. C. de dila. si quando. & infra, de doma. excep. l. pure. §. fin. & hoc si ex testamento dicatur competere libertas, & non aliunde: & super testamento tantum exquirantur probationes, & differtur causa liberalis. si vero aliunde, nullum adminiculum ex testamento recipitur. Sed huic positioni illud obstat, quòd nihil in hac.l. dicitur de cohærede Licinniani. Ideoque alij ponunt Licinnianum solum institutum, & liberum esse iussum: & filium esse exhæredatum: & sit filius in possessione hæreditatis, & seruus in possessione libertatis. petit ergo filius in seruitutem eum, cum habeat hæreditatem: iste dicit se hæredem & liberum: & se velle agere prius petitione hæreditatis contra filium. dicit ergo ei dandum spatium, intra quod si fuerit contestatum iudicium de inoffi. &c. Et hoc modo agetur: agit Licinnianus petitione hæreditatis. opponitur ei querela in modum contradictionis: & sic contestabitur. si sic contestabitur, bene est: alioquin iudex libertatis fungetur partibus suis. Alij dicunt, Licinnianum exhæredatum: & ipse se filium dicebat. filius autem eum seruum esse dicebat. hoc non placet. Literam autem expone, vt circa eam notaui. media placet. nec ob. C. de adul. quoniam. quia ibi in modum exceptionis. quod etiam hic permitterem: hic autem in modum reconuentionis. Item oppone supra, de iudi. qui prior. sed hic magna & vniuersalis & centumuiralis: vt. C. eo. l. vlt. ibi, quando ciuilis singularis. Vel dic[a], quòd simpliciter fuit relicta libertas directa, vel per fideicommissum, quam petebat à scripto: sed filius petebat differri. & hoc vsque ad. §. nam cum quidam. sed abinde teneas medium casum &c. Vltimo nota, quòd olim nec crediteres nec legatarij nec etiam serui poterant agere dum speraretur agi de hęreditate: vt hic, &. C. eo. l. fin. sed hodie datur electio legatariis, conueniant scriptum, vel differant: vt. §. j. Si vero ex contractu defuncti habeat creditor electionem vtrum petitorem an possessorem conueniat statim, & exactus succumbat in petitione hęreditatis, aget contra victorem negotiorum gestorum, si victor erat hęres. aliàs condictione ex. d. l. fin. §. fin. aute. h. Si vero libertas directa, vel per fideicom. differtur hodie vsque ad annum, intra quem si apparet testamentum non valere: nec ipse valent, vel verius valere non videntur: vt infra, de excep. rei iudi. l. j. post annum autem valent: reddunt tamen rationem: quia vnum pro alio compensatur: vt. C. eo. l. fin. §. fin. Et hoc, nisi testamentum sit falsum: vt ibi. sed falsitas codicillorum non nocet: vt. C. de fideicom. li. l. ij. & est ratio: quia hęres non habet dominiũ seruorũ ex codicillis, sed ex testamẽto. Accursius.

a *Approbatur. Pau.*

†*Id est, obliteretur, deleatur, abrogetur. Est enim inducere proprie, ducto per ceras stylo tegere & interlinere, & memoriã scriptorum obliterare. Budæus.*

non debebit iudex de libertate sententiam dicere, ne præiudicium[a] de testamento cognituro[b] faciat. & ita Senatus[c] censuit[d]. Sed & diuus[e] Traianus rescripsit, differendũ[f] de libertate iudicium, donec de inofficioso iudiciũ aut inducatur[g]†, aut finẽ accipiat[h]. Ita demũ[i] autem sustinentur liberalia iudicia, si iam de inofficioso iudicium contestatum est[k]. cæterũ si non contestetur[l], non expectantur[m] liberalia iudicia. & ita diuus Pius rescripsit[n]. Nã[o] cum quidã Licinnianus de statu suo[p] quæstionẽ patiebatur, & ne maturius[q] pronuntiaretur de conditione sua, nolebat ad liberale iudiciũ ire, dicens[r] susceperum[f] se de inofficioso testamento iudicium, & petiturum[t] hæreditatem: quia libertatem, & hæreditatem ex testamento sibi defendebat: diuus Pius ait, si quidem possessor esset hæreditatis Licinnianus, facilius[u] audiendum, quoniam esset hæreditatis nomine iudicium susceperus[x]: & erat in arbitrio eius[y], qui se dominum[z] esse dicit, agere de inofficioso testamento iudicio. *nunc verò sub obtẽtu[a] iudicij de inofficioso testamento ab ipso Licinniano nõ susceptib, per quãquosdam. quod non placet. Si enim iudicium libertatis differtur vbi lis est de inofficioso contestata, vt subiicit, ita demum &c. ergo & si non præcesserit contestatio, si modo contestetur, debet differri: quia in eam causam peruenit dilatio, à qua incipere debuit. Tu ergo dic, inducatur, id est, cancelletur vel deleatur. Circunducere enim, est circuncirca pœnam ducere. Inducere, per cruces medias literas trahere. Cãcellare ad modum crucis: vt fecit Iob, benedicens deo cancellatis manibus. ad hoc facit, infra, de his quæ in testa. delen. l. j. &. ij. & infra, de lib. cau. diui. & de adi. leg. in. l. nihil interest. & supra, de iudi. & post. §. circunducto.

A

B

C

D

a *Ne præiudicium.* esset præiudicium: quia iudicis sententia præsumptionem qualemqualem inducit: vt infra, de ap. l. à sententia. & de ven. in pos. mit. si ventris. & infra, de Carb. edic. l. Carbonianum. §. ibidem. Arg. contra. C. de sen. l. nemo iudex. & quia si secundum libertatem pronũtiaretur: prętor libertati fauet. arg. supra. de ali. iu. mu. cau. fac. l. quia etiam. §. sed & si. Io.

b *Cognituro.* scilicet quã iudici. Azo.

c *Senatus.* cuius nomẽ non habemus.

d *Cẽsuit.* C. de or. cog. l. iij. contra. sol. vt ibi. Bal.

e *Sed & diuus.* q. d. dixit idem diuus quod se dixit natus. vel supra locutus est in falso, vel in subrupto: hic in testamento inofficioso.

f *Differendum.* hãc dilationem is solus implorat qui falsum, vel inofficiosũ dicit: quia in eius fieret præiudicium prolatio sententiæ de libertate. Azo.

g *Inducatur.* scilicet in causam, vt fiat contestatio super querela: vt postea non differatur causa: vt infra, de excep. si post. secundũ

h *Accipiat.* per definituam sententiam.

i *Ita demum.* loquitur Vlpianus.

k *Contestatum est.* subaudi, vel contestari speretur: vt infra, ea. l. §. plane.

l *Contestetur.* nec contestari speretur.

m *Non expectantur.* id est, non differuntur.

n *Rescripsit.* sed si cõtestetur, differtur: nisi vt excipit. j. ea. l. §. fi. & de hoc iudex dabit filio terminũ vt lité cõtestetur: vt. j. §. plane.

n *Rescripsit.* nisi, vt excipit, infra, eo. §. fi. quia hoc est verum infallibiliter, quando quis defendit sibi libertatem aliter quàm ex testamento. si autem ex testamento: distingue, an lis contestetur: vel speretur contestari, vel non: vt hic. Accursius.

o *Nam cum quidam.* cum prius de eo dixisset qui se vindicabat in libertatem, inducit rescriptum de eo qui vindicatur in seruitutem & posidet: post ea ponit conuersum casum, quãdo non posidet. Iteꝝ nõ videtur bona ꝓbatio, nã cũ quidã &c. quia i casu Licinniani nõ erat lis cõtestata. subaudi ergo. s. vel speret cõtestari.

p *Suo.* conuentus à cohærede. Accursius.

q *Maturius.* quàm de testamento: vel, id est maturè.

r *Dicens.* scilicet communiter intellige &c. scilicet vsque illuc si quidem &c.

s *Susceperum.* infra, de excep. si post. contra. Sol. hic in libertate speciale: sed in hac serua vt not. C. eo. l. fin. §. pe.

t *Petiturum.* per zeugma* repete. & dices se susceperum & petiturum hæreditatem, vel petitionem hæreditatis, trãsitiuè. & hoc prout posidet. si autem non posidet: tunc dicit se petiturum.

u *Facilius.* quàm vbi non posidet. Accursius.

x *Susceperus.* propriè, cum posidet: improprie, id est, in modum contradictionis cum non posidet. & sic magis dicit non inofficiosum, quàm officiosum.

y *Eius.* scilicet filij.

z *Dominum.* & sic dilatio finẽ habet ad alterius arbitrium: quod non est in sequenti casu: quia in infinitum non ageret. & sic quodammodo esset in eius arbitrio dilatio agendi.

a *Non verò sub obtentu.* Nunc mutat casum, scilicet cum Licinnianus non posidet. & hoc ideo non differtur, quia erat in eius arbitrio quãdo querelam susciperet in modũ cõtradictionis, vel exceptionis. vnde ipse replicaret de ingratitudine, sic quòd efficeretur actor. Azo. vt. s. tit. j. Papinianus. §. si filius.

b *Non susceptib.* scilicet ad agendum.

BIU Cujas

quennium[a] non debere morã fieri seruituti[b]. Planè sũmatim æstimãdũ iudici cõcessit[c], si d* fortè bona fide ĩploretur[e] iudicium de[inofficioso]testamento: & si id[ipse]deprehenderit, præstituẽdũ[ei]modicũ tẽpus[f]:intra quod si nõ fuerit contestatũ, iubeat iudicem libertatis [g] partibus suis fungi.

Quotiens autem quis patitur controuersiam libertatis & B hæreditatis: sed se non ex testamento liberum[esse]dicit, sed aliàs[h], vel à viuo testatore manumissum: nõ debere ĩpediri liberalẽ causam, licet iudiciũ de [inofficioso]testamẽto moueri speretur, diu[9] Pi[9] rescripsit. Adiecit planè rescripto, dũmodo prędicatur iudici liberalis causę, ne vllũ adminiculũ[i] libertatis ex testamento admittat[k].

Qui eligit ius incompetens: non videtur renuntiare iuri quod sibi ignorabat cõpetere. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro sextodecimo ad Edictum.

LEgitimã[l] ĥæreditatẽ vindicare non prohibetur is, C qui cum ignorabat vires testamenti, iudicium defuncti secutus est[m].

Ad euidentiam dicendorum iurisconsultus præmisit vnam distinctionem, vsque ad legem, diuus postea posuit quædam rescripta pertinentia ad hanc materiam, vsque ad hanc.l.hic ponit vnam regulam iuris antiqui, quam declarat vsque ad.l.item veniunt.§.præter.ibi recitat senatusconsultum factum in hac materia: & illud prosequitur exponendo vsque ad fi.ti.& quia ponit regulam, non potest breuius summari. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

REgulariter[n] definiẽdũ est, eum demũ teneri petitione[n] hæreditatis, qui vel ius[o] ꝑ hęrede, vel pro possessore possidet, vel rem hæreditariam,

X. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

LIcet minimã. Itaque qui ex asse, vel ex parte hæres est: intẽdit[p] quidẽ hęreditatẽ suam esse totã, vel pro parte: sed hoc solũ ei officio iudicis restituitur, quod aduersari[9] possidet[q], aut totũ, si ex asse sit hæres: aut pro parte, ex qua hæres[r] est.

Hic incipit exponere verbum, pro hærede. Bartolus.

XI. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

PRo hærede possidet[s], qui C putat se hęredẽ esse. Sed an & is qui scit se hęredẽ nõ esse[t], ꝑ hærede possideat, quæritur. & Arrian[9] libro secũdo de interdictis, putat teneri. quo iure nos vti Proculus scribit. Sed

a *Quinquennium.* quia post non esset quæstio quin sublata esset querela: & sic non differtur causa liberalis. non ergo toto quinquennio expectatur: sed ad arbitrium iudicis, secundum Ir. sed aliàs non differtur, scilicet vltra quinquennium. & quod subiicit, plane, ad primum casum refertur.

b *Seruituti.* id est, quæstioni de seruitute. nã si Licinianus per quinquennium non egit de testamento, quod dicitur inofficiosum: non propter hoc desiderauit semper iudiciũ seruitutis differri. & meritò: quia dudum potuit experiri: vt subiicit: vt C. de dila. si quãdo. Io.

c *Cõcessit.* i primo casu: vel melius, in secũdo.

d *Si.* id est, an.

e *Imploretur.* scilicet ante quinquẽnium habent quando possidẽt: vt in primo casu. l. hic innuit.

f *Modicum tempus.* ad arbitrium suum: vt. j. de iur. delib. l. j. in fin.

g *Libertatis.* in primo casu. l. & in secũdo. nã cum quidam &c.

h *Sed aliàs.* scilicet circa manumisionem: vt differat à sequenti pro primo casu, quod potest esse pro præmio: vt in authen. de mona. §. j. col. j. & C. in qui. cau. ser. ꝑ præmio. per totũ.

i *Adminiculum.* id est probationem.

k *Admittat.* Arg. ꝑ testes inducti super vno articulo, vel capitulo, non debeant in alio interrogari: vt hic, & infra, de iureiur. l. si duo. §. idem. in fi. §. & C. qui leg. perso. l. fi. in fi. & C. de or. cog. l. ij. Sed arg. contra, in authen. de test. §. si vero dicatur. col. vij. nam ibi interrogatur an sit liber à natiuitate. Accursius.

l *Legitimam.*] CASVS. Filium instituit. testamentum nullum erat: vel minus solenne. filius ignorabat. ex testamento hære. adiuit. postea apparet testamentum nullum: an possit adire ab intestato? Et dicitur quòd sic.

l *Legitimam.* Pone casum, vt. s. tit. j. l. mater. &. l. nihil interest. §. si cum filius. & dic, legitimam, id est, quæ defertur ab intestato: quæ verè dicitur legitima: vt. j. pro soc. l. iij. §. de illo. Large etiã illa quæ ex testamento: vt. j. de verb. sign. l. lege.

m *Secutus est.* scilicet ignorans. secus si sciens: vt. j. eo. postquam. in fine. & C. de fideicom. l. ij. Accursius.

Regulariter.] CASVS. Hęc lex & sequentes vsque ad. l. item ne. continuantur. ostendit quis teneatur peti. hære. & dicit quòd ille tenetur qui vel ius hæreditarium, vel rem aliquam hæreditariam, pro hærede, vel pro possessore possidet: siue res possessa fuit modica, siue magna. Dic ergo, quòd si insolidum sim hæres: petam mihi insolidum restitui. Si vero pro parte sum hæres: & pro parte rem petam hæreditariam. Postea dicit, quid sit pro hærede possidere, vel pro possessore. & de hoc ponit exemplum vsque ad. §. si autẽ. & h. d. vsque ad. §. omnibus. [OMNIBVS.] Dicit hic, quòd omni generi titulorum adhæret titulus pro possessore. Exemplum primum est de titulo pro emptore: vt si quis emat à furioso, pro possessore possidet. Idẽ est si vir donauit vxori, vel econuerso, constante matrimonio. Idem est si quis accipiat dotem à minore. xij. an. sciens. Item si quis ex minus solenni voluntate legatum falsò accepit. [IS AVTEM.] Aliquis me hæredem instituit in testamento: quod credo valere. & rogat me

n *Petitione.* scilicet directa. nam aliquando qui neque pro hærede, neque pro possessore possidet, tenetur vtili: vt. j. eo. etiam si. §. si quis. Item quandoque & qui neque ius, neque rem hæreditariam possidet, tenetur vtili: vt. j. eo. quòd si in diem. §. sed & is. &. §. non solum. &. §. Iulianus. nã pretia nõ sunt res hæreditariæ. Acc.

o *Ius.* [a] possidere pro hærede & pro possesso *a Ista glo.* est bene nota, non est habere titu. *secundum* vt. C. in quib. cau. cess. *Bal. in hoc* long. temp. præscrip. l. *scilicet quo* hæreditatem. Et dic, ꝙ *tuplex est* incorporalia; vt seruitutes, improprie quis *possessio* dicit possidere: vt. j. de *drupliciter* acquir. re. do. seruus: *dicitur re-* §. incorporales. Et ma*spectu di-* gis improprie creditor *uersarũ re* ius quod habet in debi*rũ. Bolog.* to. Impropriissimè, cũ ipse debitor dicit hoc †*Cõcor. l. fi* ius possidere debiti. & *ædes meæ.* tamen hic appellantur §. *fi. infra,* possessores: vt. j. eo. l. *de seruit. ur.* etiam. §. fin. & l. seq. & *prædi.* l. quòd si in diem. §. pe. & l. item videndum. §. si quis cum. Et quod subiicit, vel ré hæreditariam, scilicet corporalem. Vel expone prędicta, possidet ius, qui totam hæreditatem possidet. rem hæreditariã, ille qui rem singularẽ corporalem, vel incorporalem, & etiam minimam, vt subiicit: vt infra, si quis omis. cautest. l. & si nõ totã. & l. seq. & l. cũ enim. Acc.

p *Licet. Intendit.* id est, asserit.

q *Possidet.* arg. huius. l. dicunt quidam, quòd si insolidum sum hæres, licet vnam rem tantum possideas insolidum, de rigore iuris mihi teneris: sed de æquitate absoluaris. Sed hoc est falsum, cum non tenearis in plus quàm habeas. quod plene dices, vt infra, si pars hære. pe. l. j. §. j. Item not. hic in fi. quòd licet sim in dimidia totius hæreditatis hæres, quæ valet mille: & vnum prædium quod valet quinque, tantum habeas: non nisi in dimidiam mihi teneris: vt hic, & infra, si pars hære. peta. l. j. §. j.

r *Hæres.* petens. Accursius.

s *Pro hærede possidet.* Tribus modis quis dicitur pro hærede possidere. Primo, vt sit verus: vt ille qui verè est hæres. & sic accipitur. ff. & C. in ti. pro hærede. Secundo, vt procurator hæredis, qui pro eo hærede possidet: vt infra. eo. l. etiam. §. si quis absentis. Tertio, vt dicatur quędam modificatio, siue modus possidendi, quando quis credit se hæredem, & non est: vt hic, & instit. de interdic. §. sequens diuisio. versi. pro hærede. & sic dicitur, iste possidet pro hærede: cum tantum opinione sit hæres. Sic ergo pro vero ponitur, quod est falsum: vt ibi, fertilior seges &c. & ibi, Vicinúmque pecus grandius vber habet, id est, habere putatur. Item & illud, Ego & pater tuus dolentes quærebamus te &c. nam quo ad opinionem erat pater. *Possidere pro hærede dicitur quis tribus modis.*

t *Non esse.* scilicet ex testamento, vel ab intestato, de iure antiquo: credit tamen se hæredem ex constitutione aliqua: vt quia sit nepos filius sororis: vt supra, eo. l. iij. §. fin. & quod subiicit, putat teneri, scilicet quasi pro hærede possideat. Vel dic, quòd sit idem casus cum sequenti: ibi, sed enim &c. vt licet iste non credat se hæredem de iure ciuili: credat tamen se bono. pos. & sic perinde habeatur. & quod sequitur, sed enim, sit approbatio huius dicti. Vel die tertio, hic non dicit quòd possideat pro hærede: sed quòd teneatur. & sic dices,

BIU Cujas

quòd tenetur rei vindi. vel etiam petitione hæreditatis: vt prædo. vel pro possessore possessor. Vel quarto tenetur quasi pro hærede possideat: quamuis sciat se non esse hæredem: credit tamen se bonæ fidei possessorem. Sed prima, & secunda magis placent.

a *Sed enim & bonorum possessor.* quo ad opinionē suam. Vel dic, id est, bona possidens.

nam si vere ti. haberet, non teneretur hac actione: vt supra, eo. l. regulariter.

b *Qui interrogatus. Per mēdacium.* supple, & repete: vt si contendat, contendit per mendacium, secundum Io. Alij dicūt vel, pro saltem. ac si diceret, quòd non tenetur quasi ꝓ possessore possideat, qui dicit se hæredem: licet per mendacium dicat, sed quasi pro hærede. quod falsum est: quia sic expediret ei mentiri: quod esse non debet: vt infra, de tribu. l. illud. §. penul. Et not. ꝙ hęc in terrogatio sic fiet, secundum Bul. quia ante lit. contest. interrogabitur an possideat ꝓ hærede, vel pro possessore: & poterit respondere etiam alternatiue. & pro eo est. C. eo. l. cogi in fi. Licet enim in rei vindi. sufficit simplex possessio, vt quis ea teneatur: vt. C. de ali. iu. mu. cau. fa. l. j. & ideo de ea interrogatur: vt infra, de interrog. act. qui seruum. §. in iure. ita exigitur alterum istorum, scilicet quòd pro hærede vel pro possessore possideat, vt hæc actio locum habeat: vt supra, eo. l. regulariter. in fi. & de hoc ergo interrogetur, & ante lit. contest. vt dixi: vt infra, de interroga. act. l. qui interrogatur. Pla. autem dicebat teneri debere dicere titu. in rei vindi. per proximum cognatum: in peti. hære. per quemlibet cognatum. quæ somnia sunt. Vel dic, quòd bene dixit. nam in rei vindi. per proximum, scilicet filium resistentem: vt. C. de proba. siue possidetis. in peti. hære. per quemlibet cognatum rēsistentem. quinimmo per extraneum resistentem oportet agentem probare se hæredem si iusserit vincere. Tu dic, secūdum Ioan. & Azo. [a] quòd primo interrogabo an possideat: & si respondeat, sic: secundo quæram, an putet se hęredem. si dicat, puto: expeditum est. si dicat, non puto: tertio quæram, quomodo possideat, vel qualiter. si dicat, quid ad te? vel nolo respondere, vel similia: tunc scio quòd pro pos. possideat. si vero dicat, quia emi: quęram à quo: vt certus possim esse an titulum pro non titulo habeat: vt si dicat, quia à compote mentis emi: si quidem probet, bene est, nec hac actione conuenitur. si non probet, præsumitur ꝙ pro poss. possideat: & ꝙ sic sit facienda interrogatio, probatur ex. l. ista. & infra. l. proxi. in princi.

Flo. contendet

Flo. possit

a Ista opinio communiter tenetur per doctos.

c *Nec vllam aliam causam.* scilicet iustam.

d *Nec tenentur.* & expulsor: vt infra, eo. quòd si diem. §. Iul. versi. sed & eum.

enim & bonorum possessor[a] pro hærede videtur possidere.

Hic incipit exponere quod dixit, pro possessore. Bartolus.

¶ Pro possessore vero, possidet prædo:

Nota, quòd quando ratio est idem cum dicto, nihil concludit. Bartolus.

XII. IDEM libro sexagesimo septimo ad Edictum.

QVi interrogatus, cur possideat, respōsurus sit, quia possideo: nec cōtēdit* se hæredē, vel per mendaciū[b]: XIII. IDEM libro quintodecimo ad Edictum.

NEc vllam [aliam] causam[c] possessionis potest* dicere. & ideo fur & raptor petitione hæreditatis tenentur[d].

Quando titulus habetur pro non titulo, quis pro possessore, vel pro hærede possidere dicitur. Bartolus.

¶ Omnibus etiam titulis[e] hic *pro possessore* hæret, & quasi in-

c *Omnibus etiam titulis.* propriè ponitur. sed in eo quod includitur in pronomine, hic, impropric. & dic, omnibus, id est, omni genere titulorum. Et not quòd omnibus his casibus datur directa petitio hæreditatis: vt probatur infra eo. l. etiam. §. si quis sciens. Alij dicunt vtilem. nam & dolus habetur pro pos. sicut hic titulus pro non titulo, & datur tamen vtilis.

f *Emero.* rem de hæreditate ad aliquem pertinentem. & sic de sequentibus. Accursius.

g *Sciens.* Quid si ignorans? Non videtur quòd teneatur: cum nec pro hærede nec pro pos. possideat: vt supra eo. l. pro hærede. & l. qui interrogatus. & hic similiter innuit in eo quod dicit, sciēs: vt insti. de interdic. §. sequēs diuisio. versi. pro possessore. Iteē pro hoc quia qui ignorās, emit à furioso, vsucapit: vt. j. pro emp. l. ij. §. si à furioso. Iteē pro hoc. j. de vsur. l. fructus. & j. de do. inter vi. & vxo. l. sed & si cōstāte. Ex prædictis patet nō possidere pro hęrede vel pro pos. ignorātē. & idē in aliis de quibus subiicit. Sed Ir. dixit contrarium, & subaudiuit, maxime sciens. & pro eo est, quia possidere pro pos. non est hoc ipso malam fidem habere: sed

Emēs à furioso, quandoque vsucapit. Ignorans, pro hærede vel pro pos. possidere non potest.

A cum nullam de iure potest prætendere causam, quæ inducat vsucapionem: sed hoc solum dicere potest, quòd possidet pro possessore: vt in prin. huius legis. & infra eo. sed & si lege. §. quod autē. & secundum hoc etiam bonæ fidei possessor est prædo. sed primam approbo. Item quid si prædo habeat titulum? Respon. titulum magis attendi quā inuasionem: vt dicitur in legatario: vt infra, quo. leg. l. j. §. quia autem. & infra, eo. l. etiā. §. si quis sciens. Iteē not. quòd possessio sine titulo locum facit huic actioni, etiam si se hæredem non contendat. sed secus in quasi possessore, nisi dicat se hæredem: vt infra, tit. j. l. j. in fi. & infra, eo. sed vtrum.

iūctus est. deniq; & *pro emptore* titulo hęret. Nā si à furioso emero[f] sciēs[g], pro possessore possideo[h]. Item in titulo *pro donato* quæritur, an quis ꝓ possessore possideat: vt puta vxori vel maritꝰ. Et placet nobis Iuliani sententia, ꝓ possessore possidereeū: & ideo petitione hæreditatis tenebitur. Itē pro *dote* titulꝰ, recipit pro possessore possessionem: vt puta si à minore. XII. annis nupta mihi[k], quasi dotē sciēs accepi. Et si legatū mihi solutū est ex falsa causa[l] sciēti: vtique ꝓ possessore possidebo[m].

Qui non possidet, non tenetur hac actione, nisi dolo desierit possidere. Bartolus.

¶ Is[n] autem qui restituit hæreditatem, teneri hæreditatis petitione nō potest[o], nisi dolo fecerit, id est, si sciēs[p] restituit q*. Nam & dolus pręteritus[r] venit

h *Possideo.* & sic potero conueniri petitione hæreditatis, cū hic titulꝰ emptoris pro titulo habeatur.

i *Vxori.* s. donauit mihi. scilicet rito: vel contra: scienti scilicet donationē non valere: vt. j. de acquir. pos. l. quod vxor viro. nā si putat valere, fructus ex re donata perceptos suos facit: etsim iure erretur: vt. j. de vsur. l. fructus.

k *Nupta mihi.* scilicet de facto. & ideo dicit quasi dotem: quia dos vere esse non potest vbi non est matrimonium: vt. j. de iure do. l. iij. Accursius.

l *Ex falsa causa.* scilicet indebitum.

m *Possidebo.* q. d. directè tenebor. Io.

n *Is.* s. institutus in testamento inutili: & rogatus vt restituat.

o *Non potest.* nisi ad hoc vt cōdictionem indebiti quam habet, cedat: vt. j. eo. quòd si in diem. §. fi. Azo.

p *Sciens.* scilicet se non teneri. nam tunc vtili peti. hæreditatis vt hic, & infra. eo. l. etiam. §. item si quis. hæredes autem dolosi in factum actione: vt. j. de rei vin. l. cum autem.

q *Restituit.* ante litem contesta: contra se: vt hic, & j. de fideico. hęre. peti. l. fi. §. fi. sec⁹si post: vt. j. ad Trebel. l. cū hęreditas. ij. & l. si patroni. §. fi. quę est contra. Vel ibi in actionibus hęreditariis hic in peti. hęre.

r *Prætertus.* id est, ante lit. cōtest. cōmissus: vt. j. eo. sed & si lege. §. si ante litem contest. & j. de rei vin. sin autem. §. sed & is.

Neratius.] CASVS. Ré aliquā possedi vel ꝓ hęrede, vel pro pos. & ita peti. hęre. cōueniri poterā: decessi Titio hęrede derelicto. nūquid Titius peti. hęred. tenetur, quęritur. Et dicitur ꝙ sic, etiá si ignoret me ꝓ hęrede, vel pro possess. possedisse. Idem est si ꝓbat Titius hęres eas res ex ea hęreditate esse quę sibi delata est. [QVOD SI QVIS.] Hęreditaté ad me pertinēté emit Titius: an teneatur peti. hęre. quęritur. Et videtur ꝙ sic: ne singulis iudiciis &c. an autē vēditor teneatur, quęritur. Et respō. ꝙ vēditor ad pretiū tenetur tātū: nisi in tribus casibus emptor tenetur. Primus est, si vēditor latitat. Secūdus est, si minoris rem vēdidit. Tertius est, si bonę fidei possessor erat. vnde in istis tribus casibus dabitur vtilis petitio cōtra illū emptorē. Sed quid si possessor ꝓ hęrede, quia testamētū erat inutile, iussus erat vendere alicui, puta Titio: & vēdidit ꝓ paruo pretio sicut iussus erat: an detur peti. hęre. cōtra istū fideicōmissariū cui iussus erat vendere, quęritur. Et dicitur ꝙ sic, cū loco hęredis habendus sit. [SED ET SI RETENTA.] Sed quid si hęres iussus est in testamēto inutili restituere, parua quātitate de hęreditate retēta? tenetur fideicōmissarius peti. hęre. [PLANE.] Sed quid si rogatus sit restituere hęredi. accepta certa quātitate: nō tamē hęreditaria ab eo cui restituere debet: nūquid illa pecūnia peti potest ab illo hęre. per petitionē hęre. quęritur. Et respō. ꝙ nō, quoniā ꝓ &c. [SED SABINVM.] Sed quid si testator iusit aliquē esse liberum si daret. x. hęredi, & illa. x. dedit hęredi scripto: an peti potest pecunia per peti. hære. ab hærede scripto, quæritur. Et dicitur quòd sic: quia hæreditaria videtur esse pecunia. [IDEM ET IN EO.] Sed quid si hæres sit rogatus reddere hęre. an ratione illorum beneficiorum fructuum quos retinet. pet. hę. tenetur,

BIU Cujas

tur, quæritur. Et dicitur quòd sic. [*SI QVIS.*] Hæreditatem ad te pertinentem emi: an possideo pro hærede, quæritur. Et dicitur quòd sic, si sciens emam. quod non est verum: quia non sum prædo &c. & hoc in prima. [*ITEM SI QVIS A FISCO.*] Sed quid si fiscus occupauit bona alicuius, quia nullus apparet hæres: & sic ea vendidit? si postea legitimus appareat, dabitur peti. hæred. [*APVD MAR.*] Mulier hæred. pertinentem ad me totam dedit in dotem. ille maritus tenetur peti. hæred. vtili, & ipsa directa, si celebratum fuerit diuortiū, conuenietur. [*HAEREDEM AVTEM.*] Pone casum vt in appa ratu Accur. & sic Titius emit res aliquas de hære. ad me pertinente, & mala fide: quia sciuit illam hære. ad me pertinere: decesit hærede Seio relicto. nunquid nomine istarum rerum Seius hæres peti. hære. teneatur, quæritur. Et respon. quòd sic. nō ex persona defuncti, sed ex sua quasi pro hærede possideat. sed si Titius possidebat res illas pro hærede vel p̄ pos. & decesit Seio hærede relicto: tunc Seius tenebitur ex persona defuncti peti. hæred. & non ex sua. & hoc dicit, [*SI QVIS.*] Titius nomine Seij absentis possidebat hæred. ad me pertinentem. an possit conueniri suo nomine peti. hære. quæritur. Et respon. quòd non. sed nomine absentis. & est ratio: quia non videtur pro hærede possidere qui contemplatione alterius possidet: nisi ille ratū non habuerit. [*NON SOLVM.*] Res hæreditatis ad me pertinentis possidebas. teneris quidem peti. hæred. aliàs si non possideas, teneris tamen in duobus casibus. Primus est, si te liti offeras. Secundus est, si dolo desiisti possidere. tamen vltimo quando dolo desiisti: an possim te & illum possessorem conuenire, quæritur. Et respon. quòd vtrunque. & si ille possessor mihi agenti litis æstimationem offerat: tu qui dolo desiisti possidere, liberaris: sed si tu conueniaris, non liberabitur possessor ille. Viuianus.

a *Ab hærede.* Sillius qui pro hærede aut pro possessore possidebat. Sed videtur eum non teneri. nam verè est hæres: & verum titulum habet pro hærede: ergo non tenetur, cum titulum habeat. Respon. iste dupliciter possidet pro hærede. vno modo verè: & secundum illum modum hac actione non tenetur. alio prout hoc titu. accipitur. nam cum sit eadem persona cum defuncto, & defunctus sic tenebatur: ergo & iste: vt in authen. de iureiurando à moriēte præstito. §. j. collatione quinta. nec obstat quòd ex plurimis causis possideat: quod fieri potest: vt infra, de adquiren. poss. l. iij. §. ex plurimis. & secundum hunc modum hac actione tenetur: vt hic, & infra. l. proxi. §. hæredem. in fi. §.

b *Possedisse.* sed alias res suas fuisse credebat. & hoc subiicit, idē &c. & sic est idem casus per alia verba.

c *Hæreditate esse.* cum non sint. & sic possidet pro hęrede: vt hic accipitur. & suo nomine hære. pe. tenetur. Siue ergo sciat eas res peruenisse ad defunctum ex hæreditate aliena, quę peti ab eo poterat: siue putauit propriam defuncti, tenetur hac actione, vt hic innuit, etiam si putauit &c. quasi dicat, siue bonam siue malam fidem habet. nam quo ad defunctum semper malæ fidei intelligitur hæres: quia successor vitiorum est & culpæ defuncti. Et sic est arg. quòd extraneus hæres non possit vsucapere quod defunctus non poterat propter vitiū personæ: vt sicut hic bona fides vel titulus quē habet, non excusat eum quo minus teneatur hære. peti. quia earum rerum nomine tenetur prædecessor eius: sic nec vsucapere possit quando defunctus non potuit, obstante vitio personali, quod habet ex persona defuncti: vt plene dices. j. de Publi. in rem act. l. si ego. §. partus. Item quid si putas te hæredē Titij, cum non sis: & sic possideas pro hærede hęreditatē Titianam: an teneberis mihi, qui sum hęres Sempronij: & peto res illas quasi ex hæreditate Sempronij? Respon. sic, si me interrogante, inueniam te pro hærede vel pro possessore possidere. Sed tu dices q̄ Titianam. vnde non puto teneri. Accursius.

d *Emerit.* ab eo qui possidet pro hærede. Accursius.

e *Deberet dari.* Videtur quòd sic, ne &c. q. d. quia actor nimis grauaretur si nomine singularum rerū proponeret rei vindi. quia graue est de dominio probare: & leue est p̄bare quòd in hæreditate fuerit. venditorem enim teneri certū est: cum videatur & rē habere, cum habeat p̄tium: vt infra, eo. si & rem & pretium. &. j. si quis omis. cau. test. si quis pecuniam. §. fi. Sed vt sine dubio procedā, finge &c. Alij sic: videtur quòd non, ne &c. id est peti. hære. & agēdo de euictione secundum quosdā. quod nō placet: quia tunc non tenetur emptor, quando habet regressum de euictione: vt infra, eo. sed & si lege. §. item si rem distraxit. Vel certè placet, & ille. §. item. loquitur quādo res singularis vēditur. vel dic singulis cum rei vin. & est plana. Azo.

*recepta. *in vetustis exemplaribus desunt, quæ semicirculis inclusa cernis.*

Flo. possidetur

a Istam sol. sequitur P. de Cast. hic.

f *Vexetur.* petitor secundum primam positionem, vel emptor, secundum aliam.

g *Teneri.* pro pretio.

h *Bonæ fidei.* aliàs omnino teneretur, etsi nō habeat qui alienauit: vt. j. eo. item veniunt. §. penul. & l. si possessor. j. §. restituere.

i *Actionem vtilem.* scilicet hæreditatis petitionem. & hoc dicūt quidam quando non habet regressum de euictione. aliàs emptor non tenetur: vt infra, eo. sed & si lege. §. item si rem distraxit. Vel verius illud habeat vel non habeat regressum, distinguitur cum res singularis de hęreditate venditur. hic autem vniuersitas. vnde hic emptor indistincte tenetur.

k *Iussus.* hæres institutus in testamento inutili. & idē in sequentibus quatuor. Accursius.

l *Vendere.* in testamento, quod postea probatur inofficiosum. Et sic agit filius exhæredatus petitione hæreditatis.

m *Fideicommissarium.* eundemque emptorem. Accursius.

n *Dari actionem.* scilicet vtilem. nam fideicōmissarius loco hæredis est: vt insti. de fideicom. hære. §. si quis. Sed nonne possidet titulo legati, seu fideicom? Respon. sic: & ideo non tenetur hac actione, nisi quando sciens emit: arg. j. proxi. §. Si autem bona fide, non tenetur, nisi in duobus casibus, id est, cum modico habito restituatur hæreditas, vt hic: vel quando hæres non comparet: vt. ī. §. proxi. Si vero multo retēto, ipse hæres tantū tenetur peti. hęre. licet emptor rei vindi. teneatur. Idem esset, si quartam habeat hæres sub nomine quartæ, non in re certa. Vel dic, q̄ hic fuit actum querela: & sic rupto testamento fingitur non habere ti. Sed si dicas eos non habere ti. vt prius dixisti, an vsucapient contra petitionē hæreditatis? G. Ir. & M. quòd non, nisi. xxx. an. vt. C. eo. hæreditatis. Tu dic, quòd sic, eo quòd excedit terminos, vt detur contra tit. possidentem, vt à non suis terminis excedatur: vt. C. de edicto diui Hadria. tol. l. fi. §. fi.

o *Ab hærede.* ſ. putatiuo, qui vendidit ex necessitate, scilicet testatoris iussu. Aliud si voluntate: quia tunc tenetur hęres: vt. j. eo. quòd si in diem. §. fi. quæ est contra. Quod non placet: quia & ibi iussu testatoris. vel hic ante motam litem: ibi post. Vel verius hic non prohibet contra venditorē agi. Et sic etiam aliud cōtra. soluitur. j. eo. l. in æstimationibus. Vel solue hoc vltimum, vt ibi.

p *Perexiguum.* id est, paruum. Accursius.

q *Certa quantitate.* modica: aliàs hæres tenetur.

r *Idem erit dicendum.* vt teneatur fideicom.

s *Certa quantitate.* scilicet de bursa eius, cui restituitur, quod datur causa adimplendæ conditionis.

t *Et id verius.* scilicet in eo, quod à statulibero datur: vt infra, de donat. cau. mor. l. quod statuliber.

in hæreditatis petitionē: quasi dolo [malo] desierit possidere.

Licet quis possideat vero titulo: tamē ex persona auctoris sui, qui pro hærede vel pro possessore possidebat: poterit conueniri petitione hæreditatis. Bartolus.

ℱ Neratius libro sexto mēbranarū scribit, ab hærede [a] [eius] peti hæreditatem posse, etiā si ignoret pro hęrede vel pro possessore defunctum possedisse [b]. Idē esse libro septimo ait, etiā si putauit hęres eas res ex hac hęreditate esse [c], q̄ sibi delata est.

Nota in duobus casibus hic expressis petitionē hæreditatis dari contra titulo possidentem. Bartolus.

ℱ Quid si quis hæreditatem emerit [d], an vtilis in eum petitio hæreditatis deberet dari [e], ne singulis iudiciis vexetur [f]? Vēditorem enim teneri [g] certum est. Sed finge non extare venditorem: vel modico vendidisse: & bonæ fidei [h] possessorem fuisse: an porrigi manus ad emptorē debeant? Et putat Gaius Cassius dandam vtilem [i] actionem. Idem erit dicēdum, & si paruo pretio iussus [k] vendere [l] hæres Titio hæreditatem vendidit. Nam putat dicendum Papinianus aduersus fideicommissarium [m] dari actionem [n]. Ab hærede [o] enim peti non expedit, perexiguum [p] pretium habente. ℱ Sed & si retenta certa quantitate [q], restituere rogatus * sit, (idem erit dicendum [r].

Planè si accepta certa quantitate [s] restituere rogatus est,) non putat Papinianus ab hærede petēdam hæreditatē: quoniam pro hærede, quod conditionis implendæ gratia accepit, nō possidet *. Sed Sabinus in statulibero contra [ait.] & id verius [t] est: quia pecunia hæreditaria est. Idē, & in eo, qūi so-

los fructus ex hæreditate retinet[a], dicendum erit. Tenetur enī & is hæreditatis petitione.

Possidens titulo etiam mala fide, non potest hac actione conueniri: sed tanquam emptor vniuersitatis potest vtili conueniri. Bartolus.

¶ Si quis sciens alienam emerit hæreditatem, quasi[b] pro possessore possidet. & sic peti ab eo hæreditatem quidam putant[c]. Quam sententiam non puto veram. Nemo enim prædo est, qui pretium numerauit[d]. sed vt emptor vniuersitatis vtili[e] tenetur. ¶ Item si quis à fisco hæreditatem, quasi vacantem emerit[f], æquissimum erit, vtilem actionem aduersus eum dari.

Si hæreditas datur in dotem, maritus vtili hære. peti. tenetur. Bartolus.

¶ Apud Marcellū libro quarto digestorum relatum est, si mulier hæreditatem in dotem dedit, maritū[g] pro dote quidē possidere hæreditatem: sed petitione hæreditatis vtili teneri. Sed & ipsam mulierem directa teneri Marcellus scribit: maximè si iam factū diuortium[h] est.

Iste est fortis. §. & difficilis, & habet duas partes. In prima variatur casus tribus modis. sed vltima lec. est vera: secundum quam hoc intendit: Hæres possessoris cum titulo, potest vtili conueniri, sicut defunctus poterat, & directa quando defunctus absque titulo possidebat. Bartolus.

¶ Hæredem[i] autem[k] etiam earum rerū nomine, quas defunctus pro emptore possedit, hæreditatis petitione teneri[k] constat, quasi pro hærede possideat: quamuis etiam earum rerum nomine, quas pro hærede, vel pro possessore defunctus possedit, vtique teneatur[m].

Qui alieno nomine possidet, non potest nomine proprio petitione hæreditatis conueniri. Bartolus.

¶ Si quis absentis nomine possideat[n] hæreditatē, cum sit incertum, an ille ratum habeat: puto absentis nomine petendam hereditatem: ipsius verò [o] [nomine] nequaquam: quia nō videtur pro hærede, vel pro possessore possidere, qui contēplatione alterius possidet, nisi fortè quis dixerit: cum ratum non habet[p], iā procuratorē[q], quasi prædonem esse. tunc enim suo nomine teneri potest.

Qui non possidet, sed vt possessor se obtulit, hac actione tenetur. Bartolus.

¶ Non solum autem ab eo peti hereditas potest, qui corpus hereditarium possidet: sed & si nihil[r] [possidet.] Et videndum [est,] si non possidens, obtulerit tamen se petitioni, an teneatur. & Celsus libro quarto digestorum scribit, ex dolo[s] eum teneri. dolo enim facere eum, qui se offert petitioni. quā sententiam generaliter Marcellus apud Iulianum probat: omnē, qui se offert petitioni, quasi possidentem teneri[t].

Qui dolo desiit possidere, vt possessor tenetur: qui liberatur, si possessor liti se offert. sed satisfactio eius, qui dolo desiit possidere, non liberat possessorem. Bartolus.

Item si quis dolo fecerit, quo minus possideat: hæreditatis petitione tenebitur[u]. Sed si alius nactus possessionē, quam ego dolo malo amiseram, paratus sit iudicium pati: Marcellus libro quarto digestorū tractat[x]: num[y] fortè euanescat* aduersus eum[z], qui desiit[a] litis æstimatio. & magis[b] euanescere

a *Retinet.* ex voluntate testatoris: & si sic modicum: & sic vterque tenetur. Accursius.
b *Quasi.* veritatis expressiuum. aliter nulla esset nota.
c *Quidam putant.* scilicet directo.
d *Numerauit.* vt infra, de reg. iur. l. nemo prædo est. & subaudi ob hoc ipsum, q̄ malā fidē habeat, nisi fiat inuasio: vt. j. de adquir. pos. si ex stipulatione. quæ est contra. Sed ad impediendam præscriptionem pro possessore possidet: vt. j. de vsucapio. nō solū. §. j. Vel, quod est verius, licet inuadat, non possidet pro possessore quātum ad hāc actionem: quia titu. habet: vt. j. quorū lega. l. j. §. quia autem.
e *Vtili.* ergo cum hic tenuerit emptio, & datur vtilis: multo magis dabitur directa, vbi nō tenuit: vt supra. e. l. nec vllam. §. j. Iteē ideo hic datur vtilis, quia non possidet pro possessore. & quidam ideo dicebant dari directam: quia dicebant eū possidere pro possessore. ergo cū hic possideat pro possessore, dabitur directa. Et vt plene habeas, distingue, secundum Azo. cū quis emit vniuersitatem mala fide, tenetur vtili: vt hic. si bona fide, non, nisi modico est distracta, vel si non cōparet vēditor, vel si fiscus vēdidit: vt. ī. e. l. §. si quis. & infra. §. proxi. Si tamen habeat regressum ad venditorem hereditatis, aliàs secus, secundum quosdam: vt. j. eo. sed & si lege. §. item si rē distraxit. Vel illa loquitur quando res singularis est vendita. Iteē tenetur si tit. pro non tit. habeatur: vt supra, eo. nec vllā. §. j. Si vero rem singularem, siue bona fi. siue mala fide, non tenetur, nisi ti. habeatur pro non ti. vt supra, eo. nec vllam. §. omnibus.
f *Emerit.* etiam ignorās. & hoc in priuilegium fisci, ne vexetur. Sed contra hunc. §. C. de qua. præscript. l. bene. vbi dicit emptorem statim esse securum. Sed illud in singularibus alienationibus: hic autem vniuersitas fuit. Vel hæc corrigitur per illam.
g *Maritum.* scientem alienam hæreditatem: vt supra. e. §. si quis sciens. Alij dicunt etiam si ignorans.
h *Diuortium.* per quod etiam causa possessionis per maritum in hæreditate soluta est.
i *Hæredem.* ponit duos casus hic. §. Primus, si defunctus possedit pro emptore res aliquas: & eius hæres se putat hæredem in iis rebus, id est, dominum ex causa hæreditaria, cum ti. habeat. tenetur vero hæredi ex persona sua, quasi pro hærede possideat: licet defunctus non teneretur: arg. infra, tit. j. cum multi. Io. Sed nonne etiam ex sua persona ti. habet pro hærede, & eo vsucapit illas res: vt infra, de adqui. pos. l. iij. §. ex plurimis. Sed dic, est hæres in his, & non est hæres, quo ad hoc. Sed si vsucapit, est hæres, quo ad hoc, vt sit dominus, Vel dic, quòd mala fide possidebat defunct⁹: vnde hæres non vsucapit: & sic pro non ti. Item si defunctus habuit ti. ergo hæres habet eundem ti. vt. §. ex plurimis. Sed respon. vt ex sua persona non defuncti teneatur. Secundus est, quando defunctus possidebat ꝓ hærede, vel pro possessore: & ideo tenebatur hac actione. nam hæres ex persona defuncti tenetur, non ex sua: quia verè est hæres: vt infra, tit. j. l. pe. & fi. C. eo. l. ij. & supra, eo. l. Neratius. Cōtrariū videbatur in secundo casu: quia hæres ti. habet ꝓ hærede: sed ex persona defuncti tenetur: vt dixi. & sic ex duabus causis possidet: vt ī fra, de adqui. pos. l. iij. §. ex plurimis. Alij vt H. ponunt primum casum quando hæres Seij credebat rem fuisse cuiusdam hæreditatis, quā hæreditatē credebat fuisse illius Seij cuius hæres est: sed defunctus eam hæreditatem, non singularem rē emerat: vt euitet op. quia titulū habet, qui defunctus habuit. Sed dic, vt dixi: quia & pro emptore, & pro hærede possidet: & ex sua persona, non defuncti, conuenitur: vt. d. l. de adquiren. pos. l. iij. §. ex plurimis.
k *Hæredem autem.* petitor sit hæres Titij, reꝰ Seij, qui Seius rem Titij possederat pro emptore. Accursius.
l *Teneri.* ei qui hæres est domino rerum emptarum per defunctum à non domino. Accurs.
m *Teneatur.* hæres Seij reus: qui Seius rem Titij possederat pro emptore.
n *Possideat.* apprehendendo prius. Accurs.
o *Ipsius vero.* scilicet qui possidet. sed aliud in rei vin. vt infra, de rei vin. l. officiū. &. C. vbi in rem act. l. ij. quę sunt contra. Nam ibi sola detētatio: hic autē pro hærede, vel ꝓ possessore possessio. quod hic in hoc procuratore non erat.
p *Non habet.* & hoc certum est. Accursius.
q *Procuratorem.* scilicet istum: vt. j. tit. j. l. cum multi. &. l. fin.
r *Sed & si nihil.* supple puta possidet.
s *Ex dolo.* id est, propter dolum peti. hære. & hoc quādo actor ignorauit. aliàs non: vt hic, & infra. e. l. qui se. quæ est contra. nec enim debuit certiorari qui sciuit &c. vt. j. de act. empt. l. j. in fin.
t *Teneri.* etiam rei vin. vt supra, de do. l. pe. &. j. de rei vin. lis qui se. vbi plene distingues de hoc.
u *Tenebitur.* vt. ī. eo. nec vllam. §. is autem qui restituit. sed qua actione? Respon. directa, secundum quosdam, cum dolus pro possessore habeatur. Tu dic, vtili. Nec ob. quòd dolus pro possessore habeatur: quia & ratihabitio comparatur mandato, non tamen agitur mandati: vt supra, de nego. gest. Pomponius. in fine.
x *Tractat.* scilicet, quærendo. Accursius.
y *Num.* id est, an.
z *Aduersus eū.* i. me. nā mutat personas. nā in prin. loquīt de doloso in tertia pſona: postea de eod. in prima. & nūc in tertia. Ac.
a *Desiit.* dolo possidere. Azo.
b *Magis.* scilicet, quàm contrarium.

BIU Cujas

ait[a]: nisi petẽtis interest[b]. Certè, inquit, si rem paratus sit restituere, indubitatum erit euanescere. Sed si is, qui dolo desiit [possidere,] ante conueniatur: eum qui possidet, non liberabit[c].

Debitor quasi possessor iuris hac actione tenetur, siue sit ex cõtractu, siue ex delicto: dum tamen præsens sit debitum. Item siue contraxerit cum defuncto, siue cum hærede. secus si cum hærede. Item qui hæreditario nomine habet actionem, hac actione tenetur, tanquam iuris possessor. Hoc dicit cum. l. seq. vsque ad finem. Bartolus.

¶ Itẽ à debitore[d] hæreditario, quasi[e] à iuris possessore. Nam & à iuris possessoribus posse hæreditatem peti constat.

XIIII. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

SEd vtrum ex delicto, an ex contractu debitor sit, nihil refert[f]. Debitor autem hæreditarius intelligitur is quoque qui seruo hæreditario promisit, vel qui ante aditam hæreditatem[g] damnum dedit,

A debitor ex mala admi. an cõuenire te possim ad id debitum peti. hære. quæritur. Et respon. quòd sic. & hoc in secunda. Sed quid si adita hære. geras, & factus sis debitor? non hære. pe. sed neg. gest. conuenieris. & hoc in tertia. [*IVLIANVS.*] Hære. ad me pertinẽtem possidebat Titius: vi deiecit te, & ita habes interdictum vnde vi: an possim contra te agere peti. hære? Et respõ. quòd sic. Sed nunquid contra eũ qui te vi deiecit, competit mihi hæc pet? Respon. ꝙ sic. [*IDEM IVLIANVS.*] Possidebas hære. ad me pertinẽtem, & rem aliquã hæreditariam vendidisti, puta Titio: teneris mihi ad pretium restituẽdũ: aliàs teneris mihi cedere actionẽ contra emptorẽ. [*IDEM SCRIBIT.*] Liberti meus in fraudem meã quædam alienauit: illa poteram per Caluisianã act. reuocare, si iste meus libertus me hæredẽ instituit. Vel dic, ꝙ me hæredem nõ instituit: sed extraneum. si ego egi cõtra per cõtra tab. & recuperaui hæreditatem liberti: nunquid & illa alienata in fraudem meam possum reuocare per peti. hæredi? Et respon. quòd non: quia habeo aliam act. s. Caluisianam. Itẽ ille cui alienatum est, *Flo. debeat*

XV. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

VEl aliquam rem hæreditariam subripuerit.

XVI. VLPIANVS libro decimoquinto ad Edictum.

QVod si in diẽ sit debitor, vel sub conditione, à quo petita est hæreditas[h], non debere eum damnari. Rei planè iudicatæ[i] tẽpus spectandum esse, secundum Octaueni sententiam, vt apud Pomponium scriptum est, an dies[k] venerit. quod & in stipulatione conditionali erit dicendum. Si autem non venerit, cauere officio[l] iudicis debebit* de restituendo hoc debito cum dies venerit, vel conditio extiterit. ¶ Sed & is, qui pretia rerum hæreditariarũ possidet[m], item qui à debitore hæreditario exegit, petitione hæreditatis tenetur. Vnde Iulianus libro sexto Digestorum ait, ab eo, qui petiit hæreditatem, &

B

C debitor patroni, & non hæreditatis est. Idem si libertus alicui in fraudem meam donauit. Viuianus.

a *Ait.* scilicet Marcellus.

b *Interest.* quia secundus non totum habeat: vt infra, de re iudi. si quis dolo. §. j.

c *Non liberabit.* Not. distinctionem istam, quis primo conueniatur: vt hic, & infra, de sol. l. Stichum. §. dolo. & infra, eo. sed & si lego. §. proinde. &. §. vtrum. & arg. infra, de rei. exhi. l. locum. §. cõdemnatio. Sed cur secus in noxali, vbi dolo soluente liberatur possessor: vt infra, de noxa. ac. l. de illo. in fi. & l. seq. & l. electio. & infra, si fa. fur. fe. di. l. quotiens. & idem in actione de dolo quando dolũ plures faciunt: vt supra, de dolo. si plures. quę omnes sunt cõtra? Respon. hæ cum sint personales ratione possessionis, nõ sic improprie intentari possunt: & eodẽ modo respondẽ ad illã, quæ est supra, quod me. cau. quod diximus. in prin. Ar. ad solutionem, & distinctionẽ istam, infra, de leg. §. si res. magis autem est cõtra, infra, de re. eo. l. illicite. in tutor æstimationẽ pupillo dedit: quam sine decreto alienauit. Sed dic, ꝙ ibi vera ęstimatio fuit data: ideoq; habetur pro vẽdita de nouo: hic autem in litẽ iuratur. vnde in pœnam computatur quicquid est solutum. Item quod dico doloso soluente nõ liberari possessorem: intellige nisi possessor habeat causam à doloso, propter quam regressurus sit ad eum. nam tunc iis defensionibus vtatur emptor, quibus venditor: vt infra, si fa. fur. fe. di. l. quotiens. §. plane. &. C. de euic. l. emptori. & de vsu. rei iu. l. sancimus. in fin. & infra, de excep. rei iudi. si quis cum totum. §. plane si in restitutionem. Vel dic secus esse vbi venditori cœpit competere exceptio post venditionem: vt erat hic: scilicet post cõdemnationem & solutionem. nam habet exceptionẽ rei iudi. sicut absolutus: vt infra, de excep. rei iudi. si quis cum totum. §. plane. & tunc non profit emptori: vt arg. infra, de pecu. quæsitum. §. si annua. & infra, man. l. hæredem. Huic opinioni est contra, infra, de hære. vel ac. ven. l. emptori. Sed dic, quòd vbi est vniuersitas vendita. vnde etiam omnia postea quæsita debet dare emptori: vt arg. infra, eo. ti. de hære. vel ac. ven. vẽditor ex hereditate. immo ibi erat pignus, quod est sequela nominis venditi. vnde sequitur emptorem: vt ibi dicitur. Accursius.

d *Item à debitore.* s. potest peti hæreditas: vt hic, &. s. eo. l. regulariter. &. j. fami. ercis. l. fundus qui. in fi.

e *Quasi.* dictio similitudinaria inter possessorẽ actiuum & passiuum: vt. j. eo. quòd si in diem. §. Iulianus. &. §. idem Iulianus.

Sed vtrum. [*CASVS.*] in hac lege cum. §. præcedenti est talis. In hære. pertinente ad me erat debitor, qui dicebat se non teneri: quia dicebat se hæredem. an debitam peti. here. possim petere, quæritur. Et respon. quòd sic. hoc in prima. an autem referre debeat ex delicto, an ex contractu? Dicitur quòd non: hoc in secunda. Sed quid si iacente hære. quis damnum dat in re hæreditaria: vel aliquid promisit seruo: siue debitor hereditarius est. & si contendit se hæredem, tenetur peti. hære. vel forte si debitor in diem, vel sub conditione: licet contra eum agatur peti. hære. non tamen condẽnatur: sed tempus sententiæ inspicitur venerit dies, an non: & si non venerit, cauebitur de reddendo debito aduenięte die. & hoc in tertia. [*SED ET IS.*] Tu possidebas here. ad me pertinentem: & quædam prædia hæreditaria vendidisti. & sic ego hæres petia possum petere illa: & etiam possum petere æstimationẽ ego verus hæres, si tu putatiuus hæres desiisti possidere, & litis æstimationem fuisti consecutus. [*NON SOLVM.*] Debebas Titio. x. hæreditas sua ad me peruenit. si concedas te hæredem, petam debitum peti. hære. Sed quid si iacente hære. dedisti ãnũ in hære. teneris. Si hæredis negotiũ gesseris: & fueris factus

D

f *Refert.* imò refert quando se non contendit hæredem. si enim debitor est ex maleficio. & si non contendat se hæredem: tenetur, quasi pro possessore possideat ius hæreditarium. sicut enim tenetur prædo, qui iniuste possidet corpus hæreditarium: quia pro possessore possidet: ita etiam hic, qui ius hæreditarium possidet ex iniusta causa: quasi pro possessore possideat, teneri debet: licet se non contendat hæredem. sed vbi ex iusta causa tenet, quia non possidet pro possessore ius hæreditarium, teneri non potest: nisi se contendat hæredem: & tunc tenetur ideo, quia illud ius pro hærede possidet: quia in eo putat se hæredem. sic. j. titu. j. l. fi. &. j. eo. si debitor. Accursius.

g *Hæreditatem.* forte seruum hæreditarium corrumpẽdo: vt infra, de ser. corrupto. l. hęc actio. Secus autem si post aditam hereditatem: vt infra, eo. l. iij. &. l. quòd si in diem. §. non solum. versi. sed & si hæredis. Accursius. *ADDITIO.* Dic, secundum Bart. hic, quòd ibi contraxit cum hærede: hic eum hærede, vel seruo hæreditario.

h *Quod si in diem. Petita est hæreditas.* i. contra quem est actum petitione hæreditatis. Sed quo modo potuit ante diẽ agi: vt supra, de iudi. l. non quemadmodum. quę est contra. Imò debent induciæ duplicari: vt insti. de excep. §. hodie. quæ est similiter contra. Sol. hic de facto fuit admissus ad agendum. sic & & supra, titu. j. l. si non mortis. in fi. &. l. posthumus. §. si quis. quod non placet. Dic ergo secundo, quòd hic non fuit petitio hereditatis proposita propter id quod debebatur in diem, vel sub conditione: imò ob alia quæ possidebat. sed tamen, quia vniuersalis est hæc actio, etiam ea quę postea debere cœpit, restituit: vt argum. infra, eod. l. si quo tempore. Si enim alia non deberet, interim aliquid peti non posset. Sed argum. contra, infra, de pecu. l. quęsitũ. Sed dic, quòd ibi ratione dubitationis admittitur. Vel solue, hęc in vniuersali: illa supra, de iudi. in singulari dicit. Sed secunda solu. verior est. In casu tamen etiam de futura re agitur: vt. j. ad leg. Aquil. l. in lege.

i *Iudicatæ.* vt infra, eod. l. si à domino, vel à patre. §. penul.

k *Dies.* quando fuit in diem.

l *Officio iudicis.* quod est generale: vt. ff. de iudi. l. in omnibus.

m *Qui pretia rerum hæreditariarum possidet.* hic qui pretia habet, tenetur: vt hic, & supra, quod metus causa. l. si ipsa. in fine. cautione

BIU Cujas

tione tamen sibi præstita, si pro euictione sit emptoribus obstrictus: vt infra, eodē.l.si possessor.prima.§.ait senatus.in fi.§.versi. sed & si ob venditionem. Accursius.

a *Hæreditario.* qui factus est debitor post mortem. Accursius.

b *Hæreditas.* id est debitum per petitionem hæreditatis. Azo.

c *Hæreditaria.* & ante aditam hæreditatē: vt infra, titu.j.l.fina.

d *Hæreditatem.* id est quòd debet ex mala gestione, per peti.hæred.

e *Hæredis.* id est istius qui agit, & eiusdem hereditatis: sed ea adita. Accursius.

f *Ab hæredis.* tantum, vt non fuerit debitor defuncti vel hæreditatis: vt infra, eo.si à domino vel à patre.§. si possessor. & l. & non tantum.§. quòd si pro emptore. Accursius.

g *Sii.* si, id est quamuis.

h *Victus.* scilicet iud. peti. hæred. victus debet cedere interdictū: vt hic. Sed contra infra.e.l. at vbi. Solu. ibi exegerat iam per interdictum: & tunc non reddit: hic non exegerat. vel solue, vt ibi. Iténo. hic, quòd etiam actiones ex delictis cedi possunt.

Actiones ex delictis cedi pssunt.

i *Possidens.* rem venditam. vel dic aliàs, res hæreditatis.

k *Cedat.* quando agere potest. nam generaliter verū est vt quotiens quis ideo tenetur, quòd actionem habeat, cedendo eam liberatur: vt. j. de pecu. l. qđ debetur.

l *In fraudem.* ideo dicit, in fraudem: quia sine fraude donare potest amicis bene merētibus: & filiam dotare potest: vt infra, si quid in frau. pa. l. viuus. Ac.

m *Alienauit.* vendendo: vt tamen emptor fraudem participet. si vero donando, secus: vt Cod. de his quæ in frau. cre. l. fi. Accursius.

n *Quia Caluisiana.* hæc non est bona ratio: quia hæc actio cum alia datur. sed ea quæ sequitur, est bona: patroni enim & cætera. vt supra. e. l.§. non solum. versi. sed & si hæredis negotium. Sic est mala ratio: vt infra. e. l. & non tantum.§. quòd si. quandoque tamen hæc ratio est bona in aliis actionibus quibusdam: vt supra, de mino. in causæ. ij. &.ſ. quod me. cau. si cum.§. j. & supra, de dolo. l. j.§. j. Item dicas, quòd Pauliana soli creditori datur, secundum omnes: Fauiana soli patrono, secundum nos: & Caluisiana communis. Sed alij contra.

o *Tenetur.* scilicet emptor. Accursius.

p *Patroni.* bona ratio. Accursius.

q *Hæreditarius.* vnde si alius esset hæres, non posset reuocare.

q *Hæreditarius.* vnde hęreditas vel alius hæres non habet obligatum acceptorem.

r *Donatum est.* à liberto, vbi solus inspicitur euentus etiam sine fraude: sicut in legatis: vt infra, si quid in frau. pa. l. j. & l. si patronus.§. si intestatus. sed secus in alienatione quæ fit inter viuos titulo non lucratiuo: vbi duo prædicta. ſ. consiliū & euentus sunt necessaria: vt. j. eo. titu. l. j. &. C. si quid in frau. pa. l. j.

litis æstimationem consecutus est: hæreditatē peti posse. Nō solū autem à debitore defuncti, sed etiam à debitore hæreditario [a] peti hęreditas [b] potest. Denique ab eo, qui negotia hæreditaria [c] gessit, & Celso & Iuliano videtur peti hæreditatē [d] posse. Sed si hæredis [e] negotium gessit, nequaquā. Ab hæredis [f] enim debitore peti hęreditas non potest.

Supra dixit de eo qui est possessor. hic de eo qui est creditor, hoc est qui habet aliquam actionem personalem ad hæreditatem. Bartolus.

¶ Iulian⁹ scribit: si is [g], qui pro hęrede possidebat, vi fuerit deiectus: peti ab eo hæreditatem posse, quasi à iuris possessore: quia habet interdictū, *vnde vi*: quo vict⁹ [h] cedere debet. Sed & eum qui [vi] deiecit, petitione hæreditatis teneri: quia res hæreditarias pro possessore possidet. Idem Iulianus ait, siue quis possidens, [i] siue non, rem vēdiderit: petitione hæreditatis eum teneri: siue iam pretiū receperit, siue petere possit: vt & hic actionib⁹ cedat [k]. ¶ Idem scribit patronum hæreditatem petere non posse ab eo cui libertus [hæreditatē] in fraudem [l] alienauit [m]: quia Caluisiana [n] actione ei tenetur [o]. Patroni [p] enim iste debitor est, non hæreditarius [q]. Ergo nec ab eo cui mortis causa donatum [r] est, peti hæreditas potest. ¶ Idem Iulianus scribit, si quis [s] ex causa fideicommissi [t] restituerit hæreditatem, vel singulas res præstiterit, peti ab eo hęreditatē posse: quia habet condictionem [u] earum [rerum] quæ sunt ex ea causa solutæ: & veluti iuris [x] possessor est. ¶ Sed & si pretia rerum quas distraxit, ex causa fideicommissi soluit: peti hæreditatem ab eo posse: quia repetere potest [y]. Sed his [z] casibus actiones suas duntaxat [a] eum præstaturum, cum & res extant, & potest petitor etiam per in rem actionem eas vindicare [b].

Possessor victus habet retentionem rerum propter expensas per eum factas, & pecuniam solutam: si sibi culpa imputari non possit. Bartolus.

XVII. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

QVod si possessor hæreditatis ob id, quòd ex testamento hæredem se esse putaret, legatorum nomine de suo soluit: si quis [ab eo] ab intestato eam hæreditatē euincat: licet damnum videtur esse possessoris, quòd sibi non prospexerit stipulatiõe [c], *euicta hæreditate legata reddi*: attamē quia fieri potest, vt eo tempore soluerit legata, quo adhuc nulla cōtrouersia mota sit [d], & ob id nullā interposuerit cautionē: placet in eo casu, euicta hæreditate, dandam ei esse repetitionē [e]. Sed cum cessante cautione repetitio datur: periculum est, ne propter inopiam eius cui solutum est legatum, nil repeti possit. Et ideo et [f] secūdum senatusconsulti sententiā [g] subueniendū est: vt ipse quidē ex retētiõe rerū hęreditariarū sibi satisfaciat [h]: cedat autem

s *Si quis.* institutus in testamento inutili. Accursius.

t *Fideicommissi.* quod non erat debitum. Et dic, restituit re & verbo: vel verbo solo. nam vtrunque potest: vt infra, ad Treb. l. restituta.

u *Condictionem.* scilicet indebiti gratia possessionis: vt infra, de condict. indebi. l. indebiti.§. j. &. l. ij. in fin. &. l. iij. iiij. &. v.

x *Velut iuris.* id est cōdictionis indebiti.

y *Repetere potest.* per condictionem indebiti pretium.

z *Sed his.* primo & secundo.

a *Duntaxat.* non autem in plus nisi in dolo fuerit: quia scienter soluisset: vt supra. e. nec vllam.§. is autem qui restituit. quæ est contra.

b *Vindicare.* vt. C. eo. si post motam. in fin. & supra, eod. l. etiā *.§. qui si quis hæreditatē. ibi ne in singulis & cætera. Et hoc est verum emptores cōueniri nisi habeant regressum cōtra illum qui bona fide de distraxit: vt infra. e. sed & fi.§. fin. &.§. item si rem. Vel nisi petitor iam acceperat pretium à venditore. pretium enim & rem non debet habere: vt Cosiseru⁹ ex te. se emi. mā. l. j. Accursius.

C

QVod si possessor.] CASVS. In hac. l. cum.§. idem Iulianus. proximè præcedenti, est talis: In testamento inutili fuisti scriptus hęres, & ego eram legitimus: & rogatus fuisti restituere hære. totam vel partem Titio: & à te legata vel fideicommissa sunt relicta: tu hære. restituisti, vel soluisti. & ego verus hæres ista omnia ab intestato volo reuocare. an tenearis de his quæ restituisti & soluisti de bursa tua: quia apparuit postea te inutilem:

D

& sic legata non deberi: & sic habere debebā ab intestato. & sic legata debent mihi possessori reddere: vnde tu agis ex stipulatu si fuisti stipulatus. aliter ages & repetes quod soluisti, per condict. indebi. sed quia tibi hoc piculosum esse potest, cōsulitur tibi, quia detrahere potes de hære. qp soluisti: & mihi act. cedes postea. Ac

c *Stipulatione.* scilicet ista, euicta &c.

d *Nata sit.* nam mota controuersia si sine cautione præstaret, dolo carere non videtur: vt. j. ad legem. Fal. l. dolo.

e *Repetitionem.* ſ. ab eo cui soluit, per condictionē indebiti. si aut alius ex testamento hæres extitisset, & sic valent relicta: ipse qui putans se hæredem soluit, non repetit, sed contraria nego. gestagit contra verum hæredem: vt. ſ. de neg. gest. l. fi.

f *Ei.* putatiuo hæredi.

g *Sententiam.* quæ fuit vt bo. fi. poss. non afficiatur damno: vt. j. eo. item veniunt.§. eos autem.

h *Satisfaciat.* imò videtur qp cū indebitè soluit non imputet: vt infra, eo. si possessor.§. ait senatus. versi. sed & si senatus. quæ est contra. Sol. ibi erat mota [a] sibi controuersia quādo soluit: hic nō. Vel hic imputat retinendo, non autē agendo: vt ibi. Alij dicūt, qp ibi soluit

a *Sibi.*

ibi soluit de suo: hic de hæreditate. sed hoc nō valet: quia hic potius est, q̄ de suo soluit: vt in prin. huius legis. Alij dicūt, quòd hæc in bonæ fidei: illa in malę fidei: licet ibi in eodem. §. s. posuisset de bonæ fidei. Tu dic, q̄ hic soluit de suo: & repetit propter iustā ignorantiam: quia sic in testamento scriptū inuenit: vt insti. de act. §. si quis agens.

Sed ibi soluit putatiuo creditori de suo, cui non habuit tam iustam causam soluēdi: & ideo non reputat ibi, sed hic sic. Vel dic, quòd ibi erant legata à legitimo repetita.

a *Actionibus.* quas habet contra eum cui soluit de sua bursa.

b *Petitori.* id est vero hæredi. Accursius.

Item videndum.] CASVS. Possessionem hæreditatis petit. ad me vasa argentea de hæreditate tradidit campsori ad vēdendū. vēdidit, & āmisit pretium. an teneatur petitionē hæreditatis? Et dicitur q̄ non: cū nihil consequi possit. Sed Labeo dicit eum indistincte teneri. & reddit rationem. Sed Octauenus dicit contra: quia dicit eum indistincte teneri tantū petitionē hæreditatis. vt cedat actiones contra argenta. vel cōtra campsorem. Vlpi. distinguit, an is qui possidebat hæred. possideat eam bo. fi. aut mala. si bona, obtinet quod dicit Octauenus. si mala, seruatur quod dicit Labeo. [SI QVIS.] Si is à quo petitur hæreditas, lit. cōtest. paucas res de hæreditate possi. & pēdente lite alias res adeptus fuerit, an ratione illarum debeat conueniri? Dicitur quòd sic potest. Viuianus.

c *Per argentarium.* puta scyphi argentei. Et idem si per proxenetam librum.

d *Credidit.* id est confidit. quasi mala electio sit in culpa: argum. supra, de nego. gest. nam & Seruius. §. fi. Accursius.

e *Præstaturum.* & est ratio pro eo. ff. de pecu. quod debetur in fi.

f *Tenere.* scilicet, ait Octauenus.

g *Placet.* vt sit in suo periculo: vt infra, de rei vindi. l. si nauis. in prin. & §. fina. & l. Iulianus. j. §. idem Iulianus. versi. vsque adeo. & versi. quod si dolo.

h *Octaueni.* scilicet vt non teneatur: vt infra, eod. illud. & l. Iulianus scribit.

i *Rei.* scilicet corporalis.

k *Iuris.* vt incorporalis. & sic improprie dicitur possideri, & ideo dicit, velut.

l *Possedit.* vt supra, eod. l. iiij. & l. quòd si in diem. in prin. sic in actione de peculio: vt infra, de peculio. quæsitum. sic & in actione ad exhiben. vt infra, ad exhi. l. tigni. §. si quis. & in rei vindi. vt infra, de rei vindi. l. sinautem. §. j. Accursius.

m *Nunc videamus.* vidimus cui competat: vt supra, eo. vsque ad l. regulariter. & contra quem, vt abinde vsque huc. nunc quid in ea veniat, videamus, quod expediet vsque ad. §. præter hæc. qui est infra. e. l. item veniunt.

n *Venire.* vt. infra. l. proxi. & l. item veniunt. §. cum prædixerimus. Accursius.

o *Siue iura.* excipe seruitutes: vt. ff. l. proxi. in fi. Sed certe sic posset excipi quicquid de nouo quæritur: vt. ff. e. si à dño vel à patre §. si possessor. Sed nunquid & feuda veniunt quæ quis iure hæreditario non habet, sed domini beneficio: vt in consue. feu. quid sit feudum. c. j? Respon. sic, si filius masculus est qui agit vel alius descendens masculus, non fœmina, nisi ex pacto: sed agnati agūt

actionib⁹ [a] petitori [b] vt suo periculo eas exerceat.

Si pecunia per possessorem deposita perditur, possessor cedēdo actionem, liberatur. Bartolus.

XVIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

ITem videndum [est,] si possessor hæreditatis, venditiōe per argentariū [c] facta, pecuniā apud eum perdiderit: an petitiōe hæreditatis teneatur: quia nihil habet, nec consequi potest. Sed Labeo putat eum teneri, quia suo periculo malè argentario credidit [d]. Sed Octauenus ait, nihil eum præter actiones præstaturum [e]. ob has igitur actiones petitione hęreditatis teneri [f]. Mihi autem † in eo qui mala fide possedit, Labeonis sententia placet [g]. In altero verò qui bona fide possessor est, Octaueni [h] sententia sequenda esse videtur.

Possessio iuris vel rei, pendente iudicio superueniens, venit in hac actione. Bar.

¶ Si quis, cum peteretur ab eo hæreditas, neque rei [i] neque iuris [k] velut possessor erat, verum postea aliquid adeptus est: an petitione hæreditatis videatur teneri? Et Celsus libro quarto Digestorum rectè scribit hunc condemnandum, licet initio

A potius qui possunt feudo seruire: vt de suc. feu. cap. j. Accursius.

ET *non tantum.*] CASVS. Dictum est supra, quibus pet. hære. competit: & aduersus quos: nunc est videndum quæ veniant in pe. hære. & casus est talis in hac. l. cū. §. præceden. Hære. ad me perti. possidebas: ago cōtra te peti. hære. veniūt in hac peti. hære. nihil possedit. [l]

Hic exponit, verbum, vel rem hæreditariam, positum in. l. generaliter, supra. eo. & breuiter hoc intendit: In hoc iudicio veniunt omnes res siue sint iura, siue sint corpora, siue ad defunctum spectabāt iure dominii, siue possessionis, siue detentionis. hoc dicit, cum principio. l. seq. Bartolus.

¶ Nunc videamus, [m] † quæ veniant in hæreditatis petitionē. & placuit vniuersas res hæreditarias in hoc iudiciū venire [n]: B siue iura [o], siue corpora sint:

XIX. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

ET non tantum hæreditaria corpora, sed & quæ nō sunt hæreditaria, quorum [p] tamen periculum ad hęredē pertinet: vt res pignori datæ defuncto, vel cōmodatæ, depositę ve. [q] Et quidem rei pignori datę etiam specialis petitio est, vt & hæreditatis petitione [r] cōtineatur: sicut illæ, quarum nomine Publiciana cōpetit [s]. Sed licet earum nomine quæ commodatæ vel depositę sunt, nulla sit facilè [t] actio, quia tamen C periculum earum ad nos pertinet, æquum est eas restitui [u].

Quod non fuit defuncti, sed est hæredis: in hac actione non venit. Bartolus.

¶ Quòd si, *pro emptore*, vsucapio ab hærede [x] impleta sit: omnia hæreditaria. Item veniūt in hære. pe. res pignori datæ defuncto. Item res cōmodatę defuncto. Item res depositæ apud defunctū veniunt: & si ego habebā hypothecariā pro reb⁹ pignoratis: nō ideo min⁹ imò magis veniunt in hære. peti. Item † *Bal. hic licet pro rebus cōmodatis vel pro depo. nō dicit istum tex. not. ad* daretur defuncto act. *hoc, quod* aliqua si caderet à poss. *hæres debet* tamen æquū est vt ve- *ponere i* inniāt in hære. peti. quia *uentario, nō* harum rerū periculum *solū res* tepertinebat ad hæredē. *statoris, re-*

[QVOD SI.] Titius *rū etiā res* possidens aliquā rē pro *p eū deten-* emptore, & sic cœpit *tas ex qua-* vsucapere: decesit: & *cūque cau-* me instituit: vnde ego *sa vel pigno* hæres animo hęre. adi- *ris vel cō-* ui: & ita cōpleta est v- *modati, vel* suca. per me hæredem: *alia. Bolo.* an illa res veniat in hęre. pet. si ago cōtra possi. pe. hære? Dicitur q̄ nō venit: sed petere debeo rei vin. contra quā nō opponitur exceptio.

[VENIVNT.] Hęre. Titij ad me ptinebat: qui hæredem me instituit: ille Titius iurauit rem quandā possidentis non esse. vnde cū illā possideas, cōtra te pe. hære ago. an ille fundus veniat in peti. hære? Et rn. q̄ sic. & si tua culpa amisisti illū fundū, distingue. aut bo. fi. possidebas: aut mala fide: & tunc similiter multo magis teneris. [SERVITVTES.] Titius habebat prædia quibus seruitutes debebantur ex prædiis Sępronij: & decessit me hære. relicto. Sempro. cuius est prædium seruiens, dicit se fore hæredē. ego verus hæres cœpi experiri aduersus eū peti. hære. queritur an seruitutes debitæ prædiis Titij veniāt in pe. hære. vel non? Et rn. q̄ non: sed ego potero agere confessoria. Viuia.

p *Quorum.* scilicet, non hæreditariorum.

q *Depositæ.* nam harum quandoque depositarius periculum prēstat: vt si repromisit ante, vel culpam commisit: vt infra, vi bo rap. l. ij. §. & generaliter.

D r *Petitione.* id est, hypothecaria: vt ideo merito hæreditatis petitione contineatur. vel lege, vt, pro quamuis.

s *Competit.* vt quia defunctus emit à non domino.

t *Facile.* quādoq; enim datur: vt. ff. vi bo. rap. l. ij. §. & generaliter. & insti. de ob. quæ ex delict. nas. §. quæ de fullone. & cum alij cōmodat cōmodatario. Azo. Ité & quando dominiū transiuit: vt arg. ff. loc. l. in naue. Sed quid si rem meā tibi cōmodaui: nunc reperis penes aliū: nunquid poteris agere contra eū? Rn. nō aliqua actione, sed forte iudicis officio, secundum H. & ideo dicit, non facile. sed an ego potero agere contra eū per actionem commodati? Respon. non, sed per actionem in rem.

u *Restitui.* per peti. hære. cum possessor pro hærede vel pro poss. possideat.

x *Ab hærede.* s. vero qui nunc petit. sed quomodo compleuit si nec possedit? Rn. hæreditas complet secundū M. arg. insti. de stip. ser. in prin. vel hæres etiam sine pos. secundum H. vt. ff. de vsuca. l. cœptā. si nemo. s. alius possessionem adeptus fuit. aliàs interrupta fuit vsucapio: vt. ff. de vsuc. l. possessio testatoris. sed quid si testamentum dicitur inofficiosum, & institutus vsucapit: venit in petitionem hæreditatis? Rn. sic, cum omnia rumpantur per q̄relam.

Non

BIU Cujas

a *Non veniet.* sed in fami.ercisc.iudicio sic: vt infra, fami ercisc. veniunt. Azo.

b *Quia hæres.* hæc non est bona ratio: vt ideo hæc non detur. quia alia competit: vt.ff.e.l.§.& quidem. iam enim nunquã haberet locum actio, cum hæres semper habeat vindicationẽ omniũ quæ habuit defunctus: vt.ff.e. q̃ si in diem. in fi. nisi in casu: vt in fi. huius.l. vbi alia hãc excludit. Sed ibi ideo, qã confessoria nascitur: in præsenti prohibitione ideo defuncto non cõpetit: sed hæredi datur vt propria: vt ibi dicit. Vt ergo hęc sit bona ratio, dic quia potest vindicare. si ipse tãtum: nõ autẽ defunctus potuit: vt arg.ff.e. quòd si in diem.§.non solũ.versi. sed si hæredis.&.§.pe.

c *Petitor.* scilicet tãtũ.

d *Potest.* non autẽ defunctus.

e *Nec vlla exceptio.* nimis large locutus est: restringe ergo ad exceptiones quæ alibi continentur: vt Co.de edi.diui.Hadria.tol.l. quanuis. Azo. Hoc non placet: quia illa in possessorio. vel melius nulla scilicet, quòd detur peti.hęre.non hæc quę intenditur, scilicet rei vindi. Accursius.

f *Possessor.* id est defunctus.

g *Defunctus.* qui possidebat.

h *Non esse.* non autem suam esse: quia tunc ageretur: vt infra, de iureiuran. sed & si possessori.

i *Restitui.* sed nonne melior est hęredis conditio, quàm defuncti? Respondeo, non: quia illi viuenti non expediuit agere: quia possidebat. pterea si iste possessor huius rei vt hęres se defendit: æquum est vt restituat si inueniatur non hæres.

k *Imò & si possessor.* bo.fi. vt ex eo quod sequitur, patet: quia specialiter de prędone dicit. dic ergo, quòd iam erat mota controuersia. aliàs non teneretur: vt.ff.eo. si quid possessor.§.sicut.

l *Eas amiserit.* vt quia nõ opposuit excep. vel negligenter amiserit: vt.ff.de rei.vindi.l.si culpa. Accursius.

m *Prædone.* vt infra.e. sed & si lege.§.quod autem ait senatus. licet hic, scilicet prædo propter culpam non teneatur, id est, non ideo, quia culpam cõmisit teneatur: sed quia prędo est. vel subaudi, tantum. & sic non obstat.ff.e. sed & si lege.§.ij. quæ est contra. vbi dicit eum de culpa teneri. Vel dic, non tenetur propter culpam simplicem, sed propter culpam dolo admixtam. si autem velit quis dicere, non tenetur propter culpã, sed potius propter dolum: male diceret, quia in dolo culpa est: sed non econtra: vt.ff.de mino.l.si ex causa.§.si mulier. Accursius.

Dolus culpam continet, sed non econtra.

n *Propter culpam.* scilicet simplicem.

o *Retinere.* si habet, vel non habet.

p *Seruitutes.* debitas prædiis hęreditariis.

q *Didici.* malè didicisse videtur. nam veniũt in interdicto, quorum legatorum, si legatarius eas occupauit sua auctoritate: vt.ff. quorum leg.l.j.§.quod autem ait prætor. quę est contra. Sol. dicunt quidam, q̃ hic in prędialibus: ibi in personalibus seruitutib⁹ loquitur. nam & personales possunt obligari: non reales: vt.ff. de pig.l.si is qui.§.pe.&.§.fi. Sed hoc nõ placet, quia cũ & ibi locut⁹ esset de personalibus, subiunxit idem in alia seruitute. Dicas ergo, q̃ hic loquitur de seruitutibus quę debebantur hæreditariis prædiis. ibi econtra, de his q̃ debebãtur à prędiis, hęreditariis quas sua auctoritate legatari⁹ occupauit. & sic est alius casus. Non aũt placet vt dicas, aliud in interdicto, quã in actiõe: qa illud interdictũ sicut & hęc actio punit eũ qui pro possessore possidet. Accursius.

r *Cum nihil.* mala ratio.

s *Restitui.* sed tamen patientia est pro traditione: vt infra, de vsufru.l.iiij.§.dare.& infra, de Pub.in rem act.si ego.§.j. Hæc tamẽ ratio non est bona: quia magis pro incorporali re agitur scilicet, pro actione cedenda: vt supra.e. quòd si in diem.§.fi. Sed illa est ratio: quia actio ex præsenti prohibitione hæredi facta nascitur: vt supra.§.quòd si pro emptore. Accursius.

t *In fructibus.* qui possunt restitui.

u *Sed si.* bona ratio. Accursius.

x *Propria actione.* scilicet confessoria, per quam intendam ius esse mihi vtendi & agendi. Azo. vt infra, si ser.vin.l.ij. Et dic propria actione, quę neque defuncto, neque hęredi competit: vt dixi.ff.§.quòd si pro emptore.&.ff.proxi.

Item veniunt.] CASVS. Hæreditatem ad me pertinentem, mala fide possides: & q̃dã causa hæreditatis emisti: an illa veniãt in hære.peti? Et Rñ. q̃ sic, siue de tua bursa, siue de hęre. emeris, dummodo hæreditatis noĩe emeris. aliàs nõ veniũt. sed cum emisti de tua bursa: ego vero hæres debeo restituere p. tiũ. Vltimo dicit, q̃ nõ omnia pecunia hæred. comparata veniunt in peti.hære. vt ecce possessor ex pecunia hæred. emit seruum, & is eo petitur peti.hære. an ille homo, an ptiũ dist. an interfuit hæreditatis eum emi: aut non. primo casu venit. secũdo non: sed pretium quod ex hæreditate fuit solutũ. [SIMILI.] Te hære. ad me perti. possidebas, ex qua prædia vendidisti. si sine causa fecisti, teneris restituere pretium tantum. [ITEM NON SOLVM.] Possidebas hære. ad me perti. in hæred. peti. multa veniunt. sed nunquid & fructus & partus veniunt? Et respon. quòd sic: quia hæreditas augmẽtum recipit & deminutionem. & hoc dicit in prin. huius.§. & in fi. in medio distinguit: an quid adquiritur ex re hære. & tunc teneris restituere. & veniunt in hære. peti. aut extrinsecus: puta ex re: tua: & tunc nõ teneris. [CVM PRÆDIXERIMVS.] Aliquis combusit domum Titij: & sic ei tenebatur act.l. Aquil. quæ actio crescit per inficiationem: & sic ad duplum: an hęc actio cum incremento veniat in hære. peti. quæritur. Et respon. quòd non: sed simplum tantum veniet. [IDEM RECTE AIT.] Te conueniebam noxali iudicio, & condemnatus es mihi in x. vel debere mihi seruum pro noxa: quod non fecisti intra tempus quadrimestre: amodo non poteris dare pro noxa: nec liberare te potes dando seruum pro noxa, si conueniaris. [PRÆTER.] Diximus supra, cui, & aduer. quem hære. peti. competat: & etiam quæ in ea veniant. hic dicit, quòd multa alia sunt quæ in ea veniunt. Vnde imperator fecit libellum siue epistolam, & misit ad senatum super illis quærens quid eis videatur. & senatores respõderunt, & quatuor capitula comprehenderunt: puta Titius institutus erat: & duos sibi hæredes instituit: quorum vnus adiuit pro parte sua: alius autem antequam adiisset, decessit. & ita eius pars facta est caduca: & sic fisco deferenda. alius cohęres adiuit eã partem credens sibi accrescendam: & sic eam bona fide possidebat: & sic eam vendidit Mæuio. fiscus cœpit aduersus eum experiri peti.hęre. an ad vsuras teneatur? Et respon. quòd non. sed ad pretia bene tenetur. & hoc in prima. Secundo dicit, quòd si malæ fidei possessor est, tenetur de reb⁹ omnimodo, siue habeat, siuenõ: sed si bo.fi.poss.est, non tenetur nisi inquantum locupletatus est. [PETITAM.] Dictum est.ff.e.l.§.cum antequam. q̃ petantur à fisco. vult illud exponere. nam dicitur tunc peti à fisco, quando illi possessori quoquo modo denuntiatur, quòd ad fiscum pertineant. [APTANDA.] Nunc incipit iurisconsul. verba senatus exponere. dicit enim.ff.ea.l.§.cum antequam. cũ pars deuoluitur ad fiscum vt caduca, tria nota. Et primo in eo quòd dicit, pars. Secundo in eo quòd dicit, caduca. Tertio in eo quòd dicit, fisco petatur. Nam quòd dicit, pars, non est vis. nam idem est & si tota. Ité in eo quòd dicit, caduca, nõ est vis: quia quocũque modo deferatur ad fiscum, fiscus habebit. Ité in eo quòd dicit, fisco non est vis. nam & si deferatur homini priuato aliquo ti. idem erit. quia habet eam hære. & illud senatusconsul. locum habet non solum in hęre. sed etiam in castrensi peculio: vel quasi. [PETITAM.] Núc exponit iurisconsul. illud verbum.ff.e.l.§.petitam. [CAETERVM.] Hęre. vel ad me, vel ad fiscum pertinentem possidebas scienter: res quasdam ex ista hęre. vendidisti: quæritur ad quid mihi teneris. & quidem si es ma.fi.poss. quia tibi denuntiatum est, vel scis ad me pertinere: teneris ad illas res venditas: & etiam fructus earum. si es bo.fi. teneris ad pretia tantum. sed huic definitioni videtur obstare epistola cuiusdam imperatoris, in qua dicitur, quòd malæ fi.poss. liberetur restituendo pretium, vnde est contra senatum. Sed distingue: aut malę fi.poss. alienat res steriles, & habet locum epistola. aut alienat nõ steriles, sed alias bonas: &

tunc

Non veniet[a] in hæreditatis petitionẽ: quia hæres, [b] id est petitor[c] eã vindicare potest[d]: nec vlla exceptio[e] datur possessori.

Res pro quibus defuncto non competebat actio, sed retentio, veniunt in hoc iudicio. Bartolus.

Veniunt & hæres in hęreditatis petitionem, in quibus possessor[f] retentionem habuit, nõ etiam petitionem: veluti si iurauerit* defunctus[g] petitoris rem non esse[h], & decesserit: debent hæ quoque restitui[i]. Immo & si possessor[k] sua culpa eas amiserit[l], tenebitur hoc nomine. Idemque erit & in prędone[m]: licet hic propter culpã[n] non teneatur: quia nec hic debet has res retinere[o].

Quod non potest restitui, in hac actione non venit. Bartolus.

Seruitutes[p] in restitutionẽ* hæreditatis non venire ego dixi: [q] cũ nihil[r] eo nomine possit restitui: [s] sicut est in corporibus, & fructibus. [t] sed si[u] nõ patiatur ire & agere, propria actione[x] conuenietur.

Empta causa hæreditatis, quæ hæreditati sunt necessaria veniunt in hac actione. Bartolus.

XX. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

* *Flo.iurarat*

tunc habet locum senatus. [LICET.] Hære. ad me pertinen. poss. siue credas te hæredem de iure ciuili, siue de iure prætorio, vel alio modo: locum habet senatus: & haberis loco. bo. fi. poss. & ideo non teneris mihi ad pretium. Viuianus.

a *Item veniunt.* hæc lex loquitur in malæ fi. pos. vsque ad. §. præ-

ITem veniunt [a] in hæreditatem [b] etiam ea quæ hæreditatis causa [c] cõparata sũt: vt puta mãcipia, pecoráq;: & si qua alia quæ necessariò hæreditati sunt cõparata [d]. Et si quidẽ pecunia hæreditaria sint cõparata, sine dubio [e] venient. si verò non pecunia hęreditaria: videdum erit [an veniãt.] Et puto etiã hęc venire si magna vtilitas hæreditatis versetur: pretiũ, scilicet restituturo hęrede [f]. ℣ Sed non omnia [g] quæ ex hæreditaria pecunia comparata sunt, in hæreditatis petitionem veniũt.

Denique scribit Iulianus libro sexto Digestorum, si possessor [h] ex pecunia hæreditaria hominem [i] emerit, & ab eo petat hæreditas: ita venire in hęreditatis petitionẽ si hæreditatis interfuit [k] eũ emi. at si sui causa [l] emit, pretium venire. [m]

Res vendita absque necessitate, venit in hac actione. quæ si vẽdita est ex necessitate, tunc pretiũ eius venit in hac actione. Bar.

℣ Simili modo [n] & si fundũ hereditarium distraxerit, si quidẽ sine causa: & ipsum fundum [o], & fructus in hæreditatis petitionẽ venire. ℣ si æris exoluẽdi gratia hæreditarij id fecit [p], non amplius venire quam pretium.

Hæreditas augetur accessionibus: ideo omnes accessiones eius in hac actione veniunt. Bartolus.

℣ Itẽ nõ solũ ea, quę mortis tẽpore fuerũt, sed & si qua post ea augmẽta hæreditati [q] accesse runt, venire in hęreditatis petitionẽ. Nã hęreditas & augmẽtum recipit, & deminutionẽ [r]. Sed ea, quæ post aditam [s] hęreditatẽ accedunt: si quidẽ ex ipsa hæreditate: puto hæreditati accedere. si extrinsecus [t], non: quia personæ possessoris accedũt. Fructus autẽ omnes [u] augent hęreditatem, siue ante aditã, siue post aditã hęreditatẽ ac cesserint. Sed & partꝰ ancillarũ sine dubio agent hęreditatem.

Quòd vna actio deuoluitur in aliã, intelligitur deuolui secundũ eius naturã primæuã, non secundum accidentalem. Bar.

℣ Cum prædiximus [x] † omnes hæreditarias actiones in hæreditatis petitionẽ venire: quæritur, vtrũ cũ sua natura veniant: an cõtra: vt puta est quædã actio q̃ inficiatione crescit. vtrũ cũ suo incremento, an verò in simplũ venit, vt legis Aquiliæ? Et Iulianꝰ libro sexto Digesto rũ scribit, simplũ soluturum [y].

Quando vnum est in obligatione, aliud in solutione ex dispositione legis: tunc permittitur potestas soluendi, donec super actione iudicati lis fuerit contestata. Bar.

℣ Idem rectè ait, si noxali iudicio condẽnatus sit possessor [z] defuncto, nõ posse eũ dedentẽ noxę officio iudicis liberari: qa tãdiu quis habet noxæ dedẽdę facultatem, quandiu iudicati [a] conueniatur [b]. Post susceptum

a *Item veniunt.* hæc lex loquitur in malæ fi. pos. vsque ad. §. præ-

b *In hæreditatẽ.* i. in hæreditatis petitionẽ. Ac.

c *Causa.* necessaria.

d *Sunt comparata.* dicta necessaria.

e *Sine dubio.* si tamen nomine hæreditatis emit. aliàs secus: vt infra subiicit: sed nõ omnia &c. &. j. eo. sed & si. §. jarg. j. de præca. si ter. & facit infra, de le. j imperator. §. fi. & l. sed in eo qui emit ex pecunia pupilli, vel militis, secus est: quia datur electio militi & pupillo: vt. C. arbi. tut. l. curator. & de rei vin. l. si vt proponis.

f *Hæredẽ.* scilicet, verò, qui euicit hæreditatem: & pretium dic iustum, vt in simili casu. vt. j. e. si possessor. j. §. fi. & sic fit vbi rem inutilem distraxit: vt infra, ea. l. §. pe. Sed arg contra infra, de in rem ver. si res. Accursius.

g *Sed non omnia.* s. prædicta necessaria. Ac.

h *Si possessor.* scilicet malæ fidei.

i *Hominem.* necessarium.

k *Interfuit.* id est, cum necessarius fuisset hæreditati, & hæreditatis nomine emit.

l *Causa.* & ita fuit in culpa.

m *Pretium venire.* scilicet ex hæreditate solutum.

n *Simili modo.* scilicet per contrarium. & distinguitur, vendiderit necessario, vel non.

o *Fundum.* si redimere potest: alioquin quantum in litem iuratum fuerit, dabitur actori: vt. j. e. si possessor. j. §. fi. Ir.

p *Fecit.* in quo possessor hic loquitur? si enim in bo. fi. non nisi inquantum est locupletior tenetur: vt. j. ea. l. §. pe. q̃ est contra. qd̃ hic negat. Sed respõ. & soluo: quia in ma. fi. pos. dixit: vt in prin. legis dixi. nã & ma. fi. pos. distrahit ré, q̃ onerat hæreditatẽ: vt. j. e. l. §. pe. Vel dic, nõ amplius venire quã pretiũ. s. si hoc petitor elegerit. & dic ptiũ. s. iustũ: vt. j. eo. si possessor. §. fi. & huic verbo, q̃ pretium hac actione petatur, facit. ff. e. sed vtrũ. §. debitor. & l. q̃ si in diem. §. non solum. Accursius.

q *Hæreditati.* incenti.

r *Deminutionem.* vt. ff. quod me. cau. si ipsa.

s *Aditam.* à putatiuo hærede.

t *Extrinsecus.* istud, extrinsecus, non omnia extrinseca inducit: sed tantum ea, quæ personæ possessoris accedunt: vt habes duos cẽsus. j. eo. l. at vbi. Item alium. s. quando per seruum hæreditariũ ex re possessoris: vt. j. e. per seruum. & l. seq. aliàs aliter accipitur: vñ. j. de pecu. leg. l. denique. §. fi.

u *Omnes.* s. naturales & iduſtriales. & ex eo qd̃ dicit, augẽt: vt. C. e. si post. ibi, fructibꝰ em̃ &c. & j. e. l. sed & si. §. augẽt. i fi. & l. seq. dicũt qdã vt V. q̃ in pe. hæ. bo. fi. poss. nõ facit fructꝰ suos: vt hic, & j. e. l. ancillarũ. & l. illud. §. p̃do. Quo nihil est falsius. cum enim constet, q̃ ex eius re sibi quæratur: vt. j. e. l. nisi. ergo & fructꝰ suos facit: vt. j. de adqui. re. do. l. quæsitum. sed licet faciat suos, nihilominꝰ veniunt in hac actiõe: vt hic: sicut in redhibitoria: vt. j. de ędil. edic. l. cũ autem. §. fi. & l. se. Præterea pone eũ scriptũ, & in quærela inof fi. test. victũ, fructꝰ nõne fecit suos? Vtique. quod ergo hic dicitur, augetur hæreditas, verũ est, quia possunt peti iure actionis: & sic augẽt hæreditatẽ. i. peti. hęre. licet in rei vin. per iudicis officiũ petãtur si bo. fi. fuit poss. vel si ma. fi. petũtur iure actiõis. i. per rei vin. Sed not. q̃ alia est rei vin. q̃ datur pro fructibꝰ: alia quæ datur p̃ re: sed peti. hęre. cũ sit vna actio, † *Bal. dicit & rẽ & fructꝰ* simul cõ tinet, vnde dicit fructigẽ. *ad hoc,* bꝰ augeri: at in rei vin. *quòd actio* non augetur: quia alia, *subrogata* est illa quæ p̃ fructibꝰ datur. nec ob. d. l. ancillarũ. quia licet videatur ibi innui, q̃ hæreditaria veniãt: hi autem fructus non sunt hæreditarij si fiant possessoris. non enim sola hæreditaria veniũt. nã & pecuniæ à debitoribus exactæ inter pretia rerũ veniũt in peti. hær. & tamẽ nõ sunt hæreditariæ. Iteꝫ nec prædicta. l. illud. §. p̃do. quia licet ibi videatur dici, q̃ ideo hæreditatẽ augeãt, q̃ non facit suos: vnde cum fructꝰ quos bo. fi. pos. p̃cipit augeant, ideo nõ videatur suos facere: dicas q̃ hoc non sequitur. præterea si verum esset quod dicũt: ergo incertum esset ante lit. contest. vtrum hic possessor fecerit fructus suos. non enim est certum, an rei vindi. vel peti. hære. conueniatur: quod nihil est.

Rei vindicatio duplex.

Bal. dicit istũ tex. sintinet, vnde dicit fructigẽ. ad hoc, quòd actio subrogata sapit naturam eius, in cuius locum subrogatur, si natura est naturalis: secꝰ si accidentalis. & hoc probat tex. noster optime.

x *Cum prædiximus.* vt. ff. eo. l. item videndum. §. fi.

y *Simplum soluturum.* aliud est in actione serui corrupti: quia naturaliter ab initio in duplum est: vt. j. de ser. cor. l. vt tantum. ista vero in simplum, quamuis ex negatione crescat: vt. j. ad. l. Aquil. inde. Neratius. §. hæc actio. Azo. Sed quid est in actiõe, quod metus causa? Respon. idem quod in. l. Aquilia. nam pœna non est ab initio debita: vt. ff. quod me. cau. si cum ex. §. in hac actione. Io. sic, & infra, de pecu. l. peculium. §. siue autẽ. versi. sed est quæstionis. * & infra, fa. ercis. l. & puto. in fi. & l. seq.

* *tempore Accur. l. peculiũ. ff. de pec. erat. §. l. p̃ced. sed si damnum.*

z *Possessor.* qui nunc possidet hæreditatem: cuius seruus primo dederat damnum defuncto.

a *Iudicati.* id est, actione in factum ex re iudicata.

b *Conueniatur.* aliàs est, conueniatur: & aliàs, non conueniatur: & idem est sensus. Et no. quòd quis in damno condemnatur: sed noxæ deditio est in solutione: vt infra, de noxa. l. j. & infra, de re iudi. l. miles. §. decem. & institu. de offic. iudi. in princ. quam licentiam habet damnatus vsque quo iudicati conueniatur, vt sola hac. l. dicitur. quod expone id est, vsque ad id tẽpus, quo iudicati possit conueniri, scilicet quadrimestre: vt. C. de vsur. rei iudi. l. ij trãsacto autem hoc tempore, non erit noxæ deditio in solutione: cum id solui debeat, quod fuit in condemnatione, secundum Ir. Vel dic, vsque ad lit. contest. post quatuor menses

mensis etiam potest se liberare: non postea, secundum Azo. Item no. hic quòd quædam cõceduntur damnato in quadrimestre tẽpus, prout Ir. intellexit, quæ postea non permittuntur: vt hic, &. ff. quod me. causa. si cũ ex. §. quatenus. versic. quòd si homo. & Cod. de vsur. rei iudi. l. iij. & supra, de arbi. si cum. §. fin. & l. seq.

a *Susceptum autem iudicium.* scilicet actione in factũ ex re iudicata.
b *Suscepit.* actionem in factum.
c *Petitionem.* quæ datur eius actionis in factum loco.
d *De petitione.* id est, de ipsa actione.
e *De quibus.* scilicet omnibus.
f *Relatis.* scilicet pri⁹. & statim incipit, pridie &c.
g *Pridie Idus Martias.* id est per quindecim dies intra mensem.
h *Cõsules.* quatuor cõsules erant: duo constituti, & duo in futurum designati. Io. nũ Kaléd. Ianuariis consulatũ ingrediebantur, sed ante designabãtur: vt infra, de condit. & demonstra. Publius Mæuius.

† *Bal. dicit hic, istũ tex. valde notã. ad hoc, quòd cõsules electi in futurũ possunt cũ præsidibus qui administrãt, facere reformationes: & habent vocem cũ eis ante quã administrẽt. Bolog.* †*Cur in hoc senatusco͞s. quatuor Cõsulum nomi ne adscribãtur, explicat Alciat. lib. 5. Paregr. ca. 10.*

in prin. & in authẽ. de consuli. §. hæc omnia. coll. iiij. Azo. in admistratione ergo erant tantum duo: vt. ff. de o͞es electi in rig. iur. l. ij. §. exactis.

i *Verba.* responsionis quę statim habes.
k *Parthici.* quia Parthos deuicerat.
l *Hadrianus.* hoc est proprium nomen eius.
m *Quinto nonas.* i. per tres dies circa principium. & ita quinto nonas fuit proposita quæstio à principe senatoribus, & eorum consulibus qui præerant: vt instit. de iur. natu. §. lex est. & respõsio data fuit pridie idus Martias.
n *Libello.* in scriptis enim imperator quęsiuit, quod voluit, scilicet de petitione hæreditatis, & de rebus, & pretio, & similibus quæ in peti. hære. veniunt. & appellatur hic libellus oratio, quam fecit ad senatum princeps, vt patet. ff. eod. si & rem. & l. illud. Accursius.
o *Complexus.* subaudi, quærens quid &c.
p *Placeat.* senatui.
q *Cum antequam.* Rusticus decessit duobus relictis hæredibus: quorum vnus post mortem testatoris, & ante aditam hæreditatẽ decessit. vnde sua pars ad fiscum deuenit, quolibet petẽte, siue deferente: non autem cohæredibus accrescit: secundũ hęc iura. Sed hodie secus: vt hic, & Cod. de cadu. tol. l. j. §. & cum triplici. &. ff. de iur. fis. l. j. Vel pone, quòd accommodauit fidem de restituendo non capaci: vt. ff. de vul. substit. l. ex facto. §. Iulianus. Et nota quòd hæc verba huius senatusconsulti exponuntur infra, per varias leges. hoc ergo primum exponitur infra, ead. l. §. ait senatus. Idem dic, de pro non scripto, & caduco, & quasi caduco: vt no. infra, titu. j. l. fin.
r *Caducæ.* id est caducorum iure. Azo.
s *Existimabant.* & sic sunt bonæ fidei. & hæc expone, vt infra, ea. l. §. à quo. &. §. cæterum.
t *Placere.* scilicet censuerunt senatores: quod est in fine. §.
u *Redactæ.* hoc verbum exponitur. ff. l. proxi. §. redactæ. &. §. seq. Accursius.
x *In similibus.* scilicet in pro non scripto scilicet, si alius hæres non sit: & in causa caduci: item & in bonis vacantibus: vt infra, ead. l. §. ait senatus. versic. idem & si vacantia. & versic. non solum. Accursius.
y *Item placere.* s. censuerunt. hoc exponitur. ff. l. proxi. §. senatus.
z *Peruenissent.* ante petitam. si autem post, ad ipsas res.

iudicium, [a] non potest noxæ dedendo se liberare. suscepit [b] autem per petitionem [c] hæreditatis.

Hic incipit quarta pars huius titu. in qua iurisconsultus continuat se, volens recitare verba senatusconsulti, & eius expositionem in hac materia. Et primo continuat se. Secundo ponit narrationem. Tertio ponit statum senatusconsulti, vsque ad. §. aptanda. Secunda ibi, pridie. Tertia ibi, cum antequam. Et quia senatusconsultum locutum est breuiter: ideo non indiget summario. Bartolus.

¶ Præter hæc, multa reperimus tractata, & de petitione [d] hæreditatis, [&] de distractis rebus hæreditariis, [&] de dolo præterito, & de fructibus: de quibus [e] cum forma senatusco͞sulto sit data, optimum est ipsius senatusconsulti interpretationem facere, verbis eius relatis [f]: *Pridie* † *Idus Martias* [g] *Quintus Iulius Balbus, & Publius Iuuentius Celsus, Titius Aufidius, Oenus Seuerianus, consules* [h], † *verba* [i] *erunt de his quæ imperator Cæsar Traiani Parthici* [k] *filius, diui Neruæ nepos Hadrianus* [l] *Augustus imperator, maximúsque princeps proposuit quinto nonas* [m] *Martias, quæ proximæ fuerunt, libello* [n] *complexus* [o] *quid fieri placeat* [p]: *de qua re ita censuerunt. Cum antequam* [q] *partes caducæ* [r] *ex bonis Rustici fisco peterentur: hi qui se hæredes esse existimabant* [s] **, hæreditatem distraxerint *, placere,* [t] *redactæ* [u] *ex pretio rerum vẽditarũ pecuniæ vsuras non esse exigendas. Idémque in similibus* [x] *causis seruandum [esse.] Item placere,* [y] *à quibus hæreditas petita fuisset, si aduersus eos iudicatum esset: pretia, quæ ad eos rerum ex hæreditate vẽditarũ peruenissent:* [z] *& si ea* [a] *ante petitam* [b] *hæreditatem deperissent, deminutæve* [c] *fuissent, restituere debere.* [d] *Item eos, qui bona inuasissent,* [e] *cum scirent ad se non pertinere: etiam si ante litem contestatam fecerint, quo minus possiderent: perinde condemnandos,* [f] *quasi possiderent. Eos autem, qui iustas* [g] *causas habuissent, quare bona ad se pertinere existimassent, vsque eo duntaxat, quo locupletiores ex ea re facti essent.* [h] *Petitam* [i] *autem fisco hæreditatem ex eo tempore existimandum esse,* [k] *quo primum scierit* [l] *quisque eam à se peti: id est, cum primum aut denuntiatum esset ei: aut literis, vel edictis euocatus esset: censuerunt.* Aptanda [m] est igitur nobis singulis verbis senatusconsulti cõgruẽs interpretatio.

Dicta in lege extẽduntur ad omnes res, casus, & personas, in quibus est eadem ratio. Bartolus.

¶ Ait senatus, *cum antequam partes caducæ fisco peterentur.* Hoc euenerat, [n] vt partes caducæ fisco peterentur. Sed & si ex asse fiat, senatusconsultum locum habebit. Idem & si vacantia bona fisco vindicentur, vel si ex alia quacumque causa [o] bona ad eum peruenerint, senatusconsultum hoc locum habebit: & si ciuitati petetur [p].

a *Et si ea.* scilicet res.
b *Petitam.* primo ergo, venditæ. Secundo, pretium habitum. Tertio, perierunt. Quarto, petitur hæreditas. & sic erat bonę fidei tempore venditionis: vt. ff. proxi. §. ij.
c *Deminutæve.* hoc est pone, vt. ff. eod. l. deperditum. vendiderant ergo antequã fierent malæ fid. de his enim hic loquitur: vt. ff. eo. vtrũ.
d *Restituere debere.* si locupletiores facti sunt eo pretio: vt. ff. eo. §. eos autem.
e *Bona inuasissent.* scilicet tanquã essent prędones.
f *Condemnandos.* censuerunt.
g *Qui iustas.* id est nõ iniustas. sic. ff. de fideicom. li. si eum. §. si quis seruum. Alioquin obuiare videtur: vt infra, eo. sed & si lege. §. scire. Azo.
h *Facti essent.* hęc est optima regula qua nulla verior in iure: vt bo. fi. poss. in id tantũ quod ad se peruenerit, tenetur. Azo. Et hæc pars exponitur. ff. eod. sed & si. §. consuluit. sed superior ea. l. §. ait senatus.
i *Petitã.* exponit verbum, peteretur, positũ in prin. §. & tamen est de verbis senatusconsulti adhuc.
k *Existimandum esse.* scilicet cẽsuerũt. quod est infra.
l *Sciuerit.* & ita efficerit malæ fi. vt infra. c. l. §. petitam. Et sic not.

quòd nocet scire: vt Cod. de excusa. tu. l. quinquaginta. & in auth. vt spon. lar. §. rursus. col. ix. &. ff. de ædil. edict. l. cum sex. & infra, quando ap. sit. l. j. §. fin. &. ff. ad. l. Iul. de adul. l. mariti. in princip. & Cod. de peri. tu. l. penul. Accursius.
m *Aptanda.* vsque huc currunt verba senatusconsulti: nunc incipit ea exponere.
n *Hoc euenerat.* vel quia mortuus fuerat hæres ante aditam hæreditatem: vt dixi. Cod. de caduc. toll. §. & cum triplici. vel propter defuncti delictum: vt institutionibus de publi. iud. §. item lex. Vel propter hæredis fidem illicite datam: vt. ff. de vulga. substi. l. ex facto. §. Iulianus.
o *Quacumque causa.* vt quia ex causa pœnæ deportetur hæres, vel ab indigno auferatur: vt. ff. eo. §. præter hæc. versi. idémque in similibus. Sunt enim multæ causæ quibus quid ad fiscum nuntiatur: vt. ff. de iur. fis. l. j.
p *Petetur.* scilicet hæreditas. sed hoc videtur falsum, cum alij ciuitati caducum non applicetur: vt. C. de bo. vac. l. j. Respon. immo est verum, quia potest ei adquiri hæreditas ex aliis causis. & sic dicitur habere locum senatusconsultum in peti. priuatorum: vt infra, proxi. respõ. Et not. hic quòd quælibet ciuitas cum Romana iure vtitur eodem: vt supra, ex qui. cau. ma. sed & si per prætorem. in glos. non absit. & infra, de publica. l. sed & hi. §. j. Sed arg. contra. ff. de verb. sig. l. eum qui vectigal. *ADDITIO.* Pro declaratione huius glo. no. secundum Pau. hic q͞ bona vacantia.

vel

vel caduca possunt applicari ciuitati priuatæ, non solum fisco im- A
perij, quod est verum si non subest superiori qui vim principis
habet, aliàs secus. & ita intellige hanc glo.

1 *In publica.* ſ. fisci. Et sic not. quòd iura quæ obtinent in fisco, &
in priuato, & econtra: vt. C. e. l. j. &. ẅ. quod cuiusque vniuer. no-
mine. l. j. §. quib⁹. &. C.
de rescin. ven. de con-
tractu, &. j. de cõpen. l.
idem. Accursius.

b *Factum sit.* scilicet
senatusconsultum.

c *Vel alia vniuersita-*
te. vt in quasi castrensi.
Et not. quòd non sem-
per castrense peculium
petitur hac actione: sed
tunc demũ cũ factũ est
hereditatis, & nomẽ pe-
cunij habere desiit: vel
quia factus est sui iuris:
vel verius, fecit testa-
mentũ: vt. j. de castren.
pecul. ij. Semper tamẽ
cum petitur peculium,
idem statuitur quãtum
ad fructꝰ, & res, & pre-
tia, & similia: quod est
in hac hæreditatis pe-
tione. Petitur autem
peculiũ actione ex te-
stamẽto, si legatum est.

d *Petitam.* exponit
quotum.

e *Possessor.* vt supra,
eo. l. §. petitã. Et est ra-
tio, quia super suo iure
vacillat: vt. C. de adqui.
possi. nemo. & hoc est
verum quo ad fructus:
vt. j. eod. l. sed & si le-
ge. §. si ante. nõ quo ad
fertilitatem: vt. j. eod.
illud.

f *Non nocebit.* scilicet
denuntiatio facta pro-
curatori: a ar. j. quod
vi aut clam. l. prohibe-
re. Accursius.

g *Certiorauerit.* tunc
enim nocet: vt ar. j. de
noui ope. nun. l. de pu-
pillo. §. nuntiationem.
in fi. §. & infra, pro so-
lactione distrahitur. §.
item scriptum. &. j. de
iti. actuque priua. l. iij. §. j. &. j. de vsuris. l. mora. §. j. ibi, & non
sufficit &c. Sed ar. contra. j. de nau. fœ. l. fi.

h *Sed non.* scilicet nocebit.

i *A quo.* Not. ergo aperte quòd vbi lex non distinguit, nec nos
distinguere debemus: vt diximus. ẅ. de offi. præsi. l. iij. Accursius.

k *Bonæ fidei possessores.* vt si post denuntiationem distraxerunt, D
teneantur ad fructus, & ad res: vt. j. l. proxi. §. quòd si post. Azo.

l *Nam ita.* nec cõtradicunt: immo adiuuant verba senatusconsulti: nam &c.

m *Existimassent.* ſ. si distraxerunt, tantum teneãtur ad pretium:
vt. ẅ. ea. l. §. cum antequam. hic autem malæ fi. cœpit esse propter
scientiam. Et sic est ar. à contrario sensu. ergo non obstant verba
senatusconsulti. quod est validũ: vt supra, de offi. eius cui man. l. j. §. j.

n *Sciens.* scilicet à princi. Bul. & sic differt à prox. superiori. vel
dic, sciens ex post facto. & sic concordat ad proxi. supradictum. §.
& secundum primam, cæterum, pro sed. secundũ aliam, pro certe.

o *Et in malæ fidei.* vt hi etiã teneantur ad pretiũ, non ad res. Io.

p *Atquin.* pro sed.

q *Existimant.* quòd ipsi teneãtur ad pretium: vt. ẅ. e. l. §. cum an-
tequam. & sic sunt contraria senatusconsulto & epistola imperatoris:
nisi forte &c. & sic soluit contrarium.

r *Referamus.* rescriptum. i. epistolam vt teneãtur ad pretium &
vsuram: vt. j. l. proxi. §. si post. versi. sed si forte.

s *Quam fructui.* vt hic locum habeat epistola, vt teneantur ad so-
lum pretium & ad vsuram.

In priuatorum quoque petitionibus senatusconsultum locum habere, nemo est qui ambigat: licet in publica[a] causa factum sit[b]. Non solùm autem in hereditate hoc vtimur senatusconsulto: sed & in peculio castrensi, vel alia vniuersitate[c].

Vbi denuntiatio fit ad notificandum, idem operatur scientia simplex, quod denuntiatio. & non refert à quo denuntietur. Bartolus.

¶ *Petitam*[d] *autem* [*fisco*] *hæreditatẽ* & cætera. id est ex quo quis primum sciret eam à se peti. Nam vbi scit, incipit esse malæ fidei possessor[e], *id est, cum primum* [*ei*] *denuntiatum esset*. Quid ergo si scit quidem, nemo autem ei denũtiauit? an incipiat vsuras debere pecuniæ redactæ? & puto debere. cœpit enim malæ fidei possessor esse. Sed ponamus denuntiatum esse, non tamen scit, quia non ipsi, sed procuratori eius denuntiatum est. senatus ipsi denũtiari exigit: & ideo non nocebit: [f] nisi fortè is, cui denuntiatum est, eum certiorauerit: [g] sed non, [h] si certiorare potuit, nec fecit. A quo[i] denuntiatum est, senatus non exigit. Quicunque ergo fuit, qui denuntiauit, nocebit. hæc aduersus bonæ fidei possessores[k]. nam[l] ita senatus locutus est, *eos qui se hæredes existimassent.*[m]

Possessor malæ fidei tenetur ad rem, licet eam vendiderit: sed si eam vendi expe-

t *Vt sit in arbitrio.* scilicet aliis rebus distractis quæ non sunt inutiles.

u *Post motam controuersiam.* maxime: vel aliter: vt dices. j. l. proxi. §. si post. versi. sed si forte. Accursius.

x *Existimant.* de iure ciuili.

diebat, est in electione actoris rem vel pretium consequatur. Bartolus.

¶ Cæterum si quis sciens[n] ad se hæreditatem non pertinere, distraxit: sine dubio non pretia rerum, sed ipsæ res veniunt in petitionem hæreditatis, & fructus earum. Sed imperator Seuerus, [in] epistola ad Celerem, idem videtur fecisse & in malæ fidei[o] possessoribus. Atquin[p] senatus de his est locutus, qui se hæredes existimant[q]: nisi fortè ad eas res referamus[r], quas distrahi expedierat, quæ onerabant magis hereditatem, quàm fructui[s] erant: vt sit in arbitrio[t] petitoris, qualem computationẽ faciat aduersus malæ fidei possessorem: vtrum ipsius rei & fructuum, an pretij & vsurarum, post motam controuersiam[u].

Quod iuris est de eo qui se hæredem putat, idem si quolibet alio modo arbitratur se successorem. h. d. Vel breuius: Idem est se putare hæredem, vel aliter successorem. Bartolus.

¶ Licet autẽ senatus de his locutus sit, qui se hæredes existimant[x]*: tamen & si bonorum possessores[y] se existiment, vel alios successores iustos[z], vel sibi restitutam hæreditatem[a]: in eadem erunt conditione[b].

Qui hæreditariam pecuniam non attingit, ad vsuras non tenetur. Bartolus.

¶ Papinianus autem libro tertio quæstionum, si possessor[c]

y *Possessores.* vt & supra, eo. l. pro hærede. §. sed an is.

z *Iustos.* sed Py. est plus. ſ. vel alios successores. repete existimẽt: vt in castrẽsi peculio.

a *Hæreditatem.* scilicet vt existiment, vt ex Trebelliano. vel vere restituta est à putatiuo hærede. Accursius.

b *Conditione.* vt non teneantur nisi ad pretium, & ad illud demũ si locupletiores sunt: vt supra, ea. l. §. eos autem. Accursius.

Si possessor.] CASVS. Hære. ad me pertinen. possidebas. pecuniam hære. non tetigisti. non teneris ad vsuras illi⁹ pecuniæ. [REDACTAE.] Tria dicit hic. §. pone, hære. ad me perti. possidebas. res hæreditarias alienasti: & pretium habes. teneris ad pretium si habes. aliàs mihi cedes act. & hoc in prima. sed si tu post motam cõtrouersiam alienasti res hære. reddes rem alienatam, & fructus: non etiam res steriles: quia tunc liberaris præstãdo pretium mihi hæredi. & hoc in secunda & tertia. [AIT SE.] Hære. ad me perti. bona fi. possidebas. quasdã res ex illa hære. vendidisti: postea cœpi aduersus te pe. hære. agere. ad quid teneris? Et respõ. quòd teneris ad pretiũ rerum vẽdi. si res apud emptorẽ perierũt. Sed pone, quòd tu bo. fi. pos. vendidisti res hære. distingue: aut habes pretium: & teneris mihi præstare pretium: vel cedas mihi act. sed si vendidisti rem, & euictionem emptori promisisti, & euicta est res: & ideo emptori pretium restituisti: non teneris mihi hæredi ad pretium restituendum, cum non videatur ad te peruenisse: & hoc idem dicit senatus indubitanter, quòd non teneris mihi ad pretium restituendum. & ad hoc inducit simile: quia pone, quòd tu possessor exegisti aliquod indebitum: & sic tenearis condic. indebiti. restituere illi. nunquid illud videbitur, quòd teneris mihi vero hæredi præstare? Et respon. quòd nõ. [SED ET SI.] Hær. ad me perti. possidebas. Titius ex illa hære. equũ emit: quẽ equum tibi Titius redhibuit, cum vitiosus esset. dicitur, quòd venit in hære. pe. & non pretium illius equi: & si tu de euictione te obligasti: debeo tibi promittere quòd seruem te indemnem. [RESTITVERE.] Bo. fi. hære. ad me perti. possidebas. res hære. vendidisti. res penes emptorem deperditæ vel deminutæ sunt: postea cœpi contra te peti. hære. agere. an tenearis mihi ad pretium quanuis deperditæ sunt vel deminutæ res venditæ? Et respon. quòd sic teneris, sed à quo, à ma. fi. pos. an à bo. & dicit, quia si ma. fid. pos. est, si extant res, tunc tenetur rem præstare, vel pretium, si vult petitor: & si non potest eas habere, iurabitur in litem contra malæ fi. pos. & illud præstabitur quod iuratum fuerit. aut non extant: sed sunt deperditæ aut deminutæ: & tunc petitor debet habere pretium. Viuianus.

c *Si possessor.* ſ. bonæ fi. secundum M. tu dic etiam ma. fi. secundum

* *Flo. existimẽt Ha-lo. existimassent*

dum Io.vt.j.de rei vindi.l.si nauis.Item & hoc innuit illud verbum,omnino,quod hic subiicitur.

a *Attingat.*qualiter quis attigere viedatur,dicitur.j.e.sed & si. §.si quis re.versi.simili modo.

b *Redactæ.* exponit verbum,redactæ,positum supra.§.cum antequam.

c *Inquit.*scilicet senatus: vt supra, eo. Item veniunt.§. cum ante.

d *Exacta est.*vt tunc actio tantum cedatur: vt.j. e.l.§. ait senatus. versi.bonæ fidei.

e *Quòd si post petitam.* id est,& si sine denuntiatione cœperit scire hæreditatem alienã esse: vt infra, eo.sed & si lege.§.de eo aũt. versi. quòd si ab initio .&.§. l.proxi.§.cæterum.

f *Hic.*id est, hoc casu.Accursius.

g *Pretia.* immo tantum pretium,non vsuras, cum ex necessitate rei vendidit:vt.j.eo.in æstimatiõibus. quæ est contra.Sol.ibi fuit necessitas personæ,vt ꝓpter fideicõ.soluendũ: hic rei : quia erat sterilis,& sic non est cõtra. Itẽ contra.j.de rei vin. item si verberatum.§.j. Sol.ibi in actione speciali in rem:hic in vniuersali. Item no. quòd aduerbium,fortasis,ꝙ hic ponitur, abundat: vt.§.de arbi. si duo.in glo. fortasse. Sed non videtur,quòd hic.§.habeat locum in bo.fi.vel ma.fid.pos. nam bo. fi. pos.nisi inquantum locupletior est, non tenetur : vt.§.l.proxi.§. eos autem . Præterea expresse hic dicit, quòd petita hæreditas erat: ergo non erat bo.fi. vt infra.e.sed etsi lege.§. si ante litem.Econtra in ma.fi. non : quia ad ipsas res ipse tenetur ac si possideret: vt supra .l. proxi.§. item eos. Sed respon. in ma.fi.loquitur hoc modo , quia quid iuris esset in rebus sterilibus post petitam hæreditatem, non exprimitur in senatusconsulto , sed hoc tantum dicit, senatusconsul. de rebus non sterilibus, & qualiter sunt petitæ. Item de pretiis rerum : vt supra .l. proxi.§. petitam autem à fisco.&.§. eos autem.&.§. item placere. hic autem à Papinia. exponitur quid iuris sit : ambigue tamen. Quare enim dat electionem Papi. in rebus sterilibus, cum multo magis habeat eam in fructuosis? Ad hoc respon. quidam, quòd eligere improprie ponitur, quasi dicat, petitor potest hoc habere & petere si velit: rem autem non potest petere : & sic aut petet pretium cum vsuris, aut nihil petet : vt hic, & supra. l. proxi.§.penul.ibi , sed imperator & cætera. vsque illuc, vt sit in arbitrio & cætera. Alij dant petitori electionem vtrum iustum pretium cum vsuris : an etiam pretium datum ipsi possessori malæ fi. petat cum vsuris. Vel melius distingue,vtrum malæ fidei possessor alienat has res inutiles ante petitam hæreditatem, an post. si ante, ad solum verum & iustum pretium teneatur : vt supra.l. proxi.§. cæterum. ibi , nisi forte ad eas & cætera. & infra.e.l.nisi.§.Iulianus.Si potest,habeat petitor electionem res an pretium petat : vt hic, & secundum hoc vigilanter ponitur supra, in.§. cæterum. illud verbum , si post motam controuersiam . non enim exaudietur ibi maxime : vt ibi diximus. nec erit opus illa verba , vt sit in arbitrio & cætera. referre ad res vtiles. Cæterum si res vtiles distrahat quandocumque malæ fidei possess. sine dubio ad res ipsas tenetur: vt infra.e.l.§.fi. sed si malit petitor agere ad pretium , potest. cum enim bonæ fi.possess.ad pretium teneatur : vt supra.l. proxi. §. item placere. ergo & malæ fi.multo magis ; vt infra, de noxa .l. non solum. & infra, eo. in æstimationibus .j. respon. sed ei quod dixi , quòd si mota lit. alienet malæ fi. steriles res,sit actoris electio per.§. istum , videtur obstare iniquitas:quia cum lite mota imponatur ei necessitas vendendi , & permittatur venditio : vt supra .l. proxi.§. penult. & infra, eo. non solum.

hæreditatis pecuniam inuentã in hæreditate non attingat [a]: negat eum omnino in vsuras conueniendum.

Redactum dicitur, quod non est exactũ sed exigi potest. Bartolus.

¶ *Redactæ* [b], inquit [c], *pecuniæ, ex pretio rerum venditarum*. Redactam sic accipiemus, non solũ iam exactam,* verum & si exigi potuit,nec exacta est [d].

Post motam controuersiam vendens tenetur ad res,nisi essent steriles: quia tunc actoris esset electio. B

¶ Quid si post petitam [e] hæreditatem res distraxerit?hic [f] ipsæ res venient, fructusque earum. Sed si fortè tales fuerũt, quæ vel steriles erant, vel tempore perituræ: & hæ distractæ sunt vero pretio:fortasis possit petitor eligere , vt sibi pretia [g] & vsuræ præstentur.

Hic incipit exponere secundam partem senatusconsulti, & ponit eam totam ad literam:& .h.d.Si bonæ fidei possessor vendiderit,tenetur ad pretium quod exegit: vel cedere actionem: nisi pretium re euicta restituerit,vel res redhibita fuerit. Bartolus.

¶ Ait senatus [h]:*placere, à quibus petita hæreditas fuisset : si aduersus eos iudicatum esset, pretia quæ ad eos rerum ex hæreditate venditarum peruenissent, & si[cæ] ante petitam hæreditatem deperissent, deminutę-* C

ve essent, restituere debere. Bonæ fidei possessor si vendiderit res hæreditarias , siue exegit pretium, siue non , quia habet actionem,debebit pretium præstare [i]:sed vbi habet actionem, sufficiet eum actionem præstare. Sed si vendidit, & euicta restituit quod accepit: non videbitur ad eum peruenisse [k]: quamquam possit dici † nec ab initio [l] pretiũ peruenisse:* quia non fuit res hæreditaria quæ distracta est. Sed & si [m] senatus rerum ex hæreditate distractarum, non hæreditariarum fecit mentionem [n]: restitui tamen non debet, quia nihil apud eum remanet . Nam & Iulianus [o] libro sexto Digestorum scribit, quod indebitum exegit, restituere eum nõ debere [p]: nec imputaturum, ꝙ non debitum soluit [q]. ¶ Sed si res [r] sit redhibita , hæc* vtique & hæreditaria est, & pretium non veniet quod refusum est.

Sed & si ob venditionem obstrictus sit emptori [s] possessor hæreditatis : dicendũ erit prospici ei cautione [t].

Bonæ fidei possessor tenetur ad pretium: malæ fidei possessor tenetur ad rem æstimã-

non videtur ad res posse agi : vt supra, eo. diuus .§. sed & res : & infra, ad Trebellian.l. mulier.§. si hæres.Respon. immo magis imputatur, cum hæredi. † tatem quam scit alienam, non restituit. si vero nesciret,aliud di- ci posset.Accursius.

h *Ait senatus*, Hæc verba senatusconsulti,quæ hic materia iter ponũ- tur, & sequens.§. bo fi. qui est Papi. in bonæ fi. poss. loquuntur qui ante petitam hæreditatem vendidit: patet ex eo, quòd riit ante petitionem sed venditio fuit ante peremptionem : videbatur eum de pretio non teneri : quia & petitor naturali interitu amisisset : ar. infra , de rei vin. item si verberatum.§. si.sed tamen tenetur, quia possessor locupletior est.

i *Præstare.* quia ob hoc tenetur , quia actionem habet : vt infra,de pecu.l.quod debetur. in fin. & supra, eod.quòd si in diem.§. Iul. versi.idem Iulian ait. & infra,de hær.vẽ. l.ij.§. peruenisse.

k *Peruenisse.* cum nõ duruauerit : vt infra, de hære. ven.l.ij.§.illud. & infra,de in rem ver.si pro patre.§.versum.

l *Nec ab initio* . id est , etiam si res non esset euicta. & potest dici causa disputationis . sed male : quia senatusconsultum non loquitur de venditione rei hæreditariæ : sed de venditione cuiuslibet rei quæ sit in hæreditate: vt supra.l.proxi.§. item placere.& infra,subiicit,sed & si senatus & cætera.

m *Sed & si.*id est,quamuis.nunc respondet ad quæstioné quam dubitanter soluerat : scilicet si est euicta,& pretium restituit possessor:& dic,quòd non tenetur.

n *Mentionem.* vnde videbatur etiam pro pretiis rerum quæ postea euictæ sunt, in omnem euentum possessorem teneri : tamen non debet restitui pretium acceptum , cum sit res euicta:secus si non sit euicta. D

o *Nam & Iulianus.* bene dico pretium emptori redditum re euicta non venire in peti.hære.quasi appareat nunc ex post facto, quòd indebite penes eum fuerit.nam & in vere indebito est idẽ. & hoc dicit,nam & cætera.

p *Non debere.*cum suo nomine exegerit. aliàs esset secus : vt in gestore:vt supra,de neg.gest.si quis negotia.& supra,de procul. qui proprio.§.procurator vt in cæteris. Item secus in venditore hæreditatis,qui nõ reddit, cuiuscumque nomine exigat:vt infra, de hære.v en.l.ij.§.solet.quæ est contra.

q *Soluit.* immo videtur quòd imputet:vt supra,eo.l.quòd si possessor.quæ est contra.Sol.vt ibi.Itẽ hoc intellige quando de suo soluit.sed si hæreditate , imputatur cessa conditione : vt.j.eo.l. quid possessor.vbi plene super hoc distingues.Accursius.

r *Sed & si res.* scilicet à defuncto, vel etiam à possessore hæreditatis vendita.Accursius.

s *Emptori.*propter euictionem.

t *Cautione.*scilicet à petitore.sic etiam cauetur. infra, eo.illud.§. actiones.& econtra possessor.quandoque cauet petitori: vt supra, quòd si in diem.§.j.

Possessor.

BIU Cujas

dam, per iuramentum in litem, si extat: aliàs ad verum pretium. Bartolus.

A ⁊Restituere autem pretia debebit possessor [a], & si deperditæ [b] sunt res, vel deminutæ. Sed vtrum ita demum restituat, si bonæ fidei possessor est [c]: an & si malæ fidei? Et si quidem res apud emptorem extet: nec deperditæ, nec deminutæ sunt: sine dubio ipsas res [d] debet præstare malæ fidei possessor: aut si recipere eas ab emptore nullo modo possit [e], tantum, quantum in litem esset iuratum. At vbi deperditæ sunt: & * deminutæ [f], verum pretium [g] debet præstari [h]: quia si petitor rem [suam] consecutus esset, distraxisset, [i] & verum pretium rei non perderet.

B

Deperditum, refertur ad actum naturalem: deminutum, ad actum ciuilẽ. Bar.

XXI. GAIVS libro sexto ad Edictũ prouinciale.

DEperditũ intelligitur qđ in rerũ natura esse desiit [k]: deminutum verò, quod vsucaptum [l] est, *& ob id de hæreditate exiit.

C

Bonæ fidei possessor tenetur restituere rem quam habet: & si quid eius occasione acceſit. Bartolus.

XXII. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

SI & rem & pretiũ [m] habeat bonæ fidei possessor, puta quòd eandem rem redemerit *: an audiendus sit, si velit rem dare, non pretium [n]? In prædone dicimus, electionem esse debere actoris [o]. An hic magis possessor [p] audiendus sit, si velit rem tradere, licet deteriorem factam: non petitor, si pretium [q] desideret [r]: quòd inuerecundum sit tale desideriũ: an verò, quia ex re hæreditaria locupletior sit, & id quod [s] amplius habet ex pretio, restituere debeat, videndum. Nam [t] & in oratione diui Hadriani, ita est: Dispicite patres cõscripti, nunquid sit æquius, possessorem non facere lucrum: & pretium quod ex alienare perceperit, reddere: quia potest [u] existimari, in locum hæreditariæ rei venditæ pretiũ eius successisse, & quodammodo ipsum hæreditarium factum. Oportet [x] igitur possessorem, & rem restituere petitori, & quod ex venditione eius rei lucratus est.

D

Bonæ fidei possessor non tenetur ad pretium, nisi quatenus factus est locupletior. Bartolus.

XXIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

VTrùm autem omne pretiũ restituere debebit bonæ fidei possessor, an verò ita demum, si factus sit locupletior, videndum. Finge pretium acceptum vel perdidisse, vel consumpsisse [y], vel donasse. Et verbũ quidẽ, *peruenisse* [z], ambiguũ est, solũ [a] ne hoc cõditor ex quæ sunt argu. contra. *ADDITIO.* dic, secundum Bar. hic, quod in vniuersalibus iudiciis pretium succedit loco rei: vt hic, & in l. imperator. in fin. infra, de lega. ij. secus vero in particularibus. & ita debet intelligi ista glo. & hoc etiam tenent docto. in l. mater. C. de rei vindi.

---

a *Possessor.* bonæ fidei.

b *Et ſi deperditæ.* non solum si apud emptorem extant. & expone hæc verba: vt. j. l. proxi. Accursius.

c *Bonæ fidei possessor est.* de quo cõstat: vt supra, ea. l. §. ait senatus.

d *Ipsas res.* vel pretium: si hoc elegerit actor. aliàs melioris est conditionis male fi. quàm bo. fid. quod esse non debet: vt infra, de noxa. non solum.

e *Possit.* quia nullo modo reuendere vult. & caue tibi: quia hæc lex presumit, quòd possessor libentius redimeret, quàm contra se in litem iurari patiatur. si ergo non vult redimere cũ possit, magis dico contra eum iurari: eum & hic iuretur, vbi non potest: vt infra, de rei vin. l. qui restituere. & infra, de in lit. iuran. l. in actionibus. & infra, eo. sed & si lege. §. hæc verba. & l. ult. §. Iulianus. Ac.

f *Deminutæ.* sed quomodo hic ma. fi. possessor potest alienare? nónne sunt furtiuæ mobiles alienatæ à ma. fi. possessore. Respon. de immobilibus dicit.

g *Verum pretiũ.* Not. verũ pretium. nam in bo. fid. dicit preceptũ: vt supra, ea. l. §. ait senatus. & facit infra, eo. nisi §. Iulianus. & hoc quando verum est pl°, quàm receptũ est. Sed quid si plus vendidit quàm valeat? Respon. etiam ad receptum poterit conueniri, ne ma. fi. sit melioris conditionis quàm bo. fi. vt infra, de noxa. non solum. Item huic respon. est contra. j. eo. sed & si lege. §. proinde. siue autem ab alio. sed dic haberi pro eo, ac si possideret: verum est, vt non liberetur rei interitu: non, quòd in litem hoc casu iuretur.

g *Pretium.* id est partem pretij.

h *Præstari.* à malæ fi. poss. de quo dicit.

i *Distraxisset.* id est distrahere potuisset: vt arg. j. de leg. j. cum res. in fine. Accursius.

k *Deperditum. Desiit.* item & aliter dicitur res interire: vt infra, pro soc. l. verum. §. fina.

l *Vsucaptum.* quandoque aliter accipitur deminutum: vt. j. de dam. infec. l. iij. quæ est arg. contra. Accursius.

m *Si & rem & pretium.* id est partem pretij redemerit pretio vilioris, ita scilicet, quòd ex pretio prius accepto aliquid penes eum remansit. & sic habet pretium, id est, aliquid de pretio: puta vendidit pro. xx. & redemit pro. xv. Sed nunquid hic possideat pro emptore qui redemit: vnde non debet teneri peti. hære. vt supra. e. l. regulariter? Respon. hic ti. pro non ti. habetur: vt alias supra, eo. nec vllam. §. j. Vel dic, licet sit emptor, tamen & pro hærede tenet: & ex pluribus causis potest possidere: vt infra, de acquir. pos. l. iij. §. ex pluribus. *ADDITIO.* Istæ duæ solutiones glo. non placent, secundum Bar. ideo dic aliter, quòd contractus emptionis tenuit: tamen ti. habetur pro non ti. ex eo quod rem emit ab eo, qui emit ab ipso possessore: vnde non habet plus iuris quàm haberet prius, secundum eundem Bar.

n *Non pretium.* scilicet superfluum.

o *Actoris.* etiam si rem non habeat, prædo subaudi, dummodo esset: vt supra. e. si possessor. §. fi.

p *Possessor.* scilicet, bo. fi. quàm ma. fi. Vel verius, magis quàm petitor.

q *Pretium.* totius rei venditæ: puta. xx. Vel dic, pretium quod supereſt post redemptionem: & eo vult esse contentus.

r *Desideret.* id est audiendus sit contrarium postulaturus, si rem meliorem factam sciret. Azo. Et sic not. nõ debere quẽ petere, cuius contrarium nõ peteret. sic & infra, de iureiuran. l. iusiurandum iiij. §. ait prætor. & C. de sol. l. penul. Arg. cõtra. C. de procur. l. non eo minus. & infra, loca. l. ea lege. j. respon. &. §. j. & infra, in fi. huius legis.

s *Et id quod.* non solum rem.

t *Nam &.* iuste dubitoquia & in oratione hæc dubitatio ponitur.

u *Quia potest.* videtur quòd debeat restituere pretium, quod lucratus est: quia & cætera. & sunt hæc verba de libello: vt dixi supra, eo. item veniunt. §. præter hæc. versi. pridie. Et not. hic, quòd pretium succedit loco rei, quod est speciale in peredi. loco titione hæreditatis: vt *succedit.* hic, &. j. ti. j. l. cũ multi. & in actione quod metus causa: vt supra, quod me. cau. l. si ipsa. &. l. videamus. & facit ar. j. de dona. inter vi. & vxo. si donatæ. §. si sponsus. &. j. manda. ex mandato. &. j. de verbo. signi. l. Labeo. §. ité si dominus. Regulariter autem contra: vt infra, de fur. l. qui vas. in fi. Item si stipulatus sum hominem à te, & eum vendideris, non veniet pretium in stipulatione: vt infra, de hære. vel ac. ven. l. vẽ-

x *Oportet.* vsque huc fuerunt verba orationis: nunc autem soluit. Accursius.

⁊Vtrùm autem.] CASVS. Titius hære. ad me perti. bo. fide possidebat: & sic rem hære. vendidit pro. c. quæ. c. amisit. post hoc cœpi eum peti. hære. conuenire: an teneatur ad illa. c? Et respon. quòd non: ex illa scilicet clausula, qua dicitur quòd bonæ fidei possess. non tenetur, nisi in quantum locupletior factus est. ista autem clausula est, quam dixerunt senatores: quòd idem quod peruenit, debet restitui. In hoc autem verbo dubitatur, an contineatur quod peruenit, & non durat: aut quod peruenit & durat: sed tamen illa est solutio, vt dixi, quòd non teneatur ille Titius. Sed pone, quòd ille venditor bonæ fidei pretium stipulatus est rei venditæ sub pœna: puta. x. & sic habuerit pretium & pœnam: nunquid hæc duo debet præstare? Et respon. quòd sic: cum factus sit locupletior: quamuis senat° tantum de pretio dixisset. Viuianus.

y *Consumpsisse.* in malam partem: aliàs videtur locupletior: vt. j. eo. sed & si lege. §. quod autem quis.

z *Peruenisse.* positum est. §. eo. item veniunt. §. item placere.

a *Solum.* id est, an hoc verbum dicatur continere solummodo id quod & cætera.

BIU Cujas

a *Fuerit.* id est peruenerit, licet non duret. sic enim accipitur. ſ. quod met. cau. videamus.

b *Sequentem.* quæ est supra, eo. item veniunt. §. eos autem. Azo.

c *Si.* id est, quamuis.

d *Ambigua.* scilicet postea. quæ est. ſ. eo. item veniunt. §. item placere. Azo. & ſ. e. si possessor. §. ait senatus. versi. sed & si senatus. &. j. de verbo. signi. l. aliud & infra, de hære. ven. l. ij. §. illud.

e *Peruenerit.* sed quomodo peruenit pœna, cum in fraudem vsurarum promitti præsumatur: vt. j. de act. emp. l. Iulianus. §. idem Papinianus. quæ est contra? Sol. pœna ponitur hic, id est vsura. sic supra, de neg. gestis, qui sine. Vel dic, non erat solitus fœnerari hic possessor: ibi sic. Item cum extrinsecus quæratur, quare restituit: vt supra, eo. item veniunt. §. item non solum, quæ est contra? Solu. ibi non omnia extrinseca excipit, vt non acquirátur: vt ibi diximus. & huic respon. continua. infra, eo. l. sed & si lege. & postea leges legem, at vbi. proximam, infra.

† *Istum tex. dicit Bar. not. ad hoc, q̃d verbum obscurũ positũ in vno capite, declaratur seu interpretari poteſt per verba posita in sequẽtibus capitulis. facit j. ad. l. Aquil. l. quẽadmodum. & instit. ad l. Aquil. §. hoc tamen capite.*

tineat, quod prima ratione fuerit[a]: an verò & id quod durat.† Et puto sequentem[b] clausulã senatusconsulti [sequẽdã esse,] & si[c] hæc sit ambigua: [d]vt ita demum computet, si factus sit locupletior.

Bonæ fidei possessor tenetur ad pretium & ad pœnam quæ loco pretii accessit: secus de pœna quæ occasione iniuriæ personalis exacta fuerit. h. d. cum. l. seq. Bar.

¶ Proinde si non solum pretiũ, sed etiam pœna tardius pretio soluto, peruenerit:[e] poterit dici, quia locupletior in totum factus est, debere venire: licet de pretio solummodo senatus sit locutus.

XXIIII. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

AT vbi vi deiect⁹ fuit, non debebit restituere pœnam ex eo commissam,[f] quòd tum, vel ex parte consumpserit, id est intelligatur præsumptione iuris consumpsisse? Et respon. quod id quod expensum est, videtur cedere de parte vtriusque, & de residuo restituet medietatem: & aliam medietatem retinebit: & inducit similiquia si ille qui credit se hæredem, cum non est, possidet, & consumat eam: non tenetur restituere. similiter & hic videtur. [QVOD AVTEM.] Dic vt ibi. [ITEM REM.] Si rem hæred. ad me pertinentem possidebas, & quasdam res hæred. vendidisti, & pretium habuisti quod postea amisisti: nunquid possum vindicare res ab emptore? & distingue: aut illi emptores habent regressum de euictione contra te, & non possum illos emptores conuenire. repellunt enim me illi emptores per exceptionem. in medio tamen allegat quòd non repellar: quia non fit præiudicium hæred. petitis proponendæ: & vere non fit præiudicium: quia emptores illi regressuri sunt ad eum qui distraxit. & si restituat pretium, emptores non possunt venditorem repellere: sed tamen dicit quòd possunt repellere: vt dixi. [SI MINORI.] Hære. ad me pertinentem possidebas, rem hære. distraxisti minori pretio: & illud à te fui consecutus. si agam contra emptorem, repellar excep. ab emptore: quia si soluisti mihi quod exegisti à debitore hæreditario, liberatur debitor hæreditarius. & hoc est verum, etiam si sit malæ fidei possessor: vt dicit Iulianus. [PETITIO.] Hære. ad me pertinentem possidebas: habeo contra te peti. hære? Dicitur hic quòd hæc petitio hære. est in rem & in personam ratione diuersorum ex rebus hære. redactorum: & sic est mixta. [HOC SENATVS.] Ego & tu in quadam hære. sumus hæredes. si de illa hære. fructus percepisti: quatenus plus percepisti quàm debes, mihi restitues: cum diuidamus hæreditatem: sicut in peti. hære. vbi si non esses hæres in aliquo, restitueres eam mihi cum fructibus. sic ergo fit vt in fa. er. iudicio. [AVCENT.] Titius hære. ad me perti. possidebat, & bona fide: & de illa re partum & fructum & fœtum percipit, & etiam pensiones, quia locauit prædia vrbana etiam meretricibus vel aliis. accepit mercedes vel operas seruorum, vecturas iumentorum. an hæc omnia veniant in hære. peti. quæritur. Et respon. quòd sic. & hoc dicit. vsque ad. l. Iulianus.

a Credebas tibi delatam hæred. quæ ad me pertinebat. vnde re tua lauti⁹ fuisti vsus, & de tuo ꝓprio impẽdisti: & hoc facis quasi diues esse cœperis: an aliquid de hære. illa deducis si eam à te euicerim? Et rñ. quòd nõ deduces aliquid. vnde siue mutuo accepisti pecuniam, non deduces de hæred. & si res hæred. obligasti, non videris res hæreditari. attigisse: quia manes obligatus. [ADEO AVTEM.] Quidam fecit testamẽtum, & duos hæredes instituit. quidam ex illis hæredibus credens totã hæred. ad se pertinere, cũ esset ex semisse institutus, cœpit eam totam possidere, & matrem dietatem asis consumpsit. quæritur an partem suam tantum, an partem cohæredis tũ-

b *Ex eo commissam.* quòd vi deiectus est: & loquitur hic de pœna quam consecutus est occasione iniuriæ sibi illatæ cum deiectus fuit: quam reddere non debet: cum dicitur pœna personæ, non rei: vt infra, de ædil. edic. & redhi. l. bouem. §. si quis seruum. Vel dic, quòd hic loquitur de pœna conuentionali quam deiector ei promisit si eum deiceret. pœnam autem lege introductam restituit: vt infra, eo. l. illud. §. actiones. &. l. euicta. & supra, eo. quod si in diem. Iulia. quæ sunt contrariæ. Sed quare dicitur contra in pœnam pretij tardius soluti: vt supra. l. proxi. in fine. & infra. l. proxi? Respon. prædicta ideo contingere, quia pœnæ tales in locum pretiorum succedunt: pretia autem in locum rerum: vt supra. e. l. si & rem. vnde præstantur tales pœnæ sicut res ipsæ, vel earum pretia. In his autem duobus casibus, scilicet si pœnam stipulatus sim si me deiecerit: vel cum stipulatus sim si non ad iudicium veniret, nullum pretium statutum fuit. vide in eius locum non potest dici pœnam successisse: vt ar. infra, ad. l. Fal. l. iij. §. j. Vel aliter dicas, & apertius, vbi verus hæres rem amittit, propter factum ipsius bonæ fidei pos. æquum est vt omne lucrum & omnis pœna debeat ei restitui. amittit autem cum ipse bonæ fi. pos. vendit. nec enim potest conuenire possessorem

BIU Cujas

possessorem rei: quia regressum habet ad bo.fi.pos. hæreditatis: vt infra.l.proxi.§.item si rem. Quid ergo dicam de.l. commissoria: nam ibi non est res commissa: quia resoluta est venditio? Rñ. idem est.nam & si non sit amissa: quia tamen propter alienationem rei & eius amissionem faciendã est consecutus, debebit redeã actor [a] habere non potest, sic nec pœna restitui * debet quã aduersarius ei promisit, si ad iudicium non venerit.

XXV. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

SEd & si lege [b] commissoria vẽdidit: idem erit dicendũ, lucrum, quod sensit, lege cõmissoria, præstaturum.

Bonæ fidei possessor tenetur inquantum ex pretio factus est locupletior, & non vltra. Bartolus.

¶ Item si rem distraxit [c], & ex pretio rem aliam comparauit: veniet pretium in petitionem hęreditatis: nõ res, quam in patrimonium suum conuertit [d]. Sed si res [e] minoris valet, quàm cõparata est: hactenus locupletior factus videbitur, quatenus res valet: quemadmodũ si consumpsisset [f] in totum locupletior factus non videbitur [g].

Hic iurisconsultus incipit exponere tertiam partem senatusconsulti de malæ fidei possessore: ideo recitat eius verba ad literã. hoc dicit. Prædo siue possideat, siue dolo desierit possidere, siue eius culpa aliquid acciderit, hac actione tenetur. Bartolus

¶ Quod ait senatus [h], *eos qui bona inuasissent, quæ scirent ad se non pertinere, etiam si ante litem cõtestatam fecerint, quò minus possiderent* [i], *perinde condẽnandos, quasi possiderent* [k]: ita intelligẽdũ est, vt & dolus præteritus [l] in petitionẽ hæreditatis deducatur, * sed & culpa [m]. & ideo ab eo qui ab alio nõ exegit, vel à semetipso, si tempore esset liberatus: peti hæreditatem posse *. hoc vtique si exigere [n] potuit.

Prædo dicitur, qui nullam causam possidendi habet: & tenetur de fructibus perceptis & percipiendis. Bartolus.

¶ Quod autem ait senatus, *eos qui bona inuasissent*: loquitur de prædonibus: id est, de iis qui cum scirent ad se non pertinere hæreditatem, inuaserunt bona: scilicet cum nullam [o] causam haberent possidendi.

Sed & fructũ nõ quos pcepe-
B runt, inquit, [p] sed quos percipere debuerunt [q], eos præstaturos.

Quantum ad fructus pariasunt ab initio malam fidem subesse, vel ex post facto superuenire. Bartolus.

¶ De eo autem loquitur senatus, qui ab initio mente prædonis res hæreditarias adprehẽdit. Quòd si ab initio quidem iustam causam habuit adipiscendæ * possessionis, postea verò conscius ad se nihil [r] hæreditatem pertinere, prædonis more [s] versari cœpit: nihil senatus loqui videtur. puto tamẽ & ad eum mentem senatusconsulti
C pertinere. Parui etenim refert [t], ab initio dolosè quis in hęreditate sit versatus: an postea hoc facere cœperit.

Error iuris, non inducit malam fidem. Bartolus.

¶ Scire [autem] ad se non pertinere vtrum is tantummodo videtur, qui factum scit [u], an & is qui in iure errauit? Putauit enim rectè [x] factum testamentum, cum inutile [y] erat: vel cum eũ alius præcederet agnatus, sibi potiꝰ deferri [z].

A ei hæreditas: vt. C. de his qui. vt indig. l. j. & supra, eo. nec vllam. §. j. & l. etiam. aliàs, nec vllam. §. Neratius. &. §. si quis. & infra, de vul. sub. l. ex facto. §. Iulianus. Vel dic hunc malæ fidei pos. esse ex cognatis veri hæredis, qui sine mandato agere possunt: vt supra, de neg. gest. si autem. & supra, de procu. sed & hæ. Vel dicas ei fuisse mandatum à vero hærede vt & ageret & gereret negotia hæreditaria, non animo adeundi ab eo cui mandatum est vt possideret pro hærede, vel pro possessore: ipse autem postea suo nomine occupauit omnia. Forte obiicies, ibi conuenit eum ex mandato. Respon. propter culpam eum cõueniri peti. hæ. licet propter mandatum culpa puniatur, secũdum Azo. Vel dic, secundũ quosdam, quòd de facto debuit tẽtare. Alij, quòd debitores offerunt pecuniam quod non placet: quia exigere est ab inuito extorquere: vt *Exigere* infra, de leg. iij. fidei- *quid sit.* commissa. §. si rem.

n *Si exigere*. quia ei obtulerunt debitores: vt argu. infra, ea. l. §. * *Flo. apiproinde inquit*. quod *scendæ* nõ placet propter verbum, exigere, vt modo dixi. sed hoc referas ad seq. nam si non potuit à se exigere, non tenetur: vt supra, de nego. gest. l. diuortio. §. sed hic quidam. quo ad alios autẽ bene potuit: vt dixi.

o *Nullam*. nec de facto, nec de iure, quia putarẽt se esse hæredes.

p *Inquit*. s. senatus.

q *Debuerunt*. sic est & in simplici actione in rem: vt instit. de offi. iudi. §. & si hæreditas. versi. illorum. &. C. de rei vindi. l. certum. in princip. & infra, de rei vindi. si nauis. §. fin. & facit. j. ea. l. §. vtrum.

r *Nihil* id est non.

s *More*. aliàs onere. & alias more. Accursius.

t *Parui etenim refert*. quo ad fructus de quibus hic dicit: sed quo ad fatalitatẽ, sic refert: vt. j. eo. illud. Item refert etiã quo ad fructꝰ in eo qui titulũ habet: vt. j. de vsu. l. qui scit. ĩ fi. Et no. hic, ꝙ parui refert an ab initio quid sit: an postea pẽdẽte facto. sic. ſ. de iu. si à me. &. C. de rei vin. l. certũ. in fi. & inst. de of. iud. §. & si hęreditas. versi. illorũ, in fi. Sed ar. cõtra. j. de acqui. pos. clã. j. rñ. vbi origo nãciscendæ possessiõis exquiritur: vt. ſ. de arbi. nõ distinguem⁹. §. sacerdotio &. C. de vsuca. transfor. l. j. §. hoc tantũmodo. vbi sufficit ab initio bona fides. *ADDITIO*. Dic, ꝙ omnia suprascripta cõtraria possunt vindicare sibi locũ in singulari petitiõe: secꝰ in petitione hæreditatis: vt nõ referat an ex postfacto, vel ab initio habuit malam fidem: vt hic, secundum. Bar.

u *Qui factum sit*. scilicet & ius.

x *Recte*. i. rite. nã rite ius, quia sit ibi solẽnitas testiũ: & aliàs recte causam denotat, vt instituat quẽ debet: puta filiũ nõ exhæredet.

y *Inutile*. & sic in iure errauit: sed potuit & in facto errare: vt. C. de iur. & fac. igno. l. si post diuisionem.

z *Deferri*. scilicet putauit: ideo forte quia testator plus eum diligebat: & hic est error iuris: vt infra, de iur. & fac. igno. l. j. §. idẽ est si frater.

a *Actor*. qui agit petitione hæreditatis.

b *Sed & si lege*. vel Non sit hic copula, vel iunge cum tertia. l. superiori. & dic ꝙ vendidit accepta parte pretij, vel plꝰ, quod penes eum remansit: vt. j. de lege cõmiſ. l. de lege commissoria. Ac.

c *Item si rem distraxit*. bonæ fidei.

d *Conuertit*. Ex hoc ergo not. quòd suo nomine emit. aliàs res hæreditario nomine emptа veniret, maxime quia pecunia hæreditaria erat: vt supra, eo. item veniunt. §. j. & ij. quæ sunt contra. & sic etiam emit nomine hæreditario ille qui fuit rogatus restituere quicquid superesset de hæreditate tẽpore mortis: vbi res emptæ ex pecunia hæreditaria veniũt in restitutionem: vt infra, de leg. ij. imperator. §. fin. &. l. seq. quæ sunt contra.

e *Sed & si res*. suo nomine, non hæreditatis, empta.

f *Si consumpsisset*. pretium.

g *Non videbitur*. scilicet inquãtum non cõsumpsit: vt ar. infra, de dona inter vi. & vxo. l. si sponsus. §. circa. in fi. §. & j. e. l. §. cõsuluit. &. l. Iulianus. Sed ar. contra. ſ. quod me. cau. si ipsa. Et hoc nisi consumptio in eam rem sit facta, in quã tantumdem de suo erogasset: vt infra, eo. §. quod autem. & infra, de solu. l. in pupillo. Sed si habes, non, plana est. Accursius.

h *Quod ait senatus*. vt supra, eo. item veniunt. §. item eos qui.

i *Possiderent*. absque pretio. forte si cum pretio, tunc multo magis tenentur.

k *Quasi possiderent*. hucusque verba edicti materialiter ponũtur.

l *Præterius*. scilicet ante litem contẽ. commissus: vt infra, ea. l. §. si ante litem. in fi.

m *Sed & culpa*. vt supra, eo. & non tantũ. §. veniunt. versi. immo. & subiicit exemplum de eo qui non exegit. sed cum sit ma. fi. pos. qualiter exigere potuit: vt infra. e. si quid. §. sicut. versi. illud? Respon. malę fi. pos. vocat hæredem scriptum in eo testamẽto quod sciebat inofficiosum: interium tamen ante perlatam querelam est hæres. & ideo exigere potest: vt infra, de vulg. sub. l. in substitutione. Vel sciebat sibi auferri debere hæreditatem, cum non vindicauerit necẽ defuncti: vt. j. de vul. sub. l. ex facto. §. Iulianus sed his obloqui videtur, quod in isto. §. dicitur, de eo qui nullam habet causam possidendi: vt in seq. §. exponitur. Sed respon. & hic nullam videtur habere causam: quia si sciens est, auferenda est

Et nō puto [a] hunc esse prædonem, qui dolo caret: quamuis in iure erret.

Post litem contestatam omnes possessores sunt pares: & tenētur vt prædones. Bar.

¶ *Si ante litem contestatam* (inquit) *fecerint*. Hoc ideo adiectum [est,] quoniam post litem contestatā omnes incipiūt malæ fidei possessores esse: quinimmo post cōtrouersiam [b] motam. Quamquam enim litis cōtestatæ mentio fiat in senatusconsulto [c], tamen & post motam controuersiam omnes possessores pares fiunt: & quasi p̄dones tenentur. & hoc iure hodie vtimur. Cœpit em̄ scire [d], rem ad se non pertinētem possidere se is, qui interpellatur. Qui verò prædo est: & ante litem contestatam doli nomine tenebitur. Hic est enim dolus præteritus. [e]

Qui dolo desiit possidere, vel dolo non acquisiuit: vt possessor tenetur ad rem & ad fructus: & contra eum iuratur. Bar.

¶ *Perinde* inquit *condemnandos, quasi possiderent*: [&] merito. nā [&] is, qui dolo fecit quò minus possideret, vt possessor cōdemnatur. Accipies, siue dolo desierit possidere, siue dolo possessionem noluerit admittere. [f] Siue autem ab alio res possideatur, [g] siue in totum nō extet: locū habebit [h] hæc clausula. Vnde si sit alius possessor: ab vtroque hæreditas peti potest. [i]* Et si per multos ambulauerit possessio, omnes tenebuntur. Sed vtrum is solus, qui possidet, fructus præstabit: an etiā is qui dolo fecit, quò minus possideret? Et dicendum erit, post senatusconsultum ambos teneri. [k] ¶ Hæc verba [l] senatusconsulti, etiam aduersus eum qui non possidet, iusiurandum inducunt: tam em̄ aduersus eum qui dolo fecit quò minus possideat, [m] quàm aduersus possidentem, [n] in litem iuratur.

Hic incipit exponere quartam partem senatusconsulti, quæ loquitur de bonæ fidei possessore: & hoc dicit: Bonæ fidei poss. tenetur in quantum factus est locupletior: nec dicitur quis locupletior, licet alium obligatum habeat naturaliter ad antidora: nisi antidora sint soluta. Bartolus.

¶ Consuluit [o] senatus bonæ fidei possessoribus, ne in totū [p] damno adficiātur, sed in id dūtaxat teneantur, in quo locupletiores [q] facti sunt. Quemcunque igitur fecerint sumptū ex hæreditate, si quid dilapidauerunt [vel] perdiderunt, dū re sua [r] se abuti putant: nō præstabunt. Nec si donauerint, locupletiores facti videbuntur: quamuis ad remunerandum sibi aliquem naturaliter obligauerūt. [s †] Planè si ἀντίδωρα [t *] acceperunt: dicendum est, eatenꝰ locupletiores factos, quatenus acceperunt: velut genus quoddam hoc esset permutatiōis. [u]

Possessor dicitur locupletior, si res extant apud eum, licet earum contemplatione de suo latius expenderit. Bartolus.

¶ Si quis re sua lautius [x] vsus sit contemplatione delatę sibi hęreditatis: Marcellus libro quinto Digestorum putat, nihil eū ex hæreditate deducturum, si eā nō attingit. [y *] simili modo & si mutuā pecuniā accepit, [z] nam ius præsumit malam fidem: vt infra, eo. si quid possessor. §. sicut. &. C. de adquiren. pos. l. cum nemo. Item not. quòd possessor hæreditatis facta controuersia per omnia habetur malæ fidei, vt hic, & supra, eo. item veniunt. §. petitam. &. §. sequen. & infra, eo. si quid possessor. §. sicut. nisi quo ad fatalitatem: vt infra, eo. illud. Nam & vsuras pretiorum præstat: vt infra, eo. hæres. §. fi. at in rei vind. demum lite contestata fit malæ fidei quo ad fructus: vt. C. de rei vind. certum. non quantum ad vsucapionem triennij complendam: nec quantum ad hoc quin suos faciat fructus, sed eos (sicut dictum est) restituit: sicut & rem vsucaptam: vt infra, pro empt. l. ij. §. fina. & infra, de rei vind. si post. sed secundū M. vsucapio etiam lit. contest. interrumpitur. & dictæ leges hodie sunt correctæ: vt. C. de anna. except. l. vt perfectius. in fi. Sed dic quòd illa in quatuor casibus tantum loquitur. In præscripione autem. x. vel. xx. vel. xxx. anno. constat fieri interruptionem secundum omnes: vt. C. de rei vin. l. more. Item de fatalitate tenetur: vt. j. de leg. j. cum res. in fi. & j. eo. illud. circa prin. & hoc scribit Azo in sum. in qui. cau. in integ. resti. non est necesse.

Iuris error prodest, cū quis nequiuit cōsulere peritos.

a *Et non puto*. si non est prædo, ergo facit fructus suos: & sic iuris error ei prodest in acquirendo. & ita est contra. infra, de iu. & fac. igno. l. error. ij. respon. & l. iuris ignorantia. j. respon. Respon. hic in retinendo prodest, non si agere velit: vt ibi. Vel dic, quòd hic efficaciter non adquirit, cum restituere teneatur per peti. hære. id in quo est locupletior. Vel dic, quòd hic non dicit quòd sit bonæ fi. poss. vel faciat fructus suos: sed quia non est prædo. non ergo sequitur quòd ideo sit bonæ fid. pos. quia ma. fid. potest esse: sicut lege seu fictione legis præsumitur: vt Co. de agri. & cen. l. quemadmodum. lib. xj. Vel hic non potuit cōsulere pitiores: ibi sic: ar. infra, de bo. poss. l. in bonorum. secunda verior est. Iterē est arg. contra. j. de insti. l. sed & si pupillus. §. cæterum. vbi & in errore facti nō parcitur: sed ibi fuit supinꝰ: vt. j. de iur. & fac. igno. l. regula. §. j.

b *Controuersia*. speciale in peti. hær. vt post motam controuersiam censeatur ma. fi. pos. secus in singularibus: vt sumitur. C. de rei vin. l. certum. Tamen in rei vin. quandoque idem video: vt. C. de rei vin. si fundū. & de act. emp. si minor. & j. quæ in frau. credi. l. ait prætor §. si quis.

c *Senatusc ōsulto*. quasi solus prædo teneatur nomine doli ante lit. contesta. cum tamē & in bonæ fi. poss. idē: si modo post motam controuersiam.

d *Cœpit enim scire*. ex hoc colligit M. ad hoc quòd aliquis sit malæ fi. pos. post litē contestatā, debet scire ad alium pertinere. idē dicit Alex. & sic intelligūt. C. de rei vin. si fundū. &. C. de rescin. vē. si maior. Ioan. contra.

e *Dolus præteritus*. vt infra, depos. l. j. §. si apud seruum. ver-

f *Admittere*. vt infra. l. si quis omis. causa testa. l. j. §. sane. & infra, de hære. ven. l. ij. §. non tātum. &. §. sed & si quid. Sed arg. contra infra, de his quæ in frau. credi. l. qui autem. in princ. *ADDIT IO*. Pro solutiō e huius cōtrarij, vide no. per Dy. in. l. j. in prin. de tabu. exhiben.

g *Possideatur*. quam prædo possidere desiit.

h *Habebit*. sed supra, eo. si possessor. in fi. cōtra. Solu. vt ibi.

i *Peti potest*. possessore tamen rem restituēte liberatur qui dolo desiit possidere: nō ita ecōtra: vt infra, de sol. Stichum. §. dolo. & supra, eo. etiam. §. penul. Accursius.

k *Teneri*. scil. ad fructus.

l *Hæc verba*. ista, percōdenandos quos si possiderent: quæ pronuntur supra, proxi. & l. item veniunt. §. tem eos.

m *Possideat*. vt supra, eo. si possessor. §. fin.

n *Possidentem*. si nolit restituere: vt infra, de in lit. iuran. l. in actionibus. & infra, de rei vin. qui restituere.

o *Consuluit*. vt supra, eo. item veniunt. §. eos autem.

p *Ne in totum*. id est in totum ne: quasi dicat, ne in aliquo.

q *Locupletiores*. Quòd inspicitur tempore rei iudicatæ: vt infra, eo. si à domino. §. quo tempore. & facit infra, de condict. indebi. l. iij. in fine.

r *Re sua*. sic infra, eodem. l. si quid possessor. §. sicut. Azo.

s *Obligauerit*. Hęc naturalis obligatio ex puris & meris motibus animi cuiusque descendit. Omnis enim creatura mouetur ad bene faciendum ei qui sibi benefacit: & talis obligatio ex instinctu naturæ procedit. & non est illa talis donatio ex nudo pacto nascēs, nam illa est efficacior, vt pote cum non sit donatio si id quod per pactum nudum naturaliter debetur, soluatur: vt infra, de donat. hoc iure. §. penultimo. Si autem quod instinctu naturæ debetur, soluat: donatio est sine dubio: quæ nomen assumit remunerationis: vt infra, man. l. si vero non remunerandi. in princi. & l. si remunerandi. in principio.

t *Plane si antidora*. id est contraria dona. ab anti, quod est cōtra.

u *Permutationis*. fit enim illud hæreditarium, sicut pretium rei distractæ: vt supra, eodem. si & rem. Sed non sic contra esset in re empta ex pecunia hæreditaria: vt. s. eadem lege. §. primo.

x *Latius*. id est splendidius.

y *Attingat*. scilicet corporaliter: vt. C. eodem. l. si possessor. primo responso. & infra, de rei vindi. si nauis.

z *Accepit*. contemplatione hæreditatis: sed certe imò & hoc casu attingere videtur: vt infra, de donationib. inter virum & vxorem. l. si id quod. §. illud constat. vbi dicit quòd mulier accipiēdo mutuum, videtur quasi annuum consumpsisse. Item similiter videtur contra: vt infra, de donat. inter virum & vxorem. lege, quod autem. §. primo. &. l. si sponsus. §. si maritus. Solut. ibi se-

cuū,

BIU Cujas

cus, quia non tanquam inter infestos sunt habendæ: vt eodem titulo. lege, si id quod. §. si quis. Item ibi habet donatarius voluntatem donantis: hic non habet possessor voluntatem hæredis. Item contra. infra, de dona. inter virum & vxorem. cum hic status. §. si maritus. sed ibi dicit, quòd obligando donator videtur reuocare: hic autem quòd obligando non videtur attingere. vnde est alius casus.

a *Vel sic.* pro saltem.
b *Quod est difficile.* id est impossibile. sic infra, pro soc. l. de illo. Econtra. infra, de his qui deie. vel effu. l. ij. & erit ratio optima quæ sequitur, cum ipse & cætera. quia personalis obligatio non sequitur fundum: vt infra, ad Trebel. l. prima. §. si hæres. Azo.
c *Ex asse.* cum esset ex parte hæres.
d *Consumpserit.* in res neq; vtiles, neque necessarias, alioquin cõtra: vt infra, proxi. §. Azo.
e *Tractat.* s. querendo & soluendo.
f *Sed ad cohæredes.* quod videtur, nam & alias & cætera.
g *Non tenetur.* vt supra, ea. l. §. consuluit. quod ergo erat in toto, idem in parte videbatur: sed non erit ita.
h *Diuisionibus.* * id est tribus membris per diuisionem positis: vel tribꝰ opinionibꝰ diuersis relatis dico à Marcello: non tamẽ in superiori litera continétur: sed alias scripserat Marcellus illas diuisiones in sua quæstione, ita scilicet, vtrum in nihilũ teneret quasi totũ id q̃ est consumptum, fuerit cohæredis: vel vtrum teneretur in totum quasi suam dimidiam consumpserit: vel vtrum teneatur pro dimidia eiꝰ quod supereſt: quasi id quod est consumptum ex vtriusque portione, pro rata consumptum videatur.
i *Vna prima.* scilicet an qui erogauit, teneatur in nihilum.
k *Alia.* qua continetur posse dici & cætera.
l *Tertia.* qua continetur vtrique &c. Azo.
m *An.* scilicet Marcellus.
n *Nonnihil.* ergo reprobatur prima opinio.
o *Puto.* ego Vlpianus.
p *Residuum.* quod non fuit consumptum.
q *Dimidiam.* non est ergo eadem ratio totius ad partem: vt ex hoc. §. ostenditur. Et est ratio: quia vbi in nihilum hæres est, certum est ex hæreditate & non de suo esse consumptum & dilapidatum. merito ergo totum de hæreditate decedit. at vbi est pro parte hæres: quia incertum est vtrum de suo, id est de sua portione sit consumptum, an de portione alterius: merito statuitur vt pro rata portione ex vtraque decedat. Item no. hic quòd *Medium.* media via eligitur. sic infra, ad Trebellian. lege, Titius rogatus. Sed argu. contra. supra, negotiorum gestorum. l. Neſſ. Vetus.

quasi diues esse cœperit*. Si tamen pignori res hæreditarias dedit: videndum, an vel sic[a] attingatur hæreditas. qd̃ est difficile, [b] cum ipse sit obligatus.

Expensa præsumitur in dubio facta de parte expendentis, & alterius. Bartolus.

¶ Adeò autem qui locupletior factus non est, non tenetur, vt si quis putans se ex asse[c] hæredem, partem dimidiam hæreditatis sine dolo malo consumpserit[d]: Marcellus libro quarto Digestorum tractat[e] num non teneatur: quasi id, quod erogauerit, ex eo fuerit, quod ad eum non pertinebat, sed ad cohæredes. [f] Nam & si is, qui hæres nõ erat, totum quicquid apud se fuit, consumpsisset: sine dubio non tenetur, [g] quasi locupletior non factus. Sed in ꝓposita quæstione tribus visionibus[h] relatis, vna prima: [i] deinde alia, [k] posse dici, totum qd̃ supereſt, restituere eum debere, quasi suam partem consumpserit: tertia, [l] vtrique quod cõsumptum est, decedere: ait [m] vtique nonnihil[n] restituendũ. de illo dubitat, vtrùm totum, an partem restituendam dicat. Puto[o] tamen residuum, [p] integrum non esse restituendum, sed partem eius dimidiam[q].

De eo quod bonæ fidei poss. expendit de hæreditate: illud sibi imputatur, quod alias erat impensurus si se hæredem non existimasset. Bartolus.

¶ Quod autem[r] quis ex hæreditate erogauit, vtrum totũ decedat, an verò pro rata[s] patrimonij eius? vt pura penũ[t] hæreditariũ ebibit: [u] vtrum totũ hæreditati expẽsum feratur, an aliquid & patrimonio eius: vt in id factus locupletior videatur, quod solebat ipse erogare ante delatam hęreditatem? [x] vt si quid lautius contemplatione hæreditatis impendit, in hoc non videatur factus locupletior: in statutis vero suis sũptibus videatur fact⁹ locupletior. Vtique enim, etsi nõ tam laute erogasset, [y] aliquid tamẽ ad victum cottidianum erogasset. Nam & diuus Marcus in causa Pythodori, [z] qui rogatus erat, quod sibi superfuisset ex hæreditate, reddere: decreuit, ea quæ alienata erant non minuendi fideicommissi[a] [causa*,] nec pretium in corpꝰ patrimonij Pythodori rediisset*: & ex proprio Pythodori patrimonio, & ex hæreditate decedere, non tantum ex hæreditate. Et nunc [b] igitur statuti[c] sumptus vtrùm ex hæreditate decedent, [d] exemplo rescripti diui Marci: an ex solo[e] patrimonio, videndum erit. Et verius est, vt ex suo patrimonio decedant ea, quæ & si non hæres fuisset, erogasset. [f]

Difficilis est, & hoc dicit: Si iudicium vniuersale per particulare consumitur, non obstat exceptio: ne ei præiudicium fiat. Item emptor potest vti exceptione ex persona venditoris, ne bonæ fidei possessor teneatur vltra quam sit locupletior. Item venditore offerente se defensioni, emptor tutus est exceptione ex persona sua. hoc dicit. Primo ponitur thema. Secundo tres rationes ad probandum partem negatiuã. Tertio ponitur determinatio quæstionis. Quarto ponitur noua quæstio, & eius determinatio. Secunda ibi, quod præiudicium. Tertia ibi, & puto. Quarta ibi, quid tamen. Bartolus.

¶ Item si rem distraxit bonæ fidei possessor, nec ꝓtio fact⁹ sit locupletior: [g] an singulas res, si nondum vsucaptæ[h] sint, vindiçant? Et verius est, vt ex suo patrimonio decedant ea, quæ & si non hæres fuisset, erogasset. [f]

Difficilis est, & hoc dicit: Si iudicium vniuersale per particulare consumitur, non obstat exceptio: ne ei præiudicium fiat. Item emptor potest vti exceptione ex persona venditoris, ne bonæ fidei possessor teneatur vltra quam sit locupletior. Item venditore offerente se defensioni, emptor tutus est exceptione ex persona sua. hoc dicit. Primo ponitur thema. Secundo tres rationes ad probandum partem negatiuã. Tertio ponitur determinatio quæstionis. Quarto ponitur noua quæstio, & eius determinatio. Secunda ibi, quod præiudicium. Tertia ibi, & puto. Quarta ibi, quid tamen. Bartolus.

¶ Item si rem distraxit bonæ fidei possessor, nec ꝓtio fact⁹ sit locupletior: [g] an singulas res, si nondum vsucaptæ[h] sint, vindiçant? Et verius est, vt ex suo patrimonio decedant ea, quæ & si non hæres fuisset, erogasset. [f]

Difficilis est, & hoc dicit: Si iudicium vniuersale per particulare consumitur, non obstat exceptio: ne ei præiudicium fiat. Item emptor potest vti exceptione ex persona venditoris, ne bonæ fidei possessor teneatur vltra quam sit locupletior. Item venditore offerente se defensioni, emptor tutus est exceptione ex persona sua. hoc dicit. Primo ponitur thema. Secundo tres rationes ad probandum partem negatiuã. Tertio ponitur determinatio quæstionis. Quarto ponitur noua quæstio, & eius determinatio. Secunda ibi, quod præiudicium. Tertia ibi, & puto. Quarta ibi, quid tamen. Bartolus.

¶ Item si rem distraxit bonæ fidei possessor, nec ꝓtio fact⁹ sit locupletior: [g] an singulas res, si nondum vsucaptæ[h] sint, vindiçant?

sennius. in fine. Sed ideo ibi, quia non facile præsumitur mulier donare: & ideo totũ repetit: vt ibi dicit. *ADDITIO.* Ista solutio non placet Barto. ideo dic aliter, secundum eum, quòd ibi expenderat in negotiis alienis, & erat dubium quo animo expenderat: hic erat certum quòd expenderat bona fide in re aliena tanquã sua.

r *Quod autem.* caue tibi ne quæ superiori §. sunt dicta, hic repetita dicas: licet quidam dicant idem repeti vt aliquid addatur. nam supra loquitur, cum possessor ex parte dimidia erat hæres: hic in nihilum. Item cum consumpsit in res neque vtiles neque necessarias, hic in res necessarias & vtiles impendit.
s *An vero pro rata.* cũ in nihilum erat hæres. Azo.
t *Penum.* aliàs penus* hæreditarium. *In Pandect. Flor.*
u *Ebibit.* penultima syllaba lõga est in preterito. Azo. quasi dicat cõsumpsit quod erat esui & potui: vt infra, de pen. le. l. tertia. sed secundum Hu. corripitur. *deest causa idq; Græco dicẽdi gene re. Anto. Aug. li. 2. cap. 1. * Flo. reddisse*
x *Hæreditatem.* quod est verum: vt statim dicet.
y *Erogasset.* cum nemo viuat vento: vt. C. de ali. pu. præstan. l. finali. Bene dico quòd debet restituere, siue sibi imputare, quia sua sibi seruauit. nam &c.
z *Pythodori.* qui fuit institutꝰ & rogatus restituere quicquid supereſſet tempore mortis sui hæredis.
a *Fideicõmissi.* in quo casu cum sic rogauit, permissa erat alienatio olim sub hac distinctione, an fieret causa interuertendi, vel non: vt hic, & infra, ad Trebellia. lege, Titius rogatus. sed hodie vsque ad quartam: vt Cod. ad Trebellia. authen. contra rogatus. vbi autem pure rogat, per iura Codicis prohibitum est prorsus: vt. C. communia de leg. l. finali. §. penultimo. sed per authen. idem quod per Codicem: nisi quia excipit casus: vt in authen. de rest. & ea quæ parit. §. nos igitur. collatio. quarta.
b *Nunc.* scilicet in nostro casu. Accursius.
c *Statuti.* id est quos solitus erat facere.
d *Decedent.* saltem in parte.
e *An ex solo.* aliàs suo.
f *Erogasset.* alia vero ex sola hæreditate decedunt: vt supra, in principio huius. §. proposuit quærendo. & hoc si possessor in nihilum est hæres. si vero pro aliqua parte, tunc dic vt supra, proxi. §. rescriptum vero, siue bene, siue male facta sit consumptio, dicit pro parte decedere: nisi causa interuertendi fideicom. sit facta. tunc enim in nihilum decedit.
g *Locupletior.* vt quia consumpsit.
h *Vsucaptæ.* ab emptore.

care petitor[a] ab emptore possit? & si vindicet, an exceptione non repellatur, [b] *quòd*[c] *præiudicium hæreditati non fiat inter actorem & eum, qui venumdedit:* quia nõ videtur[d] venire in petitionem hæreditatis pretium earum: [e] quoniam * [f] victi [g] emptores reuersuri sunt ad eũ, qui distraxit? Et puto, posse res vindicari: nisi emptores regressum ad bonæ fidei possessorem habeant[h]. Quid tamen si is, qui vendidit, paratus sit ita defendere hæreditatem[i], vt perinde, atque si possideret cõueniatur? Incipit exceptio locum habere ex persona[k] emptorum[l].

** quãquã. Flo.*

Iurisconsultus in præcedenti. §. posuit de triplici exceptione quæ competit emptori, hic ponit quartam: & breuiter. h. d. Si petitor pretium rei venditæ à possessore recepit: à vindicat: õe repellitur, etiam si receperit quòd à debitoribus est exactum, etiam si possessor fuit malæ fidei. Bartolus.

¶ Certe si minori pretio res venierint, & pretium, quodcumque illud [sit,] actor[m] sit consecutus: multo magis poterit[n] dici exceptione eum summoueri[o]. Nam & si id[p], quod à debitoribus exegit possessor, petitori hæreditatis soluit: liberari debitores Iulianus libro quarto Digestorum scribit: siue bonæ fidei[q] possessor, siue prædo fuit qui debitum ab his exegerat: & ipso iure eos liberari.

Expedita expeditione senatusconsulti, ex quæstionibus circa literam iurisconsultus hic venit ad materiam, & tractat vsque ad finem tituli quæstiones, quæ cõgrue ad literam non poterant applicari, & breuiter hoc dicit. Hæreditatis petitio habet mixtam naturam realium & personalium. Bartolus.

¶ Petitio hęreditatis, etsi in rem actio sit, habet tamen præstationes quasdam personales: vt puta eorum, quæ à debitorib[9] sunt exacta[r]. item pretiorum.

Quod est dictum in hac actione, habet locum in iudicio familiæ erciscundæ. Bar.

¶ Hoc senatusconsultum[s] ad petitionem hæreditatis factũ, etiam in familię erciscundæ iudicio locum habere placet[t], ne res absurda sit, vt quæ petiposſint, diuidi[u] non possint.

a *Petitor.* id est verus hæres. Accursius.

b *Exceptione non repellatur.* sic expone sequentia: videtur quòd non repellatur: quia non fit præiudicium hæreditati inter actorem & eum qui venũdedit id est, pet. hæred. contra venditorem pro pretio proponendæ, quia nulla proponetur. & vere non fit præiudicium: quia victi emptores reuersuri sunt ad eum qui distraxit: & sic restituet illud pretium: ergo non intelligitur peruenisse ad venditorem: ergo non in hoc erit locupletior: & sic non tenetur petitione hæreditatis. si ergo cõueniantur emptores, non præiudicat venditori quo ad hæreditatis petitionẽ. tunc enim cessat singulare iudicium: quia ipsa speratur proponi. videbatur ergo quòd emptores nõ possent vindicantem repellere. sed tamen dicit quòd possunt, ne alioquin bonę fidei possessor damno afficiatur: quod est cõtra mentem senatusconsulti. sed si ad eum reuerti non possunt, hæres ab emptoribus vindicabit: nec exceptione repellitur, nisi venditor parat[9] sit eos defendere. sed melior fuisset ratio, quia venditor pretium dilapidauit: sicut in casu posuit. quã ista quia reddit emptori pretium. Nam secundum superiorẽ rationem nunquam venditor teneretur ad pretium nisi teneretur de euictione: quod est falsum: vt supra, eodem. l. quod si in diem §. sed & is. licet ei caueatur: vt supra, eodem. l. si possessor. §. sed si ob venditionem. non est ergo sufficiens ratio, quoniam victi & cætera. At opponitur: pone quòd bonæ fidei possessor qui vendidit, factus est locupletior ex pretio. nunquid poterit emptor conueniri? Respon. non: quia præiudicium fieri potest petitioni pretij. si enim rem auocet petitor, à pretio excluditur: maximè cum bonæ fidei possessor illud teneatur emptori restituere: vt supra, eodem. l. diuus. in fine. l. quod satis concedi possit, secundum quosdam, & hæc est communis opinio. Sed puto, secundum Azo. emptorem omnino conueniendum, etiam si habeat contra venditorem regressum: tum quia non damnificatur bonæ fidei possess. cum sit ex pretio locupletior: nisi forte plus quàm de pretio teneatur pro euictione: tum quia hic possessor, id est emptor non potest postulare dilationem iudicij: cum in sui præiudicium pro aliis rebus non fiat petitio. Ac.

c *Quòd.* id est quia. prima ratio qua probat.

d *Non videtur.* ratio rationis primæ.

e *Earum.* id est non tenebitur ad pretium possessor petitori, cum aliis restituere debeat. Accursius.

Venditor hæredi. an ad pretium teneatur hæredi, vero.

f *Quoniam.* alia probatio rationis: quatuor sunt rationes quare venditor ad pretium non tenetur vero hæredi: vna hic, quoniam & cætera. hæc vero bona. alia in glossa. sic expone & cætera. duę aliæ in alia, ratio rationis secundæ & cętera.

g *Victi.* ratio rationis secundæ. Azo. sed hæc ratio. multo melior esset, si dixisset quia ratam non habet venditionem petendo rem: nec potest habere, cum non suo nomine sit vendita. Itẽ & quia rem & pretium petere non debet: vt infra, de act. emp. l. ex * empto. §. fi. ibi, neque enim & cætera.

** aliàs. l. emptorẽ. §. qui autem. vers. ibidẽ. ibi, neque enim.*

h *Habeant.* si ergo habent regressum, non conuenitur emptor: vt hic. Sed contra. supra, eodem. l. etiam. §. j. aliàs est in. l. nec vllam. §. quòd si quis. vbi dicit vtilem actionem indistincte in emptorem dari. Solu. [a] hic loquitur cum iusto pretio vendita est res hæreditaria, & comparebat venditor: alioquin licet venditor teneretur de euictione, nihilominus emptor tenebitur rei vindicatione, vt ibi. Alij dicunt, quòd hic loquitur re singulari vendita: ibi vendita vniuersitate. Alij, quòd hic ageretur rei vindicatione: ibi hæreditatis petitione. sed hæ duę non valent, quia hoc est notare casuum diuersitatem ratione contempta: quæ ratio est vtrobique, quia tenetur venditor de euictione: dissimiliter tamen: quia re singulari vendita semper agitur: nisi pactum, vel scientia obstet: vt. C. de euict. l. si fundum. hæreditate vendita idem, si ipsa euincatur: secus si res singularis: vt. C. de euict. l. j. prima ergo verior est.

a Istã so. tenent. Ia. de Are. Butri. & Cy.

i *Hæreditatem.* eo casu, quo emptores possunt conueniri. Azo.

k *Persona.* sed nonne est iniquitas, quòd rem suam perdit verus hæres: vt infra, de reg. iur. id quod nostrum. maxime cum culpa amisit pretium? Respõ. non, ar. infra, de ver. obli. l. si seruum. §. fi. quitur. nam duo hic dedamno contendebant, præterea cum pretium sit loco rei, & amittatur: res amissa videtur. Item si à possessione cadat, & veniat ad verum dominum, an competat Publiciana? Respon. non: quia non datur contra dominum. agendo ergo de euictione, remanet in damno bonæ fidei possess. sed hoc non fit in petitione hæreditatis. Vel dic, hoc fallere hoc casu: vt & aliàs supra, eo. l. etiam. §. quod si quis.

l *Emptorum.* id est emptores ex sua persona habent exceptionem. nam dicent, conuenias venditorem, qui tibi paratus est respondere: quod dicere licet: vt infra, famil. erciscun. plane. in fin. Et no. quod spontanea oblatio prodest: vt hic. & dixi supra, de ali. iudi. l. quia. j. §. finali.

m *Actor.* id est hæres ab eo, qui exegit. Azo.

n *Multo magis poterit.* quàm in superiori casu: supra, enim ratum non habuit. Azo. vel magis. s. quàm contrarium. Accursius.

o *Summoueri.* s. ab emptore. videtur enim potius elegisse pretiũ habere quàm rem: sicut video in. l. commissaria: vt infra, de le. cõmiss. l. pen. & liberatur hic emptor ipso iure: ar. infra, eo. l. si quid possessor. §. fi. & infra, proxi. respon. Non ob. verbum exceptionis, quod est hic, subaudi enim, scilicet intentionis. Accursius.

p *Nam & si id.* probat prædicta ad exemplũ aliorum debitor.

q *Bonæ fidei.* aliàs incipit lex: & aliàs non: & concordat infra, de solutio. lex, qui hominem. §. si prædo. Accursius.

r *Sunt exacta.* hæc enim veniunt: vt hic. Sed contra infra, de transactio. lege, imperatores. §. finali. in glossa finali. Solu. vt ibi. Item not. ex eo quòd hic dicit, quòd hæc actio est mixta in rem, & in personam: vt. C. eodem. l. hæreditatis. *ADDITIO.* Dic secundum Bartolum. quòd istud est impossibile, quòd vna actio sit mixta in rem & in personam: quia duæ species differentes non cadunt in eodem indiuiduo: vt puta, quòd vna persona esset homo & asinus: sed bene verum est, prout tex. hic iacet, quòd petitio hæreditatis est in rem: quod apparet: quia sicut cæteræ reales dantur ad declarandũ, ita & ista: vt. l. licet. si. in pe. pra, eodem. Sed de hoc vide latius per Barto. hic.

s *Hoc senatusconsultum.* quod est supra, eodem, lege, itẽ veniunt. §. cum antequam.

t *Placet.* hoc quantum ad fructus & similia, non autem per omnia. nam omnia veniunt in hac actione: non tamen in iudicio familiæ erciscundæ: vt infra, familiæ erciscundæ. l. fundus qui. §. finali. & l. secunda, in fine. Item res vsucaptæ ab hærede in illud iudicium veniunt: vt. j. familiæ erciscundæ. l. veniunt. non autem in actionẽ istam: vt. ŝ. eodem. l. & non tantũ. §. si pro emptore.

u *Diuidi.* tum talia sunt quæ possunt commode recipere diuisionem.

BIU Cujas

sionem.vel dic diuidi,id est in iudicium diuisorium venire,scilicet familiæ erciscun.sunt enim multa,quæ commodam non recipiunt diuisionem,vt equus,homo,& similia: vt insti.de offi.iudi. eadem.versicu.quod si commode.Accursius.

a *Partus* id est fœtus.Accursius.

b *Ancillarum. Existimantur.* vt infra.de re.diui.§. partus.& est ratio propter hominum dignitatem: vt.j. de ædilitio edicto.iustissimè.Sed est arg.cõtra.infra,de act. emp.l.si sterilis.

c *Quippe.* hæc est sufficiens ratio id est probabilis,non necessaria. sic supra, quod metus causa.l.si cũ.§. post annum.versicu.ideo. Res enim commodata, & deposita, non est hæreditaria: venit tamen in petitionem hæreditatis:vt supra,eodem.l. & non tantum.

d *Venient.* imò non: cũ nõ sit honesta præstatio:vt infra,de vsur. l.generaliter. quæ est contra.Sol.hic veniũt iudicis officio : vel petitione hęreditatis:quę adhuc non erat bonæ fidei: vt arg.insti. de act.§. actionum.in fin. vel hic erãt perceptæ: & ideo veniunt.ne luretur possessor: vt infra,eo.l.si possessor ex. ibi non:& sic percipiẽdo,non veniunt. Item contra in authen.de le nonibus.col.ij. vbi dicit talem domum publicari. Solu. licet publicet si accusator existat : si tamen non existat percepta pensio,venit:vt hic.

e *Exercentur.* vt argu.infra, de insti. cum interdum.Sed argu.cõtra.infra, de vsu & habil.non aliter.

f *Post senatusconsultũ. Auferendum.* vt infra, eo.l. si à domino, vel à patre.§. si prædo. in fi.§.& infra, deposi. sed & si non sit hæres.& infra,de rei vin.l.Iulianus.§.sed & fructus.& infra,mandati.l.ex mandato.Accursius.

g *Mercedes. Fructuum.* vt infra,de condic.indebi.l.si vrbana. & infra,de rei vin.l.si nauis.Accursius.

Hæreditas augetur propter partus, fructus, & alias accessiones honeste perceptas. Bartolus.

PAugent hæreditatem, gregũ & pecorum partus.[a]

XXVI. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

QVod si oues natæ sunt, deĩ de ex his alię:hæ quoque, quasi augmentum restitui debent.

XXVII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

ANcillarum etiam partus,& apartuum partus, quamquã fructus esse non existimãtur[b], quia non temerè ancillæ eius rei causa comparantur, vt pariant: augent tamen hæreditatem:quippe[c] cum ea omnia fiunt hæreditaria, dubium non est, quin ea possessor(si[ea]aut possideat,aut post petitam hæreditatẽ dolo malo fecerit quo minus possideret)debeat restituere.Sed & pensiones quæ ex locationibus prædiorum vrbanorum perceptæ sunt,veniẽt[d]: licet à lupanario perceptę sint. Nam & in multorum honestorum virorum prædiis lupanaria exercentur[e].

A quolibet possessore omne lucrum auferetur. Bartolus.

XXVIII. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

POst senatusconsultum enim omne lucrum auferẽdum[f] esse,tam bonæ fidei possessori quàm prædoni, dicendum est.

XXIX. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

MErcedes planè à colonis acceptæ, loco sunt fructuum[g].operæ quoque seruorum in eadem erunt causa, quæ sunt pensiones. item vecturæ nauium, & iumentorum.

Bonæ fidei possessor tenetur restituere sortem, & vsuras quas exegit, vel actionem cedere. prout ipse elegerit: licet Iulianus aliter senserit. Bartolus.

XXX. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

IVlianus scribit actorem eligere debere vtrum sortẽ tantum,an & vsuras velit cum periculo nominum agnoscere[h]. Atquin secundum hoc non obseruabimus, quod senatus voluit, bonæ fidei possessorem teneri, quatenus locupletior sit. Quid enim, si pecuniã eligat[i] actor,quę seruari non potest[k]? Dicendum itaque est in bonæ fidei possessore,hæc tãtummodo eum præstare debere:id est, vel sortem & vsuras eius, si & eas percepit: vel nomina, cum eorum cessione in id facienda, quod ex his adhuc deberetur: periculo,scilicet petitoris.

Ista lex est difficilis. Et primo loquitur in possessore soluente creditoribus hæreditariis. Secundo de eo, quod ipsi possessori debebatur. Tertio, qualiter possessori negligentia imputetur. Quarto, de eo quod possessori est solutum. Secunda ibi, sed & si. Tertia ibi. sicut autem. Quarta ibi, quod autem. Et prima pars breuiter hoc dicit. Quod possessor soluit creditoribus hæreditariis, imputat petitor, vt caueat de defendendo si fuerit bonæ fidei pos. aliàs secus. hoc dicit. Et ista pars primo ponit vnum dictum. Secundo, recitat dictum Iuliani. Tertio, illud examinat. Secunda ibi, & ideo. Tertia ibi, sed an & bonæ fidei. Bartolus.

XXXI. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

SI quid possessor[l] soluit creditoribus[m], reputabitur ei: cum non habuit: nec potuit experiri. quod vero solutum est:illud hęredi statuendum est indistincte: & si restituitur,ipso iure liberantur debitores, qui ei soluerunt. Viuianus.

A i *Eligat.* à bo.fid.pos. vt soluat de sua bursa.

k *Non potest.* propter inopiam debitoris.

SI quid possessor.]CASVS. Possessor malæ fi.hæreditatem possedit,& de suo proprio soluit creditoribus:ipse autem pe.hære.conuentus à vero hærede aliquid deducere voluit. dicitur quòd potuit:& tamen verus hæres non liberabitur ipso iure: sed per excep. quia eius nomine non soluit: sed dicitur, quòd possessor qui soluit,non aliàs potest imputare, quàm si ille poss.paratus sit cauere, quòd verum hæredẽ defenderet, si iterum à creditoribus conueniretur hæreditariis. & hoc in prima. In secunda dicit, nunquid si bonæ fidei poss. dẽ hære.vel dẽ suo soluit: an similiter cauebit de defendendo verum hæredẽ? Et dicitur quòd non:verum tamen conuentionem inde.quam nomine suo habet, cedere ei debet. Item dicit, quòd verus hæres conuentus à creditoribus hæred.quibus solutum est,excipere potest de dolo.[SED ET SI.]Si vero erat malæ fi.pos. qui hære.possedit,& aliquid de hære. ei debeatur: id soluere sibi non debet, nisi debitum fuerit pœnale : vel aliàs onerosum:aliter est in bonæ fidei poss.In quarta parte dicit, quòd malæ fi.poss. poterit deducere, quæ impẽdebat circa res hære. putà gratia colligendorum fructuum.Si vero quæ facere debuit, non fecit: tenetur, nisi sit bonæ fidei possess. tunc ei licitum est rem possessam negligere:sicut & suam.Si vero malę fidei possess.debitores hęre.non cõuenit: & interim facti sũt nõ soluendo, vel tempore liberati actione temporali: hoc casu non imputabitur ei: cum non habuit: nec potuit experiri. quod vero solutum est:illud hęredi statuendum est indistincte: & si restituitur,ipso iure liberantur debitores, qui ei soluerunt. Viuianus.

l *Si quid possessor.* bonę fidei,vel malę fidei.sed in cauẽdo distinguitur statim.& nota quòd hanc.l.prosequitur glos.supra,negotiorum gesto.l.si pupilli.§.quid ergo.quæ incipit,ipsa gestione.

m *Soluit creditoribus.* scilicet de suo.Sed mirum videtur, quòd verus hæres liberetur solutione tali,etiam per exceptionem:cum possessor habeat condictionem indebiti,quia suo nomine soluit: vt infra,de condic.inde.l.si pœnæ causa.§.j. non ergò parit liberationem:vt eo.tit.l.cum is.§.j.Sed posset responderi,quòd liberatur cum postea soluens constituit in animo suo pecuniam esse solutam nomine veri hæredis,secundum Io.& Bul.vt dixi supra, de negot.gest.l.si pupilli.§.item quæritur. Sed tu dic, secundum Azo.& Hu.quòd soluit de pecunia hæreditaria,sed nomine suo: & ideo ea consumpta,non ante habet cõdictionẽ indebiti. Quid ergo interim ante consumptionem? Respon.vindicatur: nec opponitur compensatio: vt infra, de pecu. l.si creditor. §.j. Sed liberatur per exceptionem verus hæres, cum ei cedatur à possessore condictio indebiti. & secundum hoc propriè ponitur verbum,

BIU Cujas

bum,reputabit:vt supra, de negot.gest.l.Nesennius. Sed secundum superiorem lecturam impropriè,id est deducet. si autem soluisset nomine hereditario,liberatur hæres ipso iure:& datur bonæ fidei possess.& malæ fidei retentio ex hæreditate, si de suo soluit:sed in cauendo distinguitur statim, vel si velit habeat actionem nego. gest. vt. C. eodē.l.finali.§.sin autē.

a *Reputabit*. scilicet officio iudicis.

†*Id est, ipsum verum hæredem à debito hæreditario. Bald.*

b *Non debitoris*. scilicet nomine.

c *Et ideo*. quia non liberatur ipso iure.

d *Imputaturū*. scilicet officio iudicis. Azo.

e *Si cauerit*. sed quid facit hæc cautio, cum & sine ea habeat exceptionem verus hæres, vt subiicit? Respon. nō est superuacua, quia cauet possessor se probaturum illis solutionem factam. sic etiam respō detur. infra, eodem. l. pe.& infra, de rei vin. l.is à quo. &.l. à quo.*

**Is à quo seruus. quæ l.debet inci pere, à quo seruus. vt patet ex ve teribus co dicibus.*

f *Quia*. supple, videtur quòd non, quia & cætera.

g *Condictionem*. scilicet indebiti: vel ab initio,cū de suo soluit. vel post cōsumptionē, quando de hæreditate.

bit[a]:quamquam ipso iure non liberauerit petitorem† hæreditatis. Nam quod quis suo nomine soluit,non debitoris[b]:debitorem non liberat. Et ideo[c] Iulianus libro sexto Digestorum scribit,ita id imputaturū[d] possessorem,si cauerit[e] se petitorem defensum iri. Sed an & bonæ fidei possessor debeat [ad] defendendum cauere, videndum erit: quia[f] in eo quod soluit,non videtur locupletior factus, nisi fortè habeat condictionem[g]:& hoc nomine videtur locupletior[h], quia potest repetere[i]. Finge enim eum,dū se hæredem putat, soluisse suo nomine[k].Et videtur mihi Iulianus de solo prædone, vt caueat,sensisse: non etiā de bonæ fidei possessore.cōdictionē tamē prestare debebit[l]. Sed & petitor[m],si à creditorib' cōuenia tur:exceptione vti[n] debebit[o].

Malæ fidei possessor quod sibi debetur, non deducitur,nisi hoc petitori expediat: secus in bonæ fidei possessore. Bartolus.

¶Sed si ipsi aliquid p̄doni debebatur, hoc deducere nō debebit:maximè si id fuit debitū, q̄ natura[p] debebatur[q]. Quid tamē, si expediebat petitori id debitū esse dissolutū, p̄pter pœnā,vel aliā causam[r]? Potest dici, ipsum sibi, vel soluisse, vel debuisse[s] soluere. ¶Iustus autē possessor dubio p̄cul debebit[t] deducere, quòd sibi debetur.

Malæ fidei possessor deducit sumpt⁹ factos in hæreditate: & cōtra eū habetur ratio negligētiæ, præterquā in actionib⁹ exercēdis: sed bonæ fidei possessori non potest negligentia imputari. Bartolus.

¶Sicut autem sumptum[u], quē

h *Locupletior*. si est locupletior,cum habet condictionem, ergo de hæreditate soluit.nam si de suo : licet haberet condictionem, non tamen esset locupletior. quod est contra Ioannem, sed ipse dicit,quòd etiam tunc esset locupletior, si primo de hæreditate deduxit, & postea condiceret.

i *Repetere*.vt infra,de regulis iuris.l.qui actionem.

k *Suo nomine*.id est ex sua persona debitum æstimando, secundum Hu.non ergo est dubium quin bonæ fidei possess.ex suo nomine & hæredis, siue hæreditario nomine(quod idem est)debitum soluere possit: licet sui contemplatione faciat.sic supra, negotiorum gestorum.quæ vtiliter.§.fina.Azo. Sed si non apparet cuius nomine soluit,quid præsumam? in fideiussore enim oportet,quòd exprimatur:vt infra,manda.l.Papinianus.Sed in hoc potest distinguere an ante motam controuersiam, vt tunc suo nomine:an postea,& tunc nomine hæredis,vel defuncti.

l *Debebit*. etiam bonæ fidei, scilicet indebiti.sed malæ fidei non habet condictionem, vt statim dices.

m *Petitor*.tria tempora nota.si bonæ fidei possess.soluit de hæreditate suo nomine, ante consumptionem. Item post consumptionem ante cessionem. Item post cessionem. Primo, sola vindicatio.Secundo,exceptio hæredi, & condictio soluenti : vt statim dices. Tertio, etiam compensatio hæredi, & condictio : & quod hic dicit, sed & peti.scilicet post consumptionem.

n *Vti*.his casibus,scilicet cum prædo soluit,quia non est repetitio. Item & vbi est repetitio: puta quia bonæ fidei possessor soluit,& computauit, vel deduxit: licet cessio facta non sit.nam ea facta habet quid compenset.

o *Debebit*.in omni casu etiam quicunque soluit bonæ fidei, vel malæ fidei.si tamen solutum repetat à vero hærede : quod potest per actionem negot.gest.cum de suo soluit : vt supra, de negot.gest.l.fina.§.fi. vel repetat:vt in princi.huius.l.Sed & datur ei soluenti condictio indebiti contra eum cui solutum est, vt hic dicitur:& eandē sibi cessām intendit hæres, in cuius remedium compensationis forte exceptionem habet hæres verus. Et vt omnia sint clara, distingue:cum possessor soluit:aut soluit de suo, aut de hæreditate.Item aut debitum, aut indebitum. Item aut bonæ fidei,aut malæ fidei.Si bonæ fidei,aut nomine veri hæredis,aut defuncti,aut suo.si nomine defuncti,vel hæredis, & debitum bonæ fidei possessor soluit:si de suo,cum ipso iure liberauit hæredem, habebit actionem negot.gest.vt.C.eodem.l.finali.§.sin autem ex contractibus.Nec obstat quod dicitur supra,de iudi.l.de qua re. §.cum absentem.ibi enim soluit eius nomine, quem viuere credebat:& ideo hæredem non ipso iure,sed per exceptionem liberat:& cessat indebiti condictio in casu præmisso.cum nomine hæredis soluit: vt.C.eodem.l.de hæreditate.si autem de hæredi-

Possessor hæreditatis soluens, an repetere possit, & qua actione.

tate soluat, similiter ipso iure liberatur hæres.vnde & cessat indebiti condictio:& possessor ea quæ soluit, potest imputare hæredi:vt & tanto minus debeat condemnari,quanto liberauit hæredem.nihil autem ab eo repetit: quia quod soluit, hæredis fuit.si vero suo nomine & de hæreditate soluat,potest reputare hæredi similiter, quia per exceptionē liberatur: vt hac.l.in princip.§.sed & petitor.si autem de suo,& suo nomine soluit, condict. inde. habet:vt hic dicitur,& infra, de condict.indeb. l.si pœnæ causa.§.quōuis.quam cogetur cedere, si imputare velit hæredi:& reddi sibi able rede per actionem negotiorum gestorum cū velit cedere in debitū veri hæredis:quia dicit Bul.eum per exceptionem liberatum:vt hac l.§.sed & petitor.& hoc secundum Ioannem.& Bul.ego contra: vt nota.supra, negotiorum gestorum.l.ege,si pupilli.§.ité quæritur.si autem malæ fidei possessor soluit de suo, & nomine hæredis, ipso iure est hæres liberatus : ideoque actione negotiorum gestorum tenetur si de suo soluit:vt dicto.§.sin autem ex contractibus.C.eodem.l.finali.si de hæreditate, idem quod supra.si vero suo nomine soluit de hæreditate,vel de suo,secundum Ioan.non est liberatus ipso iure hæres:sed per exceptionem: vt hic dicitur. si tamen velit reputare,cauebit de defensione. Condictio tamen indebiti.nullo casu habet locum: quia sciens suo nomine soluit indebitum.nam ex quo scit se non hæredem: ergo scit se non debere,vt hæredem:aut si nomine hæredis soluit, non repetit: quia debitum erat:& ideo cedere non potest,nisi stipulatus fuerit reddi sibi,si euicta fuerit ab eo hæreditas. Et hæc omnia cum debitum solutum est.si vero de suo,& suo nomine nō condicet.Item negotiorum gestorum agit,secundum Azonem. Quid ergo? vel dices perdere,& creditorem lucrari : vel dices seruari opinionē Ioan.& Bul.pone:fuit oblitus de retentione. dices ergo secundū Ioan.hæredem habere exceptionem post quam ille in animo statuit,quòd pro vero debito cedat,si euicta fuerit ab eo hæreditas. Et hæc omnia cum debitum solutum est.si vero indebitum soluatur:si quidem à bonę fidei possess. & de hereditate, constat q̄ reputat,vt tanto minus debeat condemnari: cessat tamē condic. indebi.quam habet:vt supra, eo.l.quòd si in diem.§.fin.in fi.si vero de suo soluit,bonę fidei poss.non repetit ab hęrede : vt supra, eo.l.si possessor.§.ait senatus.versi.bo.fi.in fi.§.nisi iustissima fuisset in bonę fidei poss.ignorantia:vt diximus supra, eod.l.quòd si possessor.quamquam ex.l.illa distingui posit, vtrum ante motam controuersiam soluisset bonę fidei poss.indebitum : vt tunc ab hęrede deduceret:an postea, vt tunc ab hęrede nihil haberet. si vero malæ fidei possessor soluit:siue de suo, siue de hæreditate indebitum soluit, non repetit ab hærede : neque in restitutione hæreditatis,hæredi etiam reputat. Quæritur si bo.fid.poss.soluit naturale debitum,& in restitutione hæreditatis non deduxit:an agat negotiorum gestorum? quod videtur, quia debitum : vt.ff. de dona.hoc iure.§.pe.& ne sit in dāno.Ecōtra q̄ nō:quia nō fecit vtile negotiū. Ité quia hui⁹ debiti est retētio,nō repetitio.Ac.

p *Natura*.scilicet tantum.

q *Debebatur*.scilicet à defuncto præter sumptum in rem hæreditariam factum vtiliter : vnde meliores res sunt factæ: vt infra, eo.§. sicut & cætera.

r *Causam*. vt vsurarum.

s *Debuisse*.& sic pœnam non esse commissam:vt hic,& infra,de sol.Titia.aliàs autem non soluet sibi:vt supra,proxi.§.& infra,de solu.Stichum.§.si creditor.

t *Debebit*.etiam naturale debitum,secundum Io. nec enim est donatio:vt.ff.de dona.hoc iure.§.pen.Accursius.

u *Sumptum*.gratia quærendorum fructuum factum : vt.ff.eo.si à domino vel à patre.§.fi.&.l.seq. & sic expediebat hunc sumptum fieri:

BIU Cujas

fieri: alioquin aliud erit in hoc sumptu, quàm in eo quod à defuncto extraneo debetur: cum illud indistincte repetatur vel reputetur, cum sit debitū creditori. & not. hic, quòd bo. fi. pos. & ma. deducit sumptus, & ea quæ creditori soluerunt: siue suo nomine, siue hæreditario soluerunt. sed ma. fi. cauet de defendendo, bo. fi. non. Item bo. fi. omnia debita deducit: ma. fi. solos sumptus, & soluta creditoribus: vt tamen de hæreditate fiat deductio per compensationem quātitatis ad quantitatem.

a *Nulli querelæ.* nota quem posse negligere rem, quā tenet, vt suā: vt infra, so. ma. l. etiam. §. licet. & supra, eo. l. sed & si lege. §. consulit. Sed argu. contra. in fra, de rei vindi. l. non solum. Sed ibi erat malæ fidei. vt insti. de his qui sūt sui, vel alie. iur. §. in potestate. versicu. sed hoc tempore. & infra, ad legē Aquiliam. l. si eo.

b *Postea vero.* vt & supra, eo. sed & si lege. §. ante. & C. eodem. l. secunda. & j. in fine.

c *Debitores* scilicet hæreditarij.

d *Liberari.* scilicet tēpore. nam nemo sine actione experitur: vt infra, de admi. tu. l. quotiens. §. item si temporali. Sed contra. supra, eo. sed & si lege. §. quod autē ait. Sol. vt ibi. sed an debeat curatorē petere bonis? Respon. non: quia sibi contrarius esset.

e *Placet.* vt supra, eo. sed & si lege. §. si minore, & infra de solu. qui hominē. §. si prædo. & infra, de condic. inde. l. si vrbana. & supra eo. l. post senatus.

Per seruum.] CASVS. Patrē habui, qui testamentum fecit, & extraneum sibi hæredem instituit: & me filium exhæredauit, vel prætermisit: egi ego filius querela inofficiosi. & obtinui: quæro vtrum non tantum hæreditas: sed etiam quæ acquisiuit seruus hæreditarius, restitui debeant? Et respon. quòd sic: quia tam hære. quàm ea, quæ acquisiuit seruus, mihi restituentur. Viuianus.

f *Per seruum.* scilicet hæreditarium.

g *Hæredi.* qui obtinuit in querela. Azo.

h *In hæreditate.* id est cum petitur ab intestato hæreditas. Itē & cum agitur querela inofficiosi testa. & sequitur ratio: cum, id est quia in bonis essent hæredis, scilicet futuri qui proponit querelam: qui in eo interim dicitur hæres, quia actionem habet. Vel dic, hæredis, scilicet veri. & leges cum, pro quamuis, secundum Ioan. & sic sunt interim hæredis scripti: licet restituatur: vt argu. infra, de ædil. edic. l. & generaliter dicendum. &. C. de rei vxo. ac. §. cumque. Accursius.

i *Cum.* ponitur pro, quamuis.

k *Hæredis.* scilicet scripti, secundum Azo.

Nisi.] CASVS. Addit vnum dictum ad. l. præcedētem. [IVLI.] Hære. ad me perti. mala fide possedisti, & seruum hær. inutilem alienasti. si ago peti hæred. & obtinuero: an debeas pretium restituere, vel illum seruum venditum, quæritur. Et respon. fecit, deducit: ita si facere debuit, nec fecit, culpæ huius reddat rationem: nisi bonæ fidei possessor est. Tunc enim, quia quasi suam rem neglexit, nulli querelæ[a] subiectus est ante petitam hæreditatem: postea verò[b], & ipse prædo est. Illud planè prædoni imputari non potest, cur passi est debitores[c] liberari[d], & pauperiores fieri, & non eos conuenerit: cùm actionem non habuerit.

Quod possessori est solutū, indistincte restituit, & debitores liberantur. Bartolus.

¶ Quod autem possessori solutum est, an restituere debeat, videamus. Et siue bonæ fidei possessor fuit, siue non: debere restituere placet[e]: & quidem si restituerit, (vt Cassius scribit, & Iulianus libro sexto.) liberari ipso iure debitores.

Quæsita per seruum hæreditarium extra rem possessoris, veniunt in hac actione. Bartolus.

XXXII. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

PEr seruū[f] † adquisitæ res, hęredi[g] restituēdæ sunt. quod ꝓcedit in hæreditate[h] liberti, & cū de inofficioso agitur: cū[i] interim ī bonis esset hęredis[k]:

XXXIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

NIsi ex re hæredis scripti stipulatus[l] sit.

Si venditur res non necessaria hæreditati, poss. malæ fidei tenetur ad pretium. si necessaria, si non extat, ad pretium: alias ad rem. si extat. Bartolus.

¶ Iulianus scribit, si hominem possessor[m] distraxerit: si quidē non necessarium hæreditati, petitione hęreditatis pretiū[n] prędstaturū. Imputaretur enim ei, si non distraxisset. Quòd si necessarium hæreditati, si quidem vixit, ipsum præstandum. si decesserit, fortasis[o] nec pretium. Sed nō passurum iudicem, qui cognoscit, possessorem pretiū lucrari[p], scribit: & verius est.

Filiusfamiliàs ex testamento habet hæredem: & ideo eius potest peti hæreditas. Bartolus.

XXXIIII. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

FIliifamiliàs militis[q] puto peti posse hæreditatem ex testamento nobis obuenientem.

Si filius, vel seruus teneat hæreditatem: vel eius pater, vel dominus, potest conueniri hac actione. Bartolus.

¶ Si seruus, vel filiusfamiliàs res hęreditarias teneat: à patre[r] dominóve peti hæreditas potest[s], si facultatem restituendarum rerum habet. Certè si pretium rerum hæreditariarum vē ditarū in peculio serui habeat: & Iulianus existimat, posse à domino, quasi à iuris[t] possessore hæreditatem peti.

XXXV. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

IDem Iulianus ait, etiam si nondum pretia rerum[u] consecutus sit seruus, posse à domino, quasi à iuris possessore hęreditatem peti[x]: quia habet actionem[y], qua eam pecuniam consequatur. quæ quidem actio[z] etiam ignoranti[a] adquireretur.

Petitio hæreditatis quæ datur contra patrem, vel dominum, non habet naturam actionis de peculio: nisi quatenus datur ad personales præstationes. Bartolus.

XXXVI. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

Filiusfamilias.] CASVS. Filiusfamilias fecit testa. in castrensi: & me instituit: tu illam hær. possides: an possim pro illa hæreditate agere, quæritur. Et respō. quòd sic. [SI SERVVS.] Hær. ad me perti. possides tu filiusfa. quē cōueniam, vel te, vel patrē tuum? Et de hoc ponit tres casus, quia aut res possides, aut distraxisti, & pretium habes, aut pretium nō habes. Primo casu conueniā patrem tuum. Idem in secundo, quando pretium habes. Idem in tertio, quando pretium non habes, sed debetur: quia semper patrem tuum conueniam. Viuianus.

q *Militis.* hodie etiam non militis ab intestato: vt in authen. de hære. ab intestato. §. j. col. ix. sed olim tantum militis: vt hic, & instit. de his qui testa. fa. non poss. in prin. & infra, de iur. & fac. igno. l. regula. §. si filius.

r *A patre.* licet possidere non videatur. sic &. j. de tab. exhi. l. locum. §. si penes. &. j. de iu. do. quemadmodum. §. j.

s *Potest.* id est res illæ per petitionem hæreditatis.

t *A iuris.* id est, peculij.

u *Dem. Rerum.* venditarum. Accursius.

x *Hæreditatem peti.* i. pretium per petitionem hæreditatis.

y *Actionem.* scilicet, ex vendito.

z *Quæ quidem actio.* scilicet ex vendito.

a *Ignoranti.* scilicet, domino.

Si à domino.] CASVS. Filiussa. vel seruus hęre. possedit. qui res hęre. distraxit. quæritur si filio emācipato, vel seruo manumisso, posit cū patre, vel domino, experiri intra annū: & si agitur, an deducit ꝙ sibi videtur? Et respō. ꝙ agere potest, & perpetuo: nec quicquā pater, vel domin[o], deducet: quia ratione hæreditatis cōuenitur, & nō alteri[o] debiti: & hæc vera sunt quādo seruus, vel filius

BIU Cujas

lius habuerit pretium ex hære. Cæterum si non habeat pretium: sed ideo conuenitur pater, vel dominus illius nomine, quia filius, vel seruus, cũ defuncto contraxit: tunc de peculio tenetur dominus, vel pater, & quod sibi debetur deducet. Si vero pretiũ recepit de re hęre. seruus, vel filius, & id cõsumpserit: pater vel dominus de peculio tenentur. [*SED ET A FILIO.*] Dicit, quòd patet ex superioribus. s. quòd pater nomine filij, & dominus nomine serui poterit cõueniri: an autẽ filius peti. hær. posit conueniri? dicit ꝙ sic. Sed pone, dũ erã mei iuris, possidebam hær. deinde dedi me in arroga. multo fortius conueniendus ero. [*SI POSSESSOR.*] Malæ fi. pos. seruũ hær. interfecit. tenetur pe. hære. & act. l. Aquil. tamẽ si vna actione fuit cõuentus & condẽnatus, debebit hæres cauere se aliàs nó acturum & hæc sunt vera, si seruus ante aditã hęreditatem fuerat interfectus: quia si post, hære. peti. non habet: sed act. l. Aquil.

* *Fl. potest?*

a *Possidet.* per filium, vel seruum.

b *Petatur.* & sic fit cõtestatio litis: vt. j. rẽ ratã ha. l. ampli[9] nó peti.

c *Emancipato filio.* & dicto pretio remanẽte apud patrẽ, vel dominum: vel non remanẽte, cũ iam sit mota cõtrouersia: vnde de culpa tenetur: vt. s. e. & nõ tantum. §. veniunt. versic. immo. quæ est si nõ retineat: vt infra, de tribu. l. quod in hæredem. §. si seruo. Accur.

SI à domino vel à patre, qui pretia possidet[a], hæreditas petaẽ[b]: an filio, vel seruo mortuo, vel seruo manumisso, vel emãcipato filio[c], intra annum agi[d] debeat: & an debitum sibi dominus, vel pater deducere possit? * Iulianus veri[9] esse ait, (id quod Proculus quoque respõdit) perpetuo actionẽ dandam: nec deduci oportere id, quod ipsi debetur: quia non de peculio agatur, sed hæreditas[e] petatur. hæc rectè, si pretia habeat[f] seru[9] vel filiusfamilias.[g]

Quòd si propterea hæreditas petatur à domino, quòd seruus debitor[h] fuit: perinde haberi debebit, atq; si de peculio ageretur[i]. Idẽ dicẽdum[k] Mauricianus ait, etiam si pecuniam ex pretio perceptam seruus vel filius consumpserit[l], sed [si] aliàs ex peculio eius solui potest.

Hac actione potest filius fa. conueniri: & per translationem in paternam potestatem: & hæreditatis petitionis cœptam instantiã non extinguit. Bartolus.

℣ Sed & à filiofamilias[m] peti hæreditatem posse, non est dubium, quia restituẽdi facultatẽ habet, sicut ad exhibendum. Multo magis dicimus posse peti hæreditatem à filiofamilias qui cum paterfamilias esset, & possideret hæreditatem, adrogandum se præstauit[n].

Pro seruo occiso à malæ fidei possessore, datur hæc actio, & l. Aquil. sed altera debet esse contentus sed si post aditam hæreditatem fuerit occisus. l. Aquil. tantum cõpetit. Bartolus.

℣ Si possessor[o] hæreditarium seruum occiderit, id quoq; in hæreditatis petitionẽ* veniet. Sed Pomponius ait actorẽ debere eligere vtrum velit sibi eũ condemnari[p], vt caueat[q] se nõ acturum lege Aquilia, an malit integram[r] sibi esse actionẽ legis Aquiliæ, omissa eius rei æstimatiõe[s] à iudice. Quæ electio locũ habet, si ante aditam hæreditatem[t] occisus sit seruus. Nam si postea, ipsius[u] actio[x] propria effecta est, nec veniet in hęreditatis petitionem.

Re à prædone vendita peremptaue est electio actoris, vtrum pretium iustum, vel conuentum exigat. Bartolus.

℣ Si prædo[y] dolo desiisset possidere[z]: res autem eo modo interierit, quo esset interitura, etsi eadẽ causa possessionis mãsisset: quãtũ ad verba senatusco-sulti: melior est causa p̃donis, q̃ bonę fidei possessoris[a]: ꝙa [si] p̃do dolo desierit possidere, ita cõdẽnatur, atq; si possideret,[b] omnino absoluẽdum, secundum senatusco. senatus enim. s. e. item veniunt. §. item eos qui bona. statuit prædones perinde damnandos, ac si possiderent: sed si possiderent, liberati essent naturali interitu: ergo & nunc à rei petitione dicũtur liberati. Item ad pretium teneri nõ potest: quia senatus in persona prædonis non fuit locutus: sed in persona tantũ bo. fi. pos. vt supra. e. item veniunt. §. cum antequam. & dicunt hanc. l. esse contra nos, qui dicimus post moram quem teneri de interitu. Sed certè aperte est contra eos. nam hic in prędone loquitur, quem omnes dicunt de naturali interitu teneri. &. l. ista dicit perinde condemnandum: & tunc est condemnandus: alioquin esset nugatio. Item dicitur hoc aperte, infra, de vi & vi ar. l. j. §. rectissimè. & sic prædicta positio casus ad id, quòd hæc litera vult, stare non potest. tu ergo dic casum: Prædo vendidit rem hæreditariam maiori pretio quàm valeret, volens dolo desinere possidere. si res postea naturaliter intereat, debet teneri ac si possideret. sed si possideret, & res sic periisset, ad verum pretium teneretur: vt supra, eo. si possessor. §. fi. ergo & nunc. sic ergo non restituit totum, quod accepit: sed per senatusconsultum in bo. fi. pos. secus cauetur: vt supra. e. item veniunt. §. eos autem qui iustas. ipse enim ad totum tenetur. sic ergo magis grauatur bo. fi. pos. dicendum est ergo, quòd vt prædo per verba senatusco. teneatur ad verum pretium: sed per interpretationem ad totum: vt. s. e. l. post senatusconsultum. & sic bene infert, itaque & si plu. &c. ad eundem, non ad similem casum.

A hæreditatem aditam occidat. sed non tenetur ideo, quia occidit: sed quia seruum habuit prius, & mala fide possedit eum quem restituere erat obligatus. de hoc enim erat hic tantum quæstio, an obligatio damni dati deuolueretur in peti. hæred. & dicit quòd non fit post aditam hæreditatem, sed ante.

B

C

D

p *Cõdemnari.* scilicet, in peti. hæreditatis.

q *Caueat.* nó videtur op[9] esse caution[e], quia vtraque intẽdi non potest, etsi non caueat: vt diximus. s. nau. cau. sta. l. & ita. § fin. Sed forte cauet propter impensas: vt. j. de rei vin. nõ solum. Alij dicunt, ex abundanti caueri.

r *Integram.* quæ hæredi pro seruo hæredi. *Fl.* tario occiso competit: vt hic, &. j. ad. l. Aquil. l. liber homo. infra. §. si seruus hæreditarius.

s *Æstimatione.* per peti. hære.

t *Aditam hæreditatẽ,* à petitore hæreditatis, qui animo solo adire potest: vt insti. de hær. qua. & dif. §. fina.

u *Ipsius.* scilicet heredis, & sua tantum, non hæreditaria vel defuncti: vnde hęc actio cessat: vt hic, &. s. e. quòd si in diem. §. nõ solum. &. l. & non tantum. §. quòd si pro emptore.

x *Actio.* scilicet legis Aquil.

y *Si prædo.* Ir. & M. & alij ponũt casum sic: Prædo res hereditarias dolo desiit possidere alienãdo eas res ex causa véditionis, ex qua pretium lucratus est, post. ea sua natura res interiit: videtur prædonem

z *Possidere.* veluti rem distraxit hæreditariã multo pluris quàm valeret, & pretium accepit.

a *Bonæ fidei possessoris.* qui pretium restituit totum etiam re deperdita: vt. s. e. item veniunt. §. item placere. &. §. item eos. nam tenetur inquantum locupletior est. Azo.

b *Atque si possideret.* sed quid si prędo pretiũ amiserit sine culpa? tenetur: sed secus in bo. fi. pos. vt. s. e. item vidẽdum. & est ratio in

d *Agi.* id est, peragi. cœperat enim agi.

e *Sed hæreditas.* nota originalẽ causam inspici: vt. j. de do. qui id.

f *Habeat.* tempore quo cœpit agi.

g *Seruus, vel filiusfam.* & per consequens dominus: & sic dominus tenetur in id quod ad eum peruenit: vt. j. de pecu. l. deposui. in prin. &. s. de mino. quòd si. §. si seruus.

h *Debitor.* scilicet defuncti.

i *Ageretur.* vt intra annum agat, & deducat.

k *Idẽ dicendũ.* quod in proxi. casu dixit, vt innuit in fi. huius rũ.

l *Consumpserit.* ante lit. contest. vel controuersiam motã etiam, vbi tantundẽ de suo erogasset: & sic factus est locupletior: vt. s. e. sed & si lege. §. quod autẽ quis. sicque siue seruus fuerit bo. fi. siue ma. fi. tenetur dominus de pec. vt. j. de pec. licet. §. ex furtiua. alioquin si in nihilũ factus est locupletior: sed rẽ hæreditariam deteriorem fecit: si quidẽ erat ma. fi. pos. hic seruus cõuenietur noxaliter le. Aquil. vel furti dominus. si bo. fi. in nihilum, quia re sua se vti putauit: vt. s. eo. sed & si. §. eósuluit. &. §. adeo. &. j. c. illud. §. fi.

m *Sed & à filiofam.* non solum à patre. Azo. à seruo autem non: quia in iudicio esse non potest: vt. C. de iudi. l. seruus.

n *Præstauit.* aliàs, præstauit. & aliàs, præstitit.

o *Si possessor.* scilicet ma. fi. aliàs enim nulli quærelæ est subiectus: vt supra. e. si quid possessor. §. sicut[a]. sed opponitur ad finem. §. quia nec in malæ fidei videtur habere locũ: quia & si post aditam hæreditatem malæ fi. pos. occidat, teneri debet petitione hæreditatis. cum enim adita hęreditate à vero hærede sit obligatus rem tradere per peti. hære. & rem perimat non debet liberari eius interitu: vt infra, de verb. oblig. si ex legati. at hic dicit non venire ammodo in pe. hære. prętera si alius occidisset eum, tenetur hic possessor pe. hæred. quia fuerit in mora. cur ergo non idem, & si ipse occidat? Ad hoc respon. Ioan. verum est quidem quòd peti. hæred. ad seruum restituendum tenetur, etiam si post

a Dic, quòd hic in malæ fidei possessore: ibi in bonæ fidei, secundum Bart.

BIU Cujas

utroque casu, quia pretium loco rei est: vt. ff. eod. si & rem.

a *Nec adiectum.* scilicet à senatu, quid. s. iuris sit in prædone: sed in bo. fi. pos. sic.

b *Quia non.* not. istud, quin, amittit suã inclusam negationem, propter sequentem: ac si dicat, nunquam debet esse melior: vt. j. de noxa. l. non solum.

& sic quin, pro quia.

c *Itaq;* per simile, secundum Ir. & M. sed tu dic, quòd se refert ad propositam quæstionẽ.

d *Actoris.* i. hæredis.

e *Pretium.* scilicet vel rerum: vt supra, eo. si possessor. §. fin. vel acceptum, vt hic.

f *Rei iudicatæ tempus.* ad hoc spectatur tempus rei iudicatæ, vt si tempore lit. contest. non sit locupletior, teneatur: vt infra, eo. si quo. & supra. e. quòd si in diem. j. respon. Sed si tempore lit. contesta. sit locupletior, licet desinat esse locupletior, nihilominus teneatur: vt. ff. eo. sed & si lege. §. fi. ante. nisi naturaliter res pereat: vt. j. e. l. illud. & secundum hoc est contra. j. de exact. tut. l. in pupillo. & infra, de fol. in pupillo. vbi dicit tempus petitionis inspici: quia verum est tunc, quia postea desiit esse locupletior: vt dictũ est. Azo.

g *Fructus.* vt supra, eo. item veniũt. §. item non solum. versic. fructus. & §. præter.

h *Deductis impẽsis.* hoc intellige de fructibus ante litem perceptis. nã de post litem acceptis sicut ma. fi. pos. tenetur etiam de consumptis: vt. C. de rei vind. l. certum. & C. de fru. & lit. expen. l. ij. Et hoc idem intelligit Io. in decimis. Azo. quod est verum in personalib⁹ decimis, non in realibus: vbi expensæ non deducuntur: vt extra de decim. c. pastoralis.

i *Quærendorum.* vt in arando.

k *Cogendorum.* vt in triturando.

l *Conseruãdorum.* vt in conducendis horreis.

m *Eorũ.* scilicet fructuum.

n *Fiunt.* ergo extant: sed hoc intelligo vt in. j. glo.

o *Expostulat.* vt supra. eo. si quid possessor. §. sicut.

p *Prædonibus.* cum nullus casus sit qui eorum sumptuum in fructibus factorum deductionẽ impediat: vt hic, & infra, fami. ercis. l. fundus qui. in fi. j. respon. & infra, so. ma. fructus. & infra, de ope. seruo. l. iiij. & j. de vsur. l. quod in fructus. & j. man. idémque. §. idem Labeo. & infra, eo. l. hæres. j. respon. Accursius.

q *Quod si. Horum.* scilicet sumptuum.

r *Haberi.* quid in ma. fi. possess? dic vt infra. l. proxi. plane.

s *Plane.* in superioribus non differt bonæ fidei à ma. fi. vt. §. fructus. nisi in casu legis superioris. sed in his dic, plane &c.

t *In cæteris.* scilicet quæ fiunt gratia rei ad eius perpetuam vtilitatem, non fructuum: de quibus diximus supra, proxi. §. fructus. sunt enim varia expensarum genera: vt infra, de impensis. l. iij. §. nos generaliter. Et nota quòd ea quæ hac. l. dicuntur, & infra. l. proxi. vtiles. intelligenda sunt in peti. hæred. nam in rei vindi. distingues plenè: vt. j. de rei vin. l. in fundo.

nec adiectum[a] esset, *si res interierit*. Sed nõ est dubium, quin[b] non debeat melioris esse conditionis, quàm bonæ fidei possessor. Itaque[c] & si pluris venierit res, electio debebit esse actoris[d], vt pretium[e] consequatur: alioquin lucraretur* aliquid prædo.

An quis sit locupletior, tempus rei iudicatæ inspicitur. Bartolus.

¶ Quo tempore locupletior esse debeat bonæ fidei possessor dubitatur. Sed magis est, rei iudicatæ[f] tempus spectandũ esse. B

Omnis possessor deducit sumptus factos causa fructuum. Bartolus.

¶ Fructus[g] intelligũt† deductis impensis[h], quæ quærendorũ[i], cogendorum[k], conseruandorúmque[l] eorũ[m] gratia fiunt[n]. quod nõ solũ in bonę fidei possessoribus naturalis ratio expostulat[o], verũ etiã in p̃donib⁹[p]: sicut Sabino quoque placuit.

XXXVII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

QVod si sumptum quidem fecit, nihil autem fructuũ perceperit: æquissimũ erit, rationem horum[q] quoque in bonę fidei possessoribus haberi[r]. C

Expensas vtiles & necessarias, factas ad perpetuam rei vtilitatem, quilibet possessor re extante deducit: sed re perempta bonæ fidei possessor necessarias tantum omnino deducit: voluptarias verò bonæ fidei possessor deducit: secus in malæ fidei: licet auferre posset quæ sine detrimento rei possent auferri. Bartolus.

XXXVIII. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

PLanè[s] in cæteris[t] necessariis & vtilibus impẽsis posse separari[u]: vt bonæ fidei quidem possessores has quoq; imputent: prædo autem de se queri debeat, qui sciens in rem alienam impẽdit. Sed benignius est, in huius quoque persona[x] haberi rationem impensarum. Non enim debet petitor ex aliena iactura lucrum facere[y]. & id ipsum officio iudicis continebitur. nam nec exceptio doli mali desideratur[z]. D

Planè [sic] potest in eo differentia esse, vt bonæ fidei quidem possessor omnino impensas deducat[a], licet res non extet[b] in quã fecit: sicut tutor vel curator consequuntur: prædo autem non aliter, quàm si res melior sit [facta[c].]

XXXIX. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

VTiles autẽ necessarięque[d] sunt, veluti quæ fiunt reficiendorum ędificiorum gratia: aut in nouale[e]*; aut cum seruorũ gratia litis æstimatio soluitur: cum id vtilius sit, quàm ipsos dedi[f]. Denique alias cõplures eiusdem generis esse impensas, manifestum est. Videamus tamẽ ne & ad picturarum quoque, & marmorum & cæterarum voluptariarum rerum impensas æquè proficiat nobis doli exceptio[g]. [Et vtiq; proficiet:] si modo bonæ fidei possessores simus. Nam prædoni probè dicetur, non debuisse in alienam rẽ superuacuas impensas facere: vt tamen potestas ei fieret[h] tollendorum eorũ, quæ sine detrimento ipsius rei tolli possunt.

Mala fides, quæ per litis contestationem inducitur, non nocet bonæ fidei possessori re naturaliter perempta: secus in eo qui fuit malæ fidei. Bartolus.

XL. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

ILlud quoque[i] quod in oratione diui Hadriani est, vt post acceptum iudiciũ id actori præstetur, quod habiturus esset si eo tempore quo petiit, restituta esset hęreditas: interdum durũ est. Quid enim, si post litem contestatam mancipia, aut

u *Separari.* scilicet bonę fi. possessorem à ma. fi. possess.

x *Persona.* scilicet prędonis.

y *Lucrũ facere.* vt infra, de condic. inde. l. nam hoc natura. & in decre. xij. q. ij. ca. fraternitatis.

z *Desideratur.* scilicet à possessore ma. fi. quæ desideraretur à bo. vt infra, solu. ma. sed & si ideo. in fin. Et hæc est differentia quantum ad subtilitatẽ: sequés quãtum ad vtilitatem. Et not. quòd subtiliter potest hic elici ar. contra M. qui dixit dari actionem pro sumptibus: nã secũdum eum exceptio doli debet dari, infra, de doli except. l. dolo. *Flo.* *nouelleta.

a *Deducat.* sed quid si hæres rem in qua bo. fid. pos. fecit expensas, velit relinquere, nec p̃stare expensas: an possessor in rebus aliis habeat exceptionem? Respon. non: licet re non extante ei consulatur. sed sic erit in dãno bo. fi. pos. Accursius.

b *Non extet.* vt quia res combusta est.

c *Melior sit.* vt supra de neg. gest. si pupilli. §. sed & si quis negotia. Accursius.

d *VTiles. Necessariæq;.* nam quæcũq; sunt necessariæ, sunt vtiles: sed nõ conuertit: vt. j. de ter. mo. l. vlti.

e *Nouale.* terra quæ de nouo colitur: quia prius erat nemus: aliàs aliter accipitur, infra, de verb. signi. sylua. §. nouale. *Nouale.*

f *Dedi.* quod possessor debet considerare: vt hic, & j. de bo. auct. iu. pos. l. prætor. §. his verbis. Secus in vero domino, qui potest facere quod vult: vt. j. de pecu. le. Stichus. in princip.

g *Exceptio.* ne aliter reddat hæreditatem, nisi sibi restituantur impensæ. quod est notandum: quia senatus ipsum noluit affici dãno. Azo. Et respon. certe proficit, si modo &c.

h *Et fieret.* s. prædoni: vt. C. de rei vxo. ac. §. quòd si voluntate. nisi dominus esset paratus tantũ dare quantum his abrasis & corrasis haberi potest: vt infra, de rei vin. in fundo. & j. man. l. idemque. §. idem Labeo. vers. idemque ait si quid procurator.

i *ILlud quoque.* ideo dicit, quoque, quia & alia quæ non habemus, erant in eadem oratione, quæ duritiam continebant. Vel quia durũ etiam illud erat quod in senatusco. prima facie continebatur:

BIU Cujas

nebatur: vt diximus, supra, eo. si à domino vel à patre. §. si prædo.

a *Deperierint.* naturali interitu, non culpa possessoris.

b *In specialibus petitionibus.* vt argu. infra, de rei vin. l. præterea. &. l. item si verberatum. §. fi.

c *Contra sensit.* etiam in petitione hæreditatis. Azo.

d *In prædonis persona.* nunc soluit distinguẽdo: & probatur hęc distinctio supra, eo. item videndum.

e *Possessor.* bo. fi. originaliter.

f *Huius periculi.* scilicet mortalitatis.

g *Relinquere.* cum iustã causam se putat habere. & sic nota hic duo. Primũ, quia prædo tenetur de fatalitate. secundũ, quia non debet quis ius suũ indiscussum relinquere.

h *Eorum.* s. fructuum fructus: vt. ff. eo. ancillarum. &. l. quòd si oues. &. l. item veniunt. §. itẽ non solũ. versi. fructus.

i *Præstabit.* etiã si perdiderit.

k *Vnde vi.* vt supra, eo. quòd si in diem. §. Iulianus.

l *Possessori.* vt. ff. eo. si possessor. §. sed si ob vẽditionem. &. j. de rei vin. l. ipsi quoque.

m *Seruum.* s. propriũ: qui dedit damnum ante aditam hęreditatem, vel fecit furtum: vt supra, eo. si à domino vel à patre. §. si possessor. nam & hęreditariæ rei fit furtum quandoque: vt. j. de fur. hęreditarię.

n *Rę.* quam possidet dominus serui.

o *Quod vi aut clã.* si enim seruus fecit aliquod op⁹ vnde dominus qđ vi aut clã teneatur, noxę deditione liberatur: nec opus tollere cogitur: sed tantũ præstabit patientiam: vt. j. quod vi aut clam. si alius. §. j.

p *Si quo tempore.* Supple, & si eo tempore quo &c.

† *Concor. cũ hac. l. glo. in ea. dudũ. su per verbo, tempore. in me. c. versi. sed si medio tẽpore. ex tra, de elec.*

q *Possessionem.* vt hic, & ff. eo. l. iiij. Sic & in actione singulari in rẽ: vt. j. de rei vin. l. Sinautem. §. j. Et in actione ad exhib. vt. j. ad exhi. ben. l. tigni. §. si quis non. &. §. si quis cum. &. l. sed & si. §. fin. Sed contra, supra, de iudi. l. non videtur. Sol. ibi in singularibus: hic in vniuersalibus: vt arg. supra, de iudi. l. solemus.

r *Nõ sufficiãt.* quia inopes facti sunt. vel dic, quia creuit petitio.

s *Caueat.* scilicet de nouo, infra, vt in pos. leg. si is à quo. §. fi. &. l. plane. Sed contra, supra, qui satisda. cog. l. sciendum. §. vlti. vbi dicit non satisdari de nouo. Sol. hic insignis & inopinata calamitas: ibi non: vt argu. in eo. tit. si ab arbitro. §. qui ex causa.

t *Sine dolo.* & culpa quam præstat post motam controuersiam: vt. ff. eo. & non tantum. §. veniunt.

u *Fructus.* quidam habent hic, §. & tunc habeas, supra, proxime, iumenta, aut pecora deperierint[a]? Damnari debebit secundum verba orationis: quia potuit petitor restituta hæreditate distraxisse ea? & hoc iustum esse in specialibus petitionib⁹[b] Proculo placet: Cassius contra sensit.[c] In prædonis persona[d] Proculus rectè existimat: in bonę fidei possessoribus Cassius. Nec enĩ debet possessor[e] aut mortalitatem præstare, aut propter metum huius periculi[f] temerè indefensum ius suũ relinquere[g]. ¶ Prædo fructus suos non facit, sed augent hæreditatem: ideóque eorũ[h] quoque fructus præstabit[i]. In bonæ fidei autẽ possessore hi tantũ veniunt in restitutione quasi augmenta hęreditatis, per quos locupletior factus est.

Possessor tenetur cedere actiones hæreditarias si quas habet: & sibi debet caueri in eo quod abest. Bartolus.

¶ Actiones, si quas possessor nactus est, euicta hęreditate restituere debet: veluti si interdictũ vnde vi[k], aut quod precario concesit. Contra quoq;, si possessor cauerit damni infecti, cauendum est possessori[l].

Si seruus possessoris dedit damnum, liberatur eum dando pro noxa. Bartolus.

¶ Ad officium iudicis pertinebunt & noxales actiones: vt si paratus sit possessor noxæ dedere seruũ[m], qui damnũ dederit in re[n] hæreditaria, vel furtũ fecerit, absoluatur[o]: sicut fit in interdicto, quod vi aut clam[o].

Possessio superueniens post lit. contesta. venit in hoc iudicio. Bartolus.

XLI. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

SI quo † tempore[p] cõueniebatur possessor hæreditatis, pauciores res possidebat: deinde aliarum quoque rerum possessionem[q] adsumpsit: eas quoque victus restituere debebit: siue ante acceptum iudicium, siue postea adquisierit possessionem. Et si fideiussores, quos dederat ad litem, nõ sufficiãt[r]: iubere eum debebit procõsul, vt idoneè caueat[s]. Ex diuerso quoq;, si pauciores postea possidebit, quàm initio possidebat (si modo id sine dolo[t] eius acciderit) absolui debet, quod ad eas res, quas desiit possidere. Fructus[u] computandos etiam earum rerum, quas defunctus pignori accepit, Iulianus ait[x].

Debitor hæreditatis non tenetur hac actione, nisi se hæredem contendat. hoc dicit. Nota hanc. l. quia glossat totum istum titu. Bartolus.

XLII. VLPIANVS libro sexagesimoseptimo ad Edictum.

SI debitor hæreditarius non ideo nolit soluere, quòd se dicat hæredem: sed ideo, quòd neget[y], aut dubitet †, an hæreditas pertineat ad eum, qui petit hæreditatem: non tenetur[z] hæreditatis petitione[a].

Qui legatum accepit, nõ prohibetur petere hæreditatem ab intestato: sed tenetur restituere legatum cautione sibi oblata, nisi fuerit in euidenti calumnia, & si legatum non restituitur de hæreditate ex qua computabatur. Bartolus.

XLIII. PAVLVS libro secundo ad Plautium.

POstquam legatum à te accepi, hæreditatem[b] peto. Atilicinus quibusdam placuisse ait, non aliter mihi aduersus te dandam petitionem, quàm si legatum redderẽ[c]. Videamus tamen ne non aliter petitor hęreditatis legatum restituere debeat, quàm vt ei caueatur, si cõtra eum de hæreditate iudicatũ fuerit, reddi ei legatum: cum sit iniquum, eo casu possessorem hæreditatis legatum, quod soluerit, retinere: & maximè[d] si non per calumniam, sed per errorem[e] hæreditatẽ petierit aduersarius. ídque & Lælius probat. Imperator autem Antoninus rescripsit, ei qui legatũ ex testamento abstulisset[f], causa cognita hęreditatis petitionem negandam esse: scilicet si manifesta calumnia[g] sit.

x *Iulianus ait.* vt supra, eo. l. & non tantum. in prin.

y *Si debitor. Quòd neget.* & sic facit rem dubiam: vt. C. qui. ad lib. procla. non li. l. fi. §. quod vero petitur. Et quod subiicit, aut dubitet: nota admitti responsionem eius qui dicit, dubito: vt. ff. de inter. ac. l. qui interrogatur. &. C. de excep. si quidẽ. &. j. de iureiur. l. iusiurandũ. iiij. in prin. ibi, aut spatium deliberandi.

z *Non tenetur.* s. hæreditatis petitione: vt dicũt. Tu distingue, an ex delicto sit debitor, vt tũc teneatur: an ex contractu: & tũc non: vt hic: nisi se contẽdat hæredem. vt not. supra, eo. sed vtrum.

a *Petitione.* pro illo debito. Accursius.

POstquã.] CAIVS. Possidebas hæreditatẽ legatũ, quod credebam mihi esse relictum, soluisti: cũ in veritate nõ esset relictum: ego gerebam me pro hærede, & testamentum dicebam falsum: & contra te instituit petere hæreditatem. mis debeo tibi legatũ restituere qđ mihi soluisti: & postea agã petere hæreditatem. antequam legatũ restituã, debes mihi cauere de eo restituẽdo si vincar à te. [IMPERATOR.] dicit quis de facili nõ audiri volens agere cõtra testamẽtum ex quo legatum percepit. Viuia.

b *Hæreditatem.* scilicet accusando testamẽtũ de falso, in quo scriptus est: aliud si vellẽdi cere inofficiosum: quia non possum: vt. j. de his qui. vt indig. l. post legatũ. in prin. & supra, de inoffic. test. si pars. §. fi. quæ sunt contra. Vel aliter loquiẽ hic quando dicebam minus solenne testamẽtum. nam si diceré falsum, & persisterem vsque ad sententiã, deberem legatũ amittere: vt. C. de his qui. vt indig. l. aliam. & ar. ff. tit. j. Papinianus. §. meminisse. secus autem cum dico minus solenne: vt. j. de his quib. vt indig. post legatũ. §. j. & l. pe. Accursius.

c *Quam si legatũ rederem.* quod verum est licet legatario debeat caueri: vt sequitur.

d *Maxime.* abundat: vt infra, proxi. respon. in fi.

e *Per errorem.* credens se posse petere.

f *Abstulisset.* id est accepisset. sic, infra, de fur. l. qui vas. & infra, tit. j. l. cum multi.

g *Calumnia.* vt infra, vt in posses. leg. si is à quo. §. necnon. & sic nota quòd calumniarum alia est euidens: alia non: vt hic, & C. qui accu. non pos. l. ij. & supra, de inoffic. testa. si pars. circa prin. & infra, de Carbo. edi. l. iij. §. causæ autem. Accursius.

Cum

Cum is.]*CASVS.* Aliquis instituit me hæredem.legatum tibi reliquit,& illud solui:dicebas testamentum falsum:& hære.petebas quasi ab intestato.legatum non restituisti:in peti.hære.volebas solidam hæredi.tibi restitui: & id legatum quod iam perceperas.dicit quòd officio iudicis computabitur quod perceperas,& táto minus restituere debeo.

XLIIII. IAVOLENVS libro primo ex Plautio.

CVm is[a], qui legatũ ex testamento percepit, hæreditatem petit: si legatum quocumque modo redditum non sit[b], iudicis officio continetur, vt victori deducto eo quod accepit, restituatur[c] hæreditas.

Qui se liti obtulit, vt possessor condemnabitur: licet non possideat. Bartolus.

XLV. CELSVS libro quarto Digestorum.

QVi se liti obtulit: cum rẽ non possideret[d], condẽnatur[e], nisi si euidentissimis probationib⁹ possit ostendere, actorem ab initio[f] litis scire eum non possidere. [Actor] quippe isto modo nõ est deceptus. Et qui se hæreditatis petitioni obtulit[g], ex doli clausula[h] tenetur. Aestimari sci licet oportebit, quanti eius interfuit non decipi.

Qui tacitam fidem accommodat, vt prædo dicitur possidere. Bartolus.

XLVI. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

PRædonis loco[i] intelligendus est is, qui tacitam fidem interposuerit, vt non capienti restitueret hæreditatem[k].

Qui perdit in actione falsi, non prohibetur dicere nullum. Bartolus.

XLVII. IDEM libro octauo Responsorum.

LVcius Titius, cum in falsi testamenti propinqui accusatione nõ obtinuerit[l]: quæro an de non iure facto, nec signato testamento, querela illi competere possit? Respondit, nõ ideo[m] repelli ab intentione non iure facti testamenti, quòd in falsi accusatione nõ obtinuerit.

Ficta mala fides, per litis contesta. facit possessorem teneri ad verum pretium rerum venditarum ex voluntate: sic ex necessitate ad pretium conuentum. hoc dicit. & est difficilis lex. Bartolus.

XLVIII. IAVOLENVS libro tertio ex Cassio.

IN æstimationib⁹[n] hæreditatis, ita venit pretiũ[o] venditæ hæreditatis, vt id quoque accedat, qđ pl⁹ fuit in hæreditate[p], *Venditor hæreditatis ad quid teneatur.*

A accusa.l.si cui.§.iisdem. Sol.hic in ciuilibus, ibi in criminalibus. Vel ibi erat accusatus vel condemnatus de calumnia,& hoc constabat:hic non constabat.præterea ibi dicit,facile.

In æstimationibus.]*CASVS.* Here.quandam ego bo.fid.possedi.ego conuentus litem sum contesta.postea incepi malam fidẽ habere. vendidi ré hære.minori pretio quàm valeret. si voluntariè vẽdidi, solidũ pretium soluere debeo.si aũt ex necessaria causa, quia testator dixit, vt ꝑ certo pretio venderem:id soluere teneor.Viuian.

n *In æstimationibus.* Non videtur verum, quod hac.l.dicitur.siue enim erat bo.fi. possess. iste, qui distraxit: non vltra id quod accepit, debet restituere: vt.ſ. eod. item veniũt.§.eos autem. malè ergo dicit eum teneri ad iustum pretiũ,si minori pretio vendiderat, quàm res valeret. Quod hic dicit, vt id quoque accedat &c.q.d. non solum acceptum pretiũ venit in petitione hæreditatis: sed etiã quod deest iusto pretio rerum,venit.minoris enim venditæ fuerũt.Siue ponas eum malæ fi.pos. debet teneri ad res ipsas. vnde etiam contra eũ potest iurari in litẽ: vt.ſ. eo.si possessor.§.fin.Itẽ in ma.fi. possess.non dicit:quia in fine dicit, quod bona fi.accepit &c. Ad hoc dicit M. quòd prima pars in ma.fi.pos. secunda in bo.fi.pos. loquitur. Sed hoc non valet:quia non voluit hæc lex possessorum facere differentiam:sed contractuum,an voluntariè,vel necessariè vendidit. Tu ergo dic,quòd loquitur in eo qui bo.fi.possidebat:& qui iudicium nomine hæreditatis subierat intentata cõtra eum hæredi. petitio. vnde & malæ fidei factus est, quantum ad restitutionem fructuum:ipse vero hæreditatẽ distraxit lit.contest.vnde ad pretium tenetur.Item si res pluris erant, quàm venditæ sunt:id quoque pretio accepto accedat: vt cum eo pariter vero hæredi præstetur:sed ad res tenetur:vt distinximus in rebus sterilibus, supra, eo.si possessor.§.quòd si post.& hoc si distraxit causa negotiandi: id est propria voluntate,vt faciunt negotiatores:alioquin si ideo fecit, quòd fuerat rogatus vendere hæreditatem certo pretio in testamento non solenni, vel irrito, vel rupto,non præstat nisi id quod accepit,etiam si res multo pluris essent.fecit enim ex necessitatis suspitione,vel ex necessitate: si ponas eum conuentum per iudicem ab eo, cui iussus erat vendere. Dic ergo in æstimatione hæreditatis,id est, rerum hæreditariarum, vt æstimetur singularum pretium.

o *Pretium.*scilicet conuentum.

p *In hæreditate.* scilicet quòd plus valuerunt res, quàm venditæ sunt: sed videtur quòd nec conuentum,nec verum debeat venire:vt supra, eo.l.etiam.§. plane si accepta. quæ est contra.Ad secundum responsum huius.l. sol. refert vtrum quis rogetur per fideicommissum vendere hæreditatem iusto pretio:an rogetur restituere accepta certa quantitate. Primo casu verè est venditio: ideoque pretium succedit loco rei: vt supra,eod.si & rem. & ita venit in petitione hæreditatis: vt hic: nisi modico pretio sit distracta,secundum quosdam: vt supra,eod.l.etiam.§.idem erit dicendum.In secundo non est venditio,sed perinde est acsi esset tibi rogatus restituere si Rex Franciæ decem ei det:quod in pe.hę. non venit:vt in.l.contraria.Eadem distinctio, & in legato, & in ratione.l. Fal.est necessaria.aliud est enim cum quis dãnauit hæredem vendere fundum, ita vt certum pretium acciperet à legatario:aliud cũ restituere rogatur aliquo accepto à legatario. Primo casu est verè venditio:nec fundus est in legato: sed vt ita dicam, venditio fundi est in legato:ideo fundus non venit in computatione:sed id solum quod minus iusto pretio vendiderit. at in secundo

Vm is.]*CASVS.* Aliquis instituit me hæredem.legatum tibi reliquit,& illud solui:dicebas testamentum falsum:& hære.petebas quasi ab intestato.legatum non restituisti:in peti.hære.volebas solidam hæredi.tibi restitui: & id legatum quod iam perceperas.dicit quòd officio iudicis computabitur quod perceperas,& táto minus restituere debeo.

a *Cum is.* pone casum vt supra.l.proxi.

b *Nõ sit.* ſ.scripto hęredi: quod fieri debet: vt.ſ.l.proxi.

c *Restituatur.* nã bo. fi.&c. vt infra,de regu. iur.l.bona fides. similis deductio sit, infra, de pecu.l. & ancillarũ. §. in venditorem &c.

Qui se.]*CASVS.* Aliquis possidet hered.mihi delatã: Titius obtulit se, dicens se possessoré esse:cum in veritate non possideret: erit condẽnãdus ac si possideret: nisi scirem eũ non possidere:quia tunc nõ videor esse deceptus. Vi.

d *Nõ possideret.* dicẽs se possidere. Accursius.

e *Condemnatur.* scilicet hæreditatis petitione, ac si possideret: vt.ſ.de inter.ac. qui ex parte. & nota quòd ex hoc verbo, condemnatur,& ex illo, ab initio &c. patet q; lis est cõtestata quãdo pœnitet.

f *Admitto litis.* quid autem si à principio ignorauit:sed lit.cõtest.sciuit: nunquid proceli debuit? Respon.sic, vt hic innuit, &.ſ.de iudic.l.de qua re.

ADDITIO. Dic,secundum Bart.quòd in ea necesse habet persistere:vt in auth.qui semel.C.quomodo & quando iudex.

g *Obtulit.* ignoranti. & de hoc plene dixi. ſ. de rei vin. l. is qui se obtulit.

h *Ex doli clausula.* id est,actione de dolo:vt dicitur.ſ.de dolo.l. pe.hoc non valet:quia cum detur hæreditatis petitio,vt hic:ergo cessat de dolo:vt supra,de dolo.l.j.§.j.Dic ergo quòd tenetur de dolo,id est,ex clausula doli,quæ inest stipulationi iudi.sol. vt infra,iudi.sol.l.iudicatum solui.quam præstat, licet suo nomine esset conuentus:vt insti.de satisda.§.j.in quam incidit in persistendo post satisdationem, non pro anteriori: vt no.d.l.pe.de dolo. sed pro anteriori & posteriori tenetur peti.hære.vt hic.

Prædonis loco.]*CASVS.* Aliquis hæres petitus erat de hære. restituenda incapaci,puta spurio.si is qui hæres est institutus, consentit,prædonis loco habetur: & sic fiscus poterit eum hære. peti.conuenire.Viuianus.

i *Prædonis loco.* in malæ fi.pos.loquitur instituto hærede, & rogato tacitè restituere hæreditatem non capienti. Et dicas quòd etiam in iure non errabat: aliàs enim non esset prædo: vt supra, eod. sed & si lege.§.scire. secundum Azo. sed alij dicunt etiam si erret in iure. Item not. quòd hic est vere hæres,licet ei vt ab indigno hæreditas auferatur: vt infra,de vsur.l.cum quidam.§.divus Pius.versi.in tacito.sed fingitur non esse,cum ei auferatur:vt infra,de vul.sub.l.ex facto.§.Iulianus. Et fortè procedetur vt dicitur.C.vbi causæ fin.vel diui.domus.l.j. Accursius.

k *Hæreditatem.* & ideo fisco tenetur peti.hæreditatis. Accursius.

Lvcius.]*CASVS.* Accusabam testamentum alicuius consanguinei mei de falso, & succubui:postea volo dicere illud testamentum minus solenne: an possim,quæritur. Et dicitur quòd sic.Viuianus.

l *Non obtinuerit.* id est succubuerit:ex voluntate tamen non petit:vt.C.de his qui.vt indig.l.alia.

m *Non ideo.* vt.C.de inoffi.testa.l.eum qui.&.C.eo.l.hęreditas. sed contra, infra, de bo.lib. si patronus ex. vbi prius de falso, & postea contra tabu.agere vult:sed ibi esset sibi contrarius,cũ primo non valeret per accusationem falsi.Secundo valeret,sed rũpi peteret per contra tabu.hic autem non. Item not. contra, infra, de

BIU Cujas

secundo ipse fundus in legato est: ideoque totus computatur: non autem eius quod pro conditione implenda datur, fit computatio: quia idem est, ac si accipiatur ab extraneo: vt infra, ad leg. Fal. qui fundum. & l. in quartam.

a *Negotiationis.* scilicet, voluntariæ.

b *Accepit.* quia hoc fecit ex necessitate: vt quia testator iussit eum vendere certo pretio: vt arg. infra, eo. l. non solum. & ar. supra eo. l. item veniunt. §. simili modo. & hoc quantum ad suspitionē: nam pro vero voluntas non valebat qua fuerat iussū. aliàs non posset agi ab alio peti. hære. Vel dic, quòd etiam per sententiam iudicis fuit compulsus.

Si bo. fi.] CASVS. Bonæ fid. possess. potest debitores hęre. cōuenire. Item illos, qui bona hære. occupauerunt. Item non solum possessor sed petitor, hoc est, verus hæres potest vtiliter debitorē conuenire. Viuianus.

c *Vtique si periculum.* aliàs autem nonne fiat præiudicium peti. hæred. vt supra, eo. si quis libertatem. circa princi? Sed hodie forte etiā si non pereant, agere potest: vt. C. eo. l. fin. Azo. Sed alij dicunt q̄ illa quando conuenitur: hæc quando vellet agere. Item no. hic, quòd aliquid conceditur ne res pereat, quod aliàs nō permitteretur: vt hic, & supra eo. diuus. §. causa. & supra, de procu. sed etiam ex his. & supra, de fer. l. j.

d *Petitor.* per hoc apparet quòd hæc lex loquitur quādo lis iam erat contest. in peti. hæred. ante enim nec possessor, nec petitor agere potest: vt infra, de excep. si post litem.

e *Exceptionis.* q. d. nō potes agere ne fiat præiudicium peti. hære. vt. §. eo. si quis libertatem. & C. eo. l. fin. in prin.

f *In rem.* scilicet rei vindicatione.

g *Agere poterit.* contra possidentes res hæreditarias. Item actione personali contra hæreditarios debitores. Item peti. hære. contra vtrunque.

h *Negligat.* & ideo ei imputari non potest quasi rem suam neglexerit: vt supra, eo. si quid possessor. §. sicut. nam de bo. fi. pos. dixi in princi. huius. l. sed quid prodest petitori si possessor quantumcunque sit solicitus: vt supra, de pac. si tibi decem. §. cum possessor? sed ibi in pacto: hic in exigendo.

i *Sciat.* vt quia ab initio fuit ma. fi. & ideo agere non potest, quia actionem non habet: vt infra, de admi. tu. l. quotiens. §. item si temporali. & ideo maxime his casibus debet posse agere petitor: & sic erat ma. fi.

Hereditas.] CASVS. Siue corpora siue non corpora sint in alicuius bonis: nihilominus dicitur hæreditas: eo quòd hæreditas iuris est nomen. [SI DEFVNCTO.] Rogasti me hæredem tuum vt facerem tibi monumentum: feci, & multum expēdi: agit verus hæres aduersus me peti. hære. an sumptus quos feci circa monumentum, retinere possim, cum voluntate defuncti fieri videantur? Et respon. quòd quamuis iure actionis non compellar: possum tamen compelli præsidali aut pontificali auctoritate ad constructionem monumenti. & ideo expensas recupero, secundum quod in litera dicitur. Viuianus.

k *Intellectum.* id est, de iure intelligitur esse hæreditas ea quæ in incorporalibus tantum est. vel dic, nomen iuris est: vt infra, de verbo. signifi. l. pecuniæ. §. j.

l *Si defuncto.* vt puta īstituit Titiū hęredē in min⁹ soléni volūtate sub tali cōditione si fecerit ei monumētū: & fecit de bursa sua.

m *Monumentum.* quod est nouum: vt infra de reli. l. ij. §. penul. & l. monumentum.

n *Voluntas defuncti.* quæ aliàs esset valida.

o *Probabilē.* No. ꝓbabilē modū in sumptib⁹ seruari: vt §. de negest. qui aliena. §. fi. & C. eo l. restituēda. &c.

p *Nō excedat.* si ergo volūtatē defūcti seruauit, etiā si testator excessit probabilē modū, vt quia cētū marchas voluit ibi expēdi, tamē tū repetet: vt hic. Sed contra. j. de reli. l. at si quis. §. quid ergo. & ad le. Fal. l. j. §. fi. & l. quē. Sol. si volūtas testatoris sit aliquātulū vltra ꝓbabilē modū, nihilominus seruanda est alioquin si nimis excedat, nequaquā. Vel sol. ue. l. illā ad leg. Fal. alit. ter, quia ibi nec totum quod testator præcepit, expēdit: sed cū dece. præcepisset, tātū quinq. expēdit: quę sola repetit. Vel dic, ꝙ ibi præcęperat fieri picturas & similia circa monumētū, quę erāt volūtariā: ideo nō repetit totū: licet testator præceperit.

q *Gesto.* s. aliquo alio: vt C. eo. l. fi. §. pe. & facit hoc pro M. qui dabat vtilē actionē negest. etiam ma. fi. pos. vt dices. j. de rei vin. l. in fundo. sed dicas ꝙ hic alia ratio est. nā hic negotiū ipso gestu fuit hereditariū: quia tenebatur illud facere, cogen d⁹ prīcipis vel pōtifici auctoritate: vt hic subiicit: & ideo merito actio nego. gest. datur.

r *Actione.* s. alicui alij cuius nō interfuit. s. cū vnus sol⁹ hęres est vt. j. de an. le. l Quintus Mutius. §. Pōponius. si tamen plures sunt inter se cohæredes, agent famil. erciscun. & præscrip. ver. si testator iussit: vt. j. famil. erciscun. his consequenter. §. j. quæ est cōra.

s *Hæredes.* scilicet veri. aliàs hæres.

t *Principali.* id est principis, vel papæ, siue episcopi. Et sic not. quòd ad episcopum hoc spectat: sicut & alia quæ ad religionem spectant: vt. C. de epis. & cle. l. nulli. §. quòd si in vico. Accursius.

Heres.] CASVS. Filiū Titiū furiosum īstituisti: & ei substituisti si in furore decederet, decessit in furore: admittuntur substituti. si aliquis legitim⁹ hęres furiosi onera hęre. occupet, eīs stituūtur: & si aliquid necessario vel vtiliter in hęre. fuerit impensum, illud restituitur: vel circa psonā furiosi. [FRVCTVM.] Dic, secūdū quosdā, ꝙ totus iste. §. loquitur in malę fi. pos. M. dicebat, ꝙ. s. primus loquitur in malę fi. Secūdus in bo. fi. Sed dic q̄ to t⁹ loquitur ī bo. fi. pos. dicit ergo ꝙ fruct⁹ quos percepit bo. fi. possessor an ei ꝓsint ante litē, tāquā vsuras & fruct⁹ prēstare debeat? Dicit ꝙ si post litē cōtest. vsuras ꝓcepit, nō prēstabit. si ante, sic. Viuia.

u *Hæres.* scilicet legitimus: puta mater furiosi.

x *Substituto.* Quem substituerat ei pater: quod potuit: vt. C. de impu. & aliis sub. l. humanitatis.

y *Cognato.* scilicet defuncti primi. nam cognatus, vt mater, vel agnatus furiosi hæredis, bona legitimo hæredi restituit: vel substituto ab eo ipsi furioso: vt hic, &. C. de cu. fu. l. fi. §. fin autē furore.

z *Exceptis.* id est deductis: vt §. eo. si à domino, vel à patre. §. fi. & l. plane. & infra, tit. j. sorori. §. sumptus.

a *Substantiam.* id est, hęreditatē: vt. C. de verbo. sig. l. fin. in fine.

b *Fuerit expensum.* nam inde debet ali: vt ar. infra, de iure deli. l. filius. & C. de ord. eo. l. fi. nisi aliàs &c. vt hic subiicit.

c *Alia.* aliunde, non de hac hæreditate. & sic non debet deminui de ea.

d *Fructuum.* in bo. fi. pos. loquitur: vt tantum fructuum perceptorum

si ea negotiationis [a] causa veniit. sin autem ex fideicommissi causa, nihil amplius, quàm quod bona fide accepit [b].

Iudicia particularia nō differūtur propter vniuersalia, si res est tēpore peritura. Bartolus.

XLIX. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

SI bonæ fidei possessor hæreditatis velit cum debitoribus hæreditariis, aut [cum his,] qui res hæreditarias occupauerint, consistere: audietur vtique, si periculum [c] erit, ne inter moras actiones intercidāt. Petitor [d] autem hæreditatis, citra metum exceptionis [e], in rem [f] agere poterit [g]. Quid enim si possessor hæreditatis negligat [h]? quid si nihil iuris habere se sciat [i]?

L. IDEM libro sexto Quæstionum.

HAereditas etiam sine vllo corpore, iuris intellectū [k] habet. ℣ Si defuncto [l] monumētum [m], conditionis implendæ gratia, bonæ fidei possessor fecerit: potest dici (quia voluntas defuncti [n] vel in hoc seruanda est, vtique si probabilem [o] modum faciendi monumēti sumptus, vel quantum testator iusserit, non excedat [p],) eum cui aufertur hæreditas, impensas ratione doli exceptione aut retenturū, aut actione negotiorum gestorum repetiturum, veluti hæreditario negotio gesto [q]. Quamuis enim stricto iure nulla teneantur actione [r] hæredes [s] ad monumentum faciendum, tamen principali [t] vel pōtificali auctoritate compelluntur ad obsequium supremæ voluntatis.

LI. IDEM libro secundo Responsorum.

HAeres [u] furiosi substituto [x], vel sequentis gradus cognato [y] fructus medij temporis quibus per curatorem furiosus locupletior factus videtur, præstabit: exceptis [z] videlicet impensis, quæ circa eandem substantiam [a] tam necessariè quàm vtiliter factæ sunt. Sed & si quid circa furiosum necessariè fuerit expensum [b], & hoc excipiatur: nisi alia [c] sufficiens substantia est furioso ex qua sustentari potest. ℣ Fructuum [d] post hęreditatem petitam

perceptorum[a], vsuræ nō præstantur. Diuersa ratio est eorum, qui ante actionem hæreditatis illatam percepti[b], hæreditatem auxerunt.

LII. HERMOGENIANVS libro secundo iuris Epitomarum.

SI possessor[c] ex hæreditate inhonestos habuerit quæstus, hos etiam restituere cogetur: ne honesta interpretatio non honesto quæstu[d*] lucrū possessori faciat[e].

Res hæreditariæ possunt alienari ex necessitate æris alieni. Bartolus.

LIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

NOn solum ad æs alienum hæreditarium exsoluendum necessaria alienatio possessori est: sed & si impensæ necessariæ in rem hæreditariam factæ sunt à possessore[f], vel si mora [res] perituræ, deterioréve futuræ erant[g].

Ei qui emit hæreditatem à fisco, competit hæc actio. Bartolus.

LIIII. IVLIANVS libro sexto Digestorum.

EI, qui partes hæreditarias vel totam à fisco[h] mercatus fuerit, non est iniquum dari actionem[i], per quam vniuersa[k] bona persequatur: quēadmodum ei, cui ex Trebelliano senatusconsulto hæreditas restituta est, petitio hæreditatis[l] datur.[m]

Pignus datum à defuncto, potest peti hac actione. Bartolus.

HÆres[n] debitoris id quod defunctus pignori dederat, quin hæreditatem petendo consequi possit, dubium non est.[o]

Malæ fidei possessor tenetur ad quātum prædia ex negligentia facta sunt deteriora. Bartolus.

CŪm prædia vrbana & rustica, negligētia possessorū[p] peiora sunt facta: veluti quia vineę, pomaria, horti, extra cōsuetudinem patrisfamiliàs defuncti culta sunt: litis æstimationē earum rerum, quāto peiores sint factæ, possessores pati debent.

Etiam bonæ fidei possessor, tenetur restituere totū quod nomine pœnæ exegit. Bar.

LV. IDEM libro sexagesimo Digestorum.

EVicta hæreditate, bonæ fidei possessor, cp lege Aquilia exegisset[q]: nō simplū[r], sed duplū restituet. Lucrū enim ex eo, quod propter hæreditatem acceperit, facere non debet[s].

Possessor tenetur restituere fructus quos percepit: licet petitor percepturus non fuerit. Bartolus.

LVI. APHRICANVS libro quarto Quæstionum.

CVm hæreditas petita sit: eos fructus, quos possessor percepit, omnino restituēdos, & si petitor eos percepturus non fuerat[t].

Vnius petitio non impedit executionem alterius petitionis, eius qui prius ad sententiam peruenit: sed est possessori cauendum. h.d. quam l. no. Bartolus.

LVII. NERATIVS libro septimo Membranarum.

CVm idem[u] eandem hæreditatem aduersus duos defendit, & secundum alterum ex his iudicatum est, quæri solet, vtrum perinde ei hæreditatem restitui oporteat, atque oporteret si aduersus alium defensa non esset[x]: vt scilicet si mox & secundum alium fuerit iudicatum[y], absoluatur is, cū quo actum est: quia neque possideat, neque dolo malo fecerit, quo minus possideret, quod iudicio[z] victo* restituerit: an quia possit & secundū aliū iudicari, non aliter restituere debeat, quàm si cautū ei fuerit, cp aduersus aliū eā dē hęreditatē defendat? *Sed melius[a] est, officio iudicis cautione vel satisdatione victo mederi: cū & res[b] salua sit

---

A supra, eo. l. diuus. & l. si possessor. §. si post. versi. sed si forte. sic infra, de iu. deli. l. ait prætor. & C. de admi. tut. l. lex quę. in fi.

h *EI, qui. A fisco.* & vero hęrede.

i *Actionem.* scilicet vtilem peti. hęre. contra possessores hęreditarios: contra venditorem habet ex empto: & hoc quando à fisco quis emit hęreditatem, vel quotam eius portionem: vt hic dicitur. nam & econuerso, qui emit à fisco hęreditatem, tenetur alij vtili: vt supra eo. l. etiam §. item si quis. In eo autem qui emit à priuato, non est ita expeditum, quòd ei competat pe. hę. sed idem videtur, quòd & hic habeat vtiles actiones hęreditarias suo nomine: vt. C. de hęre. ven. l. emptor. Item arg. ff. eo. item veniunt. §. pręter hęc. versic. aptāda.

k *Vniuersa.* sic supra, eo. item videndum. §. fi. & l. seq.

l *Petitio hæreditatis.* vtilis.

m *Datur.* vt infra de fideicom. hęre. peti. l. j. & secunda.

n *Hæres.* verus.

o *Dubium non est.* scilicet si solutum est debitum, vel aliter satisfactum à defuncto: vt infra de pig. act. l. si rem §. omnis. & hoc si possideat pro possessore, vel pro hęrede creditor, non aliàs: vt. ff. eo. l. sed vtrum plene dixi.

p *Possessorum.* scilicet ma. fi. bonę fi. enim nō tenentur: vt supra eo. si quid possessor. §. sicut. Accursius.

q *EVicta. Exegisset.* exegit autem duplum propter inficiationem.

r *Simplum.* s. tantum.

s *Non debet.* vt. ff. eo. il lud. § actiones. Sed cōtra. ff. eo. l. at vbi. So. hic loquitur de pœna quę rei accesit: sed ff. de ea quę personę cohęsit. Vel sol. vt ibi. **Flo. venitius*

t *CVm hæreditas. Nō fuerat.* vt quia inhonesti sunt: vt. ff. eo. si possessor ex hęreditate. sic & ff. de ędil. edic. l. cum autem. §. fi. **Flo. defendit*

CVm idem.] CASVS. Possidebam quandam hęre. proposuit aduersus me Titius pet. hære. dicens se verum hæredem esse: ex alio latere dicebat Seius idem. Titius festinauit plus in agendo, & obtinuit: an sit ei hæreditas restituenda ac si non alius petiuisset? Et dicitur quòd sic: sed cauebit de cō seruando me indemnem, si ab alio conueniar.

u *Cum idem.* possessor.

x *Non esset.* quia nec petita adhuc.

y *Iudicatum.* id est iudicandū. vel dic propriè: & quod subiicit, absoluatur. s. ab executione. aliàs litera esset contraria sibiipsi.

z *Quod iudicio.* quia subaudi, illud quod &c. Accursius.

a *Sed melius.* nunc soluit allegationem hinc inde propositam.

b *Cū & res.* cū, pro quāuis: vel dic, cp quia. q. d. medebitur victo, vt facta

---

Perceptorum. scilicet à bo. fi. pos. secundum M. & nos idem in hoc casu dicimꝰ quod ipse.

b *Percepti.* scilicet à ma. fi. pos. ab initio, secundum M. Sic ergo not. quòd dominus M. primā partem huius. §. in bo. fi. pos. secundam in ma. fi. pos. exaudiebat: sicque scutum suū albo nigroque variabat, vt omnem telorū vim eluderet amaritudinem. Quæ variatio merito displicuit: quia hic non possessorū sed fructuū notauit Papinia. differentiam. Alij vt Pla. & Bul. & Ir. totum in ma. fi. pos. legunt. & ratio eorum est: quia ma. fi. pos. post lit. cōtest. percipit ex necessitate: nō autem ante lit. contest. quod reprobo vt falsū: nam & ante percipit ex necessitate. tenetur enim etiam si non percipit. Dominus etiam Ir. aliam rationem addidit: quia fructus ante lit. contest. percepti iure actionis petūtur: cui actioni vt & aliis seruit officiū iudicis: sed percepti post lit. contest. solo iudicis officio petuntur: vt infra, de ędil. edic. l. ędiles. j. §. item sciendum. officiū autem officio seruire[a] absurdum est. nam & usuræ per officium petuntur: hoc reprobatur per. l. j. de reg. iur. l. nō solet. Item nō dico, qp in peti. hęre. veniāt tātū officio iudicis post lit. cōtest. immo actionis iure: nisi actionem appelles officium: & hoc modo officio iudicis expeditur quod per actionē expeditur. Tu ergo legas hūc. §. totū in bo. fi. pos. vt scripsi in glo. in bo. fi.

§ *I possessor.* etiam bo. fi. &c.

Quæstu. scilicet facto: & aliàs, honesti quęstus: aliàs, honestum quęstum: aliàs, honesto quęstui. Accursius.

Faciat. si aliter dicatur. sic &. ff. eo. l. post senatusco. &. j. eo. l. ff. & ff. de procur. qui proprio. §. procurator vt in cęteris. Sed cōtra, infra, de vsu. l. generaliter. So. vt dixi, supra, eo. l. ancillarū. §. Item secus in societate: vt. j. pro soc. l. cū duobus. §. fi. & l. seq.

Non solum. A possessore. etiam post lit. contesta.

Futuræ erant. supple erit necessaria alienatio: vt hic, &

BIU Cujas

vt facta ei cautione restituat rem:nec hoc nocet actori : quia res salua sit &c.& quod dicit,cautio:scilicet sine fideiussore:vt Cod. de verbo.sig.l.sancimus. Satisdatio cum fideiussore : vt.ff.qui satisda.cog.l.j.Et prima præstatur vbi non est persona suspecta.secunda,vbi est:vt.ff.qui satisda.cog.si fideiussor.§.fi.sed cũ nec habeat ré victus: nec dolo desiit habere : & sic non tenetur,vt allegãdo.hic dixerat:quod tamẽ est verum : ad quid fiet hæc cautio? quidã dicunt,ex abundãti : vt arg.ff. de nego. gest. si pupilli. §. j. Quod est falsum. sic enim nó interponeretur : vt.ff. de procu.l.non cogendũ. in fin. Dic ergo, q̃ est necessaria ad expensas quas faciet vict[a]:si etiã de facto conueniatur. Itẽ vt victor teneatur probare se dominũ : & ita se iuste primum vicisse.Item & sibi ré restitutã. aliàs enim præsumeret habere prior possessor, cum tẽpore litis contest.habuit: vt Cod.ad exhib.l.iij.cõcordat. j. de rei vindi. is à quo.Accursius.

Flo.possedit

a *Executione.* i. prosecutione.Accursius.

Filius.] *CASVS.* Mulier filium instituit sub ea cõdi.si pater eum emanciparet:pater hęre.possedit ante emancipationem filij, & multa expendit de hæred.circa filium : puta emendo sibi militiam:agit filius peti. hære.contra patrem : pater vult ea imputare quæ in eum impendit.an sit audiendus? Et dicitur quòd sic.

b *Conditionem.* quia instituit sub conditione si à patre emancipparetur:vt.C.de inoffi.testa.l.filiis.

c *In honorem.* quod fieri potest:vt supra,de neg.gest. quæ vtiliter.in princip.

d *Fecit.* de suo pater. & repete, antequam filium emanciparet.

Debitũ naturale in cõpẽsationem venit.

Et sic probatur, quòd naturale debitum venit in compensationem:vt.j.de compen.l.etiam quod.

e *Exciperetur.* etiam si à patre non opponatur exceptio,secundum P.& sic de facto supplet iudex, secundum eum per.l. istam. & pro eo etiam est.C.vt quæ desunt aduo.partium.l.j.sed hoc est falsum,secundum Io.cum secundum allegata debeat procedi : vt supra,de offic. præ.l.illicitas.§.veritas. Et quod hic dicit in fin.& si non exci.id est,si non habeat exceptionem : defendetur tamen offi.iudi.vt.ff.e.plane.

SI PARS HAEREDITATIS PETATVR.

Supra quid iuris sit si tota petatur hæreditas,exposuit:nunc quid iuris sit,si pars.Vbi attẽdas an is qui partem petit,omnino de ea certus sit. & tunc attende,an possessor ius habeat : puta,quia cohæres est: an non. De hoc dicitur infra, eo.l.1.§.1.2.3.4.& 5. an non sit certus. & hoc dicitur infra,titu. 1.in.l.antiqui.§.fi. cætera de fructibus & sumptibus & consimilibus in superiori titulo dicta,hic repetita crede.Azo.

Post actionem.] *CASVS.* Iurisconsulti continuationẽ istius tituli ponit ad superiorem. ex quo dictum est de eo qui pro toto dicit se hæredẽ:nunc dicit de eo qui pro parte dicit se hæredem.[*IS QVI.*]Ad hoc vt aliquis totam hære.petat vel partem, non est considerandum quantum ille possideat à quo petere vult:sed cõsiderare debet ius suum proprium.ff. an sit hæres pro parte:an sit insolidum:& si pro parte,petit partẽ: si insolidum solidam.[*QVI NIMMO.*]Me & te hęredibus institutis:vno in semisse,& alio in semisse : totam hære.Titius & Seius occupauerunt,& inter se diuiserunt.quæritur vtrum medietatem petam ab vno:& tu aliam ab alio?Respon. quòd medietatem petemus ambo ab alio. [*PROINDE.*] Successi Titio pro dimidia:possedisti tu aliam:negaui te cohæredẽ meum esse : & tu me. debeo petere mediam illius portionis quã tu possides: & tu illius quam possidebam.Sed quid si confiteor te cohæredem meũ esse, & tu me?Debemus experiri iudicio fami.ercis. [*SI ECO.*] Me & te hæredibus institutis:tu vnam medietatem possedisti, & Titius extraneus aliam in integrum semissem. à Titio extraneo petere debeam:an dimidiam à te cohærede,& aliam à Titio,quæritur. Et dicit quidam iurisconsultus. quòd semissem à Titio petere debeo.Item me & te pro æqualibus portionibus institutis, quatuor vncias possedi : & tu alias quatuor : & tertius quatuor. quæritur qualiter quisque debeat consequi portionis suæ hæreditariæ debitum? Respon. quòd agere debeo cõtra extraneum, & consequi debeo duas vncias : & duas alias à te : & tu duas à me: & alias duas ab extraneo. veruntamen ratione duarũ vnciarum mearũ obiicere possumus compẽsationem. [*INTERDVM.*] Decessit quis relicto nepote ex filio vno:& vxore prægnãte ex alio : quã portionem petere debeat nepos superstes de hæreditate. quæritur. Et respon. quòd admittitur ad incertam portionẽ petẽdam. quæ sit enim sua portio,nescit : quia incertum est quot filij nascentur : & maxime, secundum iura ista, secũdum quæ diuidebatur hęreditas in capita. sed dic casum & verius: vt hic no.per glo.Viu.

SI PARS HAEREDITATIS petatur.

TITVLVS IIII.

Ista lex continuat se primo ad præcedẽtia.Secundo,intrat materiam.Secunda ibi, is qui. Et prima pars quæ continuatur, nõ indiget summario. Bartolus.

I. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

POst actionẽ quã[f] ppositit[g] prætor ei qui ad se solum hæreditatem pertinere contendit : consequens fuit & ei proponere[h] qui partem hæreditatis petit.

In petitione hæreditatis conclusio sumitur respectu iuris agentis, non respectu possessoris conuenti. Bartolus.

Q[Is]qui [totam]hæreditatem, vel partem[i] hæreditatis petit, ius* non ex eo metitur, quod possessor occupauit: sed ex suo iure[k].& ideo siue ex asse hæres sit, totam hæreditatem vindicabit[l]:licet tu vnam rem possideris tit. exposuit, ab ea cuius tractatum hic ponit : quod falsum est.vna est enim actio peti.hær.quæ pro tota hæreditate vel eius parte proponitur:vnde & superiori tit.in illa.l.licet.de parte hęreditatis locutus est. Dic ergo, post actionem.i. post tractatum quem fecit vbi quis se solum dicit hæredem proponendo actionem,consequens fuit & ei proponere.ff.actionem eandem: id est peti.hære.Vel dic,vna est actio in genere:diuersæ tamẽ sunt species : vt.j.tit.j.l.j.&.ij. nam & alia tibi, & alia mihi datur actio: sicut & hic homo est,& ille : duo tamen sunt, quorum neuter est alter:nec tamen concedendum est, quòd inter se differant species illa quæ mihi, & illa quæ tibi datur, vel homo ab homine. quia singularia inter se specie non differunt:vt ait Aristot.Item quod subiicit, quòd prætor superiorem actionem induxit:videtur falsum.nã imò senatores proposuerunt:vt.ff.proxi.tit.itẽ veniunt.§. præter hæc. vnde & centumuiralis dicitur : vt.C.e.l.fi.in prin.& ciuilis:vt.j.tit.j.l.j.&.ff.de iusti.& iur.l.ius autẽ ciuile.Sed respõ. impropriè loquitur : nam quia super ea locutus est prætor, ideo prætoriam vocat.sic.j.commo.l. j. Sed vbi prætor locutus est super ea? Certe non in superiori tit. sed alibi forte locutus fuerat. sic.j.si qua.paupe.fe.di.l.j.in prin.§.j.

f *Post actionem quam.* sic loquitur quasi alia sit actio de qua superiori tit. exposuit, ab ea cuius tractatum hic ponit : quod falsum est.vna est enim actio peti.hær.quæ pro tota hæreditate vel eius parte proponitur:vnde & superiori tit.in illa.l.licet.de parte hęreditatis locutus est. Dic ergo, post actionem.i. post tractatum quem fecit vbi quis se solum dicit hæredem proponendo actionem,consequens fuit & ei proponere.ff.actionem eandem: id est peti.hære.Vel dic,vna est actio in genere:diuersæ tamẽ sunt species : vt.j.tit.j.l.j.&.ij. nam & alia tibi, & alia mihi datur actio: sicut & hic homo est,& ille : duo tamen sunt, quorum neuter est alter:nec tamen concedendum est, quòd inter se differant species illa quæ mihi, & illa quæ tibi datur, vel homo ab homine. quia singularia inter se specie non differunt:vt ait Aristot.Item quod subiicit, quòd prætor superiorem actionem induxit:videtur falsum.nã imò senatores proposuerunt:vt.ff.proxi.tit.itẽ veniunt.§. præter hæc. vnde & centumuiralis dicitur : vt.C.e.l.fi.in prin.& ciuilis:vt.j.tit.j.l.j.&.ff.de iusti.& iur.l.ius autẽ ciuile.Sed respõ. impropriè loquitur : nam quia super ea locutus est prætor, ideo prætoriam vocat.sic.j.commo.l. j. Sed vbi prætor locutus est super ea? Certe non in superiori tit. sed alibi forte locutus fuerat. sic.j.si qua.paupe.fe.di.l.j.in prin.§.j.

g *Proposuit.* id est,concessit.Accursius.

h *Proponere.* id est,concedere.

i *Partem.* Hic debet esse Pis. litera, qui partem hæreditatis vel totam hæreditatem petit,ius non ex eo &c. Et dic, metitur scilicet actor. Alij habent principium huius.§.ibi, ius non ex eo &c. & tunc,metitur,scilicet prætor.prima verior.& secundum hoc. secundum secundam literam abundat,is qui &c.

k *Ex suo iure.* id est successione.sic.j.de condi.indebi.si pœna causa.§.j. Sed argu.contra.C.de rei vindi.l.res alienas. quæ est fin.imò concordat.

l *Vindicabit.* tu dicas,id est vindicando:id est petendo id solum quod quis possidet, dicet totam hæreditatem ad se pertinere, & suam esse, secundum Azo. Alij autem fere omnes scripserunt & dixerunt,quòd etiam si rem minimã quis possidet,tamen est obligatus ad totam hæreditatem restituendam : sed de æquitate liberatur restituendo id solum quod habet.vt.ff.tit.j.l.licet. & habẽt pro se arg.& simile (vt dicunt).j.de pecu.l.quæsitum. & propter hoc etiã dicunt statutum esse quod legitur.ff.tit.j.l.iiij. Sed certè nil est falsius eo. quis enim credat aliquem esse obligatum ad id quod nó habet:neque habuit:neque promisit: neque ex suo delicto tenetur,vel facto?certè si obligatus est,ergo ex cõtractu, vel quasi:ex maleficio vel quasi. vt inſti.de oblig.§.sequens.quorum nullũ est hic. Quæso dicat mihi aliquis quod est illud ius strictũ

vnde

BIU Cujas

vnde talis obligatio oritur? Item simile quod inducunt ex actione de peculio, contra eos est aperte. pater enim non in plus est obligatus, quàm sit in peculio: vt infra, de li.le.l.si quis reum.§. hinc.& infra, de pecu. quotiens.§.si semel. & quod dicitur rectè de peculio, etiam si nihil est in peculio: non est ita stultè intelligendum vt creditor possit dicere, ego peto decem actione de peculio in quibus es obligatus. Sed ita vt dicat[z] creditor: ego cóuenio dominum ex cótractu serui qui decem mihi promisit: vt mihi rationem de eo faciat, vel mihi satisfaciat secundum vires peculij. Præterea quod.§. titu. j.l.iiij. dicitur, nó est ideo, quia possessor in omnib[y] tenetur: sed quia vniuersalis est petitio. & vniuersa sua esse in libello complectitur. Eodem modo respódetur.§. item videndum.§. si quis cũ. Præterea eadem ratione contingit eu & in rei vindicatione: vt infra, de rei vin.l.sinautem.§.possidere. quid est ergo quod dicitur hic, vindicat totum? Respond. vt prius dixi, qui vnam rem insolidum sibi restitui cupit, sibi totã debet vindicare & attribuere hereditatem, id est, dicere debet se insolidũ hęredem: & ideo insolidum restituẽdam rem: alioquin nó totum sed p parte restitueretur. Caute ergo posuit verbum, vindicabit, nó dixit petit. hoc enim falsum esset. Azo.

deas. siue ex parte, partem: licet tu totam hæreditatem possideas.

Plures hæredes debent agere contra plures possessores: nec potest vnus eligere vnũ, alius alium. Bartolus.

¶ Quinimmò si duo possideant[a] hæreditatem, & duo sint qui ad se partes pertinere dicant[b]: non singuli à singulis petere contenti esse debent, puta primus à primo, vel secundus à secundo: sed ambo à primo, & ambo à secundo. Neque enim alter[c] primi[d], alter secũdi[e] ptẽ possidet: sed ambo vtriusque.*

Si sunt plures ad quos hæreditas pertinet pro diuiso, potest alter ab altero conueniri hac actione, vel fami. erci. si fatentur se esse hæredes. Bartolus.

¶ Proinde & si pro hærede possessor[f] & petitor possideãt hæreditatem[g]: cum vnusquisque eorum partem dimidiam hęreditatis sibi adserat[h], inuicẽ petere debebunt, vt partes rerum consequantur[i]: aut si controuersiam sibi nõ faciant[k] hæreditatis, familiæ erciscundæ experiri eos oportebit.

Si cohæres meus & extraneus possideant hæreditatem pro indiuiso, extraneum tantum conueniam. Bartolus.

¶ Si ego ex parte me dicam hęredem, cohæres autem meus possideat[l] hæreditatem cũ extraneo, cum non plus cohæres haberet sua parte[m]: vtrum à solo extraneo, an verò & à cohærede debeam* petere hęreditatem, quæritur. Et Pegasus fertur existimasse, à solo extraneo me petere debere: eúmque restituturum quicquid possidet. Et fortasis hoc officio iudicis debeat fieri. Cæterùm ratio[n] facit vt à duobus petam hæreditatem: hoc est, [ab extraneo,] & à cohærede meo: & ille quoque dirigat actionem aduersus exterum possessorem. Sed Pegasi sententia vtilior* est.

Qui partem possidet pro indiuiso, à cohærede & extraneo possidẽtibus residuam partem petet: vel inter eum & cohæredem compensatio fiet. Bartolus.

¶ Item si cum[o] me ex parte dimidia hæredem dicerem, trientem[p] hæreditatis possiderem[q]: deinde residuum sextãtem velim persequi[r]: qualiter agam, videamus. Et Labeo scribit, vtique partẽ dimidiam me petere debere à singulis[f]. sic fieri[t], vt à singulis sextantem cõsequar: & habeã* bessem quod verum puto. Sed [&] ipse[u] tenebor[x] ad restitutionẽ sextantem.

a *Si duo possideant.* s. pro diuiso. secus si pro indiuiso: vt. j. ea. l. §. si ego. & j. eo. sorori. j. respon. secundum Azo. tu dic, etiam si pro indiuiso possident illi qui cõueniuntur, habere locũ hunc. §. quia nó potest magis primus petere à primo, quàm à secundo: & secũdus magis à primo quàm à secũdo: & ideo ambo petent à primo: & ambo à secũdo. Ar. ad hoc. j. de fideiuss. l. generaliter. vbi dicit, quòd si vnus conreorum succedat alteri conreo, quòd neutrius obligatio extinguitur: quia non potest apparere quæ magis. Item nó ob. sequẽs. §. si ego. quia certus est à quo petere possit. s. ab extraneo, & nó cohærede qui nil vltra suam partem possidet. Ité. l. illa, sorori. & pro diuiso & pro indiuiso potest intelligi.

b *Dicant.* & verum sit.

c *Alter.* possessorum.

d *Primi.* scilicet, tantum.

e *Secundi.* scilicet, tantum.

f *Et si possessor.* quilibet in parte possidet, & in parte petit.

g *Hæreditatem.* id est, res hæreditarias, & pro diuiso, puta vnus possidet fundũ Seianum, alius Gabinianum: vt infra, de exceptione rei iudicatæ. l. si inter. in prin.

h *Adserat.* scilicet, competere & petenti scilicet, aduersario nihil. pone ergo, quòd possideo rem quæ continet dimidiam: conuenior à te cohærede meo pro parte dimidia rei, & vnam medietatem huius rei meam esse dico. alteram dico non esse tuam. tu quoque omnino idem mihi respondes, cum postea conuenio te pro dimidia eius quod possides.

i *Consequantur.* s. quilibet dimidiam eius quod possidet aduersarius. nam in parte qualibet, quilibet habet suam dimidiã. sic &. j. quimo. pig. vel hypo. sol. si consenserit. §. fi. &. j. de vsufru. si mihi & tibi. &. j. eo. §. item si cum. & infra, de coniungen. cum eman. li. j. §. filio. Sed contra, infra, pro so. l. si Titius cum quo. in fin. Sol. tibi in pecunia speciale. Item cõtra, infra, de rei vin. l. si ex æquis.* & infra, proxim. §. vbi tantum vnam partem actor prosequitur.

k *Non faciant.* Quia nemo dicit rem quam possidet insolidum, pertinere ad se. Vel verius, quia quilibet alium cohæredem confitetur. Et not. quòd innuit hic. §. (quod est verum: vt. C. fami. ercis. l. in familiæ.) quòd cessat fami. ercis. iudicium. vbi de hæreditate fit quæstio: quia vnus alterũ negat cohæredem. & sic est cõtra, infra, famil. ercisc. l. j. & l. fundus qui dotis nomine. §. si ego. vbi dicit etiam vbi est controuersia, habere locũ rem fami. er. iudiciũ, ex quo ambo possidẽt. Sol. ibi possessor pro eo quod possidebat, intentabat iudiciũ fam. ercisc. quod potest, licet cohęres negetur: hic vero pro eo quod non possidet, nõ posse intentare fam. erciscunde. iudicium innuit. quod verum est. *Flo. debet*

l *Possideat.* pro indiuiso.

m *Sua parte.* tũc enim quia nõ possidet quod sit alterius, conueniri non potest. nec enim medietas mihi pro indiuiso competens est tua: nec tibi competens est mea: puta: vna vocetur, b. alia, a. quæ est mea. s. a. non est tua: neque, b. mea. At opponitur, constituatur aliquod totum ex a, & b. & illud vocetur c, hoc est mihi & tibi cómune: ergo quælibet eius pars, secundum Io. non sequitur: vt. j. de verb. sig. littus. §. prædia. Az. *aliàs, verior* *Flo. habebo*

n *Cæterum ratio.* scilicet prædicta. s. eod. §. proinde. & §. quinimo. sed mala est, quia hic loquitur cum pro indiuiso possidet hic cohæres. ibi cum pro diuiso. Vel verius dic, ratio, scilicet stricti iuris: vt hic, & j. fami. erci. l. item Labeo. in prin. quæ est contra. sed æquitas contradicit: vt hic subiicit, & procedit: vt. j. fami. ercisc. Lucius. &. s. de inoffi. test. l. filio. j. respon. & l. mater. §. præterea. & C. depositi. l. fi. Vel dic, [b] ratio in genere aliud suadet: sed ratio in specie suadet, secundum Pegasum. Accursius. *b No. quòd ratio in specie, vincit rationem in genere. vide quod no. per Dy. in ca. 2. de regul. iur. li. 6.*

o *Item si cum.* Dic casum, quòd duo eramus cohęredes, & æqualibus portionibus: sed quilibet possidet quatuor vncias: & alius quidam extraneus quatuor. agam ad dimidiam eius quod quilibet eorum tenet. & sic à quolibet eorum habeo duas vncias: & sic habeo vltra quàm debeam: ergo reddam duas vncias cohæredi. & ne hic circuitus fiat, dic compensationem fieri.

p *Trientem.* id est, hæreditarias res pro diuiso, quæ faciũt trientem. Io. res enim non dicitur proprie pars hæreditatis: vt. j. si quis omiss. cau. te. l. quanuis non proprie.

q *Possiderem.* & alium cohæres meus, & alium extraneus quidam, & omnes pro diuiso.

r *Persequi.* s. a duobus: quorum vnusquisque trientem possidet, & eorum vnus est mihi cohæres. Azo. Sed nunquid pro indiuiso possident? Respon. non, vt dixi. tunc enim nihil à cohærede meo peterem: vt. s. e. l. §. si ego. Nunquid ergo pro diuiso? Respon. ita. quare ergo sextantem peto à possidente? immo cum pro dimidia sim hæres, dimidiã petere deberem. Respó. sextantem peto totius hæreditatis, qui continet dimidiam illius trientis: quia in dimidiam me hæredẽ dico: vt. s. ea. l. §. j. & illa dimidia sextans dicitur.

s *A singulis.* scilicet sui trientis: quia in dimidiam me hæredem dico: vt. s. e. l. j. §. j.

t *Sic fieri.* quia non condemnatur nisi in dimidiam eius quod possidet. Io.

u *Ipse.* scilicet ego.

x *Tenebor.* cohæredi meo, à quo sextantem petij.

BIU Cujas

a *Compensatio.* sed quomodo fit compẽsatio, cum hincinde corpus non quantitas debeatur: vt. C. de cõpen. l. fi? Respon. fit vtraque parte volẽte expresse, vel etiam tacite: vt quia dicit quilibet, quòd non aliàs restituet nisi & sibi restituam. nam tacite videmur compensare. Vel dic, quia id quod hincinde debetur, est indiuisibile, & quasi in genere debitum, fiat cõpensatio. & pro hoc. ĵ. de lega. ij. l. vnũ ex familia. §. si de Falcidia. & l. imperator. §. si centum.

b *Indulget.* sic est etiã in rei vindi. vt. ĵ. de rei vindi. l. iij. & l. quę de tota. §. j. & ĵ. communi diui. l. & si nó. §. j. Acc.

† *Iste. §. est not. secũdũ Bal. & ade, secundũ eundẽ, quod in. l. quæ de tota. §. 1. & in. l. 1. §. si quis argẽtũ. ĵ. depos.* * *Flo. defuncti*

c *Vtputa.* pone casum, secundum Azo. in successione collateraliũ, puta fratris: in qua olim fiebat diuisio in capita: vt. ĵ. de su. & legi. hære. post consanguineos. §. hæreditas. Item vbi nullus fratrum superest: vt instit. de legi. agna. succes. §. cæterũ. versi. nos vero. in fi. at in successione ascendẽtium etiam olim in stirpes diuidebatur: vt insti. dẽ hære. ab intest. §. cum filius. versi. & quia placuit. hodie vero in collateralibus idem: vt in aut. de hære. ab intest. §. si ergo defunct⁹. colla. ix. Azo. Dic ergo, defuncti fratris, scilicet præmortui. fuerãt enim quatuor fratres: tres prius decesserunt: vnus relicto filio nato: alij duo relictis vxoribus prægnantibus: nũc vltimo decessit alius sine filio: ad cuius hæreditatem filius fratris & ventres vxorum aliorum vocantur. Alij vt Io. ponũt casum, quòd tractatur de hæreditate aui. & secũdum hoc corrigitur per Iusti. vt instit. de hære. quæ ab intesta. defe. §. cum filius. versi. & quia placuit.

d *Hæreditatis.* s. aui, secũdum Io. vel fratris: vt dixi ponendo casum, secundũ Azo. Sed nonne quartam partem hic nepos interim petere debet: si esset vnus venter: vel septimam, quando duo ventres, secundum casum. Io. vt. ĵ. eo. antiqui? Respõ. potest dici aliud in filiis: vt ibi, aliud in nepotibus: vt hic. Vel melius idem est: sed ideo dicitur incerta, quia nescit quã in eodem iudicio consequatur. vel quia euẽtus iudicij est incertus: vt. ĵ. de pecu. l. quod debetur. vel quia forte interim pariet, & sciet veritas: vt. ĵ. e. l. & si pauciores. vel dic, petit quartã cum adiectione incertæ partis. i. vt si quid sibi plus obtigerit, illud habeat: vt arg. ĵ. e. l. & si pauciores.

e *Incertum est.* apud homines: cum vsq; ad. vij. nasci possunt: sed apud deum est certum: vt hic, & ĵ. de sol. si pater. & ĵ. e. l. antiqui. & s. de iudi. l. sed & si. §. si pater.

f *Vindicationem.* i. hæreditatis petitionem. hodie vindicaret dimidiam vel tertiam: quia non in capita, sed in stirpes huiusmodi hæreditas diuidi̇tur: vt in auth. de hær. ab intest. §. si igitur. col. ix.

ADDITIO. Intellige istam glo. in successio. fratris vt pariter succedat alter frater, & plures filij alterius fratris: vt in. d. §. si igitur. sed vltra fratres & fratrum filios fit successio in capita, non in stirpes: quia plures nati ex vno, loco plurium habentur: licet succedant cum vno nato ex alio, secundum Pau. de Cast.

g *Non audenter.* id est non in fronte. Accursius.

SI ex pluribus.] CASVS. Titius te & me hæredes instituit: adiui. tu volebas deliberare: an totam hære. posset petere? Dicitur quòd non: sed meam partem tantum, quæ mihi competeret si

tis ex triente quem possidebã. & ideo officio iudicis inuicem compensatio[a] erit admittenda eius quod possideo, si fortè cohæredes sint à quibus hæreditatem peto.

Propter numerum nascendorum ex vẽtre, admittitur petitio partis incertæ. Bar.

INterdum † prætor incertæ partis hæreditatis petitionẽ indulget,[b] idoneis causis interuenientibus: vt puta[c] est defuncti fratris filius, sunt & vxores defunctorum fratrum prægnãtes. quam partem fratris filius hæreditatis[d] vindicet, incertũ est: quia quot edantur fratrum defunctorum * filij, incertum est[e]. Aequissimũ igitur est, incertæ partis vindicationem[f] ei concedi. Non audẽter[g] itaque dicetur, vbicũque merito quis incertus est quam partem vindicet: debere ei incertæ partis vindicationem concedi.

Qui speratur admitti ad partem, facit partem. Bartolus.

II. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

SI ex pluribus ad quos eadẽ hæreditas pertinet, quidam adierint, quidã adhuc deliberẽt[h]: [placuit] eos qui adierint, si petant hęreditatem, non maiorem partem petere debere, quàm habituri essent cæteris adeuntibus. nec eis proderit si cæteri non adierint. Non adeuntibus[i] autem cæteris, poterunt tunc partes eorũ petere: si modo ad eos[k] pertinerent.

Posthumus nascturus ex ventre, impedit sequentes in gradu: eos autem qui eiusdem gradus sunt, statuitur admitti: vt si tres nascituri essent, auferetur vel cõceditur alteri, secundum quod casus occurrit. Bartolus.

III. PAVLVS libro septimodecimo ad Plautium.

ANtiqui libero ventri ita prospexerũt, vt in tempus nascẽdi omnia ei iura integra reseruarent: sicut apparet in iure hæreditatum: in quibus qui post eum gradum sunt adgnationis, quo est id, quod in vtero est, non admittuntur, dum incertum est an nasci possit[l].

Vbi autem eodem gradu sunt cæteri, quo & venter: tunc quæ portio in suspenso esse debeat, quęsierunt[m]: ideo quia nõ poterant scire quot nasci possent: ideo quòd * multa de huiusmodi re tam varia & incredibilia traduntur: * vt fabulis adnumerentur. Nã[n] traditũ est & quatuor pariter puellas à matrefamiliàs, natas esse. Alioquin tradidere, nõ leues auctores, quinquies quaternos[o] † enixam Peloponensem *[p] [&] multas Aegypti vno vtero septenos[q]. Sed & tergeminos[r] senatores cũctos[s] * vidimus Horatios[t]. Sed & Lælius scribit se vidisse in palatio mulierem[u] liberam

A statim adiuisse: si repudiasses, totum accrescit mihi: vnde totum petere potero. Viuianus.

h *Deliberent.* i. non adierint, scilicet adhuc. Accursius.

i *Nõ adeuntibus.* i. repudiãtibus, vel tẽpore exclusis, vt hic, & C. quando non pe. partes. l. j. & s. de inoffi. testa. l. si proponas. §. fi.

k *Ad eos.* vt quia non erat aliquis substitutus. Et no. hic arg. ad quæstionem qua quæritur, si instituo duos hæredes, vnum purè, alterũ sub conditione: quod purè institutus suã partem tantum habeat interim. & hoc dicit Io. vt hic, & ĵ. de condi. & de. l. hæc scriptura. §. fi. & l. si separatim. & C. de ca. tol. §. vbi autem & ĵ. de sol. l. ex parte. & ĵ. de le. j. l. planè. j. § coniunctim. Pis. dicit contrarium & Azo. sed licet interim insolidũ eum hæredem: vt arg. ĵ. de asig. lib. l. sub conditione. & ĵ. de vsufru. accre. l. idẽ est. §. si mihi. & ĵ. ad Treb. l. j. § sed & quotiés, quę sunt arg. contra. huic. l. Tu autem potes distinguere secũdum H. an dicit testator, Titium hæredem instituo: & si venerit ex Asia nauis, tũc etiam Seium cũ eo instituo: & tũc tenetur sententia Pis. vt arg. ĵ. de adqui. hære. l. si solus. an dicat, Titium in dimidiam instituo: & si nauis ex Asia venerit, Seium instituo in alĩ dimidiam. & tunc procedat sententia Io. vt C. de cad. tollen. §. vbi autem. Accursius.

B

C

D

ANtiqui.] CASVS. lex ista loquitur de quadam prouisione qua antiqui prouiderũt filio, qui adhuc erat in ventre, si & alij agnati vel cognati vlteriores superstites fuerunt: quia omnes expectabant donec ille natus foret. & hoc in prima. Si vero omnes in eodem gradu fuerũt, & nasceretur ille qui erat expectandus, vt videretur quid in vtero esset, quia dubium erat quot nascerentur: & hoc propter diuersas fabulas: quia quidam dicebant, quòd viderant vnã mulierem parere. vij. aliam. v. Vnde antiqui mediocrem viam elegerunt: & considerauerunt quod sæpius contingit, & frequenter contingit tres parere. vnde statuerunt vt hæreditas in. iiij. partes diuideretur: vt superstes quartam habeat partem: aliæ tres reseruarentur ventri: & si pauciores nascerentur, pro rata accrescat iam nato. Viuianus.

l *Possit.* vt infra, de adqui. hære. cum quidam. §. j. & infra, vnde cog. l. j. §. si quis proximior. & infra, de verb. sig. l. quod dicimus. & s. de sta. ho. l. qui in vtero. & infra, de suis & le. l. intestato. principem. versi. vtique. Accursius.

m *Quęsierunt.* no. quòd rationabiliter debet quis dubitare.

n *Nam.* pro, quia.

o *Quaternos.* id est. xx. in. v. vicibus.

p *Peloponensem.* est nomen mulieris. Accursius.

q *Septenos.* repete, tradidere auctores.

r *Tergeminos.* id est tres tantum: vt dicunt: vt infra de rebus du. vtrum ita. Azo. Vel dic, quòd sex erãt, & omnes senatores. & hoc si habes: scilicet cunctos. si habes, cinctos: idem est. q. d. habebant cingulum: id est, dignitatem: & omnes vocabantur Horatij.

s *Cunctos.* aliàs cinctos.

t *Horatios.* aliàs, oratores.

u *Mulierem.* scilicet Serapiam: vt. ĵ. de rebus du. vtrum ita. & ad hoc

quæ ab Alexandria perducta est vt Hadriano ostenderetur, cum quinque liberis: ex quibus quatuor eodem tempore [a] enixa, inquit, dicebatur: quintum post diem quadragesimum [b].

Quid est ergo? prudentissimè iuris auctores medietatē [c] quādam secuti sunt: vt quod fieri nō rarum admodum potest, intuerentur: id est, quia fieri poterat vt tergemini nascerentur, quartam partem superstiti filio adsignauerunt [d]. τὸ γὰρ ἄπαξ ἢ δὶς (vt ait Theophrastus) παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται. † Ideoque & si vnum paritura sit: non ex parte [e] dimidia, sed ex quarta interim hæres erit.

IIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

ET si pauciores fuerint nati, residuum ei pro rata adcrescere: si plures quàm tres, decrescere de ea parte ex qua hęres factus est.

Incertitudo nascituorum, non impedit cohæredem adire: licet quæ portio competat sibi, sit incertum. Bartolus.

V. PAVLVS libro septimodecimo ad Plautium.

ILlud sciendum est, si mulier prægnans non sit, existimetur [f] autem prægnans esse: interim filium [g] hæredem esse ex asse [h]: quanquam ignoret se ex asse hæredem esse. Idem est in extraneo, si ex certa portione hæres institutus sit: ex reliqua posthumi [i]. Quòd si fortè ita institutio facta est: *Quotcumque mihi nati erunt, & Lucius Titius, pro virilibus portionibus hæredes mihi sunto*: habebit hæsitationem nunquid adire non possit [k], atque [l] qui in testamento portionem suam nescit. [m] Sed vtilius est, posse eum adire qui nescit [n] portionem, si cætera [o] quæ oportet eum scire non ignoret.

Qui ex post facto apparet esse hæres, à quolibet hærede auocat pro rata, & sumptus pro rata sustinet. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro sexto Opinionum.

SOrori [p] quam cohæredem fratribus quatuor in bonis matris esse placuit [q]: quinta portio pro portionibus quæ [r] ad eos petinuit [s], cedet: ita vt singuli in quartam, * quam antehac habere credebantur, non amplius ei quinta * cōferant [t]. ſSumptus qui propter onera totius hæreditatis iusti fiunt [u], ei qui patroni iure portionem

---

hoc supra, de iudi. sed & si. §. fin. & supra, eod. l. j. in fin. & infra, de solut. l. si pater.

a *Eodem tempore.* non eodem impetu, sed successiue: vt. ff. de stat. hom. l. Arethusa. Et sic no. fieri eodem tempore, quod successiue vel statim: vt infra, si cert. petat. l. lecta. §. dicebam. in glo. Quadragesimū. Hic

ar. contra quosdam physicos, qui dicunt, q̄ ex quo mulier concepit, non potest iterum cōcipere antequā pariat. nam hunc post ea natum cōcepit postquam alios cōceperat. & pro hoc infra, de adqui. hære. cum quidam. §. suum hęredem. versi. quòd si vnum.

c *Medietatem.* sic ergo media via eligitur: vt institu. qui manu. non pos. §. eadem. Sed ar. contra. §. de neg. gest. Nesennius. in fin. Item not. quòd subiicit, quòd ea quæ raro fiunt, non curant iurisconsulti: vt hic, & supra, de le. & senatusco. his. & l. nam ad ea. & in auth. vt sine prolem. debi. & cre. §. qui vero. colla. vij.

d *Adsignauerūt.* imò certam: vt supra, eo. l. in fin. quæ est contra. Solut. vt ibi. Item hæc sunt vera ab intestato, & ex testamento: vt infra, de adqui. hær. cum quidam. §. quod dicitur. versic. & non solum ex testaméto aut si posthumus est institutus vel exhæredatus: alioquin si est præteritus, ille qui hæres scriptus est ex testaméto, adire non potest: ideo quia dubitatur de viribus testamenti, id est an valiturum sit irreuocabiliter: vt infra, de adquir. hær. sed etsi de sua. §. cur autem. & l. cum falsum. & l. cum quidam. §. j. & l. ventre. quibus legibus dicitur, quòd qui incertus est de testamento, an valeat, adire non potest. Sed qualiter exhæredato posthumo adit institutus, vt modo dixi, cum & ibi sit dubiū an per querelam expugnetur? Respon. in inofficioso test. aliud est quàm hic. cum hic quando est præteritus posthumus, ab initio vere nullum fuit testamentum: inofficiosum vero testamentum ab initio tenet: licet irritetur, & fingatur non valuisse: vt. ff. de inoffi. test. l. eum qui. & diximus in. l. qui de inofficioso. eo. titu. de inoffi. testa. §. j. sed certe & in posthumo præterito valet: sed postea rumpitur: vt instit. de exhære. li. §. ij. sed ibi sine facto hominis.

e *Non ex parte.* immo videtur, vt ita veritas inspiciatur: vt infra, eo. illud. quæ est contra. Solu. hic vnus erat in vtero: ibi nullus. nec est eadem ratio totius ad partem. vel quo ad scientiam nō strictè est hæres pro quarta, vt hic: sed quo ad veritatem, est prout res est. Et hoc modo etiam soluitur aliud contrarium infra, de adqui. hęre. l. cum quidam. §. suum hæredem. versi. quòd si vnum. vbi dicit, si vnus est in ventre, natum pro dimidia hæredem esse: inspecto quòd sic se res habet, non in scientia nostra: vt ar. supra, de iudi. l. sed & si. §. fin. Vel dic, quòd ibi recitatur opinio Sexti Pomp. quæ reprobatur hic.

f *Illud. Existimetur.* à multis: quia ipsa hoc dicat: vel obstetrices: vt infra, de adquir. hæred. cum quidam. §. quod dicitur si putetur.

g *Filium.* qui suus hæres est: non sic in emancipato vel alio extraneo agnato vel cognato: scilicet quia ipsi adire vel adquirere non possunt, nisi putent non prægnantem: & ita est verum: vt infra, de adqui. hær. l. cum quidam. §. quòd dicitur si putetur. versic. quid ergo. & l. ventre. & hoc intelligo nullo facto testamento, in quo emancipatus & is qui putatur esse in vtero, sit institutus alioquin emancipatus sicut extraneus interim est hæres ex asse: vt hac. l. ij. respon. Suus enim etiam nullo facto testamento interim est hæres: vt hic, & infra, de adquir. hær. cum quidam. §. suum. vnde ad suum transmittit hæredem decedens: vt. C. de cad. tol. l. j. §. in nouissimo. & infra, de adquir. hære. l. ventre. Et not. quòd hæc tria sunt necessaria, vt proximus à posthumo succedat: scilicet quòd communis sit opinio: & quòd sua: & quòd sit verum. Ité quòd sit testatus. quod dic, vt infra. c. l. cum quidam. §. & non solū.

h *Ex asse.* immo in quarta: vt supra, eod. l. antiqui. in fin. Solut. vt ibi.

i *Posthumi.* qui futuri sperantur, sed nō sunt: & hoc cum extraneus est ex certa parte institutus. si autem ex incerta, tūc idem est. & hoc subiicit, quòd si forte &c.

k *Non possit.* Lucius Titius.

l *Atque.* id est, sicut is qui.

m *Nescit.* credēs se institutū in minori portione, quàm sit.

n *Nescit.* ex prædicta causa, quia nescit quot nascituri sint, & nullo nato totum habebit: vt infra, de lega. j. si duobus. §. fin. Sed videtur quòd hic adire nō possit: vt infra, de adquir. hære. l. ex semisse. quæ est contra. Sol. illud de rigore: hoc de æquitate. & ideo hic dicit vtilius &c. Vel verius, cū ibi de certa portione esset scriptus, vix potuit esse quin dubitaret de portione sua. quin etiam de viribus testamenti dubitaret: vnde siue adiit, siue petiit bo. poss. ex minori parte quàm esset institutus, nihil agit: hic autē probabiliter ignorauit. Alij distinguunt inter errantem: vt ibi, & dubitantem: vt hic, vel vt ibi. Accursius.

*Flo. quarta. *Flo. quinta.

o *Cætera.* quæ sunt hæc? Respon. quòd sciat purè vel sub conditione fuerit institutus, & conditionem extitisse sub qua fuit institutus: vt infra, de adquir. hære. si quis extraneus. §. sciendum. & l. hæres institutus. §. j. & hoc si est facti, non iuris: vt infra de cōdi. & demon. l. multum. Item debet scire testatorem defunctum: vt infra, de adqui. hæred. l. hæres institutus. in princ. Item conditionem testatoris, licet non suam: vt. d. l. hęres institutus. in fi. & l. quòd si dubitet. & l. sed & si de sua. & l. si is ad quem. Item quòd testamentum valeat: vt infra, de adqui. hære. l. si is ad quem. in fin. & l. cum falsum. Item quòd mortuus sit testatus, vel intestatus: vt d. l. si is ad quem. §. nam vt quis. ibi, iusto. Accursius.

p *Sorori.*] CASVS. Mulier decessit quatuor relictis hæredibus: & erat prægnans: partus viuus natus est, & erat filia. æqualiter succedere debet cum filiis: & quilibet conferat quintam partem suæ portionis: & sic habet quartam quilibet: & ponas hæreditatem distributam in. xx. vncias, siue in. xl. Viuianus.

q *Placuit.* scilicet sapientibus: vt. d. l. si mater. Cod. de inoffic. testa. Accursius.

r *Quæ.* scilicet quinta portio.

s *Pertinuit.* id est, pertinere credebatur, secundū primum casum. Vel dic, pertinuit, pro vero quando egit querela hęc soror.

t *Conferant.* vel per condictionem ex lege: quia præsumatur institutus per. l. prædictā, si mater. vel per hære. peti. perlata querela.

u *Iusti fiunt.* ab hæredibus institutis à liberto, vt circa funus: vt

infra, de relig. l. funeris impensam. & facit supra, tit. j. l. hæres.

a *Euicerit.* per contra tabulas. olim dimidiam: hodie tertiam: vt instit. de suc. li. §. j. &. §. nostra autem. Accursius.

b *Non possumus. Consequimur.* hoc scilicet vt à cõmunione &c. vt. j. famil. erci. l. j. Sic & econtra, quædam per hære. peti. consequimur, quæ non possumus consequi per iudicium fami. erci. vt j. fami. ercis. l. fundus qui. in fi.

c *Iudicis.* cognoscẽtis in hæreditatis peti.

d *Pro indiuiso.* & sic feret incertam sententiam, cum non possit ferre certam: vt institutio. de actio. §. curare. vnde & si aliqua res negetur hæreditaria, simpliciter pronũtiabit esse restituẽdum quicquid ex hæreditate illa sit penes possessorem. sic & aliàs fert incertam sentẽtiam in causa noxali: vt institu. de offic. iudic. in prin. Item & in alternatiua obligatione. Item & quãdo pronũtiatur legatum deberi deducta Falcidia: vt. j. communi diui. l. & si non. §. j.

*Flo. parte

e *Permittẽdum. Prohibet.* scilicet ius: sed certe imò sic: vt infra, de vsu. l. tutor. §. Lucius. quę est contra. Sol. hic de residuo negabat, ibi in totum cõfitebatur. sic infra, si cer. petatur. lege, quidam. Item hoc quando est res diuisibilis, vt erat hæreditas hic. si indiuisibilis, tunc in totum debet defendere: vt argu. supra, si ex noxa. causa. l. si cum vno.

f *Controuersiam.* Nota, quòd reus facit controuersiã. sic infra, eo. l. fin. in fin.

Cvm multi.] CASVS. Quidam me & alios instituit hæredes: antequam adiui, in Asiam profectus sum: vbi decessi, & procuratorem reliqui domi. procurator credens me viuere, res hæredi. administrauit, & quasdam vendidit. ego institui procuratorem meum cum quodam alio. qualiter pecunia ex rebus hære. redacta procurato. meo & cohæredi eius peti debeat: quæritur. Et respon. quòd si tota apud procura. constituta sit, insolidum conuenitur. sed si dimidia apud cohæredem sit: ille tenetur pro ea parte. Viuianus.

g *Instituti essent.* à Titio pone.

h *Erat.* id est putabatur esse, cum iam decessisset. Azo.

i *Procurator.* quem domi reliquerat.

k *Abstulerat.* id est acceperat. sic. ẽ. ti. j. l. postquam. in fi.

l *Antea decessisse.* vel dic, antequam fieret testamentum. & sic est pro non scripta. vel ante mortem testatoris. & sic quasi caduca. vel antequam agnoscęret, & sic caduca: vt. C. de cad. tol. §. & cum triplici. & hac ratione non transmittit secundum ius nouum. sed olim ad fiscum. Item per procuratorem etiam si viueret, adire non poterat: vt infra, de adqui. hære. l. Paulus. * nisi in casu: vt supra, de offic. procu. Cæ. l. j. secus in bo. poss. vt infra, de bo. poss. l. iij. §. adquirere.

*per procuratorem.

m *Pecunia ex hæreditate.* id est ex parte hæreditatis accepta, id est qua actione alij hæredes possint petere. Dubitatur autem ideo, quia cum procurator prius alieno nomine possedisset, & ideo hæreditatis petitio. non tenebatur: vt supra, titu. j. l. etiam. §. si quis absentis. videbatur quòd non posset causam possessionis mutare: vt. C. de adqui. pos. l. cum nemo. quod remouet hic, & d. l. supra, titu. j. l. etiam. §. si quis absentis. in fin. §. &. l. si & rem. & quod dicit, quòd nemo potest mutare &c. verum est ad sui vtilitatem, & nulla extrinsecus causa accedente. causa autem extrinsecus accedente, non tam mutat, quàm mutatur ei: vt. j. de vsuc. non solum. §. quod vulgo. vt hic, &. j. l. proxi.

euicerit", pro ea cõputentur.

Per hanc actionẽ consequitur quis partem pro indiuiso, quæ per iudiciũ fam. ercisc. diuiditur. Bartolus.

VII. IVLIANVS libro octauo Digestorum.

NOn possumus consequi per hæreditatis petitionẽ id quod familiæ erciscundę iudicio consequimur b, vt à communione discedamus: cum ad officium iudicis c nihil amplius pertineat, quàm vt partem hæreditatis pro indiuiso d restitui mihi iubeat.

Potest quis pro parte cedere, & pro parte contendere. Bartolus.

VIII. IDEM libro quadragesimo octauo Digestorum.

PErmittendum erit possessori hæreditatis partẽ quidẽ hæreditatis defendere, partem* verò cedere. Nec enim prohibet e aliquem totam hæreditatem possidere, & partem scire dimidiam ad se pertinere: de altera parte controuersiam f non facere.

Qui vt procurator alterius administrat, petitione hæreditatis non tenetur: nisi illius hæres extiterit in totum, vel in partem. Bartolus.

IX. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni Digestorum.

CVm multi hæredes instituti g essent, ex his vnus in Asia erat h: eius procurator i vẽditionem fecit: & pecuniam pro parte ei⁹ abstulerat k: postea apparuerit, eum qui in Asia erat, antea decessisse l, instituto ex parte dimidia hærede, p curatore suo, & ex parte alio. quæsitum est, quemadmodum pecunia m ex hęreditate petenda esset. Responsum est, ab eo qui procurator eius fuisset, totam hæreditatem n (quia ex hęreditate ea pecunia fuisset quæ ad procuratorem ex venditione peruenisset) petere o eos oportere: & nihilominus partem dimidiam p hæreditatis à cohęredibus eius. ita fore q, siue omnis ea pecunia penes eum qui procurator fuisset, resideret, vt omnem per iudicem ab eodem recuperarent: siue is partem dimidiam cohæredi suo reddidisset, ipsum ex dimidia parte, & ex dimidia cohæredę* eius condemnarent r.

Qui negotia hæreditatis absentis nomine gerit, ab his ad quos negotium in veritate pertinet, poterit conueniri actione negotiorum gestorum, & petitione hæreditatis, si se hæredem contendat. Bartolus.

X. PAPINIANVS libro sexto Quæstionum.

CVm hæredis ex parte instituti filius, qui patrem suum ignorabat f viuo testatore decessisse, partem hæreditatis nomine patris vt absentis administrauerit t, & pecunias distractis rebus acceperit: hæreditas ab eo peti non potest u: quia neque pro hærede, neque pro possessore pretia possidet x, sed vt filius patris cohæredibus. & hoc in prima. Sed quid si illum filium exhæredauit, & alios filios instituit hæredes, aut extraneos: nũquid filij illi habebunt nego. gest. act. contra eum administratorem? dicitur q non: quia nullo modo erat eorum negotiator: cum res non essent paternæ, & patri adquisitæ. Tertio probat per simile: & videtur quòd tenetur neg. gest. act. quia si exigam nomine tuo te. ratum habente, oritur ac. neg. gest. ergo hic: quod verum est si dominus ratum habeat. Quarto pone, quòd illum filium instituit: vnde veniunt cohæredes mei, & eum conueniunt: & ipse dicit pecuniam mihi fuisse adquisitam, asserens me vixisse illo tempore quo conditum fuit test. dubitabatur an hoc dicere posset. videbatur quòd non: quia sic videtur mutasse sibi causam possessionis. sed quia video, quòd aliquis gesit negotia her. male. & sic factus est debitor hære. si quidem postea gerat se pro hærede: poterit hoc facere. & conuenietur pe. hęre. nec videbitur sibi mutare causam possessionis. vnde idem in casu superiori erit dicendum: vt scilicet, pe. hæ. conueniatur: nec videtur causam pos. mutasse.

n *Totam hæreditatem.* id est totam pecuniam hæreditatis peti. si tamen se contendat hæredem, vel pro possessore possideat: vt. j. l. proxi. & potes hic dicere quæ dixisti. ẽ. l. j. §. j. & hoc quãdo nil contulit cohæredi. Si autem contulit. subaudi quid iuris sit.

o *Eos petere.* cohæredes absentis: vt infra. l. proxi.

p *Dimidiã.* in alio casu: vt statim dicit: scilicet cũ procurator suo cohæredi contulit dimidiam pecuniæ.

q *Ita fore.* repete vtrũque casum, & quando tota erat penes procuratorem, & quando partem contulerat cohæredi.

r *Condemnarent.* i. condemnari facerent. sic. j. de admi. tut. l. ij.

Cvm hæredis.] CASVS. Habui filium, & domi reliqui, & profectus sum, & decessit Titius in ciuitate existens, ignorans me defunctũ, instituit me hęredem cum aliis: filius meus tanquam procurator meus, res hære. administrauit distrahẽdo. qua act. cohæredes mei illi partem possint exigere, quæritur. Et respõ. quòd pe. hæ. nisi eo animo filius non hæreditario nomine, sed patris nomine res hær. administrauit: quare neg. gest. ac. tenebitur patris filius

Ignorabat. in quo casu in causam caduci est pars illa. at in. l. supra, proxi. loquitur etiam in pro non scripto: & in hoc differunt hæ duæ leges, secundum quosdam.

t *Administrauerit.* sine mandato. nam si pater mandasset, sciri videretur.

u *Non potest.* per cohæredes patris, quibus accreuit.

x *Possidet.* dum se patris hæredem non contendit: quia forte exhæredatus est. videtur ergo scire de morte patris. Sed respond. forte dixit. vnde dic, quòd ignorat: aliàs pro possessore possidet.

BIU Cujas

negotiorum curauit. Negotiorum autẽ gestorum actio cæteris cohæredibus[a] ad quos portio defuncti pertinet[b], dabitur[c]. Illud enim vtique nõ est metuendum, ne etiam patris (à quo fortè exhæredatus est[d]) teneatur hæredibus, quasi negotia hæreditaria gesserit: cum id quod administrauit, nõ fuerit paternæ hæreditatis. Nam & si[e] negotiorum gestorum actio sit[f]* ei cuius nomine debitum exactum est: hoc tamẽ[g] quod alieno nomine[h] perceptum est, restitui[i] æquum est. Sed in proposito[k] neq; patris[l] negotia fuerũt, qui[m] esse desierat[n]: neque paternæ successionis, quæ fuerunt[o] alterius hereditatis. Quòd si filius iste patri suo hæres extitit, & mouet controuersiã, quòd pater eius postquã hæres extitit, mortẽ obierit: ille tractatus[p] incurrit, an ipse sibi causam possessionis mutare videatur[q]. Quoniam tamen[r] qui negotia hæreditaria gessit, & debitor esse cœpit[f], postea faciens controuersiam hæreditatis, vt iuris possessor conuenitur[t]: idem etiã in hoc filio[u] respondendum erit.

DE POSSESSORIA hæreditatis petitione.

TITVLVS V.

Bonorum possessori de iure prætorio cõpetit hæc actio: in qua tantum venit quantum in petitione hæreditatis ciuilis. Bart.

I. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

ORdinariũ fuit, post ciuiles actiones hęredib⁹ propositas, ratione hãbere pẽtorem, etiam eorum quos ipse velut[x] hæredes facit, hoc est, eorum quibus bonorum possessio data est[y]:

II. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

PEr quam[z] hæreditatis petitionem tantundem consequitur bonorũ possessor, quantũ superioribus ciuilibus actionibus hæres[a] consequi potest.

DE FIDEICOMMISsaria hæreditatis petitione.

TITVLVS VI.

Fideicommissario vniuersali, cui est hæreditas restituta verbo, competit hæc actio: in qua veniunt omnia, quæ in petitione hæreditatis ciuilis. Bartolus.

I. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

EX ordine occurrit actio, quæ proponitur[b] his, quibus restituta est hæreditas[c]. Nam quisquis susceperit restitutã hæreditatẽ ex senatusconsulto[d], ex quo actiones transeunt: fideicommissaria hęreditatis petitione vti poterit[e]:

II. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

QVæ actio[f] eadem recipit, quæ hęreditatis petitio ciuilis[g].

Hæc actio competit fideicommissario, & eius hæredi, bonorúmve possessori: & non datur contra verum hæredem, sed contra alios, & eorum hæredes. Bartolus.

a *Cohæredibus.* scilicet patris.
b *Pertinet.* scilicet iure accrescendi.
c *Dabitur.* vel quia cohæredum patris ipsa re gestum est negotium: licet patris putauerit: vt supra, de neg. gest. l. item si cum putaui. in fi. & l. si pupilli. §. item quæritur. versic. idem ait. &. §. quid ergo. vel quia hęredita
ria negotia gesta sunt: vt supra, de neg. ges. sine hęreditaria. Sed nõne tempore harum legum hæc quasi caduca ad fiscum pertinebant: vt supra titu. j. item venit. §. cum antequam? quomodo ergo datur actio cohęredibus? Respon. hic de nouo iure fit mentio: quod est. C. de cadu. tol. §. pro secundo. & §. in nouissimo. Vel dic, quòd loquatur de eo caduco quod habebatur ,p
nõ scripto: quod etiam ad fiscũ iure veteri nõ deferebatur: vt. C. de cadu. tol. §. in primo.
d *Exhæredatus est.* idẽ & si sit institutus: vt dicetur. j. proxi. §.
e *Est.* id est, quáuis. Accursius.
f *Actio sit.* id est esse ratihabitione sequente: vt supra, de neg. gest. si pupilli. §. item quæritur. versic. idem ait. & sic suum est negotium ratihabitione.
g *Hoc tamen.* i. hoc casu.
h *Nomine.* id est nomine patris, non cohęredum suorũ: vnde ipsi ratum habere non possunt: vt. d. l. si pupilli. §. sed si ego. Accursius.
i *Restitui.* scilicet cohæredibus patris: cum pater ratũ non habuit, neque per cõsequẽs hęredes eius possunt habere ratum: vt infra, de bo. pos. l. iij. §. adquirere. vel quia non est eorum nomine gestũ: vel quia hæreditas non transmittitur ad hæredes: vt. C. de cad. tol. §. in nouissimo. Vel quia ratum debet haberi intra tempus, quo possit adiri: vt infra, rem ra. habe. l. penult. Azo. Petitione autem hæreditatis tunc tenetur, quando sciret patrem non aditurum: vt & alias. ff. ti. j l. etiam. §. si quis absentis.
k *In proposito.* scilicet casu.
l *Neque patris.* scilicet prima facie.
m *Qui.* scilicet pater.
n *Desierat.* scilicet morte.
o *Quæ fuerunt.* quæ scilicet negotia.
p *Ille tractatus.* id est quæstio. nã tractatus apud dialecticos est illa quæstio, qua quicquid pro vero ponitur, falsum reperitur: vt. j. ad. l. Fal. l. qui quadringenta. apud Isidorum dicitur tractatus multiplex expositio.
q *Videatur.* quod iure prohibitum est: vt. C. de adquir. pos. l. cum nemo. Sed tamen hoc non videtur, triplici ratione. Prima: quia ille dicitur sibi mutare, qui prius possidebat ciuiliter & naturaliter: vel naturaliter tantum. at iste ante nullo modo possidebat. Secunda, quia ille dicitur sibi mutare, qui nulla superueniente iusta causa dicit se possidere ex alia causa: & vult sibi mutare causam possess. at iste iusta de causa, & iusta opinione, postea interueniente dicit se possidere: vt infra, de adqui. pos. qui bona. §. quod scriptum: & l. iij. §. illud, & pro hærede. l. ij. §. quod vulgo.

ff. Vetus.

& de vsucap. non solum. §. quod vulgo. Tertia, quia iste non incipit habere aliquem titulum. nam & titulus dicitur causa possessed incipit habere qualitatem possidendi.
r *Quoniam tamen.* inducit simile, per quod soluit quæstionem præmissam.
s *Cœpit.* ex alia causa, quàm ex pretiis rerum venditarum.
t *Conuenitur.* scilicet petitione hæreditatis: vt diximus supra, titu. j. l. etiam. §. fin. & l. sequen. & l. quòd si in diem. §. non solum.
u *Filio.* qui debet pretia.

DE POSSESSORIA hæreditatis petitione.

Si habes rubricam sic: de possessoria hæreditatis petitione: melius dixisset, de bonorũ possessoria hæreditatis petitione.

x *Ordinariũ. Velut.* nec enim hęredes veri sunt: sed quasi: vt insti. de bo. pos. §. quos autem. & infra, de regulis iur. l. prętor. Sed oppo. quia superiores videntur prætorię, non ciuiles: vt supra, titu. j. l. j. in princip. quæ est cõtra. Sed approbãdo ibi dicit, vt diximus ibidẽ. Item quæ sunt prætoriæ istæ superiores. nã tantum est vna, scilicet peti. hære? Respon. verum est in genere: sed tamen alia est mihi, & alia quæ tibi competit: & sic plures: sicuti certi condictio ex mutuo, vna est in genere: alia est tamen quæ mihi, alia quæ tibi datur.
y *Data est.* à prætore viuo hoc ideo, quia est bo. pos. quæ est edictalis: & alia decretalis, quę datur à prętore viuo: de qua hic dicit. Sed hodie non est decretalis: vt. C. qui admit. ad bo. pos. l. fina. & de cura. fu. l. fin. §. nos autem.
z *Per quam.* scilicet vtilem. peti. hære. prætoriam.
a *Hæres.* vt infra, de bo. posses. l. ij. Hic quæritur, an actiones, quas intendit bo. pos. iure hæreditario, vt puta ex empto & similes, dicantur prætoriæ: an ciuiles. Et nego esse prætorias. magis enim spectanda est origo, id est, ius ciuile à quo fuerunt inductæ, quàm prætorium: quod eas velut palmites, & propagines ad alias quasdam personas deriuauit & traxit: argu. C. de his qui ve. æta. impe. l. fina. & infra, de ver. oblig. l. in illa. argu. contra infra. de noxa. l. electio. §. item si ex. Sed ibi prætoria & ciuilis dici potest: vt infra, eo. tit. de noxa. l. si plurium.

Actiones bo. pos. cõpetẽtes an sint prętoriæ, vel ciuiles.

DE FIDEICOMMISSARIA HAEREditatis petitione.

b *EX ordine. Proponitur.* id est datur.
c *Hæreditas.* verbo, aliàs si re. & postea desinat possidere, rei vindi. habet. quod enim facit hæreditatis aditio, vt tunc demum competat hæreditatis petitio: hoc verbalis restitutio, vt habeat locum fideicommissaria: vt argu. infra, ad Trebellia. l. restituta. j. respon. & l. facta. in prin.
d *Senatusconsulto.* scilicet Trebelliano.
e *Poterit.* contra possessores. Accursius.
f *Quæ actio.* scilicet vtilis.
g *Ciuilis.* sed in restitutione facienda ab hærede fideicommissi,

Restitutio verbalis tãtum facit quantũ hæreditatis aditio.

missi, non veniunt fructus, nisi fuerit in mora: vel nisi specialiter fuerit rogatus restituere fructus: vt infra, ad Trebel. in fideicommissaria. in princip. Sed cum hæc actio ex senatusco. scilicet Trebelliano sit inducta, sicut petitio hæreditatis ab alio senatusco. quare non est hæc ciuilis: vt instit. de perpe. ac. in princip? Respon. hæreditatis restitutio à senatusconsul. Trebel. est inducta, vt fiat ex officio iudicis, sicut & emptio à iure gentium: non tamen fideicommiss. hær. pe. vel redhibitoria est ciuilis. Item hoc non est bonum argu. succedit de iure ciuili: ergo actio ei competens est de iure ciuili. Nam pene omnes cótractus sunt de iure gentium: & tamen actiones sunt ciuiles: vt supra, de origi. iu. l. ij. §. deinde ex his. Accursius.

*Fl. an hæres, cui extitisset.

*Flo. poterim

III. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

NEc interest, mihi quis rogatus fuerit restituere: an ei cui hæres extitissem[a].* Et si bonorũ possessor sim eius, cui fideicommissaria hæreditas relicta est[b], vel alius[c] successor: per hãc actionem experiri potero.* Sciendũ est hanc actionem aduersus eum, qui restituit hæreditatem, non competere[d]. Hæ autẽ actiones[e] mihi dantur, quæ hæredi[f], & in hæredem competunt.

a *Nec interest. Extitissem.* vt. ĩ. de peti. hære. l. iij.

b *Relicta est.* & verbo restituta.

c *Alius.* puta iure nouo: vt supra, titu. iij. l. iij. §. nouo.

d *Non competere.* immo videtur cp sic: vt. j. ad Trebeb. l. ita. §. si ex Trebelliano. quæ est contra. Solut. ibi dicit dari in eum actionem, quæ defuncto in eum competiit, scilicet ex mutuo, vel aliunde. Sed quæ est ratio, quòd peti. hæred. fideicommiss. non datur in restituentem? Respon. quia non datur, nisi contra eum, qui pro hærede, vel pro possessore, possidet: hic autem non pro hærede possidet, vel pro possessore: quia verus est hæres, licet hæreditatem restituerit: vt j. ad Treb. l. si hęres institutus. & instit. de fideicom. hær. §. restituta. secundum quosdã hoc non placet. nam talis titulus pro nõ titulo debet haberi. Sed ea est ratio: quia non possidet pro hærede, qui ad alium trãstulit. Sed quia possidet pro possessore conueniri potest peti. hære. Sed hoc intelligas quando aliquid ex hæreditate possidet, postquam hæreditatem restituit verbo: vel si re, non omnia. nam ante constat, quòd non tenetur peti. hær. sed actione ex testaméto, si iam adiuit: vel si non adiuit, poterit cogi offi. iu. adire, etiam si repudiauit: vt infra, ad Treb. nam quod. §. j. Cæterum post aditionem est actio ex testamento, vt diximus, vt fiat restitutio. post restitutionem pro rebus restitutis cessat hæc actio: quia alia ei datur. s. in rem, & suo nomine: vt in pe. hær. dixi. ĩ. de pe. hære. l. & non tantum. §. j. sed si quæ non sunt restitutæ, hac actione ex testaméto potest agi, quasi non plenè restituerit. Et nota quatuor tempora ex prædictis.

e *Actiones.* hæreditariæ singulares.

f *Hæredi.* directo qui mihi restituit hæreditatem: ad quod est j. ad Trebel. l. j. §. j.

Digestorũ
seu Pandectarum, liber sextus.

DE REI VINDICATIONE.†

TITVLVS I.

Hæc actio est ad rerum singularum petitionem. & cõpetit pro omnibus rebus corporalibus. Bartolus.

†*Rei vindicationis formulã, Cicero explicat in orat. pro Muræna. & Gell. lib. 20. cap. 9.*

DE REI VINDICATIONE.

Scilicet cui detur: & contra quem: & quæ in ea veniunt: & qualis sit. Sciendum est autem, quòd in hoc tit. principaliter de directa tractatur: infra vero si ager vec. vel emphy. tractatur de vtili. Cui detur directa, dicitur infra. e. in rem actio. l. respon. Item cui vtilis, dicitur. C. eo. si vt proponis. Item ei qui præscripsit rem longo tempore, datur vtilis: licet M. det ei directã contra quem detur, dicitur. j. eo officiũ. & C. de ali. iu. l. i. & C. vbi in rẽ actio exerceri debe. l. i. Et hoc vbi datur directo. nã quãdoque datur vtiliter: vt. j. eo. l. si culpa. & l. qui restituere. §. si vero non. & j. de noxa. electio. §. item si ex. Quæri consueuit, an is qui tantum ciuiliter possidet, sicut est is, qui dedit in feudum, possit pro eo iure quod habet cõueniri: quod verum est: non tamẽ fit præiudicium ei, qui naturaliter possidet. Et sic patet ex prædictis quòd directa directo, & directa vtiliter, & vtilis vtiliter, & vtilis directo dabitur. nam directa & vtilis, ad actorem: directo & vtiliter, ad reum refertur. Qualiter alicui dominium quæratur: licet in hoc ti. casus ponãtur: singulos prosequi nõ expedit: quia specialis est titulus infra, de adquir. re. do. & insti. de re di. Quæ veniant in hac actione, dicitur infra. in. l. i. per totum. & infra, eo. nõ solum. & l. quæ de tota. Item fructus: vt infra, eo. fructus. vt ibi plenè dices. Et quia

A *fiunt reputationes in hac actione: ideo plene dices. j. eo. in fundo. Qualis sit: & quidem arbitraria, & stricti iuris: & ideo quatuor remedia dantur: vt dices infra, eo. l. qui restituere. Et potest dici temporalis: quia quãdoque tribus, quandoque. 10. quandoque. 20. quandoque. 30. quandoque. 40. quandoque centum annis durat. Neque autem hæredi, vt hæredi: neque in hæredem, vt hæredem datur: sed quasi contra possessorem: vt infra, ad exhi. de eo. §. finali.*

I. VLPIANVS libro decimosexto ad Edictum.

POst actiones, quas* de vniuersitate[g] proposuit[h] prætor:* subiicitur actio singularum rerũ petitionis. Quæ specialis in rẽ actio locum habet in omnibus rebus mobilibus, tam animalibus[i], quàm his quæ anima carent, & in his quæ solo continentur.

B *Liberæ personæ quæ sunt in potestate nostra, non petuntur rei vindicatione: sed aliis remediis hic expressis, nisi vindicentur adiecta causa de iure ciuili. Bartolus.*

†Per hanc autem actionem liberæ personę quę sunt iuris nostri, vtputa, liberi qui sunt in potestate [nostra,] nõ petunt.[k] Petuntur igitur aut pręiudiciis, aut interdictis, aut cognitione ptoria[l]. & ita Põponius lib. trigesimoseptimo [scribit]. Nisi[m] Quiritum. [PER HANC.] Non solum res singulares, sed C etiam vniuersales, quæ scilicet rectæ sunt, per hanc actionem peti possunt: sicut grex, equitium, armentum, & similia. veruntamen ad hoc vt grex vindicetur, non oportet quòd singula capita condicantur per hanc actionem.

Post actiones. [PROSVS. Ponit iurisconsul. cõtinuationem huius ti. ad superiores: quod dictum est in superioribus quibus modis vniuersitates petitur: nunc qualiter res singulares: & ita de speciali: & habet locum ista actio tam in re mobili quàm in immobili. [PER HANC.] Cum ista actio detur pro omnibus rebus: an pro liberis personis detur, quæritur. Et dicitur quòd non. vt de si volo filium meum petere quę dico in potestate mea: agam prę iudiciali, & interdicti & officio iudicis: veruntamen dicitur quòd possum vindicare filii adiecta causa de iure

g *De vniuersitate.* scilicet querelæ, & pet. hæred. quæ est vniuersalis: vt supra, de pe. hæred. item videndum. §. fin. & l. sequen. Azo. Sed certe per querelam non petitur vniuersitas: sed testamentum rumpi: vt supra, de inoffic. testa. Papinianus. in fin. Dic ergo vel hic plurale pro singulari poni: vt supra, de peti. hæred. diuus. in fin. vel quòd de peti. hæred. directa & vtili dicat: de qua etiam vtili posuit duos titulos. supra, proxim. duobus titulis.

h *Proposuit.* si habes, prætor, vel subaudias: dic approbando: vt supra, si pars hæred. pet. l. j. j. respon. si non habes: dic, iurisconsultus, vel senatus.

i *Animalibus.* quæ per se mouentia dicuntur: vt infra, de verbo. signi. l. mouentium.

k *Non petuntur.* quia rei vind. datur ei qui dominus est de iure gentium vel ciuili: vt infra, eod. in rem actio. in princip. sed istæ liberæ personæ sunt, & non sunt in alicuius dominio. ergo non datur actio in rem, nisi adiecta causa: vt subiicit. Accursius. D

l *Prætoria.* scilicet erunt petendi: & dic, prætoriis, id est prætoriis exceptionibus: veluti si ageret filius contra patrem, & pater obiiceret, agere non potes, quia meus filius es. & sic in modum exceptionis semper opponi debent: secundum Ir. Sed hæc glos. nulla est: quæ hic loquitur cum filius petitur, non cum in modum exceptionis repellitur. Tu ergo dic, prætoriis, id est prætorialibus in rem actionibus: vt institu. de act. §. prætoriales. Et dicuntur ideo prætoriales actiones & exceptiones: quia prius de eis cognoscitur quàm de alia principali quæstione pronuntietur. Sed certe hac ratione quælibet exceptio dicetur prætorialis: quia semper prius cognoscitur de ea quàm de principali quæstione pronuntietur: sed sententia in principali quæstione fertur: vt. C. de or. cog. l. j. ij. &. iij. & l. cum status. Dicuntur ergo prætoriales, quia sic prætoriant vt interim aliæ quæstiones differantur donec de hac iudicetur. differantur dico, quantum ad definitionem, id est cognitionem: non quantum ad litem contestatam. nam & in causa liberali hoc fit: vt. j. de lib. cau. ordinata.

m *Nisi forte.* excipit ab eo, quod dixit non posse vindicari. Azo.

BIU Cujas

fortè, inquit, adiecta [a] causa quis vindicet. Si quis ita petit filium suum [b] vel in potestate [c] ex iure Romano [d]: videtur mihi & Pomponius consentire, rectè eum egisse. Ait enim adiecta causa ex lege Quiritũ vindicare posse [e].

Hac actione vindicatur, etiam vniuersitas rerum in totum, vel in partem: nõ obstante quòd aliqua pars particularis non sit vindicantis. b. d. cum. l. seq. Bartolus.

¶ Per hanc autem actionẽ non solum singulæ res vindicabuntur: sed posse etiam gregem [f] vindicari. Pomponius libro lectionum [variarum] vicesimo quinto scribit. idem & de armento [g], & de equitio [h], cæterisque, quæ gregatim habẽtur, dicendum est [i]. Sed enim gregẽ sufficiet ipsum nostrum esse, licet singula capita nostra non sint [k]. Grex enim, non singula corpora, vindicabuntur.

II. PAVLVS libro vicesimo primo ad Edictum.

SEd si par numerus duorũ [l] interfuerit, neuter solidum gregem, sed nec * partẽ dimidiam totius eius vindicabit [m]. Sed si maiorem [n] numerum alter habeat, vt detracto alieno, nihilominus gregem vindicaturus sit [o]: in restitutionem nõ veniunt aliena capita [p].

III. VLPIANVS libro sexto decimo ad Edictum.

MArcellus [q] libro quarto Digestorum scribit: Qui

a *Adiecta causa.* de iure Romano: vt subiicit. Sed nonne hoc in sequenti vers. si quis ita. repetitur vt superfluum? Respon. non: quia primo sub dubio: postea indubitanter respon. Azo.

b *Petit filium suum.* sibi exhibendum ab aliquo. Azo.

c *Vel in potestate.* sua esse dicat, cum filius contradicat. & sic à semetipso. Azo.

d *Romano.* quo filij sint in nostra potestate vt instit. de pat. po. §. ius autem.

e *Vindicare posse.* patrem filium suum. Azo. Sic etiam petit abbas monachum suum, adiecta causa, de iure canonico. sic & prælatus clericum suum adiecta causa. Item potestas ciuem suum: vt. j. ad municipal. de iure. j. respon. Idem de colonis Palæstinis: vt. C. de col. Pal. j. ij. xj. Item de colonis Illyricianis: vt. C. de col. Ill. l. j. lib. xj. Item de colonis imperatoris, siue patrimonialibus, vel fisci: vt. C. de fugi. colo. l. j. ij. &. iij. lib. xj. &. C. de agri. & man. l. j. ij. &. iij. lib. xj. Idem in colonis quorumlibet priuatorum, vt possint vindicari, causa adiecta de iure Romano, vel de iure legum: vt. C. de agri. & cen. l. quisquis. &. l. omnes. lib. xj. & in auth. de man. prin. §. sed neque suscipientes. col. iij. Idem in cohortali, vel curiali: vt. C. vbi quis decu. vel cohor. l. j. Vt autem plene scias quando vnũquodque istorum locum habeat, vel interdictum, vel cognitio prætoris, siue offi. iud. quod idem est, siue præiudicialis actio, dic, quòd si filius à nullo detinetur, sed ipse sui controuersiam facit: locum habet cognitio prætoris. Sed & dici potest quòd præiudicialis actio in rem locum habet: sicuti contra eum, quem seruum meũ esse contendo: & cessat interdictum de libe. exhi. nisi propter eandem hæreditatem sit contentio: vt. j. de libe. exhi. l. deinde. §. hoc autem. &. l. si eum qui se. & insti. de ac. §. præiudiciales. Si vero filius sit apud alium, & sua sponte: locum habet iu. of. siue cognitio prætoris: sicut & si apud neminem esset. nam hic apud se esse videtur. Item præiudicialis actio in rem eadem ratione: sed & rei vin. dari potest adiecta causa de iure Quiritum: cessat vero interdictum, nisi qui detinet pariter se patrem profiteatur. nam his casibus loquitur lex ista: vt. j. de lib. exhi. l. fi. Si vero inuitus detinetur, hoc casu proditum est interdictum: vt. j. de li. exhi. l. j. & datur rei vin. adiecta causa de iure Quiritum: vt hic dicitur, & cessat præiudicialis in rem actio: quæ solummodo contra filium datur: & ratione controuersiæ, quam de se facit filius. Alia vero rei vin. s. adiecta causa de iure Quiritum, datur ratione possessionis, quam alius habet, & controuersię quam facit: & ita cessat iud. offi. Huic distinctioni est contra. quod dicitur, quòd vbi est ordinarium auxilium, non debet recurri ad extraordinarium: vt. §. de mino. in causæ cognitione etiam. j. respon. vnde non videtur, quòd cum iudi. of. alia actio, vel auxilium detur. Ad quod respõ. quòd ibi vocat extraordinarium auxilium restit. in integ. q contra ius commune datur. Secus vero si de iure communi quis petat actionem dari extraordinariam cum ordinaria. Sed huic responsioni est contra. supra, de edẽ. quædam. vbi extraordinarium, quod est de iure communi, non competit cum ordinario: sed ibi in subsidium illud extraordinarium datur. sic etiã posset responderi ad legem illam, in causæ.

f *Gregem.* ouium.

g *Armento.* boum.

h *Equitio.* equorum.

i *Dicendum est.* quia vniuersitas est facti, non iuris, in his. Nam in vniuersitate iuris, aliud est: vt. j. c. l. vindicatio.

k *Non sint.* volue literam: licet non sint nostra singula capita: grex enim & cætera. vt infra, eo. in rem. §. item quæcunque. vers. at in his. sed in restitutione non veniunt aliena capita: vt infra l. proxi.

l *Sed si par. Duorum.* puta vnus quinque, & alius alia quinque in grege habebat. si vero vnº centum, alius centum habeat: vterque gregem totum vindicat, secundum quosdam, & H. quia vterque ex suis ouibus potuit constituere gregem. Azo & Io.

A contra: quia non constituerunt.

d *Quis vindicabit.* sub appellatione dimidiæ: videlicet pro indiuiso. Et est ratio: quia fortuito casu mixta sunt, non vt sint communia, secũdum Io. siue oues cuiuslibet sufficiant ad gregẽ, siue non. sic & quælibet corpora manent eius cuius fuerunt: vt instit. de re. di. §. quòd si frumentum. vers. sed nec. Item quia neutra facit gregem: vt patet in exemplo, quod fuit de. v. &. v. Sed & si sufficiant ad gregẽ, adhuc tamen non vindicabitur medietas, vt grex, nec pro diuiso: nec pro indiuiso, secundum Io. sed H. contra. Et quia * hoc in populis coadunatis videmus ad aliquam prædicationem, vel etiã ad habitationem: & tamen quilibet durat populus. Itẽ si primo erat grex meus, non desinit propter coaceruationem: & sic grex est, & pars gregis. sed nec totum vnusquisque vindicat: quia nõ possunt duo esse domini insolidũ: vt infra, commo. l. si vt certo. §. fi. Agetur ergo secundum Io. communi di. & rei vin. pro suis corporibus. Sed quid si omnia corpora sint cõmunia pro indiuiso: nunquid poterit vindicari pro indiuiso medietas gregis? Rñ. sic: vt arg. ifrà, eo. quæ de tota. §. incertæ. * *Flo. nõ*

B

n *Sed si maiorem.* quàm alius. & sic maior trahit ad se minorem: vt infra, de acquir. re. do. l. quidquid. §. fin. Azo & Io. sed H. id est magnum. Nam sufficit quemlibet habere magnum, si vult vindicare, vt gregem: vt dixi modo. & fit grex ex decem ouibus: vt infra, de abige. l. oues.

C

o *Vindicaturus sit.* gregem. vindicabit tamen in restitutione &c.

p *Capita.* nisi eorum nomine posit intentari Publiciana secũdum H. vt infra. l. proxi. in fi. j. respon. Et no. quod innuit hic, q aliena capita in restitutione non veniunt: sed in petitione sic: quod verum est. Nam totus grex est meus: nec enim dici potest partem gregis alienam esse: vt pote cum dominus aliarum ouium ex suis ouibus gregem constituere noluit. Vel (quod verius est) dicas quòd non totus sit grex meus, cum quædam sint alienæ, vel etiam vna: nec totũ gregẽ possum vindicare: vt colligas singula eius capita: & concedẽdũ est partem gregis alienã esse, nec tamen cõmunem: vt instit. de re. di. §. quòd si frumentum. vers. sed nec magis. Vel si velis dicere totum esse meũ, vt primo dixi: habes arg. j. de acquir. re. do. quicquid. §. at in his. licet responderi posset, q aliud sit in grege, in quo sunt distantia corpora, quæ per se esse censentur: ibi vero vnum alteri cedit. sed certe quantũ ad hoc non est differentia. Vnde expone, vt contraria vites: ego possum vindicare totum gregem. i. gregem qui est quoddam totale corpus: vt instit. de leg. §. si grex. vers. grege. alteri rei non accedens. Si vero dicas totum. i. quamlibet eius partem, falsum est. Azo. & sic inclinat in secundam. Et est verum, quòd est meus, & quòd non est meus, diuersis respectibus. *Aliena capita in restitutione non veniunt.*

D

MArcellus.] CASVS. Constitutus erat grex ex. ccc. ouibus: centum perierunt: alias. c. emi: & subrogaui in locum mortuarum: grex ad Titium peruenit: si vindico? Et distingue tantum, an ab alio emerim, aut à domino: vt in primo casu competat mihi directa in rem actio: in secundo autem Publiciana in rem act. si autem omnes perierunt præter submissas, omnes gregis nomine petuntur. [ARMAMENTA.] Si armamenta mea in naui tua fixisti, & iterũ fuerunt dissoluta: potero ea vindicare. vel dic, possedit quis nauem meam: dissoluta est: potero armaméta per se vindicare: itẽ paruam nauẽ, quæ magnam sequitur, & si magna integra remaneat. [POMPONIVS.] Titius habebat. v. de meo, & .v. de tuo: ista. v. in massam redegit. ista massa erit mihi, & tibi communis: & portionem tuam vindicare poteris pro rata ponderis. Item agere potero pro portione mea: & Titius qui dolo malo confudit, tenetur furti, & ad exhibendum. si autem vnum argentum pretiosius erat: eius habebitur ratio.

q *Marcellus.* aliàs incipit, Marcellus: & aliàs incipit lex ista, qui gregem.

BIU Cujas

a *Continebuntur.* arg. quòd qui proponit rei vind. etiam Publicianam videatur proposuisse: vt infra, de euic. l. minor. §. si seruus.

b *Vindicare.* per actionem in rem, primo casu: vel Publiciana, in secundo. vt enim pro re singulari & vnica, ita & pro hac corporali vniuersitate Publiciana competit, & datur. Sed si Publiciana datur: ergo vsucapitur grex. Sed contra. j. de vsuca. l. rerum mixtura. in fi. vbi dicit, vniuersi gregis nullam esse vsucapionem. Solu. subaudi, ibi tantũ. q. d. non esse vsuca. tantũ vniuersi gregis, sed etiam partis: vt corporum singulorum: licet aliud sit in domo: vt. j. de vsucap. l. eum qui pult. vbi dicit, quòd oĩs est idem grex, qui fuit initio: vt. ẽ. de iudi. l. habet nomẽ proponebatur. ergo est à iure: & ĩ dominus huius gregis: cum nullo modo eum scitur vtrũ alienauerit: vt. j. de reg. iu. l. id quod nostũ? Reuersaliter, spon. nõ est ita. nam amisit dominium gregis morte singulorum capitum: & ideo vindicare dominiũ hac actione non potest. Præterea licet esset idem, nõ tamen omnino: sicut & qui dolo desiit possidere, non est omnino idẽ, ac si possideret. Itẽ & si prorsus idem, tamẽ est alteratus. Alij dicunt vtrobique cõpetere directã: vt. l. proponebatur. & hic. & facit j. de excep. rei iudi. l. si cum testamento. §. j.

† *Coniũcta gl. supverb. vindicare. vide Innoc. certificari. de sepult. vbi dicit, quòd oĩs vniuersitas habet nomẽ à iure: & ĩ hoc cognoscitur vtrũ agatur vniuersaliter, vel non.*

c *Singula.* q̃ sunt separata. M. nã de cõiũctis agit. ad exhi. vt. j. eo. in re. §. itẽ q̃cumq;. Azo.

d *Separatim.* sine naui: quia nõ est pars nauis, sed per se nauicula quædam: vt infra, de euic. scapham. & infra, de fun. instru. l. fi.

e *Pro parte.* scilicet, quota. Accursius.

f *Redactum est.* à te, vel ab alio.

g *Et si.* id est quãuis.

h *Incertum sit.* scilicet dum proponitur actio: certificandum est tamẽ postea. sic &. j. depositi. l. j. §. si quis argentum, vel aurum. Alioquin contra: quia nulla fieret condemnatio. vt infra. e. idem Pompo. si frumentum. §. fi. Azo. & facit ad hoc respon. ẽ. si pars hær. pe. l. j. in fi. & ĩfra. e. quæ de tota. §. incertæ. Accursius.

i *Qvo quidem. Etiam communi diuidundo.* si sine dolo commixtum fuit.

k *Sed & furti.* vbi mala fide.

l *Haberi.* vt quia dolo desiit posse exhibere, iuretur contra eũ in litem: sicq; arbitrio iurantis sit rei æstimatio: & habetur ratio pretij rei: vt infra, ad exhi. Iul. scribit. & infra, de in lit. iur. l. in actionibus. Azo. & ita in hoc casu non est preparatoria alterius actionis: quod est aliàs: vt infra, ad exhib. l. j.

m *Fuerat.* ex massa facta ex vtriusque materia: non autem præstabitur pretium, sicut in actione ad exhibendum. Accursius.

IDEM.] CASVS. Titius frumentum meum & tuum miscuit: sed nobis inuitis. quilibet vindicat corbes. si nobis volentibus, agetur communi di. Sed quid si ex vino meo & melle tuo fecit gregẽ habebat capitum trecẽtorum: amissis centum, redemit totidem capita aliena ab eo, qui dominium eorum habebat, vel aliena ab eo, qui bona fide ea possidebat. & hæc vtique † gregis (inquit) vindicatione continebuntur[a]. Sed & si ea sola supersint capita, quæ redempta sunt: adhuc eũ posse gregem vindicare[b].

Instrumentum non venit in vindicatione rei instructæ: sed est specialiter vindicãdum. Bartolus.

Armamenta nauis singula[c] erũt vindicãda. Scapha quoq; separatim[d] vindicabitur.

Continua. Supra in præcedenti titu. dixit de vniuersitate, quæ consistit in compositionibus separatis: & sic de commixtione corporum, quæ separata remanent. Hic incipit tractare de commixtione corporum quæ confunduntur. & hoc intẽdit: Si duorum res confunduntur, efficitur res communis: & quilibet vindicabit pro rata. & qui dolo confundit, tenetur ac si dolo desiisset possidere. h. d. cum. l seq. Bartolus.

Pomponius scribit: si quid, quod eiusdem naturæ est, ita confusum est, atque commixtum, vt deduci & separari non possit: non totum, sed pro parte[e] esse vindicandum: vt puta meum, & tuum argentum in massam redactum[f] est. erit nobis commune: & vnusquisque pro rata ponderis, quod in massa habemus, vindicabimus: & si[g] incertum sit, [h]quantũ quisque ponderis in massa habeat.

IIII. PAVLVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

QVo quidem casu etiã communi diuidundo[i] agi poterit. Sed & furti[k], & ad exhibendum tenebitur, qui dolo malo confundendum id argentum curauit, ita vt in ad exhibendum actione pretij ratio haberi[l] debeat, in vindicatione, vel communi diuidundo actione hoc amplius ferat, cuius argentum pretiosius fuerat[m].

In rebus quæ commixtione non confunduntur, remanet dominium eorum quorum erat primo: nisi eorum voluntate sit facta commixtio. Bartolus.

V. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

IDem Pomponius[n] scribit: Si frumentum duorum non voluntate eorum confusum sit: competit[o] singulis in rem actio in id, in quãtum apparet[p] in illo aceruo suum cuiusque esse. Quòd si voluntate eorum commixta sunt, tunc communicata videbuntur: & erit communi diuidundo actio.

Res quæ commixtione speciem mutãt, desinunt esse domini prioris: & res specificantis efficiuntur. Bartolus.

Idem scribit: si ex melle meo [&] vino tuo factum sit mulsum[q]: quosdam existimasse, id quoque communicari. sed puto verius (vt & ipse significat) eius potius esse, qui fecit[r]: quoniam suam speciem pristinam non continet.

In rebus diuersi generis, quæ commixtione non mutant speciem: si separari possunt, quilibet vindicabit suum. aliàs communicabitur, & pro parte vindicabitur. Bar.

Sed si plumbum[s] cum argento mixtum sit[t]: quia deduci possit, nec communicabitur: nec communi diuidundo[u] agetur, quia separari potest. agetur autem in rem actione. * Sed si deduci[x], inquit, non possit: vt puta si æs & aurum mixtum fuerit: † pro parte[y] esse vindicandum nequaquã erit dicẽdũ, quod in mulso dictũ est[z]: quis mulsum? dicit quòd mihi & tibi erit commune. verius tamen est, vt specificantis sit. Sed quid si misceat plumbum meum argento tuo: an massa sit communis? Et dicitur quod non: quia separari possunt hæ species. Sed quid si aurum meum cum ære tuo misceres? massa communicabitur: & quilibet poterit partem suam vindicare: nec fit specificantis: vt fit in mulso. Viuianus.

n *Idem Pomponius.* aliàs, lex. idem Pomponi[o]. & aliàs, si frumẽtũ.

o *Cõpetit.* contra aliũ insolidum possidentẽ.

p *Apparet.* id est quilibet aget pro suis grauis, cum omnia seruauerint suã substantiã: sicut si pecora Titij mixta essent: vt insti. de re. di. §. quòd si frumentum. Sed quid si nõ apparet quod fuerit cuiusque: & sic separatio est difficilis, vel impossibilis? Respon. vtrique pro ea parte. quam habuit in frumento, vtilis cõmuni di. cõpetit propter difficilem discretionem: vt arg. j. de vsufru. l. vsufructuarium §. si in viuariis. Et sic forte intelligitur, quod est insti. de re. di. §. quòd si frumentum. versũ. sed nec. vt æstimet iudex, quale cuiusque &c. vt sic plus de hoc attribuat. secus in pecunia: vt infra, de solu. si alieni. *ADDITIO.* Dic, quòd speciale est in pecunia, vt sola commixtione communicetur indistincte: vt. l. singularia. j. si cer. pe. secundum Bar.

q *Mulsum.* ab aliquo bona fide, & suo nomine. multo magis si vnus eorum fecit: vt insti. de re diui. §. q̃ si partim.

r *Qui fecit.* iure specificatiõis: vt insti. de re. di. §. cũ quis ex aliena.

s *Sed si plumbum.* Primo, dicit quando eiusdem materiæ, sed separari nõ potest: vt. ẽ. † *Hodie* Marcellus. §. Pompo*nius.* & l. quo quidẽ. Secundo, quãdo similiter auru à quocunq; eiusdẽ materiæ, sed separari potest: vt in prin. huius. l. Nunc autẽ aduersatur: sed si &c. scilicet, quando diuersæ sunt materiæ. Et primo, quando separatio potest. secundo, quando non potest. & hæc omnia quãdo nõ trãseunt in speciem. aliàs est specificantis: vt in mulso. §. ẽ. proxi.

t *Mixtum sit.* sine voluntate dominorum.

u *Nec communi diuidundo.* per consequentiam.

x *Sed si deduci.* pone casum duobus modis. Primo, si nullo modo potest separari æs ab auro, communi di. agitur, & pro parte vindicatur: & tunc non est idem quod in mulso, quod specificãti cedit. Sed hoc non valet: quia separari ab artificibus potest: vt. j. de acqui. re. do. l. lacus. §. si ex ære. Secundo, si non potest separari facile: tunc pro parte vindicatur: sed nec cõmunicatur: nec cõi di. agitur nec erit dicendum, quod à quibusdam de mulso dictũ est, licet male, scilicet vt communicetur.

y *Pro parte.* s. incerta: sed postea certa fit: sicut & quando est similis materia: vt. ẽ. l. Marcellus. §. fi. secundum R. & Io.

z *Dictum est.* vt specificanti cedat, secundum primum casum:

vel

vel secundum alium, vt communicetur: sed male in hoc dicebāt: nam cedit specificanti: vt. ff. §. idem scribit.

a *Vtraque.* Ratio quare nó cedat specificanti: quia vtrũque remanet in rudi materia. & hoc secundum primum casum. Vel ratio quare pro parte videatur vindicandum, secundum alium casum. Tertio, etiam posset dici, vt esset remoti ratio, quare idé hic videbatur, qđ in mulso: quia vtrobique remanet eadem muteria, sed hoc falsum in mulso: quia transit in speciem: & ideo specificāti cedit, si bona fide fecit. secus si mala fide: vt. ff. ad exhi. l. de eo. §. si quis. & si fecit nomie suo: vt. ff. de adqui. re. do. l. quicquid. §. vbi. Et si species nó potest reduci ad primam materiam, sicut est in mulso, quod ad mel, & ad vinum resolui nó potest: vt insti. de re. di. §. cum ex aliena. Item no. ex prædictis, quòd in tribus differt confusio à mixtione. species enim dicuntur miscери: materię cõfundi: licet Pe. dixerit econtrario. Ité species mixtę remanét in eadem substantia & specie: confusæ autem transferuntur in aliam materiam. Item confusa sunt communia, licet sine voluntate dominorum: sed mixta demũ cum volũtate. Ité not. quòd confundere dicitur quis (licet abusiue) q̃ frumẽta miscet: vt. ff. loca. l. in naue Saupheli. Item in pecunia est speciale, vt sola mixtione suos faciat: vt. ff. de sol. si alieni. Et est forte propter prærogatiuam solutionis, siue pecuniæ: vt. ff. si cer. peta. l. singularia. Vel quia impossibilis est separatio: vt arg. ff. de vsufruct. l. vsufructuarium. §. si in viuariis.

quia vtraque [a] materia, & si cõfusa [sit,] manet tamen.

Fœtus cedit ei, cuius est mater, non cuius est pater. Bartolus.

¶ Idem scribit, si equam meam equus tuus prægnantem fecerit: non esse tuum, sed meum [b], quod natum est.

Arbor quæ radices egit, cedit solo: aliàs secus. Bartolus.

¶ De arbore, quæ in alienum agrum translata [c] coaluit, & radices immisit: Varus & Nerua vtilẽ in rem actionem dabãt [d]: nam si nondum coaluit: mea est se non desinet [e].

Falsa demonstratio, circa rem petitam, non vitiat iudicium: idem si erretur in nomine iudicis. Bartolus.

¶ Cùm in rem agatur, si de corpore cõueniat, error autem sit in vocabulo: rectè [f] actum esse videtur.

Incertitudo rei impedit condemnationẽ fieri. Bartolus.

¶ Si plures sint eiusdem nominis serui (puta plures Erotes) nec appareat [g], de quo actũ sit: Pomponius dicit, nullam [h] fieri condemnationem.

Ista lex cum gl. præcedentis. §. h. d. Q̃i petit rem debet eam declarare in libello secundum ipsius naturam & qualitatẽ. Bar.

b *Sed meum.* vt enim in rationali animali partus sequitur vẽtrẽ: vt. C. de rei vind. partum. sic & in irrationali: vt hic. Ex cõsuetudine tamẽ in aliquibus partibus habet dñs equi pedem vnum.

c *Translata.* facto alicuius cæterũ, si aquę impetu coaluit: nulla datur actio secũdum quosdã. Sed secundũ Azo. idem in vtroque: maxime, quia leges de hoc tractantes, plerumque quando sine facto hominis transeunt loquuntur: vt institu. de re. diui. §. præterea quod per alluuionem. Accursius.

d *Dabant.* & nos damus, secundũ M. Et idem dicebant vbi quis amittebat dominium plantatione, vel satione, vel specificatione, vel pictura: ar. eius, quod dicitur in tabula: vt insti. de re. di. §. si qs in aliena. Sed certe est illud speciale: vt quondam domino detur vtilis in rem. nam etiã directa videtur dari, nisi esset propter pretiositatem picturæ. Item est pro M. de do. inter virum & vxorem vtilem. Sed ibi appellat vtilem. s. in factum, non in rem. dic ergo, secundum B. & Io. hic. Sed nos non damus: quia alterius est facta arbor alterius terræ alimento: vt. ff. de dam. infec. hoc amplius. §. de iis. versi. Alphenus. & ff. de acqui. re. do. adeo. §. fi. & l. sed si ex meis. §. arbor. Datus autem actionem in factum pro æstimatiõe agnam ad instar ferruminatorum: vt infra, eo. l. in rem. §. item quæ cumque. Accursius.

e *Non desinet.* ideoque directa, non vtilis, daretur.

f *Recte.* Not. vt hic, & ff. de iudi. si in iudiciis. & ff. de lega. j. l. iiij. & infra, de acqui. poss. si me in vacuã. & C. de testa. si in nomine.

g *Appareat.* iudici, vel reo. Sed quomodo potest non appa. cum semper stemus dicto actoris: vt infra, de verb. obl. inter stipulantem. §. si Stichum. quæ est contra? Sol. dic actorem hic decessisse. vel eum nolle eligere.

h *Nullam.* No. quòd ratione incertitudinis condemnatio euitatur: vt & infra, de re. du. si quis de pluribus. & infra, de test. tu. l. duo. & de re. iu. l. vbi repugnantia. Sed contra. ff. de contrahenda emptione. l. si in emptione. in prin. Sol. ibi in odium obscure loquentis: arg. ff. de pac. l. veteribus. Item contra. ff. de iis, qui deie. vel ef. l. j. in. fi. Sed ibi non est aliquis de incertis: sed dominus quẽ constat culpam commisisse, saltem in mala familia, condemnatur: vt institu. de ob. ex quasi delic. §. fi. Ité cõtra. ff. ad. l. Aquil. ita vulneratus. §. rursus. versi. idque est consequens. & l. item Mela. §. fi. plures. Solu. ibi ne delicta maneant impunita: vt in prædicta. l. ita vulneratus. Item cõtra. §. eo. l. Marcellus. in fi. Solu. licet ibi in principio fuerit incertum: efficitur tamen postea certum: vt ibi diximus.

VI. PAVLVS libro sexto ad Edictum.

SI in rem [i] aliquis agat, debet designare rem: & vtrum totam [k] an partem [l], & quotam [m] petat. Appellatio enim rei, nõ genus, sed speciem significat [n]. Octauenus ita definit, q̃ infectæ quidem materiæ pondus [o], signatæ [p] verò numerum, factæ autem speciem dici [q] oportet. Sed & mensura [r] dicenda erit, cum res mensura cõtinebitur. Et si vestimenta nostra esse [s], vel dari [t] oportere nobis petamus vtrum numerum eorũ dicere debebimus, an & colorẽ? Et magis est vt vtrũque [u]. Nã illud inhumanum est, cogi nos dicere, trita sint, an noua. quãuis & in vasis occurrat difficultas, vtrum lancem duntaxat dici oportet [x], an etiam quadrata, vel rotunda, vel pura, an cælata sint. quæ ipsa in petitionibus quoque adiicere difficile est. nec ita coartanda res est: licet in petendo homine nomen eius dici debeat: & vtrum puer, an adolescens sit: vtique, si plures sint [y]. Sed si nomen eius ignorem, re simili modo debita: in realibus ex causa iusta similiter: vt infra, eo. quæ de tota. §. fi. & supra. e. l. qui gregem *. §. fin. & supra, si pars hære. peta. l. j. in fin. Sed pone secundum H. quòd vasallus meus vendidit suum proprium fundum: & illum quem habebat in feudum à me, suo prædio coniunctum. ego ignoro vter fundorum pertineat ad me: nunquid potero vindicare hunc, vel illum alternatiue? Videtur quòd possum. Nam si quis legat mihi fundum illum, vel illum: videtur quòd ab adita hæreditate dominium transeat ad me: & sic alternatiue hunc vel illum petere possum. Vel potest responderi hic non transire dominiũ ad legatarium: sicut & cum testator reliquit in genere vnum suorũ seruorum: arg. ff. de lega. j. cum incertus.

i *In rem.* id est rei vindi. Sed certe, & si agatur in personã, habẽt locũ quæ hac. l. dicuntur, vt patet in actione de dolo, vt. ff. de dolo. sed si ex dolo. §. fi. & in actiõe iiuriarũ: vt. ff. de iniur. l. prætor. & in qualibet quantitate petita, vt in authẽ. de litig. §. ad excludendas. col. viij. ibi, quantitas &c. Item patet. ff. in ea. l. §. & si vestimenta &c. Ad quid ergo tantum de reali hic dixit? Rñ. quia in hoc tractatu erat. quandoque tamen huius legis dictum fallit tam in personalibus, quàm in realibus. In personalibus, vt in homine in genere debito: vel alternatiue, vel qualibet alia

* *Marcellus lib. 4. Digestorũ scribit, qui gregem.*

k *Totam.* etiam saluo eo: vt si simpliciter dicat, rem peto: totam petiisse videatur. Item si dicat, partem peto: dimidiam petiisse videatur: vt. ff. de interrog. act. si defensor. §. qui interrogatus. & ff. de verbo. signi. nomen filiarum. §. portionis.

l *Partem.* pro diuiso.

m *Quotam.* pro indiuiso.

n *Significat.* scilicet cum dixit debere designare rem. & sic non est contra. ff. de rebus cre. l. j. in fi. quia ibi quo ad illum tractatum.

o *Pondus.* id est cum res pondere continetur.

p *Signatæ.* vt pecuniæ. Accursius.

q *Speciem dici.* vt scyphum. & facit infra, depositi. l. j. §. si quis argentum. & §. si cista. & infra, de fun. l. in actione. §. j. & l. si quis vxori. §. si linea.

r *Sed & mensura.* vt panis, vel vinum, vel similia: vt prædicta. l. si quis vxori. §. si linea.

s *Nostra esse.* quod est vbi agitur in rem.

t *Dari.* quod est vbi agitur in personã: vt insti. de ac. §. sic ita q;.

u *Vtrumque.* i. illa duo. & tantũ. nã &c. Si tamẽ iurauerit pro certo se colorẽ nó posse dicere, huius rei necessitas remittitur: vt. ff. de furtis. l. in actione. & ff. depositi. l. j. §. si quis argentum.

x *Oporteat.* nos dicere rotunditatem, vel celaturam.

y *Si plures sint.* s. apud illum qui conuenitur: nec scire potest

re^a cui^b nomine cõueniat. sec^b si vn^a tãtũ: vt. j. de lib. & posthu. l. ij.

a *Demostratione.* quæ nominis vice fungitur: vt hic subiicit, & j. de condi. & demon. si nominatim. de lega. iij. nominatim. de libe. & posth. nominatim. & infra, si cer. pe. l. certum est.

b *Debebit.* prædicta autem omnia in libello conuẽtionali actor diligenter ipsi reo debet notificare: vt per hoc reus possit deliberare, cedat, vel contendat: vt. ṡ. de eden. l. j. Alij dicunt hęc omnia in causæ ventilatione postea notificanda: quibus non assentio: ideo quia nõ haberet ius de liberationis saluum ipse reus: vt dixi. Itẽ no.

Res diuersę peti possunt.

cp res quandoq; specialiter, vt hac. l. quãdoq; generaliter, quãdoque vniuersaliter est petẽda: & alia etiam sunt in libello necessaria. quæ dic, vt dixim^a supra, de eden. l. j.

SI is.]CASVS. Possidebas rem meam: conueni alium, qui desiit rem meam possidere: qui se liti obtulit: & condemnatus es mihi in æstimationem: an nihilominus possit à te rem petere? Et dicitur quòd sic.

c *Damnatus est.* scilicet in veram æstimationẽ: forte quia & in ea interesse cõtinetur. Distingue tamen de eo, qui obtulit se: an ideo vt possidentem defenderet: quod sæpe fit caliditate quadam, vt eui tetur satisdatio: vt. j. de inter. act. qui ex parte. Et in eo casu non conuenitur possidens: vtpote cũ duobus teneretur. ſ. defensori, & domino: quod iniquum esset: vt. j. de reg. iu. l. bona fides. An etiam, vt actorem deciperet: & tũc etiã si ipse insolidũ in interesse & in rei æstimatione dãnetur: nihilominus tamen possidens cõuenitur. duo enim nõ vnus idem exigũtur: vt hic, &. ṡ. de peti. hære. l. etiã. §. pe. Azo. & facit. j. eo. l. is qui. &. l. ſin autem. Nota ergo hic, cp ꝓpter solutionem dolosi possidens nõ liberatur: vt. j. de tab. exhi. locũ. §. cõdemnatio. &. d. l. etiã. §. pe. Sed contra. j. de re iudi. l. si quis dolo. §. si quis cũ. vbi dicit, cp ex quo quis nõ admisit in possessionem aliquem iussu prætoris mittendũ: & soluerit: postea conuentus actione in factũ, nõ tenetur postea debitor. Sed certe ibi idem erat ab vtroque petendũ: quia debitũ. hic ab vno res, ab alio pecunia petita fuit. i. æstimatio doli. Et eodem modo solues. j. de noxa. electio. in prin. vbi si eligo eum qui seruum dolo desiit possidere: liberatur possessor. Nã & ibi à possessore debitũ tãtũ eram petiturus, quod iam eram insolidum consecutus à doloso: vt in eo. titu. infra, de noxa. si seruus depositus. in fi.

Flo. quadrantes

POmponius.]CASVS. Habebam tecũ fundum cõmunem: sed tu mediam partem possidebas, extraneus aliam partem. qualiter partem meam petere possim, quæritur. Et distinguitur. aut possides pro indiuiso: nec te conueniam, sed extraneum. aut possides diuisim: & tunc medietatem, medietatis tuæ à te petam: & tãtumdem ab extraneo. Hæc tamen distinctio, an possideatur res pro diuiso, an non: locum habet in rebus immobilibus, non autem in re mobili: nec in hæreditaria petitione.

d *Possideatis.* pro indiuiso. Accursius.

e *Quadrantem.* scilicet totius.

f *Regionibus* pro diuiso.

g *Meam esse.* Pomponius probat.

h *Possideri potest.* prout ad rem mobilem refertur, est contra. j. de ser. vrb. prędiorum. vbi dicit tignũ duorũ esse: & pro diuiso. Sed ibi in dominio dicit: hic in possessione. vel sol. vt ibi. Et eodem demonstratione^a eius vtẽdum erit: veluti: *qui ex illa hæreditate est:* [vel] *qui ex illa* [*ancilla*] *natus est.* Item fundum petiturus, nomen eius, & quò loci sit, dicere debebit^b.

Solutio æstimationis facta à non possessore: non liberat possessorem. Bartolus.

VII. IDEM libro vndecimo ad Edictum.

SI is, qui obtulit se fundi vindicationi, dãnatus est^c: nihilominus à possessore rectè petitur, sicut Pedius ait.

Si res pro indiuiso possideatur à socio meo, vel ab alio, alium tantum cõueniam: si pro diuiso, vtrumque pro rata cõueniam. Bartolus.

VIII. IDEM libro duodecimo ad Edictum.

POmponius libro trigesimo sexto ꝓbat, si ex æquis partibus fundum mihi tecum cõmunẽ, tu & Lucius Titius possideatis^d: non ab vtrisque quadrantem^e *petere me debere, sed à Titio, qui non sit dominus, totum semissem: aliter atque si certis regionibus^f possideatis eum fundum. nam tunc sine dubio & à te, & à Titio partes fundi petere me debere. Quotiẽs enim certa loca possidebuntur, necessario in his aliquam partẽ meã esse^g: & ideo [à]te quoque, [&]à Titio quadrantem [me] petere debere. Quæ distinctio, neque in re mobili, neque in hæreditatis petitione locum habet. nunquam enim pro diuiso possideri potest^h.

Hæc actio datur contra eum qui possidet, vel est in possessione causa custodiæ: vel aliter detinet. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

OFficium autem iudicis in hac actione in hoc erit^i, vt iudex inspiciat^k, an reus possideat. nec ad rem pertinebit, ex qua causa^l ꝓ possideat. Vbi enim probaui rem meam esse, necesse habebit possessor restituere^m: qui non obiecit aliquã exceptionẽ^n. Quidã tamen (vt Pegasus) eam solã possessionẽ putauerunt^o hãc actionem cõplecti, quæ locum habet in interdicto, *vti possidetis*, vel *vtrubi*.

Denique ait^p, ab eo, apud quem [res] deposita est, vel cõmodata, vel qui conduxerit, aut qui legatorum seruandorum causa, vel dotis, ventrísve nomine in possessione esset, vel cui *damni infecti* nomine nõ cauebatur: (quia hi omnes quasi) totam hereditatem vindicat, etiam ab eo qui partem, vel rem hæreditatis tantum tenet: vt. ṡ. de peti. hære. l. licet minimam. Sed hoc non intendit hic dicere. vnde primam & secundam approbo.

OFficium.]CASVS. Cõtra possidentem datur hæc actio. vt de iudex inquirere debet, an is qui cõuenitur possideat: & si inuenerit eũ possidentem, cõpelletur eã restituere, si actor intentionem suã ꝓbauerit: nisi reus obiiciat sibi exceptionem aliquam. Quidã dicũt, cp hæc actio datur cõtra eum, qui vere possidet: & ita cõtra eũ qui tenebatur ĩterdicto vtrobi, vel vti possidetis. Verius tamen est, quòd quilibet detentor teneatur actione hac. Vivianus.

i *Erit.* ante lit. contesta.

k *Inspiciat.* interrogando eum: vt. j. de interrogatio. actio. qui seruum. §. in iure. Et si mentiatur dicendo se non posse possidere, aufertur ei possessio: vt infra eo. l. pe.

l *Ex qua causa.* vt. j. eadem lege, in fine. sed secus in petitione hæreditatis. vbi si non possideat pro hærede, vel pro possessore, non potest ea cõueniri: vt. ṡ. de petitione hæreditatis, lege, etiã. §. si quis absentis. quæ est contra.

m *Restituere.* scilicet possessionem vacuam: vt supra, de arbi. nõ distinguemus. §. arbiter.

n *Exceptionem.* Videtur ergo ex hac litera, quòd primo actor suam fundet intentionem: post reus exceptionem suam opponat, & ꝓbet. & sic postquã didicit testificata. est ergo cõtra Authen. de testi. §. quia verò. col. vij. So. quatuor modis potest ĩtelligi hęc litera. Primo, quãdo ꝓbaui per testes rem meã esse: & ipse similiter per testes vult ꝓbare exceptionem, postquã didicit testificata. & secũdũ hoc corrigitur hęc per illã. Secũdo quãdo probaui per instrumẽtũ: & ipse similiter vult ꝓbare per ĩstrumẽtũ, & hoc potest. Tertio, si ego probaui per testes: & tu vis probare per instrumentũ. Quarto, e contra. & his tribus modis non corrigitur. Ac.

o *Putauerunt.* & male.

p *Denique ait.* scilicet Pegasus. Accursius.

Non possidem.

BIU Cujas

nes non possident[a]) vindicari non posse. Puto[b] autem ab omnibus qui tenēt, & habēt restituendi facultatem, peti posse[c].

Bonæ fidei possessor debet restituere rem vbi est, vel vbi petitur, sumptibus petitoris: malæ fidei possessor solum vbi inuenitur, vel vbi petitur, sumptibus suis. hoc dicit cum. ll. seq. Bartolus.

x. PAVLVS libro vicesimo primo ad Edictum.

SI res mobilis[d] petita[e] sit, vbi restitui debeat, scilicet si præsens non sit? Et non malum est, si bonæ fidei possessor sit is cum quo agitur: aut ibi restitui, vbi res sit, aut vbi agitur: sed sumptibus petitoris, qui extra cibaria[f] in iter, vel nauigationem faciendi sunt:

xi. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

NIsi[g] si malit petitor suis impensis, & periculo ibi, vbi vindicatur, *rem restitui. tunc enim de restitutione cum satisdatione cauebitur.

xii. PAVLVS libro vicesimo primo ad Edictum.

SI verò malæ fidei sit possessor, qui in alio loco[h] eā rem nactus sit: idem statui debet[i]. Si verò ab eo loco, vbi lis contestata est, eam subtractam aliò transtulerit: illic restituere debet, vnde subtraxit[k], sumptibus suis[l].

Malæ fidei possessor tenetur ad rem, & ad interesse deteriorationis hac actione, & actio. l. Aquil. sed vna per aliam tollitur, prout actor elegerit. Bartolus.

xiii. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

NOn solum autem rem restitui, verum & si deterior res sit facta, [eius] rationem iudex habere debebit[m]. Finge enim debilitatum hominem, vel verberatum[n], vel vulneratum restitui. vtique ratio per iudicem habebitur[o], quanto deterior sit factus: quanquam & legis Aquiliæ actione conueniri possessor possit. Vnde quęritur, an non aliàs iudex æstimare damnum debeat, quàm si remittatur[p] actio legis Aquilię? Et Labeo putat cauere petitorem oportere[q], lege Aquilia [se] non acturum. quæ sententia vera est.

xiiii. PAVLVS libro vicesimo primo ad Edictum.

QVod si malit actor potius legis Aquilię actione vti: absoluendus est possessor[r]. Itaque electio actori danda est: non vt triplum, sed duplum consequatur[s].

a *Non possident.* sed sunt in possessione: vt infra, de acquir. possess. l. iij. in fin.

b *Puto.* corrigitur dictum istorum.

c *Peti posse.* sic ergo contra commodatarium, & similes agitur rem: sed qui rem immobilem alieno nomine tenet, debet dominū nominare in iudicio: vt. C. vbi in rem actio. l. ij. Azo. Idem vide hodie in mobilibus: vt in authē. vt omnes obe. iu. §. hæc conuenientes. col. v. Item non agi in rem contra depositariū: vt hic. Sed contra in authenti. de depos. & denun. §. j. coll. vj. vbi dicit, quòd nemo extrinsecus impediat depositi restitutionem, quo minus reddatur deponēti. Sol. secundum quosdam hæc corrigitur in hoc articulo. alij dicunt, extrinsecus prętet. dominum. dominus enim non videtur extrinsecus venire. Tu dic, quòd si velit agendo in rem, potest quilibet qui se dominū dicit: vt hic, & infra, de posti. bona fides. aut impetrat tantum: vel cō petrat: quod non potest, vt ibi.

d *Res.* CASVS. Petebā à te rem meā. quæro vbi res sit restituenda: an non vbi petitur: an vbi res est? Distinguitur. fuit bonæ fidei possessī. an malæ? Primo habet electionē conuentus, vbi velit restituere: an vbi res est: an vbi res petitur: debet tamen præstare petitor omnes sumptus, prætèrquam cibaria: & cauebit reus quòd restituet. Si fuerit malæ fidei possessī. idem erit dicendum, quod in bonæ fidei possessī. si alibi possessī. rei petitæ nactus fuerit. Quòd si malæ fidei possessī. rem alibi transtulit: suis sumptibus eam reducere debet.

e *Mobilis.* de re īmobili ideo nō loquitur, quia illa nō potest restitui, nisi vbi est: arg. C. quādo & qui. quar. pars. l. ij. libro decimo.

f *Petita sit.* subaudi, & obtineatur.

g *Cibaria.* aliter si operis suis solebat se pascere seruus, quibus modo vacare oportet. tunc enim cibariorū expensas prętstabit actor: vt. j. ad exhi. sed & si. §. quo autem loco. Sed cui dabitur hæc electio? Respon. petitori, secundum H. sed Azo ipsi reo. Et sic bene excipit. j. l. pxi. nisi &c. & pro hoc. ī. depo. si in Asia. §. j. aliàs nihil exciperet: qp Ir. cōcedebat. & facit. s. de edē. l. prętor. §. fi. &. l. seq.

Nisi. Hic repetit quod dixerat. sed plenius, secundum Ir. Sed tu dic, quòd electio est possessoris, nisi &c. cum possessor prius non elegerat. Vel dic tertio, quòd sumptibus petitoris extra cibaria facienda est restitutio: sed non satisdatio, nisi malit &c. nā tunc dabit cibaria, & satisdabitur: vt hic, & insti. de offi. iudi. §. j.

h *Si verò malæ fidei. Alio loco.* quam vbi agitur. idem si ab alio loco, quàm in quo lis est contestata, ad alium transtulit.

i *Debet.* quod in bonæ fi. diximus duabus superioribus legibus, cum ab eo absit, præter omne vitium remotionis.

k *Subtraxit.* dolo, vel sine dolo.

l *Sumptibus suis.* scilicet possessoris.

Non solum. CASVS. cum tribus. ll. sequē. est: Si seruus meus ad te venit: & tu eum pendente iudicio deteriorasti: iudex etiam condemnationis debet habere deteriorationis rationem. & si iudex omisit, potero agere. l. Aquil. actio. & iudex habebit rationem damni contra te in condemnatione. Et si tu ad ignominiam mei seruum verberasti: agam contra te actio. iniuriarum. [SI QVIS.] Equum meum possedisti. vendidisti modico pretio et necessitate. ad id tantum pretium quod accepisti, & non amplius teneris. & hoc probat à simili: quia si possessor vendat fructus, qui conseruando seruari nō possunt: nō tenetur vltra quàm vt pretium præstet. [SI SERVVS.] Si equus sine dolo possessoris interiit: an liberetur interitu eius? Dicunt quidam quòd sic, & male. vnde distinguendum est, an fuerit eum distracturus, & tenetur: quia nō eo modo periisset. an nō erat eū distracturus, & tunc nō tenetur. ex hoc apparet, quòd non indistincte liberatur possessor interitu speciei, sed post interitum necessaria est sententia: vt appareat eius fructus & partus. Item & alia ratione est necessaria sententia, propter stip. de euict. eo quòd habebit tunc regressum emptor contra venditorem de euictióe. [CVLPA.] Dicit de naui, quā possedit quis: & lite pendē te iuit nauigatū, & periit. quod non videtur culpa fore: nisi minus idoneis eam cōmiserit.

m *Debebit.* b vt &. j. eo. qui petitorio. §. j. & C. eo. domū &. j. ad. l. Aquil. l. liber homo. & l. si seruus. &. C. de seruī. & aqua. l. si quid.

n *Verberatū.* vt sit deterior. & sic differat ab inferiori. l. pxi. item si verberatum. j. respon.

o *Habebitur.* hoc quā do semper fuit malæ fidei pos. sed aduersus bonæ fidei, si dolo hoc fecit. Iterū si culpa. s. post lit. contest. vt. j. eo. l. si homo. Sed de quo ergo possessore hæc lex dicit? non videtur loqui in bonæ fidei pos. quia ille tanquam dominus potest vti, & non tenetur: vt. §. de peti. hære. si quid possessor. §. sicut. Item nec in malæ fi. quia huic cauetur, vt hic subiicit. quod non fieret si esset ma. fi. vt. j. eo. is qui dolo. Sed respondent in bo. fi. poss. & dicunt aliud esse in peti. hæredi. quàm in hac actione: vt ibi posset abuti: hic non. sed hoc nō placet. Dic ergo, quòd loquitur in malæ fidei possessore. Nec obstat. infra, eo. is qui. quia hic non cauetur ei de act. cedendis contra aliquem: sed se non acturum leg. Aquil. Præterea inuenio cauēri etiam furi: vt. j. de fur. ei qui. §. j. & etiā prædoni: vt. §. de pet. hære. si à domino, vel à patre. §. si possessor.

p *Remittatur.* ab actore.

q *Oportere.* Ad quid fit hæc cautio, cum & sine ea agere quis nō possit? Respon. propter sumptus & alia, si de facto agatur, poterit committi. Sed nonne per officium iudicis in talibus consuleretur, ex quo actor nō vinceret? Respō. plenius per actionē, quàm per officiū iudicis cōsulitur: cū actio etiā post sententiā, sed officiū non duret: vt. C. depo. l. quarta. & facit. j. de noua. si pupillus.

r *Quod si malit Possessor.* scilicet, vt non habeatur ratio damni dati in rei vin. sed tantum in re condemnetur: quæ damni absolutio non præstabit exceptionem rei iudi. cōtra agentem postea. l. Aquil. quia non ideo ab æstimatione damni est absolutus in iudicio rei vin quòd de damno non teneretur: sed quia eo iudicio actor damnum consequi noluit: argu. supra, de neg. ge. l. sin autem. §. fi. & infra, de insti. sed & si pupill. §. item si plures. versi. si institoria. Cæterū, si ideo esset absolutus, qp in actione illa dāni æstimatio esset reprobata: obstaret rei iudi. exceptio: vt d. l. sin autem. & infra, de excep. rei iudi. l. Iulianus. &. l. de eadem.

s *Duplum consequatur.* per actionem legis Aquiliæ, si inficiatus fuerit. Azo. Sed videtur vtrumque consequi: cum vna ad rem, altera ad pœnam sit: vt infra, de furt. l. si pignore. §. cum furti. quæ est contra. Solu. ibi nil de pœna venit in conditione: hic autem in actione in rem venit damni ratio: vt. §. l. proxi. Accursius.

Item

BIU Cujas

a *Item si verberatum.* scilicet, in contumeliam petitoris: sed hoc in rei vin. non venit, cum non sit damnum.

b *Tradidit.* scilicet possessor.

c *Si quis.* scilicet bonæ fidei possessor, & sine mora.

d *Rem ex necessitate.* propter imminentem sortis dolorem: vt quia erant boues, qui moriebãtur. Accursius.

e *Dũtaxat.* scilicet acceptum. & intellige in bonæ fi. poss. qui non erat in vera mora. Si enim prædo esset, vel in mora, teneretur ad verũ pretium rei: quia etsi nihil habuisset, ad id teneretur: multo magis ergo tenetur si aliquid inde habuit Azo. Alij dicunt quòd eligit hic actor, an velit verũ, an acceptum pretium. Nec ob. supra de peti. hære. l. si possessor. §. j.

f *Restituere.* per actionem negotiorum gestorum. in subsidium: vt supra, de nego. gest. l. fina.

g *Ne corrumpantur.* & si ex quadam necessitate: vt supra, de petitio. hære. l. diuus.

h *Pretium.* inde acceptum. Accursius.

i *Æstimatus.* quod fit quandoque: vt infra, de euic. l. Lucius.

k *Honoris.* quasi esset dedecus si ita gratis auferatur.

l *Debeat.* scilicet tantum: quia fecit coactus. Accursius.

m *Demortuum.* scilicet post lit. conte. Et dic, quòd loquitur de eo qui primo bo. fi. possedit: sed postea cœpit esse ma. fid. nec habuit iustam causam litigandi: in quo distinguitur propter bonam fidem quam habebat: vt hic dicitur, & infra. l. proxi. vsque illuc, non enim &c. ibi incipit dicere in eodem possessore: sed tamen habebat iustam causam litigandi: vt quia sciebat alienam: sed non credebat esse actoris. Potes & aliis modis intelligere: vt dixi.

n *Plerique aiunt.* & malè: vt subiicit.

o *Moram.* id est dilationem. sic accipitur. C. de temp. app. l. ij. authen. sed & lis. Si autem esset vera mora, quia semper malę fid. fuisset, indistincte teneretur de casu: vt statim dices. Dic ergo, cum post lit. contest. periit res de qua erat controuersia: aut hic possessor ab initio fuit: & durauit bo. fi. poss. & tunc nullo modo tenetur de casu: vt in pet. hær. vt supra, de peti. hę. illud. Aut fuit ab initio: sed non durauit post lit. contesta. Et tunc si iustam causam habuit litigandi: idem est quod in primo casu: vt infra. l. proxi. ibi, non enim &c. Si vero non habuit iustam causam litigandi, propter bonam fidem quam ab initio habuit: mitius agitur cum eo: vt ita demum teneatur si res non erat eodem modo peritura penes actorem: quod accidisset vel quia à tali casu custodisset: vel quia distraxisset. & in hoc casu hic loquitur. Et ad hoc facit supra, quod metus causa. l. si cum exceptione. §. quatenus. versi. quòd si homo. in fin. §. & infra, depos. l. si plures. §. siue autem. Sed nonne semper habet causam litigandi propter euictionem? Respon. non semper debetur euictio. Si vero ab initio fuit malæ fi. omnino tenetur de casu, etiam si eodem modo periisset penes actorem. sufficit enim quòd actor potuit distrahere: vt infra, de leg. j. l. cum res. in fi. &. l. si seruus legatus. §. si seruus legatus. & infra, de verbo. ob. l. nemo. j. §. j. & infra, depos. l. si in Asia. §. quemadmodum. Idem est, secundum omnes, in prædone, fure, & meticuloso: vt. C. quod metus causa. l. j. & infra, de vi & vi ar. l. pe. in fine. Item est hic notandum quòd licet quantum ad fructuum restitutionem quemlibet posidentem dicamus fieri malæ fi. post lit. contest. tamen quantum ad interitum non est verum, nisi si debere sciat, & non habuit iustam causam litigandi: vt. j. si cer. pe. l. quod tę mihi. Alij dicunt, vt Guli. hunc. §. loqui in malæ fi. poss. & qui ab initio malam fidem habuit: nec habebat iustam causam litigandi: quem dicunt ita demum teneri si res non periisset penes actorem: quod duobus modis accidit: vt dictum est. contra eos est. ff. de pe. hær. illud. Item no. prędicta vbi realiter agitur. secus si personaliter: quia tunc indistincte casus pertinet ad debitorem, secundum quod not. infra. l. si cer. peta. l. quod te. Accursius.

p *Præstari.* pretium eius.

q *Vtique.* pro certe. & autem, pro sed. q. d. dixi in duobus casibus propter interitum teneri possessorem prędictum: scilicet quando distraxit, & quando à tali casu pręcauisset, & propter eos esse sententiam necessariam: sed certe & propter alia est necessaria: vt subiicit. & sic loquitur eodẽ casu. Quid tamen si de interitu non tenetur, quia nullus illorum casuum erat: nũquid erit sententia necessaria? & dicas de eo dẽ possessore. Itẽ etiam de eo qui habet iustam causam litigandi: an sit semper sententia necessaria propter hæc quæ hic dicuntur? Respon. forte sic: vt ita in tribus casibus posit hic loqui: vt hic, & infra, de re iudi. si homo. & infra, iudi. solu. seruus. licet quo ad interitum sit secus: vt dictũ est. Sed cui est hæc sententia necessaria? Respon. tam actori quam reo. actori, propter fructus & partus. reo, propter stipulationem de euictione committẽdi contra suum venditorem: quę non committeretur nisi per sententiam euinceretur: vt hic, & supra, de nego. gest. l. at qui. §. cum me absente. Sed oppo. fructus & partus veniunt offi. iudi. & quasi accessiones sunt: ergo &c. vt. C. depos. i. quarta. Solu. hic erat lis cõtesta. vnde officium iam corroboratum est: vt remaneat ante sententiam, licet res intercidat. & sic soluitur infra, eodem, lege, sin autem. §. si homo. Et quod ibi dicit, petitus, dic extra iudicium simplici conuentione. Item quid si actor homine mortuo nolit pro se ferri sententiam: imò remittit actionem? Respon. reus postulabit ferri, licet actor absit: quia in sui fauorem inductum est. Vel dic, quòd venditor necesse habet probare seruum suum fuisse, vt euenit. C. de asser. tol. l. fina. secundum Azo. Item ad id quod dicit sententiam dandam homine mortuo, & sic de euic. agi, est contra. infra, de euic. si seruus. &. C. de euic. si tibi. Sol. hic extabat res tempore lit. contest. vnde merito ad fructus & ad alia tenetur si licet ad rem vel pretium in casibus quibus dixi ad alia teneri: sicut quasi tunc esset lata sententia. Item ad id quod dicit non committi stipulationem euictionis nisi lata sententia: est contra. de act. emp. l. emptorẽ. in prĩ. Sol. vt ibi. Sed qualiter formabitur sententia eo casu, quo casu possessor nõ tenetur de interitu, vt euictionis stipulatio cõmittatur? Respõ. quia cognoui seruũ esse petitum: ideo te cõdẽno in fructu, & partu, & peculio. Sed quid si hæc nõ sint, & ita ꝓpter euictionẽ tãtũ est seréda? Respõ. quidã nõ iudicari. quomodo enim iudicaretur? Alij ꝙ sic: condẽno te ĩ rẽ. sed tũ mẽ exceptionẽ habet dãnat⁹. vel dic, absoluo, cõdẽnatus nisi res interiisset. & sic causa absolutionis ponenda est: vt. j. de iure fisci. ij. §. senatus. in fi. §. Vel dic vt. j. de excep. rei iudi. si à te. §. j.

r *Stipulationem.* vbi est interposita. idem & si non est. Accursius.

s *Non enim.* Respondet ei quod posset obiici: imò necessaria est sententia propter æstimationem rei præstandam actori: sed non est ita. Nõ enim bo. fi. poss. tenetur de casu aliquo modo: siue etiã durauit bonæ fi. siue nõ: dũmodo iustã causã habeat litigãdi: quod casu loquitur hic. sed mal. fi. ab initio sic indistincte: vt. C. ꝙ me. cau. l. j. &. ff. ꝙ me. cau. l. si cũ exceptione. §. quatenus. &. j. ad exhi. de eo. §. si post. & plene dixi supra. l. proxi. in fi. Vel dic, æstimationem præstari in casibus prædictis. non enim & cætera.

t *Perierit.* quia nauis ad hoc paratur, vt nauiget: vt infra de vsufruct. l. arboribus. §. nauis.

u *Commiserit.* & nisi tempore periculoso: vt. j. eo. qui petitorio. in fi. Et no. hic arg. contra eos qui imperitos eligunt pro peritis, siue magistris, siue medicis, siue aduocatis. sic & infra, de ædil. edic. quòd si nolit. §. si mancipium.

XV. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

ITem si verberatum[a] tradidit[b]: Labeo ait, etiã iniuriarũ cõpetere actionẽ petitori.

Possessor qui de necessitate distraxerit: tenetur solũ ad pretium quod recepit. Bar.

Si quis[c] rem ex necessitate[d] distraxerit, fortasis huic officio iudicis succurretur, vt pretium dũtaxat[e] debeat restituere. [f]Nam etsi fructus perceptos distraxit, ne corrumpantur: [g] æquè non amplius, quàm pretium[h] præstabit. Item si fortè ager fuit, qui petitus est, & mili tibus adsignatus[i] est, modico honoris[k] gratia possessori dato: an hoc restituere debeat?[l] Et puto præstaturum.

Hic est singularis. §. & hoc intendit: Possessor qui non est totaliter malæ fidei: nõ tenetur de interitu, si res erat eodem modo peritura penes petitorem. Item re perempta est necessaria sententia, propter accessiones & postulationes de euictione. hoc dicit cum principio legis sequen. Bartolus.

XVI. PAVLVS libro vicesimo primo ad Edictum.

VTique[q] autem, etiam mortuo homine necessaria est sententia, propter fructus, & partus, & stipulationẽ[r] de euictione. Non enim[s] post litem contestatã vtique & fatũ* possessor præstare debet.

Non est in culpa, si quis vtatur re ad eũ vsum ad quem est destinata. Bartolus.

Culpa non intelligitur si nauẽ petitã tẽpore [cõgruo] nauigationis[t] trans mare misit, licet ea perierit: [u]nisi si min⁹ idoneis hominibus eam commiserit.

Iuliane.

BIU Cujas

*Vlianus.*IC. ASVS. Seruum Mæuium à te emi: eundem Titio vendidi. Titius eum interfecit. teneor vero domino ad pretiũ quia videor eum interfeciſſe. [IDEM.] Si petam à te rem, & in mora fueris: non ſolum fructus, ſed etiam fructuum fructus vſque ad tempus rei iudicatæ reſtituendi ſunt. Si vero erat ſeruus meus quem poſſidebas: & alius verberauit eum: & nunc habeas ac. l. Aquilia contra verberatorem: illam act. mihi cedere debes: ſed de ceſſione actionis eſt verum ſi tu ſeruum illum cœperas vſucapere: & poſt acceptum iudiciũ vſucapioneꝫ cõpleuiſti. [QUOD SI DOLO.] Emi ſeruũ quem tu dolo malo diſtraxiſti: quia videbas quòd volebã eum vindicare: & aliquis eum interfecit: in electione mea erit vtrum velim cedi mihi act. ab emptore: aut habere pretiũ ſerui ab eo qui dolo deſiit poſſidere ſeruum lite pen. vſucaptũ. Sed quid ſi petitor ſeruũ per aliquod tempus fructus percepit: deinde peruenit ad te: & ille incepit vindicare? illi fructus percepti nõ erunt reſtituendi. Et ratio eſt, quia bona fides non patitur quòd bis idem exigatur: vt in fin. de regu. iur. l. bona fides.

Ista lex legitur duobus modis in gloſſ ſecundum primam lect. breuiter. hoc intendit: Poſſeſſor tenetur de facto eius cui vendidit: ſicut de ſuo facto. h. d. ſecundum aliam lec. hoc intendit: Re perempta in ſubſidium tenetur poſſeſſor actione negot. geſto. ad pretium eius: licet non habuerit titulum lucratiuum, ſi ei contra perimentem poteſt eſſe conſultum. Bartolus.

XVII. VLPIANVS libro ſextodecimo ad Edictum.

IVlianus libro ſexto Digeſtorum ſcribit: ſi hominem, qui Mæuij erat, emero à Titio: deinde cum eum Mæuius à me peteret[a], eundẽ vẽdidero: eumq; emptor occiderit: æquum eſſe, me pretium Mæuio reſtituere.

Idem Iulianus eodem libro ſcribit, ſi morã fecerit in homine reddendo poſſeſſor, & homo mortuus ſit: etiam fructuum rationẽ vſque ad rei iudicatæ[b] tẽpus ſpectãdam eſſe.

Re perempta tenetur poſſeſſor poſt moram ad fructus, & ad cæteras actiones. Bartolus.

VIdem Iulianus[c] ait, non ſolũ fructus, ſed etiam omnem cauſam præſtandam: & ideo & partum venire in reſtitutionem, & partuũ fructus. Vſque adeo autem & cauſæ veniunt, vt Iulian⁹ libro ſeptimo ſcribat*, ſi per eum[d] ſeruum poſſeſſor adquiſierit actionem legis Aquiliæ, [e] reſtituere cogendum.

Quòd ſi dolo malo ipſe poſſeſſor deſierit poſſidere, & aliquis hominẽ iniuria occiderit: aut pretiũ hominis, [f]aut actiones[g] ſuas præſtare cogetur: vtrũ eorum voluerit actor. Sed & fructꝰ, quos ab alio poſſeſſor* perceperit: [h] reſtituere eum oportet. Lucrum enim ex eo homine, qui in lite eſſe cœperit, facere non debet. Sed fructus eius temporis, quo tẽpore poſſeſſus eſt ab eo[i] qui euicerit, reſtituere non debet. Sed quod dicit de actione legis Aquiliæ, procedit, ſi poſt litem conteſtatam[k] vſucepit poſſeſſor: quia plenum[l] ius incipit habere.

Si pendente iudicio ius actoris perimitur abſque facto ſuo: ex facto rei peruenitur ad condemnationem, ac ſi peremptum nõ eſſet: & cautiones adinuicẽ præſtabuntur. Bar.

XVIII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

SI poſt acceptũ[†] iudiciũ poſſeſſor vſũ hominẽ ceperit: debet eũ tradere, [m] eoque nomine de dolo[n] [malo] cauere. periculũ eſt enim, ne eũ vel pignerauerit, vel manumiſerit.

XIX. VLPIANVS libro ſextodecimo ad Edictum.

Quia plenum. id eſt directũ dominium, cũ prius haberet vtile ſecũdum quoſdam: quia Publicianam habebat: vt infra, de Publi. l. j.

I poſt acceptũ. IC. ASVS. Emi rem à nõ domino: & bona fide inchoaui vſucap. nec deerant mihi de vſuca. niſi duo mẽſes. eam vindicaſti: ſed lit. conteſt. vſuca. compleui: vnde ex quo dominus factus ſum: ſi ſeruus erat, poteram eum manumittere, vel pignori obligare. Et ideo dicit iuriſcõ. cauere debes tu poſſeſſor qꝫ nihil tale facias. Sed pone qꝫ erat dominus domus quam petij: & cum ſemel minabatur ruinam, cauiſti de dam. infect. poſtea petij à te: tunc cauere debeo de conſeruando te indemnem. Et hæc ratio illius cautionis eſt. Viuianus. *Tradere.* Sed qualiter poſt acceptum iudicium vſucapione completa dabitur priori domino rei vindi. cũ dominus eſſe deſierit? Reſpon. ſecundum B. eam durare actionem, licet corruptam poſt vſuca. quæ enim erat directa, nunc eſt vtilis. Eandem enim dicor habere filiam, licet hodie ſit corrupta, cum fuerit virgo. Sic & dicitur noxalis actio directa, & directa noxalis: vt inſti. de noxa. §. omnis autem. Et ſic dicitur em ptori dari actionem vtilem, quam habet poſtea directam, cum ceſſa eſt. P. mirabilia hic reſpondit. Dixit enim ſpeciale eſſe hoc caſu, vt non domino detur actio contra dominum: quod eſt falſum: vt ei qui neque directo, neque vtiliter eſt dominus, detur rei vin. contra dominum ei vero qui vtiliter eſt dominus, ſæpe contra directo dominum datur: vt infra, ſi ager vec. vel emphy. l. j. & infra de acqui. re. do. qua ratione. §. literæ. verſi. ſed non vt. & ita fit hic. Iteꝫ quomodo deſiit eſſe dominus, cum omnis actio perpetuetur lit. conteſta. vt. C. de præſcrip. xxx. an. l. fi? Reſpon. ſecundum P. rei vin. non perpetuatur lit. cõteſt. & eſt in ea ſpeciale: vt infra, ſi ſer. vin. l. ſicut. §. plane ſi non vtendo. Sed certe contra eum facit: ſed M. dixit quòd hoc erat olim vt non perpetuaretur: vt hic, & infra, pro emp. l. ſecunda. §. finali. Sed hodie contra. C. de an. except. vt perfectius. Tu autem dicas quòd quatuor ſunt ſpeciales illi caſus in. l. vt perfectius. in quibus vſucapio interrumpitur. aliàs non interrumpitur vſucapio, etiam hodie: ſed vindicatio perpetuatur. Sed quare non interrumpitur, cum præſcriptio interrumpatur: vt. C. eo. l. more? Reſpon. quia rerum mobiliũ poſſeſſio vilis & abiecta eſt: vt. j. de acqui. poſſ. l. ſi rem. Hinc etiam eſt quòd minus tempus ſtatuitur in vſucapione earum.

Flo. poſſeſſore

hoc tãm modo.

Bal. dicit iſtũ tex. ſingu. ad hoc quòd licet vitium litigioſi obſtet intuitu alienationis: nõ tamẽ obſtat confirmatio ni alienationis præcedentis litis conteſt. Bolog.

Rei vindi. lit. cõteſt. non perpetuatur.

a *Peteret.* Poteſt dici quòd petitus erat, & lis conteſtata: vnde tenetur propter occiſionẽ alterius: quia illius factum interpretor eſſe meum: vnde teneor: vt infra, de verb. obl. l. ſi ſeruum. §. j. Et dices teneri ad iuſtum ſerui pretium vtili in rem: quia dolo deſiit poſſidere. Vel dic, quòd nõ erat petitus. & quòd dicit, peteret, expone, id eſt petere vellet. ſic & infra, de verborũ oblig. l. ſtipulatus ſum. Et dic, quòd teneor ad pretium acceptum: licet meo nomine vendiderim: quia res eſt perépta: vnde in ſubſidium agitur nego. geſt. vt. C. eo. l. mater. & de re. alie. non alie. l. j. in fi. & infra, depoſi. l. j. §. fi. & infra, de re. cre. ſi eum. & ſupra, de neg. geſtis. l. fi. Sed nonne eſt iniquum me teneri ad pretium in ſecundo caſu ac. nego. geſt. cum non habui rem ex cauſa lucratiua. imò emi? Reſpon. non hoc caſu: quia ceditur mihi act. l. Aquil. à domino contra occidentem. Sed qualiter agam. l. Aquil. ex iure ceſſo, cum de euic. tenear: vt. j. de eui. l. vindicãtem? Reſpon. propter delictum ſuum forte hoc obiicere non poteſt ſecundus emptor. ſed prima poſitio caſus planior eſt. & qui ſecundum caſum tenẽt, timebãt hoc: quia poſt lit. cõteſt. indiſtincte ad ipſum ſeruũ tenei, viuat vel nõ: niſi ex neceſsitate vẽdat: vt. ſ. eo. l. iteꝫ ſi verberatũ. §. j. Sed certe & hic ad ſeruũ tenetur. i. ad ei⁹ verã eſtimationẽ.

b *Iudicata tempus.* Certè imò poſtea: quia ea tẽporis intercapedo ad fructus nõ nocet: vt. j. de vſu. l. in fideicõmiſſi. §. j. Reſpon. er officio iudex cauſæ principalis de illis nõ diſquirit: cum futuri temporis tractus &c. vt. j. de vſur. l. j. §. quid enim. & ita non veniunt, vt hic: ſed de perceptis ante litem & pendente lite diſquirit, vt etiam percipiendi veniant: vt hic, & infra, eo. l. fructus. Et intellige quando dolo vel culpa poſſeſſoris perit: vt poſt mortem eius omnes veniant fructus.

c *Idem Iulianus.* facit C. eo. l. certum. &. j. eo. l. præterea. &. ſ. de peti. hære. ſed & ſi lege. in fin. &. l. qꝫ ſi oues. & l. ancillarum. &. l. item videndum. &. l. poſt ſenatuſconſultum. &. l. Iulianus.

d *Si per eũ ſeruũ.* iam eius factũ vſucapione: vt poſtea dicit i fi. l.

e *Legis Aquiliæ.* quia ſeruus ille fuit vulneratꝰ: & ita domino facto per vſuca. actio fuit quæſita: vt. j. ad. l. Aquil. iteꝫ Mela. §. legis.

f *Pretium hominis.* propter dolum.

g *Actiones.* in rem, & Aquiliam.

h *Perceperit.* ſcilicet poſſeſſor.

i *Ab eo.* ſcilicet à vero domino.

k *Conteſtatam.* Et quomodo potuit, cum cœpit eſſe malæ fidei? Reſpon. ſuperueniens mala fides non nocet vſuca. vt. C. de vſuc. transfor. l. j. §. hoc proculdubio.*

hoc tãm modo.

l *Quia plenum.* id eſt directũ dominium, cũ prius haberet vtile ſecũdum quoſdam: quia Publicianam habebat: vt infra, de Publi. l. j.

Flo. poſſeſſore

Bal. dicit iſtũ tex. ſingu. ad hoc quòd licet vitium litigioſi obſtet intuitu alienationis: nõ tamẽ obſtat confirmatio ni alienationis præcedentis litis conteſt. Bolog.

Rei vindi. lit. cõteſt. non perpetuatur.

BIU Cujas

lere: quia illę actiones vero domino non præiudicarent: vt infra, de Publi.l.penul.& fi.niſi forte adiuuet prædictam ſolutionem confirmatio obligationis facta propter dominium quæſitũ: vt infra, de pigne.act.l.rem alienam. quia per litis conteſtationem non tollitur: vt in authen.de litig.§.ad hoc autem.& ita eſt cautio neceſſaria: vt hic, & infra,de pigne. act.l.creditor.& infra, iſto ti.l.præterea.in fi. & argu. infra, ſi vſusfru. peta.l.penul.§.penu. & ſupra,de petitione hære.l.illud. in fine.

a *Ipſi quoque. Recte.* id eſt ne quod periculum vel damnũ ſtipulator ſentiat: vt infra, de verborum ſignifi.l. aliud eſt capere.§. hæc verba. Et not.quòd ſuperior lex loquitur in re mobili: hæc in immobili. Ité illa de cautione præſtanda à poſſeſſore petitori:hæc e contra. Dic ergo ipſi quoque, ſcilicet bonæ fidei poſſeſſori: vt patet ex ſuperiori: at malæ fidei ſibi imputet.

b *Fundi.* ſcilicet vrbani, vel etiam ruſtici: vt infra,de dam.infect. cum emptor.§. ſi agri. & de verb. ſignific.l. fundi. in principio. & nõ dico præſcribi poſt lit.conteſta.quia interrumpitur vſucapio: vt & ſupra.l.proxi.no.nec etiam dicit hic præſcribi. Alij dicũt præſcribi per ſeruũ vſucaptũ.

Præterea.] *CASVS.* Retento eodem caſu vt in .l. præcedenti: A te ſeruum meũ vindico.ſi lucrũ adquirit, oportet te reſtituere, niſi de re tua & opera ſua aliquid adquiſiuit: vel ſi hæres fuerit inſtitutus:vel legatũ ei fuerit relictum, cum non ſufficit ſi tantũ ſeruꝰ reſtituatur: ſed cum omni cauſa videlicet veniet in reſtitutionem, quantum habiturus eſſet petitor ſi tempore litis conteſtatæ ei reſtitutus eſſet.idem in ancilla petita & cætera.

c *Ex re ſua.* cum hic fuerit malæ fid.litis conteſta.videtur q̃ nec ex re,nec ex opera ſua ſibi quærat:vt.C.eodem.l.j.in fi. q̃ eſt cõtra.Solu.loquitur hic in bonæ fi.poſſ.qui remanſit bonę.fi.poſ. lit.cõteſt.vnde retinet quæſita:ex re ſubaudi,vel ex opera quę eſt ex re:vt.j.de adquir.re.do.qui bona fi.in prin.Vel hic loquitur de eo qui fuit ab initio bonæ fidei poſſeſſ.ibi de eo qui malæ fidei ſemper.Vel melius loquitur hic in bonæ fid. ſicut præcedentia & ſequentia declarãt.Vnde etiã ex opera quęritur ſibi:illa tamen reſtituit omnia ſicut in fructibus.P. vero hic multas abſurditates dixit.ſ.quòd loquatur hæc lex in malæ fi.poſ.& talis ſeruꝰ quęrit ex re poſſidentis de æquitate, vt hic: ſed non ex opera ſimplici. Quod non placet.ſ.primum: quia ſimul hæc recidũt: vt.j.de adqui.re do.l.quæſitum.Item quare diceretur, poſt acceptum iudicium,cum ita ante & poſt teneretur?Et quod dicit de hæreditate, & legato,procedit niſi contemplatione poſſeſſoris inſtituatur:vt infra,de vulg.ſubſtitu. ſed ſi plures.§.in adrogato.&.j.de adqui. hære.aditio.Sed quomodo obuenit hæreditas, cum non potuerit eius iuſſu adire eam:vt.j.de adquir.hære.ſi quis mihi bo.in prin? Reſpon.hic loquitur in bonæ fi.poſ.qui habet titulum. & ſic habet Publi.& iſte poteſt bene iubere adire hæreditatem.

d *Homo fuiſſet.* vt.j.de verbo.ſigni.l.reſtituere.&.j.de regu.iur. l.in cõdẽnatiõe.§.j.&.ſ.de peti.hære.l.illud.in pri.&.l.ancillarũ.

IPſi quoque reo cauendum eſt ſe Labeo dicit, *his rebus recte*[a] *præſtari*, ſi fortè fundi[b] nomine damni infecti cauerit.

Quicquid ſeruus petitꝰ lucratus eſt, vel ex eo natum eſt, venit in reſtitutione. Bar.

XX. GAIVS libro ſexto ad Edictum prouinciale.

PRæterea reſtituere debet poſſeſſor & quæ poſt acceptum iudicium per eum, nõ ex re ſua[c] adquiſiuit:in quo hęreditates quoque, legataque, quę per eum ſeruum obuenerunt, continentur.Nec enim ſufficit corpus ipſum reſtitui, ſed opus eſt vt & cauſa rei reſtituatur,id eſt vt omne habeat petitor,qđ habiturus foret, ſi eo tempore quo iudicium accipiebatur, reſtitutus illi homo fuiſſet.[d] Itaque partus ancillæ reſtitui debet, quamuis poſtea editus ſit,quàm matrem eius(poſt acceptum ſcilicet iudicium) poſſeſſor vſuceperit. quo caſu etiam de partu, ſicut de matre, & traditio & cautio de dolo ne ceſſaria eſt.[e]

Re perempta, vel perdita, poſt lit.conteſta non tenetur poſſeſſor, ſi dolus vel culpa ei imputari non poſſit. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro viceſimoprimo ad Edictum.

SIà bonę fidei poſſeſſore fugerit ſeruus:[f] requiremus an talis fuerit, vt & cuſtodiri debuerit.[g] Nam ſi integræ opinionis videbatur, vt non debuerit cuſtodiri: abſoluendus eſt poſſeſſor:vt tamen ſi interea eum vſuceperit*, actionibus ſuis cedat petitori: & fructus eius temporis quo poſſedit[h] præſtet. Quòd ſi nondum eum vſucepit:abſoluendũ eum ſine cautionibus, vt nihil caueat petitori de perſequenda[i] ea re.Comminus[k] * enim petitor eam rem perſequi poteſt[l]: quamuis interim dum in fuga ſit, vſucapiat[m] ? nec iniquum id eſſe, Pomponius libro trigeſimonono ad edictum ſcribit.

Si verò[n] cuſtodiendus fuit,etiam ipſius nomine damnari[o] debebit: vt tamen, ſi vſu eum non cepit[p], actor ei actionibus ſuis cedat. [q] Iulianus autem [ait:] In his caſibus, vbi propter fugam ſerui poſſeſſor abſoluitur:etſi non cogitur cauere de perſequenda re,tamen cauere debere poſſeſſorem, ſi rem nactus fuerit, vt eam reſtituat[r]. Idque Pomponius libro trigeſimoquarto variarum lectionum probat: quod verius eſt.

XXII. VLPIANVS libro ſextodecimo ad Edictum.

QVod ſi dolo poſſeſſoris fugerit: damnandum eũ, quaſi poſſideret[s].

XXIII. PAVLVS libro viceſimoprimo ad Edictum.

IN rem actio[t] competit ei, qui aut iure gentium, aut iure ciuili dominium adquiſiit.

e *Neceſſaria eſt.* vt ſupra,eo.l.ſi poſt.Accurſius.

Si à bona.] *CASVS.* A te ſeruum meum petij:lit.conteſt.ſigit:an libereris,quæritur. Diſtinguendum an conſueuit fugere:& ita erat cuſtodiendus.aut non.Secundo caſu abſoluendus erit,cum non erit cuſtodiendus.Sed ſi pendente iudicio illũ vſuceperas, cedas act. Si vero non vſucepiſti, ceſſio non eſt faciẽda: nec cauebis de eo perſequendo: ſed teneris eum reſtituere ſi ad te peruenit.Si erat cuſtodiendus : in culpa eras quòd eũ dimiſiſti.Vt.

f *Fugerit ſeruus.* poſt litis conteſtationẽ.Accurſius.

g *Debuerit.* vt infra, *Fugitiuo* commo.l.argentum.& l.in rebus. in princi. & facit.l.ſi vt certo.§.cuſtodiã.& infra, de noxa.l.non ſolum.

h *Poſſedit.* poſt litem conteſtatã.Accurſius.

i *De perſequenda.* ſed de reſtituenda ſic:vt.j. l. proxi.& infra,ad ethi.l.Celſus.§. idem ſcribit.& infra, de condic. cau.da.l.ſi pecuniam.§. item.&.j.de leg.j. cum res.§. ſed ſi culpa. Sed emptor,qui redhibitoria agit, quare cauet etiam de perſequendo: vt infra,de ædil.edic.l. redhibere.§.ſi. quæ eſt contra?Sol.quia rehabuit pretium : hic autẽ nihil rehabuit poſſeſſor.vel dic, vt ibi not. Item ſpeciale eſt in odium inferentis metũ, vt & ipſe caueat de perſequendo:vt ſupra, qđ me. cau.l.ſi cum er.§. quaten⁹.verſicu. quòd ſi homo.Accurſius.

k *Comminus.* i.cito,vel per manus perſequi.

l *Poteſt.* à quolibet poſſidente. Accurſius.

m *Vſucapiat.* niſi pro libero ſe gerat : vel ab alio poſſideat : vt.j. de adquirend.poſſ.l.j.§.per ſeruum.&.l.tertia.§.ſi ſeruus.

n *Si vero.* aliàs incipit lex.aliàs non.Accurſius.

o *Damnari.* Sed nonne licuit ei abuti re,quam ſuam putabat:vt ſupra, de peti.hæ.l.ſi quid poſſeſſor.§.ſicut? Reſpon.ante litem cõteſtatam,ſi fugerit,non poteſt ei imputari aliqua clupa:ſed de dolo tantum tenetur:vt.j.eod.l.ſinautem.§.ſi homo.&.l.ſi homo.& l.ſi culpa.ſed poſt lit.conteſta.tenetur de culpa.& ita accipe hic, & infra,de euic.ſi ſeruus venditus.§.idem Iulianus.ſic & infra,de preca.quæſitum.§.ſi ſeruitute vſus. Accurſius.

p *Non cepit.* & ſic ei actio non dabitur ſuo nomine.Accurſius.

q *Cedat.* niſi dolo fecit, quo minus poſſideret : vt infra, eo. ii qui dolo.

r *Reſtituat.* Imò nec de hoc, vt videtur:vt.j.depoſi.l.ſi ſine dolo.quæ eſt contra.Solu.hic erat iam lis conteſtata,dum conuerit ſe in fugam.Vel illud in depoſito.Vel ibi depoſitarꝰ omnino habere deſierat.hic autem poſſeſſor poſſeſſionem retinebat omnino,niſi pro libero & cætera.vt modo notaui.Accurſius.

s *Quod ſi dolo. Poſſideret.* & in litem iurari poteſt:vt.j.eo. qui reſtituere & actio ei non ceditur : vt infra.e.l.is qui. & infra,de noxa.ſi bo.ſi.poſ.

t *In rem actio.* Directa. ſtricte enim hic dicitur in rem : vt nec reales, ſcilicet hypothecarias, vel vtiles in rem comprehendat. Et dic,quòd dominia adquiruntur iure gentium multis modis: vt inſti.de rerum diui.§.ſingulorum.vſque ad tit. de vſucapione. Ciuili aũt,vt per vſucapionẽ:vt inſti.de vſuca.in fi.iuris non

BIU Cujas

non per præscriptionem, secundum Io. licet M. dixerit, ꝙ sic. & est pro vtroque. C. de præscrip. xxx. ann. si quis emptionis. circa prin. Sed oppone de muliere, quæ habet dominium: vt. C. de iur. do. in rebus. nec tamen agit: vt. C. e. doce. Sol. habet obfuscatum, secundum M. Vel dic, non habet vllo modo: vt ibi no. nisi quo ad hoc, vt inde sustẽtetur: quo etiã respectu possidet: vt. C. qui po. in pign. ha. l. assiduis. circa princip.

Res quæ in nullius bonis sunt, vindicari non possunt. Bartolus.

¶ Loca sacra, itẽ religiosa, quasi nostra [a], in rem actione peti non possunt [b]. Si quis rei suæ alienam rem ita adiecerit [c], vt pars eiꝰ fieret: veluti si quis statuæ [d] suæ brachium aut pedem alienum adiecerit: aut scypho ansam [e] vel fundum, vel candelabro sigillũ, aut mensæ pedẽ: dominum eius totius rei [f] eum effici: veréque statuam suam dicturum, & scyphum, plerique rectè dicunt.

Pars cedit toto: & liquidum cedit arido, si ei vniatur. Bartolus.

¶ Sed & id, qđ in charta [g] mea scribit, aut in tabula [mea] pingitur, statim meum fit: licet de pictura quidam contra senserint, propter pretium picturæ: sed necesse est [h] ei rei cedi, qđ sine illa esse non potest.

Qui vindicat totum, repellitur exceptione: nisi restituatur pretium partis adiunctæ. Bartolus.

¶ In omnibus [i] igitur istis [casibus,] in quibꝰ mea res per pretium alienã rẽ trahit [l], meámque efficit: si eã rẽ vindicẽ, ꝑ exceptionẽ doli mali cogar pretiũ eiꝰ, qđ accesserit, dare [m].

Ea quæ vni corpori vniuntur, compositione durante vindicari non possunt: nec ea dissoluta, si per ferruminationẽ sunt vnita: secus si per applumbaturam. sed actione in factum, primo domino consulitur: sed in vniõe quæ ex separatis corporibus cõstitũt, quilibet suæ rei dominus remanet. Bar.

¶ Item quęcũque aliis iuncta, siue adiecta, accessiõis loco cedũt: ea quandiu cohærẽt, dominus vindicare [n] non potest: sed ad exhibendũ agere potest, vt separentur [o], & tũc vindicẽtur: scilicet excepto eo, quod Cassius de ferruminatione scribit. Dicit enim, si statuæ suæ ferruminatione iunctũ brachiũ sit, vnitate [id] maioris partis consumi: & quod semel alienũ factum [p] sit, etiam si inde abruptum sit, redire ad priorem dominum non posse [q]. Non idem in eo, quod adplumbatum sit: quia ferruminatio per eandem materiam [r] facit confusionem: quæ etiã respectu possidet: vt. C. qui po. in pign. ha. l. assiduis. circa princip.

a *Quasi nostra*. Nam nullius in bonis sunt: vt supra, de re. diui. l. j. ¶ quod autem. & ideo, vt nostra, non petim⁹: sed actione in factũ: vt infra, eo. l. quę religiosis. & infra, de mortuo infer. l. j. Sed contra. C. de sacrosan. eccl. l. sanctimus. Vbi dicit, quòd sanctæ vasa, vel alienentur: vel obligẽtur, per episcopos & œconomos vindicãtur. Sol. secũdum quosdam, ibi in mobilibus: hic in immobilibus. vel hic non vindicantur à priuatis: sed ab œconomis sic, nomine ecclesiæ. Vel si dat vtilem: hic negat directam. Vel ibi vindicat adiecta causa de iure canonico: vt supra, eodem l. prima. Item ius patro. petitur cõdictione ex iure canonico: vel ex lege. nã & lex hoc concedit: vt in authen. de san. episc. ¶ si quis autem. collatio. ix.

b *Non possunt*. sed interdici potest: vt. j. de mor. infer. l. j. in prin. Item in factum: vt corpꝰ tollatur illatum ab eo, qui nó habet ius: vt. j. de relig. lege. ij. §. prætor. Accursius.

c *Adiecerit*. bona vel mala fide. sed si dominus pedis alienæ statuæ adiecit: tunc si mala fide donare videtur: vt instit. de rerũ diuisione. §. ex diuerso. Item loquitur hic, quando factum facto argento iungitur: & fit eius pars. vbi autem infectum infecto, quilibet suæ partis dominus permanet: vt. j. de adquiren. re. do. l. quidquid. j. respon. æqualis vel inæqualis, possit vel non possit separari. Et dic, permanet, vt neutra alteri cedat: fit tamen commune si non potest separari: vt. ŝ. eo. qui gregem. §. fin. &. j. de adquirend. re. do. in dicta. l. quidquid. j. respõ. Sed vbi factum facto, ita quòd neutrum alteri cedit, vt pars: dic quòd minus maiori cedit. si neutra, maior cedit pretiosiori. si autem nullum pretiosius, tunc nullum alteri. & sic quilibet tunc suum vindicat citra fidei distinctionem: vt lege quidquid. §. fi. scilicet si potest separari aliàs fit commune: vt. ŝ. eo. l. idem Pompo. scribit, si frumentum. Si autem materiæ tuæ infectæ alienam factam, vel infectã adiunxeris quacunque fide, quocũque modo: quæ aliena fuerit, prioris domini manet: nec fit hæc communis, quando scilicet potest separari: vt l. quidquid. j. respon. Si tuæ factę, alienam infectam: totum tuum erit. Sed si applumbaueris bona fide: & prior dominus manet dominus: & ad exhi. agit. si malæ fidei, vtili rei vindi. si vero bo. fid. ferruminaueris, in factum teneris: quia in perpetuũ recessit à domino dominium: si mala fi. dominus manet qui fuit: licet totum sit tuum. & colliguntur prædicta ex hac leg. &. d. l. quidquid.

d *Statua*. erat ergo statua species per se, etiam sine adiuncto.

e *Ansam*. i. manubrium, quod cũ manibus tenetur. & dicit ansa ꝓprièpes ollę. vnde Ouidius. Tortilis à digitis excidit ansa meis.

f *Totius rei*. etiam si per applumbaturam hæc adiecta sunt. vt. j. de adqui. re. do. l. quidquid. ij. respon. Sed quomodo tunc est totius dominus? sic ergo non vindicaretur: sicut in ferruminatis dicitur. j. eo. §. item quęcumque. at certum est ea inter se differre: vt ibidem dicitur. Dic ergo, totius. i. cuiusdam corporis totalis. totale enim corpus est statua, quæ alteri rei non accedit: non autem cuiuslibet eius partis, quando per applumbaturam. Accursius.

g *Quod in charta*. vel membrana.

h *Sed necesse est*. Et ita tam scriptura, quàm pictura cedit, vt vi-

i *In omnibus*. s. talib⁹: vel plurale pro singulari casu: vt sic ad picturam non referatur, secundum Io. Vel dic, vt statua, & charta, secundum Azo.

k *Per prævalẽtiã*. partis, vel etiã pretij: vt. j. de adquir. re. do. l. quicquid. §. fi. & not. ŝ. §. ꝓxi. In gẽma autem anullo iuncta, distingue quid cuius causa ornãdi adiungatur: vt. j. de vsucap. l. rerũ mixtura. in. §. quid ergo. & dixi infra, ad exhi. l. gemma. & infra, de aur. & argen. leg. l. & si nó sint §. peruenimus.

l *Alienam rem trahit*. maioris partis: quod puto in rebus factis, quibus adiungitur quid factum, vel infectum: cæterũ massam massæ, & maiori valde pretio & quantitate, non puto accedere confusione: ideóque remanet quilibet dominꝰ pro parte sua, siue ponas cõmunicari, siue non. Quid ergo si meam factã tuę factæ addidero: ita quòd sit pars alterius, nulla maiore altera: & sic feci vnam speciem: & ita quòd iure specificationis non petam? neutra cedit alteri, etiam si altera sit valde maioris pretij. quis ergo erit dominꝰ speciei? Dico, vterque pro indiuiso, & pro rata, si fuit adiunctio facta ferruminatiõe. sed si per applumbaturam, nemo intelligitur dominus speciei: sed nec communis est pro diuiso: vt de grege diximus. ŝ. sed & si par. sed Ioan. dicit ratione maioris pretij, alterum altiori cedere: vt. ŝ. in notula sua scriptũ est: quod non placet. sed respon. illi legi, vt. j. de adquir. re. do. l. quidquid.

m *Dare*. Ita tamen ad vindicandum totum admittar. si scriptor, vel qui pedem statuæ adiecit, bonam fidẽ habebat: vt. j. de adqui. re. do. l. qua ratione. §. sed non. &. l. adeo. §. ex diuerso. Vnde si bona fides defuerit, cum denegetur exceptio: vt dictis legibus: multo magis denegabit actio in factũ: de qua loquitur ĩ ꝓxi. §. in. fi. Ac.

n *Vindicare*. hoc in applumbatis. Idem in textis & iuncti: vt instit. de re. di. §. si tamen. Et not. quòd dominus manet prior: sed si mala fide adiunxi, vindicat quod est adiunctum. Accursius.

o *Separẽtur*. sic &. j. ad exhi. l. in hac actiõe. §. est aũt. &. l. tigni. §. j.

p *Factum*. per adiunctionem factam bo. fi. si autem ma. fi. puto, quòd prior remaneat dominus: licet totale corpus tuum sit: vt supra, in glo. bona, vel mala &c. Accursius.

q *Non posse*. sic arbor quę coaluit, etiam abrupta nó redditur: vt infra, de adquir. rerum do. sed & si. §. arbor. Sic seruus pœnæ dãnatus licet restitutus in integrum non redditur domino: vt infra, de pœ. l. aut damnum. penul. respon.

r *Materiam*. vt ferrũ ferro mediante ferro: argentũ argento mediante argento: & sic in similibus. Quodcunque autem istorũ defuerit, erit applũbatura: vt hic euidẽter dicit. ideo fortè sic dicta, quia per plumbum plerunque fit. & de his adiunctionibꝰ dic, vt dixi. ŝ. ea. l. §. si quis rei suæ. An bo. fid. est necessaria in his ferruminatis, vel similibus? & puto in his ita dicendum, secundum Azo. vt si ꝓprietati meæ, aliena proprietas iure ferruminationis cedit,

Plũbatura & ferruminatio differunt.

BIU Cujas

cedit, siue propter factum meum, siue propter factum alterius: me bonam fidem habere non est necessarium. At econtra si is cuius est, suo facto cedit: sic, ne aliàs donasse videatur: vt. j. de acquir. re. do. adeo. §. ex diuerso. & l. qua ratione. §. literæ. versi. sed non vt literæ. Si vero propter factum alienum, non eius cuius est: non requiritur ab eo bona fides: cum ipse nihil faciat. Ideoque, sicut hic dicitur, pretium rei suę petet ab eo cui cessit. Quod autem in ferruminato dixi, intellige in sato & plantato. Si vero non rei, sed personæ fieret accessio: quia specifico: bo. fi. est necessaria: vt infra, de acquir. re. do. adeo. §. cum quis.

a *In omnibus.* id est, in hoc casu de ferruminatis. Vel dic, in omnibus his & similibus: vt satis & plantatis, & naturali alimento alitis, & specificatis, secundum nos: licet M. cótra: qui vtilem in rem dabat, & in sacris, & in religiosis locis: vt supra, eo. §. loca. sed habet locum in factum.

b *In factum.* quæ in variis articulis iuris locum habet: vt. C. de sacrosanc. eccle. l. sancimus. & infra, de do. inter vi. & vxo. l. si mulier ex pecunia. §. fi. & l. seq. & infra, de actio. & obliga. l. j. in prin.

c *Singuli homines.* in choro, vel in familia seruorum.

d *Immixtus.* vt & supra. l. j. §. fi. & l. ij. in fi.

e *Brachium.* quo ad hoc, vt vindices adiunctum. sed verè es dominus, & ad exhi. agis, & vindicas postea: vt supra, eo. §. item quęcunque. Vel loquitur hic quando per ferruminationem.

f *Alienæ.* id est non meæ, ac si diceret, tuæ.

g *Vno spiritu.* id est vna elementatione.

h *Continetur.* vt & infra, de vsuca. l. rerum mixtura: vt infra, de auro & argen. lega. l. si statuam. Accursius.

i *Sciens.* quo casu non aget, vt eximatur: sed vt pretium peteret iurando in litem: quia dolo desiit possidere: vt & infra de tig. iniun. l. j. in fi. & de sol. qui res. in fi. secundum Ioan.

k *Descendit.* vt infra, de tig. iniun. l. j. in princ. & ad exhi. gemma. in fin. & infra, de acquir. re. do. adeo. §. cum in suo. Sed nunquid etiam bo. fi. possessor tenetur in duplum? Quidam dixerunt in simplum tantum: arg. infra, de do. inter vi. & vxo. l. de eo. Item not. quòd aliud in pictore: vt supra, eo. §. sed & id. Item no. quòd contra hunc ma. fi. pos. quinque competunt actiones, scilicet rei vin. item ad exhi. item de tigno iuncto. item condictio furtiua: & actio furti. Item duæ primæ dantur, quasi desierit dolo possidere: aliæ non. Item prima & secunda & quarta, quia rei persecutoriæ sunt inuicem, vna per aliam tollitur. Idem in tertia, quantum ad simplum vnum, quod rei persecutionem continet. Quinta vero, scilicet furti. nullam persecutoriam tollit, sed tantum pœnæ: sed actio de tigno iuncto, in eo quod pœnam continet, actioni furti detrahit: aliæ vero non, quia rem persequuntur. Item nunquid is qui non iniunxit, sed tantum iunctum habet, tenetur? Respó. ita, arg. infra, de iis qui deie. vel effu. si vero. §. positum. & de flu.

Actiones quinque cõtra malæfi. possess. competunt.

a Ang. hic, & Ioan. de Imo. & do. Alex. in. l. de pupillo. §. nũtiationem. de no. ope. nũti. j.

plumbatura [verò] non idem efficit. Ideoque in omnibus[a] his casibus, in quibus neque ad exhibendum, neque in rem locum habet: in factum[b] actio necessaria est. At in his corporibus quæ ex distantibus corporibus essent: constat singulas partes retinere suam propriam speciem: vt singuli homines[c], & singulæ oues: ideoque posse me gregem vindicare, quamuis aries tuus sit immixtus[d]. sed & te arietẽ vĩdicare posse. Quod non idem in cohærentibus corporibus eueniret. Nam si statuæ meæ brachiũ[e] alienæ[f] statuæ addideris, non posse dici brachiũ tuũ esse: quia tota statua vno spiritu[g] continetur[h].

Continua sic: Supra dixit de iis corporibus, quæ consistunt vno spiritu, & vna elementatione: item de corporibus separatis: nunc vero de iis quæ consistunt ex diuersis elementationibus, & corporibus coniunctis. & h. d. Tignum alienũ ædibus iniunctũ nõ potest vĩdicari, nec peti, quòd separetur: sed actione de tigno iuncto erit agẽdũ. B.

ℱ Tignum alienum ædibus iunctum nec vindicari potest, propter legẽ duodecim tabu. nec eo nomine ad exhibendũ agi: nisi aduersus eum, qui sciens[i] alienum [suis] iunxit ædib[9]: sed est actio antiqua *de tigno iuncto*, quæ in duplum ex lege duodecim tabularum descendit[k].

Cæmenta cum domo vnita, dominus cæmentorum vindicare non potest. secus ea dissoluta, etiam tempore præscriptionis completo. Bartolus.

ℱ Item si quis ex alienis cæmentis in solo suo ædificauerit: domum quidem vindicare poterit: cæmenta[l] autem resoluta prior dominus vindicabit, etiã si post tempus vsucapionis dissolutum sit ædificium[m], postquã à bonæ fidei emptore possessum sit. Nec enim singula cęmẽta vsucapiũtur, [&] si[n] dom[9] per tẽporis spatiũ nostra fiat[o].

Consultius est agere possessorio, quàm petitorio. Bartolus.

XXIIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

IS, qui destinauit rem petere, animaduertere debet[p], an aliquo interdicto possit nãcisci possessionem[q]: quia longè cõmodius est ipsum possidere, & aduersarium ad onera petitoris compellere, quàm alio possidente petere[r].

l *Cæmenta.* quæ nec per se possidentur: vt infra, de acquir. pos. quod l. qui vniuersas. & ideo vĩdicãtur eis dissolutis: vt hic, & C. eo. l. ij.

m *Ædificiũ.* hoc, nisi iam esset duplũ cõsecu[t]9 per actionẽ de tigno iniũcto: vt instit. de re. di. §. cũ in suo. Ité hac vera etiam si per. xxx. an. tignũ bo. fi. impostũ māserit in domo. secus si mala fi. quia prædscripsit. Sed cur mala fi. est melioris conditionis, cũ esse nõ debeat vt. ff. de peti. hære. §. domino, vel à patre. §. si prædo? Respon. quia vbi mala fi. iniũxit, etiã durãte ædificio vindicare potui: quod si non feci: merito mihi negligenti obstat exceptio quod dici non potest cũ bo. fi. iniunxit: vnde non imputatur: vt. C. de anna. excep. l. j. fine.

n *Etsi.* id est, quãuis.

o *Fiat.* id est, quasi no[s]tra: cum verum dominium, secũdum nos, nõ quæritur per præscriptionẽ: licet M. cótra.

p *Is qui. Debet.* cõsiliũ est: vt. ff. de trãsac. l. pacto. Accursius.

q *Possessionẽ.* vel recuperãdę possessionis, vel retinẽdę, vel adipiscẽdæ. & facit instit. de interdi. §. retinẽdæ. & §. commodũ. & j. de acquir. possẽ. l. exit[a] & l. naturaliter. §. nihil. &

r *Petere.* & ideo magna contentio est de ea: vt infra, vti posl. j. §. huius autem.

Is qui se obtulit.] CASVS. Si rem meã possidebas: & Titius obtulit se liti, dicens se possediss̃e. & eũ cõueniã: & lit. contest. inuentus est nõ possediss̃e: an sit cõdemnãdus, quæritur. Et dicitur ꝙ sic. Si vero ante lit. cõtest. Titius pœniteat, & dicit se nõ possidere: absoluendus erit. Sed pone, cũ credebã, ꝙ Titius possideret: & nolui ab eo vindicare: & Seius dicat se possidere, nõ Titiũ: hic nõ erit pœnitentiæ locus, sed Seius est cõdemnãdus. Ex prędictis ergo apparet, ꝙ hãc act. possessor patitur. vnde si quis tẽpore lit. cõtest. & rei iudi. possedit: erit cõdemnãdus. [SI HOMO.] Seruum meũ bo. fi. possedit quis. deteriorem eũ fecit. lite nõ cõtest. decessit. vnde nõ tenetur per hãc act. neque ad pretiũ, neque ad dãnũ: sed. l. Aquil. agere potest. [SED ET IS.] Possedisti seruũ meũ mala fid. vel bo. antequã fuerimus lit. cõtest. desiisti eũ possidere: & dolo ma. perinde cõdemnãdus es, ac si possideres: & cum sit in vniuersali iudicio, vt debeat dolus præteritus venire in iudicio: nũquid ergo sic dicẽdũ est, vt veniat in speciali in remacti? Et dicitur ꝙ sic. [SI PER.] Filius meus, vel seruus rem tuã possedit: & ita ego per eũ. absens fuit tempore latæ sententiæ. dandũ erit mihi tempus intra quod ducã seruũ, vel filiũ: & cauebo cõuenienter de re restituenda. [IN RE.] Iste. §. cõtinuatur in l. seq. vsq; ad. l. fructus. & de eadem materia tractat. ff. qualiter possessor possit recipere sumptus, quos fecit in re possessa. Et dicitur, quod illos percipiet antequã rem restituat. & ad hoc multa ponit exẽpla. Primũ est tale: Fũdũ tuũ possedi, sumptus feci: vel domũ. si putas, refundes mihi impensas: alioquin repellã te per excep. do. mali. Idem est, & si cõstãte matrimonio maritus dederit vxori fundũ: quia nõ valet donatio si matrimoniũ dissoluatur. & si mulier repetat dotem, excipiet maritus ꝙ sibi non reddet donec fundus qué dedit, ei restituatur. Idem si possędificauit ĩ area petitoris. ꝙ

potest

BIU Cujas

poteſt obijcere excep. niſi reddat ſumptus: niſi patiatur petitor eũ tollere ędificiũ. [SED ET.] Poſſedi ſeruũ tuũ. iſtruxi eũ in aliqua arte, quęritur an idẽ ſit quod ĩ ſuperiori caſu. Dicitur ꝙ non: quia ars ab homine tolli nõ poteſt: vnde ita demũ repetã ſumpt⁹, ſplus, ppter talẽ arte vendidiſti: vel ſi tibi denũtiaui antequã eũ

Glo. ſummat iſtam l. cum ſeq. & principio ſeq. & ideo glo. ſit pro ſummario: ideo nota eam. Bartolus.

XXV. VLPIANVS libro ſeptuageſimo ad Edictum.

IS qui ſe obtulit rei defenſioni ſine cauſa, cum non poſſideret [a], nec dolo feciſſet, quo minus poſſideret: ſi actor ignoret, non eſt abſoluendus [b]: vt Marcellus ait. quæ ſententia vera eſt. Sed hoc poſt litẽ cõteſtatã. Cęterũ ante iudiciũ acceptũ non decipit [c] actorẽ, qui ſe negat poſſidere: cũ verè non poſſideret. nec videtur ſe liti obtuliſſe, qui diſceſſit [d].

XXVI. PAVLVS libro ſecundo ad Plautium.

NAm ſi actor ſcit, tunc is non ab alio, ſed à ſe decipitur [e]: & ideo reus abſoluitur.

XXVII. IDEM libro viceſimoprimo ad Edictum.

SInautem [f] cum à Titio petere vellem, aliquis dixerit ſe poſſidere: & ideo liti ſe obtulerit: & hoc ipſum in re agenda teſtatione [f] probauero: omnimodo [g] condemnandus eſt.

Non ſufficit quem tempore litis conteſt. poſſidere, ſi ante ſententiã abſque culpa ſua poſſidere deſinit: Itẽ ſufficit ſi poſſidet tempore ſententiæ, licet ante non poſſederit. Bartolus.

Poſſidere [h] autẽ aliquis debet vtique & litis cõteſtatę tẽpore, & quo res iudicatur [h]. Quòd ſi litis cõteſtationis tẽpore poſſedit: cum autẽ res iudicatur, ſine dolo malo [i] amiſit poſſeſſionẽ: abſoluẽd⁹ eſt [k] poſſeſſor. Itẽ ſi litis cõteſtatæ tẽpore non poſſedit: quo autẽ [tẽpore] iudicatur, poſſidet: ꝓbãda eſt Proculi ſẽtẽtia, vt omnimodo condẽnetur. Ergo & fructuũ nomine ex quo cœpit poſſidere, dãnabit.

Caſus ſuperueniens, excuſat poſſeſſorem à præcedente culpa. Bartolus.

Si homo petit⁹ [l], dolo poſſeſſoris deterior factus ſit: deinde ſine culpa ei⁹ ex alia cauſa mortuus [m] ſit: ęſtimatio nõ fiet ei⁹, ꝙ deteriorẽ eum fecerat: quia nihil ĩtereſt petitoris [n]: ſed hoc, quantum ad in rem actionẽ: legis autẽ Aquiliæ actio durat [o].

Qui dolo deſiit poſſidere, vt poſſeſſor cõuenitur. Bartolus.

Sed & is qui ante litem conteſtatam dolo deſiit rem poſſidere: tenetur in rẽ actione. Idque ex ſenatuſconſulto colligi poteſt, quo cautũ eſt, vt diximus, vt dolus præteritus in hæreditatis petitionem veniat. Cum enim in hæreditatis petitione (quæ & ipſa in rem eſt) dolus præteritus [p] fertur: non eſt abſurdum per conſequẽtias & in ſpeciali in rem actione dolum præteritum deduci [q].

Si perſona per quam quis poſſidet, abſens ſit: vel datur dilatio, vel præſtatur cautio de re reſtituenda. Bartolus.

Si per filium aut per ſeruum, pater vel domin⁹ poſſideat, & is [r] ſine culpa patris dominiue rei iudicãdę tẽpore abſit: vel tẽpus [s] dandum [eſt,] vel cauẽdũ eſt de poſſeſſione reſtituẽda [t].

Supra in l. in rem. dixit cui detur hæc actio: ſed in l. ſi is qui deſtinauerit. cum l. ſeq. dixit contra quem detur. hic incipit docere & tractare quod ſit officium iudicis, in his quæ emergunt in rei vindicatione. Et primo loquitur de ſumptibus vſque ad l. fructus. & hoc intendit: Bonæfidei poſſeſſor ſumptus per doli exceptionem recuperat. Item expenſas factas in ædificando de nouo recuperat, niſi actor deductionem ſibi cõcedat. Bartolus.

A i *Dolo malo.* & culpa quæ venit lit. conteſt. vt infra, eo. l. ſi homo. & l. ſi culpa. & l. ſi in rem. & facit ſupra de pe. hæ. ſi quo.

k *Abſoluẽdus eſt.* cõtra. ĩ. depoſi. l. j. §. ſi rem depoſitã. Sol. illa eſt actio perſonalis, hęc eſt realis. vel verius dic, ꝙ ibi prius dolũ cõmiſerat alienãdo. Itẽ hęc quę hic dicũtur, intellige cũ diſtinctione quã fecimus. ſ. eo. item ſi verberatũ in fi.

l *Si homo petitus.* extra iudicium.

m *Mortuus.* ante lit. cõteſt. & ſic nõ eſt cõtra. ſ. eo. vtique. *ADDITIO.* Intelligas hic hominem petitũ ante lit. conteſt. vel forte extra iudiciũ: ſecus ſi lis eſſet cõteſt. & ſic officiũ iudicis eſſet corroboratũ: vt in. d. l. vtique. ſecundum Bart.

n *Petitoris.* nũc. ſ. non fuiſſe hominem deterioratũ. nã etſi deterioratus nõ fuiſſet, ſimiliter mortuus eſſet. & ideo cũ rei vin. locũ nõ habeat: nec iudicis officiũ ſuper dãno ſubducta, principali actione locũ habere poteſt: vt C. depoſi. l. iiij. Nec ob. ꝙ dicitur. ſ. eo. l. vtiq;. quę eſt cõtra. hic enim nõ erat lis cõteſt. & quod dicit, petitus, expone ſimplici cõuẽtione extra iudiciũ quę ſitus: alioquin cũ lit. cõteſt. ſemel ſibi vindicaſſet locũ: officiũ iudicis nihilomin⁹ etiã re perdita exerceretur: & hoc quantũ ad rei vin. quæ præſens reſpicit tẽpus: quia tamen legis Aquiliæ actio oculos à tergo habet, & retro reſpicit: idcirco competit: quia etſi nõ interſit, iterfuit tamẽ hominẽ ſanũ fuiſſe: ar. ĩ. de act. & ob. l. quæcunque. & ĩ. ad. l. Aquil. ita vulneratus. j. reſpõ. & ar. ĩ. de ſeruo cor. l. doli. §. fi. Alij dicũt, ꝙ hic erat lis conteſt. ſed habebat cauſam litigãdi reus: & hac ratione ceſſat officiũ: cũ non teneatur de interitu: vt ſupra, de peti. hære. l. illud.

B

C

D

o *Durat.* vt æſtimationem damni præſtet.

p *Præteriti⁹.* i. ãte lit. cõteſt. cõmiſſ⁹: vt. ſ. de pet. hę. ſed & ſi. §. ſi ãte.

q *Deduci.* & ſic ꝙ poſſeſſore habet: vt hic, & ĩ. de noxa. l. ſi bo. fi. & ĩ. ne quid ĩ loco pub. l. j. §. hoc autẽ iterdictũ. Sed certe hęc ſimilitudo nõ videtur bona, ſiue ratio. Multę enim ſũt iter eas differẽtię, ſicut diximus. ſ. de pe. hære. l. plane. & l. itẽ veniũt. §. fruct⁹. Itẽ hęc eſt ſtricti iuris: illa bo. fi. vt. C. de pe. hęre. l. fi. in fi. Itẽ hæc pro re vna ſingulari: illa pro vniuerſitate: vt. ſ. eo. l. j. in princi. Itẽ iſta datur cõtra poſſidentẽ ti. illa nequaquã niſi ĩ caſibus: vt. ſ. de peti. hęre. l. regulariter. & l. pro hęrede. & l. nec vllã. §. omnibus. & C. de pe. hære. l. ſi poſt. in fi. Item hæc eſt in rem, illa mixta: vnde & perſonalia debita in ea veniunt. Item pretia rerum: vt. C. de peti. hære. l. hæreditas. &. ſ. de peti. hære. l. etiam. §. fi. &. l. ꝙ ſi in diem. §. ſed & is. Azo. Item ibi ſit malæ fi. ſola denuntiatione: hic non: vt ſupra, de peti. hære. item veniunt. §. petitam. Accurſius.

r *Et is.* f. filius vel ſeruus per quem poſſidebat pater vel domin⁹.

s *Vel tẽp⁹.* vel ꝙ &. nã vtrũq; faciẽdũ eſt: vt. ĩ. ad exhi. l. Celſ⁹. §. fi.

t *Reſtituẽda.* Fertur ergo ſentẽtia cõdẽnatoria. ſed nõ aſtrigitur:

dd vt hic

Inautem. Teſtatione. per teſtes.

g *Omnimodo.* i. nõ diſtincto ſcierit an ignorauerit actor, ſecũdũ quoſdã: imo dicas, ſit lis cõteſtata, vel nõ: vt ĩ diſtinctiõe notaui. Ac.

h *Iudicatur.* hoc verum, ſi à primo incipias vel à tempore lit. cõteſt. vt ſtatim patet. ſecus ſi à ſecundo: quia illud ſufficit.

vt hic dicitur. & instit. de offi. iudi. circa princip. Accursius.

a *Si possessor.* bo. fi. qui factus est malæ fi. tempore quo fecit sumptus. In isto enim quędam media via seruatur inter bo. fi. semper: vel ma. fi. semper. vel loquitur hic in bo. fi. semper: in casu qui ponitur infra, eo. l. in fundo. §. finge pauperem. in mala fi. non: quia non repetit: vel si alicubi repetit: hoc est per officium iudicis, non exceptiõe doli: vt not. infra, e. l. in fundo. & supra, de peti. hęre. plane.

b *Contestatam.* postea enim ipse prædo est: & ea ratio habetur in eo quæ in prædone. Vel ideo dicit, ante litem cõtest. quia illi veniũt per exceptionem doli: post vero per offi. iudi. vt infra, de ædil. edic. l. ædiles etiam hoc. §. item sciendum.

c *Süptibus.* si ratio fructuum & hic deficiat ex quibus debent expẽsæ deduci: vt infra, fami. ercis. l. fundus qui. & infra, eo. l. emptor. & l. sumptus.

d *Pecuniam.* cum esset vtilius fortè quàm noxæ dare: vt supra, de peti. hære. vtiles. & cõcordat huic respon. infra, de noxa. l. bonæ fidei.

e *Aedificauit.* vt insit. de re. di. §. certe. & j. de pig. act. l. si seruos.

f *Aedificiũ.* tũc enim non præstabuntur impensæ: & hoc si vindicans, nec rem venditurus: nec impensas facturus erat, nec erat dies, alioquin contra: vt infra, e. l. in fundo. & l. nisi venalem. & hoc prout in eo qui semper fuit bo. fi. intellexi. §. Sed secundum hoc nonne idem est in seruo: vt in. d. l. nisi? Hæc autem lex aliud in seruo dicit: vt infra subiicit statim. Dic ergo non idem: quia quando dies erat, nec habebat venalem: nec erat expensurus: non reddit petitor impensas in seruo: sed secus in area. si autem intelligas alio modo vt dixi, supra, in eo qui à principio fuit bo. fi. sed quando ædificauit erat ma. fi. planum est. & idem in area vxori donata: vt subiicit. sed nõ idem in seruo: vt infra. e. Iulianus. lib. viij. ff. scribit, si in aliena. & infra. l. proxi. sed tunc malæ stat ante lit. contest. sed subaudi, post malam fidem tamen.

g *Dixerunt,* inducebatur enim olim dotis retentio ob res vxori donatas à viro. & sic iudex cognoscit nunc super hoc: & ita de dote: vt. C. de rei vxor. actio. §. taceat. & ad hoc infra, de do. inter vi. & vxo. sed si vir. §. si vir vxori.

h *Sed etsi puerum.* scilicet seruum. Accursius.

i *Obseruandum.* No. nõ posse retineri vel deduci propter rationem quæ sequitur: nisi in duobus casibus: quorum vnus est infra, in. l. nisi. & alius in. l. aut si ante. & sic est contra, infra, de except. do. apud Celsum. §. si minor. vbi donatarius pueri obiicit doli exceptionem minori donanti seruulum, & nunc repetenti pro alimentis & aliis sumptibus indistincte. Sol. ibi causam habuerat à vindicãte. Item contra. C. de infantibus expo. l. j. vbi similiter indistincte huiusmodi sumptus seruantur doli exceptione. Solu. fauorabilior est eius causa qui expositum educat, quàm alterius bo. fi. possess. Vel dic expensas in alendo indistincte restitui, cum non fuerit vsus eius operis: sed expensæ quæ fiunt in docendo, restituuntur in duobus casibus tantum: vt hic dicit, licet hos casus parificare videatur in. l. contraria. Vel hic in infante cuius aliqua potuit esse opera: ibi non potuit. Arg. infra, de do. inter vi. & vxo. si id quod. §. si quid. Accursius.

k *Diximus.* vt scilicet abradat: cum scientia auferri non possit. vnde oportet quòd totum retineret. quod esset absurdum: vt hic, & infra de ver. sig. l. impensæ. §. item doctrinam.

l *Forte. Aut librarium.* id est scriptoré librorum: vt infra de reg. iur. l. si librarius. & C. de vete. iure enu. l. vlti. §. pe.

¶ In rem petitam si possessor[a] ante litem contestatam[b] sumptus fecit: per doli mali exceptionem ratio eorũ haberi debet, si perseueret actor petere rem suam, non redditis sumptibus[c]. Idem est etiam si [in]noxali iudicio seruũ defendit, & dãnatus pręstitit pecuniã[d]: autĩ area quæ fuit petitoris, per errorẽ insulã ædificauit[e]: nisi tamẽ paratus[g] sit petitor pati tollere eũ ædificiũ[f]. Quod & in area vxori donata per iudicẽ qui de dote cognoscit, faciendũ dixerũt[g].

Expensæ ad rei vtilitatem factæ, quæ deductionem non patiuntur, recuperantur à possessore in tribus casibus hic expressis: aliàs secus. Bartolus.

¶ Sed si puerum[h] meum cũ possiderem, erudisses: non idem ob seruandũ[i] Proculus existimat: quia neque carere seruo meo debeã: nec potest remediũ idẽ adhiberi quod ĩ area diximus[k].

XXVIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

FOrtè quòd pictorem aut librarium[l] [esse] docueris, dicitur non aliter officio iudicis æstimationem haberi posse,

XXIX. POMPONIVS libro vicesimoprimo ad Quintum Mutium.

NIsi si venalem[m] eum[n] habeas, & plus ex pretio eius cõsecuturus sis ꝓpter artificiũ:

XXX. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

AVt si ante[o] denũtiatum sit actori, vt impensam solueret[p]: & eo dissimulãte[q], oppositaꝛ sit doli mali exceptio[r].

XXXI. PAVLVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

CAeterùm[t] cũ de fructibus serui petiti quęritur, nõ tãtũ pubertas eius spectãda est, quia etiã ĩpuberis aliquæ operæ esse possũt[u]. Improbè tamẽ[ſ] deside rabit petitor fructus æstimari, qui ex artificio eius percipi potuerunt[x], quod artificium sumptibus possessoris didicit.

XXXII. MODESTINVS libro octauo Differentiarum.

QVod si artificem fecerit[y], post vicesimum quintum annum eius qui artificiũ[z] consecutus est, impensæ[a] factæ poterunt pensari[b].

A m *Nisi venalem.* id est, eum qui erat à domino vendendus, vel venalis propositus: & tunc ideo, quia ex artificio factus est dominus locupletior, tenetur: vt infra eo. in fundo. §. fi. & infra, de impen. l. quòd si hæ. & infra, de pig. ac. si seruos. Illud autem non refert, habeat possessor, vel non habeat venalem: secundum Azo. sed Ir. ait hic esse personarum mutationem, de reo ad actorem: quod in idem redit. Accursius.

n *Eum.* vel similis sit æquitas: vt infra, eo. in fundo.

o *Vt si ante.* scilicet iudicium, vel antequam impẽderet, denuntiauit actori, scilicet vt peteret seruum si putet esse suum: aut si non petat, sciat quòd [illegible] soluet expensas postea factas. & facit. C. si alienes pig. data sit. l. si probaueris.

p *Solueret.* faciendam post denuntiationem.

q *Dissimulante.* scilicet seruum suum esse. [illegible]

r *Opposita sit.* scilicet, [illegible] postea.

f *Exceptio.* pro sumptibus postea factis. [illegible]

t *Caeterum,* prædicta vera sunt, cũ [illegible] agitur de impensis serui petiti, id est in seruũ petitum factis à bo. fi. pos. Sed hic quæritur de fructibus serui petiti, quod est cum agitur contra ma. fi. possessorem. nam bo. fi. possess. non tenetur nisi extẽt: vt. C. eo. l. certum. & hic dicit possessorem de his teneri: scilicet, de fructibus perceptis, & percipiendis.

u *Possunt.* vt infra de lib. cau. l. vlt. nisi sit infans: vt infra, de ope. seruo. l. fi. §. si minor. Accursius.

x *Potuerunt.* non ergo tenetur hic ma. fi. pos. de fructibus eius artificij in quo fecit instrui seruum: quos fructus non percepit, sed percipere potuit: vt hic, & ar. C. de allu. & pa. l. ea. §. similiter. quid si percepisset? puto quòd teneretur, sicut & tenetur pro fructibus sua culpa non perceptis: deducta tamen impensa in omnibus: vt infra, de ope. ser. l. antepe. Accursius.

y *Quod si artificem fecerit.* scilicet possessor.

z *Artificium.* id est, artem didicit.

a *Impensæ.* sint æquales ad fructus, vel nõ: quia lex cõpensat, non homo. Sed quid si nihil percepit? Respon. nocet possessori: vt supra, eo. sin autem in fi.

b *Pensari.* cum fructibus perceptis ante. xxv. an. eo quia præsumit lex eos tãtos esse vt bene inde satisfieri possit possessori ꝓ pęsis ĩ arte discẽdu factis: & sic fructus ꝓceptos post. xxv. an. restituet petitori possessor deductis cibariis prioris tẽporis. Sed cũ tãciam loqui hic ĩ malę fi. possess. nõne videtur velle donare vt amittat: vt ĩsti. de re. di. §. ex diuerso? Respõ. plene dices. j. eo. l. ĩ fũdo.

Fructus.] CASVS. Lex ista loquitur in malæ fid. possess. Dicit ergo: possedisti rẽ meã mala fi. omnes fructus quos percepisti, vel quos ego percepissem, restituere teneris. Itẽ de hoc ponit exẽplũ, quãdo dicebas te habere solidũ dominiũ: & ita dicebas ꝙ habebas tam ꝓprietatem quàm vsumfru. petebã à te ꝓprietatem: & durauit lis vsq; ad biennium: & fructus percepisti: secũdo anno iussus fuisti fructus primi restituere: alij nõ restitues: quia illos iure percepisti. Idem est in casu cõuerso, scilicet cũ ad te nõ pertinuit nec vsusfruc. nec ꝓprietas: tãtũ fundũ possedisti dũ lis cõtestaretur: legaui tibi vsumfru. deinde obtinui. adita hæreditate habenda est ratio fructuũ perceptorũ ante litis cõtest. sed post perceptos, nõ: quia iuste perceperas illos, & vsusfruc. ad te pertinuit: vbi cũ possessio fundi nec ad te, nec ad me pertinuit: si petiero & obtinui: & pronuntiauit iudex fundũ mihi esse restituẽdũ: dicitur ꝙ idem debet facere de fructibus, quòd quo iure obtineo in fundo, eodem modo obtinere debeo in fructibus.

Non

Possessor tenetur ad fructus perceptos, & qui percipi potuerunt: & ideo cum desinunt posse percipi absque sui culpa, abinde desinunt deberi: cum cœperint posse percipi absque sui culpa, abinde incipiunt deberi. h.d.cum.l.seq. & prin.l.seq. Et diuiditur. Primo ponitur in genere. Secũdo ponit vnã illationem, quando fructus desierunt posse percipi culpa possessoris. Tertio ponit vnam aliã illationẽ, quãdo cœperũt nõ posse percipi. Quarto ponit vnã aliã illationẽ, quãdo desierũt posse percipi facto petitoris. Secunda ibi, & ideo. Tertia ibi, hac ratione. Quarta, in principio legis, ex diuerso. Bar.

XXXIII. PAVLVS libro vicesimo primo ad Edictum.

FRuctus non modo [a] percepti, sed & qui percipi honestè potuerunt [b], æstimãdi sunt. Et ideo si dolo aut culpa [c] possessoris res petita perierit: veriorem putat Põponius Trebatij opinionẽ, putantis eousque fructuum rationem habendã, quousque haberetur, si non periisset: id est, ad rei iudicandæ [d] tẽpus. quod & Iuliano placet. Hac ratione [e] si nudę proprietatis dominus petierit [f], & inter moras vsusfructus amissus sit: ex eo tempore quo ad proprietatẽ vsusfructus reuersus est, ratio fructuũ habetur [g].

XXXIIII. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

IDem est & si per alluuionem pars fundo accesserit.

XXXV. PAVLVS libro vicesimo primo ad Edictum.

ET ex diuerso, si petitor [h] lite contestata vsumfructũ legauerit [i]: ex eo tempore ex quo discessit à ꝓprietate [k], fructuum rationem non habendam [l] quidam rectè putant.

Si actor declaratur dominus, etiam per errorẽ, debet cõdẽnari reus in fructib. Bar.

VBi autem alienum [m] fundũ petij, & iudex sentẽtia declarauit [n] meum esse, debet etiam de fructibus possessorem condemnare. eodẽ enim errore [o] & de fructib. cõdẽnatur. *nõ debere enim lucro possessoris cedere fruct., cũ vict. [p] sit: alioquin (vt Maurician. ait) nec rẽ arbitrabitur iudex mihi restitui [q]. Et quare habeat quod nõ esset habitur. possessor, si statũ [r] [mihi] possessionem restituisset?

Ei qui soluit litis æstimationem, cum posset restituere rem, petitor de euictione cauere non tenetur. Bartolus.

PEtitor possessori de euictione cauere non cogitur [s] [eius] rei nomine, cuius æstimationẽ accepit. sibi enim possessor imputare debet, qui non restituit rem [t]. Eorũ quoque quę sine interitu [u] diuidi non possunt, partem [x] petere posse constat.

Ante litem contestatam debet interrogari reus vtrum possideat, vel dolo desierit possidere. Bartolus.

XXXVI. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

a *Non modo.* pro, solummodo.

b *Potuerunt.* à domino: vt. ꝛ. eo. si nauis. §. fi. nam in malæ fi. & si de ui. & ne titu. loquitur lex ista. Item ideo dicit, honestè, quia inhonesti percipiendi non æstimantur: vt hic. Sed si percepti essent, sic: supra, de petit. hære. l. ancillarum. in fi. Accursius.

c *Culpa.* quæ à quolibet possessore lite con test. præstatur: vt hic, & infra, eo. l. si homo. §. l. si in rem.

d *Iudicandæ.* id est, ex tempore moræ. Vel dic, vsque ad sententiam, non post: vt diximus, supra, eo. Iulianus lib. vi. digestorum scribit, si hominem.

e *Hac ratione.* quia verũ est perceptos fructus restitui: & eos qui percipi honestè à domino potuerunt: ergo hic.

f *Petierit.* proprietatẽ.

g *Ratio fructuum habetur.* Hoc verum, si agitur contra fructuariũ vel aliquem qui ab eo habet causam. secus si contra extraneũ prorsus. Nam tunc & prius ratio fructuũ habetur: quia illi seruitutem nõ debet. vt. ꝛ. si ser. vin. l. ij. §. competit &. ꝛ. si vsusfru. pe. l. vlti. §. qꝑ si forte. Azo. Vel forte secus cum percipiendi à domino. & facit. ꝛ. de vsur. l. videamus. Acc.

h *Ex diuerso. Petitur.* scilicet ꝓprietatis plenæ.

i *Legauerit.* scilicet, ei, à quo petebat. Nam si extraneo, etiã fructuũ ex quo discessit à proprietate, habebitur ratio. Accursius.

k *Proprietate.* scilicet vsusfru. & à tempore aditæ hæreditatis euenit. & facit infra, solu. ma. si marito. §. fi. & infra, si vsusfruc. pe. l. vti. §. si post.

l *Non habendam.* etiam perceptorum. Sed videtur etiam quòd vltra habeatur ratio: scilicet donec satisfiat. Nam ante satisfactionem fructuarius non facit fructus suos. vt est ar. ꝛ. de vsufru. l. vxori. in prin. Quod satis potest dici. & quia fructuum facta est mentio, distingue. Fructuum alij naturales, vt poma, & similia. alij industriales, vt segetes, quæ industria hominis quęruntur. Item alij percepti, alij percipiendi. & percepti dicuntur à bo. fi. post. quocunque modo à solo separati. at à fructuario in horreis demum reconditi: vt. ꝛ. qui. mo. vsusfruc. amit. l. si vsufructuarius. Item percipiendi dicuntur duobus modis: vel quia immutari: vel quia dominus eos percepisset. Item possessorum alij cum ti. alij sine tit. Dic ergo quòd naturales fructus nullus possessor etiam bo. fi. facit suos: vt. ꝛ. de vsu. l. fructus. & licet videatur quòd omnes faciat suos bo. fi. post. vt. ꝛ. de acquiren. re. do. bo. fi. tamen dic omnes, siue à se siue ab alio suo nomine perceptos: vt. ꝛ. de vsu. qui scit. §. præterea. si igitur hi extant, vindicabuntur. aliàs non tenentur possessor: cum nec possideat, nec dolo possidere desiit: nisi in eum rem consumpserit, in quam tantumdem de suo soluere tenebatur. tunc enim condictione sine causa tenetur: vt. ꝛ. si cer. pe. si & me. In industrialibus dic, quòd quilibet bo. fi. post. siue cum titu. siue sine titu. facit suos secundum omnes: licet hoc vltimum, scilicet sine ti. nulla. l. inuenitur expressum: sed omnes loquuntur de eo qui cum tit. vt insti. de re. di. §. si quis à non domino. & de vsur. l. qui scit. §. in alieno. & de acqui. re. do. bo. fi. Sed satis exprimit. d. l. de vsur. Item. ꝛ. qui. mo. vsusfru. amit. si vsufructuarius. & infra, fini. reg. l. iiij. §. sed ante. licet autem faciat suos, tamen si extant, iud. offi. non rei vin. quia percipientis sunt, tenetur restitue-

A re: vt. C. eo. l. certum. §. bo. fi. De consumptis autem nullo modo tenetur: vt insti. de offi. iu. §. & si. versi. si vero bo. fi. Fortè nec ad pretium quia luerifacit pro cultura & cura: vt. ꝛ. fi. regun. l. iiij. §. post litem. & insti. de re. di. §. si quis à non domino. Sed quando bo. fi. exigitur? Respõ. in initio: vt. ꝛ. de vsur. l. qui scit. §. ꝑterea. Nec ob. ꝛ. de acqui. re. do. l. bo. fi. §. in contrarium. quia ibi opponẽdo non ponẽdo dicit. Et dic, quòd etiã à tempore lit. cõtest. facit fructus suos: licet à tempore lit. cõte. demum, nõ controuersiæ motæ: vt in hære. peti. fructus restituere teneatur: vt. C. eo. l. certum. §. post litem. &. s. eo. præterea. Si vero sit ma. fi. quidem sine tit. de consumptis condic. sine causa, & of. iud. post lit. contest. de extantibus rei vin. non eadem qua tenetur ad rem principalem, sed alia: vt. C. de condic. ex le. mala. De percipiendis autem tenetur of. iud. i. quos verus possessor percipere potuisset: vt. ꝛ. eo. si nauis. §. fi. & insti. de offi. iu. §. & si. versi. illorum autem. percipi dico honeste: aliàs non veniũt percipiendi: vt. s. eo. l. fructus. Si tamen essent percepti, venirẽt: vt. s. de pet. hære. si possessor. Si vero cum ti. de consumptis tenetur cõdic. sine causa: de extantibus rei vindi. à percipiendis autem propter ti. excusatur: vt. C. eo. si fundum. Nisi in quatuor casibus quos nõ. supra, quod me. cau. sed & partus.

Flo. condemnaturum

B

C

D

m *Vbi autem alienum.* id est, non possessoris, nec etiam meum: sed falsis allegationibus fuit iudex deceptus.

n *Declarauit.* nõ cõstituit: vt. ꝛ. si ser. vin. sicuti. §. sed si quęratur.

o *Errore.* quo de fundo cõdemnauit: sed hoc fiat statim, id est, eodem die, non post: vt. C. de fru. & li. expen. l. terminato. &. ꝛ. de re iud. l. Paulus respon. rescindere. & cum iudicis officio petuntur: quia post lit. contest. percepti sunt, qui valde &c. vt. ꝛ. de ędil. edic. ædiles. ꝛ. §. item sciendum. ibi, ea autem quæ. Percepti autem antè petuntur iure actionis. vnde illi possent peti quandocunque post sententiam. Sed an hoc casu quando per errorem de re principali? Respon. sic videtur per legem istam.

p *Victus sit.* nã euidenter &c. vt. ꝛ. de excep. rei iudi. l. euidenter.

q *Restitui.* s. plene: vt. ꝛ. cõmo. l. iij. §. si res. nõ enim sufficit corp. restitui, nisi & causa restituat: vt. s. e. ꝑterea. & verbũ, restituere, plenã habet significationẽ: vt. ꝛ. de vsur. l. videam. ij. §. i Fauiana.

r *Statim.* lite contestata. Azo.

s *Non cogitur.* sed nunquid tenetur ei de euic. licet non cogatur cauere? Respon. sic: vt ar. ꝛ. pro emp. l. ij. & re. amo. si propter res. Alij contra: vt ar. C. de transac. si pro fundo. sed hic nõ est transac. Item concor. ꝛ. de condic. fur. si seruus. §. cauere. &. ꝛ. re. amo. l. ideoque. &. ꝛ. fami. ercis. l. si pignori. Sed cõtra. ꝛ. de do. inter vi. & vxo. si donatæ. vbi dicit, maritum vindicantem rem quam donauerat, vxori cauere de euic. licet litis æstimationem consequatur. Sol. ibi ab eo causam habuerat: vt ibi dicit.

t *Non restituit rem.* cum potest. aliàs seruatur quòd est. ꝛ. eo. l. hæc si res. sed licet non caueatur, tamen ceduntur actiones, nisi dolo desiit possidere: vt infra, eo. si culpa. &. l. is qui dolo.

u *Sine interitu.* vt æqui, & similium.

x *Partem.* scilicet pro indiuiso. & sic non ob. s. eo. l. Pomp. in fi. & facit supra si pars hære. pe. l. non possumus.

BIU Cujas

QVi petitorio[a] iudicio vti-
tur[b]: ne frustra experia-
tur, requirere debet[c],
an is, cum quo instituit*actio-
nem, possessor sit, vel dolo[d] de
sit possidere.

*Sires periit culpa possessoris, eius nomi-
ne condemnabitur. Bartolus.*

QVi in rem cõuenitur, etiam
culpæ[e] nomine condemnatur.
Culpæ autẽ reus est possessor,
qui per insidiosa loca seruum
misit[f], si is periit: & qui seruum
à se petitum, in harena esse con
cessit, & is mortuus est: sed &
qui fugitiuum[seruum] à se pe-
titum nõ custodit, si is fugit[g]:
& qui nauem à se petitam, ad-
uerso tẽpore nauigatum[h] mi-
sit, si ea naufragio perẽpta est.

*Qui ab initio fuit bonæ fidei, & ex post-
facto malæ fidei fiat: quod ædificauit, potest
tollere: non autem expensas potest per doli
exceptionem retinere. Bartolus.*

XXXVII. VLPIANVS libro septi
modecimo ad Edictum.

IVlianus[i] libro octauo dige-
storũ scribit: Si in aliena area
ædificassem, cuius bonæ fidei
quidem emptor fui, verùm eo
tempore ædificaui, quo iam
sciebam alienam: videamus, an
nihil mihi exceptio prosit[k]: ni-
si fortè quis dicat prodesse[l] de
dãno sollicito. Puto autẽ huic
exceptionẽ non prodesse. Nec
enim debuit iam[in]alienam[m]
[aream] certus ædificium pone
re: sed hoc ei concedendũ est,
vt sine dispendio domini areæ
tollat[n] ędificium quod posuit.

a *Qui petitorio.* id est, actione in rem: vt infra, de ac. & oblig. actio in personam.

b *Vtitur.* id est, vti vult. & sic ante lit. cõtest. per of. iu. vt. j. de interro. ac. qui seruum. §. in iure. secundum Azo. Alij dicunt vt H. post lit. contest. fieri interrogationem ex eo, quòd dicit, petitorio. q. d. iam petierit. & ex eo quòd dicit, vtitur. ad hoc facit. j. de pig. l. si fundus. §. in vindicatione. sed primam teneas. si tamẽ oblit⁹ sit, etiã postea fieri potest.

*Flo. instituat

c *Debet.* cõsilium est.

d *Vel dolo.* nam tunc pro possessore habetur: vt hic, &. j. de excep. rei iudic. si rem. &. j. de reg. iur. l. parem. &. j. ne quid in loco publi. l. ij. §. hoc iterdictũ. &. j. de noxa. electio. §. j. Accursius.

e *Etiam culpæ.* nõ solum propter fructus. & propter hoc quod dicit, culpæ, dic post lit. contest. vt. j. e. si homo.

f *Misit.* vt. j. loca. item quæritur. §. si quis seruum. Idemque si neglexerit ipsum vt infirmũ: vt. j. de verb. obli. si seruum. j. respon.

g *Fugit.* vt. j. de condic. causa. da. si pecuniã. §. pen. &. s. eo. si à bonæ fi. &. l. si vero. ij.

h *Nauigatum.* secus si nõ aduerso. vt. s. eo. vti que. §. fi. &. j. de vsufru. l. arboribus. §. nauis. & j. loca. item quæritur. §. si magister nauis. & est aduersum ab Octobri vsque ad Aprilẽ: vt. C. de naufra. l. iij. in fi.

IVlianus.] CASVS. IPossedi aream tuam bo. fi. ab initio. deinde factus ma. fi. pos. & tũc feci expensas in area illa: an expensas petere possum, quæritur. Et dicitur quòd non: sed abradere potero.

i *Iulianus.* aliàs incipit, si in aliena: & aliàs, si in area. & aliàs, Iulianus.

k *Prosit.* videtur quòd non: nisi &c.

l *Prodesse.* scilicet exceptionẽ mihi de dãno sollicito. Accur.

m *Alienam.* esse ædificium. Azo.

n *Tollat.* qui fuit & durauit, bo. fi. omnes seruat per exceptionẽ: nisi in casibus: vt. j. l. proxi. si semper malę fi. videtur donare: vt insti. de re. di. §. ex diuerso &. j. de acqui. re. do. adeo. §. ex diuerso. & j. de condic. inde. si in area. in fi. si autem à principio bo. fi. & post cœpit esse ma. fi. eligitur quædam media via: vt hic. Nec ob. j. de vsu. qui scit. §. bonæ fidei. quia illud quo ad fructus, hic quo ad sumptus. Item nec obstat. C. de vsuca. transfor. l. j. §. nihilominus. quia illud quo ad vsucap. quòd bo. fi. præsumitur durare.

IN fundo.] CASVS. Emi fundum à non domino bo. fi. in eo expensas feci vtiles: quia seminaui. tu petiisti, & obtinuisti. iudex debet considerare qualiter debeam sumptus reddere: quia si tu dominus eadem omnia facturus eras, tunc eos mihi restitues: vel si non eras facturus propter inopiam: in casu isto permittetur mihi tollere sine læsione prioris status quę impendi. si tantum velis soluere quantum valerent illæ res si essent abrasæ: & ego velim tollere: non sum audiendus. in fine ponit casum in quo tu necesse haberes soluere has impẽsas: puta si eũdẽ fundũ eras vẽditur[a]. Viuia.

o *Imprudens.* id est, ignorans alienum. Accursius.

p *Conseuisti.* id est, seminasti. & intelligas in vtroque vtiliter, & non necessario. & aliàs est conseuisti, id est, seminasti: & aliàs, cõseruisti, id est plantasti. & secundum primum casum non habet locũ inferior distinctio, cũ ꝓpter fruct⁹ fiat: & sic indistinctè repeteretur: vt ĩ distinctione. sed in plãtatis habet locũ inferior distinctio.

q *Euincitur.* scilicet à vero domino.

r *Constituet.* scilicet an expensę in totum sint reddẽdæ, an in parte, vel in nihil. Et no. q

Lex ista diuiditur. Primo ponit dictum in genere. Secundo ponit vnum casum, in quo æquitas suggerit deductionem expensarum. Tertio ponit vnum casum, in quo æquitas suggerit expensas deduci. Quarto ponit alium casum, in quo æquitas suggerit expensas nõ deduci. secũda ibi, finge enim. tertia ibi, finge pauperẽ. quarta ibi, finge eã. & hoc itẽdit: Possessor recuperat expẽsas à domino, si domin⁹ erat fact⁹, vel vẽ distractu⁹, nõ aliter si hac re esset caritus. Bar.

non definit hęc lex pro certo, sed iudici committit: vt. j. de vsur. l. mora. in prin. &. j. de re sti. l. testium. §. j. &. j. de impensis. l. quod dicitur. & quod dicit, ex personis, scilicet considerãdo sit domin⁹ pauper, vel diues: vt. j. eod. §. finge pauperem &c. Iteꝝ quod dicit, ex causis: vt quia erat domin⁹ facturus, vel non: vt. j. proxi. respon. vel erat rem vẽditurus, vel nõ: vt. j. eo. §. finge eã per. sonam &c.

XXXVIII. CELSVS libro tertio Digestorum.

IN fundo alieno, quẽ imprudens[o] emeras, [si] ædificasti, aut cõseuisti*[p]: deinde euincitur[q]: bonus iudex variè ex personis causisque cõstituet[r]. Finge & dominum eadem facturũ fuisse. reddet*[s] impẽsam, vt fundum recipiat, vsque eo[t] dumtaxat, quo pretiosior factus est. Etsi[u] plus pretio[x] fundi accessit: solum quod impẽsum est[y]. Finge pauperẽ, qui si reddere id cogatur, laribus, sepulchris-[que] auitis carendũ habeat[z]. † Sufficiet tibi ꝓmitti tollere ex his rebus[a] quæ posis: dum ita, ne deterior sit fundus quàm si initio non foret ædificatum.

Constituimus verò, vt si paratus est dominus tãtum dare, quantũ habiturus esset* possessor his rebus ablatis, fiat ei potestas[b]. Neque malitiis indulgendum[c] est: si tectorium puta quod induxeris, picturáque corradere velis: nihil laturus[d], nisi vt officias. Finge eã personam esse domini, quæ receptũ fundũ mox venditura[e] sit.

s *Reddet.* s. tunc. Azo.

t *Vsque eo.* reddat cõ eo, eo &c.

u *Etsi.* id est quam uis. Azo.

x *Plus pretio.* scilicet quàm valeat impensa. si ergo impensa est. x. melioratio. xv. sola. x. petuntur. Item si. x. impensa, & melioratio. v. sola. v. repetũtur: vt s. proxi. & hoc dicit hic, & ar. j. de in rem verso. si fundũ. & sic not. non esse eandem rationem contrariorum: vt. j. de aqua plu. arc. l. j. §. sicut. sed arg. cõtra. C. de sol. l. pe. a Sed quid si dives est dominus: & vtiles facte sunt expensæ, nec erat dominus facturus. Respon. exceptione ei repellendum, secundũ Azo. nisi soluat expẽs. y *Impensum est.* scilicet, recipiat.

z *Carendum habeat.* Cõ necessitate sibi iniuncta vt careat laribus &c. tis, id est eis rebus quas

non est verisimile, quòd propter aliquid alienaret: vt infra de pig. ac. si seruos. Accursius.

a *Rebus.* quas imposuisti. Azo.

b *Potestas.* eo, scilicet casu quo dictum est permitti eum tollere. nam in primo casu, vbi dominus eadem erat facturus, hoc locum non habet.

c *Indulgendum.* vt in exemplum hic subiicit, &. j. sol. ma. l. ij. in prin. &. j. de aqua quo. & æsti. l. j. §. illud. in fi. §. &. j. de seruit. cui. §. non enim. ibi, per medias &c. &. l. quotiens. j. respon. & ar. j. de admi. tu. si sine hærede. §. interposito. in fi. Sed ar. contra. j. de iure do. cum in fundo. §. ipsius quoque. &. j. quæ in frau. cred. l. fi. §. fi.

ADDITIO. Dic, quòd in qualibet earum legum, petenti prodest in aliquo. nam in. l. cum in fundo. prodest ei, quia alteri parat commodum: & sic habet creditor beneficium illius: vt. l. sed & si lege. §. consuluit. s. de peti. hære. licet non proderit pro defensione alteri, hic vero nemini ꝓderat. sed in. l. fi. de his quæ ĩ frau. cre. etiam sibi proderat qui sequebatur medicamen fraudis sibi factæ, ea ratione qua quilibet iniuriatus petit medicamen suæ iniuriæ. hic vero nulla erat iniuria. Sed in dictis legib⁹ exigebatur obligatio ex contractu, vel ex delicto: hic vero loquitur in his quę iudicis officio expediuntur. quod officium cessat æquitate cessante: vt. l. quòd si Ephesi. infra, de eo quod cer. lo. secundum Bar.

d *Nihil laturus.* vel quasi: nec alia de causa nisi hac. s. vt officiat.

e *Venditura sit.* scilicet fundum. Azo.

BIU Cujas

a *Prima parte.* id est, in eo casu quando dominus erat facturus: vt supra, ea. l. §. finge enim dominum.

b *Deducto.* quod est impensum. Azo. debet enim interloqui & admonere ante sententiam actorem, vt restituat impensam: quod si olim, debet eum condemnare: vt condemno te, vt restituas fundum, restitutis tibi impensis. Vel sic: condemno illū vt restituat impensas. Et quia de impensis hic competenter dicitur: dic quòd impensarum tria genera sunt: necessariæ, vtiles, & voluptariæ: quod dic per exempla: vt. ff. de verb. signi. l. impense. Item aliæ pro fructibus, quæ tribus modis sunt: vt. ff. de peti. here. si à domino vel à parte. §. fi. Aliæ gratia rerum: vt. ff. de impensis in rebus do. fac. l. iij. §. nos. De impensis ergo fructuum dicas semper ex fructibus deduci. nā nullus &c. vt. ff. fa. ercti. fundus qui. &. ff. solama. l. fructus. Si vero gratia rerū, hoc est, ad perpetuam rei vtilitatem, aut de nouo faciendo: aut de reficiendo: hæc inter se differunt: vt. ff. de iti. actuque priuat. l. iij. §. pe. si de nouo faciendo, & est bo. fi. habet exceptionem, non actionem, secundum Io. vt. ff. de cō dictione. si in area. in fi. & ff. de excep. do. Paulus licet Mœuia actionem dederit hic: scilicet quando in faciendo, & habet exceptionem. tamen iudex varie ex personis causisq; cōstituet: vt hac. l. & hoc quādo fuit semper bo. fid. si autē cœpisset esse ma. fi. eligitur media via: vt. ff. l. proxi. Si autem semper ma. fi. donasse videtur: vt institu. de re. di. §. ex diuerso. nullum enim sibi obligare voluit: vt. ff. communi di. l. in hoc iudicium. licet & hic dederit M. actionem vtilem nego. gest. per. l. ff. de nego. gest. si pupilli. §. si quis ita. &. C. eo. l. ij. Sed certe ibi loquitur in vno casu, quando possessor ex aliena materia ædificauit. & id quod postea excipit, si non dolo malo &c. q. d. verum est, quòd materia ad pristinum dominum redit, nisi dominus. id est, nisi possessor hic malæ fidei ex sua propria ædificauit materia. Si vero in reficiendo: si quidem à bo. fi. possess. aut necessario, vel vtiliter: & tunc habet doli exceptionem in totum. aut voluptarie: & tunc permittitur ei auferre sine læsione prioris status rei: eo addito, vt si tantum percepit ex fructibus quantum fecit sumptus, fiat hinc inde compensatio. Et est bene notandum: vt hic, & infra eo. l. sumptus. alias enim bo. fi. pos. semper facit fructus suos: sed hic si petat sumptus, cogitur compensare. sic in casu est infra eo. l. emptor. Et sic est idem hucusque quod est in faciendo. quod autem de voluptariis dixi, verum est, nisi dominus sit paratus &c. vt supra hac. l. Si vero sit malæ fidei, necessarias impensas in reficiendo officio iudicis sibi conseruat: non per exceptionem doli. Et caue tibi: quia hic iudicis officium non habet locum: nisi cum ipse, qui ma. fi. est, possidet: postea vero vtiles sine læsione prioris status rei potest auferre: vt. C. eo. l. domum. Voluptarias quidē dicūt, & eum posse auferre. Alij dicunt, q̄ perdit: quod & verius est. Acc.

c *Redemptores.* qui domos alienas, vel opus suū materia ædificandum conducunt: vt dicunt Bono. ad summam.

d *Faciunt eorum.* No. ergo, ex causa locationis dominium transfertur. & hoc est speciale. sic &. ff. loca. in naue. sed regulariter contra. vt. ff. l. o. non solet. & hæc erat huius. l. dubitatio. *ADDITIO.* Solue secundum Bar. & dic, quòd hic non transit dominium ex contractu locationis: sed quia ædificium cedit solo.

ff. vetus.

nisi reddat quantum prima parte [a] reddi oportere diximus: eo deducto [b] tu cōdemnādus es.

Qui ædificat in alieno ex causa conductionis, transfert dominium ædificii in dominum soli. Bartolus.

XXXIX. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

REdemptores [c] qui suis cæmentis ædificant: statim cę menta faciunt eorum [d] in quorum solo ædificant.

Creditor qui habet ius pignoris quod excluditur, ius vendendi non habet. Bartolus.

¶ Iulianus rectè scribit libro duodecimo Digestorum mulierem, quæ intercedens fundū pignori dedit, quamuis à creditore distractum, posse in rem actione petere:

XL. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

QVia nullum pignus creditor vendidisse videtur [e].

Existente conditione pacti addictionis in diem, emptor ipso iure desinit esse dominus: & ideo non poterit vindicare. Bartolus.

XLI. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

SI quis hac lege emerit [f], vt si alius meliorem conditionem attulerit, recedatur [g] ab emptione: post [h] allatam conditionem, iam non potest in rem actione vti [i]. Sed & si cui in diem addictus sit fundus, an tequam adiectio fiat facta, vti in rem actione potest, postea non poterit.

Qui emit ab eo, qui habet potestatem à domino: habet actionem in rem. Bartolus.

¶ Si seruus mihi vel filiusfamilias fundum [k] vendidit, & tradidit, habens liberam peculij administrationē: in rem actione vti potero. Sed & si domini voluntate [l] domini rem tradat, idem erit dicendum: quemadmodū cū procurator volūtate domini vēdidit, vel tradidit, in rem actionē mihi præstabit [m].

XLII. PAVLVS libro vicesimosexto ad Edictum.

SI in rem actum sit [n]: quamuis hæres possessoris, si non [possideat, absoluatur: [o] tamē si quid ex] persona defuncti cō missum sit [p], omnimodo in dānationem veniet [q].

Lapides sepulchrorum sunt religiosi: & ideo si sunt exempti, non poterunt vindicari: & ideo actione in factum domino succurritur, sicut si religiosi nō essent. Bartolus.

XLIII. IDEM libro vicesimoseptimo ad Edictum.

QVæ religiosis adhærent [r], religiosa sunt. Et idcirco nec lapides inædificati [s], postquam remoti sunt [t], vindicari possunt [u].

e *Via. Videtur.* propter Velleiani auxilium, contra quod factum est, vnde nō valet: vt. C. de leg. & con. l. nō dubium.

f *Si quis. Emerit.* rem mobilem. vt differat à casu sequenti.

g *Recedatur.* quoquo tempore. Azo.

h *Post allatam.* & admissam. Accursius.

i *Vti.* ff. emptor. nec interdicto quod vi, aut clam: vt. ff. quod vi, aut clam. l. is qui in puteum *interpretatur* §. si postea. versi. Aristo. & pignus dissolui- *Aug. li. 2.* tur: vt infra quib⁹ mo. *cap. 3.* pignus. vel hypo. solu. l. si res. & sic etiam quo ad Falcidiam computa tur in bonis venditoris: vt. ff. ad le. Fal. l. sta- *Dominium* tuliber. Sed quomodo *quandoque* fit dominus vēditor si- *sine tradi-* ne traditione: vt. C. de *tione qua-* pac. l. traditionib⁹. quæ *ritur.* est contra? Sol. speciale in pacto. l. commissoriæ, & addictionis in diem: vt sine traditione dominium transferatur: vt hic, &. C. de pact. inter empt. & vēdi. l. commissoriæ. &. ff. de ī die addict. l. vbi. * *si ex duo-* §. sed Marcellus. Acc. *bus.*

k *Fūdū.* peculiaré. Ac.

l *Volūtate.* scilicet expressa. nam &. ff. habuerat, sed tacitam. vel dic, q̄ ī nō peculiari dicit.

m *Præstabit.* aliàs, præstitit: & aliàs, præstauit: vt instit. de rerum diui. §. nihil. Item accessio possessionis datur: vt. ff. de adqui. po. si seruus. Sed cōtra. ff. man. l. ante pe. §. fi. vbi nō trāsfert dominiū procurator. Sol. ibi ma. fi. ar. ff. pro empt. qui fundum. §. si tutor. Vel forte ibi nō habuit liberam: licet generalem habuit. Prima placet.

SI in rem.] CASVS. Petebam à te fundum lit. contest. fructus dolo malo alienasti. decessisti. quæritur an hęres tuus propter dolum à te commissum teneatur? Dicitur quòd sic, ex quo lis erat contestata, non ante. Viuianus.

n *Actum sit.* cum defuncto, & lis contesta.

o *Absoluatur.* scilicet aliàs: nisi esset lis contestata. & etiam nūc, si non dolo: vt supra eo. ſin autem. §. possidere.

p *Commissum sit.* quia mala fide percepit fructus: de quo fuit defunctus damnādus: vel quia dolo desiit possidere post litem contestatam: vt infra, eo. l. cum autem. Accursius.

q *Veniet.* hoc ꝓpter lit. cōtest. cū defuncto. aliàs nō veniret ī cō dēnatione ꝓposita rei vindi. quia cū isti fructꝰ veniāt offi. iudi. & rei vin. nō potest cōtra hęredē intētari, nisi possideat: ergo nec officiū potest exerceri: sed hic corroboratū est. sed & si possideat, & conuenitur rei vin. non tamē de eo q̄ testator circa rem cōmisit, condemnabitur: quia hoc commissum in contractu vel quasi non fuit: nisi lis contest. cum defuncto fuisset. Quod si non possideat quando lis non fuit contesta. cum defuncto. quia defunctus ante lit. contest. dolo desiit possidere. in factū actione tenetur vt restituat quatenꝰ ex ea re locupletior est: vt. ff. eo. titu. lege cū auté. Ac.

Quæ religiosis.] CASVS. Habebā monumētū cui ędificādo lapides meos adiunxi. amouisti lapides. an posim vindicare, quęritur. Et dicitur q̄ nō: quia religiosi sunt: & sic in nullius dominio. sed recuperabo per act. in fact. quod si alienos iuito domino adiūxit, secꝰ erit: quia vīdicabit dominꝰ amotos. Viuianꝰ.

r *Adhærent.* veluti lapides monumentis. Secus si proxima sunt. nam illa prophana sunt: vt. C. de relig. l. si sepulchrum. §. ꝓphana.

s *Inædificati.* scilicet mei, & à me, & in sepulchro meo.

t *Remoti sunt.* ab alio forte. Accursius.

u *Possunt.* scilicet à me quasi mei: sed quasi religiosi forte sic: vt supra, eod. l. in rem. §. j.

a *Fecerit.* id est, remouerit. Azo.
b *Alieni.* scilicet, lapides. Azo.
c *Alibi.* non in eodem monumento, aliàs de eodem monumento viderentur: sicut & multa sunt ædium licet afixa non sint: sed tamen & idem ibi, vt hic statim subiicit.
d *A domino.* contra cuius voluntatem non potuerũt fieri religiosi.
e *Reponerentur.* scilicet ibidem.
f *Repetere.* forte in factum actione: vt supra. j. resp. Vel dic, in rem actio.

*Flo. functo

FRuctus.] CASVS. Si fundum meum à te petebam, & obtinui, cum fructibus mihi restitues. Viuianus.

g *Pars fundi.* & sic eadem vindicatione veniunt propter vnitatẽ: vt hic, & infra, de acti. empti. l. Iulianus. §. si fructibus. & infra, de leg. ij. cum filius. §. dominus. & de fur. si seruus communis. §. locaui.

SI homo.] CASVS. Seruum meum possedisti bo. fi. ante lit. cõtesta. peto. cauere debes de dolo tantũ: post lit. cõtesta. vero de dolo & culpa.

*Flo. cauẽdum esse de

h *Post conuentionem.* in iudicio factam. non tamen erat facta contestatio: nec etiam facta fuit: sed res restituta ante. & ideo cauet de solo dolo commisso ex die conuẽtionis vsque ad restitutionem. Sed qualiter bonæ fidei possess. dolo quid facere potuit? Respon. loquitur de eo qui bo. fi. habuit ab initio: sed post ante lit. contesta. scire cœpit rem ad alium pertinere. Azo. aliter enim nec dolum committere potuit. lite vero contesta. cauet etiam de culpa. Si vero etiam ante conuentionem prædictam quid faceret dolo vel culpa, nulla per offi. iudi. fieret cautio, sed propter dolum proponeretur actio secundum quosdam: vt supra, eo. non solum. sed ego contra, secundum Azo. nam etiam de præcedenti dolo debet cauere: vt supra, eo. si post. potest etiam hęc. l. intelligi vt loquatur post lit. contest. nam tunc cauet tantum de dolo nomine eius temporis quo ante litis contest. possedit: sed ratione eius quo post, etiam de culpa.

i *Bonæfidei.* inspecto principio. Azo.
k *Cæteros.* scilicet, malæ fidei possessores.
l *De culpa.* id est, quòd in animo corrupit eum instruendo in malitia. Nam & si ante litis contest. corruperit in corpore, potest nominatim implorare iudicis officium, vt restituat etiam sine cautione: vt supra, eo. l. non solum. hoc ergo fit vt plene restituatur res. vel ibi liquebat de damno: hic non,
m *Post litem contest.* vt. & infra fi. regun. l. iiij. §. post litem. omnes enim in hoc possessores post lit. contesta. pares sunt: vt hic, & ar. supra de pe. hæ. sed & si lege. §. si ante. & de hoc dixi supra, eo. l. non solum. Azo. Idem secundum quosdam etiam post controuersiam motam: quod non puto: vt in prin. huius legis.

EIus rei.] CASVS. Possedisti rem meam: petebam eam à te: videlicet, seruum meum quem possedisti. tu condemnatus vt restitueres, noluisti restituere. & in eius æstimatione condemnatus es. de cætero dominus eris illius serui. hæc sunt vera, si petitus sit præsens. Si vero sit absens, tunc quando nactus sit poss. non aliter refundetur ei litis siue rei æstimatio, quàm si cauerit possessori de eo restituendo.

n *Eius.* aliàs, huius rei.
o *Possessorem.* scilicet me.

In factum autem actione petitori extra ordinem subuenitur: vt is qui hoc fecerit [a], restituere eos compellatur. Sed si alieni [b] sine voluntate domini inædificati fuerint, & nondum destructo *monumẽto in hoc detracti erunt, vt alibi [c] reponerẽtur: poterũt à domino [d] vindicari. Quòd si ĩ hoc detracti erũt, vt reponerẽtur [e]: similiter domi nũ eos repetere [f] posse constat.

XLIIII. GAIVS libro vicesimono ad Edictum prouinciale.

FRuctus pendẽtes, pars fundi [g] [esse] videntur.

Bonæ fidei possessor, ante litem contestatam tenetur de dolo: malæ fidei, de culpa: bonæ fidei, post litem contestatam, tenetur etiã de culpa. Bartolus.

XLV. VLPIANVS libro sexagesimo octauo ad Edictum.

SI homo sit, qui post conuẽtionem [h] restituitur: siquidẽ à bonæ fidei [i] possessore, puto cauere eum* de dolo solo debere: cæteros [k] etiã de culpa [l] sua. ĩter quos erit & bonæ fidei possessor, post litem contestatã [m].

In soluentem litis æstimationem, transit dominium rei præsentis: vel postea ad præsentiam venientis. h. d. cum. l. seq. Bartolus.

XLVI. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

EIus [n] rei quæ per in rem actionem petita, tanti æstimata est, quanti in litem actor iurauerit: dominium statim ad possessorem [o] pertinet [p]. Trãsegisse [q] enim cum eo, & decidisse videor, eo pretio quod ipse constituit. [r]

XLVII. IDEM libro septimodecimo ad Plautium.

HAec, si res præsens [f] sit: si absens [t], tunc cum possessionem eius possessor nactus sit ex voluntate [u] actoris. Et ideo non est alienum [x], non aliter litem æstimari à iudice, quàm si cauerit [y] actor quòd per se non fiat possessionem eius rei non traditum iri.*

Bonæfidei possessor doli exceptione expensas recuperat: nisi computentur cum fructibus. Bartolus.

XLVIII. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

SVmptus in prædium quod alienũ [z] esse apparuit, à bonæ fidei* possessore facti: neque ab eo qui prædium donauit [a], neque à domino [b] peti possunt: verùm exceptione doli opposita [c]*, per officiũ iudicis æquitatis ratione seruantur: scilicet si fructuum ante litem contestatam [d] perceptorum summam excedant [e]. etenim admissa cõpensatione [f], superfluum

p *Pertinet.* Si eius erat qui accepit æstimationẽ: vt hic, & infra, depo. l. si fideiussor. & infra comm. l. iij. §. j. aliàs Publiciana mihi datur: vt infra ti. j. sed & si res. §. j.
q *Transegisse.* id est, recessisse à lite: & non tamẽ de re dubia. Et ita improprie ponitur. sed etsi esset transactio, adhuc tamen non esset bona ratio: cum etiam ex transactione remanẽs res penes possessorem non fiat eius nisi erat res transigentis: vt. C. de transac. si pro fundo. in fine. *ADDITIO.* Dic, secundũ Bartolum, quòd ex causa transactionis trãsfertur dominium rei quæ apud transigentem remanet, si hoc esset actũ, quod omne ius actoris trãsferatur in possessorem: & possessor illo pacto esset contentus: vt hic est casus & vide eũdem. Bartolum in. j. ifra, pro empto. & l. si pro fundo.
r *Constituit.* per iura. trã. in litem: vt dixi mo. in do. nã litis æsti. & c. vt. j. si cer. pe. l. certi cõdic. §. fi. quæ sunt cõtra. Solu. dic præsens, scilicet apud reum: quia possidet, vel restituendi habet facultatem: nõ autẽ exigas, q̃ sit ibi ĩ præsentia: vt in cõtrariis. Sed & hoc puto verũ, si petitor nõ ignoret eũ possidere. aliàs videt decipi: & esset occasio cuilibet rapiendi rem ab inuito: vt. j. c. l. nec quas.

t *Si absens.* i. si non est in potestate rei. tunc. s. sit dominus &c.
u *Ex voluntate.* quod semper præsumitur, cum litis æstimationem habeat: vt supra. l. proxi. dixi.
x *Alienum.* id est, absonum, vel absurdum. Accursius.
y *Cauerit.* imo videtur non caueri huic cõtumaci: vt. j. eo. is qui. quæ est contra. Sol. ibi de alia cautione dicit quàm hic. vel hic de cõtumace: ibi, de eo qui dolo desiit possidere. Itẽ cõtra. ĩ eo. & ea diuerso. §. petitor. Sed & ibi de alia cautione dicit quàm hic. Item cõtra. j. de fur. l. ei qui. §. j. vbi dicit, furẽ debere reddere rem ei adipiscatur: licet litis æstimationẽ offerat. Sed in odiũ ei? hoc fit. prętерea & ibi redditur æstimatio, vel remittitur cõdictio furtiua.

D SVmptus.] CASVS. Dedi tibi fundum quem credebam meum esse, & tu similiter credebas. fecisti sumptus. verus dominus petiit & obtinuit. à quo sumptus petere possis? Et respon. quod nec à me qui donaui: nec à vero domino iure act. sed iure except. retinere potes, admissa cõpensatione fructuũ perceptorũ, & sumptũ.

z *Alienum.* id est, non donantis.
a *Donauit.* huic bonæ fidei possessori.
b *A domino.* qui euicit iure meo, secundum M. Vel dic, iure actionis, sed except. sic: vt subiicit.
c *Oppositа.* ei qui euicit. Accursius.
d *Contestatam.* maxime. idem si post: vt no. infra eo. emptor.
e *Excedant.* scilicet sumptus. Accursius.
f *Compensatione.* hinc inde pro rata portione: vt. C. de euict. l. super empti. Et sic no. hoc casu bo. fi. po. fructus non lucrari: vt & supra eo. l. quòd si artificem. & infra eo. l. emptor.

SOlum.] CASVS. Si aliquis petat domũ, an videatur petere solum, quęritur. Et respon. quòd sic: quia solum est pars domus. aliud est enim in naui quæ sita est in mari: quia nec mare est pars nauis: nec ecõuerso. [MEVM.] Boue meũ possedisti, interfecisti, & excoriasti: carnes cõsũpsisti: coriũ & cornua vindicare potero.

Azo. num.

BIU Cujas

sumptũ, meliore prædio facto, dominus restituere cogitur.

Hæc lex est breuis, & ponit duo ex quibus consistit domus, scilicet ex solo, & ex superficie. Bartolus.

XLIX. CELSVS libro octauodecimo Digestorum.

SOlum, partẽ esse ædiũ [a] existimo: nec alioquin [b] subiacere, vti [c] mare nauibus.

Meum est, quod ex re mea supereſt [d]: cuius vindicandi ius habeo.

Ex solo titulo absque traditione non quæritur dominiũ, nec ius vindicandi. Bar.

L. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

SI ager ex emptiõis causa ad aliquem pertineat [e], nõ rectè hac actione agi poterit, antequam traditus sit ager, tũcque possessio amissa sit [f]. Sed hæres de eo, quod hæreditati obuenerit, rectè aget [g]: etiam si possessionem eius adhuc nõ habuerit.

Si iudicium reale transfertur in hæredem post lit. contest. venit dolus & culpa defuncti & hæredis: sed ante lit. contest. de dolo defuncti non tenetur nisi quatenus est factus locupletior. hoc dicit. De hoc plene vidistis supra, eod. l. si in rem. & ibi glos. Bartolus.

LI. POMPONIVS libro sextodecimo ad Sabinum.

SI in rem actũ sit, [h] & in hæredem possessoris iudicium datum sit, culpa quoque [i] & dolus malus hæredis in hoc iudicium venit.

LII. IVLIANVS libro quinquagesimoquinto Digestorum.

CVm autem [k] fundi possessor ante litem contestatam dolo malo fundum possidere desiit: hæredes eius in rem quidem actionem suscipere cogendi non sunt [l]: sed in factum actio aduersus eos reddi debebit: per quam restituere cogantur quanto locupletes ex ea re facti fuerunt [m].

In his quæ continentur fundo meo vna elementatione, separatio non contingit. h. d. Idem in omnibus coniunctis per ferruminationem. Bartolus.

LIII. POMPONIVS libro trigesimoprimo ad Sabinum.

SI fundi possessor [n] eum exoluisset, seuisséve, & postea fundus euincatur: cõsita tollere non potest.

Sententia lata in reali contra clientulũ, non facit præiudicium contra aduocatũ ad quem res in veritate pertinet. Bartolus.

LIIII. VLPIANVS libro sexto Opinionum.

INter officium [o] aduocationis, & rei suæ defensionem, multũ interest*: nec propterea quis, si postea cognouerit rem ad se pertinere, quòd alij eam vindicanti, tunc ignorans suam esse, adsistebat, dominiũ [p] suum amisit.

---

a *Aedium.* Dialectici dicunt ex tribus domum constare: scilicet solo, pariete, & tecto. nos ex duobus, scilicet solo & superficie: vt hic, & infra, de vsucap. l. eum qui. in glos. superficiei.

b *Nec alioquin.* id est & non alio modo subiacet. Accursius.

c *Vti.* id est sicut: alio modo subiacet mare nauibus: nam solum vt pars: non ita in aqua & naui vt vnum faciãt simul iuncta.

d *Supereſt.* vt corium et boue. Et no. hic arg. vt. j. ad exhi. l. de eo. §. si quis. & de relig. & sum. fu. l. ij. §. j. Sed cõtra. j. de leg. ij. l. mortuo boue. in princ. vbi dicit coriũ mortui bouis nõ esse legatarij. Sobi non erat bos legãtis: vnde legatarius nõ erat dominus. Vel dic, quòd erat dominus legans: sed mortuus est bos ante diẽ legati cedẽtem: quia conditionale erat: vt. C. de cad. tol. §. sinautem.

Si ager.]CASVS. Si fundum mihi vendidisti, nunquid statim vindicare potero, quæritur. Et dicitur quòd non, nisi, mihi traditus sit. Et intelligas nisi in vltima voluntate: quia eum dominia quæ in vltima volũtate relinquuntur, sine traditione transferuntur. Vinianus.

e *Pertineat.* hoc verbum late patet: vt. j. de verb. signi. l. verbum, pertinere.

f *Amissa sit.* cum est tradit*: vt infra, de act. emp. l. Quintus. & Co. eo. l. pe.

g *Rectè aget.* quia omnia iura ad eum transeunt adita hæreditate: possessione excepta: vt j. de adquir. poss. l. cum hæredes. licet sit arg. contra. ad id quod de possessione dixi supra, ex qui. cau. ma. l. cum miles. Et sic no. dominium sine possessione transferri: vt dictum est. Idem est in legatario: vt. j. quemad. ser. amit. l. si partem. §. si per fundum. & de testa. filiusfa. & l. qui in domini. Idem in bo. possess. vt infra, de bo. pos. l. j. Idem in fideicom. hæreditate: vt infra, ad Treb. l. facta. j. respon. Idem in donatione & venditione facta Ecclesiæ: vt Cod. de sacrosan. Eccles. l. vt inter diuinum. Idem in pacto. l. cõmissoriæ: vt. C. de pac. inter empt. & ven. l. commissoriæ. & addictionis in diem: vt supra. eo. si quis hac. & de his dices infra, de fundo dota. si fundum.

Si in rem.]CASVS. Peto à te fundum. lite pendente decessisti hærede relicto, & res ad eum peruenit. si dolum commisit, tenebitur. Si autem peto à te fundum ante lit. contestationem. & dolo ma. alienasti, & decessisti: an ab hærede tuo petere possim? Dicitur quòd non: sed actione in factum tenetur mihi de eo quo locupletior factus est. Viuianus.

h *Si in rem actum sit.* contra defunctum: & lis contestata sit.

i *Quoque.* i. non solum si apud eum res sit constituta, secundum Azo. Vel dic, id est, non solum defuncti, sed etiam hæredis ad quẽ possessio peruenit. Dubitatio autem hic erat, quia videbatur hic hæres conueniri ex hereditaria causa: & ideo non teneri propter dolum & culpam suam: sed tamen tenetur propter suum, & defuncti, propter lit. contest. cum defuncto. nam sic intellige, quòd cum defuncto erat lis contestata: vt supra, eo. si in rem. Sed & si possidet: & lis cum defuncto non fuisset contestata, tenetur vt quilibet possess. non vt hæres: vt infra, ad exhib. de eo. §. fi. Accur.

k *Cum autem.* aliàs, si autem. & aliàs, cum autem, incipit hæc lex.

l *Non sunt.* quia non possident: neque dolo vel culpa desierunt possidere: sed ideo videbantur conueniri posse, quia partibus defuncti sunguntur hæredes: vt supra, de eden. l. quædam. §. j. sed non est ita hic.

m *Ex ea re facti fuerint.* etsi modo non sunt: vt ar. supra, quod met. cau. l. videamus. semel enim personali actione teneri cœperãt in genere. cæterũ si ad specié certam, eius interitu liberarentur. Itẽ est ar. quòd teneantur: vt supra, de ealum. in hæredem. Item merito actione in factum tenẽtur: quia æquum est eos teneri: nec apparet de alia actione magis: vt. C. de sacrosan. Eccles. l. sancimus. Item non tenentur quasi hęredes: sed quasi quilibet alius qui locupletior esset: sicut & hęres tutoris tutor non est, nec hæres socij socius: tenet tamẽ de eo quod ad eum peruenit: vt infra, de hæredi. tu. l. j. & infra, pro socio. l. hæres socij. Et sic habes, qꝑ hæres qui nõ possidet, tenetur in quantum locupletior est de dolo defuncti: quem ante litem contestatam commisit, de eo quòd post omnimodo damnãdus est: vt supra. l. proxi. & l. si in rem. Accur.

n *Si fundi possessor.* Scilicet ma. fi. nec excipit. nam bo. fi. exceptionem habet pro impensis: vt instit. de re. diui. §. ex diuerso. tollere autem non potest aliquis bo. fi. vel ma. fi. vt in ferruminatis: vt infra, de adqui. re. do. l. sed & si. §. arbor. & infra, de vsufruc. sed & si quid. sed licet non possit tollere bo. fi. vel malæ fi. sumptus tamen de fructibus deducet: vt infra, fami. ercis. l. fundus. Accursius. *Flo. est

Inter.]CASVS. Rem possedisti quæ mea erat, ignoraui tamen meam esse: Titius eam petiit credens suam esse. præstiti ei patrociniũ in causa: & succubuit. si velim eam postea petere, an possum: nõ obstante except. rei iudi? Dicitur quòd sic: quia aliud est vindicare, & aliud vindicanti patrocinium præstare. Viuianus.

o *Inter officium.* Dic casum quòd inter eum qui suo nomine, & eum qui vt aduocatus petiit rem, multum interest reo absoluto: cum altero casu obiiciatur exceptio rei iudi. altero non. Et secundum hoc dic, defensionem, id est, petitionem: vt postea innuit. sic & supra, de eden. l. j. in princ. Vel dic, inter aduocatum & creditorem qui patitur debitorem agere de proprietate rei obligatæ, multum interest: cum primò non noceat sententia absolutionis: in alio sic: vt infra de re iud. sæpe. §. j. Idem in similibus casibus qui ibi sunt. & hoc si fuit ignorans aduocatus. vt hic dicit. Quid autem si sciuit? dic secus: vt supra, de inoffi. test. l. fin. in princ. quæ est contra. Vel dic idem, si modo sciuit ius suum durare: vt infra, qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. sicut. §. non videtur. In. l. autem contraria, dic fauore vltimæ voluntatis seruandum. Item quid si ex parte rei assistat? Respon. minus tunc sibi nocet, cum nihil asseueret, sed neget rem actoris. vnde indistincte nõ nocet, sed in actore distinguitur, sciens, vel ignorans: quia alterius esse asseuerat, secundum primam solutionem.

p *Dominium.* id est, effectum dominij. nam per sententiam dominium non mutatur: vt infra, de condic. inde. l. Iulianus. & supra, eo. tit. ex diuerso. §. vbi. sed exceptionem rei iud. parit. nemo enim errans &c. vt & infra, de adquir. re. do. si procurator. ij. &

C.eo.l.re tua.& de præscrip.long.temp.nec petentem.Accursius.

a *SI possessor. Non oportet.* vt & infra,de vi & vi armat.l.si plures. & infra, commo.l.iij.§. penult. Et est ratio : quia sicut si ad nullum hæredem possessio peruenisset, nullus teneretur : ita & nunc quo ad eos ad quos non peruenit. secus autem post iudicium acceptum : vt infra,de præ.stipu.l.ij.in fin secundum nos. vel dic,vt ibi.

Hæredes possessoris ante litem contest.cõ ueniuntur hac actione.secundum quod possident,non proportione hæreditaria.Bart.

LV. IVLIANVS libro quinquagesimoquinto Digestorum.

SI possessor fundi ante iudicium acceptum duobus hęredibus relictis decesserit,& ab altero ex his qui totum fundũ possidebat,totus petitus fuerit: quin insolidum cõdemnari debeat,dubitari non oportet[a].

Vniuersitas corporum & iurium, non vindicatur.Bartolus.

LVI. IDEM libro septuagesimooctauo Digestorum.

VIndicatio, nõ vt gregis, ita & peculij recepta est: sed res singulas[b] is cui legatum peculium est,petet.

Si duo vindicant eandem rem ab eodem possessore, primo vincenti traditur præstita cautione. Bartolus.

LVII. ALFENVS libro sexto Digestorum.

IS, à quo fundus petitus erat, ab alio eiusdem fundi nomine conuentus est. quærebatur, si alterutri eorum iussu iudicis fundum restituisset[c], & postea secundum alterum petitorem res iudicaretur[d]: quemadmodum non duplex damnum traheret[e] ? respondi, vt priori[f] iudex adiudicaret, * eum[g] oportere ita fundum petitori restitui iubere[h], vt possessori caueret[i] vel satisdaret[k], si alter fundum euicisset, eum præstare[l].

Si super eadem re est duplex iudicium: scilicet petitorium & noxale,si primo vincitur in petitorio, res traditur præstita cautione:si primo in noxali, tradetur simpliciter.Bartolus.

LVIII. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni Digestorum.

A

B

C

D

* *Flo.vter prior iudex iudicaret.*

b *Singulas.* quia peculium cõtinet actiones, & obligationes,cũ corporibus : vt infra, de pecu.l. quam Tuberonis.§.fi. grex autem sola corporea: vt institu. de lega.§.si grex. versi. greg. Sed quid si fundus tantum est in peculio, an poterit vindicari ? Respon. non: quia aptitudinem potius & naturam, quàm alicuius emergẽtis casus qualitatem esse spectandam, sicut & in actione legis Aquil. dicitur : vt institu. de le. Aqui.§.his autem verbis. Azo. Et si opponitur fundus vindicatur: & fundus est peculiũ: ergo peculium vindicatur? Respon.fallacia est secundum accidẽs. Item si dicas,peculium est fundus,& peculium non vindicatur : ergo neque fundus eadẽ est fallacia.

IS à quo.] *CASVS.* Si duo poss.fundi petebant, restituẽdus est ei qui primo peruenit ad sententiã : & ille cauebit de prestando possessorem indemnem. Viu.

c *Restituisset.* id est, restitui damnatus esset. nam & infra dicit,possessori cauẽdum. & declaratur in responsione hic intellectus. si enim prius restituisset, postea officium iudicis ad cautionem locum non haberet : vt.C. depos.l.iiij.& à secundo absolueretur:vt infra.l.proxi. *ADDITIO.* Doctor.reprobant istam glos.nam cum possit exigere cautionem, & non exigit, est in dolo : vt infra,ad.l.Fal.l.dolo. ideo condemnatur tanquam dolo desierit possidere, secundum Bartolum. quem vide plenius de hoc in. l. penult. supra, de petitio. hæreditatis.

d *Iudicaretur.* id est,esset iudicanda.

e *Traheret.* i.sentiret.sed qualiter potest alius agere de iure,cum alius iam obtinuit ? Respon. pone,quòd vnus egit Publiciana,& obtinuit : postea verus dominus rem poterit petere directo. vel pone rem sub conditione legatam. interim enim eam iure hæres petit : deinde legatarius impleta conditione : & quære hic vt supra,de peti.hære.l.penul.Accursius.

f *Priori.* id est,pro priore. Azo.

g *Eum.* iudicem scilicet,si habes.j.iubere:aliàs si habes.debere, dic eum:id est,possessorem.

h *Iubere.* aliàs,debere:& aliàs,iubere.

i *Caueret.* quando non est suspecta.

k *Satisdaret.* vbi persona est suspecta : vt.ṡ.qui satisda. cog.si. deiussor.§.fi.& facit.ṡ.de pet.hæ.l.pe.

l *Præstare.* possessorem indemnem:vt supra,eo.l.ipsi.

A *Quo.*] *CASVS.* Seruum quem possedisti, vindicaui, & tu à Titio conueniris actione noxali . si obtineo in causa, mihi erit restituendus : & cauebo tibi conseruabo te indemnem aduersus Titium agenté noxali act.si Titius primo obtinuit.ergo postea in nullo mihi teneberis : quia nec possides,nec dolo desisti possidere. Viuianus.

AQuo seruus petebatur[m], & eiusdem serui nomine cum eo furti agebatur[n]: quærebat,si in vtroque iudicio cõdemnatus esset, quid se facere oporteret, si prius seruus ab eo euictus esset[o]. Respondit,non oportere iudicem cogere vt eũ traderet, nisi ei satis datum esset, quod pro eo homine iudicium accepisset, [&] si quid[p] ob eam rem datum esset[q], id rectè præstari. Sed si prius de furto iudicium factum esset, & hominem noxæ dedisset,deinde de ipso homine secundum petitorem iudicium factum esset,non debere ob eam rem iudicem,quod hominem nõ traderet, litem æstimare[r] : quoniam nihil eius culpa neq; dolo contigisset[s] quo minus hominem traderet.

Qui habitat in domo aliena domini voluntate,quod ibi ædificat,domini non facit: & ideo poterit vindicari.Bartolus.

LIX. IVLIANVS libro sexto ex Minicio.

HAbitator[t] in aliena ædificia fenestras & ostia imposuit.eadem post annum[u] dominus ædificiorũ dẽpsit.Quæro,is qui imposuerat,possétne[x] ea vindicare? Respondit posse. Nam quæ alienis ædificiis connexa essent, ea quãdiu iuncta[y] manerent,eorundem ædificiorum esse: simulatque[z] inde dẽpta essent, continuo in pristinam causam[a] reuerti.

LX. POMPONIVS libro vicesimonono ad Sabinum.

QVod infans[b] vel furiosus possessor ꝓdidit, vel corrupit:impunitum est.

m *Petebatur.* scilicet rei vindica.

n *Agebatur.* scilicet noxali.

o *Euictus esset.* per rei vindicationem.

p *Et si quid.* & hæ sunt verba satisdationis.

q *Datum esset.* scilicet noxali; in qua cõdemnari debet adhuc.tenetur enĩ noxaliter : quia seruum promisit iudicio sisti : quem tempore litis contestatæ possidebat : vt supra, si ex noxa.causa.l.j. Idem & si non promisisset:licet sine culpa desiit possidere : quia personalis est obligatio : vt infra, de noxa.si plurium seruus.§.fin. hic tamen est in culpa,quia non exegit cautionem : vt arg. infra, ad.l.Fal.dolo.& infra, si cui plus quàm per.l.Fal.hęc aut.§.hęc cautio.secundum Azo. Secus autem est vbi à multis noxaliter conuenitur : quia tunc occupãtis est cõditio melior, & cæteris actio denegatur : vt infra,de noxa . si quis à multis. Accursius.

r *Æstimare.* id est in litis æstimationem cõdemnare: vt supra,eod. si in rem.Accursius.

s *Contigisset.* bona ratio: vt.ṡ.eo.si in rem.secus autem in cõuersione vt.ṡ.diximus. In casu isto tamen nihilominus debet caueri possessori ab eo qui noxali egit : quia saltẽ de facto poterit rei vind. conueniri: vt.ṡ.l.proxi.Accursius.

t *Habitator.* vt fructuarius, vel colonus, vel inquilinus, vel quilibet bo.fi.possessor.

u *Post annum.* Forte post finitum tempus suum habitandi. Vel dic, quòd propter vsucapionem dicit . quia videbatur dominus vsucepisse iure isto: vt insti.de vsucap.in princip.Sed non est ita: quia non possidet fenestras & similia qui domum possidet: vt infra,de vsucap.eum qui.in prin.

x *Ne.* id est.an. Azo.

y *Iuncta.* quo casu ex conducto agit inquilinus: vt tollere possit sine læsione prioris status, de damno infecto promittens : vt infra,loca.& conduc.sed addes.§.si inquilinus.

z *Atque.* id est postquam.

a *Pristinam causam.* nisi pretium à domino fuisset solutum: vt institu. de rerum di.§.cum in suo.versic. appellatione.

b *Qvod infans.* id est,minor.vij.ann. vt.C.de iure delibe.si infanti. secus in proximo pubertati : vt infra, de reg. iur.l. pupillus.

BIU Cujas

pupillus. Azo. Et erit ratio in vtroque: quia infantem tuetur innocentia consilij, furiosum infelicitas fati: vt. j. de fica. l. infans, & infra, de admini. tu. l. fi. in fi. &. j. ad. l. Aquil. sed & si. §. iniuriam.

Minicius. IAVOLENVS. Si nauem meã asseribus tuis refeci, rema net mea. si tuis tabulis naué feci: tua erit, & æstimari debet.

Quod adiicitur rei causa refectionis, ipsi rei cedit: si quid de nouo affigitur, ad dominum iure pertinet. Bartolus.

LXI. IVLIANVS libro sexto ex Minicio.†

MInicius interrogatus, si quis nauem suam aliena materia refecisset, num nihilominus eiusdē [a] nauis maneret? respondit manere: sed si in ædificanda [b] ea idem fecisset, non posse. [c] Iulianus notat [d]. Nam proprietas totius nauis [e], carinæ causam sequitur.

Accessiones ciuiles in hac actione veniunt sicut naturales. Bartolus.

LXII. PAPINIANVS libro sexto Quæstionum.

SI nauis à malæ fidei possessore [f] petatur, & fructus [g] æstimandi sunt: vt in taberna & area quæ locari solent. Quod non est ei contrarium, quòd de pecunia deposita quam hęres [h] nõ attingit, vsuras præstare nõ cogitur. [i] Nam etsi maximè vectura, sicut vsura, non natura peruenit, sed iure [k] percipitur [l]: tamen ideo vectura desiderari potest, quoniam periculum nauis possessor petitori præstare non debet [m]: cum pecunia periculo dantis fœneretur. [n]

Fructus percipiendi intelliguntur, qui à petitore percipi potuerunt. Bartolus.

GEneraliter [o] autem, cum de fructibus [p] æstimandis quæritur: constat animaduerti debere, non an malæ fidei possessor fruitus* sit: sed an petitor frui potuerit [q], si ei possidere licuisset. quam sententiam Iulianus quoque probat.

Ei qui culpa desiit possidere, & propterea litis æstimationem soluit: sunt cedendæ actiones: & competunt vtiles sine cessione contra extraneum: & etiam contra dominum cui litis æstimationem soluit. Bart.

LXIII. IDEM libro duodecimo Quæstionum.

SI culpa, non fraude [r] quis possessionẽ amiserit [f]: quoniam pati debet æstimationem, audiendus erit à iudice, si desideret, vt aduersarius actione sua cedat: cum tamen prætor [ei] auxilium quandoque laturus sit, quolibet alio possidẽte, nulla [t] captiõe adficietur. Ipso quoque, qui litis æstimationẽ [u] perceperit, possidente, debet adiuuari: [x] nec facilè [y]

quia malæ fidei possessor est, sic precisæ audiatur. Sic & contra furem quis auditur: vt. j. de fur. l. ei qui.

a *Iudicati.* id est. condemnati. Accursius.

Cvm in rem.] *CASVS.* Petij rem meam à te, obtinui. non solum venient fructus quos percepisti tu fructuarius, sed etiam quos percipere potuisti: vt flores, fœnum, & similia. q. d. omnis vtilitas veniet. Vi.

b *Non fructui.* id est, in quibus vsus non vsusfru. constitui potest: vt in his quæ solo vsu consumuntur: vt instit. de vsufru. §. constituuntur. & infra, de vsufruct. earum rerum quæ vsu con. l. j. &. ij. Sed hoc non placet: quia in his rebus potest esse & solus vsus, quibus & vsusfructus, & econtra: vt infra, de vsu & ha. l. j. Dic ergo, id est eorum quæ quis haberet hoc ipso, q̃ esset vsuarius, licet vsufructuarius non esset: quæ sunt multa: vt instit. de vsu. & hab. §. j. ij. &. iij. vel dic, de vasis & similib⁹ in quibus vsus non vsusfructus est: vt infra, de vsuris. lege. iij. §. finali &. l. videamus. Accur.

* *posita.* Flo.

c *Fructus.* id est. vtilitatem, quæcunque illa sit.

Emptor.] *CASVS.* Obligaui tibi fundum pro decem, quem vendidisti Titio. si petam fundum à Titio: an repellet me per exceptionem, nisi restituam id pro quo fundus fuit obligatus: id est sortem & vsuras? Et dicitur quòd sic: nisi tantum percepisset ex fructibus. [*ANCILLAM.*] Filiã meã copulaui alicui in matrimonium. dedi ei ãcillam: non vt haberet in dotem, sed in peculium. decessi, nunquid ancilla erit hæreditaria? Dicitur quòd sic. Sed pone, quòd nolui in testamento, quòd filia esset hæres: & sic in cæteris bonis eam exhæredaui. dicitur q̃ ancilla erit filiæ. Accursius.

d *A non domino.* puta, à creditore qui non habuit ius vendendi: vt infra, de le. ij. l. fi. §. quatuor. Vel secundo, quando mala fide emit colludens in pretio: creditore vendente ex pacto vel ex lege, quo etiam casu opponitur exceptio doli mali vel in factũ: vt hic, &. C. si vendi. pig. l. j. in fi. Si autem habuit ius vendendi, & bona fide emit: fieret emptor dominus: & non teneretur actione in rem, de qua hic dicit: vt instit. qui. alie. licet. §. j. Vel dic tertio, quòd à non creditore emit pro decem. Item creditori soluit cui hoc prædium erat obligatum pro. xv. retinet ergo prædium pro his. xv. non autem pro. x. quia illa in vtilitatem domini non venerunt. & sic loquitur lex quæ est contra. C. de rei vin. l. mater. & C. de fur. l. in ciuilem. & facit ad hanc infra, de pigne. actio. l. si creditor. *ADDITIO.* Solue secundum Bartolum. & dic, quòd in legibus in contrarium allegatis pretium non erat conuersum in vtilitatẽ domini: hic sic. & de hoc vide plene per eũdẽ Barto. in. l. ij. de quadrien. præscrip, & infra, de præscrip. xxx. anno. l. j.

e *Medii.* medium est postquam soluit, vsquequo conuenitur.

f *Superfluum.* id est, illud quod excedit fructus perceptos. & hoc si minus &c. vnde & si totidem sunt, in totum fit compensatio. sicut enim fructus aliàs cum impensis compensantur: vt supra, eodem. l. sumptus. in princi. ita merito compensantur hic fructus cũ vsuris. & hoc est quod subiicit, nam eos &c. vt & dicitur. ff. de

dus erit ille, si velit postea pecuniam, quam ex sententia iudicis periculo iudicati [a] recepit, restituere.

Ea quæ sunt in vsu, non habentur in fructibus. Bartolus.

LXIIII. IDEM libro vicesimo Quæstionum.

CVm in rẽ agitur: eorũ quoque nomine, quæ vsui, nõ fructui [b] sunt, restitui fructus [c] certum est.

Possessori debet restitui pretium à domino, quod est in eius vtilitatem versum cum vsuris: habita tamen fructuum compensatione. Bartolus.

LXV. IDEM libro secundo. Responsorum.

EMptor prædium, quod à non domino [d] emit, exceptione doli opposita* non aliter restituere domino cogetur, quam si pecuniam creditori eius solutam, qui pignori datum prædium habuit, vsurarúmque medij [e] temporis superfluum [f] recuperauit, scilicet si minus in fructibus ante litem perceptis fuerit. Nam eos [g] vsuris nouis duntaxat compensari, sumptuum in prędium factorum exemplo, æquum est.

Verba enuntiatiue prolata per modum causæ, dispositionem inducunt iure exceptionis. Bartolus.

VAncillam quæ non in dotem data, sed in peculium filię cõcessa est, peculio, filiæ non legato, mancipium hæreditarium esse conuenit [h]. Si tamen pater dotis, ac peculij contemplatione filiam exhæredauit, & ea ratione reddita [i], nihil ei testamẽto reliquit, aut eo min⁹ [k] legauit: filiam defensio tuebitur voluntatis [l].

Res quæ subiacet restitutioni, potest à domino interim vindicari. Bartolus.

LXVI. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

NOn ideo min⁹ rectè quid nostrũ esse vindicam⁹ [m], quòd abire à nobis dominium speratur, si conditio legati, vel libertatis extiterit.

Pecunia in re empta inuenta, si est thesaurus, reddetur emptori: si pecunia, reddetur venditori. Bartolus.

LXVII. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

ATutore pupilli domũ mercatus, ad eius refectionem fabrum induxit. is [n] pecuniam inuenit. quæritur, ad quem pertineat? Respondi: Si non thesauri fuerũt [o], sed pecunia fortè perdita, vel per errorem ab eo ad quem pertinebat, non ablata: nihilominus eius eã esse, cuius fuerat.

A condemnato in rei vindicatione potest res auferri manu militari, si res possidetur, vel contra dolosum iurari in litem: aliàs si executio in vera æstimatione, seu aduersarii interesse. & prædicta sunt generaliter vera in omnibus actionibus. h. d.

LXVIII. VLPIANVS libro quinquagesimoprimo ad Edictum.

A minori. l. minor annis. xxv. §. prædia. Vsuras autem nouas vocat quas petit emptor ratione temporis post solutionẽ currentis. non ergo dicit de his quas emptor soluit creditori. Et sic no. q̃ ad vsuram solutam, vel sortem, non fit cõpẽsatio. Dicit ergo nouas, respectu veterũ: quas hic debitor dudum creditori soluit, vel soluere debuit, secũdũ Azo. quæ repetũtur vt sors: non tamen faciunt aliã vsurã: licet sors soluta faciat: vt. j. qui potio. in pig. ha. si prior. §. sciendum. secundũ Azo. & id tẽpus quo hæc currunt, dicitur mediũ tẽpus. Sed quare fructus tantũ ante lit. cõtestat? Rñ. imò & post perceptionem. Sed de primis ideo dicit, quia magis dubitabat. posteriores enim valde ad officiũ iudicis pertinent: vt. j. de ædil. edic. l. ædiles. j. §. ité sciẽdũ. Sed quid si pendente cõditione legati hæres alienet: & postea dudũ extitit cõditio. factę sunt expensæ à bonæ fidei emptore: ideo opponit doli exceptionẽ, & ego cõpenso fructus quos cõditione pendente percepit: an possum? Rñ. deo, non: quia illo tẽpore mei non erãt, nec res, nec eos petere poteram: vt. C. de caducis tollen. §. sinauté. Acc.

g *Eos.* s. fructus. & sic no. hic casum, in quo bo. fid. possess. non lucratur fructus: vt & not. supra, eo. l. sumptus. & regulariter contra: vt infra, finium regun. l. iiij. §. penul.

h *Conuenit.* iure communi.

i *Reddita.* à parte. Accursius.

k *Eo minus.* id est propter id. s. quòd dotem ei legauerat & peculium: noluit eam hęredem esse: & hoc expressit: vt hic, & infra, de hære. instit. l. qui volebat.

l *Voluntatis.* scilicet expressæ. & hoc scilicet per exceptionem: non autem per actionem, secundum H. Nec est contra infra, de leg. ij. l. Titia. § Gaius. quia exceptionem nõ actionem competere intelligendum est. Accursius.

Non ideo.] *CASVS.* Instituto me hærede, & quibusdam seruis libertate relicta sub condi. vel aliqua legata erant eis sub condi. relicta: serui, vel res ab aliquo possidentur: an eosdem vindicare possim, quæritur. Et dicitur quòd sic. Viuianus.

m *Vindicamus.* scilicet nos hæredes, à quibus est relicta libertas seruorum, vel etiam fundus sub conditione: vt infra, de condic. fur. si seruus. & infra. ad Syl. l. j. §. serui. & infra, fa. ercis. l. & post. §. res. vel pone exemplum, vt infra, de noxa. l. si quis seruum. vel vt infra, de regu. iur. l. plerunque. in fin. titu. sed argu. contra. infra, de vsufru. l. si fur.

n *A Tutore. Is.* scilicet faber inuenit pecuniam in hac domo sub terra. Accursius.

o *Fuerunt.* scilicet hi nummi. nam si thesauri fuissent, non crederentur habere dominum: & ideo pro dimidia inuentoris, pro alia dimidia domini soli fiunt: vt. j. de adqui. re. do. l. nunquam. §. thesaurus. & insti. de re. diui. §. thesauros.

Qui restituere.] *CASVS.* Rem quam petebam à te, iussu iudicis nolebas restituere. si post penes te est: debet auferri à te manu militari. & si dolo desiisti possidere, iurabo in litem. si vero non possides, nec dolo desiisti possidere, condemnaris ad interesse. & ista obtinent quacunque actione agatur. Vi.

iussus

BIU Cujas

QVi restituere † iussus [a], iudici non paret, contendens [b] [se] nō posse restituere: si quidem habeat rē [c], manu militari [d] officio iudicis ab eo possessio transfertur [e]: & fructuū dumtaxat [f], omnisque causæ [g] nomine cōdemnatio [h] fit. Si verò nō potest restituere: siquidem dolo fecit, quo minus possit: is, quātum aduersarius in litē sine vlla taxatione [i] in infinitum iurauerit, damnādus est. Si verò nec potest restituere, nec dolo [k] fecit, quò minus possit: non pluris quàm quanti res est [l], id est, quanti aduersarij interfuit, condemnandus est [m]. Hæc sententia [n] generalis est, & ad omnia, siue interdicta, siue actiones in rem, siue in personam sint, ex quib⁹ arbitratu iudicis quid restituitur [o], locum habet.

Ei qui dolo desiit possidere, non cauetur: nec actiones ceduntur, nec Publiciana datur. Item potest petitor omisso iuramento in litem petere veram æstimationem. Bar.

LXIX. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

IS qui dolo [p] fecit, quò minus possideret: hoc quoque nomine punitur, quòd actor cauere ei non debet [q], actiones [r] quas eius rei nomine habeat, se ei præstaturum.

LXX. POMPONIVS libro vicesimonono ad Sabinum.

NEc quasi Publicianā [s] quidem actionem ei dandam placuit: ne in potestate cuiusq; sit, per rapinam ab inuito domino rem iniusto [t]* pretio cōparare.

LXXI. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

QVod si possessor quidē dolo fecit, actor verò iurare non vult, sed quāti res sit, aduersarium condemnari malit: * mos ei gerendus est [u].

a *Iussus.* per sententiam primam, vt rem petitam restituat. nō tamē dicit, debeat hoc sibi iuberi, vel nō: sed dices ī fine huiꝰ legis.

b *Contendens.* ſ. per mendacium: vt. j. de re iudi. l. debitoribus. in prin. Sed si vere, non tenetur, nisi dolo, vel culpa possidere desiit. sed & si posſideret, & implorat, tempus ad restitutionem debet habere: vt instit. de offic. iud. §. j.

c *Habeat rem.* in prodatulo, vt appareat.

d *Manu militari.* [2] vel adiectium: & est vna harum: vel dic, quòd sunt duæ partes. Accursius.

e *Transfertur.* immo manu, vel executio mittaris debet cessare in negotiis priuatorū: vt. l. C. de offi. mili. iudi. l. j. nec quæ est contra. Sol. illegale generale, hoc speciale. Vel illud locum habet, quando aliud subest: vt. l. tutores rem reddidit: nec vt ar. C. de his qui latro. vel cri. reos occul. Vel quod est verius, b hic de manu militari dicit: hoc est de ipsis executoribus: quod potest fieri: non autem militibus: vt in. l. cō nisi: nisi in subsidiū: nō. de his qui latro. ſ. fi. quo etiā casu potest hic loqui: vt dixi vel quod ibi dicit, hoc sonat, vt magister militum non habeat iurisdictionem inter priuatos: quod est verum. Et eit simile, vt præcisè sit præstandum: vt infra, de lib. cau. duobus, & C. de fideicom. lib. l. fi. & j. ne vis fiat ei, qui in possess. C. mis. est. l. fi. in prin. & ſ. de peti. hære. si possessor. §. penul. ibi, sed & si quidem & c. *ADDITIO.* Dic rationem, secundum Bal. hic, quia vbicūque æquitas dictat, quòd reus præcisè teneatur, tunc compellitur præcisè: sed in reali hoc dictat æquitas: vt. j. eo. l. nec quasi. ergo & c. secundum Pe. in brocard.

f *Dumtaxat.* non alterius rei: non enim excludit rem ipsam. vel dic, quòd excludit solum iuramentum in litem. nam cum res aufertur manu militari, non iuratur in litem nisi petitor eligat illam viam. & hanc dimittat. vel dic, aliud malum a modo non habebit, cum eligatur manus militaris.

g *Causa.* id est, vtilitatis: vt. ſ. e. l. præterea.

h *Condemnatio.* id est, executio condemnationis factæ de fructibus, & causa: vel dic, fructuum post sententiam.

i *Vlla taxatione.* à lege facta. fit tamen à iudice: vt. ſ. de dolo. arbitrio. §. j. & j. de in litem iuran. l. videamus. §. pe. & j. ad exhi. l. iij. §. ij. quæ sunt contra. *ADDITIO.* Solue & dic, quòd taxatio non fit à lege, vt hic: sed à iudice sic: vt in contrario, secūdū Bar.

k *Nec dolo.* sed culpa: vt supra, eo. l. à quo. in fin. & supra, de peti. hære. & non tantū. §. veniunt. versi. immo. Alioquin nō teneretur: vt. j. man. l. si procuratorem. §. fin. & infra, sol. mat. l. Mæuia. Azo. & ſ. eod. sinautem. §. j. Accursius.

l *Quanti res est.* hoc casu, & superiori aliud petitur: & aliud in condēnatione deducitur. quod dic, vt. j. si cer. peta. l. vinum. Ac.

m *Condemnandus est.* in primo ergo casu cum possidet, quatuor sunt mihi prodita auxilia: rei ablatio, in litem iuratio, interesse præstatio, & rei veræ æstimatio. In secundo quando dolo desiit possidere tria vltima, præter primum, locum habent contra eum. Quod est verum, si extat: aliàs non iuratur in litem: vt. ſ. de peti. hære. si possessor. §. fi. & l. seq. Vel dic, ibi in petit. hære. vbi secus. Si vero non dolo desiit possidere, sed culpa: duo tantum vltima. Si nec dolo, nec culpa, nullum: & habent locum hæc auxilia, tunc tantum: & semper tunc, quando quod est meum peto, secundum R. & Ir. & Bul. & sic intelligunt, quod statim sequitur, hæc sententia &c. scilicet quòd prædicta auxilia locum habeant. Sed hoc est falsum, secundum Io. quia etiam in donatione & promissione vbi peto, quod non est, nec fuit meum, locum habent, præter iusiurandum in litem: vt instit. de dona. §. aliæ. Dicit ergo Ioan. hanc. l. loqui cum iudex iusit eum restituere, licet iniuriose quādoque: puta cum reus potest se liberare præstito interesse: sicut in re vendita contingit: c vt infra, de act. emp. l. j. Non ergo dicit quando iubere debeat: sed cum iubeat, licet iniuste. & secundum H. hæc verba quæ sequuntur, hæc sententia & cætera. dic id est, de re manu militari auferenda: nō de iureiuran. in litem. nā aliàs vbicumque ex obligatione quis tenetur dare, ad rem debet dari: vt infra, de ver. obli. vbi autem. §. fi. nō nisi actio sit arbitraria, vel bo. fi. vt infra, de in litem iuran. l. in actio- nibus. A simili si est cō demnatus dare, vel tradere præcise, manu militari cogatur ad hoc: non tamen in litem iuretur. Et secūdum hoc intelligite de interdictis: quòd hæc generalitas quæ subiicitur, ad arbitrarias tantum restringitur. Sed quare poneret de interdictis, cum nulla inueniantur arbitraria? ideoque hoc non placet. Illud autē verum est, quòd quatuor auxilia in arbitrariis tantum locum habent, secundum Azo. & in bonæ fidei.

c *Ipsud dicit Hū gl. dicit Bal. hic vel de no. quòd* *editor libe- rat: ſſtā- do ītereſſe: litem iuran. l. in actio- sentētia de- finitiua ſup traditione vei. nā tunc pdit benefi- ciū ſoluēdi re. qđ not. Flo. iuſto Flo. ma- luit:*

n *Sententia.* quòd prædicta quatuor auxilia locum habeant, secundum Bul. & alios qui dicūt quādo peto meū: vel, id est, quòd manu militari offi. iudi. auferatur, secundum Io. qui in omnibus intelligit: ex quo est iussum. Vel secundum tertios, qui ad arbitrarias restringunt, dic vt prius.

o *Restituitur.* id est, restitui iubetur. Sed quæritur an sententia de re restituenda sit definitiua, vel interlocutoria. & videtur interlocutoria primo, quia in arbitrariis duæ ferūtur sententiæ. at. ambę non possunt esse definitiuæ, sed sola vltima. Item non inuenitur, quòd ab ea appelletur: quod est proprium interlocutoriarū: vt. j. de ap. re. l. ij. Et econtra videtur definitiua. nam per eam deciditur lis tota, & finis controuersiæ principali imponitur: ergo est definitiua: vt. j. de re iudi. l. j. Iteꝰ principalis quæstio est de restituenda re: ergo sententia de ea dicta est definitiua. Item mādatur executioni per manum militarem: ergo est definitiua sententia. Solu. dico quòd est definitiua: & quòd aufertur postea res manu militari, est executio, non sententia. Quod patet ex eo, quia si alicui est delegata causa restitutionis rei, data illa sententia finitur eius officium, & remittitur ad ordinariū executio ista: vt in auth. de exhi. §. si vero. coll. v. Quod autem obiicitur, quòd non reperitur, quòd ab huiusmodi sententia appelletur: respon. nec reperitur, quòd ab ea non appelletur.

IS qui.] *CASVS.* Si rem quam à te petere volebam, dolo desiisti possidere, iurabo in litem si volo: nec tibi debeo cedere acti. sed si iuraui, vel æstimationem sum consecutus: nunquid habeo Publicianam? Et dicitur quòd non. Viuianus.

p *Iis qui dolo.* secus si culpa: vt. ſ. eo. si culpa. Accursius.

q *Non debet.* vt ar. ſ. e. l. ex diuerso *. §. petitor. sed contra. ſ. eo. l. hæc si res. Solu. vt ibi. Item contra. infra, de re iudi. l. in depositi. * & ex diuerso.* Sed ibi in bonæ fidei, hic in stricti iuris. Item ibi habuit causam ab actore: hic non. pro quo est infra, de dona. inter virū & vxorem, si donatæ. Item hic in eo in quo deliquit, debet puniri, scilicet circa possessionē: ibi aūt in possessione deliquit, quam dolo desiit possidere: non tamen debet puniri in actione ex contractu qua agit, vt ei fiat cessio, in qua nō deliquit: imò bona fi. cōtraxit.

r *Actiones.* scilicet in rem. Accursius.

s *NEc quasi Publicianam.* id est, vtilem in rem.

t *Iniusto.* iustum, vel iniustum sit, habetur pro iniusto: vt hic, & j. rerum amota. l. non enim. & l. ideoque. Accursius.

u *QVod si possessor. Mos ei gerendus est.* hæc verba dixit Pla. se non intelligere: sed tu dic; id est consuetudo iudiciorū, ita se habet, vt audiatur: vt. j. de proba. l. circa. in fi. Ac.

SI à Titio.] *CASVS.* Titius vendidit mihi fundū Sempronij, quē dicebat ad se pertinere: decessit Sēpronius Titio hērede institutō:

BIU Cujas

instituto: Titius eundem alij vendidit: quis nostrum potior est? Dicitur quòd ego. si vero fundum à me petat hæres, repellam eũ excep. si vero ad Titium peruenit fundus, potero ab eo petere: & si excipiat quòd à non domino emerim, potero replicare de dolo: cum ab eo emptum habuero. Viuianus.

a *Si à Titio.* non dño.

b *Pretio soluto.* maximè: vt. j. titu. j. l. de pretio. Vel dic speciale: qa contra dominum datur, sicut & quando directam in rem intẽderet: vt. C. eod. l. quotiens. vel ideo, quia loco pignoris &c. vt infra, de act. emp. Iul. §. offerri. vel ideo, quia res venditæ &c. vt. §. venditæ. instit. de re. diui. & sic propter venditorem dicit hic de pretio soluto.

c *Vt tu potior.* scilicet prior emptor.

d *Peteres.* per Publicianam: vt. j. de excep. rei ven. l. pe. &. j. de doli ma. excep. l. apud Celsum. §. si à Titio. & sic no. ex superueniẽte dominio confirmari alienationem: vt hic, &. j. de vsuca. l. cum vir. & in authen. de non eli. secũ. nubẽ. §. hoc quoque prospeximus. col. j. Item pignus: vt infra, qui po. in pig. ha. l. creditor. §. cum ex causa.

Dominium superueniẽs alienationẽ cõfirmat.

e *Replicatione.* scilicet rei vin. & sic poteris eum cogere, vt in te transferat dominium. Non enim dico, quòd etiam si tu possideas, quòd efficiaris statim dominus cũ venditor factus est dominus: nisi iterum tradatur postea pos. arg. j. de ac. emp. l. si quis alienam. licet sit arg. contra. j. si certum pe. proindẽ. &. C. de secun. nup. auth. sed & si quis. Et hoc quòd non transeat dominium, dico maxime ea ratione, quia dominus in hoc non consenserit: neque dominium transferre voluit. Et not. quòd hic est casus, in quo Publiciana datur contra dominum.

Publiciana competit contra dominum, quando possessor & petitor habuerunt causam ab eodem: vel possessor à petitore. Bar.

LXXII. VLPIANVS libro sexto decimo ad Edictum.

SI à Titio [a] fundum emeris Sempronij: & tibi traditus sit pretio soluto [b]: deindẽ Titi' Sempronio hæres extiterit, & eundem alij vendiderit, & tradiderit: æqui' est, vt tu potior [c] sis. Nam & si ipse venditor eã rem à te peteret: exceptione eum summoueres. Sed & si ipse possideret, & tu peteres [d]: aduersus exceptionem dominij, replicatione [e] vtereris.

Conuentus rei vindi. non cogitur respondere sit dominus in totũ, vel pro parte. Bar.

LXXIII. IDEM libro septimo decimo ad Edictum.

IN speciali actione [f] non cogitur possessor dicere, ꝓ qua parte eius [g] sit. Hoc enim petitoris munus [h] est, non possessoris. Quod & in Publiciana obseruatur.

Superficiario cõpetit vtilis actio in rẽ. Bar.

LXXIIII. PAVLVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

SVperficiario, * id est, qui in alieno solo superficiẽ ita habet, vt certam pẽsionẽ prẽstet,

LXXV. VLPIANVS libro vicesimosexto ad Edictum.

PRætor causa cognita in rẽ actionem [i] pollicetur.

Quod iuris est de toto quo ad totum, idẽ de parte quo ad partem. Bartolus.

LXXVI. GAIVS libro septimo ad Edictũ prouinciale.

QVæ de tota re vindicanda dicta [k] sunt, eadem & de parte intellegẽda sunt: officioq́ue iudicis continetur, pro modo partis, ea quoq; restitui iubere, quæ simul cum ipsa parte restitui debent.

Admittitur incerta ꝑtis vĩdicatio si ex ꝑte actoris est iusta causa ignorãtiæ. Bar.

INcertæ partis vindicatio datur [l], si iusta causa interueniat. Iusta autem causa esse potest, si fortè legi Falcidiæ locus sit in testamẽto, propter incertã detractionẽ ex legatis: quę vix apud iudicem examinatur [m]. Iustam etenim habet ignorantiã legatarius, cui homo [n] legatus est, [si hæsitet] quotam partem vindicare debeat. itaque talis [o] dabitur actio. Eadem & de cæteris [p] rebus intellegemus.

Si venditor, vel donator, rem conducit ab eo cui dedit: ipsa cõductio transfert possessionem, quã habet, & etiã dominiũ. Bar.

LXXVII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

QVædam mulier fundum ita non marito [q] donauit per epistolam, & eundem fundum ab eo cõduxit [r]. [Dixi] posse defendi, in rẽ ei [s] competere [actionem,] quasi per ipsam adquisierit possessionem [t], veluti per colonam.

Hæc lex inpãd. Flo. incipit, Id est. & vox Superficiario, finit legẽ superiorem, præceditque epigraphẽ huius legis.

Publiciana quandoque cõtra dominũ datur.

f *In speciali actione.* i. in rei vin. sed in personali secus quandoq;: vt infra, de inter. actio. l. qui interrogatur.

g *Eius sit.* ratione dominij. sed pro qua parte possideat, sic: vt infra, de interro. ac. l. qui seruum. §. in iure.

h *Munus.* id est onus. probare scilicet, dominium &c. vt. C. de edẽ. qui accusare.

i *Prætor. In rem actionem.* scilicet vtilem, si modo pensionẽ soluat: non aliàs quo ad dominium: vt. j. de pig. act. tutor. §. fin. & infra, de ope. no. nun. in prouinciali. §. pe. & infra, si ager vec. vel emphy. l. j. Item & Publicianam, si à non domino habet: vt infra, ti. j. cum sponsus. §. in vectigalibus. Item hoc si non ad modicum temp. conduxit: vt infra, de superficie. l. j. §. quod aũt ait.

QVæ de tota.] CASVS satis planus est. [INCERTAE.] Quotiens quis habet iustam causam petendi, incertus tamen quantum petat, incertam partem petere potest. verbi gratia, aliquis reliquit mihi in testamento, quasi totam hæreditatem exhauriẽs, adeo quòd locus est Fal. cum incertũ sit, quod debeat detrahi de seruo mihi relicto: vnde per cõsequens incertus sum quid petere debeam. Dicitur quòd incertam partem potero vindicare. Viuianus.

k *Dicta sunt.* vt si totus sit fundus petitus, restituantur fructus precepti & percipiendi. idem est si pars petatur. Et sic not. arg. quod iuris est in toto, quo ad totũ: idem est in parte, quo ad partem: vt infra, pro derelic. l. an pars. & plene dixi infra, de vsur. l. qui scit. in principio.

l *Datur.* sic enim dicit in libello: vindico tantam partem huius rei quantam Falc. mihi permittit. non aũt dicam, vindico partẽ incertam. Iudex tamẽ licet prædicto modo petã: vt prius dixi: sua sententia debet facere certum: vt instit. de act. §. curare. vel si non potest, debet iubere totũ solui vt legatarius promittat reddere, quod acceperit plusquam licuit: vt infra, si cui plus quàm per legem Falc. l. j. Azo. vel incerta sententia dabitur, secundũ libellũ: vt instit. de act. §. curare. Aliud autem puto in parte incerta hæreditatis petita, vt iudex non teneatur iubere certum: sed possit pronũtiare incertum, quia iudicium est vniuersale: vt. ff. si pars hæreditatis pe. l. j. in fi. H. Item op. incerta pars vindicatur, vt hic: ergo incerta pars possidetur, cum possessio paritat. ctionem in rem: vt. C. de alie. iu. l. j. Sed hoc falsum est: vt. j. de adqui. poss. l. iij. §. incertæ, quæ est cõtra. Rñ. hic est fallacia, secundum accidens. nam non valet hoc arg. incerta vindicatur: ergo incerta possidetur. Ioan.

m *Examinatur.* vt verùm videatur, vt. j. cõmuni diui. & si non. §. j. & facit. j. ad. l. Falc. q fundũ. §. si cui. Sed certe immo videtur, quòd semper sit certum quantum debet detrahi: quia de singulis quarta. Rñ. verum est cum nihil remansit penes hæredem. nam vbi aliquid remansit, incertum est, quantum debeat detrahi de singulis: quia illud q̃ remansit, debet cõputari in quartã. & sic qñque quinta: qñque decima de singulis detrahitur: vt. j. ad. l. Fal. in ratione. in prin. Item si velit totum soluere, accepta cautione potest: non tamen compellitur, secundum H. quia illud tunc fit, quando est dubium an habeat Falcidia locum in testamento: at hic constabat, quòd aliquid erat defalcãdum: sed dubium est quantum.

n *Cui homo.* ar. cõtra Pla. qui dixit nó in singulis defalcandũ: sed in vna re hęredẽ eligere. & ꝓ hoc. j. ad. l. Fal. l. Plauti⁹. & l. Paul⁹.

o *Talis.* id est taliter, pro incerta scilicet parte.

p *De cæteris.* scilicet rebus, nõ sõlum in homine, sed idem in cęteris causis iustis quibus interuenientibus incertæ partis vindicatio datur: vt. j. communi diui. & si non omnes. §. j hoc idem vbicũque iusta ignorantia intervenit: vt infra, depositi. l. j. §. si quis argẽtum. & arg. j. de fur. l. in actione.

QVædam mulier.] CASVS. Mihi quædam mulier misit epistolam, in qua significauit, quòd dabat mihi fundum: & illum fundum à me conduxit. an per epistolam mihi sit adquisitum dominium, quatenus fundum vindicare possim, quęritur. Et respon. quòd sic.

q *Non marito.* nam marito non posset: vt infra, de do. inter virum & vxorem. l. j.

r *Conduxit.* per eandem epistolam: quod fieri potest: vt instit. de obli. ex consensu. §. j.

s *Ei.* scilicet donatario.

t *Possessionem.* quod enim suo nomine quis possidet, potest & alieno

BIU Cujas

alieno nomine possidere: vt. ĩ. de adquir. pos. quod meo. Nec est prohibitum, sic mutare possessionis causam scilicet, facere de alieno nullam: vt in. d. l. quod meo.

i *Fuisset.* si is qui donationē accepit, erat in possessiõe: cp non ẽt necesse. Alij dicũt, fuisset. s. maritus, vel mulier. Sed prima vor. & hoc ignorante

mulier, secundũ quos. Tu dic, ea nõ ignorante: vt arg. C. de do. nat. l. quisquis.

b *Sufficiebat.* hoc in vẽditiõe nõ sufficit: vt ff. de contrahẽ. empt. cp vẽdidi. Sed sumitur hic ac cp si tu emeris rẽ alienã: & postea in eã pos sessiõe reperiaris, præsumitur te habere possessionem ex causa emptionis: vt. ĩ. pro soc. l. merito. & C. de adqui. poss. l. Accursius.

Proponebatur, cp etiã in eo agro, qui donabatur, fuisset, [a] *cũ epistola ei mitteretur:* * *quę res sufficiebat* [b] *ad traditam possessionem, licet conductio non interueniſſet.*

Fructus efficiuntur bonæ fi. poſſ. eo ipso, quòd à ſolo ſunt ſeparati. Bartolus.

LXXVIII. LABEO libro quarto Pithanõn à Paulo Epitomatorum

SI eius [c] fundi, quem alienũ possideres, fructũ non cõegisti: nihil eius fundi fructuũ nomine te dare oportet [d]. Paulus. Immò quæritur, [si] huius fructus idcirco factus est, cp is eum suo nomine [e] perceperit. Perceptionẽ fructuũ * accipere debemus, non [tantum] si perfectè * collecti [f] [sunt,] sed etiã cœpti ita percipi, vt terra cõtinere [g] se fruct⁹ desierint: veluti si oliuę, vuę lectæ nondũ autẽ vinum, oleum ab aliquo factũ sit: statim enim ipse accepisse fructum existimandus est.

Fructus debentur vſque ad id tempus quo deſierunt poſſe percipi. Bartolus.

LXXIX. IDEM libro sexto Pithanõn à Paulo Epitomatorum

SI hominem à me [h] petieris, & is post litem contestatam mortuus sit: fructus [i], quoad is vixerit, æstimari oportet. Paulus [ait.] ita id verum esse puto, si nõ prius is homo in eam valetudinẽ inciderit, propter quã operæ eius inutiles factæ [k] sunt. nam ne si vixisset quidem in ea valetudine, fructus eius tẽporis nomine æstimari conueniret.

Qui negat ſe poſſidere, non poteſt conueniri actione: ſed ſi conuincitur de mendacio, transfertur poſſeſſio in actorẽ. Bar.

LXXX. FVRIVS Anthianus libro primo ad Edictum.

IN rem actionem pati nõ cõpellimur: quia licet alicui dicere, se non possidere [l]: ita, vt si possit aduersari [9] cõuincere, rẽ ab aduersario possideri: transferat ad se possessionẽ iudicẽ [m]: licet suã esse nõ adprobauerit.

DE PVBLICIANA IN rem actione.

TITVLVS II.

Iuriſconſultus primo ponit edictum: poſtea exponit illud. h. d. loco ſummarii. Bar.

I. VLPIANVS libro sexto decimo ad Edictum.

AIT prætor [n]: *ſi quis id, quod traditur* [o] *ex iuſta cauſa* [p] *non à domino* [q], *& nondum vſucaptum* [r] *petet: iudicium* [s] *dabo.* Merito prętor ait, *nondum vſucaptum*: nam si vsucaptum est, habet ciuilem actionem [t], nec eum possidere, in petitorem transferenda est pos. quamquam nõ probauerit de intentione sua.

l *Non poſſidere.* quando de hoc à iudice interrogatur: vt. ŝ. eo. officium. & l. qui petitorio. Non tamen hoc dicendo perdit possessionem: quia voluntatem amittendi non habuit. Accursius.

m *Per iudicem.* id est, per officiũ iudicis: vel cõdictionem ex. l. ista. Et sic punitur in translatione possessionis ꝓpter mendacium: vt in authen. de trien. & semis. §. illud. colla. iij. sic infra, quod cum eo qui in aliena po. est. sed si ex parte. §. j. Idem in pe. hæreditatis, si probauero ipsum possidere pro hęrede, vel pro possessore, cum ipse negauerit: vel si habeat pretium hæreditatis, mittat in possessionem bonorum eius, secundum Ioan. Sed nonne debet conueniri insolidum: vt. ĩ. de inter. act. de ætate. §. qui tacuit? Azo respon. illud in personali: hic autem quando fuit sciens: ignorans autem non punitur: vt. C. de fur. l. fin. Item no. cp aget nũc, qui prius possidebat: vt in authen. prædicta, de trien. & semis. §. illud. col. iij. Item hoc verum nisi fateatur: ita quòd actor in probando non grauetur: vt. ĩ. de iureiur. l. eum qui. vt delato sacramento petitori. Itẽ quid si incõtinenti dicat, hodie constet &c. forte idem ad instar aliorum possessorum: vt ĩ. de Car. edi. l. iij. §. causæ. cum in se transferat onus. De hoc tamen dic, vt. C. qui pot. in pigno. ha. auth. item possessor.

DE PVBLICIANA IN REM ACTIONE.

n *Ait prætor.* s. Publicius: vt insti. de ac. §. aliæ. in fi. §.

o *Id quod traditur.* i. traditum est. Sic oritur, id est ort⁹ est. sic. C. de epi. & cle. nulli. §. sinautẽ persona. Et hoc, siue corporalis res sit, siue incorporalis: vt. ĩ. eo. si ego. §. si de vsufru.

p *Ex iuſta cauſa.* & vtroque habente animum transferendi dominium: aliàs enim non competeret hæc actio: vt. ĩ. eo. l. quocũque. §. j. Azo. & ĩ. de act. & obli. in omnibus. Accursius.

q *A nõ domino.* quid autẽ si dubito fuerit dñs actor me⁹, vel nõ? Rñ. proponere Publicianã tutius est, vt credã eũ nõ dñm, nisi aliud appareat. nã facilius probabo: cũ sufficiat dicere me emisse à nõ domino. nec enim habeo necesse probare illũ nõ fuisse dñm: vt. C. de proba. l. actor. in fi. & si reus probet venditorẽ fuisse dominũ: & sic actor succũbat: proponat post directã rei vindi. Nec enim obstabit ei rei iudi. excep. vt. ĩ. de euic. l. minor. §. si seruus. Vtrãque autẽ proponere simul nõ possum, quia sunt cõtrariæ: cũ vna domino, alia non domino detur: vt hic, &. C. si seruus extero. l. j. &. ĩ. de regu. iur. l. nemo ex his. §. quotiens. &. ĩ. cõmuni diui. l. cõmuni diuidundo. §. itẽ si duo sunt. in fi. Sed quidã dicũt vẽditorẽ meum præsumi dominũ: & per consequens me: & sic dicũt me debere in dubio eligere rei vind. directam. & pro eis. C. de proba. l. ij. Sed nos contra: vt in eo. ti. l. cum res. & arg. infra, de pigno. l. & quæ nondum sunt. §. quod dicitur. Accursius.

r *Vſucaptum.* vel præscriptum.

s *Iudicium.* s. actionem Publicianam. aliàs autem ex edicto prætoris datur in factum, vbi specificata non fuit: vt ŝ. nau. cau. fta. l. & ita. §. ait prætor. & quod dicit, dabo. s. contra alium, nõ contra dominum: nisi in casibus: vt. ĩ. e. l. pe. dices.

t *Actionem.* s. directã in rem, si erat res mobilis: si immobilis, vtilem secũdum nos: sed secundũ M. in vtroque casu directam. Ac.

Honorariam.

BIU Cujas

desiderat honorariam[a].

Ex quacunque causa iusta transfertur possessio, competit Publiciana. h. d. vsque ad. l. eum qui.

¶ Sed cur traditionis dũtaxat, & vsucapionis fecit mentionem[b]? cum satis multæ sint iuris partes[c] quibus dominium quis nancisceretur?[d] vt puta legatum.[e]

II. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

VEl mortis causa donationes factę[f]? nam amissa possessione[g] cõpetit Publiciana: quia ad exemplum legatorum capiuntur:[h]

III. VLPIANVS libro sexto decimo ad Edictum.

SVnt & aliæ pleræque[i]. Ait prætor[k]: *Ex iusta causa*[l] *petet*. Qui igitur iustam causam traditionis habet, vtitur Publiciana. Et non solũ emptori bonæ fidei competit Publiciana, sed & aliis: vt puta ei, cui dotis nomine tradita res est, necdum vsucapta. Est enim iustissima causa, siue æstimata res in dotẽ data sit,[m] siue non. Itẽ si res ex causa iudicati tradita sit[n]:

IIII. PAVLVS libro decimo nono ad Edictum.

VEl soluendi causa[o]:

V. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

VEl ex causa noxæ deditionis[p]: siue vera causa sit, siue falsa.

VI. PAVLVS libro decimonono ad Edictum.

ITem si seruum ex causa noxali, quia non defendebatur, iussu prętoris duxero[q], & amisero possessionem: cõpetit mihi Publiciana.[r]

VII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

SEd & si res adiudicata sit[f], Publiciana actio competit. ¶ Si lis[t] fuerit æstimata, similis est venditioni: & ait[u] Iulianus libro vicesimosecũdo Digestorum, si obtulerit reus æstimationem litis, Publicianam competere[x].

Titulus putatiuus inducit vsucapiendi conditionem, & per consequens Publicianam. Bartolus.

a *Honorariam*. id est prætoriã: vt insti. de iure natu. gen. & ciui. §. prætorũ. immo & si vellet, nõ potest eã intendere: vt ex edicto prætoris apparet. nam non domino tantum datur Publiciana.

b *Mentionem*. de vsuc. dixit expresse: de traditione tacite. nam eoipso quòd dixit à non domino traditione facta non transferri dominium, per consequens dedit intelligere, quòd facta à domino trãsferret dominium: vt infra, de adquiren. re. do. l. traditio. Et ad hãc quæstionem non respõdet: sed respondebis tu infra, proxi. l. sunt & aliæ.

c *Partes*. id est causæ in partibus iuris designatæ. Azo.

d *Nancisceretur*. de iure ciuili, & sine possessione: vt statim dices. ĭ. l. proxi. Accursius.

e *Legatum*. vt & infra, quemad. serui. amit. si partem. §. si per fundum. Accursius.

f *Vel mortis causa donationes factæ*? scilicet à domino. si autem non à domino, nõ adquiritur dominium: sed habet locũ Publiciana, traditione facta: & hoc dicit, nã & cætera. Vel etiam dic, nõ tradita possessione dari Publicianã: vt daretur directa vindicatio si esset dominus donator: vt. ĭ. eo. cum sponsus. §. is cui. Vel qđ ibi dicit, habet locũ quando pro illa re testator habebat Publicianam. Accursius.

g *Possessione*. rei mortis causa donatæ.

h *Capiuntur*. id est accipiuntur donationes causa mortis: vt. C. de donat. cau. mor. l. fin. nisi in casibus, quos no. instit. de dona. §. j. Accursius.

Dominiũ in multis casibus sine traditione adquiritur.

i *Vnt & aliæ pleræque*. scilicet causæ quibus adquiritur dominiũ sine possessione: vt hæredis institutionis: vt. ĭ. de adquir. pos. l. cum hæredes. Et bonorũ possessionis: vt. ĭ. de bo. pos. l. j. & per Tre. restitutionis: vt. ĭ. ad Tre. l. facta. Item arrogationis: vt inst. it. de adqui. per ar. §. j. Item causa libertatum cõseruandarum addictionis: vt instit. de eo cui lib. cau. bo. addi. §. j. & aliæ etiam sunt, vt dixi. ŝ. tit. j. si ager. Ideoque in omnibus his casibus dominiũ adquiritur sine traditione & vsucapione: & sic cessat Publiciana, si modo à domino habeat causam: aliàs competit Publiciana, licet traditio non interuenerit: vt. ĭ. e. l. cum sponsus. §. is cui. possunt etiam & aliæ notari causæ, ex quibus transfertur dominium, etiam sine traditione: & sic Publiciana datur, si habeat causam à non domino, etiam sine traditione: vt. ĭ. eo. l. si ego. §. partus. &. §. idem ait ędibus. &. l. si seruus meus. Quare ergo hoc fecit prætor? Respondeti potest quòd ideo fecit, vt poneret exemplũ: non vt aliũd denotaret in his, in quibus est eadem æquitas: vt arg. ŝ. de peti. hære. item veniunt. §. ait senatus. & infra, ad legem Aquil. ita vulneratus. in fi. &. ĭ. de iur. & fac. igno. l. regula. §. & licet. & infra, de dam. infec. l. damni. ij. §. quod dictum. Vel dixit hoc, quia illis modis frequẽtius accidit adquiri dominium: vt. C. de pac. l. traditionibus. Vel dic, quòd verbum, traditionis, omnia complectitur: interuenit enim in his, quod pro traditione habetur, veluti aditio hæreditatis. Vel dic, secundum Ir. satis fuit ponere hoc generale. s. ex iusta causa: quæ omnes ti. quibus res naturaliter transfertur, complectitur.

k *Ait prætor*. scilicet in edicto supra posito.

l *Ex iusta causa*. i. titulo: vt insti. de ac. §. aliæ. Accursius.

m *Data sit*. à non domino.

Publiciana quandoque contra dominum datur.

n *Tradita sit*. hoc casu etiam contra dominũ datur Public. si tamen à domino tradita sit: quoniam non transit dominium, & si sit dominus condemnatus: quia non vt suam, sed vt eius cui restituit reddit: vt. ĭ. de condic. cau. da. l. iij. §. subtilius. Secundum hoc ergo si non erat dominus qui tradidit, non præstitit iustam causam vsucapiendi. nam si sit dominus, vt dictum est, & tamen non trãsfert dominium: ergo nec Publiciana locum habet, si non sit dominus. Secundum hoc ergo in domino cõdemnato intelligitur. Vel dic secundo, quòd habet Publi. licet cõdemnatus non fuerit dominus: nõ tamen vsucapit, sicut haberet si emisset rem pupilli, vel fisci. Nec ob. quod dicitur. ĭ. de adquiren. possess. Pomponius. §. si iussu. & infra, de vsuca. l. non solũ. §. si mihi. in quibus vsucapit: quia in illis non actione in rem, sed personali res petebatur. Vnde in. l. illa. nõ solum. intelligẽdum est, quod dicitur, si mihi Titius à quo petere volebã, personali actione tenebatur: puta ex empto: vnde iure subiungitur de actione ex stipulatu: sed secũdo prima nõ dominus fuit condemnatus. Vel dic, q vsucapit: & Publi. locum habet: licet dominus sit qui tradidit, non tamen transfertur hoc casu dominium: vt dictũ est. Idem de eo, qui emit à pupillo, vel furioso: vt. ĭ. pro empt. l. ij. §. si à pupillo. &. §. si à furioso. Et huic lecturæ est arg. vt prædicta. l. Pomponius refert. Alij dicunt, quod videtur verum, quòd si res erat possessoris qui condẽnatur, & ex causa iudicati restituit, transfert dominiũ: licet non tanquam suam restituat. & facit hoc rei iudi. auctoritas: vt ar. ĭ. de re. eo. l. iij. §. item quæri potest. & secundũ hoc dices hic, quòd à non domino fuit tradita. Et hanc approbo. Alij distinguũt, vtrũ plenarie fuit de causa cognitum: vt tunc transferatur dominiũ, & erat tradens dominus propter auctoritatẽ rei iudicatæ. vel si non dominus, competit Publi. aut summatim: vt tũc tantum præstetur iusta causa vsucapiendi: & præstat arg. ĭ. de re iudi. à diuo. §. sũper. Vel dic, secundum alios, quòd si res ex causa iudicati sit tradita iussu iudicis, & ex secũdo decreto. s. primo captis pignoribus ex causa iudicati: deinde ex secundo decreto addictis: tunc habet locum Publiciana: arg. ĭ. de damno infe. l. damni. §. pe. & secundũ istos duos loquitur in personali hæc lex. vel intellige quando egi personali ad quantitatem, & fui missus in possessionem: vt. C. de exe. rei iudic. l. ordo. & emptore non inuento datur mihi insoluẽ.

o *Vel soluendi causa*. Puta alia re pro debito: vt. ĭ. pro so. l. j.

p *Vel ex causa. Deditionis*. etiam contra dominum: vt infra, de noxa. l. & generaliter.

q *Item si. Duxero*. quod facere possum secundo decreto interueniente: vt supra, si ex noxa. cau. aga. l. ij. §. fin. aliter enim nec dominium, nec possessio quæri videtur: vt infra, de dam. infec. definita. §. Iulianus. &. §. non autem. Vel verius, hic non exigitur secundum decretum. Azo.

r *Publiciana*. sic & in domo tradita ex causa damni infecti: vt infra, de dam. infec. l. damni. §. pe. Accursius.

f *Sed & si res adiudicata sit*. in actione cõmuni diui. vel familiæ erciscun. facta traditione. Alioquin datur actio in factũ, vel condictio ex lege: vt. ĭ. e. l. traditionem &. ĭ. de vsuc. si per errorẽ. &. C. de arbi. l. ne in arbitris. §. sed & si ipse. Hoc enim innuit verbum, adiudicata. scilicet, quòd loquatur de iudicio diuisorio: vt instit. de offi. iudi. §. eadem. versi. quòd si commode. &. §. finit. & per hoc differt ab eo, quod dixi. ŝ. e. l. iij. in fi.

t *Si lis æstimata fuerit*. à iudice: vt. ŝ. ti. j. l. eius. &. ĭ. commo. si vt certo. §. j. &. ĭ. pro empt. litis. & infra, depos. si fideiussor. & infra, re. amo. si propter. & infra, ad Trebel. l. facta. §. j.

u *Et ait*. subaudi, & ideo &c.

x *Competere*. si præsens erat: vel habita possessione. s. postea: & amissa, vt in directa. Accursius.

BIU Cujas

¶ Marcell⁹ libro decimosexto Digestorum scribit, eum qui [a] à furioso, ignorans eum furere, emit: posse vsucapere. ergo [b] & Publicianam habebit.

Titulus lucratiuus inducit Publicianam. Bartolus.

¶ Sed & si quis ex lucratiuis causis rē acceperit [c], habet Publicianam. Quæ etiā aduersus donatorem cōpetit. Est enim iustus possessor [d] & petitor [e], qui liberalitate accepit. Si à minore [f] quis emerit, ignorans [g] eum minorē esse, habet Publicianā. Sed & si ꝓmutatio facta sit: eadē actio cōpetit. ¶ Publiciana [h] actio ad instar proprietatis, nō ad instar [i] possessionis respicit.

Re tradita ex iureiurando, competit Publiciana. Bartolus.

¶ Si petenti mihi rem, iusiurandum detuleris [k]: egóque iurauero rem meā esse: cōpetit [l] Publiciana mihi: sed aduersus te dumtaxat [m]. Ei enim [n] soli nocere debet iusiurādum, qui detulit. Sed si possessori delatum erit iusiurādum, & iurauerit rē petitoris nō esse: aduersus eum solum petentē exceptione vtetur: non vt & habeat actionem.

¶ In Publiciana actione omnia eadem erunt, quæ & in rei vindicatione diximus [o]. Hæc actio & hęredi, [p] & * honorariis successoribus competit. Si ego nō emero, sed seruus meus: habebo Publicianam. Idem est & si procurator meus, vel tutor, vel curator, vel quis alius negotium meum gerens [q], emerit.

Hæc actio competit emptori bo. fi. licet venditor habuerit malam fidem. Item competit hæredi, inspecta fide defuncti. Item domino, inspecta fide serui ementis. Bartolus.

¶ Prætor ait [r]: *Qui bona fide emit.* Nō igitur [s] omnis emptio proderit: sed ea, quæ bonam fidem habet. Proinde hoc sufficit, me bonę fidei emptorē fuisse, quāuis non à domino emerim: licet ille callido consilio vendiderit. Neque enim dolus [t] venditoris mihi nocebit. In hac actione nō oberit mihi, si successor sum [u], & dolo feci, cùm is, in cuius locum succesi, bona fide emisset. Nec proderit [x], si dolo careo, cum emptor cui succesi, dolo fecisset. Sed enim si seru⁹ meus emerit, dolus eius erit spectandus, nō meus: [y] vel contra [z]. Publiciana tempus [a] quibus respondebimus iam. ĭ. in. l. si ego. §. partus. Item no. hic, ꝙ in successore distinguitur: sit vniuersalis, vel singularis. nam vniuersalis non vsucapit, licet bonam fidem habeat: quod defunctus, mala fide obstante, vsucapere impediebatur. porro si defunctus vsucapiebat, hæredis mala fides ad implendam vsuca. non obstat: vt hic, & infra, pro empt. l. ij. §. si defunctus. nisi ipsi de nouo sit tradita possesio, secundo mala fide accipienti: vt infra, de vsuc. l. hæres eius. Singularis autem successor, vel emptor nō prohibetur vsucapere, si & bo. fi. & iustum ti. habeat, quod venditor propter malam fidem vsucapere impediebatur: licet hodie per auth. sit secus: vt modo dixi. Et ecōtra, si emptor habeat à principio malam fidem, non vsucapit, quod venditor bonam fidem habens à principio vsucapiebat: vt infra, pro empt. l. ij. §. si eam rem. Hoc idem & in legatario dico: vt infra, de diuer. & tempo. præscript. an vitium. nam & ipse singularis est successor.

Succesor an posit vsucapere qđ defunctus nō potuit.

Publiciana cessat vbi & vsucap. & econtra.

---

a *Eum qui.* Aliàs. l. & aliàs. §.

b *Ergo.* locus à communiter accidentibus. quæcúque enim res vsucapitur, eadem & Publiciana peti potest: vt hic. Fallit tamen hoc argumentum antecedente destructo. nam quædam sunt, quę non vsucapiuntur, & tamen Publiciana competit: vt. j. eo. l. cum sponsus, §. in vectigalibus. Sed videtur Publicianam actionem non dari: vt. j. pro empt. l. ij. §. si à furioso. quæ est contra. Solu. hic de æquitate: vel hic res, quę furiosi non erat, tradita est, scilicet cuius bonæ fi. pos. fuit. ibi vero res furiosi erat. sed hoc non valet: vt. ĭ. de re. e. l. magis. §. j. Dic ergo, quòd hic dicit dari actionem contra extraneum: ibi dicit non dari contra ipsum furiosum: vt argu. C. de prędiis mino. & si is.

c *Rem acceperit.* à nō domino.

d *Possessor.* id est, si possideat.

e *Petitor.* si non possidet.

f *Si à minore.* etiā pupillo. Accursius.

g *Ignorans.* aliter si interrauit: vt infra de usu. pro empt. l. ij. §. si pupillo. Accur.

h *Publiciana.* etiam si curatorem habeat: & etiam si res sit immobilis: non tamen vsucapi potest, si pupilli est: vt infra. e. cum sponsus. §. si res. quæ est contra. Sol. vt ibi.

i *Non ad instar.* id est non ad instar interdictorum pro possessione retinenda introductorum. vt enim rei vindica. non datur alicui, ideo quia possedit: sed opus est, vt causam probet, vnde ad eum dominium peruenit: ita & in Publiciana. sed P. dixit, quòd sufficit probari aliquando possediśe. sunt etiam quædam interdicta, quæ instar proprietatis obtinent: vt de liberis. in quo probat quis se patrem: & alia quædā quæ sunt numerata. ĭ. de interdi. l. ij. §. quædam.

k *Detuleris.* tu non dominus.

l *Competit mihi Publiciana.* immo videtur quòd debeat competere vtilis rei vin. sicut vtilis ex empto: cum iuraui te mihi vendidisse: vt. ĭ. de iureiu. si duo. §. pe. Respon. verum esse. & hęc Publi. est eadem cum illa vtili in rem: vt ar. ŝ. ti. j. l. iij. in fi. j. respon. Vel verius, aliud est cum iuro rem meā esse: aliud cum ex aliquo contractu ad me pertinere: & sic iuraui hic rem meam. vel refert deferat dominus, vel non dominus. Item nō videtur aliqua actio dari, si à possesione cadat, qui iurauit: vt infra, de iureiurā. l. nam postea. in fin. &. l. sed & si possessori. ij. respon. quæ est contra. Solut. ibi possessor: hic petitor iurauit. vel plene dicas, vt ibi diximus. Accursius.

m *Dumtaxat.* cur non cōtra omnes: vt inst. de ac. §. aliæ? Respō. verbum, dumtaxat, non ideo ponitur, vt omnes cæteros rei possessores excludat: sed vt excludat dominum rei cui Publiciana nō ob. vt infra, eo. l. penul. Sic exponitur verbum, solus, vbi dicit, ꝙ solus princeps facit, id est, ipse solus: & non alius solus. non autem sanatum excludit: vt. C. de le. & cō. l. fi. simile verbum est. ĭ. de iureiu. l. non erit. §. dato. &. l. nam postea. §. iureiurando.

n *Ei enim.* q. d. non domino rei. Azo.

o *Diximus.* s. de dolo, & culpa, seu mora: & de damnis & fructibus, & impensis restituendis. & no. bene hunc. §.

p *Et hæredi.* non vt hæredi: vt infra, ad exhiben. de eo. §. fin. vel aliud in hac quàm in directa.

q *Gerens.* cum ego ratum habuero: vt supra, de nego. gest. l. si ego. Azo.

r *Prætor ait.* non in hoc edicto.

s *Non igitur.* quia quod in vno permisit, in cæteris prohibuisse videtur: vt. C. de procu. maritus. Azo.

t *Neque enim dolus.* & sic est personale vitium: quare non obstat emptori: vt infra, de do. ma. exce. apud Celsum. §. de auctoris. secus si esset vitium reale: vt. C. de adqui. pos. l. vitia. sed hodie malæ fid. &c. vt in auth. vt spon. lar. §. rursus. col. ix.

u *Si successor sum.* scilicet vniuersalis.

x *Nec procedit.* scilicet mihi bonæ fidei. Et sic not. hic extraneum hęredē non posse vsucapere, quod defunctus nō potuit propter malam fidem, quam habebat: licet res non sit vitiosa, vel aliàs eius vsucap. inhabita: quia hæres est successor vitiorum & culpę defuncti: vt. ĭ. de vsuca. sequitur. §. hæres. & de diuer. & temp. præscri. cum hæres. &. C. de fru. & lit. expē. l. ij. &. ĭ. e. l. si ego. §. partus. Item quia eadem censetur esse persona: vt in authen. de iureiur. à mo. præ. §. j. col. v. Idem in suo hærede multo fortius: vt ĭ. de lib. & posthu. in suis. & insti. de hæ. qua. & dif. §. sui. Extraneus autem vsucapit pro hęrede, vbi solus ti. defuncto deficiebat. & sic loquitur titu. pro hærede. Alij dicunt extraneum posse vsucapere pro hęrede: licet defunctus non, propter malam fidem solam: & habent pro se ar. multa:

Flo. & in hon.

y *Non meus.* vt infra, de contrahen. empt. l. in huiusmodi. & infra, de ædil. edic. l. cum mancipium. Et no. ex prædictis in hoc. §. quòd vbi cessat vsucapio, & Publicia. & vbi vnum locum habet, & reliquum: vt hic, & supra, ea. l. in princip.

z *Contra.* bona fides eius, non mea. *ADDITIO.* Ex hoc sume argu. quod inspiciatur bona fides procuratoris, & non domini: & filij, & non patris: & est ratio, quia titu. fundatur in persona ipsius contrahentis: ergo adquirens habet vti adminiculo ex persona eius: vt infra, de act. & obli. l. quæcumque gerimus. secundum. Bal.

a *Publiciana tēpus.* emptionis & traditionis: alioquin finis huius legis esset contrarius huic. §. & infra. l. proxi. & infra, pro sol. l. iij. & infra, pro empto. l. ij. in prin. & infra, de vsuca. si aliena. in quibus omnibus dicitur etiam tēpus traditionis inspici. Item in venditione hæc duo tempora spectantur. s. tempus contractus & traditionis, quo ad vsucapionem. in aliis autem contractibus solum tempus traditionis, vt bonam fidem exigat. vnde & quo ad Publicianam idem sit, quod in aliis, vt sufficiat vnum tempus: vt infra, pro soluto. l. iij. & pro empto. l. ij. j. respon.

Continet.

BIU Cujas

a *Continet.* vt bonam fidem exigat.
b *Actionem.* impediendam. Accursius.
c *Deduci.* quia quamuis sciat alienam, nihilominus vsucapit: vt infra, de adquiren. re. do. bonę fidei. §. in contrarium. ergo Publicianam habet. Accursius.
d *Non poterit.* si modo fuerit malæ fidei tempore emptiõis, vel traditionis. Accursius.
e *Bona fide.* ex parte emptoris. Accursius.
f *Quia vsucapere.* hęc est bona ratio, vt. j. ea. l. cum sponsus. §. si res. & supra. l. proxi. eum qui. in princip. sed contra. j. eo. cum sponsus. §. in vectigalibus.
g *In initio.* quod videretur: vt argu. C. de fal. ex initio. Accursi.
h *Oportere etiam tunc.* scilicet cum experitur, secundum quosdã: arg. §. partus. j. e. l. si ego. quod reproba: quia scientia post traditionem non obst. ẽ. l. proxi. §. Publiciana. Dic ergo, tunc, scilicet cum venditur. & sic duobus tẽporibus debet habere bonam fidem: vt modo diximus in. §. Publiciana.
i *De pretio. Pretiũ.* eadem ratione, ergo nec de satisdatione alia quæritur: sed secus in directa rei vind. vt. C. de rei vin. l. quotiens. & insti. de re. di. §. venditæ. &. j. de tribu. l. pcuratoris. §. penul. &. j. de contrahen. emp. l. quod vendidi. Item not. quòd vbi lex nõ distinguit, nec nos distinguere debemus. Vel vbi aliquid statuit, nos vltra non procedimus: vt hic, &. ẽ. de iudi. l. ij. §. conuenire. in fin. §. & de postu. quos prohibet. & de offi. pfi. l. iij. &. j. de aleato. l. j. §. quod vero. & infra, si men. fal. mo. di. l. j. §. sed si mercedem. &. j. sol matri. si vero negotium. §. pe. &. j. de verb. ob. l. quicquid. in princ. & infra, de vi & vi ar. l. j. §. quod autem ait prætor. & infra, de euic. si rem quã. §. fi. &. C. de cad. tol. §. sinautem ad deficientis. in. fi. l. &. j. de cẽ. l. forma. econtra, quia supplere debemus: vt infra, de testi. quæsitum. & supra, quibus ex cau. ma. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. & supra, de arbi. l. licet autẽ. & infra, de leg. præ. l. j. §. generaliter. & supra, de offic. assess. liberti. & ifra, de præscrip. verb. quia actionum. &. l. qui seruandarum. in fi. & infra, de spon. l. oratio. Sol. vbi lex est, quæ generaliter loquitur, nec est alia specialis, quæ de materia illa loquitur: tunc obtinet primum: vt infra, si à pa. quis fue. ma. l. patri. si vero sit specialis, quæ plus dicit in aliquo quàm generalis: tunc quod omissum est à lege: scilicet generali, non est omittendum & cætera. vt in secundo. sed est argu. contra, extra de offi. & pote. iudi. dele. c. præterea.
k *Siue autem. Commodatam.* cum præsens sit, vt dixi supra, ti. j. l. eius rei. Et nota, quòd differunt in hoc hæc duo responsa huius. §. quia in primo post venditionem rei fuit commodata res emptori: in secundo præcesit commodatum, secundum Azo. Vel dic, quod in vtroque præcesit: sed in primo ex commodati causa, vel simili: in secundo ex causa emptionis conditionaliter factæ, quæ conditio postea extitit: & tunc videtur fieri venditio: & sic præcesit traditio: vt infra, de solu. l. sub cõditione. vel tradidit postea venditurus. Et facit ad. §. insti. de rerum diuisione. §. interdũ. &. j. de adquirendo rerũ domino. qua ratione. §. interdũ.

emptionis continet[a]. Et ideo neque quod ante emptionem, neque quod postea dolo malo factum est: in actionem[b] hãc deduci[c] Pomponio videtur.

Vt Publiciana competat, requiritur titulus & traditio facta respectu eiusdem tituli: & bona fides tempore traditionis. Bar.

¶ Bonam autem fidem solius emptoris cõtinet. Vt igitur Publiciana competat, hæc debent cõcurrere: vt & bona fide quis emerit: & ei res empta, eo nomine sit tradita. Cæterum ante traditionem, quamuis bonæ fidei quis emptor sit, experiri Publiciana non poterit[d]. Iulianus libro septimo Digestorum scripsit, traditionem rei emptę oportere bona fide[e] fieri: ideoque si sciens alienam possessionem adprehendit, Publiciana eum experiri non posse: quia vsucapere[f] non poterit. Nec quisquam putet hoc nos existimare, sufficere initio[g] traditionis ignorasse rem alienam, vti quis possit Publiciana experiri: sed oportere & tunc[h] bonæ fidei* emptorem esse.

Vbi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus. Bartolus.

VIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

DE pretio vero soluto nihil exprimitur. vnde potest coniectura capi, quasi nec sententia prętoris ea sit, vt requiratur an solutum sit pretium[i].

Sufficit quòd res sit tradita, vel pro tradita habita. Item sufficit rem esse emptam, vel in re empta contineri. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro sexto decimo ad Edictum.

SIue autem emptori res tradita est, siue hæredi emptoris: Publiciana competit actio.

¶ Si quis rem apud se depositam, vel sibi commodatam[k], vel pignori sibi datam emerit, pro tradita erit accipienda, si post emptionem apud eum remansit. Sed etsi præcesserit traditio emptionem,[l] idem erit dicendum. Item si hæreditatem emero, & traditam mihi rem hæreditariã petere velim: Neratius esse scribit Publicianam[m].

Pluribus ementibus ab eodem, potior est cui traditio facta est: si à diuersis, præfertur possessor. Bartolus.

¶ Si duobus quis separatim[n] vendiderit bona fide ementibus, videamus, quis magis Publiciana vti possit: vtrùm is, cui priori[o] res tradita est: an is qui tantum emit. Et Iulianus libro septimo Digestorũ scripsit, vt siquidem ab eodẽ non domino emerint: potior sit cui priori res tradita est. quòd si à diuersis non dominis: melior causa sit possidentis quàm petentis. P quæ sententia vera est.

¶ Hæc actio in his quæ vsucapi non possunt[q], puta furtiuis,

l *Emptionem.* id est existentiam conditionis.
m *Publicianam.* contra videbatur: quia licet hæreditatem emerim, non tamen singulas res emi. vnde pro singulis de euictione non ago: vt. C. de euic. l. j. Sed tamen ago Publi. vt hic, quia cũ tradidit, videtur adfirmasse, quòd fuerit hæreditaria. Accursius.
n *Separatim.* aliàs esset communis.
o *Priori.* id est prius: nomen pro aduerbio.
P *Petentis.* nisi duo non domini pro vno habeantur: vt patet ibi in hac distinctione, distrahitur eade res duobus insolidum: quandoque ab vno qui fuit dominus: & tunc qui prius traditionem nactus est, potior est, si tamen soluerit pretiũ: vt. C. de rei vin. l. quotiens. & institu. de re. diui. §. vendite. nisi pior priuilegiatus esset vt ecclesia: vt. C. de sacrosan. eccle. l. in. Quãdoque ab vno nõ domino: & tunc idem: vt tamen non distinguatur sit pretium solutum, vel non: licet quidam distinxerint sit solutum, vel non: & probantur hæc supra. e. l. de ptio. & hic quãdoque ab vno non domino vni, & eodem postea domino alteri: & tunc idem erit. Et hoc est notabile hoc casu, quòd Publiciana præfertur directæ rei vin. contra regulam: vt supra, de rei vin. l. à Titio. & infra. e. l. pe. & fina. Quandoque à diuersis non dominis: & tunc si contra tertium, idem: sed inter se potior est possessor: vt hic, & infra, de act. emp. l. si ea res. §. fi. & de pigno. si debitor. hoc nisi diuersi non domini pro vno tantum computentur: vt si ego emi à Titio, & per traditionem accepi: tu postea emis & accipis ab eodem: deinde alij vendis & tradis: sicut tu vinceris à me, ita & ille cui vendidisti, quia nihil plus quàm habes, in eum potuisti transferre de pretio. nam & alias dicitur hæres hæredis & cætera. vt infra, de reg. iur. l. in omnibus officiis. §. non debeo. &. l. quod ipsis. &. C. de hæred. instit. l. fin. sic & emptor qui emit ab emptore, à primo emisse videtur: & eisdem vtitur defensionibus, & obtinet locum hæredis: vt C. de euict. l. emptori. & infra, de contrahenda emptione. l. dolia. §. primo. & infra, de vsuca. l. id tempus. §. primo. Quandoque ab vno domino, & ab altero non domino: & tunc qui à domino habet causam, potior est: vt infra, de actio. empti. l. si ea res. in fine. Nisi non dominus à domino ius distrahendi haberet: vt si debitor vni, creditor alij distrahat: vt infra, de diuer. & tempo. præscrip. l. de accessionibus. §. fin. Azo. Et no. quòd similis distinctio quæ fit hic, fit & in pignore: vt infra, qui po. in pig. ha. l. si non dominus.
q *Non possunt.* propter sui vitium: vt subiicit. idem si per legẽ sit inhibita alienatio: & sic vsucapio: vt infra. e. cum sponsus. §. si res. Cæterum aliæ quæ vsucapi possunt in præiudicium priuatorum licet non vsucapiantur in præiudicium fisci, per Publicianam peti possunt, si bo. fi. accepit qui petit: vt infra. e. cum sponsus. §. in vectigalibus. Item si quis in facto errans forte emit à pupillo rem eius, cuius alienatio est inhibita sine decreto. Item nec seruitutes, quæ non habent perpetuam causam, vsucapiuntur.

* *Flo. bona fide*

Lex vbi non distinguit, nec nos distinguere debemus.

BIU Cujas

piuntur:tamen per hãc actionem petuntur:vt.ï.e.l.si ego.§.j.H.

a *Fugitiuo.*qui sui furtum facit:vt.C.de ser.fugi.l.j.Azo.

b *Possedisset.*licet nonpossederit:quia in hoc casu si ex peculio acquiiuit,primordium vsuca.est tẽpus aditæ hæreditatis:vt.j.de vsuca.l.fi.§.fi.& sic datur hæredi,cui nũquàm possessio fuit quę-

sita:vt.ï.e.l.cum sponsis.§.is cui.Dominium autem hæreditati acquireretur si fuissetdominus tradens:sed possessio ei acquiri nó potest:vt infra,si quis testa.li.esse iussl.j.§.Scæuola.Accursius.

c *Siue peculiari. Siue non.*dũmodo nomine municipum.

d *Ego..Alii.*cui donare volui:aliquin si vt procuratori dare iussi, mihi dabitur.vt enim directum, ita & vsile dominium potest mihi quæri per procuratorem vtroq; hoc gestiente, vel etiã tradente tantum:vt.ï. de dona.l.qui mihi.Procuratori vero dari non posset Publiciana,cum titulum non haberet. Accursius.

e *Publicianã.*aliàs inquis hic lex:aliàs non.

f *Traditio.*scilicet ab aliquo in fundo, qui suus non erat.

g *Per patientiam.*quę in seruitute constituẽda pro traditione habetur:vt infra,de serui. rusti.prædi.l.j.§.finali. & de ser.l. quotiens.j. §.seruitutum. &.l. penultima.&.j.de vsufru. liij.circa principium.

h *Quę suam.* quo ad opinionem.sic supra, de peti.hære. pro hærede.§.sed enim.&.ï. de do.ma.excep.apud Celsum.§. si quis non tutor. Azo.

i *Conceptus.*non ita si prægnans surrepta fuerit:vt supra, de stat. ho.l.penulti.§.præterea.

k *Etiam.*multo magis si possedit:vt.ï.de vsuca.l.non solum.

l *Emit.*scilicet matrem.sic.ï.eo.l.eum qui.§.in hac.Accursius.

m *Possessus non est.*quia peperit apud alium bonæ fi.poss. vt enim directum in partu mihi quæritur dominium, si mea esset ancilla, apud quemcũque ipsa pareret:ita & Publiciana mihi debet quæri,si titulum habeo in ancilla:vt hic,&.ï. de vsur.l.in pecudum. in fructibus vero directum mihi quæritur dominium,à quocunque percipiantur: vt.j. de vsur. qui scit.§. præterea. & de fur.qui vas.§.ex furtiuis.Et not.hoc casu sine possessione quæri Publicia. sicut in tigno dirutæ domus: vt.ï.eadem lege.§.idem ait ædibus. &.l.cum sponsus.§.primo.Vel dic,cum aliquando possedi matrẽ graui dam:etiam filium tunc videar possidere, cum portio sit viscerum eius:vt.ï.de ven.inspi.l.prima.§. ex hoc rescripto.

n *Hanc actionem.* scilicet Publicianam,etiam si bo.fid.prætendat, & etiam si apud eum concipiat & pariat: vt infra,de vsucapionibus.l.sequitur.§.hęres.&.§.de illo. Sed singularis sic:vt hic, & infra,de vsucapionibus.l.iusto.§.etsi possessionis. & supra,eodem.l.eum qui.§.in hac.

o *Successor est.*vt.C.de fructibus,& litium expensis,lege, litigator.in fine. & infra, de diuersis & temporalibus præscriptionibus.l.cum hæres.

p *Interdum.*videbatur soli emptori competere : quia de eo solo diuerat,& per hoc in alio remouerat: vt argumentum.C.de procuratoribus.l.maritus. Et sic verbum,distracta,tãtum ad emptorem pertinet : vel videbatur in alio titulo lucratiuo idem quod in hæreditate.

q *Iulianus ait.* idem puto,& si ex alia causa quacunque iusta,res ad me peruenerit:vt infra,proximo.§.idem Iulianus generaliter. & infra,eodem.l.quæcũque.nisi in vniuersali hærede : vt.ï.pro-

vel in seruo fugitiuo [a] locũ nõ habet. ℣Si seruus hæreditarius ante aditam hæreditatem aliquam rem emerit, & traditam sibi possessionẽ amiserit: rectè hæres Publiciana vtitur, quasi ipse possedisset [b]. Municipes quoque, quorum seruo res tradita est, in eadẽ erunt cõditiõe:

x. PAVLVS libro nono decimo ad Edictum.

SIue peculiari nomine seruꝰ emerit, siue non [c].

xi. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

SIego emi,& mea voluntate alij [d] res sit tradita: imperator Seuerus rescripsit,Publicianam [e] illi dandam.

Pro seruitutibus realibus & personalibus habet locum Publiciana. Bartolus.

℣Si de vsufructu agatur traditio [f], Publiciana datur. Itemq; [de] seruitutibus vrbanorum prædiorum per traditionẽ constitutis, vel per patiẽtiam [g] fortè, si per domum quis suam [h] passus est aquę ductum trãsduci. Item rusticorum. nam & hic traditionem & patiẽtiam [esse] tuendam constat.

Difficilis est:& hoc dicit, Vitium furtiuitatis impedit Publicianam in re furtiua, & partu eius apud furem,& eius successorem vniuersalem: sed apud successorẽ singularem titulo oneroso, vel lucratiuo, non impeditur vsucapio: nec Publiciana in partu,& partu partus. Bartolus.

℣Partus ancillæ furtiuæ, qui apud bonæ fidei emptorem cõceptus [i] est, per hanc actionem petendus est: etiã [k] si ab eo qui emit [l], possessus non est [m]. Sed hæres furis hanc actionẽ [n] non habet, quia vitiorum defuncti successor est [o]. Interdum [p] tamen licet furtiua mater distracta non sit, sed donata ignorãti mihi: &[ea] apud me conceperit & pepererit: cõpetit mihi in partu Publiciana, vt Iulianꝰ ait [q]: si modo eo tempore quo experiar, furtiuã matrem ignorem. [r] Idem Iulianus generaliter dicit, ex qua causa [r] matrem vsucapare possem si furtiua nõ esset, ex ea causa partum me vsucapere [t] [posse:] si furtiuam esse matrem ignorabam [u]. Ex omnibus igitur causis [x] Publicianam habebo. Idem est & si ex partu partus est, etsi non natus, sed post mortẽ matris execto ventre eius extractus est: vt & Pomponius libro quadragesimo [Digestorum] scripsit.

Quod de re empta est, vel rei emptæ accessorem.

A xime. Licet quidam dicant in emptore tantum,& donatore. Ac.

r *Ignorem.*alioquin impeditur vsucapio partus, nisi quando denuntiauit: vt infra,pro suo.l.si ancillam. Et sic non haberet Publicianam cum cessat vsucapio. Item collige hic argumẽtum pro his qui dicunt considerari in Publiciana bonam fidem, etiam tẽpore quo agitur : vt & dixi supra, eodem.l.traditionem,in fine. Nos contra :& hic subaudi, maxime.sic & infra, pro socio.l. si non fuerint. in principio. potest & aliter solui: vt dicta.l.si ancillam.

*Ex qua causa.*id est titulo.

t *Partum me vsucapere.*apud me conceptum & natum : cum mater, scilicet est furtiua. Azo. Nunquid ergo ex causa emptionis vsucapio partũ apud me cõceptum & editum ex matre empta? Respon. non : quia aut est pars matris:& tũc quasi furtiuus non vsucaperetur.aut non : quod verũ est: vt infra, pro suo l.ij.& tunc similiter eo dem titu.non vsucapitur,quo mater: vt infra, de vsucapionibus .l. si aliena.§. finali. Restat ergo, vt titulo pro suo vsucapiatur,& sic ex vno titulo oritur alius. Est ergo eadem causa, qua agimus,quo ad gẽnus,non quo ad speciẽ. Vel dic, eadem causa, id est occasione. sic.ï. de incen.rui. naufra.l. j.§.primo.

* *Flo.casibus*

u *Ignorabam.*s.tempore concipiendi & pariendi. & vt plene de hoc partu videas, dic q̃ si prægnantem ancillam surripio,vel non prægnantem , quæ tamen apud me conceperit & peperit,partus est furtiuꝰ:& eius nomine actio furti datur.si vero apud me conceperit,peperit autem apud bonæ fi.possessf.furtiuus est : sed eius nomine non datur actio furti. Idemque dico in vacca furtiua,non obstante eo quod dicitur infra , de vsucap.l.si aliena.§.fi.vbi dicitur posse vsucapi editum apud bonæ fidei possess. quia illud dico corrigi per.l.ï. de furt.l. qui vas.§.si ancilla.vel ibi concepit apud hęredem defuncti:sed peperit apud bonæ fid.poss.& in his casibus certum est partũ,vel fœtum vsucapi non posse obstante vitio rei. si vero etiam concepit & peperit apud bo.fi.emptorem,non est furtiuꝰ, nec eius nomine competit actio furti. Et si quæras an possit ab eo vsucapi:attende an sciuit matrem alienam,vel furtiuam antequam conciperet:& tunc non vsucapit:an post:& tunc si sciat simpliciter alienam,& non furtiuam,non impeditur vsucapio : vt.ï.de vsuca.l.sequitur.§. de illo. ibi,sed etsi &c.&.§.si antequam.&.l.iusto.§. etsi possessiõis.&.C. de fur.l.ancillæ.& pro emp.l.ij.Si vero antequã pariat sciat furtiuam,impeditur vsucapio,nisi dominum certiorauerit cum possit:aliàs non impeditur vsucapio: vt.ï.pro suo.l.si ancillam. Et sic no.quòd posterior scientia in partu impedit vsucapionem.quòd est speciale:quia in eo non habeo titu.aliàs non esset ita: vt.C.de vsuca.transfor.l.j.§.hoc proculdubio.

x *Causis.*s.prædictis.Item hic not.quòd M.& quidam alij dixerunt hæredem vsuca.posse quod defunctus ma.fi.possedit: cũ ipse hæres putet rem fuisse defuncti:& argumentantur in hũc modum:res ista est vsucapibilis.hic extraneus hæres possidet bo.fi.& iusto.ti.s.pro hærede:ergo vsucapit. Respon. contra errores eorum:& dico q̃ non est verũ quòd bon.fi.possideat:quia sua ignorantia præsumitur scientia:vt.ï.de diuer. & temp. præscri.l.cum hæres.Item successor vitiorum & culpæ defuncti est : vt.C.de fruct.& lit.expen.l.litigator.&.ï.proxi.Sed ipsi respõdent,verum est hoc si velit computare tempus hæres quo defunctus possedit:

Ignorantia quandoque præsumitur scientia.

aliàs non:vt.ĭ.de acquir. poss.l. Pomponius.§.cum quis.&.C.de præscrip.long.temp.l.j.quæ responsio non valet.nam habeo necesse computare: quia initium vsuca. est tempus quo cœpit possidere defunctus mala fi.hinc est quòd hæres sciens complet vsucapionem à defuncto cœptam: vt.ĭ. de vsucap.l.hæres eius.ergo si in initio ille defunctus malam fidem habuit,& hæres non vsucapit:quia ab initio bonę fi.esse debet:vt.ĭ.de vsucap.l.sequitur.§. de illo.in fine.§.sicut ergo vbi ego ab initio ma. fi.habui, post ignorans non vsucapio: ita nec hæres:nã vice mea fungitur:vt.ĭ.devsuc.l.hęres.Item ar.duarum legum, facit.ĭ.de vsuca.l. non solum. in prin. & huius.§.quib[b] dicitur, quòd si aliqua ex causa vsucapere possum ancillam si furtiua nó esset: ex eadem eius partum vsucapiá apud me conceptum & editum, licet mater fuerit furtiua,si modo hoc ignorem.ergo qui non vsucapit partũ ancillę furtiuæ,non vsucapit matrem non furtiuam, vt hæres: sed hæres furis, non vsucapit partũ ancillæ furtiuæ, nec eius nomine habet Publ.etiam si prætédat ignorantiam ex persona sua: quia vitiorum defuncti successor est: vt supra,hoc.§.ergo non vsucaperet matrem si nó esset furtiua,à cósequenti destructo:sed tunc nullum aliud vitium obstaret,nisi rei alienæ scientia.& ita patet eam impedire vsucapionem, quasi penes hæredem vitium remanserit:vt.C.de acquir.poss.l.vitia.Item à cótrario sensu legis sumitur pro hoc argum.ĭ.de vsuc.l.vbi lex. §.interdum.secundum Ioan.vbi dicit, quòd vitium rei non personale,si est purgatum, non impedit vsucapionem: ergo vitium personale etiam purgatum impediet eam.vsucapio autem pro hęrede,aliàs habet locũ,vbi defunctus non habuit malam fidé.Ac.

* *Flo.non*
* *Flo.& ad partem*

a *Emptis.* à vero domino,quibus tigna aliena erant apposita.

b *Petenda.* & tamen nunquam possessa fuerunt:vt infra,de vsuca.l.eum qui. nam eis euictis agitur ex empto: vt ea.l. eum qui.§. sinautem columna.

c *Quod tamen per alluuionem.* licet ita sit: vt supra dixi in accessione:quæ est in ipsa re : aliud tamen est in ea,quæ fit ipsi rei,secundum Ir.vel dic, quòd tamen & cætera.q.d.per Publicianam petuntur iuncta domui:licet domus rei vindi.petatur: alluuio tamen semper eadem actione cum eo,cui accessit,petitur:vt hic, & ar.ĭ.de vsufr.l.si Titio.§.fi.& est ratio:quia primum accedens extinguitur accessione,vt non possideatur,secundum non. Azo.

d *Non potest.* vt quia lex prohibet:vt.ĭ.l.proxi.§.si res.

e *Accessit.* scilicet eadem actione petitur.Azo.

f *Partes.* adiunctæ per ferrumination em. vnde licet sunt abruptæ,petuntur tamen simili actione, vt prius antequam essent adiunctę.Vel(q̃ verius est)eadem actione,qua & statua:secus si per applumbaturam:vt.s̃.ti.j.l.in rem actio.§.item quæcũque.sicque est hic idem,q̃ in alluuione.Azo.ſ.quando per ferruminationé.

g *Emero.* à non domino.Accursius.

h *Vsurum.* ad insulam totam interim dum constat : licet aream non insulam emerim.

i *Vti Publiciana.* pro area,licet insulam non aream emerim.

Cvm.] *CASVS.* Per verba de futuro cũ Berta sponsalia cõtraxi:& isti Bertæ seruum donaui alienum:& ipsa bona fide recepit.vnde valuit donatio.postea illum seruum ab ea in dotem accepi.diuortio facto ipsa seruũ repetit.Dicitur hic, quòd si ista Berta possideat,habet exceptionem.& si cadat Berta à poss. petet eum Berta per Publicia.siue ego possideam, siue alius extraneus.

[*IS CVI.*] Decessit Titius,rem alienam bo.fi. possedit. qui decessit,& hære.instituit,& eum rogauit,vt totam hære. mihi restitueret.ipse hæres verbo tantum mihi restituit.postmodum aliquis bona hære.possidebat:& res etiam alienas,an mihi fideicommissario detur Pub.pro istis rebus & aliis? Et dicitur sic. [*IN VECTIGALIBVS.*] A priuato nó domino emi prediũ vectigale, vel fiscale: & à poss.cecidi.habeo Publi.licet vsucapi non possit. idem est si superficiariá insulam emerim,& à poss.cecidi.nã habeo Pub.Si emi à te ré,quæ prohibetur alienari lege,vel cõstitutione, sicut fund[s] dotalis. vel res minoris, & cecidi à pos.an competat mihi Pub.quærit. Et rñ.nõ. [*PVBLICIANA.*] Seruũ nondũ vni[s] anni à te emi bo.fi.à cui[s] pos.cecidi.an mihi cõpetat Pub.quęritur.Et rñ.q̃ sic. postea dici, quòd & pro parte agere possum Pub.& sic renui per momentum,& cecidi à possess. habeo Publicia.Viuianus.

Cvm sponsus sponsæ seruum[k] *donasset, eumq́; in dotem accepisset ante vsucapionem: rescriptum est à diuo Pio, diuortio facto restituendum esse seruum*[l]. *Nam valuit se donatiõe inter sponsum & sponsam*[m] [*constat.*] *Dabitur ergo & possidenti*[n] *exceptio, & amissa possessione*[o] *Publiciana, siue extraneus*[p]*, siue donator possideat.*

Verbalis restitutio Publicianam transfert in fideicommissariam, etiam possessione non apprehensa. Bartolus.

¶ Is, cui ex Trebelliano hæreditas restituta est[q]:etiam si non fuerit nactus possessionem, vti potest Publiciana[r].

Emptor respectu vtilis dominii habet Publicianam. Bartolus.

¶ In vectigalibus, & in aliis p̃diis quæ vsucapi nõ possunt[s], Publiciana cõpetit,si fortè bona fide mihi tradita sunt. Idem est etsi superficiariam[t] insulã à

k *Seruũ donasset.* alienũ:aliàs directa rei vindicatio soluto matrimonio daretur:vt.C. de iure do.l.in rebus.

l *Seruum.* per Publicianam,& etiam per actionem de dolo.

m *Sponsam.* ſ.scriptum est:vt.C.de dona. ante nup.l.j. cũ ergo valet donatio,locũ habet vsucapio: ergo & exceptio,& Publiciana. secundum Ioan.

n *Possedit.* ſ.mulieri.

o *Possessione.* quod est quando dedit viro.

p *Siue extraneus.* hoc casu datur Publi.tantũ.sed si donator possideat,tunc actio de dote:vt.ĭ.soluto matrimonio.l.si alienam.

q *Restituta est.* solo verbo:vt.ĭ.ad Trebel.l.facta.j. respon.&.l. restituta.§.sed & si verbo.

r *Publiciana.* ex sua persona,nó autẽ ex defuncti.quia defuncto directa cõpeteret:tũc directa etiã si non apprehẽderit. Et idem in legatario,& eo cui est donatũ causa mortis.& secũdũ hoc res fuit defuncti,vel ex sua persona demũ possessione apprehensa:vt.s̃. vel donationes causa mortis.ex persona defuncti qui habuit Publicianã etiam prius:& sic fuit hic,& secundũ hoc res nó fuit defuncti.Vel dic q̃ habet ex sua persona etiam nó apprehensa possessione pro illis rebus quæ non fuerunt in dominio testatoris,nã pro illis rebus quæ fuerunt in dominio,habet directam : & aliud in legato erit.ſ.cum res non fuit defuncti:quia ibi opus est apprehensione possessionis:vt.d.l.vel donatiões causa mortis.quia hereditas ius quoddam vniuersale est:vt.ĭ.ad Trebel.mulier.§.fi.& l.nam quod.§.fina.nec pro his habebit Public. vt differat à præcedenti positione:at legatum non sic.Item propter fideicommissariam hæreditatem cogitur quis adire:non autem propter legatum.Item in legato acquiritur dominium nescięti legatario hereditate adita:vt.ĭ.de leg.ij.l.cum pater.§.furdo.in fideicommissaria hæreditate demum ea restituta: quæ restitutio etiã solo verbo fit:vt infra,ad Trebel.l.restituta.

s *Non possunt.* vt publicis populi Romani:vt.ĭ.de vsucapiõib[s].l. vsucapioné:secus in his q̃ propter rei vitiũ nó possunt vsucapi:vt s̃.co.siue.§.hæc actio.vel etiã personæ:vt.s̃. eo.l.traditioné,& in re inalienabili:vt.ĭ.proxi.§. Collige etiã hic q̃ prædia vectigalia non possunt vsucapi.& sic est contra.ĭ.de dam.infec.l. si finita.§. si de vectigalibus. in fi.Solu.à sciente non:sed ab ignorante sic. Vel ibi speciale, vt in eum casum possint vsucapi,secundum Io. Vel ibi loquitur in prædiis vectigalibus alicuius ciuitatis:hic de fiscalibus.vel dic,vsucapiuntur vt vtile dominium amittatur: vt scilicet si emam ab eo,quem credo habere vtile dominium, qui non habet. Et idem in superficiario : non autem quo ad directũ, vt pensio non soluatur:vt.C.de præscriptio.xxx.anno.l. competit.& de fun.patri.l.iubemus.libr.xj.Quod autem dixi non vsucapi,verum est per.x.ann.sed per.xx.sic:vt infra,de diuer.& tempo.præscrip.l.in omnibus.Accursius.

t *Superficiariam.* quantum ad Publicianam,vt eam habeam:nõ quantum ad vsucapionem:quia superficiariam insulam,bene vsucapio.vel dic,quòd nec illam vsucapio,quo ad directum dominium:vt modo dixi.

Aman dumus.

XII. PAVLVS libro nono decimo ad Edictum.

a *A non domino.* aut ab eo quem credo superficiarium, cum non sit. Accursius.

b *Lex.* Iulia fundi dotalis: vt institu. qui. alie. licet. in princi. idē in sacris, & in similibus, quæ inalienabiles sunt: vt infra, de vsuca. vsucapionem. Accursius.

c *Constitutio.* scilicet di Seueri: vt infra, de rebus eorum. l. prima. Azo. Iteē de colono fundo: vt. C. de agri. & cen. quemadmodū. sed contra hoc respon. vt supra, eo. l. eum qui à minore. Solu. ibi res aliena, non pupilli erat, & à pupillo alienata: hic autem pupilli, & ab eo alienata: argu. ibi, de re. eo. l. magis. §. j. vel ibi in facto errauit: vel hic contra pupillum.

d *Tuetur.* id est nō datur Publiciana.

e *Faciat.* quod esset si daret Publicianam huic emptori. Accur.

f *Sino.* empto à non domino. Accursius.

g *Annículo.* anniculus est, qui est in vltimo die anni: licet non compleuerit: vt infra, de verborū sign. l. annulus. Erat autē causa dubitandi: quia in Publiciana pmittit p̄tor dicere, quasi vsuceperit: vt insti. de act. §. alie. sed hoc tam breui tempore, scilicet anni non poterat contigisse. cum ad min⁹ triennio fiat vsucapio. Accursius.

h *Momento.* s. tantum.

i *Possedit.* rem emptā à non domino.

Quæcunque.] C A S V S. Ex quacūque causa quę. riturdominiū facta traditiōe à domino, ex eadem causa facta traditione à non domino, si cadam à possess. cōperit mihi Publi. Aliquando tamen euenit, q̄ licet quis iuste possideat, non tamen competit ei Publiciana. nam si habeo rē obligatam: si cado à possess. non habeo Publicianam, & est ratio in litera. [*QVI A PVPILLO.*] Si emo rem aliquam à pupillo ad hoc, vt mihi competat Publi. probare debeo, quòd emi auctoritate tutoris, & sic cum decreto, & q̄ emi lege non prohibente: quia hic habeo Publicianam. sed si emi falso tutore auctore, videor emisse bona fide. vnde Publicianam habeo. Viuianus.

k *Iustæ causæ.* id est iusti tituli.

l *Nacti.* in quibusdam tamen casibus datur Publiciana, etiam non apprehensa possessione: vt. ff. eo. l. cum sponsus. §. is cui. &. j. eo. l. si seruus. Idem in iunctis domui: vt in. l. si ego. supra, eodem. §. idem ait. idem in hærede, & bo. possessore. Azo.

m *Nec.* pro non, scilicet competit. Accursius.

n *Precariæ.* no. precaria est iusta: vt. j. communi diui. lege communi diuidundo. §. inter. Sed contra. infra, de acquirenda possessione. l. Pomponius. §. cum quis. Sol. dic, quòd non est iusta: vt ex ea fiat accessio: vel dic, vt ibi dicitur. Accursius.

o *Eo animo.* ex affectu tradentis: vt. j. de vsuca. pignori. in principio. &. j. de noxali. l. si seruus depositus. in prin. &. §. j. & infra, de euict. si cum venditor. in principio.

p *Debet.* vt etiam Publicianam habeat.

q *Tutore auctore.* cuius auctoritas in alienando exigitur. Item q̄ non prohibente lege: vt quia cum decreto, si talis sit res: aliàs cū solo tutore: vt habes hic, &. C. de admi tuto. l. lex quæ. Iteē no. hic, qui solēnitatē dicit, eā probet: vt. C. de fideicōmis. l. fi. de proba. l.

nō domino [a] bona fide emero.

Pro his quæ alienari non possunt, Publiciana non competit. Bar.

¶ Si res talis sit, vt eam lex [b] aut constitutio [c] alienari prohibeat, eo casu Publiciana non competit: quia his casibus neminem prętor tuetur [d]: ne contra leges faciat [e]. Publiciana actione etiam de infante seruo [f] nondum anniculo [g] vti possumus. Si pro parte quis rem B petere velit, Publiciana actione vti potest. Sed etiam is, qui momēto [h] possedit [i], rectè hac actione experietur. *

Quæcūque est iusta causa acquirendi dominium, sufficit ad Publicianam. Bar.

XIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

QVæcūque sunt iustę causæ [k] adquirendarum rerū, si ex his causis nacti [l] res, amiserimus: dabitur nobis earum rerum persequendarum gratia hæc actio.

Solennitas extrinseca non præsumitur, nisi probetur. Bartolus.

C ¶ Interdum quibusdam, nec [m] ex iustis possessionibus competit Publicianū iudicium. nāq; pigneratitiæ & precarię [n] possessiones iustæ sunt: sed ex his non solet competere tale iudicium: illa scilicet ratione, quia neque creditor, neque is, qui precario rogauit, eo animo [o] nanciscitur possessionem, vt credat se dominum esse.

¶ Qui à pupillo emit, probare debet [p], tutore auctore [q], [&] lege non prohibente se emisse. Sed & si deceptus [r] falso [f] tutore auctore emerit, bona fide [t] emisse videtur.

Prohibitio ne quis faciat id ad quod tenetur, non impedit actum geri. Bartolus.

XIIII. VLPIANVS libro sexto decimo ad Edictum.

PApinian⁹ libro sexto quę- D stionū scribit: Si quis prohibuit [u], vel denūtiauit ex causa venditionis tradi rem [x], quæ ipsius voluntate à procuratore fuerat distracta, [y] & is nihilominus, tradiderit: [z] emptorē tuebitur p̄tor, siue possideat [a], siue petat rem. Sed quod iudicio empti [b] procurator emptori præstiterit: contrario iudicio mandati consequetur. Potest enim fieri, vt emptori [c] res auferatur ab eo, qui [rem] venire mādauit: quia per ignorantiam non est vsus [d] exceptione quam debuit opponere, veluti *si non actor [e] meus ex voluntate tua vendidit.*

Per seruum fugitiuum acquiritur domino Publiciana. Bartolus.

XV. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

SI seruus meus, cum in fuga sit, rem à nō domino emat: Publiciana mihi cōpetere debet: licet possessionem rei traditæ per eum nactus non sim [f].

r *Deceptus.* ab ipso fortè etiam minore, qui fuit mentitus se non habere tutorem alium: vt supra, de dolo. l. quid enim.

f *Falso.* vel quia malus, vel quia nullus.

t *Bona fide.* non tamē tenuit alienatio: vt. j. de re. eor. qui sub tuto. vel curato. l. qui neq;. Azo. Sed quo ad fructus. Item secundum quosdā, vt detur Pub.

Apinianus.] C A S V S. Mandauit tibi procurator meus, vt fundū venderes, & vēdidisti: & pretium accepisti: sed nō tradidisti. q̄ritur an pretor defendat istū emptorē à me non domino? Et respō. quòd sic. & si ego post ea egi rei vi. & emptor excep. non opposuit, quam poterat opponere: & sic fuit mihi cōdemnat⁹ ad restitutionem fundi: & mihi restituit: & ille emptor agere cœpit, ex empto contra te nomine euictionis: & tu ei ad duplum condemnatus fuisti: an possit me mādati actione contraria cō uenire, q̄ęritur. Et respon. quòd sic.

u *Prohibuit.* procuratori suo.

x *Tradi rem.* quę non erat sua: vt sic faciat ad titulum.

y *Distracta.* & sic nō erat res integra: quare nō potuit reuocare vēditionem dns, vt subiicit, &. j. de dona. qui saxū. in prin. &. §. j. Ac.

z *Tradiderit.* parcens suo pudori: vt infra, man. l. Quintus. in fi. primi respōsi.

a *Possideat.* imò videtur quòd non: & quòd dominus potuit reuocare: vt infra, de except. rei ven. l. j. §. j. quæ est contra. Solu. ibi non erat pretium solutum: hic sic.

b *Empti.* id est, pro euictione.

c *Emptori.* agēti ad duplā, re à dño euicta, q ei venire mādauit.

d *Vsus.* s. emptor: & hæc ignorantia est probabilis: quia in alieno facto in hoc casu. s. an dominus mandasset: vel si mandasset, an mandatum reuocasset, quod poterat fieri ignorante emptore: vt habes. j. de manu. vin. l. si pater. &. j. man. l. si fideiussor.

e *Si non actor.* id est procurator, idemque venditor. & sunt hæc verba exceptionis. Et not. quòd licet emptor patiatur hic iniuriā: quia tempore reuocationis erat iam pretium solutū; tamen sine culpa sua patitur, & ideo agit, vt hic, &. j. de fideiuss. l. exceptione. & infra, de euic. l. si per imprudentiam.

Si seruus.] C A S V S. Habebam seruum, qui à me fugit: & cum erat in fuga, emit rem à non domino, & bona fide, à cuius possess. cecidit. an mihi competat Publicia. quæritur. Et respō. quòd sic, quamuis illius rei possess. nactus non sum.

f *Non sim.* imò etiam per fugitiuum possessio quæritur: vt infra, de acquiren. possess. l. j. §. per seruum qui in fuga. in fin. §. & l. rem quæ nobis. & de lib. cau. si cui. §. licet. in fine. quæ sunt contra. Solu. ibi fuit tradita res seruo, hic non, secundum quosdam. Alij dicunt, quòd acquiritur ciuilis, vt ibi: non naturalis, vt hic. & ratione illius ciuilis datur hic Publiciana, si ab ea dominus cadat. Tu dic, hunc seruum ab alio possideri, & mala

BIU Cujas

fide.vnde possessio per eum, nec possessori malæ fidei, nec mihi domino adquiritur:vt infra,de adqui.poss.l.j.§. sed si per eũ.dominium tamen mihi adquiritur directum,si dominus erat tradẽs: vel vtile si non erat dominus,& ita Publiciana: vt hic. & sic sine possessiõe hoc casu Publiciana adquiritur:vt & dixi.ſ.eo.l.quæcunque.in princi.Item & pro his rebus habeo actionem vi bonorum raptorum, si seruo raptę fuerint : vt & .j. vi bo.rap.l.ij.§.si fugitiu[9].

Publiciana quandoque sine possessione quæritur.

Exceptio dominii repellit Publicianã. hoc dicit cum.l.sequen.

XVI. PAPINIANI libro decimo Quęstionum Paulus notat.

EXceptio [a] iusti dominij Publicianæ obiicienda est.

XVII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

PVbliciana actio non ideo comparata est,vt res domino auferatur (eiúsque rei argumẽtum est:primo æquitas [b], deinde exceptio [c], *si ea res possessoris non sit*) sed vt is qui [d] bona fide emit, [e] possessionemque eius ex ea causa nactus est,potius [f] rem habeat.

SI AGER VECTIGALIS [g] id est,emphyteuticarius petatur.

TITVLVS III.

Emphyteuta vel habens fundum vectigalem etiam contra dominum, si non cessauerit in solutione pensionis, habet vtilem in rem.h.d.totus iste titu. Bartolus.

I. PAVLVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

AGri ciuitatum [h] [secũdũ Iuliani sententiam] alij vecti gales † vocãtur: alij non [vectigales]. Vectigales vocantur, qui in perpetuum [i] locantur: id est, hac lege, vt tamdiu pro his vectigal pẽdatur:quamdiu neque ipsis qui conduxerint, neq; his qui in locum eorum succesſerũt [k], auferri eos [l] liceat. Non vectigales sunt,qui ita colendi dantur, vt priuatim agros nostros colẽdos dare solemus [m]. Qui in perpetuũ, fundum fruendũ conduxerunt à municipibus: quãuis nõ efficiãtur domini [n], tamen placuit cõpetere eis in rem [o] actionem aduersus quẽuis possessorem: sed & aduersus ipsos municipes:

II. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

ITa tamen, si vectigal soluant [p].

III. PAVLVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

IDem est & si ad tempus [q] habuerint conductum : nec tẽpus conductionis finitum sit.

Digestorũ

seu Pandectarum, liber septimus.

DE VSVFRVCTV; ET quemadmodum quis vtatur,fruatur.

TITVLVS I.

I. PAVLVS libro tertio ad Vitellium.

VSusfructus est ius [r] alienis [s] rebus vtẽdi [t] fruendi salua rerum substãtia.

II. CELSVS libro octauo.

qui.l.si cũ fideicõmissaria.§. Aristo.Tu dic,arbitrio iudicis dici non modicum:vt.j.de iur.delibe.l.prima.in fi.Media placet.Ac.

DE VSVFRVCTV.

Dictum est de actionibus in rem competentibus pro corporalibus: nũc de his quæ pro incorporalibus, vt seruitutibus. Et quia aliæ sunt reales, aliæ personales:de personalibus vt de dignioribus præmittit.

Susfructus est ius. id est,seruitus.& sic accipitur in ſsti. de rebus corpo. & incorpo.§.j.& ifra, de ſer. vrb.prædi.l.j.

Alienis rebus. alienis ideo dicit,quia res sua nemini seruit iure seruitutis : vt.j. si vsusfru.petat.l vti frui.j.respon.Accursius.

*Vtendi.*propter creditorem qui habet ius in re aliena,non potest tamen vti:imò furtum committit si vtatur:vt instit. de oblig. quæ ex delicto.§.furtum aũt.j.rñ. Sed quia vsuarius hoc habet.ſ. quòd vtitur,adiecit,fruendi:quod plus est quàm vti:vt instit.de vsu & habi.§.j.Item quia hæc omnia habet superficiarius & emphyteuta & similes:adiicit,salua rerum substantia : quod quidam sic exponunt,id est,præstita cautione de saluanda substãtia:vt.C. eo.l.j.Vnde secundum eos quæritur, an ipsa cautio sit de definitione? Et dicunt quod sic:quod non placet:quia sic non posset vsusfru.esse sine ea:sed est etiam antequã sit interposita vsufru. vt infra,de vsufr.ea.re. quæ vsucõ.l.hoc senatusconsultũ.§.si pecunię.&.j.quemad.ser.amit.si partẽ.§.j &.j.qñ dies.le.ce.cum ita.§. cum legato.l.seruo.Itẽ qñque cautio núquã præstatur,vt.j.vsufru.quead.ca.si vsusfru.ij.§.plane.Nõ ergo est de definitione vel de substãtia cautio vsufruct.Dic ergo salua rerũ substãtia.i.ne in totũ pereat substãtia.q.d.tãdiu durat vsufr.quãdiu durat substãtia.& hoc est qđ statim subiicit.j.l. pxi.& secundũ hoc possunt dici

---

a *Exceptio.*de hoc plene dic,vt.j.l.proxi.

b *PVbliciana. Primo æquitas.* si habes primo, planũ est. si habes prima, dic qp de ea æquitate dicit, q̃ dicit primitiua iustitia: vt.j. de reg.iur.l.iure naturę.& quod subiicit:deinde ex &c.q.d. secunda iustitia,quæ dicitur positiua.

c *Exceptio.*ſ. hæc, si non ea &c.Accursius.

d *Sed vt is.* subaudi, sed ideo comparata est hęc actio,vt & cætera.

e *Emit.* vel simili titu.vel causa accepit.

f *Potius.*quàm alius qui non sit dominus : vt insti.de act.§.aliæ. in casibus tamen etiam cõtra dominum datur.Primus,ei qui missus est ex causa damni infecti in possessi.vt.j.de dam.infect.l. dãni infecti.§.pe.Secundus,in seruo noxę dato:vt.j.de noxa.l.si noxale.§.fi.&.l.generaliter.Tertius,in eo qui non dominus vni vẽdidit:deinde factus dominus vendidit alteri:vt.ſ.titu.j.si à Titio. &.j.de exceptio.rei ven.& tradi.l.si à Titio. Quartus, quãdo qui à non dño emit,à domino postea conuentus,fuit ab eo absolutus. nam etiam si ad dominum postea possessio redit,agitur contra eũ hac actione:vt.j.de excep.rei iudi.l.si quis rem. Quintus est, secundum quosdam:vt.ſ.titu.j.si culpa.sed nos de vtili in rem illã loqui dicimus.Accursius.

g *SI AGER VECTIGALIS VEL EMPHYteuticarius petatur.*

Vel,pro id est.nam idem sunt:vt supra, qui satisfda cog.sciendum.§. 1. Et dicitur ager vectigalis,quia reditus siue pensio, quod vectigal dicitur,pro eo præstatur:vt infra.l.1.&.j.de verborũ significa.l.inter publica.§.publica . Et de his dicitur infra,de dam.infec.l.si finita.§.si de vectigalibus.& infra,de triti.l.1.§.1.Accursius.

Agri.] CASVS. Hic dicit iurisco. quòd alij sunt agri vectigales,alij non:vt in litera.[QVI.] Locauit mihi respu.prædium,vt quãdiu soluam mercedem, tandiu non auferatur mihi.postea ego emphyteuta cecidi à poss.habeo vtilẽ rei vindi.licet non sum dominus.Idẽ in eo qui accepit in emphyteusin,sed ad tempus:quia & ille vtilem rei vindi.habet si cadat à pos.Lex ista plana est cum.l.seq.

h *Agri ciuitatum.*idem iuris & in priuatis:vt argu.ſ.de peti.hęre.l.item veniunt.§.petitam.Accursius.

i *In perpetuum.*aliter quàm hic exponitur.j.p socio.l.j. sed sicut hic,exponitur insti.loca.§.adeo.& in auth.de ali.& emphy.§.licentiam.col.ix.

k *Succesſerunt.* etiam in rem illam tantum: vt infra,de loco publi.fru.l.j.in principio.

l *Eos.*agros.

m *Solemus.*puta in annum.

n *Domini.*ſ.directo.

o *In rem.*vtilem:vt.j. de pig.act.tutor.§.fi.& infra, de ſuperfi.l.j.§. q̃ ait prętor. & de hac actione loquitur.j. de eui.act.l. si cũ venditor. in prin.Et no. secundũ Io.q̃ non dicit hic,q̃ etiam vtile habeat dominium:sed satis potest dici . Veruntamen ler non vocat eum hæredem vel dominum qui habet vtiles actiones vt.ſ.de mino.& ſ. fine. §.restitutus.Accur.

p *ITa tamen. Solue.* idem etsi non soluãt quod ad extraneos & facit.j. de loc.publ. fru.l.j.in.fin. ADDIT 10.Istam gl.dicit vl de no.Bar.hic ad hoc, q̃ si emphyteuta non soluit emphyteusin,nõ debet obiici ista exceptio ab extraneo,sed solũ à domino. & est casus in.l.ij.C.de iur.emphyt.& sic non transfertur dominium ipso iure:sed domino volẽte,secundum.Bar.

q *IDem est & si ad tempus.* non modicũ: vt ar.j. de superfi.l.j.§. quod ait prætor.Sed q̃ est hoc? dicũt quidã.x. dierũ:vt ar.j. de iti.actuariua.l.j.§.j.Alij.x.ãn. vt.C. de præscrip.l.6q. temp.l.fi. &.j. qui & à

r *Susfructus est ius.* id est,seruitus.& sic accipitur in ſsti. de rebus corpo. & incorpo.§.j.& ifra, de ſer. vrb.prædi.l.j.

s *Alienis rebus.* alienis ideo dicit,quia res sua nemini seruit iure seruitutis : vt.j. si vsusfru.petat.l vti frui.j.respon.Accursius.

t *Vtendi.*propter creditorem qui habet ius in re aliena,non potest tamen vti:imò furtum committit si vtatur:vt instit. de oblig. quæ ex delicto.§.furtum aũt.j.rñ. Sed quia vsuarius hoc habet.ſ. quòd vtitur,adiecit,fruendi:quod plus est quàm vti:vt instit.de vsu & habi.§.j.Item quia hæc omnia habet superficiarius & emphyteuta & similes:adiicit,salua rerum substantia : quod quidam sic exponunt,id est,præstita cautione de saluanda substãtia:vt.C. eo.l.j.Vnde secundum eos quæritur, an ipsa cautio sit de definitione? Et dicunt quod sic:quod non placet:quia sic non posset vsusfru.esse sine ea:sed est etiam antequã sit interposita vsufru. vt infra,de vsufr.ea.re. quæ vsucõ.l.hoc senatusconsultũ.§.si pecunię.&.j.quemad.ser.amit.si partẽ.§.j &.j.qñ dies.le.ce.cum ita.§. cum legato.l.seruo.Itẽ qñque cautio núquã præstatur,vt.j.vsufru.quead.ca.si vsusfru.ij.§.plane.Nõ ergo est de definitione vel de substãtia cautio vsufruct.Dic ergo salua rerũ substãtia.i.ne in totũ pereat substãtia.q.d.tãdiu durat vsufr.quãdiu durat substãtia.& hoc est qđ statim subiicit.j.l. pxi.& secundũ hoc possunt dici

BIU Cujas

decimo Digestorum.

ESt enim vsusfructus ius in corpore: quo sublato, & ipsum tolli necesse est.

III. GAIVS libro secúdo Rerú Cottidianarum, vel Aureorum.

OMnium prędiorú iure legati potest cõstitui vsusfructus [a], vt hęres iubeatur dare alicui vsumfructũ. Dare aũt intelligitur, si induxerit in fundũ legatariũ, eúmve patiatur [b] vti frui. Et sine testamẽto autem si quis velit vsumfructũ cõstituere: pactionib' [c] & stipulationibus id efficere potest. Cõstituitur * aũt vsusfructus nõ tãtum in fundo & ædib', verũ etiã in seruis & iumẽtis, cæteris q; [d] reb'. Ne tamẽ in vniuersum inutiles essent proprietates, semper abscedente vsufructu: placuit certis modis extingui vsumfructum & ad ꝓprietatẽ reuerti [e]. Quibus autem modis vsusfructus cõstituitur *, & finitur, [f] iisdem modis etiam nudus vsus solet & constitui & finiri.

IIII. PAVLVS libro secundo ad Edictum.

VSusfructus in multis casibus pars † dominij [g] est. Et extat, [h] qđ vel ꝓsens, vel ex die dari potest. [i]

Vsusfructus est diuiduus ab initio, & ex postfacto. h.d. cum. l. se. Bartolus.

V. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

VSusfructus & ab initio pro parte indiuisavel diuisa cõstitui, [k] & legitimo [l] tẽpore simiter amitti, eadẽque [m] ratione ꝓ legẽ Falcidiã minui potest. [n] Reo quoq; promittẽdi defuncto, in ꝓtes [o] hæreditarias vsusfructus obligatio diuiditur. Et si ex cõmuni ꝑdio debeatur: vno ex sociis defendente, pro parte defendentis [p] fiet restitutio.

VI. GAIVS libro septimo ad Edictũ prouinciale.

VSusfructus pluribus modis cõstituit: vt ecce, si legatus fuerit. Sed & proprietas deducto vsufructu legari potest, vt apud hęredẽ maneat [q] vsusfru. Cõstituitur adhuc vsusfructus & in iudicio familiæ erciscũdę, & cõmuni diuidundo si iudex alij proprietatẽ adiudicauerit, [r] alij vsumfructũ. Adquiritur aũt nobis vsusfructus nõ solũ per nosmetipsos, sed etiã per eas quoq; ꝓsonas, quas iuri nostro subiectas habem' [s]. Nihil autem vetat, seruo meo hærede instituto [t], legari proprietatẽ deducto vsufructu.

VII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

VSufructu legato, omnis fructus rei ad fructuarium pertinet. & aut rei soli, aut rei mobilis vsusfructus legatur. Rei soli, vt puta ædiũ vsufructu legato, quicũque [rei] reditus est, ad vsufructuarium pertinet: quęq; obuentiões sunt [u] ex ædificiis, ex areis, & cæteris quæcunque ędium sunt. Vnde etiam mitti eum in possessionẽ vicinarum ędium causa dãni infecti placuit: & iure dominij possessurũ eas ædes, si perseueretur non caueri: nec quicquã amittere [x] finito vsufructu.

---

ctiã illa verba, salua rerũ substãtia, de definitione. Item an cautio quam vsufructuarius præstat, possit ab hærede remitti? P. dixit ꝙ non: ar. C. e. tit. l. j. Sed nos contra per generalem regulam: vt. C. de pact. l. pe. Item per similem: vt. j. ad leg. Falc. quod de bonis. in fi. & l. potest. Accursius.

a *Munũ. Vsusfructus.* sed differt ab alio legato: quia adita hæreditate cedit: vt. j. qñ di. vsusfru. le. cedl. j. §. dies. & Co. de cadu. tol. §. excepto.

b *Patiatur.* nã nõ recipiũt verã traditionẽ: vt j. de acqui. re. do. seru⁹. §. incorporales. sed patiẽtia loco traditionis est: vt hic, &. j. de seruitutibus. pdi. l. j. in fin. &. j. de seruit. quotiés. in fi.

c *Pactionib'.* i. pactionalib' stipulationibus. Vel dic, pactionibus. i. aliis cõtractibus à verborũ obligatiõibus: & stipulatiõibus. i. verb. obligatio.

d *Cæteris.* s. oĩb' exceptis his quæ vsu cõsumũtur: vt insti. e. ti. §. cõstituitur. sed i istis etiã potest vtilitatis causa: vt ibi subiungitur.

e *Reuerti.* No. extinctus formalis ꝙ est seruitus: & redit ad ꝓprietatẽ, quæ est causalis. i. cui causa ꝙ est proprietas. & ꝙ hic dicatur vsusfr. causalis qui est cũ proprietate, probat. j. de erce. rei iud. si cũ testamẽto. §. pe. Itẽ no. ar. in prin. huj'. §. secundũ Ir. ꝙ quis nõ potest locare o pas suas in ꝓpetuũ, ne inutilis esset libertas. Ar. pro eo. j. de cõdi. & de. Titio. §. iij. Sed tu dic. contra. nec ob. dicta ratio: quia ꝓstãdo interesse, liberat: vt. j. de re iu. l. si quis ab alio. §. fi. Item quia per substitutũ potest seruire: vt. C. de epi. & cle. ad similitudinẽ. a & l. quisquis. & authen. assriptitios.

f *Et finitur.* vt insti. de vsu & ha. in prin. Sed non omnibus modis quibus vsusfru. constituitur, & vsus: vt. j. eo. vsusfructus. &. j. de vsu & ha. l. vsus. Accursius.

§ *Vsusfructus in multis casibus pars dominii.* i. species: vt dominiũ sit quoddã totum cõtinens sub se proprietatẽ nudã, & vsumfr. & secundũ hoc aliud erit proprietas nuda: aliud dñium plenũ: vt ar. C. de acqui. pos. l. ꝓ procuratorẽ. secundũ. P. Vel verius dic, similitudinẽ habet cũ dñio, secundũ R. nõ aũt est pars ꝑdi cametalis: quia sic esset dñium. sic ponit portio. j. de his qui dele. vel effu. si vero. §. hoc edictũ. A similat aũt, vt statim subiicit eadẽ ler: & in quatuor casibus qui sunt. j. l. proxi. nã nõ sic in aliis seruitutib': vt ibi dices. Itẽ venit in vẽditione bonorum: vt. j. de bo. auct. iud. pos. in vẽditione. Itẽ ei de dã. infec. cauetur vt dño: vt. j. eo. l. vsufr. leg. §. j. &. j. de dam. infec. qui bona. §. & superficiariũ. Propter hoc autem dicitur pars dñij, vt hic: non quòd sit dominium: vt. j. de verb. sig. l. recte dicimus. &. j. de lega. ij. Mæuius. §. pe. Item in eo quòd obligatur fideiussor pro vsufru. perinde ac si in partem fideiuberet: vt. j. de fideiuss. l. si à reo. §. si reo. E contra in multis differt à dominio. Primo quia non vsucapitur: vt infra, de vsuca. iusto. §. non mutat. Item non impeditur vsucapio proprietatis: licet sciam alienum vsumfructum: vt infra, de acqui. poss.

l. si quis fundum. §. fi. Item non habet instar dominij: quia si fructus portio petatur: & absolutio sit secuta: & pars accrescens vindicetur: non obstabit exceptio rei iudi. in proprietate secus: vt infra, eo. l. si Titio. §. fi. Item si is cui debetur seruitus, emat fundum seruientem, extinguitur seruitus: secus si emat vsumfructum: vt infra, de ser. vrba. præ. l. si quis ædes. in princ. &. §. j.

h *Et extat.* id est certum est.

i *Dari potest.* & ad diem: vt infra, fami. ercis. & puto. §. ij. quod non est in aliis seruitutibus: vt infra, de serui. l. iiij. Accursius.

k *Vsusfructus. Constitui.* quod non est in aliis seruitutibus: vt infra, de serui. pro parte. & infra, ad legẽ Falcidiam. l. j. §. si vsusfructus.

l *Legitimo tempore.* scilicet. x. vel. xx. ann. vt C. de præscript. long. temp. l. fin. & in hoc differt ab aliis seruitutib'.

m *Eademq; ratione.* qa pro parte constituitur pro parte ergo deminuitur. vel sic: quia pars dominij est: ergo pro parte deminui possit.

n *Minui potest.* scilicet commode: vt infra, ad legem Fal. hæreditatũ. In aliis autem tota petitur: sed partis æstimatio redditur: vt infra, de doli ma. excep. l. pure. §. fi. & infra, ad legẽ Fal. l. lege Falcidia.

o *In partes hæreditarias.* secus in cęteris seruitutibus: quia insolidum remanent obligati: vt ifra, de verbo. oblig. l. ij. & infra, si serui. vin. l. loci. §. si fundus.

p *Defendentis.* scilicet tantum: sed in cæteris seruitutibus insolidum: vt infra, si serui. vin. l. loci. §. fi fundus. Ac.

q *Vsusfructus. Maneat.* non tamẽ per omnia vice cuiuslibet fructuarij habetur, vt infra, de vsufr. accre. l. idem. §. j.

r *Adiudicauerit.* vt hic, & infra, fa. ercisc. & puto. §. j. & infra, cõmuni diui. l. si quis putans. §. pe.

s *Hãbemus.* vt insti. per quas perso. no. acqui. in prin.

t *Instituto.* si dicas à me & alij proprietatem legatam: tunc planum est. Item si dicas ab alio instituto, & similiter alij extraneo proprietatẽ legatam, & tunc planum est. Si autem dicas vt dixit Io. ab alio instituto, & mihi domino proprietatem legatam: & tunc bene est: quia cedit dies ab adita hæreditate: vt infra, quando di. vsusfru. le. ce. l. j. §. dies. Ideoque quia potest interim manumitti seruus: & sic suo arbitrio adibit: vel alienari, & sic iussu alterius: omnia conualescent, & cessat Catonis regula: vt infra, de reg. Cato. l. j. Accursius.

u *Vsufructu legato. Obuentiones sunt.* ergo cum licere obligare, sit fructus rei: vt infra, de vsur. l. fi. & de regu. iur. fructꝰ rei est. poterit fructuarius obligare. Sed contra. C. e. interest. So. licere obligare, est fructus, id est vtilitas: non autem obuentio: & sic hic. Vel potest obligare ipsum ius, non ipsam rem, cum sit aliena.

x *Nec quicquam amittere.* nam etiam finito vsusfru. retinet: vt hic dicit. & est ratio: quia hoc ipsum est vsusfru. & eius ratione accessit: vt infra, pro soc. l. verum. §. si seruo cõmuni. &. j. de peti.

hære. at vbi cum semel tantum cesserit dies huius perceptionis: vt.C.quando di.leg.ce.l.ij.aliàs secus:vt.j.eo.si operas. &.l. sed & si quis.§. si operas.

a *Hac ratione.*quia omnis fructus pertinet ad fructuarium.Ac.

b *Poni.*s.à domino:sed nec à fructuario:nisi quod ad fructus sit necessarium;vt.j.l. ꝓxi.& sequen.

c *Reficere quoque.* qa vbi emolumentum,ibi onus:vt institu. de leg. patro.tut.§.fi. Accur.

d *Sarta tecta.*i. vt reficiat tignum vel coppum apponendo. Alij sic,id est, vt habeat ea quæ remouentur occasione emendationis:qꝫ est verum: sed non per hãc.l.vt &.j.eo.l. quid ergo si. Accursius.

† *Vide ad hoc Inno. in ca. à nobis. extra, de decimis.*

e *Si qua tamen vetustate.*superiori ergo casu nõ vetustate.vel para destructio hæc: magna arbitrio iudicis:vt subiicit,vnde &c.

f *Corruissent.* cum tota domus non corruerit:& sic durat vsusfru. aliàs extingueretur: vt infra, qui.mo.vsusfru. amit.l.repeti.§.rei.Vel dic quòd hic erat vsusfru.omnium bonorum legatus.Accursius.

* *Flo.ea vel relict.*

g *Quærit.*& respõdet.

h *Refectio.*non causa vetustatis:vel etiã causa vetustatis.

i *Pertinet.* vt eam facere cogatur:vt hic, & supra.l.proxi.in fi. &.j. de dam.infec.inter fructuarium.aliàs ab vsufructuario repellitur: vt.j.de dam.infec. hoc amplius.§.fina.&.l. sequen. Et idem in creditore vt reficiat, vel caueat de dam.infec.aliàs suo iure priuatur: vt.j. de dam.infec.l.quid de creditore. &.l.si finita. §. item quæritur. Sed quæ erit modica impensa in prædictis? Respon. duorum aureorũ:vt arg.supra,de dolo.si oleum.§.fi.Vel dic meli⁹, iudicis arbitrio: vt infra, de iure delib. l.j.§. fi. vltra quam si quid impendit, repetit à ꝓprietario: vt.C.eo. l.eum.In vsurario autem dic vt.j. de vsu & habi.si domus.

* *Flo. adserere*

k *Ab eo.* s.fructuario cui legatus est vsusfru. Vel dic ab eo fundo.qdam hoc etiam habent in textu. Et sic not. qꝫ ratione rei quædã modica pstãtur:vt &.j.cõmoda.in reb⁹.§.possunt.&.C.de pig.l.in sũma.&.s. de pac.l.inter debitorẽ.&.j.eo.si pẽdentes.§.si quid.Sed.ar.cõtra.j. de cõtrahẽ. emp.l.fi.§.fi.Sed ibi erat pſonalis obligatio:nõ quæ rẽ comitaretur.Vel refert an causa demõstrandi tantũ fuit dictũ, ex illo fundo debere solui:vt ibi.an vt tantũ inde soluerẽtur:vt hic:ar.j. de leg.j.l.quidam testamento.& de le.iij.Paulo Callimacho.§.fi. Et

* *Halo.fructuarii*

Hac ratiõe[a] Labeo scribit nec ædificium licere domino, te inuito altius tollere: sicut nec areæ vsufructu legato, potest in area ædificium poni[b]. quam sententiam puto veram. Quoniam igitur omnis fructus rei ad eum pertinet:reficere[c] quoque eum ædes per arbitrũ cogi Celsus libro decimooctauo digestorum scribit: hactenus† tamen, vt sarta tecta[d] habeat. si qua[e] tamen vetustate corruissent[f], neutrum cogi reficere:sed si hæres refecerit, passurum fructuarium vti. Vnde Celsus de modo sarta tecta habendi quærit[g]. Si quæ vetustate corruerunt, reficere non cogitur. Modica igitur refectio[h] ad eũ pertinet[i]: quoniã & alia onera adgnoscit, vsufructu legato: vt puta stipẽdiũ, vel tributũ, vel salariũ, vel alimẽta ab eo[k]* relicta. Et ita Marcell⁹ libro tertiodecimo scribit. Cassius quoq; scribit libro octauo iuris ciuilis, fructuariũ per arbitrum cogi reficere[l]: quemadmodum subserere* cogitur arbores[m]. Et Aristo notat hęc vera esse. Neratius autem[n] libro quarto mẽbranarum ait, non posse fructuarium prohiberi,quo minus reficiat: quia nec arare prohiberi potest,aut colere. Nec solũ necessarias[o] refectiones facturum: sed etiã voluptatis causa,vt tectoria,& pauimenta, & similia facere. Neque autem ampliare ꝑ, nec vtile detrahere posse:

VIII. IDEM libro quadragesimo ad Edictum.

QVamuis meli⁹ q repositurus sit. q̃ sentẽtia vera est.

IX. IDEM libro septimodecimo ad Sabinum.

ITẽ si fundi vsusfruct⁹ sit legatus,quidquid in fundo nascitur, quidquid inde percipi potest, ipsius fructus* est: sic tamen, vt boni viri arbitratu fruatur. Nam & Celsus libro octauodecimo Digestorũ scribit,cogi† eum posse rectè colere. ℣ Et si apes[r] in eo fundo sint,earũ quoque vsusfruct⁹ ſ ad eum pertinet. ℣ Sed si lapidicinas habeat,& lapides cędere velit: vel cretæ fodinas habeat, vel arenas:omnibus his vsurũ[t] Sabinus ait, quasi bonum patremfamilias. quam sententiã puto veram. Sed si &* metalla post vsumfructum legatũ sint inuenta:cum totius agri relinquatur vsusfructus nõ partiũ:continẽtur[u] legato. ℣ Huic vicinus[x] tractatus est,qui solet in eo quod accessit,tractari. Et placuit alluuionis quoque vsumfructum ad fructuariũ pertinere[y]. Sed si insula iuxta fundum in flumine nata sit, ei⁹ vsumfructum ad fructuariũ nõ pertinere Pegasus scribit: licet proprietati accedat[z]. Esse em̃ veluti proprium fundum[a]:cuius vsusfructus ad te non pertineat. quæ sententia non est sine ratione. Nam vbi latitet[b] incrementum,& vsusfruct⁹ augetur.vbi autem apparet separatum,fructuario non accedit. ℣ Aucupiorum quoque & venationum reditum Cassius ait libro octauo iuris ciuilis ad fructuarium pertinere.ergo & piscationum. ℣ Seminarij autem fructum puto ad fructuarium pertinere:ita tamen, vt & vendere[c] ei & seminare liceat. Debet tamen conserendi agri causa seminarium† paratum semper renouare[d], quasi instrumẽtum[e] agri, vt finito vsufructu domino restituatur. ℣ Instrumenti[f] autem fructum habere debet:vendendi tamẽ facultatem non habet. Nam & si fundi vsusfructus fuerit legatus:& sit ager[g], vnde palo in fundum cuius vsusfruct⁹ legat⁹ est, solebat paterfamilias vti, vel salice, vel arũdine:puto fructuariũ hactenus vti posse,ne ex eo vẽdat[h]:nisi fortè salicti eius* vel

A ar.infra,de ali.leg.l.ij.&.l.Lucius.

l *Reficere.*nisi velit cedere vsumfruc.vt.j.eo.l.cum fructuarius.

m *Arbores.*in locum demortuarũ: vt.j.eo.l.agri.nisi sint diuulsę radicitus:vel vi ventorũ deiectæ,vel ruptę:vt.j.eo.l.arbores.

n *Neratius autẽ.*Cassio & Aristoni cõtradicẽs. Rñ.qꝫ est verũ si senserit de vetustate.aliàs bene dicũt:vt.s.eo. l.vsufructu legato.† Fa

o *Necessarias.* de his

dic,vt dixi.j.e.si cuius. §.fructuarius.in prin.

p *Ampliare.* aliquid

noui faciendo:vt.j.eo. vsufructuari⁹ nouũ. aliàs potest:vt.j.eo.si cui ius.§. fructuarius. &.s. vnde.quæ est contra

q *Vanus meli⁹.* Me

lius esse nõ vi

det qđ sit cõtra domini volũtate:vt insti.de actio.§.ꝑterea.

r *Tẽ si fũdi. Et si apes,* aliàs, lapides. alias apes.

f *Vsusfructus.*i. dominiũ.vel dic proprie vsum forte cedẽdi.Ac.

t *His vsurũ.* & fruiturum.

u *Continẽtur.*s. metalla post inuẽta.& sic sue sint ibi lapides iã effossi,siue lapidicinę factæ,siue postea fiãt,ſper habet vsumfru.Sed arg.cõtra.j.de contrahẽ.emp.l.fundi.vbi distinguit an tẽpore vẽditionis erãt inuente,vel nõ:sed ibi in alio casu dicit:quia non videbãr excepisse vẽditor lapides nisi qui apparẽbant.

x *Huic vicinus.* quia supra, de augmentis.& j.similiter dicit.

y *Pertinere.*hic no.qꝫ accedit, sequit causam eius cui accedit:vt.s.de Publi.si ego.§. qđ tũ. &.C.de allu.l.ij.&.j.de pig.ac.si cõuenerit.§.si nuda.&.j.de pi.si fũd⁹. in pri.&.j.de admi.tut. l.quotiẽs.§.fi.&.l.tutoré.&.j.de pac.do.ſter. §.cũ ſter.&.j.e.vsufructuariũ.§.si in vinariis. &.j.de leg.j.si ex toto.

z *Accedat.* ei cui ꝓximior est:sed in marinata fit occupantis: vt ĩsti.de rerũ diui.§.ĩsula.

a *Propriũ fundũ.*s.separatum.sic & in agris limitatis:vt.j.de adquire.do.l.in agris.

b *Latet.*tacite inuit definitione alluuionis:vt insti.de re. di.§.ꝑterea qđ per alluuionẽ.Azo.† fa

c *Vendere.* ne marcescant. Accursius.

d *Renouare.* vendendo, vel permutando.

e *Quasi instrumentum.*scilicet aliud.nam & hoc est instrumentum:vt.j.de fun.instru.l.quæsitum.§.j.

f *Instrumenti.*alterius quàm seminarij.

g *Ager.*alius sibi proximus. Accursius.

h *Vendat.*vtetur quidem quasi instrumento si voluntas legantis talis

BIU Cujas

tis talis appareat: vt hic, & infra, de fun. instru. l. prædia. Sed aliud quando ipsius fundi talis esset vsusfru. relictus vt subiicit. Et sic no. ar. quòd multa conceduntur principaliter & directo, quæ non conceduntur per consequentiam vel obliquum.

a *Legatus.* & hoc casu intellige hanc. l. vsque in fi.

b *Ad modum.* q. d. vt bonus vir debet vti. Et ad modum, non autem qualiter dominus vtebatur: vt hic, & infra, eo. si pendétes. §. j. dũmodo nõ mutet in cõtrarium vsum: vt infra. eũ cui. §. fi. Accursius.

c *Ex silua cædua.* Quę scilicet cæsa est, & renascitur: vt infra, de verb. signi. l. silua. Vel dic hic, id est matura: vt in ea. l. in prin. & dic vsumfru. in ea legatum: & sic etiam vẽdere potest: vt supra. l. proxi. in fi. Et secũdum hoc dic pedamenta, id est, parvulas arbores ad pedes arborum grandium nascentes, quæ dicuntur germinales: vt infra sol. ma. l. diuortio. §. puto autem. hoc etiam in. l. sequitur. Vel dic pedamenta, id est, stipites arborum: vt supra. l. proponebat, respon. Vel dic ca sum, quòd vineæ fuit relictus vsusfr. ad quẽ pertin. vtebatur palo illius siluæ: & tunc dices pedamenta: id est, palos: quasi apodiamẽtu vinearum, vel vitiũ. mediam probo. cõtra, infra, eo. si absente. §. fi. Accursius.

d *Exnõ cædua.* id est, non matura.

e *In vineam.* id est, ad necessitatem tantum. Et sic no. quòd hoc casu habet tantũ fructuarius quantum vsuarius, & non plus: vt infra, de vsu & habit. l. diuus. sic & infra, de vsufru. earum rerum. l. quoniam pecuniæ. §. j.

f *Sumptum.* etiã ad vendendũ. Accursius.

g *Sed si grandes.* secundum vltimam positionem casus superioris responsio bene stat. Sed secundum mediam dic, quòd silua non erat cædua id est matura: licet aliquæ grandes arbores essent ibi: nam simul debent cædi.

h *Arboribus euulsis.* vetustate, vel terræmotu: vt differat à sequenti: & hoc si impediant fructuarium, potest compellere dominum vt tollat: vt infra. e. l. Proculus. §. fi.

i *Ad vsum suum.* scilicet de lignis quæ non sunt ad ædificandũ. & caue, quia loquitur in non cædua: vt supra, eo. l. ex silua.

k *Villæ.* id est, domus in rure factæ gratia fructuum: vt infra, de verb. sig. l. fundi.

l *Materia.* materia dicitur quæ est apta ad ædificandum: lignum autem, quod est ad comburendum: vt hic, & infra, de leg. iij. ligni. in principio.

m *Alioquin.* id est, si vltra suum vsum & villæ dicas eum vti posse. Accursius.

n *Fructuarius.* & combureret: quod est absurdum.

o *Materiam.* de arboribus euulsis.

siluę palaris, vel arũdineti vsusfructus sit legatus[a]. tunc enim & vẽdere potest. Nam & Trebatius scribit siluam cęduam & arundinetũ posse fructuarium cædere, sicut paterfamilias cædebat: & vendere, licet paterfamilias nõ solebat vẽdere, sed ipse vti. Ad modũ[b] enim referẽdum est, nõ ad qualitatẽ vtẽdi.

x. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

EX silua cædua[c] pedamenta, & ramos ex arbore vsufructuarium sumpturũ: ex non cædua[d] in vineã[e] sumpturũ[f], dum ne fundũ deteriorẽ faciat.

xi. PAVLVS libro secundo Epitomatorum Alfeni Digestorum.

SEd si grandes[g] arbores essent, non posse eas cædere.

xii. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

ARboribus euulsis[h], vel vi ventorum deiectis, vsque ad vsum suum[i] & villæ[k] posse vsufructuariũ ferre Labeo ait, nec materia[l] eũ pro ligno vsurũ, si habeat vnde vtatur ligno. quam sententiam puto veram. alioquin[m] & si totus ager hũc casum passus sit: omnes arbores auferret fructuarius[n]. Materiam[o] tamen ipsum succidere quantum ad villæ refectionem[p] putat posse: quemadmodum calcem, inquit, coquere, vel harenam fodere, aliúdve quid ædificio necessarium sumere[q]. ℣ Nauis vsufructu legato nauigatum[r] *mittendam puto: licet naufragij periculum imineat. Nauis etenim ad hoc paratur, vt nauigetur[s]. ℣ Vsufructuarius vel ipse frui ea re[t], vel alij fruendã cõcedere[u] vel locare[x], vel vendere, potest.

Nam & qui locat, vtitur[y]: & qui vendit, vtitur. Sed & si alij precario cõcedat, vel donet[z], puto eum vti: atque ideo retinere vsumfructũ. & hoc Cassius & Pegasus responderunt: & Pomponius libro quinto ex Sabino probat. Non solũ autem si ego locauero, retineo vsumfructum, sed & si alius negotium meum gerens locauerit vsumfructum, Iulianus libro trigesimo quinto scripsit retinere[a] me vsumfructũ. Quid tamen si non locauero, sed absente & ignorante me negotium meum gerens vtatur quis & fruatur? Nihilominus retineo vsumfructum. quod & Põponius libro quinto ꝓbat, per hoc quòd negotiorum gestorum actionem adquisiui[b].

Per vnum actum singularem, retinetur quasi possessio totius iuris in vniuerso. Bar.

℣ De illo Põponius dubitat, si fugitiuus [nõdũ ab aliquo possessus,] in quo mihi* est vsusfructus, stipuletur aliquid ex re mea, vel per traditionem accipiat[c]: an per hoc ipsum, quasi vtar, retineam vsumfructũ magísq; admittit[d] retinere. Nã sæpe etiã si prẽsentibus[e] seruis nõ vtamur, tamẽ vsumfructũ retinemus: vt puta ęgrotãte[f] seruo, vel infante[g], cuius operæ nullæ sunt, vel defectæ senectutis homine. Nã & si agrũ aremus, licet tã sterilis sit, vt nullus fructus nascatur: retinemus [tamẽ] vsumfructum. Iulianus tamen libro. xxxv. digestorũ scribit, etiam si non stipuletur quid seruus fugitiuus, retineri tamẽ vsũ fructũ. Nã qua ratione, inquit, retinetur à ꝓprietario possessio

p *Refectionem.* scilicet attinet. & hoc semper accipe in non cædua. alias, etiam vendere potest: vt supra, eo. item. §. fi.

q *Sumere.* scilicet, potest.

r *Nauigatum.* tempore nauigationis, non alio: vt. ff. de rei vin. l. vtique. §. fi. & l. si nauis. & C. de offi. rect. prouin. l. ciuitas.

s *Nauigetur.* Arg. ꝙ socius potest vti silua vel alia re cõmuni etiã socio inuito: dũmodo in eum vsum in quem est: vt hic, & insti. de rerum diui. §. in commune. Sed ar. cõtra, infra, cõmuni diui. Sabinus. & de seruit. vrba. prædio. in re communi. *Socius vtẽ cõmuni inuito socio vti potest.*

t *Ea re.* in qua habet vsumfructum.

u *Concedere potest.* cõmodando.

x *Vel locare.* huic est contra, infra, locati. locare. Sed ibi in seruitutibus rerum, siue prædiorum: hic in personali. Item cõtra, infra, eo. sed si quid inædificauerit. §. & si vel imẽtorũ. sed ibi speciale vt nõ possit locari vestis.

y *Vtitur.* per aliũ medium.

z *Vel donet.* hoc casu oportet donatariũ vti, cum donans non vtatur pretio: vt infra, eo. nõ vtitur. & l. quia qui pretio. & l. seq. Et sic not. hic, quòd fructuarius potest alienare: vt insti. de vsu & habi. §. j. Sed contra, infra, de iure do. l. si vsusfructus. & insti. eo. §. finitur. So. distingue, an ille qui cedit, habeat voluntatem vti frui per illum cui cedit, & tunc potest. an non: & tunc non potest. Vel distingue, intercedere, quod non potest. & cõcedere, ꝙ potest: vt hic. Concede re enim est cum causa scilicet emptionis, vel donationis. vel simili. Vel distingue, an cedat ius: id est vsumfruc. ꝙ nõ potest: vt ibi. an cõmoditatẽ vtendi: quod potest: vt hic, ar. infra, de peri. & commo. rei ven. l. necessario. §. fi. & infra, de dona. l. iiij. Possit etiã itelligi lex illa, si vsusfructus. quod nõ potest cedi nisi domino ꝓprietatis. s. vt intereat vsusfruc. nã extraneo cedendo, nõ interit quamdiu manet qui cessit: vt dicta. l. necessario. §. fi. Acc. **Flo. meus* *Concedere*

a *Retinere.* per aliũm medium. Accursius.

b *Acquisiui.* & ipse contra me: vt infra, eo. si absente. & facit ad §. infra, quemadmodum ser. amit. l. v. &. vj.

c *Accipiat.* ex re mea, vel opera sua.

d *Admittit.* scilicet Põpo. & sic mihi quęrit, cũ ex duabus causis fructuario quæratur: vt. j. de acquir. re. do. l. acquiritur. §. de his. *Famulus*

e *Si præsentibus.* id est, eis qui præsentes sunt. *tẽpore suæ*

f *Ægrotante.* Ar. quòd dapifer debeat habere salariũ etiã ratione temporis, quãdo fuit infirmus, cũ seruire videatur: vt hic, &. j. de stat. lib. l. cum hæres. §. Stichus. nam per eum non stat quo minus seruiat: vt. j. de var. & extraordi. cog. l. j. §. diuus. & infra, loc. l. qui operas. & de hoc dixi. j. locat. si vno. §. cum quidã. Accursius. *infirmitatis* *salariũ cõ sequi debet.* *Operã ẽẽ tis nulla est*

g *Infante.* not. ꝙ infãtis nulla est opera: vt &. j. de ope. ser. l. fi. in

princ. Sed pupilli maioris infante, sic: vt supra de rei vindi. l. cæterum. & infra de lib. cau. l. fi. & infra, eo. si infantis.

a *Etiam si in fuga seruus sit.* nisi in duobus casibus, & quando pro libero se gerit, & quando ab alio possidetur: vt infra, de acquir. pos. l. iij. §. si seruus. & l. per eum. §. fi. & infra proxi.

b *Retinetur.* vsque ad decenniũ: vt. j. statí no.

c *Idem tractat.* scilicet, quærendo.

d *Amitti vsumfructũ.* si dicas, amitti: id est, statim amissum vsumfruc. ex quo cœpit ab alio possideri: dices quòd hoc corrigitur infra statim. Si dicas amitti: id est, sit in actu amittendi, vt incipiat amitti tẽpore, planum est. nam & lupus exit siluam, nõ tamen exiuit. amittitur enim tempore constituto, vt subiicit. scilicet. x. vel. xx. an. vt. C. de præscrip. long. temp. l. fi. in fi. & hoc siue incipiat alius possidere, siue etiam non, eo ipso quòd ipse non vtitur: vt & infra, de ser. rusti. prædi. l. & Attilicinus.

ADDITIO. Ista verba glo. cum dicitur, nõ tamen exiuit &c. quotidie examinantur secũdum Bal. hic. Vnde si statutũ dicat, Si magnꝰ dominus intrauerit palatium, non sufficit qꝙ testis dicat, quòd vidit intrare: nisi dicat, quòd vidit intrasse: vt denotet actum consummatum: argu. huius glo.

e *Adquiri potest.* vt infra, de lib. cau. si cui. §. licet.

f *Per quod.* quia adquiritur.

g *Amitti vsumfructũ.* vt scilicet statim finiatur: vt supra ꝙxi. dixi. & hoc etiam quando nihil mihi stipulatur. Et quod subiicit, si modo, subaudi, maxime. nã & si quis mihi stipuletur, iterũ fit interruptio: & ideo nõ curreret cõtra me præscriptio: vtí fi. hui⁹. §. dices. hęc glossa tota est secũdũ primũ sẽsũ superioris.

h *An à prædone.* vel à nullo: vt dixim⁹ modo per. l. infra, de ser. rusti. prædi. & Attilicinus. Accursius.

i *Aliquid facere.* vt stipulari, vel aliud. Et not. quòd secundum quosdam hæc duo sufficiunt, sed vnum tantum forte est necessarium: vel affectus, vel etiã quòd stipuletur, vel aliud nomine fructuarij faciat: vt. ff. ea. l. §. Iulianus. Sed tu dic, vtrunque necessariũ si à primo incipias, ad hoc vt nunquã currat præscriptio. nam per stipulationem fit interruptio in seruitute tali: cum præscriptio seruitutis facile interrũpatur: vt. C. de serui. l. ij. sicut facilius currit: quia etiam sine possessione, quæ nõ potest esse in seruitute: vt. C. de præscrip. long. temp. l. fi. in fi. Item no. mentem & propositum aliquid facientis esse seruandum: ar. infra, de aur. & arg. leg. & si non. §. pe. & infra. commo. si vt certo. §. plane.

k *Si fur.* quidam habent prin. l. alij. §. Iulianus. quod melius est.

l *Fructus maturos.* idẽ si nõ maturos: vt. j. eo. si absente. §. fi. Acc.

m *Condictione.* scilicet, furtiua.

n *Et putat.* scilicet, Iulianus: vnde fuit melius supra. §.

o *Percipiantur.* vel ab alio eius nomine. Et dic, percipiantur, vt etiam in horreis sint reconditi: vt infra, qui mo. vsusfruc. amit. l. si vsufructuarius. & insti. de re. di. §. is vero. secus in bo. fi. posses. qui facit suos, à quocunque percepti sint, & cuiuscunque nomine, & eo ipso qꝙ à solo sunt separati: vt infra, de vsur. qui scit. §. in alieno. &. §. præterea. & supra, de rei vindic. l. antepe.

etiam si in fuga[a] seruus sit: pari ratione etiam vsusfructus retinetur[b]. Idem tractat[c], quid si quis possessionem eius nactus sit: an quemadmodũ à proprietario possideri desinit, ita etiam vsusfructus amittatur? Et primo quidem ait posse dici amitti vsumfructum[d]. Sed licet amittatur, tamen dicendum est, quod intra cõstitutum tempus ex re fructuarij stipulatus est, fructuario adquiri potest[e]. Per quod[f] colligi, posse dici, ne qui dẽ si possideatur ab alio, amitti vsumfructũ[g], si modo mihi aliquid stipuletur: paruiq; referre, ab hærede possideatur, vel ab eo cui hæreditas vendita, vel cui proprietas legata sit: an à prædone[h]. Sufficere enim ad retinẽdũ vsumfructũ esse affectũ retinere volẽtis, & seruũ nomine fructuarij aliquid facere[i]. quę sentẽtia habet rationẽ.

Fructus non efficiuntur fructuarii, nisi ab eo vel ab alio eius nomine separentur à terra: & ideo actiones competentes domino, ei non competunt. Bartolus.

¶ Iulianus libro trigesimo quinto digestorum tractat, Si fur[k] decerpserit vel desecuerit fructꝰ maturos[l] pẽdẽtes: cui cõdictione[m] teneat, domino fundi, an fructuario? Et putat[n], quoniã fructꝰ nõ fiũt fructuarij nisi ab eo percipiant[o], licet ab alio terra separẽtur, magis ꝙprietario cõdictionẽ cõpetere[p]: fructuario autẽ furti actionem[q]: quoniã interfuit eiꝰ, fructꝰ non esse ablatos. Marcellꝰ autẽ mouetur[r] eo, qꝙ si postea fructus istos nactus fuerit[s] fructuarius, fortasis[t] fiant[u] eius. Nã si fiũt, qua ratione hoc euenit, nisi ea, vt interim fiant* proprietarij: mox adprehensi, fructuarij efficiantur? *exemplo rei sub cõditione legatæ: quę interim hęredis est: existente autem conditione, ad legatarium trãsit[x]. Verum est enim condictionem cõpetere[y] proprietario. Cũ[z] autẽ in pẽdenti est dominiũ: vt ipse Iulianus ait[a], in fœtu qui summittitur[b], & in eo qꝙ seruus fructuarius per traditionẽ accepit, nõdũ quidẽ pretio soluto, sed tamẽ ab eo satisfacto[c]: dicendũ est cõdictionẽ pendere, magísq; ĩ pẽdẽti[d] esse dominiũ.

XIII. IDEM libro octauodecimo ad Sabinum.

SI cuius rei vsusfructus legatus erit: dominus potest in ea re satisdationem desiderare, vt officio iudicis hoc fiat[e]. Nã sicuti debet fructuariꝰ vti frui: ita & proprietatis dominus securꝰ esse debet de proprietate.

Hęc autẽ ad omnẽ[f] vsumfructũ pertinere Iulianꝰ libro trigesimo octauo digestorũ ꝙbat, si vsusfructꝰ legatꝰ sit, nõ prius dã dã actionem[g] vsufructuario, quàm satisfecerit[h], se boni

p *Competere.* quia soli domino datur: vt. j. de condic. fur. l. j.

q *Furti actionem.* hoc si fuerint subtracti postquam fructuarius possit vti: scilicet, adita hæreditate ab hærede legantis: & præstita cautione: vt infra de vsuca. si homo cuius.

r *Mouetur.* scilicet, ad dicendum quòd competit furtiua condictio fructuario: ideo ij cõtradicebat Iulia. qui dixerat soli proprietario dari: quam contrarietatem non soluit.

s *Nactus fuerit.* ab alio non à fure: quia tunc non daretur ei furtiua condictio: nisi de nouo fuerit factũ furtum.

t *Fortasis.* abundat. sic supra, de arbi. si duo.

u *Fiant.* & sic extunc dabitur condictio furtiua fructuario ad æstimationem, nõ ad rem, cum eam habeat: quia forte redemit ab eo qui habuit à fure qui dolo desiit habere. & ita intelligitur Marcellus dixisse: non autem sic vt nũquam proprietario detur, nam &c.

x *Trãsit.* vt. j. famil. ercis. l. & post litem. §. res &. j. ad Sylla. l. j. §. seruui. &. ff. de rei vindic. l. non ideo. Accursius.

y *Competere proprietario.* scilicet interim.

z *Cum.* id est, quando, & incipiunt verba Vlpiani. vel causatiuè autẽ, pro sed. Accursius.

a *Iulianus ait.* hęc duo exempla fuerant Iulii, quæ nũc allegantur cõtra eum: vt sicut hic aliquid est in pendenti, ita & in nostro casu.

b *Summittitur.* id est, summitti debet. nã ficta summissione, iam non pendet dominiũ: vt infra, eo. quid ergo.

c *Satisfacto.* nã tũc pẽdet: vt infra eo. sed & si quis. §. interdum.

d *In pendenti.* scilicet vsque quo fructus consumpti sint à fure, neutrique eorum dandam interim condictionem: & sic nec secundum dictum Iuliani, vt tantum proprietario: nec Marcelli, vt dicam tantum fructuario: sed medium quoddam. & dicam quòd est in pendenti ratione futuri. nam ratione præsentis competit proprietario: licet non possit eam exercere, vt dixi: nisi consumptis eis. si ergo venerit ad manus fructuarij, non à fure sibi restituente, videatur ab initio sibi competisse condictio furti fictione iuris: vt & infra, eo. sed & si quis. §. interdum. Sed argu. contra, infra, qui po. in pig. ha. l. potior. Et ideo aliud est in pignoribꝰ: quia in illis ordinem conuentionis intuemur. Accursius.

e *SI cuius. Hoc fiat.* scilicet, satisdatio tam de restituenda re, vt hic quàm de vtendo & fruendo arbitrio boni viri: vt infra, proxi. & infra, vsufruc. quemad. ca. l. j. §. habet autem. adeo vt antenõ videatur facere fructus suos: vt infra, de vsufru. le. l. vxori. *ADDITIO.* Istud intellige verum vbi eos percipiat fructuarius sciente & patiente proprietario: vt. l. hac edictali. infra, pen. C. de secun. nup. secundum Bar.

f *Ad omnem.* siue in testamento, siue inter viuos constitutus sit: vt. C. eo. l. vsufructu. j. in casibus tamen non cauetur: vt not. infra, vsufru. quemad. ca. si vsusfruc. §. illud.

g *Dandam actionem.* scilicet, efficaciter.

h *Satisfecerit.* vel per fructuarium non stet: vt infra, vt in pos. le. l. j. §. non exigit. Sed & ea non præstita potest per condictionem incerti agi vt cautio interponatur: vt infra, de vsufru. ea. re. quæ vsu con. hoc senatusconsultum. §. j. Accursius.

Quæst.

l. Si fur.

r sic alij cũ l. ij. pr. ff. de usufruct l. si fur.

BIU Cujas

viri arbitratu vsurum fruiturum. Sed & si plures sint à quibus vsusfru. relictus est, singulis satisdari oportet[a]†.

¶ Cum igitur de vsufruc. agitur: non solum quod factũ est, arbitratur[b]: sed etiam in futurum, quemadmodũ vti frui debet. ¶ De præteritis[c] autẽ dãnis fructuarius etiã lege Aquilia tenetur[d]: & interdicto ꝙ vi aut clã[e]: vt Iulianus ait. Nã fructuariũ quoq; teneri his actionibus, necnõ furti, certum est: sicut quemlibet aliũ qui in alienа re tale quid commiserit.

Actio legis Aquiliæ datur domino propter factum, non propter negligentiam. Bartolus.

¶ Deniq; cõsultus[f], quod* bonum fuit actionem[g] polliceri prætorem, cum competat legis Aquiliæ actio? respondit, quia sunt casus, quibus cessat Aquiliæ actio: ideo iudicem dari, vt eius arbitratu vtatur [fruatur.] Nam qui agrum non proscindit: qui vites non subserit: item aquarum ductus corrũpi patitur: lege Aquilia nõ tenetur[h]. Eadẽ & in vsuario dicẽda sunt.

Nota ar. huius. §. quòd quãdo inter duos est contentio de vna possessione, iudex potest prohibere vtrique parti ingressum, ne veniant ad arma & rixas. Bartolus.

¶ Sed si inter duos[i] fructuarios sit controuersia, Iulianus libro trigesimo octauo digestorum scribit æquissimum esse, quasi[k] communi diuidundo iudicium dari, vel stipulatione[l] inter se eos cauere qualiter fruantur. Cur enim[m] (inquit Iulianus) ad arma [&] rixã procedere patiatur prætor, quos potest iurisdictione sua cõponere[n] †? Quã sententiã Celsus quoque libro vicesimo digestorũ probat: & ego puto verã. ¶ Fructuarius[o] causam proprietatis deteriorẽ facere non debet: meliorem facere potest[p]. Et aut fundi est vsusfructus legatus[q], & nõ debet neq; arbores frugiferas excidere: neque villã diruere: nec quicquam facere in perniciem proprietatis. Et si fortè voluptariũ* fuit prædiũ, viridaria, *vel gestationes, vel deambulationes arboribus infructuosis opacas[q] atque amœnas habẽs, non debebit deiicere, vt fortè hortos olitorios[r] faciat, vel aliud quid quod ad reditum spectat.

Inde est quæsitum an lapidicinas, vel cretifodinas, vel harenifodinas ipse ĩstituere[s] possit. Et ego puto etiam ipsum instituere posse, si non agri partẽ necessariam[t] huic rei[u] occupaturus est. Proinde venas quoque lapidicinarum & huiusmodi metallorum inquirere poterit. ergo & auri, & argenti, & sulphuris, & æris, & ferri, & cæterorum fodinas, vel quas paterfamilias instituit, exercere poterit, vel ipse instituere, si nihil agriculturæ nocebit. Et si fortè in hoc[x] quod instituit[y], plus reditus sit, quàm in vineis, vel arbustis, vel oliuetis quæ fuerunt[z], forsitan etiam hæc deiicere[a] poterit: siquidem ei permittitur meliorare proprietatem. ¶ Si tamen quæ instituit vsufructuarius, aut cœlum[b] corrumpant agri, aut magnum apparatum[c] sint desideratura, opificum fortè vel figulorum[d]*, quæ non potest[e] sustinere proprietarius: non videbitur viri boni arbitratu frui. Sed nec ædificium quidem positurum in fundo, nisi quod ad

a *Oportet.* ar. quòd singulis hæredibus domini faciendum est sacramentum fidelitatis: vt ar. infra, de no. ope. nun. l. stipulatio. §. quæsitum. &. j. vsufr. quemadmo. ca. si vsusfructus. §. fi. Nam cum sit quasi individua seruitus sacramentum fidelitatis, & fidelitas ipsa, inuiolidũ debetur: vt infra, de verbo. oblig. l. ij. §. pe. Accursius.

b *Arbitratur.* scilicet bon⁹ vir: vt si ante cautionem aliquid corruperit fructuarius. Item ratione futuri: vt subiicitur, & infra, si ser. vin. pig. Accursius.

c *De præteritis.* scilicet ante satisdationẽ datis.

d *Tenetur.* si quid dãni dedit.

e *Quod vi aut clam.* si quod opus ibi fecit ꝓhibite, vel sciẽs se prohibendũ: vt. j. ꝙ vi aut clam. l. iij. §. fi. & l. seq.

f *Consultus.* id est, interrogatus Iulianus.

g *Actionem.* scilicet ex cautione ratiõe prę teritorum damnorum vel futurorum? Respõ. scilicet Iulianus, quia &c. sed certe immo ratione fideiussoris facto fructuario non soluendo: vt arg. infra, ad leg. fal. l. is cui. & instit. de act. §. fi. Et not. hic, quod superuacua cautio non est interponenda: sic & infra, vti posse. leg. si is à quo. §. fi. & supra, de pact. l. iurisgentium. §. sed si fraudandi. Accursius.

h *Non tenetur.* in cautione omnia damna veniunt: vt infra, vsufr. quemad. ca. l. j. §. cauere. sed lege Aquil. data tantum: vt hic. Sed contra, infra, ad. l. Aquil. si seruus seruum. §. si fornacarius. &. §. si ex plaustro. Sol. hic res corrũpitur ex seipsa, ibi appositione ignis, vel mala compositione lapidũ. Vel hic nõ datur directa sed vtilis: vt ibi.

i *Sed si inter duos.* supra cum inter fructuarium & proprietarium est controuersia, qualiter ũt vtendum, prospicitur cautione interposita: nunc qualiter inter fructuarium & fructuarium, secundum R.

k *Quasi.* i. vtili: quia directũ tãtũ ad corporalia datur: vt. j. cõmuni diuid. per hoc iudiciũ. &. j. de aqua quoti. l. Lucio. in fi. j. respõ. &. j. communi diui. l. cõmuni diuidundo. §. cũ de vsufructu. Acc.

l *Stipulatione.* vt vnus alteri promittat, quòd alterum vti non impediet: vt infra, famil. ercis. & puto. in princi.

m *Cur enim.* merito prędictis duob⁹ modis ꝓspicit: cur enim &c.

n *Iurisdictione sua componere.* ar. quòd potestas & iudex possunt cogere litigatores ad pacem & transactionem faciendam, causa dirimendarum litium. sic infra, si cer. pet. l. quidam. sic supra, de offi. præ. congruit. & in auth. de man. prin. §. deinde. col. iij. & infra, de no. ope. nun. l. j. §. & post. & infra, de leg. j. huiusmodi. §. fi. &. c. di. c. placuit. &. c. si quis. &. c. fi. & infra, de re mili. l. fi. in fi. & infra, communi diui. l. communi diuidundo. §. cum de vsufructu, & infra, de aqua quoti. Lucio. Sed arg. contra. in authen. vt litiur. §. pe. Sed ibi de referendariis dicit, non iudicibus. prętera de litibus ciuilibus. Item arg. contra, infra, eo. quotiens. in prin. sed & ibi imminet iudex: vt ibi dices.

o *Facere potest.* colligitur ergo vt necessarias & vtiles impensas fructuarius facere possit: quia omnes faciũt rem meliorẽ: vt. j. de verb. signi. l. ĩpẽsę. nisi faciat ĩmutãdo statũ rei: vt. s. e. l. hactenꝰ. §. fructuario pręfi. & l. quãuis. & vt hic, vi possunt. &. j. e. l. §. sed si ædium. versi. sed & colores. † Iste. §. est Voluptarias quoque sa bene nota. cere potest: vt. s. eo. l. vna cum se hactenus. §. Neratius. quẽt. vsque nõ tamẽ cogitur ad ali ad. l. sed si quas, nisi sint modicæ. quid. vt. s. e. hactenꝰ. j. respõ.

p *Legatus.* supple, aut alterius rei. & si quidẽ fũdi vsusfru. est legatꝰ, non debet &c. quæ est * Flo. volu- Pisa litera: & abũdat hic ptate postea vna negatio: vt * Flo. vir- &. C. de ser. fugi. l. j. Ac. diaria

q *Opacas.* id est, affere bant vmbram propter solem: & dicitur lobia.

r *Olitorios.* id est, ad faciendũ olus, vel oliuas.

s *Instituere.* id est, incipere de nouo.

t *Necessariam.* scilicet, fructibus.

u *Rei.* id est, argentifodinas faciendas. sic. j. de seruitu. l. si cui.

x *In hoc.* id est, lapidicinis. Accursius.

y *Instituit.* lapidicinas puta, vel similia.

z *Fuerunt.* ibi prius.

a *Deiicere.* & ita mutat statũ rei. sic ergo est cõtra. j. e. l. §. sed si ędiũ. versi. sed & colores. & s. e. tit. hactenꝰ. §. fi. & l. quãuis. Solu. ꝙ hic dicit cũ dubitatione, ibi ĩdubitabiliter soluitur: vt sic ista secundũ illas ĩtelligat. vel hoc fauore vltimæ volũtatis, ĩ qua cõstitutꝰ erat vsusfruc. vt argu. j. de reg. iur. in testamẽtis. ibi ergo ĩter viuos. Vel hic loquitur quãdo paterfa. ĩstituerat, vel instituere ꝓposuerat, lapidicinas. vnde prẽsumitur, ꝙ voluerit vsufructuariũ idẽ fa * Flo. legu- cere: ar. C. de epis. au- lorum. diẽ. l. nemo. hęc placet. vel aliud in his quę certis finib⁹ circũscribũtur & designãtur: vt domꝰ, & similia, quæ nõ ampliare vel deminuere

b *Cœlum.* id est, aërem. Accursius.

c *Apparatũ.* quid ad ꝓprietariũ de apparatu, cũ nõ cogatur reficere: vt. s. e. l. hactenus. in prin. &. ij. respon? Respõ. immo pertinet ad cũ magnus apparatus qui gratia rei fieret: haberet enim ne cesse fructuario restituere tales expensas: vt. j. e. si extraneo. §. fi. & l. quòd si hæres. &. l. si absente. &. j. de impen. l. iij. §. fi. &. l. & in totum. &. C. de rei vxo. ac. §. sed nec impensas. C. eo. ti. l. eum.

d *Figulorum.* id est magistrorum. aliàs, legulorum. Et dicuntur *Leguli qui* leguli, qui legunt: id est, colligunt margaritas in arena: secũdũ M. *dicuntur.*

e *Non potest.* commode: vt. j. de verb. signi. l. Nepos Proculo. &

de condi.

BIU Cujas

de condi. inst. si filius. Sed cur non potest: cum ipse non faciat expensas: vt supra, eo. titu. l. hactenus? Respon. quia rem deteriorem haberet fructuario mortuo, cum proprietarius talia nesciat exercere. Vel dic, non potest restituendo: vt modo notaui. & argu. infra, de pig. act. si seruos. Accursius.

fructum percipiendum necessariũ sit. Sed si ædium [a] vsusfructus legatus sit: Nerua filius & lumina immittere [b] eum posse ait: sed & colores, & picturas, & marmora poterit [c], & sigilla, & si quid ad domus ornatum [pertinet.] Sed neque diætas [d] transformare, vel coniungere [e], aut separare [f] ei permittetur. vel aditus [g], posticásve [h] vertere, vel refugia [i] aperire, vel atrium mutare, vel viridaria* ad alium modum conuertere. excolere [k] enim quod inuenit [l] potest, qualitate ædium non immutata [m]. Item Nerua eum cui ædium vsusfructus legatus sit, altius tollere non posse, quamuis lumina non obscurentur: quia tectũ magis turbatur [n]. Quod Labeo etiã in proprietatis domino [o] scribit. Idẽ Nerua nec obstruere [p] eũ posse. Item si domus vsusfructus legatus sit, meritoria [q] illic facere fructuarius non debet: nec per cœnacula diuidere domũ. Atquin locare potest: sed oportebit quasi domũ [r] locare: nec balineum ibi faciendum est.

Quod autem dicit meritoria non facturum, ita accipe, quæ vulgo diuersoria [s] vel fullonica appellãtur. Ego [t] quidem & si balineum sit in domo, vsibus dominicis solitũ vacare, in intima parte dom', vel inter diætas amœnas [u]: non recte, nec ex boni viri arbitratu facturum, si id locare cœperit, vt publicè lauet: non magis, quàm si domũ ad stationem iumentorũ locauerit: aut si stabulũ, quod erat domus, iumẽtis & carrucis vacans: pistrino [x] locauerit:

XIIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

LIcet multo minus ex ea re fructuum percipiat.

XV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SEd si quid inædificauerit: postea eũ neq; tollere hoc, neq; refigere [y] posse: refixa planè posse [eũ] vindicare. ℣ Mancipiorum quoq; vsufructu legato non debet abuti: sed secũdum conditionem † eorũ vti. Nam si librarium rus mittat, & qualũ [z] & calcem portare cogat: [vel] histrionem, balneatorem faciat: vel de symphoniaco, * atriensem [a]: vel de palæstra stercorãdis latrinis præponat: abuti videbitur proprietate. ℣ Sufficienter † autem alere & vestire debet, secundum ordinem & dignitatem [b] mancipiorum. Et generaliter Labeo ait, in omnibus rebus mobilib' modũ eũ tenere debere, ne sua feritate vel sæuitia ea corrumpat [c]: alioquin etiã lege Aquilia eum conueniri. ℣ Etsi vestimentorũ [d] vsusfruc. legatus sit, nõ sicut quãtitatis vsusfructus legetur, dicendum est ita vti eũ debere, ne abutatur: nec tamen locaturum [e]: quia vir bonus ita non vteretur. Proinde & si scenicæ vestis vsusfructus legetur, vel aulæi, vel alterius apparatus: alibi quàm in scena nõ vtetur. Sed an & locare possit, videndum est. & puto locaturũ. & licet testator cõmodare non locare fuerit solitus, tamen ipsum fructuarium locaturũ tam scenicam quàm funebrem [f] vestẽ. ℣ Proprietatis dominus nõ debebit impedire fructuarium ita* vtentẽ, ne deteriorem eius cõditionem faciat. De quibusdam planè dubitatur, si eũ vti prohibeat, an iure id faciat: vt puta doliis, si fortè fundi vsusfruct' sit legatus. & putãt [g] quidam, & si defossa [h] sint, vti prohibendũ. Idẽ & in seriis [i], & in cuppis, & in cadis, & amphoris putãt. idẽ & in specularibus [k] †, si dom' vsusfru. legetur. Sed & ego puto, nisi sit cõtraria volũtas, etiã instrumentũ fundi vel dom' cõtineri [l]. ℣ Sed nec seruitutẽ ĩponere fundo potest proprietari' [m], nec amittere [n] seruitutẽ. adquirere planè seruitutẽ eũ posse, etiã inuito fructuario,

a *Sed si ædium*. vsque nũc qualiter fundo instructo vtat: nunc qualiter domo. Accursius.
b *Immittere*. sed non claudere: vt infra. e. l. §. item Nerua.
c *Poterit*. i. apponere potest, subaudi.
d *Diætas*. loca in quibus moratur paterfamilias in die.
e *Coniungere*. si separata erant. Accursius.
f *Aut separare*. si sunt coniuncta.
g *Aditus*. anteriores.
h *Posticas*. i. posteriores aditus domus.
Flo. viridiaria
i *Refugia*. id est, loca absconsa: quę dicuntur secreta loca domus.
k *Excolere*. sic, infra, eo. vsufructuarius nouum.
l *Inuenit*. supra, ea. l. §. fructuarius.
m *Non immutata*. supra, eod. l. hactenus. in fi. & l. sequen. & infra, proxi. §. & infra. e. l. vsufructuarius nouũ. & infra, de vsu & habi. l. Neratius.
n *Turbatur*. quia ventus magis percutit.
o *Domino*. si velit altius tollere inuito fructuario: vt supra, eo. vsufruct. §. hac ratione.
p *Nec obstruere*. id est, claudere lumina: sed aperire sic: vt. s. proxi. §.
q *Meritoria*. hoc statim exponetur.
r *Quasi domum*. i. eius forma non mutata.
s *Diuersoria vel fullonica*. loca in quibus itinerantes diuertũt. fullonica autẽ potest dici gualteria, à follone: quia facit diuerticulũ quoddã vt ibi lauet telas. vel à folle per quẽ trahitur aqua. sic accipitur ĩfra, de aqua. plu. arcẽ. l. apud Trebatiũ. vel ambo pro eodem.
t *Ego*. scilicet Vlpia. dico: aliàs, ergo quidẽ: & tũc dic, quia ad aliũ omnino vsum non potest vti. aliàs est, ego, scilicet Vlpianus.
u *Amœnas*. & repete, balineum fit.
x *Pistrino*. i. ad opus pistrini. & facit supra. e. l. item si. §. fi. & j. eo. si pendentes. §. si dominus. & supra, eo. arboribus. §. nauis. Accur.
y *Sed si quid. Refringere*. id est extirpare: sed ad æstimationem agere potest. vel vindicat si est dissolutũ: vt subiicit; nisi donare voluerit: vel nisi æstimationem sit iam consecutus: vel ad eũ spectabat talis impensa: vt. C. eo. l. eum ad quem. sed Alb. dicit nõ posse tollere vel refringere, eũ sine læsione prioris status rei fieri non potest: arg. j. de le. j. senatus. & s. de rei vindi. in fundo. secus autem in inquilino qui refringit & tollit: vt infra, loc. sed addes. §. si inquilinus. & no. supra, de rei vin. l. habitator.
z *Qualum*. id est cophinum. vel qualum: id est, codalum vel codalos. vel qualũ: id est sabulum. Accursius.
a *Atriensem*. id est vt lauet atria.
b *Dignitatem*. id est meliorem statũ & opinionem. non autem portanitur pro publico honore: quia seruus eo vti non potest: vt. C. de te. bu. l. generali. lib. x. C. qui mil. non pos. penult. & fi.
c *Corrumpat*. vt infra eo. si pendentes. §. j.
d *Et si vestimentorum*. potest dici hoc esse de responsione. Vel dic, sit de facto. & ibi sit sponsio, dicendum &c. Et dicitur legari susfruct. velut quantitatis cum datur vestimentũ æstimatum. æstimatione reddẽda nito vsufructu: vt infra eo. §. constituitur.
e *Locaturum*. Ar. contra, supra, eo. arboribus. §. vsusfructus. sed hoc speciale. quia &c. Item hoc nisi in funebri & perpetua: vt subiicit.
f *Quàm funebrem*. quia talibus vestimentis sic vteretur vir bonus, sed in aliis cõtra: vt in principio dixit.
g *Putant*. & malè.
h *Defossa*. in prædio.
i *In seriis*. hęc sunt genera vasorum.
k *In specularibus*. instrumẽta domus, ab inspiciendo forte dicta.
l *Contineri*. scilicet vsufru. fundi vel domus legato. Sed contra, infra, de sup. le. l. fi. Solu. hic vsufr. fuit legatus: quo casu nõ posset vti frui sine instrumentis. At ibi proprietas fuit legata, vbi non accedũt instrumẽta nisi infixa: vt infra, de fun. instru. l. cum fundus. cum enim testator vsumfru. reliquit: vt ex ipso nomine patet, commodũ & emolumentũ rei videtur voluisse ad fructuariũ pertinere: quod aliter fieri non potest nisi instrumentorũ habeat fructum. cum autẽ legatur proprietas, nõ attenditur aliud, nisi quod dominiũ transeat in legatarium, secundum Az.
m *Potest proprietarius*. immo videtur quòd sic: vt infra, si vsufr. pe. l. si ab hærede. quæ est contra. Sol. vt ibi.
n *Amittere*. scilicet per pactum: sed non vtendo ipse vel fructuarius, amittitur: vt infra, subiicit, & infra, quemadmo. ser. amit. vsufruct. à contrario sensu.

BIU Cujas

Iulianus scripsit. Quibus consequẽter [a] fructuarius quidem adquirere fundo seruitutẽ non potest [b], retinere autem potest. & si fortè fuerint non vtente fructuario amissæ: hoc quoque nomine tenebitur [c]. Proprietatis dominus ne quidem consentiẽte fructuario seruitutem imponere [d] potest:

XVI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

NIsi per quã [e*] deterior fructuarij conditio non fiat, veluti si talem seruitutem vicino concesserit, ius sibi [f] non esse altius tollere [g].

XVII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

LOcum autẽ religiosum facere potest, consentiente [h] vsufructuario: & hoc verũ est fauore religionis [i]. Sed interdum & solus proprietatis dominus locum religiosum facere potest. Finge enim eũ [k] testatorem inferre, cum nõ esset vbi tam opportunè sepeliretur [l]. ℣ Ex eo [m] ne deteriorem cõditionẽ fructuarij faciat proprietarius: solet quæri, an seruũ dominꝰ coërcere possit? Et Aristo apud Cassium notat, plenissimam [n] eũ coërcitionẽ habere, si modo sine dolo [o] malo faciat: quamuis vsufructuarius ne cõtrariis quidem ministeriis [p] aut inusitatis [q] artificium eius corrumpere possit, nec seruũ cicatricibus deformare. [r] Proprietarius autem & seruũ noxæ dedere poterit, si hoc sine dolo malo faciat: quoniam noxę deditio iure nõ perimit vsumfru. nõ magis quàm vsucapio proprietatis [f] quæ post cõstitutum vsumfruc. contingit. Debebit planè denegari [t] vsusfru. persecutio: si ei, qui noxæ accepit, litis æstimatio nõ offeratur à fructuario. ℣ Si quis seruum occiderit, vtilem actionem exemplo [legis] Aquiliæ [u] fructuario dandam nunquam dubitaui.

XVIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

AGri vsufructu legato, in locum demortuarum arborũ aliæ substituẽdę sunt [x], & priores ad fructuarium pertinent.

Verba per modum conditionis prolata, inducunt dispositionem, quando dispositio sibi annexa aliàs non sortiretur effectum: & tunc appellatione vsusfruc. continetur proprietas. Bartolus.

XIX. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

PRoculus putat insulã posse ita legari, vt ei seruitus imponatur, quæ [y] alteri insulæ hęreditariæ debeatur: hoc modo: *si ille hæredi meo promiserit per se non fore quo altius ea ædificia tollantur, tum ei eorum ædificiorum vsumfruct. do, lego. vel sic: ædium illarũ quoad altius quàm vti nũc sunt, ædificatæ non erunt: illi vsumfructum [z] do, lego.*

Qui amouet impedimentum, non dicitur contra aduersarium vti. Bartolus.

℣ Si arbores vẽto [b] deiectas dominus non tollat: per quod incommodior is sit vsusfructus, vel iter: suis actionibus [b] vsufructuario cum eo experiundum [erit.] ipse officio prętoris cõsequatur à fructuario, vt aut conferat ad litis æstimationẽ, aut careat fructu: vt. j. de noxa. si ex duobus. §. fin. & l. si noxale. Vel dic, qꝝ hic nudam tãtum proprietatem dederat noxę dominus. Item quare magis legatũ operæ perit vsucapione: vt infra, de vsufruct. le. l. ij. quam vsusfructus? Respon. opera est in seruo tantũ qui cito moritur: sicꝝ proprietas inutilis de facili est: & sic facilius ad proprietatẽ vadat: sed vsusfru. frequentius in aliis rebꝰ quę perpetuę sunt: & ideo proprietario & eius hęredi vtiles: & ideo non ita facile: licet in vsufru. seruui eadẽ ratio sit. sed ad ea quæ frequẽtius fiũt, aptantur iura.

[a] *Consequenter.* scilicet dicitur.

[b] *Non potest.* in casu tamen non dominus adquirit: vt infra, de castren. pe. l. ex castrensi. §. j.

[c] *Tenebitur.* si tamen sciuerit deberi. alioquin imputabitur proprietario: vt infra, de contrahen. empt. in vendendo. §. pen. *ADDITIO.* Istam glo. dicit Bal. hic valde notabilem ad hoc quòd latior sit interpretatio in legato vsusfructus quàm proprietatis. & facit supra, eod. l. item si fundi. §. seminarios autem.

[d] *Imponere.* quomodo potest fructuarius totũ vsumfruct. amittere vel relinquere proprietario: vt infra, eo. cũ fructuarius. cum non possit pati vnam seruitutẽ imponi? Respõ. & hoc potest pati: sed non sic vt duret vsusfruc. vnde expone, non potest imponi, scilicet sic vt vsusfruct. duret: sed eo pereunte sic: vt. j. de do. ex cept. l. apud. §. ꝙdam. Sed an pereat in ea parte tantũ quæ seruit, seu in totũ? Respõ. in totũ secũdum quosdam, nisi dicat, saluo iure: vt. j. quib. mo. pig. vel hypo. sol. l. si debitor. §. si in venditione. Vel dic, cæteræ partes liberæ sint: vt. l. certo generi. j. de ser. rusti. prædi. vel in eis fortè durat. Accur.

[e*] *Nisi per quam.* scilicet talem.

[f] *Sibi.* scilicet proprietario.

[g] *Altius tollere.* quod fructuario non licet: etiã si hoc non concessisset: vt. ꝛ. c. si cuius *. §. item Nerua. & infra, eo. l. vsufructuarius.

[h] *Locum autem. Consentiẽte.* etiam iure suo saluo: vt dixi modo, supra. l. iij. prox. Sed quomodo dicitur saluum ius, cũ re religiosa nemo possit vti? Respon. vti videtur, cum religioni permiserit: sicut & dicitur habere filium qui intrat monasterium: vt in auth. de san. epis. §. sed hoc præsenti. col. ix. nã lucrũ est in pie agẽdo: vt in auth. de hę. & Fal. §. si vero expressim. col. j.

[i] *Religionis.* ſ. hoc dicitur. Et sic not. ar. ad multas contrarietates vbi dicitur, speciale hoc fauore. sic infra, de relig. sunt personæ.

[k] *Eum.* proprietarium.

[l] *Sepeliretur.* vt & infra, de reli. l. fi. Accursius.

[m] *Ex eo.* scilicet quòd dictum est, ne deteriorem &c. vt supra, eo. l. sed si quid. §. proprietatis.

[n] *Plenissimam.* nõ tamen vltra modum: vt infra, de his qui sunt sui vel alie. iur. l. j. & ij. §. fi. Vsufructuarius vero modicam: vt hic, & infra, eo. sed sicuti. §. quoniam. Item magister modicam: vt. j. locat. Item quæritur. §. idem Iul. Azo.

[o] *Dolo.* puta sine læsione fructuarij: vt supra, eodem. §. j.

[p] *Ministeriis.* & sic non habet ita liberum vsumfruct. vt proprietarius propritatem. Accursius.

[q] *Inusitatis.* prius. Azo.

[r] *Deformare.* nisi ex causa: vt infra, de verb. obli. l. qui seruum. & de lega. j. quid si ergo. §. hæres.

[s] *Proprietatis.* scilicet perimit vsumfru. vt hic, & infra, de vsuca. l. iusto. §. non mutat. nec pignus: vt. C. de pig. l. vsucapio.

[t] *Denegari.* vsusfru. vt supra, si ex noxa. cæu. ag. l. si cum vsufructuario. & infra, de solu. si hominem. & de dam. infec. l. si finita. §. item quæritur. Et hoc intellige, quando iussu prætoris fuit seruus abductus, proprietario non defendente: aliàs, si defenderet proprietarius, & damnaretur: etiam vsumfru. debet facere actoris: &

[u] *Legis Aquiliæ.* scilicet directæ: vt infra, ad l. Aquil. item Mela. §. fi. & l. seq. & supra, de dolo. l. eleganter. §. si seruum. & infra, de ser. cor. l. si quis.

[x] *Agri. Substituendæ sunt.* vt & ar. infra, eo. l. vetus. & l. seq. Aliud est autem si hæ arbores vi tempestatis non culpa fructuarij euulsæ sunt: vt infra, eo. l. arbores. quæ est contra. Sed & hic habet demortuas: ibi non: vt supra, eo. l. arboribus. in prin. Accursius.

Proculus.] CASVS. Legauit mihi vsumfru. domus testator sub hac conditione, si promittam hæredi ꝙ eam non eleuem vt videam vmbras alterius domꝰ, quæ remanebat penes hæredem. vel his verbis, vsque dum &c. an valeat legatum? Dicitur quòd sic. [*SI ARBORES.*] Habeo vsumfru. in fundo. ventus deiecit arbores. dominus debet tollere: & ad hoc ego agam per iudicem: vt sic possim ire & vti per fundum. Cætera sunt plana vsque ad. l. si pendentes. Vinianus.

[y] *Quæ.* scilicet seruitus. & hoc etiam inter viuos fieri potest: vt infra, communia præd. si quis duas. j. respon. Accursius.

[z] *Vsumfruct.* & ita plenam proprietatem legasse videtur legando vsumfruct. simile. infra, de vsufruct. ea. re. quæ vsu consu. l. fin. & infra, de aur. & ar. le. l. species. prohibuit enim eum altius tollere: quæ prohibitio in eo cui est legata proprietas, valet vt seruitus imponatur. in fructuario vero nulla est: quia & sine prohibitione altius non tolleret. Item cum remanet hæredis res, eidẽ seruitutem debere non posset: vt supra, eod. si cuius. §. item Nerua. & infra. de serui. rusti. prædi. l. in re communi. Quidam tamen dicunt hoc intelligendum, cum proprietatem vni, alij vsumfruc. legat: & onerat proprietarium ne altius tollat. Accursius.

[a] *Vento.* vnde non sunt fructuarij. vt. ꝛ. eo. l. arboribus.

[b] *Suis actionibus.* ſ. actione ex testamento contra hæredẽ, vel interdicto quod vi aut clam, vel confessoria: vt. j. qui. mo. vsusfruc. amit. l. repeti. §. fin. &. l. sed interdictum. & infra, quod vi aut clam

clam.l.denique.j.respon.Quibus actionibus agetur vt tollat,vel pro derelicto habeat: vt arg.infra, de dam.infec.l.prætor.in fin. &.j.ne quid in loco pub.l.ij.§.si ex fundo.

a *Si quis ita. Esset.* quia similis est vsufructui: non tamen est vsusfruct. nam perit morte, sed non capitis deminutione: vt infra, de an.leg.l.in singulos. secundum quosdam. & sic nihil est cõtra. Sed tu dic, quòd est vsusfruct. qui sic relinquitur. & sic est cõtra, infra, eod. defuncta. §. Sempronio. & infra, de vsufru.le.l. fundi Trebatiani. vbi dicitur nõ esse vsusfruct. Sol. cum legat ex redactu vel reditu fundi vel etiam ex fructibus aliquam partem, nõ est vsusfr. quia partem rerũ corporalium legat: vt illa.l. defuncta. At cum fructus annuos vel reditus legat: puto referre quibus verbis relinquit. nã si dicat, do, lego. vsusfruct. est: quia hæc est mens testantis: vt hic, & infra, de vsufru. le.l. cum ita. Si autem dicat, dari volo. non est vsusfruc. quia voluit hæredem dominũ esse fructuum, & eos præstare legatario: vt. d.l. fundi Trebatiani. &. d.l. in singulos. Et est ad hoc ar. infra, de vsufru.le.l. patrimonij. Item contra. j. de an. le.l. Gaius Seius prædia. vbi dicit seruitutem nõ esse personalẽ: & sic nõ vsumfru. Sed dic, quòd ibi omni anno hæres præstare debebat: non autem per se poterat percipere legataria, cum dixerit testator, dari volo singulis annis: vnde non est vsusfru. sed alia præstatio: vt in. d.l. patrimonij. &. l. fundi.

Legatũ annuũ, an sit vsusfructus.

b *Si serui. Gratia.* vt si gratia fructuarij, ei adquiratur. si domini vel ipsius serui, tunc domino: vt hic, & inst. per quas perso. nob. adqui. §. item quod serui. &. j. ad Treb. facta. §. si hæres. Sed videtur indistincte domino quæri: vt infra, de adqui. re. do. l. fructuario. quæ est contra. Sed illam secundum huius legis distinctionem intelligo. Item alia ratione videtur indistincte domino quæri: quia fructuarius non posset iubere adire: vt infra, de adquir. hæred. l. aditio. §. præterea. quæ est contra. Solu. dominus iubebit & restituet fructuario: vt infra. de vulg. & pup. substi. sed & si plures. §. in arrogato. & infra. de stip. ser. l. pe. Et ad hoc poterit cogi officio iudicis: vt ar. infra, de aqua plu. ar. l. ij. §. item Varus. cum & sibi non noceat, & alteri prosit. Ex prædictis patet hunc seruum posse duplici iure habere peculium: vt infra, de pecu. hinc quæritur. §. potest. Accursius.

c *Sed & si quid. Adquiret.* immo indistincte videtur domino reddendum totũ: vt infra, de act. empt. Iulianus. §. si quis seruo. quę est cõtra: vbi venditor indistincte dat emptori. Sol. aliud in seruo vendito cui aliquid datum est post venditionem. totum

Qui legat fructus annuos, videtur legare vsumfructum formalem. Bartolus.

XX. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI quis ita legauerit: *fructus annuos fundi Corneliani Gaio Mæuio do, lego:* perinde accipi debet hic sermo, acsi vsusfructus fundi esset[a] legatus.

XXI. IDEM libro septimodecimo ad Sabinum.

SI serui vsusfructus, sit legatus: quicquid is ex opera sua adquirit, vel ex re fructuarij, ad eum pertinet: siue stipuletur, siue tradita possessio fuerit ei. Si vero hæres institutus sit, vel legatum acceperit: Labeo distinguit cuius gratia[b] vel hæres instituitur, vel legatum accepit.

XXII. IDEM libro octauodecimo ad Sabinum.

SEd & si quid donetur seruo in quo vsusfruc. alterius est: quæritur, quid fieri oporteat? Et in omnibus istis, si quidem contemplatione fructuarij aliquid ei relictũ vel donatũ est, ipsi adquiret[c]. sin vero proprietarij, proprietario: siue ipsius serui, adquiretur domino. Nec distinguim[o] [d] vnde cognitum eũ, & cuius merito habuit qui donauit, vel reliquit. Sed & si cõditionis implendæ causa quid seruus fructuarius consequatur[e], & constiterit contemplatione fructuarij eã conditionem adscriptam: dicẽdum est ipsi adquiri. Nam & in mortis causa donatione, idem dicendum est.

XXIII. IDEM libro septimodecimo ad Sabinum.

SEd sicuti stipulando[f] fructuario adquirit: ita etiã paciscendo[g] eum[h] adquirere exceptionem fructuario, Iulianus libro trigesimo Digestorũ scribit. Idemque & si acceptum[i] rogauerit, liberationem ei parere. ℣ Quoniam autem diximus[k] quod ex operis adquiritur, ad fructuarium pertinere: sciendum est etiam cogẽdum[l] eum operari. † Etenim modicã quoque castigationẽ[m] fructuario competere Sabinus respõdit: & Casius libro octauo iuris ciuilis scripsit: vi neque torqueat, neque flagellis cædat.

Licitum est arguere ab his quæ fieri consueuerunt. Alber.

XXIIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SI quis donatur[n] vsufructuario, spoponderit seruo in quem * vsumfructũ habet, stipulanti ipsi vsufructuario obligabitur: quia vt ei seruus talis stipulari possit, vsitatum[n] est.

XXV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SEd & si quis[o] * stipuletur sibi aut Sticho seruo fructuario * donandi causa, dum vult fructuario præstitum: dicẽdum [est,] si ei[p] soluatur, fructuario adquiri.

Vbi pendet causa, pendet causatum.

℣ Interdum tamen in pendenti est cui adquirat iste fructuarius seruus: vt puta si seruum emit: & per traditionẽ accepit: necdum pretiũ numerauit, sed tantummodo pro eo fecit satis:[q] interim cuius sit, quæritur. Et Iulianus libro trigesimoquinto Digestorum scripsit in pendenti esse dominiũ eius[r]: & numerationem pretij declaraturã cuius sit. Nã si ex re fructuarij, retro fructuarij fuisse, idémque est & si fortè stipulatus sit[s] seruus, numeraturus pecuniam. nã numeratio declarabit cui sit adquisita stipulatio. Ergo ostẽdimus in pendenti[t] esse dominiũ enim dandum est emptori indistincte: vt ibi. Item contra. j. de ædil. edic. l. cum autem. §. fi. &. l. seq. Sed & ibi est alius casus, in seruo. s. redhibito, vt indistincte omnia reddãtur venditori. Vel dic, ita etiam ibi distinguendum: vt hic, vt ibi dices. Item contra, infra, de adqui. re. do. cum fructuarius. vbi indistincte dicit domino queri donata huiusmodi. Sol. dic, indistincte, id est, nõ habita distinctione cõtemplatione ipsius serui, vel domini, quin in vtroq; casu domino quæratur. secus si fructuarij: vt hic. Ité opponitur adhuc; quomodo ex hac causa quæritur: cũ nec ipse re, nec ex opera? Respõdetur. imò ex re videtur esse, si eius cõtemplatione fiat: vt. j. de adqui. hæ. aditio. in fi. &c.

a *Si quis ita.* Quia similis est vsufructui. Non tamen est vsusfruct. nam perit morte, sed non capitis deminutione. Vt infra, de an. leg. l. in singulos. secundum quosdam. & sic nihil est cõtra. Sed tu dic, quòd est vsusfruct. qui sic relinquitur. & sic est cõtra, infra, eod. defuncta. §. Sempronio. & infra, de vsufru. le. l. fundi Trebatiani. vbi dicitur nõ esse vsusfruct. Sol. cum legat ex redactu vel reditu fundi vel etiam ex fructibus aliquam partem, nõ est vsusfr. quia partem rerũ corporalium legat: vt illa. l. defuncta. At cum fructus annuos vel reditus legat: puto referre quibus verbis relinquit. nã si dicat, do, lego. vsusfruct. est: quia hæc est mens testantis: vt hic, & infra, de vsufru. le. l. cum ita. Si autem dicat, dari volo. non est vsusfruc. quia voluit hæredem dominũ esse fructuum, & eos præstare legatario: vt. d. l. fundi Trebatiani. &. d. l. in singulos. Et est ad hoc ar. infra, de vsufru. le. l. patrimonij. Item contra. j. de an. le. l. Gaius Seius prædia. vbi dicit seruitutem nõ esse personalẽ: & sic nõ vsumfru. Sed dic, quòd ibi omni anno hæres præstare debebat: non autem per se poterat percipere legataria, cum dixerit testator, dari volo singulis annis: vnde non est vsusfru. sed alia præstatio: vt in. d. l. patrimonij. &. l. fundi.

b *Si serui. Gratia.* vt si gratia fructuarij, ei adquiratur. si domini vel ipsius serui, tunc domino: vt hic, & inst. per quas perso. nob. adqui. §. item quod serui. &. j. ad Treb. facta. §. si hæres. Sed videtur indistincte domino quæri: vt infra, de adqui. re. do. l. fructuario. quæ est contra. Sed illam secundum huius legis distinctionem intelligo. Item alia ratione videtur indistincte domino quæri: quia fructuarius non posset iubere adire: vt infra, de adquir. hæred. l. aditio. §. præterea. quæ est contra. Solu. dominus iubebit & restituet fructuario: vt infra. de vulg. & pup. substi. sed & si plures. §. in arrogato. & infra. de stip. ser. l. pe. Et ad hoc poterit cogi officio iudicis: vt ar. infra, de aqua plu. ar. l. ij. §. item Varus. cum & sibi non noceat, & alteri prosit. Ex prædictis patet hunc seruum posse duplici iure habere peculium: vt infra, de pecu. hinc quæritur. §. potest. Accursius.

c *Sed & si quid. Adquiret.* immo indistincte videtur domino reddendum totũ: vt infra, de act. empt. Iulianus. §. si quis seruo. quę est cõtra: vbi venditor indistincte dat emptori. Sol. aliud in seruo vendito cui aliquid datum est post venditionem. totum

d *Nec distinguimus.* cũ constet cuius contemplatione factum est. & sic non ob. infra, de castren. pec. l. si forte. & l. miles & castrẽse. & l. miles & filiusfa. &. l. dotẽ. §. hinc quibus distinguitur, an sit notus filiusfa. ab eo qui in castris ei donat vel dat. Accursius.

e *Consequatur.* vt quia aliquis fuit institutus hæres si. x. daret seruo fructuario.

f *Sed sicuti stipulando.* ex sua opera, vel re fructuarij.

g *Paciscendo.* de non petendo. Accursius.

h *Eum.* s. seruum.

i *Acceptum.* vt infra, de accep. l. species.

k *Diximus.* supra, eo, si serui.

l *Cogendũ.* vt. j. de vsu & habi. lege plenũ. §. fi.

m *Castigationẽ.* Nota, modicam castigationẽ fructuario competere, sic & docẽti: vt &. j. ad l. Aquil. sed & si. §. fin. & creditori: vt infra, de pig. ac. eleganter. in fi. & de hoc dixi supra, eod. loca. §. ex eo.

n *Si quis donaturus. Vsitatum est.* Nota. quia vsitatum est. sic & infra, de ædil. edic. quòd si nolit. §. quia assidua. & infra, de aqua plu. ar. l. si prius. §. j.

o *Sed & si quis.* Scilicet, extraneus.

p *Si ei.* s. seruo. & sic in obligationibus distingue stipulanté quę quis iniecerit donaturus, aut repeturus. Bul. i. si stipulet adiecto animo donãdi, adquirit adiecto: nec repetit: vt hic, &. j. de verb. obli. Iulianus. §. qui fundum. & insti. de inuti. stip. §. si quis aliqui.

q *Fecit satis.* dando fideiussorem pro soluendo pretio. Accur.

r *Eius.* fructuarij.

s *Stipulatus sit.* quo casu ex stipulatione sola non numeratione nascitur actio: vt infra, de noua. si ita fuerit. §. fi. &. l. seq.

t *In pendenti.* No. in pendenti esse dominium donec numeratio declaret cuius sit: vt hic, & infra, de adquir. re. do. si seruus qui. §. fi. & infra, de ædil. edic. bouem. §. fi. & ar. infra, si cer. pe. l. proinde. & infra, de re. du. quædam. Sed contra, infra, de stipu. seruũ. si seruus communis. Sol. hoc accipe, scilicet esse in pendenti attenta futura significatione, nõ præsenti statu. cum enim hodie cerũ sit

BIU Cujas

sit rem traditam nõ esse ex re fructuarij, vel opera serui: ergo domino est quæsita: vt instit. per quas personas no. adquir. §. de his. præterea in. l. cõtraria alius casus est, scilicet in duobus dominis. hic autem in fructuario & domino.

a *Adhuc interesse.* aliàs, hic incipit. l. aliàs non.

b *Humanior est.* imò alia sententia videt verior: vt. j. de act. emp. si seruus. in prin. quæ est cõtra. So. hæc sententia vt humanior recipitur, ibi verò de rigore dicit. Vel ibi soluit fructuarius, hic seruus. Vel ibi erat res tradita, hic nõ, eo tẽpore quo finitur vsus fru. Vel ibi vsufructuarius fuit in delicto, quare fuit capit. de. hic non. prima verior.

c *Et dena.* id est. x. & x. vt infra, de le. j. si quis testamento. sed hic ponitur pro. x.

d *Numeratione.* i. numerando. Azo.

e *Vindicabit.* dominus eorum.

f *Condictionem.* sc. indebiti: vt per cõdictionẽ indebiti repetantur: vt infra, de condic. indebi. tum duo. & l. si nõ sortem prin. Accursius.

g *Soluit.* seruus. liber autem homo posset facere.

h *Nihil fecit.* no. ratione incertitudinis neutrum valere: vt. j. de in diem addic. l. cum duo serui. &. j. de fun. instruc. & instr. le. l. quæsitum. §. si quis eidẽ. & j. communia prædio. l. in tradendis. in prin. & j. de reb. du. si fuerit.

i *Accipientis.* sed si vnus repetat pecuniam suã, altera statim efficitur illius, & sic illi res adquiritur cuius fuerat alia pecunia. si autẽ pro parte vterque repetat: puta vnus quinq;, alius alia quinque pro parte dimidia vtriusque dominiũ illius rei adquiritur. nam potest bene parte repeti: quia fuit quantitas: vt. j. de condictio. inde. l. si nõ sortem. §. si centum. &. §. idem Marcellus. Vel quod melius est, non poterit aliquis eorum repetere nisi pro parte, obstante sibi exceptione: vt infra, de condict. indebi. si pœnæ causa. §. fin. & sic extunc dominium erit cuiuslibet pro rata.

k *Stipuletur.* puta vsque ad quinquennium: & pro quolibet anno nomine pensionis. x. stipulatus est.

l *Sequentium.* quibus non mansit. & quod dicit, stipulatio. i. cõmodum quod ex stipulatione venit: nõ autem stipulatio ista. nam prout durat vsusfruct. durat stipulatio. statim cum finitur stipulatio: & ipso iure proprietario queritur, non ex transactione: vt infra, de stipu. seruo. l. si seruus communis. §. fin.

m *Vel ad adrogatorem.* vt instit. de adqui. per adro. §. j. & subaudi, vel ad aliũ similem: vt bo. possessorem vel fideicommissariũ. Acc.

n *Legatus.* scilicet in hoc seruo qui suas locauit operas.

o *Supra scriptum est.* scilicet in annos singulos.

p *Minutione.* maxima vel media, vel etiam minima olim: vt. C. de vsufruct. l. corruptionem.

q *Restituitur.* aliàs restitutus. sc. vsusfruct. vsufructuario mox. i. in

donec pretium numeretur.

Quid ergo si amisso vsufructu tũc pretiũ numeretur? Iulianus quidem libro trigesimoquinto Digestorum scripsit, adhuc interesse[a] vnde sit pretiũ numeratũ. Marcellus verò & Mauritianus amisso vsufructu iam putant dominium adquisitum proprietatis domino. Sed Iuliani sententia humanior est[b]. Quòd si ex re vtriusque pretiũ fuerit solutum, ad vtrũque dominiũ pertinere Iulianus scripsit: scilicet pro rata [portione] pretij soluti. Quid tamẽ si fortè simul soluerint ex re vtriusq;? vt puta decẽ milia pretij nomine debebat, & dena[c] soluit ex re singulorũ. cui magis seruus adquirat? Si numeratione[d] soluit, interierit cuius priores nummos soluat. Nam quos postea soluerit, aut vindicabit[e], aut si fuerint nummi consumpti, ad cõdictionem[f] pertinent. Si verò simul in sacculo soluit[g], nihil fecit[h] accipientis: & ideo nondũ adquisisse cuiquam dominium videtur: quia cum plus pretio *soluit seruus, non faciet nummos accipientis[i].

Pulcher. §. Pro tempore quo durat, vsusfructus. in effectu quæritur fructuario: pro tempore quo non durat in effectu proprietario. hoc dicit cum. l. si operas, infra, eod. Alber. de Ro.

℣ Si operas suas iste seruus locauerit, & in annos singulos certum aliquid stipuletur:[k] eorum quidam annorum stipulatio quibus vsusfructus mansit, adquiretur fructuario: sequentium[l] verò stipulatio ad proprietarium transit semel adquisita fructuario: quamuis nõ soleat stipulatio semel cuiquam acquisita * ad aliũ transire, nisi ad hæredem, vel ad adrogatorem[m]. Proinde si forte vsusfructus in annos singulos fuerit legatus[n], & iste seruus operas suas locauit, & stipulatus est vt supra scriptũ est[o]: prout capitis minutione[p] amissus fuerit vsusfructus, mox restituetur[q], & ambulabit * stipulatio: ℣ perfectáque ad hæredem, redibit ad fructuarium. ℣ Quæstionis est, an id, quod adquiri[r] fructuario nõ potest, proprietario adquiratur. Et Iulianus quidẽ libro trigesimoquinto Digestorum scripsit, quod fructuario adquiri non potest, proprietario quæri. Denique[s] scribit, eũ, qui ex re fructuarij stipuletur nominatim proprietario, vel iussu eius: ipsi adquirere[u]. Cõtra[u] autem nihil agi, * si non ex re fructuarij, nec ex operis suis fructuario stipuletur[x]. ℣ Seruus fructuarius si vsumfructũ in se dari[y] stipuletur[z], aut sine nomine, aut nominatim[a] ℣ proprietario: ipsi proprietario adquirit: exemplo serui communis, qui stipulãdo rem alteri ex dominis, cuius res[b] est, nihil agit, quoniam rem suam stipulando quis nihil agit, alteri stipulando, adquirit solidum.

Si seruus cõducat fructuario operas suas, vel rem suam: nihil valet: nisi nominatim proprietario stipuletur, vel conducat. h. d. Albe. de Rosa.

℣ Idẽ Iulianus eodẽ libro scripsit, si seruo[c] fructuarius operas eius locauerat: nihil agi[d]. * Nã & si ex re mea, inquit, à me

anno sequenti. aliàs restituitur: & expone eo modo: vt infra, qui. mo. vsusfruct. amit. l. j. in fi. &. l. ij. Sed si in medietate primi anni capite deminutus fuerit, nonne totam pensionem habebit? quod videtur: vt infra, de an. leg. l. à nobis. & infra, de stip. ser. l. si seruus communis meus. §. cum seruus. Sed arg. contra, infra, eod. l. si operas? Respon. totũ quæri. sed per condictionẽ sine causa eius tẽporis quo amisit vsumfruct. *Flo. cui pensionẽ domino præ- *quæsita* stabit. Vel dic: vt. d. l. si operas. quod autẽ hic dicit, ambulat stipulatio, expone, id est, commodũ stipulationis, vt in superiori casu: vt nõ sit contra infra, de stip. ser. si seruus communis meus. in prædicto. §. cũ seruus. Vel potest dici pro rata tẽporis stipu- *Flo. restilationẽ quæri fructua- *tutus, amrio, cum ex suo delicto *bulabit* amisit vsumfru. secus si per mortem, vt ibi. Vel dic, ad principiũ gl. refertur apti[o]: licet in singulos annos fuerit legatus: tamen si capi. de. mi. maximã vel mediã patiatur: & in sequentibus nihil resumit: vt no. infra, qui. mo. vsusfru. amit. l. iij. nisi restitueretur in integrũ. & ita aget ℣ proprietarius sin * *Flo. agit,* gulis annis antequã restituatur: lex tamen no tat differẽtiam inter vsumfruct. & annuũ legatum, secũdum Azo. vt infra, de an. leg. in singulos. & sic potest solui lex à nobis: vt infra, eod. l. si operas. Itẽ not. hic, ℣ actio, vel stipulatio ambulabat: vt supra, de mino. in causæ. §. fi. &. l. seq. &. j. de aqua plu. ar. l. si tertius. §. si prius. Accursius.

b *Contra autem.* id est, si ex re proprietarij stipuletur fructuario.

x *Stipuletur.* scilicet ex re proprietarij. nam ex illis duabus causis tantum quæritur fructuario: vt supra. eod. si serui vsusfruct.

y *In se.* scilicet constitutum.

z *Stipuletur.* scilicet ab vsufruc. & non sibi, sed proprietario, vel sine nomine vt subiicit. Aliud enim si sibi: sicut quando sibi conducit: quia nihil agitur: vt infra statim subiicit. §. idem Iulianus. Vel hic iusserat proprietarius, ibi non: vel vt ibi.

a *Nominatim.* scilicet proprietario, quod aliàs in textu est.

b *Cuius res.* & subaudi, ei cuius &c. nam non valet: vt hic, & instit. de stipu. ser. §. fin.

c *Si seruo.* aliàs. §. idem Iulianus. aliàs, incipit lex, si seruo.

d *Nihil agi.* vt domino quærat. Et est ratio: quia quantum ad ea quæ

r *Adquiri.* Pone exẽplum, vt quia rem fructuarij stipulat: vt instit. de stip. ser. §. fi. Vel pone, quòd fructuarius erat Iudæus: & ex eius pecunia emit seru[s] mãcipium Christianũ: vt *Flo. agit C. de epis. & cle. l. deo nobis. §. pe.

s *Denique scribit.* quasi dicat, non solum in præmisso casu adquiritur proprietario, sed etiam in his duobus sequentibus.

t *Adquirere.* sed tenetur restituere: vt infra, de stipu. ser. l. pe. & facit infra, de stipula. seruo. l. j. §. pe. & de adquir. re. do. l. per seruum. §. fructuarius.

BIU Cujas

quæ ex opera proueniunt, simile est hic habenti plenam proprietatem, quam certum est à seruo stipulari non posse. nec est contra supra, eo. l. proxi. §. si seruus. vt ibi modo dixi. Vel ibi non stipulabatur seruus à fructuario ex operis: & ideo valet.

a *Stipulatus sit.* puta pensionē ex domo mea fructuarij. & est hic eadem ratio, quam modo reddidi in superiori responso.

b *Faciendo.* id est stipulando à me, & ex re mea, vel opera sua.

c *Ne quidem.* hæc negatio superfluit propter sequētem. sic supra, eo. si cuius. §. fructuarius.

d *Non obligabit.* nisi forte nominatim ei domino stipuletur: vt supra, proxi. §. si seruus. & infra, proxi. §.

e *Nihil agit.* scilicet, vt me obliget. obligabitur tamen ipse dominꝰ de peculio mihi fructuario ex eo contractu, quem iniui cum seruo: vt infra, de pec. l. si creditor. §. fina. quæ est contra. nam fructuarius cum seruo contrahendo mercedem pro operis ei imponere potest: vt infra, de vsu & ha. l. sed & ipsi.

f *Si duos fructuarios.* id est, qui habent vsum fructum in seruo.

g *Et in duobus bo. fid. possessoribus.* Primo respon. & postea dicit idem in fructuariis. Accursius.

h *Ex re alterius.* scilicet, bo. fi. pos.

i *Partem domino.* alius ergo bo. fi. pos. impedit. ipsi tamen non quęritur: sed domino, vt hic. Sed contra, infra, de acquir. re. do. l. qui bona. §. fin. & infra, de stip. ser. l. si alienus seruus. in quibus. ll. dicitur quòd totum quæritur ei possessori, ex cuius re quæsiuit. Solu. hic de rigore: ibi de æquitate. Vel ib i stipulabatur rem, quæ erat domini: vnde sibi plus quæri non poterat. Vel verius dic, pro parte quæritur, vt hic dicit: sed tamen dominus debet restituere per condictionem sine causa: vt infra, de stip. ser. l. pe. & sic inspecto exitu totum acquiritur ei, ex cuius re fuit stipulatus, vt in. ll. contrariis.

k *Stipulatus.* domino. Accursius.

l *Accipimus.* vt. C. per quas perso. no. acqui. l. si duobus. & infra, de stipu. ser. proinde. Accursius.

m *Idem & in fructuariis.* scilicet quod est in bo. fid. possessoribus. & ideo hic signa, & solue contrarium, infra, de stipu. ser. si alienus. & solue eodem modo, vt modo dixi circa bonæ fi. possess.

n *Non totum.* quia non totus vsusfruct. eius fit.

o *Posse ostendimus.* vt supra, eo. l. adhuc. §. quæstionis.

p *Quod autem diximus.* supra, eod. l. si serui.

q *Omnia.* quæsita ex re, vel ex operis.

r *Fructuario.* scilicet cuilibet.

stipulatus sit[a], nihil agit: non magis, quàm seruus alienus bona fide mihi seruiens, idem agēdo[b], domino quicquā adquirit. Simili modo (ait) ne quidem[c], si rem meam à me fructuario conducat, me non obligabit[d]. Et regulariter definit quod quis ab alio stipulando mihi adquirit: id à me stipulando nihil agit[e]: nisi forte (ĩquit) nominatim domino suo stipuletur à me, vel conducat.

Nota quòd iussus operatur idem quod nominis expressio. Bal.

¶ Si duos fructuarios[f] proponas, & ex alterius re seruus sit stipulatus: quæritur, vtrum totum, an pro parte, qua habet vsumfructum, ei quæratur? Nā & in duobus bonę fidei possessoribus[g] hoc idē est apud Scæuolā agitatum libro secundo quæstionum. & ait, vulgo creditum, rationemque hoc facere, si ex re alterius[h] stipuletur, partem ei dumtaxat quæri, partem domino[i]. Quòd si nominatim sit stipulatus[k]: nec dubitari debere, quin adiecto nomine solidū ei quæratur. Idémque ait, & si iussu eius stipuletur: quoniam iussum pro nomine accipimus[l]. Idem & in fructuariis[m] erit dicēdum: vt quo casu non totū[n] adquiretur fructuario, proprietatis domino erit quæsitum: quoniam ex re fructuarij quæri ei posse ostendimus[o]. ¶ Quod autem diximus[p], ex re fructuarij, vel ex operis posse [ei] adquirere: vtrū tūc locum habeat, quotiens iure legati vsusfructus sit constitutus: an & si per traditionem, vel stipulationem, vel alium quemcunque modum, videndum [est:] & vera est Pegasi sententia, quam & Iulianus libro sextodecimo secutus est, omnia[q] fructuario[r] adquiri.

Pro rata tēporis, quo ad vsumfructus durauit, diuiditur emolumentum stipulationis inter proprietarium & fructuarium. Bal.

XXVI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI operas suas locauerit[s] seruus fructuarius: & imperfecto[t] tempore locationis, vsusfructus interierit: quę supereſt[u], ad proprietariū pertinebit. Sed & si ab initio certam summam propter operas certas stipulatus fuerit: capite deminuto eo, idem dicendum est[x].

Fructus pendentes die vsusfructus legati cedente, spectant ad fructuariū. Albericus.

XXVII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI pendētes[y] fructus iam maturos reliquerit * testator, fructuarius eos feret[z], si die legati cedente[a], adhuc pendentes deprehēdisset. Nam & stantes[b] fructus ad [vsu] fructuarium pertinent. Si dominus solitus fuerit tabernis ad merces[c] suas vti, vel ad negotiationem: vtique permittetur fructuario locare eas, & ad alias merces: & illud solum obseruandum, ne vel abutatur[d] vsufructuarius, vel contumelioſè[e] iniurioſéve vtatur vsufructu.

¶ Si serui vsusfructus legatus est, cuius testator quasi ministerio vacuo[f] vtebatur[g]: si eū disciplinis[h] vel arte[i] instituerit vsufructuarius, arte eius vel peritia vtetur.

Onera realia, quæ præstantur à re, vel occasione rei, ad fructuarium pertinent. Albericus.

¶ Si quid cloacarij[k] nomine debeatur, vel si quid ob formam aquæ ductus qui per agrum[l] transit, pendatur: ad onus fructuarij pertinebit. Sed etsi quid si hęres morā fecerit in adeūdo: vt sic fructus pēdētes fructuarius non deponeret? Respon. tenetur de dolo, si hoc dolose fecerit: vt. j. de fideico. lib. si quis rogatus. &. j. eo. si vsusfru. legat. i prin.

s *Si operas suas locauerit.* in quinque annos.

t *Imperfecto.* id est, nondum impleto.

u *Quod supereſt.* i. eius tēporis pēsio. Azo. & sic nō est cōtra. j. de stip. ser. si seruus cōmunis. §. fi. & vt dixim⁹. s. c. l. adhuc. §. si operas.

x *Dicendum est.* forte refert an amissus sit vsusfruc. propter delictum fructuarij, an alia de causa: vt in primo obtineat, quod hic dicitur. In secūdo eius anni in quo amittitur, retineat omnia: & nihil ad proprietarium redeat: vt ar. infra de an. leg. à nobis. sed certo aliud est in annuis decem relictis: vt dicit. l. illa, à nobis. & aliud in vsufru. in quo etiam si maturis fructibus finiatur vsusfruct. non tamen vltra debet habere: vt infra, eo. defuncta. & infra, de an. leg. l. in singulos.

Si pendentes.] CELSVS. Duo dicit. Testator legauit mihi vsumfru. in quo erant segetes, & alij fructus super arbores: quæritur cuius essent, si tempore hæreditatis aditæ adhuc sunt super fundum? Et respon. quòd sunt fructuarij. [SI QVID.] Habeo vsumfruc. in domo, & in quodam fundo. Dicitur hic, quòd quo ad domum debeo soluere illi, qui per ciuitatem cloacas mundat: & alia quædam onera sustinere: & quo ad fundum, in quo habeo vsumfru. debeo sustinere expensas aquæductus: & etiam expensas exercitus transeuntis: & alia onera quæ sunt in textu. Viuianus.

y *Si pendentes.* vt poma. Accursius.

z *Testator.* vsufructu legato. Azo.

a *Cedēte.* alioquin sint hæredis: sicut & serui sunt, qui nascuntur ex ancilla pendente conditione libertatis: vt. C. de fideicom. libl. cū libertatem.

b *Extātes.* vt segetes: vel pro eodē ponit, secūdū quosdā. Sed quid

a *Ad collationem.* impendendum sit.
b *Exercitus.* scilicet impendendum sit, vt felicis embolæ, vel aduentus principis: vt. C. de sac. san. ec. l. iubemus nullam. & l. neminem. & facit infra, eod. l. vsufruc. relicto. & supra, eod. l. hactenus. & l. vij. §. quoniam. & infra, de vsufruc. leg. l. quæro.
c *Municipio.* scilicet

ad collationem[a] viæ, puto hoc quoque fructuarium subiturũ. Ergo & quod ob transitũ exercitus[b] confertur ex fructibus: sed & si quid municipio[c], (nã solent possessores certam partẽ fructuũ municipio viliori pretio addicere: solent & fisco functiones* præstare) hęc onera ad fructuarium pertinebunt[d].

Vsufructuarius potest vti re, secundum conditionem, & possibilitatem rei: & ita, vt non incidat in pœnam per proprietariũ impositam. Bartolus.

¶ Si qua seruitus ĩposita est fundo[e], necesse habebit fructuarius sustinere. vnde & si per stipulationẽ seruitus debeatur[f], idem puto dicendum. Sed & si seruus sub pœna[g] emptus sit, interdictis certis quibusdam[h]: an si vsusfructus eius fuerit legatus, obseruare hæc fructuarius debeat? & puto debere[i] eũ obseruare: alioquin nõ boni[k] viri arbitratu vtitur, & fruitur.

In numismatibus potest constitui verus vsusfructus: quia vsu non consumuntur. h. d. Alberi. de Rosa.

XXVIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

NVmismatum[l] aureorũ vel argenteorum veterũ (quibus pro gẽmis vti solent) vsusfructus legari[m] potest.

XXIX. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

OMnium bonorum[n] vsum fructum posse legari, nisi

a *Ad collationem.* impendendum sit.
b *Exercitus.* scilicet impendendum sit, vt felicis embolæ, vel aduentus principis: vt. C. de sac. san. ec. l. iubemus nullam. & l. neminem. & facit infra, eod. l. vsufruc. relicto. & supra, eod. l. hactenus. & l. vij. §. quoniam. & infra, de vsufruc. leg. l. quæro.
c *Municipio.* scilicet præstandum.
d *Pertinebunt.* imo videtur, quòd ad dominũ vt. j. de leg. iij. l. qui concubinam. §. qui ortos. quæ est cõtra. Sol. si ibi fructuarius ea prę stitisset, nihil valeret legatum, quod ei remansisset. vel vt ibi.
e *Fundo.* à testatore: & antequam vsusfructus esset constitutus.
f *Debeatur.* ergo constituta erat.
g *Sub pœna.* si morare tur in certis locis. Azo. vt infra, de ser. expor. l. Titius.
h *Quibusdam.* s. locis.
i *Debere.* infra, eo. arbores. §. j. cõtra, vbi reiicit colonum. Solu. hoc ideo, quia hic parum, vel nihil de libero fruẽ dj arbitrio dimittit: at ĩ sic.
k *Non boni.* quod fa re debet. Si ergo proprietarius ob hoc aliquid præstitit, petit à fructuario, si ille in culpa deprehendatur. Sed an etiã contra proprietarium cõmittitur pœna, si contra facit fructuarius? Respon. sic: vt. j. de cõtrahenda empti. l. si quis sub.
l *Numismatũ.* genus nũmi valens decẽm in quo imago principis, vel alterius est: vt. j. de auro & argen. lega. l. Quintus. §. si autem aurum. Accursius.
m *Vsusfructus.* quo casu etiam proprietas legata videtur secundum quosdam: vt. ĩ. eo. l. Proculus. Vel dic, q̃ vsusfruc. tantum. & poterat talis haberi fructus, vt pignori obligentur. fructus enim &c. vt. j. de vsu. l. fin. Sed hoc falsum est similiter: quia fructuarius non potest obligare: vt. C. eo. l. interest. & quod dicitur, fructus rei est &c. id est vtilitas. Io. Dic ergo, quòd hic erat vsusfruc. & erit fructus in hoc, q̃ pro gemmis tãquã monilia portẽtur ad pect*: vt hic, &. j. ad exhib. l. Iulianas. §. si tibi. x.
n *Omnium.*] CASVS. Aliquis vult mihi legare vsumfructum omnium bonorum. bene potest: nisi in quarta, quæ debet remanere hæredi de bonis. Viuianus.
n *Omnium bonorum.* scilicet propriorum. Et no. q̃ in quibusdam dicitur proprie vsusfr. in quibusdam improprie: vt &. C. eo. l. si vsusfru. in his enim quę consumuntur vsu, improprie: vt instit. de vsufru. §. constituitur. &. j. de vsufru. ea. re. quę vsu consu. l. iij. Itẽ in seruitutibus: vt. j. de vsufr. leg. l. j. Itẽ in omni incorporali re: licet bonorum appellatio, etiam incorporalia contineat: vt. j. de verbo. sig. l. bonorum. Item no. quòd in tali legato oportet æstimari proprietatem & vsumfru. nam potest minus valere proprietas quàm vsusfru. & econtra. nam si legetur alicui habenti xl. an. vel plus, fit computatio. v. annorum, si puero. xxx. annorum: vt. j. ad l. Fal. hæreditatum. Item in eo q̃ dicit, dodrãtis, habet locũ in extraneo hærede instituto. sec⁹ in filiis, qui habẽt legitimã cũ vsufru. vti authẽ. de triẽ. & semis. §. phibemus. coll. iij. & secũdũ hoc intellige. j. de vsufr. le. l. vxori meę. quę est cõtra. &. j. e. l. si mihi. Ac.
Si is qui.] CASVS. Testator duas domos habebat: in vna legauit mihi vsumfruct. poterit quidem hæres exaltare aliam re-

A tentam, cuius vsumfruc. non legauit: & auferre mihi lumen: dummodo parum luminis mihi dimittat. Viuianus.
o *Obstruere.* aliter in domo locata, etiam ab extraneo obscurata: vt infra, loca. si merces. §. ij.
p *Sufficit.* sic esset, etsi proprietas aliarum rerum esset legata: vt infra, de ser. vrb. prædi. l. binas. & infra, si vsusfru. peta. l. j. §. fin.

excedat dodrantis æstimationem: Celsus libro. xxxii. Digestorum, & Iulianus libro. lxi. scribit: & est verius.

XXX. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI is qui binas ædes habeat, aliarum vsumfructum legauerit, posse hæredem, Marcellus scribit, alteras altius tollendo obstruere[o]* luminibus: B quoniam habitari potest etiam obscuratis ædibus. quod vsque adeo temperandum est, vt non in totum ædes obscurentur, sed modicum lumen, quod habitantibus sufficit, [p] habeant.

XXXI. IDEM libro decimo ad Sabinum.

EX re fructuarij etiam id intellegitur, quod ei fructuarius donauerit[q], cõcesserit ve, vel ex administratione rerum eius compendij seruus fecerit.

XXXII. POMPONIVS libro trigesimotertio ad Sabinum.

SI quis vnas[r] ædes, quas solas[s] habet, vel fundum[t] tra- C didit: excipere potest id, quod personæ, [u] non prædij est, veluti vsum & vsumfructum. Sed & si excipiat vt pascere sibi, vel inhabitare liceat, valet exceptio, [x] cum ex multis saltibus pastione fructus percipiatur*. Et habitationis exceptione, siue temporalis, *siue vsque ad mortem eius, qui excepit: vsus[y] videtur exceptus.

q *Ex re fructuarii. Do nauerit.* vt habeat in peculio: vt infra de pecu. l. quis ergo. & de acqui. re. do. per seruũ. §. j. & infra, de vsu & ha. l. si ita. §. fi. Aliud si vt alieno: vt infra, de acquir. re. do. l. quod fructuarius.

Si quis.] CASVS. *Flo. obscu* VNam domum ha- *rare. tu vi-* beo: eam tibi trado ex *de Bud. in* causa vẽd. vel aliàs. sed *lege, æquissi* pacisco, vt vsusfruct[p] *mũ. Supra* mihi remaneat. pactũ *eo. titu. quid* valet: sed non valet, si *sit lumini-* seruitutem talem exci- *b obstruere.* perem: puta altius non tollendi, cum ego non habeam domum, cui hæc seruitus debeatur. Secundo dicit: dedi tibi domum, vel fundum hoc pacto, vt in fundo pascerentur oues meæ: vel habitare possem in domo. valet pactum: quia vsus domus, non realis seruitus videtur excepta: & fructus etiã fundi nõ erat alius: nisi ius pascendi. Viuianus.
r *Si quis vnas.* aliàs binas, & aliàs vnas. & non est vis, cum nihil sibi seruauerit. Accur.
s *Solas.* id est nullum aliud prædium.
t *Vel fundum.* quem *Flo. pere* solũ habeat. Accursius. *peretur*
u *Quod personæ.* id *Flo. tem-* est, seruitutem persona *porali* lem, vt subiicit: non au *a Vide An* tem realem, cum realis *ge. in princ.* nõ possit esse, nisi vter- *insti. de ser.* que habeat prædium: vt instit. de ser. §. ideo. Et not. quòd perso- *eundem in.* nales sunt quatuor: vsusfructus, vsus, habitatio, & opera, siue mi- §. *æque. de* nisterium seruorum. Aliæ reales siue prædiales appellantur: vt in- *act. insti.* fra, de ser. l. j. & infra, de ope. ser. l. fructus. & infra, ad. l. Fal. l. j. §. fi *Iaſ. in d.* §. operis. & insti. de vsu & habi. §. sed si cui. Probabilius tamen est *æque.* dicere operam non esse personalem seruitutem: quia non perit morte legatarij: vt infra, de vsufructu leg. l. ij. nisi dicatur personalis: quia perit morte eius hominis, in quo legata est, secundum Azo. & sic remanent tres personales. Illæ autem de quibus statim subiicit hic, non erant seruitutes: vt ibi dices.
x *Valet exceptio.* imo videtur non valere: quia hæc seruitus ius pascendi est prædialis: ipse autem prædium non habet: vt hic dicit. & sic est contra, insti. de ser. §. in rusticorum. & infra, de ser. rusti. præ. l. item sic. in prin. &. l. pecoris. Sol. dicunt quidam, quòd est personalis seruitus, quando non habet prædium, cui debeatur: vt hic, & arg. infra, de ali. leg. l. Mela. §. quidam libertis. cæterum si habet prædium, tunc realis. Sed tu dic, quòd hoc ius, scilicet pascendi: si seruitus est, semper est realis, siue prædialis. & quòd quandoque dicatur eam esse personalem, exponitur vt cum certa persona, quantum ad commodum finiatur seruitus, non sui natura: quia postea obstabit exceptio. Si verò non habenti prædium concedatur, vt hic fuit, ius pascendi non est seruitus prædialis, vel personalis: sed ius quoddam ex promissione, vel ex alio contractu quæsitum, secundum Azo.
y *Vsus.* quantum ad commodum: non tamen est vsus: vt instit. de vsu & ha. §. sed si cui.

BIU Cujas

SI Titio.] CASVS planus est. Titio vsumfructum fundi mei legaui: Mæuio proprietatem eiusdem fundi: decessit Titius. vnde dabitur totus fundus iste Mæuio, cui legaui proprietatem: & sic Mæuius habebit plenam proprietatem, & hæres nihil habebit ex eo fundo. Viuianus.

a *Et viuo.* idem & si quandocũque postea: vt infra, de vsufruc. accre. l. idem & si apud. §. sed si cui. Accursius.

b *Relinquetur.* sed plenam proprietatẽ consequitur Mæuius: vt hic, & infra, si vsusfructus pet. l. fundus. etiam si pars vsusfructus penes hæredem remãsisset: & alia relicta esset Titio. nam potius proprietario quàm hæredi fructuario remaneret: vt infra, de vsufructu adcre. lege, idem & si apud. §. sed si cui. secus autem in pro non scripto, & in causa caduci, & caduco alio, scilicet quàm vsufructu. nam si idem legatarius substitutũ vel coniunctum nõ haberet, sicut hic erat, adcresceret hęredi: vt Cod. de caduc. toll. §. in primo. & §. pro secũdo. & §. in nouissimo. nec enim proprietarius hic erat coniunctus vel substitutus fructuario: posset tamen dici fructuarium proprietario re cõiunctum, cum partem dominij obtineat vsufruct. vt. ff. eod. l. iiij.

c *Vsumfructum.* Pone casum, quòd mihi & alij fundi proprietas fuit legata: egi ad meam partem actione in rem, vel ex testamento, & amisi. postea repudiat collegatarius meus. non adcrescit mihi. Item pone vsumfru. mihi & alij relictum: petij partem meam, & amisi: & postea confructuarius cadit à sua parte. hoc casu mihi adcrescit: & rationem diuersitatis dicit. Accursius.

d *Portio.* coniungit in casu: sed distinguit in responsione. Acc.

e *Adcreuit.* altero collegatario repudiante.

f *Exceptionem.* videtur quòd non debeat obstare, cum sit aliud corpus: quòd idem esse oportet: vt infra de except. rei iudi. l. cum quæritur. & l. sequen. Respon. exceptio rei iud. obstat quotiens per sequens iudicium infringitur quod est statutum in primo: vt infra de iureiur. l. duobus. §. except. & de excep. l. fundi Titiani. si enim primum est pro veritate habendum: ergo verum est illam partem nõ esse istius: quia sic iudicatum est: sed alia non nisi quia sua alia sit, peti posset, iure scilicet adcrescendi: ergo quia repellitur à primo, repellatur ab alio. & hoc probatur iure alluuionis: vt & supra, de pub. l. si ego. §. idem ait idibus. & hoc siue fuit absolutus, quia non probaui meum: siue quia ipse probauit suum. secus autem in aliis quæ non adcrescerent, etiam si ex eadem causa ago, puta partem fundi petij, & succubui: aliam partem ex eadem causa postea peto. non ob. exceptio: quia alia res est: nec vnã partem alteri adcreuisse dici potest: vt infra de except. rei iudic. l. cum quæritur. & l. sequen.

g *In fructu.* id est, in vsufructu adcrescendo.

h *Fundi.* coniunctim legati.

Alluuio ius fundi sequitur.

i *Alluuio.* quę sequitur ius fundi: vt j. de leg. j. quod in rerum. §. si quis post. & supra, de Publi. l. si ego. §. idem ait ædibus. & idem in insula: vt infra de excep. rei iudi. l. egi. §. fi. Accursius.

k *Personæ.* non rei: vt infra, de except. rei iudi. l. & an eadem. §. qui cum partem. Sed nonne si petat vsumfru. qui adcreuit, sic dicet: ideo peto quia mihi adcreuit. & sic interrogabitur qualiter sibi adcreuit: & cogetur ex consequentia quadam dicere: quia mihi & illi fuit relictus. & sic quia iam contra sententiam primam venit: obiicitur exceptio rei iudi. non ergo hæc est bona ratio: quia personæ &c? Respon. si ideo succubuit in prima sententia, quia non vtendo vel cap. de. amiserat, constabit eum fuisse legatum: & eum fuisse fructuariũ. & sic loquitur hic, & j. tit. j. l. interdum. Si autem ideo succubuit, quia non fuit legatus: tunc idem est quod in legato proprietatis cum res iudicata pro veritate accipiatur: vt infra, de re iu. l. res. & j. de iureiur. l. sed si pos. §. item si iurauero. & j. de excep. rei iudi. si cum arg. §. penult.

*Habes hic text. valde not. & singu. ad hoc quòd licet legatario mortuo viuo testatore extinguatur legatum, rei tamen proprietas remaneat penes ipsius testantis hæredem. l. 1. §. pro secũdo. C. de caduc. p. Bar. in l. si pure. de leg. 1. infra limita, nisi proprietas vni, & alteri vsusfructus legatur: quia tũc mortuo legatario viuo testatore, vsusfructus cõsolidatur cũ proprietate. Bolog. * partis. Fl. * fructus. Flo.*

XXXIII. PAPINIANVS libro septimodecimo Quæstionum.

SI Titio † fructus, Męuio proprietas legata sit, & viuo [a] testatore Titius decedat: nihil apud scriptum hæredem relinquetur. [b] & id Neratius quoque respondit. ¶ Vsumfructũ [c] in quibusdam casibus nõ proprietatis * effectũ obtinere cõuenit. Vnde si fundi vel fructus portio [d] petatur, & absolutione secuta, postea pars altera, quæ adcreuit, [e] vindicetur: in lite quidem proprietatis, iudicatæ rei exceptionem [f] obstare, in fructu * [g] verò non obstare, scribit Iulianus: quoniam portio fundi, [h] velut alluuio, [i] portioni: personæ [k] [vsus] fructus adcresceret.

Ordo scripturæ designat ordinem voluntatis, & ordinem processus. h. d. de consec. dist. 2. ca. in Christo pater. & ordinem charitatis. de libe. & posthu. l. Gallus. §. quidam rectè. Bal.

XXXIIII. IVLIANVS libro trigesimoquinto Digestorum.

QVotiens † duobus vsusfructus legatur, ita vt alternis annis vtantur fruãtur: si quidem ita legatus fuerit, *Titio & Mæuio*, potest dici, prius [l] * Titio, deinde [m] Mæuio legatũ datum. Si verò duo eiusdem nominis fuerint, & ita scriptum fuerit, *Titius vsumfructum alternis annis do*, nisi consenserint vter eorum prior vtatur inuicem se impedient [n]. Quòd si Titius eo anno, quo frueretur, proprietatem accepisset [o]: interim legatũ non habebit [p]: sed ad Mæuium alternis [q] annis vsusfructus pertinebit. Et si Titius proprietatem alienasset, habebit [r] eum vsumfructum, quia & si sub conditione vsusfructus mihi legatus fuerit, & interim proprietatem ab hærede accepero, pendente autem cõditione eandem alienauero, ad legatum admittar [s]. ¶ Si colono tuo vsumfructum fundi legaueris, vsumfructum tunc alienaui: & postea nauis venit: habeo quidem vsumfruc. nec obest q̃ medio tempore proprietatem habui. [SI COLONO.] Titius locauit fundum suum in quinquennium: elapso pòst anno vsumfruct. eiusdem fundi legauit eidem colono. quæritur ad quid valet legatum: cum & sine hoc colonus habebat & fruebatur? Et respon. ad tria. nam petet vsumfruct. ex testamento. Item à mercedibus erit liberandus. Item expensas quas fecit gratia rei, recuperabit. [VNIVERSORVM.] Legauit mihi testator vsumfruct. omnium suorum bonorum. domus vna ex his bonis fuit combusta. quæritur an in ea extinguatur vsusfruct? Et distingue. aut sic dixit, omnium bonorum: & tunc remanet vsusfruct. areæ: quia area de bonis est. Aut dixit, illius domus & illius: & sic extinguitur vsusfruct. in area. Viuianus.

Titio † duobus vsusfructus legatus, vtalter vno anno, alter alteri vtatur. quæritur quis habebit primum annũ? Et respon. quòd primo nominatus, & secundum secundo nominatus. Quid si ambo sint nominati? Et respon. neuter vtetur: nisi consentiant quis primo habeat. Sed pone vt in principio. l. huius casus. quòd Titius qui est alter ex fructuariis, emit pro decem proprietatem: & forte tenuit sibi annis, interim habebit proprie. plenam. & non vsumfruct. formalem: & Męuius sibi annis habebit vsumfruct. Item quid si post decem annos Titius alienauit nudã proprietatẽ? Respõ. Titius habebit sibi annis: vt quilibet antequàm proprie. emeret. & hoc probat per simile. Nã pone quòd quidã legauit mihi vsumfruct. sub conditione si nauis ex Asia veniret: interim emi proprietatem rei: & tenui per decem an. puta, &

a *Et viuo.* idem & si quandocũque postea: vt infra, de vsufruc. accre. l. idem & si apud. §. sed si cui. Accursius.

b *Relinquetur.* sed plenam proprietatẽ consequitur Mæuius: vt hic, & infra, si vsusfructus pet. l. fundus. etiam si pars vsusfructus penes hæredem remãsisset: & alia relicta esset Titio. nam potius proprietario quàm hæredi fructuario remaneret: vt infra, de vsufructu adcre. lege, idem & si apud. §. sed si cui. secus autem in pro non scripto, & in causa caduci, & caduco alio, scilicet quàm vsufructu. nam si idem legatarius substitutũ vel coniunctum nõ haberet, sicut hic erat, adcresceret hęredi: vt Cod. de caduc. toll. §. in primo. & §. pro secũdo. & §. in nouissimo. nec enim proprietarius hic erat coniunctus vel substitutus fructuario: posset tamen dici fructuarium proprietario re cõiunctum, cum partem dominij obtineat vsufruct. vt. ff. eod. l. iiij.

c *Vsumfructum.* Pone casum, quòd mihi & alij fundi proprietas fuit legata: egi ad meam partem actione in rem, vel ex testamento, & amisi. postea repudiat collegatarius meus. non adcrescit mihi. Item pone vsumfru. mihi & alij relictum: petij partem meam, & amisi: & postea confructuarius cadit à sua parte. hoc casu mihi adcrescit: & rationem diuersitatis dicit. Accursius.

d *Portio.* coniungit in casu: sed distinguit in responsione. Acc.

e *Adcreuit.* altero collegatario repudiante.

f *Exceptionem.* videtur quòd non debeat obstare, cum sit aliud corpus: quòd idem esse oportet: vt infra de except. rei iudi. l. cum quæritur. & l. sequen. Respon. exceptio rei iud. obstat quotiens per sequens iudicium infringitur quod est statutum in primo: vt infra de iureiur. l. duobus. §. except. & de excep. l. fundi Titiani. si enim primum est pro veritate habendum: ergo verum est illam partem nõ esse istius: quia sic iudicatum est: sed alia non nisi quia sua alia sit, peti posset, iure scilicet adcrescendi: ergo quia repellitur à primo, repellatur ab alio. & hoc probatur iure alluuionis: vt & supra, de pub. l. si ego. §. idem ait idibus. & hoc siue fuit absolutus, quia non probaui meum: siue quia ipse probauit suum. secus autem in aliis quæ non adcrescerent, etiam si ex eadem causa ago, puta partem fundi petij, & succubui: aliam partem ex eadem causa postea peto. non ob. exceptio: quia alia res est: nec vnã partem alteri adcreuisse dici potest: vt infra de except. rei iudic. l. cum quæritur. & l. sequen.

g *In fructu.* id est, in vsufructu adcrescendo.

h *Fundi.* coniunctim legati.

Alluuio ius fundi sequitur.

i *Alluuio.* quę sequitur ius fundi: vt j. de leg. j. quod in rerum. §. si quis post. & supra, de Publi. l. si ego. §. idem ait ædibus. & idem in insula: vt infra de excep. rei iudi. l. egi. §. fi. Accursius.

k *Personæ.* non rei: vt infra, de except. rei iudi. l. & an eadem. §. qui cum partem. Sed nonne si petat vsumfru. qui adcreuit, sic dicet: ideo peto quia mihi adcreuit. & sic interrogabitur qualiter sibi adcreuit: & cogetur ex consequentia quadam dicere: quia mihi & illi fuit relictus. & sic quia iam contra sententiam primam venit: obiicitur exceptio rei iudi. non ergo hæc est bona ratio: quia personæ &c? Respon. si ideo succubuit in prima sententia, quia non vtendo vel cap. de. amiserat, constabit eum fuisse legatum: & eum fuisse fructuariũ. & sic loquitur hic, & j. tit. j. l. interdum. Si autem ideo succubuit, quia non fuit legatus: tunc idem est quod in legato proprietatis cum res iudicata pro veritate accipiatur: vt infra, de re iu. l. res. & j. de iureiur. l. sed si pos. §. item si iurauero. & j. de excep. rei iudi. si cum arg. §. penult.

*Habes hic text. valde not. & singu. ad hoc quòd licet legatario mortuo viuo testatore extinguatur legatum, rei tamen proprietas remaneat penes ipsius testantis hæredem. l. 1. §. pro secũdo. C. de caduc. p. Bar. in l. si pure. de leg. 1. infra limita, nisi proprietas vni, & alteri vsusfructus legatur: quia tũc mortuo legatario viuo testatore, vsusfructus cõsolidatur cũ proprietate. Bolog. * partis. Fl. * fructus. Flo.*

XXXIII. PAPINIANVS libro septimodecimo Quæstionum.

SI Titio † fructus, Męuio proprietas legata sit, & viuo [a] testatore Titius decedat: nihil apud scriptum hæredem relinquetur. [b] & id Neratius quoque respondit. ¶ Vsumfructũ [c] in quibusdam casibus nõ proprietatis * effectũ obtinere cõuenit. Vnde si fundi vel fructus portio [d] petatur, & absolutione secuta, postea pars altera, quæ adcreuit, [e] vindicetur: in lite quidem proprietatis, iudicatæ rei exceptionem [f] obstare, in fructu * [g] verò non obstare, scribit Iulianus: quoniam portio fundi, [h] velut alluuio, [i] portioni: personæ [k] [vsus] fructus adcresceret.

Ordo scripturæ designat ordinem voluntatis, & ordinem processus. h. d. de consec. dist. 2. ca. in Christo pater. & ordinem charitatis. de libe. & posthu. l. Gallus. §. quidam rectè. Bal.

XXXIIII. IVLIANVS libro trigesimoquinto Digestorum.

QVotiens † duobus vsusfructus legatur, ita vt alternis annis vtantur fruãtur: si quidem ita legatus fuerit, *Titio & Mæuio*, potest dici, prius [l] * Titio, deinde [m] Mæuio legatũ datum. Si verò duo eiusdem nominis fuerint, & ita scriptum fuerit, *Titius vsumfructum alternis annis do*, nisi consenserint vter eorum prior vtatur inuicem se impedient [n]. Quòd si Titius eo anno, quo frueretur, proprietatem accepisset [o]: interim legatũ non habebit [p]: sed ad Mæuium alternis [q] annis vsusfructus pertinebit. Et si Titius proprietatem alienasset, habebit [r] eum vsumfructum, quia & si sub conditione vsusfructus mihi legatus fuerit, & interim proprietatem ab hærede accepero, pendente autem cõditione eandem alienauero, ad legatum admittar [s]. ¶ Si colono tuo vsumfructum fundi legaueris, vsumfructum tunc alienaui: & postea nauis venit: habeo quidem vsumfruc. nec obest q̃ medio tempore proprietatem habui. [SI COLONO.] Titius locauit fundum suum in quinquennium: elapso pòst anno vsumfruct. eiusdem fundi legauit eidem colono. quæritur ad quid valet legatum: cum & sine hoc colonus habebat & fruebatur? Et respon. ad tria. nam petet vsumfruct. ex testamento. Item à mercedibus erit liberandus. Item expensas quas fecit gratia rei, recuperabit. [VNIVERSORVM.] Legauit mihi testator vsumfruct. omnium suorum bonorum. domus vna ex his bonis fuit combusta. quæritur an in ea extinguatur vsusfruct? Et distingue. aut sic dixit, omnium bonorum: & tunc remanet vsusfruct. areæ: quia area de bonis est. Aut dixit, illius domus & illius: & sic extinguitur vsusfruct. in area. Viuianus.

Titio † duobus vsusfructus legatus, vtalter vno anno, alter alteri vtatur. quæritur quis habebit primum annũ? Et respon. quòd primo nominatus, & secundum secundo nominatus. Quid si ambo sint nominati? Et respon. neuter vtetur: nisi consentiant quis primo habeat. Sed pone vt in principio. l. huius casus. quòd Titius qui est alter ex fructuariis, emit pro decem proprietatem: & forte tenuit sibi annis, interim habebit proprie. plenam. & non vsumfruct. formalem: & Męuius sibi annis habebit vsumfruct. Item quid si post decem annos Titius alienauit nudã proprietatẽ? Respõ. Titius habebit sibi annis: vt quilibet antequàm proprie. emeret. & hoc probat per simile. Nã pone quòd quidã legauit mihi vsumfruct. sub conditione si nauis ex Asia veniret: interim emi proprietatem rei: & tenui per decem an. puta, &

l *Dici prius.* id est primo anno. Azo.

m *Deinde.* in secundo anno. & sic not. ordinem scripturæ seruandum. [a] sic infra de fideicomm. lib. l. generaliter. §. si quis ergo. & qui & à qui. si quis habens. & in auth. de hæred. & Fal. §. fi. vero nullus. colla. j. & j. de hæred. instit. qui soluendo. Sed argu. contra. j. de leg. ij. l. cum pater. §. fidei tuæ. & j. de pec. le. l. quidam. & j. de sol. l. non enim.

n *Impedient.* vt & j. qui. mo. vsusfruct. amit. l. ij. §. fin. & infra, de ser. rust. præ. l. itinere. vnde forte forte discernent: vt. ff. de iudi. si cum ambo. & institu. de leg. §. optionis. Vel verius dic iudicem interuenire vt consentiant: vt. j. de lega. j. huiusmodi. §. fi. & ff. eo. si cui. §. denique. & j. de ædil. edic. quod si nolit. §. si plures. & instit. de satisd. §. penul. Accursius.

o *Accepisset.* scilicet ab hærede: forte titulo emptionis. Accur.

p *Non habebit.* s. vt non habeat formalem vsumfr. sed causalem: vt infra, qui. mo. vsusfru. amit. l. ij. in prin. sed videtur habere formalem: vt. j. de vsufr. accre. l. inde Neratius. §. non solum. & l. antepe. & hic. Solu. & ibi est causalis: licet habeat naturam formalis.

q *Alternis.* scilicet illis in quibus ad eum redire debebat si non extincta esset pars Titij consolidatione. Sed videtur quòd omni anno quasi iure adcrescendi altero amittente: vt. j. titu. j. l. iiij. §. non solum. & l. penult. Sed dic, quòd hic non sunt coniuncti, immo separati: ibi sic.

r *Habebit.* id est rehabebit: vt hic, & j. c. l. dominus. j. respõ. & j. quib. modis vsusfruct. amit. l. si duobus. circa prin.

s *Admittar.* conditione existente: vt. j. de verb. ob. si rẽ meam.

hæc

hæc autem conditio ineſſe videtur: vt.ĩ.de adimen.leg.l.cum in annos. &.l.ſi in ſingulos.

a *Vindicabit.* per actionem ex teſtamento: at ex conducto conſequetur impenſas: vtraque autem actione conſequetur vt non præſtet mercedem: vt hic, & infra, loca. ſi quis domum. §. fin. &.l. ſeq. &.l. ſi in lege. §. fin. Et ſic no. hic mirabile quòd agitur actione ex contractu ad eũ reſcindendum. ſ. ad remiſſionem mercedis, ſicut cõtingit aliàs, infra, de act. emp. l. ex empto. §. ſi quis virginẽ. &.ĩ. de contrahen. empt. ſed Celſus. §. ſi fundus.

b *In culturam.* quia & eas teſtator legauerat: vt dicunt. quod nõ placet: quia hoc eſt diuinare. Dic ergo quòd fecit expẽſas gratia rei, non fructuum præſentis anni: quia tunc cum fructibus compenſãretur. nam pro colendo poteſt quis facere expenſas gratia rei: vt infra, de impẽ. l. iij. §. nos igitur. Et ideo petũtur eũdem à fructuario: vt infra, eod. ſi extraneo. §. fin. &.l. quòd ſi hæres. multo magis ergo à colono, qui agit contra hæredem vt reficiat: vt infra, loca. ex conducto. ĩ. reſpon. Accur.

c *Quoniam qui.* Not. ergo quòd refert quid ex æquipollẽtibus fiat: vt & inſt. de inuti. ſtip. §. quotiens. Sed argu. contra. ĩ. de admini. tuto. ſi duo.

d *Subſtãtiæ.* præſentis, & futuræ forte: vt. C. quæ res pig. ob. po. l. ſi. Az. Sed arg. cõtra. ĩ. de auro & arg. le. ſi ita.

vindicabit[a]: & cũ hærede tuo aget ex conducto: & cõſequetur, vt neque mercedes præſtet: & impenſas, quas in culturam[b] fecerat, recipiat. ℣ Vniuerſorũ bonorum, an ſingularum rerum vſufructus legetur, hactenus intereſſe puto, quòd ſi ędes incenſæ fuerint, vſufructus ſpecialiter ædiũ legatus, peti non poteſt. Bonorum autem vſufructu legato, areæ vſufructus peti poterit: quoniam qui[c] bonorum ſuorum vſumfructũ legat: non ſolum eorum, quæ in ſpecie ſunt, ſed & ſubſtantiæ[d] omnis vſumfructum legare videtur. In ſubſtantia autem bonorum etiam area eſt.

Hæres tenetur de mora & tarditate additionis. Bartolus.

XXXV. IDEM libro primo ad Vrſeium Ferocem.

SI vſufructus legatus eſt: ſed hæres ſcriptus ob hoc tardius adiit, vt tardius ad legatum peruueniretur: hoc quoque[e] præſtabitur[f], vt Sabino placuit.

Non dicitur vſusfructus pertinere deſiiſſe, ſi quod loco vſusfructus æſtimatur, percipitur: quæ æſtimatio loco rei cũ ſuis quantitatibus (aliàs qualitatibus) ſubrogatur. Baldus.

℣ Vſufructus ſerui mihi legatus eſt: iſque cum ego vti frui deſiiſſem, liber eſſe iuſſus eſt[g]: deinde ego ab hærede æſtimationem legati[h] tuli. nihilo magis eum liberum[i] fore, Sabinus reſpondit. Namque videri me vti frui homine, pro quo aliquam rem[k] habeam: conditionem autem eius libertatis eandem manere: ita vt mortis meę, aut capitis deminutionis interuentu liber futurus eſſet.

XXXVI. AFRICANVS libro quinto Quæſtionum.

QVi vſumfructum areæ legauerat, inſulam ibi ædificauit. ea viuo eo decidit, vel deuſta eſt. vſumfructũ deberi exiſtimaui*[l]. Contra autem non idem iuris eſſe, ſi inſulæ vſufructu legato, area[m] deinde inſula facta ſit[n]. Idémque eſſe,[o] & ſi ſcyphorũ vſufructus legatus ſit: deinde maſſa facta[p], & iterum ſcyphi. Licet enim priſtina qualitas[q] ſcyphorum reſtituta ſit: non tamẽ illos eſſe, quorum vſufructus legatus ſit[r].

Vſufructus exceptio finitur cum perſona excipientis: niſi tacite vel expreſſe ſit actum quòd exceptio tranſeat ad hæredem. Bal.

Vſufructus.] CASVS. Hæredem inſtituiſti, & mihi legaſti vſumfru. hæres tuus tardius adiuit hære. quàm deberet, ad hoc vt tardius haberem vſumfr. tenetur tuus hæres mihi ad meum intereſſe. [VSVSFRVCTVS.] Teſtator legauit mihi vſumfructum hære. ſerui. & eidem libertatem reliquit cum finitus fuerit vſufruct. egi contra hæredem: & quia non dedit ſeruum, condẽnatus eſt in vſufr. æſtima. quæritur an ſit ſtatim liber? Et reſpon. quòd non: ſed tunc demũ quando finiretur vſufructus ſi nõ ſeruum mihi vendidit, & morte ſua, & ca. de. fiet liber. Viuianus.

e *Hoc quoque.* ſcilicet damnum quod habet fructuarius.

f *Præſtabitur.* ſcilicet legatario: vt infra, eo. quæſitum. &.l. quòd ſi hæres. Sed quid ſi moram non fecerit: ſed ante aditam hæreditatem fructus immaturos percepit? Reſpon. ex dolo vel ex teſtamento tenetur: at fructus etiam immaturos poteſt percipere: vt.ĩ. de vſufruct. lega. l. penul. &.ĩ. eo. ſi abſente. Accurſius.

g *Iuſſus eſt.* ſcilicet in teſtamento. Accurſius.

h *Legati.* ſcilicet vſusfructus, quem nõ reddam: vt ſtatim dices.

i *Liberum.* videbatur enim quòd ſtatim quaſi iam finito vſufru. peruenire ad libertatem: tamen non eſt ita.

k *Aliquam rem.* vt.ĩ. eod. l. quia. Sed nunquid æſtimatio legati vſufru. tunc reſtituetur? ſimilis quæſtio ſit. C. de fideicom. li. l. fin. Et videtur reſtituenda: vt in rebus quę vſu ipſo conſumuntur, dicitur: vt inſtitu. eo. §. conſtituitur. in fin. §. & infra, de vſufruct. ea. re. quæ vſu. conſu. l. hoc ſenatuſc. §. ſi pecuniæ. Puto tamen contra: quia non ſerui, ſed fructuum vel vtilitatis facta eſt æſtimatio, ſecundum Azo.

Qui vſumfructum.] CASVS. Tria dicit. Primo legauit mihi areæ vſumfruct. deinde facta eſt ibi domus: & hæc domus cecidit. Dicitur quòd debetur areæ vſufructus. Sed ecõtra teſtator mihi legauit vſumfr. domus ſuæ: poſtea cecidit domus, & facta eſt area: non dabitur vſufruct. Tertio dicit quòd ſi teſtator legauit mihi ſcyphos: & hi in maſſam redacti poſtea refecti ſunt: non dabitur vſufruc. [STIPVLATVS.] Tria dicit. Titius promiſit mihi fundum detracto vſufru. pro ſe Titio: & antequam ſolueret, deceſſit. ago cõtra hæredem. ipſe vult ſoluere detracto vſufru. ſed volo plene tradi: quid iuris ſit? Et dic, quòd aut detraxit pro ſe & hære. ſuis Titius: & nudã proprie. dabit hæres. aut pro ſe tantum, quod præſumit: & plene tradet hęres. Secundo probat prędicta per ſimile: & adducit ſimilia duo. Primũ eſt: Titius teſtamentum fecit, & hæredẽ inſtituit: & legauit fundũ Mæuio deducto vſufru. hæres Titij priuſquam ageret Mæuius, deceſſit relicto hærede. an hæres iſtius hære. tradet proprie. nudam, an plenã? Et reſpon. quòd plenã tradet: quia multo minus dubitatur in ſuperiori caſu. Secundũ eſt, vt &c. Ecce teſtator legauit mihi nudam proprie. fundi, ſub conditione ſi nauis ex Aſia venerit. antequam eam petã, extitit cõditio. & *Flo. exidicit & plenã proprie. *ſtimauit* amodo petã. [VSVSFRVCTVS.] Duobus modis pone. Primo: teſtator legauit mihi vſumfruc. ſerui: poſt moram hæredis deceſſit ſeruus antequam traderetur. dicit quòd petã æſtimatio. vſufru. ſ. vſque in diẽ mortis ſerui. Idem ſi ego deceſſi. nã hæres meus petet æſtima. vſufruct. vſque in diem meæ mortis à die mortis ſerui. Secundo ponit: ſi teſtator legauit vſumfru. ſeruo meo: ſeruus deceſſit poſt moram hęredis. & dicit quòd æſtimabitur vſusfructus à die moræ vſque in diem mortis. Idem eſt ſi ego dominus decedam. nam cum vſufructus morte ſit finitus: à die moræ vſque in diem mortis meæ præſtabitur hæredi meo æſtimatio vſufructus. Viuianus.

l *Exiſtimaui.* ſcilicet ego Africanus.

m *Area.* ſcilicet poſtea facta ſit. Et not. quòd ideo dicit, area: quia non vſque ad aream depoſita eſſent tigna, eadem domus diceretur: vt infra, de verbo. obliga. inter ſtipulantem. §. facram, & infra, de ſolu. qui res. §. aream.

n *Facta ſit.* Cur non eſt idem iuris? Reſpon. quia area eiuſdem naturæ dici poteſt quæ fuit legata. ſolum enim immobile, & quaſi immutabile eſt. ſed in inſula vel domo eſt cõtra: quia certa forma diſtinguitur, & ſubſtantiam capit: forma autem perempta res interiiſſe videtur: vt infra, ad exhiben. Iulianus. §. ſed & ſi quis. & infra, de auro & argen. lega. Seia. De nouo igitur domus cõſtructa non vetus in perpetuum extincta videtur reparari: ſolum autem non ſpeciali forma: ſed in primæuo ſtatu ſemper relinquitur. Azo. & hoc in legato vſufructu. Si autem proprietas eſſet legata, indiſtincte deberetur: niſi expreſſe teſtator mutaſſet voluntatem: vt infra, de lega. iij. ſi chorus. §. penult. & fin. & de lega. j. ſeruum filij. §. ſi pocula. &. §. ſi areæ. & ſic non obſtat. infra, de exceptio. rei iudi. l. & an eadem. §. idem corpus. &. ĩ. de ſer. vrba. prædi. ſeruitutes. §. ſi ſublatum.

o *Idémque eſſe.* ſcilicet quod. ſ. proxi. reſpon. Azo.

p *Maſſa facta.* ſcilicet fuerit. Azo.

q *Qualitas.* non omnino tamen. Azo.

r *Legatus ſit.* Si vero vſufructus maſſæ relictus eſſet, deinde ſcyphi ex ea facti in maſſam redacti fuerint, debetur vſusfructus, ſecundum Azo. Patet ergo ex prædictis quòd non poteſt dici eadem inſula, quæ deſtructa poſtea reſtituitur, etiam ſi eo animo diueretur, vt poſtea reficeretur: licet in naui ſit aliud quàm in domo vel maſſa: vt infra, de verbo. obligatio. inter ſtipulantem.

lantem. §. sacram. &. §. nauis. & infra, de solutionib. l. qui res. §. aream. forte, quia non adeo in suum statum domus vel scyphus reduci potest, sicut nauis: vtpote cum tabularum de facili possit fieri etiam ab imperito aliquo dempto vel etiam adiuncto eadem repositio: non autem tignorum & trabium in pristina loca sic fieri potest eadē restitutio propter materiæ aptitudinē & leuigationem: quæ non fit in tignis domus, vt in tabulis nauis. quia ergo non videtur remanere idem status vel eadem positio in domo vt in naui, alia domus esse censetur: vt argu. infra, de solut. l. cum quis. &. l. qui res. §. aream. super eo quod dicit de seruo manumisso: quia alius videtur post statum mutatum. Accursius.

a *In cuiuslibet.* scilicet sui hæredis. Accursius.

b *Promissori.* qđ semper præsumitur, nisi cō tra probetur: vt infra, de verbo. obliga. si ita stipulatus fuero. §. penult. in fin. & infra, de vsufruct. lega. l. Sempronius Attalus.

c *Debiturū.* habes hic quòd sic morte finitur actio pro vsufructu cōpetēs, sicut vsusfructus iam constitutus: vt argumen. supra, si quis cau. si eum. §. qui iniuriarum.

d *Minus.* quàm in superiori casu.

e *Eius hæres.* scilicet hæredis.

f *Legatus sit.* scilicet fundus, deducto scilicet vsufructu.

g *Vsusfructus serui.* si habes, vsusfructus serui Titio &c. sicut est litera Pisa. planus est casus: & nil est contra, & secundum hoc lege eā. si vero habes seruo Titij: tunc est contra. C. eo. l. fin. sed dices hanc corrigi. loquitur enim hæc secundum antiqua tempora: vt. j. qui. mo. vsusfru. amit. si seruos. Vel hic contemplatione serui: ibi domini. prima verior est.

*Flo. esse

*Flo. præstaretur

h *Æstimetur.* vt. j. l. proxi. & facit. j. si vsusfruct. peta. l. vti frui. §. fin. &. l. repeti. §. j. Accursius.

¶ Stipulatus sum de Titio fundum Cornelianum, detracto vsufructu. Titius decesit. quæsitum est, quid mihi hæredem eius præstare oportet? Respondit referre, qua mente vsusfructus exceptus sit. Nam si quidem hoc actum est, vt in cuiuslibet [a] persona vsusfructus cōstitueretur: solam proprietatē hæredem debiturū. Sinautem id actum sit, vt promissori [b] dūtaxat vsusfructus reciperetur, plenam proprietatem hæredē eius debiturum [c]. Hoc ita se habere, manifestius in causa legatorum apparere. Etenim si hæres, à quo detracto vsufructu proprietas legata sit, priusquam ex testamento ageretur, decesserit: minus [d] dubitandum [est,] quin hęres [e] eius plenam proprietatem sit debiturus. Idémque & si sub cōditione similiter legatus [f] sit, & pendente cōditione hęres decesit.

In legato vsufructu post mortem succedit obligatio ad interesse. h. d. cum. l. seq. Baldus.

¶ Vsusfructus serui [g] Titio legatus est: [&] cū per hæredem staret, quò minus præstaretur, seruus mortuus est. Aliud dici non posse ait, quàm in id obligatum esse hæredem, quanti legatarij interfit moram factam non esse: vt scilicet ex eo tempore in diem, in quo seruus sit mortuus, vsusfructus æstimetur [h]. Cui illud quoque consequens est *, vt si ipse Titius moriatur, similiter ex eo tempore quo mora [Titio] sit facta, in diem mortis æstimatio vsusfructus hæredi eius præstetur.*

XXXVII. IDEM libro septimo Quæstionum.

QVæsitum est, si cum in annos decē proximos vsumfructum [i]. de te dari stipulatus essem, per te [k] steterit, quò minus dares, & quinquennium transierit: quid iuris sit? Item si Stichi decem annorum proximorum operas de te [l] dari stipulatus sim, & similiter quinquennium præteriit? Respondit, eius temporis vsumfructū, & operas [m] rectè peti, quod per te transactum est quò minus darentur.

XXXVIII. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

NOn vtitur vsufructuarius, si nec ipse vtatur, nec nomine eius alius, puta qui emit, vel qui conduxit, vel cui donatus [n] est, vel qui negocium eius gerit [o]. Planè illud interest, quòd si vendidero vsumfructum: etiam si emptor non vtatur [p], videor vsumfructum retinere:

XXXIX. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

QVia qui pretio fruitur, nō minus habere intelligitur, quàm qui principali re vtitur [q], fruitur.

XL. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

QVod si donauero: nō aliàs retineo, nisi ille vtatur.

XLI. IDEM libro septimo Institutionum.

STatuæ & imaginis [r] vsumfructum posse relinqui, magis est: quia & ipsæ habent aliquam vtilitatē, si quo loco opportuno ponantur. Licet prædia quædam talia sint, vt magis in ea impēdamus, quàm de illis adquiramus [s]: tamen vsusfructus eorum relinqui potest.

XLII. FLORENTINVS libro vndecimo Institutionum.

SI alij vsus, alij fructus eiusdem rei legetur: id percipiet

i *Vsumfructum.* serui alicuius.

k *Per te.* scilicet promissorem. Azo. Dubitatio autem legis erat quòd nondum decennium cucurrerat. Vel dic, quòd erat dubitatio: quia volebat ille pati per aliud quinquennium: vt sic integrum decennium habeat fructuarius: quod non potest, immo æstimationem præteriti temporis præstabit: vt hic, & infra, de vsufru. leg. si vsusfructus mihi. & infra, eo. defuncta. &. l. quòd si hæres. &. l. cuiuscumque. in prin. &. ſ. l. proxi. §. fina.

l *De te.* scilicet, promissore. Accursius.

m *Et operas.* id est æstimationem earum. Accursius.

Non vtitur.] CASVS. Qui vsufructu per decennium non vtitur, amittit. Vnde idem esse videtur, siue ipse, siue alius pro eo vtatur: puta qui emit ab eo, vel ex donatione accepit, aut gestor nego. eius. Secundo dicit, quòd si vendidit: licet non vtatur re: tunc non perdit, non vtendo, fructuarius: quia vtendo pretio, re vti videtur. sed secus si donatarius non vtatur. Viuianus.

n *Donatus est.* scilicet vsusfructus.

o *Gerit.* alioquin si aliquis istorum vtitur, ipse vti videtur: vt hic subiicit: & supra, eod. l. arboribus. §. vsufructuarius.

p *Non vtatur.* ita tamen si nullus alius vtatur: vel si vtatur, vtitur nomine emptoris: & meo vere, vel interpretatiue. alioquin nō videor vti: & sic amitto non vtendo: vim. infra, qui. mo. vsusfruct. amit. Pomponius, quæ est contra. nam ibi non vtebatur aliquis meo nomine vere, vel interpretatiue. Item no. hic, quòd quædam ad [illegible] emptorem transeunt; [illegible] quæ ad hæredem non transeunt: vt vsusfructus formalis: sic & infra, de leg. ij. l. peto. §. prædium. Quis enim ignorat magnā esse differentiam inter successorem iuris, & rei? Vel hic, non ius sed commoditas. Accursius.

q *Via qui, Vtitur,* sic ergo pretiū loco rei succedit: vt &. j. de pecu. sed & si quis seruum. & l. seq. &. ſ. eo. si vsusfructus legatus. §. fin. &. j. communi diui. item. §. j. in fin. & dixi. ſ. de peti. hære. si & rem.

r *Statuæ & imaginis.* pro eodem ponas. Vel dic, statua, id est figura hominis: imago, sola pictura. & dicit Pla. in vultu Luc. vbi bestiales homines ponunt nummos. quod est falsum: quia res religiosa est: vnde non potest in ea constitui vsusfructus. Sed dic, quòd loquitur de statuis illis, quæ erigebantur in honorem alicuius priuati, vel ciuitatis: de quibus dicitur infra, de adqui. re. do. statuas. & infra, de priui. cre. Furius. &. C. de statu. & ima. Sed quis fructus ex his percipitur? Respon. quòd quilibet daret nummum, vt possit videre: vt sit de leone, qui est Florentiæ.

s *Adquiramus.* de quibus loquitur in authen. de non ali. §. pen. Intellige tamen, quòd aliquādo aliquid inde percipi potest aliàs non potest esse vsusfructus in eis: vt supra, proxim. respon. & infra, eo. si infantis. Accursius.

Si alij.

BIU Cujas

Si alii.] CASVS. Testator legauit mihi vsumfruct. cuiusdam fundi: & Titio vsum in eodem. habeo ego totum vsumfruct. detracto vsu. licet vsum habeat Titius, & ego simul. Pone alter hunc casum, vt not. in glo. magna: ibi, vel pone. & sic duobus modis pone casum huius legis.

a *Vsuario.* id est vsui.

b *Et vsum.* id est cõmoditatẽ vsus: vt fruatur, id est vendat, vel faciat quod velit. nam cui reliquit fructum, ei & vsum, id est commoditatem vsus legat: vt infra, de vsu & ha. per seruum. §. vsusfructus. Vel pone casum in eo, qui reliquit vsum tantum: cuius hæres legauit alij fructum. nam qđ supererit vsuario, cum eius sit præcipua causa, habebit fructuarius, sic ponitur infra, de vsu & ha. per seruum. §. fin. Azo. & secundũ hunc casum supponit ipse pro vsuario. & quod dicit, fruendi, dicas quòd ipse de vsufructu suo frui potest, sicut fructuarius ex fructu. Sed secũdum primum vsum expones: ipse, scilicet fructuarius.

c *Rerum.* Quidam fecit testamentum: & vsumfructum omnium rerum suarum dimisit Titio: & eidem fundi plenam proprietatem. Vel dixit, quòd æstimentur res suæ, & vsusfruct. æstimationis detur: & similiter eidem fundũ legauit. in hos casus differentiam esse dicit.

d *Legatur.* scilicet omnium. Accursius.

e *Deducto eo.* quia res sua nemini seruit: vt infra, de ser. vrb. præ. l. in re.

f *Æstimabitur.* Et sic quasi bis habebit eandem rem, scilicet proprietatem plenam, & vsumfruct. æstimationis eiusdem. Sed ar. contra. j. de verb. ob. qui bis. sed hoc, quia voluit testator, vt subiicit.

g *Nam sæpius.* redit ad primum casum: & probat per genus: & idem in secundo. Accursius.

h *Legatum.* sed in prædicto casu idẽ sæpius legari videtur, scilicet vsumfructus, etiam eius cui plenam proprietatem legauit. Acc.

i *Possumus.* vt & j. de leg. j. plane. §. j.

k *Etiam.* aliàs incipit lex, & aliàs. §.

l *Continetur.* vt. j. de verb. sig. l. recte. §. fin. & l. nomen filiarum. §. portionis. & j. de inter. act. de ætate. §. si interrogatus.

Vsufruct.] CASVS. Legasti mihi vsumfruct. cuiusdam domus, quæ cooperta non erat, sed erat vndique fabricata. nunquid ego fructuarius possum eam cooperire? Et respon. quòd non. Viuianus.

m *Vsufructuarius nouum.* vetus enim reficere potest: vt supra, eo. l. hactenus. Accursius.

n *Qui rudes.* id est noui: super quibus tectum nondum impositum fuerat: vt. j. eo. l. vsufructuarius.

o *Excolendo.* id est ædificando. vt enim arare, & seminare est cultura rusticorum prædiorum: ita ædificare, vel reficere, est cultura vrbanorum. Azo.

p *Quod accepisset.* reficiendo, non faciendo: vt supra, eo. si cuius. §. sed si ædium. nec perficiendo: vt infra, eod. l. vsufructuarius. & facit infra, de itin. actúque pri. l. iij. §. penult. Accursius.

ff. Vetus.

fructuarius, quod vsuario [a] superierit: nec minus & ipse, fruẽdi causa, & vsum [b] habebit.

¶ Rerum, an æstimationis vsusfructus tibi legetur, interest. Nam si quidem rerum [vsusfructus [c]] legetur [d]: deducto eo [e] quod præterea tibi legatũ est, ex reliquis bonis vsumfructum feres. Sinautem æstimationis vsusfructus legatus est: id quoque æstimabitur [f], quod præterea tibi legatum est. Nam sæpius [g] idem legando, non ampliat testator legatum [h]. Re autem legata, etiam æstimationẽ eius legando, ampliare legatum possumus [i].

XLIII. VLPIANVS libro septimo Regularum.

ETiam [k] partis bonorum vsusfructus legari potest. Si tamen non sit specialiter facta partis † mẽtio, dimidia pars bonorum continetur [l].

XLIIII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

VSufructuarius nouũ [m] tectoriũ † parietibus, qui rudes [n] fuissent, imponere non potest: quia tametsi meliorem, excolendo [o] ædificium, domini causam facturus esset: non tamen id iure suo facere potest: aliúdq; est tueri, quod accepisset [p], aliud nouum facere.*

XLV. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SIcut impendia cibariorum in seruum, cuius vsusfructus ad aliquem pertinet: ita & valetudinis impendia ad eũ respicere, natura [q] manifestũ est.

Etiam proprietati, quæ & conseruatur de iure speciali, cõsolidatur vsusfructus formalis. Bal.

XLVI. PAVLVS libro nono ad Plautium.

SI extraneo scripto [hærede,] & emancipato filio [r] præterito, matri defuncti deducto vsufructu proprietas legata sit: petita cõtra tabulas bonorum possessione, plena proprietas [s] pietatis respectu matri præstanda est. Si testator iusserit vt hæres reficeret [t] insulã, cuius vsumfructum legauit: potest fructuarius ex testamento agere, vt hæres reficiat.*

XLVII. POMPONIVS libro quinto ex Plautio.

QVod si hæres hoc non fecisset, & ob id fructuarius frui non potuisset: hæres etiam fructuarij eo nomine habebit actionem, quanti fructuarij interfuisset, non cessasse hæredem: licet vsusfructus morte eius [u] interiisset.

XLVIII. PAVLVS libro nono ad Plautium.

SI absente fructuario hæres, quasi negotium eius [x] gerens reficiat, negotiorum gestorum actionem aduersus fructuarium habet: tametsi sibi in futurũ hæres prospexerit.* Sed si paratus sit recedere ab vsufructu fructuarius, non est cogendus.

Sicut.] CASVS. Sicut vsufruct. debet alere seruum, in quo habet vsumfru. ita impendia valetudinis ad fructuariũ pertinẽt.

q *Natura.* i. naturali ratione: maxime si est modica: vt. j. cõmo. l. in rebus. §. possunt. & infra, de do. inter virum & vxorem. si id quod. §. j. & §. eo. sed & si quid in hoc. §. mancipiorum. Accursius.

Si extraneo.] CASVS. Paterfa. extraneum instituit: emancipatum præteriit. matri suæ legauit nudam proprietatem fundi. egit emãcipatus per contra tab. & obtinuit. & sic habet hæredi. quęritur de legato matris. Et dicit, quòd mater debet habere nudam proprietatem: ac si non esset ex illo edicto, de legatis præstandis. Item quia hæres, qui succubuit, reputatur vt mortuus: ergo adcrescit vsusfru. proprietati: & sic ista mater habet plenã proprietatem. [SI TESTATOR.] Plana sunt vsque ad. §. syluã. [SYLVAM.] Habeo vsumfructum in sylua, vel oliueto: incido syluam immaturã, vel colligo oliuas immaturas. meus est fructus: nec teneor ego, vel hæres meus proprietario. Idẽ si habeo vsumfru. prati. Viuianus. *Flo. resti. ceret

r *Emancipato filio.* Si enim esset in potestate, & esset præteritus: ipso iure non valeret testamentum: vt instit. de exhæ. lib. in princ. nec haberet locum hoc responsum: sed in casu nostro huius legis bene valet testamentum: sed potest rũpi per cõtra tab. Accursius.

s *Proprietas.* ex illo edicto. j. de leg. præstã. l. j. Sed quid est, quod dicit, plenam proprietatem præstãdam? nam ex illo edicto id solum quod est relictum, conseruatur ei: sed sola proprietas est relicta? Respon. pie agitur per illud edictum cum ea tantum in nuda proprietate. nam alij nõ daretur nisi matri & similibus: vt in. d. l. j. de leg. præstan. l. j. sed id, quòd vsusfructus consolidatur proprietati, est de iure communi, eo scilicet decedente, cui vsusfru. est relictus: vt. §. e. qui vsumfru. §. stipulatus. vel aliàs amittente vsumfruct. hic autem per contra tab. bo. pos. aut ipso iure, aut quantum ad commodum hæres institutus perdit: vnde ex necessitate fit consolidatio: vt infra, eo. sub conditione. Hodie autem, nec in proprietate per illud edictum pie fit cum matre: cum iure communi ex causa præteritionis vel exhæredationis rupto testamento valeant legata: vt. C. de libe. præ. auth. ex causa. *Flo. prodicto. spiceret

t *Vt hæres reficeret.* Si vero testator non iusserit, non cogitur hęres reficere: si tamen refecerit, pati debet fructuarium vti: vt supra, eo. l. hactenus. §. sed si hæres. & facit, infra, si ser. vind. l. sed & si forte. §. etiam. Accursius.

u *Quod si hæ. Morte eius.* s. fructuarij. & sic agitur ratione præteriti interesse, non futuri: vt supra, eo. quæsitum. & l. qui vsumfr. in fi. & j. so. ma. vsusfr. & j. si vsusfr. pe. l. vti. §. fi.

x *Si absente. Negotium eius.* scilicet fructuarij. & hoc cũ erat talis refectio, quæ ad fructuarium spectabat: & tamen proprietario non erat nociua, immo profutura: & sic est argu. quòd licet sibi prospicere, & tamen agit: vt hic. Sed argu. contra, infra qui po. in pig. ha. si prior. §. sciendum. & facit. C. eo. l. iij.

a *Reficere.* id est impensas refectionis restituere: vt & infra, eo. l. cum fructuarius. Sed aliter si facto suo, vel suorum res deterior sit facta: vt infra, eod. l. sed cum fructuarius. Accursius.

b *Syluam cæduam.* id est cædi consuetam. Accursius.

c *Constat.* Sed videtur quòd non faciat fructus suos, cum non bene sint maturi: vt supra, eo. l. ex sylua. in fine. & l. seq. sed hic intererat sua immaturam syluam cædere: cũ forte magis valeant nunc intempestiue cęsæ, quàm si mature: vt accidit in perticis vinearũ. quòd patet, propter id quod de oliua subiicit. Sed in contrario nõ intererat fructuarij cædere immaturam syluã: vnde non potest, nisi ad suum vsum cædere: vt in præalleg. l. ex sylua. in fine.

a Nota ex glo. iuncto text. qualiter oliua, quæ nõ matura colligi tur, maiorẽ fructũ fert quàm oliua matura.

d *Immatura.* [a] q̃ plus fert fructus quàm matura: vt infra, de vsufruct. le. l. pe. Azo. in omnibus autem his erat dubitatio: quia videbatur collectis oleis, quòd postea mortuo fructuario ꝓprietarius posit illum vindicare, sicut si fuisset ibi. Sed contra est. & facit supra, eod. item si fundi. §. fin. & l. seq.

Si mihi.] *CASVS.* Testator instituit duos hæredes, & vsumfruct. fundi certi legauit mihi & Titio, quæritur an singuli à singulis petẽt? Et dicit quòd quilibet, & à quolibet. & sic ego mediam, quæ est quarta, petam ab vno, & mediam ab alio. & sic habeo dimidiam totius vsusfruct. & idẽ facit Titius. Viuianus.

e *Alterũ quadrantem.* & sic habeo dimidiam totius vsusfru. sicut debeo habere: & tu facis idem, vt subiicit: arg. ſ. si pars hære. peta. l. j. §. quinimmo. hoc tamen intellige, saluo iure Falcidiæ hæredi: vt supra, eo. l. omnium. Accur.

Titius.] *CASVS.* Titius fecit testamentum: hæredem instituit: & Mæuio cuidam fundum legauit: & rogauit hunc Mæuium, vt medietatem vsusfructus daret Titiæ amicæ suæ. Mæuius iste ædificauit quandam domunculam necessariam ad fructus colligendos: nunc petit Titia medietatem istius vsusfruct. Mæuius dicit, quòd ipsa soluat medias expensas istius domunculæ factæ ad colligendos fructus. quæritur quid iuris? Et respon. quòd Titia compelletur soluere expensas pro parte sua. Viuianus.

f *Ædificauit.* id est reædificauit: quod pro parte fructuarij erat onus: vt. j. eo. cum fructuarius. Accursius.

g *Restituere.* dimidiam vsusfructus, quam debet Mæuio. Accur.

h *Haberetur.* Sed & si dedisset, agit nego. gest. vt supra, eo. si absente. in princip. vel condicet ipsam possessionem: vt infrà, de condic. indebi. l. qui exceptionem. §. si pars. sic est in legato proprietatis: vt infra, de le. j. domus. & l. seq. & facit. j. de noxa. si ex duobus. §. fin. nec ob. C. de rei vin. si quis sciens. quia ibi suo nomine: hic nomine eius ad quem peruenire sperabatur. & facit

gendus reficere [a]: sed actione negotiorum gestorum liberatur. Syluam cæduam [b], etiam si intẽpestiuè cæsa sit, in fructu esse constat [c]: sicut olea immatura [d] lecta, item fœnum immaturum cæsum, in fructu est.

XLIX. POMPONIVS libro septimo ad Plautium.

SI mihi & tibi à Sempronio & Mucio hæredibus vsusfructus legatus sit: ego in partem Sempronij quadrantem, in partem Mucij alterũ quadrantem [e] habebo: tu item in vtriusque parte eorũ quadrãtes partes [habebis.]

Nota, quòd legatarius cui imminet restitutio, recuperat expensam ab eo, cui tenetur restituere. Bal.

L. PAVLVS libro tertio ad Vitellium.

TItius Mæuio fundum Tusculanum reliquit, eiusque fidei commisit, vt eiusdem fundi partis dimidię vsumfructum Titiæ præstaret. Mæuius villam vetustate corruptam, necessariam cogendis & conseruandis fructibus ædificauit [f]. quæsitum est, an sumptus partem pro portione vsusfructus Titia adgnoscere debeat? Respondit Scæuola: si priusquam vsusfructus præstaretur, necessario ædificasset, non aliàs cogendum restituere [g], quàm [si] eius sumptus ratio haberetur [h].

LI. MODESTINVS libro nono Differentiarum.

TItio cum morietur, vsusfructus inutiliter legari intelligitur: in id tempus videlicet collatus, quo à persona discedere incipit [i].

LII. IDEM libro nono Regularum.

VSusfructu [t] relicto, si tributa eius rei præstentur: ea vsufructuarium præstare debere dubium nõ est [k]: nisi specialiter nomine fideicommissi testatori placuisse probetur, hæc quoque ab hærede dari.

LIII. IAVOLENVS libro secundo Epistolarum.

SI cui insulæ vsusfructus legatus est: quamdiu quælibet portio [l] eius insulæ remanet, totius soli vsumfructum retinet.

LIIII. IDEM libro tertio Epistolarum.

SVb conditione vsusfructus fundi à te hærede, Titio legatus est: tu fundum mihi vendidisti, & tradidisti, detracto vsufructu [m]. quæro, si non extiterit conditio, aut extiterit, & interierit vsusfructus [n], ad quẽ pertineat? Respondit. intelligo te de vsufructu quærere, qui legatus est. Itaque si conditio eius legati extiterit, dubiũ non est quin ad legatarium is vsusfructus pertineat: & si aliquo casu ab eo amissus fuerit, ad proprietatẽ fundi reuertatur [o]. Quòd si conditio non extiterit, vsusfructus ad hæredẽ pertinebit: ita, vt in eius persona omnia eadem seruentur, quæ ad amittendum vsumfructum pertinent, & seruari solent. Cęterùm in eiusmodi venditione spectandum [p] id erit, quod inter ementem vendentémq; conuenerit: vt si apparuerit [q] legati [r] causa eum vsumfructũ exceptũ esse [s], etiam si conditio [t] non extiterit, restitui à venditore emptori debeat [u].

LV. POMPONIVS libro vicesimosexto ad Q. Mucium.

A infra, de vsufruct. le. l. generali. §. Lucius. Accursius.

Titio.] *CASVS.* Tibi legaui vsumfruct. fundi cum morieris: an valeat legatum, quæritur. Et respon. quòd non: quia in id tempus legatus est, à quo extinguitur. Viuianus.

i *Incipit.* No. ergo, quòd non potest quis incipere ab eo casu in quo debet finiri. sic &. j. de vsufr. leg. l. v. & i. C. de do. ante nup. l. sed quod sponsæ. &. j. de iur. do. si res. in prin. & l. si pater mulieris. in fi. &. j. de ma. test. libertas. in princip. &. j. de condi. & de. hæres. §. quamuis. &. C. e. l. am. ſ. biguitatem.

k *Vsufructu non est.* vt supra, ti. j. si pendentes. §. pe. &. §. fi. & l. vij. §. fi. & l. seq. Accur.

Si cui.] *CASVS.* Legatus est vsusfructus insulæ mihi: sed postea cecidit pro parte, & ꝑ parte non: an retineam vsumfru. totius insulæ quæritur. Et respondeo sic. Viuianus.

l *Quælibet portio.* pe partem ergo retinetur vsusfructꝰ totius. sic & C. de agri. &. cen. l. cũ scimus. §. fin. secus autem si prorsus fuit destructa, & ad aream redacta: vt &. ſ. eod. qui vsumfructum. &. j. quibus modis vsusfruct. amit. repeti. §. ij. & infra, de ser. ruſt. prædi. l. seruitutes. §. si sublatum. & argu. j. de contrahen. empt. domum. §. j. &. §. si vero quantacumque.

Vb conditione.] *CASVS.* Testator legauit Titio vsumfructũ si nauis venerit ex Asia vsque ad annum. medio tempore hæres vendidit fundum deducto vsufr. Et respon. quòd si cõditio existat, dabitur legatario: & si postea amittatur, vadit ad proprietarium, vel emptorem. si autẽ deficit, pertinet ad heredẽ: nisi gratia legatarij excipiatur. tunc enim deficiente conditione sequitur proprietarũ statim, & non hæredẽ. Vi.

m *Detracto vsufructu.* & hoc facit dubitationem.

n *Interierit vsusfructus.* morte fructuari, vel capitis deminutione, vel alio modo.

o *Reuertatur.* vt. j. de euic. l. fundum cuius. in prin.

p *Spectandum.* scilicet, primo. Azo.

q *Si apparuerit.* vt quia tempore venditionis dixit, ego non deduco vsumfructum pro me: quia mihi nolo, sed pro legatario.

r *Legati.* vsusfructus.

s *Exceptum esse.* nec pro se hærede. Accursius.

t *Conditio.* nam si extitisset conditio vsusfructus legati, & periret postea vsusfructus vel morte vsufru. vel alio modo, tunc vsusfructus iret ad proprietatem: vt supra, proxi. sic & hic consolidatur vsusfructus cum proprietate. Accursius.

u *Emptori debeat.* si ideo, vt non ad emptorem, sed ad se spectaret: etiã si cõditio deficeret, ipse habebit. Quid ergo præsumemus in dubio? Respon. quòd sui causa tantum exceperit: vt arg. j. de sta. lib.

BIU Cujas

sta.lib.qui pecuniam.& vt dixi.ff.eo.qui vsusfru.§.stipulatus.Acc.

Si infantis.] CASVS. In seruo tuo minore.vij.an. vsumfruct. legasti:an valeat legatum, quæritur. Et respon. quòd sic. Videbatur quòd non:cum vsusfructus eius nullus sit:sed tamen potuerit esse:quia crescet:& sic valebit vsusfruct.Viuianus.

a *Si infantis.* id est minoris.vij.annis: vt.C. de iure deli.si infanti.

SI infantis[a] vsus[fructus] tantũmodo[b] legatus sit, etiam si nullus interim sit[c], cum tamen infantis ætatem excesserit, esse incipit.

Vsusfructus relictus ciuitati, durat centum annis.Bal.

LVI. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum prouinciale.

AN vsusfruct[e] nomine actio municipibus dari debeat, quæsitum est? Periculum enim esse videbatur,ne perpetuus fieret: quia neque morte, neque facilè[d] capitis deminutione periturus est. Qua ratione proprietas inutilis esset futura,semper abscedente[e] vsufructu.Sed tamen placuit dandã esse actionem. Vnde sequens dubitatio est, quousque tuendi essent in eo vsufructu municipes?Et placuit centum annos tuendos esse municipes: quia is finis vitæ longæui[f] hominis est.

Querela inofficiosi testamenti, sicut rescindit legatum:ita restituit integrũ ius primæuum quod erat à legato confusum.Bal.

LVII. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

DOminus fructuario prædium[g], quod ei per vsumfructum seruiebat,legauit[h]:idque prædium aliquandiu possessum legatarius restituere filio, qui causam inofficiosi testamenti rectè pertulerat, coactus est.mansisse[vsus]fructus ius integrum, ex postfacto apparuit[i]. Per fideicommissum fructu prædiorum ob alimenta libertis relicto, partiũ emolumentum ex persona vitã decedentium, ad dominum proprietatis recurrit[k].

Fructus percepti pertinent ad fructuarium, non inspecta quota parte anni vixerit fructuarius.Bartolus.

LVIII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum.

DEfuncta fructuaria[l] mense Decembri, iã omnibus fructibus, qui in his agris nascuntur,mense Octobri per colonos sublatis, quæsitum est, vtrum pensio hæredi fructuariæ solui deberet:quamuis fructuaria ante kalendas Martias, quibus pensiones inferri debeant, decesserit: an diuidi debeat inter hæredem fructuariæ, & rempublicam, cui proprietas legata est? Respondi, rempublicam quidem cum colono nullam actionem habere: fructuariæ vero hæredem sua die(secundum ea,quę proponerentur) integram pensionem percepturum[m]. ℣ *Sempronio do lego ex redactu fructuum holeris & porrinæ, quæ habeo in agro Farrariorum,partem sextam.* Quæritur, an his verbis vsusfructus legatus videatur?Respondi,nõ vsumfructũ[n], sed ex eo quod redactũ esset, partem legatam. ℣ Item quæsitum est,si vsusfructus non esset, an quotannis[o] partem sextam redactam legauerit?Respõdi,quotãnis videri relictũ[p], nisi contrariũ specialiter ab hærede adprobetur.

LIX. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

Si infantis.] CASVS. Testator legauit Titio vsumfru. vineæ, & ciuitati Bon. nudã proprietatẽ. Titia locauit vineam pro certa mercede soluenda singulis annis nomine Titiæ.postea decessit in mense Decebris: & sic ante terminũ soluẽdi: sed post collectas vuas. quæritur cui pẽsio præstanda erit? Respon.quòd hæredi fructuariæ suæ die erit soluenda. [SEMPRONIO.] Si legasti septimam partem ex reditu fructuũ holeris & porri ex tali fundo,quæritur an sit vsusfruct? Et respon. quòd non, sed legatum : & ego legatum habebo si vsusfructus non est relictus in annis singulis. & dic quotannis, id est singulis annis : vt legitur. ff. de an.leg.legatis.§. vini.Viuianus.

b *Tantummodo.* verba sunt iurisconsulti,nõ testatoris.aliàs enim finiretur post infantiam tũm:vt.ff.de ali.leg.l. Mela.& sic prorsus inutilis:quod esse nõ debet: vt.ff.cod.statuæ.ff. respon.licet.§.eiusdem legis sit cõtra. Sed sol. vt ibi, & hoc manifeste litera sequens probat.Accursius.

c *Interim sit.* vt infra, de ope.ser.l.fi.§.j.&.ff. eo.arboribus.§.de illo.

Vsusfructus.] CASVS. Si municipio vsusfru.legetur: an actio municipibus detur?Et respõ. quòd sic. & videbatur quòd nõ, cum extingui non poterat morte vel ca. de. Item talis vsusfructus erat vsque ad.c.an.nõ nisi: vt hic,&.ff.de v-

PER FIDEICOMMISSVM.] Testator legauit vsumfru. libertis quatuor, vt inde alerentur : alter eorũ postea decedit. eius pars non adcrescit libertis, sed ad hæredes cedit.Viuianus.

d *Neque facile.* potest tamen quandoque sic perire ; vt infra, quib. mod. vsusfruct. amit.si vsusfructu. & ideo dicit,facile.Accursius.

e *Abscedẽte.* i.remoto à proprietate.

f *Longæui hominis.* vt C.de sac.san. eccle.l.fi. §.j.& in auth. vt Ecclesia Romana.§.j.coll.ij. an idem ius in Ecclesia si ei relinquatur vsusfructus?Respon.sic:quia paria sunt:vt.C. de sac.san. eccl.l.fin.in princ? Sic ergo centum annis durat vsusfruct.vt hic,&.ff.de vsufruc.leg.l.si vsusfructus municipibus. Sed contra infra, ad leg. Falc.l. hæreditatum.§.fin. vbi dicit.xxx. annis durare. Solu.ab initio statuuntur. xxx. anni. sed si vsque tunc capitis deminutionem passa non sit, tunc in centum annos extenditur.Accursius.

g *Dominus fructuario. Prædium.* id est proprietatem.Accursius.

h *Legauit.* in testamẽto in quo exhæredauit filiũ:vt patet.ff.

i *Apparuit.* quia tunc perinde est ac si non esset aliquid legatũ: vt supra,de inoffi.testa.l.eum.§.fi.& arg.ff.si ex noxa.cau.l.ij.in fi. Sed contra.infra,quib.mo. vsusfru.amit.si tibi. vbi dicit, quòd si emit fructuarius conditione pendente legatæ proprietatis alij,q̃ ea existente totum perdat. Sol.hic tantum de facto fuit facta cõsolidatio,cum testamentum non valeat fictione iuris: vnde vsusfru.extingui nõ potest.ibi de iure & de facto:quia tenuit emptio. Item ibi ex sua propria voluntate habuit emendo:hic non sic.Itẽ cõtra.ff.de excep.rei iudi.euidenter.Sed hoc nõ nocet filio : quia & prius erat ille fructuarius.

k *Recurrit.* & sic non est locus iuri adcrescẽdi inter eos: vt hic, & infra,de ali.& ci.leg.l.iij.§.debebit.& arg. infra, quemad.ser. amit.l.aquam.§.fi. Sed contra.infra,titu.j.l.j.&.l.interdum. Solu. hic testator cauit vt non haberet locum: ibi non. Vel hic separatim,ibi coniunctim legauit,secundum P.arg.infra,ti.j.l.j.§.j. Vel hic non fuit vsusfructus,sed præstatio ex eo fundo : vt not.supra, eod.si quis ita.& probatur hoc infrà,de vsu & ha.l.si habitatio.§. sed si sic.Vel dic verius,quòd hic verus erat vsusfructus : nec tamen ius adcrescendi est inter eos:quia ob alimenta fuit tantum relictus. Si ergo conliberti alimenta habeãt, nihil est vnde querantur,licet adcrescat proprietati : quia illa verba, ob alimenta, taxationis loco ponuntur: vt infra,de tri.vi. & oleo le. l. cum certus. aliàs autem est ius adcrescendi: vt in legibus contrariis. Item obiicitur quòd si quid est superfluum,ad libertos pertinet : vt infra, de ali.leg.l.iiij. Sed dic q̃ prædia fuerunt ibi relicta in pleno dominio.Accursius.

l *Defuncta fructuaria.* hæc fructuaria locauerat per colonos, & pactum fecit quòd kalendis Martij reportarẽtur fructus vel pensio à colonis. hæc mortua est post collectos fructus:sed ante diem quo solui sibi debuit.Accursius.

m *Percepturum.* & sic pro vltimo anno habet omnes fructus : licet nondum transierit totus: vt.ff.de an.leg.l.à nobis.secus in fructibus dotis: vt.ff.solu.mat.diuortio, sed hoc ideo, quia iam collecti erant. Item not.hic pro fructibus præteritis hæredes agere: vt.ff.e.l.quæsitum.& l.qui vsumfru.§.fi.& l.si operas.&.ff. si vsufru.peta.l.vti.§.fin.Item contra.infra,de iur.fisc.l. fin. Sed ibi alius est casus.loquitur enim ibi in emptore ad quem fundus peruenit. Item no.arg.quod pensiones in fine anni sunt soluendæ: arg.cõtra.ff. communia præ.l.venditor.in fin. hic autem ex cõuentione fuit.Item no.arg.ad fructus feudorum si moritur vasallus,& non transmittit ad hæredem, quia mulier est : quòd distingui debeat, an sint percepti , vel non . Sed de consuetudine est vt reddat in kalendis Martij : vt in consuetudine feudorum in tit. hic finitur lex.deinde consue.re.inci.c.si vasallus.

Hæredes p fructibus preteritis agere possunt.

Pensiones in fine anni sunt soluẽda.

n *Non vsumfructum.* facit.ff. de an. leg. Gaius Seius prædia.&.l. annua. & de vsufr.lega.l.cũ ita.&.l.fundi Trebatiani. &.l.patrimonij. Sed contra.ff.eo.si quis ita.Sol.plene vt ibi.

o *Quotannis.* id est singulis annis. Azo.

p *Relictum.* No.donec viuit singulis annis videri in dubio relictum,non pro vno anno tantum: vt.ff.de ali.leg.l.Mela.in princ.

BIU Cujas

& arg. infra, de vsu & ha. si habitatio. §. vtrum autem. Accursius.

Arbores.] CASVS. Si habeo vsumfructum in fundo: & arbores cadant tempestate, non culpa mea: an tenear alias submittere, quæritur. Et respon. quòd non. Item si habeo vsumfructũ in fundo: & emolumẽtum ad me pertinet. Item si testator locauit fundũ: posteáque mihi fundi illius vsum legauit: an videatur mihi pensio acquisita? Et respon. quòd sic. Itẽ quæritur an ego vsufruct. possim expellere colonum? Et respon. q̃ sic, ad exemplum illius qui emit rẽ locatã: vt sicut emptor cui tradit̃ possessio, potest expellere colonum de fundo: ita fructuarius cui pensiones soluuntur. [CAESAE.] Testator legauit mihi vsumfructum fundi: ex quo in harũdine vel alio trahuntur *Flo. fundi fructus: & etiá illi cẽsus soluebãtur de tali fructu. Dicit ad fructuarium pertinere. nam & onus pertinet. Viuian.

Arbores vi tempestatis, nõ culpa fructuarij euersas, ab eo substitui nõ placet [a]. ¶ Quid quid in fundo nascit̃, vel quidquid inde percipitur: ad fructuariũ pertinet. Pẽsiones quoque iam antea locatorũ agrorum, si ipsę quoque specialiter comprehẽsæ [b] sint. Sed ad exẽplum venditionis [c], (nisi fuerint specialiter exceptæ [d]) potest vsufructuarius conductorem [e] repellere. ¶ Cæsæ harundinis, vel pali compendium, si in eo quoque fundo * vectigal esse consueuit [f], ad fructuarium pertinet.

LX. IDEM libro quinto Sententiarum.

CVIuscumque fundi [g] vsufructuarius prohibitus, [h] aut deiectus, [i] de restitutione omnium rerum [k] simul occupatarum agit. [l] Sed & si medio [m] tempore alio casu interciderit [n] vsufructus: æquè de perceptis [o] antea [p] fructib⁹ vtilis actio [q] tribuitur.

Etiam contra ciuiliter possidentem rei vindicatio potest intentari. Bartolus.

a *Non placet.* quia euersæ nõ pertinent ad fructuarium, nisi vt dicitur. ſ. eo. l. arboribus. in prin. sed secus in demortuis: vt supra, eod. agri. Item facit. ſ. eo. itẽ si fundi. in fi.

b *Cõprehensæ sunt.* subaudi, ad fructuariũ pertinebunt.

c *Venditionis.* in qua constat q̃ potest emptor colonũ repellere: vt no. ĵ. de act. em. l. Iulianus. §. si fructibus. &. C. loca. l. emptorum. & facit. ĵ. de contrahen. emp. si cum venderes.

d *Exceptæ.* per hoc quòd dicit, &, patet quòd loquitur eodem casu. siue ergo sunt comprehensæ, siue nil dictum, potest deiici colonus. secus si excepit: quia tunc non potest deiici. Accursius.

e *Conductorem.* facit supra, eo. si pendentes. §. fin. contra. Solut. vt ibi. Accursius.

f *Consueuit.* duobus modis intellige. vel quòd fundus debeat alij fundo vectigal de talibus: vel quòd alius ei. nam in vtroque casu pertinet ad fructuarium: primo vt inde soluat: secundo vt sibi accipiat: vt argu. infra, de an. leg. l. Gaius Seius.

Cuiuscumque.] CASVS. Habebam vsumfructum in fundo. aliquis me deiecit. pone quòd ego qui fui deiectus, non potui habere vsumfructum. vnde interim perit vsusfruct. an mihi de perceptis fructibus medio tempore antequam finiretur vsusfruct. actio competat? Et respon. quòd sic. [SI FVNDVS.] Testator legauit mihi vsumfructum fundi. hæres cui nuda proprietas remansit, tradit mihi. postea cecidi à poss. & Titius quidam possidet. Dicit quòd intendam confessoriam contra eum. Secundo dicit: pone quòd etiam hæres agat rei vin. contra Titium tenentem: & tunc aut vterque confitetur me fructuarium, & hæres, & ille possessor: & similiter debet mihi restitui, & cauebit possessor de non petendo à me. Aut ambo diffitentur: & tunc differtur restitutio mihi facienda donec probẽ de iure meo: sed possessor cauet mihi de restituendis fructibus medij temporis si obtineo. Viuianus.

g *Cuiuscumque fundi.* vrbani vel rustici.

h *Prohibitus.* id est non admissus cum intrare vellet: vt differat à sequenti.

i *Aut deiectus.* cum esset in possessione.

k *Omnium rerum.* etiam mobilium, occasione immobilium: vt infra, de vi & vi ar. l. j. §. si fundus. &. §. rectissime. Accursius.

l *Agit.* vtili interdicto, vnde vi.

m *Si medio.* antequam recuperarentur interdicto, vnde vi.

n *Interciderit.* si enim interciderit non vtendo, agam contra expulsorem: vt si dominus est, mihi iterum constituat: si non, condemnetur ad interesse. sed si ca. de. vel simili modo, agam pro fructibus tantum, non pro vsufructu: vt infra, de vi & vi ar. l. si plures. &. l. si fundo. & hic. Azo.

o *De perceptis.* & etiá percipiẽdis: vt. C. vnde vi. si de possessione.

p *Antea.* quàm perierat.

¶ Si fundus cuius vsusfructus petitur, non à domino possideatur, actio redditur. [r] Et ideo si de fundi proprietate inter duos quæstio sit, fructuarius nihilominus in possessione esse debet: [s] satísque ei à possessore [t] cauendum est, quòd nõ sit prohibiturus frui eũ, cui vsusfructus relictus est, quamdiu de iure suo [u] probet. Sed si ipsi vsufructuario quæstio moueatur, interim vsusfructus eius differtur. *[x] Sed caueri [debet] dę restituendo eo, quod ex his fructib⁹ percepturus est: vel si satis non detur, ipse frui permittitur.

Onus reale euitatur ab eo qui vult rem dimittere. secus in onere personali. h. d. cũ. l. sequen. Bartolus.

LXI. NERATIVS libro secundo Responsorum.

VSufructuarius nouum riuum [y] parietibus non potest imponere. ¶ Aedificium inchoatũ fructuariũ consummare nõ posse [z] placet, etiam si eo loco aliter vti non possit. [a] Sed nec eius quidem vsumfructũ [b] infra, de adquirenda possess. l. naturaliter.

q *Actio.* in factũ, loco vnde vi.

r *Redditur.* pro vsufructu. & dic ad intelligentiã huius. §. quòd vsusfructus constitutus & traditus petit potest cõfessoria ab omni possidente, siue sit dominus, vel nõ: vt. j. si vsusfructus pe. l. vti frui. §. vtrum. Si ergo nõ dominus possideat, & dominus verus rei vindica. proponat: fructuarius quoq; contra eundem possessorem intẽdat confessoriam: aut possessor & is qui agit rei vindicatione confitetur vsumfructũ deberi: & tunc sine contradictione restituitur vsusfructus, & cauetur à fructuario: vt hic, & argu. j. si ser. vin. l. harum. aut diffitetur vterque, id est qui agit rei vindicatione, & possessor: & tunc differetur restitutio vsusfructus. cauetur tamẽ fructuario de restitutione fructuum forte ex generali clausula: vt supra, de iudi. l. in omnibus. Azo.

s *In possessione esse debet.* scilicet naturali: vt

t *Possessore.* scilicet ciuiliter: qui etiam rei. vin. conuenitur: vt hic habes. Vel dic eum possidere: sed fructuarius debet esse: quia debet ei restitui.

u *De iure suo.* s. conuenti, & eius qui intentat rei vin. nam postquam probabit agens rei vindi. se esse dominum, non est opus tenere stipulationem in persona possidentis, cum ipse velut extraneus censeatur: non autẽ dicit de iure suo, scilicet fructuarij: quia de vsufructu non erat in hoc casu quæstio: sed statim ponitur.

x *Differtur.* donec probet se vsumfructum habere. nõ ergo erat in possessione. tunc enim remaneret in possessione, & frueretur: vt infra, de aqua quoti. & æsti. l. pe.

y *Nouum riuum.* stillicidij scilicet. vel dic proprie pro eo quod deriuat aquam per fundum alterius. Accursius.

z *Non posse.* non ergo inspicitur quod dominus erat facturus. Et sic est argu. contra, infra, de pigne. act. l. si seruos. &. l. vel vniuersorum.

a *Non possit.* imò videtur omnia accedere vsufructui, sine quibus esse non potest: vt ar. contra. ſ. de iurisd. om. iudi. l. ij. & infra, si vsusfruct. pe. l. j. §. j. quæ est contra. Solu. hoc ideo, quia hic mutatur forma rei: vnde non potest: licet aliter vti non possit: vt supra, eodem. l. si cuius. §. item eum. sed ibi non mutatur. Item contra. ĵ. eodem. l. si areæ. Solu. vt ibi.

b *Vsumfructum.* quo ad commodum, cum aliter vti non possit: nihilominus tamen habet ipsum ius: vt supra, eo. l. arboribus. §. de illo. &. l. statuæ. §. licet. &. l. si infantis. Io. quia quandoque inde traheret commodum fortè ad custodiendum oues ibi intus. sed certe nec ipso iure habet vsumfr. hic enim loquitur cum inchoatum ædificium à fructuario consummatum est: alioquin inutilis esset repetitio, cum statim dixerit in imperfecto commodum vtendi non habere fructuarium: ius ipsum tamen habet: sed hic

est

BIU Cujas

est forma mutata, & extinctus vsusfructus: nisi testator cõsummaret: & in cõsummato vsumfructũ cõcesisse, secundũ Azo. a *Licet.* vt habeat vsumfructum, & liceat ei consummare ædificium: & facit ad. §. s. eo. l. vsusfructus. Accursius.

Vsufructuarium.] CASVS. Si habeo vsumfruct. in fundo, possum venari in illo fundo. [*SI IN VIVARIIS.*] Aliquis legauit mihi vsumfruct. viuarij. quæritur vtrum animalia quæ sunt in eo, possim venari & comedere? Et videtur q̃ non: sed pótero cum illis ludere. sed quicquid dictum sit, soluit tamẽ quòd ego vsufruct. possim capere de illis bestiis, & vti: dum tamen eundem numerum restituam in eo viuario domino proprieta. qui fuit eo tẽpore quo cœpi vti.

b *Dicitur.* si fructꝰ talium possessionum in venatione consistat: vt j. de vsur. l. venationẽ.

c *Ciuili.* vsusfructus. s. ratione, quem habet.

d *Gentium.* quo cauetur vt qui cœperit, fiat dominus occupatione: vinstitu. de re. di. §. fera. Accursius.

e *Si in viuariis.* locus muro, vel aqua, vel sepe circundatus, vbi ferę sunt inclusæ: vt in lacu Perusino: vt hic colligitur.

f *Initio.* quia prius ibi non fuerant.

g *Discretionem.* Nec enim possunt dinosci illa, quæ nouiter inciderunt, à veteribus.

h *Difficilem.* sic ergo ratione difficilis discretionis aliquid sit, quod alias non fieret: vt. j. de condic. inde. l. si pœnę. §. primo. & si cer. pet. nã etsi fur. §. fi. & s. eo. ité si fundi. §. sed si insula. Accursius.

i *Numerum.* Debent ergo ea numerari. Ac.

k *Quod nostrũ. Ad aliũ.* vt hoc casu & in creditore: vt. j. de acquir. re. do. non nouum. & argu. j. de adqui. poss. l. interdum. sed regulariter contra: vt. j. de acqui. re. do. l. traditio. & supra, de iurisdi. om. iudi. eum qui. §. fi. & Co. de hære. l. omnes vetitę. & C. de iur. do. l. fin. j. respon. & infra, ad Mace. filium. & supra, de offi. procon. obseruare. §. finali.

l *Vsumfructum.* non formalem, sed causalem.

Vm fructuarius. [CASVS cum. l. sequen. Vsusfru. est mihi relictus in domo: quæ diruitur, sed non culpa mea. an sim soluendus si volo relinquere vsumfructum? Et respõ. quòd sic. Sed si culpa mea diruatur: cum illam reficere debeo, non possum relinquere vsumfruc. [*NON MACIS.*] Vsumfruct. fundi mihi reliquisti vel domus. an hæres cuius est proprietas, cogatur reficere quando testator relinquit corruptam vetustate? Et respon. quòd non: sicut non tenetur hæres reficere, non magis quàm si alteri extraneo foret proprietas relicta. Viuianus.

esse nisi in constituendo, vel legando vsufructu hoc specialiter adiectum sit, vt vtrumque ei liceat[2].

LXII. TRYPHONINVS libro septimo Disputationum.

VSufructuariũ venari in saltibus, vel montibus possessionis, probè dicitur: [b] nec aprum aut ceruum, quem ceperit, proprium domini capit: sed fructus, aut iure ciuili, [c] aut gentium [d] suos facit. ℣ Si [in] viuariis [e] inclusæ ferę, in ea possessione custodiebãtur, quando vsusfructus cœpit: num exercere eas fructuarius possit, occidere non possit? Aliàs si quas initio [f] incluserit operis suis, vel post sibimet ipsę inciderint, delapsęve fuerint: hæ fructuarij iuris sint? commodissime tamen (ne per singula animalia, facultatis fructuarij, propter discretionem [g] difficilẽ [h] ius incertum sit) sufficit eundem numerũ [i] per singula quęque * genera ferarum, finito vsufructu, domino proprietatis adsignare, qui fuit cœpti vsusfructus tempore.

LXIII. PAVLVS libro singulari de Iure singulari.

QVod nostrum non est, [k] transferimus ad alios: [k] veluti is qui fundum habet, quamquam vsumfructum non habeat: tamen vsumfructum [l] cedere potest.

Si vsufructuarius vult cedere vsufructui, non tenetur ad onera propter vsumfructum incumbentia. Baldus.

LXIIII. VLPIANVS libro quinquagesimoprimo ad Edictum.

CVm fructuariꝰ paratus est vsumfructum derelinquere: non est cogendus domũ reficere, in quibus casibus & vsufructuario hoc onus incumbit. Sed & post acceptum cõtra eum iudicium, parato fructuario derelinquere vsumfructum: dicendum est, absolui [m] eum debere à iudice.

LXV. POMPONIVS libro quinto ex Plautio.

SEd cum fructuarius debeat, quod suo suorúmq; [n] facto deterius factum sit, reficere: nõ est absoluendus, licet vsumfructum derelinquere paratus sit. Debet enim omne, quod diligẽs paterfamilias in sua domo facit, & ipse facere. ℣ Non magis hæres reficere debet, quod vetustate iam deterius factũ reliquisset testator: quã si ꝓprietatẽ alicui testator [o] legasset.

LXVI. PAVLVS libro quadragesimoseptimo ad Edictum.

CVm vsufructuario non solum legis Aquilię actio cõpetere potest: sed & serui corrupti, & iniuriarum, si seruum torquendo deteriorẽ fecerit [p].

LXVII. IVLIANVS libro primo ex Minicio.

CVi vsusfructus legatus est, etiam inuito hærede, eum extraneo vendere potest. [q]

LXVIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

VEtus fuit † quæstio, an partus ad fructuarium pertineret. Sed Bruti sententia obtinuit, fructuarium in eo [r] locum non habere. Neque enim in fructu hominis homo esse potest. [s] Hac ratiõe, nec vsumfructum in eo fructuarius habebit. Quid tamen si fuerit etiam partus vsusfructus [t] relictus: an habeat in eo vsumfructum? Et cum possit partus legari, poterit & vsusfructꝰ eius. ℣ Fœtus tamen pecorum Sabinus & Cassius opinati sunt ad fructuarium pertinere. Planè si gregis, vel armenti sit vsusfructus legatus: debebit ex adgnatis gregẽ supplere, id est in locum capitum defunctorum,

LXIX. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

VEl inutiliũ [u] alia summittere: vt post substituta [x] fiãt [y] propria fructuarij: ne lucro ea res cedat domino. Et sicut substituta statim domini fiunt, ita priora quoq; ex natura fructus

m *Absolui.* vt enim serui pro noxa dimittuntur, ita & ædificia dimitti possunt: vt hic, & infra, de dam. infect. l. prętor. §. hoc edicto. & supra, de rei vindic. l. pe. & j. de ædil. edict. l. quod si nolit. in princi. & infra, de aqua plu. ar. l. is cum quo. in fi. l. & infra, ne quid in lo. pu. l. secunda. §. hoc interdicto non is tenetur. in fi. §. & s. eo. l. si absente. ij. respon.

n *Sed cum fructuarius. Suorumq;.* vt emptorum: vt infra, de ædil. edict. l. ædiles. in principio.

o *Testator.* nisi hoc pẽ piat: vt. s. eo. l. si extraneo. §. fi. secus in locatore qui debet reficere: vt. j. loca. l. ex conducto. in principio.

p *Cum vsufructuario. Fecit.* hoc habes & s. eo. locum. §. finali. & infra, ad legem Aquil. item Mela. §. finali. & l. seqnẽ & j. de iniur. sed si vnus. §. si seruus. & l. item apud. §. item liberum. & §. si vsumfructũ. & infra, de ser. cor. si quis seruum cõmunem. §. si in seruo. Accursius.

† *In hũc locũ. Cic. libr. 1. de finib. bono. & malo.*

q *Vi vsusfruct. vẽdere potest.* vt institu. de vsu & ha. secus in emphyteuta: vt. C. de iure emphyteu. l. fina. §. j. Accursius.

Vt Etius.] CASVS. Plana est. Dicit enim quòd partus ancillæ non sunt fructuarij: nec habet in eo vsumfructum, nisi testator leget vsumfructũ. Quod subiicit, planũ est. [*FOETVS.*] Sic continua: licet partus ancillæ fructuarij nõ fiant, nec etiam vsumfructum in eo habeat, nisi specialiter ei relictus sit fœtus tamen partus pecorum fiunt ipsius fructuarij. Vi.

r *In eo.* scilicet partu. Accursius.

s *Esse potest.* vt & infra, de vsur. l. in pecudum. & institu. de rerum diuisione. §. in pecudum.

t *Vsusfructus.* Sic ergo expressa prosunt. Sed argu. contra. infra, de condi. & demon. l. nonnúquum. Accursius.

u *Vel inutilium.* vt & supra, eo. agri. Accursius.

x *Substituta.* scilicet capita à fructuario.

y *Fiant.* scilicet illa in quorum locum alia substituta sunt.

a *Quid ergo. Non faciat.* supple id est, nec suppleat &c. Ac.
b *Suppleat.* antequàm conueniatur. Accursi⁹.
c *Teneri.* vel cautione quia boni viri arbitratu se vsurũ promittat: vel actione in factum, si cautio non est interposita: vt infra, de præscri. ver. l. partis.
d *Pendere.* sic. s. e. l. si fur. in fi. Accursius.
e *Nihil fuit.* quia nõdum erant aliqua demortua. Azo.
f *Nunc &.* quia perierunt post aliqua. Azo.
g *Edentur.* post casum. Azo.
h *Edita sunt.* ante casum demortuorum. Accursius.
i *Nocere.* vt vel exprimis, vel posterioribus fiat summissio, secundum R.
† *Qui summittẽdi fœt⁹. Columel. lib. 8. de re rust.*
k *Summittere autẽ facti.* vt & fugere: vt infra, de ædil. edict. bouem. §. j. Accursius.
l *Quandam facere.* vtilium ab inutilibus.
m *Quòd dominium.* id est, quia nam sibi inutilia & ifirma assignat: sed vtilia proprietario assignat, & ei⁹ facit: ex quo patet, quòd diuisio est. Azo.
* *erit periculo.*

Si in area.] CASVS. VSumfructum habebam in area alicuius. alius eam ædificauit. & sic vsusfructus videtur extinct⁹ mutatione rei ante decenniũ. restituitur vsusfruct⁹ mihi. Cętera plana sunt vsq; ad finem rubricæ. Viuia.
n *Perit.* id est perire solet.
o *Responderunt.* quia licet iure ciuili sit amissus, vt. j. qui. mo. vsusfru. amitta. l. repeti. §. fi. de iure tamen prætorio restituitur ipso iure: vt infra, de seruit. ruſ. prædi. l. & Attilicinus. & ideo non videtur amissus: vt supra, de in integ. restit. nemo. & hoc superficie sublata intra tempus quo solet perire vsusfruct. alioquin si vltra tẽpus, agitur vt remoueatur: vt. j. quẽ adm. fer. amit. si locus. & infra, si ser. vin. l. si eo loco. in princip. Accursius.
p *Si dominus. Pertinere.* hoc si relictus est ita, cum desierit ad illum pertinere: vt & infra, quando di. le. ce. l. si dies. Alioquin si sciens alterius esse vsumfructum pure legauerit, adita hæreditate cedit dies vsusfructus, & æstimatio eius legatario præstatur: sicut in re aliena legata: vt institu. de leg. §. quod autem diximus.
q *Si areæ. Ædificare.* vt supra, eo. l. vsufructuarius. §. ædificium. contra. Solu. hæc determinat illam. Accursius.
r *Si Sticho. Pertineat.* sicut & in legato proprietatis: vt infra, de lega. ij. si duobus. in fine. Accursius.

DE VSVFRVCTV ADCRESCENDO.

desinunt eius esse. Nã alioquin quod nascitur, fructuarij est: & cum substituit, desinit eius esse.

LXX. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

QVid ergo si nõ faciat[a] nec suppleat[b]? Teneri[c] eum apprietario Gaius Cassius scribit libro decimo iuris ciuilis. Interim tamẽ quamdiu summittantur† & suppleantur capita quę demortua sunt, cui⁹ sit fœtus, quæritur. Et Iulianus libro trigesimoquinto Digesto tum scribit pendere[d] eorũ dominiũ: vt si summittantur, sint proprietarij. si non summittantur, [vsu] fructuarij. quæ sentẽtia vera est. Secundum quæ, si decesserint fœtus, periculum erit* fructuarij, non proprietarij. & necesse habebit alios fœtus sũmittere. Vnde Gaius Cassius libro octauo scribit, carnẽ fœt⁹ demortui ad fructuarium pertinere. Sed quod dicitur, debere eum summittere, totiẽs verum est, quotiens gregis vel armenti, vel equitij, id est vniuersitatis vsusfructus legat⁹ est. cæterum si singulorum capitũ, nihil supplebit. Item si fortè eo tẽpore quo fœtus editi sunt, nihil fuit[e] quod summitti deberet: nunc & [f] post editionem: vtrùm ex his quę edentur[g], sũmittere debebit, an ex his quæ edita sunt[h], videndum est. Puto autem verius ea quæ pleno grege edita sunt, ad fructuariũ pertinere: sed posteriorem gregis casum nocere[i] debere fructuario. Summittere autẽ facti[k] est. & Iulianus proprie dicit, dispertire, & diuidere, & diuisionẽ quãdam facere[l]: quòd dominium[m] erit summissorũ proprietarij.

LXXI. MARCELLVS libro septimodecimo Digestorum.

A *Votiens.*] CASVS. Testator legauit vsumfructũ fundi mihi & Titio. Titius non vult suam partem: vel postquã habuerit amisit. quęritur an accrescat mihi. Et dicit quòd si sumus coniuncti, sic. si separati, non: sumus autem coniuncti si dixit testator Titio & Mæuio. separatim, si dixit, illi dimidiam, & illi dimidiam. [DENIQVE.] Testator legauit vsumfructũ fundi seruo communi mei & Titij. & dicit hic cõiunctim. quæritur si vnus dominorum repudiauerit, vtrum alteri accrescat? Et respond. quòd accrescit alteri. [IDEM AIT.] Si testator legauit vsumfructum seruo communi Mæuij & Seij, item & Titio in alia dimidia: si Titius perdat, mihi non Titio accrescit: & idem est etiam si mihi & Titio coniũctim, & Seio separatim nã & hic Titio amisso, accrescit mihi, nõne. io. [INTERDVM.] Testator legauit mihi vsumfructum fundi. Item Titio vsumfructum eiusdem fundi: & ita separatim quo ad verba licet quo ad rem coniuncti sumus. quæritur an vno amittente alteri accrescit? Et dicit q sic. Secundo dicit, in proprieta. fundi legata duobus, prædicto modo est. nam vno repudiãte, accrescit alteri. Tertio dicit, quòd plenius accrescit vsusfructus quàm proprietas, quia vsusfruct⁹ siue vnus fructuarius repudiet antequam habeat, siue postquam habeat amittat capi. deminutio. vel alio modo, accrescit: sed proprietas ita demum, si à domino sit tradita res. Viuian⁹.
f *Relictus.* imò in casu videtur etiam si cõiunctus est, quòd non accrescat: vt infra, de conditionibus & demonstrationibus, lege, mulieri. quæ est cõtra, vbi duob⁹ mari & fœminæ fuit relictus: & coniunctim sub conditione si alter eorum: scilicet mulier non nuberet. nam ea nubente & altero repudiãte nõ accrescit mulieri. Solutio. licet defecerit ibi conditio in persona vtriusque, quia nuptiis tamen quo ad mulierem conditio remittitur. vnde collegatarius nihil habet: & etiam si repudiet, nihil repudiare videtur: quia nihil habet. mulieri autem nihil accrescit: quia conditio viduitatis quæ sibi remittitur, non plus dat ei, quàm si collegatarius partem suam non perderet. hic autem simpliciter & pure duobus fuit relictus: & alter repudiauit, vel alter amisit: vnde alteri est ius accrescendi. Et dic de coniuncto re & verbis, vel altero eorum modorum tantum. Accursius.

SI in area cuius vsusfructus alienus esset, quis ædificasset intra tempus quo vsusfructus perit: [n] superficie sublata, restitui vsumfructum veteres responderunt[o].

LXXII. VLPIANVS libro septimo decimo ad Sabinum.

B SI dominus nudæ proprietatis vsumfructum legauerit: verum est quod Mæcianus scripsit libro tertio quæstionũ, de fideicommissis, valere legatum: & si fortè in vita testatoris, vel ante aditam hæreditatem proprietati accesserit, ad legatariũ pertinere[p]. Plus admittit Mæcianus, etiam si post aditam hæreditatem accessisset vsusfructus vtiliter diem cedere, & ad legatarium pertinere.

LXXIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI areę vsusfructus legat⁹ sit mihi, posse me casam ibi ædificare[q], custodiæ causa earũ rerum quæ in area sunt.

LXXIIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

C SI Sticho seruo tuo & Pamphilo meo legatus fuerit vsusfructus: tale est legatũ, quale si mihi & tibi legatus esset: & ideo dubium non est quin æqualiter ad nos pertineat.[r]

DE VSVFRVCTV adcrescendo.

TITVLVS II.

Inter coniunctos est locus iuri accrescendi, non inter totaliter disiunctos. h. d. quod not. Bartolus.

I. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

D VOtiẽs vsusfruct⁹ legat⁹ est, ita inter fructuarios est ius adcrescendi, si cõiunctim sit vsusfructus relict⁹.[s] Cæterùm si separatim vnicuique partis rei[t] vsusfructus sit relictus: sine dubio ius adcrescendi cessat.

t *Partis rei.* pro diuiso assignatæ, vel etiam pro indiuiso: vt pro æquis portionibus. vel huic in dimidiam, illi in alteram dimidiã lego

BIU Cujas

lego vsumfructum dummodo non sint verbis coniuncti. Nam nec in proprietate essent coniuncti illi quibus partes diuisæ vel indiuisæ assignantur: vt. j. de leg. ij. & Proculo. ibi, partes videri legatas. & infra, de leg. ij. Mæuio. j. respon. &. j. de hære. institu. l. si ita quis heredes. Et attende quod dixi, quòd non sint etiam verbis coniuncti. nam vt in proprietate accrescit verbis tantum cóiuncto: vt infra, de lega. iij. re coniuncti, ita & in vsufru. multo magis: vt in hac. l. §. interdum. Quidam tamen contra. Argu. pro eis hic, cæterum &c. &. l. inde Neratius. j. rñ. & l. penul. vbi videt tunc tantum cócedere quãdo insolidum fuit acquisitus: sed per partes cócursu scinditur. Vel distingue, an incerta parte pro diuiso assignata cuique cóstituatur vsusfruct. an p indiuiso: vt in primo casu non sit locus iuri accrescendi: in secundo sic. & est ratio, quia in primo casu non sunt re vel verbis, vel re & verbis coniuncti: sicut est in consimilibus. quod nic, vt. j. de lega. ij. si duobus. & l. idem si a-pud. §. j.

Coniunctio realis, inducit ius accrescendi. Bartolus.

¶ Denique apud Iulianum libro trigesimoquinto Digestorũ quæritur: si cómuni seruo vsusfructus sit relictus, & vtriq; domino adquisitus: an altero repudiãte vel amittente vsumfructum, alter totum habeat. & putat ad alterum pertinere: & licet dominis vsusfructus non æquis partibus, sed pro dominicis adquiratur: tamen persona eius, nõ dominorum inspecta, ad alterum ex dominis [a] pertinere, non proprietati [b] accedere.

Coniũctus coniunctione legali, præfertur coniuncto tantum quantum ad ius accrescendi in vsufructu. Baldus.

¶ Idem ait etsi communi seruo, & separatim Titio [c] vsusfruct⁹ legat⁹ sit, amissum ab altero ex sociis [d] vsumfructum non ad Titium, sed ad solum socium pertinere debere, quasi solum coniunctum. quæ sententia vera est [e]. Nam quãdiu vel vnus vtitur, potest dici vsumfructũ in suo statu esse.

Coniunctus re & verbis, præfertur coniuncto re tantum. Baldus.

¶ Idem est [f], † si duobus coniũctim [g], & alteri separatim [h] vsusfructus esset relictus.

Coniunctio realis inducit ius accrescendi in vsufruct. & proprietate. Itẽ durat vsusfruct⁹ etiam post eum acquisitum. Bar.

¶ Interdum tamen etsi non sint coniuncti [i], tamen vsusfructus legatus alteri adcrescit: vt puta si mihi fundi vsusfructus separatim totius, & tibi similiter [k] fuerit relictus. Nam vt & Celsus libro octauodecimo Digestorum, & Iulianus libro trigesimoquinto scribit, concursu [l] partes habemus. Quod & in proprietate contingeret. nã altero repudiante, alter totum fundum haberet. Sed in vsufructu hoc plus est, quia & constitutus, & postea amissus nihilominus ius adcrescendi admittit [m]. Omnes enim auctores apud Plautium de hoc consenserunt. Et, vt Celsus & Iulian⁹ elegãter aiunt, vsusfruct⁹ quotidie constituitur [n], & legatur: non (vt proprietas) eo solo tẽpore quo vindicatur. Cum primum itaque non inueniet alter eum qui sibi [o] cõcurrat, solus vtetur in totũ. Nec refert [p], coniunctim [q], an separatim [r] relinquatur.

Qui vocantur ad vsumfructum ex verbis testatoris, ius adcrescẽdi nõ habent. h. d. quod no. quia est vna de regu. iur. adcrescendi. Bartolus.

distinguunt, cuius contemplatione, serui, vt tũc obtineat, quod hic dicitur. an dominorũ: & tũc quòd ibi in primo contrario glosse, de lega. ij. l. & Proculo. quod non placet.

a *Ex dominis.* quibus pro dominicis partib⁹ quæritur. Azo.

b *Non proprietati.* imò videtur non accrescere, sed ad hæredem siue proprietarium redire: vt infra, de lega. ij. l. & Proculo. quæ est contra. Solu. ibi recitat quorundam opinionẽ: scilicet Proculi. & patris, non assertiuè dicit. ideo seruatur, quod hic dicit assertiue Vlpi. secundum quos & dam. Alij quòd illa, vt posterior corrigat istam. vel illa de rigore, hæc de æquitate. Tu dic, secundum Ioan. quòd ibi in legato proprietatis relicto seruo communi loquitur: hic in legato vsusfruct. quod sicut facilius accrescit, ita facilius ius coniunctionis recipiat: vt argu. infra, ea. l. §. interdum.

c *Titio.* qui re tantum coniunctus est.

d *Ex socio.* qui re & verbis coniunctus est legis auctoritate. quod est notandum. nam videtur vnicuique dominorum insolidum relictus: cum seruus vicem duorum sustineat: vt infra, de stipu. ser. l. prima. §. communis. Idem, & si per testatorem re & verbis coniungantur: vt statim subiicit. Ei ergo quod dicit, hos duos coniunctos, est contra. infra, de leg. ij. l. & Proculo. Sol. vt dixi supra, proxi. §. quia ibi in proprietate, hic in vsufru. Item ei quod dicit hic, & infra, proxi. §. fina. hunc solum coniunctum, non autem Titium, & ideo non accrescere Titio, est contra, infra, de hæred. institu. l. item quod Sabinus. §. vnde idem tractat. vbi duo erant instituti sine partibus, alius ex certa parte: & si vnus de primis repudiat, accrescit etiam illi, qui ex certa parte est institutus. Solu. ibi non erant coniuncti verbis, qui sine parte instituti sunt: quia dixit, Titium instituo, & Seium instituo. aliàs secus: vt hic. Et pro hac solutione est in eo. titulo. l. hæredes sine. vbi videtur fieri hæc distinctio. sed non puto valere: quia tollitur per aliam. l. in eodem titulo. si ita quis hæredes. vbi etiam verbis erant coniuncti: & tamen ita disiuncto, vt coniuncto accrescit. Dic ergo quòd dicta. l. item quod Sabinus, & lex, si ita quis. loquuntur de iure accrescendi, quod circa proprietatem est: hic circa vsumfructum in quo facilius quis coniungitur: vt dixi. ẽ. proxi. §. vel verbum, pro æquis, soluit contrarium, quod est ibi. nam ibi vni tantum re, alteri verbis tantum est coniunctus. Item eidem. i. huic. &. j. proxi. respon. est cõtra. j. de leg. ij. Mæuio. j. respon. vbi duobus primo res fuit legata, & postea vni, & ex primis vnus repudiat nam accrescit etiam illi vni. Solut. ibi erant etiam primi duo re coniuncti, sed verbis disiuncti. sic enim dixerat. illi dimidiam, & illi dimidiam lego. & sic eandem. quare omnes re coniuncti simili modo. Alij tamen

e *Vera est.* nec dicitur vsusfruct. fundi peréptus: quia socio ius vtendi accrescit. & ideo proprietati non consolidatur. & hoc est, ná &c. verũ est tamen respectu personæ amissum vsumfructum. Ac.

f *Idem est.* vt magis cõ iuncto accrescat.

g *Coniunctim.* re & verbis.

h *Separatim.* verbis: re tamen sunt cóiũcti.

i *Coniuncti.* s. verbis.

k *Similiter.* s. toti⁹. Ac.

l *Concursu.* sic & in damno infecto: vt infra, de dam. infect. l. si finita. §. cum autem, & in legato proprietatis: vt insti. de le. §. si eadẽ. & Co. de cadu. tol. §. si vero nõ omnes. & hic subiicit. sic & in institutiõe hæredum: vt. C. de leg. l. cum quæstio.

m *Admittit.* quod in proprietate, legata duobus, cótra est. nã semel quæsita, si postea repudiet ab altero eorũ, alteri nõ accrescit: sed poti⁹ pro derelicto à dño habita occupãti concedit: nisi in casu: vt in authẽ. de her. & Fal. §. si quis autẽ non implés. colla. j. sed illud euenit auctoritate cõstitutionis illius.

n *Quotidie constituitur.* s. per patientiam, quasi multi sint vsusfructus quot patiẽtiæ. & sic semper res integra quo ad futuras patiẽtias: & harũ ratione non videtur traditus. Sed tamẽ est cõtra. Et pro hac expositione est. j. titulo. j. l. j. j. rñ. secundum Azo. Sed quo ad ius accrescendi est verũ. Et sume hic argu. q⁹ ius accrescendi locũ habet, etiã vsufruct. constituto inter viuos duobus, vel pluribus. Itẽ quod subiicit nõ vt proprietas eo tempore quo vindicatur. s. per traditionem, secundum Azo. Sed tu expone, vsusfructus quotidie constituitur & legatur. i. quotidie vni iure accrescendi quæritur à collegatario amissus, ac si vere nuper legatus & constitutus esset. i. amittenti nunquàm acquisitus. non sic in proprietate: quia tantum à principio: id est, antequam acquiratur per traditionem. & sic tempore quo vindicatur, antequã tamen habeatur. sed quare facilius accrescit vsusfruc? Respõd. quia & antequam alterũ eorum acquiratur, facilius accrescit vsusfr. quàm proprietas. quod patet. j. eodem. l. interdum. &. ẽ. titulo. j. l. si Titio. §. fina.

Vsusfructus facili⁹ quã proprietas quæritur.

o *Qui sibi.* quandocunque, siue sit iam agnitus, siue non. Ioan.

p *Nec refert.* quo ad hoc vt portio deficiens accrescat alteri.

q *Coniunctim.* re & verbis. Azo.

r *Separatim.* verbis, sed re coniuncti. Et hac ratione distingue: quia alij sunt coniũcti re & verbis: alij re tantum: alij verbis tantum. re & verbis: vt Titio & Mæuio Stichum lego. vtrique enim legatum est insolidum eadem oratione verborum: sed concursu fiunt partes: vt. j. de lega. tertio. l. re coniuncti. re tantũ coniuncti sunt: vt cum Titio primo lego Stichum: deinde eundẽ lego Mæuio. & isti dicuntur verbis disiuncti vel separati: vt institu. de leg. §. si eadem. & supra, eadem. l. §. idem est. & hic. Et nota quòd semper videtur non habuisse animum adimendi primo, nisi probetur contra: vt infra, de lega. j. si pluribus. verbis autem

Coniuncti multiplicíter dicũtur.

BIU Cujas

autem tantum cõiuncti sunt: vt cum dico, Titio & Mæuio pro æquis portionibus lego: vt infrà, de hæredib. institu. l. si ita quis. Sed quid si testator dicat, Titio fundi dimidiam portionem. Mæuio alteram dimidiam lego? videtur quòd sint coniuncti: vt infra, de legatis secundo. l. Mæuio. Sed tamen puto contra: vt infra, de legatis secundo. l. & Proculo. Lex enim illa, Mæuio. est intelligenda quando eandem dimidiam legauit vtrique. Qui ergo re & verbis coniunctus est, præfertur cæteris: vt infra, de legatis, tertio. l. re coniuncti. & supra, eodem. §. idem ait. &. §. primo. Si vero vnus re, & alter verbis coniunctus est: quidam dixerunt re coniunctũ præferendum. Alij contra, argumen. sumẽtes vtrique ex prædicta. l. de legat. iij. re cõiuncti. ego vtrunque admitto: vt infra, de hæredibus instituendis. si ita quis hęredes. Item an satisdatio locum habeat inter istos? Respon. vt infra, de vsufruc. ea. rerum. si tibi. in fine. Accursius.

Si duobus.]CASVS. Testator legauit Titio nudam proprie. fundi, & vsumfructũ retinuit pro duobus hæredibus quos instituit. an inter hæredes qui fructuarij sunt, habet locum ius accrescẽdi, vt inter fructuarios? Et dicit quòd non: quasi sint separati: nam quilibet per hoc partẽ habet. Tũc enim est locus iuri accrescẽdi, quando ambo insolidum fructuarij sunt, sed concurrentibus eis habent partes. at quando ab initio habẽt partes, non est locus iuri accrescendi. Secundo pone, quòd ego & Titius domini cuiusdam fundi nudam proprie. tradidimus alij. dicit, si ego perdam meum vsumfructum ca. de. vel alio modo: accrescit illi parti proprie. quæ mea fuit, non toti fundo. [*NON SOLVM.*] Testator legauit mihi fundum cum plena proprie. & Titio vsumfructum. concurrimus. si ergo Titius amittat suam partem vsusfructus, an mihi accrescit? Dicit quòd sic, & magis iure accrescendi, quàm iure consolidationis: & ideo vsusfruc. eo proprietario amittente alteri accrescit, sicut fieret in consolidatione. Viuianus.

a *Si duobus.* aliàs lex, si duobus. aliàs. §. idem Iulianus.

b *Proprietas legetur.* quibusdam legatariis. Accursius.

c *Constitutum.* pro portionibus hæreditariis, tacite hoc præsumpto. secus si expressim dixisset: vt infra, eodem. l. si mulieri. & ita est bona ratio.

d *Concursum.* scilicet vtriusque insolidum.

e *Diuisum.* scilicet pro parte. & ad hoc est infra, eodem. l. idem & si apud. §. primo. Et sic not. quòd idem inter viuos: vt infra, eodem, lege, idem Neratius. §. j.

f *Idem Neratius. In duobus.* id est, inter duos.

g *Qui insolidum sibi relictum.* insolidum enim haberi non potest: quia diuidua seruitus est: vt infra, ad legem Falcidiam. l. prima. §. si vsusfructus. idem si verbis tantum essent coniuncti. Et quod de duobus dicit, si legem vsumfructum fundi, idem dic, si vni insolidum, alteri pro parte, si modo coniunctim: vt infra, quibus modis vsusfructus amit. l. tertia. §. idem. & infra, de hæredibus instituendis. l. si ita quis hæredes. secundum Azo.

ꝼIdem Iulianus libro trigesimoquinto Digestorũ scripsit, si duobus[a] hæredibus institutis deducto vsufructu proprietas legetur[b], ius adcrescẽdi hęredes non habere. Nam videri vsumfructum constitutũ[c], nõ per concursum[d] diuisum[e]:

II. AFRICANVS libro quinto Quæstionum.

IDeoque amissa pars vsusfructus, ad legatarium eundémque proprietarium redibit. B

III. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

IDem Neratius putat librõ quinto Responsorum, cessare ius adcrescendi. Cui sententiæ congruit ratio Celsi, dicentis totiens ius adcrescendi esse, quotiens in duobus[f] qui insolidum[g] habuerunt, cõcursu diuisus est. Vnde Celsus libro octauodecimo scribit, si duo domini fundi deducto vsufructu proprietatem tradiderint: vter eorum amiserit, vsumfructum ad proprietatem redire: sed non ad totũ[h]: sed cuiusque vsumfructum ei parti accedere, quam ipse tradiderit. Ad eam enim partẽ redire debet, à qua initio diuisus est.

Inter legatarium plenæ proprietatis & legatarium vsusfructus, non est locus iuri accrescendi. Bartolus.

ꝼNon solum autem si duobus vsusfructus legetur, est ius adcrescendi: verũ etsi alteri vsusfructus alteri fundus[i] legatus est[k]. Nam amittente vsumfructum altero cui erat legatus: magis iure adcrescendi ad alterũ pertinet, quàm redit ad proprietatem. [l] nec nouum. nam etsi duobus vsusfructus legetur, & apud alterum sit consolidatus: ius adcrescendi non perit, nec ei[m] apud quem consolidatus est, neque ab eo[n]: & ipse quibus modis amitteret ante consolidationem, iisdem[o] & nunc amittet. & ita & Neratio & Aristoni videtur, & Pomponius probat.

Inter habentem vsumfructum causalẽ, & vsumfructũ formalẽ, est ius accrescẽdi ratione coniunctionis verbalis. Baldus.

IIII. IVLIANVS libro trigesimoquinto Digestorum.

SI tibi proprietas[p] fundi legata fuerit, mihi autem & Mæuio & tibi eiusdem fundi vsusfructus: habebimus ego & Mæuius trientes in vsufructu, [&] vnus triẽs[q] proprietati miscebitur. Siue autem ego, siue C Mæuius capite minuti fuerim[r]: triens inter te & alterutrum nostrum diuidetur: ita vt semissem[r] in vsufructu habeat is, qui ex nobis capite minutus non fuerat: ad te proprietas cũ parte dimidia vsusfructꝰ pertineat.[ſ]

V. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

ET si tradideris[t] alicui proprietatẽ deducto vsufructu testator mihi & Mæuio legauit vsumfructum & Titius emit proprie. an tunc ego perdam partem meam? Et respon. accrescit Mæuio & Titio. & si tibi testator legauit nudam proprie. deducto vsufructu pro hærede. item dimidiam vsusfructus alij legauit: quæritur, an inter hæredem & illum fructuarium sit ius accrescendi? Et dicit quòd non: sed proprie. consolidatur. si D testator legauit vsumfructum mihi & tibi, sed mihi pure: tibi sub conditione, si nauis ex Asia venerit vsque ad annum: quæritur ad quem pertinet vsusfructus? Et dicit, quòd ad me interim totum pertinet. sed si extat tua conditio, ad te pertinet vel totus si capite minutus sim pro parte. Viuianus.

h *Ad totum.* scilicet prædium. id est ad quamlibet eius partem pro indiuiso.

i *Fundus.* non detracto vsufructu, aliàs contra. infra, de vsufructu. lega. l. si alij. nec enim intelligeretur dari fundus si vsusfructus detrahatur: vt infra, de verborum obligatio. l. qui vsumfructũ fundi. & ideo pro parte vsumfructum habebit: vt infra, de vsufructu carum rerũ quæ vsu consumuntur. l. si tibi. Sed contra. infra, familiæ erciscundæ. l. & puto. §. primo. Solutio. vt ibi.

k *Legatus est.* vt infra, eodem. l. si mulieri.

l *Ad proprietatẽ.* per consolidationẽ. Azo. & est ratio: quia si alius haberet proprietatem, iste tamen haberet per ius accrescendi, & nõ proprietarius. Accursius.

m *Nec ei.* quia ei potest accrescere.

n *Ab eo.* quia ab eo ipse amiserit, accrescit alteri. Azo.

o *Iisdem.* scilicet casualem perdit, qui habet in hoc naturam formalis: ne factum alterius alteri noceat. Accursius.

Si tibi.]CASVS. Quatuor dicit. testator legauit mihi proprie. fundi, & Mæuio & tibi & Titio vsumfructum. in tres partes diuiditur vsusfructus, quarum vna est cũ proprie. Secundo, si ego partem meam amitto, accrescit tam Mæuio quàm Seio. Tertio, quilibet tã Mæuius quàm Titius habet dimidiũ vsusfructus. Sed quid si interim cum perdo, Titius iam alienauit proprie? Et respon. adhuc accrescit ei. Quarto, si

p *Si tibi proprietas.* nuda. aliàs. §. Iulianus. Accursius.

q *Et triens.* vnus qui supereſt. Azo.

r *Vt semissem.* id est dimidium eius quod est amissum.

ſ *Pertineat.* Sed quid si Titio fundus, & Titio & Mæuio & tibi sit eiusdem fundi vsusfru. legatus? Respon. Titius vnam dimidiam solus, & alterius dimidiæ habebit tertiam: vt infra, de stipu. ser. l. quarta. sed infra, de pecu. leg. l. dominus seruum. §. primo videtur manifeste contra. Item. C. de leg. l. cum quæstio. Ioan. item an ita in persona eius cui relictus est fundus, ius accrescendi locum habeat, non dicit hic, sed ei accrescere ab alio dicit, sed quòd socio ab eo accrescat, non dicit Azo. nec supra, idem Neratius. in fine. Sed sol. vt infra, eo. l. si mulieri.

t ET *si tradideris.* tu cui proprietas cum tertia parte vsusfructus est legata, vel per venditionem, vel alio modo. Accursius.

BIU Cujas

a *Idem est & si apud. Vsusfructus.* quod enim diximus à principio, idem nunc & ex postfacto.

b *Pars.* sic ergo apud hæredem altera dimidia remansit. & hoc probat. & facit supra, eo. l. j. §. fi. & l. seq. Accursius.

c *Reuertatur.* nam nec verbis sunt coniuncti.

d *Si mihi vsusfructus.* sic & in liberto vni pure, & alteri sub conditione assignato: vt infra, de assig. liber. l. sub conditione. §. fina. Accursius.

e *Totum.* contra, infra, de condit. & demō. l. mulieri. Sol. vt dixi supra. l. j. in principio.

f *Vsumfructum.* veniēte conditione. Accur.

g *Si quis Attio & hæredibus suis.* id est testatoris, cum forte legauit à legatario, vel à cohærede, vel à suis Titij, id est filiis eius. Ioā. nam sui hæredes sunt: vt instit. de hæred. quali. & diff. §. sui. & secundum has expositiones non est contra infra, de leg. j. l. plane. §. si duobus. vbi dicitur hæredi à seipso legari non posse.

h *Tres partes fiēt.* imò dicendum videntur fieri deinde: vt. C. de impu. & aliis subst. l. finali. in fine. Solut. illa corrigit. vel verbum, vna, ibi positum, tollit contra. hoc non valet: vt infra, de hæredib. instit. l. liber homo. §. Titius. Vel melius ibi loquitur de hæredib. vni legatarij. id est Titij. Sed hic alterius, id est testatoris, quibus à cohærede vel legatario legauit. Azo.

i *Nec enim interest.* vt & infra, de vsufructu legato illi. & de lega. j. l. Titiæ. §. nihil. &. l. si quis inquilini. §. si ita. Accursius.

k *Si mulieri.* CASVS. Testator instituit extraneos, & mulieri cum liberis legauit vsumfructum, siue liberi moriantur, accrescit matri suæ: siue mater moriatur, accrescit liberis. Secūdo ponit, quòd testator instituit solos liberos, & voluit eos frui cum matre. tibi reliquerat vsumfructum fundi. & dicit idē, vt si mater moriatur, accrescat liberis, & iterim simul vtātur. Tertio, si testator extraneū & filios hęredes īstituit: & mulieri legauit vsūfructū, & dicit idē esse ęp in primo. Viuian.

l *Si mulieri.* de aliquo fundo.

m *Cum liberis suis.* non institutis hæredibus. idem & si sint institutiv infra subiicit. Azo.

n *Habent.* videbatur enim quòd hæc coniunctio, cum, faceret conditionem: vt quicunque eorum deficeret, vel mater vel filij, perirer totum legatum vsusfructus: vt infra, de condit. & demon. Iulius Paulus, sed non est ita: vt hic dicit. quandoque tamen in vsufructu sicut in proprietate sit pars coniuncto. quod dic vt nota infra, de leg. j. l. huiusmodi. §. si Titio.

o *Intelligendum.* vt ius accrescendi hincinde habeat locum. Ac.

p *Non vt legatarios.* scilicet tantum vel simpliciter: sed vt simul cum matre fruerentur. Sed qualiter est idem si soli liberi sunt hęredes. nec enim eis à seipsis legari potuit: vt infra, de lega. j. l. plane. §. pe. & l. legatū est deli. §. Respon. hic nō legauit liberis, sed mulieri, vt frueretur cū liberis: vt supra posuit. Et ita liberi non sunt legatarij ī vsufructu, sed nudam habent proprietatem, & causalē vsumfructum pro parte. Sed tamen vt dixi supra, eis mortuis mater habet vsumfru. & sic accrescit vsusfructus causalis, & mortua matre, liberi habent vsumfructum causalem, non formalem, quem haberent nisi essent instituti. si autem liberi & extranei sunt hæredes, liberi possunt ītelligi legatarij in vsufructu quem habēt formalē. Sed pro qua parte? Respond. pro dimidia eius partis in qua instituti sunt extranei, aliam habet mater: & habet præterea pro tota parte, p quota sunt instituti filij: quia à seipsis non potuit eis legari: vt dixi. imò filij causalem: vt dixi. Ir. tamen scribit hic, quòd virilem debent habere: vt speciale sit ī vsufructu. Sed Azo contra. Ac.

q *Et extranei hæredes.* repete secūdū quod legauit testator vsufructū mulieri cū liberis.

r *Intelligendos.* vt ius accrescendi hincinde habeat locum. Accur.

s *Et per contrarium.* nam suprà posuit quando frui voluit matrem cum liberis. Azo.

t *Intelligēdam.* & etiā liberos: vt. §. l. pxi. in fi.

u *Euentum.* vt hincinde habeat locum ius accrescendi.

x *Si proprietas fundi.* Sappellatione fundi plena cōtinetur proprietas: vt supra, eo. idē Neratius. §. nō solum.

y *Semissem duo.* scilicet proprietarij habēt: vt hic, &. j. de vsufru. leg. l. Sempronius Attalus. §. fin. sic & in proprietate duobus & vni relicta: vt. j. de hęre. instit. l. Titius. Accur.

z *Interdum. Sed amittenti.* id est ei qui amisit iam.

a *Amiserit vsumfructum.* iniuria iudicis. Azo.

b *Vsumfructum.* amiserit. non vtendo, vel repudiando, vel capitis deminutione.

c *Quā amisit.* secūdū R. & bene pūcta sic. quā amisit, subaudi, quā nō est cōtestat⁹: cō sequitur ille qui est cōtestatus: vt &. §. de vsufru. §. Titio. §. fi. &. j. de excep. rei iudi. l. & an eadē. §. qui cū partem. & quod dicit, duntaxat, quasi diceret, non recuperat illā partem quam ipsemet amisit: vt. j. titu. ij. l. iij. §. idē Pōponius. in fi. §.

d *Obtulit.* cū nō possideret. idē & si cōtra possidētē egisset. Azo.

e *A possessore.* qui scilicet nunc possidet.

f *Non domino.* immo domino: vt supra, de vsufruc. l. dominus fructuario. §. fin. quæ est contra. Sol. vt ibi.

Cum

---

actu, nihilominus putat Iulianus adcrescere: nec videri nouum, tibi adquiri vsumfructum.

VI. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

IDem [est] & si apud vnum ex tribus fructuariis consolidatus sit vsusfructus [a]. Sed si cui proprietas deducto vsufructu legata sit, & mihi pars [b] vsusfructus, videndum erit an inter me & hæredē ius adcrescendi versetur. Et verum est, vt quisquis amiserit, ad proprietatem reuertatur. [c] Si mihi vsusfructus [d] fundi purè, [&] tibi sub conditione legatus sit: potest dici totius fundi vsumfructum ad me pertinere interim: & si capite minutus fuero, totum [e] amittere. Sed si extiterit conditio, totum vsumfructum [f] ad te pertinere, si forte capite deminutus sum. cæterùm cū in meo statu maneo, communicādum vsumfructum.

Tantum habet vnus nominatus, quantum plures innominati coniunctē per nomē collectiuum. Item dictio, cum, per modum copulæ cadens inter personas, operatur idē quod dictio, &. h. d. Baldus.

VII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI quis Attio & hæredibus suis [g] vsumfructum legauerit: dimidiam Attius, dimidiam hæredes [eius] habebūt. Quod si ita scriptum sit, *Attio & Seio cum hæredibus meis*: tres partes [h] fient: vt vnam habeant hæredes: secundam* Attius: tertiam Seius. Nec enim [i] interest, ita legetur, *illi & illi cum Mæuio*: an ita, *illi & illi & Mæuio.*

VIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

SI mulieri [k] cum liberis suis [l] vsusfructus legetur, amissis liberis ea vsumfructū habet [m]: sed & matre mortua liberi eius nihilominus vsumfructum habent [n] iure adcrescendi. Nam & Iulianus libro trigesimo Digestorum ait, idem intelligendum [o] in eo qui solos liberos hæredes scripserit, licet non vt legatarios [p] eos nominauerit, sed vt ostenderet magis velle se matrem ita frui vt liberos secum habeat fruentes. Sed & Pomponius quærit, quid si mixti fuerint liberi & extranei [q] hęredes. & ait filios legatarios esse intelligendos [r]. Et per contrarium [f] si voluerit eos liberos simul cum matre frui, debere dici matrem legatariam esse intelligēdā [t]: & per omnia similē esse & in hoc casu iuris euētū [u].

Nota quòd ei cui legatur proprietas, videtur etiā legatus vsusfructus causalis. Bal.

IX. AFRICANVS libro quinto quæstionum.

SI proprietas fundi [x] duob⁹, vsusfructus vni legatus sit: non trientes in vsufructu habent: sed semissem [y] duo: semissem fructuarius. Item contra, si duo fructuarij, & vnus fundi legatarius sit.

X. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

INterdum pars vsusfructus etiam nō habenti partem suā, sed amittenti [z] adcrescit. Nam si vsusfructus duobus fuerit legatus, & alter lite contestata amiserit vsumfructum [a]: mox & collegatarius qui litem contestatus non erat, vsumfructū [b] amisit: partem dimidiam dumtaxat, quam amisit [c] qui litem contestatus est aduersus eum qui se liti obtulit [d], à possessore [e] consequitur. Pars enim col legatarij ipsi adcrescit, non domino [f] proprietatis. Vsusfructus enim personæ adcrescit, etsi fuerit amissus.

BIU Cujas

Cvm singulis.]CASVS. Instituit quis duos hæredes ab vno reliquit mihi vsumfru. fundi, ab alio vsumfruc. eiusdem fundi Titio legauit. dicit, quòd sumus separati ac si ab vno reliquissẽt duobus pro æquis portionibus: quia & hic sumus separati, & ideo non est ius accrescendi. Viuianus.

a *Cum singulis.* scilicet legatariis. Azo.

b *Vsusfructus legatur.* insolidum tam in persona hæredis, quàm legatarij. & ob hoc differt à casu seq. Accursius.

c *Æquis portionibus.* à singulis hæredibus faciendis, & singulis legatariis: puta à Titio, lego Cornelio: & à Sempronio lego Ciceroni, vsumfruc. in fundo Gabiano pro æquis portionibus: vt infra. l. pro xi. subiicit. alioquin essent verbis coniuncti: vt infra, de hære. instit. si ita quis hæredes. Vel melius, licet sint coniuncti verbis, tamẽ nõ habent ius accrescendi propterea, quia à diuersis percipiunt vsumfru. Azo. Sed certè immo videntur habere ius accrescendi: vt infra, de leg. j. si duobus. §. fi. vbi fuit legatum Titio & posthumo pro parte virili: & tamen habet locũ ius accrescẽdi. Sol. hic fuerunt omnimodo disiuncti: ibi autem saltem verbis coniuncti: inter quos est ius accrescendi, secundum Ioan. si non sint alij re, vel re & verbis coniuncti: vt infra, de leg. iij. l. re coniuncti. Vel refert, secundum Azo. ab vno hærede relinquatur: vt ibi, vel à pluribus: vt hic. Et no. in superiori casu, quòd obligari hæredes insolidũ non facit fructuarios coniunctos.

*Flo. si vsusfructus cui per singulos dies legetur, vel singulos annos, an semel cedat.

*Flo. simul

d *Vnde fit.* redit ad primum. Accursius.

Vbi diuersi sunt grauati, & diuersi onerati, non habet locum ius accrescendi. Bal.

XII. PAPINIANVS libro secundo definitionum.

CVm singulis[a] ab hæredibus singulis eiusdem rei [vsus] fructus legatur[b], fructuarij separati videntur: non minus quàm si æquis portionibus[c] duobus eiusdem rei fructus legatus fuisset. vnde fit[d] vt inter eos ius adcrescẽdi nõ sit:

XII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

CVm alius ab alio hærede vsumfructum vindicat.

QVANDO DIES VSVSfructus legati cedat.

TITVLVS III.

I. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

QVanquam vsusfructus[e] ex fruẽdo cõsistat, id est, facto aliquo[f] ei, qui fruitur & vtitur: tamen semel cedit dies[g], aliter atque[h] si cui in menses vel in dies vel in annos singulos quid[i] legetur. Tunc enim per dies singulos, vel menses, vel annos dies legati cedit. Vnde quæri potest, si vsusfructus cui per dies* singulos legatus[k] sit, an semel cedat. Et puto non semel* cedere: sed per tempora adiecta, vt plura legata sint. & ita libro quarto digestorum Marcellus probat in eo, cui alternis diebus vsusfructus legatus est. Et ideo si is fructus legatus sit, qui quotidie percipi[l] non potest: non erit inutile legatum: sed dies [hi] habebũt[m] legatũ, quibus [vti] frui potest.

Dies vsusfru. legati cedit adita hæreditate: & si est dies apposita, ipso iure non cedit ante diem. facit infra, de vsufruc. leg. Sempronius Attalus. Et si est relictus per nomina multiplicatiua, vt in singulos annos, non censetur legatum vnum: sed plura, propter enumerationem temporum. Baldus.

¶ Dies autem vsusfructus, item vsus non prius cedet, quàm hæreditas[n] adeatur[o]. Tunc enim constituitur vsusfructus, cum quis iam [vti] frui potest. Hac ratione[p] & si seruo hereditario vsusfructus legetur, Iulianus scribit, quamuis cætera legata hæreditati adquirantur: in vsufructu tamen personam domini[q] expectari[r], qui vti & frui possit. ¶ Item si ex die vsusfructus legetur: dies eius nondum cedit, nisi cum dies venit. Posse enim vsumfructum ex die legari, & in diem, constat[s]. ¶ Non solum autem vsusfructus ante aditam hæreditatem dies non cedit: sed nec actio[t] de vsufructu. Idémq; & si ex die[u] fuerit legat[o] vsusfruct[o]. Deniq; Scæuola ait agẽtẽ[x] ante diẽ vsusfruct[o] nihil facere[y]: quãuis aliàs[z] qui ante diem agit, malè agit[a].

QVIBVS MODIS VSVSfructus vel vsus amittitur.

TITVLVS IIII.

I. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

NOn solũ vsũfructũ amitti capitis minutione cõstat: sed & actionẽ[b] de vsufructu. Et parui refert, vtrũ iure[c] sit cõstitut[o] vsusfruct[o], an vero tuitiõe ptoris[d], hęc ibi parificat. sed legare vsumfru. pure non est pro eodem, ac si singulis annis leget vsumfruc. quia primo casu semel cedit, & vnũ est legatũ: vt hic. at quãdo in annos singulos, vel annos plures, pluries cedit: vt hic, &. j. de dona. cau. mor. l. senatus. §. fin. & de an. lega. l. cum in annos. & infra, ad leg. Falci. l. j. §. si in annos.

i *Quid legetur.* puta. x. iure vsusfru. vel proprietatis. & sic bene diximus.

k *Legatus.* prædictis modis, id est, per singulos dies.

l *Percipi non potest.* Propter capitis deminutionem. Accursius.

m *Habebunt.* id est, in his diebus habebit legatum, quibus frui potest, id est, quibus fuit restitutus: vt infra, titu. j. l. j. §. fin. Accursius.

n *Hæreditas.* scilicet legantis.

o *Adeatur.* tũc ergo cedit, vt posit frui: vt subiicit hic. non autem quo ad transmissionẽ, vt. ff. in prin. huius legis dixi. Accursius.

p *Hac ratione.* quia ex facto alicuius pendet: vt in prin. huius legis.

q *Domini.* s. hæredis futuri: & dic, q. alius fuit testator, qui legauit vsũfru. & ali⁹ cuius hæreditas iacet.

r *Expectari.* in omni legato inspicitur persona domini, an habeat testamenti factionem, vel non: vt infra, de lega. ij. debitor. §. fi. Sed in vsufruct. inspicitur etiam & expectatur vt tunc cedat cum hæres, id est, dominus adierit: vt hic, & infra, de stipul. ser. l. vsusfructus sine. & infra, titu. j. si ser. uo. Accursius.

s *Constat.* vt & supra, de vsufruc. l. iiij. & tamen nõ cedit ante diẽ vt hic, & infra, quando di. le. ce. l. ij. & iij.

t *Actio.* scilicet cõstitutoria: vt. j. si ser. vin. l. ij.

u *Ex die.* vsusfru. vt etiam actio non prius cedat.

x *Agentem.* scilicet legatarium.

y *Nihil facere.* quia ipso iure nullam habet actionem.

z *Quamuis aliàs.* id est, in legatis relictis vel promissis ex die.

a *Malè agit.* quia actionem habet, sed exceptione repellitur: vt infra, de eo quod cer. lo. l. ij. §. si quis ita stipuletur. & infra, de ver. oblig. eum qui kalendis. Sed contra supra de pactis. l. iiij. Sol. vt ibi. Item facit, infra, ad lẽ. Iul. de adul. si maritus. §. fi.

QVIBVS MODIS VSVSFRVCTVS vel vsus amittitur.

Non solum.]CASVS. Legauit mihi vsumfruc. si capite minutus fuero, amitto vsumfru. & actio. pro vsufruc. competentem. cætera plana sunt. Viuianus.

b *Actionem.* amittitur etiam actio ipso iure, nisi quando petit non vtendo, quia per exceptionem tunc perit: vt ar. infra, de act. & obli. l. obligationum fere. §. placet.

c *Iure.* scilicet ciuili in testamento etiam directo.

d *Tuitione prætoris.* vt per fideicõmissum: vt. j. si vsusfru. pel. qui vsumfru. & j. eo. l. si legatum. vel in superficiario solo vel vectigali: vt infra, de superficie. l. j. in fin. & hoc subiicit: vel aliis modis vt diximus, infra, vsufr. quemad. ca. si vsusfru. mihi. §. illud.

BIU Cujas

proinde traditus[a] quoque vsus fructus, item in fundo[f] vectigali[b] vel superficiario iure[c]* constitutus, capitis minutione amittitur. sedita demum amittitur capitis deminutione vsusfructus, si iam constitutus est. Cæterum si ante aditam hæreditatem, aut ante diem cedentem quis capite minutus est, constat non amitti[d]. Si tibi fundus ex die legatus est, & vsumfructum mihi rogatus es restituere: videndum erit, si capite minutus fuero intra diē legato tuo insertum, ne[e] fortè saluus sit mihi vsusfruct[g], quasi ante diem cedentem capitis minutio interuenerit*. quod benigne dici poterit[f].

Id quod non est, perire non potest. Bal.

¶ Vsque adeo autem capitis deminutio eum demum vsumfructum perimit, qui iam constitutus est, vt si in singulos annos, vel menses, vel dies legatus sit, is demum amittatur[g], qui iam præcesserit[h].*Et[ita]si fortè in annos singulos legatus est, illius dumtaxat anni vsusfructus amittetur. & si in menses, eius mensis. si in dies, eius diei.

No. in ver. quod si ex duobus. quòd separatio & distinctio temporum habet vim distinctionis re & verbis, & impedit ius accrescendi. Bal.

II. PAPINIANVS libro septimo decimo quæstionum.

SI duobus separatim[i] alternis annis vsusfructus relinquatur, continuis annis proprietas nuda est: cum si legatarium vnum substituas[k], cui alternis annis legatus sit vsusfructus plena sit apud hæredem proprietas eo tempore, quo ius fruendi legatario non est. Quòd si ex duobus illis alter decedat[l]: per vices temporum plena proprietas erit. Neque enim adcrescere alteri quicquā potest, quoniam[per]propria quisque tempora non concurrēte altero fructus integros[m]* habuit. Si non mors[n], sed capitis deminutio intercesserit[o], quia plura legata sunt, illius anni tantum (si modo ius fruendi habuit) fructus amissus erit. Quod & in vno legatario qui fructum in singulos annos accepit, defendēdum est: vt commemoratio temporum[p], repetitionis[q] potestatem habeat.

Cùm singulis fructus alternis annis legatur[r] si consentiant[s] in eundem annum, impediuntur: quòd non id actū[t] videtur, vt concurrerēt[u]. Multum etenim refert, duobus simul alternis annis legetur[x], (quod sanè vltra primum annum[y] procedere non poterit: non magis quàm si vni legatus ita fuisset) an singulis alternis annis. Nam si concurrere volent: aut impedient [se] inuicē propter voluntatem[z]: aut si ea nō refragabitur[a], singulorū annorū[b] fructus vacabit[c].

Vsusfructus capitis deminutione amissus potest resumi ex dispositione repetina. & videtur dispositio repetina eo ipso quòd est facta cōmemoratio tēporis. h. d. hoc principiū. Bal.

III. VLPIANVS libro decimo septimo ad Sabinum.

SIcut in annos singulos vsusfructus legari potest, ita & capitis minutione[d] amissus legari potest, vt adiiciatur, *Quotiens què capite minutus erit, ei[do] lego.* Vel sic: *Quotiens amissus erit.* & tunc si capitis minutione amittatur, repetitus videbitur. Vnde tractatum est, si cui quādiu viuat, vsusfructus legatus sit: an videatur repetitus, quotiens amissus est. quod & Mæcianus tentat. Et puto repetitum videri[e]. Quare si vsque ad tēpus sit legatus, vtputa vsque ad decēnium: idē erit dicendū.

Vsufructuarius vtens, ex repetitione habet ius accrescendi, sicut haberet substitutus sibi non tanquam verbis, sed tanquam re coniunctus. h. d. & est multum no. Bald.

¶ Hæc autem repetitio, quæ fit post amissum capitis minutione vsumfructum, quæritur, an & ius adcrescendi secum saluum[f] habeat: vtputa, Titio & Mæuio[f] vsusfructus legatus est: & si Titius capite minutus esset, eidem vsumfructum legauit. Quæsitum est, si Titius ex repetitione vsumfructum haberet, an inter eos ius adcrescēdi saluum esset: Et Papinianus libro septimodecimo quæstionum scribit, saluum esse perinde, ac si alius esset Titio in vsu fructu substitutus. Hos enim tametsi non verbis, re tamen coniunctos videri.

Quando non est repetita tota pars partis, illa pars repetita habet ius accrescendi, non respectu partis non repetitæ, immo sola consolidatur proprietati: sed respectu partis collegatarii. Baldus.

¶ Idem Papinianus quærit: si Titio & Mæuio vsusfructus legatus esset[g]:* in repetitione [autem] vsusfructus non totū, sed partem Titio relegasset[h], currunt: cum ambo loco vnius habeantur.

a *Traditus.* ex causa vēditionis iter viuos, vel simili: subaudi, amittitur ca. demi. vt subiicit.
b *Vectigali.* hoc iure prætorio.
c *Iure.* s. prætorio.
d *Non amitti.* quod enim non est, amitti nō potest: vt infra, de condit. & demon. Titio vsusfruc. & infra, quemadmo. ser. amit. l. si partem. & infra, qui. ad li. procla. non licet. l. Licinius. & infra, de regu. iur. non potest. in fi. ti. & l. non videtur rem. Azo.
e *Ne.* id est, an.
f *Potest.* vt saluus sit.
g *Demum amittatur.* per capi. deminu.
h *Præcesserit.* immo videtur amitti quod non est, vt in alia seruitute alterno tempore relicta: vt infra, quemadmo. ser. amit. si sic. quæ est contra. So. hic de amissione quæ fit per capidemi. ibi de ea quæ non vtēdo. Accursius.
i *Duobus separatim.* vt vnus vno anno, alius alio vtatur. & ita hoc aduerbium, separatim, non designat tantum separationem in legando factam: sed in vtendo & fruendo faciendam: vt & infra, eo. l. §. fi.
k *Substituas.* id est, ponas.
l *Decedat.* in primo casu legis.
m *Integros.* & sic non habet locū ius accrescēdi: vt &. s. de vsufruc. accre. l. iij. in prin.
n *Si non mors.* mortem enim secuta non videtur repetitus: vt infra, eo. repeti. j. respon. & supra, statim.
o *Intercesserit.* quādo duobus separatim alternis annis, & alter in suo anno capite minuitur.
p *Temporum.* scilicet singulorum: cum dicit, singulorū annorū fructus legis lego. Azo.
q *Repetitionis.* vt videatur repetiisse vsumfruc. ita: quotiens amissus erit vsusfructus, do lego. Azo.
r *Alternis annis legatur.* separatim: vt vnus vno anno, alter alio anno vtatur: vt in principio legis.
s *Consentiant.* hic consensus est dissensus.
t *Actum.* s. à testatore.
u *Concurrerent.* in eundem annum.
x *Legetur.* quo casu cō
y *Primum annū.* apertius dixisset, vltra annū: quia alius erat annus proprietarij. primū autē hic dicit respectu sequētiū, & tertius erit primus & quītus: & sic in aliis alternatis. Ac.
z *Voluntatem.* testatoris. & hoc quando non apparet quis primo fuerit nominatus. aliàs ille habet primū annū: vt. s. de vsufru. l. quotiens duobus. Sed hoc casu quādo est incertū quis primo fuerit nominatus, quare non interuenit prætor: vt. s. de vsufruc. si cuius. §. denique & instit. de satisda. tu. & cu. §. sin autem? Respō. quia hic deficit actio qua intentata. interueniat prætor: quæ est in illa. l. si cuius. scilicet cō muni diuidundo. Item nec est fauor ętatis qui est in illo. §. institu. qui est magn⁹: vt. C. de act. empt. l. curabit. Vel verius dic, quòd etiā hic interuenit: vt. j. de lega. j. huiusmodi. §. fi.
a *Non refragabitur.* quia voluit eos vti simul in eūdem annum.
b *Annorum.* scilicet alternorum.
c *Vacabit.* cum eodē anno simul fruantur. Accursius.
d *Sicut in annos. Capitis deminutione.* scilicet capitis deminutione minima interueniēte. cæterum si maximā, vel mediam passus est fructuarius, denuo sibi legari nō posset: vt instit. de capitis deminu. §. j. ij. & iij. & C. de hæred. institu. l. j. & institu. de hęre. quali. & dif. §. testamēti. hodie autē nō amittitur capitis deminutione minima: & ideo nō posset fieri hęc repetitio: vt institu. de aequi. per arro. j. respō. nisi indulta restitutione à principe post maximam vel mediā: vt. s. de postu. l. j. §. de qua. & ita intelligēdū est ꝙ est. j. de an. leg. l. i singulos. & in. l. ista. & facit infra, de vsufru. leg. l. licet. Accursius.
e *Repetitū videri.* vt & j. de euic. si rē quā. §. fi.
f *Saluū.* si postea mortē soluatur.
g *Legatus est.* scilicet purē. Azo.
h *Relegasset.* sic puta: quotiēs Titius amisefructū legarit, ei do lego ꝑ parte:

† *Iste tex. est not. secūdū Bar. hic ad hoc, quòd quādo copula cadit inter diuersas orationes, facit conditionē vernalem. ad quod cōcor. l. 1. §. his ita & ita intelligēdū ꝙ que. C. de cadu. tol.*

* *Flo. vsu-fructu legarit, ei do lego ꝑ parte: to,*

vt &

BIU Cujas

vt &.ſ.e.l.j.j.rñ. At Mæuio nihil relegauit, vt ſtatim innuit, q̃ ſi Mæuius &c. & q̃ dicit, partem, non dicas dimidiam, ſed totius. tũc enim perinde eſſet ac ſi legat⁹ eſſet totius fundi vſusfructus vni, alteri dimidia. & hoc propter concurſum: vt. C. de lega. l. cũ quæſtio. dicã igitur partẽ dimidiã ei⁹ q̃ amitteret, id eſt, quartã toti⁹.

a *Coniuncti.* poſt amiſſionem vſusfructus, & reſumptionẽ partis eiuſdem. Azo.

b *Socio.* id eſt, totam portionem Titij. Titius tamen ſtatim etiam in momento portionem reſumit quam teſtator ei repetiit. vel dicas, quòd per mortẽ Titius amiſit: quo caſu nihil reſumit: licet fuerit repetitus: vt infra, eo. l. repeti. j. reſpon. q̃ non placet. Azo.

c *Amiſiſſet.* poſtquã ſcilicet Titius amiſit, & partem recuperauit. aliàs ſi nondum Titius amiſiſſet. amitteret autem primo Mæuius, & totum Titio accreſceret. nam antequam Titius amittat, negari non poteſt eum re & verbis eſſe Titio coniunctum. Vel dic ſimul cum Titio, id eſt, eodem tempore vel momento per capitis deminutionẽ. Et ad hoc optimè aptatur ſequẽs ratio, nec enim & cætera. quare autẽ eo momento non poſſet dici accreſcere, patet: quia qua ratione diceretur ab eo accreſcere, eadem & illi ab iſto: & ita nulli accreſceret. & ſecundum hoc dic, eo momento, id eſt eo caſu. Eſt alia ratio, quia cum ius vtriuſque ſit in ea cauſa vt recedat: interim ius aliquod per actionem non vindicat: vt infra, ſi cert. peta. l. pecuniam. Ratio autem ſequens, placet enim &c. poteſt referri ad eũ caſum quando Titius primo, Mæuius ſecundo amiſit. patet duobus modis poni caſum per hanc gloſ. Accurſius.

d *Partem ad eum.* quæro quam? Reſpon. certum eſt, q̃ id quod amiſit irrecuperabiliter, & accreſcit Mæuio: non debet Titio accreſcere, Mæuio capite minuto. ſed de medietate quam Mæui⁹ amiſit ex ſua perſona, pro parte quam reſumpſit Titius, & ſic pro quarta totius accreſcit ei, pro alia proprietario. & ſic eſt quarta. Quidam tamen dicunt totam medietatem quam habuit Mæuius ex ſua perſona, accreſcere Titio. ſed quomodo, cum nõ ſit Mæuio coniunctus re, niſi in eo quod reſumit? & in eis dixiſti non accreſcere. faciebat tamen pro eis ſupra, tit. iij. l. interdum. ſed ibi iniuſtè amiſerat, hic iuſtè. & dicitur prædicta coniunctio durare: vt ſupra, ea. l. §. hæc autem.

e *Neque enim.* bene dico partem non totam: quaſi dicat, ille cui accreſcit in totum pars defecta, talis debet eſſe vt potuerit ei accreſcere omni tempore poſtquam cœperit eſſe fructuarius: vel ſaltem tunc cum eſt pars defecta. huic autem non potuit accreſcere cum amittebat, vel cũ reſumebat, vel etiam in medio, id eſt, antequam reſtituatur. nec enim potuit tunc cum pars eſt defecta. non potuit dico, quod irrecuperabiliter amiſit: nec alius pro eo: quia in eo nullo modo erat alteri coniunctus. ſed in eo quod reſumit, incipit re coniunctus eſſe. Azo.

f *Quo quis.* Titius.

g *Ex reſumit.* ſepara literam faciendo repetitionem. nam eſt impoſsibile q̃ eodem puncto & amittat & reſumat. nam ita demum reſumit, ſi prius amiſerit: arg. contra. j. de noua. ſi Stichũ. §. ſi quis. Sed ibi ponitur tempus pro quodam ſpatio quod plura puncta & horas continet. Et fortè hic idem dici poſſet. nam & momentum ponitur pro die quandoque: vt. C. de fer. l. omnes. Azo.

h *Ex vſufructu.* irrecuperabiliter amiſſo: id eſt, nec ipſe, vt hic: nec alius pro eo, vt ſubiicit.

i *Accreſcere.* ſicut enim Titio vſusfruc. Mæuij in totum accreſcit, quando Titio in repetitione totus eſt legatus: vt ſupra. e. §. hæc autem. ita ſi pars dimidia vſusfruc. in repetitione eſt ei legata: quia immedietate eſt Mæuio re coniunctus tantum: vt ſupra. §. proxi. pro medietate portionis quam amittit Mæuius, quæ eſt quarta totius, ei accreſcit. & hoc eſt quod dicit, neque enim & cætera. & ibi, placet enim nobis &c. ſecundum R.

Repetitio vſusfructus, habet locum in vita: & non poſt mortem legatarii: niſi ſit facta commemoratio hæredis. Bartolus.

V. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

REpeti poteſt legatus vſusfructus amiſſus qualicumque ratione, dũmodo nõ morte⁰: niſi fortè hæredibus[p] [ei⁹ eũ] legauerit. Si quis[q] vſumfructum ſolum ſerui alienauerit, per quem vſusfructus ei adquiſitus eſt: dubiũ non eſt quin vſusfructus per eum adquiſitus retineatur[r]. Rei mutatione interire vſumfructum placet: veluti, vſusfructus mihi ędium legatus eſt. ædes corruerunt, vel exuſtæ ſunt[ſ]. ſine dubio extinguitur [vſusfructus.] an & areæ? certiſsimum eſt exuſtis ædibus, nec areæ, nec cæmentorum vſumfructum deberi. Et ita & Iulianus [ait.] ℣ Si areæ ſit vſusfructus legat⁹, & in ea ædificium ſit poſitũ[t]: rem mutari, & [ita] vſumfructũ extingui cõſtat[u]. Plané ſi proprietarius hoc fecit: ex teſtamẽto, vel de dolo tenebitur[x].

k *Amittit.* irrecuperabiliter. & die, ex eo large. ſic infra, de incẽ. rui. nau. l. j. §. j

l *Perſonæ cohæret.* vt infra, de lib. leg. l. non ſolum. §. tale.

SI legatum. CASSVS. Periit vſusfruct. ex perſona illius cui vſusfru. eſt reſtitutus, non ex perſona illi⁹ qui reſtituit: vt hic, & idem habes infra, de vſufruc. leg. ſi quis. Vlpianus.

m *Prætor.* qui fideicõmiſſa introduxit: vt inſtitu. de fideicomiſ. hæred. §. j. Accurſius.

n *Pereat.* vſusfru. v. & infra, eo. ſi legatum. & infra, de vſufruc. lega. ſi quis vſumfructũ.

REpeti poteſt. CASSVS. Vſusfruc. poteſt repeti quocũq; modo amittatur, dummodo non amittatur morte. [*SI QVIS.*] Habeo vſumfru. in ſeruo per quem mihi quæſitus eſt vſusfru. in fundo. alienaui vſumfructui. certè retineo vſumfru. fundi. [*REI.*] Si legetur mihi vſusfru. ædiũ quæ poſtea corruerunt. extinguitur vſusfru. adeo quòd nec areæ illius domus vſusfru. debetur. [*SI AREAE.*] Teſtator legauit mihi vſumfr. areæ ſuæ, vel alienæ. hæres vel alius dominus in ea poſuit ædificium. extinguitur vſusfr. ſed iſti hæredes ſi fuerint extranei, de dolo tenentur, & interdicto quod vi aut clam, ſi non ſint paſsi conſtituere vſumfru. ædificio ſublato. &. h. d. cũ duabus legib⁹ ſeq. Vi.

o *Morte.* rei vel perſonę. in perſona enim mortui nõ poteſt repeti legatũ: imò pro nõ ſcripto habetur: vt. C. de cadu. tol. §. j. Ac.

p *Hæredibus.* & tunc non eundem vſumfructum habebunt, ſed diuerſum: vt. j. de verb. obliga. l. ſtipulatio iſta. §. ſi quis ita.

q *Si quis vſumfructum.* ſcilicet fundi.

r *Retineatur.* idem eſt & ſi partẽ ſerui: vt. C. de vſufru. inter antiquam. &. l. fi. idem & ſi totum: vt. j. eo. ſi ſeruo. & ſupra, de vſufru. qui vſumfructum. §. fi.

ſ *Exuſtæ ſunt.* ſcilicet in totum: vt inſti. eo. §. fi. & infra, de ſerui. vr. præ. ſeruitutes. §. ſi ſublatum. in fi. & ſupra, de vſufruc. ſi cui inſulæ. Sed contra. j. eo. l. fundi. &. l. ſeq. &. l. quid tamen. §. agri. ibi, non tamen &c. Solu. vt ibi in. l. illa, ſed & eo. &. d. §. agri.

t *Poſitum.* à quocunque.

u *Extingui conſtat.* ſecus etiam in proprietate areæ legatæ: quia ſi redit ad aream, valet legatum: vt. j. de lega. iij. ſi chorus. §. areã.

x *Vel de dolo tenebitur.* in nullo caſu videtur verum quod hic de actione de dolo dicitur. aut enim iam cœperat vſusfructus: & tunc ceſſat de dolo. quia tunc locum habet interdictum, quod vi aut clam: vt infra, quod vi aut clam. l. denique. in princ. & argu infra, ad. l. Aquil. item Mela. §. fi. &. l. ſeq. & arg. ſupra, de dolo. l. & eleganter. §. ſi ſeruum. aut nondum cœperat, quia hæreditas nondum erat adita: & tunc ſimiliter datur interdictum quod vi aut clam. Item ex teſtamento: vt ſupra, de dolo. l. & eleganter. §. itẽ ſi ſeruum. & .j. de aur. & ar. leg. ſi imaginem. Item pro nihilo poneret, extingui. nam ex eo videtur, quòd iam cœperat. Ad hoc reſpon. quatuor modis. vt dicas de dolo, id eſt, ex teſtamento nomine doli. Secundo, quia hæc vel illa datur: quia illa ex teſtamento. Tertio dic, quòd competat de dolo, ſiue cœperat vſusfruc. ſiue non. nam & ſi cœperat, ceſſat Aquil. quia ędificio non fit res deterior: vt infra, ad legem Aquil. ſi ſeruus

BIU Cujas

seruus seruum.§. Viuianus.&.§.sed & si.&.§. si salictum.&.§.sed & si puerum.&.§.rupisse. Eadem ratione nec interdictum datur: vt infra, quod vi aut clam.si alius.§.si quis aceruũ. Nec ob. quod de anulo submerso & de similibus dicitur. ibi enim quod meũ ab, contrectatur:& res quæ mea est,mihi abest.hic nihil meũ cõtrectatur.Ité & alia ratione potest cessare interdictũ,si ponas ędificanté nec fuisse phibitũ, nec suspicatũ fuisse se posse phiberi.puta, si bene credebat fructuariũ ignorare vsufr. sibi relictũ: & ideo ea sciente & patiente, ædificabat. Item si non cœperat vsusfru. multo minus dabitur aliqua prædictarum: & tunc pones verbũ, extinguitur, improprie: vt infra, vsufru.quemad.ca.l.iij.§. desinere. & hoc nisi in testatoris area sit relict[a]. Quarto,vt loquatur in duobus casibus, id est,quãdo hæres ædificauit in insula testatoris, cuius vsufruc. relictus erat: & tunc datur actio ex testamento. Item interdictum si prohibitũ fecit, vel si se prohiberi suspicatus est, & cœpit esse postea fructuarij vsusfruc.aliàs actio ex testamento tãtum locum haberet.Ité etiam in alio quando alienæ areæ vsusfruc. legatus est: & ille extraneus dolo malo vt vsusfructus deberi nõ posset,ędificauit: tunc enim hæres nullo modo tenetur: quia in culpa non est. & liberatus est quasi morte rei: quare & contra extraneum vnicum superest actionis de dolo auxilium. Quod autem sequitur, nisi sublato & cetera.non ideo dicitur vt interdictum etiam si vsusfru.tempore non periit, non cõpetat: sed ob hoc vt etiam tunc competere dicatur,nisi vsusfructus restituatur. Ac.

a *Nisi sublato ædifi. Trãsacto.* Alioquin fieret restitutio in so iure: vt infra,quemadmo.ser.amit si locus. Azo. Sed quomodo competere potest vel de dolo, vel interdictum: cum vna biẽnio, altera anno tollatur : vt vsusfruc.x.an.& hic dicit, finito vsufruc.dari interdictum? Respon.loquitur secundum leges istas quando finiebatur vsusfru.anno vel biennio continuo: & annus interdicti erat vtilis.Accursius.

Fundi.]*CASVS.* Ti.legauit vsumfruc.fundi,in quo est villa.si villa decidat,manet vsusfru.areæ in loco vbi fuit villa.& hoc siue villa fuit accessio fundi, siue econtra fundus fuit accessio, vt hortus. tamen hoc est si villæ & fundi relictus fuit vsusfruct.Viuianus.

b *Legato.* & per consequens villæ quę in eo est.Accursius.

c *Si villa.* mala ratio:vt infra.l. quid tamen.in princip. & ideo subaudi,maxime.Accursius.

d *Sed & eo Potero.*supra.e.repeti.§.rei mutatione. contra. Sol.

VI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SEd & interdictum, quod vi aut clam,vsufructuario cõpetit:

VII. IVLIANVS libro trigesimoquinto Digestorum.

NIsi sublato ædificio vsumfructum areæ mihi cesserit, tempore scilicet quo vsusfructus perit transacto[a].

Licet mutetur forma in accessorio, non extinguitur in principali. Bal.

VIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

FVndi vsufructu legato[b], si villa[c] diruta sit, vsusfructus nõ extinguetur:quia villa fundi accessio est: non magis quã si arbores deciderint.

IX. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SEd & eo quoq; solo in quo fuit villa, vti frui potero[d].

X. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

QVid tamen si fundus villę fuit[e] accessio? videam[5] ne etiam fundi vsusfruct[5] extinguatur. Et idem dicendũ est, vt non extinguatur. ℣ Non tantum si ædes ad aream redactæ[f] sint, vsusfructus extinguitur: verum etiam si demolitis ædibus testator alias nouas restituerit. Planè si per partes reficiat, licet omnis noua facta sit, aliud[g] erit nobis dicẽdum. ℣ Agri vel loci vsusfructus legatus, si fuerit inundatus[h], vt stagnum iam sit, aut palus: ꝓculdubio[i] extinguetur. Sed & si stagni vsusfructus legetur, & exaruerit, sic vt ager sit factus: mutata re, vsusfructus extinguitur. Non tamen si arui vsusfructus legetur, & ibi vineæ sint positę, vel contra: puto extingui[k]. Certè[l] sylvæ vsufructu legato, si sylua cæsa illic sationes fuerint factæ: sine dubio vsusfructus extinguitur. ℣ Si massæ vsusfructus legetur, & ex ea vasa sint facta, vel contra: Cassius apud Vrseium scribit interire vsumfructum. quã sententiam puto veram. Proinde & ornamentum dissolutum[m] aut transfiguratum, extinguit vsumfructum. ℣ In nauis quoque vsufructu Sabinus scribit, si quidem per partes refecta sit, vsumfructum non interire. Si aũt dissoluta[n] sit, licet iisdem tabulis[o] nulla præterea adiecta restaurata sit, vsumfructum extinctum. quam sententiam puto veriorem. Nam & si domus[diruta fuerit, & eisdem cæmentis tigniſque] fuerit restituta: vsusfructus extinguitur. ℣ Quadrigæ vsufructu legato, si vnus ex equis decesserit, an extinguatur vsusfructus quæritur? Ego puto multum interesse,equorũ, an quadrigæ vsusfructus sit legatus. Nam si equorum, supererit in residuis. Si quadrigæ,non remanebit: quoniam quadriga esse desiit:

XI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

NIsi alius[p] ante diem legati cedentem substitutus sit.

Mutato ministerio ex quo dependet effectus, intelligitur res mutata. Baldus.

XII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

SI cui balinei vsusfructus legatus sit,& testator habitationẽ [ex]hoc fecerit:vel si tabernæ, & diætã fecerit: dicendum est, vsumfructũ extinctũ. Proinde & si histriõis[q] reliquerit vsumfructum,& eũ ad aliud hic habet vsumfr.in solo vbi est villa:nõ quia villę,sed quia fundi totius quasi cuiusdam vniuersitatis.nam idem est vbi omnium bonorum est vsusfru.relictus:vt.ŝ.de vsufru.quotiens.§.fi.Accur.

Quid tamen.]*CASVS.* Si domus diruatur cuius vsusfru. legatur,extinguitur vsusfru. Cætera plana sunt vsque ad.§. in nauis. Si legas mihi vsumfruc. nauis,& per partes refecta sit, vsusfruc. non extinguitur: secus econtra est:quia tunc extinguitur vsusfru. quod in domo locum habet. [*QVADRIGAE.*] Si in quadriga tua quæ quatuor equis ducebatur, mihi vsumfru. legaueris. & vnus equus decesserit, quæritur an exting.vsusfru. in residuis tribus equis? Et disting. aut equorum aut quadrigę relinquitur vsusfruc. primo casu remanet in residuis: secundo casu non remanet vsusfru.& continua .l. sequent. cum ista. Viuianus.

e *Accessio fuit.* eodẽ casu repete quo villæ & fundi legauit vsumfru. vt supra, eo.l.fundi. & est fundus accessio: vt si gratia operis quod in villa agebat, habuit fundum. econtra, si gratia fructuum fundi habuit villam:vt infra, de aur.& arg.le. & si non sint.§.peruenimus.

f *Redactæ sint.*& nullæ aliæ sunt refectæ.

g *Aliud.* vt non extinguatur. nam quandiu pars etiam minima supereſt, etiam in destructa habet vsumfru. vt supra, de vsufru. si cui insulæ.

h *Inũdatus.* ante mortem vel post mortem testatoris.

i *Proculdubio.*vt.ĵ.eo.l.si ager.

k *Puto extingui.* hoc ideo fortè, quia etiam vinea durante sationes ibi fiunt : vnde quasi non sit forma mutata, nõ perit vsusfruc.quasi magis in solo sit vsusfructus quęsitus : vt infra, pe ser. rusti. præ-

di.l.certo. in sylua autem non fiunt sationes: vnde si fuit cæsa, & fiant sationes,rei mutatione extinguitur vsusfr.vt hic subiicit.

l *Certè.* vel aduerbium, vel nomen.

m *Dissolutum.*id est,dissolutio ornamenti.Accursius.

n *Dissoluta.* tota simul.Accursius.

o *Licet eisdem tabulis.* mutato consilio.nam si ea mente vt reficiatur dissoluta sit, rursus composita eadem esse incipit: quæ distinctio in domo non admittitur:vt.ĵ.de verb.oblig. inter stipulantem.§.at nauis.quæ est contra.&.ĵ.de solu.qui res.§.aream.

p *Nisi alius.* scilicet equus. sic & in legato proprietatis: ar.ĵ. de leg.ij.peculium.§.quadrigę.Accursius.

Si cui balinei.]*CASVS.* Si status rei cuius vsumfruc. testator legauit,mutatus sit:extinguitur vsusfru.de quo subiicit duo dicta in quibus extinguitur vsusfruc.Viuianus.

q *Histrionis.*& hoc cũ nomẽ artificij in legando expresit:puta, lego

lego seruum meum histrionem. & postea ad aliud artificium trãsierit seruus: vt quia lecticarius fiat: secus si ad aliud transierit officium seu ministerium quod non sit artificiũ: vt si fiat cocus: quia tunc extinguitur: vt infra, de leg. iij. legatis. §. si ex officio. Item secus si proprium nomen esset expressum in leganda proprietate: licet ĩ vsufructu hoc nõ distinguatur: ar. supra de cap. demi. l. tutelas. j. respon. & infra de ali. & cib. le. Mela. Sed ar. contra. j. de vsu & ha. l. cęterum. §. mulieri. Ac.

a *Ministerium*. id est artificium.

b *Extinctum*. id est, non incipit si nondum cœperat: vel si cœperat, extinguitur.

Casum posuit.

c *Si vsufructuarius*. quę rebatur si vsufructuarius fecit messem, id est, secauit segetem, & adhuc nõ est in horreo recondita vel coacta, id est, batuta: cuius sit? & dicit Labeo, q̃ est hæredis fructuarij: & idem in olea & vua collecta, licet nondum coacta, vt inde sint fructus extracti. sed aliud est si adhuc tenetur in terra spica, vel vua in vinea: quia tũc est proprietarij. Item aliud est in ea oliua vel fructu qui per se cecidit: quia est proprietarij. Sed Iulianus corrigens dicit, quòd non sunt fructuarij, vel hęredis eius, nisi in horreis sint recondita. in bonæ fidei autem possessore efficiuntur eius, eoipso quòd à solo sint separati. secũdũ omnes, Labeoné scilicet, & Iulia. Vel dic secundo, quòd facit differétiam inter fructuarium & bonæ fidei possessorem: quia fructuarij fiunt statim q̃ à solo sunt separati, vel à se, vel ab alio nomine suo. sed bo. fi. possessoris à quocũq; separent, & cuiuscũq; nomine.

**Flo. fructuarius.* *†Ludo. Rõ. in suis sing. fo. 20. sing. 549. dicit istã text. probare, quod appellatione fructus venit palea: sed dic, quòd tex. nõ loquitur aliquo pacto de palea: nec, si bene inspiciatur hoc probat Bolog. Adde quòd si tex. noster hoc non probet vt voluit Bolog. in nouis suis interpre. hic tamen pro Ludo. Rõ. ego adduco tex. hoc pro hãc si subtiliter videatur in. l. fi. §. fi. C. de serui. & aqua. quem text. alleg. Baptista de Castellio. in addi. Ludo. Rõ. vbi supra.*

d *Stipulam*. id est, blauam sectam, siue messem.

e *Labeo ait*. & male. Azo.

f *Fructúmque percipi*. dicit Labeo.

g *Sed vt verum est*. id est, sicut est verum, secundum Labeonem: ita & hoc est verum quod subiicit, secundum eundem: corrigitur tamen primum per Iulianũ. Item no. quòd hic est similitudo per contrarium. vel expone secundo, vt sonare videtur, secũdum Io. & Azo. quòd fructuarij fiant statim, vt suo nomine à solo separati sunt: sed in bo. fidei pos. non requiritur suo vel alieno nomine percipiantur. Azo.

h *Scripsit*. Labeo.

i *Deciderit*. hoc enim non est hæredis fructuarij.

k *Perceperit*. non autem si ab alio percipiantur non nomine fructuarij, vel per se ceciderint. & sic prædicta non corrigit, secundum Io. & Azo. vt hic, & infra, de vsur. qui scit. §. in alieno. &. §. præterea. secundum secundum casum. sed secundum primum percepit, & in horreo recondidit.

l *Separati sunt*. à quocunque vel cuiuscunque nomine, secundum secundum casum, vel etiam secundum primum.

m *Excepta. Morte*. quibus duobus modis in totũ tollitur vsusfructus: vt. ff. co. l. iij. §. fina. &. C. de vsufru. corruptionem. in fi.

n *Reliqua causa*. vt non vtendo, & rei mutatione.

ministeriũ[a] trãstulerit: extinctũ[b] esse vsumfructũ dicẽdum erit.

Lex ista legitur duobus modis secundum primam lec. breuiter. h. d. Fructus efficiuntur fructuarii cum ab eo sint in horreo recondit. bo. fi. possessoris, eoipso quòd sunt à solo separati. h. d. secundum primam lec. secundum aliam lec. h. d. Vsufructuarius facit fructus suos si suo nomine à solo separentur: sed bonæ fidei possess. à quocũque a terra separẽtur. h. d secundũ istã lec. Iulianus nõ corrigit Labeonẽ, immo declarat, & istã puto verã: quia immo iurisconsultus approbat dictum Labeonis ibi. sed verũ &c. Bar.

XIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI vsufructuarius [c]*messem fecit, & decesisit: stipulam [d]† quæ in messe iacet, hęredis eius esse Labeo ait[e]: spicá[autem] quæ terra teneatur, domini fundi esse: fructumque percipi[f] spica, aut fœno cęso, aut vua adẽpta, aut excussa olea, quamuis nondum tritum frumẽtum, aut oleũ factũ, vel vindemia coacta sit. Sed vt verũ[g] est quod de olea excussa scripsit: [h]ita aliter obseruãdũ de ea olea quę per se deciderit[i]. Iulianus ait, fructuarij fructus tũc fieri, cũ eos perceperit[k]: bonæ fidei autẽ possessoris, mox q̃ à solo separati sũt[l].

XIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

EXcepta capitis minutione vel morte[m], reliquæ causæ[n] vel pro parte[o] interitũ vsusfructus recipiunt.

XV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

INterdum [p]proprietarius ad libertatem perducet[q], si fortè vsusfructus fuerit tandiu legatus, quãdiu manumittatur[r]. Nã incipiẽte ꝓprietario manumittere, extinguetur vsusfruct[s].

Ex testamento diuersorum non est locus iuri accrescẽdi. quam. l. no. quia est vna de regulis in materia iuris accrescendi. Bar.

XVI. IDEM libro quinto disputationum.

SI sub cõditione mihi legat[t] sit vsusfruct[s], medioq; tẽpore sit penes hęredẽ: potest hęres vsumfructũ alij legare. quæ res facit, vt si cõditio extiterit mei legati: vsusfructus ab hęrede relictus finiatur[f]. Quòd si ego vsumfructũ amisero[t], non reuertetur ad legatariũ[u], cui ab hærede purè legat[s] fuerat: quia ex diuersis testamẽtis ius coniunctionis non contingit[x].

Consolidatio voluntaria permittit vsumfructum. nec postea remittit. Baldus.

XVII. IVLIANVS libro trigesimo quinto Digestorum.

SI tibi fũdi vsusfructus purè, proprietas autẽ sub cõditione Titio legata fuerit: [&] pẽdẽte cõditione dominiũ ꝓprietatis adquisieris[y]: deinde cõditio extiterit: pleno iure fundũ Titius habebit. Neq; interest[z], q̃ detracto vsufructu proprietas legata sit. [Tu]enim dum proprietatem adquiris, ius omne legati vsusfructus amisisti[a].

XVIII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

SI seruo hęreditario ante adĩtã hęreditatẽ legat[s] vsusfruct[s] fuisset: magis placet, adita hęreditate, eũ vsufructũ ad te[b] trãsire, nec interire quasi mutato[c] dominio[d]: quia nec dies ante

o *Pro parte*. vt infra, eo. l. placet. Accursius.

Interdum.] CASVS. Si cui vsusfruc. serui legetur quandiu manumittatur: eo manumisso extinguitur vsusfruc. Viuianus.

p *Interdum*. hodie semper ad libertatẽ proprietarius perducet vt. C. communia de ma. l. j. §. j. sed fructuarius non: vt ibi dicitur.

q *Perducet*. scilicet seruum in quo habet. pro prietatẽ, & alius vsumfructum.

r *Manumittatur*. à proprietario. Accursius.

Si sub cõditione.] CASVS. Reliquisti vsusfru. sub cõditione si nauis ex Asia venerit, vsusfru. interim est apud hęredem: & idem haues alij legare poterit, q̃ si conditio mea extiterit, vsusfruc. illius cui hæres legauit extinguitur, & ad me cõditio redibit: & si ego vsumfruc. amittam, non redibit ad illum cui hæres tuus legauit. Viuianus.

s *Finiatur*. quia ius q̃ habebat, & non videtur legasse: vt. ff. leg. j. si domus. §. pen.

t *Amisero*. postquã habuero. Accursius.

u *Ad legatarium*. sed ad proprietatem. Acc.

x *Non contingit*. vt & argu. infra, de bo. pos. sed cũ patrono. in prin. & infra, de tribu. procuratoris. §. si plures. & §. sed si duas. Sed arg. contra, infra, de remili. si certarũ. §. Iulianus &. §. quòd si alterutra.

Si tibi.] CASVS. Testator vsusfruc. mihi purè legauit: Titio autem proprietatem nudam, sub conditione, si nauis ex Asia veneri. conditione pendente ego fundum emi ab hærede: & sic per consolidationem amisi vsumfructum formalẽ. extitit postea condition. plena proprietas adeũ trãsibit, licet fuerit nuda legata. Viuianus.

y *Acquisieris*. emendo ab hærede.

z *Neque interest*. non est differentia responsionis prædictæ vel in prædicta responsione distinctio: sed contra, supra, de vsufru. dominus fructuario. So. ibi amisit proprietatem ex causa quæ fingit nondum proprietatem quæsiuisse: hic non ita. Azo. Vel solue vt ibi. Accursius.

a *Amisisti*. propter consolidationem si dominium mutaretur. Accursius.

Si seruo.] CASVS. Decesisti relicto hærede: tu tamen habueras seruum. antequam tuus hæres adiret hære. illi tuo seruo relictus fuit vsusfruc. an hæredi tuo acquiratur? Et respon. quòd sic & valebit legatum cum hęres adibit: quia dies non cedit ante ãtam hæreditatem. Viuianus.

b *Ad te*. scilicet hæredem.

c *Mutato*. quod fieret, scilicet interiret si hæreditati, quæ domina esset, quæreretur, & per eã hæredi futuro: vt infra, ad. l. Aquil. huic. ij. respon. & infra, si quis testa. liber esse iusserit. j. §. j. hic autem non cedit nisi hæreditate adita: vt hic, & supra, quando dies vsufruc. le. ce. l. j. §. hac ratione. & infra, quando dies le. ce. l. cum ita. in fi. & infra, de stipu. seruo. l. vsusfructus. vnde non nocet dominij mutatio de hæreditate in hæredem.

d *Dominio*. scilicet serui.

Nequ

BIU Cujas

Neque vsusfructus.] CASVS. Si habeo in fundo tuo vsumfruc. serui: personalem vel realem, eum non perdo, licet tu alienes proprietatem fundi.

a *Neque vsusfructus.* vt & supra, de vsufru. locũ. §. proprietarius.

b *Abusive.* vt. j. de ser. rusti. prædio. l. via. §. si fundus. Accursius.

Is, qui vsumfructum.] CASVS. Si habeo vsumfr. i fundo tuo: & tantum vtor: aut facio sciẽs, aut ignorans. primo casu retineo vsũfr. nec amitto. Secũdo casu amitto vsumfr. Viu.

c *Videtur.* quia ius suũ seruit durare: vt argu. j. qui. mo. pignus. vel hy po. sol. l. sicut. §. non videtur. & infra, quemad mo. ser. amit. l. ij. & l. si stillicidij. §. fi.

d *Vsumfructũ.* sed an habeat vsum? videt̃ q̃ non. nã sic errãdo tẽpore quæreretur: q̃ esse non debet: vt. j. de vsuca. & l. si furẽ. §. j. Quare dicas, durare vsũfr. licet nõ duret quãtum ad cõmodũ vsusfru. vt hic dicit, sed vsus. Item no. hic erroré nocere. sic &. j. de acceptila. & per iusiurãdũ. §. si quis vsumfructũ. &. j. de re. q̃ui habebat. &. j. de acquir. hęred. is qui putat. & de testa. l. qui à latronib⁹. &. j. quẽad. ser. amit. l. si quis alia aqua. & l. fi. Accursius.

Si vsusfructus.] CASVS. Si leget vsusfru. ciuitati, & in eã idu catur aratrũ: an vsusfr. amittatur? Et respon. q̃ sic. Viuianus.

e *Carthago.* & Troia. Idẽ forte si eo ꝓposito ide discedãt homines, ne eò reuertãtur: vt. j. de col. bo. l. pe. j. respõ. nisi communicato cõsilio ex seipsis ciuitatẽ constituant: quia tunc etiam eadem esse videtur ciuitas.

Si mulieri.] CASVS. Mulier cui relictus est alicuius rei vsusfructus, per maritum retinet vsum, si absens fuerit. Item retinet per familiam. idem econtra: quia vir retinet per vxorem: quia magis videtur vir vti per vxorem, quàm vxor per virum. Viuianus.

f *Profecta.* non relicta familia in domo. & per hoc differt à casu seq.

g *Reliquisset.* per quã retinetur seruitus: vt infra, quemadmo. ser. amit. l. vsu retinetur.

h *Eaque.* scilicet mulier.

i *Vxorem.* quæ secum potest vti: vt infra, de vsu & ha. l. cæterum. §. mulieri. Accursius.

Si ager.] CASVS. Habeo vsumfructum in agro. flumen cum impetu inundat agrum. vtrum vsumfruct. amittam? & distinguitur. Nam in prima parte flumen fecit alueum: in secunda non. Idem dicit lex sequens vsque ad. l. placet. infra, eod. Viuianus.

k *Amittitur.* vt instit. de re. di. §. alia sane. contra. Sol. hic mandauit vt alueum sibi faceret: vt & supra, eo. quid tamen. §. agri. & infra, de acquir. re. do. ergo. §. alluuio. possessionem autem constat amitti: vt. j. de acquir. possess. l. qui vniuersas. §. item quod à mari.

l *Si eodem.* id est, simili impetu: & hoc de æquitate. Vel hic mutat casum quando eodem: & sic non fecit alueum: sed supra, non eodem: & ita ibi esset secus. Et dic, reuertitur quatenꝰ de facto exiuit. Et secũdum hoc non est contra, infra, de acquir. re. do. adeo. §. insula. in fi.

m *Discesserit.* mutat ergo casum: quia supra fecit alueum, hic non: & sic non ob. infra, de acquir. re. do. l. adeo. §. insula. ĩ fi. Vel eodem, id est simili impetu. & hoc de æquitate. Accursius.

n *Cum vsumfructum. Restitutum.* quatenus de facto recessit. vere autem non fuit amissus: vt puto hoc primo casu.

o *Id solum.* id est, illa terra.

p *Restitui possit.* De stricto iure: secus de æquitate: vt infra, de acquir. re. do. l. adeo. §. ĩsula: &. §. quòd si post. & infra, quemad. ser. amit. l. si locus.

q *De quibus.* id est, de itinere & actu, quo ad rigorem iuris: sed de æquitate similiter secus: vt infra, de itine. actuque. priua. l. j. §. si quis vel. Accursius.

r *Summa terra.* id est, supereminens.

s *Regesta esset.* id est, alia terra reposita.

t *Placet.* supra, eo. l. excepta. Accursius.

u *Si ager. Restituetur.* Nam & res habent postliminium: vt infra, de capti. & postliminio reuer. l. postliminium. j. respon. Accursius.

Si seruus.] CASVS. Vsusfr. cuiusdam serui meus erat, proprietas autẽ tua. ille seruus mihi damnum dedit, & tu dedisti eum pro noxa. confunditur vsusfructus. & ita tu liberaris, quòd non teneris mihi in alio. Viuianus.

x *Liberabitur.* proprietarius à præstatione vsusfructus.

Si vsusfructus.] CASVS. Titius legauit mihi vsumfru. alternis an. & sic tot sunt legata quot sunt anni illius in vsufr. nõ possum perdere iuris præsumptione non vtendo. Viuianus.

y *Amitti.* vsusfru. tamen vnius cuiusque anni decennio inter præsentes. xx. inter absentes tollitur, ex quo competere cœpit: gg quia

cesserit, quàm tu hęres extiteris.

XIX. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

NEque vsusfructus [a], neq; iter, actúsve [b], dominij mutatione amittitur.

Vsu partis retinetur ius totius à sciente: secus ab ignorante. Bartolus.

XX. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

IS, qui vsumfructũ habet, si tãtum vtatur, quia existimet se vsum tantũ habere: an vsumfructũ retineat? Et si quidẽ sciens se vsumfructũ habere, tantum vti velit: nihilominus & frui videtur [c]. Si verò ignoret: puto eum amittere fructum [d]. Non enim ex eo, q̃ habet, vtitur: sed ex eo, quòd putauit se habere.

XXI. MODESTINVS libro tertio Differentiarum.

SI vsusfructus ciuitati legetur, & aratrũ ĩ ea ĩducatur, † ciuitas esse desinit: vt passa est Carthago: [e] ideoq; quasi morte desinit habere vsumfructũ.

Vxor retinet possessionem per maritum: & maritus per vxorem: & idem per reliquam familiam. Bartolus.

XXII. POMPONIVS libro sexto ad Q. Mucium.

SI mulieri vsus domus legatus sit: & illa trans mare profecta [f] sit, & constituto tẽpore ad amittẽdũ vsum, abfuerit: maritus verò domo vsus fuerit: retinetur nihilominus vsus: quẽadmodũ si familiã suã domi* reliquisset, [g] eáque [h] peregrinaretur. Et hoc magis dicendum est, si vxorẽ [i] in domo reliquerit maritus, cũ ipsi marito vsus domus legatus sit.

XXIII. IDEM libro vicesimosexto ad Q. Mucium.

SI ager, cuius vsusfructus noster sit, flumine vel mari inũdatus fuerit, amittitur [k] vsusfructus: cum etiam ipsa proprietas eo casu amittatur. Ac ne piscando quidem retinere poterimus vsumfructũ: sed quem admodum si eodem [l] impetu discesserit [m] aqua, quo venit, restituitur proprietas: ita & vsumfructum restituendum [esse,] dicendum est.

XXIIII. IAVOLENVS libro tertio ex Posterioribus Labeonis.

CVm vsumfructũ horti haberem, flumen hortum occupauit: deinde ab eo recessit. ius quoque vsusfructus [mihi] restitutum [n] esse, Labeoni videtur: quia id solum [o] perpetuo eiusdem iuris mansisset. Ita id verum puto, si flumen inundatione hortum occupauit. Nam si alueo mutato, inde manare cœperit, amitti vsumfructum existimo, cum is locus aluei publicus esse cœperit, neque in pristinum statum restitui possit*. [p] Idem iuris [in] itinere & actu custodiendum esse ait Labeo. De quibus [q] reb⁹ ego idẽ, quod in vsufructu sentio. Labeo [ait:] Nec si summa terra [r] sublata ex fundo meo, & alia re gesta [s] esset, idcirco meũ solũ esse desinit, nõ magis quàm stercorato agro.

XXV. POMPONIVS libro vndecimo ex Variis Lectionibus.

PLacet, [t] vel certæ partis, vel pro indiuiso vsumfructum non vtendo amitti.

XXVI. PAVLVS libro primo ad Neratium.

SI ager ab hostibus occupatus, seruúsve captus, liberatus fuerit: iure postliminij restituetur [u] vsusfructus.

XXVII. IDEM libro primo Manualium.

SI seruus, in quo vsusfructus alienus est, noxæ dedatur à domino proprietatis vsufructuario: liberabitur, [x] confusa seruitute proprietatis comparatione.

XXVIII. IDEM libro tertiodecimo ad Plautium.

SI vsusfructus alternis annis legetur, [constat] non posse non vtendo eum amitti, [y] quia plura sunt legata.

Per colonum, suo nomine possidentem, non retinet fructuarius possessionem, licet vsumfructum locauerit, & annuam receperit pensionem: sed per colonum coloni bene retinet possessionem. Baldus.

BIU Cujas

quia omnis obligatio quæ recipit dationem, per singulos annos potest tolli ex quo competere cœpit: vt. C. de præscrip. xxx. an. l. cum notissimi. §. in his. secundum Ir. & Azo. vt ibi dixi.

Pomponius.] CASVS. Ego fructu. locaui in quinquennium ius percipiendi fructus proprietario: proprietarius vero alij plenã proprietatẽ vendidit. an amittam vsum fruct? Respon. quòd sic. Sed quid: ego locaui proprietario: & ipse locauit: an perdam nõ vtendo? dicit quòd non: imò retineo ius si non vtor. sed si locauit alij suo nomine: quia cõductor nõ fruitur nomine meo: secus est. nam hoc casu amitto vsumfruct. neque retineo. sed si ego vẽdidi ꝓprietario vsũ fruc. vsque in quinquẽnium: & ipse proprie. alij simpliciter vendat: perdo non vtendo vsũ fruc. quia non meo nomine fruitur emptor.

[IDEM POMPONIVS.] Testator legauit mihi vsumfruc. fundi: & rogauit me vt Titio restituam. quãuis cesset Titius petere, non perdit Titius vsumfruc. non vtente me legatario. Viuian⁹.

a *Si fundum.* id est fundi vsumfru. Accursius.
b *A me.* vsufructuario. Accursius.
c *Amitti.* imò contra: vt. C. de præscrip. xxx. an. l. male. quæ est contra. Sol. hic alius pensionem soluit, & alius tenet: & ego fructuarius possidere desij, tradente proprietario emptori: vt infra, de acqui. poss. l. iij. §. quod si seruus. sed repeto per conditionẽ ex lege: vt. C. de acquir. possess. l. fin. Azo.
d *Non esse.* forte quia locaui ad tempus vsum fruc. quo finito reuerti ad me vsusfruc. debebat: alioquin amissionis non videor pati incommodum. Accursius.
e *Locauerit.* etiam suo nomine: vt infra, de acquir. pos. l. qui vniuersas. §. fi. quia frui videor per istũ interpretatiue.
f *Suo nomine.* cum à me non conduxisset.
g *Fruitur.* vere, vel interpretatiuè: vt supra, prox. respon.
h *Vsumfructum.* id est facultatem fructuum percipiendorum.
i *Amitti.* sed quid nocet mihi amissio: cum iam vendideram? Respon. vendideram ad tempus perceptionem fructuum. vel vendideram pro. x. singulis annis: sed forte remanet personalis.
k *Idem.* aliàs. §. idem Pomp. & aliàs. l. si legatum. & facit infra, si vsusfruc. pe. l. qui vsumfructum. & supra, eo. si legatũ. Accursius.
l *Per te.* id est, tuo nomine, vt tu non amittas: an vero per me, & mihi noceam.
m *Actionem.* ex testamento. & dic, id est, efficacem.
n *Habiturum.* nec obest tibi, quòd ego possedi.

XXIX. VLPIANVS libro septimo decimo ad Sabinum.

POmponius quærit: si fundum[a] à me[b] proprietarius conduxerit, eumque fundum vendiderit Seio, non deducto vsufructu, an vsumfructũ per emptorem retineam? & ait, licet proprietarius mihi pensionem soluerit, tamen vsumfructum amitti[c]: quia non meo nomine, sed suo fruitus est emptor. teneri plane mihi ex locato proprietarium, quanti mea interfuit id factum non esse: [d] quanquam si à me conductum vsumfructum quis alij locauerit, [e] retinetur vsusfructus. Sed si proprietarius eũ locasset suo nomine, [f] dicendum amitti. nõ enim meo nomine fruitur[g] colonus. Sed si emptũ à me vsumfructum[h] proprietarius vendidisset: [an] amitterem vsumfructum? quærendum est. Et puto amitti: [i] quoniam & hic non vt à me empto fruitur fundi emptor. Idem Pomponius[k] quærit, si legatum mihi vsumfructum rogatus sim tibi restituere: an per te[l] frui videar, nec amittatur vsusfructus? & ait dubitare se de hac quæstione. sed est verius (quod Marcellus notat) nihil hanc rem fideicommissario nocere. suo enim nomine vtilem actionem[m] eum habiturum.[n]

XXX. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

CAro & corium mortui pecoris in fructu nõ est: quia mortuo eo vsusfructus extinguitur.

XXXI. POMPONIVS libro quarto ad Q. Mucium.

CVm gregis vsusfructus legatus est, & vsque eò numerus peruenit gregis, vt grex non intelligatur: [o] perit[p] vsusfructus.

Caro.] CASVS. Si habeo vsumfructum in boue, & moritur bos: ad me non pertinet caro & corium. Viuianus.

Cum gregis.] CASVS. Si habeo vsumfructum in grege: si perierit grex, ꝙ nõ remaneret nisi. v. oues: periit vsusfructus. Viu.

o *Non intelligatur.* Puta ad pauciores quàm. x. vt infra, de abigeis. l. oues. Accursius.
p *Perit.* aliter si singulorũ esset relictus vsusfructus: vt argu. supra, eodem. quid tamen. §. fin. Item aliter in legato proprietatis: vt infra, de legatis. j. §. si gregem. & institutio. de legat. §. si grex. Ir. nam & si domus sit mihi legata, & ad aream perueneri: nihilominus debetur legatum proprietatis: licet vsusfructus extinguatur: vt argu. supra, de rei vindicatione. l. solum. §. j. & infra, de solutionibus & liberationib. l. qui res. §. a. ream. & supra, eodem. l. repeti. §. rei mutatione. Accursius.

DE VSVFRVCTV EArum rerum, quæ vsu consumuntur vel minuuntur.

TITVLVS V.

Quædam sunt res in quibus non cadit vsusfructus distinctus à proprietate, quia vsu consumuntur: & ideo tunc non interponitur cautio, de vtendo salua rerum substantia: quia est impossibile: sed de æstimatione restituenda: & transfertur dominium. h. d. l. sequens vsque ad. §. si pecuniæ. in. l. hoc senatus. Baldus.

I. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SEnatus[q] censuit, vt omnium rerũ, quas in cuiusque patrimonio esse constaret, vsusfructus legari possit. Quo[r] senatusconsulto inductum videtur, vt earum rerum, quæ vsu tolluntur, vel minuuntur, possit vsusfructus[s] legari.

II. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SEd de pecunia rectè caueri[t] oportet his, à quibus eius pecuniæ vsusfructus legatus erit. Quo senatusconsulto nõ id effectum est, vt pecuniæ vsusfructus proprius* esset:

No. quòd id quod negat lex, natura nõ audet. ad hoc allegatur hæc lex. Bal.

VT (Nec enim naturalis[u] ratio auctoritate[f] Senatus commutari potuit) sed remedio introducto cœpit quasi vsusfructus haberi.

III. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

POstquã* omnium rerum vsusfructus legari poterit, [x] an & nominum? [f] Nerua negauit: sed est verius (quod Cassius & Proculus existimãt) posse legari. Idem tamẽ Nerua ipsi quoque debitori posse vsumfructum legari scribit, & remittendas ei vsuras.

IIII. PAVLVS libro primo ad Neratium.

ERgo cautio[y] etiã ab hoc[z] exigenda erit.

q *Senatus.* cuius nomen non habemus. Accursius.
r *Quo.* Auctor loquitur. Accursius.
s *Vsusfructus.* i. quasi vt infra. l. proxi. vere: enim esse non potest naturali vel simili ratione: vt instit. de vsufru. §. constituitur. & facit infra, ad. l. Fal. l. vsusfructu.
t *Sed de pecunia. Caueri.* impropriè potest enim pro satisfatione: vt. C. de verb. sig. l. iij. & Cod. de vsufructu. l. ij. &. j. e. l. tribus.
u *Nec enim naturalis.* vel ciuilis: vt instit. de vsufructu. §. constituitur. & hoc expone, vt ibi. Accursius.

Postquã.] CASVS. Dictũ est. s. e. in. l. j. ꝙ omniũ rerũ potest vsusfr. legari. sed nunquid & nominum? vt ecce Titius habet debitorem: an posit mihi Titius illius nominis vsumfruc. legare? Et re spõ. ꝙ sic. & Nerua dicit, ꝙ non. sed malè dicit. Hoc senatusconsultum.] CASVS. Si legas mihi vsumfructum in aliena pecunia, an valeat tale legatum: quæritur. & respon. quòd sic. [SI PECVNIAE.] Titius legauit mihi vsumfruct. pecuniæ. hæres mihi dedit, oblitus exigere cautionem de restituendo. potest hæres scilicet postea vsufructu durante petere cautionem per conditionem certi. Item finito

x *Potest.* vt & supra, de vsufruc. l. omnium. Accursius.
y *Ergo cautio.* id est, satisdatio. sic Co. de procur. l. j.
z *Ab hoc.* scilicet debitore. Accursius.

BIU Cujas

nito vsufruct. petet ipsam pecuniam condictione certi generalis: quæ est si aliquis leget mihi vsumfruct. pecuniæ siue vsum: idem est vt debeā satisdare de tāta pecunia restituenda si moriar, vel capite minuar: & debeo satisdare de tanta pecunia restituenda, siue iam sit data, siue postea detur: & hoc dicitur hic, & infra, eod. l. si tibi. Viuianus.

a *Hoc senatusconsultum.* quo permittitur cō stitui quasi vsusfructus in rebus quæ vsu consumuntur. Accursius.

b *Caterarum.* quæ vsu consumuntur. Accurs.

c *Habuit.* in suo dominio.

d *Cautio.* id est, nō fuit præstita.

e *Posse cōdici.* amplius: & rei vidic. datur, si nō sit præstita cautio. Ī his rebus in quibus vere non est vsusfru. est: vt infra, vsufru. quemad. ca. l. si vsusfructus nomine. secus in his quarum dominium fuit translatum: quia hoc agitur. nō sic agitur in aliis. Item qp dicit condictionem da ri, hoc est verum si in aliquo tēpore fuit dominus ille qui vult cōdicere cautionem, aliàs non daretur ei condictio. sed actione in factum ei cōsuletur ad ipsam quantitatem: vt infra, ad exhi. l. Iulianus. §. si tibi. x. & forte ad cautionem eadem actio locum habet: vt infra, de præscri. ver. l. partis. Item ei quod dicitur dari cōdictionem, est cōtra, infra, de leg. ij. peto. §. fratre. Sol. hic interest agentis prę stari cautionem, vt cui libet patet. ibi nullum est interesse hæredis, cū ipse sit liberatus semel præstando. Item facit infra, de condic. inde. sed & si. §. fi. Accursius.

f *Condici.* per actionem in factum, aut incerti: vt infra, de præscri. ver. l. partis. quæ est contra. sed solue vt ibi. item certi condictione: vt infra, si cer. pet. l. si quis certum. & l. certi condictio. in prin.

g *Idem continere.* nec plus, nec minus: hoc autem facit qualitas ipsius rei: vt infra, eo. l. quoniam. §. j. Idem in sylua: vt & infra, de vsu & hab. l. diuus. Accursius.

V. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

HOc senatusconsultū[a] non solū ad eum pertinet, qui pecuniæ vsumfructum, vel cæterarum[b] rerum, quas habuit,[c] legauit: verū & si fuerit alienæ.

Cautio omissa condicitur per condictionem incerti. h. d. Bal. & ad hoc allegatur.

Si pecuniæ sit vsusfructus legatus, vel aliarum rerum, quæ in abusu consistunt, nec cautio[d] interueniat: videndū [est,] finito vsufructu, an pecunia quæ data sit, vel cęteræ res, quę in absumptione sunt, condici possint. Sed si quidem adhuc constante vsufructu cautionē quis velit condicere, dici potest omissam cautionem posse condici[e] incerti condictione. sed finito vsufructu ipsam quā titatem Sabinus putat posse cō dici.[f] quam sententiam & Celsus libro octauodecimo Digestorum probat. quæ mihi non inarguta videtur. Quæ in vsufructu pecuniæ diximus, vel cęterarum rerū, quæ sunt in abusu: eadē & in vsu dicenda sunt. Nam idem cōtinere[g] vsum pecuniæ & vsumfructū, & Iulianus scribit, & Pomponius libro octauo de stipulationibus.

Legatarius vsusfructus pecuniæ cauet legatario proprietatis eiusdem pecuniæ: & de sua manu habet percipere, sicut in vero vsufructu: & fructuarii debent cauere sibi adinuicē, propter alios, super ius accrescendi. Baldus.

VI. IVLIANVS libro trigesimo quinto Digestorum.

SI tibi decē milia legata fuerint,[h] mihi eorundem decem milium vsusfructus: fient quidem tua tota decem milia: sed mihi quinque [milia] numerari debebūt: ita vt tibi caueā, tempore mortis meæ, aut capitis deminutionis restitu'iri*. Nā & si fundus tibi legatus fuisset, & mihi eiusdem fundi vsusfructus: haberes tu quidem totius fundi proprietatem[i]: sed partem[k] cum vsufructu, partem sine vsufructu & non hęredi, sed tibi cauerem boni viri arbitratu. Sed si duobus eorundem decem milium vsusfructus legatus[l] fuerit, quina milia accipient: & inuicem[m] & hęredi satisdabunt.

B VII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

SI vini, olei, frumēti vsusfructus legatus erit: proprietas ad legatarium transferri debet: & ab eo cautio desiderāda est, vt quandoque* is mortuus, aut capite deminutus sit, eiusdem qualitatis[n] res restituatur: aut æstimatis rebus, certæ pecuniæ nomine cauēdum est. quod & commodius est. Idem scilicet de cæteris quoque rebus, quæ vsu cōsumūtur,* intelligemus.

Quando plures hæredes sunt grauati in præstando vsumfructum pecuniæ, & etiam cauendo pro legatario, duo versantur in legato scilicet, datio pecuniæ, & factum id est, cautio: & pro legatario debet hæres vnus cauere alteri, & alter alteri: & legatarius etiam cogitur promittere tanquam principalis persona: & si finito vsufructu fideiubens soluat, non repetit: quia ex necessitate fideiussit: & legatum istud quantum ad secundum caput, de fideiubendo. videtur appositum fauore legatarii, non fauore hæredum. Baldus.

VIII. PAPINIANVS libro septimodecimo Quæstionum.

TRibus[o] hæredibus[p] institutis, vsumfructum quindecim milium Titio legauit: & duos ex hæredib' iussit pro legatario satisdare. Placebat,[q] vtile esse cautionis quoque legatum, nec refragari senatusconsultum: quia cautio[s] nō impediretur: & esse alterū legatū[t] velut certi, alterū incerti. Vsusfructus itaque nomine partem pecunię petēdā[u] ab eo, qui satis accepit à cohærede, incertiq;[x]

a *Hoc senatusconsultum.* quo permittitur cō stitui quasi vsusfructus in rebus quæ vsu consumuntur. Accursius.

b *Caterarum.* quæ vsu consumuntur. Accurs.

c *Habuit.* in suo dominio.

d *Cautio.* id est, nō fuit præstita.

e *Posse cōdici.* amplius: & rei vidic. datur, si nō sit præstita cautio. Ī his rebus in quibus vere non est vsusfru. est: vt infra, vsufru. quemad. ca. l. si vsusfructus nomine. secus in his quarum dominium fuit translatum: quia hoc agitur. nō sic agitur in aliis. Item qp dicit condictionem dari, hoc est verum si in aliquo tēpore fuit dominus ille qui vult cōdicere cautionem, aliàs non daretur ei condictio. sed actione in factum ei cōsuletur ad ipsam quantitatem: vt infra, ad exhi. l. Iulianus. §. si tibi. x. & forte ad cautionem eadem actio locum habet: vt infra, de præscri. ver. l. partis. Item ei quod dicitur dari cōdictionem, est cōtra, infra, de leg. ij. peto. §. fratre. Sol. hic interest agentis prę stari cautionem, vt cui libet patet. ibi nullum est interesse hæredis, cū ipse sit liberatus semel præstando. Item facit infra, de condic. inde. sed & si. §. fi. Accursius.

f *Condici.* per actionem in factum, aut incerti: vt infra, de præscri. ver. l. partis. quæ est contra. sed solue vt ibi. item certi condictione: vt infra, si cer. pet. l. si quis certum. & l. certi condictio. in prin.

g *Idem continere.* nec plus, nec minus: hoc autem facit qualitas ipsius rei: vt infra, eo. l. quoniam. §. j. Idem in sylua: vt & infra, de vsu & hab. l. diuus. Accursius.

h *Legata fuerint.* in plena proprietate. Accursius.

i *Proprietatē.* vt &. §. de vsufr. accre. l. idem Neratius. §. nō solū.

k *Sed partem.* Etiam si testator eius animi fuerit vt vellet te habere proprietatem nudam: quia interdum plus valet quod scribitur, quàm quod agitur: vt infra, de vsufruc. leg. l. si alij. *Scripturæ interdum plus valent, quàm id quod agitur.*

l *Legatus.* scilicet ab hærede.

m *Et inuicem.* scilicet vnusquisque alteri de tanta pecunia restituenda si morieris, aut capite minueris, ppter ius accrescendi quod est iter eos: & est hic aliud quàm in vsufructu vero: quia ibi proprietario cauetur, non socio: quia res extat quā vindicare posset per confessoriam, petendo in ea seruitutem: hic non. Alij exponunt sic: inuicem id est vterque simul satisdare hęredi debet. Sed duplex copula, & illius verbi significatio: scilicet, inuicē, *Pro quan eis repugnat. *docunque.*

Si vini.] CASVS. ita multis ī Legasti mihi vsum fruc, in vino, frumento, vel oleo: hæres qui dem tuus debet in me transferre proprietatem: & ego satisdabo de toto restituēdo: vel eius æstimatione. Vi- uianus. *locis in Pan dectis Flo. legitur. *Flo. conti nentur*

n *Qualitatis.* scilicet ita vinum bonū vt nūc est: vt infra, si cer. pet. l. cum quid.

o *Tribus.* primo, secundo, & tertio.

p *Hæredibus.* scilicet vnumquemque eorum apud alterum qui est satisdatione similiter oneratus: & tertio qui non est onerat⁹. Accursius.

q *Placebat.* responsio primæ quæstionis.

r *Legatum.* quo exoneratus fuit legatarius.

s *Quia cautio non impediretur.* fit enim ab hęrede. vult enim senatusconsul. cautionem quo dammodo esse loco nudæ proprietatis penes hæredem: vt supra eo. l. ij. in fi. & inst. de vsufruc. §. cōstituitur. Accursius.

t *Legatum.* sol. secundæ quęstionis: & quod subiicit, veluti certi id est, vsusfruc. qui est certus: vt hic. Sed contra, infra, de ver. obli. vbi autem non. §. fundi. Sed hic dicitur certum, quantum ad rem ex qua præstatur: ibi incertum, quantum ad vtilitatem. Vel dic, aliter in legato vsufructu quantitatis: vt hic. aliter speciei, vt ibi. quæ quidem accipientis non fit. Vel dic, est certum, vt hic dicit, respectu incertioris, vt facti.

u *Petendam.* scilicet actione ex testamento. Accursius.

x *Incertique.* id est, actione ex testamento ob satisdationem, quæ incertum dicitur continere, ob id quòd in facto cōsistit. nam agitur ad interesse ex eo quòd primo est incertū: certificatur tamen postea: vt. j. de ver. obli. vbi autem nō apparet. §. qui id quod. &. l. quotiens quis. Azo. & facit infra de actio. emp. si hæres in fi.

BIU Cujas

a *Promittere.* hæredibus, scilicet qui pro se satisfecerunt de restituenda pecunia: non autem satisdabit: cum sit pro eo satisfactū. Ir.

b *Mandati.* contra legatarium. Accursius.

c *Non acturos.* sed an potest agi neg. ge? videtur ꝙ sic: quia vtiliter gestum esse negotiū legatarij negari non potest: vt. ff. de neg. ge. Pōponius. &. l. sed an vltro. §. j. si opponatur: imò suum negotiū gessit se liberādo: sicut in duobus reis promittendi dicitur: vt. j. ad Vell. vir vxori. in fi. Respon. hic secus est: quia ibi vterque principalis est debitor: hic vero est vnus debitor, alter fideiussor. Vel quod verius est, non agit actione neg. ge. quia ex voluntate defuncti tenebatur satisfacere: & per consequētiam soluere: vt. j. de condic. inde. l. indebitā. nō ergo se liberauit ab actiōe ex testamento, licet satisfecerit.

*Flo. fructus

d *Mandatum.* gratis enim fit quod iure mādati quis exequitur: vt j. de lega. ij. vnum ex familia. §. j. ibi, non enim facultas &c. Accursius.

e *Paruisse.* scilicet, ex necessitate. Accursius.

f *Liberatos.* q. d. non possunt agere propter idem factū propter ꝙ sunt liberati: hoc tamē fallit: vt. j. de sol. l. ſ numerationib⁹. &. j. ad. l. Fal. si pupillus. sed illud ideo, quia non potest esse emptio quin alter alteri obligetur: fideiussio est etiam si mandati non agatur. argu. pro hoc. j. de donat. inter vi. & vxor. l. si vir vxori. & instit. de obli. ex quasi contrac. in fi. tit. & j. mandati. si remunerandi. §. si passus.

*Cap. 7. vsufructuarius quēadmodum caueat.

g *Videri.* s. cōtēplatione relictū. Accursius.

h *Prospicere.* aliàs, pspicere: & aliàs, proficere. & facit. j. de leg. iij. fideicommissa. §. interdum. Accursius.

In stipulatione.]c *Asvs.* Legasti mihi vsumfru. pecuniæ. satisdare debeo in duobus casib⁹: si moriar, vel capite minuar: aliàs nō teneor satisdare: & hoc dicit cum prin. l. seq. quæ continuatur cum ista. Viuianus.

i *Pecuniæ.* alicui priuato relictę, vt hic, & j. vsufructu. quēadmo. cau. l. si vsufructꝰ nomine. §. fi. si vero ciuitati reliquatur: tātū vnus interponit, scilicet quasi mortis: vt. ff. qui. mo. vsusfructꝰ amittatur. l. si vsusfructꝰ ciuitati. nā nō vtēdo. s. pecunia, nullꝰ amittit etiā priuatꝰ: quia habet ꝙ est relictū: vt. C. de prēscrip. xxx. an. l. male. Ac.

k *Casus.* nisi testator ad tempus legasset, vel ad tempus esset constitutus: vt infra, famil. ercis. l. & puto. §. ij.

l *Quoniam. Contineri.* idem est in legato vsufru. syluæ: vt infra, de vsu & hab. l. diuus. Accursius.

m *Siue postea.* quod est generale in omni fideiussore: vt insti. de fideiuss. §. fideiussor. Accursius.

Si lanæ.]c *Asvs.* Relictus est mihi vsusfru. lanæ, vel aliorum quæ vsu consumuntur. licet videatur vsusfru. relictus: tamen cum eodem agendū, si satis nō dedisset. Eū verò, qui satis prēstitit, ac propter moram cohæredis satis non accepit: neque vsusfructus * nomine interim teneri propter senatusconsultū: neque actione incerti: quia cohęredi satisfecit. Illud etiam nobis placet, legatarium cogēdum promittere. [a] Finito autē vsufructu, si cohæredes ex causa fideiussoria conuenirentur: eos mādati [b] non acturos. [c] Nō enim suscepisse mandatū [d], sed voluntati paruisse. [e] deniq; cautionis legato liberatos. [f] De illo nec diu tractandum fuit, secundum legatum, id est, cautionis, non hæredum videri, [g] sed eius cui pecuniæ vsusfructus relict⁹ est, cuique testator prospicere [h] voluit, & cuius interesse credidit fideiussores nō suo periculo quærere.

IX. Paulvs libro primo ad Neratium.

IN stipulatione de reddendo vsufructu pecuniæ, [i] duo soli casus [k] interponuntur: mortis, & capitis deminutionis:

X. Vlpianvs libro septuagesimonono ad Edictum.

QVoniā pecuniæ vsus* aliter amitti nō potest, quàm his casibus. Si vsus tātum pecunię legatus sit: quia in hac specie vsus appellatione etiam fructum contineri [l] magis accipiendum est, stipulatio ista erit interponenda. Et quidam aiunt non ante hanc interponi stipulationem, quàm data fuerit pecunia. Ego autem puto, siue antea, siue postea [m] ea pecunia data sit: tenere stipulationem.

XI. Idem libro octauodecimo ad Sabinum.

Sī lanę alicui legatus sit vsusfructus, vel odorū, vel aromatū: nullus videtur vsusfructꝰ in istis iure cōstitutus, sed ad se natusc̄ consultū erit descēdēdū, ꝙ de cautione eorum loquitur.

XII. Marcianvs libro septimo institutionum.

CVm pecunia erat relicta Titio ita, vt post mortē legatarij ad Męuiū rediret: quāquā adscriptū sit, vt vsū eius Titius haberet: ꝓprietatē [n] tamen ei legatā, & vsus mētionē factā, quia erat restituenda ab eo pecunia post mortem eius: diui Seuerus & Antoninꝰ rescripserūt.

SI VSVSFRVCTVS PEtatur [o], vel ad alium pertinere negetur [p].

TITVLVS VI.

Fructuarius nō agit confessoria pro seruitute accessoria: sed pro ipso vsufructu: per quod indirecte consequetur quod mero iure directe consequi non potest. Bal.

I. Vlpianvs libro octauodecimo ad Sabinum.

SI fūdo fructuario seruitus debeatur, Marcellꝰ libro octauo apud Iulianum Labeonis & Neruæ sentētiam probat, existimātium seruitutem quidem eum vindicare non posse [q], verum vsumfructum vindicaturum [r], ac per hoc vicinum si non patiatur eum ire & agere, teneri ei, quasi non patiatur vti frui.

Quotiens dispositioni apponitur aliquid quod est contra naturā rei super qua disponitur, non valet dispositio. Bartolus.

VSusfructus legatus adminiculis eget, sine quibus vti frui quis non potest. Et ideo si vsusfructus legetur, necesse est tamen, vt sequatur eū aditꝰ [s]: vsq; adeo vt si quis vsūfructū loci legetita, ne hęres cogatur viā [t] pstare: inutiliter hoc adiectū [u] satisdare debeo: cum talia vsu consumantur. Viuianus.

Vm pecunia.]c *Asvs.* Testator legauit Titio. x. his verbis: Titio. x. do, lego, vel relīquo: vt post mortē Titij dētur Męuio. quæritur an dominium vel proprietas dictorum. x. sit Titij? Dicit quòd sic: cum debeant Mæuio dari post mortem Titij: & ita ad hæredem numquam debent redire.

n *Proprietatē.* appellatione ergo vsusfructus continet hic ꝓprietatē vt &. ff. de vsufr. l. Proculꝰ. Sed cōtra. j. defer. rusti. prædi. l. qui duo. vbi dicit ꝙ si. x. pedes iuxta aquā excepit vēditor, ꝙ seruitutē non ꝓprietatē excepisse videtur. Sol. ex eo ꝙ vīs aquę tātum excepera: idē videtur de eo ꝙ circa aquā excepit: cū et vicinis scripturis aliqd iudicetur: vt. ff. de testa. hęredes. §. sed & si notā. &. C. fa. ercis. cōtiēs. Itē ar. cōtra. hoc l. ſ eo ꝙ ꝓprietas cōnet appellatiōe vsusf vt. j. de vsu. & ha. si. habitatio. §. sed si ꝙ versi. sed sic relictꝰ. fa natura rei hoc facit.

SI VSVSFRVctus petatur, vel ad alium &c.

o *Petatur.* per confessoriam.

p *Negetur.* aliàs, allegetur: & aliàs, negetur.

Si fundo.]c *Asvs.* Si fūdo in quo habeo vsufr. debet seruitꝰ nō posū illā seruitutē vindicare: sed petā vsū, & per hoc seruitutē, sicut j. eo. vti frui. [*Vsvs. fructvs.*] Legauit mihi vsūf. habebis illud quo ego vtebar. [*Item si.*] Licet testator dicat ei legat seruituté vt heres iter nō prēstet: nihilominꝰ prēstare tenet. fi. si testator adimat iter, inutilis est adeptio. Itē hęres tenet emere vīa: vt fructuariꝰ habeat vīa si aliàs prēstare nō potest. Itē hęres debet prstare omnē seruitutem ad vsumfru. percipiendum: & debet etiā prstare ea sine quibus fructuarius nō potest vti. Viuianus.

q *Nō posse.* quia soli domino datur cōfessoria ꝓ seruitute reali vīdicāda: vt. j. si ser. vind. l. ij. §. hoc autē. Sed cōtra. j. de remiſſ. l. ij. §. idē Iulianꝰ. Sol. directa actione nō potest: vt hic, sed vtili cōfessoria sic, vt ibi. vel hic directo nō potest, sed per cōsequēs sic: puta petendo vsumfru. vt hic subiicit: & sic ibi intelligatur. & facit quod dicitur. j. de ope. no. nun. l. in prouinciali. §. pe. in fi. No. ergo quod principaliter prohibetur, per consequens admittitur.

r *Vindicaturum.* per confessoriam competentem pro seruitute personali si non possidet. aliàs vti possi. quasi non possit frui: vt not. infra. §. j.

s *Aditus.* quia sine aditu nullus est vsusfructus: vt infra, de seruit. vrba. prædio. binas ædes. Ir.

t *Viam.* id est aditum per alium fundum hæreditarium.

u *Hoc adiectum.* inutilis adiectio vitiatur, & non vitiat: vt. j. de vsu &

vsu & hab.l.per seruũ.§.j.ff.&.j.de libe.& posthu.l.si ita.§.j.Ac.

a *Inutilis est.*vt argu.infra,de adi.le.l.j.

b *Non est.*id est, non posset iri.

c *Aditu.*scilicet,quem emit hæres:vt.d.l.seruũ filij de leg.j.§.fi.

d *Præstetur vsusfructus.*vt &.j.de vsufr.leg.l.damnas.§.qui duos:

videatur. Item si vsufructu legato, iter ademptum sit, inutilis[a] est adẽptio: quia[iter]semper sequitur vsumfructũ. Sed si vsusfructus sit legatus ad quem aditus non est[b] [nisi]per hæreditarium fundum: ex testamento vtique agendo fructuarius consequetur, vt cum aditu[c] sibi præstetur vsusfruct⁹[d]. Vtrũ[e] autem aditus tantum & iter, an vero & via debeatur fructuario legato ei vsufructu,Pomponius libro quinto dubitat: & recte putat,prout vsusfruct⁹ perceptio desiderat hoc ei præstãdũ. [f]Sed an & alias vtilitates[g] & seruitutes ei hæres præstare debeat,puta luminum & aquarum: an vero non? Et puto eas solas præstare compellendum, sine quibus omnino vti nõ potest[h].sed si cũ aliquo incõmodo, vtatur, nõ esse præstãdas[i].

Vbi petitur vsusfructus contra hæredem, iudex debet condemnare hæredem ad interesse deteriorationis.Baldus.

II. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI ab hærede ex testamento fundi vsusfruct⁹ petitus sit, qui arbores deiecisset,aut ędificium demolitus esset, aut aliquo modo deteriorem vsumfructũ fecisset, aut seruitutes[k] imponendo, aut vicinorũ prędia liberãdo:ad iudicis religionem pertinet,vt inspiciat, qualis ante iudiciũ acceptum fundus fuerit:vt vsufructuario hoc quod interest,ab eo seruetur.[l]

Ius minus validum non durat maiori tempore quam ius magis validum.b.d.Vel sic: Ius vtile non est maioris rationis quàm ius directum.Baldus.

III. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

QVi vsumfructũ traditũ[m] sibi ex causa fideicommissi, desiit in vsu habere tanto tempore, quanto si legitimè eius factus esset, amissurus eum fuerit: actionem ad restituendum eum[n] habere non debet.est enim absurdum,plus iuris habere eos,*qui possessionem dũtaxat[o] vsusfructus, nõ etiam dominium adepti sint.

IIII. IDEM libro trigesimoquinto Digestorum.

FVndus detracto vsufructu legatus est Titio, & eiusdẽ fundi vsusfruct⁹ Sẽpronio sub conditione.dixi, interim cum proprietate vsumfructum esse:[p] licet placeat,[q] cum detracto vsufructu fundus legatur, apud hæredem vsumfructum esse:quia cùm paterfamiliàs detracto vsufructu fundũ legat, & alij vsumfructum sub conditione: non hoc agit,[r] vt apud hæredẽ vsusfructus remaneat.

Confessoria datur fructuario.nec potest proprietarius ex persona fructuarii agere contra tertium confessoria: quia quis habet intentare ius suum,non ius tertii:sed negatoria competit domino: & sic nec possessor, nec petitor habet ius in re:præualet tamen possessor propter modum possessionis.h.d. vsque ad.§.vtrum autem.Baldus.

V. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

VTi frui ius sibi esse[is]solus potest intendere,[s] qui habet vsumfructum: dominus autem fundi non potest:[t] quia qui habet proprietatem, vtendi fruendi ius seperatum[u] non habet. Nec enim potest ei suus fundus seruire.[x] de suo enim, non de alieno iure quemque agere oportet.[y] quamquam enim actio negatiua domino cõpetat aduersus fructuariũ: magis tamen de suo iure agere videtur, quàm [de]alieno: cum inuito se negat[z] ius esse vtendi[fruendi]fructuario, vel sibi ius esse prohibendi. Quòd si fortè qui agit,[a] dominus proprietatis non sit: quamuis fructuarius[b] ius vtendi non habet, vincet tamen iure quo possessores sũt potiores,[c] licet nullum ius habeant.

A Primo casu de iurẽ ciuili.Secũdo de iure prętorio quo inducũtur fideicõmissa:& in vtroque casu perdo nõ vtendo si nõ vtar.Viu.

m *Traditum.*à legatario cui fuerat vsusfructus legatus : ideoque non potuit facere fructuarium.

n *Eum.* vt sibi fideicommissario restituatur.

o *Dumtaxat.*quam solam habent, iure ciuili ĩspecto. sed de iure prętorio etiam proprietatem habent cum vsu- *Flo.eius
fructu: vt supra, quib. mo.vsusfru.amit.l.j. §. j.&.l.si legatum. &.l. Pomponius. §.fi.Et est ratio similis ei quæ est hic, & infra, de ca. & postli.reuer.l.in bello. §.si quis seruum, in fine.§. vbi dominus factus plus iuris debet habere quàm nõ domin⁹.

B

Vndus.]CASVS. Testat.legauit mihi nudã proprietatẽ fundi:& sic deduxit vsumfru.alij vsumfruct. sub conditione si nauis ex Asia venerit, legauit. quæritur cuius interim sit vsufruct. dum pendet conditio: an hæredis,an proprietarij? Et respon. quòd est proprietarij : & est ratio: quòd quia deduxit testator vsumfru. pro fructuario, videtur nõ deduxisse pro hærede vsũfru.interim. Viuianus.

C

p *Esse.*& ita apud Titium, non apud hæredem: vt argu. supra,de vsufruc.l.si Titio vsusfru.j.respõ. Accursius.

q *Placeat.*ſ. aliàs. Accursius.

r *Non hoc agit.* scilicet, in mente. Sed hæc videtur mala ratio : vt argu. contra infra, de stat.li.l.qui pecuniam. vbi dicit,quòd dare iussus, videtur hæredi iussus. Sed hic quasi certum est ad hæredem non peruenturum: vt ar.infra,de condic.indeb.l. Iulianus. Ci q. 13.

s *VTi frui.Intendere.* scilicet per confessoriam.

t *Non potest.* scilicet intendere confessoriã: licet ipse petat vsumfructum causalem.

u *Separatum.* scilicet quòd dicitur seruitus: & dicitur formalis.

x *Seruire.*id est seruitutem debere:vt infra, de iu.do.cum in fundo.in prin.& infra, de serui.vrba.præ.l.in re communi. hoc tamen quandoque fallit:vt infra,de ser.ru.prædi.l.tria.

D

y *Oportet.*nisi haberet mãdatũ:vt.ſ.de nego.gest.l.si pupilli.§.fi.

z *Negat.*i.negãdo dicit.simile negat.j.de i dic addict.l.vbi.quãdoq; ponitur,negat,,p dicit:vt in authẽ.de ri.&.se.§.illud.col.iij.

a *Qui agit.*negatoria.

b *Fructuarius.*quondam,vel qui putatur.Io.

c *Potiores.*scilicet petitore non implente suam intentionẽ: etiã si ipse fructuarius,qui est ĩ possessione,nihil ,pbet:vt.C.de edẽ.l.

a *Inutilis est.*vt argu.infra,de adi.le.l.j.

b *Non est.*id est, non posset iri.

c *Aditu.*scilicet,quem emit hæres:vt.d.l.seruũ filij de leg.j.§.fi.

d *Præstetur vsusfructus.*vt &.j.de vsufr.leg.l.damnas.§.qui duos:

& de le.j. seruũ filij. §. fin.& argu.ſ. de iurisd. iudic.l.ij. &.j. de vsu & ha. diuus. j. respon.sic ergo in hoc & præmissis casibus vindicabit fructuarius vsũ fruc.itineris vel actus: & sic seruitutem seruitutis: quod est cõtra.l. vj.j. de vsufru .le. l. j. Sed certe non puto ꝙ ideo quòd impeditur agere vel ire in superioribus casibus quando est in possessione vsusfru.petat vsumfru. sed loquitur cum fructuarius non possidebat vsumfructum fundi. tunc ergo vindicabit vsumfruc.cum dictis vtilitatibus: non vt pro seruitutibus seruitutis : sed quasi sit pars ipsius vsusfru.Sed quid si alius possidet vsumfructum: & alius debet teneri? & sic ipedimento quãdo est ĩ quasi possessione, ,pponat vnile interdictũ quasi vti possidetis, quasi ,pbeatur vti frui: vt & ibi dicit.vim.l.ij.§.pe.sed contrapositum datur: vti.eo.l.pe.§. vlt. & ideo dic vt.ſ.in prin.l. ingenua.quasi.

e *Verum.* alias hic incipit lex.& aliàs non.

f *Præstandum.*vt vtilitatem & partem vsusfructus: vt subiicit.

g *Vtilitates.* quando antea seruitus fũdo nõ debebatur. quo casu loquitur prin.huius.l.

h *Non potest.*sine magno incommodo.Ac.

i *Non esse præstandas.* vt &.ſ. de vsufru.l.si is qui binas.argu.est infra,de contrahen.emp. l.in venditionibus.§.fi. &.l.seq.Accursius.

SI ab hærede.]CASVS.Testa.legauit mihi vsumfruc.in prædio hæredis.hic hæres antequam tradat mihi rẽ, arbores aut domos subuertit. quæritur nũ quid tenetur mihi ad interesse? Et respon. quòd sic. Viuianus.

k *Seruitutes.*sed videt ꝙ nõ posit ,pprietari? seruitutẽ ĩponere: vt.ſ.de vsufr.sed & si quid. j.§.sed nec. quę est cõtra.Sol.hic ipo fuit seruitutẽ eo tẽpore quo nõdũ cesserat dies vsufr.quia relict⁹ erat sub cõdi.vel ĩ die.hoc nõ valet:vt.j.quẽad.ser.amit.l.si is cui. §.fi.&.j.de cõdi & demõ.si fũdũ à testatore. Dic ergo meli⁹,hoc prędiũ erat hęredis,nõ defũcti.Vel ibi iã cõstituto vsufr.hic nõ.

l *Seruetur.*vt.ſ. qui.mo.vsusfru.amit.l.repeti.§. fi.&.l.seq.Acc.

QVi vsumfructum.]CASVS.Si leget mihi testator vsumfruc. siue alij.& eidem fideicommisit mihi restituere vsumfruc.

BIU Cujas

qui accusare. & Cod. de rei vindi. l. res alienas. & instit. de interdi. §. commodum. Cæterum si is qui intendit negatoriam, probet se dominum: denegabitur facultas fruendi fructuario: nisi de suo iure probet: quia præsumitur res libera nisi cõtra probetur: vt. C. de serui. altius. &. C. de pig. acti. l. nec creditores. §. vt autem. Si autẽ nõ possidet fructuarius semper, id est siue aduersarius probet se dominũ, siue non: semper imponitur ei necessitas probandi.

Iura realia possunt intẽtari contra quẽlibet, non solum contra eum à quo quis habet causam. h. d. & ad hoc semper allegatur. Baldus.

¶ Vtrum autem aduersus dominum duntaxat in rem actio vsu fructuario competat, an etiam aduersus quemuis possessorẽ:* quæritur. Et Iulianus libro sexto Digestorũ scribit, hãc actionem aduersus quemuis possessorem ei competere. [a] Nam & si fundo fructuario seruitus debeatur: fructuarius non seruitutem, [b] sed vsumfructũ vindicare debet aduersus vicini fundi dominũ. Si partis fundi vsusfruct⁹ cõstituatur, potest de eo in rem agi: siue vindicet [c] quis vsumfructum, siue alij neget.

In iis autem actionibus quæ de vsufructu agũtur: etiam fructus [d] venire plus quàm manifestum est.

Si lite pendente moritur fructuarius: pro futuro tempore nulla fit condemnatio. h. d. vel sic: Extra li. contesta. non absorbet defensionem superuenientem. Bal.

¶ Si post litem de vsufructu cõtestatam fuerit finitus vsusfructus [e], an vlterius fructus desinant deberi? Et puto desinere. Nam & si mortuus fuerit fructuarius: hæredi eius actionem præteritorum [f] duntaxat fructuum dandam, Pomponius libro quadragesimo scribit.

¶ Fructuario [g] qui vicit: omnis causa restituenda est. Et ideo si serui fuerit vsusfructus legat⁹: quidquid ex re fructuarij, vel ex operis suis cõsecutus est possessor, debebit restituere. Sed & si fortè tempore vsusfructus amissus est, alio quidẽ possidẽte, alio autẽ liti se offerẽte: non sufficit eum vsumfructũ iterũ renouare [h]: verũ cauere quoq; eum de euictione vsusfructus oportet. Quid enim si seruũ aut fundũ [i] is qui possidebat, pignori dedit: ísq; [k] ab eo qui pignori accepit, iure [l] vti prohibetur? Debebit itaque habere cautũ.

In confessoria & negatoria quando intentatur à non possidente, veniunt fructus: sed imponitur silentium victo. Baldus.

¶ Sicut fructuario in rem cõfessoria [m] *agẽti fructus prẽstandi sunt, ita & ꝓprietatis domino, si negatoria actione vtatur. [n] sed in omnibus [o] ita demum, si nõ sit possessor qui agat. nã & possessori cõpetunt. ꝙ si possidẽt, nihil fructuũ nomine cõsequẽtur. [p] Quod* ergo officium erit, [q] iudicis quàm hoc, vt securus cõsequatur fructuarius fruẽdi licentiam, proprietatis dominus ne inquietẽtur? [r]

VI. PAVLVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

QVi de vsufructu iudicium accepit: si desierit possidere sine dolo, absoluetur [f]. quòd si liti se obtulit, & quasi possessor actionẽ de vsufructu accepit, damnabitur [t].

DE OPERIS SERuorum.

TITVLVS VII.

I. PAVLVS libro secundo ad Edictum.

OPera in actu consistit [u]: nec antè rerũ natura [x] est, quàm si is dies venit [y] †quo prælstãda est: quẽad modum cum stipulamur, *quod ex Arethusa natum erit* [z].

II. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

OPeræ serui legatæ, capitis minutione [a] nõ amittũtur.

III. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

a *Competere.* ideoque dicitur in rem. Io.

b *Seruitutem.* scilicet directo: & dicvt supra, eo. l. j. Azo. seruitute tamen vtetur: vt infra, si ser. vind. l. ij. §. ij. Sed ar. contra, infra, de serui. l. ei qui. Sol. ibi nihil dicit de fructuario: licet de similibus dicat. Et est ratio: quia hic esset seruitus seruitutis.

*? *Quintus Mucius & Iulianus. &c.*

c *Vindicet.* per confessoriam, alij per negatoriam.

d *Etiam fructus.* vt & infra. l. proxi. §. fi.

e *Finitus vsusfructus.* capitis deminutione.

f *Præteritorum.* vt & supra, de rei vin. l. fructus. in fi. &. l. seq. & supra, de vsufru. qui vsum fru. in fi. &. l. quæsitum. &. l. defuncta.

Fructuario.]CASVS. Principium. l. planum est. [SEDSI.] Egi cõtra Titium cõfessoria, qui se liti obtulit cum Mæuius possideat. & sic lite pendente amisi vsumfru. non vtendo. quæritur quid restituitur? Et respõ. vsusfruc. mihi de nouo constituendus est per dolosum qui se liti obtulit. Item de cautione debet mihi promittere. potest enim esse quòd Mæuius qui præscripsit, obligauit alicui: qui auocabit à me rem per hypothecariam: & sic non permittet me frui. & sic qui se liti obtulit, cauet de euictione: & ita de nouo constituitur vsusfru. [SICVT.] Idẽ dicit ꝙ. s. ꝓx. quia fructuarius rem in qua habet vsumfru. amittat: & aliquis eũ possidebat: potest agere cõfessoria: non vt res sibi à fruc. tradatur: sed vt securius vti possit. Idem si dominus ꝓprieta. possidet: & aget fructuarius. Viuianus.

g *Fructuario.* aliàs incipit. §. & aliàs lex.

h *Renouare.* quis renouabit? Respon. dolosus quidem sine dubio tenetur de dolo, in quo venit vt constituat vsumfru. aliàs iuratur in litem: vt. l. arbitrio. supra, de dolo sed liberatus tenetur in subsidium: vt. s. de dolo. l. pe. & de eo per quem fac. est. l. fin. in princ.

i *Aut fundum.* in quibus est constitutus vsusfructus.

k *Isque.* scilicet vsufructuarius. Accursius.

l *Iure.* vt quia præscripsit possessor: & sic potuit obligare: vt supra, de rei vin. l. si post acceptum.

m *Confessoria agenti.* scilicet directa: item Publiciana: quando à non domino vsusfru. est constitutus: vt supra, de Publi. l. si ego. §. j. hoc tamen ita si satisdedit. aliàs non facit fructus suos: vt ar. infra, de vsufru. leg. l. vxori vsufructu.

n *Vtatur.* vt infra, si ser. vind. loci corpus. §. in confessoria.

o *Sed in omnibus.* id est, in prædictis duobus.

p *Consequentur.* quia perceperunt ipsi: vel potuerunt percipere: vt supra, de rei vin. l. Iulianus. §. pe. patet ergo ex prædictis has actiones etiam possidenti dari: vt inst. de act. §. æque. & infra, si ser. vindi. l. & si forte. §. sciendum. licet P. in negatoria dixerit contra.

q *Erit.* aliud, scilicet hoc casu cũ actor possidet, quàm hoc &c.

r *Inquietetur.* q. d. nullum. imò & aliud esse videtur, vt præteritos fructus faciat restitui: vt supra, lege proxi. §. fin. Accursius.

Vi de vsufructu.]CASVS. Si conueni te pro vsufru. & tu sine dolo desiisti possidere: absoueris. Secundo dicit, ꝙ si in rẽ qua habeo vsufructum, possidear, & alius offerat se defensorum, dicens se eam ꝓsidere: & non possit condẽnatur. Viuianus.

s *Absoluetur.* vt & de rei vin. finauré. §.

t *Dãnabitur.* vt & supra, de rei vin. finaũtem. j. respon.

DE OPERISSER, uorum.

Forte idem in operis cuiuslibet animalis: vt. j. vsufru. quemadmodũ caueat. l. hæc. in fi.

Pera.]CASVS. Aliquis legauit mihi operas serui. licet mihi ius ipsarum operarum sit factum, tamen illud legatum incipit deberi die adueniente: vel ei indictę fuerint à me. Et sunt quando indicto vt operetur: sicut cum aliquis promittit mihi partum futurum Arethusæ: quia prius non debetur quàm dies venerit. Viuianus.

u *Consistit.* est enim eius officium: vt infra de ope. liber. l. j.

x *In rerũ natura.* obligatio operarũ, vel opera ipsa.

y *Venit.* quia venit, cũ est indicta opera incerta. sed si certa: tunc cum potuit præstari, & non est præstita: vt hic, & infra, de ope. li. quotiens. & infra, de vsufru. le. l. operæ. quod est post aditam hereditatem, non prius: vt infra, quan. dies le. ce. l. ij. in fi. Accursius.

z *Natum erit.* nam & hic expectatur natiuitas: vt infra, de verb. oblig. inter stipulantem. §. sacram. &. l. interdum. & infra, de condi. & demon. l. j. in fi. Accursius.

Peræ serui.]CASVS. Legasti mihi operas serui. ꝙ si capitis minuar, nõ tamẽ perdo vsumfru. illarũ operarũ. Viuianus.

a *Minutione.* minima. nam nec non vtendo, nec morte, licet vsucapione proprietatis sic: ꝙ est mirabile. nam secus in vsufructu. vt. j. de vsufructu. le. l. ij. &. s. de vsufru. locum. §. proprietarius. Nec ob. j. vsufruc. quemad. ca. l. idem est. vbi dicitur, quòd morte extinguitur: quia ad cætera legata de quibus erat ibi facta mentio, refertur, non ad legatum operæ. Item nec ob. instit. de acquiren. per arro. §. j. vbi opera periit cap. demi. quia ibi de operis liberorum,

BIU Cujas

libertorum, quæ ius in personam non tribuunt, cum sit liber: hic in seruorum, quæ ius tribuunt. & cum non sit personale, non perit, vt dixi, nisi magna vel media ca.demi. qua omnia iura puto licantur. Accursius.

In hominis. CASVS. Aliquando legat mihi aliquis vsumfruc. & aliquando operas serui. In hoc secundo casu locabo operas: & habebo inde mercedē ex operis illius serui: & ille seruus operabitur mihi: & habebo eius operas, & hoc dicit hæc lex. Viuianus.

a *Vsufructu.* id est cōmoditate. nā non vsusfructus, sed opera serui fuit legata: quæ differt ab vsufructu: vt. ff. l. proxim. & sic facit ad ti. & probatur. j. l. proxi. vel repone hanc vt illam. Accursius.

b *Mercedes.* locabit igitur operas serui ille cui legata opera est: vt ff. de vsufru. le. l. ij. Acc.

Rest. hominis. CASVS. Si habeo in seruo vsum operarum, videor pretiū lucrari, quod sumptibus deducis restat. Viuianus.

c *In operis.* vnitatem quandam voluit notare inter vsumfructū & operas. vt enim illud dicitur: ego sum in patre, & pater in me est: ita hic in fructu sunt operæ: & in operis est vsusfructus. non est hæc tamen vt illa omnimoda similitudo: vt patet ex differentiis multis notatis, supra, eod. l. operæ. Accursius.

d *Fructus.* q. d. siue legetur opera in homine, habebit legatarius fructum hominis. & e contra si legetur vsusfruct. in homine, habebit operas. Accursius.

e *Intelligitur.* hoc nō ideo dicit vt debeant expensę restitui illi qui habet operas: vt infra, commo. in rebus. §. possunt. sed propter vltimum annum in quo legatum operæ finitur. nam pro quota anni non durauit opera, reddidit æstimationem retentis sumptibus: sicut in dotali prædio: vt infra, solu. ma. l. fructus. vel lege plane vt sonat: vt infra, solut. ma. l. vlti. in prin. & in fin.

Operis. CASVS. Legasti mihi operas in seruo. videris mihi legasse omne ius quod ex eo percipi potest. Viuianus.

f *Vsum.* & plus. nam non proprie possunt operæ dici vsus, vel vsusfructus: vt. j. ad le. Fal. l. j. §. si operis. quod & probari potest per multa dissimilia, quæ no. supra, eo. l. operæ.

Cum de serui. CASVS. Titius legauit mihi operas serui: postea egi confessoria, vel actione ex testamēto. aduersarius fuit in mora. tenetur mihi ad operas serui quas amisi. s. ad æstimationem earum: aliter melioris serui, & deterioris æstimatur opera. Item si talis est seruus, vt eius opera sit nulla: nulla fit æstimatio: & si alicuius vtilitatis est seruus, non plus æstimatur quàm dominus eum seruum in affectione habuerit. Vlterius dicit, quòd dominus deducit sumptus quos fecit in seruum. Viuianus.

g *Pro modo.* congruo arbitrio boni viri.

h *Restituendæ sunt.* scilicet operæ, id est earum æstimatio. ipsę enim eædem fieri non possunt: vt. j. de condic. indebi. si non fortem. §. libertus.

IN hominis vsufructu [a] operę sunt, & ob opas mercedes [b].

IIII. IDEM libro secundo de liberali causa Edicti Vrbanici.

FRuctus hominis in operis [c] consistit:* & retro in fructu hominis operę sunt. Et vt in cęteris reb⁹ fructus [d] deductis necessariis impensis, intelligitur [e]: ita & in operis seruorum.

V. TERENTIVS CLEMENS libro octauodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

OPeris serui legatis, vsum [f] datum intelligi & ego didici, & Iulianus existimat.

VI. IVLIANVS libro quinquagesimoquinto ad Edictum.

CVm de serui operis artificiis agitur, pro modo [g] restituendæ sunt [h]: sed mediastini, † secundum ministerium. & ita Mela scribit. Si minor annis quinque vel debilis seruus sit, vel quis alius, cuius nulla opera esse apud dominū [i] potuit, nulla æstimatio fiet. Item voluptatis vel affectionis æstimatio nō habebitur [k]: veluti si dilexerit eū dominus, aut in delitiis habuerit. Cæterùm deductis [l] necessariis impensis fiet æstimatio.

DE VSV ET HABItatione.

TITVLVS VIII.

I. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

NVnc videndum de vsu & habitatione [m]. Cōstituitur etiā nudus vsus [n], id est, sine fructu: qui & ipse iisdem modis constitui solet, quibus & vsusfructus [o].

II. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

CVi vsus relictus est, vti potest: frui [vero] non potest. & de singulis [p] videndum [est.] Domus vsus relictus est: aut marito, aut mulieri. Si marito, potest illic habitare, nō solus [q] [ipse,] verùm cū familia quoque sua. An & cum libertis, fuit quæstionis? Et Celsus scripsit & cum libertis posse hospitem quoque recipere. nam ita libro octauodecimo Digestorū scripsit. quam sententiam & Tubero probat. Sed an † etiā inquilinum recipere possit, apud Labeonem memini tractatū [esse] libro Posteriorum. Et ait Labeo eū qui ipse habitat, inquilinū posse recipere: item & hospites, & libertos [r] suos,

III. PAVLVS libro tertio ad Vitellium.

ET clientes.

IIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

CAeterū sine eo ne hos quidem habitare [s] posse. Proculus autem de inquilino notat, [t] non bellè inquilinum dici, qui cū eo habitat. [u] [Et] secundū hęc, & si pensionem [habitationis] percipiat, dum ipse quoque inhabitat: nō erit ei inuidendum [x]. Quid enim si tam spatiosę domus vsus sit relictus homini mediocri, vt portiuncula contentus sit? Sed & cum his, quos loco seruorū in operis [i] *Apud dominum.* serui possidentem seruum: & facit. ff. de rei vin. l. cæterum. Accursius.

k *Non habebitur.* vt ratione affectionis possessoris condemnetur in plus: licet ratione affectionis actoris quādoque reus cōdemnetur: vt. j. de tu. & ra. detra. l. j. & j. man. l. cū seruus extero. & de ser. expor. l. seruus ea. Ioan.

l *Deductis.* factis ab operario, in eius alimentis, nō ratione tēporis quo vsus est opera, sed vltimi anni quo debet ad proprietarium peruenire: vt dixi. ff. eod. l. fructus. vel plane, vt in prin. huius. l. dixi. Acc.

DE VSV ET habitatione.

m *Habitatio quid sit.* NVnc videndū. *Et habitatione.* Est autē habitatio, ius habitādi in aliena domo, quod non est vsus vel vsusfructus: vt insti. eo. §. si cui.

n *Etiam nudus vsus.* i. *Vsus nudus quid sit, & in quo consistat.* non solum vsusfr. Sed quid est vsus nudus? Respon. nudus dicitur in respectu, quia est sine † fructu: & potest ita definiri: Vsus est ius vtēdi rebus alienis salua rerū substantia. fruēdi enim, in definitione vsus nō ponitur: vt infra. l. proxi. j. respō. licet in vsufructu ponatur: vt. ff. de vsufruct. l. j. Ex qua definitione patet, q vsus nō potest esse propriè in rebus quæ solo vsu consumuntur: sicut nec vsusfru. cum in eis non possit esse salua substātia. licet videatur contra. ff. de vsufruct. ea. re. quæ vsu consu. l. j. & ij. ait enim, vsu consumuntur. vnde videtur quòd vsus sit in eis: sed certe ibi non loquitur de vsu, qui est seruitus. Azo.

Not. secūm Bald. quòd ille qui habet simplicem possessionem rei, potest illam locare.

o *Et vsusfructus.* vt instit. eo. in princ. sed fallit in casu: vt. j. eo. l. vsus pars. Accursius.

p *Cui vsus. Singulis.* scilicet in rebus, vel personis, in quibus hęc ita se habeant.

q *Non solus.* immo & solus potest. ergo legatur solus, pro solū: & dicatur non solum ipse maritus, verum cum &c. sic. j. de vulg. sub. l. qui liberis. vel subaudias, tantum, vel solum. Et dicatur non tantum solus: sed etiam &c. sic subauditur, tantum, vel solum, vel simile: vt. j. de rebus du. si is qui ducenta. §. j. & j. de pec. licet. in fi. l. vel infinitetur nomen, & dicatur, potest habitare non solus. sic & infra, de testa. qui testamento. §. si seruus. & infra, de fun. do. l. dotale prædium. j. §. fin. & supra, de iudi. l. j. & ij.

r *Et libertos.* posse recipere ait. Azo.

s *Caeterum. Habitare.* vt infra, eod. l. sed nec. Sed contra. C. eo. de vsufruct. & habi. cum antiquitas. Solu. ibi in habitatione, vt possit locari: hic in vsu.

t *Notat.* reprehendit Labeonem, qui inquilinum vocauit eum qui recipiatur ab vsuario gratis. & quod subiicit, non velle. i. non debere iuxta illud: Sic volo, sic iubeo &c.

u *Qui cum eo habitat.* & est ratio: quia qui mercedem non præstat, domum non conducit: vt. j. de do. inter vi. & vxo. si vir vxori. j. respon. sed gratis recipitur. Sed quid si præstet mercedem, vt statim subiicit? Respon. est inquilinus. Accursius.

x *Inuidendum.* Inuidiosus ego, non inuidus esse laboro.

a *Liberi sint*. vt infra, de verb.oblig. si stipulatus fuero per te. Acc.

b *Matrimonio*. id est debito iure matrimonij. matrimoniũ enim nõ ideo dissolueretur: nec enim debet afferre impedimẽtum nuptiis contractis vel contrahendis: vt. C. de instit. & substit. l. reprehendẽda. & j. de condi. & demon. l. cum tale. §. si arbitrio. Accursius.

c *Cum marito*. cui sit vsus legatus.

d *Dubitatum*. in vxore dubitabatur: quasi deberet sequi forum & domũ viri, non vir eius domum: vt. j. ad municip. l. de iure. §. fin. &. §. ij. &. C. de dignita. l. mulieres.

e *Immo & socer*. cui vs legatus est. Ioan.

f *Vnà sit*. aliàs cũ viro iũcta sit, id est in simul cum eis patre vxore, scilicet vnũ sit, id est vna persona: & ita ponitur cũ, pro quia. Nam quæ est ratio in filia, eadem & in nuru: vt. j. sol. ma. l. quia parentis. vel ponitur cum, pro quãdo. & verbum, sit, proprie ponitur nullo adiecto.

Ratio eadẽ esse debet in filia quæ & in nuru.

g *Non aliter. Honeste*. No. ar. quòd scholaris socius nõ possit inducere ganeas. sic supra, de vsufru. si pendentes. §. j. in quibusdã plane personis nihil sęui criminis existimari naturale fœdus permittit: vt. C. de epi. & cleri. l. eum qui. & in auth. quomodo opor. epi. §. quanta igitur. coll. j.

h *Vsum*. quasi nõ voluerit testator. Accur.

i *Sed neque locabunt*. vt & supra. l. cæterum. in prin. Accur.

k *Remittendam*. vt. C. de instit. & substitu. l. reprehendenda.

l *Cæterarum. Promiscuo*. sic. C. de fur. l. quamuis. Accur.

m *Si habitatio. Pene*. differt enĩ in quibusdam: quia potest locari habitatio, sed vsus nõ: vt. ff. e. sed neque. & C. eo. de vsufr. & hab. l. cum antiquitas. & in aliis: vt statim dices.

n *Et Papinianus*. &, pro etiam. Accursius.

o *Donare*. is cui habitatio est cõcessa: de alio enim non videtur loqui posse. hoc tamen corrigitur quo ad locationem: vt. C. eod. l. cum antiquitas.

ris habet, habitabit: licet liberi sint[a], vel serui alieni. ℣ Mulieri autem si vsus relictus sit, posse eam & cum marito habitare, Quintus Mucius primus admisit: ne ei matrimonio[b] carendũ foret, cum vti vult domo. Nam per contrariũ quin vxor cũ marito[c] posit habitare, nec fuit dubitatũ[d]. Quid ergo si viduæ legatus sit: an nuptiis cõtractis post constitutum vsum mulier habitare cum marito posit? Et est verum (vt & Pomponius libro quinto, & Papinianus libro nonodecimo quæstionum probat) posse eam cum viro & postea nubẽtem habitare. Hoc amplius Pomponius ait, & cũ socero habitaturam.

v. Paulus libro tertio ad Sabinum.

Immo & socer[e] cũ nuru habitabit, vtique cũ vir vnà sit[f].

vi. Vlpianus libro septimodecimo ad Sabinum.

Non solùm autem cũ marito, sed & cum liberis, libertísque habitare, & cum parentibus poterit: & ita & Aristo notat apud Sabinum: & eousq; erit procedendum, vt eosdem quos masculi, recipere & mulieres possint.

vii. Pomponius libro quinto ad Sabinum.

Non aliter autẽ mulier hospitem recipere potest, q̃ si is sit, qui honestè[g] cũ ea quæ vsum[h] habeat, habitaturus sit.

viii. Vlpianus libro septimodecimo ad Sabinum.

Sed neq; locabũt[i] seorsum, neque cõcedent habitationem sine se: nec vendent vsum. Sed si vsus ædiũ mulieri legatus sit ea conditione, si à viro deuortisset: remittendam[k] ei cõditionem, & cum viro habitaturam. quod & Pomponius libro quinto probat.

ix. Paulus libro tertio ad Sabinum.

Cæterarum quoque rerum vsu legato, dicendum est vxorem cũ viro in promiscuo[l] vsu eas res habere posse.

x. Vlpianus libro septimodecimo ad Sabinum.

Si habitatio legetur, an perinde sit, atque si vsus, quæritur. & effectu quidẽ idem pene[m] esse legatũ vsus & habitationis, & Papinianus[n] cõsensit libro octauodecimo quæstionum. Deniq; donare[o] non poterit: sed eas personas recipiet quas & vsuarius. Ad hæredem tamen nec ipsa transit: nec non vtendo amittitur, nec capitis deminutione[p].

Causa finalis arctat & restringit legatum. Bald.

℣ Sed si χρῆσις[q] sit relicta: an vsus sit, videndũ [est.] & Papinianus libro septimo responsorũ ait, vsum esse, non etiam fructũ relictũ. sed si sic relictus sit, *illi domus vsusfructus habitandi causa*: vtrũ habitationem solam, an vero & vsumfructum habeat: videndũ. Et Priscus & Neratius putant solam habitationem legatam: quod est verũ. Planè si dixisset testator, *vsum habitandi causa*: nõ dubitaremus, quin valeret[r]. ℣ Vtrùm autẽ vnius anni sit habitatio, an vsq; ad vitam: apud veteres[f] quæsitum est. & Rutilius, donec viuat, habitationem cõpetere ait. quam sententiam & Celsus probat libro octauodecimo Digestorũ. ℣ Si vsus fundi sit relictus: minus vtiq; esse, q̃ fructũ, & longè latéq; distare, * nemo dubitat. Sed quid in ea causa[t] sit: videndũ. & Labeo ait, habitare eum in fundo posse: dominúmq;[u] prohibiturũ illò venire: sed colonũ non prohibiturũ, nec familiam, scilicet eã quæ agri colẽdi causa illic sit. Cæterũ † si vrbanam familiã illò mittat: qua ratione ipse prohibetur, & familiã prohibendã eiusdẽ rationis est. Idẽ Labeo ait, & cella vinaria, & olearia, eũ solũ vsurũ: dominum verò inuito eo nõ vsurũ.

xi. Gaius libro secundo Rerum Cottidianarum, siue Aureorum.

In q; eo fundo hacten' ei mo rari licet, vt neque domino[x] fundi molestus sit, neq; his, per quos opera rustica fiũt, impedimento sit: nec vlli alij ius quod habet, aut vẽdere, aut locare[y], aut gratis concedere potest.

xii. Vlpianus libro septimodecimo ad Sabinum.

Plenũ autẽ vsum debet habere, si & villę, & prętorij[z] ei relict' est. Venire plane [posse] proprietariũ ad fructus percipiendos, magis dicendũ est: & per tempora fructuũ colligendorum etiam habitare illic posse admittendũ est. ℣ Præter habitationẽ quã habet[a] [is] cui vsus datus est: deambulandi quoq; & gestandi ius habebit. Sabinus & Cassius [scribunt] & lignis ad vsum cottidianũ, & horto, & pomis, & holeribus, & floribus, & aqua vsurum, non vsque ad cõpendium[b], sed ad

p *Nec capitis deminutione*. vt supra, de cap. de. l. si legatum. neque legatum operæ: vt infra, de vsufru. leg. l. ij.

q *Sed si chresis*. i. habitatio, vel vtilitas[a] hu. c. habitationis. Accur.

r *Quin valeret*. s. iure habitationis. Sed argu. contra. j. de ann. & arg. l. l. species. & ij. de vsufru. ea. re. quæ vsu cõ. l. fin. & de vsufruct. l. dominus. §. fina. & j. de cõ. ali. & ci. leg. l. pe. in fin. quibus. ll. dicitur phęc verba. s. habitatio vel æquipollentia: quibus hic vsus est: proprietatem cõtineri. *Addit*. Sol. secundũ Bar. & dic quòd in illis nõ erant verba similia vel æquipollẽtia istis: quia ipsa res fuit relicta cũ adiectione quadã, quam adiectionẽ leg. ta non minuuntur que adimuntur. hic fit relictus vsusfructus vel vsus cũ adiectione quadam, per quã adiectionem legatum augetur: & sic vbiq; fit interpretatio in benigniorem partem: vt. l. in testamẽtis. infra, de reg. iur.

s *Apud veteres*. cũ simpliciter legata esset.

t *In ea causa*. id est in vsu. Accursius.

u *Dominúmque*. id est vsuarius. prohibebit dominum: nisi ipse dominus colat: vt. j. e. l. fundi. §. sicut is.

x *Inq;. Neque domino*. volenti tãtummodo colere: non etiam inhabitare.

y *Locare*. vt. j. l. proni. §. equitij. versi. operas. & hæc omnia seorsum à se cõcedit his qui secum inhabitant: vt. ff. e. l. ij. &. l. cæterum. &. l. sed neque. &. j. l. proni. §. si vsus.

z *Plenũ. Prætorii*. locus est in quo pater fr. residere solebat: & merces & species * tã- quã in horreis retinere solebat: vt. C. de offic. rec. prouin. nulli. ij. & sumitur ex eo q prętoriũ solet dici locus in quo prętor reddit iura.

a *Quam habet*. in fundo: vt. ff. e. l. si habitatio. §. si vsus fundi.

b *Ad compẽdium*. i. ad

lucrum, ne.ſ.vendat.ſic.ĭ.famil.erci.ſi filia.§.idem Papinianus.

a *Vſurum.* eum ait Nerua, ſed male, vt ſtatim ſubiicit.

b *Foliis.* Ad vermes qui pariunt ſericum. Ioan. vel pro bobus, vel pro vaccis, vel pro myrtis herba, vnde fit tinctura cerdonum, vnde tingunt corium.

c *Et.* pro etiam.

d *Negaut.* ergo & de frumento.

e *Iubentius.*ſ.ait.

f *Pro dignitate.* & officio: vt &.ĭ. de iudi. ſed & ſi ſuſcepit. §. ſed & ſi proponas. &.ĭ.e.l. §.equitij.

g *In villa.* id eſt domũcula, quę gratia fructuum reponendorum parata eſt: & appellatur ruſticum prædium: vt infra, de verb.ſig.l.ſundi appellatione. quod tamen intelligo ſi cõmode ibi morari poteſt ratione vicinitatis oppidi, putei, & Eccleſiæ: alioquin contra: vt ĭ.e.l.diuus. Accurſius.

h *Horũ.* ſcilicet proprietario.

i *Ad ſtercorandum.* in quo eſt vtilitas: vt hic, & inſtit. eo.§.penul. & C. de curſu publi. lib. xii. in omnibus. Accur.

k *Modico lacte.* vſque ad vſum ſuum: & idem in cæteris fructibus: vt ĭ.ea.l.§. Sabinus. licet alij vt Pla. in lacte ſpeciale dicant.

l *Stricte.* Immo large: vt infra, de regu.iur.l. in teſtamentis. Accur.

m *Sed ſi boum armenti.* Armenta dicuntur boum: vt hic, &.ĭ. de verb.ſig.l. boues. in prin. Accurſius.

n *Et ſi.* id eſt quamuis. & incipit reſpondere. Accurſius.

o *Circenſib⁹.* quia currui aureo præponebatur cũ equis ſuis ad certandum, & ad currũ ducendum in certaminibus: vt. C. de ſer.l.fina.

p *Inſtituti.* i. propoſiti.

q *Senſiſſe.* Ex ſcientia defuncti interpretor eius voluntatem: vt hic, & C. de fideicõ.l.prædia obligata. &.ĭ. de re. dul. qui habebat. & ar. ĭ. de regu. iur. l. cuius per erroré. &.ſ. de iudi. ſed & ſi ſuſceperit. §. ĭ. Sed arg. cõtra. ĭ. de leg. iij. ſi quis. in prin. ij. reſpon. vbi oportet eum etiã ſpecialiter dicere cõtra, vt à prima recedatur voluntate. Acc.

r *Miniſterii.* ſcilicet ſerui.

ſ *Conceſiſſe.* hoc enim facere non poteſt ſeorſum à ſe: ſed ſimul ſic: vt hic, &.ſ.l.proxi. &. C. de vſufru. l. vſufru. ij. Accurſius.

t *Vſum exigat.* ſcilicet huius legatum: ſed de quo dicit, ipſius? Reſpon. ſecundum R. filij vel ſerui qui ſoli vtentur, non etiam pater vel dominus: vel alij qui ſunt in eiuſdem poteſtate: vt arg. inſti. de ſtip. ſer. §. ſed cum factum. & hoc ſi non contemplatione patris, vel domini ſit relictus. ſed tu dic, patris vel domini, vt ipſe tantum vtatur. q.d. non alij qui ſunt in eorum poteſtate: ipſe tamen filius vel ſeruus, cui fuit legatus, vtetur cum patre: & probãtur hæc omnia. ĭ.e. filio. in fin. & ſic poſito caſu non eſt contra. C. e.l.fin. quæ eſt contra. vbi dicitur nec patris morte huiuſmodi vſumfru. filio perire, nec econtra: præterea ibi tractat, cuius morte finiatur: hic, ad quem non finitus porrigatur.

ad vſum, ſcilicet non vſque ad abuſum. Idem Nerua: & adiicit ſtramentis etiam vſurum[a]: ſed neque foliis[b], neque oleo, neque frumento, neque frugibus vſurũ. Sed Sabinus & Caſsius, & Labeo & [c]Proculus hoc amplius, etiam ex his quæ in fundo naſcuntur, quod ad victum ſibi, ſuiſque ſufficiat, ſumpturum: & ex iis quę Nerua negauit[d], Iubentius[e] etiam cum cõuiuis & hoſpitib⁹ poſſe vti. quę ſentẽtia mihi vera videtur. aliquantò* enim largius cũ vſuario agendũ eſt pro dignitate[f] eius cui relict⁹ eſt vſus: ſed vtetur his (vt puto) dũtaxat in villa[g]. pomis autẽ & holeribus & floribus & lignis videndũ vtrũ eodẽ loco vtatur dumtaxat: an etiam in oppidũ ei deferri poſſint. Sed melius eſt accipere, & in oppidum deferenda. neque enim graue onus eſt horum[h], ſi abũdent in fundo. Sed ſi pecoris ei vſus relictus eſt, puta gregis ouilis: ad ſtercorãdum[i] vſurum dũtaxat Labeo ait: ſed neque lana neque agnis neque lacte vſurũ. hæc enim magis in fructu eſſe. hoc amplius, etiam modico lacte[k] vſurũ puto. neque enim tam ſtrictè[l] interpretandæ ſunt voluntates defunctorũ. Sed ſi boum armenti[m] vſus relinquatur, omnem vſum habebit, & ad arandũ, & ad cætera ad quæ boues apti ſunt.

Nota quòd verba teſtatoris debent intelligi ſecundum conditionem perſonæ cui datur. ſeu ad quem diſpoſitio confertur.

†Equitij† quoque legato vſu, videndum ne & domare poſſit, & ad vehendum ſub iugo vti. Et ſi[n] fortè auriga fuit [is,] cui vſus equorum relictus eſt: non puto eũ [in] Circenſibus[o]† his vſurum: quia quaſi locare eos videtur. ſed ſi teſtator ſciẽs eum huius eſſe inſtituti[p] & vitæ, reliquit: videtur etiã de hoc vſu ſenſiſſe[q]. Si vſus miniſterij[r] alicui fuerit relictus: ad ſuũ miniſterium vtetur, & ad liberorum, cõiugíſque. Neque videbitur alij cõceſsiſſe[ſ], ſi ſimul cum ipſis vtatur. quanquam ſi filiofamiliàs vſus ſerui ſit relictus: vel ſeruo, patri dominóve adquiſitus: ipſius dũtaxat vſum exigat[t]: non etiam eorum qui ſunt in poteſtate. operas autem ſerui vſuarij non locabit: neq; alij vtendas* concedet. & ita Labeo [ait.] Quemadmodum enim cõcedere alij operas poterit, cum ipſe [tantum] vti debeat? Idem tamẽ Labeo putat, ſi fundũ conduxerit quis: vſuarium ſeruum poſſe ibi operari. Quid enim intereſt, in qua re opera eius vtatur? [u] Quare & ſi lanam conduxerit vſuarius expediendam: poterit etiam per vſuarias ancillas opus perficere. Idémq; ſi veſtimẽta texenda redemerit[x], vel inſulã vel nauẽ fabricãdã: poterit ad hæc operis vti vſuarius:* nec offendetur illa Sabini ſententia[y], [ſcilicet] ancillæ vſu dato, ad lanificium eã nõ mitti: nec ex operis mercedem capi: ſed ſibi lanã facere iure cogere. Sibi enĩ[z] facere videtur, qui nõ operas eius locauit: ſed opus qđ cõduxit expedit.* Idẽ & Octauenus probat.

XIII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

SEd ipſi ſeruo ancillæve pro opera mercedem imponi[a] poſſe, Labeoni placet.

Per ſeruum vſuarium adquiritur ex re, non ex opera: ſed per vſufructuarium adquiritur vtroque modo. Bartolus.

XIIII. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

PEr ſeruum vſuarium[b] ſi ſtipuler, vel per traditionem accipiam: an adquiram quæritur: ſi ex re mea, vel ex operis eius. Et ſi quidẽ ex operis eius, non valebit[c]: quoniam nec locundo legauit mihi vſumfruct. & tibi vſum: & dicit quòd ambo habemus vſum: ego quidem formalem: tu vero actualem: ſed fructum habeo, id eſt, qui ſupereſt detracto vſu. Tertio autem &c. quod eſt planum. Viuianus.

u *Opera eius vtatur.* q.d. nihil. & ſic ex opera quærit. Sed contra. infra, eo.l. per ſeruum. in prin. Solu. vt ibi. Item ad huius operam etiam cogere poteſt: vt.ĭ. de vſufruct. ſed ſicuti. §. quoniam.

x *Redemerit.* i. conduxerit, vel i. de ſuo texẽdo certũ quid acceptu-rus cõuenit: vt.ĭ. de rei vin. l. redemptores.

y *Sententia.* quę ſcilicet ſequitur.

z *Sibi enim.* Bene dico: q̃ non offenditur. *Flo. vtẽd.

a *Sed ipſi. Imponi.* Nõ quòd ſit locatio: vt.ĭ. de vſufruct. l. ſi ſeruo fructuario. in princip.

Per ſeruum vſuarium.] CASVS. Seruus in quo habeo vſum, ex re mea mihi quærit: nõ ex opis ſerui. [VSVS-FRVCTVS.] Duo æquiparantur, ſcilicet ſi aliquis legat mihi vſumfr. fundi, vel fructũ ſingulis annis. nã vtrolibet habeo ius fruendi, ſic quòd vſus commoditas nihil videtur adimere fructui: nec eſt vſusfru. ſine cõmoditate vtendi: ſed ecõtra eſt vſus ſine vſufru. quod eſt ius, ſiue commoditas fruendi. quare vſusfruct. non eſt ſine vſu. probat argumentũ Pompo. Legaſti mihi vſumfructum ſine vſu. nõ valet legatũ: quia ſi poſtea ademit fructũ, videtur adimere vſum legatum per hoc quòd adimitur fructus: niſi conſenſerit & voluerit teſtator remanere vſum. [SED SI.] Legat mihi aliquis vſumfructum, poſtea ex interuallo adimit vſum: non valet ademptio: ne remaneat vſusfruct⁹ ſine vſu. [VSV.] Teſtator legauit mihi vſum fundi: poſtea legauit mihi vſumfructum, vſus confunditur cum vſufruct. qui eſt in vſu. Se-

*vſuarii. Flo.

*Flo. expediit

b *Per ſeruum vſuarium.* vel ex operis eius, ſi ſtipulatus per eum fuero. Accurſius.

c *Non valebit.* immo contra: vt.ĭ. eo. plenum. §. fin. Solut. tribus modis quæritur vſuario: vt hic. Item ſecundo, operando in re vſuarij: puta in agro: & hoc ſic: & hoc dicit lex contraria. Tertio, vt ſi ſtipuletur, *Seruus ex operis eius quærit. quæritur vſuarius ex opera. Primo, ſi locet: & hoc modo non opera tribus modis*

BIU Cujas

stipuletur, vel alio modo extrinsecus velit ex opera quærere. & hoc non potest: vt hic. Item videtur etiã hoc casu vltimo acquiri vsuario: vt instit. per quas perso. nob. acqui. §. j. quæ est contra. Solu. ibi non debet esse in litera, vel vsum: sed tantum de vsufructu loquitur: vt & ibi dixim⁹. vel si habes ibi, vel vsum, dic prout modo diximus. Accursius.

a *Cum.* Id est quãdo. & sic no. hoc casu mihi acquirit: nisi & hoc casu proprietario stipularetur. nam tunc ei quæreret: sed per conditionẽ sine causa redderet: vt hic, &. j. de stipu. ser. l. penul.

b *An fructus.* cum dico, annuos fruct⁹: vel, per singulos annos: vt ff. de vsufru. si quis. Ac.

c *Potest.* reipsa. nam qui fruitur, & vtitur: sed non cõuertitur. Ioan. seruitus tamen vna potest esse sine alia: vt infra, ea. l. §. poterit. & j. titu. j. l. huic. §. fi. Acc.

d *Inutile.* quia vtilitas vsus in fructu continetur: nisi dixisset cõtra, quia tunc nullum est, vt hic. vnde qui fructũ habet, vsum habere videtur, quo ad cõmoditatẽ: vt &. ff. pxi. §. &. ff. de vsufructu. l. si alij. ratiõe aũt seruitutis: maxime qñ diuersæ personę legauerunt: dicitur esse fruct⁹ sine vsu: vt in fine huius. l. & j. de accepti. & per iusiurandũ. §. si quis vsufructũ. vt dixi. proxi. §. Et not. hic mirabile argu. pro conuersis. si enim in ipsa cõuersione dicat: facio me cõuersum, his tamen mihi retentis: nulla est cõuersio: vt nullũ legatũ: vt hic, &. j. de test. tu. l. certarum. Si auté prius fiat conuersio, vel legetur vsusfructus, & postea iter vel vsus adimatur: vel quid sibi cõuersus reseruet: nihil valet ademptio, vel retẽtio: vt in vlt. rñ. huius. §. &. j. de ser. l. pro parte. §. p parte. &. ff. si vsusfr. pet. l. j. §. j. &. j. de adi. le. l. j. & l. iij. §. si loci. posset tamen primum dictũ sic exponi: inutile est legatum. s. sicut adiecit testator: quia non valuit adiectio: est tamen vtile perinde ac si nil sit adiectum. sed prima sententia verior est: quia vbi verba male ordinantur in legato: ita q repugnantiam faciant vel perplexitatem: non valet: vt. j. de condi. insti. si Titius. &. j. de regulis iur. vbi repugnantia. &. j. eo. l. vsus. &. j. de ser. l. viæ. *ADDITIO.* Dic, q aliquando inutile adiicitur vtili: & tunc non vitiat: aliquando vtile, & inutile simul proferuntur: & tunc cõstituunt vnum totum, & ideo totum vitiatur, secundum Iac. Bar. & Bal.

** Flo. Sed si fructus sine vsu, videri constitui.*

Verba male ordinata, legatum vitiant.

e *Si forte.* aliàs est lex. Accursius.

care operas eius possumus. sed si ex re mea, dicimus seruum vsuarium stipulantẽ, vel per traditionem accipientẽ, mihi adquirere: cum[a] hac opera eius vtar.

Qui legat fructum, videtur legare vsumfructum: quia vsus fruitioni inest ex necessitate. & si testator legat vsumfruc. sine vsu: ita quòd in legando adimat vsum: qui est de substantia legati: non tenet legatum: secus si post legatum adimat, quia non tenet ademptio. h. d. subtiliter. Bal.

¶ Vsusfructus, an fructus[b] legetur, nihil interest. Nam fructui & vsus inest: vsui fructus deest. Et fructus quidem sine vsu esse nõ potest: vsus sine fructu potest[c]. Denique si tibi fructus, deducto vsu, legatus sit: inutile[d] esse legatum Pomponius libro quinto ad Sabinum scribit. & si fortè[e] vsufructu legato, fructus adimatur: totum videri ademptum[f] scribit. Sed si de fructu[g] sine vsu adimendo sensit: quare non dicamus vsum videri constitutũ[h]*, qui & ab initio constitui potest? Sed si vsufructu legato, vsus adimatur: Aristo scribit, nullam esse ademptionẽ. Quæ sententia benignior est. ¶ Vsu legato, si eidẽ fructus legetur: Pomponius ait confundi[i] eum cũ vsu. Idem ait, & si tibi vsus, mihi fructus legetur: concurrere[k] nos in vsu me solum fructum habiturum. Poterit[l] autem apud alium esse vsus: apud alium fruct⁹ sine vsu: apud alium[m] proprietas: veluti si [is,] qui habet fundũ, legauerit Titio vsum: mox hæres eius tibi fructum legauerit, vel alio modo constituerit.

XV. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

FVndi vsu legato, licebit vsuario & ex penu, quod in annum dũtaxat sufficiat, capere: licet mediocris p̃dij eo modo fructus consumãtur[n]: quia & domo & seruo ita vteretur, vt nihil alij fructuum nomine

A f *Totum videri ademptum.* quia sub eo est.
g *Sed si de fructu.* aliàs hic incipit lex: aliàs. §. Accursius.
h *Constitutum.* scilicet remanere. Accursius.
i *Confundi.* Quia vnam seruitutem habebit fructuarius.
k *Concurrere.* quia q fructũ habet: & vsum propter causam frue. ndi. vnde id tantum consequitur, quod vsuario supereſt: vt. ff. de vsufruc. l. si alij.
l *Poterit autem.* contra. ff. l. proxi. §. vsusfructus. Solu. vt ibi. Acc.
m *Apud alium.* Nec est inter legatarios ius accrescendi, cum diuersis testamẽtis legata pcipiant: vt. ff. qui. mo. v. fusfru. amit. l. si sub cõditione. Accursius.

Vndi.]C ASVS. Si legas mihi vsum fi di, possum ego vsurius vsum, vel penu habere, etiam si nihil aliud remaneret: sed vsuarius nõ debet prohibere dominum proprietatis volentem colere: & econtra proprietarius vsuarium impedire non debet. Vi.

n *Consumantur.* Quia ita paucos fructus reddebat propter suã paruitatem, vel mediocritatem, quòd etiam soli vsuario non sufficerent. Accursius.

o *Non potest.* vt supra, eo. si habitatio. §. fi. & quod subiicit, alioquin &c. est interpositio. Accursius.

p *Hæres.* i. dominus.

q *Sinita legatum. Pertinet.* vt & infra, de fund. instru. l. si cui fundum. in fin. Sed cõtra. infra, eo. tit. quæsitum. §. sed & si fundus. vbi dicit, non contineri instrumentum agri hoc legato: fundũ, vt instructus est, lego. sed ibi subaudi, tantum: quasi dicat, non tantum agri: sed & patrisfam. instrumentum.

r *Per saltuarium.* hinc trahũt Bononiẽses vulgare. Accursius.

f *Fines.* id est ipsum prædium, quod confinia habet. sic Co. de aqueduc. l. j.

t *Seruo.* sic vt. ff. de vsufruc. l. ex re.

u *Donari.* vt nostro, non vt alieno.

x *Filiofamiliàs vel seruo ædiũ vsu legato, & vtile.* vt &. ff. eo. l. plenum. §. si vsus.

supereſſet. ¶ Sicut is, cui vsus fundi legatus est, quò min⁹ dominus agri colẽdi causa ibi versetur, prohibere non potest[o]: (alioquin & frui dominũ prohibebit) ita nec hæres[p] quicquam facere debet, quò minus is, cui vsus legatus est, vtatur, vt bonus paterfamiliàs vti debet.

XVI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

B SI ita legatus esset vsus fundi, vt instructus esset: earum rerũ, quæ [in] instrumento fundi essent, perinde ad legatariũ vsus [fundi] pertinet[q], ac si nominatim ei earum rerum vsus legatus fuisset. ¶ Dominus proprietatis, etiam inuito vsufructuario, vel vsuario, fundũ vel ædes per saltuarium[r], vel insularium custodire potest. Interest enim eius, fines[f] prædij tueri. eaque omnia dicenda sunt, quolibet modo constitutus vsusfructus vel vsus fuerit. ¶ Seruo, [t] cuius vsum dũtaxat, non etiam fructum habem⁹, potest C & à nobis quid donari[u]: vel etiam ex pecunia nostra negotiatũ esse:* vt quidquid eo modo adquisierit, in peculio nostro sit.

XVII. AFRICANVS libro quinto Quæstionum.

FIliofamiliàs vel seruo ædiũ vsu legato, & vtile[x] legatũ esse existimo: & eodem modo persecutionem eius competituram, quo competeret si fructus quoque legatus esset. Itaq; non minus absente, quàm præsente filio seruóve, pater dominúsve in his ædibus habitabit. D

XVIII. PAVLVS libro nono ad Plautium.

SI domus vsus legatus sit sine fructu: communis refectio est rei in sartis tectis tã hęredis, quàm vsuarij. Videamus tamen, ne si fructum hæres accipiat: ipse reficere[y] debeat. Si vero talis sit res, cui⁹ vsus legatus* est, vt hęres fructũ

SI domus.]C ASVS. Habeo vsumfru. domus, quæ indiget refectione. quis reficere tenetur, quæritur. Et prima facie dicitur, quòd tã hæredes quàm fructuarij. Postea adhibet distinctionem: & si talis est domus, in qua possint habere vsum, & hæres, & legatarius: tunc refectio pertinet ad vtrumque. si est talis, quæ nõ sufficiat, pertinet ad vsufructuarium tantum. Viuianus.

y *Ipse reficere.* tũc demũ, licet nõ sol⁹: vt quia testator voluit hęredem

BIU Cujas

redem simul cum vsuario habitare: vt. j. titu. j. l. vsu quoque. aliàs non posset: vt. j. eo. l. diuus. §. j. & hoc subiicit. item non habet hic hæredem pro fructuario: aliàs contra. ſ. eo. per seruum. §. pe.

a *Non posit.* quod est in tribus casibus, vt dices iam in. l. diu⁹. §. in vsufructuario autem quando reficiat, dic vt no. ſ. de vsufruc. l. ſi cuius. §. fructuari⁹.

b *Vsus pars.* Vt lego tibi ex hoc prædio tertiam partẽ vſus, & duas partes alij. Vel dic ſic: Lego tertiã partem vſus neceſſarij tibi ex hoc prædio, cũ prędiũ latum ſit. nam neutro caſu valet: ſed in vſufru. ſecus: vt ſubiicit.

c *Pro parte.* Itali: vt modo diximus. cum enim vſuarius ad ſuũ vſum habere debeat: qũque minus, quãdo que plus, accipit: vt in ſecũdo. idẽ in duobus vſuariis. nã hodie eſt pl⁹ mihi neceſſariũ, quã tibi. vel econtra. Nec ob. ſi dicas: pone q⁹ duo habent vſum, quorũ nullius fructus ſufficeret: nõne pro parte certa diuidunt. i. pro dimidia: vt eunit. ſ. c. l. fundi. & j. l. diuus. & ſ. de vſufr. ear. quæ vſu conſumuntur. §. j? Rñ. hoc occaſione potius quã ratione cõtingit. ar. j. de rebus. Labeo. Item quid ſi dicat, lego tibi tertiã partẽ vſus tibi neceſſarijnõ adiecta re i qua habeat ſeruituté? Rñ. tunc pars rerũ corporaliũ ad ſui ſuſtẽtationẽ neceſſariarũ, nõ ſeruit⁹ eſt legata. Ité prædio adiecto: vt lego tibi tertiam partẽ vſus in hoc ꝓdio. i. vtaris hoc prædio pro tertia parte pro indiuiſo ad tui ſuſtẽtationẽ: nõ valet: vt in prædiali ſeruitute: quia & ipſa nõ recipit diuiſionẽ: vt hic. & j. de ſer. l. ij. & l. pro parte. Vel ergo totũ prædium afficiatur ſeruitute: vel in nihilum. arg. j. de libe. cau. l. duobus. Vel, vt dicũt quidã, etiam in parte certa prædij nõ poteſt legari vſus: quia cũ quãdoque minus, quãdoque plus, eſt ei neceſſariũ quã percipiat de ꝓdio: non autẽ debet habere pl⁹ q̃ ſit ei neceſſariũ. ergo, vt dicunt, etiã in certa parte ꝓdij nõ legatur. ſic hic intelligũt. quod nõ placet: quia eadẽ ratiõe nec in toto prædio poſſet legari. In vſufr. autẽ eſt aliud: quia diuiſionẽ recipit: vt hic. & j. ad. l. Falc. l. j. §. ſi vſusfr. Eſt enim diuidu⁹, ratione iuris: quia ius hoc à ſingulis pro parte petitur: & quia pro parte diuiſa & indiuiſa conſtituit: vt. ſ. de vſufr. l. v. nec inſpicitur quid egeã, vel non egeã, quia totũ habeo: ſed omnes aliæ ſeruitutes, & ratiõe iuris, & ratione rei in qua cõſtituuntur, ſunt indiuiduæ ſecundũ Azo. Item ei quod dicit, vti pro parte non poſſum⁹, ſ. eſt contra. j. commo. l. ſi vt certo. §. fi. Sol. vt ibi.

d *Seruus. Accipiat.* mihi quærit. Accurſius.

Vsus aquæ.] CASVS. Titius legauit mihi vſum aquæ vt ego biberé, & haberem quantum neceſſe haberé, etiam ſi in domo mea ſit neceſſe lauari. dicit quòd iſta ſeruitus non tranſit ad hæredes: quia perſonalis eſt.

e *Ex ideo.* bona ratio: vt. j. de reg. iur. l. priuilegia. & l. in omnibus. Accurſius.

Diuus.] CASVS. Titius legauit mihi vſum ſyluæ remotę. tãtũ habeo quantũ ſi mihi vſumfr. reliquiſſet, vt poſsim vendere. [LICET.] Habeo vſum alicuius domus: licet vna camera

percipere non poſsit: a legatarius reficere cogendus eſt: quæ diſtinctio rationem habet.

Seruitus vſus, eſt eſſentialiter indiuidua: ſeruitus vſus fructus, eſt diuidua. Bal.

XIX. IDEM libro tertio ad Vitellium.

VSus pars c legari nõ poteſt: nam frui quidem pro parte poſſumus, vti pro parte c nõ poſſumus.

XX. MARCELLVS libro decimotertio Digeſtorum. B

SEruus cuius mihi vſus legatus eſt, adquirit mihi ſi inſtitor erit, & operis eius vtar in taberna. nam mercibus vendundis emendiſque adquirit mihi: ſed & ſi iuſſu meo per traditionem accipiat d.

XXI. MODESTINVS libro ſecundo Regularum.

VSus aquæ, perſonalis eſt: & ideo e ad hæredem vſuarij tranſmitti non poteſt.

XXII. POMPONIVS libro quinto ad Qu. Mucium.

DIuus Hadrianus cum quibuſdam vſus ſyluæ f legat⁹ eſſet, ſtatuit fructũ quoq; eis legatum videri: quia niſi liceret legatariis cædere ſyluam, & vẽdere, quemadmodum g vſufructuariis licet: nihil habituri eſſent ex eo legato.

Facultas alicui competens, non eſt angſtanda ſeu arctanda: quia etiam magnũ ius in habilitate & potentialitate conſiſtit, & magnum intereſſe verſatur.

Licet tam anguſtus eſt legatarius cui domus vſus legatus eſt, vt non poſsit occupare totius domus vſum: * tamen his partibus h quę vacabunt, proprietarius non vtetur: quia licebit vſuario aliis & aliis i tempo ribus tota domo vti: cum interdum domini quoque ædium, prout tẽporis conditio exigit, quibuſdã vtantur, quibuſdam nõ vtantur. Vſu legato, ſi pl⁹ vſus ſit legatarius quam oportet: officio iudicis, qui iudicat quemadmodũ vtatur, quid cõtineturne aliter, quàm debet, vtatur.

XXIII. PAVLVS libro primo ad Neratium.

NEratius [ait:] Vſuariæ rei ſpeciẽ is, cuius proprietas eſt, nullo modo cõmutare poteſt: Paulus: deteriorẽ enim cauſam vſuarij facere nõ poteſt. Facit autẽ deteriorem, etiã in meliorem k ſtatum re cõmutata.

VSVFRVCTVARIVS quemadmodum caueat.

TITVLVS IX.

I. VLPIANVS libro octuageſimonono ad Edictum. C

SI cuius rei vſusfructus legatus ſit: æquiſsimum prętori viſum eſt, de vtroque legatariũ cauere: & vſurũ ſe boni viri arbitratu: & cũ vſusfructus ad eũ pertinere deſinet, reſtituturum l quod inde extabit. Hæc ſtipulatio, ſiue mobilis m res ſit, ſiue ſolũ interponi debet. Illud ſciendũ eſt, ad fideicommiſſa n etiam aptari eam debere. Planè & ſi ex

f *Syluæ.* procul forte remotæ. R.

g *Quemadmodũ.* i. ſicut. Et ſic not. caſum, * *tamen eis vbi tantum habet vſus quæ &c. rius quantum fructua- Flo. rius:* vt hic. ſic & ſupra, eo. l. fundi. & ſupra, de vſufruct. ea. re. quæ vſu conſu. l. hoc ſenatuſ. §. fina. & l. quoniam. §. j.

h *His partibus.* domus.

i *Aliis & aliis.* ſic &. j. de act. emp. ſi ſterilis. §. fi. Sed ar. cõtra. j. de ſer. ſi cui. ſed cur impedit hic vſuarius frui dominum: cũ hoc non cõtingat in prædio ruſtico: vt. ſ. eo. fundi. §. j? Rñ. in domo habes ſecreta: vt no. C. de loca. & cõduc. l. certi. Accurſius.

k *Neratius. In meliorẽ.* vt inſti. de actio. §. præterea. & j. loca. item quęritur. §. j. & ſ. de vſufruct. hactenus. §. fi. & l. ſeq. Sed argu. contra. j. ſi ſer. vin. & ſi forte. §. fina.

VSVFRVCTVARIVS quemadmodum caueat.

Idem in vſuario: vt. j. eo. l. huic. §. ſed & ſi vſus. Accurſius.

Si cuius.] CASVS. Fructuari⁹ ſatisdat ꝓprietario de duob⁹, ſcilicet de vtẽdo arbitrio boni viri. Ité quòd finito vſufruct. reſtituet rem, ſiue in re mobili ſiue immobili ſit relictus vſusfructus, ſiue relictus ſit per fideicom. ſiue per donationem cauſa mortis, ſiue inter viuos. [CAVERE.] Exponit primam clauſulam qua cauetur de vtendo, ſcilicet arbitrio boni viri. nam dicit quòd duo continet. vt non deſtruat aliquo modo: item quòd deſtrui non permittat: nam facere debet plantationes, & foſſata, & ſepes. Secundo conſulit quòd tam proprietarius quàm fructuarius deſcribat qualitates rei, vt appareat ſi deterioraretur. quod per hoc apparebit, ſi non vtatur arbitrio boni viri. nam totiens de hoc committitur ſtipulatio quotiens male vtitur. [HABET AVTEM.] Hæc ſtipulatio quam exponit fructuarius, duo continet. de bene vtendo. item de reſtituendo finito vſufructu. & prima committitur quotiens male vtitur: ſecunda finito vſufructu. Sed quid reſtituet: quia dare non poſſet, id eſt, facere rem accipientis, cum non eſſet ſua? Reſtituet igitur quicquid ex eo prouenit. Tertio dicit, quòd in hac ſecunda clauſula, de reſtituendo, cõtinetur quaſi æſtimatio rei: vt ſi Titius quidam vſucapit rem meam, & tu potuiſti impedire vſucap. & non feciſti: teneris mihi ad æſtimationem rei, ſicut reſtituere rem promiſeras: vel quod inde extabit. Quãdo ergo fructuarius promiſit rem reſtituere finito vſufructu quocumque modo amittatur, ſtipulatio committitur. Viuianus.

l *Reſtituturum.* ſimiliter cauet legatarius cui ad tẽpus eſt relictũ legatum: vt. C. de lega. l. ſi.

m *Mobilis.* quo verbo etiam mouentia continentur, & econtra: vt. j. de verbo. ſigni. l. mouentium.

n *Ad fideicom.* ſi vſusfru. per fideicom. ſit relictus.

BIU Cujas

mortis causa donatione vsusfructus constituatur: exemplo legatorum[a] debebit hæc cautio præstari. Sed & si ex alia quacumque causa constitut'[b] fuerit vsusfructus: idem dicendum est. ℣ Cauere autẽ debet, viri boni arbitratu perceptum iri * vsumfructum: hoc est non deteriorem se causam vsusfructus facturum: cæteráque factu rũ quę in re sua faceret[c]. ℣ Rectè autem facient[d] & hæres & legatarius, qualis res sit cũ frui incipit legatarius, si in testatũ[e] redegerint: vt inde possit apparere an & quatenus rẽ peiorem legatarius fecerit. Vtilius[f] autẽ visum est stipulatione de hoc caueri: vt si quis non viri boni arbitratu[g] vtatur, committatur stipulatio statim: nec expectabimus vt amittatur vsusfructus. ℣ Habet autem stipulatio ista duas causas: vnam si aliter quis vtatur quàm vir bon⁹ arbitrabitur: aliã de vsufructu restituendo. Quarũ prior statim committetur quàm aliter fuerit vsus: & sæpius committetur[h]. Sequens committetur finito vsufructu. Sed quod diximus[i], id quod inde extabit restitutum iri: non ipsam rem[k] stipulatur proprietarius (inutiliter enim rem suam stipulari videretur) sed stipulatur restitui * quod inde extabit. Interdum autem inerit[l] proprietatis æstimatio: si fortè fructuarius cum possit vsucapionem[m] interpellare, neglexit. omnem enim rei curam suscipit.

II. PAVLVS libro septuagesimoquinto ad Edictum.

NAm fructuari⁹ custodiã[n] præstare debet.

III. VLPIANVS libro septuagesimonono ad Edictum.

OMnes autem casus continentur huic stipulationi quibus vsusfructus amittitur[o]. ℣ Desinere[p] pertinere vsumfructum accipiemus, etiã si nec cœperit pertinere, quamuis legatus sit: & committetur nihilominus stipulatio: quasi desinat pertinere, quod nec cœperit[q]. ℣ Si vsusfructus repetitus erit legato: quotiens cumque amissus fuerit, nisi vtiliter[r] fuerit cautum, committetur ista stipulatio: sed exceptione opus erit. Sed & si quis vsumfructum tibi legauerit, & sub conditione *si liberos habueris*, proprietatem: amisso[s] vsufructu committetur quidem stipulatus est de restituendo finito vsufructu. extitit postea conditio: committitur stipulatio quasi desierit vsusfru. qui tamen nõ- dum competierat. [SI VSVSFRVCTVS.] Titius legauit mihi vsumfructum: & adiecit, vt quotiés amitteretur, quòd esset mihi restitutus. hæres dedit eum mihi, & stipulatus est restitui finito eo amisi vsumfructum. committitur quidem stipulatio, sed exceptio erit mihi necessaria. [SED SI QVIS.] Testator legauit mihi vsumfruct. & cum haberem liberos, proprietatem eiusdem rei mihi legauit. hæres mihi tradidit, & stipulatus est bi restitui eo finito bui liberos: & sic nitus est vsusfruc. formalis: quia iam habeo plenam proprietatem. cõmittitur stipulatio: sed habeo exceptionẽ. [SI HAERES.] Titius legauit mihi vsumfruc. & hæres mihi tradidit. stipulatus est restitui sibi finito vsufruc. postea hæres alienauit proprietatem Titio. quæritur an committatur stipulatio eo finito? Et dicit quòd non. nam hæredi non, vel hæredi hæredis: quia non interest. Titio non: quia non fuit stipulatus. sed Titius debuit sibi statim stipulari proprietatem habere: & si hoc non fecit, agat rei vindi. vel nego. gest. finito vsufructu Viuianus.

a *Legatorum.* quibus per omnia fere cõnumerantur. quod dic, vt institu. de dona. §. hæ. Accursius.

b *Constitutus.* vt inter viuos. Accursius.

c *In re sua faceret.* diligens paterfami. & ob id solũ videtur cautio necessaria. quod dic vt. ff. de vsufruc. si cuius. §. denique.

d *Facient.* consilium est. sic. ff. de reli. at si qs impediat. §. sed iterdũ. & statim dices. Acc.

e *In testatum.* i. in testationem scriptis cõfectam, æstimando eũ quantum valet cõmuniter tẽpore cœpti vsusfr. vt. C. de iure do. si inter. &. ff. de ope. no. nuntia. l. non solum. §. penulti.

f *Vtilius.* quàm non. vel vtilius, id est, vtile.

g *Arbitratu.* Quod duo continet, vt nõ omittat facienda: & vt nõ facienda nõ faciat: vt. ff. ead. l. §. cauere.

h *Sæpius committetur.* id est, potest cõmitti: vt infra, de verbo. ob lig. l. scire. §. si à fure. & hoc ideo, quia continet interesse sicut quęlibet ptoria: vt. ff. rem ra. habe. si pcurator. & rẽ pup. sal. fo. l. non quasi. §. si quis. &. ff. de verbo. obliga. si sic stipulat⁹ sum. secus si mera pœna esset: vt supra, de arbi. l. si duo. in fin. quæ est cõtra. Accursius.

i *Sed quod diximus.* ff. in principio.

k *Rem.* ff. sibi dari. illud enim non tenet: vt infra, de verb. obl. l. scire debemus. §. si à fure. & l. nemo. in prĩcipio. Accursius.

l *Interdũ autẽ inerit.* id est, inesse videbitur in cautione.

m *Vsucapionem.* hoc idem imputatur marito. vt. ff. de fundo. l. si fundum. & quod dicit vsucapioné: pro prescriptione accipe. vsucapio enim triẽnij non interpellatur lit. contest. vt. ff. pro emp. l. ij. in fi. Item quod dicit, interpellare. ff. ciuiliter, vel naturaliter, secundũ Io. imò secundum Azo. de naturali interruptione non videtur posse loqui: quia aut dices fructuarium deiectum, aut proprietarium: aut imputari fructuario qp alium possidentẽ non deiiciat: sic enim fit naturalis interruptio: vt. ff. de vsucap. l. naturaliter. si enim ponas fructuariũ deiectum esse: verum est qp incontinenti suam naturalem potest recuperare possessionem: vt quilibet alius: vt. ff. de acqui. poss. naturaliter. &. ff. de vi & vi arma. l. iij. §. cum igitur qui cum armis. &. §. vnde vi interdictum. hoc autem domino proprietatis in ciuili quæstione non prodest, nec nocet: quia deiecto fructuario non ideo desinit dominus possidere, cum per eum non possideat. licet secus sit in colonis & inquilinis: vt infra, de acquiren. poss. peregre. §. quibus explicitis. Cum igitur domino id nec prodesset nec noceret, fructuario nihil potest imputari à domino. multo minus imputabitur, si dicas dominũ deiectum. tunc enim fructuarius cum vel deiectus non esset: vel aliquid non amisisset: incontinenti vel ex interuallo alium deiicere de iure non posset. vnde nihil potest ei imputari: vt. C. de institu. & substit. l. reprehendenda. Eadem ratione nec ei imputabitur si alium bona fide possidentem non deiecit. Item de ciuili non videtur, quòd possit loqui, quia illa fit per lit. contest. vt. C. de præscrip. xxx. an. l. cum notissimi. j. respon. &. §. imò. &. §. illud. hoc aũt facere non potest fructuari⁹, cum actionem nõ habeat: vt supra, de nego. gest. l. si pupilli. §. fin. Respon. de ciuili intelligitur: & ideo ei imputabitur, quia sibi mandasse videtur omnem rei custodiam: vt infra. d. proxi. vel erat procurator omnium bonorum, vel specialis in hoc: vel erat ex his qui sine mandato agunt: vt supra, de nego. gest. l. finali. §. sinautem is fuit. & supra, de procurato. sed & hæ. j. respon.

n *Nam fructuarius custodiam.* scilicet, omnem.

o *Amittitur.* quia multi sunt: vt instit. de vsufru. §. finitur. Acc.

p *Desinere.* quamuis legatus sit sub conditione: & ea pendente sit traditus ab hærede ignorante conditionem, secundum Io. sed hoc non placet: quia secũdum hoc translatum esset pendente cõdi. dominium vsusfruc. vt. ff. de solu. sub conditione. & de iure do. sed nisi. Item non potest dici legatarium non esse capacem: quia tunc acciperet licet non caperet: vt. ff. de verb. sign. aliud est. & de his qui. vt indig. hæredem. tamen potest responderi prædicta esse vera. & quod dicit lex, quamuis nec cœperit: subaudi, efficaciter. illud enim negari non potest traditam esse possessionem: quia ex stipulatione aliter agi non potest.

q *Quod nec cœperit.* de iure vel de facto, cum tamen incipere poterit: alioquin quod nondum incepit, & incipere non potest. vt quia hæreditas non adita non desinit esse. vt infra, de condi. & de. Titio vsusfruc. & supra, qui. mo. vsusfruc. amit. l. j. & iij. item no. hic desinit quod non cœpit, & perditur qp nõ habetur: vt hic, Pede & ar. in decre. xxiij. q. j. §. ex his. circa fi. q. & di. xxiij. quorundã. j. pos q. j. si quis cõfugerit. &. xxiiij. q. j. audiuimus. &. v. q. vj. quia iuxta & distin. xvij. concilia. Sed ar. contra. j. de condic. cau. da. si extraneus. &. j. de reg. iur. l. non potest. iij.

r *Nisi vtiliter.* id est nisi expressum fuerit nominatim, vt tunc demum stipulatio committeretur, quando ita amissus fuerit vsusfruc. vt nõ repetitus videatur. Vel dic, nisi sic est, quia vtiliter cautum est vt finito vsufruc. res restituatur: ideo committitur quotiens amissus fuerit: sed quia in amissione repetitus est, exceptio obiicitur. Ir.

s *Amisso vsusfr.* cõsolidatiõe: qa liberos habuisti: vt &. j. eo. l. pri. Dici potest.

*Flo. perceptu' iri

Boni viri arbitratu quid contineatur.

BIU Cujas

a *Dici potest.* Cum enim ad proprietatem debet redire, ipse autem proprietatem non habet. Accursius.

b *Cui potest.* scilicet, committi.

c *Ad stipulationem.* quia ipse sibi non est stipulatus: & est bona ratio: vt & supra, de eden. l. quædam. §. is autem. & infra, de dã. infec. l. dãni. §. emptor. & infra, de verbo. obl. l. si ita quis. §. fi. & infra, de act. & obli. l. quæ cunque. Sed ar. contra. infra, de iure do. l. cum in fundo. §. ipsius.

d *Peruenit.* scilicet, proprietas.

e *Alia cautione.* scilicet, restitui videlicet emptori.

f *In rem.* No. ergo ar. quòd is qui succedit in locum domini, potest postulare vt fiat sibi fidelitas per sicramẽtũ.

g *Actione.* vel negatoria, vel rei vin. Acc.

pulatio: sed exceptio locum habebit. ℣ Si hæres alienauerit proprietatem, & postea amittatur vsusfructus, an ex stipulatu agere possit, videamus. Et fortius dici potest [a], ipso iure non committi stipulationẽ: quia neque hæredi successoribúsve eius restitui potest, neque is cui potest [b], id est, ad quem peruenit proprietas pertinet ad stipulationem [c]. Sed is ad quem peruenit [d], tempore quæsiti dominij sibi prospicere alia cautione [e] debet. quod etsi non fecerit, nihilominus in rem [f] actione [g] vti potest.

IIII. VENVLEIVS libro duodecimo Stipulationum.

SI fructuarius proprietatem adsecut' fuerit, desinit quidem vsusfructus ad eum pertinere, propter confusionem: sed si ex stipulatu cum eo agatur: aut ipso iure inutiliter agi dicẽdum est, si viri boni arbitriũ [h] hucusque porrigitur [i]: aut in factum excipere [k] debebit.

V. VLPIANVS libro septuagesimonono ad Edictum.

HVic [l] stipulationi, *dolum malum abesse*, abfuturumque [m] esse, continetur [n]. Et cũ in rem sit [o] doli mali mentio concepta [p]: omnium dolũ cõprehẽdere videtur successorũ, & adoptiui patris [q]. ℣ Sed si vsus sine fructu legatus erit: adẽpta fructus causa satisdare iubet prætor. hoc merito: vt de solo vsu, nõ etiã de fructu * caueatur [r]. Ergo & si fructus sine vsu [s] obtigerit: † stipulatio locum habebit. Et si habitatio, vel operæ hominis, vel cuius alterius animalis relictæ fuerint, stipulatio locum habebit: licet per omnia [t] hæc vsumfructum non imitentur.

VI. PAVLVS libro septuagesimoquinto ad Edictum.

IDem est [u] & in reditu [x] prædij: sicuti si vindemia legata esset, vel messis [y]: quamuis ex vsufructu ea percipiantur, quæ legata [z] morte legatarij ad hæredem redeunt.

VII. VLPIANVS libro septuagesimonono ad Edictum.

ET si vsusfruct' nomine re tradita satisdatum non fuerit, Proculus ait, posse hęredem rem vindicare [a]. & si obiiciatur exceptio de re vsusfructus nomine tradita, replicandum erit. quæ sententia habet rationem. Sed & ipsa stipulatio cõdici poterit [b]. Cum vsusfruct' pecuniæ legatus est, * exprimi debent hi duo casus in stipulatione, *cum morieris, aut capite minueris, dari.* Idcirco hi duo soli [c] casus, quoniam pecuniæ vsus aliter amitti non potest, quã his casibus [d].

VIII. PAVLVS libro septuagesimoquinto ad Edictum.

SI tibi vsusfructus, & mihi proprietas legata sit: mihi fundi legatos annuos, vt eos percipiat legatarius. Azo. & tunc est vsusfructus fundi: vt. ŝ. de vsufruct. si quis ita legauerit. Accur.

* *Flo. vsufructu*

† *Hoc restosum Alciat. lib. 2. Parerg. ca. 3. pulchrè cõciliat cũ. §. fi. l. per seruũ. ŝ. de vsu & habita.*

* *Flo. esset*

[l] *Hic.* id est, in hac.

[m] *Abfuturumque.* in re vsusfructus nomine retinenda.

[n] *Continetur.* interpretamur eam contineri ex verbis in ea positis. certe & de culpa lata, & leui tenebitur, cũ arbitrio boni viri debeat frui, siue in faciendo: siue in prætermittendo quid amittatur. sed de dolo tantum suo proprio, tenebuntur eius vniuersales successores: cum ad eos non transeat vsusfructus.

[o] *Et cum in rem sit.* quia sic dolum malum abesse, & hoc quantum ad se, & vniuersales successores, non quantum ad extraneos: vt. j. de verbo. obli. l. stipulatio ista. §. sed si quis. versi. si quis dolũ.

[p] *Concepta.* interpretatiue: vt dixi.

[q] *Et adoptiui patris.* licet neque ad hæredem, neque ad patrem adoptiuum fructuarij transeat vsusfruc. vt diximus supra, qui. mo. vsusfruct. amit. l. repeti. j. respon. &. §. j. Azo.

[r] *Caueatur.* vt & infra, eodem. l. vsu quoque.

[s] *Sine vsu.* i. sine seruitute vsus, quia sine vtilitate vsus esse nõ potest: vt. ŝ. titulo primo. lege, per seruum. §. primo. secũdum Ir. Vel dic, hoc casu etiã sine commoditate esse fructũ sine vsu: vt &. ŝ. titulo primo. l. per seruũ. §. si vsusfructus. secúdũ Azo. q nõ placet.

[t] *Licet per omnia.* i. non per omnia. nã vsusfru. amittitur capi. demi. operæ autẽ minime: vt &. ŝ. de op. ser. l. secunda. idem & de habitatione, quæ nec tẽpore perimitur, nec capi. demi. vt. ŝ. tit. j. si habitatio. §. j. Item sunt & alię differentię: vt. j. de vsufr. lega. l. ij.

[u] *Idem est.* Hæc lex Pauli, iungitur alij legi Pauli, quã non habem [o]: & forte dicebat idem, q superior Vlpiani. & dic, idẽ est, vt non imitetur vsumfructum. id est nõ sit vsusfru. & dic annuũ reditũ dãdũ de manu hæredis: & sic de vindemia, & aliis dãdis de manu hęredis: vt ŝ. de vsufruct. l. defuncta. §. j. & dictio, sicuti, similitudinariè, vel exẽplatiuè ponit. Vel dic, prædicta percipiẽda à se legatario, cui annus redit [p], vel annua. i. vindemia. & dic, idem est, vt fiat cautio: quia vsusfru. est: vt. ŝ. de vsufr. l. si quis ita legauerit. & de an. le. si in singulos. & de vsufruct. le. l. patrimonij. & l. fundi Trebatiani. & verbũ, quãuis, ponitur pro quia: vt. j. fam. erciscun. l. si maritus. & verbũ, sicuti, lege, vt primum. Vel tertio dic, legatum vsumfru. reditus & vindemiæ: quo casu æstimabitur, sicut cætera q vsu consumũtur: & cauebitur. Accursius.

[x] *Et in reditu.* scilicet relicto, vt quis eo vtatur: sicque erit vsusfructus ipsius reditus, non fundi. & ideo de eo, q supererit, restituendo cauet. vel dic, reditus

[y] *Messis.* nam non est vsusfructus.

[z] *Quæ legata.* præter legatum operæ: vt infra, de vsufruct. le. l. ij. Accursius.

D ET *si vsusfructus.*] CASVS. Testator legauit mihi vsumfructum. hæres tradidit: & oblitus cautionem non exegit. poterit hæres vindicare: nec excipiam: cum non satisdem de præteritis duobus. Item & ista stipulatio de testi. potest peti condic. incerti. &. §. cum vsusfructus. cum. l. sequen. planus est. Viuianus.

[a] *Rem vindicare.* immo non videtur vindicanda res: vt. ŝ. de vsufru. ea. re. quæ vsu consu. l. hoc senatusconsultũ. §. j. quæ est cõtra. Sol. ibi loquitur de re mobili, quæ vsu consumitur: vt vestimenta, vasa, & siqua similia, quæ statim fiunt accipientis: vel dic, non esse contra: quia ibi non dicit rem non vindicari.

[b] *Condici poterit.* incerti condic. vt. d. l. hoc senatusconsultum §. j. & hoc idem quod superiori. j. respon. dicitur in emphyteuta, vt si non sit soluendo primus emphyteuta, dominus vindicet rem à secundo, vt aut soluat canonem, aut reddat rem: vt arg. infra, de pign. actio. si cum venderet. & ita vindicabit dominus id quod possidet secundus emphyteuta: vt infra, de priui. credi. l. si ventri. §. in bonis.

[c] *Duo soli.* scilicet exprimuntur.

[d] *Casibus.* vt supra, de vsufruct. ea. re. quæ vsu consu. l. in stipulatione. &. l. quoniam. Accursius.

Si tibi.

BIU Cujas

a *Si tibi. Et hæredi.* propter rem. Accursius.
b *Et mihi.* propter spem.
c *Legata sit.* scilicet proprietas. Accursius.
d *Desierit.* scilicet deficiente conditione: quo casu non potest proprie dici desinere: vel forte repudiatione desierit ad me pertinere. nam si rem mihi legatam repudio, desinit ad me pertinere cũ potui habere. Ir.
e *Sibi cauere.* qualiter sint vsuri: vt supra, de vsufruc. l. si cuius. §. sed si inter.
f *In casum.* vt & supra, de vsufructu. ea. re. quæ vsu consu. l. si tibi decem.

Si vsusfructus.] CASVS planus est vsque ad. §. illud. & ibi dicitur quod semper vsufru. debet cauere se vsurum arbitrio boni viri, & de restituẽdo vsufruc. eo finito, quoquo modo sit vsusf. cõstitutus. [PLANE.] Titius legauit mihi vsum fundi & eiusdem fundi proprieta. à decẽnio in antea. non satisdabo: quoniam est verisimile, quòd nõ male vtar, cum sperem proprieta. ad me pertinere. [SI VESTIS.] Titius legauit mihi vsumfruct. vestis: & hæres tradidit, & stipulatus est. dicit quòd licet reddam attritam sine dolo, non cõmittetur stipulatio. [SI PLVRES.] Legasti mihi vsumfruct. fundi. pluribus hæred. institutis decessisti. omnibus illis tuis hæredibus satisdare debeo ego. Viuianus.
g *Domino proprietatis cauea.* hoc propter spẽ: vt supra. l. proxi. & infra, de aqua plu. arcen. l. in diem. §. finali.
h *Recta via.* de hoc diximus infra, de condict. indeb. l. dominus testamento.
i *Iure ipso.* scilicet ciuili: vt ex testamento, vel inter viuos.
k *Prætoris.* vt in superficie, & fundo emphyteutico: vt infra, de superfi. l. j. §. quod autem. & quando per fideicom. relinquitur: vt supra, qui. mo. vsusfruct. amit. l. si legatum. Item & tunc quotiens legata valent iure prætorio: vt infra, de iniust. rup. testamento. l. posthumus. & de leg. præstan. l. j. & instit. qui. modis test. infir. §. non tamen per omnia.
l *Aut actiones.* scilicet in rem: vt. s. e. si vsusfruct. nomine. vel incerti ad præstandam cautionem: vt. s. de vsufruct. ea. re. quę vsu consu. l. hoc senatusconsu. §. j.
m *Hanc cautionem.* est ergo hoc casu vsusfr. sine cautione: & sic non est de substantia. Idem est in patre: vt. C. de bonis quæ lib. l. cum non solũ. §. ij. idem in fisco: vt. j. vt leg. vel fideicõ. no. ca. l. j. §. si ad fiscum. idem in alio casu: vt cum relicta est proprietas, cum vsusfr. incipiet finiri, cadẽ ratione, qua & iste qui est ex die: ar. s. eo. l. omnes. §. sed & si quis. Sed ego quero quare interim non cauendum est. Sed si mihi sub eõ ditione proprietas legata sit: quidam, & Marcianus, & hęredi [a] & mihi [b] cauendum esse putant. quæ sententia vera est. Itẽ si mihi legata [c] sit: & cum ad me pertinere desierit [d], alij: & hic vtrisque cauendum (vt supra) placuit. Quòd si duobus coniunctim vsusfructus legatus sit, & inuicem sibi cauere [e] debebunt, & hæredi: in casum [f] illum, *si ad socium non pertineat vsusfructus, hæredi reddi.*

IX. VLPIANVS libro quinquagesimoprimo ad Edictum.

SI vsusfructus mihi legatus sit, eúmque restituere sim Titio rogatus: videndum est, quis debeat cauere: vtrum Titius, an ego qui legatarius sum. An illud dicimus, mecum hæredem acturum, [vt caueam, &] cum fideicommissario me agere debere? Et est expeditius hoc dicere, si mihi spes aliqua durat vsusfructus. Et cum tu amiseris, potest ad me recidere, hoc est ad legatarium. ita rem expediri: vt tu mihi, ego domino proprietatis caueam [g]. Quod si fideicommissarij causa vsusfructus mihi relictus est: nec est vlla spes ad me reuertendi fructus: recta via [h] fideicommissarium cauere oportet domino proprietatis. ℣ Illud sciendum est: siue iure [i] ipso quis vsumfructum habeat, siue etiam per tuitionem prætoris [k]: nihilominus cogẽdum esse fructuarium cauere, aut actiones [l] suscipere. ℣ Plane si ex die proprietas alicui legata sit, vsusfructus pure: dicendum esse Pomponius ait, remittẽdam esse hãc cautionem [m] fructuario: quia certũ sit ad eum proprietatem, vel ad hęredem eius peruenturam. [n] ℣ Si vestis [o] vsusfructus legatus sit, scripsit Pomponius, quanquam hæres stipulatus sit finito vsufructũ vestẽ reddi: attamen non obligari promissorẽ, si eã sine dolo malo attritam reddiderit. ℣ Si plures domini sint proprietatis, vnusquisque pro sua parte stipulabitur. [p]

X. PAVLVS libro quadragesimo ad Edictum.

SI serui, qui nobis communis erat, vsumfructũ tibi legauero: necessaria erit hæc cautio hæredi meo. quamuis enim de proprietate possit cõmuni diuidũdo experiri: tamen causa vsusfructus, qui tuus [q] proprius est, ad officium communi diuidundo iudicis non pertinebit.

Etiã cohabitans cũ proprietario, debet ei cauere de vtendo arbitrio boni viri. Bald.

XI. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

VSu quoque domus relicto, viri boni arbitratu cautionem interponi oportet. [r] Nec mutat si pater hæredes filios simul habitare cum vxore legataria [f] voluit.

Nemo condicit rem suam præterquam à fure. ad hoc allegatur. Vel sic: Omnis condictio degenerat contra furem. Baldus.

XII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI vasorum [t] ipsorum vsusfructus relictus sit, non erit cautio [u] senatusconsulti necessaria: sed illa sola, *boni viri arbitratu vsurum fruiturum.* [x] Si igitur tradita [y] sunt [vtendi] fruendi causa, nemo dubitat non fieri eius qui accepit. Nõ enim ideo traduntur, vt dominium recedat ab eo qui tradit: sed vt vtatur fruatur legatarius. Ergo cũ non fiant fructuarij vasa, vindicari [z] à proprietario possunt, cautione non data. Videndũ A uet? Respõ. quia præsumitur, quòd citius veniet dies proprietatis, quàm finiatur vsusfr: certũ est enim diem extiturũ: vt. j. de leg. j. si post. §. fin. Item, casum enim aduersamque fortunam &c. vt. j. de verb. ob. l. inter. stipulantem. §. sacrã. Item est alia ratio: quia præsumitur quòd diligenter eam tractabit: cum speret suam futuram.

n *Peruentura.* sed nõdum peruenit: vt infra, de condic. fur. l. si seruus. & est sic infra, ad legem Falci. l. sed si nõ. §. fina. & ad Trebell. si cui. §. primo.
o *Si vestis.* scilicet scenicæ: in qua vsusfruct. legari possit: vt supra, de vsufr. sed & si quid §. & si vestimentorum. alioquin cum fructuarius ad eius æstimationẽ se obligasset, quod fit in cæteris vestibus vt supra, de vsufruct. ea. re. l. iij. & iiij. & instit. de vsufruct. §. constituitur. reddere rem deteriorem nõ posse, id est in peiori æstimatione: vt infra, de in dotium. l. plerũque. §. prædiis. & §. fina.
p *Stipulabitur.* vt. s. de vsufruc. l. si cuius. §. sed si plures.

Si serui.] CASVS. Si seruũ habeo tecum cõmunem, post ea lego tibi vsumfruc. meæ partis: & ita proprietas meæ partis hæredi meo remanet: satisdabis hęredi meo de vtẽdo arbitrio boni viri. quæ satisda. necessaria est hæredi meo. nã licet habeat communi diui. ad proprieta. quia illa est communis: tamen pro vsufruct. non habet: quia ille non fit communis: sed tantum tuus. Viuianus.
q *Qui tuus.* scilicet vsusfruct. q. d. non communis. tunc enim pertinet ad officium iudicis communi diui. vt. s. de vsufruc. l. si cuius. §. sed si inter duos.

Vsu.] CASVS. Titius legauit vxori vsum dom[z]. & filios cõmunes: eosdẽmq; hæredes voluit in ea re permanere. videbatur q vxor non teneretur satisdare: quia nõ sit verisimile quòd male possit vti: cum semper illi præsentes sunt: sed satisdare debet. & h. d.
r *Oportet.* vt supra, eo. huic. §. sed & si vsus.
s *Legataria.* id est vsuaria. Et no. ar. q non minus tenetur scholaris de equo, quamuis nuntius Bononiæ vadat secum. Accursius.
t *Si vasorum.* scilicet argenteorum, vel aureorum, quæ ipso vsu non consumuntur. alioquin contra: vt institutio. de vsufructu. §. constituitur. Azo.
u *Cautio.* scilicet vt vasa debeant æstimari, & cautio fiat de tanta pecunia restituenda si moriatur, vel capite minuatur. Accursius.
x *Et fruiturum.* quæ verba & restitutionem rei cõtinent: vt supra, eod. l. j. j. respon. &. §. habet.
y *Tradita.* scilicet vasa.
z *Vindicari.* vt supra, eod. l. si vsusfructus nomine.

BIU Cujas

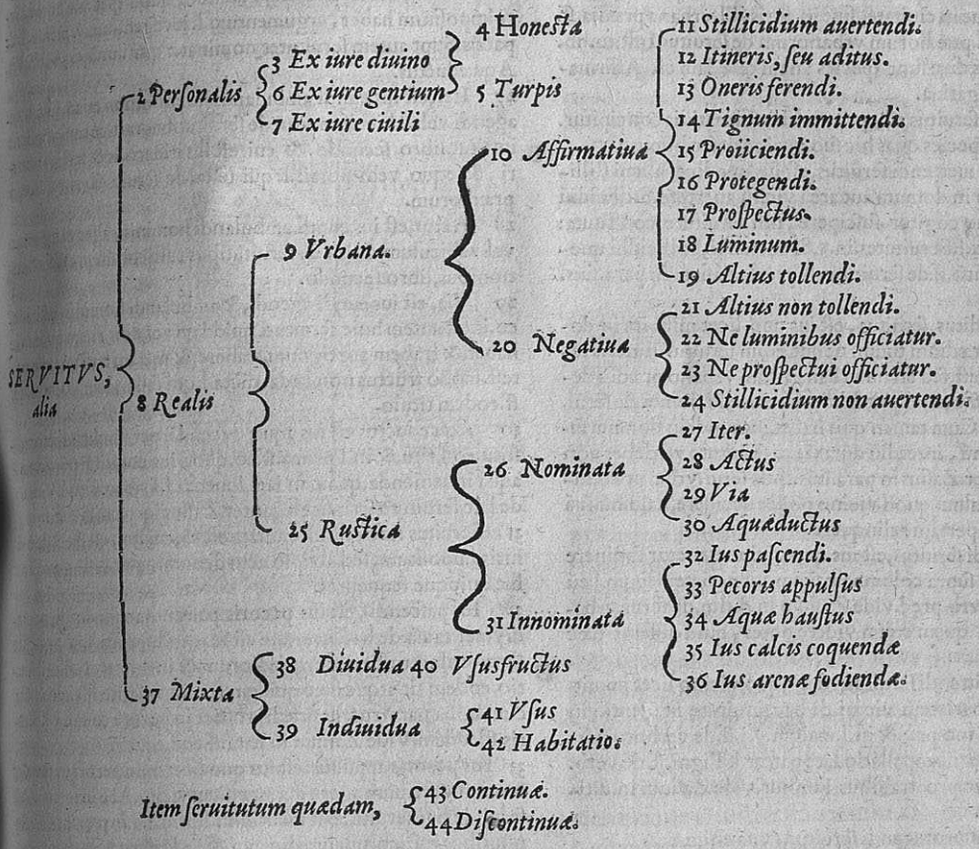
a *De condictione.* non dicit, cautionis: quia illa datur: vt supra, cod. l. si vsusfructus nomine. sed de condictione ipsius rei.

b *Nisi à fure.* A furibus enim & similibus possum condicere: vt infra, de condict. tri. l. j. in fin. &. l. ij. & institu. de ob. quæ ex male. §. finali. & infra, si cer. peta. l. si quis nec. §. fin. & hoc ideo ab eis, quia ideo surripiunt vt faciant suam, secundum M. Sed nunquid possessionem rei meæ quam alius habet, possum condicere etiam à non fure? Respon. possum per triticariam. cum enim omnes res condicantur: vt infra, de triti. l. j. §. & generaliter. & possessio est res: vt institu. de re. corpo. & incorpo. ergo ipsa condicitur. sed certe quod condicitur, non est meum: scilicet ipsa possessio: proprietatem autē quæ est mea, non possem condicere: vt hic, & instit. de actio. §. sic itaque.

est de condictione, [a] an possit locum habere. & proditum est, neminem rem suam nisi à fure [b]* condicere posse.

*Flo. nisi furi

Seruitutum schematismus,



QVANDOQVIDEM NON EST SIMPLEX seruitutis vocabulum, neque potest commodè in genere definiri: prius est vt in species suas diuidatur, quæ deinde suis finitionibus explicentur.

1 Omnium igitur seruitutum summa diuisio est, quod quædam sunt personales, quædam reales, quædam vero mixtæ. quæ diuisio etsi videatur esse trimembris, re tamen ipsa est bimembris. Seruitutes enim omnes aut personales sunt, aut reales. nam quæ mixtæ sunt, sub simplicibus continentur: secundum ea quæ tradunt iuris interpretes in. l. ij. in principio. ff. de verborum obliga.

2 Sequens diuisio est, Seruitus personalis quædam ex iure diuino est, quædam ex iure gentium, quædam ex iure ciuili.

3 Seruitutem ex iure diuino eā voco, cuius cognitionem ex sacris literis habemus. Hanc seruitutē non puto indistincte vocandam diuinā, quod quidam faciūt in descriptione huius typi. quis enim seruitutem peccati diuinam vocauerit? Et tamen huius seruitutis cognitionem ex iure diuino habemus. vt & peccati cognitionem ex lege diuina habemus: nemo tamen peccatum diuinum vocauerit. Hanc seruitutem diuido in honestam & turpem.

4 Honesta seruitus, est qua quis volens se totum deo mancipat, totum se illi deuouet, ac præceptis illius sponte obsequitur. Ad hanc seruitutem inuitamur præcepto dominico, quo dictum est, Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Deut. cap. 6. Porro seruitutis huius effectus est, vt per eam & filij dei, & hæredes, ac proinde liberi efficiamur. Dedit eis potestatē filios dei fieri, his qui credūt in nomine eius. Ioā. 1. Iam cū apostolus dicat ibi libertatē esse, vbi spiritus domini adsit, palā est eum vere liberum esse, qui deo seruit: cū idipsum nemo possit, nisi q̄ spiritu dei agit.

5 Turpis seruitus est, qua quis per peccatum in mancipatū diaboli venit, qui & ipse peccati auctor est, & mendacij pater. De hac seruitute mentio fit passim in sacris literis, tum in veteri, tum in nouo testamento. Iudicum cap. 2. Fecerúntque filij Israël malum in conspectu domini, & seruierūt Baalim, & dimiserunt dominum deum patrum suorum. & Matthæi sexto. Nó potestis deo seruire & mammonæ. & Paulus, Auaritiam vocat idolorum seruitutem. Colossen. 3. Ephesi. 5. cap.

6 Seruitus personalis ex iure gentium est, quæ à persona seruili personæ liberæ debetur. quod facile colligere est ex definitione Iurisconsulti Florentini quam habes in. l. iiij. §. j. de statu homi. lib. j. Digestorum. Seruitus, inquit, est constitutio Iurisgentium, qua quis dominio alieno contra naturam subiicitur. Porro Seruitus hæc ex bellis ortum habuit, quæ & ipsa iurisgētium sunt: per text. in. l. Ex hoc iure. ff. de iustitia & iure.

7 Seruitus personalis ex iure ciuili tribus modis contingit. Primo cum liber homo maior an. xx. passus est sese venūdari ad pretium participandum. §. serui autem. ij. de iur. perso. institu. libro. j. vbi Accursius diffuse tractat, quot sint necessaria in hac seruitute constituenda. Secundo, cum quis libertus effectus, per ingratitudinem in seruitutem reuocatur. de quo est tex. in. l. ij. iij. &. iiij. C. de libe. & eor. libe. In Authen. vt liber. de cæter. &c. §. illud vero adiicimus. colla. 6. constit. 6. Existimauit tamen Cornelius Tacitus libro histo. 13. eos qui vindicta manumissi essent, nó posse occasione ingratitudinis in seruitutem reuocari, in quo articulo vide Alciat. libro Dispun. 3. cap. decimoquarto. Tertio, Cum quis seruus pœnæ efficitur: quod accidit iis, qui vel in metallum damnantur, vel bestiis subiiciuntur. §. pœnæ seruus. quibus modis ius patr. potest. sol. institu. libro primo. Hodie tamen, inquit Accursius, in. d. §. pœnæ seruus, nemo bene natus efficitur pœnæ seruus: per tex. in authen. de nup. §. quod autem. &. §. si vero. col. iiij. quod verum esse putat Ang. nisi fiat executio mortis, aut saltem præsens capitaliter condemnetur ab habente potestatem. Addunt quidam quartum modum, nempe ex mendicitate per text. in. l. vnica. de mendican. valid. libro vndecimo. C.

8 Seruitus realis, est ius quoddam prædio inhærés, quod dominantis

BIU Cujas

nantis vtilitatem auget, ſeruientis libertatem minuit. & hoc contingit cum res mea rei tuæ, prædium meum prædio tuo ſeruit. Prædictam definitionem magno conſenſu approbant iuris interpretes. in. l. j. ff. de ſeruitut. Hæc etiam p̃dialis ſeruitus dici poteſt, quod ſine p̃diis conſtitui non ſoleat. l. prima. ff. comm. præ. tam vrb. quam ruſt. §. ideo autem. de ſeruitu. inſtitu. lib. ſecundo. Iam cum prædiorum alia vrbana ſint, alia ruſtica: quæ non loco ſed materia diſtinguntur. l. Vrbana prædia. ff. de verbor. ſigni. Seruitutem Realem in Vrbanam & Ruſticam diuiſimus.

9 Vrbana ſeruitus eſt, quæ vrbano prædio debetur. not. Azo in ſumma, titul. de ſerui. libro tertio. C. nec inſpicitur an ſeruitus hęc à prædio vrbano an à ruſtico debeatur: ſed dumtaxat conſideratur id prædium cui ſeruitus debetur. Cepol. in tract. de ſeruit. cap. xj. Sunt autem vrbana prædia, ædificia omnia, quæ habitandi gratia parãtur, ſiue in ciuitate, ſiue in agris. d. l. vrbana prædia. ff. de verbo. ſignifi. §. prædiorum vrbanorum de ſeruitu. Inſtitu. lib. ij. Huius ſeruitutis duæ ſunt ſpecies: nam quædam eſt Affirmatiua, quædam Negatiua.

10 Affirmatiua ſeruitus eſt, quæ verbis affirmatiuis concipitur. huius plures ſunt ſpecies quas hic ſuo ordine deſcribimus.

11 Stillicidium auertendi ſeruitus, eſt ius quo licet alicui ſtillicidium domus ſuę in domum aut areã vicini auertere. Stillicidiũ porro vicini nemo cogitur ſuſcipere, niſi ſeruitute conſtituta: quod colligitur ex. l. Seruitutes. in. §. Si antea. ibi, Stillicidiũ quoquo modo acquiſitũ. ff. de ſeruitu. vrb. præd. Zaſius. in para. ſuis. eodem titulo.

12 Itineris ſeu aditus ſeruitus, eſt ius quo licet mihi ire in domum meam per prædium tuum. neque enim ſeruitus itineris tãtummodo ruſtica eſt, ſed etiam vrbana, cùm vrbano prædio debetur. argu. l. iter. ff. comm. præd. l. Seruitutes. §. ſi domo. de ſerui. vrb. prædiorum. l. Cum tamen quis habet ius eundi in domum ſuam per vicini domũ, interdiu dũtaxat ea ſeruitute vti debet non etiam noctu. d. l. iter. Zaſius in para. ſuis. ti. de ſerui. vrba. præd. idque propter periculum quod vicino poſſet accidere, ſi domũ ſuã cogeretur nocte apertam relinquere.

13 Oneris ferendi ſeruitus, eſt ius quo vicinus tenetur ſuſtinere onera domus meæ ſupra columnam ſuam aut parietem ſuum. l. eũ debere. ff. de ſerui. vrb. pręd. vide Zaſium in. d. titu. de ſerui. vrbano. prædior. l. apud quem etiam videre potes, quid differat hæc ſeruitus à reliquis.

14 Tignum immittendi ſeruitus, eſt ius, quo vicino licet immittere trabes ſuas in parietem vicini. de hac ſeruitute fit mentio in l. j. ff. de ſeruitu. vrbano. præ. & in. l. malum. §. j. ff. de verborum ſignifica. iam cum Tigni appellatio late pateat. l. Tigni. ff. de verb. ſignifica. hic dũtaxat pro trabibus ſumitur. vide Zaſium in. d. titu. de ſer. vrb. præd.

15 Proiiciendi ſeu protegendi ſeruitus, (vna enim

16 & eadẽ eſt, quãuis diuerſum Cepola ac reliqui eiuſdẽ farinæ interpretes ſenſerint) ius eſt, quo vicino licet ædes ſuas protuberãdi ſiue exporrigẽdi mœnianis ſeu podiis penſilib⁹, aut tecta ſua protendendi in ſolum vicini. atque hæc eſt propria ſignificatio verborum proiiciendi & protegendi à iuriſconſultis vſurpata. l. malum. §. j. vbi Alcia. ff. de verb. ſigni. l. j. §. j. ff. de impen. in reb. dot. fac. vide Budæum in anno. in. l. ſi vero. ff. de his qui deiec. vel effu. Zaſium in. d. titu. de ſeruitu. vrb. præd.

17 Seruitus proſpectus, eſt ius, quo vicinus vicino claritatem p̃ſtare tenetur aperta feneſtra vel foramine aliquo. Azo. in ſumma. C. de ſeruit. vbi differentiam ponit inter ſeruitutem Luminũ & ſeruitutem proſpectus: quem ſecutus eſt Cepol. in tract. ſeruit. ca. xxxiij. & xxxiiij.

18 Luminum ſeruitus, eſt ius quo vicinus vicini lumina excipere cogitur. l. luminũ. & ibi pulchre per Barto. ff. de ſerui. vrb. pręd.

19 Altius tollendi ius, non eſſe ſeruitutem ſed libertatem potius, putat Zaſius in. d. titu. de ſerui. vrb. præd. poſt gloſſ. in. l. j. eodem titu. poteſt tamen nonnunquam accidere, vt altius tollendi neceſsitas incumbat vicino iure ſeruitutis: vt ſcilicet is teneatur altius ædes ſuas tollere, ne in domum meam proſpiciatur, cum forte domus mea ſubſidat, ac depreſſa ſit, via autem prætereundi in altum exporrigatur, aut etiam ne vento expoſita ſit. argu. l. Si arborem. §. interdum. ff. eodem titulo.

20 Seruitus vrbana Negatiua eſt, quæ verbis negatiuis concipitur cuiuſmodi eſt Seruitus.

21 Altius non tollendi, per quam prohibetur vicinus domum ſuam inuito vicino altius tollere: de qua in. l. j. ff. eo. titu. in. l. Altius. C. de ſeruit. & aq. gloſſ. in. l. loci corpus. §. pe. in verb. altius. ff. ſi ſer. vind. viridaria tamen habere ſupra eam altitudinem, is qui ſeruitutem debet, non prohibetur. l. ædificia. ff. de ſer. vrbanorum prædiorum.

22 Ne luminibus officiatur ſeruitus, eſt ius, quo vicino non licet quicquam facere, per quod vicini lumina obſcuriora reddantur. l. inter ſeruitutes. ff. eodem.

23 Ne proſpectui officiatur Seruitus, eſt ius quo vicino non licet quicquam facere, quod vicino officiat ad gratiorem & liberum proſpectum. l. inter ſeruitutes. §. eodem.

24 Stillicidium non auertendi ſeruitus, eſt ius, quo vicino non licet facere, quin ſtillicidium ſuum in prædiũ vicini defluat, quo is forte opus habet ad ciſternam ſuam replendam. de hac eſt text. in lege prima. vbi Bartolus. ff. eodem.

25 Ruſtica ſeruitus eſt, quæ prædio ruſtico debetur. Sunt autem Ruſtica prædia, quæ vel percipiendorum vel colligendorũ fructuum gratia fiunt. l. eo iure. §. ſtabula. ff. in quibus cauſis pignus vel hypote. Ferrarius Montanus titulo, de ſeruitutibus ruſticis, libro tertio. Et hæc ſeruitus duplex eſt, nominata & innominata.

26 Nominata ſeruitus ideo dicitur, quod ſpeciale nomẽ à iure impoſitum habet, argumentum. l. iuriſgentium. §. primo. ff. de pactis. Sunt autem ſeruitutes nominatæ quatuor. Iter, Actus, Via, Aquæductus.

27 Iter, eſt ius eundi ambulandi hominis, non etiam iumentum agendi vel vehiculum. titu. de ſeruitutibus ruſticorum prædiorũ. inſtitut. libro ſecundo. & cui eſt ius itineris. is & lectica portari, & equo vehi poteſt. l. qui ſella. de ſeruitutibus ruſticorum prædiorum.

28 Actus, eſt ius eundi ambulandi hominis, agendi iumentum vel vehiculum. d. titu. de ſeruitutibus ruſticorum prædio. inſtitutionibus, libro ſecundo.

29 Via, eſt ius eundi agendi, & ambulandi hominis. inſtitutio. eo. ineſt autem huic ſeruituti quiddam amplius: nam qui ius viæ habet, & trabem aut tignum trahere, & rectam haſtam ferre poteſt. modo fructus non lædat dicta. l. qui ſella. ſecundo reſponſo. ff. eodem titulo.

30 Aquæductus eſt ius aquæ ducendæ per fundum alienum. inſtitu. eod. titu. & in. l. prima. ff. eo. quod ius conſtitui poteſt tam in aqua inuenienda, quàm in iam inuenta. l. Labeo. ff. eod. Vide quæ de hac ſeruitute ſcripſit eleganter Zaſius in para. ff. eo. titu.

31 Seruitus ruſtica innominata eſt ea, cui non eſt ſpeciale nomẽ iuris impoſitum, ſed ab ipſo actu denominatur. huiꝰ generis ſunt hæ quinque ſequentes.

32 Ius paſcendi, eſt ius pecoris paſcendi in fundo alieno prædij mei cauſa. de hac ſeruitute eſt text. in. l. prima. §. in præd. ff. de ſeruitutibus ruſticorum prædiorum. & in. § . inter ruſtic. inſtitutio. eodem tit. atque hæc quidem ſeruitus merito dicitur ruſtica, cum bona pars fructus prædij ruſtici in pecore conſiſtit. l. pecoris. ff. eodem. Vide Zaſium in para. ff. eod. titu.

33 Ius pecoris appulſus, eſt ius quo licet mihi pecora agri mei ad fontem vel riuum agere per prædium vicini. Azo in ſumma. C. de ſerui. de hac ſeruitute fit mentio. in. l. prima. §. in prædiis. ff. de ſeruitutibus ruſticorum prædiorum. & in. l. prima. §. Trebatius. &. §. ſequenti. ff. de aqua quot. & æſtiua.

34 Aquæ hauſtus, eſt ius hauriendi aquam è fonte vel puteo vicini. Azo in ſumm. C. de ſer. Hanc ſeruitutem qui habet, etiam iter habere intelligitur. l. tertia. §. qui habet. ff. eo. nec cõſtitui poteſt aquæ hauſtꝰ niſi propter vtilitatẽ vicini fundi. l. ergo. ff. eodẽ.

35 Ius calcis coquendæ, eſt ius quo licitum eſt vicino calcẽ coquere in fundo vicini pro vtilitate prædij ſui ruſtici. de hac eſt text. in. l. j. §. in prædiis. & in. l. ergo. ff. eodem.

36 Ius arenæ fodiendæ, eſt ius quo licet vicino arenam è fundo vicini effodere in prædij ſui ruſtici vtilitatem. de qua eſt ter. in dicta. l. j. §. in prædiis. ff. eodem.

Adde etiam ius cretæ fodiendæ & lapidis eximendi. quæ ſeruitutes eatenus conſtitui poſſunt, quatenus ad prædium opus ſit, cuius gratia conſtituuntur. d. l. ergo. in fin. &. l. ſequen. ff. eodem.

37 Supereſt videre de ſeruitutibus mixtis. Eſt autem Seruitus Mixta, quæ à re perſonę debetur: cuiuſmodi ſunt vſusfructus, vſus, & habitatio: nam quæ à perſona rei debetur. de qua in. l. Mæuia. ff. de manu. teſta. & in lege, Titio centum. §. Titio ſecundo. ff. de condit. & demon. non proprie ſeruitus eſt, ſed onus quoddam liberæ perſonæ impoſitum.

38 Diuiditur autem ſeruitus mixta, in diuiduam

39 & indiuiduam & has quidem ſpecies ideo ſeruituti mixtæ tribuimus, quòd ſola ſeruitus vſusfructus eſt diuidua. l. prima. §. ſi vſusfructus. ff. ad legem Falcidiam. reliquæ omnes indiuiduæ ſunt. l. Stipulationes non diuiduntur. ff. de verborum obligationibus. differẽtiæ rationem reddit Barto. in dicta. l. Stipulationes. Numero viceſimonono, & viceſimoſeptimo.

40 Vſusfructus, eſt ius alienis rebus vtendi fruendi, ſalua rerũ ſubſtantia. l. prima. ff. de vſufructu. & eſt duplex: formalis & cauſalis. Formalis eſt, qui à proprietate rei ſeparatur, & is proprie ſeruitus eſt, & per confeſſoriam actionem petitur. Cauſalis eſt, qui cum ſua cauſa, id eſt proprietate, coniunctus eſt: & is non eſt ſeruitus, cum res ſua nemini ſeruiat: nec per confeſſoriam petitur. ſed per

BIU Cujas

sed per negatoriam auertitur.l. Si cum testamento argentum.§. pe.& ibi.gl.ff. de exce.rei iud.gloss.in.l. omnium.ff.de vsufruct. In quibus autem rebus constituatur vsusfructus, & ad quid teneatur vsufructuarius, vide Azonem in sum.de vsufruct.Zasium in para.ff.eod.titu.

41 Vsus, est ius alienis rebus vtendi, salua rerum substantia, non etiam fruendi,hæc definitio colligitur ex .l. secūda.ff.de vsu & hab. quam etiam ponit glos. in.l.j.eo.titu.vide Ferrarium Mótanum, Instit.de vsu & habit.

42 Habitatio est ius alienas ædes inhabitādi salua ædium substātia: cui autem hoc ius concessum est,non solum habitare ei licet, sed etiam alteri adcōmodare, aut etiam locare. vnde ab vsu simplici differt.l. cum antiquitas.C. de vsufruc. vbi etiam gloss. notat in quibus ab vsufructu differat habitatio.

43 Postrema diuisio Seruitutum hæc est, q̄ quædam sunt cōtinuæ, quædam discontinuæ.

Digestorū

seu Pandectarum, liber octauus.

DE SERVITVTIBVS.

TITVLVS I.

Seruitutum aliæ personales: aliæ reales. hoc dicit Bartolus.

I. MARCIANVS libro tertio Regularum.

1 SEruitutes [2] aut personarum sunt, vt vsus,& vsusfruct[9]:aut rerum, vt seruitutes rusticorum prædiorū, & vrbanorum.

II. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

VNus ex dominis [b] communium ædium, seruitutem imponere non potest [c].

Seruitutes possunt imponi solo,& superficiei.Vel sic:Seruitutes possunt deminuere soli vtilitatem,& superficiei.Baldus.

III. PAVLVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

2 SEruitutes prædiorum, aliæ in solo [d], aliæ in superficie consistunt.

Seruitus non potest extingui tēpore, vel conditione, neque constitui ex tempore ipso iure,sed ope exceptionis.hoc dicit.Ista est difficilis lex,& subtilis:& ista est vna lec. secundum aliam lec.hoc dicit. Seruitus non potest constitui sub conditione: vel in diem: & si apponatur,reiicitur, & remanet constitutio pura.

IIII. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

3 SEruitutes ipso quidem iure [e] neque ex tempore [f], neque ad tempus, neq; sub cōditione [g], neque ad certam cōditionem, verbi gratia: *quādiu* quitate sic.si vero ante petat,vel post dié,repelletur excep.[*MODVM.*] Concedis mihi seruitutem in fundo eundi, vel agendi hoc modo,vt certæ res inde vehātur in parte:vt certo equo,vno scilicet,vel pluribus,vel tali vehiculo,vel tali: non videtur constituta ad tēpus,vel tempore:& ideo valet seruitus. [*INTER ALLA.*]Seruitus ad tempus constitui non potest:vt dictū est in princi.huius.l.sed cōstituitur seruitus,vt quis vadat certis diebus in hebdomada:puta tribus : vel certis horis in die : an valeat seruitus ita constituta,quæritur.Et respon. quòd sic valet. & hoc dicit iste.§.& proximus.§.l.proxi.Viuianus.

e *Ipso quidem iure.*id est, de subtilitate iuris : aliud autem est de æquitate [f], quæ præualet:vt.j.proxi.ibi:sed tamē &c.&.C.de iud. placuit.Item hoc in realibus seruitutibus.secus in vsufruc.§ vt supra,de vsufru.l.iiij.&.v.

f *Ex tempore.*vt valeant post tempus:vel ad tempus, vt valeant vsque ad aliquod tempus:vt infra,de act.& obli.l. obligationum fere.§.j.& potest poni exemplum [h], vt si concessi tibi seruitutem alternis horis,vel diebus:licet finiatur illud tempus, quo vt vteréris dictum est,non tamen desinet seruitus esse ipso iure : vt sic incipiat alterno iterum veniente tempore : durat enim omni tēpore,ex quo est inchoata:& sic est vna,non plures:vt infra,ea.l. §.fi.&.j.l.proxi.§.fi.& infra, de serui.rusti. prædio.l. vna.licet sit argu.contra quòd videantur plures:vt infra,de aqua plu.arcen.si prius.j.respon.Sed certè diuersis vicibus fuerunt cōstitutæ seruitutes aquæ nocturnæ & diurnæ:sed tamen qui vult ea alternatim constituta vti temporibus exceptis,repellitur exceptione doli: vt hic subiicit.Est tamen arg.quòd ex die posit constitui: vt.j.titu. ij.l.Labeo.sed certè ibi pure constituitur.Accursius.

g *Sub conditione.* Ioan.ponit exemplum [i] vt si pure constitui tibi seruitutem.dico tamen vt ita demū vtaris ea, vel ita demum possis vindicare,si nauis ex Asia venerit.Alij dicunt, quòd sub conditione constituí,si nauis ex Asia venerit:sed ante conditionē tradidi:vel quasi per patientiam transtuli dominium [l]:vt infra,de so.sub cōditione.& infra,de iure do.sed nisi.Si ergo deficiat cōditio,nihilominus durat seruitus in primo casu, secundum Ioan. Idem in secundo:vt.j.de le.j.l.nemo potest.sed tamē exceptione repellitur:vt hic subiicit, &.j.de actio . & oblig.l.obligationum fere.§.placet.Tertij dicunt poni exemplum sub hac conditione, si volam.sub qua etiam alia obligatio esse non potest: vt.j.de act. & obli.sub hac.& pro hoc facit quod de modo hic subiicit, quādiu volam.tu dicas [m], non potest sub conditione constitui.sed extinctiua qua existente extinguatur seruitus : sed sub conditione qua existente incipiat,bene potest: sicut & dominium potest sic transferri & possessio:vt.j. de acqui.possess.qui absenti.§.si quis.

DE SERVITVTIBVS.

Dictum est [a] supra,de seruitutibus personarū:nunc de seruitutib[9] rerū.

Seruitutes. seruitutes personales dicuntur,vsus & vsusfruct.vt hic:& aliæ similes:vt dixi.ff.de vsufru.l.si quis binas.ideo,quia semper cum persona finiuntur:vt infra, de libe.leg.non solum.§. tale.reales autem, siue rerum,dicuntur rusticę & vrbanæ:vt subiicit:quia ad omnem successorem transeunt [b]:licet aliquando obstet exceptio:vt infra, titu.ij.l. pecoris.&.l.via.§.fi fundus.Sunt & aliæ meræ personales:[c] de quibus dicitur supra, de stat.ho.sed vsus & vsusfructus,& similes sunt mixtim personales:quia à re homini debentur.Est & quartū genus: [d] vt infra, de condi.& demon.l.Titio centū.§.Titio.& de manu.test.l.Mæuia.

VNus ex dominis.] CASVS. Tres domini sunt cuiusdam domus:vnus eorum concedit mihi, quòd liceat mihi ex mea domo immittere tignum.dicit quòd non valeat sine aliis.sed qui habet directum dominium domus, imponet seruitutem, vt liceat vicino immittere.Item qui habet superficiem tantum,potest hoc idem facere.

b *Vnus ex dominis.*scilicet qui pro indiuiso sunt domini.

c *Non potest.*nisi alij consentiant,vel tūc,vel etiā postea:vt.j.de ser.ru.præ.per fundum.&.l.vnus. &.j.cōmunia prædio.l.fi.Acc.

d *Seruitutes.In solo.*potest intelligi.id est aliæ rusticæ seruitutes: & aliæ vrbanæ. Vel verius aliæ in solo id est, proprietate soli : & aliæ in superficie : vt infra, de superfic.l.j.§.fina. & dicam,tūc ab ipso superficiario constitui.idem in empyteuta:quia sunt quasi domini:licet quidam dicant, quòd ipse superficiar[9] non constituat:sed verus dominus in solo, cuius superficies est alteri[9]:qua si ipse cum habeat seruitutem,alij cedere nō posit : vt supra, de vsufruct.sed & si quid.§. fin. Sed certè [e] non est seruitus, quā habet superficiarius: sed dominium vtile ipsius superficiei:quod est contrarium seruituti:cum sua res nemini seruiat : vt infra, titu.j.in re communi.

Seruitutes ipso iure.] CASVS. Si aliquis vult mihi constituere seruitutem vrbanam,vel rusticam: pure debet constituere. ex tempore,puta ab anno in annum : vel ad tempus, id est, vsque ad annum:vel sub conditione:non valet de rigore iuris:sed de

h *Istud exemplum est bonū, secūdū Bar. & Ange. qui sequuntur hanc glo.*

i *Displicet Bart. quia hic loquitur de cōstitutione cōditionali.*

k *Reprobatur: quia sic nō esset constitutio conditionalis.Bart.*

l *Istud dictū glo. dicit singulariter notā. Paul. ad hoc, quòd per patientiā tradita.*

m *Istā approbāt Bart. & Flo,hic.*

n *Quia per ipsum non imprimitur character prædio seruienti Bart. & Pau.*

o *Sequitur Bar.*

BIU Cujas

a *Dispicet Bart. & Pau.* Quod autē subiicit, ad certam conditionē: dic[a] si sit tibi seruitus constituta donec nauis veniat: vel dum volam. & sic modus quidam est: & dicitur ad certam conditionem constitui. Sed quare non potest constitui prædictis modis? Respon. secundum M. quia nec dominium sic transfertur. hæc falsa: vt dixi per. l. infra, de acquir. posses. qui absenti. §. si quis. Est & alia ratio[b] quia tempus non est modus tollēdæ, vel inducendæ, obligationis: vt in. d. l. obligationum ferè. §. placet. nec cōditio. di. l. de lega. j. nemo potest. tu potes dicere[c] quòd ideo est, quia cum quadam perpetuitate voluit lex cōstitui eas propter vtilitatem prædiorum. sed hoc de subtilitate iuris: sec[a] de æquitate: vt statim dicit.

b *Approbatur per Bar.*

c *Et malè, Bar. & Pau.*

a *Pacti.* taciti. nam si conuenio vt valeat ad dié, p̄ cōsequēs videor facere ne teneat post diem. & sic in aliis exēplis. sic & insti. de ver. obli. §. at si ita. & infra, de ver. obli. eum qui ita. §. qui ita. Doli autē exceptio locum habet, vbicumque alia locum habet: vt. j. de excep. do. l. ij. §. & gñaliter.

b *Cōtra placita.* s. si post conditionem extinctiuā petat, secundū[d] Aldr. nam licet possit petere, quia perpetuo videtur constituta: tamē exceptione repellitur. vel aliter ante conditionē si petat, quod potest[e]: quia purè constituta videtur: tamen repellitur, nisi aduenięte conditione. Vel secundum Azo. dic, occurretur. i. obuiabitur vindicanti contra placitū. i. pactum: siue vltra temp', siue ante tempus: siue ante conditionem, siue post. posset etiā attentari vt sit sensus huius. l. prorsus alius quā diximus. s. vt cōditiones vel dies, vel modi appositi pro nō appositis habeant̄, sicut habemus in vltima volūtate de cōditione impossibili: vt inst. de hęre insti.. §. impossibilis. Et quod dicit̄, occurretur, dic, id est, succurrēt volenti venire contra pactū. sic ponitur. j. de ver. obli. vbi autē non apparet. §. qui vero ait Titio. Sed hoc non placet[f]: quia nihil est adeo cōueniens quā pacta seruari. & ideo primū intellectū approbo: arg. ff. de pac. l. j. in prin. Ac.

d *Approbatur per Bar. Ang. Pau. & Fl.*

e *Reprobatur per præ dic. scribēn.*

f *Et bene Bar. Ang. Pau. & Flo.*

c *Causam.* vt ad tēpus vel ex tēpore constituta videatur: sed perpetua est & pura, & non desinit. sic. C. de cur. furi. l. cum aliis. & hoc cum semel est constituta. secus si pluribus vicibus: vt infra, de aqua plu. arcen. si prius. quæ est contra.

Via, iter.] CASVS. Si quis vult mihi seruitutem viæ & itineris concedere, vel constituere: eisdem modis potest constituere quibus vsumfru. Viuianus.

g *Istā glo. approbant Bar. Ang. Pau. & Flo. in. l. seruitutes. ff. eo.*

d *Fere.* quia vsusfr. ex certo[g] tempore, & ad certum tempus, cōstitui potest: vt. j. fami. ercis. & puto. §. vsusfructus. C. de vsufru. si pater. & pro parte. sed seruitutes non: vt. j. ad legem Falci. l. j. §. si vsusfructus. & infra, eo. l. viæ.

e *Diximus.* vt. ff. de vsufru. l. iij. & insti. eo. §. fi.

f *Secerni potest.* & dicitur sub modo, non ad tempus, constitui: vt supra. l. proxi. in fi.

Ad certam.] CASVS. Titius volebat incertæ partis fundi sui pro diuiso concedere seruitutem. an possit, quæritur. Et rñ. quòd sic. sed si Titius meo prædio seruitu. debeat: an pro parte ei remittere possum, quæritur. Et respon. quòd sic.

g *Ad certam partem.* pro diuiso. s. vt seruiat ei: vt infra, titu. ij. l. certo. & sic non est contra. j. cōmunia prædio. l. si quis duas. §. j.

h *Remitti.* scilicet constituta.

i *Constitui.* s. ab initio.

k *Vs cloacæ. Seruit⁹ est.* scilicet rusticī prædij: vt. j. de seruit. rusticorum prædio. l. ij.

Vt pomū.] CASVS. Si concedas mihi seruitutē vt liceat mihi in fundo tuo spatiari, & ibidē cœnare &c. quæritur, an valeat talis seruitus? Et rñ. q̄ non. [ſ]t PRÆDIVM. Ifido meo fundus Titij seruitu. debebat. parte Titij fundi qui seruit. meo debebat, emi vel emisti, cui seruit⁹ debebatur: an retineat seruitus? Et respon. q̄ licet ab initio per partes acquiri non pos

l *Non potest.* Et ratio: quia propter necessitatem, nō propter delectationē imponi debet. non enim ius fruendelicatorū votis: vt j. de pig. ac. si seruos. in fi. & j. quæ in frau. pa. j. §. sed si ré. & ff. de oper. ser. l. fi. & j. de cap. l. ij. sed hæc ratio reprobatur: vt. j. de aqua quoti. & æsti. l. hoc iure. in prin. & infra, quod vi aut clam. l. competit. §. j. quæ sunt contra. Dic ergo melius, nō potest imponi seruit⁹ prædiis, sed personalis sicut. ff. devsufr. si quis bina. secūdum G. Tu dic⁹, q̄ nec personalis seruitus est: sed quoddā pactū fieri potest de hoc

m *Si prædium tuū mihi.* i. prædio meo.

n *Cœpero.* s. pro incipiuiso. & sic intelligitur. j. ti. j. si quis ædes. §. j.

o *Non poterat.* vt pars tantum tui fundi meo fundo seruiat: vt dices. j. cōmunia prædio. si quis duas. §. j. & facit. j. de verb. obli. plurib⁹. §. fi. & j. ti. ij. l. vn⁹.

Si cui. CASVS.] Concedo seruitutem itineris per fundū meū. nunquid per quālibet poteris partem ire? Et rñ. q̄ sic de scripto iure: sed locus est de æquitate cōstituēdus: quia debes ire per illam partem quæ minus nocet fundo meo. Sed nunquid si per aliquam partem cœpisti ire: poteris variare? Et respon. quòd non: quare nec amplius poteris variare: nam sic in riuo electo est vt non possis iterum electum riuum mutare.

p *Si cui simplici.* id est, sine certi loci definitione.

q *Cedatur.* inter viuos.

r *Relinquatur.* in vltima voluntate.

ſ *Licebit.* scilicet, illi cui est constituta. & sic datur ei electio. Sed contra. j. de seruit. rusti. prædio. l. si via. Sol. vt ibi.

t *Excipiuntur.* vt infra, si cer. pe. l. cum quid. & infra, de rit. nu. l. quāquam. Ar. contra. infra. tit. j. si seruitus.

u *Detrimento.* nec enim malitiis &c. vt. ff. de rei vin. l. in fundo.

x *Mutādæ.* nō licet ei variare: vt hic, & j. de aqua quoti. & æsti. l. fi. & j. si ser. vi. & si fortè. §. etiā. ver. mod⁹. & ar. j. de trib. q̄ hęre de. §. eligere. nisi hoc expresse fit actū i in cōstituēda seruitute: vt j. quē ad. ser. amit. nā satis. §. cęterū. q̄ est cōtra. Aliud in vsu seruit. vbi potest mutare: vt. ff. de vsu & habi. l. diu⁹. §. licet. q̄ est contra.

Non potest imponi seruitus prædio, quæ non respicit vtilitatē alterius prædii. Bar.

VIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

VT pomum decerpere liceat, & vt spatiari, & vt cœnare in alieno posimus: seruitus imponi non potest[l].

Pro parte seruitus retinetur, licet ab initio pro parte non constituatur. Bartolus.

¶ Si prædium tuum mihi[m] seruiat: siue ego partis prædij tui dominus esse cœpero[n], siue tu mei: per partes seruitus retinetur: licet ab initio per partes adquiri non poterat[o].

Verba contractus debent ciuiliter intelligi: & qui semel locū eligit, variare nō potest. hoc dicit. Vel sic: Ius seruitutis respicit fundum, & quālibet partem eius. Idem in eius vsu ab initio: sed cum per certum locum cœperit, non poterit postea variare. Bar.

IX. CELSVS libro quinto Digestorum.

SI cui simplici[p] vsu via * per fundum cuiuspiā cedatur[q] vel relinquatur[r], in ſfinito videlicet: per quālibet eius partē ire agere licebit[ſ]: ciuili tamen modo *. Nam quædam in sermone tacite excipiuntur[t]. Nō enim per villam ipsam, nec per medias vineas ire agere [ipse] sinendus est: cum id æquè cōmodè per alteram partem facere posit, [&] minore seruientis fundi detrimento[u]. verum cōstitit, vt qua primū viā direxisset, ea demū ire agere deberet: nec amplius mutādę[x] eius potestatem haberet: sicuti Sabino quoq; videbat̄: qui argumento

BIU Cujas

riui[a] vtebatur, quem [b] primo qualibet[c] ducere licuisset: postea quàm ductus esset, transferre non liceret[d]. quod & in via seruandum esse verum est.

Licet in prædio seruiente ædificare vt cõmode quis possit vti seruitute. Bartolus.

X. IDEM libro octauodecimo Digestorum.

SI iter legatum sit, quà nisi opere facto iri non possit: licere[e] fodiẽdo, substruẽdo iter facere[f], Proculus ait.

Seruitus non potest adquiri pro parte, & actus non perfectus vitiatur si deuenitur ad eum casum à quo non potuit inchoari. Bar.

XI. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

PRo parte[g] dominij seruitutem adquiri non posse, vulgo traditur[h]. Et ideo si quis fũdum habẽs, viam stipuletur, & partem [i] fundi sui postea alienet: corrumpit [k] stipulationem, in eũ casum deducendo, à quo stipulatio incipere non possit[l].

Pro parte quoque[m] neque legari, neq; adimi via potest[n]. & si id factum est: neque legatum, neque ademptio valet.

Fundo ciuitatis potest adquiri seruitus. Bartolus.

a *Riui.* relicti, vel concessi. Accursius.
b *Quem.* scilicet riuum.
c *Qualibet.* parte fundi.
d *Non liceret.* in aliam partem fundi: sed dominus potest ex causa mutare sine incõmodo eius cui debetur seruitus: vt. j. de reli. lij. §. penul.

Iter.] CASVS. Si legas mihi vt eã per fundum tuũ, quo iri nõ potest nisi opere facto: an possum opus facere vt possim ire? Et respõ. quòd sic. Viuianus.

e *Licere.* ei cui seruitus debetur.
f *Iter facere.* sic. j. tit. j. l. seruitutes. §. si domo.

Pro parte.] CASVS. Tria dicit. Primo, quia non potest acquiri seruitus partim prædio: vt puta medietatẽ pro indiuiso: ex hoc autem nascitur secundæ quæstionis solutio, quę talis est: Stipulatus sum à te seruitutem viæ fundo meo: & antequam seruitus cõstitueretur, vendidi medietatẽ fundi dominaturi pro indiuiso: quia primã partem alienaui. sic corrũpitur stipulatio. Tertio dico, quòd testator nõ potuit partem sui fundi efficere seruitute pro indiuiso. & si in totum conficiat, quia potuit: & in dimidiam adimat pro indiuiso: non valet ademptio. Viuia.

g *Pro parte dominii.* prædij dominãtis. Ac.
h *Traditur.* puta vt fundus tuus seruiat medietati mei prædij pro indiuiso: hoc fieri nõ potest: vt hic, &. j. de ser. le. l. si is qui duas. circa princ. &. j. communia prædi. si quis duas. §. j. sed ad certam pro diuiso sic: vt. ſ. e. l. ad certam.
i *Partem.* dimidiam pro indiuiso. secus pro diuiso: quia tunc etiam à principio sic potest constitui: vt. ſ. e. l. ad certam. Acc.
k *Corrumpit.* loquitur hic in eo casu, cum non erat adhuc in possessione seruitutis: sed tantum stipulatus. aliàs esset cõtra supra. e. vt pomum. §. si prædium. nam multa impediunt facienda, quæ non impediunt iam facta: vt hic, & dixi. ſ. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. patre. Accursius.
l *Non possit.* scilicet sic vt in prin. huius legis. & infra, de verbo. obliga. pluribus. §. fi. in prin.
m *Pro parte quoque.* dominij scilicet, fundi seruientis.
n *Via potest.* scilicet expressim: vt infra, de adimen. le. l. legata. §. fi. sed tacite potest: vt supra, eo. l. vt pomum. §. si prædium. & differt hic casus à superiori primo legis: quia hic vetatur constitui in parte fundi seruientis: ibi in parte eius cui seruitur.

NOn dubito. *Per seruum.* scilicet municipij. sic & infra, de acquiren. posses. l. ij.

Viam.] CASVS. Si concedas mihi viam, ita quòd neque vehiculum possit ire, nec equus aliquis, istud dicitur potius iter: non autem est actus nec via. sed si possum ducere iumentum per locum illum: tunc erit etiam actus. Viuianus.

o *Quam via.* nam via plus continet: vt infra, de ser. rusti. prædi. l. j. &. l. via. in princ.
p *Actus adquisitus.* magis quàm via. nam via plus continet: vt infra, de serui. rusti. prædi. l. j. &. l. via. sed in vehiculo paria sunt: vt prædicta. l. via. Accursius.

Seruitutes.] CASVS. An seruitutes vsucapiantur? dicit quòd non, duplici ratione: quia incorporales sunt: & sicuti non possidentur, ita non vsucapiuntur. Item quia non sunt continuæ: & ponit exemplum in itinere. Secundo quæritur, an possim acquirere seruitutem itineris per prędium tuum, ad sepulchrum meum, quòd vltra habeo in meo agro? Dicit quòd sic, & acquisitam remittere: quia mea priuata est, licet sepulchrum sit religiosum. &

A sic in bonis nullius personæ. Item si inter meum & tuum prædium erat locus publicus: an possis tu mihi cõstituere seruitu. quòd liceat portare inde aquam per collum? Et respon. quòd sic. Viuia.

q *Accedunt.* & sine eis esse nõ possunt: vt. j. cõmunia prædio. l. j.
r *Vsu non capiuntur.* bene sequitur. nam si sunt incorporales, vt hic, & inst. de reb. cor. & incor. §. fi. ergo non possidentur: vt. j. de acquir. posses. l. iij. j. rũ. & j. de acquir. re. do. seruus. §. incorporales. ergo non vsucapiuntur: vt infra, de vsuca. l. sine possessione. Sed videtur vsucapi: vt infra, de vsuca. si aliena. §. j. quæ est contra. Sed ibi cum ædificio possunt, per se non[c]: vt hic. Item videntur posideri: & sic quitur Bar. præscribi: vt infra, de quã intelliiti. actúque pri. l. fi. &. ſ. de peti. hære. l. regulariter. & infra, commu- constitutis: nia prædi. l. ij. quæ sunt alias non. contra. Sol. quòd dicitur incorporalia posideri legibus prædictis, subaudi quasi: nam vere nõ: vt infra, titu. j. ſi ędes. §. fi. in fi. & sic subauditur istit. de vsufr. §. cõstituitur. Accursius.

Incorporalia. lia an vsucapiantur.

c *Istã gl. ſequitur Bar.*
Quã intelligi. in seruitutibus iam

t *Ideo.* scilicet non vsucapiuntur.
u *Certam.* si hæc secũda bona est ratio, nullum interdictum possessorium pro seruitute dabitur: vel vti possi. vel de iti. actu priua. cũ possidentibus dentur: vt. j. eo. l. quotiẽs. &. j. si ser. vindi. l. sicuti. §. fi.

Ethic dicit, quòd nemo habet certam earum possessionẽ: sed certè hic plus dicit[d], continuámque. nam potest esse quòd tempore interdicti quasi possidet. vnde rectè sibi competit interdictum: vt infra, de itine. actu. pri. l. j. §. hoc interdictum. Vt tamen plene scias, quæ seruitutes vsucapiantur, vel non: dic, quòd seruitus, aut habet perpetuam causam, aut quasi perpetuam: aut nec perpetuam, nec quasi perpetuam. Si perpetuam, vt aquæductus: tunc præscribi potest: vt. C. eo. l. ij. Item altius tollendi: vt infra, titu. j. sed si iter. in princi. quasi perpetuam, eodem modo: vt stillicidium, vel ductus aquæ ex cœlo cadentis: vt infra, tit. ij. in. l. foramẽ. Et quod dico has præscribi, intellige[e]. x. an. inter præsentes: vel. xx. inter absentes: exemplo rerum immobilium: vt Cod. eo. l. ij. & fortè etiam sine titu. secundum Azo. certè immo sine fortè[f]: vt infra, si ser. vindi. si quis diuturno. quod tempus incipit currere, ex quo cœpit vti iure seruitutis non vi, non clam, non precario: vt infra, quemadmo. ser. amit. l. fi. & infra, de iti. actúque priua. l. j. §. Iulianus. Si autem non habeat perpetuam causam, vel quasi, vt via, & similes: non vsucapiuntur, id est, non præscribuntur: vt hic: nisi tanto tempore, cuius non sit memoria: vt infra, de aqua plu. ar. l. j. §. fi. &. l. ij. §. antepe. & de seruitute tali intelligitur, infra, de aqua quoti. & æsti. l. hoc iure. §. ductus. Vel ducitur[g] ibi ex flumine publico: & ideo exigitur tantum tempus cuius non extet memoria. Sed quomodo post. xxx. an. intenditur negatoria, quæ iam sublata est: vt Cod. de præscrip. xxx. an. l. sicut? Respon. ratione præsentis itionis: vt supra, de iudi. non aliàs. §. j. licet autem dixerim seruitutes, quæ non habent perpetuam causam, vel quasi perpetuam, non præscribi: tamen potest dici, secundum Io. quòd si quis dicat sibi constitutam talem seruitutem ex titulo.: nec id possit probare per testes, vel instrumenta: & in admiricu- longitudine lum suæ intentionis inducat coniecturam quia vsus est seruitute prędij domino sciente, & non contradicente, per. x. vel xx. an. præsumatur seruitus constituta[h] ex causa, quæ præterditur præcessisse: vt infra, de aqua plu. ar. l. j. in fi. & infra, de vsur. l. cum de in rem verso. econtra qualiter præscriptione amittantur, dices infra, quemad. ser. amit. si sic.

d *Approbatur per Bar.*
Seruitutes an & quæ vsucapiantur.
e *Idẽ Bar. Ange. & Flo.*
f *Et bene Pau. post Inno. in ca. si diligenti. de præscrip.*
g *Vterque intellectus placet Pau.*
h *Et sic ex temporis præsumitur tit. & gl. sequitur Bart. Ange. P. & Flo.*

XII. IAVOLENVS libro quarto Epistolarũ.

NOn dubito quin fũdo municipum per seruum[o] rectè seruitus adquiratur.

In seruitutibus realibus, si non valet qđ ago vt ago, valeat vt valere potest. Bart.

XIII. POMPONIVS libro quartodecimo ad Quintum Mucium.

SI tam angusti loci, demonstratione facta, via concessa fuerit, vt neque vehiculum, neque iumentum eà ire * possit: iter magis quàm via[p] aut actus adquisitus[q] videbitur. Sed si iumẽtum eà duci poterit, nõ etiam vehiculum: actus videbitur adquisitus.

Incorporalia quæ non habent causam continuam, nõ vsucapiũtur. h. d. Vel sic: Incorporalia nõ habentia causam continuã, nõ possunt præscribi. h. d. & subtilis est. Bar.

XIIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SEruitutes prædiorum rusticorum etiamsi corporibus accedunt[r], incorporales tamẽ sunt: & ideo vsu non capiuntur[s]: vel ideo [t], quia tales sunt seruitutes, vt non habeant certam [u] continuámq; possessionem. Nemo enim tam perpe-

o *Municipij.* sic & infra, de acquiren. posses. l. ij.
p *Via.* nam via plus continet: vt infra, de serui. rusti. prædi. l. j. &. l. via. sed in vehiculo paria sunt: vt prædicta. l. via. Accursius.
q *Actus adquisitus.* magis quàm via. nam via plus continet: vt infra, de ser. rusti. prædi. l. j. &. l. via. in princ.
r *Accedunt.* & sine eis esse nõ possunt: vt. j. cõmunia prædio. l. j.
s *Vsu non capiuntur.* bene sequitur. nam si sunt incorporales, vt hic, & inst. de reb. cor. & incor. §. fi. ergo non possidentur: vt. j. de acquir. posses. l. iij. j. rũ. & j. de acquir. re. do. seruus. §. incorporales. ergo non vsucapiuntur: vt infra, de vsuca. l. sine possessione. Sed videtur vsucapi: vt infra, de vsuca. si aliena. §. j. quæ est contra. Sed ibi cum ædificio possunt, per se non[c]: vt hic. Item videntur posideri: & sic quitur Bar. præscribi: vt infra, de quã intelliiti. actúque pri. l. fi. &. ſ. de peti. hære. l. regulariter. & infra, commu- constitutis: nia prædi. l. ij. quæ sunt alias non. contra. Sol. quòd dicitur incorporalia posideri legibus prædictis, subaudi quasi: nam vere nõ: vt infra, titu. j. ſi ędes. §. fi. in fi. & sic subauditur istit. de vsufr. §. cõstituitur. Accursius.

Incorporalia. lia an vsucapiantur.

c *Istã gl. ſequitur Bar.*
Quã intelligi. in seruitutibus iam

t *Ideo.* scilicet non vsucapiuntur.
u *Certam.* si hæc secũda bona est ratio, nullum interdictum possessorium pro seruitute dabitur: vel vti possi. vel de iti. actu priua. cũ possidentibus dentur: vt. j. eo. l. quotiẽs. &. j. si ser. vindi. l. sicuti. §. fi.

BIU Cujas

a *Seruientis.* contra videbatur quòd non possunt esse hæ seruitutes nisi inter dominos prædiorum: vt infra, communia prædio. l.j. Sed certè licet sepulchrum sit nullius: tamen ius sepeliendi est priuatum: cuius causa seruitus constituitur: vt.j.si ser.vind.l.j.Ac.

b *Interueniente.* inter prædium seruiturum, & dominaturum.

c *Haustus.* id est, ius aquæ deferendæ super collum, vel super asinum, non traiiciendæ aquæ per terrã: vt subiicit. Idẽ est in aliis seruitutibus[a] quæ nõ nocent publico: vt.j.eo.l. fi.&.j. de aqua plu.arc. si prius.§.licet. Item nõ nocet medius loc⁹ public⁹.i. via ad augmẽtũ insulæ: vt infra, de acquiren.re.do.l. marit⁹.

a Approbatur, secũdũ Pe. & Ange.

d *A principe.* vel à senatu: vt.j.de flumi.l.ij.

e *Incommodo.* maximo: vel dic, magno: vt ar.C. de preci. impera. offe.l. quotiens. Acc.

f *Impedit.* ergo plus quandoque habent religiosa quàm publica: vt ex his duob⁹.§.§. colligii, &.j. de aqua plu. ar.l.si pri⁹.§.sacro. Ac.

g *Quotiens. Hominum.* id est. personales.

h *Nihil agitur.* nõ valet seruitus: quia mea nõ interest imponi: vt & hic, &.j.si ser. vindi. l.sicuti.§.fin. nec aliud pactum tale: vt supra, de pac.l.pe. sed videtur cõtra, infra, eo.l. ei fundo. Sol. ibi in ipsa traditione fuit appositum: vt. C. de pac. iter empt. & ven.l.fi.& supra, de pac.l. traditionibus secundum quosdam. Tu dic, quòd in lege contraria nõ intererat, tũc quando seruitus imponebatur: sed postea debebat interesse, vel sperabatur: vt supra, de vsufruc.si infantis. Cæterum si, nec tũc, nec postea interesset, nõ valet constitutio: vt hic.

** Flo. valet*

i *Gratia.* quia tũc interest: & sic valet: vt infra, de aqua quoti. & æsti.l.j.§.si quis. Acc.

** viridia. Flo.*

Seruitutẽ debens non semper patitur.

k *Præstet.* No. qui seruitutẽ debet, non facit, sed patitur: vt hic, &.j. de aqua pluuia arcen.l. j in fine. nisi in casu, qñ gratia seruitutis, aliàs constitutæ cogaris aliquid facere: vt restituere parietẽ, vel columnã quę on⁹ meũ sustineat: vt.j.tit.j.l.eum debere.&.j.si ser.vind.l.sicuti.§.j.&.§.distant. Ac.

l *Ei qui. Vtilem petitionem.* id est, efficacem vindicationem per confessoriã: vt hic, &.j. de ope.no.nun.l. creditoris. sed fructuario non dat: vt.ſ.si vsusfru. vti frui.§.vtrũ. quæ est cõtra. Sed illud ideo, qa seruit⁹ seruitutis esse nõ potest: vt.j. de vsufr.le.l.j.

m *Vtilis petitio.* id est, efficax hypothecaria.

n *Iæ. Indiuisus est* sec⁹ in vsufru. vt.j.ad.l.Fal.l.j.§.si vsusfruc.

o *Petunt.* & obtinet. sed an vtitur, qui primo obtinet? Dic, vt tuo, tamque cõtinenter ire potest, vt nullo momento possessio eius interpellari videatur. Idem & in seruitutibus prędiorum vrbanorum obseruatur.

Seruitus ad sepulchrũ, est priuati iuris: & de ea potest disponi, vt de seruitute priuati. Bartolus.

¶ Seruitus itineris ad sepulchrum, priuati iuris manet: & ideo remitti domino fundi seruientis[a], & adquiri etiam post religionem sepulchri hæc seruitus potest.

Locus medius impediens commodum ex vno loco peruenire ad alium, impedit seruitutem constitui. Bartolus.

¶ Publico loco interueniẽte[b], vel via publica, haustus[c] seruitus imponi potest: aquæductus nõ potest. A principe[d] autẽ peti solet, vt per viam publicã aquam ducere, sine incõmodo[e] publico liceat. ¶ Sacri & religiosi loci interuẽtus, etiam itineris seruitutem impedit[f]: cum seruitus per ea loca nulli deberi potest.

Non potest imponi seruitus de eo, quod fundi vtilitatem non respicit. Bartolus.

XV. POMPONIVS libro trigesimotertio ad Sabinum.

QVotiẽs nec hominũ[g] nec prædiorũ seruitutes sunt: quia nihil vicinorũ interest, nõ valent:* veluti ne per fundum tuũ eas, aut [ne]ibi cõsistas. Et ideo si mihi cõcedas, ius tibi non esse fundo tuo vti frui, nihil agitur[h]. Aliter atque si cõcedas mihi, ius tibi nõ esse in fundo tuo aquã quęrere, minuendæ aquæ meæ gratia[i].

Qui debet seruitutem, cogitur pati: non agere. Bartolus.

¶ Seruitutum nõ ea natura est, vt aliquid faciat quis, veluti [vt] viridaria* tollat, aut amœniorem prospectum præstet[k], aut in hoc, vt in suo pingat: sed vt aliquid patiatur, aut non faciat [aliquid.]

Creditori, & emphyteutæ, competit vtilis actio pro seruitute. Bartolus.

XVI. IVLIANVS libro quadragesimonono Digestorum.

EI, qui pignori fundum accepit: non est iniquũ vtilẽ petitionẽ[l] seruitutis dari: sicuti ipsius fundi vtilis petitio[m] datur*. Idem seruari conuenit, & in eo ad quẽ vectigalis fundus pertinet.

Seruitutes sunt indiuiduæ: & transeunt in hæredes insolidũ, actiuè & passiuè. Bar.

XVII. POMPONIVS libro singulari Regularum.

VIæ, itineris, actus, aquæductus pars, in obligationem deduci nõ potest: quia vsus eorum indiuisus est[n]. Et ideo si stipulator decesserit, pluribus hęredibus relictis: singuli insolidum* viã petunt[o]. Et si promissor decesserit, pluribus hæredibus relictis: à singulis hæredibus solida petitio[p] est.

Seruitus confusa aditione, debet per legatarium restaurari. Bartolus.

XVIII. PAVLVS libro trigesimoprimo Quęstionum Papiniani notat.

INomnibus[q] seruitutib⁹, quę aditionibus confusæ sunt, responsum est doli exceptionem nocituram legatario, si non patiatur eas iterum imponi.

Potest imponi seruitus de eo quod nõ interest tunc, sed speratur interesse in futurũ. Bartolus.

XIX. LABEO libro quarto Posteriorum, à Iauoleno Epitomatorum

EI fundo, quem quis vẽdat, seruitutem imponi, etsi nõ vtilis[r] sit, posse existimo: veluti si aquam alicui ducere non expediret, nihilominus constitui ea seruitus possit. Quædam enim habere* possumus, quamuis ea nobis vtilia non sunt.

Qui debet seruitutem: debet pati aduersarium vti, quod pro traditione habetur. Bartolus.

XX. IAVOLENVS libro quinto ex Posterioribus Labeonis.

ZQVotiens† via, aut aliquod* ius fundi emeretur[s]: cauendũ putat esse Labeo, per te non fieri, quo minus eo iure vti possit. Quotiens.] CASVS. Si vendas mihi viam, cauere debes mihi ne me impedias: & quòd patiaris me ire: quia vsus cum patientia habebitur pro traditione. & si impedias me vti seruitute, potero agere. Viuianus.

Traditio.

p *Petitio.* No. insolidum transit: vt hic, & infra, de verbo. oblig. l.ij.§.pe.& fi.&.j. fami. ercis. hæredes.§. an ea. & sic transit ad aliũ, vt hic, & infra, communia prædio. si ei cuius. & infra, tit.ij. si vn⁹ ex socĳs.§.j.& sic est contra, supra, eo.l. pro parte. Sed illud est ideo, quia obligatio seruitutis non potest trãsire cum quis alienat, *b Et hoc vt* nisi cedat[b]: quod ibi repete, quia esse nõ potest: quia tradita non erat. sed secus *res tradi-* in hæredibus, secundum Ioan. nam in om- ** Fla. dare* ne ius defuncti succedit.

q *In omnibus.*] Pone casum, quòd prędium testatoris seruiebat prædio hæredis: & fundum seruientem testator legauit sub conditione: & sic medio tempore sunt seruitutes extinctæ: vt infra, tit.j.si quis ędes. sed debent reponi: vt hic dicit, & in prædictal. si quis ædes. & infra, de hære. vendi.l.ij.§. hm. & quod subiicit, legatario, scilicet cõditionali. Vel pone[c] contra prædiũ hęredis seruire prædio testatoris: & testator legauit prædiũ hæredis quod seruiebat. Nam non transit dominium statim in legatarium: & ideo extinguitur seruitus, etiã si pure legauerit. & sic ob. doli exceptio legatario legatum vindicãti. Sic posito casu, non potest opponi, quòd non videatur confundi seruitus, quasi restra via transeat dominium in legatarium: vt infra, de fur. à Titio. & infra, de pecu. sed si damnũ. §. prętereà. quia secundum primũ casum, pẽdente conditione dominus est: vt infra, ad Syll.l.j.§. serui. secundum alium non trãsit, cum non fuerit defuncti. Sed in personali seruitute, scilicet vsufructu aliud est: quia irreuocabiliter extinguitur: vt infra, de leg.ij. is cuius. & l. cum filius.§. dominus. & facit infra, de leg.j.l. legatarius.§.j. Accursius.

** Fla. debere libere.*

Ei cui seruitus debetur, non licet nouum opus facere.

Seruitus confusa, non extinguitur.

Ius non fruendi.

Ius non vtendi.

Ius non prohibendi.

Ius non agendi.

Ius non faciendi.

Ius non patiendi.

Ius non habendi.

Ius non præstandi.

Ius non dandi.

Ius non recipiendi.

Ius non petendi.

Ius non exigendi.

Ius non retinendi.

Ius non possidendi.

Ius non vindicandi.

Ius non ad rem.

Ius non in re.

Ius non personale.

Ius non reale.

Ius non mixtum.

Ius non commune.

Ius non proprium.

Ius non singulare.

Ius non vniuersale.

Ius non particulare.

Ius non publicum.

Ius non priuatum.

Ius non ciuile.

Ius non naturale.

Ius non gentium.

Ius non canonicum.

Ius non feudale.

Ius non emphyteuticum.

Ius non pignoris.

Ius non hypothecæ.

Ius non seruitutis.

Ius non vsufructus.

Ius non vsus.

Ius non habitationis.

Ius non operarum.

Ius non emphyteuseos.

Ius non superficiei.

Ius non pignoris.

Ius non hypothecæ.

Ius non seruitutis.

Ius non vsufructus.

Ius non vsus.

Ius non habitationis.

Ius non operarum.

Ius non emphyteuseos.

Ius non superficiei.

BIU Cujas

a *Traditio.* sed patientia tãtum: vt. ff. eo. quotiens. §. fi. Accursius.
b *Accipiendum esse.* vt infra, titu. j. seruitutes. in prin.
c *Velut possessoria.* id est, quasi possessoria, per quæ tueamur seruitutes: vt arg. infra, vti pos. l. fi. & de aqua plu. ar. l. fi. Sed quę sunt hæc? Respon. directũ & vtile de iti. actu. pri. vt infra, de iti. actu. pri. l. j. &. l. inde. §. idẽ Iul. & infra, si ser. vindi. l. ij. §. Pomp. Ité datur interdictũ vti pos. vt infra, si ser. vin. sicuti. §. Aristo. ibi, sed interdictum &c. quia & inter fructuarios & vsuarios datur: vt infra, vti pos. l. fi. Item inter corriuales: vt infra, de aqua quoti. & æsti. l. j. §. inter corriuales.
d *Si intercedat.* inter prædium seruitutum & dominaturum. & quidam habent hic rubricã de seruitutibus vrbanorum prædiorũ.
e *Neque itineris.* sed secus, si solum priuatum est in medio: vt infra, de ser. rusti. prędio. qui sella. §. fi. quæ est cõtra. & facit. ff. eo. seruitutes. §. publico.
f *Quia cellũ.* No. cuius est solum, eius debet esse vsque ad cœlum: vt hic, &. j. quod ri, aut clam. l. fi. §. pen.
g *Quæ,* scilicet ædes.
h *Tecum nullo modo.* No. de seruitute contra dominũ tãtum agi: vt hic, &. j. si ser. vindi. l. si forte. §. hæc autem actio. & ar. j. de aqua plu. ar. apud. §. fi. & hoc ideo, quia fructuarius non prohibebat. aliàs vtili etiam secum agitur: vt. j. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. competit. & arg. infra, de aqua plu. ar. l. si vsusfruc. §. fi. & arg. supra, si vsusfructa. l. vti frui. §. vtrum. Accursius

si im: quia nulla huiusmodi iuris v acua traditio[a] esset. Ego puto, vsum eius iuris pro traditione possessionis accipiendũ esse[b]. ideoque interdicta veluti possessoria[c] constituta sunt.

Locus medius impediens commodum ex vno loco peruenire ad alium, impedit seruitutem constitui. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

SI intercedat[e] * solum publicum, vel via publica: neque itineris[d] actúsve, neque altius tollendi seruitutes impedit sed immittendi, protegendi, proiiciendi, * item fluminũ & stillicidiorum seruitutem impedit: quia cœlũ[f], quod supra id solũ intercedit, liberũ esse debet.

Actio pro seruitute debet intentari contra dominum proprietatis, non contra vsufructuarium. Bartolus.

Si vsusfructus tuus sit, ædium proprietas mea: quæ[g] onera vicini sustinere debeãt, mecum insolidum agi potest, tecũ nullo modo[h].

DE SERVITVTIBVS vrbanorum prędiorum.

TITVLVS II.

Hic iurisconsultus enumerat seruitutes vrbanorum prædiorum. Bartolus.

I. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

VRbanorũ prædiorum[i] iura talia sunt: altius tollendi[k], & officiendi[l] luminibus vicini: aut non extollendi. Item stillicidium auertendi in tectum, vel aream[m] vicini: aut non auertendi. Item immittendi tigna in parietem vicini[n]: & denique proiiciendi, protegendi ve: cæteráque istis similia.

II. VLPIANVS libro vicesimonono ad Sabinum.

EST & hęc seruitus [eorum,] ne prospectui officiatur.

Hic ponit differentiam inter seruitutẽ luminum: & ne luminibus officiatur. Bar.

III. PAVLVS libro secundo Institutionum.

LVminum in seruitute constituta, id adquisitum videtur, vt vicin[o] lumina nostra excipiat[o]. Cum autem seruitus imponitur, ne luminibus officiatur, hoc maximè adepti videmur, ne ius sit vicino inuitis[p] nobis altius ædificare, atq; ita minuere lumina nostrorum ædificiorum.

Qui non consentit, videtur contradicere. Bartolus.

IIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

INuitum[q] autem in seruitutibus[r] accipere debemus, non eũ, qui contradicit[s], sed [&] eũ qui non consentit. Ideo Pomponius libro quadragesimo & infantẽ & furiosum inuitos rectè dici, ait. Non enim ad factum[t], sed ad ius seruitutis hęc verba[u] referuntur.

DE SERVITVTIBVS VRBANORVM prædiorum.

Dixit in præcedentibus de seruitutibus in genere: nunc incipit dicere de ipsis in specie. Accursius.

Vrbanorum prædiorum. Prædiũ vrbanũ dicitur esse omne ædificium vbicúque positũ: vt. j. cõmunia prædio. l. j.

Tollendi. vel ambo pro vno, vel dic, pro diuersis poni. & secundum hoc tollendi, vt prospectui officiatur.

Et officiendi. Quare seruitutes vrbanæ ponuntur in affirmatiua & negatiua: vt hic, & ita altius tollendi dicitur seruitus, cum magis sit libertas: vt. j. eo. l. cuius. sed seruitutes rusticæ tantum in affirmatiua: vt iter, actus, & similes: vt. j. tit. j. l. j. Respon. secundũ Io. ideo quia vrbicæ non admittuntur nisi quis libertatem vsucapiat. sicut enim in seruitute quærenda est necessarium factum vtentis, & bona fides: vt. j. quemad. ser. amit. l. seruitute. ita in libertate præscribenda: vt. j. eo. l. hoc autem. Et huius similitudinis ratione libertas seruitus appellatur, & hoc illa ratione, quia videtur seruire ille qui hucusque habuit seruitutem, eoipso q̃ amittit. Sed hæc secunda sol. non sufficit: quia idem est in rustico. Et secũdum hoc non est verè seruitus altius tollendi: maximè cũ hoc nõ inuenimus[b] in rusticis. ſ. non licere ire agere esse seruitutem. Vel dic, planius: quia hic dicit, q̃ sit seruitus alti[9] tollẽdi, & stillicidiũ non auertẽdi: sed iura. ſ. libertatis: vt. j. e. l. cum eo. &. l. cuius. prout ergo refertur ad seruitutes. ꝑprie ponitur iura: vt insti. de rebus cor. & incor. §. fi. prout ad libertates, dicitur ius libertatis. sic verbũ semel positũ, proprie & ꝑproprie ponitur: vt. ff. de offi. procõ. & le. l. ij. Vel tertio[c] dic, q̃ altius tollẽdi, & officiendi luminibus, nec seruitutem concedere: vt dictum est.

A

B

C

D

a *Traditio.* sed patientia tãtum: vt. ff. eo. quotiens. §. fi. Accursius.
b *Accipiendum esse.* vt infra, titu. j. seruitutes. in prin.
c *Velut possessoria.* id est, quasi possessoria, per quæ tueamur seruitutes: vt arg. infra, vti pos. l. fi. & de aqua plu. ar. l. fi. Sed quę sunt hæc? Respon. directũ & vtile de iti. actu. pri. vt infra, de iti. actu. pri. l. j. &. l. inde. §. idẽ Iul. & infra, si ser. vindi. l. ij. §. Pomp. Ité datur interdictũ vti pos. vt infra, si ser. vin. sicuti. §. Aristo. ibi, sed interdictum &c. quia & inter fructuarios & vsuarios datur: vt infra, vti pos. l. fi. Item inter corriuales: vt infra, de aqua quoti. & æsti. l. j. §. inter corriuales.
d *Si intercedat.* inter prædium seruitutum & dominaturum. & quidam habent hic rubricã de seruitutibus vrbanorum prædiorũ.
e *Neque itineris.* sed secus, si solum priuatum est in medio: vt infra, de ser. rusti. prędio. qui sella. §. fi. quæ est cõtra. & facit. ff. eo. seruitutes. §. publico.
f *Quia cellũ.* No. cuius est solum, eius debet esse vsque ad cœlum: vt hic, &. j. quod ri, aut clam. l. fi. §. pen.
g *Quæ,* scilicet ædes.
h *Tecum nullo modo.* No. de seruitute contra dominũ tãtum agi: vt hic, &. j. si ser. vindi. l. si forte. §. hæc autem actio. & ar. j. de aqua plu. ar. apud. §. fi. & hoc ideo, quia fructuarius non prohibebat. aliàs vtili etiam secum agitur: vt. j. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. competit. & arg. infra, de aqua plu. ar. l. si vsusfruc. §. fi. & arg. supra, si vsusfructa. l. vti frui. §. vtrum. Accursius

m *Aream.* arg. q̃ seruitus denominatur à prædio, cui prædio cui debetur. nã area rusticũ prędiũ est.
n *Vicini.* hæc est vera seruitus.

Seruitus à prædio, cui debetur, denominatur.

LVminum.] CASVS. Facit hęc. l. differentiam inter has duas seruitutes, promittis mihi dare lumina: & promittis non nocere luminibus meis? Nam primo casu satis est, si quoquo modo p̃ fenestram tuæ domus, vel alio modo das mihi lumen sufficiens. Secundo, nil debes facere quo minus habeam totum lumen, quod ex cœlo habere possum.

o *Excipiat.* ſ. quoquo modo, id est, vt differat à casu sequenti. Et dic, excipiat, id est, recipiat: sic vt ad nos possit venire etiam per foramina, vel quocúque modo. & ita minus est dare seruitutem luminũ, & plus non nocere luminibus. Accursius.

p *Inuitis.* simile, ifra, de aqua plu. ar. in concedendo.

INuitum.] CASVS. Dicitur hic, q̃ si habeo seruitutem per domum alicuius, eo nesciente, & nolẽte mihi cõstituere seruitutẽ: ille dicitur inuitus, nisi expresse consentiat. Secundo apparet ex his, q̃ furiosi, & infantes consentire nõ possunt,

q *Inuitum.* in aliquo forte edicto continebatur, vel. l. xij. tabu. q̃ nemo constituat seruitutem inuitus.

r *In seruitutibus.* cõstituendis. Nam licet vadã per prædiũ tuum, vel aquam proiiciam in tuo te sciente: non statim est seruitus[d]. nisi præscribam. vel econtra, scilicet amittendis. nam licet altius tollas me sciente, non statim est libera. & ad hoc accedit lex sequens: sed ad primum lex præcedens.

s *Contradicit.* ſ. tantum. Et sic no. quis dicitur inuitus eo ipso, q̃ non consensit expressim. quod dic vt. ff. de ꝑcu. l. filius. §. inuitus.

t *Ad factum.* i. consensum suũ, qualem qualẽ interponat: sed verum exigimus[e] hic consensum, qui in eis non est: & factum vocat conditionem: ius vero seruitutis ipsum consensum, quo seruitus constituitur. q. d. si non consenserit expressum, videtur inuitus.

u *Hæc verba.* id est hoc verbum, inuitus. & sic plurale pro singulari. sic. ff. de peti. hæred. l. diuus. §. fi. Accursius.

d *Sed bene est quasi possessio actus introducẽtis seruitutem. Ange. & Pau.*
e *Ista glo. est sing. secũdũ. P. ad hoc, quòd quotiens cũque in actu requiritur consensus: requiritur, quòd sit verus & validus. & sequitur Bal. Ange. & Flo.*

HAec autẽ iura.] CASVS. Primo ponit regulã, q̃ tã vrbanæ quã rusticæ seruitutes non vtẽdo amittunt. Secũdo, q̃ plus est necesse in amissióe vrbanę, q̃ rusticę: quia í rustica sufficit me nó vti: in vrbana aút, & me non vti, & te possidente vti libertate. Et de hoc ponit duo exẽpla. Primũ, quia si debes mihi seruitutem ne ædes tuas alti[9] tollas, ne luminibus meis noceas: licet ego fenestras meas à parte dom[9] tuæ obstructas habeo per longũ tẽpus: & sic nõ sum vsus seruitute: tamẽ non amitto seruitutẽ, nisi tu ædes, quæ mihi seruitutẽ debẽt, altius eleuaueris. Secundo ponit exemplũ, vt in textu ibi: item si tigni. & clarũ est. & bene dicit, alti[9] exaltatũ habueris in tuo. nam secus si arborem posuisti tantum: nã non ideo videris vti libertate propter motum naturalem arboris.

BIU Cujas

a *Non vtendo pereunt.* scilicet vrbicæ seruitutes.
b *Ne luminibus.* potest dici, quòd exemplificat de vna seruitute, reddendo causam, quare sit constituta. nam cui debetur seruitus, ne luminibus officiatur, ei debetur ne altius tollatur: vt supra, eo.l.luminum.§.cum autem.

a Hæc ratio nō est bona: quoniā in seruitutib⁹ rusticis aliquā do requiritur sumpt⁹. l.si iter.ff. tit.l.& maxime in seruitute aquæ ductus. sed alia ratio est bona: quia seruitutes vrbanæ sunt nobiliores rusticis: & ideo difficilius perdūtur.ita Bar. to. hic post Marti Sylla.

c *Tuas.* Ratio[a] diuersitatis est, quia in vsu seruitutis vrbanæ sum ptus præcedit: quod in rustica sec⁹: & ideo dificilius contra primam præscribitur.
d *Habueris.* Et sic no. quòd in præscribenda libertate necessariū est factum vtentis: vt hic, &.ĵ.quemad.ser.amit. l.si quis alia.§.fi.Acc.
e *Obturaueris.* Sed qd si quædā foramina habuit obstructa, id est, clausa, quædam non. Videtur fauore libertatis in totum amitti: vt arg.infra, de re iudi. inter pares. Alia ratione videtur, quòd pro parte obstructa: vt eadem sit ratio totius ad partem: vt ifra, de vsu. qui scit.ĵ.respō. Tu dicas in nihilum amitti: vt ar.ĵ.de ser.rusti.prędi.l. vna est via.&. C. de agri.& censi.l. cum scimus.§.fina.

** Flo.perfixas*

f *Quod autem.* hoc iungitur cū supiori,& mutat personas.
g *Dicitur.* vt supra.l. proxi.§.penul.
h *Et rectè.* Hoc vbi est constituta seruitus altius non tollendi. secus si esset de prospectu. Et est ratio: quia cōtra primam seruitutem nihil fit: contra secundam fit: vt.ĵ.eo. ædificia. *ADDITIO.* Dic, quòd hic loquit quando seruitus erat altius non tollendi: quo casu ponendo arborem nihil fit contra illam seruitutem: ibi fuit constituta seruitus ne prospectui officiatur: quo casu fit contra talem seruitutem, secundū. Bar.

** Flo.suum*

i *Naturalē.* immo naturaliter stat: sed ex accidenti vi ventorum illud fit. Respō. ideo dicit, quia arbor est eius naturæ, vt facile possit moueri vi ventorum, sed paries non.

Libertas seruitutis vrbanæ non præscribitur, si dominus prædii dominantis solummodo non vtatur sed requiritur factū præscribentis. scilicet quod domus altius eleuetur, vel foramina obturentur. Bartolus.

V. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

HAec autem iura, similiter vt rusticorū quoque prædiorum, certo tempore non vtendo pereunt[a]: nisi quòd hęc dissimilitudo est, quòd nō omnimodo pereunt non vtendo: sed ita, si vicinus simul libertatem vsucapiat: veluti si ędes tuę ædibus meis seruiant, ne altius tollantur, ne luminibus[b] mearum ædiū officiatur: & ego per statutum tempus fenestras meas præfixas * habuero, vel obstruxero: ita demum ius meum amitto, si tu per hoc tēpus ędes tuas[c] alti⁹ sublatas habueris[d]. Alioquin si nihil noui feceris: retineo seruitutē. Item si tigni immissi ædes tuæ seruitutē debent, & ego exemero tignum: ita demum amitto ius meum, si tu foramen, vnde exemptū est tignum, obturaueris[e], & per constitutum tempus ita habueris. alioquī si nihil noui feceris, integrum ius meū * permanet.

Licet arbor altius extollatur, non præscribitur libertas contra seruitutem altius non tollendi. Bartolus.

VI. POMPONIVS libro vicesimosexto ad Quintum Mucium.

QVod autem[f] [ex] ædificio meo me posse consequi, vt libertatem vsucaperem, dicitur[g]: idem me non consecuturum, si arborem eodem loco sitam habuissem, Mucius ait: & rectè[h]: quia nō ita in suo statu, & loco maneret arbor quēadmodū paries, ꝓpter motum naturalem[i] arboris.

Vnus ex sociis non potest communem parietem destruere causa respiciendi. Bar.

VII. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

Parietem.] *CASVS.* Si communis paries est inter me & te: vt puta inter domum tuam & meā est paries cōmunis, qui vtrāque domū separat: si vis eū destruere, vel reficere, non potes. Vi.

k *Naturali.* id est, iure naturali, quod ius gentium appellatur: vt insti. de rerum diui.§.singulorum.
l *Communis est.* Sed contra.ĵ.communi diui.si ædes. Sol.vt ibi.
m *Reficiendi.* ius seruitutis. Accursius.

Vm eo.] *CASVS.* Si habeo domum, possum eam exaltare vsque ad cœlum, si non debeo alij seruitutem. Viuianus.

n *Actio.* vt.ĵ.eo.l.cuius.&.C.e.altius. Sed cōtra. C.eo.l.fi. Solu. speciale ibi in area propter fructus. Itē contra.ĵ.l.proxi.in.fi. Solu.

A ibi speciale in hærede: quia ipse concessisse videtur alterū, ne faciat inutilem concessionem: nisi forte sit inter viuos, si alteram vendo, fauore vltimæ voluntatis. Accursius.

Aurus.] *CASVS.* Habeo domos duas: vnam tibi lego, primo quæritur, an hæres meus possit exaltare retentā, vt auferat lumen legatæ. Secūdo, si hæres suā velit exaltare, an possis prohibere. Tertio, an per retentā debeat hęres præstare viam ad legatam: quia lumen nō habeat: quæritur. Videtur cum legatur vsusfr. quia sit dandū ei. Ad primā rā. qꝛ potest hæres exaltare retentam: & auferre lumina legatæ. Idem si vni leget vsumfr. alte-ri proprietatem alterius: potest altera exaltari in præiudicium alterius luminis. duo tamen videbantur obstare dictæ solutioni. Primum vsufru. legato debetur iter. Item hausus quæ relicto iter dat. à simili hic domo lego ta, lumen debetur. Hoc non obstat: quia vsusfr. sine itinere nil valet: sed domus sine lumine valet: dum tamen aliquid luminis relinquat.

B Parietem, qui naturali[k] ratione communis est[l], alterutri vicinorum demoliendi eū, & reficiendi[m] ius non est: quia non solus dominus est.

Potest quis obscurare domum vicini, si seruitus constituta non fuerit. Bartolus.

VIII. VLPIANVS libro quinquagesimotertio ad Edictum.

CVm eo, qui tollendo obscurat vicini ædes, quibus non seruiat: nulla † competit actio[n].

Primo ponit quatuor quæstiones. Secundo respondet ad primam. Tertio responsionem extendit ad extraneam quæstionem. Quarto ratiocinatur circa præsentem materiam: ex quo colligitur solu. quartæ quæstionis. Quinto, responsionem factam ad primam, limitat & declarat. Secūda ibi, Marcellus respō. tertia ibi, Idem dicendū. quarta ibi, Non autem. quinta ibi, Sed ita. Et breuiter hoc intendit: Hæres non potest in domo, quæ sibi remanet, ædificare ita, quòd vsus ædium legatarum totaliter perimatur. secus si aliter incommode. Bartolus.

IX. MARCELLVS libro quarto Digestorum.

GAurus Marcello. Binas[o] ędes habeo: alteras tibi lego. hæres ædes alteras altius tollit: & luminib⁹ tuis officit. Nūquid[p] cum * illo agere potes? Et an interesse putes, suas ædes altius tollat[q], an hæreditarias? Et de illo quęro, an per alienas ædes accessum hæres ad eā rē, quæ legatur, præstare debet: sicut solet quæri[r], cum vsusfructus loci legatus est, ad quē locum accedi, nisi per alienum non potest. Marcellus[s] respōdit: Qui binas ædes habebat: si alteras legauit, non dubiū est, quin hæres alias possit altius tollendo obscurare lumina legatarum ædium[t]. Idem dicendum est si alteri ædes, alteri aliarum [ædium] vsumfructum legauerit[u]. Non autē[x] semper simile est itineris argumētum[y]: quia sine accessu nullum est fructus legatum: habitare autem potest & ædibus fundū. §. in lege. &. ĵ. si vsusfr. pe. l. ĵ. §. vsusfru. & est ratio diuersitatis, vt dixi. ĵ. de vsufru. sed & si qd. §. ꝓprietatis. in solu. contrarij ibi signati. *ADDITIO.* Dic, qꝛ ista ratio nō obstat: qa ꝓcedit in contractibus, & non in vltimis voluntatibus, secundum Bar.

** Flo.*

o *Binas.* aliàs incipit, Gaius: & aliàs, binas ædes. Et no. qꝛ tres facit quæstiones: sed primæ tantum respōdet: ibi, Marcellus &c.
p *Numquid.* id est, an.
q *Tollat.* & vtique nihil. Azo.
r *Quæri.* & soluit, scilicet quòd sic: vt.ĵ.eo. §. non autem. Sed nostræ quæstioni non respondet. Tu dicas non debere præstari[b] accessum: vt.ĵ.titu.ĵ.l.via. in fi. [c] vbi dicitur, si vicini patiantur. nam ex hoc innuit, qꝛ qui cōstituit sibi acquirere, non teneatur: sicut nec venditor fundi tenetur de re accessum, nisi dicat: vt.ĵ.de cōtrahen.emp. l.in vendendo. in pri. Ité pro hoc cōtra.ĵ.ubi non aūt &c. sed sec⁹ in vsufr. [d] vel alia seruitute relicta. Vel etiā inter viuos concessa: quā sequūtur & alia, sine quibus ipsa esse nō potest: vt.ĵ.ea.l.§. nō aūt. &.ĵ. de contrahē. emp. qui

s *Marcellus respondit.* scilicet primæ quæstioni.
t *Aedium.* secundum quod iam distinguet.
u *Legauerit.* vt altera exaltetur, & alterius lumina obscurent.
x *Non autem.* quidam dicebant deberi lumen ad instar itineris vsufru. legato quibus nunc respondet.
y *Argumentum.* vt sicut semper præstatur iter vsufructi. legatoi ita & præstet lumen. Accursius.

BIU Cujas

obscuratis[a]. Cæterum[b] vsufructu loci legato, etiam accessus[c] dãdus est: quia & haustu [aquę] relicto, iter quoque ad hauriendum præstaretur[d]. Sed ita[e] officere luminibus, & obscurare legatas ædes conceditur, vt non penitus lumen recludatur, sed tantum relinquatur, quantũ sufficit habitantibus in vsus diurni moderationem[f].*

Non potest quis ædificare contra formã statutam, ne luminibus vicini officiat. Bar.

x. VLPIANVS libro primo de Officio Consulis.

QVi luminibus vicinorum officere, aliúdve quid facere contra commodũ eorum volet: sciat* se formam ac statum[g] antiquorum ædificiorum custodire debere.

Si dubium est de mensura: recurritur ad arbitrum. Bartolus.

¶ Si inter[h] te & vicinum tuum non conuenit, ad quam altitudinem extolli ædificia, quæ facere instituisti, oporteat: arbitrum accipere poteritis.

Plantatio arborum non est contra seruitutem altius non tollendi, sed est contra seruitutem ne officiatur prospectui. Bartolus.

XI. IAVOLENVS libro decimo ex Cassio.

AEdificia, quæ seruitutẽ patiuntur[i] ne quid altius tollatur, viridaria* supra eam altitudinem habere possunt[k]. at si de prospectu est, eaque obstatura sunt, non possunt[l].

Non licet supra, vel iuxta parietem cõmunem aliquid facere, propter quod deterioraretur paries. Bartolus.

XII. PROCVLVS libro secundo Epistolarum.

QVidam Hiberus nomine, qui habet post horrea mea insulã[m], balneariã[n]* fecit[o] secundum parietem communem. Non licet[o] autem tubulos habere admotos[p], ad parietem[q] communem: sicuti ne parietem quidem suum per parietem communem. De tubulis eo amplius hoc ius[r]* est, quòd per eos flãma torretur[s] paries. Qua de re volo[t] cũ Hibero loquaris, ne rem illicitam faciat. Proculus respondit[u]: Nec Hiberum pro ea re dubitare puto, quòd rem non permissam faciat, tubulos secundum communem parietem[x] extruendo.

Parietem communem, licet incrustare & pingere: non tamen ex hoc tempore demolitionis plus æstimabitur. Bartolus.

¶ Parietem communem incrustare licet, secundum Capitonis sententiam: sicut licet mihi pretiosissimas picturas habere in pariete cõmuni. Cęterũ si demolitus sit vicinus[y] & ex stipulatu actione damni infecti agatur[z], nõ pluris quàm vulgaria[a] tectoria[b], æstimari debẽt. & ob seruari & incrustatiõe oportet.

Quis potest in suo libere ædificare, si seruitus non impediat, & lex seruetur. Bar.

XIII. PAPIRIVS Iustus libro primo de Constitutionibus.

IMperatores Antonin' & Verus Augusti rescripserunt, in ea area quæ nulli seruitutem debet, posse[c] dominũ vel alium voluntate eius ædificare, intermisso legitimo spatio à vicina[d] insula.

---

a *obscuratis.* vt supra, de vsufru. si is qui binas.
b *Cæterum.* id est certè.
c *Accessus.* id est, iter, sicut in via testatoris forma seruabatur: vt infra, de vsufruc. leg. l. damnas. §. j.
d *Præstaretur.* vt infra, tit. j. l. iij. §. qui habet.
e *Sed ita.* redit ad primum.
f *Moderationem.* vt ne quæ nimium, neque valde parum: sed congruenter & moderato modo ad sufficientiam tantum habeant, inspecta etiam legatarij dignitate. vt. s. de vsu & habi. plenum. §. præter. sicut in seruo in genere legato, qui mediocris dandus est, vt infra, de legat. j. legato generaliter. Sed nõne videtur, quòd in totum potest obscurare: vt supra. l. proxi. Sol. vt ibi. Acc.
Vi luminib⁹.]CASVS. Volebas domum tuam tollere: potes quidem tuã, dummodo serues antiquum statũ & formã.
g *Formam, ac statum.* potest poni a in ea ciuitate, quæ habet statutum, vt vltra certũ modum ædificia non extollantur: vt Florentia. vt. C. de ædifi. priua. l. Alij ponũt b in ea sententia, quæ est acquisita ex tẽpore, cuius non extat memoria: vt infra, de aqua pluu. arcen. l. j. in fi. & l. ij. in prin. & C. eo. si manifeste. Sed nonne seruitus altius non tollendi, habet perpetuã causam? Certe sic. ergo. x. an. præscribitur: vt dixi supra, titu. j. seruitutes. Et sic hæc positio non valet: decennium tamen scipit currere ab eo tẽpore, quo vicinus cœpit ædificare, & tu prohibuisti iure huius seruitutis, non prius: vt infra, quẽadmo. ser. amit. l. fin. Vel dic, c tertio formam ac statum id est, formalem statum qui est seruitus: quia ante diruptionem seruitutem debebat: alioquin si per mille milia annorum in areola mea quę iuxta tuum patium fuit, non ædificaui: non tamen possum prohiberi: vt. C. eo. altius. & supra, eo. l. cum eo.
h *Si inter.* Pone casum vt infra, eo. l. si domus.
Ædificia.]CASVS. Plana est, quia facit differentiam inter seruitutem altius non tollendi, & seruitutem prospectus.
i *Patiuntur.* scilicet hanc ne quid &c.
k *Possint.* quia cum dicitur ne quid altius tollatur, de ędificio dictum videtur: vt supra, eo. quod autem.
l *Non possint.* extolli etiam viridaria.
Quidam.]CASVS. Iuxta parietem nobis communem balnearias stuphas construxisti: ex quarum vapore paries communis incendebatur. non debes hoc facere, sicut nec facere etiam posses, si velles supra illum parietem communem ædificare, vel ponere tuum parietem: & si facias, conueniam te inde: ante tamen loqui debeo. [PARIETEM.] Habeo parietem communem: illum pingere bene potero. Secundo, si vis destruere, & melius reficere, & caues mihi de damno infecto: damnum parietis, & rerum amissarum veniet in stipulatione: non autem pretiositas parietis per picturam, vel incrustationem.

m *Insulam.* scilicet distinctam ab horreis meis communi meo, & suo pariete.
n *Balnearium.* scilicet illam insulam.
o *Non licet.* nunc incipit respondere in persona Proculi.
p *Admotos.* id est adiunctos. Et sunt tubuli d vasa quædam lapidea inhærentia parieti: per quæ ignis transit ad superiora, vel in balneum immittitur.
q *Ad parietem.* aliàs, ad parietem: aliàs, per parietem. id est supra parietem. vt infra, eo. tit. sed si inter me. in fi. & infra, eo. l. fistulam. §. iuxta. Vel dic, e id est nimis prope: quia intra duos pedes, vel vnum: vt infra, fini. re. l. fi.
r *Ius.* scilicet cp eis habere non licet.
s *Torretur.* id est, incenditur.
t *Volo.* dixit Proculꝰ.
u *Respondit.* id est dixit prædicta.
x *Secundum parietem communem.* id est iuxta.
y *Demolitus sit vicinus.* scilicet communẽ parietem. Et ideo cauit mihi de damno infec. quia in rebus meis propriis damnum timebã, & domibus meis propriis pictis. nam propter damnũ, quod contingeret, vel daretur in pariete communi, vel domo communi culpa socij, agitur communi diui. & ideo non potest agi ex stipulatione: vt infra, de damno infec. si ædibus. &. l. in parietis. Et vt plene videas, quia aut timetur dãnum de communi pariete, & tunc non cauetur: vt. d. l. si ædib⁹. Aut propter damnum in rebus aliis futurũ: & tũc aut vnus ędificat: & tũc cauetur, vt hic, &. j. de dam. infec. l. inter quos. &. l. in cõmuni. &. l. seq. Aut ambo socij: & tũc aut ambo vltra modũ, aut vnus tãtũ. Primo casu nõ cõmittitur cautio, etiã interposita: vt. j. de dãno infec. l. ex dãno. §. quotiés. In secũdo sic: vt in predicto titu. l. inter quos. Aut nullus vltra modũ: & tũc nõ cauetur. sed si cautũ fuerit, cõmittitur: vt in eo. titu. l. damni. §. cum parietem. & hoc etiam casu potest hic loqui. Vel dic secundo, vicinus non socius qui cauet vicinis quibuslibet, non sociis tantum. & cum commissa est stipulatio, agit qui pinxit, non ad æstimationem picturarum. ad quod infra, de damno infec. l. ex damni. §. fin. & secundum hunc modum non habent locum glo. hic positæ.
z *Agatur.* hoc ita si culpa reficientium, non suo vitio f corruit, aliàs contra: vt infra, de damno infec. l. nam & si non sit. licet aliàs in ædificium communis parietis tale damnum in hac stipulatione veniat: vt infra, de damno infec. l. fluminum. §. præterea.
a *Vulgaria.* id est, quæ vulgo habentur sine incrustatione, vel pictura: vt infra, de damno infec. l. ex damni. j. respon. hoc in propriis meis rebus, non ipso pariete: vt modo dixi.
b *Tectoria.* non picturas. Accursius.
c *IMperatores. Posse.* cõtra. C. e. l. fi. §. fi. Sol. ibi speciale ꝓpter areã.
d *Vicina.* vt si est publica, ad. xv. pedes. si priuata, ad. x. pedes.

f *Naturã.* li. Ang.

BIU Cujas

vt. C. de ædi. pri. l. si cui. & l. mœniana. Aliàs autem nouũ opus nũtiabitur: vt infra, de ope. no. nun. l. j. §. nuntiatio. Accursius.

Ponit differentiam inter seruitutes ne prospectui officiatur: & ne luminibus officiatur. Et legitur glo. duobus modis: Vno modo, ne officiatur prospectui simpliciter. & ista mihi plus placet. Bar.

XIIII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Sabinum.

INter seruitutes ne luminibus officiatur, & ne ꝓspectui offendatur: aliud & aliud obseruatur: quod[a] in prospectu plus quis habet[b], ne quid ei officiatur ad gratiorem prospectum & liberum: in luminibus[c] autem, non officere ne lumina cuiusquã obscuriora fiãt. Quodcunque igitur faciat ad luminis impedimentum[d], prohiberi potest, si seruitus debeatur[e]. opusque ei nouum nuntiari[f] potest: si modo sic faciat vt lumini noceat.

XV. PAVLVS libro secundo Epitomarum Alfeni Digestorum.

LVmen, id est[g], vt cœlum videatur*. Et interest inter lumen, & prospectum. Nam prospectus etiam ex inferioribus[h] locis est: lumen ex inferiori loco esse non potest.

Arbor quæ impedit videri cœlum, contra seruitutem luminis habetur secus si impediat venire solem, nisi multum impediebat. depressio autem ædificii, vel arboris, regulariter non est contra seruitutem luminum. Bartolus.

XVI. VLPIANVS libro vicesimo nono ad Sabinum.

SI arborem ponat, vt luminiofficiat: æquè dicendum erit, contra impositam seruitutem eum facere[i]. Nam & arbor efficit quo minus cœlum* videri possit. Si tamẽ id, quod ponitur, lumen quidem nihil impediat, solem autem auferat: si quidem eo loci, quo gratum erat eum non esse: potest dici, nihil[k] contra seruitutem facere. Sin vero [in] heliocamino[l], vel solario: † dicendũ erit, quia vmbram facit in loco, cui sol fuit necessarius, † contra seruitutẽ impositã fieri. Per contrarium, si deponat ædificium, vel arboris ramos: quo facto, locus opacus quondam, cœpit solis esse plenus: non facit contra seruitutem. hanc enim debuit, ne luminibus officiat. nũc [vero] non luminibus officit, sed plus æquo[m] lumen facit. Interdum dici potest, eũ quoque, qui tollit[n] ædificium, vel deprimit[o], luminibus officere: si forte κατ' ἀνταναίλασιν,* vel pressura[p] quadã lumen in eas ædes deuoluatur.

Pactio obscura interpretatur contra proferentem. Bartolus.

¶ Hæc lex[q] † traditionis, *stillicidia vti nunc sunt, vt ita sint*: hoc significat, impositã vicinis necessitatem stillicidiorum excipiendorum: non illud, vt etiam emptor stillicidia suscipiat ædificiorum vicinorum. Hoc igitur pollicetur[r] venditor, sibi quidem stillicidiorum seruitutem luminis, vt cœlum &c. Et quandoque sufficit, si sine solle videat: quandoque sol ex necessitate præstatur: vt infra, eo. l. si arborem. j. respon.

Flo. videretur

Pauper quandoque plus habet, quã dives.

Nouũ opus nũtiari, an possit pro seruitute.

vt. C. de ædi. pri. l. si cui. & l. mœniana. Aliàs autem nouũ opus nũtiabitur: vt infra, de ope. no. nun. l. j. §. nuntiatio. Accursius.

IN. ter.] CASVS. Plana est. Differentiam facit inter prospectus seruitu. & illam, ne luminibus officiatur. Et potest ítelligi hoc, quod dicit de prospectu, duobus modis. Vno, quòd debebatur seruitus prospectus generalis. & sic habet plus seruitus prospect°: quia potest ille cui debetur, cœlum & terram videre. Vel dic alio modo, vt in glo. Accursij hic posita: scilicet quando ad certum locum prædicta seruitus debetur. [SI SERVITVS.] Si mihi debebatur seruitus, ne luminibus officiatur, & aliquis ibi ędificat: puta in area, quæ mihi seruitutem prædictam debebat, possum illi ædificanti nouum opus nuntiare, si mihi nocet. Viuianus.

a *Quòd*. id est quia. Accursius.

b *Habet*. scilicet hoc ne quid &c. Et not. q hoc plus est in prohibendo, & non habendo sibi. Qui enim lumen habet, id habet vt cœlum videat. Qui autem prospectum, claritatem dici per cœlum directo non habet: sed fenestra, vel foramine. vnde cũ minus habeat, minus offendi debet. Et hac ratione pauper plus habet, quàm dives: quia ei seruari debet. & secundum hoc prospectus erat ad certum locum: vt infra. l. proxi. Potest & aliter intelligi, quòd genera lis mihi debetur ꝓspectus: & tunc hæc glos. non est bona: & lectura legis est plana, & inferioris similiter.

c *In luminibus*. id est in seruitute illa, ne luminibus &c. Accursius.

d *Impedimentum*. quo minus cœlum videam: vt infra. l. proxi. &. l. si arborem. in prin.

e *Debeatur*. scilicet in eo loco, in quo ædificatur.

f *Nuntiari*. Sed videtur, quòd pro seruitute nuntiari non possit ab eo, cui seruitus debetur: siue sit personalis, vt vsusfructus, & vsus: vt infra, de ope. no. nun. l. j. §. fi. siue realis: vt in eo. tit. l. qui viam. quæ sunt contra. Sol. in vrbanis prædiis potest denuntiari cuicũque, vt hic. in rusticis non: vt in. l. illa, qui viam. nam & hic dicit domino nuntiari: at in vsufr. distingue: extraneo potest, non domino. Sed hæc sol. antiqua falsa est, per. l. infra, fami. ercis. in hoc iudicio. vbi dicitur, quòd in vtrisque potest nuntiari. Dic ergo vicino posse denuntiari: domino proprietatis non: sed in vsufru. aliud. Nam si vsusfru. deterior fiat, petere vsumfr. debebit: vt infra, de ope. no. nun. l. ij. & infra, de remis. l. j. in fi. Ir. & Io. Vsufructuarius ergo nulli nuntiat: quia cum procuratorio nomine nuntiat, proprietarius videtur nuntiare. Si vero debeatur seruitus prædialis, domino non nuntiatur: tum quia suo iure, & in suo facit: tum etiam quia personali actione mihi tenetur: qua non est liberatus semel præstando patientiam, quod auxilium contra extraneum non habet. Huic tamen solutioni videtur contra. ff. de ope. no. nun. de pupillo. §. sextus. nam ibi etiam proprietario posse nũtiari innuitur: sed hoc est falsum. sed ibi de aliis dicit. Accursius.

LVmen.] CASVS. Seruitus luminis ex cœlo debetur: sed seruitus prospectus, debetur mihi ex inferiori parte. Viuianus.

g *Id est*. duæ partes sunt. q. d. ea potestas est, quam quis habet ex

h *Inferioribus locis*. inferiora loca vocat omnia ædificia, quæ inferiora sunt cœlo: quæ non præueniunt oculos in videndo cœlum: siue desuper, siue ex latere: & ideo si per fenestras, vel per quem alium modum prospicias, cum cœlum non videas, non diceris habere lumen: licet omnis dici claritas ex sole, & per hoc ex cœlo proueniat, potest tamẽ dici, te habere prospectum. quicunque enim habet lumen, habet prospectum: sed non econtra. Magis autem videtur, vt excedétia, & ceſſa: cum lumini nihil debeat opponi, sed prospectui sic: dummodo posit prospici: & econtra prospectus desuper & infra: sed lumen tum ex cœlo.

Si arborẽ. [CASVS.] Quatuor dicit vt ad. §. hæc lex. Vendi tibi domum: & dixi, vt stillicidia, vel seruitutes stillicidiorum tibi necessariæ nunc sunt, ita remaneant: nec apparuit, vtrum deberet domus vendita, vel debeatur ei. Et dic, interpretandum pactum contra venditorem, vt domui venditæ debeatur seruitus: non vero ipsi. debeat. idẽ de aliis seruitutibus, secundũ Plancen. Viuianus.

i *Facere*. hoc quando debetur seruitus, ne luminibus officiatur. Secus si altius non tollendi tantum sit seruitus: quia tunc arborem habere potest: vt §. eo. l. ædificia. & l. qui autem.

k *Potest dici, nihil*. caute dicit nihil: quia sufficiens remanet: impedit tamen, quia facit vmbram: vt statim dicit. Vnde distingue: nocet, vt ibi: vel non, vt hic.

l *Heliocamino*. Helios Græcè, Latinè dicitur sol. & est locus, in quo paterfamilias moratur ad solem. [a]

m *Aequo*. quod plus est: vt infra, de in litem iurando. l. antepe. & infra, de verbo. obl. l. vbi autem. §. j. & infra, quemad. ser. amit. is cuius. & si ser. vin. l. si eo loco. §. fi.

n *Tollit*. id est remouet in totum.

o *Deprimit*. in parte.

p *Pressura*. ex reuerberatione. vnde illud, Refulsit sol in clypeos aureos: & resplenduerunt montes ab eis.

q *Hæc lex traditionis*. id est, hæc pactio in tradendo apposita.

r *Pollicetur*. suo obscuro eloquio. & sic ad sui periculum obscure loquitur: vt infra, de contrahen. empt. l. cum in lege. & C. de ſi. do. promi. l. fi. in. fi. & ff. de euic. l. qui libertatis. §. j. Sed quomodo seruit° rei vẽditæ debebitur nisi nominatim actũ sit: vt. j. de euic. l. qui libertatis. ĩ fi. & ff. de cõtrahé. emp. in vẽdẽdo? Respõ. & hoc agi videtur ĩ prẽiudiciũ vẽditoris, vt teneatur ad interesse, si non debeãtur istę seruitutes. Et dic, hic ítelligi, si est. Si autẽ nõ debentur, nũquã debebuntur prolatione istorũ verborũ: vt. j. cõmunia prędi. l. quicquid. & ff. de euic. l. qui libertatis. §. penul. Accursius.

Si fistulæ.] CASVS Concessi tibi talem seruitutem, vt liceret tibi per meum parietem, quem frangebam, ponere fistulas, vt inde aquam ad tuã domum duceres: & sic debebam tibi seruitutem in recipiẽdo fistulas. si propter hoc passus sum damnũ, agam act. in

act.in factũ:vel stipulabor de dãno ifecto pro dãno futuro. Viu.

a *Aedibus meis.* seruientibus.

b *In factũ.* licet enim debeã tibi seruitutẽ fistulę recipiẽdæ: sine lęsione tamẽ ex culpa tua veniẽte, vti debes:aliàs teneris actione in factũ subsidiaria.l.Aquilię:cũ detur dãnũ de nõ corpore ĩ corpus,ipsa scilicet gestione fistularum: vt hic: & insti.ad.l. Aquil. §. fin.& infra,loca.& con du.qui domum.in fin. contra. nam ibi negat Aquil.vbi possũm stipulari de dam. infec. Sed non videtur pro eodem,vel simili,damno actionem in factum concurrere cum stipulatione damni infecti: licet hoc innuit hic:cũ actio in factum culpam coërceat:vt ĩsti.ad leg. Aquil.§.iniuria.Stipulatio vero vitium naturale,non per culpam factum:vt infra,de damno infec.fluminum. §. præterea si furni.quæ est contra.ad fi. huius. resp.& hoc est verum. Et ita hic dicit,diuersis casibus dari actionem in factum: & interponi stipulationem dam. infec. Item vitium naturale nõ præstatur ab eo, cui seruitus debetur:vt infrà,ti.j.l.si mihi. §.seruitus.& sic hæc stipulatio sola non habet locum. Respon.nõ est ita.nam illud naturale damnum non præstatur ab eo, cui seruitus debetur: quod non cõtingit: propter vitium rei:sed extrinsecus: vt l.l.si mihi.ponitur exẽplum.Sed id damnum, quod cõtingit propter rei vitium, & debilitatem ex defectu naturæ contingentem,præstatur per cautionem dãni infecti: & eodem casu confiteor non concurrere actionem ĩ factum.nam vt illa detur,oportet culpam in cõmittendo admitti:vt supra, de vsufructu.l.si cuius.§. denique.

c *Damni.* ante damnum.nam ante præstatur: sed & negatoria agere possum, si seruitutem non debeo:vt.j.si ser.vind.l.fistulas.

Fistulam.]*CASVS.* Si parietem communem habueris: iuxta illum fistulas,id est instrumenta,per quæ aquæ ducantur,iure habere non potes. Sed an balineum posses habere iuxta parietem communem,quæritur. Et dicit Paulus quòd sic: nec potes prohiberi: sicut nec prohiberis id in tuo facere. Sed Neratius distinguit: aut nocet, aut non.si nocet, potes prohiberi.si non nocet, non potes prohiberi. Viuianus.

d *Fistulam iunctam.* quasi vnitam, vt ipse paries corrumpatur.aliàs secus: vt in scalis: vt infra,ea.l.§.fi. Et dic, quòd castellum est receptaculum, quod aquam publicam suscipit:vt infra, de aqua quoti.& æsti.l.j.§.antepe.

e *Paries.* imò videtur quòd sic:vt infra,si ser.vin.l.si quando.§. fin.Sol.vt ibi. quia ibi in alieno:hic in suo.

f *In cubiculo.* id est,camera,quã habet iuxta cõmunem parietem.

g *Tepidarii.* id est balinei:quia in eo sæpe est aqua tepida

h *Ex figlino.* id est, lateribus non coctis,& lutosa materia.

i *Retineatur.* scilicet camera.

k *Maneat.* Non ergo debet ei incumbere: vt supra,eo.quidam Hiberus.&.l. inter.

tem deberi: se autem nulli debere. ¶ Quæ de stillicidio scripta sunt, etiam in cæteris seruitutibus accipienda sunt:si in cõtrariũ nihil nominatim actũ est.

Damnum quod datur ex fistulis, venit in actione in factum, & in cautione damni infecti.h.d. Et legitur ista lex duobus modis. Primo,quòd fistulæ essent applicatæ ædibus meis iure seruitutis. & hoc prosequitur prima glo.magna. Secundo, quòd nulla seruitus debeatur. & hoc prosequitur gl. vlti. Bartolus.

XVII. POMPONIVS libro decimo ad Sabinum.

SI fistulæ,per quas aquã ducas, ædibus meis[a] applicatæ damnũ mihi dent:in factũ[b] actio mihi cõpetit:sed & dãni[c] infecti stipulari à te potero.

Ista est lex notabilis, & quotidiana: & breuiter hoc intendit: In pariete communi non licet aliquid facere, vel ei aliquid adhibere, per quod paries corrumpatur: & quod subducto pariete stare non posset. hoc dicit tota lex.

XVIII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

FIstulã iunctam[d] parieti cõmuni, quæ aut ex castello, ſ aut ex cœlo aquam capit: non iure haberi Proculus ait: sed non posse prohiberi vicinum, quo minus balineum habeat, secundum parietem communem, quamuis humorem capiat paries[e]:non magis, quàm si vel in triclinio suo, vel in cubiculo[f] aquam effunderet. Sed Neratius ait, si talis sit vsus tepidarij[g], vt adsiduum humorem habeat, & id*noceat vicino: posse prohiberi eũ. ¶ Iuxta communem parietem cameram ex figlino[h] opere factam, si ita retineatur[i], vt etiam sublato pariete maneat:[k] si modò non impediat refectionem communis parietis, iure haberi licet. Scalas[l] posse me ad parietem communem habere Sabinus rectè scribit: quia remoueri hæ possunt.

In seruitutibus tigni, vel stillicidii immittendi, immissione facta dicitur quis habere continuam possessionem. Bartolus.

XIX. IDEM libro quintodecimo ad Sabinum.

SEruitutes, quæ in superficie consistunt, possessione retinentur. Nã si fortè ex ædibus meis in ædes tuas tignum immissum habuero: hoc vt immissum habeam, per causam tigni possideo, habendi consuetudine[m]. *Idem eueniet, & si mœnianũ[n] †in tuum immissum habuero: aut stillicidium in tuum proiecero:quia in tuo, aliquo[o] **vtor, & sic*quasi facto quodam possideo[p].

Licet alicui facere id, sine quo seruitute vti non potest. Bartolus.

¶ Si domo mea altior area tua esset[q]: túque mihi per aream tuam in domum meam ire agere concessisti, nec ex plano[r] aditus ad domũ meam per aream tuam esset: vel gradus[ſ], vel cliuos[t], propius ianuam meam iure facere possum, dũ ne quid vltrà quàm quod necesse est itineris causa, demoliar.

Quantum ad iura seruitutum realium, ædificium destructum & restitutum idem videtur. secus quo ad personales seruitutes. Bartolus.

l *Scalas.* quia scilicet sine læsione habetur in pariete contingenti.aliàs nulla esset ratio: quia etsi fistula remoueri potest, non tamen iure habetur:vt supra,ea.l.ſi prin.Sic ergo not.quòd aliquid facio in re communi inuito socio,quod mihi prodest, alij nõ nocet. Sed quid si ambo volumus ponere fœnum in turrim communem? Respon. quod alteri nocet,potest prohiberi: vt infra,communi diui. lege, Sabinus. Accursius.

Seruitutes.]*CASVS.* Vrbana seruitus potest retineri per possessionẽ. Et de hoc ponit duo exempla, in quibus si habẽo immissum tignum in murum tuum, retineo seruitutem.[*SI DOMO.*]Dicit, quòd ille cui seruitus est concessa, potest facere riuos & fossas, per quos,vel quas vtatur serui.si aliter vti nõ poterat: vt supra, eo.l. seruitutes. [*SI SVBLATVM.*]Si tu debes mihi seruitutẽ stillicidij recipiẽdi ex domo mea: & ista domus diruatur: refici debet eadem qualitate & spe *Flo. concie. aliàs esset aliud ędificium. [*SI SERVI †Mœnianũ TVS.*] Area tua debet recipere stillicidiũ domus meæ. si vis ædificare in illa area, non potes. Hoc est verum, si nõ posset propter ędificium hoc stillicidium cadere: aliàs potes ædificare vsque ad tectum domus meæ:& hoc cũ §. fin. infra, eod. [*SI ANTEA.*] Si domus tua recipiat domus meæ stillicidium. non possum mutare tectum meum: scilicet si est ex tegulis, facere ipsum ex tabulis. Et est ratio: quia leuius cadit aqua ex tegulis,quã ex tabulis.[*STILLICIDIVM.* Siue ex testamento, vel stipulatione, vel quocunque alio modo domus tua recipiat stillicidium domus meæ, possum domum meam exaltare:deprimere autem non possum.& est ratio in litera.Item possum facere retro stillicidium.id est possum retro trahere stillicidium,id est,quòd cadat tantum ante:sed facere stillicidium plus alte non possum.& est ratio in litera. Viuianus.

*suetudinem loc[9] est pro iecti[9] ac prope dẽs:è quore in illa area, non potes. Hoc est verum, si rẽtur, quanon posset propter ędificium hoc stillicidium cadere: aliàs potes ædificare vsque ad tectum domus meæ:& hoc cũ §. fin. infra, eod. [*SI ANTEA.*] Si domus tua recipiat domus meæ stillicidium. non possum mutare tectum meum: scilicet si est ex tegulis, facere ipsum ex tabulis. Et est ratio: quia leuius cadit aqua ex tegulis,quã ex tabulis.[*STILLICIDIVM.* Siue ex testamento, vel stipulatione, vel quocunque alio modo domus tua recipiat stillicidium domus meæ, possum domum meam exaltare:deprimere autem non possum.& est ratio in litera.Item possum facere retro stillicidium.id est possum retro trahere stillicidium,id est,quòd cadat tantum ante:sed facere stillicidium plus alte non possum.& est ratio in litera. Viuianus.*

*lia Romæ foro fuisse notũ est.vn de Labeo ff.de verbo. §. fin. infra, eod. [*SI signi. Proiecta inquit sunt ea,quæ ita prouehũtur,vt nunquã cõquiescant cuiusmodi sunt mœniana, & suggrũdia.quæ vero aliquid habent,vbi cõquieſcãt: immissa,nõ proiecta vocantur: veluti tigna, trabes, quæ immittantur.*

m *Consuetudine.* scilicet hac,vt immissum habeã, quod est supra.

n *Mœnianum.* immissum dicitur, quod in alia parte quiescit: mœnianum, non: vt infra, de verb.sig.l.malum. §.j. & infra, eod.l. hoc quod. *Flo.aliquid *Flo.si

o *Aliquo.* id est in partibus quibusdam.

p *Possideo.* idem & in seruitute stillicidij.& aliis: vt infra,si ser. vin.& si forte.§.sciendum. Accursius.

q *Esset.* vt si domus in inferiori: area in superiori parte montis esset. Azo.

r *Ex plano.* id est per viam planam: & sic tempore aquæ lubrica erat via.

ſ *Gradus.* scilicet lapideos longos.

t *Cliuos.* fossas terrestres per gyrum. Et sic not.quòd potest operari id sine quo seruitus esse non valet: vt hic, & supra, titu.j.si iter.& infra,de iti.actuque priu.l.iij. & infra, ti.j.l. Quintus. Secus si sine eo potest vti: vt infra,de aqua plu. arcen.l.ij.in prin.quæ est contra: vt hic subiicit.

Si sublatum

BIU Cujas

a *Si sublatum sit ædificium.* dominans.
b *Intelligatur.* propter vtilitatem intelligitur idem quod nō est idem, sed mutatum, vel auctum, vel deminutum: vt hic, &.j. de except. rei iudi. & an eadem. §. idem. & supra, de iudi. proponebatur.
c *Interpretetur.* scilicet aliquis.
d *Vsusfructus interit.* in eo constitutus: vt supra, qui. modis vsusfructus. amit. l. repeti. §. rei mutatione.
c *Pars.* & quidem maxima: vt infra, de solu. qui res. §. aream. in fin.
Flo. quid §. sed non est ita in reali seruitute, quæ restituitur: vt hic, & infra, eod. si testamento. &. l. eum. & infra, si ser. vin. & si forte. §. etiã. & sic æquitas non traditur ad æquitium: quare secus.
Flo. casitare f *Ibi ædificare.* s. sic vt non recipiatur stillicidium: alioquin est cōtra finem huius legis.
g *Casitauerit.* id est frequenter ceciderit.
h *Non potest.* si ex ea materia grauius casitauerit.
i *Stillicidium.* i. seruitus stillicidij: vel id est domus cui debetur seruitus stillicidij.
k *Quoquo modo.* inter
Flo. cadet uiuos, vel in vltima vo
Flo. lenius luntate. Accursius.
Flo. diuertum l *Interdum.* q. d. non semper. Azo.
m *Non potest.* illud ædificiū, cui debetur seruitus, nō potest dimitti inferius. Azo.
n *Flumen.* rectius enim cadit. Accursius.
o *Eadem causa.* id est eadē ratione. Nam qua
Flo. posita ex causa potest tolli altius, quia leuior est seruitus: eadem potest retro trahi: vt subiicit. Et qua ratione non potest deprimi, quia sic fit grauior: eadem non potest produci vltra: vt subiicit. Accursius.
p *Ei cōceditur.* vt. ſ. e. l. j. si seruitus. cōtra. Solu. vt ibi.
q *SI domus. Deberet.* & ne &c.
r *Tolleretur.* propter lumen.
s *Concessero.* remittēdo. Accursius.
t *Tollere.* quia sic remisit: vt hic, & infra, quemad. ser. amit. stillicidij. & infra, titu. j. si mihi. Sed quid est ecōtra, si remisi seruitutem stillicidij non recipiēdi? Respon.
a *Approbatur per Bar. Ang. Pau. & Flo.* & illam altius non tollendi videor remisisse. nam nō potest nō recipere, nisi altius tollat: vt argu. supra, de iurisdi. om. iudi. l. ij.
u *QVi ædificium. Luminibus.* id est fenestris vnde lumen venit.
x *Quæ postea.* vt de fenestris factis, vel faciendis. Vel dic, etiam futuro ædificio: vt infra, lege proxi. §. fin.

℣ Si sublatum sit ædificium[a], ex quo stillicidium cadit, vt eadem specie & qualitate reponatur: vtilitas exigit, vt idem intelligatur[b]. Nam alioquin si quis* strictius interpretetur[c]: aliud est, quod sequenti loco ponitur, & ideo sublato ædificio, vsusfructus interit[d]: quāuis area pars[e] sit ædificij. ℣ Si seruitus stillicidij imposita sit: non licet domino seruientis areæ ibi ædificare[f] vbi casitare* cœpisset stillicidium.

Dominus domus dominantis, non potest facere id, per quod conditio seruitutis fiat deterior, sed melior. Bartolus.

℣ Si antea ex tegula casitauerit[g] stillicidiū: postea ex tabulato, vel ex alia materia, casitare nō potest[h]. ℣ Stillicidium[i], quoquo modo[k] adquisitū sit, altius tolli potest. Leuior enim fit eo facto seruitus: cum quod ex alto cadit,* leuius* [cadat,] & interdum[l] directū,* nec perueniat ad locū seruientē. Inferius demitti non potest[m]: quia fit grauior seruitus id est, p̄ stillicidio flumen[n]. Eadē causa[o] retroduci potest stillicidium, quia in nostro magis incipiet cadere. Produci non potest, ne alio loco cadat stillicidium, q̄ in quo imposita* seruitus est. Lenius facere poterimus, acri[p] non. Et omnino sciendum est, meliorē vicini conditionē fieri posse: deteriorē non posse: nisi aliquid nominatim in seruitute imponēda immutatū fuerit.

Dominus domus, seu prædii debentis recipere stillicidium, potest ibi ædificare: dummodo stillicidium, seu seruitutem debitam non impediat. Bartolus.

℣ Qui in area, in qua stillicidiū cadit, ædificat: vsque ad eum locum perducere ædificium potest, vnde stillicidiū cadit rectè. Sed & si in ædificio cadit stillicidium, supra ædificare ei conceditur[p]: dum tamen stillicidiū rectè recipiatur.

Quando vni competunt plura iura: vno sublato, aliud illæsum remanet. h. d. vel sic: Quando vni competunt plura iura: si vnum remittit, aliud remittere non dicitur. Bartolus.

A SI seruitus.] C. ASVS. Si ex vna parte domus meæ erant fenestræ, quæ tuæ domui debent seruire: si ex altera parte faciam fenestras, non videor de his cauisse si ita dictum fuit, vt lumina vti nunc sunt, ita sint. si autem dixi, ne luminibus officiatur: omne lumen significatur, & præsens, & futurum: & sic ad totam domum videor lumen constituisse. & sic ratio generalis omnia cōprehendit. Viuianus.

XX. POMPONIVS libro trigesimotertio ad Sabinum.

SI domus† tua ædificiis meis vtramque seruitutem deberet[q], ne altius tolleretur[r], & vt stillicidium ædificiorum meorum recipere deberet: & tibi cōcessero[s] ius esse inuito me altius tollere[t] ædificia tua: quod ad stillicidium meum attinet, sic statui debebit: vt si altius B sublatis ædificiis tuis stillicidia mea cadere in ea non possint: ea ratione altius tibi ædificare non liceat. si non impediantur stillicidia mea, liceat tibi [ea] altius tollere.

Seruitus, ne luminibus officiatur: porrigitur ad lumina præsentia, vel ad futura, si est actum: & in dubio indefinita locutio æquipollet vniuersali. Bartolus.

XXI. IVLIANVS libro secundo ex Minicio.

QVi ædificiū habēt, potest seruitutem vicino imponere, vt non solum de his luminibus[u], quę in præsentia sunt*, sed etiam de his quæ C postea[x] fuerint, caueat.

XXII. POMPONIVS libro trigesimotertio ad Sabinum.

SI seruitus imposita fuerit, lumina[y] quæ nunc sunt vt ita sint: de futuris luminib[y] nihil[z] caueri videtur. Quòd si ita sit cautum, ne luminibus[a] officiatur, ambigua est scriptura, vtrum ne his luminibus officiatur, quæ nunc sunt: an etiam his, quæ postea quoque fuerint: & humanius est, verbo generali omne lumen significari: siue quod in præsenti, siue quod post tempus conuentionis contigerit.

D *Ædificio futuro potest seruitus imponi, & adquiri. Bartolus.*

℣ Futuro† quoque ædificio, quod nondū est, vel imponi[b], vel adquiri[c] seruitus potest.

XXIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

CVius ædificium iure superius[d] est, ei ius est in infinito supra suum ædificiū imponere[e]: dum [modo] inferiora ædificia non grauiore seruitute oneret[f], quàm pati debent.

† Lumina. Dom[s] habebat duas fenestras ad ministrantes lumen in tus: ad quas habet seruitutem ex domo vici na de lumine. Accur.
z *Nihil.* Immo contra videtur: vt. j. eod. l. eum. Sol. vt ibi. Ité no hic contra generalitatem: quia specialia generalibus nō insuntur infra, de leg. iij. l. vlt. rem. §. codicillis. & felicissimo. & §. legatur rat. in fin. &. C. ad Vel. iubemus. &. j. de & arg. leg. l. cum & de contrahen. l. in leg. &. j. de ob. si stipulatus. §. stipulamur. & de leg. ij. cum pater. §. dulcissimis. econtra pro generalitate facit. j. proxi. respon. ibi, & humanius est &c. vt supra, de in ius voc. l. quique. §. parētes. & infra, de lib. & posthu. l. placet. & C. quæ res pigno. obli. pos. l. fi. &. C. de hære. vend. l. fin. & de le. iij. hoc legatum. j. respon. &. l. quæsitum. §. prædia. Solu. hoc est regulare, vt stetur generalitati. & si quandoque est cōtra, illud speciale est: b vt. j. de regu. iur. l. semper. Accursius.
a *Luminibus.* nec est dictum, quæ nūc sunt, vt ita sint. Accursius.
b *Imponi.* vt seruiat.
c *Vel adquiri.* vt seruiatur ei: non vt sit seruitus: vt. j. communia prædio. l. j. sed vt quis obligetur nomine seruitutis: vt. j. de verbo. oblig. existimo. &. j. si serui. vind. l. fi. & infra, titu. j. l. Labeo. Accur.
CVius.] C. ASVS. Domus mea erat, possum domum meam quantūcūque volo altius tollere: dūmodo si tua domus meę seruiat, nō grauet in plus. Vin.
d *Superius.* puta versus ripā: vt supra, eo. l. seruitutes. §. si domo.
e *Imponere.* vt supra, eodem. lege, cum eo. & l. imperatores. Accur.
f *Oneret.* vt supra, eod. leg. seruitutes. §. stillicidium. & infra, de aqua plu. arcen. l. j. §. item sciendum. Accursius.
HOc quod.] C. ASVS. Dictum est supra. l. j. quòd licet immittere tignū in domum vicini. i. seruitutem tigni immittendi. Hoc

BIU Cujas

Hoc dicit esse verum quando habeo domum, ex qua immitto in vicini domum, aliàs, si domum nó habeo, sed immitto in alienum ædificium, & cedit solo: nó est seruitus. [*SI EX TRIBVS.*] Tu habebas domum ex superiori parte: ego in medio domum meam habebam: Titius autem habebat inferius. ego autem contra tuam & inter meã, & domum Titi est paries communis. Titius vult altius tollere illũ parietem communem. an possit, quæritur. Et respondetur, quòd sic, licet ego dominus me dictatem ædiũ non possim altius tollere: nec ego teneor prohibere illum Titium. Viuia.

Seruitus tigni immittendi, potest deberi ei, qui non habet ædificium. Bartolus.

XXIIII. POMPONIVS libro trigesimotertio ad Sabinum.

HOc quod dictum [a] est de immissis, locum habet ex ædificio alio in aliud. Aliter [b] enim supra alienum ædificium superius habere nemo potest.

Seruitus quæ tibi debetur à domo vicina, non impedit dominum alterius domus ædificare supra parietem communem. Bartolus.

B ℣ Si ex tribus ædib⁹ in loco impari positis, ædes mediæ superioribus seruiant ædibus: inferiores autem nulli seruiant: & paries [c] communis, qui sit inter ædes inferiores [d] & medias, altius à domino inferiorum ædium sublatus sit: iure eum altius habiturum, Sabinus ait.

In re communi non potest quis aliquid facere, vel prohiberi iure seruitutis: sed ei per communi diuidundo iudicium succurritur. Bartolus.

XXV. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

IN re communi, nemo dominorum iure seruitutis, neque facere quicquam inuito [e] altero C potest [f], neq; prohibere [g], quo minus alter faciat. Nulli enim res sua seruit [h]. Itaque propter immensas contentiones [i] plerumque res ad diuisionem peruenit. Sed per communi diuidundo actionem consequitur socius, quo minus opus fiat [k]: aut vt id opus quod fecit, tollat: si modo toti [l] societati prodest, id opus tolli.

Pro eo, quod fit ex ædibus propriis in cõmunes, vel econuerso: potest agi negatoria. Bartolus.

XXVI. POMPONIVS libro trigesimotertio ad Sabinum.

SEd si inter te & me communes sint Titianæ ædes, & ex his aliquid non iure in alias ædes meas proprias immissum sit: nempe tecum mihi agere licet [m]: aut rem perdere. † Idem fiet, si ex tuis propriis ædibus, in cõmunes meas, & tuas ædes quid similiter esset proiectum. Mihi enim soli tecum est actio.

Inuito socio non potest quis ædificare in re communi: licet sibi permittatur à domino prædii seruientis. Bartolus.

℣ Si in area communi ædificare velis, socius prohibendi ius habet: quamuis tu ædificandi ius habeas à vicino concessum [n]: quia inuito socio, in re* cõmuni, non habeas ius ædificandi.

Seruitus quæ non habet causam continuam, non potest adquiri tempore. & causam cõtinuam non habet omnis seruitus, ad cuius vsum factum hominis requiritur. & damnum quod ex seruitute non iure debita contingit, venit in actione damni infecti. hoc dicit. Diuide. Primo ponit dictum. Secundo, illud limitat. Tertio, illud probat per rationem. Quarto ponit tres illationes. Secũda ibi, Hoc ita. tertia ibi, Neque enim. quarta ibi, Et ideo. Bartolus.

---

a *Hoc quod dictum.* supra, eo. l. j. & l. seruitutes in prin. Accursius.

b *Aliter.* i. cessante iure immittendi, secundum Ir. Vel dic, id est si non er tuo in alienũ, sed cum non habeas ędificium, in alieno immittis. ná cedit domui in quam immittitur: vt Cde rei vindic. l. si inferiorem. Accursius.

c *Paries.* siue dicas paries cómunem pro illo: & tunc quidem dubitatur [a] quòd possit ædificare inferior dominus, si pro inferiori, [b] non debet tenere, prohibere: quia natura earum seruitutum est ea, vt patiatur: non vt aliquid faciat: vt supra, titu. j. quotiens. §. j. Vel dicas communis. i. medius erat, cum esset inferioris tãtum. Acc.

d *Inferiores.* Opponitur: Paries iste est pars domus seruientis: & illa seruit: ergo paries. Respon. ei non potuit imponi [c] ab vno dominorum. Sed tunc opponitur: ergo dominus etiam seruientis potest ibi ædificare. Respon. nequaquam. [d] vt infra, titu. j. per fundum. Item opponitur: ergo pro parte constituitur: quod non potest: vt supra, titu. j. pro parte. in fi. sed dic, hic certa: [e] vt lege, ad certam. supra, de serui.

IN re.] CASVS. Habeo tecum domum communem: tu vis supra eleuare, quasi in hoc tibi seruiat res communis. quæritur an possis altius tollere. Respondetur, non potes ipso iure. idem contra: nec te prohibere ædificare, eo iure, quasi in hoc seruiat mihi res communis, vt alter me inuito non superædificet: sed alio D iure idem prohibere non possum, communi scilicet diuidundo, & pro socio, vt non fiat: & factum tollitur. sed si communi expedit, possum, & etiam diuidere. Et coniunge l. sequen. quæ plana est. Viuianus.

e *Inuito.* quia dicam in hoc mihi eam seruire: sed neque prohibere, scilicet per confessoriam, sed per negatoriam sic: vt infra, si ser. vin. l. an vnus. Sed opponitur, quòd in multis casibus notatis infra, communi diui. Sabinus. socius facit inuito socio. sed dic: non iure seruitutis. Item no. quod commune est, meum est: sic infra, de leg. j. serui electione. §. fi.

f *Altero potest.* vt. C. eo. l. parietem. Accursius.

g *Prohibere.* iure scilicet seruitutis: vt subiicit, nulli enim &c. sed iudicio societatis, vel communi diuidundo sic: vt subiicit, & infra, commu. diui. l. Sabinus. & infra, si ser. vind. l. an vnus.

h *Seruit.* vt supra, si vsusfruct. peta. l. vti frui.

i *Contentiones.* quas excitat communio: vt infra, de leg. ij. cum pater. §. dulcissimis. & infra, de re. eo. l. qui neque. in fi.

k *Fiat.* vt. j. de noui ope. nun. l. in prouinciali. §. j. nisi in casibus in quibus prohibere non potest: vt dices. j. communi diui. Sabin.

l *Toti.* sic quod omnibus, non quod vni tantum expedit: vt hic, & infra, pro socio. l. actione. §. Labeo. & in authen. de non alie. §. quia vero verisimile. in fi. coll. ij. Item ad id quod dicit opus tolli, est contra, infra, communi diui. Sabinus. circa fi. ibi, sed & si in communi &c. sed illa secundum hanc. vel forte & hic eo absente: vt & ibi. [f] Accur.

f Eo præsente. P. & Flo.

Ed si inter.] CASVS. Hęc lex continuatur cum superiori: & casus est talis: Ego & tu habebamus domum communem: & ex illa domo communi proiicitur tignũ super domum meam: agã contra te negatoria, vt tollatur. & idem est si ex domo tua proiicitur aliquid supra domum cõmunem: quòd agam vt remoueas. [*SI IN AREA.*] Habeo tecum aream com† munem, quæ debet ser- uitutem Mæuio altius non tollendi. Duplici [g] ex causa eleuari nó potest. Vna quia seruitus est imposita, etiam si à Mæuio tibi concedatur. Alia, quia ego prohibere possum: & licet seruitus remittatur, tamen aliud impedimentum subest. Viu.

† *Hic est communem, quæ debet seruitutem Mæuio altius non tollendi. Duplici ex causa eleuari nó possit. Vna quia seruitus est imposita, etiam si à Mæuio tibi concedatur. Alia, quia ego prohibere possum: & licet seruitus remittatur, tamen aliud impedimentum subest. Viu.*

m *Agere licet.* per negatoriam actioné: aut scilicet perdã ius prohibendi per prędictam actionem, id est libertatem. Nam adquiritur seruitus rei cõmuni, etiam per vnum tãtum de sociis, scilicet tempore: [g] vt hic, non autem alio modo: vt infra, titu. j. si vnus. Est tamen arg. contra: quia plus videtur posse fieri per conuentionem, quàm per tempus: vt infra, quemadmo. ser. amit. nam satis. §. sed si is fundus. ibi, possunt tamen &c. Sed ibi in perdenda: [h] hic in adquirenda. Vel dic. [i] perdere. id est destruere: & sua auctoritate: vt infra, ad leg. Aquil. l. quemadmodum. §. ij. Sed quod dicitur hic, me agere negatoria pro re propria, contra socium rei communis: est contra, infra, fini. regun. l. sed & loci. §. si commune. Sol. vt ibi. Et est ratio (vt dicunt) quòd præscriptio per vsum inducitur, non per pactum: quia per præscriptionem non quærit persona, sed lex: sic & retinetur sine persona, si aqua influat per se: vt infra, quemadmo. ser. amit. l. qui fundum. Vel si quocunque vadat: vt. l. denique. in eod. titu. Sed hæc ratio non videtur bona: [k] quia lex non quærit sine facto hominis possidentis, & præscribentis: vt infra, eod. l. si ædes. §. libertas. Item & ille quemadmo. ser. amit. in retinenda. dicunt, quòd est facilius. aliam ergo rationem quære. Sed dices [l] per. l. j. de vsucap. l. j. & pro suo. l. fin. & institu. de vsucap. in princip.

g Istam lecturam sequitur Bar. Ange. P. & Flo.

h Hãc solutionẽ sequitur Bart.

i Ista est ciuda lectura ad text. quæ satisfacit. Bar.

k Immo. Bart.

l Placet Bart. & Floria.

n *Concessum.* cui debebatur seruitus, ne domus communis tolleretur. Accursius.

Foramen.] CASVS. Concessisti mihi tale ius, vt in tuo pariete esset foramen quoddam, per quod traheretur aqua ad lauandum familiã domus meæ. quæritur an sit aquę ductus, & quęratur tempore? Et respon. refert manu fiat: & tunc nec flumen est, nec aquæ ductus, nec tẽpore quæritur. an naturaliter fiat, vt quãdo pluit: & tunc quia naturaliter immittitur, licet non continue habet quasi perpetuam causam: & tunc est proprie seruitus. Secundo dicit, quòd omnes seruitutes debent habere perpetuam causam: quod non potest esse ex lacu, vel stagno: & ideo non potest seruitus aquę ductus in eis concedi. Tertio dicit, quòd stillicidij seruitus, ita demum proprie est seruitus: & tẽpore quæritur, si naturaliter

BIU Cujas

si naturaliter recipitur: non si manu per canales, vel aliud stillicidium immittitur. Quarto refert se ad primum casum: vt si quidem damnum inferri timeatur rei seruienti, vt parieti, in quo est foramen: habeat locum stipulatio damni infecti. hoc dicit cum lege sequenti. Viuianus.

a *Foramen.* per quod mittebatur aqua ex fonte vicini, in pauimentum quibusdã temporibus.

b *Pariete.* seruiente.

Cõclaue, inquit Donatus, locus est superior in interioribus tectis sic dictus: quòd intra eũ loca multa & cubicula clausa sunt adhærentia triclinio.

c *Conclauis.* est locus, qui multis clauibus firmatur: maxime inter duas domos: vt infra, de damno infec. lege, quod conclaue. sed triclinium est, vt dixi infra, commo. l. si vt certo. §. si de me.

d *Pauimenti.* dominãtis. Accursius.

e *Flumen.* Flumẽ vocat lignum excauatum, in quo colligitur aqua pluuialis, vel alia: naturalis tamen, quæ semper fluat.

f *Esse.* & sic non est seruitus: vt. j. proxi.

g *Verum est.* quòd tẽpore nõ queratur. Acc.

h *Fit.* vt immissio aquæ per prædictum foramen. aliàs fere omnis seruitus non haberet perpetuam causam:

**Flo. dãnũ* cum omnes manu fiãt. vnde melius dixisset, quod manu fiat. id est vsus cuius seruitus manu exercetur.

i *Adsidue.* & sic dicitur de aqua quotidiana, quæ quotidie duci potest, licet quotidie non ducatur: vt infra, de aqua quoti. & æsti. l. j. §. quotidiana. &. §. quod autem scriptum est. Accursius.

k *Perpetuo.* & ideo tẽpore adquiritur, sicut aquæ ductus: tamen non aliàs nisi continue ducatur aqua, adquiritur tempore: quia etsi naturaliter aqua deriuetur, tamen sæpe euenit, quòd per manu factum riuum eam ducas. porro si cõtinue plueret, continuo de stillicidio casitaret. vnde aquæ ductus potest habere, & non habere continuationem: sed stillicidium semper habet. quasi perpetuam, propter aptitudinem.

l *Perpetuas.* vel quasi: vt in stillicidio: vt in fi. huius. l. & hoc ad hoc, vt possint præscribi: vt dixi supra, de serui. l. seruitutes.

m *Debent.* ad hoc, vt possint tempore quæri: & ad hoc, vt verè possit dici seruitus: vt infra. l. proxi. Sed tamen id solum non sufficit: immo oportet, quòd continue ea sit vsus, vt in aquæ ductu dixi modo: saluo eo, quod dicitur de stillicidio. vel aliter omnes habere debent perpetuas causas ad hoc, vt perpetuo eas habeant, ex quo constitutæ sunt, licet perpetuo his non vtantur. vnde neque in lacu, neque in stagno sic concedi potest, vt perpetuo sit: quia interdum, immo sæpe exarescunt: vnde ipso iure extinguitur seruitus: licet restituatur in pristinum statum, si statuto tempore lacus, vel stagnum sit restitutum. Et secundũ hoc iter habet perpetuam causam. vel aliter, vt possit cõcedi, perpetuam causam, & cõtinuam habere debet. Vnde nec in lacum, nec in stagnũ potest cõcedi: quia interdum exarescunt, & sæpe. Sed tamen interim dũ extat, prohiberi non debet, secundum hoc etiam de itinere dicit, quod habet perpetuam causam: sed non secundum primam expositionem. Sed nonne & domus sæpe diruitur? non ergo in ea seruitus constitui potest? Respon. non sic sæpe, vt lacus & stagnum.

Lacus quid sit.

n *Lacu.* lacus est qui perpetuam habet aquam, non tamen exinde exeuntem. Accursius.

XXVII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

FOramen [a] in imo pariete [b] conclauis [c], vel triclinij, qđ esset proluendi pauimẽti [d] causa: id neque flumen [e] esse [f], neque tempore adquiri placuit. Hoc ita verum est [g], si in eum locum nihil ex cœlo aquæ veniat. Neque enim perpetuam causam habet, quod manu fit [h]. at quod ex cœlo cadit, etsi non adsiduè [i] fit, ex naturali tamen causa fit: & ideo perpetuo [k] fieri existimatur. Omnes autem seruitutes prædiorum, perpetuas [l] causas habere debent [m]: & ideo neque ex lacu [n], neque ex stagno [o] cõcedi aquęductus potest. ℣ Stillicidij quoque immittendi, naturalis & perpetua causa [p] esse debet [q].

XXVIII. POMPONIVS libro trigesimo secundo ad Q. Mucium.

SI quid igitur [r] ex eo foramine, ex quo seruitus non consistit [s], damni * vicinus [t] sensisset [u]: dicendũ est, damni infecti stipulationem locum habere.

Si ad aliquod prædium seruiens incipiat pertinere in solidum, seruitus extinguitur. secus si pro parte. Bartolus.

XXIX. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI quis ædes, quę suis ædibus seruirent, cum emisset, traditas sibi accepit: cõfusa, sublatáque seruitus [x] est: & si rursus vendere vult, nominatim imponenda seruitus est: alioquin liberè veneũt.* ℣ Si partẽ prædij nactus sim, quod mihi, aut cui ego seruiebã: * non cõfundi seruitutem placet: quia pro parte seruitus retinetur [y]. Itaq; si prædia mea prædiis tuis seruiant, & tuorum partem mihi, & ego meorũ partem tibi tradidero: manebit seruitus. Item vsusfructus in alterutris [z] prædiis adquisitus, non interrumpit [a] seruitutem [b].

Domus destructa potest vsque ad statum pristinum restaurari: non obstante seruitute, ne luminibus officiatur. Bartolus.

XXX. IDEM libro quadragesimo octauo ad Edictum.

SI testamento damnatus hæres, ne officeret vicini luminibus, seruitutémque pręstaret, deposuit ædificium [c]: concedẽda erit legatario [d] vtilis [e] actio, qua prohibeatur hæres, si postea extollere supra priorẽ modum ædificium [f] conabitur.

Potest aduersus vnum præscribi libertas, aduersus alium non, ex eadem ædificatione. Bartolus.

XXXI. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

SI ædes meæ † seruiant ædibus Lucij Titij, & ædibus Publij Mæuij, ne altius ædificare mihi liceat: & à Titio precario petierim, vt altius tollerẽ: atq; ita per statutum tẽpus ædificatũ habuero: libertatẽ aduersus Publiũ Mæuiũ vsucapiã [g].

o *Stagno.* quod temporalem, quæ tempore pluuiæ colligitur: vt infra, vt in flu. pu. l. j. §. lacus. &. §. stagnũ. Sed licet seruitus aquæductus non possit ex lacu fieri, tamen seruitus nauigij sic: vt. j. de ser. rusti. prædi. l. via. §. j. Sed quæ est ratio? Respon. secundum Ir. quia quandoque nauigium currit, quandoque non: aquæductus cõtinuo. vel fauore nauigij dictũ est. Tu die, quod per nauigiũ non minuitur aqua, sed per **Fl.* aquæ ductum sic.

p *Causa.* vt possit præscribi: nó autem si manu aqua proiiciatur. **Fl. s.*

q *Debet.* quia nec in manu cõsistit vsus eius: & perpetuo paratũ est ad suscipiendum aquã: & ideo potest præscribi. Accursius.

r *Si quid igitur.* illatio superioris legis.

s *Consistit.* maxime, nã & idem si consistat: vt supra, eo. l. fistulæ. Acc.

t *Vicinus,* qui credebat debere seruitutem ex pariete.

u *Sensisset.* scilicet spe: vel dic, etiam re: & tũc si stipulatio est interposita, damni infecti agitur ex ea. aliàs agitur in factũ de damno dato: vt infra, ad legem Aquil. si seruus seruũ. §. si furnum. Quidam tamen dicunt ex stipulatione agi, quãdo fuit interposita. sed si finita fuit dies eius dũ secundo non caueretur, tũc vtili, ac si esset interposita stipulatio: vt in- † *De l.* fra, de damno infecto. *l. inte-* l. si finita sit dies statu- *vide p* ta. in principio. *Bar.*

Si quis.] CASVS. de *ser.* Aedes tuę meis ser- *aqua.* uiebant. emi illas tuas *col.* ædes: & sic extincta est seruitus. si eas postea alij vendo, libere vendi videntur: nisi seruitu. imponerem. [SI PARTEM.] Hunc casum dic: vt supra, de seruitu. vt pomum. §. j.

x *Seruitus.* vt infra, communia prædio. l. quicquid.

y *Retinetur.* vt. j. titu. j. l. vnus ex. in princ. &. §. de seruitu. vt pomum. §. si prædium. Accursius.

z *In alterutris.* scilicet in dominanti, vel seruienti.

a *Non interrumpit.* scilicet hæc personalis seruitus.

b *Seruitutem.* scilicet prædialem.

Si testamento.] CASVS. Hæredem meum damnaui, ne domus tuæ luminibus officeret. si hæres destruxit illam domum, ex qua debebatur seruitus, & postea reficere velit: competit tibi vtilis actio, vt hæredem prohibeas altius reædificare. Viuianus.

c *Aedificium.* in quo seruitus legata erat: & aliud nouum sustulit: vt. j. colligitur.

d *Legatario.* cui seruitus legata erat.

e *Vtilis.* non directa: quia non est illud ædificium, cui seruitus imposita est, secundum Azo. vt. ŝ. e. seruitutes. §. si sublatum.

f *Aedificium.* scilicet nouum.

Si ædes.] CASVS planus est vsque ad. §. libertas. Si debeo seruitutem altius non tollendi: præscribo libertatem, si teneam exaltatam illam domum seruientem. Sed pone, quòd incepi possidere, vt liberas: & postea cecidi à possessione. interrupta est vsucapio: sed is ad quem post deuenit, vsucapit libertatem, si legitimo tempore possedit. Viuianus.

g *Vsucapiam.* si ignoraui seruitutẽ ad alium pertinere, & sic bonam fidem habui: vt. j. quemad. ser. ami. l. fi. Vel si sciui, nó tamen vi, aut clã, vel precario: sed qui permisit precario, reuocabit quã-

BIU Cujas

do volet: vt.j. communia prædio.l.penul. Et sic no. hic, quòd sine titulo apto præscribitur libertas: vt dixi.ff.titu.j.seruitutes.

a *Vna seruitus.* quod si esset, non posset aduersus alterum tantum vsucapi libertas. Ir.

b *Duæ.* hic no. quòd vsucapio prodest, & non prodest: sic conditio est códitio, & nó códitio: vt.j. de manu. test. l. si ita scriptum. & ff. de vsufru. l. vsusfru.

Nõ enim vna seruit[a] Titio & Mæuio debebatur, sed duæ[b]. Argumentũ rei[c] præbet, quòd si alter ex his seruitutẽ mihi remisisset[d], ab eo solo liberarer: alteri* nihilominus seruitutem deberem.

Nisi prædia vrbana possideantur continuè, eorum libertas non præscribitur. Bart.

Libertas seruitutis vsucapitur si ædes possideantur[e]. Quare si is, qui altius ædificatum habebat, ante statutũ[f] tempus ædes possidere desiit: interpellata[g] vsucapio est. is autem, qui postea easdem ædes possidere cœperit, integro[h] statuto tempore libertatem vsucapiet. Natura enim seruitutum[i] ea est, vt possideri non possint[k]: sed intelligatur possessionem earum habere, qui ædes possidet[l].

Nihil in hoc seculo potest esse perpetuũ, nisi per surrogationem. Bartolus.

XXXII. PAVLVS libro quinto Epitomatorum Alfeni Digestorum.

EVm debere columnam restituere, quæ onus vicinarum ędium ferebat, cuius essent ædes, quæ seruirent: non eum, qui imponere vellet[m]. Nam cum in lege ædium ita scriptũ esset: *Paries onerifer undo vti nunc est, ita sit*: satis apertè significari, in perpetuũ parietem[n] esse debere. Non enim hoc his verbis dici, vt in perpetuum idem paries æternus[o] esset, (quod ne fieri quidẽ posset) sed vti eiusdem modi[p] paries in perpetuũ esset, qui onus sustineret: quẽadmodum si quis alicui cauisset[q], vt seruitutem præberet, quæ* onus suum sustineret: si ea res, quæ seruiret* & tuum onus ferret, perisset, alia in locum eius dari debeat.

Rei suæ non potest quis seruitutem imponere: nisi in actu quo alteri tradidit. h.d. cum.l.seq. Bartolus.

XXXIII. IVLIANVS libro secundo ex Minicio.

ET qui duas[r] areas habet: alteram tradendo[s], seruam alteri efficere potest.

XXXIIII. MARCIANVS libro tertio Regularum.

SI binarum ædium dominus dixisset eas, quas venderet, seruas fore: sed in traditione non fecisset mentionem seruitutis: vel ex vendito[t] agere potest, vel incertum[u] condicere, vt seruitus imponatur.

Si ædes legantur, vel venduntur: videtur actũ vt cõtignationes vti stãt, ita stent. Bar.

XXXV. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

BInas quis ædes habebat, vna contignatione tectas: vtrasque diuersis legauit[x]. Dixi, quia magis[y] placeat, tignũ posse duorum esse, ita vt certę partes[z] cuiusque sint contignationis, ex regione cuiusque domini fore tigna: nec vllam inuicẽ habituros actionem, ius nõ esse immissum habere. Nec interest, purè vtrisque, an sub cõditione alteri ædes legatæ sint.

XXXVI. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

IDémque esse, & si duobus ædes cesserint[a].

Ædificia quæ inuicẽ non videntur, non possunt inuicem seruire. Bartolus.

XXXVII. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

SI ædes meæ à tuis ædibus tantum distent, vt prospici viuos concessi. nec potest agere vnus cõtra aliũ, vt remoueat. Vi.

Floseruit

---

a *Vna seruitus.* quod si esset, non posset aduersus alterum tantum vsucapi libertas. Ir.

b *Duæ.* hic no. quòd vsucapio prodest, & non prodest: sic conditio est códitio, & nó códitio: vt.j. de manu. test. l. si ita scriptum. & ff. de vsufru. l. vsusfru.

c *Argumẽtum rei.* scp non vna seruitus sit, sed duæ. Vel dic, quòd aduersus Mæuium vsucapiam. est tamẽ huic dicto arg. cõtra. j. quemad. ser. amit. l. nam satis, §. sed si fundus. ibi, possunt tamen &c.

d *Remisisset.* p pactũ.

e *Possideantur.* tanquã liberæ. Accursius.

f *Statutum.* ad vsucapiendã seruitutis libertatemque est. x. vel. xx. an. vt dices. j. quemad. seruit. amit. l. si sic.

g *Interpellata.* naturali interruptione: vt. j. de vsucap. l. naturaliter.

h *Integro.* Hoc si non habuit causam à priore: vel si habet, alius in medio possedit: aliàs iunguntur tempora: ff. insti. de vsuca. §. inter. &. j. de vsucap. pro emp. l. ij. §. penul.

i *Seruitutũ.* melius dixisset, libertatum.

k *Possint.* ab eo qui debet.

l *Possidet.* altius ædificatas: qui præscribit, & occidit alterius seruitutẽ præscribẽdo: sicut & in re corporali qui possidet pscribit, & occidit dominiũ alterius: & sic possidendo seruitutẽ, adquirit libertatẽ.

m *Vellet.* Aliter est cum quis ex vetustate sibi asserit seruitutem. tunc enim aduersarius non restituet: vt infra, de aqua plu. ar. l. j. §. fin. vel hic speciale.

n *Parietem.* i. hunc, vel similẽ. sed videtur quòd de presenti tantum intelligatur: vt. ff. e. si seruitus. in prin. quæ est contra. Sol. hic non posset intelligi de presenti columna tantum, quę in conuentionem deuenerat. vnde etiam de futura videtur cautum: sed ibi etiam de præsenti lumine tantum poterat intelligi. Item videtur, quòd sufficiat semel posuisse: licet desinat: vt ar. j. loca. l. Martius. & j. de polli. l. j. in fi. & j. vt leg. vel fideicom. l. j. §. si is. & j. de leg. iij. l. fideicommissa. §. si decem. quę sunt cõtra. Sol. hic fuit actum, vt vti nunc et, in perpetuum esset. Et sic expresse egerunt vt alius semper reponatur si præcedens deficiat. Itẽ no. quòd hoc est speciale in seruitute oneris ferendi: vt ille cuius prædium seruit, aliquid faciat: vt. j. si ser. vin. & si forte. §. etiam. & l. sicuti. §. distant. alias contrà. ff. de ser. l. quotiens. §. seruitutum. Item contra. ff. eo. si arborem. §. vlti. sed hic non est ambiguitas[a].

o *Æternus.* id est sempiternus. nam æternum dicitur, quòd semper fuit & est: vt deus. sempiternum dicitur, quod incepit, & non desinet: vt anima, & angelus, & hæc seruitus.

p *Eiusdem modi.* id est hæc vel similis.

q *Cauisset.* His verbis quæ sequuntur: vbi minus dubij est.

r *ET qui duas.* nisi simul tradat eidem, vel diuersis: vt. j. communia prædio. si quis duas. §. duos autem.

s *Tradendo.* sed quomodo potest apponi in traditione, cum ipsa traditione sit dominus adhuc qui rem tradit? Respon. propter nimiã vicinitatem, quam habet pactum cum amissione dominij: iã amisso dominio, factum pactum videtur. Conferri enim videtur pactũ in id tempus quo desinit esse domus sua: vt infra, tit. j. l. fundus. in fin. Azo. & facit infra, communia prædi. l. si quis duas. j. respõ. *ADDITIO.* Dic secundũ Barto. hic, quòd istud debet intelligi quando fuit facta traditio ex magno interuallo: vel videtur ipsum pactum in traditione ipsa repetitum: vt. l. item quia. in fin. ff. de pac. *Flo. seruit*

SI binarũ.] CASVS. Si duas habui ædes, & vnã vendidi, cui imposui seruitutem: & cũ tradidi, nihil dixi. agetur ex vẽdito vt imponatur seruitus: vel condictione incerti.

t *Ex vendito.* vt. j. de ac. emp. si tibi liberum. & arg. ff. de pac. l. item quia conuentiones.

u *Incertum.* id est, per condictionem incerti. quæ est proprium nomen actionis: vt not. j. de condic. inde. sed & si me putem. §. fi.

BInas.] CASVS. BDuas domos habebam, vna tamen contignatione cõnexas: vnã vni legaui: aliam, alij. Dicitur: si contignatio diuisa est pro parte, est cuiuscũque, quatenus, scilicet domus cuiuscũque extenditur. & hoc siue vtrique pure, siue alteri sub cõditione legata est. Idem, si inter

x *Legauit.* puta vnam vni, alteram alteri.

y *Magis.* quàm contrarium.

z *Partes.* pro diuiso, etiam prout regio cuiusque domus extenditur: vt. j. pro soc. l. penu. &. j. cõmuni diui. l. arbor. &. j. de adqui. re. do. l. pro regione. Sed contra. ff. de rei vin. Põponius. in fi. Sol. ibi dicit de re mobili: vt equo & asino, & similibus quę diuidi cõmode non possunt: vt inst. de offi. iud. §. qđ si cõmode. hic in aliis, puta tigno. Vel melius non est cõtra. nam hic non dicit, qp posit pro parte possideri: immo nullus possidet: vt. j. de vsuc. l. eũ qui. & de adqui. pos. l. qui vniuersas. in prin. Sed demũ eo rupto possident. s. pro indiuiso: vt. j. p soc. l. pe. Sed dic hic p parte dominiũ queri. quarũdam enim rerũ dominiũ quærimus, quarũ nequimus quærere possessionẽ: vt. j. de adqui. pos. l. j. §. sed & per eũ. &. j. de adqui. re. domi. homo liber. §. quicquid. *ADDITIO.* Pro declaratione istius gl. dic secũdũ Bar. qp tignũ donec cohæret domui, non cẽsetur res mobilis, sed immobilis: & ideo potest esse cõmunis pro indiuiso. s. cuiusq; pro regione sua. sed si fuerit exemptũ à domo, esset cõmunis p diuiso: vt. l. arbor. in fi. j. cõmuni. di.

a *Idem. Cesserint.* scilicet, inter viuos.

BIU Cujas

a *Sædes. Non potest.* immo videtur contra: vt infra, commu-nia prædi.si quis duas.in prin.Solu.vt ibi, & facit huic infra, si ser.vin.l.& ideo.

Eos qui.]*CASVS.* Habeo tecum parietem communem, quem aperis vt lumen intret ad domum tuam propriam, quam ibi iuxta habes. Dicit hic, quòd non potes.

b *Immisisse.* immitto lumẽ tibi, aut à me trãsfusum ad te: aut ex aduersa parte ad me transfundendum: & neutrũ fieri potest. & hoc dicit hæc.l.Ir.& sic duobus modis potest poni. & pone plane exemplum: vt supra, eo.sed si inter me.j.respon.

Olympico.]*CASVS* talis est: Legaui tibi habitationem cuiusdam domus, per quam ibam ad hortum meum.heres meus vult per illã domũ quã tibi legaui,ad prędictũ hortũ ire, sicut ego ibam. quæritur an possit? Et respon,quòd bene potest, eo tamen tempore quo tibi nihil noceat. [*LVCIVS.*] Ianuæ domus meæ aperiebantur versus viam: vt liqueat videre in domo Matthæi Rhegini. quæritur vtrum vicinus meus habeat contra me actionem, cum nullum ex hoc incommodum patiatur? Et respon.quòd non habet: nec ego ei teneor. hoc patet. Viuianus.

c *Quòd viueret.* scilicet,Olympicus.

d *Legauit.* scilicet testator.

e *Legatum non est.* scilicet expresim:quia nõ erat hortus cum domo emptus: vel ad vsum domus: aliàs, tacite sequitur legatum dom°: vt infra, de lega.iij.l. prædiis.§.pe.in fi.&.l. si cui ædes. Accursius.

protectus. Flo. *ADDITIO.* Intellige istam glo.quòd testator expresserat, q̃ hortus non veniret: vel separatim emerat, secundum Bar.

f *Non esse.* quod esse non potest: cum dominus remansit hæres: & res sua nemini seruit: vt supra, eo.l.in re communi.& supra, si vsusfruc.peta.l.vti frui. Aliter ergo,si proprietas esset legata: vt infra,si ser.vin.l.testatrix.j.respon.quæ est contra.& infra,de vsufru.lega.l.damnas.§.j.Accursius. *ADDITIO.* Ideo hic non videtur seruitus imposita,sed facultas eũdi: quia prædia non erãt relicta perpetuo: aliàs haberet locũ q̃ dictũ est in.l.binas.s.eo.Bar.

g *Posse.* forma enim patrisa.seruãda est: vt.j.de leg.j.si fundũ. §. qui fundum.&.l.seruum.§.fin.de vsufru.leg.l.dãnas esto.§.j.Ac.

h *Rigor.* id est, rectitudo: à rego,gis.vel dicitur à rigeo: vel dic, à rigo: vt ponatur pro deguttatione aquæ.Azo.

i *Aperuit.* extra domum: vt faciũt omnes Veronẽses.Accursius.

k *Mæuij.* maxime. supra,eo.l.cum eo.Azo.

l Nullam.scilicet negatoriam de seruitute: sed neque interdictum vt tollat: cum neque suæ priuatæ, neque vtilitati publicæ noceat:& sibi prodest:neque in via publica factum est: vt infra, ne quid in loc.publi.l.ij.§.merito. Accursius.

DE SERVITVTIBVS PRAEDIORVM rusticorum.

Dixit de vrbanis seruitutibus in specie: nunc de rusticis eodem modo.

SEruitutes.]*CASVS.* Quatuor sunt principales seruitutes, & sunt nominatæ: & eas ponit in prin.huius.l. & postea ponit de vnaquaque.& sic sunt & aliæ seruitutes rusticæ innominatæ, &.v.scilicet quas ponit in.§.in prædiis.[*TRADITIO.*]

Constituisti mihi seruitu.itineris.qualiter inducar in possessionem? Respon.offi.iudicis: id est,quòd præ-*fu. cipiat præstari, mihi faciendo præstari cautionem de præstando in futurum.Viuianus.

m *Ius eundi.* solus:sed ambulandi cum alio. Vel dic, eundi plane: ambulandi, currendo, & hoc scilicet in omnibus prædictis seruitutibus: siue pedes,siue eques: vt infra,eo.l. qui sella.in prin. &.l. inter.Accursius.

n *Agendi.* id est, decendi ad manus,vel ate se.

o *Iter.* eo ipso.& hoc quantum ad commoditatem, non quantum ad seruitutem: vt infra, si serui. vindi.loci.§. j. nam si essent duæ seruitutes cõstituto actu, posset vna adempta altera remanere: vt su-*Fl. pra,titu.j.si ædes.in prin. ci.quod lex negat.nam adempto itinere, nihil amittitur: vt infra, de adimẽ.lega.l.j. quæ est contra.

p *Iumento.* supra, de serui.l.si tam.

q *Via continet.* inspectis his definitionibus, nihil plus reperitur in via, quàm in actu. sed certe plus est: vt patet infra,eo.l.qui sella. j.respon.&.§. qui viã. Itẽ si viæ latitudo nõ fuerit designata, designatur per legem: sed actus non: vt infra,eo. l.viæ.&.l.certo.§.latitudo.

r *In prædiis.* i.seruitutib⁹ rusticis prędiorũ.

s *Computanda sunt.* supra dictæ sunt nominatæ: hæ possunt in-nominatæ dici.& habes de his infra, eo.l.ergo.§. Neratius. Sed quæritur quare hæ & superiores dicuntur prædiorum? Respondeo: quia constituunt ius in re quæ debet seruitutem,secundum Pla.sed hæc ratio non est bona: quia & vsufructuarius habet ius in re: vtpote cum contra quemlibet possidentem agat: vt supra, si vsusfructus peta.l.vti.§.vtrum.non tamen est prædialis,sed personalis: vt supra, de ser.l.j. Alij dicunt ideo, quia tantum in prædiis constituuntur: sicut ipsum denotat nomen, quod pro immobili re accipitur: vt infra, de verb.sig.l. quæstio est.& tantum habenti vicinum prædium constituuntur. licet ergo commoditas personæ quæratur, prædij tamen dicitur. vnde & potius ius prædij quàm personæ consideratur: vt supra, de nego. gest.qui aliena.§.vno.& infra, eo.l.via.§. si fundus. Item quia fundo vltra quàm ei opus sit constitui non possunt: vt infra,eo. l.ergo.§. Neratius.

t *Pecoris.* hoc si prædio debeatur. aliàs contra supra,de vsufruc.l. si quis binas.

u *Et.* pro, id est. Accursius.

x *Patientia.* quæ fieri debet: vt supra, de vsufruc.l.iij.§. dare. & de

Iurisconsultus nominat hic seruitutes rusticorum prædiorum: inter quas glo.dicit, quòd sunt quædã seruitutes nominatæ: quædam innominatæ. Primo ponit nominatas. Secundo, innominatas. secunda ibi, in prædiis. & hoc facit vsque ad.l.item.§. qui habet. infra,eo.versi.traditio.

1. VLPIANVS libro secundo Institutionum.

SEruitutes rusticorũ prædiorũ, sunt hæ: iter, actus, via, aquę ductꝰ. Iter, est ius eundi m ambulãdi hominis*, non etiam iumentũ agendi n [vel vehiculũ.] Actus, est ius agendi vel iumentũ, vel vehiculum. Itaque qui iter o habet, actum non habet: qui actũ habet, & iter habet: [eoque vti potest] etiam sine iumento p.

Via, est ius eundi & agendi & ambulandi. Nam & iter & actum in se via continet q.

Aquæductus, est ius aquam ducendi per fundum alienum.

In [prædiis r] rusticis computanda [etiam] sunt s [hæc:] aquæ haustus, pecoris t ad aquam adpulsus, ius pascendi, calcis coquendæ, arenę, fodiendę. Traditio planè & u patiẽtia x seruitutũ inducet officiũ prætoris.

Si res legatur ad vitam, in dubio non videtur imposita ei seruitus: licet duret facultas eundi. Bartolus.

XL. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

OLympico habitationem & horreũ quod in ea domo erat, quoad viueret c, legauit d. iuxta eandem domũ hortus, & cœnaculũ, quod Olympico legatum non est e, fuerũt. ad hortum autem & cœnaculũ semper per domum cuius habitatio relicta erat, adit' fuit. quæsitũ est, an Olympicus aditum præstare deberet. Respõdi, seruitutem quidem non esse f, sed hæredem transire per domum ad ea quæ commemorata sunt, posse g, dũ nõ noceat legatario.

Potest quis aperire ianuam versus viã, quatenus se extendit stillicidii rigor. Bar.

LUcius Titius aperto pariete domus suæ quatenus stillicidij rigor h, & tignorũ proiectus* competebat, ianuam in publico aperuit i. quæro, cum neque luminibus Publij Męuij k vicini, neque itineri vicini officeret, neque stillicidium in* vicini domo cadat: an aliquã actionem Publius Mæuius vicinus ad prohibendum haberet. Respondi secundum ea quæ proponerentur, nullam l habere.

DE SERVITVTIBVS prædiorum rusticorum.

TITVLVS III.

1. VLPIANVS libro secundo Institutionum.

SEruitutes rusticorũ prædiorũ, sunt hæ: iter, actus, via, aquę ductꝰ. Iter, est ius eundi m ambulãdi hominis*, non etiam iumentũ agendi n [vel vehiculũ.] Actus, est ius agendi vel iumentũ, vel vehiculum. Itaque qui iter o habet, actum non habet: qui actũ habet, & iter habet: [eoque vti potest] etiam sine iumento p.

Via, est ius eundi & agendi & ambulandi. Nam & iter & actum in se via continet q.

Aquæductus, est ius aquam ducendi per fundum alienum.

In [prædiis r] rusticis computanda [etiam] sunt s [hæc:] aquæ haustus, pecoris t ad aquam adpulsus, ius pascendi, calcis coquendæ, arenę, fodiendę. Traditio planè & u patiẽtia x seruitutũ inducet officiũ prætoris.

BIU Cujas

& de publi.si ego.§.j.& supra, de serui.l.quotiens.§.fin.hæc quidem patientia præstanda inducit officium prætoris petente eo cui debetur, ad hæc duo: vt nunc & in futurum præstetur patientia; & etiam fiat cautio ne desit illa patientia: vt infra,si ser. vin.l.egi.& supra de serui.l.pe. Et ex hoc reperis plerunque seruitute dici deberi,licet iam sit tradita:vt instit. eo.§.ideo autē.sed i corporalibus rebus officiū iudicis nō ꝓspicit i futurū:vt.j.de vsu.l.j.§. j.& de ędil.edict. l.ędiles.§.itē sciēdū.Vel i dicit officiū si vidicetur ab eo cui est cōstituta vt absoluatur. Vel dic, traditio inducit officiū prętoris in ducentis vti posit,si inquietetur: vt ś.de serui.l.pe.vel cōuerte hāc literā.i.officium prætoris inducit traditionem & patientiam. Accursius.

Rvsticorum.]CASVS.Dicit.ś.l.ꝓ xi.multas esse seruitutes rusticorum prędiorū,hic addit iurisc. tres seruitutes quę sunt rusticæ. [AQVAEDVCTVS.] Seruitus haustus & aquęductus, potest plurib⁹ cōcedi,si fieri possit. Viuia.

a *Altius.*domūculam gratia fructuum paratarg.i. quib.mo. pig. tacite cōtrahitur.l.hoc iure.§.stabula.Sed nōne licet eā mihi altius tollere inuito vicini agri seu prætorij domino:vt.ś.titu.j.l. imperatores.&.l.cū eo.quod fieri,nulla est ꝓpositio seruitutis: vt. ś.titu.j.si ędes. &.l. nemo? Respon.hic esse secus propter vtilitatem segetū vicini agri, ne pereāt: ideoque licet vrbano, non tamen sic rustico prædio possunt officere:vt ar.C.eo.l.fin.in fi.Vel dic, ꝙ prius debuerat seruitutem:vt not.supra,titu.j.l.j.Vel dic,quòd in alieno iure seruitutis submitto. Sed nonne est seruitus vrbana? Respon.hoc fieri pro prædio rustico:quia prætorium vel villa: vt supra de vsu & habi.l.plenum.

b *Cloacam.*ad quam coloni agri mei propter necessitatem sui corporis accedant:quod agro meo expedit:ideoque dicitur rustica seruitus:vt infra.l.proxi.§.idem ait.Accursius.

c *Domum.*quam habet ibi vicinus gratia fructuum:vel dic,causa habitandi.& sic dicitur vrbanum prædium seruire rustico.

d *Protectum.*[a] in agro vicini, vt ibi recipiātur coloni agri mei.

e *Concedi potest.*non tamen pro parte,sed insolidum quilibet dicitur habere:vt supra,de seruitutibus.l.viæ.& si non conueniant de vtendo,vtile redditur interdictum: vt infra, de aqua quotidia.& æstiu.l.Lucio. Accursius.

f *Diebus.*scilicet simul:vt infra,de aqua quotidiana & æsti.l.Lucio.Et idem de itinere: vt ibidem dicit.

g *Eisdem diebus.*id est simul,vt no.supra, proxi.§. Accursius.

Item.]CASVS.Si concedas mihi vt bos meus per quem fundus meus colitur,pascatur in tuo fundo:valet seruitus rustica, & constitui potest.Item potest constitui seruitus,vt fructus reponantur in domuncula agri tui. Item potest constitui seruitus, vt liceat mihi proiicere lapides in fundū tuū ex fūdo meo. Viuian⁹.

h *Immineant.*id est,sint iuxta tuum agrum, ex parte superiori.

i *Ad hauriendum.* Sed quid si iui per aliam viam ad hauriendum per.x.annos,non per constitutam, an vtrumque sit permissum? Respon.si haustus est accessorius itineris, quod esse potest: vt hic subiicit,sic.si econtra,non:vt argu.C.si pen.app.l.iij.si autem vtrumque, principaliter retinetur iter etiam per haustum: vt infra subiicit.siue hauriendi &c.vt argu.C.de agri.& censi. l. cum scimus. §. fin.lib.xj.

k *Aditum.*non tamen seruitutem. Et de huiusmodi accessione dixi supra,de serui.vrba.prædio.l.binas.

l *Agere.* quia expressum est inualidum, neque valet tacitum: vt infra, de do.inter vi.& vxo.si sponsus. §. si maritus.& infra,de bo.aucto.iudi. posc.cū vnus. &.C.si pen. ap.l. si is.† *Cōcor.l.1.* Sed arg. contra infra, *supra,de in* de leg.j.si fideiussor.& *risd.om.iu.* infra, qui. mo. pig.vel & *no. elehyp.sol.l.j.§.j.* & infra, *ganter ex* de hære.instit. qui filio. *isto tex.* Accursius.

quòd cōcessum Ecoris pascendi. so antecedē Cōsistat. Puta prę*ti,concedidiū habeo, ex quo nultum acces*sorium alium mihi fructū *rium ad ilpercipere quæro, nisi lud. de quo* vt ibi cōmorentur pe*vide per* cora mea, iaceant,reci *Bal.plene* piantur,& reducantur: *in.l.quam*acquiro seruitutem in *nis.de fide*i vicino agro vt ī eo pa*com.C.* scātur pecora agri mei, **et.Flo.* cum ager meus non ferat herbam, vel minus sufficienter, tenet serui tutis acquisitio, & est prædialis: quia ob vtilitatem agri mei est imposita: quæ aliter percipi non potest,vt supra, eo. l.iij.§.idem ait. Idē tamen esset si aliter percipi posset: vt colligitur ex illo verbo, maxime.vel ꝓpugnabāt agrū meum. Accursius.

n *Non eadem.* dic, ꝙ *Seruit⁹ pra*seruitus prædialis sem*dialis an sē* per trāsit ad hæredem, *per trāseat* & ad emptorem, sui na *ad hæredē.* tura:vt īfra, eo. si mihi. §.fi.&.l.via.§.si fundus. & īfra, quemadmo.ser. amit.l.iij. Et fallit hoc quando in contrarium expresse fuit dictum: vt hic. Item ex affectione personæ cui relinquitur:vt filiæ,vt infra, de ser.leg.l.pater[b]. Item quādo his verbis testator dixit:lego vsumfr.vel vsum talis rusticæ vel vrbanæ seruitutis: vt infra, de vsufr. le. l.j. His enim casibus licet sui natura transeant, tamen per exceptionem defenditur dominus proprietatis quò minus patiatur. Sed qualis seruitus erit his casibus: cum non transeat quo ad effectum? Respon.quidā,personalis:vt infra,de alimen.& cib.le.l.Mela.§.qui dam.in fi.& de lib.le.l.non solū.§.tale. sed potius dicas prædialem,cū ipso iure transeat:licet exceptione repellatur agens: vt ar. infra,eo.si mihi.§.fin.aliàs nisi esset seruitus, non posset vindicari: quod tamen dicit infra. l.proxi. Nec ob.illa.l.Mela.quia dicit non personalem,& hic dicit prædialem esse. Item quid si ille cui tales seruitutes conceduntur, nullum habeat prædium? Adhuc dicunt Ro.& alij, quòd est seruitus personalis.sed potius dicam esse ius personale,non seruitutem:vt supra de ser.l.vt pomum.si cut si decem mihi stipuler, & sic agam ex contractu si patientia non præstatur. Accursius.

[b] *Adde a*liū casum ī *l.Lucius. j.* *eo. quē ex*clamat sin*gu. Frāci*dam.in fi.& de lib.le.l.non solū.§.tale. *Jcus Cremo*lem,cū ipso iure *in suis sing.* *60. singu*la.aliū ad*la.aliū ad*de *in.l. si* *sub vna.§.* *bo.oblig.*

II. NERATIVS libro quarto Regularum.

RVsticorū[etiā]prędiorum seruitutes sunt, licere alti[a] tollere, & officere prætorio vicini: vel cloacā[b] habere licere per vicini domum[c] vel prætoriū:vel protectum[d] habere licere. ¶ Aquæductus, & haustus aquę, per eundem locum vt ducatur, etiā pluribus concedi potest[e], etiam vt diuersis diebus[f] vel horis ducatur. ¶ Si aquęductus, vel haustus aquę sufficiens est: potest & pluribus per eundem locum concedi, vt & eisdē diebus[g] vel horis ducatur.

III. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

ITem sic possunt seruitutes īponi, vt & boues per quos fundus colitur, in vicino agro pascātur.quā seruitutē imponi posse Neratius libro secundo Mēbranarum scribit. Idē Neratius etiā vt fructus in vicini villa cogātur, coactíq; habeātur, &[vt]pedamēta ad vineā ex vicini prędio sumantur:constitui posse scribit. Eodē libro ait,vicino cuius lapidicinę fūdo tuo immineāt[h], posse te cedere ius ei esse,terrā,rudus,saxa* in fundū tuū iacere, impositaq; habere, & vt in tuū lapides prouoluantur, ibiq; positi habeantur,indéque exportentur.

Cui conceditur aliquid, videtur concedi id sine quo illud esse non potest.& si nō valet expressum,non valet tacitum.h.d.no tabiliter.Bartolus.

¶ Qui habet[i] haustū, iter quoq; habere videtur ad hauriendū[i]. Et vt ait Neratius libro tertio Mēbranarū:siue ei ius hauriēdi & adeūdi cessum sit, vtrūq; habebit.siue tātū hauriēdi, inesse & aditū[k],siue tantū adeūdi ad fontē, inesse & haustū. hæc de haustu ex* fōte priuato. Ad flumen autem publicum idem Neratius eodem libro scribit, iter debere cedi: haustum non oportere: & si quis tantum haustum cesserit,nihil eum agere[l].

Seruitus pecoris pascendi,& ad aquam appellendi,est prædialis: & potest finiri cū persona,si hoc est actum.Bartolus.

IIII. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

PEcoris pascendi seruitutes, itē ad aquā appellēdi:si prędij fructus maximè in pecore cōsistat[m], prædij magis quàm personæ videtur. Si tamen testator personam demonstrauit cui seruitutem præstari voluit: emptori vel hæredi[eius]non eadem[n] præstabitur seruitus.

Seruitus realis nō potest imponi nisi quatenus exigit vtilitas prædii dominantis.h. d.cum.l.seq.Bartolus.

V. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

ERgo.]CASVS.Primo dicit, non posse esse serui.rusticā, nisi prædium habeatur in proximo.Secundo dicit,quòd ad necessitatem tantum:non quòd superfluat aliquid: vt hoc exemplo: Habeo seruitutem in vicino prædio vt ex fornace quæ est ibi, habeam vasa non ad necessitatem agri.non est seruitus rustica: sed est magis vsusfructus.Idem in seruitute palorum eruendorum ex vicina sylua:vt si vendendus est vsusfru.sed si ad vineam colendam:est rustica seruitus. Item si habeo ius pascendi pecoris, vel appellendi ad aquam,potest mihi concedi vt habeam tugurium in quo me recipiam propter hyemem in eodem fundo.Viuianus.

Ergo.

BIU Cujas

a *Ergo.* quia potest constitui seruitus etiam personæ, ergo &c.
b *Secundum eum.* scilicet, Paulum.
c *In alieno.* vt sit seruitus prædialis, erit tamen ius hominis: vt. ff. proxi. notatur. Accursius.
d *Habeat.* scilicet cui ille constituitur.
e *Opus sit.* & nō plus: vt infra, eo. l. ex meo. & l. qui duo prædia. Acc.
f *Veluti. Figulinas.* id est fornaces, à figulo sic dictæ. Azo.
g *Haberet.* fundus seruiens.
h *Eius fundi.* cui seruitur.
i *In quibusdam.* prouinciis, vel locis.
k *Exercerētur.* & post est mihi constitutū ius, vt habeam illas figulinas venales.
l *Vsusfructus.* i. vtilitas quædā fruendi: non tamen est vsusfructus, quia sic haberet omne fructum rei quem hic non habet. non est ergo prædialis. quia vltra necessitatē prædij. Item nec personalis vsusfructus, vt dixi: sed dicitur vtilitas fruēdi: vt dixi: quod ideo dicitur, quia magis est ei substātialis quàm prædialis seruitus: sed tamen personale ius est: vt not. in. l. pecoris.
m *Item longe recedit.* id est, distat. ff. quando ad necessitatem tātum agri mei hoc facio. nā hæc est prædialis seruitus: sed vsusfructus personalis: vt. ff. de seruit. l. j. Sed si facio ad vēdendū. & alibi portandum: tunc non recedit ab vsufru. sed est vsusfruc. vt supra, proxi. respō. vt ibi not. Sed quidam dicūt has personales seruitutes. & secundum eos, dic longe recedit ab vsufruct. scilicet magis quàm seruitus rustica. Accur.
n *Aedificādi.* ad claudendum & muniēdum ab aquis.
o *In fundo est.* scilicet ad necessitatem. Acc.
p *Item syluæ.* sius longe recedit ab vsufruct.
q *Pedamenta.* id est, pali quasi apodiamenta vitis: & sic ad necessitatem tantum. Accursius.
r *Quid ergo.* q.d. si prædicta longe recedunt ab vsufructu quid erit? Respon. seruitus: scilicet rustica, si faciāt vtilitatem agri mei. aliàs non esset seruitus: cum non intersit agri: vt hic, & supra, de serui. l. quotiens. in prin. sed ius aliud: vt no. in. l. pecoris.
s *Si habeam.* scilicet, maxime. Nam & idem si non habeam: vt si fuerit constituta seruitus propter colentes agrum meum, quatenus in tugurio agri tui recipiantur. & facit infra, de verb. signi. l. tugurium.
t *Appellendi.* scilicet, habeam seruitutem.
u *Qui sella.* in equo [a].
x *Lectica.* in curru. vehiculum tamen nos ducit cum aliis rebus: vt infra, eod. inter.
y *Qui iter.* Et nisi ascendat equū, sūt enim ire diceretur: vt statim dixit infra, eo. l. inter.
z *Et possem.* si picitur qđ fieri potest: de quo dic: vt supra, de iurisd. om. iudi. si idem. §. fin.
a *Non ladant.* nā hoc facere non possunt: vt infra, eod. l. si nihil. §.
b *In rusticis.* Idem in vrbanis, secundū quosdam: vt dicūt per. infra, titu. j. l. in tradendis. §. interpositis. ita vt conualesceret. nam ad vtramque rem runt. Tu dicas aliud vrbanis: quia nihil pedit, medium prē rusticum sit, vel v num: vt supra, titu. ędes. &. l. sequen. & fra, si serui. vindi. l. ci. §. fin. &. l. sequen. & infra, eo. si mihi. §. pen. &. j. titu. j. l. in tradendis. §. interpositis. cum illa dictio, ita, qui ibi ponitur, refertur ad iter. Item quod dicit hic, impedit, verum est in ipsa impositione. autem postea, tunc nō impedit vt tollat: sed interpellat: vt j. etra quæ est contra. & j. in tradendis b. in fin. Item quod dicit, medium prædium. s. priuatum nam publicum nō impedit: dummodo non impediat publicum sum: vt. ff. de seruit. seruitutes. §. publico. Item not. hic, quòd medium trahit duo extrema: vt hic. quandoq; finis trahit ad se principium vt infra, de adi. el. l. quādoque ecōtra, principium trahit finem: vt infra, de le. iij. §. in princip.
c *Via latitudo.* octo pedes. si non fuit expressa à concedente: vt. j. eo. l. via. Accur.
Eyrutus. CASVS. Iure veteri ita erat, quòd seruitus aquæ cōstitui non poterat nisi vbi aqua nascitur, vel ex fonte ipso: hodie potest constitui ex quocumque loco.
d *Capite.* caput aquæ est vnde aqua nascitur: vt infra, de aqua quoti. & æsti. l. j. §. hæc interdicta. Azo.
e *Non potest.* iure veteri, sed nouo sic: vt subiicit.
Labeo. CASVS. Si constituas mihi seruitutem, vt licet mihi quērere in tuo fundo aquam, & ducere: valet talis seruitus. & ad hoc probandum inducit simile: quia in futuro ædificio potest seruitus constitui. Viuianus.
f *Constituere.* vt. ff. titu. j. si seruitus. §. fin.
g *Potest.* hic Labeo sibiipsi dicit contra. j. si ser. vin. l. fi. Sol. variauit quādoque. sed hoc seruatur sicut aliàs facit iuris cōsultus: vt

* *Flo. figlinæ.*
* *Flo. seruitutis*
† *Per istā l. dicit hic Bar. se cōsuluisse in facto cōtingēte in castro plebis: & incipit eius cōsiliū, Statuto castri plebis.*

ERgo [a] secundum eum [b] & vindicari poterit. Neratius libris ex Plautio ait, nec haustū nec appulsum pecoris, nec cretæ eximendæ, calcisque coquendæ ius posse in alieno [c] esse, nisi fundum vicinū habeat: [k] & hoc Proculum & Atilicinum existimasse ait. Sed ipse dicit, vt maximè calcis coquendæ, & cretæ eximendæ seruitus constitui possit: non vltra posse, quàm quatenus ad eum ipsum fundum opus sit [e]:

VI. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

VEluti si figulinas [f] haberet [g], in quibus ea vasa fierent quibus fructus eius fundi [h] exportarentur: sicut in quibusdam [i] fit vt amphoris vinū euehatur, aut vt dolia fiant, vel tegulæ ad villam ædificandam. Sed si vt vasa venirent, figulinæ * exercerentur [k]: vsusfructus [l] erit. Item longè recedit [m] ab vsufructu ius calcis coquendæ, & lapidis eximendi, & arenæ fodiēdæ, [vt lapides eximantur & calx coquatur] ędificādi [n] eius gratia quod in fundo est [o]. Item syluæ [p] cæduę, vt pedamenta [q] in vineas non desint. Quid ergo [r] si prædiorum meliorem causam hæc faciant? Non est dubitandum quin seruitus * sit: & hoc & Mæcianus probat, in tantum vt & talem seruitutē constitui posse putet, vt tugurium mihi habere liceret in tuo: scilicet si habeam [s] pascui seruitutē, aut pecoris appellendi [t]: vt si hyems ingruerit, habeam quo me recipiam.

VII. IDEM libro vicesimoprimo ad Edictum.

QVi sella [u] † aut lectica [x] vehitur: ire, non agere dicitur. Iumentū vero ducere non potest, qui iter [y] tantum habet. ¶ Qui actum habet: & plaustrum ducere, & iumenta agere potest. Sed trahēdi lapidem, aut tignum, neutri eorū ius est. Quidam nec hastam rectam ei ferre licere: quia neque eundi, neque agendi gratia id faceret, & possent [z] fructus eo modo lædi. ¶ Qui viam habēt: eundi agendiq; ius habent. plerique & trahendi quoque, & rectam hastam ferendi *, si modo fructus non lędant [a].

Medium prædium impedit seruitutē rusticam. h. d. notanter. Bartolus.

¶ In rusticis [b] autem prędiis, impedit seruitutem medium prędium quod non seruit.

VIII. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

VIæ latitudo ex lege duodecim tabularum in porrectum octo pedes [c] habet: in anfractum, id est, vbi flexum est, sedecim.

IX. PAVLVS libro primo Sententiarum.

SEruitus aquę ducendę vel hauriēdę, nisi ex capite [d] vel ex fonte cōstitui nō poterat [e]. Hodie tamen ex quocumque loco constitui solet.

X. IDEM libro quadragesimonono ad Edictum.

LAbeo ait talem seruitutem constitui posse, vt aquam quærere, & inuentam ducere liceat. Nam si liceat nondum ædificato ędificio seruitutē cōstituere [f]: quare non æquè liceat nondū inuenta aqua eandem constituere seruitutem? Et si vt quęrere liceat, cedere possumus: etiam vt inuenta ducatur, cedi potest [g].

In his quæ sunt communia pluribus vt singulis, requiritur consensus omniū, qui potest separatim adhiberi. h. d. Vel sic: Quādo requiritur consensus plurium vel singulorū, potest separatim adhiberi. Item licet vnius concessio non transferat ius reale, concedēti tamen obligat personaliter. Bartolus.

Cde fur.l.fin.§.sed cum. Vel dic,potest,vt hic,vt valeat tunc demum quandocumque erit inuenta,non prius:vt ibi.

Per fundum.] CASVS. Plures habebãt fundum communem. si volo mihi adquirere per fundum illum seruitutẽ: quilibet concedere debet. Alioquin si vnus cõcedit mihi: alij possunt me prohibere. sed ille qui concessit mihi, nõ potest me prohibere: & non valet concessio ab vno facta, nisi alij cedãt: vnde ista cessione priores cessiones confirmantur. Viuianus.

a *Cedi.* secũdum modum qui sequitur. Acc.

b *Ratione.* quę est, ne ignorans dominus iniuriã accipiat: vt infra, de aqua plu.ar.l. finautem. Vel quæ est, quòd dominus imponat: sed omnes sunt domini: ergo omnes imponunt.

c *Cedant.* vt supra, de seruit.j. & infra, titu. j.l.fin. & infra, eod. si vnus ex. & arg.ff.de arbi. nõ distinguemus.§. cum in plures.

d *Nõ posse.* immo qui cessit, de euictione tenetur, si alij non cedãt: si modo cessit quasi so. dominus: aliàs non: infra, de euic.l.si quis per fundum. Et not. ex hac.l.v.arg. Primũ hic in fin. quòd quis contra suum factum venire non possit: licet de iure non teneat: vt infra, titu.j.l. venditor. in prin. Arg. contra. C. de agri. & censi. l. quemadmodum. de quo generali dicas: vt dixi.ff. de adop.l.post mortem. Aliud collige in eo quòd dicit, cessione nouissima cõfirmantur priores cessiones. vbi no. quod ab initio non valuit, tractu temporis confirmatur: vt.ff.de adop. adoptio. &.C.si maior fac.l.iij. Sed ar. contra.ff.de reg. iur.l.quod ab initio. & insti. de inuti. stip.§.j. Solut. solus tractus temporis non facit valere: vt sicut non est modus tollendæ, vel inducẽdæ obligationis: sic nec modus dandi ei effectum: vt infra, de act. & obl. obligationum fere. §. placet. & institu. de lega.§.an seruo. & infra, de serui.expor.si minor. Aliud, quia retro facta trahuntur ad præsens: vt infra, titu.j.l.fin. & infra, ad Maced.l.si filius.§.fina. & infra, ad Trebel. sed si ante in fin. & infra, de leg.iij.l.j.§.j. Arg. contra. C. ad Maced.l.fin. & de dona. inter virum & vxo.l.donationes. Item aliud, quòd non est idem iuris de parte quo ad partem, quod in toto quo ad totum. Argu. contra, infra, de admitt.si duo. & de hoc dic: vt infra, de vsur. qui scit. in princip. Item aliud, quòd non statur iudicio maioris partis: sic. C. de ser. communi. ma.l.j. Sed arg. contra.ff. de pac.l. & suum.§.fin. & l. maiorem. per Acc. ADDITIO. Dic, quòd speciale est ibi. ratio: quia ibi consensus maioris partis præiudicat aliis, sicut in consensu vniuersitatis, secundum Bart. hic. Ad.l.si duo. & l. qui scit. ff. allega. respondebreuiter, & dic, quòd in indiuiduis non procedit argumentum de toto ad partem: quoniam in partem diuidi non potest: vt.l.pro parte. supra, titu.ij. ita loquitur hic. In his vero quæ sunt diuidua, bene procedit: vt quod iuris est de toto quo ad totum: idem de parte quo ad partem: vt.l. quæ de tota. de rei vin. & d.l. qui scit. in princip. non autem procederet hoc argumentum quod iuris de toto quo ad totum &c. vt in casu. l. an pars.ff. pro derelicto.

e *Nter actum. Potest.* vt.ff. eod. qui sella. in princip.

f *Armenta.* aliàs armamẽta, id est, instrumenta agrorum. Acc.

Certo.] CASVS. Habeo magnum agrum, qui in parte est vinea: cui ager vicini debet seruitu. & licet vinea remoueatur, remanet seruitus: nisi aliud actum sit in constituenda seruitute: videlicet vt non duret seruitus si vinea remoueatur. [SI

ff. Vetus.

XI. CELSVS libro vicesimo-septimo Digestorum.

PEr fundum † qui pluriũ est, ius mihi esse eundi agendi, potest separatim cedi[a]. ergo subtili ratione[b] non aliter meũ fiet ius, quàm si omnes cedãt.[c] & nouissima demum cessione superiores omnes cõfirmabũtur. Benignius tamen dicetur, & antequam nouissimus cesserit, eos qui antea cesserunt, vetare vti cesso iure non posse[d].

XII. MODESTINVS libro nono Differentiarum.

INter actum, & iter, nonnulla est differentia. Iter est enim, quà quis pedes vel eques commeare potest[e]: actus verò, vbi & armẽta[f] trahere* & vehiculum ducere liceat.

Appellatio vineæ, in dubio refertur ad solum, non ad superficiem. Bartolus.

XIII. IAVOLENVS libro decimo ex Cassio.

CErto generi agrorũ adquiri seruit[o] potest[g], veluti vineis: quòd ea[h] ad solum magis quàm ad superficiem pertinet. ideo sublatis vineis seruitus manebit. Sed si in cõtrahenda seruitute aliud actũ erit[i], doli mali exceptio erit necessaria.

A *TOTVS.*] Constituisti mihi seruitu. itineris, vel actus, per fundum tuum. refert an constituisti vt omnes partem fundi mihi seruiant: & tunc possum mutare quando velim: & tunc toto agro vti. Si vero constituta sit seruitus simpliciter: tunc per certum locum terminabitur iter, vel actus, per iudicẽ: & cæterę partes liberæ manent. [SI LOCVS.] Cõstituisti mihi iter per partem agri tui: scilicet per pratum. potero eligere per quã partem prati velim. sed si per totum agrum eligam, & per totum via vti volui: vel si velim per loca pretiosiora: iu dex statuet vbi vadam. Viuianus.

† *Iste.§. segam cundũ Bal. hic, est alle gabilis ad multa. & ideo no. beneeũ, & teneméti. &*

Seruitus respicit totum fundamentum, antequam certus vsus certo loco limitetur: quæ limitatio fiet per iudicem, secundum legem, nisi aliter actum sit. h.d. vsque ad finem. l. Bartolus.

B *Poteſt.* vt.ff. de seruit.l.ad certam.

h *Quòd ea.* Planius legitur si dicas, ideoque sublatis vineis seruitus manebit: quòd id est, *cõcor. text. l. sanctio le gũ. j. de pœ.* quia, ea &c. *tex. in. c. de*

i *Actum erit.* scilicet expressim, vt sublatis vineis seruitus nõ duret: vel tacite: puta, quia gratia fructuum vineæ tãtum erat quæsita: puta vt pedamenta in ea sumantur: vt.ff.e.l. ergo.§. Neratius. &. l. veluti. Si vero nec expresse, nec tacite: tunc sublata vinea seruitus manet: & ideo fuit facta nominatio vineæ, vt designaretur cui parti fundi esset quęsita: non vt gratia vineæ tãtum: vt in.j. respon. huius. l. sic &.ff. de an. lega. l. annua. §. fin. Item ex eo quod in princip. dicit, veluti vineis: no. quòd

*causis. extra de offi. & neis seruitus nõ duret: pote. indi. deleg. *Flo. quã *Fl. cõstitit*

Vinea quid significet.

nomen vineæ ponitur hic pro prædio in quo ipsa plantata est: & ita ponitur contentum pro continente: sicut & pactum pro paciscente: vt.C. de fer.l.fin. & econtra continens pro contento. & nomine ventris, quod est in ventre: vel custodia, pro custodita persona: vt.ff. de offi. procon. solent. in princ. Item nomine vineæ continentur quandoque vites tantum: vt hic, cum dicit: & ideo sublatis vineis &c. &.ff. qui. mo. vsusfruct. amit. quid tamen. §.ij. Et proficit hæc scire in quæstione rustici, qui conuenit domino dare quartã partem fructuũ vineæ: & rusticus habeat tres. rusticus plantauit arbores in eadem vinea: & de fructibus arborũ nil vult dare domino. nam si nomine fructuum vineę, omnes fructus soli cõtinentur: ergo dominus habebit quartam partem hac ratione. & alia: quia quod in principali statuitur, & in accessoriis: ar.ff. de leg.iij.l. nomen. in prin. & alia, quæ in primis, & in sequẽtibus: vt.ff. de pac. do. inter socerum.§. cum inter. Si vero nomine vineæ, cõtinentur vites tantum, ergo dominus debet habere omnes fructus arborum: colonus nihil. Accur. ADDITIO. Pro intellectu istius glo. dic, secundum Bart. quòd sic debet intelligi, fructuum vineæ: hoc est illius terræ vineatæ. hoc est vt debeantur fructus arborum: vt per istam legem.

C

D

k *Si totus.* quia dictum est vt possit mutare.

l *Impediatur.* vt &.ff. si serui. vin. loci.§. si quis mihi. Azo. nec econtra: vt.ff. e.l. Quintus. in fi. &.ff. ti. j.l. seruitutes.§. si antea.

m *Si iter, actúsve.* vel alia similis seruitus: vt.ff. de serui. si cui.

n *Vtroque.* id est, in itinere, & in actu.

o *Viam.* id est, iter, vel actum. vel primo loquitur cum quęritur de latitudine & loco. hic de latitudine tantum.

p *Debet.* vt infra, eod.§.fin. &.l. si mihi concesseris. &.l. seq.

q *Si locus.* q.d. non totus, sed pars eius est tantum designata per quam sit eundum: vt.ff. de verb. sig. locus. Accursius.

r *Latitudine.* actus, vel itineris.

f *Prætermissus.* quia nec pars fundi vt supra, fuit designata: nec etiam latitudo viæ: vt subiicit.

t *Dubitabitur.* qua parte sit eundum, & via eligenda.

BIU Cujas

a *Officium.* vt.ff.c.l.§.si totus.in fin.

b *Per quem. Non potero.* in vtroque casu intellige si impeditur seruitus possessoris: aliàs possum vel eisdem, vel diuersis temporibus: vt supra, eod.l.ij.§.si aquæductus.&.j.de aqua plu.ar.l.in concedendo.& infra, de aqua quo.& æsti.l.hoc iure.§.is qui.&.l. Lucio.&.l.fi.Accur.

Qvintus.] CASVS. Si habeo iter per fundum tuum vel aquæductum, possum ibi ponere fistulã vel canales vt per eam ducatur aqua magis libere: dũmodo non deterioretur riuus vnde aqua ducitur ex fundo tuo.

c *Erit.*ſ.constitutũ.

d *Genere.* ſ.consueti: de quo cõsueuerũt talia fieri: non autem de insolito, nisi hoc actũ sit: vt.j.de aqua plu.ar. l.si prius.§.placuit.quæ est contra.Accursius.

e *Dum ne.* vt hic.& infra, tit.j.qui per certum,&.j.de aqua quoti. & æsti.l.hoc iure. §. is qui.&.l.finali.

Diuus.] CASVS. Si volo aucupari in fundo tuo cõtra tuã voluntatem, non possum: & ita quidam imperatores responderũt. Viuianus.

f *Diuus Pius aucupibus.* idem in venatione. sed cum aucupatio in alieno prohibeatur hac.l. ergo id quod capitur, non fit accipientis: vt C.de le.& constit. non dubium.& si fiat, videtur quòd debeat restituere: argu. supra, de procu. qui proprio. §. procurator vt in cæteris.& de pe.hære.si possessor ex hęred. Sed tamen contradico: vt institu.de re.di.§.feræ. & §. illud. &. §. plane. & argu.C.de fur.l.fi.§.sed cũ in secũda. Sed an poterit venator adhuc in fundo retineri vt reddat quod ceperit? Dic quòd non, per prædic. ll.vt argu.in authen.vt nul. iu. §. quia autem. colla. ix. & huius.l.sed aget iniuriarum si intrauerit eo prohibẽte: vt infra, de iniur.l.iniuriarum.§.si quis.

tri officium[a] inuocandum est.

Si vni conceditur seruitus vna, non potest alii concedi alia per quam seruitus primi impediatur. Bartolus.

XIIII. POMPONIVS libro trigesimosecundo ad Q.Mucium.

PEr quem locum viam alij cessero, per eundem alij aquæductum cedere non potero[b]. Sed & si aquæductum alij concessero, alij iter per eũdem locum vendere, vel aliàs cedere non potero.

Qui habet ius aquæductus, potest facere in riuo quicquid vult si prædii domino non noceat. Bartolus.

XV. IDEM libro trigesimoprimo ad.Q. Mucium.

QVintus Mucius scribit: cũ iter aquæ vel quotidianæ, vel æstiuæ, vel quæ interualla longiora habeat, per alienum fundum erit[c]: licere fistulam suam vel fictilem, vel cuiuslibet generis[d] in riuo ponere, quæ aquam latius exprimeret: & quod vellet in riuo facere, licere, dum ne[e] domino prædij aquagiũ deteri' faceret.

XVI. CALLISTRATVS libro tertio de Cognitionibus.

DIuus Pius aucupibus[f] ita rescripsit: ὃυκ ἔσιν δίλογον, ἀκόντων τῶν δεσποτῶν ὑμᾶς, ἐν ἀλλοξίοις χωρίοις ἐξένειν. Id est, non est consentaneum rationi, vt per aliena prędia inuitis dominis aucupiũ faciatis.]

Aqua ex flumine publico ad irrigandos agros, secundum mensuram diuiditur: nisi alicui aliter sit concessum. Bartolus.

XVII. PAPYRIVS IVSTVS libro primo de Constitutionibus.

IMperatores Antonin' & Verus Augusti rescripserunt, aquam de flumine publico pro modo possessionum ad irrigandos agros diuidi oportere[g]: nisi proprio quis iure plus sibi datum [iri debere] ostenderit[h]. Item rescripserunt aquã ita demum permitti duci[i], si sine iniuria alterius id fiat.

Si per plures fundos itur ad vnum, seruitus vna est: & per vsum in parte retinetur seruitus tota. Bartolus.

XVIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Sabinum.

VNa est via, etsi per plures fundos[k] imponatur: cùm vna seruitus[l] sit. Denique quæritur, an si per vnum fundum iero, per alium nõ, per tantum tempus quanto seruitus amittitur, an retineam seruitutem. Et magis est, vt aut tota amittatur, aut tota retineatur. Ideoque si nullo vsus sum, tota amittitur: si verò * vno, tota seruatur.[m]

Seruitus non potest adquiri pro parte, sed per plures potest adquiri, & per vnum potest peruenire ad plures. Bartolus.

XIX. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

SI vnus ex sociis stipuletur[n] iter ad communem fundũ, inutilis est stipulatio: quia nec dari ei potest. Sed si omnes stipulentur, siue communis seruus[o]: singuli ex sociis sibi dari oportere petere possunt: quia ita dari eis potest à te.* Si stipulator viæ plures hæredes reliquerit: vtilis[p] stipulatio fiet.

Qui habet duo iura, remittendo vnum non videtur remittere aliud. Bartolus.

XX. POMPONIVS libro trigesimotertio ad Sabinum.

SI mihi eodem tempore cõcesseris & ire & agere per tuum locum, & vti frui eo ius esse: deinde ego tibi concessero ius mihi vti frui non esse: non aliter eo loco vteris frueris, quàm vt ire agere mihi rectè liceat. Item si & ducere per tuũ fundũ aquã iure potuero, & in eo tibi ędificare inuito me ius non fuerit[q]: si tibi cõcesserо[r] ius esse ædificare, nihilominus hanc seruitutem mihi præstare debebis, ne aliter ędifices,

A VNa.] CASVS. Per plura prædia vnius vel plurium habeo viam ad fundum meum. Dicitur quòd est vna via vsitata & tota amittitur non vtendo: vel tota retinetur per vnum de prædiis vtendo.

k *Fundos.* vel vnius vel plurium dominorum.

l *Vna seruitus sit.* imò & plures possunt esse vt plene dices.j.quemadmo.ser.amit.nam satis.§. sed si is fundus. & §. cæterum. Acc. ADDITIO. Die quòd hic sunt plura prædia seruientia, & vnum dominans: ibi plura prædia dominãtia: vt per Bar. in.d.l. nam satis.

m *Seruatur.* vt.j.fi.ser. vin.l.si eo. §.fi.& quemad. ser. amitt. si fistilicij.§.fina.in fine.

Si vnus.] CASVS. Si ego & tu fundum communem habemus & ego viam ad illum fundum stipulor, non valet stipulatio sed ego & tu stipulemur, uitutem pro fundo muni, valet stipulatio si de seruitu. communis noster seruus stipuletur, qui stipulari potest, idẽ est. [SI STIPVLATOR.] Si stipulor viam per fundũ tuum, & decedam pluribus hæredibus relictis, vtilis erit stipulatio. Viuianus.

n *Stipuletur.* vt.j.ti.j. l.proprium.in fine.

o *Communis seruus.* ni per seruum talis seruitus adquiritur: vt infra, de stipu.ser.l.si communis seruus meus. Sed contra. infra, de seruit. leg. l. & si maxime. in fin. Sol. secundum R. ibi in vltima voluntate: hic in stipulatione quæ fit inter viuos.

p *Vtilis.* Si habes in litera, vtilis, die fiet, id est remanebit: vt infra, de verb. oblig., pluribus. §. & si placeat. Ponitur fieri, id est remanere. ff. de iudi. l. Iulia. & vnusquisque insolidũ hic aget: vt infra, fami. erciscun. hæredes. §. an ea. & ſ. de seruitutibus. l. viæ. Si vero habes, inutilis, dic scilicet donec de loco

B

C

D

consentiant: vt infra, eodem.l.itinere. Accursius.

Si mihi.] CASVS planus est vsque ad.§.seruitus. Debebitur mihi ius per prædium tuum: feci aquæductum manu, postea naturaliter creuit aqua ex vicinis prædiis: vel ex fonte ibi nato. non teneor domino seruiẽtis prædij. [SI FVNDO.] Quidam fons erat in agro Titij. ex quo fonte aquam per fundum Seij ad fundum meũ ducebam. postea adquisiui fundum Seianum. an remaneat seruitus in fundo Titij? Et respon. quòd sic. [HAVRIENDI.] Ex prædio meo ad vicinum prædium quælibet seruitutem aquæ hauriendæ, vt biberent coloni agri mei. prædialis seruitus est, non personalis. Viuianus.

q *Nõ fuerit.* quia antea cõstituta fuerat seruit[e] alibus nõ tollẽdi.

r *Concessero.* & sic vna remissa, altera remanet: vt hic, & supra, tit.j.

BIU Cujas

I *Imperatores.*] CASVS. Plures habẽt prędia iuxta flumen publicum: quilibet potest inde aquam sumere ad irriganda sua prædia: dummodo non plus ducat, quàm necesse prædium habet: nisi per priuile. ostendat sibi plus licere. Item ita demum possum ducere, si sine alterius incommodo possum id facere. Accursius.

g *Oportere.* imò distinguitur an sit nauigabile: vel per illud fiat aliud: vt tunc non possit ducere. aliàs sic: vt infra, de aqua plu.ar. l.si autem.in fin.& infra, de flu.l.quo minus. Accursius.

h *Ostenderit.* scilicet ab eo qui ius dandi habuerit, vt princeps vel senatus: vt prædicta.l.quo minus.infra, de flu. vel consuetudine cuius non extat memoria: vt infra, de aqua quoti. & æsti.l. hoc iure.§. ductus aquæ.

i *Duci.* ex flumine publico. Accursius.

tim.j.l.si domus. Sed contra. infra, quemadmo. ser. amitt. si stil-
licidij. Sed certe ibi vna seruitus tantum debebatur: hic autem
duæ. Accursius.

a *Secundum*, id est, iuxta. & sic nota, quòd sustinetur quod natu-
raliter fit. sic infra, de aqua plu. arcen. l.j. §. item sciendum. Sed ar.
contra infra, eo. titu. l.
ij. §. apud manumissam.
Sed ibi de æquitate, q̃
præualet: vt. C. de iudi.
l. placuit.

b *Fuerit*. scilicet in
tertio prædio. quod po
ne erat Titij: & adqui-
sii seruitutē per Seia-
num: aliàs nec in fun-
do vbi est fons, posset
esse seruitus: vt supra,
eo. qui sella. §. fin.

c *Sed prædii*. id est,
prædialis. hoc tamē ni-
si actum est vt sit per-
sonalis, secundū quos-
dam: quod non placet:
vt dixi. ſ. eod. pecoris.
in fin. Accursius.

d *Si mihi*. facit supra,
eo. l. certo. §. si to-
tus. &. §. si locus. & su-
pra, de ser. si cui. & in-
fra, eod. l. si via.

e *Seruiet*. de iure. Acc.

Sed quæ seruient. de
iure & de facto.

Via. CASVS. Hęc
lex respicit illam
quæ est. ſ. eo. vię. & di-
cit, quòd certa debet
esse vię latitudo. id ve-
rum est quando nō est
actum: nisi aliud fuit
dictum: aliàs minor &
maior quā ibi ducatur
posset constitui: vt hic
dicit. *SI LACVS.*]
lacum perpetuum ha-
bes in tuo fundo. si cō-
cedas mihi seruitutem,
quòd ego posim ire ad
fundum meum per il-
lum lacum, valet serui-
tus: & potest talis ser-
uitus imponi. §. sequēs
planus est. [*QVÆ-
CVMQVE*.] Per fun
dum tuum mihi cōsti-
tuisti seruitutē pro fun-
do meo, quòd proxi-
mus tuo fundo erat. si
vendo istum meū fun-
dum particulatim, qui-
libet emptor prædictā
seruitutem habebit: &
agere etiam potest. &
si vnus habet vnā par-
tē mei fundi iuxta tuū
fundum seruientem, &
alter non, sed remotam
habet à tuo fundo: po-
terit venire ad fundum tuum, si isti alij qui habent proximas par-
tes fundo tuo, patiantur: aliàs non.

g *Non via*. sic not. quòd licet intendam viam constituere, erit
tamen iter. & sic quod non valet vt ago, valet vt valere potest:
vt. ſ. de ser. l. si tam augusti. Sed ar. contra. j. de iure codicil. l. j.

h *Lacus perpetuus*. maximè.

i *Nauigandi*. quia nauigiū non minuit aquam, sed aquæductus
fec. & ideo constitui non potest: vt supra, tit. j. l. foramen.

k *Sua conditione*. sequitur seruitus fundum: vt hic, & infra, eod.
l. cum fundo. & infra, titu. j. cum fundus. & supra, quibus mo. vsus-
fruct. amit. l. neque. C. de serui. & aqua. l. & in prouinciali.
hoc fallit in tribus casibus: vt. ſ. eod. l. pecoris. dixi: & quælibet

ff. Vetus.

quàm vt ductus aquę meus ma-
neat. totiúsque eius rei condi-
tio talis esse debet, qualis esset
si vna dumtaxat initio conces-
sio facta esset.

Pro læsione ex seruitute, naturaliter contingente, non tenetur dominus. Bartolus.

¶ Seruitus naturaliter [opere] non manufacto lædere potest fundum seruientem: quemad-
modū si imbribus crescat aqua in riuo: aut ex agris in eum cō-
fluat: aut aquæ fons secūdum[a] riuum vel in eo ipso inuentus
postea fuerit.

Licet fundum medium redimam, non extinguitur seruitus quæ à tertio fundo debetur. Bartolus.

¶ Si fundo Seiano cōfinis fons fuerit[b], ex quo fonte per fun-
dum Seianum aquam iure duce-
tā: meo facto fundo Seiano,
manet seruitus. ¶ Hauriēdi ius,
non hominis, sed prædij[c] est.

Licet totus fundus debeat seruitutem, tamen debet quis vti per eam partem quā minus læditur. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro quinto-
decimo ad Sabinum.

SI mihi[d] cōcesseris iter aquæ per fundū tuū, nō destinata parte per quā [aquam] ducerē: totus fundus tuus seruiet[e].

XXII. POMPONIVS libro tri-
gesimotertio ad Sabinum.

SEd quæ loca eius † fundi tūc cum ea fieret cessio, ædifi-
ciis, arboribus, vineis, vacua fuerint: ea sola eo nomine ser-
uient[f].

XXIII. PAVLVS libro quinto-
decimo ad Sabinum.

VIa constitui vel latior octo pedibus vel angustior po-
test: vt tamen eā latitudinē ha-
beat, qua vehiculū ire posit*. alioquin iter erit, non via[g].

Per lacum perpetuū potest constitui seruitus nauigandi. Bartolus.

¶ Si lacus perpetuus[h] in fundo tuo est, nauigandi[i] quoque ser-
uitus vt perueniatur ad fundū vicinum, imponi est.

Si fundus publicetur, nō extinguitur seruitus. Bartolus.

¶ Si fundus seruiens, † vel is cui seruitus debetur, publicaretur: vtroque casu durant seruitutes: quia cum sua cōditione[k] quis-
que fundus publicaretur.

Ius seruitutis totum est in toto, & totum est in qualibet parte totius: nisi vsum eius aliquid impediat. Bartolus.

¶ Quæcumque seruitus fundo debetur, omnibus eius partibus debetur. Et ideo quamuis particulatim venierit[l], omnes partes seruitus sequitur[m]: & ita vt singuli rectè agāt ius sibi esse eūdi.* Si tamen fundus, cui ser-
uitus debetur, certis regionibus inter plures dominos diuisus[n] est: quamuis omnibus partibus seruitus debeatur, tamen opus est, vt hi qui nō proximas par-
tes seruienti fundo habebunt, transitum per reliquas partes fundi diuisi iure[o] habeant: aut si proximi patiantur, transeant.

Non potest quis concedere aquam ex suo aquæductu, quem habet ex fundo alieno. Bartolus.

XXIIII. POMPONIVS libro
trigesimotertio ad Sabinum.

EX meo aquæductu Labeo scribit cuilibet posse me vi
cino meo commodare: Proculus contra: vt ne in meam partē fundi aliam q̃ ad quam seruitus adquisita sit, vti ea posim[p]*. Proculi sententia verior est.

Diuisio aquæ, fit ad mensuram prædii dominantis, non inspecta partium bonitate vel necessitate. Bartolus.

XXV. IDEM libro trigesimo-
quarto ad Sabinum.

SI partem fundi mei[q] certam tibi vēdidero, aquæductus[r] eius* etiam si alterius[s] partis causa plerumque ducatur, te quoq; sequetur: neque ibi aut bonitatis[t] agri, aut vsus[u] eius aquæ ratio habenda est, ita vt eam solam partem fundi quæ

alia eius conditio: vt infra, de adqui. rerum do. l. traditio. & in-
fra, de contrahen. empt. l. alienatio. & supra, de vsufruct. hacte-
nus. &. C. de distract. pig. si debitor.

l *Venierit*. pro diuiso, vel indiuiso, scilicet fundus dominans.

m *Sequitur*. sic & infra, si serui. vin. l. ij. in fin. &. l. iij.

n *Diuisus est*. sicq; vna seruitus fient duæ: vt infra, quemad. serui. a-
mit. nam satis. §. si ego. & ibi plene dices. † *Adde. l. 3.*

o *Iure*. hoc est, quòd sit ei constituta, non q̃ teneātur nisi velint cō-
stituere: vt hic, & in-
fra, quemadmo. ser. a-
mit. l. si quis ex. Sed arg. contra, infra, de leg. j. si fundum sub condi-
tione. §. iij. Sed ibi te-
nētur cōstituere ex vo-
luntate testatoris qui legauerat fundum ex-
cepta domo.

*& quod ibi no. Bal. C. de ser. v. pri. & iste tex. allegatur p Ang. in. §. si. instit. eo. vbi ipse decidit vnam pulchrā & mēti tenen-
dā quæstio-
nem: quam vide.*

EX meo.] CASVS. Si habeo aquæduc-
tum in fundo tuo, cui-
cumque volo possum concedere vicino. & hoc dicit Labeo, & ma-
le: quia corrigitur per Proculum per simile. Pone ergo, quòd con-
stituisti certę parti fun-
di mei prædictam ser-
uitutem. nunquid ad a-
liam partem fundi mei posim ducere? Et re-
spon. quòd non: ergo multo fortius nec alij concedere possum.

*Flo. fundā

p *Posim*. non enim modus &c. vt. C. e. non modus. & supra. e. l. er-
go. §. Neratius. in fi. & infra, eod. l. cum essent. in fi. Et hoc est verum antequā ingressa sit eā partem cui seruitus est statuta. postquam au-
tē ingressa est, ad alias partes duci poterit: ni-
si nocitura sit ei fundo cui inducitur: vt. j. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. illud. quæ est contra.

*Flo. posit

SI partē.] CASVS. Prędio totali seruitus aquæ ducendæ de-
bebatur. si postea ven-
dam dimidiā huius fun
di mei: an illo aquęductu vtar insolidum: an ista seruitus sequat̃ emptorem? Et respō. quòd sequatur emptorē. Vn-
de aqua inter me & emptorē diuiditur: sed ad eam partem ad quā

*ins. Flo.

vtitur, vti bene potero: nec refert magis sit necessaria vni quàm alteri. Item nec refert quę sit pretiosior, retenta, vel vendita pars. facit. ſ. e. vię. §. quæcumque.

q *Fundi mei*. scilicet dominantis.

r *Aquæductus*. scilicet toti fundo constitutus.

s *Alterius*. quæ apud me remansit.

t *Bonitatis*. aliàs inspicitur bonitas rei: vt argu. contra. infra, de
adquirendo rerum dominio. l. quicquid. *ADDITIO*. Dic, quòd
quando vna res non potest accedere duobus, accedet pretiosio-
ri: vt ibi, sed hic potest accedere duobus: ideo pretiositas non in-
spicitur, secundum Bar.

u *Vsus*. aliàs inspicitur vsus patrisfa. vt ar. contra, infra, de fun.

BIU Cujas

instru.lege,Seiæ.§.Tyrannæ.*ADDITIO.* Dic secundum Bart. hic, quòd istud est ius reale competens prædio magis quàm personæ:vt.l.si mihi.in fine.ff.eod.&.l.qui in aliena.de negot.gestis. & ideo vsus patrisfami. non inspicitur. præterea vsus si fiat pro parte, respicit totum: vt.l.vna est via.ff.eod.ideo vsus patris non inspicitur.

a *Pro modo.*id est,pro quantitate.

b *Diuisio.*Sic ergo diuiditur seruitus prædialis.Sed contra.ff.de serui.l.viæ. & infra,ad legem Falcidiam.l.j.§.si vsusfruct.Solut.speciale in aquæductu, secúdum quosdam.Tu dic, quòd non seruitus, sed aquæ commoditas diuiditur.

Si via.]*CASVS.*Si testator simpliciter seruitu.legauit. hæredi datur electio vt cóstituat seruitu.vnde velit: dú tamen malitiose nó constituat hæres.

c *Hæredi.*& sic datur electio hęredi.Sed cótra, supra, de ser.si cui. Sol.semper à principio habet hæres electioné: sed si non eligat, trãsit res in legatarium. arg. infra, de solu.l. prima, secunda,& tertia.&.C. de dona.l. sancimus.§. ne autem. ij. respon. Vel melius est electio ipsius legatarij vt in legatis in genere relictis: vt institu. de leg.§. sed generaliter. Quod autem hic dicitur, obseruatur,quãdo nulla electa via legatarius per quamlibet partem incedit.& si inter eos dubium oriatur,arbiter eligitur: vt.ff.eod.certo. §.j.&.§.finali.

Si cómuni.]*CASVS.* Ego & tu habemus fundum communé, cui fundo cómuni seruiebat vicinum prædium. si emamus illum fundũ, seruitus extinguitur. sed si non habemus fundum communem, sed ego proprium meum,& tu tuũ: & postea emamus communem fundum seruientem,non extinguitur seruitus.

d *Extinguitur.* aliter si duorum duo prædia fuerunt communicata.tunc enim seruitus remanet: vt infra,eod.l.vnus.§.j. Et est ratio, vt ibi dicam.

e *In vtroque.*id est in seruiente, & cui seruitur.

f *Idem.*fundus Sempronianus,quem in cómune redemimus.

g *Deberi potest.* quæ tamen non fuit cómunis tempore seruitutis constitutæ.aliàs non potest: vt infra,tit.j.l.si quis. §. item si duo. in fin.§. Et vt plene circa hanc.l.videas, dic secundum Io. debet proprius tuus fundus meo proprio seruitutem. communicatur alteruter,non extinguitur seruitus:vt supra,de serui.l.vt pomum.§. si prædium. communicatur vterque simul vel diuersis temporibus,non extinguitur seruitus:vt supra,de serui. vrb.prædi.si quis ædes.§.si partem. & infra, eo.l.vnus.§.j. Item debet alienus meo proprio seruitutem.in commune alienum redimimus:non extinguitur seruitus. multo magis si meum dominantem tibi communicauero,non extinguitur:arg.huius.l.in fi.Item redimimus prius seruitutem:post meum cómunicaui tibi: extinguitur seruitus. Ité communicaui tibi meum,post in commune redimimus seruituté: extinguitur seruitus:vt ar.huius.l.j.respõ.& infra.e.vnus.§.j.Item fundus Męuij seruituté debet fundo Titij:redimimus vnum:non extinguitur seruitus: vt.ff.e.l.via.§.si fundus.&.§.fi.&.C.e.l.& in prouinciali.redimimus alterum,vel vtrumque simul: extinguitur seruitus:vt infra,eo.l.vnus.§.j.sic ergo vnius vel vtriusque communicatio nunquam extinguit seruitutem:vnius redemptio & alterius cómunicatio extinguit:& econuerso.Ité extinguit vtriusq; redéptio.Ioã.sic diligéter prosequitur quãdo tuus meo:quãdo nó tuus,sed alienus meo:& qñ alienus alieno debet seruitutem.Acc.

Tinere.]*CASVS.* Prędio cómuni meo & tuo Titius simpliciter seruitutem legauit. si non cósentiamus de loco itineris:nó adquiremus seruitutem.Vin.

h *Adquiritur.*propter dissensum nó adquiritur:vt hic, &.ff.de vsufru.l.quotiens.sed hodie.vel forte cósentiũt vt.C. cómunia de leg. l.fi.in princip. Vel alio modo iudex imminet vt faciat eos cósentire vt infra, de leg.j.lus iusmodi.§. fin. quæ est cótra.Item quod dicit non deperit: ideo est quia quod non est perire non potest: quéad.ser. amit. si item.j.resp.on.&.ff. bus mo.vsusfr.amit. circa principium.Acc.

Si qui duo.]*CASVS.* Duos fundos habebam,vnum versus mótem, alium magis inferius: confines tamen erant. vendidi illi fundú qui erat versus mótem: id est,superiorem fundum. constitui tibi seruitutem vt sulco aperto superioris fundi aquam tibi liceat immittere in agrum inferiorem. non licet tibi recipere aquã vicinorum. Viuianus.

i *In lege.* id est,in pacto conuentionis.

k *Nihil.*nó enim modus & cętera:vt.C.eodem.l. non modus.& supra, eod.l. ergo.§.finali.&.l.ex meo.

Qui duo.]*CASVS.* Habebam duo prædia cõfinia,& in vno nascebatur aqua: & ea vtebar ad aliud prædium. vendidi prædium in quo aqua nascebatur.ego excepi aquam pro fundo retento:& etiam circa eam aquã decem pedes: ex eo quòd possem purgare riuũ vbi illa aqua nascebatur. Dicitur hic quòd seruitu.itineris tantum videor excepisse.Viuianus.

l *Aquam.* id est, seruitutem aquæ.

m *In fundo.* vendito.

n *Si ita.* si,id est, quamuis.

o *Recepisset.* id est,excepisset.

p *Iter dumtaxat.*non dominium:vt.ff.si ser.vin.loci.Sed ar.contra.ff.de aur.& ar.lega.§pecies.& supra, de vsufruct.ea.re.quæ vsu consu.l.fin.&.ff.de le.j.l. si fundus sub conditione.§.iij. His enim legibus appellatione vsusfru. & vsus,& ædificij & soli proprietas intelligitur.*ADDITIO.*Dicit Dy.quòd hic.x.pedes fuerũt excepti propter seruitutem aquæ: ideo iure seruitutis videntur excepti: ibi secus.& hoc innuit glossa.j.quæ exponit aquam, id est seruitutem aquæ. Nec intelligas,quòd isti decem pedes debentur iure seruitutis ad aquam:quia sic esset seruitus seruitutis:quod esse non potest: sed illi decem pedes seruiunt ipsi prædio dominanti cui debetur seruitus aquæ,secundum Bartolum.

Tria.]*CASVS.* Ego & tu & Titius habebamus tria prædia. tuum erat superius:prædiũ Titij erat medium:prædium meũ erat inferius. adquisiui seruitutem aquæ ducendæ ex agro tuo superiori:& per fundum Titij ad fundum meum:postea emi fundũ tuum superiorem.nunc quæritur si vendo prædium meũ inferius:

---

pretiosissima sit, aut [quæ]maximè vsum eius aquę desideret, ius eius ducendæ sequatur: sed ꝑ modo [a] agri detẽti, aut alienati, fiat eius aquæ diuisio. [b]

Hæres potest eligere per quam partem fundi viam constituat sine captione legatarii. Bartolus.

XXVI. PAVLVS libro quadragesimoseptimo ad Edictum.

SI via, iter, actus, aquæductus legetur simpliciter per fundum: facultas est hæredi [c], per quã partẽ fundi velit cõstituere seruitutẽ, si modo nulla captio legatario in seruitute fit.

Si à sociis fundi dominantis emitur communiter fundus seruiens, seruitus extinguitur: secus si fundus dominantibus non potest esse communis. Bartolus.

XXVII. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

SI communi fundo meo & tuo seruiat fundus Sempronianus, & eundem in commune redemerimus: seruitus extinguitur, [d] quia par vtriusque domini ius in vtroque [e] fundo esse incipit. At si proprio meo & proprio tuo idem [f] seruiat, manebit seruitus: quia proprio fundo per cõmunem seruitus deberi potest. [g]

Nisi plures domini de loco itineris consentiant, seruitus effectualiter non adquiritur. Bartolus.

XXVIII. IDEM libro trigesimoquarto Digestorum.

ITinere ad prędium commune duorum legato, nisi vterque de loco itineris cõsentiat: seruitus neque adquiritur [h], neque deperit.

Seruitus aquæ immittendæ, intelligitur de ea quæ in fundo colligitur. Bartolus.

XXIX. PAVLVS libro secundo Epitomarum Alfeni Digestorum.

IS qui duo *† prædia confinia habuerat, superiorem fundũ vendiderat, [&] in lege [i] ita dixerat, vt aquam sulco aperto emptori educere in fundum inferiorẽ recte liceat. Si emptor ex alio fundo aquam acciperet,& eam in inferiorem ducere vellet: quæsitum est, an possit id suo iure facere, nécne. Respondi nihil [k] amplius, quàm quòd ipsius fundi siccandi causa deriuaret, vicinum inferiorem recipere debere.

Quod seruituti accedit, iure seruitutis accedit. Bartolus.

XXX. IDEM libro quarto Epitomarum Alfeni Digestorum.

QVi duo prædia habebat, in vnius vẽditione aquã [l] quæ in fundo [m] nascebatur, & circa eam aquam latè decem pedes exceperat. quæsitum est, vtrum dominium loci ad eum pertineat: an vt per eum locũ accedere possit. Respondit, si ita [n] recepisset [o], *circa eam aquam latè pedes decem:* iter dũtaxat [p] videri venditoris esse.

Redemptione partium, etiam pro indiuiso, seruitus non extinguitur: nisi omnes redimantur. Bartolus.

an seruitus quam habebam, sequatur emptorem? Et respon. q̃ sic. videbatur quod seruitus sit amissa: quia vtraq; prædia vnius facta fuerūt: sed dicit auctor huius. l. quòd non est amissa: & probat hoc modo: quia ego ducere aquam non potuissem nisi prædium Titij quod mediū erat, seruitutem deberet. sic ergo postquā adquisiui, nō potest amitti seruitus nisi desinam habere per fundum Titij.

a *Trium dominorū.* ita q̃ quilibet suū habet.
b *Obiecta.* id est, simul cōiuncta. aliàs, adiecta.
c *Vnius.* s. inferioris.
d *Summo.* i. superiori.
e *Imo.* i. inferiori.
f *Concedente.* scilicet seruitutem. nā aliàs nō posset: vt supra, eo. qui fella. §. fina.
g *Idem.* scilicet domi nus inferioris. Accur.
h *Amisisset.* videtur quod sic. Accursius.
i *Per quod.* s. medium.
k *Alterius.* secus si eiusdem cui seruitus debebatur: vt infra, titu. j. l. in tradendis. §. interpositis. & l. quicquid. Io. & infra, quēadmodum ser. amit. l. si cum seruitus.
l *Duci desiisset.* scilicet here. Et sic not. q̃ si aqua sunt necessaria in adquisitione: quælibet eorum contraria sunt necessaria in amissione. sic infra, de regu iuris. l. nihil. & de verbo. obligatio. interstipulantem. §. sacram. & de adqui. pos. quemadmodum. & l. quāuis.

XXXI. IVLIANVS libro secundo ex Minicio.

TRia † prædia continua triū dominorū [a] obiecta [b] erāt. vnius [c] prædij domin⁹, ex summo [d] fundo, imo [e] fundo seruitutem aquæ adquisierat: & per medium fundum domino concedente [f] in suum agrum ducebat. postea idem [g] summū fundum emit: deinde imum fundū in quem aquam induxerat, vēdidit. quæsitum est, num imus fundus id ius aquæ amisisset: [h] quia cū vtraq; prædia eiusdem domini facta essent, ipsa sibi seruire non potuissent. Negauit amisisse seruitutem: quia prędiū, per quod [i] aqua ducebatur, alterius [k] fuisset. Et quemadmodum seruitus summo fundo, vt in imum fundum aqua veniret, imponi aliter non potuisset, quàm vt per medium quoque fundum duceretur: sic eadem seruitus eiusdem fundi amitti aliter non posset, nisi eodem tempore etiam per mediū fundū aqua duci desiisset, [l] aut omniū tria simul prædia vnius domini facta essent.

In concessione partis facta socio, potest concedens fundum propriam seruitutem facere. Bartolus.

XXXII. AFRICANVS libro sexto Quæstionum.

FVndus mihi tecum communis [m] est: partē [n] tuam mihi tradidisti, & ad eūdem viā per vicinū tuum propriū. [o] Rectè eo modo seruitutem cōstitutā ait [p]: neq; quod dici soleat, per partes nec adquiri, nec imponi seruitutes posse, isto casu locū habere. Hic enim non per partem seruitutem adquiri: vt postea cum in id tempus [q] adquiratur, quo proprius meus [r] fundus futurus sit.

Tempore diuisionis potest agi vt fundus qui obuenit vni, seruiat fundo qui obuenit alteri. Bartolus.

XXXIII. IDEM libro nono Quæstionum.

CVm essent mihi & tibi fundi duo communes, Titianus & Seianus, & in diuisione [s] conuenissent vt mihi Titianus, tibi Seianus cederet: inuicem partes eorum tradidimus, & in tradendo dictum est vt alteri per alterum aquam ducere liceret. rectè esse seruitutem impositā ait: maximè [t] si pacto stipulatio subdita sit.

Qui habet seruitutem aquæductus, non potest concedere haustum aquæ ex riuo, nisi hoc pepigerit cum domino fundi seruientis. Bartolus.

VPer plurium † prædia aquam ducis [u]. quoquo modo [x] imposita seruitute: nisi pactum vel stipulatio etiam de hoc [y] subsecuta est; neque eorum [z] cuiquis, neque alij vicino poteris hauſtum ex riuo cedere. Pacto enim vel stipulatione interuenientibus, & hoc concedi solet: [a] quamuis nullum prędium ipsum sibi seruire, neque seruitutis fructus constitui potest.

Vnus ex sociis non potest fundum cōmunem seruum facere: nec ei libertatē adquirere à socio, vel extraneo. h. d. Primo ponit vnum dictū. Secundo, vnā illationem. Tertio respondet cuidam argumento contrario. Secunda ibi, & ideo. tertia ibi, quamuis.

XXXIIII. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

VNus ex sociis fundi cōmunis permittendo [b] ius esse ire agere, nihil agit. [c] Et ideo si duo prædia, quę mutuo seruiebant, inter eosdē fuerint communi: & ideo nec remittere ei debitam: vt in hoc exēplo: Habeo meum prædium proprium, tuum mihi seruit: puta in via, meum tibi seruit, vt in aquęductu. postea communicamus: ego tibi meū, & tu mihi tuum. quæritur an seruitus remittatur hinc inde? Et dicit quòd non. nam seruitus quæ debebatur tuo fundo ad meum primum, remanet ei debita etiam postquam communicasti mihi tuum: licet in parte seruitus fiat mea, & sic videatur extingui: quia sic vnus sociorū remitteret: quod esse non potest. [SI FONS.] Ex fonte qui erat in fundo tuo, aquæductum habebam: qui fons fuit postea desiccatus. vnde steti per. x. vel. xx. an. quòd vsus non fui prædicta seruitute. si postea redeat ad venam suam ille fons, & aqua ibi sit: sum in integr. restituendus, vt iterum vtar. & hoc dicit cum. l. sequen. quæ continuatur.

b *Permittendo.* vicino. Accursius.
c *Nihil agit.* vt supra, de serui. l. ij. nisi alij postea cedāt: vt infra, eod. l. per fundum. sed secus in personali seruitute, quę ab vno cedi potest: vt supra, vsufructu. quemad. ca. l. antepenul.

Vndus.] CASVS. EGo & tu communem fundum habebamus pro indiuiso: postea egimus diuisorio iudicio: & mihi tua pars adiudicata fuit: & ego tuam partem emi. postea prædicto fundo seruitutem adquisiui per prædiū tuum: bene possum talem seruitutem adquirere. Nec obstat quod dicitur, quòd seruitus pro parte adquiri non potest: quia nunc sum dominus toti⁹ fundi: & ideo possum adquirere per partes, scilicet indiuisas: vt supra, de seruitu. l. pro parte. j. ti. j. l. si quis duas. §. si quis partem. Viuianus.

m *Communis.* pro diuiso.
n *Partem tuam.* quam pro indiuiso habes.
o *Proprium.* scilicet fundum. & repete, tradidisti.
p *Ait.* scilicet, Africanus.
q *In id tempus.* sic & contra. vt infra, de vsufructu. l. Titio cum.
r *Meus.* totus. Accursius.

Cum essent.] CASVS. §. perplurium. talis est: Ego habebam fundum meum in quadam valle, & iuxta meum habebas tuū magis superius. & Titius etiam habebat suum magis superius, quàm tuus esset. adquisiui serui. aquæ ducēdæ per omnia illa prędia ad fundum meum. postea volo concedere: an possim, quæritur. Et distinguitur: quia multum refert aut ab initio: id est, tempore constitutæ seruitu. actum fuit vt mihi alij concedere liceret: & concedere potero. aut non fuit actum, & non possum. facit ad hunc. §. s. eod. ex meo. Viuianus.

s *In diuisione.* repete, & cum & cætera.
t *Maxime.* nam idem si stipulatio non fit: vt supra, de pactis. l. in traditionibus.
u *Ducis.* si habes, ducis, planum est: vt dicit Ioan. si, duci. q. d. imposita hac seruitute aquam duci.
x *Quoquo modo.* siue in vltima voluntate: siue inter viuos.
y *De hoc.* s. vt liceat tibi cedere alij. Azo.
z *Neque eorum.* id est alicui eorum, per quorū prædia aquā ducis.
a *Solet.* Not. ex vi pacti hoc fieri posse: vt hic, & j. de riuis. Labeo in fin. Sed duplici ratione videtur cōtra. Prima, quia si cedo illi per cuius prædium aquam duco: in id quod mihi seruiebat, seruiet sibi: quod est absurdū, vt subiicit: cū nec etiā suo domino possit seruire, vel alteri rei eiusdem domino, nedū sibiipsi: vt. ff. si vsusfr. pet. l. vti. Secunda, quia in seruitute mea cōstituo alij seruituté, quod esse non potest: vt hic subiicit, & infra, de vsufr. † *Lud. Ro.* leg. l. j. quæ est contra. *in suis sin.* Sol. ad vtramque: quia *sing.* 469. hic nec ipsum sibi seruiet: nec erit seruitus *ibi meminit* seruitutis, sed prædium *de isto tex.* in quo aqua nascebatur, hanc seruitutem *& allegat* præstabit: quam ego *eū pro sing.* possum constituere, licet non sim dominus: quia facio domini voluntate: vnde dominus facere videtur: vt. ff. de *Ro.* vide Publ. l. si quis prohibuit. a Pacto autē non apposito, non potero hoc facere, nisi postquam agrum meū fuerit aqua ingressa: vt. j. de aqua quotidiana. & *lib. 6. quæsti.* l. j. §. illud. Et not. *stionū scriar.* quòd possum facere procuratorem, ad faciendum procuratorem. Accursius.

tamē si subtiliter videatur, nō vult id ad quod ponderatur per Ludo. vide quæ dicuntur hic in nouis inter pre. Bolog. & alias incipit, Papi. bit. Procurator procuratorem facere potest.

Vnus.] CASVS. Plures sunt domini vni⁹ fundi. vnus eorum non potest serui. imponere fundo com-

a *Placet.* si enim tu mihi tuum, & ego tibi meum communicauimus, seruitutes retinentur quæ inuicem debebantur. siue eodem tempore hanc cõmunicationem faciamus: vt hic, siue diuersis tẽporibus: vt. ff. tit. j. l. si quis ædes. §. fin. Sed an insolidum: an vero pro parte detinentur, pro qua remanet dominus prędij cui seruitur? Quidam dicũt insolidum, & hanc literã sic legunt, quoniam seruitutes retineri placet: scilicet insolidum, per partes. ff. fundi. q. d. occasione partis fundi totaliter seruitus retinetur. Argu. pro eis. j. de in diem addic. quòd si vno. §. fi. Sed tu dic, pro parte tantum retineri, vt hic dicit. & aperte habes. ff. de serui. l. vt pomum. §. j. Si autẽ quæris cur nõ possit seruitus remitti: vt hic subiicit, cum pro parte tãtum indiuisa debeatur? Respon. ipsa lex, quia non potest vnus solus imponere: vt in princ. huius. l. vnde sequitur, quòd nec liberare. nã quæ sunt necessaria in adquirẽda seruitute, & in ea amittenda: vt supra, eo. l. tria. est & alia ratio naturalis, quia licet pro parte tua quam habes in prædio dominanti, debeatur: verum est tamen cõmuni prędio deberi. & ideo quia vel mihi soli posset totus fundus adiudicari: sicque ad me transiret seruitus si prius prædiũ meum alienassem, dicitur seruitutem nõ posse remitti, habito respectu ad id quod fieri potest: vt. ff. de iurisd. om. iudi. si idem. §. fin. & facit. ff. titu. j. l. si quis ædes. & j. titu. j. l. quicquid. Sed opponitur, quare extinguitur, quãdo prius erat communis fundus cui seruiebatur: & postea seruiẽs emitur in commune: vt ff. e. si communi. quæ est contra. & non est hic quãdo ambo simul cõmunicantur? Respon. secundũ quosdam: quia ibi cœperat par ius esse vtrique: quia & prior erat communis, & seruiẽs factus est cõmunis. hic autem neuter erat cõmunis, & in vtroque erat seruitus. ideoque retinetur in vtroq;. Vel dici potest, q̃ facilius in retento prædio seruiente retinetur seruitus quàm in adquisito. Tu dic, differẽtiam esse inter redemptionem: vt ibi, & cõmunicationem: vt hic. nam in redemptione vẽdens & emens loco vnius habentur: vt. j. de contrahen. empt. dolia. §. eũ qui. & plures ementes loco vnius sunt: vt. j. de condi. & demon. l. cui fundus. vnde sicut vno redimente fundum sibi seruientem extinguitur seruitus: vt. ff. titu. j. si quis ædes. in prin. ita hic. sed hoc non potest dici in communicatione, vt vice vnius fungantur. quis enim ille est cuius vice illi ambo fungantur? verum est tamen hunc pro parte vice alterius & econtra fungi ratione communicationis. Accursius.

b *Debetur.* q. d. huic pro sua parte.

c *Prædio.* communi.

d *Constitutum tempus.* ad amittendam seruitutem.

e *Quæritur.* & sol. statim. l. sequen.

f *ET Atilicinus. Rescripsisse.* ad quæstionem supra, proxi. factam, dando etiam exemplum de facto. Accursius.

g *Quod.* id est, quia. Accursius.

h *Exaruisset.* id est, desiccatus fuisset. Accursius.

* *Flo. ꝑdia deberent:*

municata, (quoniam seruitutes pro parte retineri placet[a]) ab altero seruitus alteri remitti nõ potest. Quamuis enim vnusquisque sociorum solus sit, cui seruitus debetur, [b] tamen quoniam nõ personæ, sed prædio [c] debetur *: neque adquiri libertas, neque remitti seruitus per partem poterit.

Qui non vtitur iusto impedimento congruo tempore, seruitutem amittit: sed ei restituitur ex clausula generali. hoc dicit cũ. l. sequenti.

Si fons exaruerit, ex quo ductum aquæ habeo, ísque post constitutũ [d] tempus ad suas venas redierit: an aquæductus amissus erit, quæritur: [e]

XXXV. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

ET Atilicinus ait Cæsarem Statilio Tauro rescripsisse [f] in hęc verba: Hi, qui ex fundo Sutrino aquã ducere soliti sunt, adierũt me: proposuerúntque, aquã qua per aliquot annos vsi sunt ex fonte, qui est in fundo Sutrino, ducere non potuisse, quòd [g] fons exaruisset: [h] & postea ex eo fonte aquã fluere cœpisse: petierúntq; à me, vt ius quod non negligentia aut culpa sua amiserãt, sed quia ducere non poterant: his restitueretur. Quorũ mihi postulatio cũ non iniqua visa sit, succurrẽdum his putaui. itaq; quod ius habuerunt tunc cum primum [i] ea aqua peruenire ad eos non potuit: id eis restitui [k] placet.

Stipulatio pœnalis, ad personam relata, non facit præsumi seruitutem impositam. Bartolus.

XXXVI. IDEM libro secundo Responsorum.

CVm fundo, quem ex duobus retinuit [l] vẽditor, aquę ducendæ seruitus imposita sit: empto prædio quęsita seruitus, distractum [m] denuò prædiũ sequitur. Nec ad rem pertinet, quòd stipulatio, qua pœnam promitti placuit, ad personam emptoris, si ei fortè frui non licuisset, relata est. [n]

Ex indeterminata concessione respectu fundi dominantis, præsumitur concessio personalis. h. d. quam. l. no. cum. l. sequen.

XXXVII. IDEM libro tertio Responsorum.

Λούκιος Τίτιος Γαΐῳ Σείῳ τῷ ἀδελφῷ πλεῖστα χαίρειν. Ὕδατος τὸ ῥέοντος εἰς τὸν ἐμὸν κρήνιλον τὸν κατασκευασθέντα ἐν τῷ ἐμῷ ἔδαφος τοῦ παξός μου, δίδωμι καὶ χαρίζομαί σοι δι' ὑστέρου εἰς τὸν οἶκόν σου τὸν ἐν τῷ ἐμῷ, ἢ ὅπου ἂν βούλει.

C [id est, Lucius Titi[o] Gaio Seio fratri suo S. P. De aqua fluente in fontem, quem pater meus in Isthmo [o] instruxit, do cõcedoque tibi gratuito digitũ, [p] siue ad domum, quam in Isthmo tenes, siue quacũque [q] tandem volueris.] Quæro, an ex hac scriptura [r] vsus aquæ etiam ad hęredes Gaij Seij pertineat. Paulus respondit vsum [s] aquæ personalẽ ad hæredẽ Seij quasi vsuarij transmitti nõ oportere.

i *Cum primum.* id est, quando. sic supra, de mino. l. fin.

k *Restitui.* non ipso iure: vt. j. quemadmo. ser. amit. l. si locus. & l. si quis alia. sed ex illa generali clausula. ff. ex qui. cau. ma. l. j. §. fi. & sic amittitur, licet restituatur. Sed videtur non amitti, cum ea vti non potuerunt: vt. C. de anna. excep. l. j. §. fina. cum cõtra delides tantum præscriptiones sint inductæ: vt. j. eod. tit. l. penul. in fi. quæ similiter est contra. hic autẽ non fuit desuetudo. Sed aliud in præscriptione seruitutũ, quàm in possessione rerum corporalium, in quibus erigitur bona fides & titulus: & possessionẽ ab alio detentã, & à se neglectã. sed in his incorporalibus sufficit, quòd non petiit seruitutẽ, & sic non fuit ea vsus vsque ad. x. ann. vt infra, quemadmo. ser. amit. si partem. §. si per fundũ. Item no. hic, quòd restituta re in pristinum statum, & pristina restituenda sunt: vt infra, de rerum diuis. ne. l. in tantum. & infra, si ser. vin. & si forte. §. etiam. & l. sicuti. §. distant. & supra, ti. j. l. eum. & infra, de sola. quæ res. §. aream. in fine. ibi, diuersum dicemus & cætera. & infra, qui. modis pignus vel hypo. sol. l. volumtate. & infra, quẽadm. ser. amit. l. si locus.

Cum fundo.] CASVS. Habebam prædia: vnum tibi vendidi, & constitui tibi seruitu. aquæ ducendæ per retentum. certe recte seruitus constituta est. vnde si postea Titio vẽdis prædiũ, quod tibi vendidi, sequitur Titium emptorem seruitus. Nec obstat, q̃ tibi soli pœnam promisi si faceret cõtra seruitutem impositam. Vide.

l *Retinuit.* nam cum duos haberet fundos, & vnum venderet, dixit vt retentus alienato seruiret.

m *Distractum.* ab eo qui emit.

n *Relata est.* hoc faciebat quęstionẽ. nam quia pœnę stipulatio interposita erat in persona emptoris primi, videbat seruitus personalis: & ideo non transire debere ad secundũ emptorem: vt. ff. proxi. quæ est contra. sed tamen nõ est ita: quia mens fuit vt prædio quæreretur quæ in pactis inspicitur: vt supra, de pact. l. iurisgen. §. vtrum. & facit infra, de prob. lege, si pactum.

Οὐκίος.] CASVS. Si concedo tibi ducere ratam aquam de fonte meo, quantum potest per riuum duci, vel exire. ista seruitus est personalis. & ideo ad hæredes tuos non transmittitur. & hoc dicit, cum. l. sequen. quæ continuatur. & dic, vt in ea & in appa. sequenti.

o *In Isthmo.* id est terra quæ est inter duo maria. Azo.

p *Digitum.* id est quantum fluit per digitum statuę, vel imaginis per cuius foramen stillat aqua. quandoq; enim per rostrum: quãdoque per digitum fluit.

q *Quacumque.* ex hoc apparet quòd est personale ius: quia non alicuius prædij contẽplatione fuit tradita. & sic non est cõtra. ff. proxi. quia ibi ad certum prædium constituebatur. Accursius.

r *Scriptura.* supradicta Græca, quæ est translata in Latinum.

s *Vsum.* id est potestatem. Accursius.

Flumine.

BIU Cujas

A flumine quod transitur ponte vel vado, potest incipere seruitus viæ: secus si pontonibus vel nauiculis transeatur: licet tale flumen seruitutem itineris aliàs cœptam nõ interrumpit. Bartolus.

XXXVIII. IDEM libro primo Manualium.

FLumine[a] [publico] interueniente, via constitui potest: si aut vado[b] transiri potest: aut põtem habeat. diuersum [est,] si pontonibus[c] traiiciatur. Hæc ita,[d] si per vnius[e] prædia flumen currat: alioquin si tua prędia mihi[f] vicina sint: deinde flumen: deinde Titij prędia: deinde via publica: in quã iter mihi adquiri volo: dispiciamus, ne[g] nihil vetet, à te mihi viam dari vsque ad flumen, deinde à Titio vsque ad viam publicam.[h] Sed [&] videamus, num etsi tu eorum prędiorum domin⁹ sis, quæ trans flumen[i] intra viam publicam sint: idem iuris[k] sit[l]: quia via consummari solet, vel ciuitate tenus, vel vsque ad viã publicam, vel vsque ad flumẽ, in quo pontonibus † traiiciatur,[m] vel vsque ad propriũ,[n] aliud eiusdem domini prędiũ. Quod si est,[o] non videtur interrumpi seruitus: quamuis inter eiusdem domini prędia flumen publicum intercedat.

COMMVNIA PRAEdiorum tam vrbanorum quàm rusticorum.

TITVLVS IIII.

Hic ponitur qua dicantur ædificia rustica, & quæ vrbana. Bartolus.

I. VLPIANVS libro secundo Institutionum.

AEdificia, † vrbana quidem prędia appellamus. Cæterum[p] etsi in villa[q] ædificia sint, æquè seruitutes vrbanorum prædiorum constitui possunt. Ideo autem hæ seruitutes prædiorum appellantur: quoniam sine prædiis constitui nõ possunt.[r] Nemo enim potest seruitutẽ adquirere, vel vrbani, vel rustici prædij, nisi qui habet prædium: [nec quisquam debere, nisi qui habet prædium.[s]]

Ius hauriendi vel ducendi aquam ex flumine per castellum, non est seruitus proprie: sed in hoc iure quis tanquam in seruitute defendetur.

II. IDEM libro septimodecimo ad Edictum.

DE aqua[t] per rotam tollenda ex flumine, vel hauriẽda, vel si quis seruitutem castello imposuerit: quidam dubitauerunt ne[u] hæ seruitutes nõ essent. Sed rescripto imperatoris Antonini ad Tullianum adiicitur: licet seruitus iure non valuit: si tamen hac lege comparauit[x]: seu alio quocũque legitimo modo sibi hoc ius adquisiit: tuendum esse eum, qui hoc ius possedit[y].

III. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

COMMVNIA prædiorum tam vrbanorum quàm rusticorum.

Postquã specialia seruitu. vrbanorum & rusticorum dixit: nunc dicit quæ sunt cõmunia. sic facit. C. communia vtri. iud. Sed in quo differt huius tractatus ab illo supra, de ser? Respon. ibi magis intendit aliqua regulariter dicere. hic autem in casibus quibusdam communionem designare.

† *Possumus hic not. vnã regulam ex fi. sex. nemi nẽ posse seruitutem adquirere vel constituere, aut imponere, nisi sit dominus etiã: vt volũt doc. hic insolidũ. cõ cor. text. & ibi Ang. in §. ideo aũt. insti. de seruit.*

Ædificia.] CASVS. Prædiorum alia sunt vrbana, & alia rustica. vrbana sunt q̃ sunt in ciuitate, vel in villa: si ibi sunt dom⁹, nihilomin⁹ est vrbanũ. aliud est rusticũ. Secũdo dicit, q̃ nullus potest acquirere seruitu. nisi qui habet proximũ prędiũ. Item nullus concedere potest, nisi habeat prædium. de quo dic, vt in appa. Accursius.

p *Cæterũ.* id est certe.

q *Villa.* vt. C. de prę. mi. lege, si prædiũ. Sed oppone. ſ. titulo primo, lege secunda. Solutio. ibi gratia fructũ. hic habitandi.

r *Nõ possunt.* vt hic, & insti. e. §. ideo. &. j. eo. l. si quis duas. §. j. & hoc intellige quantũ ad p̃sentẽ existentiã vt sint. promitti tamẽ possunt vt sint debitæ p stipulationẽ, vel pactũ: aliud etiã ab eo & ei qui nõ habet prædiũ, & sic loquũtur contraria: vt. j. fami. ercisc. hæredes. §. an ea. &. ſ. tit. j. l. Labeo. &. l. seruitutes. §. futuro. &. j. de euic. fundum. §. si per alienum. quæ sunt contra.

s *Habet prædiũ.* vel quasi habet: vt seru⁹, filiusfa. tutor, curator, administratores Ecclesiarũ vel vniuersitatum, & qui habet ius inferendi ad sepulchrũ: vt insti. de stipul. ser. §. sed cum factum. &. j. titu. j. l. j. §. sepulchra. &. ſ. de ser. non dubito.

t DE *aqua.* Pone casum in flumine publico, vel castello publico, ex quibus seruitus iure non valet, cũ sint publica: vt infra, de aqua quoti. & æsti. l. j. §. antepe. qualiter ergo defenditur priuato concedẽte: cũ solus princeps possit concedere, vt. d. §. dicitur? Rñ. non defenditur nisi cõtra cedentẽ: vt. ſ. ti. j. per fundũ. &. j. e. l. venditor. & secundũ hoc tuebimur eũ tam actione quàm exceptione: vt in fi. huius legis. &. j. de acquir. re. do. statuas. Vel pone secundo casum in flumine & castello priuato: quia qui cessit: non tradidit per patientiam: sed eo sciente accepit: vt. j. tit. j. l. si à te emero. sed hic contra omnes defenditur, tam per actionem, quàm per exceptionem. Vel tertio dic, in flumine & castello priuato, sed non perenni: vt. ſ. titu. ij. l. foramen. §. omnes. & ideo tenet ex æquitate & tuitione prætoris sicut & aliàs aliquid de iure non valet: sed æquitate prætoris sic: vt. j. quod fal. tu. au. l. j. §. pe. Vel dic, ideo iure non valet: quia non cohæret solo tota. & dic q̃ aqua trahebatur ab inferiori parte ad superiora. Accursius.

u *Ne.* pro an.

x *Comparauit.* scilicet seruitutem, vt possit vti prædictis modis.

y *Possedit.* id est, quasi possedit. nam verè non possidentur huiusmodi seruitutes: vt dixi. ſ. de seruitu. l. seruitutes. Accursius.

a *Flumine.* Pone casum vt distinguas, aut mihi constituis seruitutem in prædium quod habes vltra flumen: per q̃ volo ad Ecclesiam forte ire. quo casu potest fieri si flumen in quo quasi incipit seruitus, transeatur.

b *Vado.* i. per gradus quosdã lapideos. siue ponte. ſ. lapideo vel ligneo. Accursius.

c *Si pontonibus.* id est, lignis vel nauiculis traiiciatur. si autẽ ex hac, & ex illa prædium habeas: vel ex hac tantũ: sed ex illa habet alius: tunc quocũque modo flumen transeatur etiã pontonibus, potest cõstitui seruitus: & secundum hunc prosequere literam vsque in fine. Alij dicunt, q̃ hæc distinctio quæ fit in prin. transeatur vado siue põte an vero pontonib⁹, tollitur in fin. l. ibi, q̃ si est &c. & secundũ hoc legitur suspensiue litera vsque ibi. & q̃ dicit, si per vnius, id est iuxta sed secundum quod prius exposui placet.

d *Hoc ita.* i. viam cõstitui non posse si pontonibus traiiciatur.

e *Si per vnius.* i. iuxta vnius prædia: puta ab vna parte tantum, non vtraque. hoc enim statim ponetur. & hoc secundum primũ modũ ponendi casum. vel secundum aliũ dices hoc ita. ſ. viam cõstitui posse indubitanter si per vnius, id est inter vni⁹ præ. &c. quia habes ex vtraque parte tua prædia ideo dixi indubitanter: quia etsi alteri⁹ sint ex altera parte, idẽ est: vt infra, statim subiicit. Accursius.

f *Mihi.* i. prædio meo dominaturo, in quo coloni mei stare nolunt, nisi acquiram eis viam ad ecclesiam, vel ciuitatem.

g *Ne.* id est, an.

h *Ad viam publicam.* Et certe non est vetandum quin à pluribus ita constitui possit. Accursius.

i *Trans flumen.* id est vltra.

k *Idem iuris.* vt via constitui possit. Et rñ. quòd sic vt in fi. soluitur. vbi dicit, q̃ si est &c. & continua hic: bene dixi quòd ad viã publicam mihi seruitutem quærebam: vt. ſ. proxi. nam vltra non est opus viam extendi: quia finitur ab eo loco quo incipit via publica vel ciuitas: vt subiicit: &. j. de lo: & iti. pu. l. fin. & ad vtramque expositionem conuenit: & hic tacitæ obiectioni respondit sic: & caue quia non est hæc via seruitus prædialis.

l *Sit.* vt hoc casu possit cõstitui: licet pontonibus traiiciatur: vel dic, vt & hic nõ possit constitui: licet vado, vel põte possit trãsiri.

m *Traiiciatur.* cum loquatur hic quando priusquam perueniretur ad flumen inceperat seruitus, quare finitur siue traiiciatur põtonibus, vel alio modo? Respon. non ob hoc dicit hoc, vt vltra constitui non possit: sed si consueuit fieri. nam & publica via interueniente vltra potest constitui: vt supra, de ser. l. seruitutes. §. publico. & tamen hic dicit, ibi finiri.

n *Ad proprium.* cui debetur seruitus.

o *Quod si est.* scilicet vt prædia trans flumen sint eiusdem: & sic respondet tantum illi quæstioni quæ fit ibi: sed videamus &c. & quod subiicit, quamuis. sic construe: quamuis flumen publicũ intercedat inter prædium &c. & quod flumen transeatur vado vel pontonibus vel quocunque modo. hoc secundũ primum casum.

BIU Cujas

Duorum.] CASVS. Habebam duo prædia: vnum vendidi eo pacto vt seruiat: retenta valet seruitus. Viuianus.

a *Duorum prædiorũ.* cõcordat. j. e. l. si quis duas. & ſ. tit. ij. l. & qui.

Aueri.] CASVS. Si constituas mihi talem seruitu. vt non liceat tibi sepulchrum altius exaltare: vel si constituas talem seruit. vt tantum certi homines sepeliãtur. nõ valet vtroq; casu prædictis modis seruit° cõstituta. Viuianus.

Monumentum, & sepulchrum, differunt.

b *Monumentum.* monumentum dicitur locus purus ad sepulchrũ paratus. sed sepulchrũ, vbi est aliquis iam sepultus: vt. C. q̃ res pig. ob. pos. l. si monumento. sed hic improprie ponitur, scilicet monumẽtum pro sepulchro: vt probatur ibi, quia id quod &c. Sic improprie ponitur. C. de reli. l. si sepulchrum. Ac.

c *Non recipit.* recipit tamen ad se: vt infra, tit. j. l. j. ſ. j.

d *Loco.* paciſci vero potest quis per stipulationem, vt locus prophanus certum numerum personarum recipiat: vt infra, de reli. l. quòd si locus. nec mirum. quia priuatus est adhuc.

PRopriũ.] CASVS. Duo dicit. primũ: Habebam duo prædia: vnum vendidi: & dixi quòd seruiret meo retento prædio: & etiã tuo. non valet talis seruitus quo ad te: sed quo ad me bene valet. & mihi tota acquiritur. Secundo dicit, pone: ego & tu habebamus duo prædia communia, & vendidi vnum, & aliud retinui. an posim illi prædio retento cõmuni acquirere seruit. per illud quod vendidi? Et respon. quòd nõ. Viuianus.

**exceperit. Aegi. Per.*

Sat si habes, receperit, sumitur p excepit. sic ẽ. de verbo. signi. l. qui fundũ.

e *Respondi.* ſo. hęc est primæ quæstionis.

f *Recipere.* aliàs excipere. & primo respon. primæ quæstioni. secũdo, secundæ.

g *Pertineat.* sic infra, de cõtrahen. emp. l. fundus. Sed hæc est ratio: quia alieno prædio & cætera. vt supra. l. j. sed ibi est ratio ne venditor grauetur.

h *Socium.* ergo duo erant prædia communia: vnum vendebatur, alterum retinebatur: quid ergo si suo tantũ excepit de communi vendito? Respon. idem: quia non erat dominus totius vẽditi.

i *Non potest.* vt supra, ti. j. l. si vnus. & infra, eo. si quis duas. ſ. duas autem fallit tamen in casu: vt supra, titu. ij. l. sed & si inter te. sed ibi tempore fit: hic pacto fieri negatur. Item no per hanc. l. quòd adiectio socij, vitiat stipulationem: sed adiectio extranei, pro superuacua habetur. Accursius.

Socii adiectio, stipulationem vitiat.

Si quis.] CASVS. Habebã duas domos. vnam vendebã eo pacto vt seruiret. valet talis constitutio seruitu. Secundo dicit, q̃ non refert: vicinæ sunt ambæ istæ domus. ſ. vendita, & retẽta: vel non sunt. Tertio dicit, q̃ idem est in rusticis prædiis. vt si habeo duo prædia, & vnum vendo: possum imponere seruitutẽ retento, vt seruiat vendito. vel ecõtra: vt. ſ. e. duorũ. Quarto dicit, q̃ si habeo duas domos: & ambas vendo, nõ possum per pactũ ei facere vt vna alij seruiat. ratio: quia neq; &c. [*SI QVIS.*] Si alieno parte domus p indiuiso, non possum ei acquirere seruit. nec etiã imponere sociis. Si vendidi fundi partẽ pro diuiso: quia tũc bene possum imponere seruit. vẽditæ, vel retentę. Secundo dicit, q̃ idẽ est in domo p diuiso alienata: pariete medio. ad quod facit. j. fin. reg. l. iij. ſ. fi. in princi.

[*ITEM SI.*] Si ego & Titius habebamus duas domos cõmunes, & alterã vendidim⁹ eo pacto vt seruiat retẽte: bene possumus. ac si ego solus habebam duas domos: & alterã vẽderem prædicto pacto. ſ. ea. l. in prin. Secũdo dicit, q̃ ego vnus ex dominis primo vẽdo partẽ quam in vna habeo, sub pacto prædicto. ſ. secundo vendidit socius meus suã partem quam habet in prędicta ædi, idem est q̃ vt pactum seruitu. valeat. Viuia.

k *Potest legẽ.* vt. ſ. e. l. duorũ. & ſ. tit. ij. l. j. qui duas. & supra, de vſufruc. Proculus.

l *Ambæ ædes.* dũtaxat in conſpectu ſunt: alias non: vt. ſ. tit. ij. ſi ædes. & l. nemo. sed in rustica, etiam si non sint in conſpectu: vt. j. e. l. in tradendis. Accurſius.

m *Tradendo.* diuersis.

n *Non potest.* & est rarior: quia nõ potest dici q̃ teneat impoſitio seruitutis postquã tradidit, vel ante. post nõ: quia desiit esse dominus eius rei in qua imponere seruitutem voluit: & eius cui voluit acquirere. ante nom: q̃ suę rei ab alia re ſua nõ potest seruitus deberi: vt. j. eo. quicquid. & hoc si simul tradam: vt hic. secus si ſeparatim: vt. j. eo. ſi cum duas.

o *Potest.* vt dixi. ſ. eo. l. j. Accurſius.

p *Si quis partem.* quotam pro indiuiso.

q *Per partes.* ſ. quotas. vt dixi. Accurſius.

r *Sed nec acquiri.* vt ſupra, de ſerui. l. p parte. & l. vt pomum. in fi.

Monumentum.] CASVS. Habebam duo prædia: vnum vendidi eo pacto vt seruiret: retenta valet seruitus. Viuianus.

a *Duorum prædiorũ.* cõcordat. j. e. l. ſi quis duas. & ſ. tit. ij. l. & qui.

Aueri.] CASVS. Si constituas mihi talem seruitu. vt non liceat tibi sepulchrum altius exaltare: vel si constituas talem seruit. vt tantum certi homines sepeliãtur. nõ valet vtroq; casu prædictis modis seruit° cõstituta. Viuianus.

b *Monumentum.* monumentum dicitur locus purus ad sepulchrũ paratus. sed sepulchrũ, vbi est aliquis iam sepultus: vt. C. q̃ res pig. ob. pos. l. si monumento. sed hic improprie ponitur, scilicet monumẽtum pro sepulchro: vt probatur ibi, quia id quod &c. Sic improprie ponitur. C. de reli. l. si sepulchrum. Ac.

c *Non recipit.* recipit tamen ad se: vt infra, tit. j. l. j. ſ. j.

d *Loco.* paciſci vero potest quis per stipulationem, vt locus prophanus certum numerum personarum recipiat: vt infra, de reli. l. quòd si locus. nec mirum. quia priuatus est adhuc.

PRopriũ.] CASVS. Duo dicit. primũ: Habebam duo prædia: vnum vendidi: & dixi quòd seruiret meo retento prædio: & etiã tuo. non valet talis seruitus quo ad te: sed quo ad me bene valet. & mihi tota acquiritur. Secundo dicit, pone: ego & tu habebamus duo prædia communia, & vendidi vnum, & aliud retinui. an posim illi prædio retento cõmuni acquirere seruit. per illud quod vendidi? Et respon. quòd nõ. Viuianus.

**exceperit. Aegi. Per.*

Sat si habes, receperit, sumitur p excepit. sic ẽ. de verbo. signi. l. qui fundũ.

e *Respondi.* ſo. hęc est primæ quæstionis.

f *Recipere.* aliàs excipere. & primo respon. primæ quæstioni. secũdo, secundæ.

g *Pertineat.* sic infra, de cõtrahen. emp. l. fundus. Sed hæc est ratio: quia alieno prædio & cætera. vt supra. l. j. sed ibi est ratio ne venditor grauetur.

h *Socium.* ergo duo erant prædia communia: vnum vendebatur, alterum retinebatur: quid ergo si suo tantũ excepit de communi vendito? Respon. idem: quia non erat dominus totius vẽditi.

i *Non potest.* vt supra, ti. j. l. ſi vnus. & infra, eo. ſi quis duas. ſ. duas autem fallit tamen in casu: vt supra, titu. ij. l. sed & si inter te. sed ibi tempore fit: hic pacto fieri negatur. Item no per hanc. l. quòd adiectio socij, vitiat stipulationem: sed adiectio extranei, pro superuacua habetur. Accurſius.

Socii adiectio, stipulationem vitiat.

Si quis.] CASVS. Habebã duas domos. vnam vendebã eo pacto vt seruiret. valet talis constitutio seruitu. Secundo dicit, q̃ non refert: vicinæ sunt ambæ istæ domus. ſ. vendita, & retẽta: vel non sunt. Tertio dicit, q̃ idem est in rusticis prædiis. vt ſi habeo duo prædia, & vnum vendo: possum imponere seruitutẽ retento, vt seruiat vendito. vel ecõtra: vt. ſ. e. duorũ. Quarto dicit, q̃ ſi habeo duas domos: & ambas vendo, nõ possum per pactũ ei facere

DVorum prædiorum a dominus, ſi alterum ea lege tibi dederit, vt id prædiũ, quod datur, seruiat ei, quod ipse retinet: vel contra: iure impoſita seruitus intelligitur.

Post monumentum constructum, non potest limitari mensura, vel numerus sepeliendorum. Bartolus.

IIII. IAVOLENVS libro decimo ex Caſsio.

CAueri, vt ad certam altitudinem monumentum b ædificetur, non potest: quia id, quod humani iuris esse desiit, seruitutem non recipit c: ſicut ne illa quidem seruitus conſiſtere potest, vt certus numerus hominũ in vno loco d humet.

In contractibus est locus iuri non decrescendi. Bartolus.

V. IDEM libro ſecundo Epiſtolarum.

PRoprium ſolũ vẽdẽdo: an seruitutem talem iniungere poſsim, vt mihi & vicino seruiat? Similiter ſi cõmune ſolum vendo, vt mihi & ſocio seruiat: an conſequi poſsim? Respondi e seruitutẽ recipere f, niſi ſibi, nemo potest. Adiectio itaque vicini, pro ſuperuacuo habenda est: ita vt tota seruitus ad eũ, qui receperit *, pertineat g. Solum autem commune vendẽdo, vt mihi & ſocio seruiat, efficere non poſsum: quia per vnum ſocium h communi ſolo seruitus adquiri non potest i.

In tradendo potest quis facere vt prædium quod traditur, seruiat ei quod retinetur, vel econuerſo. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro viceſimo octauo ad Sabinum.

SI quis duas ædes habeat, & alteras tradat: potest k legẽ traditioni dicere, vt vel iſtæ, q̃ non traduntur, ſeruæ ſint his, quæ traduntur: vel contra: vt traditæ retentis ædibus ſeruiãt. Paruique refert, vicinæ ſint ambæ l ædes, an non. Idem erit & in prædiis ruſticis. Nã etſi quis duos fundos habeat: alium alij potest seruum facere tradendo m.

Diuersas res, simul tradendo diuersis, nõ potest quis inuicem seruas facere. Bar.

DUas autem ædes, ſimul tradendo, non potest n efficere alteras alteris ſeruas: quia neque adquirere alienis ædibus ſeruitutẽ, neque imponere potest o.

Tradendo partem pro diuiſo, potest vnã partem alterius ſeruam facere. Bartolus.

SI quis partem p ædiũ tradet, vel partem fundi, non potest ſeruitutem imponere: quia per partes q ſeruitus imponi nõ potest, ſed nec adquiri r. Planè, ſi diuiſit fundum regionibus, & ſic partem tradidit: pro diuiſo potest alterutri ſeruitutem imponere f: quia non est pars fundi, ſed fundus t. Quod & in ædibus potest dici, ſi dominus pariete medio u ædificato, vnã domũ in duas diuiſerit: vt plerique faciunt. Nam & hic pro duab' domibus accipi debet x.

Plures, tradendo ſimul vel ſeparatim, id efficere poſſunt, quòd vnus ſolus inſolidum ſit dominus: ſecus ſi pro parte dominus fuerit. Bartolus.

ITem ſi duo homines binas ędes cõmunes habeamus: ſimul tradendo idem efficere y poſſum', ac ſi ego ſolus proprias binas ædes haberem. Sed & ſi ſeparatim tradiderimus: idẽ fiet. ſic tamen, vt nouiſsima traditio efficiat etiam præcedentem

f *Imponere.* vt ſupra, de ſerui. l. ad certam.

t *Sed fundus.* no. q̃ fund' conſtituit ad arbitriũ patrisfamilias: vt hic, &. j. de leg. j. q̃ in rerũ. ſ. ſi quis poſt. &. j. de verb. ſign. l. rectè in fi. &. l. locus. &. j. cõmuni diui. l. cõmuni diuidũdo. ſ. j. Idẽque in domib⁹: ſi tamẽ paries medius ponatur: vt hic ſubiicit. Ac.

u *Medio.* vt infra, finium regũdorum. l. iiij. ſ. penulti.

x *Accipi debet.* plus facti in domo diuidẽda, q̃ fundo, est op⁹. & hac occaſiõe dic, q̃ refert legetur vel p̃mittat homo, vel domus, vel fundus: primo tenet indiſtinctè: quia certis finib⁹ circũſcribitur qui mutari nõ poſſunt: vt. j. de le. ij. Mæuius. ſ. duob⁹. In tertio indiſtinctè nõ tenet: quia deriſoriũ cum facile nullũ poſsit cõſtituti: vel quaſi vt vnus digitus terræ. In domo diſtinguitur, an habeat teſtator domum: & valet. an non: vt infra, de le. j. ſi domus & hoc infra, de iur. do. cum poſt. ſ. gener.

y *Idem efficere.* vt quæram⁹ ſeruitutem cõmuni prædio vel domui retẽtæ. Sed quomodo potuim⁹ ſimul tradere? ſi enim dicas ſimul. i. eodẽ momento, ſtare nõ potest: quia natura non permittit vt. ſ. de ſta. ho. l. Arethuſa. &. j. de verb. obli. continu⁹. j. rũ. Si di-

cas,

BIU Cujas

cas,fieri simul etiam quod sit parum post traditionem,maximè inter traditionē vnius & alterius:dici potest.ar.ĭ.si cer.pe.lecta.Sed sine scrupulo potest dici simul,quando tradimus ambo possessionē per visum:vt.ĭ.de acquir.pos.l.quod meo.§.si per venditorē.

a *Traditionem.*id est,legē siue pactū seruitutis in traditione apposito.aliàs primū pactum non valet:vt.§.e.l.proprium in fi.

b *Neutris.*no.rē propriam cōmuni nō seruire,& econtra.sed cō.tra.§.tit.j.l.si cōmuni.in fi.Sol.ibi seruitus acquisita fuit antequam res esset cōmunis.quare licet postea fiat cōmunis,nihilominus retinetur.hic autem dicit à principio non posse imponi.quod verū est.Item contra.§.de ser.vrba.prædi.sed &si inter te & me.in prin.vbi etiā constitui dicit:sed illud fit tempore,non autē pacto,vel vltima voluntate: vt hic.Acc.

Si in venditione.] *CASVS.*Hic.§.quinque dicit.primo vēdo tibi,& dixi q̄ non vēdebam casam liberam: non teneor tradere liberā.immo possum eā facere seruam dupliciter.vt mihi vel alij seruiat.Secundo dicit, q̄ si dixi me excipere seruitutem pro Titio: nō teneor,si Titio concessi.si autem alij concessi,teneor tibi ad interesse.Tertio dicit,quòd si tibi domum vendidi: & cum tibi traderem eam,dixi q̄ debet seruire Titio.possum agere ex vendito, vt seruitus Titio constituatur.& hęc vera sunt,si eram Titio obligatus:vt quia Titio vēdidi seruitutem:agam similiter ex vendito vt seruitus constituatur. Quinto dicit, & hæc vera sunt si eo animo seruitutem excepi,vt Titio debeatur.si autem timebam ne seruitus deberetur Titio,& ideo excepi,dicit quòd ego venditor non possum ex vendito agere,vt seruitus constituatur.

c *Sim venditione.*aliàs incipit hic lex:& aliàs.§.

d *Aedes.*id est,dixit se nolle liberas præstare.

e *Facere potest.*post traditionem : non ante. Sed nonne fuit hic pactum obscurum?sed dic,vt infra.l.proxi.

f *Scilicet.*proximum tantum restringit.

g *Dixit.*id est,dixit se velle seruitutem Titio excipere.

h *Si vero alii.*puta Mæuio.

i *Concesserit.*ante traditionem.

k *Tenebitur.* ad interesse.sic infra, de act.empt.l. qui per collusionem. forte enim grauiore seruitute oneratur Mæuius, quàm Titius:vt quia suus fundus magis indiget seruitute. Ob aliud enim non videtur agi posse:vt infra,de ac. emp.l. fundum.& infra , de evic.minor.§.fi.Accursius.

l *Posit.*maxime.Azo.nam si non potest Titio vendere, vt quia non habeat prædium sibi proximum:tamen sibi poterit retinere: vt.d.l.ĭ.de act.em.fundum.vel ibi in vsufruct.Accursius.

m *Agere.* contra emptorem.q.d.sicut potest retinere,ita traditam repetere condictione vel actione ex vendito : vt supra, titu. ij.§.i binarum.Vel dic,quod dixit, supra,si serui.excepta, erat Titio constituta: vel creditor obligatus ad constituendum.idem si neutrum eorum erat : sed poterat Titio constitui ex venditione faciendā:vel alio modo,cum venditor domus exciperet seruitutem pro Titio.Accursius.

n *Hoc ita demum.*indubitanter.

o *Veritus.*id est,timens.& no.causam verborum & mentem cōtrahentium inspiciendam:& non tantum verborū significationē.

p *Promisit.*scilicet Titio.

A *In tradendis.*] *CASVS.* Habebam duas domos.aliàs.iiij.vendidi vnam de duabus,vel duas de.iiij.hoc prædicto, vt vēdita seruiret retētę:debeo exprimere quæ seruitus retineatur.aliàs nulla videtur imponi,vel omnes.vel nil valeat quod actū est. [*INTERPOSITIS.*] Sex dicit.Primo,quòd vna domus potest alteri seruire in seruitu. altius non tollendi : etiam si quædam domus sit in medio quæ non seruiat.Secūdo, habeo prædium :& ibi iuxta domum Titij est prædiū Seij, per quod volo quærere seruitutem itineris ad meum prædium, licet Titij domus sit in medio, possum quādiu per eam domū seruitus quæratur.aliàs non.Tertio dicit, idē si rusticum sit prædium Titij, quod est in medio.Quarto,habeo tria prædia continua prædium primum : mediū extremum vendo tibi: vel tradidi tibi ex venditione puta.bene possum vēdito tradito imponere seruitutem : vt seruiat retentis : vel ecōtra vt retenta seruiant tradito iuito. Quinto adiicit hoc esse verum,vt traditū possim facere seruū, retēto mihi proximo:quia medium prædium quod est domini dominantis p̄dij non impedit seruitutem. Sexto sequitur, quòd si alieno vltimū, id est, mihi proximū, cui acquisita fuit seruitus, cessat seruitus:quia mediū ei non seruit.i. emptori:vel si medium vendo:idem erit,quia medium iam venditum mihi non seruit,donec medio imponatur.Viuianus.

que putat permittendum agere.Idémque ait:& si posit venditor Titio seruitutem vendere,æquè agere [m] permittendū.

Hæc ita demum [n], si recipiendæ seruitutis gratia,id in traditiōe expressum est. Cęterum si quis(inquit) veritus [o] ne seruitus Titio debeatur, ideo hoc excepit:non erit ex vendito actio,si nullam seruitutem promisit [p].

Qui vult seruitutem excipere,debet eam certam excipere.

VII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

B IN tradendis vnis [q] ædibus,ab eo,qui binas habet [r], species seruitutis [s] exprimenda est:ne si generaliter seruire dictum erit: aut nihil valeat,quia incertum sit,quæ seruitus excepta sit: aut omnis seruit' imponi debeat [t].

Domus vel prædium medium non impedit seruitutem constitui si postea per mediū adquiratur.& si per medium desinit.seruitus non extinguitur.sed interpellatur.

C Interpositis quoq; alienis ædib',[seruit'] imponi potest [u]. veluti vt altiꝰ tollere,vel nō tollere liceat.vel etiā si iter debeatur,vt ita[demū]conualescat,si

q *Vnis.*aliàs binis:& aliàs,vnis.Accursius.

r *Habet.*id est,retinet.si habeas.§.binis , & sic dices quòd quatuor domos habet.si autem habes,vnis,proprie stat verbum , habet:& sic dices quòd habet duas domos.

s *Species seruitutis.*quam velit retentæ domui quærere,siue altius non tollendi,siue tigni,vel similis.

t *Debeat.*sed quod erit horum,quando non fuit specificata?quidam,q̄ sit nulla.probant hoc ar.ĭ.de testa.tu.l.duo.&.ĭ.de manu. testa.cum ex pluribus.&.ĭ.de acquir.hære.si quis mihi.§.sed vtrū. & de iure fis.ita fidei.in fi.&.ĭ.ad le.Cor.de Fal.diu⁹.§.j.&.§.nec generaliter.&.§.de procu.Pomp. Quidam hoc, quòd omnis videtur excepta scilicet,habilis probatur.C.de an.excep.l.fi.&.ĭ.p so.l.actione.§.renūtiare.& in hanc partem inclino: vt.§.l.pro.in prin.Nec ob.quod posset dici,quòd sit obscurum:& ideo contra venditorem interprætandum:quia illud, quando aliquid remanet:hic autem nil remaneret:vt ar.ĭ. de re.du.l.quotiens. & hoc quando fuit sic dictum,eas seruire:vel seruas fore . Sed quid si in numero singulari fuit dictum, seruitutem debere? Videtur quòd nulla sit excepta:vt ar.infra, de li. & posthu.l.ij. maxime quia libertas fauorabilis est: vt infra , de re.iur.l.libertas.&.l. quotiens dubia. sed dico contra , ne res pereat : vt dixi supra, per.l. de re.du.l.quotiens.Accursius.

D

u *Imponi potest.* hic no.duas regulas. Prima, in vrbanis seruitutibus medium prædium,quod non seruit, non impedit seruitutē: vt hic,&.ĭ.tit.j.& ideo.&.l.& si forte.&.§.eo.si quis duas.§.parui. &.§.tit.ij.si ædes.&.l.nemo.Secunda est,in prędiis rusticis mediū prędiū,quod nō seruit,impedit seruitutē:vt hic subiicit:vt ita demū conualescat.scilicet nam ad rusticam tantū refertur:vt.§.de ser. ru.præ.qui sella.§.fi.nec mireris si rustica seruitus debetur p̄ prædiū vrbanū:quia hoc esse potest:vt.ĭ.e.l.iter.sicut si aliud rusticū esset in medio qđ seruiret:vt hic subiicit.Alij dicūt, q̄ tā in rusticis quā in vrbanis habet locum hæc regula, vt medium prædium impediat.

Seruitus rustica quandoque per prædiū vrbanum debetur.

BIU Cujas

impediat. & secũdũ hoc hãc literã, vt ita &c. referũt ad vtrãq; ser uitutẽ. & omnia iura quę dicũt, q̃ in remota domo potest cõstitui seruitus: intelligũt quando etiam mediũ seruit. quod non placet: vt. j. tit. j. & si forte. vel etiã loquitur hic in seruitute rustica.

a *Aedibus.* ergo & circumcirca erant ædes. sed dic, in mediis, id est, in ædibus, quæ mediæ inter duo prædia erant. Vel dic, q̃ erant ædes gratia rusticorũ.

b *Vel tuo.* id est, quod tibi trado.

c *Meis.* i. retẽtis ambo b⁹, vt differat à sequẽti.

d *Quod retineam.* scilicet seruitutem excipiam. & non medio. tamen non impedit, vt dicit: quia per eũ ibo, non iure seruitutis: sed quia meũ est: vt. j. quẽ ad. ser. amit. si cũ seruit⁹.

e *Interpellari.* sed non finiri: vt. ſ. tit. j. l. tria. & est ratio: quia si alienauĩ mediũ: remanet mihi seruitus ſ extremo: qua tamen vti non possum: quia medium prædiũ, quod est alterius, impedit: & econtra si alienaui mihi proximum: emptor qui habet à me, nõ potẽrit vti per mediũ quod nõ est suum: nec sibi seruitutem debet. sed nõne transit vel mediũ vel mihi proximũ cum sua causa: vt. ſ. tit. j. l. via. §. si fundus. ergo vt prius vtebar medio, & nunc vtroque? Respõ. nulla causa erat in medio, cũ suum prædiũ sibi seruire non potuit: vt. j. eo. quicquid.

f *Imponatur.* vel recuperetur alienatus.

*Flo. cum

SI cum.] CASVS. Habebam duas domos: vnam tibi, aliã Titio vendidi. si imposui serui. vt aliena seruiat alij alienatæ domui: valet. si vtraque simul: nõ possum: neque valet seruitus. si diuersis temporibus: vt quia prius vendidi vnam Titio: & ei imposui vt alij retentæ seruiret: & illam retentam postea tibi vendidi: transibit ad te cum sua causa: & valet seruitus, & imponi potest. Vel dic, q̃ eodẽ momẽto tibi & Titio tradidi, vẽdidiq́ue: sed simul vtrique non tradidi. sed diuersis temporibus. & imposui seruitutem alij quam prius tradidi. valet seruitus. immo & simul si vendiderit & tradiderit, valet seruitus: & ratio probatur in litera.

g *Eodem momento.* primo vnam vni: mox alteram alteri: & sic videtur fieri eodem momento: quia sic fit incontinen. secundum Io. & sic valet. Vel dic, vt dixi supra, eo. si quis duas. §. itẽ si duo, scilicet quando iuste simul tradidi & non valet, hoc placet: & sic vtroque casu: non valet vt in prædicta. l. si quis duas. §. duas autẽ.

h *Quia.* & videtur quòd non.

i *Peractam.* quia vna tantum erat tradita: altera non. Vel in ipsa traditione vnius, non dico vtriusque: vt supra, eo. l. iij.

Si ei.] CASVS. Prædium tuum meo seruiebat. decessisti me hære. instituto. seruitus est extincta. sed si hanc hæreditatem

mediis ædibus [a] seruitus postea imposita fuerit: sicuti per plurium prædia seruitus imponi etiam diuersis temporibus potest. Quanquam dici potest, si tria prædia continua habeam, & extremũ tibi tradã, vel tuo [b], vel meis [c] prædiis seruitutẽ adquiri posse. si verò extremo, quod retineam [d]: quia & medium meum sit, seruitutem consistere. Sed si rursus aut id, cui adquisita sit seruitus, aut medium alienauero: interpellari [e] eam, *donec medio prædio seruitus imponatur [f].

Si duobus eodem momento diuersarũ rerum fiat traditio, non valet seruitus alteri imposita: secus si separatim traditur. Bar.

VIII. POMPONIVS libro octauo ad Sabinum.

SI cum duas haberem insulas, duobus eodem momento [g] tradidero: videndum est, an seruitus alterutris imposita valeat: quia [h] alienis quidem ædibus nec imponi, nec adquiri seruitus potest. Sed ante traditionem peractam [i] suis magis adquirit, vel imponit is, qui tradit: ideoque valebit seruitus.

Vendita hæreditate, seruitutes confusa additione debent restitui. Bartolus.

IX. IDEM libro decimo ad Sabinum.

SI ei, cuius prædium mihi seruiebat, hæres extiti: & eandem hæreditatem tibi vendidi: restitui in pristinum statum seruitus debet: quia id agitur [k], vt quasi tu hęres videaris extitisse.

Venditor rei venditæ debet nominatim seruitutem imponere, nec valet exceptio generalis. Bartolus.

X. VLPIANVS libro decimo ad Sabinum.

QVidquid venditor seruitutis nomine sibi recipere vult, nominatim recipi oportet [l]. Nã illa generalis receptio, *Quibus est seruitus, vtique est:* ad extraneos [m] pertinet: ipsi nihil, p̃spicit vẽditori ad iura eius cõseruanda. nulla enim habuit: quia nemo ipse sibi seruitutem debet [n]. Quinimmo & si debita fuit seruitus: deinde dominiũ rei seruientis [o] peruenit ad me: consequenter dicitur, extingui seruitutem.

Concessa seruitute, videntur concessa omnia sine quibus quis seruitute vti nõ potest: & sicut quis non potest facere contra seruitutem, ita nec contra ea quæ ei tacite accedunt. Bartolus.

XI. POMPONIVS libro trigesimotertio ad Sabinum.

REfectionis gratia acceden di ad ea loca, quæ non seruiant [p], facultas tributa est his, quibus seruitus debetur: quà tamẽ accedere eis sit necesse: nisi in cessione seruitutis nominatim præfinitum sit, quà accederetur [q]. Et ideo nec secundum [r] riuum, nec supra eum, si fortè sub terra aqua ducatur, locum religiosum dominus soli facere potest: ne seruitus intereat. & id verum est. Sed & depressũrum, vel adleuaturum [s] riuum, per quem aquam iure duci [t] potestatem [u] habes: nisi si ne id faceres, cautũ sit. Si per* tuum fundum est mihi ius, aquam riuo ducere: tacitè* hæc iura sequuntur [x], vt reficere mihi riuũ liceat: vt adire quàm* proximè possim ad reficiendum eũ ego fabriq́ue mei: item vt spatium relinquat mihi dominus fundi, quo dextera & sinistra ad riuũ adeã: & quo terrã, limũ, lapidẽ, harenã, calcem iacere possim.

XII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

CVm fundus fundo [y] seruit, vẽdito quoque fundo seruitutes sequuntur. Aedificia quoque fundis, & fundi ædificiis eadem cõditione seruiũt [z].

QVidquid.] CASVS. Habeo duas domos, vnas ab alia sustentatur, alteram puta sustentantem vẽdo, hoc pacto, vt seruitus ita sit, certè nihil videor excipere: quia vna nõ seruiebat alteri iure serui. cũ & si ante esset diuersorũ, cũ alteri iure seruitu. seruisset. tamẽ cum incipiũt esse vnius, exti. seruit⁹. ideo nominatim oportet imponi seruitu. Viuianus.

l *Oportet.* sic. j. de verb. obli. l. quicquid. Acc.

m *Ad extraneos.* sed videtur q̃ nec ad extraneos: vt. ſ. de ser. vrba. p̃di. l. si arboré. §. fi. sed hoc sciuit emptor, vel per se: vel quia vẽdit dixit ei: vel dic, vt ibi.

n *Debet.* vt supra, tit. ij. in re communi.

o *Seruientis rei.* ſ. toti⁹, aliàs sec⁹: vt. ſ. de ser. vrb. pomũ. §. fi. & si per pluriũ prędia debeat, oportet omnia effici mea: vt. ſ. tit. j. l. tria. in fi.

Efectionis.] CASVS. Per prædiũ vicini debetur mihi seruitus⁹ aquæ ducẽdæ: quæritur si velim iter aquæ reficere, vt posim ire quaten⁹ opus est. q̃ resp. ciẽdo? Et dicit, q̃ posiũ.

p *Quæ nõ seruiũt.* quæ ſ. sunt tamen cõtigua seruientium.

q *Qua accederetur.* & non vltra, etiam causa refectionis.

r *Secundum.* id est iuxta riuum.

s *Adleuaturum.* id est adleuando in altum, & deprimendo hoc.

t *Duci.* aliàs, duci: aliàs, ducis. Sed videt, q̃ hęc potestas nõ detur huic cui debetur seruitus: vt j. de riuis. l. j. §. fi. & j. de iti. actuq; priua. l. iij. §. pe. quæ sũt cõtra. So. præsumã semper actum vt liceat: vt hic, nisi cõtra probetur: & sic intellige quod hic subiicit. ar. j. de iur. do. l. sed nisi. Vel dic, potest fi domino non noceat: vt hic, non autem aliàs, vt ibi. arg. j. de riuis. l. pe. §. j. Vel dic, potest facere si sibi sunt hęc necessaria: non aliàs: vt eo. tit. de riuis. prædicta. l. pe. §. fi. & supra, proxi.

u *Potestatem.* aliud si habes, ducis. si autẽ, duci, tũc proprie. Acc.

x *Sequuntur.* no. cui aliquid cõcedit, & ea sine quib⁹ esse nõ potest id: vt ſ simili casu. j. de itine. actuq; priua. l. veteres. &. j. tit. j. loci. §. si quis mihi. &. ſ. in prin. huius. l. & dixi. ſ. de iurisdi. om. iudi. l. ij.

Vm fundus.] CASVS. Fundus tuus seruiebat meo rustico, vel domus tua seruiebat fundo meo: vel econtra. siue ego vendam: siue tu tuum: semper seruitus emptorem sequitur. Viuianus.

y *Fundo.* seruiente, vel dominante.

z *Seruiunt.* vt supra, titu. j. l. via. §. si fundus. Accursius.

BIU Cujas

Poteſt quis ſe & ſuos hæredes obligare, ne in certa parte maris piſcari liceat, non tamen erit ſeruitus realis. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro ſexto Opinionum.

VEnditor fundi Geroniani fundo Botroiano quẽ reti nebat, legem dederat, ne cõtra eũ[a] piſcatio thynnaria[b] †exerceretur[c].*Quãuis mari (quod natura omnibus patet) ſeruitus imponi priuata[d] lege non poteſt: quia tamẽ bona fides contractus, legẽ ſeruari vẽditionis expoſcit: perſonæ poſſidentiũ, aut in ius eorũ ſuccedẽtium[e], per ſtipulationis vel venditionis legem obligantur.

Id quod noſtrum eſt, abſque facto noſtro à nobis auferri non poteſt, niſi in contrarium ſit conſuetudo. Bartolus.

ſSi cõſtat, in tuo agro lapidicinas eſſe: inuito te, nec priuato, nec publico nomine quiſquã lapides cædere poteſt, cui id faciẽdi ius nõ eſt[f]: niſi talis cõſuetudo[g] in illis lapidicinis conſiſtat, vt ſi quis voluerit ex his cędere[h], non aliter hoc faciat[i], niſi prius ſolitũ ſalariũ[k]* pro hoc domino prędtet. Ita tamẽ lapides cędere debet, poſtquã ſatisfecerit domino: vt neque vſus neceſſarij lapidis intercludatur[l], neque cõmoditas rei iure[m] domino adimatur.

XIIII. IVLIANVS libro quadrageſimo Digeſtorum.

ITer[n] nihil prohibet ſic cõſtitui, vt quis interdiu dũtaxat eat. quod ferè circa prædia vrbana etiam neceſſarium[o] eſt.

Per eundem locum poteſt ſeruitus pluribus conſtitui. Bartolus.

XV. PAVLVS libro primo Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

QVi per certum*locũ, iter aut actum alicui ceſsiſſet: eum pluribus per eundem locum, vel iter, vel actum cedere poſſe[p], verũ eſt. quemadmodum ſi quis vicino ſuas ædes ſeruas feciſſet: nihilominus aliis (quot vellet) multis eas ædes ſeruas facere poteſt.

Seruitus ruſtica, & vrbana, poteſt ex teſtamento conſtitui. h. d.

XVI. GAIVS libro ſecundo Rerum Cottidianarum ſiue Aureorum.

POteſt etiam in teſtamento hæredem ſuum quis damnare, ne altius ædes ſuas tollat: ne luminibus ædium vicinarũ officiat, vel vt patiatur eum tignum in parietem immittere, vel ſtillicidia aduerſus eum habere: vel vt patiatur vicinũ per fundum ſuum, vel hæredis[q] ire agere, aquámve ex eo ducere.

De eo quod quis precario habet in loco tuo, non eſt locus interdicto de precario: nec ſeruitus videtur impoſita. de eo vero quod precario habet in ſuo loco ſeruiente: habet locum interdictum de precario: & ſi donata fuerit ſeruitus, videtur remiſſa. Bar.

XVII. PAPINIANVS libro ſeptimo Quæſtionum.

SI precario[r] vicinus in tuo[f] maceriam duxerit: interdicto, *quod precario* [habet,] agi nõ poterit[t]: nec maceria poſita, donatio ſeruitutis perfecta intellegitur[u]: nec vtiliter intendetur, ius ſibi eſſe, inuito te[x] ædificatum habere: cum ædificium ſoli cõditionem ſecutũ[y], Faciat

---

a *Contra eum.* ſcilicet Botroianum, id eſt, ſontem eius cum eſſet iuxta mare. Accurſius.

b *Thynnaria.* à piſciũ genere ſic dicta: vel quia per tigna quędam ſic exercebatur: & tunc dicit, tignaria. Alij habent tertiam literã, ſcilicet triariam: & dic ſimiliter à genere piſciũ. Accurſius.

c *Exerceretur.* ab emptore: vel dic, à venditore.

d *Priuata.* ſed principi poteſt: vt ſupra, de ſeruitutibus. l. ſeruitutes. §. publico.

e *Succedentium.* noli ita legere perſonæ ſuccedentium, ſcilicet per ſtipulationis, vel venditionis obligatur &c. quia ſingulares ſucceſſores perſonali obligatione non aſtringuntur, infra, ad Treb. l. j. §. ſi hæres. & C. de hære. inſti. l. quotiens. Sed dicas, obligantur perſonæ in ius, ſcilicet hæreditariũ iure ſuccedentium: obligantur quidẽ per legem venditionis, vel per legem ſtipulationis: & collige ex hac l. quia ſi concedam tibi ſeruitutem, diſtingue an talẽ per quã publicus vſus non impeditur: & tunc ſaltem ego vel mei hæredes non debemus contra venire: vt ſupra, tit. j. l. per fundũ. an per quã impediatur: & tunc etiam ego potero contra venire: vt ſupra, de pactis. l. iuriſgentium. §. ſi paciſcar. Item not. hic quòd non debet quis contra factum ſuum venire, etiam ſi de iure non tenet: vt ſupra, de adop. poſt mortem: & ſupra, titu. j. l. per fundum.

f *Ius non eſt.* ſcilicet ſeruitutis. aliàs nulla eſſet exceptio quæ ſequitur. Accurſius.

g *Conſuetudo.* lex eſt vt nulli dominorum ius ſuum auferatur: vt ſupra. l. proxi. & ſupra, de his qui ſui, vel alieni iur. ſunt. l. ij. §. dominorum, & C. de pac. l. fi. in fi. cui derogatur: vt hic ſic derogatur & alibi: vt ſupra, quod cuiuſque vniuerſi. l. item. j. reſpon. Sed arg. contra. C. quæ ſit lon. conſue. l. conſuetudinis. ſed de his dixi, ſupra, de legi. & ſenatuſcon. l. de quibus. in fi.

h *Cædere.* ſcilicet cædat.

i *Non aliter hoc faciat.* id eſt, cædat niſi &c.

k *Salarium.* aliàs, ſalarium. & aliàs, ſolatium, quod eſt decima domino: & decima ſiſco: vt. C. de metal. l. cuncti. lib. xj. Et no. hic arg. quòd à principio eſt ſalarium dandum aduocato. ſic. C. de iudi. properandum. §. pe. Accurſius.

l *Intercludatur.* ſcilicet eædentibus.

m *Iure.* id eſt, occaſione iuris conſuetudinarij.

ITer.] CASVS. Volebas quòd ſeruitu. itineris tibi concederem per domum meam ad tuam: conceſsi vt de die vadas, non de nocte: & dicit, quòd bene eſt modus & conſuetudo vt hoc modo ſeruitus conſtituatur: ideoq; valebit hoc caſu. Viuianus.

n *Iter.* aliàs item: & aliàs iter: id eſt, ſeruitutem nihil &c. vt hic. & ſupra, de ſeruitu. l. iiij. §. fi. & ſupra, eo. in tradendis. §. interpoſitis. *Flo. certi*

o *Neceſſariũ.* per quæ nõ decet ire de nocte.

QVi per certũ.] CASVS. Conſtitui tibi ſeruitutẽ per agrum meum. poſſum alij, & pluribus eõ cedere ſi volo. idem in domo. Viuianus.

p *Poſſe.* ita tamen vt potior ſit cauſa prioris, vt non impediatur à poſterioribus: vt infra, de aqua quo. & eſti. l. Lucio. & ſupra, tit. j. l. per quem. & l. ij. §. fi. Accurſius.

q *Poteſt etiam. Vel hæredis.* ſic & inſtit. eo. §. fi. ſiue credat ſuã, ſiue ſciat hæredis: licet ſecus in re aliena non hæredis. ſunt enim &c. vt infra, de leg. ij. l. vnũ ex. §. ſi rem. & de manu. teſta. ſi quis ita. §. j. Accurſius.

SI.] CASVS. Tres ponit caſus hæc. l. Primo conceſsi vt ad præſens quoſdam lapides poneres i area mea. nunc volo vt remoueas: quæritur an ad hæc poſsim te cogere. Et dicit, quòd non habeo interdictũ de precario: quia habet locũ, quando conceſsi precario. Item nec videor conſtituiſſe ſeruitu. Itẽ nec poteſt ille cui conceſsi ædificare me inuito: ſed mea auctoritate eũ deiiciam. Secundus eſt: conceſsi tibi ponere lapides in loco mihi ſeruienti: an videor ſeruitu. remittere? Et dicitur, quòd non. & agam interdicto de precario, vt remoueas. Tertio vt retento eodem caſu: ſi conceſsi animo donandi ſerui. ſeruitus tollitur. nec interdicto, nec alio iure agam vt tollas.

r *Si precario.* tres ponit caſus hæc lex. Primus, quãdo in tuo precario conceſsiſti vicino habere maceriam. Secundus, quando in ſuo loco tamen qui tibi ſeruiebat: non autem animo remittendæ ſeruitutis. Tertio, quando animo remittendæ. Accurſius.

ſ *In tuo.* ſcilicet ſolo: cum nullam debeat ſeruitutem. ſed nec ob hoc videris conceſsiſſe: vt ſubiicit, nec maceria &c. Et eſt maceria paries, vel murus de lapidibus, ſine cęmento: vt infra, de verb. ſignifi. quæ pertinent. §. paries. *Maceria quid eſt.*

t *Agi non poteſt.* vt maceria remoueatur, & eſt ratio: quia ipſe qui proponit interdictum, habet penes ſe quod precario dedit: non autem habet qui rogauit. quod eſt neceſſe, vt hoc interdictum locum habeat: vt infra, de preca. l. quæſitum. §. j. ibi, attamen &c. Quid ergo poterit facere? Reſpon. ſua auctoritate remouere poteſt: vt infra, ad l. Aquil. quemadmodum. §. ij.

u *Intelligitur.* id eſt conſtitutio ſeruitutis ex cauſa donationis.

x *Inuito te.* ſi ex maceria in tuo ædificat.

y *Secutum.* vt. C. de ædi. pri. l. ſi is cõtra quẽ. & C. de rei vin. l. ij.

BIU Cujas

a *Faciat intentionẽ.* vtranque, scilicet domini proponẽtis interdictũ: & huius qui precario posuit maceriã, cõfessoriã intẽtantis.

b *Precario.* cum tamen nolles remittere seruitutem. quod patet eo ipso quòd precario dabas: secus si non hoc patet: quia remittere videris: vt. j. quẽad. ser. amit. si stillicidij. in prin. quę est cõtra.

c *Vsucapietur.* quia malam fidem vel sciẽtiam seruitutis habet: vt infra, quemad. ser. amit. l. fin. &. C. de præscrip. lon. tẽp. quæ pro li. l. ij.

d *Permiseris.* scilicet ponere maceriam in loco seruienti.

Præteritum quandoque ad præsens trahitur.

Receptum.] CASVS. Ponit regulam, quòd si duo vel plures sum[e] domini alicuius prædij, & volumus ei imponere seruitu. quòd possumus etiã si diuersis tẽporibus imponatur: & postea valet seruitutis impositio: vt vltima cõfirmet primam: vel plures. idẽ contra si volumus prædio communi quærere seruitutem: diuersis tẽporibus imponere possumus, vt per acquisitionem vltimi confirmetur prima. Secũdo, decessi: hæredes reliqui: vel etiam vendidi partem mei fundi: quæritur an cessio socij cõfirmetur? Et dicit quòd non: quoniam quia tantum prima ad vltima trahitur: & non inueniur hic prima quæ possit confirmari tunc quãdo sit vltima: & ideo pendebit donec nouus socius cesserit. Tertio ponit, quòd acquisiui seruitu. prædio & communi. & antequam socius quærat, decessit: vel etiam suam partem vendidit. certè expectatur acquisitio cohæredis eius, vel emptoris. Quarto econtra, si ego imposui seruitutem prædio communi: & antequam socius meus imponet (& sic confirmet meam impositionem) decedit: vel etiam partem vendidit. Et dicitur, quòd expectatur quòd cohæres, vel emptor, cedat: vt mea confirmetur cessio: hæc enim est concessa impositione seruitutis: vel acquisitione seruitutis communis communi prædio: vt sic in diuersis temporibus posit fieri: non autem vt altera cessio trahatur ad primam: sed prima ad vltimam. Quinto dicit, idem esse vbi prima ad vltimam trahitur: etiam in hoc casu. Item si concessi. deinde socius meus leget seruitu. ex communi prædio diuersis temporibus. quæritur an per vltimam confirmetur prima. Et disting. aut eodem tempore aditur hæreditas: & nihilominus valet. aut non: & tunc non valet. & redditur ratio: quia actus &c. Viuianus.

e *Receptum est.* scilicet à iure: vt supra, ti. j. per fundum.

f *Eodem tempore.* id est, eo tempore quo postremus cedit: vt supra, de offi. procon. l. iiij. §. fin. Et sic præteritum trahitur ad præsens: vt arg. infra, de mili. testa. l. tribunus. §. cum aliquis. & plene dixi supra, titu. j. l. per fundum. Accursius.

g *Nihil agetur.* sed si mortuus est cedens, nonne hæres eius tenetur habere ratum quod fecit defunctus: vt supra, eo. venditor? Respon. sic: sed ob hoc non confirmatur cessio prima, vt sit seruitus: licet prohiberi non valeat. Accursius.

h *Cessissent.* scilicet priores domini. sed ipsi nũc cedere non possunt. vel quia alienauerũt partes vendẽdo: vel quia mortui sunt. ergo eorum cessiones inutiles factæ sunt.

i *Socius.* scilicet emptor, vel hæres eius.

k *Idẽ iuris est.* vt prima ad vltimã trahatur. & ponit casũ econtra.

l *Acciderit.* vt quia is cui facta cessio non est, desiit esse dominus. pendet enim facta cessione, donec dominis nouis cedatur. Et quod dicit, aliquid horum: dic, vt quia moriatur, vel vendat.

m *Non cesserit.* & qui hodie viuit: sed omnes de nouo facti domini: vt dixi in simili casu supra. pxi. ibi, donec socius nouus &c.

inutilem faciat intentionem[a]. Cæterùm, si in suo maceriam precario[b], qui seruitutẽ tibi debuit, duxerit: neq; libertas vsucapietur[c]: & ĩterdicto, q̃ precario habet, vtiliter cũ eo agetur. Quod si donatiõis causa p̃miseris[d], hoc ĩterdicto agere nõ poteris: & seruit⁹ donatiõe tollit̃.

Si plures domini separatim seruitutem constituunt: nouissima constitutione seruitus confirmatur, nisi mutatio contigerit in persona constituentis, vel adquirentis, vel alterius ex sociis. Bartolus.

XVIII. PAVLVS libro primo Manualium.

RECeptũ est[e], vt plures domini, & non pariter cedentes, seruitutes imponãt, vel adquirant: vt tamen ex nouissimo actu etiam superiores confirmentur: perindéque sit, atque si eodem tempore[f] omnes cessissent. Et ideo si is qui primus cessit, vel defunctus sit, vel alio genere, vel alio modo partem suam alienauerit: post deinde socius cesserit: nihil agetur[g]. Cum enim postremus cedat, non retro adquiri seruitus videtur: sed perinde habetur, atque si post cum postremus cedat: omnes cessissent[h]. Igitur rursus hic actus pendebit, donec nouus socius[i] cedat. Idem iuris est[k], & si vni ex dominis cedatur: deinde in persona socij aliquid horum acciderit[l]. Ergo & ex diuerso, si ei, qui nõ cessit[m], aliquid tale eorũ contigerit: ex integro omnes cedere debebunt. Tantum enim[n] tempus eis remissum est, quo dare facere possunt[o]: vel[p] diuersis temporibus possint. & ideo[q] nõ potest vni[r], vel vn⁹[s] cedere. Idémque dicendum[t] est, & si alter cedat[u], alter leget seruitutes[x]. Nam si omnes socij legent seruitutes, & pariter eorũ adeatur hæreditas: potest dici, vtile esse legatum: si diuersis tẽporibus, inutiliter dies legati cedit. Nec enim, sicut viuentium[y], ita & defunctorũ[z] actus suspendi, receptum[a] est.

SI SERVITVS VINDICETVR, vel ad alium pertinere negetur.

TITVLVS V.

I. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

Ex eo quod dicit, hic ergo &c. & ex diuerso &c. nõt. argu. quòd si aliquid in aliquo statuitur: & idem, in eo quod ei est simile, statué. dũ est. sic infra, de noxa. electio. §. si is quem. & infra, de præscrip. ver. naturalis. §. sed si facio. & infra, depo. l. j. §. in conducto.

n *Tantum enim.* duobus modis expone. vel tantũ tempus, id est, sufficiens: vt vel simul vel diuersis tẽporibus fiat cessio: & sic plana. Secundo, tantum tempus, id est, solum hoc est concessum à iure vt simul vel diuersis temporibus posit fieri cessio: non autem vt vltima trahatur ad primã, & secundum primũ dictio, tantum, est adiectiuum. secũdum subst antiuum.

o *Facere possunt.* id est seruitutem constituere per patientiam.

p *Vel.* pro etiam.

q *Et ideo.* quia nõ valet cessio, nisi per vltimã cõfirmet. ideo &c.

r *Vni.* hoc in acquirendo.

s *Vel vnus.* in opponendo.

t *Idémque dicendum.* scilicet vt non valeat prior cessio, nisi omnes hæredes legãtis de nouo consentiant. nam qui non cessit, sed legauit: morte desiit esse dominus. Alij dicunt, idẽ scilicet vt valeat: quia legando videtur cedere: licet seruitus non sit adhuc: sed demum hæreditate adita. nã si non fingeretur sic cessisse oporteret eius hæredem de nouo cedere: vt supra, ea l. j. respon. Secus autem si prius legauit, cum postea cedit, scilicet post aditam hæreditatem. nec enim actus &c. vt subiicit in simili casu.

u *Cedat.* scilicet, prius qui & viuit.

x *Seruitutes.* eidem.

y *Viuentium.* actus viuorũ suspendi possunt, vt multis patet exẽplis. Primo. §. de serui. rusti. prædi. per fundum. &. §. hac. l. in prin. Item insti. qui. mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus. &. j. de vulg. sub. l. lex Cornelia. Item in qualibet conditionali obligatione. sed nõ sic in iudicio: vt supra, de iudi. l. non quemadmodum.

z *Defunctorum.* immo econtra videtur plus suspendi actus defunctorum: nam nec seruitus valet ante aditam hereditatem: vt. j. de serui. le. l. iiij. quare quod hic dicitur, ĩtellige ex quo cessit legatũ: nã aut statim valet: aut non: vt. j. de leg. ij. cũ filius. §. seruus. Azo. & eodem modo. respon. j. de dona. cau. mor. l. ij. in fi. quia ibi statim valet donatio, licet dominij translatio differatur: vt ibi dicit.

a *Receptũ.* refert ergo an cedãt omnes inter viuos vel acquirat. etiã diuersis tẽporibus: & tũc valẽt. & primę suspẽdũtur vsque ad vltimũ. an omnes cõsortes cedãt in vltima volũtate: & tũc si omniũ simul adeatur hereditas: valet. si vero diuersis tẽporib⁹ nõ. & est ratio: quia actus moriẽtiũ &c. Cũ vero vnus cõsortũ cedat ĩter viuos: alius in vltima volũtate: refert quis prius. nã si cessio ĩter viuos fiat prius, cõfirmat per sequẽtẽ: & suspẽditur, siue expectet cã. si prius per vltimã volũtatẽ: & post aditã hęreditatẽ legãtis alius cedat inter viuos: nõ valet. quia prius nõ potest suspendi: nec expectare sequentem. & est ratio: quia actus morientium &c. Fran.

SI SERVITVS VINDICETVR, VEL AD alium pertinere negetur.

Dictum est supra, de prædialibus seruitutibus. sed quia parum esset seruitutem habere, nisi eius nomine posset institui actio: ideo de actionibus nomine seruitutum, vel occasione seruitutum competentibus videamus: scilicet quæ competant. quod dic: vt. j. eo. l. 2. in prin. &. §. Pop. &. §. hoc interdicto. &. l. sicuti. §. Aristo. & de itine. actúque priv. l. 1. in prin. Quibus & in quos dentur, & quanto tempore durent. dic vt no. in summa. C. de vsufru. Itẽ quid veniat, & quod sit in eis iudi. offic. dic, vt. j. eo. l. loci. §. in cõfessoria. & l. & si forte. §. fi. & l. harũ. & l. legi. Accursius. Adiunct.

BIU Cujas

Actiones.] CASVS. Actio cõpetit pro seruitute ei, qui dominus est prædij: cui seruitus debetur, etiã non domino datur, quando ad sepulchrum debetur, neque alienum prædium est: nam sepulchrum in bonis nullius est. & ideo nullius est: & tamen actio datur pro seruitute. Viuianus.

a *Prædia sunt.* quibus seruitur.

ACtiones de seruitutib' rusticis, siue vrbanis, eorum sunt, quorũ prędia sũt[a]. Sepulchra autẽ nostri dominij non sunt: atquin[b] viam ad sepulchrum possumus vindicare[c].

b *Atquin.* i. sed tamẽ.

c *Vindicare.* in se tamen non recipit seruitutes: vt supra, titu. j. l. iiij. Accursius.

De seruitutib'.] CASVS. Dico me habere seruitutem ex prædio tuo ad meũ, pro illa seruitute petenda habeo actionem cõfessoriam. Item si tu negas seruitutem mihi debere, cõpetit tibi negatoria actio. Hæc autem cõfessoria cõpetit soli domino prædij dominantis, & nulli alij. Sed pone q̃ legasti mihi vsumfr. certè oportet q̃ habeã iter per aliud prędium ibi iuxta positũ. & istud iter non est vt seruitus, sed cõmoditas quædã: sed si prædio quo habeo vsumfr. debetur: vtar q̃ seruitute in prædio tuo, quasi debeat: nõ quasi mihi debita sit. [POMPONIVS.] Habeo vsumfr. i fundo: & vsus sum itinere gratia vsus fru. xxx. vicibus. agere potero de itinere actuque priuato. nam sufficit me probare satis de facto. xxx. vicibus iuisse. Sed si volo agere cõfessoria, oporteret me probare seruitutem de iure mihi competere. sed probat q̃ fructuario cõpetit interdictũ, vt dixi: quia si testator mihi legauit vsumfr. & vsus sum itinere pro fundo. xxx. vicibus: competit mihi legatario. Item si venditor fundi fuit vsus: competit emptori: siue totum siue partem fundi emerit. ergo multo magis competit fructuario, pro suo proprio vsu. Viuianus.

d *Vsumfructũ.* patet ergo, q̃ primo circa vsumfructũ huiusmodi actiones iuentę sũt, quàm circa has seruitutes: vt. ẽ. si vsusfr. pe. l. j.

e *Qui negat.* & est officiũ iudicis in cõfessoria, scilicet vt possessor iubeatur prẽstare patientiam actori, vt seruitute vtatur: & de hoc ipso etiam cautio exponitur. & econtra in negatoria est eius officiũ vt iubeat ne ille inquietetur ratione seruitutis qui in negatoria obtinet, & de hoc ipso cautio exponitur: vt. j. eo. l. harũ. & l. egi. Item quare dicitur cõfessoria. & quare negatoria? Respõ. secundũ P. quia prima affirmatiuis: secũda negatiuis verbis proponitur. quod falsum est: vt patet in seruitute altius non tollendi: vt infra. de act. §. æquè. Sed magis sensu inspecto hæc nomina sunt imposita. Item no. quod dixit idem Placen. q̃ negatoria nõ habet locũ, nisi seruitus quãdoque cõpetiit: & postea est amissa remissione, vel tempore interueniente. Sed nos cõtra. nã licet publico loco interueniente seruitus aquæductus esse nõ possit: vt. ẽ. de ser. l. seruitutes. §. publico. tamen cõpetit negatoria: vt. j. eo. fistulas. & l. cui ti. j. respõ. Itẽ generaliter dicit hęc lex, negãti negatoriã dari: generaliter ergo intelligat: vt. ẽ. de ser. vrba. prędio. l. si seruit[o].

f *Fundi.* dominantis.

g *Vindicare potest.* scilicet iure directo. sed vtili sic. datur enim vtilis etiã creditori: vt. ẽ. de serui. l. ei qui. Item vsufructuario: vt. j. de remis. l. j. §. idem Iuli. Item superficiario: vt. j. de superfi. j. §. fi. Item bo. fi. emptori: vt ar. infra, de pig. l. si ab eo. cui fructuario etiam Publiciana datur, vt argu. supra, de Publi. l. si ego. §. j.

h *Rectè constitueret.* scilicet coactus post concessionem vsusfru. Vel dic, id est prout ipse paterfami. pro se constituebat: vt supra, de ser. vrba. prædi. l. Olympico. & hic non vt seruitus: sed accessio. & hoc subiicit: namque &c. Accursius.

A i *Præstatur.* scilicet nunquam hoc vel alio casu.

k *Vtetur.* nõ tamẽ seruitutẽ vindicare potest directo: sed vtiliter potest: vt. ẽ. si vsusfr. pe. l. j. & l. pe. & dixim[o]. ẽ. px. Vel dic, vt. d. l. j.

l *Interdicto.* scilicet primo. duo enim sunt vt statim dices.

m *Vsus.* scilicet triginta diebus: vt statim dices.

fundi, per quę qui vsumfructũ cessit, cõstitueret[h] quatenus est ad fruendũ necessariũ. Nãque sciẽdũ est, iter q̃d fruẽdi gratia fructuario præstatur, [i] non esse seruitutem. Neque enim potest soli fructuario seruitus deberi: sed si fundo debeatur, & ipse fructuarius ea vtetur. [k]

Fructuario competit iudicium possessorium pro seruitute, sicut domino. Bartolus.

B ¶ Pomponius dicit, fructuariũ interdicto[l], de itinere, vti posse: si hoc anno vsus[m] est. alibi enim de iure[n], id est, in confessoria actione: [&] alibi de facto, vt in hoc interdicto[o] quęritur. quod & Iulianus libro quadragesimo octauo Digestorum scribit. Pro sententia Iuliani[p] facit, quod Labeo scribit: etiam si testator vsus sit qui legauit vsumfructum: debere vtile interdictũ fructuario dari: quẽadmodũ hæredi vel emptori cõpetũt hęc interdicta. [q]

III. IDEM libro septuagesimo ad Edictum.

SEd & si partẽ fũdi quis emerit, idem dicendum est. [r]

IIII. IDEM libro septimodecimo ad Edictum.

C *Fructuarius habet facultatẽ eundi per fundum domini, per quem ibat dominus nõ iure seruitutis. Bartolus.*

¶ Rectè Neratius scribit: si medij loci vsusfructus legetur: iter quoq; sequi: per ea, scilicet loca

h *Rectè constitueret.* scilicet coactus post concessionem vsusfru. Vel dic, id est prout ipse paterfami. pro se constituebat: vt supra, de ser. vrba. prædi. l. Olympico. & hic non vt seruitus: sed accessio. & hoc subiicit: namque &c. Accursius.

l *Interdicto.* scilicet primo, de itinere actúque priua. Sunt enim duo eius capita primũ, quo quæritur solũ an eo anno fuerit vsus modico tempore id est triginta dieb[o]: vt. j. de itin. actuq; pri. l. j. in prin. & §. hoc interdicto. secũdo agitur de itinere reficiendo: & differt à primo: quia in secũdo duo debet q̃bare actor scilicet seruitutem sibi cõpetere: & se vsum: vt dictum est: vt. j. de itin. actuque priua. l. iij. §. hoc autem. an autem hoc secundum interdictum fructuario detur? Respon. vtile vt confessoria.

m *Vsus.* scilicet triginta diebus: vt statim dices.

n *De iure.* s. an ei qui agit debeatur seruitus. vel eius fundo quę soli domino debetur: vt. ẽ. eo. §. hæc autem. sed cũ vtile interdictũ detur: vt hic subiicit. & vtilis actio q̃ seruitute: quid refert de iure, vel de facto agatur? Respon. pro facto suo habet directum interdictũ: pro facto auctoris vtile: vt hic subiicit. Vel dic, ibi vtile. id est efficax.

o *Interdicto.* scilicet primo, de itinere actúque priua. Sunt enim duo eius capita primũ, quo quæritur solũ an eo anno fuerit vsus modico tempore id est triginta dieb[o]: vt. j. de itin. actuq; pri. l. j. in prin. & §. hoc interdicto. secũdo agitur de itinere reficiendo: & differt à primo: quia in secũdo duo debet q̃bare actor scilicet seruitutem sibi cõpetere: & se vsum: vt dictum est: vt. j. de itin. actuque priua. l. iij. §. hoc autem. an autem hoc secundum interdictum fructuario detur? Respon. vtile vt confessoria.

p *Pro sententia Iuliani.* vt fructuarius habeat interdictum.

q *Interdicta.* de itine. actuque pri. & ex secundo capite, si vsus fuit testator, vel venditor. Accursius.

r *SEd & si. Dicendum est.* vt emptor vtile habeat interdictũ. nã & seruitus fundo debita competit etiam partis emptori: vt supra de serui. rusti. prædi. l. via. §. quæcunque. vnde non mirum si detur fructuario, cum vsusfructus sit pars dominij.

LOci.] CASVS. Si aliquis concedat mihi seruitu. siue rusticã, siue vrbanam, non propter hoc dominium loci seruientis transit ad me: sed ego cui seruitus eundi debetur, habeo ius eundi. [QVI ITER.] Si habeo iter, vel actum tantum, vel iter tantum: quia ita fuit actum in seruitute constituenda: habeo act. confessoriam: & vti potero confessoria. [IN CONFESSORIA.] In confessoria veniunt fructus interesse illius cui seruitus debetur. Item in act. similiter veniunt fructus interesse qui negat seruitutem deberi. [SI FVNDVS.] Plures sumus domini prædij dominantis. cuique nostrum datur insolidum actio cõfessoria: & vnius lucrum alteri non prodest: licet victoria prosit in seruitute obtinenda. sed per pactũ non potest acquiri per vnũ, nisi & alij acquiratur. veruntamen licet ad seruitutem insolidum agamus: si tamen seruitus non præstatur, ad interesse agitur: nisi plusquam cuiusque interest aliquis nostrum consequitur. Idem econtra si fundi plurium dicuntur seruire: quia contra quemlibet insolidum cuilibet confessoria insolidum datur. [SI QVIS.] Viam mihi debebas per agrum tuum: licet nõ prohibebas me ire per agrum tuum, sed reficere. potero agere act. confessoria ad reficiendum. idem si volo reficere, & non permittas: ago ex interdicto de itine. actuque pri. ex secũdo capite. si in eo loco volo reficere. si vero quis statuere velit: quod non licet: nisi actum fuisset in imponendo seruitutem: nõ ago impeditus. [COMPETIT.] Domus mea debet seruitu. altius non tollendi duabus aliis domibus: & ab vna liberata est. volo domũ meã altius tollere. ille impedit me cui seruitutem non debeo, id est, à quo liberata est dom[o] mea. alter vero cui debet non impedit me. agã quidem negatoria cõtra illũ qui me impedit: & à quo liberata est domus mea. Viuia.

Corpus.

BIU Cujas

Loci corpus[a] † non est domini ipsius, cui seruit[a] debetur: sed ius eundi habet.[b]

Qui iter sine actu, vel actum sine itinere[c] habet: actione de seruitute vtetur.

In confessoria, & negatoria, habetur ratio interesse agentis. Bartolus.

¶ In cõfessoria [quoque] actione, quæ de seruitute mouetur, fructus etiam veniũt[d]. Sed videamus, qui esse fructus seruitutis possunt. Et est veri[a] id demum fructuum nomine computandum, si quid sit quod interfit agentis, seruitute nõ prohiberi.[e] Sed & in negatoria actione (vt Labeo ait) fructus computantur, quanti interest petitoris non vti[f] fundi sui itinere aduersarium. Et hanc sententiam & Pomponius[g] probat.

Hæ actiones competunt cuilibet, contra quemlibet, ex dominis insolidum. sed si deuenitur ad interesse: habetur respectus ad interesse agentis. Bartolus.

¶ Si fund[a], cui iter debetur, plurium sit: vnicuique insolidum competit actio. & ita & Pomponius libro quadragesimo primo scribit. sed in æstimatione[h] id, quod interest, veniet sci licet quod eius interest, qui experietur. Itaque de iure[i] quidem ipso singuli experiẽtur:[k] & victoria etiam aliis proderit:[l] æstimatio autẽ ad id, quod eius interest, reuocabitur: quãuis per vnum adquiri seruitus non possit.[m] Sed & si duorum fundus sit, qui seruit: aduersus vnumquemque poterit ita agi.[n] & (vt Pomponius libro eodẽ scribit) quisquis defendit, solidum debet restituere: quia diuisionem hæc res nõ recipit.

Confessoria cõpetit contra eum, qui refectionem impedit: sicut contra eũ, qui seruitutem denegat. Bartolus.

¶ Si quis mihi itineris, vel actus, vel viæ controuersiam non faciat: sed reficere, sternere non patiatur: Pomponius libro eodem scribit, confessoria actione mihi vtẽdum. Nam & si arborem impendentem[o] habeat vicin[a], quæ *viã, vel iter inuiũ, vel inhabile facit: Marcellus quoque apud Iulianum notat iter petendum,[p] vel viam vindicandam. Sed de refectione viæ, & interdicto vti possum[a], quod de itinere[d] actúque reficiendo competit: non tamen,[r] si silice quis sternere velit: nisi nominatim id conuenit.[s] Sed & de hausfu (quia seruitus est) cõpetunt nobis in rẽ actiones.

Non potest quis excipere de iure tertii, quod non est exclusiuum iuris agentis. Bartolus.

¶ Competit autem de seruitute actio domino ædificij, neganti seruitutem se vicino debere: cuius ædes[t] non in totum liberæ sunt: sed ei, cum quo agitur, seruitutem non debent. verbi gratia: habeo ædes, quibus sunt vicinæ Seianę & Sempronianæ. Sempronianis seruitutem debeo. aduersus dominum Seianarum volo experiri, altius me tollere prohibẽtem: in rem actione[u] experiar. Licet enim seruiant ędes meæ:[x] ei tamen, cum quo agitur, non seruiunt. Hoc igitur intendo, habere me ius altius[y] tollẽdi, inuito eo, cum quo ago. quantũ enim ad eum pertinet, liberas ædes habeo[z].

Media domus depressa, non impedit seruitutem deberi: sed media eleuata, seruitus interpellatur quoad eleuata steterit. Bar.

¶ Si cui omnino altius tollere non liceat[a]: aduersus eum rectè agetur, [b] ius ei non esse tollere. Hæc seruitus[c] & ei, qui vlteriores ædes habet, deberi poterit.

V. PAVLVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

ET ideo si inter meas & Titij ædes, tuæ[d] ędes intercedant: possum Titij ædibus[e] seruitutem imponere, ne liceat ei altius tollere: licet tuis[f] non imponatur: quia donec tu non extollis,[g] est vtilitas seruitutis.

VI. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

ET si forte, qui medius est, quia seruitutem non debebat, alti[a] extulerit ædificia sua, vt iam ego[h] non videar luminib[a] tuis obstaturus si ędificaue

---

a *Corpus.* quod scilicet seruit.

b *Eundi habet.* vt supra, de serui. rusti. prædio. l. qui duo.

c *Itinere.* quod est seruitus. nam iter, & actus, sunt diuersæ seruitutes: nec vna est alia: vt. j. de leg. l. j. qui tamen habet actũ, habet cõmoditatẽ itineris: vt. ꝟ. de serui. rusti. prę. l. j. & de seruit. vr.

† *Limita hanc. l. secũ dum Bal. dũ vult illũ non habere dominium, qui habet seruitutem. dic hoc verum habita relatiõe ad corpus: sed ad ipsum ius. fa cit. l. 3. ſi. v- ſusfru. pet. ſupra.* præ. l. fi. Vel dicas, hic habere vnũ sine alio indubitanter, etiã quo ad cõmodum: vt quia uitute fuit actum: vt vel solus tantum iret: vel tantum cum socio: vel cum equo: vel vehiculo tantum. Adeo autem sunt diuersæ seruitutes, iter & actus, vt si primo petij iter & amisi: nihilominus pesam actum: vt infra, de exce. rei iud. l. si mater. §. si quis iter. Accursi.

d *Veniunt.* sic & in ea quæ pro vsufruct. vt supra, si vsusfru. peta. l. vti frui. §. in his. &. §. pe. &. §. fin. & no. fructus, & non vsumfructum, debet: ne sit cõtra, infra de vsufructu. leg. l. j. & supra, tit. ij. l. cum essent. Item no. quòd non possidet qui agit: aliàs non veniret fructus: vt. ꝟ. si vsusfru. peta. l. penul.

e *Non prohiberi.* no. interesse pro fructu cõputari. quia aliàs æstimari non potest: vt infra, de vsur. l. videam an in omnibus. in fine legis.

f *Non vti.* id est non fuisse vsum. Azo.

g *Et Pomponius.* non solum Labeo.

h *In æstimationem.* id est dum æstimatur interesse, quod mihi prẽstatur cum esset constituta. vel id est, fructa: quia non fuit præstita. & facit infra, de aqua plu. arcen. l. supra. §. q si is. &. §. item si opus.

i *De iure,* id est, de seruitute. Azo.

k *Experientur.* scilicet insolidum.

l *Proderit.* sed nõ nocet. quod est mirabile: vt infra, eodẽ. sed si de cõmuni. vel potest dici nocere: vt ibidẽ not. Azo. Item not. quod statuitur in vno, & in eius simili: vt. C. de diuer. reserip. si libellum.

m *Non possit.* not. vindicat aliquis insolidũ: licet per vnum non quatur plurib[a]: vt supra, communia prædio. lege finali.

n *Ita agi.* scilicet insolidum, ar infra, de aqua plu. arcen. l. supra iter. §. Cassius. Sed contra, infra, eod. & si forte. §. si ædes. Sol. dicas ibi speciale in ea seruitute: vel dicas, referri ad id quod dixerat de vsufructu.

* *Flo. qua*

o *Impendentem.* id est valde pendentem.

p *Petendum.* scilicet confessoria. sic & si habet actum qui seruitutẽ inhabilem faciat: vt. j. de aqua plu. ar. lege, supra iter. in prin.

q *De itinere.* scilicet secundo capite. quod est infra, de itinere actúque priuatorum. lib. iij. §. ait prætor. & no. quòd in isto interdicto duo probari oportet: vt ibi dicit: in confessoria vnũ sufficit. scilicet seruitutem debitã: vt hic, & sic habet naturam proprietatis: vt & quædam alia: vt infra, de interdi. l. ij. §. quædam. Item non impedit vsum seruitutis qui reficere prohibet: vt infra, de acqui. possi. pe. §. & infra, de vi & vi ar. l. vim facit. & ideo refectio est permittẽda: vt hic, & supra, de seruit. rusti. præ. l. certo. §. totus. &. l. Quintus. & supra, titu. j. l. refectionis.

r *Non tamen.* scilicet proponetur iterdictũ vel confessoria.

s *Conuenit.* nam sicnõ debet quis reficere locum seruientem: vt infra, de aqua plu. arcen. l. si prius. §. j.

t *Cuius ædes.* etiam si cuius ædes non in totum liberæ sunt. Azo.

u *In rem actione.* id est negatoria.

x *Ædes meæ.* scilicet Sempronianis ædibus.

y *Altius.* sicut minus tribuit, qui nihil tribuit: et infra, de tribul. lud. videbatur enim q posset alte: quia prohibitum fuit hoc tantum ne altius tolleret. Azo. hic not. quòd quo ad certam personam agere prohibetur. sic & infra, qui po. in pig. hab. l. si prior. §. sed simpliciter. &. C. res inter alios. &c. arg. contra, ifra, de except. do. l. ij. §. plane.

z *Ædes habeo.* ar. C. de rei vind. l. res alienas. Accursius.

a *Non liceat:* quia testator prohibuerat gratia vicinorũ omnium.

b *Agetur.* à quocunque, cuius interest.

c *Hæc seruitus.* altius non tollẽdi. de qua modo supra, proxi. dixit.

d *Et ideo. Tuæ.* Id est mediæ. Azo.

e *Ædibus.* vlterioribus.

f *Tuis.* id est, mediis.

g *Non extollis.* mediis. Azo. vt supra, titu. j. l. in tradẽdis. §. interpositis.

h *Et si forte. Vt iam ego.* qui debeo seruitutem. & sic mutat personas. Accursius.

BIU Cujas

a *Statutum*.ad amittendam seruitutem.x.vel.xx. an.vt.ſ.de vſufruc.ſi in area.Sed quid ſi poſt? Reſpon.adhuc erit reſtituenda. ꝙ dic,vt dixi ſupra,de ſer.ruſti.præd.l.& Attillicinus.

b *Renaſcetur*. quo ad effectum:nec enim periit ipſo iure: vt ſupra,titu.j.in tradendis.in fi.ſed ſi poſt, tunc renouatur: vt infra, titu.j.l.ſi locus.Item vbi intra tempus verè amittitur, vt per flumē: ita reſtaurata ipſo iure reſtituitur.ſed ſi poſt tēpus reſtauratur,tūc per officium iudicis renouatur:vt.d.l.ſi locus.& ſupra,qui.mo. vſusfru. amit.l. repeti. &.l. niſi ſublato.

c *Iuris*.id eſt ſeruitutis.& de hoc ponit exēplum,& ſi forte &c. & adde quod eſt ſupra, ſi vſusfru.pe.l.pe.ſ.ſicut.

d *Poſſeſſor eſt*.i. quaſi poſſeſſor ſeruitutis.nec enim eſt vera poſſeſſio in incorporalibus: vt infra,de acqui.re. do. l.ſeruus.ſ. incorporales.Accurſius.

e *Eciamſi actione*.cōfeſſoria. Azo. & quod vi aut clam:vt ſubiicit, quod non domino ratione iuris datur:vt infra quod vi aut clam. ſ. denique. in prin.

f *Quod vi aut clam*. id eſt per metum interdicti futuri: nam pro opere facto tantum cōpetit:vt infra, de ope. no.nun.l.j.ſ. j. habet autem locum,ſiue præceſſit nuntiatio, ſiue non:ſi modo clam fecit:vt infra,quod vi aut clam.l.ſeruitus &.l. ꝓ libere.ſ.fi.

g *Lapilli*. vt retineat poſſeſſ. iactus enim lapilli poſſeſſionem retinere, non autem amittere,facit: vt infra; de ope.noui.nū.de pupillo.ſ.meminiſſe. Iteꝝ per vſum: vt ſupra.l. proxi.& ſupra, de ſeruit. vrba.præd. ſeruitutes,quę in ſuperficie.in fi.Sed videtur quòd ꝓ ſeruitute non fiat nuntiatio:vt infra,de ope. no.nun.l. qui viā. quæ eſt cōtra.Sol.hic in vrbica ſeruitute loquitur in qua aliud eſt quā in ruſtica: vt.ſ. de ſerui. vrba.præd.l. inter ſeruitutes.ſ.fi.vel vt ibi.

h *Effectu*. ſic ergo patiētia præiudicat: vt Cod.ad Vell.l.ſi ſine.ſ.quòd ſi patientiam.& infra, de aqua plu. arcen.l.Sabinus.in principio.

i *Sed ne*.id eſt ſic imponi poteſt ne &c.nam hæc eſt ſeruitutum natura:vt ſupra,de ſerui.quotiens.

k *Aſſerit*.vt infra,eo.l.j.in fi.Accurſius.

l *Propoſita ſpecie*.ſecus in aliis ſpeciebus vt dixi modo per.l.ſ.de ſer.quotiens.& ſic in hac ſpeciale:vt hic,&.j.eo.l.proxi.&.l.ſicut.j.fi.&.ſ.diſtant.& ſupra,de ſer.vrba.prædi.l.eum debere.

m *Derelinquere*. idem in vſufruct.vt ſupra,de vſufru.l.cum fructuarius.&.l.ſed cum.Azo.

ro:fruſtra intēdes,ius mihi non eſſe,ita ædificatum habere, inuito te. Sed ſi intra tempus ſtatutū [a] rurſus depoſuerit ædificium ſuum vicinus, renaſcetur [b] tibi vīdicatio.

Iſtæ actiones competunt etiam quaſi poſſidenti ſeruitutem: & quaſi poſſeſſio dicitur,ſi domus detinetur depreſſa: ſecus ſi fuerit elenata. Bartolus.

℣Sciendum tamen in his ſeruitutibus poſſeſſorem eundem* B eſſe iuris [c],& petitorē.Et ſi fortè non habeam ædificatum altius in meo: aduerſarius meus poſſeſſor eſt. [d]Nam cum nihil ſit innouatum,ille poſidet: & ędificantem me prohibere poteſt,& ciuili actione, [e]& interdicto,quod vi aut clam. [f]Idem [eſt]& ſi lapilli [g] iactu impedierit.Sed etſi patiēte eo ędificaue ro:ego poſſeſſor ero effectus. [h]

Hic iuriſconſultus vſque ad.l.ſicuti.ſ. Ariſto.loquitur de ſeruitute oneris ferendi, & tigni immittendi.& breuiter hoc intendit:Pro ſeruitute oneris ferendi, competit hæc actio etiam,vt reficiatur paries qui debet ſuſtinere onus: quæ actio eſt in rem & cōpetit cuilibet ex dominis inſolidum, ſicut in aliis ſeruitutibus. Bartolus.

℣Etiam de ſeruitute,quæ oneris ferendi cauſa impoſita erit, actio nobis cōpetit: vt & onera ferat: & ædificia reficiat ad eum modum, qui[in]ſeruitute impoſita comprehenſus eſt.

Et Gall⁹ putat,nō poſſe ita ſeruitutem imponi,vt quis facere aliquid cogeretur: ſed ne [i] me facere prohiberet.Nam in omnibus ſeruitutibus refectio ad eum pertinet,qui ſibi ſeruitutē adſerit: [k] non ad eum,cuius res ſeruit. Sed prævaluit* Seruij ſententia in propoſita ſpecie [l], D vt poſsit quis defendere, ius ſibi eſſe cogere aduerſarium reficere parietē ad onera ſua ſuſtinenda. Labeo autem hanc ſeruitutem non hominem debere,ſed rem:deniq; licere domino rem derelinquere [m],ſcribit. [n] Hæc autem actio [o] in rē magis eſt, quàm in perſonam: & non alij competit, [p] quā domino ædium, & aduerſus dominum: [q] ſicuti cæterarum ſeruitutum intentio. [r] ℣Si ædes [ſ] plurium dominorū ſint, an inſolidum agatur, [t]Papinian⁹ libro tertio Quæſtionū tractat: & ait ſingulos dominos inſolidū [u] agere:ſicuti de cęteris ſeruitutibus:excepto vſufructu. [x] ſed non idem reſpondendum [eſſe]inquit, [y] ſi communes ædes eſſent,quæ onera vicini ſuſtinerent. ℣Modus autem refectionis [z] in hac actione [a] ad eū modum pertinet,qui in ſeruitute impoſita cotinetur: fortè vt reficiat lapide quadrato, [b] vel lapide ſtructili,vel quouis alio opere, quod in ſeruitute dictum [c] eſt.

In hac actione veniunt fructus.item paries poteſt effici melior,non deterior. Bar.

℣Veniunt & fructus in hac actione:id eſt cōmodum, quod haberet,ſi onera ædium ei [ſ] vicinus ſuſtineret. Parietem autem meliorem quidem, quàm in ſeruitute impoſitum eſt, facere licet. deteriorem ſi facit: aut per hanc actionem,aut per operis noui nuntiationē, prohibetur. [d]

In hac actione per officium iudicis ſit reſtitutio rei,& præſtatur cautio: & contra non reſtituentem iuratur in litem. Bar.

VII. PAVLVS libro viceſimoprimo ad Edictum.

HArum [e] actionum [f] † euētus hic eſt,vt victori,officio iudicis [g] aut res [h] præſtetur: aut cautio.Res ipſa hæc eſt, vt iubeat [i] aduerſarium iudex emendare vitium parietis,& ido neum præſtare. Cautio[autē,] hæc eſt: vt eum iubeat de reficiendo pariete cauere: neque ſe,neq; ſucceſſores ſuos ꝓhibituros altius [k] tollere [l], ſublatūmque habere. Et ſi cauerit,

n *Scribit*.& ſic no.reficere,quod non liceret ſi perſona eſſet obligata.Sed ob.in cauſa noxali,vbi eſt obligatio perſonalis: & tamen poteſt rem relinquere.ſed & ibi,in rem ſcripta eſt.Acc.

o *Hæc autē actio*.cōfeſſoria,q̄ ꝓponit ꝓ ſeruitute oneris ferēdi.

p *Cōpetit*.directa ſed vtilis ſic:vt not.ſ.eo.l.ij.

q *Et aduerſus dominum*.noli repetere, nō: ſed dicas, ꝙ aduerſus quemlibet,qui ſeruitutem impedit,datur cōfeſſoria:vt.j.eo.l.ſiquis diuturno.ſ.fi.

r *Intentio*.i. actio.

ſ *Si ædes*.quib⁹ ſeruit.

t *Agatur*.pro ſeruitute oneris ferendi.

u *Inſolidum*.licet æſtimatio ad id quod ſiterēſt reuocetur: vt.ſ.eodē.l.loci.ſ.ſi fund⁹.Ac.

x *Excepto vſufructu*. qui eſt diuiduus. ideoque pro partibus petitur: ſed aliæ ſeruitutes ſunt indiuiduæ:vt.j.ad l.fal.l.j.ſ. ſi vſusfru. & ſupra,de vſufruc. vſusfruct⁹.& ab initio.Ac.

y *Inquit*. quod.ſ. dictum eſt in vſufruct. ſi cōmunes ædes.idem tamen quod in cæteris ſeruitutib⁹:vt.ſ.eodē.l. loci.ſ.ſed ſi dominorū. quę eſt cōtra.vel vt ibi.

z *Refectionis*. parietis,ꝓ onere ferēdo.Ac.

a *Actione*.qua agitur pro hac ſeruitute : vel opere,vt fiat.Acc.

b *Lapide quadrato*. aliàs lapide quadrato. & aliàs, lapide manuſtrato.

c *Dictum*. ſeruatur ergo dictum:vt hic, &.ſ. eo.loci.ſ. ſi quis mihi. ſi nihil eſt dictum, ſeruatur conſuetudo:vt.j. de aqua plu. arcen.l. ſi prius.ſ. placuit.

d *Prohibetur*. & hæc nuntiatio habet cauſam impoſitiuam: vt.j. de ope.noui.nun.l. de pupillo.ſ. ſextus. ſecus in ruſtica : vt.j. de op. no.nun.l.qui viā.Acc.

HArū.] CASVS. Debes mihi onus ferendi ſeruitutem. teneris quidē ad duo : vt reficias parietem,& patientiam. Iteꝝ vt caueas de tenendo in futuro, & patiendo: ſed ſi non præſtes,iurabo in litē.

e *Harū*.adhuc ſuperiorē materiā ꝓſequitur.

f *Actionū*.quibus agitur de pariete faciendo.& quibus agitur de patiētia præſtanda.

g *Officio iudicis*.hoc poſt litem conteſt.ſecus ſi ante, vbi tantum cautio interponitur:vt infra,de ope.no.nun.ſi prius. Accurſius.

h *Aut*.pro &.

i *Iubeat*.ſ.poſſe:vt.ſ.l.proxi.ſ.etiā.&.ſ.de rei vin.l.qui reſtituere.

k *Altius tollere*.ſcilicet parietem etiam imponere ei,& ibi tenere onera:vt infra.l.proxi.ſ.ij.vel altius tollere ædificium, cui debetur ſeruitus,niſi plus grauet:vt ſupra,de ſerui.vrba.prædi.l.ſeruitutes.ſ.ſi ſublatum.

l *Tollere*.ſimilis cautio eſt ſupra,de vſufruct.l. cuiuſcunque.ſ.ſi fundus

† *Glo.2.ſ.c. duo ſimul. extra de offi.iud.ordi. adducit hāc l. in argu. quòd qui eſt in poſſeſ. alterius rei, debet in ea defendi. Bolog.*

* *id eſt,hæc eſt.*

a De lapide quadrato pulchrè. Bud.l.ſicuti.infra,eo.

BIU Cujas

fundus.sed an hic vtramque simul præstet scilicet de reficiendo. & quòd non prohibeat? Respon. simul vtramque à prin.præstat: licet à principio non venerit dies reficiendi: vt arg.supra,vsufru. quemad.ca l.j.j.respon.&.§.an autem.&.ff. de iud.l.in omnibus.

a *Absoluetur.* sententia interlocutoria à cautione.vnde omne iudiciũ absolutoriũ dicitur: si ante sententiã definitiuam cauerit: vt instit.de perpe.& temp. acti.§.fi.

b *Condemnet.* scilicet iudex: idem dicas, etiã si cautio præstetur: res autem non supereſt.est enim in rem actio pro seruitute, in qua iuratur in litem: vt infra, de in lit.iur.l.ij. &.l.in actionibus.Sed quid e contra si res, non cautio,præstatur: an propter cautionem iuretur in litem? Respon. non: sed captis pignoribꝰ coërcebitur ad cautionem,iudicis officio: vt instit. de satisd.tuto. §.sciendum. non enim iurari potest in litem: quia ad cautionem neque act.bo.fi. neque in rem agi potest:sed iudicis officio tantum.

a Collige ex ista glos. secundũ Bal. quòd absolutoria ab obseruatione iudicii, est interlocutoria. ad hoc semper allegatur. & facit in fra,de accu sa.l.cũ Titia.

absoluetur[a]. si vero neque rem præstet, neque cautionem:tanti condemnet, [b] quanti actor in litem iurauerit.

Quando paries seruiens reficitur: fultura, ne domus dominans corruat, ad dominum eius pertinet.h.d. & est notabilis casus. Bartolus.

VIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SIcut autem refectio parietis ad vicinum [c] pertinet:ita fultura ædificiorum vicini, cui seruitus debetur: quamdiu paries reficietur, ad inferiorem vicinum non debet pertinere. [d] Nã si non vult superior fulcire: deponat,& restituat [e] cum paries fuerit restitutus. Et hic quoque (sicut in cæteris seruitutibus) actio cõtraria dabitur:hoc est, ius tibi non esse me cogere. [f]

Iurisconsultus hic aliqualiter mutat materiam:& breuiter hoc intendit: Actio confessoria competit pro seruitute tigni immittendi:in qua dominus non cogitur reficere parietem. & in hoc differt à seruitute oneris ferendi. Bartolus.

¶ Competit mihi actio [g] aduersus eum, qui cessit mihi talem seruitutem, vt in parietem [h] eius tigna immittere mihi liceat: supráque ea tigna(verbi gratia) porticum ambulatoriam facere: supérque eum parietem colũnas structiles imponere:quæ tectum porticus ambulatoriæ sustineant. ¶ Distant autem hæ actiones [i] inter se, quòd superior quidem locum habet, etiam ad compellendum vicinum reficere parietẽ meum: [k] hæc verò locum habet ad hoc solum, vt tigna suscipiat: quod non est contra genera seruitutum. [l]

Si tigna sunt immissa, dicitur quis esse in quasi possessione seruitutis: sinautem, dicitur esse aduersarius in quasi possessione libertatis. Bartolus.

¶ Sed si quæritur, quis possessoris, [m] quis petitoris partes sustineat: sciendum est possessoris partes sustinere (si quidem tigna immissa sint) eum, qui seruitutem sibi deberi ait. Si verò non sunt immissa: eum, qui negat. Et si quidem is obtinuerit, qui seruitutẽ [n] sibi defendit: [o] non debet ei seruitus cedi: siue rectè pronuntiatũ est, quia habet: siue perperam, quia per sententiam non debet seruitus constitui: sed quæ est, declarari. [p] Planè si non vtendo amisit [q] dolo malo domini ædium: post litem contestatam restitui ei oportet: quemadmodũ placet in dominio ædium. [r]

Dominus partis inferioris, non potest in superiores iure seruitutis fumum immittere: & dominus partis superioris, non potest in inferiores immittere aquam: nisi aliud actũ sit. & pro his competit hæ actiones, & etiã interdicta possessoria. Bartolus.

¶ Aristo Cerellio Vitali respõdit, non putare se ex taberna casearia [f] fumum in superiora ædificia iure [t] immitti [u] posse:

†*De columnis structilibus pulchre Bud.hic.*

ego meis sumptibus hoc faciam.licet in superiori seruitute id est, oneris ferendi, sit secus : quia reficit qui debet onera sustinere. §.sequens planus est.[*ARISTO.*] Neque dominus inferioris domus fumum : neque dominus superioris aquam in domo inferiori potest imittere iure seruitutis, nisi constituta sit.neque fragmenta lapidum.Si ergo aliquis ædem superiorem conduxit: quasi liceat iure seruitutis ei immittere fumum: agit contra locatorem ad interesse:& fumum immittere prohibetur actione negatoria,sicut & si debetur,confessoria agitur contra superiorem, nisi patiatur immitti.Item si quis sit in pos.talis seruitutis, scilicet immittendi:agit vti possidetis: vt qui melius probabit se possidere, ille obtineat.[*APVD POMPO.*]Si conuenerit inter me & Titium per pactum : vt in meo, de quo sua non interest,liceat facere fumum : non valet seruitus.sicut si concessi, vt liceat sedere vel lauare mihi in meo:vel non liceat.sed contra hoc valet,vt per fundum tuum viam habeam : vel cuniculum , id est riuum coopertum. Viuianus.

a *Absoluetur.* id est iudicium absolutoriũ dicitur: si ante sententiã definitiuam cauerit: vt instit.de perpe.& temp. acti.§.fi.

b *Condemnet.* scilicet iudex: idem dicas, etiã si cautio præstetur: res autem non supereſt.est enim in rem actio pro seruitute, in qua iuratur in litem: vt infra, de in lit.iur.l.ij. &.l.in actionibus.Sed quid e contra si res, non cautio,præstatur: an propter cautionem iuretur in litem? Respon. non: sed captis pignoribꝰ coërcebitur ad cautionem,iudicis officio: vt instit. de satisd.tuto. §.sciendum. non enim iurari potest in litem: quia ad cautionem neque act.bo.fi. neque in rem agi potest:sed iudicis officio tantum.

c *Al vicinum.* qui debet seruitutem: vt ff. eo. & si forte. §. etiam.

d *Pertinere.* non ergo dabit ei columnam ad fulciendam interim domum suam. Accursius.

e *Et restituat.* id est reficiat. Et not. quòd ironicum consilium dare videtur. Accursius.

f *Cogere.* id est fulcimenta præstare ad sustinendum. Accursius.

g *Competit mihi actio.* scilicet confessoria. Accursius.

h *Parietem.* id est in quem tignum immissi.

i *Hæ actiones.* id est confessoria de ædificio, vel onere sustinendo in pariete tuo: vt supra in prin. huius. l. & l. & si forte. §. etiã. & confessoria, de tigno immittendo in parietem, vel ædificium tuum nam licet vtrobique sustineatur onus, tamen quia in prima specialiter de onere ferendo dicitur, non in secunda. in prima, seruitutem reficere. in secunda, pati immissionem. si ædificatum habet, cogitur. Azo.

k *Meum.* id est mihi seruientem. & ita aliquid dicitur meum. sic infra, eo. quod cum eo. l.j. in prin. Accursius.

l *Seruitutum.* id est generalitatem, vel regulam. sed prima sic, vt ff. de serui. l. quotiẽs. & ff. eo. & si forte. §. etiam.

m *Possessoris.* prodest autem ad multa habere pro possessore. Primo, quia habebit maiores inducias: vt ff. de fer. l. finali. Secũdo, quia nõ iurabit prius de calum. vt. C. de iura. calũ. l. ij. in prin. Item, quia non habet necesse prouere ad iudicium: sed vero partes actoris, debeat probare sibi constitutam seruitutem. cũ enim constet hanc domum aliquando fuisse liberam, & nunc præsumitur, nisi contra probetur : vt. C. de proba. siue possidetis. & Cod. de pig. actio. l. nec creditores. §. fi. Sed contra est ar. ij. de proba. l. circa. vbi probat se ingenuũ, qui possidetur vt libertus: quare ergo secus posset etiam dici, ipsum esse loco possessoris. Si quæratur, an cõminus fuerit. necne qui cõstituit: vt. ff. si vsufr. peta. l. vt ifrui. ibi, quòd si forte &c. Item si quæratur, an sit dominꝰ eius rei cui dicit deberi seruitutem, non tenebitur probare. quamquam si nõ esset in possessione seruitutis, id ꝓbare cogeret: vt. ff. eo. l. ij. §. hęc autẽ. secũdũ Azo.

n *Seruitutem.* dicens ad se pertinere.

o *Defendit.* per confessoriam, non personali.

p *Declarari.* Sed nonne vbicũque agitur personali actione pro seruitute, agitur vt constituatur per sententiam: & sic cõstituitur quæ non erat: vt. ff. de ser. l. Papinianus. & de serui. rusti. prædi. l. & Attilicinus. in fi. &. j. eo. is cuius. quæ sunt contra. Solu. hic defendebat se habere seruitutẽ: nõ sibi de nouo cõstitui: sicut & qui dicit se dominũ rei: vt. ff. de rei vin. l. ex diuerso. §. j. secus autem si nouam constitui prætenderet: vt dixi. & arg. ff. de iud. l. qui se.

q *Amisit.* scilicet seruitutem. Accursius.

r *In dominio ædium.* scilicet restituendo, finito tempore præscriptionis post litem cõtest. vt instit. de offi. iud. §. si ad exhibendum. & C. de præscri. long. temp. l. nec bona. Sed quomodo seruitus, quæ censetur immobilis: vt. C. de ser. l. ij. vel dominium rei immobilis, præscribitur post lit. contest. vt. C. de rei vind. l. more. licet vsucapio finiatur iure isto: vt supra, de rei vindi. si post? Respon. ᶜhic fuit contestata in alium, non contra præscribentem, quem supposuit præscribens: vt & supra, de dolo. l. fi. Accursius.

f *Casearia.* in qua fiebant casei.

t *Iure.* scilicet seruitutis : vt superior cogatur suscipere fumum: & propter hoc fenestras dimittere: suscipit tamen, sicut naturaliter ascendit, nisi inferior faciat animo iniuriandi: vt infra, de iniur. l. fi. & muniat se sicut potest. sed non sic econtra de aqua, quæ rectè proiicitur. at fumus naturaliter diuertit.

u *Immitti.* non iure: quia illi licet se munire. & quod infra, dicit, agique

BIU Cujas

agíque &c. scilicet se muniendo, secundum R. Alij dicunt, agi negatoria vtili: & ideo vtilis: quia nulla fuerat seruitus constituta. Ad quod supra, de serui. vrba. prædi. l. quidam. & infra, eo. fistulas. & l. si quando. Io. dixit etiam directam dari, licet nulla vnquam fuerit: & magis nunc, quàm tunc quando aliquando fuit seruitus. Accursius.

a *Admittat.* scilicet superior domus. nam túc & fenestras dimittere, & aliis modis debet recipere, sicut in seruitute constituéda actũ est.

b *Facere licet.* No. in suo facit quod vult qui libet, non in alieno: vt hic, & C. de relig. statuas. & supra, de serui. vrba. prædi. fistulam. circa princ. & infra, de aqua. plu. ar. l. j. §. de eo quere. Sed contra, infra, de dam. infec. l. fluminum. §. fi. vbi etiam alienam aquam aufert. Solubi in suo tantum fodiebat, nó in alieno: & non animo nocendi, sed tibi proficiendi: vt infra, de aqua. plu. arcen. l. j. §. idem ait, aquam.

c *Immissionem.* vt neutram liceat iure seruitutis: sed alterum licet vtraliter, alterũ nó.

d *Id ita facere.* id est iure seruitutis. Accur.

e *Scribere ait.* similitudinem ponit.

f *Agi.* per pactum: vel dic, actione negatoria.

g *Ex conducto.* quia cum eo conuenerunt, vt ei præstarent facultatem immittendi fumum superiores ędes.

h *Agique.* quia locatores agent, non conductores. Accursius.

i *Fumũ immittere.* quãdo seruitutem non debet, sed etiam iniuriarum poterit agere: vt infra, de iniur. lege fin. Accursius.

k *Per contrarium.* quãdo scilicet debet seruitutem. nam sicut potest agi negatoria, seruitute non constituta: ita & confessoria, ea constituta.

nisi ei rei seruitutem talem admittat. [a] Idémque ait, & ex superiore in inferiora non aquam, non quid aliud immitti licet. In suo enim alij hactenus facere licet [b], quatenº nihil in alienum immittat. Fumi autem, sicut aquæ, esse immissionem [c]. Posse igitur superiorem cum inferiore agere: ius illi nõ esse, id ita facere [d]. Alfenum de niq; scribere ait, [e] posse ita agi [f] ius illi non esse in suo lapidem cædere, vt in meum fundum fragmenta cadant. Dicit igitur Aristo eum, qui tabernam casariã à Minturnensibus conduxit: à superiore ꝓhiberi posse fumum immittere: sed Minturnenses ei ex conducto [g] teneri, agíque [h] sic posse dicit cũ eo, qui eum fumum immittat, ius ei non esse, fumum immittere [i]. Ergo per contrarium [k] agi poterit [l], ius [sibi] esse fumum immittere. Quod & ipsum videtur Aristo probare. Sed & interdictum, *vti possidetis* [m], poterit locum habere, si quis prohibeatur qualiter velit suo vti [n].

Non valet pactum, vt alicui liceat facere quod de iure communi facere poterat. Secus si de iure communi facere non poterat. Bartolus.

Apud Pomponium dubitatur libro. xlr. lectionum, an quis possit ita agere [o], licere fumum non grauem [p], puta ex fo co, in suo [q] facere: aut non licere [r]. Et ait [s], magis non posse [t] agi: sicut agi non potest, ius esse, in suo [u] ignem facere: aut sedere: aut lauare. [x] Idem [y] in diuersum probat [z]. nam & in balineis (inquit) vaporibus [a] cum Quintilla [b] cuniculum pergentem [c] in [hortum*] Vrsi Iulij instruxisset: placuit potuisse tales seruitutes imponi.

Naturæ confessoriæ est, vt per eam destruatur quicquid est factum contra debitam seruitutem. sed si ædificium ius seruitutis extinxit, de dolo agitur. Bar.

IX. PAVLVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

SI eo loco [†] per quem mihi iter debetur, tu ædificaueris: possum intendere, ius mihi esse, ire agere. Quod si probauero, inhibebo opus tuum.

Item Iulianus scripsit: si vicinus in suo ædificando, effecerit ne stillicidium meum reciperet: posse me agere de iure meo, id est ius esse [mihi] immittendi stillicidium: sicut in via [d] diximus. Sed si quidem nondum ædificauerit [e], siue vsumfructum siue viam habet [f]: ius sibi esse ire agere, vel frui, intendere potest. Quòd si iam ædificauit dominus: is qui iter & actum habet, adhuc potest intendere ius sibi esse. Fructuarius autẽ non potest: quia amisit [g] vsumfructũ. & ideo de dolo actionem dandam [h] hoc casu Iulianus ait. Contra, si in itinere quod per fundum tibi debeo, ædifices: rectè intendam ius tibi non esse ædificare, vel ædificatum habere: quemadmodum si in area mea [i] quid ædifices.

Per vsum partis, retinetur seruitus tota. Bartolus.

Qui latiore via vel angustiore vsus est, retinet seruitutem: [k] sicuti qui aqua ex qua ius habet vtendi, alia [l] mixta vsus est: retinet ius suum.

l *Agi potuerit.* per pactum. Accursius.

m *Vti possidetis.* scilicet vtile: vt supra, de serui. lege, pe. Et arg. infra, de iniur. l. sane. & infra, de vi & vi ar. l. vim facit. & infra, vti posside. lege, si duo. §. hoc interdictum. Hic ergo datur pro quasi possessione seruitutis, vel libertatis. Vel dic, quòd pro vera possessione rei, quæ inquietatur pro seruitute quam non debet. Et econtra pro vera possessione rei dominantis, quæ inquietatur eo quòd seruitute debita vti non permittitur.

n *Suo vti.* id est seruitute debita. Vel dic, possessione vera rei, vt referas ad eum qui non debet seruitutem.

o *Agere.* per pactum.

p *Non grauem.* in hoc videtur seruitus.

q *In suo.* scilicet eius qui promittit seruitutem, quòd non dicatur in tuum.

r *Non licere.* scilicet econtra vllo modo. & neutro casu interest: quia non immittebatur in eum.

s *Ait.* scilicet, contra. Accursius.

t *Non posse.* contra, infra, eodem, si quando. §. j. Sol. vt ibi. Item hoc, nisi aliquis me prohibeat: quia tunc ago etiam iniuriarum: vt infra, de iniur. l. iniuriarum. §. si quis me prohibeat.

u *In suo.* alij nõ dño. vel dic, dño: qa neutrũ valet iure seruitutis.

x *Aut lauare.* quia magis personales, quam prædiales, seruitutes dicerentur: vel nullæ, si agam vt facias, vel non facias grauem, vel non grauem fumum in tuo. nec enim aliquid eorum mihi expedit: vt supra, de serui. quotiés. agi tamen potest, vt nõ immittas ignem, vel fumum, vel quid aliud in meum: vt supra, ea. l. §. idemque.

y *Idem.* scilicet, Pomponius. nõ dicas, idem ius: quia hoc falsum esset.

z *Probat.* quod sequitur: probat quidem in contrario casu, contrarium ponendo ad primum: si mihi permittas vt in tuo quid faciam: tenet enim seruitus, licet supra, vbi in meo promitto me facturum, vel non facturum, nõ teneat. & hoc, quia interest ne contradicat præcedétibus.

a *Vaporibus.* id est, flãmis. Accursius.

b *Quintilla.* propriũ nomẽ dominæ loci seruientis.

c *Pergentem.* deriuatum.

Si eo.] CASVS. Per agrum tuum debetur seruitus mihi itineris. tu ædificas in loco seruiẽte. possum te prohibere ne ædifices: si probem dictam seruitutem, agendo confessoria. Idem in seruitute vrbana, quam mihi debes: quia similiter agam contra te, ne in loco seruiente ædifices. ergo in vtraque seruitute si ædificet dominus loci seruientis, potest agi confessoria, ne opus faciat. Idem in seruitute personali. scilicet vsufructu, quia agi potest cõtra dominum ædificij confessoria. Et si ędificas tu dominꝰ loci seruiẽtis: agitur vt destruas, ĩ primis duobus casibꝰ: in tertio vero, agitur de dolo: quia vsusfr. extinctus est. [ITEM IVLIANVS.] Nũc ponit cõtra. pone: debebã tibi seruit. tu ędificas ĩ loco tibi seruiẽte: possũ te ꝓhibere agẽdo negatoria. & adducit simile: quia si ędificares ĩ area mea quę tibi seruitutẽ nó debet, possũ te ꝓhibere. (QVI LATIORE.] Lex statuit qualiter debet esse modꝰ vię. ff. de ser. rust. prędl. l. via. Si ergo vtar maiore aqũductu q̃ mihi debeat: vtroq; casu retineo mihi seruitutẽ.

d *Sicut in via.* id est, itinere: vt in prin. huius legis.

e *Ædificauerit.* dominus loci seruientis.

f *Habet.* quidam alius.

g *Amisit.* rei mutatione. Accursius.

h *Dandam.* de hoc plene dixi. ff. qui. mo. vsusfr. amit. l. repeti. §. fi.

i *Mea.* non seruiente.

k *Retinet seruitutem.* quia, nisi tota, perdi non potest: vt supra, de seruit. rusti. prædi. l. vna.

l *Alia.* cum ea quæ seruit: aliàs amittitur: vt. j. titu. j. is cui. Acc.

hortum. deest elegãter in Pandectis Florentinis. Cuiusmodi Cicero, per Varronis, per Locustæ, in Saturni, ad Concordiæ, Græco dicẽdi genere vsurpat.

† *Hanc. l. alle. in nouis interpret. c. 1. de immun. eccl. Bolog.*

BIU Cujas

SI quis.]CASVS. Duxi aquam per agrum tuum. x. annis: acquiro mihi seruitu. & agere potero amodo cõfessoria. nec teneor titulum demonstrare. satis est enim me præscripsisse: quia hoc præsumitur, nisi contrapbetur: vt supra, de seruit. vrba. prædi. l. ędes.

[AGI.] Per agrum tuum debebas mihi seruitutem aquæ ducendæ. si impedias me quominus mihi liceat aquã ducere: agam cõtra te: etiam & contra alium prohibentem agam. Viuianus.

a *Et.* pro, id est.

b *De iure.* id est, titu. vt subiicit. & sic not. speciale in seruitutib⁹: vt sine tit.[a] præscribantur: vt hic, & infra, de aqua plu. arcen. l. j. §. fi. & l. fin. & infra, de iti. actúque priua. l. apparet. & ar. infra, de vsur. l. cum de in rem ver. Alij dicunt, quòd est necessarium allegari titulum: non autem necesse est probari dicto: sed per vsum. x. an. Arg. infra, de vsur. l. cũ de in rem ver. Item in eo quòd dat vtilé post præscri. not. arg. quòd præscriptione nõ quæritur dominium: vt & C. de præscrip. xxx. an. si quis emptionis. §. j.

a Idem volunt. & cõcor. glo. primo glos. in l. 3. C. de seruit. glo. in l. 1. §. si quis autẽ. &. §. si tibi fundum. ff. de it. actu. priglos. in l. fi. de aqua pl. ar. glo. in l. seruitutes. supra, de seruitu.

c *Forte tot.* Sed quot? Respon. x. inter præsentes. & xx. inter absentes, exemplo rerum immobilium: vt. C. de ser. & aqua. l. ij. habet enim perpetuam causam: vt supra, de ser. vrba. prædi. l. foramen. §. fi. Alij dicunt, tanto tempore quòd non extet memoria: vt arg. ínfra, de aqua plu. ar. l. j. §. pe. sed prima verior est. Item cõtra, infra, de aqua quoti. & æsti. l. hoc iure. §. ductus. sed ibi í ea quæ non habet perpetuam causam: hic sic: Vel ibi í ea quæ ex flumine publico: hic ex loco priuato.

Flo. non ducere

d *Impediunt.* scilicet, me. Et no. quòd quidã libri habent, non ducere id est ípediunt, vt nõ possim ducere. Alij sine nõ: & tũc plana est.

Flo. non possit.

Flo. tibi

e *Potero.* nõ refert ergo, sit dominus rei qui prohibet, vel non: vt infra, de itin. actúque priua. l. iij. §. idem Iulianus. & infra, de aqua quoti. & æsti. l. j. §. competit. Accursius.

In præscriptione seruitutum realium, nõ adquiritur titulus. Bartolus.

X. VLPIANVS libro quinquagesimotertio ad Edictum.

SI quis diuturno vsu, & [a] longa quasi possessione, ius, aquæ ducendæ nactus sit: non est ei necesse docere de iure[b] quo aqua constituta est: veluti ex legato, vel alio modo: sed vtilem habet actionem, vt ostẽdat per annos fortè tot[c] vsum se non vi, non clam, non precario possedisse. B

Confessoria competit contra quemlibet qui vsum seruitutis impedit. Bartolus.

AGi autem hac actione poterit, non tantum cum eo in cuius agro aqua oritur: vel per cuius fundum ducitur: verùm etiam cum omnibus agi poterit, quicumque aquam ducere* impediunt[d]: exemplo cæterarũ seruitutum. Et generaliter: quicũque aquam ducere impediat: hac actione cum eo experiri potero.[e]

Vnus ex sociis potest alium ædificantem impedire iure coniunctionis, non iure seruitutis. Bartolus. C

XI. MARCELLVS libro sexto Digestorum.

ANvnus ex sociis í cõmuni loco, inuitis cæteris, iure ædificare possit, id est, an si ꝓhibeatur à sociis, possit cũ his ita experiri, ius sibi esse ædificare: & an socij cum eo ita agere possint, ius sibi prohibendi esse, vel illi ius ædificandi non esse: & si ædificatum iam sit, an possit[f]* cum eo ita experiri, ius sibi* non esse ita ædificatum habere, quæritur: Et magis dici potest, ꝓhibẽdi[g] potius, quàm faciendi, esse ius socio: quia magis ille qui facere conatur, vt dixi, quodammodo sibi alienũ quoque ius præripit, si quasi solus dominus ad suum arbitriũ vti iure communi velit.[h] D

In negatoria cogitur victus cauere, quod in futurum seruitute non vtatur. Bartolus.

XII. IAVOLENVS libro secundo Epistolarum.

EGi ius illi non esse tigna in parietem meũ immissa habere. an & de futuris non immittendis cauendum est? Respondi, iudicis officio continere puto, vt de futuro quoque opere caueri debeat.[i]

Non potest quis habere canalem in suo, per quem aqua proiiciatur in alieno. Bar.

XIII. PROCVLVS libro quinto Epistolarum.

FIstulas, quibus aquam duco, in via publica habeo[k], & hæ ruptę inũdãt parietẽ tuũ. puto posse te mecũ rectè agere[l], ius mihi non esse, flumina ex meo in tuũ parietẽ fluere[m].

Qui tigna immittit vltra, quam statutũ sit: actione negatoria tollere cogatur. Bar.

XIIII. POMPONIVS libro trigesimotertio ad Sabinum.

SI cum meus proprius esset paries: passus sim te immittere tigna,[n] quæ antea[o] habueris: si noua[p] velis immittere, ꝓhiberi à me potes. immo etiam agere tecum potero, vt ea quæ noua immiseris, tollas. Si paries communis, opere abs te facto, in ędes meas se inclinauerit: potero tecũ agere, ius tibi nõ esse parietem illum ita habere[q].

Si administrator minoris faciat contra debitam seruitutem, tenetur tutelæ: & etiã competit confessoria. Bartolus.

XV. VLPIANVS libro sexto Opinionum.

ALtius ædes suas extollendo[r], vt luminibus domus[s] minoris annis vigintiquinque vel impuberis, cuius curator vel tutor erat, officiatur efficit: quamuis hoc quoque nomine, actione[t] ipse hæredésque teneantur, (quia quod aliũ faciẽtẽ prohibere ex officio necesse habuit, id ipse cõmittere cui, vel in paucis seruire, &c. vt. C. de neg. ges. l. tutori. D

a *Idem volunt. & cõcor. glo. primo glos. in l. 3. C. de seruit. glo. in l. 1. §. si quis autẽ. &. §. si tibi fundum. ff. de it. actu. pri. glos. in l. fi. de aqua pl. ar. glo. in l. seruitutes. supra, de seruitu.*

b *De iure.* id est, titu. vt subiicit. & sic not. speciale in seruitutib⁹: vt sine tit.[a] præscribantur: vt hic, & infra, de aqua plu. arcen. l. j. §. fi. & l. fin. & infra, de iti. actúque priua. l. apparet. & ar. infra, de vsur. l. cum de in rem ver. Alij dicunt, quòd est necessarium allegari titulum: non autem necesse est probari dicto: sed per vsum. x. an. Arg. infra, de vsur. l. cũ de in rem ver. Item in eo quòd dat vtilé post præscri. not. arg. quòd præscriptione nõ quæritur dominium: vt & C. de præscrip. xxx. an. si quis emptionis. §. j.

c *Forte tot.* Sed quot? Respon. x. inter præsentes. & xx. inter absentes, exemplo rerum immobilium: vt. C. de ser. & aqua. l. ij. habet enim perpetuam causam: vt supra, de ser. vrba. prædi. l. foramen. §. fi. Alij dicunt, tanto tempore quòd non extet memoria: vt arg. ínfra, de aqua plu. ar. l. j. §. pe. sed prima verior est. Item cõtra, infra, de aqua quoti. & æsti. l. hoc iure. §. ductus. sed ibi í ea quæ non habet perpetuam causam: hic sic: Vel ibi í ea quæ ex flumine publico: hic ex loco priuato.

d *Impediunt.* scilicet, me. Et no. quòd quidã libri habent, non ducere id est ípediunt, vt nõ possim ducere. Alij sine nõ: & tũc plana est.

e *Potero.* nõ refert ergo, sit dominus rei qui prohibet, vel non: vt infra, de itin. actúque priua. l. iij. §. idem Iulianus. & infra, de aqua quoti. & æsti. l. j. §. competit. Accursius.

f *An possit.* Quidam libri habent, num possit: & tunc plana. alij habent, non possit: & tunc lege similiter interrogatiue, propter id quod dicit, quæritur? Non soluitur hæc secunda quæstio. Tu tamen dicas, non posse agi, vt deponatur: vt infra, communi diui. Sabinus.

g *Prohibendi.* nõ tamen seruitutis iure: vt supra, de ser. vrba. prædio. l. in re communi.

h *Velit.* reficere tamẽ iuito alio potest: vt. C. de edi. pri. l. si vt. Ac-

i *Gi ius.*]CASVS. Quidam habebat tigna sua immissa in parietem meum indebite: possum agere, vt remoueat: & vt caueat de non immittendo deinceps. Viuianus.

l *Debeat.* cauetur[b] ergo pro futuro: vt supra, de seruit. vrba. prædi. qui ædificium. Idem

in vsufructu, vt etiam

in futurũ bene vtatur. vt. ſ. de vsufructu. ſi cu-

ius. §. ſed ſi plures. Idẽ

in actio. aquæ plu. ar-

cen. vt infra, de aqua

plu. arcen. l. Attenit. §.

penul. Idem in actione

arbitraria quandoque

vt. j. de eo ꝙ cer. lo.

ꝙ ſi Epheſi. §. interdũ.

Idem in colono: vt. C.

in qui. cau. co. l. j. Sed

contra. j. de vſu. l. j.

dicit, pro vſuris futuris

non cauendũ. Sol. illud

eſt hic ideo, quia nemo

mihi ius competit, vt

non immittas nũc

in futurum: at pro vſuris futuris nullum

habeo.

k *Habeo.* ſcilicet pro me. Azo.

l *Agere.* argu. pro nobis in eo, ꝙ not. ſ. eo. l. ij. in fin. j. reſpon.

m *Fluere.* vt. ſ. de ſeruitu. vrbano, prædio. lege, fiſtulam.

n *Immittere tigna.* ideo que tu in quaſi poſſeſſione ſeruitutis es: vt ſ. e. & ſi forte. §. ſciẽti.

o *Antea.* hæc tigna concedo immittere ſi cus ſi dicas, ſeruitutem tigni ímittẽdi cõcedo nõ addẽdo numerum.

p *Noua.* addendo numerum, vel alia ſupponendo, & hæc detrahendo. nam ſufficit, ſi

q *Ita habere.* ſ. negatoria. ſi tamẽ ſocius contẽdat iure ſeruitutis ita habere: aliàs qualiter haberet locum negatoria. ſic. j. eo. ſi quẽdo. in princip. & ſ. de ſer. vrba. prædi. l. ſed & ſi inter. Accurſius.

r *Extollendo.* ſcilicet tutor vel curator: vt ſubiicit.

s *Luminib⁹ dom⁹.* cui ſeruitutẽ debebãt ędes tutoris, vel curatoris.

t *Actione.* ſcilicet tutelæ.

Non debet.

BIU Cujas

re non debuit[a]) tamẽ & aduersus possidentem[b] easdem ędes, danda est impuberi vel minori actio[c]: vt quod non iure factum est, tollatur.

Ex titulo, & quasi possessione seruitutis, consequitur quis actionem & exceptionem. Bartolus.

XVI. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

SI à te temero, vt mihi liceat ex ædibus meis in ędes tuas B stillicidiũ immittere: & postea, te sciente, ex causa emptionis[d] immissum[e] habeã: quęro, an ex hac causa, actione quadã vel exceptione tuędus sim? Respõdi, vtroque auxilio me vsurũ[f].

Si ædificiũ vicini super meũ inclinatur, per negatoriã actionẽ tollere cogetur. Bar.

XVII. ALFENVS libro secundo Digestorum.

SI quando interædes binas[g] paries esset, qui ita ventrem faceret, vt in vicini domum semipedem aut amplius procumberet: agi oportet, ius non esse, illum parietem ita proiectum in suum esse, inuito se[h].

In loco qui debet seruitutem nihil facien di, non possunt syluæ, vel herbæ excrescentes poni. Bartolus.

¶ Cum in domo Gaij Seij locus[i] quidam ædibus Annij ita seruiret, vt in eo loco positum habere, ius Seio non esset[k]: & Seius in eo syluam[l] seuisset, in qua labra[m] & æneas *cucumellas[n] positas haberet: Annio cõsilium omnes iuris periti[o] dederunt, vt cum eo ageret[p], ius ei non esse, in eo loco ea posita habere, inuito se.

Non licet parieti alterius aliquid imponere propter quod paries deterior fiat. Bar.

¶ Secundum[q] cuius[r] parietem vicinus sterquilinium* fecerat, ex quo paries madescebat: consulebatur, quemadmodum posset vicinum cogere, vt sterquilinium tolleret. Respondi, si in loco publico id feciſſet, per interdictum[s] cogi posse. sed si in priuato, [t] de seruitute agere[u] oportere: [vel] si damni infecti stipulatus esset, posse* per eam stipulationem, si quid ex ea re sibi damni datũ esset, seruare.

Lex ista legitur duobus modis: Vno modo, quando agebatur actione personali. & istam lec. tangit secunda glos. hic posita. Alio modo, quando agebatur reali. & istã tangit glo. maior hic posita. & ista secunda est vera, secundum quam breuiter hoc intẽdit: Qui agit confessoria pro seruitute & interesse, reo contumace mittitur in possessionem omnium bonorum: à qua non recedit nisi fuerit integre satisfactum. h. d. Diuide. primo ponit, quod sit officium iudicis contra reum contumacem in confessoria. secundo, respon. tertio, quod sit officium iudicis postea reo reuertente ad purgandam cõtumaciam. secunda ibi, respondi. tertia ibi, & non ante. Bartolus.

C XVIII. IVLIANVS libro sexto ex Minicio.

IS, cuius[t] familia vicinũ prohibebat[x] aquam ducere, sui potestatẽ non faciebat, ne secum agi posset. quærit actor, quid sibi faciendum esset? Respondi, oportere prætorẽ causa cognita[y] iubere bona[z] aduersarij possideri: & non ante inde discedere, quàm is actori ius aquæ[a] ducendæ constituisset[b]: & si quid[c], qui aquam ducere prohibitus esset, siccitatibus[d] detrimenti cepisset, veluti si prata, arboréfve exaruissent.

D

a *Non debuit.* multo magis, quod est notabile: vt. C. de ĩ lit. dan. A nul. an tibi. & in decre. distin. lxxxvij. c. diuinæ. & dixi infra, de condic. indeb. l. frater à fratre. §. porro.

b *Possidentem.* tutorem, vel curatorem.

c *Actio.* scilicet negatoria: vt hic scripserunt quidam. Sed certe immo danda est confessoria: quia minori seruitus debebatur: vt supra eo. si eo. Et dabitur in hac causa contra tutorem, vel curatorem qui dum curator pupillo, vel adulto: vt inst. de auct. tut. §. fi. Accursi[s].

Si à te.] CASVS. Cõcessisti mihi seruitutem stillicidij, pro eo, quia dedi tibi. x. & te patiente habeo act. & excep. propter dictã seruitutem.

d *Emptionis.* prædiatz, vel simili causa. alioquin si nulla esset causa: repellar: vt supra, eo. si cum meus. nisi longo tempore habuerim: vt supra eo. si quis diuturno.

e *Immissum.* scilicet stillicidium. Accursius.

f *Vsurum.* vt. C. de ac piren. pos. l. ij.

Quãdo.] CASVS. Inter meam & tuã ędificiũ erat paries communis: qui opere à te facto inclinabat super me. agam contra te, vt non facias inclinare.

CVM IN DOMO.] Ad feneſtram, vbi legebas ibi iuxta erat area mea. tu concessisti mihi seruitutem, vt non possas ibi aliquid: agam etiã si turbitas, vel molestes ibi.

SECVNDVM.] Iuxta parietẽ meum feciſti opus, aut in publico: & agam interdicto, ne quid in loco publ. fiat. & q factũ est, tollatur. aut in loco priuato: & agam negatoria, si quid passus sũ, & etiã si fuerã stipulat[a] de dãno infecto: agam ad damnũ ex prædicta stipulatione. Viuianus.

g *Bimas.* duorum quarum vna vnius, altera alterius est.

h *Inuito se.* vt & supra, eo. si cum meus. §. j. Accursius.

i *Locus.* id est, quædam pars domus.

k *Non esset.* vt sic luminibus admittendis non officiatur. & ideo nec ædificando, nec ferendo nocere debet: vt hic, & supra de ser. vrb. prædio. ædificia. & l. si arborem. Si vero hoc tantum esset dictum, ne in certo loco quid positum haberet, quod alterius non interesset: non valet: vt supra eo. sicuti. §. apud. & supra, de ser. quo tiens. quæ sunt contra. Accursius.

l *Syluam.* hortulariam.

m *Labra.* loca vnde extrahebatur aqua. vel genus herbæ, quod dicitur labrum asininum. Accursius.

n *Cucumellas.* id est cucurbitas: vel melones. & similia.

o *Omnes iuris periti.* ab eo consulti. sic. & supra qui satisd. cog. l. inter omnes.

p *Ageret.* scilicet actione confessoria. Et nõ. sic contra. P. quia hic proponitur confessoria verbis negatiuis.

q *Secundum.* id est iuxta. Accursius.

r *Cuius.* id est, alicuius. Accursius.

s *Per interdictũ.* scilicet ne quid ĩ loco publico fiat: vt. j. ne quid in lo. publ. l. ij. secũdũ quosdã. Immo per secũdũ, q est vt factũ destruatur: vt. j. ne quid in loc. pub. l. ij. §. ait prætor, quod in via.

t *Sed si in priuato.* scilicet eius cui nocetur. Accursius.

u *Agere.* scilicet negatoria. & in hoc nihil est contra. Sed in eo quod subiicit, stipulationem damni infecti committi, si fuerit interposita: propter huiusmodi factum est contra infra, de aqua plu. arcen. l. iij. §. si vicin[s]. vbi dicit, quòd propter dãnum quod euenit ex assidua irrigatione, non committitur hæc stipulatio. Sol. ibi agrũ suũ irrigabat: hic autem vi detur in alienũ humorem immittere ex quo madescit paries, secundum quosdam. sed certe ĩmo, secundũ Azo. & est verum hic ĩ alienum fecerat sterquilinium: alioquin in suo liceret: licet alius inde sentiret humorem: vt supra eo. sicuti. §. idem ait. & supra, de ser. vrb. præ. fistulam. j. respon. Potes etiã dicere ideo in. l. cõtraria non committi stipulationem dãni ifecti: quia vitio hominis, non loci, damnum dari videtur: vt infra de dam. infe. l. fluminum. §. præterea. hic autem vitio mali parietis. Sed media solutio verior est: agitur etiam locati, si conductor talia facit: vt infra loca. qui domum.

*Flo. sterculinum.

*Flo. posit

†Bart. hic in lec. nona habet hanc l. pro difficili: pro cuius intelligẽtia vide Bal. ĩ auth. ei qui. C. de bo. auct. iudi. pos. in ver. quæro qualiter fiat missio ĩ seruitutib[s]. in. 7. col. in ver. quæro de intellectu. l. is cuius. in. 12. & 13. col.

IS cuius.] CASVS. Testator legauit seruitutem aquæ. & cum agerem contra hæredẽ vt pateretur me ducere, absentabat se & me impediebat eius familia. quæritur quid mihi sit faciendum? Et respon. quòd sum mittendus in possessionem bonorum absentis. nec ante discedã quàm seruitus cõstituatur & dãnũ restituatur q habui ppter siccitatẽ. Viuia.

x *Prohibebat.* domini voluntate. Accursius.

y *Causa cognita.* ſ. ſummatim: vt arg. j. de Car. edic. l. iij. §. causæ.

z *Bona.* omnia oli: vt. j. qui. ex cau. ĩ possea. l. j. hodie vero p mẽsura debiti declarati ĩ personalib[s]: vt ĩ auth. de exhi. §. fi vero. col. v. hic autẽ in possessione seruitutis, si ageretur cõfessoria, sicut in actione in rem in possessionem rei petitæ: vt. C. de præscrip. xxx. an. si quis emptio. §. fin. licet ibi personali non reali fuit actum.

a *Aquæ.* quã cõstitui sibi actor petebat actione ex stipulatu, vel ex testamẽto: vt statim subiicit: vbi dicit, q de nouo constituitur.

b *Cõstituisset.* ſ. de nouo. & sic est cõtra. ſ. eo. l. sicuti. §. sed si quæratur. Solu. vt ibi. Itẽ hæc constitutio fit ad tẽpus. & cautio de nõ impediendo. scilicet donec egerit negatoria, & probauerit ius nõ esse ducendi: vt. j. de oper. no. nun. l. si prius. &. j. de dam. infec. l. à quo fundus. Itẽ cauebit de damno, si q post cautionem cõtingat.

c *Et si quid.* supple resarcire, si quid & cætera. Accursius.

d *Siccitatib[s].* primũ autẽ debet restitui statũ ãtequã ad agẽdũ negatoria admittat: vt hic subiicit. Et sic no. q efficit de possessore petitor, ppter cõtumaciã: vt. C. quomodo & qñ iudex. l. cõstaneũ.

*Cõtumacia facit de possessore petitorem.

SI de communi.] CASVS. Ego & Titius habebam[s] fundum cõmunẽ: cui seruit[s] debebatur ex prędio vicini. egi pro seruitute: & succubui. si quidem mea culpa, non nocet Titio: an dolo,

& nó nocet similiter: quia de dolo tenetur ei ad omne dánú. Viu.
a *Damno.* propter culpam agentis: aliàs & victoria prodest, & amissio nocet etiam aliis: vt supra eo. loci. §. si fundus. & de aqua plu. ar. l. supra. §. Cassius.
b *De dolo.* scilicet contra socium. nam contra aduersarium præiudicat sententia: vt infra, de aqua plu. ar. l. supra. §. Cassius. nisi in subsidiú: vt arg. supra, de eo per quẽ fac. erit l. fin. Et quod dicit, de dolo: dic, id est communi diui. nomine doli: vt. d. §. Cassius. & infra fam. er. & puto. §. sed si dolo. Alij dicunt, neg. gest. nomine doli: vt & supra neg. ge. qui aliena. §. vno. & infra, communi diui. l. arbor. §. si per eundem. Alij dicunt, eum qui egit hic, alterius *pcu. fuisse. nã eo existente non solué do, agitur cótra aduersarium de dolo: vt supra de do. l. & eleganter. §. pe. Vel dic, secundum R. dari contra victorem actionẽ de dolo, id est, replicationẽ intentata actione prima. hæc placet. Accur.

*Flo. lite

Sententia lata contra vnum ex sociis, non præiudicat cæteris si eius culpa acciderit. secus si dolo. Bartolus.

XIX. MARCIANVS libro quinto Regularum.

SI de cõmuni seruitute quis bene quidem deberi intendit, sed aliquo modo litem perdidit culpa sua: non est æquum hoc cæteris damno [a] esse. Sed si per collusionem cessit litem* aduersario: cæteris [quoque] B dandam esse actionem de dolo [b] Celsus scripsit: idque ait Sabino placuisse.

Qui negat rem, videtur velle vt ei concedatur seruitus per aliam rem propriam prout ipse vtebatur. Bartolus.

XX. SCAEVOLA libro quarto Digestorum.

TEstatrix fundo [c], quem legauerat, casas iunctas habuit. quæsitum est, si hæ fundo legato non cederent, eumque [d] legatarius vindicasset, an iste fundus aliquam seruitutem casis deberet: aut si ex fideicommissi [e] causa cùm sibi dari legatarius desideraret, hæredes seruitutẽ aliquam casis excipere deberẽt? Respõdit, debere [f]*.

*Flo. deberi

Prædium vniuersitatis potest seruire prædiis singulorum: & ius seruitutis transit cũ prædio dominanti quocunque titulo concedatur: nisi specialiter sit exceptũ. Bartolus.

VPlures ex municipibus [g], qui diuersa prædia possidebant, saltum communem, vt ius compascendi haberent [h], mercati sunt: idque etiam à successoribus eorum est obseruatum. Sed nonnulli ex his, qui hoc ius habebant, prædia illa sua propria venumdederunt. Quæro, an in venditione etiam ius illud secutum sit prædia, cum eius vo- D luntatis venditores fuerint, vt & hoc alienarent? Respondit, id obseruandum, quod actum inter contrahentes esset. Sed si voluntas contrahentium manifesta non sit, & hoc ius ad emptores transire [i]. Item quæro, an cum pars illorum propriorum fundorum legato ad aliquem transmissa sit, aliquid iuris secum huius compascui traxerit? Respondit, cum id quoque ius fundi qui legatus esset, videretur: id quoque cessurum legatario [k].

Potest agi vt aqua inueniatur: & inuenta ducatur. Bartolus.

XXI. LABEO libro primo πιθανῶν à Paulo Epitomatorum.

SI qua aqua [l] nondum appareret, eius iter ductus constitui nõ potest [m]. Paulus. Immò puto idcirco id falsũ esse: quia cedi potest, vt aquã quæreres, & inuentam ducere liceret.

QVEMADMODVM SERuitutes amittantur.

TITVLVS VI.

Ratione dominii confunditur seruitus. Bartolus. C

I. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

SEruitutes prædiorum cõfunduntur, si idem [n] vtriusque prædij dominus esse cœperit.

Propter vsum partis, quo ad commoditatem, tota seruitus retinetur. Bartolus.

II. PAVLVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

QVi iter [o] & actum habet: si statuto tempore tantũ ierit [p], non periisse actũ, sed manere Sabinus, Cassius, [&] Octauenus aiunt. Nã ire quoq; D p se eũ posse, qui actũ haberet.

---

c *Testatrix fundo.* per quem solebat ire ad casas. Ir.
d *Eúmque.* scilicet fundum.
e *Aut si ex fideicommiss.* supra ergo directo: hic per fideicommiss. fuit relictus. præterea & supra vindicauerat viam: hic petit nunc.
f *Debere.* ad vtrumque respondet. & facit infra de lega. j. seruũ. §. fin. Sic est arg. contra. supra, de serui. rusti. prædi. l. fin. Solu. ibi non legauerat fundi proprietatem: sed in eo seruitutem. vnde nó potest dici debere seruitutem alij rei eiusdem domini. Accursius.
g *Plures ex municipibus.* vt quia illi qui præerant municipibus. scilicet consules, vel similes.
h *Haberent.* scilicet singuli de vniuersitate: vt hæc seruitus debeatur prædiis.
i *Transire.* transit ergo: siue sit dictum, siue in contrarium non sit dictum: vt hic, & infra, de act. emp. l. creditor. §. fin. & de contrahen. empt. in vendendo. §. j. & supra, de vsufru. si pendentes. §. fin. & C. de relig. si sepulchrum. §. prophana. & supra eo. l. ij. in fi. & l. iij. de ser. rusti. prædi. l. via. §. si fundus. Accursius.
k *Legatario.* sed quale est hoc ius. nam aut seruitus prædialis: aut personalis. prædialis non: quia saltus iste erat municipum: & res sua ei seruire non poterat: eadem ratione nec personalis: vt supra, si vsusfructus pe. l. vtifrui. non ergo aliquod ius debet sequi emptorem? Respond. duobus modis. Primo: quia saltus municipum, licet sit municipum, non tamen est cuiuslibet de municipio, vt in libero vel uersitatis dicitur. vnde singulis de municipio poterat debere seruitem. Arg. supra, de in ius vo. sed si hac lege. §. qui manumittitur. & infra, de quæsti. l. j. §. uum. Vel dic secundo, saltum non fuisse etiam municipum: sed ius pascendi in saltu. Et quod dicit, saltum commanem, dic, id est ius pascendi in saltu. Arg. supra, de ser. rusti. prædi. l. qui duo.
l *Si qua aqua.* alias cipit ler, & aliàs non.
m *Constitui non pot.* hoc dicit Labeo. sed bi videtur esse contrarius: vt supra de ser. rust. prædi. l. Labeo. quæ est contra. H. Solu. hoc intelligitur scilicet, vt statim valeat & sit seruitus. in futuro autem esse poterit. vt ibi, & hic subiicit. & supra, de ser. vrb. prædi. l. si seruitus. §. fi. & ideo minus bene à Paulo reprehenditur hic.
n *Si idem.* qui debebat alij seruitutem: vel econtra cui debebatur, vel tertius quidam cœpit esse vtriusque prædij dominus seruientis: scilicet & eius cui seruitur. & hoc siue simul siue separatim dummodo insolidũ. secus si pro parte, quia tunc non extinguitur seruitus: vt supra, de ser. l. vt pomũ. §. j. Item contra supra, de ser. rusti. prædi. l. tria. Vel ibi non amittitur: sed in medio tantum retinetur. Accursius.
o *Qui iter.* quo ad commoditatem. nam statim qui habet actum, habet & itineris commoditatem: vt insti. de ser. §. j.
p *Ierit.* sciens se actum habere. aliàs periret, vt supra quib. mo. vsusfruc. amit. l. is qui vsumfruc.

QVEMADMODVM SERuitutes amittantur.

Seruitutes.] CASVS. Quidã Titius cœpit esse dominus illius fundi cui seruitus debebatur, & etiam seruientis quæritur an seruitutes confundantur & extinguantur? Et respon. quod sic confundũtur, id est confusione quadã amittuntur. Viuianus.

Qui iter.] CASVS. Habebãt iter, quantum ad commoditatem, quod est intelligendum: non quòd habeo actũ, quantum ad seruitutem. quæritur si. x. an. vsus fui itinere, scies non actum autem egi, an pereat actus? Et respon. quòd non: quia qui actum habet, iter habere videtur: quo ad commoditatẽ. Viuia.

Vra.] CASVS. Licet moriatur, vel capite minuatur, dominus prædij dominantis: non ideo extinguitur seruitus rustici vel vrbani prædij. Item si quis non vtatur itinere ad sepulchrum, non ideo

BIU Cujas

non ideo extinguitur seruitus illa. Viuianus.

a *Iura prædiorum.* rusticorum & vrbanorum. & facit supra de ser. rusti. prædi. l. pecoris. Accursius.

b *Ter. Amittitur.* speciale, sicut & in via publica: quę similiter nō perit non vtendo: vt infra, de via pub. l. viam. sed per pactum sic vt supra, de serui. l. seruitutes. §. j. Accursius.

Seruitus.] CASVS. Si mihi seruitus debebatur: quicunque ea vtitur, nō amittitur seruitus: sed retinetur. Sed opponitur ad. l. istā infra eo. l. vlt. Sol. illa loquitur quo ad seruitutem acquirendam: vel quo ad retinēdam. Vel dic quòd illa secundū istam intelligitur. Viuianus.

c *Per socium.* vt infra eo. l. aquam. §. quòd si pluriū. & supra de vsufru. l. arboribus. §. vsusfructus.

d *Bonæ fidei.* sed & mala fidei: vt infra, eo. l. pe.

e *Nam satis. Nomine.* opponitur infra. l. fi. Solu. ibi in acquirendo: hic in retinendo.

f *Tempore cessaueris.* vel. xx. an. Accursius.

g *Amiseris.* & certe non: vt supra. l. proxi. & hoc si indiuisus erat fundus cui seruitus debebatur: alioquin secus: vt infra subiicit ibi, si diuisus &c.

h *Liberauerit.* hāc quę stionem soluit infra ibi, sed si is fundus &c.

i *Respondit.* prosequitur primam quæstionem: quando seruitus debetur fundo pluriū. Et vt totum. §. plane intelligas, dic, q̄ via debetur quandoque ab vno pluribus: quandoque à pluribus vni. Si ab vno pluribus, aut hi plures diuiserunt, aut non. si non: vna seruitus est vni prædio plurium debita: & aut tota amittitur si nullus fuerit vsus: aut tota retinetur, si omnes fuerint vsi: vel etiam vnus solus: vt supra. l. proxi. in prin. huius. l. Si autem diuiserunt: quæ erat seruitus vna ab initio, spargitur in duas: vt supra, de ser. rust. prædi. l. via constitui. §. quæcunque. Nec poterit quæri qui prius vnam, nunc autem plures debet seruitutes: quia in alio reseruatur. nam ante diuisionem etiam per vnum socium, vt diximus seruitus retinebatur non autem post diuisionem: sed vnusquisque sibi vsurpat & deperdit: vt hic. cum autem à pluribus vni debetur. si quidem plures non diuiserunt: vna seruitus est. & aut tota amittitur, si in nullo est vsus: aut tota retinebitur: vt supra. l. proxi. Si autem diuiserunt: aut via erat constituta per certum locum: aut ita vt haberet seruitutem vbicunque vellet, & quandocunque vellet, mutare quòd posset. Si per certum locum debebatur via, & diuisio fundi facta est: aut hæc diuisio facta est per longitudinem viæ: aut per latitudinem. per longitudinem fit, quando totius longitudinis viæ vnusquisque sociorum partem habet à principio viæ vsque ad finem. per latitudinem, quando vnus solus solidam viam habet vsque ad certum terminum æqualiter, vel inæqualiter, positum: & aliter ab eo termino vsque ad finem. sic fit diuisio per longitudinem: vt supra, & per latitudinem ita. Alij vero dicunt contrarium scilicet fieri per latitudinem, quando ipsa longitudo diuiditur. Item per latitudinem, quando latitudo. Si illa via per longitudinem, sicut diximus, diuisa fuerit: aut tantum est spatij in cuiuslibet prædio, quod sufficit ad viam: aut nō. Primo casu duæ erunt seruitutes, perinde ac si in duobus fundis constitutæ essent ab initio. Secundo casu, vna tantum remanebit. Si vero per latitudinem vna remanet seruitus. Ratio diuersitatis quare hic dicatur vna, in superiori casu dicātur duę, in prō.

ff. Vetus.

III. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

IVra prædiorū [a] morte & capitis deminutione non perire, vulgo traditum est.

IIII. PAVLVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

ITer sepulchro debitū, non vtendo nunquā amittitur [b].

Seruitus retinetur per quemcumque retinentem nomine fundi. Bartolus.

V. IDEM libro sexagesimosexto ad Edictum.

SEruitus [l] & per socium [c], & fructuarium, & bonæ fidei [d] possessorem nobis retinetur:

Si vna est via, indiuisibilis est: & ideo vel tota amittitur, vel tota retinetur. sed si de vna fiant duæ, potest vna amitti & alia retineri: & econtra. h. d. vsque ad finē. Bar.

VI. CELSVS libro quinto Digestorum.

NAm satis [e] est fundi nomine itum esse. ℣ Si ego via, quæ nobis per vicini fundū debebatur, vsus fuero: tu autē cōstituto tempore cessaueris [f]: an ius tuū amiseris [g]? Et ecōtrario si vicin⁹, cui via per nostrū fundū debebatur, per meā partem ierit egerit: [&] tuā partē ingressus nō fuerit: an partē tuā libera uerit [h]? Celsus respōdit [i]: Si diuisus est fundus [k] inter socios regionibus: quod ad seruitutē attinet, quæ ei fundo debebatur: perinde est, atq; si ab initio duobus fundis debita [l] sit: & sibi quisq; dominorū vsurpat [m] seruitutē, [&] sibi nō vtēdo deperdit: nec amplius [n] ī ea re cauſę eorū fundorū miscētur [o]: nec fit vlla iniuria [p] ei cuius fundus seruit [q], immò si quo melior [r], quoniā alter dominorū vtēdo, sibi, non toti fundo proficit [s]. Sed si is [t] fundus qui seruierit, ita diuisus [u] est: pluscul̄ dubitationis ea res habet. Nā si certus ac finitus viæ locus [x] est: tunc si per longitudinē eius [y], fundus diuisus est: eadē omnia seruāda erūt: quæ si initio cōstituendæ ei⁹ seruitutis, similiter hic duo [z] fundi fuissent. Si vero per latitudinem [a] viæ, fundus diuisus est (nec multū [b] refert, æqualiter id factum est, an inæqualiter) tunc manet idē ius seruitutis q̄ fundo indiuiso fuerat: nec aut vsu detineri, aut non vtendo deperire, nisi tota [c] via poterit: nec si fortè inciderit [d] vt semita quæ per alterum dumtaxat fundū ierit*, vteretur: idcirco alter fundus [e] liberabitur: quoniā vnū, atq; eodē modo [f] indiuiduū viæ ius est. Possūt tamē [g] verò per lōgitudinem est facta diuisio, nullum medium prædium impedit seruitutem. & in vna parte potest seruitus consistere, etiam si non consistat in altera: ideoque merito duę appellari possunt. Cū verò constituta est seruitus vt per quamlibet partem fundi viam haberet, & vt etiam mutet non facta diuisione eundo per vnam partem: retinet seruitutem in omnibus aliis partibus fundi. Cum vero facta fuit diuisio: perinde obseruatur ac si in duobus fundis duæ seruitutes essent constitutæ: ideo potest altera amitti tempore, altera vsurpari. Nec lugeat rusticus cui seruit⁹ debebatur, q̄ facto dominorum sit conditio sua facta deterior. cū prius id est ante diuisionem, vna parte vtendo, totius fundi retineret seruitutem: quia hoc commodum ei obuenit vt nunc duas habeat vias: & earū commoditatē.

k *Fundus.* primo dominans. Accursius.

Flo. erit.

l *Debita.* primo erat vna, modo sunt duæ: siue à duobus diuersis debetur, siue ab eodem: vt supra, de ser. *Halo. erās*

rusti. prædi. l. ij. §. pe. & de ser. l. viæ.

m *Vsurpat.* id est per vsum retinet: vt infra, de vsuc. l. ij. Azo. sic & aliàs vnus tenet & alter repudiat: vt in hæredibus vnius legatarij: vt infra de leg. j. l. legatarius.

n *Nec amplius.* scilicet, ex tempore diuisionis.

o *Miscentur.* id est, non coniunguntur vt per vnam partem retineatur, & in alia seruitus: sicut fiebat ante diuisionem.

p *Iniuria.* id est, deterior conditio.

q *Seruit.* quod videtur: quia duas debet seruitutes.

r *Melior.* non dicas, iniuria: sed id quod nomine iniuriæ inclusit, scilicet conditio.

s *Prospicit.* scilicet post diuisionem: quod non esset ante diuisionem: vt supra. l. proxi. & hac eadem. l. in prin. §. j.

t *Sed si is.* nunc secundæ quæstioni respondet.

u *Ita diuisus.* vt diximus in dominante. Accursius.

x *Locus.* id est locus ita determinatus est: vt mutari non possit inuitis dominis prædij seruientis.

y *Eius.* scilicet viæ.

z *Duo fundi.* non tamen sequitur: ergo duæ sunt viæ: vt supra de ser. rust. prædi. vna est. sed oportet ad hoc, vt duæ sint viæ, quòd vtrumque prædium sit proximum ei, cui seruitus debetur. & quòd tantum spatium vtriusque ex diuisione cedat, quòd sufficiat ad viam: vt infra ea. l. §. certe. Azo. & sic coniungitur illa lites ra cum ista vsque illuc: cæterum &c.

z *Duo fundi.* ex quibus debetur seruitus.

a *Per latitudinem.* quia via diuidatur.

b *Nec multum.* interpositio est.

c *Nisi tota.* sed tota & admitti, & detineri potest.

d *Inciderit.* id est, contigerit. Accursius.

e *Alter fundus.* per quem non iuit.

f *Eodem modo.* sicut & ante diuisionem.

g *Possunt tamen.* scilicet alter ex his qui debet seruitutem: & cui

debetur, secundum Azo. Et sic no. hic, quòd aliquid est, quod nõ potest tempore acquiri: potest tamen per conuentionem remitti. *Conuẽtione remittitur, quod nullo tempore acquiritur.* sic econtra. C. de agri. & cen. quemadmodũ. & infra, de di. & tẽp. præscri. l. longe. &. C. de ser. fugi. l. j. etiam in eo, quòd non vtatur longissima præscriptione sed alienatio sic: vt. C. de pla. l. in fuga. & supra, de ser. vrb. prę di. sed si iter me. Argu. contra. in eo. tit. si ędes.

a *Certe.* hoc ꝙ subiicit melius refertur ad præcedentem casum, vbi scilicet per longitudinem vię fit diuisio, secundum Io. alij ad alium. Accursius.

**Flo. absurdè* b *Ea re.* id est, propter eam rem.

c *Si modo.* si. i. quia. vel melio pprie si expo nas, lege. i. pacto. Azo.

d *Lege.* id est pacto: vt. j. depo. l. j. §. si cõuẽniat. vere minor: quia hic sic fuit magna constituta, quòd ex ea fiũt duæ. Quod autem dicit, quòd minor potuit constitui: verum est, dũ modo vehiculum: inde ire possit. alioquin erit iter, non via: vt supra de ser. ru. prædi. l. via constitui. Vel dic, lege. xij. tab. vt supra, de serui. rusti. præd. l. viæ.

Flo. idque vel subinde* e *Sufficiat viæ.* quę est octo pedum in porre-Flo. si per* ctum. &. xvj. in anfractum: vt supra de ser. rusti. prædi. l. viæ.

f *Liberabitur.* quantũ ad commodum viæ. in eo autẽ, quod supereſt, an habet iter si potest ire, vel agere? Respon. videtur, quòd non: vt supra, qui. mo. vsusfru. amit. l. is qui. Sed re-**Flo. immutatũ iri* spon. aliud in seruitute: vt. s. tit. j. si eo. §. fi.

g *Cæterum.* q. d. hoc ꝙ dixit supra, verum est, quando via erat certa cõstituta, & diuisio fundi per lõgitudinẽ: & in residuo nõ supereſt spatium sufficiens ad viã, cæterum &c. Azo.

alterutrum fundum liberare: si modo hoc specialiter conuenit. Certè[a] si is, cui seruitus debebatur, alterum ex ea diuisione fundum redemerit, nõ ideò minus ea re[b] fundi alterius seruitus permanebit. Nec video, quid absurdi* consecuturum sit eam sententiam, fundo altero manente seruo: si modo[c] & ab initio potuit angustior constitui via, quàm lege[d] finita est: & adhuc id loci supereſt ī eo fundo, cui remissa seruitus non est, vt sufficiat viæ[e]. quòd si minus loci supereſt, quàm viæ sufficiat, vterque fundus liberabitur[f]: alter propter redẽptionẽ: alter quia per eum locum, qui supereſt, via constitui non potest. Cæterum[g] si ita constitutum est ius viæ, vt per quamlibet partem fundi ire agere liceat: ídque velit[h] subinde* mutare, nihil ꝓhibet. Atque[i] [si] ita diuisus est fundus[k], vt* per quamlibet eius partẽ æquè ire atque agi posit: tunc perinde obseruabimus, atque si ab initio duobus fundis duæ seruitutes iniunctæ fuissent: vt altera retineri, altera non vtendo posſit deperire[l]. Nec me fallit[m], alieno facto ius alterius immutatum iri*[n]: quoniã ante satius fuerat, per alterã partem[o] fundi ire agere, vt idem ius ei in altera parte fũdi retineretur. Cõtra[p], illud commodũ accesisse ei, cui via debebatur, quòd per duas pariter[q] vias ire agere posſit: bísque* octonos ī porrectũ: & senos denos in anfractum.

Seruitus quæ nõ habet quotidianũ vsum vtendi, amittitur tempore constituto duplicato. Bartolus.

VII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Plautium.

SI sic constituta sit aqua, vt vel æstate ducatur tantum, vel vno mense: quęritur, quemadmodum non vtendo amittatur: quia non est continuum tẽpus, quo cum vti non potest, non sit vsus. Itaque & si[r] alternis annis, vel mẽsibus quis aquã habeat, duplicato constituto[s] tempore amittitur. Idem & de itinere custoditur. Si verò alternis diebus, aut die[t] toto, aut tãtum nocte: statuto legibus tempore amittitur: quia vna seruitus est[u]. Nam & si alternis horis, vel vna hora cottidie[x] seruitutem habeat: Seruius scribit, perdere eum non vtendo seruitutẽ: quia id quod habet, cottidianum sit.

Qui permittit ædificari in loco seruiente, ius seruitutis amittit. Bartolus.

VIII. IDEM libro quintodecimo ad Plautium.

SI stillicidij immittẽdi ius habeam in aream tuam: & per misero ius tibi in ea area ædificandi: stillicidij immittendi ius amittot. Et similiter si pertuum fundum via mihi debeatur: & permisero[y] tibi in eo loco, per quem via mihi debetur, aliquid facere: amitto ius[z] viæ.

Per vsum partis loci seruientis, vel ad partem loci dominantis, tota seruitus retinetur. h. d. cum. l. sequenti.

h *Idqúe velit.* aliàs, velit: & aliàs si velit: & subaudi, & constitutum sit, vt si velit &c. & quod subiicit, nihil prohibet, quò minus mutet sicut & mutat, vbi sibi non fuit data expresse potestas: vt statim subiicit.

i *Atque.* id est, sicut. si ita &c. Sed contra supra, de ser. l. si cui. vbi dicit, quotidie non posse mutare, quando simpliciter est constituta. Solu. hic de rigore, secundum Ot. Vel supra simpliciter via fuit concessa: hic autem, quando fuit dictum vt per quãlibet partem posit ire, licet non fuerit dictum hoc. ij. respon. quòd posit mutare. Sunt ergo tres casus. quia aut simpliciter constituitur: & tunc non potest mutare, vt ibi. Aut est dictum, vt per quamlibet partem posit ire, & quòd posit mutare. Item quando solum fuit dictum post constitutionẽ vt posit per partẽ quãlibet ire: vt hic.

k *Fundus.* supple scilicet ille, qui seruitutem debet talem, vt per quamlibet &c. aliàs est, si per quamlibet.

l *Deperire.* nec distinguitur à Celso per longitudinem, vel latitudinem distinguatur ager hoc casu.

m *Fallit.* quia illud scio. non autem deceptus videtur &c. vt infra de act. emp. l. j. in fin.

n *Immutatum iri.* non enim in deterius mutatur ius eius, cui debetur seruitus, quod videbatur, quoniam ante &c.

o *Per alteram partem.* nam in hoc magis, quàm in illo non potuit retineri: est ergo melius in vtroq; vel vtraque parte retineri, quàm in nulla: vt arg. j. de fideicõ. liber. l. generaliter. Accursius.

p *Contra.* id est contra illud incommodum hoc commodum ei præstatur. Vel contra id est econtrario. Accursius.

q *Pariter.* id est simul quod non poterat ante diuisionẽ. & hoc ex vi pacti, vt posit mutari. Accursius.

I sic.]C ASVS. Cõcessisti mihi, vt ex fundo tuo liceat mihi aquam æstate ducere: vel vno mense tantum anni. quæritur, quanto tempore perdam non vtendo? Et dicit duplicato: vt pro. x. an. xx. ponantur inter præsentes, & pro. xx. an. xl. ponantur inter absentes. Secundum est si modicũ interuallum: puta si alternis diebus, vel horis: tũc enim non duplicatur: sed a. an. inter præsentes. xx. inter absentes sufficiant. Viuianus.

r *Et si.* ex hac colla, &, colligo sic: deri ad quæstionẽ missam, sicut ad similẽ statim respondetur: vt scilicet tẽpus duplicẽ.

s *Constituto.* id est vicinio, inter præsentes, & absẽtes quoque: vbi hic, & C. eo. l. fi. nam nulla præter hypothecariam extenditur ad. xl. an. secundum Io. alij in vtro que casu dicunt duplicari tempus.

t *Die.* q. d. nõ nocte.

u *Vna seruitus est.* melior esset ratio: quia in terualla breuiora habet. vnde maior negligẽtia fuit petẽtis quàm ibi, vbi sunt longiora interualla: vtrobiq; tamen vna seruitus est: vt hic, & infra, de vsufru. leg. l. cum vsusfructus. Sed cõtra ista, de aqua plu. arc. l. si priusq; pri. vbi dicitur, quòd altera est seruitus aquæ ęlluæ: & altera hyemalis. Solu. ibi diuersæ fuerunt concessiones: hic vna, & vno tempore. Item quod hic dicit, vnam præscriptionem sufficere. est secus in vsufr. vt. s. quib. mo. vsusfr. amit. l. j. §. vsq;. Sed illud ideo, quia potest cõstitui ex tempore, & ad tempꝰ: & sic sunt plures vsusfr. vt. s. de vsufr. l. iiij. alie seruitutes nõ: vt. s. de ser. l. seruitutes. & ideo quasi pura sit continua currit prescriptio. Nec distinguo, an ille cui debetur via, sciuerit, vel nesciuerit viã sibi debitã, vel non: vt. j. eo. si partem. §. j. vnde patet, ꝙ amittitur, etiam si nõ posit alicui imputari negligentia: licet de æquitate, forte per restitutionem subueniatur: vt. s. de ser. rusti. prædio. l. & Attilicinus. Item hoc in rusticis seruitutibus. In vrbanis autem non sufficit me non vsum: sed te præstare impedimentum: vt supra de ser. rusti. prædi. l. hoc autem. Accursius.

x *Hora quotidie.* Sed quid si in septimana? Respon. potius idem, quod in mense, quàm in die: quia odia restringenda sunt: vt infra de li. & posthu. l. cum quidam.

I stillicidii.]C ASVS. Ius stillicidij recipiẽdi ī area tua: vel ius eũdi per fũdũ tuũ mihi permisisti. si ędificas ī area, vel in fũdo, me volente & permittẽte, seruitutẽ amitto tacite: & remittere videor: secꝰ est si parte itineris vtor: quia totũ ius retineo. Viuian.

y *Permisero.* animo donandi: vt. s. cõmunia prædi. l. si precario.

z *Amitto ius.* sola concessione. Sed contra supra de ser. vrb. prędio. si domus. Solu. vt ibi. Accursius.

BIU Cujas

a *Itineris it.* id est vadit.
b *Vsurpare.* id est, retinere. hoc autem verum, si vnus est dominus viæ. idem si plures pro indiuiso: sed pro diuiso distinguitur: vt. ff. eo. l. nam satis. §. sed si fundus.

Si in partem.] CASVS. Adquisiui totali fundo meo seruitutē aquæductus: quāuis in aliqua parte agri fluxit illa aqua: nihilominus aliis partibus, quibus seruitus debebatur, retinetur ius aquæ ducendæ.

c *Si in partē agri.* non diuisi alioquin contra. supra. l. nam satis.
d *Vsurpatur.* id est vsu retinetur. & hoc quo ad seruitutem, vel quo ad cōfessoriam: vt hic, & supra. l. proxi. in fine. Et arg. infra, de adquir. poss. l. iij. §. j. nō autem quo ad possessoriū iudicium, quod pro seruitute datur: vt. j. de itin. actūq; pri. l. j. §. Iulianus ait. q̄ est contra.

Si communem.] CASVS. Ego & pupillus habemus fundū cōmunem, nemo nostrū vitur hoc. propter æuum non perdit non vtendo. certe & eius autōrio non perdam non vtendo. [SI IS.] Aliquis forte constituit talem seruitutem, vt liceret ei ducere aquam tantum in nocte. ille vsus fuit per. x. an. in die, non in nocte: amittit seruitutem. Viuianus.

e *Vterque.* id est, neuter. Azo.
f *Et ego.* quia indiuisum est: ideoque aut tota retinetur, aut tota amittitur: vt hic, & supra, de ser. rusti. prēd. l. vna. Pars enim pupilli est inusucapibilis: vt infra, de adquir. re. do. per l. bo. fi. Itē no. hic quod nō possum per me, possum per alium: vt. j. quēres pig. ob. po. l. Aristo. Accursius.
g *Interdiu.* i. in die.
h *Amisit nocturnam.* nec sibi tempore quæsiuit seruitutem diurnā: quia non habet perpetuam causam. sed videtur quòd nec amittat: vt infra, de aqua quoti. & æsti. l. cum constet. §. inter duos. Sed aliud in vno: vt hic. aliud in pluribus, quorum quilibet vtitur pro alio eius voluntate. nam ille videtur vti, cum pro eo alius vtatur: vt arg. j. eo. l. vsu.
i *Nec vlla.* vt infra, eod. si quis alia. si autem illa eadem, tunc retinet: vt infra. l. proxi. Accursius.

Si is cui.] CASVS. Certo modo habebam seruitutis actū per agrum tuum, puta biga: sed decennio vsus fui quadriga. an perdam non vtendo: quia decennio non fui vsus biga? Et dicit quòd non: quia fui vsus plus non alia seruitute. & addit similia.

[HÆRES.] Decessisti, & me hæredem instituisti: & tuum fundum sub conditione legasti. an possim illi fundo, sub conditione legato, seruitutem imponere, quæritur? Et respon. quòd nō: quin extinguatur conditione adueniente. secus est contra: quia bene possum seruitutem illi adquirere fundo sub conditione legato: & conditione existente, sequitur legatum. Viuianus.

k *Certo genere.* puta biga, vel triga. & hoc pertinet ad modum constituendæ seruitutis: vt. ff. de seruitu. l. iij. §. modum. & §. fi.
l *Seruitutem.* respon. sic vt. ff. l. proxi. Accursius.
m *Magisque hic.* qui amplius quàm licuerit oneris verit.
n *Plus, quàm.* Not. ergo quòd cum fit plus q̄ fieri debet, videtur etiā ipsum fieri quod est faciendum: vt hic, & j. de re iu. si se. §. sed & si pignori. & ff. de statu ho. l. non sunt liberi. & ff. de ser. vrb. prædi. si arborem. §. per contrarium. & j. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. itē quæritur. & l. cum constet. Sed ar. contra. j. māda. l. diligenter. in prin.
o *Quæstionibus.* quibus plus facit, nō aliud.

Si fundum.] CASVS. Possideo fundum dominantem: & vtor seruitute. non quidem perditur non vtendo: siue sim dominus fundi dominantis, siue bona fi. pos. siue mala fi. pos. nā & si erat seruitus aquę, vt interfluat per se, sem per retinetur. Viuian.

r *Retinetur.* per bo. fi. pos. istum: vt. ff. eo. seruitus. nam & per malę fi. retinetur: vt subiicit. & j. eod. l. penul. Acc.
s *Idémque.* scilicet verum est, vt retineatur.
t *Se habens.* i. qualitercūque possideatur: vel qualitercūque sit ei cōstituta seruit⁹. Azo. vel, id est qualitate seruitutis habēs se qualem. nā seruitus facit fundum qualem.
u *In suo habitu.* id est, sua habitudine, id est, seruitutis qualitate.
x *Retinetur.* vt infra, de aqua quoti. & æsti. l. j. §. quæsitum. Accursius.

Si quis.] CASVS. Vendidi vnum iugerū de fundo meo, quod erat proximum seruiēti: & non imposui ei iugero seruitutem. Certe non possum vti seruitute quin mediū quod non seruit impediat seruitutem. sed si rem iterum emi antequam labatur decēnium: reuertitur seruitus in pristinum statum.
y *Cui.* scilicet fundo.
z *Seruitute.* ei parti quam vendidit. Azo. & sic non potuit vti interim seruitute: vt. ff. de serui. vrban. prædi. l. qui sella. §. fi. & de serui. rusti. prædi. l. via. §. fi. Accursius.
a *Debuisset.* cessauit enim seruitus: non fuit extincta: vt supra, de serui. rusti. prædi. l. tria. & ff. titu. j. & si forte. circa prin. Sed quid si post tempus? Respon. non restituitur, quia sua culpa. aliàs secus: vt. j. l. proxi.

ff. Vetus.

I Is, qui per partem itineris it[a], totum ius vsurpare[b] videtur.

IX. IAVOLENVS libro tertio ex Plautio.

SI in partem agri[c]* aqua influxit, etiam si non ad vltima loca peruenit: omnibus tamen partibus vsurpatur[d].*

In diuiduis retinet quis per socium quod per se non potest. Bartolus.

X. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

SI communem fundum ego & pupillus haberemus, licet vtérque[e] non vteretur: tamen propter pupillū & ego[f] viam retineo.

Qui vtitur alio tempore quàm quo sibi debetur seruitus, seruitutem non vtendo amittit. Bartolus.

SI is, qui nocturnam aquam habet, interdiu[g] per constitutū ad amissionē tēpus vsus fuerit: amisit nocturnam[h] seruitutem, qua vsus nō est. Idem est in eo, qui certis horis aquæductū habens, aliis vsus fuerit: nec vlla[i] parte earū horarum [vsus est.]

Qui vtitur seruitute plus debito, seruitutem retinet. Bartolus.

XI. MARCELLVS libro quarto Digestorum.

SI is, cui* via vel actus debebatur, vt vehiculi certo genere[k] vteretur, alio genere fuerit vsus*, videamus ne amiserit seruitutem[l], & alia sit eius conditio, qui amplius oneris, quàm licuit vexerit. magísq; hic plus, quàm[m] aliud egisse videatur: sicuti [si] latiore itinere vsus esset, aut si plura iumenta egerit, quàm licuit: aut aquæ admiscuerit aliam. ideóque in omnibus istis quæstionibus[o] seruitus quidem non amittitur: non autem conceditur plus, quàm pactum est, in seruitute habere.

Resoluto iure concedentis, resoluitur ius seruitutis concessæ ab eo. Bartolus.

HÆres, cum legatus esset fundus sub conditione, imposuit ei seruitutes[p]. extinguentur[q], si legati cōditio existat. Videamus an adquisitæ sequantur legatarium. Et magis dicendum est, vt sequantur.

Seruitus retinetur per quemcūque vtentem, & etiam per aquam naturalem currentem. Bartolus.

XII. CELSVS libro vicesimotertio Digestorum.

QVi fundum† alienum bona fide emit: [si] itinere, quod ei fundō debebatur, vsus est, retinetur[r] id ius itineris: idq; [s]* etiam si precario, aut vi deiecto domino, possidet. Fundus enim qualitercūque* se habēs, [t] si ita in suo habitu[u] possessus est, ius [eius] nō deperit. Neq; refert, iuste, nécne possideat, qui talem eū possidet. Quare fortius, & si aqua per riuum sua sponte perfluxit, ius aquæ ducendæ retinetur[x]. quod & Sabino rectè placuit: vt apud Neratium libro quarto Membranarum scriptū est.

Medius locus non seruiens, seruitutem interpellat: non extinguit. & ideo ante finitum tempus præscriptionis potest restaurari. Bartolus.

XIII. MARCELLVS libro septimodecimo Digestorum.

SI quis ex fundo, cui[y] viam vicinus deberet, vendidisset locum proximum, seruienti fundo, non imposita seruitute[z]: & intra legitimū tempus, quo seruitutes pereunt, rursus eum locum adquisisset: habiturus est seruitutem, quam vicinus debuisset[a].

Si fundo flumine occupato alluuione seruitus extinguatur, seruitus restituitur. Bar.

XIIII. IAVOLENVS libro decimo ex Cassio.

SI locus per quē via, aut iter, aut actº debebatur, impetu

† *Ad intel.* lectū istius.
p *Imposuit ei seruitutes.* l. vide Bar. nam & alienare & obligare potest, iure vetus. in fi. j. ri: vt. j. de pig. grege. §. j. & j. de fideicō. liber. & l. generaliter. in fi. in l. cū seruus. in fi. de verb. ob. per eūdem.
q *Extinguentur.* quasi olim facto domino legatario: vt infra, de peri. & commo. rei ven. l. quod si pēdente. & facit. j. de condi. & demon. l. si fundum à te. bi fundū. de iti. act. privato. *Flo. atque *Flo. quamliter se habens.

s *Idémque.* scilicet verum est, vt retineatur.
t *Se habens.* i. qualitercūque possideatur: vel qualitercūque sit ei cōstituta seruit⁹. Azo. vel, id est qualitate seruitutis habēs se qualem. nā seruitus facit fundum qualem.
u *In suo habitu.* id est, sua habitudine, id est, seruitutis qualitate.
x *Retinetur.* vt infra, de aqua quoti. & æsti. l. j. §. quæsitum. Accursius.

Si quis.] CASVS. Vendidi vnum iugerū de fundo meo, quod erat proximum seruiēti: & non imposui ei iugero seruitutem. Certe non possum vti seruitute quin mediū quod non seruit impediat seruitutem. sed si rem iterum emi antequam labatur decēnium: reuertitur seruitus in pristinum statum.
y *Cui.* scilicet fundo.
z *Seruitute.* ei parti quam vendidit. Azo. & sic non potuit vti interim seruitute: vt. ff. de serui. vrban. prædi. l. qui sella. §. fi. & de serui. rusti. prædi. l. via. §. fi. Accursius.
a *Debuisset.* cessauit enim seruitus: non fuit extincta: vt supra, de serui. rusti. prædi. l. tria. & ff. titu. j. & si forte. circa prin. Sed quid si post tempus? Respon. non restituitur, quia sua culpa. aliàs secus: vt. j. l. proxi.

BIU Cujas

a *Si locus. Restituitur.* ipso iure. vt &. ſ. quib. mo. vſusfruct. amit. l. cum vſumfruct. &. l. ſi ager cuius. Azo.

b *Cogendus est.* ſcilicet ille cui adcreuit. & hoc per reſtitutionem in integrum: vt. ſ. de ſerui. ruſti. prædi. & Atilicinus. in fin. &. j. de iti. actúque pri. l. j. §. ſi quis.

c *Præstare debet.* cuilibet de populo: vt in foſſatis huius ciuitatis fit, ſecundum Azo. Sed an dato pretio à fiſco? Videtur q̃ ſic: vt. C. de ſeruis qui pro præmio lib. ac. l. ij. contra tamen obſeruatur.

Si cum.] CASVS. Quatuor erãt prædia continua quatuor dominorum, quorum vnum erat meum: per alia tria ſeruitutem eũdi ad meum vltimũ habebam. emi medium illorum trium: & ſic ſeruitus medij eſt extincta, quæritur an impediar in aliis quæ non emi quò minus nõ habeam? Et reſpon. quòd non eſt extincta ſeruitus. Videbatur contra: quia medium prædiũ, quod non ſeruit, impedit ſeruitutem. ſ. de ſerui. vrb. prædi. qui ſella. §. fin. & ſupra communia præ. l. in tradendis. Sed verius videtur id quod non eſt: vt dixi. Viuianus.

Casum ponit.

d *Si cum ſeruitus.* quatuor pone prædia, tria aliena & vltimum meũ cui debetur ſeruitus. & ego emi mediũ de tribus: licet non ſeruiat iure ſeruitutis, tamen ſeruitutem non impedit. & facit. ſ. de ſer. ruſti. prædi. tria. & infra, de aqua plu. arcen. ſi prius. §. fin.

Quam.] CASVS. Tres eramus qui habebamus aquam ex fundo vicini: & quilibet ad ſuum prædium trahebat. quæritur an ſi vnus non vtatur, aliis vtentibus, retineat ſeruitutem? Et reſpon. quòd non: ſed bene amittit non vtendo. Sed cui acceſsit, nunquid aliis ſociis vtẽtibus adcreſcit? Et reſpondetur quòd nõ: ſed adcreſcit domino prædij ſeruiẽtis. Viuianus.

e *Per eundem riuum.* id eſt in princip. aquæ. Accurſius.

f *Proprio riuo.* ſcilicet, ducebat aquam.

g *Vſurpatum esse.* id eſt vſu retentum eſſe.

h *Riuum.* id eſt ſi quis eorum qui per eundem riuum &c.

i *Ius aquæ.* ſcilicet debebatur. & facit infra, de bo. lib. l. communi liberto. argu. contra. Sed nunquid habet locum ius adcreſcendi inter eos quibus idem aquæductus eſt relictus? Reſpõ. eſſe ius adcreſcendi: quia in. C. de cad. tol. generaliter dicitur in §. vbi autem. eſſe ius adcreſcendi inter collegatarios. & aliud eſt hic: quia dominus proprietatis præſcripſerat ſibi libertatem, ſecundum Azo. Item illud ab initio: hic poſtea: vt ſupra, de vſufluminis occupatus eſſet: & intra tempus, quod ad amittendam ſeruitutem ſufficit, alluuione facta reſtitutus eſt: ſeruitus quoque in priſtinum ſtatum reſtituitur[a]. Quòd ſi id tẽpus præterierit, vt ſeruitus amittatur: renouare eam cogendus[b] eſt. Cum via publica vel fluminis impetũ, vel ruina amiſſa eſt: vicinus proximus viã præſtare debet[c].

Redemptione vnius ex fundis seruientibus, non extinguitur seruitus debita per alios. Bartolus.

XV. IDEM libro ſecundo Epiſtolarum.

SI cũ ſeruitus[d] mihi per plures fundos deberetur, medium fundum adquiſiui: manere ſeruitutem puto: quia totiens ſeruitus cõfunditur, quotiens vti ea is, ad quem pertineat, non poteſt. Medio autem fundo adquiſito, poteſt cõſiſtere, vt per primum & vltimum iter debeatur.

Si per eundẽ riuum aqua ad plura prædia ducitur, plures seruitutes sunt & potest vna amitti altera remanẽte: & quod vnus perdit, alteri non adcrescit. Bartolus.

XVI. PROCVLVS libro primo Epiſtolarum.

AQuam, quæ oriebatur in fundo vicini, plures per eundem riuũ[e] iure ducere ſoliti ſunt: ita vt ſuo quiſque die à capite duceret: primo per eũdem riuum: eúmque communem: deinde, vt quiſque inferior erat, ſuo quiſque proprio riuo[f]: & vnus ſtatuto tempore, quo ſeruitus amittitur, non duxit. Exiſtimo eum ius ducendæ aquæ amiſiſſe: nec per cæteros, qui duxerunt, eius ius vſurpatum eſſe[g]. propriũ enim cuiuſque eorum ius fuit: neque per alium vſurpari potuit. Quòd ſi plurium fundo iter aquæ debitum eſſet, per vnũ eorum omnibus his, inter quos fruct. adcre. l. j. in fin. ibi non vt proprietas & cætera.

k *Partis.* reſpectu aliarum: ſed tamen integræ remanent.

Abeo.] CASVS. Conceſiſti ius hauriendi aquam in fundo tuo: & ea vſus non fui tanto tempore quanto ſeruitus amittitur: nunquid & iter videor amiſiſſe? Et reſpon. quòd ſic.

l *Non ierit.* aliàs eſt, non ierit: & aliàs non eſt, non: & tunc dic quòd iuit tantum, ſed aquam non hauſit.

Si quis.] CASVS. Mihi conceſiſti ius aquæductus: & non illa ſed alia vſus ſum. an videar ſeruituté amiſiſſe? Et certe ſic. [TEMPVS.] Conceſiſti ſeruituté fundo meo per fundum tuum: ſteti per v. annos quòd vſus nõ fui ea ſeruitute: & infra illud tempus vendidi: & ille emptor ſeruit per alios. v. quòd non fuit vſus ea. quæritur, an obſit eidem tempus quo vſus non fui? Et reſpon. quòd ſic: quia computatur meum quinquennium cum illo alio quinquẽnio: & ſic ſeruitutem amittit emptor. [SI CVM.] Titius ſeruitutem tigni immittendi in parietem ſuũ mihi cõſtituit. & ſteti per tempus quòd non immiſi: quia non potui: quia ille non ædificauit: an videor amiſiſſe ſeruit. & ille eam vſucepiſſe, quæritur? Et reſpon. quòd non. Viu.

m *Aqua.* vt ſupra, eo. l. ſi communem. §. j. & facit. j. de aqua quoti. & æſti. l. j. §. illud autem. Accurſius.

n *Succesit.* vt inſtitu. de vſucapio. §. inter emptorem. Accurſius.

o *Interpellauit.* ſcilicet ædificando. hoc enim eſt neceſſe in vrbanis ſeruitutibus: vt hic, & ſupra, de ſerui. vrb. præd. hæc autem iura. ſecus in ruſticis, vbi ſufficit ſolũ quòd nõ vtatur: vt ſupra, eo. l. ſi locus. Accurſius.

Si parti.] CASVS. Titius cõceſit ſeruituté per fundum ſuũ meo, & parté mei fundi dominantis iunctam fundo qui mihi ſeruitutem debet. vendidi eo pacto, vt mihi aquam ducerem ad meum fundum per partem ei venditam, poſt de fundo Titij. ſteti per ſtatutum tempus à lege quòd riuum non feci, & ita aquam non duxi: quæritur an amittere videar ſeruitutem per partem venditam ei? Reſpon. quòd non: & hæc vera ſunt, quando nondum riuum feceram. ſed ſi feciſſem, & eo vſus non eſſem: tunc bene amiſiſſem. Vel potes ita de plano ponere hic caſum: quia vendidi prædium eo pacto, vt ſeruiret meo prædio retenta diſtin. vt ſupra in proxim. alio caſu. [SI PER FVNDVM.] Titius aliquem hæredem inſtituit, & mihi ignoranti ſeruitutem viæ legauit. adita hæreditate per hæred. ſteti per ſtatutum tempus: quòd non fui vſus via;

BIU Cujas

an amittam seruitutem? Et respon. quòd bene amitto. Secũdo dicitpone quòd intra illud tempus vendidi meum fundum, cui erat legata via: & hoc ignorabam. & emptor vsus fuit reliquo tempore via: an ad emptorem via pertinet, quæritur? Et respon. quòd sic. Viuianus.

a *Si partẽ.* scilicet vẽditam.

b *Quia nullum.* bona ratio: non enim desinit quod non fuit: vt supra, quibus modis vsusfruct. amit. l. j. §. fin. & ij. de seruit. rusti. prædio. l. itinere. Sed argumen. contra, infra, de condi. & demon. l. si quis ita.

c *Ius.* id est actio personalis ex vendito: quę tanto tempore, scilicet decem vel viginti an. non tollitur: sed viginti tantum: vt. C. de cõstitu. pec. l. ij. §. j. Sed videtur etiam personalẽ actionẽ perire sicut seruitus: vt. C. de vsufru. l. corruptionem. quæ est contra. Solu. ibi loquitur quando iam cœperat seruitus vsusfruc. hic non.

d *Non vtendo.* sed restitueris in integrum: vt supra, de seruit. rusti. prædio. l. & Atilicinus. Accursius.

e *Cœperat.* sic ergo legatum ignorãti adquiritur: vt hic, &. C. quãdo di. le. ce. l. fin. & infra, de ac. & obl. l. si à furioso. §. idémque. & infra, de leg. ij. l. cum pater. §. surdo. & infra, de testa. filiusfami. in fine. &. l. qui in domini. Item not. dominum in legatis, etiam sine possessione quæri: vt infra, de fur. l. à Titio. & infra, de pecu. l. sed etsi damnum. §. ij. & dixi supra, de rei vindi. l. si ager. Accursius.

XIX. POMPONIVS libro trigesimo secundo ad Sabinum.

SI partem[a] fundi vendendo, lege cauerim, vti per eam partem in reliquũ fundum meũ aquam ducerem, & statutum tempus intercesserit antequam riuũ facerem, nihil iuris amitto: quia nullum[b] iter aquæ fuerit: sed manet mihi ius[c] integrũ. quòd si fecissem iter, neq; vsus essem, amittam. ℣ Si per fundum meũ viam tibi legauero, & adita mea hæreditate, per cõstitutũ tempus ad amittendam seruitutem, ignoraueris eam tibi legatam esse: amittes viam non vtendo[d]. Quòd si intra idem tempus, antequam rescires tibi legatam seruitutem, tuũ fundum vendideris: ad emptorem via pertinebit, si reliquo tempore ea vsus fuerit: (quia scilicet tua esse cœperat[e]) vt iã nec ius repudiandi legatum tibi possit contingere, cum ad te fundus non pertineat.

Per quemcumque nomine fundi vtentẽ, seruitus retinetur. Bartolus.

XX. SCAEVOLA libro primo Regularum.

VSu retinetur seruitus, cùm ipse cui debetur, vtitur, quíve in possessione* eius [nomine] est[f]: aut mercenarius: aut hospes: aut medicus[g]: quíve ad visitandum dominũ venit:

Vsu retinetur.] CASVS. Per fundum Titij mihi seruitus est relicta. vnde siue ego cui seruitus debetur vadam, siue alius meo nomine vel mei occasione vadat, retineo seruitutẽ. Et multas personas enumerat per quas seruitus potest retineri: vt patet in. l. sequenti. vsque ad. l. fin. quæ continuatur cum ista. Viuianus.

f *Nomine est.* vt & de vsufruct. dicitur: vt supra, quibus modis vsufruct. amit. l. si mulieri: & infra, de iti. actúque priu. l. prima. §. is cuius. &. §. penultimo.

g *Medicus.* aliàs, amicus.

h *Fructuarius.* scilicet retinet.

i *Licet suo nomine.* scilicet vtatur, ratione iuris quod habet.

k *Siue ad fundum.* scilicet, eundo. Azo.

l *Ex fundo.* scilicet, recedendo. Io.

Seruitute.] CASVS. Si vsus fui per fundum via Titij ad meũ per decem vel viginti an. an præscripserim seruitutem, quæritur? Et distinguitur, an vtebar vt mihi debita: & tunc præscribo an non vt debita, sed quia credens viam publicam: & tunc non præscribo. Viuianus.

m *Credidit.* inspicitur ergo opinio vtentis. sic & infra, quod vi aut clam. l. si opus. §. si iussero. & de aqua quo. & æsti. l. j. §. Aristo. & infra, pro empt. l. secunda. §. Celsus. Et quod dicit, suo iure: id est dic debito fundo. & sic est plana. Vel dic, suo iure, id est quod competat vtenti: & tunc restringes vtroque casu quantum ad adquirendam seruitutem. Retineri autem potest etiam si ille qui vtitur non vtatur nomine eius cui cõpetit, sed suo: vt quia sit socius vel fructuarius: vel similes qui suo nomine vtuntur: & bonę fidei

A possess. vt. ſ. eodem. l. seruitus. &. l. nam satis. in prin. &. ſ. l. proxi. vsu. cum sequentibus. ad eam autem quærendã bona fides est necessaria: vt dictum est. & habes. j. de iti. act. pri. l. prima. §. penult. a in fi. vbi de vsuc. ser. dicit. Et econtra prescribenti libertatem bona fides est necessaria: tum ex eo, quòd dicitur in vsucapio. rerum corporalium: vt institutio. de vsucapio. §. no uissime. in fine. §. qui- bus æquiparantur hæc incorporalia: vt. C. de præscript. long. temp. l. fin. & ij. Item facit bene. infra, de iti. actúque priua. l. j. §. si quis autem. Et hoc in præscriptione libertatis vrbanæ seruitutis. In prescribenda autem libertate seruitutis rusticæ, forte aliud est: quia in ea nó exigitur, vt quis aliquid faciat: vt. ſ. de ser. vrbanorũ prædiorũ. lege, hæc autẽ iura.

n *Nec interdictum.* vt infra, de iti. actúq; priua. l. finali. Accursius.

o *Vtilis.* id est efficax.

SI QVADRVPES pauperiem fecisse dicatur.

Dictum est de actione in rẽ: sequitur de his, quæ naturam realium imitãtur, licet sint personales. Sed quia de pauperie est antiquior: quia ex lege 12. tabul. vt infra, eodem. in princ. ideo de ea dicit prius: vt institu. de ve. d. §. singulorum. nõ autem hic de maleficiis generaliter tractabit: quia specialiter ponitur liber de eis infra, de priua. deli.

a *Cõcor.* bene facit. l. si quis diu. turno. ſ. si tutio. de vsucapio. §. no ser. vñd. not. uisime. in fine. §. qui- per gl. iũcto bus æquiparantur hæc text. in. l. i. incorporalia: vt. C. de §. hæc interpræscript. long. temp. l. dicta. de afinali. in fin. tum ex eo, qua quo. & quod expresse dicitur, æsti. concor. supra, cõmunia prędi. l. etiam. l. fi. si precario. §. cæterum. de iti. ac. Item facit pro hoc, q̃ priua. j. bona fides sit necessa- * Flo. Fruria. C. de præscriptio. ctuarius li- long. temp. quæ pro li- cet. be. l. j. &. ij. Item facit bene. infra, de iti. actúque priua. l. j. §. si quis autem. Et hoc in præscriptione libertatis vrbanæ seruitutis. In prescribenda autem libertate seruitutis rusticæ, forte aliud est: quia in ea nó exigitur, vt quis aliquid faciat: vt. ſ. de ser. vrbanorũ prædiorũ. lege, hæc autẽ iura.

n *Nec interdictum.* vt infra, de iti. actúq; priua. l. finali. Accursius. *Flo. vtili

o *Vtilis.* id est efficax.

SI QVADRVPES pauperiem fecisse dicatur.

Dictum est de actione in rẽ: sequitur de his, quæ naturam realium imitãtur, licet sint personales. Sed quia de pauperie est antiquior: quia ex lege 12. tabul. vt infra, eodem. in princ. ideo de ea dicit prius: vt institu. de ve. d. §. singulorum. nõ autem hic de maleficiis generaliter tractabit: quia specialiter ponitur liber de eis infra, de priua. deli.

XXI. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

LIcet* suo nomine[i],

XXII. SCAEVOLA libro primo Regularum.

DEnique quicumque quasi debita via vsus fuerit,

XXIII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

SIue ad fundum[k] nostrũ facit, vel ex fundo[l],

XXIIII. SCAEVOLA libro primo Regularum.

LIcet malę fidei possessor sit: retinebitur seruitus.

In præscribenda seruitute requiritur quòd bona fide quis vtatur iure seruitutis. Bart.

XXV. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

SEruitute vsus non videtur: nisi is, qui suo iure vti se credidit[m]. ideoque si quis pro via publica, vel pro alterius seruitute vsus sit: nec interdictum[n], nec actio vtilis[o]* competit.

Digestorũ seu Pandectarum, liber nonus.

SI QVADRVPES PAVperiem fecisse dicatur. TITVLVS I.

Actio de pauperie competit, si animal nocuit non culpa hominis, & contra naturam sui generis. sed si culpa hominis, habet locum actio. l. Aquil. sed si secundum naturalem feritatem, sine culpa hominis, omnis actio cessat. hoc dicit vsque ad. §. cum arietes. Bartolus.

SI quadrupes.] CASVS. equus tuus dedit mihi dãnum: quia seruum meũ percussit: equum, vel eius æstimationẽ præstare debes. Secundo dicit, quòd noxia est ipsum delictum. vnde versus. Noxia delictum delinquens noxa vocatur. Tertio dicit, q̃ hæc actio, quæ est in factum, aduersus quadrupedes pertinet, si damnũ dederunt. [AIT PRAETOR.] Primo vult exponere, quid sit pauperies. Secundo dicit, quòd ad hoc q̃ detur hæc actio directa de pauperie, oportet quòd tria interueniant: scilicet vt sit quadrupes: & quòd fecerit cõtra naturam sui generis: & quod hominis culpa non interueniat. si autem hominis culpa interueniat, cessat hæc actio: sed tantum ille act. in factũ siue. l. Aquil. tenetur. Qualiter hominis culpa fiat, ponit exempla: de quibus vide, vt in litera. Postea exponit quid sit pauperies. & dicit, quòd est damnum datum sine culpa facientis. nec enim animal irrationale committit culpam. & ponit exemplum. quòd autem si culpa in homine deprehẽditur: vt quia per loca aspera ducebat mulos: vel nimis onerauit. & dicit, quòd non agitur ex hoc edicto: sed habet locum Aquil. Simile exemplum ponit de cane. & ibi culpa in homine, siue infirmus fuerit: siue per eum locum ducere non debuit: siue instigauit. Et aliud exemplum addit, vbi culpa est: vt in homine, qui equum instigauit: sed si suus equus meum concitauit: & ita percussit bouem meum: & ita damnum mihi dedit: quis teneatur, quæritur? Et respon. quòd Titius, id est dominus illius bestię, quę aliam concitauit. [SIVE.] Titius bouem habebat. mihi damnum dedit. cuius est bos mihi tenetur hac act. siue ille bos mihi damnum directo dedit sua propria persona: siue tetigit aliquid, & id quod tetigit damnum dedit: vt ecce

Noxia.

si bos

si bos plaustrum euertit, & aliquod damnum dedit, & cætera. [*IN BESTIIS.*] In hoc. §. quæritur si fera bestia dederit mihi damnum: an hæc act. locum habeat, quæritur? Et respon. quòd non: vt ecce si & cætera. [*CVM ARIETES.*] Titius bouem, vel berbitam habebat: ego similiter bouem, vel berbitam. boues isti fecerũt luctam, vel pugnã adinuicem, cum cornibus: & sic bos Titij meum occidit: quæritur an mihi teneat hac act? Et certe est distinguendum: an qui mortuus est, primo inceperit: an qui supereſt. si ille qui supereſt, dominus est viuentis animalis. [*ET CVM.*] Equus Titij mihi damnum dedit: & alterius fact⁹ est: quæritur quis eum debeat habere? Et dicitur, quòd ille cuius interest: quoniam noxa caput sequitur. [*PLANE.*] Equus alicuius mihi damnum dedit: & antequam agam mortuus est equ⁹: an hæc act. sit extincta, quæritur? Et respon. quòd sic. [*SI COMMVNE.*] Plures animal habebant: dedit damnum: an quilibet insolidum teneatur, quæritur. Et respon. quòd sic. [*INTERDVM.*] Regula est quæ dicit, ꝙ ille cuius animal damnum dedit, potest illud dare pro noxa, si vult. quę regula in hoc casu fallit: vt ecce, animal alicuius dedit mihi damnum: agebam noxaliter contra eum: ipse inficiatus fuit animal esse suum, cum interrogaui eum. apparuit postea eius esse. an posſit se liberare dando postea animal pro noxa, quæritur. Et respon. quòd non: immo insolidum tenetur. [*SI POST LIT. CONTEST.*] Equus tuus mihi damnum dedit. ago contra te ex hoc edicto. & lit. contest. & pendente lite quidam occidit equum prædictum: Dicit, quòd tu agis Aquili. & venit totum tuum damnum, quod est in eo: quia nunc teneris præcise emẽdare damnum: vel liberaris tu cedendo actio. [*HANC.*] Animal tuum meum occidit. decesi. an hæc actio competat hæredi meo, quæritur. Et respon. quòc sic. si autem tu decesisti: an econtra contra hæredes meos detur hæc act. Et respon. quòd sic, si animal ad eos peruenit: & sic habent facultatem dandi animal pro noxa: non autem ex eo tenentur, quòd hæredes sint: sed quòd domini. Viuianus.

Ad hoc edictũ ptinet cap. 21. Ex od. circa fi.

Flo. iniuria

Flo. poterit

Actio de pauperie datiua.

a *Dicatur.* & verum sit. sic & supra, de dolo. l. j. §. j.

b *Actio.* scilicet in factum: vel actio de pauperie dicatur: quæ actio, pro quadrupede directa, vtilis pro bipede datur: vt infra, eod. l. penulti. cessat tamen vtraque in feris: vt infra, eadẽ. l. §. in bestiis. quæ est contra.

c *Offerre.* damnum tamen tantum est in obligatione: sicut & in seruis delinquentib⁹ dicitur: vt infra, de re iudi. l. miles. §. primo. licet vbi sub alternatione aliquid debetur, est in obligatione vtrumque: vt dixi infra, de consti. pecu. l. illud. Item ex eo, quod dicit ex. l. duodecim tabul. collige, quòd sit ciuilis: licet prætor super ea tractauerit: vt infra, proxi. §. Item ex eodem not. secundum Azo. quòd non est ex ma. fid. vel quasi: vel ex contractu, vel quasi: sed datiua à lege propter pauperiem.

d *Ipsum delictum.* noxa autem animal delinquens: vt institutio.

I. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.†

SI quadrupes pauperiem fecisse dicet[a], actio[b] ex lege duodecim tabularum descendit: quæ lex voluit aut dari id, quod nocuit, id est id animal, quod noxiam commisit: aut æstimationem noxię offerre[c]. Noxia autẽ est ipsum delictum[d]. Quæ actio ad omnes quadrupedes ptinet. Ait prętor: *Pauperiem fecisse.* Pauperies est dãnũ sine iniuria[e] facientis datũ. Nec enim [dici] potest animal iniuriã* fecisse, quod sẽsu caret[f]. Itaq; (vt Seruius scribit) tũc hęc actio locũ habet, cum commota feritate[g] nocuit quadrupes: puta si equus calcitrosus[h] calce pcusserit: aut bos cornu petere solit⁹ petierit: aut mulæ, propter nimiam ferociam[i]. Quod si propter loci iniquitatem[k], aut propter culpam mulionis, aut si plus iusto onerata quadrupes in aliquẽ onus euerterit: hæc actio cessabit, damniq́ue iniuriæ[l] agetur.

Sed etsi canis, cũ duceret ab aliquo[m], asperitate sua euaserit, & alicui damnum dederit: si contineri firmius ab alio[n] potuit,* vel si per eum locum induci non debuit, hæc actio cessabit: & tenebitur, qui canẽ tenebat[o]. Sed etsi instigatu alterius fera damnum dederit, cessabit hæc actio[p]. Et generaliter hæc actio locum habet, quotiens contra naturam[q] fera mota pauperiẽ dedit. Ideoque si equus dolore concitatus[r] calce petierit, cessare istã actionem. sed eum, qui equum percusserit[s], aut vulnerauerit[t], in factum magis, quàm lege Aquilia teneri. vtique ideo, quia non ipse suo corpore[u] damnum dedit. At si cum equum permulsisset* quis, vel palpatus esset, calce eũ percusserit: erit actioni locus. Et si alia quadrupes aliã concitauit, vt dãnũ daret: eius quæ cõcitauit, nomine agendũ erit[y]. ℣ Siue autẽ † corpore suo pauperiẽ quadrupes dedit: siue per aliã rẽ, quã tetigit quadrupes: hæc actio locũ habebit: vt puta si plaustro bos obtriuit aliquẽ, vel alia re deiecta. ℣ In bestiis autẽ, ꝓpter naturalem feritatem, hæc actio locum non habet.[z] & ideo si vrsus fugit, & sic nocuit: non potest quondam dominus cõueniri: quia desinit dominus esse, vbi fera euasit. & ideo etsi eum [vrsum] occidi: meum corpus est. ℣ Cum arietes † vel boues cõmisissent[a], & alter alte-

Flo. iniuria

Flo. potest

m *Ab aliquo.* qui neque fortis esset, neque nimium debilis: argu. infra, de leg. j. legato generaliter.

n *Ab alio.* & sic est culpa in homine.

o *Tenebat.* cuius debilitas, vel prouisio deficiens interuenit. & sic in actione subsidiaria legis Aqui. vel vtili Aquiliæ.

p *Hæc actio.* & datur Aquill. vel in factum: vt infra, titu. j. item Mela. §. item & cum eo. Sed videtur de dolo danda: vt supra, de dolo. l. & eleganter. §. si quadrupes. quæ est contra. Solu. vt ibi.

q *Naturam.* scilicet sui generis: à se tamen cõmota, non ab alio culpabiliter: vt subiicit.

r *Concitatus.* ab aliquo alio.

s *Percusserit.* & sic culpa est in homine.

t *Vulnerauerit.* propter quod alij dedit damnum.

u *Suo corpore.* & ideo datur in factum: vt hic, & institu. ad leg. Aquiliam. §. finali.

x *Permulsisset quis vel palpatus esset.* hæc non est culpa. Acc.

y *Erit.* etiam directa. sed secus si ab homine: vbi altero casu directa, altero Aquil. vtilis, vel in factum datur: vt not. supra, eo. l. §. sed etsi instigatu.

z *Locum non habet.* vt institu. eod. §. j. sed contra, insti. eo. §. fina. Solu. ibi vtilis datur, non directa (vt hic. vel potest dari directa in cane, si commotus fuerat contra communem naturã sui generis: & conuenietur ædil. edi&. similiter: vt ibidem dicitur: & infra, de ædil. edic. l. hi. enim. §. deinde. in cæteris autem animalibus aliud est: vt hic. Sed prima verior est. Vel hic fugerat animal: vt subiicit: ibi non.

a *Commisissent.* cornua.

A de noxa. §. primo. vnde versus: Noxia delictum, delinquens noxa vocatur. Azo.

e *Iniuria.* id est culpa. & sic bene sequitur, itaque: quia in fine dicit, quando culpa fuit in homine.

f *Caret.* naturaliter: vt in brutis. & pro talibus habet locum hæc actio. Cæterum si casu, vel imbecillitate caret sensu, non habet locum: vt in furioso, & in pupillo: vt infra, ad leg. Cor. de sic. l. infans. in fi. Quãdoque tamẽ res inanimata dicitur cõmittere iniuriam, sine culpam: vt. j. commo. fi. vt certo. §. plane. Acc.

g *Feritate.* id est crudelitate contra naturã sui generis: vt subiicit in exẽplis. cæterum si secundum naturam est crudele animal: cessat hæc actio, & habet locum vtilis: vt inst. eo. §. j. & §. fi. & j. tit. j. Quintus. & de prescript. verb. qui seruandarũ. §. fi. C. ad leg. Aq. l. fi.

h *Calcitrosus.* subaudi etiam propria sua natura: sed equorum genus mãsuetũ est. & infra in boue dicas, & mulis.

i *Nimiam ferociam.* id est propriam crudelitatem. & subaudi, etiam multo magis hæc actio habet locum, si etiam propria natura sit mansueta. Accursius.

k *Iniquitatem.* id est asperitatem, & duritiã, & sic culpa hominis decentis.

l *Iniuriæ.* i. in factum, vel vtili Aquilia cõtra mulionem, vel eũ cuius culpa dãnum est datũ. qui enim occasionem &c. vt. j. tit. j. l. qui occidit. §. in hac. & l. qua actione. §. si quis pr⁹ insto. Azo.

B

C

D

BIU Cujas

rum occiderit: * Quintus Mucius distinxit, vt si quidē is periisset, qui adgressus erat: cessaret actio. si is, qui non prouocauerat: competeret actio. Quāobrem eum [a] sibi [b] aut noxiam * sarcire: aut in noxā [c] dedere oportere.

Noxales actiones sequuntur possessorem: & animal debet dari pro noxa viuum: & ratione mendacii perditur beneficiū. Bal.

¶ Et cum etiam in quadrupedibus noxa caput sequitur, aduersus dominum hæc actio datur, non cuius fuerit quadrupes cum noceret, sed cuius nunc [d] est. Planè si ante litem contestatam [e] decesserit animal: extincta [f] erit actio. Noxæ autem dedere, est animal tradere, viuū [g]. Demum si commune plurium sit animal: aduersus singulos erit insolidum [h] noxalis actio, sicuti [est] in homine. ¶ Interdum autem dominus in hoc non conuenietur, vt noxæ dedat, sed etiam insolidum: vt puta si in iure interrogatus, an sua quadrupes esset [i]: responderit non esse suam [k]. Nam si cōstiterit esse eius: insolidum condemnabitur.

Interitus animalis, pro quo est in alium regressus, non liberat dominum ab actione de pauperie: sed tenetur cedere iura. h. d. vel sic: Interitus speciei, quæ non est in obligatione. sed in beneficio soluendi: non liberat debitorem post litem contestatam. hoc dicit cum glo. & est. §. notabilis, ideo summaui. Baldus.

¶ Si post litem [l] contestatam ab alio sit animal occisum: quia domino legis Aquiliæ actio cōpetit, ratio in iudicio [m] habebitur legis Aquiliæ: quia domin⁹ noxæ dedendæ facultatem amiserit: ergo ex iudicio proposito [n] litis æstimationem offeret: nisi paratus fuerit actionem mandare [o] aduersus eū, qui occidit. ¶ Hanc actionem nemo dubitauerit hæredi dari, cæterisque successoribus. Item aduersus hæredes, cæterosq; [successores] nō iure [p] successionis, sed eo iure, quo domini sint, competit.

II. PAVLVS libro vicesimo-secundo ad Edictum.

HAec actio non solum domino, sed etiam ei, cui⁹ interest, cōpetit: veluti ei, cui res commodata [q] est: item fulloni: quia eo, quòd tenentur, damnum videntur pati. Si quis aliquem euitās magistratū, fortè in tabernam proximam * se immisisset: ibique à cane ferocelæsus esset: non posse agi canis nomine, quidam putant [r]: at si solutus fuisset, contra.

III. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

EX hac lege iam non dubitatur etiam liberarum personarum nomine agi posse: forte si patrem familias, aut filiūfamilias vulnerauerit quadrupes: scilicet vt non deformitatis ratio habeatur, cum liberū corpus æstimationem non recipiat [s]: sed impensarum [t] in curationem factarum, & operarum amissarum, quásque amissurus quis esset, inutilis factus.

IIII. PAVLVS libro vicesimo-secundo ad Edictum.

HAec actio vtilis competit, & si non quadrupes, sed aliud animal [u] pauperiem fecit.

V. ALFENVS libro secundo Digestorum.

AGaso [x] cum in tabernam equum deduceret, mulam equus olfecit [y]. mula calcem reiecit, & crus Agasoni fregit. cōsulebatur, possetne cum domino mulę agi, [z] quòd ea pauperiē fecisset. Respondi posse.

q *Cōmodata.* aliud est in actione legis Aquil. vt. j. titu. j. l. itē. Mela. §. eum cui. quia illa soli dño: vt in ea. l. §. legis. Vel dic, vtilis datur, vt hic: non directa, vt ibi. sed primaverior est.

r *Putāt.* & bene. & est ratio: quia licet sic publice tenero canem in taberna. Vel illa est ratio: quia non videtur fecisse canis cōtra naturam, cū est ligatus. est enim tunc ipsa natura ferocior, quā si esset solutus: vt hic. puto tamē agi vtili actione: quia & pro vrso ligato agitur: vt insti. eo. §. fina.

EX hac.] CASVS. Titius animal habebat, quod aliqué liberum hominé vulnerauit. quæritur an ille posit agere hac actione. Videbatur q̄ non: quia liberū corpus nō recipit æstimationem: sed potest agere nō p æstimatione personæ, sed ratione expensarū amissarum. Viuianus. * *Flo. taberna ꝓxima*

s *Non recipiat.* vt. j. de iis qui deiec. vel effu. l. fin. & institu. de ob. ex quasi delic. §. ob hominé. Sed quid si est mortu⁹ à quadrupede? Rñ. idé quod in vulnerato, vt sui corporis nō fiat æstimatio &c. arg. j. tit. j. l. qua actiõe. §. si quis in colluctatione. & l. liber homo. in prīcipio.

t *Impensarum.* hæ reddūtur: vt. j. titu. j. qua actione. j. rñ. Operarū auté amittendarum fit cōputatio, secundū legem. j. ad leg. Falc. l. hę reditatum.

HAec actio.] CASVS. Gallina aliqua intrauit domum alicuius scholaris: ascēdit librū illius scholaris: & eum in decé deteriorauit. quæritur, an scholaris posit hac actione agere. Et rñ. q̄ sic: vt aut ille cui⁹ est gallina, det ei gallinā: vel dānū emēdet à gallina datū. Vel pone in vna gallina, quę aliā interfecit: vel ansere, qui aliū interfecit. & idem est quod. §. Vi.

u *Animal.* vt bipes.

AGaso.] CASVS. Titius mulio equū ducebat: intrauit domū aliquam, in qua erant iumenta: equ⁹ posuit nasum ad caudam alterius iumenti: & ipsum reiecit pedem: & percussit illū Titiū: & fregit ei crus. an cū dño agi posit. Et rñ. q̄ sic. Viuianus.

x *Agaso.* id est mulio, sic dictus, quia agit, id est ducit mulos, seu alia animalia.

y *Olfecit.* id est nasum ad culum posuit.

z *Agi.* s. ab agasone: vel eius domino, si seruus est.

AD LEGEM AQVILIAM.

Habito tractatu actionis in factum de pauperie, supponit de lege Aquil.

a *Eum.* cuius est bos agrediens. Accursius.

b *Sibi.* domino bouis ab alio aggressi. similis distinctio est. j. titulo primo. l. si ex plagis. §. tabernarius. Sed quid si non apparet quis fuerit aggressus? Respon. neuter alteri tenetur: arg. infra, ad legem Aquil. l. scientiam. §. cum stramenta.

c *Aut in noxam.* i. delictum seu delicti æstimationem.

d *Nunc.* sic & in seruo delinquente: vt infra. de noxa. §. omnis autem. Accursius.

e *Ante lit. contesta.* secus si post: quia tūc nō liberatur: vt. j. de noxa. Lī plurium. §. fi. ibi, & mortuo quoque seruo &c. Et maxime quando ex eius morte habet contra alium actionē l. Aquil. vt infra, ea. l. §. si post.

f *Extincta.* hoc intelligecū non fuit in mora: vel sine dolo ei⁹ perit: vt. j. de noxa. electio. §. si is quem. & ibi. §. proxi.

g *Viuum.* alioquin si mortuum sit: aut nullo modo agitur: aut si agitur, dedi non expedit.

h *Insolidum.* vt. j. familiæ erciscun. l. hæredes. §. si vnus.

i *Esset.* ad hanc quæstionem debet respondēri vt infra, de inter. act. l. si quis in iure. & si falsum dixerit, tenetur insolidum: vt hic subiicit, & j. de interro. ac. Lī seruꝰ. sic ergo ex suo mendacio punitur: vt infra, de re iudi. sed hoc in. & supra, de rei vin. Lin rem.

k *Non esse suam.* si nō possidet, videtur quærendum, an velit defendere. alias enim nō tenetur: vt infra, de noxa. quotiens. §. in potestate. & de dam. infect. l. prætor. §. secundo. Accursius.

l *Si post litem.* secus si ante: quia tunc liberatus est interitu speciei: vt supra. §. plane. & j. de noxa. l. electio. §. si ii quem.

m *Ratio in iudicio.* q. din iudicio. l. Aquil. habetur ratio dāni, qđ dedit quadrupes, vt in tantum condemnetur cōuētus Aquil. in quantum tenetur actor, alij à quo conuenitur de pauperie.

n *Proposito.* scilicet de pauperie.

o *Mandare.* tunc enim liberatur cedendo: vt &. j. de pecu. l. qđ debetur. in fine. & in hac actione. l. Aquil. non ad corpus mortuū sit æstimatio tantum: sed ad dānum quod intulit quadrupes: vt. j. titulo. j. l. liber homo. §. primo.

p *Non iure.* vt. j. de noxa. l. penultima. §. fin. sic in actione in rem: & ad exhibendum: vt. j. ad exhib. l. de eo. §. finali.

HAec actio.] CASVS. Hæc lex generaliter loquitur primo: secundo descendit ad speciem. Primo dicit, q̄ non solum non domino hæc actio cōpetit, sed etiam ei cuius interest: vt ecce si aliquid cōmodaui: vel fullo vestimenta mea perdat: an dāda sit hæc actio contra illum cuius est animal quod dānum dedit? Et

BIU Cujas

Aquil. non quia naturam actionis in factum sortiatur: sed quia damnũ prosequitur, vt superior. Accursius.

Ex Aquilia.] CASVS. Multæ leges de dãno dato tractauerunt: sed omnibus derogauit. l. Aquil. id est sui tractatus. quæ lex Aquilia est plebiscitũ. lex autẽ Aquil. tria habet capita: vt hic innuit: & insti. eo. ĩ prin. &. §. caput. primum & tertiũ est in vsu: secũdũ non. in primo continetur, ꝙ si aliquis seruũ, vel ancillam meã occidit: ꝙ tenetur, quanto pluris fuit in anno retro. Itẽ datur aduersus inficiantẽ hæc actio in duplum: vt hic, &. j. eo. inde Neratius. §. hęc actio. Secundo dicit, ꝙ ita pro seruis nostris occisis agit ex primo capite, sicut pro quadrupede agitur Aquil. ex primo capite: hoc est verum si contineantur appellatiõe pecudis. & quæ contineantur, vel non, dicit plane. Viuia.

† *Iuxta hãc legẽ est, qđ Hippodamus Milesiorũ legislator de tribꝰ indiciũ dabat, dãno, iniuria, cade. Arist. lib. 2. Polit. cap. 6.*

a *Damno.* s. dato.

b *Derogauit.* sui tractatus excellentia.

* *vt, vacat. & in Pãd. Flo. obelo trãfigitur.*

c *A plebe.* interrogauit enim plebem, an ei placeret: vt hic, & inst. eo. §. cæterum. & sic ponitur. ſ. de adopt. l. secũda. §. finali.

Legis Aquiliæ tria sunt capita.

d *Lege Aquilia capite primo.* Olim tria erãt capita, siue capitula huiꝰ legis, hodie sunt duo tãtũ. s. primũ, & tertium. Secundũ autẽ in desuetudinẽ abiit, tertio in eius loco posito: vt instit. eod. in princi. &. §. caput. &. §. capite. & de primo capite agitur hic, de secũdo & tertio agitur. j. eo. l. si seruus seruum. §. huius legis. Ioan.

e *Vel pecudẽ.* vel, pro id est: vt probatur hic, &. j. eo. quẽadmodũ. §. hac actione.

f *Anno.* sed quæ est ratio, ꝙ ex primo capite fit cõputatio retro per annũ, ex tertio intra triginta dies tantum: vt. j. eo. l. si seruus. §. tertio? Rñ. secundũ Ioan. soluat Apollo. sed certe immo potest solui, secundũ Azo. quia acrius est puniẽdus, qui magis delinquit: vt. ſ. de offi. prętor. diuꝰ. Constat autem, ꝙ magis delinquit, & magis dat damnum, ĩs qui occidit, quàm is qui dũtaxat vulnerat: & ideo maioris fit temporis repetitio, secundum Azo.

g *Et infra.* id est in inferiori parte primi capitis. Azo.

h *In duplum.* vt &. C. eod. l. contra negantem. &. j. de ser. eor. l. doli. §. hæc actio. & duplatur quicquid erat simplandum: vt &. ſ. quod metus causa. l. si cum ex. §. primo. Probatio autẽ habet fieri per testes, non per iusiurandum: vt in duplum teneatur inficians: vt. j. de iureiur. l. eum qui. in principio.

i *Inter pecudes.* & ideo nec primo capite continetur: vt infra, eo. quemadmodum. §. hac actione.

k *Longe magis.* longe intelligas magis, quàm canis.

l *Iumentorum.* quod nomen strictius, quàm pecudum, accipitur: vt. j. de ædil. edicto. l. ædiles. §. iumentorum.

m *Et ideo.* quia iumentorum præstant operam.

n *Primo capite.* prẽualente natura benigniore. Ir. est tamen argu. contra, supra, de postu. l. j. §. bestias. immo est sic. Accursius.

AD LEGEM Aquiliam.†

TITVLVS II.

Nota, quòd lex posterior derogat legibus prioribus. Baldus.

I. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

LEx Aquilia omnibus legibꝰ, quę ante se de dãno[a] iniuria locutæ sunt, derogauit,[b] siue duodecim tabulis, siue alia quæ fuit: quas leges nũc referre nõ est necesse. quæ lex Aquilia plebiscitũ est, cum eam Aquilius tribunꝰ plebis à plebe[c] rogauerit:

Nota, quòd quando alternatiua ponitur inter genꝰ & speciem, exponitur pro id est: & sic ponitur restrictiue. Baldus.

II. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

LEge Aquilia, capite primo[d] cauetur, vt * *qui seruũ seruámve alienum alienámve quadrupedem, vel pecudẽ[e] iniuria occiderit: quanti id in eo anno[f] plurimi fuit, tãtũ æs dare domino dãnas esto.* Et infra[g] deinde cauetur, vt aduersus inficiãtẽ in duplũ [hæc] actio[h] esset. Vt igitur apparet, seruis nostris exæquat quadrupedes, quæ pecudum numero sunt, & gregatim habentur: veluti oues, capræ, boues, equi, muli, asini. Sed an sues pecudũ appellatione continẽtur, quæritur. & rectè Labeoni placet contineri. Sed canis inter pecudes[i] non est. Longè magis[k] bestiæ in eo numero non sunt: veluti vrsi, leones, pantheræ. Elephanti autẽ & cameli, quasi mixti sunt. nam & iumentorum[l] operã præstant, & natura eorũ fera est: & ideo[m] primo capite[n] contineri eas* oportet.

III. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI seruus seruáve † iniuria[o] occisus occisáve fuerit: lex Aquilia locum habet. Iniuria occisum esse, merito adiicitur. Nõ enim sufficit occisum: sed oportet iniuria id esse factum.

IIII. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

ITaque † si seruũ tuum latronem insidiantẽ[p] mihi occidero, securus ero. Nam aduersus periculum naturalis[q] ratio permittit[r] se defendere[s]. Lex duodecim tabularũ furem noctu † deprehẽsum occidere permittit[t]: vt tamẽ[u] idipsum[x] cũ clamore testificetur. Interdiu[y] autem deprehensum ita permittit occidere[z], si is se telo[a] defendat: vt tamen ęquè cum clamore testificetur.

Nota quòd furem nocturnum licet occidere, & etiam diurnum, si se telo defendat. Bartolus.

V. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SEd & si quemcũque alium ferro se petentẽ[b] quis occiderit, non videbitur iniuria occidisse[c]. Et si metu quis mortis furem[d] occiderit: non dubitabitur, quin lege Aquilia non teneatur. Sinautem cum posset adprehendere, maluit occidere: magis est, vt iniuria[e] fecisse videatur. ergo & Cornelia tenebitur. Iniuriam autem hic accipere nos oportet, non, quemadmodũ circa iniuriarũ actionem, cõtumeliã[f] quandã:

A

B

C

D

o *Si seruus. Iniuria.* id est non iure: vt instit. eodem. §. iniuria. & infra, eo. l. si quis furno. §. j. Accursius.

Itaque.] CASVS. Hæc lex ex superioribus pendet. Pone ergo, quòd seruus tuus mihi insidiabatur diurnus latro. si eum occidi, non teneor. sed lex distinguit hic: aut fuit nocturnus fur, aut diurnꝰ. si nocturnꝰ est, sufficit quòd clametur. & sufficit quocũque modo se defendit. si diurnus: oportet quod se telo defendat, sed cũ clamore. Viuianus.

p *Latronẽ insidiantẽ.* & sic in persona. Idem in rebus. vt no. ſ. de iniust. & iur. l. vt vim.

q *Naturalis ratio.* id est ius gentiũ: vt & ponitur. ſ. de iustit. & iur. l. omnes. §. quod vero. permittit enim ius gentium cuilibet sui defensionem: vt. ſ. de iustit. & iure. l. tertia. &. C. de vnicuii. li. l. prima.

r *Permittit se.* id est quemlibet, cui periculum imminet. Accursius.

s *Defendere.* i. deprehendere & occidere.

t *Permittit.* si est talis, cui sine periculo parcere non potuit: siue te telo, siue alio modo se defendat: aliàs non: vt. j. eod. l. si ex plagis. §. nam bernarius. in fi. ſ. & j. ad legem Cornelii. de sic. l. furẽ. quæ sunt cõtrariæ. vel pleniꝰ: vt in l. furem nocturnum.

u *Vt tamen.* nõ est ergo differẽtia, nisi quòd in nocte quocũq; modo se defendat, vt non capiatur, potest occidi: sed in die ita demum, si telo. Et est ratio, quia in die potest cognosci & sic dimitti debet, & potest accusari: vt. j. de fur. Bal. l. prima. Ex hac sequitur alia: quia i die propter periculũ rei non potest occidi, licet cum rebꝰ fugiat: sed in nocte sic: vt. d. l. j. ad legem Corn. de sica. l. furem.

x *Idipsum.* quòd se capit & occidit: puta dicendo, quilibet currat cõtra furem. similis protestatio, & cõuocatio hominũ, est. j. ad le. Iul. de adul. l. capite.

y *Interdiu.* id est, in die. sic & supra, quemadmo. ser. amit. l. si cõmunem. §. si is.

z *Occidere.* scilicet furem.

a *Telo.* sed in nocte etsi alio modo se tueatur: vt dixi: & facit. j. de fur. l. si pignore. §. furem. & supra, quod metus causa. l. nec timorem. §. primo. Accursius.

b *Sed etsi. Petentem.* etiam si prius me non percusit. nam sufficit terror armorũ: vt. j. de vi & vi ar. l. idem. §. qui armati. licet alij quidam contra. & de hoc not. C. vnde vi. l. prima.

c *Occidisse.* vim enim vi & cætera. vt. j. eo. l. scientiam. §. pẽnul.

d *Furem.* nocturnum, vel diurnum, vt differat à primo respondet præallegato.

e *Iniuria.* i. non iure, sed dolo. & ideo bene infert, quòd Cornelia teneatur: quia solus ille qui est in dolo tenetur, non qui in culpa: vt. j. ad legem Corneliam. de sic. l. in lege. sed in Aquil. venit culpa, etiam leuissima: vt infra, eo. l. in lege.

f *Contumeliam.* cum damno, vel sine damno: vt infra, de iniur. l. prima. in principio.

BIU Cujas

a *Hoc est.* sola est iniuria, quæ est contra ius: licet dicat Apostolus, Omne quod non est ex fide, peccatum est. Accursius.

b *Contumeliæ.* quantum actor iurauerit taxatione facta: vt insti. de iniur. §. pœna. Sed videtur, ꝙ etiam in act. iniur. habeatur ratio damni: & sic vna tantum fiat condemnatio: vt. C. de iniur. l. domiñ. quæ est contra. Sol. ibi habetur ratio dãni: sed non, vt dãni: sed vt contumeliæ. Vel dic, ꝙ pro atroci iniuria agitur ex lege Aquil. vt hic, & d. l. dominũ. & agitur iniuriarũ: vt ibi, & ff. de iniur. l. item apud §. si quis seruo. & sic est ibi simplex relatio.

c *Noluit.* vt ff. eod. l. si seruus seruum §. si quis insulam. & §. si fornacarius. & l. scientiam. §. sed si defendendi. §. si meũ. & l. si ex plagis. §. in cliuo.

d *Verissimum.* imputatur enim casui: vt ff. de admini. tut. l. fi. satis enim ipso furore punitur. vt. ff. de off. præsi. diuus. Azo.

e *Quemadmodum.* nõ per omnia similis est fusus quadrupedi: cũ pro quadrupede detur actio de pauperie: pro furioso nulla: vt. ff. de rei vin. l. quod infans.

f *Quod si impubes.* nõ tamen infans.

g *Tenetur.* id est teneri potest. Azo.

h *Capax.* veluti si sit proximus pubertati: vt infra, de reg. iuris. l. pupillum. & infra, de fur. impuberem. & instit. de obliga. ex de. §. fi. & de mino. l. si ex causa. §. nunc videndum.

i *Si magister.* sutor, vel cerdo. s. Accur.

k *Parum bene facienti.* id est non bene faciendi &c.

l *Demonstrauerat.* scilicet, magister. Accur.

m *Oculus.* cõsecutiue.

n *Dubitat.* sed infra, loc. non dubitat Iulianus. item quæritur. §. item Iulianus. quia dixit competere: vel si dubitauit, ꝙ cõstanti posuit. Ir.

o *Docenti.* sic & marito: vt ff. sol. matr. l. si cõstante. §. si maritus. & fructuario: vt &. ff. de vsufru. locum. §. fi. & creditori: vt ff. de pign. act. eleganter. §. plane. Accursius.

p *Præceptoris. Nimia.* & etiam domini: vt supra, de his qui sunt sui vel alie. iu. l. ij. sic & nimia negligentia: vt supra, de offi. præsi. diuus. in fine. Accursius.

Qua actione.] CASVS. Pater pueri aget pro æstimatione operarum amissarum, & pro impensis: vt supra, ti. j. l. ex hac. [*SED ET SI QVIS.*] Si quis portabat crosellum, ita magnũ, ꝙ postea deiecit, tenetur Aquil. siue iuit cum illo crosello per viam malã & labilem, similiter tenet Aql. Itẽ tenetur impellens in factũ non directa: sed non impulsus. [*SI QVIS IN COLLVCTATIONE.*] In torneaméto vnus miles occidit aliũ. non tenet: quia gratia virtutis fecit. Secundo dicit, serui non solent pugnare in talibus: sed ingenui tantum. Tertio quòd filiifa. solent pugnare. Quarto, quòd si vnus miles alium iam cedentem & pugnare nolentem vulneret, tenetur. Item qui seruum extra certamen occidit: nisi dominus suus præbuit causam. & quòd sic occisus seruus fuit, vel cæsus: interest quantum ad actionem, non quantum ad pœnam: quia nihil interest. Cætera sunt plana vsque ad. l. item si obstetrix. Viuianus.

sed quod non iurè factum est: hoc est [a], cõtra ius, id est si culpa quis occiderit. & ideo interdum vtraque actio cõcurrit, & legis Aquiliæ, & iniuriarũ: sed duæ erũt æstimationes, alia dãni, alia contumeliæ [b]. Igitur iniuriam hic dãnũ accipiem' culpa datum, etiam ab eo, qui nocere noluit [c]. ℣ Et ideo quærimus, si furiosus damnum dederit: an legis Aquiliæ actio sit. & Pegasus negauit. Quæ enim in eo culpa sit, cum suæ mẽtis nõ sit? Et hoc est verissimum [d]. Cessabit igitur Aquilię* actio: quẽadmodũ [e] si quadrupes dãnum dederit, Aquilia cessat: aut si tegula ceciderit. sed & si infans damnum dederit, idem erit dicendum. Quòd si impubes [f] id fecerit: Labeo ait, quia furti tenetur [g], teneri & Aquilia eum. & hoc puto verum, si sit iam iniuriæ capax [h]. Si magister [i] † in disciplina vulnerauerit seruum, vel occiderit, an Aquilia teneatur, quasi damnũ iniuria dederit? & Iulianus scribit, Aquilia teneri eum, qui elusçauerit* discipulũ in disciplina. Multo magis igitur in occiso idem erit dicendum. Proponitur autem apud eum species talis: Sutor, inquit, puero discenti ingenuo filiofamilias parum bene faciẽti [k], quod demõstrauerat [l], forma calcei cer uicẽ [ita] percusit, vt oculus [m] puero perfunderetur. Dicit igitur Iulianus iniuriarum quidẽ actionem non competere: quia non faciẽdæ iniuriæ causa percusserit, sed monẽdi & docẽdi causa. An ex locato, dubitat: [n] quia leuis dumtaxat castigatio concessa est docẽti [o]. Sed lege Aquilia posse agi, nõ dubito:

VI. PAVLVS libro trigesimo secundo ad Edictum.

PRæceptoris † enim nimia [p] sæuitia, culpæ adsignatur.

VII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

QVa actione patrem conseçuturum ait, quod minus ex operis filij sui propter vitiatum oculum sit habiturus [q]: & impendia, quæ pro eius curatione fecerit. ℣ Occisum [r] autem accipere debem', siue gladio, siue etiã fuste, vel alio telo, vel manibus, si fortè strangulauit eum, vel calce petiit, vel capite, vel qualiterqualiter. ℣ Sed si quis plus iusto oneratus deiecerit onus, & seruum occiderit: Aquilia locum habet. Fuit [s] enim in ipsius arbitrio, ita se non onerare. Nam & si lapsus aliquis seruum alienũ onere pressit, Pegasus ait, lege Aquilia eũ teneri ita demũ, si vel plus iusto se onerauerit, vel negligentius per lubricum transierit. ℣ Proinde si quis alterius impulsu damnum dederit, Proculus scribit, neque eũ, qui impulit, teneri, quia nõ occidit: neque eum, qui impulsus est: quia damnum iniuria non dedit. secundum quod in factum [t] actio erit danda in eũ, qui impulit.

Non punitur ille, qui in publica pugna percutit pugnantem. secus si non pugnantẽ, vel extra locum pugnæ. B.

℣ Si quis in colluctatiõe [u], vel in pãcratio †, vel pugiles, dũ inter se exercentur [x], alius aliũ occiderit: si quidẽ in publico [y] certamine alius aliũ occiderit cessat Aquilia: quia gloriæ causa [z] & virtutis, nõ iniuriæ gratia, videtur dãnum datũ. Hoc autẽ [a] pra, eo. sed & si quemcunque. circa prin. ibi, sinautem cum posset &c. &. ff. e. item si obstetrix. §. fin. itẽ si in publico certamine aliquo libero occiso, cessat Aquilia: vt hic dicit: an si alibi occidatur, vel vulneretur, habet locum pro libero homine? Bul. quòd nõ. & pro eo. ff. e. huic. §. fi. &. ff. de ædil. edic. l. qua vulgo. quibꝰ dicitur non fieri hominis liberi mortui æstimationẽ. sed R. & Azo cõtra: & dicunt, ꝙ habet locum etiam libero homine mortuo, & vulnerato, vtilis Aquil. vt. ff. e. liber homo. in prin. & hic sumitur argu. à cõtrario sensu: vt. ff. tit. j. l. ex hac. & quod in legibus à Bul. inductis dicitur, intelligas pro æstimatione ipsius corporis liberi hominis, pro qua non agitur. l. Aquil. sed ad cætera damna sic.

a *Hoc autem.* s. quòd si seruus vulneret, vel vulneretur: licet in publico certamine, ꝙ Aquil. cesset. nam nõ cessat, quia immiscuit se rei non pertinenti ad se: vt hic subiicit, quoniã &c. & infra, de regu. iur. l. culpa. & hoc secundum quosdam. Tu dic, hoc autẽ &c. scilicet

q *Habiturus.* vt. ff. ti. j. ex hac. &. ff. de ser. cor. l. vt tantum. §. de filio.

r *Occisũ.* exponit principium secundæ, l. & facit infra, de libe. agno. † *In hãc sẽtentiã pulchrè Quinctil. lib. 1. Inst. orbi dicit* † *Pãcratiũ, certaminis genꝰ est, ex eo dictum, quòd aduersariis omnibus corporis viribus, omniumq; neruorũ contẽtione trãsigitur. Calcibus enim etiam, & cubitis, nõ modo pugnis pãcratiastæ vtebantur, omniq; impetẽdi prehendendiq; modo. Bud.*

s *Fuit.* q. d. potuit p̃. uidere: ergo fuit in culpa, si non fecit: vt. ff. e. si quis seruum. & l. si ex plagis. §. in cliuo. Accursius.

t *In factum.* s. subsidiaria. l. Aquiliæ: vt instit. e. §. fina. impulsus autẽ non tenetur: quia non sua spõte fecit: vt. ff. eodem. l. si ex plagis. §. in cliuo. Accursius.

u *Si quis in colluctatione.* id est, dum simul luctabantur cũ pugnis, vel calcibus: sed pancratium, quando cũ fustibus. Vel verius dic, colluctatio est, quãdo pugnantes nõ stant certo loco: sed pancratiũ sit locus lignis circundatus: in quo loco stant pugnantes: vt in pugilibus videmus, de quibus subiicit. *Colluctatio, & pancratium, differunt.*

x *Exercentur.* scilicet armis. Accursius.

y *In publico.* publicũ appellamus quod gratia publicæ lætitiæ fit: vt ludus graticulorum: & ludus torneamentorum. si autem non sic fieret, & in eo prælio aliquis occideretur: ille patitur pœnam supplicij, qui dedit occasionem tanto negotio: vt. C. ad. l. Iul. de vi pub. li. vel pri. l. quoniam.

z *Gloriæ causa.* ꝙ gloriam quis occiditur: vt hic, & ideo post ꝙ gloriam viuere potest: licet sic mortuꝰ dicatur: vt insti. de excu. tut. §. j. Sed quid si data opera in publico certamine vnus aliũ occidit? Respon. tenetur: vt & supra, eo. sed & si quemcunque. circa prin. ibi, sinautem cum posset &c. &. ff. e. item si obstetrix. §. fin. itẽ si in publico certamine aliquo libero occiso, cessat Aquilia: vt hic dicit: an si alibi occidatur, vel vulneretur, habet locum pro libero homine? Bul. quòd nõ. & pro eo. ff. e. huic. §. fi. &. ff. de ædil. edic. l. qua vulgo. quibꝰ dicitur non fieri hominis liberi mortui æstimationẽ. sed R. & Azo cõtra: & dicunt, ꝙ habet locum etiam libero homine mortuo, & vulnerato, vtilis Aquil. vt. ff. e. liber homo. in prin. & hic sumitur argu. à cõtrario sensu: vt. ff. tit. j. l. ex hac. & quod in legibus à Bul. inductis dicitur, intelligas pro æstimatione ipsius corporis liberi hominis, pro qua non agitur. l. Aquil. sed ad cætera damna sic.

BIU Cujas

scilicet pugnare in publico certamine. Accursius.

a *In seruo non procedit.* i. nó solet procedere: vt subiicit hic, quoniam &c. si tamẽ seruus interueniat, idem quod in libero homine dicam, vt cesset Aquilia: vt innuit. j. à cõtrario sensu: ibi, aut si nõ in certamine &c. Ité quia difficile dignosci potest liber à seruo: vt. j. de cõtrahen. emp. l. quia. si velis tueri primam, dic quòd loquitur hic, quando à sciẽte seruum sit. Accursius.

b *Cedentem.* i. recedẽtem, & vlterius pugnare nolentẽ. & ad hoc. j. de alea. l. solent.

c *Aut si nõ in certamine.* sed extra certamen: ergo à contrario sensu, si in certamine vulneratus, vel occisus esset: cessaret Aqui. vnde malè exponũt quidam literã superiorẽ, hoc autẽ &c. vt ibidem diximus.

d *Nisi domino cõmittente.* hoc referũt quidã ad id, q̃ dixit, hoc autẽ in seruo. s. vt cesset Aquil. nisi domino committente. i. permittente seruus pugnet: quia tũc seruo occiso cessaret Aquil. sed tu referas ad proximum dictũ. Dixit enim quòd habet locũ Aquil. seruo occiso extra certamẽ. hoc est verũ, nisi dominus prẽstitit causam mortis serui sui, quia ipse causam aggressionis prẽstitit, ex qua secuta est occisio: vt. d. l. C. ad. l. Iul. de vi pu. l. quoniã. &. ſ. tit. j. l. j. §. cũ arietes. Ité not. q̃ ex hoc. §. colligunt quidã, q̃ iure Romano duella nõ sunt prohibita: & per id qđ dicitur. C. quæ res pig. l. spẽ. & j. de re iud. l. cõmodis. &. C. de athletis. per totum. sed hoc quãdo gratis: at ipsi non faciunt gratis. Ité faciunt contra deũ, qui dicit: Non tentabis dominum deũ tuũ. Ité quia & ius Lõbardorum dicit: Multos vidimus sub iusto clypeo perire: vt in Lõbarda, qualiter quis se defen. pro pub. l. iij.

** Fl. adfert*

Duellũ iure Romano nõ est prohibitum.

e *Solet.* vt. j. ad leg. Iul. de adul. l. nihil interest. in prin.

f *Multũ interesse.* quãtum ad subtilitatem iuris, non quantum ad effectum: vt infra. e. l. qui occidit. §. in hac.

g *Vnde asserit.* ſ. Celſ.

h *Præstitisse.* scilicet dicit.

i *Sed in factum.* vtrobique tamen ita, si damnum secutum sit.

k *Lassatus.* id est, fessus.

l *Vel ex lege.* vel, pro &. nam vtraque tenetur: vt hic, & insti. eo. §. præterea. &. §. imperitia. &. ſ. de of. præſi. l. illicitas. §. sicuti. & infra, loca. si quis fundum. §. Celsus.

m *Idem iuris. Sed culpæ reus.* Culpa ergo quandoque inest facto: vt supra, eo. qua actione. §. pe. & h. quandoque præcedit factum: vt. j. e. qui foueas. &. j. de act. & obliga. l. j. §. is quoq;. quando sequitur factum: vt hic dicitur. Item no. q̃ loquitur hic de medico, qui locauit operas suas: qui de culpa leui tenẽt. Sed quid si gratis operam dabat? Io. respon. vel vt quasi procurator, de leuiſſima: vt. C. mã. l. à procuratore. vel quasi gestor, de leui: vt insti. de ob. ex quasi contractu. §. sicut autẽ. secundũ Azo. quod est verius vt ar. j. de reg. iur. l. cõtractus. Ité nunquid, si amittat, teneatur qui gratis facit? Videtur q̃ nó: vt. C. de nego. gest. tutori. sed dic, eũ teneri: arg. j. de admi. tu. l. res. §. itẽ. &. l. tutores. §. quise. secundum Azo.

A

in seruo non procedit[a]: quoniam ingenui solent certare. In filiofamilias vulnerato procedit. Planè si cedẽtẽ[b] vulnerauerit, erit Aquiliæ locus: aut si non in certamine[c] seruum occiderit: nisi domino committente[d] hoc factum sit. tũc enim Aquilia cessat. ℣ Sed si quis seruum ægrotum leuiter percusserit, & is obierit: rectè Labeo dicit, lege Aquilia eũ teneri: quia aliud alij mortiferũ esse solet[e]. Celsus autem, multum interesse[f] dicit, occiderit, an mortis causam præstiterit: vt qui mortis causam præstitit, non Aquilia, sed in factum actione teneatur. Vnde asserit[g] * eum qui venenũ pro medicamento dedit, & ait causam mortis præstitisse[h]: quemadmodum eum, qui furenti gladium porrexit. Nam nec hũc lege Aquilia teneri, sed in factũ[i]. Sed si quis de ponte aliquem præcipitauit: Celsus ait, siue ipso ictu perierit, aut continuo submersus est, aut lassatus[k] vi fluminis victus perierit: lege Aquilia teneri, quemadmodũ si quis puerũ saxo illisisset. Proculus ait, Si medic⁹ seruũ imperitè secuerit: vel ex locato, vel ex[l] lege Aquilia cõpetere actionẽ.

Nota quòd culpa potest committi tribus temporibus: ante factũ, quando inspicitur, quod euenire potest in facto: & post factũ: vt si quis non prosequitur factum, quod debet prosequi: nec vtitur eo, vt debet vti. Bal.

VIII. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

IDem iuris est, si medicamento perperam vsus fuerit. Sed & qui bene secuerit, & dereliquit curationẽ, securus nõ erit: sed culpæ reus[m] intelligitur.

Nota quòd non debet quis attentare id, ad quod est insufficiens, vel imperitus. Bal.

℣ Mulionem quoq;, si per imperitiam impetum mularũ retinere non potuerit[n], si eæ alienum hominẽ obtriuerint: vulgo dicitur culpæ nomine teneri. Idem dicitur, & si propter infirmitatem sustinere mularũ impetũ non potuerit. Nec videtur iniquũ, si infirmitas culpæ adnumeretur: cum affectare quis * non debeat, in quo vel intelligit, vel intelligere debet infirmitatem suam alij periculosam futuram[o]. Idem iuris est in persona eius, qui impetum equi, quo vehebatur, propter imperitiam[p], vel infirmitatem retinere non potuit[p].

B

IX. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

ITem si obstetrix[q] medicamentum dederit, & inde mulier perierit, Labeo distinguit: vt si quidem suis manibus supposuit, videatur occidisse. sin verò dedit, vt sibi mulier[r] offerret: in factũ actionem dandam. quæ sentẽtia vera est. magis enim causam mortis prẽstitit, quàm occidit. Si quis per vim, vel [per] suasum alicui medicamentum infundit, vel ore, vel clystere, vel si eum vnxit malo veneno: lege Aquilia eũ teneri, quemadmodum obstetrix supponens tenetur. Si quis hominem fame necauerit: in factum[s] actione teneri, Neratius ait. ℣ Si seruum meũ equitantem, concitato equo, effeceris in flumen præcipitari, atque ideo homo perierit, in factum[t] esse dandam actionem Ofilius scribit: quemadmodũ si seruus me⁹ ab alio in insidias deductus, ab alio esset occisus. Sed si per lusum [à] iaculantibus[u] seruus[x] fuerit occisus: Aquiliæ locus est. Sed si cum alij in campo iacularentur, seruus per eum locũ transierit: Aquilia cessat: quia non debuit[y] per campum iaculatorium iter intempestiuè facere. Qui tamen data opera in eũ iaculatus est, vtique Aquilia tenebitur[z].

C

D

h *Præstitisse.* scilicet dicit.

i *Sed in factum.* vtrobique tamen ita, si damnum secutum sit.

k *Lassatus.* id est, fessus.

l *Vel ex lege.* vel, pro &. nam vtraque tenetur: vt hic, & insti. eo. §. præterea. &. §. imperitia. &. ſ. de of. præſi. l. illicitas. §. sicuti. & infra, loca. si quis fundum. §. Celsus.

m *Idem iuris. Sed culpæ reus.* Culpa ergo quandoque inest facto: vt supra, eo. qua actione. §. pe. & h. quandoque præcedit factum: vt. j. e. qui foueas. &. j. de act. & obliga. l. j. §. is quoq;. quando sequitur factum: vt hic dicitur. Item no. q̃ loquitur hic de medico, qui locauit operas suas: qui de culpa leui tenẽt. Sed quid si gratis operam dabat? Io. respon. vel vt quasi procurator, de leuiſſima: vt. C. mã. l. à procuratore. vel quasi gestor, de leui: vt insti. de ob. ex quasi contractu. §. sicut autẽ. secundũ Azo. quod est verius vt ar. j. de reg. iur. l. cõtractus. Ité nunquid, si amittat, teneatur qui gratis facit? Videtur q̃ nó: vt. C. de nego. gest. tutori. sed dic, eũ teneri: arg. j. de admi. tu. l. res. §. itẽ. &. l. tutores. §. quise. secundum Azo.

n *Non potuerit.* si alius firmior retinuisset: vt insti. eo. §. impetu.

o *Futuram.* not. sic & C. de assess. l. fi. & insti. eo. §. iniuria. &. j. loc. l. cum plures. §. seruum. &. j. de dam. infec. l. ni. & infra, de regu. l. imperitia.

p *Non potuit.* sed alius firmior retinuisset.

q *Ité ſi obſtetrix.* j. SVS. Aut obstetrix suis manibus supponit & tenetur. l. Aquil. de rec. vbi autem dedit, vt mulier sibi offerret, tenetur in factum. [*SERVVM.*] Seruus me⁹ equitabat: quis cõcitauit eius equũ: & ita cecidit de equo: & fregit sibi crus. an teneat Aquil. quæritur. Et respon. q̃ sic, in factum. ſ. & hoc probat per simile. Sed & si per lusum qui iaculabãtur, & proiiciebant palos & lapides, & seruum meũ interfecerũt: an sit locus Aquil. Et respon. quòd sic. Secũdo determine hic, q̃ dicit statim pone, in cãpo, in quo cõsuetum erat ludere, ludebant: & seruum meũ interfecerũt trahendo palos, vel lapides: quæritur an sit locꝰ Aquil. Et respon. q̃ non. ergo est distinguendũ, an in tali loco, vbi est consuetum ludere: aut nó. primo casu nó tenetur: secundo tenetur. Vin.

r *Vt mulier.* ſ. ipsa me.

s *In factum.* huic est contra. C. e. l. de pecoribus. vbi dat vtilẽ Aquil. Sol. ibi inclusit, vt fame necaret: hic non. Vel verius, hęc cum illa concurrit. Accur.

t *In factum.* & vtilem Aquil. vt institu. eod. §. penul.

u *A iaculantibus.* scilicet alicubi, vbi consuetum non est & dicas quod ibat iste seruus per alium locum, non per campum iaculatorium. aliàs haberet locum inferior. §. sed & si cum alij.

x *Seruus.* qui non erat de ludo. aliàs secus: vt. j. eo. tit. ſi ex plagis. §. fin. Item in non solito loco ad ludum.

y *Quia non debuit.* ergo culpæ culpa compensata dissoluitur: vt infra, de compen. si ambo. & infra, ſo. ma. viro. Ioan.

z *Tenebitur.* quia dolus præponderat. Azo. Et sic no. quòd hoc casu

BIU Cujas

casu solus dolus venit in Aquil.non culpa: vt infra, eod.si putator.& infra,de adquiren.re.do. homo liber.§.item.& est ratio,vt dixi,quia culpa culpam abolet,sed nó dolum: vt.j.e.l.qui foueas. §.hæc actio.secundum Ioan.

a *Nam lusus.* immó nó est lusus,ex quo crimen oritur: vt.ſ.in

N proœmio circa fin. aliàs si esset per lusum nocium,dummodo ei qui est de ludo: ludo imputatur: vt infra.e.si ex plagis.§.fi. Accursius.

Tē Mela.]CASVS. Titius & Mœuius ludebant ad pilam: & ita vnus illorum percussit manú cuiusdam barberij,qui radebat seruum meum: & ita barberius scidit gulá seruo meo: & eum interfecit.quæritur quis teneatur: percutiens cú pila, vel barberius? Et respó. quòd ille tenetur, qui percussit cum pila: nisi ille qui radebat, sit in culpa: quia tunc non agitur.

[SI ALIVS.] Si vnº tenet, & alius interficit: an pœna æquali teneāt? Et respó. q̄ sic. vnde hic nota q̄ cósentiē & facienti par pœna incúbit. *[SED ET SI PLVRES.]* Planus est. *[SI ALIVS MORTIFERO.]* Aliquis seruú ad mortem vulnerauit: & incertú erat,an mori deberet,vel non: & alius eundem seruú interfecit.queritur quis teneatur? Et respon. qui interfecit, tenetur: prior nó, nisi de vulnere. *[SI PLVRES.]* Erát plures,qui trabé portabát, & deiecerunt: & seruú interfecerút. omnes Aquil.tenétur. *[ITEM ET CVM EO.]* Ali quis canē irritauit, vel incitauit.tenetur in factum.ſ. vtili Aquil. legis.quæritur cui competat actio legis Aquil. Et respon. q̄ domino. *[SI IN EO.]* Vendidisti mihi seruú vitiosum:& aliquis in eo damnú dedit in decem. ago redhibitoria cótra te.quæritur an illa decem debeā præstare,vel restituere: vel actione legis Aquil. quam habeo cótra illú, prestare debeam? Et respon. q̄ sic. *[SED ET SI SERVVS.]* Seruú bona fide possidebā,qui vulneratus est, quærit an mihi possessori Aquil.directa cópetat? Et rñ. q̄ nó,sed in factú. *[EVM CVI.]* Si cómodo tibi vestes,& postea scindant: mihi nó tibi,cópetit act. Aquil. *[AN FRVCTVARIVS.]* Fructuario & vsuario datur vtilis Aquil. nó directa. Vi.

b *Pila.* illud quod proiicit vnus alij, dicitur pila. Vnde versus. Pila terit pultes: in bellis pila geruntur. Est pila pes pontis: pila lusus,pila taberna. Qui terit,est pilus: pilus est in fronte capillus. Ad tractum pili,mille ruere pili.

c *Teneri.* id est, quicumque fuerit culpabilis,ille tenetur.

d *Queri debere.* cum ipse hoc sciuit: non ita si ignorauit: cæcus forte vel peregrinus. Io. No. etiam hic,quòd imputatur ei,qui se posuit in periculum: vt.j. commo. l. fin.

e *Plures percusserint.* Sed quid a si vnus,& non apparet quis? Respó. nullus. arg. infra,de pœnis. l. absentem. ibi, sanctius enim &c.

f *Cuius ictu.* ictus enim cuiuslibet contemplari oportet: vt infra, ad leg. Cor. de sica. l. fi. Ir.

g *Tenetur.* alij autem tenetur, vt de vulnerato: vt.j. proxi. §. Acc.

h *Iulianus ait.* insolidum, scilicet quod est notandum: sicut & in actio. arbo. fur. cæ. vt.j. ar. furt. cæ. l. si plures. & in acti. quod

x. PAVLVS libro vicesimosecundo ad Edictum.

NAm lusus a quoq; noxius † in culpa est.

xi. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

ITem Mela scribit,si quú pila quidá luderent: vehementius quis pila b percussa, in tonsoris manú eam deiecerit,& sic serui,quē tósor radebat, * gula sit præcisa: ada cto * cultello: in quocúque eorum culpa sit, eú lege Aquilia teneri c. Proculus [ait] in tósore esse culpā. Et sanè, si ibi tódebat, vbi ex cósuetudine ludebaī, vel vbi trāsitus frequēs erat: est quod ei imputetur. quāuis nec illud malè dicatur, si in loco periculoso sellā habéti tósori se quis cómiserit, ipsum de se queri debere d. ℣ Si alius tenuit, alius interemit: is, q̄ tenuit, quasi causam mortis p̄buit, in factú actione tenebitur.

Ex pluribus, qui homicidio interfuerūt, ille tenetur Aquilia, cuius ictu quis periit. sed si non apparet, omnes tenentur: & vno soluente alter non liberatur in pœna. sed si ex interuallo plures percusserunt, vltimus solū de occiso tenetur. h.d. quandoque percusserunt eodem tempore, diuersis tamē ictibus: & hoc primo. quādoq; percusserunt diuersis temporibus: & hoc secundo. quandoq; plures vna percussione: & hoc tertio. secunda ibi, Si alius. tertia ibi, Si plures. Bal.

℣ Sed si plures seruum percusserint e, vtrum omnes quasi occiderint teneantur, videamus. Et si quidē apparet cuius ictu f perierit: ille quasi occiderit, tenetur g. q̄ si non apparet, omnes, quasi occiderint teneri Iulianus ait h. Et si cum vno agatur, cæteri non liberantur. Nam ex lege Aquilia, quod alí præstitit, alium nō releuat, cum sit pœna i. ℣ Celsus scribit, si alius mortifero vulnere percusserit, alius postea exanimauerit: priorem quidem non teneri k quasi occiderit, sed quasi vulneraverit: quia ex alio vulnere periit, [sed] posteriorem teneri, quia occiderit. quod & Marcello videtur, & est p̄babilius. ℣ Si plures l trabem deiecerint, & hominem oppresserint, æquè veteribus placet omnes lege Aquilia teneri. ℣ Itē cū eo, qui canē irritauerat, & effecerat, vt aliquē morderet m: quāuis eum nō tenuit n, Proculus respódit, Aquiliæ actionem esse. Sed Iulianus eum demū Aquilia teneri ait, qui tenuit & effecit vt aliquem morderet, cæterū si non tenuit, in factum agendū. ℣ Legis autem Aquilię actio hero o cópetit: hoc est domino. ℣ Si in eo homine, quē tibi redhibiturus essem, damnū iniuria datū p esset, Iulianus ait, legis Aquiliæ actionē mihi competere: meque cū cœpero redhibere, tibi [quicquid fuero cósecutus,] restituturū q. ℣ Sed si seruus bona fide alicui r seruiat: an ei f competit Aquiliæ t actio? Et magis in factum u actio erit danda.

A me.cau.vt.ſ.quod me.cau.l.si cū exceptione.§.fin.& in actio.fur. vt.C.de condic.fur.l.j. Sed contra videtur, scilicet in dubio neminem teneri: vt.j.e.scientiam.§.cum stramenta. quæ est contra. Sol.ibi quando plures inter se damnū dederunt: hic quando alij.

i *Cum sit pœna.* bona ratio q̄ nó liberet vnus alium: vt hic,&.ſ. ca. nō estine quis eum, qui in ius mem⁹. 13.q. voc.l.fin. &.ſ. de iurisd. 2. textus. in om.iud.si quis id.§.fin. ca. sacris. & l.seq.&.j.de lib.cau. extra.de sel.vtique.&.j.si quis te- pul.vide qđ sta.liber esse iusſ.l.j.§.fi. not. in ca. Sed econtra videtur q̄ nolite. 11.q. vno soluente alij libe- 3. rétur. Azo.vt.ſ.de eo, per quē fac. erit.l.j.§.si plures. q̄ est contra. vbi de plurib⁹, qui dolo fecerūt, quo minus in iudicium quis veniat, dicit. So. ibi prosequitur, & agit ad interesse: & ideo cęteri liberantur, cū amplius actoris non interſit: hic p̄sequitur pœnā. nā hæc actio est pœnalis, tam in duplo, quod per inficiationē cresćit, q̄ ex eo qđ cresćit ex repetitióe facta retro: vt inst.e.§. his autē verbis. & in tali pœna intellige hic, q̄ vnº aliū nó liberat. de simplo autē sic: vt in cō dictione furtiua: vt. C. de cōdic. fur. l.j. multo magis hic, sicut & argumē tatur.j.e.illud. Sic ergo etiá nō ob. quod est.j. loca. si vulnerauerit. q̄ est cótra. vbi locati actio, per hāc tollitur, & ecótra. nec ob.j. cómo. l. vnde quæritur. in fi. q̄ est contra. Nā quātum ad pœnā vnus alterum nó liberat, sed in eo, q̄ est rei persecutio, sic. præterea in. l. illa loca. vnus fuerat, qui damnū dederat. Item contra.j. si fami. fur. fe. di. l.j. in fi. So. ibi familia p̄ vno habetur: vnde tāquam vnius nomine dominus tenetur: vt.j.e.l. illud. Iteē cótra.j. de act.& obli. l. qui seruū. §. fi. vbi eundem cómodatarium commodati. &. l. Aquil. conueniri dicit: & alteram tolli per alterā. Sol. ibi damnum erat ab vno datum,& ideo simplo præstito releuatur à pœna: quia simplū præstitit. hic à plurib⁹: & ideo præstito simplo,& pœna, nihilominus alius tenetur. vel hic tantū pœna prestita fuit. Item contra.j.e.tit. &. l. quidem insolidum. Sol. ibi nō est pœna respectu accipientis.

Dubitatiō omnes deb̄et euade- re cōcor. in ca. nō estine mem⁹. 13.q. 2. textus. in ca. sacris. extra.de pul.vide qđ not. in ca. nolite. 11.q. 3. Bart. ſ. et l. ter. Hinc c. Com. ſ. fin. Bal. ſ.

Solutio vni⁹ an alios liberet.

k *Non teneri.*.j.e.l.item vulneratus.§.j. contra. Sol. vt ibi.

l *Si plures.* de hoc dixi plene.ſ.§. sed si plures. Accursius.

m *Morderet.* quia suo corpore damnū dedisse videtur. & facit.ſ. titu.j.l.j.§. sed & si. Sed contra.ſ. de dolo. l. & eleganter.§. si quadrupes. Sol. vt ibi.

n *Tenuit.* dum mordebat, vel cum immittebat. Accursius.

o *Hero.* Hoc est domino: vt infra, eo.l. ob id.& ab hero dicitur hæres, id est, dominus: vt insti. de hære. qua.& dif.§. ité extraneus. & quod hic dicit, dari domino, scilicet directa: vtilis autē etiam non domino: vt.j.ea.l.§. fin.

p *Datum esset.* à quodam tertio. Accursius.

q *Restituturum.* aliàs enim non admittitur ad redhibitoriam: vt j. de ædil. edic. l. cum autem. §. fin. &. l. seq.

r *Alicui.* habenti in eo titulum.

ſ *Ei.* scilicet possessori.

t *Aquiliæ.* pro eo, quòd seruus est vulneratus. Azo.

u *In factum.* vt.j.e.ſi dominus. quæ p̄pter operas quas bo.fi.pos. amisit, dat: vt arg.j. de ædil. edic. l. iustissimè. §. fi. Sed cótra aduer-

BIU Cujas

sus bo.fi.pos.datur directa domino:vt.ff.de peti.hære. si à patre.§. si possessor.&.ff.e.si eo.Quid autem si hic possess.titu. non habet: an ei dabitur?Respon.non videtur:vt arg.infra,de reli.l.ij.§.j.& de ser.cor.l.j.§.j.Accursius.

a *Non posse.*aliter de pauperie,de qua agitur,si interfit cõmodatarij : vt .ff. si qua.pau. fe.di.l.ij.Alij dicũt, ꝙ hic agit,si interfit: arg. d.l.Sed hæc lex expressè est contra eos.

b *Vtile.*vt.ff.de vsufr. locum.§.fi.etiam si dominus fecerit damnũ: vt.j.l,proxi.&.ff.de dolo.l.arbitrio.§. si dominus.&.ff. de vi & vi ar. si plures.§.deiectũ.Sed contra.ff.arbo.fur.cę.l. cædere.§. is cuius. vbi simpliciter fructuario actio denegatur.sed ibi de directa intelligitur: vtilis autem actio dabitur:vt hic,&.ff.de aqua plu.arc.si vsusfru.Acc.

Sed & si.]*CASVS.* Dominus proprietatis interfecit seruum, in quo habeo vsumfru. an mihi danda sit actio contra dominũ? Et respon.quòd sic in factũ, ad exemplum.l. Aquil. scilicet pro parte mea, id est,pro eo,quod habeo in seruo. & non solum damnum meũ debet obseruari : sed etiã vsusfru. futuri temporis.Viuianus.

†*Cõcor.tex. ẽca. si nõ licet.23.q.5.* †*Hãc sententiam copiosè explicat.August. lib.1. de Ciuit.dei*

c *Danda est.*vtilis,scilicet ad exemplum directæ.

d *Pro portione.* id est, non habita æstimatione proprietatis.Acc.

e *Meus.*id est, quanti etiam prius valuisset vsusfr.in seruo. Sed cur in infante non fit æstimatio retro ante natiuitatẽ:vt.ff.eo.ide Neratius.§. si infans? Respõ.quia ibi nulla in id tẽpus posset fieri æstimatio.

Liber.]*CASVS* vsque ad.l. si dominus,sic ponitur:Homini libero manus incisa est.an ei directa Aquil.competat?Et rñ.quòd non : sed vtilis sic. [*FVGITIVI.*] Seruus meus fugit à me ad te,& tu eum possidebas. quidam illum seruum vulnerauit.an mihi,vel tibi detur actio,quæritur . Et respon.quòd mihi.[*SI HOMO.*]Possidebam aliquem bona fide: & ipse mihi damnum dedit in re mea. quæritur , an mihi Aquil. competat?Et respon.quòd sic. Sed pone, Titius decessit : hæredem instituit:hæreditas nondum adita erat.seruus qui erat in hęredi.vulneratus fuit.cui competit Aquil? Et respon. quòd hæreditati,cum vicem domini sustineat:postea hæredi adita hæreditate:sed ante non:cum non sit dominus,nisi adita hæreditate.[*SI SERVVS.*]In testamento tuo seruum tuum legasti. post aditã hæreditatem fuit occisus.an mihi competat actio.l. Aquil? Et rñ. quòd sic,si volo eum habere.Secundo dicit, quod si repudiauit legatum:an hæredi detur?Et respon.quòd sic.Tertio dicit, quòd si hæres occidit,an mihi legatario contra hæredem detur actio? Et respon.quòd sic.Quarto dicit,quòd si mortuus fuit ante aditã hæreditatem:an competat hęredi?Et respon.quòd sic.Quinto dicit,quòd si vulneratus fuit ante aditã hæreditatem: an hæredi tũ competat?Et rñ.ꝙ hæredi:sed hęres debet eam cedere mihi legatario.[*SI SERVVS VVLNERATVS.*] Seruũ meum vulnerasti:qui postea ruina,vel naufragio periit.de vulnerato,nõ

A

ℱEum,cui vestimenta cõmodata sunt, non posse[a],si scissa fuerint,lege Aquilia agere: Iulianus ait,sed domino eam cõpetere.ℱAn fructuarius,vel vsuarius legis Aquiliæ actionem haberet,Iulianus tractat.Et ego puto melius, vtile[b] iudiciũ ex hac causa dandum.

XII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

B

SEd & si proprietatis dominus vulnerauerit seruũ, vel occiderit , in quo vsusfructus me[o] est:danda est[c] mihi ad exemplum legis Aquiliæ actio in eũ,pro portione[d] vsusfructus, vt etiã ea pars anni in æstimationem veniat,qua nondum vsusfructus meus[e] fuit.

XIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

LIber homo suo nomine vtilem Aquilię habet actionem[f]. directã enim nõ habet: quoniam † dominus membrorum suorum † nemo[g] videtur.

C

Fugitiui[h] autem nomine dominus habet[actionem.]ℱIulianus scribit,si homo liber bona fide mihi seruiat,ipsum lege Aquilia mihi teneri[i].ℱSi seruus hæreditari[p] occidatur:quęritur quis Aquilia agat, cũ dominus nullus sit huius serui?Et ait Celsus,legem[k] domino dãna salua esse voluisse. domin[o] l ergo hęreditas habebitur:quare adita hæreditate, hæres poterit experiri.ℱSi seruus legat[p] post aditam hæreditatẽ sit occisus,competere legis Aquiliæ actionẽ legatario,si non* post mortem serui adgnouit legatum. quòd si repudiauit, consequens esse ait Iulianus dicere hæredi competere.

XIIII. PAVLVS libro vicesimosecundo ad Edictum.

D

SEd si ipse[m] hæres eum occiderit: dicẽdum est,* dandam in eũ legatario actionem.

XV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

HVic scripturæ consequens est dicere, vt si ante aditã hæreditatẽ occidatur legatus[n] seruus, apud hæredem remaneat Aquilię actio,per hęreditatem[ei] adquisita[o]. Quòd si vulneratus sit ante aditam hæreditatem, in hæreditate quidem actio remansit: sed cedere[p] eam * legatario hæredem oportet.ℱSi seruus † vulneratus mortifere[q],postea ruina,vel naufragio,vel alio ictu maturius[r] perierit:[non quasi] de occiso agi nõ posse,sed quasi de vulnerato.sed si manumissus,vel alienatus,ex vulnere periit : quasi de occiso agi posse Iulianus ait.Hęc ita tam variè, quia verum est,eum à te occisum[esse,]tunc[f],cum[eũ] vulnerabas : quod mortuo eo demũ apparuit.[at] in superiore non est passa ruina apparere, an sit occisus. Sed si vulneratum mortifere,liberum & hæredẽ esse iusserit[t]*: deinde decesserit[u] :hæredem eius[x] agere Aquilia non posse[y]:

de occiso teneris.sed si illũ seruũ quẽ vulnerasti: vel alienauis, vel manumisi:& postea periit ex tali vulnere:quæris an mihi de occiso cõpetat?Rñ.quòd sic.Secus superiori casu: quia propter ruinã non potui scire,an sit occisus ab illo,qui vulnerauit, an à ruina.

[*SED SI VVLNERATVM.*]Seruũ meũ mortifere vulnerasti: ipsum instituisti,& hæredem,& liberum:& me mortuo fuit hæres, & liber. quæritur,an possit agere pro damno sui ipsius?Et dicit,ꝙ non,nec etiã heres liberti:quia si liber esset vulneratus, nõ agetur : nec modo agitur, licet seruus erat cui fuit vulneratus: quia est liber cum agere vult.& sic deuenit in eum casum &c. Viuianus.

---

l *Dominus.*id est,pro domino.

m *Sed si ipse.*facit.ff.de dolo.& eleganter.§.item si.Accursius.

n *Hvic scripturæ.Legat[o].*& sic nõdũ erat legatarij:vt.d.l.de dolo.&de leg.j. si seru[o] legat[o].§.cũ homo.&ideo nec actio ei cõpetere potest,& hęres liberatus est,si sine dolo suo hoc faciat.

o *Adquisita.*& sic cũ lucro hęredis morit:vt.j.de lega.j.filiusfi.

p *Sed cedere.*in superiori casu nõ:quia interitu speciei sit liberatus,nisi hæres occidat:vt.j.de leg.j.quid ergo.§.si hæres.tũc enim distinguitur:merentem, vel non : vt ibi dicit.hic autem tenetur, quia vulneratum præstare debet,quem habet.

q *Mortifere.*vt putabatur,non tamen erat certum.& sic non est contra infra,eo.ita vulneratus.

r *Maturius.*quàm ex priore vulnere moriturus putabatur.Azo.

s *Tunc cum eum.*sic postea factum retro trahitur:vt.j.eo.ait.§.j. &.j.de sol.qui res.§.j.&.j.de dam.infect.damni.§.Sabinus.

t *Iusserit.*scilicet dominus.

u *Decesserit.*s.dominus.vel dic,scilicet vulneratus.

x *Hæredem eius.*scilicet libertum ipsum.Vel dic,hęredem liberti:vt infra,eo.l.nam sicut.§.si dominus.& tunc dic,decesserit,scilicet vulneratus.Accursius.

y *Non posse.*ad æstimationem forte:aget tamen ob impensas,& operas,vt diximus.ff.eo.l.qua actione.§.si quis in colluctatione.

Quia

a *Via in eum casum.* mala ratio, secundum quosdam, quia non est generalis: vt. ff. de act. & obli. l. quæcũque. & erit sensus: venit quidem in eum casum: quia decessit vulneratus; qui si vulneraretur hodie, post mortem tunc agi non posset. Vel dic, quòd si liber occideretur, vel vulneraretur, sicut hic fuit, post vulnera hæres eius non agit, secũdũ Io. & ambæ secundũ secundã positionẽ casus. vel secundum primã positionem optima est ratio. & sit sensus, vt dixi mus: quia liber sui æstimationem petere nõ posit. Est enim ipossibile, q̃ quis seruus, vel liber aliquo casu, vel tẽpore, vel modo, possit petere æstimationẽ a suipsius. & sic non reprobatur hæc ratio per illam, quęcũque. quia seruo meo vulnerato, & manumisso: licet tũc nõ posset incipere mihi cõpetere actio, præsenti statu inspecto, nõ est tamen impossibile: quia posset redigi in meam seruitutẽ iterũ. & sic ibi loquitur in. l. quæcũque. & secundũ hoc decesserit. s. dominus. Posset & alia ratio assignari, si hæc dicatur insufficiens: quia sit absurdum, q̃ aliquis sui petat æstimationem: vt infra, eo. l. nam sicut. §. si dominus seruũ. & ita hic subaudii, maximè. Item no. hic arg. quod est hic expressum: vt. ff. de seruit. l. pro parte. & infra, de reg. iur. in ambiguis §. j. Sed arg. cõtra instit. de leg. §. ecõtrario. & infra, de constitu. pecu. item illa. §. quod adiicitur. Accursius.

XVI. MARCIANVS libro quarto Regularum.

QVia in eũ casum[a] res peruenit, à quo incipere non potest.

XVII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI dominus seruũ suũ occiderit: bonę fidei possessori[b] vel ei, qui pignori accepit, in factum actione tenebitur[c].* [Si cõiunctim duobus legetur Stichus, & alter eorum occisum[d] repudiauerit, puto coniunctũ solũ posse Aquilia agere: quia retro accreuisse[e] dominium ei videtur.]

XVIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SEd & si is, qui pignori seruũ accepit, occidit eum, vel vulnerauit: lege Aquilia, & pigneratitia cõueniri potest: sed alterutra contentus esse debebit actor.

XIX. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SEd si communem seruũ occiderit quis, Aquilia teneri eum Celsus[f] ait. idem est, & si vulnerauerit:

XX. IDEM libro quadragesimosecundo ad Sabinum.

SCilicet pro ea parte, q̃ qua dominus est, qui agit.

XXI. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

AIt lex: *Quanti is homo in eo anno plurimi fuit*[g]*. quę clausula æstimationem habet[h] dãni, quod datum est. Annus autem retrorsus computatur, ex quo quis occisus est. Quòd si mortiferè fuerit vulneratus[i], & postea post longum interuallum mortuus sit: inde annũ numerabimus, secundum Iulianũ ex quo vulneratus est: licet Celsus contra scribat[k]. ℣ Sed vtrũ corpus eius solum æstimamus, quanti fuerit, cùm occideretur: an potius quanti interfuit[l] nostra non esse occisum? Et hoc iure vtimur, vt ei, quod interest,[m] fiat æstimatio.

XXII. PAVLVS libro vicesimosecundo ad Edictum.

PRoinde[n] si seruum occidisti, quem sub pœna tradendum promisi: vtilitas[o] venit in hoc iudiciũ. Itẽ causæ corpori cohærentes ęstimantur[p] [veluti] si quis ex comœdis, aut symphoniacis, aut gemellis, aut quadriga, aut ex pari mularum vnum, vel vnam occiderit: non solum enim perempti corporis ęstimatio faciẽda est, sed & eius[q] ratio haberi debet, quo[r] cætera corpora depretiata sũt.

I domin[s].] CASVS. Ex causa donatiõis, quia tibi fuit donat[s], vel quia tibi fuit obligatus: & sic iusto titulo seruum meũ possidebas. illum ego interfeci. an tibi teneat? Et rñ. quòd sic in factũ act. [*SI CONIVNCTVM.*] Mihi & tibi Stichũ legauit alius. Titius interfecit. tu repudiasti. mihi insolidũ Aquil. cõpetit.

a *Via.* ff. Vetus.

b *Possessori.* qui habet titulum. Accursius.

c *Tenebitur.* s. ad interesse. & sic non meruit occidi: vt. j. de pig. l. seruũ. & s. eo. item Mela. §. si in eo. in fi. §. secus si meruit: vt. j. eo. qui occidit. Idem in actione furti, vt competat creditori: vt. j. de fur. itaque. §. sed & si res. Accursius.

d *Occisum.* scilicet Stichum. Azo. post aditam hæreditatem: vt supra, eo. l. liber homo. §. vlti. Accursius.

e *Accreuisse.* vt &. j. ea. l. Titio. & l. nam sicut. sed certè immo magis non decreuisse: vt. C. de cadu. tol. §. pe. Accursius.

Sed & si.] CASVS. Creditor occidẽs seruũ sibi obligatũ, tenet Aquil. & pigneratitia. Itẽ socius, tenetur pro parte socij sui.

f *Celsus.* vt. j. e. si seru[s] seruũ. §. j. &. j. pro soc. sed si ex furtiua causa. §. j. &. j. communi diui. & si non. §. venit. Sed ar. contra. j. de iur. itẽ apud Labeonem. §. si cõmunem. sed ibi in iniuria dicit. Ac.

Ait lex.] CASVS. In primo suo capite loquit lex Aquil. qd teneatur occidẽs dare: & dicit q̃ tenetur dare quãti plurimi fuit in anno retro. cõputatur autẽ annus à tempore, vel die occisionis, vel vulneris. [*SED VTRVM.*] Et fit æstimatio, qđ nostra interest. & de hoc ponit exemplum. Ecce vendidi seruum: & promisi illum sub pœna. x. tradere: & antequã traderem, mortuus fuit. certè æstimantur corpori cohærentia: vt puta vnum ex comœdis meis, qui simul cantabant, & vnus sine alio cantare nesciebat, occidisti: an non solum illius occisi, sed etiam alterius faciẽda sit æstimatio, quæritur. & respon. quòd sic. Viuianus.

g *Fuit.* tantum dare domino damnas esto: vt. s. e. l. ij. Accur.

h *Habet.* id est continet.

i *Vulneratus.* quia tunc fingitur occisus: vt supra, eo. huic. §. si seruus. ibi, hoc ita tam variè &c.

k *Scribat.* sed malè. Azo.

l *Interfuit.* scilicet tempore occisionis.

m *Quod interest.* tẽpore quo occiditur: vel ĩtra annum: vt. j. eo. l. pe.

n *PRoinde.* Sed an stipulatori hæc actio ceditur. s. Aquilia. *Flo. fuisset* & cedẽdo liberetur? Videtur quòd sic: vt. s. eo. huic. Sed illa de vulnerato tãtũ loquitur: sed seruo occiso ante aditã hæreditatem nõ ceditur, vt ibidẽ dicitur: quia hæres liberat interitu rei: & sic hic. Sed quid si postea occidatur seruus hęredis legatus, nõ testatoris: an ceditur actio? Nihil ibi dicit: puto tamẽ q̃ nõ: quia ĩteritu speciei est liberatus. secus si vulneratus tantũ: quia tũc cedet, sicut & in re vẽdita contingit: vt. j. de ac. emp. Iulianus. §. si fructibus. & facit ad hãc. l. infra, de fur. inficiãdo. §. si tibi. & de verb. obli. liber homo. §. fi. &. j. de ser. expor. l. seruus.

o *Vtilitas.* quæ mihi deficit ex eo, q̃ seruum non possum soluere: & ideo ad pœnã teneor. & dic, q̃ fuit occisus post moram: sed ab anno citra non fuerat in mora, vt euitetur oppositio, q̃ nõ videatur habere locũ, q̃ hic dicit. aut est in mora, aut nõ. si est in mora tẽpore occisionis, nõ cadit in pœnam: ideo quia iam occiderat post moram: nec liberari poterat dando seruum: quia in mora fuit. si non fuit in mora, interitu speciei liberatus videtur. Accur.

p *Æstimantur.* vt statim subiicit exempla, si quis &c.

q *Sed & eius.* s. cuius seruus est occisus: vel est neutri dictio, eius.

r *Quo.* i. inquantũ. & facit in hoc, q̃ habeatur ratio deteriorationis aliorũ. j. de ædil. edic. ædiles aiunt. §. fi. &. l. seq. & instit. eo. §. itẽ si quis. Sed cõtra. j. ad. l. Fal. l. ptia. &. j. eo. si seru[s]. vbi non ex affectiõe fit æstimatio. Sol. nec hic fit: sed dicit haberi rationẽ ei[s].

INde Neratius.] CASVS. Hæc lex ex superioribus pendet. & ipone: Seruum meum Titius instituit. aliquis eum interfecit, antequã per eum hęre. acquireręd, id est ante aditã hære. Dicitur hic, quòd corporis sui, & hęre. acquirendæ fiet æstimatio. [*IVLIANVS AIT.*] Stichum seruum meum instituit hæredem, & liberum: quòd si hæres non esset, Titium, vel Mæuium substitut. Titius erat mihi agnatus proximus: & si non fecissem testamentum, Titius mihi ab intestato succederet. & antequam decederé, quidam occidit dominum Stichi. tandem ego decessi. quæritur an substitutus, vel legitimus posit agere? Dicit q̃ non, pro æstimatione hære. & hoc, quia eã habent. sed certe, nec pro pretio serui: quia est potius proficuũ, quã damnũ substituto, vel legitimo de morte Stichi. [*IDEM IVLIANVS.*] Institutus fui, si Stichũ seruũ meum manumitterem: & antequam manumisissem, occisus fuit. Distinguitur: aut post mortem testatoris: & tunc non solum corporis, sed etiam hære. fit æstimatio. si ante, tantum corporis. [*IDEM IVLIANVS.*] Seruo meo pictori pollicẽ præcidisti. intra annum, & antequam finiretur annus, fuit occisus. Dicitur hic, quòd æstimatur pro eo tempore, quo fuit pretiosior. [*SED ET SI.*] Si seruus meus negotia mea gesit, & malè: & antequam subiiceré eũ quęstionibus, fuit occisus: dicitur hic, q̃ nõ solũ corpus serui æstimatur, sed etiã interesse serui venit, qđ habeo

ex eo, quòd non potui scire participes fraudis. Cætera sunt plana usque ad. §. si dolo. [*SI DOLO.*] Non solũ. l. Aquil. punitur, sed etiam. l. Corne. agere possum pro seruo meo dolo occiso: vt hic, & insti. e. §. liberi. [*HAEC ACTIO.*] Si occidisti seruũ, & cõfiteris, teneris: & iudex ammodo non inquiret, vtrum debeat cõdẽnare, vel absoluere: sed examinabit quantum seruus valebat.

[*SI QVIS HOMINEM.*] Audiui rumores, quòd Titius occiderat vnũ seruũ meũ: veni, & conueni Titiũ Aquil. & confessus est se occidisse. tandem offert seruũ. quæritur an teneatur Aquil? Et dicit, q̃ nõ in hoc, quòd sit ab aliquo occisus. nõ enim omnimodo condemnãdus est, sed oportet eũ esse occisum ab aliquo. Secundo dicit, idẽ in vulnerato. Tertio dicit in mortuo sua morte quẽ Titius fuit confessus occidisse, nõ tenetur. [*SI PROCVRATOR.*] Titiũ ad ius vocaui. Seius procurator Titij confessus est Titium occidisse. certè ex hac confessione non fit præiudiciũ domino per procuratorem. Idem in tutore, vel curatore: quia ipsi sunt, qui tenentur: si modo constat seruũ per aliquem occisum. Postea addit, ex quo confitetur quis se occidisse: iudex nõ quærit, quis occiderit, nec super hoc ꝓbationes exigũtur: sed bene inquirit quantũ valebat. Vi.

a *Institut⁹.* ab extraneo.

b *Æstimationem.* nã ipsam hæreditatem iure communi habet.

c *Venire.* vt insti. e. §. illud. &. j. de fur. si quis vxori. §. si seru⁹. &. j. ad exhi. sed & si. in prĩ. Ac

d *Occisus fuerit.* s. in vita domini. aliàs statim esset hęres, & liber, & cessarent substitut⁹, & legitimi testatoris. vel dic, q̃ fuit sub cõditione institutus.

e *Legitimũ.* s. testatoris.

f *Quæ.* s. actio Aquil. vel quæ hæreditas: vt. j. eo. §. q̃ si viuo.

g *Vera est.* iure ergo communi habebit institutus, vel legitim⁹, non per Aquil.

h *Pretii.* scilicet serui.

i *Liber.* maius autem damnum esset non esse occisum, quia si viuus esset, liber & hæres esset. & sic hoc casu, nec legitimi, nec substituti interest. secus si in partem tantum sit hæres: vt. j. eo. l. nam sicut. in fi. Accursius.

k *In æstimationem.* s. damni: vt infra, de condic. fur. l. iij.

l *Defecit cõditio.* q̃d si occisor soluẽdo nõ fuerit: an habeatur pro impleta? Arg. q̃ sic. ş. de eo per quem fac. erit. l. fi. j. respon. Azo.

m *Quia retrorsum.* & quia mihi nõ videtur quæsitũ, vel amissum, q̃ ex alieno pendet arbitrio: posset enim testator mutare voluntatem, secundũ Azo. secus autẽ, si naturaliter mortuus esset, cum per eũ non stetisset quo minus cõditio impleret: quia habebit hęreditatẽ: non tamẽ ab interfectore: vt. j. de cõdi. inst. l. quæ sub cõditione. §. quotiens. quæ est cõtra ad hoc, & superius respõsum. secus tamen est, quando mihi est relictũ, & alij imposita est condita. s. lego tibi certũ, si tibi nupserit filia, aut illi. tũc enim morte interueniente nihil cõsequor. sec⁹ si stet per factũ suũ: vt quia nolit: vt. C. de cõdi. inser. l. legatũ. & de insti. sub cõdi. fa. l. j. secũdũ Io.

n *Eruerentur.* id est, iudicarentur. Accursius.

o *Noxa.* i. ipse seruus qui est noxa. sed si hoc velim consequi, nõne probabo, & alios fraudem participasse? sed si hoc est, quare non agã contra illos qui fraudẽ participauerunt? Rñ. licet probem quosdam fraudẽ participasse; nõ tamen conuenio eos, qui decesserunt: & seruus mihi eos indicasset antequã decederet: vt ş. de eden. l. argentarius. §. fi. secundum Azo.

p *Vixit.* ş. eo. sed si p. prietatis. argu. contra. Sol. vt ibi.

q *Dari constat.* nisi in casib⁹: vt. ş. e. l. §. j. & j. eo. l. nã sicut. §. si dñs.

r *Ex damno.* vt puta bouem occidisti, & eius carnes hæres tuus comedit.

s *Lege Cornelia.* s. de sicariis. Et sic no. etiam pro seruo habere locũ l. Cor. de sic. vt hic, & inst. eo. §. liberum. &. j. ad. l. Cor. de sica. l. j. §. j. &. j. de præscrip. ver. l. qui seruandarum. §. j. *Civilis.* Item not. non tolli crimen *crimenta-* minalem per ciuilem: *nõ tollit* vt hic subiicit, & Cod. quando ci. ac. præ. cri. l. j. & sic est contra, infra, de pub. iudic. interdum. Solu. interim, dum vna agitur, altera non intenditur: vt in l. cõtraria. &. j. vibo. rap. l. ij. §. hoc edicto. eo autem finito sic: vt hic dicitur.

t *In duplum.* quid autẽ duplatur? Respõ. quicquid erat simplandum: vt supra, eo. l. ait. in fi. & supra, quod me. cau. si cum. §. quadruplabitur. & infra, de ser. cor. l. in hoc. &. j. de lib. cau. l. non tamen. Sed argu. cõtra. j. de fur. l. i actione furti. j. rñ. Dic, vt ibi. Itẽ nunquid pœnitere potest? Rñ. videtur q̃ sic, vsque ad lit. contest. vt. j. de noxa. l. electio. §. neque. Item no. hic, ex mendacio *Punitur* quẽ puniri in plus: vt. j. de iureiur. l. eum qui. in prin. &. C. eo. l. cõ *quis ad* tra negãtẽ. & de condic. inde. l. ea quæ. &. j. quod cum eo. sed & si *duc.* ex. §. interdũ. & in auth. de triẽ. & se. §. si quis autẽ. &. §. illud quoque. col. iij. &. j. de inter. act. l. de ætate. §. si cũ esset. Itẽ, an idem in actione in factũ, vel vtili Aquil. vt in fi. cias teneatur in duplũ? Rñ. sic, vt. C. eo. l. pe. & in auth. de trien. & se. §. studium. col. iij.

u *Confiteatur.* scilicet in iudicio: aliàs non valet: quod dic, vt infra, de interro. actio. l. j. in fi. Accursius.

x *Confessus.* quasi sit confessio contra naturam, vel impossibilis. vnde nõ valet: vt hic, &. j. de ĩterrog. act. l. cõfessionib⁹. & l. fi. is.

y *Confessoriã actionem.* i. actũ confessionalẽ confessi: vel cõfessio ipsa remittit actori hoc ius, vt nõ cogatur probare eum conuentum occidisse, cogitur tamẽ probare eum occisum esse à quocũque, si alter probet viuũ: aliàs satis erit, si confitetur occisum, & à se, vt hic, & ita actio ponitur pro actu: vt in auth. de nõ alie. §. minus.

XXIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

INde Neratius scribit, si seru⁹ hæres institutus[a] occisus sit, etiam hęreditatis ęstimationẽ[b] venire[c]. Iulianus ait: Si seruus liber & hæres esse iussus, occisus fuerit[d]: neque substitutum, neque legitimum[e] actione legis Aquiliæ hæreditatis ęstimationem consecuturũ, quæ[f] seruo competere nõ potuit. Quæ sententia vera est[g]. Pretij igitur solummodo fieri æstimationem: quia hoc interesse solùm substituti videtur. Ego autem puto, nec pretij[h] fieri æstimationem, quia si hæres esset, & liber[i] esset.

Conditio potestatiua, quando impeditur per factum hominis, non habetur pro impleta: secus si impediretur per factum naturæ. Baldus.

Idem Iulianus scribit, si institutus fuero sub conditione, *si Stichum manumisero*, & Stichus sit occisus post mortem testatoris: in æstimationem[k], etiam hæreditatis pretium me consecuturum, Propter occisionem enim defecit[l] conditio. Quòd si viuo testatore occisus sit, hæreditatis æstimationem cessare: quia retrorsum[m] quanti plurimi fuit, inspicitur. Idem Iulianus scribit æstimationem hominis occisi, ad id tempus referri, quo plurimi in eo anno fuit. Et ideo & si pretioso pictori pollex fuerit præcisus, & intra annum quo præcideretur, fuerit occisus: posse eum Aquilia agere: pretióque eo ęstimandũ, quanti fuit, priusquã artem cũ pollice amisisset. Sed & si seruus, qui magnas fraudes in meis rationibus commiserat, fuerit occisus, de quo quæstionem habere destinaueram, vt fraudium participes eruerentur[n]: rectissimè Labeo scribit tanti æstimãdum, quanti mea intererat fraudes serui per eum cõmissas detegi: non quanti noxa[o] eius serui valeat. Sed & si bonę frugi seruus intra annum mutatis morib⁹ occisus sit: pretium id æstimabitur quãto valeret priusquam mores mutaret. In summa, omnia commoda, quæ intra annũ quo interfectus est, pretiosiorem seruum facerent: hæc accedere ad æstimationem eius dicendum est. Si infans sit occisus nondum anniculus, verius est sufficere hanc actionem vt æstimatio referatur ad id tempus, quo intra annum vixit[p]. Hanc actionem & hæredi, cæterísque successoribus dari[q] cõstat. sed in hęredem, vel cæteros hæc actio non dabitur, cum sit pœnalis, nisi fortè ex damno[r] locupletior hæres factus sit. Si dolo seruus occisus sit, & lege Cornelia[s] agere dominũ posse constat: & si lege Aquilia egerit, præiudiciũ fieri Corneliæ non debet. Hæc actio aduersus confitẽtem competit in simplum, aduersus negantẽ in duplum[t]. Si quis hominem viuum falso confiteatur[u] occidisse, & postea paratus sit ostẽdere hominem viuum esse: Iulianus scribit cessare Aquiliam: quamuis confessus[x] sit se occidisse. Hoc enim solũ remittere actori confessoriã[y] actionem, necesse habeat docere eũ occi-

BIU Cujas

minus.col.ij.&.j.de donat. inter vi. & vxo.l.iij.§.fi. Aliter autem accipitur actio confessoria in seruitutibus: vt.ff. si ser. vin.l.ij. in prin. Vel dic, quòd actio confessoria dicitur actio legis Aquiliæ: quæ datur in confitentem ex confessione sua. illa enim actio remittitur actori, id est confitenti, & agenti: nũc etiam probãti hominem viuum esse. Et ita soli probanti: vt sic qui agit Aquilia, nõ habeat necesse probare eum occidisse, qui cõfessus est. & quòd dicit hoc solum, id est, hoc casu tantum, quo probare paratus est hominem viuum. Sed an idẽ sit in contractibus: vt ita demum obligetur, si alius cõtraxit. Item, an idem in legato: vt sit necesse probare ab aliquo relictũ, quod quis confessus est se debere, illo ꝓbante se nõ cõtraxisse, vel legatũ nõ esse? M.ic.ar.huiꝰ.§.&.j. de interro.act.l.cõfessionib. Sed Bul. & Io. dicũt aliud in istis, quã in l.Aquil.vt.C.de nõ nu. ꝓpoe.auth.cõtra qui ꝓpriam. ibi enim à nullo erat debitum: quia erat solutum, & tamen creꝺit pœna per inficiationem: sicut & in casibus propositis datur ex confessione: vt nõ possit probare contrariũ. & hic nõ est opus ab alio probari debitum. & sic pro eis.j. de confess.l.iij. Item si ex hac actione sit solutum, vel ex alia, quæ crescit per inficiationem: dicit lex non repeti: vt.C.de condic. inde.l. ea quæ. & insti.de ob.ex quasi contra.§.fi. quod non potest repeti: licet soluens non dederit damnum: dummodo ab aliquo sit datũ: vt hic in confessione dicitur. Sed quid est quod nõ repetitur? Respon. secundum M. illud quod erat duplandum: vt si erat damnũ decẽ, & ea soluit: nõ possit repetere. sed si erat dãnũ decẽ, & solverit quindecim ignorãs, repetit quinq;: quia ista quinq; nõ erat duplãda. Sed Ioã. dicit nil etiã hoc casu repeti, cũ duæ dictę leges dicãt simpliciter, soluta ex causa, quę crescit ꝓ inficiationẽ, nõ possit repeti. Itẽ an liberet occidẽs? Dic vt.j. de inter.act.l.qui seruũ.

a *Aquocũque.* cum quo tamen per occisionem erat actio: vt.j. de interroga.actio.l.confessionibus. Et ideo si à furioso occisum cõfitear me occidisse: non teneor, secundum Io. licet sit arg. cõtra. ex hac.l. Quid ergo, si seruꝰ meus occidit conseruum suum, & tu confiteris, etiam in iudicio te occidisse? Rñ. te teneri: nisi possis probare contrarium: quia licet seruus meus non sit mihi ciuiliter obligatus: est tamen naturaliter. Item not. hic non audiri probãtem contra cõfessionem suam erroneã: arg. C.de iur.& fac.igno. l.error. Sol. hic speciale: vt & alia multa. Accursius.

b *Hoc apertius. Circa.* quod dictum est in eo, qui viuit, quem confiteor me occidisse. Accursius.

c *Proinde. Mortuꝰ.* ergo nõ omnis mortuꝰ est occisus: sed quilibet occisus est mortuꝰ: vt hic, & isti. eo.§. pterea si me. Azo.

d *Quisquis alius.* vt defensor sine mandato.

e *Confiteatur.* falsò. Quid autem si verum? Respon. datur in dominum vtilis, ex confessione: nisi sit procurator sine mandato.

f *Absentem.* s. dominum, vel pupillum, adultum, vel furiosum. nam tunc dabitur in eos, scilicet tut. vel cura. vel procura. vt hic, non aũt sit prætudiciũ defenso, vt.j. de interrog.act.l.si defensor. &.j. de cõfess.l.certum.§. sed an. nisi mandatũ fuerit specialiter de confitendo, vel ratum habitum: vt.j. de interrog.act. qui seruum.

g *Non rei iudicandæ.* id est, vt iudicet damnum sit datum, vel nõ, cum præcedenti probatione, nullæ enim &c.

h *Sed æstimandæ.* id est, vt æstimet damnum datum, quantum sit. Quid enim si ille qui agit, malit probare dãnũ datum, & magni litẽ facit: reus vero fatetur se occidisse: & paratꝰ est soluere æstimationẽ? Certe de hoc cognoscit: vt.j.l.proxi. Vel dic, magni, id est, pro magno onere habet litigare, & probare; certe non auditur, ex

diſſe: cæterum occiſum eſſe hominẽ à quocũque[a] oportet.

XXIIII. PAVLVS libro vicesimoſecundo ad Edictum.

HOc apertius eſt circa[b] vulneratum hominem. Nam ſi confeſſus ſit vulneraſſe, nec ſit vulneratus: æſtimationẽ cuius vulneris faciemus, vel ad quod tempus recurremus?

XXV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

PRoinde ſi occiſus quidem non ſit, mortuus[b] autem ſit: magis eſt, vt non teneatur de* mortuo, licet faſſus ſit.

Falſa confeſſio procuratoris ſuper crimine, non adficit dominum. Bal.

PSi procurator,† aut tutor, aut curator, aut quiuis alius[d] cõfitẽtur[e] abſentẽ[f] vulneraſſe: cõfeſſoria in eos vtilis actio dãda eſt.

Quando quis confitetur de plano crimẽ, poteſt ſibi ſimiliter fieri præceptum: nec eſt opus definitiua. & ſi confitetur damnum, ſed eſt contentio de quantitate damni, hæc ſola quantitas erit diſcutienda. Baldus.

FNotandum eſt, quòd in hac actione, quæ aduerſus confitẽtem datur: iudex non rei iudicandæ[g], ſed æſtimãdæ[h] datur. Nam nullæ ſunt partes iudicãtis in confitentes:

XXVI. PAVLVS libro vicesimoſecundo ad Edictum.

PVta enim, quòd qui conuenitur, fateatur ſe occidiſſe: & paratus ſit æſtimationẽ ſoluere: & aduerſarius magni litẽ æſtimet.

Vbi concurrunt plura delicta, ibi concurrunt plures actiones. Baldus.

XXVII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI ſeruus ſeruum alienũ ſubripuerit, & occiderit: & Iulianus & Celſus ſcribunt, & furti, & damni[i] iniuriæ competere actionem. Si ſeruus communis, id eſt, meus & tuus, ſeruum meum occiderit: legi Aquiliæ locus eſt[k] aduerſus te, ſi tua voluntate fecit. & ita Proculum exiſtimaſſe Vrſeius refert. Quòd ſi non volũtate tua fecit, ceſſare noxalem actionẽ: ne ſit in poteſtate[l] ſerui, vt tibi debam eum bo.fi.& det damnum: an teneor Aquil. vt illum dem pro noxia, vel emendem damnum? Et rñ. quòd non. tex. huius.l. planus eſt vſq; ad.§. ſi fornacarius. [*SI FORNACARIVS.*] Locaui fundum alicui in quo erat fornax: & ſic cum fornace locaui. conductor appoſuit ſeruum qui ignem immiſit fornaci, & cuſtodiam reliquit: ita quòd fornax combuſta eſt. quæritur an dominus teneatur. Et dicit ꝙ ſic ex locato, quia fuit negligens in eligendis miniſtris, tenetur. Sed ſi duo fuerunt cõductores, & vnꝰ immiſerit ignem: & alius negligenter cuſtodiuit, videtur neuter teneri: ſed tenetur qui obdormiuit. vt ipſo caſu: id eſt, dominꝰ ſerui nomine. Item cum negligenter cuſtodiuit: vt ipſo caſu nõ obſtante teneatur etiam qui negligenter cuſtodiuit. [*SI FVRNVM.*] Planus eſt vſque ad.§. Si calicem. [*SI CALICEM.*] Si calicem meum qui refectione egebat, tibi artifici ad reficiendũ dedi, & eũ fregeris: aut ĩperitia tua, & teneberis Aquil. ſi aũt nõ tua ĩperitia, ſed vitio calicis: non teneris. Idem ſi recepiſti eo pacto vt nõ tenereris. Cætera plana ſunt vſque ad.§. itẽ. [*ITEM SI VICTORI.*] Doliũ vel aliquod aliud vas habebam plenũ vino, in quo vaſe volui circulum ponere, vel aliã reparationẽ: & ſic faciendum dedi hoc cuidam qui imperite faciens fecit vinũ effundi. tenetur mihi in factum. Lex ſeq. eſt clara. Viuianus.

i *Et dãni.* nec vna per alterã tollitur, cũ ſint delicta diuerſa: vt.j. de pri.deli.l.nunquã. ſecus ſi ex vno facto vel delicto cõpetãt plures: quia tũc tolluntur, niſi in id quod excedit: vt.j.loc.l.ſi vulneraueris.&.j. de act.& ob.qui ſeruũ. in fi.&.j. pro ſoc. ſed ſi ex furtiua. quæ ſunt contra. Item eſt contra.j. de fur.l. ſed ſi furripuit. vbi dicit non adiici ad pœnam furti propter damnum. ſed certe non adiicitur, vt illa actio augeatur: datur tñ alia: vt hic dicitur. Acc.

k *Locus eſt.* etiam tuo nomine: ex quo tua voluntate fecit.

l *Ne ſit in poteſtate.* mala ratio: vt inſti. de noxa.§. in ſumma.&.j. de vi & vi ar.l.j.§. quod igitur adiicitur. nam nõne idem ſi agitur cõmuni diui? ideo alia ratio eſt reddẽda. ſ. quia ipſe alij tenet noxali: vnde agere nõ debet: vt.j. de noxa.l. cum ſeruꝰ.&.C. de fur.l. apud antiquos. iudiciũ ergo cõmuni diui. intẽditur: vt.j. de noxa. d.l. cum ſeruꝰ cõmunis alteri.& arbitrio iudicis cõtinetur vt aut præſtes damnum, aut partem cedas: vt.j. de fur.l.ſi ſeruus cõmunis. Itẽ nec naſcitur ex facto, ſed propter factũ. nam ex quaſi contractu oritur cõmuni diui. actio, non ex maleficio. Et ſic no. quòd parum prodeſt non dari noxalem. Item not. quod aliqui referunt

hoc ne sit &c. ad primum casum quando tua voluntate fecit.

a *Seruiat.* vel non seruiat. Accursius.

b *Hæc res.* s. noxæ deditio: vt. j. tit. ij. si seruus cõmunis. & facit supra, si ser. vind. l. loci corpus. §. si fundus.

c *Non tenetur.* Contra. j. de noxa. l. non solum. Sol. hic non possidebat cũ conuenieba tur: licet tempore delicti possidebat. ibi possidebat. vel speciale est in. l. Aquilia. Et est ratio: quia non domino, item & contra dominũ directa non datur: sed vtilis. ꝓ prima solutiõe est. C. de fur. l. pe.

d *Teneri.* cum ei erat facile apprehendere. aliàs, non: vt. j. de noxa. si seruus. §. j. &. l. quotiens. §. in potestate. tenetur tamen vt caueat: vt infra, ad exhi. l. Celsus. §. fi. Accursius.

e *Aquilia.* nomine dãni subaudi, cæterarum &c. & supple. s. dabitur. Aquilia.

f *Si quis.* Hic incipiunt verba legis. Acc.

g *Iniuria.* i. culpa: vt &. ff. e. sed & si quẽcũque. §. iniuriam.

b *Proximis.* s. retro: vt instit. eo. §. cæterum. & hæc verba, si quis al-

* *Flo. cum* teri, &c. sunt verba legis. & quod subiicit, si quis igitur &c. sunt verba Vlpia.

i *Si facem.* s. ardentẽ.

k *Adusseris.* non tamẽ est occisus. tũc enim ex primo capite ageretur.

l *Teneberis.* scilicet, ex hoc capite.

* *Flo. quòd* m *Inquilinis.* scilicet, *vsserit* vicinorum. Azo.

n *Si fornacarius.* à fornace hic dicitur. aliàs dicitur à fornice. i. à lupanario, vel à fornice

* *Flo. vse-* id est, arcu lapideo cõstruendo, qui dicitur *rit* fornix, & profertur in plurali pen. correpta.

o *Coloni.* qui totalem fundũ conduxit in quo esset fornax.

p *Præstare.* s. æstimationem: vt &. j. ea. l. §. Proculus. Accur.

q *Fuerit.* & hoc quãdo idẽ immisit ignẽ, & custodiuit dormiẽdo.

r *Cæterum.* pro, sed.

s *Subiecerit.* & bene.

t *Nihil fecit.* vnde nõ teneẽ Aquilia directa.

u *Non peccauit.* vnde nõ tenetur Aquilia di-

* *Flo. for-* recta, vel vtili.

nicarius x *Obdormiuit.* vt in pri-

† *Fornaca* mo casu.

rius seruus, y *Custodiuit.* vt in isto *in quit Bu-* vltimo.

dæus hoc lo z *Vel ignem.* quasi di-

co, idem est cat, non tenetur pro-

qui pistrina pter obdormitionem,

rius, vel pi- sed quia culpa præces-

stor. sit: vt. j. ea. l. §. si explau-

soli seruiat[a]. quod puto verum esse.

Nota quòd licet actio intentata sit diuidua, tamen beneficium domini pro noxa est indiuiduum: & non potest fieri nisi cuilibet in solidum. quandocũque ergo principale est diuisibile. & accessorium est diuisibile. Baldus.

¶ Item si seruus communis meus & tu' sit occisus à seruo Titij: Celsus scribit alterũ ex dominis agentem aut litis ęstimationem consecuturũ pro parte: aut noxæ dedi ei insolidum oportere: quia hęc res[b] diuisionem non recipit.

Ex delicto serui, obligatur dominus, nõ ille qui iam possidet. Bal.

¶ Seruũ autem occidentis nomine dominus tenetur: is vero, cui bona fide seruit, non tenetur.[c] Sed an is, qui seruum in fuga habet, teneatur nomine eius Aquiliæ actione, quęritur. & ait Iulianus teneri[d]: [&] est verisimum: cui* & Marcellus consentit. Huius legis secundum quidem capitulum in desuetudinem abiit. Tertio autem capite ait eadem lex Aquilia[e]: *Cæterarum rerum, præter hominem, & pecudem occisos, si quis[f] alteri damnum faxit, quídue vsserit,* fregerit, ruperit iniuria[g]: quanti ea res erit in diebus triginta proximis[h], tantum æs domino dare damnas esto.* Si quis igitur non occiderit hominem, vel pecudem: sed vsserit,* fregerit, ruperit: sine dubio ex his verbis legis agendum erit. Proinde si facẽ[i] seruo meo obieceris, & eũ adusseris[k]: teneberis[l] mihi. Item si arbustum meum vel villam meam incenderis, Aquiliæ actionem habebo.

Quando factum excedit voluntatem, tenetur quis de toto facto non inspecto proposito voluntatis. Baldus.

¶ Si quis insulam voluerit meã exurere, & ignis ad vicini insulam peruenerit, Aquilia tenebitur etiam vicino. non minus etiã inquilinis[m] tenebitur ob res eorum exustas. ¶ Si fornacari[n] * seruus † coloni[o] ad fornacẽ obdormisset, & villa fuerit exusta: Neratius scribit ex locato conuentum præstare[p] debere si negligens in eligẽdis ministeriis fuit.[q] Cæterũ[r] si alius ignem subiecerit fornaci, alius negligẽter custodierit, an tenebitur qui subiecerit[s]? Nam qui custodit, nihil fecit[t]: qui re ctè ignem subiecit, non peccauit[u]. Quid ergo est? Puto vtilẽ competere actionẽ tam in eũ, qui ad fornacẽ obdormiuit[x], quàm in eũ qui negligẽter custodiuit[y]. Nec quisquã dixerit in eo qui obdormiuit, rem eũ humanã & naturalem passum: B cum deberet vel ignẽ[z] extinguere, vel ita munire, ne euagaretur.*

Ratione damni facti occasione furni, agitur in factum: & ratione furni petitur cautio damni infecti. Baldus.

¶ Si furnum[a] secundum parietem cõmunẽ haberes, an damni iniuria tenearis*? Et ait Proculus agi nõ posse: quia nec cũ eo qui focũ[b] haberet. Et ideo ęquius puto, in factum actionẽ dandam: scilicet, si paries exustus sit. Si autẽ nondũ mihi dãnum dederis, sed ita ignem habeas, vt metuam ne mihi damnum des: dãni infecti puto sufficere cautionem[c]. ¶ Proculus C ait, cum coloni serui villã exussissent, colonũ vel ex locato[d], vel ex lege Aquilia teneri: [e] ita vt colonus[f] possit seruũ* noxæ dedere: & si vno iudicio res esset iudicata, altero amplius non agendũ. Sed hæc ita, si culpa colonus careat. cęterũ si noxios[g] seruos habuit[h], dãni eũ iniuria teneri[i], cur tales habuit. Idem seruandum & circa[k] inquilinorũ insulę personas scribit. quę sentẽtia habet rationẽ. ¶ Si cùm apes meæ ad tuas aduolassent, tu eas exusseris: le- D gis Aquiliæ actionem competere Celsus ait.

No. quòd corrumpens segetem, seminãdo zizaniam. siue lolium, tenetur domino & colono. Bal.

¶ Inquit lex[l], *ruperit.* Rupisse verbum ferè omnes veteres sic ĩtellexerũt, corruperit. Et ideo Celsus quærit, si lolium aut auenam in segetem[m] alienam inieceris, quo eam tu inquinares: non solum *quod vi, aut clam,* dominũ posse agere: vel si locat[o] fundus sit, colonũ[n]: sed & in factũ agendũ. & si colonus eã exercuit, cauere eum debere, amplius nõ agi: scilicet, ne do-

A strο. & arg. j. de peri. & cõmo. rei ven. si vẽdita. aliàs, nisi ex culpa diceres eũ teneri, esset contra. ff. de vsufru. l. si cui[p]. §. denique. Iũ no. hic naturæ nõ parci, siue vitio naturali: vt in authẽ. de restit. & ea quę. §. vnũ. ibi, porro &c. Sed ar. cõtra. j. de dã. ĩfe. l. fluminũ. ff. vitium. &. C. de vete. iur. enucle. l. ij. §. sed & si quid. Item no. vi[q] factũ non debere alios in periculum trahere: vt. ff. de offi. præs. illicitas. §. sicuti. Accursius.

a *Si furnum.* quia hæc ratio nõ videtur bona, quia potuit esse in culpa: quia nõ prouiderat ignẽ. sed certe immo videtur bona, quia non suo corpore dedit damnũ, secũdũ Io. nisi ponas, q fuit præsens adustioni. nam tunc directa: quia præsentia ꝑ consensu habetur. vt. ff. de fur. falsus. §. si is qui. Accursius.

b *Qui focum habet.* agi posset vt remoueret si nõ interesse: vt &. ff. seruit. vin. sicuti. §. de §. pen. nisi sic habeat vt quotidie flãmescat paries: vt. ff. de serui. vrb. ꝓdio. l. quidã &. l. fistulas.

c *Cautionẽ.* immo videtur hæc cautio cessare: vt. j. de dã. infe. l. fluminũ. §. præterea. quæ est cõtra. Sol. ibi nomine furni fuit cautũ: hic nomine ignis, puenientis vitio furni, nec fuit culpa furnarij. vnde hic valet, ibi nõ: cũ ibi interuenerit postea culpa furnarij. vel ibi tãn culpa furnarij: hic vitio furni tm. vel hic expresse de facto seruorũ.

d *Ex locato.* suo nomine, cum non prouiderit ignẽ, & sic fuerit in culpa.

e *Teneri.* noxali.

f *Colonus.* noxali conuentus, ita scilicet, q noxalis detur.

g *Noxios.* scilicet, fures, vt dixi.

h *Habuisset.* s. in ministerio. est enim hæc culpa: vt insti. de oblig. quæ ex quasi ma. §. item. &. j. loc. l. videam[o]. circa prin. &. l. qui insulã. §. qui mulas. &. ff. eãdẽ l. §. si fornacarius ibi, si negligens &c.

i *Teneri.* s. sine noxæ deditione.

k *Et circa inquilinorũ.* quibus locauit domum.

l *Inquit lex.* vt supra, ea. l. §. tertio autem capite.

m *Segetẽ.* seminãdo. aliàs si iã collectis fructibus, cessat interdictũ: vt. j. quod vi aut clã. si alius. §. notandum.

n *Colonũ.* scilicet, posse agere quod vi aut clam nomine fructuũ vt infra

BIU Cujas

vt infra, quod vi aut clam.l.quanquam.

a *Inquietet.* scilicet cum, qui damnum dedit.sic & infra, de iure do.l.cum pater dotem.bene autem dico in factum agere : & non Aquil.nam pro quia &c.secundum Io.

b *Nam.* bene dico in factum,non Aquilia &c.

c *Alia.* scilicet, species damni est.

d *Ipsius.* scilicet rei.

e *Mutatione.* scilicet, interueniente.

f *Separatio sit.* vt sic habeat locum in factū actio:vt dictū est.Acc.

g *Spurcauit.* spurca dicitur id quod ex ore porci cadit.

h *Agi posse.* quia hic non corpus ipsum corruptū est:vt.j.ea.§.itē si quis. aut in superiori nō ita.Ac.

i *Sed non esse nouū.* sic intelligendum videtur.C.de sac.sanc.ec clesi.l.generali.Sed arg. contra.j.de verbo.obligationum.l.doli.Accursius.

k *Tumorem fecerit.* facit infra, ad Sil.l.j.§. occisorum.

l *Viliorem.* quantum ad vires.Accursius.

m *Deteriorēve.* quātū ad vendendum.Accur.

n *Cessat.* vt.j.eod.l.§. Iuianus. Accursius.

o *Ruptiones.* scilicet tantum.

p *Agi posse.* vt.j.eo.l. scientiam.§.j.&.ś.titu. hęc actio.&.j.ti.j.l.fi.

q *Actio.* vtilis.nec enim corpus est læsum.

r *Item si quis.* facit.ś. ea.l.§.inquit. imo ibi contra.

s *Actionem.* l. Aquil. vtilem, & in factū nihilominus : vt hic subiicit, & .j. de præscri. verb. qui seruādarū.§. sed & si calcem.& inst. de ob.quæ ex delic.§. interdum.

t *Agendum.* scilicet vel repete, Sabinus existimat,quod est supra.

u *Placuit.* vt.j.de fur. si quis vxorem.in prin. &.§.si quis.

x *Idem etiam.* hoc refertur ad primū casum.

y *Si mulier.* s.prægnās.

z *Eiecerit.* s.partū.

a *Et si mulum.* sibi loco catū.& facit.j.loca.qui per insulā.§.qui mulas.

b *Aquilia tenebitur.* idem si virginem immaturā stuprauerit, q̄ teneatur Aquilia: vt.j. de iniur. si stuprum. in fi.Sed cum oliua immatura plus reddat fructuum, quàm matura: vt.j. de vsufr.leg.l. pe. quomodo agitur? Rñ. quia non ita sanum vel bonū fructum reddit. Item cuius tēporis fiet æstimatio?Respon.idem quod in infante:vt supra,eo.l. Nerati. §.si infans.Immo etiam ad futurum: vt.ś.eo.liber homo.

min⁹ amplius inquietet[a]. Nā[b] alia[c] quędā species damni est, ipsum quid corrumpere,& mutare, vt lex Aquilia locum habeat:alia,nulla ipsi⁹[d] mutatione[e] applicare aliud, cui⁹ molesta separatio sit[f]. ℣ Cū eo plane qui vinum spurcauit[g], † vel effudit,vel acetum fecit, vel alio modo vitiauit, agi posse[h] Aquilia Celsus ait:quia etiam effusum,& acetum factum, corrupti appellatione continetur. Et non negat fractum & vstū contineri corrupti appellatione, sed non esse nouū[i], vt lex specialiter quibusdam enumeratis, generale subiiciat verbum,quo specialia complecta tur. quæ sententia vera est. ℣ Rupisse eum vtique accipiemus,qui vulnerauerit, vel virgis,vel loris,vel pugnis cęciderit,vel telo,vel quo alio,vt scinderet alicui corp⁹: vel tumorē fecerit[k]: sed ita demū, si dānū iniuria datū est. Cæterùm si nullo seruū pretio viliorē[l] deteriorémve[m] fecerit, Aquilia cessat[n] : iniuriarúmque erit agendum dūtaxat. Aquilia enim eas ruptiones[o] quæ dāna dant, persequitur. Ergo & si pretio quidem non sit deterior seruus factus,verum sumptus in salutem eius & sanitatē facti sunt: in hæc mihi videri damnum datum: atque ideo lege Aquilia agi posse.[p] Si quis vestimenta sciderit, vel inquinauerit:Aquilia,quasi ruperit, tenetur. Sed & si quis milium vel frumentum meum effuderit in flumē,sufficit Aquiliæ actio[q].

Item si quis[r] frumento arenam vel aliud quid immiscuit, vt difficilis separatio sit: quasi de corrupto agi poterit.

Not.in ver.quod si ad aliquem.quòd punitur ille qui dat opem mediate,non solum si immediate.Bal.

℣ Si quis de manu mihi nummos excusserit, Sabinus existimat damni iniuriæ esse actionem[s],si ita perierint,ne ad aliquem peruenirent : puta si in flumē,vel in mare,vel in cloacam ceciderunt. Quòd si ad aliquem peruenerunt ope,consilio, furti quidem* agendū[t]. quod & antiquis placuit[u].Idē etiam[x] in factum dari posse actionem ait. Si mulier[y] pugno, vel equa ictu à te percussa,eiecerit[z]:Brutus ait Aquilia teneri quasi[de] rupto. Et si mulum[a] plus iusto onerauerit, & aliquid membri ruperit, Aquiliæ locum fore. Si nauem venalitiarum merciū perforasset[quis,] Aquilię actionē esse, quasi ruperit, Viuianus scribit.

Allegatur iste text.quòd aliud est damnum,aliud est furtum.damnum,est cum rei corruptione:furtum,est cum amotione.Bal.

℣ Si oliuam immaturam decerpserit, vel segetem desecuerit immaturam, vel vineas* crudas, Aquilia tenebitur[b]: quòd si iam maturas, cessat Aquilia. Nulla enim iniuria est,cum tibi etiā impensas donauerit[c],quæ in collectionē huiusmodi fructuum impenduntur.Sed si collecta hæc interceperit,furti tenetur. Octauenus in vuis adiicit: nisi,inquit, in terram vuas proiecerit, vt effunderentur[d]. Idem & in sylua cædua scribit: vt si immaturam,* Aquilia teneatur.quòd si maturam * interceperit, furti teneri eum, & arborum furtim cæsarum.[e] Si salictum maturum ita ne stirpes læderes, tuleris : cessare Aquiliam.

Nota quòd etiam bonum quis mihi faciendo,interdum facit mihi iniuriam.quod est multum notandum,secundum glo. Bal.

℣ Et si puerum quis castrauerit,& pretiosiorem fecerit[f], Vuian⁹ scribit cessare[g] Aquiliā: sed iniuriarum[h] erit agendum, aut ex edicto ędilium[i], aut in quadruplum[k] [ex lege duodecim tabularum.]

Not.quòd conuentio facit cessare actionē legis Aquil.sicut actionē ex contractu.

℣ Si calicem diatretum[l] faciendū[m] dedisti:si quidē imperitia fregit,dāni iniuria tenebitur.si verò non imperitia fregit, sed rimas habebat vitiosas:[sic]potest esse excusat⁹.& ideo plerūque artifices conuenire solent, cū eiusmodi materiæ dātur,nō periculo suo se facere. q̄res[n] reficiendum.alioquin cur de facturis quæritur?Azo.

n *Quæres.* id est, quæ pactio.

a *Donauerit.* No.videri quem donare:vt iusti.de rerum di.§.exdiuerso.Sed contra.ś.de neg.gest.si pupilli.§.sed & si quis.Sol.ibi animo lucrandi:hic animo damnum dandi tantum,vel ibi nomine domini:hic suo.Item contra.j.fami.erciscl.fundus qui.&.j. soma.l.fructus.Solu.ibi quando erat in retentione.hic autem petere volebat,secundū Io. Item contra.C. de rei vindica.l. domum. sed ibi in expensis circa rē factis,hic circa fructus. Item ibi erat in retentione.

b *Vt effunderentur.* & sic non tenetur furti, cum animum lucrandi non habuerit: vt.j.eodem.si quis te.§. fina. Accursius.

c *Cæsarum.* simili distinctiōe tenetur & interdicto quod vi aut clam: vt infra, quod vi aut clam.l.si immaturam.

d *Pretiosiorem fecerit.* quod intelligo secundum diuersitatem locorum: vt in Apulia. sed in Italia minoris est pretij.

e *Cessare.* vt arg.ś.ea. l.§.rupisse.Accursius.

f *Sed iniuriarum.* Sic ergo.not.q̄ etiam bonum quis mihi faciendo facit mihi iniuriam: vt hic,quod est notandum.tenetur etiā iste.l. Corne. de sica. vtfra, ad leg. Corne. de sica. l.iij.§.qui hominem.& l.iiij.§.idem diuus .Itē & hodie maior pœna imponitur scilicet capitalis: vt.C. de eunuchis.l.j.&.ij.Accur.

g *Ædilium.* si quis talem vēdat.nā est morbosus:vt infra,de ædil. edict.finautem. licet alia animalia nō sint vitiosa propter hoc:vt.j. de ædil. edict.l. ediles. §.sed enim.

h *In quadruplum.* ex.l. xij. tabula. scilicet, actione in factum: vt & supra, si quadru.l.j. in prin.& prompte dicas hoc casu dari actionē in quadruplū:licet quidam dubitent.An autē vna prædictarum tollatur per aliā?Respon. non ciuilis per criminalem: vt.C.quādo ciac.cri.præiu.l.j.Sed vna criminalis per aliam sic:vt infra, de ac.l.senatus. Item vna ciuilis per aliam, nisi in id qđ excedit:vt infra, vi bona.l.j.Accursius.

i *Si calicem diatretū.* b forsitā à loco:vel ideo diatretum, quia duas capit mensuras.

m *Faciendum.* id est,

Actio vna an per aliā tollatur.

b Diatretū calix tornatilis est, & celatus.Tretum enim, diatretum Græce, foratile, pertusum,tornatile aut torno factum significat.Bądaus hic,& Alex. ab Al. lib.5. cap.17.

a *Tollit.* id est facit non incipere. sic & non obligatus dicitur liberari quandoque, improprie. scilicet vt. j. de verbo. obli. l. decē. No. tamen q̄ semper à periculo contingenti vitio materiæ, est excusatus: nisi contradictum fuerit: vt. j. loca. itē quæritur. §. si gēma. & l. si quis fundum. §. si quis vitulos. & l. fi. Accursius.

ex locato tollit[a] actionem, & Aquiliæ.

Actio legis Aquiliæ, redditur inter virū & vxorem. Bal.

¶ Si cum maritus vxori margaritas extricatas[b] dedisset in vsu, eaq; inuito vel inscio viro perforasset, vt pertusis[c] in linea vteretur: teneri eam lege Aquilia[d], siue diuertit, siue nupta est adhuc. ¶ Si quis ædificij mei fores[e] confregerit, * aut si ipsum ædificium diruerit: lege Aquilia tenetur. Si quis aquęductū meum diruerit, licet cæmenta mea sunt quæ diruta sunt, tamē quia terra mea nō sit qua aquā duco: melius est dicere actionē vtilem dādam. ¶ Si ex plaustro lapis ceciderit, & quid ruperit, vel fregerit: Aquiliæ actione plaustrariū teneri placet, si malè composuit lapides, & ideo lapsi sunt. ¶ Si quis seruum cōductum [habens] ad mulum regendum, cōmendauerit[f] ei mulum: [&] ille ad pollicem suum eū alligauerit de loro[g], & mulus eruperit, sic vt & pollicem auelleret seruo, & se præcipitaret[h]: Mela scribit, si pro perito[i] imperitus[k] locatus sit, ex cō ducto agendum cum domino ob mulum ruptum vel debilitatum. sed si ictu aut terrore[l] mulus turbatus sit, tum dominum ei[m]: id est, muli & serui cū eo qui turbauit, habiturum legis Aquiliæ actionem. Mihi autem videtur & eo casu quo ex locato[m] actio[n] est, competere etiā Aquiliæ[o]. Item si vietori[p] * locaueris lacum vino[q] plenum curādum, & ille eum pertuderit[r], vt vinum sit effusum: Labeo scribit in factum[s] [esse] agendum.

XXVIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

QVi foueas† vrsorum cerquorúmque capiendorum causa faciūt: si in itineribus fecerūt, eoq; aliquid decidit[t], factumque deterius est:

a *Extricatas margaritas, hoc loco vlp. eas intelligit quæ ex ruditi & natiuo habitu arte gēmarii politæ fūt. Bu. hic.*

Actio legis Aquiliæ nō est famosa.

* *vel refregerit*

* *Flo. tecto ri*

b *Vietori legit Bud. pro eo quod erat tectori, & rectè: quia vietores cuparii sunt: qui vitilib⁹ cupas sarciūt vinciūtque. vitilia aūt sunt quæ sic lēta sunt: vt cōmode flectā tur. Et est viere, vincire & inflectere. hæc ille.*

† *Huic responso congruit Exodi cap. 21. circa fin.*

b *Extricatas.* id est, desertas, vel separatas, ab inuicem. Accursius.

c *Pertusis.* id est, perforatis.

d *Lege Aquilia.* ex eo quod dicit dari Aquiliam viro in vxorē, & idem dicitur infra, de dona. inter vi. & vxo. l. si mulier dolo. &. j. e. l. pe. colligo, quòd hæc actio non est famosa. nam si esset non daretur in vxorem: vt. C. re. amo. l. diuortij. Sed curdatur constante matrimonio: vt hic dicit, cū sit pœnalis: vt. C. re. amo. l. ij? Respō. hic dabitur in simplum tantū: vt. j. de ser. corrup. l. fi.

e *Fores.* id est, ostia siue portas.

f *Commendauerit.* id est, commodauerit alicui seruum cum mulo. Vel dic, id est, deposuit. s. seruum & mulū similiter: vt subiicit: vel dic plane, vt sonat.

g *Loro.* id est, fræno, siue chamo. Accursius.

h *Præcipitaret.* scilicet, mulus.

i *Si pro perito.* quod est vbi ad mulum regendum seruum petij, & ipse eum mihi obtulit: vt & infra, loc. l. cū in plures §. seruum.

k *Imperitus.* scilicet, seruus. Azo.

l *Terrore.* s. extranei.

m *Ex locato.* i. ex cōducto: vt. ff. posuit.

n *Actio.* vtilis, cum non corpore dedit dānum: vt institutio. eodem. §. finali.

o *Etiam Aquiliæ.* s. noxalem: vt seruus cui pollex est abscissus, defertur pro noxia.

p *Item si vietori.* b vetus lectio est, tectori, id est, artifici. Azo.

q *Lacum.* genus vasis, torcular forte erat.

r *Pertuderit.* id est, p- forauerit.

s *In factum.* nō enim vinum tetigit, sed causam effusionis præstitit: vnde nō tenetur directa Aquili. sed in factum: vt. j. eo. l. qui occidit. §. penul. Acc.

t *Qui foueas. Decidit.* puta, bos.

u *Aquilia.* vtili, vel in factum: quia non suo corpore dedit damnum: vt institu. eod. §. fi.

x *Obligati sunt.* sed & interdicto quod vi aut clam: vt. j. quod vi aut clam. l. si alius. §. penul.

y *Nihil.* id est, non. Accursius.

z *Denuntiatum est.* nam tunc cessat: vt. j. eo. l. si putator. Accur.

QVemadmodum.] CASVS vsque ad. §. si protectū. planus est.

[SI PROTECTVM.] Tigna mea extendi super domū tuā. an possis tua auctoritate rescindere? & distin. quia aut protectū sustentatur domo mea, & non potes, sed cum iudice. si in tuo tantū sustentatur, tūc potes rescindere, & nō teneris. hoc probatur exemplo. SI NAVIS.] Planus est. Si nautæ fuerūt in culpa, tenentur. l. Aqui. aliàs non tenentur nautæ, neque dominus nauis. Item Labeo eandē distinctionē facit quā facit. ff. proxi. §. hic, & in sequentibus. §. §. vsque ad. §. hoc plus est vsque in fi. l. Viuianus.

A

lege Aquilia[u] obligati sunt[x]. At si in aliis locis vbi fieri solent, fecerunt: nihil[y] tenentur. Hæc tamen actio ex causa dāda est: id est, si neque denuntiatum[z] est, neque scierit aut prouidere potuerit. Et multa huiusmodi deprehenduntur, quibus summouetur petitor si euitare periculum potuerit.*

XXIX. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

B

QVemadmodum si laqueos eo loci posuisses, quo ius ponendi non haberes[a]: & pecus vicini in eos laqueos incidisset.

Non possum mea auctoritate tollere, qđ supra meū pendet: sed quod in meo est. Bar

¶ Si protectū meū quod supra domū tuam [&] nullo iure habebam, recidisses: posse me tecum damni iniuria agere, Procul[b] scribit. Debuisti enim mecū, ius mihi non esse protectū [ita] habere, agere[b]. Nec esse equū dānū me pati, recisis à te meis tignis. Aliud[c] est dicendū ex rescripto īperatoris Seueri, qui ei per cuius domum traiectus erat aquæductus citra seruitutem, rescripsit iure suo posse eum intercidere. & merito. Interest enim, quòd hic in suo protexit[d]: ille in alieno fecit. ¶ Si nauis tua impacta[e] in meā scapham damnum mihi dedit, quæsitum est, quæ actio mihi competeret? Et ait Proculus, si in potestate nautarum fuit, ne id accideret, & culpa eorum factum sit: lege Aquilia cū nautis agendum: quia parui refert, [an] nauem immittēdo, aut gubernaculum[f] * naue ducēdo[g], an tua[h] manu damnum dederis: quia omnibus his modis per te damno adficior. Sed si fune rupto, aut cum à nullo regeretur, nauis incurrisset: cū domino agendum non esse.[i]

C

Item Labeo[k] scribit, si cum vi ventorum nauis impulsa esset in funes[l] anchorarum alte-

D

a *Non haberes.* s. tenueris, nisi denūtiaueris: vt & ff. l. proxi. diximus.

b *Habere, agere.* s. negatoria. Et sic not. hic arg. contra eos qui dicunt, negatoriā habere locum demū seruitute amissa: vt. j. arbo. cæ. l. fin. Cauebit tamen mihi inferiori hic destruens: vt infra, ad exhib. l. thesaurus. & de glan. leg. l. j. Accursius.

c *Aliud est.* id est diuersum est. Azo.

d *Protexit.* i. caput protectus est in suo qui immittebat: licet superalterius domū protendatur: vt & j. vti possid. l. si duo. §. item videam[a]. & §. sed & si. hic autem alius fecit in alieno: & ideo iure præciditur etiam sua auctoritate: vt hic, & arg. C. de decur. l. generali. & ff. de seruit. vrba. prædi. l. sed si iter me. nā non debet quis in alienū sic q̄rere vel facere: vt & Co. de me. & metal. libr. xj. l. quod dā. Sed cōtra, de relig. ossa. in princ. vbi etiam de suo non potest ossa mouere sine auctoritate maioris ab alio illata. Solu. speciale ibi fuore religionis: vt & ff. eo. tit. l. sunt personæ.

e *Impacta.* vt enim pactū alterū alteri adstringit: ita & hic quoque altera ab altera tenebatur. vel. i. impulsa. Accursius.

f *Gubernaculum.* id est, instrumentum quo regitur nauis.

g *A naue ducendo.* aliàs, à naue ducēdo. i. re mouēdo. aliàs, ad naue ducendo, id est, ante nauem: cum retro ire debeat.

h *An tua.* mutatio personarum. Azo.

i *Non esse.* vt infra, de publica. l. fi. §. si propter. nam nec pro rebus inanimatis agitur noxaliter vel lege Aquil. nisi in casu: vt infra, de damno infecto. l. prætor ait. §. hoc edictum.

k *Item Labeo.* supra posuit, cum dominus nauis vim inferentis dedit damnum: hic, cum dominus nauis vim patientis.

l *Funes.* scilicet, nauis impulsæ.

BIU Cujas

a *Nullam actionem.* vt argu. infra, eo. l. si quis fumo. §. fina. & infra, de aqua. plu. arcen. l. j. §. de eo. ibi, quòd si aliter &c. & infra, de incen. l. quo naufragium. §. quod ait prætor. &. j. de præscript. verb. l. qui seruandarum. & infra, de bo. lib. l. qui cum. §. si libertus. in fi. & infra, de aqua plu. arcen. l. si in meo. Accursius.

b *Fieri æstimationem.* imò videtur fieri quasi ſpecialis: vt infra, de actio. empt. ſi iactum. quę eſt contra. Solu. hæc actio ſtricti iuris eſt: illa bo. fi. & ideo patet latius i ea iudi. offici. Vel melius, hæc actio non datur niſi pro præterito damno: & idcirco non æſtimatur futurum: vt infra, de priua. deli. l. nunquam. §. ité quæſitum. Sed argu. contra. not. ſupra, eo. liber homo. j. reſpon. Azo.

c *Probandum.* ſi inſtrumentum eorum velati indago fuerit ab aliquo inſciſſum. nam non æſtimantur aues. Accurſius.

d *Obruiſſet.* ſcilicet, cul pa nautarum.

e *Gubernatorem.* nihilominus & in exercitorem: vt inſtit. de obli. quæ ex quaſi deli. §. ité exercitor. Et dic, gubernatorem: ſcilicet, retro dictorem, qui ſcilicet ante vadit ducendo nauem.

f *In dominum.* nec in alium. Et ſic collige hic à contrario in dominum dari, quando non fuit fortuitus caſus.

g *Sufficere.* vt ſic ea intentata non detur in factum contra exercitorem. Accurſius.

h *Pecudes.* ſcilicet, occiſa. ſed ſi vulneratæ, agitur ex hoc tertio capite: vt ſupra, eo. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi quis alteri. & §. rupiſſe. & infra, eo. §. capite.

i *Aliquis.* ſcilicet, magiſtratus.

k *Cepiſſet.* non iure, & ſciés: vt differat à ſequentibus. Accurſius.

l *In factum.* & nihilominus vtilis Aquil. quia vtraque ex æquitate datur: vt C. eo. l. de pecoribus. & infra, vi bo. rap. l. ij. §. ſi publicanus. & eſt ſimile infra, de noxa. l. ſed & eo nomine. Not. ergo ex hoc. §. magiſtratus conueniri: vt ſupra, quod metu cau. l. iij. & infra, de pericu. & com. rei véd. l. eum qui. ſed ſi iure feciſſet, non tenetur: vt infra, de iniur. l. iniuriarum. §. j. & infra, de dam. infec. l. ſi finita. §. ſi publicus. quæ ſunt ar. contra. Item contra, infra, quod vi aut clam. l. ſi alius. §. eſt & alia. Sol. vt dices infra, eo. ſi quis fumo. §. j. Accurſius.

m *Item ſi dum putat.* non tenebitur, cum iure faciat: & ſic non fuit culpa: vt infra, de iniur. l. iniuriarum. §. j. Accurſius.

n *Accipienda.* ex vi repetitionis. vt plene no. iſtit. eo. §. denique.

rius, & nautæ funes præciſiſſent: ſi nullo alio modo niſi præciſis funibus explicare ſe potuiſſent, *nullam[a] actionem dandam. Idémque Labeo & Proculus & circa retia piſcatorum, in quæ nauis piſcatorum inciderat, æſtimauerunt. Planè ſi culpa nautarum id factum eſſet, lege Aquilia agendum. ſed vbi damni iniuria agitur ob retia: non piſcium, qui ideo capti non ſunt, fieri æſtimationem[b], cum incertum fuerit an caperentur. Idémque & in venatoribus & in aucupibus [eſt] probandum[c]. ℣ Si nauis alteram contra ſe venientẽ obruiſſet[d], aut in gubernatorem[e], aut in ductorem, *actionem competere damni iniuriæ, Alfenus ait. Sed ſi tanta vis naui facta ſit, quæ temperari non potuerit: nullam in dominum[f] dandam actionem. ſin autem culpa nautarum id factum ſit: puto Aquiliæ ſufficere[g]. Si funem quis quo religata nauis erat, præciderit: de naue, quæ periit, in factũ [erit] agẽdum. ℣ Hac actione ex hoc legis capite de omnibus animalibus læſis [& occiſis] quæ pecudes[h] non ſunt, agendum eſt: [vt] puta de cane. Sed & de apro & leone, cæteríſque feris & auibus, idem erit dicendum.

Etiam magiſtratus tenetur de damno dato, niſi id fecerit iuridice ſuum officium exequendo: præſertim contra rebellem ſeu reſiſtentem ſibi ſeu iuriſdictioni. Baldus.

℣ Magiſtratus municipales, ſi damnum iniuria dederint, poſſe Aquilia teneri. Nam & cum pecudes aliquis[i] pignori cepiſſet[k], & fame eas necauiſſet, dum non patitur te eis cibaria adferre: in factum[l] actio danda eſt. Ité ſi dum putat[m] ſe ex lege capere pignus, non ex lege ceperit: & res tritas corruptáſque reddat: dicitur legem Aquiliam locum habere.

Qui occidit.] CASVS. Inueni ſeruum alienum cum vxore mea iacentem, & eum interfeci. an tenear Aquil. quæritur. Et reſpon. quòd non. [PIGNORI.] Titius obligauit mihi pignori librum ſuum: in quo alius dedit damnum. quæritur an competat mihi Aquil. vel Titio: Reſpon. quòd debitori datur, quia domino: ſed certe mihi creditori datur in duobus caſib⁹ ſolummodo ĩ quãtum eſt meum debitũ: ĩ reſiduum debitori datur. [SI QVIS.] Planus eſt. [IN HAC.] Siue ab initio interueniat culpa, ſiue ex poſtfacto: tenet qui ignem immiſit. l. Aquil. aliàs nõ tenetur. [SI VVLNERATVS.] Planus eſt cum. l. ſeq. Viuianus.

Quod dicendum eſt, & ſi ex lege pignus ceperit. Si quid tamen magiſtratus aduerſus reſiſtentẽ violentius fecerit: non tenebitur Aquilia. Nam & [ſi] cum pignori ſeruum cepiſſet, ille ſe ſuſpenderit: nulla datur actio.

Dicta in vno capite legis, intelliguntur tacite repetita in alio capite eiuſdem legis. Baldus.

℣ Hæc verba, *quanti in triginta diebus proximis fuit.* & ſi non habent [verbum,] *plurimi*: ſic tamen eſſe accipienda[n] conſtat.

XXX. PAVLVS libro viceſimoſecundo ad Edictum.

QVi occidit[o] adulterum deprehenſum ſeruum alienum, hac lege non tenebitur. ℣ Pignori[p] datus ſeruus, ſi occiſus ſit, debitori actio competit. Sed an & creditori danda ſit vtilis: quia poteſt intereſſe eius, quòd debitor ſoluendo non ſit, aut quòd litem tempore amiſerit[q]: quæritur? Sed hic iniquum eſt, & domino & creditori eum teneri: niſi ſi quis putauerit[r] nullam in ea re debitorem iniuriam paſſurum[f], cum proſit ei ad debiti quantitatem[t], & quod ſit amplius, conſecuturus ſit ab eo: vel ab initio in id quod amplius ſit quàm in debito, debitori dandam actionẽ. Et ideo in iis caſibus in quibus creditori dãda eſt actio propter inopiam debitoris, vel quòd litem amiſit[u], creditor quidem vſque ad modum debiti habebit Aquiliæ actionem: vt proſit hoc debitori. ipſi autem debitori in id quod debitum excedit, competit Aquiliæ actio. ℣ Si quis alienum vinum, vel frumentũ, conſumpſerit: non videtur damnum iniuria dare: ideoque vtilis[x] danda eſt actio.

No. quòd ille qui non præuidet, quod præuidere debuit, eſt in culpa. Baldus.

o *Qui occidit.* ſicut pater poteſt quemlibet occidere quem in opere Veneris cum filia ſua inuenerit: & vbicunque: vt infra, ad. l. Iul. de adul. l. patri. &. l. ſe. &. l. quod ait. Maritus verò non omnem, nec vbique: vt eo. ti. l. marito. in prin. &. §. j. aliàs autem punitur occidens: vt. C. ad le. Iul. de adul. l. Gracchus. Azo.

p *Pignori.* Caſus eſt: Dedit aliquis damnum in re mihi obligata à Sempronio: an creditori, vel debitori, vel vtrique competat Aquilia. debitori autem conſtat dari, quia domino: vt ſupra eo. l. item Mela. §. legis. ſed & creditori datur in duobus caſib⁹: ſcilicet, ſi amiſit perſonalem actionem. Ité ſi debitor non ſit ſoluẽdo. quibus duobus caſibus ſolum inquantum eſt ſuum debitum, ei datur: in reſiduum ſi quid eſt, debitori datur. *Caſum ponit.*

q *Amiſit.* per. xxx. annos tacens: quia licet non poſſit vltra debitum petere, poteſt tamen per pignoris retentionem ſeruare. ſed hoc nõ valet: quia hæc præſcriptio tẽpore harum legũ nõ erat. ideo pone in iſtis actionibus, quæ iure iſto certo tempore finiebantur, vt redhibitoria, & quanto minoris. hypotheca vero in perpetuum.

r *Putauerit.* ſcilicet, melius.

f *Paſſurum.* in eo quod erat debitum. Accurſius.

t *Quantitatem.* vt infra, de pig. actio. lege, ſi pignore.

u *Amiſit.* ſcilicet, creditor. Azo.

x *Vtilis.* quia actio legis Aquiliæ pro corruptis locum habet. hoc autem non videtur corruptum, cum eo vſu conſumatur ad quem eſt inuẽtum: vt infra, de præſcrip. verb. l. qui ſeruandarum. in fi. Accurſius.

BIU Cujas

a *Fecisse videtur.* Not. hanc regulam: vt hic, & infra, vi bo. rap. l. antepe. §. si cum seruum. & supra, eodem si seruus seruum. §. si quis insulam. in fin. & infra, ad. l. Cor. de sica. l. nihil. & infra, loca. l. videamus. §. fin. & l. qui domum. in fi. ar. contra, infra, de ser. cor. l. Neratius. §. sunt enim &c. & supra, eo. l. qua actione. §. Celsius. Iteno. q generalitas restringitur cũ culpa alicuius in faciendo præcesit, propter quã dãnum est secutum. Item not. ex hoc. §. quòd vbi cunque habẽt locum actio quod me. cau. vel de dolo, & hæc videtur locum habere: quia & illæ exigunt damnum, sicut ista: vt supra, quod met. causa. illud. §. fin. & de dolo. l. cum quis. & hic. sed certè hic accipietur damnum pro destructione tantum: ibi autem largius: vnde non concurrit hæc cum illis semper. Accursius.

†*Cõcor. tex. in cap. placet. 1. q. 1.*

b *Crimine.* cum dolo præsumpto.

c *Si putator. Si is.* scilicet, ramus. Azo.

†*Hic habemº tex. optimũ, & tenẽdũ mẽti. & quãdo quis dicatur perire sua negligẽtia siue culpa: dic, quòd illud est secũdum Bal. quãdo non permittit se curari: vel si cõcubuit cum vxore vel aliqua mulere: vel si noluit me dicis obedire.*

d *Proclamauit.* nõ impune omittitur denunciatio: vt hic, & instit. eo. §. item. & infra, mandа. inter. §. qui suscepit. & l. si fideiussor. §. si cũ debitor. & supra, eo. l. qui foueas. Accursius.

e *Si in priuato.* si per eum locum iter erat: vt infra, dicitur.

f *Prouisum.* sic infra, loca. si merces. §. penul.

g *Non posset.* sic & infra, de euic. & si rem quam. §. fi. in fi.

h *Vulgo iter fiat.* sic & infra, titu. j. l. j. §. ij.

i *Non potuerit.* nec debuerit: vt & infra, mandа. l. si fideiussor. §. si cũ debitor. Accursius.

†*Huc pertinet cap. Dent. 19.*

Illud. IAVOLENVS. Siue collectio seruorum tuorũ debet mihi damnum, siue faciant mihi furtum, liberaberis dando tantum quãtum si vnus homo liber fecisset: quia ĩ vtroque casu est eadem ratio: igitur & idem ius. Viuianus.

k *Singulos.* id est, nomine singulorum.

l *Fecisset.* vt & infra, si famil. fur. fe. di. l. j.

m *Damni iniuria.* id est actione legis Aquiliæ.

n *Obseruandum.* imò videtur quòd non: vt supra, de iurisd. om. iud. si familia. quæ est contra. Sol. vt ibi. Item cõtra ĩfra, de iniu. l. si plures. vbi plures iniuriæ censentur, vbi sunt plures in familia. Sed forte ibi loquitur de seruis plurium. Vel potest dici, quamuis dicantur plures iniuriæ, vna tamen fiat æstimatio: vt hic dicitur, secundum Azo. præterea ibi dicit in actione iniuriarum. hic in actione damni iniuriæ.

†*Iste tex. allegatur, quòd vbi est eadẽ ratio, vel æquitas, idẽ ius*

o *Æstimari.* Not. quòd vbi est eadem ratio, & idem ius. sic infra, de fonte. l. j. §. interdum. & infra, de adulte. si postulauerit. §. ratio. & arg. supra, de eden. l. quædam. §. nummularios. & instit. quod cum eo. §. si igitur. ver. istas. & supra, de nau. caup. l. nauta. §. fi. & §. de bo. possessio. et ibi testa. mili. l. j. circa pri. Sed argu. contra, infra, de col. bo. si quis. in fi. & j. respon. Item contra est vbicunque inuenitur, maxime in aliqua lege. denotat enim q alia ratio in altera: ita eadem statuitur ius, secundum Azo.

p *Nõ dolo.* furtum autem non fit sine dolo. Accursius.

q *Deinde.* id est, ex interuallo. Accursius.

r *Delicta.* vt & infra, de priua. deli. l. nunquam. §. j.

s *De occiso.* Not. propter continuationem vnum est delictum licet plura vulnera. ecõtrario quandoque vnum est factum, & tamen plura delicta: vt furtum, rapina, damnum, iniuria: vt infra, de priua. delic. l. nunquam. §. j. & facit infra de iniur. l. prætor. §. si plures.

t *Si seruum. Tuum.* mutat personas.

u *Fungi.* id est æstimari faciendo æstimationem, secundum eũ locum vbi quis cogitur respõdere. sũt enim varia pretia rerum: vt infra de eo quod certo. ideo. & infra, de aest. emp. ratio. §. fi. & infra ad. l. Falci. l. pretia rerum. & l. in lege Falcidia. & l. iij. §. fin.

x *Redempturus esse.* q ergo dicit: res tãtum valet, quãtum vẽdi potest: intellige cõmuniter: vt j. de iure fis. non ĩtelligit. §. diui fratres. & j. ad l. Fal. l. iij. ĩpri. & l. quærebatur. & j. ad Treb. l. j. §. si hæres.

y *Damnum.* id est dãni æstimationem.

z *Potuimus.* s. cõmuniter. Et sic no. in l. Aquilia lucrũ venire. sic j. ne quid in lo. pu. l. iij. §. merito. & j. rẽra. habe. si cõmissa. & §. eo. inde Neratius. in prin. Sed ar. cõtra. j. de aqua plu. ar. l. j. §. sicut. & j. quæ in fraudem creditoris. l. patrem. & l. qui autem. in princ. & infra de fur. si is. §. fi.

†*Fi*

⁋ In hac quoque actione quæ ex hoc capitulo oritur, & dolus & culpa punitur. Ideoque si quis in stipulam suam vel spinam, comburendæ eius causa, ignẽ immiserit, & vlterius euagatus & progressus ignis alienam segetem vel vineam læserit: requiramus num imperitia eius aut negligentia id accidit. Nam si die ventoso id fecit, culpæ reus est. Nam & qui occasionem [damni] præstat, damnum fecisse videtur[a]. In eodẽ crimine[b] est & qui non obseruauit ne ignis longius procederet. At si omnia quæ oportuit obseruauit, vel subita vis venti longius ignem produxit: caret culpa. Si vulneratus fuerit seruus non mortiferè, negligentia autem perierit: de vulnerato actio erit, non de occiso.

Nota clamantem excusari. & facit contra currẽtes equos, nam debent dicere, guarda guarda. Baldus.

XXXI. IDEM libro decimo ad Sabinum.

SI putator ex arbore ramum cum deiiceret, vel machinarius hominẽ prætereuntem occiderit, ita tenetur, si is[c] in publicum decidat, nec ille proclamauit[d], vt casus ei[e] euitari possit. Sed Mucius etiam dixit, si in priuato[e] idem accidisset, posse de culpa agi. Culpam autẽ esse, quod cum à diligente prouideri potuerat, nõ esset ꝓuisum[f]: aut tum denuntiatum esset, cũ periculum euitari nõ posset.[g] Secundum quam rationem, nõ multum refert, per publicum, an per priuatum iter fieret: cũ plerũque per priuata loca vulgò iter fiat.[h] Quòd si nullum iter erit, dolum dumtaxat præstare debet: ne immittat in eũ, quẽ viderit transeuntẽ. Nã culpa ab eo exigẽda non est: cùm diuinare nõ potuerit[i] an per eũ locum aliquis transiturus sit.

Casus quos nectit paritas æquitatis, & identitas rationis, non sunt quo ad iuris dispositionem separandi. Oldra.

XXXII. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

ILlud quæsitum est, †an quod proconsul in furto obseruat quod à familia factũ sit, id est, vt non in singulos[k] detur pœnæ persecutio, sed sufficiat* id præstari, quod præstandum foret, si id furtum vnus liber fecisset[l]: debeat & in actione damni iniuriæ[m] obseruari. Sed magis visum est, idem esse obseruandũ[n]. & meritò. Cum enim circa furti actionem hæc ratio sit, ne ex vno delicto tota familia dominus careat: eáque ratio similiter & in actionem damni iniuriæ interueniat: sequitur vt idem debeat æstimari[o], præsertim cum interdũ leuior sit hæc causa delicti: veluti si culpa, & non dolo[p] damnum detur.*

Quando plura delicta diuersis temporibus sunt facta, de quolibet venit imponenda pœna: sed quando fiunt eodem tempore, de vno punitur. Bartolus.

⁋ Si idem eundem seruum vulnerauerit, postea deinde[q] etiã occiderit: tenebitur & de vulnerato, & de occiso. Duo enim sunt delicta[r]: aliter atq; si quis vno impetu pluribus vulneribus aliquẽ occiderit. tunc enim vna erit actio de occiso[s].

In actione legis Aquiliæ venit interesse commune, non interesse affectionis: & pretia rerum non metimur ex singulari affectione, sed æstimatione communi. Bal.

XXXIII. PAVLVS libro secundo ad Plautium.

SI seruum meũ occidisti: non affectiones æstimandas esse puto, veluti si filium tuum[t] naturalem quis occiderit, quẽ tu magno emptũ velles: sed quanti omnibus valeret. Sextus quoque Pedius ait, pretia rerum nõ ex affectione, nec vtilitate singulorum, sed communiter fungi[u]. Itaque eum qui filium naturalem possidet: non eo locupletiorem esse, quod eum plurimo, si alius possideret, redempturus[x] esset*: nec illũ qui filiũ alienum possideat, tantum habere quanti eum patri vendere posset. In lege enim Aquilia damnum[y] consequimur: & amisisse dicemur quod aut consequi potuimus[z], aut erogare cogimur[a]. ⁋ In damnis quæ lege Aquilia[b] non tenentur, in factum datur actio.

a *Cogimur.* vt impensas vulnerato seruo. A.

b *Lege Aquilia.* scilicet directa, vel vtili: vt infra de præscript. verb.

verb. l. quia. & hoc si æquitas suadeat actionem dari. alioquin cõtra, vt. ff. eo. quemadmodũ. §. sed & si tãta. Accur.

a *Via retro accreuisse.* id est non deminutũ esse. Accur.

b *Nam sicut repudiante legatario.* qui solus est. Io.

c *Non esset.* repudiatum: ergo legatum pro nõ legato est: vt hic, & infra, si cert. pet. proinde. §. j. in fine. & supra, eo. l. si dominus. §. j. & infra, de leg. j. seruum filij. §. j. in fine. & l. si tibi homo. §. cum seruus. & l. legatarius. §. si legatum. Accursius.

d *Eique.* scilicet seruo instituto: at nunc liberto. Accursius.

e *Competere non potuit.* quomodo enim vius æstimationem sui, vt mortui, petet? & sic est iuris impossibilitas. Accursius.

f *Accideret.* vt supra, eo. huic. §. fi. & l. quia. & facit infra, de his qui deie. vel effu. si vero. §. hæc autem actio. in fine.

g *Aquilia.* p hæreditaria portione qua hæres est. nec ob. supra eo. Inde Neratius. quia si substitutus, hic coheres. Accursius.

Liber homo.] CASVS. Libero homini si vt alicui damnum daret. si habeo ius imperandi, ego teneor. si non habui ius imperandi, ille homo tenetur qui fecit. [SI QVADRVPES.] Huc. §. habuimus supra, titu. j. §. si post lite. Viuianus.

h *Cum eo est qui iussit.* & nihilominus cum eo qui paruit, secundum quosdam: vt. j. de actio. & obligatio. l. seruus. sed secundum nos non tenetur obediens: vt infra, de reg. iur. l. ad ea. Et vt hoc plene videas, quæro qualiter tenetur obediens, si habuit ius imperandi: cum secundum hoc iure fiat, non iniuria: si in ea re imperandi ius habuerit: vt quia seruum alienum cum sua vxore inuenerit: vt supra. l. iiij. & l. qui occidit: aut si habuerit ius imperandi aliud, non hoc: vterque debet teneri: non solus qui iussit: cum ei in damno dando sicut in piratica facienda parere non teneatur: vt. d. l. j. de obligatio. & actio. l. seruus. nam cum seruus non teneatur domino in talibus parere: ergo nec ciuis magistratui, vel filius patri: vt supra de arbi. si cum dies. §. in cõpromisso. vnde si paruit, magis quàm seruus debet teneri. Rursus si ius imperandi non habet, cur non tenetur: vt infra quod vi aut clam. aut qui. §. si quid. maxime cum aliàs facturus non erat: vt infra de iniur. non solum. §. Proculus. Idem si aliàs facturus erat: quia non oportet eius malitiam augeri mandando: vt infra de ser. cor. l. j. §. persuadere. & sic huius. l. distinctio nulla esse videtur. Sol. ad prædicta. hic pater, vel magistratus, ius imperandi aliàs habebat, non in ea re quam iussit fieri. obedienti autem ideo succurritur, quia non erat atrox delictum. nec enim occidere hominem, vel liberum vel seruum alienum, iussit: vel furtum facere magnæ rei: vel rapinam. Est enim grauius delictum rapina, quàm damnum datum iniuria: cum ex ea quis criminaliter accusetur. itẽ pecuniariter, in quadruplum. Item ex furto, in duplum, vel quadruplum: sed ex damno, ab initio, in simplum tantum est actio. Itẽ ex furto, vel rapina, vel iniuria, non agitur, nisi dolus intercedat. hic vero secus: vt supra, eo. illud. huius autem, qui paruit, dolus non adfuit: nec culpa: vnde non tenetur: vt hic, & infra. de regu. iur. *manu in- l. non videtur. §. qui iuss *iuriã. Flo* su. & l. is damnum. & infra, quod vi aut clã. l. is qui in puteum. §. si tutoris. Item ex pretio rei, minus vel magis vi detur delictum: vt infra de incend. rui. nau. l. Pedius. §. j. Sciendum *Filius &* est ergo, q̃ quædã sunt *seruus non* in quibus omnino pa- *semper te* rere debet filius patri, *nentur pa-* vel seruus domino: vt *rere patri* ea in quibus nullũ deli *vel domi-* ctũ versatur. alia sunt í *no.* quibus nõ cogitur parere filio, vel seruus, vel ciuis magistratui: si tamẽ pareãt, excusantur: vt in actione. l. Aquiliæ, & interdicto q̃ vi aut clã. alia sunt in quibus omnino parere nõ debẽt: vt in atrociori- bus, í quibus si pareãt, *Flo. æsti-* vterq; tenetur. Item q̃ *matione, ex* subiicit, q̃ si nõ habuit *pũcto ver-* ius imperãdi, q̃ tenetur *bo, præsta-* qui fecit: supple, & nihi *re.* lominus qui iussit: vt. j. de ſiur. nõ solũ. §. Proculus. & j. de aqua plu. ar. si colonus. in fi. & j. de dã. infec. l. dãni. §. si mãdato. quę sunt contra, & de regu. iur. l. ad ea. & l. non videtur. §. qui iussu.

i *Actio esset.* scilicet contestata. Accursius.

k *Agitur.* à domino quadrupedis: & dic, post litem contesta. super pauperie, fuit occisa: vt. ff. ti. j. l. j. §. si post.

l *Ad corpus.* s. tantum.

m *Ad causam.* id est, ad vtilitatem.

n *Eius.* pecudis.

o *In quo.* i. ppter q̃.

Si eo.] CASVS. Si seruũ meũ, qué bona fide possides, tuus p *Flo. de-* rius interficiat: an A- *prehẽdisset:* quil. mihi teneris? Et respon. q̃ sic. Vluianus.

p *A seruo.* quid si à te? Respon. vt supra de rei vindi. si homo.

q *Recte.* secus in petitione hæreditatis: vt. ff. de petit. here. sed & si lege. §. cõsuluit. & in ser. cor. vt. j. de ser. cor. l. j. §. qui bona. Ac.

Vintus.] CASVS. Si consulto equam meam prægnantem, vt eiiceret pullum, coëgisti. Aquil. mihi teneris. Viuianus.

r *In cogendo.* id est dum cogeretur in quadam strictura.

s *Eiecit.* scilicet, illud.

t *Posse.* scilicet Aquilia directa: vt insti. eo. §. cæterum. si autem non tetigit, tunc in factum: vt infra, eo. l. si boues. & l. fin.

Quamuis.] CASVS. Si inuenias animal alterius in agro tuo: ip sum occidere non debes, sed expellere debes extra: vel denuntiare domino vt recipiat animal. Viuianus.

u *Quamuis.* aliàs incipit lex, quamuis: aliàs non: sed. §. Pomponius quamuis &c.

x *Si suum.* Not. in re aliena debere quem facere vt in sua: vt infra, de sol. l. j.

XXXIIII. MARCELLVS libro vicesimoprimo Digestorum.

TItio & Seio Stichum legauit: deliberante* Seio, cum Titius vindicasset legatum: Stichus occisus est. deinde Seius repudiauit legatum. Perinde Titius agere potest,* ac si [ei] soli legatus esset:

Ius adcrescendi fingit retro, sicut aditio hæreditatis etiam super re perempta. Bal.

XXXV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

QVia retro adcreuisse[a] dominium ei videtur:*

XXXVI. MARCELLVS libro vicesimoprimo Digestorum.

NAm sicut repudiante legatario[b] legatũ, hæredis est actio, perinde ac si legatum* nõ esset[c]: ita huius [quoque] actio est, ac si [ei] soli legatus esset.

Hæres non potest agere actione legis Aquiliæ pro testatore occiso. nam actio impossibilis testatori, est impossibilis hæredi. Baldus.

¶ Si dominus seruum quem Titius mortiferè vulnerauerat, liberum & hæredem esse iusserit: C eique[d] postea Mæuius extiterit hæres: non habebit Mæuius cum Titio legis Aquiliæ actionem, scilicet secundum Sabini opinionem, qui putabat ad hæredem actionem non transmitti, quæ defuncto competere non potuit[e]. Nam sanè absurdum accideret[f],* vt hæres pretium quasi occisi consequatur eius cuius hæres extitit. Quòd si ex parte eum dominus hæredem cum libertate esse iusserit, cohæres eius mortuo eo aget lege Aquilia[g].

Obedientia debita, vel promissa, excusat à delicto. Baldus.

XXXVII. IAVOLENVS libro quartodecimo ex Cassio.

LIber homo si iussu alterius damnum iniuria* dedit, actio legis Aquiliæ cum eo est, qui iussit[h]: si modo ius imperandi habuit. q̃ si non habuit, cum eo agendum est, qui fecit.

In lege Aquilia venit interesse in rem. & casus superueniens post lit. contesta. in re quæ erat in facultate soluendi, non excusat debitorem. Baldus.

¶ Si quadrupes, cuius nomine [contestata] actio esset[i] cũ domino quòd pauperiem fecisset, ab alio occisa est, & cum eo lege Aquilia agitur[k]: æstimatio non ad corpus[l] quadrupedis, sed ad causã[m] eius[n] í quo[o] de pauperie actio est, referri debet: & tanti damnandus est is, qui occidit, iudicio legis Aquiliæ, quanti actoris interest noxæ potius deditione defungi, quàm litis æstimationem* præstare.

XXXVIII. IDEM libro nono Epistolarum.

SI eo tẽpore quo tibi meus seruus quẽ bona fide emisti, seruiebat, ipse à seruo[p] tuo vulneratus est: placuit omnimodo me tecum rectè[q] lege Aquilia experiri.

XXXIX. POMPONIVS libro septimodecimo ad Q. Mucium.

QVintus Mucius † scribit: Equa cũ in alieno pasceretur, í cogẽdo[r], quo* prægnans erat, eiecit[s]. Quærebatur, dominus eius, posset ne cũ eo qui coëgisset, lege Aquilia agere, quia equã í eiiciẽdo* ruperat? Si percussisset, aut cõsulto vehemẽtius egisset, visum est agere posse[t]. Póponi[u]. Quã D uis[u] alienũ pec[o] in agro suo quis deprehẽderit: *sic illud expellere debet, quomodo si suum[x]

† *Huc spectat Exod. cap. 22. 23. Deut. 22.*

**quod. Flo.*

**Flo. in iciendo*

a *Cepit.* id est, passus fuit.
b *Actiones.* scilicet, de pastu pecoris: vt. &. j. de præscript. ver. qui seruandarum. in fine.
c *Includit.* animo celandi.
d *Abigere.* id est, deducere.

IN lege.] CASVS.

TItius debebat mihi. c. sub conditione, si nauis ex Asia veniret: vel ad decēniū. & hoc debitum probare poteram per instrumētū. venit Seius, & deleuit instrumētum ita quòd non potest legi. quæritur an statim possim cōuenire Titiū. l. Aquil. ad tantā pecuniā quanta per instrumētū probari poterat? Et dicit, quòd si possum ꝓbare tria, duo. s. plene, vnum semiplene. potero agere & vincere. sed exactio seu executio sententiæ differtur: & aut existet conditio primæ obligationis: & fiet exe cutio. aut non existet cōditio: & tunc nō fiet executio. Tria prædicta sunt ob deletionem talis instrumenti, in quo sic contineretur. Itē ob cōtractum primū, qualiter fuit factus. Tertiū, quòd testes instrumēti per quos possum nunc probare cōtractum, timetur nō superesse tēpore quo speratur existere conditio: vt quia senes, vel regressuri, vel morituri. Sed hoc tertium probabit summatim.

** Flo. & agr.*

† Ista lex est valde sing. & habet tres lecturas, secūdū Bar. hic.

deprehēdisset: quoniam si quid ex ea re damnum cepit[a], habet proprias actiones[b]. Itaque qui pecus alienū in* agro suo deprehenderit, non iure id includit[c]: nec agere illud aliter debet, quàm (vt supra diximus) quasi suū: sed vel abigere[d] debet sine damno, vel admonere dominum vt suum recipiat.

XL. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

IN lege[e] † Aquilia, si deletum chirographum mihi esse dicam, in quo sub cōditione mihi pecunia debita fuerit, & interim testibus quoque[f] id probare possim, qui testes[g] possunt non esse eo tempore quo conditio extitit, & si summatim re exposita ad suspitionem iudicē adducam: debeam vincere[h]. Sed cōdemnationis exactio[i] [tunc] competit, cum debiti conditio extiterit. Quòd si defecerit[k], condemnatio nullas vires habebit.

e *In lege.* id est in actione. l. Aquiliæ, secundum Azo.
f *Quoque id.* id est quòd pecunia sub conditione fuerit debita: quia promissioni interfuerunt. q. d. non tantum probare possum deletionē, & quòd ita erat ibi scriptum. sed etiā hoc. i. principale debitum: si enim ita esset ibi scriptum: & deletionem tantum possem probare: sine dubio non ageretur Aquil. quia non sequitur si ita probo deletum, & ita prius scriptum, quòd ita fuerit debitum: quia quasi exemplum est: arg. j. de fid. instru. quicumque. &. C. de eden. auth. si quis in aliquo documento. Sed contra. C. de prob. si de possessione. sed ibi aduersario surripuerat, & quia de ipsa promissione conditionali habebam testes, videbatur me non posse Aquilia agere. Sed contra est, si tamen præsumatur à iudice eos non esse futuros existente conditione, vt subiicit.
g *Qui testes.* id est, quos verisimile est, quòd non sint eo tēpore: verbi gratia, si sint senes, vel aduenæ cito recessuri: vt. j. ad Carb. l. iij. §. duæ. & hoc summatim debet exponi[a]: & si non petatur calumnioſè, condemnabitur reus. nam si verisimile est, quòd per testes tempore existentis conditionis posset probare, non ageret. Illud autem summatim non probatur, sed plene sit pecunia debita sub conditione eo chirographo, vel non. Et not. de summaria cognitione similia: vt dices infra, ad exhi. l. iij. §. sciendum est. regulariter autem cōtra: vt. C. de iudi. l. iudices. *ADDITIO.* Dic, secundū Barto. quòd regulariter de omni casu plenarie cognoscitur. fallit in casibus in. l. iij. §. hæredum. infra, ad exhiben.
h *Debeam vincere.* immo videtur quòd non, tribus rationibus. Prima, quia si tempore cōditionis existentis iam supersint testes, non agā tunc Aquilia, quia probationes alias habeo: vt. j. de fur. l. qui tabulas. §. inde potest. &. §. apocha. &. ſ. de eden. l. argētarius. §. cum autem. &. ſ. e. l. qui occidit. §. j. si autem non supersint, nec tūc agam: quia potueram petere eos publicari ad æternam rei memoriam: vt in auth. de testi. §. penul. col. vij. &. j. de testi. l. curent. quæ sunt contra. vnde non videor pati damnum hac ratione, & si pēdente cōditione agam, similiter videor excludi, cum habeā aliud auxiliū: quia possum petere publicari testes. Sed respon. quòd hic loquitur quando pendente cōditione agitur Aquil. quod potest: licet probationes alias habeat si verisimile est quòd nō supersint existente cōditione: quod summatim iudex perpendet, habita cognitione. nec deletor potest obiicere agenti, quòd nō possint publicari testes propter delictum suum: vt dicitur. j. e. l. antep. & ibidem notaui. vel hoc auxilium publicandi habet actor suo quondā extraordinario iure. Quidam tamen dicunt, ꝙ nihilominus existente conditione aget Aquilia, licet alias probationes habeat, minus tamen consequitur agendo: quia minus damnū est, ꝙ si nullas alias haberet. & quod dicitur ibi in d. §. apocha. in fi. ibi, nihil mihi videtur interesse. ita ponunt. i. non videtur differētia esse si sint etiā aliæ probationes &c. Sed hoc nō valet: quia quare tunc differretur exactio? certe immonō differtur: vt &. j. de cōdic. fur. l. si seruus. §. qd si pendēte. &. j. de tab. exhi. locum. §. cōdemnatio. Prima ergo verior est: & sic exactio differatur: & est speciale, ne contradicant de modo dictæ ll. Secūda est ratio, quare non debeat debere vincere: quia quomodo vincam cum ante conditionem nihil agō: vt. ſ. quando di. vsufr. lega. ce. l. ſi fi? Sed dic, agi hic propter præsens damnum vt & statim dices in solutione contrarij. Item tertia est ratio, ꝙ non vincam: quia iudicium non est de futuris vt. ſ. de iudi. l. non quemad. modum. quæ est cōtra. Sol. hic præsens dānū, & præsens obligatio, & præsens actio est, & præsens causa. i. factus: & præsens sententia, sed non exactio vel executio. Vel dic, ꝙ est mirabile & speciale & notabile in Aquilia. sunt & alia, vt pœna inficiationis, & solutum indebitum ex ea causa. Item quòd veniat culpa leuissima. Tertia positio: quidam tamen dicunt, quòd hic inducuntur testes vt publicentur: quod non placet Azo. quia sic se actor excluderet ab Aquilia, parando sibi alias perpetuas probationes: vt & modo notaui. sed ipsi dicunt non agi hic Aquilia: nec hoc hic dicitur. & quod dicit in fi. cōdemnationis & condēnatio. scilicet faciendæ & facienda. & in prin. l. in. l. Aquilia. non dices: id est, in actione, sed in tractatu Aquil. & est plana hæc lectura: & debeo vincere in eo quod peto. peto autem fieri probationem: & sic fertur interlocutoria super hoc. ex prædictis patet tribus modis intelligi hanc. l. vt ex hac glos. colligitur. Accur.
i *Exactio.* Not. mirabile, scilicet actionem in factum re ind. vltra quadrimestre, vel bimestre, tempus extendi: aliàs contra: vt C. de vſu. rei iu. l. ij. &. j. de re iud. l. debitoribus. & facit. ſ. de peti. hæred. quod ſi in diem. Accursius.
k *Defecerit.* scilicet conditio. Accursius.

a Bar. hic in pe. col. in versi. quæro quid faciat iudex. dicit hāc glo. no. & sing. & vide remissiones quæ traduntur hic in nouis interpreta. Bolog.

A

B

C

D

Pro testamēto deleto, non competit actio legis Aquiliæ testatori, sed hæredi vel legatario. Bal.

XLI. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

SI quis testamentum deleuerit, an damni iniuria actio competat, videamus. Et Marcellus libro quinto Digestorū dubitans negat cōpetere. Quēadmodum enim, inquit, æstimatio inibitur[l]? † Ego apud eū notaui, in testatore quidē hoc esse verum: quia quod interest[m] eius, æstimari non potest: verumtamen in hærede vel legatariis diuersum[n], quibus testamenta pene chirographa[o] sunt. Ibidē Marcellus scribit, chirographo deleto competere legis Aquiliæ actionem.

Secretarius tenetur ad interesse, si reuelat secretum. h. d. & ad hoc allegatur iste §. Bal.

† Sed & si quis tabulas testamēti apud se depositas deleuerit[p], vel pluribus præsentibus legerit: vtilius est in factum & iniu-

SI quis.] CASVS. Quidam deleuit testamētum alterius. Aquil. non tenetur quo ad testatorem: sed hæredes & legatarij agere possunt Aquil. Cætera plana sunt vsque ad. l. ob id. Viuianus.
l *Inibitur.* aliàs, habebitur. aliàs, habetur. & aliàs, inhibetur. Accursius.
m *Interest.* quod dicitur non interesse testatoris: verum est, propter relicta. sed nonne potest' interesse propter linum & cerā, filum & similia? Respon. sic, propter quæ agitur Aquilia.
n *Diuersum.* ideo diuersum, quia eorum interest: non tamē aperit quòd Aquilia detur. est tamen verum, quòd datur hæreditate adita: sed prius facta deletione, datur de dolo: vt. j. e. l. qui tabulas. in fine. &. ſ. de dolo. l. ſi quis tabulas. in fi. Accursius.
o *Pene chirographa.* nō vere. nam chirographū dicitur scriptura quam quis sua manu emittit in suum præiudicium: quod testator non facit. Vel largius accipe chirographum, pro quolibet instrumento. & dic, quòd pene dicit, quia hæres nemmem habet obligatum: magis autem ipse obligatur: creditor vero habet. Item quia in chirographo vertitur lucrum tantum: in testamento, & onus, secundum Azo. & secundum hoc dictio, quibus, ad hæredes tantum refertur. Accursius.
p *Deleuerit.* post aditam hæreditatem.

BIU Cujas

riarum agi: si iniuriæ faciendæ causa secreta iudiciorũ publicauit[a]. Interdũ euenire Pomponius eleganter ait, vt quis tabulas delendo, furti non teneatur, sed tantum damni[b] iniuriæ: vtputa si non animo furti faciendi, sed tantũ damni dandi, deleuit. nam furti non tenebitur. cum facto[c] enim etiam animum furis furtum exigit[d].

XLII. IVLIANVS libro quadragesimo octauo Digestorum.

QVi tabulas testamenti depositas, aut alicuius rei instrumẽtum ita deleuit, vt legi nõ possit: depositi actione, & ad exhibendum[e] tenetur: quia corruptam rem restituerit, aut exhibuerit. legis quoque Aquiliæ actio[f] ex eadem causa cõpetit. Corrupisse enim tabulas, rectè dicitur & qui eas interleuerit.

In lege Aquilia venit damnum datum, etiam hæreditate iacente. Bartolus.

XLIII. POMPONIVS libro nonodecimo ad Sabinum.

OBid, quod antequàm hęreditatem adires, damnum admissum in res hæreditarias est[g], legis Aquiliæ actionem habes: quòd post mortem eius, cui hæres fis acciderit. Dominum enim lex Aquilia appellat[h], non vtique[i] eum qui tunc fuerit, cum damnum daretur. Nam isto modo[k] ne ab eo quidem, cui hæres quis erit, transire ad eum[l] ea actio poterit[m]: neque ob id[n], quod tum commissum fuerit, cum in hostium potestate esses, agere postliminio reuersus poteris. & hoc aliter[o] constitui sine magna captione posthumorum liberorum, qui parentibus hæredes erũt, non poterit. Eadem dicemus & de arboribus eodem tempore furtim cæsis. Puto eadem dici posse etiam de hac actione *quod vi aut clam*: si modo quis aut prohibitus fecerit: aut apparuerit, eũ intelligere debuisse[p], ab eis, ad quos ea hæreditas pertineret, si rescissent, prohibitum iri.

XLIIII. VLPIANVS libro quadragesimo secundo ad Sabinum.

IN lege Aquilia & leuissima[q] culpa venit. Quotiens sciente domino seruus vulnerat, vel occidit: Aquilia dominum teneri[r], dubium non est.

XLV. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SCientiã hic pro patiẽtia accipimus: vt qui prohibere potuerit[f], teneatur si non fecerit.

Not. quòd licet vulneratus sit liberatus, tamen potest agi de vulnere. quod not. & tene menti. Bal.

¶ Lege Aquilia agi potest, & sanato vulnerato seruo[t]. Si meũ seruum, cum liberum[u] putares, occideris: lege Aquilia teneberis. ¶ Cum stramenta ardentia transilirent, duo[x] concurrerũt, amboq́; ceciderunt, & alter flãma consumptus est: nihil eo nomine potest agi, si non intelligitur vter ab vtro euersus sit[y].

Quod fit ad defensam, pœnam non meretur. Bal.

¶ Qui cũ aliter tueri se non possent, dãni culpam dederint: innoxij sunt. Vim enim vi[z] defendere†, omnes leges, omniaque iura permittũt[a]. Sed si defendendi mei causa lapidem in aduersariũ misero, sed nõ eum sed prætereuntẽ percussero: tenebor[b] lege Aquilia. Illũ enim solũ, qui vim infert, ferire conceditur: & hoc si tuendi dũtaxat, non etiam vlciscendi[c] causa factum sit. ¶ Qui idoneũ parietem sustulit, damni iniuria domino eius tenetur.

XLVI. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Sabinum.

---

1 *Publicauit.* paupertatem testatoris manifestando: vt. C. quando & quibus quarta pars. l. ij. §. sed vbi. Azo. & leg. Cor. de falsis tenetur: vt infra, de pœnis. si quis aliquid. §. qui viui. & etiam iniuriarum: vt. j. depos. l. j. §. si quis tabulas.

b *Damni.* sed & si non habuit animum damni dandi, tenetur: vt supra, eo. sed & si. §. iniuriam. & l. si seruus seruum. §. si fornacarius. & in puero: vt in. §. & si puerum. in. l. si seruus seruum.

c *Cum facto.* id est, cũ contrectatione.

d *Exigit.* scilicet, vt sit furtum: cum furtum sine affec. &c. vt instit. de ob. ex delic. §. placet. vt quia erat debitor qui surripuit.

e *Qui tabulas. Ad exhibẽdum.* Hac actione videtur non teneri, primo per. l. C. ad exhiben. l. exhibitionis. quæ est contra. Solut. ibi non erat mutata forma rei: hic sic. arg. infra, ad exhiben. l. Iulianus scribit. §. sed & si quis. Secundo, quia alibi dicitur dari de dolo: quod non esset si hic daretur: vt supra, de dolo. l. si quis tabulas. quæ est contra. Solu. hic deposita erant vt heredi restituerentur: ibi vt perpetuo essent apud depositarium: vel hic tabularum dominus, ibi non: vel hic hæreditatem adiit, ibi non. vel solue: vt ibi.

f *Aquiliæ actio.* scilicet vtilis, vel in factũ: vt supra. l. proxi. §. pen.

OBid.] CASVS. Titi[9] instituit me hæred. & antequã adirem, Seius dedit damnũ in hęr. postea obiit. quæritur, an competat mihi. l. Aquil. act? Et dicitur quòd sic: cum sim dominus illarũ rerum in quibus fuit dãnum illatum: licet tunc non eram. si aliter dicas, tria sequerẽtur inconuenientia. Primo, quia si de hære. ad hæredem act. non transiret: eadem ratione nec de eo cui cœpit competere, ad hære. transiret: quod est falsum: quia transit. Itẽ secundum, quia si damnum daretur in rebus captis ab hostibus, non daretur ei actio reuerso: quod iniquũ esset. Tertio, quia si daretur damnum in rebus Titij quondam: antequam posthumus futurus hęr. adiret: posthumo postea nato act. l. Aquil. non daretur: quod esset iniquum. igitur oportet vt ad hæredem transeat hæc actio. hoc duob[9] probat exemplis. vnũ est in actione arborum furtim cæsarum. aliud est in actione seu interdicto quod vi aut clam: quæ competit hære. pro eo quod iacente hære. factum est. Viuianus.

g *Est.* id est ob id damnum quod &c. Azo. Sed videtur non dari, occasione talis rei hæredi actio furti: vt. j. de furtis. l. hæreditariæ. quæ est contra. Solu. aliud in actione furti: vt ibi, & aliud in actione ista.

h *Appellat.* vt &. ş. eod. item Mela. §. legis.

i *Non vtique.* scilicet tantum. Ioan.

k *Modo.* si præsentem dominum tantum appellaret.

l *Ad eum.* scilicet hæredem. Ioan.

m *Poterit.* est enim hæc actio personalis: vnde ad vniuersalem non specialem successorem transit. sicut nec aliæ præter duas: id est actioné quæ oritur ex interdicto de iti. actúq; priua. vt. j. de iti. actúque priua. l. iij. §. hoc interdictum. &. §. sed & si quis. Et præter illam quæ oritur ex interdicto quod vi aut clam: vt. j. quod vi aut clam. l. is qui in puteum. §. sed & si postea. secũdũ Az.

n *Ob id.* ſ. damnum.

o *Et hoc aliter.* scilicet quàm diximus. Ac.

p *Debuisse.* ne melioris conditionis, &c. vt infra, quod vi aut clã. l. seruus.

IN lege.] CASVS. Propter leuissimam culpam quis hac act. tenetur, si damnum det. Cætera plana sunt vsque ad. l. ita vulneratus. Viuianus.

q *Leuissima.* nisi in duobus casibus: vt. ş. e. si putator. & infra, de adquir. re. domi. homo liber. §. j. Accursius.

r *Teneri.* & insolidũ.

f *Scientiam. Potuerit.* Vt &. C. de noxa. si seruus igno. & hoc siue de iure, siue de facto potuit prohiberi: vt. j. de noxa. l. in omnibus. secundum Azonem.

t *Vulnerato seruo.* ſ. rãtione expensarum & operarum: vt. ş. eo. si seruus seruum. §. rupisse.

u *Cum liberum putares.* forte idẽ facturus si scisset: vt in iniuria: vt. j. de iniur. item apud. §. interdum.

x *Duo.* scilicet, homines.

y *Euersus sit.* Arg. cõtra. ş. eo. item Mela. §. sed si plures. &. j. tit. j. l. j. in fin. &. l. ij. Accur.

z *Vim enim vi.* vt. ş. de iusti. & iure. l. vt vi. vt supra, quod me. cau. l. sed & partus. §. j.

a *Permittunt.* eo ipso quòd non prohibent: vt. ş. ex qui. cau. ma. l. necnon. §. sed quod eis. Azo.

b *Tenebor.* veritate inspecta potius quàm meo cogitatu: vt infra, de iniur. l. eum qui. §. si iniuria. &. j. quod vi aut clam. l. aut. §. & si quis dum. & infra, de ser. corrupt. l. doli mali. §. si quis dolo. Sed ar. contra. infra, de iniur. item apud. §. interdum. &. l. si cum seruo. sed illud in illa actione iniuriarum: secus in ista. vel dic, vt nota. in d. §. si iniuria. Item argu. contra. infra, de his quæ in tes. delen. l. ij. ibi, non magis quàm si &c. Accursius.

c *Vlciscendi.* Not. quòd incontinenti licet vim vi repellere, & eodem modo. Item non ad vltionem, sed ad defensionem: vt hic, &. j. eo. si ex plagis. §. j. &. C. vnde vi. l. j. &. ş. eo. sed & si quemcũque. circa prin. Sed videtur etiam ad vltionem permitti: vt. C. de metat. l. decuotũ. quæ est contra. Sed certe nomẽ vltionis, ponitur ibi

† *Hic habes tex. optimũ: adde Angel. in l. i. j. ad. leg. Cor. de sic. secus. & concor. tex. in ca. quia. 64. dist.*

BIU Cujas

ibi pro defensione: sicut in Psalterio ponitur in quibusdam libris, defensorem: & in aliis, vltorem. & ponitur ita in Esaia. & sic etiã in. C. quando li. vnicuique se vim. l. j. in fin. ibi, nostram &c. secũdum Io. Item ad idem contra. j. de bo. lib. l. qui cum maior. §. si libertus. in fin. §. sed ibi ciuiliter. ſ. coram iudice reconueniendo eũ se vlciscebatur. Accur.

a *Si vulnerato. Actum sit.* de vulnerato. Accursius.

b *Sed si priore. Egisset.* sic. j. de actione emp. l. ex empto. §. etiam. in fin. §. &. j. de euic. l. quia dicitur. Ac.

c *Si seruus. Dederit.* dolo, vel lata culpa. de quo solo tenetur liber factus actione in factum in duplum postquã fuerit liber factus: vt. j. si quis test. lib. esse iuſ. fue. l. j. in prin. &. §. j. ex alio autẽ facto tenet. l. Aquil. vt subiicit.

d *Tenebitur.* de culpa leuiſsima.

e *Alterius.* primum enim parit actionem in factum. vt dixi. secundum actionẽ. l. Aquilę.

f *Hæres.* ſ. actiones.

g *Si quis fumo.* quod dicitur pſequi in vim paſsiui. Accursius.

h *Videatur.* i. pſumat.

i *Iniuria.* id est, non iure. Accursius.

k *Attulerit.* id est, vt damnũ datũ hoc ipso, quòd non est iure datũ, videatur: id est præſumatur, quòd attulit iniuriam, id est, culpam cum ipso damno, secũdũ Io. & sic culpa præſumitur. Vel dic, secundum Azo. planius, sed in idẽ recidit, hoc ipso q̃ est damnum datum, pręſumatur nõ iure datum, nisi contra probetur: vt in exẽplo quod subiicit: nisi magna &c. & sic culpa pręſumitur: & fallit quod dicitur, qui culpam dicit &c.

l *Extinctus.* immo videtur teneri si ante extinguatur: vt. j. quod vi aut clam. si alius. §. est & alia. quæ est contra. Sol. hic erat iuſtus metus, ibi non: vt ar. j. loc. l. habitatores. in fi. &. j. de incẽ. rui. nau. l. iij. §. pe. erat enim hic iã ortum incendium, & sic putabatur illuc peruẽturum. vnde versus:

Nã tua res agitur, paries cum proximus ardet.
Et neglecta solent incendia sumere vires.

Flo. demolit Item facit ad hunc. §. ſ. eod. l. qui occidit. §. in *Flo. quòd* hac. &. C. eo. l. j. Acc.

m *Qui domum. Præter naturale ius.* ſcilicet quo ædificium cedit solo.

SI vulnerato seruo lege Aquilia actũ sit[a], postea mortuo ex eo vulnere, agi lege Aquilia nihilominus potest.

XLVII. IVLIANVS libro octogesimosexto Digestorum.

SEd si priore iudicio æstimatione facta, postea mortuo seruo de occiſo agere dominus instituerit: exceptione doli mali opposita compelletur, vt ex vtroque iudicio nihil amplius consequatur, quàm consequi deberet, si initio de occiſo homine egisset[b].

Diuersitas factorum, exigit diuersitatem pœnarum. Bald.

XLVIII. PAVLVS libro trigesimonono ad Edictum.

SI seruus ante aditam hæreditatem damnum in re hæreditaria dederit, [c] & liber factus in ea re dãnũ det: vtraq; actione tenebit[d], quia alterius[e] & alterius facti hæ res[f] sunt.

XLIX. VLPIANVS libro nono Disputationum.

SI quis fumo[g] facto apes alienas fugauerit, vel etiam necauerit: magis causam mortis prĕstitisse videtur, quàm occidisse: & ideo in factum actione tenebitur.

Not. quòd quis potest destruere alienũ, ne destruatur suum: quia hoc videtur facere magis causa defensionis, quàm offensionis. Bartolus.

QUod dicitur, damnum iniuria datum Aquilia persequi: sic erit accipiendum, vt videatur[h] damnum iniuria[i] datum, quod cum damno iniuriã attulerit:[k] nisi magna vi cogente fuerit factum: vt Celsus scribit circa eũ, qui incendij arcendi gratia vicinas ædes intercidit. Nam hic scribit cessare legis Aquiliæ actionem. Iusto enim metu ductus, ne ad se ignis perueniret, vicinas ædes intercidit. & siue peruenit ignis, siue ante extinctus[l] est: existimat legis Aquiliæ actionem cessare.

L. IDEM libro sexto Opinionum.

QVi domum alienam inuito domino demolitur*, & eo loco balneas exstruxit: præter naturale ius[m], quo * superficies ad dominum soli pertinet, etiam damni dati nomine actioni subiicitur[n].

n *Subiicitur.* pro domo destructa. Accursius.

Ita vulneratus.] CASVS. Vnus seruum meum vulnerauit, & alius postea occidit. ambo tenentur de occiſo. Litera est plana vsque ad fin. l. Viuianus.

o *Ictus.* id est percuſsus. Accursius.

LI. IVLIANVS libro octagesimosexto Digestorum.

ITa vulneratus est seruus, vt eo ictu certũ esset [eum] moriturum. medio deinde tempore hæres institutus est: & postea ab alio ictus[o] decesit. quæro, an cum vtroque de occiſo lege Aquilia agi posit? Respõdit. [p] Occidisse dicitur quidem vulgo, qui mortis causam quolibet[q] modo præbuit: sed lege Aquilia[r] is demum teneri visus[f] est, qui adhibita vi, & quasi manu causam mortis pbuisset: tracta videlicet interpretatione vocis à cædendo, & à cæde. Rursus Aquilia lege teneri[t] existimati sunt, † nõ solum qui ita vulnerassent, vt cõfestim vita priuarent: sed etiam hi, quorum ex vulnere certum esset aliquem vita excessurum. Igitur si quis seruo mortiferum vulnus inflixerit, eundémque alius ex interuallo ita percusserit, vt maturius interficeretur, quàm ex priore vulnere moriturus fuerat: statuendum est, vtrumque eorum lege Aquilia teneri. Idque est consequens auctoritati veterum, qui cum à pluribus idem seruus ita vulneratus esset, vt non appareret cuius ictu periisset: omnes lege Aquilia teneri iudicauerunt[u]. Aestimatio autem perempti non eadem in vtriusque persona fiet. Nã qui prior vulnerauit, tantũ præstabit, quanto in anno proximo homo plurimi fuerit: repetitis ex die vulneris trecẽtis** sexaginta quinque diebus. posterior [verò] in id tenebitur, quanti homo plurimi venire[y] poterit in anno proximo, quo vita excesit: in quo pretium[z] quoque hæreditatis erit. Eiusdẽ ergo serui occiſi nomine alius maiorẽ, alius minorem æstimationẽ præstabit. nec mirũ: cum vterque eorũ ex diuersa causa, & diuersis temporibus occidisse hominẽ intelligatur. Quod si quis absurdè[a] à nobis hæc cõstitui putauerit, cogitet lõgè absurdius constitui, neutrũ lege Aquilia teneri, aut alterũ[b] potius: cum neq; impunita[c] † maleficia esse

p *Respondit.* nõ respõdet quæstioni modo: sed altius exordiur.

q *Quolibet.* manibus vel corpore: vel sine manibus & sine corpore, præbita aliter occaſione mortis. Accur.

r *Aquilia.* scilicet, directa. alius autẽ tenetur in factum qui non suo corpore fecit.

f *Visus.* ex primo capite.

t *Teneri.* vt de occiſo nã vterq; tenetur quãs plurimi in anno proximo fuerit à tẽpore ſa vulneris: vt hic subiicit, æstimatio autẽ &. j. de dam. infe. num. §. idẽ seruus. &. ſ. e. l. ait lex. de vulnerato autẽ fieret æſtimatio intra xxx. dies tertio capite. necesse contra. ſ. eo. l. huic. §. ſi seruus. &. l. item Mela. §. Celsus. vbi dicit primo vt de vulnerato teneri licet esset vulnus mortiferum: quia non erat certum ex eo vulnere moriturum.

u *Iudicauerunt.* ita ergo & in proposito: vt j. tit. j. l. j. in fi. &. l. ij. & ſ. eo. item Mela. §. ſed ſi plures. Sed arg. contra. ſ. de rei vindica. l. ſi frumentum. in fi.

x *Trecentis.* nã tot dies habet annus: vt hic, & j. de ſta. li. cum hęres. §. Stichus.

y *Venire.* i. vẽdi. Acc.

z *Pretium quoque hæreditatis.* & sic lucrũ venit: vt. j. de eo quod cer. loc. l. ij. in fin.

a *Absurde.* ex eo. ſ. q pro homine quondam ſsumpto mortuo, nũc quaſi mortuꝰ teneatur. & sic bis videtur mortuus, & diuersis temporibus. quod videtur absurdum: sed eius cõtrarium esset absurdius vt subiicit. Accursius.

b *Alterum potius.* scicet quàm alium.

c *Impunita.* no. maleficia non esse impunita. dimittenda: vt hic, & ſ. de iudi. ſi lõgius. §. j. & de noxa. l. iiij. §. cũ do minus. &. j. de fideiuſ. ſi à reo. §. fin. & C. de pe nis. l. ſi opis. &. j. de ſe. Stichũ aut Pã. in fine. j. respon. &. j. de interro ga. ac. l. qui seruum. in fi. j. respon. &. C. de de fen. ciui. l. per omnes.

BIU Cujas

oporteat: nec facilè constitui posit, vter potius lege [Aquilia] teneatur. Multa autem [in] iure ciuili contra [strictam] rationem disputandi [a] pro vtilitate communi recepta esse, innumerabilibus rebus probari potest. Vnum interim [b] [pro] posuisse contentus ero. Cùm plures trabem alienam furandi causa sustulerint, quam singuli ferre non possent, furti actione oēs teneri existimantur: [c] quâuis subtili ratione dici possit, neminē eorum teneri: quia neminem verū sit eam sustulisse.

Imperitia medici, vel negligentia infirmi, non imputatur percussori: nec auget delictum. Bald.

LII. ALFENVS libro secundo Digestorum.

SI ex plagis seruus mortuus esset: neq; id medici inscientia, aut domini neglegentia accidisset: rectè de iniuria occiso [d] eo agitur.

Ille qui immediate percutit percussorem suum, videtur facere ad defensam. Bald.

¶ Tabernarius in semita [e] noctu supra lapidem lucernā posuerat: [&] quidam præteriens eam sustulerat. tabernarius eū consecutus, lucernam reposcebat: & fugientem retinebat. ille flagello, quod in manu habebat, in quo dolon*† inerat, [f] verberare tabernariū cœperat, vt se dimitteret.*[&] ex eo maiore rixa facta, tabernarius ei, qui lucernam sustulerat, oculū effoderat. consulebat num dānum iniuria nō videtur dedisse, quoniam prior flagello percussus esset? Respondi, nisi data opera [g] effodisset oculum: nō videri damnū iniuria fecisse. culpam enim penes eum, qui prior flagello percusit, residere: sed si ab eo non prior vapulasset, [h] sed cū ei lucernam eripere vellet, [i] rixatus esset: [k] tabernarij culpa factum videri.

Not. quod ius ex facto oritur, & ius est implicitum facto. h.d. Bartolus.

¶ In cliuo [l] Capitolino duo plaustra onusta mulæ ducebāt, [m] prioris [n] plaustri muliones [o] cōuersum plaustrū subleuabāt, quo [p] facilius* mulæ ducerent. interim superius [q] plaustrum cessim [r] ire cœpit: & cum muliones, [s] qui inter duo plaustra fuerūt, è medio exissent: posterius [t] plaustrū à priore [u] percussum retro redierat, & puerū cuiusdam obtriuerat. dominus pueri consulebat, cum quo [x] se agere oporteret. Respondi, in causa [y] ius esse positū. Nā si muliones, qui superius plaustrū sustinuissent, sua sponte se subduxissent, & ideo factum esset, vt mulæ plaustrū retinere nō possent, atq; onere ipso retraherētur: cum domino [z] mularū nullā esse actionē, [sed] cū hominibus [a], qui cōuersum [b] plaustrū sustinuissent, lege Aquilia agi posse. Nam nihilominus eum damnū dare, qui quod sustineret, [di] mitteret sua volūtate [c], vt id [d] aliquem feriret: veluti si quis asellum cū agitasset, nō retinuisset. Aequè si quis ex manu telum, aut aliud quid emisisset [e]: dānū iniuria daret. Sed si, mulæ quia aliquid reformidassent [f], & muliones timore permoti ne opprimerentur, plaustrū reliquissent: cū hominibus actionē nullam esse, cum domino [g] mularū esse. Quòd si neq; mulę, neq; hominęs in [ea] causa essent, sed mulæ retinere on[o] nequissent: aut cū conarētur [h]*, lapsæ concidissent: & ideo plaustrum cessim redisset, atque hi quò conuersum fuissent, onus sustinere nequissent: neq; cum domino mularū, neque cū hominibus [i] esse actionē. Illud quidē certū est [k]*, quoquo modo res se haberet, cum domino posteriorum mularum agi nō posse: quoniā non sua spōte, sed percussæ retro redissent [l]†. ¶ Quidā boues vendidit ea lege, vti daret experiundos: postea dedit experiūdos. emptoris seruus in experiūdo percussus ab altero boue cornu est. quærebatur nū venditor emptori damnū præstare deberet? Respondi, si emptor boues emptos haberet, nō debere [m] præstare, sed si nō haberet emptos: tum si culpa hominis factum esset, vt à boue feriretur, non debere præstari: si vitio bouis, debere.

Si ludentes adinuicem se spingant, & spinctus in terram percutit caput, vel crus frangit: spingens non tenetur nisi studiose fecisset, & extra naturam ludi. h.d. tex. cum glo. Bal.

¶ Cum pila cōplures luderent: quidā ex his seruulū [n], cū pilam recipere* conaretur, impulit: seruus cecidit, & crus fregit. q̄rebatur, an dominus seruuli lege Aquilia cū eo, cuius impulsu ceciderat, agere posset? Respondi, non posse, cū casu [o] magis, q̄ culpa videretur factum.

a *Disputandi*. id est cō
b *Vnum interim*. scilicet exemplum.
c *Existimātur*. tot aufferūt maleficia, quot personę: vt infra, de incend. l. si plures. & omnes insolidum tenentur: vt infra, de fur. vulgaris. §. pe. Sed ar. contra. §. quod cuiusque vniuersitatis. §. municipes. & ff. de dam. infec. damni. in fi. ij. respon.
d *Ex plagis*. De occiso. si enim negligentia periisset, nō agere tur de occiso: vt. §. eod. l. qui occidit. §. fin. Azo.
e *In semita*. id est, in via.
f *Inerat*. no. quod dolor dicitur inesse flagello, ex eo quod alij infert dolorem.
g *Nisi data ad hoc opera*. id est, ad vindictā. et sic ex quo incontinenti fecit, præsumitur quòd ad sui defensionem fecerit: vt aggressor interim eū non inuulnerat: nisi cōtra probetur: vt hic, & supra, ff. si quadrupes pauperiē fecisse dicatur. l. j. §. cum aristes. secundum quosdam. Et sic potest contra probare: vt hic, secundum Ioan. li. quidam contra. & de quod not. C. vnde vi. l. j.
h *Vapulasset*. i. verberatus esset.
i *Vellet*. per quod vides, quòd incepit tabernarius rixam: ergo nō licet ob tutelam rerum mearum inferre vim? Respon. hoc quia non fuit cum moderamine. Accursius.
k *Rixatus esset*. & sic eum prius percusserit: collige ergo hic, & ex superiori respon. argu. quod non debes aliquē percutere ad defendēdum, nisi prius te feriat. Sed contra est: vt infra, de vi & vi ar. l. iij. §. eum igitur. & hic sic euenit de facto.
l *In cliuo*. Cliuus locus est quidam.
m *Ducebant*. ascendēdo. Azo.
n *Prioris*. id est superioris. Accursius.
o *Muliones*. quorum tamen mulæ non erāt. Accursius.
p *Quo*, pro vt. Azo.
q *Superius*. id est, prius. Azo.
r *Cessim*. id est retro.
s *Muliones*. superioris plaustri.
t *Posterius*. post quod nullum erat.
u *A priore*. id est, superiore. Azo.
x *Cum quo*. vel cū domino mularum: vel cū plaustrariis.
y *In causa*. id est dicere vt ille teneatur qui causam mortis prębuit. vel causam dicit, factū ipsum cum quo ius est implicitum. facti ergo potius est quęstio quàm iuris. Accursius.
z *Cum domino*. inferioris, vel superioris, plaustri.
a *Cū hominibus*. id est cum mulionibus.
b *Conuersum*. scilicet nunc. Accursius.
c *Sua voluntate*. non iusta necesitate. Ir.
d *Vt id*. scilicet cōsecutiue: vt duobus probat exemplis.
e *Emisisset*. etiam sine voluntate: vt. §. e. scientiam. §. sed si defendendi. Azo. *Fl. conniterentur*
f *Reformidassent*. scilicet sine causa.
g *Cum domino*. superioris plaustri.
h *Conarētur*. aliàs, conarentur: & aliàs, corruerent. *Flo. certè, quoq.
i *Neque cum hominibus*. ob hoc q̄ de medio exiuerint: sed ex eo quòd nimis onerauerunt tenētur: vel si per malum locū duxerint: vt. §. eo. qua actione. §. sed si quis plus.
k *Certum est*. siue culpa mulionum, vel alterius damnum acciderit: vel vitio superiorū mularum. †*Iste tex. est not. secundū Bal. quòd non est culpa in percusso, si retrocedit: secus in percussorq.*
l *Retro redissent*. arg. contra. infra, de dam. infec. l. qui bona. §. cū inter. sed ibi melius poterat sibi cauere ab alio: & ideo mihi cauet.
m *Debere*. cum enim venditor bouem recipit, omnia retroagūtur: si tamen vellet, posset pro noxia dimittere: vt supra, de alie. iudi. l. quia redhibito. & j. de ædi. edic. l. quòd si nolit. in prin.
n *Seruulum*. cum aliis ludentem. Accursius. *Flo. percipere
o *Cum casu magis*. nō data opera, id fecit: vt §. e. item Mela. in prin. est enim de naturali ludi, vnum alium impellere. Accursius.

Si boues.

BIU Cujas

a *Si boues.* id est, vaccas alienas: vt bene cõueniat q̃ sequitur. Ac.
b *In factum actio.* vt & insti. eo. §. fin. Accursius.

Legis Aquiliæ.] CASVS. Si promisisti mihi animal: & ipsum ante moram occidi, vel vulnerauit: an Aquili. tenear, quæritur. Et respon. quòd sic. sed si post moram occidi, non tenetur.

c *Vulnerauit.* & sic lucro moritur debitoris: vt. j. de leg. j. filiusfami: §. fi. sed contra id quod dicit hic dari Aquil. est supra, de dolo. l. arbitrio. §. fi. Sol. hoc sub cõditione promisit, vel in diem incertam: vbi cõditione vel die incerta deficiente, apud promissorem maneret. s. vero pure promiserat, vel in diem certam. Vel dic, illam determinari per istam. vel ibi occidit alius vt daret damnum creditori, hic non: & hoc secundum Ir. sed ar. contra. huic so. š. e. l. in lege. §. fi. Azo.

**Flo. incipit, Boues alienos.*

d *Sibi potius.* sic. j. ad. l. Rho. de ia. l. natis. in fi. &. j. so. ma. l. ex diuerso. §. licet.

Stichum.] CASVS. Promisi Titio Stichum, aut Pamphilum, alternatiue. Pamphil⁹ xx. valebat, & Stich⁹. x. deinde stipulator occidit Stichum ante moram, vel etiam extraneus aliquis occidit ante moram debitoris: & sic competit actio. l. Aqui. tria hic quæro. Primo, nunquid competat in præmisso casu: vel in pretium Stichi occisi: vel in pretium Pamphili. Secũdo, moritur Pãphilus sua morte: & sic liberatur pro interitu vtriusque, an actio. l. Aquil. nata intereat in pretium Pamphili? & dicit quòd nõ interit, cum semel victus fuit. nam sufficit semel interfuisse tempore damni dati, vel retro, intra annum. Tertio, quod ex secundo nascitur, tale: pone q̃ Pamphilus sua morte decesserit ab anno citra: nũc occiditur Stichus vilior, quæritur & an, & in quantum, agatur Aquil. & dicit agi in pretium Pamphili ac si Stichus retro fuisset occisus ab anno scilicet citra à morte.

**Flo. iam*

e *Esset.* id est valeret: & sic in sequenti.
f *Aquiliæ.* in quantum detur. certum est enim dari: vt š. l. proxi.
g *Ab extraneo.* interfectore.
h *Habeo dare.* innuit me ad viuum præcisè teneri: quod est verum: vt infra, de so. Stichum aut Pamphilum. in prin. Sed contra infra, de leg. j. cum res. §. sed si Stichus. vbi permittit dari pretium mortui. Solu. hic delinquens stipulator promissori propter delictum suum obiicere non potest quòd soluere potest mortui æstimationem, quo minus soluat Pamphili æstimationem conuentus l. Aquil. si velit debitor: vel verius, ibi est forsan, quod est philosophicum temperamentum, secundum Azo.
i *Quanti mea interest.* quod verum est. si enim Stichum soluerem, liberarer, & haberem Pamphilum, qui est viginti milium.

LIII. NERATIVS libro primo Membranarum.

SI boues[a] alienos* in angustum locum coëgisti, eoque effectum est, vt deiicerentur: datur in te ad exemplum legis Aquiliæ in factum actio[b].

De iniuria quam quis facit sibi, nemo agit. ad hoc allegatur ista lex. Baldus.

LIIII. PAPINIANVS libro trigesimoseptimo Quæstionum.

LEgis Aquiliæ debitori cõpetit actio, cum reus stipulandi ante moram promissum animal vulnerauit[c]. Idem est & si occiderit animal. Quòd si post moram promissoris [is,] qui stipulatus fuerat, occidit: debitor quidem liberatur: lege autem Aquilia hoc casu non recte experietur. nam creditor ipse sibi potius, [d] quàm alij iniuriam fecisse videtur.

No. quòd in actione. l. Aquil. licet minuatur interesse, tamẽ non minuatur actio: quia habet oculos retro, & non est mere persecutoria. Baldus.

LV. PAVLVS libro vicesimosecundo Quæstionum.

STichũ aut Pamphilũ promisi Titio. cum Stichus esset[e] decem milium, Pamphilus viginti [milium,] stipulator Stichum ante morã occidit. quæsitũ est de actione legis Aquiliæ. [f] Respondi, cum viliorem occidisse proponitur, in hunc tractatũ nihilum differt ab extraneo[g] creditor. Quanti igitur fiet æstimatio? vtrum decẽ milium, quanti fuit occisus: an quanti est, quem necesse habeo dare[h], id est quãti mea ĩteresť? [i] Et quid dicemus, si & Pamphilus decesserit sine mora? [k] Nũ[l]* pretium Stichi minuetur, quoniã liberatus[m] est promissor? Et sufficiet fuisse pluris, cum occideretur, vel[n] intra annũ.

A nunc ergo si velim Pamphilum soluere, repetam viginti milia: nec deducetur pretium Stichi: cum lucro debitoris sit mortuus. argu. supra. l. proxi. Alij dicunt, quòd si volo me contendere liberatum morte Stichi, quod possum: & sic me non teneri ad viuum præcisè: quod est falsum: quia hic dicit, quem necesse & cætera.

Hac quidem ratione, etiam si post mortẽ Pamphili intra annum[o] occidatur, [p] pluris videbitur fuisse. [q]

k *Sine mora.* scilicet post mortem Stichi: vt differat ab inferiori responso.

LVI. IDEM libro secundo Sententiarum.

MVlier si in rem viri damnum dederit, pro tenore legis Aquiliæ[r] conuenitur.

Not. quòd commodatarius equi non tenetur, si ille equus est ab alio equo percussus
B *sine culpa sua. quod not. Baldus.*

LVII. IAVOLENVS libro sexto ex Posterioribus Labeonis.

EQuũ tibi cõmodaui. in eo tu cùm equitares, & vnà[s] complures equitarent: vnus ex his irruit in equum, téque deiecit: & eo casu crura equi[t] fracta sunt. Labeo negat tecũ vllam actionem esse. Sed si equitis[u] culpa factũ esset: cũ equite sanè, non cũ equi domino agi posse, [x] verum puto.

l *Num.* aliàs, iam. & aliàs, num. & semper interrogatiue lege. & q̃ dicit pretium Stichi q̃ scilicet erat in actione l. Aquil. xx. milia: licet verum fuerit, decem milia tantum.

m *Liberatus.* ab vtroque.

n *Vel.* ponitur pro saltem.

o *Intra annum.* sic ego non minuetur pretium Stichi. nam præstari debet quanti fuit cum occideretur intra proximo: hic autem fuit pluris, cum occideretur propter Pamphilum qui viuebat, quẽ soluendum remanebat debitor obligatus.

p *Occidatur.* scilicet Stichus. Azo.

q *Fuisse.* intra annũ & ideo xx. milia præstabuntur. habet ergo lex Aquilia oculos retro. sic & infra, de ser. cor. l. doli. §. fin. Accursius.

DE HIS, QVI DEIECERint vel effuderint.

TITVLVS III.

Not. quòd si quis proiicit lauaturam super pannos tuos, debet tibi emendare in duplum. Baldus.

C

I. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Edictum.

PRætor ait, de his qui deiecerint, vel effuderint[y]: *Vnde in eum locum, quo vulgo[z] iter fiet, vel in quo consistetur, deiectũ vel effusum quid erit: quantum ex ea re damnum datum, factúmve[a] erit: in eum, qui ibi habitauerit, in duplum[b] iudicium dabo. si eo ictu homo liber periisse dicetur: quinquaginta aureorum iudicium dabo. si [vero] viuet, nocitúmque ei esse dicetur: quantum ob eam rem æquum iudici videbitur,[c] eum, cum quo agetur condemnari, tanti iudicium dabo. si seruus[d] insciente domino fecisse dicetur, in iudicio*

D

r *Mvlier. Legis Aquiliæ.* id est actione in factum. vt. Cerum amo. l. ij. Azo. & facit supra eo. l. si seruus feruum. §. si cum maritus.

s *Equum tibi. Et vna.* id est simul cũ tuis equis.

t *Crura equi.* tibi commodati.

u *Sed etsi equitis.* scilicet irruẽtis. Accursius.

x *Agi posse.* cum culpa equitantis sit factũ: secus si vitio equi.

DE HIS, QVI deiecerint, vel effuderint.

Id est, de iis ex quorũ domo aliquid est deiectum vel effusum: vt infra, eo. l. i. i. respon. Azo. & inst. de ob. ex quasi deli. §. i.

y *Prætor ait. Vel effuderint.* verba Vlpia. sed sequentia vsque ad. §. summa, sunt prætoris. & construe, in eum qui ibi inhabitauerit vnde deiectum vel effusum quid erit in eum locum & cætera.

z *Quo vulgo.* hoc verbum exponitur. j. eo. l. hoc edicto. Accur.

a *Factúmve.* pro eodem ponitur datum & factum. Vel dic, dctũ statim: factũ. s. post: vt. j. ne quid ĩ lo. pu. lij. §. deinde ait prætor.

b *In duplum.* scilicet eius damni quod erit.

c *Iudici videbitur.* hoc determinatur in vltima. l. huius titu. Azo.

d *Si seruus.* scilicet inhabitantis: quia in suis vẽnia dignus est, vt liberetur dando pro noxa: vt supra nau. cau. sta. l. fin. §. hanc autẽ. in aliis autem tenetur insolidum: cum ipse dominus eorum vitetur opera: vt insti. de ob. ex quasi deli. §. pe. & prædicto. §. hanc autem. nam inspecto iure communi cum pro suo quasi delicto con

BIU Cujas

uenitur, non debeat liberari dando pro noxa.

a *Aldicam.* scilicet insolidum, aut noxæ &c.

b *Commeari.* vt supra ti. si putator.

c *Interesse.* quantum ad hoc edictum.

d *Securitatem.* quam habent viæ publicæ. Accursius.

e *Commeari.* & nunc nihil dicitur. Accur.

f *Videri.* vtilis his casibus & sequentibus locis habet: vt. ff. de iurisd. om. iudi. l. si quis id.

g *Cum quid deiecerit.* vt lapis.

h *Penes eum.* scilicet inhabitantem.

i *Culpæ.* nam non exigitur culpa in facto: sed ante factū sic: quia vitiur opera malorum hominum inhabitans.

k *In duplum.* tunc demum.

l *Æstimatio.* vt. j. eo. l. fin. in fi. & ad. l. Rho. de iact. ij. §. corporū. & ff. si quadru. pau. fe. dī. l. ex hac. sic nec in re sacra: vt. ff. de re. di. l. sacra. §. fina.

m *In corpus.* & etiam operarum quæ ex persona proueniunt, vt in iudicis: vt. j. eo. l. fin. & alli. de ob. ex deli. §. ob hominem.

n *Non datur.* vt insti. eo. §. si filius. sed cōtra supra de iudi. si filius. sed ibi dicit, teneri scilicet filium: vt ibi dixi.

o *Non ex contractu.* bona ratio: vt. j. de aleatoribus. l. fi. §. ité si seruus. & j. de reg. iur. l. ex pœnalibus. Accursius.

p *Hæc actio.* hoc dic vt ff. de iudi. l. tā ex cōtractibus. Accursius.

q *Danda sit.* quod videtur.

r *Ex negotio gest.* sed ex contractu, vel quasi, non daretur noxaliter: vt. j. de act. & ob. l. ex cōtractibus. similis est enī actio quæ ex quasi contractu datur, ei quę ex vero contractu datur. vtraque enim datur de peculio: vt &. ff. de neg. gest. si filius. dissimiliter tamen quandoque dantur in hæredes: vt. C. de hære. tu. l. j. Item quæ datur ex delicto, similis est ei quæ datur ex quasi deli. quia vtraque datur noxaliter: vt. j. eo. l. si vero. §. prætor. vt. ff. eodem. §. si seruus. &. ff. nau. cau. sta. l. vltima. §. seruorū. Nec ob. quod in eo. titu. dicitur. l. idem. §. penul. quia ibi loquitur de actione in factum, quæ datur ex cōtractu id est de recepto, non de ea quæ datur in duplum ex quasi ma. Item nec ob. quod dicitur. j. de fur. l. si seruus nauem. quia & ibi loquitur de ea quæ datur ex cōtractu. j. de exercitoria. ité hoc regulariter. quādoq; enim ex maleficio, vel quasi,

addicā, [a]* *aut noxę dedere [iubebo.]*

No. quòd viæ debent esse securæ. Baldus.

℣ Sūma cū vtilitate id prætorē edixisse, nemo est, qui neget. Publicè enim vtile est, sine metu & periculo per itinera commeari. [b] Parui autē interesse [c] debet, vtrū publicus locus sit, an verò priuatus: dūmodo per eū vulgo iter fiat: quia iter facientibus prospicitur, non publicis viis studetur. Sēper enim ea loca, per quæ vulgo iter solet fieri, eandē securitatem [d] debent habere. Cæterùm si aliquando vulgus in illa via non cōmeabat, & tūc deiectū quid vel effusum [sit], cū adhuc secreta loca essent: [&] modò cœpit cōmeari: [e] non debet hoc edicto teneri. ℣ Quod cū suspenderetur, decidit, magis deiectū videri [f]. Sed & quod suspēsum decidit, pro deiecto haberi magis est. Prionde etsi quid pendens effusum sit: quāuis nemo hoc effuderit, edictū tamen locū habere, dicendū est. Hæc in factū actio in eū datur, qui inhabitat, cū quid deiiceretur [g] vel effunderetur: non in dominū ædiū. culpa enim penes eū [h] est. Nec adiicitur culpæ [i] mentio, vel inficiationis, vt in duplum [k] detur [hęc] actio, quamuis damni iniuriæ vtrūque exigat.* Sed cū homo liber periit, dāni æstimatio [l] non fit in duplum: quia in homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest: sed quinquaginta aureorum condemnatio fit.

Dictio, tamen, denotat inhærentiam. Baldus.

℣ Hæc autem vèrba, *si viuet, nocitúmque ei esse dicetur*: non pertinent ad dāna, quæ in rem hominis liberi facta sunt, si fortè vestimēta ei [m], vel quid aliud scissum, corruptúmve est: sed [ad] ea, quæ in corpus [m] eius admittūtur. Si filius familiàs cœnaculū conductū habuit, & inde deiectum vel effusum quid sit: de peculio in patrē non datur [n] [actio:] quia non ex cōtra

A non agitur noxaliter: sed vt castigetur: vt hic, &. ff. de mino. q̄ si minor. §. si seruus. Alij dicunt, hic etiā de peculio agi: argu. d. l. ff. nau. cau. sta. l. idē. §. ité si seruus exercitoris. &. j. de fur. l. si seruus naué. §. fi. &. j. de fur. l. si i re cōmuni. &. j. de exer. l. si seruus volūtate. &. l. j. §. si is qui naué. & sic cōcordat cū quasi cōtractu, secūdū eos: & ita secundū eos [p] quasi delicto nō agitur noxaliter. Sed tu dic, hic speciale, vt dixi. vel etiā noxaliter hic potest agi. Porro ī hoc dissimile, secūdum eos est, quasi delictū à quasi cōtractu: quia propter quasi cōtractū non puniūtur corporaliter, datur tamē actio de peculio: vt. ff. de neg. gest. si filius. sed ex quasi delicto extra or. corriguntur: vt hic. sed prima verior est, secūdū Io. & facit. j. de exer. l. j. §. si is qui naué. &. l. si seruus.

B f *Corrigendū.* imò noxalis: vt. ff. ea. l. §. si seruus. Sol. ibi seruus inhabitātis, hic inhabitans.

t *Habitare.* facit insti. de iniur. §. sed & lex.

u *Hospes.* qui recipitur à conductore.

x *Quātū.* vere multū, quia tantum & cętera.

y *Actio.* vt & infra de exer. l. j. in fi. &. l. ij. &. l. si tamen.

z *Vm sane impossibile.* i. difficile. sic C. de cu. fur. l. cū aliis. &. j. lo. l. cum plures. §. vestimēta. sic ecōtra. j. pro so. l. de illo. &. ff. de pe. hęre. sed & si le. §. si quis re. &. j. rem ra. ha. si sine. Accursius.

a *Vel effudisset.* sed quid si certum est vnum deiecisse, an aget contra alios? Respō. nō: ar. j. eo. l. si vero. §. iterdum. Item est huic. l. cōtra. ff. de rei vind. l. si frumentum. §. fi. So. vt ibi.

b *Et quidē insolidū. Liberabūtur.* cōtra. ff. ad. l. Aquil. ité Mela. §. si plures. vbi dicit, in. l. Aquil. vnº alium nō liberat. Solu. secº est hic: quia cum vnº cōuenit, cęteri intelliguntur cōueniri: sicut ītelligitur reus cōueniri vbi fideiussor cōuenitur: ideo quia habet cōtra reum postea actionē: quia si illi iterum cōuenirent, sæpius quæreretur de delicto eiusdem hominis: quod esse non debet: vt supra, nau. cau. sta. licet. §. fin. sed ibi plures percusserūt. Vel dic, est quasi maleficiū, ibi maleficium.

* *Flo. inhabitabat*

C *Nota quòd in hac actione, non oportet arguere certi hominis factum. quod not. Baldus.*

II. GAIVS libro sexto ad Edictum Prouinciale.

CVm sanè impossibile [z] est scire, quis deiecisset vel effudisset [a],

III. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Edictum.

ET quidem insolidum. sed si cum vno fuerit actū, cæteri liberabuntur. [b]

Nota quòd quando plures tenentur ex quasi delicto, vnus soluens repetit partem ab alio. Baldus.

IIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

D PErceptione, [c] non litis contestatione: præstaturi partē damni, societatis iudicio, vel vtili [d] actione, ei qui soluit.

V. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Edictum.

SI verò plures diuiso inter se cœnaculo habitent: actio in eū solū datur, qui inhabitat* eā partē, vnde effusum est. ℣ Si quis gratuitas habitatiōes dederit libertis, & clientib⁹, vel suis, vel vxoris: ipsum eorū nomine

c *Perceptione.* i. ipsius pœnę datione, nō litis cōtest. vt hic, &. j. de cōstit. pe. lité illa. §. vetº. &. j. de duo. reis. l. ij. &. j. depositi. l. j. §. si apd̄. sed ar. cōtra. j. de noxa. elec. &. C. de fideiuss. liberū. Acd *Vel vtili.* in factum, vel pro socio. Accursius.

Si vero

teneri, [a] Trebatius ait: quod verum est. Idem erit dicendū, & si quis amicis suis modica hospitiola [b] distribuerit. Nam & si quis cœnaculariam exercens, [c] ipse maximam partem cœnaculi habebat: solus tenebitur. Sed si quis hospitalia*† habeat, æquè solus tenebitur. [d] Sed etsi quis cœnacularią exercens, modicum sibi hospitium retinuerit, residuum locauerit pluribus: omnes tenebuntur, [e] qui* in hoc cœnaculo habitant,* vnde deiectum effusúmve est. ¶Interdū tamẽ (quod* sine captione actoris fiat) oportebit prætorem æquitate motum in eum potius dare actionem, ex cuius cubiculo, vel exhedra [f] deiectum est, licet plures in eodem cœnaculo habitent. Quòd si ex mediano cœnaculi quid deiectum sit: verius est, omnes teneri. ¶Si horrearius aliquid deiecerit vel effuderit, aut conductor apothecæ, vel qui in hoc dumtaxat conductum locum habebat, vt ibi opus faciat, vel doceat: in factum actioni locus est, etiam si quis operantium deiecerit vel effuderit, vel si quis discẽtium. ¶Cum autem legis Aquiliæ actione [g] propter hoc quis condemnatus est: meritò ei, qui ob hoc quòd hospes, vel quis alius de cœnaculo deiecerit, [damnatus est,] in factum [h] dandam esse Labeo dicit aduersus deiectorem. quod verum est. [i] Planè si locauerat deiectori, [k] etiã ex locato habebit actionem.

¶Hæc autem actio quæ competit de effusis & deiectis, [l] perpetua [m] est, & hæredi competit: in hæredem verò non datur. Quæ autem de eo competit, quòd liber perisse dicetur, intra annum dumtaxat competit: [n] neque [in hæredem, sed nec hęredi, [o] similibúsque personis datur.] nam & pœnalis [p] est & popularis: dūmodo sciamus ex pluribus desiderantibus hanc actionem, ei potissimum dari debere, cuius interest, [q] vel qui adfinitate cognatióne defunctum contingit. Sed si libero nocitum sit, ipsi perpetua erit [hæc] actio. Sed si alius velit experiri, [r] annua erit hæc actio. Nec enim [f] hæredibus iure hæreditario competit. quippe quod in corpore libero damni datur, iure hæreditario transire ad successores non debet: [t] quasi non sit damnum pecuniarium. nam ex bono & æquo [u] oritur.

Nota quòd vbi lex considerat quod potest euenire, non debemus requirere quod actualiter euenerit. Bartolus.

¶Prætor ait, *Ne quis in suggrunda* [x] *protectóve, supra eum locum, quà volgo iter fiet, ínve quo consistetur, id positum habeat, cuius casus nocere cui possit.* [y] *Qui aduersus ea fecerit, in eum solidorum decem in factum iudicium dabo. si seruus insciente domino fecisse dicetur:* [*aut æstimationem dari,*] *aut noxæ dedi iubebo.* Hoc edictum superioris portio [z] est. Consequens etenim fuit, prætorem etiam in hunc casum prospicere, vt si quid in his partibus [a] ędium periculosè positum esset, ne noceret. Ait prætor, *ne quis in suggrunda* * *protectóve*. hæc verba, *ne quis*, ad omnes pertinent, vel inquilinos, vel dominos ædiū: siue inhabitent, siue non: [b] habent tamen aliquid expositum his locis [c]. *Supra* [d] *eum locum, quà volgo iter fiet*, *, *ínve quo consistetur, id positum habeat*. Accipere debem', *positum*, siue in habitationibus, vel cœnaculis: [e] siue etiã in horreis*, vel cuiusuis alteri' ædificij. [f] ¶Positum habere etiã is rectè videtur, qui ipse quidem non posuit, verum ab alio positum patitur. quare si seruus posuerit, dominus autem positum patiatur: non noxali iudicio dominus, sed suo nomine [g] tenebitur. ¶Prætor ait, *cuius casus nocere* [h] [*cui*] *posśit*. Ex his verbis manifestatur, non omne, quicquid positum est, sed quidquid sic positum est, vt nocere posśit: hoc solum prospicere prætorem, ne posśit nocere. Nec spectamus, [i] vt noceat: sed omnino, si nocere posśit, edicto locus sit. Coërcetur autem, qui positum habuit: siue nocuit id, quod positum erat, siue non nocuit [k]. ¶Si id,

---

a *Si vero plures. Teneri.* hoc intelligas, cum habitant simul cum dominis: alioquin ipsi tantum tenerentur: vt supra, eod.l.j. §.penult. & fin. & est ratio, quia eorum operis vt suis familiaribus in plerisque vtebatur.

b *Hospitiola.* remanendo ipse ibi.

c *Exercens.* vsu suo & suorum. Accursius.

d *Tenebitur.* Pro eo quod ex maxima parte est deiectum, quam ipse inhabitat. secus si aliunde proiiciatur: vt infra, subiicit. Azo. vel forte, secundum M. distingue, concedat amicis. & tũc quãtamcũq; partem sibi retineat, habet locum quod. ś. dicitur. vbi vero non amicis, tunc si magnam sibi partem retinet, pro omnibus tenetur: aliàs pro sua parte tantum.

d *Aequè tenebitur.* Propter inhabitantes secũ, & non propter alios. & not. quòd quędã litera dicit in prin. §. sed & si quis cœnacularium: & alia, sed etsi hospitalia: quia hospitandi causa recipiat homines.

e *Omnes tenebũtur.* pro eo quod deiectum est, ex eo quod est eis concessum: sed & ipse pro parte retenta.

f *Exhedra.* id est fenestra. [a]

g *Actione.* id est hac actione in factum, quę inuẽta est à prætore ei' exemplo. Et secundum hoc dic, condemnatus, proprie, vel aliter, cum is qui deiecit. l. Aquil. teneatur: æquum est vt cum ex facto eius alius teneatur, ipse ei damnũ resarciat: & secundum hoc dic, condemnatus, pro condemnandus.

h *In factum.* ſ. generalem forte, non ex hoc edicto, quæ datur semper æquitate suadente.

i *Quod verum est.* vt. j. ad. l. Rho. l. ij. in princ. &. j. de exer. l. j. §. est autem. & supra, nau. cau. sta. l. licet. §. primo.

k *Deiectori.* ex cuius deiectione conuentus est locator. Accursius.

l *Deiectis.* ex primo capite. Accursius.

m *Perpetua est.* forte in eo quod cõtinet rei persecutionem: annalis autẽ est pœna: vt insti. de perpe. & tẽp. act. in prin. &. ś. de calum. l. j. vel speciale est in hac, propter publicã transeuntium vtilitatem.

n *Competit.* ex capite secundo. Accursius.

o *Sed nec hæredi.* iure hæreditario forte: quia popularis est.

p *Pœnalis.* An hæc pœna. l. aur. agenti, vel fisco applicabitur? Respon. diuiditur: vt. j. ad Syl. l. legem. §. fi. Accursius.

q *Cuius interest.* saltem ratione affectionis: vt quia alumnus erat. sic & infra, man. l. cum seruus. Azo. sic & in quibusdam aliis: vt infra, de le. ij. peto. §. fratre. & de col. dotis. l. fi. in fi. &. j. de li. hoc exhi. l. iij. §. pe. &. j. de popu. act. l. iij. §. fi. &. j. de sepulc. vio. l. prætor ait. &. C. de verbo. signi. l. fina. & in decret. xxxv. q. vj. c. j. & infra, de accu. & inseri. l. fi plures. Accursius.

r *Experiri.* homine libero occiso.

ſ *Enim.* pro certe.

t *Non debet.* vt supra, ad. l. Aquil. nam sicut. sed opponitur, si in persona liberi hominis dicitur damnum, datur Aquilia, & datur hęredi vt no. ś. ti. j. l. liber homo. cur nõ hic? Respõ. Bul. quia hic opus non est: quia potest agere hęres vt quilibet de populo, ibi non.

u *Ex æquo.* id est nõ ex damno pecuniario: quod dic vt infra. l. fin. Accursius.

x *In suggrunda.* b *Suggrunda* quod dicitur sullicidium extẽsum: sed protectum dicitur solarium. c *Bulus*

y *Nocere.* alicui possit. ſ. facile. Accursius. *hic suggrunda dicuntur*

z *Portio est.* id est simi le. sic & aliàs, dominij pars est vsusfruct. nam vtrumque publica vtilitate itinerum & viarum est inductũ. Acc. *Portio pro parte. Protectio prominẽs ędium pars. Solarium area.*

a *Partibus.* suggrunda, vel protecto.

b *Sive non.* inhabitẽt, scilicet nunc cum contigerit. Io. si tamen inhabitent cum possunt. Vel dic, quod hic inhabitent, siue nõ, tamen tutius ad dominum ædiũ referatur. Accursius. *Protectio & suggrunda partes sunt domus prominẽtes, vnde effluit aqua in vias publicas & plateas. Hactenus. *Flo. sic grunda *Flo. forte*

c *His locis.* ſ. in suggrunda, vel protecto.

d *Supra.* hæc verba hic materialiter ponũtur. *Flo. in his habitationibus vel cœnaculis, siue etiã in horreis*

e *Cœnaculis.* vbi cœnatur.

f *Ædificii.* ſ. parte, id est in parte qualibet ædificij.

g *Suo nomine.* vt &. j. man. l. qui patitur. &. j. de exerci. l. j. §. magistrum autẽ. &. j. de flumi. l. j. §. fin. &. j. vi bo. rap. l. ij. §. dolo. Sed arg. cõtra. C. ad. l. Cor. de fal. l. si falsos. Azo.

h *Nocere.* ſ. facile.

i *Nec spectamus.* scilicet tantum.

k *Non nocuit.* inspecto quod nocere potuit: vt hic, &. ś. de iur. om. iudi. l. si idem. &. ś. quod quisque iur. l. iij. in principio.

BIU Cujas

in principio. &ï.de vi & vi ar.l.iij.§.j.&.ï.de iniur. ité apud.§.j.

a *Competit actio.* in eum qui posuit, datur vtilis: vt hic, quia non inhabitat: sed contra inhabitantem datur directa in.x.aureos: vt supra, ead.l.§.prætor ait. Alij dicũt, hic loqui de actione in factũ subsidiaria.l. Aquil. quæ datur contra eum qui posuit: quasi non sufficiat ex hoc edicto: quæ in.x. aure. tantum datur, cum forte in plus nocitũ sit: ad quod totum datur dicta actio subsidiaria contra potẽtem, qui causam dãni præstitit. Sed primum verius est: nam hic vtilis ad exemplum directæ inducitur: vt hic subiicit. Et quod hic dicit, quasi non sufficiat: subaudi tantum, si tamen sciuit & passus est. alioquin non tenetur. sed secũdum hoc quòd intelligo loqui in actione quæ ex hoc edicto datur: quare posuit de deiecto quod nocuit, cũ satis sit quo ad hanc actioné quòd nocere potuit? Respõ. non posuit, ideo quòd in hac actione sit necesse hoc allegare, scilicet damnum datum, sed quia damno dato apparet eius casum periculosum fuisse: quod erat positum. & idem respon. in simili casu sequenti de pergula. Ité quæro si quid positum habuit, & postea decideri, an conueniri possit qui positum habuit, in decem aur. & quia decideri, ex primo edicto: quod dici potest: quia diuersæ sunt causæ: vt.ŝ.e.l.j.§. quod cum suspenderetur.

b *Non vtique.* vt directa competat.

c *Nam.* simile adducit, vbi vtilis datur. Ac.

d *Legitima.* vt Aquilia.

e *Et honoraria.* id est in factum. Accursius.

f *Hæredi.* non vt hæredi, sed vt cuilibet de populo: vt supra, si quadrupes fecisse dicatur. l. j. §. fin. aliquin contra. ŝ.e.l.j. §. hæc autem. Accur.

g *Nõ competit.* nisi & ipse habeat actionem. tunc enim ex sua non defuncti persona tenetur. Accursius.

h *Hoc edictum.* Et de primo, & de secundo, dici potest.

i *Vicos.* id est, suburbia.

k *Vias.* omnes vbicumque sint, in ciuitate, vel extra.

l *Interdiu.* id est in die. Accursius.

m *Non nocte.* nam propter transeuntes tantum est inductum. si ergo non transeunt homines, cessat. Accursius.

n *Si de naue.* hoc ad primum edictum spectat: vt si damnum sit datum transeuntibus iuxta nauim. Accursius.

o *Cum liberi. Corpus.* vt &. ŝ.l. j.§. sed cum. &.ŝ.si quadr. pau. fecisse dica.l.ex hac.

quod positum erat, deciderit & nocuerit: in eum competit actio, [a] qui posuit: non in eum, qui habitauerit: quasi hęc actio non sufficiat: quia positum habuisse non vtique [b] videtur, qui posuit, nisi vel dominus fuit ædium, vel inhabitator. Nam [c] & cum pictor in pergula † clypeum vel tabulam expositam habuisset, eáque excidisset, & transeunti damni quid dedisset: Seruius respondit, ad exemplum huius actionis dari oportere actionem. Hanc enim non competere palam esse: quia neque in suggrunda*, neque in protecto tabula fuerat posita. Idem seruandum respondit, & si amphora ex reticulo* suspẽsa decidisset, & damnum* dedisset: quia & legitima [d] & honoraria [e] actio deficit. Ista autem actio popularis est, & hæredi [f] similibúsque competit: in hæredes autem nõ competit [g], quia pœnalis est.

VI. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

HOc edictum [h] non tantum ad ciuitates & vicos [i], sed & ad vias [k] per quas vulgo iter fit, pertinet.

Not. quòd si deiicitur in illum qui vadit de nocte, non punitur deiiciens. & no. bene, quia contingit sæpe de facto. Baldus.

¶ Labeo ait, locum habere hoc edictũ, si interdiu [l] deiectũ sit, non nocte [m]. Sed quibusdam locis & nocte iter fit. Habitator suã suorúmque culpã præstare debet. Si de naue [n] deiectum sit, dabitur actio vtilis in eum, qui naui præpositus sit.

VII. GAIVS libro sexto ad Edictum Prouinciale.

CVm liberi hominis corpus [o] ex eo, quod deiectũ effusúmve quid erit, læsum fuerit: iudex computat mercedes medicis præstitas, cæteráq; impendia, quæ in curatione facta sunt: præterea operas* quibus caruit, aut cariturus est ob id, quòd inutilis factus est. Cicatricum autem aut deformitatis nulla fit æstimatio: quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.

DE NOXALIBVS actionibus.

TITVLVS IIII.

I. GAIVS libro secundo ad Edictum Prouinciale.

NOxales actiones appellantur, quæ non ex cõtractu, sed ex noxa atque maleficio seruorũ aduersus nos instituuntur: quarum actionũ vis & potestas hæc est, vt si damnati fuerim [p], liceat nobis deditione ipsius corporis, quod deliquerit, euitare [p] litis æstimationem.

II. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI seruus sciẽte domino [q] occidit, insolidum dominum obligat. ipse enim videtur dominus occidisse. † si autem insciente eo, noxalis est [actio.] nec enim debuit ex maleficio serui in plus teneri, quàm vt nõ xæ eum dedat.

Primo ponit vnum dictum, in quo refert dictum Celsi. Secundo, illud limitat. Tertio ponit dictum Iul. contradicentis Celso, & illud declarat. Secunda ibi, & sane. Tertia ibi, Celsus tamen. Quarta ibi, sed placet. Bartolus.

¶ Is, qui non prohibuit, siue dominus manet, siue desiit esse dominus: hac actione tenetur. Sufficit enim si eo tempore dominus fuit, quo non prohibebat [r]: intantum vt Celsus putet, si fuerit alienatus seruus in totũ, vel in partem, vel manumissus: noxam caput non sequi. nam seruũ nihil deliquisse, [qui] domino iubenti [s] obtemperauit. [t] Et sane si iussit, potest hoc dici. [u] Si autẽ non prohibuit, quẽ-

Noxales.] CASVS. Duo dicit. pone: quæritur quæ appellantur noxales actiones. plana est. Secundo dicit, quòd natura earum actionum est, quòd ille qui dominus est illius serui, qui damnum dedit, potest eum dare pro noxa, vel æstimationem damni emendare. Viuianus.

p *Euitare.* vt &.C.e.l. ij.&.ï.de re iu.l.miles. §.j.&.ï.de pig.act.si ser

* *Flo. opeuus.* Hoc aũt beneficiũ *rarum* amittit ratione sententię, si postea currant tẽpora condemnationis: vt.ŝ.de pe.hære. ité veniunt. §. idem ait. item ratione mẽdacij: vt infra, eo.l.si seruus depositus. §. vlti. item ratione patientiæ, & cõsensus: vt.ï.eo.titu.l.ij.

Si seruus.] CASVS. Si seruus tuus dãnũ det: si te sciente & prohibere valente, insolidũ teneberis. si te ignorante: tunc illum pro noxa dare, vel æstimatione damni emendare poteris. [IS QVI.] Seruus tuus delinquit te vidẽte, vel etiam vidente, & prohibere valẽte: quem postea alienasti. quęritur, an tenearis eius nomine, quasi tu adhuc deliqueris: nõ vero nouus dominus, quasi seruus nõ deliquerit: ne iussu vel patiẽtia domini primi eũ excusset: & sic nouũ dominũ nõ teneri. & distingue inter iussum & patientiã: vt.ŝ.si iussisti, tenearis tu primus dominus, non nouus, quasi non deliquerit, qui iubenti paruit. Si vero fuisti tãtum passus: nouus dominus teneatur, nõ tu. sed licet sic videatur distinguendum: Celsus tamẽ aliter distinxit. ŝ. an indirecto serui adfuit dolus: vt in furto: qꝫ punitur per.l.xij.tab. an culpa tantum: quod punitur per.l. Aquil. In primo videatur seruus delinquere, nõ dominus: sed etiam iubens. In secundo videatur dominus delinquere, nõ seruus: quasi seruus in talibus habuerit necesse parere, quem dominus verberasset nisi paruisset. sed reiecta prima & secũda distinctione, soluit Vlp. dicens, qꝫ siue dolus affuit, siue culpa cum delicto serui, qui cõmisit domino iubente, vel patiente, etiam teneatur dominus primo: & secũdo seruus, non nouus dominus: & hæc est sententia Iuliani vera. Viuia.

† *No. secundum Bald. quòd ille qui non impedit maleficiũ, videtur ipsum petrare: qꝫ est verum, quando ad eum spectat prohibere.*

q *Sciente domino.* & non prohibente, cum potuerit prohibere: vt infra.l.proxi. Accursius.

r *Prohibebat.* cum prohibere poterat: vt infra.l.proxi. & supra, ne quis eum qui in ius vocatus.l.j. Accursius.

s *Iubenti.* vel scienti, vt scientia præcepti loco habeatur. Accur.

t *Obtemperauit.* vt &.ï.de re.iur.l.non videtur velle.&.l.eius est nolle.& de act.& obli.l.si seruus. Accursius.

u *Dici.* sed male.

BIU Cujas

admodum factum serui excusabimus? Celsus tamen [a] differentiam facit [b] inter legẽ Aquiliam, [c] & legẽ duodecim tabularũ: nam in lege antiqua si seruus [quasi] sciẽte [d] domino furtum fecit, vel aliam noxam cõmisit, [e] serui nomine actio est noxalis: nec dominus [f] suo nomine tenetur. At in lege Aquilia, inquit, dominus suo nomine tenetur: non serui. vtriusque legis reddit [g] rationẽ duodecim tabularũ quasi voluerit seruos dominis in hac [h] re non obtemperare [i] Aquiliæ, quasi ignouerit seruo, qui domino paruit, periturus si non fecisset. Sed si placeat [k] quod Iulian⁹ libro octogesimo sexto scribit, Si seruus furtũ faxit, noxiámve [l] nocuit: etiam ad posteriores [m] leges pertinere. poterit dici etiam serui nomine cum domino [n] agi posse noxali iudicio: vt ꝙ datur Aquilia aduersus dominum, [o] non seruũ excusset, [p] sed dominũ oneret. [q] nos autẽ* sententiã Iuliani probauimus: quia habet rationem, & à Marcello apud Iulianum probatur. [r]

a *Celsus tamen.* excusans se in eo quòd simpliciter dixerat, manumissum non teneri: quia se intellexisse dicit, quando in maleficio non erat dolus.

b *Differentiam facit.* in illo, scilicet casu quando iussit: sed mala est differentia.

c *Inter legem Aquiliã.* quę seruũ excusare voluit: & dominum suo nomine teneri: vt infra, hac. l.

d *Quasi sciente.* id est non simpliciter sciẽte: nam iusserat. sed aliàs, deest, quasi: & subaudi, & fraudem participante. sic & ponitur. j. eo. l. si communis familia. & hoc idem probatur. j. vbi dicit, quasi voluerit seruos & cætera.

e *Commisit.* in qua fit dolus.

f *Nec dominus.* quia ei paruit in tali delicto: quod sine dolo cõmitti nõ potest: vnde malè fecit quòd paruit: quare ipse tenetur, non dominus, secundum Celsum. sed hoc corrigit. j. per Iulianũ in illo versic. sed placet &c. quia suo nomine tenetur, & etiam nomine serui. Itẽ seruus manumissus directo tenetur, vel etiã nouus dominus. Acc.

g *Reddit.* scilicet Celsus. Accursius.

h *In hac.* committendo noxiam cum dolo.

i *Obtẽperare.* in atrocioribus enim non debet parere: si tamen pareat, mitius punitur: vt C. de sepul. vio. l. ij.

k *Sed placet.* nũc corrigit prædicta.

l *Noxiámve.* scilicet committendo.

m *Ad posteriores.* qualiter ad. l. posteriorem pertinet? Respon. lex xij. tabu. antiquior est, Aquilia posterior. in. l. enim. xij. tab. continebatur, vt dominus non teneretur: at lex Aquil. dominũ teneri voluit. lex ergo antiqua pertinet ad posteriorẽ: quia dominus qui iussit furtum fieri, vel rapinam, tenebitur. sic & supra, de legi. & senatusc on. l. nõ est nouum. sed & lex Aquil. pertinet ad priorem. s. ad. l. xij. tabu. quia potest agi noxali: vt statim subiicit, vbi dicit, etiam &c. & videtur cum dicit, eum teneri liberi liberum factum in tali casu Aquil. loqui in quo committitur dolus, vel etiam culpa: sed est graue delictũ: aliàs excusatur seruus: vt no. s. ti. ij. liber homo.

n *Cum domino.* facto post delictum. Accursius.

o *Dominum.* scilicet antiquum, vt tam pro se quàm pro seruo teneatur.

p *Excusset.* vel eius nouum dominum: & quod subiicit, sed dominum &c. scilicet cuius erat tempore delicti.

q *Oneret.* hoc verum est, cum domino sciẽte & permittente seruus deliquit, vel iubente: vt infra. l. iij. §. cum dominus.

r *Probatur.* vt. j. l. in delictis. §. ij.

Flo. secũdum Iulianum probauimus, quæ sententia hab.

IN omnibus noxalibus actionibus, vbicũque scientia exigitur domini, sic accipiẽda est, si cum prohibere posset, non prohibuit. [f] aliud est [t] enim auctorem esse seruo delinquenti: aliud pati delinquere. [u]

IN omnibus.] CASVS. Dixit. l. proxi. in princip. quòd vbi seruus delinquit domino sciente, dominus tenetur in solidum: nisi liberetur deditione noxæ. quem dicamus dominum scientem: hic exponit, id est si potuit prohibere. nam aliud est auctorem esse damnum delicti, scilicet cum potest prohibere: aliud &c. Viuianus.

f *Non prohibuit.* vt & infra. si fa. furtum fe. di. l. iij. & fin. C. ad legem Aquil. scientiam. in princip. & ar. C. de commer. & mercat. l. secunda. in fin. & supra, de his qui not. infa. quid ergo. §. certe. & infra, de re iudi. sæpe. §. cum autem.

t *Aliud est.* potest ita legi, vere distinguitur hic in sciente domino, potuerit, an non potuerit prohibere: sed in iubente non ita distinguitur. hinc est quod dicit, aliud est &c. Azo. Vel dic, aliud est enim auctoré & cætera. quod est quando prohibere potuit. & aliud quando. s. prohibere nõ potuit. Accursius.

u *Delinquere.* cum nõ potest prohibere.

IIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

IN delictis seruorum, scientia domini quemadmodum accipienda est? vtrum cum consilio, [x] an & si viderit tãtum quãuis prohibere non potuerit? Quid enim si ad libertatẽ proclamans, domino sciẽte faciat? aut quid si* contemnat dominum? vel cum trans flumen sit seruus, vidente quidem, sed inuito domino noxiam noceat? [y] Rectius itaque dicitur sciẽtiam eius accipiendam, qui prohibere potest. [z] & hoc in toto edicto intelligendũ est circa sciẽtiæ verbum.

Qualitas iuncta verbo intelligitur secũdum tempus verbi. ad hoc allegatur. B. vel sic: Qualitas quæ non fuit tempore maleficii, non habet aggrauare maleficium. Bal.

*Si [damnũ] extraneus seruus sciẽte me fecerit, eúmque redemero: noxalis actio in me dabitur: [a] quia nõ videtur domino sciente fecisse, cum eo tempore dominus non fuerim. [b]

Ex eodem facto erit duplex agendi forma, insolidum, & alias ex noxali. h. d. quia licet qualitas aggrauet maleficium: non tamen facit quin possit agi de simplici facto: vt infra. e. l. §. si detracta. Baldus.

*Cum dominus ob scientiã teneatur: an serui quoq; nomine danda sit actio, vidẽdum est: [c] nisi fortè prætor vnam pœnã à domino exigi voluerit. ergo dolus serui [d] impunitus erit: quod est iniquum. [e] immò vtroque modo domin⁹ tenebitur. [f] vna autem pœna exacta, quã actor elegerit, altera tollitur. [g]

Absolutoria lata in actione, parit exceptionem rei iudicatæ, si iterum eadẽ actione cum additione alterius qualitatis agatur. Item qualitas per quam condemnatio augetur vel minuitur, potest pendente iudicio addi vel detrahi de libello. Baldus.

*Si detracta noxæ deditione,

x *Cum consilio.* scilicet demum. Azo.

y *Noceat.* committendo. Azo.

z *Qui prohibere potest.* & de facto: vt hic, & infra, de regulis iuris. l. nullum. & de iurę vt infra, proxi. §. Accursius.

a *Dabitur.* non in solidum: quia non videtur, & cætera. Accur.

b *Non fuerim.* vt &. j. eodem. l. quod ait. §. Iulianus. & argu. j. de hæred. institu. l. si alienum. & infra, de trib. de peculio. & infra, ad Syllania. l. iij. §. iij. & infra, quod iussu. si tutoris. §. finali. Sed argu. contra supra, de postu. l. iij. §. affinitates. Accursius.

c *Videndum est.* & certe datur vtraque, nisi & cætera. Accur.

d *Serui.* si noxalis actio non competeret: quia manumissus non teneretur, vel etiam nouus dominus.

e *Quod est iniquum.* scilicet maleficium esse impunitũ: vt supra, ad legem Aquiliam, ita vulneratus. Accursius.

f *Tenebitur.* vt & supra, eodem. l. ij. in fine. Accursius.

g *Tollitur.* contra eum quem cõuenit: argu. infra, eod. si ex duobus. sed contra infra, si fa. fur. fe. di. l. prima. §. primo. vbi vna per aliam non tollitur. Solu. in familia forte est speciale cùm iussu domini deliquit, vt vna pœna exacta ab alia non liberetur cũ maius delictum videatur, quod à tota familia committitur, quàm quod ab vno seruo. Ir. Vel dic, quòd hic dicit, quando tantum nõ prohibuerit: ibi autem etiam iussit.

Ampliũ

a *Amplius.* in dominum, ne sæpius de amissione eiusdē hominis quæratur: vt. ſ. nau. cau. licet gratis. sed videtur non obstare exceptio rei iudicat. nec hic, nec superiori casu, cum ex alia causa sit: vt. j. de exceptio. rei iudic. lege, & an eadem. §. actiones. Sol. aliud est in his personalibus actionibus quę formā realiū habent. dantur enim noxaliter cōtra quemlibet possidentē, sicut in rē actio: vt institutio. eodem. §. omnis. vel melius agi nō potest: quia agit ex eadem causa, id est delicto serui: secus in iussu: sed potestate noxæ deditionis amittit sciēs: sed & noxali actione agere potest: vt supra proxi. §. secundū Azo. Item quid si ignorabat dominū scire, & agēdo consecutus est noxam, id est seruum: postea comperit dominū scisse: & damnum erat longe plus quām valeat seruus: an potest agere quasi minus petierit? Videtur quòd sic: vt institutio. de actioni. §. si minus. sed dic, secundum Ioannē. contra, vt hic. Item nota. quòd eodē actio pendēte potest mutare libellum: & sic post lit. cōtest. & ita est contra. C. de eden. l. edictū. & C. quomodo. & quando iudex. in auth. qui semel. Sol. hic speciale: quia hęc mutatio reo nō nocet: cum eadem deliberatio sit semper. vel hic, nec res, nec causa, nec actio mutatur. Accursius.

Si plurium. CASVS. Si seruus pluriū deliquit: si eis ignorantibus, tenētur noxaliter: aliās si scientes, tenentur sine noxæ deditione: & ita insolidum. Quod sequitur, planū est. [DIFFERENTIA.] Quid sit teneri insolidum, dicit. Cætera sunt plana vsq; ad. l. si seruus.

b *Dabitur.* insolidum: vt. j. eod. l. si seruus cōmunis. Accursius.

c *Deditione.* tenetur enim quilibet ex sua scientia.

d *Altero.* dominorū serui.

quasi cum cōscio domino actū sit, qui non erat conscius: absolutione facta, & finito iudicio, amplius[a] agēdo cum noxæ deditione, exceptione rei iudicatæ summouebitur: quia res in superius iudicium deducta, & finita est. Donec autem prius iudicium agitatur, licentia agenti est, si eum de scientia domini arguenda pœniteat, tunc ad noxalem causam transire. B Contrà quoque, si cum eo, qui scit, cum noxæ deditione actū sit: amplius in dominum detracta noxæ deditione danda actio non est. In ipso autem iudicio, si voluerit & scientiam domini arguere, non est prohibendus.

V. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

SI plurium seruus deliquerit omnibus ignorantibus: noxale iudiciū in quemuis dabitur.[b] sed si omnibus sciētibus, quiuis eorum tenebitur, detracta noxæ deditione:[c] quemadmodum si plures deliquissent. C nec altero[d] conuento,[e] alter liberabitur. Sed si alter scit, alter ignorat: * qui scit, detracta noxæ deditione, conuenitur: qui nescit, [conuenitur] cum noxæ deditione. Differētia autem harum actionum[f] non solum illa est, quòd [is,] qui scit, insolidum tenetur: verùm illa quoque, quòd siue alienauerit seruum, qui scit, siue manumiserit, siue decesserit seruus: dominus [eius] tenetur. sed si ipse dominus decesserit, hæres eius non tenetur.[g]

VI. IDEM libro octauodecimo ad Edictum. D

SEd ipse seruus manumissus tenetur.

e *Conuento.* & etiam exacto, secundum Ioan. quia plura delicta sunt, licet vnum factum: secus in familia est, vbi vnum factum, & plura delicta: quia sufficit præstare quātum si vnus liber deliquisset: vt supra, de iur. om. iu. l. si familia. quia familia pro vno reputatur. Item quod dicitur, alterū non liberari: intellige in eo quod est supra æstimationem serui. nam si in medietate pretij, releuatur ab ignorante: vt. j. eo. l. si ex duobus. multo ergo magis si à sciēte, secundum Io. sed Al. contra: quia si seruaremus eius. ſ. Io. opi. eius delictum remaneret impunitum, quātum ad dimidiam pretij seruū, altero soluente totum damnum: quod est iniquū: vt. ſ. l. proxi. §. cū dominus. & ſ. ad. l. Aquil. ita vulneratus. sed Azo dicit, vno conuento alterū non liberari: sed altero exacto, bene dicit alterū liberari: vt. ſ. l. proxi. §. cū dominus. Nec ob. j. e. l. si ex duob⁹. quia ibi facta noxæ deditione, non liberatur sciens, quasi minus perce-

ff. Vetus.

pisset actor. secus si percepisset solidam debiti quantitatem: vt. j. eo. l. noxalis. §. Pomponius. Item videtur contra quod est. j. eo. l. si in re communi. §. fi. sed expone vt ibi dices, secundum Azo.

f *Actionum.* quæ propter scientiā & ignorantiam proponūtur.

g *Non tenebitur.* nisi noxaliter: quia ex delicto non tenetur hæres nisi lite contestata, vel aliquid ad eū peruenerit: vt. j. e. l. ij. Az.

VII. IDEM libro tertio ad Edictum.

NOxalis autem[h] non aliàs datur,[i] nisi apud me sit seruus. & si apud me sit: licet eo tempore non fuit,[k] quo delinquebat, teneor: [sed] & hæres meus tenetur, si noxius viuat.[l] Pōponius ait: si emptor serui noxali [iudicio] conuentus[m] sit, vēditorem, quo sciente factum est, conueniri iam non posse.

Not. in ista. l. quòd potest aliquis cedere liti ante litem contestatam: & post litē contestatam non potest cedere. Bal.

VIII. IDEM libro trigesimo-septimo ad Edictum.

SI seruus communis furtum fecerit, quiuis ex dominis insolidum[n] noxali iudicio tenetur: eóque iure vtimur. sed non aliàs poterit is, qui conuentus est, euadere litis æstimationem, nisi insolidū noxæ dediderit[o] seruū. nec ferēdus est, si * partem dedere fuerit paratus[p]. Planè si propter hoc cę socij dedere parati nō fuerint, insolidum fuerit cōdēnatus: cōmuni diuidūdo, vel familię erciscūdę iudicio aduersus eos experietur[q]. Ante noxale sanè iudiciū acceptum, poterit sua parte cedendo securitatem consequi[r]: ne necesse habeat suscipere iudicium. quanquam quis possit dicere, euenire, vt dum pars ei cedatur[s], amittat actionē. Dominus enim pro parte factus, non potest cū socio noxali experiri[t]: fortassis nec communi diuidundo [iudicio] agere possit eius maleficij nomine, quod ante communionem admissum est. Quod si non potest, euidēti iniuria adficietur. Sed melius[u] est dicere, competere ei cōmuni diuidundo iudicium[x].

h *Noxalis autem.* autem pro sed: & aduersatur illi. §. differentia. Accursius.

i *Datur.* cōtra me dominum.

k *Non fuerit.* hoc si agatur quasi cum ignorāte: secus si quasi cum sciente: vt. ſ. e. titu. l. in delictis. §. si extraneus.

l *Viuat.* & sic apud eum. Accursius.

m *Conuentus.* & exactus insolidum. Accur.

Si seruus. CASVS. Seruus duorum deliquit dominis ignorātibus. vterque eorū tenetur insolidum: scilicet vt quilibet eorum teneatur ad seruū dandum pro noxa, vel ad solidam ęstimationem: nec aliquis eorū liberatur dando partē suā. Secūdo quæritur: quid ergo si vnus cōuentus noluit insolidum dare * pro noxa: & quia alter non promisit, conuentus solidam æstimationem litis soluere compulsus est? Dicit quòd aget contra socium cō muni di. vel fa. ercis. vt seruetur indēnis. Tertio redit, & dicit quēlibet insolidum teneri: hoc verū post lit. contest. Sed pone quòd cedatur contra aliū: tunc non remanet actio noxalis: & passus damnū, efficitur dominus serui pro parte: sed non habet noxalem. Item nec cōmuni di. delicti nomine, cum ante cōmunionem factū est: & sic est iniquum: quare dat vtile communi diui. de æquitate. Viuianus.

Fl. ferem. etsi

n *Insolidum.* vt & infra, de ser. cor. l. vt tantum. §. si seruus. & infra, cōmuni diui. l. sed postquam.

o *Noxæ dediderit.* sed nunquid potest aliis inuitis, vel ignorantibus? Respon. non: vt statim colligitur ibi, plane &c. Accursius.

p *Fuerit paratus.* scilicet post lit. contestatā. Sed contra. j. de publica. hoc edicto. Sed ibi speciale, vt etiam post lit. contesta. purgetur pœna. Accursius.

q *Experietur.* quanti sua interest eos noxæ dedisse. Sed & ante potest, dummodo caueat de reddendo, si noxę non dederit: vt infra, communi di. l. si socius.

r *Consequi.* vt. ſ. de vsufruct. l. cum vsufructuarius.

s *Ei cedatur.* cui damnum datum fuerat per seruum. Accur.

t *Experiri.* peruenit enim in eū casum à quo incipere non potest: vt. ſ. titu. j. si seruus seruum. §. j. Azo.

u *Sed melius est.* scilicet de æquitate.

x *Iudicium.* vtile. & facit ad. l. infra, iu. sol. si ex duobus. ij. respō.

BIU Cujas

& de aqua plu.ar.l.supra iter.& infra,de fur.falsus.§.fi.& infra,de publi.ca.l. hoc edicto.

Si communis familia.] CASVS. Seruus duorum fecit furtum altero sciente:& altero ignorante. sciens insolidum tenetur, & soluendo liberat alium: non tamen ab eo repetit.sed pone ignorantem conuentum in duplum: puta de furto non manifesto:& damnum passus est.qualiter consequatur à sciente? Et disting. aut præstitit pœnam dupli,& repetit simplum vnũ de duplo. aut dedit seruũ pro noxa: & tunc subdistinguitur: quia aut remanserũt alię res cõ- *Fl.liberat munes: & tunc agitur contra socium sciẽtem communi diui.quòd illius negligentia seruus fuit factus deterior. aut nihil remãsit cõmune: & tunc agitur in factũ: vel pro socio: vel pro eadem deterioratione. h.d.cum.l.seq.Viuian.

a *Liberabit*. sicut in duobus reis debendi euenit.

b *Consequi*.immo videtur quòd sic quantũ valet dimidia pars seruũ:vt.j.e.si ex duob⁹.ij. respon. &.j.si fa.fur.fe. di.l.pe.ij.respon.So.dicunt quidã hanc corrigi per illas in hoc. Tu dic, q̃ hic non tantum sciuit, sed etiam iusit: & dic, sciente & etiam iubente. sic & ponitur sciens.ff.e.l.ij.§. is autẽ. ibi,Celsus &c.sed in.ll. contrariis tantũ sciuit.

c *Meruit*.vnde nõ repetit: vt supra,de procur.qui proprio.§.pœnam. & supra, de neg. gest.siue hęreditaria.& infra,fa.ercis. inter cohæredes.§.ex facto.

d *Duplum*. pro furto serui nõ manifesto.Ac.

e *Sed & eo nomine. Poterit*. vtili iudicio communi diui.immo directo:vt.j.e.si ex duob⁹. Et no.j.hæc lex in princ.loquitur quando dominus qui fuit ignorans, non dedit pro noxa.& hoc indicat sequens litera:cæterum si nihil &c.

f *Cum quolibet alio*. qui mecum aliam rem communem haberet: vt.j.communi di.& si non omnes.§.venit.

g *Habebit*. vnde communi diui.non potest agi.

h *Pro socio*. vt infra,communi di.l.in summa.

i *Poterit*.nec dico quòd hæc subsidiaria excludat cõmuni diui. vtilem,quæ similiter datur ex æquitate: vt di.l.si ex duobus.simile.ff.ad.l.Aquil. quemadmodum. §. magistratus. &. C. ad legem Aquil.de pecoribus.& infra,de ser.cor.si quis seruum.Accur.

Bona fide.] CASVS. Seruus meus quem bo.fi. pos. furtum fecit.nunquid teneris eum dare pro noxa? Et respon.quòd sic: sed ego non teneor:quia non habeo eum: nec tu etiam possessor facis eum illius cui das eũ pro noxa.Et si ego verus dominus vindicabo eum,obstabit exceptio: aut seruabo illum indemnem cui damnum datum est.Viuianus.

k *Tenebitur*. vt &. C. de fur.l.apud antiquos, diuersum est in.l. Aquil.qua bo.fi.pos.non tenetur, sed dominus: vt supra,ad.l.Aquil.si seruus seruum.§.serui.

l *Vindicare*. ab eo cui datus fuit noxæ:vel etiam contra primũ: qui fortè damnum de suo restituit.Accursius.

Soluens pro suo maleficio, vel pro suæ culpa,non repetit ab alio. Bal.

IX. PAVLVS libro trigesimonono ad Edictum.

SI communis familia,vel cõmunis seruus furtum fecerit, altero ex dominis sciente: is qui scit,omnium nomine tenebitur: & conuentus alterum quoque liberabit[a]:* nec à socio quicquam debebit consequi[b].sui enim facti nomine pœnam meruit[c]. Quòd si is, qui ignorauit, duplum[d] pręstiterit: à socio simplum consequetur.

X. IDEM libro vicesimosecundo ad Edictum.

SEd & eo nomine agere cum socio poterit[e], quòd seruũ communem deteriorem fecit: quemadmodum cum quolibet alio[f], qui rem communem deteriorem fecisset. Cæterũ si nihil præterea post noxæ deditionem cõmune habebit[g],pro socio[h]: vel si socij non fuerũt, in factum agi poterit[i].

XI. VLPIANVS libro septimo ad Edictum.

BOna fide serui possessor ei⁹ nomine furti actione tenebitur[k]: dominus non tenetur: sed noxæ dedẽdo nõ facit quidem actoris.cum autem cœperit istum seruũ dominus vindicare[l], doli exceptione summouebitur:vel officio[m] iudicis cõsequetur,vt indemnis maneat.

Qui facit quo minus possit,videtur posse. Bal.

XII. PAVLVS libro sexto ad Edictum.

SI bona fide possessor eum seruũ, quem bona fide possidebat, dimiserit[n], ne agi cum eo ex noxali causa possit:obligari eũ actione, quæ datur aduersus eos,qui seruum in potestate habeãt, aut dolo fecerint, quo minus haberent: quia per hoc adhuc possidere videãtur.

Non debet esse melioris conditionis prædo,quàm iustus possessor. Bal.

XIII. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum Prouinciale.

BNOn solum aduersus bona fide possessorem, sed etiã aduersus eos, qui mala fide possident, noxalis actio datur[o]. Nam & absurdum videtur, eos quidem,qui bona fide possiderent,excipere[p] actionem: prædones[q] verò securos esse.

Melior est conditio occupantis in pari causa:& dicitur occupasse,qui prius meruit sententiam.hoc dicit.& not.Bal.

XIIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI quis à multis conueniatur ex noxa eiusdem serui:vel si ab vno, ex pluribus tamẽ delictis:nõ necesse habet:quia omC nibus dedere nõ potest,litis ęstimationẽ offerre his,quibus dedere nõ potest. Quid ergo est, si à pluribus conueniatur? [Et] si quidem vnus occupauerit:an melior sit eius conditio, vt ipsi soli dedatur:an verò vel omnibus dedi debeat:vel cauere debeat[r] defensum iri*aduersus cęteros? Et verius est, occupantis meliorẽ[s] esse cõditionẽ. Ei itaque dedetur,nõ qui prior egit, sed qui prior ad sententiã[t] perue nit.& ideo ei, qui postea vicerit[u],actionẽ denegari iudicati.

m *Vel officio*. correctiuè,vel diuisiuè. Azo, & hoc idem habes, infra,eod.si noxali.in fin.&.l.generaliter.& ar. supra, de rei vin. sinautem.§.in re petita.

Si bona fide.] CASVS. Titius possidebat seruum meum bona fide: qui seruus furtũ fecit. ille Titius postea illum distraxit ne teneretur actione noxali. quæritur nunquid detur actio noxalis cõtra eũ, acsi possideret? Et respon.q̃ sic. Viu.

n *Dimiserit*. scilicet ideo. Accursius.

o *Non solum. Actio datur*. aliud est in homine libero bona, vel mala fide pos pro quo noxalis nõ detur: vt.j.e.l.si ad libertatem. &.j. de interro. act.l.confessionibus. fi.l. Item aliud in.l. A quil.vt.ff.ad.l. Aquil. si seruus seruum.§. serui.Item aliud in actione serui cor.vt.j.de fur. cor.l.j.§.qui bona. sunt contra.Accurs.

p *Excipere*.id est,percipere.Azo.

q *Prædones*. no,quòd non debet esse melioris cõditionis malus q bonus: vt & infra, de do.inter vi.& vxo.l.iij. §. j. & infra, quod vi aut clam.Seruius & supra,de pe.hære.si à patre.§.si prædo.Accur.

Si quis à multis.] CASVS.Si diuersis horis vel diebus pluribus seruus meus damnũ dederit,vel etiam vni pluribꝰ vicibus: certè hoc casu melior est conditio illius qui occupauit, nec aliis ego dominus teneor. [*SED ET SI.*] Quatuor dicit:Primo,testator Stichum seruum liberum esse iusit sub conditione,vel legauit eum sub conditione. hic deliquit,& hæres fuit conuẽtus noxaliter.lite pẽdente extitit conditio. & ita hæres iam eũ nõ habet, dicit q̃ est absoluendus hæres. Secundo dicit, quòd translatio iudicij fit in eũ D liberum factum, vel legatarium qui est nouus dominus. Tertio, quòd si pendente lite non extitit cõditio, sed adhuc stat liberum est cum iudicatur, dando seruum pro noxa dicit liberari hæredem talem dando qualis est. Quarto, accipe fi.l.si quis à multis.vt caueat hæres de euictione cõtingente factum suum,ne medio tempore obligauerit,vel alienauerit.h.d.cum.l.seq.Viuianus.

r *Vel cauere debeat*. is cui dederit: quod videbatur: vt argu. supra, de rei vindi.is à quo.

s *Meliorem*. immo in aliquo est deterior occupantis eiusdẽmque possidentis conditio: quia posterior semper auocat à priori: sed fortè probare non poterit posterior: sicque erit melior possidentis conditio. Azo. Et not. conditionem occupantis meliorem:vt.ff.de procu.l.pluribus.

t *Ad sententiam*. sic & in actione de peculio: vt infra,de peculio. si vero.&.l.summa.§.j. Sed ar.cõtra.j.de le.j.si pluribus.in fi. vbi inspicitur lit.contest. Accursius.

u *Vicerit*.illum qui iam victus est:secus autẽ vbi ab vno noxali ab altero rei vin.cõuenitur: quo casu cauetur à primo vincente: vt.ff.de rei vindi.is à quo. Item secus, vbi sine dolo & culpa alius desinit possidere post litem contest. vt.j.e.l.electio.§. si is quem. &.l.si

BIU Cujas

& l. si plurium. in fi. sed hoc ideo hic euenit, quia ex eadem causa eis debeatur: arg. infra, de re iudi. l. inter eos. Accursius.

a *Sed & si statuliber.* scilicet is cuius nomine conuenitur.

b *Translatum sit.* scilicet in alium. Azo.

c *Absolui.* quia neque possidet, neque dolo fecit quo minus possideret, sed si quid à statulibero hæres percipiet, nó de suo peculio, debet hoc dare actori: vt. ff. de fur. si seruus cómunis. §. fi. Accursius.

d *Et cui.* s. legatario, secúdum M. vel dic, ei cui noxæ deditur: quod melius est: quia de euictione non tenetur legatario: vt. ff. de lega. j. Si à substituto. §. fin. Si quæras cur cauetur ei cui deditur, cũ existẽte condi. factũ hæredis ei non noceat, sed vltima voluntas: respõ. cauet: quia potest esse q̃ deficiat cõditio. Item quia & ea pendente posset euinci per factum hæredis: vt per hypothecariam. Accursius.

e *Deditur.* quod est pẽdente conditione.

f *Ob euictionem ob suũ.* forè eum pignerauerit. Accursius.

g *Prætor decernere. In statuliberũ.* non caput sequente.

Si hæres.] CASVS. Statuliberú sub cõditione manumisit ante conditionẽ, sciens se cõueniendũ noxaliter. non minus q̃ in solidũ est condẽnandus. Idem si decesserit seruus prædictus post lit. cõtest. secus si ante. Viuianus.

h *Fecerit.* ante litem contestatam.

i *In potestate.* quia manumisit eum: & ideo certum erat quòd ipsum præstare non poterat: vt. ff. de dolo. l. arbitrio. Sed quid si adhuc potest præstare: puta redimere potest quẽ dolo malo alienauit non sine noxæ deditione condemnabitur: vt. ff. e. de illo. & j. de leg. j. si fundus. & l. si quando quis. §. hæres.

k *Acceperit.* ergo ante lit. contest. manumisit. Accursius.

l *Mortuo.* si fortè distracturus erat actor. idem esset eo alienato post lit. contest. sicut hic erat lite contest. vt infra, eo. quemadmo. & l. si plurium. §. j. non ita si decedat ante lit. contest. nondum distrahendus: vt infra. e. l. electio. §. si is quem. quæ est contra. vel si alienetur prius: vt modo in prin. huius. l. dixi.

m *Seruo.* post moram accipiendi iudicij: vel post lit. cõtest. quia lite contestata fuerat manumissus.

Si ex duobus.] CASVS. Quator dicit. primo seruus duorũ vaIens. v. damnũ dedit in. xx. altero sciente, altero ignorante. agitur contra ignorantem: & dat pro noxia: & an liberetur sciens? & dicit quòd non: sed adhuc tenetur ad. xx. soluenda. Secundo dicit, quòd si soluat. xx. sciens: an ab ignorante quicquam petet cõmuni di. & dicit, quòd sic. i. quantũ valet dimidia serui eo casu quando seruus non est noxæ deditus. Tertio dicit, si ignorans conuentus soluit. xx. licet sibi non expediret: & dicit quod repetet partẽ. Quarto dicit, quòd si iussit, & aliquid soluatur, non repetit: quia pro suo delicto soluit. [SI PLVRES.] Ego habeo nudã proprietatem in seruo, & tu vsumfru. serui nomine conuenior noxaliter pro delictis eius ab vno: aliàs pluribus. certè aut litis æsti. aut pleno iure debeo dare pro noxa: & ego à fructuario consequar vt vel ad litis æsti. conferat fructuarius: aut careat vsufru. Secundo quòd si ego volo defendere, & permittatur fructuario defensio: & defendo eum, scilicet pro noxa tradendo: non tenetur mihi domino proprietatis restituere vsumfruc. Viuianus.

n *Vilissimi.* secus in actione de dolo, quæ non datur si alio modo res seruari potest: & idcirco tam famosa actio nó competit in dolosum etiam in eo quod deficit post noxiam: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. §. si quadrupes. quæ est contra. Azo.

ff. Vetus.

Sed & si statuliber[a] sit, & ante deditionem extiterit conditio, [vel] q̃ fideicõmissum libertas fuerit ante præstita, vel existẽte conditione legati dominiũ fuerit translatum[b]: arbitrio iudicis absolui[c] eum oportet. Et officij iudicis hoc quoque erit, vt caueatur ei cui[d] deditur[e], ob euictionem ob suum[f] factum contingentem.

Etiam ex sententia, sufficit præstare rem qualis est. Bal. B

XV. GAIVS libro sexto ad Edictum Prouinciale.

PRætor decernere debet trãslationem iudicij in statuliberũ[g] fieri. Si verò rei iudicandæ tẽpore adhuc in suspẽso sit statuta libertas: Sabinus & Cassius liberari hæredẽ putant, tradendo seruũ: quia toto suo iure cederet. quod & verum est.

Dolus casu non purgatur. Bal.

XVI. IVLIANVS libro vicesimosecundo Digestorum.

SI hæres dolo malo fecerit[h], ne statuliberũ in potestate[i] haberet, & propter hoc iudiciũ fine noxę deditiõe accepit[k]: & ípleta conditione statutę libertatis cõdemnari debebit, sicuti mortuo[l] seruo[m] cõdẽnaretur.

Beneficium vnius non extenuat maleficium alterius. Bal.

XVII. PAVLVS libro vicesimosecundo ad Edictum.

SI ex duobus dominis, vno sciente, [&] altero ignorãte, seruus deliquerit*: si ante cũ altero, qui nesciebat, actum sit: & noxæ dediderit seruũ: iniquum est vilissimi[n] hominis deditione, alterũ quoq; liberari. igitur agetur & cum altero: & si quid amplius est in dãni persecutione, cõsequetur[o], cõputato pretio hominis noxæ dediti. ipsi tamen inter se sic debent pensare cõmuni diuidũdo iudiciũ, vt si ille, quo sciente[p] fecit, præstiterit[q], non totius[r] partẽ ferat, sed partem eius[s], quanti seruus est: sic & si alter aliquid præstiterit, eius partem fieri. Illud iniquũ est, eum, qui iussit seruum facere, consequi aliquid à socio: cũ ex suo delicto damnum patiatur[t]. ¶ Si plures eiusdem serui nomine noxali mecum agere velint, vel si vnus pluribus iuq̃ tantum facit scientia quãtum iussus, quãdo seruus proprius est. *Scientia quã doque tantum operatur quãtum iussus.* & sic seruo opi. primam in hoc. si autem cõmunis, tunc plus facit iussus quàm sciẽtia. Et vt aperte omnia quæ de maleficiis, à seruo plurium commissis, dicuntur, intelligantur: sic distinguẽdum est: aut omnes domini fuerunt ignorãtes, aut omnes scientes: aut omnes iubentes: aut vnus iubens, & alius ignorans: aut vnus sciens, & alius ignorans: aut vnus iubens, & alius sciens. si autẽ omnes ignorantes, vnus conuentus noxaliter ante lit. cõtest. suam partem cedendo se liberat tantum, non alios: ideoque nihil consequitur ab aliis, vel alij ab eo post lit. contest. omnes dedere debent insolidum: aut restituere damnum: & tunc si socij consentiunt, vel ratũ habent quod dederat: vel fuerat deditum ab vno: nil cõsequetur cõuentus à sociis, vel socij ab eo. si autem præstitit æstimationem damni, partem eius quod præstitit, à sociis recuperabit: vt. j. communi diui. l. si sociùs. & s. eo. titu. in. l. si seruus cõmunis. hic tamen subaudias, si expediebat societati sufferre litis æstimationem: aliàs non præstabunt nisi partem æstimationis serui: vt. j. cõmuni di. si quis putans. §. Vrseius. Quid ergo si ratum non habent quando dederat insolidum pro noxa? nunquid partes suas vindicare poterunt? Respon. poterunt equidem. quid enim impediat eos? sed is à quo vindicatur, poterit agere cõtra eum qui pro noxa tradidit, vt soluat litis æstimationem: quia debuit aut noxæ dedere insolidum, aut soluere litis æstimationem: vt supra. e. si seruus communis. & ille exactus conueniet eos communi di. vel fa. ercis. vt. e. l. si vero fuerunt omnes scientes, singuli tenentur dupliciter, noxaliter & directo suo nomine etiam seruo mortuo: vt supra. e. si seruus plurium. & tunc si vnus conueniatur: si quidem noxaliter: & seruum pro noxa dederit: in quantum valet pretium serui, & se & socium liberat. ignorans enim socius scientem liberat in quantum valet seruus: cur non idem faciet sciens dedendo noxæ: vt hac. l. si ex duobus. in prin. in id autem quod excedit pretium serui, quilibet tenetur insolidum: & si quis illud soluerit, & se & socium liberat. & puto soluentem pro parte agere contra alium scientem. quod autem dicitur. s. e. si plurium seruus. altero cõuento alterum non liberari: expone, sed nó exacto: ex actione vero facta, liberatur vterq;: nec per omnia perinde debet haberi ac si sciẽtes fecissent,

A o *Consequetur.* immo videtur rei iu. excep. repelli: nisi adhuc pẽdeat primum iudicium: vt. s. eod. in delictis. §. si detracta. quæ est contra. Sol. ibi loquitur quando agebatur contra eundem: hic quando contra alium.

p *Quo sciente.* non tamen iubente.

q *Præstiterit.* totũ dãnum. Accursius.

r *Totius.* s. æstimationis dãni, sed ptẽ pretij serui: vt subiicit: quia & ignorãs saltem noxę dedere necesse habebat. si ergo seruus valeat. x. satisfaciat soluẽti in. v. si communis erat, vtriq; pro dimidia. Sed cõtra. s. e. l. si cõmunis. *Flo. delin quit* vbi dicit nihil scienti debere reddi. Solu. ibi etiã iusit: quod potes etiã ibi percipere ex eo q̃ cõuenitur pro seruo deteriorato: vt in. l. ibi proxima, sed & ego.

s *Eius.* scilicet totius.

t *Patiatur.* vt &. s. de ꝓcu. qui proprio. §. pœnam. &. j. de tute. & rat. l. j. §. nũc tractem[o]. Et no. diligẽter hic secundum quosdam, q̃ si seruus domino sciente deliquit, & prohibere potuit, tale est ac si iussisset. sed Ir. dicit hoc falsum, & bene. nã si iussit, & aliquid præstitit: nihil recuperat: vt hic. dicit. si autẽ sciuit: quãuis prohibere potuerit, tamen recuperat partẽ æstimationis serui à socio: vt. s. proxi. respon. Tu dic secũdum Azo.

sent,id est,ipsi deliquissent, qui scientes fuerunt.sic enim non liberatur vnus per alium: vt.ff.tit.ij.l.ita vulneratus.in fi. Ité quod dicitur non debere esse impunitum factum serui,verum est: quia eius facti nomine datur noxalis:quia potest effici directa eo manumisso. si tamen actum fuerit vno modo,altera tollitur: nisi in eo quod est vltra: vt supra.e.in delictis.§.cum dominus. si vero vnus sciens conueniatur directo, & insolidum soluat, similiter vt in casu *Fl.dedero* supradicto alterum liberat. si vero iubentes fuerunt omnes, si quidem parere seruus debebat,non est actio noxalis.si vero nō debuit, quia atrox erat factum, domini tenentur directo & noxaliter: & vno soluente non liberātur alij, nisi actio rei persecutionem contineat: vt condictio furtiua noxaliter data. nā eo solo quòd rem persequitur, liberatio in omnes contingit: nec repetit alter ab altero, vt hic. Idē est cum alter iubens, alter ignorans fecit. nam & tunc iubens nec ab ignorāte repetit: nisi in eo forte quòd actio rem persequitur.Si vero ignorās soluisset,repetit,vt hic. Si vero vnus fuit sciēs, alter ignorans,exponitur hac. l. si ex duobus. Si vero vnus iubens,alius sciens:iubēs(vt sæpe dictum est) non repetit:sciēs vero repetit à iubēte:quia repetit ab ignorante: vt in.l.ista, si ex duob[o]. Ité à sciēte, vt diximus:ergo multo magis à iubente.Azo.

Flo.tueris

a *Agat*. idem si vnus ex eodem delicto.Acc.

sufferendam.Flo.

b *Faciam*. vt & infra,de sol. si hominem. consulitur tamen mihi proprietario, vt hic subiicit,vt supra,de vsufruct.locum.§.proprietarius.

c *Ad litis*. scilicet valentiæ serui: non totius damni: cum fuerint ignorantes.

d *Æstimationem*.vt arg.ff.de tu.& ra.detra.l.j.§.nūc tractemus.

e *Expediat*. id est, si non habet vnde conferat ad litis æstimationem:vt dicitur de debitore,qui non habet facultatē recipiendi seruos pignoratos:vt.ff.eod.l.si seruus.

f *Tibi*. scilicet fructuario.nec enim cogeris:vt.ff.l.proxi.

g *Tueberis*. id est,defenderis si agam tecum ex illa clausula vt finito vsufructu hominem restituas.& facit ad hoc.ff.de dam.infec. l.hoc amplius.§.fi.&.l.quamuis.&.l.si proprietarius.

IS qui.] *CASVS*. Si seruus furtum fecit, vsufruct. potest agere contra proprietarium. sed si facit furtum proprietario, non tenetur.Viuianus.

h *Alius*. scilicet fructuarius.

i *Esset*. vt.&.ff.de iniur.sed & si vnius.§.si seruus in quo.

k *Non est*. nisi quatenus denegetur vsufruct. persecutio, si non defendat: vt infra,eo.si noxale.

l *Ideo*. redit ad primum.

SI in re communi.] *CASVS*. Si communem equum meum & tuum seruus Titij occidit : tenetur Titius vtrique nostrū vel dare seruum,vel emendare damnum:dum teneatur Aquil.noxali. aliàs si tibi seruum tantum dedit:tu mihi eum communicabis.[*SI SERVI*.] Ego dominus nudæ proprietatis conduxi à fructuario serui operas:serui nomine nihilominus teneor noxaliter:si in diciis eiusdem serui nomine agat[a], in quo vsusfructus tuus, pprietas mea sit:officio iudicis continebitur,cum eū noxæ dedidero*, vt etiam vsumfructū actoris faciā[b]: sed per prætorē id cōsequar ego dominus proprietatis vt aut cogat prætor te pro ęstimatione vsusfructus cō ferre ad litis[c] æstimationē[d]:aut vsufructu cedere, si hoc expediat[e]. Et si ego dominus ,pprietatis eum seruū nolui defendere: defensio tibi[f] permittenda est. & si damnatus hominē tradas,& aduersus me tueberis[g].*

XVIII. POMPONIVS libro octauodecimo ad Sabinum.

IS qui vsumfructum in seruo habet, perinde cum domino habet actionē furti, atq; si quilibet alius[h] esset[i]. sed cum eo non est[k], quamuis seruiat ei. & ideo[l] dominus damnatus fructuario noxę dedens liberatur.

Quod vnus ratione rei communis consequitur, alteri communicare tenetur. Bal.

XIX. PAVLVS libro vicesimo secundo ad Edictum.

SI in re cōmuni mea & tua, damnū nobis dederit Titij seruus:si cū eo agemus,erit noxali Aquiliæ actioni locus: ne dānatus insolidū singulis noxæ dedere cogatur. Sed potest dici,quasi vnius damnū sit,& vna obligatio, aut vtrisque pecuniam[m] offerēdam*:aut officio iudicis simul vtrisque noxę dedendum. Sed & si alterutri noxæ deditus fuerit,& ob id ab vtroq; dominus sit absolutus: rectè dicitur eum cui noxæ deditus sit, alteri teneri cōmuni diuidundo iudicio vt cōmunicet seruum noxę sibi deditū:cum ob rem cōmunem aliquid ad sociū peruenerit[n]. ℣ Si serui, in quo vsusfructus alienus est, dominus proprietatis operas cōduxerit:verba [edicti[o]] efficiūt,vt cùm noxæ deditione damnetur[p].

Ex delicto vicarii, datur pro noxa vicarius:ex delicto ordinarii,datur pro noxa ordinarius.Bal.

℣ Si seruus tuus nauē exercuerit[q], eiúsque vicarius & idem[r] nauta in eadē naue damnū dederit: perinde in te actio[s] danda[t] est ac si is exercitor liber, & hic vicarius seruus eius esset: vt de peculio serui tui ad noxā dedere vicariū dāneris:vt tamē si serui tui iussu, vel sciēte & patiente eo damnū vicarius dederit:noxalis actio serui tui nomine[u] esse debeat. idémq; sit etiā si nautam[x] facere iusserit[y].

XX. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

QVi ex pluribus noxis diuersis tēporib' experitur: ex vna noxa* serui dominiū nactus, nullam amplius actionē habet aduersus eū qui dominus fuerat: cùm actio noxalis caput sequatur. At si maluit dominus priori iudicio litis aliū delinquit,vt in ipsum fructuarium. [*SI SERVVS*.] Habebam Stichum seruum vicarium. Stichus habebat nauem peculiarem,quam exercebat pro Pamphi.in ea naui dedit damnū: vel fecit furtum mercatoribus Pamphi. quæritur qualiter tu dominus tenearis? Et dicit dominū teneri vt de peculio Stichi accipias Pamphi. & eū pro noxa des; vel de eodē peculio accipiasſicut.ff. deest: & soluas. sic enim fieret si Stichus esset liber,& Pamphi.esset seruus suus:& hoc si Pamphi.deliquit ignorante Sticho.aliàs si sciuit vel iussit,tūc teneris ipsum Stichum dare pro noxa ante lit. æsti. de tuburſa, sicut si liberum hominem iussisset delinquere:quia cum per alium delinquit, per se videtur delinquere.

Vtrisque pecuniam. cum insimul agunt domini:nō autem vni dimidiā æstimationem lij dimidiam seruum &.j.de condic. indeb. non sortem.§.fi.& arg. j.communi di.l.communi diuidundo.§.fi. &.ff.ad.l.Aquil.si seruus seruū.§.item si seruus.&.j.fa. ercisi.itē ex diuerso.&.j.de iure do. cum in fundo.§.si fundus communis.

Peruenerit. vt & sr. infra.si cer.pe.fi.& me. & infra,fa.er.si hæres.

Verba edicti. quod non habemus.

Damnetur. nō idcō minus tenetur,quia cōduxit seruum vel operas eius : propter quod putabatur non teneri, secūdum Io. tamen tenetur fructuario si seruus ei vel alij dederit damnum. Accursius.

Exercuerit. te nesciente,neque volente.

Et idem. nam vicarius erat & nauta.

Actio. in factum ex quasi maleficio in duplum:quia opera malorum hominum vtebatur.

Danda est. sicut daretur in exercitorem si is exercitor esset liber: hoc est vt de peculio &c. Et not.quòd duplex est hic litera. vna,aut ad noxam &c. q.d.aut præstet de peculio ordinarij serui conuentus actione in factum ex quāsi maleficio litis æstimationem:aut det eum vicarium pro noxa: vt &.ff.de fur.si ser.nauem. alia est ad noxam &c. & tunc lege vt facta deductione serui delinquentis,de peculio serui ordinarij non condemnetur is ad noxam : id est,ad vicarium delinquentem dedere si nolit soluere litis æstimationem cōuentus actione in factum ex quasi maleficio ordinarij serui tui:sicut ipse teneretur si esset liber. Tertio modo dicunt etiam quidam, vt si habeas aut noxam &c. vt prima clausula loquatur quando actione in factum ex contractu deceptio agitur:& tunc proprie de peculio: vt.ff.nau.cau.l.j.secunda,quādo ex quasi maleficio,& sic non de peculio.

Tui nomine. id est,ordinarij cum iussit:quia eius iussu actio est nata:vel vicarij cum deliquit sciente ordinario.nec enim ex sola scientia & patiētia ordinarij agi potest de eo noxaliter: quia nec liber obligaretur:vt no.supra,eo.in delictis.§.si detracta.in solutione contrarij:nisi ratum habeat suo nomine factum.Accur.

Nautam. fortè liberum aliquem.

Iusserit. scilicet ordinarius seruus.Accursius.

VI ex pluribus.] *CASVS*. Seruus tuus fecit mihi furtum,nō dedit mihi damnū. item mihi rapinam egit.an possim agere pro

BIU Cujas

re ꝓ omnibus? Et dicit, aut in primo dedisti seruũ pro noxa: & tũc amplius non teneris. an lit. æstima. & tunc teneris adhuc. Viuia.

a *Tenetur.* vt & supra, si ex noxa. causa aga. l. ij. &. l. j. in fi. arg. infra, de libe. ho. exhi. l. ij. &. l. antepenul. Accursius.

Quotiens.] CASVS. Seruꝰ tuus fecit mihi dãnum. conuenio te noxaliter. s. vt emẽdes damnum: aut seruũ des pro noxa. si seruus præsens est, vel si nõ est psens, cõpellitur omnino suscipere iudiciũ, & non aliter damnandũ dominum defendentem seruũ, nisi habeat in potestate. [EOS.] Si seruus meus alicui dãnũ det si est absens, nũquid possum eum defendere? Et rñ. quòd sic. Si autẽ alienus esset seruꝰ: nunquid si est absens, possum eũ defendere? Rñ. quòd nõ in dubio defendi debet, propter dubitationem: Item seruũ qui bo. fi. mihi seruit: possum absẽte defendere. [PRAETOR.] Si seruus tuꝰ mihi damnum det: & ago contra te, & tu negas in tua potestate esse: teneberis mihi noxæ deditione. [IN POTESTATE.] In prin. huius. l. ibi, sed nõ aliàs &c. qa dominus damnatur, si habet seruũ in potestate, qũ videtur habere, dicitur hic. [QVOD SI REVS.] Hic. §. continuatur cum. §. s. c. ptor. [SI TVTOR.] Si minor habeat seruũ qui mihi damnum det: tutor vel curator iurabit. si autem sit procur. alterius maioris: dominꝰ nõ procura. iurabit. [SI IVSIVRANDVM.] Seruũ habebas qui dedit mihi damnũ: egi contra te: & iurasti te non possidere seruũ: & sic fuisti absolutus. cœpisti postea eũ possidere. an si iterum cõtra te ago, obstat mihi excep. iuramenti? Et respon. quòd nõ: cum eũ iterum possideas. Vi.

b *Non suscipit.* id est, non vult suscipere. & hoc si præsens est seruus, & in potestate: aliàs non: vt hic subiicit, & supra, si ex noxa. cau. aga. l. ij. §. ij.

c *Suscipiet.* scilicet lit. contesta. præcise.

d *Omnimodo.* respondendo pro seruo.

e *Non aliàs condemnabitur.* immo & si non habeat in potestate: vt j. de publica. l. j. §. fi. quæ est contra. Sol. ibi speciale est in familia publicanorũ: vt licet nõ sit in potestate, teneat, vt & ibi dicit.

f *Eos, quorum.* quatuor casus ponit. Accursius.

g *Esse.* nam aliàs pro noxa dare non posset, cum sint alieni: nec esset iusta causa cauendi.

h *Oportet.* Argu. contra. s. de procu. l. seruum. §. Publiciana. vbi dicit generaliter esse vtile etiam absentes defendi: sed ibi in liberis, & non in maleficiis.

i *Si dubitetur.* subaudi, debet suscipere iudicium propter dubitationem vt ex postfacto declaretur, tenuerit defensio, vel non: vt supra, de iudi. l. ij. §. sed & si dubitetur. quod autem subiicit, quod ita puto &c. alius casus est, quando. s. constat quòd non est dominus: sed tamen possidet bona fide: quia bo. fi. possessor est ꝓ domino: vt hic subiicit, & infra, de re. eo. magis. §. j. &. j. de adulte. si postulauerit. §. ergo. sed & arg. contra. j. ad Sill. l. j. §. j.

k *Alieni.* s. præsentes esse oportet: quod est verum quantum ad effectum: ne contradicat hæc glo. superiori. Accursius.

l *Iubebo.* prætor ergo defert iusiurandum. sic C. de iure delibe. l. fi. §. licentia. & Co. de fide instru. l. fi.

m *Sine noxæ.* probato quòd possideat: & sic dicebat falsum: vt. j. e. si seruꝰ depositꝰ. §. fi. &. s. si ex noxa. cau. aga. l. ij. §. j. vel qa non iurat.

n *In potestate.* non videbitur esse in potestate: vt & ifra, de verbo. signifi. l. potestatis. &. j. ad exhi. Celsus. §. item quis. & infra, de pecu. l. j. §. potestatis. &. j. de fur. serui & filij. §. illud. Sed ar. contra. j. de bo. pos. secundum tabu. l. j. §. sufficit. &. j. de vsucap. l. sequitur. §. tunc.

o *Condemnatur.* sine noxæ deditione: vt supra, proxi. §. vel verius ex edicto, si quis ius di. non obtempe.

p *Contumax.* vt & infra. l. proxi. §. dominus. nisi caueat de exhibendo hunc absentem cũ poterit: vt. s. si ex noxa. cau. aga. l. ij. §. j. Accur.

q *Debent.* sic & in iuraméto, quod fit de re, si certi sunt de facto: vt C. de re. cre. l. cum etiã. & de calũnia: vt. C. de iur. calum. l. ij. §. sinautem. secus in iuramento in litem: vt infra, de in lit. iurã. l. videamus.

r *Necesse est.* scilicet nõ esse ĩ potestate sua. & sic no. dominum, nõ procuratorem, iurare: vt & in iuramento calum. vt. C. de iura. calum. l. ij. §. sinautem.

s *De aliare.* vt &. j. eo. sed si postea. sic & in actione de peculio: vt. j. de iureiur. l. qui iurasse. §. si pater. & in actione ad exhi. vt. j. de exce. rei iud. si quis ad exhi. &. C. ad exhi. l. iij. itẽ & in actione in rem: vt. j. de exce. rei iudi. si quis rem.

t *Noxæ deditione.* in odiũ periurantis: & secũdũ hoc dices iramentũ à iudice delatũ. aliàs si à parte, non retractaretur prætextu piurij: vt. j. de iureiurã. l. admonẽdi. quæ est cõtra. & ꝙ subiicit, si modo hoc cõtẽdat &c. q. d. si postea hoc cõtẽdat actor, & probat eũ cœpisse. s. prius habere in potestate. Vel secũdo dic ꝙ Neratiꝰ eodẽ casu dicit quo superiꝰ respõsum. s. quãdo post cœpit habere in potestate: & quod dicit, sine noxæ deditione. s. si aliquid facit reus quare sic debeat cõdemnari, vt quia postea negabat se habere, & contra eũ probatum est: & secundum hoc litera est plana.

Si seruus.] CASVS. Deponẽs tenet noxali ac. nõ depositi. Item depositor, vel qui ꝑcario cõcessit, tenet, non creditor vel qui precariũ habet. & hoc vsq; ad. §. si negauerit. [SI NEGAVERIT.] Hic. §. idẽ dicit cũ. l. seq. qđ. s. eo. quoties. §. ptor. &. §. fi. Vi.

u *Maxime.* abundat: vt. C. de testa. manu. l. fi. §. j. aliàs contra. s. e. l. quotiens. §. in potestate.

x *Habeat.* alioqn tenet, vt caueat: vt. s. si ex noxa. causa aga. l. ij. §. j.

Iste tex allegatur per glo. in authen. quæ secundũ. C. quomodo & quando iudi. quòd si iudex præcepit contestari litem, & nõ cõtestatur, quòd ad hoc potest procedi ad missionẽ in possessionem ex primo decreto contra eum tanquam contra contumacem. l. nõ videtur. infra, de re iudi. Bartolus.

¶ Quòd si reus iurare nolit, similis est ei qui neque defendit absentem, neque exhibet: qui cõdẽnatꝰ * quasi cõtumax P.

Nota quòd in generali mãdato non cõtinetur iuramentum. Bal.

¶ Si tutor vel curator extẽt: ipsi iurare debẽt q, in potestate domini non esse. si autẽ procurator sit, [vt] dominus ipse iuret necesse est r. Si iusiurandũ exegit actor: reúsque iurauit, deinde postea noxali [iudicio] velit actor experiri: vidẽdum est, an exceptio iurisiurandi debeat aduersus actorem dari. Et Sabinus putat, non esse dandã: quasi de alia re fit iuratũ, hoc est, tunc nõ fuisse in potestate: modo vero cũ in potestate deprehendatur, de facto eius posse agi. Neratius quoque dicebat, post exactũ iusiurandũ posse actorẽ detracta noxæ deditiõe t experiri: si modo hoc cõtendat: postea quàm iuratũ est, cœpisse in potestate habere.

Nota, quòd non dicitur habere facultatem soluendi ille, qui non habet pecuniam ad manus, licet habeat multas possessiones. facit infra, de leg. 3. qui habebat. &. l. si tutus. §. 1. Bal.

XXII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI seruꝰ depositus vel cõmodatus sit: cũ domino agi potest noxali actione. ei enim seruire intelligit. Et quod ad hoc edictũ attinet, in potestate eius est, maximè u si copiã habeat x recuperandi hominis. Is qui

* *Flo. cõdẽnãtur qua. cõtumaces.*

mm iiij Non

a *Non tenetur.* si seruꝰ pigneratus, vel ꝓcario cõcessus deliquerit.
b *Possideant.* Quia domini voluntate: non tamen proprie dicũtur possidere: vt.ſ. de pub.l. quæcunque.
c *Si habeat.* ſubaudi, reſpondeo. Accur.
d *Seruum.* non enim videtur posse fieri, qđ non cõmode fieri potest: vt.j. de verb.ſig.l. Nepos Proculo. & hoc casu cõuenitur fructuarius, vel creditor: vt infra.e.ſi noxale.§.fi.
Fieri non videtur qđ commode non fit.
e *Absentem defendere.* in iudicio.
f *Punitur.* vt cõtumax officio iudicis ex edi.ſi quis ius di. non obtem. & facit.j.e.l.is qui in aliena. &.ſ.eod.l. quotiens.§.prætor. in fi. Azo. niſi caueat: vt ſupra, ſi ex noxa. causa aga.l. ij.§.j. Vel dic, vt dãnetur ſine noxæ deditione. Accurſius.
g *Præſentem.* in iudicio. Accurſius.
h *Sed etſi postea, Ex noua.* vt. ſ.e. quotiens.§.fi.j. reſpon.

D*E illo.*] CASVS. Vetus & nouꝰ dominus tenetur: ſed vnꝰ liberatur per alium cõuentũ: & cõtinua duas leges ſeq. cum iſta. Vi.
i *Habeat noxalis.* ſcilicet vtilis. Azo.
k *Cesſet noxalis.* ſcilicet directa. Accurſius.
l *Cum alio.* qui cœpit poſsidere.
m *Verius.* ſ. quòd cũ vtroque agi poſsit.
n *Manumiſit.* vt &.j. eo.ſi plurium.§. fi. Idẽ econtra, vt ſi dominus prior fuerit conuentus vt manumiſſo competat exceptio: vt.j. vi bo. rap. ſi ſeruus. ſed quid ſi vnus fuerit tempore liberatus, interruptione facta contra alterũ tantum? Reſpõ. ſoluiſſe videtur: vt.j. de admi. tu. ſi pupillꝰ alterum. in fi. Item no. de ſpontanea oblatiõe: vt &.ſ. de actio. iu. l. quia etiam.§. fi.
* *Flo. & ſi* o *Idem eſt.* ſ. vt exceptio detur priori domino. Accurſius.
p *Lectio vero.* quãdo nõ offert ſe aliqs.
q *Liberabit.* aliàs ſola perceptio: vt.ſ.e.l. iij.§. cũ dominus. &.j. eo.§. ſi ſeruũ. Sed arg. cõtra.j. de interro. act. l. qui ſeruum.
r *Prætor introduxit.* vt cum vtroque agi poſſet: vt ſupra, eo. l. de illo. &.j. quod vi aut clã. l. ſi alius. in prin. Ac.
ſ *Summouebitur.* immo ſi prius cõtra priorẽ dominum, qui dolo pignori accepit, vel qui precario rogauit: nõ tenetur[a] noxali actione. Licet enim iuſtẽ poſsideant[b], non tamẽ opinione dominꝰ poſsident. ſed hos quoq; in poteſtate domini intelligi, ſi facultatem repetendi eos dominus habeat[c]. ℣ Quid eſt [autẽ] habere facultatẽ repetendi? [Si] habeat pecuniam ex qua liberari poteſt. Nam non debet cogi vẽdere res ſuas, vt ſoluat pecuniã, & repetat ſeruũ[d]. ℣ Dominus, qui ſeruum in ſua poteſtate eſſe confitetur: aut exhibere eũ debet, aut abſentem[e] defendere. quod niſi faciat, punitur[f], atque ſi præſentem[g] non noxæ dederit. ℣ Si negauerit dominꝰ in ſua poteſtate eſſe ſeruũ: permittit prætor actori arbitrium, vtrùm iureiurando id decidere, an iudicium dictare ſine noxæ deditione velit: per quod vincet, ſi probauerit eũ in poteſtate eſſe, vel dolo eius factũ, quo minus eſſet. qui autẽ nõ probauerit, in poteſtate aduerſarij eſſe ſeruũ, rem amittit.

XXIII. GAIVS libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

SEd etſi poſtea aduerſarius eiꝰ in poteſtate habere cœperit ſeruum, tenetur ex noua[h] poſſeſsione, denegata ei exceptione.

Ille qui dolo deſiit poſsidere, tenetur etiã ſi in alium ſit regreſſus: & vno electo, alter liberatur. h.d.

XXIIII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

DE illo videndũ [eſt,] vtrũ aduerſus eum tantum, qui dolo fecit, quo minus in poteſtate haberet, actio locũ habeat noxalis[i], ſi ex dolo eius accidit, vt ceſſet noxalis[k] actio, fortè ſi ſeruo ſuo fugã mã dauerit: an & * poſsit nihilominus cũ alio[l] agi: quod accidit cum alienatus manumiſſúſve eſt. quod eſt veriꝰ[m]. in quo caſu electio eſt actoris, cum quo velit agere. Iulianꝰ autem ait de eo, qui manumiſit, ſi paratus ſit defendere ſe manumiſſus: exceptionem dandam ei, qui manumiſit[n]. hoc & Labeo [ait.]

XXV. GAIVS libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

IDem eſt[o] & ſi nouus dominus ſerui iudicium patiatur.

XXVI. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

A deſiit poſsidere, egit: & etiã exegit: non liberatur poſſeſſor. vt.ſ. de peti. hære. l. etiam.§. fin. quæ eſt contra. Solu. ibi loquitur in reali, hic in perſonali: licet in quibuſdam hæc habeat naturam realium: ſicut eſt ſ actiõe quod metus causa: vt ſupra, quod me. caul. meti. cum autem. Accurſius.
t *Prætoria.* quæ & cuilis dici poteſt: ſed propter extenſionem dicitur prætoria: vt &.j. e. ſi plurium. in princ. Et ſic not. quòd in ea perſona tantum dolus cõmiſſus aliquid operatur, quæ dicitur commiſiſſe. ſic &.j. de his quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. illud. & in. l. 6 qui cum. &.j. ex qui. cau. in poſ. ea. l. Fulcinius. §. quid ſi aduerſus. &.j. e. l. quemadmodum. &.ſ. ſol. ma. l. etiam.§. hoc.
u *Liberatur.* vt &.ſ. infra, eo. l. ſi plurium. & infra, de inter. act. qui ſeruum. in prin.
x *Liberari.* vt.j. eo. l. plurium. in fi. & ſupra, de alie. iu. l. non ſolum. §. hęc actio. & infra, de interro. act. ſi ante. §. mortuo. &.j. de hære. vel act. ven. l. venditor ex hæreditate.
y *Succedit.* vt &.ſ. ſi quis omiſ. cau. reſt. l. duo. in princip.
z *Accipiẽdo.* quia tũc teneris ac ſi iam conteſtatum eſſet iudicium: vt.ſ. ſi quis cau. ſi eum. §. fi. Ioan.
a *Mentitus.* non eſſe in poteſtate cum ſit.
b *Danda eſt.* ſ. infolidum. nã in delictis hæredes non tenentur: vt inſti. de perpe. & temp. ac. §. non autem. Acc.
c *Nec in ipſum.* ſ. pœnitentem: vt ſubiicitur.
d *Poterit.* & ſic eſt locus pœnitẽtiæ ante lit. conteſt. nõ poſt: vt hic, & ſupra, de rei vindic. l. is qui. & l. ſequent. & de hoc dic, vt.j. de interroga. actio. de ætate. §. fi.
e *Ductus ſit.* iuſſu prætoris: vt ſupra, ſi ex noxa. cauſa aga. l. ij. §. j. Accurſius.
f *Poſsit.* nam & præſentes iuſtis ex cauſis reſtituũtur: vt ſupra, qui. ex cau. l. j. Accurſius.
g *Poſtulantibus.* ſcilicet dominis.
h *Indulgere.* id eſt permittere. Accurſius.
i *Idem concedendum.* vt liceat defendere: vt infra. l. pxi. in prin. Ac.
k *Noceat.* no. negligentiam vniꝰ alteri nõ nocere: vt.j. de euic. l. [illegible] rem hæreditariam. in [illegible] ſi. &

E Lectio vero[p] alterum liberabit[q]. Id enim prætor introduxit[r], ne eluderetur actor: non vt etiam lucrum faceret: ideoque exceptione à ſequenti ſummouebitur[ſ]. His conſequens eſt, vt ſi plures dolo fecerint, quo minus in poteſtate haberent: eligere debeat actor, quem velit conuenire. Item ſi ex pluribꝰ dominis quidã dolo malo ptes ſuas deſierint poſsidere: electio erit actoris vtrum
B directò agere velit cum eo, qui poſsidet: an prætoria[t] cum eo, qui deſiit poſsidere. Si ſeruũ alienum alius in iure ſuum eſſe reſponderit: altero ſoluente, alter liberatur[u].

Magis perpetuat actionem mora quàm culpa. Bal.

℣ Si is, quem deſieris dolo poſsidere, deceſſerit priuſquã hac actione conuenireris, liberaris[x]: quia hæc actio in locum directæ actionis ſuccedit[y]. Diuerſum dicemus, ſi moram feceris in iudicio accipiendo[z].

Mendaciũ defuncti nõ nocet hæredi: nec ſibi, ſi reuocat mẽdaciũ ante lit. cõteſt. Bal.

C ℣ Neque hæredi, neque in hæredem [de eo,] quod defunctus mentitus[a] eſt, actio dãda eſt[b]: nec in ipſum[c] quolibet tempore. nam liberum eſſe debet defendenti abſentem ſeruũ, huius edicti pœnam euitare, id eſt, vt ſine noxæ deditione conueniatur, & ideo ſi negaueris ſeruũ in tua poteſtate eſſe, poſtea fateri poteris[d]: niſi ſi iam lis aduerſus te conteſtata eſt. nam tunc audiri non debebis: vt Labeo ait. Octauenus ex cauſa etiam lite conteſtata tibi ſuccurrẽdũ [ait:] vtiq; ſi ætas tua ea ſit, vt ignoD ſci tibi debeat.

Decretum interpoſitum ex contumacia vnius, non officit alteri, quin non debeat contumax reputari. Bal.

℣ Si abſente domino ductus[e] ſit ſeruus, vel etiam præſente: & in eadem cauſa ſit, vt in integrũ reſtitui poſsit[f]: defenſio permittitur ei nomine qui ductus eſt. Poſtulãtibus[g] enim exhiberi eũ, ad defendendum indulgere[h] prætor debet. Idem[i] concedendum eſt fructuario, vel cui pignoris nomine obligatus eſt, ſi præſens dominus defendere noluerit, ne alterius dolꝰ aut deſidia aliis noceat[k]:

BIU Cujas

ff.&.ſ.de tranſac.l.iij.&.j.ad Syll.l.fi.&.j.ſi quis aliqué teſt. prohil.l.ij.in.fi.Sed ar.cótra.C.depo.l.fi.& pro hoc,& cõtra hoc ſunt ar.C.de inof.teſt.l.ſi quis in ſuo.§.fi.Item, nec factum vnius alteri nocere debet:vt.j.ad Trebel.quidam.§.ſi quis filium. Ité, nec abſentia,vel potentia:vt.C.de an.exceptio.l.ij.& hæc omnia vera ſunt,niſi inquantum ad alium peruenerit ex dolo, vel facto alteri[9]: vt in tutore,& curatore,& procuratore: vt ſupra,de dolo.l. ſed ex dolo.& infra,de tribu. l.iij.&.j. de inſt.l. cuicunque.§.fi. & de doli except.l. apud.§.quæſitum.Accurſius.

Idem præſtandum[a] eſt in ſeruo cõmuni,quẽ alter ex dominis præſens noluit defendere. Sed & actori his caſibus ſuccurrẽdũ eſt[b],quia placet dominij adquiſitione extingui actionẽ. Iuſſu enim prætoris ductus, in bonis fit eius, qui duxit.

In iudicio noxali poteſt ſe opponere tertius,cuius intereſt:& hoc colligitur à contrario ſenſu illius verbi,voluerit.Bal.

XXVII. GAIVS libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

SI noxale iudicium[c]* agitur de ſeruo, qui pignoris iure tenetur:aut de eo cuius vſusfructus alterius eſt:admonendi ſumus,ſi creditor vel vſufructuarius præſens defenſionem ſuſcipere noluerit, proconſulem interuẽturum: & pignoris perſecutionem, vel vſusfructus actionem negaturum[d].quo caſu dici poteſt ipſo iure pignus[e] liberari. Nullum enim pignus eius eſt,cuius perſecutio negatur. Vſusfructus autem, etiam ſi perſecutio eius denegetur, ipſo iure durat[f] eouſque, donec non vtendo cõſtituto tempore pereat. Ex his, quæ diximus[g] de ſeruo, qui alicui pignoris iure obligatus eſt, déq; ſtatulibero,& de eo cuius vſusfructus alienus eſt:apparet eum qui alienum ſeruũ[h] in iure[i] ſuũ eſſe reſponderit, quamuis noxali iudicio teneatur,non tamẽ poſſe noxę deditione ipſo iure liberari:quia nullum ad actorẽ dominium transferre poſſunt, cum ipſi domini non ſint. Certè tamen, ſi ex ea cauſa traditũ poſtea domin' vindicet,nec litis æſtimationẽ offerat: poterit p exceptionẽ doli mali repelli.

Secundum decretum affert conditionem vſucapiendi: & facit Publicianam præferri vero domino : & inducit ius præſcribẽdi etiam malæ fidei poſſeſſori: & eſt not. In titu.ergo ſententiæ, vel adiudicationis, non requiritur bona fides ad præſcribendũ. & ad hoc allegatur quotidie.Bal.

XXVIII. AFRICANVS libro ſexto Quæſtionum.

ET generaliter ſi alieni ſerui nomine, qui tibi iuſtam ſeruitutem[k] ſeruiret,noxali tecum egerim : túque eum mihi noxæ dederis:* ſiue me poſſidente dominus eum vindicet, exceptione doli mali, niſi litis æſtimationem[l] offerat,eũ ſummouere poſſũ[m] : ſiue ipſe poſſideat, Publiciana mihi datur. & aduerſus excipientem,[n] ſi [non] dominus eius ſit, vtilem mihi replicationem doli mali profuturam:[o] & ſecũdum hæc vſu quoque me capturũ[p],quãuis ſciens alienum poſſideam. alioquin ſi aliter conſtituatur, futurum, vt ſumma iniquitate bonę fidei poſſeſſor adficiatur, ſi quum ipſo iure noxalis actio aduerſus eum competit, neceſſitas ei imponatur,[q] vt litis æſtimationem ſufferat. Eadémque[r] dicenda ſunt, & ſi cum ab eo[ſ] nõ defenderetur:iuſſu prætoris eum duxerim: quoniam iſto quoque caſu iuſtam cauſam poſſidendi[t] habeo.

XXIX. GAIVS libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

NOn ſolùm autẽ qui in poteſtate non habet[u] [ſeruum,] recuſare poteſt noxale iudicium:verumetiam habenti in poteſtate liberum eſt euitare iudicium,ſi indefenſam eã perſonam relinquat. ſed huic neceſſe eſt ius ſuum ad actorem transferre,[u] perinde ac ſi damnatus eſſet.[y]

---

a *Idem præſtandum.*vt liceat defendere alteri dominorum.

b *Succurrendum eſt.*ſ. vt priſtina actio reſtituatur ei:vt ſupra, ſi ex noxa.cau.aga.l.ij.in fi. & arg.C. ſi aduer. trãſ. l.j.Accurſius.

Si noxale.]CASVS. Creditor ipſo iure vel vſufructuarius ius amittunt ſi non defendant ſeruũ:cum dominus non vult defendere:& dabitur ille actori.[EXHIS.]Quæritur,ſi bo.fi.poſſeſſ.ſerui conuẽtus dederit eũ pro noxa: an ipſo iure liberatur: & videtur q̃ non : quia nullum ius, id eſt, dominium trãſfert in actorem: & hoc videtur ex eo, quòd dicitur de ſeruo pignerato,in quo debitor nõ plene liberatur dando pro noxa : & ideo creditori denegat pignus, niſi ſatisfaciat de ſuo. Item apparet ex eo,qđ dicit de ſeruo fructuario, quem dando proprietarius,nõ plene liberatur:& ideo fructuario denegatur vſusfructus.Accurſius.

c *Iudicium agitur.*cõtra debitorem,vel proprietarium,qui nõ vult defendere.

d *Negaturum.* vt infra,de dam.infec.ſi fini ta.§.item quæritur. & ſ.ſi ex noxali cau.aga.l. ſi cũ vſufructꝰ.&.ſ.de vſufru.l.locũ.§.pe.Ac.

e *Ipſo iure pignus.*j.de ſolu.ſi hominem.contra.vbi datur intelligi, quòd nec ipſo iure, ſicut nec vſufruct. perit pignus.Sol. hic poterat aliquátulũ imputari creditori:quia præſens erat,ibi nihil.

f *Ipſo iure durat.*vt enim facillime.id eſt nudo pacto conſtituitur:ita & tollitur pignoris obligatio eodem iure,ſecundum M.at vſusfructus conſtituitur pacto,& traditione demum:& tunc etiã non fit pleniſſima conſtitutio,niſi fiat cautio:vt infra,de vſufructu leg.l.vxori.& hæc ratio etiam aſſignatur in libertate:vt difficilius detur,quia grauius reuocatur:vt & infra,qui & à qui.l. generaliter.§.ſub conditione.

g *Ex his quæ diximus.*ſcilicet,ſupra,eodem ex duobus.§.fin.vbi proprietarius debet plene facere actoris,etiam vſumfructum , & vbi vſufructu.non tenetur:quia non poteſt facere actoris:vt ſupra,eo.l.is qui.&.l.ſi quis à multis.§.fin, vbi nõ liberatur,niſi caueat:quia non libere facit actoris ſtatuliberum. & apertius dicitur infra,de ſol.ſi hominem.& forte in aliis libris dixerat. idem de pignore dicitur ſupra,eo.ſi ſeruus depoſitus. vbi non tenetur creditor:quia non poteſt facere actoris : ſed in ſtatulibero videtur contra,ſupra,eodem.l.prætor.in fine. Reſpon. in ſtatulibero liberatur:quia interim pleno iure facit hominem actoris:vnde alienatione facta debet liberari:quia noxa caput ſequitur.Item caueret reus , vt ibi dicitur: ſed hic creditor vel fructuarius nõ tenetur noxali:quia ab eo non fit alienatio , licet habeat ius in re:vnde non poteſt dici noxam caput ſequi:remanet ergo noxalis actio in perſonã eius qui tenebatur primo: ſed quia in ſtatulibero licet fiat interim alienatio,tamen neceſſe eſt vt caueat. patet quod hic dicit, verum eſſe:quia non ſufficit rẽ fieri accipientis. Azo. niſi plene fiat cum cautione.

* *Flo. dede vis*

h *Seruum.* qui bona fide ei ſeruiebat.

i *In iure.*ſcilicet de rigore,ſed per exceptionem doli mali liberatur:vt infra innuit.Ac.

k *ET generaliter. Iuſta ſeruitute.* Secus ergo ſi malæ fidei poſſeſſor fuit ſecũdũ quoſdã:vel ſubaudi hic,maxime. nam & dominus erat idẽ neceſſario facturus: & quia iam inueniretur locuples aliena iactura,ſi non haberent locum ſequentia. Accurſius.

l *Æſtimationem.* hoc ſi conſtabat ſeruum deliquiſſe. alioquin domini conditio grauaretur ex eo quòd alius eſt conuentus: vt.j.eo. lege,in noxalibus.

m *Poſſum.*vt.ſ. eodẽ, lege, bona fide ſerui poſſeſſor.Accur.

n *Excipientẽ.*hæc eſt exceptio:quia dñs ſum, non potes agere. Azo.

o *Profuturam.* Et ſic nota Publicianam cõtra dominum dari : qđ eſt ſpeciale.regulariter autem contra : vt.ſ. de Public.l.pe.& fin. Ac.

p *Vſu quoque me capturum.* not. etiam ſcientẽ vſucapere : quod eſt ſpeciale:aliàs contra:vt inſtitu.de vſucap.in princ.habet enim titulum,& ideo vſucapit:vt ſupra,de Publi.lege,item ſi.

q *Imponatur.*poſtea ex regreſſu.

r *Eademque.*ſcilicet vt poſſim vſucapere, & habeam exceptionem & Publicianam ſi ceciderim à poſſeſſione.

ſ *Ab eo.*bonæ fidei poſſeſſore retento eodem caſu.Accurſius.

t *Poſſidendi.*quia iuſte poſſidet.Azo.vt & infra.de acqui.poſſeſſ. l.iuſte.Accurſius.

u *NOn ſolum.Habet.*fugitiuum puta.

x *Transferre.*Item illud eſt neceſſe,vt caueat ſe exhibiturum cum primum potuerit,cum forte ſit ad villam: ſed tamen dicitur in poteſtate:quia habet poſſibilitatem habendi eum quando vult: vt ſupra,ſi ex noxa.cauſa aga.l.ij.§.ſi abſens.Accurſius.

y *Damnatus eſſet.* noxali iudicio. vbi ergo de damnato agi poteſt, euicto ſeruo per hypothecariam:ita & hic : vt infra,de ſolu.ſi hominem.Accurſius.

BIU Cujas

a *IN noxalibus. Nõ corrumpitur.* prorsus, licet dominium ad actorem peruenit. Azo. & hoc ideo, quia eis reuersis permittitur defensio: vt subiicit. & supra, si ex noxa. cau. aga. l. ij. in fin. & supra, eo. electio. §. si absente. Accursius.

b *Aequo.* iure scilicet prætorio, quod est æquum. Accursius.

* *Flo. aliquid*

c *QVod ait. Cõsequatur.* vt & infra, si fa. fur. fe. di. lege. j.

d *Vtputa.* ad hoc scilicet vt &c.

e *Deditorum.* scilicet quos dedit dominus familiæ pro pretio seu pecunia quæ daretur à libero. Sed quid si dominus dare velit, actor nolit recipere? Respon. q̃ satis est si dominus patiatur duci vnum vel duos: vt & si plus sit in eis, ipse repetat: vt infra dicitur. Accursius.

f *Duplũ.* si furtum fuit factum.

g *Sequentes actiones.* propter cæteros seruos cõpetentes. Accursius.

h *Aestimatio.* hoc seruatur in eo qui est defensus, quia & in eo seruatur qui non defendi tur. Accursius.

i *Cõdictionis.* furtiuæ.

k *Edicto.* scilicet, tantum dando quantum si vnus liber fecisset.

l *IS qui in aliena. Dolo malo.* quòd eũ obligauerat. alioquin nisi hoc faciat, punitur: vt supra, eo. si seruus depositus. §. dominus qui seruum.

m *NOxali. Danda est.* vt ísti. de noxa. actio. §. fin. Accursius.

n *ET si condemnatus. Debet.* de castrensi vel quasi peculio: vel forte de aduentitio cõsentiente patre: quia fit hoc ex necessitate. Accursius.

o *Condemnationem.* siue enim propter contractum, siue delictum, filius condemnetur: tenetur postea pater de peculio profectitio: vt hic, & infra, de pecu. l. licet. §. ex furtiua causa. & supra, de iudi. l. tã ex contractibus.

SI quis seruus.] C ASVS. Si debitor surripuit creditori seruum quem sibi obligauit, & vendidit, puta Titio: Titius tenetur, si furtum faciat alicui extraneo hic seruus, & liberatur dando pro noxa. Idé in duobus sequentibus casibus: vt si furtum faciat, teneatur & liberetur dãdo pro noxa: licet auocari possit dominium rei cum restituto à creditoribus, vel per Paulianam, vel per hypothecariam.

p *Si quis.* nõ creditor.

q *A debitore.* quia debitor surripuit creditori, & hunc vendidit & tradidit.

r *A debitore.* post furtum. Accursius.

s *Tenebitur.* si alicui extraneo fecerit furtũ hic seruus.

t *Seruiana.* id est, hypothecaria: vt instit. de actio. §. item Seruiana.

u *Auocari.* ab eo qui eum pignori habet. Accursius.

x *Emerit.* ita quòd veneat venditio, vt non decreto, si necesse fuerit interponi, alias, nec iterum emptor esset dominus: vt infra, de re. l. j. Accursius.

y *Sciens.* nam ignorans non tenetur, quia do est titulus non lucratiuus: vt hic erat. secus si lucratiuus: vt hic, & infra, quæ in fraudem. l. qui autem. §. hoc edictum. &. §. similimodo dicimus.

z *Possit.* Primo casu per hypothecariam. Secundo, iure in integrum. Tertio, per Paulianam. interim tamen erant domini: vt hic, & infra, de cõtrahé. empt. l. si sciens. & C. de in integ. restit. si curatorem. & argu. supra, de rei vindi. non ideo.

a *SI alienus. Restituitur.* vt & infra, de furt. l. quod dicitur. & insti. eo. §. seruus domino. Sed argu. cõtra, infra, de hære. vel actio. vend. l. ij. §. penul.

b *QVemadmodũ. Suaque culpa.* No. de culpa. Io. sic: & infra, de pec. l. postea. & supra, eo. si hæres. & facit infra, eo. si plurium. §. fin.

c *Desinit.* vt & infra, pro derelicto. l. j. & ij. & infra, de stipu. ser. l. quod seruus.

d *Excusseris.* animo furandi & lucrandi. nã quandoque hoc fit tantum animo damni dandi: vt supra, ad leg. Aquil. si seruus. §. si quis de manu.

e *Nummorũ nomine.* Gl

Decretum interpositum contra vnum, non præiudicat absentibus habentibus ius in re. Bartolus. A

XXX. IDEM libro ad Edictum Prętoris Vrbani, titulo de damno infecto.

IN noxalibus actionibus, eorum, qui bona fide absunt, ius non corrumpitur: a sed reuersis defendendi ex bono & æquo b potestas datur, si domini sint, siue aliquod* in ea re ius habeant: qualis est creditor & fructuarius.

XXXI. PAVLVS libro septimo ad Plautium.

QVod ait prætor: cum familia furtum faciat, ad eum modum se actionẽ daturum, vt tantum actor consequatur, c quantum si [vnus] liber fecisset, cõsequeretur. quæritur, vtrum ad pecuniæ præstationẽ respiciat, an etiam ad noxæ deditionem: vt puta d si ex pretiis noxæ deditorum e duplum f colligatur, [&] sequẽtes actiones g inhibeãtur. Sabinus & Cassius putant pretiũ quoque noxæ deditorum imputari debere. quod [&] Pomponius probat: & est verum. Nam & si seruus indefensus ductꝰ sit, æstimatio h eius imputãda est. Certè non tantum duplationis, sed & condictionis i rationem habẽdã, Iulianus putat. [Sed &] furti faciendi tempus spectandum esse, an eiusdem familiæ sint serui. nam si hi, qui pluriũ dominorum erant, vnius esse postea cœperint: locꝰ edicto k non erit. B C

XXXII. CALLISTRATVS libro secundo Edicti Monitorij.

IS qui in aliena potestate est, si noxam cõmisisse dicatur, si non defendatur, ducitur: & si præsens est dominus, tradere eum, & de dolo malo l promittere debet.

XXXIII. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum. D

NOxali iudicio inuitus nemo cogitur alium defendere: sed carere debet eo, quẽ nõ defendit, si seruus est. q̃ si liber est, qui ĩ potestate sit: indistincte ipsi sui defensio dãda est: m

XXXIIII. IVLIANVS libro quarto ad Vrseium Ferocem.

QVotiens enim nemo filiũfamilias ex causa delicti defendit, in eum iudicium datur.

XXXV. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

ET si cõdẽnatus fuerit filiꝰ, iudicatũ facere debet. n tenet enim cõdẽnatio. Quinimmo etiam illud dicendum est, patrem quoque post condemnationem ° filij dũtaxat de peculio posse conueniri.

Dominus onera realia non potest recusare, licet res possit ab eo auferri. Baldus.

XXXVI. IDEM libro trigesimoseptimo ad Edictum.

SI quis p seruum pigneratũ, deíde à debitore q subreptũ emerit à debitore: r nomine eiꝰ furti tenebitur, s dominio serui adquisito: nec obstabit q̃ Seruiana t potest ei homo auocari. u Idémque & si à minore quis xxv. annis emerit, x vel in fraudem creditorum sciens. y Hi enim, quamuis auferri eis dominiũ possit, z interim tamen conueniendi sunt.

Exceptio superueniens post lit. contesta. nil operatur: secus si ante oriatur. facit de rei vindi. l. si post acceptum. dic, vt ibi. Baldus.

XXXVII. TRYPHONINVS libro quintodecimo Disputationum.

SI alienus seruus furtũ mihi fecerit, qui postea in meum dominiũ peruenerit: extinguitur furti actio, quæ mihi competierat, nondum in iudicium deducta: nec si postea alienauero eum, quem ante litem contestatam emeram, furti actio restaurabitur a. quòd si post litem contestatam eum redemero, condemnandus erit venditor:

XXXVIII. VLPIANVS libro trigesimoseptimo ad Edictum.

QVemadmodũ si alij vendidisset. Parui enĩ refert cui vẽdiderit, aduersario, an alij. suáq; culpa b litis æstimationem subiturus est, qui* vendendo noxæ deditionem sibi ademit.

Arg. quòd sunt paria possessionem tradere, vel causam dimittere vacuã. Baldus.

ITem Iulianus autẽ libro vicesimosecũdo Digestorũ scribit, si seruum pro derelicto habeã, qui tibi furtũ fecerat, liberari me: quia statim meus esse desinit c: ne eius nomine, qui sine domino sit, furti sit actio.

Non licet furari pecuniam redactam ex re furata. Baldus.

ITem Si seruus meus rem tuam subtraxerit, & vendiderit: túque nummos, quos ex pretio habebat, ei excusseris d: locus erit furti actioni vltro citroque. Nã & tu aduersus me furti ages noxali serui nomine: & ego aduersus te nummorũ nomine e.

BIU Cujas

Sed nonne hic excussor sicut creditor à suo iure per edictum diui Marci omnino cadit? Respon. non: quia per edictum amittit ius tantum quod habet in re, vel propter rem. hi autem nummi neque obligati, neque debiti erant: vt. ĭ. de fur. qui vas. §. fi. Sed arg. contra in authen. vt non fiant pig. col. v. §. j. & in authen. vt nulli iud. §. quia vero, col. ix.

a *Sed & si seruo.* Furti actioni: scilicet noxali mihi debitori, & ego remaneo sibi obligatus. Accursius.

b *Sibi.* scilicet seruus.

c *Interceperit.* hoc si non egerit numerando vt fierent sui: quia tunc nō ageretur furti: vt. C. de condic. indebi. l. creditoris. Accursius.

d *Si plurium. Subsequi.* id est, subsequenter dare. Accursius.

e *Actionem.* scilicet, noxalem prætoriā, quę in locum ciuilis directe datur: vt. s. eodem, electio. §. j. & §. si is.

f *Detracta noxæ.* vt & infra, de inter. actio. l. si seruus. Accursius.

g *Causa cognita.* scilicet si apparet alienus.

h *Debet.* iudicatum solui.

i *Non est.* scilicet iudicatum solui: sed iudicio sisti cauet, vel iurat, vel fidem promissioni committitur: vt insti. de satisdā. §. sed hodie. & s. si ex noxa. cau. aga. l. j. Et no. quòd hic. §. secundum noua iura loquitur. imo etiam secundum vetera non satisdabat conuentus actione personali suo nomine: vt ibidem, insti. de satisdā. Accursius.

k *Satisdatione.* iudicatum solui.

l *Locus erit.* contra actorem: vt. s. eo. l. de illo. §. Iulianus.

m *Apparuerit.* scilicet alicubi. Azo.

n *Dolo malo.* Sed an qui dolo desiit possidere, si post conuentionē velit noxæ dedere, liberetur, cum ea detracta teneatur, vt in princ. huius? Respon. distinguitur, an ita desiit habere vt nunquam recuperare possit: quo casu statim cōdēnatur: vt. s. eo. l. si hæres. & l. de illo. in prin. ibi, vel mamumisit. & ar. s. de dolo. l. arbitrio. an ita vt in potestatem alicuius peruenerit: quo casu præstando eum noxæ, liberatur: vt. s. eo. de illo. & l. electio. & ĭ. de le. j. si fundum per fideicommissum. & l. si quando quis. §. hæres. secundum Io. & ĭ. deposi. l. plane. Azo. & fac. supra, eo. si alienus. & l. quemad. & infra, eo. l. iij. §. si quis. Ac.

o *Seruo.* ante litem conte. vel etiam post, cū tamen in mora nō fuit: quia non credebat se teneri: vt. ĭ. de vsu. l. sciendum. Et secundum hoc dic, sustineri id est vltra in lite non procedi. & hic est casus qui sequitur. Vel dic, quòd fuit in mora ante litem conte. vel post. & secundum hoc dic, sustineri id est durare: vt ar. s. eo. l. electio. §. si is. & l. si hæres. Vel dicas, quòd habet bonam fidem etiam post litem contestatam quòd liberetur. Accursius.

p *Dominus.* eo mortuo si nō fuit in mora accipiēdi iudicij: vt. s. eo. l. electio. §. si is. Ac.

Sed & si seruo creditoris mei soluerim nummos, vt is eos domino suo det: æquè locus erit furti actioni, [a] si is [b] nummos acceptos interceperit [c].

XXXIX. IVLIANVS libro nono Digestorum.

SI plurium [d] seruus furtum fecerit, & omnes [domini] dolo fecerint, quo minus eum in potestate haberent: subsequi [d] debet prætor iuris ciuilis actionem: [c]* & iudiciū honorariū, quod ex hac causa pollicetur, in eum dare, quem actor elegerit. Neque enim amplius præstare actori debet, quàm vt detracta noxæ [f] deditione agere possit cum eo, cum [quo] noxali iudicio experiri potuisset, si seruus exhiberetur.

Pro re aliena, debet quis satisdare iudicatum solui: pro propria, non expedit satisdare. Baldus.

¶ Qui alienum seruum, suum esse fatetur: quamuis noxali actione obligetur, nihilominus causa cognita [g] satisdare debet [h]. Qui autē pro seruo [suo] conuenitur, satisdatione onerandus non est [i]. Non enim offert se defensioni alieni serui.

Dolosus potest defendi à quolibet possessore. Baldus.

¶ Si quis dicat dominum dolo fecisse, quo minus in potestate eius seruus esset: ille autem contendat, eum seruum ab alio defendi: cum satisdatione [k] doli mali exceptione locus erit. [l]

¶ Sed & si post iudicium acceptum cum domino, seruus apparuerit: [m] & quia non defendebatur, ductus sit: exceptione doli mali [n] opposita* dominus absoluetur: * & mortuo seruo [o], susceptum sustinere debet iudicium: ante autem quàm accipiatur iudicium, omnimodo hac actione non tenebitur dominus. [p]

XL. IDEM libro vicesimosecundo Digestorum.

SI seruus legatus ante aditam hæreditatē rem hæredis futuri subtraxerit, poterit is cum legatario, qui legatum agnouerit furti agere. Sed si idē seruus hæreditariam rem subtraxerit, furti actio cessabit: quia huiusmodi rerum furtum non fit [q]. ad exhibendum autem actio competit.

XLI. IDEM libro secundo ad Vrseium Ferocem.

CVm seruus communis alteri dominorum damnum iniuria dedit, idcirco legis Aquiliæ actio non est [r]: quia si extraneo damnum dedisset, cum altero insolidū lege Aquilia agi posset: sicuti [&] cum seruus cō munis furtū fecerit [f], cū altero domino furti agi nō potest: sed cōmuni diuidūdo [t] agi potest.

XLII. VLPIANVS libro trigesimoseptimo ad Edictum.

SI ad libertatē proclamauerit is, cuius nomine noxale iudiciū susceptū [u] est: sustineri debet [x] id iudiciū, quoad de statu eius iudicetur. & sic si quidē seruus fuerit pronuntiatus, noxale iudiciū exercebitur: si liber, inutile [y] videbitur. Si quis pro seruo mortuo [z], ignorans eū decessisse, noxale iudiciū acceperit: absolui debet: quia desiit verū esse, propter eū dari [a]* oportere [b]. ¶ Hæ actiones perpetuæ sunt [c]: locumque habēt* tandiu, quādiu serui dedēdi facultatē habemus. nec tantū nobis, verū etiā successoribus nostris cōpetūt: * itē aduersus successores: sed non quasi in successores, [d] sed iure dominij. proinde & si seruus [meus] ad aliū peruenisse proponatur iure dominij: noxali iudicio nouus dominus conuenietur [e].

Ibi seruus debet defendi, vbi deliquit. Baldus.

XLIII. POMPONIVS libro octauo Epistolarum.

SErui, quorum noxa caput sequitur, ibi defendēdi sunt, vbi deliquisse arguentur. itaq; seruos dominō eodē loco exhibere debet, vbi vim intulisse dicuntur [f]: & carere omniū dominio poterit*, si eos nō defēdat.

I seruus. CASVS. SI seruus legatus surripuit aliquid hēredi futuro. an de re hæredis, & datur furti actio contra legatarium: an de re hæreditaria, & tunc nō furti: sed ad exhibendū.

q *Furtum non fit.* nisi in casu: vt pignoratæ, commodatæ, vel eius ī qua vsumfr. habet aliquis: vt infra, de fur. l. hæreditariæ.

r *Cum seruus communis. Actio non est:* nisi volente alio dedit: vt. s. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum. §. j. quæ est contra. Accursius.

s *Fecerit.* vni dominorum.

t *Sed communi diui.* scilicet ad simplum: vt. ĭ. fa. ercis. l. & puto. §. fin. & pe. & ĭ. de fur. l. si seruus communis. in prin. & ĭ. de ser. cor. l. vt tantū. §. si seruus. & s. nau. cau. licet. §. j. & hoc intelligas in vtroque prædictorum duorum casuum. nam cum eius nomine teneatur, noxali eiusdem nomine agere nō debet: vt. C. de fur. l. apud antiquos. Acc.

u *Susceptum.* per litem contestatam. *dare. Flo.

x *Sustineri debet.* quia præiudiciales sunt tales actiones inter omnes: vt inst. de actio. §. præiudiciales. & ĭ. de lib. cau. l. ordinata. *Flo. habebunt

y *Inutile.* contra eum qui dominꝰ dicebatur. Azo. sed contra ipsum delinquentem agitur. *Flo. competent

z *Pro seruo mortuo.* ante litem contestatam.

a *Dari.* scilicet æstimationem damni. Accursius.

b *Oportere.* vt & supra, eod. l. si plurium. §. finali.

c *Perpetuæ sunt.* id est esse possunt. sic & infra, de aqua plu. arc. l. Labeo. & l. j. nam cum descendunt ex ea actione quæ est perpetua: ipsæ sunt perpetuæ. alioquin sunt annales si in locum annalis: vt vibo. rap. succedant. Sic & ponitur infra, ad Vell. l. hæ actiones. & supra, de cap. de. l. ij. in fin. *Flo. potest

d *In successores.* vt & supra, si qua. pau. fe. di. l. j. §. j.

e *Conuenietur.* q. d. non hæres. Accursius.

f *Serui. Dicuntur.* vt & C. vbi de cri. agi opor. l. j. & ij. & in authen. qua in prouincia.

BIU Cujas

Digestorū

seu Pandectarum, liber decimus.

FINIVM REGVNdorum.

TITVLVS I.

Actio finium regundorum, est mixta: quia in ea veniunt reales & personales præstationes, hoc dicit tex. cum glo. Baldus.

I. PAVLVS libro vicesimotertio ad Edictum.

FInium regundorum actio, in personam est[a]: licet pro vindicatione[b] rei est.

II. VLPIANVS libro decimonono ad Edictum.

HAec actio pertinet ad prædia rustica, quamuis ædificia interueniant. Neque enim multum interest, arbores[c] quis in confinio, an ædificium[d] ponat. Iudici finium regundorum permittitur, vt vbi non possit dirimere[e] fines, adiudicatione[f] controuersiam dirimat. Et si fortè, amouendæ veteris obscuritatis gratia, per aliam regionem fines dirigere iudex velit: potest hoc facere per adiudicationem[g] *& condemnationem.

III. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

a *FINIVM REGVNDORVM. Finium regundorū. In personam est.* quantum pertinet ad personales præstationes, quæ sunt ī eo q̄ de tuo fiat meū: vt si ex tuo adiudicatur mihi, fit meum de nouo: vt infra. l. iij. Item propter fructus factos tuos quos mihi reddis, si percepisti de meo: vt infra l. iiij. §. j. Item de eo quod datum est agrimensori: vt in ea. l. §. sed & si. sed naturam realis habet: quia reddit mihi quod meum tenebat: vt infra, eo. l. de modo. & l. si irruptione. est enim mixta in rem, & in personam: vt subiicit: vt inst. de ac. §. quædam. Sed nunquid bonæ fidei? Respon. stricti iuris, cum non inueniam bonæ fidei: vt instit. de actio. §. actionum. Item nunquid ex contractu, vel quasi? Respon. non, sed datiua: vt infra, eo. l. si. Item quando nascitur? Respon. ex quo fines turbari cœperunt: & extunc currit præscriptio: vt. C. de an. except. l. j. §. j. & §. fi. Item quæ præscriptio? Respon. xxx. an. cum sit mixta: vt Cod. de peti. hære. l. hæreditatem. & tamen si quid de meo agro possedisti. x. ann. vel. xx. præscripsisti: vt quia in vendendo maiores fines demonstrati sunt: vt infra, pro emptore. l. ij. §. sed & si fúdus. & l. qui fundum. §. si fundum. & tamē agitur hoc iudicio: & quia si à pricipio fuisset tuū quod præscripsisti, tamen agerem vt melius termini ponantur.

† *In hūc tractatū vide Iulii Frōtini libellum & ipsum Aggenium vbi cōmentarium.*

Finiū regūdorū actio, stricti iuris est.

Flo. iudicationem

b *Vindicatione.* vt si termini non sunt positi prout occupatur terra mea, & velim commodius agros terminari, vt partem mei fundi quam possides, restituas. & in eius finibus commodius ponantur termini: vt. C. eodem. l. si quis.

Hæc actio. Casus est planus vsq; ad. §. iudici. [*IVDICI.*] Prædium meum & tuum sunt contigua: sed in extremitatibus inter me & te, est discordia in aliquibus locis, vel forte in tota extremitate: cum ego dicam plus ad me pertinere. hæc actio erit necessaria. siue termini erant in confinibus, siue non, diuidet iudex limitem, retinendo veteres terminos: vel remoueat illos, & ponat alios: & de prædio vnius alteri adiudicet: & illum cui adiudicat, condemnet in aliqua pecunia. Viuianus.

c *Arbores.* quas interest succidi, propter vmbram arboris forte: vt infra. l. iiij. §. sed & si quis.

d *Aedificium.* Hic est contra, infra, eodem. sed & loci. §. penul. Solu. hic dicit dari vtilem licet interueniat ædificium, non autem directam: vt ibi. vel hoc ædificium non erat hic causa habitandi: vt infra, qui. mo. pig. ta. contrahi. l. hoc iure. §. fin. vel hic vnus habet prædium, alter ædificium. & sic datur vtile: ibi vtrunque ædificium, vnde non datur. Vel hic vtrunque rusticum, sed loco termini erat ædificium.

e *Posit dirimere.* commode videlicet eis existentibus vt prius: & differt hic à proximo. hic ex cuiuslibet agro alteri adiudicat: sed ibi tantum de vno alteri.

f *Adiudicatione.* facienda vni ab altero, & econtra.

g *Per adiudicationem.* in alterum. Azo. vt & instit. de offic. iudi. §. fin. sed superiori ab vtroque. Accursius.

A Q*Vo casu.* CASVS. Inter te & me est quæstio de finibus tu dex qui super hoc cognoscit, si non potest commode diuidere relinquendo cuilibet suum solum, potest adiudicare de solo meo tibi: & te potest etiam condemnare vt mihi pecuniam des: & hoc quando de toto erat discordia. idem si de parte & hoc vsque ad. §. vt iudicio. [*IN IVDICIO.*] Si sit quæstio de finibus inter me & te, habetur ratio, q̄ mea iterest: vt quia arbor noſtrum in solo alterius seminauerit: vnde illud interesse restituit de bet. Ité debes mihi reddere partem mercedis quam dedi agrimensori. in fructibus tamen distingue, aut percepit ante litem conteſt. & nō venient. si post, venient. [*SED ET SI QVIS.*] Vicinus prædij si non incidat arborem in confinio positam, ad iudicis pruptum: potest punire debet. [*SI DICATVR.*] Si quæstio inter me & te de finibus, & tu amoueas terminos, & accuso te criminaliter: an iudex possit cognoscere de vtraque quæstione? Ītrespond. quòd sic. [*ALTER.*] Si vn' fundus sit duorū, alter tantū potest iudex adiudicare vel nobis ex illo fundo, vel ex nostro illis: vel si quæstio est de finibus, & id quod adiudicatur, sit cōmune illorum quibus adiudicatur, domini tamen pro suis partib⁹ cōferēt. [*COMMVNEM.*] Si habeo tecum fundum communem, & alium ego habeo solus nō cōmunē: non possum agere fin. re. contra te pro illo fundo meo: nisi alienē partē quā habeo ī fundo tecū cōmuni, quia extūc agere possum. Ité similiter si tres sunt domini qui iuxta fundū meū habēt prędia. i. vnusquisq; habet prędia: possum agere finiū regūdorū. [*FINIVM.*] Si habeo fundū in emphytesin, & tu aliū iuxta habes, si tu habes vsumfructū in vno, & ego in alio: vel si habeo ꝓprietatē, & tu vsumfr. vel si habes meū obligatū, & ego aliū: in his agere possumus finium regundorum. [*HOC IVDICIVM.*] Plani sunt vsque ad. l. de modo. Viuianus.

B

C

D

Nota quòd vbicunque quis non paret iudici, potest deferri iuramentum in litem. ad quod. l. restituere. de rei vindi. Baldus.

h *Adiudicandum sit.* id est, adiudicetur. Accursius.

i *Sed & loci.* non solum si circa fines totius agri, sed etiam loci. id est, partis fundi: vt infra, de verbo. sig. locus. etiá quinque pedum tantum: vt. C. eo. l. quinque pedum. Accursius.

k *Percepit.* puta, fructus naturales: sed de industrialibus dic: vt infra. §. proximo. Accursius.

l *Fiet.* quasi dicat, non.

m *Cōduct⁹.* ī ꝓpriè dicit cōduct⁹: vt. j. si mēsor fal. mo. di. l. j. §. ideo.

n *Eius.* in persona eius &c. Accursius.

o *Post litem autem contestatam.* autem: id est, certe. nec enim contradicit superioribus.

p *Iudicium.* vt & infra, titu. j. l. pe. Accursius.

q *Culpa.* etiam leuis: vt infra, de preca. l. quæsitum. §. si in seruitutem. & §. illud. & supra, de rei vindic. si homo. Accursius.

r *Percepti.* scilicet, fructus industriales. Accursius.

s *Lucrari.* vt nihil omnino restituat: vt ist. de re. di. §. si quis à nō domino. quādoq; tamē dicit quis lucrari ꝙ tamē restituit, sub cōditione tamen: vt. j. de in diem addi. l. ij. & l. item ꝙ dictum est.

t *Condici.* vt & infra, de condic. inde. si vrbana. in fin.

BIU Cujas

¶Sed & si quis iudici non pareat in succidenda arbore[a], vel ædificio in fine[b] posito deponendo[c], partéve eius condemnabitur[d].

Nota quod index maleficiorum, potest cognoscere ciuiliter. Bartolus.

¶Si dicantur termini deiecti, vel exarati: iudex qui de crimine[e] cognoscit, etiam de finibus cognoscere potest. ¶Si alter fundus duorum, alter trium sit[f]: potest iudex vni parti adiudicare locum de quo quæritur, licet plures dominos habeat[g]: quoniam magis fundo quàm personis adiudicari fines [vel partes] intelliguntur[h]. Hic autem cum fit adiudicatio pluribus, vnusquisque[i] [horum[k]] portionē[l] habebit quā in fundo habet: & pro indiuiso. ¶Qui communem fundum habent inter se, non condemnantur[m]. neque enim inter ipsos accipi videtur iudicium[n].

Ego & socius meus aduersarii esse non possumus, sed vnus loco alterius habetur. Baldus.

¶Si communem fundum ego & tu habemus, & vicinum fundum ego solus: [quæritur,] an finium regundorum iudicium accipere possumus? Et scribit Pomponius non posse[o] nos accipere, quia ego & socius meus in hac actione aduersarij esse non possumus: sed vnius loco habemur. Idem Pomponius ne vtile quidem iudicium dandum dicit: cum possit, qui proprium habeat, vel communem vel proprium fundum alienare, & sic experiri[p]. ¶Non solum autem inter duos[q] fundos, verum etiam inter tres, pluréſve fundos accipi iudiciū finium regundorum potest: vt puta [si] singuli[r] plurium fundorū confines sunt, trium forte vel quatuor.

Emphyteuta potest agere finium regundorum, si valet declaratio facta cum emphyteuta. Baldus.

¶Finium regundorum actio & in agris vectigalibus[s], & inter eos, qui vsumfructū[t] habēt, vel fructuariū & dominū proprietatis vicini fundi, & inter eos, qui iure pignoris possident: cō petere potest. ¶Hoc iudicium locū habet in confinio prædiorum rusticorū: [in] vrbanorum displicuit[u]. neque enim confinia[x] hæc* [sunt:] sed magis vicina* dicuntur, & ea cōmunibus parietibus plerunque disterminantur. Et ideo etsi in agris ædificia iuncta sint: locus huic actioni non erit. Et in vrbe hortorū latitudo contingere potest, vt etiā finiū regundorū agi possit. Si [vero flumen, vel] via* publica iteruenit[y], cōfiniū nō itelligitur: & ideo finiū regundorum agi non potest[z]:

Confines dicuntur mediati, non immediati. Baldus.

V. IDEM libro quintodecimo ad Sabinum.

QVia magis[a] in confinio meo via publica, vel flumē sit, quā ager vicini.

VI. IDEM libro vicesimotertio ad Edictum.

SEd si riuus priuatus interuenit, finium regundorum agi potest.[b]

Ille qui occupat territorium alterius, debet illud dimittere. quod facit contra occupantes iurisdictionem alienam. Baldus.

VII. MODESTINVS libro decimo Pandectarum.

DE modo [etiam] agrorum arbitri[c] dantur: & is, qui maiorem locum in territorio habere dicitur[d], cæteris qui minorem locū possident, inter grū locū adsignare[e] cōpellitur: idque ita rescriptum est.

Not. tex. quòd præses debet iubere vt quis abstineat ab alieno, & stet contentus suo: ergo imponit silentium. & facit infra, de lib. leg. l. Aurelius. §. centum. Baldus.

VIII. VLPIANVS libro sexto Opinionum.

SI irruptione fluminis fines agri cōfudit inūdatio: ideóque vsurpandi quibusdam loca in quibus ius non habent, occasionē præstet: præses prouinciæ alieno eos abstinere[f], & domino suū restitui, terminósque per mensorē declarari[g] iubet.

Not. hic, quòd quando expedit, iudex debet personaliter accedere ad locum: & creditur hic iudici in eo quòd videt. Bal.

¶Ad officiū [iudicis,] de finibus cognoscētis, pertinet, & mēsores mittere[h], & per eos diri-

a *Arbore.* cum interſit vicinorum eam succidi, & commodius agros terminari. Accurſius.
b *In fine.* ſcilicet agri vicini. Accurſius.
c *Deponendo.* ſcilicet, in totum, partémve &c.
d *Condemnabitur.* quanti in litem iurauerit aduerſarius: quia licet ſit ſtricti iuris, tamē propter iudicis auctoritatem defendendā de ſcratur: vt argu. inſti. de offi. iudi. §. contuma cia. & ſupra, ne quis eū qui in ius vocatus eſt, vi eximat. l. penul. §. j.
e *De crimine.* quaſi dicat, idē iudex, tam criminaliter, quàm ciuiliter poterit cognoſcere. Agitur enim criminaliter per accuſationem ex. l. agraria qua conſtituta eſt pœna. l. aureorum publico inferenda in ſingulos terminos deiectos, vel amotos: vt infra, de termi. moto. l. iij. nec vna tollit aliam, quia cōpetunt de re familiari: vt hic, & C. quando ci uil. ac. præiu. cri. l. j. donec tamen vna agitur, altera ceſſat, quo ad exercitium: vt infra, de pub. iudi. l. iiij. & infra, vi bonorum rapto. l. j. §. j.
f *Sit.* pro indiuiſo.
g *Dominos habeat.* vnus ager, quàm alius. Acc.
h *Intelliguntur.* aliàs intelliguntur, ſcilicet fines: & aliàs intelligitur ſcilicet iudex. & tūc habes adiudicare.
i *Vnuſquiſque.* ſcilicet dominorum fundi, cui ſit adiudicatio,
k *Horū.* neutraliter.
l *Portionem.* in parte adiudicata. Accurſius.
m *Condemnantur.* hoc iudicio: quia non poteſt agi: vt ſubiicit.
n *Iudicium.* quia fines non poſſunt diſtingui, donec diuidantur.
o *Non poſſe.* vt ſupra, de ſerui. vrba. prædio. ſed ſi inter me. contra. Solu. aliud in negatoria, quam quis pro re propria intendit contra alium ſociū. vt ibi. aliud in hac actione.
p *Experiri.* cum emptore.
q *Non ſolū inter duos.* id eſt, p duob⁹ fundis.
r *Singuli.* fundi. puta vnus habet plures confines. Accurſius.
s *Vectigalibus.* vt & infra, arbo. fur. cæ. l. cēdere. §. fin.
t *Vſumfructum.* cum vicino. Accurſius,
u *Diſplicuit.* ſupra, eo. l. ij. contra. Solu. vt ibi.
x *Confinia.* Confinia dicuntur prædia ruſtica, quæ ita ſibi proxima ſunt, vt nullus paries medius ſit: ſed vrbana conſueuerunt diſtingui parietibus. Item facit ad id, quod legitur, infra, de verbo. ſignifi. l. vrbana.
y *Si vero via publica interuenit.* inter me, & eum contra quem ago finium regundorum.
z *Non poteſt.* an ergo poterit agi finium regundorum, vt diſtinguantur fines vię meę, vel tuæ poſſeſſionis: & cōtra quē agitur? Azo. Reſpon. vtili hoc iudicio forte agetur. nā & periculum talis viæ ad nos pertinet: vt ſupra, quēadmodum ſeruitus amitta. l. ſi locus. §. cum via publica. Accurſius.
a *Via magis.* electiuè ponitur. Azo.
b *Sed ſi riuus. Agi poteſt.* contra dominum riui.
c *Arbitri.* Hæc lex loquitur, cum ager alicuius ciuitatis inter ciues æqualiter diuiditur: vel etiam in quolibet caſtro, vel villa: & quod ſubiicit maiorē, dic ſcilicet quàm debeat habere: argu. C. eo. ſi quis.
d *Dicitur.* quia occupauit plus, quàm eum tangeret.
e *Aſſignare.* qui eſt alterius. Accurſius.
f *Abſtinere.* quando ab initio volebat occupare. nam ſi poſſedit iam aliquo tēpore, conuenitur rei vindic. Accurſius.
f *Abſtinere.* quilibet enim ſit ſuo iure contentus: vt hic, & C. eod. l. ſi conſlierit.
g *Declarari.* ac. fini. regun. Accurſius.
h *Mittere.* vt. C. eo. l. ſi quis. Sed quomodo mittet? certe hoc modo. quilibet

*Flo. conſ. nes hi
*Flo. vicini
*Flo. ſinē via
†Iſta litera eſt in ar. quod ſi iudex aliquē videt arma deferre, quòd poteſt eum punire de delatione ne armorū, ſine alia relatione, ſecūdū Bal. hic.

BIU Cujas

do. quilibet enim confitebatur alium habere. x. iugera pro diuiso. sed quilibet dicebat alterum occupasse de suo. mensurabit, & referet iudici. & si necesse erit, etiam iudex, vel cum agrimensore, vel postea ibit, & postea iudicabit.

a *Subiectis*. & ita secundum conscientiam propriam faciet, secundum M. vt & supra, de fer. l. eadē. in fi. secundum Ioan. cōtra: vt ibi dixim⁹: & hic, vt iudex cognoscit. Acc.

b *Locis*. sed cuius expensis? Certe expensis illorum inter quos lis est contestata.

Iudicium.] CASVS. Si ego & tu habebamus fundum cōmunē. non minus vicinus potest agere fi. re. Viuia.

c *Manet*. vicino.

d *Socii*. alterius fundi.

Iudicium.] CASVS. In his trib⁹ iudiciis, qlibet est actor & re⁹.

e *Agitur*. vt infra, titu. j. l. inter. §. qui familiæ. & hoc quo ad satisfactionem, & similia: vt supra, de peur. l. si defunct⁹. §. fi. nō ad ordinem quin sit certū quis prius de calumnia iuret: quia qui prouocauerit, vel quē sors prætulerit: vt supra, de iudi. l. in tribus.

In finalibus.] CASVS. Iudex qui cognoscit de finibus, debet sequi antiquos terminos.

f *Monumenta*. id est, termini.

g *Probentur*. statur vetustati, nisi contra probetur: vt hic, &. C. eodem. l. ij. & in authen. de admi. officio. in fin. col. iij. & Cod. de proba. siue posi. & de ap. præcipimus. in fi. Acc.

Eos.] CASVS. Duo prædia confinia emi terminata: scilicet, vnum ab alio, aliud ab alio. vendidi, & in venditione assignaui alios terminos quàm fuerāt pri⁹. certe his nouis terminis stabitur inter me & emptorem. & si de his sit dubium, ipse qui vendidit, declarabit. Viuianus.

† *Potes ex l. ista no. q̄ quotiescunque vnū habet duo extrema, & dubitatur cui attribui debeat: semper vetustiori attribuēdū est. Adde cōcor. & facit tex. in l. fi. j. de fi. instru. Io. Fa. & An. in prin. insti. de actio. istud inferunt ex. l. nostra.*

* *Flo. permutatos p̄betur.*

* *Flo. oportere.*

mere ipsam finium [regundorum] quæstionem vt æquū est, si ita res exigit, oculisque suis subiectis[a] locis.[b]

IX. IVLIANVS libro octauo Digestorum.

1 IVdicium finium regundorum manet[c], quāuis socij[d] communi diuidundo egerint, vel alienauerint fundum.

X. IDEM libro quinquagesimo Digestorum.

2 IVdicium cōmuni diuidundo, familiæ erciscundæ, finium regundorum, tale est, vt in eo singulæ personæ duplex ius habeant, agētis, & eius quo cum agitur[e].

Non præsumuntur fines antiqui mutati, nisi probetur. Baldus.

XI. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

IN finalibus† quæstionib⁹ vetera monumēta,[f] [&] census auctoritas ante litem inchoatā, ordinati sequenda est: si modo non varietate successionū, & arbitrio possessorū fines additis vel detractis agris postea permutati probentur[g].*

Terminus restringit terminatum, & auctor testificatur in quæstione terminorum. quod est not. & intelligendum, quando in eum non resultat præiudicium. Bal.

XII. PAVLVS libro tertio Responsorum.

EOs terminos, quantum ad dominij quæstionem pertinet, obseruari oportet* fundorum, quos demonstrauit is, qui vtriusque prædij dominus fuit[h], cum alterum eorum venderet. nō enim termini, qui singulos fundos separabant, obseruari debent: sed demonstratio ad finium, nouos fines inter fundos constituere[i] [debet.]

XIII. GAIVS libro quarto ad legem duodecim Tabularū.

A à priuato iuxta priuatū, debet spatiū. x. pedū liberi aēris relīqui. si aūt iuxta horrea publica. xv. pedū: aliàs domus destruitur, & solum fisco applicatur: vt. C. de ædi. priuat. l. mœniana. quæ est contra Sol. quidam dicunt hanc corrigi per illam. Alij dicunt, quòd illa loquitur in mœnianis, siue solariis. hæc autem in cæteris ædificationibus, vel constructionibus. quod est verius: cum nō debeam[p] sic prompte legem corrigere: vt i authē. quibmod. na. est. fin. §. tribus. col. vj. vel vt ibi. vel hic non iuxta habemus differentia: ibi sic.

p *Tamūdem*. l. quāuis extēdit fouea inferius.

FAMILIAE ERCISCVNDAE.

Hæc rubrica est finis Græca, scilicet erciscunda. † *& dicitur familia id est hæreditas: vt. l. verb. signi. l. fin. & mihi. erciscunde, id est diuidendæ hereditatis diuidenda.*

HAec actio CASVS Titius & Sius sumus cohæredes quadam hæreditate. vel petere diuisionē. nolunt diuidere. an possum eos cogere, & quā act. quæritur. Et dicitur, q̄ cogam eos ad fami. erciscun. quę. l. xij. tabularum deficendit. Secundo pone, q̄ ego non possideo: & cohære. mei totam hæred. possideant. an tunc agere possum hoc iudicio, quæritur. Et distin. an fatentur me cohæredem, & potero agere. an nō: & nō potero agere: & sic potero agere petit. hæredi. quia etiā fieret diudicium, primo diuisorio agerem, quàm petitorio. Tertio dicit, quòd possideo partem meā, ago hoc iudicio, licet negent me cohæredē cohæredes mei. Sed ad hoc, vt agam, oportet me probare cohæredem. nō enim aliter admittar ad diuisionē, nisi me cohæredem probauero. Viuianus.

q *Hæc actio*. scilicet familiæ erciscundæ.

SCiendum est in actione finiū regundorum illud obseruandum esse, quod ad exēplum quodammodo eius legis scriptū est[k], quam Athenis Solonem dicitur tulisse. nam illic ita est[l]: † ἐάν τις ἀμασιὰν παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύγῃ, τὸν ὅρον μὴ παραβαίνειν. ἐὰν τειχίον, πόδια ἀπολείπειν. ἐὰν δὲ οἴκημα, δύο πόδας. ἐὰν δὲ τάφον ἢ βόθρον ὀρύξῃ, ὅσον τὸ βάθος ᾖ, τοσοῦτον ἀπολείπειν. ἐὰν δὲ φρέαρ, ὀργυιάν. ἐλαίαν δὲ ἢ συκῆν, ἐννέα πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύειν. τὰ δὲ ἄλλα δένδρα, πέντε πόδας. [Si quis sepem ad alienum prædium fixerit, infoderitque: terminum ne excedito. si maceriam[m], pedem relinquito. si verò domum: [n] pedes duos. [o] si sepulchrum, aut scrobem foderit: quātum profunditatis habuerint, tantum[p] spatij relinquito. at verò oleā, aut ficum: ab alieno ad nouem pedes plantato, cæteras arbores ad pedes quinque.]

FAMILIAE ERCISCVNDÆ.

TITVLVS II.

Possessor hæreditatis potest agere cōtra cohæredē diuisorio. sed si nō possessor agit, potest sibi obiici exceptio p̄positionis, si negetur hæres. h. d. & est ista lex singularis. Bal.

I. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

HAec actio[q] proficiscitur è lege duodecim tabularū[r]. namque cohæredibus[s] volentibus à cōmunione discedere, necessarium videbatur, aliquam actionem constitui, qua inter eos res hæreditariæ distribuerētur. Quæ quidē actio nihilominus ei quoque

h *Dominus fuit*. non tamen vt simpliciter credatur assertioni eius. Sed hoc debet liquide probari. & sic testis est venditor, scilicet emptoris. Sed contra est, vt diximus. C. de testi. l. omnibus. Sed hic, quo ad fines inter emptores. ibi in causa euictionis. & adde quod est. C. de testi. l. omnibus. Accursius.

i *Constituere*. scilicet, debet. Et sic no. quòd & dum tenet & quādo vendit paterfami. potest prædia diuidere, vt vult: vt hic, &. C. eo. l. j. &. j. de lega. j. quod in rerum natura. §. j. Accursius.

k *Sciendum est. Scriptum est*. s. in Latino, quod habes statim, si quis sepem &c. Sed lex Solonis, quam hic subiicit, scripta erat in Græco. Accursius.

l *Ita est*. ecce lex Solonis in Græco, sequitur interpretatio Bul. in Latino, si quis sepem &c. Accursius.

m *Maceriam*. cum calce.

n *Domum*. iuxta agrum alterius. Accursius.

o *Pedes duos*. immo videtur, q̄ in ædificatione qualibet, quæ fit non ob. infra, titu. j. in hoc. §. si conuenit. quia plus operis, tur

BIU Cujas

tur præſcriptio, quàm pactum.

a *Iure competit.* & cum effectu, niſi negetur cohæres à poſſidente vt hic ſubiicit, & infra, eo. hæredes. §. quantum. & l. ſi id quod contendis. & l. fundus. §. ſi ego. Accurſius.

b *Exceptionem.* ſcilicet recte ageres, ſi non in ea re & cætera. ſed quia hic fit præiudiciũ in eo, quod prius hoc intenderetur, ideo recte non agis: nec alia debet proponi cũ ſperatur pe. hære. vt hic, & C. de pe. hære. l. fi. in princi. niſi in caſu Liciniani: vt ſupra, de pe. hære. ſi quis libertatẽ. §. jn fi. vbi poſt modicũ tempus proceditur in cauſa liberali, non expectato iudicio petitionis hæreditatis: ſed an idem in communi diuidundo: vt non intentetur donec rei vindicatio ſperatur? videtur non idem: quia pro hoc priuilegio † datur pe. hære. ſed tamen ibi dicas idem: vt infra, eo. ſi id quod. nam ibi ceſſabat pet. hære, quia pretendebatur titulus. & eſt expreſſum infra, de except. rei iudi. fundi.

c *Si non in ea re.* verba ſunt exceptionis. Accurſius.

d *Non nocet.* talis, niſi forte, qui cõuenitur & poſſidet, fami. erciſ. ab eo qui ſecum poſſidet, dicat ſe petiturum totã hæreditatem. tũc enim ſi iudex perpendat eum facere bona fide, auditur ſed facili⁹ qui ſe ab alio dicit conueniendum pe. hære. vt ſupra, de pet. hære. ſi quis liber. §. j. Item huic dicto eſt contra ſupra, ſi pars hær. pet. l. j. §. proinde. Solu. vt ibi. Sed quare vtroque poſſidente non repellitur, ſicut & quando non poſſidet? Reſpon. pe. hæ. poſſidenti non datur, cum non ſit duplex iudicium, ſed fami. erci. ſic.

e *Quicquam oportet.* immò: vt infra. eo. l. cum putarem. quæ eſt contra. Sol. ibi non negabatur eſſe cohæres.

ipſo iure competit[a], qui ſuam partem non poſſidet. Sed ſi is, qui poſſidet, neget eũ ſibi cohæredẽ eſſe: poteſt eum excludere per hanc exceptionem[b], *ſi in ea re,*[c] *qua de agitur, præiudicium hæreditati non fiat.* Quòd ſi poſſideat eam partem: licet negetur eſſe cohæres, non nocet[d] talis exceptio. quo fit, vt eo caſu ipſe iudex, apud quem hoc iudicium agitur, cognoſcat, an cohæres ſit. Niſi enim cohæres ſit: neque adiudicari quicquam ei oportet[e], neque aduerſarius ei condemnandus eſt.

II. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

PEr familiæ erciſcundæ actionem diuiditur hæreditas, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato[f], ſiue ex lege duodecim tabularum[g], ſiue ex aliqua lege deferatur[h] hæreditas, vel ex ſenatuſconſulto[i], vel etiam conſtitutione[k]. Et generaliter eorum dũtaxat diuidi hæreditas poteſt, quorum peti poteſt hæreditas. ℣ Si quarta ad aliquem ex conſtitutione diui Pij adrogatum deferatur: quia hic neque hæres[l], neque bonorũ poſſeſſor ſit:* vtile erit familiæ erciſcundæ iudicium neceſſarium. ℣ Item ſi filiifamilias militis peculium ſit: fortius defendi poteſt hæreditatẽ effectã[m] per cõſtitutiones: & ideo huic* iudicio locus erit. ℣ In familiæ erciſcundæ iudicio vnuſquiſq; hæredum, & rei, & actoris partes ſuſtinet[n]. ℣ Dubitandũ autem non eſt, quin familiæ erciſcundæ iudicium & inter pauciores[o] hæredes ex plurib⁹ accipi poſſit. ℣ In hoc iudiciũ & ſi nomina non veniunt[p]: tamẽ ſi ſtipulationes interpoſitæ fuerint[q] de diuiſione eorũ, vt ſtetur ei, & vt alter alteri mandet actiones, procuratoréque eũ in ſuã rẽ faciat: ſtabitur diuiſioni.

In tex. debeatur. no. erpreſsim. quòd ceſſionarius, non dicitur proprie creditor: quia nec aduerſarius eſt proprie debitor. Bar.

III. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

PLanè ad officium[r] iudicis nõnunquã pertinet, vt debita & credita ſingulis pro ſolido, aliis alia adtribuat: quia ſæpe & ſolutio, & exactio partiũ non minima[f] incommoda habet. nec tamen ſcilicet hæc adtributio illud efficit, vt quis ſolus totum debeat[t], vel totum alicui ſoli debeatur: ſed vt ſiue agẽdum ſit partim ſuo, partim procuratorio nomine † agat: ſiue [cõtra] cũ eo agatur, partim ſuo, partim procuratorio nomine cõueniat. nã licet libera poteſtas maneat creditoribus cũ ſingulis experiundi: tamẽ & his libera poteſtas eſt ſuo loco[u] ſubſtituendi eos, in quos onera

A actio particularis incõmodũ affert non modicũ: ſed licet ego cohær. & ipſi mihi cedãt: tamẽ ego remaneo creditor, vt pri⁹: & ipſi debitores, vt pri⁹, cõtra quos ceditur: igitur partim iure ceſſo agũt cohæredes mei: & ego partim proprio. hoc dicit cum. l. ſequẽ. Vi.

f *Ab inteſtato.* hoc membrum ſubdiuiditur: vt ſupra, de peti. hæred. l. j. &. ij.

g *Duodecim tabu.* vt agnatis: vt inſti. de leg. agna. ſuc. in prin. Ac.

h *Lege deferatur.* vt. l. Cornel. vel quod meli⁹ eſt, dic. l. Papiniana: vt inſtitu. de ſuc. li. §. poſtea. nam lex Cornel. non defert, ſed delatam conſeruat: vt inſtit. quibus nõ eſt permiſſum fa. teſta. §. fi.

i *Senatuſconſulto.* Tertyl. & Orfi. vt inſtitut. ad Tertyl. in princi. & ad Orfi. in princip.

k *Ex conſtitutione.* ex qua vocatur nepos ad ſucceſsionem auiæ: vt C. de leg. hæred. ſi defunctus. Itẽ & alia ſunt exempla: vt inſtitu. de leg. agna. ſuc. §. hoc etiam.

l *Hæres.* neque enim poteſt dici magis ex teſtamento, quàm ab inteſtato, vel ecõtra debeatur quarta. Et nota quòd quidam dicũt ex eo quòd hic dicitur, q̃ directum iudicium fami. erci. competit etiã bonorũ poſſeſſori. ſed tu dic quòd non: ſed vtile tantum, cum ipſe non ſit de numeratis in prin. huius legis. Nec † *Bal. dicit* ob. quod hic dicit, neque bo. poſ. &c. quia non vult dicere, vt his addetur directum: ſed ſolum diſſimilitudinem notare inter hunc, cui debetur quarta, & bo. poſ. ſimile enim eſt infra, ad. l. Fal. l. j. §. ſed operis. *iſtũ tex. ſin. ad hoc, q̃ libellus admittitur in quo quis p̃tim agit nomĩe ſuo, & partim nomine p̃curatorio. p̃ quo facit tex. in l. Polla. C. de his qui. vt indig. addo q̃ adlud vult iſte text. videlicet q̃ quis poteſt etiam cõuenire partim nomine ſuo: & partim procuratorio nomĩe. Bolog.*

m *Effectam.* poſt additionem: vt. j. de ſtip. ſer. ſi ſeruus commu-nis. Item hoc quando fecit teſtamentum. ſi autem decedit ab inteſtato: non erit locus huic iudicio iure iſto: ſed occupabitur à patre iure pecu. vt infra, de caſtren. pecu. l. ij. ſecus autem eſt iure authenticorum: quia habet hæredes ab inteſt. ſ. aſcendentes & deſcendentes. ſ. patrẽ & matrem: auos & auias inter quos poteſt hoc iudicium locum habere: vt in auth. de hære. ab inteſt. §. j. col. ix.

n *Suſtinet.* vt & ſupra, titu. j. l. iudicium.

o *Pauciores.* vt &. j. eo. arbitrium. &. j. titu. j. ſed & ſi non omnes. & hoc forte propter damna, & expenſas, vel alias perſonales præſtatiões quas ab vnoquoq; pro parte peti & exigi neceſſe eſt, nõ quantum ad rei diuiſionem. nam tũc non niſi inter omnes: vt infra, eo. l. in hoc. &. C. eo. l. cohæredibus. quæ ſunt contra. vel dic, & etiam ad diuiſionem: ſed in præiudicium præſentium tantum: vt infra, eo. l. cum putarem. Accurſius.

p *Veniunt.* ſ. per ſe: vt infra, eo. l. hęredes. §. j. Accurſius.

q *Fuerint.* inter eos volentes, ante iudicium inchoatum. Acc.

r PLane ad officiũ. etiam ſi ſtipulatio non interueniat. Accur.

f *Nõ minima.* vt. ſ. de tranſac. l. cum hi. §. cauſæ. &. j. de leg. l. poteſt. &. j. communi diui. l. communi diui. in princi. &. j. de vſur. tutor. §. Lucius. &. j. cõmo. l. in cõmodato. §. duabus. Accur.

t *Debeat.* vt. &. C. eo. l. licet. &. C. de pac. l. debitorũ. Et ſic not. q̃ licet tibi cedã actionẽ: nõ tamẽ tibi debeẽ, ſed mihi, ergo & ſi cedã rei vindi. nõ tamen tu es domin⁹: ſed ego. arg. j. de iur. do. ſi ſpõſa. §. ſi. vel ſubaudi. directo: vtiliter autẽ debetur, ſecundum Azo.

u *Suo loco.* Et ſic no. q̃ fit procurator in rem ſuam ex parte rei, etiam

BIU Cujas

etiam actore inuito: vt hic, & infra, de iniur. sed si vnius. §. idem ait & si nepoti. & supra, de peti. hær. sed & si lege. §. quid tamen si is. & l. etiam. §. pe. & supra, de noxa. de illo. §. fi. & l. idem. Azo. & isti. per quas perso. no acqui. §. fi. & C. de fideiuss. l. sancimus. §. sed & si quid. & supra, de alie. iu. mu. cau. fac. non solum. §. si quis. Sed contra supra, de procu. l. si actor. Sol. ibi dominus erat præsens, secundum quosdam, hic nō: vel hic dominus volebat se cōueniri, ibi nō patiebatur. Vel dic, q̄ ibi erat persona domini legalior: hic non: vt ibi dixi. ar. C. de procura. l. fin.

Cæterę.] CASVS est planus vsque ad. §. Sed & tabulas. Domum hæres vendidit: potest emptor agere vt ei exemplar testamenti detur, vt aut apud se habeat, aut deponat. Viuianus.

a *Præter nomina.* quia hęc ipso iure diuisa sūt: vt. C. eo. ea quæ.

b *Cōsequitur.* vt &. C. eo. l. si qua fideicommissorum.

c *Mala medicamenta.* hoc ideo, quia quędam sunt bona venena: vt infra, de verb. signi. l. qui venenum.

d *Veniūt.* scilicet corrumpenda, non diuidenda.

e *Quæsitum erit.* à defuncto. Accursius.

f *Non diuidetur.* nam nec in societate confertur: vt infra, pro socio. l. nec prætermittendū.

g *In æde.* scilicet sacra. Accursius.

h *Hæredē.* qui est vēditor. Accursius.

i *Æde.* scilicet sacra.

Si quæ.] CASVS. In hæreditate Titiana inuenta sunt instrumēta, in quibus debebatur defuncto, vel ipse debebat. hæc instrumēta manebunt apud illum, qui maiorem partem hæreditatis habet: sed ipse cauere debet, vt si expediat aliis, exhibeantur. & hoc vsque ad. l. si hæres. Viuianus.

k *Exhibeātur.* vt &. C. de edē. l. procurator. & C. de lib. cau. sicut datā. &. j. de fide īstru. l. ij.

l *Sortiri.* per sortem. Vel dic, vt vna vni: alia alij: vtī vestib⁹ Christi.

m *Consensu.* sine scriptis. Item contra. j. de fide īstru. l. fi. Solu. hęc per illam. Accursius.

n *Suffragio.* id est, consensu in scriptis.

o *Nam ad licitationem. Neque Pomponio.* abundat primum neque. sic & infra, de trib. l. procuratoris. j. respō. & in auth. de hær. & Fal. §. inordinatum. colla. j. Accursius.

Si hæres.] CASVS. Testator instituit duos hæredes: vnum simpliciter: alius autem fuit institutus sub cōditione expressa: vel

actionis officio iudicis translata sunt.

IIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

Cæteræ itaque res, præter nomina[a] veniunt in hoc iudicium. sinautem nomen vni ex hæredibus legatum sit: iudicio familiæ erciscundæ hoc hæres consequitur. [b]Mala medicamenta[c] & venena veniunt[d] quidem in [hoc] iudicium: sed iudex omnino interponere se in his non debet. Boni enim, & innocentis viri officio eum fungi oportet. Tantumdem debebit facere & in libris improbatę lectionis, magicis fortè, vel his similibus. hæc enim omnia protinus corrumpenda sunt. Sed & si quid ex peculatu, vel ex sacrilegio quęsitū*erit[e], vel vi, [aut clam,] aut latrocinio, aut adgressura: hoc non diuidetur[f]. Sed & tabulas testamenti debebit, aut apud eum, qui ex maiore parte hæres est, iubere manere: aut in ædes[g] deponi. Nā & Labeo scribit, vendita hæreditate tabulas testamenti descriptas deponi oportere. Hæredem[h] enim exemplū debere dare: tabulas verò authenticas ipsum retinere, aut in ædē[i] deponere.

Nota, quòd propter discordiam consortum peruenitur ad sequestrum de indiuisibili. Baldus.

V. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

Si quæ sunt cautiones hæreditariæ, eas iudex curare debet, vt apud eum maneant, qui maiore ex parte hæres sit: cæteris*descriptum, & recognitū faciat, *cautione interposita, vt cum res exegerit, ipsę exhibeātur[k]. Si [autem] omnes iisdem ex partibus hæredes sint, nec inter eos conueniat, apud quē potius esse debeant: sortiri[l] eos oportet, aut ex consensu[m], vel suffragio[n] eligendus est amicus apud quem deponantur: vel in æde sacra deponi debent:

erat apud hostes: & sic inerat tacita conditio, si reuersus fuerit, vel etiam non erat natus ille alius: & sic inerat tacita conditio scilicet si nasceretur. hic testator decessit. hæres simpliciter instituta egit, contra detentores hæreditatis. hic vincit. postea exstitit conditio: aut ille cohæres reuersus est ab hostibus, quæritur, vtrum debeat habere commodū victoriæ, sicut suus cohæres, qui vicitī eum sa? Et dicitur, quòd detur electio vincenti, vtrum velit communicare victoriam in totum: vel cedere actiones in factum ex re iudicata pro parte: aut facere, q̄ debitor respōdeat pro sua parte, ac si adhuc non sit condemnatus secundum quosdā. Cetera plana sunt, vsque ad. l. & post litem. Viuianus.

p *Et actione experiri.* contra hęreditariū debitorem insolidum, sic non iure, cū ex pte esset institutus tantū: vt infra, de bo. pos. contra tabulas. l. j. §. ex tribus. & infra, de lu. l. ex parte. & supra, de pars hæred. peta. l. ij. fi. infra, de acquiren. hæred. si solus. Sed arguēs contra infra, de actio. l. sub cōditione. & princ. & §. j. & de bo. posse. cundum tabu. l. j. §. j.

q *Communicari.* & videtur quòd sic, nā &c. Accursius.

r *Ei.* scilicet qui vicit. Accursius.

s *Electionem.* Nūc respondet. Sed quem decit habere hāc electionem? Respon. eum qui erat absens, secundum quosdam. Tu dic, eum qui vicit ex generali regula: vt infra, de iur. do. l. plerumque. in fine.

t *Eam.* scilicet victoriam.

u *Potestatem.* exhibendo debitorem, qui forte non cōparet, & non conueniendo eum indicati, nisi pro parte sua. alij dicunt, experiundi, id est, vt cedat actione, iudicati.

x *Personis.* de quibus loquitur hæc lex.

y *Silentium.* id est, negligentia, quæ deprehenditur ex silentio: vt j. de cōdic. indebi. l. ij.

z *Post victoriam.* idē esset, & si ante peruenisset: vt & infra, de regu. iur. sæpe.

VI. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

Nam ad licitationem rem deducere, vt qui licitatione vicerit, hic habeat instrumenta hæreditaria: non placet, neque mihi, neque Pomponio[o].

Victoria eius, qui putatur esse hæres insolidum, prodest ei, ad quem apparet hæreditatem ex postfacto pertinere. Baldus.

VII. VENVLEIVS libro septimo Stipulationum.

Si hæres vnus, cùm sub conditiōe, *aut apud hostes adiectum cohæredem haberet, dixerit se hæredem esse, & actione expertus[p] vicerit: deinde cōditio hęredis extiterit, vel postliminio redierit: an victoriæ cōmodum debeat cum eo cōmunicari[q]? nam indubitatè iudicati actio ei[r] insolidum competit. Et electionē[s] cohæredi dandam, id est, aut communicandam eam[t]: aut experiundi faciendam potestatem[u] huic, qui post victoriam cohæredis effectus sit hæres: aut reuersus sit in ciuitatem. Idémque obseruandum, si postea natus sit posthumus. Non enim his personis[x] silentiū[y] imputari potest, cùm ad hæreditatem post victoriā[z] cohæredis peruenerint.

VIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

Pomponius scribit: si vni ex hæredibus prælegatæ[a] fuerint rationes, non prius ei tradendas, quàm cohæredes descripserint[b]. Nam & si seruus actor (inquit) fuerit prælegatus[c], *non aliàs eum tradendū, quàm ratiōes reddiderit. Nos videbimus, numquid & cautio sit interponenda, vt quotiens desideratæ fuerint rationes, vel actor prælegatus[d]: copia eorū fiat. plerūque enim authenticæ rationes sunt necessariæ[e] actori ad instruēda ea, quæ postea emergūt ad notitiā eius spectātia. Et necessariū est cautionem

a *Pomponius. Prælegatæ.* vt sint penes ipsum rationes, in quibus debita, & credita continebātur: vt supra, de eden. si quis ex argentariis. §. rationem.

b *Descripserint.* scilicet eas in exemplis. Accursius.

c *Fuerit prælegatus.* aliàs, legatus. & facit. C. de peti. hęre. l. fi. &c.

d *Prælegatus.* fuit desideratus. Azo.

e *Sunt necessariæ.* modo soluit. Accursius.

BIU Cujas

ab eo [a] super hoc cohæredibus præstari. Idem Pomponius ait, columbas, quæ emitti solent de columbario, venire in familiæ erciscundæ iudicium: cum nostrę sint tamdiu, quamdiu consuetudinem habent ad nos reuertendi. quare si quis eas adprehendisset, furti nobis competit actio. Idem & in apibus dicitur: quia in patrimonio nostro computantur [b]. Sed & si quid è pecoribus nostris à bestia [c] ereptum sit, venire in familiæ erciscundæ iudiciũ putat, si feram euaserit [d]. Nã magis est, *vt non desinat nostrũ esse, inquit, quod à lupo eripitur, vel [ab] alia bestia, tamdiu, quãdiu ab eo [non] fuerit consumptum [e].

IX. PAVLVS libro vicesimotertio ad Edictum.

VEniunt in hoc iudiciũ res, quas hęredes vsuceperunt, cùm [f] defuncto traditæ [g] essent. hæ quoque res, quæ hæredibus traditæ sunt, cum defunctus emisset.

Nota, quòd cohæredes possunt inter se diuidere rem emphyteuticam, etiam inrequisito domino. Baldus.

X. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

ITem prædia, quæ nostri patrimonij sunt. sed & vectigalia, vel superficiaria [h]. nec minus hæ quoque res, quas alienas defunctus bona fide posidet.*

XI. PAVLVS libro vicesimotertio ad Edictum.

PArtum quoque editum & post aditam hæreditatem,

XII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

ET post litem contestatam Sabinus scribit in familiæ erciscundę iudicium venire, & adiudicari posse. Idem erit, & si seruis hęreditariis ab extraneo aliquid datum sit.

Nota, quòd sententia intelligitur, saluo iure tertii: vt ex ea transferatur res cum sua causa, id est talis qualis est. Bartolus.

¶ Res, quę sub conditione legata est, interim hæreditatis [i]* est: & ideo venit in familię erciscundę iudicium: & adiudicari [k] potest, cum sua scilicet causa: vt existente conditione eximatur ab eo, cui adiudicata est: aut deficiente conditione ad eos reuertatur [l], à quibus relicta est. Idem & in statulibero dicitur, qui interim est hęreditatis: *donec existente conditione [m] ad libertatem perueniat.

In iudiciis alienationes voluntariæ prohibitæ sunt: secus in necessariis: & hoc statim post controuersiam motam. Bartolus.

XIII. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

ALienationes enim post iudicium acceptum interdictæ sunt [n], dumtaxat voluntariæ: non quę vetustiorem causam, & originem iuris habent necessariam [o].

XIIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

SEd & si vsucapio fuerit cœpta ab eo, qui hęres nõ erat, ante litẽ contestatam [p]: & postea [q] impleta fuerit: rem de iudicio subducit [r]. ¶ Vsusfructus an in iudicium deducatur, quęritur [s]: vtputa si deducto vsufructu fundus fuit ab hæredibus legatus:

XV. PAVLVS libro vicesimotertio ad Edictum.

VEl si seruo hæreditario vsusfructus legatus sit. Nec enim à personis discedere sine interitu sui potest.

XVI. VLPIANVS libro vicesimo nono ad Edictum.

ET puto officio iudicis cõtineri, vt si volent hæredes à communione vsusfructus discedere: morem [t] eis* gerat, cautionibus [u] interpositis. ¶ Iulianus [x] ait, si alij fundũ, alij vsumfructum fundi iudex adiudicauerit: nõ cõmunicari [y] vsumfructũ. ¶ Vsufruct° & ex certo tẽpore, & vsq; ad certũ tẽpus, & alternis annis, adiudicari potest [z].

Id quod amnis fundo post litem cõtestatam alluit [a], *æquè & ambo in vsufructu concurrunt: quia & hoc testator expresse velle potuit: at hic si proprie [a] accipiatur, nulla erit sententia: quia hoc ei commissum non est, vt communicet, sed vt diuidat: vt infra, de re. eo. l. qui neque. in fi. secundum Azo.

---

a *Ab eo.* cui rationes, vel seruis fuerit prælegatus: vt infra, quẽ ad. testa. ap. l. fin. &. C. de diuer. rescrip. l. sancimus. Sed nonne hoc ipso quòd legat rationes, videtur etiam id legare, quod in rationibus continetur: vt infra, de leg. j. seruum si. §. eum, qui chirographum. & supra, de pac. l. Labeo. Cur ergo petunt alij exhiberi, cũ eorum nõ interfit? Respon. hic constabat cõtra, id est quòd voluerat ratione vnius esse, vel apud eum esse: sed iura ibidem cõtenta essent communia.

b *Cõputãtur.* vt & inst. de re. diui. §. pauonũ.

c *A bestia.* i. à fera.

d *Euaserit.* scilicet ipsum pecus. Accursius.

e *Consumptũ.* vt ei nõ possit auferri: vt infra, de acqui. re. do. l. Pomponius. Accursius.

f *VEniunt. Cum.* ponitur pro quando.

g *Traditæ.* secus in pt. hæred. vt supra de pt. hęre. l. & nõ tãtũ. §. j.

h *Tem prædia. Superficiaria.* facit infra, de superfi. l. j. §. quod autem etiam. Accursius.

ET post litem.] CAESVS clar° est, vsq; ad §. res quæ. [RES QVAE.] Testator instituit duos hæredes: & fundum cuidã sub condition legauit. quæritur, an possim interim in hoc iudicium venire: vt adiudicetur alteri ex hæreditate? Et dicit, quòd sic: & quãdo extitit conditio, auferetur ei, cui adiudicatus erat: & dabitur legatario. Si vero defecerit: ad eos reuertitur, à quibus fuit relicta. idem in statulibero. Viuianus.

i *Hæreditatis est.* vt & supra, de vsufruc. l. si fur. & de rei vind. l. nõ ideo. & infra, ad Sylla. l. j. §. serui appel. & argu. infra, de verb. signi. l. cedere. &. C. de cadu. tollen. §. sinautem. Ac.

k *Adiudicari potest.* sci licet à iudice vni ex hęredibus: vt interim pendente conditione percipiat fructus: & aliquid in pecunia cohæredibus præstet. Et tenet hæc adiudicatio, & etiã alienatio: quia necessario fit: vt & infra, eo. l. si pignori. voluntarie autem non posset fieri: vt. C. communia de leg. l. fi. §. pe. Vel dic, adiudicationem hic fãctam ab ipso testatore: quod non placet. Acc.

l *Reuertatur.* quantum ad commodum. Vel proprie, prout conuenit inter omnes in diuisione. Accursius.

m *Conditione.* post finitum iudicium. Sed quid si pendente eo iudicio? subiicit infra. l. proxi.

ñ *ALienationes. Interdictæ sunt.* vt. C. de liti. l. ij. quinimmo, & post controuersiam motam: vt supra, de pet. hære. l. diuus.

o *Necessariam.* vt si sub conditione legauit testator, quæ existit pendente causa: vt supra. l. pxi. §. fi. & arg. j. de fun. do. l. j. Accur.

p *SEd si vsucapio. Contestatam.* in iudicio fami. erci. Accursius.

q *Et postea.* id est, post litis contestationẽ. Ac.

r *Subducit.* vt &. j. de fun. do. si fundus. &. j. ti. j. l. j. Et not. hic mirabile, q; in hac actione venit id, quod à neutro possidetur: vt &. j. titu. j. l. penul. &. j. eo. l. hæredes. §. quantum. &. l. item Labeo. §. fin. &. l. seq. Sed videtur etiam, si non fuerit completa vsucapio: tamen res de iudicio subducatur: vt infra, eo. l. hæredes. §. quod pro empt. quę est contra. Solu. vt ibi.

Fami. erci. iudicio venit id quod à neutro possidetur.

Flo. hæredum: existẽte autem cõ dit.

s *Quæritur: vtputa.* Hic est Pisana litera, vtputa & cætera. Sed communis est, vt si fundus fuerit. Item quidam habẽt, hæredibus, & tunc subaudi, etiam: quasi dicat, non solum defuncto, sed etiam hæredib°: & ita hęredes alium habebunt vsumfructũ: vt infra, de verbo. obliga. stipulatio ista. §. si quis. Secus si hæredi tãtum relinquitur: quia tunc non veniret hoc iudicio: vt infra, eo. hęredes. §. quod pro emptore. sicut nec in petitione hæreditatis: vt supra, de petitio. hære. l. quod si in diem. §. non solum. Alij pro Pisana litera tantum habent, ab hæredibus, & tunc plana est. Accursius.

t *ET puto. Morem eis.* vt infra, titu. j. l. cõmuni diui. §. cũ de vsufructu. &. l. item quamuis. §. j. Accursius.

u *Cautionibus.* vt non impediatur vti ille, cui fuerit adiudicatus: vt & supra, de vsufru. l. si cuius. §. sed & si inter.

Flo. ei

x *Iulianus ait.* aliàs. §. & aliàs. l. si alij.

Flo. illuit a Ista glo. est sing. secundũ Bal. in. c. fin. de trãsla. episc. extra. ad hoc, quòd verba quæ proprie non possunt cum sentẽtia significationi retinẽtur: debẽt impropriari: & eã reputat singu. Ang. in. §. 1. institu. de act. 8. col.

y *Non communicari.* imo videtur quòd vt supra, de vsufruc. ac cre. l. item. §. non solum. quæ est contra. Solu. ibi verba in sua significatione retinẽtur: & ambo in vsufructu concurrunt: quia & hoc testator expresse velle potuit: at hic si proprie [a] accipiatur, nulla erit sententia: quia hoc ei commissum non est, vt communicet, sed vt diuidat: vt infra, de re. eo. l. qui neque. in fi. secundum Azo.

z *Potest.* secus in aliis seruitutibus: vt. §. de ser. l. seruitutes. Azo.

a *Alluit.* id est, per alluuionem accreuit.

a *Venit.* & sic crescit iudiciũ, sicut & crescit pignus: vt.j.de pigno. l.si fundus.in princ.

b *In usumfructũ.* scilicet hæreditarium.

c *Veniunt.* vt & infra, eo.hæredes.§. non tantum.& infra, titu. j. si quis pu.§.j.

d *Quasi hæres fecerit.* id est, cum hæres esset: vt hic, & infra, de hære. vel act.ven.l. si ex pluribus.

e *Si viuo.* secus si mortuo ante aditam hæreditatem: vt infra, eo. l. hæredes.§.si filius.&. l. qui erat.&.l.item.§.fructus. quæ sunt contra. vel in.§. si filius.expone, vt ibi.

f *Denique.* aliàs lex, & aliàs non. Accursius.

g *Lege Aquil.* vt & supra ad leg. Aquil. qui tabulas. Accursius.

h *Non minus.* vt ar. infra, titu.j.l.iij. Accur.

i *Item si seruus hæreditarius.* secus in hærede surripiente, vel seruo proprio vnius hęredũ: quia tunc bene locum habet noxalis: vt infra, eo.l. si id quod contendis.§.dolus.& argu.supra ea.l.§. proxi. Acc.

k *Surripuerit.* idem in contractu: vt socij inter se de peculio non agant: vt infra, de pecu.hinc quæritur. §. fi. &.l.nã.& infra, de fur. si seruus cõmunis. Ac.

l *Cessare.* vt & supra, de noxa.l. cum seruus. & infra, de ser.cor.l.vt tantum.§.j.

m *Amno commisso.* scilicet post aditam hæreditatem. Nã si ante damnum detur, vtilis forte dabitur: vt supra, de noxa.l. si seruus communis.in fine. Azo. & facit ad.l. supra, de pet. hære.item ve.§. cum prædiximus. Accursius.

n *His consequẽter. Legatus.* sine nomi nis adiectione. Accur.

o *Denuntiauerint.* maxime. Nam idem & si non denuntiauerint.& facit ad inferius respõ. C.de do.ĩter vi.& vxo. l. si maritus. Accursius.

p *Suorum.* testatoris.

q *Non pertinere.* Sed nonne amittit portionem suam is, qui vel interfecit: vel ab alio interfectum non vindicat: vt &.C.de his quibus vt indig.l.j.& infra, de his qui.vt indig. l. indignum. Potest ergo repelli exceptione, tas. C. si agat fami. ercis. Re- spon. portio non ipso iure amittitur: quia interim est hæres: sed per sententiam applicatur fisco: vt ĩfra, de vulga. substi.l. ex facto. §. lianus. &. C. de his qui. vt indig. l. hęreditas. Ergo ante sententiã à cohæredibus non repelli- tur: licet repellatur fisco: vt & supra, si ser. vin. l. loci. §. competit. Accursius.

† *Bal. in.l. cum hæredi*

r *Non intercidat.* nisi quæri, pœnituerit: vt. C. eo. l. in ipsius.

s *Familiæ erciscundæ.* Immo videtur cessare vt supra de peti. hære. l. hæreditas. quæ ei cõtra. Solu. ibi vnus est hæres: vt arg. infra, de an. lega. l. Quintus. §. Põponius. Accursius.

t *Præscriptis verbis.* ex illo articulo, do vt facias: quæ videtur esse inter testatorem & hæredem. sed hoc non videtur: quia verba &c. vt infra, de verb. signi. l. verba. Sed respõ. hic, non esse contractũ, sed quasi contractum propter iuris necessitatem: vt ar. infra, eo. si filia.§. si pater. & ĩstit. de obli. quæ ex quasi cõtra. nas. §. idem iuris.

u *Cõsequi potest.* & sic veniunt personales præstationes: vt infra, eo. Labeo.§. familiæ. Accursius.

x *Satisfiat.* vt infra, eo. hæredes.§. idem iuris. in fin.§.

y *Actiones.* vt ĩfra, de pecu. l. quæsitum.§.j.

z *Sed & familiæ erciscundæ.* vt & infra, de condic. inde. l. frater à fratre. Accursius.

a *Item ex diuerso. Solius.* aliàs, solidum. aliàs solius.

b *Quæ ita.* scilicet vt vnus totum commodũ non habeat: & alter totum incommodum nõ patiatur: vt supra, de noxa. l. si in re communi. in fi. j. respon.

c *Communicentur.* pro

venit[a] in hoc iudicium. ℣ Sed & si dolo vel culpa quid in vsũ fructum[b] ab vno ex hęredibus factum sit: hoc quoque in iudicium venire Põponius ait. Nã & omnia quæ quis in hęreditate dolo aut culpa fecerit: ĩ iudicium familię erciscundę veniunt, [c] sic tamen, si quasi hęres fecerit[d]. Et ideo, si viuo[e] testatore vnus ex hęredibus pecuniam sustulerit: in familię erciscundę iudicium ea non venit: quia tunc nondum hęres erat. Vbi autem quasi hęres fecit: & si aliam præterea quis actionem habeat, tamen teneri eum familię erciscundæ iudicio Iulianus scribit. ℣ Denique[f] ait: si vnus ex hæredibus rationes hæreditarias deleuerit, vel interleuerit, teneri quidem lege Aquilia[g] quasi corruperit. non minus[h] autẽ etiam familiæ erciscundæ iudicio. ℣ Item si seruus hæreditarius[i] propriam rem hæredum vnius surripuerit[k], Ofilius ait esse familiæ erciscundę actionem: & communi diuidundo, furtíque actionem cessare[l]. quare agentem familiæ erciscundæ iudicio consecuturum, vt aut ei seruus adiudicetur, aut litis æstimatio in simplum offeratur.

XVII. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

DAmno cõmisso[m] ab vno hærede, conueniens est dicere simpli habendam æstimationem in familiæ erciscundæ iudicio.

Contra agentem familiæ erciscundæ, nõ potest obiici quòd hæreditas pertineat ad fiscum: quia ipse est indignus per cohæredem. Bartolus.

XVIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

HIs consequenter Iulianus ait: Si ex pluribus hæredibus vni seruus sit generaliter per optionem legatus[n]: & hæredes Stichum tabulas hæreditarias interleuisse dicant, vel corrupisse: & propter hoc renuntiauerint[o], ne optaretur seruus: deinde optatus vindicetur: poterunt, si [ab]eis vindicetur, doli mali exceptione vti, & de seruo quæstionem habere.

Hæres dignus cohæredi indigno eo quòd non vindicauit necem defuncti, non potest de hoc opponere, nec impedire iudicium diuisorium motum. Baldus.

℣ Sed an ĩn familiæ erciscundæ iudicium [vel] de morte testatoris, vel de morte vxoris, liberorumque suorum[p], habebunt quæstionẽ hæredes, quæritur? Et rectissimè Pomponius ait, hæc ad diuisionem rerum hæreditariarum non pertinere[q]. ℣ Idémque ait, * si quis testamento cauerit, vt seruus exportandus veneat: officio iudicis familiæ erciscundæ contineri, vt voluntas defuncti nõ intercidat[r]. Sed & cum monumentum iussit testator fieri: familię erciscundæ[s] agetur, * vt fiat. Idem tamen tentat: quia hæredũ interest, quos ius monumenti sequitur, præscriptis verbis[t] posse eos experiri, vt monumẽtũ fiat. ℣ Sumptuum, quos vnus ex hæredibus bona fide fecerit, vsuras quoque consequi potest[u] à cohærede ex die moræ: secundum rescriptũ ĩperatorũ Seueri & Antonini.

Nota, libellum ago vt soluas tertio: quia mea interest. Baldus.

℣ Celsus etiam illud eleganter adiicit, cohæredem, & si non soluit, habere familiæ erciscundæ iudicium, vt cogatur cohæres soluere, cum aliàs non sit liberaturus rem creditor, nisi insolidũ ei satisfiat[x]. ℣ Si filius familiàs patri hæres pro parte extitisset, & à creditoribus peculiaribus conueniretur: cùm paratus sit soluere id omne, quod debetur: per doli exceptionem consequetur à creditoribus mã dari sibi actiones[y]: sed etiam familiæ erciscundæ[z] iudicium cum cohæredibus habebit. ℣ Cùm vnus ex hęredibus legatum exsoluit ei, qui missus fuerat in possessionem legatorum seruandorum causa: putat Papinianus (& verum est) familiæ erciscundæ iudiciũ ei competere aduersus cohæredes: quia non aliàs discederet legatarius à possessione, quam vice pignoris erat consecutus, quàm si totum ei legatum fuisset exsolutum. ℣ Sed & si quis Titio debitum soluerit, ne pignus veniret, Neratius scribit familiæ erciscundæ iudicio eum posse experiri.

XIX. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

ITem ex diuerso similiter prospicere iudex debet, vt quod vnus ex hæredibus ex re hæreditaria percepit, stipulatúsve est, non ad eius solius[a] lucrum pertineat. quæ ita[b] scilicet consequetur iudex, si aut reputationes inter eos fecerit: aut si curauerit cautiones interponi, quibus inter eos communicentur[c] commoda & incommoda.

Qui onera

BIU Cujas

diuiso vnoquoque scilicet portionem suam soluente. nec enim per hanc actionem communicatur quid pro indiuiso: sed indiuisum diuiditur: vt supra. l. ij. Azo.

a *Si filia. Coheredum.* stipulantium.

b *Recuperasset.* ipsa tantũ, nõ etiã de hęrede eius dictũ est. Ac.

c *Non potuit.* quæ est, vt dos ab ea, vel etiam à suis hæredibus conferatur: vel tanto minus de hæreditate accipiatur: vt. C. de col. l. dotis quidem. & facit supra de offi. præsi. l. illicitas. §. veritas.

d *Præcipere.* vt & infra, ea. l. §. idem scribit. &. §. Neratius.

e *Præcipiet.* vt & supra, eo. l. his consequẽter. §. si filiꝰ. Accursius.

f *Instituta.* idem & si exhæredatus: vt & infra, de dot. prælega. l. j. §. Celsus. Azo.

g *Præcipiet.* propter rationem, quæ sequitur: vt & infra, de col. bo. l. iij. §. emancipati. &. C. eo. l. vxor. & infra, eo. si maritus. in fi. &. l. fundus qui. ĩ prin.

h *Sustinet.* vt infra, de iure dot. si is qui. §. ibi.

i *Conueniri.* ab vxore, vel eius patre. Accur.

k *Et stipulatꝰ est.* aliàs mulieri donare videtur: vt &. C. de rei vxo. ac. §. accedit.

l *Patri datam.* vt &. j. ad. l. Fal. si dos socero.

m *Tamdiu.* id est, intantum. Accursius.

n *Patitur.* nã & sic teneretur pater: vt. j. solu. matri. l. si cum dotẽ. §. nũc trãsgrediamur. Ac.

o *In rem.* vel quatenus est iussum, vel ratum habitum. Accur.

p *Donationem.* sed cũ causa collatam id est, vt soluat creditoribus: & ideo agitur præscriptis verbis: vt. C. de do. l. cum res. Azo. & hic subiicit. Accursius.

q *Hæreditariis.* ꝑ quibus solis tenentur: vt infra, de hæredi. instit. l. ex facto. licet vnus sit grauatus: vt infra, de leg. j. seruo legato. §. si testator. nisi in casu, vt quando animo compensandi dotem ab vno hæredum legatam reliquit maritus vxori. nam si malit dotem, eum eliget hæredem, qui fuit legato grauatus: nisi in id quod esset maius legatum: vt infra, de lega. ij. cum ab vno. in prin.

r *Diuisa sint.* alioquin ageretur fa. erciscũ. & nihilominus præscriptis verbis.

s *Non potest.* immo pluries: vt. C. eo. l. j. quæ est contra. Solu. ibi fuit prima diuisio sine iudice, ideo non impedit aliam fieri cum iudice. Sed quæ est ratio, quòd non pluries? Respon. secundum Ioan. quia omnia veniunt in prima petitione. Sed si hoc est: ergo & si alia actione agat, ob. except. rei iudi. vt infra, de except. rei iud. l. iiij. &. v. quod hic negatur. vnde adhuc remanet quæstio. Item plus auget quæstionem: quia pe. hære. quæ est vniuersalis pluries intenditur: quare ergo non hæc? Respon. quia hæc est vniuersalis natura, & habilitate, & necessitate, & effectu. nam pro vna re, vel quibusdam intentari non potest: vt infra, eo. l. fundus mihi. Cum ergo semel sit dictatum, non intentatur postea: quia nec pro eis, qui remanserunt, potest agi: vtpote certis rebus:

Qui onera matrimonii sustinet: debet dotem percipere. Bartolus.

XX. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

SI filia nupta, quæ dotẽ conferre debuit, per errorẽ cohæredum [a] ita cauit, vt quod à marito recuperasset [b], pro partibus hęreditariis solueret: nihilominus arbitrũ familiæ erciscundæ sic arbitraturum Papinianus scribit, vt etiam si con B stante matrimonio ipsa diem suum obierit, conferatur dos. Nam imperitia (inquit) cohæredum, iurisdictionis formam mutare non potuit [c].

Nota, quòd si plures sunt fratres, & vnus habet vxorem, quòd debet percipere dotem datam patri pro nuru filii, vel sibi viuente patre. Baldus.

℣ Si filiusfamiliàs iussu patris obligatus sit: debebit hoc debitum præcipere [d]. Sed & si in rem patris vertit: idem placet. & si de peculio, peculium præcipiet [e]. & ita imperator noster rescripsit. ℣ Hoc amplius, [si] filiusfamiliàs hæres [sit] institutus [f], dotem vxoris suæ præcipiet [g]: nec immerito, quia ipse onera matrimonij sustinet [h]. in tegrã igitur dotem præcipiet: & cauebit defensum iri cohæredes, qui ex stipulatu possunt conueniri [i]. Idem & si alius dotẽ dedit, & stipulatus [k] est. Nec solum vxoris suæ dotem, sed etiam filij sui vxoris: quasi hoc quoque matrimonij onus ad ipsum spectet: quia filij onera & nurus ipse adgnoscere necesse habet. Præcipere autem non solum patri [l] datam dotem filium oportere, verumetiam ipsi* filio Marcellus scribit: sed filio datam tamdiu [m] quamdiu peculiũ patitur [n], vel in rem [o] patris versum sit.

Diuisio patris inter filios, habet vim vltimæ voluntatis, non vim simplicis donationis. Baldus.

℣ Si pater inter* filios sine scriptura bona diuisit, & onera ęris alieni pro modo possessionum distribuit: non videri simplicẽ donationem [p], sed potius [feciſſe] supremi iudicij diuisionẽ Papinianus ait. Planè (inquit) si creditores eos pro portionibus hæreditariis [q] conueniant, & vnus placita detrectet: rectè posse cum eo præscriptis verbis agi, quasi certa lege permutationẽ fecerint, scilicet si omnes res diuisæ sint [r].

Nota quòd est magis vniuersalis actio familiæ ercisc. quàm petitio hæreditatis, cum petitio hæreditatis possit pluries intentari: sed non actio fami. erci. & ratio nota. hic, & in glo. vlti. l. 1. C. eo. titu. Baldus.

℣ Familiæ erciscundę iudicium amplius quàm semel agi non potest [s], nisi causa cognita [t]. Quòd si quædam res indiuisę relictę sunt: communi diuidundo de eis agi potest. ℣ Papinianus ait, Si vni [u] ex hęredibus onus ęris alieni iniungitur, citra speciem [x] legati, officio iudicis familię erciscundę cognoscentis suscipere eum id oportere: sed non vltra dodrantem portionis suę, vt quadrantem illibatum habeat. Indemnes* igitur cohęredes suos prętare cauebit.

Onera quæ filius patris destinatione suscepit: efficiunt, ne percipiatur id quod eo nomine debetur. Baldus.

cum vniuersitas sit diuisa: nec pro primis, quia semel diuisa sunt, vel adiudicata. at pe. hær. natura est vniuersalis: sed non effectu semper, quia pro vna re intenditur: & ideo pluries intenditur. sed si actum sit primo fa. er. & postea pro quibusdam indiuisis agere velit communi diui. potest: quia pro istis specialiter nõ potuit agi iudicio fa. erci. & licet pro his & pro aliis actũ * *Hal. ip* sit vniuersaliter, non tamen prosecutus est efficaciter actionem fa. erciſ. in istis. Vnde non ob. excep. si agatur cõmuni di. vt arg. C. de iudi. l. licet. secũdũ Azo.

t *Cognita.* ſ. ratiõe æta *Flo. in* tis: arg. j. eo. in. l. fi. Sed nõ est bonũ arg. quia ibi facta fuit diuisio sine iudice. satis tamẽ ratio est bona: nã minor cõtra sententiã restituitur: & etiã maior quandoque: vt. s. de iud. l. si prætor. Vel dic, ex causa hic agi fa. erci. ꝑ sonalibus præstationibus faciẽdis pro rebus diuisis: pro aliis præstationibus quæ peterentur pro indiuisis, agere tur in factũ: vt argu. j. de relig. at si quis. §. Labeo. Azo. Itẽ propter quasdã alias præstationes agitur pręscrip. verbis: vt. s. §. proxi. Item quandoque fa. er. vt. s. eo. his consequẽter. §. suptuũ, &. j. eo. l. itẽ. §. fa. erci. Azo. & facit. j. ti. j. l. iiij. §. j. Accursius.

Si vni.] CASVS. Testator instituit tres hæredes: & vni iniunxit, vt solueret æs alienum: & hoc fecit nõ le gãdo creditoribus, qui bus nihil plus debetur, quàm si nõ esset hęres grauatꝰ. Et dicitur hic, ꝙ hęres grauatꝰ cõpellitur onus susceptũ implere. Itẽ dicit: cum iudex diiudicet, faciet su- *Flo. Inbire onus: ita tamen, ꝙ demnis* quarta suæ ĩstitutionis sibi reseruet. [IDEM SCRIBIT.] Si pater cõsentit, filius suscipit. aliàs non. [NERATIVS.] Plana sunt vsque ad. §. idẽ Papinianus. [IDEM PAPINIANVS.] Testator qui. x. in dotẽ ab vxore habuit: ĩstituit duos hęredes, & mulieri legauit fundũ loco dotis: & si nollet fundũ, vnũ ex hęre. one rauit de dote reddẽda. si mulier eligat fundũ, expeditũ est. ꝙ si mulier dotẽ eligat: & vtrũq; hęredẽ cõueniat: oneratus debet aliũ defendere. fundus qui remanet electa dote, debet esse illius onerati totus: si nihil aliud testator dixit. [IDEM.] Si testator duobꝰ hęredibus ĩstitutis iusit seruum esse liberũ si daret. c. vni ex hære. quãdo factũ est: an hęres hoc teneatur cõmunicare in familię erciscundę, vel cõmuni di? Dicit ꝙ nõ: quasi sint ei prælegata. Viu.

u *Si vni.* aliàs. l. si vni. & aliàs. §. Papinianus.

x *Citra speciem.* i. nõ legauit expressim liberationẽ cohęredibus. Vel dic citra specię legati: quia ei quẽ onerat, nõ relinquit legatum, secundum Io. Tu dic secundum Azo. citra specię legati: quia non reliquit ita vt creditoribus actio competeret: vt infra, de leg. j. seruo legato. §. si testator. & ideo dubitabatur an Falc. locum haberet? Et dic quòd sic: vt infra, de leg. ij. l. cum ab vno. & cohæredes agunt: vt. d. l. seruo legato. §. si testator. & infra, de leg. iij. fideicõmissa. §. interdum. &. j. de hęr. ĩst. l. ex facto. ꝓponebat. Ac.

a *Obligatus est.* quia promisit pro habenda dignitate: vt.j. de col. bo. l. j. §. sed an id quod. vel aliis modis: vt.j. ad munici. l. ij. §. j. Ac.

b *Fuit.* quasi fideiussor est filij pater consentiendo: vt infra, ad munici. l. quotiens. in prin.

c *Neratius autem scribit.* s. in illa quęstione, in qua proponebatur cum qui &c. Azo.

*De hac dictione vide Alci. lib. 1. Paverg. cap. 22.

d Ἀγωνοθεσίαν* nomẽ est publici muneris.

e *Suscepturum.* cum est etiam electus. aliàs secus: vt infra, de mune. & hono. l. & si filiũ. Ac.

*Flo. reliquatus

f *Professum esse.* ex hac pfessione, vel consensu adhibito in electione filij, pater vt fideiussor obligatur: vt. j. ad munici. l. quotiens. quare vnumquemque hæredem pro parte hæreditaria reliquit obligatum. Azo. vt infra, de mune. & hono. l. & si filium. Accursius.

g *Fungeretur.* scilicet filius. præcedebat enim electio professionẽ: vt infra de cõdi. & demõ. l. Publius. Accursius.

h *Mortuum esse.* scilicet patrem. Azo.

i *Venire.* hoc propter patris professionẽ. aliàs non tenentur cohæredes: vt. j. eo. l. ex parte. §. filius. quæ est contra. & ad munici. l. Lucius. §. idem respon. hæredes. Sic ergo præcipuũ erit filij, ꝙ suæ dignitatis causa est datum: vt hic, & ĩfra, de coll. bo. l. j. §. sed an id quod dignitatis. & supra, ea. l. §. proxi. Accursius.

*Flo. Item

k *Alterũ.* scilicet primum. Azo.

l *Cohæredem esse.* scilicet secũdum. nam aget contra primum, vt defendatur: vt hic, &. j. de lib. leg. l. nõ solũ. §. sed si duobus. &. j. de leg. ij. cum ab vno. Accur.

m *Sed & legata.* scilicet relicta mulieri ꝓ dote.

n *Electa.* scilicet à muliere.

o *Retinentur.* ab hæredibus.

p *Cohæredis.* scilicet, secundi.

q *Debito.* s. dotis.

r *Non oportet.* Imò videtur quòd sic: vt. j. de ali. & cibaria. l. l. pecuniæ. quæ est contra. Solut. ibi non vt hæres, sed vt minister, vel cõmissarius est grauatus. athic vt hęres: ideoque commodo non priuatur. Accursius.

s *Videlicet.* sic oportet. Ioan.

t *Suscepit.* scilicet ex voluntate testantis. Ioan.

u *Legatum.* quia is debet habere commodum, qui grauatus est in onere: vt instit. pro socio. §. illud.

x *Conditionis.* fuit enim imposita conditio, si daret vni ex hæredibus. vnde videtur ei prælegatum.

Idem scribit, & si filius in muneribus publicis, in quibus pater ei cõsentit, obligatus[a]* est, & pro parte hęres scriptus est: hoc quoque debere pręcipere: quia & hoc patris ęs alienum fuit[b]. Sed si qua munera post mortẽ patris susceperit: ab his hęredes patris soluti sũt. Neratius autẽ respondit[c], eum qui plures filios haberet, vnũ ex filiis ἀγωνοθεσίαν[d] susceperũ[e] professum esse[f]: & priusquam honore fungeretur[g], mortuum esse[h], omnibus filiis hęredibus institutis: & quæsitum esse, an is filius, quod in eam rem impendisset, familiæ erciscundæ [iudicio] cõsequatur: eiq́ue respõdisse, nulla actione idẽ consequi posse. quod merito displicet. debet itaque hoc in familiæ erciscundæ iudicium venire[i].

Nota ibi, iudicis officio, argu. quòd si quis faciens testamentum pro remedio suorum peccatorum legat ecclesiæ, vbi sibi elegit sepulturam: & postea eligat sepulturam alibi, quòd videtur ademisse legatum, secundum R. ar. de adi. lega. in. l. alũnæ. §. Seia. hoc verum, si prætextu sepulturæ secus si simpliciter pro remedio peccatorum suorum. Baldus.

Idem* Papinianus scribit, si maritus alterum[k] ex hæredibus onus dotis soluendæ, quæ in stipulationem venit, suscipere iussit: & mulier aduersus vtrumque dirigat dotis petitionẽ: cohæredem esse[l] defendendũ ab eo, qui suscipere onus iussus est. Sed legata[m], quę ab vtroque pro dote data, electa[n] dote retinentur[o], in cõpendio cohæredis[p] esse, qui debito[q] leuatur, non oportet[r]: videlicet[s], vt cohæres, qui onus ęris alieni susceperit[t], officio iudicis legatũ[u] cõsequatur. & verum est hoc, nisi aliud testator edixit. Idẽ scribit, quòd vni ex cohæredibus statuliber conditionis[x] implendæ nomine dedit de peculio[y], in hoc iudicium non venire, nec communicari debere[z].

XXI. PAVLVS libro vicesimotertio ad Edictum.

IDem [est] & in communi diuidundo.[a]

XXII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

ITem Labeo scribit, si vnus hæredũ thesaurum[b] relictũ à testatore effodit, familiæ erciscundæ iudicio eum teneri: & si cum extraneo conscio partitus sit[c]. [Itẽ] familiæ erciscũdæ iudex ita potest pluribus[d] eandem rem adiudicare, ſsi aut pluribus fuerit vnius rei præceptio relicta (vbi etiam necessitatem facere Pomponius scribit, vt pluribus adiudicetur) vel si certam partem vnicuique cohęredum adsignet[e]. Sed potest etiam licitatione admissa vni rem adiudicare. Sed & regionibus diuisum[f] fundum posse adiudicare, secundum diuisionem[g], nemo dubitauerit. Sed etiam cum adiudicat, poterit imponere aliquam seruitutem, vt alium alij seruum faciat[h] ex his, quos adiudicat. Sed si purè[i] alij adiudicauerit fundum: alij* adiudicando[k], amplius seruitutem imponere non poterit[l]. Familiæ erciscundæ iudicium ex duobus constat, id est rebus atq; præstationib[o][m]: quę sunt[n] personales actiones. Papinianus de re, quæ apud hostes est, Marcellum reprehẽdit, quòd non putat*[o] interim præstationes[p] eius rei venire in familię erciscundę iudiciũ quæ apud hostes est. Quid enim impedimento* est rei præstationem venire, cũ & ipsa veniat,

XXIII. PAVLVS libro vicesimotertio ad Edictum.

PRopter spẽ postliminij[q] scilicet cũ cautione[r]: quia possunt ad nos reuerti*[s]: nisi tã tũ æstimatus sit dubius euẽtus.

XXIIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

SEd & eius rei, quæ in rebus humanis esse desiit, veniunt præstationes. & ego Papiniano cõsentio[t]. Familię erciscũdę iudicium[u], & inter bonorũ

y *De peculio.* quòd ei licet: vt infra, de condic. cau. da. dedi. §. fi. & infra, de statulibe. l. iij. §. j.

z *Debere.* quia licet fuerit hæreditarium: & quis acceperit tanquam hæres pro sua parte: vt infra, ad. l. Falcid. id autem quod. & ĩfra, de do. cau. mor. l. quod statu. & supra. de petit. hæredi. etia. §. idem erit dicendum. in fine. §. quæ sunt cõtra. tamẽ non venit in act. familię erciscũdæ: quia nõ videt voluisse testator id cõmunicari. Ac.

a *De est cõmuni diuidũdo.* si dictatũ fuerit familiæ erciscũdæ, vt. s. prędicta non veniant.

b *Item Labeo. Thesaurum.* impropriè ponitur: vt infra, de acquirendo rerum dominio. l. nunquá. §. thesaurus.

c *Partitus sit.* & sic solam suam partẽ habet. & ita est contra. j. eo. l. Lucius. Solutio. hic de iure stricto: ibi de æquitate, secũdum quosdã. Vel hic pecunia cõmunis erat: ibi pretium nũ quã fuit cõmune. Acc.

d *Pluribus.* non tamẽ omnibus. Azo. quia sic non diuideretur.

e *Adsignet.* scilicet iudex. & hoc casu etiam omnibus: quia diuidit.

f *Diuisum.* à testatore vt differat à præcedẽti respon. ibi, vel si, &c.

g *Diuisionẽ.* à testatore facta ĩter cohęredes.

h *Seruũ faciat.* vt &. j. titulo. j. cõmuni diui. §. j. &. l. vt fundus.

i *Si purè.* quia nõ dixit saluo: quod. j. dicá.

k *Adiudicãdo.* eundẽ fundũ. & tũc est ratio. Vel dic, aliũ fundũ. & dic, ex ĩteruallo: argu. cõrta. j. si cer. pe. l. lecta est in auditorio. Acc.

l *Nõ poterit.* vt. j. de re iudica. l. ꝙ iuſsit. ſ fine.

m *Præstationibus.* vt & s. eo. l. his cõsequẽter. §. ſuptuũ. &. l. ité ex diuerso. Accursius.

n *Quæ sunt.* id est propter quæ competunt.

o *Putat.* Marcellus.

p *Præstationes.* perceptas antequã res esset capta ab hostibus.

q *Propter spẽ postliminii.* quę est magni effect[9]. nã patron[9] apud hostes ĩpedit filiũ suũ petere bo. possĺ bonis liberti ꝓpter spẽ reuertẽdi, quę est de ipso: vt j. de bo. lib. si necesse. §. si deportatus.

r *Cum cautione.* scilicet tali, vt si non reuertatur ab hostibus, reddatur pecunia ei cui fuit res adiudicata, nisi tantum &c. tunc enim nihil redditur, quasi spes empta fuerit: vt & ĩfra, de act. emp. si iactum. &. j. de hæ. vel ac. vẽ. nã hoc modo.

s *Reuerti.* vt & infra, de interro. actio. l. si seruus ab hostibus.

t *Sed & eius. Consentio.* vt infra, titu. j. l. in summa.

u *Familiæ erciscundæ iudicium.* vtile.

*nõ reuertatur

*Flo. putat

*Flo. impedimentum

*Flo. impetrasse

*Flo. ita

Hæreditas.

BIU Cujas

possessores, & inter eum, cui restituta est hæreditas [a] ex Trebelliano senatusconsulto, & cæteros honorarios successores [b] locum habet [c].

Nota, quòd iudicium diuisorum habet locum pro diuisione fienda: non pro diuisione facta ipso iure, vel ipso facto. Baldus.

XXV. PAVLVS libro vicesimotertio ad Edictum.

HAeredes † eius, qui apud hostes decessit, hoc iudicio* experiri [d] possunt. Si miles alium castrensiũ, alium cæterorum bonorum hæredẽ fecerit: non est locus familiæ erciscundæ iudicio. diuisum [e] est enim per constitutiones [f] inter eos patrimonium: quemadmodum cessat familiæ erciscundæ iudicium, cum nihil in corporib⁹, sed omnia in nominibus [g] sunt. ¶ Quantum verò ad accipiendum [h] familiæ erciscundæ iudicium, nihil interest, possideat quis hæreditatem, nécne.

No. hic, & in. §. seq. quòd in eodem libello possunt cumulari plures actiones numero eiusdem generis, & formæ. facit infra, de act. emp. l. non est nouum. Baldus.

¶ De pluribus hæreditatibus, quæ inter eosdem ex diuersis causis communes sint: vnum familiæ erciscundæ iudicium [i] fumi potest. ¶ Si inter me & te Titiana hæreditas communis sit, inter me autem & te & Titium Seiana, posse vnum [k] iudicium accipi inter tres, Pomponius scribit. ¶ Item si plures hæreditates inter nos communes sunt: possumus de vna familię erciscundę iudicio* experiri. ¶ Si testator [l] rem communem cum extraneo habebat, siue rei suę [m] partem alicui [n] legauit, [o] aut hęres [p] ante iudicium familię erciscundę acceptum partem suam alienauit: ad officium iudicis pertinet, vt eam partem, quę testatoris fuit, alicui [q] iubeat tradi.

Titulus singularis excludit iudicium fami. erciscun. sicut excludit petitionem hæreditatis. & est no. Bartolus.

¶ Quod pro emptore, vel donato, puta, cohęres possidet [r]: in familiæ erciscundę [s] iudicium venire negat [t] Pomponius. ¶ Idem scribit, cum ego, & tu hęredes Titio extitissemus: si tu partem fundi, quem totum hęreditarium dicebas, à Sempronio petieris [u], & victus fueris: mox eandem partem à Sempronio emero, & traditus mihi fuerit [x]: agente te familię erciscundę iudicio, non veniet, non solum hoc quod pro hęrede possidetur, sed nec id, quod pro emptore. Cũ enim per iudicem priorẽ apparuit [y], totum [z] * non esse hęreditatis, quemadmodum in familię erciscundę iudicium veniat [a]? ¶ An ea stipulatio, qua [b] singuli hęredes insolidum habent actionem, veniat in hoc iudicium, dubitatur: veluti si is, qui viã, iter, actũ, stipulatus erat [c], nit in hoc iudicio. Sol. ibi extraneus possidebat. Vnde, si dicatur venire in iudicium fa. erciscun. non est absurdum. quia non præiudicatur ex toto. sed vbi cohæres possidet, contra est: quia fieret præiudicium in rei vindic. qua primo est conueniendus: sicut & vbi agit fami. erci. ille quem non confiteor cohæredem: vt supra eo. l. j. & infra, eo. l. si id quod.

a *Hereditas.* pro parte. aliàs cum nullo diuiderent. Accursius.
b *Successores.* Trebellianicos. Accursius.
c *Locum habet.* Quid autẽ si vnus est hæres, alter bo. possan cui liber directa, an vtilis datur? Respon. hæredi datur directa boñ. possi. vtilis. & est eadem: licet in qualitate differant: vt dicitur in nomine vendito, vbi venditori directa, & emptori vtilis datur. Vel dic, vtrique dari vtilem: vt infra, eo. l. si et asse. secũdum Azo.
d *Haeredes. Experiri.* Sũt enim hęredes propter fictionẽ legis Corn. vt infra, de vulga. substit. l. lex Cornelia.
e *Diuisum.* ac si cuilibet certas res assignassent: vt infra, de test. militi. certarum. circa prin. & infra, ad Trebel. l. cogi. §. sed & si miles. & C. de testa. mili. l. j. & ij. Accursius.
f *Per constitutiones.* id est diuisionem testatoris. Vel dic, per constitutiones imperiales: vt C. de inoffi. testa. l. fin. & de bon. quæ libe. l. penul.
g *Nominibus.* vbi cessat: vt C. eo. l. ea.
h *Quantum vero ad accipiendum.* vt infra titu. j. l. penul. & supra eo. item Labeo. §. fin. sed quantum ad agendum interest: quia distinguitur negetur cohæres, vel non: vt supra eo. l. prima.
i *Iudicium.* id est actio: vt C. eo. bona. sicut & pro pluribus societatib⁹ vna pro socio actione agi potest: vt infra, pro socio. l. cum duobus. §. si plures. & hoc causa dirimendarum litium: vt infra, de act. empt. non est nouum. Vel dic, plures esse actiones, & intentari, & competere: sed vnum dicitur iudicium, & vna instantia: quia apud vnum iudicem de vtraque hæreditate debet agi: vt infra, de qui. re. ad eun. iu. ca. l. j. Vel dicitur vnum iudicium, id est vna actio in genere: puta fami. erciscun. sicut ex empto. plures tamen sunt, quia diuersæ sunt causæ, ex quibus oriuntur: sicut probat lex illa, non est nouum. infra, de act. emp. Nec enim actio, quæ datur ex hac emptione, est illa, quæ datur ex illa: alioquin tua mihi, & mea tibi competeret actio. quod est falsum.
k *Vnum iudicium.* pro Seiana hæreditate, & pro Titiana hæreditate inter duos.
l *Si testator.* Potes dicere, vt sint tria responsa. Primum, quando testator rem communem habens cum alio, eam non legat. Secundum, quando vni hæredum legat. Tertium est, quando ille hæredi cum quo habebat communem, alienauit: quibus tribus casibus pars testatoris veniet in iudicio fami. erciscun. & adiudicabitur, si commode diuidi non potest. Vel potes dicere secundum Io. quòd sit vnus casus. Sed diuiditur hoc modo: Rem communem habeo cum Titio: decedo ego instituto hærede Titio & Seio: cui Seio partem meam lego, vel partem partis. certe adiudicabitur sibi prælegatum. nam & si non prælegassem, adiudicaretur vni, si commodè non posset diuidi. Si verò hæres, cum quo erat communis, alienauit: idem erit, vt pars testatoris vni hęredum adiudicetur si commode diuidi non potest. Et secundum hanc secundam positionem expone literam, si testator &c. Accursius.
m *Rei suæ.* id est partem suam rei, vel partem partis. Accursius.
n *Alicui.* ex hæredibus, scilicet Seio.
o *Legauit.* id est prælegauit. & subaudi, siue non legauit: ne insufficiẽs videatur distinctio. & idẽ in sequen. distin. secũdũ Azo.
p *Aut hæres.* hic extraneus, cum quo testator rem communem habebat. Io. & subaudi, siue non alienauit.
q *Alicui.* scilicet cohæredi, cui prælegauit testator, quando testator prælegauit: vt supra eo. l. item Labeo. §. familiæ. Vel si non prælegauit, adhuc erit idẽ vt adiudicetur si commode diuidi non potest: vt insti. de offi. iu. §. quòd si commode. Si autem vnus hæredum partem, quam habet iure hæreditario in re hęreditaria, alienat: non potest ammodo venire in iudicium: nec pars alienata, nec illa quæ non est alienata: vt infra, eo. l. ex hæreditate.
r *Possidet.* scilicet cũ ipse emerit, vel ei donatum fuerit. alioquin, si testator emerit, vel ei donatum fuerit: quamuis cohæredes pro hærede, vel pro donato possideant: vt infra, de acquir. poss. l. iij. §. ex plurimis. nihilominus intenditur famil. er. actio: vt supra, eo. l. veniunt. Sed & quandoque licet cohęres emerit, venit in hoc iudicium, quod emit: vt si emerit à creditore rem cohæredi prælegatam: vt infra, de leg. ij. l. fi. §. quatuor. Sed hoc ideo, quia constabat hæreditariũ esse, quod tu emeras, & ex causa perceptionis, vel prælegationis mihi debitum, secundum Azo. Sed contra hunc. §. est supra eo. l. sed & si vsucapio. vbi res titulo possessa, venit in hoc iudicio. Sol. ibi extraneus possidebat. Vnde, si dicatur venire in iudicium fa. erciscun. non est absurdum. quia non præiudicatur ex toto. sed vbi cohæres possidet, contra est: quia fieret præiudicium in rei vindic. qua primo est conueniendus: sicut & vbi agit fami. erci. ille quem non confiteor cohæredem: vt supra eo. l. j. & infra, eo. l. si id quod.
s *Fami. erciscun.* forsan rei vind. potest peti.
t *Negat.* licet erat res hæreditaria. sed agitur rei vin. forsan. Et nota quòd non datur contra titulo possidentem, sicut nec petitio hæreditatis.
u *Petieris.* actione in rem. Accursius.
x *Fuerit.* scilicet totus, partim iure emptionis, partim petitione hæreditatis.
y *Apparuit.* vt & infra, de lib. leg. l. Aurelius. §. fin.
z *Totum.* i. nullam eius partem. & sic res inter alios acta prodest.
a *Veniat.* certe nullo modo. imò summouebitur except. rei iudi. vt infra, de excep. rei iudi. l. si mater. §. item Iulianus. Et sic est hic casus, vbi res inter alios acta aliis prodest. sic & infra, de cri. expi. hære. l. res hæreditarias. regulariter contra: vt habetur. C. res inter alios actas. per totum. H.
b *Qua.* id est propter quam.
c *Stipulatus erat.* pro quibus insolidum actio cuilibet hæredi cõ petit: vt hic, &. ſ. de serui. l. pro parte. & de serui. rustico. prædio. vna. in fi. & infra de verbo obliga. l. ij. in fi. & l. tertia. Accursius.

Fla. erci. actio, non datur contra ti. possidentem.

Res inter alios acta aliis prodest.

Flo. indicium

Flo. totũ

a *Decesserit.* pluribus relictis hæredibus.
b *Quia.* videtur quòd non.
c *Actionem.* si omnes habeant partes in fundo dominanti.
d *Pro pte.* i. ꝓpter ptē hereditariā, q̄ qlibet habet: vel ꝓprie. Ac.
e *Condemnationem.* ad interesse singulorum, secundum secundā: vt & supra. l. si serui. vind. l. loci. §. si fundus. Vel in ipsa seruitute, secundum primam expositionem.
f *Duret.* etiam fundo vni adiudicato.
g *Promittere.* supra cō munia prædi. l. j. & instit. de ser. §. ideo autē contra. Solu. promittitur, non tamen est.
h *Præstiterit.* totam.
i *Idem dicendum est.* scilicet, vt præstentur cautiones. nam hic quoque hæredes tenentur insolidum. Accursius.
k *Prospiciendū est.* scilicet per cautiones.
l *Agere posit.* stipulator, seruitute iam constituta.
*Flo. debere
m *Insolidum.* vt & infra, de verb. obl. l. ij. §. fin. & l. seq.
n *Idē iuris.* scilicet vt cautiones præstentur.
o *Sub pœna.* sic. C. quę res pign. ob poss. l. fin.
p *Obligatio.* scilicet sortis & pœnæ: vt infra, eo. l. inter. §. si quis. & infra, ad. l. Fal. pœnales. §. vlti. & infra, de verbo. oblig. l. eadem. §. j. Azo.
q *Partem suam.* scilicet si à cohærede fuit cessatum. & habet hoc locum in cōtractibus: vt hic, & infra, de verbo. obliga. l. stipulationum. §. fin. sed non in iudiciis: vbi quidem in solidum committitur, sed pro parte tantum: quia non est paritum: vt supra, in ius vo. vt eant. l. qui duos. & supra, si quis cau. si seruus. §. si plurium. secundum Ioan. sed M. semper dicebat ex æquitate obstare exceptionē in parte, in qua est paritum. sed secundum opinio. Io. nunquid creditor
*Flo. promittit
partem sortis solutam retinebit: & pœnam integram petet? Respon. secundum Azo. pecuniam solutā debere im
*Flo. soluē dis putari in pœnam: cum non sit dictū rato manente pacto.
r *Familiæ erciscum. iudicio.* vt & infra, eo. inter cohæredes. §. fin. Accursius.
s *Idē obseruatur.* scilicet vt cautio prestetur, & merito: nā &c. Ac.
t *Potest.* vt supra, eo. l. is cum. §. Celsus. &. §. fi. & infra, de pigne. act. si necessarias. §. si vnus.
u *Id.* quod præstitit.
x *Pro parte.* scilicet hæreditaria. Accursius.
y *Mitteretur.* ꝑsonaliter dicit. Idē, si aliquid prestitit, vt de possessione tali discedatur: vt. ē. eo. his consequēter. §. si cū vnus. Ac.

decesserit: [a] quia [b] talis stipulatio per legem duodecim tabularum non diuiditur: quia nec potest: sed verius est non venire eam in iudicium: sed omnibus insolidum cōpetere actionem [c]. & si non præstetur via, pro parte [d] hæreditaria condēnationē [e] fieri oportet. ℣ Contra si promissor viæ decesserit, pluribus hæredibus institutis: nec diuiditur obligatio, nec dubium est, quin duret [f]: quoniam viā promittere [g] & is potest, qui fundū non habet. Igitur quia singuli insolidum tenentur, officio iudicis cautiones interponi debēt: *vt si quis ex his conuentus litis æstimationem præstiterit [h]: id pro parte à cæteris consequatur. Idem dicendū est [i], & si testator viā legauerit. ℣ In illa quoque stipulatione prospiciendum est [k] cohęredibus, [huius] si testator promiserat, *neque per se, neque per hæredem suum fieri, quo minùs ire agere posit* [l]: quoniam vno prohibente, insolidum [m] committitur stipulatio, ne vnius factū cæteris damnosum sit. ℣ Idem iuris [n] est in pecunia promissa à testatore, si sub pœna [o] promissa sit. Nam licet hæc obligatio [p] diuidatur per legem duodecim tabularum, tamen quia nihilum prodest ad pœnā euitandam partem suam [q] soluere, siue nondum soluta est pecunia, nec dies venit: prospiciendum est per cautionem, vt de indēnitate caueat, per quem factum fuerit, ne omnis pecunia solueretur: aut vt caueat se ei, qui solidum soluerit, partem præstaturum, siue etiam soluit vnus vniuersam pecuniam, quā defunctus promisit, *ne pœna cōmitteretur: familiæ erciscundæ iudicio [r] à cohæredibus partes recipere poterit. Idē obseruatur [s] in pignoribus luendis.* Nam nisi vniuersum, quod debetur, offeratur: iure pignus creditor vendere potest [t].

Ea quæ non possunt pro parte expediri, veniūt in iudicio diuisorio. secus in his, quæ possunt expediri pro parte. Baldus.

℣ Si vnus [f] ex cohæredibus noxali iudicio seruū hæreditariū defenderit, & litis æstimationē obtulerit, cùm hoc expediret: id [u] pro parte [x] hoc iudicio cōsequetur. Idem est, & si vnus legatorum nomine cauerit, ne in possessionē mitteret [y]. *Et omnino quę pro parte expediri nō possunt [z]: si vnus cogēte necessitate [a] fecerit, familiæ erciscundæ iudicio locus est.

Nota, quòd in rebus propriis & communibus quis est minus astrictus, quàm alienis. Baldus.

℣ Non tantum dolū, sed & culpam in re hæreditaria præstare debet [b] cohæres: quoniam cum cohærede non cōtrahimus, sed incidimus in eum. Non tamen [talem] diligentiā præstare debet [cohæres,] qualem diligens paterfamiliàs, quoniā hic propter suam partem causam habuit gerendi: & ideo negotiorum gestorum ei actio non cōpetit [c]. talem igitur diligētiam præstare debet, qualem in suis rebus [d]. Eadem sunt, si duobus res legata sit. nam & hos coniunxit ad societatem non consensus, sed res [e]. ℣ Si incerto homine legato, & postea defuncto legatario, aliquis ex hæredibus legatarij non consentiēdo [f] impedierit legatum: is, qui impedit, hoc iudicio cæteris quanti interfit eorū damnabitur. Idem est, [&] si econtrario vnus ex hæredibus, à quibus generaliter homo legatus est, quē ipsi elegerint: noluerit consentire, vt præstetur, quē solui omnib⁹ expediebat, & ideo cōuēti à legatario [in] iudicio pluris damnati fuerint. ℣ Itē culpę nomine teneī, qui cū ante alios ipse adiisset hęreditatē, seruitutes prædiis hæreditariis debitas

A z *Non possunt.* vt dictū est de pœna, & de pignore. supra. §. proxi. & de seruo noxali: vt in isto. §. & supra. si ex noxali cum. l. ante. pe. & supra, si qua. pau. fe. di. l. j §. si commune. Item no. quòd hic regulam intelligit Io. si velit ille experiri, qui egit aliquid ad profectum hæreditatis. Secus econtra si agatur contra eum, qui egit aliquid: vt quia rem hereditariam vendidit, & habet pretiū: quia tunc agitur hoc iudicio, vtili si pro parte potuit expedire. Nec ob. C. eo. l. familiæ, quia ideo ibi nō datur hæc actio de re hęreditaria vendita, quia iam erat intentata: vt. C. de nego. gest. l. siue. & supra, eo. l. familia. §. familiæ.

a *Necessitate.* vel ne ris: vt in prædictis exemplis. supra, eo. §. vel ipsius rei: vt infra, j. l. si quis putans. §.

b *Præstare debet.* vt supra, eo. l. & puto. sed & si. & hoc est verum, licet nō sit socius quoniam &c.

c *Non competit.* si tibi fuit negotiū, quod nō potuit expediri ꝑ partē, alioquin bene agitur nego. gest. vt. infra, j. l. si quis putans. §. siue. Sed videtur etiam cum hoc iudicio cōpetere nego. gest. vt. C. de nego. gest. siue. Sed dic. q in eo, quòd ibi datur actio illa nego. gest. q iam erat intentatū hoc iudicium: vel deberet esse communis: vt infra, titu. j. l. j.

d *In suis rebus.* præsta nunc tempore commu nionis: sed in societate attenditur tempus precedens: vt institu. de socio. §. fin.

e *Sed res.* vt instit. de ob. ex qua. contractu. §. item si inter.

f *Non consentiendo.* vt &. C. cōmunia de leg. l. fin. & instit. de leg. §. generaliter. Si autem quęras, cuius sit electio homine in genere legato, vel alia re: dic q triplex est opinio. Alii enim R. quòd est hæredis electio ſ principio: sed si differat eligere, transfertur electio ſ legatariū: vt ar. ē. de fer. si cui. &. j. de solu. l. j. Bul. autē dixit cōtra, scilicet legatariū à principio habere electionem: cū de incertis incertū legauit testator. Tu vero dic, secundum Io. aut reliquit testator seruos in suo patrimonio: & tunc legatarius eligat, vt tamē non eligat actorē, vel alium meliorē: vt. j. de le. j. l. legato. aut nō reliquit: & tunc hæres habet electionē, ne legatario eligēte seruum, qui in remotissimis partibus est, necesse habeat quærere: vt. j. de tritico vi. & ole. l. tertia. j. respon. &. l. iiij. Si autem de certis, incertum reliquit: aut sensit de certo, quod patet, quia proprium nomen in legando expressit: & tunc hæres habet electionem: quia cum sit vniuersalis successor,

BIU Cujas

successor, magis ei conceditur interpretari voluntatem testatoris, aut non sensit de certo: puta legauit vnũ de seruis suis: & tunc legatarij est electio: vt infra, de lega. j. qui duos. &. l. si quis à filio. §. si quis plures. &. l. si domus. j. respon. &. l. legato. §. j. In stipulatione autem hominis debitor videtur habere electionẽ semper: vt supra, de pactis. l. veteribus. & infra, de solut. qui decẽ. §. Stichũ. Azo. & instit. de act. §. præterea.

a *Non vtẽdo.* nisi pauciſsimi dies supererant ad amittendam seruitutem ipso adeũte: vt infra, de fun. do. l. si fundus quem Titius.

b *Si filius.* s. emancipatus & iussu patris, secũdum Pla. ergo idem in suo: & idem si sine iussu fuit: si tamen pater erat debitor: vt. ſ. eod. l. si filia. §. j. secundum Azo. Item quod hic subiicit, viuo eo &c. est contra. ſ. eod. l. & puto. §. id quod ibi. Et ideo sol. hic de æquitate speciale est in filiis: vt &. ſ. e. d. l. si filia. §. si filius.

c *In fami. erciscundæ.* aliàs est hic. §. in fa. erciscun. & tunc nó est. j. alius. §. nihil.

d *Relinquere.* cũ totã causam debeat definire vt. ſ. de arbi. l. dicere.

e *De euictione.* quod & si non fecerit, tamen agitur præscrip. ver. nisi dictum est in contrarium. i. vt vnusquisque euentum rei suscipiat: vt. C. eo. familiæ. Idem in cõmuni diuidundo: vt infra, titu. j. ité quãuis. §. fi. Ot. tamen dixit, non agi, nisi caueatur quãdo per iudicem fit adiudicatio: vt infra, de leg. j. si domus. §. de euic. Et not. infra, de act. emp. l. Iulianus. §. idem Celsus. quod non placet, secundum Azo. Sed adde quod not. infra, de verbo. obliga. l. qui Romæ. §. finali.

f *Si pecunia quæ.* hoc verbum, quæ, refertur ad genus, non ad corpus pecuniæ.

g *Præstanda sit.* s. pro parte virili, an pro parte &c. Nam constat valere legatum, siue sit domi pecunia legata, siue non: quia ex venditione rerum redigetur: vt hic, & infra, de lega. ij. l. si pecunia. & infra. l. proxi.

h *Inuenta.* scilicet in domo testatoris, id est pro partibus hæreditariis. quod enim iuris est ea inuenta, idem & ea non inuenta: vt hic, & infra, de adimen. leg. l. pater. & continua hic. l. proxi. officio: cum ista. Accursius.

i *Officio.* hæc. l. cum superiori. §. continuatur.

k *Legata.* id est prælegata.

In hoc. CASVS. Tres, vel plures agebant ad diuisionem hæreditatis communis: & lite inter eos contestata, pronuntiauit iudex: sed de vno eorum nihil dixit. certe tota sententia nihil valet. Viuianus.

l *In omnium.* immo videtur, quod etiam inter pauciores ex pluribus posit: vt supra, eod. l. ij. §. dubitandum. quæ est contra. Sol. in omnium persona sunt faciendæ, quæ tamen interfuerant iudicio, siue contestationi litis. non autem est necesse omnes adesse: vt ibi, vel dic, vt ibi. Item nunquid de parte absentis? Respon. ex eo quod hic dicit, omnium, innuit quòd etiam si quis est absens qui non fuit cõtestatus, quòd sibi vel contra eum fieri debeat adiudicatio. & sic est contra. j. de re iudi. l. de vnoquoque. Solu. hoc obtinet in act. fami. erciscun. & in aliis quę denotant communionem & societatem inter plures esse personas, vt hic. Secus si ego

passus est non vtendo[a] amitti.

Nota, quòd solutum, vel soluendum, pro condemnatione patris, debet detrahi de cõmuni portione omnium fratrum. Baldus.

¶ Si filius[b], cùm patrem defenderet, condemnatus soluerit, vel viuo eo, vel post mortem: potest æquius dici, habere [eũ] petitionem à cohærede in familię erciscundæ[c] iudicio. ¶ Iudex familię erciscũdæ nihil debet in diuisum relinquere[d]. Ité curare debet, vt de euictione[e] caueatur his, quibus adiudicat. ¶ Si pecunia quæ[f] domi relicta non est, per præceptionem relicta sit: vtrum vniuersa à cohæredibus præstanda sit[g], an pro parte hæreditaria, quemadmodũ si pecunia in hæreditate relicta esset, dubitatur. Et magis dicẽdum est, vt id præstandum sit, quod præstaretur si pecunia esset inuenta[h].

XXVI. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

OFficio[i] autem iudicis conuenit, iubere rem hæreditariam venire, vnam, pluréſve: pecuniámq; ex pretio redactã, ei numerari, cui legata[k] sit.

Sententia non potest pro parte valere, & pro parte non valere: & tam instantia, quàm sententia censentur esse indiuidua. ad hoc allegatur. Baldus.

XXVII. PAVLVS libro vicesimotertio ad Edictum.

IN hoc iudicio cõdemnationes & absolutiones in omnium[l] persona faciẽdæ sunt. & ideo si in alicuius persona omissa sit damnatio: in cæterorum quoque persona, quod fecit iudex, non valebit: quia non potest ex vno [eodémque] iudicio res iudicata in parte valere, in parte non valere[m].

XXVIII. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

REm pignori creditori datã, si per præceptionem legauerit testator: officio iudicis cõtinetur, vt ex communi pecunia luatur[n]: eámque ferat is, cui eo modo fuerat legata.

Res pignerata defuncti venit in diuisorio per modum adiudicationis: & ille, cui hoc ius pignoris adiudicatur, cohæredi in parte debiti cõdemnatur: nec eidem de idẽnitate cauetur: sicut nec priori offerenti in hypothecaria: & per illam adiudicationem consequitur ius excipiendi, & agendi contra debitorem: & est potior quàm si à cohærede emisset: quia totum quod pro licitatione præstitit, petit: nisi quatenus excessisset modum in licitando. Hoc dicit hæc lex. & quia nimis breuis, ideo obscura. Baldus.

XXIX. PAVLVS libro vicesimotertio ad Edictum.

SI pignori res data defuncto sit: dicendum est [eam] in familiæ erciscundæ iudicium venire. sed is cui adiudicabitur, in familiæ erciscundę iudicio pro parte[o] cohæredi erit damnan-

m *Non valere.* No. totam quæstionem debere terminari: vt supra, *parte vale-* de arbi. l. dicere. & nõ *re, & pro* sufficit particulariter: *parte non:* vt supra, de arbi. l. si cũ dies. §. penul. in fi. &. C. de sen. & inter. l. præses. & ad Sylla. l. cum Syllanianum. in fi. & infra, de ope. no. nũ. l. de pupillo. §. fi plurium. Sed cõtra. ſ. de mino. l. etiã. §. j. Solu. cũ vna species alteri non cohæret, nõ dicitur res iudicata pro parte valere, immo in totũ: quia tot sunt sentẽtię, quot diuersæ species, sicut in stipulationibus dicitur: vt. ſ. de arbi. quid tamen. j. respon. &. l. Labeo. &. j de verb. obl. l. scire debemus. Vel ibi totum valuit: & eodem modo primo potest solui. j. e. l. quædam. in fi. quæ est cõtra. Nam & ibi quędam species est diuisio libertorum. Vel dic, qp hęc lex loquitur in his, quæ sunt de bonis, de quibus agitur: at liberti cũ sint liberi, non sunt de bonis. Ité no. quòd aliud est in stipulatione, quæ potest pro parte valere, pro parte nõ: vt infra, de verbo. obli. l. si mihi. &. l. si duo. in fin. Item quæro, cur secus est in rebus hæreditariis nõ omnibus diuisis: vt supra, eo. l. si filia. §. familiæ. & in communibus quocũque modo alio quàm hæreditario: vt infra, tit. j. l. iiij. §. hoc iudicium? Respon. quia personæ certæ, res non. Accursius.

Sententia, an posit & Liberti in bonis non sunt.

n *Rem pignori. Luatur.* aliàs luatur, & aliàs soluatur. hic autem intellige, si testator sciuit obligatam: vt infra, de leg. j. si res. & facit infra, eo. l. si pater.

Si pignori. CASVS. Testatori erant res obligatæ pro. c. hic instituit duos hæredes. quæritur, an hæ res veniant in hoc iudicium? Et dicit quòd sic: hoc modo, vt adiudicentur vni, & ipse alteri condemnetur in medietate debiti. Secundo dicit eum, cui datur pecunia, nó teneri ad indemnitatem illi, apud quem res remanet, ex eo quòd debitor aufert rem illi, cui adiudicatur. Et est hoc duplici ratione: quia non est grauandus, qui accepit pecuniã: sic nec ille qui agit, & consequitur æstimationem litis, grauatur vt seruet illum indemnem apud quem res remanet, contra dominum vindicantem: nisi dominus offerat litis æstimationem. Tertio. Pone, quòd ille cui adiudicata est res, licitatione obtinuit rẽ: vel vltra dimidiam debiti dederit alteri, vt sibi adiudicetur res. quęritur, an agere possit act. neg. gesto. insolidum ad id quod dedit, contra debitorem? Et dicit, quòd sic: quia ex quadam vtilitate facit: quia forte si ad alium deuenisset, eam retinuisset. Videndum tamen est, an pro bono debitoris licitatus est vltra dimidiam. secus enim si animosè & stultè fecisset. & pro nulla vtilitate debitoris. est enim idem, quod in procu. in quo inspicitur an bo. fi. fecisset, & vtiliter, nécne. aliter autem, si emisset sponte à cohærede. videtur enim quòd non possit repetere vltra dimidiam debiti: quia sponte fecit: & tamen, & ibi idem, si pro vtilitate debitoris fecit. Viuianus.

o *Pro parte.* scilicet illa quæ debetur cohæredi: & pro qua co-

hæredi erat pignus obligatum. nec enim æstimationis rei partem præstare debet: quia debitum non rei pretium æstimatur: vt infra, communi diui. l. communi diuidundo. §. inter eos.

a *Nec cauere debet.* scilicet cohæres qui accepit pecuniam: vt bona sit similitudo sequentis: quia pro eo &c. Et quod subiicit, aduersus eum, scilicet debitorem: hoc est, vt repetere possit, quod modo soluit. sed si hic creditor dánum dedisset, eius nomine teneretur debitori: melius tamen staret litera, ab eo qui pignori &c. Alij dicũt hoc intelligi de cohærede, qui pecuniam dedit, vt non caueat accipienti: ne conueniatur pigneratitia. hoc non placet.

b *Quia pro eo.* id est pro eo est habendum, quod est datum, ac si esset præstita rei æstimatio à possessore alicui[9] rei cõuento hypothecaria: vel rei vin. quia sicut illi nó cauetur no mine euictiõis, ita nec huic de præstãdo eum indemnem: vt hic, &. ſ. de rei vin. l. ex diuerso. §. petitor. &. j. de condic. fur. l. si seruus. §. cauere. Item sicut ille, qui hypothecaria agẽti præstitit litis æstimationem, habet in eo, quod soluit exceptionem, si à domino rei postea conueniatur: ita & iste qui obtulit pecuniam, habet exceptionẽ, vt pignus non reddat, nisi quod soluerit ei restituatur: vt hic subiicit, &. ſ. de rei vindi. l. emptor. &. j. quibus modis pig. vel hypo. solu. l. si creditor. habet iste etiam actionem neg. gest. cõtra debitorem, cum ipso gestu gesserit debitoris negotium: vt supra, de neg. gest. soluendo. &. l. fina. & hic subiicit, contra quoque &c.

** Fl. licitus est.*

c *Obtulerit.* partem pecuniæ cohæredi.

d *Contra.* id est econtrario ad prædicta. Nam. ſ. dixit offerenti pecuniam non esse actionem contra eum, cui est oblata, vt ei caueatur: vel ad aliud: nunc dicit esse, scilicet contra debitorẽ actionem offerenti: sed ad quid est hæc lex, non aperit, sed dicit si velit totum reddere. Vnde dicunt quidam totum, scilicet pignus. q. d. si agat hypothecaria pro toto pignore, potest cum à possessione ceciderit, & pro vtraque pecunia exoluenda: vt infra, qui po. in pig. ha. l. si prior. §. sciendum. & de distra. pig. cum seruus. &. C. de pig. l. in summa. maxime quia & is cohæres, qui habebat hypothecariam, videtur eam cedere per adiudicationem: & ad cessionem etiam expressam compellendus est hoc iudicio. Sed an personalem cedat cedendo hypothecariam. nam illud est certum, personali cessa, & hypothecariam transire: vt. C. de actio. & obli. l. si à creditore. &. l. si in solutum? Sed econtra forte non est idem: videtur tamen, vt etiam personalis trãseat propter adiudicationem: vt. C. de anna. excep. l. fin. & secundum hoc ad id, quod dicit, totum reddere &c. est similis ratio. j. qui po. in pig. ha. l. j. ibi, nec probe &c. Alij sic exponunt: totum reddere velit, scilicet debitorem, quod ei debetur ex sua persona. & quod soluit cohæredi: & etiam plus, si plus dedit. sed qua proposita actione contra debitorem? Respon. negot. gest. quia ipso gestu est hoc negotium debitoris: vt modo dixi ratione partis cohæredis. contrariam autem pigneratitiam non habet: quia in rem conseruandam, vel reficiendam nihil est impensum, pro quibus & similibus contraria pigneratitia datur: vt infra, de pig. act. l. si tutor. §. contrarium. sed antiqua ex mutuo forte.

Hypotheca ria cessa an cedatur p- sonalis.

e *Totum.* etiam si vltra dimidiam dedit.

f *Alteram partem.* scilicet pignoris. Azo. Et no. hanc vltimam partem intelligunt quidam etiam in alio casu, quàm prędicto, scilicet quando creditor emit à socio debitoris: vel est ei adiudicata à socio debitoris prouocante ad diuisionem: quod fieri potest: vt infra, communi diui. l. communi diuidũdo. §. fi. Et inter istos duos casus fit hic differentia. Vel dic, quod est verius ad prædicta referri. Et dic, q̃ creditor, idémque cohæres, à cohærede suo emit, & secũdum hoc exponentes tribus modis. Pri- * Fl. mo, quia vbi emit, non experitur nisi pro eo, quod sibi debetur ex sua persona: sed quando per adiudicationẽ, tũc in totum quod fuit defuncto debitum: & pro toto erit res obligata. hoc nó valet: quia & vbi emit, habet exceptionẽ pro eo, quod ei ex alterius persona debetur: vt supra, de rei vindi. l. emptor. & C. de pign. ac. l. in summa. Secundo dic, non idem: quia cũ emiterẽ, id est ius quod est in re, pro eo solo agitur, * Fl. & res est obligata, q̃d pro defuncto fuit debitum. * Fl. sed vbi adiudicatione facta soluit, etiam vltra quàm debetur cohæredi, totum repetit: nisi in immensum excedat, q̃d * Fl. pro animositate solutũ est, quod iudex debet etiã considerare. & hęc est vera. Tertio dicas, hic dicit disputando. q. d. potest non idem &c. quod videtur scilicet non idem talibus rationib⁹. adiudicatio enim &c. & similis ratio est vt infra, eod. l. qui erat. & dices imò idem.

A

B

C

D

partibus debetur.* nam parentes quoque eiusdem pupillę ibi sepulti sunt. sed tutores distrahere fundum volunt. ego non consentio, sed portionem meã possidere malo: cum vniuersitatem[n] emere non possim, & velim pro meo arbitrio exequi ius religionis. Quæro, an rectè arbitrum[o] communi diuidũdo [iudicio] ad hunc fundum partiendum petam? an etiam is arbiter, qui familiæ erciscundæ datur, iisdẽ partibus fungi possit, vt hanc possessionem exceptis* cæteris[p] corporibus hę reditariis pro iure cuiusq;* nobis partiatur? Herennius Modestinus respõdit, nihil proponi, cur familiæ erciscundæ iudicio aditus* arbiter officium suũ etiam in eius fundi[q], de quo agitur diuisionẽ interponere nõ possit: sed religiosa loca in iudicium non deduci: eorúmque ius singulis hæredibus[r] insolidum competere.

Fundus in quo est locus religiosus, venit in diuisione, loco religioso excepto. B.

XXX. MODESTINVS libro sexto Responsorum.

FVndus mihi communis est, [&] pupillæ cohæredi.[l] in eo fundo reliquiæ sunt conditæ, quibus religio[m] ab vtrisque

XXXI. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

SI seruus pignori obligatus, luatur ab vno ex hæredib⁹: quamuis postea decedat, offi-

g *Sed huius.* id est an ex animositate soluerit cohæredi vltra quàm ei debeatur ab eo emendo: vel per adiudicationem accipiendo: vt tunc non totum repetat: an ex vtilitate debitoris, vt si cohæres erat dissipator suarum, & alienarum rerum, propter quod voluit iste prouidere debitori, ne rem amitteret: vnde vt rem haberet, soluit vltra quàm debeatur cohæredi: repetet certe totum per actionem nego. gest. Potest etiam dici illud, secundum Azo. quòd vbi emit à cohærede, qui habet ius distrahendi, consequitur dominium: desinit ergo sibi esse obligata: sed tamen sicut cohęres necesse haberet reddere per pigneratitiam actionem, ita & iste ad instar fideiussoris mentis. remanet ergo ei hypothecaria ex sua persona: vt infra, ad Trebel. debitor. ex persona cohæredis habet exceptionem, scilicet pro eo, quod soluit. Accursius.

h *Creditor.* qui est vnus de hæredibus creditoris: debitor cui est adiudicatum. Accursius.

i *Necessitatem.* vel scilicet vtilitatem.

k *Creditori.* scilicet cohæredi.

Fundus.] CASVS. Iudex datus in finium reg. iudi. diuidet hũc fundum non habita mentione aliarum rerum. Viuianus.

l *Cohæredi.* scilicet meo.

m *Religio.* id est reuerentia propter religionem.

n *Vniuersitatem.* scilicet totum prædium.

o *Arbitrum.* ſ. specialem, quasi non sufficiat ille generalis, qui est aditus ad iudicium familiæ erciscun. quasi nõ sit in bonis. Accur.

p *Cæteris corporibus.* vt & infra, communi diui. l. iij. §. penu. vt sic nihilominus in communi remaneat vniuersitas. id est alia bona, id est non solum pro aliis. & secundum hoc lege recte, secundum primam constructionem. Accursius.

q *Eius fundi.* ergo pro illo tantum non aditur iudex.

r *Hæredibus.* si modo iter publicum ad sepulchrum transitalioquin illi cedet sepulchrum non ex causa diuisionis: sed sequitur rem diuisam, vel adiudicatam, in cuius partem sepulchrum obuenerit: vt infra, de contrahen. emp. l. in modicis. &. j. de act. emp. l. si mercedem. §. si eum. Accursius.

BIU Cujas

Si ſeruus.]CASVS. Seruum tibi obligaui: deceſsi duobus hæredibus inſtitutis, vnus de ſua pecunia tibi ſoluit: & ſic luit ſeruum. an partem ab alio recuperare poſsit, licet ſeruus decedat? Et reſpon. quòd ſic. Viuianus.

a *Durat.* vt iubeat parte pecuniæ præſtare ei qui luit. ſic &. j. tit. jl. ſed poſt quã. Accur.

Qui.]CASVS. Pater fa. duos habens filios, bona omnia, quæ in Italia habebat, diuiſit inter eos, vni duas partes, alij tertiã aſsignando. erant autem quædam res teſtatoris in puincia, de quib[b] nihil dixit. Certe iſtæ diuidẽtur eo modo, vt aliæ: niſi res iſtæ vni eorum tantum fuerint aſsignatæ: vel niſi forte erant acceſsoriæ. Viuianus.

b *Filios.* primo inæqualiter iſtituit: & poſtea aſsignauit alia vni, & alia alij: & quædam nulli.

c *Poſt datas.* id eſt aſsignatas vnicuique à teſtatore: & ſic legitur cũ præcedẽti. vel poſt datas actiones vice diuiſionis ex l. xij. tabu. pro hæreditariis portionibus: vt hic, & C. eod. l. ea quæ. & ſic lege cum ſequenti. ſed videntur pro virili, non pro hæreditaria portione hic diuidi: vt & C. eod. l. ſi cogitatione. quæ eſt cõtra. Solu. eadem eſt ibi portio virilis, quæ hæreditaria: quia ibi æqualiter erant ante inſtitutionem hæredes. Accurſius.

d *In vnum.* ſ. hæredũ. & ratione talium rerũ vni ex filiis prælegatarũ ſi euictæ fuerint, de euictione non agitur: vt. j. de leg. ij. l. cum pater. §. euictis. Sed aliud in aliis à iudice, vel inter ſe diuiſis: vt ſupra, eod. hæredes. §. penult.

e *Datas.* vni hæredũ: vt pullus equam. Acc.

Si paterfamilias.]CASVS. Paterfamilias duos habens filios, & duos fundos: quorum vnus erat obligatus pro decem, aſsignauit vnum fundorum vni, alium alteri. iſti quidem filij æqualiter ſunt hæredes etiam in his fundis: verumtamen quilibet tenetur alteri aſsignato, quaſi ex cauſa fideicommiſsi. Ille ergo cui aſsignatum eſt prædium obligatum, non aliter partem, quam in altero habet iure hæreditario, dabit fratri, niſi frater conferat ad liberationem prædij huic aſsignati. Viuianus.

f *Partem.* ſcilicet alterius. Azo. & facit ſupra, eod. eodem, lege, rem.

g *Conſequatur.* de communi omnium eſt luenda: vt. ſ. eo. l. rem.

Eruos.]CASVS. Teſtator pendente conditione legati, ſcilicet hoc modo, quia vni ſunt adiudicati, & ille eſt alteri condemnatus in medietate, ſcilicet æſtimationis ſeruorum, ac ſi legati non fuiſſent: tandem ante ſolutam pecuniam ſerui dicti deceſſerunt: quæritur cuius periculo? Et dicit, legatarij, & etiã eius cui pecunia erat ſoluenda: vt ammodo ei non debeat ſolui.

h *Seruos.* ſcilicet legatos ſub conditione: vt infra, innuit. Azo. & ſic interim poſſunt venire in iudicium: vt ſupra, eod. l. & poſt. §. res quæ.

cium tamen arbitri durat[a]. ſufficit enim communionis cauſa, quæ præceſsit, quæque hodie duraret, ſi res non intercidiſſet.

Ea quæ non ſunt diuiſa in vita, veniũt diuidenda poſt mortem. Bartolus.

XXXII. IDEM libro ſecundo Reſponſorum.

QVæ pater inter filios[b] non diuiſit, poſt datas[c] actiones vice diuiſionis ad ſingulos pro hæreditaria portione pertinent: modò ſi cætera, quæ non diuiſit, in vnum[d] generaliter non cõtulit, vel res datas[e] non ſequuntur.

Quod vni ex cohæredibus obuenit ex diuiſione: ſi eſt obligatum pro omnibus, eſt tuendum. Bartolus.

XXXIII. IDEM libro ſeptimo Reſponſorum.

SI paterfamilias ſingulis hæredibus fundos legando, diuiſionis arbitrio fungi voluit: non aliter partem ſuam cohæres præſtare cogetur, quàm ſi vice mutua parte[f] nexu pignoris liberam conſequatur.[g]

Æſtimatio quæ fit tempore diuiſionis, non facit petitionem. Bartolus.

XXXIIII. IDEM libro octauo Reſponſorum.

SEruos[h] inter cohæredes tẽpore diuiſionis æſtimatos: non emendi[i], ſed diuidendi[k] animo pretiis adſcriptos videri placuit. quare ſuſpenſa conditione mortuos, tam hæredi[l] q̃ fideicommiſſario deperiiſſe.

Inter patrem & filium ex cauſa dotis conſiſtit donatio. Bartolus.

XXXV. IDEM libro duodecimo Reſponſorum.

POmponius Philadelph[a] m dotis cauſa prædia filię, quã habebat in poteſtate[n], tradidit: & reditus eorũ genero ſolui mandauit. an ea præcipua fi-

i *Emendi.* ſ. ſpecie. tunc enim eſſet ſoluenda pecunia, illi cui eſſet conuenta: quod infra negat. ſecus ſi rem: tunc enim, ſcilicet ſi rem emiſſet vnus hæredũ, idem placuit, quod in hac diuiſione hic dicitur: vt infra, de peri. & commo. rei vendi. quòd ſi pendente.

k *Diuidendi.* vt conditione deficiente valeat: & tunc alteri detur pecunia pro adiudicatione.

lia retinere poſsit, cum omnes* filios hæredes inſtituiſſet, quærebatur. Iuſtam cauſam[o] retinendæ poſſeſsionis habere filiã: quoniã pater prędia de quibus quærebatur, dotis eſſe voluit: & matrimoniũ poſt mortẽ quoq; patris ſteterat: reſpondi. filiã etenim quę naturaliter[p] agros tenuit: ſpecie dotis, cuius capax fuiſſet, defendi[q].

Flo. omnia

Hæc exceptio, tibi non competit ius agendi, non poteſt opponi poſt ſententiam: nec reddit iudicium retro nullum: & ſolutum auctoritate ſententiæ non repetitur vt indebitum. Bartolus.

XXXVI. PAVLVS libro ſecundo Quæſtionum.

CVm putarem te cohæredẽ meum eſſe, ídque verum non eſſet, egi tecum familiæ erciſcundę iudicio: & à iudice inuicem adiudicationes & cõdẽnationes factæ ſunt. quæro rei veritate cognita, vtrũ cõdictio inuicẽ cõpetat, an vindicatio: & an aliud in eo, qui hæres eſt, [&] aliud in eo, qui hæres non ſit, dicendum eſt? Reſpõdi, qui ex aſſe hæres erat, ſi cũ putaret ſe Titiũ cohæredẽ habere, acceperit cũ eo familiæ erciſcundæ iudicium: & condemnationibus factis ſoluerit pecuniam: quoniã ex cauſa iudicati[r] ſoluit, repetere non poteſt. Sed tu videris eo moueri, quòd nõ eſt iudiciũ[f] familiæ erciſcundę niſi inter cohæredes acceptum. Sed quãuis non ſit iudicium, tamen ſufficit ad impediendã repetitionem quòd quis ſe putat condemnatũ[t]. Quòd ſi neuter eorum hæres fuit, ſed quaſi hæredes eſſent, acceperint familiæ erciſcundæ iudicium: de repetitio iſta. §. hi. ſecundum. Azo.

l *Tam hæredi.* cui erat pecunia ſoluenda. nam nihil habebit: nec etiã legatarius ſiue fideicõmiſſarius, ſicut ſubiicit: & hoc niſi fuerit (vt dixi) dubius æſtimatus euentus: vt ſupra, eod. l. propter. Accurſius.

Pomponius.]CASVS. Pro filia quam habebã in poteſtate, fundum in dotẽ dedi: poſtea deceſsi. & eam cum aliis ſuis fratribus hæredem inſtitui. an iſta filia teneatur fundũ illum in dotem datũ ſibi conferre fratribus ſuis, quæritur. Et reſpon. q̃ non: imò præcipuum habebit: & iuſte retinebit. Viuianus.

m *Põponius Philadelphus.* nomen loci eſt.

n *In poteſtate.* hoc faciebat quæſtionem, q̃ erat in poteſtate: quia non videbatur dominium in eam tranſiſſe. & ideo ſubdole reſpõ. cum dicit, filiã etenim & cætera. ſecundũ. Az.

o *Iuſtam cauſam.* accipe reſpõdi, quod eſt infra. Accurſius.

p *Naturaliter.* dicitur naturaliter tenere, cum eorum fructibus alatur à viro: vt. C. qui po. in in pigno. ha. l. aſsiduis. & ſupra, qui ſatisd. cog. ſciendum. §. ſi fundus. Antequã tamen in dotem det, naturaliter & ciuiliter poſsidet. ſicut enim eſt ſpeciale: vt dominium transferatur in filiam: ita & poſſeſsio. aliàs enim, niſi in caſu iſto dotis, nec poſſeſsio tranſit: licet tenere dicãtur, qui ſunt in poteſtate: vt infra, de verbo. obliga. l. ſtipula-

q *Defendi.* fauore dotis: ſed videtur eam conferre debere: vt. C. de colla. l. filiæ dotem. quæ eſt contra. Sol. hic ceſſat collatio: quia factum fuit teſtamẽtum: nec hic pater cauerat: vt conferret. ſecus hodie, quia ſemper fit collatio, tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato: vt. C. de colla. l. j. & in auth. ex teſtamento.

Vm.]CASVS. Tria dicit. Primum, hæres cum Titium hæredem crederet, quaſi cum cohære. diuiſit per iudicem. ſtatur diuiſioni. Secundo, duo non cohæredes, diuiſerunt per iudicem, credentes ſe cohæ. idem eſt. Tertio, ſi ſine iudice facta eſt diuiſio inter prædictos, reuocatur. Viuianus.

r *Iudicati.* vt &. j. man. l. fideiuſſor. §. in omnibus. ſecus ſi non eſſet lata, licet ſolutio facta: vt in fi. huius. l. &. C. de iur. & fac. igno. l. ſi poſt. Item ſecus ſi tantum verba interuenerunt, non autẽ ſententia. nec ſolu. vt ſupra, de pac. l. epiſtola.

ſ *Iudicium.* i. actio, ſcilicet vere: vt. ſ. e. l. j. ſed tamẽ lis eſſe poteſt.

t *Condemnatum.* ſ. cohęredi. & ſic eſt inſti. de vul. ſubſti. §. fi. Arg. tamẽ cõtra eſt huic dicto. j. ſi cer. pe. ſi & me. in fi. Azo. Itẽ cõtra

C. de

BIU Cujas

C.de iur.& fac.igno.l.si post di.Sol.ibi sine iudice facta fuit. Ac.

a *In altero.* vt neuter soluens repetat.

b *Condictionem.* s.indebiti pro vna dimidia.s.parte mea quã volui in eũ transferre,& trãstuli.pro alia vero dimidia,quam putabã esse suam,dabitur condictio respectu possessionis non dominij.nam cum rem meã quasi tuam trado, non transfertur dominium: vt.j.de cõdic.cau.da.l. dedi.§.si quis quasi statuliber.Et pro hac ergo eadem dimidia datur mihi rei vin.ex quo dominium nõ transtuli.Nec ergo teneor de euictione.nam tũc nõ euincerẽ: vt.j. de euic. l.vindicanté.Et de hac euictione dixim⁹.ẽ.eo. hæredes. §. pe. &.j. de verb.obli. qui Romæ. in.fi.Accursius.

Qui familiæ.]*CASVS.* Si voco te ad iudicium quasi cohæredẽ,vt bona diuidamus:nõ propter hoc cõfiteor te cohæredem, si aliàs non es.Viuianus.

c *Non confitetur.* s. eo ipsõ vt sibi.s. præiudicet,perinde ac si cõfessus esset in iure : nisi in causa persistat vsq; ad sententiã : vt.ẽ.l.proxi. quæ est contra. Vel nõ confitetur,si ꝓbet cõtrariũ esse:vt.j.de confes.l.nõ fatetur. Vel his hic nõ erat contesta.& sic porrigens libellum nõ præiudicat sibi.Ac.

† *Bal.ĩ.l.1. in fi. verbis suis.allegat istum tex.ꝓ singulari iũ cta.l. iubemus nulli. post prin.C. de sacrosã. Eccle. sed salua pace & reuerentia tãti viri si istetex. bene cõsideretur, non ꝓbat illud ad quod eũ ponderat Bal. vt dicitur hic in nouis interpre. Bolog.*

Vcius.]*CASVS.* Si ego & soror mea emancipati à patre curatores habeamus, cũ simus adulti: qui curatores diuiserunt patrimoniũ quo ad gestionem:vel fecimus nobis alimenta cõstitui à iudice : nunc soror dicit me plus de alimẽtis,vel de aliis rebus : puta, ex reditu prædiorũ communiũ ꝓcepisse: an tenear sorori, quæritur. Et respon.quòd non,si plus mea parte nõ percepi,licet soror mea minus sua parte habeat.Viuianus.

d *Fratres.* masculinum concipit fœminium. nam appellatione fratris,soror continetur:vt infra,de leg.iij.Lucius.§.quæsitum.& supra, de pac.tres fratres.Accursius.

e *Hi.* scilicet curatores.

f *Singulis.* adultis.

g *Patrimonium.* id est,eorum bona.nec enim eorum pater decesserat.alioquin frustra poneret de emancipatiõe.Et quod dicit,diuiserunt:scilicet,quo ad gestionem,& fructuum perceptionem:& ita pro nulla habetur in præiudiciũ minorum:vt.C. de admi.tut. l.ij.nam &.j.subiicit prædiorum cõmunium.vnde apparet quòd proprietatem noluerunt diuidere.Vel dic,voluerunt, sed nõ potuerunt:vt.C.de admi.tut.lex quæ.secundum Azo.

h *Diuiserunt.* curatores.

i *Accepisset.* de reditu prædiorum.

k *Nullã.* immo videtur ꝙ sic:vt.ẽ.eo.item Labeo.j.rñ. quæ est contra.Sol.hic soror partẽ suam consecuta erat:ideoque non agit,cum frater sua portione plus nõ habuit.vel ibi plus sua parte habuit:hic non.Hoc non valet.vel speciale hic in pecunia : vt & illud.j.si cer.pet.nã & si.§.fi.sec⁹ ĩ alio thesauro.Vel sol.vt ibi.Ac.

l *A prætore.* quod plerũque postulatur:vt.C.de ali.præ.l.fi.

titione idẽ in vtrisq; dicendum est,quod dixim⁹ in altero[a].Plane si sine iudice diuiserit res: etiã condictionem[b] earũ rerũ, quæ ei cesserunt quẽ cohęredẽ esse putauit,qui fuit hęres, cõpetere dici potest:nõ enim trãs actũ inter eos intelligitur, cùm ille cohæredem esse putauerit.

Verba enuntiatiua propter aliud emissa,vim irreuocabilis confessionis non habent.h.d.ista.l.no.Bartolus.

XXXVII. SCAEVOLA libro duodecimo Quæstionum.

QVi familię erciscundæ iudicio agit, nõ confitetur[c] aduersarium sibi esse cohæredem.

Ista lex allegatur,qđ minores possunt iter se diuidere ꝑdia quo ad cultură & reditus: licet non quo ad ꝓprietatem.& si fuit æqualitas seruata,debet esse diuisio firma.Bal.

XXXVIII. PAVLVS libro tertio Responsorum.

LVcius & Titia† fratres[d] emãcipati à patre,[&] adulti,curatores acceperũt:hi[e] cõmunes pecunias ex reditib⁹ redactas,singulis[f] submiſtrauerũt:postea omne patrimoniũ[g] diuiserũt[h], & post diuisionem Titia soror Lucio fratri suo cœpit quęstionẽ mouere,quasi amplius accepisset[i] quàm ipsa acceperat:cum Lucius frater eius nõ amplius sua portione, immo minus quã dimidiã cõsecutus sit. Quæro,an Titię cõpetat aduersus fratrẽ actio?Paulus respõdit:secundum ea,quæ proponũtur, si Luci⁹ non amplius ex reditu prędiorũ communiũ accepit, quàm pro hæ-

Ex parte.]*CASVS.* Si Titi⁹ me & te hęre.instituit:& Sei⁹ cõtra nos hære.posidẽtes egit:& ego defendi, & absolutus fui: potero tibi ꝓ tua parte hære.agenti exce.doli obiicere si soluere nolis partẽ sumptuũ.& si omisi excep.doli,pro parte quã tibi tradidi,agere potero cõtra te hęredẽ petitiõe hæreditatis.[*INTESTATO.*]Titi⁹ in codicillis suis ꝑdia & bona alia inter filios diuisit:adeo ꝙ nihil fuit indiuisum:& plus etiã reliquit filio quã filiæ.nũ quid cõfert filia dotẽ? Et rñ. ꝙ non:sed cessat collatio.Ité dicitur hic decedere ĩtestat⁹, quia nõ fecit testamẽtũ:sed codicillos : vt insti.de fideicom.hære.§. ante. [*SERVO.*]Duos seruos ipsi hære.seruo qui hebebat . xv. an. libertẽ reliqui,vt esset liber post.xxx.an.nõ antelatem eidẽ aliquẽta legaui.vn⁹ hæres ꝑstitit legata.tandẽ decessit seru⁹. nũquid iudicio fami.ercisc. cõsequetur à cohære.partẽ eorũ quę soluit seruo? Et rñ. ꝙ nõ:quia non valuit legatũ:cũ seruo suo domin⁹ legauit.[*FILIVS.*]Ego & Titi⁹ frater me⁹ hære. cõmunẽ habebam⁹.Titi⁹ assumptus in officio, debitor reipubli.factus est.vult iste Titius ex bonis cõmuni⁹ soluere. q̃ritur an posit?Et rñ.q̃ non. videt ꝙ posit:quia pater dũ viuebat hoc fecit,tamẽ est secus;vt dixi. [*DVOS.*] Instituo duos seruos meos hęredes cuilibet seruũ prælegaui cũ peculio:& anteq̃ decederẽ,seruũ vni ꝑlegaui: prælegatũ manumisi. an peculiũ inter eos debeat diuidi, quæritur.Et rñ. ꝙ diuidi debet:non autẽ esse illi⁹ cui prælegatus seru⁹ fuit.[*PATER INTER.*] In codicillis bona inter filios meos diuisi.& postea testamẽto cõdito confirmaui codicillis illis hęt. in testamẽto institutis relinquẽdo.Ité præcepi,ꝙ vnusquisq; on⁹ æris alieni qđ habet vel habuit,sustineret.vn⁹ filiorũ me patre ꝑsente pecuniã accepit mutuam, & creditori prædia sibi assignata obligauit.postea soluit creditori. iste filius vel creditor illa prædia distraxit.certè alter filius non tenetur ad aliquid.

reditaria portiõe ei cõpeteret, nullã[k] sorori eius aduersus eũ cõpetere actionẽ.Idem respõdit,cum ex decretis alimentis à prætore[l] amplius fratrem accepisse diceret,quàm sororẽ: nõ tamẽ vltra partẽ dimidiam.

Qui obtinuit in causa cõmuni,repetit expensas pro rata.h.d.Intellige si in causa ꝓpria non erat aliàs tantũ expensurus, quia tunc repetit,aliàs non.Bartolus.

XXXIX. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

EX parte hæres institutus, causam de totis bonis, quã omnes hæredes patiebãtur[m], ob inultam mortẽ, suscepit, & obtinuit[n].cohæres ab eo partẽ suam petebat, nec partẽ sumptuũ factorũ in litem præstare volebat. Quæsitum est an doli exceptio noceret?Respondi: si idcirco amplius[o] erogatũ esset, quòd ipsius quoque causa defensa esset, habendã rationem sumptuũ.Sed & si omiserit doli exceptionẽ:agere potest de recipiẽda portione sumptuum.

Pater qui contemplatione dotis relinquit minorem partẽ filio quàm filiæ, videtur eã liberare à dotis collatione.h.d.& est notãdũ.Bal.secũdũ Bar.sic summatur: Quo ad collationẽ testatus videtur decedere, qui in codicillis de omnibus bonis disponit.Bar.

VInteſtato moriens codicillis prædia sua omnia, & patrimoniũ inter liberos diuisit, ita vt longe amplius filio, quàm filiæ relinqueret.quæsitũ est, an soror fratri dotẽ conferre deberet?Respondi,secundũ ea,quæ proponerentur, si nihil indiuisum[p] reliquisset,rectiꝰ dici ex

m *Patiebantur.* à quodam qui agebat contra omnes petiꝭ.hære.

n *Et obtinuit.* secus si perdiderit:quia tũc sumptus nõ repetit:vt j.iu.sol.iã tamẽ.§.in hac.Sed procurator cũ mandato indistincte repetit:vt.C.man.l.& si cõtrariã. Quidã tamen dicunt etiam gestorem succumbentem repetere si vtiliter cœpit defendere,licet malus exitus sit secutus:vt supra,de neg.gest.sed an vltro.§.is qui. secus si non vtiliter fuit cœptum:vt fuit in.d.l.iudicatum sol. iam tamen.§.in hac.sed prima placet.

o *Amplius.* potest enim esse ꝙ non:vt si prius quã cõmunẽ causam susciperet ꝓ se,salaria ꝓmiserit,& expẽsas fecit,nec oportuit eum aliquid plus expendere:aliàs repetit:vt hic,& supra, de neg. gest.qui aliena.§.fi.& arg.infra,pro so.l.cum duobus.§.quidam.

p *Indiuisum.* quid autem si aliquid remansit indiuisum?Respon. non cessaret collatio:vt.C.de col.l.filiæ dotem. sed hic præsumitur contra,tum quia nihil remansit indiuisum:tum,quia plura filio reliquit : & hoc etiam expressit, quòd ideo maiorem partem filio

BIU Cujas

filio assignabat, quòd filiæ dotē concederet: vt hic innuit statim, & dicitur. ff. de rei vind. l. emptor. §. fi. aliàs autē esset contra quod est. C. de col. l. ij. & in auth. ex testamento.

a *Cum erit.* tunc petendam cum erit &c.

b *Triginta.* dominus: vel verius, scilicet, seruus.

c *Mortis suæ.* scilicet, testatoris.

d *Viueret.* scilicet, seruus cui libertas imposita fuerat. Accursius.

e *Hæres.* apud quem non morabatur.

f *Præstiterat.* cohæredi, partem enim sumptuum dabat ei: & ille retinebat seruum apud se. Accursius.

g *Debita fuisse.* scilicet ciuiliter, debita tamen sunt ex voluntate defuncti naturaliter. vnde offi. iudi. seruus alimenta petere potest: vt infra, de ali. le. l. seruos. & ff. de vsufruc. l. domi nus. §. fin. & facit infra, de annu. leg. l. seruus.

h *Non posse.* scilicet à cohærede apud quem morabatur: vt supra, quæsiuit.

i *Non potest.* immo vi detur quòd sic: vt. ff. eo. si filia. §. Neratius. quæ est contra. Solu. ibi fuerat pater professus.

k *Socii sint.* ex conuē tione: vt. j. pro so. cum duobus. §. Papinianus. & §. idem Papinianus.

l *Et pater.* repete, & licet.

m *Functus.* quia pro eo soluit reipublicæ. vel gessit quædam pro eo in magistratu: vnde pro hoc videbatur velle facere tantundem. sed non est ita, vt hic dicit. Accursius.

n *Cū peculio.* scilicet, prælegauit. Azo.

o *Viuo testatore.* si vero testatore mortuo, remanet prælegatum in peculio: vt infra, de peculio. lega. l. tunc inutile.

p *Deinde pater.* scilicet, decesserit.

q *Ad vtrosque.* nam cum sit accessio, extincto principali, & accessorium: vt. j. de pecu. leg. l. j. & ij. & insti. de leg. §. si seruus. Accur.

r *Diuisit.* scilicet in codicilis. Azo.

s *Non esse præstādum.* nam non mutatur postea voluntas: nisi expresse hoc dicatur: vt infra, de leg. iij. l. si quis. in principio.

Si ex asse.]CASVS. Fideicōmissario vtile iudicium fami. erciscompetit ad petendum sibi relictum. Vi.

t *Si ex asse.* idem si ex parte. & facit. j. ad Trebel. l. ita tamen. §. si ex Treb. in fi. illius. §.

voluntate defuncti collationē dotis cessare. ℣ Seruo* libertatē dedit, qui erat annorum quindecim *cum erit*[a] *annorum triginta*[b] eidem ex die mortis suæ[c], quoad viueret[d], cibariorū nomine denarios denos, vestiarij denarios vigintiquinque præstari se velle significauit. quæsitum est, an vtile esset cibariorū & vestiariorum legatum, cum Stichus ante libertatis tempus decesserit? & an si non est vtile, hæres[e] qui præstiterat[f], à cohærede repetere possit apud quem morabatur? Respondi, non quidem debita fuisse[g]: sed si id quod datum est, in alimēta consumptum sit, repeti non posse[h].

Debita contracta per vnum ex fratrib⁹, communem hæreditatem possidentibus, non veniunt de communi soluenda. h. d. iste notabilis. §. Bartolus.

℣ Filius reipublicæ debita quæ post mortem patris contraxit, fratri suo pro parte hæreditaria reputare non potest[i], si nō in omnibus socij sint[k]: * licet hæreditatē paternam cōmunē haberent, & pater[l] pro altero filio in patria magistratu functus[m], decesit.

Perempto principali facto testatoris, perimitur accessorium. Bartolus.

℣ Duos filios [pater] scripsit hęredes, & certos homines vnicuique eorum prælegauit: ex* quibus vni Stephanum cū peculio[n]. is viuo testatore[o] manumissus decesit: deinde pater[p]. Quæsitum est, an id quod in peculio habuit Stephanus priusquam manumitteretur, ad vtrosque filios pertineat: an verò ad eum solum cui cum peculio prælegatus fuerat? Respōdi, secundum ea quę proponerentur, ad vtrosque[q] [pertinere.] Pater inter filios diuisit[r] bona, & eam diuisionem testamento confirmauit: & cauit vt æs alienum quod vnusquisque eorum habet, siue habebit, solus sustineret. postea vn⁹ ex filiis cum pecuniā mutuaretur, interuenit pater, eiusque consensu prędia quę filio adsignauerat pignori data sunt. post mortem patris eadem prædia idē fili⁹ possedit. vsuras soluit. quæro an familiæ erciscūdę iudicio, si prędia pignori data distrahat creditor, aliquid ei à cohærede præstandū sit? Respondi. secundum ea quæ proponerentur, non esse præstandum[s].

XL. GAIVS libro secundo Fideicommissorum.

SI ex asse[t] hæres institut⁹ rogatus sit mihi partem aliquā restituere: veluti dimidiam: vtile familiæ erciscundę iudicium rectè inter nos agetur.

Causa nullitatis, pertinet ad iudicem appellationis, qui potest sententiā pro parte cōfirmare, & p parte nullā pronūtiare. Bar.

XLI. PAVLVS libro primo Decretorum.

QVædam mulier ab iudice appellauerat, quòd diceret eum de diuidenda hęreditate inter se & cohęredē, non tantùm res, sed & libertos diuisisse, & alimenta[u] quæ dari testator certis libertis iussisset. nullo[x] enim iure id eū fecisse[y]. Ex diuerso respondebatur, cōsensisse eos [ei] diuisioni, & multis annis alimēta secundū diuisionem præstitisse. Placuit stādum esse alimētorū præstationi. Sed & illud adiecit, nullam esse[z] libertorum diuisionem.

Debitum ab vno ex hæredibus, potest prælegari. Bal.

XLII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

SI ita legatum fuerit vni ex hæredibus: *quod mihi debet, præcipito*: officio iudicis familiæ erciscundæ cōtinetur ne ab eo [quid] cohæredes exigant. Nā & si quod alius deberet, præcipere vnus[a] iussus fuerit: officio iudicis actiones ei præstare debebūt, p portiōe cohęredes[b]*.

Licet maior pars hæredum dissentiat, vnus solus ad diuisionem prouocat. Bal.

XLIII. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

ARbitrum[c] familiæ erciscūdæ vel vn⁹ petere potest[d]. Nam prouocare ad* iudicem vel vnum hæredē posse[e], palā est. Igitur & præsentibus[f] cæteris, & inuitis, poterit vel vnus arbitrum poscere.

QVædam.] CASVS. Ego hære. cōmunem cū muliere habebā. agimus hoc iudicio: & iudex qui de hoc cognoscit, inter nos diuisit libertos & alimenta. nunquid valet diuisio? Dicitur q̄ sic. & videtur q̄ non: quia aliud fecit quā deberet. Itē videtur q̄ valeat: quia ratā videmur diuisionē habere, soluēdo alimēta. secūdo est, quia præstatio alimētorum valet: sed libertorū diuisio nō valet. Vi.

u *Et alimenta.* ſ. diuisisse. & in hoc bene, sed in libertis malè: vt hic mulier allegat, & bene: vt. j. de iure patro. l. fi. & de ali. le. l. iij. §. solent. Accursius.

x *Nullo.* & ita appellauit à certo capitulo de libertis. Accursius.

y *Fecisse.* quia non sunt in bonis.

z *Nullā esse.* nō ergo appellatio confirmauit sententiā: vt. j. de ap. si expressim. Sed quomodo pro parte valet, & pro parte non res iudicata: vt supra. e. l. ī hoc iudicio. quæ est cōtra? Solu. vt ibi.

Si ita.]CASVS. Si te debitorem meū & Titiū hæredes instituā, & tibi debitū prælego: nihil Titius à te potest exigere: quia & si tibi hæredi legaui q̄ alius extrane⁹ mihi deberet, cohæres tene ret tibi cedere actionem pro sua parte.

a *Vnus.* scilicet, hæredum à testatore. Acc.

b *Cohæredes.* qđ enim in alterius persona, hoc & in tua præstat: vt. j. de condic. inde. l. frater à fratre. & facit. j. eo. l. inter. §. j. & C. eo. siqua.

ARbitrū.] CASVS. Cohæredes mei nolebant facere diuisionē bonorum. quęritur an cogere eos possim? Et rn̄. q̄ sic: & quāuis maior pars hæredū dissentiat, ego tamē solus ad dictā diuisionē possum prouocare. Vi.

c *Arbitrum.* id est, iudicem delegatum, vel ordinarium.

d *Potest.* scilicet, cæteris scientibus & consentientibus. Accursi⁹.

e *Posse.* etiam ignorā tibus cæteris: vt addat prædictis.

f *Præsentibus.* infert si ignorantibus, ergo inuitis: vt. j. de ritu nup. l. in eo iure. §. deinde. in casu tamen non datur iudex aliis inuitis: vt. j. titu. j. l. arbor. §. de vestibulo. q̄ est cōtra. Sed ibi speciale, ne res non diuidēda diuidat. Acc.

* *Flo. actiones ei præstari debet pro portione cohæredū.*

* *Flo. apud*

INter.] CASVS. Si ego & tu sumus hæredes: nunquid possum⁹ agere cōmuni diuidendo? Et respōdetur q̄ sic: & familiæ erciscundæ.

BIU Cujas

scundæ.[*SI FAMILIAE.*] Pone casum, vt supra, eo.si ita. [*SI COHAEREDES.*] Tres erãt hæredes: vnus absens, duo præsentes. rem hæredi. vendiderunt pro.xx.& dicebant se tantum vendidisse pro.x. poterit ipse qui fuerit absens, agere vt alia.x. cõmunicentur. [*FRVCTVS.*] Tres erant hæredes, vnus fructus hæredi. percepit. si sciuit, tenetur hoc iudicio directo. si ignorabat, tenet vtili. [*QVI FAMILIAE.*] Planus est. [*QVOD EX FACTO.*] Si cohæres meus impediat illum quo minus agat: quia testator sub pœna decé promisit, quòd non impediat eum, & solueris pœnã: non recuperabis à me partem eius: immo & si ego propter tuũ factũ soluero, tu mihi hoc iudicio teneberis. [*SI QVIS.*] Titius volés à me cétum petere, cõstituit Seium procuratorem: & cauit se ratũ habiturum, & hæredes suos: tandem fui absolutus, & Titius decesit postea. Certè si vnus hęredum eius contrauenìat, ille solus tenebitur: & si ab aliquo hærede meorum interim fuerint petita dicta cétum, ille solus aget. [*VSVFRVCTV.*] Duobus hæredibus instítutis decesi. Item legaui vxori meæ vsumfructũ in quodã fundo vt eum haberet donec dos ei soluatur. vnus hæredum dotem soluit: & recuperauit vsumfructum cum fundo. nunquid potest agere pro parte cum cohęrede vt cohęres soluat partem? Et respondeo quòd sic: vnde audietur in vtroque casu. [*SI DVO.*] Præcepit testator duobus hæredibus suis, vt statuam in suum honorem ponerent: & vnus posuit: & alius non. potest qui posuit, pro parte sumptuum recuperanda agere. Viuia.

* *Flo. capit*

* *esse, cepe-rit. Flo.*

* *causa ad inficias ire. Flo.*

a *Cõmunes sunt.* ex hæreditaria causã, vel aliũde. Patet ergo quòd res commodatæ, & depositæ, non veniunt in cómuni diuidundo iudicium: quia non sunt hæreditariæ, sed sunt ex hæreditate: vt hic, &.j.tit.j.l.iiij.j.rũ.&.§.j.&.j. pro soc.l. quibus casibus. Sed contra.ŝ.eo.& puto.§.fi. Solut. ibi & pro hæreditario seruo, siue maleficio ab eo commisso, agitur communi diui.& adde quod est infra, pro soc.l.quibus.

Depositæ & commodatæ res, nõ veniunt in fa. ercis. iudicium.

b *De cæteris.* quæ nó sunt hęreditarię: licet sint ex hæreditate, vt res commodatæ & depositæ: vt.ŝ.de peti.hære.& nõ tantũ. Ac.

c *Adiudicationes.* id est, prælegationes quas testator adiudicauit alicui hæredum. vel dic, vt sonat. Accursius.

d *Quo plus.* vendiderunt pro.xx. dixerunt se vendidisse pro.x.

e *Hæreditatis.* si diffiteantur eum cohæredem: vt supra, eo.l.j.&. C.eo.in familiæ. Accursius.

f *Sciret.* alioquin si putaret suum fundum: & consumpsisset fructus vt bonæ fidei possessor, non teneretur: vt supra, titu.j.l.iiij.§. post litem.& infra, eo.fundus qui. Vel quod verius est, immo teneret vtili actione fami. ercis. licet pceperit bona fide nescíens se cohæredem: non directa, quia non fecit sicut hæres: vt.ŝ.& puto.§.ij.& infra, eo. qui erat. nam cum hæc actio imitetur hæreditatis pe.& in illa teneatur bo.fi. pos. inquantum est locupletior: vt supra, de peti.hære. sed & si lege.§.pe.&.§.fi.&.l.illud.§.prædo.& in ista idé dici potest, secundum Azo.

A

In iudicio communi diuidundo, requirũtur magis exactæ probationes dominii, vel quasi, quã i iudicio familiæ erciscúdæ. Bal.

XLIIII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

INter cohæredes etiam communi diuidundo agi potest, vt res dũtaxat quæ eorum cõmunes sint[a], & causæ ex his rebus pendentes, in iudicium veniant: de cæteris[b] verò in integro sit familiæ erciscundæ iudicium.

Prætor debet tueri suam adiudicationẽ. Baldus.

¶ Si familiæ erciscundæ vel cõmuni diuidundo actum sit, adiudicationes[c] prętor tuetur, exceptiones aut actiones dando. ¶ Si cohæredes absente vno cohærede rem vendiderunt: & in ea re dolo malo fecerunt, quo plus[d] ad eos peruenìret: vel familiæ erciscundæ iudicio præstabunt ei, qui abfuit, vel hæreditatis[e] petitiõe. ¶ Fructus, quos ante aditam hæreditatẽ ex fundo hæreditario hæres cœpit: * non aliter familiæ erciscundæ iudicio præstare eum Iulianus ait, quàm si cum sciret[f] hæreditarium fundum esse, eos perceperit*. ¶ Qui familiæ erciscudę & communi diuidundo, & finium regundorum agunt: & actores sunt, & rei[g]: & ideo iurare debẽt, non calumniæ causa litẽ intẽdere[h], & nõ calũniæ causa ad inficiationes ire*.

Quod hæres sentit ex suo facto, sibi imputari debet. Bal.

¶ Quod ex facto suo vnus ex cohæredib' ex stipulatiõe hæreditaria prętat, à cohęrede non repetet[i]: veluti, si à se hæredéq; suo dolum malum abfuturum, defunctus spopondit: vel, neq; per se, neque per hæredẽ suum fore, quo minus quis eat agat[k]. immo & si reliqui propter factũ vni[s] teneri cœperint, quasi conditio stipulationis hæreditariæ extiterit: habebunt[l] familiæ erciscundæ iudicium aduersus eum*, propter quem commissa sit stipulatio.

B

Stipulatio facti diuidui, contra hæredẽ, contra facientem tantum committitur. h.d. iste. §. Bartolus.

¶ Si quis stipulat[o] fuerit[m], Titium[n] hæredémque eius ratum habiturum: & Titius pluribus hæredibus relictis decesserit: eũ solum teneri[o], qui non habuit ratum, & solum ex hæredibus stipulatoris acturum, à quo fuerat* petitum. ¶

Nota casum, quòd soluendo pro hærede, si non soluat, ab eo repetitur. Bartolus.

¶ Vsufructu vxori legato donec ei dos soluatur, per arbitrũ familiæ erciscundæ tã id quod cohæredis nomine ex dote solutum sit, recuperare[q] potest*: quàm vt cohæres soluat, effici posse Cassius ait, & verũ est[r].

C

Si duo cohæredes dãnati sint statuam ponere: & altero cessante alter eam fecerit, non esse iniquũ Iulianus ait familiæ erciscundę iudicium dare: vt pars impendiorum boni viri arbitratu præstetur.

XLV. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI quid contendis ex hęreditate mihi tecum commune[s] esse, qđ ego ex alia causa meũ proprium esse dico: id in familiæ erciscundæ iudicium nõ venit[t]. ¶ Dolus quem seru' hæredis admisit, in iudicium familię erciscundæ non venit[u], nisi si domini culpa in hoc erat, qꝙ nõ idoneum seruum rei comuni applicuerit.

D

g *Rei.* vt & supra, titu.j.l.iudicium. Sed qui prouocat, est pro actore: vt infra, titu.j.l.ij.§. fi.&.ŝ.de iudi. in tributo.

h *Intendere.* vel intẽdisse: vt.C.de iura. calum. l.ij.§.j. Accursius.

i *Non repetet.* sic & infra, de reg. iur. l. quod quis.& supra, de nou. l.si communis famil.

k *Agat.* id est, agi vtatur.

l *Habebunt.* vt & infra, de ædil. edic. l. si nolint.§. Pomponius & infra, de verb. oblig. l.ij.§. item si ex facto. Accursius.

m *Si quis stipulat' fuerit.* scilicet, à procuratore, vel ab ipso Titio: quod cum procuratore eius facturus est.

n *Titium.* scilicet, est cuius nomine procurator agebat: vel aliter, vt modo dixi.

o *Teneri.* scilicet, procuratori. vel dic, stipulatori, secundũ primã.

p *Petitum.* vt & infra, de ver. oblig. l. eadem.§. Cato. in fi.§. & idem in aliis prætoriis similibus: vt infra, ad leg. Fal. pœnales.§. Iulianus. Accursius.

q *Recuperare.* s. cohęres à cohærede.

r *Et verum est.* immo non est verũ: quia sibi partem poterat liberare, etiam sine parte cohæredis: vt.j.de vsufru. leg. l. cui vsusfructus. quę est contra. Solu. hic de rigore iuris: ibi de æquitate, secundum Rar.j.de cõdi. & demõ. l.pe.§. de illo. Vel melius potest dos pro parte solui: & vsusfru. pro parte desinere esse: vt ibi, sed tamen non commode liberat vna pars sine reliqua: cum facta diuisione pprietatis inter cohæredes obtingentę portionem pro parte liberare cõmode non poterunt. Vel dic tertio, agit fami. ercis. quia res pignori obligatas liberare pro parte non poterat: vt hic, & supra. cohæredes.§. idem iuris. licet ab vsufructu posset pro parte liberari: vt in.l. contraria. Accursius.

s *Commune.* cum tu non possideres.

t *Non venit.* ideo quia diffiteor mihi esse commune ex hæreditaria causa: quare agetur vel rei vin. vel Publiciana: vt arg. infra, de excep. l. fundum.&.l. fundi.&.ŝ.eo.l.j. Accursius.

u *Nõ venit.* vt dãnari possit vt ex suo pprio cõmisso: venit tamẽ vt damnetur

Si familiæ erciscundæ iudicium aduersus eum. [*SI IVDICIVM.*] Si familiæ erciscundæ iudicium aduersus eum. [*SI STIPVLATIO.*] Si stipulatio facti diuidui, contra hæredẽ, contra facientem tantum committitur. h.d. iste. §. Bartolus. [*SI QVIS STIPVLATVS.*] Si quis stipulatus fuerit, Titium hæredémque eius ratum habiturum: & Titius pluribus hæredibus relictis decesserit: eũ solum teneri, qui non habuit ratum, & solum ex hæredibus stipulatoris acturum, à quo fuerat petitum. [*NOTA CASVM.*] Nota casum, quòd soluendo pro hærede, si non soluat, ab eo repetitur. Bartolus. [*VSVFRVCTV.*] Vsufructu vxori legato donec ei dos soluatur, per arbitrũ familiæ erciscundæ tã id quod cohæredis nomine ex dote solutum sit, recuperare potest: quàm vt cohæres soluat, effici posse Cassius ait, & verũ est. [*SI DVO.*] Si duo cohæredes dãnati sint statuam ponere: & altero cessante alter eam fecerit, non esse iniquũ Iulianus ait familiæ erciscundę iudicium dare: vt pars impendiorum boni viri arbitratu præstetur.

BIU Cujas

Actio de dote datur contra hæredes soceri recipientis dotem: & licet maritus non sit hæres, ei subuenitur vt apud eum sit dos qui sustinet onera matrimonii. Bartolus.

XLVI. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

SI maritus [a] sub cõditione à patre hæres institutus sit, interim de dote vxoris actionẽ [b] pendere [c]. Planè si post mortẽ soceri diuortium factũ sit, quãuis pendente cõditione institutionis: dicẽdum est præceptioni dotis locũ esse: quia mortuo patre quædam filios sequũtur, etiã antequam fiãt hæredes: vt matrimonium, vt liberi, vt tutela [d]. Igitur [e] & dotem præcipere debet: quia [f] onus matrimonij post mortem patris sustinuit [g]. & ita Scæuolæ quoq; nostro visum est.

In successorẽ singularem ex necessitate, transit instantia iudicii. Bartolus.

XLVII. POMPONIVS libro vicesimoprimo ad Sabinum.

IN iudicio familiæ erciscũdæ vel cõmuni diuidundo, si dũ res in arbitrio [h] sit, de iure [i] prędij cõtrouersia sit: placet omnes eos inter quos arbiter sumptus sit, & agere [k], & op' nouũ nũtiare [l] pro sua quęque parte posse. & cũ adiudicatiões ab arbitro fiãt: si vni adiudicetur totus fundus, caueri oportet, vt quę ex his actionib' recepta [m] fuerint, reddãtur [n]: aut [o] quæ in eas impensæ factæ fuerint, præstẽtur [p]. Et si cũ res in iudicio [q] esset, eo nomine [r] actũ [s] nõ fuerit, eum sequi integrã actionem cui totus fund' adiudicatus fuerit, aut pro quacũque parte adiudicat' [t] erit: ✓ Itẽ quæ res moueri [u] possint, & in ea iudicia [x] veniãt: si interea subreptæ sint, furti agere [y] eos, quorũ istæ res periculo fuerunt, posse.

Plures hæredes vnius hæreditatis, debent vnum procuratorem constituere, non separatim agere. hoc dicit lex ista. Bartolus.

XLVIII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

SI familiæ erciscũdæ vel cõmuni diuidũdo, vel finium regundorũ actum sit: & vn' ex litigatorib' decesserit, pluribus hæredibus relictis: nõ potest in partes iudicium [z] scindi: sed aut omnes hæredes [a] accipere id debent: aut dare vnum procuratorem [b], in quem omniũ nomine iudicium agatur.

Qui vendit ex necessitate, nõ tenetur de dupla promittere: & cautio quæ nõ debet interponi, interposita cõmittetur. Itẽ quod quis facit ante aditã hæreditatẽ, in directũ erisçundæ iudiciũ non venit. Itẽ pro sepeliẽdo defuncto, ante aditã hæreditatẽ iussu iudicis res hæreditariæ possunt vendi. Bartolus.

XLIX. VLPIANVS libro secundo Disputationum.

QVi erat hæres ex parte institutus, testatorem iussus à prætore [c] sepelire: seruum cui erat testamento data libertas, ideo distraxit [d], duplamque [e] promisit: & ex ea cautione conuentus [f] præstitit.

---

a *Maritus.* Distinguitur an fuerit factum diuortiũ in vita patris: quo casu cœperit personalis actio contra patrẽ, quę cõtra hæredes dabitur cũ hæredes erunt, an post: & tunc incipit cõtra filium tantũ: cũ ipse possit dotẽ percipere, sed primo casu nõ: cũ non habeat on' post mortẽ.

b *Actionem.* natã in vita soceri. Accursius.

c *Pendere.* quia nescit vtrum possit cõuenire marituũ, an nõ. Nã si hęres erit, ipsum pro hæreditaria parte & cæteros cõueniet. si nõ erit, non poterit conuenire: vt ff. de do. præleg. l. pater dotẽ. §. si prius. quæ est cõtra. Non autẽ pẽdet, quantũ ad hoc, vt non habeat locũ. Item quantum ad hoc quin alij teneãtur statim, & cõueniantur pro hæreditaria parte: vt ff. solu. mat. l. si marito. §. cum pater. Azo. & hoc facio diuortio ante mortem soceri. plane &c.

d *Vtuela.* vt C. eo. l. ij. & ff. e. si filia. §. j. & ff. de iure do. si is q. §. j. & l. dotis fructus. in prin. Et quod dicit, tutelæ. s. legitimæ: vt ff. de tute. lantepe. Tutela autem testamẽtaria daretur etiam filiosa. vt insti. qui da. tu. pos. in prin. Acc.

e *Igitur.* quia sentit onera. Azo.

f *Quia.* aliàs, quãuis.

g *Sustinuit.* aliàs, tenuit: & aliàs, sustinuit. Et dic etiã modico tẽpore. vel ponitur quãuis, pro quia: vt. C. eo. lij. secundum Azo.

IN iudicio.] CASVS. Quatuor dicit. Primo, Ego & cohæredes mei egimus fa. ercis. & lite pendẽte extraneus quidã facit opus contra seruituté debitam prædio hęre. dico ego cp omnes agere possumus cõfessoria: & nuntiare. i. prohibere. Secũdo, cp si fundus dominãs fuerit mihi adiudicatus: cohæredes mei mihi cauebunt cp quæ fuerũt consecuti per cõfessoriam, puta aliquod interesse totũ mihi restituent: vt & ego eis caueam de impensis ab eis factis cp restituã. Tertio, quòd si non sit cœptum agi confessoria ab aliquo nostrum pendẽte lite in act. fami. ercis. quòd mihi cauebũt si adiudicetur fundus mihi: huic soli cui adiudicatus est fundus, cõpetit confessoria. Quarto dicit, cp si lite pẽdente in iudicio fami. ercis. res quædã mobiles surreptæ sunt: omnes agimus furti: quia omnium interfuit tempore furti facti: licet ille res fuerunt adiudicatæ vni nostrum.

h *In arbitrio.* s. iudicis: vt diuidat, vel adiudicet. Accursius.

i *De iure.* i. de seruitute. sic accipitur ísti. de re. cor. & incor. in fi.

k *Agere.* scilicet confessoria: vt supra, si serui. vindi. l. loci. §. si fundus. & l. & si fortè. §. si ædes.

l *Nuntiare.* ratione ergo seruitutis fit nuntiatio: vt hic. Sed contra. ff. de ope. no. nun. l. qui viam. Solu. hic in seruitute vrbana: ibi in rustica. Vel nuntiatur non domino prædij debentis seruituté, sed alij: vt. ff. de remis. l. j. §. idẽ Iulianus. pro personali aũt vt pro vsufru. cõstat non posse nuntiari: vt. ff. de ope. no. nun. l. j. §. fi. & l. ij.

m *Recepta.* scilicet, à cohæredibus. Sed nonne in rẽ suam debet constitui procurator, vel habebit suo nomine vtilẽ: vt. ff. eo. l. plane. & l. si pignori res. nec enim imminet litigiosi vitium: vt. C. de litig. l. fi. Rũ. hoc est in arbitrio eius cui res est adiudicata, agat ipse, an is perficiat causam qui eã inchoauit: quia merita causæ nõuit. sed in. l. si pignori. cohæres non cœperat agere cui erat præstita pecunia, secundum Azo.

n *Reddantur.* scilicet, ei cui fundus est adiudicatus. Azo.

o *Aut.* pro, &.

p *Præstentur.* ab illo cui est fundus adiudicatus. Azo. Vel dic expensas fuisse factas in lite qua ꝓponuntur cõfessoriæ actiones ab vnoquoq; inquantũ interest vniuscuiusque cõtra seruitutem non fieri: vt. ff. si ser. vin. l. loci. §. si fundus. & l. & si fortè. §. si ædes.

q *In iudicio.* scilicet, fami. ercisc. vel communi diui. Azo.

r *Eo nomine.* quia fiebat contra seruitutem sociis vel cohæredibus debitam. Accursius.

s *Actum.* s. confessoria à cohæredibus.

t *Parte adiudicatus.* s. alicui, aget ipse. Sed cõtra. ff. de actio. & obliga. l. quæcũque. & ff. de no. ope. nun. l. non solum. §. fi. & diuersimode contradicunt. Sol. aliud in voluntaria alienatione: vt ibi, alia in necessaria, vt hic: secundum Io.

u *Moueri.* nã immobiles non cadunt in furti vitium, vel rapinæ: vt inst. de vsucap. §. cp aũt.

x *In ea iudicia.* fa. ercis. & communi diui.

y *Agere.* scilicet omnes dominos, etiam si vni tantũ fuerit adiudicata: nec enim spectatur interfit mea vel nõ, eo tempore quo ago, si interfuit eo tẽpore quo furtum fuit factum: vt infra, de fur. inter omnes. j. respon. &. §. hæc actio.

z *SI familiæ erciscũdæ. Iudiciũ.* i. sentẽtia, vt vnicuiq; eorũ portio sua adiudicetur: quia omnes pro vna parte computantur.

a *Hæredes.* scilicet cohæredis decedentis loco vnius personæ.

b *Procuratorem.* vt. ff. de procur. l. licet. §. si. plures. Accursius.

QVi erat.] CASVS. Testator duos instituit hæredes: & seruo libertatem reliquit. antequam adirent, præcepit iudex vni hære. vt sepeliret testatorem: & ideo vendidit dictũ seruũ: & cauit de dupla si euinceretur. seruus euincit se in libertatem cum stipulatione. quæritur an possim hoc iudicio recuperare à cohærede. sed antequam hanc. q. soluat, proponit aliam: scilicet, an debuerit cauere de dupla? Et dicit, quòd non: quia ex necessitate vendidit: sicut ille non tenetur cauere qui exequitur sententiã alicuius iudicis. Postea soluit primam dicens, an hoc fecit hæres errans ante aditam hæ. & non venit in iudicio isto directo: quia ad hoc vt directum habeat locum, oportet vt esset institutus: & quòd adierit. sed venit in vtile quod eiusdem est effectus. aut fecit post aditam: & tunc venit in directo. Viuianus.

c *A prætore.* quod fieri debuit: vt infra, de relig. at si quis. §. si cui. sed pro ipso monumento faciendo agitur mandati contra eum cui testator mandauit: vt infra, man. l. si vero non remunerandi. §. fina. & intellige hoc iussum ante aditam hæreditatem: vt ex sequentibus apparet.

d *Distraxit.* vt ex præcepto prætoris sepeliretur.

e *Duplã.* aliàs, duplum scilicet, promittendo: & aliàs, duplam.

f *Conuentus.* quia euicit se in libertatem.

BIU Cujas

a *Implere.* id est, cauere de euictione: vt hic, &.ĭ. de euictio.l.si pignora. sed ille tenetur, cui solutio proficit: vt infra, eod.titu.l.si plus.§.j.&.C.de euicti.si ob causam.

b *Suscipientis.* scilicet, ex necessitate rem vendere. Accursius.

c *Voluntatē.* id est, voluntariè distrahentis. sic &.C.de neg.gest. tutori. & supra, eod.si pignori. circa fi. & supra, de alie.iu.mu.cau. fa.l.qui redhibito.

d *Prætor debuit.* scilicet, nulla facta promissione.

*Flo.duplā cauere

e *Cauit.* vendens vt meus executor, secundum primas solutiones. vel vendens vt suas, licet iussu prętoris, secūdum Azo. & secūdum eum non tenetur.

Cautio erronea quandoque committitur.

f *Cōmittetur.* Not.hic erroneā cautionem cō mitti: & sic est cōtra.ĭ. si quis cau.sed & si.§.fi. & infra, de dona.si patronus. & infra, de fideiuss.si quis post. &.j. vt in pos.lega.l.j. in prin. &.§.j.&.ĭ.de iur. & fac.igno.l.iuris.&.l. error. quibus omnibus dicitur, quòd ex erronea cautione cum effectu non agitur. Sol.po-

*Fl.actori

tęs dare speciales respō siones: vt in illa, si quis cau.sit circa iudicia speciale. Ité in illa de dona. sit facta promisio à patrono, viuente adhuc liberto, in cuius bonis fiebat promisio. Ité in illa, de fideiuss. nullæ

*Flo.defecto

erant reliquiæ principalis: vnde accessoria nasci non potest. Item in illa, vt in possess. leg. sit speciale ratione vltimæ voluntatis. Item in illa, de iur. & fac. igno. dicas, quòd nec videtur prodesse ali-

*Fl.quòdq;

cui, nec nocere iuris error: cum emptori nō fiat nisi quod fieri est cōsuetum emptoribus. Vel dic, secundū Azo. quòd vno verbo possunt tolli omnes istæ cōtrarietates: vt dicas, committitur stipulatio in tantum in quantum ageretur exempto nulla interposita cautione: scilicet, ad interesse: vt.d.l.si quis cautionibus. vel si in nihilum poterat agi, non agetur interposita cautione: vt.d.l.de dona.si patronus. & de fideiuss. si quis post. & contra eum agi debet qui teneretur nulla interposita cautione: id est, contra debitorem: non cōtra fideiussores per errorem iuris datos: vt in.d.l.vt in pos.leg. & secundum hoc nullus damnificatur vel lucratur ex iuris ignorantia. & sic non ob.l. de iur. & fac.igno. Et hæc omnia quando vendidit tanquam executor merus præcepto prætoris: non tāquam hæres vel dominus. si autem vendidit vt quilibet vendit rem suam, tenetur cauere, & ex cautione conuenitur in duplum, & repetit à cohærede: quia probabiliter errauit credens se teneri ad duplum: etiam si vt executor vendidit: id est, iussu prætoris. & ita intelligitur ille ver. si autem &c. sed in primo casu quando nō vt proprium, sed vt merus executor, non repeteret partem dupli per actionem fami.ercisc. quia non teneretur nisi pro parte hæreditaria. haberet enim exceptionem: vt probatur per leges contrarias.

g *Oportet.* scilicet, instītutum.

h *Effectus sit.* adeundo: vt & supra, eod. & puto.§. sed si dolo. sic & infra, pro socio. si id quod. in princip. &.§.j.

i *Iudicio.* directo.

k *Sepeliuit.* vt in nostro casu.

l *Non habet.* scilicet, directum.

m *Dicemus.* quia fecit quasi hæres: vnde habet locum directi, vt hic dicit. at.ĭ. directum cessat: vt hic dicit. Acc.

Quæsitū est, an familię erciscūdę iudicio cōsequatur quod ex duplæ stipulatione abest? Primo videamus an hic debuerit de dupla* cauere. Et mihi videtur nō debuisse. Hi enim demum ad duplæ cautionem cūpelluntur, qui spōte sua distrahunt. Cæterū si officio distrahentis fungitur, non debet adstringi: non magis quàm si quis ad exequendā sententiā à prætore datus, distrahat. Nā & hic in ea cōditione est, ne cogatur implere[a] [id] quod cogūtur hi qui suo arbitrio distrahunt. Nā inter officium suscipientis[b], & voluntatem[c] distrahentis, multū interest. Quapropter re quidem integra stipulationem duplæ interponere nō debuit: sed decernere prætor debet[d], esse emptori* aduersus hęredē existentem actionem ex empto, si res distracta fuisset euicta. Si autem hæres errauit, & cauit[e], & seruus peruenisset ad libertatem: stipulatio cōmittetur[f]. Quæ si fuerit cōmissa: æquum erit vtilē actionem ei aduersus cohæredem dari, directo* iudicio familię erciscūdę [cessante,] ne in dāno moretur. Nam vt familię erciscundæ iudicio agere [vel conueniri] quis possit, nō tantū hæredem esse oportet[g]: verum ex ea causa agere vel conueniri quam gesit, quámq; *admisit posteaquā hæres effectus sit[h]. cæterùm cessat familiæ erciscūdæ actio. Et ideo si antequam quis sciret se hæredē esse, in hęreditate aliquid gesserit: familię erciscundę iudicio[i] non erit locus: quia non animo hæredis gessisse videtur. Quare qui ante aditam hęreditatē quid gesserit, veluti si testatorem sepeliuit[k]: familię erciscundę iudicium non habet[l]. Sed si post aditam hæreditatem id fecit, consequenter dicemus[m], familiæ erciscundę iudicio consequi eū posse sumptum, quem fecit in funus.

B *Expensæ quas pater fecit pro filio in studio, non debent filio imputari tempore diuisionis: nisi animo repetendi patrem fecisse constet. Bartolus.*

L. IDEM libro sexto Opinionum.

QVæ pater filio emācipato studiorum causa peregre agēti subministrauit: si nō credēdi animo pater misisse fuerit cōprobatus[n], sed pietate debita ductus: in rationem portionis, quę ex defuncti bonis ad eundem filium pertinuit, cōputari æquitas non patitur[o].

Si fratres sustinent communiter onera matrimonii, fructus veniunt in communi: secus si post diuisionem. hoc dicit. vel breuius: Fructus dotis debent esse fratrum existentium in communione: secus si facta fuerit diuisio. Bartolus.

C

LI. IVLIANVS libro octauo Digestorum.

FVndus, qui dotis nomine socero traditus fuerit, cū socer filiū ex aliqua parte hęredē instituerit[p]: per arbitriū familię erciscundę pręcipi ita debet[q], vt ea causa filij sit, quę futura esset, si dos p̄ p̄ceptionē [filio] legata fuisset[r]. Quare fructus post litem[f] cōtestatā percepti, ad eū redigendi sunt, habita ratione impensarū. Qui verò ante litem contestatam percepti[t]

D

Qva.] CASVS. Pater mihi filio emācipato cū essem in scholis, necessaria subministrauit. pater decessit. nunc ago fami.ercis. cū fratribus meis. q̄ritur an debeam illa quæ pater contulit mihi in scholis, in portionē meam cōputare? Et respon. q̄ non, nisi probetur q̄ pater animo illo cōtulit mihi vt cōputarem. aliàs si non probetur: tunc videtur fecisse causa pietatis, & sic donasse videtur. Vi.

n *Comprobatus.* Ex eo q̄ hic dicit, si non credēdi &c. colligūt quidam, quòd præsumatur in dubio pater donare. sed q̄ subiicit: sed pietate &c. innuit contra. dic ergo, quòd donāre præsumitur siue alimēta, siue libros, siue arma, vel quid simile misisse, apponitur filio suo emancipato: vt.C.eod. l.filiæ. & infra, de lib. ag. si quis à liberis.§. si mater. &.ĭ. de dona.l. donationes.§. species. & ar.ĭ. de do. inter vi. & vxo.l.vtrum.&.ĭ.de neg.gest. Nesennius.& C.de peri.suc. paré.l.j. lib. x. Sed contra.ĭ. de mune. & hono. & filium. Sol. ibi loquitur

*Fl.ardē

de eo quod impendi-

*Flo.qui

tur propter filij honorem post morte patris: hic in vita patris: vt.ĭ. ad muni. Lucius.§. idē respon. Item no. quòd quidā dicunt (vt Pla) hāc.l. corrigi per auth. ex testamento. Sed tu dic contra: quia simplices donationes non cōferuntur: vt ibi not.

o *Non patitur.* præsumpta ratione pietatis: sicut & aliàs, infra, man.si verò non re.§. contrario. Accursius.

Fvndus.] CASVS. Paterfa. decessit instituto filio hærede cum aliis. licet pater receperat fundum in dotem pro filio: filius tamen ante partem habere debet. Sed quid de fructibus? & dicitur quòd restituendi sunt sibi omnes percepti post lit. contest. in iudicio fa.ercis. & ipse filius reddet impensas cohæredibus quę fuerunt factæ pro fructibus. ante autem lit. contest. percepti non veniunt. cætera sunt plana. Viuianus.

p *Instituerit.* idem & si exhæredasset pater filium: vt infra, de do. præleg.l.j.§. Celsus.

q *Debet.* vt &.ĭ. si filia.§.j.

r *Legata fuisset.* non dicit quòd possit prælegari, cum tantūdem in vno legato quantū in alio: id est in dote continetur: vnde non valet legatum: vt insti. de lega.§. ex contrario. Accursius.

s *Post litem.* vel post moram interpellatione cōgruo loco & tēpore facta: vt.ĭ. de vsu.l. mora. in prin. &.ĭ. de leg.ij.l. Titia Seio. §. vsuræ. &.C. de vsu. & fru.l.j. &.ij. in fi. &.l.fi. Accursius.

t *Percepti.* & consumpti.

Pertinebunt.

BIU Cujas

a *Pertinebunt.* cum enim cæteri cohæredes bona fide poſsideãt, ſuos faciunt. & ſi conſumpſerint ante lit. conteſt. nõ tenebuntur. cæterum poſt lit. conteſta. fructus percepti ab eis omnino reſtituuntur, extent vel non: quia mala fide percipiuntur: vt inſtitu. de offi. iudi. §. illorũ. ſecundũ Azo. Vel dic, vt. ſ. c. inter. §. fructus.

b *Et impenſarum.* Vel iunge cum caſu præcedenti. ſ. quãdo poſt lit. cõteſt. percipiũtur. Vel dic, ſi vnꝰ hęredũ impẽdit: recuperat ab aliis.

c *Debet.* ſ. cũ poſt lit. conteſt. percipiuntur.

d *Hoc genus.* ſcilicet quod pro fructibus fit: vt hic, & j. ſol. ma. fructus. & ſupra, de pe. hæ. ſi à patre. §. fi. & ſi pars hære. pet. ſorori. §. ſumptus. & infra, de vſu. l. videamus. §. penul.

e *Nam ſi ego.* mutat perſonas. Accurſius.

f *Confiteor.* Tu verò a confiteris me hęredem in nihilum.

g *Debeo.* quia poſſideo: vt ſupra, eo. l. j.

h *Debui.* quia nomina nõ veniunt: vt. ſ. c. l. ij. §. fi. Et ſic not. quædam venire in vno horum iudiciorum quę in alio non veniunt: vt & ſupra, ſi pars hæred. pe. l. non poſſumus. Sed cõtra, ſupra, de pet. hære. ſed & ſi lege. §. hoc ſenatuſc. Solu. vt ibi.

Maeuiꝰ.] *CASVS.* Titius habebat fundum cõmunem cũ Mæuio: qui Titius deceſſit nobis hęre. inſtitutis. egimus cum Mæuio. & nobis fundus eſt adiudicatus: & cõdemnati ſumus Mæuio in pecuniam. Certe ſi agamus fami. erciſ. de hær. Titij, p eo fundo agere poſſumus. [*SERVVS.*] Seruum meum cum libertate hęredem inſtitui: & cum eo etiã inſtitui Titiũ & Seiũ: & ſic tres erant hæredes: & ille ſeruus negotia mea geſſerat. quæritur an Seius & Titius eũ hoc iudicio poſſint conuenire: vt id quod habet penes ſe, reddat? Et reſpondetur quòd ſic. videbatur q̃ non: cum ſeruus ex ante geſto nõ tenetur. [*CVM FAMILIAE.*] Si iudex admittat hęredes ad licitationẽ rei hęre. iuder pro tota re debet licitationem facere, non pro parte: quia forte nihil valet.

i *In familiæ.* ſcilicet, inſolidũ: quia propter hæreditatẽ ad nos peruenit tota.

k *Præſtabit.* Videbatur quòd non: quia non tenetur ex ante geſto: vt Cod. an ſeruus tu. j. l. iiij. §. poſt litem autem conteſtatam.

fuerint, æqualiter ad omnes hęredes pertinebunt a. [Sed] & impenſarũ b ratio haberi debet c: quia nullꝰ caſus interuenire poteſt, qui hoc d genus deductionis impediat.

Si iudicium diuiſorium non facit præiudicium petitorio, admittitur ipſorum concurſus. Bartolus.

¶ Si ego à te hęreditatem petere vellem, tu mecum familiæ erciſcũdæ [iudicio] agere: ex cauſa vtrique noſtrũ mos gerẽdus eſt. Nam ſi ego e totam hæreditatẽ poſſideo, & te ex parte dimidia hæredẽ eſſe confiteor f, ſed à cõmunione diſcedere volo: impetrare debeo g familiæ erciſcũdæ iudicium: quia aliter diuidi inter nos hæreditas non poteſt. Item ſi tu iuſtam cauſam habes propter quã per hęreditatis petitionẽ potius quàm [per] familiæ erciſcũdæ iudiciũ negotium diſtrahere velis: tibi quoque permittendũ erit hæreditatem petere. Nam quædam veniũt in hęreditatis petitionẽ quæ in familię erciſcundę iudicio non deducuntur. veluti ſi ego debitor hæreditarius ſim: iudicio familiæ erciſcundæ nõ conſequeris id quod defuncto debui h: per hęreditatis petitionem conſequeris.

Quod fuit defuncti, vel eius occaſione obuenit: in hoc iudicium venit. hoc dicit iſta lex. Bartolus.

LII. IDEM libro ſecundo ad Vrſeium Ferocem.

MAeuius, qui nos hæredes fecit, rem cõmunem habuit cum Attio. ſi cùm Attio cõmuni diuidundo egiſſemus, & nobis ea res adiudicata eſſet venturam eam in familiæ i erciſcundæ iudicio Proculus ait. Seruus liber & hęres eſſe iuſſus: id quod ex rationibus, quas patrifamiliàs geſsiſſet, & penes ſe retineret: iudicio familiæ erciſcũdæ cohæredibus ſuis præſtabit k.

Valet ſententia ſi portiones inuicem cõpenſantur ſeu adæquantur: & in aliquo ſuperfluo alter tantummodo condemnatur. Bartolus.

¶ Arbiter familiæ erciſcũdæ inter me & te ſumptus l, quædam mihi, quędã tibi adiudicare volebat: [&] pro his rebus alterũ alteri condemnandos eſſe intelligebat. Quæſitum eſt, an poſſit compẽſatione m vltro citroque [facta,] cõdemnatione * eũ ſolũ, cuius ſumma excederet, eius dũtaxat ſummę quę ita excederet, dãnare? & placuit poſſe id arbitrum facere.

Res eſt æſtimanda prout valet vnita, nõ prout valet diuiſa. Bartolus.

¶ Cum familiæ erciſcundæ, vel communi diuidundo [iudicio] agitur, vniuerſæ res æſtimari debent, non ſingularum rerum partes n.

LIII. VLPIANVS libro ſecundo Reſponſorum.

PEcuniã quã filius emancipatus ita credidit, vt patri ſolueretur o: ita demũ in hęreditatem patris numerari, ſi patri adueſus filiũ eiuſdem quantitatis nomine actio p competebat.

Si vnus ex hæredibus vendidit partem ſuam certæ rei, non venit illa res in iudicio fami. erciſc. Bal.

LIIII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

EX hæreditate Lucij Titij, quæ mihi & tibi cõmunis erat, fundi partem meã alienaui: deinde familiæ erciſcundæ iudicium inter nos acceptũ eſt. neque ea pars quæ mea fuit, in iudicio veniet, cum alienata de hæreditate exierit: neque tua q, quia etiam ſi remanet in priſtino iure, hæreditariáque eſt: tamẽ alienatione meę partis exiit de communione. Vtrum autẽ vnus hæres partem ſuam non alienauerit, an plures, nihil intereſt: ſi modo aliqua portio alienata ab aliquo ex hæredib⁹, hæreditaria eſſe deſiit.

LV. VLPIANVS libro ſecundo ad Edictum.

SI familiæ erciſcundę vel cõmuni diuidundo iudicium agatur: & diuiſio tam difficilis ſit, vt pene impoſsibilis eſſe videatur: poteſt iudex in vnius perſonam totam cõdemnationem conferre, & adiudicare r omnes res [ei.]

LVI. PAVLVS libro viceſimo tertio ad Edictum.

NOn ſolum in finium regũdorum, ſed & familiæ erciſcũdæ iudicio prẽteriti quoque temporis fructus s veniũt.

a ex ſuo fac. poſt ma. l. quamuis. Sed hic non cõuenitur ratione geſtionis: ſed quia rem communem poſsidet. Item non videtur hæc actio ſcilicet, fam. erciſ. dari: ſed nego. geſt. vt infra, ſi cer. pe. l. eius qui in prouincia. §. j. quæ eſt contra. Sol. hic non loquitur niſi de his rebus quæ teſtatoris fuerunt: ibi de his quæ non fuerunt eius, ſed ei debebantur. Vel hic de acquiſitis ante mortem: ibi de poſt acquiſitis: quod in idem recidit.

Flo. pẽſatione vtro citroque cõdemnationis facta eum

l *Sumptus.* i. electus.

m *Compenſatione.* per condemnationem tali modo fit compenſatio: quia ſi tibi adiudicat rẽ vnam valentẽ pro mea parte. xv. & te condemnat in. xv. & ſic. xxx. & mihi poſtea rem vnam adiudicat: & me condẽnet in. x. pro tua parte: ideoque cum videat tali modo cõpenſationem hincinde admitti: te ſolũ in quinque condẽnare debebit: vt hic, & C. de iur. do. l. fin. §. penult. & argu. infra, titu. j. ſi quis putans. §. ſi fundus. & §. idem Iulianus. & C. communi diuidundo. l. pen. Acc.

n *Partes.* maior enim fit æſtimatio partis dimidiæ re tota æſtimata, quàm ſi per ſe ſeparata pars dimidia æſtimetur: vt hic, & C. cõmuni di. l. j. §. j.

o *Pecuniam. Solueretur.* mandauit enim filius cum crederet patri ſolui pecuniã: ex tali mãdato nulla cõpetit actio patri. Quod enim dicitur. ỹ. ſi cer. pe. l. certi condic. §. ſi nummos. locum habet, cũ perſona alicuius eſt adiecta vt ſibi quæratur obligatio. at hic perſona patris eſt adiecta ad ſolutionem tantum, ſicut ſi ſtipulatus mihi eſſem aut Seio: vt infra, de verb. oblig. l. eũ qui. §. qui ſibi.

p *Actio.* ſcilicet, rei vind. vt quia pecunia eſt patris.

q *EX hæreditate. Neque tua.* ſcilicet, vt diuidatur: ſed vt tibi ſoli detur: vt ſupra, eod. l. hæredes. §. ſi teſtator. quæ eſt contra.

Si familiæ.] *CASVS.* Si diuidi hæreditas commode non poteſt, nunquid poteſt iudex vni totam adiudicare: & alterum cui adiudicat, condemnare alij in pecunia? Et reſpon. quòd ſic.

r *Adiudicare.* vt. C. cõmuni diui. l. ad officiũ.

s *NOn ſolũ. Fructus.* vt & ſupra, ti-

BIU Cujas

Casum posuit. a ARbitro. *Fratres.* hic coram arbitro fuit lis conte. & sic lit. contest. diuiserunt suo consensu non expectata arbitri sententia. hæc quidem diuisio non rescinditur nisi ætatis ratione, secundum Azo.

COMMVNI DIVIDVNDO.

Communi.] CASVS. Ego & tu habemus rē cōmunē ex causa societatis, quā volo diuidere. certe agā cōmuni diuidundo. nō pro socio. pro socio enim agitur ad hoc si percepisses fructꝰ ex re cōmuni. Sed pone, quòd vnus nostrū suā partem vendidit. certe iam non agitur communi diui. cum non est quod diuidatur: sed agitur cum nouo consorte. Viuianus.

b *Magis.* electiue ponitur hæc dictio, magis, non comparatiue: vt & illud, magis volo esse diues, quàm pauper. Non enim ad diuisionem pro socio intēditur: vt hic, & infra, pro socio. l. actiōe. §. si post. in fi. §. Item pro socio actio intenditur, vt res non communis communicetur: vt ifra, pro socio. l. si quis societatem. & vt no. supra, tit. j. item ex diuerso. in fi.

Cōmuni diuidundo iudiciū, aliud vtile, aliud directum.

c *Iudicium.* scilicet, directum. vtile vero habet locum quandoque etiam si res non sit cōmunis: vt ifra, eo. si quis putans. in prin. & l. sed postquam. & l. in summa. quæ sunt cōtra. Vel dic, quòd cessat directum & vtile si nec est nec fuit communis: vt hic. cæterum si fuit, sed non est: habet locum vtile. si vero fuit & est, tunc directum.

d *Nihil autem. Emerunt.* animo ineundæ societatis. & est simile per omnia insti. de oblig. ex quasi contractu. §. item si inter. Accursius.

e *Videtur.* vt. §. titu. j. l. inter. §. qui familiæ.

f *Prouocasset.* quod si non apparet, sorte dirimitur: vt supra, de iu. l. in tribus.

IN communi.] CASVS. Ego & tu habebamus rem communem. si hoc iudicio agamus, quid veniat in hoc iudicio, quæritur. Et rñ. quòd nihil vltra diuisionem rei, & præstationes: puta, si quis fructus percepit, vel aliud, vel damnum dedit, vel impendit aliquid. [*SI QVID.*] Si aliqui qui habent rē cōmunem, pactum inter se fecerint, iudex debet illud pactū seruare, si sine dolo fecerunt. Viuianus.

g *Damni.* vt & infra, eod. l. & si non. §. venit. Accursius.

h *Eo nomine.* id est, occasione cōmunionis: vt & supra, de noxa. si in re communi.

i *Sociorum.* vt quia impendit in re cummuni. Accursius.

k *Peruenit.* vt quia fructus ex re communi percepit: & subaudi, venit in iudicium communi diuidundo.

Si diuisio fiat iudicio pendente, iudicii officium euanescit. Bartolus.

LVII. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

ARbitro quoq; accepto fratres[a] communem hæreditatem consensu diuidētes, pietatis officio funguntur: quā reuocari non oportet, licet arbiter sententiam iurgio perēpto non dixerit, si non intercedat ętatis auxilium.

COMMVNI DIVIdundo.

TITVLVS III.

I. PAVLVS libro vicesimotertio ad Edictum.

COmmuni diuidūdo iudiciū ideo necessariū fuit, quòd ꝓ socio actio magis[b] ad personales inuicē præstationes pertinet, quàm ad cōmunium rerum diuisionē. Denique cessat communi diuidūdo iudicium[c] si res communis non sit.

II. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

NIhil autem interest, cum societate, an sine societate res inter aliquos communis sit. nam vtroque casu locus est cōmuni diuidundo iudicio. Cum societate res communis est, veluti inter eos qui pariter eandē rem emerunt[d]. Sine societate communis est, veluti inter eos quibus eadem res testamento legata est. ℣ In tribus duplicibus iudiciis, familiæ erciscūdę, communi diuidundo, finiū regundorum, quęritur quis actor intelligatur: quia par causa omnium videtur[e]. Sed magis placuit eum videri actorē, qui ad iudicium prouocasset[f].

III. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

IN communi diuidundo iudicio nihil peruenit vltra diuisionem rerum ipsarum quæ communes sint, & si quid in his damni[g] datum factumvé est, si ue quid eo nomine[h] aut abest alicui sociorum[i], aut ad eum peruenit[k] ex re communi. Si quid ipsi sine dolo malo inter se pepigerūt: id in primis & familiæ erciscundæ & communi diuidundo [iudicio] iudex seruare debet.[l]

IIII. IDEM libro nono ad Edictum.

PEr hoc iudicium[m] corporalium rerū fit diuisio, quarum rerū dominium habemus: non etiam hæreditatis[n]. ℣ Deputeo quæritur, an communi diuidundo iudicio agi possit? Et ait Mela ita demum posse, si solum ei[o] cōmune sit. ℣ Hoc iudicium bonæ fidei est. quare si vna res indiuisa relicta sit, valebit vtique & cæterarum diuisio: & poterit iterum[p] communi diuidundo agi de ea, quę indiuisa mansit. ℣ Sicut autē ipsi' rei diuiso venit in cōmuni diuidundo iudicio, ita etiā præstationes veniūt. Et ideo si quis impensas fecerit, consequetur. Sed & si non cum ipso socio agat, sed cum hærede socij: Labeo rectè existimat impensas & fructꝰ à defuncto perceptos venire. Planè fructus ante ꝓcepti quàm res communis esset, vel sumptus antè facti, in communi diuidundo iudiciū non veniunt[q]. Eapropter scribit Iulianus si missi in possessionem damni infecti simus[r], & antequam possidere iuberemur[s], ego insulā fulsero: sumptum istum communi diuidūdo iudicio consequi me non posse[t].

V. IVLIANVS libro secundo ad Vrseium Ferocem.

l *Seruare debet.* vt & §. titu. j. l. fi. Vel pone exēplum. j. eo. iudicem. quod intellige nisi sit specialiter pactum inhibitum. vt. j. eo. l. in hoc iudicium. §. si conuenit. Itē intellige esse seruandi vel ad actionem, vel ad exceptionem. nec enim semper agi potest quasi fiat incontinenti eo ipso ꝙ fit cōmunione durante. vnde non fit pacto si est mutuum ad actionem pariendi: vt C. fami. erciscū. si diuisionem. quę est contra. Accursius.

Per hoc.] CASVS. Ego & tu habebamus rem corporalē in communi: & eius dominium nostrum erat. nunquid venit in hoc iudicio? Et respon. ꝙ sic: sed hæreditatis nō cum sit incorporalis. item si habemus pro communem: veni hoc iudiciū: si terr communis illius pr Tertio dicit: Pone, ego & tu habem[m] mas res communes. re diuidimus: quædam re adhuc remanſit in cōmuni, & indiuisa. mu quid possumus pro e agere adhuc communi di? Et rñ. ꝙ sic. *QVT.*] Si habeam rem communem: & tu impensas facias, & pro ea hoc iudicio agam? mē. quid partem impensæ à me consequeris? Et respon. ꝙ sic. Itē si tu decessisti postquā & alia de re communi percepperas: nunquid cū hæredibus tuis agi potest? Et respon. ꝙ sic. Vl.

m *Per hoc iudicium directum.* Nam vtile est pro incorporalibus: vt infra, eo. l. arbor. §. fi.

n *Hereditatis.* id est, rerum quarum dominium habemus ex hæreditaria causa priꝰ nō intētato iudicio fa. erci. secundum Azo. Vel dic, hæreditatis: ideo quia ius est: & sic pro diuiso in eo quòd in possideri nō potest: vt supra, de rei vin. l. Pōp si ex æquis. in fi. Itē qui in ea sunt res quarū dominiū nō habemus: vt §. de pet. hære. & nō tū. ꝙ est necesse. sic vt Iꝰ domini rei diuidē dę per hoc iudiciū: vt hic, & j. pri. §. & §. titu. j. l. inter. j. respō. Acc.

o *Commune sit.* vt & supra, proxi. respon. dixi modo. Et subaudi hic, vel quasi commune: vt quia emerit à non domino. Vel alias competit actio, si non sint domini: vt infra, eo. l. communi diui. §. ij. Hoc enim tantum remouetur ne competat, si ius hauriendi solummodo habent: secundum Azo.

p *Iterum.* Secus in actione familiæ erciscundæ: vt supra, titu. j. si filia. §. familiæ. quæ est contra. Accursius.

q *Non veniunt,* sicut nec in fami. erciscun. vt supra, titu. j. & pōto. §. sed & si dolo.

r *Simus.* & sic sumus plures.

s *Iuberemur.* ex secundo decreto.

t *Non posse.* scilicet, directo, sed vtili, & statim dices infra l. proxi.

BIU Cujas

proxi.q̃ sic non ob. supra, de noxa. si seruus communis. in. fi. quæ est contra. Accursius.

Ed si res.] CASVS. Ego & tu habebamus domum: & Mæuius habebat domum ruinosam iuxta. noluit cauere: & ideo positi sumus in possessione. nũquid hoc iudicio possum partem siue totum recuperare à te socio? Et certe sic: vtili, & non directo. Si autẽ feci impensas tempore quo sumus domini, & sumus missi ex secundo decreto: nunc directo iudicio possum recuperare à te: vt in lege sequenti, quæ continuatur cum ista. Vi.

a *Dominũ earũ.* Not. pro sententia Io. quòd missus ex secundo decreto, fit dominus si erat prior possessor dominus: vt dixi plene supra, si ex noxali causa agat. ij. in fi. Accur.

b *Impensæ.* scilicet factæ postquam dominium sumus nacti. si vero ante secundum decretum, post primũ tamen: & sic post missionem factæ sunt: non directum, sed vtile locũ habet: vt infra, de dam. infec. si finita. §. cum autẽ plures. & d. l. supra, de noxa. si seruus communis. quæ sunt cõtra. Accursius.

Si quis.] CASVS. Habebam rem cõmunem cũ Titio patre: & credebam eã habere communem cum Titio filio: vnde fructus percepi, vel sumptus feci. nunquid possum agere cum Titio patre, cum quo res est communis, qui alienauit partem suam. nunquid adhuc erit communi diuid? Et respõ. quòd sic vtile. [SIVE AVTEM.] Planus est cum. §. seq. vsque ad §. si fundus. [SI FVNDVS.] Ego & tu habebamus fundum cõmunem, ego obligaui partem meam creditori meo. queritur an possumus diuidere nihilominꝰ? Et dicit, quòd creditori remanet hypothecaria in parte mea, etiam si fundus fuerit tibi totus adiudicatus. idem si fuit diuisus regionibus inter nos, vt pars quondam mea pro indiuiso remaneat obligata. sed si tibi adiudicat, partem meam minus æstimat iudex: quia obligata est: & quia creditor vẽdere potest. [IDEM.] Tria dicit: Ego & tu habebamus seruum communem, qui valet. x. tu obligasti mihi partem tuam pro tribꝰ. nunc agis communi diuidundo. certe repellam te excepti. quia facis id per quod vis extinguere pignus meum: puta si mihi adiudicatur pars tua. Secundo pone, quòd non fui vsus exceptio. certè aut iudex tibi debitori adiudicat totum: & condemnat in æstimatione partis meæ: & in tua remanet mihi ius pignoris: aut mihi. & tunc condẽnat me tibi in eo quod plus valet tua pars, quàm summa debiti. [VRSEIVS.] Ego & tu locum communem habemus, in quo ædificaui. quidam vicinus nuntiauit nouum opus: ego nihilominus ædificaui, cum hoc expediret mihi & socio, licet de non ædificando forte sub pœna promiseramus. & quia cõtra prohibitionem feci, fui condemnatus ad interesse nuntianti. an hoc recuperem à te pro parte, quæritur. Et respondetur quòd sic. Viuianus.

c *Vtili.* id est, efficaci: vt innuitur in. ij. respon. huius. l. Accur.

d *Iudicio.* cum eo cũ quo re vera cõmunis erat: vt hic, & infra, eod. si quis cum. & l. in hoc iudicio. circa principi.

e *Titius.* cum quo erat communis.

SEd si res non defenderetur, & ideo iussi sumus à prætore eas ædes possidere, & ex hoc dominium[a] earum nãcisceremur: respondit Proculus communi diuidundo iudicio partẽ eius impensæ[b] me seruaturum esse.

VI. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

SI quis putãs sibi cum Titio fundum cõmunem esse, fructus perceperit, vel sumptũ fecerit, cum esset cum alio communis: agi poterit vtili[c] communi diuidũdo iudicio[d]. Quare & si fundum Titius[e] alienauerit: licet hic communi diuidundo iudicio locus non sit[f], quia à communione discessum est: vtili tamen locus est futurus:* quod datur de præstationibus, quotiens [res] communis esse desiit.

Fructus veniunt in hoc iudicio, siue immediate percipiãtur à socio, siue locẽtur colono nomine communi. si vero locentur nomine proprio, damnum ad locantem spectabit: interim vero erit commune. Bartolus.

℣ Siue autem locando fundum cõmunem, siue colẽdo, de fundo communi quid socius consecutus sit: cõmuni diuidundo iudicio tenebitur. Et si quidẽ communi nomine id fecit: neque lucrum, neque damnũ sentire eum oportet. Si vero non cõmuni nomine, sed vt lucretur solus: magis esse oportet, vt & damnum ad ipsum[g] respiciat. Hoc autẽ ideo præstat cõmuni diuidũdo iudicio[h], quia videtur partem suam non potuisse expedite[i] locare. ℣ Cæterum non aliàs cõmuni diuidundo iudicio locus erit, vt & Papinianus scribit, nisi id demum gesserit, sine quo partem suã rectè administrare non potuit. Alioquin si potuit[k], habet negotiorum gestorum actionem, eáq; tenetur. ℣ Si quid post acceptum cõmuni diuidundo iudicium fuerit impensum, Nerua rectè existimat etiã hoc venire. Sed & partum[l] venire Sabinus & Atilicinus responderunt. Sed & accessionem[m] & decessionem[n] hoc iudiciũ accipere, iidem existimauerunt. ℣ Si quis in cõmunẽ locum,[o] mortuum intulerit: an religiosum fecerit, videndum est. [Et] sanè ius quidem inferẽdi in sepulchrum[p], vnicuique insolidum competit. Locum autem purum alter non potest facere religiosum. Trebatius autem & Labeo quanquã putant non esse locum religiosum[q] factũ: tamen putant in factum[r] agẽdum[s]. ℣ Si damni infecti insolidum pro ædib⁹ * caueris, Labeo ait cõmuni diuidundo iudicium tibi non esse: cũ necesse tibi non fuerit insolidum cauere, sed sufficere pro parte[t] tua. quæ sententia vera est. ℣ Si fundus cõmunis nobis sit, sed pignori datus à me[u], venit quidem in cõmuni diuidũdo [iudicio:] sed ius pignoris creditori[x] manebit, etiam si adiudicatus[y] fuerit. Nam & si pars socio tradita fuisset, integrũ maneret[z]. Arbitrum autem cõmuni diuidundo [ob] hoc minoris[a], partem[b] æstimare debere[c], quòd ex pacto vendere prohibet communi diui. agi, vt res diuidatur, & damnum sartiatur: vt infra, de reli. l. ij. §. an socius. & l. is qui. quæ sunt contra. Sed & si ad hoc, vt tollatur, agitur communi diuidundo: non puto absonum.

* *Flo. insoli-dũ prædib⁹*

a *Ipsum.* lucrum vero commune sit: vt iustitut. de societate. §. manet. & Cod. de ædi. priua. l. si is contra quẽ.

b *Iudicio.* non negot. gest. vt supra, familiæ erciscun. l. hæredes. §. non tantum. Sed contra Cod. de negot. gest. siue pro fratre. in prin. Solu. vt diximus in. d. §. non tanum.

c *Expedite.* vt & insti. de offi. iudi. §. quòd si commode. Accur.

d *Potuit.* vt supra, de negot. gest. si communes. & l. qui aliena. §. fi. Nec fami. erciscun. vt supra, titu. j. l. hæredes §. si vnus.

e *Sed & partum.* vt & in fami. erciscun. vt supra, titu. j. l. partum. nam omnia veniunt etiam ex officio post lit. contesta. vt infra, de ædil. edic. l. ædiles. §. item sciendum. Acc.

f *Accessionem.* id est, lucrum.

g *Decessionem.* id est, damnum.

h *In communem locũ.* scilicet, purum.

i *In sepulchrum.* cõmune, & inuitis sociis: vt institu. de rerum di. §. in commune.

k *Religiosum.* nisi vnus socius inferatur: vt infra, de relig. si plures. Accursius.

l *In factum.* quia aliquid religiositatis habet.

m *Agendum.* scilicet, vt aut corpus tollatur, aut vt pretium suæ partis præstetur. nec tamẽ

n *Pro parte.* vt infra, de interroga. actio. non alienum. sed contra. infra, de dam. infec. l. in stipulatione dam. Sol. vt diximꝰ supra, de neg. gest. si communes. Azo.

o *Ame.* extraneo creditori.

p *Creditori manebit.* in parte quæ fuit obligantis, & pro indiuiso adhuc: vt. j. qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. si consenserit. §. fin.

q *Adiudicatus.* scilicet, vni soli. Sed nunquid si debitori fuerit tota res adiudicata, partem tantum creditor habebit obligatam? Respon. vtique: secundum Io. vt infra, qui. modis. pig. vel hyp. sol. l. si consenserit. §. fi. Arg. contra, infra, de act. emp. l. Iulianus. §. idem Celsus.

r *Integrum maneret.* scilicet, ius creditori.

s *Minoris.* scilicet, pretij. Azo.

t *Partem.* scilicet, eius qui obligauit. Azo.

u *Debere.* cõpensatione habita: vt. §. tit. j. l. Mꝰ. §. arbiter. Azo.

a *Eam.* scilicet, partem. Azo. & sic dubius euentus.
b *Pigneratitia.* .s. quia pignori mihi fit. id enim agit, propter qđ desinere esse pignori potest. s. re adiudicata creditori. Azo.
c *Partis.* scilicet meæ, quæ pignori non fuit.
d *Manere.* nec ob hoc quòd alteri adiudicat, perit pignus. manere enim &c. Azo.
e *Me condemnet.* compensatione habita: vt supra, titu. j. Mæuius. §. arbiter.
f *Tractauimus.* vbi diximus, quia nec erit cõmunis vsus fru: vt. ſ. tit. j. & puto. §. Iulianus. Et sic not. hic, qp iura quæ seruãtur in act. fa. erci. & in hoc iudicio sunt seruãda regulariter: vt &. j. eo. l. arbor. in fin. Fallit autem in multis: vt & supra, eo. l. p hoc. §. hoc iudicium. quæ sunt contra.
g *Nuntiauit.* & sic omnibus: quia ipsi rei fit.
h *Si vnus.* qui post nũtiationem fecit. Azo.
i *Damnatus fuisset.* s. ad interesse: quod quidem esse potest, si actori placuerit: vt. j. de no. ope. nũ. l. antepe. §. siue.
† *Eadẽ est enim ratio hæreditatis, & cmiusli- bet alterius rei communis, vt elegã- ter ostendit Cic. in orat. pro Ros. Co mœdo. circa finem.*
k *Hoc fieri.* id est, ędificari vel refici magis seruare nuntiationem. vnde agit: vt. ſ. de peti. hære. vtiles. & sic non est contra. j. de ope. no. nun. l. de pupillo. §. si plurium. vbi dicit, vnũ de sociis propter factũ alteri damnũ nõ pati.
* *ædificii. Flo.*

eam[a] rẽ creditor potest, Iulianus ait. ℣ Idem Iulianus scribit, si is, cum quo seruũ communẽ habebam, partẽ suam mihi pignori dederit, & cõmuni diuidundo agere cœperit: pigneratitia[b] exceptione eũ summoueri debere. Sed si exceptione vsus non fuero: officium iudicis erit, vt cum debitori totum hominem adiudicauerit, partis[c] æstimatione eum condemnet. manere[d] enim integrũ ius pignoris. Quòd si adiudicauerit iudex mihi: tanti dũtaxat me condemnet[e], quanto pluris pignus sit, quàm pecunia credita: & debitorem à me iubeat liberari. ℣ Officio iudicis etiam talis adiudicatio fieri potest, vt alteri fundum, alteri vsumfructum adiudicet. Cætera eadem sunt, † quæ in familiæ erciscundæ iudicio tractauimus[f]. ℣ Vrseius ait, cum in cõmuni ædificio * vicinus nuntiauit[g], ne quid operis fieret: si vnus[h] ex sociis ex hac causa dãnatus fuisset[i], posse eam pœnam à socio pro parte seruare. Iulianus autem rectè notat, ita demũ hoc verum esse, si interfuit ædium hoc fieri.[k]

Fructus vectigalis venit in hoc iudicio non diuidendus, sed adiudicandus. Bar.

VII. IDEM libro vicesimo ad Edictum.

COmmuni diuidundo iudicium locũ habet, & in vectigali agro.[l] Vectigalis ager an regionibus diuidi possit, videndum [est.] Magis autem debet iudex abstinere [ab] huiusmodi diuisione: alioquin præstatio vectigalis cõfundetur[m]. ℣ Neratius scribit arbitrũ, si regionibus fundum non vectigalem[n] diuisum, duobus adiudicauerit[o]: posse quasi ĩ duob[p] fundis seruitutem imponere. ℣ Qui in rem Publicianam habent: etiam cõmuni diuidũdo iudiciũ possunt exercere. Ex quibusdam autem[q] causis vindicatio cessat. Si tamẽ iusta causa est posidendi, vtile cõmuni diuidundo [iudicium] competit: vt puta si ex causa indebiti soluti[r] res posideatur.

Inter eos qui non habent iustam possessionem, non competit hoc iudicium. Item si petitor tantum iniuste possidere dicatur, ab hoc iudicio remouetur. Bartolus.

℣ Inter prædones autẽ hoc iudicium locum non habet:[s] nec si precario possideant locũ habebit, nec si [vi aut] clam, quia iniusta est possessio ista. precaria vero iusta quidem [est,] sed quę non pergat ad [huius] iudicij[t] vigorem. ℣ Iulian' scribit, si alter possessor[u] prouocet, alter dicat eum vi possidere: non debere hoc iudicium dari ne post annum quidem: quia placuit etiam post annum in eum qui vi deiecit, interdictum reddi[x]. Et si precario (inquit) dicat eum possidere[y], adhuc cessabit hoc iudicium: quia & de precario interdictũ datur. Sed & si clã dicatur possidere qui prouocat: dicẽdũ esse ait, cessare hoc iudiciũ. Nã [&] de clandestina[z] possessione cõpetere infra, p suo. l. hominẽ. Azo. & habet locum vtilis actio hoc casu.

Sabbatina quæstio.

a *Eam.* scilicet, partem. Azo. & sic dubius euentus.
b *Pigneratitia.* .s. quia pignori mihi fit. id enim agit, propter qđ desinere esse pignori potest. s. re adiudicata creditori. Azo.
c *Partis.* scilicet meæ, quæ pignori non fuit.
d *Manere.* nec ob hoc quòd alteri adiudicat, perit pignus. manere enim &c. Azo.
e *Me condemnet.* compensatione habita: vt supra, titu. j. Mæuius. §. arbiter.
f *Tractauimus.* vbi diximus, quia nec erit cõmunis vsus fru: vt. ſ. tit. j. & puto. §. Iulianus. Et sic not. hic, qp iura quæ seruãtur in act. fa. erci. & in hoc iudicio sunt seruãda regulariter: vt &. j. eo. l. arbor. in fin. Fallit autem in multis: vt & supra, eo. l. p hoc. §. hoc iudicium. quæ sunt contra.
g *Nuntiauit.* & sic omnibus: quia ipsi rei fit.
h *Si vnus.* qui post nũtiationem fecit. Azo.
i *Damnatus fuisset.* s. ad interesse: quod quidem esse potest, si actori placuerit: vt. j. de no. ope. nũ. l. antepe. §. siue.
† *Eadẽ est enim ratio hæreditatis, & cmiusli- bet alterius rei communis, vt elegã- ter ostendit Cic. in orat. pro Ros. Co mœdo. circa finem.*
k *Hoc fieri.* id est, ędificari vel refici magis seruare nuntiationem. vnde agit: vt. ſ. de peti. hære. vtiles. & sic non est contra. j. de ope. no. nun. l. de pupillo. §. si plurium. vbi dicit, vnũ de sociis propter factũ alteri damnũ nõ pati.
* *ædificii. Flo.*

COmmuni.] CASVS. Duo habebãt fundum in emphyteusin. volebant agere pro eo hoc iudicio: an possint quæritur. Et respon. qp sic: sed non vt diuidatur inter eos. sed adiudicetur. alioquin si posset diuidi, iam destrueretur præstatio pensionis: quia id quod datur integrum pro fundo, iam daretur immutatũ. [NERATIVS.] Duo habebant fundũ communem, & non vectigalem: ne obstaret prin. huius. l. quia vectigal non diuiditur. volunt ipsi agere inter se hoc iudicio: vnde iudicem adiuerunt. iste iudex vult diuidere hunc fundum & partiri: & vni parti seruitutem imponere, & alij non. nũquid potest? Et respon. quòd sic. [QVI IN REM.] Duo emerunt rem à nõ domino. licet non sint domini, tamen agent communi di. Item si duo à non domino indebitum, sibi credentes deberi, acceperũt: idẽ est vt possint diuidere hoc iudicio vtili. [INTER PRÆDONES.] Plani sunt isti ambo. §. §. sed primus loquitur quando ambo erant malę fi. in. §. Iulianus. loquitur quando vnus erat malæ fid. & alius bonæ fi. & vtrobique cessat hoc iudi. cõmuni diui.

l *Agro.* sicut & fami. ercis. vt supra, ti. j. item prædia.
m *Confundetur.* propter plures præstationes, quod non expedit: vt supra, titu. j. l. iij. j. respon. & infra, de ali. le. l. ij. Et no. hic ar. optimum in quæstione tali Sabbatina: Titius conduxit à me prędium in emphy. sub annua pensione. decessit duobus relictis hæredibus. vnus soluit vel soluere paratus est partem suam pensionis, alter non. ego dico neminem posse soluere partem: sicut Titius non potuit: & ita elapso triennio vtrũque repellere volo, ne confundatur præstatio vectigalis: vt hic, sed illud considera econtra: quia obligatio pensionis in vnumquemque pro hæredi-

n *Non vectigalem.* Sed cus si vectigalis esset. non enim valeret diuisio: vt supra, proti. respon. Accursius.
o *Adiudicauerit.* qđ potest: vt & supra, titu. item Labeo. §. j.
p *Duobus.* duo enim sunt post diuisionem vt & supra, cõmunia prædio. l. siquis duas. §. j. & infra, de le. j. plane. §. h.
q *Ex quibusdam autem.* Melius diuisset. nim vt ista esset ratio præcedentium: quia emit à non domino. Vdic, dixit dari hanc actionem si habeat iter prætorio vtile rei vin. idẽ est quòd habet locum hæc actio. & hic dicit, quãdo à non domino soluta est: & cessat Publiciana: quia nõ est iusta causa tradita. Ac
r *Soluti.* ab eo qui nõ erat dñs. & tũc qui bona fid. accepit, vsucapit. vt
s *Non habet.* Sed quid si sine ti. fuerint duo ho. fi. poſſ? Rſi. non agunt cõmuni di. vt. ſ. fa. erci. inter cohæredes. j. respon. licet in eo. titu. l. item prædia. sit ar. contra. Item etiam aliud ar. contra. in ea. l. §. fi duo. in fi. Sed ibi qualem qualẽ habent causam illi missi. Vel dic, ibi non agunt nisi secundo interposito decreto: vel pro eo quod expendit ante secundum decretum, agitur vtili: vel pro eo quod expendit post, directa: vt. j. de dam. infec. si finita. §. cum autem plures. Et hoc idem probatur supra, eo. l. iij. j. respon. & l. iiij. j. respon. &. §. de puteo. Posset etiam dici alia ratione competere hanc actionem missis in possess. quia ius pignoris habent: vt C. qui po. in pig. habeantur. l. si fundus. &. l. si decreto.
t *Iudicii.* vel etiam Publicianæ: vt supra, de Publi. l. quæcunque. §. interdum. Sed pergit ad vti posid. interdictum: vt infra, vti posid. si duo. Ioan.
u *Possessor.* prædo. Azo.
x *Interdictum reddi.* in quantum peruenit ad violentum: vt infra, de vi & vi ar. l. j. in prin. vel habet locũ perpetuo vt excipitur: vt. C. de except. l. licet. Accursius.
y *Dicat eum possidere.* qui prouocat. Azo.
z *De clandestina.* vt de precaria superiori casu.

BIU Cujas

a *Interdictum.* quod vi aut clam, vel vti posſi. Azo.
b *Dari.* No. duos creditores communi diui. iu. agere. ſic & ſupra, famil. erciſcun. ſi pignori. Azo.
c *Dari debet.* vt &. ſ. de vſufru. l. ſi cuius rei. §. ſed ſi inter duos.
d *Legatorum.* ſcilicet, dari debet.
e *Duo ventres.* Forte diuerterat ab vxore prægnante, & aliam duxit: quæ ex eo ſimiliter cœpit: poſteáque deceſſit. ambæ mitti debent in poſſeſſionem. Vel forte duę miſęſſũt: ideo quia dubitabatur quæ legitima eſſet. Ac.
f *Poſſidere.* ex ſecundo decreto: vt infra, de dam. infec. ſi finita. §. Iulianus ſcribit. Ac.
g *Vindicationẽ.* ſcilicet, directam: & ideo directum iudicium locum habet: vt ſupra. e. ſed ſi res.
h *Agitur.* ſiue ſint ſocij in vſufru. ſiue non: quod eſſe poteſt: vt infra, de pecul. ſed ſi duo. §. idem. & ſupra, titu. j. l. & puto. in princ. &. §. vſufruct.
i *Sic poterit.* ſcilicet, diuiſio fieri. Accur.
k *Sit vſusfructus.* id eſt, commoditas vſufruc. ius enim durat donec legitimo modo pereat. Azo.
l *Poſſideant.* ſcilicet alij, non ſibi. vel poſſideant: id eſt, detineant. nec enim naturalẽ vel ciuilem habent poſſeſſionem: vt infra, de preca. l. certe. §. is qui rogauit. & ſic expones infra, de vſur. l. videamus. §. ſi poſſeſſionem. & facit. C. de præſcrip. xx. an. l. ij. pro hac tamen detentatione tenetur rei vin. vt ſupra, de rei vin. l. officiũ. licet poſſit dominum in iudicio nominare: vt C. vbi in rem agi. l. ij.
m *Pars.* ſi iudex alteri creditori rem adiudicare vult. ſic ſupra, famiercíſcun. ſi pignori. Accurſius.
n *Debitum offerre.* ſcilicet prius, & quod poſtea ſolutum eſt: vt. j. qui poſſ. pig. ha. l. ſi prior. §. ſciendum. & de diſt. pig. l. cum poſterior. Azo.
o *Idemque.* vt debitor poſſit luere.
p *Pigneratitia.* id eſt, hypothecaria.
q *Offerat.* vt. j. de pigne. actio. l. ſi creditor qui rem. Accurſius.
r *Creditor eius.* quod fieri poteſt: vt. C. eo. l. ſi probatum. Accur.
s *Alterius debitoris.* ergo duo qui rem communem habebant, pignori obligauerunt creditoribus ſuis, forte non ſimul.
t *Et debitor eius.* ſcilicet poſtmodum.
u *Soluto eo.* ſcilicet tantum. Accurſius.
x *Rei.* ſcilicet communis tibi, & alij.
y *Ex empto tenebitur.* vt hic habes: & infra, de act. emp. l. Iulianus. §. idem Celſus.
z *In mandato.* De mandato da exemplum: mandaſti mihi vt rem

interdictũ [a] inquit. ℣ Si duo ſint qui rem pignori acceperunt, æquiſsimũ eſſe vtile cõmuni diuidundo iudiciũ dari [b]. Sed & ſi de vſufructu ſit inter duos cõtrouerſia, dari debet [c]. Item ſi duo à prętore miſsi ſint in poſſeſsionem legatorũ [d]. Eſt enim iuſta cauſa poſsidẽdi, cuſtodiæ gratia. Ergo & ſi duo vẽtres [e], idem erit dicendum. quod habet rationem. Planè ſi iam dãni infecti miſſus, iuſſus ſit poſsidere [f]: non erit huic vtili iudicio locus: cum vindicationẽ [g] habere poſsit. Cùm de vſufructu cõmuni diuidũdo iudicium agitur [h]: iudex officiũ ſuum ita diriget, vt vel regionib⁹ eis vti frui permittat: vel locet vſumfructum vni ex illis, vel tertiæ perſonæ: vt hi penſiones ſine vlla cõtrouerſia percipiãt. vel ſi res mobiles ſint: etiam ſic poterit [i], vt inter eos cõueniat: caueántque per tempora ſe vſuros & fruituros: hoc eſt, vt apud ſingulos mutua vice certo tempore ſit vſusfruct⁹ [k]. ℣ Neque colonis, neque eis qui depoſitum ſuſceperunt, hoc iudicium competit: quamuis naturaliter poſsideant. [l] ℣ Inter eos, qui pignori acceperunt, talis diuiſio fieri debet, vt nõ vero p̃tio æſtimetur pars: [m] ſed in tãtum dumtaxat, quãtum pro ea parte debetur: & [ſi] adſignetur quidem pignus vni ex creditoribus, licẽtia tamen non denegetur debitori debitum offerre, [n] & pignus ſuũ luere. Idémque [o] dicitur, & ſi poſſeſſor pignoris, litis æſtimationẽ pigneratitia [p] * in rẽ agenti offerat. [q]

Debitor certæ partis pro indiuiſo, ſi in diuiſione tota res ſibi fuerit adiudicata, totũ dare debebit, & habere quod pro adiudicatione dedit: ſed ſi tota alteri fuerit adiudicata, liberabitur ſoluendo: & pretiũ quod pro adiudicatione dedit, recipit. Bartolus.

℣ Si debitor communis prædij partem pignori dedit: & à domino alterius partis prouocatus creditor eius, [r] aut ab alio creditore alterius [s] debitoris licitando * ſuperauit: & debitor ei⁹, [t] cui res fuit adiudicata, velit partem ſuam prædij recuperare: ſoluto eo, [u] quod ipſe debuit, eleganter dicitur non eſſe [eum] audiẽdum, niſi & eã partem paratus ſit recuperare, quã creditor per adiudicationẽ emit. Nam & ſi partem vendideris rei [x]: & priuſquam traderes emptori, communi diuidundo iudicio prouocatus fueris: alteráque * pars tibi adiudicata ſit: conſequẽter dicitur ex empto agi non poſſe, niſi totam rẽ ſuſcipere fuerit paratus: quia hæc pars beneficio alterius venditori acceſsit: quinimmo etiã ex vendito poſſe cõueniri emptorem, vt recipiat totum. Solùm illud ſpectandum erit, num forte fraus aliqua vẽditoris interuenit. Sed & ſi diſtracta parte ceſſerit victus licitatione venditor: æquè vt pretiũ reſtituat, ex empto tenebitur. [y] Hęc eadem & in mãdato, [z] cæteriſque huius generis iudiciis ſeruantur.

Vnus ex ſociis volens diuidere, poteſt alios ad diuiſionem, etiã inuitos, prouocare: item propter dubium admittitur petitio incerta tam in hac actione quàm in rei vindicatione. l. d. iſta lex.

VIII. PAVLVS libro vicesimotertio ad Edictum.

ET ſi non omnes, qui rem cõmunem habent, ſed certi ex his diuidere deſiderãt: hoc iudicium inter eos [a] accipi poteſt. ℣ Si incertũ ſit, an lex Falcidia locum habeat inter legatariũ & hęredem, cõmuni diuidundo agi poteſt: aut incertæ

meam tibi venderem, quam cum alio communem habeo. ante traditionem tibi factam aliam partem conſecutus ſum. totum habes: vt infra, man. ſi mandauero. §. Iulianus. &. l. qui negotia. §. cũ hæres. vel dic, mandaſti vt tibi emerem partem cuiuſdam rei: quod feci: & antequam traderem, alia pars eſt adiudicata mihi cõmuni diuidun. iudicio. compelleris quidem totam accipere. Eodẽ modo in tutore & geſtore negotiorum qui emerunt nomine pupilli vel domini partem rei: tamen poſtea totam oportuit eos accipere per hoc iudicium. nam in totum domin⁹ & pupillus accipere tenentur: & hoc ſubiicit, cæteriſque huius generis &c. Bul. * Flo. licẽdo.

ET ſi nõ omnes.] CASVS in prin. eſt plan. [SI INCERTVM.] Teſtator legauit mihi fundum: hæres detrahere vult Falcidiam: ſed neſcit quãtum: interim tamẽ poſſum agere cũ hærede * Flo. aliaque iudicio cõmuni diui. Itẽ rei vind. pro parte incerta. Secundo teſtator legauit ſeruum. in ſuo peculio erat fund⁹. hæres vult ex eo fundo quod domino debebatur detrahere: ſed adhuc neſcit quantum illud ſit. certe interim cum hęrede agetur cõmuni diui. & rei vindi. pro incerta parte. [SI COMMVNIS.] Ego & tu habemus ſeruum qui valet. x. fecit autem furtum extraneo in. xx. ego conuentus noxaliter dedi, cum magis ſeruum dare debebã. certe non conſequar à te niſi dimidiam eius ſcilicet, quod valet ſeru⁹. Secundo dicit idem ſi ſeruus communis qui eſt in peculio apud me in. v. & quinque apud ſocium, contraxit cum extraneo, & in. xx. ſe obligauit: & ego conuentus dedi. xx. creditori peculiari, cum nõ niſi. v. dare debui. nam non repetam à te niſi v. quæ ſunt apud te de peculio eius. hæc quidem petam: & ſi illa. v. perierunt poſtquã fui damnatus. hoc autem probat tali ſimili. nam ſi mandet dominus procuratori ſuo defenſionem ſerui: ſi dominus de peculio conueniatur ratione ſerui, & procu. damnetur: certe dominus tenetur: & etiam ſi res peculij pereant poſt condemnati. procu. niſi procurator fuiſſet in culpa, vt quia dominus volebat cedere rebus peculiaribus creditori, & procurator noluit: ſed magis voluit damnari. Viuianus.

a *Inter eos.* & alios etiam inuitos: vt infra, eo. l. antepe. §. fin. ſic enim eſt & in pluribus hæredibus: vt ſupra, titu. j. l. ij. §. dubitandum. &. l. arbitrum. ſed inter quoſdam non poteſt accipi, niſi pro adiudicatione vnius partis ad alteram: vt ſupra, titu. j. hæredes. §. ſi teſtator. vel niſi propter perſonales præſtationes, ſecundũ quoſdam: vt not. in. d. §. dubitandum. Accurſius.

a *Vindicatio datur.* vt & supra, de rei vind. quæ de tota. §. incertæ. Accursius.

b *Legatum sit.* scilicet, vt legatarius cum hærede communi diuid. agat: & incertę partis detur vindicatio in corporalib⁹: vt hic, & infra, de pecu. l. si peculium. ij. respon. pro ipsa vero vniuersitate peculij legata incertę partis actio ex testamento datur: vt supra, si pars hære. pet. l. j. §. finali. Accursius.

c *Debetur.* quod debitum semper est deducēdum: vt infra, de pecu. sed & si damnum. §. peculium. & l. si ex noxa. §. quod autem. Nisi specialiter corpora peculiaria legarentur: vt infra, de pecul. lega. l. si peculium seruo.

d *Deteriorē fecerit.* vt & supra, de noxa. l. sed & eo nomine. Azo. sed an propter huiusmodi personales præstationes possit agi communi diuid. durante communione? Respon. sic: vt arg. infra, eo. l. si. & l. si socius serui. & expresse dicitur. j. eo. l. in hoc iudicium. ibi, manente rei communione &c. Accursius.

e *Vulnerā̄do.* vt. j. eo. l. item quamuis. & supra, ad. l. Aquil. sed si communem.

f *Corrumpendo.* vt infra, de ser. corrupt. l. si quis seruum. Accur.

g *Excidendo.* quo casu etiam interdictū qđ vi aut clam locum habet: vt. j. quod vi aut clam. l. denique. §. si ex sociis.

h *Præstiterit.* plus quā sit secundum pretium.

i *Et eius.* scilicet ęstimationis. Accursius.

k *Partem.* scilicet dimidiam, vel tertiā, vel aliā quæ contingat socio ex cōmunióe serui.

l *Item si vnus insolidū.* quod fieri potest, siue de peculio agatur: vt hic: & infra, de pecu. l. & ancillarum. §. fi. siue noxali: vt. ff. si ex noxa. cau. l. si cum vno. Acc.

m *Consequatur.* quatenus apud eū est: quia in tantum eum liberare videtur: vt ifra, de pec. l. & ancillarum. in fi.

partis vindicatio datur. [a] Similiter fit, & si peculium legatū [b] sit: quia in quantum res peculiares deminuit id, quod domino debetur, [c] incertū est. ¶ Venit in communi diuidundo iudicium etiam, si quis rem communem deteriorē fecerit: [d] forte seruum vulnerando: [e] aut animū eius corrumpendo: [f] aut arbores ex fundo excidēdo. [g] ¶ Si communis serui gratia, noxæ nomine plus præstiterit [h] [socius:] æstimabitur seruus, & eius [i] partem [k] cōsequetur. ¶ Item si vnus insolidum [l] de peculio conuentus, & damnatus sit, est cum socio communi diuidundo actio, vt partem peculij consequatur. [m]

IX. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

SEd postquam socius serui communis nomine de peculio insolidum damnatus esset: si apud socium res peculiares [n] intercidant: nihilominus vtile erit iudicium communi diuidundo ad recuperandam partem pecuniæ. [o] Alioquin iniquum foret vt tota ea res ad dā num eius, qui iudicium acceperit, pertineat: cum vtriusq; domini periculum in rebus peculiarib⁹ esse debeat. Nam & eū, qui mandatu domini defensionem serui suscepit: omne, quod bona fide præstiterit, seruaturum: quamuis peculium postea interciderit. Hęc ita, si neutri⁹ [p] culpa īteruenerit. Etenim [q] dominum, cum quo de peculio agitur: [r] si paratus sit rebus peculiaribus petitori cedere, ex causa audiendum putauit: scilicet si sine dolo malo & frustratione id faciat.

Delictum defuncti, si purgatur per actionem descendentem ex delicto, nō nocet hæredibus: secus si purgatur per actionem descendentem ex contractu, vel quasi. Bar.

X. PAVLVS libro vicesimo tertio ad Edictum.

ITem quamuis legis Aquiliæ actio in hæredem non competat: tamen hoc iudicio hæres socij præstet, si quid defunctus in re communi admisit, [s] quo nomine legis Aquiliæ actio nascitur. ¶ Si vsus [t] tantum noster sit, qui neque venire, [u] neque locari potest: quemadmodum diuisio potest fieri in communi diuidundo iudicio, videamus. Sed prætor interueniet, & rem emendabit: vt si iudex alteri vsum adiudicauerit, nō videatur alter, qui mercedē accepit, non vti [x]: quasi plus faciat qui videt frui [y], quia hoc propter necessitatem [z] fit. ¶ In cōmuni diuidundo iudicio iusto pretio rē æstimare debebit iudex: & de euictione [a] quoque cauendum erit.

XI. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

IN summa admonendi sum⁹, quòd si post interitum rei cōmunis is, cui aliquid ex cōmunione præstari oportet, eo nomine agere velit: cōmuni diuidundo iudicium vtile datur [b]: veluti si actor impēsas aliquas in rem cōmunem fecit, siue socius eius solus aliquid ex ea re lucratus est, velut operas serui mercedésve: hoc iudicio eorū omnium ratio habetur. [c]

XII. VLPIANVS libro septuagesimoprimo ad Edictum.

SI ædes communes sint, aut paries communis: & eū reficere vel demoliri, * vel in eū immittere [d] quid opus sit: cōmuni diuidundo iudicio erit agendū: aut interdicto [e], vti possidetis, experimur.

n *Sed postquam. Res peculiares.* omnes scilicet, vel pars: vt & infra, eo. l. si Stichus. vel etiam ipse seruus cuius nomine est actum: vt infra, eo. in summa. & arg. supra, titu. j. si seruus pignori. & ar. infra, manda. l. hominem. in princ.

o *Partem pecuniæ.* præstitæ pro parte peculij. Azo.

p *Si neutrius.* scilicet defendentis, vel defensi. nam si defendentis culpa interueniat, secus est: vt statim dicit. Accursius.

q *Etenim.* bene dixi postquam insolidum damnatus est. aliud enim esset si damnatus non esset, nec defensus: quia tunc liberatur cedendo partem: vt & supra, si ex noxa. cau. aga. l. si cum vno. & de noxa. l. si seruus. vel melius ideo dixit, neutrius: quia si alterius tantum, puta defendentis, interueniat culpa: vt quia dominus defensus maluit cedere rebus peculiaribus quàm defendi: repellitur A defendens. Azo. Idem si non fuit paratus: culpa tamen defendentis perierunt. econtra si defensus tantum fuit in culpa, non relęuatur: vt supra, de nego. gest. siue hæreditaria. si autem vterque compensaretur, sic neuter ageret: vt infra, de compen. si ambo. & infra, de verbo. obliga. si seruum. §. sequitur.

r *Agitur.* re integra: & se per procuratorem defendit: vt. pxi. divit.

ITem.]CASVS. Si tu socius meus dedisti damnum in re communi: & decessisti: sagam communi diuidū, cum hære. tuo, veniet damnum, licet non possum hæredem tuū conuenire. l. Aquil. quę nō datur in hæredem. [SI VSVS.] Planus est. [IN COMMVNI.] Ego & tu habem⁹ rem communem quæ commode diuidi nō potest. adiudicatur mihi: & ego tibi in pecuniā cōdemnor. certe debes cauere mihi de euictione pro parte tua quę mihi adiudicatur. Viuianus.

s *Admisit.* vt & ff. eo. l. & si nō omnes. §. venit.

t *Si vsus tantum*, non vsusfructus.

u *Venire.* id est, vendi: vt instit. de vsu & habi. §. j. & quod de locatione dicit, intellige scilicet separatim à fe. vt supra, de vsu & ha. l. ij. in fi. & l. cæterū. Ac.

x *Non vti.* sed frui: & hoc est quasi &c.

y *Frui.* vt supra, de vsufru. quia qui pretio.

z *Necessitatem*, quia aliter diuidi non potest: sicut ex necessitate fit quandoque venditio vsusfruc. vt infra, de iure do. l. si vsusfru. ea autem quæ fiunt ex necessitate, curanda siue emendanda sunt: vt in auth. qui. mo. natu. effi. sui. circa princ. ibi, non enim &c. secūdū Azo. Melius vero notabis, si dixeris, necessitatē nō habere legē: vt dixi. ff. de of. consul. j.

a *Et de euictione.* vt. ff. tit. j. l. hæredes. §. pe. & C. communia vtriusq; iu. l. si fratres.

IN summa.]CASVS. Ego & tu habemus rem cōmunem: & ego feci impensas. postmodum res illa periit. nunquid possumus hoc iudicio agere pro expensis aut pro lucris, vt inter nos diuidantur? Et respon. quòd sic vtili.

b *Vtile.* non directum: vt supra, eo. l. j. quæ est contra.

c *Ratio habetur.* sic ergo pro præstationibus personalibus agitur, licet res desierit esse: vt hic, &. ff. ti. j. l. sed & eius. Accursius.

SI ædes.]CASVS. Si habeo tecum communem domum, quam volo reficere, & tu non permittis: nunquid interdicto vel cōmuni diui. posim agere? Et respon. quòd sic. Viuianus.

d *Mittere.* vt scalas, vel tigna. Azo.

e *Aut interdicto.* aut pro &. ideo enim agitur hoc interdicto, quia non pateris me vti libere re communi: vt infra, de vi & vi arma. l. vim facit. Sed quid est quòd dicitur, prohibendi

BIU Cujas

ius esse socio: vt. j. eo. l. Sabinus. quæ est contra? Solu. illud verum est cum incidimus in cõmunionem: alioquin si ad aliquem vsum rem communem quæsierimus, veluti parietem, vt in eum vterque nostrum immitteret: quis non dicet legem inter nos habitam seruari debere: & communi diuidundo agere posse, vt mihi immittere liceat: cum ob hoc olim quæsierim[a], vt eo vteremur, secundũ M. argu. ff. de vsufruc. l. aboribus. §. nauis. Azo. item est cõtra. ff. de ser. vrb. prædio. l. parietem. vbi prohibet quicquid hic permittit. Solu. secundum quosdam hic volebant demoliri vel reficere in eo in quo erat communis vtilitas, ibi non: vt. j. pro soc. l. cũ duobus. §. item Mela. Vel hic conuentum erat vt vnicuique liceret immittere, ibi non. Præterea & ibi iure seruitutis contendebat sibi illa licere: quod non potest, vt ibi dicitur: hic iure societatis. Ac.

a *In iudicio. Res.* corporales. & dic, quę possunt claudi sub petitione actoris.

b *Nominatim.* an idẽ in vniuersali iudicio scilicet, fami. erci. & petitione. vt aliquid excipi possit? quod videtur: vt. ff. fami. ercis. l. fundus cõmunis. & ff. de iudi. l. solemus. Acc.

In hoc iudicium. CAIVS. Ego & tu habemus rem communẽ. si impensam feci cõmuni nomine, teneor tibi. Item si non fuisti vsus seruitu. & ideo est amissa: teneris mihi. Secundo pone q̃ impendi credens meam propriam rem communẽ. postea agis mecum cõmuni diuid. an per except. possum remittere impensas? Et dicitur q̃ sic: sicut bo. fi. poss. qui credens suã in eã impẽdit, habet except. cõtra dominũ vindicantẽ. Tertio si ego impẽdi credens totã meã alienam rẽ: & sic iam nõ possum cõuenire cõmuni diui. vel rei vin. his ergo duob[9] casib[9] habet locũ exceptio q̃ impensis: quãuis neminẽ volui mihi obligare. igit̃ si aliquẽ volui obligare: licet non illum pcise cũ quo erat mihi cõmunis: habeo etiam act. pro impensis. siquidẽ potest esse q̃ credebã cũ alio cõmunẽ quã tecum: vel nesciebã cum quo: ac in superioribus nõ habeo actionẽ, sed exceptionem. & hoc in quarta. Quinto adducit simile: quia sicut si gerã alterius negotia, & alterius credebam quãm sint, eũ habeo obligatũ cuius vere sunt negotia. ita in proposito habeo eum obligatũ cõmuni di. cũ quo vere est cõmunis, licet non proponã eum obligare. & si alienem partẽ meam, adhuc remanet mihi act. vtilis pro impensis. [*SI CONVENIAT.*] Si ficiamus pactũ ne vnquam rem cõmunem diuidamus: nõ valet pactum. sed si ad tempus fiat: bene valet. [*SI INTER.*] Duo socij pactum fecerunt ne societas vsque ad certum tempus diuideretur. quæritur, an valeat? Et respon. q̃ sic: sed emptor poterit submoueri exceptiõe illa qua submouebatur venditor si agat cõmuni diui. [*SI PACISCATVR.*] Ego & tu communem fundum habebamus. feci mihi pactum vt pars tua esset mea. finitur societas. si agas postea communi diui. remouebo te except. quia ipso iure non finitur societas. Viuianus.

c *In hoc iudicium.* tres casus prosequitur hæc lex. nam aut scio cum quo rem cõmunem habeo in quam impendo, & communi nomine impendo: vt in prin. l. aut nescio, sed credo meam propriam, vt vsque illuc, quæ cum ita &c. aut scio cum alio cõmunem, sed nescio cum quo: vt abinde, licet & postea: reassumat mediam partem, at cum &c.

XIII. IDEM libro septuagesimoquinto ad Edictum.

IN iudicium cõmuni diuidũdo omnes res[a] veniunt: nisi si quid fuerit ex cõmuni cõsensu exceptũ nominati[b] ne veniat.

Quod quis fecit in fundo quem scit communem cum aliquo quẽ cognoscit, venit in hoc iudicio: sed qđ quis facit in fundo quem scit proprium qui vere communis est, nõ venit in hoc iudicio, sed possessori retentio dabitur: quæ etiã ad singularem successorem transibit. sed quod quis facit in fundo quem putat communem cum eo cum quo non est, venit in hoc iudicio. Bartolus.

XIIII. PAVLVS libro tertio ad Plautium.

IN hoc iudicium[c] hoc venit quod cõmuni nomine actũ est, aut agi debuit[d] ab eo, qui scit se socium[e] habere. ℣ Impẽdia autem, quæ dum proprium meum fundum existimo, feci: quæ scilicet si vindicaretur fundi pars, per exceptionem doli [mali] retinere possem: an etiã si communi diuidundo iudicio mecum agetur, æquitate ipsius iudicij retinere possim, considerãdum est. Quod quidẽ magis puto[f]: quia bonę fidei iudicium est communi diuidundo. sed hoc ita, si mecũ agatur. Cęterùm si alienauero partẽ meã: non erit, vnde retinere possim. sed is, qui à me emerit, an retinere[g] possit, videndum est. nã & si vindicaretur ab eo pars, impendiorum nomine, quæ ego fecissem: ita vt ego, poterat [ipse] retentionem[h] facere. Et veri[9] est, vt & in hac specie expensæ retineantur[i]. Quæ cum ita sint[k], rectissimè dicitur, etiã impendiorum nomine vtile[l] iudicium dari debere mihi in socium, etiam manente rei cõmunitõe. Diuersum[m] est enim, cum quasi in rem meam impẽdo, quæ sit aliena aut communis. Hoc enim casu, vbi quasi in rem meam impendo, tantũ retentionem habeo[n]: quia neminem mihi obligare volui[o]. At cum[p] puto rem Titij esse, quæ sit Mæuij[q]: aut esse mihi communem cum alio, quàm est: id ago, vt aliũ mihi obligẽ. Et sicut negotiorum gestorũ actio datur aduersus eum, cuius negotia curaui, cum putarẽ alterius, ea esse[r]: ita & in proposito[f]. Igitur & si abalienauero prædiũ[t], quia in ea causa fuit, vt mihi actio dari deberet, dãda mihi erit (vt Iulianus quoque scribit) negotiorum gestorum actio[u].

Pactum, ne perpetuo diuidatur, non valet. Bartolus.

℣ Si cõueniat, ne omnino diuisio fiat: huiusmodi pactũ nullas vires habere manifestissimum est. Si autem [ne] intra certum tempus, quod etiam ipsius rei qualitati prodest: valet[x].

Ius excipiendi transit contra singularẽ successorem. Bartolus.

℣ Si inter socios conuenisset, ne intra certum tempus societas diuideretur: quin vendere liceat ei, qui tali conuentione tenetur, non est dubium. Quare

a *Res.* corporales. & dic, quę possunt claudi sub petitione actoris.

b *Nominati.* an idẽ in vniuersali iudicio scilicet, fami. erci. & petitione. vt aliquid excipi possit? quod videtur: vt. ff. fami. ercis. l. fundus cõmunis. & ff. de iudi. l. solemus. Acc.

c *In hoc iudicium.* tres casus prosequitur hæc lex. nam aut scio cum quo rem cõmunem habeo in quam impendo, & communi nomine impendo: vt in prin. l. aut nescio, sed credo meam propriam, vt vsque illuc, quæ cum ita &c. aut scio cum alio cõmunem, sed nescio cum quo: vt abinde, licet & postea: reassumat mediam partem, at cum &c.

d *Debuit.* vt vti seruitutibus ne perdantur: vt. ff. fami. ercisc. l. hæredes. §. item culpæ. Acc.

e *Socium.* scilicet, aliquem certum.

f *Magis puto.* quàm in rei vin. vt. ff. posim retinere, cũ illud stricti iuris: hoc bonæ fidei sit: vt hic, & insti. de act. §. actionum.

g *An retinere.* ff. si cõueniatur rei vind. vel cõmuni diui. pro indiuiso.

h *Retentionem.* vt & infra, de act. emp. idẽque. §. j.

i *Retineantur.* vt &. j. man. idẽmque. §. j.

k *Quæ cũ ita sint.* mutat casum, quando sciebam esse cũ alio communem: sed errabã in persona socij: vt patet infra statim, diuersum &c. &. j. e. si quis cum. in prin. Alij dicunt, q̃ loquitur quando impẽdi sciens cũ Titio rem esse cõmunẽ. Sed prima verior est. & dic, q̃ cũ ita sint. ff. similes rei vin. & cõmuni di. secũ dũ quosdã. Vel dic, q̃ hæc continuatio sit ad superiora. & verior est: quia datur retentio qñ noluit aliquẽ mihi obligare. igitur multo magis actio, vbi voluit aliquẽ obligare mihi.

l *Vtile.* immo directum: vt supra, eo. si qs putans. in prin. Sed dic, vtile, id est efficax. Vel dic, quòd hic alienaueram partem meam, antequam intenderẽ hoc iudicium: vt supra, eo. l. si quis putans. ij. respon. sed prima verior: quia & hic dicit, manente rei communione. Accursius.

m *Diuersum.* redit ad superiora. Accursius.

n *Retentionem habeo.* non actionem: vt & infra, de doli except. l. Paulus. & infra, de condic. inde. si in area. in fi. quæ est contra. M. vt ibi diximus.

o *Volui.* hæc non videtur bona ratio: quia hæres sepeliẽdo defunctum, neminem sibi obligare intendit: & tamen agit, si appareat eum postea non esse hæredem: vt infra, de reli. at si quis. §. si quis. &. l. possessor. quæ sunt contra. Sol. ibi speciale.

p *At cum puto.* redit ad tertium. Accursius.

q *Mæuii.* gratia similitudinis hoc ponit.

r *Alterius esse.* vt supra, de nego. gest. item si cum. in fi.

s *Proposito.* scilicet detur actio communi diui. vt infra, eo. si quis cum. in principio.

t *Prædium.* id est, partem meam prædij. Accursius.

u *Negotiorum gesto. actio.* cũ potuit expediri pro parte. Vel dic, danda erit communi diui. actio: vt supra, eo. si quis putans. ij. respon. vt daretur in prædicto casu neg. gest.

x *Valet.* sic & conditio legato imposita mulieri ne discedat à liberis: non valet: sed ad tempus imposita, valet: vt. j. de condi. & demon. sed & si hoc. §. fi. sed in conditione libertæ imposita, ne nubat: distinguitur. vt infra, qui & à qui. l. pe.

a *Summoueretur.* vt infra, pro socio. l. idemque. §. fi.
b *Petat.* forte animo donandi. Accursius.
c *Effectu.* nō ipso iure: quia durat actio, sed repellit excep. Ac.

SI socius.] CASVS. Ego & tu communem seruum habebamus: nomine cuius serui conuentus fui de peculio. antequam præstem comdemnationem: an possim agere vt des mihi partem de peculio istius serui prout est apud te? Et respon. quòd sic. Secundo dicit, quòd si nomine huius serui communis, qui dedit damnū, conuentus sum noxaliter: nunquid ante cōdemnationē statim lit. contesta. possim agere vt partem serui mihi des: vt possim dare actori, si vincat? Et respon. quòd sic, dum tamen sibi caueam quòd reddam, si nō fuero cō-
* *Flo. traderetur* demnatus. Viuianus.
d *Conuentꝰ.* scilicet de peculio. Accursius.
e *Et antequā præstet.* quia illud videtur abesse, in quo vt solueret est obligatus: vt supra, nego. gest. l. si quis mādato. Et facit. ff. eo. l. &
* *Flo. debe retur* si non. §. fi. Accursius.
f *Actum sit.* ita quòd sit lis contesta. vnde in totū necesse habet defendere: vt. ff. de noxali. l. si seruꝰ communis. &. ff. si ex noxali cau. aga. si cum vno ex. & facit. ff. titu. j. hæredes. §. si vnus.
g *Pars.* alterius non conuenti quam habet in seruo.
h *Non dederit.* scilicet noxæ. Accursius.
† *Quotidie ad hoc tex. iste allegatur, qđ sententia debet esse conformis libello. cōcor. de iurecano. tex. in .c. licet Heli. extra de simo. & ibi glo.*

CVm socii.] CASVS. Duo volunt diuidere societatem. eis detur: vel ipsi alij debent sub cōditione. nūquid in vtroque casu cauere debēt: & eis debet caueri de parte debiti soluenda, & parte crediti diuidenda etiā existente cōditione? Et respon. quòd sic.
i *Debetur.* ab eis, vel ecōtra: vt. j. pro soc. l. omne æs. &. l. seq. Acc.

QVi cohæredes.] CASVS. Fundū suū testator pignori dedit. eo pacto vt creditori vēdere liceret. decesit testator hære. relictis. vnus hæredum emit à creditore prædium. nunquid iste cohæres, idémque emptor, potest cōueniri hoc iudicio à cohæredibus? Respon. quòd non. videbatur quòd sic: quia hæreditarius erat.
k *Communi di.* valet emptio ratione aliarū partium, non suæ: vt infra, de leg. ij. l. fi. §. quatuor. &. j. de pig. act. debitor. & de in diē addic. l. quòd si vno. §. fi. Sed aliud in fideiussore: vt infra, de distractio. pig. l. fideiussor. quæ est arg. contra. Accursiꝰ.

VT fundus.] CASVS. Ego & tu eramus hæredes in quadā hære. in qua erant prædia. agimus vt diuidatur. nunquid iudex imponere potest seruitutem prædio hære. vt seruiat fundo vnius hæredi? Et rn. quòd non: quia iudex non potest &c. vt in textu.
l *Non potest.* vt. j. de excep. rei iu. l. si ex testamento. in fi. & facit supra, titu. j. l. item Labeo. §. j. Accursius.

emptor quoque communi diuidundo agendo, eadem exceptione summouebitur, qua auctor eiꝰ summouereta. ℣ Si pacisca tur socius, ne partē suā petat: b effectu c tollit societas.

XV. IDEM libro quinto ad Plautium.

SI sociꝰ serui communis nomine conuentus d & condemnatus sit: aget cōmuni diuidūdo, & antequam e præstet. Nam & si noxali iudicio cum vno actum sit f, statim aget cū socio, vt ei pars g tradatur: * cautionibus interpositis, vt si non dederit h, reddat.

XVI. IDEM libro sexto ad Plautium.

CVm socij diuidunt societatem, de eo, quod sub conditiōe debetur i *, cautiones interuenire solent.

XVII. MODESTINVS libro nono Regularum.

QVi cohæredes habet: si fūdum pignori datum à testatore suo, comparauerit à creditore: non debet à cohæredibus iudicio communi k diuidundo conueniri.

Sententia debet esse conformis libello, aliàs iudex non intromittit se de his quæ ex natura actionis non veniunt. Baldus.

XVIII. IAVOLENVS libro secundo Epistolarum.

VT fundus † hęreditari ꝰ fundo nō hæreditario seruiat, arbiter disponere non potest: quia vltra id quod in iudicium deductum est, excedere potestas iudicis non potest. l

Quod vna elementatione continetur: si solo cohæret, dicitur commune pro parte diuisa qua diuiditur solum: sed à solo separatum, dicitur pro indiuiso esse cōmune. Bar.

XIX. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

ARbor, quæ in confinio nata est, item lapis qui per vtrumque fundum extenditur, quamdiu cohæret fundo m, è regione cuiusque finiū, vtriusque n sunt: nec in cōmuni diuidundo iudicium veniūt. Sed cùm aut lapis exemptus, aut arbor eruta, o vel succisa p est: cōmunis pro indiuiso q fiet: & veniet in communi diuidūdo iudicium. Nam quod erat, finitis partibus, rursus r confunditur.

B Quare [sicut] duab⁹ massis duorum dominorum conflatis, tota massa communis est, etiam si aliquid ex prima specie separatum maneat s: ita arbor & lapis separatus à fundo, confundit ius dominij.

Illud quod est commune, quod non potest diuidi nec licitari sine proprio, in hoc iudicium non venit. Bartolus.

℣ De vestibulo t cōmuni binarum ædium u arbiter communi diuidundo inuito vtrolibet x dari non debet: quia qui de vestibulo liceri cogitur, * necesse habet * interdū totarum ædiū pretium facere, si aliàs aditum non habeat. *

C *Pro iure incorporali diuidendo, vel pro eo quod fit circa illud, hoc iudicium locum non habet. Bartolus.*

℣ Si per eundem locum via nobis debeatur, & in * eum locū à nobis impensa facta y sit: durius z, ait Pomponius, cōmuni diuidūdo vel pro socio agi posse: Quæ enim communio iuris separatim a intelligi potest? sed negotiorum gestorum agendum [est.]

Iura incorporalia non veniunt in iudicio communi diuidundo, nisi sint accessoria rei corporalis pro indiuiso cōmunis. Bar.

D ℣ Iudex communi diuidundo, item familiæ erciscundæ, de seruo qui in fuga est, iubere debet liceri eos inter quos iudex

A ARbor.] CASVS planus est vsque ad. §. de vestibulo. [DE VESTIBVLO.] Ego meam, tu tuā domum habebas. ante vtramque domū erat locus tecto coopertus cōmunis: per quē erat aditus ad vtrāque domum. quæritur. an de hoc solo cōmuni agere possumus ad diuisionē? Et dicit, ꝙ non: quia est speciale vt de communi renō possit agi ad diuisionē, vel ad adiudicationē. & est ratio, quia cum domus non habeat alium aditum, oporteret etiā domum diuidi, vel adiudicari: quod non debet esse, vt res non cōmunis veniat i hoc iudicium. [SI PER EVNDEM.] Per agrum vicini debebatur seruitꝰ meo agro: & ista seruitus erat cōmunis. in refectiōe rei fecimus impensas. quæritur quarti. possim eas recuperare? & dicit nego. gest. non act. communi di. [IVDEX.] Ego & tu habemus seruos cōmunes, & alias quasquam res: & seruos diuidere volebamus. quidam ex seruis erat absentes. nūquid ꝙ eis qui sunt absentes, cōmuni diuidundo agere possumus? videtur ꝙ non propter senatuscō. quo cauetur vt seruus in fuga constitutꝰ, * *Flo.* nō alienetur. tamē solui- *habet* tur ibi contrarium: quia non potest diuidi. vnde venimus ad licitationem. sed non est contraria, quia illa loquitur in alienatiōe voluntaria, & ista in diuisione, siue necessaria adiudicatione. [AD QVARVM.] Dic * *Flo.* vt in apparatu Accur. Viuianus.
m *Fundo.* ſ. vtrique.
n *Vtriusque.* vt & infra, de acquir. re. do. l. pro regione. & habes infra, pro socio. l. fin. Accursius.
o *Eruta.* vento.
p *Succisa.* ferro.
q *Pro indiuiso.* pro ea parte quā quisque prius habebat.
r *Rursus.* i. postea, nō enim ponitur vt denotet primam & secundam confusionem.
s *Maneat.* in massa: quia discerni potest de meo argento. Acc.
t *De vestibulo.* Vestibulum est locus quidam ante ostia vtriusq; *Vtriusq;* domus, per quem aditum habebant: & tecto cooperto erat, vt vestimento tegitur homo. Accursius. *quæ fi-*
u *Ædium.* non habentibus nobis communem ædem, sed altero alteram. Accursius.
x *Vtrolibet.* distributiue accipe, id est hoc vel illo inuito. sed cōtra. ff. titu. j. l. arbitrum. in fi. & infra, eo. l. penul. in. fi. Solu. hic speciale in tali vestibulo, ideo ne res non communis veniret diuidenda. & ita inconueniens sequeretur: vt hic subiicit.
y *Facta sit.* ab vno. Azo.
z *Durius.* id est, durè. nam dixit hoc, sed durè dixit: & ideo hic statim corrigitur. Accursius.
a *Separatim.* i. sī ius ipsū separatum à corpore inspicias: quod ius est commune: nihil inuenis in eo impensum, sed in corpus: quod

BIU Cujas

quod quidē nō est commune: vt. ff. si ser. vin. l. loci. in prin. quare nec agitur cōmuni diuid. vt &. ff. vsufru. quēad. ca. l. antepe. nulla ergo quo ad tales impensas intelligitur huius iuris cōmunio. Ac. curſius.

a *Licitatio*. id est, qui vicit.

b *Senatuscōsulto*. de quo dicitur. C. ad legem Flaui. in fuga. & infra, de cōtrahen. empt. quod sæpe. §. si quis. Ac curſius.

c *Aquarū iter*. id est ipse locus per quē aqua ducitur. Et dic, quod regulā ponit, quam duobus approbat exemplis. Primo quòd quando seruitus debetur à prędio communi prædiis singulorum eorundē: quo casu est ius siue seruitus ipsius fundi, scilicet cuiuslibet cui debetur: & ideo non venit in hoc iudicium. quia oporteret quòd etiam prædia singulorum quibus seruitus debetur, venirent in diuisionem: quod est absurdum: vt in vestibulo dicitur supra, e. l. §. de vestibulo. Alij dicunt, quòd non venit separatim: sed insolidum sequeretur vtrāque partem: venit tamen vna cum prædio, si prædium ipsum commune, ex quo debetur seruitus, diuiditur. vbi autem prædium dominans esset cōmune vna cum eo, posset seruitus adiudicari: sed non diuidi. Secundum exemplum est quando seruitus est separata à fundo cuiusque proprio: quia non debetur eis à communi, vt supra: sed debetur communi: diuiso tamen postea à prædio cuiusdā vicini, vt subiicit postea, & possunt &c. quo casu si est separatum ius, siue dimissum mensura, vel temporibus, nō agitur hoc iudicio: aliàs sic. Alij ponunt hic secundum exemplum, quando ab initio prædiis singulorum debebatur seruit⁹ à prædio vicini: & dicunt separatum à fundo scilicet communi, hoc est quia nec communi nec à communi debebatur seruitus. Vel pone plane: quia Labeo dixit ea ratiōe nō venire, quia aut iter dicitur esse prædij seruientis, & sic non commune: ergo non agitur. aut prædiorum dominantium: & tunc si est diuisum mensura vel temporibus, tunc idem. sed possunt &c. & sic est dominantium prædiorum hoc iter, secundum Azo. Et secundum hoc iter aquarum, id est seruitus. Nec ob. supra eo. l. per hoc. quia hic vtile, ibi negat directum competere pro incorporali. Accurſius.

d *A fundo*. seruiente. sed est dominantium.

e *Possunt*. prosequitur secundum casum, quando à prędiis vicini seruitus debetur prædio duorum quod est diuisum, sed non aquæ, vel non diuisum. Accurſius.

est: & tunc cum adiudicare[ei,] penes quem licitatio[a] remansit. Nec erit periculum, ne ex senatuscōsulto[b] pœna legis Fauiæ committatur. ℣ Aquarum iter[c] in iudicium communi diuidundo nō venire Labeo ait. Nā aut ipsius fundi est: & ideo in iudicium non venit. aut separatum à fundo[d], diuisum tamen aut mensura, aut temporibus. Sed possunt[e] iura interdū & separata à fundo esse: & nec mensura, nec temporibus diuisa: veluti cum is, cuius fuerūt[f], plures hæredes reliquit.[g] Quod cum accidit: consentaneum est, & ea in arbitrio familiæ erciscundæ venire. Nec videre, inquit Pōponius, quare minus[h] in cōmuni diuidundo quàm [in] familiæ erciscundæ iudicium veniat. Igitur in huiusmodi speciebus etiam in cōmuni diuidundo iudicio venit, vt præfata iura aut mensura, aut tēporibus diuidantur[i].

Quod in re communi culpa vnius fit à magistratu, venit in hoc iudicio communi diuidundo. Bartolus.

XX. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI is, cum quo fundum communem habes, ad edictū* non respondit, & ob id motu iudicis[k] villa diruta est, aut arbusta succisa sunt: præstabitur tibi detrimētum iudicio cōmuni diuidundo. Quicquid enim [in re cōmuni] culpa socij admissū est, eo iudicio cōtinetur.

XXI. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

IVdicem in prædiis diuidundis, quod omnibus[l] vtilissimum est, vel quod malint[m] litigatores, sequi conuenit.

XXII. POMPONIVS libro trigesimotertio ad Sabinum.

SI meo & vicini[n] nomine parietem ædificem, vel repetiturus[o] ab eo pro parte impensam, vel donationis gratia: cōmunis fiet paries.

XXIII. VLPIANVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

SI cōuenerit inter te & socium tuum, vt alternis annis fructū perciperetis, & non patiatur te socius tui anni fructū percipere: videndū [est,] vtrùm ex cōducto[p] sit actio: an verò cōmuni diuidūdo. Eadē quæstio est, & si socius qui cōuenerat, vt alternis annis frueretur, pecus immisit, & effecit, vt futuri anni fructus, quos socij percipere oportuit, corrūperētur. Et puto magis communi diuidundo iudicium quàm ex conducto locū habere: (quæ enim locatio est, cum merces non interceſſerit?[q]) aut certè actionē[r] incerti ciuilē reddendam.

XXIIII. IVLIANVS libro octauo Digestorum.

COmmunis seruus si ex re alterius dominorum[s] adquisierit: nihilominus cōmune id erit. Sed is, ex cuius re adquisitū fuerit, cōmuni diuidūdo iudicio eā summā percipere potest: quia fidei bonę cōuenit, vt vnusquisq;[t] præcipuū habeat, ꝙ ex re eius seruus adquisierit.

Titulus de alienatione iudicii, habet locum etiam in iudiciis diuisoriis. Baldus.

℣ Cū agere tecū cōmuni diuidundo vellē, partem tuā Titio tradidisti mutādi iudicij causa. teneris mihi prętoria actiōe[u], [eo] ꝙ fecisses, ne tecum communi diuidundo ageretur.

XXV. IDEM libro duodecimo Digestorum.

SI Stichus communis meus & tu' seruus habuerit Pamphilū vicariū aureorū decē, & mecū actū de peculio fuerit, condēnatusque decē præstitero: quamuis postea Pamphilus decesserit, nihilominus actione communi diuidundo vel pro socio quinq; præstare debebis: quia te hoc ęre alieno liberaui.

f *Fuerunt*. scilicet iura prædij dominantis. Accurſius.

g *Reliquit*. qui prædiū diuiserūt cui debetur seruitus. potest etiā esse & alio modo, vt quando ab initio fundis plurium cōceditur aquæductus ex prædio vnius: vt. j. de aqua quoti. & ęsti. l. Lucio.

h *Minus*. nam quæ valent in iudicio fami. erci. & in hoc iudicio regulariter: vt. ff. eo. si quis putans. §. officio. in fi. §.

i *Diuidantur*. in vtroque casu secundū quosdam. hoc est siue ex cōmuni prædio eorundē, siue ex prędio vicini seruitus debeatur prædiis duorum. Tu dic secundum Azo. tantum in secundo propter rationem quam dixi exemplo vestibuli. Accurſi⁹.

SI is.] CASVS. Si fundum communē tecum habeam in quo est domus: & iudex te pluries citauerit vt ad iudiciū venires: & propter hoc domus destructa sit: nunquid hoc iudicio ad dānū meū teneris? Et respon. ꝙ sic.

k *Motu iudicis*. etiam iniuste forte. sed tunc ipse iudex tenetur isti vocato: vt infra, de iur. l. nec magistratib⁹. & infra, de peri. & cōmo. rei vēd. l. eum qui. & sic no. quòd si propter tuam contumaciā damnum sentio, quòd mihi teneris: vt infra, loca. si merces. §. culpæ.

l *IVdicem. Omnibus*. sic infra, pro socio. l. actione. §. Labeo. Acc.

m *Malint*. vt arg. infra, de re iudi. si conuenerit. Sed quid si duo volentes remanere in communi, prouocauerunt tertium? Videtur quòd non possunt: vt argu. supra, de procu. licet. §. si plures. & supra, tit. j. l. in hoc iudicio. Sed dic quòd potest fieri, vt hic: cū tertio nihil nocet. Acc.

n *Si meo & vicini*. id est consortis. & in area communi: vt in fi. huius. l. Accurſius.

o *Repetiturus*. scilicet act. neg. gest. cum non feci animo donādi, sed repetendi. Azo.

p *Si conuenerit. An ex conducto*. infra, loca. & conduc. l. & hæc distinctio. §. cum fundus. contra. Solu. vt ibi.

q *Non interceſſerit*. scilicet nulla certe: vt infra, de do. inter vi. & vxo. l. si vir vxori.

r *Actionem*. præscriptis verbis ex contractu innominato: non autem loca. vt infra, depo. l. j. §. si quis seruum. Sed nonne fuit pactum nudum? Respon. immo hic tradidit fundum communem socio, vt sic alternis annis &c. & sic rei traditione vestitum.

s *Communis. Dominorum*. vt pensionem de domo alterius.

t *Vnusquisque*. vt infra, de acqui. re. do. seruus communis. Accurſius.

u *Actione*. scilicet in factum: vt & supra, de alie. iudi. l. fin.

a *Si Stichus. Magis*. Protinus hoc dicetur omni occasione remota. Io. & facit supra, eo. l. postquàm.

Communis.]*CASVS.* Ego & Titius communem seruum habebamus: iste erat apud Titium. Titius iussit ei vt ascenderet murum: vel aliquid aliud faceret, & fecit: & crus fregit. nunquid Titius tenet hoc iudicio? Et respon. q̃ sic. l. seq. plana est. Viuianus.

Flo. adquisierat

b *Illius*. apud quem erat. Accursius.

c *Recuperare*. facit supra, de act. emp. l. pe.

d *De communi seruo. Causa*. scilicet cum quæritur de facto serui: vt. C. de quæstio. l. interrogari. & l. hoc quod. & l. fin. sic & infra, ad Syll. l. j. in prin. & supra, ti. j. his consequenter. in fin. j. respó. Accursius.

Abinus.]*CASVS.* Hæc lex quatuor dicit. Ego & tu habebamus rem communem. tu aliquid in ea re facere volebas. me inuito nó potes. Secúdo quid fecisti, & non denuntiaui tibi cum potui. nũ quid postea possũ agere vt tollas opus? Et respon. quòd nó: sed agá ad dánum meum. Tertio dicit, pone q̃ concessi tibi expresse. certe non potero ad aliquid agere nec ad opus tollendum, nec ad damnum. Quarto dicit, q̃ si feceris me absente, hoc casu possũ ad opus tollendum & damnum agere. Viuianus.

e *Prohibendi ius esse*. per prætorem, vel per actionem communi dui. non autem per no. ope. nun. vt ſfra, de no. ope. nun. l. in prouinciali. §. j.

Cõditio prohibentis, in re pari non semper melior est.

f *Constat*. not. regulã quam habes supra, de ser. vrb. prædi. l. parietem. quæ fallit quotiés non interest socij non fieri: vt patet supra, de serui. vrb. prædi. l. quidam Hiberus. §. parietem. & l. fistulã. in princip. §. j. &. ij. &. §. fina. quæ sunt contra. Item fallit quando ob hoc ipsum vt opus fiat, estĩ cõmuni quæsita. supra, eo. si ædes. & infra, pro so. cum duobus. §. item Mela. quæ est contra. Item fallit quando reficitur ædificium: vt infra, de damno infecto, si ædibus. & l. in reficiendo. & C. de ędi. priua. si vt proponis. & infra, pro soc. cum duobus. §. idem respondit. Item fallit fauore religionis: vt si ibi sepeliri velit socius: vt infra, de relig. l. vel quòd. & l. si plures. & l. sunt personæ. Item fallit quando donator cum donatario rem habet communem: vt. C. de dona. l. sancimus. §. ne autem. quæ est contra. restat ergo hæc regula quando incidunt in communionẽ: vel ex proposito sunt: sed in alium vsum, quàm ad quem quæsierunt, trahere vult socius, vel faciendo, vel destruendo, vel commutando. Sed quid si habitare vult in domo communi inuito altero? Respon. potest, si ad illum vsum est inuenta.

Flo. existi mauerit

g *Prætermisit*. multa ergo impediunt facienda, quæ non remouẽt iam facta: vt supra, not. de his qui sui vel alie. iur. sunt. l. patre.

h *Poterit*. ergo non intelligitur cõsentire præsens. alioquin nec Pro damno ageret: vt ſtatim dicitur. Et sic est hic generale, pre- sens non semper con- sentit. sic ſfra, de pigne rat. act. Gaius. Argu cõ tra. infra, de euict. quã dã ex parte. Accursius.

i *Nec pro damno*. remittentibus enim & cæ tera, vt infra, de ædili. edict. l. quęritur. §. si vẽ ditor. Accursius.

k *Cogitur*. plus ergo facit cõtemptus absentis quàm si præsens esset. sic & supra, de arbit. item si vnus. in fi.

l *Si quis. Propriam*. si est, communem. & vt communem. Accur.

m *Actio nascitur*. dicitur mihi cõtra te actio non ideo quia socius es, sed quia impendis in rem vt communem.

n *Pupillũ*. vt infra, de act. & oblig. furiosus.

o *Rem esse communẽ*. vt in superiori casu.

p *Vel alienã*. prorsus.

q *Labitur*. simile. infra, de iniur. l. si cũ seruo meo. & l. eum qui. & si iniuria. & quia scribuit animum sibi ad obligandi, agit cõmuni diui. vt hic. supra, eo. si quis puta. in princip. & l. in re iudicium.

r *Inuitus*. vt supra, eo. l. & si non omnes. & ſfra, tit. j. arbitrum. Sed contra supra, eo. l. arbor. §. de vestibulo. Solu. vt ibi. Accursius.

s *Communi. Non possideat*. vtroque dempto: & hoc propter personales prestationes. & facit supra, titu. j. hæredes. §. quantum. Accursius.

t *Bina. Essent*. à indiuiduo communi diuidundo, qui dixit se dimittere in cõmuni causa ministerij pupillorũ.

u *Videri*. per prædicta verba.

AD EXHIBENDUM.

Longe magis[a] consequar, si Stichus post mortem Pãphili aliũ vicarium adquisierit.*

XXVI. ALFENVS VARVS libro secundo Digestorum.

COmmunis seruus, cũ apud alterum esset, crus fregit in opere. quærebatur, [an] alter dominus, quid cum eo, penes quem fuisset, ageret? Respondi, si quid culpa illius[b] magis, quàm casu res communis damni cœpisset: per arbitrũ cõmuni diuidũdo posse recuperare[c].

XXVII. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni Digestorum.

DE communi seruo vnus ex sociis quęstionem habere, nisi communis negotij causa,[d] iure non potest.

Ante factum melior est conditio prohibẽtis. h. d. & ad hoc allegatur ista lex, quòd quotiens concurrunt duæ virtutes paris potentiæ, tantum iuris habet vna ad resistendum quantum altera ad obtinendum. Bal.

XXVIII. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

SAbinus[ait,] in re communi neminem dominorũ iure facere quicquam inuito altero posse. Vnde manifestum est, prohibẽdi ius esse[e]. In re enim pari potiorẽ causam esse prohibentis constat[f]. Sed & si in[re] communi prohiberi socius à socio, ne quid faciat, potest: vt tamen factum opus tollat, cogi non potest, si cũ prohibere poterat, hoc prætermisit[g]. Et ideo per communi diuidundo actionem damnũ sarciri poterit[h]. Sinautem facienti consensit: nec pro damno[i] habet actionem. Quòd si quid absente socio ad lęsionem eius fecit: tũc etiã tollere cogitur[k].

XXIX. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

SI quis cùm existimaret* fundum communem sibi cum Męuio esse, quem cum Titio communem habebat, impendisset: rectè dicitur etiam communi diuidundo iudicium ei sufficere. Hoc enim est si sciam rem communem esse: ignorem autem cuius socij. Neque enim negotia socij gero: sed propriam[l] rem tueor. Et magis ex re, in quam impenditur, quàm ex persona socij actio nascitur[m]. Denique ea actione [&] pupillum[n] teneri dicimus, vt impendia restituat officio iudicis. Diuersa causa est eius, qui putat se in rem propriam impendere, cum sit communis. Huic enim nec communi diuidundo iudicium competit: nec vtile dandũ est. Ille enim qui scit rem esse communem[o], vel alienam[p]: negotia eo animo gerit, vt aliquem sibi obliget: & in persona labitur. [q] Põponius scripsit, posci iudicem posse à quolibet sociorum. Sed etiã si vnus ex sociis inuitus[r]* erit: rectè cum eo communi diuidundo agi.

XXX. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

COmmuni diuidundo iudicio rectè agi[potest,] siue neuter possideat, siue alter sociorum fundũ nõ possideat.[s]

XXXI. PAVLVS libro quintodecimo Responsorum.

BIna mancipia, quę ex hęreditate paterna iussu prętoris pupillis ministerij causa reseruata essent[t], diuisa non videri:[u] sed omnium communia permansisse.

AD EXHIBENDVM.
TITVLVS IIII.

I. VLPIANVS libro vicesimo quarto ad Edictum.

HAec actio perquã[x] necessaria[y] est: & vis ei[z] in vsu quotidiano est: & maximè[a] propter vindicationes inducta est.

Quia in prædictis titulis agitur quãdoque prius ad exhibendum, vt ei qui agit, sit agendi & probandi copia: vt. j. eo. l. 2. ideo de hac ponitur hic. Accursius.

x *Hæc actio perquam*. id est, valde. Accursius.

y *Necessaria*. id est vtilis. quia aliàs non potest commode agi directo. Item quandoque necessaria, vt in gemma & similibus: vt infra, eo. tit. gẽma. sed an sit necesse prima agi ad exhibendum? quidam sic: vt. l. iij. §. est autem. & infra, eo. Iulianus. §. quatũ. Vel dic, simul: licet prius de exhibitione cognoscatur & p hoc q̃ datur libellus in peti. hæred. itẽ & ĩ rei vĩdic. & tamẽ postea fiãt interrogationes preãbulę: vt. j. tit. j. l. j. & l. de ętate. §. ij.

z *Et vis eius*. id est, effectus.

a *Maxime*. nam & in aliis, non solum dominij ratione datur infra,

BIU Cujas

infra, eo.l.ij. §. qui ad exhibendum.& §. est autem personalis. &.§. item si.&.§. si quis noxali.&.§. sciendum.& infra, de pigne. act.l. iij. Accursius.

a *Exhibere.* Aliàs lex, aliàs non.

b *In publico.* id est, apud magistratum, vel apud iudicem: vt infra, de ser. fugi. l. i publicum. & intellige potestatem, scilicet videndi & apprehendédi ipsam ré: vt infra, de tab. exhi. l. locũ. §. quid sit. & infra, de li. ho. exhiben. l. iij. §. ait prætor. & ifra, de verbo. signi. l. fi. & infra, eo. Iulianus. §. quãtum. Ité quãdoque vt possideat: vt & ifra, eo. Celsus. §. ité Celsus. sed hoc nó semper: vt infra, de verb. signi. l. plus est. secundum Azo.

II. PAVLVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

EXhibere[a] est facere in publico[b] potestatẽ, vt ei, qui agat, experiundi sit copia.

III. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Edictum.

IN hac actione actor omnia nosse debet,[c] & dicere argumẽta[d] rei, de qua agitur. ¶ Qui ad exhibendum agit, non vtique dominum se dicit, nec debet ostendere:[e] cum multę sint causę ad exhibendum agendi. ¶ Præterea in hac actione notandum est, quòd reus contumax per in litem iusiurandum petitori *damnari possit: ei iudice quantitatẽ taxante[f]. ¶ Est autem personalis[g] hæc actio, & ei competit, qui in rem acturus[h] est qualicumque in rem actione, etiam pigneratitia[i] Seruiana, siue hypothecaria, quę creditoribus competunt. Sed & vsumfructum petituro competere ad exhibendum Pomponius ait. Sed & si quis interdicturus,[k] rem exhiberi desideret, audietur. ¶ Item si optare velim seruum, vel quam aliã rem, cuius optio mihi relicta est, ad exhibendum me agere posse constat: vt exhibitis, possim vindicare[l]. ¶ Si quis noxali iudicio experiri velit, ad exhibendum ei actio est necessaria. Quid enim, si dominus quidem paratus sit defendere: actor verò designare[m] *non possit, nisi ex præsentibus,[n] quia aut seruum non recognoscit[o], aut nomen non tenet? Nonne æquum est ei familiam exhiberi, vt noxium seruum adgnoscat? Quod ex causa debet fieri, ad designandũ eum, cuius nomine noxali quis agit, recensitione[p] seruorũ facta[q]. ¶ Si quis extra[r] hæredem tabulas testamenti, vel codicillos, vel quid aliud ad testamentum pertinens exhiberi velit: dicendum est, per hanc actionem agendũ non esse, cũ sufficiant sibi interdicta[s] in hanc rem cõpetentia. & ita Põponius [ait.] ¶ Sciendũ est autẽ, non solum eis, quos diximus, cõpetere ad exhibendum actionẽ: verùm ei quoque, cuius interest[t] exhiberi. Iudex igitur summatim[u] seruo agatur, debet dici ruffus sit, albus vel niger, paruus vel magnus: & qualitatem membrorum dicat: sicut & in aliis rebus sunt signa dicenda: & in hac actione, sicut & in act. in rem: vt supra, de rei vin. l. si in rem. Accursius.

e *Ostendere.* id est, non habet necesse. potest enim si velit. In casu etiam cogitur dominium probare, vt ĩ hac actione vincat: vt infra ea. l. §. ĩterdum. quæ est contra. sed ibi speciale in charta.

f *Taxãte.* est enim arbitraria: & ideo iuratur: vt hic, & infra de in litem iur. l. in actione. sed taxatur: vt hic, & in. d. tit. l. videamus. §. pe. & supra de dolo. l. *Flo. de sti- arbitrio. §. sed officio. *nare* Accursius.

g *Est autem personalis.* est enim ex quasi cõtractu: sicut & actio cõmuni diui. nam constat eam non esse ex maleficio vel quasi. sed nec ex contractu: ergo ex quasi contractu: vt insti. de ob. quæ ex quasi contractu. ĩ prin. & sic est personalis: vt insti. de act. §. j. est tamen in rem scripta, quia possessorem comitatur: vt infra, ea. l. §. fin. Et sic *Actiones* sunt quædam aliæ per- *personales* sonales in rem: tamen *in rem scri* scriptæ: vt ĩterdictum *ptæ plures* quod vi aut clam: vt in *sunt.* fra, quod vi aut clam. l. semper. &. l. compe- †*Not. hic* tit. §. fin. & de interdi. *de summa-* & re. l. j. §. pe. item & ĩ *via cogni-* act. quod met. causa: vt *tiõe, de qua* insti. de act. §. præterea. *tu habes hic* & supra quod met. cau- *glo. satis no.* sa. l. metum. §. cum autẽ. Sic est etiã si agatur, ideo cp factum est in *secundum* loco publico: vt. j. ne quid in lo. pu. l. j. §. antepe. &. j. de no. ope. *Bald. &* nun. l. fi. &. j. de aqua plu. ar. is cum quo. Ité interdictum quorum *magnam.* lega. vt. j. quorum le. l. j. §. illud. Ité sic est ĩ actione de tigno iunct. o. Ité & ĩ noxali actione: vt insti. de noxa. §. omnis. Ité quędam sunt personalia interdicta, & tamen dantur successori rei: vt. j. de itine. actuq; priua. l. inde. §. hoc interdictum. &. §. si quis. & l. apparet. &. j. de aqua quoti. l. j. §. ait prętor. &. ĕ. si ser. vĩ. l. ij. ĩ fi. & l. iij.

h *Actura.* non ergo eodem libello sunt proponendæ: vt infra, eo. Iulianus. §. fin. & infra, tit. j. l. j. in prin.

i *Pigneratitia.* adiectiuè ponitur hæc dictio, pigneratitia, ad illud substantiuum, Seruiana. si enim de vera pigneratitia intelligeres, illa debitori datur: & est personalis: vt. C. de distrac. pig. l. fi. hic ergo pro ea quæ datur pro rebus coloni, ponitur. Accursius.

k *Interdicturus.* interdicto de precario. Accursius.

l *Vindicare.* vt & infra, de opt. le. l. si tibi. §. fin. Accursius.

m *Designare.* id est ostendere quis deliquerit.

n *Ex præsentibus.* id est, nisi sint præsentes. Accusius.

o *Non recognoscit.* vt eius argumenta dicat.

p *Recensitione.* id est nominatione. interest enim eius ex causa probabili sibi exhiberi: vt infra, ea. l. §. si mecum. in fin. aliàs enim non ageretur: vt infra, eo. l. pe. quæ est contra.

q *Facta.* ab actore post exhibitionem antequam agat.

r *Si quis extra.* id est, præter hæredem. nã hæres bene habet hãc actionem: vt infra, quemad. testa. ape. l. ij. &. iij.

s *Interdicta.* vtile, scilicet & directum de tabu. exhi. vt infra, de tab. exhi. l. iij. §. solent. &. §. condemnatio. Accursius.

t *Interest.* ex aliis causis, non prædictis: vt si actionem quod metus cau. quis forte intentet, non dominus: vel si possessor bonæ fidei interdictum vtrobi intentet, non dico vti possi. cum enim illud ad immobilia tantum detur: vt infra, vti possi. l. j. in prin. &. §. j. non igitur agitur in eo ad exhiben. vt. C. quãdo & quibus quarta pars. l. ij. §. ij. licet quidam hic de eo ponant exemplum.

u *Sũmatim.* cp fiet si solum iurauit actor sua ĩteresse. statim enim exhibebitur

b Exhibere. Aliàs lex, aliàs non.

c *Debet.* s. quę reum ĩstruãt, cuius rei nomine cõueniatur: si tamẽ actor scire potuit: aliàs, non ĩputatur ei: vt. j. ea. l. §. si quis noxali.

d *Argumenta.* scilicet necessaria ad rei instructionem: vt si pro

exhibebitur ei: vt infra, eod.l.thesaurus.&.C.de fide instru.l.fin. Et not.de summaria cognitione,eam habere locum in actione ad exhibendum. Item in eo qui negatur filius, vel pater, cum de alendis eis quæritur: vt infra, de libe.agno. si quis à li.§.si vel parens. Item in possessione Carboniana danda,qua summatim quæritur sit filius vel non: vt infra,de Carb. edic. l.iij.§.causæ.in fi. Item & in ea quæ petit se nomine ventris in possessionem mitti, fuerit vxor,vel nurus,vel non: vt.ĭ.de ven.in pos.mit. l.j.§.si ea. Item in cautione pro legato dando præstanda,an calúnioſe legatarius petat: vt infra, vt in pos.leg. l.si is à quo.§.j. Item in cautione duplę,sit prę-standa vel non: vt.j.de præto.stipu.l.j.§.fi. Ité an res in qua fit executio,sit de bonis condémnati: cum inde referatur quæstio: vt.ĭ.de re iu.à diuo Pio.§.si super rebus. Ité an sit in pos. mittédus actor post lit. contest. vt.C.vbi in ré act.l. ij. in fin. Item an actio de testaméto causæ liberali sit præponenda: vt.s.de peti.her. l.si quis li.§.plane. Ité &.ĭ. de ap. re.l.j. Item in.l.Aquil. vt. s. ad le. Aquil.l. in lege. regulariter auté cótra: quia semper plenarie est cognoscédũ: vt.C.de iud. l.iudices.quę est cótra. Solu.illud regulariter: prędicta autę specialia.

Cognitio summaria in multis locũ habet.

a *Ad restituendũ.* quia culpa possidere desiit. Accursius.

b *Quod nequaquã.* nemo enim ex sua improbitate consequitur actionẽ: vt infra,de fur. l.itaque.Accur.

Improbitas nemini debet opitulari.

c *Absolui.* vt & arg.ĭ. vt ĭ pos.leg. si is à quo. in princi.vbi dicit,hodie constat &c. & ar.ĭ. de Carbo. edic. l. iij.§. causæ.in fin.§.

d *Si obscurior.* de facto, & ideo prolixior: vt si dicat se specificasse, vel ferruminasse. nã si bona fide, esset dominus: aliàs non. quare dico esse differẽdũ. Et facit in hoc. C. de rei vind.l.ordinarij. at altior dicitur propter iuris subtilitatem: vt.j.ad Trebel.l.ille à quo.§.si de testamento. & non differendum quod maiorem posceit indaginem: vt hic,&.C.de cõpen.l.fin. aliàs non: vt ar.C.de bo. quæ libe.l.fin.in fi. &.ĭ.de eo quod cer. lo. l. quòd si Ephesi.§.interdum. semper tamen admittuntur,tarde vel cito: vt dictum est. Sed argu. contra.infra,quod vi aut clam.l.j. §. denique. vbi dicit contra interdictum quod vi aut clam,exceptionem non admitti.Sed ibi intellige,scilicet talis aliqua quæ ibi dicitur:proponuntur tamen aliæ.Accursius.

e *In directum.* sic est ergo hoc extraordinarium.

f *Exceptionibus.* quæsitis reo pro possessione retinenda.

debebit cognoscere,an eius interſit,nõ[autem] an eius res sit, & sic iubere vel exhiberi, vel non,quia nihil [illius] interest. ¶Plus dicit Iulianus, & si vindicationẽ non habeam,interim posse me agere ad exhibẽdum, quia mea interest exhiberi: vt-puta, si mihi seruus legatus sit, quẽ Titius optasset.agam enim ad exhibendum: quia mea interest exhiberi,vt Titius optet, & sic vindicem: quamuis exhibitum ego optare non possim.

Interesse quod non est causatum ex rationabili causa, non dicitur interesse. h. d. concor.ĭ.eod.l.penult. Bald.

¶Si mecum fuerit actum ad exhibendum: ego ob hoc, quòd conuentus sum ad exhibendũ, actione agere ad exhibendum non possum: quamuis videatur interesse mea ob hoc, quòd teneor ad restituẽdum. [a] Sed hoc non sufficit:alioquin & qui dolo fecit, quo minus possideret, poterit ad exhibendũ agere:cũ neque vindicaturus,neq; interdicturus sit, & fur, vel raptor poterit: quod nequaquã [b] verũ est. Elegãter igitur definit Neratius, iudicem ad exhibẽdum hactenus cognoscere, an iustã & probabilem causam habeat [actor]actionis,propter quam exhiberi sibi desideret.

Omne interesse causatum à proprietate possessionis, vel quasi, affert actionem ad exhibendum. Baldus.

¶Pomponius scribit, eiusdem hominis nomine rectè plures ad exhibendum agere posse: fortè si homo primi sit: secundi in eo vsusfructus sit: tertius possessionem suam contendat: quartus pigneratum sibi eum adfirmet. Omnibus igitur ad exhibẽdum actio cõpetit: quia omnium interest[eum]exhiberi hominem.

Exceptiones quæ requirũt altiorem indaginem, in causis summariis non admittũtur: sed in causis principalibus reseruantur. Bartolus.

¶Ibidem † subiungit, iudicem per arbitrium sibi ex hac actione cõmissum, etiam exceptiones estimare, quas possessor obiicit. Et si qua tam euidens sit, vt facilè repellat agentem: debere possessorem absolui. [c] Si obscurior, [d] vel quæ habeat altiorem quæstionem, differendam in directum [e] iudicium,re exhiberi iussa. De quibusdam tamen exceptionibus [f] omnimodo [g] ipsum debere disceptare, qui [de] ad exhibendum actione iudicat: veluti pacti cõuenti, doli mali, [h] iurisiurandi, rei quæ iudicata est.

Pro instrumentis non potest agi ad exhibendum pro alio interesse quàm dominii. secus in aliis rebus. Bartolus.

¶Interdum æquitas exhibitionis efficit, vt quamuis ad exhibendum agi non possit, in factum tamen actio detur: vt Iulianus tractat. Seruus (inquit) vxoris meæ, rationes meas conscripsit. [i] hæ rationes à te possidentur. desidero eas exhiberi. Ait Iulianus, si quidem [in] mea charta scriptæ sint, locum esse huic actioni, quia & vindicare [k] eas possum. Nam cum charta mea sit: & quod [in ea] scriptum est,meum est. [l] Sed si charta mea non sit: * quia vindicare nõ possum,nec ad exhibẽdum experiri. In factum igitur mihi actionem cõpetere [m].

¶Sciendũ est, aduersus possessorem hac actione agendũ, nõ solum eum, qui ciuiliter,sed & eum, qui naturaliter incumbat possessioni. Denique creditorem, [n] qui pignori rem accepit, ad exhibendum teneri placet.

IIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

NAm & cum eo, apud quẽ deposita, [o] vel cui commodata, vel locata res sit, agi potest.

V. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Edictum.

g *Omnimodo.* scilicet statim & illico,secundum Py.& Io.Acc.

h *Doli mali.* in actione quærenda commissi. aliàs si diceres in eo de quo modo agitur,hoc semper locum habet: & sic nihil remaneret.regulariter contra:ad quod infra, de except.dol.secunda.§.primo.&.§.generaliter.

i *Conscripsit.* me mandante: vt supra,de edẽ. si quis ex argentarius.§. pertinere.alioquin cõtra: vt.C.de eden.l.j.

k *Quia & vindicare.* hæc ratio non est bona: quia & qui dominus nõ est, agit hac actione. Sed dic, quòd hæc ratio in sola charta locũ habet: secus in aliis vt supra,eod.l.j.

l *Meum est.* vt &.ĭ. de rei vin.in rem.§.sed & id quod.Accursius.

m *Competere.* hęc omnia sunt vera, cum pro charta ago: in qua tamen non est testamentum. tunc enim agitur vel interdicto de tab. exhib. si possessor nõ habet penes se tabulas esse: vel debere exhibere: aut interdicto quẽ admo.testa. ape.si conficiteatur: vt infra,quando ad. testa. ape.l.ij.§. fin. Sed rei vin. & ad exhi. hęredi tantum competit, si charta tantũ tutoris fuerit; vt in pupillo. titu.l. iij. aliqui non: vt. s. e.l.§. extra. Et no.in hoc, q; si non dico me dominum,& hoc sufficit probé: etsi mea interest, non datur mihi ad exhib. actio. sed focus in aliis rebus, vbicúque mea interest mihi rem aliená exhiberi vt modo dixi,& supra e.l.j.plene no. Ité no. quot modis pro instrumentis vel chartis agitur: vt dixi.s. de eden. l.quædam. circa princ. Accursius.

n *Creditorem.* hic cui liter possidet: vt.j. de vsucap. serui nomine.

o *Am & cum eo. Deposita.* hic naturaliter incumbit. Io. vt supra, titu.j.l.communi diui.§.neque.

Elsus.] CASVS. Locaui plaustrario merces vehendas, qui currum cõduxit vt eas in eo poneret: quas volo mihi exhiberi. & dicit,quòd debeo agere cum plaustrario,vel hærede: vel si neuter eorum est,tunc cum domino horrei.nam licet alij nõ sint,scilicet plaustrarius vel hæres,tenetur qui potest exhibere, scilicet dominus horrei. Secundo reddit rationem, quare plaustrarius teneatur, scilicet quia teneret eas loco pignoris pro mercede. Tertio dicit, quòd qui teneret ré causa rei seruandæ. Vel si aliquis mihi pure legauit vsumfruct.quarundam rerum,puta earundem rerum proprietatẽ legauit Titio sub conditione: hæres autem credidit mihi fructuario non exacta cautione de restituenda finito vsufruct.& consumpti

BIU Cujas

rem prædictam: an habeat hanc actionem Titius, quæritur, si existat conditio legatę proprietatis? Et respon. quòd aut fuisti in dolo, saltem præsumpto: vt quia sciens Titio legatum, non exegisti cautionem: & teneris ei ad exhibendum: nisi ipse Titius fuerit à me stipulatus: quod potest: aut non dolo malo: vel quia ignorasti legatum Titio: & tunc non teneris: sed ego teneor act. in factum. Iteé emptor tenetur ad exhibendum pro rutis & cęsis. [ITEM CELSVS.] Si in area mea stercus posuisti: potes contra me agere ad exhibendum, si totum vis tollere. aliàs nó. [SED ET SI RATIS.] Si volo abducere nauę meã in fundum tuú vi fluminis delatã, possum agere ad exhibendum. sed ego tibi cauere de dãno debeo. [ITEM SI QVIS.] Plan[a] est.

a *Si quis*. scilicet Titius carrucarius. Azo.

b *In horreo*. quod Titius conduxit ab alio.

c *Conductore*. scilicet qui cõduxit merces vehendas. Accursius.

d *Cum horreario*. i. cũ domino horrei à quo Titius cõduxit horreũ.

e *Si à nullo*. id est nec à Titio, nec ab hęrede.

f *Idem ait*. s. quærendo. Azo.

g *Pignus*. id est merces loco pignoris pro mercede soluęda. Azo. respon. ita, vt infra, qui po. in pign. ha. l. huius. Accursius.

h *Quæ species*. proposita in horreario: non in vectore.

i *Teneri*. licet nõ vere possideat: sicut & rei vind. vt. s. de rei vindi. officium. in fine. Acc.

k *Eum teneri*. sicut diximus teneri horrei cõductorem: vel dic, Iulianus scribit, teneri cõductorem horrei: sicut qui rerum teneretur & cętera. Azo. & dic teneri domino proprietatis: qui dicit sua interesse rẽ exhiberi: vel puncta ibi, scribit. Ac.

l *In possessione*. vt & creditor & legatarius.

m *Oporteat exhibere*. sentẽtia lata pro eo qui actionem ad exhibendum intendit.

n *Priorem quidem*. id est creditorem, vel legatarium: vt in ordine literæ patet, supra. §. Iulianus.

o *Actor*. id est debitor. Azo. & facit infra, eodem. l. Iulianus. §. quantum. & infra, eadem. l. §. item Celsus. Accursius.

p *Habeat*. sic scilicet oportet exhibere.

q *Is autem*. scilicet creditor idem in legatario dico. sed fructuarius ab his differt: quia naturalem habet possessionem, quam non habet creditor: sed tantum in possessione est, secũdum quosdam: vt infra, de adqui. poss. l. iij. §. fina.

r *Teneri*. vt & infra, de act. emp. fundi. §. si ruta. & etiam ex vendito: vt. C. de act. empt. l. ij.

CElsus scribit: Si quis[a] merces, quas exuehendas conduxit, in horreo[b] posuit: cum cõductore[c] ad exhibendũ agi potest. Item si mortuo conductore hæres existat: cũ hærede agendum [est.] Sed si nemo hęres sit: cum horreario[d] agẽdum [est.] Nam [&] si à nullo[e] (inquit) possideantur, verũ est, aut horrearium possidere: aut certè ille est, qui possit exhibere. Idé ait,[f] quomodo autẽ possidet, qui vehendas cõduxit? an quia pignus*[g] tenet? Quæ species[h] ostendit etiam eos, qui facultatem exhibendi habent, ad exhibendum teneri.[i]

Nota quòd restitutio quam facit vsufructuarius colonus, priuat dominum possessione. Bartolus.

℣ Iulianus† autẽ ita scribit, ad exhibendũ actione teneri eũ,[k] qui rerum vel legatorum seruãdorum causa in possessione[l] sit. Sed & eum, qui vsusfructus nomine rem teneat: quãuis nec hic vtiq; possideat. Inde Iulianus quærit, quatenus hos oporteat exhibere.[m] Et ait priorem quidem[n] sic, vt actor[o] possessionem habeat: [p] is autem,[q] cum quo agetur, rei seruandæ causa sit in possessione. Eum vero, qui vsumfructũ habeat, sic vt actor rem possideat: is, [verò] cum quo agetur, vtatur fruatur. Idem Iulianus scribit, emptorem, qui ruta cæsa† non restituit: ad exhibendum teneri:[r] inquantum in litem iurauero. Sed ibi adiicit, si emptor possideat:[s] aut dolo [malo] fecit, quò minus possideat.

Nota, quòd sicut alibi nõ admittitur particularis solutio: ita hic non admittitur particularis receptio inuito reo. Baldus.

℣ Item Celsus scribit: stercus, quod in aream meam congessisti, per ad exhibendum actionem posse te consequi,[t] vt tollas: sic tamen, vt totum tollas.

s *Possideat*. vt teneatur. Accursius.

t *Consequi vt tollas*. licet enim videas stercus, non tamen sufficit: quia rei videndæ, tangendæ, & deducendæ facere debet possessor potestatem: vt infra, de lib. ho. exhi. quod lex. §. exhibere. & supra, eadem. l. §. idem Iulianus. cum reus in possessionem nihil velit contradicere actori, nec etiam de facto cõtradicat. sic infra, eod. tigni. §. iteé municipes. &. §. si quis. &. §. idem scribit. &. §. ibidem. & l. si ad exhibendum.

u *Non posse*. scilicet te tollere pro parte vt libereris me inuito: vt infra, de admi. tuto. l. cum quæritur. Azo. & infra, de dam. infec. l. prætor. §. penult.

x *Et de præterito*, vt infra, de dam. infect. l. hoc amplius. §. Neratius. & infra, de incen. l. ratis. & hoc ideo, quia rem quæ petitur exhibenda, tenet. alioquin si non detinet, nó posset postulare: sicut in cõpensationibus quandoque euenit: vt infra, de compensa. si cũ filio.

y *Se exhibiturum*. vt institu. de offi. iud. §. j. & in actione in rem idem: vt supra, de rei vin. sinautem. §. si per filium. secus in actione depositi vbi depositarius nullum trahit commodum, & sic nullum damnum: vt infra, depositi. l. §. si sine dolo. Accursius.

GEmma.] CASVS. Aliquis posuit gẽmam meam in anulo suo. agere possum ad exhibendum, vt separet ab anulo. Cætera plana sunt vsque ad. §. item municipes. Viuia.

z *Incluśa*. bona fide. Azo.

a *Non potest*. si quæratur quid alteri cedat, distingue quid cuius ornandi causa ponitur: vt infra, de auro & argen. le. etsi non sint. §. perueniamus. quod si non apparet, tunc vtrũque possidetur à suo domino, & etiam vsucapitur si nondum est vsucaptum: vt infra, de vsuca. l. rerum mixtura. §. quid ergo.

b *In tigno*. quod nec possideri dicitur: vt infra, de adquiren. poss. l. qui vniuersas. in principio.

c *Vetaret*. ne vrbs deformetur: vt infra, de no. ope. nun. l. prętor. §. hoc interdictũ. &. j. ne quid in loco pu. l. ij. §. si quis neminé. & insti. de rerũ diuisione. §. appellatione. nisi mala fide sit iunctũ: vt supra, de rei vindica. l. in rem. §. tignum. quę est contra. Accur.

d *Tigni. Non possideas*. aliàs possideam, scilicet ego iunctor: vt infra, de adquirenda possess. l. qui vniuersas. in principio. & supra, de rei vindicatione. l. in rem. §. fina. & sic est hic mutatio personarum: & bene ponitur hic dictio, quamuis. si autem directe ponas quòd non possideat prior dominus, planum est.

Emble-

VI. PAVLVS libro quartodecimo ad Sabinum.

GEmma incluśa[z] auro alieno, vel sigillũ candeladro, vindicari nõ potest:[a] sed vt excludatur, ad exhibendum agi potest: aliter atque in tigno[b] iuncto ædibus [alienis:] de quo nec ad exhibendum agi potest: quia lex duodecim tabularum solui vetaret:[c] sed actione *de tigno iuncto*, ex eadem lege in duplum agitur.

VII. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Edictum.

TIgni appellatione omnem materiã in lege duodecim tabularũ accipimus, vt quibusdam rectè videtur. Sed si rotam meã [tuo] vehiculo aptaueris, teneberis ad exhibendum. & ita Pomponius scribit: quãuis tunc ciuiliter non possideas.[d]

BIU Cujas

a Pulchre hic Budæus quid sit emblema. Et etiã emblemata in vasis argẽteis, aureisq; & Corinthis apud antiquos exemptiliã cũ libitum erat: vt hic videre est. Bud.

a *Emblemata.* ornamenta sunt vasorum: vt infra, de tri. vi. & ole. le. l. tertia. §. j.

b *Coadunaueris.* hæc omnia vera sunt, si agatur ex exhibendum: si sunt adiuncta per applumbaturam. secus si per ferrumination em. tunc enim datur actio in factum: vt supra, de rei vindic. l. in rem. §. item si quæcumque.

c *Constat.* vt infra, de adqui. possi. l. ij.

d *Corporibus.* quæ varia sunt: vt supra, quod cuiusque vniuer. l. j. in princip. Accursius.

e *Cõdemnari.* sic in actione in rem: vt. ff. de rei vin. l. si naute. §. possidere. & in peti. hæred. vt. ff. de pe. hæred. l. item videndum. §. si quis cũ. Idem in act. de pecu. vt j. de pecu. l. quæsitũ. in princ. Idem in actione depositi: vt. j. depositi. l. j. §. inde Neratius. sed & si post sententiã absolutoriã cœpit possidere, tenetur nõ opposita exceptione rei iudi. vt j. de except. rei iudi. l. si quis ad exhi. & j. rem ra. ha. l. procurator ad exhibendum. in princ.

†*Concor. & facit tex. in l. 1. §. quib⁹. & in. l. citates. ff. quod cuiusque vniuersi. nomine.*

f *Absolui.* sic & maritus absoluitur, publicata dote in totũ, vel pro parte. vt in ea. s. parte reddere non teneatur: vt. j. soluto matrimonio. l. si cõstãte. §. fina. & sic ex superuenienti casu fit absolutio: vt. j. soluto ma. l. si mulier. & infra, de condic. fur. si seruus. §. & si lite. Accur.

g *Quãuis.* correctiuè & aduersatiuè legi potest: distinctione iusti iniustíq; initij habita: vt no. ff. de rei vindi. itẽ si verberatum. §. fina. & j. eod. l. de eo. §. si post.

h *Ibidem.* sed videtur sufficere de vno tẽpore: vt. C. de in litẽ iurã. l. j. & ff. si quis cau. l. qui autem. §. fin. & infra de fur. inter omnes. in prĩ. & j. de ser. cor. l. doli. §. fi. quæ sunt cõtra. So. in personalibus quę nõ sunt scriptæ in rẽ, satis est vel primo tempore, vel secũdo interesse: vt in cõtrariis: in aliis cõtra: vt hic. sed quare hic & in præcedentibus. §. §. fit mentio de restitutione rei in actione ad exhiben? Respon. vt dixi supra, eod. l. Celsus. §. item Celsus. quia in possessione non resistit.

**Flo. fügit*

Idẽ [est] & si armario, vel nauitabulam meam, vel ansam scypho iunxeris, vel emblemata[a] phialæ, vel purpuram vestimẽto intexueris, aut brachium statuæ coadunaueris[b].

Nota quòd libellus potest dari contra cõmunitatem, sicut contra singularem personam. Baldus.

¶ Item municipes† ad exhibẽdum conueniri possunt: quia facultas est restituendi. Nam & possidere, & vsucapere eos posse, constat.[c] Idem & in collegiis cæteríque corporibus[d] dicendum erit.

In reo sufficit quòd sit in casu condemnationis tempore sententiæ. sed in actore requiritur, quòd habeat in duobus temporibus: tempore lit. contesta. & tempore sententiæ. Baldus.

¶ Si quis non possideat litis cõtestatæ tempore, sed postea ante sententiam possidere cœperit: oportere dici putamus, debere cõdemnari,[e] nisi restituat.

¶ Si quis cum iudicij accepti tẽpore possideret, postea sine dolo malo possidere desierit: absolui[f] eum oportet: quãuis[g] sit (inquit Põponius) quod ei imputetur, cur non statim restituit, sed passus est secum litem cõtestari. ¶ Idem scribit, si quis litis contestatæ tempore possederit, deinde desierit possidere, mox cœperit, siue ex eadẽ causa, siue ex alia: cõdemnari eum oportere, nisi restituat. ¶ Ibidem[h] non malè Põponius subiungit,* eius qui ad exhibendũ egit, vtroque tẽpore interfuisse oportere rẽ ei restitui: hoc est, & quo lis contestatur, & quo fit condemnatio. Et ita Labeoni placet.

Possessio superueniens hæredi, parit condemnationem ex instantia cœpta cum defuncto. Bartolus.

VIII. IVLIANVS libro nono Digestorum.

SI ad exhibendum.] *CASVS* planus est: quia hæres meus condemnatur, licet testator non possederit, nec dolo fecerit, quòminus possideret. Viuianus.

i *Ex eadem causa.* idem si ex alia: vt supra. l. proxi. §. idẽ scribit.

k *Cogitur.* ex eadem instantia. secus si causa non sit inchoata: vt infra. e. de eo. §. fin. Accursius.

IVlianus.] *CASVS.* In hac. l. tenetur possidens ad exhibendũ. [GLANS.] Ego & tu habebamus prædia confinia: & ex arbore tua cecidit glans in fundum meum. ego pecus immisi, & feci pasci. nunquid teneor ad exhibẽdum? Et respon. quòd sic. Secundo, mutat personas, quòd si glans mea cecidit in agrum tuũ: & tu dominus fundi non patiaris me tollere, cum existat: nunquid possum agere ad exhibendũ? Et respon. quòd sic. [SI QVIS.] Ago ad exhibendum vt rem exhibeas, & tu dolo desisti possidere. adhuc mihi teneris ad exhibẽdum quantum iuratũ fuit in litem. Item si scyphum in massam transtulisti, & sic deteriorasti scyphum: & massam exhibeas: nunquid adhuc ad exhibendũ teneris? Et respon. quia videris rẽ interemisse. [SI TIBI.] Plantus est. [QVANTVM.] Pro homine quem possidebas, egisti. ad exhibẽdum. litis pendente cõpleuisti vsucap. dum nõ possum eum vindicare. hoc nisi sim paratus subire iudi. quo ad rẽ, & quos fructus, ac si vsucapere nõ esset. nam ad hoc liberetur quis in act. ad exhibẽdum, oportet vt talem rẽ exhibeat qualis erat tẽpore litis cõtest. vt actor ita possit vindicare eum nõ ita sua vindicatione. Secundo pone: Tgi pro ancilla act. ad exhibendum. peperit pendente lite. & certe partus venit in hoc iudicio, non res solum restituenda. quod accipe, quando reus noluit in possessionem tradicere, vt sit exhibitio: similis obligatio seruatur actori, præstatur: ac si tẽpore litis conte. ancilla fuisset exhibita & restituta. Tertio dicit, q non solũ hę accessiones veniunt in act. sed etiam dãna quæ habuit actor ob hoc, quòd nõ exhibebatur vel tarde exhibebatur, veniũt in actio. Vl. *Iulianus scribit.* aliàs incipit lex, Iulianus aliàs, si quis hominem. m *Tenebitur.* vt & ar. ff. de rei vin. l. naute. §. sed & is qui. & C. eod. ad exhib. Sed cõtra. ne. cum seruus. sed ibi à seruo, hic à domino, siue possessore ipso est dolus admissus. Accur. n *Ad exhibendum tenebitur.* vt litis affirmatione exhibẽdo offerat delato iuramẽto in litem: vt in præcedenti. de in lit. iuran. l. in actione. §. j. Accursius.

SI ad exhibendum actum est cum eo, qui neque possidebat, neque dolo malo fecerat, quòminus possideret: deinde eo defuncto hæres eius possideret* rem: exhibere eã cogendus erit. Nam [&] si fundum vel hominem petiero, & hæres ex eadem[i] causa possidere cœperit: restituere cogitur.[k]

IX. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Edictum.

IVlianus scribit:[l] Si quis hominem, quẽ possidebat, occiderit, siue ad aliũ trãstulerit possessionẽ, siue ita rẽ corruperit, ne haberi possit: ad exhibendũ tenebit[m]: quia dolo fecit, quòminus possideret. Proinde & si vinũ, vel oleũ, vel quid aliud effuderit, vel confregerit: ad exhibendũ tenebitur.[n] Glans ex arbore tua in fundũ meum incidit. eã ego immisso pecore depasco. qua actione possum teneri? Põponius scribit cõpetere actionẽ ad exhibẽdum, si dolo [malo] pecus immisi, vt glandẽ comederet. Nã & si glans extaret, nec patieris[o] me tollere, ad exhibẽdũ teneberis: quẽadmodum si materiã meã delatam in agrũ suũ quis auferre nõ pateretur[p]. Et placet nobis Põponij sentẽtia: siue glãs extet, siue cõsumpta sit[q]. Sed si extet, etiã interdicto, de glande legenda, vt mihi tertio[r] quoq; die legendę glandis facultas esset: vti potero, si damni infecti cauero.

Forma est, quæ dat esse rei: & commutata forma substantiali res non dicitur eadem, sed diuersa. Bal.

¶ Si† quis rem fecit ad aliũ peruenire, videtur dolo [malo] fecisse, quòminus possideat, si modo hoc dolosè fecerit. Sed si quis rẽ deteriorẽ exhibuerit: æquè ad exhibendum[s] eum te-

o *Nec patieris.* mutat personas. Azo.

p *Non pateretur.* vt &. ff. e. Celsus. §. sed & si ratis. & h. d. Pomp.

q *Consumpta sit.* s. dolo. aliàs, si sine dolo ageret in factum subsidiaria lege Aquil. vt. j. de præscrip. ver. qui seruandarum. §. fina.

r *Tertio.* sic ergo durat hoc interdictum tantum per triduum die, qua ceciderit glans: quod est mirabile. Sed dic, ideo dici ponni intra triduũ: quia vix quis retardat vltra collectionem fructus sui, vel quia conuertuntur in terram vltra dictum tempus: non quòd non sit natura huius interdicti, vt perpetuo daretur, si tantum fructus duraret: vt infra, de actio. & obligatio. l. in honorariis. Et appellatione glandis, omnes accipe fructus: vt infra, de glande leg. l. j. Accursius.

s *Ad exhibendum.* imò in factũ: vt. C. eo. l. exhibitionis. quæ est contra.

BIU Cujas

contra. Sol. ibi non erat dominus: hic sic. Vel hic dicatur ad exhibendum. i. in factũ nomine exhibitionis. Vel distingue, an sit forma mutata: vt tunc detur: vt hic. an non: & tunc non detur: vt hic innuit, & infra, eo. l. si quis. sed detur in factum: vt in. l. contraria.

a *Substantiam*. vt infra, de auro & argen. le. l. Seia. & ideo non liberatur: vt & supra, de alie. iud. mu. cau. fac. ex hoc edicto. in prin. & dic, quòd substantiam appellat statũ: sed in Topicis Aristo. ponitur p mẽbro sub suo genere posito in specie vel diuisione: quæ idea Græcè dicitur, secundum Azo.

b *Si tibi decem*. in specie, non in genere. aliàs quod infra dicitur de vindicatione, locũ habere non posset.

c *Decem*. scilicet eorundem.

d *Vsusfructus*. verus, non quasi: vt. ff. de vsufruct. l. numismatum.

e *Pendente conditione*. primi legati.

f *Teneri*. si extitit conditio, & finitus sit vsusfructus. Accursius.

g *Supersedit*. vt infra, ad. l. Fal. dolo. & infra, de tribu. quod in hæredem. §. ij. quã cautionem exigere hic potuit & debuit: vt supra, de vsufruct. ea. re. l. hoc senatus. §. si pecuniæ. Vel verius de illa q̃ est ff. vsufr. quemad. ca. l. j.

h *Non possis*. quia forte consumpti sunt à fructuario.

i *Necessaria*. tamen agere possis.

k *Ignarus*. scilicet hæres.

l *Acciperetur*. sic & restituere dicitur, qui sic restituit, vt eadem causa seruetur actori: vt. ff. de verb. signifi. l. restituere. Accursius.

m *Habẽs*. scilicet actor per actionẽ ad exhibendũ: vt & supra, eod. l. ij.

n *Posit exequi*. id est consequi, quod debetur, per actionem in rẽ, vel per aliam, quã præcedit hæc actio ad exhibendum. & hoc dico actione quam intẽdit, scilicet principali, in nullo casu læsa: scilicet per vsucapionem vel alio modo: vt statim subiicit, proinde &c.

o *Intentionem*. scilicet, rei vindicatione: vt perinde sit & nunc, cum rei vindicatio intẽditur, ac si intenderetur eo die quo actio ad exhibendum fuit proposita. Sed nunquid ad hoc potest cogi vt reddat rem ac si vsucapta nõ esset: vt supra, de rei vin. l. si post. quæ est contra? Solu. hic non fuit perpetuata rei vindi. quia non fuit proposita. Sed nonne interrupta actione ad exhibendum, & in rem actio interrupta videtur: vt. C. de anna. excep. l. fi. quæ est contra? Solut. potest dici quòd hic loquitur in vsucap. triennij: quæ nõ interrumpitur lit. contest. Sed secus in præscriptione rerum immobilium. nam vna re petita, interrupta est præscriptio in omnibus, secundum quosdam. Tu dic, secundum Ioan. idem in vtrisque. nam aut qui agit vna via, adiicit causam: & tunc in alia non interrumpit: vt hic. aut non adiicit: & tunc sic, vt ibi. & sic hic non interrumpitur. Alij vero dicunt semper interrumpi: arg. d. l. fi. & supra, de iudi. l. solemus.

neri, Sabinus ait. Sed hoc ibi, vtique verum est, si dolo malo in aliud corpus res sit trãslata: veluti si ex scypho massa facta sit. quanquam enim massam exhibeat, ad exhibẽdum tenebitur. nam mutata forma, prope interimit substãtiam[a] rei. ℣ Marcellus scribit, si tibi[b] decẽ[c] nomismata sint sub cõditione legata, & mihi [eorum] decẽ vsus fructus[d] purè: deinde hæres pẽdente conditione[e], non exacta cautione decem fructuario soluerit: ad exhibendũ eũ actione teneri[f], [qui decem fructuario soluerit:] quasi dolo fecerit, quò minus posset. Dolus autẽ in eo est, quòd cautionem exigere supersedit[g] à fructuario: effectúmque [est,] vt legatũ tuum euanesceret: cùm iam nũmos vindicare nõ possis[h]. Ita demum autem locum habebit ad exhibendum actio, si condi tio extiterit legati. potuisti tamẽ tibi prospicere stipulatione legatorum. & si prospexisti, nõ erit tibi necessaria[i] ad exhibendum actio. Si tamen ignarus[k] legati tui, à fructuario satis non exegeris: * dicit Marcellus cessare ad exhibendum [actionẽ,] scilicet quia nullus [hic] dolus est. succurrendum tamen legatario in factũ aduersus fructuarium actione ait. ℣ Quantum autem ad hanc actionẽ attinet, exhibere est in eadẽ causa prẽstare, in qua fuit, cum iudicium acciperetur: [l] vt quis copiã rei habens: [m] posit[n] ex equi actione, quod * destinauit: in nullo causa *, quã intendit, læsa. quãuis non de restituendo, sed de exhibendo agatur. ℣ Proinde si post litem contestatam vsucaptum exhibeat, nõ videtur exhibuisse: cum petitor intentionem[o] suam perdiderit. Et ideo absolui eum non oportere: nisi paratus sit repetita die intentionẽ suscipere: ita vt fructus[p] secundum legem æstimentur. ℣ Quia tamen causa petitori in hac actione restituitur, [q] Sabinus putauit partum quoque restituendum: siue prægnans fuerit[r] mulier, siue postea conceperit. quam sentẽtiam & Pomponius probat. ℣ Prẽterea vtilitates, si quę amissę sunt ob hoc, q̃ nõ exhiberetur *, vel tardius quid exhiberetur: æstimandæ[s] à iudice sunt. Et ideo Neratius ait vtilitatem actoris venire in æstimationem: non quanti [ea] res sit, [t] [sed quãti eius interfit.] Quæ vtilitas, inquit, interdum maioris * erit quàm res.

Etiam ei qui non est in mora, labitur terminus: tamen ille per quem labitur, tenetur ad interesse. Bal.

x. PAVLVS libro vicesimosexto ad Edictum.

SI optione[u] intra certũ tempus data, iudiciũ in id tempus extractũ[x] est, quo frustra[y] exhibeatur: vtilitas petitoris cõ seruetur. Quod si per hæredem non stetit, quo minus exhiberet tempore iudicij accipiendi, absoluendus est hæres.

xi. VLPIANVS libro vicesimo quarto ad Edictum.

SEd & si hæreditas amissa sit ob hoc, quòd seruus nõ exhibeatur: [z] æquissimũ est æstimari officio iudicis damnũ hæreditatis.[a]

p *Fructus*. in rei vindi. sequenti. vel etiam in actione ad exhibendum: cum possessor non intendit suam: vt supra. e. l. si quis merces. §. idem Celsus scribit, stercus. & sic intelligitur infra, proxi. respon.

q *Restituitur*. scilicet eadem omnino: vt tantum habeat actor: quantum haberet exhibita re à principio, & nihil amplius: vt hic, & infra. l. proxi. & inst. de offi. iu. §. si ad exhibendum. & j. si cer. pe. l. cũ fundus. Accursius.

r *Fuerit*. tẽpore litis contest. in hac actione.

s *Æstimandæ*. hoc si erat malæ fi. poss. cum enim bonæ fi. poss. excusetur à rei interitu, multo magis ab accessoriis: vt supra, de pet. hære. illud. Accursius.

t *Res sit*. scilicet res petita exhiberi. sit, scilicet tantũ, cum hoc non intenderem: vt. d. §. item Celsus scribit. Accur.

SI optione.] CASVS. Testator legauit mihi vnum de seruis suis quẽ eligerem. intra annum egi vt familia tota exhiberetur, vt sic eligerem. sed hæres pertransiit vt intra annum non exhiberet, sed exhibuit post, quãdo iam eligere non possum, secundum verba testatoris. nihilominus condemnatur ad damnum meum. vel si hæres non distulit studiosẽ, absoluitur. Viuianus. *Flo. exhibetur* *Flo. minoris*

u *Si optione*. s. data legatario, vel alij.

x *Extractum*. id est, productum est.

y *Frustra*. iam elapso tempore à testatore statuto, & per dolum hæredis.

Ed & si.] CASVS. Si egi ad exhibendum pro seruo: & quia non est exhibitus, vel tarde exhibitus, amisi hæreditatem in qua fui institutus: venit damnum amissæ hæreditatis. hoc dicit, cum princip. l. sequentis. [QVO AVTEM.] Pro seruo qui est Mutinę, ego Boñ. ago actio. ad exhibẽdum: cum reus habeat forum Boñ. quæritur vbi exhibendus sit? Et dicit, quòd Mutinę: nisi ego actor velim Boñ. duci meo periculo & impendiis. Item vestes & cibaria exhibere: in quibus sic distinguitur: quia aut consueuit se vestire & pascere Mutinæ seruus opera & artificio suo: quo casu & hæc impensa erit mei actoris periculo. aut possessor consueuerat hoc præstare & otioso existenti: & tunc præstet possessor in itinere. Secundo dicit: Egi ad exhibẽdum pro seruo: & quia timebam ne alienares, feci sequestrari. quis interim alet dum est apud sequestrum? Distinguitur aut à possessore fiebat, aut non fiebat impẽsa: & tunc pascam ego actor. Tertio, redit ad primum dicens, quòd si possessor data opera Muti. adduxisti vt incommodior esset mihi exhibitio eius: sumptu & periculo tuo adducetur Bonoñ. [SI DE PLVRIBVS.] Planus est. Viuianus.

z *Exhibeatur*. quia eum seruum iussisset legatarius adire. Acc.

a *Damnum hæreditatis*. vt institu. ad leg. Aquil. §. illud. Sed contra, infra, de regu. iur. l. non videtur.

BIU Cujas

a *Et impendiis actoris.* quia pro sua vtilitate hoc fit: vt ar. infrà, man. l. idem. §. idem Labeo. & infra, depos. l. in Asia. §. j. & infra, commo. l. si vt certo. §. sumptus. Accursius.

b *Pascere plane.* donec perducitur ad locum, vbi erat tempore contestationis: vt hic, & supra, de rei vin. l. si res. si autem ad locum litis peteretur adduci, etiá cibaria tunc actor agnoscit: vt supra, de rei vind. l. nisi. alioquin nihil ibi excideret, nisi &c. & hoc secundum quosdá. Alij dicunt, quòd illa præpositio, extra, posita in l. prædicta, si res. ponitur inclusiue, & ponitur pro præter. q. d. quę cibaria etiá actor agnoscat. & secundum eos nihil excipit ibi aduerbium, nisi. Sed hoc est cótra mentem huius legis: quia hic cibaria iungit possessori, nedú si reo detur, sed etiam si actori detur electio. Tu dic, secúdum Azo. cibaria ptinere ad possessorem, vt hic distinguitur: & ibi idem est intelligendú. quod autem ibi excipitur, nisi: non est ita intelligendum cp quando actor malit ibi vbi iudicatur restitui, sustineat cibaria: sed iudex dat reo electionẽ de loco vbi erat res, vel loco litis, vt dictum erat, actore nó cótradicente: alioquin id est, si non eligit, actori dabitur electio, & ei cauebitur: vt tamẽ possessor semper cum huius. l. distinctio ne sumptus agnoscat. vel vt ibi.

†*Cõcor. & facit quod not. in l. cũ sæpe. C. de ero. mili. anno.*

**poteſt nõ. Flo.*

†*No. cas̃ũ, secundum Bal. in quo iudiciũ est pro parte cõdẽnatoriũ, & pro parte absolutorium.*

c *Oportere.* etiam cum perducitur ad locũ vbi erat tempore litis contest. alioquin nullum esset speciale, secundum quosdam. Tu dic, ad locum litis.

d *Apud officiũ.* id est, officiales iudicantis.

e *Agnoscere.* quia ibi dem erat tempore litis contest. Azo.

f *Pascit.* id est, sicut aliàs erat solitus pascere. Ir.

g *Eo loci.* scilicet vbi agitur.

h *Debebit exhibere.* vt &. ſ. de rei vind. si vero malæ fidei. &. j. de leg. j. cũ res. §. sed si alibi. & l. cũ seruus. & l. apd Iul.

i *Calliditas.* vt & supra. si quis cau. si duo. in princi. & de dolo. l. j. & infra, pro soc. l. verum. §. tempus. Accursius.

Nota quòd ille tenetur ad impẽsas, cuius gratia celebratur actus. Baldus.

¶ Quo†autẽ loco exhiberi rem oporteat, vel cuius sumptibus, videamus. Et Labeo ait ibi exhibendam, vbi fuerit, cum lis contestaretur: periculo [autẽ] & impendiis actoris [a] perferendam, perducendámve eò loci vbi actum sit. Pascere planè [b] seruum, vestire, curare possessorem oportere [c] ait. Ego autẽ arbitror ĩterdũ etiã hęc actorem agnoscere oportere, si fortè ipse seruus ex operis [suis,] vel artificio suo solebat se exhibere: nunc verò cogitur vacare. Proinde & si apud officiũ [d] fuerit depositus exhibendus: cibaria debebit agnoscere, [e] qui exhiberi desiderauit, si non solebat possessor seruum pascere. Nã si solebat: sicuti pascit, [f] ita & cibaria non potest* recusare. Interdum tamen eò loci [g] exhiberi debet suis sumptibus: si forte proponas data opera eum in locum abditum res contuliſſe, vt actori incommodior esset exhibitio. Nã in hunc casum, suis sumptibus & periculo debebit exhibere [h] in eũ locum, vbi agatur: ne ei calliditas [i] sua prosit. Si de pluribus rebus quis conueniatur, & litis contestatæ tempore omnes possedit: licet postea quasdam desierit, quamuis sine dolo malo, possidere, damnandũ, nisi exhibeat eas, quas potest.

XII. PAVLVS libro vicesimosexto ad Edictum.

DE eo exhibendo, [k] quem quis in libertatem vindicare velit: huic actioni locus esse [l] potest. Et filiusfamiliàs ea actione tenetur, si facultatem rei exhibendæ habet.

Nota quòd in actu iterabili absolutoria lata in primo, non parit exceptionem in secundo: dummodo probetur quòd actus non præsumitur iteratus. de hoc no. infrà, de iniur. l. eum qui. §. in popularibus. Iste text. semper allegatur per docto. Baldus.

¶ Sæpius ad exhibendum agenti, [m] si ex eadẽ causa agat, obstaturam exceptionem Iulianus ait. Nouam autem causam interuenire, si is, qui vindicandi [n] gratia egisset, post acceptum [o] iudiciũ eam [rem] ab aliquo accepit: & ideo exceptionem ei non officere. Item si ei, qui furti acturus, ad exhibendum egisset, iterum furtum factum sit: denique si quis optandi gratia ad exhibendum egisset, & post litem contestatam alterius testamento* optio data sit: ad exhibendum agere potest. Si quis ex vuis meis mustum fecerit, vel ex oliuis oleũ, vel ex lana vestimenta, cum sciret hæc aliena esse: vtriusque [p] nomine ad exhibendũ actione tenebitur: quia quod ex re nostra fit, nostrũ esse veri* est [q].

Quando res non erat æquè peritura penes actorem: tenetur reus, etiam si habebat iustã causam litigãdi. quod est notãdũ. Bal.

¶ Si post iudicium acceptũ homo mortuus sit, quamuis sine dolo malo & culpa possessoris [r], tamen interdum tanti dãnandus est, quanti actoris interfuerit per eum non [esse] effectum [f], quo minus tunc, cum iudicium acciperetur, homo exhiberetur. Tanto magis si apparebit eo casu mortuum esse, qui non incidisset, si tunc exhibitus fuisset [t]. Si iusta ex causa statim exhiberi res non posit: iussu iudicis cauere debebit, se illo die [u] exhibiturũ.

Hæres in realibus iudiciis nec agit nec conuenitur vt hæres. Baldus.

¶ Hæres, non quasi hæres, sed suo nomine hac actione vti potest [x]. Item hæres possessoris, suo nomine tenetur. Igitur non procedit quærere, an hæredi, & in hæredem danda sit. Planè ex dolo [malo] defuncti, dãda est in heredẽ hæc actio [y], ex testaméto Titij. [SI QVIS.] Plan. est. [SI POST.] Si ferus petit exhiberi moriatur, sine culpa possessoris adhibita in moriendo: tenetur adhuc ad exhibendum, quanti interfuerit actoris exhibitum esse. hoc in malæ fi. poss. [SI IVSTA.] Si condemnatus es vt rem mihi exhibeas, & eam alibi habeas: iudex statuet tempus intra quod exhibeas. & dicit quod cauere debes te exhibiturũ. [HÆREDI.] Hæres actoris vtitur suo nomine. Item hæres rei id est possessoris, tenetur suo nomine. Item dicit, quòd nó expedit quærere detur hæredi, vel in hæredẽ, quia nó datur quod de quitur, planum est. Veuianus.

A proponit tria exempla, in quibus non repellor excep. vt si post litem contest. fiam dominus. & sic non interfuit mea: modo interest. Item aliud exemplum: quia primo acturus erá furti, nunc pro alio furto acturus ago ad exhibendum. Vel quia optaturus ex testamento Seij egi prius: nunc ago optaturus seu electurus

B

C

D

k *De eo exhibendo.* licet filio, vel libertæ nam & filium rei vindicata causa de quiritum, vel vin. libertum propter obsequia pa.

l *Locus esse.* quando pecuniariter interest, non aliàs: vt infra, eo. l. si liber. quæ est contra. Accursius.

m *Agenti.* & vide. Azo.

n *Vindicandi.* cum adhuc non esset dominus: & ideo succubuit in actione ad exhibendum: quia liquidum erat ipsum non esse dominum. si post fiat dominus, ab aliquo eam rem accipiendo, non nocet exceptio: vt infra, de excep. rei iudi. mater. §. eandem.

o *Post acceptum.* & finitum. Accursius.

p *Vtriusque.* id est pro vino: vel in aliis prædictis tenetur etiá furti, & conditione furtiua. Vel dic, id est pro vuis, vel pro vino, quasi dolo desierit possidere.

q *Verius est.* vt supra, de rei vind. solum. §. j. & hoc quando à scientę: aliàs fieret dominium specificantis: vt inst. de re. di. §. cum ex aliena.

r *Possessoris.* scilicet, mortuus sit. Accursius.

f *Per eum non esse effectum.* quod est cum sciebat, vel scire debebat, se debere restituere rem: vt infra, si cer. peta. l. quod te.

t *Fuisset.* nam tunc bo. fi. pos. tenetur qui non habuit iustá causam litigandi. Io.

u *Illo die.* quo poterit: vt instit. de offi. iudi. §. primo.

x *Potest.* vt & ar. ſ. de Publicia. eum qui. §. hæc actio. Accursius.

y *Hæc actio.* vt ar. ſ. de rei vindi. l. si in rem actum sit. Accursius.

a *Si liber. Interest.* vt supra eo. l. iij. §. est autem. contra supra, eo. de eo. in princi. So. vt ibi. Accursius.

Si vir.] CASVS. Vxor viro. x. donauit: & sic donatio non valuit: & vir ea consumpsit emendo rem. nunquid pro his tenetur ad exhibendum? Et respondetur quòd sic. Viuianus.

Thesaurus.] CASVS. In tuo fundo habeo pecuniam absconditam. si non pateris me effodere, nó possum cótra te agere furti, cum non contrectaueris: sed nec ad exhibendum, cum nec possideas. vltimo datur remedium, quòd iurem non calumniandi animo petere. & non est iniquú quòd iures, ne mihi vim facias quo minus thesaurum effodiá.

b *Thesaurus.* impropriè ponitur: vt supra, fa. er. item Labeo. sed propriè: vt infra, de acquir. re. dom. l. nunquam. §. thesaurus. Accursius.

c *Iuranti.* hoc nihil aliud quàm calumniæ sacramentú puto. Azo. Et est simile iuramentum arg. C. de fide instru. l. fin.

d *Vel interdictum.* scilicet nouum quod indulgetur à prætore: vel indulgetur in similibus casibus: vt vocetur interdictú ne vis fiat volenti eximere: vt infra, de dam. infect. hoc amplius. §. de his autem. Vel loquitur de interdicto vtrobi: cum possessionem retineam etiam si ignorem locum thesauri: vt infra, de acqui. pos. peregrè. ĩ príc. Accursius.

e *Thesaurus.* quia dominus soli cótrectauit.

f *Cum seruus. Suo nomine.* quia quod seruus habet, dominus habere videtur.

g *De dolo malo.* id est in factum nomine doli, ex edicto de alie. iud. mu. cau. fa. Vel ad exhibendum propter dolú directa.

h *Nulla.* scilicet in ca suprà misso, cum seruus non dominus dolum commisit: alias autem vtilis constituitur: vt quando dolo desiit posse exhibere: vt. C. eo. l. ad exhibendum. & supra, eo. l. Iulianus. Item quando agit aliquis depositi, ex alterius pacto: vt. C. eo. l. si res. sed secundum Ir. vtilis nunquam habet locum, quod est falsum, vt dixi. Accursius.

Si quis.] CASVS planus est: quia si seruum petitum exhiberi eluscasti tu possessor, absoluendus eris statim si tu exhibeas ita eum: sed Aquil. teneberis pro deterioratione serui. Viuianus.

i *Actionem.* id est rei vindicationem. Accursius.

k *Damno.* & in factum ad exhibendum est quandoque: vt no. supra, eo. Iulianus. §. sed & si quis. &. C. eo. l. exhibitionis. Accursius.

Si liber homo detineri ab aliquo dicatur: interdictum aduersus eum, qui detinere dicitur, de exhibendo eo potest quis habere. Nam ad exhibendum actio in eam rem inutilis videtur: quia hæc actio ei creditur competere, cuius pecuniariter interest[a].

XIII. GAIVS libro [sexto] ad Edictũ Prætoris Vrbani titu. de liberali causa.

SI liber homo detineri ab aliquo dicatur: interdictum aduersus eum, qui detinere dicitur, de exhibendo eo potest quis habere. Nam ad exhibendum actio in eam rem inutilis videtur: quia hæc actio ei creditur competere, cuius pecuniariter* interest[a].

XIIII. POMPONIVS libro decimoquarto ad Sabinum.

SI vir nummos ab vxore sibi donatos, sciens suos factos non esse, pro re empta dederit: dolo malo fecit quò minus possideat: & ideo ad exhibendum actione tenetur.

Ista lex allegatur, quòd in causis summariis probatur interesse per iuramentum. intelligesi iudici, considerata qualitate personæ & quantitate præiudicii, videatur iuramentum deferendum. Baldus.

XV. IDEM libro octauodecimo ad Sabinum.

THesaurus[b] meus in tuo fundo est: nec eum pateris me effodere. Cum eum loco non moueris: furti quidem, aut ad exhibendum eo nomine agere rectè non posse me Labeo ait: quia neque possideas* eum: neque dolo feceris, quò minus possideres: vtpote cum fieri possit, vt nescias eum thesaurum in tuo fundo esse. Non esse autẽ iniquum, iuranti[c] mihi, non calumniæ causa id postulare: vel interdictum[d], vel iudiciũ ita dari, vt si per me non stetit, quò minus damni infecti tibi operis nomine caueatur: ne vim facias mihi, quò minus eum thesaurum effodiã, tollam, exportem. Quod si etiã furtiuus iste thesaurus est[e]: etiã furti agi potest.

XVI. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

CVm seruus tenet aliquid, dominus ad exhibendum suo nomine[f] tenetur. Si autem seruus citra scientiam domini dolo fecit, quò minus habeat: vel furti actio, vel de dolo malo[g] noxalis serui nomine danda est. ad exhibẽdũ autẽ [actio] vtilis nulla[h] constituenda est.

Sufficit exhiberi in eadem forma: licet non exhibeatur in eadẽ qualitate. Baldus.

XVII. VLPIANVS libro nono de Omnibus Tribunalibus.

SI quis hominem debilitatũ exhibeat, vel elusca tum: ad exhibẽdum quidem [actione] absolui debet. Exhibuit enim: & nihil impedit directã actionẽ[i] talis exhibitio. Poterit autem agere actor ex lege Aquilia de hoc damno.[k]

Etiam creditor, cui est satisfactum, potest petere instrumentum debiti, & facere sibi compleri chartam à notario. ad hoc allegatur. Baldus.

XVIII. IDEM libro sexto Opinionum.

SOlutione chirographo inani facto, & pignoribus liberatis, nihilominus creditor, vt instrumenta ad eum contractũ pertinentia [tam] ab alio, quàm [à] debitore exhibeantur, agere potest.[l]

XIX. PAVLVS libro quarto Epitomarum Alfeni [digestorum.]

AD exhibendum possunt agere omnes, quorum interest. Sed quidam consuluit, an possit efficere hæc actio, vt rationes aduersarij sibi exhiberentur, quas exhiberi [sibi] magni eius interesset. Respondit, non oportere ius ciuile calumniari[m]: neque verba captari[n]: sed qua mente quid diceretur, animaduertere conuenire. nã illa ratione etiam studiosum[o] alicuius doctrinæ posse dicere, sua ĩteresse, illos aut illos libros sibi exhiberi: quia si essent exhibiti, cũ eos legisset, doctior[p] & melior futurus esset.

XX. VLPIANVS libro secundo Regularum.

QVæstionis habendæ causa ad exhibendũ agitur[q] ex delictis seruorum, ad indicandos* conscios suos.

Solutiõe.] CASVS. Creditor potest agere ad exhibendum vt instrumentum ei exhibeatur. Viuianus.

l *Agere potest.* interest enim creditoris, cum sit obligatus pro his restituendis debitori per condictionem sine causa: vt. C. de condic. sine cau. l. dissolutæ. vel actione ad exhibendũ: vt. C. eo. l. fin. vel quia pecunia indebita condicetur creditori: vt infra, de fur. l. qui tabulas. Accursius.

Ad exhibendum.] CASVS. Ponit regulam, quæ fallit in duobus casibus hic positis. Regula plana est. Exempla: ecce petebam à Titio decem: ipse habebat instrumenta quibus poteram probare intẽtionem meã. nunquid possum contra eum agere ad exhibendũ, vt ea exhibeat? Et respondetur, quòd non. Viuianus.

m *Calumniari.* id est, falso scienter impugnare. Accursius.

n *Captari.* vt sententia non consideretur: quia superius intelligitur cum interest ex honesta & probabili causa: vt supra, eo. l. iij. §. si mecum.

o *Studiosum.* scilicet scholarem. Accursius.

p *Doctior.* pro hac enim doctrina, licet sua interfit, nó agitur: quia non est pecuniarium interesse: vt supra, eo. l. si liber. cum sit inæstimabilis scientia: vt infra, de var. cog. l. j. §. proinde. sed aliud si esset doctrina in pecuniario commodo: vt habes supra, eo. l. iij. §. si quis noxali. Accursius.

Sciẽtia inæstimabilis est.

Quæstionis.] CASVS. Pro seruo tuo qui cum aliis fecit mihi furtum, agere possum ad exhibẽdum vt dicat, id est, socios manifestet. Viuianus.

q *Agitur.* quia dico mea ĩteresse ipsum exhiberi, ideo quia exhibitus & tortus aperiet veritaté cótra cóscios quos conuenio: vt. C. eo. l. si criminis. Sed nunquid creditur eis: vt. C. de accu. l. finali? Respondeo: creditur in casibus, vt ibidé notatur: præcedere tamen oportet indicia: vt. C. de quæst. l. j. Accur.

Flo. vindicandos

BIU Cujas

DE INTERROGATIONIBVS IN IVRE faciendis, & de interrogatoriis actionibus.

Sicut superior actio præparatoria est aliarum actionum: ita & hæ interrogationes tam realium de quibus dictum est, quàm personalium de quibus dicetur, sunt præparatoriæ. Azo. Et not. quòd intitulatur de interrogo. act. quia istæ interrogationes quæ per hũc titulum fiunt, fiebant olim actionibus propositis: quod hodie non fit: vt infra, eo. l. 1. §. 1. Vnde si quæras, an libellus sit dãdus. Respon. non. cum enim per solum officiũ explicetur, non est necessarius libellus, qui propter actionem consueuit esse necessarius. generalius aũt dico, quòd vbicumque officio iudicis aliquid explicatur, non est necessarius libellus, cũ quasi misericorditer petatur: argu. infra, de no. ope. nun. l. de pupillo. §. meminisse. Et maximè hoc vbi nec condemnatio nec absolutio sequitur post responsionem: sed solum proceditur in principali negotio. Item quia etiam fit in itinere: vt infra, eo. voluit. in fi. Item pro hoc. C. de naufra. l. de submersis.

* non est in iure.

Digestorũ

seu Pandectarum liber vndecimus.

DE INTERROGATIONIBUS in iure faciendis, [&] de interrogatoriis actionibus [sublatis.]

TITVLVS I.

Interrogatio est facienda secundũ quod necessitas proponendæ actionis exigit. Item fit officio iudicis, non iure actionis. Barto.

1. CALLISTRATVS libro secundo Edicti Monitorij.

TOtiens hæres in iure[a] ** ĩterrogãdus est, qua ex parte hæres sit: quotiẽs aduersus eũ actio instituitur[b], & dubitat actor, qua ex parte is, cum quo agere velit, hęres sit. Est autem interrogatio[c] tunc necessaria, cum in personam sit actio[d], & ita, si certũ petetur: ne dũ ignoret actor qua ex parte aduersarius defuncto hæres extiterit, interdum plus petendo aliquid dãni[e] sentiat. ℣ Interrogatoriis autẽ actionibus[f] hodie nõ vtimur: quia nemo cogitur ante iudiciũ de suo iure aliquid respõdere. ideoq; minus frequentãtur: & in desuetudinem abierũt: sed tantũmodo[g] ad probationes litigatorib' sufficiũt ea, quæ ab aduersa parte expressa[h] fuerint apud iudices[i] vel in

Otiens.] CASVS. Ago contra hæredem debitoris mei. interim volo ab eo quærere ante lit. contest. ex qua parte sit hæres. quęritur an teneatur respõdere. Et dicit quòd sic, si duo interueniunt: scilicet quòd acturus sim personali actio. item & sim petiturus certum. & est ratio quare respondeat: vt ego non petam plusquam debeã: & sic litem perdam. Secundo dicit, quòd olim iure actio. & indistinctè interrogabatur reus ante lit. contest. sed hodie officio iudicis conuenitur, siue dicat se non hęredem, cũ in veritate sit. similiter interrogabitur pro qua parte hæres sit. Et dicit vltra in duabus. ll. seq. proxi. quòd difficile erat aliquem esse hæredem probare, vel bonorum possessorem, quia quis solo animo adire potest: vt. C. de iure delib. si auia. &. ĵ. de adquir. hære. l. gerit. ideo prætor proposuit vt quis posit interrogare hæredem an sit hæres, & ex qua parte. Viuianus.

a *Totiens hæres in iure.* i. apud iudicem: vt. ĵ. eo. voluit. §. quod ait.

b *Instituitur.* Quæritur an ante lit. cõtest? Respon. sic. & hic dic, id est, instituẽda dicitur. est enim hæc interrogatio præparatoria actionis: & ante lit. contest. proponẽda: vt. ĵ. subiicit: ne dum &c. sic & exponitur. ĵ. de ætate. §. qui ex. &. §. qui tacuit. sic & actio ad exhibendum est præparatoria: & non proponitur actio proponenda cum ea: vt. s̈. titu. j. l. iij. §. est autem. &. ĵ. de pecul. l. deposui. in fi. j. respon. Si autem diceres interrogationem etiam cum sequenti actione simul proponi & contestari: aut dici oportet quasi sub condit. actionem propositam, scilicet sub hac, si responsio consonet actioni proponendæ. & hoc est contra legem: vt. s̈. de iudic. l. non quemadmodum. Aut si dicas purè, & non consonet responsio: & admittet causam propter actionem ineptè propositam: vt. ĵ. si men. fal. mo. di. l. j. §. ideo. Vel dicas, posse hanc interrogationem & actionem simul proponi, & actio. ad exhibendũ: & ad litem similiter simul proponi: sed iudex expediet primo prędecedentia: vt arg. C. de nouo Co. confir. §. fi.

c *Est autem interrogatio.* s. ista, pro qua parte sit hæres. Accur.

d *Actio.* Tria sunt necessaria vt hæc interrogatio, pro qua parte sit hæres, locum habeat. Primo quòd actio proponenda sit personalis, vt hic: arg. ĵ. cõmo. l. iij. §. hęres. Si autem esset in rem, non interrogaretur pro qua parte esset hæres, sed pro qua parte possidet: sicut dicitur. ĵ. e. qui seruum. §. fi. Idem si in rem scripta sit. nã & tunc respondere nõ debet, nisi quantum possideat: vt. s̈. tit. j. de eo. in fi. Secus tamẽ est vbi possidet post lit. cõtest. vel dolo desiit possidere. tunc enim daretur pro hæreditariis portionibus tantũ: quare merito interrogatur pro qua parte sit hęres: vt. s̈. de rei vin. si in rem. &. l. cum autem fundi. Secundo, q̃ certum sit petendum per eam: vt hic subiicit. secus autẽ si incertum, vtputa factũ cuius nomine contra singulos datur actio insolidum. tunc enim nõ est opus interrogatione illa, scilicet pro qua parte sit hæres: cum ab vno petatur insolidum: vt. ĵ. de verb. oblig. stipulationes. &. l. in executionib'. §. ij. &. s̈. fami. ercis. hęredes. §. an ea. Interrogabitur

A tamẽn an sit hæres, licet agatur ad factum. sed in actione in rem neutra fit interrogatio: sed si agatur ad interesse, tunc fit vtraque: quia ex persona defuncti ad certam quãtitatem agitur. Tertio, q̃ actio sit hæreditaria. secus in ea quę in vnũ ex facto suo proponitur, & est diuidua: vt &. s̈. fami. ercis. inter cohæredes. §. si quis stipulatus. & de neg. gest. l. si ex suo contractu.

e *Damni.* s. circa dãna in triplũ: vt instit. de act. §. tripli. & de excep. §. antepen. Et nota q̃ ex eo quod hic dicitur, colligitur hoc etiam locũ habere antelitem contestatã: quod est verum secundũ Io. illud vero edictum de confessis, tantũ post. Si enim & hoc tantũ locũ haberet post lit. cõtest. pro nihilo nocerent acta

& licet.col.vij.sed & ibi ad liberandum facta fuit cõfessio à creditore. Item tertius quando quis ex sua mendaci confessione aliũ voluit circumuenire: quod dic per exempla vt not. ℣. quod cum eo.l.iiij.§.j.vt ergo hæc videas plenius, dic cum quis confitetur extra ius: aut ad alium liberandum, & tũc valet: vt.d.auth.de test. communi.vij. & ar.℣. de act. & ob.l. Arriapus. aut ad obligãdum se: & tũc aut cum causa, aut sine causa. Primo casu valet confessio: vel in mutuo post biennium: vel in dote: secũdum tempora à lege statuta: in aliis autẽ contractibus statim, nisi cõtra probetur per aliam scripturã: vt. C. de non nu.pe.l.in contractib⁹. & de dote cau. l.fi. & in auth. ibi posita. & de non nu.pe.l.generaliter. In secundo quãdo. sine causa: tũc extra ius facta non valet, & dicitur indiscreta: vt.℣. de proba.l.cum de indebito. §. fin. sed coram iudice valet: vt hic, & ℣. eod.l.voluit. §. quod ait prætor. & ꝟ. eod. in princip. Idem coram arbitro[a]: vt. C. de arb.l. pen. Quid in promissione sine causa? Respon. vt infra, de excep.do.l.ij.§.j.

a *In aliis reb⁹.* de quibus diximus fieri quæstiones ante lit. cõtest.

b *Dictum. Difficile.* Quia in nuda voluntate & occulta consistit: vt instit. de hære. qua. & dif. §. fin. cuius scrutator solus deus est. Accursius.

Voluit.] CASVS. Decessit debitor meus. dictum fuit mihi, quia talis est hæres eius. voco eum ad iudiciũ: & interrogo an sit hæres. quæritur an debeat respondere? Et respõ. quòd sic, ad hoc, vt se oneret confessione, vel in dicẽdo, quia dicit se hæredem: vel mentiendo: quia negãdo. [QVOD AIT.] Si quis interrogatur in iure, statur eius cõfessioni. qualiter autem intelligitur in iure interrogatus, dicit. Vi.

c *Certior fiat.* scilicet voluit prætor, vt actor certificaretur. Azo.

d *In itinere.* immo tantum ille locus debet attendi, in quo consueuerunt sedere maiores in iudicando: vt. ꝟ. de iusti. & iure.l.pe. quæ est contra. Sol. vbi res exigit plenam causæ cognitionem, locum consuetum debet iudex seruare in examinando negotio: vt ibi. sed hic semiplene fit: & ideo etiã in itinere expedietur: vt.℣.e. si defensor. §. illud. & ℣. quis ord. in bo. pos.l.ij.§. dies. Accursius.

Vi interrogatur.] CASVS. Hæres vocatus ad iudicium respondere debet, an sit hæres: vel an habeat seruum in potestate. sed si vult deliberare, datur ei tempus ad deliberandum tribus rationibus. & hoc dicit cum prin.l. seq. [INTERDVM.] Si hæredi petitio, vel quæstio hære. moueatur, non tenetur statim respondere. & est ratio in litera. Viuianus.

e *In potestate.* aliàs enim actione noxali non tenetur: vt supra, de noxa. quotiens. ij. respon. Accursius.

f *Debet.* i. potest. sic ponit. ꝟ. de offi. procõ. & le.l. obseruare. §. fi.

g *Incommodo.* scilicet pœnæ quæ imponitur à iure: vt. ℣. eo.l. de ætate. §. si cum esset. &. §. qui tacuit. Et est ratio alia: quia dubitat

ff. Vetus.

hæreditatibus, vel in aliis reb⁹ quæ in causis veruntur.

II. VLPIANVS libro vicesimo secundo ad Edictum.

EDictũ de interrogationib⁹ ideo prætor ꝓposuit, quia sciebat difficile[b] esse ei qui hæredẽ bonorúmve possessorem cõuenit, probare aliquẽ esse hęredem, bonorúmve possessorẽ:

III. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

QVia plerumque difficilis probatio aditæ hæreditatis est.

IIII. VLPIANVS libro vicesimosecundo ad edictum.

VOluit prætor adstringere eum, qui cõuenitur ex sua in iudicio responsione, vt vel confitendo, vel mentiendo sese oneret: simul etiam portionis* pro qua quisque hęres extitit, ex interrogatione certior retur[c].

Interrogationes dicuntur fieri in iure, vbicumque fiunt coram iudice: licet pro tribunali non sedeat. h.d. Et est verum in his & similibus, quæ causæ cognitionem non requirunt. Circa quod dic, per Cyn. C. de cõfes. l.1. in. 4. alias in. 3. q. Bartolus.

℣ Quod ait prętor, *qui in iure interrogatus responderit*: sic accipiẽdum est, apud magistratus populi Romani, vel prędes prouinciarum, vel alios iudices. Ius enim eum solum locũ esse, vbi iuris dicendi vel iudicandi gratia cõsistat: vel si domi, vel [in] itinere[d] hoc agat.

Interrogato dandum est tempus ad deliberandum. Bartolus.

V. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

QVi interrogatur, an hęres, vel quota ex parte sit, vel an in potestate[e] habeat eũ, cuius nomine noxali iudicio agitur: ad deliberandum tempus impetrare debet[f]: quia si perperam confessus fuerit, incommodo[g] adficietur.

VI. VLPIANVS libro vicesimosecundo ad Edictum.

ET quia hoc defunctorum interest, vt habeant successores[h]: interest & viuentiũ, ne præcipitentur, quãdiu iustè deliberãt: interdum interrogatus quis, an hęres sit, nõ cogitur respõdere: vtputa si controuersiã hæreditatis ab alio patit. Et ita diuus Hadrian⁹ cõstituit: ne aut negãdo se hæredẽ, præiudicet[i] sibi: aut dicẽdo [se] hæredẽ, illigẽt[k] etiã ablata sibi hęreditate.

VII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

SI quis in iure interrogatus, an quadrupes, quæ pauperiem fecit, eius sit, responderit: tenetur[l].

VIII. PAVLVS libro vicesimosecundo ad Edictum.

SI quis [in iure] interrogatus de seruo, qui damnũ dedit, responderit suũ esse seruũ: tenebit lege Aquilia quasi domin⁹. & si cũ eo actũ sit, qui respõdit: domin⁹ ea actione liberatur.[m]

Valet responsio sine interrogatione. Bar.

IX. VLPIANVS libro vicesimosecundo ad Edictum.

SI sine interrogatione quis responderit se hęredẽ [esse:] ꝓ interrogato habetur[n]. ℣ Interrogatũ non solum à prętore accipere debem⁹: sed & ab aduersario[o]. Sed si seruus interrogetur[p], nulla erit interrogatio, de facto alterius, scilicet de testamento: & an alius eum præcedat: non tantum de suo. sed post lit. contest. cum quis interrogatur de facto suo: istæ duę rationes non habent locum: ideoque nec tempus videtur dãdum, sed semper certificare debeat iudicem. & pro hoc facit. ℣. eo.l. de ætate. §. nihil. &. ℣. de iniur. prætor edixit. & infra, de institu. sed & si pupillus. §. præscribere. quia & ibidẽ de credulitate quis dicit tantum, quã potest habere sine sciẽtia. Sed verius est etiã vt post lit. contest. detur tẽpus ad deliberandum: & hoc approbat cõsuetudo: quæ est optima legũ interpres: vt. ꝟ. de legi. & senatusco n.l. si de interpretatione. & facit. ℣.l. proxi. &. ꝟ. de pet. hær. si debitor. &. C. de iure. delib. si curatoris.

h *ET quia. Successores.* ne iniuria afficiantur: vt hic, & insti. qui ma. non pos. §. j. & ℣. de bo. poss. quos autem. &. ℣. de suc. edi.l. ℣. in princip.

i *Præiudicet.* quãtum ad præsumptionẽ, non quantum ad legitimam probationem: cum res inter alios acta sit. sic & ℣. de li. ag.l. j. §. Iulian⁹. &. ℣. de iureiur. si duo patroni. & immo, secũdum Azo. quantum ad ꝓbationẽ plenã respectu interrogati & interrogantis, nõ aliorũ: vt. ℣. eo. tit.l. de ætate. §. qui interrogatus. &. §. qui tacuit. &.l. fi. quod in idem recidit.

k *Illigetur.* interroganti. & sic non cogitur respõdere: nec etiã potest cõueniri, ne fiat præiudicium peti. hære. Sed hodie conuenitur possessor ex cõtractibus defuncti. & sic interrogabitur & respondebit: vt. C. de peti. hær.l. fi. §. sinautem. quæ est contra. sed illa corrigit istam.

Si quis.] CASVS. SBos me⁹ erat in pasto tuo cum aliis animalibus. occisus fuit. voco ad ius aliquem ex dominis illorum animalium: & dico quòd animal suũ meum occidit: an teneatur respondere? Et dicitur sic. Viuianus.

l *Respondere tenetur.* Quid si per mendacium? Respon. insolidũ tenetur: vt. ꝟ. si quadrũ. pau. fe. di.l. j. §. interdum. Accur.

Si quis.] CASVS. Seruus quidam dedit mihi damnum. vocaui Titium ad ius. interrogaui eum an eius esset seruus: an teneatur respondere? Et dicit quòd sic. Et si dicit seruum suum esse, cum non esset, tenetur Aquil. & si exegi Titium: liberatur verus dominus. Viuianus.

m *Liberatur.* vt. ℣. eod.l. qui seruum. in prin. Accursius.

n *Si sine. Habetur.* nec enim agitur ex stipulatione vt sit necesse præcedere interrogationem: sed ex prima causa: quam interrogationem ex confessione præsumit iudex præcessisse. sic & si in instrumento aliquo inuenitur promissio. nam præsumitur interrogatio: vt insti. de inuti. stipu. §. si scriptum. Accursius.

o *Ab aduersario.* vel patrono, siue aduocato aduersarij cui fortè tenetur aduersarius respondere: vt infra, de adulte. si postulauerit. §. quæstioni. & infra, de ætate. §. qui interrogatus.

p *Interrogetur.* in iudicio: secus si extra: vt. ℣. de redhi.l. quęro. §. fi.

BIU Cujas

In iudicio enim vel vt actor, vel vt reus, seruus esse non potest: vt.C.de iudi.seruus.Accursius.

a *Cogi.* nisi ratione officij aliud contingat: vt.j.l.proxi. &.j.de confes.l.certum.§.sed an ipsos.&.ſ.de procur.non solum.in prin.

Si defensor.] CASVS.Si defensor sine mandato quis sit,& aliũ hæredem dixit, ipse tenetur,nõ dominus quẽ defendit.[QVI INTER.] Plan⁹ est.[ILLVD.] Iudex debet summatim cognoscere, an quis tenetur respõdere de his duobus: vtrũ sit hæres ex testamẽto, vel ab intestato. Item vtrũ ipse directo habuit, vel p obliquũ. Et hæc habent locum, siue sit hęres de iure ciuili:siue de iure prætorio.cætera plana sunt.

b *Tenebitur.* Sed qua actione?Respõ.ex cautione iudi.solui, vel ex sententia: vt.ſ.de procu.l.Plautius.

c *Præiudicium.*nisi ratum habeat: vt infra.e.l.qui seruum. Item loquitur hic in eo qui sine mãdato defendit. si vero procurator defendens cõueniatur,an domino præiudicet,quæritur. Videtur q̃ non: vt infra, de confess. l. certum. §. sed an. Sed fortè nõ præiudicat, si à domino contra probetur: vt in tutore cuius minor restitutionẽ implorat contra cõfessionem. Est tamen arg. contra, supra, ad leg. Aquil. l. proinde. §. si procurator. Sed fortè quod dicit ibi procuratorẽ teneri, nõ excusat dominum:ideo procurator ex stipulatione iudic.solui teneri potest. dominus verò iudicati actione.i.in factum.

d *Dicendum est.* Arg. contra. ſ. de rei vindi. si in rem. circa prin. & infra, de condi. insti.l. ij.§.si vero partem.

† *Not.quòd iudex summatim cognoscit an petitio sit pertinẽs vel impertinẽs.*

e *Respõdisse.* vt & infra,de verb.obli.l. Titia.§.idem respon.& instit.de inuti.stipu.§.præterea. Accursius.

f *Ex testamento.* vt scilicet valeãt legata, vel nõ:vt.C.de fideicom.l.eam quam.

g *Subiectos.*quod potest interesse:quia si substituo filio meo pupillariter, omnes qui mihi hæredes erunt tantum illi ex hac substitutione admittuntur qui suo nomine non per seruos vel filios sunt hæredes: vt insti.de pupil.substi.§.substituitur. &.j.de vulg. substi.qui liberis.§.hæc autem verba.&.j.de verb. signi. sciendũ. Item petita bo.pos.contra tab.sola illa legata valent quæ directo sunt liberis relicta: non quæ per medium puta eorum quæ seruo quæruntur:vt infra,de le.præ.l.ij.§.hoc solum autem.Item legatario suam rem, vel quod sibi debeo,legare non possum: sed eius seruo sic:vt infra,de leg.ij.l.debitor.§.fi. Item differt adhuc inter hæc: vt infra,ad Trebel.l.si patroni.in prin.& infra, de condi.& demon.qui hæredi.§.cum hæreditas.Accursius.

h *Si de peculio agatur.* nam & eo mortuo, intra annum tenetur: vt.j.quando ac.de peculio est an.l.j.in prin.

i *Non alienum. Parte.* vt.j.eod.qui seruum.§.fi.Sed an pro sua parte cauendo liberatur? Respondetur sic: vt.ſ.commu.diuidun.si quis putans.§.si damni. Accursius.

k *Tradere.* scilicet possessionem manu militari, vel ex secundo decreto, vel ex primo,vt actor habeat rei custodiam:vt.j.de damn. infec.l.si finita.§.vbi.

De ætate.] CASVS principij est hic in glo.[SI QVIS.] Ego centum mutuaui Titio:egi contra Seium,& quęsiui an esset hæres Titij:& dixit q̃ sic pro dimidia, ut certè pro dimidia, ut est,in.l.conuenit Scius.[QVI EX QVADRANTE.]Qui erat in veritate hæres in parte, respondit se hæredem esse insolidum. certè insolidum tenetur actione personali puta ex mutuo dato defuncto.si ex maiori parte hæres dixerit se esse minori,tũc tenetur insolidũ si ex certa scientia. aliàs non, nisi pro parte pro qua est hæres. vt sequenti. §. dicitur.[QVI TACVIT.] Hi duo pares sunt: vt ambo insolidũ teneantur: si interrogatus an sit hæres tacuerit. Item qui negat se hæredẽ esse pro parte. ni ambo tenẽtur insolidũ. Tertio addit tertiam partem prædictis:scilicet illum qui respõdet obscure, nihil respondere.[EX CAVSA.] Decem defuncto tuaui, quæ nunc petito à filio suo: & quæro an sit hæres patris? dicit quòd sic, potest inuenit se non hæredem. certè succurritur ei et non præiudicet ei confessio:quia æquum est & ea quæ de nouo emergunt,nouo indigent auxilio. q̃ seq.sunt plana.[QVI IVSTO.] Contra te hær.rei vindi.egi:& quęsiui an esses hæres. & dixisti q̃ non:quia testamentum primũ videbas in quo alius fuerat institutus, nõ vltimum in quo tu pro parte.certe succurritur tibi, vt nõ teneris insolidum:quia mẽdax non fuisti in isto errore:sic non in dolo,nec culpa.Ité si fuisti in culpa:vt quia vnus de testibus testaméti erat seruus: & erat testamentũ nuncupatiuum,quæ est leuis culpa. secus autẽ si in lata, in qua sciebas nõ fuisse solennem numerũ testium.[CELSVS.] Ago contra te quòd sis hæres debitoris tantum: & quæro à te an sis hæres:& dicis,q̃ non.postea vis pœnitere,& dicere, quòd sic. quæritur an possis pœnitere? Et dicit q̃ sic: quia ego actor non patior damnum. nam vtrobiq; teneris insolidum. secus si dicas te pro parte hære. quam primo negaueris. nam in hoc non sit mihi præiudicium: scilicet, te pro parte hære.& ideo non teneris nisi pro parte inspecta veritate. sed cum pœnitẽtia sine damno actoris fieri non potest,tenetur propter mendacium. Viuianus.

l *Respondere.* puta agit Titius contra me: quæro ab eo,si minor sit:quia sine curatore nolo ei respondere.si minor sit, & respondeat se maiorem:præiudicat sibi etiam si minor est: nisi restituatur,quod potest: vt.j.de confes.l.certum.§.pe.nisi dolosè fecerit, tunc non:vt.ſ.de mino.l.si ex causa.§.nunc videndum. &.l.si minor.xxv.an.ex aspectu. Accursius.

m *Ex parte.* aliqua certa.

n *Contra se.* non pro se:vt.C.de proba.l.exemplo.& in auth.de iurei.

A

B

C

D

DE ætate quoque interrogatus [interdum] respondere[l] debebit.

Statur confessioni alicuius, licet non verè,contra se. Bartolus.

¶ Si quis cũ hæres non esset,interrogatus responderit,ex parte[m] [se]hęredem esse:sic cõuenietur, atq; si ex ea parte hæres esset.Fides enim ei cõtra se[n] habebit. Qui ex quadrãte hęres, pererit, plenius respondere iubeat.quæ obtinere debent non solum in hæredibus, sed etiã in honorariis successoribus.¶ Denique Iulianus scribit eũ quoque, cui est hæreditas restituta, debere in iure interrogatũ respondere,an ei hæreditas sit restituta. Si de peculio agatur[h], non oportere respõderi à patre vel[à]domino, an in potestate habeat filium vel seruum: quia hoc solũ quæritur, an peculiũ apud eum,cum quo agitur,est.

Qui negat se dominum, non potest vti dominio illo.Bartolus.

X. PAVLVS libro quadragesimo octauo ad Edictum.

NOn alienum est, eũ, à quo damni infecti stipulari velimus, interrogare in iure, an ædes eius vel locus sit ex quo damnum timeatur, & pro qua parte[i]: vt si neget suum prædium esse,nec caueat damni infecti:aut cedere: aut si resistendum putauerit,quasi dolo versatus,tradere[k] compellatur.

Ratione dubitationis tenet responsio facta à minus legitima persona: puta à minore sine auctoritate tutoris. h. d. text. cum glo. Baldus.

XI. VLPIANVS libro vicesimo secundo ad Edictum.

DE ætate quoque interrogatus [interdum] respondere[l] debebit.

Statur confessioni alicuius, licet non verè,contra se. Bartolus.

¶ Si quis cũ hæres non esset,interrogatus responderit,ex parte[m] [se]hęredem esse:sic cõuenietur, atq; si ex ea parte hæres esset.Fides enim ei cõtra se[n] habebit. Qui ex quadrãte hęres,

BIU Cujas

iureiur.à mo.§.j.colla.v.nisi ex consequentia: vt.ĭ.eo.si filius.§.j. & hoc nisi pœniteat.quod quandoque potest:vt.j.eo.§.fi.Accur.

a *Instituta.* id est,instituenda:vt no.supra,eo.l.j.

b *Mendacii.* Est autem mendacium falsa significatio vocis, cum intentione fallendi,secundum Augustinum.

c *Insolidum.* id est,tãquam solus: vel tanquã insolidum sit hæres.

d *Ex incerta.*puta,ex reliquo.

e *Institutus.* & aliorũ partes ignorat.

f *Qui tacuit.* dic hũc §.intelligi tribus modis:vt infra, eo.si filius.

g *Instituta.* id est, instituenda. Azo.vel per libellum,non per contestationem.

h *Negauerit.* cum esset in aliqua parte.

i *Cõueniatur.* nisi ante litẽ contestatã pro pœna velit fateri: vt.ŝ.de noxa.l.electio.§.neq;.

k *Si negasset.* nisi sit filius in potestate testatoris qui post mortem eius abstinuit: vt.ĭ.e.si filius.secundum quosdam.sed certè idem est in eo: quia si negat se hæredem, verum fatetur, quia abstinuit, & ideo non patietur pœnam.hic ergo erat secundum hoc ex aliqua parte hæres. nam si insolidum, vel in nihilũ, nulla esset pœna.

l *Cõtemnere.* in primo casu cũ non respõdet. vnde Pilatus ad Christũ:Mihi non loqueris? Nescis quia potestatẽ habeo &c. sed ipse nõ, vt contemneret, sed vt miraretur Pilat⁹, fecit. In secundo casu,quando est mendax,videtur decipere: quod est puniendũ: vt.ŝ.de his qui no.infa.l.debuit.

m *Non respondit.* Hic debet esse quoddã Græcum: cuius expositionẽ ponit statim,id est,pro se poscit:scilicet, respõsionem,nam cum quęritur ab eo, ipse nõ respondet, sed quærit de alio quodam.

n *Humana est.* appellatione enim partis dimidia cõtinetur:vt infra,de ver.sign.nomen filiarũ.§.portionis.Az.

o *Nihil.* istud, nihil, non est per omnia nihil:quod dic:vt.ĭ.ad leg.Iul.repe.l.sacrilegij.§.fin.

p *Obscure.* puta Græca lingua,vel alia extranea, quæ non intelligatur ibi.& sic no. quòd ex hoc omnes ferè doctores dicunt nõ esse admittendam eius responsionem post lit.contesta.qui dicit se dubitare.Sed tu dic contra,vt diximus.ŝ.eo.l.qui interrogatur.

q *Respondit.* s.se hæredem.Azo.credens hoc quia filius.Accur.

r *Alia.* prima enim fuit æquitas:vt.ŝ.de Pub.act.l.fi.secũda est: quia quæ de nouo contingunt &c.vt hic.quod est notandũ:vt.ŝ. de procu.filius.§.fi.&.l.se.& de transac.l.non est.& insti.de hære. quali.& dif.§.sciendũ.&.ĭ.quando actio de pecu.est an.l.quęsitũ. &.j.de inst.l.habebat.in prin.&.ŝ.qui satisda.cogan.si ab arbitro.

vel omnino cum hæres non esset, responderit se hæredem ex asse:[is] in asse instituta[a] actione conuenietur.

Pœna mentientis est,vt si primo tenebatur pro parte,postea teneatur insolidũ: nisi iuste erranerit. Bartolus.

¶Si cũ esset quis ex semisse hæres, dixerit se ex quadrante:mẽdacij[b] hãc pœnam feret, quòd insolidum[c] conuenietur. Non enim debuit mentiri,dum se minoris portionis hęredẽ adseuerabat.Interdũ tamẽ iusta ratione potest opinari esse hæredem [se]ex minore parte. Quid enĩ si nescit sibi partem adcreuisse, vel ex ĩcerta[d] parte fuerit institutus[e]?cur ei respõsum noceat?

Tacens, quo ad sui commodum habetur pro negante:& insolidum conuenitur. Bar.

¶Qui tacuit[f] quoq; apud prætorem,in ea causa est,vt instituta[g] actione insolidũ conueniatur, quasi negauerit[h] se hæredẽ esse.nã qui omnino nõ respondit,cõtumax est. Cõtumaciæ autem pœnã hanc ferre debet, vt insolidum cõueniatur[i]:quẽ admodũ si negasset[k]:quia prętorem contemnere[l] videtur.

Non videtur respondere,qui ad interrogata non respondet.Bartolus.

¶Quod autem ait prætor,*omnino non respondisse*: posteriores sic exceperunt,vt omnino non respondisse videatur, qui ad interrogatum non respondit[m]: id est, πρὸς ἔπος †*.

Appellatione partis, dimidia continetur.h. d. Et est ratio: quia sola dimidia est pars æqualis. Bal.

¶Si interrogatus quis an ex asse hæres esset, respõderit[se]ex parte [hæredẽ esse:] si ex dimidia esset, nihil ei nocere respõsum.quę sententia humana[n] est.

Obscure respondere,& nihil respondere, paria sunt. Bartolus.

¶Nihil[o] interest,neget quis,an taceat interrogatus, an obscurè[p] respondeat,vt incertum dimittat interrogatorem.

Ex causa insti erroris potest quis suam confessionem reuocare.Bartolus.

¶Ex causa succurri ei, qui interrogatus respondit[q], non dubitamus.Nam & si quis interrogatus,an patri hęres esset,respõderit[se hæredẽ esse:]mox prolato* testamẽto inuẽtus sit exhęredatus:æquissimum est succurri ei.& ita Celsus scribit. Id quidem & alia[r] ratione[cõtingit,]quòd ea quæ postea emergunt,auxilio † indigent. Quid enim si occultatę tabulæ[f] & remotæ,postea prolatæ sunt? cur noceat ei,qui id respõderit,qđ impręsentiarum[ei]videbatur? Idem dico, & si quis hæredẽ se respõderit:[&]mox falsum,vel inofficiosum, vel irritum testamentum fuerit pronuntiatum. Non enim improbè respondit, sed scriptura[t] ductus.

Qui interrogatur, tenetur quasi celebrasset contractum super quo interrogatus esset. Bartolus.

¶Qui interrogatus[u] † responderit,sic tenetur,quasi ex cõtractu [eius] obligatus[x], pro quo pulsabatur dum ab aduersario interrogaretur.sed & si à ptore fuerit interrogatus,nihil facit[y] prætoris auctoritas: sed ipsius responsum,siue mẽdacium.

Erronea confessio post lit. contest.potest reuocari ex causa iusti erroris. secus si fuerit in dolo.vel sic: Lata culpa ante lit.contesta.potest reuocari indistinctè: nisi captio actoris emergat. hoc dicit. Primo loquitur quando quis vult reuocare post lit. contesta. Secundo quando ante lit. contest. secunda ibi,Celsus.Bartolus.

¶Qui iusto errore[z] ductus negauerit se hæredem: venia dign⁹[a] est.Sed & si quis sine dolo malo, culpa[b] tamẽ respõderit: dicẽdũ erit, absolui eũ debere: nisi culpa dolo proxima[c] sit.

Potest quis reuocare suam responsionem re integra, si ius aduersarii non est factum deterius.Bartolus.

¶Celsus scribit, licere responsi

f *Tabulæ.* in quibus exhæredatus, vel alius institutus erat.

t *Scriptura.*id est,propter scripturam.

u *Qui interrogatus respondit.* peculium esse penes se dominum, secũdum primum: vel se habere in potestate seruum, secũdum alium.s. quando noxaliter. Sed hic casus non est hic. Vel dic, se teneri mihi ad decem ex mutuo.

x *Obligatus.* s. eius filij, vel serui pro quo &c.vt.ŝ.eod.l.si defen- sor.§.fi. Et idẽ si maleficiũ sit à seruo cõmissum, & ex eo noxaliter conueniatur.Vel si vis, dicas pro quo.s. contractu.Sed certè immo pro condemnato, non pro obligato tantũ debet haberi: vt.ĭ.de cõfess.l.certũ. in prin.quæ est contra. Sol. quo ad probationẽ est pro cõdemnato. non quo ad hoc: vt sententia non detur: vt diximus.ŝ.ad leg.Aquil. proinde. & secundũ hoc confessus fuit se debere: sed tunc non videt facere.quod no. Vel dic,quòd confessus fuit se habere peculium. ADDITIO. Dic secundum Bart. qp idẽ est in his, quæ pertinent ad litis decisionem: & sunt decisiua partis. Ratio apparet: quia licet sit verum,tamen id de quo est confessus, non sufficit ad condemnationem.

y *Nihil facit.* s. ad interrogationẽ:sed in admittenda rñsione bene facit. alioquin contra: vt.j.e.l.fi.&.ŝ.e.l.j.§.fi.

z *Qui iusto errore.* videns primum testamẽtum,in quo alius est institutus, non vltimum, in quo ipse p parte est instituto: & ita nec fuit leuis culpa.

a *Venia dignus.* cõtra ad rationem, non ad casum.ĭ.de dona.l.quidam.Sol.ibi non errabat.aliàs enim donatio non valeret, quæ ibi dicitur valere:vt.C.de dona.l.nec ignorans.Accursius.

b *Culpa.*vt puta, si fuit institutus corã tribus testibus : & ideo se hæredẽ credebat.Sed hæc videtur lata,cum sit error iuris:vt colligitur.C.de legib.& cõsti.l.leges sacratissimę.&.ĭ.de verb.signi. l.latæ. Quare dic, quòd erat testis vnus seruus, & erat testamentum nuncupatiuum : vel pupillus,cum credebatur adultus, vel liber.& secundum hoc dixit se hæredẽ.& sic mutat casum.Vel dic, negauit:vt supra,quia putauit testatorem furiosum.Accursius.

c *Proxima.*vt quia fuit lata,& fatua.credidit enim fortè se rectè institutum ab eo,qui furore detinebatur,secundum Azo.

BIU Cujas

a *Actoris.* vt ar. j. de euic. l. fundum cuius. §. fi. Et da exemplum, quòd nulla sit captio actoris, veluti si à possessore nõdum sit vsucapio impleta: vt. ẅ. de dolo. l. pen. Itẽ si prius dixit se non esse hæredem: nunc autem se hæredem dicit. sic ergo non est actoris captio, id est, damnum tunc quãdocumque pœnitet: vt hic. Si vero est captio, tũc ante litẽ contestatã pœnitet indistincte: vt hic, &. ẅ. de rei vin. l. is qui. &. l. nã si. &. l. sinautem. &. ẅ. de noxa. electio. §. neque. post litem autẽ non, vt eisdem legibus. Sed & ante litẽ non licet pœnitere: vt quãdo à certa persona proposuerat pœnitere: vt prædicta l. sinautem. vel quando alius compleuit vsucapionem: vt. ẅ. de dolo. l. pe. Itẽ post lit. contest. nõ, nisi iustus interuenerit error: vt. ẅ. proxi. §. vel nisi actoris sciẽtia: vt. j. de act. emp. l. j. in fi. &. ẅ. de peti. hære. qui se liti. vbi etiã post lit. cõtest. pœnitet. Sed nonne qui vult pœnitere post lit. cõtes. probabit se errasse? Vtique secundũ Io. puta respõdit aliquid: & ita esse probat per instrumẽta, vel per testes, quòd res aliter se habet: vt hic subiicit. sed ante non, propter verbum, maximè. Sed nonne semper ignorasse, vel erasse præsumitur: vt. C. qui mili. non pos. super seruis. in prin? Respõ. hic non: quia sua propria confessio: & sic suum factum contra eũ facit, & cõtra eum præsumitur: vt. ẅ. eod. l. j. §. j. ibi autem factũ serui rectè poterat ignorasse, qui militiã adquirebat. Sed hoc probato, si actor replicet: tu sciebas aliter, q̃ responderis: & ideo iuuari non debes: respon. hoc probabit ipse cum pœnitens probauit se errasse. Acc.

Interrogatus, an & quãdo possit pœnitere.

Hal. de iure suo

pœnitere, si nulla captio ex eius pœnitentia sit actoris[a]. Quod verissimũ mihi videt: maximè si quis postea plenius instructus quid faciat, instrumẽtis, vel epistolis amicorũ iuris sui *edoctus.

Filius ex mendacio punitur, non ex taciturnitate. Bald.

XII. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

SI filius, qui abstinuit se paterna hæreditate, in iure interrogatus, respõderit se hęredem esse, tenebitur. nam ita respondẽdo, pro hærede gessisse videtur[b]. sinautem filius, qui se abstinuit, interrogatus tacuerit: succurrendum est ei[c]: quia hunc, qui abstinuit, prætor non habet hæredis loco.

Etiam confesso non denegantur exceptiones legitimæ. Bartolus.

VExceptionibus, quæ institutis in iudicio cõtra reos[d] actionibus opponuntur: etiã is vti potest, qui ex sua responsione cõuenitur[e]: veluti pacti conuẽti, rei iudicatæ, & cæteris.

Confessionibus est standum, quibus ius vel natura non repugnat. Bartolus.

XIII. IDEM libro secundo ad Plautium.

COnfessionibus falsis respõdentes[f], ita obligantur, si eius nomine, de quo quis interrogatus sit, cũ aliquo sit actio: quia quæ cum alio actio esset, si domin' esset, in nosmet[ipsos] cõfessione nostra cõferemus[g].

Et si eum, qui in potestate patris esset, respõdissem filiũ meũ esse: ita me obligari, si ætas eius pateretur, vt filius meus esse possit: quia falsæ confessiones naturalibus conuenire[h] deberẽt. propter q̃ fiat, vt patrisfamilias nomine respondẽdo[i] nõ obliger. VEum, qui[k] patrẽfamiliàs [interrogatus] suũ esse respõderit seruum: nõ teneri noxali actione. Ac ne [quidẽ] si bona fide liber homo mihi seruiat, mecũ noxali iudicio agi potest[l]: & si actũ fuerit, manebit integra actio cũ ipso, qui admisit.

XIIII. IAVOLENVS libro nono ex Cassio.

SI is, cuius nomine noxæ iudicium acceptũ est, manẽte iudicio liber iudicatus est: reus absolui debet[m], nec quicquã interrogatio in iure facta proderit: quia eius personæ, cuius nomine quis cum alio actionẽ habet, obligationẽ transferre[n] potest[o]*in eum qui in iure suũ esse confitetur: velut alienũ seruum suũ esse confitendo. Liberi aũt hominis nomine, quia cũ alio actio non est: ne per interrogationẽ quidem, aut confessionẽ transferri poterit. quo casu eueniet, vt nõ rectè hominis liberi nomine actũ sit cum

a *Imol. in. l.* quis. in fi. hic autem delictum est, scilicet contumacia[a] si taceat, & *pe. §. ad cri-* non respondeat per contumaciam: vt. ẅ. eo. de ætate. §. qui tacuit. *mẽ. ff. de pu* Est & alia ratio: quia pro eo habetur, ac si negaret: vt. d. §. qui ta- *blic. iudi.* cuit. sed tunc veritatem fatetur, quo ad commodum, quia absti- *24. col. &* nuit, vt statim subiicit: quia &c. non ergo patitur pœnam. si au- *Alex. v. l. 1.* tem est ex aliqua parte hæres is, qui est interrogatus, & tacuit, te- *§. fi. col. pe.* netur insolidum: vt. d. §. qui tacuit. Vel dic, speciale in filio: quia *ff. si quis ius* cum prætoris beneficio sit exemptus semel: vt institu. de hære. *dicẽ. nõ ob.* quali. & diff. §. sui. noluit prætor iterum eum adstringere. & hoc *reputãt istã* est quod subiicit, quia &c. Quod autem dicitur. ẅ. e. de ętate. §. qui *glo. sing. ad* tacuit. quasi negauit &c. subaudi, se hæredem, cum esset pro parte saltem hæres, vt dixi. si vero hæres non sit, & dicit se non esse, nõ patitur pœnam. secus si taceat, secundum Azonem: & sic duobus modis intelligitur. §. qui tacuit. Vel tertio ibi tacens hæres esse poterat, sed non adiuerat: hic non poterat: quia repudiauerat. & sic sunt tres solutiones, & tres intellectus dicti. §. qui tacuit.

b *Gessisse videtur.* Sed quomodo qui semel abstinuit, erit ammodo hæres: vt. C. de repu. hære. sicut. quę est contra? Sol. hic non est hæres, sed habetur pro hærede in sui præiudicium, quo ad interrogantem, non quo ad alios: vt. j. eo. l. fi. quæ est similiter contra.

c *Succurrendum est.* primo, quia non debuit hic filius, qui abstinuerat, ex delicto obligari hæreditati. secus si non abstinuerit: licet non adierit. nam tunc secus: vt infra, de adquir. hær. §. si seruum

d *Contra reos.* scilicet veros hæredes.

e *Conuenitur.* & est ratio: quia cum interrogans habeat interrogatum loco hæredis pro se: ergo & contra se debet habere: ne sibiipsi sit contrarius: & sic repellatur: vt. j. quando ap. sit. l. ij. Et sic nota q cõfessio mea etiã mihi prodest hic per quãd cõsequentiam. Accur.

Confessionibus. CASVS. Vocaui te ad ius, & quęsiui an occidisses seruum meum, & dixisti quòd sic. certè teneris Aquil. ita demum si est occisus filiẽ ab aliquo. [ET SIEVM.] Vocaui te ad ius agendo de peculio nomine Titij, quẽ dicebam tuum filium, qui cum alius erat filius, & quæsiui à te an esset tuus filius, dixisti quòd sic. certè ita demũ tibi præiudicas, si eius natis sis tu, & ipse vtpote filiꝰ esse possit. [EVI QVI.] Volebã te conuenire de peculio nomine Titij, quem tu filium esse credebas, cum esset sui iuris. certè profitendo tu tuum, non præiudicas tibi. Si Titius debit tibi damnum, pro quo conuenis me noxaliter, credens eum seruum meũ, ego in iure interrogatus cõfiteor meum seruum. certè non præiudicat mihi cõfessio: siue erat in statu libertatis: siue seruiebat mihi bona fide. Viuianus.

f *Respondentes.* puta seruum alienũ suum esse: vt. j. eo. qui seruũ.

g *Conferemus.* alius tamen remanet obligatus, nisi soluam: & tũc etiam distinguitur: vt infra. e. l. qui seruum. Accursius.

h *Conuenire.* vt & supra, ad leg. Aquil. inde Neratius. §. fi. & l. lequen. & infra. l. proxi. in fine.

i *Respondendo.* scilicet esse filium meum, qui sui iuris est.

k *Eum qui patrem.* i. eum qui verè liber erat, & vt liber stabat.

l *Agi potest.* vt &. ẅ. de noxa. l. pe. in prin. &. l. noxali. &. j. l. prox.

SI is.] CASVS. Seruus quidam dedit mihi damnum. dictũ fuit mihi quòd Titius erat eius dominus, cum non erat. vocaui eum in iudicium: & interrogaui an esset dominus serui. & respõ. quòd sic. ago contra eum noxali. iudicio pendente iudicatus est liber, quia erat ei relicta libertas sub conditione quæ extitit. nunquid Titius quem conuenio, mihi tenetur? Et respon. quòd non, cum sit alius qui conuenitur noxali actione. & si seruus dedit mihi damnum, & vocaui te ad ius, credens te eius dominum, cũ non eras, & confessus fuisti te dominum esse eius: poteris quidem cõueniri [IN TOTVM.] Ad hoc quòd cõfessio in iure facta valeat, oportet quòd non sit contra ius, & contra naturam: aliàs nõ valet: vt supra, eo. l. confessionibus. §. & si eum. in fine. Viuianus.

m *Debet.* vt & supra, de noxa. l. penult.

n *Transferre.* impropriè ponitur, transferre. nec enim per confessionem liberatur qui tenebatur, nisi soluat: vt. j. eo. qui seruum. ponitur ergo pro conferre. & sic ponitur. ẅ. l. proxi. in prin. &. ẅ. de offi. eius cui man. est iurisd. l. fi.

o *Potest.* scilicet interrogans.

BIU Cujas

a *Qui confessus est.* vt supra.l.proxi.in princip.
b *Ius.* ius ponit propter liberum hominem:natura,propter eum qui non potest esse filius propter ætatem:vt hic,& supra.l.proxi.

Si ante.] CASVS. Seruus Titij dedit mihi damnũ.decessit dominus,& ante aditam hæredi.vocaui Męuium ad ius,& interrogaui eũ an esset eius dominus. Et respon. q̃ sic.quæritur, an teneatur, cum alterius sit. Et respon. quòd tenetur. Videtur quòd nõ:quia erat hæreditarius,& sic videbatur non habere dominum. Sed respon. q̃ hęreditas habetur loco domini. [MORTVO.] Interrogaui te an seruus talis, qui dedit mihi damnum,esset tuus. & tu respondisti quòd sic.& lit.contest. sum tecum. noxali iudicio pendente decessit seruus, ammodo quidẽ nõ teneris:quia si proprius esset tuus, & decessisset iudicio pendẽte,non tenereris. Viu.

c *Hæreditas.* vt insti. de stip.ser.in prin.
d *Confessus.* noxali cõuentus.Accursius.
e *Non teneretur.* vt & arg.j.eo. si seruus ab.in prin.j.respon. &.§.j.& §.de nox.electio. §.si is quem.&.l.penul.§.j.

Si seruus.] CASVS. Seruus tuº dedit mihi damnum, & captus fuit ab hostibus. cõuenit te noxali, & te interrogaui an eum possideas. Et respondisti q̃ sic.Certè talis respõsio tibi non nocet.Secũdo dicit, quòd si interrogaui Iudæum an possidet seruũ qui mihi dãnum dedit: & respon. quòd sic: non nocet ei talis respõsio: quia Iudæus seruum Christianum habere nõ potest.

f *Efficere.* aliàs, efficere:& aliàs,reficere.
g *Noxali actioni.* nam cum seruus damnũ dedit, non est actio cum hostibus vel commercium:nec cũ alio:quare confitens non tenenetur. Sed ar. contra, supra, fami.ercis.l.item Labeo.§.fi.&.l.sequenti. Accursius.
h *Dominium.* vt Iudæus mancipium Christianum. Vel si res fuerit vendita:ne tibi confitenti alienaretur.
i *Si seruus.Sunt.* scilicet dicentes.
k *Non esse.* cum sit.
l *Insolidum.* id est detracta noxæ deditione : vt supra, de noxa. l.si plurium.
m *Si haberent.* subaudi,& negarent. Vel verius nil subaudi : sed tamen cum haberent in potestate,& non negarent, tenetur quilibet cum noxæ deditione: nisi post litem contestatam : vt supra, de nox.si seruus.Accursius.
n *Potestate.* nec habet.Azo.
o *Vel.* pro etiam.q.d.non tantum se.

ff. Vetus.

eo, qui confessus[a] est. ⁋ In totum autem confessiones ita ratæ sunt, si id, quod in confessionem venit,& ius[b] & natura* recipere potest.

XV. POMPONIVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI ante aditam hæreditatem seruum hæreditarium meũ esse respondeã,teneor:quia domini loco habetur hęreditas[c]. ⁋ Mortuo seruo,quem[quis]in iure interrogatus,suum esse cõfessus[d] sit, nõ tenetur is, qui respõdit:quemadmodum si proprius eius fuisset, post mortem eius non teneretur[e].

Nota.§. quòd sicut quando fit translatio de vno tempore ad aliud, requiruntur extrema habilia : vt.l.scire.§. ex quibus causa. ita quando de persona ad personam. quod no. de quo in. l. si is qui pro emptore. de vsucapio. Bartolus.

XVI. VLPIANVS libro trigesimoseptimo ad Edictum.

SI seruus ab hostibus captus sit, de quo quis in iure interrogatus, respondit in sua potestate esse: quamuis iura postliminiorũ possint efficere[f] dubitare nos, attamen non puto locũ esse noxali actioni[g]: quia nõ est in nostra potestate. quãquam autem placet etiam eum teneri, qui alienum seruum suũ [esse]fassus esset: attamen rectissimè placuit eum demum teneri, qui suum potuit habere. Cęterùm si dominium[h] quærere non potuit, non teneri.

XVII. IDEM libro trigesimooctauo ad Edictum.

SI seruus nõ sit vnius, sed pluriũ: & omnes mentiti sunt,[i] eum in sua potestate non esse:[k] vel quidã ex illis, aut dolo fecerunt, quo minus sit in potestate : vnusquisque illorum tenebitur insolidum :[l] quemadmodũ tenerentur, si haberẽt[m] in potestate.[n] Is verò, qui nihil dolo fecerit, quo minus in potestate haberet, vel[o] non negauit: non tenebitur.

Si ille qui alium vt principalem defendit,non est soluendo:in alium actio restituitur.h.d.vel sic:Sententia lata contra vnum ex sua confessione, non liberat verum dominum. Bartolus.

XVIII. IVLIANVS libro quarto ad Vrsceium Ferocem.

QVi ex parte dimidia hęres erat: cùm [vel] absentem cohæredem suum defendere vellet, vt satisdatiõis[p] onus cuitare posset, respondit se solum hæredem esse: & condemnatus est. quærebat actor, cum ipse soluendo nõ esset, an rescisso[q] superiore iudicio, in eũ, qui reuera hæres erat, actio dari deberet. Proculus respondit, rescisso iudicio posse agi. idque est verum.

Quando non tenet iudicium, contumax in non respondendo non potest haberi pro confesso.h.d.vel breuius:Inter quos non valet iudicium,nec confessio. Bartolus.

XIX. PAPINIANVS libro octauo Quæstionum.

SI filius qui cum pro patre suo ageret, taceat interrogatus[r]: omnia perinde obseruanda erunt, ac si non esset interrogatus.

Si ex variatione personæ conuenti non variatur causa:vnius cõfessio & solutio liberat verum debitorem. secus si variatione personæ contingit variatio causæ. nisi veri debitoris nomine factum fuerit. h. d. Ponit duo dicta quæ videntur contraria:& soluit cum magna subtilitate. Bartolus.

XX. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

QVi seruum alienũ responderit suum esse: si noxali iudicio conuentus[s] sit, dominum liberat: aliter atque si quis confessus sit se occidisse seruũ, quem† alius occidit: vel si quis responderit se hęredem. Nam his[duobus]casibus nõ liberatur, qui fecit, vel qui hæres est. Nec hæc inter se contraria sunt. Nã superiori casu ex persona serui duo [non] tenẽtur[t]:

A *Qui ex parte.*] CASVS. Titius debitor meus decessit duobus relictis hære. vocaui eos ad iudicium. vnus venit,alius non.ille qui venit,confitetur se habere solum:quia volebat cohæredem suum defendere, & sic conuentus est insolidũ:& cõdẽnatus est,cum in veritate non esset soluendo in totũ:nũquid pro alia dimidia hære. ad alium cohæredẽ qui non venit, possum habere regressum? Et respondetur quòd sic.Vi.

p *Satisdationis.* scilicet iudicatum solui : quod est etiam,secundum ius vetus si agatur in personam. Accursius.

q *Rescisso.* per in integrum restitutionem: vt dicunt quidam. Sed hoc qualiter? nõ enim liberatur alius propter huiusmodi respõsionẽ: vt infra, eo. qui seruũ. licet quandoq; liberetur facta solutione : vt ibi dicitur : nisi hoc ageretur animo nouãdi: vt.j. de solut.l.solutionẽ.& tunc nõ datur restitutio. Dic ergo,rescisso de facto : quia ex eo agi non potest propter inopiã. & ideo ita reputatur à iure, ac si nulla detur actio: vt.§. de dolo.l.nã. Vel die, rescisso, propter pactũ de non petendo factũ cum condemnato. Ac.

Si filius.] CASVS. Filius patrem ad iudicium vocauit. pater cum interrogatus esset, non respondit, sed tacuit.non nocet patri.

r *Interrogatus.* quia non est iudicium inter eos: vt supra,eo.fi sine. §.sed si seruus.Accur.

Qui seruum.] CASVS. Hæc.l. facit differentiã vtrum quis conueniatur ex serui delicto : an quasi ex suo, hoc modo:vocaui te ad ius:& quæsiui an Stichus qui fecerat mihi furtum,esset tuus seruus:vt sic noxaliter mihi tenearis.& dixisti quòd sic. & sic †*Iste tex. est* feci te condemnari: & *no. secundũ* exegi à te. quæritur an *Bal. ad hoc* Stichus liberetur : erat *quòd licet* enim alienus? Et dicit *homicidiũ* quòd sic. Et est simile *fuerit in v-* in seruo duorũ domi- *no punitũ,* norum:vt altero domi- *tamẽ alium* norũ conuento,& exa- *verũ homi-* cto, alter liberetur.at si *cidã nõ re-* quis quasi ex suo delicto vel quasi suo nomine conuenitur:vt ec- *leuat. & i-* ce:cõuenio te quasi seruũ occideris : vel quasi sis hæres debitoris *stũ tex.* dimei:& cum alius occiderit, tu confessus fuisti te occidisse : vel te *cit sing. Ia-* hæredem:licet à te exegero:nõ tamen liberatur qui vere occidit, *son in.l.* vel qui vere est hæres : quia remaneret impunitus, qui delinquit: *ror.C.de iu-* nisi fuisti confessus te occidisse, vel te hęredem volens defendere *ris & fa. i-* verum occisorem, vel verum hæredem. nam tunc liberatur, cum *gnoran. &* confiteri teneatur, vel negare. [IN IVRE.] Planus est.Viuia. *Alex. hic*

s *Conuentus.* condemnatus,& exactus:alioquin contra:vt supra, *ad Bar. qui*
eo.qui ex parte.&.l.si quis interrogatus.&.l.confessionibus.in fi. *dicit istum*
t *Non tenentur.*§. soluere insolidum:licet sint obligati insolidum. *tex.not.*

sicut in seruo communi[a] dicimus: vbi altero conuento, alter quoque liberatur. At is, qui cõfitetur se occidisse vel vulnerasse, suo nomine tenetur: nec debet impunitum esse delictum eius[b], qui fecit, propter eũ qui respondit: nisi quasi defensor[c] eius, qui admisit, vel hæredis[d] litem subiit hoc genere[e], tunc enim in factum exceptione data, summouẽdus est actor: quia ille negotiorum gestorum vel mandati actione recepturus est quod præstitit. Idem est in eo qui mãdatu hæredis hæredem se esse respondit: vel cum eum aliàs defendere vellet. In iure interrogatus[f], an fundum possideat: quæro, an respondere cogendus sit, & quota ex parte[g] fundum possideat? Respõdi, Iauolenus scribit, possessorem fundi, cogi debere respondere, quota ex parte fundum possideat: vt si minore ex parte possidere se dicat, in aliam partem, quæ non defenderetur, in possessionem actor mittatur[h]. Idem [est] etsi damni infecti caueamus[i]. Nam & hic respõdere debet, quota ex parte eius sit prædium, vt ad eam partem stipulationem accommodemus. Pœna autem non repromittentis hæc est, vt in possessionem eamus. & ideo

a *Communi.* qui alij maleficium committit: vt infra, titu. ij. l. vt tantum. §. item si seruus. Accursius.

b *Delictum eius.* vt & supra, ad leg. Aquil. ita vulneratus. circa medium. sed de eo qui se hæredem confitetur, non reddit rationẽ diuersitatis. Dic ergo, q̃ hæres suo nomine tantum tenetur: nec enim est cuius nomine teneatur. at domin⁹ nomine serui tenetur. Sed nonne exceptionẽ habet, vt hæres, is qui cõfitetur: vt supra. e. l. si filius. in fi? Respõ. ex persona actoris, non sua, tenetur. Vel hæres non habet exceptionẽ. Sed opponitur: nonne duo rei debendi obligantur suo nomine, & tenetur quisque insolidũ: & tamen vno soluente liberatur alius? sed certe ibi vterque ex eadẽ causa videtur teneri: vt. j. de duobus reis. l. iij. §. fin. Item nõne debet vnus liberari altero electo: vt. ſ. de noxa. electio. in prin? Respondeo: hic neuter istorũ habet ab altero causam. Itẽ nonne re persecuta debet repelli: vt. ſ. de eo per quẽ fac. erit. l. j. §. si plures? Respondeo: isti ex duabus causis se nõ cõtingẽtibus cõueniũtur: illi ex vna. Item nõne verus hæres debet repelere creditorẽ exceptione: soluẽre isto qui bona fide se credebat hæredẽ: vt. ſ. de peti. hær. si quid possessor? Respõdeo, imò mala fide volẽs decipere actorẽ. Acc.

c *Defensor.* sine mandato.

d *Hæredis.* scilicet ei⁹ qui deliquit.

e *Hoc genere.* id est, hoc modo: scilicet, per confessionem.

f *In iure interrogatus.* ante litem contestatam: vt nota. ſ. de rei vind. l. qui petitorio. Acc.

g *Quota ex parte.* & an possideat: vt hic quæsierat: & dicitur supra, de rei vin. l. qui petitorio. in princip. Sed contra in eo. titu. l. in speciali. Sol. ibi de domino, an sit suum non cogitur dicere: sed de possessione sic: vt hic dicitur. Accursius.

h *Mittatur.* vt & infra, ex qui. cau. in poss. ea. l. Fulcinius. §. Celsus autem.

i *Caueamus.* id est, caueri postulemus.

k *Vbicumque. Dubium.* vt si Bononiẽsis petat lectum, & nesciat cui locauit ex scholaribus. Azo. Vel sicut fit Bononiæ in præceptis. nam quæritur à debitore, an debeat, vt sic fiat ei præceptum: vt supra, de iudi. si debitori.

Procuratore.] *CASVS.* Titius multos habebat creditores, inter quos erat fiscus. procurator fisci egit pro fisco, absentibus aliis creditoribus. confessus te hære. fuisti. an præiudices tibi quãtum erat pro personis absentium? Et dicit quòd non. Viuianus.

l *Cæsaris.* qui erat iudex. Accursius.

m *Interrogante.* scilicet aduersarium, an sit hæres debitoris fisci: vt sic personali actione possit eum postea conuenire. Accursius.

n *Acceperat.* vnde liberi. & sic de iure prætorio non est hæres, nec de iure ciuili. erat enim emancipatus. item nõ erat institutus: quia tunc nuda voluntate posset esse hæres.

o *Hæredem.* ergo mentitus est, cum esset emancipatus: vt dixi. & ex delicto non debet applicari hæreditati: vt infra, de adquir. hære. l. si seruum. in fin. Azo.

p *Interrogatoria.* i. actione personali: quæ quodã modo ex interrogatione nata videtur in istũ: vt. ſ. de ætate. §. qui interrogatus.

A vere tã nata est ex cõtractu, vel negotio habito à defuncto. Acc.

q *Non posse.* & si dicas ab aliis, qui scilicet non interfuerunt interrogationibus, planum est, sed quo ad istos est pro hærede, qui interrogauerunt: vt supra, eo. si filius. quæ est contra. Et sic no. hic confessionem absente aduersario factam, non valere: vt infra, de cõfes. l. certũ. §. si quis. Itẽ nec extra ius: vt. ſ. de e. l. j. vel dic secundo, quòd etiam, quo ad interrogantes nõ est pro hærede: & loquitur de emancipato. sed illa, si de filius. de eo, qui est in potestate. Sed videtur, quòd etiam solo consensu, qui patet ex verbis confessionis, hæres efficiatur: vt infra, de adqui. hære. l. eum quæ est contra dictam proximam solutionẽ. Sed certe, & ibi dixit de his qui in potestate sunt: qui nuda voluntate fiũt hæredes de iure ciuili, etiam post repudiationem intra triennium: vt. C. de repu. hær. l. fin. Sed filius emancipatus hæres esse nõ potest, vel per prætorem, vel per suam confessionem: sed tamen est loco hæredis, si petat bonorum possessionẽ: vt infra, de bo. poſſ. iij. §. fin. & l. iiij. de hic autem bo. poſſ. petiit: ideoque sua confessio nõ valuit ei. Vel dic tertio, quòd licet Ilius in potestate ibi stinuerat. vnde respondendo se hæredem, sibi præiudicat, quãtum ad aduersarium, non quantum ad alios. Si autem nõ abstinuisset, præiudicaret sibi, quantum ad omnes: non ex vi confessionis, sed actionis, & quasi contractus. Accursius.

B

DE QVIBVS REBVS AD eundem iudicem eatur.

TITVLVS II.

In causis connexis, plures, licet diuersi fori, coguntur apud eundem iudicem litigare. Bartolus.

C

I. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI inter plures familiæ erciscũdæ agetur[r], & inter eosdem[f] cõmuni diuidundo [iudicio,] aut finiũ regũdorum[t]: eundẽ iudicẽ[u] sumendo pertinet scire, an possideat.

XXI. VLPIANVS libro vicesimo secundo ad Edictum.

VBicumque[k] iudicem æquitas mouerit, æquè oportere fieri interrogationem, dubium[k] non est.

Confessio præiudicat, quo ad personam interrogantis, non quo ad alios. hoc dicit. Vel sic: responsio facta in iudicio, non præiudicat respondenti, nisi respectu interrogantis. Bartolus.

XXII. SCAEVOLA libro quarto Digestorum.

PRocuratore Cęsaris[l] ob debitũ fiscale interrogante[m], vnus ex filiis, qui nec bonorum possessionem acceperat[n], nec hæres erat, respondit se hęredem[o] esse. an quasi interrogatoria[p] creditoribus cæteris teneatur? Respondit, ab his, qui in iure non interrogassent, [eum] ex responso suo conueniri non posse[q].

D

DE QVIBVS REBVS AD EVNDEM iudicem eatur.

Quia actio. fami. erciſc. & communi diui. & finium regun. de quibus dictum est, sunt coram vno iudice, licet à pluribus proponenda: ideo hunc titulum competenter ponit. Accursius.

Si inter plures.] *CASVS.* Sumus cohæredes, vel cõsortes, si volumus rem cõmunem diuidere: coram vno iudice, & in vno loco est agendum. nam si coram diuersis fieret, forte multis adiudicaretur idem: & alter mihi, alter tibi: & hæc eadem seruantur in iudicio finium regun. vt si ego & tu habemus agros confines: & ego coram vno ago contra te, & coram alio agitur contra me: certè non debet fieri: quia ex hoc posset esse, q̃ vnus aliter decerneret, & imponeret fines quàm alius. Viuianus.

r *Agatur.* scilicet ab vno porrecto libello contra reliquos, coram diuersis iudicibus.

s *Inter eosdem communi diuidũdo.* scilicet ab alio porrecto libello pro eisdem rebus. & sic alij familiæ erciscun. alij communi diuidun. agere volunt. vel verius ponitur, & pro aut: vt. C. de verbo. signi. l. penul. Item illud pronomen, eosdem, denotat identitatem personarum, quæ agũt apud diuersos iudices communi diuidundo, non autem repetit eos, qui agunt familiæ erciscundæ. Azo.

t *Finium regundorum.* si agatur coram diuersis iudicibus.

u *Eundem iudicem.* hoc euenit tribus rationibus. Prima, ratione coniunctionis causæ: quia consortes, & coniuncti sunt: vt hic, & C. de iudi. l. nulla. Secunda, ratione reconuentionis. nam cum quilibet est actor & reus: ergo quilibet agit & recõuenitur apud eundem ergo iudicem hoc fiat: vt hic, & C. de sen. l. cum Papinianus.

BIU Cujas

nianus. & in authen. & consequenter. & supra, de iudi. l. qui nō cogitur. Tertia, ratione absurditatis euitandæ. nam posset esse, q̄ vnus aliter adiudicaret quam alius: vel aliter de personalibus præstationibus: vel aliter fines designaret: vt hic, & ar. infra, de lib. cau. l. cognitio. §. si plures. &. l. si partem. &. l. si vsufructu. §. si mater. Accur.

a *Præterea.* innuit ratione personæ: nūc innuit ratione loci.

b *Præsentia.* id est, apud eundem iudicem: vt prædixit.

c *Potest.* id est debet. sic infra, an per alium causa appella. l. j. in fin. Et hoc fit vno, vel quibusdam de cohæredibus, vel de consortibus postulantibus. Accursius.

Cvm ex pluribus.] CASVS. Tutores habui, & vnus est insoluēdo. & alius non. quæritur il conuenio illum, qui est soluendo: & ipse conuenitus petit alios conueniri, vt sciatur quātum potuit soluere, certè cōsentiendum est. Viuianus.

d *Mittuntur.* vt sciatur inquantum sunt locupletes, vt reddant rationem omnes simul: vt supra, de edē. si quis. §. j. Accursius.

DE SERVO corrupto.

Dictum est supra, ad legem Aquil. de damno dato in rebus nostris inanimatis: & in corpore nostrorum seruorum, nunc de damno dato in animis eorum: & ita factis vitiosis. Accursius.

Vt prætor. Hic ponuntur verba ptoris, quæ plana sunt. Et consequenter omnes. ll. huius tituli sunt faciles: ideo non indigent casus positione.

e *Recepisse.* latenter sciliceṭ, & dolo malo, sciens ipsum recedere nec ab domino cum rebus: vt infra, eod. doli. Azo. & infra. l. proxi. §. quod autem.

f *In duplum.* vt simplum sit pœna: vt infra, eo. l. vt tantum. §. in hac. Accursius.

g *Non tenebitur.* id est non continebitur, vt possit agere: & hoc subiicit: quia & cætera. & sic plana. Vel dic, non tenebitur, scilicet si cum ipse corrupit eum, dolo malo, in necem alterius non fecit aliquid, cum se putaret dominum: argu. supra, de petit. hæred. si quid possessor. §. fina. sed quod subiicit, quia nec ipse & cætera. erit mala ratio, quia extraneus conuenitur, si corrumpat: non tamen agit: sed sic eam defendes, quia nec potest agere, scilicet insolidum, vt dominus agit: tamen ratione vt operarum, & damni dati non ratione proprietatis, sicut vsufructus: vt infra, eo. si quis. §. j. Cæterum si ageret serui corrupti ratione proprietatis. teneretur serui corrupti: sicut in duobus dominis euenit: vt infra, eo. si quid seruum. Sed quid si seruus bona fide seruiens tibi, alium corruperit? noxaliter teneberis: vt supra, de noxa. non solum. & infra, eod. l. doli. §. si seruus. Dixi bonæ fidei possessorem corrumpentem non teneri. secus tamen si bonæ fidei possess. vel eius seruus, damnum dederit in seruo bona fide possesso. vnde Aquilia locum habet. nam tūc, quia in. l. Aquilia etiam culpa venit, tenebitur etiam bonæ fidei possess. vt supra, ad. l. Aqui. si eo. &. l. scientiam. §. ij. & supra, de rei vin. l. non solum. & in summa de seruo corrupto. Accursius.

h *Interest.* ratione p̄prietatis. Accursius.

i *Admiserit.* vt bonæ fidei possess. agat serui corrupti insolidum ratione proprietatis, cum non sit dominus. Acc.

k *Competat.* respectu proprietatis insolidū. Accursius.

l *Absurdum.* in hoc casu, aliàs non. Duo enim socij contra tertium habent: vt infra, eo. si quis. Itē duo domini non socij ratione communis serui: vt ar. eiusdem. l. si quis. Azo.

m *Et malum.* facit. infra, de reg. iur. l. consilij. Azo.

n *Faciat deteriorem.* nisi in casu: vt Cod. de furtis. l. si quis persuaserit. quæ est contra. Sol. ibi speciale: vt ibi dicitur. Alij dicūt hoc corrigi per hoc quod ibi dicitur: quod est falsum.

o *Furtum facturus.* facit infra, de furtis. l. qui seruo. & infra, de iniur. non solum. §. Proculus. & institu. manda. §. tua gratia. Sed cōtra, infra, de verbo. signi. l. sæpe. §. fi. Solu. cū experior ex delicto, qđ ei suasit alius: vt postea propter consilium perpetratum est: adhibetur distinctio vtrū deliquens erat aliàs facturus, vel non: sed hic experior ex delicto hoc ipso, quòd delinquēs credidit suo cōsilio fieri vitiosum: vel de malo peiorem: non attēto delicto postea secuto ī persona: licet si patiar in rebus damnum, postea propter proximum præcedens consilium per consequentiam habeatur ratio. secus si ex interuallo: vt infra, eo. l. in hoc &. l. Neratius. secundum Azo.

p *Amator.* meretricum. Accursius.

q *Vel errori.* vt esset in errore, & nihil disceret. In P. Flo. erro legitur, id est, vagus.

r *Adulteraret.* id est, falsaret. Accursius.

s *Turbaret.* id est, intricaret, vel imbrigaret. Accursius.

t *Vel luxuriosum. Contumacem.* facit. j. de extraor. cri. l. in eum.

u *Stuprum perpetraret.* cum aliqua. Accursius.

x *Pateretur.* cum ipsa esset ancilla: vt infra, ad leg. Iul. de adul. cum inter liberas. Accursius.

dum. Præterea [a] quò facilius coire cohęredes, vel socij possint, in eundem locum omniū præsentia [b] fieri potest [c].*

II. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

CVm ex pluribus tutoribus vnus, quòd cæteri nō sint idonei, conuenitur: postulante eo, omnes ad eundem iudicem mittuntur [d]. & hoc rescriptis principum continetur.

DE SERVO CORrupto.†

TITVLVS III.

I. VLPIANVS libro vicesimo tertio ad Edictum.

AIt prætor: *Qui seruum seruam, alienum alienam recepisse [e], persuasisseve quid ei dicetur dolo malo, quo eum eam deteriorem faceret: in eum, quanti ea res erit, in duplum [f] iudicium dabo.*

Nota, quòd dictio illa, alienum, non verificatur in persona eius, qui est bonæ fidei possessor: sed requiritur, quòd habeat verum dominium: vt hic patet, referendo istum. §. ad verba edicti. Bartolus.

Qui bona fide seruum emit, hoc edicto non tenebit [g]: quia nec ipse poterit serui corrupti agere: quia nihil eius interest [h] seruum non corrumpi. Et sanè si quis hoc admiserit [i], eueniet, vt duobus actio serui corrupti cōpetat [k]: quod est absurdū [l].

Sed nec eum, cui bona fide homo liber seruit, hanc actionem posse exercere opinamur.

Quod autem prætor ait, *recepisse*: ita accipimus, si susceperit seruū alienum ad se. Et est p̄priè recipere, refugiū absconendi causa seruo præstare, vel in suo agro, vel in alieno loco, ædificióve. Persuadere autē est plus, quam compelli, atque cogi, sibi parere. Sed † p̄suadere τῶν μέσων ἐστίν*: nam & bonum consilium quis dādo, potest suadere, & malū [m]. & ideo prætor adiecit, *dolo malo, quo eum deteriorem faceret.* Neq; enim deliquit, nisi qui tale aliquid seruo persuadet, ex quo eum faciat deteriorē [n]. Qui igitur seruum sollicitat ad aliquid, vel faciendum, vel cogitandū improbè: hic videtur hoc edicto notari. Sed vtrùm ita demum tenetur, si bonæ frugi seruum perpulit ad delinquendum, an verò & si malum hortatus est, vel malo [seruo] monstrauit, quemadmodum faceret? Et est verius, etiam si malo monstrauit, in quē modū delinqueret, teneri eū. Immo, & si erat seruus omnimodo fugiturus, vel furtum facturus [o]: hic verò laudator huius propositi extitit, tenetur. Non enim oportet laudando augeri malitiam. Siue ergo bonum seruū fecerit malum, siue malum fecerit deteriorem: corrupisse videbitur.

Is quoque deteriorem facit, qui seruo persuadet, vt iniuriā faceret vel furtum, vel fugeret, vel vt alienum seruum sollicitaret, vel vt peculium intricaret, aut amator [p] existeret, vel errori [q], * vel malis artibus esset deditus, vel in spectaculis nimius, vel seditiosus, vel si actori suasit [siue] verbis, siue p̄tio, vt rationes dominicas intercideret, [vel] adulteraret [r], vel etiam vt rationem sibi cōmissam turbaret [s]:

II. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

VEl luxuriosum, vel cōtumacem [t] fecit, quíve vt stuprum [perpetraret [u],] pateretúr [ve [x],] persuadet.

III. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

DOlo malo adiecto, calliditatem notat prętor eius,

* *erro Florentiæ est.*

a *Dolo malo. Et si lusus.* sic nec stipulatio per iocũ facta valet: vt infra, de actio. & oblig. l. obligationum substantia. in. fi. Acc.

b *Non tenetur.* hoc edicto. Accursius.

c *Sed cõmodius. Teneri.* scilicet quàm non teneri: vt instit. ad leg. Aquil. §. cæterum. & hoc siue fecit dolo, siue non: & sic in vtroque prædicto casu, secundum Io. Et est notandum, quia pro rebꝰ tantum non habet locum: licet animo corrupto, etiã res veniant: vt infra, si quis. §. fi. & in. l. in hoc. secundum Azo.

d *Doli. Oportere,* vt plus veritas quã opinio inspiciatur: vt infra, de iniur. l. eũ qui. §. si iniuria. & l. illud. §. fin. & supra, ad legem Aquil. scientiam. §. si meum seruum.

Veritas potius, quàm opinio inspici debet.

e *Inficiantẽ.* vt supra, ad le. Aquil. inde Neratius. §. hæc actio. Ac.

f *Nata actio.* sic est in qualibet actione causa serui quæsita: vt infra, de actio. & obliga. quæcũque. Sic & in. l. Aquil. vt supra, ad. l. Aqui. Stichum, aut Pamphilum. sic & in constituta pecunia: vt infra, de constit. pecu. l. item illa. §. adiicitur. & in aliis casibus multis, in qbus sufficit semel interfuisse: quos not. supra, si quis cau. l. qui autem. §. illud. Sed cõtra, supra, ad exhiben. l. tigni. §. fi. Sed ibi est actio scripta in rem: licet sit personalis. hoc autem in personalibus meris obtinet. Itẽ cõtra, infra, de impen. in re. do. fac. l. iiij. in fi. vbi nõ sufficit semel interfuisse. Sed ibi fauore viri, & vxoris est speciale. Accursius.

** Flo. fecerit.*

** Maius enim delinquit. Flo.*

g *Sed & hæres. Legatus.* secus in actione furti: vt infra, de furtis. l. si dominum. Ac.

h *Si quis seruũ. Teneri.* vt Iulianus: vt & supra, de communi diui. l. item quamuis. in prin. & in simplum: vt supra, fa. ercis. & puto. §. & si dolo. §. fi. & l. sequen. Sed nõ exprimit hic Iulianus, an teneatur actione serui corrupti: puto tamen eum teneri cum & dicatur eum teneri: furti: & lege Aquilia nomine rei

** iudicium. Flo.*

qui persuadet. Cæterum, si quis sine dolo [malo,] deteriorẽ fecerit, nõ notatur. & si lusus[a] gratia fecerit: non tenetur. Vnde quæritꝰ, si quis seruo alieno suaserit, in tectum ascẽdere, vel in puteum descendere, & ille parens ascenderit, vel descenderit, & ceciderit, crúsq;, vel quid aliud fregerit, vel perierit: an teneatur? Et si quidem sine dolo malo fecerit, non tenetur[b]: si dolo malo:, tenebitur.

IIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

SEd cõmodius est vtile lege Aquilia eum teneri[c].

Nota istud principium, quòd istud verbum, dolo malo, post duo verba positum, refertur ad vtrumque. Quod valet ad statutum, quod dicit, si quis sic fecerit, & sic: & postea subnectitur, de nocte, quòd istud verbum, de nocte, refertur ad vtrũque. Bar.

V. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Edictum.

DOli verbum, etiam ad eũ, qui recepit, referẽdum est: vt nõ alius teneatur, nisi qui dolo malo recepit. * Cæterùm, si quis vt domino custodiret, recepit, vel humanitate, vel misericordia ductꝰ, vel adprobata, atque iusta ratione, non tenebitur. ℣ Si quis dolo malo persuaserit quid seruo, quem liberum putabat: mihi videtur teneri eum oportere[d]. Magis enim delinquit, * qui liberum putãs corrumpit: & ideo si seruꝰ fuerit, tenebitur. ℣ Hæc actio etiã aduersus fatentem in duplũ est: quamuis Aquilia inficiantem[e] dũtaxat coërceat. ℣ Si seruꝰ seruáve fecisse dicetur, iudicium cum noxæ deditione redditur.

Nota de verbo futuri temporis indicatiui, quid habet denotare. de quo dixi in. l. i. supra, quod quisque iuris. Bartolus.

℣ Hæc actio refertur ad tempꝰ serui corrupti, vel recepti, non ad præsens. Et ideo & si decesserit, vel alienatꝰ sit, vel manumissus: nihilominus locum habebit [hæc] actio: nec extinguitur manumissione semel nata actio[f]:

VI. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

PRæteritæ enim vtilitatis æstimatio ĩ hoc iudicio * versatur:

VII. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Edictum.

NAm & mali serui forsitan consequuntur libertatem: & posterior causa interdũ tribuit manumissionis iustam rationem.

VIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

SEd & hæres eius, cuius seruꝰ corruptus est, habet hanc actionem, non solum si manserit in hæreditate seruus, sed & si exierit, fortè legatus[g].

IX. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Edictum.

SI quis seruum communem meum & suũ corruperit: apud Iulianũ libro nono Digestorum quæritur, an hac actione teneri possit? Et ait teneri eũ socio. Præterea poterit & communi diuidundo & pro socio, si socij sint, teneri[h]: vt Iulianus ait. Sed cur deteriorem facit Iulianus conditionẽ socij, si cum socio agat, quã si cũ extraneo agit? Nã qui cũ extraneo agit, siue receperit, siue corruperit, agere potest[i]. qui [verò] cũ socio, sine alternatiõe id est si corruperit[k]: nisi fortè non putauit Iulianus, hoc cadere in sociũ[l]. nemo enim suũ recipit[m]. Sed si celandi animo recepit: potest defendi, teneri eum[n]. Si in seruo ego habeam vsumfructũ tu proprietatẽ: si quidem à me sit deterior factus, poteris mecum experiri. ° si tu id feceris, ego agere vtili actione possum. Ad omnes enim corruptelas hæc actio pertinet. Et interesse fructuarij videtur, bonæ frugi seruũ esse, in quo vsumfructũ habet. Et si forte alius eũ receperit, vel corruperit: vtilis actio fructuario[p] competit. Datur autẽ [hæc] actio, quãti ea res erit, eiꝰ dupli. Sed quæstionis est, æstimatio vtrùm eius dũtaxat fieri debeat, qđ seruus in corpore, vel in animo dãni senserit: hoc est, quãti * vilior seruꝰ factꝰ sit: an vero & cæterorũ? Et Neratius ait, tanti condemnandũ[q] corruptorem, quanti seruus ob id, quòd subreptus sit, minoris sit.

X. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

IN hoc iudicium etiam rerum æstimatio venit, quas secum seruus abstulit: quia omne damnum duplatur. Neque intererit, [an] ad eum perlatæ fuerint res, an ad alium: siue etiam consumptæ sint, [siue non.] etenim iustius est, eum teneri, qui princeps[r] fuerit delicti, quàm eum quæri, ad quem res perlatæ sunt.

XI. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Edictum.

NEratius ait, postea[s] furta facta in æstimationem non venire: quam sententiam veram puto. Nam & verba edicti, *quanti eares erit*, omne detrimentum[t] recipiunt. ℣ [Si t] seruo persuasi, vt chirographa debitorum corrumpat, videlicet tenebor. Sed si consuetudine peccandi, postea & rationes, cæteráque similia instrumenta subtraxerit, vel interleuerit, [vel] deleuerit: dicendum erit, corruptorem horum nomine non teneri[u]. ℣ Quamuis

communis: vt infra, pro socio. sed si ex causa. §. fi damnum.

i *Agere potest.* vt supra, eo. l. j. in prin.

k *Si corruperit.* nõ autem si receperit: vt supra, eodem. l. j. in prin.

l *Cadere in socium.* scilicet, quòd dolo malo receperit, hac præsumptiõe habita à iure, nisi contra probetur: vt hic subiicit: nemo enim &c. &c. ff. pro socio. merito autem. Acc.

m *Recipit.* id est, recepisse intelligitur, dolo scilicet malo.

n *Defendi, eum.* sententia Iuli. reprobata hoc casu, cũ hoc probetur.

o *Experiri.* scilicet directa.

p *Fructuario.* sicut & vtilis Aquilia: vt. ff. de vsufruct. l. vsufructurio. & ff. ad. l. Aquil. & Mela. §. fi. Accursius.

q *Condemnandum.* licet in duplum. Acc.

r *In hoc iudicio. Prin. ceps.* No. auctore[s] delicti teneri. sic & supra, si quadru. pau. di. l. j. §. cum autem. & Co. ad. l. Iul. de vi public. vel priuat. & niam.

s *Neratius. Postea.* scilicet quia consilio fugit. Acc.

t *Detrimentum.* præsens, non futurum. Iean. Sed ar. contra. ff. quisque iur. l. iij. pr. §. Accursius.

u *Nõ teneri.* vt supra, ea. l. in prin. licet cæ

BIU Cujas

damni dederit: vt in ar. cõtra supra, ad leg. Aquil. qui occidit. §. in hac actione. in fi.

a *Res abesse.* cum seruus aliàs non erat futurus: vt infra, de fur. l. qui seruo.

b *Nõ minuit.* cõtestatione & etiã solutione facta: qa plura sunt delicta & facta: vnũ i seruum, alterum in rebus: quãquam in hac actione habeatur ratio rerum. Vel dic, hoc quãtum ad pœnã: sed quãtum ad res vna aliam tollit: vt inst. si quadrupes fe. di. §. fi. & infra, de furtis. si pignore. §. ij.

c *Iulianus scribit.* vt propter celationẽ furti, propter deteriorationem serui corrupti agi possit: vt. C. eo. l. aduersus. vt infra, de priua. deli. l. ij. §. penul.

d *Quia obligatus.* ad pœnam furti, & serui corrupti: quatenus est pœna.

e *Haec actio perpetua est.* scilicet quantum ad rem persequendam, non quo ad pœnam: vt. j. de act. & ob. l. in honorariis. Sed nunquid in hæredem perpetuo, etiã ad pœnam? Respon. non per eandem. l. in honorariis. & infra, subiicit.

f *Qui & prædo.* quia ex quo debitor est hæreditarius, dicitur possessor iuris: cuius causa tenetur petitione hæreditatis: vt supra, de peti. hære. l. pro hærede. &. l. regulariter. &. l. etiam. §. hn. &. l. seq. H.

g *Vt tantum. Actionem.* scilicet duplum: quia hæc prima & originalis natura est huius actionis. aliàs secus: vt in. l. Aquil. vt ã. de pet. hære. itẽ veniunt. §. cum prædixim⁹.

h *Nostro esset.* scilicet, seruus.

i *Vtilis.* ſ. de æquitate.

k *Officio iudicis æstimãda.* æstimat enim interesse actoris, scilicet ratione operarũ & cõmodi, quod habuisset æstimando: vt supra, ad leg. Aquil. quaactione. non autem affectionis. Vel verius dic, etiã affectionis rationem haberi. & dabit super hoc iudex sacramentum actori: cum taxatione tamen: vt instit. de iniu. §. pœna. & infra, de custo. reo. l. si quis. & ifra, de iniur. l. constitutionibus. §. j. nam & aliàs in stricti iuris iudiciis habetur ratio affectionis: vt supra, de oper. ser. l. fin. & vt fit institu. de oblig. quæ ex delic. §. interdum.

l *Non posse agi.* serui corrupti noxali: sed & socio, vel communi diuidundo vel fami erciscundæ. vt supra, fami. erciscun. l. & puto. §. fi. & supra, ad leg. Aquil. si seruus seruũ. §. j. & supra, de noxa. l. cum seruus. Acc.

m *Liberari.* vt & supra, de interrog. actio. l. qui seruum. in princ.

n *Pignori dati.* scilicet, serui. Azo.

o *Actionem habet.* si ipse corruptus fuerit: vt in actione legis Aquiliæ: vt supra, ad leg. Aquil. l. si seruus seruũ. in princ. &. l. qui occidit. §. j. Accursius.

p *Ex conducto.* immo videtur me de iure nõ teneri ex conducto: vt infra, loc. l. si domũ. §. si hominem. Sed distingue vt ibi notauimus. Accursius.

q *Talia.* scilicet facta. idem iuris statuendum est: vt si commodaui, vel qd simile feci. Acc.

r *Non expediat.* ei cuius erat: expedit tamen alteri habere: alioquin etiam si seruũ retineat dominus eius: tamẽ totius consequeretur æstimationem: quod infra negatur.

s *Seruum habere.* quæritur ergo tunc vtrum & cætera.

t *Serui.* ſ. nomine.

u *Cedere autem.* scilicet debet. Ioan. ad cõmodũ sollicitatoris: vt scilicet in eum transferantur. Accursius.

x *Actionibus.* scilicet competentibus.

y *Homine.* scilicet seruo: & manente eiusdẽ: quid autem &c.

z *Agitur.* contra corruptorem, vt restituat pretium serui.

a *Noluerat.* propter vtilitatem. Azo.

b *Et libertũ.* hæc enim duo habere nõ debet: vt. j. de actio. empt. l. idẽque. §. fi. Sed arg. cõtra. j. de præscri. ver. l. naturalis. §. fi. fiat ergo æstimatio dãni, quanti erat inutilior: vt. ſ. eo. doli. in fi. &. ſ. pxi. §. & infra. l. dominus. Ac.

c *Corrũpitur. Cõtẽnat.* & ideo hęc actio locũ habet. vt & supra, eod.

* *Flo. pil. gnoris*

* *Flo. ei⁹ de dominio*

* *Flo. quod*

* *Flo. agatur, non*

* *Flo. contemneret*

¶ Quamuis autem rerum subtractarum nomine, serui corrupti competat actio: tamen & furti agere possum⁹. Ope enim consilio sollicitatoris videntur res abesse[a]. Nec sufficiet alterutra actione egisse: quia altera alteram non minuit[b]. Idem & in eo, qui seruum recepit, & celauit, & deteriorem fecit, Iulianus scribit[c]. Sunt enim diuersa maleficia, furis, & eius, qui deteriorem seruum facit. Hoc amplius, & condictionis nomine tenebitur. Quamuis enim cõdictione hominem, pœnam autem furti actione consecut⁹ sit: tamen & quod interest, debebit consequi actione serui corrupti:

XII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

QVia manet reus obligat⁹[d] etiam rebus redditis.

XIII. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Edictum.

HAec actio perpetua est[e], non temporaria: & hæredi, cęterisque successoribus cõpetit. In hæredem [autem] non dabitur: quia pœnalis est. ¶ Sed & si quis seruum hęreditarium corruperit: hac actione tenebitur. Sed & petitione hæreditatis, quasi prædo[f], tenebitur:

XIIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

VT tantum veniat[g] in hæreditatis petitionem, quãtum in hanc actionem[g]. ¶ De filio filiáve familias corruptis, huic edicto locus non est: quia serui corrupti constituta [hæc] actio est, qui in patrimonio nostro[h] esset. & pauperiorẽ se factum esse domin⁹ probare potest, dignitate & fama domus integra [ei] manente, sed vtilis[i] competit, officio iudicis[k] æstimanda: quoniam interest nostra animum liberorũ nostrorum non corrumpi. ¶ Si seruus communis meus & tuus proprium meum seruum corruperit, Sabinus [ait,] non posse agi[l] cũ socio, perinde atque si proprius meus seruus corrupisset conseruum. Item si seruus cõmunis extraneum corruperit: videndum est, vtrùm cum duobus agi debeat, an & cum singulis: exemplo cæterarum noxarum? Et magis est, vt vnusquisque insolidum teneatur: altero autem soluente, alterũ liberari. [m] ¶ Si is, in quo vsumfructum habeo, seruum meum corruperit: erit mihi actio cum domino proprietatis. Pignori* dati[n] nomine debitor habet[o] hanc actionem. ¶ In hac actione non extra rem duplũ est. id enim, quod damni datũ est, duplatur.

Nota quod damnum, quod patitur dominus propter delictum serui, dicitur esse interesse intrinsecũ: quod patet ex hoc verbo iuncto cũ præcedenti. Bartolus.

¶ His cõsequenter & illud probatur, vt si seruo meo persuaseris, vt Titio furtum faciat: non solum in id teneris quo deterior seruus effectus est, sed & in id, quod Titio præstatur⁹ sim. ¶ Item non solum si mihi damnum dederit consilio tuo, sed etiam si extraneo: eo quoque nomine mihi teneris, quòd ego lege Aquilia obnoxius sim. Aut si ex conducto[p] teneor alicui, quod ei seruum locaui, & propter te deterior fact⁹ sit: teneberis & hoc nomine, & si qua talia[q] sint. ¶ Aestimatio autẽ habetur in hac actione, quãti seruus vilior factus sit: quod officio iudicis expedietur. Interdum tamen & [si sic] inutilis sit, vt non expediat[r] talem seruũ habere[s]. Vtrũ ergo & pretium cogitur dare sollicitator, & seruum dominus lucrifaciat: an verò cogi debet dominus restituere seruum, & pretium serui[t] accipere? Et verius est, electionem domino dari, siue seruum detinere cupit, & damnum, quanti deterior seruus factus est, in duplum accipere: vel seruo restituto, si copiam huius rei habeat, pretium consequi. quòd si non habeat, pretium quidem simili modo accipere debet: cedere autem[u] sollicitatori piculo eiusdẽ domin⁹* serui actionib⁹[x]. Quod tamen de restitutione hominis dicitur, tunc locum habet, cũ [de] viuo homine[y] agitur[z]. Quid* autem si [de] manumisso eo agatur? Nõ* facilè apud iudicem audietur, dicẽdo ideo se manumisisse, quoniam habere noluerat[a] domi: vt & pretiũ habeat, & libertum[b].

XV. GAIVS libro sexto ad Edictum Prouinciale.

COrrumpitur animus serui, & si persuadetur ei, vt dominum contemnat[c] *.

co.l.j.ĩ fine.& extra ordinẽ punitur.vt.j. de extraordi.cri.l.in eũ.

a *Dominus seruum.* scilicet rationis.

b *Posse.* licet sit liber factus: vt & supra,eo.doli.§.fin.

c *Serui corrupti. Simplum.* quia constante matrimonio pœnalis actio non datur:vt.C. rerum amo.l.ij.non ergo infamat.

DE [SERVIS] fugitiuis.

Fugitiuus seruus,& erro, differunt.

Corruptione seruorum facta,contingit eos fugere.vnde apponit de fugitiuis. Est autẽ fugitiuus, qui eo animo recedit, vt nunquam redeat. Erro, qui animo redeundi quãdoque: vt infra, de ædil. edi.l.quis sit fugi.in prin. &.§. erronem.vel aliter, quia corrumpitur animus serui,vt fugitiuus fiat,vel aleator: ideo de his suppo nit per ordinẽ. Accursius.

d *Is qui. Fur est.* Vt & supra,ti tu. j. Neratius.§.fin.Est autem celare, quod velis ignorare eum ad quem ea res pertinet, alicuius tui emolumenti causa.

†*Cõtra hoc senatusconsultum est, quod dominus iubet Deut. cap. 23. Nõ trades seruum domino suo, qui ad te cõfugerit: habitabit tecũ in loco qui ei placuerit, & in vna vrbiũ tuarum requiescet, ne cõtristes eũ.*

tenetur etiam lege Flauia criminaliter: vt infra, ad legem Flaui. de pla.l. non statim.§. lege.& quandoq;.l.Cor. de sic.vt quando quis celat seruum facinorosæ familiæ, de morte domini: vt ĩfra,ad Syl. l.iij.§. si quis quemquã eorum.

e *Senatus.* cuius nomen non habemus.

f *Villicis.* id est castaldionibus.

g *Procuratoribus.* scilicet, generalibus.

h *Multam.* id est, pœnam.

i *Statuit.* vt eum cum alio reddat pro vna celatione: p duab⁹ duos, & sic deiceps: vt. C.eo. l.quicunque.secundum quosdã. tu dic melius, quòd loquitur hic de pœna centum solidorum, quæ fisco datur: vt infra,statim ibi,mul cta enim &c.C.de mo. mul.l.fina.& hæc à lege potest remitti: vt hic.alia est, quæ homini debetur:quę non sic facilè remittitur actori: vt argu. supra, de arbi.l.Celsus.Accur.

k *Actum.* id est,de delicto facto, antequam fuisset factum hoc senatusconsultum. at in sequenti versu cauetur de his, qui post edictum occultabunt. Itẽ hic in primo edicto cauetur de his, qui exhibuerunt:in sequenti de his, qui tradiderunt. Accursius.

**Etiã generali epistola diuorũ Mar.& Commodi qua declaratur &c.*

l *Præstituta.* computanda posteaquam &c.

m *Tempora.* scilicet, viginti dierum. Accursius.

XVI. ALFENVS VARVS libro secundo Digestorum.

DOminus seruum[a] dispensatorem manumisit.postea rationes ab eo accepit: & cum [de]eis non constaret, comperit apud quandam mulierculam pecuniã eum consumpsisse.quærebatur, posśetne agere serui corrupti,cũ ea muliere, cũ is seruus iam liber esset? Respõdi posse[b].sed etiã furti de pecuniis quas seru⁹ ad eã detulisset.

XVII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

SErui corrupti nomine, & constante matrimonio,marito in mulierẽ datur actio: sed fauore nuptiarũ in simplum[c].

DE [SERVIS] FVgitiuis.

TITVLVS IIII.

I. VLPIANVS libro primo ad Edictum.

IS qui fugitiuum celauit,fur est[d]. Senatus[e] censuit, ne fugitiui admittantur in saltus, neque protegantur à villicis[f] vel procuratoribus[g] possessorũ: & multã[h] statuit[i]. His autẽ,qui intra vigĩti dies fugitiuos,vel dominis reddidisśet, vel apud magistratus exhibuissent: veniã in ante actũ[k] dedit.Sed & deiceps eodem senatusconsulto ĩpunitas datur ei,qui intra præstituta[l] tẽpora[m],quàm reperit fugitiuos in agro suo,domino, vel magistratib⁹ tradiderit.ℳHoc autem senatusconsultum aditum etiã dedit militi, vel pagano,ad inuestigandũ fugitiuum, in prædia[n], senatorum, vel paganorum.Cui rei etiã lex Fauia prospexerat, & senatusconsultum Modesto consule[o] factum: vt fugitiuos inquirere volẽtibus, literæ ad magistratus dentur[p]: multa[q] etiam centum solidorũ in magistratus statuta, si literis acceptis, inquirentes non adiuuent.ℳSed & in eũ, qui quæri apud se prohibuit,eadẽ pœna statuta[est.]*Est etiã generalis epistola diuorum, Marci & Cõmodi,qua declaratur & prę sides,& magistratus,& milites

n *In prædia.* a non autem sic fit rei furtiuæ requisitio: vt infra hic speciale in fugitiuis.

o *Consule.* scilicet, existente.

p *Dentur.* scilicet, à præsidibus, quas dirigent magistratibus, vt facultatẽ seruorum inuestigandorum præstari faciant: vt Cod. eodem.l.ij.

q *Multa.* est ergo fisco applicanda, ex quo dicitur multat: vt Cod. de mo.mul.l.mul tarum. Est & alia in suscipientem: quæ datur actori: vt. C. eodem. l. quicunque.& Cod.de agri.& cens. l.seruos.libro xij.

r *Delitescant.* i. lateãt.

s *Contingantur.* id est, deliquerunt.vel id est inueniantur.

t *Vnusquisque eorum.* scilicet priuatorũ. Ac.

u *Apprehendit.* quod si apprehendere nolluit? Videtur quòd non teneatur.

x *Erro sit.* de quo dixi supra,in rubri.

y *Non contineri.* hoc ipso. Accursius.

z *In publicum.* alias, Labeo scribit, in publicum &c. alias lex.

a *Publicis.* not.sic ĩ fra, de tab. exhibe. iij. §. exhibere.

b *Ministeriis.* id est, ministris. Accursius.

c *Permittit.* Nota quod diligenter cubdit qui ligat.& quod dicit diligẽter eorum, id est, horum veriorum significatio.

d *Custodiuntur.* à magistratibus. Accursius.

e *Deferantur.* id est significentur, vel nuntientur magistratibus dominis seruorum notæ, & nomina eorum: vel etiam publice domui dicant, vel proscribant: vt sic in notitia sit iudicis, quòd sit seruus. Vel dic, à seruis hæc quærenda per magistratus, vt referant superiori.

f *Fugitiui simplices.* id est,qui se liberos non dicunt. Acc.

g *Solent.* vt.C.eo.l.v. §.fi.&.l.cum seruum.

h *Iuus. Eum.* alias incipit, diuus.& aliàs, eum.& concordat cũ hac.l.ẽ.eo.l.j.§.fi. hoc autem senatus.Ac.

i *Daturũ.* scilicet præsidem ad magistratus.

k *Quoque.* scilicet da turum.

l *Imenarcha.* Isti sunt qui præsunt

stationarios,dominũ adiuuare debere[in] inquirendis fugitiuis: & vt inuẽtos reddãt*:& vt hi,apud quos delitescant[r], puniãtur,si crimine cõtingãtur[s].ℳVnusquisque eorũ[t],qui fugitiuum adprehẽdit[u],in publicũ deducere debet. Et merito monẽtur magistratus, eos diligenter custodire,ne euadãt.ℳFugitiuũ accipe, & si quis erro sit[x]. Fugitiui autẽ appellatione ex fugitiua natũ non contineri[y], Labeo libro primo ad edictũ scribit.ℳIn publicũ[z] deduci intelliguntur, qui magistratibus municipalibus traditi sunt, vel publicis[a] ministeriis[b].ℳDiligens custodia etiã vincire permittit[c]. Tandiu autem custodiuntur[d], quãdiu ad præfectũ vigilũ,vel ad præsidẽ[prouinciæ]deducãtur. Eorũq; nomina,& notæ,& cuius se[seruum] quis esse dicat, ad magistratus deferãtur[e], vt facilè adgnosci, & percipi fugitiui possint. Notæ autem verbo, etiã cicatrices continentur. Idem iuris est, si hæc in scriptis publicè, vel in ædes proponantur.*

II. CALLISTRATVS libro sexto Cognitionum.

FVgitiui[f] simplices dominis reddendi sunt.Sed si pro liberis*se gesserint: grauius coërceri solent[g].

III. VLPIANVS libro septimo de Officio Proconsulis.

DIuus Pius rescripsit, eum[h] qui fugitiuũ vult requirere in prędiis alienis, posse adire præsidẽ, literas ei daturũ[i]: & si ita res exegerit, apparitorẽ quoque[k],vt ei permittatur ingredi, & inquirere: & pœnam eũdem prędsidem in eũ constituere,qui inquiri non permiserit. Sed & diuus Marcus oratione, quã in senatu recitauit,facultatem dedit ingrediendi, tam[in]Cæsaris, quàm senatorũ & paganorum prædia,volentibus fugitiuos inquirere:scrutaríque cubilia atque vestigia occultantiũ.

IIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

LImenarchę[l] & stationarij fugitiuos deprehensos,re-

militibus custodiẽtibus ĩperij limina cõtra hostes:vt &.C.de lib. cau.l.nõ idcirco.Itẽ dicitur irenarcha:vt.j.de custo.re.diuus.Ac.

BIU Cujas

a *Si in harenam.* Nunc incipit respondere.
b *Tantum sibi.* non alij.
c *Euitare.* sic & supra de sta.ho. si seruus.
d *Reddere.* quemlibet.
e *Pugnam.* destinatam.
f *Inquisitionem.* domini scilicet.

DE ALEATORIBVS.

Sicut fugitiuum esse, vitium est seruorum: ita aleatorem esse, & seruorum, & liberorum est vitium: infra, de adil. edict. adiles etiã. §. Pedius. & ideo de his supponit. Azo.

B *Rator. Lusum esse.* causa sui emolumenti, & ex consuetudine, aliter non: secundum Io. sicut & in caupone dicitur: vt supra, nau. caup. l. j. §. caupo.
h *Subtractum.* quod erat eius apud quem ludebatur.
i *Animaduertam.* an iustus fuerit metus, qui in constantem caderet, vel non. & hoc exponitur. j. ea. l. §. fin. & ij.
k *Quamuis.* non ponitur correctiue, sicut nec illud supra, ad exhi ben. l. tigni. §. si quis cũ iudicij. P. contra. & est pro eo insti. de excu. tut. §. hi qui. & infra, de excu. tut. l. athletæ. §. fi.
l *Vbicunque.* vbi ludant. Accursius.
m *Quandocunque.* ludi tamen occasione: vt quia malos dicebatur accómodasse denarios: vel malum vinum lusoribus propinasse dicitur: sic enim dicitur, si quis eum apud quem &c. Si autem non illa occasione contingat, agere potest. alioquin deposito etiam illo officio impediretur agere. quod esset iniquum.
n *Et eo tempore.* si vero alio tempore, vel loco fiat: agi potest.
o *Fuerit.* qui fecit furtum, vel dic, qui tenet ludum.
p *Fecerit.* aliquis.
q *Domum.* vt & aliàs instit. de iur. §. domũ. & infra, de adul. l. qui domum. & l. nec in ea re. §. sed domus.
r *Simpliciter.* generaliter ergo verbum prolatum, generaliter accipitur: vt & diximus supra, de ser. vrba. prædi. l. si seruitus. Item vbi lex non distinguit, nec nos: vt diximus supra, de offi. præsi. l. iij. si omnis actio sibi denegatur, multo magis ei denegabitur actio, si credat aleatoribus pecuniam. nam quod dicitur infra, eo. l. fin. §. j. locum habet in alio creditore, non in aleatore. alius enim repetit, vt ibi: & diximus supra, de mino. l. quòd si minor. §. fin.

ctè in custodia retinent. Magistratus municipales ad officium præsidis prouinciæ, vel proconsulis comprehensos fugitiuos rectè transmittunt.

V. TRYPHONINVS libro primo Disputationum.

SI in harenam[a] fugitiuus seruus se dederit: ne isto quidem periculo discriminis vitæ, [quod] tantum sibi[b] irrogat, * potestatem domini euitare[c] poterit. Nam diuus Pius rescripsit, omnimodo eos dominis suis reddere[d], siue ante pugnam[e] ad bestias: siue post pugnam: quoniam interdum, aut pecunia interuersa, aut cõmisso aliquo maiore maleficio, ad fugiendam inquisitionem[f], vel iustitiam animaduersionis, in harenam se dare mallent. reddi ergo eos oportet.

DE ALEATORIBVS.
TITVLVS V.

Nota, quòd ab isto titulo, vsque ad titulum si certum peta. doctores nõ curauerunt summare leges: quia seipsas summant: nec indigent summariis. Bartolus.

I. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Edictum.

PRætor ait: *Si quis eum, apud quem aleæ lusum esse*[g] *dicetur, verberauerit: damnúmve ei dederit: siue quid eo tempore dolo* eius subtractum*[h] erit: *iudicium non dabo. In eum, qui aleæ ludendæ causa vim intulerit, vti quæque res erit, animaduertam*[i]. ℣ Si rapinas fecerint inter se collusores, vi bonorum raptorum non denegabitur actio. Susceptorem enim dumtaxat prohibuit vindicari, non & collusores: quamuis[k] & hi indigni videantur. ℣ Item notandum, quòd [prætor] susceptorem verberatum quidẽ, & damnũ passum, vbicunque[l] & quandocumque[m], non vindicat: verum furtum factum domi, & eo tempore[n], quo alea ludebatur, licet lusor non fuerit[o], quidquid eorum fecerit[p], impunè sit. Domum[q] autem pro habitatione & domicilio nos accipere debere certum est. ℣ Quod autem prætor negat se furti actionem daturum, videamus, vtrum ad pœnalem actionem solam pertineat: an & si ad exhibendũ velit agere, vel vindicare, vel condicere? Et est relatũ apud Pomponium solummodo pœnalem actionẽ denegatã. quod non puto verum. prętor enim simpliciter[r] ait: *Si quid subtractum erit*, iudicium non dabo.

In eum (inquit) *qui aleæ ludendæ causa vim intulerit: vti quæque res erit, animaduertam.* Hæc clausula pertinet ad animaduersionẽ eius, qui compulit[f] ludere, vt aut multa multetur: aut in latumias[t], * vel in vincula publica ducatur:

II. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

SOlent enim quidam & cogere ad lusum, vel ab initio, vel victi, dum retinent[u]. Senatusconsultũ vetuit in pecuniam ludere, præterquam, si quis certet hasta, vel pilo iaciendo, vel currendo, saliendo, luctando, pugnando: quod virtutis causa[x] fiat.

III. MARTIANVS libro quinto Regularum.

QVibus * rebus ex lege Titia & Publicia & Cornelia etiã sponsionem[y] facere licet: sed ex aliis, vbi pro virtute certamen non fit, non licet.

IIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

QVod in conuiuio[z] vescendi causa ponitur, in eam rẽ familia ludere permittitur[a]. ℣ Si seruus, vel filiusfamiliâs victus fuerit: patri, vel domino cõpetit repetitio[b]. Itẽ si seruus acceperit pecuniam[c]: dabitur in dominum de peculio actio, non noxalis: quia ex negotio[d] gesto agitur: sed non amplius cogendus est[e] præstare quàm id, quod ex ea re in peculio sit. ℣ Aduersus[f] parentes & patronos repetitio eius,

A f *Compulit.* siue sit lusor: siue qui ludum tenet.
t *Latumias.* id est loca latentia. carcer enim est: quia ibi latitant.
u *Solent. Dum retinent.* adhuc aliquid. Accursius.
x *Virtutis causa.* id est fortitudinis: vt in aut. vt omnes obed. iu. in prin. colla. vij. Sic ergo nota, quòd causa virtutis quædam permittuntur, quę aliàs non permitterentur: vt supra, ad. l. Aquil. qua actione. §. si quis in colluctatione. & de postu. l. j. §. quòd si depugnauerit. Accursius. *Virtutis causa sa permitti tur quod alias non.*
y *Vibus rebus. Spõsionem.* vt &. j. de præscrip. ver. l. si rẽ tibi. §. si quis sponsionis. Accursius.
z *Vod in conuiuio.* id est in mensa.
a *Permittitur.* vt si pauciora puncta habueris, amittas portionem tuam: sic vt ex pecunia quam vnus, vel plures amiserint, eman tur aliqua, vt vescantur communiter. Azo.
b *Repetitio.* scilicet, pecuniæ amissæ.
c *Acceperit pecuniam.* mutuam, vt ludatur in alea ab alio: non ab illo qui tenet ludum. Accursius. *Flo. latumias*
d *Quia ex negotio.* bona ratio: vt. ff. de his, qui deie. vel effu. l. j. §. si filius. Sed contra infra, titu. j. si duobus. §. fin. Sed ibi speciale in seruo mensore.
e *Cogendus est.* scilicet præstare quàm &c. Et sic not. quòd actio de peculio non datur, nisi in quantum est locuple tatum: vt hic, & infra, de pecul. l. j. §. si cũ impubere. & l. iij. §. ex cau sa. & facit infra, de insti tu. eatenus. &. l. si quis man. §. Proculus. *Flo. in quibus*
f *Aduersus.* pone casum. Lusi cum filio, vel seruo tuo: manumisisti, vel emancipasti, retento quod mecum luserat & vicerat. repetã à te. Vel sic: Lusi etiam cum filio tuo, vel seruo quódam: & post manumissionem, vel emãcipationé: & quid peruenit ad te. teneris quidem: vt infra, de vi & vi ar. l. j. §. si filius, vel mercenarij. & hoc vtili actione in factum ex hoc edicto, vel titulo: vt hic subiicit. patet ergo ex prædictis, quòd amissum in ludo prohibito, repetitur. Sed contra videtur cp nó, quia mea turpitudo mihi repetenti obstat. Sed certe illa inspectio locũ habet in condictione ob turpem causam, cum dedi, vt aliquid turpe facias. sed si dedi contrahendo: vbi lex talem contractum prohiberet, contra est: vt hic, &. C. de agri. & cen. quemadmodum. hic enim videtur pacisci, vt meliora puncta habens vincat. Ex Græca autem constitutione, *Casum ponit.*

BIU Cujas

stitutione, quam quidam habent: vt. C. eo. l. fin. determinatum est expresse, quòd vsque ad quinquaginta annos[a] detur repetitio. Item nō obstat infra quarum rerum actio non da. si filio. §. si alea. Sed certe ibi venditio non erat prohibita, sed ludus. loquuntur autem supradicta: cum res ludo amittitur. quod autem venditur, non amittitur: nec agitur de euictione: quia cum suo periculo rem emisse videt. sed P. ait non dari repetitionem ei[a], quod ludo est amissum: quia licet sit prohibitū ludere: non tamen est perpetuo prohibitum. quandoque enim permittitur: vt. ſ. eo. l. solent. in fi. & l. ſe. & in hac. l. ſi princ. & hoc intelligitur cum filio[a], vel seruus amittit. & sic cō iunge finem & prin.

a No. glo. quòd ludēs ad taxillos, ſi perdiderit aliquid: poteſt illud repetere vſque ad quinquagīta annos. hoc addito quòd poteſt auferre, vel furari id quod amiſit in eo ludo vel æquina lens. l. 1. eo. ita voluit Io. An. in no. in. c. vbi periculū. de elec. in. 6.

SI MENSOR &c. *Quia in actione finiū regundorum neceſſarium eſt menſorem adhiberi, & in aliis quibuſdam: vt. j. eo. l. 1. in prin. & l. pen. & ſi. ideo ſupponit, quid iuris ſit, ſi menſor dixerit falſum modū. Accurſius.*

†*Mod⁹ ſpatiū ſignificat, vt Iulius Paulus & Aggenus interpretantur.*

a *Duerſus. Cuius modi.* i. quātæ mēſurę. Azo.

b *Honorarium.* quod ius in aduocato multo magis dicetur: vtpote, cum multo dignius est eius officium. sunt ergo facta quædam quæ non dicuntur locari, vt dictum est. & aliud est: puta, do tibi pecuniā,

**malus ſolus cōuenitur ei⁹ &c. Flo* vt seruum tuum manumittas: vt infra de prēscrip. ver. l. naturalis. §. at cum do.

c *Ex locato.* actione locati, & eius causa expressa.

d *Nec tenere.* sic nec cautio præstita actori, vna actione committitur, ſi altera agat: vt. j. iudi. ſol. l. cum quærebatur. ī fin. ſi ergo b nō tenet intentio propter actionē ineptā: nūquid redire potest actor ad proponendum aptam? Respō. sic: sicut & vbi agitur ante diē, vel cō dit. vt. j. de pigno. l. Græce. §. fi. & de redhi. l. bouem. §. fi. & de excu. tut. ſi is qui tres. & l. cum ex oratione. Itē, quare non datur mandati actio: vt infra, mā. ſi remunerandi. in prin? Reſpon. ideo quia talia plerumque fiunt mercede, vt hic ſubiicit proxi. §. & ſupra fini. regun. l. ſed & loci. §. j. Item nunquid iudex in ſententia debet inſerere cauſam, quia actionem ineptam propoſuiſti? Dico quòd ſic, ne ius ſuum actori pereat: vt argu. C. de iudi. l. properandum. §. illo. Quid autē ſi nō propoſuit iudex? Reſpon. non nocet, eum nunc proponit aliā cauſam agendi: vt infra, de exce. rei iudi. l. & an eadem. vel dic, abſolui ab obſeruatione iudicij. Accurſius.

**Flo. & mercede b Facit iſta glo. iuncto tex. qualiter libellus ineptus, & male conceptus, debet à iudice reici: immo debet eū lacerare. iſtā glo. alleg. Alexā. & Bar. in. l. 1. ſ. de offi. aſſeſ. & ibi per eum remiſſiue ad iſtud propoſitum.*

quòd in alea luſum eſt, vtilis ex hoc edicto danda eſt.

SI MENSOR FALSVM modum dixerit.

TITVLVS VI.

I. VLPIANVS libro viceſimoquarto ad Edictum.

ADuerſus mēſorem agrorum prætor in factū actionē proposuit: à quo falli nos non oportet. Nam interest nostra, ne fallamur in modi renuntiatione, ſi fortè vel de finibus contentio ſit: vel emptor ſcire velit, vel vēditor, cuiuſmodi[a] ager veneat.

Ideo autē hanc actionē proposuit, quia non crediderunt veteres inter tales perſonas* locationem, & cōductionē esse, sed magis operā beneficij loco præberi: & id, quod datur ei, ad remunerandū dari, & inde honorarium[b] appellari. Si autē ex locato[c] & cōducto fuerit actū: dicendū erit, nec tenere[d] intentionē. ℣ Hæc actio dolū malū dūtaxat exigit. Viſum est enim, ſatis abundēq; coērceri menſorē, ſi dolus* mal⁹ puniatur eius hominis, qui ciuiliter obligatus nō est. Proinde ſi imperitè verſatus est, ſibi imputare[e] debet, qui eum adhibuit. Sed & ſi negligēter, æquè menſor ſecurus erit. Lata culpa planè dolo cōparabitur[f]. Sed & ſi mercedem accepit: nō omnē culpā eū prēſtare, propter verba edicti[g]. Vtique enim ſcit prætor, & ob mercedē[h] * eos interuenire. ℣ Is autē tenetur hac actione, qui renuntiauit[i]. Sed renuntiaſſe & eū accipere debemus, qui per alium[k] renuntiauit,

II. PAVLVS libro viceſimoquinto ad Edictum.

VEl per literas[l]. Sed ſi ego tibi, cū esses mēſor, manda uerim, vt mēſurā agri ageres: & tu id Titio delegaueris: & ille dolo malo quid in ea re fecerit: tu teneberis: quia dolo malo verſat⁹ es, qui tali homini[m] credidiſti.

III. VLPIANVS libro viceſimoquarto ad Edictum.

SI duobus mandauero[n], & ambo doloſe fecerint: aduersus ſingulos in ſolidū agi poterit. ſed altero conuēto, ſi ſatisfecerit, in alterū actionē denegari oportebit. ℣ Cōpetit autem hæc actio ei, cuius interfuit falſum modum renuntiatū non esse: hoc est, vel emptori, vel venditori, cui renuntiatio obfuit. Pōponius tamē ſcribit, ſi emptor plus dederit[o] venditori propter renuntiationem: quia condicere poteſt, ꝙ plus dedit: agi cū menſore nō posse: nihil enim emptoris intereſſe, cū posſit condicere: niſi ſoluendo venditor non fuit[p]. tunc enim menſor tenebitur. ℣ Sed ſi vēditor maiorē modū tradiderit, fraudatus[q] à mēſore: conſequenter dicit Pomponius, non esse actionem aduersus menſorem: quia est ex vendito actio aduersus emptorem: niſi & hic emptor ſoluendo non ſit. ℣ Idē Pomponius ſcribit, ſi propter iudiciū adhibit⁹ [r] menſor, fraudauerit me in renuntiatione, teneri eū, ſi ob hoc de iudicio minus tuli. Planè ſi à iudice adhibitus [menſor,] contra me renuntiauerit dolo malo, dubitat, an teneri mihi debeat. ꝙ magis admittit. ℣ Hanc actionē hæredi ſimilibúsq; perſonis dā dā Pōponius ſcribit: ſed in hæredem ſimilésq; perſonas dene gandā[s] ait. ℣ Serui[t] autem nomine magis noxalem, * quàm de peculio[u] cōpetere ait: quā-

a *No. glo. quòd ludēs ad taxillos, ſi perdiderit aliquid: poteſt illud repetere vſque ad quinquagīta annos. hoc addito quòd poteſt auferre, vel furari id quod amiſit in eo ludo vel æquina lens. l. 1. eo. ita voluit Io. An. in no. in. c. vbi periculū. de elec. in. 6.*

†*Mod⁹ ſpatiū ſignificat, vt Iulius Paulus & Aggenus interpretantur.*

**malus ſolus cōuenitur ei⁹ &c. Flo*

**Flo. & mercede b Facit iſta glo. iuncto tex. qualiter libellus ineptus, & male conceptus, debet à iudice reici: immo debet eū lacerare. iſtā glo. alleg. Alexā. & Bar. in. l. 1. ſ. de offi. aſſeſ. & ibi per eum remiſſiue ad iſtud propoſitum.*

a *Duerſus. Cuius modi.* i. quātæ mēſurę. Azo.

b *Honorarium.* quod ius in aduocato multo magis dicetur: vtpote, cum multo dignius est eius officium. sunt ergo facta quædam quæ non dicuntur locari, vt dictum est. & aliud est: puta, do tibi pecuniā,

c *Ex locato.* actione locati, & eius causa expressa.

d *Nec tenere.* sic nec cautio præstita actori, vna actione committitur, ſi altera agat: vt. j. iudi. ſol. l. cum quærebatur. ī fin. ſi ergo b nō tenet intentio propter actionē ineptā: nūquid redire potest actor ad proponendum aptam? Respō. sic: sicut & vbi agitur ante diē, vel cō dit. vt. j. de pigno. l. Græce. §. fi. & de redhi. l. bouem. §. fi. & de excu. tut. ſi is qui tres. & l. cum ex oratione. Itē, quare non datur mandati actio: vt infra, mā. ſi remunerandi. in prin? Reſpon. ideo quia talia plerumque fiunt mercede, vt hic ſubiicit proxi. §. & ſupra fini. regun. l. ſed & loci. §. j. Item nunquid iudex in ſententia debet inſerere cauſam, quia actionem ineptam propoſuiſti? Dico quòd ſic, ne ius ſuum actori pereat: vt argu. C. de iudi. l. properandum. §. illo. Quid autē ſi nō propoſuit iudex? Reſpon. non nocet, eum nunc proponit aliā cauſam agendi: vt infra, de exce. rei iudi. l. & an eadem. vel dic, abſolui ab obſeruatione iudicij. Accurſius.

e *Imputare.* sic inſti. quibus mo. re contrahitur oblig. §. prēterea & inſtitu. pro ſocio. §. fin. & infra, de act. & obl. l. j. §. is quoque.

f *Comparabitur.* vt & infra, depo. quod Nerua. & ſupra, vt in poſſ. leg. ſi is cui. §. dolum. & ad Treb. l. mulier. §. ſi hæres. & d. l. infra, de act. & obl. l. j. §. is quoque. & infra, ſi quis te. li. eſſe iuſſus. l. j. §. non autem. & infra, de verb. ſig. l. magna negligentia. Sed hoc ſol. lit in caſibus duobus: vt infra, ad. l. Cor. de fica. l. in lege. & inſtitu. de ſuſpec. tut. §. ſuſpectus.

g *Edicti.* quod non habemus.

h *Mercedem.* interuenientem, vel pactum. Est ergo hic ſpeciale. & ſic non est contra. j. eo. poſi. l. j. §. ſi quis ſeruū.

i *Renuntiauit.* ſcilicet falſum modum.

k *Per alium.* videtur enim quis facere, quod per alium facit: vt infra de vi & vi ar. l. j. §. deinde. & ciſſe. & ſupra, de iurif. omniū iudi. ſi quis id. §. item & is qui ſuis. & infra, de ad. tu. ita autē. & geſſiſſe. Sic econtra videtur quis prohibere, qui per alium prohibetur: vt. j. tit. j. l. oſſa. §. fi.

l *Vel per literas.* renuntiauit.

m *Tali homini.* multa electio eſt in culpa vt & ſupra, de nego. geſt. nam & ſi ſeruus. §. fi. & infra, pro ſocio. de illa. & infra, cōmo. qui nō tā. & C. de nego. geſt. ſi mandatum. & inſtitu. man. ſi procurator. & ſi tutores.

n *Si duobus mandauero.* vt metitur.

o *Plus dederit.* cum certum pretium ſingulis iugeribus promiſit emptor: aliquo perueniretur ad iuſtam eſtimationē eius quod habet, ſi quid dederit extra iuſtum.

p *Non fuit.* idem ſi conuenerant ſe ſtaturos in iuſmodi renuntiationi omnimodo vel æquo, vel inique: vt ſupra, de dolo. l. arbitrio. §. de eo. & infra, eo. l. ſi menſor. §. j.

q *Fraudatus.* qui dixit eſſe. x. torneaturas, cum eſſent. xij.

r *Adhibitus.* à iudice, ſcilicet vt cum agerem contra te: vt. x. iugera mihi traderes, & condemnatus fueris menſor minus aſſignauerit mihi. Sed nonne debet agere contra condemnatum primo: vt ſupra, proxi. dixi? Reſpon. nō est ita. loquitur enī hic in eo caſu, quando certum erat te debuiſſe. x. iugera: & tu dicebas ſoluiſſe tota, ego minus, puta vnum iugerū: & ideo propoſui querelam. iudex miſit menſorem ad petitionem tuam: & menſor renuntiauit tota. x. iugera contineri in eo, quod traditum erat, vnde abſolutus fuiſti: & ideo contra ſolum menſorem experar.

s *Denegandam.* nam est quodammodo pœnalis reſpectu menſoris: ſed rei perſecutoria reſpectu actoris: vt & ſupra de eo per quē fac. est. l. j. §. fi. ſed in eo quod dicitur non dari in hæredem ex dolo defuncti, est contra. j. de act. & obliga. ex contractibus. & infra depoſi. l. ſi hominē. §. datur. Solu. vt ibi diximus in dicto. §. datur.

t *Serui.* qui est menſor.

u *Quàm de peculio.* contra ſupra, tit. j. l. fin. §. item. Sol. vt ibi.

BIU Cujas

a *Competat.* scilicet aliàs. non hic etiam mercede petita. vel hic inquantum locupletior est, secundum quosdam. Accursius.

b *Haec actio. Non à circunscriptione.* In actione enim furti fallit hæc ratio. ipsa enim à circunscriptione incipit, & tamen perpetuo datur: vt insti. de perpe. & temp. ac. §. j.

c *Sed à susceptо.* ex hoc enim videtur nasci ex contractu: sed puto dari eã ab edicto propter dolum & latã culpam: non autem ex cõtractu. nam & non contrahenti datur: vt supra. l. proxi. §. idem Põpo. & noxaliter: vt in ea. l. §. fi. vnde patet, q̃ non est ex contractu. Item not. hic originem attendi: arg. contra infra, de pecu. l. iij. §. ex furtiua. Accursius.

d *Si mensor.* ab empto re aditus. Accur.

e *Traxerit.* id est, distulerit, vt adhuc diligenter metiretur: dolo tamen. Et hoc venditoris amore fecit, vel emptoris odio.

f *Se modum.* quem diceret esse magnum, & ad eum teneri volebat si emptor adhiberet mẽsorem intra diem certum, postea non: vt infra, de contrahen. emp. qui fundum. in prin.

g *Diem.* q. d. nõ vltra.

h *Haber.* quia verum modum renuntiauit: licet post diem.

i *Egisset.* nec solidũ erat consecutus: quia forte nõ erat soluẽdo.

k *Interest.* vt quia solidum cõsecutus est à vẽditore. Accursius.

l *Cum venditore egerit.* sic tamen, vt pro residuo eũ conuenire nõ possit. pone transactionem factã de residuo. Sed hoc nõ valet. quia tunc non ageret contra mensorem. Dic ergo melius: ideo non egit de toto, quia vidit, q̃ ab eo nõ potero solidum extorquere: vt arg. ff. si cert. pet. l. fi.

m *Siue de itineris. Immittẽdi.* cum mihi debeãtur x. pedes, vel aliam certam mensuram concedere deberes, in quam immitterẽ, vel proiicerẽ.

n *Vel cuiusuis. Actio.* quidam non habent istũ tex. actio datur &c. vsque ibi, & redemptorem.

o *Non fuit.* ad hoc officium destinatus. Ac.

p *Redemptorẽ.* qui suis cæmẽtis ædificat: vt. ff. de rei vin. l. redẽptor.

q *Tabularium.* id est, tabellionẽ. Accursius.

uis ciuilis actio de peculio cõpetat[a].

IIII. PAVLVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

HAec actio perpetua est: quia initium rei non à circũscriptione[b], sed à susceptõ[c] negotio originem accipit.

V. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Edictum.

SI mensor[d] nõ falsum modũ renũtiauerit: sed traxerit[e] renũtiationẽ: & ob hoc euenerit, vt vẽditor libereꝛ, qui adsignaturũ se modũ[f] intra certũ diẽ[g] ꝓmisit: hęc actio locũ non habet,[h] sed nec dari vtilẽ debere Põponi ait. Erit ergo ad actionẽ de dolo [malo] decurrendũ. ℣ Si cũ falsus modus renũtiatus esset, emptor cum venditore ex empto egisset[i]: agere poterit etiã cum mensore. Sed si nihil eius interest[k], cõdemnari mensorem nõ oportet. Quòd si nõ de toto modo, qui deerat, cum venditore[l] egerit, sed de minore: consequenter scribit Põponius de residuo cum mensore agi posse. ℣ Hoc iudiciũ latius prætor porrexit. Nã & si cuius alterius rei mensurã falsam renuntiauisse dicetur: hæc actio competit. Proinde, si in ædificij mensura fefellit, vel in frumenti, vel in vini,

VI. PAVLVS libro vicesimoquarto ad Edictum.

SIue de itineris latitudine, siue de seruitute immittẽdi[m] proiiciẽdíq; queratur: siue areã, vel tignum, vel lapidem metiendo mentitus fuerit,

VII. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Edictum.

VEl cuius alterius rei, tenebitur. Et si mensor machinarius fefellerit: hęc actio[n] dabitur. Necnon illud quoq; Põponius dicit, etiã in eũ, qui mẽsor non fuit[o], fefellit tamen in modo: cõpetere hãc actionem. Hoc exemplo etiã aduersus architectũ [hęc] actio dari debet, qui fefellit. Nã & diuus Seuerus aduersus architectum, & redemptorem[p] actiones dandas decreuit. Ego etiam aduersus tabularium[q] puto actiones dãdas, qui in cõputatione fefellit.

Dictum est. s. de rebus prophanis: sequitur videre de religiosis: & earũ gratia de sumptibus funerũ: & quãdo funus deducere liceat. Accursius.

QVi propter. Creditur. quantum ad separationis beneficium hoc dicit, vt videatur hæreditarius creditor: vt infra, de separationibus. l. j. non vt habeat locum actio negotiorum gestorum pro huiusmodi negotio: quia sic iã funeraria cessaret: vt infra, eo. at si quis. §. Labeo. sed pro aliis negotiis iacente hæreditate gestis, bene habet locũ actio neg. gest. quia potuerunt illa geri viuo defuncto. hæc autem non: quia nemo viuus sepelitur. & hoc diximus supra, de neg. gest. l. iij. §. hæc verba.

DE RELIGIOSIS, ET sumptibus funerum: & vt funus ducere liceat.†

TITVLVS VII.

I. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

QVi ppter funus aliquid impendit, cũ defuncto contrahere creditur[r], nõ cum hærede.

II. IDEM libro vicesimoquinto ad Edictum.

LOcum, in quo seruus sepultus est, religiosum esse Aristo ait. ℣ Qui mortuum in locũ alienũ intulit, vel inferri curauit: tenebitur in factũ actione[s].

In locum alterius accipere debemus, siue in agro, siue in ædificio. Sed hic sermo domino dat[t] actionem, non bonæ fidei possessori[u]. Nam cum dicat, *in locum alterius*†, apparet de domino eum sentire, id est eo, cuius locus est. Sed & fructuarius inferendo, tenebitur domino ꝓprietatis. An & socius teneatur, si ignorante socio intulerit: tractari potest. Est tamen verius, familiæ erciscundæ, vel cõmuni diuidundo cõueniri eũ[x] posse. ℣ Prętor ait: *Siue homo mortuus, ossáve hominis mortui in locum purum alterius, aut in id sepulchrũ, in quo ius[y] non fuerit, illatа esse dicentur: qui hoc fecerit, in factũ actione[z] tenetur: & pœnę pecuniarię[a] * subiicietur.* De ea autẽ illatiõe prętor sensit, quę sepulturæ causa fit. Purus tautem locus dicitur, qui neque sacer[b], neq; sanctus[c] est, neq; religiosus[d]: sed ab omnibus huiusmodi nominibus vacare videt. Sepulchrũ est, vbi corpus, ossáve hominis cõdita sunt. Celsus autem ait: Nõ totus, qui sepulturæ destinatus est locꝰ, religiosus fit: sed quatenus corpus humatũ est. Monumentũ[e] est, quod memorię seruandæ gratia existat. ℣ Si vsumfructũ quis habeat[f], locũ religiosum non facit. Sed & si alius ꝓprietatẽ, alius vsumfructũ habuit, nõ faciet[g] locũ religiosũ nec ꝓprietari[v]: nisi fortè ipsũ qui vsumfructũ legauerit,

r *Creditur.* scilicet actione.

s *Actione.* Ad quid? Respon. vt. j. eo. is qui.

t *Domino dat.* scilicet directam. datur etiam ei, qui seruitutem habet: vt infra, ea. l. §. pe. & l. ossa. §. si locũ. &. §. non solum.

u *Non bo. fi. pos.* sed vtilis ei datur: vt in argu. contrario supra, de noxali. quotiens. §. j. Accursius.

x *Conueniri eum.* nisi inferatur socius: vt infra, eo. si plures. Sed videtur dari in factum: vt supra, communi diuid. l. si quis pu. §. si quis in locum. Solu. hic nõ erat actum his actionibus: ibi sic: & ideo in factum intenditur. Vel dic, quòd vna aliam non tollit.

y *Ius non fuit.* inferendi. Accursius.

z *Actione.* ad pretiũ loci, aut vt corpus tollat: vt infra, eo. is qui. Si verò in sepulchrum inferat, tenebitur de sepulchro violato: vt infra, de sepul. viola. l. iij. §. si quis. Ir.

a *Pecuniariæ.* scilicet centum aureorum: vt infra, de sepul. viola. l. iij. j. respon. &. §. si quis in sepulchro. &. l. de sepulchro. Azo.

b *Neque sacer.* vt res diuinæ, vel ecclesiæ: vt instit. de rerum diui. §. nullius.

c *Neque sanctus.* vt muri, & portæ ciuitatis: vt supra, de re. diui. l. sacra. §. fin.

d *Religiosus.* vt sepulchrum: vt insti. de rerum diui. §. religiosum.

e *Monumentum.* scilicet antequam sit sepulchrum: vt infra, eo. monumentũ. Sed aliud est munimentum: vt. j. eo. funeris. §. j. Accursius.

f *Habeat.* scilicet personalem, vel realem aliam seruitutem.

g *Non faciet.* scilicet vsufru.

† *In hũc tractatum Caelius Rhodiginus lib. 17. cap. 20.*

† *No. qualiter genitiuus significat dominiũ: & de eius natura vide per Bar. in rubri. j. de no. ope. nun. & ibi. Alex. eum remissiue per Angel. in proœ. insti. in q. 4. 5. coll. per eos late in l. 1. de no. ui ope. nun. & dic, quòd iste tex. est capitalior & melior de iure: videlicet, quòd genitiuus regitur vi proprietatis.*

* *Flo. pœna pecuniaria*

† *Ad hũc locum vide Macro. lib. 3. Satur. ca. 3.*

BIU Cujas

a *Consentiat.* vt & supra, de vsufr. l. locum. in princ. & facit. infra, eo. l. fi. & l. sunt personæ. Accursius.

b *Minus.* vt &. j. loca. si quis domum. in prin. &. j. de serui. si cui.

c *Eum.* s. agrum.

d *Facit.* Cur aliud in fructuario, quo inuito domin⁹ religiosum nō facit: vt. ſ. e. l. si vsumfructum? Rñ. per hoc minuitur facultas fructuū percipiendorū, & vsusfr. pro parte deperit: sed creditori non minuitur actio pro debito cōpetēs: licet minuatur pignus. Et hæc est ratio quare nō prohibetur inter virum & vxorē pignoris remissio: licet prohibeatur in debito. Idemque in eo, qui prædialē habet seruitutem, dicetur: vt supra, ea. l. §. proxi.

* Flo. suorum

e *Ex consensu.* Facit cōmunis voluntas quædā valere, quæ aliàs non valerēt: vt & j. pro socio. l. verum. §. fi. & supra, de dolo. l. arbitrio. §. de eo.

f *Omnium.* quibus inuitis dixit supra, fieri non posse.

g *Scriptus. Eum.* vt & infra. e. l. at si quis. §. plerique. Accursius.

h *Religiosus.* immo videtur q̄ non: vt. j. e. si loc⁹. Sed ibi poterat alibi commode sepeliri.

i *Non potuit.* vt. j. de leg. j. l. quid ergo. §. sed si mortuū. &. ſ. eo. l. ij. §. si vsumfructum.

k *Familiaria.* ideo dicit, q̄ vnūquodque fit, quia quædā seruantur in vno, quę in alio non seruantur: vt patet. j. l. proxi.

l *Vel quæ paterfa. Sed in vtroque.* ſ. hęreditario, & familiari: vt &. C. eo. si sepulchrum. §. j. & hoc, nisi testator caueret cōtra, quod potest. ſ. exhibere vni ex hæredibus: vt. j. de sepul. vio. l. iij. §. si quis in hæreditarium. Accursius.

m *Sepelire.* se & alios quos velint: vt. j. patet.

n *Non consentiant.* vt & instit. de re. diui. §. in commune.

o *Concessum.* etiam in hæreditario & familiari: vt. C. eo. ius familiarium.

p *Specialiter.* valet specialiter dictum, quod generaliter non valet: vt. ſ. de mino. l. illud. §. si talis. & diximus. ſ. de procura. Pomponius. Accursius.

q *Tantum sepelivi.* scilicet concessum est.

intulerit: cum in alium locum inferri tam opportunè nō posset: & ita Iulianus scribit. aliàs autem inuito fructuario locus religiosus non fiet. Sed si consentiat fructuarius, magis est, vt locus religiosus fiat. ℣ Locum, qui seruit, nemo religiosum facit: nisi consentiat[a] is, cui seruitus deberetur. Sed si nō min⁹ commodè per alium locū seruitute vti potest, nō videtur seruitutis impediēdæ causa id fieri: & ideo religiosus fit. & sanè habet hoc rationem. Is qui pignori dedit agrum: si in eum[c] suum* mortuum intulerit, religiosum eum facit[d]. Sed & si ipse inferatur, idem est. cæterùm alij concedere non potest.

III. PAVLVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

EX consensu[e] tamen omnium[f], vtilius est dicere religiosum posse fieri. idque Pomponius scribit.

IIII. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

SCriptus hæres priusquā hęreditatem adeat, patrem familiàs mortuum inferendo, locum facit religiosum. Nec quis putet, hoc ipso pro hærede eum[g] gerere. Finge enim adhuc eū deliberare de adeūda hęreditate. Ego etiam, si non hæres eum intulerit, sed quiuis alius hærede vel cessante, vel absente, [vel ignorāte,] vel verente, ne pro hęrede gerere videatur: tamen locum religiosum facere puto. Plerūque enim defuncti ante sepeliuntur, quàm quis hæres eis existat. Sed tunc locus fit religiosus[h], cum defuncti fuit. Naturaliter enim videtur ad mortuū pertinere locus, in quem infertur: præsertim, si in eum locum inferatur, in quē ipse destinauit. vsque adeo, vt etiam si in legatum locum sit illatus ab hærede: illatione tamen testatoris fiat religiosus: si modo in alium locum tam opportunè inferri non potuit.[i]

V. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum Prouinciale.

FAmiliaria[k] sepulchra dicūtur, quæ quis sibi familęque suæ constituit. Hæreditaria autem, quæ quis sibi hæredibusque suis constituit:

VI. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

VEl quę* paterfamiliàs iure hæreditario adquisiuit. Sed in vtroque[l] hæredibus quidem cæterisque successoribus, qualescūq; fuerit, licet sepelire[m]*, & mortuum inferre: etiam si ex minima parte hęredes ex testamēto, vel ab intestato sint, licet non cōsentiāt[n] alij. Liberis aūt cuiuscūque sexus vel gradus, étiam filiisfamiliàs, & emācipatis, idē ius concessum[o] est: siue extiterint hæredes, siue sese abstineant. Exhæredatis autē, nisi specialiter[p] testator, iusto odio cōmotus, eos vetuerit, humanitatis gratia tantū sepeliri[q], non etiā alios, præter suam posteritatē inferre[r] licet. Liberti autē nec sepeliri[s], nec alios inferre poterūt: nisi hæredes extiterint patrono: quāuis quidā[t] inscripserint, monumētū[u] sibi, libertisque suis fecisse. & ita Papinianus respondit, & sæpissime idē cōstitutū est. Si adhuc monumentū purū est: poterit quis hoc & vēdere, & donare. si cenotaphium[x] sit, posse hoc venire dicendū est. Nec enim esse hoc religiosum, diui fratres rescripserunt.

VII. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum Prouinciale.

IS, qui intulit mortuū in alienū locū, aut tollere[y] id quod intulit, aut loci pretiū præstare cogitur per in factū actionem: quę tā hæredi, quàm in hęredē cōpetit, & ppetua est. ℣ Aduersus eū, qui in alterius arcā[z] lapideā, in qua adhuc mortu⁹ nō erit conditus, mortuū intulerit: vtilem actionē in factū procōsul dat: quia nō propriè, vel in sepulchrum, vel in locum[a] alterius intulisse dici potest.

VIII. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

OSsa, quæ ab alio illata sūt, vel corpus, an liceat domino loci effodere, vel eruere sine decreto pōtificū, seu iussu principis, quæstionis est. Et ait Labeo, expectandū[b] vel pmissum pontificale, seu iussionem principis: alioquin iniuriarū fore actionem[c] aduersus eū, qui eiecit. ℣ Si locus religiosus[d] pro puro veniſſe dicetur, prætor in factum actionem in eum dat ei, ad quē ea res pertinet[e].

r *Inferre licet.* scilicet, exhæredatis. Azo.

s *Nec sepelivi.* in hæreditariū: vt. C. eo. l. monumētorū. Sed in familiari videtur cōtra: quia libertus cōtinet appellatione familiæ: vt Co. de verb. signif. fina.

t *Quidam.* scilicet testatores vel homines. Accursius.

u *Monumētum.* nec enim scriptura sola: quia fuit testium solēnitate destituta, libertis tribuit ius inferendi: vt. j. de codicillis. l. litera. aliàs contra: vt. C. de fideic. & in epistola.

x *Cenotaphium.* expositio est literæ superioris. nam & cenotaphium & purum monumentum idem est: vt. j. eod. monumentum. & ſ. de rel. l. sed diui. q. d. id est, si cenotaphiū &c. vel appellat hic cenotaphium locum ex quo principe permittente mortuus translatus est: vt infra, eod. l. cum in diuersis.

y *Is qui intulit. Aut tollere.* in arbitrio est inferētis alterutrum dare: vt ar. j. de iur. delerumque. §. fin. Videtur tamen iniquè vt arg. infra, re. non enim. &. C. qui à non domino. l. j. Mihi videtur contra, hoc est, non ſe iniquum: quia hoc agitur, quis fauore religionis vendere inuitus vt ſ infra, eo. si quis sepulchrum. Sed regulariter suū inuitus nemo cogitur vendere, nisi in casu: vt in socio manumittente: vt. C. de communi ser. manu. l. j. Azo.

z *Arcam.* supra terram. Azo.

a *Vel in locū.* quia locus fundi portio dicitur: & sepulchrū quod in loco fit, est terra, & sub terra. Azo.

b *Ossa. Expectādū.* fauore religionis. aliàs contra: vt. ſ. ad le. Aquil. quemadmodum. §. j. quæ est cōtra.

c *Fore actionem.* ſ. hæreditariam: vt infra, de iniu. l. j. §. quotiens.

d *Si locus religiosus.* scilicet de facto. Accursius.

e *Pertinet.* id est ei cuius est sepulchrum, siue locus sepulchri, scilicet venditori, contra extraneum scilicet inferentem: vt aut tollat, quod impositus vel præstetur ei interesse. vt infra, eo. libertum. Sed & ipsum sepulchri petit hac actione: vt

supra.

supra, de rei vin. l. qui religiosis. Et ita verbũ, quasi, similitudinarie ponit: quasi dicat: quãdiu præstabit emptori, tantum ab inferente petat hac actione.

a *Qui si ex empto.* quasi, expressiuum est veritatis vere. nam in hoc casu ex empto agitur: vt infra, de cõtrahẽ. emp. l. qui officij. §. qui nesciens. secundum quosdam. Sed tu dic, vt dixi similitudinarie. ei enim cuius est sepulchrum, siue locꝰ sepulchri, datur in factum. sed emptori datur ex empto: vt ibi.

b *In eum.* scilicet inferentem.

c *Dolo.* maxime. & ideo de dolo posuit, qa locutus erat de coërcitione, quæ absque dolo non imponitur.

d *Aedificium.* vt & supra, eo. l. ij. §. j.

e *Habent.* vt &. ff. eo. lij. §. iij.

f *Competit.* vt &. ff. tit. j. l. j. in prin. &. ff. l. pxi.

g *Videtur.* vt & infra, de vi & vi ar. l. fi. &. l. cũ fundũ. &. l. colonus.

h *Liberum est. Interdicto.* vti possidetis. Accursius.

i *Loci pretium.* quod si petet, nõ petet sui loci pretium, cum ipsum habeat.

k *Videatur.* C. imperitij. vt infra, eo. si filius. §. hæc actio.

l *Si venditor. Agere potest.* secus si sibi nõ cauisset: nisi publica via esset ad sepulchrum: vt infra, de act. emp. si mercedem. §. si eum. Acc.

m *Videtur enim.* vt & infra, de sep. vio. l. vtimur. & arg. ff. de cõtrahẽ. emp. l. qui fundum. §. in lege. &. ff. de iurisdi. om. iudi. l. ij. Accur.

n *Quod si locus. Inferatur.* scilicet ab emptore.

o *Ius est.* id est esset. & dic, quòd appellat locum monumẽti fundum, in quo erat monumentum, id est sepulchrum: & quia sepulchrum, ideo nõ valuit pactum. quod est contra ius religionis, quæ priuilegio gaudet. & facit ad hoc supra, de pac. l. nemo. Vel dic, quòd forte hæc lex habuit odio illud pactum, quod restringit emptori facultatẽ sepeliendi certos homines, etiam in re, quæ non sit religiosa, destinata tamen religioni: & ideo certo modo tantũ admisit pactum, id est per stipulationem. idem in vsuris: vt habetur. C. de vsu. l. iij. idem in pœna: vt. ff. de ser. expor. l. seruus. Sed in viro idem: sed alia ratione: vt. C. de iure do. l. auia. Alij tamẽ, vt Ir. dicũt, qꝺ in hac. l. loquimur de stipulatione pœnali: cuius metu statur placitis. aliàs pactum factum non sufficit: cum humanis legibus sit exemptum. Si autem non sit religiosa, nec destinata religioni, & sepeliri prohibetur, etiam non solũ certos homines, sed omnes: pactũ valet incontinenti factũ: vt. C. de pac. inter empt. & vendi. l. fin. quę est cõtra. & arg. infra, de sepulchro. vio. l. iij. §. si quis in hæreditarium. Accursius.

p *Si quis sepulchrum. Non habeat.* quia flumen abstulit aliquã viam.

q *Sed extra ordinem.* id est extra ius, vel etiã in iure.

r *Interpelletur.* scilicet vicinus.

s *Compellere.* Not. ergo quòd cogitur quis vendere: vt & Co. de ser. communi ma. l. j. &. ff. de pub. l. cotem. §. fina.

t *Magnũ.* facit ad hoc supra, de serui. si cui. & infra, loc. l. habitatores. & infra, de ædil. edic. l. j. §. sed sciendũ. & quod nota. supra, si vsusfruc. peta. l. j. §. j. & de serui. vrba. prædi. l. binas.

u *Alterius.* aliàs, alienæ. si contra fiat, ducentorum aureorũ pœna imponitur: vt infra, de sepulch. vio. l. iij. §. si quis in sepulchro. Accursius.

x *Prætor ait.* dixit de religiosis, nunc de sumptibus funerum: & subaudi, de eo.

y *Insepulta.* sic instit. de oblig. quæ ex quasi contractu. §. j. Accur.

z *Elegit.* vt in authẽ. de. ec. ti. §. si quis autẽ. col. ix. & Co. de epi. & cle. l. nulli.

a *Repellitur.* vt &. C. de leg. l. penul. Accur.

b *Quousque.* id est quoslibet. Accursius.

c *Arbitrantur.* id est æstimantur.

d *Ea.* id est prætor iubet distrahi.

Vendere quis cogitur.

** Flo. aliæ. Hal. alienæ*

† Idem cõstituit Plato de legib. dial. 12. & alia multa quæ ad hũc tractatũ pertinent.

Si minus.

Quæ actio & in hæredem cõpetit: cũ quasi [a] ex empto actionem contineat. ¶ Si in locum † publicis vsibus destinatum intulerit quis mortuũ: prætor in eum [b] iudicium dat, si dolo [c] fecerit, & erit extra ordinem plectendus: modica tamen coërcitione. sed si sine dolo [malo,] absoluendus est. ¶ In hac autẽ actione loci puri appellatio, & ad ædificium [d] producẽda est. Nec solum domino hæc actio competit: verum ei quoq;, qui eiusdem loci habet vsumfructum, vel aliquam seruitutem: quia ius prohibendi etiam hi habent [e]. Ei, qui prohibitus est inferre in eũ locum, quo ei ius inferendi esset: in factum actio competit [f], & interdictum, etiã si non ipse prohibitus sit, sed procurator ei [g]: quia intellectu aliquo ipse prohibitus videtur [g].

IX. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum Prouinciale.

LIberum est ei, qui prohibetur mortuũ ossa ve mortui inferre, aut statim interdicto vti [h], quo prohibetur ei vis fieri, aut aliò inferre, & postea in factum agere: per quam cõsequetur actor, quanti eius interfuit prohibitum non esse. in quam computationẽ cadit loci empti pretium [i]: aut [si conduxerit] conducti merces: item sui loci pretium, quem quis nisi coactus est, religiosum facturus nõ esset. Vnde miror quare cõstare videatur [k] neque hęredi, neque in hæredem dandã hanc actionẽ. Nam (vt appareat) pecuniariæ quãtitatis ratio in eam deducitur. Certè perpetuo ea inter ipsos competit.

X. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

SI venditor fundi exceperit locum sepulchri ad hoc vt ipse posteriq́ue eius illò inferentur: si via vti prohibeatur, vt mortuum suum inferret, agere potest [l]. Videtur enim [m] etiam hoc exceptum inter ementem & vẽdentem, vt ei per fundum sepulturæ causa ire liceret.

XI. PAVLVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

QVòd si locus monumenti hac lege venierit, ne in eũ inferatur [n] quo sibi ius est [o] inferendi: * pactum quidem ad hoc non sufficit: sed stipulatione id caueri oportet.

XII. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

SI quis sepulchrum habeat, viam autem ad sepulchrum non habeat [p], & à vicino ire prohibeatur: imperator Antoninus cum patre rescripsit, iter ad sepulchrum peti precario, & cõcedi solere: vt quotiens non debetur, impetretur ab eo, qui fundum adiunctum habeat. Non tamen hoc rescriptum, quod impetrandi dat facultatem, etiam actionem ciuilem inducit: sed extra ordinẽ [q] interpelletur [r]. Præses etiam compellere [s] debet, iusto pretio iter ei præstari: ita tamen, vt iudex etiam de opportunitate loci inspiciat, ne vicinus magnum [t] patiatur detrimentum. ¶ Senatusconsulto cauetur, ne vsus sepulchrorum permutationibus polluatur, id est, ne sepulchrum alterius * [u] conuersationis vsum accipiat. ¶ Prætor ait [x]: *Quod funeris causa sumptus factus erit: eius recuperandi nomine, in eum, ad quem ea res pertinet, iudicium dabo.* Hoc edictum iusta ex causa propositum est: vt qui funerauit, persequatur id quod impendit. Sic enim fieri, ne insepulta [y] corpora iacerent: néve quis de alieno funeretur. Funus autem eum facere oportet, quẽ decedens elegit [z]. Sed si non ille fecit, nullam esse huius rei pœnam [constat:] nisi aliquid pro hoc emolumentum ei relictum est. tunc enim, si non paruerit voluntati defuncti, ab hoc repellitur [a]. sinautem de hac re defunctus non cauit, nec vlli delegatum id munus est: scriptos hæredes ea res contingit. si nemo scriptus est, legitimos, vel cognatos quosque [b] suo ordine, quo succedunt. ¶ Sumptus funeris arbitrantur [c], pro facultatibus vel dignitate defuncti. ¶ Prætor vel magistratus municipalis ad funus sumptus decernere debet: † si quidem est pecunia in hæreditate, ex pecunia. si non est, distrahere debet ea [d], quæ tempore peritura sunt, quorum [quæ] retentio onerat

BIU Cujas

hæreditatẽ. si minus [est a,] si quid auri argentíque fuerit, distrahi aut pignerari iubebit b vt pecunia expediatur:

XIII. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum Prouinciale.

VEl à debitoribus c, si facile exigi possit.

XIIII. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

ET si quis impediat d eum, qui emit, quò minus ei res tradantur, prætorem interuenire oportere: tueríque huiusmodi factum, si quis impediat, quò minus ei res venditæ tradantur. ¶ Si colonus vel inquilinus sit is, qui mortuus est: nec sit, vnde funeretur: ex inuectis [&] illatis eum funerandũ Põponius scribit: & si quid superfluum remanserit, hoc pro debita pensione teneri. Sed & si res legatæ sint à testatore, de cuius funere agitur: nec sit, vnde funeretur: ad eas quoq; manus mittere oportet. Satius est enim de suo testatorem funerari, quàm aliquos legata consequi. Sed si adita fuerit postea hæreditas: res emptori auferenda e non est: quia bonæ fidei possessor est, & dominium habet, qui auctore iudice f comparauit. Legatarium tamen legato carere non oportet, si potest indemnis ab hærede præstari g. Quòd si non potest: melius est legatarium non lucrari, quàm emptorem damno adfici. ¶ Si cui funeris sui curam testator mandauerit: & ille accepta pecunia funus non duxerit: de dolo actionem in eum dandam h Mela scripsit. credo tamen & extra ordinem eum à prætore compellendum i funus ducere. ¶ Funeris causa sumptus factus videtur is demum, qui ideo fuit k *vt funus ducatur, sine quo l funus duci non possit: vt puta si quid impensum est in elationem* mortui. Sed & si quid in locum fuerit erogatum, in quem mortuus inferetur, funeris causa videri impensum Labeo scribit: quia necessariò locus paratur, ĩ quo corpus cõditur. ¶ Impẽsa peregre mortui, quæ facta est, vt corpus perferretur, funeris est: licet nõdum homo funeretur. Idemque & si quid ad corpus custodiendum, vel etiam commendandum factum sit: vel si quid in marmor vel vestem m collocandã. Non autem oportet ornamenta n cum corporibus [suis] cõdi o, nec quid aliud huiusmodi p, qꝫ homines simpliciores faciunt. ¶ Hæc actio quæ funeraria q dicitur, ex bono & æquo oritur. continet autem funeris causa tantum impensam r, non etiam cæterorũ sumptuum s. Aequum autẽ accipitur ex dignitate eius, qui funeratus est: ex causa t, ex tempore u, & ex bona fide, x vt neque plus ĩputetur sumptus nomine, quàm factum est: neque tantum, quantum factum est, si immodicè factum est. Debet enim haberi ratio facultatum eius, in quem factum est, & ipsius rei, quæ vltra modum sine causa consumitur. Quid ergo si ex voluntate testatoris impensum est? Sciendum est nec voluntatem [testatoris] sequendam y, si res egrediatur iustam sumptus rationem: pro modo autem facultatũ sumptum [debere] fieri. ¶ Sed interdũ is, qui sumptum in funus fecit, sumptum non recipit: [veluti] si pietatis gratia fecit, non hoc animo, quasi recepturus sumptũ, quem fecit. Et ita imperator noster rescripsit. Igitur æstimãdum erit arbitro* & perpendendum, quo animo sumptus factus sit: vtrùm negotium quis vel defuncti, vel hæredis z gerit: vel ipsius humanitatis a, an vero misericordiæ, vel pietati tribuens, vel affectioni. Potest tamen distingui & misericordiæ motus: *vt [si] in hoc fuerit misericors vel pius, qui funerauit, vt eum sepeliret, ne insepultus iaceret: non etiam vt [de] suo sumptũ faceret: *quod si iudici liqueat, non debet eũ, qui cõuenitur, absoluere. Quis enim sine pietatis intentione alienum cadauer funerat? Oportebit b igitur testari quem, quo animo funerat, ne postea patiatur quæstionem. ¶ Plerique filij cum parentes suos funerant, vel alij, qui hæredes fieri possunt, licet ex hoc ipso neque pro hærede gestio, *neque aditio prę sumitur c: tamen ne vel miscuisse [se] necessarij, vel cæteri pro hærede gessisse videantur: solent testari, pietatis gratia [se] facere sepulturã. quod* si superuacuo fuerit fa-

a *Si minus.* id est, si nõ sint ibi res quæ vendi possint: vt infra, de vẽ. in poss. mitten. l. j. §. deminutio. Accursius.

b *Iubetur.* primo pignoratio: secundo venditio fit: vt. C. de sacrosan. eccle. authen. hoc ius. Accursius.

c *VEl à debitoribus.* scilicet exigi. Accursius.

d *AT si quis ĩpediat.* scilicet iuste. alioquin contra. in hoc autem summatim habetur cognitio: vt infra, de re. iud. l. à diuo Pio. §. si super.

e *Auferenda non est.* vt legatario detur.

f *Auctore iudice.* vt infra, de acquiren. poss. l. iuste. Accursius.

g *Ab hærede præstari.* vt & infra, eo. l. fi. ĩ prĩ. Accursius.

h *Dandam.* scilicet hę redi. Accursius.

i *Compellendum.* vt & supra, famil. erciscun. l. qui erat. sed nonne datur mandati: vt infra, manda. l. si vero nó re. §. fina. quæ est contra? quod si est, de dolo nõ debet dari. Solu. secundum quosdam hic mandati concurrit cum actione de dolo: cum vtraque eum infamet. sed hoc non valet: vt supra, de dolo. l. ideoque. Vel dic quòd hic fuit facio vt des, ex quo datur actio de dolo. ibi enim fuit gratis susceptum mandatum. Vel dic tertio, quòd ideo mandati actio non datur, quia ille non suscepit mandatum, aut quia ignorans, aut quia contradicés. Sed tu dic quarto, quòd hic fuit mandatum susceptum, & tamen mandati non agitur: quia mandatum de ea re non fuit iniunctum quæ viuo testatore explicari nõ potuit. nec enim funẽ duci potest nisi decedat. sed in l. contraria fuit mandatum vt fieret monumẽtum: quod eo viuente fieri potest. Sepulchrũ autem non est nisi post mortem domini. Accursius.

*Hal. sit

*Flo. delationem

k *Fuerit.* scilicet, factus. Accursius.

l *Sine quo.* scilicet sũptu: vt infra, eo. l. funeris. in principio.

m *Vestem.* stamen, vel cilicium.

n *Ornamenta.* anulos, vel vestes, vt subiicit: & infra, de legat. j. l. seruo alieno. §. fina.

o *Condi.* oportet. Accursius.

p *Huiusmodi.* vt le- ctum. Accursius.

q *Funeraria.* substan- tiuè ponitur, vt sit no- men actionis. Vel po- nitur adiectiue: vt dica tur actio in factũ: quæ datur pro eo quod est ĩ impẽsum in funere. Ac cursius.

r *Impensam.* scilicet factam.

s *Sumptuum.* factorũ in testatorem curãdi.

t *Ex causa.* vt si erit funus in peregrinatione, quod oportuit mã tum perferri. Azo.

u *Ex tempore.* vt si fi cerit tempore hyemali, in quo plus impendit quàm in æstate impenderet.

x *Ex bona fide.* quia plus quàm impẽdat petat, non poterit. Item si mala fide plus impendit, imputetur ei.

y *Sequendam.* vt & infra, de cõdi. institut. l. cũ dã. & arg. infra, ad Ma l. sed Iulianus. §. quod dicitur. & infra, ad Fal. l. j. §. fin. & ibi eo. funeris. in fi. de alimẽtis à defuncto filio statutis, scilicet vt debeat tutor sequi voluntatem patris, non vltra vires patrimonij statuit: vt infra, vbi no edu. l. ij. in fi. secundum Ir. Sed contra supra, de peti. hære. l. hæreditas. §. j. Sol. vt ibi.

z *Vel hæredis gerit.* vtroque enim casu agit funeraria: vt infra, eo. l. si quis.

a *Humanitatis.* secundum quam interest vnus alteri seruiat, non vt donet. Accursius.

b *Oportebit igitur.* id est opportunum est, nõ necessarium: vt supra, de neg. ge. Nesennius. Et sic not. quòd arresti tio probat voluntatẽ nostræ sententiam. sic infra, eo. l. Labeo. & in fra, de acqui. hære. l. g hærede. §. cæterum. Et prodest hoc notare cũ tractat, posse derit quis pro feudo, an pro allodio. Item & in matrimonio cum primo protestatus est se non desponsare causa matrimonij: sed vt mulieri parentes hæreditatem relinquerent.

c *Præsumitur.* vt supra. e. l. scriptus. in prĩ. Sed ar. contra. C. de re- pu. hære.

BIU Cujas

pu. hære. l. j. Solu. ibi plus fecit, quia stabat in domo. & alia vnde contra eum præsumitur, nisi probetur contrarium scilicet quòd non animo adeundi fecerit. Accursius.

a *Protestantur.* scilicet tacite, imò expresse. Accursius.

b *Oportet.* id est necesse est: quia illa protestatio præiudicat: quia pietatis causa dicerat se facere. Et nota quòd confessio indefinite prolata, in omnibus præiudicat.

c *Non debet admittere.* nam non repetitur: vt subiicit.

d *Contumeliam.* vt infra, de iniur. l. j. §. quotiens. ergo non debet sentire commodum: vt supra, negot. gesto. l. siue hæredi.

e *Hoc animo.* quia neminem sibi obligare voluit: vt supra, communi diui. l. in hoc iudicio.

f *Ex causa.* scilicet hac iusta. Accursius.

g *Funerariam.* scilicet vtilem: vt infra, eo. si possessor. in principio.

h *Non acturum.* sed nonne semper datur actio nego. gest. vt supra, de negot. gest. l. ait prætor. §. hæc verba. & l. siue hæreditaria. quæ sunt contra? Solu. ibi loquitur de aliis negotiis, non de funeris impensa, quæ viuente testatore explicari non potest: nec eius nomine defunctus potuit esse obligatus. alia vero possunt: licet hic quo ad separationem impetrandam videatur cõtrahere cũ defuncto: vt supra, eo. l. j. Item contra infra, de priuile. cre. l. j. vbi videtur quòd fa. ercis. actio hic competat. solue illam secundũ istã.

i *Actum sit.* & ideo amplius agi non potest. Azo. vt supra, fa. ercis. l. si filia. §. familiæ.

k *Ex causa competere.* No. fieri posse contra prohibitionem, & tamen idem est effectus ac si prohibitio non esset: vt hic, & infra, de lega. j. l. filiusfamilias. §. diuus. & infra, de exerc. l. j. §. magistrum. & C. ne tuto. vel cura. vecti. con. l. j. & infra, quod vi aut clam. l. fi. §. si stercus. & infra, de ap. non tantum. & infra, de sol. l. solutione.

l *Hæres eius prohibuit.* scilicet sepelire ipsum testatorem. q. d. nõ est standum ipsius prohibitioni. Sed op. huic &c. Sed respondetur, pone me &c. quo casu indubitabiliter agitur; licet à prohibito. Accursius.

ff. Vetus,

actum, *ad illud se munire videtur, ne miscuisse se credantur, non ad illud, vt sumptum consequantur: quippe protestantur [a] pietatis gratia id se facere. Plenius igitur eos testari oportet [b], vt & sumptum possint seruare. ℣ Fortassis quis possit dicere, interdũ partẽ sumptus facti posse recuperari: vt [si] quis pro parte quasi negotiũ gerẽs, pro parte pietatis gratia id faciat. quod est verius. Partẽ igitur sumptus consequetur, quẽ non donandi animo fecit. ℣ Iudicẽ, qui de ea æquitate cognoscit: interdum sumptũ omnino non debere admittere [c] modicum factũ, si fortè in contumeliam [d] defuncti hominis locupletis modicus factus sit. Nam non debet huius rationẽ habere, cum contumeliã defuncto feciſſe videatur, ita eũ funerando. ℣ Si quis, dum se hæredẽ putat, patrẽfamiliàs funeraverit, funeraria actione vti non poterit: quia non hoc animo [e] fecit, quasi alienum negotium gerẽs. & ita Trebatius & Proculus putant. Puto tamẽ & ei ex causa [f] dandam actionẽ funerariam [g]. ℣ Labeo ait, quotiens quis aliã actionẽ habet de funeris impẽsa consequenda, funeraria eum agere non posse: & ideo si familiæ erciscundę agere possit, funeraria non acturũ [h]. Planè si iam familiæ erciscundę iudicio actum sit [i]: posse agi. ℣ Idẽ Labeo ait, si prohibente hærede funeraveris testatorẽ, ex causa cõpetere [k] tibi funerariã. Quid enim si filium testatoris hæres eius prohibuit? [l] Huic cõtradici potest: ergo pietatis gratia funerasti. Sed pone me testatũ habiturũ me funerariã actionẽ. De suo enim expedit mortuos funerari. Et quid si testator quidem funus mihi mandauit, hæres prohibet: ego tamen nihilo minus funerauì? nónne æquum est mihi funerariã, [vel negotiorũ gestorũ,] cõpetere [m]? Et generaliter puto iudicẽ iustum non merã negotiorũ gestorum actionem imitari [n]: sed solicitius *æquitatẽ sequi: cũ hoc ei & actionis natura indulget.**

℣ Diuus autẽ Marcus rescripsit eũ hæredẽ, qui prohibet funerari ab eo, quem testator elegit, non rectè facere: pœnam tamen in eum statutam [o] non esse. ℣ Qui mandatu alterius funerauit, non habet funerariam actionẽ: sed is, scilicet qui mandauit funerandum: siue soluit ei, cui mandauit: siue debet. [p] Quòd si pupillus mandauit sine tutore auctore: vtilem funerariam [actionem] dandam aduersus hæredem [q] ei, qui impendit. Lucrari enim hæredem, iniquum est. Si autem pupillus sine tutoris auctoritate mandauit, dandam in eum actionem [r] arbitror, si & hæres existit ei, qui funeratus est, soluendoque [f] hæreditas est. Contra si quis mandatu hęredis funerauerit, nõ posse eum funeraria [actione] agere, Labeo scribit: quia habet mandati actionem. Si tamen quasi negotium hæredis [t] gerens funerauit: licet ratum non habeat, tamen funeraria eum agere posse Labeo scribit. ℣ Datur autem hæc actio aduersus eos, ad quos funus pertinet, vt puta aduersus hæredem, bono rúmve possessorẽ, cæterósque successores.

XV. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

FVneris impensam & patronus [u] qui bonorũ possessionẽ petit contra tabulas præstat.

XVI. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

IN eũ [x], ad quẽ dotis nomine quid peruenerit: dat prætor [y] funerariã actionẽ. Aequissimũ enim visum est veterib⁹, mulieres quasi de patrimoniis suis [z], ita de dotib⁹ funerari: & eũ, qui morte mulieris dotẽ lucratur, in funus cõferre debere [a]: siue pater mulieris est, siue maritus.

XVII. PAPINIANVS libro tertio Responsorum.

SEd si nondum pater dotem recuperauerit, vir solus conuenietur, reputatur⁹ patri quod eo nomine præstiterit [b].

b *Sed si nondum. Præstiterit.* vt & infra, eo. l. si mulier. §. j. Accursius.

m *Competere.* certe sic: vt supra, ea. l. §. si cui. Accursius.

n *Imitari.* vbi post prohibitionem cessat actio: vt. C. de negest. l. fin. Et sic no. mentem potius quàm verba legis seruandam: vt supra, de in ius voc. l. quamuis. *Legis mens potiꝰ, quàm verba legis seruanda est.*

o *In eum statutam.* No. ergo non puniri illicitum: vt hic, & infra, de sepulc. vio. l. iij. §. non perpetuæ. & infra, de vsufru. leg. l. hæres. Accursius. *Illicitum quandoque nõ punitur.*

p *Debet.* quia videtur ei abesse id in quo obligatus est: vt supra, de nego. gest. l. si quis mandato. *Solutius. Flo.*

q *Aduersus hæredem.* non pupillum. Accursius.

r *Actionem.* scilicet mandati: vt infra, proxi. §. Accursius.

s *Soluendoque.* maxime, nam funeraria exuperat omne æs alienum: vt infra, eod. l. pen. Vel ideo ponitur, quia tunc pupillus impetrat in integ. resti. & ideo non tenetur funeraria. Accursius.

t *Negotium hæredis.* instituti qui nondum adiit: alioquin contra. tunc enim non funeraria, sed nego. gest. datur actio. hic ergo contra hæredem non datur neg. ges. quia eius in veritate negotium non erat, nec defuncti potuit esse: vt supra, de negot. gest. l. ait prætor. §. hæc verba.

u *Vneris. Patronus.* vt & supra, si pars hære. peta. sorori. §. sumptus.

x *In eum.* id est contra eum.

y *Dat prætor.* vt &. C. de negot. gest. l. quod in vxorem. in fi. Accursius.

z *Suis.* scilicet aliis. nam & hoc quasi patrimonium est: vt supra, de mino. l. iij. §. sed vtrum. in fin.

a *Conferre debere.* pro ea parte qua lucratur dotem, & eum ad quẽ spectat aliud patrimonium, pro alia rata: vt infra, eo. l. Celsus. si autem maritus non lucratur: vt quia vsusfructus sibi in dotem datus decedente muliere consolidetur sibi, eũ prius esset proprietarius, nihil videtur lucrari: cũ & aliàs ea defũcta hoc erat habiturus: & ideo non cogitur ad has impensas: vt infra, de iure do. cum in fundo. in princi. ibi, quòd si in matrimonio & cætera.

a NEratius quærit. *Pacto*. sic supra, de transact.l.controuersia.in principio. Accursius.

b *Conuenire*. pro ea parte quæ remanet apud maritum. Accursius.

c *Non posſit*. vt supra, de pact.l.ius publicum.

d *Conferre eum*. videbatur contra: quia stipulatus erat totam dotem sibi restitui. Accursius.

e *Pater autem non*. scilicet conueniretur marito lucrante. Accursius.

f *Soluendo*. Sed quare inspicitur sit soluendo, vel non: cum expensa ista excedit omne æs alienum: vt infra, eo. l. impensa. quæ est contra. & ideo pro rata, tam de dote, quàm de alia substantia, est soluenda: vt infra, eo. l.Celsus.Sol.hic computato patrimonio & de dote potest integrè solui creditoribus aliis funeraria agentibus: & ideo non habet locum lex illa, impensa. vt ergo omnibus satisfiat, seruatur quod hic dicit.

g *IN patrem. Funeraria actio*. Est enim patris onus: vt infra, de in rem ver. filius. & domini de seruo: vt infra, eo.l.si filius.§.j. Accursius.

h *Celsus. Funeranda est*. vt infra, ad legem Falcidiam.l. si vir. & supra, eo. l. in eum.

i *Veluti. Conferet*. si soluendo est maritus. alioquin pro eo quod facere potest: vt & infra, eo.l. si pro rata.§.finali.

k *Vlianus. Legatis*. ab hærede: quia ad ea præstanda teneatur. Accursius.

l *NEc pretiis. Manumissorũ*. quos emere & manumittere mulier suum hæredem rogauit.

m *Sic pro rata. Conferre*. secus in alio debito: quia hæredes tantum soluunt, non maritus: licet lucri dotem faciat: vt.C.de iure do. l. licet. Accursius.

n *Permissum est*. veluti cum maritus vergit ad inopiam: vt.C. de iure do.l.in rebus.

XVIII. IVLIANVS libro decimo Digestorum.

IMpensa enim funeris, æs alienum dotis est:

XIX. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

IDeoque etiã dos sentire hoc æs alienum debet.

XX. IDEM libro vicesimoquinto ad Edictum.

NEratius quærit, si is qui dotem dederat pro muliere, stipulatus est duas partes dotis reddi, tertiam apud maritum remanere, pactus sit, ne quid maritus in funus conferret: an funeraria maritus teneatur? Et ait, si quidem ipse stipulator mulierem funerauerit: locum esse pacto [a], & inutilem ei funerariam fore. Si verò alius funerauit, posse eum maritum conuenire [b]: quia pacto hoc publicum ius infringi non posſit [c]. Quid tamẽ si quis dotẽ hac lege dederit pro muliere, vt ad ipsum rediret si in matrimonio mortua esset, aut quoquomodo soluto matrimonio? nunquid hic in funus non conferat? Sed cum dos morte mulieris ad eundem peruenerit: potest dici conferre eum [d]. ℣ Si maritus lucratur dotem, conuenietur funeraria: pater autẽ non [e]. Sed & in hunc casum puto, si dos (quia permodica fuit) in funus non sufficit: in superfluum in patrem debere actionem dari. ℣ Cum materfamiliàs decedit, nec est eius soluendo [f] hæreditas, funerari eam ex dote tantum oportet. & ita Celsus scribit.

XXI. PAVLVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

IN patrem, cuius in potestate fuerit is, cuius funus factum erit, competit funeraria actio [g] pro dignitate & facultatibus.

XXII. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

CElsus scribit: Quotiens mulier decedit, ex dote quæ penes virum remanet, & cæteris mulieris bonis, pro portione funeranda est [h]:

XXIII. PAVLVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

VEluti si in dotem centum sint, in hæreditate ducenta: duas partes hæres, vnam vir conferet [i].

XXIIII. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

IVlianus scribit: Non deductis legatis [k],

XXV. PAVLVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

NEc pretiis manumissorũ [l] [seruorum,]

XXVI. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

NEc ære alieno deducto,

XXVII. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

SIc pro rata & maritum & hæredem conferre [m] in funus oportet. Maritus funeraria non conuenietur, si mulieri in matrimonio dotem soluerit: vt Marcellus scribit. quæ sententia vera est. in his tamen casibus, in quibus hoc ei facere legibus permissum [n] est. ℣ Præterea maritum puto funeraria in id demum teneri, quod facere potest. Id enim lucrari videtur [o], quod præstaret mulieri si conueniretur [p].

XXVIII. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

QVod si nulla dos esset [q], tunc omnem impensam patrem præstare debere Atilicinus ait: aut hæredes eius mulieris, puta emancipatæ. Quòd si neque hæredes [r] habeat, *neque pater soluendo sit: maritum inquantum facere potest, pro hoc conueniri: ne iniuria eius videretur, quondam vxorem [s] eius insepultam relinqui.

XXIX. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum Prouinciale.

SI mulier post diuortium alij nupta decesserit: non putat Fulcinius priorem maritum, licet lucri dotem faciat, funeris impensam [t] præstare. ℣ Is qui filiamfamiliàs funerauit, antequam dos patri reddatur, cum marito rectè agit: reddita dote, patrem obligatum habet. Vtique [u] autem, si cum marito actum fuerit: is eo minus patri mulieris restituturus [x] est.

XXX. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

COntrà quoque, quod pater [y] in funus filiæ impendit, aut alio agente secum funeraticia [iam] præstitit: ipse actione de dote à marito recipit. Sed si emancipata in matrimonio decedat: collaturos hæredes bonorúmve possessores, & patrẽ pro portione dotis quam recuperant: *& virum pro portione dotis, quam lucratus est.

XXXI. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

o *Lucrari videtur*. per pactũ de lucrãda dote.

p *Si conueniretur*. vtde vsque eo conueniretur funeraria, & non vltra. Sed contra, infra, ad leg. Falc. quærebatur. §. sed cum debitori.

q *Quod si nulla dos esset*. idem si esset: sed maritus nil facere potest arg. supra. l. proxi. in fine. Accursius.

r *Neque hæredes*. quia filiafa. erat: hodie tamen haberet: vt in authen. de hære. ab intest. §. j. & §. ij. col. 1.

s *Quondam vxorem*. scilicet, tempore mortis eius. alioquin non vt infra. l. proni.

t *Si mulier. Funeranda impensam*. tunc enim iura primi viri nubat: vt supra. de dona. l. vl. sic & si filius meus sit alterius actus seruus: & si manumissus: præterea in contra tabulas fundus manumissorum fra, de bo. lib. l. si filius meus.

u *Vtique*. nunc redit ad primum casum. Accursius.

x *Restituturus*. vt supra, eo. l. sed si nondum.

y *Contra. Pater*. adquem dos non debuit redire, propter pactum. Et secundum hoc dic, actione de dote scilicet funeraria. vt enim tenetur hic maritus extraneo funeraria: ita & patri. & quod subiicit, à marito recipit, dic scilicet qui dotem erat lucratus. Vel dic, quòd hęc dos debuit redire ad patrem: & tunc proponitur actio de dote id est ex stipulatu pro dote. & dices, à viro recipit, qui nullum pactum posuit de dote lucranda. Caue tamen tibi, quòd si plus impendat pater quam sit dos, non repetit quod est vltra: vt supra, eo. l. Neratius. §. si maritus.

Si filiusfamilias

a *Si filiusfamilias miles sit.* scilicet funeratus de alieno.
b *Ante teneri.* quàm patrem. hoc autem obtinet, si fecit testamentum: aliàs successorem non habet: vt infra, de castr. pec. l. ij.
c *Sic deinde.* scilicet si non habeat successoré: vt. ff. eo. l. in patrẽ.
d *Perpetua.* vt & ar. supra, eo. l. liberum. in fine. Accursius.
e *Si possessor. Vtilem.* nõ directam, quia neminẽ sibi voluit obligare: vt supra, communi diui. l. in hoc iudicio. & supra, eo. l. at si quis. §. si quis dum. Item actio neg. gest. datur ei: vt supra, de petit. hær. l. hæreditas. §. j. & l. quòd si possessor. §. sed cum. sed ibi de monumento dicit. Accurs.
f *Decesserint.* quod esse potest: vt infra, de dona. inter vi. & vxo. cum hic status. §. si ambo. & infra, de do. cau. motis hi qui.
g *Id ipsum.* scilicet portio dotis. pone enim talem pactionem fuisse, vt maritus dotis dimidiam lucraretur, si vxor decederet in matrimonio. hic autẽ dubiũ erat an prius decessisset in matrimonio: an post decessisset. & præsumitur mulierem prius decessisse: ideoque sumptus funeris ad hęredem viri pertinet: vt infra, de re. dꝛ. qui duos. §. si maritus. sicut paruus priusquam magnus: vt infra, de pac. do. inter socerum. in prin.
h *Si quis fuit. Indigno.* vt quia defuncti mortem non vindicauit: vt. C. de his qui. vt indig. l. j. &. l. cum fratrem.
i *Remaneant.* vt & infra, ad Trebel. l. quia perinde. §. fi. non enim definit esse hæres: vt infra, de vul. sub. l. ex facto. §. Iulianus. & insti. de fideicom. hære. §. restituta, Sed contra. infra, de su. & legi. l. j. §. interdum. Solu. ibi in maiori fuit delicto: quia reus perduellionis.
k *Si locum. Non facit.* Idem est in seruo legato sub conditione, qui interim manumitti non potest: vt & infra, qui & à qui. manu. l. iij. &. l. generaliter. §. fin. Sed in eo quod hic dicitur, est contra supra, eo. l. scriptus. in fi. So. hic loquitur in eo casu quando optimè, vel opportune, inferri alias poterat. ibi vero non poterat. Accursius.
l *Minimè. Eum.* ideo nec funerandum: vt faciat ad titul. de luctu enim constabat etiam sine his delictis: vt supra, ff. Vetus.

SI filiusfamiliàs miles sit[a], & habeat castrense peculium: puto successores eius ante teneri[b]: sic deinde[c] ad patrem venire. ¶ Qui seruum alienum vel ancillam sepeliuit: habet aduersus dominum funerariam actionem. ¶ Hæc actio non est annua, sed perpetua[d]: & hæredi cæterisque successoribus, & in successores datur.

XXXII. PAVLVS libro vicesimo septimo ad Edictum.

SI possessor hæreditatis fũdus fecerit: deinde victus in restitutiõe nõ deduxerit quod impenderit: vtilem[e] esse ei funerariam. ¶ Si eodem momento temporis vir & vxor decesserint[f]: Labeo ait in hæredem viri pro portione dotis dandam hanc actionem, quoniam idipsum[g] dotis nomine ad eũ peruenit.

XXXIII. VLPIANVS libro sexagesimo octauo ad Edictum.

SI quis fuit hæres, deinde, hę reditas ablata sit ei, quasi indigno[h]: magis est vt penes eum iura sepulchrorũ remaneant[i].

XXXIIII. PAVLVS libro sexagesimo quarto ad Edictum.

SI locus sub conditione legatus sit: interim hæres, inferẽdo mortuum, non facit[k] locum religiosum.

XXXV. MARCELLVS libro quinto Digestorum.

MInimè maiores lugendũ putauerunt eum[l], qui ad patriam delendam, & parentes, & liberos interficiendos venerit. Quod* si filius patrem, aut pater filium occidisset[m] sine scelere: etiam præmio adficiendum omnes constituerũt.

XXXVI. POMPONIVS libro vicesimo sexto ad Quintum Mucium.

CVm loca capta sunt ab hostibus, omnia desinunt[n] religiosa vel sacra esse: sicut homines liberi, [qui] in seruitutẽ perueniunt. Quod si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodã postliminio reuersa pristino statui restituuntur.

XXXVII. MACER libro primo ad legem vicesimam hæreditatum.

FVneris sumptus accipitur, quidquid corporis causa, ve luti vnguentorum, erogatum est: & pretium loci in quo defunctus humatus est: & si qua vestiaria[o]* sunt, vel sarcophagi[p], & vectura, & quicquid corporis causa, antequam sepeliatur, consumptum est: funeris impẽsam esse existimo[q]. ¶ Monumentum autem sepulchri id esse diuus Hadrian' rescripsit, quod munimenti[r], *id est causa muniendi eius loci factum sit, in quo corpus impositum sit. Itaque si amplum[s] quid ẽdificari testator iusserit, veluti in circuitũ porticationes: eos sumptus funeris causa non esse[t].

XXXVIII. VLPIANVS libro nono de Omnibus Tribunalibus.

NE corpora aut ossa mortuorum detinerentur, aut vexarentur, néve prohiberentur quò minus via publica trãsferrentur, aut quò minus sepelirentur: præsidis prouinciæ officium[u] est.

XXXIX. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

DIui fratres edicto admonuerunt ne iustæ sepulturæ traditum, id est terra conditum, corpus inquietetur. Videtur autem terra conditum, & si in arcula[x] conditum hoc animo sit, vt non aliò* transferatur. Sed arculam ipsam, si res exigat, in locum commodiorem licere transferre, non est denegandum.

XL. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

SI quis enim eo animo corpus intulerit, quòd cogitaret inde aliò postea transferre, magísque temporis gratia deponere, quàm quòd ibi sepeliret mortuum, & quasi[y] æterna sede dare destinauerit: manebit locus prophanus.

XLI. CALLISTRATVS libro secundo Institutionum.

SI plures sint domini eius loci vbi mortuus infertur: omnes consentire debent, cum extranei inferantur. Nam ex ipsis dominis quemlibet rectè ibi sepeliri constat, etiã sine cæterorũ cõsensu[z]: maximè[a] cũ alius nõ sit locus, in quo sepeliretur.

A de his qui no. insa. l. liberorum. &. l. parentes.
m *Occidisset.* scilicet se defendendo. aliàs tenetur lege Pompeia de parricidiis: vt infra, ad legem Pompe. de parrici. l. j. Accursius.
n *Cum loca. Desinunt.* sic econtra religiosa apud eos, à nobis capta, non sunt religiosa: vt. C. de sepul. vio. l. sepulchra. & facit infra, de iure fisci. diuus. & infra, de acquirendo re. do. l. in agris.
o *Funeris. Vestiaria.* aliàs, vectigalia. *Flo. vecti
p *Sarcophagi.* à sarx, galia quod est caro: & phago, quod est comedere: quia ibi caro hominis à vermibus consumitur. Accursius.
q *Existimo.* vt supra, eo. l. si quis. §. funeris. *Flo. monumenti
r *Munimenti.* & id de Munimentum, scilicet. Ergo dicitur munimentum à munio: sed monumen quomodo tum, à moneo, vel à memoria dicitur: vt supra, eo. l. ij. §. monumentum. differunt.
s *Si amplum.* id est, vltra modum. Ioan.
t *Non esse.* nec repetitur: vt supra, eo. ti. l. at si quis. §. quid ergo si ex.
u *Ne corpora. Officium.* ergo pro mortuo inferendo habet locum officiũ præsidis, & interdictum sequens, & actio in factum, quæ est, infra, ti. j. vt & supra, eo. l. liberum. &. C. de sepul. vio. l. qui sepulchrum. non tamen impedienti imponitur pœna: vt infra, de sep. vio. l. iij. §. non perpetuæ.
x *Diui fratres. Arcula.* quædam est capsa in qua vltra mõtes magni homines assignantur, seu imponũtur sub terra. *Flo. alibi Arcula quid dicatur.
y *Si quis eo. Quasi &c.* id est dicere, magis deponit ad tempus, quàm quasi &c. & tunc potest transferre, etiam sine alicuius auctoritate vt hic, &. C. eo. l. si nec dum. Sed si perpetuæ sepulturæ tradidit, potest transferri iusta causa cum auctoritate præsidis. si sine causa, cum principis auctoritate: vt infra, de sepul. vio. l. iij. §. non perpetuæ &. C. eodem l. fina. Accursius.
z *Si plures. Cæterorum consensu.* speciale. sic &. C. de communi ser. ma. l. j. &. C. de cõ. re. ali. l. multum.
a *Maxime.* potest dici, quòd abundet, propter id quod est institu. de rerum diuisione. §. religiosum. Vel dic, quòd ibi loquitur quando extraneum vult inferre: vt ex hac lege colligitur. Accur.

a *Monumentum. Prodita.* vt & supra, eod. l. ij. §. monumentum.

b *Vnt personæ. Facere.* cæterum si ipse qui legauit vsumfructum inferatur, nec sit alius locus vbi sepeliatur, faciet iustum: vt & infra, eod. l. si plura.

c *Interdicto.* de mortuo inferendo: vt infra, titulo primo, lege prima. §. hoc interdicto.

d *Mortuum.* scilicet, extraneum: aliàs secus: vt supra, eo. l. si plures.

e *Inferre vult.* nam in ferre quidé potest quãdiu aliquis locus paratur, vel parari possit. postea autem tenetur auferre per actionem in factum: vt supra, communi diui. si quis putans. §. si quis in commune. & supra, eodem. l. secunda. §. an socius.

†quasi dicas, inane sepulchrũ: quod sine corpore sit.

f *Propter.* aliàs propter, & aliàs præter. & semper est idem sensus: scilicet, quòd duæ sunt rationes quare socius in locum communem inferatur. vna, publica vtilitas: alia stricta ratio quæ pro hoc facit: quæ & si faceret contra hoc, omitteretur propter fauorem religionis. quod dic, vt supra, eodé. l. at si quis §. idem Labeo. sed hic facit pro hoc. & est hic quia si socius prohibet, quia socius: ergo & ego inferã: quia dominus, vt ipse. nam summam & cætera. vt subiicit hic.

*Flo. qui

g *Solet.* tamen est cõtraria æquitati: vt in multis casibus supra, eodem. l. sed & si quis.

h *Vm in diuersis. Sepultura.* id est vn⁹ homo sepultus. Accursius.

i *Cuiusque.* scilicet, capitis. Sed quid si medietas capitis in vno loco sit: & alia in alio? Respon. neuter est religiosus, secundũ Ioã.

*Flo. cuius imago sit, inde cognoscimur

k *Impetratur.* à principe. alioquí nó: vt. C. eo. l. hna.

l *Religiosus esse.* facer etiam quandoque esse desinit: vt supra, eodem. l. cum loca. Accursius.

m *Impensa. Omne creditum.* forte loquitur de credito, quod sine pignore debetur: cum creditores habentes pignora, præponantur priuilegiis personalium actionum: vt C. qui po. in pino. ha. id est eos qui. Ir. imò etiam de eo quod sub pignore debetur: vt supra, eo. l. at si quis. §. j. si tamen tacitum sit pignus. aliàs forte est contra: sicut in dote dicimus: vt. C. qui po. in pign. hal. finali. Item contra, supra, eodem. l. Neratius. §. finali. Solu. vt ibi diximus. Accursius.

n *Si plura prædia. Poterit in vnum.* vt supra, eodem. l. at si quis §. j. &. l. iij. in fine. Accursius.

o *Gratificationi.* Nota locum esse gratificationi. sic & infra, ad Syllan. l. iij. §. si cum omnes, in fine. & infra, de bo. auct. iud. posi. finó expedi. §. j. & infra, de noua. si Stichum. §. si decem. & infra, de pecul. l. summa. §. sed & si alij. & infra, depos. l. ei apud. §. primo. & infra, locat. l. in naue. in fine. & infra, de lega. j. si quis seruum. §. si inter duos. & l. cum quidam. & l. statuliberum in fine. & infra, de lega. j. §. si mihi & tibi principio. & infra, de condic. indebi. plane. & l. si non sortem. §. finali. Sed argu. contra C. de condic. indebi. l. penul. & infra, quæ in frau. credi. l. pupillus in principio. & C. de peti. hæred. l. finali. Accursius.

p *Debet in fine.* vide supra, eodem. l. Neratius. §. fin. cõtra. Solutio. Accursius.

q *Legantur.* scilicet legatario. Azo.

r *Erogata sunt.* ligatario.

s *Actionem.* scilicet in factum: vt infra, de lega. ij. l. si hæres rem. vel ibi hæres intentionem legatam.

t *Et.* pro, id est.

DE MORTVO inferendo, & sepulchro ædificando.

u *Prætor ait.* quo. scilicet, monumẽto. Accursius.

x *Quáve.* id est per quam partem, siue via ad fundum vt sepeliret destinatã. Azo. Et dic, quòd Pi. litera aliter dicit: scilicet prætor aut quo quáve illic mortuum inferre inuito te ius ei est: quò minus illi eo eáve mortuum inferre & sepelire liceat, & cætera.

y *Non prohibetur.* vt supra, titu. j. l. liberum. & sic prohibetur prohibens.

z *In fundum.* id est, ad fundum. Accursius.

a *Debeatur.* iter vel actus. Accursius.

b *Prætor ait.* hoc est locũdum edictum. & est prohibitorium, sicut & primum: vt inst. de interdict. §. prohibitoria. Accursius.

c *Conuehi.* vt & infra, de itine. actuq; priua. l. veteres. Accursius.

Refert.

XLII. FLORENTINVS libro septimo Institutionum.

MOnumẽtum generaliter, res est memoriæ causa in posterum prodita[a]: in quam si corpus vel reliquiæ inferantur, fiet sepulchrum. si verò nihil eorũ inferatur, erit monumentũ memoriæ causa factũ, quod Græci κενοτάφιον appellant.

XLIII. PAPINIANVS libro octauo Quæstionum. B

SVnt personę, quæ quanquã religiosum locum facere[b] non possunt, interdicto[c] tamẽ de mortuo inferendo vtiliter agũt: vt puta dominus proprietatis si in fundum, cuius [vsus] fructus alienus est, mortuum inferat, aut inferre velit. nam si intulerit, non faciet iustum sepulchrum. sed si prohibeatur, vtiliter interdicto quo* de iure dominij quæritur, aget. Eademq; sunt in socio, qui in fundũ cõmunẽ inuito socio mortuum[d] inferre vult[e]. Nam propter[f] publicam vtilitatem, ne insepulta cadauera iacerent, strictam rationem insuper habemus, quæ nonnunquam in ambiguis religionũ quæstionibus omitti solet[g]. Nam summam esse rationem, quæ pro religione facit.

XLIIII. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

CVm in diuersis locis sepultum est, vterque quidem locus religiosus non fit: quia vna sepultura[h], plura sepulchra efficere non potest. Mihi autem videtur illum esse religiosum [locum,] vbi quod est principale conditum est: id est caput: vnde qualis cuiusque[i] imago sit, cognoscitur. *Cum autem impetratur[k] vt reliquiæ transferantur, desinit locus religiosus esse[l].

XLV. MAECIANVS libro octauo Fideicommissorum.

IMpẽsa funeris semper ex hæreditate deducitur: quę etiam omne[m] creditũ solet præcedere, cum bona soluẽdo nõ sunt.

XLVI. SCAEVOLA libro secundo Quæstionum.

SI plura prædia quis habuerit, & omniũ vsumfructũ separatim legauerit: poterit[n] in vnũ inferri. & electio erit hęredis, & gratificationi[o] locus. sed [vsu] fructuario vtilis actio in hęredem danda ad id recipiendum quod ꝓpter eam electionem minutus est vsusfructus. ¶ Si hæres mulieris inferat mortuum in hæreditariũ fundum: à marito qui debet[p] in funus conferre, pro æstimatione loci consequatur. Ei cui vestimenta legãtur[q], si in funus erogata sunt[r]: vtilem actionem[s] in hæredem dandam placuit, & [t] priuilegium funerarium.

DE MORTVO INFERENDO, & sepulchro ædificando.

TITVLVS VIII.

I. VLPIANVS libro sexagesimo octauo ad Edictum.

PRætor ait: *quo*[u] *quáve*[x] *illi mortuum inferre inuito te* [ei] *ius est: quò minus illi eo eáve mortuum inferre, & ibi sepelire liceat, vim fieri veto.* Qui inferendi mortuum ius habet, non prohibetur[y] inferre. Prohiberi autem inferre videtur, siue in locũ inferre prohibeatur, siue [in] itinere arceatur. Hoc [autem] interdicto, de mortuo inferẽdo, dominus proprietatis vti potest: quod etiã de loco puro cõpetit. Itẽ si mihi in fundũ[z] via debeatur, in quem fundũ inferre volo, & via prohibear, hoc interdicto posse me experiri placuit: [&] quia inferre prohibeor, qui via vti ꝓhibeor. Idemq; erit probandũ, & si alia seruitus debeatur. [a] Hoc interdictũ ꝓhibitoriũ esse palã est. ¶ Prætor ait[b], *Quo illi ius est, inuito te mortuum inferre: quò minus illi in eo loco sepulchrum sine dolo malo ędificare liceat, vim fieri veto.* Interdictum hoc propterea propositũ est, quia religionis interest, monumenta extrui & exornari. Facere sepulchrũ, siue monumentũ, in [eo] loco, in quo ei ius est, nemo prohibetur. Aedificare videtur prohibere, & qui prohibet eam materiam conuehi[c] quæ ędificio necessaria sit. Pro-

BIU Cujas

a *Reficere.* large vocabulum accipe, reficere. si vero stricte, differentia est inter facere, & reficere: vt infra, de iti. actuque pri. l. iij. §. reficere.

b *Labatur.* per quod videtur prohibere facere, cũ factũ nõ sinit.

c *Tenetur.* potest etiam accusari de sepulchro violato: vt infra, de sepul. vio. l. ij. & iij. & l. sepulchri.

d *Vetat lex. Excidatur.* sic & in ea quæ ad mortem est dãnata: vt supra, de stato. l. imperator. & infra, de pœnis. l. prægnantis.

e *Cum grauida.* id est in grauida cõsistentis, non ita vt videatur vtrumque peremisse: & sic hæc dictio, cũ, non implicat. argu. cõtra infra, de vsufru. leg. l. illi. Accursius.

f *Si propius.* scilicet quàm determinatum est supra, finium regun. l. fi. Vel melius, si priuatus est locus vicinus. x. pedum. si publicus. xv. pedũ: vt. C. de ædif. pri. l. si cui. & l. mœniana.

g *Quod vi aut clam.* argu. contra P. qui dicit duo esse interdicta: vnum, quod vi: aliud, quod clã. nam hic erat factum clam: & tamen datur interdictũ, quod vi aut clam.

h *Sciente & non contradicente.* Et sic no. q̃ qui tacet, consentit: vt infra, de dam. infect. lege, qui bona. §. si quis iusta. & infra, loc. l. item quæritur. §. qui impleto. Accursius.

i *Longa.* nec etiam longissima: quia incorporales res præscribi non possunt. Item quia ipsum sepulchrum, cum non sit in bonis vllius, nec esse potest, non potest præscribi: vt insti. de re. diui. §. nullius. Vnde no. talem regulam, quòd si quæ res corporalis est, quæ suo priuilegio, non eius cuius est, non potest triennio vel decennio vel vicennio præscribi, ab eo qui titulum vel etiam bonam fidem habet: eadem res vel. xxx. vel. xl. an. non poterit præscribi ab eo qui titulum non habet. vt patet in libero homine: vt. C. de præscrip. lõg. tẽpo. quę pro li. vel cõtra eã da. l. fi. Itẽ in eo quod dicit, non competit, patet q̃ quædam sunt quæ possunt seruari, quæ de nouo non possunt acquiri: vt ius sepulchri præscribi. vt hic. nec decurionatus longa salarij præstatione: vt infra, de decu. l. Herennius. nec nouam possunt Iudæi facere synagogam, licet veterem fulcire possint: vt. C. de Iudæ. l. finali. Item nuntiatio pro opere faciendo. In facto iam, fieri potest: vt infra, de ope. no. nuntia. l. j. §. si quis ædificium. sic & gẽ. xii. tab. infra, de dona. inter vi. & vxo. l. si donante. §. quod autẽ, fina. Item in eo quod dicit, ius sepulchri non præscribi: est argu. contra. C. de reli. l. monumentorum. in fine. Sol. ibi dicit, ad puri loci ipsa loca religiosa. Ac. tentatio. nam vere nõ potest possideri: vt. j. de acquirẽ. pos. qui vniuersas. §. fi. Accursius.

Legitimũ modũ statuit lex duodecim tabularum. 60. pedes. Cic. lib. 2. de legib.

Flo. possessionem tribuit.

Cic. lib. 2. de legib. 12. tab. interpretãs, vxo. l. si donante. §. quod autẽ, inquit Fodit, ius sepulchri non habet rum, id est præscribi: est argu. contra. C. de reli. l. monumentorum. in fine. Sol. ibi dicit, ad puri loci ipsa loca religiosa. Ac. tentatio. nam vere nõ potest possideri: vt. j. de acquirẽ. pos. qui vniuersas. §. fi. Accursius.

Sepulchri vestibulum bustúmve vsucapi vel præscriptionem tãtum tantum tuetur proficere, nõ autem ad ius sepulchrorum.

Possessio. id est detentatio. nam vere nõ potest possideri: vt. j. de acquirẽ. pos. qui vniuersas. §. fi. Accursius.

I *Si in eo monumento. Perficiatur.* etiam sine auctoritate alicuius.

m *Factus.* id est perfectus.

n *Pontifices.* id est episcopi: qui in talibus suum exercent officium: vt supra, de peti. hære. l. hæreditas. §. j. Accursius.

A

B

C

inde & si operi necessarios p̃hibuerit quis venire, interdictum locum habet: & si machinam alligare quis prohibeat, si tamen eò loci prohibeat, qui seruitutem debeat. Cæterùm si in meo solo velis machinam ponere: non tenebor interdicto, si ire* te non patiar. Aedificare autem non solum, qui nouum opus molitur, intelligendus est: verum is quoque, qui vult reficere.[a] Is qui id agit, vt labatur[b] sepulchrum: hoc interdicto tenetur.[c]

II. MARCELLVS libro vicesimo octauo Digestorum.

VEtat* lex regia mulierem, quæ prægnans mortua sit, humari, antequam partus ei excidat̃[d]. qui contra fecerit, spem animantis cum grauida[e] peremisse videtur.

III. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SI propius[f] ædes tuas quis ædificet sepulchrũ: [&] opus nouum tu nuntiare poteris: sed facto opere nullam habebis actionem, nisi *quod vi aut clam.*[g]

Si propius ædificium alienum intra legitimum modum† mortuus illatus sit: postea eum prohibere non poterit ædificij dominus, quò minus alium mortuum eò inferat, vel monumentum ædificet, si ab initio domino sciente[h] hoc fecerit.

IIII. VLPIANVS libro secundo Responsorum.

LOnga[i] possessio[k]* ius sepulchri non tribuit* ei, cui iure non competit.†

V. IDEM libro primo Opinionum.

SI in eo monumento, quod imperfectum esse dicitur, reliquiæ hominis conditæ sunt: nihil impedit quò minus id perficiatur.[l] Sed si religiosus locus iam factus[m] sit: pontifices[n] explorare debent, quatenus salua religione desiderio reficiendi operis medendũ sit.

Finit altera Digestorum pars de iudiciis.

SEQVITVR TERTIA DE REBVS CREDITIS.

c Sequitur eam Alex.

DE REBVS CREDITIS, & cætera.

Dictum est[a] supra, de in rem act. & de aliis quæ ad exemplum earum proponuntur. superest videre de omnibus personalibus quæ ex contractibus proficiscuntur. & ita ponitur, de rebus creditis: quæ verba sunt generalia: vt infra, eo. l. j. & quia inter alias personales actiones ea quæ datur ex mutuo, obtinet principatum, quia specialia habet: vt infra, eo. l. singularia. ideo subiicit, si certum petatur id est mutuum. & quia tam pro mutuo datur certi condictio specialis, quàm p̃ quolibet alio credito certo, datur certi condictio generalis: vt infra eo. l. certi condictio. in pri. ideo subiicit de cõdictione scilicet generali & speciali. Nã hæc pars ad duo supradicta refertur. Alij dicunt[b] vnam tantum, scilicet certi condictionem generalem. His ergo verbis de rebus creditis, non solum mutuum, sed etiam cæteri omnes contractus continentur. de quibus in hoc ff. Vetus. titu. tractatur: vt. j. eo. l. j. & l. ij. §. fin. & l. iiij. §. res. & §. ea. & l. quod te mihi. & l. certũ. & l. nam & si. & l. certi condictio. & aliis legibus. At his[c] verbis, si certum petatur, tantum mutuum significatur. & restringitur eius significatio: & sic accipitur stricte. C. eo. titu. l. si certum petatur. Quidam tamen[d] dixerunt quòd, si certum petatur, esset prius nomẽ actionis: vt argu. infra, de trit. ac. l. prima.

o *Si certum.* id est mutuum. Accursius.

p *Petetur.* id est repetetur. Accursius.

a Ita dicit. Alex. b Pla. Bar. c Dat.

Ista lex allegatur quæ ad cognitionem speciẽ debet præcedere cognitio generis. & nephas est materiã aggredi eorũ quæ non regit. Alias petita insecun quit iurisdũ Pi cons. in. l. i. sanã s. de origi.

DE REBVS CREDITIS, si certum &c.

Digestorum seu Pandectarũ,

liber duodecimus.

DE REBVS CREDITIS. SI CERTVM[o] PETETVR.[p] & de condictione.

TITVLVS I.

Ad cognitionem specierum debet præcedere cognitio generis: vnde cum verbum, credendi, & verbum rei, sint generalia: ideo à prætore de rebus creditis præmittitur rubrica. h. d. tota lex. Et diuiditur sic: Primo commendat quæstionem. Secundo respondet ad eam, & assignat rationem. Tertio rationem probat per auctoritatem Celsi. Quarto rationem suam probat per aliam rationem. Vltimo ponit quid significet verbum, rei. secunda ibi, quoniam igitur. tertia ibi, nam vt li. i. quarta ibi, nam cuicunque. quinta ibi, rei quoque. Bartolus.

I. VLPIANVS libro vicesimo sexto ad Edictum.

RE EST, q PRIVS QVAM AD Mela. §. legis. q. d. ad dominum & ad doctorem spectat de significatione verborũ dicere. Et ponitur, here, aduerbialiter id est here ex vtilitate aliàs[e] here, id est iur. literam est, ex re, id est

e Qualibet id est herile. ab herus litera potest heri id est dominus: vt stare, secum supra, ad le. Aquil. item dum Bar. Alex. Ca. Ia.

BIU Cujas

a Deberet dicere, heri liter: secundum Alex.

rile.[a] ad quod. C. de profes. qui in ciuitate Cō. l. j. li. xij. Et dic cā sum: Prætor ante compilationem dige. fecit edictum de rebus, & intitulauit.[b] de rebus creditis. Vlpianus autem primo rubricam per hanc legem exponit. Secundo, verba edicti. Vel dic, quod est

b Sequūtur Bart. Ale. & Ia.

verius, hæc lex quatuor dicit: Primo iurisconsultus cōtinuat seip- sum: & dicit, vtile esse prius exponere rubricam, quàm ad textum descendere. & hoc vsque ibi, quoniam. Secundo reddit rationem quare titulus iste, de rebus creditis, sequentibus titulis præferatur: & certè præfertur, quia generalior: & verè generalior, quia continet omnes contractus in quibus fidem sequimur alienam. & hoc vsque ibi: nam &c. Tertio dicit, qualiter nomen credendi accipiatur: vsque ibi, rei. Quarto, qualiter nomen rei sumatur. Sed hæc vbi supra, respō. d. verba textus edicti erant in antiquis libris. Sed sunt inde accepta: & sunt edicta quæ sunt infra, vsque ad tit. de pig. & super quolibet sunt expositiones Vlpiani: vt in titu. de constituta. & in tit. commodati. & in aliis.

verborū[a] interpretationē[b] perueniam[9], pauca de significatione ipsius tituli[c] referre. ℣ Quoniā igitur multa ad contractus varios[d] pertinētia iura sub hoc titulo[e] prætor inseruit: ideo rerum creditarū titulū præmisit. Omnes[f] enim cōtractus, quos alienam fidem secuti[g] instituimus, complectitur. Nam[h] (vt libro primo quæstionū Celsus ait) credendi generalis[i] appellatio est: ideo sub hoc[k] titulo prętor & de commodato, & de pignore[l] edixit[m]. Nam cuicūque rei adsentiamur[n] alienā fidē secuti, mox[o] recepturi quid ex hoc contractu: credere dicimur. Rei quoque verbum, vt[p] generale[q], prætor elegit.

Mutuum ea forma contrahitur vt idem genus, non eadem species reddatur: aliàs nō erit mutuum, sed alius contractus. Alex.

c Istā glo. sequuntur B. H. Al. & Ia. contra opi. gl. præceden. d. Alexan. hic colligit quòd titulus accipitur pro tractatu vel rubrica. addo ad eū, bene facere glo. in præ. sexti libri. in verbo, titulis. & tex. in. §. quib⁹. in prima consti. cod. e Immo nō refertur. B. B. P. Are. Ale. & Ia. f Ista est vera. Bart. Ale. & Ia.

a *Verborum.* scilicet istorum[c], si certum petatur.
b *Interpretationem.* quam facturus est in specie, infra, eo. l. ij. §. appellata. & in genere, infra, eo. l. certum. vel dic, antequam exponat verba edicti: vt notaui in casu.
c *Ipsius tituli.* d scilicet illius, de rebus creditis.
d *Varios.* id est, nominatos, & innominatos: de quibus sub hoc tit. id est, post hunc tit. ponit: vt patet infra, in sequentibus titulis, vbi de nominatis dicetur, & de innominatis: vt infra, de præscri. verb. & sic refertur ad mediam rubricam[e] scilicet si certum petatur. Vel melius[f] referas ad primam, scilicet de rebus creditis. & tunc propriè dicit, sub hoc tit. quasi sub hoc tractatu de rebus credi. & continet. viij. libros: vt supra, in procœmio. §. in secundo. &. C. de vete. iu. enu. l. ij. §. in tertia, scilicet vsque ad tit. de pigno. & omnes intitulantur de rebus. Et est simile verbum sub hoc tit. supra, de in integ. resti. l. j.
e *Sub hoc titulo.* id est, edicto. vel dic id est rubrica. Accursius.
f *Omnes.* bene dico, generalem primam partem rubricæ: omnes enim &c.
g *Secuti.* dicor sequi fidem debitoris, quando mihi est obligatus: vt hic, & infra, proxi. ibi, nam cuicunque &c. & insti. de re. di. §. venditæ.
h *Nam.* probat quòd omnes contractus contin⁹. Accursius.
i *Generalis.* Nota credere, vel creditor, generaliter dici: vt hic, & infra, de verb. signifi. l. creditores. &. l. creditorum. &. l. si cui. & in authen. de fi. instru. §. pe. col. j. Sed quandoque stricte, pro mutuare, vel pro mutuatore tantum accipitur: vt. C. si aduer. cre. l. j. & infra. l. proxi. §. j. & infra, ad Mace. l. quia. & in auth. nullum cred. agri. ten. il. ter. §. j. col. iiij. Accursius.
k *Sub hoc.* expone vt supra, proxi. Accursius.
l *De pignore.* id est, de pigneratitia actione. Accursius.
m *Edixit.* id est, edicta posuit.
n *Assentiamur.* id est, confidamus.
o *Mox.* idem & si non mox. nam non accipitur pro cōfestim[g]: sed longum etiam tempus respicit: vt infra, de ac. & obli. l. is cui. & infra, de re iud. à diuo Pio. §. j. Vel dic, quòd non determinat hoc verbum, recepturi: sed hoc verbum, credere.
p *Vt.* id est, tanquam.
q *Generale.* vt pecuniam & speciem omnem contineat, factam quoque. Sed contra, supra, de rei vin. l. si in rem. in princ. ibi, appellatio enim &c. Sed ibi[h] quo ad actionem in rem: hic quo ad personales. Vel ibi quo ad libellum. Accursius.

g Ex proprietate sermonis: sed bene ex proprietate. B. B. & Alexan. h Nō tenetur, secūdū Bart. sed iū ge eā cum sequen. & erit vera, secundū Ias.

Mutuum.] CASVS. Primo dicit, qualiter mutuum contrahatur, scilicet vt creditori detur tantundem eodem genere: non eadem specie: quia sic esset contractus innominatus. deinde in quibus rebus consistit, scilicet in his quæ pondere, numero &c. & assignat rationem quare in his constat: quia in genere suo &c. id est, vt omnia sua vice fungantur, si fuerit solutum: magis quàm per speciem, eandem, scilicet. & subaudiatur, magis. Tertio exponit quid sit mutuum, per definitionem. Quarto dicit differentiam inter mutuum & creditum: quod creditum, scilicet est in plus: mutuum vero est minus: itaque nō est mutuum, nisi proficiscatur secundum in certo. alia plana fiunt vsque ad. l. cum quid. Viuianus.

A

II. PAVLVS libro vicesimo octauo ad Edictum.

MVtuum damus recepturi non eandem speciem[r], quam dedimus (alioquin[f] commodatum erit, aut depositū[t]) sed idem genus[u]. Nam si aliud genus[x], veluti vt pro tritico vinum recipiamus: non erit mutuum[y].

B

Mutuum contrahitur datione rei consistentis ponderе, numero, vel mensura, nō in aliis: quia in eis aut repugnat natura mutui, aut regula iuris, quæ aliud pro alio inuito creditore solui non patitur. Alex.

℣ Mutui datio consistit in his rebus, quæ ponderе[z], numero, mēsurá[ve] cōsistunt: quoniam earum * datione possumus in creditū[a] ire: quia in genere suo functionem recipiunt

C

r *Speciem.* id est, rem siue corpus. nam in speciebus non cōsistit mutuum: vt infra. §. prot. Sed quid si nūmos mutuem tibi: cū postea nō indigeas, eosdem reddis. nónne erit mutuum? Quidā[i] vt Azo, quod nō: vt hic, & infra, proxi. ibi, sed idem genus[n] &c. Sed dic cōtra, quia propositum instituitur ex quo fuit trāslatum dominium: vt infra. qui. mo. re cōtrahi. ob. in prin. ex eo quod dicit, multiplicando, &c. quādoque &c. & ar. C. de rescin. ven. l. presens. causa. nec ob. quod hic dicit, recepturi non e- dem. nam dic, quo ad propositum vtriusque. & hoc participiū, cepturi, nō respicit id quod sperat semper. sic &. j. eo. qui pecunias.
s *Alioquin.* id est, si eandem speciem.
t *Depositum.* vel alius contractus, prout voluerunt contrahentes: vt si transtuli in te dominium vt post tempus idem mihi faciat, qui est innominatus cōtractus, do vt des. vnde præscrip. verbis nascitur: vt infra, de præscrip. ver. naturalis. §. j. & l. si tibi aret.
u *Sed idem genus.* id est aliud quo ad propositum, in eodem genere tamen. q. d. idem est quo ad genus, non quo ad speciem.
x *Aliud genus.* scilicet recipere debemus.
y *Non erit mutuum.* sed innominatus[l] cōtractus, do vt des. vel præscrip. verb. act. nascit: vt. d. l. j. de præscrip. verb. naturalis. §. j.
z *Pondere.* quas res &c. vt insti. qui. mo. re cōtrahi. obli. in prin. Et no. hic tria. Primo ponit dictū. Secūdo rationē reddit. Tertio rationem rationis assignat. Forma ergo sic: ideo in his constituitur mutuum, quoniam datione istorum: subaudi tantum. aliàs non esset bona ratio iurisconsulti.
a *In creditū.* id est, mutuum. q. d. cōtrahere[m] possumus mutuum, vt de nostro suum fiat. sic accipitur. j. ad Maced. l. quia quod. idē autē in supradictis sit mutuum, & non in aliis rebus, quia facultas datur debitori vt cōsumat, cū sit suum factū: & quia potest liberari per solutionē alterius rei, in eodē genere tamē: vt si in numerato fuerit, ad numerū reddatur: si in pōdere, ad pōdus: si in mēsura, ad mēsurā. & hoc est quod hic subiicit: quia in genere suo recipit functionē per solutionē, id est, vt aliud omnino sua vice fungatur si fuerit solutū, magis quàm per speciē, scilicet eandē. nā debet hic esse dictio, magis, vel subaudiri: & electiuē ponitur. q. d. nō per eādē speciē debet fieri solu. quod intelligo quo ad propositū: vt in prin. huius. l. dixi. at in aliis rebus nō potest aliud solui quàm quod daretur: ergo nō est ibi mutuum, vt subiicit. & est ratio quare aliud reddi nō posset: quia nō inuenitur res per omnia similis: sed ī supradictis tāta est similitudo vt nō aliud sed idē redditū videatur. Et no. ℣ genus dicitur, quod prędicatur de plurib⁹ differētibus specie. Species autē est, quę prędicatur de plurib⁹ differētib⁹ numero, secūdum Porphyriū. Sed hic genus dicitur, vnā ex eorū quę cōsistunt in pōdere: aliud eorū quę in numero: aliud eorum quę in mēsura: in quibus tantū mutuum cōsistit. species verò ut dicitur aliquod corpus, vt Stichus. Sed quid si accepero pecuniā ad numerū: nūquid potero reddere frumentū ad mēsurā? Respō. non[n]: vt hic, vbi dicit, ī genere suo &c. & facit. j. de fideiuss. l. si in fideiussor. Itē quid si accepero argētum ad pōdus: nūquid potero reddere pecuniā? Respō. sic[o]: nō tamē ære cōtaminatum: vt. j. de aur. & ar. leg. l. j. §. fi. &. l. cū auri. &. l. cum aurum. §. proinde. &. C. de dona. l. si quis argentum. in fi. Sed H. dicit[p] quòd non: vt infra, de sol. l. Paulus respondit, creditoré. & prędicta in vltima volūtate specialia dicit[q]. & in. l. prædicta, scilicet de dona. speciale dicit

BIU Cujas

fauore donationis. & in. l. si quis argentū. speciale sit fauore exercentis liberalitatem. Item quid si das frumentum vt reddam vinū vel argentum, & cōsentimus ambo: nunquid est mutuum? Respō. non, sed vel est contractus innominatus, vel venditio: vt hic: quia in genere suo &c. Item quid, si librum ad pondus tibi dedero: vt

librū tanti pōderis mibi reddas: vel quid, si ouis ad numerum? Respon. non est mutuum. Nā in mutuo quatuor cōsiderantur: quorum si quod defuerit, non erit mutuum. Natura, scilicet vt ad hoc sit inuenta, sicut pecunia ad numerandum: vt infra, de contrahen. emp. l. j. Item consuetudo. Item aptitudo, quòd datio talis ad numerū vel ad pondus aptetur suę naturæ. Item actus, scilicet vt detur secundum suam naturā. nam si dedero pecuniam in sacculo non numeratam: non erit mutuum vt tantūdē reddas: non erit mutuum: sed innominatus contractus: vt infra, de leg. j. plane. Item nunquid in pane est mutuum? Respon. non [b], sed cōtractus innominatus. Ac.

a *Per solutionem.* scilicet faciendam. Accur.

b *In creditum.* locus à consequenti destructo. & cōsequens fuit: quia in quo genere suo &c.

c *Non potest.* Not. nō cōpelli creditorem aliud quàm quod debetur recipere: vt hic &. j. de re iudi. si sc. §. ait prætor. & infra, de constit. pec. l. promissor. §. fi. & infra, qui. mo. pig. vel hypo. sol. item liberatur. §. qui paratus. Sed contra, infra, de leg. j. si domus. §. qui confitetur. Sed ibi speciale ratione sanguinis: vt arg. infra, manda. cum seruus. Item contra, infra, de re iud. miles. §. j. Sed ibi speciale ne culpa seruorum vltra ipsorum æstimationem dominos grauet: vt insti. de noxa. §. j. Item contra in auth. de al. & emphy. §. si vero secundum prædictum. col. ix. Sed ibi speciale fauore ecclesiæ [c]. Item contra in authen. de fideiuss. §. quod autem. col. j. Sed ibi est necessitas, quæ legem non habet: vt supra, de offi. consu. l. j. Item contra. ff. de rei vindi. l. qui restituere. Sed ibi in eo grauatur, quòd iuratur in litem contra eum: vnde plus amittit debitor quàm lucretur. Item contra. C. de dona. si quis arg. §. sanè donator. Sed ibi fuit necessitas. nec ob. in ea. l. j. respon. vbi voluntariè soluitur æstimatio, licet argentum debeatur: quia æstimatio est in nummis argenteis, & nō ære contaminatis. Item contra, infra, de consti. pecu. l. qui autem. §. ij. Sed ibi fuit necessitas. Vel respon. d ad omnia supradicta, secundum Io. aut debetur quantitas: & tunc potest solui aliud pro alio, aut species: & tunc non, nisi iusta causa intercedat: vt infra, de lega. iij. fideicōmissa. §. si seruo. Accursius.

d *Appellata.* alluſio vocabuli [e]. sic. j. de adqui. pos. l. j. j. respon.

e *Tuum.* statim: & hoc in mutuo naturali. secus in ciuili: vt si cō fiteor me accepisse: quo casu post biennium teneor: vt. C. de non num. pecu. l. in contractibus. Quandoque tamen ex postfacto reconciliatur quod ab initio non valuit: vt in stipulatione: vt. C. e. quamuis. Item consumptione: vt. j. e. nā & si fur. &. j. de fideiuss. si quis pro eo. §. si nummos. Item vsucap. ad instar pecuniæ alienæ datæ in dotem: quam si triennio teneat maritus, & non cōsumat, vsucapit: vt infra, de iur. do. Proculus. & ar. infra, de don. cau. mor. l. si alienam rem. Item quarto modo. s. conditionis euentu, vel defectu: vt. j. eo. l. proinde.

f *Obligatio.* scilicet mutui. Accursius.

g *Genus.* nam quicquid est mutuum, est creditum: sed non conuertitur. sic differt populus, à plebe f: vt insti. de iur. na. §. lex est. Et facit. j. commo. l. j. §. j. aliàs strictissimè accipitur: vt. j. ad Mac. sed Iulianus. §. mutui. &. l. quia quod. &. j. de priuile. credi. si

per solutionē [a] [magis,] quàm specie *. Nam in cæteris rebus ideo in creditum [b] ire non possumus, quia aliud pro alio inuito creditori solui non potest [c].

Hic ponitur vnde dicatur mutuum: & dicitur eo quòd fit de meo tuum: & si non fiat, non obligaris. Ale.

¶ Appellata [d] † est autē mutui datio ab eo, quòd de meo tuū [e] fit. Et ideo si [de meo] non fiat tuum: non nascitur obligatio [f].

Creditum differt à mutuo, vt genus à specie: quod quatuor exemplis probatur. h. d. hic. §. diuiditur. Nam primo ponitur dictū. Secundo probat illud per quatuor exempla. Secunda ibi, nam creditum. Item secunda diuiditur in quatuor partes, sicut quatuor sunt exēpla. Secunda ibi, item mutuum. tertia ibi, in mutui. quarta ibi, verbis quoque. Bartolus.

¶ Creditum ergo à mutuo [eò] differt, quà genus [g] à specie. Nā creditum cōsistit extra eas res, quæ pondere, numero, mensurá [ve] continentur: sicut si eandem rem recepturi sumus, creditum est †. Item mutuū [h] non potest esse, nisi proficiscatur pecunia [i]. Creditum autem [fit] interdū, etiā si nihil proficiscatur: veluti si post nuptias [k] dos promittatur. ¶ In mutui datione oportet dominum [l] esse dantem. Nec obest, quòd filiusfamilias & seruus dātes peculiares nummos obligant [m]. Id enim tale est, quale si volūtate [n] mea tu des pecuniam [o]: nam mihi actio adquiritur, licet mei nummi non fuerint. ¶ Verbis quoque credimus [p], quodam actu ad obligationem comparandam interposito: veluti stipulatione.

Ista notabilis lex. h. d. Quod agitur tacite, pro expresso habetur: & etiam tacite agitur, vt æquè bonum reddatur. h. d. Et diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum. Secundo ponit rationem. Tertio docet practicam. Secunda ibi, nam in contrahendo. tertia ibi, id autem.

III. POMPONIVS libro vicesimoseptimo ad Sabinum.

CVm quid [q] † mutuū dederimus, etsi [r] non cauimus, vt æquè bonum nobis redderetur: nō licet debitori deteriorē rem, quæ ex eodem genere sit, reddere: veluti vinum nouū [f], pro vetere. Nā in contrahēdo, si constante matrimonio fieret animo donandi, non valeret: vt C. de do. cau. l. quod de suo. & infra, de verb. obli. l. si diuortio.

a *Per solutionem.* scilicet faciendam. Accur.

b *In creditum.* locus à consequenti destructo. & cōsequens fuit: quia in quo genere suo &c.

c *Non potest.* Not. nō cōpelli creditorem aliud quàm quod debetur recipere: vt hic &. j. de re iudi. si sc. §. ait prætor. & infra, de constit. pec. l. promissor. §. fi. & infra, qui. mo. pig. vel hypo. sol. item liberatur. §. qui paratus. Sed contra, infra, de leg. j. si domus. §. qui confitetur. Sed ibi speciale ratione sanguinis: vt arg. infra, manda. cum seruus. Item contra, infra, de re iud. miles. §. j. Sed ibi speciale ne culpa seruorum vltra ipsorum æstimationem dominos grauet: vt insti. de noxa. §. j. Item contra in auth. de al. & emphy. §. si vero secundum prædictum. col. ix. Sed ibi speciale fauore ecclesiæ [c]. Item contra in authen. de fideiuss. §. quod autem. col. j. Sed ibi est necessitas, quæ legem non habet: vt supra, de offi. consu. l. j. Item contra. ff. de rei vindi. l. qui restituere. Sed ibi in eo grauatur, quòd iuratur in litem contra eum: vnde plus amittit debitor quàm lucretur. Item contra. C. de dona. si quis arg. §. sanè donator. Sed ibi fuit necessitas. nec ob. in ea. l. j. respon. vbi voluntariè soluitur æstimatio, licet argentum debeatur: quia æstimatio est in nummis argenteis, & nō ære contaminatis. Item contra, infra, de consti. pecu. l. qui autem. §. ij. Sed ibi fuit necessitas. Vel respon. d ad omnia supradicta, secundum Io. aut debetur quantitas: & tunc potest solui aliud pro alio, aut species: & tunc non, nisi iusta causa intercedat: vt infra, de lega. iij. fideicōmissa. §. si seruo. Accursius.

d *Appellata.* alluſio vocabuli [e]. sic. j. de adqui. pos. l. j. j. respon.

e *Tuum.* statim: & hoc in mutuo naturali. secus in ciuili: vt si cō fiteor me accepisse: quo casu post biennium teneor: vt. C. de non num. pecu. l. in contractibus. Quandoque tamen ex postfacto reconciliatur quod ab initio non valuit: vt in stipulatione: vt. C. e. quamuis. Item consumptione: vt. j. e. nā & si fur. &. j. de fideiuss. si quis pro eo. §. si nummos. Item vsucap. ad instar pecuniæ alienæ datæ in dotem: quam si triennio teneat maritus, & non cōsumat, vsucapit: vt infra, de iur. do. Proculus. & ar. infra, de don. cau. mor. l. si alienam rem. Item quarto modo. s. conditionis euentu, vel defectu: vt. j. eo. l. proinde.

f *Obligatio.* scilicet mutui. Accursius.

g *Genus.* nam quicquid est mutuum, est creditum: sed non conuertitur. sic differt populus, à plebe f: vt insti. de iur. na. §. lex est. Et facit. j. commo. l. j. §. j. aliàs strictissimè accipitur: vt. j. ad Mac. sed Iulianus. §. mutui. &. l. quia quod. &. j. de priuile. credi. si

h *Item mutuum.* scilicet naturale. nam quoddam est ciuile: vt dicam. j. ea. l. §. fin. Accursius.

i *Pecunia.* large accipe, pro omni eo quod consistit pondere, numero, vel mensura. sic accipitur, infra, de le. j. talis. Quandoque *speciale*: stricte accipitur [g]: vt. j. ad Maced. l. j. Quandoque largissimè, pro omni re: vt. C. de consti. pecu. l. ij. in fi.

k *Post nuptias.* scilicet cōtractas [h] fuit dos promissa ab vxore viro, scilicet mulieri ab eo nihil acceperit. & ideo dixi, post nuptias: quia si ante nuptias vxor promitteret, non esset obligata: cum sub conditione quadā, scilicet si matrimoniū extiterit, intelligitur facta promissio, sine quo nulla dos est: vt. j. de iur. do. stipulationem. licet sit ar. contra, vt etiam conditione pendente sit obligata: vt arg. infra, de ac. & ob. is cui. Vel dic, secundum Io. post nuptias, scilicet solutas, fuit facta promissio à viro vxori de dote, quam non acceperat. non enim falsa demonstratio impedit stipulationē: vt infra, de leg. j. si sic. §. si mihi. & ideo dixi, solutas: quia venit ex natura cōtractus, præsumi illud tacite agi: vt non sit opus expressione.

l *Dominum.* vel quasi dominum: vt. j. e. si pecuniam. Accur.

m *Obligant.* scilicet accipientem.

n *Voluntate.* idem si ignorante: vt infra, eod. l. certi condictio. §. si nummos.

o *Pecuniam.* scilicet tuam, vel meam, nomine meo: vt infra, eo. certi condictio. §. si nummos. Accursius.

p *Credimus.* id est, alienam fidem sequimur: vt ita de credito, nō de mutuo, loquatur iste. §. Vel dic [i] quòd loquitur de mutuo ciuili mixto: vt statim dices. Quare distingue [k]: mutuum aliud naturale: aliud ciuile, cui ciuili natura cooperatur: aliud ciuile tātum. Naturale, vt quando res mea ad te peruenit, in qua potest mutuū consistere. & de hoc dicitur, supra, eod. l. mutuum. Ciuile, cui natura fauet: vt si post factum, vel etiam ante, incontinenti stipulor reddi. quo casu stipulatio est vtilis: & ex ea agitur, & non ex numeratione: vt infra, de nouatio. l. si ita fuero stipulatus. §. fi. &. l. seq. & hoc casu loquitur hic. §. si autem vtilis, ex numeratione agitur: vt infra. e. certi condictio. §. quoniam. Ciuile tantum, vt in chirographo ex quo obligatur quis post biennium: vt. C. de non nu. pec. in contractibus. in prin.

i *Tene quā volueris, secūdū. Alex. & Ias.*

k *Sequitur glo. vsque ad fi. Bart. Bal. Pau. Ale. & Ia.*

CVm quid.] CASVS. Mutuaui tibi vinū, vel quid aliud, quod consistebat in pondere: & tunc non caui vt æquè bonū redderes. dicitur quòd istud subintelligendum est. nam in contrahēdo subintelligitur ne deterius mihi reddas. Viuianus.

q *Cum quid.* quod pondere, numero, vel mensura consistat: vt supra. l. proxi. §. j.

r *Etsi.* id est quamuis.

f *Nouum.* quid si pro nouo velit reddere vetus? Respō. Ioan. nō liberatur: quia non videtur æquè bonum reddere: vt insti. de ac. §. præterea. &. s. de vsu & ha. l. fi. Sed ar. cōtra. s. si serui. vin. & si forte. §. fi. &. j. de verb. oblig. l. vbi. nam ibi dicit: quod tst optimum, ipsum quoq; bonum est. Sed hic, cū est eiusdē qualitatis, vt vtrūque nouū vel vetus: vt infra, de sol. Paulus respō. secus si datū est vetus, & reddatur nouum: vel ecōtra. & potest hic sumi arg. quale quale, secūdum Bul. ad testes seniores, & q eligantur in dignitatib⁹ seniores. ar. cōtra in auth. de mona. §. fi. col. j. *ADDITIO.*

Dic, quòd non obstat: quia licet sit præsumptio pro sene: si appareat pro iuuene, præfertur seni. Alex. & Ias.

a *Quod agitur.* scilicet tacite. Accursius.

b *Pro cauto.* scilicet expressim: immo contra deberet dicere: vt quicquid non est expressum, pro omisso debeat haberi: vt infra, de verb.obli. quicquid.

quod agitur[a], pro cauto[b] habendum est. Id autem agi intelligitur, vt eiusdem generis, & eadem bonitate[c] soluatur, qua datum sit.

Si depositum fiat gratia recipientis, ad eum spectat periculum. h.d. Primo ponit vnum dictum, vbi conditio fuit expressa. Secundo, vbi non fuit expressa secunda ibi, nam & qui. Bartolus.

IIII. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Sabinum.

B SI quis nec causam[d], nec propositū fœnerandi habuerit: & tu empturus prędia desiderueris mutuam pecuniā: nec volueris crediti[e] nomine, antequā emisses, suscipere: atque ita creditor, quia necessitatem fortè proficiscēdi[f] habebat, deposuerit apud te hanc eandē pecuniā, vt si emisses, crediti nomine obligatus esses: hoc depositum periculo[g] est eius, qui suscepit. Nam & qui rem vendendā acceperit, vt pretio[h] vteretur, periculo suo rem habebit[i].

A fure, & mala fidei possessore, res conuenitur. Bartolus.

V. POMPONIVS libro vicesimosecundo ad Sabinum.

C QVod te mihi dare oporteat, si id postea perierit, q̄ per te factū[r] erit, quo minus id mihi dares: tuū fore id detrimentum[t] constat. Sed cū quæritur, an per te factum sit, animaduerti debebit, non solo non repetendi: vt hic, & ff. de relig. at si quis. §. potest tamen.

r *Condici possunt.* à furibus, vel malæ fidei possessoribus: vt infra de re.diui. §. si tamen. & de act. sic itaque. & ff. vsufruct. quemadmodū caueat. l. fi. & ff. de damno infe. hoc amplius. §. ij.

QVod te.] CASVS. Debebas mihi Stichum: & per te stare quo minus mihi dares. periit Stichus. tuum erit periculum. sed quando dicitur per te stare, vel quando fueris in mora, quæritur. Et respon. q̄ non solum si potuisti mihi dare, & non dedisti: vel dolo fecisti quo minus potuisti: sed si hoc scisti: vel scire debuisti: & tertium est si interpellatus es: quod non dicitur in hac. l. sed. j. de verbo. oblig. l. si ex lega. Viuianus.

s *Factum.* Ad euidentiam huius legis nota, quòd debitorum, quod est, eorum quæ debentur. & sic neutraliter ponitur) tria sunt genera. vnum in quātitate: aliud in genere, vt homo: aliud in specie. primum semper est in periculo debitoris: vt C. si cer. pet. l. incē. dium. & inst. eo. §. item is. In secundo idē: quia genus perire non potest. vt. l. in ratione. §. incertæ. j. ad. l. Fal. & hoc nisi oblatio fuerit in vtroque eius quod debetur: vt. j. de fol. l. qui decē. In tertio habet locum ista lex, in qua dicitur quòd si per eum factū fuerit, quòd sit periculum debitoris, id est, postquā fuerit in mora: vt. j. de verb. oblig. l. cum filius. & de sol. si mihi alienum. & j. de vsu. l. sciendum. quod fit tribus concurrentibus: quorum duo per hanc legē probantur: si dare potuit: vt hic, & infra, depositi. l. si in Asia. §. fi. & interpellatus fuit: vt infra, de leg. j. Titiæ textores. §. fi. & j. de verb. oblig. si ex legati. & l. nemo. §. j. & se debere sciuit: vt hac re. l. dicitur. & hoc est verum quando res per se periit. vbi autem debitor occidisset, non exigitur scientia. potuit enim ignorare: quia debitori succesit: vt infra, de verb. oblig. l. si seruum. in prin.

t *Detrimentum.* No. post moram rei periculum ad creditorē pertinere: vt hic, & j. ad Trebel. mulier. §. sed enim. & infra, de pig. col. bo. si quis. §. fi. & infra, depos. si in Asia. in fi. & supra, ad exhi. de eo. §. si post. Nec distinguitur secundum Ioan. q̄ vtrum eodem modo periisset penes creditorem, vel non: vt. j. de verb. oblig. si filius. §. fi. & infra, de vi & vi ar. l. j. §. rectissimè. & l. merito. & j. de leg. j. cum res. in fi. & l. apud Iulianum. §. ipsius quoque. sed M. distinguebat per. l. supra, quod me. cau. l. si cum ex. §. q̄ si homo. sed ibi in pœna triplici tenebatur tātum. vnde in hoc relenquitur vt ar. j. de iureiur. l. eum qui. Item pro M. j. depositi. si plures. §. fi. sed dic, speciale est in depositō. Vel dic quòd iustam causam habebat non restituendi depositarius habebat. Item pro eo est. ff. de rei vin. item si

verberarum.

---

a *Reprobatur secundū B.B.P.A. lex. & Ias.* quæ est contra. Sol.

b *Etiā reprobatur secundū eos. Albe. & Ang. ideo dic aliter, vt p eos hic.* rius ibi in obligatione verborum: hic quādo re cōtrahitur: vt indem, contra sti. qui. mo. re cōtrahi. obli. in princ. Item & quandoque non habetur pro expresso. C. de noua. l. fi. &. j. de reg. iur. l. expresso. quæ sunt ar. contraria. Sed quid si cui dixero in vulgari, tolle pecuniam istā: nunquid est mutuum, vel donū? videtur mutuū: vt. C. de dona. nec ignorans. Item videtur quòd sit donum: quia nō fuit dictum vt esset mutuū. Sed dic, refert q̄ verba præcesserint, vel fuerint secuta: vt infra, de testa. hæredes. §. pen. & infra, de leg. j. si seruus plurium. §. fin.

c *Approbatur per Bar. & Ia.* d *Idē Pau. & Ias.* Sed quid si non appareat? dic, si magna est quantitas, non videtur donum, sed depositum, vel mutuum: cum non videatur iactare pecunias: vt infra, de proba. cum de indebito. §. j. aliàs donum præsumo, cum in transferendo dominio cōsentire videamur: vt infra, de adqui. re. domi. cum in corpus. Item no. hic ar. quòd quædam tacita pro expressis intelliguntur: vt supra, de

e *Immo solum tenetur de lata, leui, leuissima culpa. Bar. Pau. & Ias.*

f *Ista glos. est sing. secūdum Lu. de Ro. Ale. & Ias. hic. & Reprobatur p Bart. Bald. Pau. Ale. & Ias. Alci. putat opinionem Ioan. verior, quia ea pecunia in mutuū conuerti ex solēpitis volūtate sia tim posit. proinde idē hic statuendū esse quod in mutuo. Zas. autem Bart. secuq̄ Azonis opinionē amplectitur. h Facit gl. 2. in. ca. 2. h uersi. itē & in alio. extra depos. i Ista est vera, secundū prædic.* serui. si cui. & infra, de ri. nupt. l. quanquam. & infra, de iure do. l. res. Sed arg. contra, infra, de reg. iur. l. actus.

c *Bonitate.* quo ad intrinseca, vt sit similis saporis, licet pretiū cursu temporis sit mutatum: vt. j. eo. vinum.

SI quis.] CASVS. Volebam à te accipere pecuniam mutuo, vt eam collocarem in emptionem alicuius prædij: sed antequam emissem, nolui teneri nomine crediti. cum proficisci deberes, deposuisti apud me pecuniam: ita quòd si emissem, tenerer tibi nomine crediti. amisi pecuniā. cuius periculo sit, quæritur. Et respō. quòd illius qui accepit. & hoc probat per similia verba. Viuianus.

d *Si quis nec causam.* vt quia non præcesserat meritū accipientis. Idem tamen dicit Ioan. si haberet causam, nec est propositum: quia expediebat ei potius in emptionem prædiorum collocare. vnde apparet sola misericordia vel amicitia eum esse motum ad mutuandum. & secundum hoc erit ratio, secundum Io. quare acquirenti ex sōcipiens de fortuito casu teneatur. alioquin idem videtur quod in commodato dicendum: nec casus, sed culpa leuissima veniat. illud non curo an hoc casu fœnerauerit, vel gratis mutuauerit: vt infra, eo. rogasti. ibi, maximè si sine &c.

e *Crediti.* id est mutui.

f *Proficiscendi.* id est, exeundi de ciuitate.

g *Periculo.* etiam casus fortuiti, secundum Io. vt probatur. j. e. rogasti. ibi enim loquitur de casu fortuito: quia dicit, sine culpa. Quod enim dicitur. C. de pigne. actio. quæ fortuitis. fallit hic, cū gratia accipientis tantum erat datum. Itē & ibi, vbi tale pactū in initio interuenit. Vel dic secūdum Azo. equius periculo suo &c. vt. s. de casu fortuito nō teneatur: sed de culpa. nec ob. j. e. rogasti. quia quod ibi dicit, sine culpa, subaudi lata, vel leui: leuissima tamen interuenit. & facit. j. depositi. si quis inficiatus. Accursius.

h *Pretio vteretur.* non sub conditione, si venderet prædia: vt supra fuit, si emeret.

i *Habebit.* cum distinctione tamen vtrum habeat rem venalem, vel non: vt infra, eo. rogasti. in prin. Accursius.

k *Condici potest.* condictione furtiua, & qualibet alia condictione, si res mobilis est, in qua furtum possit cōmitti: vt insti. de vsucap. §. quod autem. Item condictione sine causa, etiam pro immobili à creditore fure[k] siue prædone, ab alio non: vt infra, de adq. re. dom. §. sic itaque. & respectu possessionis[l]: vt. j. de condictio. indebiti. §. sed & si nummi. secundum Lotha. facit enim possessio ad vt eius respectu detur condictio furtiua, cum videatur facere furtum statim ex quo sibi[m] habere destinauit: vt. j. de furt. inficiando. §. in fine. j. respon. quod dici potest. quod tribus probatur exēplis. l. d. totus iste. §. admodum vtilis. Bartolus.

Res pignori data, pecunia soluta condici potest[k]: & fructus ex iniusta causa percepti[l], cōdicendi sunt[m]. Nam & si colonus[n] post lustrum completum fructus perceperit, condici[o] eos constat, ita demū, si non ex voluntate[p] domini percepti sunt. nam si ex volūtate[q], proculdubio cessat cōdictio. Ea quę vi fluminū importata sunt, condici possunt.[r]

Magistralis lex. & h.d. Ad debitorem speciei post moram spectat periculum interitus. h.d. & diuiditur. Primo ponit theoricam. Secundo practicam. Secunda ibi, sed cum quæratur. Bartolus.

k *Condici potest.* condictione furtiua, & qualibet alia condictione, si res mobilis est, in qua furtum possit cōmitti: vt insti. de vsucap. §. quod autem. Item condictione sine causa, etiam pro immobili à creditore fure[k] siue prædone, ab alio non: vt infra, de adq. re. dom. §. sic itaque. & respectu possessionis[l]: vt. j. de condictio. indebiti. §. sed & si nummi. secundum Lotha. facit enim possessio ad vt eius respectu detur condictio furtiua, cum videatur facere furtum statim ex quo sibi[m] habere destinauit: vt. j. de furt. inficiando. §. in fine. j. respon. quod dici potest. quod tribus probatur exēplis. l. d. totus iste. §. admodum vtilis. Bartolus.

l *Causa percepti.* possessio. nihil est[n], q̄ tantū possessio. sessio condicatur: quia tunc possessionem non rem cōdiceret, si nō fuit dominus: vt. j. de trib. ij. hic autē loquitur de condictione rei.

m *Condicendi sunt.* condictione sine causa: vt C. de condic. ex lege. mala. Item furtiua, cum furtum facere incipiat ipsorum fructuum.

n *Nam & si colonus.* bona ratio: quia sicut hic, ita & supra, domini præcesserit voluntas.

o *Cōdici.* quo casu facit eos suos: immo furti tenetur: vt. j. de fur. inficiando. §. fin. Accursius.

p *Ex voluntate.* semper adesse videtur nisi probetur absentia. j. loca. item quæritur. fi. & C. loc. & con. gem. si. propter primum voluntatem[o] alibi tra: vt infra, de fur. vas. §. vetare. Acc

q *Ex volūtate.*

r *Condici possunt.* à furibus, vel malæ fidei possessoribus: vt infra de re.diui. §. si tamen. & de act. sic itaque. & ff. vsufruct. quemadmodū caueat. l. fi. & ff. de damno infe. hoc amplius. §. ij.

QVod te.] CASVS. Debebas mihi Stichum: & per te stare quo minus mihi dares. periit Stichus. tuum erit periculum. sed quando dicitur per te stare, vel quando fueris in mora, quæritur. Et respon. q̄ non solum si potuisti mihi dare, & non dedisti: vel dolo fecisti quo minus potuisti: sed si hoc scisti: vel scire debuisti: & tertium est si interpellatus es: quod non dicitur in hac. l. sed. j. de verbo. oblig. l. si ex lega. Viuianus.

s *Factum.* Ad euidentiam huius legis nota, quòd debitorum, quod est, eorum quæ debentur. & sic neutraliter ponitur) tria sunt genera. vnum in quātitate: aliud in genere, vt homo: aliud in specie. primum semper est in periculo debitoris: vt C. si cer. pet. l. incē. dium. & inst. eo. §. item is. In secundo idē: quia genus perire non potest. vt. l. in ratione. §. incertæ. j. ad. l. Fal. & hoc nisi oblatio fuerit in vtroque eius quod debetur: vt. j. de fol. l. qui decē. In tertio habet locum ista lex, in qua dicitur quòd si per eum factū fuerit, quòd sit periculum debitoris, id est, postquā fuerit in mora: vt. j. de verb. oblig. l. cum filius. & de sol. si mihi alienum. & j. de vsu. l. sciendum. quod fit tribus concurrentibus: quorum duo per hanc legē probantur: si dare potuit: vt hic, & infra, depositi. l. si in Asia. §. fi. & interpellatus fuit: vt infra, de leg. j. Titiæ textores. §. fi. & j. de verb. oblig. si ex legati. & l. nemo. §. j. & se debere sciuit: vt hac re. l. dicitur. & hoc est verum quando res per se periit. vbi autem debitor occidisset, non exigitur scientia. potuit enim ignorare: quia debitori succesit: vt infra, de verb. oblig. l. si seruum. in prin.

t *Detrimentum.* No. post moram rei periculum ad creditorē pertinere: vt hic, & j. ad Trebel. mulier. §. sed enim. & infra, de pig. col. bo. si quis. §. fi. & infra, depos. si in Asia. in fi. & supra, ad exhi. de eo. §. si post. Nec distinguitur secundum Ioan. q̄ vtrum eodem modo periisset penes creditorem, vel non: vt. j. de verb. oblig. si filius. §. fi. & infra, de vi & vi ar. l. j. §. rectissimè. & l. merito. & j. de leg. j. cum res. in fi. & l. apud Iulianum. §. ipsius quoque. sed M. distinguebat per. l. supra, quod me. cau. l. si cum ex. §. q̄ si homo. sed ibi in pœna triplici tenebatur tātum. vnde in hoc relenquitur vt ar. j. de iureiur. l. eum qui. Item pro M. j. depositi. si plures. §. fi. sed dic, speciale est in depositō. Vel dic quòd iustam causam habebat non restituendi depositarius habebat. Item pro eo est. ff. de rei vin. item si

verberarum.

BIU Cujas

verberatum.§.fi. sed ibi in actione [a] in ré, & in eo possessore qui dic.semper habet locum.

lum in potestate [a] tua fuerit id, nécne: aut dolo malo [b] feceris, quo minus esset, vel fuerit, nécne: sed etiã si aliqua iusta † causa sit, propter quam intelligere deberes [c], te dare oportere.

Illud est certũ, quod apparet quid quale quantúmue sit. h.d. Primo ponit dictum. Secundo probat per auctoritatem. secũda ibi, nam & Pedius. Bal.

VI. PAVLVS libro vicesimooctauo ad Edictum.

CErtum est [d], cuius species vel quantitas, quæ in obligatione versatur, aut nomine suo, aut ea demõstratione, quæ nominis vice fungitur, qualis [e] quantáque sit ostenditur. Nã & Pedius libro primo de stipulationib⁹ nihil referre ait, ꝓprio nomine res appelletur, an digito † ostendatur, an vocabulis [f] quibusdã demonstretur: quatenus [g] mutua vice [h] [res [i]] fungãtur [k], quę tantundem præstent.

Mutui datio potest suspendi in euentum conditionis expressæ vel tacitæ. h. d. cum. l. proinde. Et diuiditur, quia primo ponit dictum in genere. Secundo illud exemplificat in conditione expressa. Tertio in cõditione tacita. secunda ibi in. l. proinde. tertia ibi, item si legatam.

VII. VLPIANVS libro vicesimosexto ad Edictum.

OMnia, quæ inseri stipulationibus possunt, eadem possunt etiã numerationi [l] pecuniæ: & ideo & conditiones.

VIII. POMPONIVS libro sexto ex Plautio.

PRoinde [m] mutui datio interdum pẽdet, vt ex postfacto confirmetur: veluti si dem tibi mutuos nummos, vt si cõditio aliqua extiterit, tui fiant [n], sisq; mihi obligatus. Item si legatã pecuniam hæres crediderit: deinde legatarius eã noluerit ad se pertinere: quia hæredis ex die aditę hęreditatis videntur [o] nummi fuisse: vt credita [p] pecunia peti posit. Nam Iulianus ait, & traditiones ab hærede factas ad id tempus redigi [q], quo hæreditas adita [r] fuerit, cũ repudiatum sit legatum [s], aut adpositum [t] †.

In potestate. immo & si nõ in potestate: vt infra, de verb. oblig. l. continuus. §. illud. sed dic [b], in potestate, id est, in rerũ natura. Aliter accipitur. §. de noxa. quotiens. §. in potestate. Alij [c] ad maioré cõsumaciam dicunt, dici quòd habeat eũ in potestate. quod in idẽ recidit. Tertij [d] quòd licet difficultas non noceat vt possit recõueniri, & recondemnari: non tamen sit in mora.

b *Dolo malo.* nam tũc posse præsumeris: vt. §. de noxa. electio. §. item si ex. & §. si is.

c *Deberes.* ergo & si non intellexit, si tamen debuit intelligere, tenetur: quia lata culpa potest ei imputari: vt quia credebat se nõ teneri quia scriptura nõ interuenit: licet alia lex excusare eum videatur, hoc ipso quòd non est in dolo: vt infra, de reg. iur. l. qui sine dolo. Sed ibi subaudi culpa [e]. Et caue tibi: quia hæc lex dicit de effectu moræ, quantum ad interitum tantum. Est etiam alius effectus circa fructus rei, in quibus dic, quòd si petam quod aliquando fuit vel est meũ, ex tẽpore morę veniunt fructus, alias à tẽpore lit. contestatę in cõtractibus stricti iuris: sed in bo. fi. semper ex tẽpore moræ: vt infra, de vsur. videamus. §. si actionem. &. §. seq. sed habet & alios effectus, quos plene dicemus. j. de vsur. l. mora. in prin. Accursius.

Certum.] CASVS. Hæc l. respicit vltimam partem rubricæ, si certum petatur. dicit ergo quid sit certum. Certum est illud cuius species est certa nobis. & hoc probat per Pedium iurisconsult. vt sequitur. Viuianus.

d *Certum est.* quia. š. e. l. j. promisit interpretationem huius verbi, certum, quod fuerat positum in rubrica, si certum petatur. dicit hic qualiter accipiatur tam in mutuo: sicut accipitur in rubrica, quàm alibi vbicũque certum petatur, vt certi condic. vel specialis ex mutuo vel generalis locum habeat.

e *Qualis.* qualis tam ad speciem, quàm ad quantitatem referas: sed quantum ad quantitatem referas tãtum. & in vtroque adiicias quid: vt vini: ecce quid. optimi, ecce qualitas. x. corbes vini, ecce quantitas: vt. j. de verb. oblig. l. stipulationum. & l. seq. & ita pro homine in genere promisso, & vino bono etiam quantitate expressa promisso, non agitur [f] certi cõdic. quia bono melius inueniri potest: vnde non est certa qualitas: vt. j. de verb. obli. vbi autem nõ apparet. in fi. j. respon. nec obstat quòd agitur certi cõdic. ex mutuo dato aliquo ad mensuram etiam nõ optimo, vel ad põdus, quia ibi est certum, inspecto eo quod est mutuatum: vt. š. e. cum quid. Alij volunt dicere, quòd in homine in genere promisso est certum quid, cum homo certa specie contineatur: vt. j. de verb. obli. inter stipulantem. §. sacram. & in vino bono promisso in. x. corbes, est certum quid, & quantum: & ideo datur certi condic. licet qualitas sit incerta in vtroque. & ad factum tãtum actio ex stip. datur: vt. j. de verb. obli. vbi autem non apparet. §. qui id, & insti. de verb. oblig. in prin. Sed prima verior est [g]: cum sit incerta stipulatio, nisi sint ibi omnia supradicta: vt. j. de verb. obli. vbi autem non apparet. in prin.

f *An vocabulis.* vt seruum cæcum vel rubeum. sic no. nil referre quid horum fiat: vt hic, & infra, de cõdi. & demon. l. nominatim. & supra, de rei vin. si in rem. §. pen. Sed quandoque interest: vt infra, ad Treb. quotiens. §. fi. &. l. seq. & de stip. ser. l. si communis seruus. & infra, de duo. re. l. siue. & de leg. j. turpia. §. fi. Vel illud [h] in personis: hoc in rebus. Vel dic quòd nil refert, quia certi condic. semper habet locum.

g *Quatenus.* i. quia. sic & infra, de fideicõ. liber. l. si quis rogatus.

h *Mutua vice.* id est, loco propriorum nominum.

i *Res.* id est, appellatiua nomina: vel æquipollentia.

k *Fungãtur.* id est, tãtundem valeant. & facit. C. de eõsti. pe. l. receptitia. §. sed vt subtilitati. vel dic, fungãtur, scilicet, pluribus vocabulis quæ &c.

Omnia.] CASVS: Hæc l. & seq. cõtinuantur: in quibus dicit, quòd sicut stipulatio contrahitur purè & sub conditione: sic & mutuum. vnde pendet conditio interim, contrahatur mutuũ: an nõ: & est in suspenso. sic: mutuaui tibi pecuniam vt tenearis mihi si nauis venerit ex Asia. nõ est mutuum vt nunc sis mihi obligatus, sed vt tunc. s. cũ extiterit conditio. [ITEM SI.] Sẽpronius decessit me hærede instituto: & legauit Titio. x. in specie quæ erant in illa arca. istam pecuniã mutuaui alij. in pendenti est an mutuum sit: quia si legatarius agnouit legatũ, nõ cõtrahitur mutuũ: secus si repudiauit: & hoc ꝓbat iurisco. quia tẽpus repudiationis trahitur ad tempus aditæ hæredi. sed si illud tempus iungatur: apparebit quòd ego hæres sum dominus legati. Viuianus.

l *Numerationi.* id est, mutuationi. q. d. sicut stipulatio potest fieri in diem, & purè, & sub condi. vt instit. de verb. oblig. §. omnis. ita & mutuum. & hoc probat lex. j. proxi. idem & econtra: vt sicut obligatio est conditionalis, ita & solutio creditoris potest fieri conditionalis: vt. j. de solu. sub conditione. sic. j. de iure do. l. dotis. §. fi. & l. seq. Accursius.

m *Proinde.* id est, ergo: & est coniunctio illatiua.

n *Tui fiant.* interim. ergo sunt numerantis. &. j. proxi. casu sunt legatarij: cum mortuo testatore recta via transeat dominium in legatarium [i]: vt infra, de fur. à Titio. Dicitur autem pendere, ratione spei de futuro. sic supra, de vsufru. si fur. in fi. & l. sed & si quis stipuletur. §. j. & inst. qui. mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus.

o *Videntur.* sed non fuerunt, nisi fictione iuris, vel ratione spei.

p *Vt credita.* supple dicendũ est, vt credita pecunia posit peti. s. ab hærede, vt eam hæres petat. Accursius.

q *Redigi.* fictione iuris inspecta: vt si repudiet, vel cõditio legati deficiat, valeat traditio. si verò existat cõditio, nõ valeat traditio.

r *Adita.* vt extunc videatur fuisse hæredis, & sic postea tradidisse vt suam.

s *Legatum.* scilicet in specie: aliud si in genere.

t *Adpositum.* id est, defectũ [k]. aliqua conditione, sub qua relictũ fuerat, deficiente: vel ecõtra, id est, quæsitũ legatario condit: existente. sic. C. cõmunia de leg. l. vlt. §. fi. & facit ad hoc. j. de rebus dub. l. quædã sunt. §. j. & infra, de lega. j. seruũ filij. §. j. &. j. de milite. si miles Titio. & supra, ad leg. Aquil. l. quia. &. l. nam sicut.

Certi condictio.] CASVS. Quid sit certũ, dictum est. š. l. certum. hic ostendit, quãdo detur certi condictio. Quandoque certum est in obligatione: siue contractus sit certus, siue incertus: dũ tamen pura sit obligatio. Si autẽ sit in diẽ, vel sub conditione: non potest agi ante diem, vel conditionẽ. [COMPETIT.] Supra dixit certi condictio. competere ex omni causa: hic specificat finẽ ex causa legati &c. & patescit exẽplo. [QVONIAM ICITVR.] Ponit iurisconsultus continuationẽ in textu: & ex quo certi cõdictio dat ex omni cõtractu, ponit quosdã casus in quib⁹ dubitari potest an locũ habeat cõditio. Primus est: Mutuaui tibi. x. stipulatus fui ista. x. alij reddi. an locũ ista condictio habeat, quæritur. Et resp. ꝙ sic: neque obstat stipulatio quæ inutilis est. Item si mutuaui

solutiõe sequente: & erit vera, secundum Alex. & Ias.

† *Nos habemus hic textum figendũ cordi, & mẽti tenẽdũ valde, secundũ intellectum Sali. & Alex. post eũ hic, quòd legatarius repudiando onus adiectũ legato, censetur repudiare legatum.*

i *Quando species est legata. secus si quãtitas. Bart.*

k *Ista expositiones non tenentur: ideo dic, vt in tex. Bar. Alex. & Ias.*

BIU Cujas

tuaui tibi pupillo tutore auctore, & stipulatus sum tutoris auctoritate. Item si mutuaui, & stipulatus sum mihi reddi sub impossibili conditione. Item si mutuaui alicui cum esset compos mentis: & stipulatus sum cum fuerit furiosus: in omnibus istis casibus dabitur mihi condictio. [*SI NVMMOS.*] Planus est. [*DEPOSVI.*] Deposui apud te. x. rogasti in b. vt eis vtereris. in. c. vsus es, non in b. quo illorum tẽporum agi possit cõdictione certi ex mutuo, quæritur. Et respõ. quòd in b. & reddit rationem. Retento eodẽ casu, in a. pmisi tibi vti in b. vsus es. nõ in a. sed in b. dicit pecunia mutua. & agi potest. & hoc dicit lex sequens. Vi.

Famosa est lex ista: nec difficilis in tex. sed bene in glo. & breuiter. h. d. Certi condictio competit ex omni causa, ex qua certum petitur, siue ex contractu, vel quasi: siue ex maleficio, vel quasi, vel quomodocũq;. hoc dicit vsque ad. §. quoniam. Et diuiditur in quinque. Primo dicit, quòd certi cõdictio competit. Secundo, ex qua causa cõpetit. Tertio, ad quid. Quarto, quãdo. Quinto, ponit de hoc plura exempla. Secũda ibi, ex omni. Tertia ibi, licet enim. Quarta ibi, dũmodo. Quinta ibi, competit. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro vicesimo sexto ad Edictum.

a *Certi condictio.* scilicet generalis, quæ continet sub se certi cõdic. specialé[a], quæ pro mutuo tantum datur: de qua dicit. ff. eod. l. ij. in prin. & §. j. Item triticariam[b], cum hæc ad omnia certa competat: illa vero ad pecuniam numeratam non datur: vt. j. de tri. l. j. ibi, quæ autem &c. licet econtra & illa habeat sub se hanc: quia illa ad incerta datur, hæc non. vnde se habent vt excedentia & excessa: vt. j. de triti. l. j. §. generaliter. Item dixerunt quidam esse quãdam specialem quæ ad numeratam pecuniam tantum datur: & illa nomine tur si cer. pet. vt. j. de condic. tritica. l. j. in prin. quod nihil est. illã autem dicebant subesse isti generali similiter. Item differt hæc à condic. sine causa: vt. j. de condic. sine causa. l. j. in prin. Item quid ab acti. in factum subsidiaria? Respon. illa enim in defectum specialium actionum: hæc concurrit cum aliis.

a Idẽ Bar. Bal. Aret. & Alex. hic.

b Sequitur hanc glos. vsque ad fi. B. B. Paul. Alex. & Iaſ.

b *Ex omni causa.* inculcatio verborum est, secundum quosdam. nam idem est causa quod obligatio. Vel dic, causa, scilicet ex maleficio, vel quasi: obligatio scilicet ex contractu, vel quasi, vel econtra. Vel dic, secundum Io. ex omni causa denotare generalitatem obligationum. s. ex contractu, vel quasi, siue ex maleficio, vel quasi: & ex omni obligatione denotare generalitatem rerum debitarum: vt siue species, siue pecuniæ debeantur. Vel verius dic[c], ex omni causa. i. contractu, vel quasi, vel maleficio, vel quasi cõmissione: & ex omni obligatione: scilicet quæ oritur ex prædictis. nam primo est factum, siue contractus, & ex eo oritur obligatio, & ex obligatione actio: vt supra, de procu. l. licet. §. ea obligatio. & insti. de verb. obli. in prin. ibi, ex qua re &c. Sed cum competat ex omni causa. nunquid hæc causa proponenda est in libello? Respon. vtique[d]: vt infra, de excep. rei iudi. & an eadem. §. actiones. Item cur hæc actio fuit inducta, cum speciales sufficiant? Respon. non semper specialis datur, vt vbi stipulor. x. vt infra, eo. l. si quis certum. Azo. Sed nonne competit specialis ex stipulatione: vt insti. de verb. oblig. in princ. secundum Azo. sed non dicebat[e] esse specialem ex stipulatione. Item est bonum exemplum, stipulor factum, & peto interesse. nam hic sola generalis locum habet: non autem certi condictio[f] ex stipulatione: quia non sum stipulatus[g] interesse. Item & si detur specialis: expedit tamen[h] hanc dari si specialis sit famosa: quia nolo fratrem meum infamare: pecuniam tamen volo. hæc enim non infamat: vt infra, de act. & obli. cessat. Item nunquid perit hæc actio tanto tempore quanto specialis: vt redhibitoria, & quanto minoris, in quarum locum datur? Respõ. vtique: vt supra, si quis cau. si eum. §. fi. & infra, de iureiu. duob. §. exceptio. Item nunquid hæc crescat per inficiationem: sicut illa in cuius locum daretur? Respon. non[i]: vt supra, de peti. hære. item veniunt. §. cum prædiximus. & est ratio, quia assumit sibi eam naturam, id est, formam & statum, quem actio habet primordialiter: non ex superuenienti casu. Ar. contra. d. l. si eum. §. qui iniuriarũ. & de seruo cor. hæc actio. & l. seq.

c Ista est vera supradictis reprobatis, secundũ B. Paul. Alex. & Iaſ.

d Sequitur Bar. Alex. & Iaſ.

e Idẽ Bal. & Ful.

f Reprobatur p. B. B. Paul. Aret. Ale. & Iaſ.

g Expreſſe: sed bene tacite secundũ prædic.

h Et bene, secũdũ eosdem.

i Idẽ B. B. P. Ale. & Iaſ.

c *Certum petitur.* quid sit certum, habes. ff. e. l. certũ. & subaudi hic, scilicet dari, vt debitum: non vt meum: quia tunc vindicatio non condictio datur, nisi contra furem: vt. ff. vsufru. quẽad. ca. l. fi. Sed nunquid cũ actione ex empto. vel præscrip. ver. datur, vel similibus, in quibus ad tradendum agitur, non ad dandum: vt. j. de act. emp. l. ex empto. in prin? Rñ. sic[k]. vnde dic, certum petitur. fabri i. vel tradi. at vbi factum purum est, vt facere fossam, & similia, habet locum ex stipulatu: vt. j. de ver. obli. vbi autẽ §. qui id quod. sed cum in actione ex empto interesse præstã. do liberei: vt. j. de act. emp. l. j. nũquid in hoc idem est quando in eo locũ datur? Dic q; sic vt ar. ff. si quis cum fi. §. qui iniuriarum. & instit. de act. §. fuerat. ibi, nam naturam &c. sed nunquid in locũ actionis commodati, vel pignoratitiæ, vel similis datur hæc condictio? Rñ. non: quia ibi negat ad dandum neque ad tradendum, quod non sit meũ daretur, sed ad meũ restituendum. &c.

A

B

C

D

d *Excerto.* dic certũ contractum, in quo cõtinetur certum: incertum, in quo continetur incertum, vt factiõnem vt agatur ad factũ, sed ad interesse certificandum per sententiã iudicis: vt. j. de verb. oblig. l. vbi autem. §. qui idem quo facto agitur duobus modis: ad factum præcisẽ[l], & tũc actio ne ex stipulatu: vt institu. de verb. obli. in princ. Item ad interesse & tunc certi condic.[m] vt infra, de re iudi. si quis ab alio. sũ. institu. de verb. oblig. §. pe. quod interesse licet sit incertum ma facie, tamen per subtilitatem iudicis in sententia fiet certum vt. C. de sen. quæ pro eo quod interest. l. vnica. §. in aliis. & insti. de act. §. curare. at si ad factum præcisẽ agitur prius, & postea, ibi incertitudo: nec obstat quod hic dicit, certum petitur: quia principium sit considerandum: vt tunc sit certum: quia etiam prius est certum ratione spei infallibilis. nam debet probari, & condemnatio fieri certa super interesse: vt. C. de sen. quæ pro eo quod interest. l. j. Item non ob. ff. si quis in ius voca. non iert. l. quia ibi agitur incerti ad interesse: vt ibi dicit, id est, agitur[n] condic. certi ad interesse, quod est incertum prima facie, certificandũ tamen postea. Alij dicunt, ad interesse agi ex stipulatu per dictam legem, si quis in ius voca. & exponunt hic, ex certo id est nominato: siue ex incerto. i. innominato contractu[o]: dummodo certi petatur inspecto principio & fine causæ. & est etiam arg. pro eis supra, de iurisdi. om. iudi. l. pe. Accursius.

e *Præsens.* id est pura.

f *Non potero agere.* propriè & impropriè ponitur verbum, potero. nam ante condi. nullo modo ago: ante diem ago, sed malè dico: vt supra, quando dies vsusfruc. le. ce. l. j. in fi. & infra, de verb. signi. l. cedere. sic supra, de offi. procon. & le. l. ij. in fi. sic in verbo, reddere: vt. C. de fideiuſ. l. sancimus.

g *Ex legati.* ergo ex quasi contractu: vt inſtit. de obli. ex quasi contrac. §. hæres. & dic, quòd testator legauit rem alienã sciens. pro sua enim non datur condictio: quia habet rei vind. vt supra, de vsufruc. quemadmo. cau. l. fi. & quẽadmodum ser. amit. si partem. §. j. Vel dic, quantitatem fuisse legatam. Accursius.

h *Ex lege Aquilia.* ergo ex maleficio. Sed nunquid crescet per inficiationem? Respon. non: vt supra, de peti. hære. item venit. §. cum prædiximus. arg. contra supra, si quis cau. si eum. §. qui iniuriarum. Item nunquid erit temporalis cum redditur loco zdilitiarum? Respon. sic: vt arg. dicti. §. qui iniuriarum. vt &. ff. pri. no.

i *Senatusconsulto.* scilicet Trebelliano.

k *Fiduciaria.* id est, fideicommissaria. & vult hic fideicommissarius agere contra debitores hæreditarios. Prætor enim ei, & in eum, decernit vtiles actiones cui hæreditas restituitur: vt insti. de fideicom. hære. §. restituta. si autem non esset restituta, non posset agere, nisi in tribus casibus: vt. C. ad Treb. l. pe. §. fi.

l *Siue alieno.* vt defuncti. q. d. siue se obligauit, siue iure successionis teneatur. sic ponitur supra, de his qui not. infa. l. furi. §. si quis alieno. Accursius.

BIU Cujas

coniunctim[a]: referendæ sunt nobis quædam species, quæ dignum habẽt tractatum, an hæc actio ad petitionem eorum sufficiat. ℣ Numeraui tibi decẽ: & hæc alij stipulatus sum. nulla[b] est stipulatio. An cõdicere decem per hanc actionem possim, quasi duobus contractib⁹ interuenientibus: vno, qui re factus est, id est, numeratione: alio, qui verbis, id est, inutiliter: quoniam alij stipulari non potui? Et puto posse[c]. Idem erit, si à pupillo fuero sine tutoris auctoritate stipulatus[d], cui tutore auctore credidi. Nam & tunc manebit mihi condictio ex numeratione[e]. Idem quæri potest, & si quod tibi numeraui, sub imposibili conditione stipuler. Cum enim nulla sit stipulatio[f], manebit condictio. Sed & si ei numerauero cui postea bonis interdictũ est, mox[g] ab eo stipuler: puto pupillo[h] eum comparandũ: quoniã[i] & stipulãdo sibi adquirit.

Numerando pecuniam nostram nomine absentis & ignorantis, ei quærimus actionẽ. hoc dicit. Diuiditur. quia primo ponit dictum. Secundo, probat illud per auctoritatem Iuliani. Tertio, probat illud per argumentum à communiter accidentibus. Secunda ibi, Iulianus. Tertia ibi, cum quotidie. B.

℣ Si nummos meos tuo nomine dedero velut tuos[k], absente & ignorante: Aristo scribit, adquiri tibi condictionem. Iulianus quoque de hoc interrogatus libro decimo scribit, veram esse Aristonis sententiam: nec dubitari, quin si meam pecuniam tuo nomine voluntate[l] tua dedero, tibi adquiratur obligatio: cũ quotidie[m] † crediturì pecuniam mutuam, ab alio poscamus, vt nostro nomine creditor numeret futuro debitori nostro.

Pecunia debita ex causa depositi, potest conuerti in causam mutui, ex sola voluntate deponẽtis, & depositarii absque eo, quod de loco moueatur, vel tangatur. & si fuit deposita, vt depositarius ea vtatur si volet: non prius fit mutuum, quàm moueatur per depositarium. Hoc dicit cum. l. sequen.

℣ Deposui[n] apud te decem: postea permisi tibi vti. Nerua [&] Proculus, etiam antequam moueantur, condicere, quasi mutua tibi hæc posse aiunt: & est verum: vt & Marcello videtur. Animo enim cœpit possidere[o]. ergo transit periculum ad eum, qui mutuum rogauit: & poterit ei[p] condici[q].

x. Idem libro secundo ad Edictum.

QVod si ab initio, cum deponerem, vt tibi, si voles, permisero: creditam non esse, antequam mota[r] sit: vt tunc breui manu, quasi à te numerata pecunia condictio tibi quæratur: vt infra, eo. singularia. nam si errarem, dominium non transferrem: vnde nõ esset mutuũ: vt. ĭ. de acquiren. re. do. si procurator. & de condic. cau. da. l. iij. §. subtilius. Sed quid si nomine tuo mutuo, & incontinenti stipulor illud mihi reddi? Videtur nouari prior obligatio: vt infra, de noua. l. cum enim. Vel dic[s], q̃ ibi loquitur cum suo nomine numerat, & sibi stipulatur: hic quando alieno nomine numerauit. vnde actionẽ quæsitam non potuit sibi incõtinenti auferre: vt supra, de procu. l. procurator totorũ. & l. mã dato. Econtra quid si mutuam pecuniã meo nomine dedero, & incõtinenti reddi alij paciscor eandem? Respõ. hic non videtur loqui, nisi cum ipsa numeratio fit alterius nomine, & tanquam nũmi sint eius, cuius nomine numerat. sic enim dicit, velut tuos: & ita. C. per quas perso. no. acquir. l. fi. sic ergo numeratio ex mutui causa vindicat sibi hanc prærogatiuã: vt. ĭ. e. singularia. non stipulatio, vel pactum incontinenti factum: vt. s̃. ea. l. §. quoniam. Vel dic[h] plus operari pactum quã stipulationẽ: quia pactũ suis, & mutui virib⁹ nititur: stipulatio suis tãtum. Accursius.

l *Voluntate*. subaudi, maxime. nam etiam me ignorante hoc facere posses: vt. ĭ. proxi. Sed quid si te ignorãte tuo nomine mutuo, & ratũ non habeas? Respon. mihi vtilis datur: vt. C. eod. si absentis. Accursius.

m *Quotidie*. id est, frequenter. vnde nota propter frequentiam aliquid concedi. similis ratio est infra, de preca. l. certe. in fine. & l. sequen. Accursius.

n *Deposui*. tibi roganti. volentíque vti. Ioan.

o *Possidere*. vnde ciuiliter possidere: & possessionem tenet corporalem: & ita dominiũ est translatum, etiam sine traditione: vt insti. de re. di. §. interdum. vnde potest condici. Sed cõtra, quia solo animo nemo incipit possidere: vt. ĭ. de acquiren. pos. l. quẽadmodũ. Sol hic[i] erat res in cõspectu: vt. ĭ. de acqui. pos. quod meo. §. si per venditorem. &. s̃. de rei vin. l. eius. & l. hæc si. nec ob. quod dicitur in. d. §. instit. de re. diui. quia ibi non ex solo contractu habet dominium emptor: sed ita demum si apprehendat, & vẽditor patiatur esse apud emptorem: vt. ĭ. de acquir. re. do. qua ratione. §. interdum. vel dic, esse speciale hic: vbi licet non sit in conspectu, acquiritur tamen dominium: vt infra, eo. l. singularia.

p *Ei*. id est, ab eo. Accursius.

q *Condici*. scilicet certi condictione generali & speciali.

r QVod si ab initio. *Mota*. cur non est mutua statim, cum habuit voluntatem, vel propositum vtendi, & mutuam habendi? Respon. k quia dictum erat in depositione, si voles: quod verbum nimis est extensiuum. licet enim semel velit, tamen potest mutare[l] propositum antequam moueat: & sic plerũque esset mutuum, & desineret. Aliud in verbo, si volueris: vt infra, de ver. obli. si quis stipulatus. & secundum hoc, verbũ hic positum, si voles, exponitur: id est, si voluntarie vsus fueris. sic supra, de re. diui. l. fi. Et erit[m] differentia inter hunc, & superiorem casum: quia hic secuta fuit voluntas vtendi voluntatem dantis: ibi autem præcessit. Alij autem faciunt differentiam tantũ in verbo, si voles;

---

a *Coniunctim*. id est, verbis interueniente re, vt patet in societate quandoque: vt infra, pro socio. l. iiij. in prin. vnde re & verbis non posset contractus fieri. sic infra, de act. & obli. l. obligamur. §. iij.

b *Nulla est*. quia alteri stipulari nemo potest: vt insti. de iuti. stip. §. si quis alij. &. §. si quis alteri. nisi sua interfit: & tunc ipse agit: non ille cui stipulatus est: vt. ĭ. de verb. oblig. liber homo. §. fi. in casibus autẽ, & alteri potest quis stipulari, quos no. ist. de iuti. stip. i. d. §. si qs alij.

c *Et puto posse*. scilicet condicere ex prima obligatione. sed videtur prima obligatio per sequẽtẽ stipulationẽ nouata: vt. ĭ. de noua. si ita fuero. §. fi. &. l. seq. quæ sunt contra, sed distingue, an egerint inter se contrahẽtes, vt ex numeratione actio nó nasceretur: & tunc nulla nascitur: vt. l. contraria. & infra, eo. l. non omnis. in princ. aut est in dubio: & tunc si stipulatio sequens valet, nascitur ex numeratione actio: sed fingitur non nata: vt infra, de verb. oblig. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. &. l. cõtraria. & de act. & obli. obligationum fere. in fi. si vero non valet, remanet actio prima: vt hic. Si verò stipulatio valet, & nomine vnius est numeratum, & alterius stipulatum: præualet numeratio: vt infra, de stipu. ser. l. j. §. ij. Item quid si pro parte tenuit, & pro parte non stipulatio: vt quia mihi & alij sum stipulatus? Respon. d pro ea parte quę tenet, fit nouatio: pro alia remanet prima actio, et numeratione, secundum R. vt infra, de vsuris. l. iiij. §. fi. Ité no. hic argu. quòd non vitiatur vtile per inutile. sic infra, de verbo. oblig. l. j. §. pe. Argu. contra supra, de arbi. l. parui. §. j. & hæc omnia locum habent hic, & in sequentibus responsis.

d *Stipulatus*. scilicet quod eidem mutuaueram cum auctoritate tutoris, vt subiicit. nam si stipulatus fui à pupillo, quod alius debebat: prior iure nouationis tollitur, & posterior obligatio non potuit sortiri effectum: vt instit. quib. mo. tol. ob. §. præterea. quæ est contra. nisi e forte iustam causam pupillus habuit promittendi. quia forte pecuniam debet ei: pro quo spopondit: quo casu datur actio stipulatori in pupillũ, ad instar domini: vt supra, de pac. in personam. §. qui pecuniam.

e *Ex numeratione*. facta interueniente tutore. Ioan.

f *Nulla sit stipulatio*. vt insti. de inuti. stipu. §. si imposibilis. & infra, de act. & obliga. non solum.

g *Mox*. cum iam interdictum est. Ioan.

h *Pupillo*. dic ergo, quod in pupillo dixi. s̃. eod. §. & facit infra, de verbo. obbliga. is cui.

i *Quoniam*. bene dico supra æquiparari pupillo: quoniam in hoc alij comparatur. Accursius.

k *Velut tuos*. sic dicendo, nomine Titij tibi mutuo: & ei reddes. vnde not. quòd hæc duo pacta, vel primum tantum plus valet, quàm stipulatio etiam incontinenti apposita: vt supra, ea. l. §. quoniam. quæ est contra. aliàs quandoque plus valet stipulatio, quàm pactum, etiam incontinenti vtroque apposito: vt. C. de vsur. l. iij. & supra, de reli. quòd si loc⁹. &. C. de iure dot. auia. &. ĭ. de ser. expor. l. seruus ea. Vel dic[f], quòd hic non fuit pactus: sed alieno nomine dedit. Item hoc intellige, quando sciebam meos nummos.

g *Sequitur Bar. in secundo casu principali.*

† *Scribẽtes hic colligunt, quòd procedit argumẽtum a Iolun. & ad hoc facit & cõsonat. l. 2. §. merito infra, ne quid in lo. pu. & l. Iulianus. infra, de rei vin. l. C. de iudi. tex. in. c. 1. de cler. nõ resi. extra.*

h *Non tenetur secundũ B. & P.*

i *Dic, quòd nõ requiritur, quòd sit in cõspectu: sed quòd teneat: & habeat domini volũtatem. Bar. Alex. & Ia.*

k *Ista respõsio displicet P. Ale. & Ia.*

l *Immo nõ potest mutare: quia quãdo electio trahit secũ executionẽ: non admittitur variatio. P. Ful. & Ia.*

m *Hæc gl. ponit verũ intellectum ad hũc tex. secundum Pau.*

BIU Cujas

si voles: vt siue à principio, siue postea dicatur, habeat locũ hæc lex. secus si hoc verbum, non apponitur: quod nihil est. Accur.

a *Debitum.* i. mutuum: quia non est certum, an vtatur &c.

Rogasti me.] CASVS. Eram amicus tuus. trãsactis nundinis venisti ad me, & dixisti: certe male negotiat⁹ sum in his nũdinis: & ideo non possum satisfacere creditoribus. rogo igitur te, vt mihi. c. scuta mutuo des. Ego respondi tibi: certe ego sum in ea causa qua tu es: quia etiam malas nundinas habui, & pecunia careo: tamen ne credas me tibi nolle subuenire, habeo hic scutellam, vel scyphum. cætera dic, vt in tex. [SI FVGITIVVS.] Tria dicit. Et primum, quòd seruus cui concessa est peculij administratio, mutuans pecuniam facit eam accipientis: & contrahitur obligatio. Secundum est: si seruus fugitiuus, vel non fugitiuus, mutuet pecuniam cõtra domini voluntatem, non contrahit obligationem. vnde nummos vindicare possum, si extent, vel si dolo factum fuerit, quo minus extarét. Tertium est, quòd si pecunia mutuata aliquo prædictorum casuũ cõsũpta fuit: condictione tenebitur, qui mutuum recepit. Viuia.

b *Lãcem.* id est argẽteam scutellam.

c *Si vendideris.* & nũmos mutuos acceperis, aliàs[a] erit actio ex innominato contractu, do vt facias: vt infra, de præscrip. ver. rogasti. in prin. Accursius

d *Factam.* immo nõ ideo magis est mutua: quoniam debitum[a] * iri non est certum.

Pecunia redacta ex venditione rei meæ de partium voluntate, statim conuertitur in causam mutui: & periculum rei traditæ ad vendendum, vt pretio quis vtatur: pertinet ad tradentẽ, si eam venalem habebat: aliàs ad recipientem. Alexan.

XI. IDEM libro vicesimosexto ad Edictum.

ROgasti me, vt tibi pecuniã crederem: ego cum nõ haberem: lancem[b] tibi dedi, vel massam auri, vt eam venderes, & nummis vtereris. si vendideris[c], puto mutuam pecuniã factam[d]. Quòd si lancem vel massam sine tua culpa[e] perdideris, priusquam venderes: vtrum mihi, an tibi perierit[f], quæstionis est. Mihi videtur Neruæ distinctio verissima, existimantis multum interesse, venalem habui hanc lancem, vel massam, necne: vt si venalem habui, mihi perierit: quẽadmodum si alij[g] dedissem vẽdendam. Quòd si nõ fuit propositum hoc, * vt venderem: sed hęc causa fuit vendendi, vt tu vtereris: tibi eam perisse: & maximè si sine vsuris credidi[h]. ℣ Si tibi dedero decem, sic, vt nouem debeas: Proculus ait, & recte non amplius te ipso iure debere, quàm nouem. Sed si [decẽ] dedero, vt vndecim debeas: putat Proculus amplius, quàm decem condici non posse[i].

Seruus mutuans pecuniam domini voluntate, adquirit certi condictionem domino. si autem contra voluntatem domini pecuniam credat, non facit eam accipientis: sed extans vindicatur, aut pro dolo malo consumpta agitur ad exhibendum: & bona fide consumpta condicitur. h. d. Alexan. de Immo.

℣ Si fugitiuus[k] seruus nummos tibi crediderit: an cõdicere [nũmos] tibi dominus possit, quæritur. Et quidem si seruus me⁹, cui concessa est peculij administratio, crediderit tibi: erit mutua. Fugitiuus autem, vel alius seruus contra voluntatem domini credendo[l], non facit accipientis. Quid ergo? Vindicari nummi possunt, si extant: aut si dolo malo desinãt[m] possideri, ad exhibẽdũ agi. Quòd si sine dolo malo consumpsisti[n]: condicere tibi potero[o].*

Licet ab initio non transferatur dominium, tamen consumptione secuta reconciliatur mutuum: & tunc quæritur certi condictio numerati, siue sciuerit, siue ignorauerit consumptionem. hoc dicit. Alexan. de Immo.

XII. POMPONIVS libro sexto ex Plautio.

SI à furioso, cum eum compotem mentis esse putares, pecuniam quasi mutuam acceperis: eáque in rem tuam versa fuerit: condictionem[p] furioso adquiri[q] Iulianus ait. Nam ex quibus[r] causis[f] ignorantibus[t] vt infra, de vsur. qui semisses. §. fi. præterea decre. dicit: Quicquid accedit sorti, vsura est. Accursius.

k *Si fugitiuus.* dic, quis sit fugitiuus: vt infra, de ædi. edic. quia sit. j. respon. Accursius.

l *Credendo.* fugiens enim seruus statim amittit liberam administrationem: vt infra, de pecul. libera. Accursius.

m *Desinant.* scilicet possideri ab emptore.

n *Consumpsisti.* tu qui accepisti mutuũ à seruo.

o *Potero.* vtpote reconciliato mutuo consumptione: vt infra. proxi. & facit ad hunc §. infra, de act. & obli. serui. in fi. j. respon. & infra, de fol. fugitiuus. Accursius.

SI à furioso.] CASVS. Accepi pecuniam mutuam ab aliquo furioso, quem credebam esse sanæ mentis ab initio, non contrahitur mutuum: & ea pecunia consumpta reconciliatur mutuum, & acquiritur cõdictio furioso. [ITEM.] Mutuaui pecuniã seruo alicuius: cœpi ego mutuator furere: seruus in rem domini vertit: creditori acquiritur condictio: & hoc cum pecuniam meam mutuaui, idem est ei ac si ipsi furioso. Idem est in re. quòd si pecuniam subreptam mutuam dederim, & consumpta pecunia, mutuum reconciliatur. hoc dicit. l. sequen. vsque ad. §. alienos. qui plane est. [SI SERVVS.] Si seruus cõmunis creditori mutuo. x. alicui, cuilibet domino competit condictio in quantum, & probat hoc per simile ibi, nam & si. Viuianus.

p *Condictionem.* quæritur, an hæc condictio ex consumptione nascatur, an ex numeratione? videtur, quòd ex numeratione: vt infra, de fideiuss. si quis pro eo. §. si nummos. vbi dicitur, in omnem enim causam acceptus videtur, quæ ex ea numeratione nasci potest. Contra videtur, quòd non ex numeratione: quia numerationem pecuniæ non præcesserit consensus. furiosus enim erat. si ergo non daretur ex contractu, multo minus ex quasi contractu, vel maleficio, vel quasi: ergo nullo modo datur. Item ex consumptione non datur: quia non est modus connumeratus in iure, vt quis obligetur, nisi præcedat consensus: vt infra, eo. non omnis. in princ. & in §. si pupillus. Item nec potest dici furiosum videri consentire: quia ad suum commodum spectat quod agitur: quia hic expressus, seu verus, id est non tacitus consensus est necessarius: vt in locato: vt infra, loca. l. qui ad certum Io. ℣ respon. dari vtilem, scilicet specialem ex mutuo, scilicet furioso: cui prædictis rationibus consentire non valeo. dicam ergo condictionem sine causa, vel certi generalem dari: vt infra, eod. si & me. secundum Azo.

q *Adquiri.* propter consumptionem.

r *Nam ex quibus.* à simili. & est exemplum supra, eo. l. certi condictio. §. si nũmos. Accursius.

f *Causis.* vt infra, de actio. & oblig. si à furioso. & institu. de hære. ab intesta. §. sinautem.

t *Ignorantibus.* vt si mutuo pecuniam alienam quæ ignoranti ab me consumitur. Accursius.

Adquiri.

*In Pand. Flo. legitur debitũ iri. Ita enim olim litera elisa, verba coniungebant.

*Flo. fui propositi hoc.

a *Id est, si nõ sit receptũ pretiũ: ex mente Bart.*

b *Idẽ Bar. Pau. & Alexan.*

c *Ista opinio est de mente Bar. & eã insequuntur Pau. & Ia.*

d *Sequitur Bar. Pau. & Ia.*

a *Adquiri.* ratione consumptionis magis, quàm consensus: vt hic, & infra, eod. l. non omnis. §. si pupillus. & infra, de fideiuss. si quis pro eo. §. si nummos. & infra, de iure dot. pater filiæ.

b *Posse.* condic. cer. ex mutuo de in rem verso.

c *Am & si fur. Condictio.* ipsi furi. Ioan.

d *Mutuos.* proposito, vel destinatione. nam vere nō fiebat statim mutuum.

e *Dedi.* scilicet ego, non fur: vt differat à præcedenti casu. Ac.

f *Consumpseris.* sed tūc si propter cōsumptionem: vt dixi supra. l. proxi. Sed quid, si alienam pecuniam, quam dedi mutuo, stipulatus sum mihi reddi: & dominus suam pecuniam vindicet antequam consumpta sit: an tenebitur mihi ille, cui eam numerauit? videtur, quòd doli exceptio[a] obstet mihi creditori: vtpote cū debitor eam domino teneatur restituere: propter quod generaē creditori præiudiciū. vnde illa sine culpa amissi per debitorem non tenetur: [b] vt infra, de stipula. ser. l. j. §. ij. Item quid si dedi pecuniam alienam, neque vult eā consumere: qualiter à me conuenietur? videtur quòd non certi cō dictione ex mutuo: arg. infra, eod. l. nō omnis. §. & cum pecunia. Item & condictio sine causa non datur: quia ex causa est apud eum, quæ non est finita: nec datur respectu possessionis, quia ad certæ pecuniæ possessionem non est astrictus, magis videtur verum, [c] vt teneatur quasi consumpta pecunia: quia per eum fit, ne consumat: vt. j. de condit. & demon. l. iure ciuili. Si vero bona fide hoc faciat, vt quia est ei denuntiatum à domino, ne consumat: secus est, vt hic subiicit.

g *Si.* id est, quia admonitus.

h *Fuisse.* & si non consumpsisti omnes. Accursius.

i *Nondum.* dupliciter litera est hic, cum vel, & sine vel, & si non habes vel, est vnus casus [d]. s. si mutuaui tibi pecuniā alienam, puta. x. cōsumpsisti. v. alia. v. non consumpsisti. ego partem cōsumptā petere potero. Sed quare totum non condicam? R. ñ. quia pars tārum est consumpta. non autem fuerunt cōsumpta tota. x. quia fuit admonitus, ne consumeret. Literam autem sic expone ibi, & ait condicturum: ideo per partes condico. quia nondum totos consumptos cōpereram. sed quare non erant omnes consumpti? si, id est quia, subaudi fuit admonitus alienos nummos fuisse. Si autem habes vel, sunt duo casus. Primus, mutuaui tibi pecuniam alienā, puta. x. consumpsisti. v. & alia. v. habes. nunquid partem repetam? Certe sic. sed quare partem condico? ideo certe, quia fuisti admonitus alienos nummos fuisse. Secundus casus est, quia si non fuit admonitus, non tenetur, nisi pro parte: quia non erant omnes cōsumpti. Literam autem sic expone, & ait condicturum, ideo per partem condico si, id est quia admonitus scilicet fuit alienos nūmos fuisse: vel quia nondum totos compēreram consumptos, subaudi etiam non admonitus. Accursius.

k *Compereram.* supple quia nō consumpsit omnes: sed in partem etiam non admonitus. Accursius.

l *Si seruus communis.* æqualibus partibus.

m *Decem.* quæ erant communia dominorum æqualiter.

n *Concessa.* & tunc statim datur actio, licet nummi consumantur: vt supra, eo. l. rogasti. §. fina.

o *In quinum.* id est quinque & quinque: aliàs, quinque.

p *Communes.* mihi & tibi. si autem mihi & alij, omnes condicam

nobis actiones adquiruntur, ex hisdem etiam furioso adquiri[a]. Item si is, qui seruo crediderat, furere cœperit: deinde seruus in rem domini id verterit: condici furiosi nomine posse[b]. Et si alienam pecuniā credendi causa quis dederit, deinde furere cœperit, & cōsumpta sit ea pecunia: condictionē furioso adquiri.

XIII. VLPIANVS libro vicesimo sexto ad Edictum

NAm & si fur nummos tibi credendi animo dedit, accipientis non facit: sed cōsumptis eis, nascitur condictio[c]. Vnde Papinianus libro octauo Quæstionum ait: si alienos nummos tibi mutuos[d] dedi[e]: non ante mihi teneris, quā eos cōsumpseris. Quòd si per partes eos consumpseris[f]: an per partes tibi cōdicam, quęritur.* Et ait condicturum, si[g] admonitus alienos nummos fuisse[h], ideo per partem condico: quia nondū[i] totos consumptos cōpereram.[k]

Ex mutuo facto per seruum, quæritur actio de dominis pro dominicis partib[o]: & si communis pecunia mutuatur, contrahitur mutuum pro parte, quæ est mutuātis: & cē-

A post consumptionem: nisi & suo nomine dedi.

q *Communia fuerint.* vnde mero iure, nec vnum nummum, nisi pro parte condicere potest: sed propter vtilitatem, & difficilem discretionem est receptum, vt condicat rem communem insolidum pro dimidia parte, id est quinquaginta: vt ar. supra, de vsufr. l. vsufructuarium venari. in fin. secundum Io. & ad hoc infra, de leg. ij. cum pater. in prin. & infra, pro soc. si Titius. & j. de condi. inde. l. si pœnæ. §. fi. Accursius.

dicitur pars nummorum pro mutuo, & nō per singula corpora. Alexan. de Imo.

F Si seruus communis[l] decē[m] crediderit: puto, siue administratio seruo [communi] concessa[n] est, siue non, & consumantur nummi: quinùm[o] competere actionem. Nam & si cōmunes[p] tibi nummos credidero centum: posse me quinquaginta condicere, libro octauo Quæstionū Papinian[q] scribit, etiam si singula corpora cō munia fuerint[q].

B

Consumptio pecuniæ tantum operatur, quantum translatio dominii à principio: & ideo si translato dominio non fuisset orta obligatio, sed exceptio: similiter ex consumptione pecuniæ non nascitur obligatio: sed extinguitur. hoc dicit Alexan. de Imo.

XIIII. IDEM libro vicesimo nono ad Edictum.

SI† filiusfamilias contra senatusconsultum[r] mutuatus pecuniam[s] soluerit: patri nummos vindicāti nulla exceptio[t] obiicietur. Sed si fuerint consumpti à creditore nūmi, Marcellus ait, cessare cōdictionē[u]: C quoniā totiens[x] condictio datur, quotiens ex ea causa numerati sunt, ex qua actio esse potuisset, si dominium ad accipientem transisset. in proposito

† *Colligunt doc. quod plus non po test operari fictio, quàm veritas. con cor. tex. i. l. filio quę pa ter. i fra, de li. & posth. tex. in. l. cū hic status. §. si pater. i fra, de do. inter vi. & vxo.*

l. vsufructuarium venari. in fin. secundum Io. & ad hoc infra, de leg. ij. cum pater. in prin. & infra, pro soc. si Titius. & j. de condi. inde. l. si pœnæ. §. fi. Accursius.

S *I filiusfamilias.*] CASVS. Mutuaui pecuniam contra senatusconsultum. filius accepit eam, & de pecunia patris soluit. an pater si extet, vindicare possit quæritur, & dicitur q̄ sic. Si vero consumpta sit, an eam condicere possit: dicitur q̄ non. Videtur quòd sic. nam cum aliàs si mutuem alienā pecuniam: ab initio non cōtrahitur mutuum: sed postea si cōsumatur, per consumptionem reconciliatur mutuum: ergo videtur in hoc casu sic esse debere, quod non est verum: quia illud intelligēdum est, cum aliquis mutuat pecuniam, vt si ea sua sit, statim dominio trāslato obliget sibi accipiētem: sed in hoc secundo casu se liberat: & ita secus hic: & secus ibi. an autem ipse filius eam per iuris errorem sic solutam condicere posit? & dicitur, quòd non. Viuianus.

r *Senatusconsultum.* vt infra, ad Macedo. l. j.

s *Pecuniam.* scilicet pertinentem ad patrem, & non de castrensi, vel quasi peculio solutam: vt infra, ad Mace. l. j. in fi. & l. ij. sed profectitiam soluit, vel patris, vel etiam aduentitiam: vt. C. de bo. quæ libe. l. fin. §. penult.

t *Exceptio.* sed nonne est odiosa exceptio filio, & patri competens? ergo ob. vt infra, de cōdic. indebi. qui exceptionem? Respō. illud[e] quando filius ageret etiam hæres patris condic. indebi. qui non potest, etiam si sit hęres: vt infra, de condic. indebi. l. si nō sortem. §. si filius. hic pater agit rei vind.

e *Idem. B.*

u *Condictionem.* immo videtur competere: vt. j. ad Mace. sed & si. §. si ab alio. in fi. §. quę est contra. Sol. secundū Ir. [f] si vult ex sua persona pater condicere, potest: vt ibi. si ex filij, non potest: vt hic: sed D secundum Io. [g] dic, quòd si extat, vindicat pater. si consumpta est mala fide, & vt furtiua, quia sciebat, quòd erat patris, tunc condicet vt ibi. si bona fide, non condicit: vt hoc. & etiam rei vind. tenetur. quando mala fide consumpsit, quasi lata culpa desiit possidere, vel dolo: vt supra, de rei vindi. si culpa. & l. qui restituere. Alij distinguunt: [h] aut nomine patris fuit facta solutio: & tunc repetit pater, cum ipse non tenebatur etiā de peculio: vt. C. ad Mace. si filius. aut filij, & tunc non. arg. ad hanc distinctionem infra, de constit. pe. l. j. in fi. & l. ij.

f *Reproba tur, secūdū B. B. P. & Ia.*

g *Ista est vera, secundū prædict.*

h *In idē re incidit, q̄ prima. ideo reprobatur, secundū eos dem.*

x *Quoniam totiens.* scilicet demum. & quod dicit, condictio datur scilicet, ex consumptione pecuniæ. Et no. hic quatuor[t] proportionalia: & prima duo sunt paria, vt quotiens ex ea causa numerati sunt, ex qua dominio translato statim nascitur actio, vt crediti, id est, mutuati, & soluti indebiti, & locati, quādo ex locatione dominium transit: vt infra, loca. l. in naue. item ex eadem causa facta solutione, id est, numeratione, dominio statim non translato: reconciliatur obligatio ex consumptione. nam tantum facit consumptio, quantum dominij translatio: vt hic, & supra, eod. nam & si fur. i j. respon. Alia duo quæ sumuntur ex eo, quòd dicit, in proposito autem non ita sunt hæc, vt ex qua causa facta solutione,

i *Tręseunt cū glo. vsq; ad fi. Bald. & Pau.*

BIU Cujas

lutione,& dominio statim translato non nascitur actio,sed competit liberatio, vt soluta pecunia castrensi, vel quasi ab hoc filio, vel etiam ab alio,ad hoc ipsum vt creditori soluat,sibi datam: vt infra,ad Mace.sed & si.§.si ab alio. ex eadé causa facta solutione, & dominio don translato,per consumptionem non reconciliatur obligatio patris: immo

Flo. non esset mortificatur quæ erat. quod ergo dicit, at in proposito non est,subaudi ita.nam si esset dominus factus ipsa solutione,creditor nó tenetur reddere: vt si de castrensi,vel quasi,solutú esset:vt modo dixim[a].

a *Denique*.pro certe.

b *Per errorẽ*. scilicet, iuris: vt quia Macedoniani beneficiú ignorauit filius. Si[a] auté in

a Sequitur Bar.& P. facto, vt credens se ex alia causa, quàm mutui teneri,repetit. vt enim promissio sibi non noceret errore facti interueniéte: vt infra,ad

Flo. recepta Maced.l.fin.ita eodem errore facta solutio nó nocet: vt.C.ad le.Fal. error.sed Pla. de errore vtroque intelligebat

Cuius sententiam hic amplectitur Alciat. id,quod hic dicit.*

b *Errorem*. nó solum ex certa scientia: vt.ş.

c *Soluti*. id est consumpti quo ad patrem: sed quo ad filium, etiã non consumpti.

d *Repetitionẽ*. siue soluat pecuniam castrensem,vel quasi filiusfam. adhuc siue factus sui iuris quandocúque.Acc.

Singularia quædam.] CASVS. Dicit,q quædam specialia obseruãtur in pecunia creditа, quæ in aliis creditis non obseruantur: quæ licet multa sint, non ostendit,nisi vnum: vt petebas à me mutuam pecuniam: dixi debitori meo, vt tibi solueret. tenebaris mihi ex mutuo, etsi nummi nunquam mei fuerunt. Item debebas mihi.x.ex causa cómodati, vel alia simili causa. conuenit inter me & te, vt deberes ex causa mutui ea habere. mutuum erit: & tamen nil mutuaui. Viuianus.

b Hæc est prima lectura quæ reprobatur, sed Bal. P. Alexan. & Ias.

c *Singularia quædam*.id est quædam specialia[b] seruantur in caussa pecuniæ creditæ,quæ non seruantur in aliis contractibus.Sunt autem octo specialia:& duo[c] ponit hæc lex.Est tertium,quòd facilius pecunia consumitur,vt sola immixtione:vt infra, de solu.si nummi.Item pecunia ex bonis debita, partem quamlibet respicit facultatum:quod non est in speciebus: vt infra,ad Trebel.deducta.§.nummis.& de leg.ij.cum pater.in prin. & ad idem supra,de iudi.si fideicõmissum.§.tractatum.Item vt sola scriptura:tutor ex hac causa[d] se faciat pupilli debitorem, & econtra si est creditor, sibi soluat:vt infra,de admi.tu. quotiens.§.nó tantum. &.§.sicut. quod nó est aliàs:vt infra,de cõtrahen.emp.l.si in emptione.in.§. vlti.& infra,de auct.tu.l.v.Item vt facile per pactum alteri actio quæratur,dummodo nomine suo contraham: vt.C.per quas perso.no.adqui.l.fi.& supra,eod.certi condictio.§.si nummos. Item aliud,quòd ex nummis mutuatis pars cõdicatur,licet omnia[e] corpora fuerint communia:vt supra,eo.nam & si.§.fin. Item aliud,vt vsuræ peti non possint, nisi stipulatio interceſsit: vt.C.de vsur.l. quamuis.posset etiam strictè intelligi,vt cum natura mutui sit, vt de meo tuum fiat: hoc tamen fallit in duobus casibus. Sed secundum primũ, creditã large pro omni credito dicit. ADDITIO. Ista glo.non est Accursij,sed additio Seruoti:& ponit veram lecturam,secundum communiter scribentes hic.

d Immo ex qualibet alia dũ tamẽ bona fide & nõ clam faciat, secũdum Ias.

e Immo etiã habet locũ in aliis rebus mutuabilib⁹,secũdũ Ful. Alb. & Ias. cõtra Bar.

f *Creditam*.id est,mutuatam.& largo modo accipe pecuniam: vt supra,eo.l.ij.§.item.& hoc prout ad exempla quæ sunt in lege, refertur:sed prout ad gl. ordinariam,creditam large ponitur pro omni credito.

f Nihil est:

to autem non esse.* Denique[a] per errorem[b] soluti[c] cõtra senatusconsultum crediti, magis est cessare repetitionem[d].

In mutuo sunt quædam singularia contra regulas mutui scilicet,quòd iubendo debitorem tibi soluere, vel debitũ à te ex vna causa, in causam mutui conuertendo, mutuum contrahitur,licet vere non fiat de meo tuum.hoc dicit.Diuiditur in tres partes.Primo ponit vnum dictum generale. Secundo, illud exemplificat in duabus personis.Tertio, illud exẽplificat in vna & eadem persona.Secunda ibi,nam & si tibi.Tertia ibi, quod igitur.Bartolus.

XV. IDEM libro trigesimoprimo ad Edictum.

SIngularia quædam[e] præcepta*sunt circa pecuniã creditam[f]. Nam si tibi debitorem meum iussero dare pecuniam: obligaris mihi, quamuis meos nũmos non acceperis[g]. Quod igitur in duabus personis recipitur, hoc & in eadem persona[h] recipiendum est:vt cum ex causa mandati pecuniam mihi debeas,& conuenerit,vt crediti[i] nomine eam retineas: videatur mihi data pecunia, & à me ad te profecta.[k]

Pecuniam meam alteri debitam possum mutuare, sed alienam, non sine domini volũtate.hoc dicit.duo ponit,vt patet in summario.Secunda ibi,quòd si.Bartolus.

g *Non acceperis*. scilicet vere: ideoque mutuum propriè nó est. interpretatiue tamen erat mutuum:vt infra,proxi.respon.sed hoc non videtur esse speciale in pecunia, cum & idé videatur in aliis casibus: vt infra, de do.inter vi.& vxo.l.iij.§.fi.& infra, de fur.l. falsus.in prin.quæ sunt contra.Sol.ibi erant[g] res præsentes: vt in-fra, de fur.l.falsus.§.fi. si is.& infra,de solu.qui x.& supra,de rei vindi. l.eius rei. in fi. &.l. fequen.hic autẽ siue præsens,siue non.

h *Eadẽ personа*.id est in te solo.

i *Crediti*.id est mutui.

k *Profecta*.i.breui manu: vt hic, & infra, de iure do.licet.§.quotiens. & sic nota, quòd alius contractus in causa mutui potest conuerti vt hic,&.C.de non pecu.l.aduersus.sed infra, man.qui negotia.Sol. ibi hó erat pecunia in præsentia: sic,secũdũ Ir.Tu dic, quòd hic exrabat, & rata erat solutioni, præsens, vel non. mo enim &c. vt supra, eo. certi condictio. fi.l. ibi autem consumpta erat. Item ad idem est contra.C.eod.fi et pretio.So.hic pars erat soluere: ibi non. Alij,quòd ibi non præsens:hic sic.Tu quòd quantum ad ras est ibi cõtractus infecto, nisi stipulatio intercesit: sed quia ad sortẽ, ibi & hic let,si erat destinata lutioni.Item quod casu dicitur, non vide-tur in pecunia specie-

XVI. PAVLVS libro trigesimo secundo ad Edictum.

SI socius[l] † propriam pecuniam mutuam dedit: omnimodo creditam pecuniam facit, licet cæteri dissenserint. Quòd si communem numerauit: non aliàs creditam efficit, nisi cæteri quoque consentiãt: quia suæ partis tantum alienationem habuit.

Filio existenti in studio,de æquitate subuenitur vt agere possit: licet patri actio cõpetat.Bartolus.

XVII. VLPIANVS libro primo Disputationum.

CVm filiusfamilias viaticum[m] † suum mutuũ dederit, cum studiorũ causa Romæ ageret:respõsum est à Scæuola, extraordinario[n] iudicio esse illi subueniendum.

Error in specie contractus,impedit contractum,& dominii translationem:quæ reconciliatur consumptione secuta:& quo ad dandam petitionem seu actionem, inspicitur recipientis intentio:quo ad dandam exceptionem, inspicitur animus dantis. h. d. multum pulchra lex.Bartolus.

XVIII. IDEM libro septimo Disputationum.

SI † ego pecuniam tibi quasi donaturus dedero, tu quasi mutuam accipias: Iulianus scribit, donationem non esse.

le:cum idem sit in re alia:vt infra,de so.si pecuniam.& modo periori casu dixi. Respondent quidam,[l] quòd in.l. si pecuniam iussit ponere:hic non.hoc non valet:quia idem & si nó iussit infra,de fur. falsus.§.j.tu dic in hoc esse speciale:quia licet sit in conspectu, nihilominus tamen intelligatur in me transferri dominium:si tamen aliquis paratus sit soluere.hoc est quod ait si tamen destinata esset solutioni, & pecunia retinetur in causa mutui: vt supra.e.certi.§.fi.aliàs non,nisi res in conspectu sit: nisi interueniat stipulatio. Quæret aliquis,cur ergo in casu priori non dicitur mea facta pecunia: cum idem in vtroque casu dicat statim se debere:& tamen dicit ibi,quãuis[m] nummos meos non acceperis? Respon. vere non accepit meos:sed fictione iuris mei sunt breui manu facti:vt infra,de iure do.licet.§.quotiens.& cũ hac determinatione potest intelligi quod dicitur. C.e.l.si pro mutua.quia res ibi erat præsens.Accursius.

SI socius.]CASVS. Habebam socium.cõuenit inter nos quòd omnia bona nostra essent communia. meam propriam pecuniam mutuaui:postea adquisitam,sed non communicatam: vt infra, pro socio.l.si quis societatem. circa fi. licet socij dissenserint, erit mutuum:quia si fuit communis,& dissenserint,pro parte mea erit mutuum.Viuianus.

l *Si socius*. omnium bonorum: vt aliqua sit huius legis dubitatio:adhuc tamen non posuerat in communi quod post contractã societatem quæsierat:vt infra,pro soc.l.nemo ex sociis.§.fi. &.l.si quis societatẽ.& ad hoc infra, de suc.edi.l.j.§.vnusquisque.& infra,de sol.l.si is cui.Accursius.

CVm filiusfamilias.]CASVS. Si filiusfami.mutuauit sui viaticum,id est, pecuniã quam sibi pater mittit causa studij,poterit petere officio iud. vel vtili certi condictione directa patre competente,patre non præsente existente. Viuianus.

m *Viaticum*. id est viæ & itineris dispendium & moræ, vel quod portauit causa expendendi in studio.Accursius.

n *Extraordinario*. i.officio iudicis,secundum M.& Azo. vt infra,

BIU Cujas

Sed an mutua sit, videndū[est.] Et puto, nec mutuam esse magisque nummos accipientis nō fieri[a]: cum alia opinione acceperit[b]. Quare si eos consumpserit[c]: licet condictione[d] teneatur, tamen doli exceptione vti poterit: quia secundum volūtatem dantis[e] nummi sunt consumpti. [Nam &] si[f] ego quasi deponens tibi dedero, tu quasi mutuum accipias: nec depositum, nec mutuū est. Idem est[g], & si tu quasi mutuam pecuniam dederis, ego quasi cōmodatam ostendendi[h] * gratia accepi. Sed in vtroque[i] casu, consumptis nummis, condictioni[k] sine doli exceptione locus erit.

Actus numerationis nō operatur vt quis obligetur vltra intentionem agentium. b.d. Primo ponit dictum. Secundo illud per duo probat exempla. Secunda ibi, nā & n. Tertia ibi, & cum pecunia. Bartolus.

XIX. IVLIANVS libro decimo Digestorum.

NOn omnis numeratio eū, qui accipit, obligat[l]: sed quotiens idipsum agitur[m], vt confestim obligaretur. Nam & is, qui mortis causa pecuniam donat, numerat[quidem] pecuniam: sed non aliter obligauit accipientem, quàm si extitisset casus[n], in quem obligatio collata fuisset: veluti si donator cō ualuisset: aut is, qui accipiebat, prior decessisset[o]. Et cùm[p] pecunia daretur, vt aliquid fieret: quamdiu in pendenti esset, an id futurum esset, cessabit obligatio[q]. Cum vero certum esse cœpisset futurum id non esse, obligabit qui accepisset: veluti si Titio decem dedero, vt Stichum intra kalēdas manumitteret: ante kalēdas nullā[r] actionem habebo: post kalendas ita demum agere potero, si manumissus non fuerit[s].

Consumptione facta per recipientem, vel per alium, mutuum & solutio reconciliantur. b.d. Diuiditur: Primo loquitur, quando pecunia est consumpta per recipientem. Secundo, quando per alium. Tertio ponit vnā regulam generalem. Secunda ibi, quapropter. Tertia ibi, nam omnino. Bartolus.

ſ Si pupillus sine tutoris auctoritate crediderit, aut soluendi causa dederit[t]: consumpta pecunia condictionem habet, vel liberatur[u]: non alia ratione, quàm quod facto eius[x] intellegitur ad eū, qui acceperit, peruenisse. Quapropter si eandem pecuniam is[y], qui in creditum vel in solutum acceperat, alij porro in creditum vel in solutum dederit: consumpta ea, & ipse pupillo obligatur: vel eū à se liberabit[z], & eum, cui dederit, obligatum habebit: vel se ab eo liberabit. Nam omnino qui alienam[a] pecuniam credendi causa dat: cōsumpta

---

infra, de condit. & demon. si cui. Item vtili[a] certi condictione secundum Io. vt supra, de iud. si longius. §. j. quia directa datur pa-trib, vt & quælibet alia quæsita per filium: nisi in quatuor casibus: qui sunt infra, de act. & obli. filiusfa. & nisi in actione in factū: vt in cod. tit. in factum. Nec est absurdum prædicta duo auxilia dari: cum ambo ex æquitate dētur. sic & supra, de rei vin. si autem. §. si homo.

Ego. IC. Debas à me mutuum: numeraui tibi non ex causa mutui, sed ex causa donationis: tu credebas me mutuasse. vtrum erit donatio, vel mutuum? Nec erit donatio, nec erit mutuum: sed si cōsumpta sit, erit credita pecunia: sed obstabit mihi donationis exceptio scilicet quòd pecunia mea voluntate & animo non repetendi sit consumpta. idem erit in casibus sequentibus: sed in his non obstabit exceptio petenti: sicut in superiori: & consumptione recōciliabitur mutuū. Viuianus.

a *Non fieri.* immo videtur fieri: quia in corpore cōsentimus. & in dominij trāslatione: licet in causa dissentiamus: vt infra, de adqui. re. do. l. cum in corpus. quæ est contra. Sol. hic erat certa causa ex qua sola volebat dominiū transferre, scilicet, donatio: nec ex alia causa volebat rem ad aliū pertinere. ibi etiam aliter volebat fieri rem accipientis. Vel dic, quod ibi de donādo promissio, vel debitum, præcesserat traditionē: vnde licet vno modo vt donum tradatur, tu vero vt creditam accipias: tamen tua fit: vt infra, eo. l. ij. §. fi. hic autē de donatione futura intelligitur: & potes hic dicere quot sunt errores qui vitient contractus: vt dixi infra, de contrahen. emp. l. in venditionibus. Accursius.

b *Acceperit.* mutat personas.

c *Consumpserit.* sed quid si extent? Respon. idem: quia cum extent, vtriusque voluntate videtur reconciliari posse donatio: arg. supra, de transac. l. & si post rem iudicatam. §. j.

d *Condictione.* sine causa. Azo. vel certi generalis, inspecta opinione recipientis. Azo.

e *Dantis.* quia non habuit animū repetendi: aliàs non esset bona ratio: quia & in mutuante alienam pecuniam, accidit. Accursius.

f *Nam & si.* vere supple ita est, nam &c.

g *Idem.* est econtrario. Accursius.

h *Ostendendi.* vt dies appaream: vt infra, commo. l. iij. in fi. & sic ex prædictis tribus responsis colliges sic dominium non transire, nisi vterque consentiat: vt infra, de actio. & oblig. l. in omnibus.

i *In vtroque.* scilicet secundo, & tertio: non primo. Accursius.

k *Condictioni.* sine causa.

Non omnis. IC. Ponit hic regulam: & eam probat exēplis, Regula est, quod nō semper obligatur cui pecunia mutuatur. donasti mihi causa mortis. non aliter tibi obligor, nisi conualueris, vel prius decesserim. Item dedisti mihi decem vt seruum meum intra kalen. manumittam: vel domum ædificarem: obligor ex numeratione si intra kalen. non manumittam. [SI PVPILLVS.] Pupillus mutuauit mihi pecuniam, vel soluit nō auctore tutore. Primo casu consumpta pecunia ero sibi obligatus. In secundo erit à me liberatus si ego eandem pecuniam alij credam, vel soluam: quia & eum in primo mihi obligo. In secundo autem me ab eo libero. Viuianus.

l *Obligat.* cur ergo dicitur re contrahi obligatio: vt instit. quib. mod. re contrahi. obliga. in prin? Respon.[c] non dicit ideo quia aliud non exigatur, sed dicitur quia sine re cō-trahi non potest. Azo.

c *Idē Bar. Baldus & Pau.*

m *Agitur.* scilicet expresse: vel etiam tacitè. nā sæpe extra id quod agitur, tacita nascitur obligatio: vt infra, cōmo. si is qui. in fin.

n *Casus.* scilicet, vnus de tribus infra dicēdis.

o *Decessisset.* aut pœnituit donantem. Et sic *Mortis cau* no. quòd tribus modis *sa donatio* reuocatur donatio cau *tribus modis* sa mortis: vt hic, & inst. *reuocatur.* de dona. §. j. &. j. de dona. cau. mor. Scia. in. fi. j. respon.

p *Et cum.* aliud exemplum.

q *Obligatio.* id est esse actus obligationis.

f *Approbatur per Iaſ.* f sic infra, de condi. cau. da. l. quod Seruio. & est hic ar. ad quæstionem quā feci supra, eo. l. nam & si fur. Itē quid si. x. dedi vt domum faceres vsq; ad kalendas, & iam sumus prope kalendas, vt certum sit te opus facere non posse: an agam statim? videtur quod sic: sed obstat doli exceptio: vt infra, de ver. oblig. cū stipulatus sim mihi à Proculo. & l. stipulationes. §. plane. Ecōtra videtur quod nō agam vllo modo nisi prius illa die elapsa: vt j. de verb. oblig. l. si stipulatus essem abs te. & melius. ẅ. si quis cau. l. si eum. §. homo.

r *Nullam.* nisi pœniteam: vt infra, de cōd. causa da. l. dedi. §. j.

s *Non fuerit.* sed lex eum facit liberum. vnde videtur quòd nunquam repetam: vt. C. si manci. ita fue. alī. l. iij. &. l. si puellam. quæ sunt contra. Solu. g hic cogitauit de actu manumittentis, ibi de effectu: vt infra, de ver. obli. qui Romæ. §. Flauius. Accursius.

g Vera est in se, sed nō quo ad contrariū: ideo dic quod hic erat seruus proprius debētis manumittere: ibi erat dātis pecuniā secundum Bar. Alex. & Iaſ.

t *Dederit.* cuidam suo creditori.

u *Liberatur.* quod est post consumptionem.

x *Eius.* scilicet accipientis: puta quia eam consumpsit. vnde si eam perdidit qui eam accepit, non contingit liberatio pupillo, secundum Azo. sed tu dic, h facto eius, scilicet pupilli soluentis, vel credentis. nam ad superiora faciēda est relatio. esset enim iniquū eum qui accepit, licet non habeat, nec dolo desiit habere, non teneri pupillo. vel non liberari pupillum. sic enim esset eius mutuātis vel soluentis conditio deterior, quàm maioris in cuius periculum transit hæc pecunia: vt instit. quib. mod. re contrah. obli. §. itē is. pro prima opinione est, quia dominium non erat translatum hic, quod secus est in maiore. Item in eo quòd dicit, quòd peruenit ad creditorē, ita quòd pupillus liberetur: & sic per consequēs non repetet pupillus: vt hic, & infra, de sol. quòd si forte. in fi. est contra, infra, de condic. inde. l. interdum. Sol. i hic fuit naturale debitum & ciuile: ibi naturale tantum: quo casu fauore pupilli locus est repetitioni: vel hic & ibi cōpetit liberatio, si voluerit. vel secundum M. hic de æquitate: ibi de rigore.

h Sequitur Bar. Bald. Pau. Are. & Iaſ.

i Ista est vera secūdum Iaſo.

y *Is.* primus acceptor.

z *Liberabit.* sic ergo consumptione reconciliatur solutū & creditum: vt hic, & supra, eo. l. nam & si. &. j. de iure dot. l. pater filiæ.

a *Qui alienam.* vt hic fuit in primo acceptore qui dedit secūdo.

Acceperit.

BIU Cujas

a *Acceperit.* secuta consumptione. Accursius.

Si tibi pecuniam.] CASVS. Donaui tibi tali lege pecuniam, vt eam mihi incontinenti mutuares. dicitur quòd improprie loquor: quia non est donatio nec creditum. donatio nõ est: quia non habui animũ donãdi. i. vt pecunia semper penes eũ maneret. Item idcirco non est creditũ, quia creditum debet esse spõtaneũ: & sic non credis: quia facis hoc ad quod tenebaris. ista sunt de iuris subtilitate. verius tamẽ est vt sit mutuũ, & donatio. Viuianus.

b *Propositionibus.* scilicet supradictis, & subauditis hac lege.

c *Exsoluendi.* ex pacto quod fecerat de re mutuanda. Accursius.

d *Meum.* id est, mihi debitum. vulgariter enim dicit. sic infra, eo. si & me. in fin. & sic nota quòd nec est mutuũ, nec donum: vt hic, & infra, de solu. qui sic. quòd secundum rigorem intelligitur. aliter de æquitate: a vt hic subiicit, & infra, de dolo. l. qui id. §. j. quæ est contra. & hic æquitas præualet: vt. C. de iudi. placuit. & facit infra, de sol. si quis duos.

a *Sequitur Bar. Pau. & Iason.*

e *Verborum.* id est donationis & mutui, quorum primum significat rem penes donatarium permansuram: vt infra, de dona. l. j. in prin. secundũ, significat spõtaneam voluntatẽ credentis: vt Cod. de actio. & obliga. sicut. & facit ad hanc. l. infra, de verb. oblig. si pœnam stipulatus.

f *Benignius.* scilicet, de æquitate. & sic not. quòd finis corrigit totam legem. Accursius.

ea habet obligatum eum, qui acceperit[a]. Item qui in solutum dederit, liberabitur ab eo, qui acceperit.

Donatio in qua aliquod pactum apponitur, & pecunia quæ spontanea voluntate non creditur: non dicitur propriè donatio, vel creditum, de rigore: secus de æquitate. Bartolus.

XX. IDEM libro decimooctauo Digestorum.

SI tibi pecuniam donassem, vt tu mihi eandem crederes: an credita fieret? Dixi, in huiusmodi propositionibus[b] nõ ꝓpriis verbis nos vti. Nam talẽ contractum, neque donationẽ esse, neque pecuniam creditã. Donationem non esse: quia nõ ea mente pecunia daretur, vt omnimodo penes accipiẽtem maneret. Creditam non esse: quia exsoluendi[c] causa magis daretur, quàm alterius obligãdi. Igitur si is, qui pecuniã hac conditione accepit, vt mihi in creditum daret, acceptam dederit: non fore creditam. magis enim meum[d] accepisse intelligi debeo. Sed hæc intelligenda sunt propter subtilitatem verborum[e]. Benignius[f] tamẽ est, vtrumque valere.

Creditor tenetur partem debiti confessatam recipere: de parte vero dubia litigare. Bartolus.

XXI. IDEM libro quadragesimooctauo Digestorum.

QVidam existimauerunt[g], neq; eũ, qui decẽ peteret, cogendũ quinque accipere, & reliqua persequi: neque eum, qui fundum suũ diceret, partem dũtaxat iudicio[h] persequi. Sed in vtraque causa humanius [mihi] facturus videtur prætor, si actorem compulerit ad accipiendum[i] id quod offeratur: cum ad officium eius pertineat lites [k] deminuere[k].

Æstimatio vini debiti incipit crescere à tempore moræ, secundum vnam lect. vel à tempore litis contest. secundum aliam: & habetur consideratio loci vbi debet solui, vel vbi petitur. hoc dicit. Diuiditur: Primo dicit habendam rationem æstimationis, ꝓpter tempus. Secundò, propter locum. Secunda ibi, interrogatus. Glos. ponit casum in terminis. ideo dic vt in ea. Bartolus.

XXII. IDEM libro quarto ex Minicio.

VInum, quod mutuum datum erat: per iudicem petitum[l] est. Quæsitũ est, cuius tẽporis æstimatio fieret: vtrum cum datum esset: an cum litem contestatus[m] fuisset: an cũ res iudicaretur: Sabinus respondit, si dictum esset, quo tempore redderetur: quanti tunc fuisset. si non, quanti tunc[n] [fuisset,] cum petitum esset[o]. Interrogatus, * cuius loci pretiũ sequi oporteat? respõdit, si cõ-

quia ibi duo erant debita integra: & vnum totum soluebat debitor. Item collatores, id est, tributarij ideo pro parte soluunt, quia multum grauantur in tributis: vnde in hoc releuantur vt. C. de col. fun. pa. l. ij. libro. xj.

k *Deminuere.* Not. lites minui debere. sic infra de aqua plu. arc. cen. l. ij. j. respon. & in authẽ. vt cle. apud priores episcopos eccle. §. fi. col. vj. Accursius.

l *Vinum.* Paris. lis contest. vt infra, rem ratam habere. plius. Accursius.

m *Contestatus.* an etiam tempus quãdo petitum fuit, extra iudicium supple. Et dic vinum datum mutuo in kalen. Iuliis. & tunc valebat. x. & petitur in iudi. vel extra, in kalen. Augu. & lis contestata. in kalen. Octobris: & sententia data in kalen. Ianuarias & his & aliis temporibus min[a] valuit sibi audi, quàm valuit tempore dati mutui: vel reddere debitor æstimationẽ quãdo bonũ: sed minus valet nunc. vnde vult æstimationẽ quãdo plus tunc valuit quãdo mutuauit. vnde quæritur secundum quod tempus hæc æstimatio fieri habeatur: & de hoc etiam hic quærit.

n *Quanti tũc.* vel potea, secundum Ioan. infra, de con. mu. & l. in hac. in fi. certe immo tẽpus contractus: vt infra, de actio. & obli. cũ quæ. quæ est contra. Sed si fideiussor fuit constitutus: [f] hic reus. Vel dic ibi tempus inspici satisdationis, id est appositum in satisdatione: vt infra, de verbo. oblig. quotiens in diem. &. l. idem erit.

o *Cum petitum esset.* etiam extra iudicium, § & congruo loco & tempore, & non habeat iustam causam litigandi reus, secundum Ioan. nam tunc est in mora: vt infra, de verb. obli. si ita legati. & infra, de vsur. l. mora. & l. sciendum. Nec ob. infra, de tri. l. fi. vbi dicit tempus accepti iudicij considerari: quia ibi non soluere non valebat. hic sic. vel ibi ante non fuerat in mora. Sed certe tempus dati mutui videtur debere considerari: vt supra, eo. cum quid. Sed dic, [h] quòd ibi bonitas intrinseca, non extrinseca scilicet, quòd tantum valeat. Item quod tempus dationis considerabatur secundum tempus dati mutui: non extrinseca scilicet, quòd tantum valeat. Item quod tempus dationis considerabatur, adhuc videtur: vt infra, de noua. fundum Cornelianum. in fi. Sed dic[i] quòd ibi erant duæ stipulationes: vna æstimationis erat: alia rei: vt ibi no. & stipulando æstimationem, videtur de præsenti æstimatione cogitasse: & sic de præsenti die videtur egisse. Item adhuc videtur idem: vt infra, de ac. emp. l. ratio. §. si per venditorem. secundum Io. Sol. [k] secundum Mulc. debebatur ex contractu stricti iuris: ibi bonæ fidei. sed secundum hoc erit fortiter contra: vt infra, commo. l. iij. §. in hac nisi di. ct. cat in contractu bonæ fidei moram considerari: in cõtractu stricti iuris tempus litis contest. Sed dic [m] secundum Io. hic, & dicitur tam. l. ratio. loqui quo ad rei æstimationem: ibi quo ad fructus, in quibus considerantur tempora prædicta: vt infra, de vsu. deamus. §. si actionem. &. §. sequen. Sed quod dixi in bonæ fidei, idem dicas in legatis & fidecommissis: vt Cod. in qui. cau. in. teg. restitui. non est necesse. l. in minorum. sed vide tur in stricti iuris iudiciis tempus moræ spectari, etiam quo ad fructus: vt supra, de rei vindic. fructus. Sed dic [n] quod rei vind. similia habet

cum

Solutio particularis an sit admittenda.

b *Approbatur ꝑ Butrig. Pau. Alex. & Iaso.*

c *Ista nõ tenetur cum seq. secũdũ prædic.*

d *Sequitur gl. ꝑ quead fi. Bar. Ba. Pau. Are. Ale. & Ia.*

BIU Cujas

cum bonæ fidei iudicis: & hoc secundum Ioan. Vel dic, secundum Azo. [a] in.l. commodati. de æstimatione rei loqui: vt patet ibi quia dicit, & quanti, in qua consideratur tempus lit. contestatæ scilicet vt vltra non procedat: sed ex tempore petitionis, siue morę: vt hic: & hoc quando propter culpam agitur. Si autē propter dolum agitur: vsque ad sententiam ex tempore moræ potest æstimatio crescere: vt supra, de rei vindica. l. Iulian[a] libro sexto, Digestorum. §. j. Vel dic, vbi res debita perit, lit. contest. tempus spectatur: vt ibi: hic non perit. Vel dic, vt no. in. d. l. cómodati. Sed quæro extra, si egit ad vinum condic. certi ex mutuo, quomodo fit condemnatio ad vini pretium: maxime cum nec sit in obligatione: nec sit hæc actio arbitraria: vt. C. de fideicom. li. l. fin. In arbitraria enim esset aliud: vt supra, de do. l. arbitrio. §. ij. & supra, de rei vin. quòd si possessor? Respon. [b] vinum tantum est in obligatióe: & vinum tantum debet peti: vt hic innuitur: sed petitur dari in eadem bonitate quantum ad pretium, in quo erat tempore moræ: & ita fit æstimatio iudicis officio, vt infra, de eo quod cer. lo. l. quòd si Ephesi. & de ædil. edic. l. ædiles. §. item sciendum. Aestimatio autē vini non est in obligatione: & ideo nec potest peti. Sed ar. contra infra, de condic. fur. l. in re. sed ibi speciale est in odium furis. Alij [c] dixerunt. l. illam. C. de fideicom. liber. l. fin. loqui in specie: hanc in quantitate. Alij dicunt illam loqui fauore libertatis. Alij quòd ibi fuit petitum vinum, id est vini æstimatio: cum vinū haberi non posit. Alij, quòd de æstimatione illa hic dicit, quę per secundam sententiam venit: vt fit in arbitrariis. Alij dicunt hanc loqui secundum sua tempora, quando libellus non dabatur, sed iudex ius suum dabat qualitercumque esset petitum. prima est verior.

a *Vbi esset petitum.* ita tamen si iure ibi conueniatur: vt infra, de act. empt. ratio. §. fin. Accursius.

Seruum.] *CASVS.* Duo sunt Titij: vnus faber: & alius sutor. seruum Titio legaui sutori. Titius faber credens eū sibi legatum, apprehendit per hæredem possessionem: & vendit: & decessit seruus. Titius sutor habet cum fabro actionem ad serui æstimationem condignam. Viuianus.

b *Quasi mihi.* vt quia ego, & tu eiusdem nominis sumus: vt infra, pro lega. l. iiij.

c *Condicere.* scilicet, certi condic. generali. [d] cum enim veniat in act. nego. gest. te habente ratum in subsidium: vt supra, de nego. gest. l. fin. & C. de re. alie. non alie. l. j. & C. de rei vin. l. mater. debet venire & in hac actione: vt supra, eo. certi condictio. in prin. Item ex eo quod est hic, dicunt quidam posse peti pretium per condictionem ab eo, qui rem meam vendidit vt suam, etiam re extante: sed nos contra: [e] nisi causam habeat à me: vel quia indebitum solui: vel quia cum procuratorem feci: vt argu. infra, de condic. inde. si non sortem. §. libertus. Alioquin si causam non lucratiuam habet ab alio, non tenetur, nisi vel culpa, vel sua mora intercedat: vt supra, de rei vind. l. Iulianus scribit, si hominem. Si autem à nullo causam habeat, vel habet sed lucratiuam, non tenetur: nisi in subsidium: vt hic, & supra, de neg. gest. l. fi. nam in superiori casu, quando causam non lucratiuam habet, non videtur locupletari cum aliena iactura: quia tantum sibi abest, quantum adest: argu. instit. de le. §. si res aliena. Item no. hic argu. quòd prætium loco rei succedit: vt supra, de peti. hæredi. si

ff. Vetus.

ueniſſet vt certo loco redderetur: quanti eo loco esset. si dictum non esset, quanti, vbi esset petitum [a].

Ille ad quem peruenit pretium rei meæ, ad id restituendum re perempta certi condictione tenetur. Bartolus.

XXIII. AFRICANVS libro secundo Quæstionum.

SI eum seruum, qui tibi legatus sit, quasi mihi [b] legatum possederim, & vēdiderim: mortuo eo, posse te mihi pretiū cōdicere [c], Iulianus ait, quasi ex re tua locupletior factus sim.

Ex stipulatione continente certum, oritur certi condictio. Bartolus.

XXIIII. VLPIANVS libro singulari Pandectarum.

SI quis certū [d] stipulatus fuerit, ex stipulatu actionē non habet: sed illa cōdictitia actione id persequi debet, per quā certum petitur.

Mutuans in rei refectionem habet priuilegium. Bartolus.

XXV. IDEM libro singulari de Officio Consularium.

CReditor, qui ob restitutionem [e] ædificiorum crediderit: ī pecuniā, quā crediderit, priuilegiū exigendi habebit [f].

Per procuratorem quæritur actio militi domino, sicut per tutorem & curatorē minori. Bartolus.

XXVI. IDEM libro quinto Opinionum.

SI pecuniam militis procurator eius mutuam dedit, fideiussoremque accepit: exēplo [g] eo, quo si tutor pupilli, aut curator iuuenis, pecuniam alterutrius eorum creditam, stipulatus fuerit: actionem dari militi, cuius pecunia fuerit, placuit.

Ex mutuo facto administratori ciuitatis, conuenitur ciuitas, si est in vtilitatem eius conuersum: aliàs ipse administrator. h. d. & est bona lex. Bartolus.

XXVII. IDEM libro decimo ad Edictum.

CIuitas mutui datione obligari potest, si ad vtilitatem eius pecunię versæ sunt [h]. Alioquin ipsi soli, qui contraxerūt, non ciuitas [i], tenebuntur.

Qui accepit pignus non idoneum, non renuntiare videtur propterea personali actioni. Bartolus.

XXVIII. GAIVS libro vicesimoprimo ad Edictum Prouinciale.

CReditor, qui non idoneum pignus accepit: non

& rem. & infra, de hære. ven. l. ij. §. peruenisse. Sed ar. contra in eo. titu. l. venditor ex hæreditate. *ADDITIO.* Dic, quòd lex non est contra, quia illud quod dicitur in. l. ista, procedit ex æquitate. Ia.

Si quis certum.] *CASVS.* Stipulatus sum certum, puta librum, vel aliud: possum consequi per condictionē certi, non per actionē ex stipulatu. Viuianus.

d *Si quis certum.* duo collige ex hac. l. & ex stipulatu ad incerta tantum, & certi condictio ad certa detur: vt hic, & insti. de verbo. obli. in princ. & infra, de noua. l. eum qui. sed primo dicto est contra. C. de pac. si pacto quo. Solu. ibi agitur ex stipulatu id est, ex stipulatione certi cōdictione. Item eidem cōtra, institu. de act. §. fuerat. & C. de rei vxo. act. l. j. §. j. vbi etiam ad dotē certam actio ex stipulatu datur. Sol. ibi est speciale. [f] Ad secundū est contra. ī. c. certi cōdictio. §. j. vbi ex incerto contractu certi condic. agitur. Solu. subaudis hic maxime. nā & ad incerta datur: puta ad interesse: si modo fieri non potest certū: vt ibi diximus.

f Sequitur eā Bart. & Pau. sed melius potest solui pront gl. respondet, ad contrariū immediate præcedens. Ia.

CReditor.] *CASVS.* Si alicui credidi pecuniam in refectionem domus suæ: quāuis aliis primo fuerit obligata, prę ferendus sum in omnibus, & in realibus actionibus, & in personalibus. Vi.

e *Restitutionem.* id est refectionem: vt arg. infra, de iti. actuque pri. l. iij. §. penul.

f *Habebit.* tam in tacito pignore: [h] vt infra, in quib. cau. pi. tacō. l. j. quàm in personali: vt infra, de ces. bo. l. j. & de priui. cre. si ventri. §. diuus. & in auth. de æqua. do. §. his consequens. col. vij. & infra, pro soc. l. cum duobus. §. idem respondit. Et plene dices. j. qui po. in pig. ha. l. interdum.

h Approbatur per Bar. & Ia.

Si pecuniam.] *CASVS.* Procurator militis pecuniā mihi mutuauit: scilicet, nomine militis. procura. stipulatus est eam sibi reddi, & fideiuss. accepit, à quo stipulatus est pecuniā domino reddi. acquiritur actio militi per procur. & in hac stipulatione speciale est, quia sicut tutor stipulando pupillo, vel curator adulto acquirit eis act. sic procurator militi. Viuianus.

g *Exemplo.* vt enim per tutorem, vel curatorem actio queritur pupillo, vel adulto: vt hic, &. j. de consti. pe. l. eum qui. §. si actori. &. j. quando ex fac. tu. l. ij. ita per procuratorem militis: vt hic. sic & aliàs assimilatur: vt. C. de rei vin. si vt proponis. &. C. ar. tu. l. curator. & caue tibi, quia non est specialitas ista in certi cōdic. ex numeratione: vt si dicas eum nomine militis numerasse: quia hanc procurator cuiuslibet, domino potest quærere: vt. ī. eo. certi condictio. §. si nūmos, sed est in ipsa actione personali ex stipulatu cōtra fideiussores, quæ militi quæritur: quæ alij nō quæreret: [i] vt. j. de acqui. pos. l. possessio quoque. §. fi. quæ est cōtra: nisi esset præsens dominus: vt. j. de verb. oblig. l. si procurator præsentis. & secundum hoc dic, nomine suo. s. militis. Vel dic, suo. i. procuratoris. & in vtraque ex stipulatu, & certi condic. est speciale. Accursius.

i Istud procedit attēto isto iure: sed hodie sec. nā ex quo actio fideiussoria est accessoria: potest hodie alteri p alterū adquiri: sicut dicitur in actione hypothecaria in l. 2. C. per quas perso. nob. adquiritur. Bar.

h *Ciuitas. Versæ sunt.* Idem dici debet, in quibuslibet omnino collegiis: sed & ipse qui accepit, tenetur principaliter: vt Cod. eo. l. eum. & plenè distingue: vt supra, de neg. gest. l. si pupilli. §. j.

i *Non ciuitas.* sed quis hoc probat? Rñ. creditor: vt. C. de solu. & li. debi. lib. xj. l. j. &. C. de sacr. sanc. eccle. auth. hoc ius. in fine. & Cod. de prædi. mi. l. si prædium. Item & res eiusdem ciuitatis in hanc causam obligari potest, cum accipit in vtilitatem eius: vt. j. de pig. l. si is. in prin. Accursius.

ex Creditor.

a *Creditor. Non amittit.* cõtra videbatur, quasi renũtiauerit ei quantitati, in qua pignus non sufficit: vt. C. de pac. cõuẽ. l. si. Sed tamen contra est: [a] vt hic, &. j. de distrac. pig. l. quæsitũ. & C. eo. si in prouincia. in fi. &. C. de act. & oblig. l. aduersus. sed Veneti non seruant legem istam.

a Sequitur hanc gl. 1a.

Institorẽ.] CASVS. SHabebãt seruũ Thomam præpositũ tabernæ. ex contractibus initis, cum seruo illo potero conueniri: & si pecuniam fuerit mutuat[a], tũc condici poterit. Vi.

b *Posse ei.* s. directo: vt. j. de instit. si quis mãcipiis. in prin. & in fi. & ẽ. de iudi. heres. §. apud. & inst. quod cum eo. §. fi. &. j. p soc. l. fi. & hoc, si in eam rem accepit, in qua fuit præpositus: vt. j. de instit. l. quicũque. §. non tamen.

c *Ei.* i. ab eo domĩo.

d *Quasi.* veritatis expressiuũ. sic. ẽ. de senato. l. emancipatũ. §. fin.

Qui pecuniã.] CASVS. Quidã fœnerator promisit mihi mutuare pecuniã, cum tamẽ nõ haberet, sed in breui habiturus esset: fecim[a] instrumentũ, & interposita fuit stipulatio, ac si recepissem: postea non indigui. vnde si pecuniã non recepero, non ero obligatus. Viuia.

e *Acceptur us.* quo ad propositum: non tamẽ accepit. sic. j. ad Vellei. l. quamuis. §. plane si mulier. Accursius.

f *Obstringat.* s. cũ effectu[b]. nam & tunc tenetur: sed doli habet exceptionẽ, vel non numeratæ pecuniæ: vt. j. de do. except. l. ij. §. circa. & ad hoc. j. quæres pig. oblig. pos. l. pe. Sed quid si in annũ aliquis sub vsuris pecuniã accepit: sed ante debitor soluere vult: an creditor accipere eã tenetur cum vsuris præteriti tẽporis tantum? Respõ. nõ, nisi toti[a] temporis soluat vsuras: vt. j. de verbo. obliga. qui Romæ. in prin.

** contestãdæ. Flo.*

b Sequitur hãc glo. vsque ad. fin. Bar. & Ia.

Vm fundus.] CASVS. Debebas mihi hominẽ, vel fundũ, egi contra te, vt illũ mihi dares: & obtinui. omnia sunt mihi restituenda, quæ habiturus essem, si litis contestatæ tempore res mihi soluta esset. Viuianus.

g *Acceptum.* id est post litem contestatam.

h *Fuisset.* vt. j. de vsur. l. ij. &. l. videamus. §. si actionem. &. ẽ. de rei vin. l. si hominem. §. j. &. j. de verb. obli. nemo. §. j. &. ẽ. ad exhi. Iulianus. §. quantum. &. ẽ. de peti. hære. illud. & plene dices. j. de triti. l. pe. Accursius.

Casum ponit.

i *Seruum tuum.* Casus. [c] Stichũ seruũ Titij à fure emi bona fide. hic seru[a] ex peculio veri domini emit Pamphilũ: & vẽditor mihi possessionem, & dominiũ tradidit. solus ergo hic verus dominus inuenitur læsus: ideoque ei consulitur triplici via: Vna est vtilis, siue ex æquitate: & duæ sunt per pũctũ rationis. Prima, q̃ dominus seruũ Stichum vindicet, & Pamphilũ cõdicat condic. indebi. Secunda est, vt agat ex empto, & habeat ratũ contractũ: & soluat venditori, si quid est soluendũ: & venditor ei tradat, si habet: aliàs condic. indebi. cedet contra bonæ fidei emptorem: & hoc quæsiuit Iulia. vnde & soluitur in fine huius legis. Tertia est via, vt nõ habeat ratum contractum. vnde nummos extantes, tanquam speciem vindicat: & ex contractu serui de peculio tenetur: & cõpensatio non obiicietur. si autem sunt cõsumpti: vindicatio, & de peculio actio cessat.

c Ista casus positio est de mẽte. B. P. Ale. & Ia.

k *Imprudens.* id est ignorans eum esse furem. Accursius.

l *Bona fide.* putans esse tradentis.

m *Ad te.* potest enim habere peculiũ duplicis generis: vt. j. de pecu. hinc quæritur. §. potest. Azo. & huius peculiũ alienare non potuit: vt. j. de pecu. l. libera. quare verus domin[a] vindicat: vt. j. dicit.

n *Mihi traditus est.* & sic mihi acquisit[a]. sed si ipse seruus esset traditus, non esset factus meus, sed veri domini: vt. j. de acq. qui re. do. si seruus. quæ est cõtra. Sed videtur nullo casu mihi acquiri: quia errauit venditor in tradẽdo. igitur nõ transferur dominiũ, quia nemo errans dominium suæ rei amittit: vt. j. de fur. falsus. in princip. & l. quis vxori. §. cũ Titio. & l. si is qui rem. §. si Titiũ. &. j. de acquir. re. domi. si procurator. &. j. de condic. ind. l. iij. §. subtilius. & de contrahẽ. emp. & si consensum. §. fin. Sed vere hic[a] nõ fuit talis error in dominio, vel in substantia, sed in accidentibus: an sit dominus: vel bene consentiebat, vt in eum transiret dominiũ, vnde transitũ est nihil tam naturale &c. instit. de re. diui. §. p ditionẽ. Itẽ bene. bat se dominum habere rei. s. hominis, quem tradidit: sed in hoc errabat, quia putabat dominum seruitẽ se mihi teneri tradẽdo. & sic in causa ratificarauit: qui error nõ nocet. nam quando solus indebitum ei causa, qua, quam puto quæ non est, transdominiũ, licet repetere possim de condic. indẽ. totum. Sed certe falsus. fuit similis accidentis: vt hic. men non transtranium. vnde dic, vt

ADDITIO. Dic. ibi erat in dolo & mala fide: hic autem in bona fide. Bar. Alexan. & Ia.

Flo. amittat

** debiti*

Ex contractu institoris conuenitur dominus, sicut ex contractu procuratoris. h. d. Clo. intelligit, si pecuniam accepit in eam causam, in qua præpositus erat. Bartolus

XXIX. PAVLVS libro quarto ad Plautium.

SI institorem seruũ dominus habuerit, posse[b] dici, Iulianus ait, etiam cõdici ei[c] posse, quasi [d] iussu eius contrahatur, à quo præpositus sit.

Quisque futuræ numerationis promisit, non habet necesse recipere. Bartolus.

XXX. IDEM libro quinto ad Plautium.

QVi pecuniam creditã accepturus[e], spopõdit creditori futuro: in potestate habet, ne accipiendo se ei obstringat[f].

In actionibus stricti iuris veniunt fructus & accessiones à tẽpore litis cõtestatæ. Bar.

XXXI. IDEM libro septimodecimo ad Plautium.

CVm fundus, vel homo per condictionem petitus esset: puto hoc nos iure vti, vt post iudicium acceptum[g] causa omnis restituenda sit, id est omne quod habiturus esset actor, si litis contestate* tempore solutus fuisset[h].

Ex æquitate, causa euitandi circuitus, datur cõdictio ei cũ quo negotium nõ est gestũ: & si domin[a] approbat cõtractũ serui, ei[a] nomine tenetur insolidũ. Si vero reprobat, tenetur tãtũ de peculio. h. d. Dinditur. Primo ponit thema, & quæstionem tacite resultantẽ ex themate. Secũdo, ponitur responsio Sabini de æquitate. Tertio, ponitur responsio Iuliani de rigore. Quarto, suppletur per auctorẽ legis, quod dicto Iuliani deficiebat. Secũda ibi, Sabin[a]. Tertia ibi, nã & Iulianus. Quarta ibi, sed adiicere. Bartolus.

B

FSeruum tuũ[i] imprudẽs[k] à fure bona fide[l] emi. is ex peculio, quod ad te[m] pertinebat, hominem cõparauit, * qui mihi traditus est[n]. Sabinus [&] Cassius posse te mihi hominẽ cõdicere[o] [aiunt.] Sed si quid mihi abesset ex negotio[p], quòd is gessisset: inuicẽ me tecum acturum[q]. & hoc verum est. [r] Nam & Iulianus ait, videndũ, ne dominus integrã ex empto actionem habeat, venditor autẽ cõdicere possit bonę fidei emptori[f]. Quod ad peculiares nummos attinet: si extant, vindicare[t] eos dominus potest: sed actione de peculio tenetur venditori, vt pretium soluat. Si cõsumpti sint: actio de peculio

C

Condicere. Pamphilum. s. condic. inde[f] sed Stichũ rei vin. tes. Sed videtur, q̃ non contra me, sed contra venditorem debeo agere tãtum, qui non est liberatus cũ alij soluit, quàm cui debeo vt instit. man. §. rect e[a] respon. non est nouum, [g] quòd vnus soluat & alius repetat: vt. j. de condic. indebi. non est nouum. Vnde vult condic. indebi. agitur causa vitandi circuitus: vt infra, sicut pro quã per leg. Fal. videamus. & infra, de condic. indebi. l. dominus. stamento. licet videatur, neque ex contractu, vel quasi: neque ex maleficio, vel quasi, obligatus esse.

Flo. amittat

** debiti*

Ex æquitate, causa euitandi circuitus, datur cõdictio ei cũ quo negotium nõ est gestũ: & si domin[a] approbat cõtractũ serui, ei[a] nomine tenetur insolidũ. Si vero reprobat, tenetur tãtũ de peculio. h. d. Dinditur. Primo ponit thema, & quæstionem tacite resultantẽ ex themate. Secũdo, ponitur responsio Sabini de æquitate. Tertio, ponitur responsio Iuliani de rigore. Quarto, suppletur per auctorẽ legis, quod dicto Iuliani deficiebat. Secũda ibi, Sabin[a]. Tertia ibi, nã & Iulianus. Quarta ibi, sed adiicere. Bartolus.

B

FSeruum tuũ[i] imprudẽs[k] à fure bona fide[l] emi. is ex peculio, quod ad te[m] pertinebat, hominem cõparauit, * qui mihi traditus est[n]. Sabinus [&] Cassius posse te mihi hominẽ cõdicere[o] [aiunt.] Sed si quid mihi abesset ex negotio[p], quòd is gessisset: inuicẽ me tecum acturum[q]. & hoc verum est. [r] Nam & Iulianus ait, videndũ, ne dominus integrã ex empto actionem habeat, venditor autẽ cõdicere possit bonę fidei emptori[f]. Quod ad peculiares nummos attinet: si extant, vindicare[t] eos dominus potest: sed actione de peculio tenetur venditori, vt pretium soluat. Si cõsumpti sint: actio de peculio

C

p *Ex negotio.* quolibet. Ir. puta seruũ paui ex meo. vel aliàs gessit, & male: ar. j. cõmoda. si is qui mihi. §. si libero. Azo.

q *Acturum.* per retentionem. [h] nec enim dari videt actio: propte cum in rem impenderat, quæ vere erat sua: & ideo habet exceptionem antequam tradat. si vero tradat, habet condictionem de possessionem, argu. j. de condic. inde. qui exceptionem. §. si pars. Azo. vel dic, secundum H. i nego. gest. agi de peculio: vt argumẽ. supra, de negotiis gestis. at qui. §. si libero. &. j. commo. si is qui. §. fin. &. j. de act. emp. si seruus. §. fi. Accursius.

r *Et hoc verum est.* scilicet, quòd potest directo à me condici, & hoc ex æquitate. directe autem videamus: & hoc subiicit, nam &c. & facit. j. de act. empt. & ven. l. si seruus. §. seruum.

s *Emptori.* condic. indebi. vel certi generali, quæ cõpetit cũ illa. & certe hoc verũ est, vt ex empto & condictio detur, cum alij soluerit, quàm cui debuerit: vt. j. ibi: sed adiicere debuit Iulia. &c. scire quomodo habet condictionem, cum dominus non deserit esse venditæ enim res &c. vt institu. de re. diui. §. venditæ. & infra, de tribu. l. procurator. §. penul. sed hic non est solutum pretium, nec fides habita, cũ non sit pretium factum accipientis: quod esse debet: vt infrà, de act. empt. l. ex empto. §. empto? Sed respon. fumptio, vel ratihabitio domini hoc reconciliauit: argumẽ pra, eo. non omnis. §. fina.

t *Vindicare.* vt speciem: ideoque non admittitur compensatio

BIU Cujas

vt infra, de legat. j. l. plane. §. ij. & l. sed si certos. & infra, de pecu. l. si creditor. §. j. sed secundum Lotha. [a] admittitur compensatio. Item not. quòd non opponit venditor exceptionem aliquã contra vindicantem, licet dicat se paratum cedere act. quã habet cõtra bonæ fidei empt. & sic videtur contra infra, de solu. cũ quis. §. j. Sed ibi ideo est aliud, quia præcessit voluntas, & mandatum soluendæ pecuniæ: hic nequaquam. Accursius.

[a] *Euanescit.* admissa cõpensatione inter vẽditorem & dominum, secundum Io [b] quod non placet: quia cum prius teneretur rei vindicatio pecunia existẽte, & desinat possidere nõ mala fide, desiit teneri rei vind. Cum ergo ab vtraque parte non subsit debitum: quomodo fiet compensatio? Tu ergo dicas [c] euanescit ideo, quia est ei soluta ex pecunia, quę iam ab eo non potest reuocari: vt supra, eo. l. si filius. & l. non omnis. §. si pupillus. Sed nõne remanet dominus in damno, qp esse non debet: vt infra, de condic. indebi. l. nam hic? Respon. sibi d imputet cum non habuit ratum: quod nihil ei nocet. Item pone vẽditorem act. de pecu. tantum. x. cõsequi possit: quia non plus est in peculio: & nũmos peculiares fuisse, qui fuerunt ibi soluti. xx. & consumpti sunt: quia tantum fuit serui pretium constitutum: nunquid poterit verus dominus repetere il-lax? Respon. Lot. posse. arg. infra. l. proxi. in fi. l. Sed H. cõtra. arg. infra, de condic. inde. l. seruus cuiusdam. Tu dic, [e] extantem sic: consumptam non. Item pone pretium serui fuisse. xx. nunc autem in peculio sunt. x. tantum: & seruus nunc bene valet. xxx. igitur illa. x. retinet venditor non consumpta, siue petit act. de pecu. Sed nunquid & alia. x. per act. de in rem ver? Respon. non: cum non habuit occasionem obligandi dominum: vt argu. infra, de in rem ver. si res. §. fin. & l. sequen. Ar. contra. infra, de in rem ver. l. iij. in princ. Item hic seruus qui hominem emerat, aut habuit liberam peculij administrationem: aut non. si habuit: ergo potuit transire dominium peculij. non ergo dominus eius poterit postea vindicare: & hic dicit, quòd potest. Si non habeat liberam peculij administrationem: ergo eius dominus non debet teneri de peculio: arg. C. quod cum eo. si liberam. & infra, de pig. ac. si conuenerit. §. fin. Ad quod respon. [f] quòd non habebat liberam peculij administrationẽ: & nihilominus tenetur eius nomine de peculio: vt hic, & infra, de pecu. libera. & l. quæsitum. in princ. & l. quam Tuberonis. §. sunt quidã. & §. alia. Itẽ no. interesse esse in obligatiõe. quod dic, vt. j. de re iudi. l. si quis ab alio. in fine. Acc.

[a] euanescit¹. Sed adiicere debuit Iulianus, non aliter domino serui venditorem ex empto teneri[b], quàm si ei pretium solidum[c], & quæcumque si cum libero cõtraxisset, deberẽtur[d], dominus serui præstaret[e]. Idẽ dici[f] debet, si bonæ fidei possessori soluisset[g]: *si tamen actiones, quas aduersus eum habeat*, præstare domino paratus sit[h].*

Si res mea ad te peruenit, nec est causa, quare apud te debeat remanere: eam certi condictione, vel sine causa, cõdicam. Bar.

XXXII. CELSVS libro quinto Digestorum.

SI & † me & Titiũ mutuã pecuniam rogaueris, & ego meum debitorem tibi[i] promittere iusserim: tu stipulatus sis[k], cum putares eum Titij debitorem esse: an mihi obligaris, subsisto: [l] siquidem [m] nullum negotium mecum contraxisti. Sed propius est[n], vt obligari te existimem: non quia pecuniam tibi credidi: (hoc enim, nisi inter consentientes, fieri non potest) sed quia pecunia mea[o] q̃ ad te peruenit, [p] eam mihi à te reddi [q] bonum & æquum est.

Officiales non possunt contrahere cum subditis, nisi sint perpetui, vel ad eorum vtilitatem. h. d. cum. l. sequen. Bartolus.

XXXIII. MODESTINVS libro decimo Pandectarum.

PRincipalibus † constitutionibus [r] cauetur, ne hi, qui prouinciam regunt, quiue circa eos sũt, negotientur, mutuámve pecuniã dent, fœnúsve exerceant.[s]

XXXIIII. PAVLVS libro secũdo Sententiarum.

PRæsidis prouinciæ officiales, quia [t] perpetui sunt, mutuam pecuniam dare, & fœnebrẽ exercere possunt. Præses prouinciæ mutuam pecuniã fœnebrẽ sumere nõ prohibetur.[u]

Si debitorum nomina efficiantur deteriora, periculum pertinet ad administratorem culpabiliter differentem exigere.

XXXV. MODESTINVS libro tertio Responsorum.

PEriculum nominũ[x] ad eũ, cuius culpa deterius factũ[y] probari potest, pertinet[z].

[h] *Idẽ prædicti.*

† *Huc pertinet Thebanorum lex de qua Aristoteles libro. 3. Politic.*

Dic, quòd illa lex debet intelligi secundum istum. §. Bar.

Si & me.] CASVS. Rogasti me & Titium vt pecuniam mutuam haberes. iussi debitori meo vt tibi mutuaret: & stipulatus es ab eo pecuniã tibi reddi: credebas illum fuisse debitorem Titij, an mihi sis obligatus, quęritur. Et videtur quòd non: quia non contraximus: verius tamen est, cum mea pecunia ad te profecta sit, tu mihi tenearis. Viuian[a].

i *Tibi.* dari, subaudi secundum Ir. vel nihil subaudi, vt sit hoc de verbis quæ regunt duos accusatiuos diuersos.

k *Su.* & tandem habuisti: vt infra.

l *Subsisto.* id est dubito. sic supra, de procura. l. seruum quoque. in prin. Accursius.

m *Siquidem.* id est, qa.

n *Propius.* id est, verius est. Accursius.

o *Pecunia mea.* id est, mihi debita. sic & infra, quod cum eo. l. j. & Cod. de neg. gest. si pecuniam.

p *Peruenit.* nec sit ratio quare apud te manere debeat. Azo. & ad hanc æquitatem facit, infra, de condic. ob tur. cau. perpetuo. & infra, man. si negotia. & infra, ad Vell. l. quamquam. in fin. & infra, de don. inter virum & vxo. l. vxor. & l. mandato. & infra, de iur. do. l. vir ab eo. Sed arg. contra. s. fami. erci. l. cũ putarem. §. pe. Sed quid antequam habeas? Respon. fit nouatio. & sic breui manu: vt supra, eo. singularia.

q *Reddi.* condictione certi generali, vel sine causa: non mutui: vt dixi.

Principalibus.] CASVS. Hæc l. & sequen. loquuntur de eadẽ materia. illi qui præsunt ciuitatibus, mutuare nõ possunt: sed eam recipere possunt à non subditis suis. Viuianus.

r *Constitutionibus.* quæ sunt: vt infra, de contrahen. emp. non licet. & l. qui officij. & C. de contra. iu. l. j. & C. de nu. actu. & l. scriniarios. li. xij? Accursius.

s *Exerceant.* scilicet mutuando aliis: vt hic, & C. eo. l. eos. sed sumere potest: vt infra. l. proxima. Vel dic, dare & sumere potest à non subditis, sed à subditis non: vt arg. d. l. eos. & l. quisquis. Ac.

t *Præsidis. Perpetui.* id est, vel quia perpetuo durabat eorum officium: vel quia ibi perpetuo habitabant, cum essent inde orti. Accursius.

u *Non prohibetur.* immo videtur prohibitus: vt. C. eo. l. quisquis. Solu. hic à non subditis potest: sed etiam ab indigenis potest ciuibus, in vtilitatem publicam: vt. s. eo. l. ciuitas. vel dic, non prohibetur ad vsum suum quotidianum: sed ad fœnus exercendum, vel negotiationem prohibetur: vt. s. eo. l. principalibus. Accursius.

Periculum.] CASVS. Hæc lex loquitur in tutore, curatore, vel administrationem habente, qui à debitore non exigit: si sit debitor non soluendo: quòd ad tutorem periculum spectat, seu ad administrationem habentem. Viuianus.

x *Nominum.* id est, actionum.

y *Factum.* scilicet nomen. Accursius.

z *Pertinet.* ad ipsũ principale: vt hic, & C. arbit. tu. l. ij. & l. quicquid. & infra, de admini. tu. chirographis. & supra, de nego. gest. litis. §. si pecuniæ. & infra, man. l. si remunerandi. §. apud. & infra, de constitu. pecu. id quod. §. si pater. consequenter autem venietur ad fideiussores & mandatores. & hoc si solus administrauit,

[a] *Euanescit.* admissa cõpensatione inter vẽditorem & dominum, secundum Io [b] quod non placet: quia cum prius teneretur rei vindicatio pecunia existẽte, & desinat possidere nõ mala fide, desiit teneri rei vind. Cum ergo ab vtraque parte non subsit debitum: quomodo fiet compensatio? Tu ergo dicas [c] euanescit ideo, quia est ei soluta ex pecunia, quę iam ab eo non potest reuocari: vt supra, eo. l. si filius. & l. non omnis. §. si pupillus. Sed nõne remanet dominus in damno, qp esse non debet: vt infra, de condic. indebi. l. nam hic? Respon. sibi d imputet cum non habuit ratum: quod nihil ei nocet. Item pone vẽditorem act. de pecu. tantum. x. cõsequi possit: quia non plus est in peculio: & nũmos peculiares fuisse, qui fuerunt ibi soluti. xx. & consumpti sunt: quia tantum fuit serui pretium constitutum: nunquid poterit verus dominus repetere il-lax? Respon. Lot. posse. arg. infra. l. proxi. in fi. l. Sed H. cõtra. arg. infra, de condic. inde. l. seruus cuiusdam. Tu dic, [e] extantem sic: consumptam non. Item pone pretium serui fuisse. xx. nunc autem in peculio sunt. x. tantum: & seruus nunc bene valet. xxx. igitur illa. x. retinet venditor non consumpta, siue petit act. de pecu. Sed nunquid & alia. x. per act. de in rem ver? Respon. non: cum non habuit occasionem obligandi dominum: vt argu. infra, de in rem ver. si res. §. fin. & l. sequen. Ar. contra. infra, de in rem ver. l. iij. in princ. Item hic seruus qui hominem emerat, aut habuit liberam peculij administrationem: aut non. si habuit: ergo potuit transire dominium peculij. non ergo dominus eius poterit postea vindicare: & hic dicit, quòd potest. Si non habeat liberam peculij administrationem: ergo eius dominus non debet teneri de peculio: arg. C. quod cum eo. si liberam. & infra, de pig. ac. si conuenerit. §. fin. Ad quod respon. [f] quòd non habebat liberam peculij administrationẽ: & nihilominus tenetur eius nomine de peculio: vt hic, & infra, de pecu. libera. & l. quæsitum. in princ. & l. quam Tuberonis. §. sunt quidã. & §. alia. Itẽ no. interesse esse in obligatiõe. quod dic, vt. j. de re iudi. l. si quis ab alio. in fine. Acc.

b *Teneri.* ad tradendum seruum: quia nondum tradiderat bo. fi. emptori. vel tradidit, sed fuit condictus.

c *Solidum.* si solutum non est. Accursius.

d *Deberentur.* puta tale pretium, quod fiat accipientis.

e *Præstaret.* quia quotienscumque ex contractu serui sui dominus aliquem conuenire vult, eiusdem contractus nomine insolidum tenetur: quia videtur habere ratum: quia ratihabitio iussui comparatur: vt infra, quod iussu. l. j. §. si ratum. & infra, de pecul. deposui. §. si nuptura. & infra, de compen. si cum filio. & j. de ædil. edi. si seruus. & infra, re. amo. l. & ideo. §. fin.

f *Idem dici.* scilicet quod supra dictum est, vbi nondum traditit venditor seruum. Nam si à domino serui conueniebatur ex empto venditor: omnia sibi à domino serui præstabuntur, quæ præstarentur, si cum libero contraxisset. Accursius.

g *Soluisset.* seruum venditor. Azo.

h *Paratus sit.* sed quare, cum sine cessione habeat: vt supra, ea. l. §. j? Respon. habet § vtilem: sed directa ceditur. Item nun-

strauit, diuisa administratione à iudice, vel à testatore: & consequenter ad collegam. si autē non fuit diuisa, vel per se diuiserunt: ad vtrumque statim pertinet periculum. postea ad fideiussores vel mandatores: vt. C. de suscepto. & arca. l. ij. lib. x. &. C. quo quis ordine. l. quotiens. &. l. fin. li. x. &. l. si tutor. infra, de admini. tut. & sit nomen deterius culpa, quando efficitur nō soluendo negligentia eius qui petere debet. Accursius.

Stipulatio conditionalis obligationē p̄cedentem puram suspēdit, & eam nouat in conditionis euentum. Bartolus.

XXXVI. IAVOLENVS libro primo Epistolarum.

PEcuniam, quam mihi sine conditione debebas, iussu meo promisisti Attio sub conditione.[a] Cum pendente conditione in eo statu sit obligatio tua aduersus me, tanquam† [si] sub contrariam conditionem[b] eam mihi spopondisses*: si pendente conditione petam, an nihil acturus sum? Respondit, Nō dubito, quin ea* pecunia, quam ipse[c] sine conditione stipulatus sum: etiam si conditio in persona Attij, qui ex mea voluntate eandem pecuniam sub conditione stipulatus est, non extiterit: credita esse p̄maneat. Perinde est enim, ac si nulla stipulatio interuenisset. Pendente autem causa conditionis, idem petere non possum:[d] quoniam cum incertum sit, an ex ea stipulatione deberi possit, ante tempus petere videor.[e]

†*De dictione tanquā, habes quòd est nota improprietatis. est glo. de hoc in. c. solitæ. cū gl. in verbo, tā quā, de mario. & obedien.*

Conditio de præsenti, vel præterito, non suspendit: secus in cōditione de futuro. Bar.

XXXVII. PAPINIANVS libro primo Definitionum.

CVm ad præsens tēpus cōditio confertur, stipulatio non suspenditur. Et si conditio vera sit,[f] stipulatio tenet: quamuis tenere contrahentes conditionem ignorent: veluti, si rex Parthorum viuit, centum milia dare spondes? Eadē sunt, & cum in præteritum conditio confertur[g]:

XXXVIII. SCAEVOLA libro primo Quæstionum.

REspiciendum enim est, an quantum in natura hominum[h] sit, possit sciri eam debitum iri.[i]*

XXXIX. PAPINIANVS libro primo Definitionum.

ITaque tunc potestatem cōditionis obtinet, cum in futurum[k] confertur.

Etiam in contractibus stricti iuris pacta incontinenti apposita insunt vt nouam pariant, & veterem informent actionem: & vi exceptionis impediunt moram & stipulationem vsurarum propter moram: secus in stipulatione vsurarum propter stipulationem. h. d. Diuiditur. Primo ponitur thema, & quæstio. Secundo ponitur responsio iurisconsulti Pauli. Tertio, impugnatio quorūdam. Quarto, responsio Pauli ad illas impugnationes. Quinto determinatur quædā quæstio circa prædicta. Secunda ibi, dicebā. Tertia ibi, pactum. Quarta ibi, sed cū sortis. Quinta ibi. sed & si quātitatem. B.

XL. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

LEcta† est in auditorio[l] Aemilij Papiniani præfecti

a *Sub conditione.* scilicet tali, si nauis venerit ex Asia vsque ad annū. Accursius.

b *Contrariā conditionem.* id est si non venerit intra prædictū tempus, remaneas mihi obligatus. Et not. quòd licet parificentur, non tamen per omnia: cum hic interim sit actio. sed tamē except. repellitur. quod ex eo patet, quòd si deficiat conditio, ex prima stipulatione ago: vt hic: arg. infra, de adi. lega. l. legata. Accursius.

c *Ipse.* s. ego.

d *Non possum.* vt. j. de iur. do. non enim. &. l. si debitor. & arg. supra, de pac. l. in personam. §. fi. &. j. de cond. ob cau. quod seruus. immo solutum repetitur: vt. j. de condic. indebit. Iulianus. in fin. Sed videtur quòd interim possum petere, sicut hæres debitū pure, sub conditione legatum: vt infra, de do. except. pure. in princ. quæ est contra. Solu. aliud est in stipulatione: vt hic. aliud in legato, vt ibi: cum per remedium cautionis ibi legatario consulatur. hic autem debitori, si ante conditionem conueniatur, in nullo caueatur. arg. sume supra, de rei vind. si autem. §. fi. Accursius.

e *Videor.* vnde actionem amitto olim, secundum Azo. vt infra, de libe. leg. l. non solum. §. fi. sed secundum Hug. duplicantur inducię: vt insti. de excep. §. penul.

Cum ad præsens. CASVS. Ponit regulā, deinde ponit exemplum, sic, cum presens vel præteritum in stipulatione deducitur, non erit stipulatione conditionalis. vt promittis mihi si rex Angliæ viuit. ista stipulatio non est conditionalis: & si vera fuit in rerum natura, sufficit vt pura sit stipulatio, & vt statim debeatur: licet contrahentes ignorent. ignorantia enim contrahentium, non facit contractum conditionalem. tunc enim stipulatio conditionalis est, cum conditio causæ fertur in futurū. Viuianus.

f *Vera sit.* id est vere, vel verum in se continet.

g *Confertur.* non est ergo conditio quæ in præteritum, vel præsens, confertur: vt hic, & insti. de ver. obli. §. conditiones. &. j. de ver. oblig. l. conditio in præteritum. &. l. si ita stipulatus fuero hāc summam. & infra, de bo. lib. l. etiam. §. si patronus. sed in futurum: vt infra. l. itaque.

Psal. 89.

h *Respiciendum. Hominum.* est ergo natura naturans, id est deus: & ille omnia scit. nam mille anni ante oculos eius tanquā dies hesterna quæ præterit. de hac dicit. s. de iudic. sed & si restituatur. §. fi. Alia est natura naturata. s. hominis, quæ præterita & præsentia tantū scit: vt hic, & insti. de ver. obli. §. cōditiōes.

i *Iri.* id est, eam existere: & sic deberi promissum.

k *Itaque. Cum in futurum.* siue expresse, siue tacite: vt infra, de verb. obli. l. interdum. Accursius.

Lecta est. CASVS. Refert Papinia. quandam q. quæ orta fuit inter quendam creditorem & quendam debitorem de quodam instrumento. & est talis: Lucius Titius accepit à Publio Mæuio. xv. pondo auri mutuo: & inde factum fuit instrumentum in quo scilicet Lucius Titius cauit se tantum accepisse: & istud fuit primum pactum. s. quòd promisit Lucius Titius quòd istam pecuniam solueret kalen. sed imo ligitur de proximis deinde factum fuit aliud pactum: quia dixit debitori suo creditor: q credo te non posse soluere pecuniam ad terminum: volo quòd p mittas mihi vsuras si soluas, pro singulis denariis vnum denarium per singulos. xx. dies. deinde interuenit nudum pactum, hoc. volo tibi. ccc. soluere deducta sorte quolibet mensu. & est istud pactum de particulari solutione: quia primum fuit de toto debito simul & semel soluendo. ergo habet tripler pactum, Primum, de re forte soluenda kalen. Secundum, de vsuris soluendis si in solutione sors non redderet. Tertium, de parti ri solutione admissa. kalen. aduenient debitor non soluit ditor petit vsuras totius summę, debitor dicit se ad hoc non teneri: quia pactum vltimo loco interpositum videtur inesse stipulationi. vnde perinde habendum est ac si ab initio conuenissent vt pro certa pecunia certæ vsuræ præstarentur. per posterius enim pactum videtur à primo recessum. non ergo nomine totius summæ præstabuntur vsuræ pro primo mense: sed pro illa sorte tantum quæ tunc solui debuit id est, pro. ccc. Item quia primo mense non potest tota sors peti, propter pactum illud de particulari solutione: ergo vsura totius summæ peti non potest. & hoc dicit vsque ad. §. pactum. [PACTVM.] Istud autem pactum negat creditor, qui per pactum vltimo factum concessit particularem solutionem sortis, & non vsurarum. vnde vsuras totius sortis soluere debet in secundo pacto quocumque, inter primum & vltimum, scilicet nudum: & ideo non valet, neque præiudicare debet pactum, valido quod erat de solidis vsuris præstandis. [SED CVM SORTIS.] Ille dicit, & vos dicitis, quòd tertium pactum sortem respiciebat, vt scilicet, tota sors peti non posset: sed ex quo solida sors propter tertium pactum peti non posset, pactum fit inualidum, tamen valet ad exceptionem. vnde cum petenti totam sortem obstaret except. non videtur in mora. Quod dictum est, quòd vsura debetur et mora, scilicet in præcedenti casu: aliquando tamen euenit quòd vsuræ debeantur, licet mora non interuenerit: vt si promisi tibi fundum vsque ad annum: & si tunc non darem, conuenit vt præstarem tibi fructus: non solum ex tunc, sed ex nunc, puta ex tempore stipulationis interpositæ, si fundum non præstitissem suo die, tenebor ad fructus medij temporis, licet tunc non fuissem in mora. idem est in vsura: puta promisi tibi. x. & conuenit nisi intra annum tibi soluerem: quòd teneor non solum ad vsuras tempus futuri, sed & præteriti: quo tempore præterito non fui in mora: vnde si suo die non soluam, ad vsuras medij temporis tenebor. Viuianus.

l *In auditorio.* id est, in scholis, vel in palatio.

BIU Cujas

prætorio iurisconsulti cautio[a] huiusmodi: Lucius Titius[b] scripsi me accepisse à Publio Mæuio quindecim[c] mutua numerata mihi de domo[d] [sua:] & hæc quindecim proba[e] rectè[f] dari kalendis futuris[g] stipulatus est Publius Mæuius. spopondi[h] ego Lucius Titius. Si [ea] die[i] suprascripta summa Publio Mæuio, eíve, ad quē ea res pertinebit[k], data, soluta[l], satisue[m] eo nomine factū non erit: tunc[n] eo amplius, quo postsoluā, [o] pœnæ[p] nomine in dies triginta[q] inque denarios centenos[r], denarios singulos dari stipulatus[s] est Publius Mæuius: spopondi ego Lucius Titius: cōuenitq; [t] inter nos, vt Publio* Mæuio ex summa suprascripta menstruos refundere debeam denarios trecenos ex omni sūma[u] † ei, hæredíue eius. Quæsitum est de obligatione[x] vsurarum: quoniam numerus[y] mensium, qui solutioni cōpetebat, trāsierat. Dicebam[z], quia pacta incontinenti facta, stipulationi[a] inesse creduntur: perinde esse[b], ac si per singulos mēses certam[c] pecuniam stipulatus, quoad tardius soluta esset, vsuras[d] adiecisset. Igitur finito primo[e] mense, primæ pēsionis vsuras currere: & similiter post secundum & tertium tractū[f] vsuras non solutę pēsionis crescere: nec ante sortis non solutæ[g] vsuras peti posse, quā ipsa sors peti potuerat[h]. Pactū autem quod subiectum est, quidam dicebant[i] ad sortis solutionem tātū pertinere, nō etiā ad vsurarum quæ[k] priore pte simpliciter[l] in stipulationē venissent[m]: pactumque[n] id tātū ad exceptionē prodesse[o]: & ideo[p] nō soluta pecunia statutis pēsionib', ex die stipulatiōis[q] erat merces, vel vectura.

a *Cautio.* & proprie hic accipitur: vt. C. de verb. sig. l. sancimus.

b *Titius.* subaudi, ego. † ne simpliciter prolatum tertiam personam significaret. Azo.

c *Quindecim.* scilicet pondo auri: sed accepit numerum in denariis ponderatis. Azo.

d *De domo.* ab ipso, vel castaldo eius.

e *Proba.* probitas est in eo quòd eiusdē bonitatis debeat reddere: quod non erat necesse exprimi: vt supra, eo. l. cum quid.

f *Rectè dari.* Est in eo, vt in congruo loco & tempore fiat solutio:[2] vt. ff. de sol. si soluturus. Vel dic, ꝓba. id est nō reproba: vt. C. de pig. act. l. eleganter. §. qui reprobos.

g *Futuris.* scilicet ꝓximis: cum non distinguat de quibus: vt. ff. de verb. obli. l. eū qui kalendis. i. post mensem primum: sicut infra, dicetur ibi, igitur finito &cætera.

h *Spopondi.* hæc fuit prima stipulatio: & sine calumnia.

i *Si ea die.* & hæc dilatio in vlterius tempus, per pactum incōtinenti factum prorogabitur.

k *Pertinebit.* vt hæredi suo: vt infra, de verbo. signi. l. sciendum.

l *Soluta.* inculcatio verborum: vt. ff. eo. certi condictio. in prin.

m *Satisve.* vt aliud soluendo creditore volente.

n *Tunc.* hic articulus, tunc, indicat vt finito primo mense præstetur vsura: vt infra de cōdit. & demō. l. iiij. §. j. & infra, de vulg. subst. il. in substitutione. in fi. & quod subiicit, eo amplius, id est præter sortem. b ex quibus verbis etiam sortis obligatio ex secūda stipulatione contrahitur: vt infra, de lega. iij. si tibi pure legauero. & l. si sic. Accursius.

o *Quo post soluam.* id est differam soluere cōtra voluntatem tuā. voluit enim creditor solui sibi statim elapso primo mense, vt prima stipulatione dicitur supra. Vnde bene respon. Paulus, nō præstari vsuras nisi propter[c] moram ex stipulatione. cū enim dat dilationem, non potest dici illam stipulationem vsurarum committi: quia propter moram tantummodo fuit cōcepta. aliud si do certi temporis dilationem, & eiusdem stipulor vsuram: quia tunc per pactum & ex pacto petuntur: hic propter moram ex pacto. Azo.

p *Pœnæ.* hanc pœnam postea vocat vsuram.

q *Triginta* *. scilicet singulos. Accursius

r *In denarios centenos.* id est propter.

s *Stipulatus.* ecce secunda stipulatio: quę erat expedita cū prima.

t *Conuenitq;.* scilicet incontinenti: & hoc est tertium pactum sine stipulatione inter eos adhibitum, ex quo altercatio & discordia est orta.

u *Ex omni summa.* scilicet ex sorte, non vsura. alioquin male diceret, eius præstari vsuram: quia vsura vsuræ non debetur: vt infra, de condic. indebi. si non sortem. in prin. & C. de vsur. l. fi.

x *Obligatione.* scilicet quando incipiat currere stipulatio vsurarum, & eius sortis. Item quoddam tertium præmittit: an ex tertio pacto prædicto actio nascatur.

y *Numerus.* scilicet quidam: puta trium mensium, in quibus debebat solui nonaginta, vel etiam omnia. Tria[d] ergo pacta fuerūt facta in hac. l. Primum fuit stipulatio de reddenda tota sorte kalendis futuris. Secundum fuit, quòd si præscripta die sors non fuerit soluta, vsuræ, siue pœnæ, soluantur. Tertium fuit de sorte reddenda diuersis temporibus. sed de vsuris in tertio pacto nihil cautū est: sed per tertiū pactum factū de diuisione sortis, videtur recessum à priore obligatiōe sortis: & per cōsequēs de vsuris. Azo.

z *Dicebam.* supple ego Paulus. & vt suæ responsionis causam clarius ostendat, materiam suam altius exorditur.

a *Stipulationi.* primo factæ: & dic inesse vt in contractibus bo. si quam pariat actionē: veterem informet: in stricti iuris tantū non tam pariat, secundū quosdam. Sed nos contra[e]: vt plene dixi. ff. e *Et bene,* de pac. l. iuris gentium. §. quinimmo. quando autem quid dicatur *secundum* fieri incontinēti, f probatur. j. ad. l. Iul. de adul. l. quod ait. in prin. *doc. hic.* & j. de duo reis. duos. §. duo rei. & j. de verb. ob. l. continuus. & j. *f Idē Alb.* de testa. hæredes palam. in fi. Quādoq; tamen etiā incontinēti nō *& Ia.* valeret: vt. ff. de relig. l. ꝙ si locus. & C. de iure do. auia. in fin. & de vsur. l. quāuis. & ff. e. rogasti. §. si tibi. & infra, de ser. expor. seruꝰ ea. in fi.

Item not. quæ incōtinēti fiūt, insunt: vt hic, *Facta incō tinenti an valeant.* & C. de re. cre. l. pe. §. j. & C. de insti. & substi. l. penul. in fi. & C. de pac. l. petēs. & ff. de pac. l. in traditionibus. & j. solu. matri. l. quotiēs. & j. de incen. rui. nau. l. si quis. §. quod ita.

b *Perinde esse.* cū cōuenit sine stipulatione incontinenti. Azo.

c *Certam.* id est trecētorum denariorum.

d *Vsuras.* singulorū. f. denariorū propter cētum denarios. Azo.

e *Primo.* sicut enim sortis exactio ex vi primæ stipulationis & pacti incontinenti facti cōpetit, ita pro eadem rata & vsuræ petentur ex secunda stipulatiōe: & dic, pensionis. id est pēsitationis. nec enim

f *Tractum.* id est mensem. f. vsque ad. xxv. dies. & post cursus earumdem incipiet. pone ergo me stipulatū. x. pure: postea incontinenti fecisse pactū nudum de non præstandis nisi aduenīēte conditione. dico ꝙ ex pacto illo bene potui mihi præiudicare, cū fit incōtinēti: vt ar. ff. proxi. Sed quid si ex interuallo? Rñ. idem, & dari exceptione ex pacto reo: ar. ff. eo. l. pecuniam. Item pone ecōtra primo me stipulatum sub conditione, & postea ex interuallo apposuisse pactū nudū de præstandis pure. i. statim. nā si incontinenti, constat ꝙ actionem parerem? rñ. quidam, bene potero agere licet non habeam actionem: quia si obiiciat ille de cōditione apposita, replicabo de pacto. nam pactum, cum non sit contra bonos mores, debet seruari. & sic ex eo mihi dari replicatio, vt illi exceptio de quo dixi in præcedenti quæstione: & sic cum ille nihil mihi possit obiicere, consequar quod peto: arg. C. de transac. l. vbi. &. j. de peri. & cō. rei. ven. l. si in venditione. Sed ego contra dico[h], argu. ff. de pac. si vnus. §. sed si pactum. in prin. Item cū per legem istam pactum incontinenti appositum videatur inesse contractui stricti iuris, puta stipulationi: pone in stipulatione venire certum: in pacto incertum, scilicet factum: nunquid tunc agetur certi condic. informata ad id quod deuenit in pacto? videtur quòd sic[i]: vt instit. de act. §. fuerat. Sed arg. contra. ff. de peti. hæredi. l. item veniunt. §. idem recte.

g *Approbatur per Bar. Bal. & P. quod habet verū quādo pactū est appositū cū execution rei debitæ, secūdum Ia.*

h *Istud est verū, si est appositū ex interuallo: secꝰ si incōtinēti, secūdū Bar. & sequitur Ia*

i *Idē Ange. Alb. & Iaſ.*

g *Sortis non solutæ.* id est, residuæ. Accursius.

h *Potuerit.* hoc ideo: quia vsuræ currebāt ex mora: secus si ex stipulatione, vt faciunt quotidie creditores: vt dixi. ff. ea. l. ibi, tunc eo amplius quo postea &c. Et no. ꝙ vsque huc locutus est Pau. sed nunc aduersarij allegant, pactum autem &c. Accursius.

i *Dicebant.* & bene: sed non multum ad rhombum. Io.

k *Quæ.* scilicet vsuræ. Accursius.

l *Simpliciter.* i. non facta diuisione per tempora. Accursius.

m *Venissent.* & ideo videbatur eis, quòd totius sortis debeatur vsura in secūdo mense, sicut stipulatio cōcepta fuit: sed male. Azo.

n *Pactumq; id.* scilicet tertium. & hæc est secunda responsio eorum. Accursius.

o *Prodesse.* non ad actionem: & per hoc videtur, ꝙ non debeat stipulationi validæ præiudicare. Accursius.

p *Et ideo.* id est quia tertium pactum ad vsuras non pertineat: & quia valida stipulatio vsuræ non tollitur per friuolum pactū, concluditur: & ideo &c.

q *Ex die stipulationis.* ex qua posset agi ad vsuras totius sortis si tertium pactum non interuenisset, agetur etiam nunc similiter

BIU Cujas

ad totam, vt dicunt: sed statim Paulus incipit eos reprehendere: sed cum sortis & cætera.

a *Dilata sit.* per tertium pactum.
b *Ex eo tempore.* scilicet demum. Azo.
c *Putabat.* qui mihi erat contrarius.
d *Pactum.* s. tertium, quod fuit super sorte.
e *Obtinuerit.* s. quia valet etiam quo ad actionē: cum sit incōtinenti: vt. ff. ea. l. ibi, dicebam.
f *Vsurarum.* s. totius summæ sed partis tātū.
g *Ipso iure.* s. quātum ad effectum[a]: mero tamen iure elapso primo mense stipulatio sortis totius est cōmissa: & p consequens vsurarum: sed propter pactū obstat exceptio, nisi in tres cētis. nec enim simplex pactum innouat: vt. C. de iur. do. auia. & ff. de pac. si vnus. §. pactus. & insti. de except. §. præterea. & idem dici potest in secunda stipulatione vsurarū, vt tota sit cōmissa de rigore: licet ipsa sit conditionalis. & quod dicitur, ipso rure: subaudi, exceptionis[b], vel æquitatis. Item argu.[c] videtur contra prædicta. ff. de arbi. Celsus. in fi. vbi ipso iure non cadit in pœnā qui obtulit. sed ibi stetit per creditorē: hic per vtrumque. Vel dic[d] ad vtrūque nō vi pacti hic fieri nouationē: sed quia prorogatur solutio, non cōmittitur adhuc pœna ipso iure: vt argu. ff. si quis cau. l. ij. j. respon. & sic in vsura ipso iure repellitur: vt hic dicit.

a Reprobatur secundū Bar. Alex. & Ias.

b Et male, secundū p̄dict.

c Nō facit ad propositum, secundum eosdē.

d Ista est vera solutio ad primū contrariū, secundum eosdē.

vsuras deberi, atque si id nominatim esset expressum. Sed cū sortis petitio dilata sit[a], cōsequens est, vt etiam vsuræ ex eo tempore[b] quo moram fecit, accedant. Et si (vt ille putabat[c]) ad exceptionem tantū prodesset pactum[d]: quamuis sentētia diuersa obtinuerit[e], tamen vsurarum[f] obligatio ipso iure[g] nō committetur. Non enim in mora[h] est is, à quo pecunia p̄pter exceptionem peti non potest. Sed si quantitatem[i] quæ medio tempore colligitur, stipulamur[k] cum conditio extiterit: sicut est in fructibus, idem & in vsuris potest exprimi: vt ad diem non soluta pecunia, quod competit vsurarum nomine, ex die interpositæ stipulationis, præstetur[l].

Diuiditur in quatuor partes. In prima thema, & iurisconsultus elicit tres quæstiones secundum intellectum gl. vel secundum alios eliciuntur quatuor: quia etiam de pignoribus quæritur. & hoc vsque ibi, placebat. Secundo respondet prima quæstioni: & etiam alteri quæstioni ex ea incidenti: vsque ibi, quæ vero. Tertio respondet ad secundam quæstionem confirmando responsionem per exemplum: & reddit rationem diuersitatis inter primam & secundā quæstionem principalem: & etiam incidenter aliquid respondet ad quartam quæstionem circa pignora: vsque ibi, quòd si stipulatus. Quarto ponit responsionem ad tertiā quæstionem principalem vsque in finem: & hoc intendit: Morte domini, & mutatione status gestoris, mandatum reuocatur: tamen debitores ignorantes reuocationem, ipsi soluentes liberantur. & illud quod quis facit, non vt hæres, non venit in actione fa. erci. & dominium in accipientem non transfertur: nō contrahitur mutuum: nec pignoris obligatio: & si stipulatio conferatur nominatim in personam domini, qui tunc defunctus erat, est nulla. Si vero in personam ipsius gestoris conferatur: tunc si hæreditas non est adita: hæreditati iacenti adquiritur actio ex stipulatione. Si vero erat adita: tunc si hæredes erant bonæ fidei, quia ignorabant illū esse effectum liberum, adquiritur omnibus hæredibus: secus si erant malæ fidei. Ale. de Immo.

h *In mora.* vt. j. de lib. le. nō solum. §. illud. & j. de regu. iur. l. nulla. §. j. & j. de verbo. obliga. si pupillus. & j. depos. Lucius. in fi.
i *Sed si quantitatem.* dixi, vbi non est mora, non currunt vsuræ: subaudi contrarium in casibus, vt hic dicit &c.
k *Stipulamur.* i. stipulari possumus. & non habeas. ff. si.
l *Præstetur.* subaudi, & valet hæc stipulatio: vt hic, & j. de verb. obl. l. huiusmodi. Sed contra. j. de vsu. l. cum quidam. vbi dicit nō valere: sed currebāt ibi minores vsuræ: vnde eodem tempore nō debēt currere maiores pro eadem sorte: hic autem nullæ aliæ.

EIVS.] CASVS. Quidam misit seruum suum in prouinciam, vt ibi pecuniam suam fœneraret: decessit instituto seruo suo hærede cum aliis duobus. antequam sciuisset dominum decessisse, medio tempore exegit. mutuauit. stipulatus est. pignora accepit. de hoc quarto nō determinat, an valeat quod exegit. & dicit, quod primus actus valuit: & ipso iure liberantur hi à quibus exegit, si ignorauerunt dominum decessisse. & communicabitur pecunia inter cohæredes per act. neg. gest. non famil. erci. Insuper etiam mutuauit: & dicitur, pro parte sua tenet, & non aliorum: & hoc probat per similitudinem quā inducit. Et postea respon. tacitæ obiectioni, quòd sicut valuit actus de aliis à se liberandis: sic de aliis sibi obligandis. sed hoc non est verum: sed rationem non assignat. potest tamen esse ratio, quia proniora sunt iura ad liberandum, quàm ad obligandum. Tertio distinguitur, an stipulatus est sibi, aut domino. si domino, non valet. si sibi: aut ante aditā hæreditatem, aut post. si ante, acquiritur hære. si post, aut sciuerunt eum cohæredem: & tunc non acquirit eis. aut ignorauerunt: & tunc ipse pro duabus partibus eis, & ipsi ei pro vna parte acquirunt. Viuianus.

m *Eius.* pone. Titij. Accursius.
n *Kalendario.* id est nominibus faciendis: vt infra, de leg. iij. qui filium. & l. vxorem. §. legauerat. Accursius.
o *Recitatum.* de recitatione ideo ponit: quia secundum hanc ante aperturam tabularum non adibatur hæreditas, nisi quis esset in totum institutus, vel esset de liberis: vt Cod. de cadu. tollen. §. j. & infra, de iur. & fac. igno. l. j. in fin. vnde nec ante comperebat libertas. enim dicitur seruos fu tim hæredes fieri: v institu. de hære. quali & diff. §. j. verum etsi iam posit adiri hæreditas, secūdum Azo. Vel dic, quòd etiam olim in seruis non e rat necessaria aperra: vt ar. C. de iure de li. l. iij. & institu. de hæ re. qua. & dif. §. j. sed fic euenit, quod hic fuit recitatum, vt alij non necessarij fortepossen adire.
p *Liber.* in solidum v infra, de libe. cau. dot bus. Accursius.
q *Parte.* dimidia, vel tertia.
r *Status.* id est, liber tatis: quæ secūdum naturale primæuus fi tus hominis est. Nam testatore mortuo liber & hæres eius est: vt ff. insti. de hære. qua. & dif. §. primo. Azo.
s *Defuncti.* sub hac bis duæ fuerūt imm prietates. Prima eo quòd dicit, nias defuncti: cum functo nil habeat. enim omnia soluerit in authē. de nup. §. inceps. col. iiij. Sed ff. citur pecunia defu cti, id est quondā tij qui postea defun est. Secunda est: qui non erat sua, sed fil debita. Azo. sic & se-

B

C

D

pra, eo. l. si & me. in fine. Accursius.
t *Aut.* pro, &.
u *Credidit.* sine stipulatione: & hoc fuit secundum. & stipulatu est: & hoc subiicit: & fuit istud tertium. Accursius.
x *Vt.* ponitur pro, &.
y *Stipularetur.* hoc tertium subdiuidet in solutione.
z *De his.* scilicet tribus quæstionibus. Accursius.
a *Placebat.* hic de prima quæstione tractat, & soluit. Accursius.
b *Liberatos.* ipso iure si pecunia est hæreditati quæsita. aliàs per
c *Ignorassent.* ergo si sciuissent, non liberantur. Sed contra. j. de instito. l. si quis mancipiis. §. si impubes. in fin. ibi enim sciebant mortuum dominum esse: & tamen, soluendo institori, liberantur. Solu. ibi[b] credebant, q̄ hæredes vterentur eodem institore, eo quòd non videbant reuocatum: ar infra, de solu. l. quod ser. uus. & l. si quis seruo. hic ergo esset idem, si scirent dominū mortuum, & crederent debitores istos esse hæredes, & vti isto institore: vt ibi. vel aliud in institore: sed iudicis delegati sententia nō valet, si est mortuus delegans ante lit. cōtesta. licet ignoret: vt fu. pra, de iurisd. om. iudi. l. & quia.
d *Non competere.* duabus rationibus. Prima, quia non exigit vt hæres: vt. ff. familiæ erciscū. l. qui erat. circa fi. & l. & puto. §. sed si dolo. Secūda, quia pro parte negotiū potuit expediri: vt. ff. familiæ erciscundæ. l. hæredes. §. si vnus. sed cōtra. ff. familiæ erciscundæ. l. Mæuius. §. Seruo. vbi familiæ erciscūdæ actionem dicit dari. Solu. ibi de acquisitis, siue gestis, in bonis defuncti ante mortē testatoris: hic de acquisitis post, siue debitis. *ADDITIO.* Ista vltima solu. reprobatur: ideo dic, q̄ hic pecunia erat consumpta per institoré: sed ibi non, sed extabat, secundū Bartol., Alexan. & Ia.

BIU Cujas

gotiorum gestorum[a] dari debere. Quas verò[b] pecunias ipse credidisset: eas non ex maiore parte, quàm ex qua ipse hęres esset, alienatas esse[c]. Nã & si tibi[d] in hoc dederim nummos, vt eos Sticho credas: deinde mortuo me ignorans dederis: accipientis non facies[e]. Neque enim sicut illud receptum[f] est, vt debitores soluentes ei liberentur: ita hoc quoque receptum [est,] vt credendo nummos* alienaret[g]. Quare si nulla stipulatio interuenisset: neque vt* creditã pecuniam pro parte cohæredis peti posse, neque pignora teneri[h]. Quod si stipulatus[i] quoque esset, referre* quemadmodum stipulatus esset. Nam si nominatim, fortè Titio domino suo mortuo iam[k] dari stipulatus[l] esset,* proculdubio inutiliter esset stipulatus. Quod si sibi[m] dari stipulatus esset: dicendum, hæreditati eum adquisiuisse[n]. Sicut enim[o] nobismetipsis ex re nostra per eos qui liberi vel alieni serui bona fide seruiunt, adquiritur: ita hæreditati[p] quoque ex re[q] hæreditaria adquiri [potest.] Post aditam verò à cohæredibus hæreditatem nõ æquè[r] idem dici potest: vtique si scierint eum sibi cohæredem datum: quoniam tunc non possent videri bonæ fidei possessores esse, qui nec possidendi animum haberent[s]. Quod si proponatur cohæredes eius id ignorasse[t], quòd fortè ipsi quoque ex necessariis[u] fuerint: potest adhuc idem responderi[x]. Quo quidem casu[y] illud euenturum est, vt si suæ conditionis[z] cohæredes iste seruus habeat: inuicem bona fide seruire[a] videantur.

Qui in defectum alterius soluere promisit, petitione aduersus illum primum facta non liberatur: sed facta exactione sic. & idem econtra, si accipiatur à secundo. h. d. vsque ad. §. Labeo. Alex. de Imo.

XLII. CELSVS libro sexto Digestorum.

SIego decem stipulatus à Titio: deinceps stipuler à Seio, quãtò minus[b] à Titio cõsequi si stipulatus est sibi: vel si simpliciter consumptione facta. nec obstat si dicas, q̃ nomine alterius non suo numerauit, saltẽ pro aliorum partibus: & totiẽs actio ex cõsumptione detur, quotiens &c. vt. s. eo. l. si filius. quia & aliàs hoc cõtingit, q̃ alienã pecuniã, & alieno nomine mutuat, & tamẽ cõdictio datur numeratã: vt. C. eo. l. iiij. Vel secundo dic, vt. s. in glo. I generaliter. in fi. secundũ Azo. Itẽ quid est in aliis duobus casibus, scilicẽt cum nõdum est adita hæreditas? Itẽ & cum est adita hęreditas: sed vtroq; casu cohęredes nesciunt hunc cohęredẽ in vtroque casu: & ipse stipulatus est sibi, vel simpliciter: cohęredes cõstat ex stipulatu agere nõ posse: de ipso nõ videtur: quia voluit alij acquirere stipulationẽ, id est domino. Item ex consumptione non videtur, siue ex numeratione, quãdo stipulatio fuit subsecuta: vt. j. de noua. l. cum enim? Respon. satis potest dici[m] dari vtilem actionem pro parte sua ex stipulatu stipulanti: licet gereret in animo alij, scilicet domino acquirere: sic infra, de acqui. re. domi. l. liber homo. §. fi.

a *Negotiorum gestorum.* sed quomodo de quatuor modis potuit dici negotium cohæredis Stichi fuisse? Respõ. ratihabitione: quia nomine eorum videtur feciss̃e, cum fecit nomine defuncti cuius sunt hæredes: argumentum in authentica. de iureiurando à moriente præstito. §. primo. collatione quinta. Vel dic secundũ Hugo. a in subsidium de-mum haberi ratũ: quia debitores liberati sunt: vt. C. de rei vindicatione, lege, mater. & de rebus alienis, lege prima. Accursius.

b *Quas vero.* nunc ad secundam quęstionem.

c *Alienatas esse.* Sed nec etiam pro illa, cum erraverit: vt infra, de contrah. emp. & si consensum. in fi. & infra, de acquir. re. do. l. si procurator. infra, de concdic. causa da. l. iij. §. subtilius, quæ sunt contra. Sol. secundũ Io. b speciale in pecunia credita vt hic, & supra, eo. l. singularia. Alij dicunt, quòd hic non errauit. nam credebat domini esse, & ipse erat dominus. Tu autem distingue, c cum quis ignorat rem esse suam quã tradit, vel iubet tradi: aut putat eam esse eius cui tradidit, & ideo nihil ad eum aperta ratione transit, scilicet quia tradens nihil voluit in eum transferre, cum crederet eum esse dominum: vt d. §. subtilius. aut putat esse tertij: & tunc aut est eius à quo dominium habet, & auctoritatem alienandi: & tunc transfertur: vt hic. aut eius à quo non habet, & tunc non transfertur: vt infra, de acqui. re. do. l. si procurator. & d. l. infra, de contrahen. empt. & si consensum. §. fina.

d *Nam & si tibi.* bonum simile. sicut enim hic reuocatur morte mandatum, & postea non facit accipientis: ita nec superiori casu cum testator præcepit nomina fieri, & sic dominium transferri, & mortuus est. & dicas, quòd dati fuerunt hic nummi vt species: & sic eo mortuo non poterat transferre dominium in accipientem: vt infra, de don. l. si cum filiusfa. §. si pecuniam. in fin. §. secus si eos dederit d vt quantitatem: vt infra, de don. hoc iure. §. si quis dederit. quæ est contra. est enim tunc sua facta quantitas quam in alium transferre postea posset. sed certe & quando vt species dantur, videtur non reuocatum mandatum: vt infra, de acqui. poss. l. fundi. §. item si amicus. quæ est contra. Sol. ibi e ipse dominus ad hoc tenebatur ex empto: vnde facilius dicimus non reuocari mandatum.

e *Non facies.* quia mandatum morte reuocatum est: vt instit. mãdat. §. recte. & infra, manda. l. inter causas. cum similibus.

f *Receptum.* vt supra. §. proxi. ibi enim non finitur mandatum morte. & est ratio, quia proniores & cætera. vt infra, de act. & obli. l. Arrianus.

g *Alienaret.* nisi pro parte sua. Accursius.

h *Teneri.* cum principali non teneat: vt infra, de reg. iur. cum principalis. sed consumptione f facta reconciliatur mutuum, & pignora tenentur: vt infra, de fideiuss. l. si quis pro eo. §. nummos. sed non aperit cui: sed infra dicam in gloss. quæ incipit, generaliter. & in gl. idem & si haberent.

i *Quod si stipulatus.* nunc ad tertiam quæstionem.

k *Mortuo iam.* hoc non expresso. Azo.

l *Stipulatus.* vt infra, de stipu. ser. l. si seruus communis. §. seruus capto. & sic demum facta consumptione reconciliatur mutuum.

m *Quod si sibi.* idem si simpliciter: vt arg. insti. de stip. ser. §. siue. & infra, de stipu. seruo. l. siue. *ADDITIO.* Dic, quòd illa iura procedunt quando viuit dominus: hic quando est mortuus, secundum Iaso.

n *Acquisiuisse.* p portionib⁹ cohęredũ: p̃ sua sibi quęsiuit. Azo.

o *Sicut enim.* aliàs non reperitur hæc regula: ergo nõ. Io.

p *Hæreditati.* iacenti. immo semper hæredibus, nunquam hæreditati acquirit. nam alij erant necessarij sicut ipse: vnde statim sunt hæredes: vel ipse saltem erat hæres: vt insti. de hære. qua. & dif. §. j. & ita hæreditas non potest dici. Respon. remanet h hæreditas pro partibus aliorum qui non erant necessarij sicut ipse: & ideo dicit infra, quòd forte ipsi quoque &c.

q *Re.* scilicet pecunia.

r *Non æquè idem.* scilicet generaliter. nam subdistinguitur hic casus, scilicet post aditam hæreditatem an scirent sibi hunc cohæredem datum, & sic liberum: vt tũc per eum non acquirãt: aliàs sic. Et not. quòd ĩ pignoribus nõ respõdet Africanus auctor huius legis. Quid ergo? pro sua i parte sibi obligata sũt: sed aliis cohæredibus pro partibus eorum non: vt infra, proxi. §. nisi in eo casu quo eis datur actio: vel consumptione, vel stipulatione simpliciter facta: vt infra, de fideiuss. l. si quis pro eo. §. si nummos.

s *Haberent.* idem & si haberent. nec enim solo animo incipere possunt possidere: vt infra, de acqui. poss. l. iij. j. respon. Sed cui hoc casu acquirit? Respon. ei k soli qui numerauit, k si simpliciter consumptione facta. nec obstat si dicas, q̃ nomine alterius non suo numerauit, saltẽ pro aliorum partibus: & totiẽs actio ex cõsumptione detur, quotiens &c. vt. s. eo. l. si filius. quia & aliàs hoc cõtingit, q̃ alienã pecuniã, & alieno nomine mutuat, & tamẽ cõdictio datur numeratã: vt. C. eo. l. iiij. Vel secundo dic, vt. s. in glo. I generaliter. in fi. secundũ Azo. Itẽ quid est in aliis duobus casibus, scilicẽt cum nõdum est adita hæreditas? Itẽ & cum est adita hęreditas: sed vtroq; casu cohęredes nesciunt hunc cohęredẽ in vtroque casu: & ipse stipulatus est sibi, vel simpliciter: cohęredes cõstat ex stipulatu agere nõ posse: de ipso nõ videtur: quia voluit alij acquirere stipulationẽ, id est domino. Item ex consumptione non videtur, siue ex numeratione, quãdo stipulatio fuit subsecuta: vt. j. de noua. l. cum enim? Respon. satis potest dici[m] dari vtilem actionem pro parte sua ex stipulatu stipulanti: licet gereret in animo alij, scilicet domino acquirere: sic infra, de acqui. re. domi. l. liber homo. §. fi.

t *Ignorasse.* scilicet eum cohæredem, & sic liberum.

u *Ex necessariis.* Vnde illud: Seruus nescit quid faciat dominus ei.

x *Responderi.* quod dicimus ante aditam hæreditatem.

y *Quo quidem casu.* id est, adita hæreditate: & istis ignorantibus hunc cohęredẽ: vel secundum alios, id est, ante aditã hæreditatẽ.

z *Conditionis.* id est, ignorantes eum liberum.

a *Seruire videãtur.* & sic possidẽt se, & sibi iuicẽ acquirũt. & hoc est de fictione iuris. Nã verũ est, q̃ qui possidet, aliũ possidere nõ potest: vt. j. de acqui. re. domi. homo liber. in fi. sed hęreditatẽ dico non possidere: vt. j. l. si quis test. li. esse iuss. fuerit. l. j. §. Sęuola.

SIego.]CASVS. Promisisti mihi decẽ, quia credebã tunc non posse soluere solida. x. stipulatus sum à Seio quãto minus cõsequi possem à te. si cõtra te institui actionẽ, nõ propter hoc liberabitur Seius, nisi tota in lite essem consecutus. Sed pone, q̃ primo ageré cũ Seio ad quinque: sed nõ sum cõsecutus nisi tria, quia solũedo nõ est: quia videtur Titium soluere posse. v. tãtũ: si tu postea fact⁹ fueris soluẽdo, nõ ideo plus cõsequar à te. [LABEO.] Pro missi me curaturũ tibi dari. x. nõ vt tibi daré. x. si dedero tibi expromissoré, an sum liberat⁹, quęrit. Et dicit, q̃ sic: quia præcisè cõpelli nõ debeo soluere: sed sufficit, si dedero expromissoré. Viuian⁹.

b *Quantò minus.* hęc sunt verba stipulatoris, quantò minus &c.

a *Possim.* id est, ex possibilitate consecutus fuero. sic & supra, de re. diui. l. finali. Accursius.

b *A Titio.* nec exegero.

c *Non liberatur.* hoc ipso quòd petij, nisi exegissem: & totum, vt subiicit, ac si & cætera.

d *Alioquin.* id est si diceres eum liberari sola conuentione Titij. Ioan.

† *No. quod fieri debet interpretatio, vt stipulatio ad cautelã ad iecta possit prodesse & operari. facit. l. quotiẽs in stipulationibus. de verbo. obli. & ca. abbate. de ver. sign. *Flo. potuero*

e *Caueatur.* id est nullam cautelam haberem contra Seium.

f *Titius.* id est, condemnatus fuit in totũ.

g *Tenebitur.* non dicit, liberatus est: quia nec fuit obligatus: vt infra, de verbo. obligat. l. decem.

h *Sed si cum Seio egero.* scilicet primo: qui non debet cõueniri antequam Titius conueniatur, si esset dubium quantum posset facere Titius: vt infra, de verborum obligatio. l. decem. quæ est cõtra. Sed hic erat certum: puta quinque tantum poterat facere Titius. vnde Seium cõuenio in aliis v. licet enim Titius sua v. amittat vel cõsumat: tamẽ Seius non nisi in v. tenebitur. & hic cãsus non est hic: & licet à Seio nil consequar: tamen Titium non cõueniã in hoc quod soluere non poterat tunc cũ Seium cõueni: arg. C. de fideiuss. liberũ. & sic duo sũt pacta de nõ petendo. secus in legatis, vbi non præiudicat sibi in eligendo: vt infra, de lega. j. si ex toto. §. j. quæ est contra. & hoc si habes in litera, quod minus &c. si autem habeas, quòd minus, nõ videtur posse legi nisi ponatur quo id est propter quod habet Seius scilicet tria. & legatur ita, quantumcunque est, scilicet quod habet Seius eo tempore quò minus &c. &, potero, non exponitur tũc in prẽterito: sed secundum primam literam sic, secundum Azo. & dic secundum Io. cum prius egissem cum Titio ad decem, & non possem exigere nisi tria: si postea egero in. vij. cum Seio: & similiter non sum consecutus ab eo nisi alia tria tempore huius iudicij: remanent quatuor quæ postea petere potero à Titio: & secundum hoc lege literam prout secundo modo legi.

a *Est vera i se: sed non tenetur quo ad tex. ideo dic als vt per Barto. P. Ale. & Ia.* †*Locũ hũc ita Bud. hic legit: Cũ decẽ tu dãda curari stipulat. sis, non ideo &c. Non ideo autem pro nõ cõtinuo, nõ pro tinus intelligendum.* *Quo. Flo b Reproba tur, secundum prædi. c Et bene, secundum eosdem.*

i *Minus.* id est non. Azo.

k *Potero.* id est potui. Azo.

l *Tanto minus.* id est illud minus: & subaudi non, secundum primum casum.

m *Possũ.* & sic me facere oportet. & hoc secũdũ primũ ĩtellectũ.

n *Dari.* si habeas, dari curari, bene est. si habeas tantum, dari: tũc subaudi curari: & sic valet: alias nõ valet: vt hic, & institu. de inuti. stipu. §. si quis alium. & infra, de verbo. obligat. inter stipulantem. in princ. & l. illa. ij. respon. Accursius.

o *Cogendum.* quia hoc solum promisit se curaturum, scilicet vt decem soluerentur: & ideo non tenetur ad plus, vt hic, & infra, de verbo. obligat. l. si ita stipulatus fuero. §. j. & l. si quis stipulatus sit. §. fi. & l. illa stipulatio. §. eum. Sed contra, infra, de leg. j. l. si hæres. vj. char. vbi dicit hæredem sic iussum vt curet, teneri ad dandum. Sol. illud fauore vltimæ voluntatis. sed si simpliciter. x. promisisset, non liberaretur dando fideiussorem: vt infra, de constitu. pe. l. promissor. in fin. nam creditori satisfieri debet quemadmodum voluit: vt infra, de pig. act. si rem. §. omnis.

d *Scribẽtes hic, & maxime Bal. dicũt istam gl. singu. ad hoc, quòd debitor car ceratus non*

DE IVREIVRANDO & cætera.

Multipliciter in iuris corpore de iureiurando dicitur. Est enim voluntarium, & necessarium, & iudiciale: & hoc de veritate: de quo dicit hic titulus. & C. eo. titu. Item est in litem, quod procedit in infinitum. & est de affectione: de quo infra, titu. i. dicitur. Item est iuramentum calumniæ, & hoc de credulitate: de quo dicitur. C. de iura. calum. Item tutoris, qui est creditor vel debitor: & hoc similiter de credulitate: vt in authen. vt hi qui ob. per. §. i. col. 6. Item testis: & hoc de veritate: vt. C. de testi. l. iureiurando. & l. testium. Item operarum: vt infra, de operis. libt. vt in fine. rãdi. Item purgationis: vt. C. de his qui ad ec. con. l. præsenti. §. fi. rationẽ ætatis: vt in constitu. de pa. te. c. hac edictali. §. item sacramenta. Item iudicis & aduocati: vt. C. de iudi. l. nõ nouã.

MAximũ remediũ p expediendarum litium in vsum venit iurisiurãdi religio: qua vel ex pactione q ipsorum litigatorũ, vel ex auctoritate iudicis deciduntur controuersiæ.

II. PAVLVS libro decimooctauo ad Edictum.

B IVsiurandũ speciẽ transactionis continet, r maioremq; s habet auctoritatem, quàm res iudicata.

Iuramento præstito aduersario deferente standum est in omnibus quo ad ipsos litigantes: secus quo ad extraneos. hoc dicit vsque ad. §. iurari. Bartolus.

III. VLPIANVS libro vicesimosecundo ad Edictum.

AIt † prætor: *Si is t, cum quo agetur, conditione delata, u iurauerit.* x Eum, cum quo agetur, accipere debemus ipsum reum. Nec frustra adiicitur, *conditione delata.* Nam si reus iurauerit nemine ei iusiurandum deferente: prætor id iusiurandum non C tuebitur. sibi enĩ iurauit. Alioquin facillimè * quisq; ad iusiurandũ decurrẽs, nemine sibi de

Item iudicis & aduocati: vt. C. de iudi. l. nõ nouã.

MAximum remedium JCtVS. Inter alia remedia quæ in lite reperiuntur causa fu niendarum litium, est iusiurã. & est maximũ, ad quod peruenitur per pactum litigantium aut per iudicem. Vinianus. p *Maximum remedium.* triplex est remedium fu niendarum litium. Sen tẽtia: vt infra, de re iudi. l. prima. Item trãsactio vt. C. de trãsactio. l. fra tris. Item iusiurandum & hoc est maximũ: vt hic: & dices infra, de proxi.

q *Pactione.* scilicet ex tra iudicium: & dicitur conuentionale: vt in fra, eo. l. iusiurandum quod ex. Iudiciale au tem est, quod defertur à parte partis in iudicio, iudice approbãte & ra fortante: licet quidã dicant hoc necessã quandoque tamẽ ter accipitur in vt. C. de iudi. l. nouam. & est medi riũ: quia ipse iudex fert, & etiam confir git ad iurandum vt in

fra, de in lit. iur. l. finali. nisi iustam causam viderit recusandi vt. C. eodem. l. generaliter. §. finautem. sed quidam hoc voluntarium pellant: quod nihil est. Accursius.

r *Iusiurandũ. Cõtinet.* prout trãsactio large accipitur, quasi diuisio: sed prout species, f tunc esset species opposita. Ecce tria remedia quæ dixi. ẽ. l. proxi. & sunt paria in excipiẽdo. Nã trãsactione datur exceptio: vt. C. de pactis. l. cũ proponas. Item iureiurãdo, & ex sentẽtia: vt institu. de except. §. æquè si debitor. &. §. sequẽ. Superat autẽ vnũ aliud in multis. ecce enim iusiurãdũ trãsactionẽ excedit: quia ex eo agitur: vt. C. de reb. cred. l. actori. ex trãsactione nõ: vt. C. de trãsactio. siue apud acta. &. C. de pact. l. cũ proponas. Aequiparãtur autẽ in naturali obligatione, quam vtrũque tollit. j. de solu. Stichũ. §. naturalis. Iteẽ iusiurandũ, & res iudicata, pares sunt in agẽdo. vt. C. de rebus credit. actori. sed sen tẽtia superat iuramẽtũ in multis. Sentẽtia enim cõtra sentẽtiã nõ valet: vt. C. quãdo prouo. nõ est necesse. l. prima. Sed cõtra iura mẽtum sic: vt. j. eo. l. nam postea. §. si dãnetur. Item si iurauit me patronũ, pro patrono nõ habebor quo ad succedendũ. secus si sententia pro me feratur: vt. j. de iure patro. si iurauero. Iteẽ sententia nõ retractatur per instrumenta post reperta, nisi in casu: vt. j. de re iudi. imperatores. &. C. de re iudi. sub specie. secus in sacramẽto: vt. j. eo. l. admonẽdi. Et cõtra minoris auctoritatis est sententia: quia minor cõtra eã restituit: vt. C. si aduer. rem iudi. per totũ titu. sed nõ cõtra sacramẽtũ: vt. C. si minor se ma. di. si alterius. Iteẽ iusiurãdum tollit naturalem obligationem ipso iure: vt. j. de solu. Stichum. §. naturalis. non sic in sentẽtia: vt. j. de cõdic. inde. Iulianus. Item à iuramento non prouocatur nec receditur nisi in casu: vt. C. eo. l. fi. à sentẽtia sic. h & propter hoc dicit, maioremque &c. f *Maioremque.* scilicet in quibusdam: vt modo dixi. & est ratio: quia nititur auctoritate iudicis approbantis delationem, & voluntate partium deferentium & referentium: sed res iudicata solius iudicis auctoritate: ideoque primum plus valet: vt argui. pra, de eden. l. si quis ex argentariis. §. primo. Accursius.

t A *It prætor. Si is.* scilicet reus. Accursius.

u A *Delata.* id est dãto sibi iuramento.

x *Iurauerit.* supple, eius rei &c. vt infra, eo. l. ait prætor.

BIU Cujas

ferente iusiurandum, oneribus actionũ se liberabit. [a] ℣ Quacũque autẽ actione quis cõueniatur: si iurauerit, proficiet ei iusiurandũ: siue in personã, siue in rem, siue in factũ, siue pœnali [b] actione, vel quauis alia agatur [c], siue de iterdicto. Sed & si de cõditione personæ fuerit iuratũ, prætor iusiurãdũ tuebitur: vt puta, detuli[tibi]iusiurandum, & iurasti in potestate mea te nõ esse: tuẽdũ erit iusiurandũ. ℣ Vnde Marcellus scribit, etiam de eo iurari posse, an prægnans sit mulier, vel nõ sit: & iuriiurãdo standũ[esse.] Denique ait, si de possessione [d] erat quęstio, seruari oportere: si forte quasi prægnans ire in possessionẽ volebat: & cũ ei cõtradiceretur [e], vel ipsa iurauit [f] se prægnantẽ, vel contra eam [g] iuratũ est. Nam si ipsa[iurauerit:] ibit in possessionẽ sine metu. si cõtra eã: non ibit, quãuis verè prægnans fuerit. Proderítque (inquit Marcellus) mulieri iuranti iusiurandũ, ne conueniatur [h] quasi calũniæ causa vẽtris nomine fuerit in possessione, [i] néve vim patiatur in possessione. Sed an iusiurandũ eousque prosit, vt post editũ partũ non quæratur, ex eo editus[sit,]an nõ sit, cuius esse dicitur, Marcellus tractat. & ait, veritatem esse quærendã: quia iusiurandũ[alterius]alteri neque prodest, neque nocet. [k] Matris igitur iusiurãdũ partui nõ ꝓficiet, nec nocebit, [l] si mater [m] detulerit, & ¡uretur ex eo prægnãs nõ esse.

Iurari debet eo modo quo defertur: dum tamen sit modus licitus: & postquam est iuratum, habetur pro vero. h.d. cum. l. sequen. vsque ad. §. si neque. Bartolus.

℣ Iurari autẽ oportet, vt delatũ est iusiurandum. [n] Cæterùm si ego detuli, vt per deũ iurares, tu per caput tuum iurasti,

IIII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

VEl filiorum tuorum:

V. VLPIANVS libro vicesimo secundo ad Edictum.

NOn erit ratũ habẽdũ iusiurandũ. Quòd si exegi, vt per [o] salutẽ tuã iurares, & iurasti: stabitur. [o] †Omne enim omnino licitũ iusiurandũ, per quod voluit quis sibi iurari, idoneum est: [p] & si ex eo fuerit iuratum, prętor id tuebitur. ℣ Diuus Pius iuriiurando*, quod propria [q] su perstitione iuratũ est, [non]stãdũ rescripsit. ℣ Dato iureiurando, non aliud [r] quæritur, quàm an iuratũ sit, remissa quęstione, an debeatur: quasi satis probatũ sit iureiurando. ℣ Sed si quis illicitũ iusiurandum detulerit, scilicet improbatæ publicæ religionis: [s] videamus, an ꝓ eo habeatur, atque si iuratũ nõ esset. Quod magis existimo dicẽdũ.

Iuramenti delatio intelligitur vt incontinenti iuretur vel remittatur: sed si remittatur, pro non delato habetur: & remittere, est volenti iurare iuramenti gratiam facere. h.d. cum. l. sequen. Bartolus.

℣ Si neque iuratum [t] est, neque remissum [u] iusiurandũ, pro eo debet haberi, atq; si res in iusiurandũ admissa non esset. [x] Proinde si postea [y] iurare paratus sit, nihil ei hoc iusiurandum proficiet: quia ex eo, quod delatum est, iuratum non est.

VI. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

REmittit iusiurandũ, qui deferente se, cũ paratus esset aduersarius iurare, gratiã ei facit, cõtẽtus volũtate susceptí [z] iurisiurandi. Quod si non susceperit iusiurandũ: licet postea parato iurare, actor nolit deferre: nõ videbit remissum. Nã quod susceptum est, remitti debet. [a]

a *Liberabit.* ne ergo hoc sit, dixit conditione delata. Et sic not. ꝙ auferetur occasio delinquendi: vt insti. vi bo. rap. §. sed ne dum.

b *Pœnali.* Sed nonne hæ personales sunt. & sic supra dixerat. Sed dic, supra de ordinaria, hic de extraordinaria dicit: sicut est illa, nau. cau. sta. vt supra, nau. cau. sta. l. idem. §. ait prætor.

c *Agatur.* Quid i criminali causa? Respon. idẽ, vt ar. j. eo. l. eũ qui. §. in popularibus. licet enim nõ teneat trãsactio in criminali quando non ingeritur pœna sanguinis, vt. C. de trãsact. trãsigere. delatio tamẽ sacramenti tenet tãtum facta à parte partiꝙ quia nõ sic videtur cõsteri de crimine iurãdo (imò negat: vt infra, eo. l. si duo. §. idẽ Iulian⁹.) sicut qui trãsigit: vt. j. de cõdic. fur. lsi ꝓ fure. §. furti. &. ſ. de his qui no. infa. l. quoniã. Iudex autẽ in ino pia probationũ nõ ita facile decurret ad delationẽ iuramẽti in criminali sicut in pecuniaria causa: quia reus est absoluendus crimine plene nõ probato: vt. C. de proba. l. sciant. Item quid in causa matrimoniali si detulit vxor iusiurãdum viro vt iuret marius se maritũ non esse? videtur ꝙ nõ prędiudicet si postea veritus inueniatur ꝙ sit marius. sic enim esset si iuraretur quòd nõ esset maritus, & veritas postea pateret ecclesię: vt in decre. de senten. & re iudica. c. lator. Itẽ quid in causa cõuersionis & monachationis? Videtur ꝙ sit standũ: vt. C. ad. l. Iul. repe. l. fi. & j. proxi. respon. Sed dic cõtra, vt ar. in authẽ. vt lice. ma. & auiæ §. quia vero & ex consensu. collat. octaua.

d *Si de possessione.* dãda mulieri nomine vẽtris.

e *Cõtradiceretur.* quòd non sit prægnans.

f *Vel ipsa iurauit.* scilicet, se prægnantem esse. Ioan.

g *Cõtra eam.* scilicet, iuratum est.

h *Ne conueniatur.* ab eo qui detulit. Io.

i *In possessione.* & per hoc iusiurandum præsumitur ꝙ non fuerit in calumnia: & sic non conuenitur: vt supra, de his qui not. infa. l. ea quæ. aliàs act. in factum vsque ad annum tenetur ad interesse: vt infra, si mu. ven. no. in poss. calũ. cau fal. j. §. hanc autem. &. §. si mulier. &. §. competit. &. §. interesse.

k *Nocet.* scilicet partui: vt. j. eo. l. nam postea. §. fin. & l. seq. &. j. si mu. ven. no. l. j. §. j. &. C. de transactio. l. trãsactio matris. sed hoc fallit [b] quando alius fingitur non alius: quod euenit ratione potestatis patriæ vel dominicæ: vt. j. eo. l. seruus. vsque ad. l. qui iurasse. quæ sunt cõtrariæ. Item ratione societatis: vt. j. eo. l. duobus. &. l. si duo. §. idem dicemus. quæ sunt contrariæ. Item ratione contractus: vt. j. eo. l. si duo. §. si quis iurauerit. &. §. Marcellus. quæ est cõtra. Item ratione procurationis: vt infra, eo. l. iusiurandum quod ex cõuẽtione. §. fi. &. l. seq. quę sunt similiter cõtrariæ. Accursius.

l *Nec nocebit.* vt hic. No. ergo quòd factum matris filio non nocet: vt hic. Sed contra, infra, de Carbo. edict. l. j. §. finali. Solut. ibi contra ipsum filium erat sententia lata: secus si contra matrem: quia tunc non noceret: vt hic dicitur.

Matris factum filio non nocet.

m *Si mater.* bene dico non nocebit, si mater & cætera.

n *Iusiurandũ.* sic quãdo hæreditas restituenda est: vt infra, ad Trebel. sed & si ante.

o *Non erit. Stabitur.* vt ĩfra, eo. l. qui per salutem.

p *Idoneum est.* nisi specialiter à iure prohibeatur: vt. j. ea. l. §. sed *in ca. 2. 22.* & si quis. &. j. de cõdi. *q. 4. tex. in* inst. l. quæ sub cõditio. *c. si quis* ne. in principio. Itẽ no. *presbyter.* hic, ꝙ satis est si fit alicui quid ad voluntatẽ eius *q. 4.* cui fit: vt ĩfra, de pign. †*Quàm va* actio. l. si rem. §. omnis. *riũ & mul* &. j. quib⁹ modis pign⁹ *tiplex iusiu* vel hypo. solu. itẽ libe- *rãdũ apud* ratur. §. j. &. §. secundo. *diuersas gẽ* &. ſ. qui satisda. cog. l. *tes fuerit,* prima. &. j. de in rem *Alex. ab* ver. l. tertia. §. necnõ il- *Alex. Gen.* lud. Accursius. *dier. lib. 5.*

q *Propria.* id est pro- *cap. 10.*
pria vana religione: [c] *Flo. iure-*
puta Apollinis vel Dia- *iurando*
næ: sed alibi nõ est nõ: [c] *ista lectu-*
& tunc pone casum in *ra dispłicet*
Iudæo, qui licet iuret *Pau.*
per deum suum, [d] vel *Gl. quo ad*
Sarraceno, [e] stãdũ est. *hoc placet*
r *Dato iureiurando, nõ B. B. Saly.*
aliud. vt. j. eo. l. duobus. *P. Ale. &*
in fine. &. l. nã postea. §. *Iasoni.*
j. & argu. j. de re iudi. *e Dispłicet*
post rem. &. j. de ædil. *B. B. placet*
edict. ꝙ si nolit. §. in fa *tamen P.*
ctũ. sed certe imò quæ- *Sal. Alex.*
ritur an sit reuocatũ: vt *& Ia.*
C. eo. l. si quis iureiurã
do. Item an sit ab eo de *f Gl. sequi-*
latum qui potuit defer- *tur P. Sal.*
re: vt. j. eo. l. iusiurãdũ. *Ale. & Ia.*
§. j. Dic ergo, ꝙ istud *g Ibi fuit in*
non, nihil aliud exclu- *ratũ, nõ in-*
dit nisi [f] debiti quæstio. *spectis ver-*
sed & debiti quę- *bis testamẽ*
stio sit quãdoque: vt. C. *ti. Ia.*
eo. l. fi. [g] &. j. eo. l. ad- *h Ibi loqui-*
monendi. [h] &. ſ. de do *tur in iura*
lo. si legatarius. [i] quæ *mento ne-*
sunt contra: sed specia- *cessario.*
lia sunt. Accursius. *i Ibi fuit in*
[f] *Religionis.* Apolli- *ratũ nemi-*
nis vel Dianæ: vt. ſ. eo. *ne deferẽ-*
§. diuus. sec⁹ si nõ est pute, *secundũ*
blicè reprobata: vt si iu *Ful. & Ia.*
ro per crede mihi, vt fa
ciunt monachi. Accur.

k *Nisi acceptãti dare-*
tur tẽp⁹ ad
deliberãdũ
quid iura-
ret. Barto.

t *Si neque iuratum.* cum fuisset delatum. Accursius.

u *Remissum.* à deferente: vt infra. l. proxi. in principio.

x *Non esset.* sic legatum habetur pro non relicto, si legatarius repudiat: vt infra, de lega. j. legatarius. §. si legatum. Accursius.

y *Si postea.* ex interuallo, cum ad alium actum diuertisset: vt ar. infra, de duo. reis stipu. duos. §. fin. & infra, ad. l. Fal. l. *Pau. Ale.* j. §. item si ita legatum. *& Ia.*

z *Remittit. Susceptí.* ad faciendum. Et sic not. quòd iurare videtur, cum per eum non remaneat: [l] vt hic, & supra. l. proxi. §. fin. &. C. eo. l. actori. & infra, eo. l. nam postea. §. j. Accursius.

l Idẽ in vas sallo offerẽti. §. fin. &. C. eo. l. actori. & infra, eo. l. nam postea. §. j. Accursius. te iuramen

a *Debet.* hoc autem non fuit susceptum cum debuit: & ideo non videtur remitti: vt supra. l. proxi. in fine. *tum domino. Bal.*

BIU Cujas

Ait prætor.] CASVS. Ponit hic quædam verba prætoris, quæ inferius exponit. Dicit ergo, quòd non debet iurari nisi deferatur iusiuran. sed si delatum fuerit: quacunque act. quacunque ex causa actum fuerit, potest iurari, vt exemplificat in tex. vsq; ibi: vnde Marcellus. & dicit, si iurauerit mulier se prægnantem esse, & propter hoc missa sit in poss. causa vétris, valebit: filio tamen non proderit vt ideo dicatur filius eius cuius mulier dicit eum esse filiū. vnde iuramentum mulieris neque nocebit filio, neque proderit. & hoc dicit vsq; ad. §. iurari. & ille planus est, & continuādus cum duabus. ll. sequé. vsq; ad. §. diuus Pius. & abinde omnia plana sunt vsq; ad. l. nam postea. Viu.

a *Delatū.* & præstitū, vel remissum, subaudi.

b *Pertinet.* scilicet ad successorem vniuersalem, vel singularem: vt infra. l. proxi. Accur.

c *Dabo.* quid boni, cū ipso iure competat? sed dic, id est competétem ipso iure efficacem nō dimittam, sed dabo exceptionem qua ipsa elidatur. Accursius.

d *Sit iuratum.* nam & de parte potest iurari: vt. j. re. amo. l. de rebus.

Nam postea.] CASVS in hac. l. est planus vsque ad. §. si is. [*SI IS.*] Tenebaris mihi act. téporali redhibitoria, vel quanto minoris. detulisti mihi iusiuran. & iuraui te teneri. si cōuenis me iterū exceptione quia téporalis fuit, replicabo de perpetuatione: & si tu minor. xxv. an. detulisti mihi iusiurā. & iuraui: & tu iterum agis contra me: si excipiam quia iuratum sit de iureiurādo: replicabis de minori ætate. & hoc dicit Pompo. Vlpia. adiicit determinando, quod cognoscere debet iudex an sit deceptus minor: quo casu dabitur in integr. resti. alioquin non. & si probationes alias habuerit, & eas omisit, erit restituendus: & competit ista replicatio intra annum vtilem post. xxv. annos. [*SED ET SI QVIS.*] Debitor meus habebat debitorem: conuenit eum. & cum intentionem suam probare posset contra debitorem illum, detulit ei iusiurandum in fraudem meam. si agam contra debitorem illum: si excipiat, replicabo de fraude. idem est si ille debitor meus habeat aliquos creditores contra quos poterat se defendere excep. pacti: vel finxit se habere, vt & mecum in poss. bo. mittatur: detulit eis iusiur. in fraudem meam. si illi petant mitti in poss. bo. excipiam de fraude. [*IVSIVRANDVM.*] Conueni debitorem meum in iudicio: qui se defendit per procur. detuli illi procur. iusiur. & ipse iurauit nihil mihi dominum suum debere. certe quæritur debitori meo except. idem econtra si debitor meus conuentus deferat procu. meo iusiur. & ipse iurauit mihi deberi. certe quæritur mihi actio in factum aduersum debitorem deferentem. [*SI PETITOR.*] Egi contra te rei vindi. detulisti mihi iuramentum. iuraui rem meam esse contra te. ex isto iuramento competit mihi actio, qua non vtor contra alios: quia non debet aliis nocere &c. Viuianus.

Ex iuramento oritur exceptio reo & eius successori etiam in rem: quæ exceptio litis contesta. impedit, nisi altiorem requirat indaginem. h. d. cum prin. l. nam postea. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro vicesimosecundo ad Edictum.

AIt prætor: *Eius rei, de qua iusiurandum delatum*[a] *fuerit: neque in ipsum, neque in eum, ad quem ea res pertinet,*[b] *actionem dabo.*[c]

Eius rei, sic erit accipiendum: siue de tota re, siue de parte sit iuratum. [d] Nam de eo, quod iuratum est, pollicetur se actionē nō daturum, neque in eum, qui iurauit, neque in eos qui in locum eius, cui iusiurandum delatum est, succedunt:

VIII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

ETiam si in rē successerint.

IX. VLPIANVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

NAm postea, quàm iuratū est, denegatur[e] actio. Aut si controuersia erit: id est, si ambigitur, an iusiurandum datum sit: [f] exceptioni[g] locus est.

Ex iuramento oritur actio & exceptio: & etiam pro veritate habetur. Alexan.

¶ Iureiurando dato, vel remisso, reus quidem adquirit exceptionem sibi, aliisque: [h] actor verò actionem[i] adquirit: in qua hoc solum[k] quæritur, an iurauerit dari sibi oportere: vel cū iurare paratus esset, iusiurandū ei remissum sit.

Valet sententia lata per iuramentum, & producit illos effectus quos produceret si esset lata per veras probationes. h. d. secūdum primam lect. vel secundum aliam: Sententia lata contra iuramentum valet. Alex.

¶ Si damnetur[l] quis post iusiurandum ex famoso iudicio: famosum esse, magis est.

Iuramentum vim habet litis contest. ideo perpetuat actionem vbicumque per lit. contest. perpetuaretur. Alexan.

¶ Si is, qui temporaria actione[m] mihi obligatus erat, detulerit iusiurādum, vt iurem eum dare oportere: egóque iurauero: tēpore non liberatur: [n] quia post litem [o] contestatam cum eo perpetuatur aduersus eum obligatio.

Minor aduersus delationem iuramenti restituitur, & agere potest actione prima. & si excipiatur contra eum de iuramento, poterit replicari, præhabita tamen restitutione in integ. eodem tamen modo & intra illa tempora, sicut si principaliter resti. in integ. petiisset. Alexan.

¶ Si minor vigintiquinque annis [iusiurandum] detulerit, & hoc ipso captum se dicat: aduersus exceptionem iurisiurandi [id] replicari [p] debebit: vt Pomponius ait. Ego autem puto hanc replicationem nō semper esse dandam: sed plerumq; ipsum prætorē debere cognoscere, an captus sit: [q] & sic in integrum restituere. Nec enim vtique qui minor est, statim & circūscriptum se docuit. [r] Præterea exceptio [f] ista, siue cognitio, statutum tempus [t] post annum vicesimumquintum non debet egredi.

a *Sequitur hāc gl. Bartol. Ang. P. Ful. Alex. & Ias.*

e *Denegatur.* id est exceptione repellitur. Accursius.

f *Datum sit.* proprie. vel verius dic. i. præstitum. Accursius.

g *Exceptioni.* scilicet iurisiurandi, admisso interim actore [a] propter ambiguitatē, donec reus probet se iurasse. Vel dic b exceptio- b ni, id est replicationi: sed cum nil ponat qui replicat: non probat- bit, sed qui excipit.

h *Aliisque.* scilicet successorib[b]: vt. ff. c. l. ait prætor. Vel melius, id est fideiussoribus: vt infra, eo. l. duobus. §. j.

i *Actionē.* scilicet in factum, si iurauit infor- miter: vt. C. e. l. actori. alioquin ex hoc con- tractu: d vt infra, eo. l. si duo. §. si quis iurauerit. Azo.

k *Hoc solum.* vt. ff. eo. non erit. §. dato.

l *Si damnetur.* Dic ca- sum q̄ actor iurauit in causa famosa, & rem fuit cōdēnatus: sell quidem infamis, quia iura- mentū pro veritate ha- vt. j. c. sed & si possessio- ri. §. j. Vel dic[c] q̄d res iurauit se nō teneri: sed conuentus postea non oppositi exceptionem vt ar. j. de condic. in- debi. l. eleganter. §. sed & si quis post. & secū- dum hoc no. quod ma- ioris est auctoritatis re iudicata, quàm iuramē- tum: contra quā si ali sententia feratur, nō re- let: f vt. C. quādo pro- uo. nō est ne. l. j. & de hoc. ff. eo. l. ij.

m *Tēporali actione* iniuriarum.

n *Non liberatur.* ctione iniuriarū.

o *Post litem.* ergo post iusiurandum sumpto à pari: vt. ff. iudi. sed & si. §. et qui bus. &. j. e. l. qui iurāt. §. fi. Sed quid de actio ne de dolo? Respōdeo perpetuatur iuramēto quia nec lit. contest. vt C. de dolo. l. fin. sed actio in factū sic. & ideo vt non perpetuetur in integrum resti. vt. C. de temp. in integr. restitu- peruacuam.

p *Replicari.* à parte minoris petita prius rest. in integ.

q *An captus sit.* vt quia probationes habebat: non aliud: vt infra, eodem. l. tutor in principio.

r *Docuit.* no. nō quia minor, ideo læsus: s vt hic, &. ff. de minor. l. verum. §. item non restituitur. & l. quòd si minor. §. non semper. Sed econtra immo videtur sufficere, nisi aduersarius eum probet locupletatum: vt. C. si aduer. cre. l. j. quæ est contra. So. speciale b est ibi odio creditoris: sicut & in ecclesia: vt. C. de sacrosan. eccl. authen. hoc ius porrectū. in fi. Item similiter contra: vt. C. de præ- di. mi. l. si prædium. vbi aduersarius probat minorem locupleta- tum. Sol. ibi i sponte, non coactus, probat: & melius eo. titu. præ- diorum. vide ibi.

s *Exceptio.* id est replicatio. Accursius.

t *Statutum tempus.* id est vtilem annum: loco cuius est hodie quadriennium: vt. C. de temp. in integ. resti. l. fin. Sed quomodo exceptio est temporalis: cum ea quæ annua sunt ad agendum, perpetua sint ad excipiendum: vt. j. de do. excep. pure. §. fin. & C. de excep. licet. quæ sunt contra. Sol. hic exceptio ponitur pro replicatione. k sic &. j. de pecu. l. quæsitum. §. in dolo. & eodem modo respondeas ad aliud cōtrarium. ff. ex quib. cau. ma. l. si is cuius. quia & ibi rem habuerat iam prior dominus: & ideo exceptionem & actionem perpetuam habet: hic autem non rem habuit: non ergo sola restitutio perpetuauit ibi ius actoris. Item an in modum exceptionis possit obiici de læsione? Respon. non: vt no. ff. ex quib. cau. ma. l. necnon. §. exemplo.

BIU Cujas

Sed & si quis creditoribus. agentibus Pauliana. a Accursius:
b *Dari.* ipsi autem, qui detulit, non datur replicatio: vt. C. de ex-
cep. aduersus. b & ad hunc. §. facit. j. de his quæ in frau. cre. l. ij. &
iij. Accursius.
c *Creditori.* futuro, vel putatiuo ab aliis. vel dicas, falso. Azo.
d *Oportere.* vt sic vnà cum aliis in possessio-
nem mittatur. Accur.
e *Opponatur.* quod ve
rum est si velit mitti in
poss. cũ veris creditori-
bus. & opponitur hęc
exceptio à veris etiam
inuito debitore: vt. C.
de non nu. pe. l. si cui.
f *Iusiurãdum defenso-
ris.* sine mandato.
g *Procuratoris.* scili-
cet cum mandato.
h *Domino.* id est, ad
vtilitatem domini, se-
cundum quosdam.
i *Parit.* vt. j. de actio.
emp. l. Iulianus. §. si p-
curator. &. ſ. de pac. l.
rescriptum. §. fi. & l. nã
& nocere. Sed cõtra. ſ.
de procur. l. non solũ.
§. qui alieno. Solu. hic
adquirit domino. i. ad
eius vtilitatem, sed ibi
procurator exercet. sed
hoc mihi non placet: c
quia in iudicio datur
ex pacto procuratoris
act. vt. ſ. de procur. in
causæ. §. si ex parte. Dic
ergo ibi dicit de di-
recta, hic de vtili. M.
k vel ibi fuit pcurator
in rem suam. Accur.
Actio. in factũ con
tra eũ cum quo fuit iu-
ratum: etiam Publicia-
na contra quélibet si
nitatur ex traditiõe: vt
ſ. de Publ. l. eum qui. §.
si petenti. quæ est con-
tra. in eo quòd hic in
factum, ibi Pub. datur.
Probatur ergo hic p
ex iudiciali vel neces-
sario iuramento datur
in factũ actio. hic enim
iudiciũ erat cœptũ. lo-
quitur enim de petitio-
ne: & nihilominus da-
bitur act. in factum ex
sententia quę sequitur:
vt infra, eo. l. iusiuran-
dum. §. fin. & sic duæ in
factum: nec mirum: vt
arg. infra, de act. emp. l.
non est nouum. P. con-
tra dicit enim ex neces-
sario, vel iudiciali non dari actionem in factum, cum ex senten-
tia speretur. idem probatur hic, quòd actio in factũ datur ex sen-
tentia cum iudicatur rem meam esse: licet quidam dicant iudicis
officium tantum implorari posse ad executionem.
Alium. ad quem venirét possessio.

Contra iuramentum præstitum in fraudem creditorum succurritur creditoribus replicando & excipiendo. Alexan.

¶ Sed & si quis in fraudem creditorum iusiurandum detulerit debitori: aduersus exceptionem iurisiurãdi, replicatio fraudis creditoribus a debet dari. b

Præterea si fraudator detulerit iusiurandum creditori, c vt iuret sibi decẽ dari oportere: d mox bonis eius venditis, experiri volet: aut denegari debet actio, aut exceptio opponitur e fraudatorum creditorum.

Iuramentum procuratoris, vel defensoris, prodest domino quo ad actionem & exceptionem.

¶ Iusiurandum defensoris f vel procuratoris g rei * ab aduersario delatũ prodesse, exceptionémque domino h parere, Iulianus scribit. Idem ergo dicẽdum erit, & si datus ad petendum procurator, reo deferẽte, iurauerit dari mihi oportere. nam actionem mihi parit. i quæ sententia habet rationem.

Actori super actione reali iuranti rẽ esse suam: datur contra deferentẽ actio, non contra aliũ: sed possessori iuranti rem actoris non esse, datur contra deferentem exceptio; non autem actio: secus si iurauit rem suam esse: quia tunc etiam datur actio, si ad deferentẽ peruenit possessio. h. d. cum duabus. ll. se. vsque ad. §. item si iurauero. Alex.

¶ Si petitor iurauit, possessore deferente, rem suam esse: actori dabitur actio: k sed hoc dumtaxat aduersus eum, qui iusiurandum detulit, eósque, qui in eius locum successerunt. Cæterùm aduersus aliũ l si velit prærogatiua iurisiurandi vti: nihil ei proderit:

x. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

QVia non debet * alij nocere, m quod inter alios actum est.*

A ti obstabit excep. vnde si cecideris à poss. licet eam nactus fuero, non habebis act. contra me. & est ratio, quia non iurasti tuã esse. si iurasti tuam esse, & ad me peruenit: dabitur tibi ac. contra me: & non solum res, sed fructus & partus restituentur per acti. in factum. [*ITEM SI IVRAVERO.*] Dicebam me habere vsumfru. in re tua. detulisti mihi iusiuran. iuraui. de cętero habebor p vsufructuario: & eisdẽ modis habebor quibus si mihi per veritatẽ esset adquisitus. Si verò iuraui mihi deberi vsumfru. illius rei in qua nõ potest esse vsusfru. præstita cautione de iureiurando: tunc verus vsusfr. censebitur. Viu.
n *Detulit.* sed hęres peti. hęr. petit: quia etiã ea de quibus tãtum retẽtionem habemus, veniunt in peti. hær. vt. ſ. de peti. hær. & nõ tantum. §. veniunt. Azo.
o *Non habebit.* aduersus aliquẽ. Et sic no. q
quędam retinemus quę non petimus: vt. j. de euic. l. si rem quam. §. j. & j. de condi. inde. l. ex quibusdam causis.
p *Dandã.* immo Pub. vt. ſ. de Pub. eũ qui. §. si petenti. quę est contra. Solu. refert an actori deferatur: & tunc in factum cõtra solũ deferẽtem: vt. ſ. e. l. nã postea. in fi. sed Pub. contra quélibet si nitatur ex traditione, sicut si esset traditio facta ex sentẽtia: vt. ſ. de Publi. l. traditionẽ. an possessori: vt tũc nõ detur ei Pub. vt hic: quia nec ei res traditur: sed ex transactione apud eũ remanere videtur, sed datur ei contra deferentẽ in factum actio. sed certe mirabiliſimum de act. in factum hic cõtinetur: quia cũ sit præstitũ vel quasi præstitũ, i. sa nõ competebat: postea tamen incipit cõpetere amissa possessione. sed forte loquitur de act. in factum non quæ datur ex sacramento, sed quæ datur in locum Pub. ex edicto prætoris posito. ſ. de Publi. l. j. j. respon.
q *Fructus.* potest referri vel ad prox. dictum, vel ad. §. si petitor.
r *Item si iurauero.* & sic iuramentũ pro veritate accipitur: vt. j. e. eum qui. §. si mulier. Sed ar. contra, infra, eo. eum qui in prin. *ADDITIO.* Dic, q immo ibi habetur pro veritate, secundum Bar.
s *Amitteretur.* scilicet si verè constitutus esset. Accursius.
t *Ideoque.* Not. quòd si non valet quod ago vt ago, valet vt valere potest: vt insti. de adop. in fi.
u *Cautione.* quæ fit de restituẽda æstimatione: vt supra, de vsufr. earum

XI. VLPIANVS libro vicesimo secundo ad Edictum.

SEd si possessori fuerit iusiurandum delatum, iurauerítque rem petitoris nõ esse: quãdiu quidem possidet, aduersus eum, qui detulit n iusiurãdum, si petat, exceptione iurisiurandi vtetur: si verò amiserit possessionem, actionem non habebit o, ne quidem si is possideat, qui ei iusiurandum detulit. Non enim rem suam esse iurauit, sed eius non esse. Proinde si cum possideret, deferente petitore, rem suam [esse] iurauit: consequenter dicemus, amissa quoq; possessione, si is, qui detulit iusiurãdum, nactus sit possessionem actionem in factum ei dandam p, & fructus q perceptos ex re, quã meam esse iurauit, restitui mihi placuit. Sed & partum editum, fœtúsque pecorũ restituendos constat post iusiurandum delatum.

Verba iuramenti, si non possunt stare secundum propriam significationem, intelliguntur secundum impropriam. Bartolus.

¶ Item si iurauero r vsumfructum alicuius rei vel meum esse, vel dari mihi oportere: eatenus mihi cõpetit actio, quatenus si verè vsumfructum haberem, duraret. quibus verò casibus amitteretur s, non competit mihi actio. Sed si rerum in quibus vsusfructus propter abusum constitui non potest, iurauerit vsumfructũ se habere, vel sibi deberi: effectum iurisiurandi sequẽdum arbitror. Ideoque t tunc quoque videri eum rectè iurasse puto: & ex eo iureiurãdo posse petere vsumfructum, cautione u oblata.

Iuramentum habet vim probationis & sententiæ inter easdem personas, non inter alias. h. d. vsque ad. l. si duo. Alex.

k *Approbatur p Bart. Ange. Sal. Ale. & Ia.*
l *Immo cõtra deferẽtem tãtum. Iaſ. in l. 1. §. ſi deponat. ff. de Publ. cum ea tegi opti ergo quod ſ. Publ. ſi ei ſit ſuſpecta ſed ſi non ſit ſuſpecta vel ſi alius ſit qui habeatur.*
m *Et bene, Bar. Alex. & Iaſ.*
Actionem parit quod ad exceptionem ſit.

BIU Cujas

earum re. quæ vsu consu. l. ij. & institu. de vsufruct. §. constituitur.

a Istã gl. dicit ord. Alex. in addi. ad Bar. in. l. 2. de iur. fis. lib. 10. C.

a *Probatum esset*. subaudi[a], & pronuntiatum. nec enim ex ipsa probatione nascitur: nec furto probato irrogatur infamia, nisi sententia vel confessio intercedat: & ita confessio & probatio non sunt paria.

b *Vtilis*. scilicet peti. hære. quia adiecta causa iurauit: & idé in rei vindi. Item in factũ ex iuramento datur: vt supra, ea. l. §. proinde.

c *Iusiurandum*. etiam si iurauí meam, quia aut probatur de dominio, & tunc mihi non prodest Publiciana quam oppono iure excep. vt supra, de Pub. l. fi. aut non probatur: & tunc etiam sine excep. opposita, scilicet de sacramẽto vnico. Azo. Et not. q̃ inter alios res acta, aliis non præiudicat: vt supra. l. proxi. & supra, de interro. ac. l. fina. & C. de libe. cau. l. ij. Sed arg. contra. in eo. ti. de libe. cau. l. iubem[c] ff. & infra, de appel. l. à sententia. ADDITIO. Dic, quòd ibi præiudicat quo ad qualequale præiudicium, non quo ad plenũ, secundũ Bar.

b Dic, quòd ibi iter easdem personas: hic inter diuersas. Bar. & Salice.

d *Idem est. Velim*. si iurat, actio. in factũ, vel peti. hære. secus si Publiciana. Accursius.

e *Petẽdo*. scilicet ego.

SI duo patroni.] CASVS. Ego & Titius dicebamus nos habere ius patronatus in aliquo, ita quòd quilibet insolidum: libertus vero confitebatur aliquẽ nostrum esse patronum eius: Titius detulit ei iusiurandum: & iurauit se libertum eius nõ esse. quæro an mihi adcrescat portio iuris quã habebat Titius in liberto, vt ita integrum ius patronatus penes me resideret: & dicitur quòd mihi non adcrescit: veruntamen magna præsumptio pro me stat me solum patronum esse. [IVLIANVS AIT.] Qui post præscriptionem à possessore factam eo deferente rem suam iurauerat esse: non solum posidenti exceptio, sed etiam dabitur actio: quia deferens iusiuran. iuri suo & præscriptioni videtur renuntiasse. Vel aliter: Si cum possessor præscribere cœperat, eo deferente rem tuã esse iurasti: & idem postea impleuerat præscriptionem: præscriptio illa non tibi præiudicabit: quia sicut per lit. contest. perpetuatur actio, ita per iusiuran. Vel aliter: Si ex causa iurisiuran. posideres, potes præscribere: & ideo si pos. amiseris postquã præscripseris, vtilis dabitur actio. Si posideas rem meã. & te deferente rem meam esse iurauí: si postea vsucapionem impleueris, vtilis mihi vindicatio competit: quasi iureiurando perpetuata, & vsucap. interpellata. [IDEM IVLIANVS.] Ex furto duæ dantur actiones, condictio furtiua, & act. furti. & egi contra te act. furti. detuli tibi iuramẽto: & iurasti. an ab vtraque parte libereris? Dicitur quòd sic. Tu iurasti te furtum non cõmisisse: postea decessisti. res ad hæredẽ tuum peruenerunt. condicã: sed acti. furti contra eum intentare nõ possum. Vel dic sic: Detuli furi iuramentum, & iurauit se furtum non fecisse. q. d. neque conueniam condictione furtiua, neque furti: quia vtroque teneretur si non iurasset. Si ergo agam condictione furtiua, excipies de iuramento: si postea conueniam eundem non tanquam furem: quia iurauit se furem non esse, sed tanquam furis hæredem: vtrũ condicam? Dicitur quòd sic: nec ob. excep. & cum velim probare eũ furem esse, non sum audiendus: cum de hoc prius iurasset: potero tamen eum probare esse furis hæredem. [SI QVIS IVRAVERIT.] Dicebam te equum mihi vendidisse: & te deferente hoc idem iurauí. perinde est ac si mihi vendidisses: vnde pretium tibi soluere debeo: nisi de hoc sit iuratum, scilicet quòd solutum sit. Idem est si iurauí me socium suum esse. possum cum eo agere, & conueniri pro socio ac si socius esset in veritate. Idem est si iurauí me tibi ob decem, quæ accepi, fundum meum obligasse. non enim aliter fundum meum recuperabo per hypotheca. ãb. quàm si decem soluero: & si volui fundum liberare, agit creditor et iuramento: & hoc probat per exemplum. Viuianus.

f *Si duo essent*. vt dicebant, libertus tamen neutrum eorum dicebat suum esse patronum: confitebatur tamen se cuiusdam esse libertum qui eum manumiserat.

Si cũ de hæreditate inter me & te cõtrouersia esset, iurauero hæreditatem meam esse: id cõsequi debeo, quod haberem, si secundum me de hæreditate pronuntiatum esset. Et non solũ eas res restituere debes, quas tunc possidebas, sed & si quas postea cœpisses possidere: perindéque haberi, quòd iuratum est, atque si probatum esset[a]. idcirco vtilis[b] actio mihi competit. Quòd si ego ex eadẽ hæreditate possiderem, túque cœpisses petere à me, cũ aduersus te iurassem: exceptione me vti debere iurisiurandi. Planè si alius à me hæreditatẽ petere cœperit: dubium non erit, vt & Iulianus scribit, nihil mihi iusiurandum[c] prodesse.

XII. IVLIANVS libro nono Digestorum.

IDem est, & si ego à quolibet alio possidente res hæreditarias petere velim[d]: quia & si petissem à te hæreditatem, & probassem meam esse: nihilominus ab altero petendo[e], id ipsum probare necesse haberem.

Si alter ex patronis excludatur à iure patronatus per iuramẽtum liberti delatum ab ipso, portio sua alteri non adcrescit: sed hæc exclusio bene facit præsumptionem aliqualem pro altero, vt ipse sit insolidum patronus si hoc ipse patronus asserat: licet libertus neget, & cõstet ipsum esse patronũ, non tamen constet quòd sit insolidum. h. d. secundũ vtranque lec. habet enim duas. Alex.

XIII. VLPIANVS libro vicesimosecundo ad Edictum.

SI duo patroni esent[f]: & libertus altero deferẽte iurasset, se libertum eius[g] nõ esse[h]: vtrum alteri[i] ante sibi debitæ portionis, an verò dimidię debitę[k] ei & suę partis bonorũ possessio cõpeteret? [Iulianus quęrit,] & ait: si is, cui iuratũ est, patronus fuisset, alteri suæ partis bonorum possessionẽ cõpetere[l]: nec ei[m] prodesse[n], qđ aduersus alterũ libertus iurasset[o]: multũ tamẽ fidei & auctoritatis[p] apud iudicẽ patronũ habiturũ[q], quòd magis solũ se patronũ probaret, quòd libertus iurasset alterũ patronũ non esse.

g *Liberũ eius*. q. d. nõ negat quin aliquis sit libertus

h *Non esse*. quo casu nec operarum petitio, nec bo. pos. competit. vt. j. eo, cum qui. §. pe. Secus si iurauit se patronum aliquis: nam licet non habeat bo. pos. habet tamen operarum saltem naturalium petitionem: vt. j. de iure patro. l. si iurauerit. & §. de in ius vocan. l. adoptiuum.

i *Alteri*, hæc dictio, alteri, & hæc dictio, bi, redduntur ei qui nõ detulit. & tũc intelligitur: & hæc dictio ei refertur ad eum qui detulit: & ita erit pũctus ibi, sibi debitæ portionis. Vel secundũ Azo. alteri. i. ei qui nõ detulit, sibi, qui detulit. in vltimum ei, qui nõ detulit: & tunc bene est pũctus post dictionem teri: & subaudi, diceret. s. tantum. Sed liter isti patroni hunc libertum agere possunt? Respondeo, deret se diuitem, pau-

k *Debita*. intransitiuè, id est, partis debitæ, quę est dimidia olim cum est vnus. hodie tertia. hic ergo cũ sint duo, dimidia dimidiæ debetur: vt insti. de succes. lib. §. qua de causa. &. §. sed nostra.

l *Competere*. scilicet, tantum.

m *Ei*. scilicet non deferenti.

n *Prodesse*. vllo modo quãdo ille qui non detulit, fatetur alium fuisse patronum pro parte. vel secundo nõ prodest ad plenariam probationem, quando insolidum se dixerat patronum: vt subiicit. Et dic prodesse, quo ad bo. pos. petendam.

o *Iurasset*. vt ar. ff. quemad. ser. amit. l. aquam. §. fi. & distingue, aut à principio dicebat se solum patronum qui non detulit: quo casu potest ei sacramentum prodesse, vt subiicit. aut dicebat alium patronum esse: quo casu non prodest. Azo. sed videtur semper prodesse: vt. j. de bo. lib. l. cõmuni liberto. quę est contra. Sol. libi alter patronus ipso iure patronatũ amisit: vnde alteri adcrescere potest quod omnino est amissum: hic autẽ non omnino est amissum per delationem. obstat enim tantum exceptio. Vel solue vt ibi. Acc.

p *Auctoritatis*. quasi dicat, plus credit probationi patroni quàm liberti, propter iuramentum liberti.

q *Habiturum*. Præsumitur enim ita esse vt probatum est. vterque enim patronorũ vindicabat hunc libertum vt suum insolidũ: hic neutrius profitebatur à principio se libertum: concedebat tamẽ se ab aliquo manumissum. Postea verò delato sacramento ab vno, iurauit se non esse illius libertum: & confitebatur se alterius pro parte tantum. Cum enim libertus cõfitebatur hunc esse patronũ, licet pro parte tantum: quia alium dicit fuisse pro alia parte: docet de suo periurio. Præsumitur tamen quòd insolidum sit patronus, cum de alio iurauit libertus quòd nõ esset patronus. sed huic præsumptioni non statur prorsus: quia & posset esse alterius licet nõ eius qui detulit: & ideo subiicit, quo magis &c. q. d. etiã alia probatio est necessaria. Item no. hic arg. quòd ex re inter alios acta, qualequale præiudicium etiam aliis[c] generatur: vt infra, de appel. l. sententia. & supra, de inoffi. test. fi suspecta. &. j. de reiudi. sæpe con. tingit. &. j. de Carbo. edic. l. iij. §. idem Iulianus. Sed arg. contra. supra, de his qui no. infa. l. Lucius. & supra, eod. quia non debet.

ADDI.

BIU Cujas

ADDITIO. Ibi non præiudicat quo ad plenum: sed bene quo ad qualequale: vt hic Bar. & Salice.

a *Præscriptionem.* vel post completam à possidente. & sic determinat præcedentia. vel nõdum inceptam[a]. vel cœptam quidem, sed nondum perfectam: quia perpetuatur actio iurisiurãdi: vt supra, eo. nam postea. §. si is. & infra, eo. qui iurasse. in fi. §. Io. & his duobus casibus determinat sequentia.

b *Actionem.* in rem, scilicet & nihilominus in factum: vt supra, eo. nam postea. §. fi. in prin. quia vtraque datur ex æquitate. Accursius.

c *Cõdictitia.* Immo ab actione furti tãtum videtur absolutus: vt infra, de cõdic. fur. si pro fure. j. respon. quæ est contra. Sol. hic per exceptionem: ibi ipso iure dicit non tolli condictionẽ. Vel ibi[b] fuerat actum tantũ actione furti, nõ condictióe ne furti: arg. C. de transact. si de certa re. Nam & si iurauit se non teneri furti actione, posset teneri condictione furtiua: quia furi succedit. hoc tamen videtur impugnari ex eo q̃ ibi dicit, dãnum decisum: sed certè in actione furti habetur ratio dãni. Sed tu dic, secundum Io. c quòd hic fuit iuratum, per quod negatur furtũ factum: ibi de trãsactione, per quã videtur cõfessatum: vt supra, de iis qui not. infa. l. quoniam. Item adde huc contra. j. de fur. si quis vxori. §. si quis iurauerit. Solu. ibi quasi cũ hærede agitur cõdictione furtiua. Vel dic, q̃ non furti[d] vel furtiua cõdictione agitur: sed rei vindi.

b *Nunquid.* reassumit eandẽ quæstionem quã iam soluit. Accursius.

c *Vtetur.* respõ. vtiq;, vt supra dictum est.

d *Cum hærede.* cũ Titium dixi furem: nunc dico eum hæredem furis, scilicet Seij. & dicit, quòd possum. Acc.

e *Et quasi.* Hæc est Græci interpretatio, singularis vnius partis. & est sensus: quia condictio furtiua habet duas partes. Vna, vt contra furem detur: & hæc non datur hic. Alia, contra furis hæredem: & hæc datur hic. Et sic ratione singularis partis datur: ratione alterius non.

f *Hæredem.* respon. vtique, vt supra dictum est.

g *Probare.* No. ar. quòd testes non sunt, nisi super certo articulo super quo producti sunt, interrogandi: vt dixi supra, de pe. hæ. si quis liber. §. fi. in fi.

h *Restradatur.* hæc enim veniũt in hac actione: vt infra, de act. empt. l. ex empto. in princip. aliàs ad interesse agitur: vt. j. de act. empt. l. j.

i *Iuratum est.* me deferente.

k *Tenerí.* Nota mirabile, sacramentum vim pacti obligatorij habere: vt. C. eo. actori. sic & infra, de lib. cau. l. fi. §. fi. &. j. de opo.

Hic. §. legitur duobus modis in glo. secũdum primã lec. h. d. Etiam ei qui ante præscripserat, ex iuramento competit actio vtilis. h. d. Vel secundum secundam, Post iuramentum præscriptio non impedit actionem vtilem. Vel tertio extra glo. Etiam ille qui iurauit, potest præscribere: & ex præscriptione sibi actionem adquirere. Bartolus.

¶ Iulianus ait eum, qui iurauit fundum suum esse, post longi temporis præscriptionem[a] etiam vtilem actionem[b] habere debere.

Quando iuratur super facto, tollitur omnis actio quæ potest oriri ex alio facto. Item iudex non debet admittere impertinentes articulos. Bartolus.

¶ Idem Iulianus scribit, eũ qui iurauit furtum se nõ fecisse, videri de toto iurasse. Atque ideo neque furti, neque cõdictitia[c] tenetur: quia cõdictitia, inquit, solus fur tenetur. Nũquid[d] ergo qui iurauit se furtum non* fecisse: hoc solo nomine, condictione si conueniatur, exceptione vtetur[e]? Cæterùm si cõtendat, qui condicit, quasi cum hærede[f] se furis agere, nõ debet repelli: & quasi[g] μονομερῶς† condictio [ei] dari debet aduersus furis hæredem[h]. nec pati eũ iudex debet, si cœperit [is] tẽtare, furem eum esse probare[i]*.

Ex iuramento præstito firmiter datur actio vtilis ex eo contractu cuius forma cõtinet iuramentum. Bartolus.

¶ Si quis iurauerit vẽdidisse mei rem centum, exempto agere poterit, vt ei cætera præstentur, id est, [vt ei] res tradatur[k], & de euictione caueatur. An tamen ad pretium consequendum ex vendito conueniri possit, vidẽdum [est.] Et si quidem & de hoc ipso iuratũ est[l], quòd pretium solutũ est: nulla pro pretio actio supereſt. Si verò hoc non fuerit iuratum: tunc cõsequens est, de pretio eũ teneri[m].

Idẽ dicemus, & si quis societatem feciſſe iurauerit. nã & is pro socio poterit conueniri.

Quando iuratur super contractu, cõpetit vtilis ex eo contractu tunc, quando cõpeteret si verè contractus interceſsisset. Bart.

¶ Marcellus etiã scribit, si quis iurauerit ob decem pignori dediſſe fundum, non aliàs eum pigneratitia agere posse, quàm si decem soluerit[n]. Sed & illud adiicit, fortaſsis eum etiam in decem ex iureiurando suo poſse cõueniri[o]. quod magis probat. Cui Quintus Saturninꝰ cõsentit: argumentóque [hic] vtitur eius, qui iurauit[p] eam, quæ vxor sua fuerit: rem sibi in dotem dediſſe. Nam & hic[q] vxori ait vtilem de dote actionẽ dandam[r]. Quæ nõ esse extra æquitatem posita, non negauerim.

Qui iurando per principem peierat, fustibus castigetur. Bartolus.

¶ Si quis iurauerit in re pecuniaria per genium[s] principis, dare se non oportere, & peierauerit: vel dari sibi oportere: vel intra certum tempus iurauerit se soluturum, nec soluit: imperator noſter cum patre reſcripſit, fuſtibus eũ caſtigatũ* dimitti: & ita ei ſuperindici[t]†, προπετῶς μὴ ὄμνυε.*

Iuramentum veritatis parenti, vel patrono, non remittitur. Bartolus.

XIIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

QVotiens propter rem[u] iuratur: nec parenti, nec patrono remittitur iusiurãdum. Propter rem autẽ iusiurandum exigitur, veluti de pecunia credita: cum iurat actor sibi dari oportere, vel reus se dare non oportere. Idem est, cum de pecunia constituta iusiurandum exigitur.

Egregiæ personæ, vel morbo impeditæ, coram iudice ad iurandum venire non cõpelluntur. Alex.

Quotiens.] CASVS. Libertus dicebat se. x. ſoluiſſe patrono. hoc negabat patronus. detulit iusiurandum. patronus voluit quòd sibi remitteret iusiurãdum. an audiri debeat? Dicitur, q̃ non. Idem est si de pecunia inter eos erat controuersia: vt quia libertus dicebat patronum constituiſſe se ei soluturum. Viu.

u *Quotiens propter rem.* id est, propter veritatem: vel sic esſe, vel non esſe: vt hic subiicit. sic ponitur. j. ad leg. Cor. de fal. l. j. §. qui in rationibus. Sed sacramentũ calumniæ est de credulitate: vt. C. de iur. calum. l. ij. §. sinautem. & hoc sacramentum calũniæ olim remittebatur. quod dic, vt. j. eo. iusiurandum. §. qui iusiurandum.

D personas.] CASVS. Ego contra aliquem epiſcopum, vel aliquem valetudine defectum, volui vt cõpareret: vt ibi iuraret. Dicit, q̃ iudex debet mittere ad domum suam, vt iuret. Vi.

a *Præscripserat.* Iste est primus modus. Bart.

b *Actionem vtilem.* Iste est secundus modus. Bart.

c *Condictitia.* Iste est tertius modus. Bart.

d *Furti.* Nota hic, quòd furtum non præsumitur, sed probari debet. Bart. Fulg. Sali. & Alex.

e *Exceptione vtetur.* Istam distinctionem sequuntur. B. B. P. Ale. & Ia. licet Cy. & Ful. cõtra.

f *Cum hærede.* Istam distinctionem sequuntur. B. B. P. Ale. & Ia. licet Cy. & Ful. cõtra.

g *Quasi.* Approbatur per B. Fulg. & Alex.

h *Hæredem.* Idẽ Bar. Fulg. Sali. & Alex.

i *Probare.* Idẽ Bar. Alex. & Iaſ.

k *Tradatur.* Vide Alcia. lib. Diſ. pun. 4. c. 2.

l *Iuratum est.* Genius dicitur deus principis, qui ingẽtem, id est, magnam suam potentiam exercet. Genio quid. Fl. ſuperdici * id est, petulanter ne iurato.

m *Tenerí.* Idẽ Bar. Alex. & Iaſ.

n *Soluerit.* Not. offerri debere: vt infra, de actio. empt. l. Iulianus. §. offerri. & infra, de pigne. act. l. ſi rem alie. §. omnis. Sic ergo videtur deterioris conditionis qui iurauit se obligaſſe pro. x. quàm si in veritate obligaſſet: in quo casu teneretur probare creditor se numeraſſe: vt. C. de nõ num. pecu. l. j. sed non est ita. Diſtingue ergo[f]: quia aut iurauit se obligaſſe pro. x. in quo casu probabit creditor se numeraſſe: an etiam iurauit se obligaſſe pro x. quæ accepit: & tunc conuenitur ex suo iuramento: & ita hic.

o *Conueniri.* actione in factum, cum informiter sit iuratum quãtum ad. x. & de quibus non est dictum, qua de causa debeantur.

p *Iurauit.* ante finitũ matrimonium. Accur.

q *Nam & hic.* id est, hoc casu. Et not. hic, quod pro te admittis, & contra te debes admittere: vt supra, proxi. §. & ſ. ſi cer. pet. l. cũ fundus. §. j. Item not. quòd alterius iuſiurandum alteri prodeſt: vt hic, & ſ. proxi. §. & sic eſt contra. ſ. eo. l. iij. §. sed an iuſiurãdum. Sol. vt ibi.

r *Dandam.* si solutum eſt matrimonium.

ſ *Per genium.* Genius dicitur deus principis, qui ingẽtem, id est, magnam suam potentiam exercet.

t *Superindici.* Expone Græcum, id est, importune noli iurare. & sic no. hũc puniri. Sed cõtra. C. eo. l. ij. in fi. Sol. ibi iurauit[h] per caloré: hic non. Vel ibi nõ tenetur ordinaria pœna. ſ. crimine læſę maieſtatis: hic autẽ caſtigatur. Itẽ hic quando per imperatorem iurauit[i]. ſi autem per deum, maiorem & duriorem habet vltorem: vt. C. eo. l. ij.

Iuſiurandũ alterius alteri prodeſt. Flo. caſtigãdum dimittere. Vide Alcia. lib. Diſ. pun. 4. c. 2. Fl. ſuperdici id est, petulanter ne iurato. Ista est de mente Alb. B. P. & Alex. Idẽ Bar. P. Alex. & Iaſ.

Colligo hanc glossam vnã debet Cõsor. in Laudo q̃ ter vsi simile probat A

BIU Cujas

a Id est, presbyteros. Iaſ.

a *Ad perſonas egregias.* vt ad epiſcopos[a]: vt. C. de epiſ. & cle. auth. ſed iudex. Idem de domina. aliàs qui cõtra fecerit, capite puniatur: vt. C. de offic. di. iudi. l. j. Idem & de ſenibus: vt in auth. de hære. & Fal. §. hinc nobis. in fi. col. j. Idem de legum doctoribus: & de eorum familia[b]: & ſimilibus quibus ſimilis reuerentia exhibetur: vt. C. de profeſ. & me. l. medicos. Accurſius.

b Bal. dicit iſtã glo. fore ſingu. ad hoc, quòd familia gaudet eiſdem priuile giis quibus gaudet dominus famili. concor. glo. in l. reſtituẽdæ. C. de aduo. diuer. iudi. gl. in. l. 2. C. de epi. & cle. & glo. in. c. nullus. de ſo. compe. Bolog.

b *Domum.* ex hoc paret quòd per ſe debent iurare. Sed huic. l. eſt contra. arg. C. de epiſ. & cle. l. iubemus. §. fin. Accurſius.

SI patronus.] C AS V S. Patronus duxerat libertam ſuam in vxorẽ: & celebrato inter eos diuortio, inſtituit liberta contra patronum actionem rerũ amotarũ. detulit ei iuſiurandum: an debeat iurare compelli? Dicitur, quòd non. Sed pone: patronus in conſimili cauſa libertæ iuſiurandũ detulit: & ipſa vult quòd patron[c] iuret de calumnia, ſcilicet quòd non calumnioſe detulit iuramentum. an patronus iurare debeat? Dicitur, quòd non. Viuianus.

c *Non compelletur.* patronus conuentus ſoluto matrimonio.

**Flo. tutore auctore*

d *Iudicio.* vxor eadẽque liberta cum conueniret actione rerũ amotarum maritum quondam, eũdemque patronum: & ei deferat iuramentum: non iurat patronus: quia actio malè inſtituitur, cum ſit famoſa: vt. j. de obſequiis l. honori. & l. parens. ſed ſecus in alio, hac actione conuento, qui iurare cogitur[c]: vt infra, rerum. amo. l. Marcellus. §. j.

c Sequuntur Bart. Fulg. & Salice.

e *Iurare.* quia hoc iuramentum & parenti & patrono, ſecũdum hanc legem, remittitur: vt infra, eo. l. iuſiurandum. §. qui iuſiurandum. & infra, de obſequiis. l. licet.

IVſiurandũ.] C. AS V S. Detuliſti mihi iuſiurãdum voluntarium: & ego dico tibi quòd debeas iurare. Dicitur, quòd nõ teneris &c. [PVPILLVS.] Pupillus egit contra me. detulit mihi iuſiurandum: videlicet delatione facta tutoris auctoritate: & ſi ſine tutoris auctoritate detulit mihi iuſiurandum, ſi poſtea agat, obſtabit ei excep. ſed replicabitur: quia non habuit poteſtatem adminiſtrandi res ſuas: & ita deferenti iuramentum actio non datur. [SI TVTOR.] Iuſiurandum delatum auctoritate tutoris ſeruandum eſt. idem in curatore. [PROCVRATOR.] Ita cõtinuatur cum l. ſeq. quòd procurator in tribus caſibus poteſt deferre iuramentum, ſi habeat liberam & generalem adminiſtrationem. Idem ſi habeat ſpeciale mandatum vt deferat. Idem ſi ſit procurator in rem ſuam: qui ſi aliis caſibus deferat, non audietur qui detulit & iurat, & non ideo domino præiudicatur. Et ad hoc quòd bene intelligas, nota quòd tacite reſpon. iuriſconſul. dubitationi: quia videtur quòd ſit contra ius commune, ſcilicet ſi procurator cauerit de rato: quia ſi domin[g] venerit cõtra iuramentum delatum à procuratore, & cœperit agere contra eum qui iurauit: dicet ille procuratori: volo te conuenire de rato. Et ad hanc obiectionem reſpondetur in litera, quòd neque ei prodeſt iſta cautio: quia ſi dominus venerit contra iuramentum delatum à procuratore, & cœperit agere cõtra illum qui iurauit: dicit ille procuratori, volo te conuenire de rato: dicit procurator quòd non potes: quia aut ſuccubuiſti contra dominum meum, aut non: ſi non, nõ debes me cõuenire: quia nihil tibi obeſt. ſi ſuccubuiſti: aut iuſtè, aut iniuſtè. ſi iniuſtè, hoc nõn eſt mihi imputandum: vt. j. de cuic. l. ſi per imprudentiam. §. cum autem. ſi iuſtè: ergo decepiſti me falſum iurando.

XV. IDEM libro ſexto ad Edictum.

AD perſonas egregias[a], eóſque, qui valetudine impediuntur, domum[b] mitti oportet ad iurandum.

Non cogitur quis iurare ſuper actione, quæ contra eum proponi non poteſt: & patrono remittitur iuramentũ calũniæ. Bar.

XVI. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

SI patronus libertã ſuã vxorem duxerit, non compelletur[c] iurare de rerum amotarum iudicio[d]. Sed & ſi ipſe deferat iuſiurandum libertæ ſuæ: de calũnia non debet [ipſe] iurare[e].

Iuramentum conuentionale non poteſt referri. Bartolus.

XVII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

IVſiurandum, quod ex conuẽtione extra iudiciũ defertur: referri non poteſt[f].

Qui non poteſt alienare, non poteſt iuramentum deferre. Alex.

PVpill'[g] tutore auctore iuſiurandum deferre debet[h]. quod ſi ſine tutoris auctoritate* detulerit, exceptio quidem obſtabit[i]: ſed replicabitur: quia rerum adminiſtrandarum ius ei non competit[k]. PSi tutor, qui tutelam gerit[l], aut curator furioſi, prodigíve, iuſiurandum detulerit: ratum id haberi debet[m]. Nam & alienare res[n], & ſolui eis poteſt: & agendo, rem in iudicium deducunt.

Procurator poteſt iuramentum deferre, ſi habet generale cum libera, vel ſpeciale mandatum: vel eſt in rem ſuam. alias ſecus, etiam ſi caueret de rato: propter dubium de mandato. h. d. iſte. §. cum duabus. ll. ſeq. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit vnũ dictum de procuratore habente mandatum. Secundo ponit aliud, quando de mandato dubitatur. Tertio ponit rationem ſecundi dicti. Quarto ponit rationem primi. Secunda ibi, nec multum. Tertia ibi, ſiue enim. Quarta ibi, ſi itaque. Bartolus.

PProcurator[o] quoque quod detulit, ratũ habẽdũ eſt: ſcilicet ſi aut vniuerſorũ[p] bonorũ adminiſtrationem ſuſtinet: aut ſi idipſum nominati[q] † mandatũ ſit: aut ſi in rẽ ſuã procurator ſit.

XVIII. VLPIANVS libro viceſimoſexto ad Edictum.

ALiàs[r] autem procuratorem deferentem iuſiurandũ nõ eſſe audiendum, Iulianus libro decimo digeſtorum ſcribit: ne* poſtea[ſ] reus, qui ſemel iurauit, à domino cõueniat. Nec multũ ei ꝓficere, ſi fuerit ei de rato cautũ. Siue enim domin[t] petat[t], cogẽ[u] docere reus liquidò[x] ſe iuraſſe: oppoſita*, ſcilicet exceptione[y]. Siue ex ſtipulatione

A Et hoc dico vſque ad. l. illam, ſi ſeruus. & illa eſt plana, & continuatur cum duabus legibus ſequentibus &c.

f *Non poteſt.* vt cogatur ſubire is cui defertur, vel ſuccumbere. Item nec is cui defertur, cogitur ſuſcipere[d]. ſecus in iudiciali & neceſſario: vt infra, eo. l. manifeſte. & infra, tit. j. l. fin.

g *Pupillus.* capax do- li. in alio ſecus. Azo.

h *Debet.* & ſi iudicium vt. j. quarũ. ac. nõ de. l. j. §. j. & dic, vt ibi. & tunc reſtituit: vt. C. ſi tuto. vel cui. ij. ſed ipſi pupillo nõ defertur: vt. j. eo. iuſiurandum. §. pupillo. ſi tamẽ iurat, ſeruatur[e]: vt. j. eo. l. qui iuraſſe. ſed cum ſi cramentum vicem ſolutionis obtineat: vt. j. eo. l. iuſiurãdum. & ſoluto coram iudice & tutore facta pariat pleniſſimã ſecuritatẽ: vt. C. de admi. tu. l. ſancimus. & j. de mi. l. ait prætor. & ſacramentum quare & ſacramentum nõ idem facit? reſpõ. quia nõ per omnia idem quod ſolutio. nec liberat omnino mo remanet ciuilis: j. de ſolu. Stichum. § turalis. ſed per ſolutionẽ omnis tollitur obligatio: vt iſti. quib. tol. obli. in prin. Nihil ſententia abſolutoria veritate accipitur ſolutione: & tamẽ uens abſolutus nõ tit: vt. j. de cõdicti. l. Iulianus. Vel dic potuit deferri imbe etiã ſine auctoritate dicis. Et hæc eadem eas in adulto habent curatorem: vt. C. de integ. reſti. mil. iij.

B Procurator ſuum quod detulit, ratum habere debet. Nam & alienare res, & ſolui eis poteſt: & agendo, rem in iudicium deducunt.

C

D

i *Obſtabit.* Immo nõ videtur obſtare: ſed ipſo iure defendi: vt qua. re. ac. nõ da. l. j. §. j. quę eſt cõtra. Sol. nõ ob. excep. vt ibi cit: quia datur replicatio, vt hic, iure cõmuni etiã ſine aliqua tutione petita. licet ſecus[k] ſit in adulto etiã curatoré habẽte, ſed dũ Io. vt no. ſ. eo. nã poſtea. §. ſi minor. ſic & in cõfeſſione pupilli auctoritatẽ tutoris exigim[s]: vt. j. de cõfeſ. l. certũ. §. i pupillo. Ac.

k *Nõ cõpetit.* ſic ergo not. bonum arg. in omnibus cõtractibus quos ineunt hi qui nõ iure ſunt electi: vnde omnia caſſantur hic, &. C. de ſacro. ſanc. eccle. decernimus. &. j. de re. eo qui ſub tut. l. qui neq;. Sed arg. cõtra. ſ. de offi. prẽto. l. Barbarius[m]. Si vt rò tenuit ab initio inſtitutio, ſed poſtea aliquo caſu caſſatur, ſecus: vt infra, de bo. auct. iudi. poſ. ſi non expedierit. §. j.

l *Tutelam gerit.* idem & ſi non gerat: ſi tamen non eſt interdicta adminiſtratio: vt infra, de acquir. hære. l. pupillum.

m *Debet.* vt infra, eo. tutor. j. reſpon. Accurſius.

n *Alienare res.* vt. C. de admi. tu. l. non omni. & omnia facere poſſunt vt domini: vt infra. de admi. tu. l. tutor qui. & infra, pro empt. l. qui fundum. §. ſi tutor.

o *Procurator.* actoris.

p *Vniuerſorum.* cum libera.[n] alioquin contra: vt ſupra, de procur. l. procurator cui. &. l. procurator totorum.

q *Nominatim.* id eſt, vt deferat, ſicut & defenſor municipij vt. j. eo. iuſiurãdum. §. defenſor. Et iiſdẽ tribus caſibus quibus defert, vt hic dicit, poteſt & paciſci: vt. ſ. de pac. l. nã & nocere. Accurſius.

r *Aliàs.* id eſt ſi non ſit aliquis articulus de prædictis tribus.

ſ *Ne poſtea.* id eſt, vt non poſtea.

t *Petat.* & probet deberi ſibi pecuniam.

u *Cogetur.* ſi vult abſolui.

x *Liquidò.* id eſt, aperte, ſcilicet quòd non debeat.

y *Exceptione.* ſ. à reo iuriſiurãdi cõtra actorem, ſecundum quod dã°. Immo nõ iuriſiurãdi: quia omnino domino nõ ob. ſed paſ. forte ſibi facti: vel rei iudi. vel metus, vel ſimilis, ſecundũ Azo.

BIU Cujas

Vel expone, secundum Io. exceptione, id est, replicatione. Si enim contra eum reus de sacramento excipiat, replicabit dominus: mihi præiudicare non potuit.

a *Agat.* contra procuratorem: quod est quando condemnatus est iustè, vel iniustè. Accursius.

b *Docere.* Ad hãc doctrinã sic peruenitur: quia agẽte reo ex stipulatione de rato, dicet ꝓcurator, aut succubuit dominꝰ: & sic nõ potes agere nisi ad expensas: quia nõ plus itereſt tua, vt hic: ibi, siue enĩ &c. & ff. rẽ ra. ha. l. si sine. §. Marcellꝰ. aut obtinuit, & iniustè cõtra eum: & tunc idẽ: vt ea. l. §. cum autẽ. aut iustè vicit dominꝰ reum: & sic es perjurus: & sic nõ potes allegare tuã turpitudinem: vt. C. de trãsac. l. trãsactio. aut adhuc iudicatũ nõ est: & sic stipulatio nõ cõmittitur, vt videt. sed certè i primo casu quãdo succubuit dominꝰ, videtur ꝙ possit agi i totũ ac si vicisset: vt. ĩ. rem ra. ha. l. procurator ad exhibendum. §. j. Sed dic, ꝙ ibi nunquã habuerat mandatũ: sed in. §. Marcellus habuerat mãdatum: sed propter dubium satisdedit de rato. Item si dicas ꝙ in tertio casu, scilicet quãdo iustè fuisti dãnatus, ꝙ nõ agas, obstat quod hic in fi. dicitur, scilicet posse agi ex stipulatione de rato. ad quod aliquando dicit Azo, ꝙ nõ possit agi ad ipsam sortem cõdemnationis super qua fuit iuratum & periuratum: ꝙ apparet: quia dominꝰ postea agẽte fuit cõdemnatus: sed ad vsuras in quibꝰ fuit cõdemnatus domino per offi. iudi. & ad vsuras quas soluit domino post quadrimestre tempus, quę nõ erãt in obligatione tempore iuramenti: & sic nõ c periurauit. quia tamen occasione cõdemnationis prę sumitur nec aliàs deberentur (quę cõdemnatio iusta prę sumitur) videtur per obliquum de suo periurio docere petendo dictas vsuras. Et secũdum hoc, quod dicit, nec multum &c. bene dicit: quia nõ ad sortem, sed ad dictas accessiones agit: vel, nec multum &c. quia plus grauatur opinio sua, quàm valeãt dictę accessiones, sed postea idem Azo mutauit cõsilium, & bene d, vt ad ipsam sortem cõdemnationis agere possis, licet directo asseras de periurio. & hoc dicit hic in fine. Nec potest ꝓcurator obiicere ei turpitudinem iurisiurãdi, cũ ipse ei detulerit: vt. ĩ. eo. l. qui iurasse. in principio. Sed secundum hoc nõ parum, sed multum, ꝓficit stipulatio de rato: sed respectu infamię parum: vt. ĩ. de regu. iur. l. si in duabus. In quarto quęro, quãdo stipulatio de rato cõmittat. Dicunt quidã, lit. cõtesta. à domino: vt. ĩ. rem ra. ha. l. amplius. Sed Azo dicit, statim cum nõ habetur ratum, & in totum cõmittitur, ꝙ procurator petierat quicquid de iudicio postea cõtingat: etiã si dominus nõ procedat, vel succumbat: si tamen postea ratum habeat, obiicere retur exceptio à ꝓcuratore: vt. ĩ. rem ra. ha. l. quo enim. §. j. & §. si quis cau. l. qui autem. §. illud. quod potest dici in eo qui nunquã habuit mãdatum. alioquin nõ cõmittitur nisi in interesse: tamen & si sit sententia lata cõtra dominum vel ꝓ eo iniustè: nõ agatur nisi ad expensas: vt. §. dictum est: quas euitare nõ potuit reus, siue iustè, siue iniustè cõueniatur à domino: in casu tamen nõ cõmittitur nisi post sententiã: vt. ĩ. rem ra. ha. l. ꝓcurator. §. fi. At illa stipulatio, amplius non peti, demum lit. contest. committitur: vt infra, rem ra. habe. l. amplius. Accursius.

b *Si itaque mãdatũ fuit.* Et sic nõ nocet domino iuramentum: & ꝓcurator trãsgressus fuit fines mãdati: qui fines sunt diligenter custodiẽdi: vt. ĩ. mã. l. diligẽter. ĩ princ. Ac.

d *Eruus. Habuit.* & *Flo. refe-* Sic iure peculiari *rentes* detulit. aliàs secus: vt. ĩ. eo. quanto magis. in fi. Vel hic habet liberã c, *e Ista est* ibi non. Accursius. *bona, secus*

e Hvic enim. mala ra *dum Alex.* tio: sed quę sequi *& Ias.* tur, & nouandę &c. est bona: vt. ĩ. de noua. l. nõ ideo. quę est cõtra.

f *Habuit.* vt. ĩ. de noua. l. fi. j. respõ. & ar. cõtra, supra, titu. j. l. rogasti. §. fin. Accursius.

g Qvidã & de pecu *lio.* Sed cõtra. ĩ. de pecu. l. depositi nomine. §. si filiꝰ. Sol. hic habet adminis- *†Bal. dicit* tratione peculij: ibi *istum text.* nõ. Vel hic f, extra iudi *no. ad hoc,* ciũ detulit. vnde de pe *quòd si de-* culio dominus tenetur: *tuli iuramẽ* ibi ĩ iudicio: vbi, id est, *tum alicui* ĩ quo iudicio seruus in *inhabili, qui* teresse nõ potest: vt. ĩ. l. *iurat, non* quanto magis. Accur. *possum po-*

h *Si seruus. Indulgenda stea oppone* est. vt supra. l. ser- *re de eius* uus quod detulit. *inhabilita-*

i Qvãto magis. q. d. *te. Bolog.* quãto plus ꝓde- *f Vtraque* rit patri &c. *solutio est* Vel quãto magis, id est, *bona. secun-* multo magis. Accur. *dum Alex.*

k *Cũ quo.* ſ. filio: vt. §. de iudi. l. tã ex cõtractibꝰ. & l. si lõgius. §. j. sed nõ cũ seruo: vt. ĩ. de pecu. l. iij. §. idẽ scribit. Ac.

l *Deferentes.* scilicet filius, vel seruus. Accur.

m *Deteriorẽ.* vt. C. eo. l. nec filiꝰ. & C. de pac. l. seruus. & l. filius. & j. de acqui. hęre. is qui. §. fi. Sed cõtra, supra, eo. seruus. Sol. vt ibi.

n *Sed & si seruus.* Lex ista tã in actiõe, ꝙ in exceptiõe loquit: & ideo differt ab illa. §. si seruꝰ. quę ĩ exceptiõe tãtũ loquit. Ac.

o *Rem domini esse.* quam dominus possidet.

D Qvi iurasse.] CASVS. Detuli pupillo iuramẽtum: iurauit: nunquid valet? Respõ. ꝙ à quocunq; iuret, cuiuscunq; sexꝰ, vel ętatis fuerit: satisfactum est ei qui detulit: & hoc siue verum sit iuramentum, siue falsum. Nec obstat ꝙ pupillus falsum iurauerat: quia non nouit fallere, vt subiicit: quãuis &c. [SI PATER.] Conuentus fuit pater de peculio: & licet iurauit nil esse in peculio, filius nihilominus conuenietur ex contractu suo: & pater postea de peculio quæsito conuenietur, vel tenebitur. Vi.

p *Omni enim modo.* id est, siue verũ sit, siue falsum ꝙ quis iurauit: quãuis pupillꝰ verũ semper videatur iurasse: & sic aduersãi quãuis.

q *Nõ videatur.* i. prę sumit ꝙ nõ peieret: quia nõ videt sciẽs siue sciẽter fallere, cũ nil sciat, fictiõe iuris: vt hic, & ĩ. de acqui. hęre. l. pupillꝰ. & ĩ. de iur. & fac. igno. l. fi. & ĩ. de ver. obli. ꝙ dicit patrẽ. & ĩ. ad leg. Corn. de fal. ĩpuberẽ. & C. de fal. mone. l. j. In casu tamen pupilli ꝰ etiã de iuramento obligat: vt si pupillꝰ manumissus iurat prę stare operas suas. nã pubes factꝰ cõuenit: vt. ĩ. de lib. cau. l. fi.

r *Et patri.* circa peculium.

ſ *Filio.* in totũ. Et dic si vt ꝙ filio iurauit, vtilis exceptio acquiri *approbatur* tur: si vt hęredi futuro, directa g: si vt extraneo, nullã exceptionẽ *glo. secun-* acquirit: vt. §. de pac. & hęredi. §. nos autẽ. & l. si tibi. §. penul. Ac. *dum B. B.*

t *Adquisiti.* Sed opponit, nõne quęret iudex vel actor, aut cœpisti *Ale. & Ia.*

In hoc

habere

BIU Cujas

de rato agat a: necesse habebit ipse de periurio suo docere b.

XIX. IDEM libro vicesimosexto ad Edictum.

SI itaque mandatũ fuit c procuratori, vt petat, ille iusiurãdũ detulit: aliud fecit, quàm quod mandatum est.

Seruus & filiusfamilias aduersario deferente iurantes, actionem & exceptionem patri & domino quærunt, etiam extra causam peculiarem. ipsi verò si deferant, nocent patri & domino in causa peculiari, in qua liberam administrationem habent. h. d. vsque ad. l. qui iurasse. Alex.

XX. PAVLVS libro vicesimooctauo ad Edictum.

SEruus quod detulit, vel iurauit, seruetur, si peculij administrationem habuit d:

XXI. GAIVS libro quinto ad Edictum Prouinciale.

HVic enim e solui quoque rectè potest: & nouandæ obligationis ius habuit f.

XXII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

QVidam & de peculio g actionem dandam in domi num [putant,] si actori detulerit seruus iusiurãdũ. Eadẽ de filiofamiliàs dicẽda sunt.

XXIII. VLPIANVS libro vicesimosexto ad Edictum.

SI seruus iurauerit dominum dare non oportere, exceptio domino indulgenda est h: sibíque aduersarius imputabit, qui seruo detulit iusiurandum.

XXIIII. PAVLVS libro vicesimooctauo ad Edictum.

QVanto* magis i ꝓderit patri religio filij, cum quo k etiam iudicium consistere potest? Ipsi autẽ deferentes l, *condition em eorum, quibus subiecti sunt, nõ faciũt deteriorẽ m.

XXV. VLPIANVS libro vicesimo sexto ad Edictum.

SEd & si seruus n meus delato vel relato ei iureiurãdo, iurauit rẽ domini esse o, vel ei dari oportere: puto dãdã mihi actionẽ, vel pacti exceptionẽ, ꝓpter religionẽ & cõuentionẽ.

Iuramentum, etiam pupilli & mulieris, tuendum est quo ad commodum iurantis: & in pupillo non cadit periurium. Alex.

XXVI. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

QVi iurasse p dicitur, nihil refert, cuius sexus, ætatísve sit. Omni enim modo q custodiri debet iusiurandũ aduersus eum, qui contentus eo cum deferret, fuit: quamuis pupillus non videatur r peierare, quia sciens fallere nõ videatur.

Pater potest iurare ad commodum filii, adeo quòd prodest filio: & in consequentiam sibi in actione de peculio, si iurauit super obligatione filii, quæ erat principalis. secus si super accessoria obligatione ipsius patris. tũc enim sibi soli iurãti prodest. Ale.

ſ Si pater filium dare non oportere iurauerit: Cassius respondit, & patri r & filio s dandã exceptionem iurisiurandi. ſ Si pater iurauerit in peculio nihil esse: filius conueniri poterit. sed & pater ita cõuenietur, vt post adquisiti t peculij ratio habeat.

Iuramentum habet de natura nouationis, delegationis, constitutionis, seu iudicii & solutionis. hoc dicit. cum. l. seq.

habere peculium post sacramentum? & sic non habes exceptionē. aut non: & sic periurus es? Respon. reus non cogitur respondere istis quæstionibus[a]: sed actor tenetur probare peculium postea quæsitum. Sed nonne probat eoipso quòd modo est aliud peculium, & apparet: vt ar. ſ. de noxa. quotiens. §. fi. & sic credamus suo sacramento. iurauit enī tunc nō esse: quod prę̄sumendū est: vt. ſ. eo. si duo? Respon. hāc præsumptionem non sufficere. Accur. *ADDITIO.* Ista glo. est valde notabilis ad hoc, quòd positioni, per quā quis detegeret delictū suū, quis nō cogitur respōdere. & hoc est quod dicit in practica, ista positio est criminosa: & ideo ei non respondēdum. de quo per canonistas extra de elec. c. dudū. Specu. ponit etiā in tracta. suo de positionibus. & per Bar. in l. Marcellus, infra, rerū amo. & l. fi. de his qui. vt indig.

a Cum sint captiosæ & criminosæ. Bar. Alex. & Ias.

a *Quia ꝓficiscitur.* Hęc ratio nimis larga est. nā hac ratione dici potest ex numero vēdendi, locandi. Sed ea ratio est, quia sicut in nouatione, noua pro veteri datur actio: ita & ex hoc sacramēto actio in factū datur & prima. Itē sicut in delegatione alij, incipit quis teneri: ita & in sacramēto, si iurauero mihi deberi quod alij debetur. Differunt tamen: quia per nouationem & delegationem prima omnino tollitur obligatio. hic verò non[b]: sed solummodo actoris iusiurandum seruatur: vt infra, eo. eum. j. respon. & hoc ex parte actoris. at ex parte rei similis est nouatio[c]: quia per ipsum iusiurandum tollitur naturalis obligatio, sicut per nouationem tollitur: vt infra, de solu. Stichum. §. naturalis.

b Idē Bar. P. Alex. & Ias.

c Et solutio ficta, secūdū Bart. & P. Iudicium. in inuitum datur.

b *Quamuis.* bene aduersatur, quia iudicium datur in inuitum: vt infra, de verb. oblig. inter stipulantem. §. j. vnde non videtur ex conuentione.

c *Iudicii.* vt. j. e. tutor. in fi. &. ſ. e. nam postea. §. si is qui.

d *Vsiurandum. Cedit.* vt infra. l. proxi. §. ij.

DVobus reis. CASVS. Si alter stipulantium iusiurandum detulit reo promittēdi, alteri oberit. [*QVOD SI REVS.*] Planus est. [*A FIDEIVSSORE.*] Ponit casum conuersum ad superiorē: quia conuentus fuit fideius. creditore defereṫe. iurauit fideiuſ. nūquid liberabitur debitor, si iurauit ei nil deberi? Et refert an iurauit se non fideiusisse, & nō liberabitur: si iurauit nil ei deberi, vel contractum celebratum non fuisse, liberabitur debitor. [*SI EI.*] Conueni debitorem meum: & ideo tu pro eo fideiusisti, quòd eum exhiberes in iudicio: exhibuisti, vel non: tamen conuenio te ratione tuæ promissionis: iurasti te non promisisse exhibitionem ipsius: non ideo liberabitur debitor: si iurasti te non debere, refert an ideo dicebat te nō teneri, quia fortè eū post promissionem exhibueris: vel fortè exhibere non promiseras: & tunc non liberabitur debitor: an ideo quòd soluerit, & tunc liberabitur. [*EX DVOBVS.*] Ego & tu debebamus aliquam rem. alter nostrum creditore deferente iurauit nil deberi, alter liberabitur. [*EXCEPTIO.*] Tenebar actione mandati, vel neg. gest. & dum me aliqua illarum actionum conueniebas, detulisti mihi iusiur. iurauī me non debere: tu interim conuenisti me certi generalis ratione eiusdem rei vel contractus: & ex eadē causa. obstabit tibi exceptio. [*SI QVIS.*] Egi cōtra te vi bo. rap. ratione cuiusdam rei, quā dixi te rapuisse. detuli tibi iusiuran. iurasti te non rapuisse: an postea conuenire te possum actione furti, quæritur. Et respon. quòd sic. videbatur contra: quia qui alienas res rapit, furti tenetur. insti. vi bono. rap. in prin. [*COLONVS.*] Si colonus arbores meas succidit, pluribus actionibus tenetur: vt ibi dicit in litera. vnde si contra eum ago vna actione, & me deferente iurauerit, non poterit alia actione conueniri ex eadē causa. [*QVI IVRAVIT.*] Celebratū fuit diuortium inter me & vxorem meā. ago contra eam, & intento actionem rerum amotarum. me deferente iurauit se non amouisse. postea reperio aliquam rem meam penes se. nunquid eam vindicare possum? Dicitur, ꝙ sic. Sed pone, quòd primo egi rei vindicatione: & detuli ei iuramentū. & iurauit rem suam esse: si postea velim agere rerum amotarū actione, an possim? Et dicitur, quòd obstabit exceptio. & Pau. respō. generaliter: quia vbicūque eadem quæstio quæ prius sopita esset, in iudicio deducetur, licet per aliā act. semper obstat exceptio. Sed pone, egi contra te, & stipulatus sum à te iudicatū solui: quō condēnatus fuisti. postea conuenio te act. in factum: quæ descendit ex re iudicata: me deferente iurasti iudicatū non fuisse. volo postea te conuenire ex stipulatione iudicatū solui, non possum. sed si prius egero ex stipulatione iudicatum solui, & me deferente dare non oportere fuerit iuratum, postea potero agere ex re iudicata, nisi debitor iuratum sit. & redit in litera rationē. [*ITEM POMPONIVS.*] Quid statim condicam rem subtractam? Dicitur, ꝙ non. [*ITEM CVM EX HAC PARTE.*] Dicit, quòd ex iureiurando procedit actio & exceptio: quia ex parte actoris iurantis datur actio & ex parte rei exceptio. Et ponit talem rationem: Conueniebam te. me deferente iurasti te non debere: & dixi, tu periurus es: dixisti, tu iura ergo, quòd debeam: & iurauī ex relatione te debere: & ita cum primo me deferente iurasti te non debere, & postea iuraui te debere: dicit, quòd vltimum iuramentum est seruandum. Viuianus.

Iuramentum rei, prodest indistinctè fideiussori: sed iuramentum fideiussoris, prodest reo quando fuit conceptum in rem, seu super obligatione rei principalis. secus si in persona ipsius fideiussoris: & iuramentum fideiussoris de iudicio sisti, prodest principali, si agendo contra principalem veniretur contra iuramentum. h. d. vsque ad. §. ex duobus. Alex.

VQuòd [si] reus iurauit, etiam fideiussori proficit. A fideiussore exactum iusiurandū, prodesse etiam reo[s] Cassius & Iulianus aiunt. Nam quia in locum solutionis[h] succedit, hic quoque eodem loco habēdum est: si modo ideo interpositum est iusiurandum, vt de ipso contractu, & de re[i], non de persona iurantis ageretur. *VSi ei, qui debitorem meum in iudicium exhibere promisit, iusiurādum detulerim: ísq; iurauerit, se omnino exhibitionē eius non promisisse: prodesse debitori meo id non debet. Si verò iurauerit se nihil mihi præstare oportere: distinguendum est,* & replicatione emēdandum[k], vtrū ideo iurauerit, an quia post ꝓmissionem exhibuerit[l]: an verò, quia soluerit[m]. quod [eodem modo] & in fideiussorem debiti distinguendum est[n].

Iuramentum vnius ex reis debendi alteri prodest. Alex.

VEx duobus[o] reis promittendi eiusdē pecuniæ, [si] alter iurauit[p]: alteri quoque prodesse debebit.

Eadem

In duobus. Flo.

s *Cassius & Iulianus.* Accursius.

h *Solutionis.* vt. ſ. l. proxi. Azo. sic infra, de dona. inter vi. & vx. si donatæ. §. si spōsus. & infra, de sol. Stichum. §. naturalis. an ergo hic fideiussor aget mādati? Videtur quòd sic: vt infra, man. l. inter causas. §. si is qui. Sed contra est in eo. titu. l. si vero non remunerandi. Respon. non. quod enim dicitur loco solutionis, verum est quantum ad creditorem & iurantem, non quantum ad alios. Acc.

i *De re.* id est, non deberi, vel non fuisse celebratum contractū: non autem de persona tantum, scilicet quòd iuret se non interfuisse: quia hoc reo non prodest quod in dubio præsumitur, cū locum solutionis obtineat: vt hic dicitur.

k *Emendandū.* altero casu, scilicet primo: & duobus sequēntibus.

l *Exhibuerit.* quo casu non liberatur reus[f]: sed ipse tantum.

m *Soluerit.* scilicet debitum principale: quo casu etiam reus liberatur. Accursius.

n *Distinguendum est.* scilicet si iurauit se non præstare oportere: vtrū ideo iurauit, quia non promisit: quo casu non liberatur reus: an quia soluerit, quo casu liberatur.

o *Ex duobus.* scilicet sociis[g]: vt supra, eod. in prin. &. ſ. de lib. leg. si is qui duos.

p *Iurauerit.* aduersario deferente. Accursius.

Sublata actione speciali per iuramentū, tollitur generalis descendens ex eadē, & ad idem, & per eadē media: sed sublata qualitate facti, non tollitur factum simplex: & sublato facto tolluntur omnes actiones ex eo facto descendentes: non autem tollitur aliud factum, vel causa nō dependens ab illa super qua iuratum est. secus si pendeat. hoc dicit vsque ad. §. item Pomponius.

¶ Exceptio iurisiurādi, non tātum si ea actione quis vtatur, cuius nomine exegit iusiurandū, opponi debet: sed etiam si alia: B si modo eadē quæstio [a] in hoc iudicium deducatur: fortè si ob actionem mādati, negotiorum gestorū, societatis, cæteráque similes, iusiurandum exactum sit: deinde ex iisdem causis certum condicatur [b]: quia per alteram actionem altera quoque consumitur. ¶ Si quis iurauerit se non rapuisse, non debet adiuuari hoc iureiurādo in actione furti, aut condictione: quia aliud est [c] furtum fecisse, [quàm rapuisse:] quod [d] vel clam fieri potest. ¶ Colonus, cum quo propter succisas [e] fortè arbores agebatur ex locato, si iurauerit C se nō succidisse: siue è lege duodecim tabularum de arboribus succisis, siue è lege Aquilia [f] dāni iniuria, siue interdicto, quod vi aut clam [g], postea conuenietur: per exceptionem iurisiurādi defendi poterit. [h] ¶ Quæ iurauit diuortij causa rem se non amouisse, nō debet defendi per exceptionem, si cum ea in rem agatur: & si contendat suam esse, [i] alio iureiurādo opus est. [k] Contra si iurauerit suam esse, debet in actione rerum amotarum defendi. [l] Et omnino hoc obseruandum est, licet per aliam actionem eadem quæstio moueatur, vt exceptio iurisiurandi locum habeat. ¶ Igitur si quis iurauit se non esse condemnatum: etiam si ex stipulatu, iudicatum solui, ob rem iudicatam [m] conueniatur, defendetur per exceptionē. Contra si cum ex stipulatu iudicatum solui, conueniretur, iurauit se dare non oportere: [n] agēti iudicati [o] non vtique obstabit exceptio. Potest enim fieri, vt non sit commissa [p] stipulatio, licet res iudicata sit: nisi ideo iurasset, quòd nec damnatum se esse diceret.

Ex iuramento formiter præstito, non oritur actio extra illam causam cuius formam continet iuramentum: & vltimo iuramento standum est. h. d. vsque ad. l. eum qui. Bartolus.

¶ Item Pomponius ait, eum qui furtum sibi factum alicuius rei iurauit, non statim etiam condictionis [q] causam nanciscī.

¶ Item cùm ex hac parte [r] iusiurandum & actionem & exceptionem inducat. [vt] si fortè reus extra iudicium, actore inferente iurauerit se dare non oportere, & actor reo deferente * dari sibi oportere, vel contra: [s] posterior causa iurisiurandi potior habebitur: nec tamen præiudicium [t] periurio alterius fiet: [u] quia non quæritur, an dare eum oporteat, sed an actor [x] iurauerit.

XXIX. TRYPHONINVS libro sexto Disputationum.

QVod si iurauī [y] te deferente, non iurasse te dari * tibi oportere: & aduersus vtilem actionem, [z] qua hoc quæritur, an iuraueris [a] tibi dari oportere, opponenda est exceptio iurisiurandi, perimentis [b] quęstionem [c] actione comprehensam.

Quando grauamen vnum est causa alicuius commodi, sublato grauamine cessat commodum. hoc dicit. Et diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum. Secundo, rationem dicti. Tertio respondet tacitæ obiectioni. Quarto ponit aliam rationem primi dicti. Secunda ibi, abunde. Tertia ibi, cum omissa. Quarta ibi, & potest dici. Alexan. D

EVm qui iurauit.] CASVS. Institui contra te act. legis Aquil. negasti à te datum dānum: deferēte te iurauī dedisse: nunquid cōsequar duplum ac si probassem? Videtur q̄ nō. & ratio assignatur in litera. [SI IVRAVERO.] Petebā à te Stichum: dixisti te non debere: detulisti mihi iusiur. & iurauī te debere: & fuit Stichus in alia prouincia: & decessit. liberaberis nisi prius fueris in mora, vel forte ille Stichus ex causa furtiua debeatur. [SI MVLIER.] Celebrato diuortio inter me & vxorem meam, petebat à me. x. dicebat se mihi dedisse nomine dotis. detuli ei iusiu. refert qualiter iuret: quia si iuret sibi deberi. x. nomine dotis: solida. x. præstanda sunt nō habita ratione ne egeam. si autē iuret se dedisse. x. in dotem: tūc in tantū est maritus condemnatus, quantum si in veritate dedisset. x. puta quantū facere potest. [IN POPVLARIBVS.] Institui cōtra te actio. quia albū prætoris corrupisti. ista actio popularis est. nunquid si iuraueris te non corrupisse, liberaberis aduersus alios

ff agere

a *Eadem quæstio.* secus si alia: vt infra, proxi. §. & §. quæ diuortij. j. respon. Idem est in except. rei iudi. vt infra, de excep. rei iudi. l. & an eadem. Accursius.

b *Condicatur.* id est, certi condictione agatur, quæ competit ex omni causa: vt supra, si cer. pet. l. certi condictio. in prin. Sed videtur cōtra, quòd sola actionis mutatio faciat exceptionem istā cessare: vt. j. e. si actor. quę est contra. Sol. vt ibi [a]. Item ad idē contra. j. e. l. §. quæ iurauit. & infra, proxi. sed ibi etiam causa agēdi mutatur [b]. Item ad id cōtra, infra, quod cū eo. l. sed si ex parte. §. fi. Sed ibi [c] fuit error: pręterea alius est vnius actionis effectus quàm alterius [d]: vnde nō est eadem quæstio.

c *Aliud est.* immo nō aliud: vt institu. vi bo. rap. in prin. quæ est cōtra. Sol. expone hic, aliud est. i. esse potest.

d *Quod.* s. furtum.

e *Succisas.* quo casu in duplū agit: vt infra, arbo. furt. cæsarū. l. furtim. §. fi. Accursius.

f *Ex lege Aquilia.* quę hic eodem casu datur: vt infra, arb. fur. cę. l. j. cum sit ruptū: vt & ad leg. Aquil. l. si seruus seruum. §. rupisse.

g *Aut clam.* quo etiā iudicio agi potest hoc casu: vt infra, arbo. fur. cæsarum. l. penul. Acc.

h *Poterit.* quo ad rei persecutionem: vt infra, arb. fur. cæ. si colonus. Si ergo in vna est plus quam in alia, agi potest secunda: vt infra, arb. fur. cæ. l. j. & l. penul. Sed illud quando condemnatur in vna: hic autem de toto [e] iurasse videtur: vt supra, eod. si duo. §. idem Iulianus.

i *Suam esse.* modo cū agitur in rem.

k *Opus est.* si actor ei dare vult. Non tamen debet pati iudex super amotione aliquid probari: vt supra, eod. si duo patroni. §. idem Iulianus.

l *Defendi.* & est ratio: quia non potest teneri actio. fur. vel re. amo. nomine rei suę, nisi in casu: vt infra, de pig. actio. gner. actio. à pignore.

m *Ob rem iudicatam.* secus si cōueniretur & pro defensione: quia tunc non ob. excep. cum ex alia causa ageretur: vt arg. infra, de excep. rei iudi. l. & an eandem. Accursius.

n *Oportere.* scilicet ex stipulatione. Accursius.

o *Iudicati.* actione in factum, ex re iudicata.

p *Commissa.* quia nec est interposita: vel quia aliàs pronuntiauit quàm sub quo tempore stipulationis cōtractæ fuit agendum: vt infra, iud. sol. si quis. in prin. &. l. pen.

q *Condictionis.* furtiuæ: vtpote cum soli domino cōdictio detur: vt infra, de condic. furti. l. j. &. l. sed nec. actio vero furti cuilibet cuius interest [f] datur: vt inst. de obli. quæ ex deli. nascun. §. furti.

r *Parte.* de qua supra, proxi. §. dixi. quando quis iurat sibi dari oportere. ex parte vero eius qui dare se non oportere iurat exceptio tantum competit: vt supra, eo. nam postea. §. j. Vel dic, ex hac parte, id est ex hoc edicto quod est pars inter cætera edicta.

s *Vel contra.* id est econuerso. q. d. facta cōuersione ordinis. nec enim propriè poni potest hæc dictio, cōtra: cum supra negationem & affirmationem posuerit. Accursius.

t *Præiudicium.* id est, non potest obiici periurium: quia esset præiudicium famæ.

u *Alterius fiet.* s. certi: sed incerti sic. Scio enim quòd alter peierauerit: nescio [g] tamen quis. Vel dic, alterius [h] stes ad inuid est primo iurantis.

x *An actor.* s. qui fuit vltimus. Acc.

y *Quod si.*] CASVS. Petebas à me. x. me deferēte iurasti tibi deberi: postea agis actio. in factum ex iureiurando cōtra me. dicis tu: iura quòd non iurauī. & te deferente iurauī. Dicit, q̄ si iurauī, à me petere non debes. Quæstio enim prima, quæ scilicet quęrebatur an iurauēris, sopita est per hoc quòd iurauī. & hoc dicit.

z *Actionem.* tuam.

a *An iurauēris.* & nihil aliud: vt supra, eod. l. non erit. §. dato.

b *Perimētis.* iurisiurādi dico perimētis quæstionem &c. in actio. enim mouebatur à reo quęstio, dicendo quòd nō iurasset: & hāc quęstionem perimit sacramentum rei. iurat enim actorem non iurasse.

c *Quæstionē.* qua quęrebat iurauerit actor, vel non.

cōtrarii nō puniuntur de falso, ratione incertitudinis. Bal. Alex. Iaf.

h Vtraque est bona, se dico te non iurasse. vn- cūdū eos dē.

*Hal. referente

*Flo. dare

BIU Cujas

agere volentes? Dicit, quòd sic, dum tamen sine collusione actum sit: quia si ego contra te actio. popularis, & absolutus es, aduersus alios de populo tutus eris exce. rei iudi. si non fuerit collusum: qui superari me passus sum. §. si libertus. &. §. si iurauero. sunt plani. Vi.

a *Aliquid.* puta. x. sibi deberi ex causa legati relicti venerrabili loco: quæ crescit per inficiationem: vt insti. de actio. §. item mixta. Vel ex lege Aquil. ex qua similiter crescit lis inficiatione: vt supra, ad. l. Aquil. inde Neratius. §. hæc actio.

Actio substituta an habeat vim eius in cuius locum substituitur.

b *Pedius ait.* Et sic no. quod non eandem habet vim actio substituta, quam ea in cuius locum substituitur: vt supra, de peti. hęred. item veniunt. §. cum prædiximus. Sed ar. contra. ff. si quis cau. si eum. §. qui iniuriarũ. Accur. *ADDITIO.* Dic, quòd ibi habet eandem naturam primo dialé: sed non superuenientẽ. Alber. Ful. Lud. & Ia.

c *Abunde.* No. tres rationes. Accursius.

d *Probandi.* scilicet per testes. Et sic no. q̃ qui in vno releuatur, in alio grauatur: vt. C. de non nu. pecu. authen. cõtra qui propriam. & supra, ex quib. cau. ma. l. j. j. respon. Accursius.

e *Omissa.* id est, omissa via probandi per ius iurandũ poterit ad duplum lege Aquilia agi: & hoc si vellet omittere ante sacramẽtũ præstitum. quid autem si postea?[a] quidã adhuc idem.

f *Principalem.* i. actionem legis Aquiliæ: vt fiat probatio per testes: sed iusiurandum cõseruari. Accursius.

g *Actoris.* scilicet per actionem in factum.

h *In rerum natura.* scilicet modo tempore iuramenti: esse tamen creditur[b] vel speratur, secundum Ioan.

i *Ex causa furtiua.* id est nisi debeas Stichum quia subtraxeras: vel iam fueras in mora: in quibus casibus si iurauí eum mihi deberi, ad æstimationem teneris: vt hic. & eodem modo si promisisses eum, distinguendum est:[c] vt. C. de contrahen. & commit. stipu. non moriturum. & infra, de ver. ob. inter stipu. §. pen. Idem & in eo qui constituit: vt infra, de consti. pecu. l. promissor. Et secundum hoc intelligitur quod dicitur confessum se debere seruum qui non erat mortuus, teneri: scilicet post[d] moram: vt. j. de confes. l. qui Stichum. quæ est contr. Accursius.

k *Præstanda est.* omnino, etiam si facultates intantum non patiuntur commode:[e] quia verbum deberi, cum effectu accipitur: vt supra, ne quis eum qui in ius vo. l. pen. §. penul. Accursius.

l *Præstandum erit.* scilicet inquantum facere potest: vt infra, sol. matri. l. maritum. & l. quia. Et sic nota sacramentum pro veritate accipi: vt supra, eo. l. sed & si possessori. §. item si iurauero. Accur.

m *In popularibus.* est autem actio popularis, quæ ius populi tuetur: vt infra, de popu. actio. l. j.

n *Proderit.* iuranti. Accursius.

o *Fuerit.* Not. id videtur fieri bene, quod bona fide fit. sic & infra, de condit. & demon. l. quamuis.

p *Nam & si quis egerit.* populari actione. & succubuit actor.

q *Per collusionem.* No. publico præiudicari si non fiat collusio. aliàs non: vt hic, &. ff. de pac. l. si vnus. §. item ne experiar. & supra, de procu. l. non cogendum. §. qui ita. &. j. de popu. act. l. iij. j. respõ.

Bona fide factum bene fieri videtur.

xxx. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

EVm qui iurauit, ex ea actione quæ inficiando crescit, aliquid[a] sibi deberi: simpli, non dupli, persecutionem sibi adquirere, Pedius ait.[b] Abunde[c] enim sufficere, exonerare petitorem probandi[d] necessitate: cum omissa[e] hac parte edicti, dupli actio integra maneat. Et potest dici hoc iudicio non principalem[f] causam exerceri, sed iusiurandum actoris[g] conseruari.

Per iuramentum non potest deberi res quæ non est, nisi ante interitum mora præcesserit. Bartolus.

℣ Si iurauero te Stichum mihi dare oportere, qui non sit in rerum natura:[h] nec æstimationem mihi præstare reus debet, nisi ex causa furtiua[i], vel propter moras. tũc enim etiam post mortẽ serui æstimatio præstatur.

Si iuratur super iure obligationis: tollitur omnis exceptio quæ obligationem perimit. & si iuratur super facto, tollitur omnis exceptio per quam factum non verum redderetur. secus in his quæ competũt facti veritate manente. Bartolus.

℣ Si mulier iurauerit decẽ dotis [nomine] sibi deberi: tota ea summa præstanda est[k]. Sed si iurauit decem se dedisse in dotem: hoc solum non erit quærendum, an data sint: sed quasi data sint, quod ex eo reddi oportet, præstandum erit[l].

In actionibus popularibus iuramentum vnius præiudicat omnibus: nisi collusum sit, sicut in sententia. Bartolus.

℣ In popularibus[m] actionibus iusiurandum exactum ita demum aduersus alios proderit[n], si bona fide exactum fuerit.[o] nam & si quis egerit[p], ita demum consumit publicã actionem, si non per collusionem[q] actum sit.

Statur iuramento quo quis se non esse libertum iurauerit. Bartolus.

℣ Si libertus, deferente patrono, iurauit se libertum non esse: ratum habendum est iusiurandum, [ita] vt nec operarum petitio, [r] nec bonorum possessio contra tabulas dari debeat.

Per iuramentũ nõ tollitur exceptio quæ non est contraria iuramento. Alex.

℣ Si iurauero vsumfructum mihi dari oportere: non aliter dari debet, quàm si caueã boni viri arbitratu me vsurum, & finito vsufructu restituturum.[s]

Sententia lata prætextu falsi iuramenti necessarii, retractatur per instrumenta de nouo reperta. secus in iuramento voluntario & iudiciali. h. d. Et diuiditur. Primo ponit vnum dictum. Secundo illud limitat. Secũda ibi, sed hæ constitutiones. Itẽ prima subdiuiditur: quia primo ponit dictum in genere. Secundo exemplificat illud. Secunda ibi, si quis noua. Item secunda pars principalis subdiuiditur: quia primo ponit limitationem, quòd dictum intelligatur quando sententia est lata prætextu iuramenti necessarii. Secundo ponit quando deferatur istud iuramentum necessarium. Tertio quid in voluntario & iudiciali. Secunda ibi, solent. Tertia ibi, quòd si aliàs.

A &. C. de transac. l. præses. &. j. quod vi aut clam. l. prohibere. §. plane. Sed si in populari actione iurauí me nõ habere appensum, alibo. ff. deferente: nunquid cum postmodum appensum habere reperior, conueniri potero? Videtur quòd sic. nam in libero homine exhibendo, si absolutus sum quia litis æstimationem præstiti, nihilominꝰ ab alio vel eodẽ conueniar: vt infra, de lib. ho. exhib. l. quod & lex. §. si tamen reus cõdemnatus. Ecõtra videtur, quòd non: vt supra, eo. qui iurasse. §. si pater filium. & si pra, de noxa. quotiens. §. si iusiurandum. & infra, de excep. rei iudi. rem meã. & l. si quis ad exhibendum. His enim legibus ita demũ actio datur, si postea incipiat habere peculiũ vel ecuum in potestate, vel rem possidere. Sed hæc est vna & eadẽ appensio, sicut & vna possessio cõtinuata. vnde videtur quòd nõ debeat cõueniri. nec dicas, immo potest cõueniri et præsenti delicto, quia modo suspẽsum habet. Nam secũdum hoc idẽ diceretur in fure qui rat se non fecisse furtũ sed tamen non tenetur vt. j. de fur. si quis vori. §. si quis iurauerit Sol. f non potest ea conueniri: secus in re iudi. vt. d. l. ho. exhi. quòd &c. Vel illud fauore libertatis: in pacto autem præiudicet, distinguquidam, vt fi est trãsactio, sic: cum victo sententię vel iuramenti obtineat: vt supra. l. ij. aliàs non. tu dices indistincte non valere: § vt infra, ad le. lul. de vi publi. qui certus. fin. &. C. de inge. ma. l. ingenui. & supra, de pac. iurisgentium. §. si paciscar. &. §. item si quis. &. l. si vnus. §. de in summa. Accursius.

r *Nec operarum petitio.* Et sic no. quòd quo ad hunc casum sacramentum pro veritate habetur: vt. ff. de in ius vo. l. adoptiui. §. patronum. Sed contra non est eadẽ contrariorum ratio, scilicet patronus iurauerit se patronum. nã nõ erit patronus quo ad operas: vel bo. pos. contra tab. tamen eũ nõ vocabit in ius sine venia: vt infra, de iur. patro. §. si iurauero. forte tamen succedet ei ab intestato. h Item & operas petet, cum ibi non vetet. Item si frater cui assignatus erat, detulit iuramẽtũ liberto sibi assignato: & libertus iurauit se non esse libertũ, & decessit: & sic ius liberti deberet ad alium redire: vt insti. de assig. li. §. j. An competeret illi ad quẽ ius redit bo. pos. etiã non obstante iuramento ab alio delato? Respõ. potest: i quia ex alia causa agit: vt arg. infra, de except. rei iudi. l. si matre. §. eadem. Sed argu. contra in eo qui petiit in seruitutem li. Bertum patroni: qui etiam liberorum nomine non potuit petere contra tabu. vt infra, de bo. lib. l. qui in seruitutem. Accursius.

s *Restituturum.* & sic pro veritate est: vt supra, eo. sed & §. item si iurauero.

Admonendi. CASVS. Primo regulam: deinde except. regulæ: deinde exemplum. Regula quòd si iusiur. præstitũ est, & postea pronuntiatum: quòd non possit sententia retractari subiicitur exceptio, & exceptionis exemplum. verbi gratia: Dicebam te debere mihi. x. quia nõ potui probare, iudex detulit mihi iusiur. iurauí: & sententiam tulit pro me: postea inueniuntur instrumenta per quæ tu potes probare intentionẽ tuam: quia quod actũ est, retractari

BIU Cujas

retractari debet. Vel dic econtra, vt subiicit: sed istud fallit in iuriciali, vel voluntario iuramento: hoc est, quando pars parti defert iusiurandum.

a *Constitutionibus.* quas non habemus, quæ scilicet ponunt hunc casum qui sequitur.

b *Noua instrumẽta.* id est nouiter reperta: a non nouiter fabricata. Et sic not. prætextu instrumenti reperti iramentum vel sacramẽtum retractari. Sed cõtra. C. de transac. l. sub prætextu. Sed aliud est in trãsactione, quæ nõ retractatur: vt ibi: quia vtriusque cõsensu fuit facta: ar. j. e. l. in fi. Item contra. j. de re iud. l. imperatores. &. C. de re iudi. sub specie. in quibus dicitur, quòd prætextu nouorum instrumentorum sententia nõ retractatur, nisi in causa publica: quo casu intra triẽniũ retractatur: & post etiam si præuaricatio arguatur: vt. C. de sen. aduer. fis. la. non retract. l. j. li. x. Sol. refert b an sola sententia detur, vt tunc nõ retractetur prætextu instrumentorum nisi in causa publica: vt dixi. an & sententia lata, & iuramentum præstitum, & tunc potest retractari: vt hic: & in odiũ c periurantis: arg. j. de aqua quoti. & esti. l. j. §. Trebatius. Vel dic, d q hic non erat iudicatum adhuc, secundum Py. & quod subiicit, absolutus, expone vt ibi. s. destinatione, non re. Vel tertio dic, e q hic fuit iudicatum: sed sub cõditione, scilicet si iurauerit: & dices non fuisse adhuc iuratũ: & sic erat exactum, secundum hoc, id est, præceptum vt iuretur: non tamen erat iuratum: vt argu. C. eo. l. si quis iusiurãdum. licet lex illa f corrigatur per sequentem generalem, vt semper iuretur, vel in ipsa sententia, vel ante. Sed prima solu. magis placet. Item cõtra. j. de re iudi. l. post rem. in prin. Sol. quod dicit ibi, post rem iudi. vel iusiur. nil quæritur, supple, nisi noua instrumenta afferantur: g vt hic. Præterea sicut per noua instrumenta, sic propter ætatem rescinditur, si & nouæ causæ induciũtur: vt. s. de mino. l. si minor. xxv. an. h Item not. q hic subiicit, quibus solis &c. quia est arg. ad id quod not. supra, de pet. hære. si quis liber. in fi. & ad idem facit. C. si sæpi. in integ. resti. post. l. ij.

a *Iudice.* scilicet deferente. Accursius.

b *Absolutus fuerit.* destinatione, non re ipsa, secundum Py. sic ponitur infra, titu. j. l. videamus. §. item videndum est. Sed verius est vt verè fuerit absolutus: vt modo dixi in solutione contrariorum: ar. infra, de exerci. l. j. §. si is. in fi. & dic, iudice sequente suam delationem. Accursius.

c *Exacto iureiurando.* scilicet inopia probationum exigente: vt C. eo. in bo. fi. & argu. infra, eod. tutor. Et vt plene videas, distingue: aut actor nil probauit de intentione sua: & tunc reus est absoluendus d etiam sine iuramẽto: vt. C. de eden. l. qui accusare. nisi in casibus, in quibus lex defert reo iuramẽtum ad purgationẽ sui: vt. C. de his qui ad eccle. confu. l. præsenti. §. sicubi. &. C. de fi. instru. l. fin. &. C. de iur. delib. l. fin. §. licentia. & in authen. de fi. instru. §. si tamen quisquam. Si autem actor plene probat, reus condemnatur. Si vero semiplenè: puta per scripturam domesticã, quę non sola, sed cum aliis valet: & sic semiplenam inducit probationem: vt. C. de proba. l. instrumenta. Vel per comparationem literarum: ex qua non plena, sed qualisqualis sumitur fides: vt in auth. de fid. instru. §. si vero omnes moriantur. &. §. seq. col. vj. Vel per fugam rei qui debuit ibi respondere vbi officiũ gessit: vt in auth. de colla. §. super hoc. &. §. si quis autem. & ar. j. de re mili. l. non omnes. §. fi. Vel per vnum testem defertur sacramẽtum actori qui nouit veritatem rei: maxime si res petita est modica, & actor est honestus: ar. infra, de legi. tu. l. legitimos. §. j. & vt in præalleg. legibus cõtinetur. testem autem vnum dico inducere præsumptionem: vt infra, de do. præle. l. Theopompus. & infra, quemad. test. ape. l. j. §. si vnus. & supra, eo. si duo patroni. in fin. j. respon. Item & duo faciũt plenam probationem: ergo vnus semiplenam. Nec ob. j. de quæsti. l. maritus. Ibi enim non prohibuit quæstionem

XXXI. GAIVS libro trigesimo ad Edictum Prouinciale.

ADmonendi sumus, interdum etiam post iusiurandũ exactũ, permitti constitutionibus a principum ex integro causam agere, si quis noua instrumenta b se inuenisse dicat, quibus nunc solis vsurus sit. Sed hę constitutiones tũc videntur locum habere, cum à iudice c aliquis absolutus fuerit. d Solent enim sępe iudices in dubiis causis, exacto iureiurãdo, e secundum eum iudicare, qui iurauerit. Quòd si aliàs f inter ipsos iureiurando transactum sit negotium: non conceditur eandem causam retractare.

Pupillus non potest iuramentum remittere. Alexan.

XXXII. MODESTINVS libro tertio Differentiarum.

IVrisiurandi gratiã facere pupillus non potest. g

Si non est legitime iuratum, iterum iurandum est. Bart.

XXXIII. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

QVi per salutem suã iurat: licet per deũ iurare videatur (respectu enim diuini numinis ita iurat) attamen si non ita specialiter iusiurandũ ei delatum est, iurasse nõ videtur: h & ideo ex integro solenniter iurandum est i.

De quocunque re potest iusiurandũ deferri: & ille cui defertur, ex causa potest petere tempus ad deliberandum. Bart.

XXXIIII. IDEM libro vigesimosexto ad Edictum.

IVsiurandum & ad pecunias, & ad omnes res locũ habet. Etiam de operis k iusiurandum deferri potest. Nec de iniuria l propter iudicium, quòd non procederet: sed quia contra dominum: vt. C. de quæsti. l. j. Item datur actori sacramentum propter enormitatem criminis: vt. C. vnde vi. si quando. Item propter cõtumaciam rei datur actori: vt. C. de iudi. properandum. §. sinautem. Aliàs autem vbi actor non nouerit veritatem rei, vel summa non est modica, & persona actoris est suspecta, vel nõ, sed reus ita est honestus vt actor, & summa non est modica: defertur reo k iusiurandum, & absoluitur in contractibus bonę fidei & stricti iuris iudiciis: & in delictis & quasi delictis per regulam generalẽ quæ est hic, &. C. eo. l. in bonæ fidei.

Actori in multis iramentũ deferendum est.

k *Approbatur p P. Alex. & Ias.*

f *Quòd si aliàs.* id est iudice nõ deferente: l sed à parte parti in iudicio vel extra. hic emẽte *Bart.* nim solum quæritur, an sit iuratum: vt supra. e. non erit. §. dato. Sed quare diuersum? Respon. m quia hic religio tantum est circunuenta. sed quãdo iudex defert, tunc religio & iudex circũuenitur, cũ quo non ita mite agitur vt cum deo: vt supra, ea. l. pra, de arbi. Celsus. &. C. e. l. ij. & ar. ff. e. si duo. in fin.

l *Ista positio est de mente Bart. P. Alexã. Sali. & Ia.*

m *Ista displicet Bar. ideo dic aliter, vt in seq. gl. in ẽda. 3. parte prv.*

g *Vrisiurandi. Non potest.* etiam cum tutore: quia species donandi est: vt ar. C. de admini. tut. l. non omni. Accursius.

Qvi per salutem.] CASVS. Iusiurandum præstãdum est semper tale quale defertur: quia si detuli tibi iusiurandum vt iurares per deum, & iurasti per salutem tuam: iterum erit iurandum. Viuianus.

h *Non videtur.* vt supra, eo. l. iij. §. fi. & l. iiij. &. l. v. j. respon. &. §. fi. si autem specialiter est delatum, valet: vt hic, &. d. ll. Sed contra id quod subiicit supra, eo. l. remittit. in fi. Sed n ibi iurauit nõ quãdo delatum fuit, sed postea, cum iam reuocauerat. Accursius.

Dic quòd hic fuit acceptatum in facta: vt infra, de op. leg. l. ij. Sed secus in ancilla manumissa vt ramẽtũ insit vxor: quia tantum de primo matrimonio intelligitur: vt ar. cõtinẽti: ibi vero nõ, secundũ Bar.

i *Iurandum est.* primo habito pro nõ præstito: sicut & optio mancipii cũtur: vt. s. de mino. l. si minor. xxv. an. Item not. q hic subiicit, quis solis &c. quia est arg. ad id quod not. supra, de pet. hære. si quis liber. in fi. & ad idem facit. C. si sæpi. in integ. resti. post. l. ij.

Iv siurandum.] CASVS. Dicit, si dubitaretur vtrum operæ debeantur, vel nõ: iurari poterit. postea respõdet tacitæ obiectioni. quasi dicat quis illud iniurioſum esse quòd reus cõpellatur iurare. Et dicit, quòd non: quia si ipse reus noluerit iurare, referat. postea ponit casum quendam in quo nec compellitur iurare: nec est tutum vt referat: vt si petatur à te Stichus absens quẽ mihi debebas: & dubitabas an mihi tenereris, eo q credebas eum mortuum. vnde in isto dubio si deferam tibi iusiurandum, q non debeas: periculosum est iurare, scilicet propter periurium. Item periculosum est tibi referre: quia ego statim iurarẽ mihi deberi. vnde in isto dubio erit tibi danda dilatio vt tu iures. Cætera plana sunt vsque ad. §. si de qualitate. [SI DE QVALITATE.] Volui vt tu iurares mihi super librũ: voluisti iurare super altare: vel volebam vt iurares sub vna forma: tu voluisti iurare sub alia. dicit quòd iudex debet formam designare. & probatur infra, eo. l. generaliter. §. j. [AIT PRAETOR.] Hic ponũtur quædam verba prætoris, quæ sunt generalia. Dicit quòd ille cui delatum est sacramentum, debet iurare: quod si non fecerit, debet soluere. subiũgit vt possit referre, petij ergo à te: & detuli tibi iuramentũ: tu mihi retulisti. si volo iurare, tu reus eris absoluẽdus. Quid erit si te referente exigo iuramentum de calumnia? iurare non debes. [NON SEMPER.] Dicit, aliquãdo aliud refertur iuramẽtum quàm sit delatum. & hoc contingit ex variis causis, quæ arbitrio iudicis relinquuntur: postea ponit duo exempla. Vnum quãdo ex diuersitate rerum contingit incõgruitas. Aliud, quando ex diuersitate personarum, & diuersitate rerum. & glo. hoc amplius in specie declarat. Cætera sunt plana vsque ad. l. si actor. Viuian.

k *De operis.* scilicet à liberto præstandis, vel non præstandis. & ad hoc supra, eo. l. iij. §. j. Accursius.

l *Nec de iniuria.* à lege vel deferente facta.

BIU Cujas

a *Decessisse.* & defertur ei sacramentum vt iuret se non teneri.
b *Relationem.* id est non est ei tutũ referre: quia cum actor non credat mortuum, statim iurabit.
c *Certioretur.* ergo liquet manifeste quòd non sufficit iurare se credere, sed præcisè[a] sic esse vel non esse: vt infra, re. amo. l. Marcellus. §. qui rerũ. Ioan. &. ff. eo. quotiens. secus in sacramento quodam quod facit tutor vel curator: vt in authẽ. vt hi qui obliga. habere se perhib. res mi. §. vt audiens. & secus in sacramẽto calumniæ: vt. C. de iureiur. propter cal. dan. l. ij. quæ sunt argu. contra.
d *Mandatum habet.* à syndico, vel ab his ad quos administratio pertinet. Io. Et no. q᷑ eisdẽ casibus potest hic deferre quibus & procurator: vt supra, eod. iusiurandum. §. fi. secundũ quosdã. Alij asimilant tutori: vt quãdo sibi videtur, scilicet deficientibus probationib⁹ possit deferre: vt infra, eo. l. tutor. in prin. & C. de transac. l. præses.
e *Pupillo non defertur.* vt iurare cogatur, vel referre: iurare tamẽ potest si vult, & seruatur: vt supra, eo. qui iurasse.
f *Non compelli.* ex stipulatione. s. vel defensione interposita: nec à domino per actionẽ mandati: quia negotiũ cõmissum sine hoc explicari potest. Aliàs cõtra, supra, de procur. l. ad rem. &. l. ad legatũ. Azo. & est alia ratio: quia pro alio subire anceps periurium nõ debet compelli: vt infra, titu. j. l. videamus. Acc.
g *Exigatur.* Tria no. hic. Primum quòd sacramentum calumniæ potest remitti tacite, cũ demum sit præstandum si exigatur: vt hic, & infra, de ope. no. nũ. l. de pupillo. §. qui opus nouum. Nec ob. C. de iura. calum. l. ij. §. sed quia veremur. quia licet nõ expresse, vt ibi, tacite tamẽ fit: b vt arg supra, de procura. filius. §. milites. Secũdo no quòd olim pluries iurabatur: sicut erat hic, &. C. de iura. calum. l. j. & infra, de dam. infe. l. qui bona. §. si quis stipulatus. Sed hoc corrigitur: vt in auth. de iis qui ingre. ad appel. §. fi. vbi dicit semel iurari à principio tantum. Tertio no. in eo quod subiicit, hoc iusiurandum &c. sacramentum calumniæ remitti patrono: vt hic, & supra, qui satisda. cog. de die. §. fin. &. j. de dam. infec. l. qui bona. §. si alieno. & supra. e. si patronus. &. j. de obsequiis. licet. Sed hoc forte corrigitur hodie, vt nulli remittatur: vt. C. de iura. calum. l. ij. §. sed quia. Sed magis puto[c] non corrigi: tum quia non expresse corrigitur: vt ar. C. de appel. præcipimus. in fi. tum quia lex remittit, non homo. nam homo non potest remittere, vt ibi: lex autem sic, vt hic dicitur. Accursius.
h *In arbitrio.* Vtrum in præsentia iudicis sit iurandum, vel alibi, vel in libro, vel in ecclesia, d vel alibi: vt. C. eod. l. generaliter. §.

a Bal. hic dicit istã gl. fin. ad hoc quòd iuramẽtũ de veritate præstitũ nõ suffi-cit si iurans dicit se credere: nã debet cõtinere sic esse, vel nõ esse. Bol.

† *Not. bene istũ tex. per quẽ pbatur quòd excẽptio potest opponi etiã p verba dubitatiua, puta quia dico, credo me non teneri: vel similia. pro quo facit. l. si debitor. supra, de pet. hære. & in. l. si quis inficiatus. cũ similibus. infra, depo.*

b Immo nõ remittitur sed omittitur, secundum Bart.

c Sequitur Bart. P. & Ias.

d Ista glo.

queri aduersarius potest, cum possit iusiurãdũ referre. Quid tamen si ideo dicat reus se liberatum, quoniam Stichum, quẽ promiserat, putat † decessisse?[a] Non erit tutus per relationẽ:[b] & ideo ex hac causa putat Marcellus, & rectè, aut remittendum ei iusiurandum, aut spatium dandum vt certioretur,[c] & sic iuret.

Defensor ciuitatis potest deferre iuramentum, si est ei mandatum. Bart.

¶ Defensor municipum, [vel ciuitatis:] vel cuiusuis corporis, iusiurandum deferre potest, si super hoc mandatum habeat.[d]

Pupillus procurator & defensor iurare non cogitur. Alex.

¶ Pupillo non defertur[e] iusiurandum. ¶ Procurator non cõpellitur iurare, nec defensor. & ita Iulianus scribit libro decimo Digestorũ defensorem iurare non cõpelli:[f] sufficeréque ad plenam defensionem, si paratus sit iudicium accipere.

Deferens iusiurandum de veritate, debet primo de calumnia iurare: nisi sit parens vel patronus: & quando dubitatur de forma iuramenti, committitur iudicantis arbitrio.

¶ Qui iusiurãdum defert, prior de calũnia debet iurare, si hoc exigatur:[g] deinde sic ei iurabitur. Hoc iusiurandum de calũnia, æquè patrono parentibúsque * remittitur. ¶ Si de qualitate iuramenti fuerit inter partes dubitatum: conceptio eius in arbitrio[h] * iudicantis est.

Si is cui defertur iuramentum non iurat, nec refert: cogitur soluere, nisi ex causa recuset. h. d. vsque ad fi. Bart.

¶ Ait prætor: *Eum, à quo iusiurandum petetur: soluere, aut iurare cogam.* Alterũ itaque eligat reus:[i] aut soluat, aut iuret. Si non iurat: soluere cogendus erit à prętore. ¶ Datur autem & alia facultas reo, vt si malit,[k] referat iusiurandum. Et si is, qui petet,[l] cõditione iurisiurandi nõ vtetur: iudicium[m] ei prætor nõ dabit.[n] Aequissimè enim hoc facit: cum non debeat* displicere cõditio iurisiurandi ei, qui detulit. ° sed nec iusiurandum de calumnia referenti defertur: quia non est ferendus actor, si conditionis [nomine] quam ipse detulit, de calumnia velit sibi iurari. ¶ Non semper autem consonans est, per omnia referri iusiurandum [tale,] quale defertur: forsitã ex diuersitate rerum[p] vel personarum[q] quibusdam emergentibus, quæ varietatem inducunt. Ideoq; si quid tale inciderit, officio iudicis cõceptio huiusce modi iurisiurandi terminetur.

Hic ponitur practica præcedẽtiũ. Alex.

¶ Cum res[r] in iusiurandum dimissa[f] sit: iudex iurantem absoluet, [&] referentem audiet. Et si actor iuret, condemnet reũ. Nolentem [autem] iurare reũ, si soluat, absoluit: non soluentẽ condẽnat. Ex relatione non iurante actore, absoluit reum.

Quando deficiunt probationes, potest tutor iuramentum deferre. Bartolus.

XXXV. PAVLVS libro vicesimo octauo ad Edictum.

TVtor pupilli, omnib⁹ probationibus aliis deficientibus,[t] iusiurãdum deferens, audiẽdus est. Quandoque[u] enim pupillo denegabitur actio.

Prodigus & furiosus non possunt iusiurandum deferre. Bal.

¶ Prodigus si deferat iusiurandum, audiendus non est. Idémque in cæteris similibus ei dicendum est. Nam siue pro pacto[x] conuento, siue pro solutione,[y] siue pro iudicio[z] hoc iusiurandum cedit: non ab aliis

A pe. Vel dic, vt infra, ea. l. §. fi. & supra, eod. qui per saltum. Accur.
i *Eligat reus.* vt. C. eo. l. delata. vel etiam recuset hodie: vt. C. de eo. generaliter. §. sinautem electio. Est autem ideo sua: quia alteratiue tenetur: vt hic, & infra, de iure do. l. plerunque. in fi.
k *Si malit.* immo videtur non licere referri: vt infra, re. amo. l. Marcellus. §. fi. quæ est contra. Sol. speciale est in illa actiõe & in aliis turpibus: vt si cõsentiat sciat factũ, nõ possit referre. f iusiurandum nec recusare, vt ibidem aliàs & referri vt hic & recusari potest: vt Cod. de re. cre. generaliter. §. sinautem.
l *Petet.* ab alio iurati.
m *Iudicium.* principalis debiti. Accursius.
n *Non dabit.* Not. de negari iurisdictionem ex causa: vt supra, quibus cau. maio. l. & si per prætorem. sed & si dum.
o *Deuitat.* Cato. Pare re legem quam tuleris. vt hic, & supra quod quisque iur. l. C. de reb. cre. l. pe. §. autem. Accursius.
p *Rerum.* vt si contra actionẽ de dolo mtento: & tibi déero iures te non fecisse dolum: refers iura. me fecisse in re quæ tribuos aureos. nec aliter datur actio. lo. vt. ff. de dolo. in fin. &. l. idem est si agas[s] ex donatione quæ est vltra quingẽtos solidos. & déero iusiuran. vt iuré me donasse: & ego réfero vt iures me donasse vltra quingentos solidos: vt. C. de do. l. pe. §. fi. Sed hoc si in totũ volo euadere: vel tu vis tũ quod petis, tibi dari. Nec ob. ff. rerũ amo. l. Marcellus. §. fi. & l. si quia ibi in absẽtia, hic in aperto. Accursius.
q *Vel personarũ.* vt libertus agat iniur. & patrono deferatur iusiurãdum, vt iuret se nõ fecisse iniuriam: patronus refert: iura me tibi fecisse atrocem iniuriã vt supra, de in ius voc. sed & si. §. fin. & infra, de iniur. l. prætor. §. ij.

Item nota hic ex varietate personarũ ius vel statutum statim mutari: vt supra, nego. gest. l. Pompo. in negotiis gestis. & hoc iudex cognoscit: vt hic, & supra. e. l. §. si de qualitate.

r *Cum res.* absoluet reum ab obseruatione iudicij.
s *Dimissa.* i. placet partibus rem decidi iuramento vnius partis.
t *Vtor. Deficientibus.* vt supra, eo. iusiurandum. §. j. & ij. transigere etiam potest tunc: vt. C. de transac. præses. & infra, de fur. interdum. §. penul. aliàs non, vt in dictis legibus.
u *Quandoque.* id est quandocunque, id est semper. Vel dic, id est, si non inueniatur læsus. alioquin contra: vt supra, eod. num. postea. §. si minor.
x *Pro pacto.* de hoc statim dices.
y *Solutione.* vt supra, eod. l. iusiurandum loco.
z *Iudicio.* vt supra, eo. qui iurasse. §. fin. &. l. sequen. Et plenius [illegible] not.

BIU Cujas

not.quia videtur sacramentum cedere in locum pacti: vt dixi in ciuili obligatione. Nam sicut pactum non tollit ciuilem obligationem,ita iusiurandū in locum solutionis cedit in naturali obligatione. nam sicut naturalis obligatio ipso iure tollitur per solutionem,ita per sacramentum: vt infra,de solu. Stichum.§. naturalis. Cedit in locum iudicij:quia sicut iudiciū rem certam[a], facit aut perimit,ita & sacramentum: vt supra,eo. nam postea.§.si is qui tempora. Vel sicut iudiciū parit actionē in factū, ita & sacramentum: vt C.e. actori. Item cedit in locum acceptilationis: vt infra,eo.l.iusiurandum. Accursius.

a *Qui non compelluntur.* Et est ratio,quia loco iudicij iusiurandum succedit: vt supra,eod. qui iurasse.§.fi. in fi. & supra, de iudic. sed & §.ex quibus.

Si actor.] *CASVS.* Debebas mihi.x. ex causa mutui.postea cōstituisti mihi illa te soluturum, egi contra te de constituta pecunia: & deferente me iurasti te mihi non teneri de consti.pecu.postea volo agere cōdi. certi: an possim? Et respō. quòd sic, ex quo de priori obligatione iuratū nō est. Viuianus.

b *Cessabit.* agitur ad eandem pecuniam, & alia actione, & cessat exceptio. Sed cōtra, supra,eod duobus.§. exceptio. Solut. b vbi alia actio quæ proponitur, et eadem causa competit, ex qua & illa de qua iuratum est: obstat exceptio. sed vbi competit ex alia, non ob. at prima actio hic nō propter constitutionē pecuniæ cōpetit. Sed nōne iusiurand. vice solutionis[c] est? Respon. est quantum ad id de quo iuratum est, scilicet quantum ad constitutionem. vnde de constituta non tenebitur ac si soluisset: non[d] autem quantum ad illas actiones super quibus non iuratur. Accursius.

Si non.] *CASVS.* Petebam à te.x. iureiurando delato petiisti à me vt iurarem de calumnia. nolui iurare. perinde est ac si iusiurand. tibi fuerit remissum. Sed an mihi actio denegabitur, quia per me stetit quo minus iuraretur: quia nolui iurare de calumnia? Et respon. quòd sic. Viuianus.

c *Si non fuerit remissum.* scilicet expressim. Azo. tacite sic: [e] vt in fine.l.& facit ad.l.infra, quod vi aut clam.l.j.§. sed & si quis contra testa. Item quod hic dicit de calumnia, dic hodie corrigi: cum semel tantum iuretur: vt dixi supra, eo. iusiurandum.§. qui iusiurandum. Item no. quòd si non facio quod debeo: si tamen tu non facis quod tu debes, non obtines: vt hic. sic infra, de contrahen. empt. l. si in emptione.§. item si emptor. Accursius.

d *Ab eo.* scilicet actore. Accursius.

e *Detulerit.* quia tunc sine dubio actio denegaretur.

f *Iuretur.* scilicet ab actore.

Manifestæ.] *CASVS.* Placuit litigantibus vt lis sacramento decideretur vnius, puta Titij: deinde ei fuit delatum sacramentum, & ab eo susceptum. dicit se nolle iurare. dicit iudex: referas ergo aduersario. non vult. Dicit, quòd ista est manifesta turpitudo. Viuianus.

g *Nolle.* abundat vna negatio. f sic infra, de dam. infec. flumi-

delatum probari debet, quam qui ad hæc habiles sunt.

Non cogitur quis iurare vbi non potest conuenivi. Bartolus.

QUi non compelluntur[a] Romæ iudicium accipere: nec iurare compellendi sunt: vt legati prouinciales.

Iuramentum restringitur ad eam causam super qua iuratur, nec ad aliam porrigitur. Bartolus.

XXXVI. VLPIANVS libro vicesimoseptimo ad Edictum. B

SI actor deferat iusiurandum de sola constituta pecunia, & reus iurauerit: exceptione vtetur, si de constituta conueniatur. Sed si de sorte, id est de priore obligatione conueniatur, exceptio cessabit:[b] nisi de hac quoque iurauerit, aduersario deferente.

Deferens, qui non vult iurare de calumnia, remittenti similis est. Bartolus.

XXXVII. IDEM libro trigesimotertio ad Edictum.

SI nō fuerit remissum[c] iusiurandum, ab eo[d] qui detulerit, [c*] nec de calūnia iuretur:[f] consequēs est, vt debeat denegari actio. sibi enī imputet, qui processit ad delationē iurisiurādi, nec prius de calūnia iurauit: vt sit iste remittenti similis. C

Is cui iuramentum delatum est, iurare vel referre tenetur. aliàs pro confesso habetur. Alexan.

XXXVIII. PAVLVS libro trigesimoseptimo ad Edictum.

MAnifestæ † turpitudinis & cōfessionis est, nolle[g] nec iurare, nec iusiurādum referre.

Ex pacto collato in conditionem iuramenti, secuto iuramēto oritur exceptio. Bar.

XXXIX. IVLIANVS libro decimo Digestorum.

SI quis cum debitore suo pepigerit, ne ab eo pecunia peteretur si iurasset se Capitoliū non ascendisse, vel aliud quodlibet fecisse, vel non fecisse, issq; iurauerit: & exceptio iurisiurādi dari debebit, & solutum repeti poterit. Est enim iusta[h] cōuentio,[i] si quælibet causa[k] in conditione iurisiurandi deducta fuerit.

Si iuratur super debito, liberatur pignus: & contra actionem ad pœnam paratur exceptio: & soluti postea datur repetitio. Bartolus.

XL. IDEM libro tertiodecimo Digestorum.

IVsiurandū † à debitore exactum efficit, vt pignus liberetur. Est enim hoc acceptilationi simile, [&] perpetuā certè exceptionem parit. Idcirco pœnam quoque petentē creditorem exceptione summoueri oportet: & solutū repeti potest:[l] vtpote cum interposito eo, ab omni controuersia discedat.[m]

Etiam absenti potest iusiurandum remitti. Bartolus.

XLI. POMPONIVS libro singulari Regularum.

LAbeo etiam absenti[n] & ignoranti[o] iurisiurādi gratiam fieri posse[p] respondit. Sed & per epistolam gratia iurisiurandi fieri potest.

A num.j.respon.&.C.de ser.fugi.l.j.& in auth.de hære.& Fal.§.inordinatum. Item not. quòd hæc lex loquitur cum fuit susceptum iusiurandum: vt quia placuit vtrique parti vt res per iusiurandum decideretur. Alterutrum enim etiam hodie faciendum est: vt hic, &.C.eo.delata.& infra,de cōsti.pecu.l.illud.§.j. Porro[g] si nō fuerit susceptum, non est manifestę turpitudinis, cum possit recusari: vt C.eod.l. generaliter.§. sinautem. & reuocari: vt. vt. C.eod.l. si quis iusiurādum. Vel dic, olim erat turpe: quia cogebatur suscipere: vt hic. Sed hodie[h] corrigitur per.d.l.C.eodem.l.generaliter. Nec ob.ea.l. in fin. vbi dicit, quòd recusari nil corrigitur de legibus antiquis: quia hic non: vt hic. casus excipitur de recusatione: vt alius in eo. quòd post sententiam & iurabatur: quod hodie[i] non est:[i] vt. C. eod. si quis iusiurandum. &.l. generaliter.§.j. Accur.

Si quis.] *CASVS.* Cum habebam debitorem, feci ei pactū de non petendo, si iuraret quòd Capitoliū † non ascenderet. si iurauit, & petam, obstabit mihi pactum. Viuian.

h *Iusta cōuentio.* vt. C. mētū præsti cōmunia vtriusque iudic. si cum patruo. Sed videtur iniusta: ideoq; non iuramentum remittendum: vt infra, de cōdi. ad acceptilationē. quæ est contra. Solut. illud circa vltimas voluntates, vt sacramentum remittatur: hic in contractibus. Vel ibi de futuro fuit conditio, hic de præterito. Sed quid si promisi tibi. x. si iures te ascēdere Capitoliū: & iuras. nunquid oritur actio ex sacramēto, vel ex pacto? Respon. ex pacto. Nam si promisi si ascenderes: non ex ascensu, sed ex pacto datur actio: sed quæ? de dolo, quasi tu prēuenire debeas in faciendo: & sic est facio vt des: vt infra, de præscript. verbis. l. naturalis.§. quod si faciam. licet quidam distinguāt, aſsit vel absit. Vel melius hic non fuit contractus innominatus: quia nō modus obligare valens, sed conditio fuit apposita: ideo ex stipulatione, vel ex conditione, vel simili causa secundum ius commune agetur ad dicta.x. promissa. Sed in casu huius. l. hoc non seruatur: quia fuit pactum factum ad excipiendum.

i *Conuentio.* id est, pactio de non petendo.

k *Causa.* vt ascendere Capitolium, vel non ascendere. Accur.

Iusiurandum.] *CASVS.* Si debitor meus me deferente iurauerit se, Mæuium teneri: pignora quæ obligauit, liberantur: neque pœnam petere poterit ratione illius debiti: & si soluerit, repetet. Viuianus.

l *Repeti potest.* vt supra. l. proxi. aliter si verus debitor sit absolutus: vt infra, de condic. inde. Iulianus.

m *Discedatur.* & naturalis obligatio tollatur: vt infra, de solu. Stichum.§. naturalis. & infra.l.fi.

Labeo.] *CASVS.* Procurator meus detulit tibi iusiurandum. illud iusiurandum tibi remisi. Dicitur, quòd si tu etiam ignores quòd tibi remissum fuit: nihilominus remissio valet. Viuian.

n *Absenti.* per nuntium. k Accursius.

o *Ignoranti.* tépore factæ gratiæ: sed sciet quādo parabit iurare.

p *Posse.* vt.C.e.generaliter.§. his de præsentibus. Et sic not. arg.

g *Ista solutio* manifestę turpitudinis, *Bar. Ang.* posit recusari: vt *Pau. Fulg. Sal. Alex.* & *Ias.*

h *Nihil est.* ideo dic qđ *Bar. Ang.* *Alex.* & *Ias.* licet *Fulg.* & *Albu.* contrà.

k *Sequūtur But. Bart. Ang. Alex. & Ias.*

BIU Cujas

pro collatione prębendarum procuratoribus absentium facta, vt teneat: vt infra, de don. l. absenti. & C. de don. l. si aliquid.

a *Creditore. Eius.* scilicet pupilli. Accursius.

b *Mihi.* ô Iuliane, [a] de quo subiicit.

a *Immo debet esse ô Pō ponī, secundum Alb.*

c *Non oportere.* quia non accepit: vt dicit.

d *Obligatio.* siue erat iūcta cū ciuili, vt quia cum tutore: siue non, quia sine eo. Accur.

Iureiurādo tollitur naturalis obligatio.

e *Tolletur.* Nota naturalem obligationem iureiurādo tolli: vt infra, de solu. Stichum. §. naturalis.

f *Si vero interuenisset.* quia dicebat se non fecisse cū auctoritate tutoris: quę in obligatione pupilli est necessaria: vt instit. de auctor. tuto. §. j. & sic confitebatur factum: sed negabat de iure teneri. Az.

g *Nō tuebitur.* quia naturaliter pupillus accipiēdo se obligat: vt infra, de noua. l. j. in fin. nisi cū ipso tutore contrahat: quo casu nec naturaliter tenetur: vt infra, de actio. & obliga. l. pupillus. &. j. de auct. tut. l. v. in princi. vnde quando pupillus naturaliter tenebatur, vt hic erat, fideiussores tenētur: vt infra, de fideiuss. l. fideiussor. §. j.

h *De facto.* id est, an acceperit.

i *An de iure.* apparet hic de iure iurari posse: sed hoc ideo, quia ponitur ius pro qualitate facti: vt. C. si contra ius vel vtili. pu. l. ij. Accur.

k *Creditore.* id est, an cum tutore.

l *Intelligere.* i. præsumere, in dubio: quia ꝓniores &c. vt. j. de actio. & obli. l. Arrianꝰ.

m *Non oportere.* quia non fuit contractū, vel fuit solutum.

n *Atquin.* pro sed.

o *Prodesse.* vt supra, eo. duobus. §. j. &. ij.

p *Debebit.* vt supra. e. nam postea. §. iusiurandum. Accursius.

q *Eadem ratio.* hic solus casus deerat: nam omnes alij qui hic sunt, erāt supra in prædictis modo legibus.

r *Reo.* vt supra, eod. duobus. §. j. Accursius.

Si debitor iurat ex causa quæ personam tātum ab obligatione eximit, fideiussori nō proderit. secus si iurat super contractu: quod facere videtur in dubio. Bartolus.

XLII. IDEM libro octauodecimo Epistolarum.

CReditore, qui de mutua pecunia contra pupillū contendebat, iusiurandum deferēte: pupillus iurauit se dare non oportere. eandem pecuniam à fideiussore eius [a] petit. an excludendus sit exceptione iurisiurandi? quid tibi placeat, rescribe mihi. [b] Eam rem apertius explicat Iulianus. Nam si controuersia inter creditorē & pupillum fuerit, an omnino pecuniam mutuā accepisset, & conuenit vt ab omni conditione discederetur, si pupillus iurasset, ísq; iurauerit se dare non oportere: [c] naturalis obligatio [d] hac pactione tolletur, [e] & soluta pecunia repeti poterit. Sin verò creditor quidem se mutuam [pecuniam] dedisse contendebat: pupillus autem hoc solo defendatur, quòd tutor eius non interuenisset, [f] & hoc tale iusiurandum interpositum est: hoc casu fideiussorem prætor non tuebitur. [g] Si autem liquidò probari nō potest, quid actum sit: & in obscuro erit (vt plerumque fit) de facto, [h] an de iure [i] inter creditorem & pupillum controuersia fuerit: deferente creditore, [k] pupillū iurasse, intelligere [l] debemus, id actum inter eos, vt si iurasset se dare non oportere, ab omni conditione discederetur: atque ita & solutā pecuniam repeti posse: & fideiussoribus exceptionem dari debere existimabimus.

Iuramentum fideiussoris super facto prodest reo: secus si super persona iuretur. Bart.

DE IN LITEM IVRANDO.

Supra dictum est de iureiurando, quod est de re: vt supra, titu. I. quotiens. hic de eo quod est ex voluntate siue affectione: vt infra, eo. l. I. & l. videamus. §. iurare. Accursius.

REm in iudicio.] CASVS. Egi contra te rei vindic. vel consimili actio. vnde cum debebas satisdare iudicatum solui, obtulisti quendam fideiussorem qui non satis erat idoneus ad rem petitam. dicebam quòd dares mihi magis idoneum fideiussor. quia forte ego iurabo in litem: & sic forte non erit soluendo ad eam quantitatem quam in sacramento comprehendam: quia forte cum non habet in bonis nisi. c. ego puto iurare ad. cc. Dicit, quòd non sum audiendus: quia non videtur res petita maioris vel minoris pretij, quod ita potest crescere per sacramentum. contingere tamen potest vt pretium eius plus æstimetur: & hoc dicit verum esse, siue agatur ad hoc quod meum fuit, siue agerem ad exhibendum. Hoc dicit cum principio legis sequentis. Viuianus.

f *Rem in iudicio.* Dupliciter potest poni casus [b], vel in re facti da, vel iam facta. in re facienda, vt cum ago contra Titium aliquo actione qua iuratur in litē, vt rei vindi. & petitam fideiussores iudicio sisti idoneos, vel iudi. sol. secundū id quod potest crescere litis contra nō danturnisi cum tenus lis est inspecto principio. certe hoc vltimum sufficit, vt hic, &. §. si quis in iure non ierit. l. j. nec enim aduentitij casus &c. vt infra, qui & à quib. Iulianus. Item casum ad uersamque for. &c. infra, de verbo. obli. inter stipulantem. § facram. & ad hoc forte de iurisd. om. iudi. cum quædam. §. fi. In re iam facta, [c] vt si dedisti fideiussores idoneos, specta quantitate petitur: sed postea pter contumacium plus est damnatus te fideiussores non nentur: vt arg. fideiusso. l. fin. ne [d] infra, ad. l. pater. §. legato. lienus. & de leg. iu dubium. §. fin. Acc

t *Condemnatio.* æstimatio.

u *Vltra rei pretium.* est, vltra æstimationem veritatis: vt supra, quis eum qui in iure catus. l. pe. §. j. & hic duo ar. Primum, ꝙ non inspicitur euenire potest. & vtraque parte die vt xi. §. de iurisd. om. si idem. in fin. legis. Aliud quia rerum non affectione, sed rei veritate æstimatur: vt hic, &. §. ad. Aquil. l. si seruū meum. &. j. ad. l. Fal. pretia. Sed arg. contra. j. man. cum seruus. *ADDITIO.* Dic, quòd ibi pter affectionem non actio datur: hic com-

DE IN LITEM IVRANDO.

TITVLVS III.

Hæc lex legitur duobus modis. secūdum primam lect. hoc dicit. Non debemus inspicere quod euenire potest, si ad id non est res naturaliter dēstinata. sed secundum alteram lect. h. d. Fideiussor non tenetur in id ad quod ex contumacia condemnatio crescit. Bartolus.

I. VLPIANVS libro quinquagesimoprimo ad Sabinum.

REm [f] in iudicio [f] deductam non id circo pluris esse opinamur. quia crescere [eius] condēnatio [t] potest ex cōtumacia nō restituētis, per iusiurandū in litē. Nō enim res pluris fit per hoc, sed ex cōtumacia æstimat vltra rei [u] pretiū:

Istud iuramentum defertur ratione doli, non ratione culpæ. Alexan.

II. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SIue nostrū [x] quid petamus, siue ad exhibēdum agatur. Interdum quod interest [y] agentis, solum æstimatur: veluti

Si fideiussor iurauerit se dare nō oportere: [m] exceptione iurisiurandi reus promittendi tutus est. Atquin [n] si quasi omnino idem non fideiussisset, iurauit: non debet hoc iusiurādum reo promittendi prodesse. [o]

Ex iuramento defensoris quæritur exceptio defenso, & etiam ei cui quæreretur si defensus iurasset. idem in re iudicata. Bart.

Sed & si [p] actore deferēte, defensor absentis vel prędentis iurauit eum, quem defendit, dare non oportere: exceptio iurisiurādi ei, cuius nomine iuratum * fuerit, dari debebit. [p] Eadem ratio [q] est, & si fideiussoris defensor iurauerit. reo [r] enī detur exceptio. Itē si reus iurauit, fideiussor tutus sit: quia & res iudicata secundum alterutrum eorum vtrique proficeret.

DE IN LITEM IVrando.

TITVLVS III.

Hæc lex legitur duobus modis. secūdum primam lect. hoc dicit. Non debemus inspicere quod euenire potest, si ad id non est res naturaliter dēstinata. sed secundum alteram lect. h. d. Fideiussor non tenetur in id ad quod ex contumacia condemnatio crescit. Bartolus.

I. VLPIANVS libro quinquagesimoprimo ad Sabinum.

REm [f] in iudicio [f] deductam non id circo pluris esse opinamur. quia crescere [eius] condēnatio [t] potest ex cōtumacia nō restituētis, per iusiurandū in litē. Nō enim res pluris fit per hoc, sed ex cōtumacia æstimat vltra rei [u] pretiū:

Istud iuramentum defertur ratione doli, non ratione culpæ. Alexan.

II. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SIue nostrū [x] quid petamus, siue ad exhibēdum agatur. Interdum quod interest [y] agentis, solum æstimatur: veluti

petens contra non contumacem non augetur, secundum Ange. Pau. Alexan. & Iasonem.

Siue nostrum.] CASVS. In lege superiori in fi. dicitur, ꝙ quando in litem iuratur, æstimatur res vltra verum pretium: hic dicit, quòd verum pretium rei æstimatur: puta antequam qui restituere debuerit, fuerit in culpa, & non in dolo. Viuianus.

x *Siue nostrum.* Potest legi tota continue: & non coniungatur legi superiori, nec sit hic. §. interdum. vel sit hic. §. [e] & hic primum ver. cum. l. superiori iungatur. Et dic, nostrum petamus: vt per res vindi. in qua iuratur in litem: vt supra, de rei vindi. qui restituere. vel etiam ius, vt seruitutem: vt supra, si ser. vin. l. harum actionum. in fi. & in ac. ad exhi. vt subiicit. &. j. eo. in actionibus. in prin. & ad exhi. l. iij. §. ij.

y *Interdum.* quod interest? an per iuramentum probetur: vel per testes?

BIU Cujas

testes? Respon. per testes, secundum Io. vt. C. de sen. quæ pro eo quod interest. l. j. §. in aliis autem.

a *Quanti in litem iurauerit.* facta taxatiõe: vt. ff. de dolo. arbitrio. & j. eo. videamus. §. penul. & l. in actionibus. §. j. Interdum tamẽ iuratur in litem, id est, in verã æstimationem: vt. j. l. proxi. & l. cum furti. & sic intelligitur. l. in actionibus. §. plane. j. eo. Sed quid si patet iudici actoris affectio: an debeat exigere sacramẽtum in litẽ? Videtur, quòd non: quia in incertis nõ certis & cæ. vt. j. de verb. oblig. continuus. §. cũ ita. Econtra, q̃ sic: quia non vt iudex scit: & ideo ex fide eorum quæ probantur, iudicat. nõ sua conscientia: quod verum puto: b vt. ff. de offi. præsi. illicitas. §. veritas.

Nummis.] CASVS. Deposui pecuniã penes te. noluisti eam restituere. nunquid in litem iurabo? Et dicit, quòd non: cum nõ interest mea alios nũmos habere quantum & illos eosdem. Sed pone: promiseram sub vsuris, vel sub pignore: & ideo quia non fuit pecunia deposita mihi restituta, venditum est pignus, & commissa est pœna: & dicit, q̃ adhuc in litem iurabitur. si tamẽ damnũ passus sum, quia pecunia non fuit restituta, iurare potero: & dicitur id sacramentum ad damnum, vel propter damnum: & non in litem. alij tamen aliter dicunt. Cætera plana sunt vsque ad. §. iurare.

b *Interfuit.* supple magis illam pecuniam habere, quàm aliam.

c *Æstimatio.* id est, nũmi ipsi certi sunt, qui rerum sunt æstimatio. Io. nec enim in pecunia potest esse interesse, si recte inspicias, nisi fuerit in mora. tantum enim interest mea hanc habere pecuniam, quantum illam. secus in libris & aliis rebus: quia pecunia per se non æstimatur: vt infra, de fideiusso. l. si ita. Azo. sed nec alia ratione iurat, nisi forte & cætera. vt sit bona exceptio. nec enim est hoc iuramentum in litem: & ideo caute ponit, iuret: & nõ repetit, in litem. in litem autem non iuratur: quia non fuit contumax in commissione pœnæ: sed in restitutione ob quam est commissa pœna. Item quia affectio nulla est maior ad vnam pecuniã quàm ad aliam: ob quã affectionẽ in litem cõsueuit iurari: vt. ff. l. pri. §. j. Alij dicũt hic iurari in litẽ: vt. j. eo. in actionibus. §. plane.

d *Sua die.* scilicet die præstituta, vel die interpellationis. aliud itaque est in specie: aliud in quantitate deposita. nam in specie iuratur in ac. depositi: vt. j. depo. l. j. §. in depositi. Item in hac venit fructus. at cum quantitas non venit quod potuit lucrari. ff. negotiando: sed venit illud tantum quod interest sua die datos esse, secundum Io. quod interesse duplex est, vt hic dicitur. & facit ad idem. j. de eo quod certo loco. non vtique. §. nunc de officio. Hic quæro, an in aliis contractibus bonæ fidei vel stricti iuris, vt in mutuo, habeat locum quod hic dicitur. Rñ. sic, c vt. j. de eo qđ cer. lo. quòd si Ephesi. Item an per sõlum iuramentum possit aliàs probari? Respon. sic, per. l. istam contra dolosos. Accursius.

Videamus.] CASVS planus est vsque ad. §. iurare. in quo sic ponitur: In superiori. §. dicit, quòd debet iurari iudice defferente: & aliàs non valet iusiurandum. Sed pone, quòd iudex detulit: nunquid potest iurari in infinitum? Et dicitur, quòd sic. Nũ-

cum culpa non restituentis, vel non exhibentis, punitur. Cùm verò dolus [punitur,] aut contumacia, nõ restituentis, vel nõ exhibentis: quanti in litem iurauerit a actor.

In his in quibus nõ cadit affectio, nõ defertur iuramentum in litem ad probandum verum interesse, etiam extra rem quod circarem non cadit. h. d. Diuiditur in duas partes, quæ patent ex summario. Secunda ibi, nisi. Bartolus.

III. VLPIANVS libro trigesimo ad Edictum. B

NVmmis depositis, iudicẽ non oportet in litem iusiurandum deferre: vt iuret quisque quod sua interfuit b: cum certa sit nũmorum æstimatio c: nisi fortè de eo quis iuret, qđ sua interfuit nummos sibi sua die d redditos esse. Quid enim si sub pœna pecuniam debuit, aut sub pignore: quod quia deposita ei pecunia abnegata * est, distractum est?

In causa, quæ per tutorem agitatur, pupillus vel mater eius ad iurandum de affectione non admittitur: tutor & curator nõ cogitur. sed volens admittitur: adultus etiã admittitur. Bartolus. C

IIII. IDEM libro trigesimo sexto ad Edictum.

VIdeamus in tutelari e causa quis iurare, & aduersus quẽ possit. Et quidem ipse pupillus si impubes f est, nõ potest. Hoc enim sæpissime rescriptum est. Sed nec tutorem cogendũ, vel matrẽ pupilli admittendã g, & si parata esset iurare, diui fratres rescripserunt. Graue enim videbatur, & ignorantes & inuitos tutores, sub alieni † compẽdij h emolumento, etiã periurium anceps subire. ¶ Curatores quoque pupilli vel adulescentis non esse cogendos in litem iurare, rescriptis imperatoris nostri, & diui patris eius cõtinetur. Si tamen tantam affectionem pupillo suo, vel adulescenti tutores, vel curatores præstare volent, auctoritas iuris non refragabitur i, quin iudicio quod inter ipsos acceptũ est, finis k eiusmodi possit adhiberi. Non enim l ad suã vtilitatem iurisiurãdi referenda æstimatio est, sed ad domini cuius nomine tutelæ ratio m postulatur. Adulescens verò, si velit, iurare potest n.

Solus iudex potest iuramentum in litem deferre: & in infinitum potest iurari: debet tamen iudex certam quãtitatem taxare in quã iuretur. non tamen præstitum iuramentum cogitur iudex omnino sequi, si tale iuramentum ob culpã non defertur. h. d. vsque ad. l. in actionibus. Alexan. C

¶ Deferre autẽ iusiurandũ iudicẽ oportet. Cæterùm si alius o detulerit iusiurãdũ, vel [eo] nõ delato iuratũ sit: nulla erit religio, nec vllũ iusiurãdũ. & ita cõstitutionib. expressum est impatotis nostri, & diui patris ei. ¶ Iurare autẽ in infinitũ p licet.

a *Quanti in litem iurauerit.* facta taxatiõe: vt. ff. de dolo. arbitrio. & j. eo. videamus. §. penul. & l. in actionibus. §. j. Interdum tamẽ iuratur in litem, id est, in verã æstimationem: vt. j. l. proxi. & l. cum furti. & sic intelligitur. l. in actionibus. §. plane. j. eo. Sed quid si patet iudici actoris affectio: an debeat exigere sacramẽtum in litẽ? Videtur, quòd non: quia in incertis nõ certis & cæ. vt. j. de verb. oblig. continuus. §. cũ ita. Econtra, q̃ sic: quia non vt iudex scit: & ideo ex fide eorum quæ probantur, iudicat. nõ sua conscientia: quod verum puto: b vt. ff. de offi. præsi. illicitas. §. veritas.

b *Interfuit.* supple magis illam pecuniam habere, quàm aliam.

c *Æstimatio.* id est, nũmi ipsi certi sunt, qui rerum sunt æstimatio. Io. nec enim in pecunia potest esse interesse, si recte inspicias, nisi fuerit in mora. tantum enim interest mea hanc habere pecuniam, quantum illam. secus in libris & aliis rebus: quia pecunia per se non æstimatur: vt infra, de fideiuss. l. si ita. Azo. sed nec alia ratione iurat, nisi forte & cætera. vt sit bona exceptio. nec enim est hoc iuramentum in litem: & ideo caute ponit, iuret: & nõ repetit, in litem. in litem autem non iuratur: quia non fuit contumax in commissione pœnæ: sed in restitutione ob quam est commissa pœna. Item quia affectio nulla est maior ad vnam pecuniã quàm ad aliam: ob quã affectionẽ in litem cõsueuit iurari: vt. ff. l. pri. §. j. Alij dicũt hic iurari in litẽ: vt. j. eo. in actionibus. §. plane.

d *Sua die.* scilicet die præstituta, vel die interpellationis. aliud itaque est in specie: aliud in quantitate deposita. nam in specie iuratur in ac. depositi: vt. j. depo. l. j. §. in depositi. Item in hac venit fructus. at cum quantitas non venit quod potuit lucrari. ff. negotiando: sed venit illud tantum quod interest sua die datos esse, secundum Io. quod interesse duplex est, vt hic dicitur. & facit ad idem. j. de eo quod certo loco. non vtique. §. nunc de officio. Hic quæro, an in aliis contractibus bonæ fidei vel stricti iuris, vt in mutuo, habeat locum quod hic dicitur. Rñ. sic, c vt. j. de eo qđ cer. lo. quòd si Ephesi. Item an per sõlum iuramentum possit aliàs probari? Respon. sic, per. l. istam contra dolosos. Accursius.

e *Tutelari causa.* si tutor agit nomine pupilli.

f *Impubes.* id est, quia impubes &c. secus in adolescente: vt infra. e. l. §. adolescens. Acc.

g *Admittendam.* quia credimus, quòd in infinitum iuret amore filiorum, f cum nullus affectus vincat patrem: vt. C. de cu. fu. l. fi. j. respon. & quia plus quàm se filium diligit: vt supra, quod me. cau. isti quidem. §. fi. sed si tutrix est, vt tutor admittitur, licet non cogatur: vt hic, & ff. de noxa. quotiens. §. si tutor. sed sacramentum calũniæ tutores & curatores prorsus præstare coguntur: vt. C. de iu. calũ. l. ij. §. quod observari. Idem est in eo quod fit pro lite decidenda, pro quantitate expensarum: quia hoc præstare cogitur: vt. C. de re. cre. l. gñaliter. & de iudi. properandum. §. j. Accursius.

h *Compendii.* maxime, nam nec propter suum compendiũ: vt supra, titu. j. l. iusiurandum & ad pecu. in fin. j. respõ. & supra, qui satisda. cog. de die. §. fi. nec propter alienum: vt hic, & infra, re. amo. l. Marcellus. §. pater. Est tamen ar. contra. huic dicto, vbi alienum compendium debet quis præferre: vt infra, de admi. tu. l. tutor. §. non est audiendus. Accursius.

i *Refragabitur.* immo videtur refragari, cum solus dominus debeat iurare: vt infra, eod. vulgo. quæ est contra. Sol. & tutor est quasi dominus infra, vt de fur. interdum. §. qui tutelã. & pro emp. qui fundum. §. si tutor.

k *Finũ.* scilicet per sacramentum, quod est instrumentum decidendi lites: vt Cod. de re. cred. l. in bonæ fidei. vt supra, titu. j. l. j.

l *Non enim.* bene dico tutorem præstare iuramentum, quo æstimetur vtilitas: quia non ad suam, quæ nulla est, sed ad pupillum refertur. iurabit enim g pro quanto suus adultus, vel pupillus nollet re carere: vt hic, & supra, ibi, sub alieni compendij &c. non autem pro quanto ipse tutor nollet suum pupillum re carere. sic & supra, si quis cau. l. penul.

m *Ratio.* id est debitum occasione tutelæ: quia tutor est.

n *Potest iurare.* quoddam ergo adolescenti permittitur, quod nõ pupillo: vt hic, & insti. de suspe. tu. §. impuberes. Sed videtur distinguendum an habeat curatorem, vt tunc non possit: ad instar pupilli. aliàs sic: vt. C. de in integ. rest. mi. l. si curatorem. sed nõ est ita: quia hic de suo commodo agitur. Item not. hic ar. quòd minor debet iurare de veritate dicenda: maxime cum ad iudicem pertineat inquirere veritatem: vt. C. de eden. l. si is apud quem.

o *Alius.* secus in alio iuramento: vt supra, tit. j. l. ij.

p *Iurare in infinitum.* No. infinitatem amplectẽdam: vt hic, & in

† *No. secũm Bal. quòd quis nõ cogitur iurare de facto alieno, & aliena scientia: nec debet quis grauare cõscientiam suã ratione officii quod gerit: sed salutem animæ suæ pferre cũ cũq; officio. j. eo. eundem.*

f *Ista ratio displicet: ideo dic hoc esse, quia nemo iurat in litẽ nisi dominus: vel quasi dominus. Barto. P. Alexã. & Ias.*

g *Ista forma iurandi displicet. Bar. Bal. Ange. P. & Alex.*

Minor de veritate dicẽda iurare debet.

Infinitas ãplectẽda esse

BIU Cujas

auth.de non alie.§.sinimus. Sed ar.contra.ĭ.de le.iij. fideicōmiſſa.§.ſi quis.x.&.C.de ſac.ſan.eccle.l.fin. Sol. etiam hic cuitatur, quia taxatur:vt ſubiicit.

a *Congruit.* vt ante & poſt poſsit taxari:vt hic, &.ĭ.proxi.ſic.ŏ.de pac.iuriſgentiū.§.adeo.Sed videtur q̄ nec ante, nec poſt:vt.ŏ.de rei vin.l.qui reſtituere.

a Sequitur hanc glo. Bar.B. Alex.& Ia.

quæ eſt contra.Sol.nō taxatur : vt ibi dicit.ſ.à lege : ſed à iudice ſic:[a] vt hic, &.ĭ.l.proxi.§.j. &.ŏ.ad exhi.l.iij.§.ij.& ŏ.de dolo.arbitrio.§.j.

b *Ex magna cauſa.* vt ſi iudex inueniat inſtrumenta q̄ ad reum res pertineat:[b] vnde propter contumaciam iam non eſt puniēdus: vt.ĭ. de pecu.l. eo tēpore.j. reſpon.&.ŏ.tit.j. admonendi.Azo. aliàs facile non retractatur : vt.ĭ. eo.l.fin. præterea ad id quod dicit:poſsit id nō ſequi:vel prorſus abſoluere:& ſic iuramentum præſtitū retractari:cōcordat.C.de iud.ſancimus. Sed contra dicit in authen. de iudic.§. oportet.coll.vj.vbi dicit q̄ poſt exactum & præſtitum amplius non taxetur.Sol.quidam dicunt illā corrigere iſtā. Alij diſtinguunt [c] an ante ſacramentum taxauit, vt tūc poſtea taxare non poſsit: vt ibi. an non taxauit prius:& tūc taxat poſtea:vt hic. Tu dicas [d] quòd ibi in alio ſacramento loquitur.ſ. de expenſis litis:hic de in litem iurando.quod ergo dicitur ibi de expenſis litis, idem dicetur & vbi defertur propter aliquam rem dubiā, vt certa efficiatur:vt.C.vnde vi.l.ſi quando. hoc autem de affectione tantum eſt.Item quod dicit hic retractari iuramentum præſtitū, intellige:niſi ſit ſecuta definitiua ſententia de re reſtituenda. tunc enim ſententia iudicis non reuocaretur:vt.ĭ.de re iud.imperator. &.l.Paulus.& ita nec ſacramentum. Vel dic, vt.ŏ.tit.j.l. admonēdi.hic autem in rei vin.ita procedit, vt iuret ſi reus dolo deſiit poſſidere:vt.ŏ.de dolo.l.arbitrio.§.j.vel ſi actor non vult rem auferri manu militari:ſed quanti in litem iurat, vult damnari reum.

** nō deferre. Flo.*

b Iſtud exē plū eſt bonū ad tex.dum dicit iudicē poſſe abſoluere, ſcḋm Alexan.

c Iſta non tollit cōtrarium ſecūdum Alex.

d Iſtā ſequitur Bar. Ang. Pan. & Alex.licet Fulgo. & Ia.contra.

Sed an iudex modū iuriiurādo ſtatuere poſsit, vt intra certam quantitatem iuretur, ne arrepta occaſione, in immenſum iuretur, quæro? Et quidem in arbitrio eſſe iudicis, deferre iuſiurādum necne conſtat. An igitur [is,] qui poſsit iuſiurandum deferre,* idem poſsit & taxationem iuriiurādo adiicere, quæritur. Arbitrio tamen bonæ fidei iudicis etiā hoc congruit[a]. Item videndum [eſt] an poſsit iudex, qui detulit iuſiurandum nō ſequi id, ſed vel prorſus abſoluere, vel etiam minoris condemnare, quàm iuratum eſt. Et magis eſt vt ex magna cauſa[b], & poſtea repertis probationibus, poſsit. Ex culpa[c] autē non eſſe iuſiurandum deferendum, conſtat: ſed æſtimationem[d] à iudice faciendam.

In actionibus in rem arbitrariis & bonæ fidei, iuratur in litem, ſecundum taxationem iudicis, ob dolum tantum. In aliis autem actionibus ſtricti iuris, non iuratur in litem, niſi quando alia vera æſtimatio proteſt tunc contra eum in litem:ſed contra hæredem ſuum forte iurabitur niſi propter dolum ſuum proprium, vel latam culpam vt.C.de in lit.iur.l.is qui.&.l.alio iure.& ideo ibi in tractu telarum ponitur hic titu.vt oſtendat quòd in ea aliquid ſeruen ſpecialitatis. Accurſius.

c *Ex culpa.* niſi in caſu:vt.C.eo.l.alio.

d *Æſtimationem.* cognita veritate:vt.C.eo.l.ij.Azo.

IN actionibus.] *CASVS.* Hæc.l.quatuor habet dicta. Primum q̄ in iudicio bo.fi.& in act.ad exhibendum,& in ac.in rem iuratur in litem.Secundum, q̄ iudex poterit taxare vſque ad quā quātitatem iurari debeat. Tertium, q̄ propter dolum ſuum non propter culpam iurare debet. Quartum in ſtricti iuris iudicio in litem non iuratur:præterquam in vno caſu quē ponit in litera:puta cum mihi Stichū promiſiſti: & fuiſti in mora ſoluendi : poſtea deceſsit Stichus:intelligunt eū quidem de iurando in litem, quod eſt pro quanto nolles re carere:quòd falſum eſt:ſed ad verā quātitatem rei intelligitur.

e Idē Bar. & Iaſon.

f Iſta eſt vera ſecūdum Bar. Ang. Pan. Ale. & Iaſ.

g Iſta ratio eſt fragilis. ſecundum Alexan.

h Sequitur Alberi. & Fulgo.

c *In rem.* vt.ŏ.de rei vin.l.qui reſtituere. Et dic quòd ſ̄ proprie[e] dicitur actio in rem:ſed dicitur, petitio:vt.ĭ.de act.& obl.l. actio in perſonam.Sed large hic ponitur, vt in prædicto tit.l.actionum genera.Item nunquid in aliis realibus iuratur:vt in Publi.& Seruiana,& quaſi,& ſimilibus? Rñ.ſic:[f] quia dicit actionibus,in plurali numero.[g] &.ĭ.de pig.ſi fundus.§.in vindicatiōe. & quia ſunt arbitrariæ,in quibus iuratur:vt inſti.de act.§.præterea.

f *Ad exhibendum.* vt ſupra,ad exhi.l.iij.§.ij.

g *Bonæ fidei.* vt.ĭ.cōmo.l.iij.§.in hac. &.ĭ.loca. ſi cui.§.fi. &.ŏ. de peti.hæredi.ſed & ſi.§.hæc verba.& hoc in directis,non in cōtrariis:vt.ĭ.depoſi.l.j.§.in depoſiti quoque.&.l. ei apud. Sed ſpeciale eſt in actione ex empto:vt licet ſit bo.fi.non tū iurat in ea in litem : quia venditor liberari poteſt præſtito inrereſſe ſingulari: nec comittit dolum:vt.ĭ.de act.emp.l.j.in prin.&.C.de hære.vel act.ven.l.qui tibi.in fin.& ideo non iuratur ad infinitum. Ac.[h] Sed certe nulla lex vetat ſecundum H.vt no.in ſumma huius titu.

A nam & aliàs venit ſingulare intereſſe in act.de dote:& in aliis ſimilibus:& tamen iuratur in litem.

h *Iudici.* vt ſupra.l.proxi.§.penul.& poteshic dicere contrarium in authen.de iudi.§.oportet.& ſolue vt ſuperiori lege diximus.

i *Non etiam ob culpam.* ſcilicet propter leuem, vel leuiſſimam. Sed an propter latam culpam iuretur? Videtur quòd ſic,cum ſit ſimilis dolo:vt infra, de preca.l.quæſtū,§. culpam.vnde &.ŏ. ſi mental.mo.di.l.j.§.j.Sed tamen dico, quòd non. vt enim propter ſolam contumaciam quis poteſt excōmunicari, ita & poteſt iurare in litē contra aliquē propter dolum tantum: vt.ŏ.de dolo.l.arbitrio,§.j.Cōparatur ergo lata culpa dolo quātum ad pecuniarium damnū pręſequendum.non quātum ad corporalem pœnā vt.ĭ. ad.l. Cor.de fal. iij. Item non quantum ad infamiam irrogandam:vt inſti.de ſuſpectu.§.ſuſpectus. Ité nec quantum ad iuſiurā in litem: quia irrogat pœnam reo ex ſolūtate iurantis. Potero [i] in actiōe tutelæ di ſpeciale:vt ſi agatur contra tutorem tutelæ, ipſe tutor dolo ta culpa, vel exhibuit res vel mēta pupilli,iurato

i Iſta ſequitur Bar. Ang. Pan. & Alex.li cet Fulgo. & Ia.contra.

B

Diuiditur in duas partes. Primo loquitur de iuramento in litem, quod eſt affectionis. Secūdo, de iuramento in litem, quod eſt veritatis. Secunda ibi, in ver.plane. Item prima ſubdiuiditur: quia primo ponit in quibus actionibus iuratur. Secundo, quod ſit officium iudicis in delatione iuramenti. Tertio, quod ſit ei⁹ officium poſtquam eſt iuratum. Quarto, ob quam cauſam deferatur. Secunda ibi, ſed iudex. Tertia ibi, item & ſi. Quarta ibi, ſed in his.B.

V. MARCIANVS libro quarto Regularum.

IN actionibus in rem[e], & in ad exhibendum[f], & in bonæ fidei[g] iudiciis, in litem iuratur. Sed iudex poteſt præfinire certam ſummam, vſque ad quam iuretur. licuit enim ei à principio * nec deferre. Item & ſi iuratū fuerit, licet iudici[h] vel abſoluere, vel minoris condemnare. Sed in his omnib⁹ ob dolum ſolum in litem iuratur: nō etiam ob culpā[i]. hæc enim iudex æſtimat. Planè[k] interdum & in actione ſtricti iudicij in litem iurandum eſt: veluti ſi promiſſor Stichi moram fecerit, &

C

D

DITIO. Dic, quòd idi erat actio arbitraria, propter præceptum iudicis contemptum. Bar. Alex. & Ia.

Relatione.

k *Plane.* hic.§.iungitur principio huius.l.ibi: & in bonæ fi &c.& collige ex hac adiunctione, arbitrarias non eſſe ſtrictī iudicij, cum fecerit mentionem de bonæ fidei, & de arbitrariis & tunc aduerſatur[k] plane, pro ſed: quaſi de aliis prorſus dicat à prædictis:& hoc ſecūdum quoſdam. Sed tu dic, quòd ſtricti iuris ſunt cum non numerētur inter bonæ fid. quæ ſunt inſtitu. de actio. actionum. Et quod dicit hic, plane &c. dic in ſtricti iuris, etiā quæ non ſunt arbitrariæ.& ſic eſt bona aduerſatio. Nota ergo actione ſtricti iuris iurari in tribus caſibus. Primus contra eū qui in ius vocatum vi eximit: vt ſupra, ne quis eum qui in ius vocat eſt, vi eximat.l.penul.§.j.& eſt illud propter[l] contemptam auctoritatem iudicis: vel propter rigorem iudicis ſeruandum. Secundus eſt in actione Fauiana, ſi non reſtituatur res alienata in fraudem patroni: vt infra, ſiquid in frau. pa.l.tenetur.§.in hac actione. nam & ſi non ſit arbitraria, [m] eſt tamen in rem ſcripta. Tertius eſt, ſecundum Ir. in promiſſore Stichi: qui moritur poſt moram etiam ſine dolo, ſed culpa tantum: vt hic. Et eſt ratio: quia iudex aliter non poteſt æſtimare corpus mortuum, cum ad nullum ſit vſum: ſed in aliis rebus ſecus: quia mortuos ad aliquem vſum eſt. ſed certe hoc vltimum intelligo ſecundum Azo. non de iureiurādo in litem, quod cuiuſque arbitrio ſcit rei æſtimationem: ſed de iureiurando quod impropriè dicitur in litem:& continet veram, id eſt, communem rei æſtimationem. & hoc innuit ratio huius legis: quia iudex &c.& de tali ſicramē to loquitur.ĭ.eo.l.cum furti. nam ſiue agatur actio.fur. omnium ad rem duplicandam vel quadruplandam habetur reſpectus: ſiue agatur condic.furtiua, defertur actori iuſiurandum ſuper quantitate rei propter inopiam probationum,& propter maleficium cōuenti : vt iuret tanti rem fuiſſe cum furtum factum ſit. nec debet adiici, eo, pluriſve &c. vt in.d.l.infra.eo.cum furti.& ſic etiam defertur ſacramentum in interdicto[o] vnde vi: vt.C.vnde vi.ſi quis, do. Eſt & quartus: vt infra, re.amo.ſi cum dos.§.j. Accurſ[o]. *AD-*

BIU Cujas

a *Delatione.* aliàs, religione. & aliàs, relatione. Accursius.

b *Aliàs si ex.* secundum eos qui dicunt in superiori casu iurari in litem: dic aliàs, id est, quàm in prædicto casu: & plane. num est. Sed secundum nos qui dicimus non in litem iurari, dic aliàs, id est, si non est in mora: [a] & sic non tenetur interitu speciei scilicet liberatus: vt. j. de ver. obl. si ex legati. Vel aliàs, id est pro alia re, vel eadem si tamen extet.

c *Vlgo præsumitur. Quàm dominum.* vel quasi: vt infra. e. l. vi-deamus. §. si tamẽ. Acc.

d *Iutor.* scilicet quõ Sdam.

e *Domini.* No. domini arbitrio rem æstimari: vt hic, &. j. re. amo. l. non enim. &. l. ideoque. & Co. de Iudæ. l. nemo ex te. Accursius.

Cum furti.] CASVS. Egi contra te actione furti. condẽnatus eras in duplum, vel in quadruplum: & iurare debeo quantum valuit res cum mihi surrepta erat. qualiter enĩ posit sciri quantũ esset duplum vel quadruplum rei, nisi prius sciretur eius æstimatio? licet quidã dicant, quòd hic loquitur de iuramẽto in litem. vnde ponunt casum in condictione furti, & non in act. furti: quia illa agi non posset. quia in infinitum iuratur: & ita non posset duplari vel quadruplari, nisi prius sciretur vera eius æstimatio. immo ego debeo dicere rem meam tanti fuisse. neque debeo dicere, tantum valuit: & non plus. immo si plus valeat: non adiiciat, & plus. Viuianus.

f *Cum furti agitur.* id ẽt condic. furtiua. nã furti actio pœnam tantum persequitur. sed cur in ea tantum iuratur in litem, cum nec sit arbitraria, nec sit bonæ fidei? Respon. in odium furum: vt infra de ac. §. sic itaque. & hoc secundum quosdam. vel dic secundũ alios hominem furto subtractum, & apud furem mortuum hic petitur. ff. eo. l. in actionibus. §. plane. secus si pro alia re condic. furtiua ageretur. Tu dic melius [b] quòd hic loquitur non de sacramento in litem, sed de eo quod veram quantitatem rei subtractæ continet: siue condic. furtiua agatur, siue agatur act. furti: quia & in ea habetur respectus ad rem. sic & in interdicto vnde vi defertur sacramentum: vt. C. vnde vi. l. si quando. secundum Azo.

g *Cum furtum factum sit.* nisi & pluris res fuerit post: vt infra, de condic. furt. l. in re furtiua. §. j.

In strumentis.] CASVS. Si agam contra te ad exhibitionem aliquorum instrumentorum, & non exhibeas: agam contra te, & iurabo in litem. Viuianus.

h *Iurare.* vt. C. ad exhibẽ. l. non ignorabit. &. C. eo. l. alio iure.

De periurio.] CASVS. Petebam à te codicem meum. tu dolo malo non restituisti. iuro cõtra te in litem, ꝙ nollem pro. x. marchis codice carere. Tu dicis, ego probabo te periurum, quia codex tantum non valet. & dicit ꝙ non audieris de facili. Viuianus.

i *Ex necessitate.* ſ. sibi à iudice de iure ĩposita: vt. ff. eo. videam. §. deferre. nec enim recusare potest, [c] nisi velit à lite discedere. Ac.

k *Facile.* vt quia cum iurasset actor in litem pro. c. marchis dicens se nolle re carere: affert reus rẽ in publicum, & non valet tãtum. certe non debet quæri de periurio, secundum Io. sed ex magna causa potest repertis probationibus [d] postea: vt supra, eo. l. vi-deamus. §. item videndum. secundum Azo.

d *Sequũtur B. B. P. Ale. & Ia.*

DE CONDICTIONE CAVSA &c.

Contra non exhibentem instrumenta, iuratur in litem.

X. CALLISTRATVS libro primo Quæstionum.

IN instrumẽtis, quæ quis non exhibet, actori ꝑmittitur in litem iurare, [h] quanti sua interest, ea proferri, vt tanti condẽnetur reus. idque etiam diuus Commodus rescripsit.

Iuramentum in litem non retractatur, nisi ex causa. Bartolus.

XI. PAVLVS libro tertio Responsorum.

DE periurio eius, qui ex necessitate [i] iuris in litem iurauit: quæri facilè [k] non solere.

DE CONDICTIONE causa data, causa non secuta.

TITVLVS IIII.

Dati ob causam, causa secuta cessat repetitio: secus si causa non sit secuta: siue fuerit expressa, siue ab vtraque parte tacite intellecta. h. d. cum. l. sequen. Bartolus.

I. VLPIANVS libro vicesimosexto ad Edictum.

SI ob rem [l] non inhonestã [m] data sit pecunia, [puta] vt filius emanciparetur, vel seru' manumitteretur, vel à lite discedatur: causa secuta repetitio cessat. Si parendi [n] conditioni causa tibi dedero decem, [&] mox repudiauero hæreditatem, vel legatum: possum condicere.

II. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

SEd & si falsum testamentũ sine scelere [o] eius qui dedit, vel inofficiosum pronũtietur: veluti causa non secuta, decem repetentur [p].

Improprie ponitur [e] causa: cũ hic tractet quã-tinationẽ do ob rem furtiuã datur: sequũtur cõ vt infra. l. proxi. i. respõ. muniter do & infra, de condic. inde. cto. damus.

e *Istã concausa: cũ hic tractet quã-tinationẽ do ob rem furtiuã datur: sequũtur cõ vt infra. l. proxi. i. respõ. muniter do & infra, de condic. inde. cto. damus.*

Si ob rem.] CASVS. Dedi tibi codicem vt quid faceres. feci sti. nõ possũ repetere. [SED SI PARENDI.] Pater decesit me hærede instituto, si decem darem. vel filium instituit hæredem: & fundũ mihi legauit, si hæredi eidem. x. daré antequã adirem hære. vel antequam caperem legatũ. postea repudio hære. vel legatum. Dicit, ꝙ x. repetere possum. Sed pone quòd illa vltima voluntas, in qua hæres fui institutus, vel legatum fuit mihi relictũ, defecerit. vel defecit facto meo: & non repetam. aut non: & tũc repetã. hoc dicit cũ. l. seq.

l *Si ob rem.* scilicet furtiuam: vt in exemplo subiicit.

m *Inhonestam.* alioquin cessat repetitio: vt C. de condic. ob tur. causam. l. cum te. Ac.

n *Si parendi.* sicut causæ expressæ defect [q] parit actionem hanc: vt supra, proxi. respon. ita tacita deficiens: vt hic, &. j. de cõdic. inde. in fũma. §. sed & agere. inerat enim hic tacita q̃dam causa. ſ. si non haberem legatum, vel hæreditatem, repeterẽ qđ dedi: & hoc inerat vtrique nostrum. [f] secus si causa inest tantum danti, & eam nõ exprimit: quia tũc licet illa deficiat, repetere nõ potest: vt. C. e. l. si repetendi. sic & ineſt tacita causa in donatione causa mortis. ſ. si cõualuero: vt. j. de do. cã mor. senatus. §. j. & alibi. j. e. si extraneus. &. l. cũ quis. &. j. de coll. bo. l. ptor. §. emancipatus. &. j. e. si filius. ci aũt, quod hic dicit hæreditaté posse repudiari, etiã impleta cõditiõe, est cõtra. j. de hære. insti. iam dubitari. §. fi. & de cõdi. & de. l. conditionibus. Sol. secus [g] est in suo: quia impleta ab eo cõditiõe, pro pure ĩstituto habet, ideo q; statim est hæres ipso iure: vt ibi. hic aũt de extraneo, ꝑ quo facit. j. l. ꝓxi. in prĩ. in eo qđ dicit inof. & sic extrane' institutus, & fili' exhęredat' erat. vel dic [h] hęreditatem nõ posse repudiari ꝑpleta cõditione eo animo, vt sit hæres: vt ibi. si vero vt purã redderet institutionẽ, potest repudiare: vt hic, &. j. vel distingue, vt insti. de hære. quali. & differen. §. penul.

f *Approbatur per Bar. Pau. & Ias.*

g *Ista pure ĩstituto habet, ideo q; statim est hæres ipso iure: vt ibi. hic aũt de extraneo, ꝑ quo facit. j. l. ꝓxi. in prĩ. in eo qđ dicit inof. & sic extrane' institutus, & fili' exhęredat' erat. vel dic [h] hęreditatem nõ posse repudiari ꝑpleta cõditione eo animo, vt sit hæres: vt ibi. si vero vt purã redderet institutionẽ, potest repudiare: vt hic, &. j. vel distingue, vt insti. de hære. quali. & differen. §. penul.*

cet Ale. & Ias. quãm displiceat Bar. sed est diuina-

o *Sed & si falsum. Scelere.* in falso committendo adhibito. Acc.

p *Repetentur.* cum inopinata hæc eueniant: vt hic, & supra, de interro. act. l. de ætate. §. ex causa. & supra, de inof. testa. si sub hac. Item no. in hac. l. arg. quòd si mulier sciat matrimonium nullum, & dedit pecuniam in dotem: non posit eam repetere: licet P. dixerit contra. arg. eius quod est. j. de cõdic. sine causa. l. fin. sed certe ibi deliquit errando in iure. Idem multo magis si erraret in facto. & ita potest intelligi quod est Cod. eo. l. j. secus si sciret

Stichus decesserit: quia iudex æstimare sine delatione [a]* iurisiurandi non potest rem quæ non extat.

VI. PAVLVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

ALiàs si ex [b] stipulatu, vel ex testamento agatur: non solet in litem iurari.

Dominus litis debet in litem iurare, non alius. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

VVlgo præsumitur alium in litem non debere iurare, quàm dominũ [c] litis. Denique Papinianus ait alium non posse iurare, quàm eũ qui litẽ suo nomine contestatus est.

In actione tutelæ, quia est bonæ fidei, iuratur in litem. Bar.

VIII. MARCELLVS libro octauo Digestorum.

SI tutor [d]* rem adulti quam possidet, restituere ei non vult: Quæro, vtrum quanti res est, an quanti in litem iuratum fuerit, condẽnari debeat? Respondi, non est æquum, pretio, id est, quanti res est, litẽ æstimari: cũ & contumacia punienda sit: & arbitrio potĩ' domini [e] rei pretiũ statuẽdum sit: potestate petitori in litẽ iurandi cõcessa.

Qui iurat rem valere centum, quæ valet plus, non est periurus, licet non dicat, & plus. Bartolus.

IX. IAVOLENVS libro quintodecimo ex Cassio.

CVm furti agitur, [f] iurari cita oportet, tanti rem fuisse, cum furtum factum sit: [g] nõ adiici, *eo, plurisve*: quia quo* res pluris est, vtique tanti est.

si sciret ius & factum: quia tunc non repetit: vt dixi. præterea in l. prædicta de cõdic. sine causa, nec secutũ fuit matrimoniũ de facto.

Si pecunia datur, ne quis ad iudicem euocetur, non potest repeti, licet de non vocando non caueatur: secus si ad iudicem quis vocetur. Bartolus.

III. VLPIANVS libro vicesimo sexto ad Edictum.

DEdi.] CASVS. Tibi. x. dedi, vt non moueres mihi quæstionem super quodam fundo. in crastino tibi dixi: timeo ne adhuc mihi quæstionem moueas. te mihi non moturum quæstionem non cauisti. an possum repetere quod dedi? dicit, quòd refert quid actum sit: quia si conuenerit mihi cauere, & cautum non sit: competit repetitio. Si autem tantum promissum est, quod tibi quæstio nõ mouebitur, nõ competit repetitio interim, quòd quæstio nõ tibi mouetur. Item si tibi dedi. x. vt manumitteres seruum: si non manumittas, vel me pœniteat: repetere possum. [QVOD SI.] Dedi tibi. x. vt infra, certũ tempus manumitteres. tempus elapsum non est. repetere nõ possum: nisi forte pœniteã. Sed pone, quòd decesserit Stichus: nunquid competit repetitio? Dicit, q̃ sic. si ante tempus decessit, non possum repetere. immo si nõ dedi, cõueni tamen vt darem: habes actionem ad illud, etiam ex quo decessit ante tẽpus, quo manumittere debuisti. [SI LIBER.] Homo liber mihi seruiebat. cũ credebat se seruum esse, dedit mihi. v. vt eũ manumitterem. manumisi de facto. postea perpendit se liberum. an repetere possit, quæritur. Et dicit, q̃ sic. & inde ponit exemplum. [SI QVIS.] Decessit quis: libertatem reliquit seruo suo. ipse qui credebat sibi relictam sub conditione, scilicet si. xx. daret hæredi instituto, dedit x. an repetere possit, quæritur. Dicit iurisconsultus se audiuisse à patre suo, quòd repetere non possit. filius econuerso, quòd sic. nec obstat obiectio, quam pater pro se induxit, quòd si dedi tibi quia credebam quòd esses mihi amicus, & si non sis: tamen mihi non competit repetitio. ista ratio non obstat. [SVBTILIVS.] Decessit aliquis. & filium suum instituit hæredem. seruo suo peculium legauit, & libertatem si. x. daret hæredi. postea in codicillis pure reliquit libertatem. seruus hoc ignorans. x. soluit. nummos accipientis non facit: quia non tradidit eos, ac si essent serui proprij, sed proprios hæredis putans tradidit. & hoc probat per simile, quòd si nummos meos quasi tuos tibi numero, non facio accipientis. postea mutat casum: quia isti seruo relicta fuit libertas pure, & credebat sibi relictam sub conditione si. x. daret cuidam extraneo: nec fuit ei legatum peculium, sicut in casu precedenti. dicit, quòd si pecuniam soluat. scilicet de peculio, non facit accipientis. cæterum si alius pro eo, vel liber ipse factus, benè facit accipientis. [QVAM QVAM.] Dicit, q̃ statuliber potest pecuniã soluendo peculiare adimplere cõditionẽ, sub qua est ei libertas relicta: verũtamẽ hęres poterit ꝓhibere ne soluat: & tũc nihilominꝰ poterit peruenire ad libertatẽ. Ille autẽ cui solui debẽt nũmi, habebit actionem in factũ cõtra hęredẽ: vt voluntate defuncti satisfaciat.

Idẽ erit, & si tibi dedero [d] vt Stichum* manumittas. Nã secũdum distinctionẽ suprascriptã aut admittẽda erit repetitio [e], aut inhibenda. [f] Sed si tibi [g] dedero vt Stichũ manumittas: si [h] non facis, possum cõdicere. aut si me pœniteat, cõdicere possum. Quid si ita dedi, vt intra certũ tẽpus manumittas? si nõdum tẽpus præterierit, inhibenda erit repetitio [i], nisi [me] pœniteat. Quòd si præteriit, condici [k] poterit. Sed si Stichus decesserit: an repeti, quod datum est, possit? Proculus ait, si post id temporis decesserit, quo manumitti potuit: [l] repetitionem esse. si minꝰ, cessare. [m] Quinimmo & si nihil tibi dedi, vt manumitteres, placuerat tamen, [n] vt darem, vltro tibi competere actionẽm, quæ ex hoc contractu nascitur, id est condictionem, [o] defuncto [p] quoque eo.

Si causa ob quam datur, sequatur de facto, non de iure: cõpetit repetitio: nec distinguitur, sciens an ignorans quis receperit. Bartolus.

Si liber homo, qui bona fide seruiebat, mihi pecuniam dederit, vt eum manumittã, & fecero: [q] postea liber probatus, an mihi cõdicere possit, quęritur? Et Iulianꝰ libro vndecimo Digestorũ scribit, cõpetere manumisso repetitionem [r]. Neratius etiam libro Membranarum refert, Paridem Pantomimum à Domitia Neronis filia decem, quæ ei pro libertate dederat, repetisse per iudicem: nec fuisse quæsitum, an Domitia sciens potest peti cautio: nõ tamẽ cõdictio cõpetit. Secũda scilicet vltima volũtate. Ité cõtra. j. eo. si pecuniã. §. plane. Solu. vt ibi. Ac.

a *Reprobatur per Bar. & vide per eum & Ia. hic.*

Flo. ne Stichum

b *Quasi decidi.* id est, rei veritate decidi. expressiuum est enim veritatis: & ita nõ habet locum pœnitentia: vt. C. de transac. l. quãuis. & infra, de condic. inde. l. eleganter. §. penul. in fin. Accursius.

c *Cõdictio cessat.* videbatur cõtrariũ: tũ quia semper ante diẽ videtur posse peti cautio: vt. ff. de iudi. l. i omnibꝰ. Tũ quia expresse, quãdo cõsistit negotiũ in nõ faciẽdo, [a] sicut hic erat: dicit lex iter poni cautionẽ: vt. j. de cõdit. & demõ. l. Mutianę. quę sunt cõtra. Sed prima loquitur ĩ dãdis: vel nõ fuit hęc cõditio expressa: & sic

d *Dedero.* scilicet pecuniam.

e *Repetitio.* si non manumiseris.

f *Inhibẽda.* si manumiseris. Vel dic, q̃ dedi vt manumittas ad diẽ & prius volo agere ad cautionem q̃ adueniente die manumittas: q̃ possum si hoc fuerit actum: non aliter. & sic bene consonat cum superiori casu. Accur.

g *Sed si tibi.* §. locum est si. x. dedi vt Stichum manumittas, vel reprobatur de manumittendo: nunc autem repetit solummodo primũ casum, vt plura det exempla: & casus ponit in quibus datur repetitio.

h *Si non.* id est, quia non. Accursius.

i *Repetitio.* ob hoc q̃ non fit: sed propter pœnitentiam dari potest vt subiicit.

k *Condici potest.* In hoc dicunt quidam, q̃ mora inducit hãc actionem: quod falsum est: immo cessatio causat. vt. j. tit. j. l. j. §. ob rem. Sed nonne die præsenti succedit cõstitutio & facit eum liberũ: sic non repetit: vt C. man. ita fue. alie. vt l. j. si is. quę est cõtra ibi [b] tanquam præ pecunia data fuit: non, sed vt species hic nõ erat seruus qui manumittere debebat: vnde non succedit constitutio, ne fieret iuria domino: vel non poterat manumitti. Et sic etiam non ob. quod est infra, eo. si pecuniam. §. j. in fin. §. Accursius.

l *Potuit.* & debuit. Accursius.

m *Cessare.* nisi pœniteam, secũdum quosdam. sed hoc falsum est & aliter distinguitur infra, eo. si pecuniam. §. sed vbi. Accursius.

n *Placuerat tamen.* inter me & te.

o *Condictionem.* Si loquitur de certi condictione generali, plenum est: si de condic. ob causam, mirabile videtur: quia ea non reperitur dari ad id quod debuisti dare: sed ad repetendum quod est datum: vt infra, de re. permu. l. j. in fi. nisi in casu: vt infra, eo. pecuniam. §. item si quis. &. §. sed & si acceperit. Dic ergo de cõdictione generali loqui: vt dixi. Vel dic, [c] de act. præscri. ver. quia ibi interesse prosequitur, & id quod debuit dari vel fieri: vt infra, de præscri. ver. l. ob eam. & quod dicit, condictionem id est personalem actionem scilicet præscri. verb. Nã omnis personalis dicitur condictio: vt inst. de act. §. sic itaque. Sed siue dicas dari cõdictionem certi generalem, siue præscri. ver. est contra. C. de dolo. l. cui proponas. vbi dicit, dari de dolo: quæ in subsidium datur eũ alia non supersit. Sol. prout hic datur condictio, non erit contraria: quia hæc genus, illa species est: & genus speciẽ nõ excludit: prout diceres dari præscriptis verbis, dicas q̃ hic fuit do vt facias: & q̃ dicit hic vt darẽ, dices, scilicet primo, secũdũ hoc. Ibi autẽ fuit facio vt des: ex quo dolo datur: vt. j. de præscriptis verbis. naturalis. §. quod si faciã. & ita cõdictio ob causam non habet locum. Ac.

p *Defuncto.* eo seruo, non solum eo viuo: & hoc si distractus eras, non aliàs: vt infra, eo. si pecuniam. §. sed vbi.

q *Et fecero.* scilicet de facto. Accursius.

r *Repetitionem.* vt. C. eo. cum ancillam. & l. si liber. & arg. j. de condic. inde. l. fi. j. respon. Hæc autem sunt vera d nisi dederit de peculio quod ad eum pertinebat: vt. j. man. si procuratorem. §. liber homo. Item no. hic arg. quòd nil refert non fiat aliquid, vel non de iure fiat: vel sic, nõ fieri nisi quod de iure fit. sic infra, prox. §. &. C. si man. ita fue. alie. vt manumitt. l. ea lege.

BIU Cujas

[illum]liberum accepisset. [a]

Si pecunia datur, vt aliquid ex certa causa sequatur, si illud postea sequitur, non tamen ex eadem causa, competit repetitio. Item defectus causæ à dante tantum in mente retentus, hanc condictionem non parit. Bartolus.

¶ Si quis quasi statuliber mihi decem dederit, cum[dare]iussus non esset: [b] condicere eum decem Celsus scribit. Sed si seruus, qui testamento hæredi iussus erat decem dare, & liber esse, codicillis purè libertatem acceperit, & id ignorans, dederit hæredi decem, an repetere possit? Et refert, patrem suum Celsum existimasse repetere eum non posse. [c] Sed ipse Celsus naturali æquitate[1] motus, putat repeti posse. quę sententia verior est: quamquam [d] constet (vt & ipse ait [e]) eum, qui dedit eâ spe, quòd se ab eo, qui acceperit, remunerari existimaret, vel amiciorem sibi esse eum futurum: repetere non posse, [f] opinione falsa deceptum.

Si quod meum est, tibi trado tanquam tuum: non transfero dominium. Bartolus.

¶ Subtilius quoque illud tractat, an ille qui[dedit, cum]se statuliberum putauit [g], nec fecerit nummos accipientis, quoniam hæredi dedit, quasi ipsius hæredis nummos daturus, non quasi suos, qui vtiq; ipsius fuerunt, adquisiti scilicet post libertatem ei ex testamento cõpetentem. Et puto, si hoc animo dedit, non fieri ipsius [h]. Nã & cum tibi nũmos meos, quasi tuos do: non facio tuos [i]. Quid ergo si hic non hæredi, sed alij dedit, cui putabat [k] se iussum [dare?] Si quidem peculiares [l] dedit, nec fecit accipientis. Si autem alius pro eo dedit, aut ipse dedit [m] iam liber fact[o]: fient accipientis [n].

Habetur conditio pro impleta, quando is qui implere debet, impeditur facto eius, qui ex implemento tenetur. Bartolus.

¶ Quamquã permissum sit statulibero [o], etiam de peculio dare implendæ conditionis [p] causa: si tamen vult hæres nummos saluos facere, potest eum vetare dare [q]. Sic enim fiet, vt & statuliber perueniat ad libertatẽ, quasi impleta conditione [r], cui parere prohibitus est, & nummi non peribunt. Sed is, quẽ testator accipere voluit, aduersus hæredẽ [s] in factũ actione agere potest, vt testatori pareatur.

Si causa propter quam debitor liberatur, non impletur: agitur vt in pristinam obligationem reponatur. Bartolus.

IIII. IDEM libro trigesimonono ad Edictum.

SI quis accepto tulerit debitori suo, cum conueniret, vt expromissorem daret, nec ille det: potest dici condici posse [t] ei, qui acceptò sit liberatus.

In contractibus innominatis, puta do vt facias: si tu non es in mora faciendi, non possum repetere per condictionem ob causam, ex capite causæ non secutæ: sed ex capite pœnitentiæ sic, si res omnino erat integra: secus si non est integra: quia non possum repetere, nisi te conseruem indemnem de eo, quod feci. Bartolus.

a *Accepisset.* ergo & ignorãs tenetur. Et nota hic argumentum, q vbi lex non distinguit, nec nos: vt diximus. ff. de offi. præsi. l. iij.

b *Non esset.* à testatore. Azo. immo pure relicta erat libertas.

c *Posse.* Not. filium corrigere patrem. Sed contra in authen. de nupt. §. & ita certa. colla. iij. sed ibi in administratione rerum: hic autẽ in iure: in quo nõ videtur fieri iniuria maioribus, si à minoribus melior dicatur: vt. C. de offi. rec. puin. l. potioris. Sed qua actione repetitur? Respon. secundum Io. cõdic. sine causa. An autem hęc cõditio. sit ob causam, cõpetat? Videtur q nõ: quia nõ est hic defectus causæ propter quã causam data est pecunia. s. liberatus: vtpote cũ directã habeat libertatẽ ipso iure, sicut fuit relicta. Ecõtra videtur q sic, si ponas fideicõmissariam libertatẽ relictã sub condidãdorum decẽ: quę cõditio postea codicillis est adempta. vnde ipse ignorãs dedit hęc decẽ vt manumitteretur. sed certe nec hoc videtur habere locum: quia secuta est causa propter quã dedit: quia est liber per manumissionem hęredis, qui prius nõ erat. Dic ergo secũdũ Azo. in fideicõmissis tãtum est cõdic. sine causa cõpetere. sed ĩ directa dicas cõditio. ob causam & sine causa cõpetere. nã nõ sufficit eum liberũ: sed oportet ab eo, vel propter eã dationem, liberum esse: vt. ff. §. proxi. & l. j. §. si parẽdi. nec ob. q dicitur. ĩ. de verbo. obl. l. cum seruus. s. q sufficit vndecunque habeat libertatẽ: quia intelligitur si modo habeat per eum cui pecunia est data siue promissi. indebiti autem condictio locum non habet: quia sciebat se nõ obligatum, licet sic scriptum esset in testamento. illud etiam potest dici, vt detur rei vin. vt distinguitur infra, eo. §. subtilius.

d *Quamquam.* hac ratione videbatur confirmari sententia Celsi patris. Accursius.

e *Ait.* Celsus filius.

f *Nõ posse.* vt. C. eo. si repetendi. & ar. C. de nup. imperialis. §. sed & si tales. est enim talis datio simplex donatio, sicut si darem tibi x. scilicet vt caligas emeres tibi: vt. ĩ. de do. inter vi. & vxo. sed si mors. §. fi. & ĩ. de condit. & de. Titio. j. respon. Sed arg. contra. ĩ. de pigne. act. l. si quasi. *ADDITIO.* Ibi causa tacita subintelligebatur ab vtraque parte: hic vero ab vna tãtum, secundum Bar.

g *Putauit.* cum esset ei in codicillis postea pure libertas relicta, peculiumq; ei legatũ: vnde fact[o] est liber adita hęreditate, & peculium suũ. Vel dic, etiã nõ legatũ: sed postea quęsitos nũmos dare.

h *Non fieri ipsius.* dabitur ergo vindicatio, si extant: & condictio, si consumpti sunt.

i *Nõ facio tuos.* paro [2] tamen tibi causam vsucapiendi: vt. ĩ. de vsucap. l. si per errorem. & ĩ. de acqui. pos. Pomponius. §. si iussu. Ac.

k *Putabat.* non tamen erat: quia non intelligitur iussus, qui postea fuit in codicillis releuatus: alioquin fierent eius: vt supra, si cer. pe. eius qui. §. quas vero. & infra, de statuli. l. ij. Io. & Azo.

l *Peculiares.* non legatos: cum nec statuliber erat. nam tunc tavt infra, de iure do. licet. j. respon. Sed dico ibi aliud esse: quia videtur legatum. Accursius.

m *Aut ipse dedit.* scilicet pecuniam ab alio sibi datam vt daret causa implendæ conditionis. Accursius.

n *Accipientis.* & condicet: vt supra. §. si quis quasi.

o *Statulibero.* scilicet vere: sed in putatiuo contra: vt. ff. proxi. §.

p *Cõditionis.* s. tam hęredi, quàm extraneo, cui sit dare iussus: vt. j. de statulib. l. iij. §. & parui. & supra, fami. ercis. si filia. §. fin.

q *Dare.* immo videtur q etiã eo inuito dare possit: vt. ĩ. de statuli. si peculium. §. de illo. quæ est cõtra. Solu. ibi solo verbo prohibuit: hic etiam de facto vetuit. Io. hoc non valet: quia eo inuito nõ dat: & qui accipit, pro possessore possidet: vt. ĩ. de cõdit. & de. l. si inuitus. Dic ergo [c] q in. l. cõtraria erat ei prælegatum peculiũ: & ideo eo inuito dare potest: vt ex principio eiusdẽ legis patet.

r *Cõditione.* No. cõditionem haberi pro impleta, ex quo non remanet per eum, qui eam vult adimplere: vt hic, & ĩ. de cõdit. & demõ. l. iure ciui. & ĩ auth. vt exac. instã. do. §. fi. col. vij. Accursius.

s *Hæredem.* recta via: vt arg. ĩ. de cõdic. inde. l. dominus testamento. nõ autem cõtra statuliberum: vt. ĩ. de le. j. plane. §. fi. & l. seq. Sed secundum hoc quomodo nummi erunt salui hæredi? Respõ. quia sui sunt: nec eos præcise dare tenetur: sed ad tantum in genere tenetur.

& ita parum est vtile [d] ei hoc cõsilium. Et not. [e] subueniri ei cui est dãda. nõ autem sic subuenitur cõtra hæredem, qui omisit hæreditatẽ ex testamento, & tenet se ab intestato: vt. ĩ. si quis cũ omisi causa test. si quis sub cõditione. Sed qua re hic non habet actionem ex testamento? Respon. quia à testatore non est ei relictum, secundum Ioan.

D SI quis.]CASVS. Debebas mihi. x. accepto tuli tibi, vt alium debitorem mihi des, qui pecuniã promitteret: nõ vis mihi dare illum expromissorẽ. cõdicere possum: vt te reponas in pristinã obligationem, & liberationem tibi factam condicere possum.

t *Cõdici posse.* s. liberationem: vt sic reponat se in priorem obligationem: & hoc cum in diem, vel conditionalis est obligatio: vt hic, & ff. quod me. causa. l. metum. §. ex hac. alioquin si erat pura, ipsa pecunia cõdicitur, secundum Io. vt. ĩ. eo. si mulier. Sed videtur nunquã agi ad hoc, vt in priorem obligationem reponatur, sed tãtum, vt fiat quod cõuenit, & per actionem præscriptis verbis: vt. ĩ. de præscrip. verb. l. ob eã causam. quę est contra. Sol. Distingue vtrum debitum sit liquidum, necne: & si liquidũ sit, prior instauratur: vt hic. si nõ, agitur præscriptis verbis, vt. ĩ. de his quę in frau. cre. ait prætor. §. si cõditionalis. Sed hoc nõ placet: quia & si agat præscriptis verbis, probat tamen liquidum suum interesse. Subaudi ergo ibi, tãtum: quia & ad veterem agit, vt hic, & vt promissa præstentur, vt ibi. Vel hic promisit expromissorem in genere: ibi certum, puta Titium. Item opponitur: quia prima obligatio videtur non extincta: & sic non debet agi condictione. nam tacita conditio inesse videtur, si expromissorem det. sic & aliàs, vt infra, de iure do. licet. j. respon. Sed dico ibi aliud esse: quia

ibi à

quia cõtrà. l. 1. C. de peius qui liber. meruit Ale. & Ia.

c Ista sol. est bona, secũdũ Bar. & Ia.

d Immo potest esse vtile duplicater. Primo, quãdo tertius nũquã ageret. Se reses set creditor illius tertii naturaliter: posset opponere cõpensationem: quod tamen non posset quando essent soluti, secũdũ Ale. & Ia.

BIU Cujas

ibi à lege intelligitur inesse tacita conditio: vt infra, de iure dotium. stipulationē. at hic nō, nisi exprimatur: & si exprimatur, tunc esset inutilis acceptilatio: quia nō recipit diē, vel cōditionē expressam: vt. ī. de regu. iur. l. actº. & .ī. de acceptila. l. acceptilatio. Ac.

Si pecuniā.] CASVS. Dedi tibi pecuniā, vt ires Romā: accepta pecunia parasti te ad eū dum: emisti cappam, & alia. per fortuitum casum fuisti impeditus, & per te nō stetit, quò minus ires. an pecu. repetere possim, quæritur. Et videtur, q̄ nō: quia per te non stat, quò minus eas: verius tamen est, vt si aliquid de pecunia supersit deductis expensis tuis, condicere possim residuū. [*SISER.*] †*Facit gl. VVM.* Dedi tibi seruum meum, vt manumitteres vsque ad diem certum. pœnitui. si manumisisti post pœnitentiā, cum certioratus fui sti, manumissio facit eū libertum: sed ad interesse agā propter certiorationem: vel ad ipsum seruum, cum de facto tantum sit manumissus. [*ITEM SI QVIS.*] Dedi tibi decem vt seruum Titij emeres, & manumitteres: si emisti, & pœniteat me: aut antequā emeres, aut post. primo casu cōdicā, secundo nō. Si vero seruus iste antequā debebat manumitti, decesserit: nihil præstabit is, qui pecuniā ob manumisionem accepit. Si autē fugit sine culpa eius, qui eum redemit: nō tenebitur redemptor seruū, debet tamen promittere seruum restituere, si in eius potestatem reuersus fuerit. Cætera plana sunt vsque ad. l. si extraneus. Viuianus.

super verb. assimatis. v. c. cum inter vniuersas. ante med. glo. & c. in causis. cum glo. Super ver. integra. extra de elec.

a *Acceperis.* in specie. Vel non consueuit locare operas. aliàs locati[a]: vt infra, de præscri. ver. l. naturalis. §. at cum do.

a Approbatur communiter per scribē. hic.

b *Parato.* in qua præparatione expendisti: vt infra, dicit. & infra, man. l. si vero non remunerandi. in fin. l. Accursius.

c *Possit.* pecunia scilicet.

d *Non steterit.* Not. quia per eum stare nō videtur, cum casu fortuito impeditur: argu. infra, de statulib. l. cum hæres. §. Stichus.

e *Dici.* disputando.

b Sequūtur eā Bar. P. Ale. & Ia. & est magistralis gl. secundum eos dem.

f *Sed cum liceat pœnitere.* No. [b] q̄ pœnitentia facit locum huic actioni: nec distinguitur interponatur pactum gratia vtriusque, vel dātis tātum, secundum Azo. licet quidā [c] distinxerunt, vt primo casu nō liceat pœnitere: secundo sic. sed primum est verius, vt patet in exemplo: do tibi pecuniā vt manumittas. mea gratia fit manumissio: tua pecunię datio: & tamen pœniteo, vt repetā pecuniā: vt. ī. eo. l. dedi. §. j. Item & quia si dedi pecuniā, vt Capuā eas. nam hinc inde debet accipiens seruari indemnis, si sua interfit ob hāc causam pecuniā nō accepisse, vel ratione sumptuum, vel similiū: vt hic, &. ī. §. sed si accepit. Caue tamen [d] quia re integra tā tum possum pœnitere: nō postea quàm feceris, vel facere inchoaueris: vt. ī. eo. l. quod Seruius. nā ibi erāt spōsalia ab accipiente cō tracta: vnde nō licet pœnitere dāti. E contra accipienti nunquā pœnitere licet, prędicta ratione: quia dans iam adimpleuit contractum. & idem dico in do, vt des: & do, vt facias: & in permutatione. [e] Et est forte ratio, [f] vt habeat locum pœnitentia in prędictis: quia sicut debiles sunt isti contractus in contrahenda obligatione, ita & in ea retinenda. In contractib⁹ autem nominatis, non licet pœnitere: vt. C. de act. & ob. sicut. prętquā in tribus casibus. In mādato: vt insti. mā. §. recte. In societate: vt. ī. pro socio. l. sed & socius. §. fi. Idem in deposito: vt. ī. depos. l. j. §. pe. nā in deposito non tenetur deponens, ne reuocet depositum: & sic hac condictione non tenetur qui vestiuit: quia adhuc non est vestitus. Item causæ defectus inducit hāc actionem, scilicet expressæ & finalis: vt. ī. de condic. ob tur. cau. l. j. §. j. &. s. l. j. secus si impulsiua: vt. ī. de dona. l. ij. §. fi. &. ī. de do. inter vi. & vxo. l. sed si mors. §. fi. Idem in tacita hinc inde tacite intellecta: vt. s. l. j. §. fi. &. ī. tit. j. l. in summa. §. sed & agere. Item in donatione causa mortis: vt. ī. eo. l. cum quis. item in. l. quod Seruius. secus si altera pars tātum: vt. s. eo. dedi. §. si quis quasi. &. C. eo. l. si repetendi. Item deficere

c Et male, Bart. Ale. & Ia.

d Placet Bar. & Ia.

e Idem in aliis cōtractibus innominatis. Bar. Alex. & Ia.

f Ista ratio placet Bar. & Ia.

A dic, etiā si sequitur: sed non legitimè: vt. s. eo. dedi. §. si liber homo. &. §. si quis quasi. Item tertio mora, secundum quosdam: vt. l. iij. §. sed si tibi. quod non placet: quia istud continetur sub defectu causæ. In fi. no. ad quid datur. & certe ad datum, si species est: vt. ī. de re. permu. l. j. in fi. Si vero quātitas, ad tātumdem, vel ipsum: vt. j. ti. ij. quod per errorem. & sic est hoc.

Item ad fructus: vt. ī. eo. qui si. §. fi. nō ad ad cessiones ciuiles: vt. C. de cōdic. ind. l. res quasi data: vt. §. si quis. ibi, sed pro. cætera. Item die, interpretatiue datum: vt. j. si mulier. &. s. l. proxi. pecunia pure debetur: vt ibi dixi. An autem ecōtra ad id, quod dare conuenit? Videtur q̄ sic: vt. s. l. iij. §. j. in fi. sed dic, vt ibi. *ADDITIO.* Dic, q̄ non: sed bene datur actio præscriptis verbis: vt ibi per gloss. & Bar.

g *Proculdubio.* hic nihil expendit. sed j. proxi. totum in tertio pro parte expendit. Accurs.

h *Repetetur.* imò videtur q̄ non: vt j. eo. qui operas. in prin. & §. j. quę est contra Sab. ibi, in contractu nominato, vbi pœnitentia non habet locum: hic in innominato. nam fuit pecunia data, species. vel si vt quantitas, non consueuerat iste sic suas operare. vnde non est locatio: vt. ī. de præscrip. ver. naturalis. §. do. secundum Azo. eadem ratione nec donatio potest revocari per pœnitentiā: quia est hodie nominatus contractus: vt infra, dona. §. alię. Alij dicunt referre, cuius gratia debuit iste ire: vtique, vel alterius tātū. vel hic repeto, quia nil tibi abest: ibi abest, quia inimicitiā aduersarij incurristi. Item quia fortè tantundem accepisses ab aduersario. Vel distingue, secundum H. an formum casus contingat in personam eius, qui conduxit, vt ibi: an eius cui locauit, vt hic. si in personam conducentis, nihilominus tenetur mercedem præstare. si in personam locatoris, nō: vt hic, & arg. j. loca. si vno. §. item cum. Sed hoc fallit in duobus casibus: infra. de statuliber. cum hæres. §. Stichus. & de var. cog. l. prima. §. penult. & secūdum hāc distinctionē est solutū cōtrarium. C. eo. l. penult.

i *Necesse habeas.* vt quia iurasti. Ac. *ADDITIO.* Singulariter gl. secundum Iaso. in. §. actionum. instit. de act. ad limitationem libertius regulæ quæ habet, q̄ in obligatione facti loco liberationis succedit ītereſſe. fallit singulariter vt hic, si iurātū fuerit: quia mātio operaē vt cogatur pręcisè ad factū. & illā sing. dicit in vi. pact.

k *Feci.* expendendo pro rebus necessariis ad iter. nūquid hoc casu ipsas res emptas poterit condicere? Respon. sic: vt infra, eo. §. sed si acceperit. circa fi. solum enim indemnis seruari debet accipiens: vt infra, proxi. sed hic haberet lucrum, si res emptæ illæ remanerent. Accursius.

l *Plus forte.* & forte minus. & not. quòd male [h] coniungit, manifestum, & forte.

m *Locum habebit.* in eo quod non est expensum. vel dic in totum: vt bona sit exceptio, ita tamen &c. Accursius.

n *Si seruum.* scilicet proprium.

o *Competit.* scilicet ad interesse secundum Ioā. Azo. & H. & hoc propter certiorationem vel ad ipsum seruum, cum tantum de facto sit manumissus. Alij dicunt, quòd ad ipsum seruum, licet non fuerit certioratus. & pro eis infra, de manu. vindi. si pater. sed primum verius: quia hic dominium fuit translatum in accipientem: & ideo exigitur certioratio: arg. infra, de dona. l. hoc iure. §. quis dederit. & infra, man. l. si hominem. sed aliud in simplici procuratore, vbi non exigitur certioratio: vt. d. l. si pater. Item oppo. videtur quòd hæc pœnitentia locum non habeat: vt infra, de fer. expor. l. quæsitum. quæ est contra. Solu. ibi in contractu nominato, hic in innominato: vnde ibi non potes pœnitere.

p *Constitutio.* Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum. vt. C. si man. ita fue. alie. l. ij. est tamen contra supra, eo. l. iij. §. quod si ita dedi. sed respon. vt ibi diximus.

Pœnitent.

BIU Cujas

dum pœnituerat[a] eum, qui in hoc dedit. Item si quis dederit Titio decẽ, vt seruum emat, & manumittat: deinde pœniteat: si quidẽ nõdũ emptus est, pœnitẽtia dabit cõdictionẽ, si hoc ei manifestum fecerit: ne si postea emat, dãno adficiatur.[b] Si verò iam sit emptus, pœnitẽtia nõ facit iniuriã ei, qui redemit:[c] sed pro decẽ, quę accepit, ipsum seruum, quem emit, restituet. aut si ante decessisse proponatur, nihil præstabit: si modo per eum factum non est.[d] Quod si fugit, nec culpa eius cõtigit, qui redemit: nihil præstabit. Planè repromittere eum oportet, si in potestatẽ suã peruenerit, [se] restituturũ.[e] *Sed si accepit[f] pecuniã, vt seruum manumittat: isque fugerit, priusquam manumittatur: videndũ, an condici possit, quod accepit. Et si quidem distracturus[g] erat hũc seruum, & ꝓpter hoc non distraxit, quod acceperat vt manumittat: non oportet ei condici. Planè cauebit, vt si in potestatẽ suam peruenerit seruus: restituat id, quod accepit, [&] eo minus, quo vilior seruus factus est propter fugã.[h] Planè si adhuc eum manumitti velit is, qui dedit, ille vero manumittere nolit propter fugam offensus: totũ, quod accepit, restituere eum oportet. Sed si eligat is qui decẽ dedit, ipsum seruum cõsequi:[i] necesse est, aut ipsum ei dari: aut quod dedit, restitui. Quod si distracturus non erat eum, oportet id, quod accepit, restitui: nisi fortè diligẽtius eũ habiturus esset, si nõ accepisset, vt manumitteret.[k] Tunc enim nõ est æquum, eum & seruo, & toto[l] pretio carere.[m] Sed vbi accepit, vt manumitteret, deinde seruus decesserit: si quidem morã[n] fecit manumissioni, consequens est, vt dicamus refundere eum [debere,] quod accepit. Quod si morã nõ fecit, sed cũ profectus esset ad præsidẽ, vel apud quẽ manumittere posset, seruus in itinere decesserit: verius est, si quidẽ distracturus erat, vel eo quoque ipse* vsurus,[o] oportere dici, nihil eum refundere[p] debere. Enimuero si nihil eorũ facturus [erat:] ipsi adhuc seruum obiisse.[q] decederet[r] enim, & si nõ accepisset, vt manumitteret: nisi fortè profectio manumissionis gratia, mortis* causam præbuit, vt [si] vel à latronibus sit interfectus, vel ruina in stabulo oppressus, vel vehiculo obtritus, vel alio quoquo modo, quo non periret, [f]nisi manumissionis causa proficisceretur.

Casus omissus remanet in dispositione iuris communis. Bartolus.

VI. IDEM libro tertio Disputationum.

SI extraneus[t] ꝓ muliere dotẽ dedisset, & pactus[u] esset, vt quoquo modo finitum esset matrimoniũ, dos ei redderetur: nec fuerint nuptię secutę: quia de his casibus solummodo fuit cõuentũ, qui matrimonium sequuntur: nuptię autẽ secutæ nõ sint: quærẽdũ erit, vtrũ mulieri cõdictio, an ei, qui dotẽ dedit, cõpetat? Et verisimile est, ĩ hũc quoque[x] casum, eũ qui dat, sibi prospicere[y]. Nã quasi causa nõ secuta, habere potest cõdictionem, qui ob matrimonium dedit, matrimonio non copulato: nisi fortè euidẽtissimis probationib' mulier ostẽderit, hoc eũ ideo fecisse, vt ipsi magis mulieri, quàm sibi ꝓspiceret. Sed & si pater pro filia det, & ita

SI extraneus.] CASVS. Dedi tibi dotem pro aliqua muliere. pepigi vt si aliquo casu separarentur, restitueretur mihi dos. deinde nõ sunt secutæ nuptiæ. quæritur, quis repetat dotem: an ego, vel mulier? Et dicitur, ꝙ mihi cõpetit repetitio, nisi animo donãdi dotẽ constituerem. Idẽ in patre, quòd scilicet repetere possit, nisi ꝓbet mulier patrem ei donasse. Viuianus.

---

a *Pœnituerat.* etiã nõ certiorato eo q accepit seruũ, secũdũ quos dã: vt. j. de manu. vĩd. l. si pater. Azo. &. j. qui sine manu. ad li. l. iij.

b *Adficiatur.* vt infra, man. l. si mandassem.

c *Redemit.* id est, emit.

d *Non est.* quia fortè eum occidit: vt infra, de ver. obl. si seruum.

e *Restituturũ.* [s]i pœniteat. sed videtur nõ debere repromitti: vt. j. de pol. l. si sine. quę est contra. Sol. ibi forte de satisdatione dicit vt eam depositarius non præstet: hic de nuda cautione. sed non valet hoc: quia ibi de cautione facit mentionẽ: quod ad nudã tantum refertur: vt. C. de verb. sign. l. sancim'. Dic ergo pro curatorẽ durius astringi: vt hic: qui etiam de leuissima culpa tenet: vt. C. mã. l. à procuratore, quàm depositarium, qui de dolo solo tenetur. Itẽ adhuc est contra. ŝ. eo. l. iij. j. respon. vbi dicit nõ esse repromittendũ nisi hoc fuerit dictũ. Sol. ibi ex pacto statũ obligatur vere & cum effectu: vnde nõ recurrit ad médicatum suffragium cautionis: sed hic interim dũres ei abest, nullo iure est ei obligatus, & ideo petit cautionẽ. & facit ad. ŝ. de rei vin. l. si à bonæ. &. l. sequen.

f *Sed si accepit.* vt vere commodatum seruũ proprium: aliàs est in textu.

g *Distracturus.* hãc distinctionẽ accipe, quãdo nõdum morã fecerit: alioquin omnino tenetur: vt. j. ŝ. sed vbi accepit. Accursius.

h *Propter fugam.* hoc cum is qui dedit, pœnitere vult, & habere pecuniam vult.

i *Consequi.* ergo ĩ duobus casibus cõsequitur totã pecuniã, id est quãdo elegit seruum manumitti, secundum pactũ. & tũc nõ habeat actionẽ qua cogat eum manumittere scilicet præcisè. obligatus est tamẽ facere, id est manumittere per actionem præscrip. verb. vt colligitur. j. de præscrip. ver. naturalis. ŝ. at cum do. quod si nõ facit, repetit pecuniam. secundus est, quãdo elegit seruum, nec ei præstatur. elegit autem per cõdic. ob causam, quę nõ solum pro re data vt repetatur, ꝓponitur: sed vt promissa præstẽtur: vt. ŝ. ea. l. ŝ. itẽ si quis dederit. &. l. dedi. ŝ. ꝙ si Stichus. hic autẽ est actũ saltẽ tacitè de præstãdo si eligã: quia pactũ manumissiõis meo fauore est appositũ: vñ pœniteret. Azo.

k *Manumitteret.* i. tãto minus restituat de pecunia prædicta. Ac.

l *Toto.* id est pecunia quã ei dedi quasi pro pretio. nã in parte caret, & reddit, quãto scilicet valet dubius euentus: argu. ŝ. ibi, & eo minus &c. & supra, fami. erci. l. item Labeo. &. l. sequen.

m *Carere.* Sed nõne tunc in culpa vel in dolo esse videtur, quia minus bene custodiuit eum quàm alias res suas: vt. ŝ. ea. l. ŝ. item si quis dederit. in fi. ŝ. &. j. depos. i. quod Nerua? Respõ. nõ: quia nõ erat verisimile eũ fugere, qui sperabat libertatẽ. & ideo minor custodia videbat post pactũ necessaria, quàm ante. nã & si nunquã accepisset pecuniã, & proprium seruum diceret quis se manumissurũ: minorẽ in custodiẽdo seruaret diligẽtiã, ꝙ aliàs faceret. Ac.

n *Moram.* similis distinctio est. ŝ. qui satisda. cog. si decesserit. & secundum hanc distinctionem ĩtelligo quod est. ŝ. eo. dedi. ŝ. sed si Stichus. quæ est contra.

a *In eo ꝙ ibi indicte dicit, ante morã eo mortuo nõ repeti. hic, quòd vsurus.* ad arãdum, vel quid simile.

p *Refundere.* ĩ primo casu. in secundo autem habetur ratio vsus amissi: vt. ŝ. eo. l. si pecuniã. j. respõ. Dic ergo, vt habeatur ratio dãni: vel quasi dãni, cum iam erat distracturus.

q *Obiisse.* scilicet cum pœniteat eum qui pecuniam dedit.

r *Decederet.* id est, decessisset.

s *Periret.* quo scilicet nõ periisset, nisi &c. Et no. breuiter ꝙ tale est quod hic dicitur: si tibi do pecuniã vt seruum tuum manumittas, & is mora ĩterueniente vel fugit, vel decessit: non retines pecuniã, nisi ante moram vel fugit, vel decessit, vel quocunq; casu videri potest per me factum non esse vt neque seruum habeas, neq; serui prętium. vn de eo casu pecuniã retines. Accursius.

t *Si extraneus.* Extraneus est omnis qui nõ habet dotatã personã ĩ potestate: vt. C. de rei vxo. ac. ŝ. extraneum.

u *Et pactus esset.* & etiam nudo pacto incontinenti: vt. C. de iure do. auia. & infra, soluto mat. l. quotiens.

x *In hunc quoque.* No. ergo quòd qui in vnum casum pepigit, etiam in aliis sibi prouidere videtur. Sed contra infra, solu. ma. l. si cum dotem. j. respon. Solu. ibi pactus erat in vno solo casu de his qui possent soluto matrimonio contingere: quare non videtur pactus esse de casu qui posset contingere nuptiis non secutis. hic vero diligens fuit, & pepigit in omnem casum contingentem post secutas nuptias: vt ar. C. de inoff. test. l. contra maiores. & de his qui à non domino ma. l. fin. in fin. Vel dic, non agi ex stipulatione: sed agi condic. ob causam, ac si nulla stipulatio esset facta.

y *Prospicere.* saltem tacite. nam & cætera.

Extraneus quis sit.

Commenti.

BIU Cujas

a *Conuenit.* per stipulationem.

Qui se debere.] *CASVS.* Credebam me debere alicui mulieri.x.cum non debebam, vel fui exceptione tutus: dedi.x. nomine dotis ei qui cum muliere matrimonium contrahere debebat.nō est matrimonium subsecutum.quæritur, quis repetat: an ego, an mulier? Dicit quòd ego. Sed pone, quòd in veritate debebam ei.x. & pro ea solui marito futuro nomine dotis.nō sunt nuptiæ secutæ.dicit, quòd ego condicā: & in pristina obligatione remaneo obligatus: tamen liberari potero cedendo mulieri actioné.[*FVNDVS.*] Dedi fundum nomine dotis: sed nuptiæ non sunt secutæ. nunquid potero fundum condicere? Respon. quòd sic: & non solum fundum, sed etiam fructus. idem est in ancilla datá dotem, & eius partu.

b *Putabat.* sed nō debebat. Accursius.

c *Non interceſſerunt.* Si autem nuptiæ secutę essent, repeteret mulier: vt infra.e.si donaturus.§.j.

d *Quoniam.* pro quáuis.

e *Sed.* pro tamē. Vel recte lege: sed hæc videtur mala ratio, quòd posit repetere: quia habet exceptionem doli: vt infra, de condic. inde.l.qui except. quę est contra. Sol.nō repetet: quia tueri se poterat exce.doli.sed quia causa cessat propter quam dedit: nec datur repetitio mulieri: maxime ideo, quia hic tueri se poterat excep.doli si non soluisset. Maximè ideo dixi: quia idem esset si esset verus debitor: vt infra, eo.§.si autem. Azo. Item nec videtur doli exceptio locum habere. nam in hac promissione tacita infuit condictio, si matrimonium sequeretur: vt infra, de iure dot.stipulatione. ea igitur deficiente, ipso iure ex stipulatu agi non potest. Malè igitur dici posset eū tueri se exceptione doli: sed dic, quòd hic fuit actum, ne inesset illa conditio. Vel dic, doli exceptio, id est in factum vel intentionis. nam quælibet exceptio dicitur doli: vt infra, de excep.do.l.ij.§.generaliter. & secundum hoc etiam cessat prima oppositio.

Exceptio doli quadruplex est.

f *Exceptione.* Quadruplex est exceptio doli. Vna quæ nascitur tempore contractus: vt si dolo me induxisti, vt promitterem tibi decem: & hoc casu cessat repetitio si soluam: vt infra, de condic. inde.l.qui exceptionem. Secunda, quæ succedit in locum nō numeratæ pecuniæ: & hæc nascitur tempore, quo agitur, non tempore cōfessionis: vt infra, de exce.do.l.ij.§.circa. Tertia, quæ succedit in locum exceptionis pacti, & iurisiurandi præstiti: & his duobus casibus solutum per errorem repetitur: vt infra, de condic.inde.l.si non sortem.§.indebitum. Quarta est, quę succedit in locum exceptionis facti, vel intentionis: quod est quando nec actor habet actionem: sed de facto agit: & sic reus de facto excipit, vt hic dicit.

g *Actionem.* Satis potest dici illud admitti cum ipse promisit & soluit, vt detur mulieri condictio ob causam in maritum nō secutis nuptiis, quasi ille videatur dedisse mulieri, & mulier sponso: vt infra, de do.inter vir.& vxo.l.iij.§.sed si debitorē. Sed quid, si promisit soluere, sed nondum soluit, non secutis nuptiis dabitur mulieri aliqua actio, vel in maritum, vel in istum? Respon. sic in virum: & vir aget ex promissione: vt hic, &. C.ad legē Fal.l.fi.

h *Condivere.* per hanc condictionem ob causam. & eodem modo intelligo quod dicitur, infra, proxi. Sed cur hic non datur cōdictio indebiti, cum in promissione videatur tacita conditio inesse: vt infra, de iu.do.stipulatione. & solutum pendente conditione repetitur: vt infra, de condic.inde.l.sub conditione? Respō. quia scit se interim non teneri, cessat condic.inde. sed quia soluit, vt sequatur matrimonium: datur ob causam condictio.

conuenit[a]: nisi euidenter aliud actum sit, condictionem patri competere Marcellus ait.

Si debitor putatiuus pro muliere dotem promittat, & soluit ignoranter, matrimonio non secuto ipsi condictio competit: si scienter, competit mulieri: sed debitor ver⁹ indistincte condictionem habebit: sed eam mulieri cedendo liberabitur. h.d. Diuide: quia primo loquitur in debitore non vero. Secūdo in vero. Secunda ibi, si autem. Prima subdiuiditur in tres. Primo ponitur thema & quæstio. Secūdo responsio in debitore errante. Tertio in sciente. Secunda ibi, Nerua. Tertia ibi, sed si cum sciret. Bartolus.

VII. IVLIANVS libro sextodecimo Digestorum.

QVi se debere pecuniā mulieri putabat[b]: iussu eius dotis nomine promisit sponso, & soluit. nuptiæ deinde non interceſſerūt[c]. Quæsitum est, vtrum ipse potest repetere eam pecuniam qui dedisset, an mulier? Nerua [&] Atilicinus responderunt, quoniam[d] putasset quidem debere pecuniam, sed[e] exceptione[f] doli mali tueri se potuisset, ipsum repetiturum. Sed si cum sciret se nihil mulieri debere, promisisset: mulieris esse actionem[g]: quoniam pecunia ad eam pertineret. Si autem verè debitor fuisset, & ante nuptias soluisset, & nuptiæ secutæ non fuissent, ipse posit cō dicere[h]: causa debiti integra mulieri ad hoc solum manēte[i], vt ad nihil aliud debitor cōpellatur, nisi vt cedat ei condictitia actione.

Hac condictione repetitur res cum acceſsionibus naturalibus. Bartolus.

FVndus dotis nomine traditus, si nuptiæ insecutæ nō fuerint, condictione repeti potest. fructus[k] quoque condici poterunt. Idem iuris est de ancilla, & partu eius.

Datum causa dotis non repetitur, donec matrimonium putatur subesse, vel spes est quòd contrahatur. h.d. Et primo ponit dictum Seruii. Secūdo declarat casum, in quo debet intelligi. Tertio ponit casum, in quo non debet intelligi: & adducit simile. Secunda ibi, sic intelligendum: tertia ibi, donec. Bartolus.

VIII. NERATIVS libro secundo Membranarum.

QVod Seruius in libro de dotibus scribit, si inter eas personas, quarum altera nondum iustam ætatē habeat, [l] nuptiæ factæ sint, quod dotis nomine interim datū sit, repeti posse: sic intelligendum est, vt si diuortium[m] interceſserit, priusquam vtraque persona iustam ætatem habeat, sit eius pecuniæ repetitio. Donec autem in eodem habitu[n] matrimonij permaneant, non magis id repeti posit, quàm qđ sponsa spōso[o] dotis nomine certi generali: vt supra, si cer.pe.l.cum fundus.in prin. & in bo.fi.iudiciis: vt infra, de vsur.l.videamus.§.ex causa. non autem vsuræ, quæ sunt ciuilis acceſsio, veniunt in prædictis condictionibus: vt. C. de condic.inde.l.j.&. C. de condic.ob tur.cau. quotiens. cum citra vinculum stipulationis non veniant: vt Co. de vsur.l.quamuis.

Qvod Seruius.] *CASVS.* Titius & Berta volebant matrimonium contrahere, & de facto contraxerunt. tamen vtrique, vel alteri deerat ætas legitima. Titius dedit.x. dotis nomine spe futuri matrimonij. an Titius si nuptiæ secutæ non fuerint, repetere posit, quæritur. Et dicitur, quòd sic. sed hoc verum, si antequàm ad ætatem legitimam peruenissent, à nuptiis se abstinuerunt. si autem in primo voto perstiterint, cessat repetitio. idem est, vbi sponsalia, non matrimonium, contrahuntur. si nuptiæ contrahi non possunt, competit repetitio.

l *Habeat.* scilicet ad nuptias: vt quia masculus minor.xiiij.ann. fœmina.xij.sit: vt institu.de nup.in prin.& quod subiicit nuptię, scilicet de facto. *ADDITIO.* Dic, hoc verum, attento iure ciuili. secus de iure canonico, secundum Alexandrum.

m *Diuortium.* id est repudium: cum diuortium sit inter coniuges: repudium inter sponsum & sponsam: vt infra, de verbo. signi.l.inter stuprum.§. diuortium. & l.inter diuortium. sed nec repudium propriè dicitur: [a] sed hic de facto fuit matrimonium: & de facto diuortium.

n *Habitu.* id est dum spes est fieri matrimonium.

o *Sponsa sponso.* quia septem an. esse possunt: vt infra, de sponsa. l.in sponsalibus. Et not. quòd hoc secundo casu fuit datum nomine futuræ dotis: sed superiori nomine quasi præsentis, cum credebant nuptias constare. Item ibi altera persona tantum erat insufficiens: hic vtraque, vel neutra. Accursius.

[a] Immo quia vera sponsa.

[b] Addit. Putabat. scilicet ex causa sponsalitia. Bartolus.

[c] Addit. Non interceſserunt. scilicet per mortem. Bartolus.

[d] Addit. Putasset. scilicet ex causa sponsalitia. Bartolus.

[e] Addit. Sed. scilicet ex causa sponsalitia. Bartolus.

[f] Addit. Exceptione. scilicet ex causa sponsalitia. Bartolus.

[g] Addit. Actionem. scilicet ex causa sponsalitia. Bartolus.

[h] Addit. Condivere. scilicet ex causa sponsalitia. Bartolus.

[i] Addit. Manente. scilicet ex causa sponsalitia. Bartolus.

[k] Addit. Fructus. scilicet ex causa sponsalitia. Bartolus.

[l] Addit. Nuptiæ factæ sint. scilicet ex causa sponsalitia. Bartolus.

[m] Addit. Diuortium. scilicet ex causa sponsalitia. Bartolus.

[n] Addit. Habitu. scilicet ex causa sponsalitia. Bartolus.

[o] Addit. Sponsa sponso. scilicet ex causa sponsalitia. Bartolus.

BIU Cujas

a *Affinitas.* cœpta, non perfecta. Et not. affinitatem dici inter sponsos: vt hic, & inter coniuges: vt. C. de hære. instit. l. nō ideo. sed tamen impropriè, a quia tunc non possent esse nuptiæ: vt infra, de gradibus. l. non facile. §. primo, & secundo.

b *Potest.* si istud, potest, extendatur (vt dialectici dicunt) quādiu vterque viuit, etiā misso repudio nō esset repetitio. nā semper possibile est, quòd fiat hoc matrimonium. sed certe nos non extendimꝰ: sed secundum præsens iudicamus: & rebus sic se habētibus loquimur: vt infra, de verbo. obli. l. continuus. §. cū quis, scilicet donec alter eorum aliàs contraxerit. quandoque tamen extenditur: vt, quantum capere poterit lego: vt infra, de leg. ij. si ita qs testamento. sic & insti. quibꝰ modis test. infir. §. posteriore. Azo. Sed nōne hic pœnitere potest: vt supra. c. l. si pecuniam. in princi? Rñ. non: quia non erat res integra: quia sponsalia præcesserunt, vt ibi dixi. Item no. hic expectādum, donec est aliquid in pendenti: vt hic, & argu. supra, si cer. pet. non omnis. in princ. & infra, de iur. do. l. si spō salibus. in prin. & l. dotis fructꝰ. §. fi. & l. si debitor. in fi. ti. & l. si is qui. §. fin. in fi. & supra, si cer. pe. l. pecuniam.

Si donaturus.] CASVS. Nomine dotis cuidam mulieri debitor. cū vellet cū quodam contrahere sponsalia, eidem. x. nnmerauit iussu illius. nō est secutum matrimonium. quæritur, quis repetet? Dicitur q mulier. Pone, quòd conueni cum sponso, si nuptiæ nō essent secutæ, quòd mihi restituerētur decē quæ dedi nomine dotis. si nuptiæ non fuerint consecutæ, condicam.

[SI QVIS.] Credebam me debere alicui mulieri decem, cum nulla deberem. iussu mulieris promisi ista. x. sponso futuro. secutū est matrimonium. maritus petit à me illa decem. volo à me repellere eum except. doli mali. an possim, quæritur. Et respon. quòd non: cum nil doli videtur commisisse suum negotium exercendo. neque enim decipiendus est maritus: quod quidem eueniret, si dotem promissam non obtineret: veruntamen contra mulierem condicere possum, & potero eam compellere vt me liberet. Sed pone vt primo, quòd contractū est matrimonium. pactus est maritus de media dote lucranda soluto matrimonio, vel diuortio, vel morte. diuortium postea interuenit. maritus contra me agit. Dicitur, quòd pro medietate quam est lucratus, non habeo except. pro alia sic: idem si soluero: quia pro vna medietate condicam: pro alia non.

c *Mulier condicet.* Et sic alius soluit, & alius repetit: nec est nouum hoc: vt. j. de condic. inde. l. nec est nouum. b & est ratio: c quia ipsa soluisse videtur: vt infra, de do. inter virū & vxorem. l. tertia. §. sed si debitorem. Sed argu. contra, supra, eo. l. qui se. §. sin autem. sed dic, vt dixi: quia propter suam obligationem ibi solueratꝫ quæ præcesserat: vt ex principio eiusdem. l. apparet. & facit ad hoc responsum, infra, de iure do. l. si ego. in principio.

d *Si quis indebitam.* quantum ad se: debitam tamen à muliere.

e *Non potest.* scilicet promissor, si ab eo maritus pecuniam petat. non enim est dos titulus lucratiuus: vt infra, de act. & obl. l. ex promissione. &. C. de impo. lu. descrip. l. j. §. lucratiuas. lib. x. & infra, de excep. do. apud Celsum. §. sed si mulier. & ideo non repelitur creditor exceptione: vt hic, & infra, de noua. l. doli excep. &. l. si quis delegauerit. &. C. de noua. si pater. & infra, de iur. do. quemadmodum. §. fin. & infra, de do except. l. pure. §. si eum. si autem esset lucratiua causa, quæ multæ sunt in d. l. j. C. de impo. lu. descrip. lib. x. tunc haberet promissor doli excep. vt infra, de dona. l. ij. §. cum vero. & infra, de except. do. l. Iulianus ait, si pecuniam. &. d. l. apud Celsum. §. si quis autem. Sed contra est huic. §. infra, de admi. tuto. l. cum post. §. fina. Vbi dicit, quòd curator dotem pro adulta promittens, non tenetur in dotem, si adultæ facultas non patitur. Solu. d illud ideo, quia ratione officij promisit, sciens se non teneri pro se: vt argu. infra, de his qui. vt indig. l. tutorē. hic autem pro se promisit, credens se debere: vel hic tota indebita: ibi non tota. sed prima verior est.

Dos titulus lucratiuus non est.

d *Ista tenetur p doct.*

f *Dolo facit.* No. non facit dolum, qui suum commodum iure prosequitur: vt hic, & infra, de libe. ho. exhi. l. iij. §. j. & ifra, de iniur. iniuriarum. §. j. & infra, de acquir. hære. Iulianus scribit, si pupillus. & infra, ad leg. Iul. de vi publi. l. pe. §. fi. & infra, de iur. fis. l. delator. Accursius.

Dolum non facit qui suum commodum iure p sequitur.

g *Quod fit.* i. decipit si opponat doli excep. & sic vxorē indotatā haberet. q esse nō debet: vt hic, & j. de do. exce. apud. §. sed & si mulier.

h *Mulierem.* vt. C. de condic. inde. l. secunda.

i *Dūtaxat.* in eo quod lucraretur ex dote propter pactum, non obstabit. nec videtur petere ex lucratiua causa, cum præcesserit causa onerosa id est, titulus dotis. Accursius.

k *Receptura.* id est, recuperatura.

SI mulier.] CASVS. Debebam alicui mulieri. x. cum non essem soluendo. solicitaui eam contrahere mecū nup. & in tempore futurarum nuptiarum liberauit me acceptil. postea nolo cōtrahere: forte quia scio me liberatum. Dicitur, quòd à me mulier condicet, ac si integrum mihi soluisset.

l *Pecuniā.* si pure debebat. Si vero sub cōditiōe, & in eū statū restituēda est obligatio: vt. j. de iur. do. licet. &. ē. eo. l. si qs accepto.

m *Peruenerit.* sic & præstatur quod compensatur: vt infra. sol. ma. l. si filio. §. sed siue propter. Accursius.

SI hæres.] CASVS. Testator iussit me hæredem suum facere monumentū arbitratu sui liberti. Ego illi liberto pecuniā ad cōstruendum monumentū dedi. libertus non facit monumentū. nunquid ab eo pecuniam condicere possum? Et respon. q sic. Vi.

n *Liberto.* vt faceret hanc sepulturam. Accursius.

o *Non faciat.* vel faciat: sed minus eroget: vt infra, de leg. ij. l. antepe. §. à te. & est ratio, quia libertus vt minister eligitur: vt infra, de lega. ij. si quis Titio decem.

p *CVm quis.* scilicet donator.

q *Condicit.* s. donationem. s. per cōdictionem istā: vt. j. de do. cau.

BIU Cujas

cau. mor. l. senatus. §. nec dubitauerit. sic & aliàs dicitur furtum re dimi id est res furtiua: vt infra, de condi. inde. l. seruus. sic & in pignore: vt insti. de act. §. inter pignus. sed contra hoc. j. commo. l. j. §. ij. & C. quæ res pig. ob possunt. l. cum constet. secũdũ Azo.

a *Fructus.* vt infra, de vsur. videamus. ij. §. idémque est si mortis.

Si filius.] CASVS. Decessit quis duobus filiis relictis: alio emãcipato: altero í potestate cõstituto. emãcipatũ auté filiũ prẽterierat in vltima volũtate: & aliũ hẽredẽ instituit: postea dicit institutº vt emãcipatº bona sua cõferat. contulit emãcipatus. deinde nõ vult petere bo. poss. an repetere possit quæ contulit? Dicitur, quòd sic.

b *Si filius.* scilicet emãcipatus.

c *Bonorũ possessionẽ.* scilicet cõtra tab. vt. C. de col. l. ea demũ. &. j. de col. bo. l. prætor. §. emãcipatus prẽteritus.

d *Posse.* cõdic. ob causam, quasi deficiẽte tacita causa: vt. s. eo. l. j. §. j.

Si procurator.] CASVS. Credebã me debere tibi. x. procuratori tuo, quẽ credebãt esse procuratorẽ, solui. aut dominus Titius habuit ratum, & tenetur. aut non habuit ratum: & condicere potero à procuratore. Iteé si debitum fuerit solutum falso procura. neq; dominus habuit ratũ, & hoc omnino soluit, vt stati se liberet: repetei à procur. cõdic. ob causam, nõ ideb. si autẽ vt ministro pecuniam credidit ei, vt ad dominũ portaret: si nõ habuit ratum, posset cõuenire ꝓcura. actione furti: quia in eũ nõ est trãslatũ dominiũ. in priori casu sic.

e *Falso.* qui nunquàm fuit ꝓcurator: vel fuit quõdã, sed reuocata erat ꝓcuratio. nec enim refert, quãdo ídebitum solutum est, vt hic erat. sed quãdo debitum, tunc refert, an sciã reuocatum mandatum, vel non: vt primo casu non liberetur à domino. nec ob hoc repetam, cum scienter solui indebitum. secundo liberetur ipso iure, si bona fide exigebat: & accipiebat procura. sed si mala, tunc per exceptionem: vt infra, de sol. cum quis. §. primo.

f *Tenetur.* cõdic. íde. vbi credidit se liberatũ, credens eum í rem suã datum procuratorem, vel cõdic. ob causam se liberãdũ: aliàs, si ratum nõ habet dominº, ꝓcurator tenet: vt hic subiicit, &. j. rẽ ra. ha. si indebitum. &. j. de cõdic. indebi. l. si procurator. §. Celsus.

g *Si debita.* latenter incipit cum erat debita. & hunc casum prosequitur vsque in finem.

h *Procuratore.* vt infra, man. l. inter causas. §. mandato.

i *Repetetur.* condic. ob causam.

k *Non enim.* bene dico etiam si debita. non enim &c.

l *Nõ intercedẽte.* & sic nõ cõdic. íde. sed ob causam datur, vt hic. Sed arg. cõtra. C. de cõdic. íde. l. creditoris. vbi dicit dari ídebiti. prẽterea alia dicit dari furti: vt. C. de furtis. l. falsus. quę cõtradicit vtrique. Solue ergo, quia qui soluit ea causa vel pacto, vt à domino liberetur, tunc habet locum hæc lex, quæ dicit dari condictionem ob causam. si autem incontinenti se liberatum credidit, vt quia credebat procuratorem in rem suã cui soluit, & ideo nõ prę cauit sibi per pactum, vt liberaret: tunc habet locum cõdic. íde. vt in. l. creditoris. & hic in princi. huius. l. & hoc quando dominium est trãslatum. aliàs nulla cõdictio datur: vt. s. vsufruct. quemad. ca. l. fi. si autem ministro dedit, vt ad dominum portaret, & sic apud se soluens dominium retinuit, tunc habet locum furti, & condictio furtiua: vt. d. l. C. de fur. falsus. & in fine huius. l. quæ actiones tenetur cedere domino habenti ratum. vel euanescunt, si pecunia erat debita: vt infra, de fur. l. si vendidero. §. si Titius. & probatur prædicta distinctio infra, de fur. falsus. §. j.

m *Vel quòd.* id est, quia.

n *Procurator.* supple repetetur ab eo: vt. s.

o *Condici.* condic. furtiua. Et hic not. ꝙ Martinus dicebat actionem furti posse agi contra falsum procuratorem, & contra falsum creditorem, si scienter indebitum accipiunt, vt eos nummos lucretur: quibus in eos sit dominium trãslatum: vt hic, &. j. de condic. fur. l. quoniã. Sed Io. & Azo cõtra. dicũt enim furtum non fieri ab eo, qui dominus factus est: vt. l. proxi. ĩ fine. & patet ex definitione furti: quæ dicitur, furtum est contrectatio rei alienę &c. vt instit. de ob. quæ ex deli. §. primo. nec obstat, ꝙ hic dicit: quia mutat casum. nã supra dixit quãdo dominium fuerat translatum: & de tur tunc cõdicit. ob causam. hic quãdo non, & datur furti: vt. s. C. de fur. falsus. Item nõ est d. l. j. de condict. quoniam. quia & ibi intelligas, quando dominium nõ est trãslatum in creditorem: vt ibi dices.

Cum seruus.] CASVS. Seruus alienus surripuit equũ tibi. habuisti aliquem ex seruis meis suspectũ, puta Stichũ. tradidi tibi eũ, vt de furto illo inquires. & innocentem eũ inuenisti: potestati tamen eum tradidisti, ac si furtum cõmisisset. affectus est vltimo supplicio. dicit, quòd potero agere contra te condic. ob causam, item actione ad exhibendum, item furti, sub distinctione tamen in. l. tradita, quia alio modo vsus es, quàm seres me dominum permissurum. Viuianus.

p *Dedisti.* ita etiam quòd dominium transtulisti, adiecto tamen, vt tibi redderetur, si in eo facinus deprehensum non esset.

q *Deprehensum.* cum non esset deprehensus, vel conuictus.

r *Sũmo supplicio.* quod mortem interpretor, secundum Io. & instẽ fecit forte hic prẽfectus, cum iudex de hoc nõ esset: sed ad prẽfectum vrbis debuit referre: vt. s. de offi. prẽfe. vigil. l. tertia. §. j. & hoc est verum, secũdum H. Sed Azo dicit ꝙ iudex erat, quia hoc non erat publicum crimen, licet capitis fuerit imposita pœna: & ideo hoc potuit cognoscere: vt. C. de offic. prẽfe. vigil. l. j. Accur.

s *Oportere.* scilicet condic. ob causam, qua agitur, vt quid detur: quia est personalis: vt insti. de ac. §. sit itaque. habet autem locum hęc cõdictio, quia nõ fuit ípleta cõdictio, quę fuit adiecta: quia scilicet non fuit in scelere deprehẽsus. & alia tacita defecit, scilicet per quam non redderet, scilicet si esset deprehensus.

t *Oportuerit.* scilicet si in facinore repertus non fuisset: quia sic se habuit forma dationis. si autem æstimatum dedisset, habet locum præscrip. ver. ac. vt infra, de præscrip. ver. l. si dominus.

u *Labeo.* mutat casum scilicet quãdo dominium nõ trãstulisset.

x *Exhiberet.* & sic iuratur in litem in ac. ad exhi. quando dolo fecit, quò minus exhiberi posset: vt supra, ad exhi. l. Celsus. §. idem Iulianus scribit emptorem.

y *Proculus.* redit ad primũ casum, quãdo dominiũ fuit trãslatũ.

z *Etiam.* non solum ad exhibendum.

a *Furti te acturum.* no. quem teneri furti, licet non lucri causa fecerit.

fructus[a] quoque donatarũ rerum, & partus & quod adcreuit rei donatæ, repetere potest.

Collatio ob causam facta, causa non secuta condicitur.

XIII. MARCIANVS libro tertio Regularum.

SI filiº[b] cõtulerit fratri, quasi adgniturus bonorum possessionem[c], & non agnouerit: repetere eum posse[d] Marcellus libro quito Digestorũ scribit.

Si procuratori falso in rem suam soluatur indebitum, ab eo condicitur: nisi domini ratihabitio subsequatur. item si debitor dat alicui, vt eum faciat liberari, ab eo repetitur: nisi causa subsequatur. item id quod debitor tradit alicui, vt nuntio, si ad creditorem portat, condictione furtiua repetitur, & furti agitur. h. d. secundum glo. Et diuiditur in tres partes. primo loquitur, quando soluitur procuratori falso in rem suam. secundo quando datur alicui, vt eum à creditore faciat liberari. tertio, quando datur pecunia alicui, vt portet ad creditorem. secunda ibi, quòd si dominus. tertia ibi: vel quòd furtum. Bartolus.

XIIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI procuratori falsoᵉ indebitum solutum sit: ita demum à procuratore repeti non potest, si dominus ratum habuerit. sed ipse dominus teneturᶠ, vt Iulianº scribit. Quòd si dominus ratum nõ habuisset: etiã si debitaᵍ pecunia soluta fuisset, ab ipso procuratoreʰ repetetur[i]. Non enim[k] quasi indebitum datũ repetetur, sed quasi ob rem datum, nec res secuta sit, ratihabitione non intercedente[l]: vel quòd[m] furtum faceret pecuniæ falsus ꝓcuratorⁿ: cum quo non tantum furti agi, sed etiam condici[o] ei posse.

Res ob causam data, causa non secuta, etiam si desierit extare, condicitur: & si nõ est translatum dominium, ad exhibendum, & furti, seu condic. furti agitur. h. d. Diuiditur. primo ponit vnum dictum. secundo ponit aliud, quod videtur contrarium primo. tertio reducit ad concordiam, addendo aliqua. quarto addit quædam ad prædicta. secunda ibi, Labeo. tertia ibi, sed Proculus. quarta ibi, sed si tuus.

XV. POMPONIVS libro vicesimo secundo ad Sabinum.

CVm seruus tuus in suspitionem furti Attio venisset, dedistiᵖ eum in quæstionẽ sub ea causa, vt si id repertum in eo non esset, redderetur tibi. Is eum tradidit præfecto vigilum, quasi in facinore deprehẽsumᑫ. præfectus vigilum eum sũmo supplicioʳ adfecit. Ages cum Attio, dare eũ tibi oportere[s]: quia & ante mortẽ dare tibi eum oportuerit[t]. Labeo[u] ait, posse etiã ad exhibẽdũ agi: quoniã fecerit, quò minus exhiberet[x]. Sed Proculº[y] dari oportere ita ait, si fecisses eius hominẽ: quo casu ad exhibendũ agere te nõ posse. Sed si tuus mansisset, etiãᶻ furti te acturũᵃ

BIU Cujas

secerit. nam lucri causa nihil fecit hic. & sic est contra, insti. de obli. quæ ex delict. §. placuit. Sol. dicunt quidam speciale. sic & in sicco cum pecunia subtracto: vt infra, de fur. l. qui saccum. Tu dic, prædictum. §. institu. non fallere. nam hic est lucrum, quia vo luntatem suam expleuit. sic & aliàs species lucri est &c. vt infra, de fur. l. si pignore. Itẽ sic in authen. de hære. & Fal. §. si vero expressim. col. j. & eodem modo in. l. qui saccum. furtum fuit factum sacci, scilicet secundario, licet non principaliter. nec potest dici, quòd siue dolo in hac. l. fuerit. dolose enim agit. & facit ad. l. j. de iniur. l. sed si vn⁹. §. seruus me⁹. Accursius.

Edi tibi pecuniã.] CASVS. Habebas seruum, dedi tibi pecuniã, vt eum mihi dares. quæritur an sit contractus⁹ emptionis & vẽ- Et respon. quòd non: & hoc triplici ratione: quia pone, quòd Stichus sit mortuus antequam traderetur. potero pecuniam condicere. & ita non est vendi tio: quia si esset, mihi emptori periret. Secunda ratio talis est: pone quòd seruus fuerit alienatus: eum tamẽ mihi tradidisti: quia enim rem accipientis non fecisti, cõdicere possum. Aliter autem est in venditione: quia non cogitur iste venditor rem facere accipientis. vnde apparet quòd non est venditio. Tertia est, q̃ si Titius fuit proprius, cum eum mihi tradidisti potero petere, vt eius nomine caueas de euictione. quod si nõ feceris, repetere possum. aliter etiam in venditione: quia ibi de natura contractus de euictione tenetur. Viuianus.

a *Dares.* ex hoc verbo processit dubitatio.

b *Genus.* melius diceret species.[a]

c *Pro portione.* scilicet subiecta. Ioan. q. d. an contineatur sub hoc prædicabili, venditio.

Procliuior. id est vt sit do vt des. & hoc probat tribus rationibus, vt subiicit. sed videtur venditio, cum ex vna parte est pecunia, ex alia species: vt infra, de præscrip. ver. naturalis. §. j. quæ est contra. So. hic fuit data pecunia in specie, quod potuit fieri: vt infra, de leg. j. plane. §. ij. ibi vero in quantitate, secundum Io. Vel dic, secundum Azo. idem etiam si in quantitate in casu huius. l. nam quia appositum fuit pactum de dando Sticho id est, de trãsferenda proprietate Stichi: quod est contra naturam venditionis, dicitur esse innominatus contractus. est enim dare accipientis facere: vt insti. de act. §. sic itaque. quod venditor facere non tenetur: vt infra, de act. emp. ex empto. in princi.

Et ideo. prima ratio.

Possum. imò videtur quòd non possum: vt infra, de præscrip. ver. naturalis. §. sed si Stichum. quæ est contra. So. hic intercessit culpa, vel mora eius, quæ debuit Stichum dare: ibi non. Vel dic, secundum Io. hic loqui etiam si culpa, vel mora, non intercesit: sed tamen non erat distracturus hic, sed in. l. contraria erat distracturus: arg. C. eo. l. pecuniam. & supra, eo. dedi. §. sed si tibi dedero. & l. si pecuniam. §. fin. quæ est contra in eo, quòd ibi distingui tur prædicto modo: hic non. & hæc solutio placet præceptori meo. vel soluc vt ibi. Accursius.

g *Dares.* quod in venditione non seruaretur, imò ad interesse ageretur, si culpa vel mora interfuisset: aliàs nõ: vt infra, de act. emp. l. j. in prin. & insti. de contrahen. emp. §. cum autem. Accur.

h *Finge.* secunda ratio.

cum eo: quia re aliena ita sit vsus, vt sciret se inuito domino vti: aut dominum, si sciret, prohibiturum esse.

Notabilis lex, & hoc intendit: Quando ex parte dantis pecuniam, & ex parte dantis speciem, venit dari: nõ est emptio & venditio: sed contractus innominatus: ideo habebit locum condictio ob causam. h. d. gl. Diuiditur: primo ponit dictum: secundo tres rationes. secunda ibi, & ideo. Tu dic, quòd nõ sunt ratiões: imò sunt illationes ex dicto. B.

XVI. CELSVS libro tertio Digestorum.

DEdit tibi pecuniã, vt mihi Stichum dares[a]. vtrum id contractus genus[b] pro portione[c] emptionis & venditionis est? an nulla hic alia obligatio est, quàm ob rem dati, re non secuta? In quod ꝓcliuior[d] sum. Et ideo[e], si mortuus est Stich⁹, repetere possum[f]: quòd ideo tibi dedi, vt mihi Stichũ dares[g]. Finge[h] [enim] alienum esse Stichum, sed te tamen eum tradidisse. Repetere à te pecuniam potero: quia hominẽ accipientis nõ feceris[i]. Et rursus[k] si tuus est Stichus, & pro euictione ei⁹ promittere non vis: non liberaberis[l], quo minus à te pecuniam repetere possim.

DE CONDICTIONE OB turpem, vel iniustam causam.

A i *Nõ feceris.* quod in vẽditione nõ est necesse: vt. j. de act. emp. l. ex empto. in prin. & j. de contrah en. emp. l. si itaque. Accursius.

k *Et rursus.* tertia ratio.

l *Nõ liberaris.* secus in vẽditione: quia tũc ago, vt caueas de euictione: vt. j. de euic. l. ij. secũdũ H. & Azo. sed Io. dicit hic exigi satisdationẽ fideiussoriam, quę in vẽditione non est necessaria. nisi hoc actum sit: vt. j. de euic. l. emptori. & l. iij. sed prima magis placet. sed ad quid hæc lex fecit vim, sit contractus innominatus, vel emptio? Respõ. Ioã. vt sciretur, an condictio ob causam habeat locum. nã non habet locũ in cõtractib⁹ nominatis: vt hic manifeste dicit, & j. de re. permu. l. j. in fi. subtiliter colligitur: nisi in casu, scilicet donationis: vt. C. de dona. quæ sub modo. l. j. quæ donatio est hodie nominatus contractus: quia solo consensu fit scilicet pacto etiã nudo: vt. C. de do. si quis argentũ. Sed omnes illi sunt nominati, qui cõsensu fiũt: vt. j. de re. permu. l. j. circa mediũ. olim autem erat innominatus, cum cõsensu nõ fieret solo. Vbi ergo habet locũ hęc condictio? Respon. in contractu do vt des, & etiã in contractu do vt facias: vt. j. de re. permu. l. j. §. fin. & de prescrip. ver. naturalis. §. at cum do. Item in contractu, do vt non facias: puta, nõ alienes: vt. C. e. l. ea lege. In cõtractu autẽ, facio vt des, locũ nõ habet; quia tunc locum habet de dolo, cum qua alia non competit: vt. d. l. naturalis. §. quod si facio. Item nec in contractu facio, vt facias, cum facta non possint repeti. sed ad interesse agitur: vt infra, de præscrip. verb. l. penul.

*vicesimo

Contractus nominati sunt omnes qui consensu fiunt.

† *Colligit hic Bald. quòd ille turpiter facit, qui facit aliquem vedimere.*

DE CONDICTIONE OB TVRPEM, VEL iniustam causam.

Dictum est de condictione ob causam, quæ futuram causam tantum respicit, honestam tamen: nunc de hac, quæ præteritam & futuram, & nõ honestã respicit, sed turpem: & quod subiicit, vel iniustã: pro eod. ponitur. nec enim tractat hic de cõdictione sine causa, sed tractabit. j. tit. 2.

Omne.] CASVS. Temere facit iurisco. bimẽbrem diuisionẽ: quia quicquid datur: aut ob rẽ, aut ob causam datur. & quod ob rem datur: aut ob honestã, aut ob turpem. aut est turpitudo dãtis: aut recipiẽtis: aut vtriusq;. de honesta causa nil dicit: quia satis dixit ĩ titulo superiori. tamen dicit, q̃ si ex honesta causa datũ sit: ita erit loc⁹ repetitioni, si id ꝓpter quod datũ est, secutũ nõ est. Cęterũ si ob inhonestam causam dedi, id est, turpem dum tamen turpitudo sit ex parte accipientis tantum: locus erit repetitioni. cætera sunt plana vsque in finem tit. Viuianus.

m *Ob rem.* scilicet futuram.

n *Ob causam.* præteritam: vt infra, titu. j. l. damus.

o *Ob rem igitur.* inceptiuum, vel illatiuum: vt supra, de iusti. & iure. l. ius ciuile. §. hoc igitur.

p *Non est.* vt infra, titu. j. in summa. §. quod ob rem. & supra, titu. j. quasi per totum. vel etiam si est secuta post moram, vel post pœnitentiam accipiente certiorato. Ioan. vt supra, titu. j. dedi. §. sed & si tibi dedero. & l. si pecuniam. §. si seruum.

q *Accipientis.* ſ. tantum: vt sequentia exempla dicunt: vt. C. eo. l. quotiens. & l. ob restituenda. & ad idem, supra, de pac. iurisgentium. §. si ob maleficium. & supra, de calum. l. j. in princi.

r *VTputa. Depositam.* vt. j. eo. l. si. in prin. &. §. fin. &. j. depositi. l. si.

f *Sed & si dedi, vt secundum me in bona.* istud, secundum me,

TITVLVS V.

Datum ob causam honestam, non repetitur causa secuta: sed datum ob turpem causam, si est turpitudo ex parte accipientis, repetitur: secus si est turpitudo ex parte dantis, vel vtriusque. hoc dicit cum tribus legib⁹ sequẽtib⁹, vsq; ad. §. si tibi iudiciũ. Bar.

I. PAVLVS libro decimo* ad Sabinum.

OMne, quod datur: aut ob rem[m] datur, aut ob causam[n]. Et ob rem: aut turpem, aut honestã. [Ob] turpem autem, aut vt dantis sit turpitudo, non accipientis. aut vt accipientis dumtaxat, non etiam dantis. aut vtriusque. Ob rem igitur[o] honestam datũ ita repeti potest, si res, ꝓpter quã datũ est, secuta nõ est[p]. Quòd si turpis causa accipientis[q] fuerit: etiam si res secuta sit, repeti potest:

II. VLPIANVS libro vicesimo sexto ad Edictum.

VT puta[r] dedi tibi, ne sacrilegium facias, neu furtum, né [ve] hominẽ occidas. In qua specie Iulianus scribit, si tibi dedero, ne hominem occidas: condici posse. Item si tibi dedero, vt rem mihi reddas depositã[r] apud te, vel vt instrumentum mihi redderes. Sed si dedi[f], tr potest

potest determinare verbum, pronuntiaret: & nomen bona. prout vero determinat verbum, est sensus, quia dedi iudici, vt iudicet ꝓ me. & quod subiicit, est relatū, scilicet à quibusdā: sed male, secundum omnes. & ideo corrigit statim, sed hic quoque &c. & quod subiicit, litem perdere, dic, scilicet cōdic. ob tur. cau. & aliam, scilicet litem quā simoniace voluit vincere. & secundū hoc vertitur turpitudo vtriusq;. sic & j.l. proxi. Prout autem determinat nomen, est sensus: quia dedit vt ꝓ nūtiet: id est, vt se expediat. & quod dicit, relatum est: exponit M. scilicet & bene. Et quod subiicit, sed hic quoq; &c. nō corrigit, sed denotat ꝙ in aliquo deliquit corrūpendo iudicem: nō vere, sed præsumptiue: & ꝓpter hoc delictū perdit litē, quā scilicet simoniace voluit vincere, non pecuniæ repetendę per cōdic. & secundū hoc vertitur turpitudo tātū accipiētis, quātum ad cōdic. istā: sicut. ꝟ. proxi. respon. hodie autē, nec sic licet dare, vt saltem pronuntiet: vel se expediat: vt. C. de pœn. iu. l. ij. & in auth. vt liti. iu. j. respon. & secundum hoc semper dices, ꝙ ille versus, sed hic quoque &c. corrigit: & quòd dicit, litem, scilicet vtramque. Argu. cōtra in decretis. xiiij. q. v. non sane.

vt secundum me in bona causa iudex pronuntiaret: est quidē relatū, cōdictioni locū esse: sed hic quoque[a] crimen cōtrahit. Iudicē enim corrumpere videtur. & nō ita pridem imperator noster cōstituit, litē eū perdere.

III. Paulus libro decimo ad Sabinum.

VBi autē & dātis, & accipiētis turpitudo versatur, non posse repeti dicimus[b], veluti si pecunia detur, vt malè iudicet.

IIII. Vlpianus libro vicesimo sexto ad Edictum.

IDem si ob stuprū dātū sit[c]: vel si quis in adulterio deprehēsus redemerit se. cessat enim repetitio[d]. ídq; Sabinus & Pegasus respōderūt. ℣ Item si dederit fur, ne proderetur: quoniā vtriusque turpitudo versatur[e], cessat repetitio. Quotiens autē solius accipiētis turpitudo versatur, Celsus ait, repeti posse: veluti si tibi dedero, ne mihi iniuriā facias[f]. ℣ Sed quod meretrici dat, repeti non potest[g]: vt Labeo & Marcellus scribūt: sed noua ratiōe[h], nō ea, ꝙ vtriusq; turpitudo versat: sed soli dātis. illā enim turpiter facere, quòd sit meretrix: [sed] non turpiter accipere, cum sit meretrix.

Potest quis honestè accipere vt malefactorem indicet, non vt eum celet, nisi sit particeps criminis. Bartolus.

℣ Si tibi [ob] indiciū[k] dedero, vt fugitiuum meum indices, vel furē rerū mearū: nō poterit repeti[l] quod datū est. Nec enim turpiter accepisti. Quòd si à fugitiuo meo acceperis, ne eū idicares: cōdicere[m] tibi hoc quasi furi possum. sed si ipse fur [ob] indicium à me accepit, vel furis, vel fugitiui socius: puto condictionem locum habere[n].

V. Iulianus libro tertio ad Vrseium Ferocem.

SI à seruo meo pecuniā quis accepisset, ne furtū ab eo factū indicaret: siue indicasset, siue nō, repetitionem fore[o] eius pecuniæ, Proculus respondit.

Datum ex iniusta causa, repetitur. Bar.

VI. Vlpianus libro octauodecimo ad Sabinum.

PErpetuo Sabinus probauit veterū opinionē, existimātiū id, ꝙ ex iiusta[p] causa apud aliquem sit, posse condici[q]. in qua sentētia[r] etiam Celsus est.

Pecunia violenter soluta ex promissione etiam violenta, repetitur. Alex.

VII. Pomponius libro vicesimo secundo ad Sabinum.

EX ea stipulatione, quæ per vim extorta esset, si exacta esset pecunia: repetitionem esse constat[s].

Promissum ex causa turpi ex parte recipientis: si soluatur, causa finita nō repetitur: sed quādo est turpitudo ex parte vtriusque, siue causa sit finita, vel nō. solutū nō repetitur. h. d. Diuiditur primo loquitur, quādo turpitudo est ex pte recipientis tātū. secūdo, quādo ex parte vtriusq; secūda ibi, porro. Bar.

VIII. Paulus libro tertio Quæstionum.

solius dantis est turpitudo: vt infra, de cōdic. si. causa. l. si scierā nō valere matrimonium. sed an poterit petere, si sibi est promissum? Respon. non: quia turpis causa fuit promissionis: vt infra, de verb. obli. l. generaliter. &. l. si plagij. & quia quædam honestè accipiuntur, nō tamen honestè petuntur: vt. j. de var. cog. l. j. §. j.

Pignus iudici datum, vt malè iudicet, an possim repetere.

a *Sed hic quoque.* non solū iudex. Quid autē si ꝓmiserim iudici, vt secundū me iudicaret: & dederī ei mea pignora? hāc causam, an possim pignora repetere? & videtur ꝙ possim: argu. j. de consti. pecu. l. iij. §. j. & est ratio: quia sicut pignus nō potest accedere obligationi, quæ nulla est: ita nec ei quæ inefficax est.

†*Ad istum §. facium & concorquæ plenè legitur & no. ī ca. qui cū furē. de fur. extra, & per glo. & Archi. 1. q. 1. §. ex his verbis. circa prin. & per glo. 13. dist. ca. nerui. & ea. nemo. de simoniac.*

b VBi autē. *Dicimus.* vt. j. e. si ob turpē causam. §. porro. &. C. e. l. cū re. sed apud accipientē nō remanet: sed datur fisco, vel alteri parti: vt. j. de cal. in hęredē. in prin. Sed quid si dedi rem indiuiduā, vt seruitutē, vel equum, partim ob turpē causam, & partim ob aliquā causam honestā ex parte dātis: an repetitur totū? si enim sola esset turpis causa, non repeteretur. ergo propter iustam causam repetitur. Ar. pro hoc, & cōtra hoc, secūdū Azo. ī. si quis omis. causa test. l. iij. ī fi. &. j. de iu. fis. l. nō intelligit. §. si quis palā.

c IDem & *ſi. Datum sit.* vel ei quæ stupranda est, vel lenoni, vel marito, vel alij: vt. C. eo. l. mercalem.

d *Repetitio.* per cōdic. ob tur. cau. sed per actionē ꝙ met. cau. sic repetit: vt. ſ. ꝙ met. cau. l. nec timorē. &. l. seq. quę sunt cōtra. Ac.

e *Versatur.* hoc casu & in superioribꝰ. licet enim nemo indicare teneatur: vt. j. e. l. pe. tamen turpiter accipit qui accipit ne īdicet.

f *Iniuriam facias.* alia exempla sunt, supra, eo. l. j. in fi. &. l. ij. Ac.

g *Non potest.* vt. j. de don. l. affectionis. Sed quid si dedi vt nō sit meretrix? Respon. hoc potest repeti: vt ar. supra, eo. l. ij. in princ.

h *Sed noua ratione.* noua ratio est, quia vilitas vitę nō patitur eā legū laqueis innodari: vt. C. de adul. l. quę adulteriū. ideo ī ea voluit lex ista inspicere præcedentē causam acceptionis, scilicet libidinem: quia sic turpiter acciperet. sed in mare qui fregit ostia meretricis, inspexit præcedentem causam, scilicet libidinem: vt. j. de fur. l. verum, quæ est contra. Vetus autem ratio est: quia versatur hinc inde turpitudo: vt superioribus casibus. sed hæc cessat hic, vt subiicit: quia solius dantis est turpitudo. Est etiam alius casus, vbi autem à me compelli nō posset, iudex tamen ex officio suo debet eum compellere: vt sic purget prouinciam malis hominibus: vt ff. de pra. de offi. præsi. l. congruit. Illud dicere non audeo, quòd saltem de ratione naturali teneatur indicare. nam & tunc non liceret accipere pro indicando: vt supra, eo. l. j. in fi. &. l. ij. j. resp. &. l. idem. §. quotiens. Patet ex prædictis, secundum Azo. quòd licet alicui gratis non facere, quod non gratis non facere, non licet.

m *Condicere.* si est consumpta: vt infra. l. proxi. Accursius.

n *Locum habere.* vt arg. ſ. quod met. cau. l. metum. §. sed licet. & C. quod met. causa. l. si per impressionem. Accursius.

o SI à seruo. *Repetitionem eius fore.* Non per condictionem hanc, cum dominium non transtulerit: sed per rei vindi. quæ datur domino serui, cuius pecunia à seruo alienari non potuit. Azo. vel si est consumpta, per condic. ex iniusta causa: vt supra. l. proxi. §. quòd si à fugitiuo.

p PErpetuo. *Ex iniusta.* id est, turpi. & sic pro eodem ponitur in rubri.

q *Condici.* si dominus ipse soluit. si alius: aut extat res: aut non extat. si extat, non condicet dominus suam rem: sed vindicat. si consumpta est: si quidem consumptor habuit lucratiuam causam, condicet: vt supra, si cert. pet. si eum. alioquin non puto.

r *In qua sētētia.* etiā si est cōsūptū, vt fructꝰ à malę fidei possessore.

s EX ea *stipulatione. Cōstat.* immo videtur ꝙ nō: vt. C. quod metu. cau. l. ij. quę est cōtra. &. j. l. proxi. in princ. Solu. hic fuit actibita vis ī stipulādo & in soluendo: ibi autem tātū in stipulādo: sed spōte soluit: vt arg. ſ. quod me. cau. metum. §. sed quod prætor. Ac. Sim

SI ob turpem[a] causam promiseris Titio: quãuis si petat, exceptione[b] doli mali, vel in factũ summouere eũ possis: tamẽ si solueris[c], non posse te repetere[d]: quoniã sublata proxima causa[e] stipulationis [est:] quę propter exceptionẽ inanis esset, [si] pristina causa, id est, turpitudo, supereſſet. Porrò[f] autem si & dantis & accipientis turpis causa sit, possessorem potiorem esse: & ideo repetitionem cessare, tametsi ex stipulatione[g] solutum sit[h].

Qui pecuniam recipit vt faciat id quod gratis facere tenetur, turpiter accipit. Bar.

IX. IDEM libro quito ad Plautium.

SI vestimẽta vtẽda tibi cõmodauero: deinde pretiũ, vt recipere, dedissem, cõdictione[i] me rectè acturũ, respõsum est. Quãuis enim propter rem datũ sit, & causa secuta sit: tamẽ turpiter datũ est[k]. Si [ob] rẽ locatã tibi, vel vẽditã à te, vel mãdatã[l], vt redderes, pecuniã acceperis: habebo tecũ ex locato, vel vẽdito[m], vel mãdati, actionẽ[n]. Quòd si vtid, quod ex testamẽto, vel ex stipulatu debebas, redderes mihi, pecuniã tibi dederim: cõdictio dũtaxat[o] pecunię datę eo nomine erit. Idque & Pomponius scribit.

DE CONDICTIONE indebiti.

TITVLVS VI.

Soluens indebitum ignoranter, repetit: sciens, non.

I. VLPIANVS libro vicesimo sexto ad Edictum.

NVnc videndum[p] de indebito soluto. Et quidem si quis indebitũ ignorãs soluit: per hãc actionẽ cõdicere potest. Sed si sciẽs se nõ debere, soluit: cessat[q] repetitio.

Solutum indebite, etiam ex conuentione, repetitur. Bartolus.

II. IDEM libro sextodecimo ad Sabinum.

SI quis sic soluerit, vt si apparuisset esse indebitũ, vel Falcidia emerserit, reddatur: repetitio locũ habebit[r]. negotiũ[s] enim cõtractum est inter eos.

Solutũ indebitè, repetitur ab eo ad quẽ postea ex postfacto apparet negotium pertinere, etiam si ipsi non soluitur. h. d. vsque ad. l. si procurator. Bartolus.

NVnc.] CASVS. Credebãme debere tibi x. cũ nõ debui. solui. an repetere possũ, querit. & distinguit. aut sciẽs, aut ignorãs solui. primo casu nõ repetã: secũdo sic. Viuian[9].

p *Nũc videndũ.* distingue triplex indebitũ. Primo, naturaliter & ciuiliter: vt quãdo nullo modo debes[c]. Item quãdo debes sub cõditione: vt. j. eo. sub cõ[c] ditione. Secũdo, quãdo est naturaliter indebitum, sed debitum ciuili ter: vt patet ĩ chirographo ante bienniũ. Item quotiens quis mihi ciuiliter & naturaliter tenetur: si pacto vel iure iurãdo liberatur, remanet ciuiliter debitum, sed naturaliter indebitum: vt. s. de iureiur. l. fi. &. j. de sol. Stichum. §. naturalis. & hæc duo indebita indistinctè repetuntur: siue per ignorantiã facti probabilẽ: vt in alieno facto: vt. j. e. elegãter. j. respõ. siue non probabilem[d]: vt quia in suo facto: vt. j. e. sed & si me putem. si- ue per ignorãtiã iuris: vt. j. eo. si is cum quo. & l. si is. §. j. & l. si fideiussor. nam non nocet iuris ignorantia in dãno vitando: vt. j. de iu. & fac. igno. l. iuris igno rantia. & l. error. in fi. Tertio modo est indebitum ciuiliter, sed naturaliter debitum: vt in ter patrem & filium, & inter fratres ĩ eiusdem potestate existentes: vt infra, eo. l. frater à fratre. Item inter dominum & seruum: vt. j. eo. naturaliter. Item in legato minus solenni, vel etiã soléni, si modo per Falcidiã minuatur. Item in eo qui est absolutus[e]: vt infra, eo. Iulianus. in talibus autem indebitis solutis[f] distinguitur, an per errorem iuris soluantur: & tunc non repetuntur. an facti, & minus probabilem: & tunc idem. an per probabilem: & tunc repetuntur: vt. C. ad. l. Fal. error. & infra, de iu. & fac. igno. l. pe. §. sed facti. & infra, eo. l. fideicommissum. &. C. de iur. & fac. igno. l. cum quis.

d Bal. hic dicit istam gl. nota. ad hoc, quòd error facti improbabilis æquiparatur errori iuris. & quo facit tex. cũ ibi not. in. l. nec subitum ciuiliter, sed naturaliter debitum: vt in iur. & fac. igno.

e Approbatur communiter per doct. f Et bene, secundum Ale. & Ia.

q *Cessat.* vt. C. e. indebitũ. in prin. &. j. de reg. iur. l. cuius per errorem. & de inoffi. testa. eum qui. in. §. j. & hoc nisi fuit impubes. nã ille nihil scit: vt. j. de iur. & fac. igno. l. fi. sed pubes restituitur: vt dices. j. eo. interdum. Sed[g] quid si animo titubanti soluit maior? Respõ. repetit: vt. C. e. l. pro dubietate. item cõtra. j. de euic. sed & si ex. Sol. vt ibi. *ADDITIO.* Dic, quòd ibi habet regressum ad hoc quod non fecit, sed omisit: hic quod fecit, secundum Ias.

g Approbatur in omnibus, secũdũ B. B. P. & Ias.

SI quis.] CASVS. Aliquis instituit me hęredem: reliquit legata vel fideicõmissa. legatarij cõueniunt me nomine legatorum. dico, q̃ ignoro vires hęreditatis: quia potest esse q̃ lateat debitũ hęreditariũ. veruntamen paratus sum soluere, dum tamen ea restituatis. si postea inueniatur æs alienum quod Falcidiã inducat, in tãtum q̃ legata de hęre. solui non possunt: retenta quarta legatarũ restituenda quatenus Falcidia poposcerit. [SI QVID.] Institutus fui in quodã testamento quod quidẽ putabã esse verum. solui legata. postea apparet testamẽtũ esse falsum. an repetere possum legata, quia nullũ fuit testamentũ: eo q̃ falsum vel inoffi. irritum vel ruptũ postea apparuit? Et respõ. q̃ sic. Idem est si ęs alienum postea apparuerit. Idem est & si legata in testamento relicta adempta fuerunt in codicillis: ego tamen hęres institut[9] hęc ignoraui: quia in istis casibus repetentur legata sicut ĩ primo casu. Sed quãdo testamentum falsum probatur vel inoffi. repetit legatũ nõ hęres institutus, sed legitimus vel posthumus à legatariis vel ab hærede instituto vel bo. possess. quatenus factus est locupletior: quia nõ est nouum &c. cętera plana sunt vsq; ad. l. si procurator.

r *Locũ habebit.* etiã per ac. pscrip. ver. vt. C. de re. pmu. reb[9]. Azo. sed cõtra. j. e. q̃ quis. Sol. ibi nõ expressit: sed ĩ mẽte retinuit. Ac.

s *Negotium.* id est, pactum.

a *Si ob turpem.* ex parte accipientis tantum, puta vt restituat rem commodatam, & restituit: vel vt furtum non faciat: vel per vim compulit me. nunc si me conueniat, vti possum exceptione. si soluam sponte, non repetam. aliàs esset contra: vt. s. l. proxi.

b *Vel in factum.* contra patronum, vel parentem.

c *Solueris.* scilicet pollicitea spõte[a]: vt. C. quod me. causa. l. ij. aliàs esset contra, supra. l. proxi.

d *Repetere.* nisi acrimo[9] error interueniat, aut vel lubricum ætatis: vt infra. ar. C. de incest. nup. l. qui contra legum.

e *Proxima causa.* illa in dicẽda est proxima causa, quæ adhibita est ob hoc ipsum vt fieret stipulatio, puta vis & metus. Azo. vel vt commodatum restituatur: vt ĩ princi. huius. l. dixi. tria enim sunt: causa, stipulatio, solutio. causa enĩ est proxima stipulationi ex latere anteriori: stipulatio solutioni: hic autem solutio facta spõte tollit effectum primæ causæ, id est, exceptionem quæ occasione primæ causæ dabatur: quæ exceptio medium, id est, stipulationẽ tollebat, vt subiicit: quæ scilicet stipulatio ppter exceptionẽ &c.

f *Porro.* dixit quando accipientis tantum fuit turpitudo: nunc dicit idem, si vtriusque.

g *Stipulatione.* s. turpi. Io. & fuit etiã solutio per vim extorta. Acc.

h *Solutum sit.* not. quòd potior est qui possidet in turpi causa: vt hic, &. C. eo. l. ij. & infra, de condic. sine causa. l. fin. in prin. & infra, de do. excep. si procurator. & infra, de re iudi. cum par delictum. Sed contra, supra, quod me. causa. l. metum. §. sed quod prętor. vbi post solutionem etiam datur repetitio. Sol. ibi accipientis tantum turpitudo fuit: hic autem vtriusque. Accursius.

i *Si vestimenta. Condictione.* scilicet ob turpem causam. & sic nota, quòd in contractu nominato etiam hæc condictio datur: licet secus sit in condictione ob causam: vt diximus, supra, tit. j. l. fin. si. nihilominus tamen & habet locum hic actio ex eo cõtractu: vt infra, proxi. §. &. j. de do. excep. item si. &. j. de tu. & ratio. dotra. l. si tutor. Alij dicunt, non habere hanc locum vbi est actio ex eo contractu. & hunc casum intelligunt in tali commodato quod precarium sit, non verè commodatum.

k *Datum est.* scilicet acceptum.

l *Vel mandatam.* id est, meo mandato emptam.

m *Vendito.* id est, ex empto.

n *Actionem.* vt infra, depo. l. fi. &. s. e. l. ij. §. j. & est ratio, quia in bo. fi. iudiciis veniunt ea de quibus nec est actum, nec cogitatum: vt infra, de eo quod cer. lo. l. in bonę fidei. & insti. de oblig. quæ ex con. §. j. habet hic locum hæc condictio etiam: vt in prin. l.

o *Dumtaxat.* & ideo dicitur stricti iuris, quia tãtum ea veniunt de quibus actum est: vt in. d. l. insti. de ob. ex con. in fi. & supra, de dolo. l. eleganter. §. non solum. & ideo vsuræ in hac actione non veniunt: vt hic, &. C. e. quotiens.

o *Dumtaxat.* non etiam actio ex eo contractu.

DE CONDICTIONE INDEBITI.

Quia in mutuo de quo dixi. s. si cert. peta. cõtrahitur ob rem, & ita & in indebito: ideo de hoc post illud ponit. Vel quia superior b respicit causam præteritã & futurã, ponit hãc quæ tantũ præteritã respicit causam: & ideo dicit in. l. i. nũc &c. dic ergo, quòd tribus modis dicitur indebitum: vt dices. j. eo. l. i. ltẽ quæ causæ hãc actionẽ inducũt: quod dices. j. eo. l. sufficit. Item quæ faciunt eam cessare, dices infra, eo. eleganter. in fi. Cui detur, & contra quem, dices infra, eo. si procurator. in fi. Item inquantum detur, dices infra, eo. indebitum. &. l. indebiti. qualis est ex quasi contractu: vt insti. de oblig. ex quasi contractu. §. item is cui.

BIU Cujas

a *Solutum sit.* de hæreditaria bursa, ab hærede tamen scripto.
b *Irritum.* vt per capitis deminutionem.
c *Ruptum.* vt per secundum tabu. vt instit. qui. mo. testa. infir. §. j. & ij. Accursius.
d *Repetetur.* per legitimum.
e *Aes alienum.* propter quod legata non debentur: vt infra, ad Treb. l. j. §. penul.
f *Relicta.* vt instit. de ac. §. si quis agens.
g *Iudicatum est.* scilicet vtilem condic. indebi. vt hic, & infra. l. proxi. & supra, de inof fic. test. l. Papi. §. fi. & infra, de test. mi. militis. §. j. sed contra, supra, de don. si legatarius. Sol. vt ibi. *ADDITIO.* Dic, quòd actio de dolo & condictio indebiti possunt adiuicem cõcurrere, quando est solutum indebitum dolo aduersarij, secundum Bart. in contrario.
h *Dẽ est. Noua & inopinata.* quę enim de nouo emergunt, auxilio indigent: vt supra, de inter. ac. de ætate. §. ex causa. & instit. de hære. qua. & diffe. §. sciendum.
i *Euicerit.* hoc plene dixi supra, de peti. hære. si possessor. §. bonæ fidei. &. l. ꝙ si in diem. §. fin. & l. seq.
k *Quòd.* id est, quia. Accursius.
l *Locupletior.* vt supra, de pet. hære. l. sed & si. §. consuluit. Accursius.
m *Idem. Proferatur.* secundum, quod rupit primum. Accursius.
n *Nec nouũ est.* Nã & aliàs idem est: vt supra, si certum pet. l. cum fundus. §. j. & infra, eo. si procurator. & l. tutores. &. l. dominus. & supra, de peti. hære. l. quòd si possessor. & C. de iure delibe. l. fin. §. si verò.
o *Solutis.* indebitis. Accursius.

Flo. euicerat

℣Si quid ex testamento solutũ sit[a], quod postea falsum, vel inofficiosum, vel irritum[b], vel ruptum[c], apparuerit: repetetur[d]. vel si post multum temporis emerserit æs alienum[e], vel codicilli diu celati prolati [fuerint,] qui ademptionem continent legatorum solutorum, vel deminutionem, per hoc quia aliis quoq; legata relicta[f] sunt. Nã diuus Hadrianus circa inofficiosum & falsum testamentum rescripsit actionem [vtilẽ] dandam ei, secũdum quem de hæreditate iudicatum est[g].

III. PAPINIANVS libro vicesimo octauo Quæstionum.

IDem est, & si solutis legatis noua & inopinata[h] causa hæreditatem abstulit: veluti nato posthumo, quem hæres in vtero fuisse ignorabat: vel etiam ab hostibus reuerso filio, quem pater obiisse falsò præsumpserat. nam vtiles actiones posthumo vel filio, qui hæreditatem euicerit[i], *dari oportere eĩ eos, qui legatum perceperunt, imperator Titus Antoninus rescripsit, scilicet quòd[k] bonæ fidei possessor, inquantũ locupletior[l] fact' est, teneatur. nec periculũ huiusmodi nominũ ad eũ, qui sine culpa soluit, ꝓtinebit.

IIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

IDem diuus Hadrianus rescripsit, & si aliud testamentum proferatur[m].

V. VLPIANVS libro sextodecimo ad Sabinum.

NEc nouũ [est[n],] vt ꝙ alius soluerit, alius repetat. Nã si procurator.] CASVS. Titium procura. ad negotia mea instituit: qui indebitum de meo & meo nomine soluit. si ratum non habeam, repetere potest procur. si autem debitum soluerit, repetere non potest: nec est expectanda mea ratihabitio: quia eo ipso quòd eum procur. omnium bonorum (dando ei liberam administrationem) instituit: videor mandasse vt creditori soluat. Sed pone, quòd aliquis ei indebitum soluit. si ratum non habeam, ab ipso procuratore est repetendum. si autem meus debitor illi soluerit, liberatur: neque refert ratum habeam, necne. aliàs tamen est, quando ei solutum est indebitum: quo casu consideranda est mea ratihabitio: quæ est causa diuersitatis: quia non videor ei mandasse vt indebitum exigat. vnde teneor si ratum habeam: aliàs non. [IVLIANVS.] Tutor pupilli, vel procurator, alicuius finita administratione debitum pupilli vel domini soluit: deinde vult repetere condictione indebiti: quia soluisset cum finita sit administratio. Dicitur, quòd non repetet. neque refert an soluerit de suo, an de pupillari, an de dominica. Viuianus.

a Istud est diuinare: ideo dic,

p *Soluerit.* & de tuo, & tuo nomine: & sic dicas[a] quòd omnium bonorum erat, & habens liberam administrationem, aliàs per rei vindicationem posset repeti: & ita non spectaret hęc respo-

A sio ad cõdictionem indebiti: quod facere debet, secundum Azo. ꝙ
q *Posse repeti.* vtili actione ab ipso procuratore. à domino vero, si ratum haberet, repeteretur directa, sicut in mutuo: vt. C. si cer. pet. si absentis. Sunt enim similia: vt insti. qui. mo. re contrahi. ob. §. is quoque. sed contra hoc videtur infra, ea. l. §. fin. Solu. vt ibi
r *Procuratorem.* scili- cet generalem.
s *Creditori.* vt. j. e. l. de- bitũ. sicut per cõtrarium ꝙ vt ipsi procuratori so- uatur, mandasse intelli- gitur: vt. j. de sol. l. qui hominem. §. si Titium. &. l. quoliber.
t *Solutum.* nisi fuerit eius cui soluitur.
u *Posse repeti.* à procu ratore.
x *Cõtinuo.* vt. j. de sol. l. qui hominem. §. si Ti tium. &. ꝫ. de procu. l. procurator cui liberi nisi sit ꝓcurator b lite vt. j. de solu. hoc iure.
y *Quoniã nihil.* non videtur mãdari ꝙ iure fieri nõ potest. sic &. j. quę in frau. cre. l. si pa ter filio. Sed ar. cõtra de dã. infec. l. damni. §. sed ꝙ Accursius. *ADDITIO.* Dic ꝙ ille. § nõ obstat: quia loquitur in dispositione pro hibitiua, in qua nõ videtur prohibita inrid ca. hic in dispositiua permisiua, secũdũ
z *Repetendũ.* sed tum habeat, ab eo cõ cetur: vt. j. rem ra. hã indebitum. &. l. si fe. &. j. de sol. l. quihomi nem. j. respõ. Azo. nam statim post ratihabitio nem fit domini: vt. ꝫ. de nego. gest. si ego.
a *Iulianus.* §. aliàs l. neque &c.
b *Soluẽtes.* & si ponas in vero debito, nõ dũ hæsitatio: quia pupilli nomine soluit debitũ si verò in ĩdebito, tunc est cõtra. ꝫ. ea. l. in prin. Sol. hic c non repetit tor, vel procurator mi noris. potest enim pro curatorẽ habere: vt. C. de procu. l. neque. sup-

B *Si procurator soluit indebitum, repetitur. secus si debitum. & de indebito recipiendo non videtur mandatum. idem in tutore. h. d. Diuide. prima pars loquitur in procuratore soluente. secunda in procuratore cui soluitur. tertia in procuratore, & tutore simul. secunda ibi, idem Labeo. tertia ibi, Iulianus. Item prima & secunda subdiuitur in duas, scilicet quando soluitur in debitum: & quando indebitum accipitur: vt patet in textu. Bartolus.*

VI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI procurator tuus indebitum soluerit[p], & [id] tu ratum non habeas: posse repeti, Labeo libris Posteriorum scripsit. Quòd si debitum fuisset, nõ posse repeti[q]. Celsus: ideo, quoniam cum quis procuratorem[r] rerum suarum constituit, id quoque mandare videtur vt soluat creditori[s]: neque postea expectandũ sit, vt ratũ habeat.

C ℣Idẽ Labeo ait, si procuratori indebitũ solutũ[t] sit, & dominꝰ ratũ nõ habeat: posse repeti[u]. ℣Celsus ait eum, qui procuratori debitum soluit, cõtinuò[x] liberari: neque ratihabitionem considerari. Quòd si indebitũ acceperit, ideo exigi ratihabitionẽ, quoniam ꝫ nihil[y] de hoc nomine exigendo mandasse videretur. & ideo si ratum nõ habeatur: à ꝓcuratore repetẽdũ[z] [est.] ℣Iulianꝰ ait[a], neq; tutorẽ neque procuratorẽ soluentes[b] repetere posse: neque interesse,

D ple nisi sicut quilibet procurator maioris, scilicet vtili actione ex nomine suo, domino nõ habente ratum: vt. ꝫ. eo. si procurator. di- ximus: & colligitur. ꝫ. de cõdic. ob tur. cau. l. si procuratori. hic au tem minor ratum habere nõ potest: vt. j. de noua. l. si pupillus. vnde interim antequã perueniat ad ætatem perfectã, huius tutores suo nomine repetere nõ possunt. Dicẽdum est ꝙ ta- men ꝙ repetãtur nomine pupilli, cui est quęsita cõdictio ĩdebiti per tutorem, vel similẽ personã, etiã ignoranti: vt. j. eo. cum indebitum. &. l. fi. §. j. vel lex fi. loquitur quãdo tutela est finita: hic non. ꝙ autem nomen etiã sibi quęsitum posit quis reprobare, & ideo alij detur vtilis actio, ꝓbatur. C. si cer. pet. l. si absentis. secundum Azo. Vt autẽ plene c scias cui, & in quem, cõpetat hęc actio. distin gue, an suo vel alieno nomine soluat quis. primo casu, scilicet quã do suo nomine. sibi soluenti. secundo ei cuius nomine soluit, siue mãdauit expresse, siue ratum habuit. nõ autem si generale mãdatum fecit, hoc videt mãdasse. aliàs si nec mãdauit, nec ratum habuit, cõ petit soluẽti: vt hac. l. si ꝓcurator. &. j. e. l. ĩdebitum. nec obstat ꝙ dicit soluentem alieno nomine agere cõdictione furtiua: vt. j. de cõdic. fur. l. quoniã. quia ibi soluens f labitur ĩ persona ei[c] cui sol- uit. credebat enim Titiũ esse eũ cui soluebat, cũ nõ esset. vnde nõ

BIU Cujas

trãstulit pecunię dominium. si tamen habeã ratum, debet mihi ce dere cõdictionem: vt. j. de fur. si quis vxori. §. cum Titio. & l. si is qui. §. si Titium. & l. si vendidero. §. fi. quãdoque etiã datur cõdictio ei qui nec soluit, nec eius nomine solutum est: causa vitandi circuitus: vt patet per multa exempla: vt. ſ. eo. l. ij. §. j. & l. iij. iiij. & v. & j. e. l. dominus.

Econtra datur in eum cui suo nomine est soluta, non inspecto cui pfecerit pecunia: vt. j. eo. his solis. si verò nomine alieno sine mãdato speciali (nã generale nõ sufficit si non habeat ratum) ab eo repetitur: vt hac. l. si procurator. §. Celsus. si vero nullum horum interuenerit, tenetur ille cui est solutum: vt hac. l. §. idem Labeo. nec videtur distinguendum solutum sit per iudicem, vel non: vt infra, rem ra. ha. l. si fi. ne.

Domini. qui idem est pupillus.

Qvod. Ipsum. si ex tat: alioquin tantundem, vt dicunt: & quod dicit, petitur, finem spectat. tantundem enim consequitur: sed tãtum idipsum quod est solutum, est in obligatione. Vel melius[a] (quia sic non propriè ponitur, petitur) dicas quòd vbi solvitur species, ipsa est in obligatione. vbi vero quantitas, id est, quod in mutuo consistit. tantundem est in obligatione sicut in mutuo. nam hæc condictio similis est mutuo: vt insti. qui. mo. re contrahi. ob. §. item is. & ita propriè ponitur, petitur. & probatur hoc. j. de præscrip. ver. si operas. & prodest hoc notare ad quandam quæstionem quæ fit. j. eo. l. debiti. §. sed & si. Azo.

Item quod dicit tantundem, no. [b] quia quãdoque plus: vt. j. eo. indebiti. & l. in summa. §. ei qui. Interdũ minus: vt. d. l. in summa. §. vlt. Interdũ nihil, si in nullo est locupletior qui accepit: vt. j. eo. si non sortem. §. libertus. & supra, de transac. cum hi. §. si quis de alimentis.

Qvod nomine.]*CASVS.* Hæc lex & sequens continuantur. In actione de dote non est maritus conueniendus nisi inquãtum potest. vnde si nomine mariti conuentus aliquis soluat vlterius, an repetetur? Dicitur quòd non: quia idem esset si maritus vltra quàm posset solueret. Viuianus.

c *Debitũ.* ex causa & ex persona, licet de cõdemnatione deducaſ. Vel dic ratione spei est debitũ: nõ vt nũc efficaciter: quia nõ est verisimile q̃ omni tempore sit inops: vt arg. C. ar. tu. l. si defunct[9].

d *Nam & maritus. Possit.* scilicet cõmode, deducto ne egeat.

e *Non possit.* aliud[c] si constituat: vt. j. de consti. pe. l. quòd si maritus. Sed quomodo soluit, cum non haberet quid solueret? Respõ. habebat: sed d illud tãtum de quo debebat sustentari: quod dare non tenetur: vt infra, de reg. iur. l. in condemnatione.

In diem.]*CASVS.* Debebam tibi. x. in kalen. solui ante. an repetere possum? Dicitur quòd non.

f *Solutum.* scilicet per errorem: sed secus in conditionali: vt infra, eo. sub conditione. Accursius.

g *Si is. Soluerit.* nomine filij vel serui: vt infra, de consti. pec. l. j. in fi. & l. ij. quòd si suo, repeteret: vt infra, de li. le. si quis reũ.

ff. Vetus.

suam pecuniam, an pupilli, vel domini[a] soluant.

Si soluitur indebitè species, illa repetitur. si verò quantitas, repetitur tantundem. h. d. cum suppletione glo. Alex.

VII. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

QVod indebitum per errorem soluitur: aut ipsum[b], aut tantũdẽ repetitur.

Tutus exceptione, ne cõueniatur nisi qua tenus facere potest: solutum per errorem non repetit. h. d. cum. l. seq. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

QVod nomine mariti, qui soluendo nõ sit, alius mulieri soluisset: repetere non potest: adeo debitum[c] esset mulieri.

IX. VLPIANVS libro sexagesimo sexto ad Edictum.

NAm & maritus si, cum facere nihil posit[d], dotem soluerit: in ea causa est, vt repetere non posit[e].

Ante diem debitum soluens, non repetit. Bartolus.

X. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

IN diem debitor, adeo debitor est, vt ante diem solutũ[f] repetere non possit.

Solutum pro seruo, licet minus sit in pecunio, non repetitur. Bartolus.

XI. VLPIANVS libro trigesimo quinto ad Sabinum.

SI is, cum quo de peculio actum est, per imprudentiã plus quàm in peculio est soluerit[g], repetere non potest.

Etiam ad hæredem transit hæc condictio. Bartolus.

XII. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

A §. idem. & infra, de fideiuſ. l. cum fideiubet. & C. ne filius pro patre. l. j. quæ sunt contrariæ.

h *Si fundi.* contra videbatur: quia hæres videbatur, si ei daretur repetitio quasi fructuarius. sed responderi[e] potest secus esse: quia pro tempore præterito agit. quod etiã hęres fructuarij facere potest: vt. ſ. de vſufr. qui vſumfru. §. fi. & secundũ hoc dic, mei, id est, ĩ quo habeo vſumfru. Vel verius dic q̃ f Et bene, ꝓ futuro tempore agitur: quia vſumfru. vult cõsequi, nõ formalem, sed causalem. & secundum hoc dic, mei, scilicet proprij. Sed quid si alienasset fundum? Respon. vt. ſ. de vſufruc. l. qui vſumfructum. §. ſti pulatus. Accursius.

e Ista lectura est vera in ſe. secundum Bart. B. & P.

f Et bene, secundum prædic. scrs ben.

SI fundi[h] mei vſumfructum tibi dedero, falsò existimans me eum tibi debere: & ante, quàm repetam, decesserim: condictio eius ad hæredem quoque meum transibit.

Naturalis obligatio impedit repetitionem soluti: & ei potest accedere fideiussor & pignus. Bartolus.

XIII. IDEM libro decimo ad Sabinum.

B NAturaliter etiam seruus obligat[i]. †Et ideo si quis nomine eius soluat, vel ipse manumissus[k], vt Pomponius scribit, [vel] ex peculio cuius liberam administrationem habeat, repeti non poterit: & ob id[l] & fideiussor pro seruo acceptus, tenetur[m]: & pignus ꝓ eo datum tenebitur. Et si seruus, qui peculij administrationem habet, rem pignori in id quod debeat, dederit: vtilis pigneratitia[n] reddenda est.

Pupillus sine tutore obligatur in eo quo locupletior efficitur, ideo solutum ex æquitate naturali non repetit. h. d. cum. l. seq. Bartolus.

C ¶Item quod pupillus sine tutoris auctoritate mutuũ accepit, & locupletior factus est: si pubes factus soluat, non repetit[o]:

XIIII. POMPONIVS libro vicesimoprimo ad Sabinum.

NAm †hoc naturâ ꝑ æquum est, neminem cum alterius detrimẽto fieri locupletiorem.

Hæc condictio est ex æquitate naturali, & ideo in ea veniunt & fructus, & cæteræ acceſſiones naturales. Bartolus.

XV. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

Naturaliter.]*CASVS.* Mutuaui alicui seruo pecuniã: aliquis mihi soluit nomine ipsius, an repeti possit? Dicitur q̃ nõ: quia seruus naturalem cõtrahit obligationem. vnde neque ipse, si soluit, neque is qui soluit nomine ipsius, repetit: sed & fideiussor pro tali debito datus & pignus obligatur. [*ITEM QVOD.*] Si pupillus sine tutoris auct. o. pecuniã mutuat[9] est, & iam in vſus suos conuertit, deinde eam soluit: an eã repetere possit quęritur? Et dicitur q̃ nõ. lex sequẽs cõtinuatur. nam æquum est &c.

† Naturaliter enim liberæ conditionis est per text. §. ius autem gentiũ. Insti. de iure gent. & ciuil.

i *Obligatur.* vt infra, eo. si id quod. & infra, de pec. nec seruus.

k *Manumissus.* scilicet

† Ex æquitate procedit, ne quis locupletetur cum aliena iactura. cõ cõcor. in gl. concor. tex. & ibi glo. ſ. ca. ſuam. de pœnis. extra. per Dy. in ca. 2. de regu. iur. lib. 6. Alsubiicit, liberã, subaudi maximè. & caue quia dicit, habebat, & non habet: nam nunc non habet, tum, quia status ei[9] est mutatus: vt. j. de pecu. libera. & j. de sol. cum quis sibi. j. respõ. tum quia iam peculij nomen amisit: vt. C. de inoffi. testa. l. fi. in fi.

l *Et ob id.* id est, propter naturalem obligationem.

m *Tenetur.* vt insti. de fideiuſ. §. at nec. in fine. nisi in casu: vt supra, si quis caut. quotiens.

n *Pigneratitia.* scilicet domino serui soluto debito. vel dic, id est, hypothecaria creditori. & est ratio, quia etiã alienare potest. Idem in filiosa. vt infra, de pig. ac. si conuenerit. ij. §. fi. & l. seq.

o *Non repetit.* & est ratio, quia naturaliter tenetur[g]: vt infra, de noua. l. j. in fi. nisi ab ipso tutore acceperit: quo casu nec naturaliter. & ideo solutum repetit: vt infra, de act. & obli. l. pupillus. & infra, eo. quod pupillus.

i Ideo nõ repetit secundũ Bar. & Ia. cõtra Pau. lus. quia factus locupletior: ideo dic quòd ille est rigor scriptus in specie, qui præfertur æquitati scriptæ in genere: vt hic, secundum Bar. Bal. & Ias.

g Dic, quod etiã ciuiliter tenetur: quia factus locupletior: ideo nõ repetit secundũ Bar. & Ia. cõtra Paul. lus. quia factus locupletior: ideo dic quòd ille est rigor scriptus in specie, qui præfertur æquitati scriptæ in genere: vt hic, secundum Bar. Bal. & Ias.

p *Nam hoc natura.* id est, iure naturali, siue gentium, quod naturale dicitur: vt insti. de re. diui. §. singulorũ. Azo. & no. 3. *Offici.* bonam regulam æquitatis: vt hic, & infra, eo. hæc condictio. &. j. rerum amot. l. rerum quidem. in fi. &. j. de tribu. l. iij. §. fi seruus. & supra, de nego. gest. si pupilli. in prin. & de reg. iur. l. iure naturæ. & supra, de transac. l. cum hi. §. si quis de alimentis. &. ſ. de offi. præſi. illicitas. j. respon. &. j. de instit. si quis man. §. pe. hæc tamen æquitas fallit in omni vſuca. & præscrip. & est ratio: vt. j. de reg. iur. quod quis ex sua. *ADDITIO.* Dic quòd illa ratio nõ est vera: ideo dic quòd ille est rigor scriptus in specie, qui præfertur æquitati scriptæ in genere: vt hic, secundum Bar. Bal. & Ias.

Indebiti.] CASVS in hac.l.planus est vsq; ad.§.sed & si nũmi. [*SED ET SI NVMMI.*] Solui tibi pe.quã credebã meã esse.an repetere possum? Quãtum ad possessionem,cõdicere possum. Idem est si speciem quã me tibi debere credebã,tradidi.sed si alienę rei possess.cuius incepta fuit vsuca.postea per te cõpleta sit: nõ possess.sed ℞ prietatem cõdicã:quia sicut ĩ mutuo vsucapione recõciliato à me habes dominium, sed ĩdebitè.& hoc est q℘ sequitur.Sed pone q℘ ℞ prietaté alicuius rei cuius rei vsusfructꝰ alienus erat,tibi indebitè solui.Dicitur, quòd illam condicam tantum.Viuianus.

a *Naturalis.* ideo dicitur naturalis,quia naturales accessiones in ea veniũt[a]: vt.ĵ.eo.l.hæc cõdictio.&.l.i summa.§.ei qui.&.ĵ.de vsuris. videam℘.§.j.nõ auté ciuiles:vt vsurę:vt.C.eo. l.j.quæ est contra.

b *Accesĩt.* fundo soluto indebitè.

c *Percepit.* si locupletior est:nõ aliàs[b]:vt.ĵ. e.si nõ forté.§.libertus. locupletior est auté si tãtũ de suo erat erogatur℘:vt.s.de peti.hęre. sed & si lege.§. q℘ auté. &.§.adeo.&.ĵ. de solu. ĩ pupillo.quid autem si mala fide? Respõ.facit furtum: vt.ĵ.de cõdic. fur.l.quoniã.vel dic vt ibi.*ADDITIO.* Dic, quòd non committit furtum, si creditorem se non fingebat: aliàs sic ex mente Bar.in contrario.

a Immo dic, quòd dicitur naturalis, quia ex æquitate naturali,secũdum Bar.

b Approbatur cõmuniter per Bar.Bal. & Pau.

d *Sed & si nummi.* quos possidebat soluens, & credebat se debere proprietatem eorum.

e *Condictio.* indebiti.

f *Vt vel.* i.sałté possessio &c.Sed quid si eã possessionẽ sine dolo & culpa amisit is cui solutũ est:an liberaĩ, quia teneri videt vt in specie.an nõ:quia ad tãtũdem ĩ genere eodem teneri videt, vt in mutuo.atquin ad possessionẽ generis vix ĩuenit quẽ teneri. argu. ℘ prima respõsione.ĵ.e.si nõ forté.§.libert℘.℞ secũda.ĵ. de prę scrip.verb.si operas.sed verius est[c] recõciliari ĩdebitũ cõsumptio ne:vt sic teneat ad tãtũdẽ.Azo.arg.ĩsti.qui.mo.re cõtrahi.obli.§. j.nõ dicas amissione.nec ob.ĵ.e.si nõ forté.§.libert℘.vel dic,amissione:& aliud ĩ specie:vt.§.libert℘.Iteno.hic,ad possessionẽ actio nem personalem dari:sic & in triticaria:vt.ĵ.de cõdic.triti.l.j.ĩ fi. &.l.ij.q℘ raro est,sed ĩterdicta dãtur: vt insti.de ĩterdic.in prĩcip.

c Sequũtur Bart. Ange.& P. cõtra Albe. Ful.Sali. Ale.& Ia.

g *Cõdicerem.* sed videtur contra:vt infra,eo.si in area.§.si is qui. Sed ibi non fuit translata possessio[d] in accipientem, tignorum vel lapidum & similium, quæ repetuntur cum non erat penes dãtem:vt infra,de vsucap.l.eum qui.vel ibi[e] domino tradita, à quo auelli non potest,vel debet:vt infra,depos.l.bona fides.

d Non tenetur, secundũ Bal. & Pau.

e Ista est vera, secundũ prædi. scri.

h *Tuam fecissem.* vt quia cœptam apud me vsucapionem compleuisti,secundum Ioan.Vel etiam vsucapere cœpisti, & eã perfecisti,cum ignorares me ĩdebitum[f] soluere:vt.ĵ.pro suo.l.hominẽ.

f Approbatur per B. B.P.& Ia.

i *Non posĩt.* rei vin.per verum dominum.

k *Agerẽ.* quid ergo si rẽ prędictã vel vsucaptã cõdixi, q℘ possum:vt hic,&.ĵ.de dona.causa mor.l.si alienã rẽ.Tu auté quia prę scripsisti, velles à me vindicare:nũquid mihi cõdicenti possessionẽ opponeres doli exceptionẽ,quia idẽ sum redditur℘? Respõ.[g] ĩdebitũ habet se ad modũ mutui.vnde sicut mutuũ recõciliat vsucapione & cõsumptione,quasi numeratione feceri te dominũ rei, ita & ĩdebitũ re vsucapta,quasi ipsa solutione à me dominium habeas.vnde iam cõdicã proprietate,nõ possessionẽ,vt ĩ me trãsferas proprietatem:vt ĩstit.qui.mo.re cõtrahi.oblig.§.is quoque.& infra,de iur.do.Proculus.&.ĵ.de do.causa mortis.si alienã. Azo. & ita nõ vindicabis,cum mihi dominium dederis: vt dictum est. In casu tamen fauore libertatis cessat hæc cõdictio post præscriptionem:vt.C.de his qui à non do.l.fin.quæ est contra[h]:an tenear domino? Respon.non[i]:vt.ĵ. de do.cau.mor.l.si alienam.

g Idem. B. B.& Pau.

h Immo nõ

l *Cũre.* s.mea ℞ pria.Io.cuius rei tradidi nudã ℞ prietatẽ. Quid quę auté si plenã:alius tamẽ erat fructuari℘,sed nõ possidebat? Respõ. vt dixi.s.de rei vĩ.fructꝰ.&.l.idẽ.Item quid si tradidi nudã & postea is cui tradidi,expulit fructuariũ? Respõ.cõdicã solã ℞ prietatẽ,& ea cõdicta itendi negatoriã:quia quantũ ad eum liberas habeo ędes:vt.s.si fer.vin.l.loionę ci corpus. §. competit. Azo.Item quid si id q℘ trado tibi indebite,tũ credo:& sic in te domi niũ nõ trãsfero? Rn.cõ dictionem vtilẽ habeo cõsumptione facta, ad ĩstar mutui,secũdũ Io. vt ĩsti.qui.mo.re cõtra hi.obli.§.j. Itẽ nũquid idẽ, si aliquis habet emphyteusin ĩ hoc fundo, qui expellat ab eo cui tradidi? Respon.non per omnia idem, secundum Io.quia vsufructus personã imitatur, vt cum ea finiatur.non autem emphyteusis.

i Immo.

m *Soluta.* id est, quia erat ĩ re soluta. Accur.

n *Cõdicã.* vsumfructũ nõ cõdicã nisi ratione possessionis quando eum possideré & soluisse:m vt.s.proxi.§. Accur.

Vsufructus.] SVSVS. Debebã ibi aliquid sub cõditione. solui ante cõditionem existentẽ.quæri, an repetere possim? Dicit℘ sic.si ergo solui,repetã. si conditio exstiterit,non repetam.si autem ad diem incertum debeatur,puta quando secutæ sunt nuptiæ,& fuerit die aduenięte solutum: non repetit sed ante sic.secus si dies sit omnino extitura:vt in.l.nam si.cum.l.seq.

Vb cõditione.] SVSVS. Debebã ibi aliquid sub cõditione. solui ante cõditionem existentẽ.quæri, an repetere possim? Dicit℘ sic.si ergo solui,repetã. si conditio exstiterit,non repetam.si autem ad diem incertum debeatur,puta quando secutæ sunt nuptiæ,& fuerit die aduenięte solutum: non repetit sed ante sic.secus si dies sit omnino extitura:vt in.l.nam si.cum.l.seq.

o *Repetitur.* quia interim non debetur:vt hic,&.ĵ. de pig.Grzcè.§.fi.&.ĵ. de lib.leg.si quis reum.§. huic.arg.infra, eo.sufficit.

p *Sub ĩcerta die.* vel dic de die ĩcerta,quãdo certũ est eã extiturã: & tũc est exẽplũ.ĵ.l.℘xi.& secũdũ hoc,nec ea existẽte, nec prius potest repeti.& habet locum glo.quæ incipit, sed nec ante &c. Vel dic[l] de die incerta quãdo existat,& an existat, vt nuptiarum: & tunc æquiualet conditioni,vt ea existente non repetatur: ante ra sic.C.de cadu.tol.§.finautem.& secundum hoc lex sequens ponit alium casum,& secundum hoc habet locum glo. de incerta &c.

q *Debetur.* vt nuptiarum.

r *Existẽte.* sed nec ante potest.sec℘ auté in legato sub ĩcerto die relicto:cũ in legato ĩcert℘ dies ℞ cõditiõe habeat:vt.ĵ.de cõdi.& demõ.l.dies ĩcertus. &.ĵ.quãdo dies lega.ce.l.si cũ hęres.& est ratio[m], quoniã in cõtractib℘ spes tãtũ trãsmittit ad hęredẽ: vt ĩsti. de verb.oblig.§.ex cõditionali.sed legatũ nõ:vt.C.de cad.tol.§. sinautem.& secundũ hoc lex sequens est exemplũ huius dicti.Ac.

s *Nam & si cum.* De ĩcerto die ideo dixit, quoniam scilicet incertum est extet vel non:quia secus est si omnino est certum extiturum,vt dies mortis: vt infra, de condi.& demon.l.j.

t *Repetere.* nec existente die:vt supra.l.proxi.nec ante, vt hic, cum pro certo sit extiturus: vt infra.l.proxi.Accursius.

u *Quod si ea cõditione.* s.alia quàm superiori,puta si antichristus nascet.vel dic,hãc legẽ cõtinuari cũ superiori tertia, sub cõditione.vel illa per cum,hęc per si.quod nõ placet. sed certè & ibi,cum,facit conditionem: vt.j.eo.l.qui promisit.

x *Solutum.* scilicet ante. Accursius.

y *Non potest.* etiam ante conditionem existentem: cum propria habeatur:vt infra,de noua.si pupillus.§.qui sub condĩone.& ar.infra,eo.sufficit.&.l.Iulianus.

z *Repeti possit.* s existẽte cõditione. Azo. Et not.ex hac & superiorib℘ legib℘,q℘ etiã hoc q℘ postea efficitur debitũ,nõ potest repeti,licet ab initio fuerit indebitum:vt.s.de sol.l. ex parte. Acc.

Si pœnæ. Dic,vt ĩ glo.[*QVAMVIS.*] Credebã me hęredem Titij.solui creditoribus hęred.deĩde apparet me hęredem nõ esse.an

indebiti* cõdictionem agerẽ[k]. Sed & si vsusfructus in re[l] soluta[m] alienus sit: deducto vsufructu,à te condicam[n].

Solutum antequam debeatur, pendente dubio potest repeti.sed si certum est debitũ esse,vel futurũ esse:repeti nõ potest.h.d.cũ duabus legibus sequentibus. Bartolus.

XVI. POMPONIVS libro quinto decimo ad Sabinum.

SVb conditione debitũ, per errorem solutũ,pẽdẽte quidem cõditione repetitur[o]:conditione autem existente, repeti non potest. Quod autem sub incerto die[p] debetur[q], die existente[r], non repetitur:

XVII. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

NAm si,cum[f] moriar, dare promisero, & antea soluã: repetere[t] me nõ posse Celsus ait. quæ sententia vera est.

XVIII. IDEM libro quadragesimoseptimo ad Sabinum.

QVod si ea cõditione[u] debetur, quæ omnimodo extatura est,solutũ[x] repeti non potest:[y] licet sub alia cõditiõe,quę an ĩpleat incertũ est, si ãte soluat,repeti possit[z].

Solutum antequam debeatur, pendente dubio potest repeti. sed si certum est debitũ esse, vel futurũ esse: repeti nõ potest. h. d. cũ duabus legibus sequentibus. Bartolus.

XVI. POMPONIVS libro quinto decimo ad Sabinum.

SVb conditione debitũ, per errorem solutũ, pẽdẽte quidem cõditione repetitur: conditione autem existente, repeti non potest. Quod autem sub incerto die debetur, die existente, non repetitur:

XVII. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

NAm si, cum moriar, dare promisero, & antea soluã: repetere me nõ posse Celsus ait. quæ sententia vera est.

XVIII. IDEM libro quadragesimoseptimo ad Sabinum.

QVod si ea cõditione debetur, quæ omnimodo extatura est, solutũ repeti non potest: licet sub alia cõditiõe, quę an ĩpleat incertũ est, si ãte soluat, repeti possit.

BIU Cujas

esse.an repetam? Dicit quòd sic. [*SI FALSO.*] Credebam me tibi debere.x.cum non debebã tibi: solui pecuniam, quæ in parte erat mea, in parte aliena. pro illa pecunia quę mea fuit repetã proprietatem: pro aliena possessionẽ repetã. Io. Vel dic, secundũ Az. quòd alienæ pecuniæ condicet pos. quę est indiuidua: non autem proprietatem, cum nõ fecerit pec. accipientis. Et hoc est quod dicit. [*SI PVTEM.*] Debebam tibi Stichum in veritate: & credebã me tibi Stichũ debere aut Pamphi. sub alternatione. solui tibi Pãphi. repetã. [*SI DVO.*] Eramus duo rei debẽdi in x. sed nos per errorẽ. xx. soluimus. Dicitur hic, q̃ quilibet nostrũ. v. repetet: quia. x. vltra summam soluimus. Idẽ est in reo prĩcipali, & eius fideiussore. hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

Liberatio, quæ contingit ex pœna, non tollit naturalem obligationem. Bart.

XIX. POMPONIVS libro vicesimosecundo ad Sabinum.

SI pœnę[a] causa eius, cui debetur, debitor liberatus est, naturalis obligatio manet: & ideo solutũ repeti non potest.

Indebitum etiam consideratur ex parte soluentis. Bartolus.

¶ Quamuis debitũ sibi quis recipiat, tamen si is, qui dat, non debitum dat: repetitio competit: veluti si is qui hæredem se, vel bonorum possessorem falsò existimans, creditori hæreditario soluerit. Hic enim neq; verus hæres liberatus erit: & is quod dedit, repetere poterit.[b] Quãuis enim debitum sibi quis recipiat: tamen si is qui dat, non debitum dat, repetitio cõpetit.

Si soluitur indebite communis pecunia, pars dimidia condicitur, non cuiuslibet corporis. Bartolus.

¶ Si falsò existimans debere,[c] [tibi] nummos soluero, qui pro parte alieni, pro parte[d] mei fuerunt: eius summæ partem dimidiam,[e] non corporũ, cõdicam.

Solutum indebite, per errorem circa rem, repetitur. vel aliter: Error circa rem debitam, repetitionem inducit. Bartolus.

¶ Si putẽ me Stichum aut Pamphilum debere[f], cum Stichum debeam, & Pamphilum soluã: repetam quasi indebitum solutũ. Nec enim pro eo, quod debeo, videor id soluisse[g].

Si per plures soluatur indebitum in quãtitate, cuilibet pro rata competit repetitio. si in speciebus, est electio eius qui ad reddendum tenetur. hoc dicit cum duabus legibus sequentibus. Bartolus.

¶ Si duo rei, qui decẽ debebãt, viginti pariter soluerint:[h] Celsus ait, singulos quina repetituros: quia cũ [singuli] decẽ deberent, viginti soluissent. & quod amplius ambo soluerint: ambo [quina] repetere possunt.

XX. IVLIANVS libro decimo Digestorum.

SI reus & fideiussor soluerint pariter: in hac causa non differunt à duobus reis promittendi. quare omnia, quæ de his dicta sunt, & ad hos transferre licebit[i].

XXI. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

PLanè si duos reos non eiusdem pecuniæ, sed alterius obligationis[k] cõstitueris, vt puta Stichi aut Pamphili, & pariter duos datos,[l] aut togam vel denaria mille:[m] non idem dici poterit in repetitione, vt partes repetãt: quia nec soluere ab initio sic [per partes] potuerunt. Igitur hoc casu electio est creditoris,[n] cui velit soluere: vt alterius repetitio impediatur.

Quando quis certat de damno vitando, error in facto proprio toleratur. Barto.

XXII. POMPONIVS libro vicesimosecundo ad Sabinum.

SEd & si me putem tibi aut Titio[o] promisisse, cum aut neutrũ factum sit, aut Titij persona in stipulatione cõprehensa non sit, & Titio soluero, repetere à Titio potero.[p]

Cum soluitur debitum tunc aliter quàm debeatur, ad soluentis incommodum: si est incertum, ei per actionem incerti consulitur. Bartolus.

¶ Cùm iter excipere deberẽ,[q] fundum liberum per errorem tradidi. incerti condicam,[r] vt iter mihi concedatur.

---

a *Pœnæ.* pone causam in eo qui ius iniquum impetrauit: vt. ff. quod quisq; iur. l. iij. in fi. Item b in eo qui sibi ius dixit: vt. ff. quod met. cau. extat. &. C. vnde vi. si quis in tantã. Item in eo c qui traxit reũ in vetito examine: vt. C. de iurisd. om. iu. l. in criminali. & in authen. de sta. & consue. cõtra liber. ec. §. j. col. x. Item d in Macedoniano: vt. j. eod. l. qui exceptionẽ. & infra, ad Mace. l. sed si pater. §. fi.

b *Repetere poterit.* s. condic. indebi. à creditoribus: vt hic, &. C. eo. si à patre. Sed cõtra. C. de peti. hære. de hæreditate. &. j. eod. repetitio. Solu.

c si suo nomine soluit, obtinet quod hic dicit: si hæreditario, quod ibi: arg. j. eo. in summa. §. fin. &. j. de sol. cũ quis. §. de peculio. & plene diximus. ff. de peti. hæred. si quid possessor. Item contra, supra, de nego. gest. quę vtiliter. §. fi. vbi dicit, dari nego. gest. sed ibi alieno nomine soluerat: hic suo: vt diximus modo. Accursius.

c *Debere.* puta. x. aureos.

d *Pro parte.* dimidia, sint mixti, vel non ante solutionem.

e *Dimidiam.* respectu proprietatis, scilicet suam, sed alteram respectu possessionis: vt supra, eo. indebiti. & quod dicit, non corporum, scilicet, cuiuslibet nummi: & sic antea erant communes. Vel melius dic,

f condici possessionem alterius partis etiam quæ non soluentis fuit: non autem ipsum corpus nummorum scilicet proprietatis: cum nõ fecerit accipientis. & sic non potest dari cõdictio indebiti, nisi sit cõsumpta ad instar mutui: vt insti. qui. modo contrahi. ob. §. j. secundũ Azo. Vel dic, secundũ Io. partem cõdicam non certam, puta hos tantum, & non illos, propter difficilẽ discretionẽ: vt ar. ff. de vsufr. l. vsusfructus. §. si viuariis. & facit ad hunc. §. ff. si cer. pe. l. nam & si fur. §. fi. & infra, eo. qui ex. §. penu.

f *Debere.* id est sub alternatione. sed quid si sub alternatione debens vnum soluit in quo solo se obligatum putauit? Respon. non repetit: vt infra, de leg. ij. si is cui. Io.

g *Soluisse.* nisi hoc actum sit.

h *Soluerint.* nec apparet quis prius, quis posterius. nam tunc postremo soluens repeteret: vt infra, eod. l. cum duo. Azo.

i *Si reus. Licebit.* & sic cedit pro rata: vt arg. supra, de vsufru. sed & si quis. §. quid ergo. sed hodie prius reus quàm fideiussor conuenitur: vt in auth. de fideiuss. §. j. col. j. & sic solus fideiussor.

Plane si duos. CASVS. Ego & Titius credebamus tibi Stichũ aut Pamphilum, & vterque soluimus. nunquid ego vnam medietatem Stichi, tu alteram Pamphi. repetes? Dicit, quòd non: quia ab initio solui non potuerunt. Viuianus.

k *Obligationis.* id est, de alia re.

l *Datos.* dicas scilicet Stichum & Pãphilum.

m *Mille.* scilicet reos duos constitueris promittentes.

n *Creditoris.* sed videtur debitoris, cuius erat electio in soluendo: vt C. eo. si quis seruũ. quæ est contra. Sol. hæc corrigitur argu. eiusdem. l. vbi recitat opinio antiqua quæ est hic. vel hic loquitur, cum plures soluerant. nam cum non possint facile conuenire, electio est eius cui est solutum: sed ibi vnus soluerat, & ideo datur debitori. & etiam eo casu olim erat contra: vt infra, eo. si non sortem. §. fin.

Sed & si. CASVS est planus vsq; ad. §. cum iter. in quo sic ponitur: Vẽdidi tibi fundum, & conuenit inter nos vt iter haberẽ per fundum illum, scilicet vsque ad prædiũ meũ: & tradidi tibi fundum liberum. in traditione tunc non excepi de seruitute. Dicitur, quòd illam condicere possum. Viuianus.

o *Titio.* vt adiecto. Accursius.

p *Potero.* contra videbatur, quasi non liceret ei prætendere in proprio facto errore: vt. j. ad Velleia. quanquam. sed non est ita, quia hic de dãno, ibi de

g *Immo po* lucro certat: arg. C. de *rest cõpetere* iure deli. l. fi. §. licentia. *ad incertũ,*

q *Deberem.* quia sic conueneram in contrahendo: vt supra, de *sẽm Bart.* ser. vrba. prædio. si binarum. Accursius.

h *Inquãtis*

r *Condicam.* scilicet condictione sine causa, quæ ad interesse *innuit quòd* datur, non indebiti: quia ipsa semper continet certum: g vt ar. in- *text. loqui-* fra, de condic. sine causa. l. iij. Si dicas, quid ergo ad ti. istum? Re- *tur de cõdi-* spon. quia solutum est indebitum: obligatur ergo præcise vt pa- *ctione sine* tiatur seruitutem imponi: quia sine causa apud eum liber est. vel *causa repro* si malim, petam interesse, secundum Io. h Vel dic, quod est ve- *batur, secũ-* rius, i quòd actio incerti, vel condictio incerti, est proprium no- *dum. B. B.* men actionis, vbi incertum est in obligatione sine stipulatione: *P. Alexã.* vt hic, & infra, de actio. empti. si tibi liberum. nisi debeatur de sti- *& Ias.* pulatione. & tunc agitur actione ex stipulatu: vt instit. de verb. i *Dic, secũ-* oblig. in prin. Nec est contra quod dicitur condictionem incerti *dum Bart.* dari creditori pignore sibi subtracto: vt. j. de cond. fur. l. & ideo. *Ange. &* §. Neratius. licet videatur quòd nulla obligatione tali, scilicet *Saly. quòd* incerti, sed certi fur teneatur. nam & ibi ad factum, id est, ad rei *incerti con-* restitutionem, non dico dationem, habet obligatum furem: sed *dictio cõpe-* eodem modo intelligitur quod est infra, eod. l. qui exceptio- *tit, vbi alia* nem. §. si pars. & infra, de leg. j. quòd si nulla. & erit mirabile quòd *ordinaria* non condicit dominium, in. d. l. qui exceptionem. &. l. quòd si *non datur.*

BIU Cujas

nulla,sed rei restitutionem,vt habeat retētionem impensarū. nec dico q̄ cōdicat possessionē:nam ad eā daretur indebiti cōdictio: vt.ſ.e.indebiti.§.sed si nūmi, & sic cōmodatarius & depositarius domino tenētur restituere: nō tamen sunt domino obligati dare possessionē,secundū Azo.& sic condictione incerti possunt cōueniri, & actione cōmodati. & facit supra, communia prædio. l. si ei. Accursius.

Datum ex causa transactionis, quæ secuta nō est, vel quæ inualida est: repetitur. hoc dicit vsque ad.§.si quis post. Bartolus.

XXIII. VLPIANVS libro quadragesimotertio ad Sabinum.

ELegāter[a] Pōponius quærit,si quis suspicetur transactionem factam vel ab eo,cui hæres est,vel ab eo, cui procurator est,[b] & quasi ex transactione dederit, quæ facta non est: an locus sit repetitioni? Et ait, repeti[c] posse. ex falsa enim causa datum est. Idem puto[d] dicendum, & si transactio secuta nō fuerit, propter quam[e] datum est. Sed & si resoluta[f] sit transactio, idem erit dicendum. ℣ Si post rem iudicatam[g] quis transegerit, & soluerit,repetere poterit: idcirco, quia placuit transactionem nullius esse momenti. hoc enim[h] imperator Antoninus cum diuo patre suo rescripsit. Retineri tamen atque compensari in causam iudicati, quod ob talem transactionem solutum est,potest. Quid ergo,si appellatum[i] sit, vel hoc ipsum incertum[k] sit,an iudicatum sit, vel an sententia valeat? Magis est,vt trāsactio vires habeat. Tunc enim rescriptis[l] locum esse credendum est, cum de sententia indubitata, quæ nullo remedio attentari[m] potest, transigitur. Item si ob transactionem alimentorum[n] testamento relictorum[o] datum sit, apparet

A

posse repeti,[p] quod datum est: quia transactio senatusconsulto[q] infirmatur.

Exceptio transactionis impedit litis cōtestationem: & si omittatur, non reddit processum nullum: & si post lit. contest. incepit competere, reliquam partem iudicii impediet, si opponatur. & si non opponatur, solutum poterit repeti. hoc dicit. Primo loquitur, quando transactio præcessit contestationem. Secundo, quando est secuta. secunda ibi, sed & si. Bartolus.

B ℣ Si quis post transactionem nihilominus condemnatus fuerit: dolo quidem id fit, sed tamen sentētia valet.[r] Potuit autem quis, si quidem ante litem contestatam transegerit:[f] volenti litem contestari,[t] opponere doli exceptionem. Sed si post litem contestatam transactum[u] est, nihilominus poterit exceptione doli vti post secuti. Dolo enim facit, qui contra trāsactionem expertus, amplius petit: & ideo condemnatus, repetere potest quod ex causa transactionis dedit. sanè[x] quidem ob causam dedit: neque repeti solet, quod ob causam datum est, causa secuta. Sed hic non videtur causa secuta, cum transactioni non stetur. Cū igitur repetitio[y] [eius] oritur: transactionis exceptio locum[z] non habet.[a] Neque enim vtrūque debet locum habere, & repetitio,[b] & [transactionis] exceptio.[c]

C

Solutum indebite in actionibus pœnalibus repetitur.

D

[Leg̃ter.] CASVS. Hæc.l. dicit.vj.casus,in quibus datū causa transactionis,repetitur. Primus est: Successi tibi: credebā te cum aduersario litigasse, & trāsegisse data pecu.soluisse. nunquid repetetur? Dicit, q̄ sic. Secundus, si credat procur.dominum trāsegisse,repetit. Tertius est, q̄ credebā quod mecum transegisses,& non transegeras: repeto q̄ dedi. Quartus,si cōmuni consensu à trāsactione recessum est,erit quasi transactū non esset. Quintus est, cū ego & tu litigamus, & sententiatum fuit cōtra me, & postea trāsegimus,& aliquid transact.causa dedi:dicit, q̄ id repetetur: vel compēsabitur in eo in quo fui condēnatus: verum tamē si appellatum est, vel negatū est me fuisse condemnatum, dicit q̄ tenet transactio: & quod datur ex tali causa,non repetetur. Idem est in sexto casu: vtputa relicta fuerāt mihi alimenta in testamēto alicuius.si cū hęrede trāsegero,nō tenet trāsact. & qđ dat ex tali causa, repetet. [SI QVIS.] Conueniſti me: tecum transegi: iterum cōuenis me: potui te repellere per except.non feci:obtinuisti: nunquid valebit sententia? Dicit,quòd sic:& quod datum est causa trāsac. repetetur:sed si repetat,non habebit except.repetitio enim excludit except.nam eadem solutio cōtraria nō operatur.[SI QVA LEX.] Credebam me,vel seruum meum tibi teneri actione furti:sed non tenebar:& ita solui quadruplum:vel solui duplū.nunquid repetam? Et dicit,quòd sic. Viuianus.

a *Eleganter.* in hac lege ponuntur sex casus, in quibus quod ex causa transactionis datum est,repeti potest. Accursius.

b *Procurator est.* vel etiam suspicante à seipso factam: vt supra, eod.l.proxima.j.respon. Azo.

c *Repeti posse.* sed videtur quòd non: vt infra, eod.l.damus. quæ est contra. Sol. hic putabat se teneri: ideo soluit. ibi vero non.

d *Idem puto.* sed non eadem ac.sed dicas, ob futuram scilicet ob causam. Vel dic, eadem actio. & propter præteritam transactionem de qua aliqua verba fuerant: sed non fuit perfecta trāsactio: sed superiori casu nulla verba fuerant.

e *Propter quam.* quia non remisit ius vt remittere debebat.

f *Sed & si resoluta sit.* quod fieri potest vtriusque consensu: vt Cod.de transactio.l.si diuersa.

g *Si post rem iudicatam.* à qua nec est appellatum, nec potest appellari: quia transierunt decem dies hodie.

h *Hoc enim.* bona ratio: quia imperator voluit: c vt institutio. de iure na.§.sed quod princip. sed subtilior est ratio: d quia super certo fit transactio: quod fieri non debet: vt supra, de transactio.l. j. Est enim certum factum propter sententiam: vt instit.de actio. §.curare. Sed quid si actio in factum deducatur in Aquil. stipulationē: & postea super Aquiliana stipulatione transigatur? Respō. dum tenet transactio. & est ratio: quia lis adhuc subesse potest: vtpote cum cesset ordo executionis: vt supra, de transactio.l.post rem. & infra, de re iudic.si se.§.si ex conuentione. & sic intelligitur Cod. de trāsact.l.si causa.nō autem intelligas[e] q̄ si per re iudi. posit trāsigi per Aquil. stipulationem. quod quidam dixerunt per legē prædictam,si causa. Accur.

i *Si appellatum.* scilicet post rem iudicatam super qua (vt prædictū est) transactum est. aliter enim dici non poteſt. & ita vocat rem iudicatam, licet sit appellatum. vnde facit pro me & Azo. in eo quod in fin. huius. §. flatim dices.

k *Incertū.* ſ. per negationē: vt.C. quibus ad li.procla. non licet.l.fi.

l *Rescriptis.* quæ dicunt transactionē non valere.

m *Attentari potest.* no. quòd arg. huius.l. dixerunt quidam quòd res iudicata nō est, nisi demum quādo prouocari non potest: & pro eis est infra, de re iudi. l.j. vbi dicit, quòd finē imponit &c. & pro eis supra, de trāsact.l.post rem. Sed tu dic contra primo, quia expressum videtur: vt.C. de appel. l. litigatoribus. secūdo, quia dicit lex, extinguitur per appellationem, est ergo aliquid quod extinguitur: vt infra, ad Turpi.l.j. in fin. tertio facit pro hoc litera superior, vt modo nota.

n *Alimentorum.* futurorum, non præteritorum, etiam sine prætore: vt.C. de transact.l. de alimentis.

o *Testamento relictorum.* vel Codicillis, vel qualibet vltima voluntate quæ valeat. secus si inter viuos sint constituta: vt supra, de transact.l.cum hi.§.j.&.§.ij.

p *Repeti.* Retineri tamen potest in causa alimētorum: vt supra, de transactio.& post.

q *Senatusconsulto.* cuius nomen non habemus, sed melius diuisset oratione. nam oratio prohibet: vt.ſ. de transact.l.cum hi.in prin.

r *Valet.* not. ergo tolerari iniquitatem: vt infra, de interdic. & relel.l.relegatorum.§.ad tēpus. & supra, de iureiur.l.nam postea.§. si damnetur. &.C. de plus petitio.l.j.

f *Transegerit.* potuit ergo transigi de re dubia etiam sine lite.

t *Contestari.* not. f transactionis exceptionē impedire processum negotij principalis: sic & in exceptione rei iudicatæ. secus in aliis perēptoriis. extra de lite contestata. c. exceptionis.

u *Transactum.* quod fieri potest: vt Cod. de appel.l.si contra. Et sic not. non interesse vel ante lit. contesta. vel postea fiat transactio: vt arg. supra, de calumnia.l.j.§. quod autem.

x *Sane.* quod allegando dicit. Accursius.

y *Repetitio.* vt repetat iste quod dedit ob transactionem.

z *Locum.* circa principalem petitionem.

a *Non habet.* nisi hoc actum est supra, de transact.l. qui fidem. & C. de transact.l.cum proponas.

b *Repetitio.* dati ob transactionem.

c *Exceptio.* ac si dicat, vna solutio hæc duo non operatur: vt infra, de sol. qui hominem.§. fin.

a *Idē Bal.*

b *Sequūtur Bart. Pau. & Ias.*

c *Est bona ratio in his quæ sunt in vis positiui: non in isto casu, secundum Bart. Ale. & Ia.*

d *Ista est*

BIU Cujas

ſi qua lex ab initio dupli, [a] vel quadrupli ſtatuit actionē: dicendum eſt, ſolutum ex falſa eius cauſa repeti poſſe.

Promiſſio facta à ſciente ſe non poſſe cō pelli, tanquam indebita condicitur. Bart.

XXIIII. IDEM libro quadrageſimoſexto ad Sabinum.

SI [†] is, qui ꝑpetua [b] exceptione tueri ſe poterat: cum ſciret ſibi exceptionē profuturā, promiſerit aliquid, vt liberaretur: [c] condicere non poteſt. [d]

Pluribus ſoluētibus idem debitum: ei qui vltimo ſoluit, condicitur repetitio. Bart.

XXV. IDEM libro quadrageſimoſeptimo ad Sabinum.

CVm duo pro reo fideiuſſiſſent [in] decem, deinde reus tria ſoluiſſet, & poſtea fideiuſſores quina: [e] placuit eum, qui poſterior [f] ſoluit, repetere tria poſſe. Hoc merito: quia tribus à reo ſolutis, ſeptem ſola debita ſupererant: quibus [g] perſolutis, tria indebita ſoluta ſunt.

Quando lex obligationi non aſsiſtit, nec reſiſtit, contrahitur naturalis quæ impedit repetitionem indebiti ſoluti: ſed quando lex reſiſtit, impeditur etiam naturalis obligatio, & ſolutum repetitur. Bartolus.

Sextus, propter pietatem: vt infra, eod. l. cum is. §. ſi mulier. Septimus, vt quia ab alio debetur: vt dixi ſupra, eo. ſi pœnæ. §. quamuis.

Si is qui.] CASVS. Iſta. l. & ſeq. idem dicunt: quia ſi ego ſciens me tutum perpetua exceptione ſolui, non repetam.

b *Si is qui perpetua.* vt pacti.

c *Liberaretur.* per Aquilianam ſtipulationem.

d *Non poteſt.* vt. ꝯ. eo. ſi non ſortem. §. indebitum. &. §. qui filio.

Cvm duo.] CASVS. Ego & tu fideiuſimus pro Titio in. x. quę debebat. deinde Titius ſoluit tria: poſtea quilibet quinque ſoluit. Dicit quòd ille qui poſtremo ſoluit quinque, repetet tria. Viuianus.

e *Quina.* id eſt, vterque quinque. Accurſius.

f *Poſterior.* ergo non pariter ſoluerunt. Si autem pariter ſoluiſſent, vterque pro rata repetit: vt ſupra, eod. ſi pœnæ cauſa. §. fin. & l. ſi reus. Az. & facit ad. l. ſ. de vſufru. ſed & ſi quis. §. quid ergo.

g *Quibus.* ſcilicet ſeptem.

Si non ſortem.] CASVS. Debebas mihi. x. promiſeras mihi vſuras nudo pacto. & ita non debebantur iure ciuili. ſoluiſti mihi vſuras: nunquid illas repetis? Dicit, quòd non. Sed pone quòd vſuræ illæ legitimum modum excedant. non repetuntur, ſed ſorti imputantur: quia ſors poſtea ſoluta indebita repetitur. Sed pone quòd primo ſoluit ſortem: deinde vſuram vltra legitimum modum. Dicit, quòd repetetur tanquam ſors. [SVPRA.] Dicit, quòd vſuræ promiſſæ vltra vſuras centeſimas, repetūtur: nec exiguntur, ſi in ſtipulationem deducuntur. [SI CENTVM.] Debebam tibi centum: & cum credebam me tibi debere. cc. dedi tibi prædium quod valet. cc. dicit, quòd prædium repetam, & cētum erunt in obligatione vti prius. poſtea reſpon. tacitæ obiectioni: quia videbatur quòd priſtina obligatio in. c. extincta eſſet: cū res pro re, vel res pro pretio ſolui poſſet. Dicit, quòd illud hic locum non habet. credebat enim plus debere, quam debebat: nec fuit hic compenſatio in partem fundi cum pecunia: cum hoc non egiſſes ſoluens. ſi enim per compēſationem talem fundus fieret communis & ſolutio: per conſequens ad communionem compelleretur: quod eſſe non debet. Remanebit ergo obligatio integra, & erit fundi repetitio. In fine dicit, quòd poteſt prædium illud retinere pro illis quæ in veritate debentur. Cætera plana ſunt vſque ad. §. hæredi. [HÆREDI.] Gerebat ſe quis pro hærede, cum non erat. ſoluiſti, putans hæredem, ſcilicet cum non eſſet. ſi agat contra eum verus hæres, & ſuccumbat: tu repetis. ſi vero debitum ſoluiſti, & ſuccubuit: ſimiliter tu repetes. Vel dic, loqui in vero hærede: & expone vt ibi notatur. [LIBERTVS.] Habebā libertum qui credebat ex ſti † pulatione ſe mihi debere operas obſequiales & ſimiles: quia de illis hic loquitur, quę cō ſiſtunt in agendo. poſtea apparuit non debere: an repetere poſsit, quæritur. Et dicitur, quòd nō. Sed pone quòd per ea aliquod tempus operas illas nō ſoluit: ſed cum ab eo eas peteré, tranſegit, & pecuniam ſoluit: nunquid illam repetere poſsit, quæritur. Et dicitur, quòd nō. & de eiſdem operis loquitur. & hoc in ſecunda. In tertia parte loquitur de illis fabrilibus incertis. credebat enim libertus ſe patrono ſingulis annis per aliquos dies laborare debere: non tamen ſciebat vtrum ſcribere, vel pingere debebat. ſoluit ei tamen operas quaſdam: nunquid eas cōdicet? Et dicit, quòd nō. Qualiter enim cōdicerētur, cum nō poſsint eædē ſolui: quia aliter ſcribit homo iuuenis, quā ſenex. ſed & aliter in hyeme, & aliter in æſtate. cum ergo operæ cōdici non poſsint, æſtimatio repetetur. nec eſt mirū ſi aliud ſoluitur, & aliud repetitur. & hoc probat per exēpla quædam. Item dicit, ꝙ ego patronus officiales alij delegare non poſſum. Cæterum ſi fuerint fabriles delegatæ, peti poſſunt. Sed quid ſi officiales fuerint delegatæ & præſtitæ: nunquid petentur? Dicit, quod nō. [SI DECEM.] Stipulatus fui à te decem aut Stichum: & quinque ſolui: nūquid illa quinque indebita repetere poſſum? Dicit, quod refert an fui liberatus in illis quinque, aut non. primo caſu non repetam. ſecundo ſic. & dicit iuriſcon. quòd in hoc caſu eſt in pendēti ſim liberatus, necne. vnde petis aut Stichum aut decem: & ſi quinque ſolum, apparebit alia quinque ſoluta eſſe debita. Cęterum ſi ſoluam Stichum: quinque repetam vt indebita. Sed pone quod primo ſoluam quinque, deinde Stichum. modo vis Stichum reſtituere, & quinque primitus ſoluta retinere: & alia quinque petere: nunquid poſsis? Dicit, quòd non. dicit tamen, quòd ſi tota. x. eſſent ſoluta, & Stichus: quòd tunc in voluntate tua eſſet aut Stichum, aut. x. reſtituere. [IDEM AIT.] Pone: Stipulatus ſum à te. x. duobus hæredibus relictis: nunquid poteris vni ſoluere quinque, alteri medietatem Stichi? Dicitur quòd non. Viuianus.

XXVI. IDEM libro viceſimoſexto ad Edictum.

SI non [†] ſortem quis, ſed vſuras indebitas [h] ſoluit: repetere non poterit, ſi ſorti debitas [i*] ſoluit. Sed ſi ſupra legitimum modum [k] ſoluit: diuus Seuerus reſcripſit (quo iure vtimur) repeti quidem non poſſe, ſed ſorti imputādum: & ſi poſtea ſortem ſoluit, ſortem quaſi [l] indebitam repeti poſſe. Proinde & ſi antè ſors fuerit ſoluta: vſuræ ſupra legitimum modū ſolutæ, quaſi ſors indebita, repetuntur. Quid ſi ſimul ſoluerit? poterit dici, & tunc repetitionem locum habere. ſupra duplum [m] autē vſuræ, & vſurarum vſuræ, nec in ſtipulatum [n] deduci, nec exigi poſſunt, [ſed] & ſolutæ repetuntur: quemadmodum futurarū vſurarum vſuræ.

Quod ſoluitur ne quis in debito putatiuo vexaretur tanquam indebitum repetitur. Bartolus.

ſi quis falſò ſe ſortem debere credens, vſuras ſoluerit: poteſt cōdicere: nec videtur ſciēs indebitum [o] ſoluiſſe.

Ad id qđ colligitur ex ſummario, adde cōcor. ſimile in l. cum lex. de fideiu. in l. non dubiū. C. de nō. Sed pone quòd per legi. iūcta l. ſtipulatio iſta. §. alteri. cū ibi ple ne not. ff. de verb. oblig. Flo. ſortis debita

h *Indebitas.* inſpecto iure ciuili: quia per ſtipulationem promiſſæ non ſunt: vt. C. de vſur. l. quamuis.

i *Debitas.* ſcilicet naturaliter ex pacto.

k *Legitimum modum.* ſcilicet à lege ſtatutum: qui modus eſt: vt C. de vſur. l. eos.

l *Quaſi.* id eſt ſicut. nam vſura non vt ſors repetitur.

m *Duplum.* id eſt, maiores centeſimis. duplum enim vocat ſortē & vſuram centeſimam:* quæ ſorti æqualis eſt in anno. & quod dicit de his quæ vltra duplū ſunt, intelligas de omnibus quæ modum excedant. Azo. quæ ſunt. C. de vſur. l. eos.

n *Inſtipulatum.* nec etiā accedit fideiuſſor. nā cui contractui lex obuiat, non accedit fideiuſſor: vt. ꝯ. de fideiuſſor. l. cum lex. Acc.

o *Indebitum.* contra videbatur: quia cum ad ſortē ſoluendā vrgeretur debitor: quia vſuræ nō fuerant promiſſæ, & ideo nō currebant: promiſit vſuras, & ſoluit: repetit quidā: licet ſciens ſe non debere promiſit. fecit enim reſpectu ſortis etiā, vt benigniorē haberet

Immò cēteſima vſura eſt, quæ centeſimo mēſe æquat ſortem

BIU Cujas

beret creditorem in danda dilatione sortis soluendæ. Accursius.

a Perpetuam. inductam fauore eius, non odio alterius: [a] vt infra, eod.qui exceptionem. Vel nisi sit inducta ad rigorem iuris conseruandum: vt infra, eod.l.Iulianus.&.l.iudex. Item perpetuam ideo dicit, quia secus si temporalis: vt supra, eod.l.in diem. Accursius.

b Si centum debens. scilicet vere.

c Repetitionem. scilicet fundi. Accursius.

d Liberationem. vt infra, de constitut.pecu. l.j.§.an potest. & hoc volēte [b] creditore: nō aliàs: vt instit. qui. mo. tol.ob.in prin. Accur.

e Si falsa. Not. falsa causa solutum, repeti. sic supra, de pac.si cum te. Sed argu.contra, infra, eo.cum is.§.si mulier. [c] & insti. de leg.§. longe magis.

f Cum pecunia. vt infra, de reg. iur.l. cum amplius solutum est.& infra,de iu.do.si is qui.§. quod dicitur.& dic,cō fusio id est compensatio,vel contributio.

g Ad communionem. scilicet inchoādam: & hoc non fallit nisi propter impossibilitatem: vt supra, de rei vind.l. iij.§.fi.&.l.iiij.&supra, de noxa.si seruus communis. in fi. Item nec ad retinendam quis cō pellitur: vt.C.communi diui.l.fi.nisi in casu: vt supra,communi dicui.l. in hoc iudicio.§.si inter socios. &. C. de anna. except. l.j. §. ad hoc. Accursius. *ADDITIO.* Inquātum inquit per præscriptionē quem compelli ad solcietatem perpetuā, reprobatur secundū Bar. Bal.& Ia.

h Cōdictio. scilicet indebiti. Accursius.

i Integræ. s. fundi.

k Retinebitur. Argu. quòd si mihi aliquid deberes, & res tua sine vitio ad me perueniat, propter debitum retētionem habeo.& sic facit pro scriptoribus vt possint retinere quaternos.sic infra,de pig. actio.si necessarias.§.si pignori.& infra,de impen.in re.do.fuc. quod dicitur.& infra,de act. empt.& vend.l.seruus. Sed argu. contra.C.in qui.cau.pig.ta.cōtrahi. l.si non inducta. Accursius. *ADDITIO.* Dic, quòd ibi ponitur regula,hic fallentia.ex mente Bar.Bald. Pau. & sequuntur Alexan.&.Iason.

l Modum. id est,quantitatem. Accursius.

m Obligationem. scilicet primam,non indebiti.

n Deberetur. ex emptione:& ideo eius pretium partis tātum debebam:licet totius me putarem debere pretium. Azo.& facit supra,eo.si pœnæ causa.§.si putem. Accursius.

o Condictionem. vt.ŝ.ea.l.§.indebitum.&.j.eo.qui exceptionem.

Indebitum est quod non debetur ipso iure, vel ope exceptionis perpetuæ. Bartolus.

¶ Indebitum autem solutū accipimus, non solum si omnino non debeatur, sed & si per aliquam exceptionem perpetuam [a] peti non poterat. Quare hoc quoque repeti poterit: nisi sciens se tutum exceptione, soluit.

In speciebus ratione partis pro alio indebitè soluta, totum repetitur. secus in his quæ in genere suo recipiunt functionem. hoc dicit cum.§.sequen. Bartolus.

¶ Si centum debens, [b] quasi ducenta deberem, fundum ducentorum solui: competere repetitionem [c]. Marcellus libro vicesimo Digestorum scribit, & centum manere in stipulationem. Licet enim placuit, rē pro pecunia solutam parere liberationem: [d] tamen si ex falsa [e] debiti quantitate maioris pretij res soluta est, non fit confusio partis rei cum pecunia: [f] (nemo [†] enim inuitus cōpellitur ad communionem [g]) sed & condictio [h] integræ [i] rei manet, & obligatio incorrupta. ager autem retinebitur, [k] donec debita pecunia soluatur. ¶ Idem Marcellus ait, si pecuniam debens, oleum dederit pluris pretij, quasi pl' debēs: vel cū oleum deberet, oleum dederit, quasi maiorem modū [l] debens: superfluū olei esse repetendum, non totum: & ob hoc perēptam esse obligationem. [m] ¶ Idem Marcellus adiicit, si cum fundi pars mihi deberetur, [n] quasi totus deberetur, æstimatione facta solutio pecuniæ solidi pretij fundi facta sit: repeti posse non totum pretium, sed partis indebitæ pretij.

Tutus exceptione perpetua, per errorem soluens repetit. Bartolus.

¶ Adeo autem perpetua exceptio parit condictionem, [o] vt Iulian' libro decimo scribat,* si emptor fundi dānauerit hæredem suum, vt venditorem nexu venditi liberaret: mox vē ditor ignorans, rem tradiderit: posse eum fundum condicere. [p] Idemque est & si debitorem [hæredem] suum damnauerit [q] liberare: & ille ignorans soluerit.

Qui ignorans mandatum reuocatum, soluit, liberatur: sciens non liberatur, nec indebitum repetit. Bartolus.

¶ Qui filiofamiliàs soluerit, cū esset eius peculiaris debitor: si quidem ignorauit ademptum ei peculium: liberatur. [r] si scit, & soluit: condictionem non habet: quia sciens indebitum [f] soluit.

Non potest quis venire contra factum suum ad sui commodum, etiam ex persona alterius. Bartolus.

¶ Filiusfamilias contra Macedonianū mutuatus si soluerit, & patri suo hæres effectus velit vindicare nummos: exceptione [t] summouebitur à vindicatione nummorum.

Qui soluit indebitum scienter, ne incidat in aliud debitum putatiuum: tanquam indebitum repetit.

¶ Si quis quasi ex compromisso cōdemnatus falsò [u] soluerit: repetere potest.

Ab hærede indebitum solutum, in omnem euentum repetitur. sed si in quæstione de hæreditate succumbat, debitum & indebitum repetitur. Bartolus.

¶ Hæredi, vel bonorum possessori, si quidem defendat [x] hæreditatem, indebitum solutum condici poterit. Si verò is non defendat [y], etiam debitum solutum repeti potest. [z]

Si libertus operas officiales indebitè præstat, non repetit. Idem si earum æstimationem. nec in eis potest alii delegari: sed si delegatus præstitit, non repetet. Si vero fabriles indebitè præstiterit, non repetit eas: sed earum æstimationem: & in eis libertus poterit delegari. hoc dicit. Primo loquitur in operis officialibus. secundo, in fabrilibus. tertio, redit ad officiales: & immiscet aliquid de fabrilibus. secunda ibi, sed si operas, tertia ibi, sed & si delegatus. Bar.

---

a Trāsiens cū gl. vsque ad fi. B. B. P. & Ias.

b Idē Bar. & alii.

c Nō obstat: quia illud est ratione pietatis. secūdū Bar. in l. elegāter. §. fi. supra, eodem.

† No. neminem cogi inire communionem: nec etiā in ea quæ est inita persistere: vt in uribus in gl. al. vnde facit secundum P. de Cast. an valeat pceptū factū ipsis hæredib' ne diuidant. de quo vide p eū: & p Ale. post eum hic.

p Condicere. quāuis enim antequam ab hærede liberetur venditor, sit naturaliter & ciuiliter debitū, [d] cum nec testator eū liberaverit, nec hæres fuerit in mora. nā qui nec à testatore manumissus erat, nec hæres in mora fuerit: interim seru' est. ergo à simili & ille interim est obligatus: tamen exceptione habet: & si soluat, repetit: vt hic. [e] Sed contra. j. de li. leg. si quis re. & ibi num. §. huic. Soluabi li. cōtra beratio [f] fuit legata ad tempus, non in perpetuū: & ideo indebitum non repetitur.

q Damnauerit. i. præcepit hæredi vt liberet debitorē. s. pecunia ali. cuius: vt differat à superiori respon.

r Liberatur. Argu. ad quæstionē monachi sugitiui, & syndici quondam, accipiētis munū pecuniam, q abbas teneatur. sic inst. mands. §. recte. &. j. de sol. si q seruo. hæc enim condictio similis est cōdictioni certi: vt sti. quimo. re cōtrahi. ob. §. j.

s Indebitum. filio: sed patri debitum. & facit supr. e. l. j. Accursius.

t Exceptione. quę patri vindicanti non obstat: vt. ŝ. si cer. pe. sibilius. &. j. ad Macedo. l. sed & si patri. §. j. sed filio obstat: licet vt hæres agat: vt. ŝ. &. C. ad Mace. si permittente. & infra, ad Mace. l. sed Iulianus. §. sed & si filius. Et arg. j. eo. l. cum is. §. j. in fi. Sed argu. cōtra, supra, de adopt. l. qui. §. fi. & ibi Bar. & Ias. Sed eden. quædam. §. nihil. & ibi Bar. & Ias. Sed dic, quòd ibi ponitur regula, hic fallentia. ex mente Bar. Bald. Pau. & sequuntur Alexan. & Iason.

u Falso. istud, falso debitum. Accursius. Et hoc terminat illud verbum, si condemnatus: non illud, soluit. non eim erat condemnatus: sed hic putabat se condemnatum. Accursius.

x Defendat. contra litigitimum: & sic absolutus. Accursius.

y Non defendat. & ita condemnatur. Azo.

z Repeti potest. potest ipse. plane legi, vt dicas hūc ad §. loqui hērede & bonorum possessore pu- tatiuo. & quod dicit, tas debitum, scilicet defuncto, non ei qui dicit se hæredem. Vel dic quod in hærede & bonorum possessore non loqui. & quod dicit, repetī, scilicet per condictionem indebiti. Verbum autem, potest, ponitur vt denotet iudicis potestatem, quæ de iure in conuictum & confessum potest exerceri, vt id quod vere est debitum, tanquam indebitum repetatur, si probetur ab agente condictione indebiti nō esse hæredem qui hæres est, vel non esse debitum quod est. non autem dicitur posse repeti habito respectu veritatis & falsitatis dicti hæredis. ergo, hæredi vero, qui probatur non esse hæres, secundum Azo. Bologopera.

BIU Cujas

[Libertus cũ se putaret operas[a] patrono debere[b], soluit. condicere eum non posse, quãuis putans se obligatum, soluit: Iulian⁹ libro decimo Digestorum scripsit. Natura[c] enim operas[d] patrono libertus debet. Sed & si non operæ patrono sunt solutæ, sed cum officium[e] ab eo desideraretur, cum patrono decidit pecunia, & soluit: repetere non potest[f]. Sed si operas patrono exhibuit, nõ officiales[g], sed fabriles[h], veluti[i] pictorias, vel alias, dum putat se debere: videdum, an possit condicere. Et Celsus libro sexto digestorum putat, eã esse causam[k] operarum, vt non sint eædem[l], neque[m] eiusdem[n] hominis[o], neque eidem[p] exhibeantur. Nam plerunque robur[q] hominis, ætas, temporisque opportunitas naturalem causam operarum mutat. * Et ideo nec volens quis, reddere potest[r]. Sed hæ, inquit, operæ[s] recipiunt æstimationem: & interdum[t] licet aliud præstemus, inquit, [u] aliud condicim⁹: vtputa fundum indebitum dedi, & fructus condico: vel hominem indebitum, & hunc sine fraude modico[x] distraxisti. Nẽ pe hoc solum refundere debes, quod ex prętio habes[y]. Vel [si] meis[z] sumptibus pretiosiorem hominem feci: non æstimari[a] hoc debet[b]*. sic & in proposito ait[c] posse condici, quanti operas esset* conducturus[d]. Sed si delegatus[e] sit [alij] à patrono [in] officiales[f] opas: apud Marcellũ libro vicesimo Digestorum quæritur? & dicit Marcellus non teneri eum[g]: nisi fortè in artificio[h] sint. hæ enim iubẽte patrono, & alij edendæ sunt. Sed si soluerit officiales[i] delegatus: nõ potest cõdicere [eas] neque ei cui soluit creditori[k], cui alterius[l] contẽplatione solutum est, quique suũ recepit:* neque [à] patrono, quia natura[m] ei debentur.

Si soluatur pars vnius ex rebus alterna-

a *Operas.* scilicet obsequialas.
b *Debere.* ex promissione. vere enim debebat, etiam sine ea promissione naturaliter, vt subiicit: ideo dicas, quòd de obsequialibus dicit. Sed nonne distinguitur, vt aliàs in tali indebito soluto: vt C. ad legem Fal. l. error? Respõ. non: quia licet sit tantum naturaliter debitum, potest tamen per officium iudicis cogi: vt supra, de offi. prę. vrbi. l. j. §. cum patronus.
c *Natura.* id est, ratione insita à natura: quæ est vt benefacientibus benefaciamus. nõ natura, id est, iure naturali: quia omnes homines de iure naturali sunt liberi. & sic ponitur Co. de in ius voc. l. ij. Azo. Vel dic melius, natura id est iure gentium, qđ naturale dicitur: vt institu. de rerum diui. §. singulorum.
d *Operas.* scilicet, obsequiales*. Accursius.
e *Officium.* id est, obsequiales operæ: quæ officiales hic vocantur ideo, quia sic omnes operæ vocantur.
f *Repetere non potest.* hoc est etiam in omni obligatione, vel opera. nam transactio impedit repetitionem: vt infra, eod. in summa. in prin. Accursius.
g *Officiales.* id est obsequiales. nã omnis opera potest dici officialis, cum opera sit diurnum officium: vt infra, de oper. lib. l. j.
h *Fabriles.* scilicet, incertas quascunque patronus indiceret. Accursius.
i *Veluti.* istud, veluti, exemplificatiuum est solutionis, non operarum fabrilium: quia sic essent certæ.
k *Causam.* id est, naturam, vel conditionem.
l *Eadem.* infra, de duo. reis. l. nemo. contra. Solu. ibi in genere sunt eædem: hic in specie non sunt eædem. vel ibi fictione iuris.
m *Neque.* id est, non videntur eædẽ, vel reuera non sunt eædẽ. & sic non possunt illæ, quæ sunt exhibitæ, reddi: cum alia prorsus sit opera hodierna quàm crastina. & quod subiicit, neque eiusdẽ hominis & cætera. id est neque etiam, si exhibeantur ab eodem, & eidem. & ideo videbantur eædem: non tamen sunt eædem, cum ergo non sint eædem, non possunt condici. id enim condicimus, quãdo soluimus: licet quãdoque aliter reperiatur: & hoc est, quod subiicit, interdum &c. Accursius.
n *Eiusdem.* si sint eædem id est similes.
o *Hominis.* scilicet, operæ sunt eædem.
p *Eidem.* multo magis ergo si alius exhibeat, & alij exibeantur. Ioan.
q *Robur.* vt in authẽ. de fi. instru. §. j.
r *Reddere potest.* & sic videtur, quòd cesset repetitio: vt infra, de præscriptis verb. l. pe. Sed contra est: quia agitur ad æstimationẽ: vt subiicit. sed videtur, quòd operæ repetantur, vel similes: vt supra, de ope. ser. l. fi. in prin. quæ est contra. Solu. ibi de æstimatione. quòd repeti possit intelligitur. Accursius.
s *Operæ.* scilicet incertæ. idem credo, & si sint certæ multo magis. Sed Io. dicit, quòd vbi certæ indebitæ solutæ sunt, illæ eædẽ repeti possunt, id est similes, non æstimatio. Sed quæ est ratio. nã & cum incertam operam stipulor, certa postmodum soluetur opera. cur ergo ilia eadem non repetitur: sed æstimatio? Sed ipse respondet: si eadem solueretur opera: ergo etiam in alio genere repeti posset, quam soluta est. nam is, qui soluit & repetit, debet habere electionem: sicut habet is, cui promittitur incerta opera. nec est spectãdum quod soluitur: sed natura stipulationis, quæ in certa opera non consistit.
t *Et interdum.* scilicet, aliàs, ergo &c.
u *Inquit.* Iulianus.
x *Modico.* scilicet pretio.
y *Habes.* ergo not. quòd qui hac condictione tenetur, ad hoc tenetur, quod apud eum est: nisi dolo sciens desisset habere: vt infra, eo. in summa. §. penul.
z *Meis sumptibus.* ego soluens.
a *Æstimari.* id est curari: quia semper aliud pro alio repetitur.
b *Debet.* scilicet quod modico distraxisset. vel quia ego soluens feci hominem pretiosiorẽ: vt expensas vltra pretium consequar. & hoc nisi sciens acceperit indebitum: vt infra, eo. l. in summa. §. si seruum. Azo. Vel dic: feci ego, cui solutum est indebite: & sic mutat personas. solum ergo pretiũ acceptũ redditur postposita melioratione.
c *Ait.* Iulianus.
d *Cõductum.* nõ quãti hic locare potuisset, vt sic non exeat naturã condictionis indebiti, quæ non vult versari in damno eum qui ea tenetur.
e *Delegatus.* ergo pmisit: vt. C. de noua. l. j.
f *Officiales.* id est, obsequiales alij præstandas. quæritur, scilicet an teneatur ei cui delegatus est? & certè non: quia non possent cedi nisi patrono, sed solutę non repetuntur. vt subiicit.
g *Eum.* scilicet ciuiliter & naturaliter: vt statim sequitur in fine. §.
h *In artificio.* scilicet certo. idem forsan & si in incerto. Ioã. sed non est verum: vt infra, in gl. magna fin.
i *Officiales.* id est, obsequiales. Accursius.
k *Creditori.* nunc facto, vel ante tenebatur ei delegans ad talia.
l *Alterius.* scilicet patroni.
m *Natura.* hoc expone, vt in prin. hui⁹. §. quia operarum à libertis patrono debitarum facta est mentio. Et distingue: quia operarum aliæ sunt obsequiales, aliæ fabriles, & aliæ artificiales. Obsequiales aliæ in faciendo, vt in assurgendo, & similibus. aliæ in nõ faciendo, vt de non vocando in ius. & differunt hæ inter se. nam quæ sunt in faciendo, non transeunt ad hæredem extraneũ: vt. C de ope. lib. l. liberti. sed ad filios sic: vt. C. eo. titu. l. qui manumittuntur. &. C. de obse. l. v. etiam exhæredatos: nisi sint mala mente exhæredati, quia fuerant ingrati: vt infra, de bo. lib. l. si patron⁹. §. si quis non mala mente. Sed quæ sunt in non faciendo: vt de non vocando in ius, & similes, transeunt ad hæredes, etiam extraneos: vt. C. de in ius voc. l. venia. Econtra conueniunt: quia ipsa natura sine impositione debentur: vt hoc. §. in prin. & in fi. & proprius dicitur honor, siue reuerentia, quàm operæ. sed fabriles & artificiales sunt propriè operæ, cum opera sit diurnum officium: vt. j. de ope. lib. l. j. Sunt autem fabriles incertæ: vt. x. operæ, non expresso scriptorias vel pictorias. Artificiales certæ, vt quando expresit, vt pictorias. licet lex quãdoque his vocabulis abutatur. de his autem dic qualiter imponuntur, & in quibus differant, & in quibus conueniant. Imponuntur autem per stipulationem & per iusiuran. vt. j. de lib. cau. l. fina. §. adeo. &. j. de ope. lib. l. vt iureiur. Differunt autem in sex. Primo in cessione diei. nam certæ operæ statim cedunt, & veniunt cum possunt præstari. cedunt tamen à die stipulationis. incertæ non nisi indicantur, & à patrono petantur. vtræque tamen petuntur tunc demum, quando tantum transierit tempus quo præstari potuerunt: vt. j. de ope. li. l. quotiens certæ. &. l. cum patronus. j. respon. &. l. si quis hac. §. iudicium. &. l. operę in rerum. nam. l. illa, quotiens. primo in operis certis loquitur, postea de incertis. Secundo differunt in solutione. certæ enim alij solui possunt: incertæ non: vt infra, de ope. lib. l. operæ in rerum. Duobus tamen casibus etiam incertæ alij soluuntur, volente patrono. Primus, si patronus non potest vti aliter operis liberti. Secundus, si est inops: vt infra, de ope. li. l. patronus qui operas.

Operarũ genꝰ triplex: & inter se conueniunt & differũt

Approbatur p Bar. Bal. Pau. & Ias.

Reprobatur: quia fabriles & artificiales p ponũtur eodẽ modo p Bar. Zoz. Ale. & Ia. & idẽ Bar. Bal. & P.

Bene dicit, secundũ prædict.

BIU Cujas

esse.an repetam?Dicit quòd sic.[SI FALSO.] Credebam me tibi debere.x.cum non debebā tibi:solui pecuniam, quæ in parte erat mea,in parte aliena.pro illa pecunia quę mea fuit repetā proprietatem:pro aliena possessionē repetā.Io. Vel dic,secundū Az. quòd alienæ pecuniæ condicet posquę est indiuidua:non autem proprietatem, cum nó fecerit pec.accipientis. Et hoc est quod dicit. [SI PVTEM.]Debebam tibi Stichum in veritate:& credebā me tibi Stichū debere aut Pamphi.sub alternatione.solui tibi Pāphi.repetā.[SI DVO.]Eramus duo rei debēdi in x.sed nos per errorē.xx. soluimus. Dicitur hic, q̄ quilibet nostrū.v.repetet:quia.x.vltra summam soluimus. Idē est in reo prīcipali, & eius fideiussore. hoc dicit cum.l.seq.Viuianus.

Liberatio, quæ contingit ex pœna, non tollit naturalem obligationem. Bart.

XIX. POMPONIVS libro vicesimosecundo ad Sabinum.

SI† pœnę[a] causa eius, cui debetur, debitor liberatus est, naturalis obligatio manet: & ideo solutū repeti non potest.

Indebitum etiam consideratur ex parte soluentis. Bartolus.

¶Quamuis debitū sibi quis recipiat, tamen si is, qui dat, non debitum dat: repetitio competit: veluti si is qui hæredem se, vel bonorum possessorem falsò existimans, creditori hæreditario soluerit. Hic enim neq; verus hæres liberatus erit: & is quod dedit, repetere poterit.[b] Quāuis enim debitum sibi quis recipiat:tamen si is qui dat,non debitum dat, repetitio cōpetit.

Si soluitur indebite communis pecunia, pars dimidia condicitur,non cuiuslibet corporis. Bartolus.

¶Si falsò existimans debere,[c] [tibi]nummos soluero,qui pro parte alieni,pro parte[d] mei fuerunt:eius summæ partem dimidiam,[e] non corporū,cōdicam.

Solutum indebite,per errorem circa rem, repetitur.vel aliter: Error circa rem debitam,repetitionem inducit. Bartolus.

¶Si putē me Stichum aut Pamphilum debere[f],cum Stichum debeam, & Pamphilum soluā: repetam quasi indebitum solutū. Nec enim pro eo,quod debeo,videor id soluisse[g].

Si per plures soluatur indebitum in quātitate,cuilibet pro rata competit repetitio. si in speciebus, est electio eius qui ad reddendum tenetur. hoc dicit cum duabus legibus sequentibus. Bartolus.

¶Si duo rei, qui decē debebāt, viginti pariter soluerint:[h] Celsus ait,singulos quina repetituros:quia cū[singuli]decē deberent,viginti soluissent. & quod amplius ambo soluerint:ambo [quina]repetere possunt.

XX. IVLIANVS libro decimo Digestorum.

SI reus & fideiussor soluerint pariter:in hac causa non differunt à duobus reis promittendi. quare omnia, quæ de his dicta sunt, & ad hos transferre licebit[i].

XXI. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

PLanè si duos reos non eiusdem pecuniæ, sed alterius obligationis[k] cōstitueris,vt puta Stichi aut Pamphili, & pariter duos datos,[l] aut togam vel denaria mille:[m] non idem dici poterit in repetitione,vt partes repetāt: quia nec soluere ab initio sic[per partes] potuerunt. Igitur hoc casu electio est creditoris,[n] cui velit soluere:vt alterius repetitio impediatur.

Quando quis certat de damno vitando, error in facto proprio toleratur. Barto.

XXII. POMPONIVS libro vicesimosecundo ad Sabinum.

SEd & si me putem tibi aut Titio[o] promisisse, cum aut neutrū factum sit,aut Titij persona in stipulatione cōprehensa non sit,& Titio soluero, repetere à Titio potero.[p]

Cum soluitur debitum tunc aliter quàm debeatur, ad soluentis incommodum: si est incertum, ei per actionem incerti consulitur. Bartolus.

¶Cùm iter excipere deberē,[q] fundum liberum per errorem tradidi. incerti condicam,[r] vt iter mihi concedatur.

A i SI reus.Licebit. & sic cedit pro rata: vt arg.supra,de vsufru.sed & si quis.§. quid ergo. sed hodie prius reus quàm fideiussor conuenitur: vt in auth.de fideiuss.§.j.col.j.& sic solus fideiussor.

PLane si duos. CASVS. Ego & Titius credebamus tibi Stichū aut Pamphilum,& vterque soluimus.nunquid ego vnam medietatem Stichi,tu alteram Pamphi. repetes? Dicit,quòd non: quia ab initio solui non potuerunt. Viuianus.

k *Obligationis*. id est, de alia re.

l *Datos*. dicas scilicet Stichum & Pāphilum.

m *Mille*. scilicet reos duos constitueris promittentes.

n *Creditoris*. sed videtur debitoris,cuius erat electio in soluendo:vt C.eo.si quis seruū.quæ est contra.Sol.hæc corrigitur argu.eiusdem.l. vbi recitat opinio antiqua quæ est hic. vel hic loquitur, cum plures soluerant.nam cum non possint facile conuenire, electio est eius cui est solutum: sed ibi vnus soluerat, & ideo datur debitori.& etiam eo casu olim erat contra: vt infra, eo. si non fortem.§.fin.

SEd & si.]CASVS est planus vsq; ad.§. cum iter.in quo sic ponitur: Vēdidi tibi fundum,& conuenit inter nos vt iter habere per fundum illum, scilicet vsque ad prædiū meū: & tradidi tibi fundum liberum. in traditione tunc non excepi de seruitute. Dicitur, quòd illam condicere possum. Viuianus.

o *Titio*. vt adiecto. Accursius.

p *Potero*. contra videbatur, quasi non liceret ei prætendere in proprio facto errorē: vt.j. ad Velleia. quanquam. sed non est ita, quia hic de dāno,ibi de lucro certat: arg.C.de *test cōpetere* iure deli.l.fi.§.licentia. *ad incertū*.

q *Deberem*. quia sic conueneram in contrahendo: vt supra, de *scām Bart.* ser.vrba.prædio.si binarum. Accursius.

r *Condicam*. scilicet condictione sine causa, quæ ad interesse *innuit quòd* datur,non indebiti:quia ipsa semper continet certum:[g] vt ar.in- *text. loquitur de condic.sine* causa.l.iij. Si dicas,quid ergo ad ti.iustum? Respon.quia solutum est indebitum: obligatur ergo præcise vt patiatur seruitutem imponi: quia sine causa apud eum liber est. vel *causa repro* si malim, petam interesse, secundum Io.[h] Vel dic, quod est verius,[i] quòd actio incerti,vel condictio incerti, est proprium nomen actionis, vbi incertum est in obligatione sine stipulatione: vt hic,& infra,de actio.empti.si tibi liberum.nisi debeatur de stipulatione.& tunc agitur actione ex stipulatu: vt instit.de verb. oblig.in prin. Nec est contra quod dicitur condictionem incerti dari creditori pignore sibi subtracto: vt.j.de cond. fur.l.& ideo. §. Neratius. licet videatur quòd nulla obligatione tali, scilicet incerti, sed certi fur teneatur. nam & ibi ad factum, id est, ad rei restitutionem, non dico dationem, habet obligatum furem: sed eodem modo intelligitur quod est infra, eod.l. qui exceptionem.§.si pars.& infra,de leg.j.quòd si nulla.& erit mirabile quòd non condicit dominium, in. d. l. qui exceptionem. & l. quòd si nulla.

---

b *Repetere poterit*. s. condic.indebi.à creditoribus:vt hic,&.C.eo. sā patre. Sed cōtra.C. de peti.hære. de hæreditate.&.j.eod.repetitio.Solu.[e] si suo nomine soluit,obtinet quod hic dicit: si hæreditario,quod ibi: arg.j.eo. in summa.§.fin.&.j.de sol.cū quis.§. de peculio.& plene diximus.ff. de peti. hæred. si quid possessor. Item contra, supra,de nego.gest.quę vtiliter.§.fi. vbi dicit, dari nego. gest.sed ibi alieno nomine soluerat:hic suo:vt diximus modo. Accursius.

c *Debere*. puta.x.aureos.

d *Pro parte*. dimidia,sint mixti, vel non ante solutionem.

e *Dimidiam*. respectu proprietatis,scilicet suam,sed alteram respectu possessionis: vt supra,eo.indebiti.& quod dicit,non corporum,scilicet,cuiuslibet nummi: & sic antea erant communes. Vel melius dic,[f] condici possessionem alterius partis etiam quæ non soluentis fuit: non autem ipsum corpus nummorum scilicet proprietatis:cum nō fecerit accipientis.& sic non potest dari cōdictio indebiti,nisi sit cōsumpta ad instar mutui: vt instit.qui.modo contrahi.ob.§.j.secundū Azo. Vel dic,secundū Io.partem cōdicam non certam,puta hos tantum,& non illos,propter difficilē discretionē: vt ar.ff.de vsufr.l.vsusfructus.§.si viuariis. & facit ad hunc.§.ff.si cer.pe.l.nam & si fur.§.fi.& infra,eo.qui ex.§.penu.

f *Debere*. id est sub alternatione.sed quid si sub alternatione debens vnum soluit in quo solo se obligatum putauit?Respon. non repetit: vt infra,de leg.ij.si is cui.Io.

g *Soluisse*. nisi hoc actum sit.

h *Soluerint*. nec apparet quis prius,quis posterius.nam tunc postremo soluens repeteret:vt infra,eod.l.cum duo. Azo.

i *Dic,secū dum Bart.*

Expro- priatio- nis Bart.

Ange. & Saly.

Inquātū text. loquitur de condic.sine causa.

P. Alexā. & Ias.

ordinaria

non datur.

BIU Cujas

vt.C.ad legem Falci.error. Idem in casibus in quibus condictio hæc cessat: aliàs in maioribus quos diximus supra, eo.l. elegan- ter.§.fi.Pupillus vero repetit[a] per restitutionem præhabitam: vt hic, & supra,de mino.illud. in princi.&.C. si aduer.sol.l.indebi- to.& secundum hoc non obstat.d.l.non omnis.nec illa, quòd si forte. quia ibi de ciui- liter & naturaliter de- bito dicit. vel secundũ Azo.ibi de rigore: sed hic de æquitate dicit. Sed secundum q̃ hanc legem modo intellexi- mus,idem esset in quo- libet minore, eo excep- to quòd pupillus ex- tantes sine restitutione vdicat,pubes vero re- stitutus demum: quod verum est, [b] scilicet q̃ in minore quolibet lo- quatur: sed de pupillo gratia exempli loqui- tur.Sed opponit, quã- do minor repetit natu- rale debitum per in in- teg. rest. præhabitam, & postea condictionẽ intentatam:nonne ob- ligatio naturalis, qua tenebatur minor,resti- tuitur contra eum: vt Co.si aduer. transac.l. j.ergo illi[a] nomine cõ tra in integ.restitu.ob- iicitur compensatio:vt supra, de neg.gest.l.iij. §.pupillus. Respon. id non puto, quòd com- pensatio [c] obiiciatur: quia sic minori non prodesset restitutio: vt not.in quæstione. j.eo.ti.l.cũ is.§.j.Patet ergo naturale debitum à minore solutum condici petita prius in integ.resti.sed P.dicit [d] circa restitutionem pupillum condicere pecuniam consumptã.& pro se inducit. j.ad Trebel.l.si eius.§.& si eius.&.l.istã interdũ.In adultis autem consitetur,quòd per restitutionem:vt infra,de ac- quir.hær.l.impuberib[q].sed.l.illam, si eius.retorqueo in eum.nam ibi dicit,quòd pupillus non repetit naturale debitum scilicet, ab hærede qui restituit hæreditatem:nullo modo quando ante resti- tutionem hæreditatis est ei solutum:nec à fideiussore sine restitu- tione.si autem post restitutionem hæreditatis soluatur hæredi,iu- re communi citra restitutionem repetitur:quia naturalis obliga- tio iam translata erat ad fideicommissarium.Item nec hæc lex fa- cit pro eo.nam persona pupilli & furiosi facit locum repetitioni: quia si extat pecunia soluta,repetitur per rei vin.Si autem cõsum- pta sit pecunia soluta, si quidem à pupillo,cedit in solutum debiti naturalis:nec repetitur, nisi iuuetur pupillus beneficio restitutio- nis:vt dixi.si autem furiosus vel prodigus soluat, pecuniam con- sumptam repetunt per condictionem sine causa,etiam non peti- ta restitutione:quia non intelliguntur voluisse soluere. [e] si quidẽ in negotiis contrahendis,alia est causa furiosorum, & alia pupil- lorum:vt infra,de reg.iur.in negotiis gestis. Sic ergo consum- ptione facta reconciliatur indebitum à pupillo solutum, sed non à furioso vel prodigo:quia qui expresse consentire non possunt, nec tacite possunt:vt infra,locati.l.qui ad certum.& facit ad hãc l.j.de bo.auct.iud.posi.si non ex.§.j.Accursius.

Et si quidem extant nummi, vindicabuntur[a]:[pro]cõsumptis verò, condictio [b] locum habebit.

Si quis soluat tutus exceptione, quia sibi debetur, non repetit, sed suum debitum petit. Bartolus.

XXX. IDEM libro decimo Disputationum.

QVi inuicem creditor, idẽque debitor est: in iis casibus in quibus compẽsatio locum nõ habet, si soluit, non habet, [c] condictionem veluti indebiti soluti, sed sui crediti petitionem.

Qui promisit plus quàm deberet, condicit liberationem. Bartolus.

XXXI. IDEM libro primo Opinionum.

IS qui [d] plus quàm hæreditaria portio efficit, per errorẽ creditori cauerit [e]: indebiti p̃misi habet condictionem [f].

Vna ex rebus alternatiue debitis solutis simul peremptis, quæ supereſt remanet in solutum. Bartolus.

A

B

C

D

a *Vindicabuntur.* etiam sine restitutione: quia non est facta accipientis pecunia.

b *Condictio.* hoc ita tamen demum si restituatur secundum nos: licet Placen.contra:vt modo diximus.Accursius.

QVi inuicem.] CASVS. Debebam tibi decem ex causa depositi:& debebas mihi decem ex causa mutui. in casib[p] istis non est locus compensationi. vnde si tibi soluerim tua decem,non repetam:immo mea decem quæ mihi debebas.Vi-

c *Non habet.* [f] vt in deposito:vt.C.de compẽ.l.fi.& cum ex vna parte debetur species,ex alia quantitas.Item in vino vel frumento,vel oleo publico.Item in vectigalibus, tributis, & alimentis fideicommissis: vel pecunia quæ statutis sumptibus seruit:vt Co. de compen.l.in causa.secundum Io.Sed idem videtur in omnibus, vbi ipso iure compensatio non fit. Si autem ipso iure fiat compensatio, vt de negligentia ad negligentiam, aliud est secundum H.vt infra, de compen.l.si ambo.§.j.Accursius.

IS qui.] CASVS. Instituit aliquis me hæredem in testamento, qui forte habebat creditorem. Et cum eram institutus pro tertia parte, credebam me hæredem institutum pro dimidia. promisit me soluturum creditori hæreditario pro dimidia hæreditatis. Dicit,quòd cautionem repetere possum. Viuianus.

XXXII. IVLIANVS libro ~~primo~~ decimo Digestorum.

CVm is qui Pamphilũ aut Stichum [g] debet, simul vtrũque soluerit:si postea quàm vtrumque soluerit, aut vterq;, aut alter ex his desiit in rerum natura esse: nihil repetet [h]. Id enim remanebit in soluto, q̃d supereſt. [i]

Solutio quæ fideiussori parit repetitionẽ: non parit reo liberationem. Bartolus.

FIdeiussor cum paciscitur [k], ne ab eo pecunia petatur, & p̃ imprudentiam [l] soluerit:condicere [m] stipulatori [n] poterit. & ideo [o] reus quidem manet obligatus: ipse [p] autem sua exceptione tutus est. Nihil autem interest,fideiussor,an hæres ei[q] soluerit.* Quòd si huic fideiussori reus hæres extiterit, & soluerit,nec repetet:& liberabit.

Quando à pietate causatur error, cessat repetitio indebiti soluti. Bartolus.

FMulier [q] si † in ea opinione sit, credens se teneri.an repetere possit? dicitur,quod non:quia cã pietatis tollit repetitionem: quam aliàs induceret falsa opinio. [QVI HOMINEM.] Credidi me debere tibi hominem in genere.dicit,quòd similis sum ei qui hominem aut.x.debet: veluti si ad hominem in genere tenebar,& credebam me teneri ad Stichum:cum soluero,candicam. Viuianus.

d *Is qui.* scilicet hæres.

e *Cauerit.* scilicet creditori. Accursius.

f *Condictionem.* sine causa, vel incerti: vt infra, de condic. sine cau.l.qui sine.

CVm is.] CASVS. Promiseras mihi Stichũ aut Pamphilũ. vtrũque soluisti. deinde decessit alter. Dicit, quòd ille qui supereſt, remanet in obligatione: vnde non repetitur. [FIDEIVSSOR.] Titius debebat tibi.x. pro eo fideiussi: feci pactum de non petendo à me. postea aliquo casu ignorans tibi solui. Dicit, quòd repetam. Idẽ est si ego decessi,& hæres meus soluerit. Sed pone, quòd Titius mihi succesit, & soluerit:nunquid repetet? Dicit, quòd nõ: sed liberatur. [SI IN EA.] Nomine dotis mulier quædam pro alia soluit.x. marito futuro,credens se teneri.an repetere possit? dicitur,quod non:quia cã pietatis tollit repetitionem: quam aliàs induceret falsa opinio. [QVI HOMINEM.] Credidi me debere tibi hominem in genere.dicit,quòd similis sum ei qui hominem aut.x.debet: veluti si ad hominem in genere tenebar,& credebam me teneri ad Stichum:cum soluero,candicam. Viuianus.

g *Aut Stichum.* alternatiue. Accursius.

h *Repetet.* loquitur hic quando ad certam speciem datur hæc condictio.aliàs [g], id est si ad quantitatem,non liberaretur interitu speciei, sicut nec in mutuo:vt.C.si cer.pet.l.incendium. & sic non obstat.§.libertus supra,eo.l.si non sortem.Item no.hic.quòd proprium factum ignorare licet:vt supra, eo.sed & si me putem.

i *Supereſt.* cum alter decesit.Azo. Sed si non soluisset: qui supereſſet, dandus est:vt infra,de contrahen.emp.si in emptione.§. penul.Accursius.

k *Paciscitur.* non in re, sed de sua persona tantum.sic supra, de iureiur.l.duobus.§.j.

l *Imprudentiam.* facti,vel iuris: cum sublata sit naturalis obligatio per pactum:vt.j.de solu.Stichum.§.naturalis.

m *Condicere.* condictione indebiti.

n *Stipulatori.* id est.à stipulatore.

o *Et ideo.* bona ratio: quia eadẽ solutio nõ parit liberationem reo,& repetitionẽ fideiussori:vt hic,&.j.de sol.l.qui hominẽ.§. fi.Azo.& infra,eo.si fideiussor. Sed si id quod naturaliter tãtum deberetur, per ignorantiam facti probabilem soluatur, repetitur vt indebitum: vt Cod.ad leg.Falc.error. Si agatur condic. inde. nonne poterit naturalis debiti compensatio opponi: vt infra, de compen.l.etiam.& supra,de neg. gest.l.iij.§. pupillus? Videtur quòd sic. nam per solutionem talem non fuit sublata obligatio naturalis:quia eadẽ solutio nõ potest parere liberationem & repetitionem,vt dixi. Nec obstat quod est infra, de sol.l. in numerationibus.in fi.licet enim [h] vna solutio, & liberationẽ, & obligationem simul pariat, vt ibi: nunquam tamen repetitur pecunia vt indebita: vt eiusdem pecuniæ contingat liberatio & repetitio.non sunt ergo contrarij effectus ibi:sed hic sic. Ego tamen puto non posse compensari naturale debitum in hoc casu: quia secundum hoc lex quæ dicit naturale debitum repeti,imposita esset verbis,& non rebus, & vna via repeteretur, & altera nõ: quia esset iniquum:vt.C.communia.de leg.l.ij.Azo.& facit ad.§. infra,man.si fideiussor.§.non male.&.§.vltimo.Accursius.

p *Ipse.* scilicet fideiussor.

q *Mulier.* mater forte vel extranea.

* *Flo. soluat*

† *Scribẽtes hic reputãt istũ text. sin. ad hoc, q̃d licet p̃mittẽs aliquid tanquã debitũ, cũ non esset debitũ, habeat cõdictionẽ indebiti: tamen fallit in isto casu singu. Bolog.*

g *Idẽ Bar. Bal. & P. Factũ propriũ ignorare licet.*

h *Approbatur per Bar. Bal. & Pau.*

BIU Cujas

a *Approbatur per Bar. Bal. & P. quod ꝓsumitur in dubio. secũdum Pau.*

a *Non repetit.* nisi esset tutrix,[a] & ratione officij soluisset: vt infra, de admi. tut. cum post. §. j. & licet hæc condictio cesset, alia actio quandoque datur soluenti: vt infra, solut. ma. l. si pater ignorans.

b *Non potest.* nisi in casu: vt. C. de nup. l. patrem. Quid autem si fideiusit pro dote mulier, quo casu cessat Vell. vt. C. ad Vell. l. generaliter. nonne repetet? Respon. sic à muliere: arg. d. l. de admin. tuto. l. cum post. §. j. Intellige ergo hic, quòd suo nomine credebat teneri se pro sua obligatione: pro alia tamẽ muliere. Accursius.

c *Qui hominem.* si dicas hominem, scilicet incertum aut. x. omnia sunt plana: & erunt similes hi casus in omnibus: & nihil est cõtra. Si autem dicas hominem. s. certũ, puta Stichum, aut. x. erit similitudo in soluendo. nam quilibet eorũ antequã soluat, habet electionem, dummodo nõ vilissimũ soluat debitor in genere: vt instit. de act. §. huic autem. & infra, mã. l. fideiussorem.

b *Bene dicit, secundũ prædict.*

Ité sunt similes,[b] quia neuter præcise tenetur ad aliquem. In repetẽdo autem an sint similes? Videtur quòd sint, vt hic dicit. nã si ideo repetit, quia est ei similis: ergo & si is qui Stichum aut. x. debet, credẽs se debere Stichum soluat, repetit: vt hic dicere videtur. Sed cõtra, infra, de leg. ij. si is cui. vbi dicit, quòd nõ repetit. Solu. secũdum R. distingue[c], an per errorem facti soluit: vt quia nesciebat alternatiue promissum: & tunc repetat, vt hic. an per errorem iuris, credens forte se teneri ad meliorem: & tunc non, vt ibi. Alij dicunt, quòd hæc illam corrigit, ex eo quòd hæc à Iustiniano confirmata videtur: vt. C. de condic. inde. si quis seruum. Tertij dicunt, quòd hic est disiunctio legis, nõ hominis. Prima non placet: quia lex contra videtur loqui de soluente per errorem facti. item nec secunda[d]: quia lex illa, si quis. loquitur, quando vtrunque est solutum. Tu dicas[e], quòd non ideo repetit debitor in genere, quia similis sit ei qui alternatiue debet. nam licet in aliquo sit similis, non tamen in omnibus. sed ideo repetit debitor generis, de quo hic dicit, quia nullus seruus erat in obligatione, sed in solutione tantum: vt. j. de leg. j. cum incertus. licet sit arg. contra. j. de leg. ij. l. Mæuius. §. duobus. sed dic, vt ibi not. sed in alternatiua vtrumque est in obligatione: vt. j. de verb. oblig. si duo rei. &. j. de solu. qui. x. §. Stichum. & ideo dico, quod non repetit: vt in. d. l. cõtra ria, si is cui. & secundum hoc postpone, ideo: & dic, ideo condicet, cum existimaret &c.

c *Et male, secundũ B. B. & P.*

d *Reprobatur, secũdũ Bal. & P.*

e *Ista est vera, secundũ B. B. Pau. & Ias.*

f *Ista glo. est singularis & vnica ad hoc, quòd obligatio generis nihil dicitur continere, secũdũ Bal. pro cuius glos. coadiuuatione faciũt duo quæ poteris videre hic in secũdis interpretatis. Bolog.*

d *Existimaret.* f is qui generaliter promisit hominem. nam hunc tantum prosequitur, vt modo dixi. sunt ergo similes in soluendo. Item quia neuter præcise tenetur: sed dissimiles in aliis duobus, scilicet in repetendo: & quia in altero vtrumque est in obligatione: in altero nihil. Accursius.

e *Quemlibet.* vtputa mediocrem. Azo.

Si in area.]CASVS. In area tua domum ædificaui. eam ædificatam nactus es. an condicam? Dicit, quòd non. Si autẽ postquã ædificaui, tibi ædes tradidi, non condicã: quia nõ feci domos istas accipiẽtis: quia prius erant tuæ. vnde ponæ: Credebã me hæredem: domus hæreditarias fulsi: ad expẽsas mihi potero cõsulere vt credat se pro dote obligatã: quicquid dotis nomine dederit, nõ repetit[a]. sublata enim falsa opinione relinquitur pietatis causa: ex qua solutum repeti non potest.[b]

Obligatio generis, & alternatiua, æquiparãtur: & in obligatione generis qui certam speciem soluit, putans se ad eam teneri, repetit. h. d. Primo ponit vnum dictum. Secundo ponit aliud. secunda ibi, & ideo. neque est dicendum, quòd secunda pars sit illatio primi dicti. Bartolus.

QVi hominẽ generaliter promisit, similis est ei, qui hominem[c] aut decem debet: & ideo si cum existimaret[d] se Stichum promisisse, eum dederit, condicet: alium autem quẽlibet[e] dãdo, liberari poterit.

Vbi inter partes nullum negotiũ gestum est, cessat condictio indebiti. h. d. Diuiditur in duas partes. primo quãdo quis ædificat in solo alieno à domino possesso. secũdo quando quis ædificat in solo alieno à se possesso. secunda ibi, sed & si is. Bar.

XXXIII. IDEM libro trigesimo nono Digestorum.

SI in area tua ædificassem, & tu ædes possideres, condictio[f] locum non habebit: quia nullum negotium inter nos cõtraheretur. Nam is, qui non debitam pecuniam soluerit, hoc ipso aliquid negotij[g] gerit. Cũ autem ædificium in area sua ab alio positũ dominus occupat: nullum negotium cõtrahit. Sed & si is, qui in aliena area ædificasset, ipse possessionẽ tradidisset: condictionem non habebit[h]: quia nihil accipientis faceret: sed suam rẽ dominus habere inciperet. * Et ideo constat, si quis cum existimaret se hæredem esse, insulam hæreditariam fulsisset: nullo alio modo, quàm per retentionem, impensas seruare posse[i].

Quãdo dispositio efficitur indebita. solutũ causa conditionis implendæ repetitur. Bar.

XXXIIII. IDEM libro quadragesimo Digestorum.

IS, cui hæreditas tota per fideicommissum relicta est, & præterea fundus[k], si decem dedisset hæredi, & hæres suspectã hæreditatem dixerit, & eam[l] ex Trebelliano restituerit: causam dandæ pecuniæ nõ habet: [m] & ideo quod eo nomine, quasi implendę cõditionis gratia, dederit, condictione[n] repetet.

Potestas purgandi moram non facit vt indebitum videatur esse solutum. Barto.

XXXV. IDEM libro quadragesimoquinto Digestorum.

QVi † ob rem nõ defensam soluit: quamuis postea defendere paratus est, nõ repetet, quod soluerit[o].

Pecunia accepta vt reddatur res in qua quis recipiendo pignori furtum commisit, repetitur. alias secus. Bartolus.

XXXVI. PAVLVS libro quinto Epitomarum Alfeni Digestorum.

SEruus cuiusdã insciente domino magîdem[p] commodo potuit gratuitus seruari vltra hæreditarios vires: immo etiã quasi tam debet habere. Respon. quidam libri non habent totam: & tunc planum est, si autẽ habebes, dic quòd post tempus de restituendo hæreditate rogauit: ita quo medio tempore fructus habuit qui sufficiunt ad quartam: vt. s. de inof. test. Papinia. §. vnde si quis. & secũdum primum intellectum dices de fundo hæreditario: secundũ aliũ de fundo hæredis. Accursius.

f *Condictio.* scilicet expensarum. vel dic, domus ædificatæ.

g *Negotii.* non ꝙ obligatio ex contractu nascatur, sed quasi: vt inst. de obli. quæ ex quasi cõtractu. §. pe. & quod dicit hic, gerit. i. gerere videtur extra id quod agitur: vt. j. cõmo. l. si is qui. §. fi. Accursius.

h *Non habebit.* immo videtur quòd possessionẽ saltem possit cõdicere: vt. s. eo. indebiti. §. j. quæ est contra. Solut.[g] ibi credens se g vt obligatum tradidit: hic tu cõ nõ. Vel solue vt ibi. Ité contra ad idem. j. e. qui exceptionem. §. j. Sol. vt ibi. Accursius.

i *Seruare posse.* hec lex loquitur secũdũ Azo. de stricto iure: sed de æquitate dabit isti qui impedit, vtilis act. neg. gest. ad impẽsas. & pro eo. s. de neg. gest. si pupilli. §. sed & si quis. sed illa loquitur, quando alieno nomine impendit: hic suo proprio. Ité pro eo. j. eo. titu. l. fin. sed ibi necessario fuit gestum negotium: sed hic voluntarium. Item pro eo. C. de rei vin. l. domum. quæ est contra, sed ibi in reficiendo. Io. autẽ dicit[b] non posse repeti: sed reuocari, vt hic, & infra, de rei vin. cep. do. Paulus. & hæc materiam plene dices s. de rei vin. l. in fin. Accursius.

k *Si cui. Fidei.* Sed quo modo potuit gratuitus seruari vltra hæreditarios vires: immo etiã quasi tam debet habere. Respon. quidam libri non habent totam: & tunc planum est, si autẽ habebes, dic quòd post tempus de restituendo hæreditate rogauit: ita quo medio tempore fructus habuit qui sufficiunt ad quartam: vt. s. de inof. test. Papinia. §. vnde si quis. & secũdum primum intellectum dices de fundo hæreditario: secundũ aliũ de fundo hæredis. Accursius.

l *Et eam.* scilicet totam. quod facere debet hoc casu: vt inst. de fideicom. hære. §. sed si recusset.

m *Non habet.* scilicet legatarius.

n *Condictione.* scilicet indebiti, secundum quosdam. Sed cur datur condictio indebiti, cum ipsa respiciat ad præteritũ. & hic dedit vt quid fieret, id est adiret: quare condictio ob causam deberet dari: quod satis admitto vt hic de ea loquatur: vt arg. s. de cõdic. ob tur. causam. l. j. §. j. & l. ij. Vel dicas, immo datur indebiti: quia iam putabat se fuisse obstrictum. Item opponitur: quia videtur quòd nulla actio datur ad repetendum, licet coactus adiit: vt infra, de condit. & demon. qui hęredi. §. sed cum suspectã adiit. quæ est contra. Solu. hic de rigore, k ibi de æquitate. nam ibi dicit benignius. vel hic decem fuerunt data nomine fundi tantum: ibi autem nomine hæreditatis. legatum autem hic factum est indebitum: & per consequens quod pro eo erat dandum: hæreditas autem non ideo fit indebita: sed tunc magis compellitur restituere: & ideo l quod pro ea datum est, non est factum indebitum, secundum R. & Io. Vel dic, quòd hic à fideicommissario vniuersali repetit: ibi à quodam legatario singulari. Accursius.

o *Qui ob rem. Soluerit.* in procuratore vel fideiussore qui aliquẽ sisti iudicio promisit, & iudicatũ solui, loquitur: quæ stipulatio tres habet clausulas: vt. j. iud. sol. l. iudicatũ sol. ui. post solutionẽ nõ repetat, vt hic: sed ante bene posset purgare mo. rã: vt. j. iudi. sol. l. iij. §. fi. & s. si quis cau. & si post tres. Accursius.

p *Seruus Magîdem.* m id est tabularium, vel scacherium. Aithat.

BIU Cujas

a *Aiebat.* scilicet magîdem.
b *Furti.* sicut qui sciens non debitum accepit: vt infra, de condict. furti. l. quoniam. Vel dic vt ibi.
c *obligasse.* pro magîde.
d *Furti causa.* id est rei furtiuæ.
e *Repeti.* condic. scilicet ob turpẽ causam: vt. ff. de condic. ob tur. cau. l. idẽ. §. fi. Sed quid ad hunc titulum? Respon. quia indebita est.
f *Furem.* magîdis.
g *Repeti.* hoc intelligo si voluntate domini soluta est, vel si postea ratum habet: vel cum bona fide accepit, & consumpsit. Sed si extaret, & nõ esset soluta domini voluntate, vel eo ratum habente: vindicaretur.
h *Seruum. Eo nomine.* id est, ob repetendam pecuniam.
i *Ignorasses.* quia non valet contractus: vt infra, de cõtrahenda emptione. l. suæ rei. & l. si in emptione. §. rei suæ. Accursius.

[*Frater à fratre.*] CASVS. Primo nota ria circa hanc. l. quòd filius mutuando pecuniam paternã fratri eidẽmq; filiosa. patris voluntate, vel non, nõ refert, semper adquirit naturalem obligationem patri, secundũ iura ista.

dauit. is cui commodauerat, pignori eam posuit, & fugit. qui accepit, non aliter se redditurum aiebat, [a] quàm si pecuniã accepisset. accepit à seruulo, & reddidit magîdem. Quæsitum est, an pecunia ab eo repeti pos sit? Respondit, si is, qui pignori accepisset, magîdem alienam scisset * apud se pignori deponi: furti [b] eũ se obligasse. [c] Ideóque si pecuniam à seruulo accepisset, redimẽdi furti causa, [d] posse repeti. [e] Sed si nescisset rẽ alienã * apud se deponi, nõ esse furem [f]. Item si pecunia eius nomine, à quo pignus acceperat, à seruo ei soluta * esset: nõ posse ab eo repeti. [g]

Pretium solutum ex causa emptionis inualidæ, repetitur. Bartolus.

XXXVII. IVLIANVS libro tertio ad Vrseium Ferocem.

SEruum meum insciens à te emi: pecuniámq; tibi solui. eam me à te repetiturum, & eo nomine [h] condictionẽ mihi esse, omnimodo puto, siue scisses meum esse, siue ignorasses [i].

Rę & fama difficilis est hæc lex, sicut alia in toto corpore iuris. & hoc dicit: Inter duos fratres, qui sunt in eiusdem potestate: & inter patrem & filium, sola obligatio naturalis contrahitur, quæ per fratrem mutuantem patri adquiritur. Item cum debitor creditori succedit, pro quota obligatio extinguitur. Item huius obligationis onus peculium respicit: & quatenus de eo peruenit ad creditorem, obligatio tollitur. Item solutum in quãtum erat obligatio extincta, repetitur: residuum non, naturali obligatione impediente. h. d. Diuiditur in duas partes principales. Primo, quando mutuum est contractũ inter duos fratres. Secundo, quando est contractum inter patrem & filium. Secunda ibi, quæsitum. Item prima pars subdiuiditur per glo. in sex partes. quod dic, vt in glo. eo excepto, quòd vbi dicit tria esse argumenta ad rationem, non intelligas ad rationem positam in tex. sed ad rationem subauditam. partes sunt manifestæ. Itẽ secunda pars subdiuiditur. nam primo loquitur, quando pater credidit filio. secundo, quando econuerso. secunda ibi, econtra si pater. quælibet istarum possęt recipere diuisionem: sed quia claræ sunt, ideo omitto. Bartolus.

XXXVIII. AFRICANVS libro nono Quæstionum.

[*Frater à fratre.*] FRater [k] à fratre [l], cum in eiusdem [patris] potestate esset, si nomine patris fuisset mutuata. nam soli patri fuisset quæsita, & sine scrupulo esset. si autẽ ponas (quod est melius). quòd suo nomine mutuet, non habet locum hæc lex in castrensi vel quasi: cum in his naturaliter & ciuiliter & cum effectu frater debitor fratri alteri teneatur: vt. ff. ad Maced. l. ij. hodie autem iure Codicis idem in aduentitia: vt. C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. j. Et sic hodie tantum in pecunia patris vel profectitij peculij loquitur hæc lex. Dic ergo, pecuniam mutuatus. s. paternam. & voluntate, vel etiam sine voluntate, patris datam, consumptam tamen: aliàs nõ nasceretur naturalis obligatio. Idem si peculiarem & de profectitio peculio vel etiam aduentitio secundum tempora huius legis. Nam & tũc dico naturalem obligationem filio & patri per filium, & tandem filio vt hęredi quæsitam. & sic [a] duę naturales ab initio nascuntur, & media vtriusque naturalis tollitur, propter hoc quia successit frater debitor patri. & hoc probat cũ duæ nascuntur &c. cum enim peculium fratris creditoris patrem respiciat: vt dicatur patris, non solum filij: & obligationes peculiares pertineant ad patrem, vt ei quærantur, non solum filio: ideoque sicuti si patri viuenti soluissẽt, in totum liberaretur: quasi in hac parte duo rei credendi esse videantur: & potentior videatur pari ratione patriæ potestatis: ita si ei extitit hæres, & pro ea parte confunditur obligatio vtraque. s. patris & filij. sed si patri esset soluta, ipse teneretur cum reo act. neg. gest. ad communicandum. ergo hic pater tenetur fratri creditori: ergo & filius. debitor tenetur, eo quòd hæres. Quare ergo non impedit hic repetitionem pro rata? [b] Respon. quia obligatio ipsius patris potior est, quoad effectum: cum occasione profectitij peculij, vel aduentitij, vel ratione aduentitij proueniens obligatio ipsius patris sit vere: vt instituto. per quas perso. no. adquir. §. igitur. & ibi not. Est & alia ratio, [c] quia commune est peculium fratris creditoris. idem in peculio fratris debitoris: quia cum suo onere confertur: cum hæc sicut alia conferatur & communicetur. ergo & peculiaris obligatio confertur. conferri autem aliter non potest, nisi vt liberetur: quia pro ea parte, qua successit pater, confunditur obligatio. Item quòd filio sit quæsita & patri, probatur infra, eod. si id quod. &. j. de pecu. sed si damnum. §. peculium. &. l. nec seruus. si enim dicitur dominus detrahere, quod debetur seruis suis: ergo eis naturalis obligatio est quæsita. Videtur tamẽ contra quod dicitur, infra, de adquiren. hæred. placet. Sed illud in ciuili adquisitione

Filiusfamilias quíque modis pecuniam habere potest.

a *Nõ tenentur, secũdũ Bar. Bal. Alb. Fulg. Ale. n. 5 i pertineant ad patrem, vt ei quærantur, non solum filio: ideoque dicas remanere naturalẽ ineffi- cacẽ penes fratrẽ maiorem eadem ratione ea quæ penes fratrem mutuantem patri adquiruntur. Item cum debitor creditori succedit, pro quota obligatio extinguitur. Item huius obligationis onus peculium respicit: & quatenus de eo peruenit ad creditorem, obligatio tollitur. Item solutum in quãtum erat obligatio extincta, repetitur: residuum non, naturali obligatione impediente. h. d. Diuiditur in duas partes principales. Primo, quando mutuum est contractũ inter duos fratres. Secundo, quando est contractum inter patrem & filium. Secunda ibi, quæsitum. Item prima pars subdiuiditur per glo. in sex partes. quod dic, vt in glo. eo excepto, quòd vbi dicit tria esse argumenta ad rationem, non intelligas ad rationem positam in tex. sed ad rationem subauditam. partes sunt manifestæ. Itẽ secunda pars subdiuiditur. nam primo loquitur, quando pater credidit filio. secundo, quando econuerso. secunda ibi, econtra si pater. quælibet istarum possęt recipere diuisionem: sed quia claræ sunt, ideo omitto. Bartolus.*

b *Istam ratione aduentitij proueniens obligatio ipsius patris sit vere: vt dẽtur tenere- ra, tenendo opinionem gl. secundũ prædic.*

c *Ista est ve sicut alia conferatur & communicetur. ergo & peculiaris obligatio confertur. conferri autem aliter non potest, nisi vt liberetur: quia pro ea parte, qua successit pater, confunditur obligatio. Item quòd filio sit quæsita & patri, probatur infra, eod. si id quod. &. j. de pecu. sed si damnum. §. peculium. &. l. nec seruus. si enim dicitur dominus detrahere, quod debetur seruis suis: ergo eis naturalis obligatio est quæsita. Videtur tamẽ contra quod dicitur, infra, de adquiren. hæred. placet. Sed illud in ciuili adquisitione*

BIU Cujas

quisitione est intelligendum, quæ sit solo animo: vt in hær. bo. pos. & Trebel. restitutione: licet lex illa generaliter loqui videatur, secundum Azo. Item quæro, [a] cum hi duo erant in potestate patris, an sicut patri quæritur obligatio naturalis ex persona dantis mutuum, ita & econtra teneatur ei naturaliter ex persona accipientis. Si dicas, [b] neque patrē teneri eo nomine: neque ei quæsitam: stare non potest: quia secundū hoc ideo, quia frater debitor patri extitit, non tollere-tur obligatio: immo, secundum omnes ideo tollitur, quia pro parte debitor hæres extitit, quasi creditori. alia enim ratio esse non potest. Quid ergo dices? Videtur quòd teneatur. sicut enim si hic filius se extraneo ciuiliter, & naturaliter obligasset, pater ciuiliter & naturaliter teneret: ita hic quando se naturaliter obligauit, & pater debet teneri, ex eius persona naturaliter. & hoc dicunt quidā, vt Hug. [c] Sed Azo dicit, [d] quòd non tenetur pater ex persona filij debitoris. nec ob. quod dixi. nam si ciuiliter, & naturaliter filius se extraneo obliget, non ideo pater tenetur ex eius persona, nisi ciuiliter*: sed illa ciuilis habet effectum naturalis: quia cum effectu tenetur: & sic hæc ratio retorquetur in eos. & pro eo argumētum est, quod de seruis dicitur. nam si serui mei inuicem sibi credant: & conuenior de peculio eius, qui accepit pecuniam: deduco quod alteri seruo debetur: vt. j. de pe. si seruus meus. §. sed quid si non mihi. & l. sed si damnum. §. peculium. Sed si ego pariter tenerer ex persona ei⁹, qui accepit: ego nihil deducerem. nam id quod deberem ex persona alterius serui, in peculio computaretur dantis mutuū: vt. j. de pec. l. quàm Tuberonis. §. sed id. & sic cum haberetur pro soluto, [e] si conueniretur ex persona eius, qui debet, non sibi scilicet seruo, & sic nec mihi domino debetur. non ergo deduceré. quòd aperte falsum est me non deducere posse: tamen rn. cōtra esse: quia si deberem pecuniam, computabitur in peculio eius cui deberetur, si ex eius persona cōueniar. & ita adhuc apparet me teneri naturaliter pro eo, qui debet. sed certe nō cōputatur ad hoc, q̄ ego debeam: sed quia debet ei conseruus: vt. l. quā Tuberonis. in fi. vt tunc detimum, cum fuit solutum, augeat peculium. Præterea [f] manifestior est ratio in delictis: vt. j. de pec. leg. id quod. §. si conseruum. Item probantur hæc in. l. ista. si enim pater esset debitor & creditor, ergo vterque filius alteri adinuicē esset debitor in. v. & creditor in aliis. v. ergo quicquid solueretur, repeteretur quasi cōpensatione facta, secundum Azo. & sic sola successio hic operaretur, sed peculium non: quod est contra. l. istam. Est & alia potior ratio: quia cum descendit obligatio directo à patre in filium, vt quia pater pro filio promittit alteri filio: patri non quæritur: & ipse naturaliter obligatur. sed si per obliquum, vt fuit hic, per alterum filium quæritur patri: sed fideiussor datus à patre filio, per obliquum descendit in filium: & ideo patri acquiritur. sed quia pro eodem apud eundem teneri non potest, ideo dicit lex, fideiussorem non teneri: vt infra, de fideiuss. si quis pro eo. in prin. ergo & hic, cum similiter per obliquum descendat: & ita inueniretur pater obligatus, & sibiipsi non debet dici obligatus. Nunquid ergo potest pater filio obligari naturaliter? Videtur quòd non, propter eandem absurditatem: quia si sibi quæritur, inueniretur sibiipsi obligatus. Sed rn. [g] immo obligatur: vt infra, eo. §. quæsitum. Sed quæ est ratio, quare directo obligatur, non per obliquum? Respon. quia obligatio quæ venit à patre, quæritur filio: & sic non patri. ea vero quæ aliunde prouenit: non ei filio, sed patri per eum solet acquiri.

Sal. & Ias. a *Mutuatus.* puta decem.

b *Post mortem.* & post aditam hæreditatem. Sed quid si ante? Respon. Io. & H. non posse repeti: quia tunc totum debitum erat: arg. infra. e. l. fi. §. pe. & supra. e. l. qui ob rē. Sed Azo [h] dicit, quòd sic. nam cum postea immisceat se soluens, iusta causa ad iniustam causam deducitur: vt infra, ti. j. l. j. §. fi. tantum enim facit immixtio in suo, quantum aditio in extraneo. & hæc opinio videtur verior, maxime cum ab ipsa morte finguntur hæredes: vt infra, de re. iur. l. omnis. Accursius.

c *Ei soluit.* ex propria pecunia.

d *Qua ipse.* scilicet debitor. Accursius.

e *Si non minus.* vel plus intellige, non secundum [i] quotā portionem: licet sic in hæreditate capiatur: vt. C. de neg. gest. l. si ab

sent, pecuniā mutuatus [a], post mortē [b] patris ei soluit [c]. Quæsitū est, an repetere possit? Respondit vtique quidem pro ea parte, qua ipse [d] patri hęres extitisset, repetiturum. pro ea verò qua frater hæres extiterit: ita repetiturum, si non minus [e] ex peculio suo ad fratrem [f] peruenisset. [g] Naturalem enim obligationem, quę fuisset [h], hoc ipso sublatam videri, quòd pe-

culij partem frater sit consecutus: [i] adeo, [k] vt si prælegatum filio eidémque debitori id fuisset, deductio hui⁹ debiti [l] à fratre ex eo fieret. Idque [m] maximè consequens esse ei sententiæ, quam Iulianus probaret, si extraneo [n] quid debuisset, & ab eo [o] post mortem patris exactum [p] esset: tantum iudicio eum familiæ erciscundæ [q] recuperaturū à cohęredibus fuis-

ea. nam si dimidia peculij, quæ est. v. peruenisset ad fratrem creditorem, non ideo tollitur obligatio quæ est in. x. sed in. v. tantum: vt statim dices. Sed si nihil de peculio debitoris ad fratrem creditorem peruenit, vel non tantum: an possit agere aliqua actione? Respon. non: cum tantum naturalis obligatio ibi interecedat, ex qua non oritur actio: vt. C. de pac. l. legem. vt statim dices.

f *Ad fratrem.* creditorem. Accursius.

g *Peruenisset.* ex diuisione, quæ prouenit ex dimidia. Accursius.

h *Fuisset.* patri quæsita. ac per hoc ei credidit pro hæreditaria parte sublata. Et not. naturalem tantum obligationē esse inter fratres, & inter patrem & filium esse quæsitam.

i *Consecutus.* hoc quidam intellexerunt vt licet medietatem peculij debitoris, quæ pleris est quàm debitum, frater creditor iure hæreditario cōsequatur, tamen nihilominus ad debitum duret obligatio: nisi de alia medietate quæ debitorem fratrem contingit, frater creditori tum consequatur, quantū facit debitum. alteram enim partem peculij non à fratre, sed à patre vt hæredem hunc fratrem habere dicunt: quòd Io. omnino inficiatur. [k] nam quod debet hic filius, onus peculij est: & peculium sicut lepra semper comitatur. vnde cum peculij pars ad fratrem perueniat, & onus quod peculij partem consequitur, ad eum spectat, vt sibiipsi soluat, sicut aliàs si extraneo deberetur: vt infra, de pecu. si quis seruum. in princi. ergo quasi solutum sit ei, tollitur obligatio. Et hoc ostendo apertius: Pone. x. sunt in peculio filij mei, qui debet tibi. x. ex his quę sunt in peculio, dono tibi. v. nonne modo tibi sublata est actio de pecu. pro parte? Respon. vtique, cum non in plus, quàm erat in peculio, pater teneatur. vt infra, de lib. le. l. si quis reum. §. idem Iulia. [l] Ergo & hic extinguet dimidiam obligationis: sed alter dimidia est extincta iure successionis. Item nec dicat quis, sibiipsi obligatio est, quia successit frater debitor. obligatio ergo quæ pro parte remansit, quasi vtriusque fratris peculium non spectat: sed tantum illam partem quæ ad creditorem fratrem peruenit, vt sic sibi compensēt? Respon. quia altera peculij medietas & altera rerum hæreditariarū, quæ apud fratrem debitorem remanſit, pro parte obligationem succedendo sustulit, [m] & his finibus cōtenta est: vnde ad alium pro parte alia spectat onus. Item nec intelligas, quòd si pars dimidia peculij quæ forte est. v. ad creditorem peruenit, quòd ideo tollatur obligatio quæ est pro alia parte in. x. sed in. v. tantum: vt prius no. in glo. quæ incipit, minus. Et probatur hoc hic, scilicet quod est in illa glo. in verſi. item nec dicat. & superius quod est in princ. huius glo. aperte hac ratione quæ sequitur: quia sicut quilibet creditor peculiaris, qui contraxisset cum Mæuio debitore, ageret contra Titium id est, fratrem creditorem de toto peculio quod habet: & posset omittere Mæuium: ita & hic Mæuius obiicit Titio vt sibi videatur solutum pro suo debito id quod habet de pecu. Et idem dico, vbi Mæuius soluit creditoribus suis peculiaribus. nam & tunc non repetitur illa pars, quam pro se videatur soluisse scilicet, pro eo peculio quod habet, sed pro eo quod habet Titius, & repetit à fratre indi. fami. erc. pecuniam quam soluit: arg. j. de pecu. l. quæritum. §. j. Item nunquid adépto peculio, naturaliter adhuc seruus vel filius tenetur? Videtur q̄ nō: quia cū sit iuris vniuersitas peculiū: transit illa obligatio cū vniuersitate. arg. j. e. l. §. j. &. §. si non sor. §. qui filio. &. j. ad Mace. l. antepe. secundū Io. sed H. [n] cōtra. j. eo. si id quod dominus. & supra, eo. naturaliter. & infra, de pecu. nec seruus.

k *Adeo.* videtur superesse naturalis obligatio in peculio. & sic postea per consequentiam cōfunditur, adeo & cætera. Accursius.

l *Debiti.* qđ cōsistit p ea parte qua frater creditor exitit hæres.

m *Idq;.* vt debitum istud sit onus peculij.

n *Si extraneo.* probat efficacissime naturaliter filium remanere obligatum: & obligationem naturalem semper concomitari peculium. vnde pro eo quod peruenit ad fratrem, est liberatus.

o *Ab eo.* conuento actione de peculio nomine patris, vt quilibet extraneus hæres conueniretur: vt infra, de pecu. l. quæritum. §. si ad hæredem. nisi dicas suo nomine, id est quasi ex suo cōtractu ipse enim ad hoc soluendum etiam directo tenetur. sed & tunc videtur idem: vt. C. fami. erci. l. certum est.

p *Exactum.* ita quòd nō de peculio, sed aliunde solutū esset. Io.

q *Familiæ erciscundæ.* cum enim pater fuisset obligatus de peculio,

BIU Cujas

culio, hæredes obligatos reliquit. & si vnus soluit, facit negotium cohæredis quod pro parte expediri nó potuit: vt. ff. famil. erciscũ. hęredes. §. si vnus. ideo autẽ pro parte gerere nõ potuit, quia insolidum tenebatur: vt. j. de pecu. quæsitũ. §. iij. &. l. & ancillarum.

a *Reintegra.* id est antequam Mæuius aliquid soluat à creditoribus peculiaribus conuentus. Accursius.

b *Indemnis.* scilicet p cautionem.

c *Oportet.* concludit. & dic, oportet. s. vt vltra peculium damnum non patiatur. Et nota optimum argumentũ, quod in aliorum persona facio: multo magis in mea: vt plene dixi supra, de pac. l. cum in eo. & facit etiam ad hoc quòd debita sint super pecu. ff. famil. erci. his consequẽter. §. si filius. &. C. famil. erci. cer tum est.

d *Obligationem.* illud quæritur si pater in emancipatione ademit ei peculium, an remaneat ei naturaliter obligatus? Rñ. nó, secundum Io. & Azo. vt arg. j. de sol. si quis seruo.

e *Argumento.* non est necessarium argumentum domini Africani. nam mortuo filio nulla supereſt obligatio: vt infra, ad Macedo. l. antepe. &. j. de fideius. l. qui contra senatusc̃o. sed eo emancipato supereſt: vt hic: & tũc vtrobique deducit intra annum pater debitum: vt infra, de pec. sed si dã. §. peculium. Vel dic necessarium quod supereſt in peculium, ex quo nunc oritur obligatio.

f *Deduceret.* antequã soluat.

g *Contra.* id est contra. & supple, non repetit si pater &c.

h *Debuiſſet.* vt solutũ non repetatur: quia naturalis obligatio, qua tenebatur pater, trãsiit in hæredem etiam extraneũ: vt. j. ad Treb. si eius pupilli. in prin. si ergo soluit, natũralis causa inhibet repetitionem.

i *Legati.* s. nomine, & in diem, vel sub conditione, relicti.

k *Accepi.* ego legatarius.

l *Indebitum.* vel propter Falci. vel quia inofficiosum, vel ruptũ, vel irritum testamentum apparuit. vnde fideiussor repetit: vt hic, & infra, vt le. no. ca. l. j. §. si quis sub conditione.

m *Eum.* fideiussorem. quod dic, vt. j. l. indebitam.

Si quis.] CASVS. Testator reliquit tibi. x. si non ascenderes Capitolium: hæres cum potuit à te cautionem exigere de non ascendendo, ignorans soluit sine cautione. Dicit iurisc̃on. quòd repetere potest. Viuianus.

n *Si quis.* Pone casum in eo cui est fideicom. relictum sub condi. quæ est in non faciendo: vt non ascendat Capitolium. vnde Mutiana cautio locum habet: vt infra, de condi. & demon. l. Mutiane. Vel pone in patrono ex debita tantum parte instituto à liberto: & ex ea soluit fideicõ. vt. j. ad Treb. l. patron⁹. Vel pone vt in eo. titu. ad Trebel. l. cum hæreditas ex fideicom.

o *Quasi.* improprietatem notat, secundum primum & tertiũ casum: secundum medium, veritatem. Accursius.

p *Posse.* vel ipsam b cautio. secundum primum & tertium casum: vt supra, de vsufr. earum rerum quæ vsu consu. l. hoc senatus. §. j. &. j. si cui plus quàm per. l. Fal. l. ij. §. fi. Vel ipsam rem condicet, secundum secundum casum: quia desinit dominus esse: aliàs contrà contingit, vt in proprietario, qui tradidit alij rem causa vsusfruc. vt & supra, vsufru. quemad. ca. l. si vsufru. Accursius.

Qui exceptionem.] CASVS. Præmittit regulam, quę talis est: quod tutus exceptione soluit, repetit. sed hoc non est generaliter verum, nisi exceptio introducta fuerit in fauorem illi⁹ qui conuenitur, vt Vellei. se. cõ. vnde si mulier tuta except. soluerit, repetit. cæterum si in odiũ fuerit introducta, vt ĩ Macedoniano, soluens non repetit. Vi.

q *Qui exceptionẽ perpetuam.* id est generalẽ.

r *Eius causa.* i. fauore.

s *De interceſſionibus.* si cet cognoſcerent. Perperã. i. per errorẽ. Pecuniam. vt infra, ad Mace. sed si pater. §. fi. &. l. seq. Idem in stipulatione c per metum extorta, sed spõte soluta: vt. C. quod me. causa. l. ij. & supra, de condic. ob tur. cau. l. si ob turpem causam. Sed cõ hic. qui se debere. Solu. vt ibi. Item idem in quadam exceptione d quæ iuris rigoris seruandi cã inducitur: vt rei iudi. e vt infra. e. Iulian⁹. & hoc in perpetuis. Si autem tẽporalis sit, solutũ non repetitur: siue sit in diem expreſſum, siue tacitũ: vt supra, eo. l. in diem. &. l. nã & ma ritus. &. l. nam & si cum moriar. Sed nõne in cuiuslibet locum est doli exceptio, & hæc odiosa: vt infra, de do. except. l. ij. §. generaliter. & sic nunquam repetitur? Respon. origo f excep. magis quàm huius impoſitio nominis attẽditur: vt arg. j. de do. l. qui id quod. §. j. Vel dicas, quòd exceptio doli ſpecialis de dolo odiosa est: generalis autem non. Accursius.

Vutus exceptione perpetua & fauorabili, ſoluens quocumque errore, repetit. ſecus ſi ſit exceptio odioſa. Bartolus.

Ptionẽ fauorabilem & odioſam: quia debet conſiderari ratio legis: vtrũ ſit raſtio fauoris vel odii, ſecũdũ Bal. hic. c Sequitur Bar. cõtra. d Et bene, secundum. e Reprobatur ſecũdũ Bar. quia illa non eſt introductæ ob rigorẽ iuris: ſed intelligere de excẽ litis finitæ. f Idẽ Bar.

XXXIX. MARCIANVS libro octauo Institutionum.

SI quis n cum à fideicommiſſario ſibi cauere poterat, nõ cauerit: quaſi o indebitum, plus debito eum ſolutum repetere poſſe p diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

Tutus exceptione perpetua & fauorabili, ſoluens quocumque errore, repetit. ſecus ſi ſit exceptio odioſa. Bartolus.

XL. IDEM libro tertio Regularum.

QVi † exceptionem perpetuam q habet, ſolutum per errorem repetere poteſt. ſed hoc non est perpetuum. Nam ſi quidem eius causa r exceptio datur, cum quo agitur, ſolutum repetere poteſt: vt accidit in ſenatuſcõſulto de interceſſionibus. ſ vbi verò in odium eius, cui debetur, exceptio datur: perperam t ſolutũ non repetitur: veluti ſi filiusfamiliàs contra Macedonianum mutuam pecuniam u acceperit, & paterfamiliàs factus ſoluerit: non repetit.

Res data poteſt condici vt poſſit pro impenſis retineri. Bartolus.

¶ Si pars domus, quæ in diem x per fideicommiſſum relicta est, arſerit y ante diem fideicõmiſſi cedentem: & eam hæres ſua impenſa refecerit: deducendã z esse impenſam ex fideicommiſſo conſtat: & ſi ſine deductione domum tradiderit, poſſe cõdici a incerti, b quaſi plus debito dederit.

x *In diẽ.* incertũ. alioquin ſtatim cederet dies: vt. C. de ca. tol. §. j.

y *Arſerit.* ſine culpa hæredis: vt. j. de le. j. domus. &. l. ſi modo. & l. q⁹ ſi nulla. Itẽ bene dicit, pars. nam ſi tota arſerit ante diẽ fideicõcedentẽ, & refecta ſit per heredẽ: deficeret fideicõmiſſum: vt. j. de lega. j. ſi ita leg. §. fi. &. j. de verb. obl. inter ſtipulantẽ. §. ſacrã. in fi. §. &. j. de ſol. qui res. §. areã. in fi. &. ſ. de vſufru. ſi cui. & ſupra, qui. mo. vſusfru. amit. quid tamen. §. j. &. §. pe. Accurſius.

z *Deducendam.* antequam ſoluat. Accurſius.

a *Condici.* ſ. poſſeſſionẽ ipſam. i. detentationẽ: vt ſic pro impẽſis retineatur. ſic. j. de impẽ. l. quod dicitur. §. ſi dos. Sed cõtra. ſ. eo. l. ſi in area. §. ſed & ſi is. Sol. hic exiſtẽte g conditiõe legatari⁹ habet dominiũ ab hærede: quia à teſtatore: cũ vna perſona videatur: & ideo dic, qđ ideo habet condictionẽ: vt ar. in auth. de iureiuran. à mo. pſti. §. j. col. v. Vel hic area ædificãtis eiuſdẽ hæredis, nó teſtatoris fuit: ibi aliena, eius. ſ. cui ſoluebatur. & hic prouidere etiam legatario voluit. ſ. non. Vel certe dici poteſt, q⁹ fuit defuncti: nó tamen erat ſtũ, ex quo legatarij: quia ſub conditione fuit legatũ, vel in diem incertum: poſſit intẽ vt in prin. notulæ. & ideò interim eſt hæredis: vt. j. ad Sylla. l. j. §. ſerui. Azo. quæ idem eſt cum prima.

b *Incerti.* immo indebiti: vt. ſ. eo. l. indebiti. §. j. ſed ibi cõdicitur poſſeſsio: quod eſt certũ: hic retraditio: vt habeat detentationem, non poſſeſsionẽ, & ſic factũ: vt. j. de cu. fu. conſilio. quare non habebat locũ indebiti, ſed incerti: vt no. ſ. eo. l. ſed ſi me. §. j. Accurſius.

g Reprobatur cũ ſeq. ſtum, ſecundum Ia.

BIU Cujas

* *Has non dici iuris cõsultis operas annotauimus in l. si nõ sortem. §. liberi°. ff. eo.*

a *Operæ.* fabriles.s.vel artificiales, quarum repetitur æstimatio. aliæ enim.s.obsequiales,* iure naturali debentur:vt.ff.eo.l.si non sorté.§.libertus. & ideo nõ videtur posse remitti:vt infra,so.ma. alia.§.si paciscatur.Sed argu.contra.j.de sol.Stichum.§. naturalis

b *Quod pupillus.Tutoris.*alterius,cum duos haberet.

c *Natura.* vt.j. de act.& ob. l.pupillus. & infra, de acqui.hære.l.more nostro.& instit. qui.ali.li. vel non.§.nunc admonendi.Sed contra.j.de noua.l.j. in fi. vbi dicit eum naturaliter teneri. Solu.dic,quòd hic obligauit se ipsi tutori: vt argu.j.de auct.tu.l.pupillus. vel de infante hic dicit.

Per pactum tollitur obligatio operarum, quæ postea solutæ repetentur. Bartolus.

VSi pactus fuerit patronus cum liberto,ne operę[a] ab eo petantur:quicquid postea solutũ fuerit à liberto,repeti potest.

Pupillus infans vel cum tutore contrahens, etiam naturaliter non tenetur. Bar.

XLI. NERATIVS libro sexto Membranarum.

QVod pupill' sine tutoris[b] auctoritate stipulãti promiserit, [&] soluerit, [eius]repetitio est:quia nec natura[c] debet.

XLII. VLPIANVS libro sexagesimooctauo ad Edictum.

POenæ non solent repeti,[d] cum depensæ sunt.

Futus exceptione iurisiurandi, per errorẽ soluens repetit. Bartolus.

XLIII. PAVLVS libro tertio ad Plautium.

SI quis iurasset,[e] se dare non oportere,ab omni contentione discedetur: atque ita solutam pecuniam[f] repeti posse, dicendum est.[g]

An sit debitũ,inspicitur ex persona eius cui soluitur. Bartolus.

XLIIII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

REpetitio nulla est ab eo, qui suũ recepit: tametsi ab alio,quàm[à]vero debitore solutum est.[h]

Qui ex hæreditate sibi debitum non deducit,repetit. Bartolus.

XLV. IAVOLENVS libro secundo ex Plautio.

SI is,qui hæreditatem vendidit, & emptori tradidit: id quod sibi mortuus debuerat, non retinuit: repetere[i] poterit: quia plus debito solutum, per condictionẽ rectè recipietur.

Repeti. vt.j. de sol. id quòd pœnæ. & de regu.iu.l. quod à quoquã.etiã si posit debitor retinere antequàm soluat:quia posit purgari mora : & pœna euitari : vt.ff.e.l. qui obrem.Vel dic,pœnæ, id est vsuræ : vt.ff.eod.l.si nõ sortem.in prin. Vel pone, vt.C. de fideiuss. l.sancimus.Item quod dicit,non repeti, scilicet ab eo cui soluit:nec etiam ab alio, si ꝓpter suũ factum soluit: vt.ff. de procu.qui proprio. §.pœnam.Accursius.

e *Si quis iurasset.* ex delatione actoris.si enim nõ esset delatum, secus. sibi enim &c. vt supra, de iureiur.l.iij.j.respon. Acc.

f *Pecuniam.* post hoc iuramentũ præstitũ. & dic,solutã per errorẽ.

g *Dicendum est.* quia per iusiurandum sublata est naturalis obligatio : vt infra,de sol.l.Stichum.§. naturalis. & supra, de iureiuran.l.finali.

Repetitio.]CASVS. Debebam tibi decem. ea soluit Titius nomine meo.vult repetere: an posit, quæritur. Et dicitur quòd non.ratio est,cum id quod solutum fuerit,debeatur. Viuia.

h *Solutum est.* hoc si nomine debentis soluatur.secus si suo proprio : vt supra, eo.l.si pœnæ.§.quamuis.in fi.& Co.e.l. si à patre. quæ est contra.qui tamen nomine debẽtis hæredis soluit,de hæreditate deducit:vt. C.de peti.hæred.l.de hæreditate. & facit ad hanc.l.infra , de noua.si quis delegauerit.& infra , de dol. excep. pure.§.si eum.Accursius.

Sis qui.]CASVS. Debebas mihi.x.decessisti me hærede instituto.vendidi Titio hære.& tradidi:illa.x. quæ mihi debebantur ex hære.non retinui.dicit,quòd plus debito soluisse videor:vnde illa.x.repeto.Viuianus.

i *Repetere.* vt infra , de hæred.vel act.ven.l.ij.§.fin.&.§.penultimo.Accursius.

Qui hæredis.]CASVS. Decessit aliquis me hærede instituto.credidit aliquis vt procurator aliqua legata à me præstanda:& de pecunia mea illa soluit. quæritur quis ista legata repetet?Et dicitur quòd ego hæres:non qui soluit,plus etiam dicit,quòd etiam potero vindicare,si extant. Viuianus.

k *Qui hæredis nomine.* vt procurator.Accursius.

l *Non potest.* scilicet hæres si ratum habeat:vt supra, eo.l.si procurator. Et hoc si consumpti sunt. Accursius.

XLVI. IDEM libro quarto ex Plautio.

QVi hæredis nomine[k] legata non debita ex nummis ipsius hæredis soluit, ipse quidem repetere non potest:[l] sed si ignorante hærede nummos eius tradidit,domin', ait,eos rectè vindicabit. Eadẽ causa rerum corporaliũ[m] est.

Ista est lex valde notabilis. Si fideiussor soluat indebitum, debitori competit repetitio,si eius nomine est solutum : vel fideiussori, si suo proprio nomine soluerit. Bar.

XLVII. CELSVS libro sexto Digestorum.

INdebitam pecuniam per errorem promisisti:eã, qui pro te fideiusserat,soluit. Ego existimo,si nomine tuo soluerit fideiussor : te fideiussori[n], stipulatorẽ[o] tibi obligatũ fore. nec expectandum est, vt ratum habeas:[p] quoniam[q] potes videri id ipsum[r] mandasse,vt tuo[s] nomine solueretur . Sin autem fideiussor suo nomine soluerit[t] quod non debebat,ipsum à stipulatore repetere posse.[t] quoniam indebitam iuregentium pecuniã soluit. quò minus autem consequi poterit ab eo,cui soluit,à te mandati iudicio cõsecuturum : si modo per ignorantiam,[u] petentem exceptione non summouerit.

Inter si & cum, non est differentia. Bartolus.

XLVIII. IDEM libro sexto Digestorum.

QVi promisit, si aliquid[x] à se[y] factum sit, vel cũ aliquid factũ sit, dare se decẽ:si prius,q̃ id factũ fuerit,

m *Corporalium.*i.specierum.nam nummi de quibus dixi nõ sunt species,sed quantitas, secũdum Io. Vel subaudi.ff. aliarum. nam & nummi res sunt corporales: vt institu.de re. corpo. & incorpo.Accursius.

In debitã.]CASVS. Credebã me tibi pecuniam debere,cũ non debebam:illam promisi tibi nudo pacto, vel stipulatione. dedi tibi fideiussorẽ Titium.Titius illam pecuniam tibi soluit.quæritur quis repetet?Respon.si nomine meo soluerit,ego ei,& tu mihi eris obligatus,& ego repetam. Cæterùm si suo nomine soluerit,repetet.Sed pone,quòd ille cui soluit, factus est non soluendo pro parte. Dicit, quòd si ignorans soluit,q̃ hoc quod ab eo non potest cõsecui,cõsequetur à me.Vel ne mandati. Viuianus.

n *Fideiussori.*actione mandati.

o *Stipulatorem.* condictione indebiti.

p *Habeas.* Arguecõtra,infra,de curr.hæ. l.si quis alicui in fine. Accursius.

q *Videri idipsum.* Nota,quòd cum quid mando, & recte ea quæ ex eo sequuntur, videntur mãdata.sic & supra, eo.l. si procurator.§.j.& supra, de ꝓcur.l.qui procuratorẽ & infra, de insti.sed & si pupillus.§. sed & si quis nolit.sic & in prohibitione,vt cum quid prohibetur,& omne id prohiberi videtur per quod peruenitur ad illud:vt infra,de spon.l.oratio.Sed contra est infra,de ope.no.nun. l.cum procurator.§.fina.& de succes.edic.l.j.§.vnusquisque.& de bo.poss.l.tutor.Azo.

r *Tuo nomine.*hoc exprimendo in solutione forte: quia putat se suo nomine esse obligatum. & sic si esset debitũ, non liberaretur ipso iure debitor:sed per exceptionem:vt.j.man.l.Papinianus.

s *Soluerit.* & hoc casu loquitur supra,eo.frater.in fine.

t *Repetere posse.* Sed contra.j.eodem.l.finali.§.Titi°.Solu.vt ibi.

u *Per ignorantiam.* vt infra,manda.l.si procuratorem.§.si ignorantes.&.l.si fideiussor.in prin.Accursius.

x *Qui promisit,si aliquid.* puta,si in Capitolium ascendero, ego stipulator.& quod dicit, non videbitur fecisse.i.non videt solvisse,quod ꝓmisit.& ideo repetit,quia sufficit ad causam indebiti &c.vt.j.eo.l.sufficit.Et no.inter hæc verba, si & cum,non esse vim:quia vtrũque facit cõditionẽ:vt hic,& j.de ver.ob.l.huiusmodi.in fi.&.l.quodcúq;.§. nõ solũ.& ideo potest repeti quod interim soluitur:vt hic,&.ff.e.l.sub conditione. quãdoque tamen refert:vt ibi,si volueris,& cum volueris.nam prima inutilis,secunda vtilis est:vt infra,de verb.obli.l.centesimis.§.fin, & de leg.iij.fideicommissa.§.sic fideicommissum.

y *Ase.* scilicet stipulatore.

BIU Cujas

a *Dederit.* putans se teneri. aliàs non repetet, si sciens esset: vt supra, eo. l. j. & infra, de regu. iu. l. cuius.

b *Is solis. Quoquo modo.* vel per se, vel per alios: vt per procuratores eorum.

c *Proficit.* illi cui data est ab illo, cui soluo indebitũ: vt. C. si cer. pe. l. nõ aduersus. &. C. de act. & obli. l. penult. Sed quid si ille non est soluendo, puta cui est solutum: an in subsidiũ ille cui proficit, conuenitur? Arg. q̃ sic, si causam lucratiuam habet forte. aliàs non: vt. s. de eo per quem fac. erit. l. fina. in princ.

d *Quod quis. Hac mente.* non hoc expresso: vel expresso, sed altero nõ consentiente. alioquin agitur præscrip. ver. vt C. de re. permu. l. reb⁹. & s. e. l. ij. in princi. Et no. hic scientẽ nõ repetere: vt. s. e. l. j. & de instit. l. eum. §. j.

e *Ex quibus causis. Quidẽ.* Pone casum: vt. s. eo. l. si i area. & j. de excep. do. l. Paulus respon. nam ibi habemus retentionem. s. si possidemus. non autẽ petitionem, si non possidemus. & sic non loquitur fatuè, repetẽdo idem per idem: vt quidam dixerunt. & idem etiam in similibus casibus dicas. sed vbi personaliter obligatus exceptiõe tut⁹ sum: si soluo, non repeto. est autẽ contra. huic. l. s. eo. in debiti. §. j. Sol. nõ cõdicentur nummi alieni respectu proprietatis: sed respectu possessionis. Vel dic, quod nullo modo obstat: quia nũmorũ alienorũ non habeo retentionẽ: quia domino nullã possum obiicere exceptionẽ, licet ego habeã possessionem. non enim habere possessionem, est habere retentionem. Item argu. contra. s. eo. qui exceptionem. §. pen. sed dic, vt ibi no. in solutione primi contrarij.

f *Damus. Præteritam.* sic etiam exponuntur hæc verba, infra, de condi. & demon. l. si ita legatum. in fine.

g *Pecuniæ.* hoc quando soluo, nõ quando me putem debere: sed quia donare velim: aliàs repeto: vt per totum hunc tit. aliàs, non haberet locum hic titulus. nec ob. s. eo. l. eleganter. in princ. quæ est contra. nam bene dico, q̃ ibi credebat se teneri efficaciter ex transact. licet enim non semper actio ex transactione nascatur: vt C. de transact. siue apud. tamen quandoque nascitur: vt in eo. ti. l. cum mora. &. l. si pro fundo. & sic ibi putabat se teneri præscrip. ver. vel putabatur per stipulationem interuenisse transactionem. Item & tunc cum dico repetitionem non superesse: si tamen appareat eum non aliàs fuisse daturum, repetitur: vt. j. de condi. & demon. l. cum tale. §. falsam. &. l. demonstratio. Sed alia ratione videtur, quod repetere non possit, quando aliàs non erat daturus: quia tutus est exceptione doli: vt dicit prædictus. §. falsam. Soluẽs ergo non repetit: vt supra, eo. l. qui exceptionem. sed hoc potest admitti in legato, scilicet quòd non repetat. sed hic secus est, cum nulla except. tutus soluerit: cum aduersario nulla competat actio hic: sed ibi competebat.

h *Sequente.* vel cum dantem pœnitet: vt supra, de condic. ob cau. l. si pecuniam. in principio. Accursius.

D *Ominus.*] CASVS. Habebã seruũ: cui in testamento reliqui libertatem si daret. x. cuidam extraneo. dedit. apparuit testamentum esse nullũ. an tibi hæredi competat repetitio, quæritur.

quod promisit, dederit: [a] non videbitur fecisse, quod promisit: atque ideo repetere potest.

Hæc condictio est personalis: ideo datur contra eum cui soluitur: nec est in rem scripta: ideo non datur contra eum cui solutio proficit. Bartolus.

XLIX. MODESTINVS libro tertio Regularum.

HIs solis pecunia condicit̃, quibus quoquomodo [b] soluta est, non quibus proficit. [c]

Soluens scienter indebitum, non repetit. Bartolus.

L. POMPONIVS libro quinto ad Quintum Mucium.

QVod quis sciens indebitũ dedit hac mẽte, [d] vt postea repeteret: repetere non potest.

Qui habet solam retentionem, soluens non repetit. Bartolus.

LI. IDEM libro sexto ad Quintum Mucium.

EX quibus causis retentionem quidem [e] habem⁹, petitionem autem non habemus: ea si soluerimus, repetere non possumus.

Datũ ob causam de præterito nõ obligatoriã, non repetitur: datum verò ob causam de futuro, causa non secuta repetitur. Bar.

LII. IDEM libro vicesimoseptimo ad Quintum Mucium.

DAmus [f] aut ob causam, aut ob rẽ. Ob causam, [& eã] præteritam: veluti cum ideo do, quòd aliquid à te consecutus sum: vel quia aliquid à te factũ est: vt etiã si falsa causa sit, repetitio eius pecuniæ [g] nõ sit. Ob rem verò datur, vt aliquid sequatur: quo non sequente, [h] repetitio competit.

Ista lex fortis est. Solutum indebite, si nõ est translatum dominium, vindicatur à domino. si est translatum, condicitur ab eo immediate ad quẽ in veritate spectat, vt euitetur circuitus. Bartolus.

LIII. PROCVLVS libro septimo Epistolarum.

DOminus testamento [i] seruo [k] suo libertatem dedit, si decẽ [mihi] det. seruo ignorãte id testamentum non valere, data sunt mihi [l] decẽ. quæritur, quis repetere potest? Proculus respondit: Si ipse seru⁹ peculiares nũmos [mihi] dedit, cùm ei à domino [m] id permissum non esset: manent nũmi domini: eósque non per cõdictionem, sed in rem actiõe * petere debet. [n] Si autẽ alius rogatu serui suos nũmos dedit, facti sunt eius: [o] * eosque dominus serui, cui⁹ nomine dati sunt, per condictionem petere potest. [p] Sed tam benignius, quàm vtilius est, recta via ipsum, qui nummos dedit, suum recipere.

Ista lex est summa quasi totius materiæ: & ponit summarium in toto titulo. B.

LIIII. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

EX his omnibus causis, quæ iure non valuerunt, [q] vel Et rñ. q̃ si pecunia fuit peculiaris: hæres qui post mortem meam dominus serui permansit, poterit pecuniam vindicare: sed nõ cõdicet: quia sua res permansit. Sed pone, q̃ pro seruo alius dedit. ille cui datus est, iuste percepit: eaque eius facta est: veruntamen ex quo testamentum postea nullum apparet, indebitum & de rigore iuris ille qui soluit, repetet ab hærede: & hæres ab extraneo cui solutum fuit, de æquitate: non ab eo cui soluit, propter circuitum. Viuianus.

i *Dominus testamento.* minus solẽni: vel postea iofficioso, vel rupto.

k *Seruo.* extraneo.

l *Mihi.* s. extraneo.

m *A domino.* scilicet ab hærede. Vel dic, à domino. id est à testatore, qui non permisit, cum testamentũ de iure nõ teneat. aliàs permittere videtur supra, de condic. ob cau. l. dedi. §. penulti.

n *Petere debet.* nisi sint cõsumpti. tunc enim re cõciliatur indebitum, sicut mutuum: vt argu. insti. quibus modis re contrahi. ob. §. primo. & no. supra, eod. titu. l. indebiti. §. sed & si nũmi. * *Hal. vindicatione* * *Flo. mei*

o *Eius.* mutatio personarum. i. mei cui soluti sunt.

p *Petere potest.* hoc ideo, quia contẽplatione serui dedit: quasi donaturus ipsi seruo: non tamen voluit, quòd penes dominum remaneret pecunia. & sic longa manu interuenientẽ videtur dedisse ipsi seruo. nã celeritate cõiungendarum actionũ inter se, id est actuum, vnam actionem occultari &c. vt. j. de do. inter vir. & vxo. l. iij. §. fi. & sic si iste seruus esset libera persona, haberet condictionem: igitur cum sit seruus, acquirit eam domino: & sic datur domino de stricto iure. sed quia ille nunquam fuit ei⁹ propositi, vt vellet nummos penes dominũ esse: benigni⁹ est &c. & est in duobus æquitas: & q̃ repetat, licet seruo donare voluerit: & quòd recta via. Vel dic, q̃ dedit mandato serui, volens donare: & sic ex mandato serui. obligatus est de peculio dominus ad illa. x. etsi nil aliud sit in peculio: quia illa videtur esse in peculio: vt infra, de pecu. l. deposui. in princ. & si cedat condictionem indebiti, satis est: vt infra, de pecu. l. quod debetur. & secundum hoc in fi. dic, recipere ex iure cessio agens. Si quæras, quare non datur domino rei vindi. de stricto iure pecunia extante, cum longa manu interueniente videatur peruenisse ad seruum. nam dico quòd non datur: vt infra, ad Macedo. sed & si pater. §. j⁹ Respon. quia si iste seruus erat libera persona, ei nõ daretur: quia ille non transtulit dominium in accipientem. Item no. hic, secũdum Azo. de circuitu tollendo. sic. C. communia. de lega. l. j. in prin. & infra, si cui plus, quàm per legem Fal. videamus. &. C. de act. & oblig. l. in omnibus. &. l. si in solutum. &. C. de lega. l. ex legato. &. C. de arbi. l. ne in arbitris. in fi. & per quas perso. no. acqui. l. fi. &. C. de emancipa. lib. l. fi. &. s. eo. non est nouum. Argu. contra, infra, ad leg. Rho. de iac. l. ij. in prin. & pro hoc est. s. vsufruct. quemadmo. ca. si vsusfructus mihi. in principio. Accur.

Circuit⁹ videndus est.

EX his.] CASVS. Vendidi tibi hominem liberum. soluisti pretium. postea lege iubente, resoluta est venditio. quæritur, an pretium à me repetes? Et respon. quòd sic, & generaliter in omnibus contractibus, qui reprobantur à lege. Viuianus.

q *Non valuerunt.* vt ex testamento falso, vel iniusto, vel ex

venditione liberi hominis. Ioan.

a *Effectum.* vt testamento rescisso postea, vel venditione rescissa, vel cum est recessum ab ea.

b *Condictioni.* vel ob causam: vt supra, de condic.ob tur.cau.l. prima.&.ij.vel indebiti ei qui soluit, vel alij: vt.ff.l.proxi.

Si vrbana.]CASVS.

SI prædo prædia mea intrauit: & alij ea locauit, & pensionem accepit. Dicit, q̃ illi qui soluerunt, non repetent: sed ille prædo erit mihi obligatus. idem si naues, vel operas seruorũ locauit prædo, & pensiones recepit. sed si seruus operis suis à se locatis recepit mercedem, eámque prædoni tradidit: nunquid seruus fecit pecuniam accipientis? Dicit q̃ nõ. Sed pone q̃ ego dominus prædia, vel naues locaui. cõductores pẽsionem prædoni tradiderunt: ipsi qui soluerunt condicunt. Vi.

c *Si vrbana.* distingue tres casus in hac lege. Primus, quando prædo locauit, & mercedem vel pensionem accepit. Secundus, quãdo ipsemet seruus se locauit, & mercedẽ accepit. Tertius, quando dominus locauit, sed prædo exegit. Accursius.

d *Prædia.* idem in rusticis si pensio est in pecunia, quæ est vera locatio.

e *Repetetur.* siue dicas. i. non repetetur interim: sed ipse prædo domino tenetur, planũ est: siue dicas, id est iure non cõdicet qui soluit tanquam indebitũ, cum ipse, scilicet prædo domino teneatur: similiter planum est.

f *Obligatus.* ff. prædo.

g *Quas ipse.* ff. prædo.

h *Exercuerit.* scilicet ipsemet. Accursius.

i *Per ipsum.* prædonem. hæc omnia enim in peti.hære. veniũt: vt ff. de petitione hæredi. l. ancillarum. &. l. mercedis. &. l. si quis. §. fi.

k *Non locatus.* scilicet à prædone: sed ipsemet se locauit, & mercedem retulit prædoni: vt, id est, sicut domino.

l *Pecunia.* itaque dominus serui vindicat extantem, & consumptam condic. à prædone.

m *Acceperit.* à conductore. Accursius.

n *Ei.* scilicet conductori.

o *Soluendo.* ff. prædoni nisi prædo domino restituerit: vt. j. de solu. qui hominem. §. si prædo. Sed certe immo videtur liberatus ꝓpter iustam ignorãtiã: vt insti. man. §. item si. quę est contra. Solu. hic nullum mandatum interceſsit. non enim dominus mandauit conductoribus, vt soluerẽt isti: nec illi vt recipiat. vnde ignorantia non prodest: vt infra, de solu. qui hominem. §. si nullo. Item argu. contra ad medium casum, infra, depoſi. l. prima. §. si rem à seruo. Solu. vt ibi: quia ibi constat: hic non.

p *Solet.* regula est vulgaris, vt fructus. ff. consumpti condicãtur: vt hic, &. C. de condic. ex lege. l. pe. &. j. de pig. act. l. si pignore. §. si prædo. quæ exponitur hic, vt in illis obtineat fructibus qui domini fuerint. ff. ab initio: sed postea consumpti fuerunt à prædone: vt dictis legibus patet, & in medio casu huius legis, quando seruus semet locauit, & mercedem retulit prædoni tanquam domino. Si enim domini non fuerunt, aut ille repetit qui indebitũ soluit, vt in vltimo: aut dominus quidẽ, sed obuentionũ nomine, non fructuũ, vt in primo. Sed qua cõdictione condicuntur fructus à prædone? Rñ. condictione furtiua. Alij dicunt condic. incerti: quia non credunt eũ furtum fructuũ facere: quia imputaretur ei si nõ perciperet: sed certe imputatur ei propter malã fidem: & hoc non debet eũ releuare à pœna. sed arg. pro eis & nobis. ff. de peti. hære. l. nisi ex re. §. Iulianus scribit. &. l. si possessor. §. sed si forte. &. l. itẽ ve niũt. §. pe. secũdũ Azo.

q *Tunc locũ habet.* sin medio casu. nam ad eũ tm̃ se refert regula, nõ ad primũ, vel vltimũ.

r *Vfficit. Consul fiat.* vel sanæ mẽtis, cũ sit furiosus. vel si qua similis: vt. C. de vsufru. l. ambiguitatẽ. §. sinautẽ.

s *Condictionem.* i. repetitionẽ per cõdic. idẽbiti quàm si ex die &c. vt hic, &. ff. eo. l. i. dié. Ac.

t *Ita prorsus.* Et sic nota quatuor proportionalia. Duo prima hic ꝓmittis. ſ. cum Titius erit consul. Itẽ promittis pure. sed paciscor, q̃ non petam nisi quãdo Titius erit cõsul. vtraque enim cõditionalis est, & ideo vtrobique repetitur: vt hic. &. ff. sub conditione. Fit enim conditio per cum, & similia: vt not. ff. eo. l. qui ꝓmisit. Alia duo sunt, promittis vsq; ad Paſcha. vel pure: sed facio pactum de nõ petendo vsque ad Paſcha. hæc ambo sunt in diẽ, & non repetitur solutũ: vt hic. Et sunt hæc proportionalia hoc casu, nõ aliàs: vt. j. de iur. do. l. Iulianus. &. j. de duo. re. l. eadẽ. quę sunt contra. Sed in condic. indebiti est speciale, vt sint proportionalia ꝓpter fauorabilẽ causam repetẽtis, qui certat de damno vitãdo: vt. j. de reg. iur. l. nõ debet. &. l.

Fla. solus

Fla. permutata

Tu sane pellege ipsũ per. nisi ef. set conditio impoſsibilis & turpis ſemi. tunc vitiat. ſecũdũ Bal. l. ſi ſtipu. ma. eol. C. de inſtit. & ſubſtitu. ſub condi. ſa. Bo.

u *Conditionis.* i. stipulationis conceptæ sub conditione. Azo. Et no. hic in indebito, q̃ dies incertus pro conditione est, sicut in vltimis voluntatibus: vt. j. de leg. j. talis. §. j. & de condi. & demõ. dies. & hoc si est incertum existere. si autem est certum, sed nesciatur quando: non competit repetitio: vt. ff. eo. l. nam si cum.

x *CVm indebitum. Condictio est.* scilicet & si de nũmis pupilli soluat. Idem credo, & si sint tutoris. vnde ipse tutor hanc pecuniam in actione tutelæ cõpensat: vt. ff. eo. l. si procurator. in fin. si tamen iusta ignorantia dicatur soluisse: quia factum tutoris lex interpretatur impuberis. alioquin. ff. sine iusta ignorantia, contra est: vt distinguitur in bo. fi. poſſ. hæreditatis: vt supra, de petit. hæred. quod si possessor. &. l. possessor bonæ fidei. Azo. Item est cõtra huic dicto, infra. e. l. fi. §. tutor. Solu. vt ibi dicemus.

y *Conuenietur.* nisi sequatur ratihabitio de superfluo: vt supra, eo. l. si procurator. quod fit in conueniendo procuratorem.

z *Instituta.* Nota nõ nocere electionem male factã siue frustra: vt hic, &. j. de op. le. l. ij. §. data. &. j. de bo. lib. l. si vero. in prĩ. &. C. de postli. reuer. l. nec nos præteriit. &. C. quomodo & quãdo iudex. l. si præses. &. C. de accu. l. iiij. & arg. j. de adul. l. si maritus. §. fi. Sed argu. contra. j. de trib. quod in hæredem. §. eligere. Sed ibi vtraque via poterat agere: hic altera tantum. Accursius.

a *Seruo manumisso.* quia in alio testamento fuerat manumissus: sed testator eum credebat seruum. Et not. quòd hic

donec Titius consul fiat, r paciscatur: quia potest Titio decedẽte, perpetua fieri exceptio, quæ ad tẽpus est, Titio consulatum ineunte: summa ratione dicetur, quod interim soluitur, repeti. Vt enim pactũ, quod in tempus certum collatũ est, non magis inducit condictionem, s quàm si ex [ea] die debitor soluisset: * ita prorsus t defensio iuris, quæ causam incertã habet, conditionis u instar obtinet.

Ex solutione tutoris competit condictio impuberi. h. d. vel sic: Indebitum solutũ per tutorem, condicitur à pupillo. Bartolus.

LVII. IDEM libro tertio Responsorum.

CVm indebitum impuberis nomine tutor numerauerit: impuberis condictio est. x

Solutum indebitè procuratori non habẽti mandatum ad hoc, repetitur à domino, vel ab eodem. Bartolus.

VCreditor, vt procuratori suo debitũ redderetur, [debitori] mandauit. maiore pecunia soluta, procurator indebiti causa conuenietur. y Quòd si nominatim, vt maior pecunia solueretur, delegauit, indebiti cũ eo [qui] delegauit, erit actio: q̃ nõ videtur adẽpta, * si frustra cum ꝓcuratore lis fuerit instituta. z

Conditio impoſsibilis, quã testator putabat poſsibilem, vitiat legatum. h. d. & ista est notabilis, & singularis lex. Bartolus.

LVIII. IDEM libro nono Responsorum.

SEruo † manumisso a fideicõmissum ita reliquit, si ad

BIU Cujas

hic est oppositio in obiecto, vt homo mortu⁹: sed vnum horũ ad veritatem. s. manumissus: alterum ad opinionem. s. seruo, refertur.

a *Ex testamento.* s. suo. Sed nõne conditio est impossibilis: & ita pro non adiecta habetur, & valet legatum, & solutum non repetitur: vt insti. de hæro. insti. §. antepe? Respon. hic fuit apposita hęredi. hoc enim sonant hæc verba, id est si hæres eum manumiserit: & sic nõ valet relictũ: vt insti. de lega. §. fin. & solutum repetitur: vt hic. Vel dic, quòd non est impossibilis quantũ ad opinionem testatoris, quæ inspicitur hoc casu. Sic & quando testator mortuũ ex quadrante, quendam viuũ in dodrãte instituit: & tertium sine parte (nã veritate inspecta debet tertius habere partem primi, quæ vacat inspecta vera opinione testatoris, qui viuere primum credebat) debet assem alium habere, si hoc præualet: vt. j. de hære. insti. quo loco. §. j. Vel dic, quòd in veritate erat seru⁹: sed sententia fecit eum ingenuum: vt. ff. de sta. ho. l. ingenuum. & secundũ hoc manumisso, id est manumittendo. vel erat liber: sed nihilominus potest ei relinqui libertas: quia potest contingere: quòd fiet seruus: vt infra, de fideicom. liber. l. generaliter. §. si homini. & sic non est impossibilis. Sed argu. contra, infra, de verborum oblig. l. inter stipulantem. §. sacram. Accursius.

libertatem ex testamẽto [a] peruenerit. [is] post acceptam sine iudice [b] pecuniam, ingenuus [c] pronuntiatus est. indebiti fideicommissi repetitio erit.

Si fideiussor solus est liberatus, soluens repetit. secus si principalis reus soluerit. Bartolus.

LIX. IDEM libro secundo Definitionum.

SI fideiussor iure liberatus, [d] soluerit errore pecuniã, repetenti nõ oberit. [e] Si verò reus promittendi per errorem [f] & ipse postea pecuniã soluerit, [g] non repetet: cum prior solutio, quæ fuit irrita, naturale vinculum non dissoluit, nec ciuile, si [h] reus promittẽdi tenebatur.

Subtilis est hæc lex. & h. d. Quod ex nullo euentu inducitur, id dubietas non inducit. & quod in omnem euentum certum est debitum iri ab eodem: id vt indebitũ non repetitur. secus si diuersæ personæ illud debituræ sint. h. d. tota lex. Primo ponitur dictum Iuliani. Secundo ponitur casus dicto Iuliani dissimilis. secundum quosdam iurisconsultos. Tertio ponitur dicto Iuliani dissimile, secundum omnes. Quarto, ratio differentiæ inter istos duos casus ostenditur. secunda ibi, vbi autem. Tertia ibi, idemq;. Quarta ibi, sed hoc dissimile. Item prima pars subdiuiditur in tres: quia primo ponitur dictum Iuliani. secundo eius probatio per argumentum. tertio eius probatio per simile. secunda ibi, quia nec absolutus. tertia ibi, similemq; esse. Bartolus.

LX. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

IVlian⁹ verum debitorẽ post litem contestatam, manente adhuc iudicio, negabat soluẽtẽ repetere posse: quia nec absolutus, [i] nec condemnatus repetere posset. Licet enim absolutus sit, natura [k] tamen debitor permanet. Similemque esse ei dicit, qui ita promisit: Siue nauis ex Asia venerit, siue non venerit: quia ex vna causa [l] alterutrius solutionis origo proficiscitur. [m] Vbi autem quis, soluere etiam secundo tenebitur, nisi probet primam solutionẽ, id est ex quo non probauit in iudicio priore: & videtur redire ad non causam. secundum autem primum intellectum, quando soluit post absolutionẽ, dicas quòd absolutio fuit facta sic: Absoluo te à petitione istius creditoris: quia non probauit. si autem dixerit, pronuntio te non debere, vel non debuisse, vel non esse debitorem: tunc bene repeteret: quia proposita à debitore condic. inde. per sententiam probabit debitor quòd non esset debitor: & creditor, si vellet probare contra, non admitteretur: quia sententia pro veritate est accipienda: vt supra, de statu. hom. ingenuum. & quia cõtra sententiã à qua non appellauit, venire non potest: vt infra, de except. rei iudi. l. si quis rem à non domino. sed in alio casu si vellet eũ probare debitorem esse, bene admitteretur: nec veniret ideo contra sententiam primam. Sed secundũ Py. si verus debitor soluit pendente lite, non potest repetere nec pendente lite, nec post: quia cum soluit, naturale debitũ erat: nec aliquã exceptionem habebat debitor. si autem soluit post sententiam absolutionis, repetet solutum per facti vel iuris errorem: cum erat tutus except. perpetua & fauorabili, vt supra, eodem. l. qui exceptionem. secus si sciens: vt supra, eodem. l. iudex. & hoc si intelligas hic solutum post absolutionẽ. & sic aliter intelligit obsolutus q; nos.

Sententia p veritate accipitur.

b *Sine iudice.* aliàs non repeteretur: vt infra, man. l. si fideiussor. §. in omnibus.

c *Ingenuus.* id est manumissus in alio testamento.

d *Si fideiussor iure liberatus.* s. acceptilatione, secundum quosdã. Hoc non valet: quia sic etiã liberaretur reus per consequẽs: vt infra, de accept. & per iusiurandum. §. si fideiussori. Dic ergo, scilicet pacto personali, non in rem: vt supra, eodem. l. cum is. §. fideiussor.

e *Non oberit.* scilicet quod soluerit.

f *Per errorem.* non credens à fideiussore solutum.

g *Soluerit.* antequã repetat fideiussor. & sic videtur vltima solutio indebita: sed non est, vt hic dicit.

h *Si.* id est quamuis. immo proprie poni potest. Azo.

Iulianus.] CASVS. Petebam à te decem: negasti te debere. Item tecum contestatus sum: soluisti: an repetere possis, quæritur. Et dicitur quòd non: quia si in veritate condemnatus esses, non repeteres: nec si fuisses absolutus, & postea solueres: quia obstaret naturalis obligatio, qua tenebaris. vnde non magis repetes, quàm si ita promisisses: siue nauis venerit ex Asia, siue nõ. Sed pone q; debebas mihi. c. & animo nouandi stipulatus sum illa. c. sub conditione: pendente conditione soluisti: nũquid repetes? Et dicit quòd sic. Idem est si debebas aliquid pure: & ab alio stipulatus sum sub conditione: quia si ante conditionem soluis, repetes. dissimilis est tamen is superiori: quia in primo casu ille qui tenebatur pure, nunc sub conditione tenetur. in secundo alius fuit obligatus pure, & alius sub conditione. sed quo ad repetitionem non sunt dissimiles. Viuianus.

i *Absolutus.* id est si absolutus esset verus debitor, & solueret, postea non repeteretur: vt hic, & supra, eo. l. iudex. & argu. infra, de pecu. eo tempore. §. etiam. & sic multo minus condemnatus repetit. Non dico in casu præmisso: vbi soluitur pendente iudicio, quòd ibi possit condemnari vel absolui, nisi ab obseruatione iudicij: vt instit. de perpe. & temp. ac. §. fi. quo casu etiam si prius solueret, non repeteret. s. quãdo condemnatus est. Vel dic, quòd eodem casu loqui potest, quando scilicet soluit pendente iudicio: sed extra iudicium etiam actor negat sibi solutum, quod reus asseuerat: actor non plene probat debitum, nec reus solutionem, certe absoluitur reus: nec tamen repetit prius solutum. & multo minus repeteret, si actore plene probante condemnatur. nam tunc

k *Natura.* Not. sententiam non facere ius, vt qui est debitor, desinat: vel qui dominus est, desinat: vt hic, & infra, de excep. rei iudi. l. exceptio. sed hoc fallit in casibus: vt dixi supra, de inoffi. test. l. Papinianus. §. fina. sed cum sententia inducat ipso iure act. in factum, vbi non est aliqua: vt Co. de re. credi. l. actori. quare non tollit ipso iure, vt hic: cum proniores & cætera. vt infra, de actio. & obliga. l. Arrianus? Respon. quia actori non prodest sententia, nisi per act. ei consuleretur. reo vero potest prodesse, etiam si non pereat actio actoris. nam sufficit repelli except. vt arg. supra, de eo per quem fac. est. l. prima. §. si reus. Not. etiam hic q; refert an ciuilis sit exceptio, vt hic: an naturalis, vt pacti: quæ naturale vinculum dissoluit: vt tunc repetatur: vt supra, eodem l. si non sortem. §. indebitum. & l. qui exceptionem. Sed certe inducit ciuilem, & tollit ciuilem: ergo idem facit tollendo quod inducendo. Sed respon. non tollit, sed elidit & inducit. Et no. quòd exceptionum alia est fauorabilis, & tunc solutum repetitur: alia odiosa, & tunc non: vt supra, eo. l. si non sortem. §. indebitum. & l. qui exceptionem. alia iurisdictionis cõseruandæ gratia, vt hic: & tunc non repetitur: vt hic, & infra, de re iudi. l. sæpe.

l *Quia ex vna causa.* scilicet deficiente. q. d. si vna causa deficiat, remaneat vt sit solutũ ex alia causa. vel dic ex vna causa. s. existẽte.

m *Proficiscitur.* origo solutionis, id est dissolutionis alterius. ex quo enim solutum est ex vna causa, non poterit nec debebit solui ex alia. Azo. Habetur ergo pro puro hoc debitum, vt non repetatur: vt hic. Sic & venditio sic facta: vt infra, de peri. & cõmo. rei ven. l. si pendente. §. penult. Sed legatum sic relictum non est pro puro: vnde interim legatario mortuo, ad hæredem non transmittit: vt infra, quando dies lega. ce. l. huius. quæ est contra. Solu. aliud in contractu, & aliud in legato: quia in contractu statim perfecta est obligatio: vt infra, de peri & cõ. rei ven. l. quòd si pendente. §. penult. Vel refert secundum Io. an sint duæ stipulationes, vel duo legata: vt patet per hoc quòd bis est apposita coniunctio, siue. & tunc duæ sunt conditiones: an sit vna stipulatio vel legatum, quod tamen habeat duo membra: vt ponatur ibi semel tantum disiunctiua coniunctio, siue. In primo casu non cedit dies, nisi alterutra existat: quoniam incertum essu non cedit dies, nisi alterutra existat: quoniam incertum esset, cuius legati dies cederet ante conditionem. in secundo statim

BIU Cujas

cedit:argu.infra,de condi.& demō.hæc scriptura.& infra,de reb. dub.l.si is qui ducenta.§.vtrum.quasi spreuerit testator talem cōditionem. Sed hæc solu.non valet:& in hac & in illa.l.bis apponitur verbum,siue. Tu autem potes distinguere ita: an fuit appositum certum tempus:puta des illi.x.si nauis venerit ex Asia intra triduum, siue etiam nō venerit,dabis.nam tūc ante solutum non repetitur: vt ibi.an nō fuit appositum:& tunc obtinet quod hic dicitur. vel dic vt ibi notaui. Illud quæro, an antequam vna istarum existat, possit agi si nō est solutum? Respon. non forte:vt argu.infra, de verbo.obliga.l.si ita qs stipuletur. Item an & huic potest obiici cōpensatio?Respon. vt.j. de compen.l.etiam. Accursius.

a *Putant.*sed male,secundum quosdam. nec enim potest videri quare aliud sit in isto casu quàm in superiori, vbi promisit, siue nauis ex Asia venerit, siue non. nam & hic incertū est ex qua causa soluerit,sicut ibi. Tu dicas,secūdum Azo. & Io. quòd bene dicunt. nam & in superiori casu pura est stipulatio.nam qui tales conditiones apponit,clare ostendit omni dilationi se velle renuntiare,& pure debere. vnde si postea soluat,siue tunc nondum venerit nauis ex Asia: ex ea causa videtur solutum : siue venerit ex ea, & ideo denegatur repetitio. At in altero vbi pure promisit: & si postea ei volenti sub conditione promitto, & creditor puræ obligationi videtur renūtiare:& ego dilationem cōditionis induco. vnde si interim soluo,repeto,quasi sub conditionibus duabus sim obligatus,vt infra,de adi.leg.l.si legatum pure.j. respon.& l.legata inutiliter.& supra,si cer.pe.l.pecuniam. Item quia incertum est vtrum sit temporalis,an perpetua:vt supra,eo.sufficit.

b *Pure.* quia alius pure, alius sub conditione nouandi animo promisit:& alter interim soluit.hæc enim nouatio valet, ita demum si conditio existat.aliàs in primam redimus obligationem: vt infra,de noua.l.quotiens.& supra,de pactis.l.in persona.§. fin.

c *Dissimile.*q.d.in hoc differt à superiori casu:quoniam in stipu. & cætera.sed in eo quòd detur repetitio,non est dissimile.nam in vtroque datur,secundum Ioan.Alij dicunt hic corrigi responsionem factam superiori casu.& secundum diuersas expositiones variabis demonstrationem huius pronominis,hoc.Azo.

Vtores.]*CASVS.* Testator filio suo inpuberi hæredi tutorem dedit:quibusdam hereditariis creditoribus debitum soluit:& apparuit hæreditas postea non soluendo : & restitutus est pupillus vt abstineat:cui repetitio est quod indebite solutum est? Et respon.alij creditori:si hoc dolo tutoris non esset factum, id est in fraudem aliorum solutum est alij creditori : sed etiam portionem illius,quod debite solutum est,præstat.Viuianus.

d *Soluerunt.* vltra debitum.

e *Bonis ad soluenda omnia debita.* quæ debentur creditoribus hæreditariis.

f *Debeant.*s.creditores,qui receperunt ab aliis creditoribus.

g *Dolo.*sed si dolo tutoris esset factū,repeterēt creditores nō solum,quod amplius solutū esset,sed etiam pro rata portione eius, quod debebatur,& est solutum:vt.j.de bo.auct.iudi.poss.l.si non quarto Fideicommissorum.

FIdeicommissum in stipulatione deductum, tametsi nō debitum[1] fuisset: quia tamen à sciente fidei explēdæ causa promissum esset,debetur.[m]

Si species debita perfectè non soluitur, talis solutio non parit liberationem,nec inducit repetitionem.Bartolus.

LXIII. GAIVS libro singulari de Casibus.

B NEratius casum refert, vbi * quis id,quod soluerit, repetere non possit, quasi debitum dederit,nec tamen liberetur:[n] velut si is, qui cùm certū hominem deberet, statuliberum dederit.[o] Nam ideo eum non liberari, quòd non in plenum stipulatoris hominem fecerit: nec tamen repetere eum posse,quòd debitum dederit.[p]

Ista est notabilis lex & subtilis, & hoc dicit:Dominus obligatur seruo naturaliter: quæ obligatio sequitur ipsum etiam manumissum.Bartolus.

LXIIII. TRYPHONINVS libro septimo Disputationum.

C SI[id] quod dominus seruo debuit, manumisso soluit: quāuis existimās[se]ei[q] aliqua teneri actiōe,tamē repetere nō poterit: quia naturale adgnouit debitum. Vt enim libertas naturali iure continetur,& dominatio ex gentium[r] iure introducta est: ita debiti vel non debiti ratio[s] in condictione[t] expēdierit.§.primo.& quæ in frau.cre.l.pupillus.§.pupillum. tutor autem non conuenietur,nisi forte cum illi non sint soluendo, & tunc actione de dolo:vt.ī.de dolo.l.ideoque.&.l.nam.

h *Pupillo.* scilicet abstento.

i *Aliis.* quibus nihil est solutum.Accursius.

k *Sui debiti.*s. eorum quibus solutum est : in eo autē quod vere debetur,distingue, an erant bona iam possessa, an non : vt primo casu reuocetur: & pro rata distribuatur, quod est solutum vni,etiam sine dolo soluētis. secundo non:vt.j.de his quæ in frau.credi.l.qui autē.§. sciendum. &.ī.de mino.l.si mulier. Item an extorsit ab inuito,vel à * spontaneo accepit : vt quo primo casu reuocetur, secundo non:vt.j.quæ in frau.credi.l. pupill. in fine.Item no.creditorib[9] dari condictionē indebiti:nec est nouū : vt.ī.eodem, lege, non est nouū.fic &.C. de nō nu.pecu.l.si cui.

Ideicomissum.]*CASVS.* Perebas à me fideicō. quod tibi non est relictum:promisti bi per stipulationē : licet indebitū fuerit : & si soluero, non repeti. & hoc supple vt lector faciat ad titulum. Vinn.

l *Non debitum.* quia testamentum non solenne : vel quia defalcari poterat.

m *Debetur.* vt Ca. ad leg.Fal.l.fina.& ideo solutum non repetitur: vt bene faciat hæc lex ad tit. vt hic, &.C. de test.l.nō dubiū.§.fina.

n *Neratius.Libertur.* Casus autē ille vt quis soluat,& ea causa contingat liberatio:& indebiti nascatur condictio : nūquàm reperitur:vt dixi.ī.e.l.cum is.§.fideiussor. Sed quid si similiter debitum tantum solui:nonne eadem solutio parit liberationem & repetitionem? Respon.vt supra, eo.l.cum is.§.j. Item secundum canones si iuraui me soluere vsuras : teneor soluere, & repeto:vt extra de iureiur.cap.ij.

o *Dederit.* immō videtur quòd repetat,& non liberetur:vt.j.de D solu.l.cum quis.§.qui hominē.quæ est contra. Vt aūt hæc & alia soluas,distingue cum quis promittit hominem:aut in genere:aut in specie.si in genere,soluens statuliberum repetit: nec liberatur: vt.d.l.de sol.cum quis.§.qui hominem.&.l.si mihi.Item parte Stichi soluta,nec pro parte liberatione defungitur:vt infra,de verb. obl.l.ij.in prin.cæterum si in spem,siquidem statuliberum suo facto,vt quia seruus suus erat,soluit, non liberatur nec repetit, vt hic Neratius dicit.Si vero sine facto suo statuliberum soluat, vt quia alienus seruus erat:nec repetit:& liberatur: vt infra, de statulib.l.statuliberum.in medio.§.illud.& de sol.l.si mihi alienum. Azo.vel in illa.l.statuliberum.non erat in mora.hic sic.

p *Dederit.* petentem tamen hominem exceptione submouebo; nisi hominem reddat:vt.j.de solu.si cum aurum.

q *Sid.Existimans.* ignorans ius.nam si factum, repetit: vt infra,ad Mace.l.fina.

r *Centium.* secundum quod pro nullo sunt serui : vt infra, de regu.iur.quod attinet. Nam omne ius appellat ibi ciuile, præter naturale.

s *Ratio.* id est ius.

t *In condictione.*danda,vel nō.Azo.Patet ergo q obligatio fuit seruo,etiam in seruitute,quæsita.Sed contra, infra,de acqui. hæ-

re.l.

BIU Cujas

rei.placet.vbi dicit,quòd etiam momento non resident penes seruum,quo minus ad dominum statim vadat. Solu.ibi de ciuili acquisitione,scilicet hæreditatis dicit.secundum quòd serui pro nihilo sunt: vt modo dixi.

a *Naturaliter*. id est,considerato an naturaliter teneatur dominus, vel non.

b *In summa*. id est vt breuiter ĩ fi.ti. perstringamus quæ suprà dicta sunt.

c *Ob transactionem*.scilicet implendam.

d *Aut ob causam*. scilicet præteritam.

e *Conditionem*. legati implẽdam: vt infra,eo.§.sed agere.

f *Ob rem*.futuram.Io. vt supra, eodẽ.l. damꝰ.

g *Aut indebitum*.scilicet quasi debitum. Io. & de his omnibus per ordinem subiicit. Sed nõne duo membra,scilicet aut ob cau.aut ob rem,sufficerẽt pro omnibus? Respon.vtique, cum non sint prædictę oppositæ species; sed quędã continentur sub ob rem: quędam sub ob cau.sed hoc ideo egit, vt diligentius responderet in singulis.sic infi.quibus mod.test. infin.§.alio.

h *Nulla*. id est licet nil debeatur: lis tamen erat: vt subiicit hic, & C.de transac.l.secũda.

i *Disceditur*.in perpetuum:nam si ad tempꝰ, non videtur causa secuta: vt supra,eo.l.elegan ter.§.pe.sed an per sine causa?ar.quòd sic:vt supra,de trãsac.l. cum hi.§.si quis alimentis.

k *Calũnia*. scilicet in insistente,hoc est actore.secus ĩ resistente id est reo: quia nihil valet transactio: vt. C.de transact.l.sub prętextu. sed Rog.idẽ dixit vtrobique per.l.istam.Item cõtra.C.de plus peti.l. jan fi.vbi dicit trãsac. etiam per dolum factã valere. Sol.refert an transactio fuit super re per dolum,vt hic:an super dolo etiã per dolum: vt ibi,secundum Bul.& H.Vel dic, qꝑ ibi non per dolum facta fuit transactio super dolo: aliàs etiam tunc non valeret: vt. C.de transac.l.sub prætextu.

l *Non posse*.nam voléti dolus nõ infertur:vt hic,&.C.de trãsac.l.cum donationis. Et intellige quod est hic,nisi forte aliàs non esset donaturus:vt.j.de condi.& demõ.l.cũ tale.§.falsam.& sic etiã itelligit,quod est.C.de fal.cau.adiec.l.j.& plene dixi.s.e.l. damꝰ.

m *Sed & agere*.hic incipit tertium membrum.Azo. Et cõstrue sic: agere possum scilicet per condictionem indebi.vel condic. ob tur.cau.possum dico,vt repetam quod dedi propter conditionem legati,vel hæreditatis scilicet implendam, siue non &c.

n *Non contrahendi*. scilicet obligandi me pro admittenda hæreditate:sed ob causam:& ideo repeto:quia causa &c.

o *Nolui*.Sed quomodo repudio:vt infra,de hære.instit.iam dubitari.quæ est contra?Sol.vt diximus.s.de condic. ob cau.l.j.§.j.

p *Dedero*.causa implendæ conditionis.Accursius.

q *Secuta res est*. nõ mihi: sed seruo facto libero qui suo arbitrio potest adire:vt instí.de hęre.instí.§.alienus.&.s.de inofficioso testa.nihil.in fi.j.respõ.Et sic not.hic,qꝑ tẽpus aditionis in hęreditate inspicitur:sed in legato tempus quo cedit.& sic domino hoc

naturaliter[a] intelligenda est.

LXV. PAVLVS libro septimodecimo ad Plautium.

IN summa[b], vt generaliter de repetitione tractemus, sciendum est dari, aut ob transactionẽ,[c] aut ob causam,[d] aut propter cõditionẽ,[e] aut ob rem,[f] aut indebitum:[g] in quibus omnibus quæritur de repetitione. Et quidem quod transactionis nomine datur: licet res nulla[h] media fuerit, non repetitur.nã si lis fuerit: hoc ipsum, quòd à lite discedit,[i] causa videtur esse.Sinautem[k] euidens calumnia detegitur,& transactio imperfecta est: repetitio dabitur. ¶Id quoq;, quod ob causam datur, puta quòd negotia mea adiuta ab eo putaui, licet non sit factum: quia donare volui, quamuis falsò mihi persuaserim,repeti nõ possel. ¶Sed[&] agere[m] per condictionem,propter conditionem legati vel hęreditatis,siue non sit mihi legatum, siue[sit]ademptum legatum,possum,vt repetam, quod dedi: quoniam non contrahendi[n] animo dederim: quia causa, propter quam dedi, non est secuta. Idem[est]& si hæreditatem adire nolui[o],vel non potui.Non idem potest dici, si seruus meus sub conditione hæres institutus sit: & ego dedero[p]: deinde manumissus adierit.nã hoc casu secuta res est[q]. ¶Quod ob rem datur, ex bono & ęquo habet repetitionẽ[r]: veluti si dem tibi,vt aliquid facias, nec feceris. ¶Ei, qui indebitũ[s] repetit,& fructus, & partus[t] restitui debent, deducta[u] impensa. In frumento indebito soluto[x],& bonitas est[repetenda:]& si consumpsit frumentum, pretium[y] repetet.sic [&] habitatione data pecuniã condicam:non quidem quanti locare potui,sed quanti tu conducturus fuisses[z]. Si seruum indebitum tibi dedi, cúmque manumisisti: si sciens hoc fecisti, teneberis ad pretium[a] eius. si nescienS, nõ teneberis[b]:sed* propter operas eius liberti[c],& vt hæreditatem[d] eius restituas. ¶Indebitum[e] est non tantum, quod omnino nõ debetur, sed & quod alij debetur,si alij soluat:aut si id,quod aliꝰ debebat, alius quasi ipse debeat, soluat.

LXVI. PAPINIANVS libro octauo Quæstionum.

HAec cõdictio[f] ex bono & ęquo introducta[est: quia] quod alterius[g] apud alterum sine causa[h] deprehenditur, reuocari consueuit[i].

Datum pro libertate ab eo qui postea reperitur ingenuus,repetitur.h.d.

LXVII. SCAEVOLA libro quinto Digestorum.

STichus testamento eius, quem dominum suum arbitrabatur,libertate accepta, si decem[k] annis ex die mortis annuos[l] decem hæredibus præstitisset, per octo annos præfinitã quantitatem, vt iussus erat, dedit:postmodum, se ingenuum cõperit,nec reliquorũ annorũ

t *Partus*. vt.j.de vsu. videamus.§.j.&.ij.Sed an hęc restitutio fiat iure huiꝰ actionis, an per officiũ iudicis, quærit Ioã.Respõ.iure actionis,supra,eo.si non sortem.§.libertus.

u *Deducta*. quia nullꝰ casus &c.vt supra, fa.erci.l.fundus.

x *Soluto*.in specie.putabat enim se teneri in certo sacco fruméti.sed si ĩ genere:nõ pretium, sed tantundem repetit: vt in mutuo: vt insti. qui. mo. re contrahi. oblig.§. is quoque.

y *Pretium*.id est, æstimationem.

z *Fuisses*.nã hac actione,inquãtũ quis est locupletior,tenetur:vt patet hic, &.s. eo.l.si non sortem.§. libertus.

a *Ad pretium*. valuit ergo manumissio. Sed quomodo potuit manumittere,quãdo scienter accepit,cũ & tũc faciat furtum : vt.j. de cõdic. fur.l.quoniã? Respõ.ab initio ignorauit:sed postea didicit: & sic trãslato in se dominio manumittit:vel ibi labitur in persona. Itẽ cõtra.j.de dona.causa mor.l. si is cui.vbi dicit,qꝑ donatarius causa mor. manumittere nõ potest. Sol. aliud in donatione causa mortis,vbi sciebat qꝑ poterat reuocari ꝑ pœnitẽtiã,& per alios multos modos: vt. s. si cert.pet.l.nõ omnis.Itẽ quęro cur secus si hęres homine à se legatũ manumiserit: vbi nõ distinguitur sciens vel ignorans:nam semper legatario tenetur : vt instí. de lega.§.si res legata? Respon.quia vtilitatem habet à defuncto hæres : ideo grauius onera sustineat.hic autem non tenetur, nisi inquantum locupletior factus est:vt supra,proxi.§.

b *Non teneberis*.sicut nec legatarius,cui solutum est legatum prę stita cautione si ampliꝰ est quàm per leg.Fal.accipere liceat,quod reddat.nam si interim pereat,non tenetur legatarius:licet generis debitor videatur: vt.j.si cui plus quàm per leg.Fal.l.j.in fi.&.l.ij.

c *Eius liberti*. scilicet teneberis.

d *Hæreditatem*. scilicet si peruenit ad eum vt ad patronum:non aliàs, vt infra,sol.ma.l.si vero.§. item quicquid.& infra,de act. emp.l.si quis seruum.

e *Indebitum*.quasi ipse:secus,si quasi ipse qui debet:vt supra,eo. l.repetitio &.l.si pœnæ.

f *Hæc condictio*. quæ est.j.titu.j.vel de condic.indeb.accipe.

g *Quod alterius*. scilicet quondam.vel dic quòd ratione possessionis, hic agatur.

h *Sine causa*.scilicet solutum sine causa,vel solutum indebitum.

i *Cõsueuit*.hoc fallit in muliere causa vẽtris in possessionẽ missa, quę alitur interdum sine causa: vt.j.si mul.ven.no.l.j.§.interesse.

k *Stichus. Si decem*. sub hac conditione.

l *Annuos*. scilicet aureos.

a *Dedit.* scilicet summam.

b *Posse repeti.* super actione præuentus: vel vt surdus non respõdet. quid ergo? Respõ. secundũ Ir. cõdictionẽ indebiti habere locum. cũ enim simpliciter dicat posse repeti, nec adiiciat de actione, verisimile est, vt se referat ad eã cõdictionẽ in cuius tractatu quæstio proponitur, de qua. s. proxi. &. j. loquitur. arg. j. de lega. j. si seruus pluriũ. §. fi. & arg. etiã. s. eo. in summa. §. sed & agere. Sed hoc nõ placet, eo q̃ quãdo hic soluit, magis soluit ob rẽ futurã, & nõ ob cau. præteritã. hęc autẽ cõdictio præteritã causam respicit. Item bene sciebat se non debere: nõ ergo habet locũ cõdictio indebiti: vt. s. l. j. sed cõdic. ob cau. vt. s. de cõdi. ob cau. da. l. de di. §. si liber. Azo.

c *Non imputauit.* vnde si per act. tutelæ iterum ageret, repellitur excep. rei iudi. quare datur hæc ex æquitate: vt s. si cer. pe. l. si & me.

d *Habere vtilem.* Sed cõtra. s. eo. l. cũ indebitũ. vbi dicit q̃ pupillo, non tutori, detur. Sol. hic fuit soluta pecunia tutoris: ibi pupilli. Vel verius distingue, sit reputatum, vt ibi: vel nõ: vt hic. Azo.

Apocha & antapocha differunt. †*No. tex. ad hoc, quòd ĩstrumẽtũ solutionis, debet esse apud debitorem, pro quo facit tex. in. l. pecuniã. C. de solu. hic ad dito: quando instrumentum reperitur cancellatum, apud debitorem: an præsumatur soluisse. ponit Ale. in. l. Labeo. in. 2. colum. ff. de pac. Bolog.*

e *Apochæ.* de recepto. Et not. q̃ apocha semper de recepto dicitur: antapocha de soluto. apocha à creditore facta debitori reo datur, qua debiti receptio cõtinetur. antapocha à debitore facta creditori traditur, qua cõtinetur pecuniæ solutio, sicut & ĩ hoc. §. dicitur, &. C. de fide ĩstru. plures. Itẽ not. qualiter ex parte rei fit procurator in rẽ suã: vt hic, &. s. fami. ercisc. l. planè. in fi.

f *Soluisset.* Sed cur hic nõ datur ei cuius nomine solutũ est: vt. s. eo. indebitũ? Respõ. ideo quia hic erat ꝑcurator in rem suam. vel dic domino dari directam, procuratori vtilem. vel ibi habuit ratum. hic non. prima verior est.

g *In pariationibus.* aliàs pactionib⁹. aliàs, pariationib⁹, id est, solutionibus. sic. j. de sta. libe. l. Sticho. §. argentarius. Accursius. *ADDITIO.* Quid sit autem pariatio, pariare & pariator, eleganter explicat Anto. Aug. lib. 4. Emendationum. cap. 12.

h *Ex hoc.* audi pactum.

i *Impediret.* vt. C. de transac. l. si de certa. & supra, de pa. l. tres fratres. &. l. emptor. §. Lucius. Accursius.

k *Publium.* id est, Lucium Titium. quadrinomius enim erat. vel dic, quòd hic erat hæres creditoris, vel procuratoris.

l *Nõ posse.* nisi restituatur. Sed nec hoc videtur posse fieri: vt. C. depo. l. iiij. potest tamẽ dici cõtra: quia hic in peti. resti. officium nulli actioni seruit: sed ibi sic. vnde ea ibi sublata tollitur officiũ. hic autẽ restitutio principaliter, tam ad fortẽ quàm ad vsuras porrigitur: vt ar. s. de procu. l. nõ solũ. §. est & casus. Azo. Sed iure cõmuni videt repetitio dari, cũ nõ sit prohibitũ: vt. j. de cõpẽ. quod in diem. §. si rationem. quę est contra. Sol. ibi loquitur in debito.

dedit[a]: & pronuntiatus est ingenuus. Quæsitum est, an pecuniam, quam hæredibus dedit: vt indebitam datam repetere, & qua actione posit? Respondit, si eam pecuniam dedit, quę neque ex operis suis, neque ex re eius, cui bona fide seruiebat, quæsita sit: posse repeti[b].

Si res mea ad te sine causa peruenit, & desinit mihi aduersus alium esse cõsultum, à te repetam. Bartolus.

B ⁋ Tutor creditori pupilli sui plus, quàm debebatur exsoluit: & tutelæ iudicio pupillo non imputauit[c]. quæro, an repetitionem aduersus creditorẽ haberet? Respondit, habere[d].

Duobus idem debitum soluentibus, vltimo soluenti repetitio conceditur. Baldus.

⁋ Titius cùm multos creditores haberet (in quibus & Seium) bona sua priuatim facta venditione Mæuio concesit, vt satis creditorib⁹ faceret: sed Mæuius soluit pecuniam Seio, tãquam debitam, quæ iam à Titio fuerat soluta. Quæsitum est, cum postea reperiantur apochæ[e] apud Titiũ debitoremꝰ partim solutæ pecuniæ, cui magis repetitio pecuniæ indebitæ solutæ competit, [an] Titio debitori, an Męuio, qui in rem suam procurator factus est? Respondit, secundum ea, quæ proponerẽtur, ei qui postea soluisset[f].

C *Iste est solennis.* §. *Per promissionem de non mouendo controuersiam, non tollitur cõdictio indebiti. Bartolus.*

⁋ Idem quæsiit, an pactũ, quod in pariationibus[g] adscribi solet in hunc modum, *ex hoc*[h] *contractu nullã inter se cõtrouersiã amplius esse*, ĩpediat repetitionẽ? Respõdit, nihil ꝓponi, curĩpediret[i].

A hæ autem vsuræ nõ debentur debitori, nisi prius petat restitutionem, vt dixi. Item cum sors, quod est principale, sit cassata, & redierit ad non causam, ergo & vsuræ: & sic repetuntur: vt. j. tit. j. l. §. fi. quæ est contra. Sol. ante restitutionem erãt debitæ: nec per restitutionem in sorte datam factæ sunt indebitæ: quia singulare ius restitutionis nõ porrigitur vltra id quod in iudicium restitutionis tractum est.

Restitutio concessa super principali, ad accessorium non extenditur. Item quod per in integ. rest. quis posset consequi, ea nondũ petita & obtenta, non potest in cõpensationem deduci. hoc dicit iste notabilis. §. Bartolus.

⁋ Lucius Titius Gaio Seio minori annis vigintiquinq; pecuniã certã credidit, & ab eo aliquãtũ vsurarũ nomine accepit, & Gaij Seij minoris hæres aduersus Publiũ[k] Męuiũ à præside ꝓuincię in integrũ restitutꝰ est, ne debitũ hęreditariũ solueret: nec quidquã de vsuris eiusdẽ sortis, quas Seius minor annis vigintiquinque exsoluerat, *repetẽdis tractatũ [est] apud præsidẽ [ꝓuincię,] aut ab eo est ꝓnũtiatũ. Quęro, an vsuras, quas Gaius Seius minor annis vigĩtiquinq; quo ad viueret, creditori exsoluerat, *hęres eius repetere possit? Respõdit, secũdũ ea, quę ꝓponerẽtur, cõdici id, quod vsurarũ nomine defunctus soluisset, non posse[l]. Item quæro, si existimes repeti non posse: an ex alio debito[m] hæres retinere eas possit[n]? Respõdit, nec hoc quidem[o].

DE CONDICTIONE sine causa.

TITVLVS VII.

Hæc est specialis condictio, & concurrit cum condictione indebiti ob causam, & ꝓb turpem causam. Bartolus.

1 °. VLPIANVS libro quadragesimotertio ad Sabinum.

EST & hæc species[p] cõdictionis, si quis sine causa promiserit, vel si soluerit[q] quis indebitũ. qui autẽ[r] promiserit sine causa[s], cõdicere quantitatem nõ potest, quam nõ dedit[t], sed ipsam obligationẽ[u].

D

DE CONDICTIONE sine causa.

p ⁋ *Est & hæc species.* non solum superiores. & q̃ dicit species, dic scilicet sub isto genere cõdictio. ná cõdictio alia sine causa: alia certi: & sic de cæteris. Ipsa tamen generalissima est. nam concurrit fere cũ omnibus aliis. ecce enim cõcurrit cũ cõdic. indebi. vel hac. l. ij. respon. Item cũ cõdic. ob cau. vt hac. l. §. sed si ob cau. Item cũ condic. ob tur. cau. vt hac. l. §. fi. &. s. de condic. ob tur. cau. perpetuo. Item cum condic. fur. fur enim de furtibus condic. sine causa tenetur, & condicitur. vt. C. eo. l. pe. &. j. tit. j. l. in re. §. fi. Item cum condic. generali. vbi enim hæc datur, & illa fortiori do cer. pe. Nõ ergo ad liberationem locũ habet certi cõdic. sed hęc sic: vt hac. l. §. qui autẽ promisit &c. Ecõtra illa datur scilicet certi cõdic. ex omni cõtractu vbi certũ petitur. hæc vero nõ habet locum in cõtractib⁹ omnib⁹, vt quãdo cõcurrit cũ cõdic. ob cau. ne sit cõtra. j. eo. si fullo. & seq. vt diximus. s. de condic. ob cau. l. fi. Accurs.

q *Soluerit.* cõcurrit ergo cũ cõdictione indebiti quãdoq; Azo.

r *Qui, autem.* melius dixisset, qui enim, secundum quosdam: immo melius, qui autem. q. d. datur in promisso condic. sine cau. nõ autem indebiti: quia sine causa competit ad liberationem: condic. autem indebiti. ad pecuniam tantum solutam. ad illam autem dari non potest hæc: quia soluta nondum est.

s *Sine causa.* vt quia credebat se teneri ex testamento ad legatum præstandum, promisit cum non valeret testamentum, vel erat ademptum in codicillis.

t *Dedit.* Hęc nõ est bona ratio ad cõdictionẽ. ná quãdoq; nõ datur quãtitas: & tamẽ quãtitas repetitur per cõdic. inde. vt. s. de cõdic. inde. si nõ sortẽ. §. libertus. vnde dic, hic nõ fuit data quãtitas: nec aliquid aliud quod sit necesse verti in pecunię præstationem.

u *Ipsam obligationem.* per cõdic. istã: nõ per condic. illã indebiti. Sed nũquid certi cõdic. ad liberationẽ detur? Dic q̃ sic, prout datur ad interesse, quod fieri potest: vt infra, de re iudi. si quis ab alio. §. fin.

BIU Cujas

alio.§. fin.Si vero ad factum vt liberatio fiat, non: vt diximus supra,si cer.pe.certi condictio. Accursius.

a *Condictionem.* ſ.sine causa:& sic cõcurrit cũ cõdic.ob cau.quę hic locũ habet.&.j.proxi.§.&.ſ.de cõdic.cau.da.l.j.in prin.sic & in cond.cau.ante biennium habet locum vtraque.vt.C.eo.l. fin.

b *Siue autem ab initio.* Not.nõ referre ab initio vel post aliqd fiat: vt.ſ.de pac.l.iurisgentiũ.§.sinautẽ. Sed arg. cõtra.j.de lega.ij.cum filius.§.hæres.vbi dicitur ꝙ non videtur falsum, quod primordio veritatis iuuatur. Item arg.cõtra.ſ.tit.j.l.fi. §. Lucius. Sed respon.vt ibi.*ADDITIO.*Dic, secundũ Bart.hic,ꝙ ibi non deuenit ad nõ causam antequam restitutio petatur.

c *Sine causa.*ſ.iusta:vt fix.tibi dem, vt hominem non occidas.

d *Causa promittẽdi.* vt dos ob matrimonium quod modo finitũ est, vel nõ est secutum: vt modo dixi de legato.

e *Ad non iustam causam.*vt sequen.l.de fullone dicitur. Accur.

f *Si fullo.Cõuẽtus.*ſ. extra iudiciũ:vt & illud, Vos inquam cõuentio ô Iudæi. Si autẽ in iudicio,tunc nõ haberet locũ cõdictio quæ hic datur:vt. C.de condic.inde.l.j. &.j. má.si fideiussor.§. in omnibus.Vel dic,ꝙ licet cesset cõdic.inde.non tamen cessat condic.sine cau.de qua hic dicit: & condic.quę datur propter præcedentem cõtractum: vt.j. cõmo.l. rem mihi.j. respon.

g *Vestimenta.* inuenerit & habuit.

h *Ego.* idem repetit ratiocinando & confirmando.

i *Ex cõducto.*Sed quo modo habet locum ex conducto ad pretium? Respõ.quia bo.fi.iudicium &c.in quibus bo. fi.iudi.veniũt multa de quibꝰ nec dictũ est,nec cogitatũ:vt.ſ.de cõdic.ob tur.cau.l.fi.Ac.

k *Sine causa.* scilicet perseueranti.

l *Inuẽtis.*ne iueniatur habere vtrũq;:vt hic,&.ſ.ti.j.elegãter.§. si quis.in fi.§.ideo datur cõdic.& cum rediret per hoc ad nõ causam:vt.ſ.l.ꝓxi.in fi.&.j.ad leg.Rho.de iac.l.ij.§.pe.&.j.loca.sed addes.§.si quis eũ.&. C.de re iudi.l.ij.Sed videtur nõ cõdictione, sed Publicianã cõpetere,vel vtilẽ in rẽ huic fulloni, cũ videatur emisse ipsam ac.in rẽ, vt sic tãquam alias emptor nominis habeat vtiles actiones:vt.ſ.de rei vin.si culpa.Sed dic, ꝙ lex illa loquit, cũ experior prius cõtra eum qui nõ habet à me causam.sed si habeat,vt quia cõmodaui sibi vel fulloni: tunc repetat quod dedit: vt.j.cõmo.l.ſi cõmodato.§.fi.Vel dic,in mea electione esse,vt ibi not.nã & aliàs si dolo depositarij vel commodatarij res absit : & mihi ea ratione condemnaretur : teneor ei cedere actiones mihi competentes:vt infra, de re iudi.in depositi.secus si non haberet causam à me:vt supra,de rei.vindi.l.is qui dolo . Accursius.

m *Qui sine causa.Incerti.*i.sine causa: quia ad incertũ datur: vt hic,&.ſ.e.l.j.in prin.ibi,qui autẽ &c.Vel dic, ꝙ sit proprium nomen actionis:vt.j.tit.j.&ideo.§.fi.&.j.de act.

Sed & si ob causam promiserit, causa tamen secuta non est: dicendum est, condictionem[a] locũ habere. Siue[autem]ab initio[b] sine causa[c] promissum est:siue fuit causa promittẽdi[d], quæ finita est,vel secuta nõ est: dicendum est, condictioni locum fore. Constat id demum posse cõdici alicui,quod vel ex nõ iusta causa ad eũ peruenit, vel redit ad nõ iustã causam[e].

Si res pro qua solui æstimationem ei à quo causam habeo,ad eũ redeat: poteſt agi actione ex eo contractu,vel condictione sine causa ad rem solutam.h.d.& est multũ notabilis.Bartolus.

II. IDEM libro trigesimosecundo ad Edictum.

SI fullo vestimenta lauanda conduxerit: deinde amissis eis, domino pretium ex locato conuẽtus[f] præstiterit: posteáq; dominus iuenerit vestimẽta[g]: qua actione debeat consequi pretium,quod dedit?Et ait Cassius,eum non solum ex conducto agere, verum[&]condicere domino posse. Ego[h] puto ex conducto[i] omnimodo eum habere actionem.An autem & cõdicere possit, quæsitũ est: quia non indebitum dedit? nisi fortè,*quasi sine causa[k][ei]datum sit, putamus condici posse[ei pretium vestimẽti.]Etenim vestimentis inuentis[l], quasi sine causa[ei]datum videtur.

Qui sine causa in totum vel in partem obligatur,liberationem condicit. Bartolus.

III. IVLIANVS libro octauo Digestorum.

QVi sine causa obligantur, icerti[m] cõdictiõe cõsequi possũt,vt liberent.Nec refert[n], omnẽ quis obligationẽ sine causa suscipiat:an maiorem, quàm suscipere eum oportuerit: nisi ꝙ aliàs condictione id agitur, vt omni obligatione liberetur: aliàs, vt exoneretur: veluti qui decẽ promisit . Nã si quidẽ nullã causam ꝓmittẽdi habuit,incerti cõdictione cõsequitur, vt tota stipulatio accepto fiat.at si cum quinque promittere deberet,decem promisit: incerti consequetur, vt[in] quinque liberetur.

Paria sunt ab initio aliquid esse tale, vel ex postfacto deuenire ad tale. Bar.

IIII. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

NIhil refert,vtrúmne ab initio sine causa[o] quid datũ sit:an causa,propter quã[quid] datum sit,secuta non sit.

Ista est fortis lex.&.h.d. Datum ob causam impossibilem de iure,causa non secuta de facto,cõdictiõe sine causa repetitur. Bar.

V. PAPINIANVS libro vndecimo Quæstionum.

AVunculo[p] nuptura pecuniã in dotẽ dedit:neque nupsit[q].an eandẽ repetere possit, quęsitũ est.dixi[r], cũ ob turpẽ causam dãtis & accipientis pecunia numeretur,cessare condictionem,& in delicto pari potiorem[s] esse possessorem. quã rationem fortassis aliquem secutũ respõdere[t] nõ habituram mulierem condictionem. Sed [reor[u]]rectè defendi,nõ[tam] turpem causam in proposito, quàm nullam fuisse : cum pecunia,quæ daretur,ĩ dotem cõuerti nequiret. nõ enim stupri, sed matrimonij gratia datam esse. ſ Nouerca[x] priuigno, nõ repeteret:arg.C.sol.ma.si ignorãs.Sed cõtra est,vt dictum est.

n *Nec refert.* quod est in parte quo ad partẽ: & ĩ toto quo ad totum,& ecõtra.Sed arg. cõtra.C.de distra.pigno. quãdiu.*ADDITIO.*Solue,secũdũ Bar.hic,& dic ꝙ in his quę sunt omnino diui dua,idẽ iuris est de parte,quo ad partẽ,quod est de toto quo ad totum.ita loquit hic.sed ĩ his quæ aliquo modo sunt ĩdiuidua,hæc regula nõ procedit: vt in.l. contraria ꝓbatur.in.l. in executione.§. ꝓ parte.j.de verbo. oblig.

o *Nihil. Sine causa.* ne ex alieno lucret:vt.ſ.de trãsac.l. cũ hi quibus.§. sane si is.

p *Avunculo.*ex eo ꝙ dicit hic auunculo,&.j.§.fi. dicit nouerca: ĩuit,ꝙ sciẽtes erãt ꝙ matrimonium nõ tenebat.& sic facit ꝓ P. qui dixit, ꝙ etiã sciens repetat. Item pro eo extra de do.post di.re.c.j. Sed nos cõtra. nã quomodo dotẽ repetit illa, cuius scelere ꝓnuntiat nullum: vt.ſ.de cõdic. ob cau.l.j.§. fin.&.l.ij. quę sunt cõtra.Dic ergo ꝙ hic loquit, cũ bene sciebat auunculum suum esse:sed putabat sibi licere de iure cõtrahere.Itẽ nec hic de facto fuit secutũ.Si obiicias in hac iuris ignorãtia nõ debet subueniri mulieri vel mari : nisi ĩ casibus quos notaui:vt C.de iur.& fac. igno.l. fi.Respon. & hic casus de illis est in quo & mari & fœminę subuenit: vt.j.ad.l.Iuliã.de adulte.l. si adulterium cum incestu.§. stuprum.ĩ fi. §.&.§.nõnunquã.&. §. idem. Quod autem dicit,ĩ delicto pari,quod etiã pro Pla.facit,quasi per hoc videat scire:refertur ad extrinsecos casus, vt per hoc idem in casu ꝓposito.l. videat respõderi. quod tamen nõ est, vt postea subiicit.quidam tamen dicunt,quòd si sciret eum esse suum auunculum,

q *Nupsit.*ſ.de facto,vel de iure.Si enim nupsisset sciẽs factum & ius,vel factũ tãtum,dos applicaret fisco:nec ipsa repeteret, quasi causa saltẽ de facto secuta ꝓpter quã dedit: licet hoc nõ sufficiat ad cõdic. ob cau.ſ.causam tãtum de facto sequi: vt.ſ.de cõdic.ob cau.l.dedi.§.si liber.& verũ est hoc etiã si ipsa ĩ iure errauit. nã cũ repetitio denegẽt,vbi errauerit ĩ facto,nisi fuerit error acerrimꝰ: vt.C.de iceſt.nup.l.qui cõtra.ergo & multo magis iis denegabit, vbi error iuris nõ iustꝰ,nedũ iustissimꝰ, iteruenit.quãuis enim in pœna excusat error iuris:vt.j.de adul.si adulteriũ.§.j.&.§.iceſtũ. nõ tamẽ à piculo dotis:vt.j.de rit.nup.iceſtę.quę est huic.l.cõtra. Sed hic nõ fuit secutũ:ibi sic. Et hęc omnia quãdo fuit secutũ matrimoniũ de facto.aliàs locũ habẽt ea quę modo ĩ alia notula dixi.

r *Dixi.* scilicet allegando.

s *Potiorem.* vt supra,de condic.ob tur.cau.l.penul.in prin.&.C. de condic.ob tur.cau.l.cum te.Azo.

t *Respondere.* dixi, repete.

u *Reor.* id est, puto definiendo.

x *Nouerca.*quod dixit vbi nõ tenet matrimonium ratione sanguinis,

BIU Cujas

guinis, dicit idem etiam si prohibeatur ratione affinitatis. Item. ſ. prohibetur iure naturali, hic iure ciuili, ſecundum Io. & facit ſupra, de condict. ob cau. quod Seruius.

DE CONDICTIONE FVRTIVA.

Explicito tractatu illarum cõdictionũ, quæ regulariter ſunt inductæ: nunc ad eas tranſitum facit, quæ extra ordinẽ inductæ ſunt. Vel melius: ſ.

a Iſtã ſequitur Raph. Fulgo. *proſecutus[a] eſt tractatum aliquarum: modo facit tranſitũ ad alias. Vel tertio: quia. ſ. dixit de quadam, quæ reſpicit turpem cauſam, vt de condic. ob tur. cau. ponit hic de alia: ſcilicet furtiua: & quia in medio multa interſeruit, etiã librũ hic incipit.*

a IN furtiua re. id eſt, pro re furtiua p-

†In hũc tractatum Gel. lib. 11. Noc. Att. ca. 18. ſequenda.

& Alexã. ab Alexã. Gen. dier. li. 6. ca. 10.

b *Soli domino.* hoc eſt cõtra naturam aliarum condictionũ. nam non dominis tantum dãtur: vt. ſ. vſufruct. quẽad. ca. l. ſi. ſed hæc domino: vt hic, & inſtit. de ac. §. ſic itaque. & quaſi domino, vt hæredi, qui non erat dominus tempore furti facti: vt. j. e. l. ſed nec. Itẽ tutori: vt. j. de fur. l. interdũ. §. qui tutelã. ſed certe etiam nõ domino, vel quaſi videtur dari, vt creditori, qui habet ius in re: vt j. de pign. ac. l. ſi pignore. quæ eſt contra. Sol. ibi loquitur de cõdic. incer. non furti. vt. j. e. l. & ideo. §. ſi. Accur.

c *Condictione. Neceſſarii.* & ſui, quales ſunt filij, & alij in poteſtate: vt inſtitu. de hæred. qua. & dif. §. ſui.

b Approbatur, per B. B. Ang. & Pau. Sed hodie [b] poſſunt abſtinere etiã ſine reſtitutione: vt inſt. e. §. ſed & his. &. j. de adquir. hær. l. ei qui ſe. Sed quid ſi eſt extraneus hæres furioſus? Reſpõ. vt. C. de cu. fur. l. fi. §. j. &. §. pen.

d *Non poſſit.* quia nõ ſunt legitimę ętatis, vel ſanæ mentis: niſi pupillus cum auctoritate tutoris cõueniret: vt. j. de admi. tut. l. j. §. ſufficit.

c Sequuntur hãc glo. Albe. & Ange. c *Si condicatur ſeruus.* viuens. Accurſius.

f *Id venire.* ſubaudi, etiam. Accurſius.

g *Si hæres ſit inſtitutus.* vel ſimilia damna conſequatur per hoc:

d Aduerte ad id quod voluit hic Bal. de iure edendi: quia ipſemet totũ cõtrarium voluit in. l. 1. 10. q. C. qui

vt. ſ. ad. l. Aquil. inde Neratius. §. idem Iulianus. Idem in act. fur. vt infra, de fur. l. in furti ac. §. j. &. l. ſi quis vxori. §. pe. & ar. inſtit. ad. l. Aquil. §. illud.

h *Perdendæ.* id eſt, perditæ [c]: vt infra, de fur. ſi quis vxo. in. §. pe. ſic tempus pro tempore: vt. C. de iis qui not. infa. ſi Poſidonium.

i *Hæreditatis.* [d] & etiam pretium ſerui, cum res furtiua periculo furis ſit.

k *I ſeruus. Domino.* idem in patre: vt infra, eod. Iulianus. & infra, re. amo. l. viua.

l *Peruenit.* vt. j. de act. emp. ſeruus quẽ. in prin. & de contrahẽ. emp. l. quotiens. & ſupra, de mino. l. quòd ſi minor. §. ſi ſeruus. & j. de pœ. licet. §. ex cauſa. & j. de leg. j. l. ſi hæredis ſeruum.

m *Proinde. ope.* quando ope, & quando conſilio, habes infi. de obli. quæ ex deli. naſcun. §. ope.

n *Condictione.* ſcilicet furtiua. Accurſius.

eſt [à] domino [k] id, quod ad eũ peruenit [l]: in reſiduũ, noxæ ſeruum dominus dedere poteſt.

V. PAVLVS libro nono ad Sabinũ.

EX furtiua cauſa filiofamilias condici poteſt. nunquã enim ea cõdictione alius, q̃ qui [furtũ] fecit, teneẽ, aut hęres ei[o].

VI. VLPIANVS libro trigeſimo octauo ad Edictum.

B PROinde & ſi ope [m] conſilio alicuius furtum factum ſit, condictione [n] non tenebitur [o], etſi furti teneatur.

Deciſio in actione furti, non præiudicat in condictione furtiua. Bartolus.

VII. IDEM libro quadrageſimo ſecundo ad Sabinum.

SI pro fure [p] damnum [q] deciſum ſit: condictionem non impediri, veriſsimum eſt. Deciſione [r] enim, furti quidẽ actio, non autem condictio tollitur [ſ].

Perſecutoria non tollitur per pœnalem, nec econtra: ſed perſecutoria per perſecutoriam bene tollitur. Bartolus.

℣ Furti actio pœnam petit legitimam, condictio rem ipſam. Ea res facit, vt neq; furti actio C per condictionẽ, neque condictio per furti actionem conſumatur [t]. Is itaq;, cui furtũ factũ eſt, habet actionẽ furti: & condictionẽ, & vindicationẽ [u] habet, & ad exhibendũ actionẽ.

Hæc actio datur contra hæredem etiam in eo quod ad eum non peruenit, qualitercunque & quomodocunque res perierit, ſiue quantumcunque. Bartolus.

℣ Condictio rei furtiuæ, quia rei habet perſecutionem, hæredem quoque furis [x] obligat: nec tantum ſi viuat ſeruus furtiuus: ſed etiam ſi deceſſerit [y]. Sed & ſi apud furis hæredem diem ſuum obiit ſeruus furtiD uus: vel non apud ipſum [z], poſt mortem [a] tamen furis: dicendum eſt condictionem aduerſus hæredem durare. Quæ in hærede diximus, eadem erunt & in cæteris ſucceſſoribus [b].

o Tenebitur. immo vi- detur quòd ſic: vt j. de verb. ſign. l. ſæpe, in fi. quæ eſt contra. Sol. hic non peruenit re ad eũ qui opẽ tulit, ibi ſicẽ vel ibi de cõdic. id eſt, de actione perſonali ſ. puta certi cõdic. dicit, non de iſta: & hæc ve- ra. Alij dicunt, hic de ope teneri, non de conſilio: vt ibi. & eodem modo reſponde ad alia legem, infra, de peculi. peculium. §. ſed ſi opẽ.

p *Si pro fure.* id eſt, per actionẽ furti.

q *Damnum.* dupli vel quadrupli ſoluendi à fure.

r *Deciſione.* facta ſup duplo, vel quadruplo.

ſ *Tollitur.* immo videtur tolli: vt ſupra, de iureiur. ſi duo. §. idem Iulianus. quæ eſt contra Solu. vt ibi. *ADDIT.* Dic, q̃ ibi fuit iuratum vel ſententiatum ſuper facto: hic ſuper actione, ſecũdum Pau.

t *Conſumatur.* hoc in pœna legali, ſecus in conuentionali, vbi loco intereſſe ſuccedit: vnde non *potell* vtrique peti [8]: vt infra, de ſ. *Idem excep.* do. *apud Col. & Pau-* ſum. §. Labeo. quæ eſt contra: niſi ibi eſſet effectũ, rato manente pacto: vt ſupra, de tranſac. qui fidem. quando autẽ tollatur vna per aliam, plene no. ſ. nau. cauſta. l. idem. §. fin.

u *Et vindicationem.* ſi eſt dominus. ſed vna inſtarum perſecutorium per alteram tollitur: vt. C. de noua. l. fin. & facit. C. de furtis. l. ancillæ. Accurſius.

x *Furis.* ſcilicet ſuo nomine ſi contrectet: non tantum defuncti.

y *Deceſſerit.* vino fure.

z *Apud ipſum.* ſ. hęredem: ſed apud alium, l

a *Poſt mortẽ.* Sed nõ- ne idem & ſi ante mortem furis obierit vt in- ſtitu. de obli. quæ ex deli. naſ. §. fin. & ſupra proxi. §. Reſpon. ita [b] quod ergo dicit poſt mortem, ideo dicit, quia ſi ante mortem furis deceſſiſſet hæres furis, nunquam ſuo nomine, id eſt, propter ſuum maleficium damnaretur: ſed alieno, id eſt defuncti: vt ſupra, de iis qui no. infa. l. furti. §. ſi quis alieno. vbi autem poſt mortem decedit, ſuo etiam nomine poteſt hæres obligari, ſi contrectet contra voluntatem domini, cui ſurripuit defunctus. Vt enim persona domini mutata de nouo naſcitur actio furti, remanente prima tamen: vt infra, de fur. l. interdum. j. reſpon. ita & perſona furis mutata ſtatuendum eſt, vt noua naſcatur [i]: vt dictum [k] eſt, ſecundum Azo.

b *Succeſſoribus.* ſcilicet in ius. Io. non in rem [k]: vt ſupra, de eden. & quædam

quædam sunt.§.j.& infra,eo.sed nec.Azo. Ex quo ergo in hæredes datur:quæro vnde hęc actio nascitur?Dicunt quidam ex maleficio:quia noxaliter datur:vt.ſ.eo.ſi seruus. Alij ex quasi maleficio,& ex quasi contractu: & sic intelligunt & inducũt.j.de act. & obli.l.j. Tu dicas ex variis figuris, id est, nec ex contractu vel quasi, nec ex maleficio vel quasi: sed anomalam & separatam quãdam habet naturam:cũ habeat similia & dissimilia cum omnibus.cũ contractibus enim, vel quasi, habet simile, vt in hæredem detur, licet ad eũ nil peruenerit, vt notaui modo.ſ. l.proxi. & in hoc differt à maleficiis vel quasi, quæ non dantur nisi inquãtum peruenit: vt C.ex delic.defun.l.j.cũ maleficiis,vel quasi habet simile,vt detur noxaliter, vt dixi. in quo discrepat à contractu vel quasi: vt supra, de iis qui deiec. vel effu.l. j.§. cum seruus. Sic & actio in factum est ex variis figuris causarum: vt.C.de sac.sanc.eccle. l.sancimus. & de istis duabus intelligitur illud tertium membrum, infra,de act.& oblig.l. j.in prin.ibi,aut ex variis figuris &c.Accur.

In obligatione rem restitui,demũ peremptа re succedit obligatio ad interesse quando est contra furem,quanti res plurimi fuerit,& habetur ratio fructuum.Bart.

VIII. IDEM libro vicesimooctauo ad Edictum.

IN re furtiua[a] condictio ipsorum corporum competit.sed vtrum tamdiu, quãdiu exstent: an verò & si desierint esse in rebus humanis? Et si quidẽ[b] obtulit fur, sine dubio nulla erit cõdictio.si non obtulit[c], durat condictio æstimationis[d] eius. corpus enim ipsum pręstari nõ potest[e]. ¶Si ex causa furtiua res cõdicatur:cuius tẽporis æstimatio fiat, q̃ritur. Placet tamen id tẽpus spectandũ, quo res vnquam plurimi[f] fuit:maximè cũ deteriorẽ rem factam fur dãdo nõ liberatur.semper enim morã[g] fur facere videtur.¶Nouissimè[h] dicendũ est, etiã fructus in hanc actionem venire.

Hæc actio datur contra hæredes,pro hæreditaria portione,non inspecto si ad eos minus peruenit.Bartolus.

IX. IDEM libro trigesimo ad Edictum.

IN condictione ex causa furtiua,non pro parte, quæ peruenit[i],sed insolidum tenemur, dum soli hæredes sumus[k]. pro parte[l] autem hæres,pro ea parte,pro qua hęres est,tenetur[m].

Hæc condictio competit cõtra furem manifestum, siue non manifestum:nisi possessio rei ad dominum sit reuersa.Bart.

X. IDEM libro trigesimooctauo ad Edictum.

SIue[n] manifestus fur, siue nec manifestus sit, poterit ei cõdici[n]. Ita demum autem manifestus fur condictione tenebitur,si deprehensa[o] non fuerit à domino possessio eius. Cæterũ nemo furum cõdictione tenetur,posteaquam dominus possessionẽ adprehendit[p].& ideo Iulianus,vt ꝓcedat in fure manifesto tractare, de condictione ita proponit, furem deprehensum aut occidisse[q], aut fregisse,aut effudisse id, quod interceperat. ¶Ei quoque qui vi bonorũ raptorũ tenetur:cõdici posse[r], Iulianus libro vicesimo secundo Digestorũ significat.

Hæc condictio datur domino & hæredi eius,non successori titulo singulari.

¶Tamdiu autem[s] condictioni locus erit, donec domini facto dominium eius rei ab eo recedat. & ideo si eam rem alienauerit[t], condicere non poterit. Vnde Celsus libro duodecimo Digestorum scribit, si rem furtiuam dominus purè[u] legauerit furi:hæredem[x] eius* condicere non posse[y]. Sed & si non ipsi furi,sed alij:idem dicẽdum est,cessare condictionem: quia dominium facto testatoris, id est,domini discesit.

XI. PAVLVS libro trigesimonono ad Edictum.

SEd nec legatarius condicere potest[z]: (ei enim cõpetit condictio, cui res subrepta est, non inquantum hæres est, tenetur. Azo. si tamen lis fuerit cum defuncto contestata,etiam si vnus teneat totum,non nisi pro hæreditaria parte tenetur:vt infra,de prætо.stip.l.ij.in fi.

In rem furtiua. nunc respondet.

Et si quidem. oblatio prodest quo ad interitũ:vt hic,& infra.e. parui.& C.e.l.fi.& infra,de verb.ob. interdum.§.Stichi. Non ad actionem pœnalem furti vitandam:vt infra,de fur.qui ea mente.

obtulit. vel nisi simile fecerit:vt quia nouauit:vt infra,eo.parui.sic supra,man.si procuratorem.§.fi.Accursius.

Æstimationis. immo æstimatio in solutione[a] est tantum : homo autem ipse in petitione : vt infra,de verb.obli.si quis stip.§.fi. &.l.eum qui.§.fi. *ADDITIO.* Dic, quòd illæ leges loquũtur in obligationibus in rem dari:hic in rem restitui.Bar.& Bal.

Non potest. quia desiit esse in rebus humanis.

Plurimi. scilicet à tempore commissi furti : vt hic,& infra,rerum amot.l.pe.& infra,de tri.l.pe.in fi.non autem si plus valuisset ante furtum factum,de hoc tenetur:licet in lege Aquil. teneatur: vt infra,de pri.delic.l.nunquam.§.item quæsitum est.

*Moram.*vt.j.e.l.fi.&.C.de condic.ob tur.cau.l.fin. Accursius.

*Nouissimè.*id est,in vltima parte huius legis,vel etiã tractatus.

In condictione.] CASVS. Hæres furis condictione furtiua tenetur.vnde si res furtiua non insolidum ad hæredem peruenerit,pro parte tenetur,cum pro parte sit hæres:si insolidum peruenit,insolidum tenetur.Viuianus.

Peruenit. de re furtiua.Accursius.

*Sumus.*de vno loquitur in plurali numero:sed.j.proxi.ibi,pro parte &c.loquitur quando sunt plures.Accursius.

Pro parte. hoc non ita intelligas,vt si tota res ad vnum peruenit,ipse in totum nõ teneatur:immo tenetur in totum[b]:vt.j.cõmo.l.iij.§. hæres. &.ſ. de eden.l. si quis.§.j . sed vt etiam si minus quàm pars hæreditaria sit, quæ peruenit ad eum de re furtiua:tamen inquantum hæres est, teneatur. Azo. si tamen lis fuerit cum defuncto contestata,etiam si vnus teneat totum,non nisi pro hæreditaria parte tenetur:vt infra,de prætо.stip.l.ij.in fi.

Tenetur. scilicet nomine defuncti.

Siue manifestus.Condici. id est,agi condic.fur.

Deprehensa. id est, apprehensa.Accur.

Apprehẽdit. verum est pro possesione illa, *meliorẽ de* sed pro fructibus & si- *iure, ad co-*milibus potest compe- *gnoscendũ,* tere: vt.ſ.e.ſi condica- *quis sit fur* tur.&.l.in rem.§.fi. *manifestus:*

*Occidisse.*In his tan- *eũ quo stan*tum casibus dicit P.fu- *dũ est:quia* rem manifestum teneri *text. clarus* cõdictione furti: quod *in se est,&* omnino falsum est, se- *optime pro*cundum Io. [c]nam po- *bat. Bolog.* test & plurib[o] aliis mo- [c] *Idẽ B.&* dis accidere. Quid enĩ *Bal.&* P. si nõ occiderit,sed vulnerauerit? Item quid si fur fuerit visus[d], non captus? fur quidem est manifestus, non tamen apprehensus : vt infra, de fur.si quis in ser.cõueniri ergo poterit:sed hic indubitabilia posuit exempla,secundum Azo.

[d] *Dũmodo sit acclamatum.Pau.*

Cõdici posse. quia est fur:vt instit. vi bo.rap. in princip.

Tamdiu autem.con- *Condic.fur-*
dictio furtiua datur do- *ti. an re a-*
mino,quamdiu res du- *lienata do-*
rat sua : sed si alienauer- *mino com-*
rit,distinguitur: aut fa- *petat.*
cto suo,& tunc desinit **Flo.ei*
ei competere : de quo ponit tria exẽpla : scilicet quãdo vẽdit,vel legat furi, vel extraneo: quo tertio casu etiã legatarius condictionem nõ habet:adiicitur etiã quartum exemplũ in.l. & ideo. quando duo erant domini rei furtiuæ : & vnus prouocat alium ad diuisionẽ : & alteri eorum est adiudicata. nam si est adiudicata prouocato, prouocans amittit condictionem: quia suo facto videtur alienasse suam partem.si autem prouocanti est adiudicata,prouocatus[e] non amittit:quia non videtur suo facto suam partem alienasse : vt hic dicit, vsque ad.§. Neratius.in.l.& ideo.

Istã causs [e] *positionẽ sequitur B. & Pau.*

Sequũtur B. & Bal.

Alienauerit. Sed hoc quomodo sine posse? Respon. vt infra, eo.l.& ideo.

Istud est cõtra generalitatẽ istius. l. seres contra furem?Azo.R. forte sic[f]:vt arg.j.de fur.l.qui ea mẽte. cundũ Bar. & Pau.

Pure. secus si sub conditione:vt.j.eo.si seruus.

Hæredem. scilicet domini. Accursius.

*Non posse.*ſ.furi,secũdũ Io.Sed nũquid actione furti aget hæres contra furem?Azo.R. forte sic[f]:vt arg.j.de fur.l.qui ea mẽte. cundũ Bar. & Pau.

Ed nec legatarius.Condicere potest. scilicet condic. furtiua, ex contrectatione prima: vt dicunt.sed ex secunda[g] sic:vt.j.de fur.si dominium.ratione igitur primæ nulli. Vel dic[h] ꝙ condic. furtiua non agitur,nec ex prima,nec ex secunda: sed furti ex contrectatione prima quasi hoc ius vna cum rei dominio transeat & ambulẽt: vt.d.l.j.de fur. si dominiũ.&.l.si cum quis in hostiũ.§.j.[i] &.l.si is.§.j.& ex noua contrectatione alia nascitur furti actio:vt sic duas actiones[i] furti habeat idem cõtra eundẽ,& nomine eiusdem rei:vt.j.de fur.interdũ.in prin.Vel loquitur ibi in.l.interdũ. quando possessio rediit ad dominũ, secundum R. & fur secundo furripuit.alias prima act.furti sufficeret.quod H. non placet.[k] sci licet ꝙ agat legatarius ex vtraque contrectatione.Itẽ no.ex prædictis ꝙ hęredi,non remanet condictio etiam ex prima cõtrectatione.& sic est cõtra.ſ.de ser.cor.sed hæres.Vel dic,secundũ H.[l] ꝙ hic loquitur de condic.at in act. furti.dic,si iure vniuersali res furtiua

Ista casus positionẽ sequuntur B. & Pau.

Ista est cõtra generalitatẽ istius. l. seres contra furem?Azo.R. forte sic[f]:vt arg.j.de fur.l.qui ea mẽte. cundũ Bar. & Pau.

Ed nec legatarius.Condicere potest. scilicet condic. furtiua, ex contrectatione prima: vt dicunt.sed ex secunda[g] sic:vt.j.de fur.si dominium.ratione igitur primæ nulli. Vel dic[h] ꝙ condic. furtiua non agitur,nec ex prima,nec ex secunda: sed furti ex contrectatione prima quasi hoc ius vna cum rei dominio transeat & ambulẽt: vt.d.l.j.de fur. si dominiũ.&.l.si cum quis in hostiũ.§.j.[i] &.l.si is.§.j.& ex noua contrectatione alia nascitur furti actio:vt sic duas actiones[i] furti habeat idem cõtra eundẽ,& nomine eiusdem rei:vt.j.de fur.interdũ.in prin.Vel loquitur ibi in.l.interdũ. quando possessio rediit ad dominũ, secundum R. & fur secundo furripuit.alias prima act.furti sufficeret.quod H. non placet.[k] sci licet ꝙ agat legatarius ex vtraque contrectatione.Itẽ no.ex prædictis ꝙ hęredi,non remanet condictio etiam ex prima cõtrectatione.& sic est cõtra.ſ.de ser.cor.sed hæres.Vel dic,secundũ H.[l] ꝙ hic loquitur de condic.at in act. furti.dic,si iure vniuersali res furtiua

Ista est cõtra generalitatẽ istius. l. seres contra furem?Azo.R. forte sic[f]:vt arg.j.de fur.l.qui ea mẽte. cundũ Bar. & Pau.

Ed nec legatarius.Condicere potest. scilicet condic. furtiua, ex contrectatione prima: vt dicunt.sed ex secunda[g] sic:vt.j.de fur.si dominium.ratione igitur primæ nulli. Vel dic[h] ꝙ condic. furtiua non agitur,nec ex prima,nec ex secunda: sed furti ex contrectatione prima quasi hoc ius vna cum rei dominio transeat & ambulẽt: vt.d.l.j.de fur. si dominiũ.&.l.si cum quis in hostiũ.§.j.[i] &.l.si is.§.j.& ex noua contrectatione alia nascitur furti actio:vt sic duas actiones[i] furti habeat idem cõtra eundẽ,& nomine eiusdem rei:vt.j.de fur.interdũ.in prin.Vel loquitur ibi in.l.interdũ. quando possessio rediit ad dominũ, secundum R. & fur secundo furripuit.alias prima act.furti sufficeret.quod H. non placet.[k] sci licet ꝙ agat legatarius ex vtraque contrectatione.Itẽ no.ex prædictis ꝙ hęredi,non remanet condictio etiam ex prima cõtrectatione.& sic est cõtra.ſ.de ser.cor.sed hæres.Vel dic,secundũ H.[l] ꝙ hic loquitur de condic.at in act. furti.dic,si iure vniuersali res furtiua

Ista est cõtra generalitatẽ istius. l. seres contra furem?Azo.R. forte sic[f]:vt arg.j.de fur.l.qui ea mẽte. cundũ Bar. & Pau.

Ed nec legatarius.Condicere potest. scilicet condic. furtiua, ex contrectatione prima: vt dicunt.sed ex secunda[g] sic:vt.j.de fur.si dominium.ratione igitur primæ nulli. Vel dic[h] ꝙ condic. furtiua non agitur,nec ex prima,nec ex secunda: sed furti ex contrectatione prima quasi hoc ius vna cum rei dominio transeat & ambulẽt: vt.d.l.j.de fur. si dominiũ.&.l.si cum quis in hostiũ.§.j.[i] &.l.si is.§.j.& ex noua contrectatione alia nascitur furti actio:vt sic duas actiones[i] furti habeat idem cõtra eundẽ,& nomine eiusdem rei:vt.j.de fur.interdũ.in prin.Vel loquitur ibi in.l.interdũ. quando possessio rediit ad dominũ, secundum R. & fur secundo furripuit.alias prima act.furti sufficeret.quod H. non placet.[k] sci licet ꝙ agat legatarius ex vtraque contrectatione.Itẽ no.ex prædictis ꝙ hęredi,non remanet condictio etiam ex prima cõtrectatione.& sic est cõtra.ſ.de ser.cor.sed hæres.Vel dic,secundũ H.[l] ꝙ hic loquitur de condic.at in act. furti.dic,si iure vniuersali res furtiua

BIU Cujas

furtiua deuenit ad dominium alterius, vt hæredē, vel bo. pos. vel arrogatorem: agitur etiam ex veteri contrectatione & noua. & sic duæ eidem, & contra eundem actiones furti competunt: vt. l. si dominium. & l. si cum quis in hostium. nec ob. l. ci qui. quia ibi dominium non mutatur[a]. quod ergo facit, quando redit ad dominium: vt. l. interdum. §. fi. hoc hic dominij mutatio. Item sicut hæres furis tenetur noua cōdic. & noua act. fur. vt. ſ. eo. l. si pro fure. §. fi. sic & domino nouo, noua actio datur. at si singulari ti. vt legato, agitur tantum pro noua cōtrectatione: vt. l. si dominium. in fi. pro veteri hæres: vt supra, de ser. cor. sed si hæres. vel illud[b] in act. fer. cor. in furti. idem quod in vniuersali dicūt. Aest differen lij dicunt ex veteri cōtia, ex mēte trectatione indistincte Bart. & dari veteri domino[c]: Pau. quod est contra. l. si dominium. Sed quæ est Bar. Bald. ratio diuersitatis inter & Pau. condic. fur. & furti actionem? Item quare non est ita ambulatoria condictio, vt actio furti? Respon. condi-d Approbatur, per prædic. ctio[d] pdita est, vt detur domino, quod est contra naturam cōdic. & contra ius. ergo restringitur ad presentia, non futura: vt infra, de lib. & posthu. l. cū quidam. &. ſ. vsufruct. quēadmo. ca. l. fi. etiam ex futura contrectatione. vel ideo nō trāsit, quia alia actione consulitur: vt in fi. huius legis.

a *Sing. glo. secundum Bart. & P.*

b *Immo inter illas actiones non*

c *Et malè.*

vel hæredi eius) sed vindicare rem legatam ab eo potest[a].

XII. VLPIANVS libro trigesimo octauo ad Edictum.

ET ideo eleganter Marcellus definit libro septimo. ait enī: Si res[b] mihi[c] subrepta, tua remaneat, condices. Sed & si dominium non tuo facto[d] amiseris: æquè condices. In communi igitur re eleganter ait interesse, vtrum tu prouocasti cō muni diuidūdo iudicio: an prouocatus es? vt si prouocasti in communi[e] diuidundo iudicio, amiseris condictionem: si prouocatus[f] es, retineas[g].

Ei qui non est dominus, sed habet ius in re, in locum condi. fur. competit cōdictio incerti. Bartolus.

PNeratius libris Mēbranarū Aristonē existimasse refert eū[h], cui pignori res data sit, incerti[i] condictione acturum, si ea subrepta est.

Etiam species facta ex materia mea, venit in hac condictione: & in ea habetur ratio meliorationis factæ, etiam sumptibus furis. Bartolus.

XIII. PAVLVS libro trigesimo nono ad Edictum.

a *Potest.* legatarius, secundum Io.

b *ET ideo. Si res mihi.* vt quia eam cōmodasti, & alius surripuit.

c *Mihi.* id est, à me furtiue subtraxit.

d *Facto.* vt statim subiicit in exemplo, in communi &c.

e *In communi.* igitur rem communem: puta seruum communem tecum habeo. hic surripitur, vel ab eo cui commodauimus: vel ab vno nostrum. interim prouocas me ad iudicium communi di. Distingue ergo: aut est mihi adiudicata res te prouocāte: & tunc cōdictionem amisisti, quam pro tua parte habebas: & ego cōdicam pro mea parte, quæ mihi remansit: & pro ea quæ ex iudicatione ad me peruenit. si autem adiudicaretur tibi prouocanti, condictio remanet mihi meæ partis: tibi etiam tuæ partis similiter remanet: vt hac. l. dicitur. & sic no. quòd sufficit, hoc vltimo casu, aliquando interfuisse mea in condic. licet hodie non intersit, quod in actione furti est expeditū: vt. j. de fur. inter omnes. in prin. Acc.

e *Istam gl. sequitur B. B. & Pau.*

f *Prouocatus.* & vtroque casu, est alteri adiudicata.

g *Retineas.* scilicet condic. fur. cum facto tuo dominium non sit trāslatum: sed potius quadam necessitate. Sed op. aut huius rei, pro qua egimus communi di. possessionem habemus: & tunc non potest agi condic. vt. ſ. eo. siue manifestus. aut non: & tunc non potuit dominium transire de vno in alium? Respon. facile est[f] secundum nos assignare qui dicimus dominiū sine possessione adquiri. pone enim quòd eum induco in possessionem[g]. licet enim non adquiritur ei possessio, quia alius eam habet: tamen adquiritur dominium: vt. j. de fun. do. l. si fundum. Vel pone[h] secundum Azo. quòd fur statim re adiudicata socio, ei tradidit possessionem: quia erat homo potens: non tamen volens restituere cui surripuerat, spernens eum. Vel pone eam possessionem deuenisse ad cūdū Bart. dominum, qui ignorans suam esse, alicui pretium vel æstimationem præstitit, & sic consecutus est rem: vt infra, de ver. signi. l. Labeo. §. item. Vel dic, speciale in tribus iudiciis istis: scilicet fa. ercis. communi diui. fi. reg. vt transferatur sine possessione ex solacietate: a- la sententia dominium[i]: vt institu. de offi. iudi. §. j. hoc autem liàs secus. constat, quòd licet non possideamus: tamen hoc iudicio communi di. & similibus agi potest: vt hic, &. ſ. fa. ercis. item Labeo. §. fin. & l. seq. Accursius.

f *Ista tenet Bar. & Ange.*

g *Ista inductio est difficilis in re mobili. Bal.*

h *Ista etiā est bona, secūdū Bart.*

i *Ista est vera, quando res erat cōmunis ex so*

h *Eum.* scilicet creditorem.

i *Incerti.* hæc datur iis, qui domini non sunt: quorum tamen interest rem saluam esse: quia ius habēt in re: vt hic, & infra, de pigact. si pignore. Si vero quis tantum bona fide habeat possessionem, & non habeat ius in re, condicet condic. triticaria ipsam possessionem: vt infra, de triti. l. ij. Alij[k] dicūt vt. k Et tili condic. fur. Sed si Bar. neque dominium, nec ius in re, nec possessionem habeat, sed detentationem tātum, vt cōmodatarius, vel depositarius, vel similes: videtur destitui omni actione de iure communi: sed forte consuletur ei act. in factū, vel offic. iudic. l. ad ipsam l. possessionem: vt ar. C. de agri. & cen. l. si coloni. secundum Azo. & secundum H. incerti. Accursius.

EX argento subrepto poculā facta cōdici posse, Fulcinius ait. ergo in condictione poculorū, etiam celaturæ[l] æstimatio fiet, quæ impēsa furis facta est[m]: quēadmodū si infans subreptus adoleuerit, æstimatio fit adulescentis: quāuis cura & sumptibus furis creuerit[n].

Si actor pendente iudicio desinit esse dominus facto suo, vel actoris sui, ius eius extinguitur: secus si facto furis: & res æstimatur quantum vendi potest. Bart.

XIIII. IVLIANVS libro trigesimo secundo Digestorum.

SI seruus furtiuus sub conditione legatus fuerit: pēdente ea hæres condictionem[o] habebit. Et si lite contestata conditio extiterit, absolutio sequi debebit[p]: perinde ac si idē seruus sub cōditione liber esse iussus fuisset, & lite contestata cōditio extitisset[q]. Nam nec petitoris iam interest[r] hominē recipere. Et [hoc si] res sine dolo malo[s] furis eius esse desiit. Quòd si pēdente cōditione iudicaretur: iudex æstimare debebit, quāti emptorē inuenerit[t].

k *EX argento. Pocula.* scilicet ex argento: vt. j. de fur. si quis vxori. §. si quis nuptam. l *Celaturæ.* id est, deauraturæ.

m *Facta est.* omnia hæc enim videtur[m] do- pos- nare, cū sit malæ fidei pos- & ideo ad æstimatio- nem omnium istarū re- netur: vt hic, & infra, re. amo. l. penul.

n *Creuerit.* quas impensas non repetit: vt hic, &. C. de infan. expo. l. j. Accursius.

SI seruus. ſ. Aſſ. §. Aliquis mihi reliquit seruum sub conditione: pendente ea surreptus eſt. an competat condictio mihi, aut hæredi pendente conditione: quæritur. Et dicitur, quòd hæredi. vnde si egit, & pendente lite obtinuerit conditio: non aget hæres de cætero condictione furti: quia nihil interest hæredis: & hoc probat per simile. Cætera plana sunt vsque ad finem tit. Viuianus.

o *Condictionem.* ideo hæres, quia nō est dominus legatarius cōdictione pendente: vt arg. ſ. vsufru. quemad. ca. l. si vsusfructus mihi legatus. §. plane. Et hoc ex eo apparet, quia nec ante diem repediari potest: vt. j. de lega. ij. si ita scriptum. §. si sub conditione. Ita expressum est supra, de rei vindi. l. non ideo. Accursius.

p *Debebit.* scilicet ab hærede. sed nec legatario datur condic. vt supra, eo. sed nec.

q *Extitisset.* quo casu procedi vltra non debet: vt hic, & infra, de fur. si quis vxori. §. fi. & argu. supra, ad exhi. tigni. §. fi. & supra, de rei vin. l. ex diuerso. in prin. Sed cur denegatur hæredi condic. his duobus casibus, cum ab eo inuito recedit dominium: vt. ſ. eſſ- ue. §. tandiu? Respon. secundū Azo. hæres voluisse[n] videtur, cum testator voluit, etiā si doleat: cum post aditam hæreditatē existat conditio. Nam & hæres ad legata compellitur, cum quasi contraxerit: vt instit. de ob. quæ ex quasi contract. §. hæres.

r *Interest.* non ergo datur condictio, si interesse desiit, vel per libertatem, vel per interitum, vel per similes modos. Sed contra, infra, de fur. l. inter omnes. in prin. vbi dicit, sufficere semel interesse. Solu. ibi[o] de actio. furti, hic de condi. fur. hoc nō valet: quia idem ibi de condic. dicitur, quòd detur post interitum rei: vt dicitur supra, eod. in re furtiua. §. sed vtrum. Alij dicunt, quòd ibi præcise semel interfuit, quia sua fuit ab initio. hic non erat præcise. Tu vero dic, p quòd hic facto suo desiit esse seruus suus: & ideo condic. non habet: vt. ſ. e. siue. §. fin. &. l. & ideo. §. sed & si dominium. cum facto testatoris qui legauit, vel libertatem reliquit: cuius factum hæredis reputatur: vt in authen. de iureiur. à mo. §. fin.

s *Dolo malo.* puta si sine dolo malo furis conditio legati extiterit, vt sic absolueretur: quia si ipse fecit cōditionem existere dolo malo, perinde damnaretur conditione existente, ac si penderet.

t *Inuenerit.* scilicet vt æstimet quantum quis daret pro re cuius dominium

BIU Cujas

dominium à se recessurum sit. Sic ergo no. vulgare, quòd res tantum valet, quantum vendi potest: vt hic, & infra, de fur. si vendidero. §. j. & l. si quis vxori. §. fin. & j. ad Trebel. l. j. §. si hæres. Sed ar. contra. j. ad l. Fal. in lege Falcidia. §. Proculus. Item huic dicto est contra. §. ad l. Aquil. [a] l. in lege Aquilia, si deletum. in eo quòd ibi in totum fit condemnatio. Item in eo, quòd ibi non fit statim executio: sed in eo speciale, sicut & alia multa sunt: & de pœna inficiationis & similib[9]. Ac.

Malæ fidei possessori litis æstimationem soluenti, de euictione non cauetur. Bart.

¶ Cauere autem ex hac actione petitor ei [a] cum quo agitur, non debebit [b].

Iste est subtilis. §. A fure possum condicere rem meam, & id quod ex re mea superest: & qui consecutus est totum, non potest petere partem: & qui cõsecutus est partem, potest petere residuum. Bartolus.

¶ Boue subrepto & occiso, cõdictio & bouis, [c] & corij, [d] & carnis, domino competit: scilicet si & corium, & caro contrectata [e] fuerint. cornua quoque condicentur. Sed si dominus condictione bouis pretiũ consecutus fuerit: & postea aliquid eorum, de quibus supradictum est, condicet: omnimodo exceptione summouebitur [f]. Contra si corium condixerit, & pretium eius consecutus, bouem condicet: offerente [g] fure pretiũ bouis, detracto pretio corij, doli mali exceptione summouebitur. Idem iuris est [in] vuis subreptis, nam & mustum & vinacia iure condici possunt [h].

Liber factus ex veteri contrectatione, cõdictione furtiua non tenetur. Bartolus.

XV. CELSVS libro duodecimo Digestorum.

QVod ab alio seruus subripuit: eius nomine liber [factus] furti tenetur [i]. Cõdici autem ei non potest [k], nisi liber contrectauerit.

In hac actione periculum interitus pertinet ad furem indistincte. sed in actionibus descendentibus ex contractu, habetur ratio culpæ secundum naturam contractus. Bartolus.

XVI. POMPONIVS libro trigesimo octauo ad Q. Mucium.

QVi furtum admittit, vel re commodata, vel deposita vtendo [l], condictione quoq; ex furtiua causa obstringitur [m]: quæ differt ab actione cõmodati, [in] hoc, quòd etiã si sine dolo malo & culpa eius interierit res, condictione tamẽ tenetur [n]: cum in commodati actione nõ facilè vltra culpã [o], & in depositi nõ vltra dolum [p] malum teneatur is, cũ quo depositi agitur.

Oblatione & nouatione purgatur mora furis. Bartolus.

XVII. PAPINIANVS libro decimo Quæstionum.

PArui refert ad tollendã condictionem, offeratur [q] seruus furtiuus: an in aliud nomen, aliúmque statum obligationis trãsferatur [r]. Nec me mouet [f], præsens homo fuerit, nécne: cum mora quæ eueniebat ex furto, veluti quadam [t] delegatione finiatur.

Falsus creditor accipiendo scienter indebitum, furtum facit: & condictione furtiua soluenti tenetur. Bart.

XVIII. SCAEVOLA libro quarto Quæstionum.

QVoniam furtum fit, cum quis indebitos nummos sciens acceperit [u]: videndũ [est,] si procurator suos nummos soluat: an ipsi furtum fiat. Et Pomponius epistolarum libro octauo, ipsum constipulor mihi dari: quia sic nihil valet [m] stipulatio: vt infra, de verbo. oblig. scire debemus. §. fin.

a *Ei.* scilicet furi.

b *Non debebit.* scilicet vt interesse restituat, quod nunc accepit, si desinat esse sua condition existente: & est ratio: quia non ad pretium rei, sed quanti res talis sit agitur, secũdum Azo. Item & alia, quia sibi imputet, quòd ipsam non restituit: vt supra, de rei vind. ex diuerso. §. petitor.

c *Bouis.* scilicet totius sic vniuersaliter accepti, licet sit mortuus: & venit æstimatio: vt supra. e. in re furtiua.

d *Corij.* hoc quod de corio & carne dicit, intellige, [b] quòd competit actio, scilicet contra alios inuito domino contrectantes. nam quòd cõtra furem pro singulis membris detur condic. non videtur iustum: vt infra, commo. l. in commodato. §. duabus. Est & alia ratio, quia assidua cõtrectatione non fit furtum: vt infra, de fur. l. ei qui. Vel dic, [c] quòd committit furtum, & tenetur condic. fur. ad corium, si postea contrectet: quia alia res est hæc: & nũc incipit primo singulas partes possidere: vt infra, de adquir. pos. qui vniuersas. in princi. & de vsucap. eum qui. & sic nunc primo contrectat. sed tamen, quia videtur contrectatio de eadem re, obstat exceptio, [d] si præstitit bouis æstimationem: & econtra tantum minus præstat postea de bouis æstimatione, quanti est corium cuius præstitit æstimationem. & idem dic in extraneo [e] vt habeat exceptionem pro corio: si fur qui subtraxit bouem, bouis æstimationem præstitit. & econtra, si per condict. fur. fuerit consecutus ab eodem extraneo bouis æstimationem: & postea velit condicere corium, & carnem ab eodem extraneo: obstat exceptio rei iudicatæ: vt infra, de except. rei iudic. l. si quis cum totum. §. plane. Nec ob. [f] l. euidenter. in eod. tit. quia à tali prodesse quòd soluamus condemnationem, & postea excipiamus, liberet nos deus.

e *Contrectata.* scilicet ab aliis inuito domino, vt modo dixi: vel ab ipso fure. Accursius.

f *Summouebitur.* sic infra, de except. rei iud. si quis cum totum. §. nõ plane. Soluit ergo quod restat: sed secus in legato boue. [g] nam si moritur bos, hæredes nihil præstant, nec corium, nec alia: vt infra, de leg. ij. mortuo boue. j. respon.

g *Offerente.* immo & sine oblatione videtur quòd possit eum repellere à petitione tota: sicut ille qui ducit aquam vltra quàm soleat, à tota ducenda prohibetur: vt infra, de aqua quoti. & æstiu. l. j. §. item quæritur. Item & quia à causa cadere videtur: vt instit. de actio. §. si quis agens. sed certe immo debet offerre, vt hic dicit: & dices quòd sine dolo malo petit plus: vnde sibi nõ nocet: [h] vt. C. de plus petitio. l. j. Item hic id petitur, quod iam diuidi potest, scilicet æstimatio. & sic non obstat. d. l. de aqua quoti. & æstiua. vt ibi in proximo. §. dicitur.

h *Possunt.* vt infra, de fur. l. si quis vxori. §. si quis massam.

i *Vod ab alio. Tenetur.* quia noxa caput sequitur in actio. fur. non sic in cõdi. vt subiicitur.

k *Non potest.* ex hoc probatur, quòd non ex maleficio [i]: nam tunc noxa caput sequeretur: *secundum* vt. C. de noxa. l. j. Acc. *Bar. & P.*

l *Vi furtum. Vtendo.* alio modo q̃ debeat.

m *Obstringitur.* sed vna per aliam tollitur: nisi in id quod excedit: vt infra, de act. & obl. qui seruum. §. si is. & §. si tibi.

n *Tenetur.* scilicet furtiua.

o *Culpam.* scilicet latam & leuissimã & leuem: de quibus omnibus tenetur commodatarius: vt insti. qui. mo. re contrahi. ob. §. ité is.

p *Dolum.* quandoque enim vltra dolum tenetur commodatarius: vt si culpa vel mora præcedat casum: [k] vt infra, commo. si vt certo. §. interdum. idem in depositio, si culpa præcessit: vt quia vendidit: & sic furtum fecit: vt infra, depos. l. j. §. si rem. quæ est contra. sed hic vtendo, ibi vendendo cõmisit furtum. vt dixi.

q *Parui. Offeratur.* tunc non puto, quòd condictio tollatur statim: sed demum re perempta. secus vero [l] in nouatione.

r *Transferatur.* scilicet condi. fur. puta stipulor nouandi animo quicquid ex causa furtiua te dare facere oportet. nõ autem rem meã

s *Mouet.* scilicet secundo casu.

t *Veluti quadam.* vt enim per delegationem alius pro alio iudex assumitur: ita hic alia pro alia obligatio nascitur. Azo. Sed certe licet hic dicat, nec me mouet &c. videtur contra debere dici, scilicet, vt referat sit præsens vel non: vt infra, de solu. qui decem. §. idem responsum. quæ est contra. Solu. hic à fure stipulatus fuit animo nouandi: ibi ab alio. alij, quòd ibi erat seruus absens, multum in alia prouincia: hic licet non præsens prope tamen erat: vnde pro præsente est habendus: vt infra, de adquir. poss. l. iij. §. Nerua. Tu dic [n] hic animo nouandi: ibi non: quo casu non tollitur: [o] nisi res præsens sit: vt ibi dicitur. Et sic not. quòd tribus modis tollitur per oblationem. Item per stipulationem animo nouandi factam, siue res præsens sit, siue non. Item per stipulationem non animo nouandi factam, si modo res præsens sit: non aliàs: vt. d. l. qui decem. Item facit huic. l. C. de contrahen. empt. l. j.

u *Voniam furtum. Acceperit.* vt infra, de fur. l. falsus. in princ. Sed quomodo, cum dominium sit translatum in creditorem: & nemo rei suæ faciat furtum: vt patet in definitione furti: vt instit. de oblig. quæ ex deli. §. j? Respon. hic videtur solutum sub hac conditione, si creditor est. sic & infra, de adquir. pos. si me in vacuum. vel hic non creditori, sed falso procuratori,

eius

i *Nihil est.* noxa caput sequitur: *secundum Bar. & P.*

k *Idẽ Bar. Alber. P. & Sal.*

l *Sequitur Alber. P. & Sal.*

m *Idem P. & Sal.*

n *Approbatur p Bart. Ange. P. & Sal.*

o *Totã hãc gl. sequitur Sal. hic.*

BIU Cujas

eius qui creditor putabatur, soluit. Vel melius: [a] hic errauit debitor in persona creditoris: vnde dominiũ nõ trãstulit: vt. j. de furt. si quis vxo. §. cum Titio. & l. si is. §. si tu Titium. Et hoc casu prodit curatori soluenti datur condic. fur. non mihi domino, licet habeã ratum: quia soli domino datur. ipse tamẽ debet eam cedere mihi: sed habeo iure meo per ratihabitionem cõdic. indebi. vt hic, &. j. de fur. si vendidero. §. fi. si autem transtulit dominium, & ratum habeã, datur mihi condic. indebi. vt. §. de condic. indebi. si procurator.

a *Omnes solutiones displiceãt: ideo dic, quòd si soluo suasionibus creditorum, committitur furtum: vt hic. si vero mea sponte absq; suasione creditoris, habet locũ cõdictio indebiti. Alber. Barto. Sa. & Fulgo. licet P. contra.*

a *Ex causa.* item habet hic procurator act. fur. vt. j. de fur. si vendidero. §. cum esset.

b *Cõdicere.* s. cõdic. indebi. vt modo dixi: licet quidam dicunt, vtili condic. furtiua.

c *Vlianus. In patrẽ.* inquantũ peruenit ad patrem: vt. j. de pecu. licet. §. ex furtiua.

d *In peculium.* inquãtum locupletatum est peculium. Accursius.

e *Licet. Voluerunt.* & bene, propter rationem quæ sequitur: quia &c. &. j. de vi & vi ar. l. pe. &. §. e. l. in re. §. si ex causa. aliàs satis esset iudicium velle suscipere: vt. j. de vsur. si quis solutionem. &. j. de reg. iur. l. nõ potest videri. &. C. de distrac. pign. si residuum.

DE CONDICTIONE ex lege.

Quia hac condic. sicut superior speciali ratione est inuenta: ideo de ista post illam supponit.

† *Quid differat. l. legitima conuẽtio. §. de pact. & l. ista. & an illa propter istam reddatur superflua: vide per Iaſ. in d. l. legitima. in quarto proposito. Bolog.*

[*Si obligatio.*] CASVS. Pone casum vbi obligatio introducitur noua lege. verbi gratia: Rem donasti mihi simpliciter: hoc nudo pacto fit donatio. nunquid ex tali nudo pacto oriatur obligatio? Dicitur, q̃ sic. sed qua actio? Respõ. si lege cautum sit qua actio. agatur, ea agetur. si autem non sit cautum, agetur actio. ex lege. l. si quis argentum. §. sinautem. C. de dona. & hæc bona est positio. Viuianus.

b *Ista est satis bona. B. Alb. Bal. Pau. & Sa.*

f *Lege noua.* potes b legere vt dicas, obligatio noua ĩducta lege, scilicet vereri: vel noua, propter id quia quandoque etiam veteri lege datur hæc condic. vt. j. de adul. si postulauerit. §. fi. &. l. sequẽ. Vel verius c dic, lege noua: & appelles omnem legem nouam quę sit post. l. xij. tabu. inducta. & accipe exemplũ in donatione: vt. C. de dona. si quis argentum. §. fi. Item in nudo pacto de salario præstando: vt Cod. de fullra. l. j. Item in his quæ possessor hæreditatis soluit: vt. C. de peti. hæred. l. fi. §. sin autem. Item in legatariis quibus soluuntur legata facto inuentario, & creditores repetunt per condict. ex lege: vt. C. de iure deli. l. fi. §. licentia. Item in domino serui torti ob quæstionem adulterij contra dominum institutam. nam si seruus sit mortuus in tormentis, & dominus sit absolutus cond. ex lege, petet medietatẽ æstimationis serui: vt. d. l. j. de adulter. si postulauerit. in fi. &. l. sequen. nec obstat, q̃ illa est vetus lex. nam post legem. xij. tabu. est à Iulio Cæsare imperatore facta. Itẽ potest poni in. l. si quis in tantam. sed cum hęc exempla sint per leges post istam factas: quomodo hæc lex de his cogitauit? Respon. bene. d & dic, sit id est, erit. *ADDITIO.* Die, q̃ ista expositio non est necessaria: quia tex. semper loquitur. Bar. Sal. & Fulgo.

c *Istam sequitur praedicti.*

d *Generaliter non specialiter. B.*

DE CONDICTIONE TRITICIARIA.

Prosecuto tractatu irregularium condictionum, supponit, & de condict. triticiaria, quæ & ipsa irregularis est. vtpote enim sicut cætera non in contractibus tantum, vel quasi: vel malæfidei, vel quasi, locum habet: sed nunc circa hæc, nunc circa illa, suam habet potestatem. c videndum. Flumen probabiliter dici, f vt assumpserit nomen à Triticio auctore, vt de Publiciana dicitur: vt instit. de actio. §. sed quia sane. Item quando lo fi cum habet, dic vt. j. eo. l. & 1. & 2. Item qualiter in ea fiat cõdemnatio: dicet. j. eod. l. pe. Accursius.

dicere ait ex causa [a] furtiua. Sed & me condicere [b] [ait,] si ratum habeam, quod indebitum datum sit: sed altera condictione, altera tollitur.

Hæc condictio datur cum adiectione de peculio. Bartolus.

XIX. PAVLVS libro tertio ad Neratium.

IVlianus ex persona filiæ, quę res amouit, dandã in patrẽ [c], condictionem in peculium [d], respondit.

Fur semper est in mora: ideo ad eũ semper spectat periculum interitus. Bartolus.

XX. TRYPHONINVS libro quintodecimo Disputationum.

LIcet fur paratus fuerit exicpere condictionem, & per me steterit, dum in rebus humanis res fuerat, condicere eam: postea autem perempta est: tamen durare condictionem veteres voluerunt [e]: quia videretur, qui primo inuito domino rem comtrectasset, *semper in restituenda ea quã nec debuit auferre, moram facere.

Flo. contrectauerit

DE CONDICTIONE ex lege.

TITVLVS II.

Quando per legem ciuilẽ inducitur obligatio immediate, nec exprimitur actio: condictione ex lege agitur. Bartolus.

I. PAVLVS libro secundo ad Plautium.

SI obligatio [f] lege noua ĩducta sit, nec cautum [sit] eadem lege, quo genere actionis experiamur: ex lege agendum est.

DE CONDICTIONE triticiaria.

TITVLVS III.

Hæc cõdictio locum habet pro omni re, excepta pecunia numerata: siue certum, siue incertum, siue dominium, siue possessio etatur. Bartolus.

I. VLPIANVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

QVi certam pecuniã numeratam [g] petit: illa actione vtitur *si certũ petetur* [h]. Qui autem alias res [i] per triticiariam cõdictionem petet. Et generaliter dicendum est, eas res per hanc actionem peti, si quæ sint præter pecuniam numeratam, siue [in re] siue in põdere, siue in mensura [k] cõstent, siue mobiles sint, siue soli. Qua re [l] fundum quoque per hanc actionem petimus, etsi vectigalis sit: siue [etiam] ius stipulatus quis sit: veluti vsumfructum [m], vel seruitutem vtrorũque prędiorum.

Summaui cum præcedẽti. vel magis pro priè hunc. §. summa sic: Nemo condicit rem suam præter quam à fure, & violento possessore. possessionem vero suam amissam quilibet condicit. Bartolus.

PRem autem suam [n] per hanc actionem nemo petet, nisi ex causis ex quibus potest [o]: veluti ex causa furtiua, *vel ĩ re mobili [p] vi abrepta.

g *Numeratam.* strictissimè ergo hic ponitur pecunia, cum dicatur numerata: vt. C. de probat. l. j. & sic pro fructo datur hæc condictio triticiaria, & pro aliis quę consistunt *pondere & mensura: vt. j. d. anim.*

h *Si certi petam.* hoc dicũt quidam actionis esse nomen. *vt dixim. in rub. ff. si cer. pet. licet hæc vox not. q̃ hoc verbum nõ remouet, quin condictio. certi in aliis rebus locum habeat: sed remouet triticiariam habe re locum in numerata pecunia. non enim de*

i *Alias res.* scilicet debitas: vt infra, eo. §. fin.

k *Mensura.* an idem si põdere? Respõ. idem: nã nomine pecuniæ numeratę nõ nisi nũmi cõtinentur: secus est in nomine pecuniæ.

l *Quare.* bona ratio: quia cum dictum sit omnes res venire, & nomen rei contineat corporales & incorporales: vt instit. de re. corpora. & incorpora. ergo hæ veniunt.

m *Vsumfructum.* ergo incertum potest condici, cum vsusfructus res incerta sit: vt infra, de verbo. oblig. vbi autem. §. fundi certa quæ est contra. sed certi condict. ad talia non datur: vt supra, si cer. pet. l. certi condict. in prin. & instit. de verb. oblig. in prin.

n *Rem autem suam.* Quid de possesione rei suæ quam Titius habet? Respon. illam condici, cum nomen rei de qua supra dixit, ipsam contineat. Azo. Item quòd dicit suam rem non posse condici, est generale in qualibet cõdic. vt. §. vsufru. quemad. ca. l. fi. Sed nunquid seruitutem meã cõdico? Videtur, q̃ sic: vt. §. proxi. quod quidã vtique dicunt, vt Azo: cum & hic de corporalibus dicat. & hoc innuit hæc aduersatiua coniunctio, autem. Vel verius supra dixit, quãdo deduxerat in stipulationẽ: & nõ erat adhuc mihi seruitus tradita. sed si eam traditã amittam, nõ cõdicam post: vt hic.

o *Ex quib' potest.* specialiter lege cõcedẽte. Azo. vt hic subiicit.

p *Mobili.* mobilia rapi: sed immobilia inuadi dicuntur: vt infra, vi bo. rap. §. penul. Accursius.

SEd & ei.] CASVS. Deiecisti me de fundo cuius dominium sum. dicit iurisconsult. quòd possum cõdicere dominium fundi, si eram dominus. sed si possessor, condicam fundum ratione possessionis, & hoc per condic. fur. Viuianus.

sed

BIU Cujas

a *Sed & ei.* ab eo.
b *Fundum.* id est dominium fundi.
c *Condici.* scilicet triticiaria. Sic ergo per actio. personalem & ciuilem possessio petitur. sic & supra. de condic. indeb. l. indebiti. §. j. & infra, vti pos. l. j. §. restituendæ. Accursius.
d *Possessionem.* scilicet tantum. sed qui est dominus, multo magis ipsam possessionem poterit condicere: vt supra. l. proxi. §. & generaliter. Accursius.

In hac actione. CAIVS. Debebas mihi seruum: fuisti in mora. cuius temporis fiet æstimatio, distinguitur. aut extat non factus deterior: & erit spectãdum tempus sententiæ: vt dicit Seruius. si nõ extat, spectatur tempus mortis secundum Seruium: & male. Celsus dicit, quòd tempore litis cõtest. si deterior non est factus: in quo morbus sonticus venit, à tempore spectandum est: quia non debet nouissimum &c. in vtroque casu tamen, hoc est, siue res extet, siue non: si deterior post moram factus fuerit, Celsus ait quòd fiet æstimatio quãti plurimi fuerit post moram promittentis: quia si debebas mihi seruum, & post morã factus sit luscus, vel claudus: spectatur tempus moræ. Lex seq. plana est. Viuianus.

e *In hac actione.* scilicet triticiaria.
f *Æstimationem.* sed si extet, videtur fatua hæc quæstio, & respõdeo: quare non præstatur ipsa res, sed æstimatio: cum ipsa res sit: vt C. de fideicom. liber. l. fi? Respon. forte res quam ego condicebã, non erat illius qui debebat mihi dare: quia non poterat dari, id est, mea fieri: vnde non intererat mea habere rem illam, sed æstimationem.
g *Sed en platei.* Vetus lectio, sed etiam antea, id est, à tempore lit. contest. vel à tempore quo morbus superuenit. Vel dic, quo ad habendam deteriorationem. *ADDITIO.* Vide Alcia. lib. Disp. unc. ij. cap. xj.
h *In vtroque.* id est, siue res extet: siue non.
i *Eluscatum.* quid sit, habes. ĩ. de ædil. edict. idem Osilius. in fi.
k *Liberari.* ab actione de dolo: vt supra, de dolo. l. & eleganter. §. sed etiam à prima liberatur: licet hic innuat contra: vt infra, de sol. qui sibi. §. j. quia aliàs non posset teneri de dolo. Vel dic, ibi ad cætera damna: hic ad ipsam rem datur prima: quasi nec habeat rem, cum habeat deteriorem: vt infra, commo. l. iij. §. si reddita. Sed nonne recipiendo approbat? Respon. forte ignorauit: quia latens erat vitium. Vel dic tertio, dederit, id est, dare voluerit: sic infra, de ver. oblig. stipulatus sum Damam.
l *Mora.* hoc videtur esse contrarium ei quod in principio dicitur scilicet, condemnationis tempus est spectãdum. Item ei quod in medio dicebatur inspici tempus quo superuenit infirmitas: maximè ideo, quia dicit, in vtroque autem &c. quod aduersari videtur. Quod satis dici potest, vt corrigat. Vel dic melius, quòd determinat & addit: quia non solum sententię, sed etiam præcedens tempus morę spectatur quanti plurimi fuit: vt in prin. huius. l. quę satis cum prima in idem recidit. Nec placet illud, vt dicas in prin. loqui, quando iustam causam litigandi habebat: vel se debere nõ putabat: ideo non placet: quia tunc cum in mora non esset, non tenetur ad vllam æstimationem: vt supra, de rei vin. item si verberatum. §. vlti. & l. vtique. Vel dicas clarius, quòd in prin. loquitur, quando res extat in medio, quando res periit omnino. hic autem quando deterior est facta. & sic in primis duobus non fuit facta deterior. Et quod dicit, in vtroque casu, expone id est, siue res extet: siue non, secundum H. deteriorata tamen post morã: & sic non ponit contrarium ponendo: sed diuersum. q. d. sed si facta sit deterior post moram, Marcellus ait, in vtroque casu &c. & siue tempus morę, siue sententię inspiciatur: vt in fi. & in prin. huius. l. dicitur, videtur contra. ĩ. commo. l. sed mihi. §. in hac. vbi tempus litis contest. inspicitur. & ita prin. & fi. huius. l. est contra: cum in prin. dicat, tempus condemnationis inspici: in fine, tempus moræ.

II. IDEM libro octauodecimo ad Sabinum.

SEd & ei[a] qui vi aliquem de fundo deiecit, posse fundũ[b] condici[c] Sabinus scribit: & ita & Celsus: sed ita, si dominꝰ sit, qui deiectus condicat. cæterũ si non sit, possessionem[d] eum condicere, Celsus ait.

Si tempore sententiæ, vel tempore mortis res plurimi fuit, illud tempus inspicitur, quanti plurimi fuit à tempore moræ. h. d. Primo ponit, quando certum erat quo tempore plurimi fuit. Secundo, quando erat dubium. Secunda ibi, sed etiam antea. Barto.

III. IDEM libro vicesimoseptimo ad Edictum.

INhac[e] actione si quæratur, res quæ petita est, cuius temporis æstimationem[f] recipiat? verius est, quod Seruius ait, cõdemnationis tempus spectandum, si verò desierit esse in rebus humanis, mortis tempus, sed ἐν πλάτει[g] secundum Celsum erit spectandum. nõ enim debet nouissimum vitę tempus æstimari: ne ad exiguum pretium æstimatio redigatur in seruo fortè mortiferè vulnerato. In vtroque[h] autem si post moram deterior res facta sit: Marcellus scribit libro vicesimo habendam æstimationem, quanto deterior res facta sit. & ideo si quis post morã seruũ eluscatum[i] dederit: nec liberari[k] eũ. quare ad tempus moræ[l] in his erit reducenda æstimatio.

De tempore ad locum idem est iudicium. Baldus.

IIII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

A Respon. quidam vt Pla. quòd hic loquitur cum condictio hæc proponitur ex contractu bo. fid. nam generalis est. Sed qui dicũt ita, contrarietatem de tempore condemnationis signatã ad prin. huius. l. euitant, non illam de tempore moræ quæ est ad finem. nã ibi tempus rei iudicandæ: hic moræ: quod est contra: ex quo ambas intelligis in bo. fi. Sed certe dicas secũdũ eos, quòd dicitur tempus cõdemnationis: vt in prin. huius. l. & in. l. illa. ĩ. cõmo. vbi dicit rei iudicãdę, intelligendum est tempus moræ. Nã à tempore morę cõdemnãdum eũ esse, certum est. & sic idem est, siue res fiat deterior, siue omnino pereat. Sed hoc displicet: quia nimis stricte loqueretur hæc lex in bo. fi. tãtum. nec potest dici, q̃ hic qui nõ restituit, teneatur quãti in litem iuretur: vt. ĩ. de rei vi. qui restituere. quia illud tũc locum habet, cum rem meã, siue act. in rem, siue in personã peto. sed probabitur hoc interesse actoris p̃ testes. Alij distinxerunt ad solutionẽ dicti cõtrarij, vt Ir. & H. an petatur species: vt tunc à tempore morę fiat æstimatio: vt hic. aut quãtitas id est quod in põdere, vel numero, vel mensura cõtinetur: vt tunc in cõtractu bo. fi. spectetur tempus cõdemnationis: in cõtractu stricti iuris tẽpus lit. cõtest. vt ibi. sed quod de tempore lit. cõtest. dicunt. si circa quãtitatem, nescimus quomodo intelligunt. nã si ita intelligunt, vt si antea fuit in mora, q̃ tempꝰ illud nõ spectetur, falsum est: vt hic dicitur, &. ĩ. l. proxi. Si ita, vt si ante litem nõ fuit in mora, & post litẽ res maioris sit pretij: q̃ nõ æstimatur hoc iudicio stricti iuris: quia in eo iudex formã suæ cõdemnationis ad id quod petitum est restringere debet: at in iudicio bo. fi. iudici data est larga potestas: & ideo etiã cõdemnationis tempus spectatur: etiã hęc aliquãtulum remordent meã cõsciẽtiã, & naturalem rationem. Sed lex cõtradicit eis sic distinguentibus. ĩ. eo. l. vlt. in prin. & ĩ. si cer. pet. l. vinum. quia in cõtractu stricti iuris ante litem inspicitur: nã & ante oportet dari: & ideo etiã illud tempus spectari debet. Item quia quãtitas nõ commodatur: vt. ĩ. cõmo. l. iij. §. fi. vnde hic & ibi in specie bene dixit dari. sed Bul. dixit, q̃ hic plus interfuit tempore sententiæ. & parũ discrepat à sententia Io. quæ sequitur. Vt autem hæc ad euitãdas cõtrarietates plenius intelligantur, aliter distinguo: Si res, species, vel quãtitas tãtũ, vel interesse tãtum, id est sine accessione: vt quia promisisti facere domum, vel tradere: vt. ĩ. de verb. obli. si fundum. ex cõtractu stricti iuris vel bo. fi. petatur: quod idẽ est. quãtũ ad hæc duo, tenet quãti plurimi fuit res post morã. interpellatione ex parte rei cõtingẽte, vel lit. cõtest. si prius nõ fuit in mora: vt hic vsq; ad sententiã, nõ vltra: vt. ĩ. de eden. l. vbi. §. j. Idem in interesse: vt hic, & ĩ. de actio. emp. l. ratio. §. si per venditorem. &. ĩ. de re iu. si kalendis. Secꝰ si adhibeat mora ex parte actoris, quia purgat mora: & ideo de iteritu nõ tenet: vt. ĩ. de ver. obl. l. si seruũ. §. sequit. Cæterũ quãtũ ad causam i. ad cessionẽ cũ re petita differũt cõtractꝰ bo. fi. à cõtractibꝰ stricti iuris. nã in bo. fi. cõtractibꝰ fructꝰ veniũt, etiã à tẽpore morę: vt. ĩ. de vsur. l. videamꝰ. §. ex causa. &. §. si possessionẽ naturalẽ. &. §. ante matrimoniũ. &. §. ité si diuidere. & hoc est quod aliquãdo dicit tẽpus rei iudi. spectãdũ in bo. fi. iud. vt. ĩ. cõmo. l. sed mihi. §. ĩ hac. i. tẽpus quo potuit & debuit iudicari. Ité in bo. fi. cõtrac. veniunt vsurę à tempore morę: vt. ĩ. de vsur. l. mora. §. ĩ bo. fi. Sed in stricti iuris iudi. à tempore lit. cõtest. tãtum veniunt fructꝰ: vt. ĩ. de vsur. l. videamus. §. si actionem. Et hoc si peto quod meũ nõ fuit. sed si petã quod meum fuit, etiã à tempore morę fiet restitutio fructuum: vt. ĩ. de vsur. videamꝰ. vsq; ad illũ. §. si actionem. vsurę etiã à tempore litis cõtest. nõ veniũt: vt. C. de cõdic. ĩdebi. l. j. licet quidã contradicãt, vt R. ar. eius quod legitur. ĩ. de vsur. ĩ fideicommissi. §. in his. & l. lite. Sed ĩtelligas ĩ accessione naturali, & illã. l. lite. intellige in bo. fi. contractibus. Sed qui aliã tenent, possent respondere ad legem. C. de condic. indeb. quia condictione indebiti non tenetur quis, nisi in quantum est locupletior: vt supra, de condic. indebi. si non sortem. §. libertus.

Si mora

BIU Cujas

a *Si merx aliqua.* hic de quantitatis æstimatione agitur.
b *Tanti.* id est,intantum.
c *Quanti.* id est,inquantum.
d *Debuit.* sic & infra, vi bo.rap.l.prætor.§.hic autem. &.j. quod vi aut clam.si quis in puteum.§.quod ait.& infra,de noua.l.fundi Cor.& infra,de iur.fis. l.iij.§.diui fratres. & supra, si cer.peta.l.vnũ. & infra, de au.& ar.le. cum certũ. & supra, de ser.cor. doli.§.fi.
e *Acciperetur.* i. cùm lis conte. & hoc si ante non erat in mora. aliàs etiam prius: vt.ff.si cer. pet. vinum.q̃ est cõrra.
f *Peteretur.* id est,peti deberet.

DE EO QVOD certo loco dari oportet.

Quig nonnunquam sit varia æstimatio rei propter locorum diuersitatẽ. de qua supra locutus est: ideo incidẽter hunc tit. po a Vtraque nit. a *Vel aliter: quoniam placet Bar. arbitraria actio extrana & Ang. sed turam aliarum actionum secunda est stricti iuris ꝓponitur, sicut congruen- superiores cõdictiões, ideo tior. Ias. sequitur de ea videre. & quia ipsa nascitur ex ea obligatione quæ sic contracta est, vt quid certo loco detur: ideo ponit, de eo quod certo loco &c. Acc.*

SI merx aliqua [a] quæ certo die dari debebat, petita sit, veluti vinũ, oleum, frumentũ: tanti [b] litem æstimandam Cassius ait, quanti [c] fuisset eo die, quo dari debuit [d]. si de die nihil conuenit: quanti tunc cum iudicium acciperetur [e]. Idémque iuris in loco esse, vt primũ æstimatio sumatur ei [g] loci, quo dari debuit. si de loco nihil cõuenit: is locus spectetur quo peteretur [f]. quod & de cæteris rebus iuris est.

DE EO QVOD CERTO loco dari oportet.

TITVLVS IIII.

Qui promisit dare certo loco: si in eo nõ reperiatur, potest vbique conueniri. Bart.

I. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

ALio loco, quàm in quẽ [g] sibi dari quisque stipulat' esset, non videbatur [h] agendi facultas competere. Sed quia iniquum erat, si promissor ad eum locum in quem daturum se promisisset, nunquam accederet, quod vel data opera faceret, vel quia aliis locis necessariò distringeretur, non posse stipulatorem ad suũ [i] peruenire: ideo visum est, vtilem [k] actionẽ in eam rem cõparare.

In actione arbitraria, propter locum, habetur ratio interesse actoris & rei. Bart.

II. VLPIANVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

ARbitraria actio vtriusque [l] vtilitatẽ continet, tam actoris, quàm rei. Quòd si rei interest, minoris fit pecuniæ condemnatio, quam intentatũ est. aut si actoris, maioris pecuniæ fiat.

Actio ratione loci tunc dicitur arbitraria, quando est stricti iuris: vt cum oritur ex stipulatione. Pau.

HÆc autem actio [m] ex illa stipulatione [n] venit, vbi stipulat' sum à te Ephesi decem dari [o].

Locus debet exprimi in libello, quando eius omissio reo esset nociua. Bartolus.

Si quis Ephesi decẽ aut Capuæ hominẽ dari stipulatus, experiatur [p]: nõ debet detracto [q] altero loco experiri, ne auferat loci [r] vtilitatem reo.

In alternatiuis in rei est potestate, quòd debeat, an non debeat, aut æquipollens. h.d. vsque ad.§. Si quis ita. Primo ponit vnum dictum Scæuolæ. Secũdo, ad eius probationẽ præmittit duas regulas, & vnam illationẽ confuse. Tertio, prædicta declarat per multa exempla vsque ad.§. Nunc de officio.

Scæuola libro quintodecimo Quæstionum ait, non vtique [s] ea quæ tacitè insunt stipulationibus [t], semper [u] in rei esse potestate.

A bere locũ: quia quod nihil est, id minus est: vt hic, & infra, de tributo. illud. §. j. Puto tamen contra: quia hoc ratione personæ habet. sed hic titu. loquitur, quando [h] ratione rei interest sua ibi cõueniri: vt infra, eo. l. ideo. & institu. de actio. §. loco plus.
m *Hæc autem actio.* s. certi condictio, quæ dicitur arbitraria. Sed secundum quid sit proprium nomẽ actionis? Respõ. vt diximus infra, eo. in bon. fid.
n *Stipulatione.* sed nõ solũ ex ea: vt infra, eod. si hæres. & l. aut si mutua. Azo.
o *Dari.* q. d. quando stipulatus sum in certo loco. Accursius.
p *Experiatur.* in altero eorum locorum.
q *Detracto.* sed nec in altero experitur detracto altero. ergo & multo magis, nec in tertio detracto vtroq;: quod est contra, supra, eo. l. j. sic ergo in nullo. sed quod dicit, non posse experiri detracto altero loco: expone, id est, detracta [i] vtilitate alterius loci: vt quod se- [i] Reprobatur [p] Bar. quitur, ne loci &c. qua- & Pau. si expositio sit. Vel non [k] debet [k] conuenire detracto altero loco de li. P. & Ias. bello cõuentionali. sic enim dices, conuenio hoc potẽs te Capuæ, quia Capuæ aut Ephesi promisisti. Accursius.
Nõ vtiq. CASP. S. Quædam tacitè intelligũtur inesse stipulationibus: vt electio rei & ci: & loci, vbi de re vel de ista re loco expressum sit. vel bi gratia: Promisisti mi hi Stichum aut Páphilum, tacitè habebis electionem, quem velis soluere, quandiu ambo sunt. Item inest locus tacitæ stipulationi, & datur electio actori: vt si detur reo: & conueniatur in vno: dicat, quòd soluere vult in alio. & postea de alio velit transferre ad alium. quod potest. [PROINDE.] Dictum est, quòd electio loci datur actori, & electio rerum reo. sed pone, quòd altercatio rerum sit mixta altercationi locorũ. cuius erit optio? Dicitur, q̃ ex quo actor habet optionem locorũ, per consequens & rerum. [ITEM IVLIANVS TRACTAT.] Promisisti mihi aut Titio decẽ Capuæ. si Titio soluisti aliàs quã Capuæ: an sis liberatus, quæritur. Et dicitur, quòd non: scilicet in interesse, sed in sorte sic: quia possum agere aduersus te ad interesse, quod erat forte in. xx. quia intererat mea potius mihi solutum fuisse Capuæ. [SED MIHI.] Si promisisti mihi facere domum designato tibi loco, & alibi feceris: non liberaris. sed secus est in casu proposito: vnde interesse solum petendum est. Cætera plana sunt vsque ad. l. centum. Viuianus.
r *Non vtique.* aliàs. l. non vtique. aliàs. §. Scæuola. Scæuola dixit, q̃ ea quę tacite insunt in stipulationib' [s], vt electio in alternatiuis: nõ semper sunt in potestate rei: quia quãdoque sunt in potestate actoris. Et vnum exemplum ponit de quid, & aliud de an. Primum aptatur ad primum, & ad tertium responsum. Secundum aptatur ad omnia tria exempla quæ sequuntur: quorum primum est, de alternatione rerum. Secundum, de alternatione locorum. Tertium mixtum, scilicet locorum & rerum. Et primo, vt facilius intelligas, præmittit tria exempla prædicta: & post regulam ibi: l & generaliter &c. l Idẽ Ba
s *Stipulationibus.* inest tempus: vt cum. x. promisi Ephesi: vt infra, eod. si quis. quandoque res: vt infra. §. qui Stichum. quandoque locus ante petitionem: vt infra. §. & generaliter. Item si quis sibi aut Titio stipulatur. vt infra, de sol. si quis stipulatus fuerit decem in melle.
t *Semper.* id est, non omni tempore: vt infra, proxi. respon. &. §. & gene-

BIU Cujas

& generaliter. & in omni casu: vt infra. §. proinde. & in omni loco. nam in locis est rei electio ante petitionem: non post, vt subiicit: vt infra, ea. l. §. & generaliter. Item in rebus, donec vtraque supereſt: vt. ĭ. prox. §. sed an debeat, vel æquipollens, non est in arbitrio eius: vt hic, &. C. de contrahen. empt. l. in ementis.

testate: sed quid[a] debeat esse in eius arbitrio: an debeat[b] non esse[c]: & ideo eum[d] * qui Stichum[e] aut Pamphilum promittit, eligere posse[f], quod soluat, quamdiu ambo viuunt. cæterum vbi alter decesit, extingui eius electionem: ne sit in arbitrio eius an debeat, dũ non vult viuum præstare, quem solum[g] debet. Quare & in proposito[h], eum qui promisit[i] Ephesi aut Capuæ: si fuerit in ipsius arbitrio, vbi ab eo petatur, conueniri nõ potuisse[k]: semper enim alium locum electurum. sic euenire, vt sit in ipsius arbitrio, an debeat. [l] quare putat[m] posse ab eo peti altero[n] loco, & sine loci[o] adiectione[p]. damus igitur actori electionem petitionis[q]. Et generaliter definit Scæuola, petitorem electionẽ, habere vbi petat[r]: reum, vbi soluat[s] scilicet, ante petitionem[t]. Proinde mixta, inquit, rerum alternatio[u] locorum alternationi[x], ex necesitate † facit actoris electionem, & in rẽ propter locum[y]. Alioquin tollis ei actionem, dum vis reseruare reo optionem[z].

Inter plura loca copulatiuè posita, videtur summa pro vtata esse diuisa. Bart.

¶ Si quis ita stipulatur, Ephesi & Capuæ [dari?] hoc agit, * vt Ephesi partem[a], & Capuę partem[b] petat.

Qui stipulatur fieri insulam, nõ adiecto loco, inutiliter stipulatur. Bartolus.

¶ Si quis insulam fieri stipuletur, & locum non adiiciat: non valet stipulatio[c].

Si solutio confertur in alium locũ quàm fiat promissio: inest dies tacite qua possit peruenire ad locum: & impossibilitas stipulationem vitiat. Bartolus.

¶ Qui ita stipulatur, Ephesi decem dari? si ante diem, q̃ Ephesum peruenire possit, agat: perperã ante diẽ agit[d] *: quia & Iulianus putat, diẽ tacitæ huic stipulationi inesse. quare verũ puto (quod Iulianus ait) eum qui Romę stipulatur, hodie Carthagine dari[e]: inutiliter stipulari.

Qui soluit adiecto alibi, quam in loco destinato liberatur: sed propter interesse loci durat petitio. h. d. & est subtilis & difficilis. §. Bartolus.

¶ Idem Iulianus tractat, an is qui Ephesi sibi aut Titio dari stipulatus est: si alibi Titio soluatur, nihilominus possit intẽdere sibi dari oportere. & Iulianus † scribit, liberationem non cõtigisse[f]: atque ideo posse peti, quod interest. Marcellus autem & aliàs tractat, & apud Iulianum notat[g] posse dici, & si mihi alibi soluatur[h], liberationem[i] contigisse: quamuis inuitus accipere nõ cogar[k]. Planè si non contigit[l] liberatio, dicendũ ait[m] supereſse petitionem integræ summæ: quẽadmodum si quis insulam alibi[n] feciſſet, quàm vbi promiserat: in nihilum liberaretur.

Sed mihi videtur summæ[o] solutio distare à fabrica insulæ[p]: ne in potestate &c. vt. ĭ. de iu. om. iu. l. si idẽ. &. ĭ. eo. l. j. Nam semper variaret reus: vt. ĭ. de verb. oblig. l. eum qui certarũ. §. fi. Acc.

r *Petat.* Capuę vel Ephesi: sed & tertio loco potest: vt supra, eod. l. j. Sed quæro, si promisisti Capuæ vel Ephesi, & inueniam te Ephesi, cũ adhuc potueras venire Capuam: an statim possis Ephesi cõueniri? Arg. quòd nõ: vt. ĭ. de fideiuſ. si test. §. fin.

s *Soluat.* scilicet in altero prædictorum. alibi nõ, nisi habita ratione interesse: vt. ĭ. eo. l. cẽtũ. in prin. &. ĭ. eo. §. ité Iulianus. &. l. is qui. & de verb. obliga. qui Romæ. Accursius. *Flo. agi

t *Petitionem.* factam quoquo modo, per qđ videtur eligere actor. Vel verius dic petitionem per lit. cõtest. vt. ĭ. rem ra. ha. l. amplius. eligit ergo actor locum: sed reus non potest cogere, vt alibi cõueniatur. sed soluere alibi potest vsque ad lit. contest. vt hic dicitur. † *Ang. in. l. si marito. §. fi. infra, sol. matr. & Alex. in apost. ad Bar. hic, reputat istum text. sing. pro limitatione eorum, quæ not. in. l. 4. C. de posiți. Bolog.*

u *Alternatio.* vt. ĭ. §. si quis Ephesi.

x *Alternatiõi.* An hoc casu est arbitraria? Videtur, quòd sic, ex parte rei: sed non actoris, cum agat loco destinato. nec ob. ĭ. §. si quis. quia ibi in tertio loco: sed hic, si dicat reus cõuentus Ephesi, non hic sed Capuæ soluam: statim ratio actoris habetur, quòd Ephesi non soluitur: cum actor habeat electionẽ in locis.

y *Locum.* id est, electionem loci.

z *Optionẽ.* scilicet rerũ: quod esse nõ debet, cum actor habeat electionẽ in locis.

a *Sed quid.* istud ad primum, & ad vltimũ, aptatur: ibi, & reũ vbi soluat &c. Accursius.

b *An debeat.* hoc ad omnes aptatur.

c *Non esse.* nisi promiserit. x. vt si non ascẽderit Capitoliũ: vt infra, de condit. & demõstra. nonnunquam.

d *Et ideo eũ qui.* &c. aliàs, & ideo locũ. Qui Stichum &c. & intellige, & ideo locum, supple, dicimus in eius arbitrio non esse semper.

e *Qui Stichum.* quod obscure dixerat, Scæuola per exempla euidentius declarat. Acc.

f *Posse.* etiam mutando voluntatem. quod dic vt infra, de verb. oblig. eum qui. §. j. Acc.

g *Solum.* scilicet altero mortuo. sed certe præstari debet fortaſsis, vel mortui pretium: vt infra, de leg. j. cum res. §. sed si Stichus.

h *In proposito.* casu obscure proposito à Scæuola. & ideo locum nõ esse. Accursius.

i *Promisit.* Stichũ tãtum pone.

k *Non potuisse.* immo vt nonne in eo quem elegit semel, cõuenietur? Respon. non: quia ex vi tacitæ electionis mutare volũtatem potest, etiam libello oblato: litem tamen non contest. secundum H. vt infra, de verb. oblig. si quis stipulatus. in princ. &. l. eum qui certarum. §. j. Vel etiam post lit. contest. vt. d. l. eum qui certarum. j. respon. Accursius.

l *Debeat.* quod esse non debet: arg. supra, eod. l. j. Accursius.

m *Putat.* Scæuola.

n *Altero.* ad electionem actoris.

o *Loci.* quo petitur.

p *Adiectione.* quod dicitur, sine loci adiectione posse conueniri, sic intellige: quia sic promisit, soluam hic vel ibi. conuenitur ergo sine loci adiectione, cum dico, soluas hic tantum. sed cum loci adiectione conuenitur: ita solue hic, vel ibi. quod autem alibi dicitur: vt supra. e. l. ij. §. si quis. quæ est contra. non posse detracto altero loco: expone, id est detracta vtilitate alterius loci quam haberet si ibi solueret. vel apponetur etiam in libello: vt ve ibi dixi, [b] hoc modo, conuenio te hic: quia promisisti hic, vel ibi. & sic ibi intelligitur: non sic, conuenio te hic vel ibi. nam hoc esset impossibile: vt hic. Alij dicunt, quòd ibi loquitur, cum conuenitur reus in tertio loco. hic cum in altero locorum, quando non est arbitraria actio: arg. ĭ. ea. l. §. quòd si Ephesi. licet quidam dicant, vt R. quòd hic. §. corrigat superiorem. §. si quis. quod falsum est. [c] nam licet actor in locis habeat electionem, habet tamen ob hoc solum, ne sit in rei arbitrio, an debeat: non ob hoc vt reus in altero loco conuentus alterius loci non prætendat vtilitatem. Alij dicunt, quòd. ĭ. loquitur ante moram rei: hic post moram. Alij dicunt, quòd ibi fuit alternatio rerum & locorum: hic locorum tantum. sed hæc falsa: quia sicut ibi ratio vtilitatis rei habetur, vbi est alternatio locorum & rerum, vt ibi: ita vbi locorum tantum, vt hic: cum sit eadem ratio.

q *Petitionis.* scilicet de loco.

a *Partem.* facit infra, de verb. oblig. si mihi & Titio.

b *Partem.* scilicet dimidiam: vt infra, de verb. sig. l. nomen filiarum. §. portionis. Accursius.

c *Stipulatio.* vt puta cum in tali loco ex potestate sibi per stipulationem commissa facere posset, in quo insulam fieri nil mea interesset: vt infra, de verb. oblig. ita stipulatus. in prin. Accursius.

d *Agit.* quia tacite dies inesse videtur: & ideo male agit ante diem: vt supra, quando di. vsusfruct. leg. ce. l. j. in fi. *d Sequitur Bartolus.*

e *Dari.* nisi vterque notum [d] feciſset dispensatori suo, vt vnus daret, alter acciperet: vt infra, de verb. oblig. l. vlti. §. si inter eos.

f *Contigisse.* ratione interesse: & bene.

g *Notat.* reprehendendo eum, sed male.

h *Soluatur.* q. d. non solum si Titio.

i *Liberationem.* in totum.

k *Cogar.* vt infra, de verb. oblig. qui Romæ pecuniam.

l *Contigit.* vt Iulianus dicebat.

m *Ait.* Marcellus.

n *Alibi.* sine mea voluntate. sic &. ĭ. solutum est adiecto.

o *Summæ.* id est pecuniæ.

p *Insulæ.* id est à fabricatione: vt puta cum fabricæ extructio in loco ab initio non designato, non exacta voluntate stipulantis fiat. pecuniæ vero solutio volenti adiecto, non domino fit: quæ

BIU Cujas

a *Reprobatur per P.* voluntas accipiẽtis præiudicat domino.[a] Item cum insula in alio loco facta est, nihil mea interest. nummos autem habere vbicũque prodest. nam statim facta solutio prodest: quia per eum quæritur dominium. insula vero in alieno loco facta, quid prodest? certè nihil, nisi fiat me volente: vt infra, de solu. qui res. §. mihi Romæ. Azo.

a *Solum petendum.* hic loquitur eo casu, cum quis stipulatus erat sibi aut Titio: & Titio erat

b *Ista est vera, quando solutio sortis fuit facta principali qui potuit remittere interesse, & sibi præiudicare. text. noster loquitur, quãdo fuit adiectus qui non potuit præiudicare domino. Bolog.* solutũ. aliàs[b] obuiaret illi legi. j. eo. l. centũ. & l. vlt. cum ibi dicas, q̃ sorte accepta videatur à pœna recessisse. Vel hic solutũ erat alibi. ibi vero vbi debebat. vel illa corrigitur, secundũ Ioan. Sed qua act. petetur, cum nec sit in obligatione: vt. j. e. cẽtũ. & C. depos. l. iiij? Respõderi potest, q̃ pecunia quæ soluta est pro sorte, & pro interesse, videatur soluta: vt. j. eo. l. fin. nec ob. q̃ hæc opi. in fi. eiusdẽ legis reprobatur: quia nõ loquitur in eo casu: & reprobat eã, vbi[c] mihi nõ adiecto est solutum. Acc.

c *Et bene, Bar.*

b *Ratio.* Sed non videtur, q̃ rei ratio habẽda sit, cum tantũ post illud tempus, quo potuit ad certum locũ peruenire, conuenitur alibi: vt. j. de ver. obl. continuus. §. cum ita. & sic post suã moram tãtum nõ videtur ratio sui habenda. Sed si ponas, q̃ ante posit conueniri, quod quidã dicunt: nõ videtur ratio actoris habenda: cum sit in mora nõ cõueniendi. In quo ergo casu habet locum quod dicit Ioan. vtriusque simul etiã rationẽ haberi: vt. ff. eod. l. ij. in prin. nam si ambo sunt in mora, videtur neutrius rationem haberi: vt supra, de eo per quẽ fac. est. l. fi. §. j. Sed dic, in hac actione, licet quis sit in mora, nihilominus si interest, ratio est habenda: quia alibi cogitur soluere: quia hoc tacitè sensisse videntur: vt supra, si cer. pet. cum quid. in fi. Itẽ & cum vterque est in mora, neuter alteri obiicere moram potest, quin vtriusque ratio habeatur tali ratione assignata: quicquid dicant alij, te me laudare necesse est: vt infra, de iur. do. cum in fundo. §. quod si acciderit. &. C. de actio. empt. curabit.

† *Not. ex ista. l. modũ articulandi circa valorem rerum, secũdũ Bal. hic: pro quo facit. l. pretia rerum. in fin. j. ad l. Falcidiã.*

c *Actoris.* non solum rei, vt supra. l. ij. in princ. & infra, de compen. l. pecuniam. Accursius.

d *Mora tua.* aliàs animalia mortua. & tunc dic, scilicet sibi promissa, quæ distrahere potuisset, immo quæ pignori dederat: & lucre potuisset, si habuisset pecuniam: aliàs mora tua: vt quia debebat pecuniam sub pœna: vt dixi. ff. de in lit. iuran. l. iij. Accursius.

e *Legitimum.* sic ergo vltra duplũ: cum vsura vltra duplum non extendatur: vt. ff. de condic. indebi. si non sorte. §. fin. ergo est contra: vt. C. de sen. quæ pro eo quod interest. l. j. §. j. Sed certe interesse singulare non debet excedere duplum interesse cõmunis. hic autem solum commune petitur interesse.

f *Solebat.* hic diligenter attẽde, quòd vbi quis lucri quod facturus fuisset, petit rationem haberi, habenda est coniectura ex eo

& ideo quod interest, solum petendum[a].

Si agatur in loco non destinato, actio est arbitraria: & in ea habetur ratio interesse actoris, & rei tam intrinseci, quàm extrinseci, & eius quod consistit in damno siue lucro. hoc dicit cum. l. sequen.

¶ Nunc de officio iudicis huius actionis loquendum est, vtrùm quantitati cõtractus debeat seruire: an vel excedere, vel minuere quantitatem debeat: vt si interfuisset rei Ephesi potius soluere, quàm eo loci, quo cõueniebatur: ratio[b] eius haberetur. Iulianus Labeonis opinionem secutus, etiam actoris[c] habuit rationem: cuius interdum potuit interesse, Ephesi [potiº] recipere. Itaque vtilitas quoque actoris veniet. Quid enim si traiecticiam pecuniam dederit Ephesi recepturus, vbi sub pœna debebat pecuniam, vel sub pignoribus: & distracta pignora sunt, vel pœna commissa mora tua[d]? vel fisco aliquid debebatur, & res stipulatoris vilissimo distracta est? In hãc arbitrariam quod interfuit, veniet: & quidem vltra legitimũ[e] modum vsurarũ. Quid si merces solebat[f] comparare: an & lucri ratio habeatur, non solius damni? Puto & lucri[g] habendam rationem.

III. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

IDeo † in arbitriũ iudicis refertur hæc actio[h], quia scimus quàm varia[i] sint pretia rerum per singulas ciuitates regionésque: maximè vini, olei, frumenti. Pecuniarum quoque licet videatur vna & eadem potestas vbique esse, tamen aliis

A

locis facilius, & leuibus vsuris inueniuntur: aliis difficilius, & grauibus vsuris.

Si agitur in loco destinato solutioni, actio non est arbitraria propter locum: nec crescit æstimatio, nisi aliquid vltra fuerit stipulatum, vel interfit ratione temporis. h. d. & cõtinuatur: quia supra locutus est, quãdo agitur in loco non destinato solutioni: hic vero loquitur quando agitur, vel quando promissum est in loco destinato. Bartolus.

B

IIII. VLPIANVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

QVod si Ephesi[k] petetur, ipsa sola summa[l] petetur: nec amplius quid, nisi si quid[m] esset stipulatus: vel si[n] temporis vtilitas interuenit.

Sicut arbitrium iudicis versatur in augenda, vel minuenda condemnatione: ita etiam in totaliter absoluendo, æquitate hoc dictante. Bartolus.

¶ Interdum iudex, qui ex hac actione cognoscit: cum sit arbitraria, absoluere reum[o] debet, cautione ab eo exacta[p], de pecunia ibi soluenda, vbi promissa est. Quid enim si ibi vel oblata pecunia actori dicatur, vel

C

deposita, vel ex facili soluenda: nõne debebit interdum absoluere[q]? In summa æquitatem quoque ante oculos habere debet iudex, qui huic actioni[r] addictus est.

Actio ex testamento, & certi condictio ex mutuo, sunt arbitrariæ propter locum. h. d. cum. l. seq. Bartolus.

V. PAVLVS libro vicesimooctauo ad Edictum.

SI hæres à testatore iussus sit certo loco quid dare, arbitraria actio[s] competit:

VI. POMPONIVS libro vicesimosecundo ad Sabinum.

AVt [si] mutua pecunia sic data fuerit, vt certo loco reddatur[t].

D

g *Et lucri.* No. rationem lucri haberi in arbitrariis. Sic & alibi: Lucri. vt. j. lo. si in. l. §. colo. Annus. &. l. si fundus qué. §. fin. & infra, re. amo. l. si mulier. §. rerum. &. j. rem ra. ha. si cõmissa. & C. arbi. tut. quicquid. & C. de sen. quæ pro eo quod interest. in fi. Ar. contra. j. ad. l. Rho. de iac. l. ij. §. portio. &. j. de fur. l. si is cui. §. fin. &. ff. de peri. & commo. l. fi. &. j. de act. empt. si fe. rilis. §. cum per venditorem. Sed hoc est speciale in arbitriis & quibusdam aliis: regulariter contra. Vel dic, hodie regulariter venire lucrum: vt not. C. de sen. quæ pro eo quod interest. §. fi.

h *Deo in arbitrium. Actio.* vt supra. l. prouxi. §. nũc de officio. Ac.

i *Varia.* Not. secundũ diuersa loca diuersa constituit pretia rerum: vt. j. ad. l. Fal. pretia. j. respon. &. §. fi. Sed arg. contra. C. de tẽp. in integ. resti. l. superuacuũ ibi, ex diuersis &c. Ac.

k *Quod si Ephesi. C. vbi. promissi est.*

l *Summa quæ est promissa.*

m *Quid* sorte vel pecunia, vel fructus, vel lucrum, vel vsuræ, vel interesse. d *vel aliquid* de tale. *Sequitur.*

n *Vel si.* pro etiã. vel aliter dic, si tẽporis vtilitas interuenerit, habeatur ratio damni, nõ lucri. Et sic nõ est ideo arbitraria hæc actio: quia in arbitraria habetur ratio dãni & lucri. Vel dic, hoc dicit in actione ex testamento, vbi ex mora veniunt vsuræ ad instar bonæ fidei: vt. C. in quibus cau. in integ. restit. l. in minorum. & tunc sub-

audi, petenda erit & præstanda, scilicet vtilitas ratione temporis, scilicet secundo & tertio casu, secundum quod dixi.

o *Reum.* ab obseruatione iudicij: & hoc est quod dicitur infra. de perpe. & temp. ac. §. fin. Vel dic, ab interesse præstatione. Acc.

p *Exacta.* Not. cauendum est de eo quod est faciendum in futurum: vt & supra, de iudi. in omnibus. & supra, si ser. vindi. l. egi. Sed ar. contra infra, de vsu. l. j. in princ. sed ibi in vsuras nullum ius adhuc competebat.

q *Absoluere.* certe sic. & idẽ est, si æque bene lucrari potest adhuc: quia forum durat, cuius causa ibi promissio facta fuit.

r *Actioni.* vel alij: vt. C. de iud. placuit. & ff. de relig. & sumptune. at si quis. §. idem Labeo. ait. nam sacrosanctæ scripturæ pe-

nuntur: vt. C. de iudi. l. rem non nouam.

s *Si hæres. Actio.* scilicet ex testamento. Accursius.

t *Aut si. Reddatur.* item & vbi constituit certo loco se solutorum: vt. j. titu. j. l. si duo. §. j. Sunt & alij multi casus in quibus dantur aliæ arbitrariæ: vt institu. de ac. §. Præterea. Sed hic tit. non habet locum nisi in his duabus, & in alia tertia: vbi certo

loco

BIU Cujas

loco promissum est: vt supra, eod. l. ij. §. hæc autem. & illa de constituta pecunia ad exemplum istarum. Accursius.

a *In bonæ fidei. Competit.* vt iudicis officio habeatur loci ratio, vel temporis: vt. j. commo. l. si vt certo. in prin.

b *Condicturum.* id est, acturū personaliter promisit. & hoc si habeas, condicturū: aliàs, conducturū: vtputa habeo habitationes meas Romę. & tūc bene est: & sic non agetur arbitraria ex contractu bo. fi. sed stricti iuris, cum deductū sit in stipu. & dic, secūdum vtráque, stipulatus est, id est promisit. & qđ dicit hac act. scilicet certi cōdic. arbitraria. nam non est prius nomē actionis: sed prima litera fuit, cō dicturum: puta promisi tibi, quòd te certo loco conuenirem. nam si alibi te cōueniam, huic actioni locus est. Vel aliter stipulatus sum Ephesi. x. hoc ipso videor promisisse, quòd alibi non cogam, vel agam. quod si fecero, hac actione est vtēdum: vel dic condicturum, id est vt liceat ei certo loco condicere.

Actiones bonæ fidei non dicuntur arbitrariæ propter locum, sed actiones stricti iuris sic. Bartolus.

VII. PAVLVS libro vicesimo octauo ad Edictum.

IN bonæ fidei iudiciis, etiam si in contrahendo conuenit, vt certo loco quid præstetur: ex empto, vel vendito, vel depositi actio competit [a]: non arbitraria actio. Si tamē certo loco condicturū [b] *se quis stipulatus B sit: hac actione vtendum erit.

Arbitraria actione fideiussor conuenitur vt res: nec ex mora rei eius obligatio augetur. secus in vsuris per stipulationē debitis. & hoc interesse cū officio iudicis mercenario exigatur: intantum durat pro rata, inquantum restat de forte soluendū. h. d. & est famosa lex & subtilis, & diuiditur: quia primo ponit vnum dictum. Secundo, aliud dictum. Tertio, respondet tacitæ obiectioni. Quarto, suam responsionem probat per argumētum. Secunda ibi, nec oportebit. Tertia ibi, neque enim. Quarta ibi, eius. Bartolus.

Centum.]CASVS. Promisisti mihi. c. dare Capuæ: & fideiussorem dedisti. & te & fideiussorem conuenire possum: & si reus fuerit in mora, fideiussor non tenetur, sed ex propria mora tenetur: nec obstat, quòd fideiussor tenetur ad sortem & vsuras: quia duæ sunt obligationes: & sortis, & vsurarum. interesse vero pecuniæ quæ debetur ratione pec. quæ adhuc soluta non fuit, est vnum. l. seq. plana est. Viuianus.

c *Stipulatus.* tu creditor.

d *Accepisti.* in centum.

e *Ab eo.* scilicet fideiussore.

f *Eius.* scilicet fideiussoris.

g *Nec oportebit.* pone fideiussorem in certa quantitate acceptū. & ideo non augetur eius quātitas mora rei. [a] Secus in vsuris quas ipse fideiussor promisit. nam tunc noceret: vt. j. de verb. ob. l. mora. & j. loc. l. quæro. Secundo pone [b], quòd simpliciter vel in omnem causam fideiusit. & dico augeri eius obligationem propter moram rei. & quod dicit, non oportebit &c. est ideo, quia iā erat creditori à reo solutum, non habita ratione loci. vnde nec reus, nec fideiussor ammodo potest in eo teneri: vt. j. eod. l. fi. Et quod dicit aliud in vsuris, ideo aliud, quia sorte soluta remanet petitio vsurarum. sed huic positioni ob. quod dicitur, augeri. nam quomodo augetur quod non erat, cum sors soluta sit? Respon. improprie ponitur, habito respectu ad id quod fuit ante solutionem. Tertio pone, [c] quòd fideiussor nōdum poterat peruenisse ad certum locum: vtputa debilior, sed reus sic: & fideiussor volebat soluere in loco contractus, & creditor recipere. neuter enim de hoc cogebatur: sed creditor volebat interesse propter morā rei: certe non potest: ar. j. de fideiuss. l. si testamento. §. fin. & secundum hoc non augetur obligatio fideiussoris: quia adhuc non potest D conueniri. Quarto pone [d], quòd fideiussor conuenitur Capuæ: certe nec ex rei, nec ex sua persona habetur ratio loci: vt supra, eod. l. quòd si Ephesi. secus in vsuris ex stipulatu debitis. Sed certe similiter secus de debitis iudicis officio in contractu bonæ fidei. nam ad eas tenetur fideiussor Capuæ conuentus. cur ergo de debitis per stipulationem tantum dicat esse secus? Respon. quia in iudiciis stricti iuris nō veniunt sine stipulatione. sed si referas te ad bonæ fi. iudicium, idem esset. & secundum istam positionem non est contra. j. eod. Scæuola. §. idem Iulianus. secundum alios esset: sed ibi soluimus. sed vltimæ positioni non videtur consentio. Vel clarius no. [e] tria accessoria sunt propter moram rei, scilicet interesse. Item vsura debita ex mora, vt in bo. fi. Item vsura debita per stipulationem: puta si intra mensem sortem non solueris, tenearis tu reus extunc ad vsuras: in quas accessiones quæritur, an teneatur fideiussor simpliciter acceptus ex mora rei? Et dic, in primo non. sed ex sua mora sic, quæ poterit esse tardior, si debilior est ad eundum: vt hac. l. j. & ij. respon. & infra, de fide-

A iuss. si ex testamento. §. fin. Vel dic, si ex diuersis locis: vt infra, de duo. re. l. eadem. in fin. In secundo est opi. Pla. contra Ioan. quòd teneatur. quod dic vt. j. loca. l. quæro. In tertio [g] tenetur fideiussor: vt hac. l. iij. respon. Differt ergo primus à tertio secundum omnes: vt hic, neque enim &c. Et est ratio: quia in tertio iure stipulationis à reo debetur sub conditione, si nō soluerit intra mensem, intra quem, vtpote debitum, efficaciter tenetur fideiussor simpliciter acceptus, quasi omnia videantur solēniter acta: & quasi in omni quod reus se obliget. Sed in prima non venit interesse iure obligationis: sed per officium quod probat. vnde in idem, vtpote, nō debitum pure, vel sub conditione, non obligatur fideiussor. Obligatio ergo vsurarū efficax rei protendit illas ad fideiussorem: sed interesse, vtpote, inutiliter debendum, non extenditur ad fideiussorē. Item primum differt à secundo, secundum Io. Sed quare, cum vtrūque officio tam in interesse, quàm in vsura. Item vtrūque propter moram. Item vtrūque sub conditione tacita. s. si mora fuerit commissa? Respon. quia officium quod inhæret bo. fi. prouenit ex natura obligationis, & sic ab ea natura contrahit, vt sicut ipsa obligatio principalis ad fideiussorē extēditur: sic & in vsura. sed officiū quod inhæret arbitrariæ, non gratia actionis, cum stricti iuris sit. & ex accidenti propter locum: vnde ad fideiussorē non extēditur. quod dic vt insti. de act. §. in bonæ fidei.

Estne bene, & dect. P.

VIII. AFRICANVS libro tertio Quæstionum.

CEntum Capuæ dari stipulatus [c], fideiussorem accepisti [d]. ea pecunia ab eo [e] similiter, vt ab ipso promissore peti debebit: id est, vt si alibi, quàm Capuæ petantur, arbitraria agi debeat, lísque tanti æstimetur, quāti eius [f] vel actoris interfuerit eam summā Capuæ potius, q̄ alibi solui. Nec oportebit [g], quòd fortè [h] per reum [i] steterit quò minus tota cētum Capuæ soluerētur, obligationem fideiussoris augeri [k]. Neque enim [l]

h *Forte.* ideo, subaudi.

C i *Per reum.* nec rei, nec fideiussoris mora auget obligationem, vt hic: sed iudicis arbitrio committitur: vt in fi. huius. l. improprie ergo dicit obligationem. sed hic plus dicit, quòd mora rei hic nō nocet fideiussori. Accursius.

k *Augeri.* vt ar. j. de fideiuss. & man. l. fin. vbi non augetur. Quid est ergo quod dicitur j. de verb. oblig. l. mora. quæ est cōtra? Respō. nocet, vt in eo in quo est obligatus, nō liberetur interitu rei: nō vt in amplius teneatur, vel extra rem, vt hic. & quod dixit, hic æstimatur lis quanti actoris interfuit: subaudi, ex mora ipsius fideiussoris. Sed oppo. & videtur, quòd etiā ex sua persona nō teneatur fideiussor ad interesse. nam si fideiubeat in forte tantū, fideiussor nō tenetur ad vsuras, etiam [h] ex sua mora: ergo nec hic ad interesse. sed respon. ibi ideo, quia iure nouæ obligationis oportet q̄ veniant. quæ obligatio non interceſsit. hic autem officium iudicis inhæret principali. Sed adhuc videtur in totum teneri: vt. j. loca. l. quæro. in prin. quæ est cōtra. Sol. potest dici, secundum P. quòd hic fideiussor simpliciter interceſsit. [i] Si quæras, cur ergo non tenetur ad interesse vt ad vsuram, vt subiicit? Respon. quia à reo non debetur interesse, adhuc etiam per officium iudicis: sed vsura in stipulationem deducta erat: vt infra, proxi. respō. siue ergo vsura, siue interesse debitum sit eo tempore quo fideiusor da- D tur simpliciter, siue per officium iudicis: siue per stipulationē pure factam, vel sub conditione: si non soluerit in suo die: in omni eo & totō eo tenetur fideiusor cum omnia præsumantur solēniter acta: vt instit. de fideiuss. §. fin. & sic loquitur hic statim, &. j. loca. l. quæro. Si vero eo tempore non debebatur interesse per officium, fideiusor non tenetur: vt hic. [k] Idem in stipulatione vsurarum quæ postea facta est: licet huic solutioni videatur contra. j. eo. l. fi. Sed dicas, quòd ibi fideiusit in sortem tantum. [l] vel ibi ponitur quæstio: sed non soluit illam. [m] ponitur autem alia, & soluitur, an si creditor sortem accipiat, petatur interesse. Sed quidam dicunt, quòd ibi in omnibus tribus casibus, scilicet. l. quæro. in omnem causam obligatus est. hic in sortem tantum interceſsit: quod nil est: quia nulla esset iam differentia: cum & si in vsurario contractu pro sorte tantum intercedat, non in plus tenetur: vt infra, de fideiuss. l. si fideiusores. §. j. sed hæc. l. vult facere differentiam.

Ei bene, P. & dect.

Istud præcedit sine dubio, secūdum P.

Reprōbatur. secundū Pau.

Ista lectura est cōtra casum. l. si postea. j. rē. secundū Bar. Pau. & Ias.

l Diuinat, secūdū Ias.

m Dic, q̄ nō est verisimile, quòd iurisconsultus formas set quæstionem, & nō soluisset eā secundum Pau. & Ia.

I *Neque enim.* respon. tacitæ obiectioni. q. d. quare secus in vsuris quàm in interesse: in quibus vsuris tenetur fideiusor ex mora rei? Respon. neque enim &c. Accursius.

a *Causa.* id est, cum tractatur de interesse.
b *Stipulationes.* vna sortis, & alia vsurarum.
c *Vna.* scilicet stipulatio, vel obligatio.
d *Executionem.* id est, solutionem.
e *Committitur.* s. vbi vsuræ possunt peti per stipulationē. Accur.
f *Differentiæ.* probat interesse nó esse in obligatione.
g *Pars.* ex voluntate accepit. aliàs contra. j. de vsu. l. tutor. §. Lucius. Accursius.
h *Petatur.* à fideiussore, vel reo.
i *Dumtaxat.* secus ergo est, si vsura debetur per stipulationem: non per officium: vt. C. depositi. l. si depositi. &. C. de iudi. l. j. & idem in pœna per stipulationē debita: vt infra, de act. emp. Lucius. hic ergo pro parte soluta, etiam interesse remissum videtur: vt hic, & infra, eo. l. fi. in fi. Accursius.
k *Is qui. Stipulatore.* scilicet post petitionem: [a] nā antea potest: vt. ff. eo. l. iij. §. & generaliter. quæ est contra. Vel verius dic, q̄ ibi eligit vbi soluat. s. in altero nominatorum locorum, cum plura loca fuerint nominata: non autē in alio: vt hic, &. j. de verb. oblig. qui Romę. in prin. &. j. de fideiuss. l. fideiussor obligari. §. j. Sed cōtra adhuc: vt infra, de verb. oblig. continuus. §. cū ita. ibi, quia vbique potest solluere &c. Solu. potest vbique soluere: vt ibi, scilicet volente stipulatore: vel potest, id est, debet vbicumque conueniatur. Alij dicunt, q̄ ibi locus gratia rei positus erat tantū: vnde vbique soluere potest, vbi actor habet domicilium. hic gratia actoris. Acc.

a Et bene, Bar. & Ia.

**Fl petetur*

hæc causa [a] rectè comparabitur obligationi vsurarum. Ibi enim duæ stipulationes [b] sunt: hic autem vna [c] pecuniæ creditæ est: circa cuius executionē [d] æstimationis ratio arbitrio iudicis cōmittitur [e]. Eiúsque differentiæ [f] manifestissimum argumentum esse puto, quòd si post moram factam pars [g] pecuniæ soluta sit, & reliquum petatur [h]: officium iudicis tale esse debeat, vt æstimet quanti actoris interfit, eam dumtaxat [i] summā, quę peteretur*, Capuę solutam esse.

Non potest creditori inuito alibi solui, quàm in loco destinato. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro quadragesimo septimo ad Sabinum.

IS qui certo loco dare promittit, nullo alio loco, quàm in quo promisit, soluere inuito stipulatore [k] potest.

Ista lex est magis difficilis, quàm sit. l. centum Capuæ. ff. eo. & est glo. illius. & h. d. Fideiussor simpliciter acceptus, non tenetur ad interesse propter locum ex mora rei, etiam præcedente: nec admittitur, quòd simplex solutio pro rata sortis & interesse facta esse videatur. Et diuiditur, quia primo format quæstionem. Secundo respon. ad illam inducendo similia. Tertio, circa præ-

Si post moram.] CASVS. Debebas mihi. x. soluere certo loco. fuisti in mora soluendi. post moram dedisti fideiussorem. an teneatur fideiussor ad interesse quod debetur mihi ex mora rei, quæritur. in litera non respon. potest dici, quòd fideiussor non tenetur: & hoc innuit litera sequens, adeo &c. Et sic respondetur. dicit tamen, si petatur sors, & post moram soluatur, cessat iudicis officium. Si ergo interesse non fuit in obligatione, igitur nec fideiuss. fuit obligatus. posset tamen sic obiicere: pone, quòd tu debebas mihi. c. pro vsuris: si fideiussor soluat. c. ista. c. videbuntur soluta pro sorte & vsuris. sed hoc falsum est: quia accipiendo pecuniam, videor remisisse interesse. Viuianus.

l *Agere.* scilicet stipulator.

b Diuinat, Ias.

m *Acceptus.* dic, [b] scilicet, in centum tantum. secus esset, si simpliciter: [c] quia tūc in totum teneretur: vt dixi. ff. eo. l. centum. Vel dic, secundum Ioan. [d] si simpliciter fideiussit, non tamen tenetur ad interesse: quia non venit ex natura actionis. vel quærit, & non soluit. [e] Et sic not. quòd fideiussor in pœnis non tenetur: vt infra, ad munici. l. libertus. in fi. &. l. Lucius. §. j. arg. infra, de fideiuss. l. fi.

c Reprobatur. Paul. & Fulgo.

d Ista est vera, secundū prædic.

& arg. j. rem ra. habe. si sine. §. cum autem. Sed arg. contra. j. de fideiuss. si quis pro eo. §. ij. & [f] infra, de admini. tuto. l. tutor qui repertorium. §. penul. ADDITIO. Dic, quòd ibi pœna venit ex natura actionis: hic præter naturam. secundum Ias.

e Reprobatur per Ias.

f Melius est in. §. fin. secūdum Ias.

n *Debeatur.* à fideiussore. Accursius.
o *Obligatione.* fideiussoria. nam in obligatione principali bene est, quantum ad executionem.
p *Adeo.* nó sit in obligatione, vt. i. sicut, si cessaret arbitriū: & nūc quoq; sorte &c. & quod subiicit, nisi excipit à soluta: vel pone, vt sit coniunctio. & secundū hoc innuit, q̄ nunc soluta sorte, si iam deberetur interesse, nil posset peti: quod falsum est. Ité innuit, q̄ si post moram Ephesi soluit, q̄ simpliciter veniat interesse: quod falsum est [g] similiter, secundum quod not. ff. eo. quòd si Ephesi.

g Idē Alberi. Ange. Fulgo. & Ias. contra. Bart. & P.

A q *Nunc.* scilicet post moram.
r *Soluta.* à quouis eorum. nam & cum reus ibi conuentus non teneatur in plus: vt. ff. eo. quòd si Ephesi. ergo nec fideiussor, qui soluit id quod per stipulationē promisit, quòd dicitur reus arbitrio condemnatus. Sed ob. adhuc [h] in plus tenetur? Respon. non aliquo de [i] quatuor modis.

h In plus. dicta mouet vnum dubium. Quarto, illud determinat, & declarat. Secunda ibi, adeo. Tertia ibi, nisi si quis. Quarta ibi, quod non puto. Bartolus.

X. PAVLVS libro quarto Quæstionum.

SI post moram factam, quò minus Capuæ solueretur, quum arbitraria vellet agere [l], fideiussor acceptus [m] sit eius actionis nomine: videamus ne ea pecunia, quę ex sententia iudicis accedere potest, non debeatur [n], nec sit in obligatione [o]: adeo [p] vt nunc [q] quoq; sorte soluta [r], vel si* Capuæ petatur, arbitriū iudicis [s] cesset. Nisi [t] si quis dicat [u], si iudex centum [x] & viginti cōdemnare debuerit: centum solutis ex vniuersitate, tam ex sorte, quàm ex pœna [y] solutum videri: vt supersit petitio eius quod excedit sortem [z], & accedat pœna pro eadem [a] quantitate. Quod non puto admittendum [b], tanto magis, quòd creditor accipiendo pecuniam, etiam remisisse pœnam videatur [c].

i Iudicis, in vtroque certe casu cessat. in primo propter. l. illā, centum. in secundo propter. l. illam, quòd si Ephesi. in princ.

t Nisi. excipit ab eo quod dixit, sorte soluta.

u Dicat. & male.

x Centum. exemplum, secūdum Io. sors. c. interesse. xx. er. c. soluta octoginta &. iij. sol. & iiij. denarij soluta videtur de sorte. Ité. xvj. sol. &. viij. denarij pro pœna siue pro interesse. remanent ergo. xvj. sol. &. viij. dena. de sorte soluenda: quibus accedit pœna pro rata. pro quinta sui portionē, s. iij. sol. &. iiij. dena. & sic si bene cōputes, pro singu. v. solidis de sorte, debetur vnus sol. pro pœna. Sed M. sic: octogita sortis erāt, & in. xl. nomine pœnæ poterat cōdēnari. in c. solutis ex vniuersitate lxvj. sol. &. viij. den. de sorte sunt, sed de pœna xxxiij. sol. &. iiij. den. de sorte enī supersunt. xiij. sol. &. iiij. den. de pœna vj. sol. &. viij. denarij. & hæc computio ad eundē sensum recidit.

B

C

DE CONSTITVTA pecunia.

TITVLVS V.

D

y Ex pœna. id est, de interesse.
z Sortem. id est, centum. Azo.
a Pro eadem. proportionabiliter, scilicet cum ibi quinquies tam contineatur in sorte, quàm in interesse, secundum positionem factam, quòd sors erat. c. interesse. xx. ergo. v. partes. c. solutorum in sortem videntur cessisse. sexta autem pars. c. videtur cessisse interesse: quæ sexta. c. cōtinet. v. partes de interesse. remanet ergo septima pars sortis, & interesse soluenda. Azo.
b Admittendum. scilicet vt ex sorte & interesse solutum videtur. & ita non respōdet quęstioni propositæ, an fideiussor in omnem causam teneatur. Vel dic, non puto admitti, quòd fideiussor teneatur. nam & in prin. & in fi. huius. l. probare intendit interesse non esse in obligatione ea ratione, quia sorte soluta pœna peti non potest. & hoc idem probat. ff. eo. l. centum. primum tamē verius est, vt quæstioni non respon. & sic pro vtroque, si simpliciter sit acceptus, teneatur: vt & not. ff. eo. l. centum. in solutione contrarij. j. locati. l. quæro. j. respon.
c Videatur. Nota recipiendo sortem videtur remitti pœna: vt hic, & ar. j. de pub. & vec. hoc edicto. & ar. ff. si quis cau. l. si duo. §. j. & l. ij. in princ. &. ff. de arbi. l. Celsus. ar. contra. j. vi bo. rap. l. pe. & arg. j. de ædil. edic. l. quis sit. in princip. & ar. j. de fur. l. qui ea. & arg. j. de ædil. edic. l. quis sit. in princip. & ar. j. de fur. l. qui ea. mente. & ar. contra. C. de sol. l. j. Sed in arbitrariis [d] & iudicialibus pœnis locum habent prima ar. non in legalibus: vt supra, de condic. fur. l. si pro fure. In conuentionalibus refert, sit dictum rato manente pacto, vel non: vt infra, de excep. do. l. apud Celsum. §. Labeo. &. ff. de transac. l. qui fidem. Item quid si reus soluat alibi, [e] an fideiussor in interesse poterit conueniri? Respondeo sic, [f] si in pro- interesse fideiussit: non aliàs: sed ipse reus non, vt hic. sed nec ipse nec fideiussor: nisi in hoc specialiter fideiussit. Item contra. ff. eo. l. iij. §. item Iulianus. Solu. vt ibi.

d Arbitrariis.

e Alibi.

f Nec ipse nec fideiussor.

DE CONSTITVTA PECVNIA.

Supra de principalibus personis locutus: nunc de illis quæ accedunt.

Hoc edicto.] CASVS. Dicitur, quòd hoc edictum æquitatem habet: quia naturalis æquitas suadet, vt ea quæ quis [g] promittit ex proprio consensu, ea adimpleat: quia grate. Fulgo. est

g Grate.

BIU Cujas

est &c. [AIT PRAETOR.] Qui pro alio cõstituerit soluere, cogam. & hoc verum est, nisi in muliere: quæ si pro alio intercedendo constituit, non tenetur: sed pro se sic: quia masculinum cõcipit & fœmininũ. [DE PVPILLO.] Pupillus sine tutoris auctoritate constituendo non obligatur. Si filius cõstituit se solurũ, pater tenetur pro eo de peculio. [EVM QVI.] Volebã à te stipulari, quod alius mihi debebat: tamẽ fuit inutilis stipulatio. volebã istã stipulationẽ habere vim nudi pacti, vt ita haberet locũ actio de constituta. dicit, ꝙ non potest: quia nõ habui animum constituẽdi. nec ex stipulatione: quia inutilis fuit stipulatio. [DEBITVM.] Quod debeo, vel alius debet, constitui potest. vnde ad hoc quòd cõstitui posit, sufficit, ꝙ naturaliter debeat: vel etiam iure prætorio, pater vel dominus obligatur de peculio, quatenus fuit in peculio tẽpore constitutionis, si constituatur intantum inquantũ filius tenebatur: licet in peculio tẽpore constitutionis minus sit, insolidũ tenebitur: & etiam si nil sit in peculio. si autẽ maritus sic constituit se soluturum. c. quæ accepit nomine dotis: non inquãtum facere potest, tenetur, sed insolidũ condẽnatur: tamen mulier cõdemnatur inquantũ facere potest. Viuianus.

a *Hoc edicto.* quod est ff. proxi. §.

b *Aequitati.* vt & illud. ff. de pac. l. j. in prin.

c *Graue est.* ff. homini graui. sic &. ff. depos. l. j. §. merito. Accur.

d *Cõstituit.* soluere cogam. Azo. & sic iunge quod est. ff. eo. si duo. §. ait prætor.

e *Mulieres.* pro se. ff. & non pro aliis, vt subiicit. Et no. hic, quòd sub masculino genere cõtinetur fœmininũ: sed non e contra: vt. ff. de verb. sig. a l. j. & de leg. ij. si ita scriptum. &. l. qui duos. & l. Lucius. §. cum quæsitum.

f *Intercesserint.* scilicet pro alio.

g *Non obligatur.* etiã naturaliter, quando infantiæ proximus est: vt. ff. de condic. inde. l. quod pupillus. Vel dic ciuiliter, quando est proximus pubertati: sed naturaliter sic: vt. ff. de nouatio. l. j.

h *Teneri.* quia ex omnibus causis obligatur, vt paterfamilias: vt ff. de act. & oblig. si filiusfa. Ir.

i *Stipulatus.* quia forte est inter absentes.

k *Non animo.* Arg. quòd si non valet quod ago vt ago: nec valet vt valere potest. sic &. ff. de condi. l. j. &. ff. de verb. oblig. l. j. §. si quis ita. in fi. Sed arg. contra, vt. ff. depos. Lucius Titius cum haberet. &. ff. de transac. l. & post. §. si fideiussor. & instit. de adop. §. fi. &. ff. de pac. si vnus. §. pe. Sed qualiter sciam, quòd stipulari sibi voluerit, non constitui? Respon. ex verbis quæ præcesserũt: vt. ff.

I. VLPIANVS libro vicesimo-septimo ad Edictum.

HOc edicto [a] prætor fauet naturali æquitati [b], qui constituta ex consensu facta custodit: † quoniam † graue est [c] fidem fallere.

Masculinum concipit fœmininum. Bar.

¶ Ait prætor: *Qui pecuniam debitam constituit* [d]. *Qui*, sic accipiendum est: quæve. Nam & mulieres [e] de cõstituta tenentur, si nõ interceſſerint [f].

Hæc dictio, qui, refertur ad masculos, & ad fœminas maiores & minores, liberos & in potestate. Bartolus.

¶ De pupillo & si nihil sit expressum edicto: attamen sine tutoris auctoritate constituendo non obligatur [g]. Sed si filiusfamiliàs constituerit: an teneatur, quæritur. Sed puto verum, & ipsum constituentem teneri [h], & patrem de peculio.

Hic exponitur verbum, constituit, licet eius expositionem reassumat infra, eo. l. qui autem. §. constituere. & h. d. Cum tractamus de obligatione inducenda: si non valet quod ago vt ago, nec valet vt valere potest. Bartolus.

¶ Eũ qui inutiliter stipulatus [i] est, cum [vtiliter] stipulari voluerit, non constitui sibi: dicendum est de constituta experiri non posse: quoniam non animo [k] constituentis, sed promittentis factum sit.

Hic incipit exponere illud verbum, debitam: & durat hæc expositio vsque ad. l. qui autem. §. constituere. & ne procedat in æquiuoco hic verbum, pecunia, non exponit: sed pro constanti omnes veteres acceperunt pecuniam pro qualibet re. Solum ergo ad expositionem huius verbi, debitam, attẽdit. & h. d. Sicut aliud pro alio potest solui: ita aliud pro alio potest constitui. Bartolus.

¶ An potest aliud constitui, ꝙ quod debetur, quæsitum est? Sed cum iam placet, rem pro re solui posse [l]: nihil prohibet & aliud pro debito constitui. Denique si quis centum debens, frumentum eiusdem pretij constituat: puto valere [m] cõstitutũ.

Debitum intelligitur ex quacũque causa, quæ parit obligationem ciuilem & naturalem, vel naturalem tantum: vel de iure prætorio sine exceptionis obstaculo. Item siue sit debitum purè, siue sit in diem. h. d. vsque ad. l. eum qui. Bartolus.

¶ Debitum autem ex quacumque causa potest constitui: id est, ex quocumque contractu: siue certi, siue incerti: [n] & si ex causa emptionis quis pretium debeat: vel ex causa dotis: vel ex causa tutelæ [o]: vel ex quocumque alio contractu. ¶ Debitum autem vel natura sufficit [p]. Sed & is qui honoraria actione [q], non iure ciuili obligatus est: constituendo tenetur. Videtur enim debitum, & quod iure honorario debetur. Et ideo & pater & dominus de peculio obstricti, si constituerint, tenebuntur vsque ad eam quantitatem, quæ tunc fuit in peculio cum constituebatur [r]. Cæterum si plus suo nomine [f] constituit: * non tenebitur in id quod plus est.

II. IVLIANVS libro vndecimo Digestorum.

QVòd si filij nomine constituerit se decem soluturum: quamuis in peculio quinque fuerint, de constituta in decem tenebitur [t].

III. VLPIANVS libro vicesimo-septimo ad Edictum.

QVod si † maritus plus constituit ex dote, quàm facere poterat: quia debitum constituerit, insolidũ quidem tenetur: sed mulieri inquãtum facere potest, condemnatur [u]. ¶ Si quis autem constituerit, quod iure ciuili debebat, iure prætorio non debebat: id est, per exceptionẽ [x], an constituẽdo teneatur, quæritur? Et est verum (vt & Pomponius scribit)

a *Hoc edicto.* quod est ff. proxi. §.

b *Aequitati.* vt & illud. ff. de pac. l. j. in prin.

c *Graue est.* ff. homini graui. sic &. ff. depos. l. j. §. merito. Accur.

d *Cõstituit.* soluere cogam. Azo. & sic iunge quod est. ff. eo. si duo. §. ait prætor.

e *Mulieres.* pro se. ff. & non pro aliis, vt subiicit. Et no. hic, quòd sub masculino genere cõtinetur fœmininũ: sed non e contra: vt. ff. de verb. sig. a l. j. & de leg. ij. si ita scriptum. &. l. qui duos. & l. Lucius. §. cum quæsitum.

f *Intercesserint.* scilicet pro alio.

g *Non obligatur.* etiã naturaliter, quando infantiæ proximus est: vt. ff. de condic. inde. l. quod pupillus. Vel dic ciuiliter, quando est proximus pubertati: sed naturaliter sic: vt. ff. de nouatio. l. j.

h *Teneri.* quia ex omnibus causis obligatur, vt paterfamilias: vt ff. de act. & oblig. si filiusfa. Ir.

i *Stipulatus.* quia forte est inter absentes.

k *Non animo.* Arg. quòd si non valet quod ago vt ago: nec valet vt valere potest. sic &. ff. de condi. l. j. &. ff. de verb. oblig. l. j. §. si quis ita. in fi. Sed arg. contra, vt. ff. depos. Lucius Titius cum haberet. &. ff. de transac. l. & post. §. si fideiussor. & instit. de adop. §. fi. &. ff. de pac. si vnus. §. pe. Sed qualiter sciam, quòd stipulari sibi voluerit, non constitui? Respon. ex verbis quæ præcesserũt: vt. ff. de testa. l. hæres. §. sed si notam. & de lega. j. si seruus plurium. §. fi. sed cum acceptilatio quandoque iure pacti valeat: vt diximus, supra, de pac. si vnus. §. penul. quare non stipulatio valet iure constituti? Respondeo: facilius exceptio quàm actio paratur.

l *Posse.* vt & supra, si cer. peta. l. j. §. j. & infra, de iure do. si ei nuptura. & infra, loca. sed addes. §. si dominus.

Factũ pro dato, vel contra, consistitui nõ posse.

Sed an factum pro dato, vel econtra, vel vnũ pro alio constituí? Respon. secundũ Ioan. nõ valet, cum multũ intersit inter factũ & datũ: vt. ff. tit. j. l. ij. §. Iulian^9. &. ff. de sol. qui res. §. mihi. x. Item not. ex hoc. §. pe. & infra, eo. qui autem. §. j. quòd non sit necesse id esse debitũ quod constituitur: si tamen propter debitum constitutio fiat.

m *Valere.* aliter in fideiussore: vt. ff. de fideiuss. l. si ita.

n *Incerti.* vt in quo est factum: vt infra, de verb. oblig. vbi autẽ. §. qui id.

o *Tutelæ.* hic est quasi contractus.

p *Natura sufficit.* secus in ciuili debito: vt ff. l. iij. §. j. Azo. Et nota, quòd improprie naturale dicitur debitum: vt. ff. de fideiuss. l. fideiussor obligari. §. j.

q *Actione.* vt quia me deferente iurauit quis sibi deberi. aliud etiam exemplum hic subiicit, & ideo &c.

Hal. cõstituant: nõ tenentur.

r *Constituebatur.* illud enim tẽpus inspicitur: vt hic, & infra, de iure do. l. si pater. §. qui debitorem.

f *Suo nomine.* putãs se teneri. Accursius.

† *Iste tex. est not. secũdũ Bal. ad hoc* quòd libellare videtur: vt supra, si *lis in quo* quis cau. l. sed & si. §. pe. *petitur dos* &. §. fin. *restitui, de*

t *Quod si filii. Tenebitur.* quia exceptioné remittit: vt. ff. de cõdi. inde. l. is cum quo. vel vt ibi, *egeat. Bolo.* & l. nã & si. &. ff. de lib. leg. si quis reũ. §. huic. *istã gl. sing.* ad hoc ꝓpo & da exemplum in exceptione pacti. vel ciuile remanet debitum: *situm, quòd* vt. ff. de sol. Stichum. §. naturalis. Item in chirographo *exceptio nõ* nium: vt. C. de non nume. pecu. l. in contractibus. vel quia iurauit *numeratæ* debitor se non debere: vt. ff. de iureiuran. l. fi. &. d. §. naturalis. vel *pecuniæ di-* ex ea causa constituit quam subesse credebat, quæ non fuerat: *citur esse fa* vt. ff. de excep. do. l. ij. §. j. secus si odiosa, esset tutus excep. quia tũc *uorabilis:* i- constituens tenetur: vt in Maced. vt supra, de condic. indeb. l. qui *dẽ dicit esse* exceptionem. nisi filius iusto errore ductus constituat: vt infra, ad *glo. in excep-* Maced. l. fin. Sed quid si sciens se quis nullo modo teneri, consti- *tione pacti.* tuat? Respon. tenetur secundum Bul. & H. quia donare videtur: *de nõ petẽ-* vt. ff. de reg. iur. l. cuius. &. ff. de noua. si quis delegauerit. *do. Bolog.*

x *Per exceptionem.* f. fauorabilem: quia ex ea datur etiã repetitio.

BIU Cujas

a *Iuribus.* id est iure naturali, vel ciuili, cum effectu.

b *Debebat.* dic, id est, iure ciuili & naturali, scilicet pacto. nam per pactum iure prætorio naturaliter obligatur. Vel dic, quòd ille cui ciuiliter tenebar, me deferente iurauit sibi deberi. & sic etiã actio in factum prætoria est quæsita. Vel dic, in eo qui iure prætorio prius tenebatur.

& hoc quod debebat, legauit: vt. j. de lega. j. si creditori. §. id quod.

c *Non inuitus.* sed volens. Accursius.

Sed & si cite.] CASVS est planus vsque ad. §. item si mihi. [ITEM SI MIHI.] Stipulatus sum à te. x. dari Titio. si constituas te soluturũ Titio, non valet constitutio, quia petere nõ potest: licet possit ei solui. si autem constituisti te soluturum mihi, aut Titio: mihi cõpetit actio de consti. pe. & tamen ei potest solui pe. Sed pone vt in primo casu. Stipulatus fuisti mihi aut Titio dari: cõstituisti te mihi soluturum. soluisti Titio. nõ liberaberis: & habebis condictio. indebiti cõtra Titiũ. idem erit in duobus reis stipulandi, quia si alteri constituatur tantũ: & alteri postea soluatur: soluens nõ liberatur: soluenti competit condictio indebiti. Cætera omnia plana sunt vsque ad. l. item illa verba. Viuianus.

d *Sed & si citeriore die.* multo magis si in vlteriorem: licet in dote sit aliter: vt infra, de pact. do. l. de die. Item potest intelligi hęc lex, quando idẽ principalis debitor cõstituit ante diẽ: sicut. ſ. posuit in positione casus. Quid de alio? forte idem: & per hoc differt à fideiussore qui nõ potest etiam tempore in plus obligari: vt insti. de fideiussor. §. fideiussores. versi. item si ille. Sed an ante diem rei conueniri poterit iste? Quidã dicũt quòd non: vt. j. eo. id quod. Tu dic, quòd sic. nam aperta est differentia inter conditionẽ de qua ibi dicit, & diem: quia ante conditionem nullo modo debita est pecunia: sed ante diem sic: vt. j. de verb. oblig. l. cum qui kalendis. nisi ignorabat cõstitutor aliã diem prolixiorem: tunc forte potest habere locum quod dicunt.

e *Evm qui. Constat.* & erit arbitraria: vt. j. eo. si duo. §. j. videbatur enim contra, quasi esset indebitum, quantum ad alia loca: vt diximus. ſ. de condi. indebi. l. qui loco certo.

f *Romæ.* existentem.

g *Quod & verum est.* immo videtur falsum. nã in loco vbi prius incepit esse debitum, non vbi nunc constituit, debet conueniri: vt. ſ. de iudi. l. si quis in legatione. quę est contra. So. quatuor modis dicitur. Primo quia ibi constituit se soluturum quod debuit ante legationem: vnde spectatur origo: vt sicut prima actio in legatione intendi non potest, ita nec ista. at hic constituit quod in legatione ipsa debere cœpit, vnde tenetur: vt. ſ. de iud. l. ij. §. legatis. versi. omnes. Vel secundo hic & ibi sit debitum ante legationem. sed ibi antequam esset legatus, constituit quòd soluerot quando esset legatus. hic autem iam erat legatus quando constituit. Sed hæc solutio tollitur. j. de legatio. cum quæritur. vbi dicitur non referre, in legatione vel ante promittat quis se soluturum tempore legationis: sed certe & aliter ibi casus ponitur: vt ibi no. Vel tertio fiat vis sola appositione loci: quia ibi nõ fuit appositus locus vbi sit soluendũ. hic sic. Vel quarto dic, quòd ibi non conueniatur vbi constituit. i. vbi constitutio facta est: vt hic inspiciatur: sed vbi solutio est facienda: & ita hic prima & vltima placet.

h *Denegatur.* immo videtur dari, cum ibi cõtraxisse videatur: vt. j. de act. & oblig. l. contraxisse. & de bo. auct. iudi. pos. l. iij. quæ sunt contra. Sol. licet defectione iuris ibi cõtrahere videatur, tamẽ & ibi habet forũ vbi fuerunt verba contracta: & ideo ibi cõueniatur: vt. j. eo. si duo. §. j. Vel dic quòd hic ante legationem cõstituit. vnde sicut de aliis contractibus etiam Romæ ante legationẽ factis in legatione conueniri nõ potest: ita nec de hac, vt supra, de arbi. nõ dissimuemus. §. item si quis.

i *Exactũ.* non in personam, id est, non inquiritur quę pśona debeat, sed simpliciter, an sit debitum.

k *Debetur.* scilicet mihi. & hoc si tua voluntate fiat, non aliàs: vt supra, de nego. geſt. soluendo. &. j. de noua. Stichum. §. fi.

l *Seii.* ſ. debitoris.

m *Tenetur.* debent ergo verba cõcipi in personam constituentis & eius cui constituitur. si autem dicam, cõstituo soluturum me & Titiũ eo non cõsentiente nõ tenetur, sed ego solus teneor. ſ. pro rata. sed si dicã, satisfiet tibi à me, aut à Titio: eo non cõsentiente: tunc tenetur ego insolidum: sed ipse in nihilum: vt in auth. vt cum de ap. co. §. fin. col. viij. Econtra si constituo me soluturum alij: non agit ille alius nisi sit pupillus tuus vel adultus, vel ciuitas cuius administrator es: vel collegium cuius es prælatus: sed tu agere potes si tua interest illi solui: sicut in stipulatione: vt. j. in sequentibus. §. §. & infra, de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. si stipuler. & l. x. §. fina. Item not. hic vnum alium non obligare: vt insti. de inut. stip. §. si quis alium. nisi iure potestatis vel successionis: quia hæres sit, vel ei attineat. tunc enim secus est: vt. j. de verb. oblig. l. stipulatio ista. in fin. j. respon. &. §. j. &. ij.

n *Non teneberis.* vt infra, de contrahen. emp. l. fundus. &. C. si quis al. vel sibi. l. multum. in fi.

o *Non domino.* & sic actio ipsi procuratori quæritur quam cedet domino, sed possessionem statim quærit domino: vt infra, de pig. act. solutum. §. fin. &. C. per quas perso. nob. adqui. l. j. & adde quod not. j. de stipul. ser. l. j. in prin.

p *Actori.* vt supra, quod cuiusque vniuersi. l. fin. in fin. & l. item. §. fin.

q *Vtilem.* idem in pignore: vt. C. per quas perso. no. adqui. l. fin.

Seru.

A

exactum[i] est: non vtique vt is, cui cõstituitur, creditor sit. nam & quod ego debeo, tu constituendo teneberis: & quod tibi debetur, si mihi constituatur, debetur[k].

Per epistolã potest quis se obligare cõstituendo se pro debito alteri, non alium. Bar.

¶ Iulianus quoque libro vndecimo scribit: Titius epistolam ad me talem emisit: Scripsi me

B secundum mandatum Seij, [l] si quid tibi debitum adprobatũ erit, me tibi cauturum, & soluturum sine controuersia. tenetur Titius de constituta pecunia. ¶ Sed si quis cõstituerit aliũ [pro se] soluturum, non se pro alio: nõ tenetur. [m] & ita Põponius libro octauo scribit.

Verba constituti debent referri ad eum cui fit, non ad aliũ: nisi ille alius fingeretur idem ratione potestatis vel legitimæ administrationis. h. d. vſq; ad. l. sed si filio. §. 1. Bar.

¶ Item si mihi constituas te soluturum, teneberis. quòd si mihi constitueris, Sẽpronio te soluturum, non teneberis[n]. ¶ Iu-

C lianus libro vndecimo Digestorum scribit, procuratori cõstitui posse. quod Põponius ita interpretatur, vt ipsi procuratori constituas te soluturũ, non domino. [o] ¶ Item tutori pupilli constitui potest, & actori [p] municipũ, & curatori furiosi: sed & ipsi constituentes tenebuntur. ¶ Si actori municipum, vel tutori pupilli, vel curatori furiosi, vel adulescentis ita constituatur, *municipibus solui*, vel *pupillo*, vel *furioso*, vel *adulescenti*: vtilitatis gratia puto dandam municipibus, vel pupillo, vel

D furioso, vel adulescenti vtilẽ [q]

BIU Cujas

a *Seruo.* repete, constat. Accursius.
b *Obligationem.* s. constat. Azo. Et not. quòd Pisana litera dicit, qualem qualem obligationem: sed in cõmuni deficit qualé qualé.
c *Dem est. Constitutum.* ex causis quibus quæritur. Ir. vel scilicet ex re & ex opera.
d *Ed & si filio. Constituatur.* suo vel patris nomine. Io.
e *Nomine.* nũquid ergo noĩe stipulãtis poterit propter tacitũ mãdatum de soluendo ex stipulatione descẽdẽs? Rñ. non. Cur ergo dicit, suo? Rñ. qa ꝓpter mãdatũ expressũ posteà facere posset. Acc.
f *Posit.* vt j. de verb. ob. l. eũ qui ita. §. q sibi.
g *Si vero. Soli. mihi.* Hoc expresso. aliàs posset solui adiecto prioris obligationis: vt j. de solu. si ita stipulat⁹. in prin. q̃ est cõtra. Ac.
h *Titius. Ei.* id est, sibi.
i *Dem est. Solutum est.* vt posit repeti per condic. indebiti. Acc.
k *Loco eius.* non tamẽ per omnia. nã vbi soluit, liberatur ab vtroq;: secus in constituta pecunia. sed quo ad hoc, quia sicut postea non posset illi solui, ita nec modo: sed nunc ab alia est liberatus per exceptio. tũc ipso iure esset liberatus quando soluisset. & ad hoc. ff. de ꝓcu. licet. §. porro. &. j. de duo. re. l. ex duobus.
l *Actan⁹.* i. ita demũ: vt supra. c. l. eũ. §. quod exigimus.
m *Hæreditatem.* arg. ad ea quæ fiunt dignitate pendente, vt valeant: quia & perscriptio curit hæreditate iacente: vt j. de di. & tẽpo. præscrip. l. si seruus. Azo.
n *Capto.* non ita pro deportato: vt. j. de fideiussl. si debitori. j. respõ. Sed an statim hi potuerunt cõueniri? Rñ. sic: vt dixi de eo qui citeriori die cõstituit se soluturum: vt supra, eo. l. sed & si citeriore.
o *Tenetur.* s. de cõstituta. sed in aliis nõne tenet quasi donauerit si sciẽs fecerit? Rñ. ita, vt C. ad. l. Falc. l. fi. Azo. sed hoc falsum est iure isto, cũ nudo pacto nõ fiat donatio, sed cõstitutũ sic: vt insti. de act. §. de constituta. sed hodie sic: vt. C. de dona. si quis argẽtũ. §. pe. Ac.
p *Debita est.* vt &. ff. de pac. si tibi. in princip. & supra, si cer. peta. l. rogasti. §. si tibi. & arg. ff. de cõdic. indeb. si nõ sorte. §. j. &. §. si centũ. & sic no. ex hoc. §. &. j. ff. Vetus.

actionem. ¶ Seruo [a] quoque cõstitui posse constat: & si seruo constituatur, domino solui, vel ipsi seruo, qualem qualem seruum domino adquirere obligationem [b].

VI. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

IDem est, & si ei, qui bona fide mihi seruit, constitutum [c] fuerit.

VII. VLPIANVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

SEd & si filiofamiliàs constituatur [d], valet constitutum.

Adiecto non potest constitui, sed principali creditori: & postquam creditori fuerit constitutum, impeditur facultas soluendi adiecto vel alteri correo credendi. h. d. vsque ad. l. hactenus. Bartolus.

¶ Si mihi aut Titio stipuler, Titio constitui suo nomine [e] non posse, Iulianus ait: quia nõ habet petitionem, tametsi solui ei possit [f].

VIII. PAVLVS libro vicesimonono ad Edictum.

SI verò mihi aut Titio constitueris te soluturum: mihi competit actio. quòd si postea quàm soli mihi [g] te soluturum constituisti, solueris Titio: nihilominus mihi teneberis.

IX. PAPINIANVS libro octauo Quæstionum.

TItius tamen indebiti condictiõe tenebitur: vt quod ei perperam solutũ est, ei [h] qui soluit reddatur.

X. PAVLVS libro vicesimonono ad Edictum.

IDem est, & si ex duobus reis stipulandi post alteri constitutum, alteri postea solutum [i] est: quia loco eius [k] cui iam solutum est, haberi debet [is] cui constituitur.

Sufficit ad constitutum quòd sit debitũ, licet non appareat persona quæ debeat. h. d. ista. lex. Bartolus.

XI. VLPIANVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

HActenus [l] igitur constitutum valebit, si, quod constituitur, debitum sit: etiã si nullus appareat qui interim debeat: vt puta si ante aditam hæreditatẽ [m] debitoris, vel capto [n] eo ab hostibus, constituat quis se soluturum. Nam & Pomponius scribit, valere cõstitutum, quoniã debita [ea] pecunia cõstituta est.

Qui plus debito constituit se soluturũ, tenetur vsque ad quantitatem debiti, non vltra. Bartolus.

¶ Si quis cẽtum aureos debẽs, ducentos constituat: in centum tantũmodo tenetur: [o] quia ea pecunia debita est. [p] Ergo & is, qui sortem & vsuras, quæ [q] non debebantur, constituit: tenebitur in sortem dumtaxat.

XII. PAVLVS libro decimotertio ad Edictum.

SEd & si decem debeantur, & decem & Stichum constituat: potest dici decem tantummodo nomine teneri.

XIII. IDEM libro vicesimonono ad Edictum.

SEd si quis viginti debẽs decem constituit se soluturũ, tenebitur. [r]

XIIII. VLPIANVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

QVi autem constituit se soluturum, tenetur, siue adiecerit certam [s] quantitatem, siue non [t].

Sufficit quòd illud quod in constitutum deducitur, sit de accessoriis ad debitum, licet per se principaliter non sit debitũ. Bar.

¶ Si quis constituerit se pign[u]daturum, cum [x] vtilitas pignoris * irrepserit: [y] debet etiã hoc constitutum admitti. Sed & si quis certam personam [z] fideiussuram pro se constituerit, nihilominus [a] tenetur: vt Põponius scribit. Quid tamen si ea persona nolit fideiubere? Puto teneri [b] eum qui cõstituit: nisi aliud actum est. quid si ante decesserit? si mora interueniente, æquũ est teneri eum qui cõstituit, vel in id quod interest: vel vt aliam personam non minus idoneam fideiubentem præstet. Si nulla mora [c] interueniẽte: magis puto non teneri.

Hic iurisconsultus exponit verbũ, cõstituere, positum in edicto. & h. d. Constitui etiam potest inter absentes interueniente organo: & nuntius præstat nudum ministerium. h. d. cum. l. seq. Et diuiditur. Primo ponit vnum dictum. Secundo respondet tacitæ obiectioni. Secunda ibi, & licet. Bar.

¶ Constituere autem & præsentes & absentes possumus: sicut pacisci & per nuntium, & per nosmetipsos, & quibuscumque [d] verbis.

si ab alio fiat constitutio. Accursius.

A xi. rñ. q̃ iutilis adiectio vitiat, & nõ vitiat: vt &. j. de vsu. l. placuit.
q *Quæ.* scilicet vsuræ.
r *Ed & si quis. xx. Tenebitur.* in decem scilicet. Accursius.
s *Qui autem. Certam.* puta. x. Azo.
t *Siue non.* puta quòd ille debet, dummodo certum quid debeat.
u *Pignus.* ꝓ alio qui debitor erat, siue pro semetipso.
x *Cum.* hic ver. potest esse ex parte subiecti, & ex parte prædicati.
y *Irrepserit.* dicũt quidam quòd in naturali debito solum est hæc vtilitas: cũ illud per retentionem tantum seruetur: vt Co. de vsur. l. per retentionem. Tu dic, etiam in ciuili & naturali debito, quia tutius est &c. vt instit. de ob. quæ ex deli. §. furti. in ciuili autẽ tantum non habet locum: quia nec petitio nec retentio ibi datur: & ita non expedit habere pignus. Sed quomodo valet hoc constitutum: vt hic, &. j. e. promissor. in fin. cum non sit debitũ: vt. ff. e. l. j. §. debitũ. Solu. illud in principalibus: hoc in accessoriis. Vel dic, q̃ non oportet quòd sit debitum: sed sufficit quòd fiat ꝓ debito: vt ibi dixi.
z *Sed & si quis certam personam.* idem & si in certam: vt infra, eod. l. promissor. §. fi. & infra, de re iudi. si quis ab. in prin. sed de certa dixit propter id quod statim dicturus est. Azo. Sed nunquid alienum factum promittere videtur? Respon. non: immò suũ, cum se curare promisit: vt instit. de inuti. sti. §. si quis aliũ.
a *Nihilominus.* subaudi quàm pecuniam cõstituisset: licet pecunia non sit constituta. Accursius.
b *Teneri.* sed ad quid tenetur? dic vt. j. proxim.
c *Si nulla mora.* similis distinctio est supra, de condic. ob causam l. iij. §. idem erit. versi. sed & si Stichus. Item not. hic de præstatione similis personæ, & æqualiter idoneæ: vt supra de arbi. l. Labeo. §. fi. &. l. sequen. & infra, loca. l. si quis domum. in prin.
d *Quibuscumque.* idoneis tamen: vt infra, de mu. & ho. vt gradatim. §. & si lege. sic supra, de arbi. l. sed si compromissum. idem

* *Flo. pignorum*

BIU Cujas

a ET licet. *Constituitur.* vt nuntius.
b *Ministerium.* vicem enim gerit epistolæ, siue picæ: vt hic, & infra, de acqui. pos. quod meo. §. procurator. & ar. infra, de vsur. l. si quis solutionem. §. fi. & infra, & vi aut clam. l. iij. in prin.
c SI duo. *Vel.* pro etiam. & habent beneficium epistolæ, si pro alio constituant: vt Cod. eo. l. fin. si pro se, habent beneficium nouæ constitutionis: vt in authen. de duobus reis. §. j. col. vij. Accursius.
d *Sed & certo.* vbiq;, idoneo tamen loco. Azo. vt supra, de iudi. l. eum qui.
e *Constituit.* se solutu-rum & facturum. Acc.
f *Soluisse.* vbi quid erat dandum. Azo.
g *Neque fecisse.* vbi factum erat in obligatione. Azo.
h *Constitutum est.* subaudi, reū satisfacere cogam, vel similia, quicquid de re contingat. Azo. verba autem quæ sequūtur, ergo & cætera. sunt Vlpiani.
i *Actorem.* & reus vel non facit, vel non soluit. Accursius.
k *Tenet actio.* scilicet, de iure mero, secundū verba edicti proxime dicta. Vel dic, id est tenere videtur: sed de æquitate non tenet, quādo in rerum natura desiit esse res constituta: vt subiicit, & infra, depo. l. si plures. §. fi. & infra, de iure do. l. si is. in princ. Accursius.
l *Stetit.* quia interiit ante diem constituti.
m *Subueniri.* scilicet de æquitate.
n *Hæc autem verba.* quæ sunt. §. proxi. §.
o *Reum.* supple, vel soluisse.
p *Constituti.* id est ad tempus quo erat soluendum: vt extunc sit in periculo constituētis: prius non: quia dies vel ponitur, vel tacitè intelligitur: vt infra, eo. l. promissor. §. j.
p *Constituti.* scilicet quo erat soluendum. & hoc secundū significationem verborum, sed aliud est ex interpretatione: vt infra. l. proxim.
q *Ed & si alia die.* id est, post tempus constituti.
r *Offerat.* scilicet vt morosus.
s *Accipiendi.* nam non fuerat ei damnosa mora. Accursius.
t *Reo.* re perempta post oblationem.
u *Exceptione.* scilicet, doli exceptione si obtulit postea, & actor noluit, & res periit post diem cōstituti, & post oblationē. nā ante nullatenus tenebatur de constituta: cum sit actoris periculo: & sic licet purgare moram. Sed contra. C. de contrahen. & commit. stipu. l. magnam. Sol. ibi erat pœnalis stipulatio, & ibi mora nō purgatur: hic quo ad interitum purgatur, vt hic: non pœnalis: vt infra, de verbo. obli. l. si seruum Stichum stipulatus. §. sequitur. Ac.
x *Iusta.* scilicet ipso iure. Azo. vbi primo quantitas: vt infra, de solu. l. qui. x. ij. respon. Accursius.
y *Actoris.* qui recusat accipere: & ita non accipere, est factum.
z *Ad tempus iudicii.* etiam post intra paucos dies: vt plene diximus supra, si quis cau. l. & si post tres.
a *Noceat.* facit ad le. j. de pericu. & commo. rei ven. l. illud. cum suis concor.

† *Bal. dicit istū tex. singu. ad hoc quod nunti⁹ adquirit dominio obligationē directe absq; alia cessione fienda p eū domino suo.*
cōcepit verba in persona dominī & dicitur opica & organū. Bolog.
** Flo. Constitui,*

XV. PAVLVS libro vicesimonono ad Edictum.

ET † licet libera persona sit, per quā tibi cōstituitur [a], * non erit impedimentum, quòd per liberam personam adquirimus: quia ministerium [b] tantummodo hoc casu præstare videtur.

Constituendo possimt constitui duo rei. Bartolus.

XVI. VLPIANVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

SI duo quasi duo rei cōstituerimus: vel [c] cum altero agi poterit insolidum.

In constituto potest adiici locus & tempus, & erit actio arbitraria. Bartolus.

¶ Sed & certo [d] loco & tempore constituere quis potest. nec solum eò loci posse eum petere, vbi ei constitutum est: sed exemplo arbitrariæ actionis vbique potest.

In hoc. §. iuris cōsultus refert aliqua verba edicti quæ sequebantur post verba relata. ē. eo. l. 1. & sunt verba talia cōiungēda cū illis, scilicet ait prætor, qui pecuniā debitam constituit, si appareat eum qui cōstituit nec soluere &c. vt hic in tex. Bar.

¶ Ait prætor: *Si appareat eum, qui constituit, [e] neque soluisse, [f] neque fecisse: [g] neque per actorem stetit quò minus fieret, quod constitutum est.* [h]

Periculum interitus pertinet ad debitorem post moram: quam potest purgare vsque ad litem contestatam. hoc dicit cum. l. sequen. Bartolus.

¶ Ergo si non stetit per actorem: [i] tenet actio, [k] etiam si per rerum naturam stetit [l]. Sed magis dicendum est subueniri [m] reo debere. Hæc autē verba [n] prętoris, *Neque fecisse reum* [o] *quod constituit*: vtrum ad tempus constituti [p] pertinēt: an verò vsque ad litis contestationem trahimus, dubitari potest. & puto ad tempus constituti.

Continuatur cum præcedenti: & est summata supra, cum. §. ergo si. Bartolus.

XVII. PAVLVS libro vicesimonono ad Edictum.

SEd † & si alia die [q] offerat [r], nec actor accipere voluit, nec vlla causa iusta fuit non accipiendi: [s] æquum est, succurri reo, [t] aut exceptione [u] aut iusta [x] interpretatione, vt factum actoris [y] vsque ad tempus iudicij [z] ipsi noceat: [a] vt illa verba, *neque fecisse*, hoc significent, vt neque in diem, in quem constituit, [b] fecerit: neque postea. [c]

Actor dicitur esse in mora recipiendi, si tempore debito ad locum solutionis non venerit. Bartolus.

XVIII. VLPIANVS libro vicesimoseptimo ad Edictum.

ITē illa verba prętoris, *neque per actorem stetisse*, eandem recipiunt dubitationem. & Pomponius dubitat: si fortè [d] ad diē cōstituti per actorem nō steterit, [an] ante stetit vel postea? & puto, hæc ad diem [e] constituti referenda. Proinde si valetudine impeditus, aut vi, aut tempestate petitor non venit: [f] ipsi [g] nocere [h] Pomponius scribit. [i]

Sufficit debitū fuisse tempore constituti, licet postea debitum esse desierit. Bartolus.

¶ Quod adiicitur, [k] *eamq; pecuniam, cum constitueb atur, debitam fuisse*: interpretationē plenioré

A b *Constituit.* scilicet soluendum, & stetit per actorem, & res interiit. Accursius.
c *Postea.* in die iudicij, dum tamen actoris non interfit: vt dicta. l. & si post tres. &. §. nec vlla iusta causa &c. in ea. l.

Tem illa verba.] CASVS planus est vsque ad. §. quod adiicitur. Dixit prætor in edicto quòd illud solum in edicto constituitur quod debitum est cum constituebatur: hic dicit, quòd non solum illud est debitum, quod post constitutum durat debitum: sed & si tunc fuerit debitum cum cō stituebatur: nunc non est debitum: quia scilicet valet cōstitutio. po ne quòd fui tibi obligatus aliqua actiōe rehibitoria: vel quanto minoris: quæ expirat vltra sex menses. vnde constitui me soluturū quod ex tali actiōe debebā. nunquid valebit huiusmodi constitutio? Dicit q̄ sic: quia sufficit q̄ debeatur ab initio, licet illis sex mensibus elapsis desinat debe-ri: ispecta prima actione. Idem si in prædicta actione constituo me soluturum post tempus cuiusdam actionis, quę cōstitutio facta fuit durante actione: licet solutio translata fuerit in tempus quo deberi desiit: quia nihilomin⁹ renet constitutio. *§. ENE.*] Constitui me tibi soluturum. certa die: vnde damnum sensisti: quia sua die. v. non solui. nunquid illa decem petere possis quasi pœnam per act. de cōstituta? Dicitur quòd non: quia rei persecutio huius act. natura datur, non pœnæ persecutio. *§. VETVS.*] De bebas mihi decē ex stipulatu act. illa decem constituisti te soluturum. egi contra te act. de constituta. soluisti, dicit quòd vraque tollitur obligatio, principalis ex stipulatu, & accessoria ex constituta. cæterum si sum contra te litem contesta. in act. de constituta: non propter hoc liberaberis ab actione principali. Viuianus

B C D

d *Si forte.* scilicet referuntur verba illa, per actorem non steterit & cætera. ad diem constituti &c. Azo.
e *Ad diem.* item post, nisi intersit die constituta datum esse: vt supra. l. proxi. sed quod hic dicit, est quantum ad verborum significationem. si ergo post illam diem non recipit rem oblatam, nihilominus agitur de constituta, cum non offeratur cum interesse. Sed nonne etiam ante sibi nocere debet: vt infra, de sol. l. quod in diem. quæ est contra? Respon. forte hic tempus fuit appositū gratia stipulationis, vel eius cui constituitur: vt & illud. infra, de legij. si ita relictum. §. Pegasus. & infra, de vsur. l. in fideicommissi. §. nonnunquam. versicu. cum Pollidius.
f *Non venit.* in eum locum in quo inuitus cōueniri reus potest. scilicet, in diem constituti. quid ergo si eiusdem fori sunt? Respō. reus vadat ad domum actoris, vt purget moram. sic enim fieri videmus. & facit. C. de contrahen. & commit. stipu. l. magnam.
g *Ipsi.* actori. & dic nocere in hoc vt reus nō cōstituat in mora.
h *Nocere.* vt infra, de vsu. l. pecuniæ. §. fin.
i *Scribit.* vt reus non constituatur in mora.
k *Quod adiicitur.* in verbis prætoris positis supra, eodem. l. si duo. §.

BIU Cujas

duo.§.ait prætor.sed ista non sunt ibi.Vel dic, quòd dicit de his quæ sunt supra.e.l.j.§.j.

a *Retrorsum.* vt actio legis Aquil.vt institu. de leg. Aquil.§.his autem verbis.Accursius.

b *Constituendo.* intra tempus temporalis actionis.Azo.

c *Constitutum.* post diē appositum in soluēdo lapsus sit dies actionis.

d *Exierit.* not.duo: primum q̄ qui tēpore liberatur,non est similis soluenti:vt.j.eodē.l. penul. & dixi.ff.eo.idē est.& sic est argu.contra.j. de administra.tuto.l.si pupillus. [a] Secūdo not.q̄ non vitiatur aliquid,licet in eū stātum veniat à quo non posit incipere.Sed argu.contra.j.de his quæ pro non scrip. ha.l.iij. Solu.hic in actu in esse producto antequā casus superueniat: ibi sēcus.Tertio not.q̄ sufficit semel interesse: vt j.de fur.l. inter omnes. in princ. & ff. de seruo cor. doli.§.fina.&.l. se. Quarto not. tēpus cōtractus inspici: vt.j.eo. l.id quod.§.fi. &.l. sequen. & ar.j. de lega. j.l.cum filius.§. hæres. & de auro & argē.leg. l.h.j.respon.Accursius.

e *Constituerit.* [c]ante tēpus rēdhibitoriæ lapsū constituit se soluturum post temp[o]. Azo. & ad hoc responsum facit.j. de dona. causa mor.l. quod debitori.Itē not. q̄ actio loco alterius surrogata non vitiatur eadē natura. Sed argu. cōtra.ff. si quis cau.l. si eū.§.qui iniuriarū.Ac.

f *Non litis cōtestatione.* sic &.ff. de his qui deiec.vel effu.l.perceptio ne.sed quædā sunt quæ electione tollūtur:vt.j. de tribu.l.quod in hærede.§.eligere.

g *Vtramque.* [s]principalem, & constitutoriam.Accursius.

[D]quod.] CASVS. Debebas mihi.x. sub conditione.pure illa vel in diē promisisti,non curo:quia siue sic siue sic,suspenditur petitio illorū decē ex conditione pristina.Sed pone conuersum casum,q̄ debebas pure,& constituisti sub cōditione.dicit q̄ conditione existente agā de constituta. ea deficiēte actiōe pristina agā.cætera plana sūt omnia vsq; ad.l. [p]missor.Vi.

h *Teneatur.* secus in fideiussore,qui non tenetur:vt infra,de fideiuss.l.si à reo.Accursius.

i *Depereat.* ergo perit quod nō fuit.sic.ff.vsufru. quemadmo.ca. l.iij.§.j.Azo.Sed quomodo conditionale debitum constituitur, cum nō sit debitū:vt.j.de verb.signi.l.cedere.quod oportet: vt.ff. eo.l.j.§.debitum? Rñ. sufficit quòd fiat propter debitum. Azo.

k *Vtilem actionem.* id est efficacem de constituta conditione existente:qua deficiente prima actio permanet:sed non potest agi ea ante exitum conditionis: vt supra, si cer.peta.l.pecuniam. immo potest:quia non est nouata:vt ibi,in princ.Accursius.

l *Non minuetur.* [s]ad incōmodū ei[9] cui se obligauit domin[9].Azo.

m *Eo.* id est,ideo.

n *Quod.* id est quia.

o *Cœperit.* scilicet de constituta.

A p NEc enim. *Decrescit.* si ergo conueniatur de peculio ab aliis creditoribus,nunquid hoc debitum detrahit? Respon. non:sed cauetur ei cum nondum soluerit ei cui constituit: vt infra,de pœ.l.sed si damnum.§.finali.

q *Ad constitutoriam.* augendam vel minuendam.

exigit.Nam primum illud efficitur: vt si quid tunc debitum fuit cū constitueretur,nunc nō sit: nihilominus teneat constitutū: quia retrorsum [a] se [hæc] actio refert. Proinde [&] temporali actione obligatum constituendo [b] Celsus & Iulianus scribūt teneri debere:licet post constitutum [c] dies temporalis actionis exierit. [d] Quare & si B post tempus obligationis se soluturū cōstituerit, adhuc idem Iulianus putat:quoniam eo tēpore cōstituerit, [e] quo erat obligatus*, licet in id tempus,quo non tenebatur.*

Hæc actio est rei persecutoria, & non pœnalis.Bartolus.

¶E re autem est hic subiūgere, vtrum pœnam contineat hæc actio,an rei persecutionem. & magis est (vt etiam Marcellus putat) vt rei sit persecutio.

Petitione ex hac actione non tollitur actio prima, sed exactione sic.Bartolus.

¶Vetus fuit dubitatio, an qui hac actione egit, sortis obligationem consumat:& tutius est dicere, solutione potius ex hac actione facta liberationem cōtingere, non litis contestatione: [f] quoniam solutio ad vtrāque [g] obligationem proficit.

Debitum sub conditione, potest constitui pure: sed suspenditur in conditionis euentū: & debitum pure, potest constitui sub conditione.Bartolus.

XIX. PAVLVS libro vicesimonono ad Edictum.

ID quod sub conditione debetur:siue purè, siue certo die constituatur:eadem conditione suspenditur,vt existente cōditione, teneatur: [h] deficiente, D vtraque actio depereat. [i] Sed is qui purè debet,si sub conditione constituat, inquit, Pomponius in hunc vtilem [k] actionem[dandam]esse.

Sufficit debitum fuisse tempore constituti.Bartolus.

¶Si pater vel dominus constituerit se soluturū quod fuit in peculio,non minuetur [l]* peculium: eo [m] quòd [n] ex ea causa obstrictus esse cœperit. [o] & licet interierit peculium,non tamen liberatur:

XX. IDEM libro quarto ad Plautium.

NEc enim quod crescit peculium, aut decrescit, [p] pertinet ad constitutoriam [q] actionem.

In constitutum potest deduci æstimatio seu pretium rei peremptæ post moram. Bar.

XXI. IDEM libro vicesimonono ad Edictum.

PRomissor Stichi, post moram ab eo factā, mortuo [r] Sticho,si constituerit se pretiū eius soluturum:tenetur. [f]

In constituto intelligitur tacite spatium decem dierum.

¶Si sine † die constituas,potest quidem dici te non teneri, [t] licet verba edicti [u] latè pateant: alioquin [x] & confestim agi tecum poterit,si statim vt constituisti, non soluas: [y] sed modicum [z] tempus statuendum est, non minus decem dierum, vt exactio celebretur.

Qui constituit se soluturum, non liberatur dando fideiussorem vel pignora: secus si constituit se satisfacturum, vel satisdaturū. Bartolus.

¶Constituto satis nō facit, qui soluturum se constituit, [scilicet]si offerat satisdationē. [a]*Si

P *Remissor.*] CASVS. Hæc.l.& l.promissor.j.eo. loquuntur de eadem materia.promisisti mihi Stichum.fuisti in mora soluendi:& decessit Stichus. constituisti æstimationem illius te soluturum.tenet cōstitutio: & ad æstimationem teneberis.

[SI SINE.] Constituisti me tibi soluturū x.& non est dies adiecta.secundum verba edicti non teneor:de æquitate tamen tenet cōstitutio:& intra decem dies soluere debeo.

[CONSTITVTO.] Constitui me tibi soluturum.nunc volo dare fideiussorem.vtrum satisfacere videor? dicitur quòd nō. Sed si cōstituo me daturum fideiussorem vel pignora, & do fideiussorem vel pignora,videor satisfacere.Viuianus.

r *Mortuo Sticho.* etiā sua natura,secundū.Io. vt infra, de leg.j.cum res.§.fi.& de verb.obl. inter stipulantem.§.pe. & supra,eod.l.qui autem.§.secundo.Azo.

s *Tenetur.* non probatur ob hoc pretium deberi: quia non debitū pro debito constituitur:vt supra,eo.l.j.§.an potest. corpus enim est in obligatione: vt infra,de verbo.obli.eum qui ita.§.fi.&.l.si seruū Stichum.§.effect[9]. Vel dic,q̄ mortuo homine post moram pretiū ipsius soluendum est.vnde ipsius quasi sit debitum tenet constitutio inspecto exitu. & pro hoc.j.l. promissor. & hoc satis recidit in idē cum prima. sed quidā dicunt contra,per legem istam.Accursius.

* *Flo. minuetur*

† *Bal. dicit istū text. vnicū in iure, ad hoc q̄ ppositū, q̄ debitor nomine cōstituti, habet x. dies ad soluendum: & ei concedūtur à lege. idē vodic. Innit Ange. hic: ad quē est fienda remissio. Bo.*

* *Flo. satisfactionem*

t *Non teneri.* & forte ideo,quia prætor facit mentionem diei in sequentibus verbis edicti:vt.ff.e.l.si duo.§.ij. vnde videbatur q̄ non pure,sed in diem tantum posset fieri cōstitutio:sed nō est ita.

u *Verba edicti.* scilicet prima quæ sunt.ff.eo.l.j.§.j.

x *Alioquin.* i.si dixerit eum teneri qui cōstituit sine die.Azo.

y *Non soluas.* quod est absurdum.

z *Modicum.* scilicet ex æquitate: quo impleto intelligitur non feciſſe. & est decem dierum: vt dicit hic lex. sed aliter ponitur, modicum: vt supra, de iudi.l.si debitori. & supra, ex quibus causa.l.ab hostib[9].§.sed quod. & aliter infra,de iti. actúq; pri.l.j.§.j. & sunt hæc specialia.nam aliàs dicitur quòd non debet venire cū sacco paratus:vt infra,de solu.quod dicimus. quæ est ad fi.tit.sed quare hoc tempus non datur aliis qui pure obligantur, vel pro se, vel pro aliis:sed statim tenentur:vt infra,de verb.obli.l.eum qui kalendis.§.quotiens.quæ est contra? Respon.quia vnum est speciale contra istos.ff.q̄ ex nudo pacto tenent:vt inst.de act.§.de cōstituta pecunia.ergo & aliud [p] eis:vt.ff.de iureiur.eū qui.in prin.

a *Satisdationē.* i.fideiussores vel pignora:vt.j.de pig.act.q̄ si nō.

& infra,

& infra, quibus mo. pig. vel hyp. sol. item liberatur. §. qui paratus. & infra, de statuli. l. statuliber rationem. in fi. Sed contra. infra, de præto. stip. l. prætoriæ stipulationes. Sed ibi loquitur quando à lege iniungitur necessitas cauendi, vbi sufficiunt fideiussores.

a *Non tenetur.* scilicet in plus. vel non tenetur, id est liberatur: vt & supra, eo. l. qui autem. §. fina. & infra, de col. bo. l. j. §. iubet autem. versi. an & pignoribus.

*Flo. satisdaturum

I post constitutam.] CASVS. Aliquis instituit me hæredem: & rogauit me per fideicō. quòd illam hæredi. restituerem Titio. debitor hæreditarius constituit se soluturum mihi debita quædam: postea restituit hære. nunquid agam de constituta? dicit quòd non: sed ille cui restituta est hæreditas. idem erit in hæreditate euicta ab aliquo possessore cui constitutum fuerit. veruntamē si agere nō possum, Titius potest, vel ille qui hæreditatem emit. Lex seq. plana est. Viuian[9].

*Flo. Breuium

*Flo. vicit

*Flo. esset

b *Tibi.* scilicet hęredi.

c *Sed magis est.* scilicet vt dicamus dari fideicommissario, scilicet in primo casu vel euincenti in secundo. Sed contra, infra, ad Trebel. l. si hæres pecuniam. vbi dicit, quòd actiones quas hæres interim quæsiuit, nō trās eunt nisi cessæ. Sol. & hic decernitur, scilicet per cessionem: non aliter. alij dicunt quòd à lege decernit hic. quod nihil est. Item euincenti decernitur prima: nō autem de constituta: & secundum hoc non est cōtra, supra, de pact. l. si tibi decem milia. §. cum post. vel solue vt ibi diximus.

d *Promissor. Staret.* id est postquam fuit in mora. sic exponitur ff. si cer. pe. l. quod te.

*Flo. pupil. hac cautione

e *Tenebitur.* ex hoc patet quòd res est in obligatione: quod verum est: vt dixi. ff. eo. l. promissor. Sed quidam cōtra: & est pro eis supra, de condic. fur. l. in re. §. j. in fin. §. & supra, si cer. peta. l. cum fundus. §. j. ibi, quod ad peculiares &c. Item pro eis: quia homo mortuus ad nullum est vsum: vt. C. de libe. cau. l. principaliter. j.

Titius.] CASVS. Titius erat tutor cuiusdam pupilli. talem epistolam misit Seio creditori pupillorum scilicet, quòd. l. penes me remanserunt de debito quod pupilli mei contraxerunt. illa. l. tibi reddam tali die. quod si non fecero, tantum nomine vsurarum soluam tibi. quæritur an Titius remanserit obligatus in loco illorum pupillorum? dicit quòd sic, si stipulatio intercessit & de sorte, & de vsuris. sed si non interuenisset stipulatio: nunquid tenebitur de constituta? dicit quòd de sorte sic: de vsuris non. Vi.

f *Titius.* tutor durante tutela accepit tutorio nomine. ccc. aureos mutuos nomine pupillorum.

g *Quinquaginta.* aurei.

h *Meorum.* scilicet quondam. nam nunc finita est tutela. Accurs.

quis autem constituat se satisfacturum, *[&] fideiussorem, vel pignora det, nō tenetur: [a] quia nihil interfit quemadmodum satisfaciat.

Constitutum ab hærede debet transferri ad eum ad quem hæreditas ex postfacto peruenit. Bartolus.

XXII. IDEM libro sexto Breuis Edicti.*

SI post constitutam tibi [b] pecuniam, hæreditatem ex senatusconsulto Trebelliano restitueris: quoniam sortis petitionem transtulisti ad alium, de neganda est tibi pecuniæ constitutæ actio. Idem est in hæreditatis possessore post euictam hęreditatem. Sed magis est, [c] vt fideicōmissario, vel ei, qui euicit, *decernenda sit *actio.

Res debita si post moram pereat, potest in constitutum deduci. Bartolus.

XXIII. IVLIANVS libro vndecimo Digestorum.

PRomissor hominis, homine mortuo, cum per eum staret, [d] quò minus traderetur: & si hominem daturum se constituerit, de constituta pecunia tenebitur, [e] vt pretiū eius soluat.

In his quæ per epistolam possunt geri, per eam inducitur obligatio. Bartolus.

XXIIII. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

TItius [f] Seio epistolam emisit in hæc verba: Remanserunt apud me quinquaginta [g] ex credito tuo, ex cōtractu pupillorum meorum: [h] quos tibi reddere debebo idibus [i] Maijs probos. quòd si ad diem suprascriptum non dedero, tunc dare debebo vsuras tot. Quæro, an Lucius Titius in locum pupillorum ad cautionē *reus successerit. Marcellus respondit, si intercessisset stipulatio [k], successisse. Item quæro an si non

A

B

C

D

i *Idibus.* id est. xv. die mensis.

k *Stipulatio.* animo nouandi: quia fuisset facta inter præsentes. ex his enim quæ facit tutor, non tenetur postea finita tutela, nisi de nouo se obliget: vt hic, & infra, quando ex fa. tu. vel cura. l. post mortem. j. respon. &. §. j. similis est distinctio huic. C. si cert. pet. si ex pretio.

l *In sortem.* non ergo in vsuram. Sed contra infra, eo. quidam. vbi dicit etiam in vsuram teneri. Solu. vt ibi. Accursius.

m *Illud aut illud debuit.* Not. in alternatiua vtrumque esse in obligatione: & quia dicit, debuit: & quia nisi esset vtrumque debitum, non posset constitui vnum: cum nō nisi sit debitum constituatur: vt supra, eo. l. j. §. debitum. Item pro hoc expressum infra, qui & à qui. ma. li. non fi. l. cū hæreditas. §. fi. & infra, de verb. obli. l. si duo rei. & de leg. ij. si quis seruum. §. si ita legetur. Sed quidam contra qꝫ vnum promittatur. & vnum debeatur infra, de le. ij. si illud aut illud. & infra, quādo dies lega. cedit. l. cum illud. & infra, ad Treb. debitor. §. sed cum tellator. Solu. duæ res sunt in obligatione: vt hic. sed vna est in solutione, quia solutione vnius tollitur obligatio.

n *Vel.* pro saltem.

o *Frangere.* sed videtur contra: quia qui cō stituit stipulatori, potest adhuc adiecto solere: vt infra, de solu. l. si ita stipulatus. multo magis hic, cum vtrumque sit in obligatione. Respō. forsan fuit actū expressim vt illud solum quod constitueba tur, solueretur: vt & ibi fieri potest: vt supra. e. l. si vero mihi.

p *Si iureiurādo delato vltro* ab aliquo. Azo.

q *Iurauerit.* scilicet re aliquam actione de cō stituta.

r *Detulero.* ego conuentus de pecunia constituta pecunia.

succesisset, de constituta tenea tur. Marcellus respondit, in sortem [l] teneri. est enim humanior & vtilior ista interpretatio.

Qui constituit se soluturum vnam ex rebus alternatiuè debitis, alteram soluendo non liberatur. Bartolus.

XXV. PAPINIANVS libro octauo Quæstionum.

ILlud aut illud debuit [m], & constituit alterum. an vel [n] alterum, quod non constituit, soluere possit, quæsitum est. dixi non esse audiendum, si velit hodie fidē cōstitutæ rei frāgere [o].

Si iuratum fuerit constitutum fuisse: ex iuramento delato vel relato agi potest de constituta. Bartolus.

Si iureiurando [p] delato, deberi tibi iurauerit [q], cum habeas eo nomine actionem, rectè de constituta agis. Sed & si non vltro detulero [r] iusiurandum, sed referendi necessitate compulsus [s], id fecero, quia nemo dubitat modestius facere qui referat, quàm vt ipse iuret, nulla distinctio [t] adhibetur: tametsi obtuam facilitatem, ac meam verecundiam subsecuta sit referendi necessitas.

Constitutum potest fieri per epistolam. Bartolus.

XXVI. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

QVidam [u] ad creditorem literas eiusmodi fecit: De cē quæ Lucius Titius ex arca tua mutua acceperat (salua ratione vsurarum) habes penes me domine. Respondit secundum ea, quæ proponerentur, actione de constituta pecunia eum teneri.

Potest quis constituere pro debitore inuito eo. Item protestatio inhibitoria eius actus ad quem quis est obligatus, nullius est momenti. Bartolus.

XXVII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

o *Frangere.* sed videtur contra: quia qui cō stituit stipulatori, potest adhuc adiecto solere: vt infra, de solu. l. si ita stipulatus. multo magis hic, cum vtrumque sit in obligatione. Respō. forsan fuit actū expressim vt illud solum quod constitueba tur, solueretur: vt & ibi fieri potest: vt supra. e. l. si vero mihi.

s *Compulsus.* detulit enim vt iuraret se non constituisse: retulit vt iurem mihi constitutum fuisse: sicque compellor: vt supra, de iureiu. l. iusiurandum. iiij. §. ait prætor. &. C. de iureiur. l. generaliter. §. finautem. & argu. supra, de iureiu. l. manifeste.

t *Distinctio.* inter hunc casum & superiorem quādo fuit delatū.

u *Quidam. Eum teneri.* imò videtur contra: vt infra de instit. l. fin. So. hic animum obligandi se habuit: ibi ad fidem mensæ præstandam tātum scripsit. Item in eo quod dicit simpliciter teneri, videtur quòd in vsuris teneatur. & sic est contra supra, eo. l. Titius. in fi. Sol. dicas hic teneri, scilicet in sortem tantum. vel hic erat prius vsurariū debitū: & sic potuit cōstitui quod erat. ibi nō: & ideo de nouo nō potuit obligationē p eis parere nudo pacto, sic vt fiat cōstitutio: sed oporteret esse viculū stipulationis: vt. C. de vsur. l. iij. Vel dic, qꝫ hic dicit salua ratione vsurarū. ff. quia ī illis nolo teneri: & tunc est planū: quia nō tenetur. Accursius.

BIU Cujas

a *Vtrum. Parui refert.* nisi quatum ad actionem negot. gest. vel mandati, proponendam contra eum. Azo.

b *Inuito eo.* scilicet debitore: quia pro inuito etiam solui potest: vt infra, de solu. l. solutionem. & infra, de noua. l. si Stichũ. in fi. l.

c *Vnde falsam.* aliàs est lex: aliàs non.

d *Putat.* scilicet Pomponius de semetipso loquens.

e *Dominus.* pro quo constituit.

f *Dandam.* scilicet ei qui constituit, contra eum cui constituit.

g *Pomponius.* scilicet putat falsam.

h *Factum.* id est denuntiatio talis. sic & infra, man. l. Quintus. in prin. & supra, de nego. gest. l. si ex duob⁹. & facit infra, de fideiuss. l. si fideiussor: & dic vt ibi. Accursius.

i *Vbi.* i. postquam.

k *Manet.* vt infra, de in rem ver. l. si filius. tamen quoquo modo posit percipi quòd à priori voluerint recedere, recessum est: secundum Io. vt infra, de præto. stip. l. pe. Accur.

Vi iniuriarũ. Sed quid petit p act. de cõstit. pe. cũ cõstituit se soluturũ qđ actione iniuriarum debetur? Respon. quantũ iuraverit. sed ante iuramentum quid dicetur debitum vt valeat constitutum. nam aliquid oportet deberi? Respõ. illud in quo tenetur in iuriam passo: licet sit nobis incertum quantum sit pro debito. sic &. ẽ. eo. l. id quod. §. fi.

m *Si quis duobus.* scilicet alternatiuè.

n *Pecuniam.* quam tibi soli promiserat: sed postea tibi, vel Titio, vel adiecto, soluturum se cõstituit. Accursius.

o *Titio.* adiecto.

p *Propria actione.* scilicet certi condic. pristina: quæ competit nomine pecuniæ constitutæ postea. & hæc lectura dirimit contrarium. supra, eo. l. si vero. &. j. de sol. l. si ita stipulat⁹.

q *Constituta.* scilicet nomine.

r *Per exceptionẽ.* quia tua volũtate est ei soluturus: vt. j. de verb. obli. l. eum qui ita. §. qui sibi. Alij autẽ diuinãt hic ī expositione huius legis.

s *Vcius. Seiorũ.* creditorũ duorũ qui sic vocabantur.

t *Patrui sui.* Lucij Titij.

u *Ciuilem.* scilicet hæreditariam.

x *De constituta.* quæ est prætoria. ea enim ipso iure non tenetur: quia constituit vt suum proprium debitum solueret, non vt alienum: & ideo ipso iure non tenetur: argu. supra, de pact. l. si cum te. secus si quasi defuncti: vt not. supra, de condic. indeb. si pœnæ. §. j. & supra, eo. l. hactenus. §. j.

VTrum præsente debitore, an absente constituat quis: parui refert. [a] Hoc amplius, etiam inuito [b] [eo] cõstituere eũ posse, Pomponius libro trigesimoquarto scribit. Vnde falsam [c] putat [d] opinionẽ Labeonis existimantis, si postquàm quis* constituit pro alio, dominus [e] ei denuntiet ne soluat: in factum exceptionem dãdam. [f] Nec immerito [id] Põponius. [g] Nam cum semel sit obligatus, qui constituit: factum [h] debitoris non debet eum excusare.

Interuentu nouæ personæ constituentis, non præsumitur nouatio. Bartolus.

XXVIII. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

VBi [i] quis pro alio constituit se soluturum: adhucis, pro quo cõstituit, obligat⁹ manet. [k]

Actiones ex delicto possunt in constitutum deduci. Bartolus.

XXIX. PAVLVS libro vicesimoquarto ad Edictum.

QVi iniuriarum, [l] vel furti, vel vi bonorum raptorũ tenetur actione: cõstituendo tenetur.

Per solutionem factam adiecto in constituto qui non erat adiectus in principali, tollitur actio principalis ope exceptionis, non ipso iure. Bartolus.

XXX. IDEM libro secundo Sententiarum.

SI quis duobus [m] pecuniã [n] cõstituerit, tibi aut Titio, [o] & si stricto iure propria actione [p] pecuniæ constitutę [q] manet obligatus, etiam si Titio solue rit: tamen per exceptionem [r] adiuuatur.

Qui constituit se soluturum quod alius debet, tanquam ipse deberet, non tenebitur. Bartolus.

XXXI. SCAEVOLA libro quinto Digestorum.

LVcius Titius Seiorum [s] debitor decessit. hi persuaserunt Publio Mæuio quòd hæreditas ad eum pertineret: & fecerunt vt epistolam in eos exponeret,* debitorem sese esse, quasi hæredem patrui sui [t] confitentem: qui & addidit epistolæ suæ, quòd in rationes suas eadem pecunia peruenisset.* Quæsitum est, cum ad Publium Mæuium ex hæreditate Lucij Titij nihil puenerit: an ex scriptura proposita de constituta pecunia conueniri possit, & an doli exceptione vti possit. Respondit, nec ciuilem [u] eo nomine actionem cõpetere: sed nec de constituta [x] [pecunia conueniri posse] secundũ ea quæ proponerentur. Idem quæsiit, vsurarum nomine, quod ex causa suprascripta datum sit: an repeti possit? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, posse.

COMMODATI, VEL contra.

TITVLVS VI.

I. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Edictum.

AIt prætor: *Quod quis commodasse dicetur, de eo iudicium dabo.* [y]

Commodari potest res mobilis, & immobilis, & incorporalis. Bartolus.

¶ Huius edicti interpretatio nõ est difficilis. vnum [z] solummodo notandum [est,] quòd qui edictum concepit, commodati fecit mentionem, cũ Pacuuius [a] vtendi fecit mentionem. ¶ Inter commodatum autem, & vtẽdum datum, Labeo quidẽ ait, [b] tantum interesse, quantum inter genus & speciem. Commodari enim rem † mobilem, [c] non etiam soli: vtendam dari etiam soli. Sed vt apparet, propriè cõmodata res dicitur, & quæ soli est. idque & Cassius existimat. Viuianus amplius etiã habitationem [d] commodari posse ait.

Si commodatum ab initio nullo iure consistit, ex postfacto non reconualescit: secus si saltem iure naturali consistat. h. d. vsque ad. §. reddita. Bartolus.

¶ Impubes † cõmodati actione non tenẽtur: [e] quoniam nec consistit* commodatum in pupilli persona sine tutoris auctoritate: [f] vsque adeo, vt etiam si pubes factus dolum aut culpã admiserit, hac actione [g] non teneat, quia ab initio nõ cõstitit.

II. PAVLVS libro vicesimonono ad Edictum.

Quia beatius est dare quàm accipere: ideo tractaturus de contractibus in quibus ad interesse agitur, præmittit de commodato, quod fit tantũmodo accipiẽtis gratia.

y *Ait prætor. Dabo.* ei qui cõmodauit, aduersus eum qui accepit. Et no. quòd ex hoc videtur quòd hæc actio sit prætoria: sed nõ est: imò ciuilis: vt infra, eo. l. in commodato. §. sicut. nec mirum si prætor hic de ea loquatur: quia nil intactum reliquit. sic &. ẽ. si pars hęre. pe. l. j. in prĩ. Vel dic, quòd infra, in. l. in commodato. non dicit ad differentiam prætoriæ quòd hęc sit ciuilis: sed ad differentiam naturalis obligationis. sed primum verius est. Azo.

z *Vnum.* id est præcipuum. nam non solum istud, sed alia multa sũt notanda.

a *Pacuuius.* scilicet prętor ī suo edicto. vel iurisconsultus hoc modo: quod quis vtendũ dedisset & cætera.

b *Ait.* & male.

c *Mobilẽ.* sed nec omnem mobilem: vt infra, eo. l. iij. §. fin. &. l. iiij.

d *Habitationẽ.* id est, domum gratia habitandi, secundum Pla. non autem seruitutem habitandi: quia incorporalia non commodantur: & secundum hoc erit donatio, vsus, & commodatio rei: vt infra, de dona. l. in ædibus. hæc enim nomina verbalia ponũtur pro proprio nomine rei quandoque: vt hic habitatio, id est res quæ inhabitatur: & alibi vt emptio, id est instrumentum emptionis: vt. C. quæ res pig. ob. pos. l. cum constet. & donatio, id est res donata: vt diximus supra, de cõ dic. cau. data. l. cũ quis. Tu dicas, quòd de seruitute habitandi dicit: & quòd incorporalia commodãtur: aliàs nil adiiceret prædictis Iulia. habet etiam hic locũ actio præscrip. ver. vt ifra, de præscri. ver. l. si gratuitam. in principio.

e *Non tenentur.* nisi dolum committant: vt dices infra. l. iij. in prin. & sic non sunt contrariæ leges quæ dicunt pupillum teneri ex delictis: vt. C. si aduersus delic. l. j. &. ij. & supra, de mino. l. si ex causa. §. nunc videndum.

f *Auctoritate.* scilicet quia infans erat: vt infra. l. iij. not.

g *Actione.* scilicet commodati.

† *Facit gl. I. in verbo, & consistit cõmodatũ. ẽ. c. I. extra eo. titu.*

† *No. secundũ Bal. in ãtiqua lec. quòd quando cõtractus ab initio nõ tenet ratione inhabilitatis personæ, nunquã cõfirmatur. cõcor. tex. ẽ l. vsufructus. j. de stipul. seruo.*

* *Flo. constitit*

BIU Cujas

NEc in furiosum commodati actio danda est: sed ad exhibendum [a] aduersus eos dabitur, vt res exhibita vindicet.

III. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Edictum.

SEd mihi videtur, si locupletior [b] pupillus factus sit, dandam vtilem commodati actionem, secundum diui Pij rescriptum.

In actionibus bo.fi. non videtur res reddita quæ deterior redditur: ideo actio prima durat. Bartolus.

¶ Si reddita quidem sit res commodata, sed deterior reddita: non videbitur [c] reddita, quæ deterior facta reddit: nisi quod* interest, præstetur. Propriè enim dicitur res non reddita, quæ deterior redditur.

Cum venitur ad æstimationem rei per iuramentum in litem, quod est affectionis, vt in actionibus bonæ fidei: inspicitur tempus sententiæ. quando vero per iuramentum in litem, quod est veritatis, vel stricti iuris: inspicitur tempus lit. contest. b. d. iste. §. secundum intellectum doctorum, qui fuit originaliter Guliel. de Cu & ipsum sequitur Bar. glo. verò non intellexerunt istum. §. & propter ipsum fuit obtenebratus intellectus glo. quia nesciuerunt soluere contraria difficilia. P.

¶ In hac [d] actione, sicut in cæteris bonæ fidei iudiciis, similiter in litem iurabitur: & rei iudicandæ tempus, [e] quâti res sit, obseruatur: quamuis [f] in stricti [iuris iudiciis,] litis contestatę [g] tempus spectetur.

In obligatione rem restitui, in contractibus bonæ fidei, hæres tenetur vltra hæreditariam portionem, quatenus rei restituendæ habet facultatem. Bartolus.

¶ Hæres eius, qui commodatum accepit, pro ea parte, qua hæres est, conuenitur: [h] nisi forte habeat* facultatem totius rei restituendæ, nec faciat. tũc enim cõdẽnatur insolidũ: [i] quasi hoc boni iudicis arbitrio cõueniat.

Ex contractu commodati, celebrato cũ filio vel seruo, ipse tenetur insolidum, & pater vel dominus de peculio: & de dolo ipsorum habebitur ratio. Bartolus.

¶ Si filiofamilias seruóve commodatum sit: dũtaxat de peculio agendum [k] erit. Cum filio autem familias [l] & directò quis [agere] poterit. Sed & si ancillæ vel filiæfamiliàs [quis] commodauerit: dumtaxat de peculio erit agendum. Sed non tantum ex causa doli earum personarum pater vel dominus condemnatur, * [m] sed ipsius quoque domini vel patris fraus dũtaxat [n] venit: vt Iulianus libro vndecimo circa pigneratitiam actionem distinguit.

Commodatum non consistit in his quæ vsu consumuntur: nisi sic tradantur vt vsu consumantur. Bartolus.

¶ Non [p] potest commodari id, quod vsu cõsumitur: [o] nisi fortè ad pompam vel ostentationem quis accipiat.

IIII. GAIVS libro primo de Verborum Obligationibus.

SAepe etiam ad hoc commodant pecuniæ, vt dicis [p] † gratia numeratiõis loco ítercedãt.

In hac actione ex natura officii iudicis quo deseruit actioni bonæ fidei, habetur ratio interesse, loci, & temporis. Bartolus.

a *Nec in furiosum. Ad exhibendum.* non contractus, sed possessionis gratia. Accursius.

b *Sed mihi. Locupletior.* vt infra, de instit. l. eatenus. Item si dolum quis commiserit. hæc enim duo paria sunt: vt infra, depo. l. j. §. an in pupillum. Sed quando videtur locupletior? Respon. quidam hoc ipso quòd nõ est effectus pauperior: vt infra, de sol. l. in pupillo. Io. contra vt nec videatur locupletior factus nisi in veritate sit locupletior. & illa loquitur quando emit rẽ sibi necessariam. sed tamen dixit Io. dari í pupillum actionem commodati hoc ipso quòd res penes ipsum inueniturvt infra, de pecu. de posui. in prin. & infra, ea. l. §. hæres. Sed quid si à principio nec naturaliter fuit obligat⁹, vt quia infans: vt supra, de condic. inde. quod pupillus. & infra, de acti. & obli. l. pupillus. vel à tutore accepit: vt infra, de auct. tu. l. v? Respon. nec vtilem ex cõtractu dari. & sic potest loqui finis primę legis: sed communes actiones ad exhibendum & in rem, locum habent: vt & supra. l. proxi.

*Flo. quid

c *Non videtur reddita.* quantum ad hanc actionem: nec quantũ ad depositi: vt infra, de po. l. j. §. si res. sed secus quo ad actioné ad exhibendum: vt. C. ad exhi. exhibitionis. nisi in alia prorsus forma exhiberetur. nam tunc esset idem quod hic: vt & supra, ad exhi. l. Iulianus. §. si quis rem. versi. sed & si quis. nunquid ergo hoc casu, ex quo nõ videtur reddita ipsa tota res, petetur adhuc? Argu. quòd sic. infra, de solu. l. etiá. & quia verbum, reddi, latam habet significationem: vt infra, de vsu. l. videamus. ij. §. in Fauiana. Sed Io. contra: vt infra, de sol. l. si stipulatus sum. §. j. agetur ergo pro deterioratione sicut re non reddita: & hoc ideo quia deterioratio iure actionis venit: secus si iudicis officio: vt. C. depo. l. iiij. & supra, de eo quod cer. lo. l. antep. nisi forte incontinenti suppleret: vt infra, de re iud. l. Paulus. respon. j. & supra, de rei vindi. l. ex diuerso. §. vbi. Vel melius si pro re ipsa quę est soluta, aliquid desiit, res ipsa petitur: vt quia alij obligatam tradas: vt infra, de sol. l. etiam. &. l. si rem. secus si res deterior est in contractu stricti iuris: vt supra, de dolo. l. & eleganter. §. non solum. & hæc distinctio in contractu stricti iuris locum habet: secus in ac. bon. fi. vt hic. nam tota petetur. Si vero in re soluta nil desit, sed pars debita tantum est soluta: pro parte tollitur obligatio: vt ibi, & infra, de leg. ij. Mæuius. §. fundo. & de solu. si stipulatus. iij. §. j. secundum Azo.

d *In hac.* tria dicit. In primo fuit in dolo: & ideo iuratur in litem. In secundo in culpa. Tertio in dolo sine culpa.

e *Quanti.* in bo. fi. contractibus si res principaliter petatur, tempus rei iudicatæ inspicitur: vt hic. Si ad æstimationem agatur, tẽpus quo nata fuit obligatio: vt infra, man. l. hominem in prin. at in contractu stricti iuris distinguitur quantitas à specie. nam si quantitas, tunc lit. contest. tempus inspicitur: vt hic: nisi post moram, etiam ante commissam, melior facta sit: vt supra, si cer. pet. l. vinum. & de triti. l. fi. si vero species, si extat, qualis est: si non, qualis esse desiit: & hoc mora cessante: sed culpa interueniente. cętera si in mora fuit, in id tenetur in quo facta fuit deterior: vt. ff. de tri. l. pen. &. j. mã. l. hominẽ. secundũ Ioã. & secũdũ hoc loquitur hic quãdo in specie & demũ lit. cõtest. fuit in mora. Sed Azo facit vim in eo quod dicit, hic, quãti. nã per hoc patet q; etiã quãtum ad rei ęstimationẽ spectatur tẽpus sententiæ vel lit. cõtest. nõ quo nata fuit obligatio: & illa lex, hominẽ. in speciali casu loquitur. & forte in bo. fi. iudi. spectatur tẽpus sententię, vt vsq; ad illud tẽpore morę fiat ęsti matio, nõ vt ꝓgrediat vltra: & ita in cõtractibus stricti iuris. f. de tẽpore lit. cõtest. i. vt à tẽpore morę vsq; ad litẽ cõtest. fiat ęstimatio. & sic nõ ob. l. hominẽ. & hoc sialiũ cõuenio ast. stricti iuris vel bo. fi. ꝓpter culpã. ná ita innuitur hic: quia primo dixit iurari in litẽ. quod ꝓpter dolũ tãtũ cõtigit: & postea dicit ęsti mãdum quãti res sit tẽpore sentẽtię; quod est vbi ꝓpter culpã agit. Si vero quis ꝓpter dolũ cõueniat actione stricti iuris: forte à tẽpore morę vsq; ad sententiã fiet ęstimatio: vt. ff. de rei vin. l. Iulianus. i. vj. Digestorũ scribit, si hominem. §. j. & ita posset ítelligi quod dicitur. ff. de triti. l. pe. cõdemnationis tẽpus spectãdũ licet & aliis modis ibi † Fac. exposuerimus: vt corri. l. vers. gatur principiũ per fi- quod nem. Item quod dicit ca. i. hic, rei iudi. ꝓprię po. eo. tẽne: vt tunc incipiat, secũdum Io. & H. & hoc nisi culpa vel dolo res sit facta deterior post † lit. cõtest. quia tunc id inspicitur tempus.

f *Quamuis.* id est cum in stricti &c. secundũ Io. & sic argumentatur à minori. Item, secundum Azo. propriè, vt tunc finiatur. Vel tertio dic, iudicandę id est tempus morę quo potuit & debuit iudicari, secũdũ omnes.

g *Litis cõtestatæ.* si quãtitas petatur secundũ Ir. Itẽ est cõtra huic dicto de stricti iuris. ff. si quis cau. l. qui autẽ. §. j. Solu. vt ibi. Item est contra. ff. de triti. l. pe. Sol. vt ibi, & modo diximus. Accursius.

h *Conuenitur.* vt & supra, de condic. furti. l. in condictione.

i *Insolidum.* vt hic, &. C. de hære. act. l. pro hæreditariis, & supra, de rei vin. l. si possessor. & infra, de vi & vi ar. si plures. & infra, de præto. stipu. l. ij. §. incertam. & supra, de eden. si quis ex argentariis. §. j. & infra, pro soc. l. actione. §. antepenul.

k *Agendum.* contra patrem vel dominum. Accursius.

l *Filio autẽ fa.* sed hodie cũ patre, cũ habeat ipse exercitiũ: vt. C. de bo. ma. l. j. & de bo. quæ lib. l. fi. posset tamen dici hoc esse verum in his rebus quarum patri acquiritur vsusfruct. sed si extra illas res ineat filius contractum, vt est hic, quia res ei commodata est, vel depositа apud eum: posset ipse filius conuenire & cõueniri, auctoritate tamen patris: vt. d. l. cũ nõ solũ. §. j. C. de bo. quę lib.

m *Condemnetur.* de pecu. vt & supra, de dolo. si oleum. §. hæc de dolo. & infra, depo. l. prima. §. filiusfamilias.

n *Dumtaxat.* id est non culpa, sed dolus tãtum domini punitur: vt infra, de pecu. l. in bonæ fidei. &. l. depositi.

o *Consumitur.* vnde panis impropriè dicitur commodari. Accurs.

p *Sæpe. Ditis.* quasi dicat ítercedũt pecunię gratia ditis. i. diuitis apparituri. est enim syncopatum. loco numerationis. f. facienda creditori. ac si dicat, debitor plurium accepit pecuniam ut di-

BIU Cujas

ues appareat,& sui creditores non sint acerbi:quasi cito possit eis solui. *ADDITIO.* In Flor. dicis rectè legitur.

a *Si vt certo. Habeat.* actione ex eo cõtractu: vt supra, de eo quod certo loco. l. in bonæ fidei. Accursius.

b *Facit.* si res præsens sit. aliàs cum nactus erit possessionem ex voluntate actoris: vt supra, de rei vind. hæc si res. Est enim emptori similis infra, rerũ amo. l. si ppter res. & supra, de publi. sed & si res. §. j. & infra, pro empt. l. iij. & ideo debet iste cauere victo si ad se peruenerit: vt infra, eo. l. si is qui. j. respon. & etiã actionem cedere, quãuis dolum commiserit: vt infra, de re iudi. l. in depositi. Accursius.

c *Culpa.* aliqua lata, leuis, & leuissima.

d *Et quidem.* altius exorditurquàm propo suerit.

e *Merces.* non quasi merces. tunc enim locatio esset: vt infra, depos. l. j. §. si quis seruum.

f *Deponitur.* quia cõtractus ex conuentione legem accipiunt: vt infra, depos. l. j. §. si cõueniat. Sunt & alij casus in quibus vltra dolum depositarius tenetur: vt dices infra, depos. l. j. §. sæpe. vel si fuit in mora, vel culpa præcessit casũ. Accursius.

g *Plerumque.* hoc dicit, quia quãdoque gratia vtriusque: quandoque etiam gratia dantis tantum: vt infra, ea. l. §. interdum. &. l. eũ. §. j. & l. in rebus. §. j.

h *Culpã.* si fecit quod non debuit. Io.

i *Diligentiam.* vt & facere teneatur, si omiserit.

k *Periculũ.* id est, omnem culpam. vel, id est, periculum per culpam omnem prouenies. sic &. ŝ. de neg. gest. litis. §. si pecunię. sic etiã ponitur. j. de æsti. act. l. j. ĩ fi. & hoc licet nõ gratia cõmodatarij tãtum sit cõcessa. Sed quid si gratia cõmodatarij sit tantum concessa, & postea æstimetur? Respon. pactum æstimationis induc it casum: aliàs nihil adderet: quod esse nõ debet. arg. j. de lega. j. si quãdo. secũdum Azo. & de hac materia plene dixi. ŝ. si quis cau. sed & si. §. quæsitum.

l *Recepit.* sed de casu nõ tenetur: vt. j. proxi.

m *Quòd vero.* hic potest signari. §. vt loquatur in alio casu, scilicet cum res nõ est æstimata: sed melius est superiora determinari. nã & tunc de casu nõ tenetur: vt ibi dixi. & dicitur infra, loca. l. opus. in fi.

n *Saluas facere.* simili enim modo debet custodire: vt hic. & infra, depos. l. quod Nerua. sic & tutor pupilli pecuniam: vt infra, de admi. tut. l. tutor secundum dignitatẽ. §. non est. sed seruus plus dominum quàm se: vt infra, ad Syl. l. j. §. eodem autem. versi. serui quoque. Sed quid si res commodata erat vilis pretij: sua verò pretiosa res erat? Respon. non tenetur: quia diligens quilibet hoc fecisset: non autem tenetur facere nisi quod diligentissimus faceret: vt. j. eo. in rebus. j. respon. Quid si æquales? Item quid si res duorũ commodatas habuerit? Respon. idem arg. infra, ad Syl. l. iij. §. ij.

o *Diligentem.* tenetur enim regulariter omnis commodatarius de lata, leui, & leuissima: vt plene dices ĩfra, ea. l. §. interdum.

p *Vinctus.* i. ligatus.

q *Est commodatus.* vn †*Concor.cũ* de custodiendus erat: *hoc. §. gl. i.* vt. ŝ. de rei vin. l. si à bo *in ver.* com næ fidei. Et nota quòd *modatũ* an inspicitur consuetudo *tẽ. in ca. i.* dantis: vt. j. de pigne. *extra eo. ti.* act. si seruos. Itẽ not. a *Bal. di*quòd minus de homine *cit istã glos.* quàm de alia re teneat: *meliorẽ* de nisi iudicia præcedant: *iure ad hoc* vt hic. Item not. quòd *quòd in du* iuuenes facilius fugiũt *bio debitor* quàm senes. *vel alius*

r *Rogauit,* id est, is qui *quilibet nõ* commodatum accepit. *præsumatur*

s *In homine.* not. ex *fugitiuus.* hoc. §. generale tale: cp *& vide quæ* vbicunque quis nõ te- *dicũtur hic* netur de casu, ibidem si *in secundis* culpa præcedat casum, *interpret.* de casu tenetur: vt in- *Bolog.* fra, eo. l. in rebus. §. j. & infra, loca. videamus. §. si hoc. &. C. de nauti. fœ. l. cum proponas. & supra, si quis cau. l. ij. §. si non propter. ver. vis flu. & infra, sol. mat. in his. Sed quandoque sal lit: vt ĩfra, ad leg. Rho. de iac. l. fi. §. si ea. &. §. fi.

t *Periculum.* quia ad hoc dedi: vt ar. supra, de vsufru. l. arboribus. §. nauis.

u *Machina.* & machinæ vitio nil factum est &c. Et not. cp res ina- *Res inanimata* nimata non dicitur cul *culpã* pam committere. *nõ cõmittit.*

x *Aut si machinæ.* redit ad primum quando commodauit vt in machina operaretur. Accursius.

y *Minus diligenter.* ratione assignat. Azo.

z *Ab ipso.* scilicet ser- **Flo. chiro* uo. tunc enim nõ tene- *graphum* retur: vt ar. infra, ea. l. §. si me rogaueris. versi. plane si seruus.

a *Furti tenetur.* vt ar. supra, de condic. fur. l. qui furtum. & infra, de fur. l. qui iumenta. &. l. si is qui. &. l. qui re. &. l. si pignore. §. j. &. j. proxi. §. & hoc si intellexisset se inuito domino facere: eumque si intellexisset non permissurum: vt insti. de ob. ex delic. §. placuit.

b *Certiorasti.* maximè. Accursius.

V. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Edictum.

SI vt certo loco vel tempore reddatur commodatũ, conuenit: officio iudicis inest, vt ratione loci vel tẽporis habeat. a

Litis æstimatio, similis est emptioni. Bar.

¶ Si quis hac actione egerit, & oblatam litis æstimationẽ fusce perit: rem offerentis facit. b

In contractibus, qui celebrantur gratia dantis tantum: venit dolus & lata culpa. In his qui gratia accipientis tantum, venit leuis & leuissima. In his qui gratia vtriusque: venit lata & leuis. de casu vero fortuito quis non tenetur, nisi conuentio, æstimatio, vel culpa præcesserit: vel aliud inducat. hoc dicit vsq; ad. §. denique. Bartolus.

¶ Nunc videndum est, quid veniat in cõmodati actione: vtrũ dolus, an & culpa, c an verò & omne periculum? Et quidem d in contractibus interdum dolum solum, interdum & culpã præstamus dolum in depositio. nam quia nulla vtilitas eius versatur, apud quẽ deponitur, merito dolus præstatur solus: nisi fortè & merces e accesit. tunc enim (vt est & cõstitutum) etiã culpa exhibetur: aut si hoc ab initio conuenit, vt & culpã & periculum præstet is penes quẽ deponitur. f Sed vbi vtriusque vtilitas vertitur, vt in empto, vt in locato, vt ĩ dote, vt in pignore, vt ĩ societate: & dolus & culpa præstatur. ¶ Commodatum autem plerumque g solam vtilitatem continet eius, cui cõmodatur. & ideo verior est Quinti Mucij sententia, existimantis & culpam h præstandam, & diligentiam i: & si fortè res æstimata data sit, omne periculum k præstandum ab eo, qui æstimationem se præstaturũ recepit l.

¶ Quod verò m senectute contigit vel morbo, vel vi latronũ ereptum est: aut quid simile accidit: dicendum est, nihil eorũ esse imputandum ei, qui commodatum accepit, nisi aliqua culpa interueniat. Proinde & si incendio, vel ruina aliquid cõtigit, vel aliquod damnum fatale, non tenebitur: nisi fortè, cũ posset res commodatas saluas facere n, suas prætulit. Custodiam planè cõmodatæ rei etiã diligentẽ o debet præstare. Sed an etiã hominis cõmodati custodia præstetur, apud veteres dubitatũ est. Nã interdũ & hominis custodia præstanda est, si vinctus p est cõmodatus q: vel [etiam] eius ætatis, vt custodia indigeret. Certè si hoc actum est, vt custodiã is, qui rogauit r præstet: dicẽdũ erit præstare [debere.] ¶ Sed interdũ & mortis dãnũ ad eũ, qui cõmodatũ rogauit, pertinet. Nã si tibi equũ cõmodauero, vt ad villã adduceres: tu ad bellũ duxeris: cõmodati teneberis. Idẽ erit & in homine s. Planè si sic cõmodaui, vt ad bellũ duceres: meũ erit periculum t. Nã & si seruum tibi tectorẽ cõmodauero, & de machina ceciderit: periculũ meum esse Namusa ait. Sed ego ita hoc verũ puto, si tibi cõmodaui vt & in machina operaretur. Cæterùm si vt de plano opus faceret: tu eũ imposuisti in machina u: aut si machinæ x culpa factum [est,] minus diligẽter y nõ ab ipso z ligatę, vel funiũ perticarúmq; vetustate: dico periculũ, quod culpa contigit rogãtis cõmodatũ, ipsum præstare debere. Nã & Mela scripsit, si seruus lapidario cõmodatus, sub machina perierit: teneri fabrũ commodati, qui negligentius machinã colligauit. ¶ Quinimmò & qui aliàs re commodata vtitur: non solùm commodati, verum furti a quoque tenetur: vt Iulianus libro vndecimo Digestorum scripsit.

Si commodans non patitur commodatarium vti re ad eum vsum ad quem commodauit, tenetur commodati contraria. Si commodatarius aliter vtitur, tenetur commodati directa, etiam & furti. Bartolus.

¶ [Idem] denique ait: si tibi codicem commodauero, & in eo chirographariũ* debitorẽ tuũ cauere feceris: egóq; hoc interleuero: si quidẽ ad hoc tibi cõmodauero, vt caueret tibi ĩ eo: teneri me tibi cõtrario iudicio. si min, neque me certiorasti b,

Præstari

BIU Cujas

a *Præstari debeat.* quòd iuris est in principali, & in accessorio: vt infra, de inst. act. l. cuicũque. §. item fideiussori. & infra. e. l. §. si me. & infra, depo. l. j. §. si cista. & infra, de preca. l. quamuis. &. ff. nau. cau. stab. sed & ipsi. §. fi. Sed. ar. contra. j. depo. l. j. §. quæ depositis.

b *Conuenit.* s. per pactũ. sed in dote hoc pactũ non valet: vt. j. de pac. do. l. Pŏponius ait.

Et distingue: quia quãdoq; dolũ tantũ pręstabit: vt si gratia dantis tãtum sit cõmodata: quãdoq; delata & de leui: vt si vtriusque gratia: quãdoq; etiã de leuissima: vt regulariter: vt hic. &. j. eo. l. eũ. §. si rẽ. &. j. eo. l. in reb⁹. in pri.

c *Scenicis.* in scena ludentibus. Azo.

d *Vltro commodauit.* duobus modis potest hoc intelligi: & q̃ prętor sedebat & ei dedit vt daret scenicis: tũc ip se de dolo tantũ mihi tenet. vel q̃ ego alicui, vel prætori, vltro accõmodem: vt & tunc de dolo solo teneatur.

e *Rem tibi dedi.* id est, commodaui. Accursi⁹.

f *Dares.* i. obligares.

† *Bald⁹ hic dicit istum text. not. ad hoc quòd sponsus mutuans ornamẽta sponsæ, videtur in dubio ei cõmodare, nõ donare. vnde soluto matrimonio potestea repetere. cũ quo tamen non est standũ, vt hic dicitur in secũdis interpreta. Bolo.*

g *Non repignoras.* id est, non luis. Accursius.

h *Puto.* vt &. C. e. l. pe.

i *Vel ex locato.* si certa merces, tũc ex locato. si incerta: tũc in factum. i. pręscrip. ver. vt instit. de loca. & cõduc. §. nã vt. versi. & quæ supra diximus.

k *Pro te.* s. prędente. aliàs nego. gest. dat: vt. j. man. l. ex mãdato. §. fin. deiussori. sed si tẽp⁹ nõ est appositũ quãdo luere debeat, quando agã? Rñ. cũ diu steterit: vt. j. mandata. l. Lucius.

l *Si à me.* mutat personas. Accursius.

† *Quem hic prætorẽ iurisconsultus intelligat, pulchrè Bulgarus hic.*

m *Dumtaxat.* contra. j. de pigne. act. l. petenti. vbi dicit dari actionẽ. Sed dic, q̃ & ibi cedẽdo liberatur: vt. j. eo. ti. de pigne. ac. eleganter. §. si vẽdiderit. & l. pen. Azo. & ad hoc. j. de pecu. quod debetur. &. j. loca. cum in plures. §. vestimenta. Accursius.

n *Parat⁹.* vt. j. qui. mo. pig. vel hypo. solu. l. itẽ liberatur. §. qui parat⁹. Et sic no. q̃ sufficit si p eum non remaneat: vt hic, & infra, de an. le. l. Mæuia. in princi.

o *Sumptus.* ad hoc. j. depo. si in Asia. j. rñ. & supra, ad exhibẽ. sed & si. §. quo autem loco.

p *Cum lance.* id est, seruum & lancem.

q *Lancem.* vt supra, eo. §. vsque adeo. Accursius.

r *Si de me.* id est, à me.

f *Sternerem.* i. optime locum tuũ præpararem, & scopis mundarẽ, & domũ bene ornarem: ibiq̃ tres lectos sternerẽ, in quibus olim comedebant antiqui: & vocabatur locus sic paratus triclinium. Vel dicitur locus tribus clauibus firmatus, vel cameræ tres dicuntur triclinium.

Triclinium quid sit.

t *Præberem.* id est, commodarem.

u *Hoc.* scilicet argentum.

x *Reliquero.* penes cõmodatarium: vt innuit. j. in eo q̃ dicit, actio cõmodati. cõmodaueram ergo etiã argentum ad illud seruitium.

y *In vtroque.* siue posuit custodem, siue nõ.

z *Relictæ sunt.* reprobata prædicta distinctione Labeonis, secũdum Azo. nec ob. ff. p. xi. l. §. si me rogaueris. quia ibi cõmodator ab initio cõmisit seruo custodiam: alioquin fugę periculum ad eum cõmodantem nõ spectaret de lance: & tamẽ de alio periculo tenetur cõmodatarius: vt ibi, & infra, eo. l. rem mihi. §. j. quãquã Io. dixerit, q̃ vbi custodem posuit, renũtiasse custodiæ cõmodatarij prius videt: & ideo ad se spectet periculum. quod nõ placet: quia cõmodatarius prius fuit obligat⁹ pro custodia: & ideo licet alius custodẽ apponat: non potest dici sic liberari. secus vero vbi *e filius* quis in rei traditione, quæ fit per custodem, apposuerit: quia tũc renũtiasse bene videtur, vt dixi. & *sic loquit.* j. de solu. si *soluturus.* in fin. & infra, de acquir. pos. quarũdam. & C. de pac. conuen. tam in do. l. fi. §. & si quidem. quæ sunt ar. cõtra. secundũ Azo. & supra, proxi. §. a *Si duobus vehiculum.* paruũ plaustrum: vt. j. innuit. & C. de honora. vehi. lib. xj. l. j.

b *Et ait.* scilicet Celsus nõ respondens quæstioni adhuc, sed respondet ibi, sed esse verius ait &c. vbi dicit, quòd insolidum tenetur.

c *Dominium.* hoc est plane verum q̃ duo nõ possũt esse domini insolidum, nec toti⁹, nec partis rei: vt hic, & j. de castren. pec. l. hæreditate. §. pater. sed de possessione quæritur. Quidã, vt Gosiani q̃ hic. & pro eis est. j. vt pos. si duo. in prin. Alij vt R. & Pla. quòd ciuilem duo possunt habere insolidum: sed naturalem nõ. Et pro eis est infra, de acquir. pos. l. iij. §. ex contrario. Tu dicas: quòd nec ciuilem, nec naturalem, duo insolidum habeant: vt hic, & infra, de preca. l. duo. Præterea cum dominium nõ possit esse penes duos insolidum: vt hic dicit: ergo possessio ciuilis, quæ est causa acquirendi dominiũ, duorum insolidum esse non potest: quod ex definitione vsucapionis pa-

ibi chirographum esse scriptũ: etiam teneris mihi, inquit, cõmodati. immò, ait, etiam furti: quoniã aliter re commodata vsus es: quemadmodũ qui equo, inquit, vel vestimento aliter, quàm commodatum est vtitur, furti tenetur.

Diligentia debet adhiberi in re commodata, & in eius sequela. Bartolus.

¶ Vsque adeo autem diligentia in re cõmodata præstãda est, vt etiam in ea, quæ sequitur rẽ cõmodatam, præstari a debeat: vt puta equam tibi commodaui, quam pullus comitabatur. etiam pulli te custodiam præstare debere veteres responderũt.

Si commodatum fiat gratia dantis, vel eius contemplatione: commodatarius de solo dolo tenetur. Bartolus.

¶ Interdum † planè dolum solum in re cõmodata, qui rogauit præstabit: vt puta si quis ita conuenit b: vel si sua dumtaxat causa cõmodauit, sponsæ fortè suæ, vel vxori, quo honesti⁹ culta ad se deduceretur. vel si quis ludos edens prætor † scænicis c commodauit: vel ipsi prætori quis vltro commodauit d.

Si res data vt pignoretur, non recolligitur, competentibus actionibus est agendum, vel actio debet cedi sumptibus & periculo ipsius cedentis. Bartolus.

¶ Nunc videndũ in quibus speciebus commodati actio locũ habeat. Et est apud veteres de huiusmodi specieb⁹ dubitatũ: Rẽ tibi dedi e, vt creditori tuo pignori dares f, dedisti. non repignoras g, vt mihi reddas. Labeo ait commodati actionẽ locum habere. Quod ego puto h verum esse, nisi merces interuenerit. tunc enim vel in factum, vel ex locato i [&] conducto agendum erit. Planè si ego pro te k rem pignori dedero tua voluntate: mãdati erit actio. Idẽ Labeo rectè dicit, si à me l culpa absit repignerandi, creditor autem nolit reddere pignus, cõ petere tibi ad hoc dumtaxat m cõmodati, vt tibi actiones aduersus eum præstẽ. Abesse autem culpa à me videtur, siue iã solui pecuniã, siue soluere sum paratus n. Sumptus o planè litis, cæteráque æquum est eum agnoscere, qui commodatum accepit.

Culpa hominũ commodati cum re, commodatariũ non excusat: secus in dolo. Bar.

¶ Si me rogaueris, vt seruum tibi cum lance p commodarem: & seruus lancem q perdiderit, Cartili⁹ ait periculum ad te respicere. Nam & lancem videri commodatam: quare culpã in eam quoque præstandã. Planè si seruus cum ea fugerit, eũ, qui cõmodatũ accepit, nõ teneri: nisi fugæ præstiterit culpam.

Appositio custodis facta ex postfacto, non remittit custodiam ei cui res fuerat cõmodata. Bartolus.

¶ Si de me r petisses, vt tricliniũ tibi sternerem f, & argẽtum ad ministerium præberem t, & fecero: deinde petisses vt idem sequenti die facerem: & cum cõmodè argentum domum * referre non possem, ibi hoc u reliquero x, & perierit: qua actione agi poterit: & cuius erit periculũ? Labeo de periculo scripsit multum interesse, custodẽ posui, an nõ. Si posui, ad me periculum spectare. si minus, ad eum penes quem relictum est. Ego puto commodati quidem agendũ [in vtroque y casu:] verùm custodiam eum præstare debere, penes quem res relictæ z sunt: nisi aliud nominatim conuenit.

In obligatione primitiua, quæ ad rei restitutionem contrahitur, quilibet tenetur pro parte: quia insolidum ad eos peruenire non potest. In obligatione vero secundaria, quæ contrahitur ratione doli vel culpæ, quilibet tenetur insolidum: quia pro parte non potest delinqui. & si agit contra vnum ex facto alterius, ei actio cedi debet: quia si contra istum ageretur, actio pro rata tolleretur. Bartolus.

¶ Si duobus vehiculum a commodatũ sit, vel locatum simul: Celsus filius scripsit libro sexto Digestorũ quæri posse, vtrũ vnusquisque eorũ insolidũ, an pro pte teneatur. Et ait b duorũ quidẽ insolidum dominiũ c vel possessionem esse nõ posse:

BIU Cujas

nis patet: vt infra, de vſuca. l. iij. & insti. per quas perſo. no. acqui. §. ex his. nam quotiens aliquid prohibetur, & id prohibitum eſt per quod peruenitur ad id: vt infra, de ſponſa. l. oratio. diuerſo tamen iure duo inſolidum poſſunt poſsidere, vt vnus ciuiliter, & alter naturaliter: & ſic intelligitur lex illa. j. vti poſſi. duo. ſic enim distinguuntur iura poſſeſsionis: vt. j. de vi & vi ar. l. j. §. quod vulgo dicitur. & de preca. l. & habet. §. eũ. Sed quid ſũt qui ciuilem habẽt poſſeſsionem? Reſpõ. proprietarius, & ille qui dedit in feudum, & qui in emphyteuſin dedit. nã proprietarius quærit ſibi poſſeſsionẽ per ſeruũ fructuariũ. quod non faceret, ſi nõ poſſideret: vt infra, de acquir. poſſ. l. j. §. ſed & p eum. fructuarius vero, vel vaſall[s], vel emphyteuta, tantum naturalem habent: vt. j. de acquir. poſſ. naturaliter. & l. poſſeſsio. j. reſpon. Sibi enim poſsident ratione iuris quod habẽt in re. & id[illegible] n eo colono qui [illegible] duxit ad non modicum tempus: quia naturaliter poſsidet: vt. §. ſi ager vec. vel emph. pe. l. j. & infra, de ſuperfi. l. j. §. quod ait: ſecus ſi ad modicũ tempus: quia ille nullo modo poſsidet: vt habetur. C. de præſcri. xxx. an. l. malè. &. j. de vſuca. l. nõ ſolũ. §. quod vulgo. licet quidam contra, per. l. §. communi diui. l. communi dividundo. §. neque colonus. ſed illud expone vt ibi. quid aũt ſi hi qui naturaliter poſsident: alij locent ad nõ modicum tempus, vel dent in feudum, vel in emphyteuſin, vel in vſumfruc? Reſpõ. nullam retinent, cum aliam non habeant. Item ſecundum Io. ciuiliter poſsidet, qui non eſt in re, nec in conſpectu: ſed quando eſt in conſpectu, naturaliter etiam poſsidet. nam cum per conſpectum naturalis quæratur, multo magis retinetur: vt infra, de acquir. poſſ. Quod meo. §. ſi venditorem. Et ſecundum hoc nõ videtur quòd eodem tempore poſsideat quis ciuiliter & naturaliter. quod Al. dixit, & bene ſecundum Azo. niſi naturalem appelles approbatione ciuilem: vt ar. j. de verb. ſign. l. lege. ſed apud vnum vna, & apud alium alia ſit. Vel dic, quòd in partibus in quibus inſiſto & video, habeo naturalem: in aliis ciuilem. ſed P. & Azo. dicebant, non ideo amitti naturalem, quòd res non ſit in cõſpectu: ſed certe ſecundum hoc non eſſet ciuilis ſine naturali. Item contra eos videtur, quia plures haberent naturalem, ſecundum hoc: quia ingreſſus fundum habet naturalem, ſecundum eos. P. & M. & R. & Azo. & dominus nihilominus. ſic ergo plures: quod tamẽ ipſe Pl. aliàs negauit, dicens naturaliter duos inſolidum poſsidere non poſſe: ſed ciuiliter. Sed dici poteſt quòd abſens habet naturalem: ciuiliter ingrediens habet naturalem naturaliter. Alij dicunt, q̃ tunc eſſe deſinat. quod non placet. ei autem quòd dixi apud vnũ non poſſe eſſe ciuilem & naturalem, cõtradicit. C. de acquir. poſſ. licet. vbi dicit exeuntem de poſſeſsione & longe recedentem, ita quòd non ſit in conſpectu: quòd retinet poſſeſsionem. Vnde dicunt quidam ciuilem, & ſic prius habebat ciuilem. de naturali cõſtat quòd habebat: ſic ergo ciuiliter & naturaliter poſsidebat. Sed dicas quòd retinet naturalem, quam ſolam prius habebat: illam tamen dico ciuilem, quia iuris ciuilis auctoritate retinetur. ſic dicitur actio ciuilis prætoria auctoritate extenſionis: vt ſupra, de noxa. l. electio. §. ſi is quem. Accurſius.

a *Partis corporis.* ſed inſolidum ſimul cum alio vel pro indiuiſo. Vel dic clarius, partis viſibilis & diſcretæ: ſed intellectualiter ſic. nec enim tua eſt mea: vel mea tua.

b *Vſum autem.* qui nec eſt dominium, nec poſſeſsio, ſed quoddam tertium aliud ab vtroque. & ideo diſtinguitur inter ſpatioſam rem, & non ſpatioſam.

c *Inſolidum eſſe.* quia vnuſquiſque commode balneo etiam cum alio vel aliis vtitur, nec in aliquo per alium impenditur: idem

nec quẽquam partis corporis[a] dominũ eſſe: ſed totius corporis pro indiuiſo pro parte dominium habere: vſum autem[b] balinei quidem, vel porticus, vel campi, vniuſcuiuſque inſolidum eſſe[c]. neque enim min⁹ me vti, quòd & alius vteretur. Verum in vehiculo commodato vel locato pro parte quidem effectu[d] me vſum habere: quia nõ omnia loca vehiculi[e] teneam[f]. Sed eſſe verius ait: & dolum, & culpã, diligentiam, & cuſtodiam in totum me præſtare debere. Quare duo quodãmodo rei habebũtur[g]: & ſi alter conuentus[h] prẽſtiterit, liberabit alterum: & ambobus cõpetet furti[i] actio:

VI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

ET* alterutro agente[k], alterius actio contra furem tolletur[l].*

VII. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Edictum.

VNde quæritur, ſi alter furti egerit, an ipſe ſolus, debeat commodati conueniri[m]? Et ait Celſus, ſi alter conueniatur qui furti non egit, & paratus ſit periculo ſuo conuenire * alterum qui furti agendo lucrum ſenſit ex re commodata: debere eum audiri & abſolui[n]. Sed ſi legis Aquiliæ aduerſus ſocium[o] eius habuit commodator actionem, videndum erit nũ * cedere debeat[p], ſi fortè dãnũ dedit alter, quod hic qui conuenitur commodati actione, ſarcire compellitur[q]. Nam etſi aduerſus ipſum[r] habuit [legis] Aquiliæ actionem cõmodator, æquiſsimum eſt, vt commodati agendo remittat actionẽ: niſi fortè quis dixerit, agẽdo eũ è lege[ſ] Aquilia hoc minus conſecuturũ, quàm ex cauſa commodati conſecutus eſt. quod videt̃ habere rationẽ[t].

d *Effectu.* q. d. ipſa neceſsitate. ſic. §. de vſufru. accre. l. j. in fi.

e *Vehiculi.* ſed nec balnei: ſed ibi per aliũ vſus meus nõ ſic minuitur: quod eſt in vehiculo ſecus. Io. Item quod dicit hic vſum haberi pro parte, eſt contra. §. de vſu & habi. l. vſus pars. ſed quod hic dicitur, refertur ad factũ, & pro parte vti dicor, cum certa parte vehiculi vtor. Sed q̃ ibi dicitur, ad ius, id eſt, ad ſeruitutem vſus.

f *Teneam.* id eſt tenere poſſum, cũ tu in eodem conſiſtens me impedias. & idem in balneo paruo, quod in vehiculo. * *cõueniri, Flo.*

g *Habebũtur.* quia vterque obligat⁹ eſt inſolidum ad rem reſtituendam: quod ſi non facit, debet pro parte ad intereſſe damnari: vt infra, depo. l. ſi duo. Azo. Sed videtur quòd non inſolidum teneatur: vt. j. eo. l. rem. §. in exercitu. quæ eſt cõtra. Sol. ibi actum eſt quòd quilibet pro parte teneatur. nã ita dixit cõmuni periculo: vt ibi dicit. Hodie vero vt duo cõmodatarij ſint duo rei debendi, oportet quòd expreſsim dicatur. vt in authen. de duo. re. in princ. colla. vij. nec dicat aliquis q̃ auth. loquatur quando eſt diuiduum in obligatione. hic autẽ reſtitui res pro parte non poteſt: vt infra, depo. ſi duo. &. j. de verb. obli. ſtipulationes non diuiduntur. quia certe illud locum habet, quando res pro parte reſtitui non poſsit: quando id eſt actum q̃ quilibet teneatur inſolidum. Vel quando vnus ad rem totam tenebatur: alioquin quilibet tenebitur pro parte: vt in hæredib⁹ dicitur, & pluribus depoſitariis: vt infra, depoſi. l. j. §. ſi apud duos. & l. in depoſiti. ſic ergo & hic fuit actum. Accurſius. * *ne, Flo.*

h *Conuentus.* actione commodati.

i *Furti.* ſi ei res commodata furripiatur. hodie vero ponitur in electione commodãtis, vt poſsit ipſe ſi velit eligere furem: vt inſti. de obli. quæ ex delic. §. quę de fullone.

k *ET alterutro agente.* ſed non peragente.

l *Tolletur.* hoc ideo, quia vtrique inſolidum ex vna eademque cauſa defertur furti actio. & ideo vni per alium præiudicatur: vt infra, de duo. re. l. ex duobus.

m *VNde quæritur. Cõueniri.* ſ. cõmodati actione ſibi à cõmodãte ceſſa. aliter enim nõ poteſt, & tunc non ad lucrũ. i. pœnã furti quã habuit ſocius aget: vt. C. de fur. l. fi. §. ſed cũ. &. j. loca. & condu. l. is qui. licet in creditore ſit aliud: vt. j. tit. j. ſi pignore. ſed ad rẽ, vel rei cõmodatæ æſtimationem, quã ſocius cõſecutus eſt. Sed quidam habent in litera, conueniri: & ad hoc eſt arg. infra, de fideiuſ. l. ſi dubitetur. j. reſpon. poteſt tamen dici in fideiuſſoribus aliter quàm in duobus reis. ſecundum Azo.

n *Abſolui.* ſcilicet, ab obſeruatione iudicij interim.

o *Socium eius.* conuenti: vt quia ſocius eius damnum dedit.

p *Debeat.* ſcilicet conuento.

q *Compellitur.* immo videtur q̃ cogi non debeat, cũ præuideri nõ poſsit: vt. j. eo. l. ad eos? Rñ. immo quãdoq; cogitur. ſ. ſi potuerit præcauere: vt. j. loca. ſed & de dãno. Vel dic aliud i dãno dato ab extraneo: & aliud in dãno dato à ſocio, quia illud quaſi à me reputatur datum, cũ pro vno reputaremur propter ſocietatem obligationis: vt. j. de duo. re. l. ſi. ſed arg. contra. j. de vſur. l. mora. in fi.

r *Ipſum.* ſcilicet quem vult conuenire. q. d. ideo quæſiui, an cedatur actio reſarcienti damnum ab alio datum: quia ſi iſte eſt qui dedit damnum quem conuenio cõmodati, licet non debeam cedere, debeo tamen remittere actionem. l. Aquil. niſi in eo quod plus eſt in ea actione quàm commodati, ſecundum Azo.

ſ *E lege Aquil.* id eſt, poſtquam egerit commodati. vel refertur ad ſuperius dictum.

t *Quod videtur habere rationem.* ſ. quòd poſsit agi ad reſiduũ per

actionem

BIU Cujas

actionem legis Aquiliæ: vt hic. & ar. infra, vi bo. rap. l. j. Sed ar. contra, infra, de actio. & oblig. l. qui seruum. §. fi. vbi dicitur quòd postquam egi commodati, nõ possum agere. l. Aquil. in eo quod plus esset in ea ex repetitione. xxx. dierum. Sol. secundum R. hic de æquitate. vel secundum M. ibi dicit non durare alteram, cum nõ est in secunda plusquam in prima. aliàs durat vt hic. vel secundũ Io. [a] hic ad aliud simplum agitur quod venit in actionem istam, quia inficiatio intercessit. non autem ad incremẽtum. xxx. dierum: vt ibi. Vel hic non est consecutus per actionẽ cõmodati, nisi medietatẽ æstimationis, cum duo fuerũt commodatarij. aliam ergo poterit cõsequi per actionem cõmodati, vel per actionem. l. Aquil. secundũ Azo. Vel dic q̃ hoc, nisi &c. non ad proximum, sed ad superius refertur, & hoc in pluribus & à pluribus permittitur. i cõtraria nõ ab eo. arg. ff. ad. l. Aquil. item Mela. §. si plures. Sed quæstioni factę, an cõuẽto socio teneatur cedere cõtra aliũ, non respõ. sed ego respondeo, q̃ tenetur cedere sicut pupillus cedit tutori cõuento cõtra tutorem: vt. C. de admi. tuto. l. ij. in princ. & §. fi. & j. de tut. & ra. detra. l. j. §. nũc tractem[b]. Et est ratio, quia ex facto dãtis dãnum cõuenitur, & præstat damni æstimationem. cõmodati autem actio nõ est cedenda: quia cõuent[c] ea suo nomine tenetur, nisi ad dãnum, vt dictũ est. sic ergo in duobus reis dico: ne conuento actio cedatur, nisi ex facto rei cõueniatur. sed aliud est i fideiuss. vt. C. de fideiuss. authen. præsente. & C. loca. l. si diuisa. sed in reis idem dico si tales erant vt posset conuentus postulare, quòd diuideretur actio ad exemplum plurium mãdatorum: vt. j. de fideiuss. si fideiussores. §. idẽ respõ. & l. fideiussores. secũdũ Azo.

a Istam solutionem tenet Pet. de bella perti. hic.

†Concor. in ca. i. glo. i. circa fi. extra eo. ti.

VIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

REi commodatæ [a]† & possessionem & proprietatem retinemus [b].

IX. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

NEmo enim commodando rẽ, facit eius cui cõmodat.

Ex vsu ad quem res accõmodatur, quis non obligatur nisi sit mixta culpa. B.

X. IDEM libro vicesimonono ad Sabinum.

EVm qui rem cõmodatã accepit, si in eã rem vsus est i quã accepit, nihil prẽstare, si eã i nulla parte culpa sua deteriorẽ fecit, verũ est. Nã si culpa ei[d] fecit deteriorem, tenebitur [c].

Cõtractus innominati, iudicãtur secũdũ naturã cõtract[s] nominati cui adiiciũtur. B.

Si rem inspectori dedi: an similis sit ei [d] cui cõmodata res est, quẽritur. Et si quidẽ mea causa dedi, dum volo pretium exquirere: dolum [e] mihi tantum præstabit. sin sui, etiam custodiam: & ideo [f] furti habebit actionẽ.

Si res perierit culpa nuntii referentis, perit periculo domini, si eum misit: aliàs periculo commodatarii, si nuntium malum elegit. idem si nuntii dolo perierit. Bartolus.

Sed & si dũ refertur [g], periit: si quidem ego mandauerã per quẽ remitteret: periculũ meũ [h] erit. si verò ipse, cui voluit, commisit: æquè culpam mihi prẽstabit, si sui causa accepit,

XI. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

QVi non tam idoneum hominem elegerit [i], vt rectè id perferri possit.

XII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Sabinum.

SI mei causa, dolum tantum.

Commodatã rem missus qui repeteret, cum recepisset, aufugit. Si dominus ei dari iusserat: domino periit. si commodandi [k] causa miserat, vt referre tur res commodata: ei* cui cõmodata est, [periit.]

Dominus qui recipit æstimationem litis à commodatario, tenetur cauere de restituẽdo ei rem si ad manus eius peruenit. h. d. Paul. de Cast.

XIII. POMPONIVS libro vndecimo ad Sabinum.

SI is, qui commodatum accepit, non apparẽtis rei nomine commodati [actione] cõdẽnetur, cauendum ei est, vt repertam [rem] dominus ei præstet [l].

Ad eum ad quem res non pertinet, commodum non spectabit. Bartolus.

Si quem quæstum fecit is, qui experiendum quid acceperit, veluti si iumenta [m] fuerint, ea quæ locata sint: idipsum [n] præstabit [o] [ei,] qui experiundũ dedit. Neq; enim ante eã rẽ quæstui cuiquã* esse oportet, prius quàm periculo eius sit [p].

Error in iure consecutiuo non impedit actionem oriri ex contractu, sicut nec error in iure, vel in facto antecedente impedit cõdictionem oriri extra id quod agitur. B.

Si libero homini, qui mihi bona fide seruiebat, quasi seruo rem commodauero: videam [q], an habeam commodati actionem. Nam & Celsus filius aiebat, si iussissem eum aliquid facere: vel mandati [q] cum eo, vel præscriptis verbis experiri me posse. Idem ergo & in commodato erit dicẽdum. Nec obstat, quòd non hac mente cũ eo qui liber bona fide nobis seruiret, contraheremus, quasi eum obligatũ [r] habituri. Plerũque enim id accidit, vt extra id quod agitur, tacita obligatio nascatur [s]: veluti [t] cum per errorem indebitum soluendi causa datur.

a *Et commodatæ.* scilicet alij à nobis.

b *Retinemus.* vt & instit. de interdi. §. possidere. versic. per eos quoque. sicut & rei depositæ: vt infra, depos. l. licet. §. rei.

c *Evm qui. Tenebitur.* quia non videtur reddita: vt supra, eo. l. iij. §. si reddita sit res. & facit infra, eo. l. vlti. Accursius.

d *Sit ei.* in act. præscrip. ver. qua ipse tenetur: vt infra, de præscrip. ver. si rem. & l. si gratuitam. §. ij.

e *Dolum tantum.* Sed nũquid inspector debet probare se sine dolo amisisse? Videtur q̃ sic: vt. C. de pign. act. si creditor. & j. loca. si quis fundum. & j. de custo. reo. l. fi. & ff. de eden. l. si quis ex ar. in fi. & l. seq. Ecõtra videtur q̃ nõ, sed ille qui obiicit: vt. j. de leg. ij. cum ita. §. species. & C. de pigne. act. si nulla. & infra, de proba. l. quotiens. §. qui dolo. Azo. quod est verius. Accursius.

f *Et ideo.* quia eius interest, cũ de custodia teneatur. Accursius.

g *Sed & si dum refertur.* res quæ inspicienda data est.

h *Periculum meum.* sine distinctione. & est pro hoc supra, nau. cau. sta. l. iij. §. idem. in princi. & l. fi. in princi.

i *Qvi non. Elegerit.* quod ex post facto apparet. & hoc est verum, cum id actum est inter me & eum, vt ipse & nõ alius perferret. quod ex qualitate personarũ & dignitate perpenditur. & in hoc casu omnino tenetur, vt hic, quia mala electio est in culpa: vt infra, man. si procuratorẽ. §. si tutores. in fi. & supra, si men. fal. mo. dixe. l. ij. & supra, nau. cau. sta. l. fi. §. seruorum. si autem *Elo- volui, vt mihi mitteret, commodum nec de eo cogitaui, q̃ ipse afferret: distingue, an eum qui idoneus videtur, elegit secundum Io. Alij verò, secũdum hanc distinctionem tẽtum faciunt. Azo. & est pro Ioan. infra. e. argẽtũ sed prima verior est.

k *Mei causa. Commodandi.* Quid si mentitus est dicens sibi rem tradendam, cum causa cõmonendi missus esset? Respon. nõ nocet [b] cõmodati: vt infra, de sol. cum quis. §. si debitorẽ, quia est ei imputandi, qui credulus fuit. Azo. vt arg. supra, de eo per quem fac. e. l. j. §. j.

l *Si is qui. Ei præstet.* aut æstimationem: vt infra, eo. l. in com. modato. §. fi. & facit §. pra, eo. si vt certo. §. j.

m *Si iumenta.* scilicet *Flo- data causa experiundi. Accursius.

n *Idipsum.* quod lucratus est.

o *Præstabit.* actio. præscrip. ver. vt infra, de præscrip. ver. l. apud Labeonem.

p *Eius sit.* Sed videtur quòd sit eius periculo. nam hoc ipso, q̃ vtitur re cõmodata ad alium vsum, & scit se hoc facere contra domini voluntatem, furtum facit: vt supra, eo. si vt certo. §. quinimo. & sic ad eum omne periculum pertinet, ergo & quæstus ad eum ptinere debet? Respõ. illud verum est cũ ex conuentione bona fide, vel ex natura cõtractus ad eũ pertinet periculũ: vt infra, pro socio. l. si vnus. §. si vnus. hic nõ sic: aliàs ex suo dolo lucraretur, quod esse nõ debet: vt. C. de rei vin. l. j. in fi. Item not. q̃ vbi onus, ibi lucrũ: vt & C. de sur. l. fi. §. pe. & j. de act. emp. Iulia. §. ex vendito. & §. si quid seruo.

q *Vel mãdati.* immo videtur q̃ nõ, quia nõ spõte suscepit mãdatũ: vt. ff. de neg. gest. l. at qui natura. §. si libero. quę est contra. Sol. ibi loquitur in eo casu quãdo putabat se seruũ, quare nascitur act. nego. gest. nõ mãdati: quia ex necessitate gessit, nõ ex volũtate. hic vero loquitur, cũ sciebat se liberũ: in quib[9] casib[9] quodãmodo volũtate gerit. Ir. vel datur vtilis, vt hic: non directa, vt ibi. nam & hic nesciebat se liberum: quod patet per illa verba, plerũq; enim &c. quia & hic & ibi dicit, q̃ bona fide seruiebat. Azo. Vel ibi iuste sit, vt libero: hic vt seruo. Itẽ facit. ff. ad leg. Aquil. liber homo. §. j.

r *Obligatum.* scilicet ciuiliter.

s *Nascatur.* vt hic, & infra, man. si procuratorem. §. si liber homo. in glo. Iul. ait. & supra, si certum pe. l. cum fundus. §. seruum.

t *Veluti.* id est, sicut. Accursius.

BIU Cujas

Ex eodem facto duæ actiones contrariæ possunt oriri diuersis respectibus. Bar.

XIIII. VLPIANVS libro quadragesimo octauo ad Sabinum.

SI seruus meus rem meã tibi, scienti nolle me tibi cõmodari, cõmodauerit: & cõmodati, & furti[a] nascit actio: & præterea cõdictio ex causa furtiua.

Qui conuenitur ex contractu, non potest referre quæstionem dominii. Bartolus.

XV. PAVLVS libro vicesimonono ad Edictum.

COmmodare possumus etiã alienam rem, quam possidemus: tametsi scientes alienã possideamus.

XVI. MARCELLVS libro quinto Digestorum.

ITa vt & si fur vel prædo cõmodauerit, habeat commodati[b] actionem.

Pactum vt non veniat dolus futurus, nõ valet. Bartolus.

XVII. PAVLVS libro vicesimonono ad Edictum.

IN cõmodato hæc pactio, ne dolus præstetur, rata nõ est[c].

Actiones contrariæ possunt principaliter intentari sicut directæ. Bartolus.

¶ Contraria commodati actio etiam sine principali[d] moueri potest, sicut & cæteræ, quæ dicuntur[e] contrariæ.

Obligatione secundaria quilibet ex hæredibus tenetur in solidum, licet sit hæres ex parte. Bartolus.

¶ Si* ex facto heredis agatur: hęres cõmodatarij in solidũ[f] cõdemnat, licet ex parte hęres est.

Si commodans non patitur commodatarium vti re ad eum vsum, ad quem est commodata: contraria commodati tenetur. h. d. Primo præmittit quædam præambula ad declarationem quæstionis: secundo eam determinat. secunda ibi, geritur. & inde debet sumi casus in terminis. Bartolus.

¶ Sicut autem[h] voluntatis & officij magis[g] quàm necessitatis est cõmodare: ita modũ cõmodati finémq; [h] præscribere, eius est qui beneficiũ tribuit. Cum autem id fecit, id est, postquã cõmodauit[i]: tũc finem præscribere & retro agere, atq; intempestiuè vsum[j] cõmodatę rei auferre, nõ officiũ[k] tãtũ impedit: sed & susceptа[l] est obligatio inter dãtem accipientémq; [m]*. Geritur enim negotiũ[n] inuicem, & ideo inuicem propositæ sunt actiões: vt appareat, quod [in] principio beneficij ac nudę voluntatis fuerat, cõuerti ĩ mutuas præstationes, actionesque ciuiles[o]: vt accidit in eo, qui absentis negotia gerere ĩchoauit. neque enim impune peritura[p] deserit. Suscepisset enim fortasis alius, si is nõ susceпisset*. Voluntatis est enim suscipere mãdatum, necessitatis cõsummare. Igitur si pugillares[q] mihi commodasti, vt debitor mihi caueret: nõ rectè facies, importunè repetendo. Nã si negasses: vel emissem, vel testes adhibuissem. Idemque est [&] si ad fulciendã insulã tigna cõmodasti, deinde subtraxisti,* aut etiam sciens vitiosa commodaueris. Adiuuari quippe nos, non decipi beneficio oportet†. Ex quibus causis etiã cõtrarium iudicium vtile[r] esse dicendum est.

Ex pluribus rebus separatis potest peti vna, non autẽ certa pars vnius corporis. B.

¶ Duabus rebus cõmodatis, rectè de altera cõmodati agi posse Viuianus scripsit. quod ita videri verũ: si separatę sint[s], Põponius scripsit. Nã eum qui carruchã puta, vel lecticam[t] commodauit: non rectè acturum de singulis partibus.

Actio commodati contraria competit vt dominus reddat rem in sui potestatem reuersam, vel æstimationem acceptam. Baldus.

¶ Rẽ cõmodatã pdidi, & p ea pretiũ dedi: deinde res ĩ potestate tua venit. Labeo ait cõtrario iudicio, aut rem mihi præstare te debere, aut quod à me accepisti reddere[u].

Commodatarius tenetur de leuissima culpa, si ipsius gratia fuerit commodatum: non de casu, nisi culpa præcedat. sed si vtriusque gratia fuerit commodatum: tenetur solum de dolo & leui. Bartolus.

XVIII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

---

a *Si seruus. Et furti.* si tamen agatur commodati, non agetur furti: vt. C. de fur. l. j. &. j. de fur. l. si is cui res cõmodata. aut ea ratiõe, quia ĩteresse cõsecutus[a] est: aut ea, quia agẽdo cõmodati habuit ratum, quod seruus fecit: vt. j. de fideiuss. si seruus alienus. in fi.

b *Ita vt & si fur. Commodati.* vt & supra, de iudi. l. nõ à iudice. sic & depositi: vt infra, de posi. l. j. §. si prædo. & pignoratitiam. vt ĩfra, de pig. ac. si pignore. §. si prædo. immo etiam rei vin. possum agere cõtra commodatarios: vt dicũt Ir. & alij, quia non deberent ei quæstionem mouere: cum habeant ab eo causam: vt. C. de pig. ac. nec creditores. & de non nu. pe. l. j. & de præscrip. xxx. an. si quis emptionis. §. sed hæc super illis. Sed I. & Azo contra. Dicunt enim, quia agitur contra commodatariũ, vt cõtra quẽlibet possidẽtem, ideo oportet plene de dominio probare: vt supra, ad exhi. de eo. §. fi. nec obstat. l. j. de non nu. pec. quæ dicit, si pignus datum probatur[a] es &c. nec illa, nec creditores. quę dicit, si origine rei ꝑbare potest: &c. nã non ideo dicit, ꝙ sola traditio det debitori rei vin. sed quia ꝑbata traditiõe pignoris, præsumitur ꝙ hodie possideat creditor, cum à debitore habuit possessionem: vt. C. de pig. ac. l. ij. & ita potest intentari rei vin. quam parit sola possessio: vt C. de alie. iu. mutã. cau. facta. l. j. Item nec ob. lex illa, si quis emptionis. C. de prescrip. xxx. an. quę dicit, nõ licere prædoni obiicere præscribeti quẽ expulit, do minij quæstionẽ, quia durior est causa delicti quàm contractus.

c *IN commodato. Rata non est.* nec alibi. vt supra, de pactis. si vnus §. illud.

d *Principali.* id est, sine directa.

e *Dicuntur contrariæ.* vt. j. eo. l. in rebus. §. fi. & C. de cõtra. iudi. tutel. fi. in fi. &. j. de contra. & vti. acti. tut. l. j. §. fi. &. s. de nego. gest. sed an vltro. in princi.

f *Insolidum.* vt &. s. e. l. iij. §. hęres. &. j. depo. si duo. & facit infra, de pollicita. l. ex pollicitatione. & infra, de ali. leg. l. iij. in prin. & infra, de verb. obli. in executione. §. secunda.

g *Magis.* electiue ponitur, non comparatiue. Accursius.

h *Finem.* id est, vsque ad quod tempus teneatur commodatarius. sic. C. de act. & oblig. sicut. Accursius.

i *Commodauit.* ad diem, vel sine die, vbi intelligitur finito vsu.

k *Non officium.* id est, facit contra officium, quod homo homini debet: vt infra, de ser. expor. seruus ea. depositum tamen reuocatur quandocunque vult: vt infra, depos. l. j. §. antepe. quæ est *pessim.* vi contra: quia nihil interest depositarij. item precarium quandocunque vult: vt infra, de preca. l. j. &. l. cum precario. &. l. & habet. j. respon. & in hoc differt à commodato, secundum hoc. Sed *C. eo.* quæ est ratio[a]? Respon. quia commodatum semper datur cũ prę-

a *Bal. hic*

finitione certi vsus: vt *dicit ista gl.* patet per omnes leges *sing. ad cofere* tractantes de com *gnoscẽdum* modato. sic enim dici- *quæ differẽ* tur, commodo equum *tia sit inter* vt ad villam duceres, *cõmodatũ*, pecuniam vt diues ap *depositũ*, & pareas. vt supra. e. l. iiij *precarium*. &. l. si vt certo. §. sed in *de quo vide* terdum. & infra. e. l. fi. *in. l. contra* sic & scalas vt fenestris *clus.* j. de supponas: vt institu. de *reg. iur.* per obli. quæ ex delic. §. in *Bal. in. l. 2.* terdum. versic. ope. *C. eo. ti. Bo-*

l *Susceptа.* id est, nata. *log.*

m *Dantem accipien-* *Flo. inter *témque.* aliàs, dãdum & *dãdũ acci-* accipiendũ. aliàs, inter *piẽdúmque* dantem & accipientẽ. *obligatio*

n *Negotium.* id est, cõ *est.*

tractus vtriusque gra- *Flo. cepis-* tia celebratus, saltẽ quã *set.* tum ad repetitionem.

o *Ciuiles.* no. actionẽ commodati ciuilem, secundum quosdam: vt & diximus. ŝ. e. l. j. ĩ prĩ.

p *Peritura.* scilicet negotia. sed certè videtur quòd sufficiat si cui *Flo. pro-* vel in paucis &c. vt. C. *traxisti* de neg. gest. l. tutori. quæ est contra. Sol. illud verum est in aliis †*Cõcor. tex.* negotiis inchoandis. *in. c. vnico.* cœpta enim omnimodo cõsummare debet. *eo. tit. extra de cõmoda.* vel hic alius erat gẽstu *Bolog.* rus: vt ar. supra, de neg. gest. si pupilli. §. fin. ꝙ autem, fortasis, hic dicit: philosophice temperauit. vel non est cõtra, quia hic loquitur vbi mãdatũ fuit: quod patet ex illo verbo, voluntatis enim &c. hoc non valet, quia in vtroque casu loquit hic. ŝ. eñi posuit de eo qui inchoauit gerere. & ĩtelligẽdũ est, sine mãdato: postea quãdo cũ mãdato, cũ dicit, voluntatis &c. q. d. debet gerere: alioquin teneт, inchoet vel non. vt. j. mã. l. si remunerãdi. §. j. Azo. Vel distingue, vtrũ accesserit quasi vnũ gesturus, vt ibi: an quasi omnia, vt tunc teneatur: vt hic.

q *Si pugillares.* i. tabulas cereas: & facit adiserius ꝑxi. respõ. j. e. l. ꝑxi. §. item qui sciens.

r *Vtile.* id est efficax ad interesse. & facit ad hoc, infra, man. si mandauero. §. fi. Accur.

s *Separatæ sint.* sic & in pluribus rebus emptis: vt. j. de act. emp. l. & si vno. sic & procurator vnam de pluribus: vt supra, de procur. l. fi. §. fi. & ar. infra, depo. l. j. §. si cista. Sed si cõmode non diuidun tur, secus: vt hic subiicit. & supra, fa. ercisc. l. plane. Sed contra. ŝ. de cõdic. fur. l. si seruus. §. boue. Solu. ibi erãt singulæ partes separatę.

t *Lecticam.* ad iacendum. Accursius.

u *Reddere.* vt. j. eo. rẽ mihi. j. ad. l. Rho. de iac. l. ij. §. pe. Sed quod istorum

BIU Cujas

istorum redderetur: res, vel æstimatio? Respō. Dicunt quidā esse in arbitrio illius qui accipit æstimationē: cū ex beneficio suo nō debeat dānificari: vt. j. de iure do. l. plerunq; in fi. Sed videtur cp rem tātum. nā qui æstimationem accepit, vendidisse videtur: vt. j. pro emp. l. iij. habet ergo necesse vt rem prēstet: vt. j. de re iud. in depositi. &. s. de rei vi.

si culpa. ecōtra cp pecuniā: vt. s. de cōdic. sine cau. l. ij. hic enim non †Facit glo. recitata pri. ci. in ca. fi. extra. exit. Bolog. *Vul. tamen. *Flo. mortis *accidunt, Flo res sed culpa fuit æstimata. Prima est verior, vt in sua electione sit qui accepit. Accursius.

a *In rebus. Suis rebus.* vt & insti. qui. modo cōtrahi. obli. s. item is. &. j. de act. & obli. l. j. §. is quoq; apud quē.

b *Præstet.* vt. C. e. l. j. & de pigne. act. quæ fortuitis. C.

c *Præstare debet.* Hoc ideo, quia culpa præcedit casum: vt & supra, de nego. gest. siue hæreditaria. & infra, loca. & conduc. l. item quæritur. §. si quis. & supra, eo. si vt certo. §. sed interdum.

d *Hoc ita.* quòd sicut diligentissimus teneatur, & sic de leuissima culpa: vt supra, in principio legis dixi.

e *Ac si vtriusque.* hāc eandem distinctionem adhibent quidā in mandato: vt sic quandoque de leuissima, quandoque de leui teneatur. sed nos cōtra. Dicimus enim quòd semper de leuissima teneatur: vt C. man. l. à procuratore. Azo.

f *Æstimatio.* scilicet vt leuis, non leuissima, veniat.

g *Solet.* quod verum est: vt supra, eo. tit. si vt certo. §. nunc videndū. & infra, de reg. iur. l. cōtractus. & ifra, solu. matri. l. etiam. §. fi.

h *Tolluntur.* nisi in id quod supereſt: vt supra, eo. vnde quæritur. in fi. legis.

i *Ad eū pertinēt.* quia cum seruitio, quod ei fecerat compensantur, quod ab eo non repetitur: vt infra, de ædil. edic. item si serui. §. fin. & infra, sol. ma. l. diuortio. §. fi. Azo. Item not. hic de modicis expensis non curādum: vt. j. de impen. in re. do. fac. l. omnino. &. s. de neg. gest. Nesenni⁹. &. s. de vsufruc. l. hactenus. & infra, de. li. ag. si quis à liberis. §. si mater.

k *Item qui sciens.* secus in ignorāte: vt. j. eo. le. pe. sed in locato & deposito & vendito secus, quia indistincte tenetur: vt. j. loca. sed ad des. §. j. & de ac. emp. l. tenetur. §. sed si vas. &. j. de fur. l. si seruus cō

IN rebus cōmodatis talis diligētia prēstāda est, qualē quisque diligētissim⁹† pater familias suis [a] reb⁹ adhibet: ita vt tātum* eos casus nō prēstet [b], quib⁹ resisti non possit, veluti mortes* seruorū, quę sine dolo & culpa eius acciderint*: latronum, hostiúmve incursus, piratarū insidias, naufragiū, incendiū, fugas seruorū, qui custodiri nō solēt. Quod autē de latronibus, & piratis & naufragio diximus: ita scilicet accipiem⁹, si in hoc cōmodata sit alicui res, vt eā rem peregre secū ferat. alioquin si cui ideo argētū cōmodauerim, cp is amicos ad cœnā inuitaturū se diceret, & id peregre secū portauerit: sine vlla dubitatione etiā piratarū, & latronū, & naufragij casum præstare [c] debet. Hoc [d] ita, si dūtaxat accipiētis gratia cōmodata sit res. at si vtriusq; [e], veluti si cōmunē amicū ad cœnā inuitauerimus: túq; eius rei curā suscepisses, & ego tibi argētū cōmodauerim: scriptū quidē apud quosdā inuenio, quasi dolū tantū p̄stare debeas: sed videndū est, ne & culpa prēstāda sit: vt ita culpę fiat ęstimatio [f], sicut in rebus pignori datis, & dotalib⁹ æstimari solet [g].

Pro culpa commissa in faciendo, competit actio ex eo cōtractu, & legis Aquiliæ. B.

¶ Siue autē pignus, siue cōmodata res, siue deposita, deterior ab eo, qui acceperit, facta sit: nō solum istæ sunt actiones, de quib⁹ loquimur, verū etiā legis Aquilię [actio.] sed si qua earū actum fuerit, aliæ tolluntur [h].

Expensas alimentorum, vel valetudinis, parvas, commodatarius non repetit: secus in magnis. Bartolus.

¶ Possunt iustę causæ interuenire, ex quibus cū eo, qui cōmodasset, agi deberet: veluti de impēsis in valetudinē serui factis, qúæve post fugā requirendi, reducēdíq; ei⁹ causa factę essent. Nā cibariorū impēsæ naturali, scilicet ratione ad eū pertinēt [i], qui vtendū accepisset. Sed & id, quod de īpensis valetudinis, aut fugę dixim⁹, ad maiores īpēsas pertinere debet. modica enī impēdia verius est, vt (sicuti cibariorū) ad eundem pertineāt.

Commodans tenetur de vitio rei, si sciens fuit. Bartolus.

¶ Itē qui sciēs [k] vasa vitiosa cōmodauit, si ibi īfusum vinū, vel oleum corruptū, effusúmve est: condemnā dus [l] eo nomine est.

Quod potest contrario iudicio peti, potest in compensationem deduci. Bartolus.

¶ Quod autē cōtrario iudicio cōsequi quisq; potest, id etiā directo* iudicio, quo cum eo agitur, potest saluū habere iure cōpensationis [m]. *Sed [quia] fieri potest, vt amplius esset, quod in uicē aliquē consequi oporteat: aut iudex cōpēsationis* rationem non habeat [n]: aut ideo de restituenda re cū eo nō agatur, quia ea res casu ītercidit, aut sine iudice restituta est: dicemus necessariā esse cōtrariā actionē.

De damno dato à tertio, non tenetur cō modatarius vel conductor. Bartolus.

XIX. IVLIANVS libro primo Digestorum.

AD eos, qui seruādū aliquid cōducūt [o], aut vtendū accipiunt, damnum iniuria ab alio datum nō pertinere, proculdubio [p] est. Qua enim cura aut diligentia consequi possumus ne aliquis dānū nobis īiuria det [q]?

Si res culpa nuntii perdatur, perit periculo domini si remittens non fuit in culpa malæ electionis. Bartolus.

XX. IDEM libro tertio ad Vrseium Ferocem.

ARgentū cōmodatū, si tam idoneo seruo meo [r] tradidissem ad te perferendum, vt non debuerit quis æstimare futurum, vt à quibusdā malis hominibus deciperetur: tuum, nō meum detrimentum erit, si id mali homines intercepissent.

Postquā quis est cōdēnatus cōmodati directa, potest agere commodati cōtraria. Bar.

XXI. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

REm mihi cōmodasti: eādē subripuisti. deīde cū cōmodati ageres, nec à te scirem esse subreptā, iudex me cōdēnauit, & solui. postea cōperi à te esse subreptā. quęsitū est, quæ mihi tecum actio sit? Respōdit, furti qdē† nō esse, [s] sed cōmodati cōtrariū iudiciū vtile [t] mihi fore.

Dolus serui non præiudicat commodanti, licet pro eo noxaliter teneatur. Bartolus.

munis. §. quod vero ad mādati. sed in seruo locato nō idē quod in vase: vt. j. lo. si tibi domū. §. j. & l. cum in plures. §. seruum meum. Azo. Quidā tamen hic dixerunt etiā in hoc casu si nesciens fuit vtili Aquil. eum teneri occasione dāni dati. sed. M. hoc reprobat.

l *Condemnandus.* Ad interesse cōtrario iudicio cōmodati: vt & supra, eo. in commodato. §. licut. in fi.

m *Cōpensationis.* s. cōtra videtur, quia sub prætextu &c. vt. C. eo. l. fi. quę est contra. sol. hic propter debitum, quod in ipsa re est impensum, retinetur quasi pignoris loco: vt. j. de acquir. pos. si quis rem. &. j. de fur. creditoris. §. fi. &. l. si is qui rē pro alio autem debito, nō. Vel dic, cp hic culpa cō modatarij res perierat, vel deterior facta erat: vnde quātitas hic est in interesse: & sic potest cōpensatio habere locum. ibi autem res erat, nbat, nō facta deterior.

n *Non habeat.* ea non admissa, sed non repro bata: vt. j. de compen. l. quod ī diem. Azo. &. s. de neg. gest. l. si autem. §. si quocunque.

o *Deos. Conducunt.* accepta mercede. M.

p *Procul dubio est.* nisi culpa casum præcesserit: vt. j. loca. sed & de dāno. &. l. si merces. §. culpæ. secundum Azo. sed videtur quòd sic tenea tur: vt supra, nau. caupo. stabu. l. nam. in fi. sed dic vt ibi.

q *Det.* respondeo nulla, vt hic, &. j. de act. emp. si ea res. &. j. loca. sed & de dāno. &. s. e. in rebus. in prin. &. j. de dam. infe. l. dāni infecti quidam. in prin.

r *Argentum. Seruo meo.* in suo enim venia est dignus: ī alio non, secundum quosdam: vt hic, & supra, nau. cau. stab. l. fin. §. seruorū. sed certe imò in omnibus est hæc distinctio faciēda: vt arg. infra, de præscrip. ver. l. apud Labeonem. §. fi. & supra, eo. l. eum. in fi. & &. l. seq. maxime cum bonæ industriæ sit: vt hic dicit, & argu. supra, de rei vin. l. fi. à bona fidei.

Rem mihi. Non s. se. cum non interfit mea, alioquin furti agere posset, veluti si pro in rem cōmodatam im pendi. licet enim contraria commodati age re posim: melius tamē impensas per retentio-

nem seruabo: vt infra, de fur. si is qui. Azo. &. l. creditoris. §. fi. &

t *Vtile.* ad alterutrū: vt. s. eo. l. in cōmodato. §. fi. ité & cōdictio de fur

BIU Cujas

sine causa habet locum ad repetendum quod est solutum: vt supra, de condic. sine cau. l. ij. sed condictio indebiti non: quia per sententiam est solutum: vt. C. de condic. inde. l. j. & infra, manda. si fideiussor. j. §. in omnibus. quæ sunt contra. Vel solue: quia hic sciens, & dolo falsum allegans, consecutus est sententiam: & ideo tenetur cõdic. sine cau. & etiam indebiti, restituere: vt supra, de iudi. l. si prætor. §. Marcellus.

a *Subreptis.* scilicet cõmuni culpa omniũ contubernaliũ interueniẽte. vnde videbatur q̃ cum dominus fuisset in culpa, similiter agere non posset: vt supra, de neg. ge. siue hæreditaria. sed contra est, quia satis in culpa sua punitur illi ecõtra, licet fuerint in culpa, noxaliter contra istum agunt. secus si in dolo: vt infra, de fur. eum qui. §. idem scribit. versic. idem Põponius.

b *Pro cuiusque parte.* imò insolidum: vt supra, eo. si vt certo. in fi. quæ est contra. Sol. vt ibi. Accursius.

c *Possunt.* noxaliter.

d *Quando.* pro quandoquidem id est, quia. Azo.

e *A seruo meo.* culpa tua præcedẽte. aliàs tua non interest. & sic in commodato vtriusque gratia dicit. & facit ad l. infra, pro socio. l. cũ duobus. §. damna. & infra, loca. & condue. l. vi deamus. ſi. Accursius.

f *Si seruus. Cum sciens.* facit infra, titu. j. l. si seruus. & infra, manda. inter causas. §. non omnia. versi. sed cum seruus. & infra, loca. si tibi domum. §. j. Acc.

g *Si commodauero. Cõmodati.* vt supra, eo. l. eum. j. respon. Accursius.

h *Non potuit.* & sic tenetur contraria: vt supra, ad. l. Aquil. si seruus seruum. §. pe.

DE PIGNERATITIA ACTIONE.

Quæ est in personam: vt. C. de distrac. pig. l. fi. Azo. & datur debitori soluto debito, vel aliàs satisfacto: vt. j. e. si rem. §. omnis. Accursius.

Pignus contrahitur.]CASVS. Primo dicit, qualiter pignꝰ contrahitur, & dicit quòd pignus non solum contrahitur si traditio rei pignoratæ interueniat, sed siue traditio siue consensus interueniat: vtputa mutuasti mihi quandam summam pecuniæ: & tibi ostendi aurum quod volui tibi obligare pro illa pecunia: & consensimus quòd illud aurum esset pignori obligatum. quæritur an sit obligatum, licet loco auri te nesciente æs supposuerim? Et dicit quòd sic. Sed si ostendi tibi æs, & credebas æs esse aurum, & accepisti illud ac si esset aurum: dicit quòd si cõsensimus in corpore id est, in massa: quòd corpꝰ erit pignori obligatum. sed si sit æs, habebis contra me actio. pigno. quia deceptus es: nihilominus accusabis me crimine stellionatus. Viuianus.

i *Pignus.* id est obligatio pignoris. sic ponitur. C. quæ res pig. obli. pos. l. cum cõstet. Item not. quod improprie ponitur pignus, quando nõ traditur creditori: vt institut. de actio. §. itẽ Seruiana.

k *Traditione.* innuit quòd sola traditione etiam sine consensu fiat obligatio pignoris, sed falsum est. dic ergo traditione scilicet, interueniente cum consensu.

ff. Vetus.

¶ In exercitu contubernalibus vasa vtenda communi periculo dedi: ac deinde meus seruus subreptis[a] his ad hostes profugit, & postea sine vasis receptꝰ est. Habiturum me commodati actionem cum contubernalibus constat, pro cuiusque[b] parte. Sed & illi mecum furti serui nomine agere possunt: [c]quando[d] & noxa caput sequitur. Et si tibi rem periculo tuo vtendam commodauero, eáque à seruo meo[e] subripiatur: agere mecũ furti posses serui nomine.

De furto facto per seruum commodatũ, commodans tenetur noxaliter tantum, si fuit ignorans: sed si sciens, tenetur insolidum. Paul. de Cast.

XXII. PAVLVS libro vicesimosecundo ad Edictum.

SI seruus [meus,] quem tibi commodauerim, furtum fecerit: vtrùm sufficiat [tibi] contraria commodati actio (quem admodum competit, si quid in curationem serui impendisti) an furti agendum sit, quæritur? Et furti quidem noxalem habere [eum,] qui commodatũ rogauit, proculdubio est. contraria autem commodati [actione] tunc eum teneri, cum sciés[f] talem esse seruum, ignoranti commodauit.

Si re vtatur commodatarius ad eũ vsum ad quẽ cõmodata est, & pereat sine culpa cõmodatarii: cõmodatari[g] nõ tenetur. Bar.

XXIII. POMPONIVS libro vicesimoprimo ad Q. Mucium.

SI cõmodauero tibi equum, quo vtereris vsque ad certum locum: si nulla culpa tua interueniente, in ipso itinere deterior equus factus sit: non teneberis cõmodati. [g] nam ego in culpa ero, qui in tam longũ iter commodaui, qui cum laborem sustinere non potuit.[h]

DE PIGNERATITIA actione, vel contra.

TITVLVS VII.

Pignus nudo consensu contrahitur etiam si alia res tradatur, & error in materia pignoris constitutionem non impedit. h. d. Primo præmittit vnum dictum. Secundo ex eo infert ad solutionem quæstionis. Tertio formatur alia quæstionem, & soluit. Secũda ibi, si igitur. Tertia ibi, si quis tamen. Bar.

I. VLPIANVS libro quadragesimo ad Sabinum.

PIgnus[i] contrahitur non solum* traditione[k], sed etiã nuda conuentione, & si non traditum est.[l] Si igitur contractum sit[m] pignus nuda conuentione: videamus, si quis aurum ostenderit, quasi pignori daturus, [n] & æs dederit: an obligauerit aurum pignori? Et consequens est, vt aurum obligetur: non autẽ æs: quia in hoc non consenserint. Si quis tamẽ cùm æs pignori daret, adfirmauit hoc aurum esse: & ita pignori dederit: [o] videndum erit, an æs pignori obligauerit: & nũquid quia in corpus cõsensum est, pignori esse videatur. quod magis est. [p] tenebitur tamẽ [&] pigneratitia contraria actione, qui dedit, præter stellionatũ [q], quem fecit.

Secundus creditor ex conuentione debitoris non potest in ius creditoris succedere post pignus venditum. Bartolus.

II. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

*Flo. sola

a *Traditum est.* vt & supra, de pac. si tibi. §. de pignore. & infra, de vsuc. l. iusto. §. non mutat. & infra, de pig. l. contrahitur. & infra, de fid. instru. in re hypotheeæ. Et no. quòd in hoc differt à prætorio, *Pignus prã* quòd sine possessione non fit, vt infra, eo. l. nõ est. Item differt in *toriũ & cõ* alio, quia si in cõuentionali male versatur creditor, tenetur pigne *uentionale* ratitia debitori, sed in *ẽ multis dif* illo tenetur actione in *ferunt.* factum: vt infra, de bo. auct. iu. pos. l. prætor. in prin. Item in alio, quia in cõuentionali pigno rehabet creditor naturalem & ciuilem possessionem: vt infra, de acqui. pos. l. qui pignoris. & de vsuc. l. serui nomine. quamuis quidam dicant quòd solam detentionem habeat, in prętorio autem nullam habet possessionem: vt infra, vti pos. l. iiij. §. creditores. Item in conuentionali de dolo, & lata culpa, & leui, tenetur: in alio, de solo dolo: vt infra, de bo. auct. iud. poss. prætor. §. est præterea. Ité si debitor dederit damnũ in pignore, creditor agit contraria pigneratitia: vt infra, de pi. seruum. sed secus forte in prætorio. Item prætorium creditori addictum, pro toto debito datum præsumitur, vt infra, de re iudi. l. à diuo. §. si pignora. non sic in conuentionali: vt. C. de iur. do. impe. l. fi. §. sed si quid. Item in conuentionali agit creditor vti possi. in prætorio secus: vt. d. l. si duo. infra, vti possi. §. creditores.

b *Contractũ sit.* id est, cõtrahi potest: vt dicit.

n *Datum.* ecce cõsẽs.

o *Dederit.* tunc vel postea.

p *Quod magis est.* vt æs sit pignori, vt hic. & infra, de verb. obli. si id quod. Sed cur secus in venditione: vt. j. de cõtrahẽ. emp. quid tamẽ. ſi fi? Respon. quia aliter nulla omnino esset pignoris obligatio. si enim obligo tibi centum marchas ſi genere, vel hominẽ, nõ tenet: quia nõ potest ostẽdi corpꝰ in quo sit: & cũ ius velit cõstituere creditori ſi certa re, quod esse nõ potest in ſcerta re obligata. at vẽditio est etiã si res nulla certa sit: & ideo nõ fuit necesse dicere, q̃ ſ̃ rẽ staret vẽditio. vel hoc & illud fauore decepti dictũ est: quod primę solutioni est vicinũ, secundum Azo. valebit ergo. vel nõ valebit, prout vult deceptꝰ.

q *Stellionatũ.* de quo extra ordinẽ punit, qui sciẽs dedit: nõ ignorãs: vt j. e. l. tutor. §. fi. & l. si quis in pignore. & de cri. stel. l. pe. Et no. q̃ hęc dictio, prętęr, ponit hic ſclusiuè, ac si diceret do tibi domum & vineã, & prętęrea pratum: nõ excludo vt pratum nõ dem, sed vt omnia habeas dico. q. d. illa tibi dedi cõiunctim, hoc autẽ ſeparatim & ſingulariter & ſine illis tibi trado. ecce istud, ſine, tãtundem facit quantum, prætęr. certe nil aliud excludit nisi coniunctionem, non traditionem. sed aliter quandoque ponitur: vt infra, de diuor. & repud. l. nullum. ſecundum Azo.

Si debitor.]CASVS. Obligaui tibi rem aliquã pro. x. eãdẽ rem postea vẽdidi, deíde ab alio creditore accepi. x. & tibi solui, & idẽ pignꝰ ſecũdo creditori obligaui q̃d vẽdidẽrã, & tradidi. Dicit q̃ nõ tenet obligatio, quia res aliena pignori obligari nõ potest: neque obstat, quia pignꝰ pecu. ſecundi creditoris fuit liberatum.

BIU Cujas

a *Pignori datam.* scilicet Bombello.
b *Tradidit.* debitor. Accursius.
c *Tuque.* fœnerator secundus qui post primam obligationem & rei alienationem à debitore factam credidisti.
d *Creditori.* scilicet Bombello.
e *Alienam.* statim iam factam: vt infra, de in diem addic. quod autem. §. item quod Sabinus. in prin.
f *Pertinuisse.* in casu proposito pertinere tamen posset si conuenires cum creditore vt in locum eius succederes: vt. C. de his qui in prio. cre. lo. suc. l. j. ij. & iij.
g *Si quasi. Cominus.* id est, ad manus vel incontinenti. & sic nulla fuit habita fides de debito nec satisfactū, aliàs pignus esset liberatum: vt infra, eod. si rem. §. omnis. & instit. de rerum di. §. vēditæ.
h *Excepturo.* id est recepturo.
i *Furti.* hoc casu etiā quæ rei furtum fit: vt hic, & infra, de fur. itaque. & instit. de oblig. quæ ex deli. §. interdū, & facit ad legem infra, in qui. cau. pig. ta. con. l. penul. in fi.
k *Te.* scilicet, creditore.
l *Quæ,* scilicet, dolum & fraudem.
m *Si conuenerit. Incipit.* vt instit. qui. ali. li. §. j. & infra, de ac quir. re. do. l. non est nouum. &. C. si anti qui cre. l. ij.
n *Liceat.* nulla denuntiatione facta olim. hodie contra: vt. C. de iure do. impe. l. fi. §. j. Ité not. hic, quòd omnia licent, nisi contra agatur: vt & supra, ex qui. cau. ma. l. necnō. §. qđ eis. & de iudi. l. solem⁹.
o *Obligatur.* vt &. j. de fur. si is qui pignori.
p *Nisi ei.* scilicet debitori, &c. vt subiicit. Sed hæc denūtiatio nū quid vna vice fiat, solue solue solue? Respō. non, sed triduum inter quamlibet debet esse: sicut in citatione accusati absentis: vt infra, de publi. iud. l. inter accusatorem. Sed nūquid post hanc debet biennium currere? Respon. lege non cauetur, sed tunc currit quando nihil conuenit: vt. C. de iur. do. impe. l. fin. §. j. multo magis & hic expectari debet, vbi conuenit vt non liceat vendere. Sed à quo tempore currit hoc biennium? Respon. si est liquidum, à tempore denuntiationis. si non est liquidum, à tempore sententiæ: vt. d. l. C. de iur. do. impe. Item quomodo non potest sibi creditor per pactum præiudicare: vt. C. de pac. si quis in conscribendo. quæ est contra? Solu. hic speciale, propter publicā vtilitatem. nam cum sibi nullam afferret vtilitatem habere pignus, eueniret sæpissimè vt creditores mutua denegarent. Quidam tamen dicunt, quòd hęc denuntiatio tantum à furto excusat. Accurs.
q *Demque iuris est.* scilicet vt teneatur furti si non denuntiauerit, & non seruauerit pacta infrascripta. Vel dic, idem iuris, scilicet vt possit fieri venditio etiam contra pacta huiusmodi si modo fiat denuntiatio. Sed quid est quod dicitur. C. de iur. do. impe. l. fin. §. j. vbi dicit pactionem de tempore & de loco seruandam? Respon. illud verum est quando cōuenit vt fieret vēditio. hic autem, quando cōuenit vt nō fieret hoc vel illo modo. Vel dic, quòd est seruandum nisi ter fuerit denuntiatum: vt supra. l. proxi. in fi.
r *Summa.* id est pretio.
s *Conditione.* scilicet in tempore. Accursius.
t *Quamuis. Nihilo magis.* id est, non ideo magis.
u *Caueatur.* vnde in læsionem tuam torqueri non debet: vt. C. de leg. & con. l. quod fe. uore. Accursius.
x *Quàm pestea.* q. d. videtur compelli hoc casu, sed melius est quod subiicitur.
y *Eum.* scilicet, debitorem.
z *Pigneratam,* scilicet volenti emere.
a *Si mobilis.* si immobilis, ipsa se exhibet: vt C. quādo & qui. quar. pars de. l. ij. §. sed vbi Azo.
b *Idonea.* quæ est cū fideiussore vel pignore, vt infra, min. Li mādato Titij, §. fi. aliàs cautio simpliciter dicitur nudam cautionem significat: vt. C. de verbo. sig. l. iij.
c *Inhumanum est.* vt & infra, de re iudic. l. diuo. §. quòd si res. quidoque tamen quis cōpellitur vendere: vt notat. infra, de ac. emp. Iulianus. §. idem Celsus.
d *Oportet.* idem & in mandato: vt infra, mā. l. idemque. §. si procurator. versi. quòd si nō exercuit.
e *Depositam.* præcedente oblatione: aliàs non: vt. C. de vsur. l. ij. quæ est contra. vbi dicitur emptorem re sibi tradita ad vsuras teneri: licet depositum pretium. Vel melius ibi emptor fruitur re. vnde æquum est eum præstare vsuras: vt infra, de ac. empti. Iulianus. §. ex vendito. Accurs.

Rei suæ quā doque fur tum fit.

Flo. quam

†*Hic est casus sing. secundū Bar. quòd vbi cōuentum est de non vendendo pigno re: potest vē di trina de nuntiatione præmissa.*

Flo. Idquo

SI debitor rē pignori datā* vendidit & tradidit[b], tuq;[c] ei nummos credidisti, quos ille soluit ei creditori[d] cui pignus dederat, tibíque cum eo conuenit vt ea res quam iam vendiderat, pignori tibi esset: nihil te egisse cōstat, quia rem alienā[e] pignori acceperis. ea enim ratione emptorem pignus liberatum habere cœpisse: neque ad rem pertinuisse[f], quòd tua pecunia pignus sit liberatum.

Non videtur habere fidē de pretio, quod statim quis recepturum se putat. Bartolus.

III. IDEM libro octauodecimo ad Sabinum.

SI quasi recepturus à debitore tuo cominus[g] pecuniam, reddidisti ei pignus, isque per fenestram id misit, excepturo[h] eo quem de industria ad id posuerat: Labeo ait, furti[i] agere te[k] cum debitore posse, & ad exhibendum. & si agente te cōtraria pigneratitia excipiat debitor de pignore sibi reddito, replicabitur de dolo & fraude, per quæ[l]* nec redditū sed per fallaciā ablatum id intelligitur.

Pignus potest vendi si est actū, vel nihil est dictum. sed si agatur quòd non vendatur, trina denuntiatione præmissa vendi potest. aliàs secus. Bartolus.

IIII. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

SI conuenerit[m] de distrahendo pignore, siue ab initio, siue postea: non tantum venditio valet, verùm incipit[m] emptor dominium rei habere. Sed & si non conuenerit de distrahendo pignore: hoc tamen iure vtimur, vt liceat distrahere: si modò nō cōuenit ne liceat[n]. Vbi verò cōuenit ne distraheretur: creditor si distraxerit, furti, obligā[o], nisi[p] ei ter fuerit de nūtiatū vt soluat, & cessauerit.

V. POMPONIVS libro nonodecimo ad Sabinum.

IDémque* iuris est,[q] siue omnino fuerint pacti, ne veneat: siue in summa,[r] aut conditione,[s] aut loco contra pactionem factum sit.

Creditor non potest vendere pignus, sed cogitur venditori ostendere vel debitori vt vendatur si sibi idonee caueatur. Bartolus.

VI. IDEM libro trigesimoquinto ad Sabinum.

QVamuis cōuenerit, vt fundum pigneratum* venderetibi liceret, nihilo magis[t] [tamen] cogendus es vendere, licet soluendo non sit is, qui pignꝰ dederit: quia tua causa id caueatur. [u] Sed Atilicinus ex causa cogendum creditorē esse ad vendendum dicit. Quid enim si multo minus sit, quod debeatur, & hodie pluris venire possit pignꝰ, quàm postea? [x] Melius autē est dici, eum, [y] qui dederit pignus, posse vendere, & accepta pecunia soluere id, quod debeatur: ita tamē, vt creditor necessitatem habeat ostēdere rem pigneratam, [z] si mobilis[a] sit: prius idonea[b] cautela à debitore pro indemnitate ei præstanda. Inuitum enim creditorem cogi vendere, satis inhumanum est.[c]

Creditor qui pignus vendidit, cogitur restituere superfluum pretii per hanc actionem: & etiam vsuras in tribus casibus hic contentis. hoc dicit cum. l. sequen. Pau.

VSi creditor pluris fundum pigneratum vēdiderit: si id [quod plus est,] fœneret: vsuras eius pecuniæ præstare debet ei, qui dederit pignꝰ. Sed & si ipse vsus sit ea pecunia: vsuras præstari oportet[d]. quòd si eā depositā[e] habuerit, vsuras non debet.

VII. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

SI autem tardius superfluum restituat creditor, id quod apud eū depositū est, ex mora etiam vsuras debitori hoc nomine præstare cogendus est.

Expensæ factæ in re pignerata, contraria pigneratitia repetuntur. Bartolus.

VIII. POMPONIVS libro trigesimoquinto ad Sabinum.

SI necessarias.] CASVS vsq; ad. §. si annua. est planus. [*SI ANNVA.*] Mutuaui tibi pecuniā, & cōuenisti hāc pecuniā solue re trib⁹ terminis, puta ītra triēniū, & vna pars mihi prima die primi anni soluēda fuit, secūda pars secūda die secūdi anni, tertia pars prima die tertij ānī. postea adieci tale pactū, vt si ista pecunia sua quāq; die soluta nō esset, liceret pignꝰ mihi vēdere. Postea primo ānō elapso nil soluit. quæritꝰ an liceat mihi ītati pignꝰ vēdere? Et dicit q nō. antequā enim totū tēpus fuerit elapsum, non vendā. Sed pone quòd

quòd tale pactũ adieci, scilicet vt liceret mihi vendere si qua pecunia sua die soluta nõ esset. dicit, in prima cessatione potero vendere. [DEVENDENDO.] Mutuaui Titio decẽ sub pignore. conuenit vt nisi pecunia sua die esset soluta, ꝙ pignus distraheretur. Dicit ꝙ illud pactum non est personale, sed reale. vnde ad quemcunque deuenit pignus, poterit vendere. si autẽ pactus sum soli creditori vendere licere, dicitur quòd hæredi meo iure pacti vẽdere licebit. Cętera fũt plana vsque ad. §. solutam. in. l. solutum. Viuianus.

a *Si necessarias.* quibus non factis res erat peritura, vel deterior futura: vt infra, de verb. signi. l. impensæ.

b *Pecuniam.* etiã modicam, licet in commodato sit secus, quia gratia accipientis concedi tur ad vsum: vt supra, titu. j. in rebus. §. possit. &. §. sed & id quod. Sed quid de cibariis? Respõ. forte repeto secundum quosdam, quia huius legis initium est generale: ar. infra, de iur. & fac. igno. l. pe. §. & licet.

c *Retinere.* similis retentio est supra, de condic. inde. si non sortem. §. si centum. Item similis cautio huic de qua hic subiicit, est infra, solu. ma. l. cum mulier. & supra, famil. erciſc. l. hęredes. §. idem iuris est. versi. idem obseruatur. sed cum creditor cauere non habuerit necesse, quare conuertit in alienam iniuriam suam [hoc la negligentiam? Respõ. [valla aliter vendere non po- [dig. test, secundum Ioan. Vel dic, sic erat consuetudo: vel plus propter hoc vendidit: quibus casibus de euictione ꝙ mittere debet. aliàs nõ: vt infra, eod. si pignore. §. fi. &. l. sequen. vel etiam si non fuit aliquis casus de prædictis, habet tamen retentionem cum debitor tenebatur ad idem: vt infra, de distrac. pig. l. rescriptum.

d *Tota.* vt. C. de distrac. pign. quamdiu. sic econtra, infra, eo. solutum. §. si creditori. Accursius.

e *Si annua.* id est, vna. x. primo anno: alia secundo anno, & alia tertio. sic ponitur infra, de contrahen. emptio. l. sed Celsus. §. j.

f *Soluta.* scilicet, tota. Azo.

g *His verbis.* id est, verbo, pecuniæ, indefinite prolato. item illis verbis, sua quaque die. q. d. nisi omnibus terminis soluatur, pignus vendam. nam hoc nomen, quisque, signum est vniuersale. fuit enim hæc mens vt licet in primo termino cessaretur, non tamen venderetur, sed expectaretur an aliis terminis prædicta portio pecuniæ, vel totum quòd deest, soluatur. sicut ergo omnes termini non singulariter singuli continentur, ita & omnium partiũ tempora expectantur: & tunc si in aliquo fuerit cessatum, fiet venditio. Azo. & facit ad hoc institut. de verb. oblig. §. omnis. versi.

SI necessarias [a] impensas fecerim in seruum, aut in fundũ, quem pignoris causa acceperã: non tantùm retentionem, sed etiam contrariam pigneratitiã actionem habebo. Finge enim medicis, cum ægrotaret seruus, dedisse me pecuniã, [b] & eũ decessisse. Itẽ insulã fulsisse & refecisse, & postea deustam esse, nec habere quod possim retinere.

Si creditor vendit, & de euictione promisit: ei debet à debitore de indemnitate caueri. Bartolus.

ℙ Si pignori plura mancipia data sint, & quædam certis pretijs ita vendiderit creditor, vt euictionẽ eorũ præstaret, & creditũ suũ habeat: reliqua mãcipia potest retinere, [c] donec ei caueat, quod euictionis nomine promiserit, indemnẽ eũ futurũ.

Si cessatur in solutione partis, venditur totum. Bartolus.

ℙ Si vnus ex hęredibus [debitoris] portionẽ suam soluerit, attamen tota [d] res pignori data vẽnire poterit: quemadmodum si ipse debitor portionẽ soluisset.

Vniuersalis negatiua non potest dici falsa, antequam in quolibet particulari sit possibile. Item oratio vniuersalis si in vno est falsa, in toto dicitur falsa. Item oratio distributiua verificatur in quolibet particulari distributorum. Item indefinita æquipollet vniuersali. Bartolus.

ℙ Si annua [e] †bima trima die triginta stipulatus, acceperim pignus, pactúsque sim, vt nisi sua quaque die pecunia soluta [f] esset, vendere eam mihi [rem] liceret: placet, antequam omniũ pensionũ dies veniret, nõ posse me pignus vendere: quia eis verbis [g] omnes pẽsiones demõstrarẽtur [h]: nec verum est, [i] sua quaque die non solutam [k] pecuniam, antequam omnes dies venirent. Sed omnibus pensionibus præteritis, etiã si vna portio soluta non sit, pignus potest venire. Sed si ita scriptum sit: *Si qua pecunia sua [l] die soluta nõ erit:* statim cõpetit ei pacti cõuẽtio.

Pactum de vendendo, in dubio non intelligitur personale. Bartolus.

ℙ De vendendo pignore [m], in rem pactio concipienda est, vt omnes contineantur. Sed & si creditoris dũtaxat persona fuerit comprehensa, etiam hæres eius iure vendet: si nihil in contrarium actum est.

Pignus potest vendi propter debitum, & alias accessiones.

ℙ Cùm pignus ex pactione venire potest, non solum ob sortem non solutam venire poterit, sed ob cætera quoq; : veluti vsuras, [n] & quę in idipsa sunt.

Creditori decepto, per contrariam pigneratitiam succurritur contra debitorẽ. Bar.

IX. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Edictum.

SI rem alienam mihi debitor pignori dedit, aut malitiosè [o] in pignore versatus sit: dicendum est locum habere contrarium iudicium.

Pro omni obligatione, potest dari pignus. Bartolus.

ℙ Non tantum autem ob pecuniam, sed & ob aliam causam [p] pign⁹ dari potest: veluti si quis pignus alicui dederit, vt pro se fideiubeat. ℙ Propriè † pignus dicimus, quod ad creditorem transit: hypothecam [autem] cùm* non transit [q] possessio ad creditorem.

Pigneratitia directa contrahitur, cùm est creditori soluta pecunia, vel aliter satisfactum. Bartolus.

ℙ Omnis pecunia exsoluta esse debet, aut eo nomine satisfactum esse, vt nascatur pigneratitia actio [r]. Satisfactum autem accipimus, quemadmodum voluit creditor, licet non sit solutum. Siue [enim] aliis

A in diem. sic ergo indefinita æquipollet vniuersali: vt & infra, de leg. ij. si pluribus. in prin. Accursius.

h *Demonstrentur.* q. d. nisi in fine omnium terminorum inueniatur pecunia soluta, liceret vendi pignus.

i *Nec verum est.* scilicet incommutabiliter: vt infra, de verbo. obli. quicquid. §. si stipulatus. Azo.

k *Non solutam.* scilicet, totam.

l *Die sua.* hæc enim particularis particulariter significatas portiones & terminos denotat. Azo. sic & infra, de condit. & demon. falsa. §. fin.

m *De vendendo pignore.* id est, vt creditor possit vendere. de aliis autem nil fuit dictum. cũ enim pactum dirigatur in personam, non est ideo vt sit personale, sed vt demõstretur persona cum qua fit: vt & supra, de pac. iurisgentium. §. pactorum. & infra, de proba. si pactũ. & infra, de an. leg. l. annua. §. fin. & supra, de pac. l. tale. in prin. & infra, de ali. & ciba. le. l. alimenta. j. respon.

n *Vsuras.* cũ pro his fuerat obligatum: vt infra, eo. solutum. §. si in sortem.

o *Si rem. Malitiosè.* vt dãdo pignus quod sciebat se obligare non posse, quia vetita erat obligatio à testatore: vt infra, de leg. iij. pater. §. fundum Titianũ à filio. Azo. Vel quia sciẽter obligauit seruũ furem. Ioan. vt infra, eodem si seruus.

p *Causam.* honestam, non turpem: vt diximus. C. de condic. ob tur. cau. l. cum te. infra, eo. solutum. §. siue autẽ.

q *Non trãsit.* maxime si est mobile, quasi à pugno: vt. j. de verbo. sig. plebs. §. pignus. sed quãtũ ad actionẽ hypothecariã nulla est differentia: vt. j. de pigno. l. res hypothecę. §. pe. & ĩstitut. de actio. §. item Seruiana. quæ sunt contra. Acc. *ADDITIO.* Dic secũdũ Bar. hic, ꝙ quãtũ ad actionẽ hypothecariã nulla est differẽtia ĩter pign⁹ & hypothecã: vt ibi, sed quãtũ ad pigneratitiã directã, est differẽtia: quia illa cõtrahit re: vt instit. qui. mo. re cõtra. obli. ĩ fi. ideo nisi ad creditorẽ trãseat possessio vel detentatio, nõ haberet locum pigneratitia, secundum Bar.

r *Pigneratitia actio.* s. debitori: vt. ff. si certũ pe. l. si quis nec. §. res, & . j. de iur. do. quę fundũ. hoc tamẽ fallit ĩ casib⁹: vt. j. eo. solutũ. §. si quasi. & . l. elegãter. ĩ fi. & . l. fi. ĩ fi. j. respõ. ibi, operã autẽ &c. quãdo etiã soluta pecunia nõ nascit: vt. j. c. l. aliena. §. fi. Itẽ no. ꝙ ex eo, ꝙ dicit, nascit, patet, ꝙ antea nata nõ fuerit, nec tamẽ ex solutione nascit, sed ex cõtractu dudum inito hodie nascit actio, sicut & ĩ mutuo quod ex cõsumptione reconciliatur: vt infra, de fideiussor. si quis pro eo. §. si nummos. & in actione tutelæ, quæ deiussor. si quis pro eo. §. si nummos. & in actione tutelæ, quæ demum finita tutela nascitur, sed ex gestione prius male facta: vt in fra, de tute. & ra. detra. si tutor. ij. ĩ fi. & . l. seq. & sic ĩ mãdato iuris-

† *Not. quòd pignoris appellatione nõ venit hypotheca. idẽ gl. in. l. i. supra, eodem.*

* *Flo. cum nec transit, nec possessio &c.*

dictionis:vt.ꝛ.de offi.procō.l.obseruare.§.fi.Ité in actione ex stipulatu pro dote.nec enim nascitur,nisi soluto matrimonio,nō tamen ex solutione matrimonij:vt.C.de repu.l.j.&.ꝛ.de bo.dā.sed si alia.nisi vergat ad inopiā:vt.ꝛ.solut.ma.l.hæc actio. Sed quidā dicunt,ꝙ in prædictis casibus nascūtur prius,sed intētari nō possunt:& pro eis est.ꝛ.de fur.serui & filij.ī prī.an ergo præscriptio prius currat cōtra pignoratitiā actionē quā nascat? Respō.nō: vt.C.de anna.exce.l.j.in fi.sed ius offerēdi pecuniā posset tolli: arg.C.de fide instru.l. plures apochis. &.C.de præscript.xxx. vel.xl.an.l. cum notissimi.§.eodem iure. & infra,de dam.infec.si finita.§.postea autem.

a *Pignorib⁹.* vt.ꝛ.qui.mo.pig.vel hypo.sol.l. item liberatur.in prin.

b *Reo.* id est, alio qui recipiet in se obligationem animo liberandi pignus.

† *Bal.hic reputat istum text.sing.ad hoc, quod ius superueniens pendente iudicio actori ī de qualitate ex causa de præterito fūdat actionem ab initio male instit utam. Bolog.*

c *Satisfactum.* sic & ī venditore : vt infra,de cōtrahē.empt.l.vt res.

d *Deceptus.*ſ.sui facili tate.secus si dolo alterius:vt.ſ.eo.si quasi.volenti enim dolus nō infertur:vt ifra,de actio. empt.l.j.in fi.

e *Experiri.*& si creditor vendat pignus tale, liberaſ debitor:vt.ꝛ. de dist.pig.l.rescriptum.

f *Non rectè egerit.* id est, nullo modo agere potuerit.non autem intelligas ita vt dicitur supra, quando dies vsufruc.le.ce.l.j.

g *In iudicio.* sed si extra iudicium:nō actionem, sed exceptionem præstaret, vt dices.ꝛ.e. l. aliena. §. si pluribus. verſ.si per creditorem. Et no.hic ꝙ si quis habere incipit ius, etiā iudicio pendente satisfit: vt infra, man.l.si mandauero tibi vt à Titio.nisi ex facto præcedenti : vt not.supra, de iudi.l.non potest.& supra,de inoffi. testa.l. si non mortis. §. fina. &.l. si proponas.in fi. vnde & in rei vindi. sufficit si quis incipiat esse dominus post lit. contest. secundum Azo.

h *Quod si non. Prodest.* vt infra,quibus mo.pign.vel hypo.sol. item liberatur.§.j.& infra,de statulib.l.statuliber Romæ. & supra,titu.ij.promissor.j.§.fin.Accursius.

Solutum.] *CASVS* in hac.l.est planus vsque ad.§.solutā. [*SOLVTAM.*] Adhuc prosequitur materiā illā quādo videatur solutum.& dicit ꝙ siue ei fuerit solutū cui debebatur:siue alij voluntate eius:vel ei cui postea successit,vel procurator soluat, satis est:quia semper liberabitur debitor.Sed pone,domū amplā cōduxi à te pro.c. eādem aliis.iiij.locaui per particulas. hoc est per camerulas:ita ꝙ quilibet eorū debebat.xxv.pro portione sua. nunquid si vnus ex illis, quibus locaui, soluat portionem suā illi,à quo cōduxi totā domū,habebit pigne.ac.cōtra me ad pignus,qui pro portione sua sunt obligati domino totius domus?dicit ꝙ sic: quia res illius partiarij cōductoris sunt tātum obligatæ domino totius domus pro illa parte,quā cōduxerā ego. Cōsequenter respō.cuidā tacitę obiectioni,quę fieri posset.dicit enim,ꝙ sibi per liberā personā nō acquiritur obligatio ex mea secunda obligatione:id est ex eo,ꝙ partiario cōductori locaui,domino totius domus nō acquiritur obligatio:quia dominus iste tacite partiario videtur locasse conductori:& sic ex sua tacita locatione pignori sibi obligationem acquisisse.[*PER LIBERAM.*]Si procuratori, vel tutori res fuerit pignori data,vel pupilli pecunia obligata,nō mutuo data, sed alio cōtractu:domino, vel pupillō nō acquirit obligatio.vnde si debitor ꝓcur.domino soluerit.ipse ꝓcu.pignus tenebit.dicit tamen,ꝙ possessio per liberā personā acquiritur alij,nō obligatio. Cætera sunt clara vsq; ad.l.si pignore.Viuianus.

i *Debito.* cōtra videbatur,quia lit.cōtest.sit quędā nouatio:vt.ꝛ.de noua.l. delegare. §. si autem.vnde videbatur extingui pignus, quasi soluta esset pecunia: vt ꝛ.proxi.§. sed non est ita,quia hic est necessaria nouatio.illud autē obtinet in voluntaria: vt.ꝛ.de noua.l.alia.immo etiā si esset cōdemnatus, non tollitur pignus:vt ifra,de pigno. grege.§. etiam.Accur.

k *Nouata.* si voluntaria nouatione: vt ifra, de noua.l.aliam.

l *Conuenerit.* vt.Cetiā ob chiro. pe.pig.reti. posſ.l.j.Accursius.

m *Repetatur.*ſ.per pactū.i.vt remaneat. Ac.

n *Etiā nulla.*sic &.ſ. eo.elegāter.in fi.&.l.fi. in fi.j.respō.No.ergo, ꝙ vbi nullū est pignus, datur pigneratitia: vt hic.Item vbi finitū est, daſ hypotheca: vt.ꝛ.de excep.rei iud.l.ex sententia.ſ.pe.§.Latinꝰ.in. Ité vbi finitū est mādatū,daſ mādati actio; vt ꝛ.māda.l.si præcedente. &.l.iter causas.i prī.Ité vbi finita est ēptio, daſ ex empto:vt.ꝛ.de actio. ēp.l.ex ēpto.§.is q vinū.

o *Factū est.*nā tollitꝫ pignꝰ:vt diximꝰ.ſ.de pac.si tibi.§.de pignore.

p *Pigneratitia.*nō ergo si propter vnū est obligatū, ꝓpter aliud tenetur, vt hic,&.ꝛ.de pigno.l.grege.§.fi.Sed cōtra.C.etiā ob chiro. pe.pig.reti.posſ.l.j.§.j.Solut.dicas,ꝙ si ꝓ sorte est obligatum,nō retinetur pro vsura,secundum Azo.vt &.C.de vsur.l.per retentionem.Sed ecōtra,si pro vsuris,bene potest etiā pro sorte teneris vt in.l.cōtraria. vel refert an vsurę ciuiliter & naturaliter sint debitæ:& tunc idem quod in aliis debitis:vt in.l.cōtraria.an naturaliter tantum:& tunc per retentionem non possunt seruari:vt hic, &.d.l.C.de vsur.l.per retentionem. Vel dic,ꝙ hic dixit, tantum.

q *Non sint.*ſed aliās,debitę in bonæ fidei iudiciis ex mora vel nudo pacto.

r *Penitus.*& ideo per retentionem non seruantur: immo solutæ vt indebitæ condicuntur:vt.ꝛ.de cōdic.inde.si nō sortē.in prin.

ſ *Sine ratione.*vt & supra,eo.si necessarias.§.si vnus.

pignoribus[a] sibi caueri voluit, vt ab hoc recedat, siue fideiussoribus,siue reo[b] dato,siue pretio aliquo,vel nuda conuentione, nascitur pigneratitia actio. Et generaliter dicendum erit, quotiens recedere voluit creditor à pignore, videri ei satisfactum[c]: si[is]vt ipse voluit, sibi cauit:licetī hoc deceptus[d] sit.

Pro re aliena pignerata potest agi pigneratitia. Bartolus.

Is quoque, qui rem alienam pignori dedit: soluta pecunia potest pigneratitia experiri.[e]

Quando ius intentatum superuenit pendente iudicio:ex causa de præterito potest sequi condemnatio. Bartolus.

Qui ante solutionem† egit pigneratitia:licet non rectè[f] egerit, tamen si offerat in iudicio[g] pecuniam,debet rem pignoratā,& quod sua ītereſt, cōsequi.

x. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

QVod si nō soluere, sed alia ratione satisfacere paratus est,fortè si expromissorē dare vult: nihil ei prodest[h].

Nouatio necessaria non perimit pignus: secus in voluntaria, nisi contrarium actum sit. Bartolus.

XI. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Edictum.

SOlutum non videtur, si lis contestata cum debitore sit de ipso debito[i]:vel si[ipse]fideiussor conuentus fuerit. Nouata[k] autem debiti obligatio pignus perimit: nisi conuenerit[l],vt pignus repetatur[m].

Pigneratitia potest agi, si principalis obligatio non proficiscitur. vel si profecta tollatur acceptilatione,vel pacto. Bartolus.

Si quasi daturus tibi pecuniā, pignus accepero, nec dedero: pigneratitia actione tenebor, etiam[n] nulla solutione facta. Idémque & si acceptolata sit pecunia, vel conditio defecerit, ob quam pignus contractum est:vel si pactum, cui standum est, de pecunia non petenda factum est[o].

Pigneratitia potest agi,si id est solutum, pro quo tātum fuit pignus obligatum. Bar.

Si in sortem dumtaxat, vel in vsuras obstrictum est pignus: eo soluto, propter quod obligatum est,locum habet pigneratitia[p]. Siue autem vsuræ in stipulatum sint deductæ, siue non[sint q:]si tamen pignus & in eas obligatum fuit:quamdiu quid ex his debetur, pigneratitia cessabit. Alia causa est earum quas quis supra licitū modum ꝓmisit.nam hæ penitus[r] illicitæ sunt.

Nisi omnibus hæredibus satisfiat, poterit pignus vendi.

Si creditori plures hæredes extiterint,& vni ex his pars eius soluatur:non debent cæteri hæredes creditoris iniuria adfici: sed possunt totum fundum vēdere, oblato debitori eo quod cohæredi eorū soluit. Quæ sententia non est sine ratione.[ſ]

Pigneratitia nascitur si soluatur creditori, vel alteri pro eo legitime recipienti, vel creditori creditoris. Item inuecta & illata per secundum conductorem tenentur pro pensione ipsius secundæ conductionis tā tummodo, & non vltra.h.d.Primo ponit vnum dictum.Secundo ex illo infert ad determinationem vnius quæstionis.Tertio format quæstionem circa præcedentia. Quarto respon.cuidam tacitæ obiectioni. Secunda ibi, vnde si domum. Tertia ibi, plane. Quarta ibi, videtur autem.in qua respondet tacitæ obiectioni.nam per liberam personam non quæritur nobis actio pignoris seu obligatio:ergo domino locanti non potest quæri per conductionem factam à primo conductore : ad quod respon.quòd ista conuentio tacite videtur facta cum primo domino:& sic ipsi non quæritur ex contractu facto cum primo conductore:sed ex conuentione sua propria tacite facta.Bartol⁹.

BIU Cujas

a *Hæres extitit.* quia eius factum ratum debet habere: vt infra, de reg. iu. l. ex qua persona.

b *Experiri.* est enim soluta pecunia: vt supra, eod. si rem. §. omnis. est ergo omnis sublata obligatio: vt instituti. qui. mo. tol. obli. in prin. ex tua enim voluntate videor hoc facere, cum idem tu necesse habeas facere: vt ff. de neg. ges. l. Pomponius. & l. soluendo. nūquid autem idem est in omni alia causa si tuo creditori soluo quod tibi debeo? Respō. forte non. & ideo hic est ita, quòd illius res (scilicet) soluentis fuerunt obligatæ ei cui soluit. Aristamen contra. §. de neg. gest. si liber. in fin. & j. de exceptio. do. si opera. in fi. sed qualiter agei pigneratitia actione contra primum cōductorem: cum per rei traditionē factam primo conductori non sit ei quæsita possessio. aliàs enim non nascitur pigneratitia: vt instituti. qui. mo. re cōtra. oblig. §. fin. Respon. immo tacite videtur facta traditio. vnde locator iste se cūdus potest includere rem auctoritate sua: vt infra, in qui. cau. pig. ta. con. l. est differentia. & j. de dam. infe. l. vtique. sic & aliàs tacita fingitur traditio: vt. C. de dona. l. quisquis. & hoc ideo: quia hic secundus conductor est obligatus priori conductori personaliter: nō autem priori locatori est psonaliter obligat[o]. Prior enim locator, tacitā habet hypothecam pro alterius debito, nec tamē habet personalem contra secundū conductorem: & ideo nec tacita traditio ei facta videtur. vnde ipse non cōuenitur pigneratitia actione. vtriq; ergo res est obligata, & alterutri facta solutione agit pigneratitia actione contra secūdum locatorem, & contingit liberatio. Audio tamen quòd Py. legit ita literam istam vt domino domus non sint obligata friuola secundi cōductoris: quod nihil est. quomodo enim fieret quæstio, an primo conductori obligatæ essent ad vniuersam pensionē, cum vniuersa non sibi, sed domino debeantur? Item cur diceret, videtur autem & cum domino &c. fit ergo quæstio an domino sint obligatæ insolidum, & cum domino tacite videtur hoc conuenisse, quòd ei sint obligatæ pro eo quod debet, secundum Azo.

c *Tenebuntur.* scilicet locatori secundo, secundum Py. tu dic scilicet locatori primo. sed videtur quòd res secundi non obligentur priori: vt. j. in qui. cau. pi. ta. con. l. Pomponius. si gratuitam. quæ est contra. Sol. ibi gratis fuit data domus secundo habitanti. Item ad idem contra. j. loca. l. si in lege. §. si colonus. Sol. aliud est in vrbanis, in quibus etiam ignoranti domino tacite obligantur. vt hic. Aliud in rusticis, vbi demum si scientia interuenit: vt. C. loca. l. certi. & in. l. contraria. vel quod ibi dicit rem secundi non obligari domino: verum est ad vniuersalem pensionem: sed ad suam partem sic: vt hic dicitur. Vel tu dic, quòd ibi res secundi conductoris non fuerunt inuectæ, sed expressa conuentione, primo colono obligatæ: vt & ibi dixi.

¶ Solutam autem pecuniam accipiendum [est] nō solum si ipsi cui obligata res est, sed & si alij fit soluta voluntate eius, vel ei cui hæres extitit[a], vel procuratori eius, vel seruo pecuniis exigendis præposito. Vnde si domū cōduxeris: & eius partē mihi locaueris: egóq; locatori tuo pēsionem soluero: pigneratitia aduersus te potero experiri[b]. nā Iulianus scribit solui ei posse. Et si partem tibi, partem ei soluero: tantundem erit dicendum. Planè in eam dumtaxat summam inuecta mea * & illata tenebūtur[c], in qua * cœnaculū cōduxi. nō enim credibile est, hoc conuenisse, vt ad vniuersam pēsionem insulæ friuola[d] ff mea teneantur. Videtur autem tacitè & cū domino ædiū hoc conuenisse[e], vt non pactio cœnacularij proficiat domino, sed sua propria[f].

Per liberam personā non adquiritur nobis actio, siue obligatio pignoris: licet eius possessio adquiri possit, hoc dicit. Primo ponit vnum dictum. Secundo, respondet tacitæ quæstioni secunda ibi, sed nec. Bart.

ff Per liberam autem personam pignoris obligatio nobis non adquiritur: adeo, vt nec per ff procuratorem plerumque, vel tutorem[g] adquiratur: & ideo ipsi actione pigneratitia conueniētur. Sed nec mutat, quod cōstitutum est ab imperatore nostro, posse per liberam personā possessionem adquiri[h]. Nam hoc eò pertinebit, vt possimus [quidem] pignoris nobis obligati possessionem per procuratorem, vel tutorem adprehendere. ipsam autem obligationem libera persona nobis, non semper[i] adquiret.

Procurator qui potest pignerare, potest pigneratitia agere: quod est si habet speciale mandatum, vel generale ab homine consueto pignerare. Bartolus.

ff Sed si procurator meus, vel tutor, rem pignori dederit: ipse agere pigneratitia poterit[k]. qđ in procuratore ita procedit, si ei mādatū fuerit pignori dare:

XII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

VEl vniuersorum[l] bonorum administratio ei permissa est ab eo, qui sub pignoribus solebat mutuas pecunias accipere.

Ex pacto creditoris vendentis potest debitor agere, vel petere vt sibi cedatur actio. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro trigesimo octauo ad Edictum.

SI cùm venderet creditor pignus, conuenerit inter ipsum & emptorem, vt si soluerit debitor pecuniam pretij emptori, liceret ei recipere rem suam: scripsit Iulianus, & est rescriptum, ob hanc conuentionē pigneratitiis[m] actionibus teneri creditorem, vt debitori mandet ex vēdito actionem aduersus emptorem[n], sed & ipse debitor, aut vindicare rem poterit: aut in factum[o] actione aduersus emptorem agere.

In hac actione venit dolus, lata culpa, & leuis: non casus fortuitus. Bartolus.

ff Venit autem in hac actione & dolus & culpa[p], vt in commodato[q]. venit & custodia. vis maior non venit.

d *Friuola.* id est, supellectilia. Accursius.

e *Hoc conuenisse.* scilicet, vt friuola mea sint obligata in eā summam, in quam conduxi. vnde non est mirandum, si possim ei soluere inuito eo à quo conduxeram.

f *Sua propria.* tacita tamen: vt sic non videatur ei adquiri per extraneam personam.

g *Vel tutorem.* Sed cō tra. C. quādo ex fac. tu. vel cu. l. ij. & §. de constit. pecu. l. eum qui. §. si actori. Sol. ibi vtilis adquiritur, nō directa: vt hic, vel speciale est in casibus illis: quod non placet. Tu dic, q; si diuisa est administratio: in re quæ non spectat ad eius administrationem, non quæritur: in ea quæ spectat, sic.

h *Adquiri.* vt infra, de adqui. poss. l. possessio quoque. ij. §. & si possessio. &. C. per quas person. no. adquir. l. j.

i *Nō semper.* quia aliquando adquirit, scilicet, cū pecunia nostro nomine mutuatur. tunc enim cōdictio certi & pignoris obligatio nobis adquiritē: vt. C. per quas perso. no. adqui. l. fi. quæ est cōtra. vel nō semper ideo dicit, quia non ad agēdum, sed ad excipiendū: vel non directe sed vtiliter adquiritur. Item contra. j. de pign. l. si inter. in prin. Sol. ibi obligauit procurator domino mandante, vel ratū habēte: vnde tenet obligatio: secus econtra: vt hic.

k *Poterit.* tenet ergo pignus.

l *VEl vniuersorū bonorum.* non tamē libera. nam & tunc posset etiam si non conueniisset: vt infra, eo. si cō uenerit. §. fi. &. §. de ff cu. l. procurator cui generaliter libera. Item nō. quòd præsumptio inducitur ex consuetudine patrisfa. sic. & infra, eo. si seruus. &. C. de epis. au. l. iij. & infra, de test. hæredes. §. j. &. j. de vsur. qui semisses. §. fin. &. j. de condit. & demon. cum seruus ita. circa fi. & infra, quod cum eo. l. fin. & ad Macedo. sed Iul. §. proinde. versi. quod dicitur.

m *SI cum venderet. Pigneratitiis.* id est pigneratitia actione.

n *Emptorem.* vt & infra. de dist. pi. l. si creditor. in prin.

o *Aut in factum.* & potest legi disiunctiue, & correctiue. disiūctiue, vt quia rei vind. habeat debitor. vtile enim dominiū transfertur est in accipientem: vt insti. qui. ali. li. §. contra autem. Correctiuè, vt tantum in factum detur. i. præsc. ver. ex pacto adhibito incōtinenti: vt infra, de prescrip. ver. si tibi. quod est speciale hic, cum aliàs ex alieno pacto adhibito, non detur actio, & si paciscētis interest: vt. C. de dona. l. cum res. datur etiam hic ex vendito: vt. C. de pac. inter empt. l. ij.

p *Et culpa.* vt &. j. de bonis auct. iud. pos. l. prætor. §. est prætereà.

q *Vt in commodato.* scilicet vtriusque gratia contracto: vt supra, commo. l. si vt certo. §. nunc videndum. alioquin si tantum gratia accipientis, plus in eo venit. si tantum dantis, tunc minus: vt dicta. l. si vt certo. §. interdū. & l. in rebus. & instit. qui. mod. re. contra. obliga. §. fin. Azo. Vel dic culpa & nō tanta: sicut & ibi: Estote perfecti, sicut pater vester &c.

a *Creditor. De dolo.* & culpa: vt. j. so. ma. l. si filiof. §. maritũ. Az.
b *Repromittere.* & poterit hic dici iudicialis: vt no. infra, de verbo. obliga. l. stipulationum. §. j.
c *Et si prædium.* hoc amplius dicitur in prædio.
d *De iure.* id est, de seruitute.
e *Cessante.* si eas creditor scierit deberi: alioquin imputabitur debitori: vt. j. de contrahen. empt. in vẽdendo. §. pen. Azo. & ad hanc cautionẽ præstandã facit. ff. quod met. cau. metum. iij. §. idẽ Iulianus. & §. ex hoc. & j. man. l. de tuo. & C. e. si ob eã. & ff. de rei vin. si post acceptũ. & infra, & de ædi. edi. l. ædiles. §. fin. Sed cõtra infra, eo. debitor. §. fi. Sol. illa secũdum hanc intelligitur: vt ibi dices.
f *Vtor. Non refragante.* aliter si lex refragatur: puta in rebus soli: vt infra, de re. eo. qui sub tu. vel cura. si pupillorum. hodie & in rebus mobilibus refragatur: vt. C. de admini. tu. l. lex in fructib⁹. ergo & in similib⁹ hæc lex intelligitur: vt. C. si ali. res pigno. da. sit. l. iij. vel quando ob ęs alienum cũ auctoritate iudicis: vt. j. de re. eo. l. magis. §. item prætor.
g *Pigneratam.* ita ꝙ nõ sufficiat vtrique debito: vt infra, eo. si quis in pignore. §. fin.
h *Committat.* arg. ff. e. l. j. in fi. & j. de cri. stel. l. stellionatus. ij. §. j.
i *Non excusat.* quia in culpa fuit quæ venit in contraria pig. vt. ff. eo. si cum venderet. §. fi.
k *Sed si sciẽs.* aliàs, nõ est hic, lex. & aliàs sic.
l *Non cõpetit.* quia est cautum, vt voluit: vt supra. e. si rem. §. omnis. Item quia non debuit certiorari, qui sciuit: vt j. de ac. emp. l. j. in fi. & j. quod fal. tu. auct. l. j. in fi. & j. de ædil. edic. si tamen. §. ei qui seruũ. versi. in ædilitiis. & j. de doli. excep. l. apud Celsum. §. item Labeo.
m *Vtiles actiones.* scilicet in rem: vt. ff. si ager vectiga. vel emphy. per totum. & de rei vindi. superficiario. §. prætor. & j. de superficie. l. j. §. j. Accursius.
n *Sine. Mercedis.* vt & infra, qui po. in pig. ha. l. etiam. Accur.
o *Si conuenerit.* inter nos. Accursius.
p *Tueatur.* vt. C. de hær. ven. l. postquam. & quæ res pig. obl. pos. l. nomen quoque. & ibi dicitur qua actione. Accursius.
q *Loco.* vt infra, de pig. l. grege. §. ij. Not. ergo compensari quantitatem ad quantitatem: sed non ad speciem: vt. ff. de condic. inde. si non sortem. §. fin. Accursius.

Quantitatis ad quãtitatem fit compensatio.

XIIII. PAVLVS libro vicesimonono ad Edictum.

EA igitur, quæ diligens paterfamiliès in suis rebus pstare solet, à creditore exigũtur.

Creditor cum reddit pignus, debet cauere de suo dato, & facto, & neglecto. Bart.

XV. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Edictum.

CReditor cùm pignus reddit, de dolo[a] debet debitori repromittere[b]. & si prædium[c] fuerit pigneratum, & de iure[d] eius repromittendum est: ne fortè seruitutes, cessante[e] vti creditore, amissæ sint.

Tuendus est creditor in pignore dato à tutore, vel curatore legitime. Bartolus.

XVI. PAVLVS libro vicesimonono ad Edictum.

TVtor, lege non refragãte[f] si dederit rẽ pupilli pignori, tuendus* erit, scilicet si in rem pupilli pecuniam accipiat. Idem est & in curatore adolescentis, vel furiosi.

Si creditor decipiatur in pignore dolo, vel culpa debitoris: habet contrariã pigneratitiã ad interesse. poterit etiã stellionatus crimine accusari, si dolus interuenerit. Bart. C

ꝟ Contrariam pigneratitiã creditori actionem cõpetere, certum est. proinde si rem alienã, vel alij pigneratam[g], vel in publicum obligatam dedit, tenebitur: quãuis & stellionatus crimen committat[h]. Sed vtrũ ita demũ, si scit, an & si ignorauit? & quãtum ad crimen pertinet, excusat [eum] ignorãtia, quantum ad contrariũ iudiciũ, ignorantia eũ non excusat[i]: vt Marcellus libro sexto Digestorum scribit. Sed si sciens[k] creditor accipiat, vel alienum, vel obligatum, vel morbosum, contrarium ei non competit[l]. D

Fundus vectigalis, vel emphyteuticarius potest obligari saluo iure domini. Bartolus.

ꝟ Etiam vectigale prædium pignori dari potest: sed & superficiarium: quia hodie vtiles actiones[m] superficiariis dantur.

XVII. MARCIANVS libro singulari ad formulam hypothecariam.

SAne diui Seuerus & Antoninus rescripserũt: vt sine de minutione mercedis[n] soli obligaretur.*

Nomen debitoris potest pignori obligari: & quod inde redigitur, vel compẽsatur, vel pro pignore tenetur. Bartolus.

XVIII. PAVLVS libro vicesimonono ad Edictum.

SI conuenerit[o], vt nomẽ debitoris mei pignori tibi sit, tuenda est à prætore hæc conuentio, vt & te in exigenda pecunia, & debitorem aduersus me (si cũ eo experiar) tueatur[p]. Ergo si id nomẽ pecuniarium fuerit: exactam pecuniam tecũ pensabis. si verò corporis alicuius: id quod acceperis, erit tibi pignoris loco[q]. B

Quod accedit pignori, pignus est. Bart.

ꝟ Si nuda ꝓprietas pignori data sit: vsusfructus, qui postea adcreuerit, pignori cedit*. Eadem causa est alluuionis.[r]

Res transit cum causa sua. Bartolus.

ꝟ Si fundus pigneratus venierit[s], manere causam pignoris [constitit:] quia cum sua causa fundus transeat: sicut in partu ancillæ[t], qui post vẽditionem natus sit[u].

Quando materia in materiatum transit, pignus extinguitur, seu eius obligatio. Bar.

ꝟ Si quis [sic] cauerit, vt sylua sibi pignori esset: nauẽ ex ea materia factam non esse pignori* Cassius ait: quia aliud sit materia, aliud nauis[x]: & ideo nominatim in dando pignore adiiciẽdum esse ait: *Quæque ex sylua facta, natáne sint.*[y]

Seruus & filius ex causa peculiari possunt rem peculii pignori obligare. Bart.

ꝟ Seruus rem peculiarem si pignori dederit: tuendus* est, si liberã[z] peculij administrationem habuit. nã & alienare eas res potest.

XIX. MARCIANVS libro singulari ad formulam hypothecariam.

EAdẽ & de filiofamilias dicta intelligimus.

Res aliena potest domino volẽte vel ratum habente pignori obligari. Bartolus.

XX. PAVLVS libro vicesimonono ad Edictum.

ALiena res pignori dari volũtate domini potest.[a] Sed

r *Alluuionis.* vt & infra, de pig. si fundus. in prin. sic & legatum augetur: vt infra, de lega. j. quod in rerum. §. si quis post.
s *Venierit.* à debitore: vt &. C. de distra. pigno. si debitor. & j. de adquiren. re. do. traditio.
t *Ancillæ.* scilicet obligatæ.
u *Natus sit.* non tamẽ cõceptus: sed apud debitorem fuit cõceptus. nam si post venditionẽ *[illegible] conciperetur, non esset pignori obligatus: vt infra. de pig. l. Paulus respondit. §. j. quæ est contra.
x *Aliud nauis.* sic si legauit lanam, si postea facta est vestimentum, non continetur in legato vestimentum: vt infra, de leg. iij. lana. Sed arg. contra. infra, de leg. j. seruum filij. §. si pocula. sed ibi iã cesserat dies legati. vnde rei mutatio legatario nõ nocet. Sed opponitur huic. §. quia eodem modo aliud est ancilla, & aliud partus. & tamẽ respõdetur idem: vt. ff. prox. §. Tu dicas, quòd optima est hic differẽ*[illegible] tia. hypothecaria quidẽ nec actio desinit cõpetere re obligata desinẽte esse: sed materia cũ trãsit in materiatum, desinit esse, & extinguitur: & incipit esse alia species: vt. j. de aur. & argen. le. Seia. §. itẽ quæro. ergo hypotheca extinguit: & ideo nominatim adiiciendum est &c. & tũc dicam nauem esse obligatam, non ideo quia ex sylua sit facta vel nata* *[illegible] ta: sed quia sua facta[illegible] est i. illius debitoris. vn de ex generali vel speciali obligatiõe est obligata: quare veniũt quæ habet, habiturúsve est: vt. C. quæ res pig. l. fin. vnde si alius, nõ dominus illius sylvæ, fecerit nauẽ: & sic sibi adquirit dominium: vt. j. de adqui. re. do. l. sed si ex Fabij meis tabul. in prin. non dicam nauem pignori obligatam: sed in superiori casu nõ desinit esse ancilla propter natiuitatem partus: sed sylua desinit esse sylua.
y *Natáne sint.* i. erũt. futurũ enim tempus respicit. Accursius.
z *Liberam.* vt &. C. quod cũ eo. l. si liberã. Sed contra etiam si habeat liberam: vt infra, quæ res pig. obli. pos. l. j. §. j. Solu. hic peculiare negotium gerebat, ibi alienum: arg. ff. de pac. in personam. §. j. Accursius.
a *Aliena. Potest.* aliàs non: vt. C. si res ali. pig. data sit. l. quę prædium. &. l. fi. sed vendere sic: vt infra, de ac. emp. ex empto. in princip. & de contrahend. empt. rem alienam. in princip. & est ratio vt ibi. Accursius.

tuendum, Flo.

BIU Cujas

a *Valebit.* ab eo tẽpore quo conuenit: vt infra, de pigno. si fundus. §. j. &. C. de dona. inter virum & vxo. l. antepe. in fin. l. Not. arg. etiam hic: quod non valet ab initio, postea cõfirmari: vt arg. supra, de ado. l. adoptio. Accursius.

b *Recte agitur.* consignata pecunia & deposita, vel sola oblatione facta in iudicio: secus si extra: vt infra, de admini. tut. l. tutor pro pupillo. §. fi. &. C. eo. l. nec creditores. &. l. fi. §. fi. &. ẽ. eo. si rem. in fi. & C. de vsur. l. acceptam.

c *Domo. Eius tenebitur.* licet domus comburatur. Accur.

d *Pars eius.* & quidẽ maxima: vt infra, de sol. qui res. §. aream. &. ẽ. de rei vind. solũ. Sed arg. contra, insti. de vsufru. §. fi. Accursius. *ADDITIO.* Dic secũdũ Bar. hic, quòd aliud est in vsufruct. quia rei mutatione perimitur: vt. ẽ. quib. mo. vsusfru. amit. l. repeti. §. rei mutatione. aliud in pignore: vt per eundem Bar. in. l. cõuenerit. §. si quis cauerit. ẽ. eo.

e *Et econtrario.* nam supra obligauit domũ: hic solum tãtum, & tamen ædificium sequitur: vt hic, &. j. de pig. Paulus. §. domus. &. l. si fundus. §. si res.

Si pignore.] CASVS. Obligaui tibi Codicem pignori. fuit tibi subreptus. quæritur an hoc quod fueris consecutus ex persecutione rei, siue agendo actione furti ad pœnam, siue cõdictione furti ad rẽ ipsam, debebis in debitum computare? Et distinguitur an extraneus pignus subripuit: & quicquid ab ipso fueris cõsecutus, in solutum computabitur. Si vero dominus pignoris subripuit, & conuentus dupli vel quadrupli act. furti præstiterit: creditor hoc in debitum non cõputabit. Idem est in alio casu: pone, seruum tuum mihi pignori obligasti: postea per metum me compulisti vt tibi traderẽ. postea egi contra te act. quod metus cau. & quadruplum cõsecutus sum: nunquid illud in debitum cõputabitur? Dicit quod non.

[*SI CREDITOR.*] Aliquis creditor iure pacti pignus vendidit, & consuetudo fuit illius regionis quòd creditor vendendo de euictione caueret, vel forte bene vendere nõ potuit: vnde de duplo cauit, vel de simplo forte: postea fuit res euicta: vnde iste creditor & idem venditor conuentus duplum præstat: nunquid habet regressum per contrariam pigno. contra debitorem? Dicit quod sic, si ideo pluris vendidit quod de duplo caueret: quia tunc de tota dupla contra debitorem habebit regressum. aliàs non habebit nisi ad debitum. Viuianus.

f *Si pignore subrepto.* scilicet ab extraneo: quo casu non credito tenus, sed in summa pignoris datur furti actio. sed si debitor subripuit, tunc in summa debiti vel vsurarum: vt infra, de fur. l. creditoris. Sed plene distinxi. j. de fur. l. eum qui. §. idem scribit.

g *Creditor.* Not. creditorem agere furti: quia eius interest potius &c. vt instit. de ob. quæ ex delic. §. furti. Sed lege Aquilia nõ, nisi in subsidium: vt supra, ad legem Aquiliam. l. qui occidit. §. j. quæ est contra. Sed illa est ratio, quia illa tantum domino datur: vt infra, eo. ti. l. item Mela. §. j.

h *Imputare.* & quod debitum excedit, restituat debitori: vt. j. de fur. l. creditoris. Accursius.

i *Culpa.* quo casu videbatur quòd propter culpam à debito caderet, secundum Azo.

k *Condictione.* non furtiua, sed incerti, quæ datur non domino, sed aliàs ius habenti in re: vt est creditor: vt supra, de condic. fur. & ideo. §. fin.

l *Creditori.* quod sit in summa debiti, vt dixi.

m *Restitui.* id est debito imputari: sed lucro debet creditoris cedere: vt. j. de solu. id quod. Sed quid in eo quod per cõdictionem incerti præstat? Videtur imputãdum, cum loco rei succedat: ar. ẽ. de peti. hære. l. si & rem. Ecõtra videtur q̃ non, per hoc quòd postea dicit *secũdũ Bal.* in actione quod metus *hic quia vecau.* nam in quadruplo *nit ad limi-* illo vnum simplum est *tationẽ. l. i.* res ipsa, siue rei æstima- *C. e. & l. si* tio. Dic ergo secũdum *dominũ. C.* Azo. quòd nõ imputa- *de pig. cũ si* tur. sed Ir. contra. Et *milibus. &* quod dicit de actione *idem pro-* quod met. cau. q̃ non *bat. l. sequẽs* imputatur, dicit quòd *immediate* restituitur tantũ: quod *quæ ĩcipit:* salsum est: vt. j. dicit. *& si metꝰ.* Item cũ creditor impu- *Bolog.* tat siue restituit quod consequitur ab extraneo: vt supra dictũ est **Flo. nihil* proxi. quare cõductor *neque rest.* non restituit quod ab *aliàs nihil* extraneo cõsecutus est *æque* actione furti: vt infra, loca. is qui rem? Itẽ nec commodatarius: vt. C. de fur. l. fi. §. sed cum in secunda. quę sunt contrariæ. Sol. conductor & cõmodatarius amiserant vsum quẽ habere debebãt: creditor autẽ vti non debebat: immo si vteretur, faceret furtum: vt infra, de fur. si pignore. in prin.

n *Bona fide.* secus ergo si & ipse per metum pignori accepit. tunc enim nõ videtur illud damnum pati, quod desiderat hæc actio quod met. cau. vt supra, quod met. cau. sed & partus. §. fin. Accursius.

o *Consecutus.* scilicet à debitore. & æstimationis possessionis pignoris: sed in actione furti ipsi⁹ debiti. Et est ratio, quia actio furti datur ad interesse: quod me. cau. in quadruplum æstimationis rei ablatæ: vt. j. de fur. l. creditoris. &. ẽ. quod me. cau. si cum exce. §. quadruplabitur. &. l. si mulier. §. qui possessionem.

p *Imputabit.* Sed cum in actione quod me. cau. æstimatio possessionis pignoris pro pignore habeatur: quare non restituet vnum simplum, sicut restitueret pignus? Respon. quia debitor ad pignus potest intendere pigneratitiam actionem: sed ad æstimationem nulla actione habet obligatum creditorem: & ita debitori potius expedit dare rem quàm pretium, id est vnũ simplum de quadruplo. sic infra, de le. j. seruum filij. §. si statuliberum. Accursius.

q *Pigneratitia.* soluta demum pecunia.

r *Actio.* sicut & commodati: vt. ẽ. comm. l. ita vt si fur. Accur.

s *Condici.* vt. ẽ. de condic. inde. l. si vrbana. in fi.

t *Proderit.* ad extenuandum debitum, vt pigneratitia agere possit, quando fuit creditor bonæ fidei. aliàs si malæ fidei, non facit creditor suos: vnde prędo nõ liberatur: sed dominus vindicat vel condicit, si consumpti sunt. Item proderit ei: quia si soluat debitum, per pigneratitiã actionem consequetur fructus à creditore: vt in prin. §. & trãsfertur eorũ dominium in eum à creditore: sed tamẽ eos cogitur restituere domino rei: vel totidem vndecũque habeat: sicut emptor qui redhibitoria agit: vt infra, de ædil. edic. l. cum autem. §. cum redhibeatur. cum enim sit prædo, de perceptis & de percipiendis tenetur: vt. ẽ. de rei vin. si nauis. §. fin.

u *Si post distractum.* à creditore, & maxime subaudi. nam idem & si non distraxisset adhuc.

x *Rogauit.* ante distractionem pignoris, non post.

Restitui.

BIU Cujas

a *Restituat.* scilicet creditori vt eam emptori tradat.

b *Tenetur.* ad interesse: non vt restituat rem. ad eam enim habet interdictum de precario vel hypothecariam. Azo. Item interdictum vnde vi: quia videtur eum vi expellere. Et no. secũdũ quosdam, ꝙ in hoc contrario iudicio, cũ de fide rupta agatur, posse in litem iurari: & condẽnatus efficitur infamis hoc casu: vt. ff. de his qui no. ifa. l. furti. §. mãdati.

c *Sine dolo.* quia sic se habet consuetudo, quæ est seruanda in talibus: vt. j. de ædil. edic. quod si nolit. §. quia assidua. &. j. de euictio. si fund⁹. Et secundũ hoc intelligitur. ff. c. si necessarius. §. j. Itẽ no. propter cõsuetudinẽ quẽ excusari: vt hic, &. j. de admi. tu. l. sine hærede. §. Luci⁹. & ad hoc. j. mã. l. si quis negotia. §. fi.

d *Talis venditio.* s. cũ promissione duplę. nec etiam erat consuetudo regionis vt sic caueret.

e *Attulit.* hoc secũdũ casum quo creditor agit de dupla cõtra debitorem. s. quando plus vendidit.

* *Flo. venderet, quãto* f *Promisit.* i. promisisset. sic i authẽ. de cõsan. & vteri. fra. §. j. col. vj.

g *Non habere.* s. ad interesse, sed ad summam debiti sic: vt statim subiicit, nec enim &c. ipse autẽ creditor bene tenetur ex quo ꝓmisit: vt Co. cre. cui. pig. l. j. &. ij. Accursius.

Nec enim.] CASVS ibi, sed si stipulatio, sic ponit: Creditor mihi. x. mutuauerat, sub pignore: stipulatus est vsuras: deinde vendidit pignus creditor forte pro. x. quæ sibi debebantur: & cauit de dupla. hoc in superiori. §. Postea stetit per quinquẽnium: tãdem euicta fuit res ab emptore. vnde creditorem conuenit emptor de dupla: & conuentus præstitit. quæritur, an iste creditor regressum habeat contra debitorẽ pro vsuris medij tẽporis: hoc est illius quinquennij, eo ꝙ res fuit euicta? Et respon. quòd regressum habebit, cum in duplæ solutione plus damni sustineat quàm ex vsu pecu. medio tempore. quòd si creditor non præstitit nisi simplum: dicit quòd in hoc casu non habebit regressum: quia non plus ei videtur abesse quàm fuit lucratus ex vsu pretij per id quinquennium. Viuianus.

h *Poterit.* hanc enim consequitur: vt infra, de distrac. pig. l. rescriptum.

i *Sed si stipulatio.* à creditore interposita propter sortem.

k *Eam.* scilicet duplam. Accursius.

l *Factum est.* q. d. non est tãta vsura quin in duplo quod emptori præstat, non sit tantumdem vel plus. Sed quid si minus est in duplo? Respon. forte non consequitur quod est vltra.

m *Simplum.* quia tantum simplũ promisit de euictione, ad quod etiam nõ tenebatur: vt. C. cre. cui. pi. l. j. &. ij. & infra, man. l. si mãdato Titi j. §. creditor. sed ad cedendam contrariam pigneratitiã actionem: vt infra, de euic. in creditore.

n *Quod ab emptore.* quodque solum restituit. Ioan. Sed nonne in primo casu habuit vsum pecuniæ? Respon. non intelligitur habuisse, cum plus habeat necesse restituere.

Eleganter.] CASVS. Obligaui tibi aliquam rem pro. x. cũ in solutione cessarem, impetrasti à principe vt liceret tibi pign⁹ habere iure dominij. cum autem auctoritate principis possedisses: aliquis eã à te vindicauit, & euicit. quæritur an habeas regressum contra me quondam debitorem per actio. pignera? Dicitur quòd non: quia per impetrationem dominij videtur extincta pigno. obligatio: habebis tamen vtilem actionem ex empto contra me, quasi rem emisses, ad pecuniam debitam & vsuras: & etiam ad interesse, si plus est interesse. Sed pone quòd pignus sit deterius factum: nunquid illam deteriorationem poterit debitor compensare, si debitor agat pigne. act. aduersus creditorem? Et respondetur, quòd sic. [*QVI REPROBOS.*] Mutuasti mihi. x. sub pignore. solui tibi in falsa moneta. vtrum habeam pigne. act. ad pignus? Respõ. quòd nõ: sed soluere debeo ſ bona moneta: & reddendi sunt mihi falsi nũmi quos dedi. [*SIVENDIDERIT.*] Mutuaui tibi. xx. aureos sub pignore. vendidi pignus istud pro. xxx. aureis: & sic vltra. x. vendidi quàm mihi debitum sit: sed nondũ pretium recepi, vtrum debitor cui mutuaueram, possit agere contra me ad superfluum, hoc est ad. x. antequã recipiat? Et rn. quòd expectare ſ debet me quòd recipiat. prius: vel debeo ei ce. dere ac. contra emptorem pignoris meo periculo. Sed si recepi id. lud superfluum, & non reddo, veniet in act. pig. Sequens. §. est plenus. Viuianus.

o *Possideret.* iure dominij. Accursius.

p *Finita.* quia creditor domin⁹ esse cepit. Sed contra. j. ad Trebel. debitor. circa prin. vbi dicit hæredem rogatum de restituendo si adeat: quod licet sit dominus factus rei sibi obligatæ, remanet tamen sibi hypothecaria. Sol. ibi videtur nec dominus factus, ex quo restituit: vnde quasi prius perempta restituitur, vel resuscitatur: vt supra, si ex noxa. cau. aga. l. ij. in fi. Item contra. j. de except. rei iudi. l. ex sextante. §. Latinus. in fi. vbi fuit creditor factus dominus rei sibi obligatæ, ex quadam generali transactione inter se & debitorem facta, & tradita sibi re ex ea causa: & tamen si à possessione cecidit, agi hypothecaria ibi dicit. Sol. ibi non fuit dominium translatum in creditorem, quia non fuit ei data illa res tanquam esset dantis, sed tanquam alterius: & ideo errans dominium non mutauit: vt supra, de condic. ca. da. l. ij. §. subtilius. Itẽ contra. j. de solu. si aliam. vbi dicit, quòd ita demum est à prioribus obligationibus recessum, si res ita creditori assignetur, quòd euinci non possit. Sol. ibi eo modo accepit, vt non aliàs discederet nisi res eius fieret: hic autem non. Vel hic aliud pro pecunia: ibi aliud pro alio, puta species pro specie.

* *Flo. reprobæ, quãto* q *Pro soluto ei.* tunc enim quando res in solutum datur, si euincitur, datur vtilis ex empto: vt hic innuit, &. C. de euic. si prædii. expresse dicitur. Sed videtur antiqua actione debere agi: vt. C. de sen. l. libera. quæ est contra. Sol. hic res pro pecunia: ibi res pro re: vnde non est emptio. Vel distingue an accipiendo in solutum, voluit omnino à priore obligatione recedere, vt hic. an ita demum si res irreuocabiliter fieret sua, vt ibi.

r *Vel inquantum eius.* scilicet si plus interest sua. Sed contra videtur, quòd non possit nisi ad pretium & vsuras: vt arg. infra, de euictio. si plus. §. j? Solu. is qui impetrauit dominium, vt quasi dominus possideret, agit ad interesse, vel ad debitum. Aliud in eo qui emit ab executore: quia tunc ad debitum & vsuram agit: vt ibi forsan propter Cæsaris beneficium est hoc, vel quia hic fuit creditor qui emisse videtur, secundum Azo.

s *Compensationem.* quia qui actionem habere potest: multo magis exceptionem per compensationem.

t *Si forte.* quia forte damnum dedit in re pignori obligata. Accursius.

Nec

---

si restituat[a], contrario iudicio tenetur[b].

Si creditor vẽdens pignus promittit duplum ex consuetudine, vel aliter vtiliter gesserit: quod hoc nomine præstiterit, contrario iudicio repetit. aliàs nõ vltra debiti summam. Itẽ si ex stipulatione de euictione duplum præstiterit: sortẽ & vsuras consequetur. si simplum, sortem tantummodo. h. d. cum. l. sequen. Bartolus.

¶ Si creditor, cum venderet pignus, duplam promisit: (nã vsu hoc euenerat, & conuentus ob euictionẽ erat & condẽnatus.) an haberet regressum pigneratitiæ contrariæ actionis? Et potest dici, esse regressum: si modo sine dolo[c] & culpa sic vendidit, & vt paterfamiliàs diligens id gessit. Si verò nullum emolumentum talis venditio[d] attulit[e], sed tanti vẽdidit, quãti* vendere potuit: etiã si hæc non promisit[f], regressum non habere[g]:

XXIII. TRYPHONINVS libro octauo Disputationum.

Nec enim amplius à debitore, quàm debiti summa [est,] consequi poterit[h]. Sed si stipulatio[i] vsurarum fuerat, & post quinquennium forte, quàm pretium ex re obligata [consecutus est] victus eã[k] emptori restituit: etiam medij tẽporis vsuras à debitore petere potest: quia nihil ei solutum esse, [pro euictione] vt auferri nõ possit, palam factũ est[l]. Sed si simplum[m] præstitit, doli exceptione repellendus erit ab vsurarum petitione: quia habuit vsum pecuniæ pretij, quod ab emptore[n] acceperat.

Re in solutum data, à iudice vel à parte euicta: non agitur primitiua, sed vtili ex empto ad interesse, quod etiam in compensationem deducitur. Bartolus.

XXIIII. VLPIANVS libro trigesimo ad Edictum.

Eleganter[r] apud me quæsitum est, si impetrasset creditor à Cæsare, vt pignus possideret[o], idque euictũ esset: an habeat contrariam pigneratitiam? Et videtur finita[p] esse pignoris obligatio: & à cõtractu [priore] recessum. Immò vtilis [actio] ex empto accõmodanda* est, quemadmodum si pro soluto[q] ei res data fuerit, vt in quantitatẽ debiti ei satisfiat, vel in quantũ eius[r] interfit. Et cõpensationẽ[s] habere potest creditor, si fortè[t] pigneratitia, vel ex alia causa cum eo agetur.

Solutio pecuniæ reprobæ, soluentem non liberat: sed non cogitur soluere debitũ, nisi pecunia reproba reddatur. Bartolus.

BIU Cujas

¶ Qui reprobos nummos soluit creditori: an habeat pigneratitiam actionem, quasi soluta pecunia, quæritur? Et constat, neque pigneratitia eum agere, neque liberari[eum] posse: quia reproba pecunia non liberat[a] soluentem: reprobis videlicet nummis reddendis[b].

Ad id quod plus debito pignus est venditum, potest agere debitor vt sibi soluatur, vel actio cedatur. Bartolus.

¶ Si vendiderit quidem creditor pignus pluris, quàm debitũ erat, nondum autem pretiũ ab emptore exegerit, an pigneratitio iudicio cõueniri possit ad superfluum reddẽdum[c]: an verò vel expectare debeat, quoad[d] emptor soluat, vel suscipere actiones aduersus emptorẽ? Et arbitror non esse vrgẽdum ad solutionem[e] creditorẽ: sed aut expectare debere debitorem: aut si non expectet, mandandas[f] ei actiones aduersus emptorem, periculo tamen vẽditoris. Quòd si accepit iã pecuniam, superfluum reddit. In pigneratitio iudicio venit[g], & si res pignori datas malè tracta uit creditor, vel seruos debilitauit[h]. Planè si ꝓ maleficiis suis coërcuit, vel vinxit, vel obtulit præfecturæ, vel præsidi: dicẽdũ est pigneratitia creditorem nõ teneri[i]. Quare si prostituit ancillam, vel aliud improbatum facere coëgit: ilico pignus ancillæ soluitur[k].

Expensæ necessariæ, vel vtiles, debẽt restitui creditori, si modo debitori nõ sunt onerosæ: quod arbitrio iudicis æstimabitur. Bar.

XXV. IDEM libro trigesimo primo ad Edictum.

SI seruos pigneratos artificiis instruxit creditor: si quidem iam imbutos,[l] vel voluntate[m] debitoris: erit actio contraria. si verò nihil horum interceſſerit: si quidẽ artificiis necessariis[n], erit actio contraria: non tamen sic, vt cogatur seruis carere pro quantitate sumptuũ debitor.[o] Sicut enim negligere[p] creditorem dolus & culpa,[q] quã præstat, non patitur: ita nec talem efficere rem pigneratã, vt grauis sit debitori ad recuperandum:* puta saltum grandẽ pignori datum ab homine, qui vix luere[r] potest, nedũ excolere:[s] tu acceptum pignori excoluisti sic, vt magni pretij faceres. alioquin non est æquũ,[t] aut quærere me alios creditores, aut cogi distrahere,[u] quod velim receptum, aut tibi penuria coactum derelinquere. mediè igitur hæc à iudice erũt dispicienda: vt neque delicatus debitor neque onerosus creditor audiatur[x].†

Pignus prætorium, non constituitur, nisi in possessionem mittatur. Bartolus.

XXVI. IDEM libro tertio Disputationum.

Tertius, quando nulla: & tunc agitur pro necessariis: non tamen vt careat re: vt hic, & argu. supra, de rei vindi. l. in fundo.

a *Non liberat.* nam nõ videtur solutũ, quod deterius soluit quàm debet: vt hic, & ff. depositi. l. j. §. si res. & ff. de sol. l. qui sibi. §. fi. & §. cõmo. l. iij. §. si reddita. Sed quid si ab electore fuerit approbata? Arg. ꝙ sit liberatus: vt. §. co. si rem. §. omnis. in fi. & ff. de condi. & demõ. l. quãuis. quia sibi debet imputare qui male elegit, vel eligi fecit: vt. ff. pro soc. socio. & ff. loc. & cõdu. l. ea lege. §. fi. & ff. man. iter. §. abesse. & ff. de fideiuss. l. iij. in fi. & l. qui debitore. & ff. de solu. si soluturus. Sed econtra videtur ꝙ deficiat solutio, vel electio, vbi deficit emptio: quia errũ est in substãtiali qualitate: vt. ff. de contrahẽ. emp. l. in vẽditiõib⁹. §. vnde quæritur. & ff. de opti. lega. l. ij. Solu. ego puto eum qui certat de dãno vitando, potiorẽ esse. ut. §. de mino. verum. §. fi. & l. si minor xxv. annis filio. Item ꝙ quid si expẽderit eã pro proba? Videtur ꝙ repellatur, saltem quia non reddit reprobã: vt hic subiicit, & ff. de solu. si cum aurũ. Vel quia tãtumdẽ quocũque modo habet: vt. ff. de solu. l. cum seru⁹. & l. cum quis §. qui hominẽ. Sed videtur cõtra: quia potest reddere æstimationem reprobæ: & quia ab eo nõ cauit, habere debet: vt. C. de inoffi. test. sancimus. §. repletionẽ. & quia habet ex sua negotiatiõe: vt. ff. ad leg. Fal. l. iij. & quia his quibus soluit, adhuc tenẽt. Ac.

b *Reddendũ.* nõ cõditione indebiti, sed opposita exceptione doli mali, etiam si scienter soluit: vt infra, de sol. si cum aurum.

c *Reddendum.* scilicet debitori. Accursius.

d *Quoad.* i. donec.

e *Ad solutionem.* superflui.

f *Mandandas.* sic & mandatur. ff. de peti. hære. l. quòd si in diẽ. §. idem Iulian⁹. & infra, de act. empt. si ea. Sed hoc casu videtur cõtra infra, eo. l. pen. in princi. Sol. vt ibi. Item quod hic subiicit de periculo, intellige si eius arguatur culpa. nam aliàs non suo periculo: vt quia ante fuerat non soluendo. secus si post incipit esse non soluendo: vt infra, de distrac. pig. quæsitum. & infra, de admi. re. ad ciui. perti. l. ij. §. si eo tempore.

g *Iudicio venit.* & si tardius soluerit, in vsuras ex mora tenetur: vt supra, eo. sinautem. Accursius.

h *Debilitauit.* ſ. venit in iudicio isto: vt hic, & C. e. l. creditor.

i *Non teneri.* nam licitum est seruos pro suis maleficiis coërcere: vt hic, & infra, de verb. oblig. l. qui seruum. & de leg. j. l. quid ergo. §. si hæres. bene autem dicit pro suis, non autem aliter: quare si prostituit & cætera.

k *Soluitur.* Sed aget debitor ad interesse: vt supra, proxi. ibi. & si res pignori &c. sic & in patre, & domino, quod in creditore hic dicit: vt. C. de epis. audientia. l. si lenones. & C. de spectaculis. l. fi. li. xj. sic & in eo qui redemit ab hostibus, si talem ancillam redemptam prostituat: vt. C. de cap. l. fœdissime. Accursius.

Si seruos.] CASVS. Obligasti mihi seruos tuos, quos instruxi in scriptura, vel in pictura, vel simili artificio: nunquid illa quæ impendi, potero à te repetere? Dicit quòd si voluntate tua tacita vel expressa impendam: expensas potero recuperare, si voluntas non interceſit. Vel distingue: aut illud artificium est necessarium: & tunc agam ad expensas, vt prius, aut non: & tunc nihil habeo, quia pone quòd pauper fuisti, & domum magnam mihi obligasti: in domo illa multum impendi subleuando, tegendo: & cum soluendo non fuisti, non potes soluere has impensas: ideo nec cogeris. si autem moderatas impensas feci, & dicas te nõ posse soluere, dicit quòd iudex inspicere debet, ne tibi sit nimis onerosus: nec tu nimis delicatus sis. Viuia.

l *Iam imbutos.* id est, iã imbui cœptos. & sic est hic tacita debitoris voluntas. sic & supra, commo. l. si vt certo loco. §. custodiam. & infra, de act. empt. Iulianus. §. præterea. in fi. & infra, ad Macedo. sed Iulianus. §. quod dicitur. & supra, eo. vel vniuersorum. & infra, de ædil. edic. l. si minor. §. ei. Sed arg. contra. ff. de vsufru. l. vsufructuari⁹ §. ædificium. quia si fieret ædificium, etiam à domino inchoatũ, rei mutatione extinguerẽtur vsusfructus: quod non est in pignore: vt supra, eo. l. domo. Item arg. contra. ff. de reb. e. l. j. §. si defunctus. *ADDITIO.* Sol. secundum Bar. & dic, quòd ibi pẽ sumptioni tacitæ volũtatis non statur fauore pupilli: quia forte sibi esset vtile vendere. aliter enim sciuisset vendere defunctus, & aliter pupillus.

m *Voluntate.* scilicet, expressa: vt arg. infra, de in rem ver. l. iij. §. sed si mutua.

n *Necessariis.* necessarium est ex quo percipitur expensa. & idẽ de vtilibus expensis.

o *Debitor.* tres sunt ergo casus. Prim⁹, quãdo tacita. Secundus, quando expressa voluntas interceſit: in quibus omnino agitur.

p *Negligere.* scilicet, rem pignoratam: vt hic subiicit, & supra, ad leg. Aquil. quemadmodum. §. magistratus. Accursius.

q *Culpa.* lata & leuis: vt institu. quib. mo. re contra. oblig. §. fin.

r *Vix luere.* ſ. soluendo sortem. Accursius.

s *Excolere.* i. sumptus culturæ soluere. Accursius.

t *Æquum.* ſ. istud quod sequitur: aut &c.

u *Distrahere.* scilicet quod &c. Et hoc pro solutione sumptuum vltra modum factorum. Accursius.

x *Audiatur.* debitor est delicatus, qui etiam vnum nummum reddere non vult. creditor est onerosus, qui vsque ad vltimum quadrantem vult sibi solui. neuter ergo auditur. Et sic ex duobus contrariis eligitur quoddam temperamentum: vt. & supra, si quis cau. l. j. & ij. §. si quis tamen. & infra, de an. leg. l. Quintus. in fi. l. & infra, de verb. ob. l. continuus. §. ij.

Non est mirum.] CASVS. Superius dixit vnde & qualiter consensu contrahentium pignus contrahitur. In lege hac ponit duos alios modos quibus pignora constituuntur. Vnus, iudex aliquem in possessionem misit. dicit quòd pignus cõstituitur: & arguit à simili. Nam testator in testamẽto suo potest pignus constituere legatariis: ergo. & postea assignat differentiam inter pignus constitutum auctoritate iudicis, & conuentionale. Et dicit, ꝙ ita demum cõtrahitur obligatio in pignore iudiciali, si res fuerit tradita, & non aliter. Viuianus.

Testamento.

* *recipere dum, Flo.*

† *Cõcor. glo. l. post prim. ff. versi. quia nec delicatus. in c. ex literis. extra de elec.*

Debitor delicatus, & creditor onerosus, quis.

BIU Cujas

a *Testamento.* vt infra, de ali.leg.l.Lucius.
b *Fuerit in possessionem.* sed conuentionale etiam sine traditione: vt supra, eo.l.j.differt & in aliis: vt ibi dixi.

Petenti.] CASVS. Petebā à te.x. quæ mihi debebas: massam auri mihi tradidisti, vt alij ꝓ pecunia mutuo accipiēda obligarē, obligaui: tu postmodū pecuniam soluisti. Dicit, ꝙ si illud ab illo creditore liberaui, & penes me habeā, ꝙ actione ad exhibendū teneor, vt eam exhibeā & reddam. sed si adhuc est penes illum credito rem cui eam obligaui, primā actionem habes cōtra me vt eam redimam. Viuianus.

c *Petenti.* i. repetenti. sic ponitur ī rubrica. j. solu. matri quēad. dos petatur. i. repetat. Acc.
d *Creditori.* Titio.
e *Debitor.* ſ. Seius.
f *Creditorem.* scilicet Cornelium.
g *Liberatas.* à Cornelio. Accursius.
h *Susceperat.* ſ. Titius.
i *Iubendus est.* ſ. Titius Seio: & sic agitur ad exhibendū, & rei vin. & etiā propria actio locum habet ex hoc cōtractu: vt in fine huius legis dices. Accursius.
k *Videntur.* & adhuc hodie sunt: licet Seius Titio suo creditori soluerit. sed sec⁹ dicas, vbi hæc res esset Titio obligata, & ipse alij obligaret: quia tunc statim soluitur, secūdū pignus quod soluitur creditori primo, vt. j. eo. l. debitor. ī fi. quę est cōtra. & infra, de diuer. & temp. prescript. l. de accessionibus. §. j. in. fi. §.
l *Liberatæ tradantur.* id est, liberentur & tradātur. nam adhuc sunt obligatæ: vt dixi.
m *Creditorem.* ſ. Titiū: non contra Cornelium: quia cū eo nō contraxit, nisi fuerit cessa: vt ſ. commo. si vt certo. §. ré. quæ est contra. Sed quæ ~~est hæc propria~~ actio? cōmo. nō, quia nō fuit gratuitū: ideoque nec mandati. pigneratitia non: quia nō huic fuerunt obligatæ. Dic ergo propria. i. prescriptis verbis actio, cū deficiant aliæ, & æquū sit actionem dari: vt. j. de præscript. verb. quotiens. Puto tamē & cōmodati actionē dandam: quia nec cōmodare tenebatur, nec mercedem accepit. hoc autē non aperit hæc lex, an sit necesse in vtroque casu quòd Seius soluerit Titio. Et videtur quòd sic: vt supra, eo. si rem. §. omnis. &. §. fi. sed illud est quando agitur pigneratitia: hic autem ea agi non potest, vt dixi. Accursius.

Si creditor.] CASVS. Obligaui tibi Digestū meum pro. x. & tibi tradidi: eecidisti à possessione Digesti: egisti contra eū qui detinebat: æstimationē eius consecutus es. agere volo contra eū. an sim audiendus? Dicitur, ꝙ sic, si tantum ei præstiterim, quantū ab eo cōsecutus es.

SI SERVVS.] Seru⁹ meus mutuauit Titio. x. ex peculio suo, pro quib⁹ pign⁹ accepit. Titius soluit illa. x. Dicitur hic, ꝙ potest agere pig. ac. cōtra dominū ipsius serui. Vi
n *Seruiana.* i. quasi Seruiana: vt insti. de act. §. item Seruiana.
o *Petierit.* à possessore. Accursius.
p *Offerat.* vt. ſ. de rei vi. l. emptor. &. j. quib. mo. pig. vel hyp. soll. ij, & ſ. cōmuni diui. l. cōmuni diuidūdo. §. fi. ter eos. Sed & actio forte datur soluēti: vt. ſ. de neg. ge. l. q vtiliter. §. fi.
q *Pigneratitia.* de peculio. l. o. vt. j. de pecu. l. in bonæ fidei. Azo.
r *Dominum.* nomine serui. Accursius.

SI rem.] CASVS. Titius rē Seij tibi vēdidit: & eā bona fide emisti: & eā vsucapere cœpisti: eandem mihi obligasti pro decē: & tibi eam precario cōcessi. Seius qui erat verus dominus rei, me hæredem instituit. Dicit, ꝙ durat precariū: sed pignoris obligatio desinit: vsucapio etiam tua interpellatur. Viuia.
f *Sola precarii.* q. d. nō hypothecaria. Sed cōtra. j. ad Treb. l. debitor. So. ibi nō videtur dominus factus creditor: cum incōmutabiliter penes eū non steterit. Ité contra. j. de excep. rei iudi. l. pen. §. Latinus. in fi. Sol. ibi vtilis datur: hic directa denegatur. Vel melius ibi nō fuit dominium trāslatū, cum fuerit error: vt dixi. ſ. eo. l. elegan. * Flo. ter. in prin. Accursius, cessat.
t *Idcirco.* quia pignus finitur ideo, quia creditor velut obligatio non possidet nūc, sed vt ꝓpriam. Idē est & si quis rem suā ab vsucapiēte ignorans emat vel cōducat, vel pignori accipiat: sicut hic ex postfacto fuit: vt. j. de vsurc. l. ei à quo. &. l. non solū. §. si ré. & arg. j. de act. & ob. qui à seruo. Sed an interdictum de precario habet? Rñ. sic vt hic, & .j. de precar. certe. §. fi. Item rei vin. Ité cōdic. ex lege. vt. C. loc. l. si quis cōductionis. Et ꝙ dicit, solā hypothecariā excludit. Accursius.
u *Qui ratiarium.* id est, qui habebat, vel faciebat rates. Accursius.
x *Ratem.* scilicet obligatam.
y *Auctoritate.* sine pacto occupandi. alioquin non teneretur: vt C. de pigno. l. creditor. & habetur. C. de pig. act. l. fin.
z *Periculo.* quod generale est in omni violēto, vt res sit eius periculo: vt. j. de vi & vi ar. l. j. §. rectissime. &. l. fi. &. C. ꝙ met. cau. l.
a *Maiorem.* voluntas enim domini excusat: vt infra, loca. l. cum in plures. §. lege.
b *SI seruus. Debitori.* qui furem nesciuit.
c *Præstet.* nisi forte creditor sciuit: ar. ſ. e. l. tutor. §. pe.
d *Eadem.* ſ. vt sciēs teneatur omnino. Io. depositarius enim qui suum

---

Si dominium pignoris cœpit esse creditoris, pignus extinguitur: & eius possessio debitori non proderit: sed precarium à debitore rogatum durat. Bartolus.

XXIX. IDEM libro quadragesimoquarto Digestorum.

SI rem alienam bona fide emeris, & mihi pignori dederis, ac precario rogaueris, deinde me dominus hęredem instituerit: desinit pignus esse, & sola precarij[f] rogatio superauerit. Idcirco[t] vsucapio tua interpellabitur.

Pignus vi abreptum, est periculo creditoris vi capientis: nisi ex potestate sibi à debitore cōcessa rapuerit. h. d. Bar. Vel sic, secūdū Pau. de Cast. Creditor qui propria auctoritate occupauit rem obligatā, tenetur de casu postea contingente in illa re. secus si licentiā habuerit à debitore capiendi.

XXX. PAVLVS libro quinto Epitomarum Alfeni Vari Digestorum.

QVi ratiario[u] crediderat: cum ad diem pecunia nō solueretur, ratem[x] in flumine sua auctoritate[y] detinuit: posteà flumē creuit, &[inde] ratem abstulit. Si inuito ratiario retinuisset, ei⁹ periculo[z] ratem fuisse, respondit. Sed si debitor sua voluntate concessisset,* vt retineret, culpam dūtaxat ei præstandam, non vim maiorem.[a]

Delictum serui obligat debitorem ignorantem vsque ad noxæ deditionem: scientem vero in solidum. Bartolus.

XXXI. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

SI seruus pignori datus creditori furtum faciat, liberū est debitori,[b] seruū pro noxæ deditione relinquere. Quòd si sciens furem, pignori mihi dederit: & si paratus fuerit pro noxæ dedito apud me relinquere, nihilominus habiturum me pigneratitiam actionem, vt indēnem me præstet.[c] Eadem[d] seruanda esse, Iulianus ait, etiam cum depositus, vel commodatus seruus furtum facit.

suum officiū deponendi exhibet, etiam cōtra ignorātem agit: vt. j. de fur. si seru⁹ cōmunis. §. quod vero. est ergo idē quantum ad eū qui scienter dat. Et not. q⁹ sicut hic in pignore distinguitur sciens vel ignorans: sic & in cōmodato: vt in fi. huius. l. &. ff. cōmo. l. pe. Sic & in eo qué mandato meo emisti: vt. j. mā. inter causas. §. si cū seru⁹. & in locato: vt. j. loc. si tibi domum. §. j. & in vendito: vt. C. de ædil. edic. l. j. & in dato in dotem qui furtum faciat marito: vt infra, rerū amo. si mulier cū. §. at si in dotem. Item & in legato: vt. j. de leg. j. si hęres. §. generaliter.

Qui obligauit rem alienam: tenetur contraria pigneratitia ad interesse. Bartolus.

XXXII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

CVm debitore, qui alienam rem pignori dedit, potest creditor contraria pigneratitia agere, & si soluēdo [a] debitor sit.

Si pignus est datum sub alterius nomine, habet locum pigneratitia soluta pecunia. hoc dicit, secundum glo. Bart. Vel sic, secundum Paulum de Cast. Actio pigneratitia competit etiam pro pignore prætorio. h. d. secundum intellectum doctorum: qui p batur etiam per. l. non est mirum. supra, eo.

XXXIII. IDEM libro singulari ad formulam Hypothecariam.

SI pecuniam debitor soluerit, potest pigneratitia actio ne vti ad recuperandam ἀντίχρησιν. [b] † nam cum pignus sit, hoc verbo poterit vti.

Pactum quòd pignus sit solutum pro debito, factum ex post facto, valet: & non potest reuocari. h. d. Bar. secundum d. Guil. de. Cu.

XXXIIII. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

TItius cum credidisset pecuniam Sēpronio [c], & ob eā pignus accepisset, futurumque esset, vt distraheret illud creditor, [d] quia pecunia non soluebatur: petiit [e] à creditore, vt fundum certo pretio emptum haberet. [f] & cū impetrasset [g] epistolā, qua se vendidisse fundū creditori significaret, emisit [h]. quæro, an hanc venditionē debitor reuocare [i] posit, offerendo sortem & vsuras, quæ debētur? Marcellus respondit, secūdum ea, quæ proposita essent, reuocare non posse.

Pecunia redacta ex venditione pignoris, prius in vsuras, deinde in sortem computatur. Bartolus.

XXXV. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

CVm & sortis nomine & vsurarum [k] aliquid debetur ab eo, qui sub pignoribus pecuniam debet: quidquid ex vēditione pignorum recipiatur, primum vsuris quas iam tunc deberi constat: deinde, si quid supereſt, sorti accepto ferendū est. Nec audiendus est debitor, si cum parum [l] idoneum se esse sciat, eligit, quo nomine exonerari pignus suum malit. [m]

Pignus creditor possidet: & ab eo debitor potest cōducere, & precario rogare. Bar.

Pignus, manente proprietate debitoris, solam possessionē [n] transfert ad creditorem: potest tamen & precario, [o] & pro cōducto debitor re sua vti.

Si pro pignore constituto aliud submittatur, furtum committitur pro vtroque debito. secus si in constituendo alius pro alio submittatur: quia tunc stellionatus crimen committitur. Bartolus.

XXXVI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SI quis in pignore [p] pro auro ęs subiecisset creditori, qualiter teneatur, quæsitum est? In qua specie rectissimè Sabinus scribit, [q] si quidē dato auro, [r] æs subiecisset, [s] furti teneri. Quòd si in dando æs subiecisset: turpiter [t] fecisse, non furem esse. Sed hic puto pigneratitiū iudicium locum habere. [u] Et ita Pomponius scribit. Sed extra ordinem [x] stellionatus crimen committitur. Bartolus.

---

[a] *Cum debitore. Et si soluendo.* quia expedit poti⁹ pignori &c. vt instit. de ob. quæ ex deli. §. furti. &. j. de reg. iur. l. plus cautionis. Itē quia periculum est, ne designat posse facere: vt. ff. de neg. gest. diuortio. Vnde tenet ad interesse: puta si erat chirographariū aliud quoddam debitum, quod si bi poterat seruare per retentionem pignoris: vt. C. etiam ob chiro. pe. l. j. Vel erat naturale debitum pro quo obligauit: vt. C. de vsur. l. p retentionem. Vel quia expēderet, si ageret p sonali: vnde expedit ei potius pignori incūbere: vt dixi. Alij dicunt agi, vt res alia ęque bona pignori detur: vt ar. infra, de leg. j. si hæres. §. generaliter. &. ff. de consti. pecu. qui autem. §. ij.

[b] *Antichresin.* vetus lectio, antiphinā. sed mēdosa. Est autē antichresis (teste Alciato lib. dispunc. ij. c. iij.) pign⁹, quod sub hoc nomine accepit creditor, vt eius vsum & fructum pro vsuris sibi computet. Lo. Potuit enim & debitor in constituendo pignore hoc verbo vti. Vel dic, quòd est scriptura quam facit debitor, in qua continetur eum debere tantum: & dat eam creditori. & sic dicit, quòd potest eam soluta pecunia recuperare sicut pignus. Accursius.

Titius.] CASVS. Debebas mihi. x. tu debitor alteri à quo habebas pignora, secundum vnum intellectum, cum esses in mora soluendi: & in re aliena, secundum vnum casum, vel propria, secundum alium: mihi vendere volebas. scripsisti mihi, & rogasti per epistolam vt pignus haberem tanquam emptum: deinde pœnitet te: & paratus es soluere sortem & vsuras: & ita venditionem prius factam vis infringere. quæritur, an possis. Et respon. quòd non. Viuianus.

[c] *Sempronio.* creditori Seij: cui Sempronio res erant obligatæ, quas volebat Sempronius distrahere. sed primo obligauit, postea eidem cui obligauit, vendidit non soluto debito. Vel dic secundo, quòd debitor petiit à creditore vt pignus certo pretio habeat emptum: vt ita legas, cum Titius credidisset Sempronio pe. & cæte. petiit Sempronius &c. & secundum primum sunt tres personæ: Titius, Sempronius, & Seius: secūdum ailium duæ, scilicet Titius & Sempronius.

[d] *Creditor.* scilicet Seij, secundum primum casum: vel creditor Sempronij, secundum alium.

[e] *Petiit.* Sempronius debitor, secundum vtrāque positionē. Ac.

[f] *Haberet.* scilicet Titius.

[g] *Et cum impetrasset.* quia hoc placuit creditori.

[h] *Emisit.* ad debitorem suum, secundum primum casum: vel ad ipsum creditorem cui in solutum dabat, secundum alium.

[i] *Reuocare.* secundum vltimam positionē casus, concordat supra, eo. l. aliena. §. fi. & infra, de distrac. pig. l. rescriptum. in princ. Sed est contra. j. de solu. l. Calipus. Sed alij libri habent ibi, quamuis. vbi dicitur quòd maritus dando in solutum rem pro dote obligatā ipsi mulieri, potest reuocare si soluat sortem & vsuras. Sol. ibi non dedit in solutū pignus, sed dare promisit: hic autem dedit. Præterea hic erat pignus penes creditorem: ibi non.

[k] *Cum & sortis. Et vsurarum.* etiam pacto nudo debitarū: secundum quosdam, etiam sine pignore: licet secus sit cū soluit debitor: vt. ff. de sol. Paul⁹. §. Paulus. Nā tunc quādo soluit, in graui⁹ debitum accipiendū est: & in vsuris per stipulationem debitis, scilicet quod est cum pignore: & quod ciuiliter & naturaliter, & non naturaliter tantum: vt infra, de solu. l. j. ij. iij. iiij. & v. §. imperator. &. C. de vsur. si vsuras. Acc.

[l] *Si cum parum.* maxime.

[m] *Malit.* puta in sortem.

[n] *Possessionem.* hoc non excludit hypothecariam obligationem, sed proprietatē: vt hic, &. C. eo. l. pignus. No. ergo hic quòd & creditor possidet: vt infra, de acquiren. re do. l. p seruum. in princip. Sed contra, supra, qui satisdare cog. l. sciendum. §. creditor. Sol. quantum ad euitandam satisdationem iudicio sisti, non possidet: vt ibi dicit: sed quo ad alia, sic: vt ibi diximus.

[o] *Precario.* est ergo precarium in sua re, & conductio: vt hic, & infra, eo. l. si pignus. & infra, de acquiren. poss. l. re pignoris. & sic est contra, infra, de regulis iuris. l. neque pignus. & infra, depos. l. qui rem suam. So. hic ratione possessionis quæ penes creditorem erat: vt infra, de preca. l. certè. §. finali. &. l. seq. & infra, de acquiren. poss. l. si aliquam. Accursius.

[p] *Si quis in pignore.* scilicet dando. Accursius.

[q] *Scribit.* scilicet, distinguendo.

[r] *Auro.* iam & apud creditorem custodito.

[s] *Subiecisset.* scilicet post.

[t] *Turpiter.* hæc turpitudo, vt & quæuis alia, priuat aliquem dignitate: vt. C. de digni. l. ij. similis subiectio est infra, pro emp. l. ij. §. cum Stichum. vnde non vsucapit emptor, vt ibi dicit: & hoc indicat. Accursius.

[u] *Locum habere.* vt supra, eodem. l. tutor. §. primo. &. C. si ali. res pigno. da. sit. l. quæ prædium. Accursius.

[x] *Extra ordinem.* est enim extra ordinem, id est non ordinarium: & priuatum, non publicum; vt supra, eodem. l. tutor. in fi.

in fin. &. C. de cri. stel. l. stellionatus.

a *Ampla est.* scilicet secundo obligata.

b *Pigneratitiam.* scilicet contrariam.

c *Et de dolo.* mirum est quòd ponit de actione de dolo, cum ea non competit, sit res ampla vel non: quia datur alia, id est, contraria pigneratitia. sed dicas dari de dolo nō cō tra debitorem, sed contra extraneum, qui in pignore quod pro alio dabat, me decepit. Az. Item cessat, si antequā conueniat crimine stel lionatus, satisfeceri creditori: vt & infra, de cri. stel. l. j. & argu. infra, de publi. iud. is qui. in prin. Accursius.

d *Si pignus. Possessionem.* ratione enim possessionis locatio & precarium suæ rei est: vt dixi supra, eo. cum & sortis. §. fi. Accursius.

e *Possessionem.* immò & si sit, idē est: vt Codice, de præscript. xxx. an. l. male. &. l. cum notissimi. §. fi. secundum Azo. subaudi ergo hic, maximè. Item nota hic, quòd colonus non possidet: vt infra, de vsuca. l. non solum. §. quod vulgo. & de adquiren. possess. qui pignoris. & in. l. sequenti. Accur.

Colonus possidere non dicitur.

f *Pupillo. Propter metum.* Iste metus imminet debitori, non pupillo. nam ipse non teneretur, nisi esset factus locupletior: vt insti. de auctori. tuto. in prin. & C. de vsucap. pro emp. l. fina.

* apiscēdi, *Flo.*

g *Pigneratitiæ.* scilicet directæ nascituræ, non natæ, vt diximus supra, eo. l. si rem. §. omnis. Item econtra dare pignus non potest sine tutore: vt infra, quæ res pig. obli. poss. l. j. in principio.

Tutus nomine plectetur: vt est sæpissime rescriptum.

Qui obligat rem alienam, vel alteri obligatam, stellionatum committit, nisi res cuilibet creditori sufficiat pro vtroque debito. Bartolus.

¶ Sed & si quis rem alienā mihi pignori dederit sciens prudénsque, vel si quis alij obligatam mihi obligauit, nec me de hoc certiorauerit: eodem crimine plectetur. Planè si ea res ampla est, [a] & ad modicum æris fuerit pignerata: dici debebit, cessare non solum stellionatus crimen, sed etiam pigneratitiam, [b] & de dolo [c] [malo] actionem: quasi in nullo captus sit, qui pignori secundo loco accepit.

Per conductionem pignoris à debitore, creditor retinet possessionem. Bartolus.

XXXVII. PAVLVS libro quinto ad Plautium.

SI pignus mihi traditum locassem domino, per locationem retineo possessionē: [d] quia antequam conduceret debitor, non fuerit eius possessio: cū & animus mihi retinendi sit, & conducenti non sit animus possessionem [e] adipiscendi.*

In recipiendo pignore, est necessaria tutoris auctoritas, vt pupillus possit conueniri pigneratitia. Bartolus.

XXXVIII. MODESTINVS libro primo Differentiarum.

PVpillo capiēti pignus, propter metum [f] pigneratitiæ [g] actionis necessaria est tutoris auctoritas.

Qui se testamento subscribit vt testis: nō videtur approbare quæ in testamento apponuntur. Bartolus.

Aius.] CASVS. Mihi mutuasti. x. sub pignore: Titio id pignus iure tuo legasti: & dixisti te id quondam emisse: ego omnibus his interfui: & istud tanquam testis signaui. Dicit, quòd mihi non præiudicatur.

h *Acciperet.* hoc etiam fieret, & si non esset dictum: vt. C. de distract. pigno. l. j. &. C. de pigne. act. l. j. &. ij. Accursius.

i *Eam fundum.* scilicet, iure prælegationis.

k *A Lucio Titio.* id est Gaio Seio: vt supra posuit. Vel dic, quòd quadrinomius erat. Azo. Vel dic, ab alio Titio.

l *Signauit.* id est sigillauit: vt infra, de testi. l. ad testium. §. si quis ex testibus. Accursius.

m *Pactum.* scilicet, profertur.

n *Non obesse.* Remanet ergo pignus, & non fit præiudicium ei cuius est. Sed contra, infra, de pigno. l. fideiussor. §. pater. Vbi filius subscribendo in instrumento, in quo pater rem ipsius filij obligabat, præiudicat sibi. Solu. secundum R. aut adhibetur subscribens vt substantia præbeatur ei, quod fit ex istius consensu: vt ibi. aut vt probatio tantum, vt hic. nec enim testamentum substantiam capit ex subscriptione istius, sed à testatore. Et pro hoc est, quia officium suum testi non debet esse damnosum: vt infra, quēadmo. testamen. apc. l. si quis ex signatoribus. & infra, de leg. ij. Titia. §. Lucia. Vel hic ignorans: vt quia testamentum non fuit lectum coram testibus: vt. C. de testa. l. hac consultissima. §. j. ibi

A sciuit: vt arg. infra, quibus mo. pignus vel hypo. sol. l. Titius Sempronio. in fine. Vel aliud in pignore, quod solo consensu contrahitur: vt supra, eod. l. j. Aliud in venditione, quæ sine pretio esse non potest: vt infra, de contrahen. emptio. sine pretio. Vel hic, sciuit ius suum vbique durare: ibi non: vt arg. infra, quibus modis pignus vel hypo. sol. sicut. §. nō videtur. Vel hic de actu morientis ibi viuentis: inter quos est differentia: vt supra, communia prædio. l. finali. in fine. Tu autem dicas, quòd refert an cōtractus qui fit in mei præsentia, possit fieri etiam me inuito super re mea, vt venditio, vel legatum: & tunc mea præsentia, vel subscriptio, nō nocet mihi, an non posset fieri me inuito: & tunc videor cōsentire: vt in pignore, quæ solutio probatur infra, de re iudi. l. fi. pe. §. cum autem. Item vide not. hic, non omnem testatoris vocem habere vim legis: vt. &. C. de proba. l. rationes. & infra, ad Vellei. l. Seia. in fine. j. respon. sicut nec quælibet vox iudicis habet vim sententiæ: vt. C. de sentenc. l. ex stipula. Item non erroneam subscriptionē non nocere: vt hic, & infra, de rescinden. vēdi. Titius Seij procurator. &. C. plus valere quod agitur. l. si falsam. Sed argu. contra infra, quod iussu. l. j. §. sed & si serui. Sed ibi fuit sciēs dominus eius quæ fieri debebat. Item nota, q̄ plus valet quod est in veritate, quam quod est in opinione: vt hic, & instituti. de legat. §. si quis. Item nota præsentiam non esse haberi pro consensu, sed argumentum contra. infra, de euictione. l. quidam ex parte. & ibi plene profequor istud generale. Accursius.

XXXIX. IDEM libro quarto Responsorum.

GAius Seius ob pecuniā mutuam fundum suū Lucio Titio pignori dedit. postea pactum inter eos factū est, vt creditor pignus suum in compensationem pecuniæ suę certo tēpore possideret, [& fructus cū debito cōpēsando acciperet. [h]] Verùm ante expletum tempus creditor, cum suprema sua ordinaret: testamento cauit, vt alter ex filiis suis haberet eū fundum: [i] & addidit, *quem de Lucio Titio* [k] *emi*: cum non emisset. Hoc testamentum inter cæteros signauit & Gaius Seius, qui fuit debitor. Quęro, an ex hoc, quòd signauit, [l] prejudicium aliquod sibi fecerit, cum nullum instrumentum vēditionis proferatur, sed solum pactum, [m] vt creditor certi temporis fructus caperet? Herēnius Modestinus respondit, contractui pignoris non obesse [n], quòd debitor testamentum creditoris, in quo se emisse pignus expresit, signasse proponitur.

B

C

Debitor non potest pignus emere creditore inuito: & pretium in debiti solutionem conuertitur. Bartolus.

XL. PAPINIANVS libro tertio Responsorum.

DEbitor à creditore pignus quod dedit, frustrà emit: cum rei suæ nulla emptio [o] sit. Nec si minoris emerit, [p] & pignus petat, aut dominium vindicet: ei [q] non totum debitum offerēti [r] creditor possessionem

D

Debitor.] CASVS. Obligaui tibi rem meam pro decem. eam à te emi: an valeat emptio? Dicit, quòd non: quia sua rei nulla est emptio. quòd si ego pignus peterem per pigneratitiam actionem, vel pactum in rem: repellar, nisi paratus sim totum debitum soluere. [DEBITORIS.] Libertus meus filiumfamilias habens in peculio, debebat Titio decem: & pignus ei tradidit: filius liberti pignus emit ex pecunia peculiari. Dicit quòd non tenuit emptio. vnde mortuo liberto erit pignus in hæreditate: & consequor ego patronus portionem illius rei, sicut aliarum rerum liberti mei per bonorum possessionem contra tabulas. [SOLVTA.] Debebam tibi decem sub pignore. si tibi satisfeci: post solutionem pignus mihi restituere debes. Sed pone, quòd pignus quod tibi obligaui, alij obligasti: & postea tibi satisfeci. Dicit, quòd à secundo creditore pignus liberabitur. Viuianus.

o *Emptio.* siue sciens, siue ignorans emit: vt infra, de cōtrahenda emptione. l. suæ rei. & supra, de condict. inde. l. seruum meum. & argumen. infra, man. l. si mandauero. §. si hi. Accursius.

p *Nec si minoris emerit.* scilicet, quàm sit debitum.

q *Ei.* scilicet, debitori. Accursius.

r *Offerenti.* creditori.

BIU Cujas

a *Cogetur.* Quid si creditor debitori possessionem pignoris vendidisset? Respon. repetit, quasi nil valeat quod est actum: vt argu. supra, de condict. inde. l. seruum meum. Accursius.

b *Debitoris filius.* scilicet, liberti. Accursius.

c *Peculiaribus.* id est, profectitiis.

d *Et ideo.* bene sequitur, ideo. Si enim iam teneret emptio in persona filij, vt quia iam esset emancipatus, vel quia de castrensi pecunia emisset, desineret res esse liberti, & fieret filij: ergo patronus nihil in ea petere posset: quia filius liberti ingenuus est: vt institu. de inge. in princi.

e *Possessionem.* scilicet pro tertia parte. Et hoc cum filius erat exhæredatus rite, vt non possit agere querela: vel erat mortuus, vel hæreditatem patris ad se pertinere nolebat: alioquin in nihilum patronus admitteretur: vt institu. de suc. li. §. sed nostra.

f *Dominii partem.* rei pigneratæ, & aliarum rerum. Accursius.

g *Nec quicquam amplius.* non ergo ciuilem possessionem, sed naturalem tantum restituit, secundum quosdam. & sic dicunt ex hac lege, quòd naturaliter tantũ creditor possidet. sed tu dic, quod vtroque modo: vt dixi. §. qui satisda. cog. l. sciẽdum. §. creditor & quod hic dicit, non excludit quin & ciuilis sit restituenda. nam illa naturalem comitatur. Item nec excludit quò minus satisdetur: vt supra eod. l. creditor. Vel dic, ex eo quòd hic dicit restituere, quòd omnia prædicta sub eo verbo contineantur: cum late pateat: vt infra, de vsur. l. videamus. §. in Fauiana. & supra, titu. j. l. iij. §. si reddita. Accursius.

h *Itaque.* bene infert. quasi dicat possessio tantum, non autem liberare tenetur: quia nec tenetur, nec obligatio apud eum remanet: ergo secundum pignus perit.

i *Retentio.* si possideat: vt hic, & infra, de pigno. l. grege. §. ij. & C. si pi. pig. datum sit. l. j. & infra, de diuer. & temp. præscrip. de accessionibus. §. j. in fine. Sed contra, supra, eodem. l. petenti. in fine. Solu. vt ibi.

Rem alienam.]CASVS. Rem tuam pignori obligaui Titio, non tenet pignoris obligatio. Sed pone, quòd dominium illius rei aliquo casu adeptus sum. Dicit, quòd pignus confirmatur: & datur Titio vtilis pigneratitia. Sed pone, cum rem tuam obligaui, decessi te hærede instituto. nunquid hoc idem erit vt confirmetur pignoris obligatio? Dicit, quòd nõ. Sed pone: quòd ego volebam rem meam pignerare: fuisti præsens, & asseruisti rẽ illam meam esse: postea decessi te hærede instituto. Dicit, q̃ isto casu improbè fecisti si resistere voluisti creditori volenti te pigneratitia cõuenire. vnde vtili pigneratitia conueniendus es. Istã vltimam particulam obscure dicit. Viuianus.

k *Pigneratitia.* id est hypothecaria deficiente directa: quia cum obligare voluit, non potuit: & nunc cum potest, non vult: vt. C. si aliena res pigno. da. sit. l. cum res. & infra, ad Trebelli. l. filium. & infra, ad Maced. sed Iulianus. §. sed & si filius. & infra, de act. emp. l. si quis alienam. & infra, qui po. in pig. ha. l. qui balneum. §. Titia. Sed videtur non confirmari pignus, etiam vtiliter: vt infra, de pig. l. j. ij. respon. quæ est contra. Sol. ibi creditor ab initio sciuit rem alienam, cum sibi obligabatur: hic autem ignorauit. Et potes plene distinguere, vt ibi diximus. Item videtur contra infra,

[pignoris] restituere cogetur[a].

Filius rem patris de pecunia profectitia non potest emere. Bartolus.

¶ Debitoris[b] filius, qui manet in patris potestate, frustra pignus à creditore patris peculiaribus[c] nummis comparat. Et ideo[d] si patronus debitoris cõtra tabulas eius possessionem[e] acceperit, dominij partem[f] obtinebit. Nam pecunia, quam filius ex re patris in pretium dedit, pignus liberatur.

Soluta pecunia liberatur pignus ab eo cui est solutum: & ab eius creditore cui erat secundo obligatum: & ad restituendam possessionem tenetur. Bartolus.

¶ Soluta pecunia, creditor possessionem pignoris, quæ corporalis apud eum fuit, restituere debet: nec quicquam amplius[g] præstare cogitur. Itaque[h] si medio tempore pignus creditor pignori dederit: domino soluente pecuniam, quam debuit, secundi pignoris neque persecutio dabitur, neque retentio[i] relinquetur.

Si dominiũ rei superueniat debitori, confirmatur obligatio: secus si dominus debitori succedat. hoc dicit. Diuiditur in duas partes. Prima, quando dominium superuenit debitori. Secunda, quando debitum superuenit domino: quia dominus successit debitori. Item hæc secunda subdiuiditur in duas partes. Prima, quando res fuit obligata simpliciter. Secunda, quando ille qui obligauit expresse se asseruit esse dominum. Secunda ibi, sed si conuenisset. Bartolus.

XLI. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

REm alienam pignori dedisti, deinde dominus rei ei[9] esse cœpisti. datur vtilis actio pigneratitia[k] creditori. Nõ est idem dicendum, [l]† si ego Titio qui rem meam obligauerat sine mea voluntate, [m] hæres extitero. hoc enim modo pignoris persecutio concedenda non est creditori[n]. Neque vtique sufficit ad competendam vtilem pigneratitiam [o] actionem, eundem esse dominum, [p] qui etiam pecuniam debet. Sed si conuenisset de pignore, [q] vt ex suo mendacio arguatur: improbè resistit, quò minus vtilis actio moueatur.

Creditor qui vendit pignus, debet superfluum pretii restituere, non debitorem delegare. Bartolus.

XLII. PAPINIANVS libro tertio Responsorum.

CReditor iudicio, quod de pignore dato proponitur, vt superfluum pretij cum vsuris restituat, iure cogitur. Nec audiendus erit, si velit emptorẽ delegare: [r] cum in venditione, qui & à qui. ma. li. non fi. si seruõ. vbi manumissor domino serui hæres extitit: nec confirmatur. sed ideo difficilius confirmatur, quia difficilius reuocatur. Sed si confirmatur pignus, vt hic dicitur, quid est quod dicitur, quòd debet creditor probare rem fuisse in bonis debitoris tépore obligationis: vt infra, de pig. l. & quæ nondum sunt. §. quod dicitur? Respõ. hic possidebat debitor bona fide cum titulo. nam quę bona fide possidemus, in bonis nostris esse videtur: vt infra, de verb. signi. l. bonorum. Alioquin si mala fide possidet, non daretur actio creditori. vel hic debitor, ibi extraneus possidet. Accursius.

l *Dicẽdum.* scilicet de † *In hũc loiure*: quia nec factum est idẽ. Supra enim decidit. lib. Pabitor seccedit domino rerg. 7. cap. nus rei debitori. Est tamen arg. contra, infra, *ciliat cũ. l.* de except. rei vend. & *si Titio.* j. de tra. l. j. ij. respon. *AD pignorib. DITIO.* Dic, q̃ non cõfirmatur pignus, quo ad actionem: & ita loquitur iste versic. non est. nõ potest ergo creditor in casu nostro agere hypothecaria: & ita loquitur hic, sed bene confirmatur pignus, quo ad exceptionem: quia si iste domin[9], qui succedit debitori, ageret: repelleretur exceptione: vt ibi. facit ad prædicta. C. de rei vindi. l. cum à matre. secũdum Bal. hic.

m *Sine mea voluntate.* expressa, vel tacita: vt quia præsens eram: quo casu cõsensisse videor: vt dixi. supra eod. l. Gaius.

n *Non est creditori.* immò videtur concedenda: vt infra, de pigno. l. si Titia. quæ est contra. Solu. hic creditor sciuit alienam tempore obligationis: ibi non, secundum Io. Vel ibi licet sciret creditor, tamen asseuerabat debitor suam ipso præsente, & asserente idem. vnde potest redargui ex suo mendacio: vt in fine huius. l. Vel solu. vt ibi.

o *Pigneratitiam.* id est hypothecariam. Accursius.

p *Dominum.* scilicet rei pigneratæ. Accursius.

q *De pignore.* scilicet sic, vt ex suo mendacio arguatur: id est, argui possit: vt quia asseuerabat iste, qui nunc est hæres, quòd res erat obligantis. & hæc verior. Vel dic, quod consenserat hic hæres, idémque dominus postea, quòd eadẽ res sit pignori, quasi defunctus obligare nõ potuerit: iste tamen improbè resistit quò minus vtilis, id est efficax actio moueatur: quod dicebat eo vt defunctus ex suo mendacio redarguatur: sed hoc dicere non potest, vt hic dicit. Vel dic, quòd defunctus suam dixit, in absentia domini veri: creditor tamen fuit ignorans: vnde vtilis actio datur: vt sic defunctus ex suo mendacio arguatur: secundum vltimã expositionem, & secundũ secundam. Nota ergo, hæredem non posse defuncti mendacium allegare: vt. C. de ser. pigno. da. ma. l. si creditoribus. Vel quarto dic, quòd hic hæres consensit postquã fuit hæres. non ergo resistit quò minus & cætera. nisi ex sua & cætera. hoc enim inde sequitur: quia ex sua & cætera.

Creditor.]CASVS. Si creditor pignus vendidit: & plus consecutus fuerit debito, cõuenitur à debitore pignerat. actione ad id quod excesit restituẽdum. neque liberabitur si velit actionem suam cedere contra emptorem. Viuianus.

r *Delegare.* immò videtur audiendus: vt supra, eo. l. eleganter. §. si vendiderit. quæ est contra. Solu. hic iam exegerat pretium: ibi non. Vel hic debitor expectare vult diem: ibi non. Vel hic pure erat soluendum: ibi non. Vel hic vult delegare: ibi mandare.

&

BIU Cujas

& qui mandat, non liberatur: qui delegat, sic. Vel ibi non fuit in culpa: vt quia propter expectationem melius vendidit: hic fuit in culpa. Hæc solutio vera videtur ex litera contrariæ. l. Vel dic, q̃ hic creditor volebat delegare: sed non cum suo periculo. secus si cum suo periculo: vt ibi. & hoc indicat finis huius legis. Vel hic creditor vult delegare:

debitor expectare, cui[a] est electio: vt ibi dixi.

* quæ rite[a] facta est, suum creditor negotium gerat.

Si creditor fuit in culpa restituendi instrumenta pignoris debitori tempore debito, tenetur ad interesse: secus si ei culpa imputari non possit. Bartolus.

XLIII. SCAEVOLA
libro quinto Digestorum.

LOcum purũ pignori creditori obligauit[b]: eiq; instrumentum emptionis tradidit[c]: & cùm eum locum inædificare vellet, mota sibi controuersia à vicino de latitudine, quod aliàs probare non poterat, petiit à creditore, vt instrumentum à se traditum auctoritatis exhiberet. [d] quo nõ exhibente, minorem locum ædificauit, atque ita damnum passus est. Quæsitum est, an si creditor pecuniam[e] petat, vel pignus vindicet, doli exceptione opposita: * iudex huius damni rationem habere debeat. Respondit, si operam nõ dedisset, vt instrumenti facultate subducta debitor caperetur: posse debitorem, pecunia soluta pigneratitia agere. Operam autẽ eo dante: [f] * tunc & ante pecuniã solutam in id, quod interest, cũ creditore agi.

Damnum in pignore datum auctoritate curiæ, non pertinet ad creditorem, qui in culpa non deprehenditur. Bartolus.

¶ Titius cùm pecuniam mutuã accepit à Gaio Seio sub pignore culleorum[g], istos culleos cũ Seius in horreo haberet, missus ex officio annonæ cẽturio culleos ad annonam sustulit: ac postea instantia[h] Gaij Seij creditoris recuperati * sunt. Quæro, intertrituram[i], quæ ex operis[k] facta est, vtrum Titius debitor, an Seius creditor agnoscere debeat? Respondit, secũdum ea, quæ proponerẽtur, ob id quod eo nomine intertrimẽti accidisset, non teneri[l].

* *Flo.* quæ fit, *ex facto* suum

* *posita, Flo.*

Digestorũ
seu Pandectarum, liber quartusdecimus.

DE EXERCITORIA actione.

TITVLVS I.

Dominus tenetur ex facto magistri per eum præpositi, sicut dominus ex facto institoris: cum sit eadẽ ratio, immò maior. Bart.

[a] *Quæ rite.* Si enim min⁹ rite facta esset vẽditio, volens superfluũ pretij offerre nõ audiretur, cum debitor rei vindicatiõe nõ careat.

[*Locum.*] CASVS. Fundum quendam emeram à Titio: & inde habebam instrumẽtum, in quo continebatur fundi latitudo & lõgitudo. postmodum eum Seio obligaui: & instrumentum tradidi. deinde cum volui in fundo illo ędificare, dicit mihi vicinus quòd latitudo illius fundi nõ tantum extendebat se sicut dicebam per vnũ pedem, vel duos. vnde accessi ad Seium creditorem: & eum petebam vt instrumentum exhiberet: vt per illud intẽtionem meam probarẽ. quod facere noluit: & ita deficiens in probatione succubui: & ita minorem locum ædificãdo dãnificatus sum. quæritur, an istud damnum mihi à Seio sit resartiendum. Et distinguitur. aut malitiosè & studiosè hoc fecerit: aut non. si sic, tenebitur. si non, non. [TITIVS.] Obligaui tibi rem aliquam: illam rem tu posuisti in horreo tuo: postea nuntij curiæ capiunt aliquid ex horreo tuo: & inter illas capiunt etiam rem meam: & eam deteriorant, rumpendo forte, vel alio modo. quæritur, vtrum mihi tenearis ad damnum illius rei? Et respondetur, quòd non. Viuianus.

b *Obligauit.* scilicet aliquis. Accursius.

c *Tradidit.* sic infra, de pignoribus, lege, cum conuenit.

d *Exhiberet.* sic & supra, de eden. l. argentarius. in principio. & supra, familiæ erciscundæ. l. si quæ cautiones. Accursius.

e *Pecuniam.* scilicet & non aliter.

f *Eo dante.* cum dare operam, sit dolus: videtur quòd hic de solo dolo teneatur. & sic videtur contra supra, eo. l. si cum venderet. §. fin. Sed certe propter hoc nõ remouetur quin culpa veniat: vt supra, eo. l. si seruus. Accursius.

g *Culleorum.* vasa quædam erant de corio, quibus annona & vinum mensurabatur: vt infra: de an leg. l. legatum. §. vini. Acc.

[a] *Intertritura, & intertrimentum, inquit Bud. hic: dãnum rei detritæ significat.*

h *Instantia.* cautè ponitur, instantia: vt creditoris diligentia appareat: vt sic non teneatur: vt in fine dicit. Accursius.

i *Intertrituram.* [a] id est deteriorationem. Accursius.

k *Ex operis.* id est operationibus quas exercebat centurio in eis.

l *Non teneri.* scilicet Seium creditorem emissum ab officio: cum ei culpa non possit imputari: vt argu. infra, ad. l. Rhod. de iac. l. si. §. j. & ij. & ar. infra, de peri. & com. rei ven. l. lectos. Accursius.

[b] *Ad materiã huius ti. vide Bald. in rub. C. e. vbi pulchre ponit.*

DE EXECITORIA ACTIONE[b].

Dictum est supra de pigneratitia actione, quæ est accessoria: nunc de exercitoria, quæ & ipsa alterius obligationis accessoria est. & idem de aliis seq. dicas. Et not. quòd hic titu. differt à superiori, nau. cau. quia ille datur solummodo propter res receptas: vnde nisi res receptæ sint, locũ non habet: hic autem propter contractum cum exercitore vel magistro datur, secundum Azo.

VTilitatem.] CASVS. Habebam nauem meam: posui magistrum. si quis cũ eo contrahat, quia ita cõtrahens potest ignorare conditioné magistri propter necessitatem nauigandi: æquum est me teneri ad exẽplum illius qui aliquem præposuit tabernæ vel negotiationi: cum tamen hæc non sit similis necessitas cõtrahendi: quia contrahens cum institore potest deliberare expediat sibi contrahere, an non: sed non in eo qui cõtrahit cũ magistro nauis: quia locus & tempus non patiũtur plenius deliberandi consiliũ. potest enim cõtingere vt loc⁹ sit periculosus in quo debet fieri contractus vel * tempus aptum ad nauigandũ, cogat nauigare. Flo. [MAGISTRVM.] Præposui plures nautas naui meæ: quis eorũ dicatur magister? ille &c. & hoc in prima. Si vero contrahatur cum nautis: an in me danda sit actio? Dicit, q̃ nõ: licet ex delictis eorũ debeã teneri: quia alia est causa &c. & quia qui magistrum præponit, cum eo contrahi permittit. sed si nautæ dolo vel culpa aliquid cõmiserint: de dolo & culpa eorũ debet præponẽs teneri. & hoc in secũda. [MAGISTR.] Præposui magistrũ naui, vt eam locet, ad merces emẽdas vel vendẽdas. Itẽ vt peregrini in ea trãseãt, vel ad armamenta emenda. & sit mercibus emendis præpositus, hoc nomine tenebitur. & hoc in prima. Non autem refert, seru⁹ fuerit, an liber: & si seru⁹, an exercitoris, an alterius: & cuiuscunq; ætatis, quæritur. Et dicitur, q̃ non refert: & sibi imputet qui talẽ præposuit. & hoc in secũda. [MAGISTRVM AVTEM.] Non solum intelligitur magister quem exercitor præposuit: sed etiam ille quem magister qui præpositus est præposuit, siue sciuerit, siue ignorauerit, exercitor talem magisterio fungi: quia si scit eum præpositum, videtur q̃ de facto primi magistri impositi teneatur. & hoc facilius admittitur in magistro quàm in institore. & hoc in prima. Sed quid si prohibeat exercitor ne aliũ magistrũ præponat, vel nec tulem, puta Titium? Adhuc tamen ex contractu illius tenebitur. & hoc in secunda. [NON AVTEM.] Dictũ est supra, q̃ exercitor tenetur de contractibus magistri quem naui præposuit. quæritur tamen si de omni contractu magistri teneatur? Et rn. q̃ non nisi de his quæ concernunt nauem, vel iis quæ fiunt in naui causa nauigatiõis. & prosequere textũ qui procedit per exempla. & plenus est vsq; ibi, sed & si in pretiis. [SED ET SI IN PRETIIS.] Dicit, si magister nauis decepit aliquem emendo res necessarias ad nauẽ: dãnum spectabit ad exercitorẽ. [SED ET SI.] Præposui magistrum naui: hic magister mutuauit pecuniam ab aliquo in refectionem nauis: certe ego huic mutuanti teneor. Sed quid si magister accepit pecuniã mutuo ab alio vt soluat huic qui in refectionem nauis mutuauit: an ego tenear? Et respõ. q̃ sic, quasi & iste mutuauerit in refectionem nauis. deinde ponit quasdam limitationes contractuũ: quas solebant exercitores apponere magistris. & prosequitur vsque ibi, si plures. Text⁹ satis clarus est. [SI PLVRES.] Præposui tres magistros naui meæ: nec eis diuisi officia eorum. Dicit: quidquid actum est cum vno, siue contractum, ego ad illud teneor. Si autem diuisa sunt eorum officia: puta vnus habet potestatem locandi, alter pretium exigendi: tunc teneor tãtum de illo quod actum est cum vno eorũ in eo in quo habet potestatem. Item si eos præposui, ne alter sine altero aliquid agat: si aliquid actum est cum vno tantũ, non teneor. & sic ria dicit hic. §. Casus. §. exercitorẽ. plan⁹ est vsque ad. §. est autẽ. [EST AVTEM.] Dicit iurisconsultus, q̃ qui contrahit cum magistro nauis, habet electionem quem velit conuenire, exercitorem, an magistrum. [SED EX CONTRARIO.] Dictum est supra, quòd contrahentibus cum magistro nauis, datur actio in exercitorem. Sed dubitatur: quid econtra, vtrum scilicet exercitori

BIU Cujas

citori detur actio contra contrahentes cum magistro? Et dicit, ꝙ non: ratio, quia non est eadem necessitas: tamen subuenitur exercitori extra ordinem. [*SI IS.*] Habebam nauem, & filium, & seruum. si filius vel seruus nauem exerceat per magistrum, & contrahatur cum magistro: qualiter ego pater vel dominus tenear, quæritur. Et distinguitur: aut sciui & volui. & tunc aut tacitè, aut expressè: aut ignoraui. Primis duobus casibus teneor ego pater vel dominus insolidū: quia publicè interest vt insolidum sciens, & tacitè vel expressè tenear. sec⁹ in tributoria: quia si seruus meus vel filius negotietur ī merce peculiari me sciēte & volente expressè, vel tacitè: non teneor insolidum, sed inquantū merces peculiares patiuntur: vt pro portiõe debita contribuātur. hoc vsque ad. §. sed si. vbi redit ad primum casum, dicens quòd si scio vel filium vel seruum nauem exercere, mea tamen voluntate non interueniente: an teneat insolidum, sicut in primo casu cū sciui & volui, tacitè vel expressè, aut non, vt in tributoria? Et respondetur, ꝙ in dubio melius est seruire verbis edicti inducentis vt nō teneat insolidum: & sicut in tributoria sola scientia, vel nuda voluntas, tacitè vel expressè interueniens, non inducit obligationē insolidū: nec in exercitoria scientia, vel voluntas tacita, vel expressa, ī casu hoc: & in hac sententia declinat, vt ego præponens, sciens, volens, tacitè vel expressè, tenear exercitoria: sciens & volens, de peculio. hoc vsque ad. §. in potestate. vbi dicit quòd non refert cuius sexus fueritis qui ī potestate est. Si peculiaris seruus filij mei, vel vicarius seruus, serui mei nauem exerceat per magistrum, me sciente & volente, teneor insolidum. & filius si eo volente & sciente nauem exerceat, teneor insolidum. & hoc vsque ad. §. quamquam. vbi dicit, quòd quāuis dictum sit supra. §. si is, & cætera. quòd licet dicatur quòd in magistrum detur actio: tamen si contrahitur vel cum seruo, vel cum filio nauem exercente, sciente & volente domino, vel patre: dominus vel pater tenebitur insolidum. [*HAEC ACTIO.*] Si præposui exercitorem in naui mea: & ipse simpliciter præposuit magistrum in naui mea: ex contractu suo vterque nostrum tenebitur, hoc est ego & exercitor. sed si cum alterutro actum fuerit & exactum, tollitur obligatio: neque contra alterum agi poterit. [*SI PLVRES.*] Plures domini vnius nauis magistrum præposuerunt: an ex contractu ipsius quilibet insolidum teneatur, quæritur. Et dicitur quòd sic, ne contrahens cum vno actionem suam diuidere cōpellatur: neque refert pro qua parte quilibet dominus sit. Viuianus.

a *Qui ignoret.* publica enim est: vt infra, eadem. l. §. ideo autem. Accursius.

b *Locus.* vt quia in periculoso loco maris sunt. Accursius.

c *Tempus.* vt quia tempus est bonum: vnde vult incipere

I. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Edictum.

VTilitatē huius edicti patere, nemo est ꝙ ignoret[a]. † Nā cū interdū ignari, cuius sint conditionis, vel quales, cum magistris propter nauigādi necessitatem contrahamus: æquum fuit, eum qui magistrū naui imposuit, teneri: vt tenetur, qui institorem tabernæ, vel negotio præposuit: cum sit maior necessitas cōtrahendi cum magistro, quàm [cum] īstitore. quippe res patitur, vt de conditiõe quis institoris dispiciat, & sic contrahat. in nauis magistro non ita. Nam interdum locus, [b] [vel] tempus [c] non patitur plenius deliberandi consilium.

Magister obligat dominum ex omni facto ad quod præponitur, de conditione ipsius personæ, seu destinatione distinctione non habita: nauta verò ex solo debito dominum obligat. hoc dicit vsque ad. §. magistrum.

℣ Magistrū nauis accipere debemus [eum,] cui totius nauis anchora [d]* mandata est. Sed si cum quolibet nautarū [e] sit cōtractum, non datur actio in exercitorem: quamquam ex delicto cuiusuis eorum, qui nauis nauigandæ causa in naue sint, detur actio [f] in exercitorē. Alia enim est contrahendi causa, alia delinquendi. Siquidem qui magistrum præponit: contrahi cum eo permittit. Qui nautas adhibet, non contrahi cum eis permittit: sed culpa & dolo carere [g] eos curare debet. Magistri autem imponuntur, [vel] locādis nauibus, vel ad merces, [h] vel vectoribus [i] conducendis, armamentísve [k] emēdis. Sed etiam si mercibus emendis, vel vendendis fuerit præpositus, etiam hoc nomine obligat exercitorem. ℣ Cuius autem conditionis [l] sit magister iste, nihil interest: vtrùm liber, an seru⁹ [sit:] & vtrum exercitoris, an alien⁹. Sed nec cuius ætatis sit, interest: sibi imputaturo, qui præposuit.

Magister habet auctoritatem alium substituendi, etiam si sibi fuerit interdictum: & ex substituti persona obligatur dominus. Bartolus.

℣ Magistrum autem accipimus non solum, quē exercitor præposuit, sed & eum, quem magister. [m] & hoc consultus Iulianus [n] in ignorāte exercitore respondit. Cæterùm si scit, & passus est eum in naue magisterio fungi: ipse eum imposuisse [o] videtur. Quæ sententia mihi videtur ꝓbabilis. Omnia † enim facta [p] magistri debet præstare, qui eū præposuit. alioquin cōtrahentes decipientur. Et facilius hoc in magistro, quàm [in] institore [q] admittendum [est,] propter vtilitatem. Quid tamē si sic magistrum præposuit, ne alium ei liceret præponere? [r] an adhuc Iuliani sententiā admittamus, videndum est. Fingenim & nominatim eū prohibuisse, ne Titio magistro vtaris. Dicendum tamen erit, iter. Et sic notandum est, quòd ex tempore & loco iura varia statuuntur. sic & infra, depos. l. prima. §. merito. argumen. contra Cod. de tempo. in integr. restituti. l. superuacuam. Item est contra, infra, de regulis iur. l. qui cum alio. Sed ibi quando necesitas non imminet: hic sic. Vel dic, quòd & hic aliqua inquirenda sunt, scilicet an & in eā causam præpositus sit: vt infra, eadem. l. §. non autē. Item not. ex hoc quod hic dicit, & infra, eadem. l. §. ideo autem. quædam specialia esse in hac actiõe. Ac

Iura varia ex tpe & lo statuuntur.

d *Anchora.* id est gubernatio à domino.

e *Nautarum.* qui dicuntur nautæ, dic vt supra, nau. cau. stabu. l. prima.

f *Detur actio.* scilicet in factum ex quasi maleficio. Et sic not. quòd ex contractibus nautarum dominus non tenetur: sed ex delictis sic, si modo damnum datum fuit in naui: aliud si extra: vt supra, nau. cau. l. debet. & l. parui. §. finali. Et est ratio quare teneatur, qa vtitur opera malorum hominum: vt infra, de actio. & oblig. l. ex maleficiis. §. finali. & insti. de oblig. quæ ex quasi deli. §. penul. & infra, fur. aduer. nautas cau. l. prima. in principio. & supra, nau. cau. sta. l. finali. §. hac aūt actione.

g *Carere.* qua nō carent si delinquant: vt supra, nau. cau. sta. l. fina. §. hac autem actione. & instit. de obli. quæ ex quasi contrac. nasc. §. penul. in prin.

h *Vel ad merces.* scilicet emendas, vel vendendas. H. Vel dic, cōducendas vt portētur.

i *Vel vectoribus.* dicitur vector, qui vehitur. & ita hic. Item qui vehit. & sic infra, titu. j. l. ij. Sic dicitur hospes, qui recipit, & qui recipitur.

k *Armamentisve.* scilicet pro naue.

l *Cuius autem conditionis.* sic & in institore: vt. j. de īsti. act. l. sed & si quis. §. parui. Et in eo cui ꝓ me restituitur hereditas: vt. j. ad Trebel. l. quamuis. §. fi. & l. fi. & argu. ff. de mino. dēnique. §. fi.

m *Magister.* s. vt ex contractu secundi magistri exercitor, etiam ignorans, teneatur: vt hic. & ff. nau. cau. l. prima. §. & sunt. & infra, de tribu. act. l. procuratoris. §. item parui. Accursius.

n *Iulianus.* subaudi de eo qui præpositus est à magistro, scilicet ignorante exercitore.

o *Imposuisse.* ergo hic cōuenitur non tanquā alius prēposuit: sed tanquā ipse. Azo. No. ergo de patientia, ꝙ pro consensu habeatur. sic &. j. loca. cum plures. §. locator horrei. &. j. de tributo. l. j. §. scientiam. Iteē notandum est ꝙ facere videtur, qui per alium facit: vt & supra, quod cuiusque vni. no. l. item. §. si decuriones.

Patientia pro cōsensu habetur.

p *Omnia enim facta.* interuenientia gratia eius rei in qua præpositus est: vt hic, & infra, eadem. l. §. non autem. &. C. eodem. l. prima. Accursius.

q *Institore.* sed & in institore admittitur: vt infra, de instito. l. cuicumque. §. fi.

r *Præponere.* id est, substituere. Accursius.

r *Nauigantium.* scilicet vt teneatur exercitor. Nam qui contrahit cum Titio videtur contrahere cum magistro, qui præposuit eum. cum ergo ego exercitor conueniar de eo quod est cũ magistro contractum: & de hoc tenebor quod contractum est cum Titio, secundum Io. Secus tamen est in institore: vt infra, de instito. l. sed & si pu. §. j. Accursius.

Synedria quid sit. Schedia habent Pand. Flo. & ita legit Bud. hic. Est autem schedia græcè, ratis Latinè. i. nauigiũ temerefactiũ & incondium vt trabes cõnexæ & sine fabrica compacta, quæ nauigii vicẽ pbẽt. hæc ille,

b *Synedria sit.* nauis est quæ nauigat in illũ locũ vbi hincinde volui tur aqua. Vel dic, id est paruula nauis. vel dic à portu vel à loco sic dicta.

c *Præpositus.* non autẽ in aliis: vt. j. e. l. §. igitur præpositio. & sic in institore: vt infra, de insti. l. cuicumque. §. non tamen. Sed argu. contra. j. quod cum eo l. fi. Sol. ibi fecit quę dominus erat solitus facere: licet non in eam rẽ specialiter præpositus sit: vt ar. supra, titu. j. l. vel vniuersorum. Accur.

d *Locatum sit.* id est locatio nauis facta.

e *Impensum.* ad quod reficiendũ semper præpositus intelligitur, nisi contrarium sit expressum.

f *Petent.* & sumpta est mutua pecunia ꝓpter hoc. Vel veri⁹ dic, peterent ex conuẽtione facta cũ magistro.

g *Mutuatus.* q. d. obligatur. Et dic exhibendos, id est alendos. Accursius.

h *Voluntatem.* dũ tamen creditor sciat pecuniam refectioni necessariam: vt infra, eo. l. finali.

i *Cur talem.* Sic ergo primum propositũ inspicitur: vt hic, argu. j. de solu. cum quis. §. j. Sed argu. contra infra, ad Macedo. sed Iuliano⁹. §. sed si ab initio. & infra, de in rem verso. l. iij. §. quid tamen.

a Dic, quòd ibi mutauit propositum in melius: vnde sufficit bonus euentus: secũdum Bart. hic.

ADDITIO. Dic, ꝙ prędicta loquunt, quãdo quis contrahit cum habente mãdatum: lex vero contraria loquitur, quando contrahitur cum eo qui nullum habet mandatũ. vnde creditor debet esse magis caut⁹: vt in volũtatẽ domini, seu in causã domini cõuertatur, secundum Bartolum.

k *Non expresserit.* nec creditor expresserit se ad hoc dare. Nã si creditor exprimat: licet ipse à principio habuit consiliũ fraudandi creditoris, tamen dabitur actio creditori in exercitorem, si modo sciebat pecuniam refectioni necessariam: vt infra, eo. l. fi. Accursius.

l *Fefellit.* scilicet creditorem. Accursius.

m *Creditoris.* semper intelligas, nisi quid posit imputari creditori: vt infra, eo. l. fin.

n *Liberauit.* Not. ꝙ creditor liberatur. & sic impropriè. sic infra, de acceptila. l. j. & supra. de negot. gest. l. fi pupilli. §. j. & infra, ad Macedon. sed Iulianus. §. penul. Sed & ꝓpriè hoc posset poni: vt quia eum ab aliquo alio suo creditore liberaret. Accursius.

o *Quod.* id est quia.

p *Erit.* vt infra, de instito. cuicumque. §. & non tamen. & argu. infra, de re. eo. l. si pupil. lorum. §. si prator.

q *Canabi.* quæ sunt le uia pondera.

r *Emphractæ.* id est, habiles ad portanda le uia pondera. Vel dic, habiles ad portandos homines. b

s *Officia.* id est non assignato cuique officio suo.

t *Exercitorem.* cui libet enim insolidum commisisse videtur: vt hic. Sic & in pluribus tutoribꝰ: vt. C. de auct. præ. l. finali. & pluribus curatoribus: vt infra, de cura. furi. l. consilio. §. quæsitum. & pluribus fabricensibus: vt. C. de fabricen. l. iubemus. decimo.

u *Imputabit.* seruanda est enim talis lex, id est pactum: vt & infra, de institoria actio. l. sed & si. §. condictio. & infra, man. l. idemque. §. si quis ea. & §. de arbi. l. parui. in fine. & infra, depos. l. prima. §. antepenu. Sed contra, infra, de administratio. tutorum. l. quidam decedens. §. Papinianus, vbi commisit tutelam paterfamil. cuidam cõsilio matris administrandam. Sed ibi ideo non tenetur tutor ex necessitate consilium matris assumere: quia nec tutrix ipsa esse poterat: aliàs, debet stare eius consilio: vt infra, eod. titu. l. Titium. Item est contra, supra, ea. l. §. magistri. in fin. §. Solu. hic bi duo pro vno habentur tantum. si enim cũ vno tantum contrahatur, cum præposito non videtur contractum: sed ibi contrazit cum Titio quem præpo-

eo vsque producendam vtilitatem nauigantium. [a] Nauem accipere debemus, siue marinam, siue fluuiatilem, siue in aliquo stagno nauiget, siue synedria [b]* sit.

Hic est valde notabilis. §. & hoc dicit. Si magister contrahit in re in qua præpositus est: tacite dominus obligatur, si in hanc causam se contrahere exprimat. hoc primo. Item si contrahit simpliciter, nulla causa expressa: dominus non tenetur, nisi in eius vtilitatem versum appareat. Item si contrahit in causa in qua expresse prohibitus est: sufficit tunc expressio, licet vera non fuerit. hoc dicit. Et sic habet tres partes. Secunda ibi, quòd si ab initio. Tertia ibi, sed & si in pretiis. Item prima subdiuiditur: quia primo ponit vnum dictum, & illud exemplificat. Secundo mouet vnum dubium circa illud, & declarat. Secunda ibi, vnde quærit. vsque ad. §. sed & si in pretiis. Bartolus.

¶ Non autem ex omni causa prætor dat in exercitorem actionem, sed eius rei nomine, cuius ibi præpositus [c] fuerit, id est si in eam rẽ præpositus sit. vt puta si ad onus vehendum locatum [d] sit: aut aliquas res emerit vtiles nauiganti: vel si quid reficiendæ nauis causa cõtractum, vel impensum [e] est: vel si quid nautæ operarũ nomine petent. [f] Quid si mutuam pecuniam sumpserit, an eius rei nomine videatur gestum? Et Pegasus existimat, si ad vsum eius rei, in quam præpositus est, fuerit mutuatus: [g] dandam actionem. quam sententiã puto verã. Quid enim si ad armandã instruendámve nauem, vel nautas exhibendos, mutuatus est? Vnde quærit Ofilius, si ad reficiendam nauem mutuatus nũmos, in suos vsus conuerterit, an in exercitorem detur actio? Et ait, si hac lege accepit, quasi in nauem impensurus, mox mutauit voluntatem: [h] teneri exercitorem, imputaturum sibi, cur talem [i] præposuerit. Quòd si ab initio consilium cepit fraudandi creditoris, & hoc specialiter non expresserit, [k] quòd ad nauis causam accipit: contra esse. quam distinctionẽ Pedi⁹ probat. Sed & si in pretiis rerum emptarum fefellit [l] magister, exercitoris erit damnum, non creditoris [m]. Sed si ab alio mutuatus, liberauit [n] eum qui in nauis refectionem crediderat: puto etiã huic dandam actionem, quasi in nauem crediderit.

Modus præponendi est considerandus: qui si excedatur, dominus non obligatur. Bartolus.

¶ Igitur præpositio certam legem dat contrahentibus. Quare si eum præposuit naui ad hoc solum vt vecturas exigat, non vt locet, quòd [o] fortè ipse locauerat: non tenebitur exercitor, si magister locauerit. Vel si ad locandum tantum, non ad exigendum: idem erit [p] dicendum. Aut si ad hoc vt vectoribus locet, non vt mercibus nauem præstet, vel contra: modum egressus non obligabit exercitorem. Sed & si vt certis mercibus eam locet, præpositus est, puta legumini, canabi* [q]: [&] ille marmoribus vel alij materiæ* locauit: dicendum erit [exercitorem] non teneri. Quædam enim naues onerariæ, quædam (vt ipsi dicunt) ἐπιβατηγοὶ [r]* sunt. Et plerosque mandare scio, ne vectores recipiant: & sic, vt certa regione, & certo mari negotientur: * vt ecce sunt naues quæ Brundusium à Cassiopa vel à Dyrrachio vectores traiiciunt, ad onera inhabiles. Item quædam fluuij capaces, ad mare non sufficientes.

Iste. §. habet tres partes principales. Primo loquitur, quando plures magistri sunt præpositi simpliciter. Secundo, quando diuisim. Tertio, quando conditione adiecta. Secunda ibi, sed si diuisis. Tertia ibi, sed & si. & hoc dicit. Administratio priuata & vtilis ordinaria pluribus simpliciter concessa intelligitur insolidum. secus si diuisim. vel aliud sit expressum. hoc dicit vsque ad. §. exercitorem. Bartolus.

¶ Si plures sint magistri non diuisis officiis [s]: quodcumque cum vno gestum erit, obligabit exercitorem [t]. Si diuisis, vt alter locando, alter exigendo: pro cuiusque officio obligabitur exercitor. Sed & si sic præposuit (vt plerũque* faciunt) ne alter sine altero quid gerat: qui contraxit cum vno, sibi imputabit. *

BIU Cujas

præponi prohibuerat: & non ex persona Titij, sed eius magistri.

a *Obuentiones.* id est, parui & magni reditus. Accursius.

b *Auersionem.* i. in se periculo recepto: lucretur, vel nō lucretur.

c *Mulier.* vt. &. C. eo. l. & si à muliere. & ad hoc infra, ad Macedo. sed Iulia. §. interdum.

d *Exigemus.* ad eum obligandum: aliàs non obligat. & sic in adulto habente curatorem: vt. C. de in integ. re. mi. l. si curatorem.

e *Exercitorem.* scilicet prætoria, vt exercitoria. Accursius.

f *Conuenire.* scilicet ciuili: vt ex empto, vel simili. Sic &. §. nau. cau. sta. l. licet. §. possumus. Accursius.

g *Nō pollicetur.* s. ex cō tractu magistri. & est passiui generis hic. Sed cur non? Rñ. secundū Ot. quia nō est procurator specialis, sed generalis: sed tu dic rationē, vt subiicit: quia &c. secus autem in institore: vt infra, de insti. ac. l. j. in fi. & l. ij. Acc.

h *Mandati agere potest.* exercitor: vt infra, eo. l. si eum qui. Ac.

i *Ministerium annonæ.* quod naues exhibent.

k *Extra ordinem.* scilicet si magister nō fuerit soluendo: vt arg. j. de insti. act. l. j. in fi. Et dic extra ordinē, id est, officio iudicis dando, vel vtilem actionem. Sed cū sit actio in magistrum ordinaria, nō videtur extraordinariū auxilium dandum: vt. §. de mino. in causæ. in princi. quæ est contra? Respon. hic competere non videtur, cū non est soluendo: vt & supra, de dolo. nā is. Vel ibi ipso iure erat minor tū: hic ope exceptiōis.

l *Si is qui nauem.* hic §. notat differentiā inter exercitoriam & tributoriam actionem: vt si volūtate domini expressa, vel tacita & in corde retenta, exerceat nauem filius vel seruus, tenatur dominus insolidum exercitoria actione. si autem negotietur in merce peculiari, volūtate domini expressa vel tacita: teneatur dominus tributoria, non insolidū, sed in quantū peculiares merces patiuntur in quibus negotiatur. Ei autē quod dixi, expresse volentē non teneri insolidum tributoria, est contra. j. de tribu. l. j. §. scientiā. vbi dicit non tantū voluntatem expressam inducere tributoriā, sed patiētiā. subaudi ibi, tantū. ac si diceret: non tantū expressa, sed etiā tacita. Itē idē est contra. j. quod iussu. l. j. §. sed si mādaueris. &. §. si ratum. Sed rñ. illud quando ageretur quod iussu. i. vt insolidū detur: aliud si tributoria, vt dictū est. Vel dicas, q̄ tributoria tenetur dominus insolidum, vbi expressa eius volūtas interuenerit. si vero tacita: non insolidum, sed in mercibus tantum in quibus negotiatur seruus. Accursius.

m *Eiusque.* id est, in cuius potestate est qui exercet.

n *Quod cum magistro eius.* subaudi, de eo quod &c.

Supra dixit quis dicatur magister: hic declarat quis dicatur exercitor. & h. d. Exercitor dicitur, ad quem omnes reditus veniunt: nec personæ conditio inspicitur, nisi sit minor: quia tunc tutoris vel curatoris auctoritas inspicitur. Bartolus.

¶ Exercitorem autem eum dicimus, ad quem obuentiones[a] & reditus omnes perueniūt: siue is dominus nauis sit: siue à domino nauē per auersionē[b]* conduxit, vel ad tempus, vel in perpetuum. Parui autem refert, qui exercet masculus sit, an mulier[c]: paterfamiliàs, an filiusfamiliàs, vel seruus. Pupillus autem si nauem exerceat: exigemus[d] tutoris auctoritatem.

Contrahentes possunt eligere institorem siue magistrum: sed exercitor nō potest eligere cōtrahentes, nisi in subsidium. Bar.

¶ Est autem nobis electio vtrū exercitorem[e], an magistrū cō uenire[f] velimus. Sed ex cōtrario exercenti nauem, aduersus eos qui cum magistro cōtraxerūt, actio nō pollicetur[g]: quia non eodem auxilio indigebat: sed aut ex locato cū magistro, si mercede operam ei exhibet: aut si gratuitam, mandati agere potest[h]. Solent planè præfecti propter ministeriū annonæ[i], itē in prouinciis præsides prouinciarum, extra ordinem[k] eos iuuare ex cōtractu magistrorū.

Continua primo ad præcedentia. Supra dixit, quòd tenetur exercitor, siue institor, siue sit sui iuris, siue filius, siue seruus. Sed vtrum ex persona institoris qui est in potestate alterius, teneatur pater vel dominus, ponitur in hoc §. Deinde primo ponit verba edicti. Secundo prosequitur edicti expositionem respondendo tacitæ cuidam obiectioni. Tertio ponitur quædam alia quæstio expræmissis descendens. Secunda ibi, licet. Tertia ibi, sed si sciente. & h. d. Qui exercitorem habet in potestate, si fuerit volens, in merce dominica & nauali obligatur insolidum: sed in peculiari tributoria obligatur. idem in nauali, si sola scientia superuenerit. Bartolus.

¶ Si is qui nauem[l] exercuerit, in aliena potestate erit, eiusque[m] voluntate nauē exercuerit: q̄d cum magistro eius[n] gestū erit, in eum in cuius potestate is erit qui nauem exercuerit, iudiciū datur. Licet autem datur actio in eū, cuius in potestate est qui nauem exercet: tamen ita demū datur, si voluntate[o] eius exerceat. Ideo[p] autem ex volūtate [eius] insolidum[q] tenetur* qui habet in potestate exercitorem, quia ad summam[r] reipublicę* nauium exercitio pertinet. At[t] institorum[s] non idem vsus est. eapropter in tributum dūtaxat vocantur qui contraxerūt cum eo, qui in merce peculiari sciente domino negotiatur. Sed si sciente[t] dūtaxat, non etiam volente [domino,] cum magistro contractum sit: vtrum quasi in volentē dabimus* actionem insolidum, an verò exemplo tributoriæ[u] dabim[v]? In re igitur dubia melius est verbis edicti[x] seruire, & neque scientiam solam & nudā[y] patris dominiue in nauibus onerare: neque in peculiaribus mercibus voluntatem[z] extendere ad solidi obligationē. Et ita videtur Pomponius significare[a], si sit in aliena potestate, si quidem voluntate[b] gerat[c], insolidum eum obligari. si minus[d], in peculium[e].

Supra expositum est verbum, ex volūtate: hic exponit verbum, ex potestate. & h. d. Verbum ex potestate, accipitur pro potestate dominica, & etiam pro ea quam habet qui iuri alterius est subiectus. Bar.

¶ In potestate autem accipiemus vtriusque sexus filios vel filias, vel seruos vel seruas. Si tamen seruus peculiaris volente filiofamiliàs in cui[e] peculio erat, vel seruus* vicarius[f] eius

*Flo. tenētur qui habent.

Flo. da leg. iij. l. nō aliter. &. j. mua qui & à qui. ma. lib. nō fi. l. pſpexit. &. j de reg. iur. l. ea quæ in ptes. §. j. Sed arg. cōtra. j. de iure pat. adigere. §. quāuis. &. §. de in ius vocā. quāuis. ADDITIO. Dic secūdū Bal. hic, q̄ illud est ex interpretatiōe legis. nā si per aliā legē non esset interpretatū, staremus verbis. Vel in illis legib⁹ apparet de mēte: sed hic nō apparet de mēte legislatoris: & ideo inhærēdū est verbis: q̄d facit p statutis, vt verba statuti sint diligēter obseruāda. Idem in priuilegiis, quorū tenor est seruādus ad vnguē: vt extra de priuileg. porro. & facit. j. qui & à qui. l. prospexit. vbi nō receditur à verbis: quia ibi nō apparebat de mente: vt not. Dy. in cap. fin. de reg. iur. libro. vj.

*Flo. vel seruo, vicarius

y *Et nudam.* scilicet scientiam: quia non adest voluntas expressa, vel tacita in corde retenta.

z *Voluntatem.* etiam expressam, si tributoria agatur: vt dixi in principio huius. §. licet sit secus si agatur quòd iussu: vt infra, quod iussu. l. j. §. iussum. Accursius.

a *Significare.* dicēdo hæc verba q̄ sequūtur, si sit &c. sed m Azo.

b *Voluntate.* scilicet expressa, vel tacita in cordē retenta.

c *Gerat.* id est, nauem exerceat.

d *Si minus.* id est, non cum voluntate, nec cum scientia: vt infra, eo. si seruus. in princi. Accursius.

e *In peculium.* si de peculio agere velit. si autem tributoria agere velit, potest, cum dominus sciuerit eum exercere nauem: vt. j. de tribu. l. j. in prin. &. j. eo. si seruus. j. respon. Accursius.

f *Vicarius.* voluntate ordinarij.

A o *Voluntate.* verbis declarata, vel tacita habita. Accursius.

p *Ideo.* reddit rationem quare teneatur insolidum.

q *Insolidum.* id est, actio exercitoria, & non de voluntate. sic & C. quod cum e. l. j. &. j. ad munic. l. quotiens.

r *Summam.* i. ad summā vtilitatē reipublicę: vt. §. ea. l. in prin. Ac.

s *Institorū.* improprie ponitur nomen institoris, pro eo qui domino patiētē negotiat in peculiari merce: vt. j. subiicit. &. j. de instito. act. l. sed & si pupill⁹. §. pe.

t *Sciēte.* est ergo quādoque expressa voluntas, quandoque tacita: quādoque scientia sola sine volūtate: & quādoque cū volūtate tacita. quādoque scientia cū prohibitione expressa: quādoque ignorantia: vt. j. de tribu. l. j. §. scientiam. Accursius.

u *Tributoriæ.* quod est* vērū, vt subiicit: in re igitur &c. Accursius.

x *Edicti.* quæ sunt in principio hui⁹. §. vel ę- quipollētia. s. vt sentētia verborū nō vlteri⁹ porrigatur q̄ fuerit: vt si voluerit, teneatur insolidū: nō aliter. Et no- *Verbis leta hic mirabile verbū, gis in dubiis in dubiis standum esse stādum est. verbis legis: vt &. j. de leg. iij. l. nō aliter. &. j, qui & à qui. ma. lib. nō fi. l. pſpexit. &. j de reg. iur. l. ea quæ in ptes. §. j. Sed arg. cōtra. j. de iure pat. adigere. §. quāuis. &. §. de in ius vocā. quāuis.* ADDITIO. Dic secūdū Bal. hic, q̄ illud est ex interpretatiōe legis. nā si per aliā legē non esset interpretatū, staremus verbis. Vel in illis legib⁹ apparet de mēte: sed hic nō apparet de mēte legislatoris: & ideo inhærēdū est verbis: q̄d facit p statutis, vt verba statuti sint diligēter obseruāda. Idem in priuilegiis, quorū tenor est seruādus ad vnguē: vt extra de priuileg. porro. & facit. j. qui & à qui. l. prospexit. vbi nō receditur à verbis: quia ibi nō apparebat de mente: vt not. Dy. in cap. fin. de reg. iur. libro. vj.

a *De peculio.* scilicet filij vel serui ordinarij si velit actor. Azo. Nam & ipsum filium conuenire potest: vt subiicit.

b *Prætor.* vt supra.e.l.si is qui nauem. Accursius.

c *Exercitore.* scilicet filio, vel seruo. Accursius.

d *Actum est.* & exactum totum. nam perceptione, non litis cõtestatione, alius liberatur: vt subiicit, &.ſ. de his qui deie. vel effud. l.j. in fin. &.l.ij.iij. & iiij. Accursius.

e *Si quid.* nó totum. vt supra.

f *Propter honorariam.* id est exercitoriam.

g *Pro me.* etiam inuito: vt.ſ. de neg. gest. soluendo. & infra, de solu. solutionē. &.l.si debitor tuus. & facit intra, de regu. iur. bona fides.

h *Si plures nauem exerceant.* scilicet non per se, sed per cõmunē magistrū: vt differat à casu proximo qui est.j.l. si tamen. in prin. Alij dicunt, quòd hic exercent simul. in.l. autem illa, si tamen. separatim exercent: semper tamē ipsimet domini. Prima verior est.

* *Flo. vtro eor.*

i *Insolidum.* contra.ſ. nau. cau. sta. l. fi. §. si plures. vbi pro partib⁹ dicit eos conueniri. Solu. hic fuit aliquis præpositus alicui negotiationi in naui, vt cõtraheretur cum eo: ibi vt traiiciat vectores. Vel melius, ibi per se nauē exercebant: hic per cõmunem magistrum. vn de qui cum vno contrahit, non debet contra plures compelli agere: vt infra.l. proxi. & infra, de pecul.l. & ancillarum. §. fin. & infra, iudi. sol. iam tamen. §. penul. & infra, de insti. act. l. habebat. §. fi. Acc.

k *NEc quicquam facere.* quòd mutet responsionem. Acc.

l *In naue.* i. in quæstu nauis. Azo.

m *Societatis.* est enim quædam societas nauē simul exercere.

nauē exercuit: pater dominúsve qui voluntatē nō accõmodauit, dũtaxat de peculio[a] tenebitur: sed filius ipse insolidũ. Planè si voluntate domini vel patris exerceant, insolidũ tenebuntur: & præterea & filius si & ipse voluntatem accommodauit, insolidum erit obligat⁹.

¶ Quãquam autem si cum magistro eius gestum sit dũtaxat polliceatur prætor[b] actionem: tamē (vt Iulianus quoque scripsit) etiam si cum ipso exercitore[c] sit contractum, pater dominúsve insolidum tenebitur.

Exercitor & magister tenentur insolidum: sed vnius solutio alium liberat. Bart.

¶ Hæc actio ex persona magistri in exercitorem dabitur: & ideo si cum alterutro * eorum actum[d] est, cum altero agi non potest. Sed si quid[e] sit solutum: si quidem à magistro, ipso iure minuitur obligatio. Sed & si ab exercitore: siue suo nomine, id est, propter honorariam[f] obligationem, siue magistri nomine soluerit, minuetur obligatio: quoniam & alius pro me[g] soluendo, me liberat.

Si plures nauem exerceant per tertium liberum vel seruum, vel per vnum ex ipsis: quilibet tenetur insolidũ. secus si simul exercent. h. d. & est valde notabilis, & tota die occurrit.

¶ Si plures nauem exerceant[h]: cum quolibet eorum insolidum[i] agi potest:

II. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

NE in plures aduersarios distringatur, qui cũ vno cõtraxerit.

III. PAVLVS libro vicesimonono ad Edictum.

SI tamen plures.] CASVS. Si plures sint domini, & p se exercitores nauis, pportionaliter cõueniẽtur: neq; alter pro altero cõuenietur. Sed si plures domini vni⁹ nauis vnũ ex se magistrum nauis præponãt: ex contractu eius omnes insolidũ conuenientur. sed si seru⁹ plurium nauē exerceat eorũ voluntate, qualiter teneãtur, quæritur. Et rñ. q eodē modo quo plures exercitores. sed aperit qualiter: vt hic in glo. Accursius. [PLANE.] Si seru⁹ pluriũ vnius domini voluntate nauē exerceat: ille solus insolidũ tenetur. igitur in casu superiori vbi seru⁹ plurium exercet, insolidum tenẽtur domini. [SI SERVVS.] Si seru⁹ meus volũtate mea nauē exerceat: & postea eũ alienaui: nunquid teneor? Dicitur, q sic. idē si decedat. [HAE ACTIONES.] Exercitoria actio ꝑpetua est. Si ergo seruus voluntate domini nauem exerceat: si decedat seruus, an post annum detur? Dicitur, quòd sic, licet de peculio actio post annum non daretur. Viuianus.

n *Vt debuntur.* vt alter pro altero cõueniatur. sed argumentũ cõtra. ſ. si certũ petatur. eius qui in pro. in fi. vbi sunt plures: & vnus fingitur aliũ possidere. ADDITIO. Dic, q ibi quilibet gerebat separatim ad cõmunem vtilitatē: ideo quilibet tenetur insolidũ p rationē, ne in plures &c. facit. C. de fabricen. l. iure prouisum. lib. xj. hic vero omnes gerebant simul, secundum Bar. hic.

o *Exercitoribus.* ſ. qui per se nauē exercent, vt p portionib⁹ cõueniãtur: vt. ſ. in prin. huj⁹ legis. Sed hoc corrigitur statim vbi dicit, & ideo &c. & hoc secũdũ Ioã. Alij dicũt, idem placuit qđ in pluribus &c. ſ. exercẽtibus per cõmunē magistrũ, vt insolidũ teneantur: vt. ſ. eo. l. j. in fi. & l. seq. & quod hic subiicit, & ideo puto &c. refertur ad primũ casum huj⁹ legis, quãdo per se plures exercuerũt, vt tunc teneãtur insolidũ: & sic erit correctũ pri. l. sed hoc falsum est, immo p partibus tantũ tenẽtur, & non corrigitur: vt. ſ. nau. cau. sta. l. fi. §. si plures. prima ergo expositio melior est. Acc.

p *In superiori casu.* vbi seru⁹ pluriũ exercet voluntate eorum. ſ. expressa. Io. sed alij ad primũ casum. l. referunt.

q *Exercuit.* ſ. seru⁹, sic & supra, de nego. gest. si ex duobus.

r *Hæ actiones.* i. actio exercitoria: & tamē nó dicas exercitoriam esse propriũ nomen actionis, sed adiectiuum. & idē in cæteris sequentibus vsque ad Veleianũ senatusconsultum. licet quidã contra. *Et quæ* hic dicũtur, intelligas secũdũ qualitatē actionis, vt si sit ꝑpetua, aliàs hic sit. si vero tẽporalis: & hic sit, quãdo sit hęc adiectio. Et qđ de transitu ad hæredes dicit, eodē modo intelligas. & sicut hic sunt in exercitoria, ita in tributoria: vt. j. de tributo. l. qnó de dolo. Itē idem in institoria: vt. ſ. de institoria actione. l. nonissime. & idē in actione de in rē verso: vt. j. qñ actio de pecu. est an. quæsitũ. in fi. cũ suis similibus. Et quando de ipso seruo litigat emptor iudicio liberali. nã post mortem etiã serui agitur: vt. C. de ꝺ ser. tol. l. fi. in fi. aliàs autem de peculio serui vltra annũ à tempore mortis nõ agitur: vt. j. quando act. de pecu. est an. l. j. in prin. Acc.

SI eum.] CASVS. Si seruũ meum naui tuæ magistrũ præposuisti, & cũ eo contraxi: habeo te obligatũ. & hoc in prima. Item seruum mihi & tibi communem pręposuisti: quia operas tibi cõduxeras: habebis me obligatũ actio. ex cõducto super eo quod cũ seruo cõtraxero. si tamen ageres mecũ, sicut si cũ alio non mecũ contraxeris, vt cedere tibi act. pro portiõe tua, teneor cedere act. ex conducto. Si vero eũ tibi cõmodaui: mãdati ad prædicta ages. Item seru⁹ meus nauem exercebat. præposuit magistrũ, & cum eo contraxi. agam cum eo actione ex contractu iuris ciuilis: puta ex empto, si emptio interuenit: vel prætoria, si animal forte venditũ fuit vitiosum: quia & ali⁹ agere posset: quia licet nó detur ex cõtractu mihi in seruũ: dabitur vtilis ex eo contractu in magistrum. [SI VNVS.] Plures exercent nauem, & præponunt vnum magistrum. vnus exercitorum contraxit cum magistro habebit quidem actionem contra alios exercitores. Viuianus.

NEc quicquã facere[k], quo tam quisque portionē in naue[l] habeat: eúmque qui prę̃stiterit, societatis[m] iudicio à cæteris consecuturum.

IIII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

SI tamen plures per se nauē exerceant: pro portionibus exercitionis cõueniuntur. Neq; enim inuicē sui magistri videbuntur[n]. * Sed si plures exerceant, vnũ autē de numero suo magistrum fecerint: huius nomine insolidum poterunt cõueniri. Sed si seruus pluriũ nauem exerceat voluntate eorũ: idem placuit quod in pluribus exercitoribus[o]. Planè si vnus ex cõmuni * voluntate exercuit: insolidũ ille tenebitur. Et ideo puto & in superiore[p] casu insolidum omnes teneri.

Etiam mortuo magistro, datur actio in dominum.

¶ Si seruus sit qui nauem exercuit[q] voluntate domini, & alienatus fuerit: nihilominus is qui eum alienauit, tenebitur. Proinde & si decesserit seru⁹, tenebitur. Nam & maigstro defuncto tenebitur. ¶ Hæ actiones[r] perpetuò, & hæredibus, & in hæredes dabuntur. Proinde & si seruus, qui voluntate domini exercuit, decesit: etiam post annum dabitur hęc actio, quamuis de peculio vltra annum non detur.

Tenetur exercitor, licet inter magistrũ & contrahentem secũ non cadat obligatio. & dominus magistri serui tenetur actiones sibi quæsitas exercitori cedere. Bal.

V. PAVLVS libro vicesimooctauo ad Edictum.

BIU Cujas

a *Mihi quoque.* Non solum aliis cum eo contrahentibus: sed etiã mihi: vt hic, & ff. nau. cau. sta. licet. §. ij. & j. de instit. ac. sed & si pupillus. §. fin. & l. & ideo. Item & ego teneor: vt infra, de furtis. l. si seruus nauem. licet ego cum ipso agere non possim: vt institu. de oblig. quæ ex delic. §. hi qui. & ff. de iudi. l. lis nulla.

b *Nobis erit.* vt iure mihi competat actio, si cum eo contraho.

c *Ex locato.* quia hic seruꝰ locauit mihi domino nauẽ, vel quid simile. vel meliꝰ ex locato. i. ex conducto: vt j. de acti. emp. l. veteres. & ad hoc bene accedit ratio sequens, quòd operas serui &c. & veniet in ea id qđ debeo ex contractu quem secum iniui. Accursius.

d *Habui.* contra eos cum quibus contraxi.

e *Mandati ages.* mandatum enim gratis habet fieri: vt hic, & instit. man. §. pen. & ff. eo. l. j. §. sed ex cõtrario. & ff. nau. cau. sta. l. licet. in prin. Accursius.

f *Eius.* qui est liber.

g *Ciuili.* vt ex empto. Azo.

h *Honorario.* vt tributoria. Azo.

i *Hoc edicto.* hoc est, quia habet exercitoriã.

k *Agere possit.* vt & ff. eo. l. j. §. est autẽ. Azo.

l *Sed adiicitur.* ac si dicat, non ideo quia datur exercitoria, est exinanita ciuilis directa, quæ contra ipsum cõtrahentẽ datur. ſ. cõtra magistrum. & ad hoc. j. de publi. & vectig. l. j. §. dixerit aliquis. & ar. supra, de sena. l. senatoris filius. in fi.

m *Exercitoribus.* i. qui per magistrum nauem exercent. Azo.

n *Poterit.* secus autẽ si pluriũ seruꝰ alteri dãnum dederit: quoniam nõ poterit noxaliter agere aduersus alios: vt C. de fur. l. penul. & ff. ad l. Aquil. si seruus seruum. §. j. Accursius.

o *Si seruus non voluntate.* *Quasi.* expressiuum veritatis.

p *Tributoria.* Proprie cum non sit merx peculiaris: vel cũ non sit præpositus, secundum quosdam.

q *Dabitur.* Si vero sciente & volente, expresse vel tacite, tunc exercitoria: vt supra, eo. l. j. §. si is qui nauem.

r *Actio exercitoria.* vt ff. eo. si tamen. §. sed si plures. & §. sed si seruus. Accursius.

Vcius Titius.] CASVS. Seruũ meum præposui: & hic accepit mutuã pecuniam in refectionẽ nauis. ad hoc qꝫ creditor efficaciter agat, quatuor cõsiderare debet. ſ. qꝫ in refectionem mutuet ei, qꝫ sciatur esse præpositũ, & nõ plus quàm sit necessariũ refectioni, & in eo loco vbi res sunt quæ cõparari debent ad refectionẽ. Eadem dicenda sunt in institoria fere. Viuianus.

ff. Vetus.

SI eum, qui in mea potestate sit, magistrũ nauis habeas: mihi quoque[a] in te competit actio, si quid cum eo cõtraxero. Idem est, si cõmunis seruus nobis erit[b]. ex locato[c] tamen mecũ ages, quòd operas serui mei conduxeris: quia & si cum alio cõtraxisset, ageres mecum, vt actiones, quas eo nomine habui[d], tibi prẽstarem: quẽadmodũ cũ libero, si quidẽ cõduxisses, experieris. Quòd si gratuitè operæ fuerint, mandati ages[e].

Tenetur magister contrahenti secum, licet inter exercitorem & eum non cadat obligatio. Bartolus.

¶ Item si seruus meus nauẽ exercebit, & cum magistro eius[f] contraxero: nihil obstabit, quo minus aduersus magistrum experiar actione, quę mihi vel iure ciuili[g], vel honorario[h], cõpetit. Nam & cuiuis alij nõ obstat hoc edictum[i], quo minus cũ magistro agere possit[k]. Hoc enim edicto non transfertur actio, sed adiicitur[l]. ¶ Si vnus ex his exercitoribus[m] cum magistro nauis contraxerit: agere cũ aliis exercitoribus poterit[n].

VI. PAVLVS libro sexto Breuis Edicti.*

SI seruus non voluntate domini nauẽ exercuerit: si sciẽte eo, quasi[o] tributoria[p]: si ignorante, de peculio actio dabitur[q]. ¶ Si cõmunis seruus voluntate dominorum exerceat nauem: in singulos dari debebit insolidum actio[r].

Mutuans magistro, habet exercitoriam, quatuor concurrentibus, scilicet causa veritatis præpositionis, & causæ scientiæ, & credulitate, congrua quantitate, & loci cõgruitate. idem in institoribus. h. d. vsque ad fi. titu. Bartolus.

VII. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

LVcius Titius † Stichũ magistrum naui* præposuit. is pecuniam mutuatus, cauit se in refectionem nauis eã accepisse. quæsitum est, an non aliter

ſ *Vtiliter.* id est efficaciter. Et not. quòd quatuor sunt considerãda creditori per hanc legem.

t *Vt refici deberet.* Nota mirabiles coniecturas: hoc enim solo probato potest creditor agere: vt hic innuit.

u *In hoc.* id est, in eam rem. Azo.

[Lucius] Titius exercitoria teneretur, quàm si creditor probaret pecuniam in refectionẽ nauis esse consumptam? Respõdit, creditorem vtiliter[f] acturum, si cũ pecunia crederetur, nauis in ea causa fuisset, vt refici deberet. [t] Etenim vt non oportet creditorem ad hoc adstringi, vt ipse reficiendæ nauis curam suscipiat, & negotiũ domini gerat. Quod certè futurũ sit, si necesse habeat ꝓbare pecuniam in refectionem erogatam esse: ita illud exigẽdum, vt sciat in hoc[u] se credere, cui rei magister quis sit præpositus[x]. Quod certè aliter[y] fieri nõ potest, quàm si illud quoque scierit, necessariam refectioni pecuniã[a] esse. Quare & si in ea causa fuerit nauis, vt refici deberet: multo tamen maior pecunia credita fuerit, quàm ad eã rem esset necessaria: nõ debere[z] insolidum aduersus dominũ nauis actionem dari. ¶ Interdum etiam illud æstimandum, an in eo loco pecunia credita sit, in quo id, propter quod credebatur, comparari potuerit. Quid enim (inquit) si ad velũ emendum in eiusmodi insula pecuniã quis crediderit, in qua omnino velũ comparari non potest[b]? Et in summa[c], aliquam diligentiam in ea [re] creditorẽ debere præstare. Eadẽ fere[d] dicẽda ait, & si de institoria actione quæratur. Nam tunc quoq; creditorem scire debere, necessariam esse mercis comparationem, cui emendę seruus sit præpositꝰ: & sufficere, si in hoc crediderit: non etiã illud exigendũ, vt ipse curam suscipiat*, in hãc rem pecuniã erogatã esse.

DE LEGE RHODIA, de iactu.

TITVLVS II.

1. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

x *Præpositus.* tacite vel expresse: vt ff. eo. l. j. §. nõ aũt. & §. quid si mutuã. & §. vnde quæritꝰ. Accursius.

y *Aliter.* ſ. ad plenũ. Accursius.

z *Pecuniam.* Quo scito statim scitur qꝫ in eã rem præpositus est, saltem tacite.

a *Non debere insolidũ.* Sed pro ea dumtaxat qꝫ in eã rẽ necessaria sunt. Itẽ & facit ad hoc. j. de instit. act. l. habebat. Sed ei quod. ff. dixit, satis esse si tũc indiget: & non esse necesse probare in refectionẽ conuersam: est cõtra arg. C. de sacrosan. eccle. authen. hoc ius porrectũ. & ar. cõtra. C. si aduer. cre. l. ij. & arg. cõtra. j. de re. eo. qui sub tu. l. magis. §. ne tamẽ tituloten[9] &c. & arg. cõtra. ff. si cer. pe. l. ciuitas. & argui. j. de in rẽ ver. qꝫ si seruus. §. sed si sic. & ff. eo. l. j. §. non autẽ. vbi dicit: sed si in pretiis rerũ: cõtra ad id qꝫ hic subiicit creditorẽ mutuasse ãpliorem pecuniã quàm indigebat. Sed hic aliquã diligentiam potuit adhibere creditor: sed supra non potuit.

b *Comparari nõ potest.* quia nõ inuenitur ibi.

c *In summa.* id est, breuiter dicam.

d *Eadem fere.* fere ideo dicit, quia in exercitoria diligentẽ, in institoria diligẽtioręm, in actione de in rẽ verso diligentissimũ esse oportet. nã in exercitoria nõ tenetur scire ad quã mercẽ, vel ad quã rem magister sit præpositꝰ: in institoria sic. Sed in actione de in rẽ verso debet scire plus, scilicet in quã rem pecunia sit versa: vt. j. de in rem ver. qꝫ si seruus. §. sed & si sic. Sed alij dicunt hoc philosophicũ temperamentũ esse. Potest etiã dici, quòd ideo dicit quia oportet creditorẽ qui magistro credit, scire an in eo loco cõparari possit id propter quod credit: quod nõ exigitur in eo creditore qui mutuat institori. Vel dic, fere, quia non est idẽ vsus institoris: vt. ff. eo. l. j. §. si is. secũdũ Hug.

Flo. an in hanc rẽ pecunia erogãda est. Halo. pec. erogata sit,

DE LEGE RHODIA, DE IACTV.

Dixit de excercitoria quæ subuenit contrahentibus cum magistro: nũc de lege Rhodia quæ subuenit his qui iactum fecerunt, similiter contra magistrum: vt infra, eo. l. 2. in princ.

LEge.] CASVS. Cum plures mercatores essent in nauí, & vnus in tẽpestate leuandæ nauis causa merces suas in mare proiecit: lege Rhodia cauetur, vt alij tribuat ad

resarciendum damnum proiicientis. Viuianus.

a *Lege Rhodia.* sic dicta, quia in Rhodo insula eius frequentia prius fuit, propter frequentem vsum mercatorum, qui ibi fuit: vt in decre. dist. ij. c. Rhodiæ. Accursius.

b *Nauis.* periclitantis: vt infra. l. proxi. in prin. & dic, id est, alleuandæ. Accursius.

c *Iactus.* vel quasi: vt infra. l. proxi. §. si conseruatis. in fi. & infra, eo. nauis. §. cum autē. in prin.

d *Sarciatur.* id est, dānum quod &c. sic ergo

* *Halo. factum* & is cui[9] est nauis: quia nauem habet saluā: vt infra. l. proxi. §. cum in eadē. Item & is qui fecit iactum rei suæ causa leuandæ nauis, contribuere debet etiā pro rebus iactatis: vt. j. eo. nauis. in prin. & sic est hic arg. q̄ si fideiussor soluat creditori, quòd actiones cessas non intentet contra fideiussorem nisi in parte. nā partem videtur soluisse ex sua persona, partē ex persona cōfideiussoris: vt. j. l. proxi. in prin. & j. de tut. & ratio. de tra. l. cū pupillus. Acc.

Si laborante.] CASVS. Plures nauē conduxerunt. magister nauis res plurium conduxerat vehendas, & vnus merces suas proiecit. ex locato cōtra magistrum, & magister cō tra alios ex cōducto aget, vt damnum proiicientis resarciatur: & hoc in prima. Item si quis proiecit, agere po-

* *aliàs, non retineat*

* *Flo. at si non, & totā nauem cōduxerit, ex cōduc. aget: sicut &c.*

test ex locato cum magistro, vt res aliorū retineat loco pignoris. si vero sunt res, quæ retineri nō possunt: aget tamē ex locato, sicut vectores cum magistro: & hoc ideo quia æquū est. [*SI CONSERVATIS.*] Si plures nauem conduxerint, & vnus leuandæ nauis causa, qui magis onerosas merces in naui habebat, proiecerit: & nauis ad aliquē locum collisa sit, non tamen periit: an illi ad resarciendā nauim contributio facienda sit: quæritur. Et respon. q̄ non: sicut neque si aliquis operas fabri conduxit, & instrumentū suū faber cōfregit. [*CVM IN EADEM.*] Iactu facto, omnes qui sunt in naui, contribuere debent. an prout ponderant, an prout valeāt? Et respon. q̄ pro æstimatione rerū. Itē an liberi homines debeāt conferre? Ad primū respondetur, q̄ omnes contribuere debēt, & etiam magister cuius nauis saluata est. & pro pretio rerum faciendā est collatio, non prout ponderant. liberorū corporum non fiet æstimatio: & ex conducto fiet actio. illa vero quæ quilibet, si indigeat, haberet, sunt communicanda. [*SI NAVIS.*] Si à piratis nauis capiatur, & vnus redimat, omnes contribuere debent. Si vero vnius merces tantū auferantur, non est contributio facienda, neque si ille merces suas proprias redemit. [*PORTIO.*] Ad faciendā contributionē æstimatio fiet non solum rerū amissarum, sed earum quæ saluæ factæ sunt, sed dissimiliter: quia amissæ æstimabuntur prout emptæ, non prout vendi poterant si non periissent. illę vero quæ saluæ sunt, æstimabuntur quantū vendi poterunt. [*SERVORVM.*] Si serui in naui sunt: & vn[9] in mare ceciderit: an facienda sit æstimatio? Dicitur, q̄ non magis quàm eorum qui fuerunt in naui & decesserunt, vel se præcipitauerūt. [*SI QVI.*] Iactu facto, si facienda sit contributio: & vnus fuerit non soluendo: an id pertineat ad magistrū? Dicitur q̄ non: quia singulorū facultates explorare non tenebatur. [*SI RES.*] Facto iactu, si is qui res suas proiecit, recuperet, collatio facienda non est. Si vero iam facta est, agent hi qui contribuerūt ex locato aduersus magistrum: & is qui conduxit aduersus eum qui res suas recuperauit: & quod exegerit, aliis restituet. [*RES.*] Si leuandæ nauis causa proiiciantur res, domini manent, neque fiunt occupantis: cum eas pro derelicto non habuerit.

c *Si laborante.* aliàs non fieret collatio.

TEge Rhodia[a] cauetur, vt si leuādæ nauis[b] gratia iactus[c] mercium factus est: omnium contributione sarciatur[d], quod pro omnibus datum* est.

Domini iactarum mercium, habent actionem cum magistro: & magister cum cæteris non solum habet actionem, sed etiā retentionem merciū, vt fiat contributio. Bart.

II. IDEM libro trigesimo quarto ad Edictum.

SI laborante[e] naue iactus factus est: amissarum merciū domini, si merces vehendas locauerant, ex locato[f] cum magistro nauis agere debent. is deinde cum reliquis, quorū merces saluæ sunt, ex conducto, vt detrimētum pro portione cōmuniceī, agere potest[g]. [Sed] Seruius[h] quidem respondit, ex locato agere cum magistro nauis debere, vt cæterorum vectorum merces retineat, donec portionem dāni præstent. Immò & si retineat[i]* merces magister: vltro ex locato habiturus est actionem cum vectoribus[k]. Quid enim si vectores sint, qui nullas sarcinas habeāt? Planè commodius est, si sint[l], retinere eas *. aut si non: si totam[m] nauem conduxerant, ex conducto agēt: sicut vectores, qui locā[n] in naue cōduxerunt, [ex conducto agent[o]]. Aequissimum[p†] enim est cōmune detrimentū fieri eorum, qui propter amissas res aliorum consecuti sunt, vt merces suas saluas haberent.

Si nauis deterioratur, non fit contributio, nisi acciderit voluntate mercatorū, vel alio iusto metu. Bartolus.

B ℣ Si conseruatis mercibus deterior facta sit nauis, aut si quid exarmauerit[q]: nulla facienda est collatio: quia dissimilis earū rerum causa sit, quæ nauis gratia parētur, & earum[r] pro quibus mercedem aliquis [s]accepe rit. Nam & si faber incudem[t], aut malleum fregerit, non imputaretur ei, qui locauerit[u] opus. Sed si voluntate vectorū, vel propter aliquē metū id detrimentum[x] factum sit: hoc ipsum sarciri oportet[y].

Dominus nauis, & domini omnium rerum in ea existentium, excepto libero corpore & cibariis, pro portione æstimationis contribuunt: ad quod magister ex locato tenebitur. Bartolus.

C ℣ Cùm in eadem naue varia mercium genera cōplures mercatores coëgissent, prętereáq; multi vectores serui liberiq; in ea nauigarent: tempestate graui orta, necessariò iactura facta

f *Ex locato.* hoc verbū promiscue accipitur[a] hac. l. omnia tamē a[a] erunt plana si dicas, q̄ qui naué locat, dicitur locator, quo ad nauem: & conductor, quo ad merces vehēdas. Sic e- cōtra vector dicitur lo cator, quo ad merces conductor, quo ad na uē. vtrinq; ergo er locato, & ex cōducto agi potest. Et idē dici potest, in quolibet opere locato. Sed quid si gratis ferebat? Rn. adhuc habet locum cōtributio: vt. §. nau. caupones. & la. licet. j. respon. Acc.

g *Agere potest.* sine gister. Sed videtur q̄ non posit agi: vt. j. de præscrip. verb. qui seruū darum. in prin. quæ est contra. Sed dic, nō potest agi (vt ibi dicit) actiōe legis Aquiliæ cōtra proiicientē vel simili: sed de æquitate retione cōtributionis tenetur, vt hic vectorum gistro: & magister dinum passū: meliustamē esset, vt via recta ageret damnū passus sublato circuitu. vt. §. de cōdic. ind. l. domin[9] restamēto. & hoc admitto, si magister agere nolit, vel retinere. vt. §. de eo per quem fact. el. l. fi. in prin. potest etiam agi act. neg. gest. quia vtiliter gessit: vt supra,

de nego. gest. sed an vltro. §. j. Accursius.

h *Sed Seruius.* non aduersatur: sed addit.

i *Non retineat.* Py. aliàs non est, non: aliàs est in litera, non.

k *Cum vectoribus.* vectores dicuntur omnes, qui vehuntur. & ita hic. Item & qui vehunt: vt hospes & alumnus. Vel dic, quòd vectores sunt illi, qui gratis ferebātur: quia magistrū nauis iuuent.

l *Si sint.* s. merces. est enim tuti[9] &c. vt insti. de oblig. quæ ex delic. §. furti. Sed si non sint, qualiter tenentur contribuere? nam pro corpore suo non: vt infra, eo. §. cum in eadem. Sed dic, non habet

D merces: sed sunt gemmæ & margaritæ, & anuli: quæ nec merces dicuntur, nec onera. Vel dic, non sunt: quia iam extraxerat.

m *Totam.* maxime. & dic, conduxerat id est locauerat: & ex cōducto, id est, locato.

n *Qui loca.* scilicet certa.

o *Agent.* cum magistro.

p *Aequissimū.* Et not. q̄ si quid p cōmuni vtilitate, vel alterius dāni patior, q̄ mihi est restitutio facienda: vt hic, & §. l. j. & §. qđ me. cau. metum. §. sed licet. & j. p soc. l. cum duobus. §. quidam. & j. de verb. sig. impēsæ. & infra, de impen. quod dicitur. Sed cōtra. j. e. l. §. quod vero. Sed ibi nō pro communi vtilitate, nec sua, vel aliorum voluntate fuit factum: hic autem sic.

q *Exarmauerit.* b passiue accipe. Et dic, ppter imperitiam magistri: quia non erat iustus metus: aliàs enim refunditur: vt in fine huius. §. & infra, eo. l. cum aut arbor.

r *Earum.* scilicet, mercium iactarum. Accursius.

s *Aliquis.* scilicet magister.

t *Incudem.* instrumentum fabri super quod fabricam exercet.

u *Locauerit.* id est, conduxerit operas eius.

x *Detrimentum.* & sine culpa magistri: vt nō contradicat princi.

y *Sarciri oportet.* Nota, duobus casibus resarcitur magister: vt his,

BIU Cujas

vt hic, & infra, eo.l.amissæ. §. arbore.

a *Sūt hæc.* quíq; facit quęstiões, quas soluit: licet nō per ordinē.

b *Oporteat.* prima quæstio.

c *Et si quidem.* supple fuit quæsitum, an pro his sit facienda collatio. Et sic est secunda quæstio.

d *Portio.* id est, an pro rerum æstimatione, an pro pondere. & hęc est tertia quæstio.

e *Pro liberis.* id est, ꝓ liberis hominibus. & hæc est quarta quęstio.

f *Et qua actione.* quinta quæstio. Accursius.

g *Placuit.* responsio primæ quæstionis.

h *Ob seruatas.* aliàs, ob seruare: & aliàs, obseruatas, & tunc duę sunt partes.

i *Esse.* quia nauē habet saluam: vt in prin. huius. l. notatur.

k *Iacturæ.* respōsio tertiæ quæstionis, per quā & secūda soluitur: sed tamē & ipsa postea specialiter soluitur.

l *Rerum.* quæ saluæ sunt, & quę amissæ sūt: vt. j. ea. l. §. portio.

m *Corporum.* respōsio quartę. & facit. ē. si quapau. se. di. l. ex hac. & de his qui deie. l. fina.

n *Ex conducto.* respō sio quintæ. sed ī prī. l. dixit dominos ex locato. Sed dic, vt ibi not. Ac.

o *Agitatum est.* reassumit secundam quæstionem, vt eā soluat.

p *Anulorum.* forte in digitis delatorum.

q *Cōferret.* ad comedē dū ex cōsuetudine. forte etiam cogi posset ex hac lege. & sic forte illud diuinum intelligit: omnia sūt cōmunia: id est cōmunicāda tēpore necessitatis: vt hic.

r *Si nauis.* & sic cū rebus, quæ in ea erant.

s *Cōferendū.* quia nec volūtate aliorū amisit: nec etiā se voléte: aliàs secus esset: vt. ē. eo. §. æquissimū. Accursius.

t *Quæ salua sunt.* vt. ē. ea. l. §. iacturæ.

u *Nō lucri.* æstimātur enim quāti emptę sunt, nō quātū valēt nūc: arg. cōtra. ē. de eo quod cer. lo. l. ij. ī fi. Sed quid si nūc minꝰ valēt quàm tūc, quādo emptę fuerūt? forte secūdum prę sens tēpus ēstimātur: vt arg. ē. de leg. & senatusc. l. nulla. Accur.

x *Rebus.* scilicet saluis.

y *Venire possint.* tempore peremptionis.

z *Qui in mari.* non iactus causa.

a *Perierint.* non sponte.

b *Præcipitauerint.* vel etiam à prædonibus rapti fuerint: vt supra, ea. l. §. quod vero.

c *Nō sit.* vt quia merces suę aliis obligatę sunt. Vel dic, ꝓ nihil habet nunc: habuit tamen tempore iactus: aliàs nullo modo tenetur vector pro suo corpore: vt supra, ea. l. §. corporum.

d *Non erit.* sed nec cæterorum. nam magister confert vt alij: sic & alij sunt pares magistro: vt supra, ea. l. §. cum in eadem. secus autem est in fideiussoribus: vt insti. de fideiuss. §. sed si plures. ergo erit damnum eius, cuius res iactæ sunt.

e *Collatio.* & facit. ē. commo. l. in commodato. §. fin. & l. si rem mihi. in prin. Accur.

f *Res autem.* quia pro derelicto: vt hic, & ī. e. qui leuandæ. & inst. de rerum diui. §. fi. nisi ex qualitate iactus contra prę sumatur: vt quia librum apertum proiecit: vt. ī. de furt. falsus. §. si iactum. & est ratio primæ præsumptionis, vt non videatur pro derelicto haberi, quia nemo suam pecuniā præsumitur iactare: vt. ī. de proba. l. cum de indebito. §. j. & ī. de dam. infec. l. si finita. §. si quis metu. Accursius.

erat. quęsita deinde sunt hęc[a]: an omnes iacturam præstare oporteat[b]? & si quidem[c] tales* merces imposuissent, quib⁹ nauis nō oneraretur, velut gemmas, margaritas? & quæ portio[d] præstanda est, & an etiam pro liberis[e] capitib⁹ dari oporteat? & qua actione[f] ea res expediri possit? Placuit[g] omnes, quorū interfuisset iacturā fieri, cōferre oportere: quia id tributum ob seruatas*[h] res deberēt. itaq; dominū etiā nauis ꝓ portiōe obligatū esse[i]. ℣ Iacturę[k] summā pro rerū[l] pretio distribui oportet. Corporū[m] libero rū ęstimationē nullā fieri posse. Ex cōducto[n] dominos rerū amissarū cū nauta, id est, cum magistro acturos. Itidem agitatū est[o], an etiā vestimentorū cuiusque, & anulorū[p] ęstimationē fieri oporteat? Et omniū visum est, nisi si qua cōsumēdi causa imposita forēt: quo in numero essent cibaria: eò magis, ꝙ si quādo ea deficerēt in nauigatione*: quod quisque haberet, in commune conferret[q].

Pretium redemptionis est ab omnibus cōferendum. secus in pretio rerum perditarum. Bartolus.

℣ Si nauis[r] à piratis redēpta sit, Seruius Ofilius, [&] Labeo omnes cōferre debere aiunt. quod verò prædones abstulerint, eū perdere, cuius fuerit: nec conferendum[s] eis, qui suas merces redemerint*. Portio autem pro æstimatione rerum, quæ saluæ sunt[t], & earū quę amissæ sunt, prę stari solet. Nec ad rem pertinet, si hæ, quæ amissæ sunt, pluris venire potuerint*: quoniam detrimenti, non lucri[u] fit præstatio. Sed in his rebus[x], quarum nomine conferendum est, æstimatio debet* haberi, non quāti emptæ sint, sed quanti venire possint[y]. ℣ Seruorū quoq;, qui in mari[z] perierint[a]: non magis æstimatio facienda est, quàm si, qui ægri in naue decesserint, aut aliqui sese pręcipitauerint[b]. Si quis ex vectorib⁹ soluēdo non sit[c]: hoc detrimē tum magistri nauis non erit[d]. Nec enim fortunas cuiusq; nauta excutere debet. Si res, quæ iactę sunt, apparuerint: exonerat collatio[e]. Quòd si iam contributio facta sit: tūc hi, qui soluerint, agent ex locato cū magistro [nauis,] vt is ex conducto experiatur: & quod exegerit, reddat. ℣ Res autem[f] iacta, domini manet: nec fit adprehēdētis: quia ꝓ derelicto nō habet.

III. PAPINIANVS libro nonodecimo Responsorum.

CVm arbor aut aliud nauis instrumentum, remouendi communis periculi causa de iectū est, contributio debet[g].

Si perit scapha cum mercibus causa leuandæ nauis extractis, habet locum contributio: secus si nauis pereat, & scapha salua remaneat. Bartolus.

IIII. CALLISTRATVS libro secundo Quæstionum.

NAuis onustę leuādę causa, quia ītrare flumen vel portū non potuerat cum onere, si quędā merces in scapham traiectę sunt, ne aut extra flumē periclitetur, aut in ipso ostio vel portu: eáque scapha summersa est: ratio haberi debet ĭter eos, qui in naue merces saluas habent, cū his, qui in scapha perdiderūt, perinde* tā quā si iactura facta esset. ídque Sabin⁹ quoque libro secūdo responsorum ꝓbat. Cōtra[h], si scapha cū ptē merciū salua est, nauis periit: ratio haberi non debet eorū, qui ĭnaue[i] perdiderūt: quia iactus[k] in tributum naue salua venit[l].

Iactantibus fit contributio ex mercibus recuperatis ex naue postea perempta: sed recuperantes ex iactu in naue non contribuunt. Bartolus.

℣ Sed si nauis, quę ĭ tempestate iactu merciū vni⁹ mercatoris leuata est, in alio loco summersa est: & aliquorū[m] mercatorum merces ꝓ vrinatores[n] extractę

Nauis.] CASVS. Pluribus habentibus merces in vna naui: cum nauis portum cum tanto onere intrare non poterat, merces vnius in scaphas traiectæ sunt, & scapha submersa est. an illi qui sūt in naui, conferre debeant, quęritur. Et dicitur, quòd sic: & hoc in prima. econtrario collationi locus non erit. & hoc ī secūda. [SED SI NAVIS.] Si iactu facto nauis in alio loco cum aliis mercibus submersa est, & per vrinatores recuperatæ sunt aliquæ ex his, an conferre debeāt ei qui iactū fecit causa nauis leuādę, quęrit. Et dicit, ꝙ sic: & hoc in prima. Sed si ille qui iactū fecit, merces suas recuperauit: non cōferet aliis quorū merces ī naui perierūt. & hoc ī secūda. Casum. §. cū autē. dic vt. ī. in glo. Viuian⁹.

Flo. proinde

Vrinatores dicūtur natatores subaquatiles. Buda⁹ ē. eod. l. 2. quos ita Latinè dici volunt ab vrina cum in aquam mergitur.

a *Sūt hæc.* quíq; facit quęstiões, quas soluit: licet nō per ordinē.

b *Oporteat.* prima quæstio.

c *Et si quidem.* supple fuit quæsitum, an pro his sit facienda collatio. Et sic est secunda quæstio.

d *Portio.* id est, an pro rerum æstimatione, an pro pondere. & hęc est tertia quæstio.

e *Pro liberis.* id est, ꝓ liberis hominibus. & hæc est quarta quęstio.

f *Et qua actione.* quinta quæstio. Accursius.

g *Placuit.* responsio primæ quæstionis.

h *Ob seruatas.* aliàs, ob seruare: & aliàs, obseruatas, & tunc duę sunt partes.

i *Esse.* quia nauē habet saluam: vt in prin. huius. l. notatur.

k *Iacturæ.* respōsio tertiæ quæstionis, per quā & secūda soluitur: sed tamē & ipsa postea specialiter soluitur.

l *Rerum.* quæ saluæ sunt, & quę amissæ sūt: vt. j. ea. l. §. portio.

m *Corporum.* respōsio quartę. & facit. ē. si quapau. se. di. l. ex hac. & de his qui deie. l. fina.

n *Ex conducto.* respō sio quintæ. sed ī prī. l. dixit dominos ex locato. Sed dic, vt ibi not. Ac.

o *Agitatum est.* reassumit secundam quæstionem, vt eā soluat.

p *Anulorum.* forte in digitis delatorum.

q *Cōferret.* ad comedē dū ex cōsuetudine. forte etiam cogi posset ex hac lege. & sic forte illud diuinum intelligit: omnia sūt cōmunia: id est cōmunicāda tēpore necessitatis: vt hic.

r *Si nauis.* & sic cū rebus, quæ in ea erant.

s *Cōferendū.* quia nec volūtate aliorū amisit: nec etiā se voléte: aliàs secus esset: vt. ē. eo. §. æquissimū. Accursius.

t *Quæ salua sunt.* vt. ē. ea. l. §. iacturæ.

u *Nō lucri.* æstimātur enim quāti emptę sunt, nō quātū valēt nūc: arg. cōtra. ē. de eo quod cer. lo. l. ij. ī fi. Sed quid si nūc minꝰ valēt quàm tūc, quādo emptę fuerūt? forte secūdum prę sens tēpus ēstimātur: vt arg. ē. de leg. & senatusc. l. nulla. Accur.

x *Rebus.* scilicet saluis.

y *Venire possint.* tempore peremptionis.

z *Qui in mari.* non iactus causa.

a *Perierint.* non sponte.

b *Præcipitauerint.* vel etiam à prædonibus rapti fuerint: vt supra, ea. l. §. quod vero.

c *Nō sit.* vt quia merces suę aliis obligatę sunt. Vel dic, ꝙ nihil habet nunc: habuit tamen tempore iactus: aliàs nullo modo tenetur

e *Collatio.* & facit. ē. commo. l. in commodato. §. fin. & l. si rem mihi. in prin. Accur.

f *Res autem.* quia pro derelicto: vt hic, & ī. e. qui leuandæ. & inst. de rerum diui. §. fi. nisi ex qualitate iactus contra prę sumatur: vt quia librum apertum proiecit: vt. j. de furt. falsus. §. si iactum. & est ratio primæ præsumptionis, vt non videatur pro derelicto haberi, quia nemo suam pecuniā præsumitur iactare: vt. j. de proba. l. cum de indebito. §. j. & ī. de dam. infec. l. si finita. §. si quis metu. Accursius.

g *Contributio debetur.* scilicet in duobus casibus: quando, scilicet cō senserunt vectores, & quando iusto metu fuerunt deiecta: vt. ē. eo. l. ij. §. si conseruatis. & ī. eo. amissæ. §. arbore.

h *Contra.* id est, econtrario.

i *In naue.* scilicet exonerata.

k *Iactus.* scilicet factus. Accursius.

l *Venit.* hi autem qui in naui erant, salua naue nihil proiecerūt, cum simul cum naue perierunt.

m *Aliquorum.* quorum merces per iactum fuerunt saluæ.

n *Per vrinatores.* id est, natatores. vel dic, id est, per eos qui ita subtiliter

BIU Cujas

subtiliter perpendunt & vident sub aqua sicut medicus per vrinã perpendit ægritudinem. Sed si nihil recuperauerunt: quare non habent nego.gest.actionem illi qui primo proiecerunt: & vtiliter inceperunt: licet effectum non habuerit: vt supra, de neg.gest. sed an vltro. §.j. Respon. immo tenetur: sed tantum de his quæ habebat in naui, si illa perdidit sine dolo & culpa sua: vnde quasi debitor specie liberatur: vt infra, de verb.oblig.l. si ex legati. licet sit actio personalis, vnde liberari nõ videbãtur: vt. C. si cer.pe.l. incendium. quæ est contra. Accursius. *ADDITIO.* Dic, quòd non est contra: quia ibi loquitur, quando quis teneret ad quãtitatem simpliciter. Sed quando quis teneretur ad quantitatem respectu speciei, vt est in casu nostro: quia ille qui tenetur ad contributionem damni, tenetur respectu merciũ, seu specierum, quas habet saluas: & perempta specie liberatur: vt. l. electio. §. si ideo. supra, de noxa. & .l. in naue. infra, loca. secundum Bal. hic.

*Flo. sua

a *Seruauerunt.* tempore primi iactus: licet postea perierunt.

b *Iactum fecit.* causa leuandæ nauis.

c *Eorum enim.* scilicet qui res amisérũt in naue submersa.

d *Cum autẽ.* Tria quæruntur hic. Primo, si dãnum est datum in mercibus, quæ remanserũt in naui, qualiter pro his cõferatur. & dicitur, q̃ præsenti pretio rerum. & hoc vsque ad ver. illum, potest tamen &c. Secundo, an eis conferatur ratione talis damni: in quo distinguitur: vt si damnum sit datũ in illis mercibus, quæ remãserunt in naui, ratione loci mali in quo erant res in naui: tunc ei non conferatur. si ratione asperginis, sic. & hoc dicit vsque illuc: sed distinctio &c. & etiam in fi. ibi, sed hic videamus &c. Tertio quæritur, si quis dãnum habeat in mercibus, & oporteat eum conferre: an debeat duplici grauamine grauari, siue sit maius damnum, siue collatio. ad vtrumque dicit quòd non: sed deducto damno conferat de resi. duo. quod poterat intelligi per primum casum. Accursius.

*Flo. iacta nudatis

e *Duplici.* non enim debet addi afflicto afflictio: vt hic, &. j. eo. l. quid ergo. & infra, de do. præle. l. penul. & supra, de offic. præsi. l. diuus. & in decre. vij. q. j. cum percussio.

f *Deteriores factæ sunt.* scilicet quocunque modo, siue propter malum locum vbi positæ fuerunt, siue aspergine: sed tamen postea distinguit. nam confert vterque pretio præsenti rerum: sed primo non confertur, secundo sic: vt in fi. huius. l. Et not. quòd in hoc primo casu loquitur, quando ad minus erant tres: in fine autem vbi distinguitur, ibi, sed distinctio &c. erant duo tantum, inter quos de collatione tractabatur.

g *Vicenum.* id est, vicenorum. syncopatum enim est. hoc est. xx. &. xx. sic & in authen. vt liber. de cætero. §. si quis autem. coll. vj.

h *Pro. xx.* scilicet tantum. & sic quodammodo videtur ei conferri: quia propter damnum minus ab eo exigitur.

i *Potest tamen dici.* non reprobando quod dictum est: sed addendo. nam supra, dixit esse conferendum præsenti pretio. hic autem incipit distinguere an cõferatur ei cui merces deteriores factę sunt, data mercede: rationẽ haberi debere eius, cuius merces in nauigatione leuãdę nauis causa iactæ sunt, ab his, qui postea suas* per vrinatores seruauerunt[a]: Sabinus æquè respõdit. Eorũ verò, qui ita seruauerũt, inuicẽ rationẽ haberi nõ debere ab eo, qui in nauigatione iactum fecit[b], si quædam ex his mercibus per vrinatores extractæ sunt. eorum enim[c] merces non possunt videri seruandę nauis causa iactæ esse, quæ periit.

Pro rebus deterioratis præsente pretio fit collatio iactantibus: ipsis vero deterioratis ratione loci, non confertur: sed si ratione aspersionis, ipsis confertur, & conferunt dãno deducto, siue plus siue minus sit in damno, quàm in collatione. Bartolus.

¶ Cum autem[d] iactus de naue factus est, & alicuius res, quæ in naue remãserunt, deteriores factæ sunt: videndũ [est,] an conferre cogendus sit: quia nõ debet duplici[e] damno onerari, & collationis, & q̃ res deteriores factę sunt[f]. Sed defendẽdũ est, hũc cõferre debere pretio præsente rerũ. Itaq;, verbi gratia, si vicenũ[g] merces duorũ fuerint, & alterius aspergine decem esse cœperint: ille, cuius res integræ sunt, pro viginti[h] conferat: hic pro decem. Potest tamen dici[i] etiã illa sententia, distinguentibus nobis, deteriores ex qua causa factæ sunt, id est, vtrum propter iacturã inundatis* rebus dãnũ secutũ est: [k] an verò alia ex causa: veluti q̃ alicubi iacebãt merces in angulo aliquo, & vnda penetrauit. [l] tunc enim[m] cõferre debebit. [n] an ex priore causa, [o] collationis onerati nõ debet: [p] quia iactus etiã hũc lęsit? Adhuc[q] nũquid & si[r] aspergine propter iactũ res deteriores factæ sunt? Sed distinctio subtilior adhibenda est, [s]* an plus sit in dãno, an in collatione? verbi gratia, hæ res[t] viginti fuerũt: & collatio[u] quidẽ facit decẽ[x], dãnũ autem duo. deducto[y] hoc, quod dãnum[z] passus est, reliquum[a] cõferre debeat? Quid ergo si plus in dãno erit, quàm in collatione? vtputa decem aureis res deteriores factæ sunt: duo autem collationis sũt? Indubitatè vtrũque[b] onus pati nõ debet. Sed hic videam[c], nũ & ipsi conferri* oporteat. Quid enim ĩteresset, [c] iactatas res meas amiserim, an inũdatas* deteriores habere cœperim? Nam sicut ei, qui perdiderit, subuenitur: ita & ei subueniri oportet, qui deteriores propter iactum res habere cœperit. Hæc ita Papirius Fronto respondit.

v. HERMOGENIANVS libro secundo iuris Epitomarum.

AMissę nauis dãnũ, collationis consortio non sarcitur per eos, qui merces suas [ex] naufragio liberauerũt. Nã huius[d] æquitatem tũc admitti plàcuit, cum iactus remedio cæteris in communi periculo salua naui[e] consultum est. Arbore cæsa, cilior esset cõputatio: vt pote cũ dãnum quod dedit aspergo, ab omnibus de naui debeat resarciri pro rata portione: ergo & ab illo qui proiecit merces. Vnde pro ea parte damni aspersionis, q̃ proiicientem contingit, fiet compensatio inter eum qui proiecit, & alium cui res inundatæ remanserunt: sed vbi sunt duo tantum, seruatur quod hic dicitur.

k *Secutum est.* quod appellamus damnum aspersionis.

l *Penetrauit.* hoc appellamus damnum propter locum.

m *Tunc enim.* scilicet quando propter locum.

n *Cõferre debebit.* s. alij præsenti pretio rerũ, alius autẽ nõ sibi. Ac.

o *Priore causa.* id est, aspersionis.

p *Nõ debet.* sita, q̃ sibi nõ cõferatur. nã inuicẽ cõferent: vt hic, & ĩ fine huius. l. vel reuocat in dubiũ q̃d dixit.

q *Adhuc.* alias, nunquid adhuc. & est Pisana litera.

q *Adhuc.* sed nũquid conferet? Respon. sic.

r *Et si.* id est, quãuis &c. Vel lege plane, & adhuc scilicet debet cõferre. etsi, id est, quãuis &c. sed prima lectio est secundum Pisanam litteram, vbi est nunquid, &c.

s *Adhibenda est.* in determinatione prædictæ quæstionis. & dicas esse duos mercatores, & quilibet habet merces xx. vnus proiecit omnes, alius passus est dãnum in duobus. & sic remanent. xviij. pro his ergo conferet: & sic detrahuntur duo, vt pro eis nõ fiat collatio. & econtra si plus fuit dãnum: vt quia alter proiecit tantum quatuor. & sic debet conferre duo. istius autem merces deterioratæ sunt in x. nam confert ad prædicta quatuor proiecta tanquam pro. x. quæ sibi remanserunt. & sic pro. x. in quibus est deterioratio, non cõfert: sed deducuntur. vnde cum aliàs erat collaturus duo, nunc cõferet vnum tãtum. an autem ecõtra sibi cõferatur? Dicit q̃ sic, si damnum est ratione aspersionis vt in fi. non si ratione loci: & hoc vbi rãtum fuerunt duo: aliàs difficilior esset cõputatio: vt pote cũ dãnum quod dedit aspergo, ab omnibus de naui debeat resarciri pro rata portione: ergo & ab illo qui proiecit merces. Vnde pro ea parte damni aspersionis, q̃ proiicientem contingit, fiet compensatio inter eum qui proiecit, & alium cui res inundatæ remanserunt: sed vbi sunt duo tantum, seruatur quod hic dicitur.

t *Hæres.* scilicet deterioratæ. Accursius.

u *Collatio.* rerum amissarum. Ioan.

x *Facit decem.* quia alius tot proiecit.

y *Deducto.* s. p̃ rata: vt. ff. e. l. ij. j. respõ. nõ q̃ extrahat ĩtegra duo.

z *Damnum.* quod dedit aspergo. Ioan. idem dico si locus.

a *Reliquum.* id est pro reliquo: vt pro. xviij.

b *Vtrumque.* vt diximus supra, ea. l. §. cum autem.

c *Interest.* Not. nil interesse quid ex æquipollentibus fiat: vt infra, de leg. ij. l. fideicommissa. §. si cui.

Missa.] CASVS. Mercibus plurium mercatorum in naui positis, nauis naufragium passa est. merces recuperatæ sunt. an cõferri debeat domino nauis, quæritur. Et dicitur q̃ nõ, quia tantum habet locum collatio, cum iactatio fit gratia communis periculi euitãdi: & nauis salua est. [ARBORE.] De voluntate eorũ quorũ merces erãt delatę ĩ naui, ĩstrumẽtũ nauis cassum est. nũquid tenebũtur cõferre magistro nauis, quęrit. Et dicit q̃ sic.

d *Huius.* scilicet, collationis.

e *Salua naui.* vt supra. l. proxi. §. sed si nauis.

BIU Cujas

a *Locum.* in duobus casibus: vt supra, eo. l. ij. §. si conseruatis.

Nauis.] CASVS. Instrumentis nauis fulmine deustis, an domini mercium conferant magistro ad comparandum instrumenta, quæritur. Et dicitur, quòd nó: quia talis sumptus magis factus est gratia nauis reparandæ, quàm mercis saluandę. Viuianus.

b *Deustis.* quoddam enim fulmen vrit, quoddam afflat, quoddam diruit. Accursius.

c *Hipponem.* a nomẽ loci.

d *Tumultuariis.* b id est in auxilium contra tumultum & impetum maris quæsitis.

e *Hostiam.* nomen alterius loci.

f *Nautæ.* i. magistro.

g *Nauis.* & ita rẽ suã egit: quare non agit: vt j. de pecu. sed si damnum. §. sed & si à se. & supra, de neg. gest. si pupilli. §. si quis ita.

Cum.] CASVS. Si nauis ad saxũ collisa sit: quod quis seruauit de suo, hoc sibi habebit. Viuianus.

h *Cum depressa.* id est submersa sub aqua: deiecta vero in terrã: & sic perit, vel quasi: vnde non confertur: vt hic, & supra, eo. l. nauis. §. sed & si nauis.

Vi leuandæ.] CASVS. Iactu facto leuándę nauis causa, quod proiectum est, eius erit cuius & ante proiectionem: cum pro derelicto non habeat: sicut est cũ quis onere pressus partẽ onerís in via dimisit. Viuian.

i *Habẽt.* vt hic, & instituit. de rerum diui. §. si. Sed contra. j. de furt. l. fallus. §. si iactum. Sed modum proiiciendi attendes: vt dixi supra. e. l. ij. §. fin. Accursius.

Deprecatio.] CASVS. Quidam cũ nauis eius naufragium passa esset, à piratis cuiusdam insulæ est occupata: conquestus est imperatori. Imperator dicit, licet dominus sum mundi, volo tamen ꝙ consuetudo illius terræ seruetur: vt seruetur lex nautarum Rhodi insulæ: dum tamen legi nõ sit contraria.

k *Deprecatio.* * quidã habent pro lege, & alij sub lege præcedenti. §. Volusius. Et nota, quòd duobus modis legitur, secundum vnum modum est argu. pro consuetudine quòd legi deroget. Accursius.

l *Facientes.* id est, patientes.

m *Cyclades.* insula est Italię. & dicebãt forte, ꝙ si aliqua bona caperent Italici naufragorũ, eorum essent, per legem Rhod. de iac.

n *Mundi dominus.* scilicet sum.

o *Maris.* id est, eorum qui per mare vadunt, & rerum ipsorum.

p *Nauticis præscripta est, iudicetur.* id est iudicando seruetur, adeo vt nulla lex possit aduersari consuetudini nautarum: vt quidam dicunt: vt arg. in authen. de vsu. nauticis. coll. ix. sed male. Tu ergo dic, quòd lex prædicta seruetur scilicet, nautica. & consuetudo eorum in illis tantum in quibus non contradicunt nostræ leges. nam bona naufragorum eis restituenda sunt: vt supra, eo. l. qui leuandæ. in princi. & infra, de incen. rui. nau. l. fi. j. respõ. Acc.

vt nauis cum mercibus liberari possit, æquitas contributionis habebit locum a.

Non fit collatio pro impensis quæ ad instruendam nauem factæ sunt. Bartolus.

VI. IVLIANVS libro octagesimo sexto Digestorum.

NAuis aduersa tempestate depressa, ictu fulminis deustis b armamentis, & arbore, & antemna, Hipponẽ c delata est: ibíque tumultuariis d armamentis ad præsens comparatis, Hostiam e nauigauit: & onus integrum pertulit. Quæsitum est, an hi, quorũ onus fuit, nautæ f pro damno conferre debeant? Respondit, non debere. Hic enim sumptus instruendæ magis nauis, g quam conseruandarum mercium gratia factus est.

VII. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni Digestorum.

CVm depressa h nauis, aut deiecta esset: quod quisq; ex ea suum seruasset, sibi seruare respondit, tãquã ex incendio.

Iactata in dubio non videntur haberi pro derelicto, nisi ex modo iactus aliud præsumatur. hoc dicit cum glo. Bartolus.

VIII. IVLIANVS libro secundo ex Minicio.

QVi leuandæ nauis gratia res aliquas proiiciunt: non hãc mentem habent, i vt eas pro derelicto habeant: quippe, si inuenerint eas, ablaturos: & si suspicati fuerint in quem locum eiectæ sunt, requisituros: vt perĩde sit, * ac si quis onere pressus in viam rem abiecerit, mox cum aliis reuersurus, vt eandem auferret.

Valet consuetudo, cui lex non aduersatur. Baldus.

IX. VOLVSIVS Mæcianus ex lege Rhodia.

Ἀξίωσις Εὐδαίμονος Νικομηδέως πρὸς Ἀντωνῖνον βασιλέα. Κύριε βασιλεῦ Ἀντωνῖνε, ναυφράγιον ποιησάντες ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, Διοσπάγμῳ ὑπὸ τῶν ἀνομοσίων τῶν τὰς κυκλάδας νήσους οἰκούντων. Ἀντωνῖνος εἶπεν· Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης. Τοῦ νόμου τῶν ῥοδίων κρινέσθω τὰ ναυτικὰ ἐν οἷς μήτις τῶν ὑμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιοῦται. τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ὁ θειότατος Αὔγουστος ἔκρινεν. [id est,

DEprecatio k† Eudæmonis Nicomediensis ad Antoninum imperatorem. Domine imperator Antonine, naufragium ĩ Italia facientes l direpti sum' à publicanis* Cyclades m insulas habitantibus. Respondit Antonin' Eudæmoni: Ego† quidem mundi dominus n: lex autem maris o. Lege id Rhodia, quæ de rebus nauticis prę scripta est, iudicetur p: quatenꝰ nulla ei nostrarum legum aduersatur. Hoc idem diuus quoque Augustus iudicauit.]

Ad pensionem consequendam sufficit impositũ esse ĩ nauim: nisi aliud actũ sit. Bar.

X. LABEO libro primo Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI vehenda mãcipia conduxisti: ꝓ eo mãcipio, quod ĩ naue mortuũ est, vectura tibi non debetur q. Paulus. Immò quęritur, quid actũ est, vtrũ vt ꝓ his qui ĩpositi, an ꝓ his qui deportati essent, merces daret? Quòd si hoc apparere non potuerit: satis erit pro nauta, si probauerit impositum esse mancipiũ r.

Casus superueniens excusat à pœna præcedentis culpæ, vbi actio nata non poterat intentari. Bartolus.

ſ Si ea conditione nauem conduxisti, vt [in] ea merces tuę portarentur: eásq; merces nulla nauta necessitate coactus, ĩ nauem deteriorem (cũ id sciret te fieri nolle) transtulit: & merces tuæ cũ ea naue perierũt, ĩ qua nouissimè vectæ sunt: habes ex conducto [&] locato cũ priore nauta actionẽ t. Paulus. Immò contra, si modò ea nauigatione vtraq; nauis periit: cũ id sine dolo u & culpa nautarũ factũ esset.

Difficultas superueniẽs, excusat à pœna. B.

Si vehẽda.] CASVS. Conduxi nauem, & imposui mancipia. vnũ decessit. an vectura eiꝰ debeatur, quæritur. Et dicunt quidam indistincte, quòd non. Alius distinguit dicens referre quid actum erat: quia si conueni quidem mercedẽ dare pro his quæ † imposita essent, teneor. Si verò non conueni, nec imposui nisi mille. an ad integram mercedẽ teneri debeã, quæritur. Et dicit quidam indistincte, quòd sic. Alius dicit, secundum quòd conuenit inter nos. Viuianus.

† *Alcia. li.* *Disp. uc. 2. c.* *nobis Græcis.* *in dubio probabit cã hãc legẽ nauta mancipium meũ reposuit. tu illũ videto.* *publicis seruis.* *Habemus hic text. qđ ta in deteriori naui po iperator est dominus to tius mundi.* *cõcor. text. ĩ apibus.* *per Bar. ĩ. l. 1. §. p hãc.* *à Zenone.* *C. de quæst:* *dri. præ* *script.*

q *Nõ debetur.* nec etiã pro infante in naue nato: vt infra, loca. sed ad des. §. si quis ad mulierem.

r *Mãcipiũ.* cũ per eũ nõ remaneat: vt arg. j. loca. qui operas. Acc.

ſ *Si ea conditione.* portarentur ad aliquem locum.

t *Actionem.* quia culpa præcessit casum: vt. ŝ. cõmoda. si vt certo. §. sed interdum. &. j. locati. item quęritur. §. si nauicularius. Acc.

u *Dolo & culpa.* adhibita in perdendo. fuit tamen adhibita in mutatione. Et nota, quòd hoc videtur cõtra Ioan. qui dicit quem teneri de casu post moram, erat vel non erat res peritura penes actorem: vt infra, de lega. j. cum res. in fi. Sed dic esse aliud cum quis est in mora: & aliud cum in culpa. Accursius.

BIU Cujas

a *Publicè*. id est, à publicis personis: vt supra, si quis cau. l. ij. §. fi. & supra, de pigne. actio. l. fin. §. fin. Accursius.
b *Prohibitus fuerit*. subaudi, & ideo perit nauis. vt cõueniat cum prædictis. nec enim tenetur nauta.
c *Erit*. scilicet vt non teneatur in pœna quam promisit.
d *Conduxisset*. scilicet merces vehendas. Acc.
e *Exposuisset*. scilicet magister.
f *Speraret*. & sup. differret, dum veniret bonum tempus.
g *Idẽ iuris*. scilicet vt non teneatur.
h *Idem dicemus*. scilicet vt non teneatur ad pœnam: quod hic est speciale: sicut & circa iudicia: vt supra, si quis cautio. l. ij. fere per totum. & circa libertatẽ relictam si seruiret per annum: & infra, de statu libe. l. cum hæres. §. Stichus. aliàs difficultas vel impossibilitas talis ad incommodum pertinet promissoris: vt infra, de verbo. oblig. l. continuus. §. illud. His tamẽ tribus casibus tenetur ad hoc vt remittat mercedem, vel reddat: vt. j. loca. si vno. §. item cum. Accursius.
i *Duorum milium*. scilicet capacem: & ponitur pro vna parte: vt paterfamilias.
k *Auersione*. i. quicquid eueniret: siue ferret duo milia, siue minus. Accursius.
l *Portasti*. id est, imposuisti. Sed quid si simpliciter nauem conduxerit: & dubiũ est quid senserit? Potest dici, ꝓ impositis tantum: vt supra, in princip. l. Et nota per hanc legẽ, quòd reprehenditur qui indistincte loquitur: vt in. j. respon. &. §. j. &. §. fin. huius legis.

* *Flo. cogitationis*

* *Flo. duo mil.*

† *Vide in hunc locum Ant. Aug. lib 3. cap. 6.*

ꝟ Idem iuris erit, si prior nauta publicè[a] retẽtus, nauigare cum tuis mercibus prohibitus fuerit[b]. ꝟ Idem iuris erit[c], [si] cùm ea conditione à te conduxisset[d], vt certam pœnã tibi præstaret, nisi ante constitutum diẽ merces tuas eò loci exposuisset[e], in quem deuehendas eas merces locasset, nec per eũ staret quò minus remissa sibi ea pœnam speraret[f]. Idem iuris[g] in eodem genere cognitionis * obseruabimus, si probatum fuerit, nautam morbo impeditum nauigare non potuisse. Idem dicemus[h], si nauis eius vitium fecerit, sine dolo & culpa eius.

Si mensura refertur ad lignum, sufficit ligni capacitas: si refertur ad onus, inspicitur mensura ponderis. Bartolus.

ꝟ Si conduxisti nauem amphorarum duorum * milium[i], & ibi amphoras portasti: pro duobus milibus amphorarum pretium debes. Paulus. Immò si auersione[k] † nauis conducta est: pro duobus milibus debetur merces. si pro numero impositarum amphorarum merces constituta est: contra se habet. nam pro tot amphoris pretium debes, quot portasti[l].

DE INSTITORIA actione.

TITVLVS III.

Dominus ex testamento institoris obligatur: item agit, si eius seruus est institor, non aliàs, nisi cessa actione, vel in subsidium. Bartolus.

I. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Edictum.

DE INSTITORIA actione.

Vidimus de nauium præpositione: nũc de præpositione circa negotia. Accursius.

a *Adde de æquitate quando sit præferenda rigori: & quando nõ: Spec. ti. de offi. om. in. §. 6. versic. item si. & versi. generaliter. & quid sit æquitas: per Bald. in. c. ad hæc. 7. col. de pace iura. fir. in vsibus feudorum.*

[Æ]Equum.]C ASVS. Negotiationi meæ præposui negotiatorem, qui institor appellatur, vel institutus. si quis cũ eo contrahat, obligor ei ex contractu eius institoris. quæritur, an cum eo ego agere possim? Distinguitur: aut præposui liberum, aut seruum: & aut proprium, aut alienum. si proprium, agam. si alienum, agam aduersus dominum, vt cedat mihi actio. si liberum, idem. sed tunc demum mandati aduersus contrahentes agere potero, si dominus vel liber soluendo non est. Viuianus.

m *Ita etiam*. quia ex qua persona &c. sic & infra, de reg. iur. l. ex qua persona. Item not. a prætorem æquitatem seruare: vt supra, de edendo. l. prætor. §. j. & de procura. l. seruum. §. æquum.
n *Deficiet*. aliàs, actione deficiente. Accursius.
o *Poterit*. pro cedenda actione: vt supra, de exer. l. si cum. §. j. sed & in plus possunt conueniri, si fuerint in culpa in contrahendo, si modo sint soluendo.
p *Negotiorum*. quando siue mãdato liber vel seruus gessit, quod per institorem gerere solebamus, vel dic, quòd gestor negotiorum præposuit: vt infra, eod. l. sed & si quis. in prin.
q *Cum eo*. scilicet, institore.
r *Eo nomine*. dabitur actio.
s *Non potest*. id est si soluendo non sint institores. sic & supra, de eo per quem fac. est. l. fi. j. respon. & infra, de præto. stipul. in omnibus. Et est speciale, quòd per liberum hominẽ actio quæratur. aliàs enim contra: vt supra, de exer. l. j. §. sed ex contrario. & [illegible] infra, de adquirẽ. poss. [illegible] l. possessio quoque. §. [illegible] & si possessio. &. C. per quas perso. nob. adquiri. l. j. Accursius.

A

B

C

D

[E]Equum prætori visum est, sicut commoda sentimus ex actu * institorũ: ita etiam[m] obligari nos ex cõtractibus ipsorum, & conueniri. sed non idem facit circa eum, qui institorem præposuit, vt experiri possit. Sed si quidem seruũ proprium institorem habuit, potest esse securus adquisitis sibi actionibus. Si autem vel alienum seruum, vel etiam hominem liberum, actione deficietur[n]: ipsum tamen institorem, vel dominum eius conuenire poterit[o], vel mandati, vel negotiorum[p] gestorum. Marcellus autem ait, debere dari actionem ei, qui institorem præposuit, in eos qui cum eo[q] cõtraxerint,

II. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

EO nomine[r], quo institor contraxit: si modò aliter rẽ suam seruare non potest[s].

Institor est ille qui alicui negotiationi quæstuariæ præponitur, etiam certo loco non designato. Et obligat dominum cuiuscumque conditionis sit negotiatio quæstuaria. secus si certæ rei vel negotiationi non quæstuariæ præponitur. tunc enim magis procurator vocabitur. h. d. vsque ad. §. non tamen. l. cuicumque. Bartolus.

III. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Edictum.

INstitor appellatus est, ex eo, quòd negotio gerẽdo instet. Nec multum facit, tabernæ sit præpositus, an cuilibet alij negotiationi[t]:

IIII. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

* *Flo. duo mil.*

† *Vide in hunc locum Ant. Aug. lib 3. cap. 6.*

* *Flo. cogitationis*

Institor.]C ASVS. * Quid sit institor, dicit hæc. l. neque refert cui negotiationi sit præpositus. si ergo præpositus quis sit ad domos locandas, vel frumentum emendum, præponens tenebitur. Idem est, si præpositus sit ad pecunias fœnerandas: idem est, si ad cambium. Item si illi deseruit vestes sarcinãdas, vel vẽdendas, institores appellantur. Item ille factor. Item si tabernarius aliquẽ instituit ad merces cõparãdas, hic institor, dicitur. Item si quis quem præponat lauãdis corporib⁹ mortuis, & ille cadauera spoliet, tenetur institoria: licet furti & iniuriarum conueniri possit. Item si pistor aliquem præponat, vt certo loco panem vendat, & ille pecuniam accipiat, nec panem reddat, tenebit præponẽs. [*SED ET CVM.*] Fullo cum peregre esset ꝓfecturus, peritiori de institoribus stationem suam commisit tanquam procuratori, non tanquam institori. si ille contrahat, an teneri debeat fullo? Respon. quòd de illis vestimentis non tenetur, si vt procurator ad cõsumenda ea quæ in taberna erant, reliquit. Si vero vt institor, non solum institoria, sed et locato tenebit. [*NON TAMEN.*] Institor non indistincte eum obligat qui eũ præponit, sed tantum gratia eius rei ad quam præpositus est. si ergo præpositus est ad merces vendendas: tenebitur præponens, si aliter aliquis mutauit pecuniam ei prępposito ad emendum, & obligat præponentem institoria. Idem est, si præpositus fuit ad soluendam pensionem tabernæ, & mutuum accepit: nisi præponens vetuerit ei mutuari. Idem est, si præpositus est ad oleum emendum: & oleum mutuum accepit. Si vero cum vendidit oleum, anulum nomine arræ accepit, nec restituerit, dominus institoria tenebitur: nisi actum fuerit vt pecuniæ nomine arram accipiat. Idem est, si pignora accepit, quia pro pretio tenetur: nisi ille soluto pretio pignora reddat. Idem est, quòd fideiussori præponens tenetur. [*SI AB ALIO.*] Si institorem præposuisti, & decessisti hærede instituto: & hæres eundem instituat, id est, eodem vtatur: an debeat teneri? Dicitur, quòd sic. Idem est, si ante aditam hæreditatem quis contrahat cum eo, ne contrahens decipiatur. Sequentia clara sunt vsque ad. §. de quo. in. l. sed & si pupillus. Viuianus.

t *Negotiationi*. vt hic, & infra, eo. institor. dummodo non instat rebus peculiaribus: quia tunc locum habet tributoria: vt infra, eo. sed & si. §. si institoria. Accursius.

Cum

BIU Cujas

CVm interdum etiam ad homines honestos [a] adferant merces, & ibi vendant. Nec mutat causam actionis locus [b] vēdendi, emendíve: cum vtroque modo verum sit, institorem emisse, aut vendidisse.

V. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Edictum.

CVicumque igitur negotio præpositus sit, īstitor rectè appellabitur. Nam & Seruius libro primo ad Brutum ait, si quid cum insulario [c] gestum sit, vel [cum] eo quem quis ædificio pręposuit, vel frumēto coëmendo: insolidum eum teneri.

Labeo quoque scripsit, si quis pecuniis [d] fœnerandis, agris colendis mercaturis [e], redemptusíque [f] faciendis præposuerit, insolidum eum teneri. sed & si mensæ* habuerit quis seruum præpositum, nomine eius tenebitur. Sed etiam eos institores dicēdos placuit, quibus vestiarij, vel lintearij dant vestem circumferendam & distrahendam: quos vulgo circuitores [g]* appellamus. Sed & mulionēs [h] quis propriè institores appellet. Item fullonum, & sarcinatorum præpositus, stabularij quoque, loco institorum habendi sunt. Sed & si tabernarius seruum suū peregre mitteret ad merces cōparandas [i], & sibi mittendas: loco institoris habendum Labeo scripsit.

Idem ait: si libitinarius [k] (quē Græci νεκροθάπτην* vocant) seruum pollinctorem habuerit, íque mortuum spoliauerit: dandam in eum quasi institoriam actionem: quamuis & furti & iniuriarum actio [l] competeret.

Idem Labeo ait: Si quis pistor seruum suum solitus fuit in certum locum mittere ad panem vendendum: deinde is pecunia accepta præsenti, vt per dies singulos eis panem prēstaret, cōturbauerit [m]: dubitarinō oportet, quin si permisit ei ita dari summas, teneri debeat.

Sed & cum fullo [n] peregre proficiscens [quem] rogasset [o], vt discipulis suis, quibus tabernam instructam tradiderat, imperaret: post cuius profectionem vestimēta discipulus [p] accepisset [q], & fugisset: fullonē [r] non teneri, si quasi procurator fuerit relictus [s]. Sin verò quasi institor, teneri eū. Planè [t] si A firmauerit mihi, rectè me credere operariis suis: non institoria [u], sed ex locato tenebitur.

Dominus tenetur ex contractu institoris circa id ad quod præpositus est expressè vel tacite: nisi forte præpositioni repugnet. Bartolus.

Non tamen omne quod cum institore geritur, obligat eum, qui præposuit: sed ita, si eius rei gratia, cui præpositus fuerit, contractum est, id est, dumtaxat [x] ad id [ad] quod eū præposuit. Proinde si præposui [eum] ad mercium distractionem: tenebor nomine eius ex empto actione. Item si fortè ad B emendum eum pręposuero, tenebor dūtaxat ex vendito. Sed neque si ad emendum, & ille vendiderit: neque si ad vendēdum, & ille emerit: debebit* teneri: ídque Cassius probat. Sed si pecuniam quis crediderit institori ad emendas merces præposito: locus est institoriæ [y]. Idémque & si ad pensionē pro taberna exsoluendam. Quod ita verum puto, nisi prohibitus fuit mutuari. Si ei, quē ad vendendum emendúmve oleū præposui, mutuum oleum datum sit: dicendum erit institoriam locum habere. Item si C institor, cum oleum vendidisset, anulum arræ nomine acceperit, neque eum reddat: dominum institoria teneri. Nam eius rei [causa*,] in quam præpositus est, contractum est: nisi fortè mandatum ei fuit, præsenti pecunia vendere. Quare si fortè pignus institor ob pretium acceperit: institoriæ locus erit. Item fideiussori, qui pro institore interuenerit: institoria competit. Eius enim rei sequela [z] est.

Si institor præponatur à defuncto, obligatur hæres. si à legitimo administratore, obligatur ille, cuius negotia gerantur. si à procuratore, obligatur dominus & præponēs. idem in gestore ratihabitione secuta. Bar.

Si ab alio institor sit præpositus: is tamen decesserit, qui præposuit: & hæres ei extiterit, qui eodem institore vtatur: sine dubio teneri eū oportebit. Necnon si ante aditam hæreditatem cum eo contractum est: æquum est, [vel] ignoranti [a] dari institoriam actionē.

Sed & si procurator me [b], tutor, [vel] curator institorem præposuerit: dicēdum erit, veluti à me [b] præposito, dandam institoriam actionem.

VI. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

SEd & in ipsum procuratorē, si omnium rerum [c] procurator est, dari debebit institoria [actio.]

[a] *Vm interdum. Homines honestos.* vt si adferat fibulas ad pect⁹ vel acus. & sic supra, de peti. hære. & ancillarum. §. fina.

[b] *Locus.* ex differentia enim &c. vt. C. de tépo. in integ. resti. l. fi.

[c] *Vicumque. Insulario.* id est præposito ad refectionem insulæ. vel insulario id est, inquilino, qui præpositus erat domui cōducendæ. Accursius.

[d] *Pecuniis.* bene loquitur in plurali. nā si vni mutuationi, vel vni agro colendo præponatur: nō directa, sed vtilis competit: vt. C. eo. si mutuam. & infra, eod. in eum.

[e] *Mercaturis.* forte captiuorū: vt. C. de epis. audientia. l. j.

[f] *Redemptúrísque.* id est, cōductionibus reficiendarum domuum: vt supra, de rei vin. l. redemptores.

[g] *Circuitores.* qui circumeunt, sicut medici: vt infra, de excusa. tut. & cura. l. si duas. §. j.

[h] *Muliones.* id est, prę positos mulis locandis.

[i] *Merces comparādas.* puta agnos, vel pisces. Accursius.

[k] *Libitinarius.* qui habet lauellos, siue suas conchas vbi funera lauantur. Est enim libitina sepulchrum nobile vel nobilium: at subgradatum, sepulchrum infantiū, qui necdū. x. dies implessent, sandapila est: sed feretrum plebeiorum & damnatorum. pollicitores vel pollinctores sunt, de quibus subiicit, institui ad hoc vt funera morientium curent: quasi pollutorū vectores, & curatores, & vnctores.

[l] *Actio.* noxalis. Acc.

[m] *Conturbauerit.* ª id est, si non fecit quod conuenit. sic infra, de in rem ver. l. quidam fundum.

[n] *Sed & cum fullo.* pone casum vt expono literam.

[o] *Rogasset.* peritiorē discipulum. Accursius.

[p] *Discipulus.* ille peritior.

[q] *Accepisset.* scilicet ab aliquibus ad follien-dum. & dum. nam sic stationis semp gerebat officium, vt ipmenti se dominus.

[r] *Fullonem.* scilicet profectum.

[s] *Relictus.* ad consumendum ea quę dominus in taberna reliquerat: & vt ea consumenda cæteris suis condiscipulis imperaret: & ita dicerē dominū teneri de vestimētis quæ ipsi domino tradita erant: quia quod per se debuit custodire, alij imperito cōmisit. Nam electio mala in culpa est, nisi ponas imperandi, non etiá custodiendi res officium iniunctum procuratori: secus in his quæ post accepit hic discipulus, & cum eis fugit: quia non tenetur, vt hic.

[t] *Affirmauerit.* fullo proficiscens.

[u] *Institoria.* scilicet, tantum: nam quasi secū contraxisse videor: & ideo personaliter secum ago: vt infra, eod. si quis. in fi. & facit infra, man. si vero non remunerandi. §. si quis mandauerit: vt & supra, de minori. in causæ. §. in summa. in fin. §. Accursius.

[x] *Dumtaxat.* scilicet expressim, vel tacite, vt in sequelis: vt infra, eo. §. si ei. & infra, eod. l. in eum. §. seruus. & infra, quod cum eo. l. fi. &. ē. de exer. l. j. §. non autē.

[y] *Institoriæ.* cum per cōsequens ad hoc præpositus fuit: vt infra, ad Maced. sed Iulianus. §. interdum. aliàs contra: vt. C. de exerci. l. j.

[z] *Sequela.* not. cui aliquid conceditur, & ea quæ ex eo sequuntur, [b] vt infra, man. idē-que. §. idē Papinianus. & supra, commo. si vt certo. §. vsque. & infra, de lega. iij. prædiis. §. fi. Accursius.

[a] *Ignoranti.* maxime: vt infra, eod. si quis. §. eius. Accursius.

[b] *Ame.* nam horum factū, meum reputatur: vt hic, & infra, titu. j. l. iij. & supra, de exerci. l. j. §. magistrum. & infra, quod iussu. l. j. §. fin. Accursius.

[c] *Sed & in ipsū. Rerum.* maxime. nam ipse semper tenetur: vt supra, de dolo. l. sed si

causa, non est in Pan. Flo. & sub intelligitur Graco more. vide Ant. Aug. lib. 2. Emē. cap. 1.

Concor. glos. in. c. cū omne. 1. super verbo, cōtradixit. post mediū. in versi. itē procurator. extra de of fi. deleg.

Ad materiā literarū credentiæ: de quo p Bar. & Bal. hic. per Bar. plene in. l. Lucius. infra, de fideiusso.

Electio mala in culpa est.

Hal. debebo

BIU Cujas

ex dolo.§.penul. Vel dic,si omnium rerum, referri ad.§.superiorem:quasi tunc detur in me: & leges ita dãdam institoriam actionem,si omnium &c.& habeat liberam: vt supra,de procur.l.procurator cui.sed & in ipsum &c.

a *Sed & si quis.Cerens.* sine mandato.Accursius.

b *Præposuerit.* institorem. Accursius.

c *Erit.* vt infra,quod iussu.l.j.§.si ratum.

d *Fœmina.* vt supra, de exerc.l.j.§.parui.

e *Alienus.* vt supra, de exerci. l. j. §. magistrum.

f *Imputare.* not. imputandum ei qui minus perito se committit: vt supra, de arbi. idem.§. stari. & supra,de mino. cum mandato.§. fin. & C. de adquiren. possess. l.fin.§.j.

† *Bal.hic in lectura anti qua not.ar. istius lit. ra,quod mulier potest esse executrix testamẽti, sicut potest esse executrix inter viuos & ex iudicio.*

g *Nam & plerique. Puellásq;.* vt sic prouocent contrahentes: vt.&.C.de adulte. quæ adulterium.

h *Verũ. Auctoritate obligabitur.* vt hic:& infra, titu.j.l.iij. §. fina. & infra, quod iussu. l. j. §. si pupillus. Accursius.

i *Etenọ. Locupletior.* vt infra, eod. l. si quis mancipiis.§. Proculus. in fine.

Sed & si pupillus.] CASVS in prĩ.est planus.[DE QVO.] Præposui multos stationi meæ. scripsi in ostio stationis,quòd nullus contrahat cum vno eorum.perinde habendus est iste talis,ac si nõ præponeretur.claris autem literis debeo scribere.neque refert Græcis,an Latinis,dum tamen seruetur loci consuetudo.Si vero aliquis dicat se ignorare literas, vel quod scriptum est,nõ seruauerit: cum multi illud legisset:nõ est audiendus. Item illud quod scriptum est, perpetuo debet esse. alioquin si contrahatur cum eo, cum nondum erat propositum, tenetur institoria, scilicet quòd pro eo debeat teneri. vnde si ego scripsi,alius sustulit, vel literæ pluuia obfuscatæ sunt:dicẽdum est, eum qui præposuit teneri.Si vero institor,vt me deciperet,remouit: præponens de dolo institoris(nisi cõtrahẽs fuerit similiter doli particeps) tenetur. [CONQUẽ non POSSIT.] Si quẽ præsse allegare posui, & prohibui, ne aliquis cum eo contraheret,nisi de consilio Titij, vel nisi sub pignore:ad illam rem non teneor institoria,nisi obseruatum fuerit. sed si vna hora diei vetui contrahere cum eo quem præposui,alia

† *Not.secũdum Bald.* ignorãtiam eius, *quod publicè est*

De conditione personæ institoris nõ curatur:nec etiam præponentis: sed si est minor, administratoris auctoritas requiritur. Bar.

VII. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Edictum.

SEd & si quis meam rem gerens[a] præposuerit[b], & ratũ habuero:idem erit[c] dicendum. Parui autem refert,quis sit institor:masculus, an † fœmina[d]: liber,an seruus: proprius,vel alienus[e]. Item quisquis præposuit. Nam & si mulier præposuit,competet institoria[actio] exemplo exercitoriæ actionis. Et si mulier sit præposita, tenebitur etiam ipsa. Sed & si filiafamiliàs sit, vel ancilla præposita: competit institoria actio. Pupillus autem institor obligat eum, qui eum præposuit, institoria actione: quoniam sibi imputare[f] debet, qui eum præposuit.

VIII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

NAm & pleriq; pueros puel lásque[g] tabernis præponunt.

IX. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Edictum.

VErùm si ipse pupillus præposuerit: si quidem tutoris auctoritate[h], obligabitur.si minus, non.

X. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

EAtenus tamẽ dabitur in eũ actio, quatenus ex ea re locupletior[i] [factus] est.

XI. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Edictum.

SEd[&] si pupillus hæres extiterit ei, qui præposuerat, æquissimum erit pupillum teneri, quamdiu præpositus manet. Remouẽdus enim fuit à tutoribus,si nollẽt opera eius vti. Sed & si minor vigintiquinq; annis[k] erit, qui præposuit, auxilio ætatis vtetur, non sine causæ cognitione.

Qui præponit aliquem certo loco, videtur permittere cum eo contrahi:nisi contrarium literis publicè, & legitime proscribat: contra quam scripturã non cadit ignorantia,donec duret: secus si fuerit extincta:nisi dolus contrahentis adfuerit. hoc dicit vsque ad.§.conditio. Bartolus.

De quo † palam proscriptum fuerit, ne cum eo contrahatur: is præpositi loco nõ habetur[l]. Non enim permittendum erit cum [eo, quasi cum] institore cõtrahere. Sed si quis nolit cõtrahi,prohibeat. Cæterum qui præposuit, tenebitur ipsa præpositione[m]. Proscribere palam sic accipimus, claris literis: vt de* plano[u] rectè legi possit, ante tabernam scilicet, vel ante eum locum, in quo negotiatio exercetur: non in loco remoto, sed in euidenti. Literis, vtrum Græcis,an Latinis?Puto [fieri]secundum loci conditionem[o]: ne quis causari possit[p] ignorantiam literarum. Certè si quis dicat,ignorasse se literas, vel non obseruasse quod propositum erat, cum multi legerent, cúmque palam esset propositum: non audietur. Proscriptum autem perpetuò esse oportet. Cæterùm si per id tẽporis, quo propositum non erat, vel obscurata proscriptione,contractum sit:institoria locum habebit.Proinde si dominus quidem mercis proscripsisset,alius autem sustulit, aut vetustate, vel pluuia, vel quo simili contigit, ne proscriptum esset,vel non appareret[q]:dicẽdum[est]eum, qui præposuit,* teneri. Sed si ipse institor decipiendi mei causa detraxit, dolus ipsius præponenti nocere debet: nisi particeps[r] doli fuerit,qui contraxit.

Conditio & forma præpositionis institoris inspicitur. quæ si non seruatur, dominus non tenetur, nisi posit variatio imputari. Ange.

Conditio autem præpositionis seruanda est. Quid enim si certa lege, vel interuentu cuiusdam personę,vel sub pignore voluit cum eo contrahi, vel ad certam rem? Aequissimum erit id seruari[s], in quo præpositus est.

Proposito vno de cõtrariis, aliud cessat. item qui succumbit per actionem ineptam, recurrit ad aptam. Bartolus.

Item si plures habuit institores, vel cum omnibus simul cõtrahi voluit,vel cum vno solo.

A permisi,tertia vetui:dicitur,quòd quacumque hora contrahatur, propter variationem meã teneri debeo.& hoc in prima. Si vero in totum prohibeam,non teneor: quia neque præposui: quia hic magis loco custodis est, quàm institoris. & hoc in secunda. *INSTITORIA.*] Differentiam assignat inter tributoriam, & institoriã actionẽquia institoria in mercedominica consistit: tributoria in peculiari. Si ergo seruum tuum mercimeæ præposuisti, & cũ eo contraham: si agam contra te institoria,nõ agã tributoria. [SI A SERVO.] Habebas seruum ordinarium,& illius vicarium:conduxi operas vicarij ab ordinario: & eum mercimeæ præposui. tu eum deeo contraxisti emendo aliquid: an valeat emptio?Dicitur,quòd sic: & pro emptore vsucapies: licet non ciuiliter, sed naturaliter fuit obligatus.& hoc de rigore. de æquitate tamen tibi in me dabitur vtilis ex conducto de peculio ordinarij, vel de peculio vicarij:cui ei mandaui cum rẽ habeam & pretium. Vin.

B

C

D

k *Minor vigintiquinque.* puta adultus curatorem nõ habens. nam si habet, idem quòd in pupillo dicimus.v.C. de in integ. rest. mill. curatorem.

l *Loco non habetur.* tenetur tamen de peculio:vt infra,eod.si quis man.§.Proculus. & infra,de pecu. si quis seruum.§.etiam.

m *Ipsa præpositione.* vt hic, & infra, ad Macedoni.sed Iulianus.§.interdum. Accursius.

n *De plano.* id est à mira. Vel dic, id est sine alio subaudito intellectu: vt infra,de his quæ in testa. de len.l.j.& licit infra,de verb.significic.palam. Accursius.

o *Cõditionem.* scilicet eum debere proscribere: vt & infra, de verb. oblig.l.j.§.fina. & instit.de verbo.obliga.§. interdum.

p *Possit.* cum omnes fere sciant: vt infra,de iur. & fac. igno. l. nec supina. & l. regula.§.j. & hic subiicit. Arg.cõtra, supra, de pet.hær. sed & si.§.scire.

q *Appareret.* not.nõ interesse,an non sit: an obscure sit: vt hic,& ff. de interroga. act.de ætate.§. nihil interest.

r *Particeps.* non agit fraudis conscius: vt hic, & supra, de nego.gestis.ex facto.in fin. & supra, quod metus causa.l.metum.§.sed licet.

s *Seruari.* vt sine eius consilio nõ fiat quicquam: vt hic,& infra, de

BIU Cujas

de adquir.hære.l.si quis mihi bo.§.si coram.Arg. contra,infra,de admini.tu.quidam.§.j.& infra, de condit. & demon.l.filiæ suæ.j. respon.in fin.

a *Institoria teneri.* vt infra,eod.si quis mancipiis.§.Proculus.

b *Vetuit.* puta certis horis in die contrahat : certis non. Et not. contra variantes:vt infra,de lege com.si fundus.§.eleganter.ar.cõtra.j. de col. bo. nonnunquam. & dic, vt.ff. de procu.in causæ.

c *Decipi.* scilicet calliditate cõtrahentis. aliàs contra:vt infra,loca.item si.§.quemad.

d *Si institoria rectè.* quia in eam rem competebat in veritate:aliàs posset agi tributoria cum ex alia causa agit:vt infra, de exce. rei iudi. si mater.§. eadem. &.l.cũ quærit.& no. ex hoc.§. quòd quãdo sunt duo contraria, ad positionem vnius sequitur destructio alterius: vt supra, de procu.l. Pomponius.§.sed & is.& in auth.de manda. prin.§. neque autem.col.iij.& C.de fur.l.j.

e *Superest actio.* colligé ergo, quòd si quis inepta actioné proponat, amittit intentionem : sed aliam debet proponere melioré: vt hic,& infra, de libe.lega.Aurelius.§.fi. & supra, si men.fal.mo.dix. l.j.§.j. in fin. & not. ex hoc. §. quòd institoria in merce dominica: tributoria in merce peculiari dicitur:vt.j.tit.j.l. curatores. §. mercis. & inst.quod cũ eo.§.tributoria.&.§.institoria.

f *Si à seruo.* ordinario.Accursius.

g *Conduxero.* hic est primus contractus.

h *Fecero.* hic est secundus contractus scilicet mandati.

i *Vendiderit.* hic est tertius contractus.

k *Obligatus.* scilicet,ciuiliter : naturaliter tamen tenetur : vt supra, de condic. inde. si id quod.& infra.l.proxi.

l *Adeo.* valet emptio.

m *Possit.* quod scilicet,à seruo emit.Et sic not. quòd vsucapere possum pro emptore,licet nulla fuerit obligatio,nulla emptio,inspecto iure ciuili:vt infra,pro emp.l.ij.§.si à furioso.

n *Et ideo.* i.quia ex eo contractu de iure stricto neq; dominus, neque alius domino tenetur:& ideo vtilis institoria &c.

o *Dispensatoris.* s.ordinarij,qui mihi locauit operas vicarij sui.

p *Pretium quoque.* rem ergo habebat & pretiũ:quia nõ soluerat.

q *Poterit.* & ideo actione de in rem ver.teneris,secũdum quosdam.Tu dic contra:vt infra,de in rem verso.l.si res.in fi.&.l.nam si.quæ sunt contrariæ. sed actio ex conducto de peculio ordinarij datur: quia operas vicarij ab eo conduxit : vt vel præstet pretium de peculio:vel mandati de peculio vicarij : vel si non habet tantum in peculio,teneatur dominus vtili actione, ex eo contractu in subsidium:vt supra.e.l.j.in fi. &.l.ij.

Sed & si denuntiauit cui, ne cũ eo contraheret: non debet institoria teneri [a]. Nam & certam personam possumus prohibere contrahere, vel certum genus hominum, vel negotiatorum:vel certis hominibus permittere. Sed si aliàs cũ alio contrahi vetuit [b], continua variatione : danda est omnibus aduersus eum actio. Neque enim decipi [c] debent contrahentes. Sed si in totum prohibuit cum eo contrahi,præpositi loco nõ habetur: cum magis hic custodis sit loco,quam institoris.Ergo nec vendere mercẽ hic poterit, nec modicum quid ex taberna. ℣Si institoria rectè [d] actum est : tributoria ipso iure locum non habet. Neque enim potest habere locum tributoria in merce dominica. Quòd si non fuit institor dominicæ mercis : tributoria superest actio [e].

Tenetur præponens, licet inter contrahentem & institorem non cadat obligatio: & dominus serui tenetur præponenti de peculio. Bartolus.

℣Si à seruo [f] tuo operas vicarij eius conduxero [g], & eum merci meæ institorem fecero [h], ísque tibi mercem vendiderit [i]:emptio est. Nam cum dominus à seruo emit, est emptio: licet non sit dominus obligatus [k] [iure ciuili:] vsque adeo [l], vt etiam pro emptore & possidere, & vsucapere dominus possit [m].

XII. IVLIANVS libro vndecimo Digestorum.

ET ideo [n] vtilis institoria actio aduersus me tibi competet: mihi verò aduersus te, vel de peculio dispensatoris [o], si ex conducto agere velim:vel de peculio vicarij, quòd ei mercem vendendam mandauerim. Pretium quoque [p*], quo emisti, in rem tuam versum videri poterit [q], eo quòd debitor serui tui factus esses.

Qui se astringit ad vnam causam, si non probat, succumbit : nec iterum eadem actione, etiam si ex alia causa agat, agere potest : nisi prius restitutione præhabita. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Edictum.

HAbebat quis seruum mercium olearię præpositum Arelatæ [r], eundem & mutuis pecuniis accipiendis. acceperat mutuam pecuniam.putans creditor ad merces eum accepisse,egit.proposita actione,probare non potuit mercis gratia eum accepisse. Licet consumpta est actio [s], nec amplius agere poterit, quasi pecuniis quoque mutuis accipiendis esset præpositus : tamen Iulianus vtilem ei actionem competere ait.

Nouatione dominus liberatur. Bar.

℣Meminisse autem oportebit, institoria dominum ita demum teneri,si non nouauerit quis eã obligationem, vel ab institore,vel ab alio nouandi animo stipulando [t].

Si plures eundem institorem præponunt, quilibet tenetur insolidum, si inter eos pro socio, vel communi dividundo agatur. quibus iudiciis cessantibus quilibet tenetur pro parte.h.d.cum.l.seq. Bartolus.

℣Si duo pluréſve tabernã exerceant, & seruum, quem ex disparibus partibus habebant,institorem præposuerint: vtrum pro dominicis partibus teneãtur,

cem olearium tacite, non expresse : ignorans eum fuisse præpositum mutuis pecuniis accipiendis. egit aduersus me institoria ex vna causa scilicet,qua erat præpositus merci oleariæ. neque probare potest pecuniam fuisse versam in prædictam negotiationẽ, & succubuit.vult agere ex alia,in qua erat præpositus,scilicet mutuãdis pecuniis, an possit? Dicitur quòd sic, vtili institoria. [*MEMINISSE.*] Præposui seruum . ex contractu eius tenebor: nisi nouandi animo,vt ego liberer, * *Flo.præ-* in se transtulerat obligationem. [*SIDVO.*] Duo vel tres præposuerunt institorem in taberna.dicitur, quòd cõuenietur quilibet insolidum: sed ab alio recipiet quod dedit, actione pro socio. Idem erit dicendum, si seruus sit alienus.sed repetent ab inuicem per iudicium communi dividundo, vel per iudiciũ societatis. Si vero res defierit esse cõmunis:verbi gratia : Præposuisti seruum pecuniis accipiẽdis.mutuaui ei decem . decessi duobus hæredibus institutis: & seruo libertatem dedisti . quilibet hæredum pro parte sua conuenietur. Et hoc dicit cum.l. idem erit.

r *Arelatæ.* * nomẽ ciuitatis est. Et nota, q ad duo erat præpositus scilicet ad oleum, & ad pecuniam recipiẽdam. sed mutuans credebat eum tãtum ad mercem præpositum : egit quasi ex ea causa : & probare non potuit, vt subiicit: ideoque ad aliam causam redit.

* *Arelatæ hæc, ciuitas est in Mediterraneo Narbonensis Galliæ, à Plinio dicta Colonia Sextanorũ, quoniã ex sexta legione coloni eò deducti*

s *Consumpta est actio.* qualiter exceptio rei iudicatæ nocet, cum ex alia causa agit : vt infra, de li.le. l. Aurelius. §. fin? Dic ergo,electione facta fecit sibi præiudicium de rigore : vt supra, nau.cau.sta.l.licet. §.fi.& infra, tit.j.quod in hæredem.§. eligere. sed de æquitate : quia fuit in iusto errore, subuenitur ei:vt hic,& supra,de in integ.resti.l.diuus.§.nec inter &c. &.j.quando act.de pecu.est an.l.quæsitum. & hoc,secundum Io. qui dicit,quòd certam causam expressit in agendo.vel dic,secundum Azo.& H.quòd hic egit & petiit.x.non expressa tamen causa.tunc enim directa daretur actio : vt.j.de excep.rei iud.l. si mater.§.si quis.&.§.eandem.vnde omne ius suum in iudicium deduxit : prosecutus est tamen vnam causam tantum postea in iure : & ideo si excipiatur de re iud.& ipse replicat: vt.C.de re iudi.licet. quia personaliter egit.Aliud si in ré:vt.j.de excep. rei iudi. & an eadem.§.actiones. Non dico,quòd per electionem sibi præiudicauerit:quia ignorabat aliam causam:vt.C.de fur.l.fi.§.sinautem. Item si sciret, non tamen præiudicat sibi : quia ex alia causa agit: vt.j.de tribu.quod in hæredem.§.j.in fi. Vel dic tertio, quòd iste conuentus sciens se efficaciter teneri, per dolum aliquid allegauit,per quod obtinuit . quare ei actori datur actio ob dolum rei: vt supra,de iudi.si prætor.§. Marcellus.

t *Stipulando.* vt infra,de re iudi.l.iiij.§.si ex conuentione.

Exercitorum.

BIU Cujas

a *Exercitorum.* vt supra, de exer.l.j.§.fin.&.l.si seruus.§.j.
b *De peculio.* nam & ibi quilibet tenetur insolidum, peculio tenus tamen: vt.j.de pecu.l.si noxali.§.fin.&.l.& ancillarum. §. fin.
c I *Probauimus.* vt supra, de exerc.nec quicquam. Accursius.
d *Dem erit. Præpositus.* vt supra, de exer.si tamen.§.j. Accursius
e *Seruo.* institori, vel non.& sic tenentur hæredes institoris: vt.j.l. proxi. vel de peculio.
f *Quia cessat.* cum res desierit esse cõmunis: vt.ff.communi diui.l.j. &.iiij.§.sicut. Accur.
g *Nouissime.* Quantũ ad Vlpia.qui ĩ vltima parte sui cõtractus, hoc dicit.
h *Hæredibus.* quia rẽ, non pœnam, prosequũtur: expone, si sua natura tales sunt actiones ex contractibus: vt dixi supra, de exerci.si tamen.§.j.

Si cum.] CASVS. Præposui seruũ meũ villæ meæ custodem: vt fructus perciperet. mutuasti ei. an habebis me obligatum institoria, quæritur. Et dicitur, quòd non. Si vero eum præposui, vt merces distraheret: & cum eo contraxeris aliquid emendo ab eo: exerci. & insti. ero obligatus. Viuianus.

Villicus quid sit. i *Villic⁹.* hic not. quid sit villicus: & dic, quòd etiam pecuniã perdit, qui sibi mutuat: vt. C. quod cum eo.l. fin. nisi circa peculium: vt ibidem dicitur.

**Flo. conueniendi sunt:* k *Institoriæ.* competẽtis in qualibet alia negotiatione: vt. ff.eo. l. cuicunque.j. respon.

**Flo.hæredem*

Si quis.] CASVS. Præposui seruũ mãcipiis emendis, vel vendendis.emi ab eo seruũ vitiosum. non institoria tantum, sed redhibitoria mihi teneberis, vel ex stipulatu ad duplum, scilicet si seruus euictus sit, & promissum fuerit de dupla: vel ad simplum, cum de dupla nõ promisit. [*SI SERVVM.*] Præposui seruum Titij merci meæ. Seius cum eo cõtraxit. habebit me obligatũ Seius institoria: vel Titium de peculio. si vero vetui ne Seius cũ eo cõtraheret: Titium tantum habebit obligatum. [*SI IMPVBES.*] Præposui quendam merci meæ. decessi filio meo impubere instituto. aliquis cum institore contraxit. nunquid pupillus tenebitur ex illo contractu? Dicitur, quòd sic: quemadmodum tenetur, si tutor merci pupilli aliquem præposuisset & decessisset, & postea aliquis cum institore contrahat. idem est si furiosus fuerit hæres. [*PROCVLVS.*] Præposui seruum meum: nuntiaui tibi ne ei mutuares, mutuasti. certe dabitur mihi exce. contra te. Si vero ex prædicta causa peculium locupletatũ est, vel in rem meã versum sit, neque velim tibi soluere: aduersus exceptionem prædictam dabitur tibi doli replicatio. [*EX HAC CAVSA.*] Si tur, an pro æqualibus, an pro portione mercis, an verò insolidum, Iulianus quærit? Et verius esse ait exẽplo exercitorum[a], & de peculio[b] actionis, insolidum vnumquenque conueniri posse: & quicquid is præstiterit, qui conuentus est, societatis iudicio vel communi diuidundo consequetur. Quam sententiã, & supra probauimus.[c]

XIIII. PAVLVS libro quarto ad Plautium.

IDem erit, & si alienus seruus communi merci præpositus[d] sit. Nam aduersus vtrumque insolidum actio dari debet: & quod quisque præstiterit, eius partem societatis, vel communi diuidundo iudicio consequetur. Certè vbicumque actio societatis, vel communi diuidundo cessat, quemque pro parte sua condemnari oportere constat: veluti si is, cuius seruo[e] creditum est, duobus hæredibus institutis, ei seruo libertatẽ dederit. Nã hæredũ quisque pro sua parte conueniendus est:* quia cessat[f] inter eos communi diuidundo iudicium.

XV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

NOuissimè[g] sciendũ est has actiones perpetuò dari, & in hærede, *& hæredibus[h].

In negotio non quæstuario cessat institoria. aliàs secus. Bartolus.

XVI. PAVLVS libro vicesimonono ad Edictum.

SI cum villico alicuius contractum sit, non datur in dominũ actio: quia villicus[i] propter fructus percipiendos, nõ propter quæstum præponitur. Si tamen villicum distrahendis quoque mercibus præpositum habuero: non erit iniquum, exẽplo institoriæ[k], actionẽ in me competere.

Venditio institoris obligat dominum, vt tradat, & etiam redhibitoria. B.

A seruum, vel liberum præposui, & cum eo contrahas: condices ex ea causa, ex qua agi potest institoria.
l *Redhibitoria.* directa: vt infra.e.l.§.fin.
m *Danda.* contra præpositum, secundum quosdã: vt.ff.de exerc. l.si eum.§.itẽ si seruus. & sic non ob.ff.de procu.l.si procurator. §. fi. vel dic, etiam contra præponentem. q.d. nõ tantum tenetur institoria, vt tradat: sed etiam vt de vitio, vel de euictiõe respõdeat. & hoc si in eo contractu fuit interposita, cui hic præpositus erat: vt.ff.e.cuicumque.§. non tamen. &.§. sed si ei. aliquin non tenebitur: vt vides in procuratore, in stipulatione illa, iudicatum solui: vt.ff.de procu.l.si procurator.ſ.si.quæ est contra. Vel dic, q hic non denegat in procuratoré dari: sed dicit te neri etiã eũ, qui ſſtituit eũ. hoc non placet. vel etiã aliter hic ab ſſtitore ſtipulat⁹ erat, ibi à ſſtitore curatore. vel sol. vt ibi.

B XVII. IDEM libro trigesimo ad Edictum.

SI quis mancipiis, vel iumentis, pecoribúsve emẽdis, vẽdendísque præpositus sit: non solum institoria competit aduersus eum, qui præposuit, sed etiam redhibitoria[l], vel ex stipulatu duplæ simplæúe insolidum actio danda[m] est. Si seruum Titij ĩstitorem habueris: vel tecum ex hoc edicto, vel cũ Titio ex inferioribus[n] edictis agere potero. Sed si tu cum eo contrahi vetuisti: cum Titio dumtaxat agi poterit.

Mandatum institoris non finitur morte mandantis. Bartolus.

C ſSi impubes[o] patri habenti institores, hæres extiterit: deinde cum his contractum fuerit: dicendum est, in pupillum dari actionem, propter vtilitatẽ ꝓmiscui vsus:[p] quemadmodum vbi post mortem tutoris, cuius auctoritate ĩstitor præpositus[q] est, cum eo contrahitur. Eius contractus certè nomine, qui ante aditam hæreditatem intercesit: etiã si furiosus hæres exiſtat, dandam esse actionẽ[r], etiã Pomponius scripsit. non enim imputandum est ei, qui sciens dominum decessisse, cum institore exercẽte mercẽ cõtrahat.

Prohibitus contrahere, si agat institoria, repellitur exceptione: nisi in quantum præponens factus est locupletior. Bartolus.

D ſProculus ait, si denuntiauero tibi, ne seruo[s] à me præposito crederes: exceptionem dãdã[t], *si ille illi non denuntiauerit, ne illi seruo crederet.* Sed si ex eo cõtractu peculium habeat, *aut in rem meam versum sit: nec velim, quo locupletior sim, soluere: replicari de dolo malo oportet. Nã videri me dolũ malũ facere, qui ex aliena iactura lucrũ[u] quæram. Ex hac causa[x] etiã condici[y] posse, verum est.

i *Villic⁹.* hic not. quid sit villicus: & dic, quòd etiam pecuniã perdit, qui sibi mutuat: vt. C. quod cum eo.l. fin. nisi circa peculium: vt ibidem dicitur.
k *Institoriæ.* competẽtis in qualibet alia negotiatione: vt. ff.eo. l. cuicunque.j. respon.
l *Redhibitoria.* directa: vt infra.e.l.§.fin.
m *Danda.* contra præpositum, secundum quosdã: vt.ff.de exerc. l.si eum.§.itẽ si seruus. & sic non ob.ff.de procu.l.si procurator. §. fi. vel dic, etiam contra præponentem. q.d. nõ tantum tenetur institoria, vt tradat: sed etiam vt de vitio, vel de euictiõe respõdeat. & hoc si in eo contractu fuit interposita, cui hic præpositus erat: vt.ff.e.cuicumque.§. non tamen. &.§. sed si ei. aliquin non tenebitur: vt vides in procuratore, in stipulatione illa, iudicatum solui: vt.ff.de procu.l.si procurator.ſ.si.quæ est contra. Vel dic, q hic non denegat in procuratoré dari: sed dicit te neri etiã eũ, qui ſſtituit eũ. hoc non placet. vel etiã aliter hic ab ſſtitore ſtipulat⁹ erat, ibi à ſſtitore curatore. vel sol. vt ibi.
n *Ex inferioribus.* ſſ. o. licet de peculio, quod ce iussu, & de ſ ré ver. Ac.
o *Extiterit.* & erat ad ta hæreditas: vt differt à ſequenti.
p *Promiscui vsus.* enim vsus ſſitoris post mortem patris coniu ctus, & vicinus ſui ar te mortem. & sic mix t⁹: vt arg.ff.de neg.gest. l.eum actũ. & l. ar qui. §. Scæuola.
q *Præpositus.* quod fe ri potuit: vt.ff.eo. cuicũ que.§.ff. & ſſcit.ff.de & si pupillus. in prin.
r *Dãdam esse actionẽ.* nõ ergo finitur hic mã datum morte. Sed con tra.ff.de iur.om.iudi.l. & quia. & instit. mandati.§. recte. sed dic, ſpeciale in hoc mandato. item cõtra.ff.si cert.pe. l. eius qui. in princ. vũ dicit, in eodem genere mandati. sed dic, quòd hic credebat contrahere institorem contrahere cum domini noui voluntate: vt ar.j. mandat. inter causas. in princi. vel hic de psonali obligatiõe, ibi de dominio transferendo. Accur.
s *Ne seruo.* ſ. meo: ſecus ſ alieno, vel libero: quia tũc etiã si locupletior esset, non tenerer: vt. C. de nego. gest. l. fi. secundum Ioan.
t *Dandam.* scilicet hanc quæ ſequitur: & mutat personas de prima ad tertiam. & not. de prædictione: vt hic. &.ff.eo. sed & fi.§. de quo. &.§. itẽ si plures. &.ff.nau. cau. l. fi.§. itẽ si prædixerit. de pecu. l. lio tamẽ tenet: vt ſubiicit, &.j. de peculio. si quis seruũ.§. etiã. Ac.
u *Lucrum.* ª not. quem non debere lucrari ex aliena iactura: vt supra, de condic. indebi. nã natura. & infra, tit. j. l. iij. §. j. & supra, de dolo. si ex dolo.§. penul. & supra, de alea. l. fin. Accursius.
x *Ex hac causa.* ex qua agitur institoria: vt hic, & supra, ſi pe. l. si institorem. & instit. quod cum eo.§. fin.
y *Condici.* directo à me ac si ego contraxissem.

BIU Cujas

a *Institor est. Vēdendúmve.* vel cuilibet negotiationi: vt supra, ea. l. institor. & l. cuicunque. Accursius.

Neum.] CASVS. Institui procura. pecuniam accepit. vtilis ei qui pecuniam mutauit sibi, ad exemplum institoriæ, dabitur actio in eum. idem est, si alicui stipulanti pecuniam promisit. [*SI DOMINVS.*] Prępposui seruum meum mensæ, vel vt pecuniam acciperet. si liber factus in eadem institoria perseuerauerit: nihilominus tenebor institoria: licet statū suum mutauerit. [*TABERNAE.*] Prępposui filium meum tabernæ: accepit mutuam pecuniam. pro eo fideiussi: habebis creditorem insolidum obligatum ratione fideiussionis: cum fideiubendo speciem pecuniæ acceptæ negotio tabernę miscuerit. [*SERVVS.*] Prępposuisti seruum pecuniæ accipiendæ pro aliquo: an teneatris institoria? Dicitur, quòd non: neque insolidum, nec de peculio: vt infra, de fideiuss. l. seruus inscio. [*QVOD AVTEM.*] Titius qui dā Seio tenebatur. pro misit seruus pecuniis fœnerandis prępposit Seio & Titius cōfessus erat se mutuo accepisse. an Seius ex prmissione seruihabeat me obligatū, quæritur. Et dicitur, ꝙ sic: cum mihi sit actio quęsita aduersus Titiū. & hoc dicit. vel dic casum, vt hic not.

b *Vtilis.* quia non est vere negotiatio accipere mutuam pecuniā scilicet ad vnum negotiū: & ideo datur vtilis: vt hic, & C. e. l. si mutuā. & supra, de neg. gest. liberto. in princi. sed fœnori dare est negotiatio: vnde tunc datur directa: vt supra. e. l. cuicunque. §. si quis cum pecuniis. Accursius.

c *Periculi causa.* vt hic, & supra, de nego. ges. Pomponius ī neg. & l. eum actum. & infra, pro socio. l. si id quod. §. si filius. & infra, de verb. oblig. l. ij. §. j. Arg. contra infra, de solu. qui res. §. aream. Accursius.

d *Petetur.* scilicet pecunia, & insolidum etiā si ponas eum inutiliter fideiussisse: licet secus sit. j. quod iussu. l. j. §. quid ergo. & est ratio: quia hic tenetur institoria, non hoc ipso quòd fideiubet: sed quia eum prępposuit merci emēdæ: & data fuit ei pecunia ad hoc, vt emeret: ad quod tacite videtur prępppositus, vt accipiat pecuniā. vnde licet inutilis sit fideiussio, & non teneatur ex ea, tenebitur tamen institoria. at ibi non tenetur quod iussu: quia nec iussit: nec ratum habuit: nec hoc ipso quòd fideiubet. vnde licet teneat, vel non fideiussio: non tamen tenetur quod iussu.

e *Miscuerit.* accepit enim eum fideiussorem, vt securior esset: licet ex abundanti, non tamen pro superuacuo habendus est: vt supra, de neg. gest. l. si pupilli. §. j. & infra rem ra. habe. l. quo enim.

f *Insolidum.* sed nec de peculio: vt. j. de fideiuss. l. seruus inscio.

g *Quod autem.* vel dic, quod institor tibi mutuaturus erat, creditori tuo eum delegasti: accepit à te instrumentum mutui: tenetur dominus stipulanti, & tu domino: & secundum hoc dic, fœnerauit, id est fœnori accipere disponebat.

h *Fœnerauit.* illi cui seruus à me prępppositus numeraturus erat pecuniam: & ita ponetur fœnerauit id est fœnori dedit: & sic promisit seruus creditoris creditoris eius cui numeraturus erat. Vel dic, fœnerauit id est fœnori promisit se alij daturum, cui me delegauit.

i *Cui.* scilicet domino.

Vcius.] CASVS. Prępposui libertum meum mensæ nummulariæ. misit libertus Titio literas quibus significauit ei, quòd apud mensam habebat. c. & ad certum tempus nuntiauit ei debere. decessit non soluendo, nullo relicto hærede. an libertus ex epistola conueniri possit, quæritur. Et respon. quòd non: nec de iure stricto, nec de æquitate: quia magis ad fidem mensæ præstandam, quàm ad se obligandum epistolam misit. Viuianus.

k *Is.* scilicet libertus.

l *Octauius.* nomen liberti. Accursius.

m *Felicis.* patroni, quę supra vocauit Lucium Titium. quadrinomius enim erat. Accursius.

n *Domitio Felici.* quę supra vocauit Caium Seium.

o *Ad fidem.* id est vt ostenderet sibi fidem commissam mensæ: nō vt constitueret se debere. & sic non ob. supra, de cōstit. pec. quidam. quæ est contra. & l. Lucius.

XVIII. IDEM libro singulari de Variis Lectionibus.

INstitor[is] est, qui tabernæ, locóve ad emendū vendendúmve[a] prępponitur, quíq; sine loco ad eūdē actū prępponitur.

Si actus non potest proprie dici negotiatio, habet locum vtilis institoria. Bartolus.

XIX. PAPINIANVS libro tertio Responsorum.

IN eum, qui mutuis accipiendis pecuniis procuratorē prę B posuit, vtilis[b] ad exemplum institoriæ dabitur actio. Quod æquè faciendum erit, & si procurator soluendo sit, qui stipulanti pecuniam promisit.

Mutatione status institoris, non reuocatur mandatum. Bartolus.

ꝟ Si dominus, qui seruum institorem apud mensam pecuniis accipiendis habuit, post libertatem quoque datam, idē per libertum negotiū exercuit: varietate status non mutabitur periculi causa[c].

Adiectio alterius obligationis, institoriā non extinguit. Bartolus.

ꝟ Tabernæ prępppositus à patre C filius, mercium causa mutuam pecuniam accepit. pro eo pater fideiussit. etiam institoria ab eo petetur[d]: cum acceptę pecunię speciem fideiubendo negotio tabernæ miscuerit[e].

Institor nō obligat dominum, nisi ad id, ad quod est prępppositus. Bartolus.

ꝟ Seruus pecuniis tantùm fœnerandis prępppositus, per intercessionem æs alienum suscipiens vt institor*, dominum insolidum[f] iure prętorio non adstringit. Quod autem[g] pro eo, qui pecuniam fœnerauit[h], per delegationem alij promisit, à domino rectè petetur: cui[i] pecuniæ creditæ, contra eum qui delegauit, actio quæsita est.

Contrahens apposito nomine officii, in dubio contemplatione officii contrahere videtur: & istitor finito officio nō tenetur. Bar.

XX. SCAEVOLA libro quinto Digestorum.

LVcius Titius mensæ nummulariæ, quam exercebat, habuit libertū prępppositum. is[k] Gaio Seio cauit in hæc verba: Octauius[l] [libertus] Terminalis, rem agēs Octauij Felicis[m], Domitio Felici[n] salutē. Habes penes mensam patroni mei denarios mille: quos denarios vobis numerare debebo pridie kalendas Maias. Quæsitū est, Lucio Titio defuncto sine hærede, bonis ei' vēditis: an ex [hac] epistola iure conueniri Terminalis possit? Respondit, neciure his verbis obligatū, nec æquitatem conueniēdi eum superesse: cum id [ex] institoris officio, ad fidem[o] mensæ protestādā, * scripsisset.

*Flo. institorem,

*Hal. prastandam

DE TRIBVTORIA actione.

Qualiter insolidum cōueniamur ex cōtractibus aliorum, dixit: nūc quando quasi insolidum, id est nō deducto quod domino debetur vel patri: vt infra, eo. l. i. in fin. i. respon.

HVius quoque.] CASVS. Cōmēdat Vlpia. edictum prætoris, quo vocat dominum serui negotiantis in merce peculiari in tributum cum aliis creditoribus, vbi dominus priuil. nō habeat de deducendo, quod sibi debetur insolidum, sed pro rata: ita tamen si dominus sciat eum negotiari. [*LICET.*] Quamuis mercis appellatione serui non contineantur: tamen si seruus in his vendendis & emendis negotietur, dominus ex contractu eius hoc edicto tenebitur, cum ex interpretatione ad omnes negotiationes porrigatur hoc edictum. [*PECVLIAREM.*] In actione tributoria, quæ contrahenti cum seruo peculiari, datur aduersus dominum: non deducit dominus, quod sibi debetur. secus in actione de peculio. [*SCIENTIAM.*] Ad D hoc quòd dominus tributoria teneatur, oportet quòd sciat seruū negotiari. sed an voluntas eius expressa exigatur? dicunt quidam quòd sic. Alij quòd si non expresse voluerit, dum tamen non contradicat, sufficit. & hoc verius. [*POTESTATIS.*] Quod contractum cum eo erit, qui in aliena potestate est, eo sciente in merce peculiari, de eo iudiciū dabo. Qualiter accipiatur potestatis verbum, quæritur. Et respon. quòd non refert masculus sit, an fœmina: seruus proprius, an alienus: bo. fid. seruiens, vel liber homo credens se seruum: dum tamen res, in qua negotiatur, ad eum pertineat in cuius potestate est. si vero sit seruus communis, & vterque dominorum sciat: in vtrumque dabitur tributoria. si alter sciat, alter ignoret: qui ignorat, deducit insolidum quod sibi debetur. Si vero ignorans conueniatur de peculio, deducit sciens quod sibi debetur insolidum. quòd si sciens de peculio conuenitur, deduceret insolidum. [*SI SERVVS.*] Pupilli seruus negotiabatur in merce peculiari sciente tutore. tutor istius pupilli dolum commisit. vtrum pupillus ex isto dolo conueniri potest? Respon. quòd non: tamen si quid ad pupillum peruenit, tenebitur act. institoria. Cætera sunt plana vsque ad. §. si vicarius. in. l. procuratoris. Viuianus.

Huius

DE TRIBVTORIA actione.

TITVLVS IIII.

De eo quod contractum est in merce peculiari, cum eo qui est in alterius potestate, eo sciente, competit tributoria. & verbum merces, accipitur generaliter: & verbum peculiare, nulla facta deductione: & verbum scientia, pro patientia: & verbum potestatis, etiam generaliter accipitur. Bartolus.

I. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

A TVius quoque[a] edicti nō minima vtilitas est: vt dominus, qui alioquin in serui contractibus priuilegium[b] habet, (quippe cum de peculio dumtaxat teneatur, cuius peculij æstimatio, deducto [eo] quod domino[c] debetur, fit) tamen si scierit seruum [in] peculiari merce[d] negotiari, velut extraneus creditor, ex hoc edicto in tributum vocetur[e]. ¶ Licet mercis appellatio angustior[f] sit, vt neque ad* seruos fullones, vel sarcinatores, vel textores[g], vel venalitiarios† pertineat: tamē Pedius libro quintodecimo scribit, ad omnes[h] negotiationes porrigendum edictum[i]. ¶ Peculiarē autē mercē nō sicuti peculium accipimus, quippe peculiū deducto quod domino debetur, accipiēt. Merx peculiaris, etiam si nihil sit[k] in peculio, dominum tributoria obligat, ita demum, si sciēte eo negotiabitur. ¶ Scientiam[l] hic eā accipimus, quæ habet & voluntatem. Sed vt ego puto, non voluntatem[m], sed patientiam. Non enim velle[n] debet dominus: sed nō nolle. Si igitur scit, & non protestatur, & [non] cōtradicit: tenebitur actione tributoria. Potestatis[o] verbū ad omnē sexum, itē ad omnes, qui sunt alieno iuri subiecti, porrigendum erit. Non solū ad seruos pertinebit tributoria actio, verū ad eos quoque, qui nobis bona fide seruiunt, siue liberi, siue serui alieni sunt, vel in quibus vsumfructum[p] habemus:

II. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

VT tamen merx, [in] qua peculiariter negotiet, ad nos pertineat.

III. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

B SEd si seruus cōmunis sit, & ambo sciāt domini: in vtrūlibet ex illis[q] dabitur actio.

Vnius scientia non præiudicat ignoranti. item actionis natura facit insolidū scientem etiam deducere. Bartolus.

¶ At si alter sciuit, alter ignorauit: in eum qui sciuit, dabitur actio. [r] deducetur tamen [in] solidum, quod ei, qui ignorauit, debetur. Quòd si ipsum quis ignorantem conuenerit: quoniam de peculio cōuenitur, deducetur etiam id, quod scienti debetur, & quidem insolidum. [s] Nam & si ipse[t] de peculio cōuentus esset: solidū quod ei debetur, [u] deduceretur. & ita Iulianus libro duodecimo Digestorum scripsit.

Dolus tutoris & curatoris non nocet his quorum negotia administrant, nisi quatenus sunt locupletiores: & tunc tenentur cedere actionem: sed ipsorum administrantium scientia sufficit ad hanc actionem. pupillorum vero & adultorum dolus ipsis nocet: sed scientia non sufficit. procuratoris vero dolus & scientia nocet. Bartolus.

C ¶ Si seruus pupilli vel furiosi, sciente tutore vel curatore in merce peculiari negotietur: dolum quidem[x] tutoris vel curatoris nocere pupillo vel furioso non debere puto, [y] nec tamen lucrosum esse debere: & ideo hactenus eum ex dolo tutoris tributoria teneri, si quid ad eum peruenerit. Idem & in furioso puto: quāuis Pomponius libro octauo epistolarum, si soluendo tutor sit, ex dolo D eius pupillum teneri[z] scripserit. Et sanè hactenus tenebitur, vt actionem, quam contra tutorem habet, præstet. [a] Sed & si ipsius pupilli dolo factum sit: si eius ætatis sit, vt doli capax sit, efficere[b] vt teneatur, quamuis sciētia eius[c] nō sufficiat ad negotiationem. [d] Quid ergo est? Scientia[e] [eius] quidem tutoris & curatoris debet facere locum huic actioni: dolus autē, [f] quatenus[g] noceat, ostendi: [h]

---

a *Huius quoque*. quasi dicat, non solum superioris: vt supra, titu. j. l. j.

b *Priuilegium*. scilicet magnum: cui priuilegio aliquis non præfertur: vt infra, de peculio. l. ex facto. Accursius.

c *Domino*. item deducitur id, quod debetur his qui sunt in domini potestate vel patris: vel etiam in tutela: vt infra, de pecu. l. sed si damnum. §. præterea. Accursius.

d *Merce*. aliàs enim locum non habet: vt. §. titu. j. l. sed & si pupillus. §. si institoria.

e *Vocetur*. s. à creditoribus, vt sit eiusdem cōditionis cum aliis. sed non per omnia, cū domini debitum vndecūque sit, petatur: creditorum autem ita demū, si in eam mercem contraxerūt in quam agūt: vt infra, eo. l. procuratoris. §. sed est quæsitū. &. §. si plures.

f *Angustior*. id est angusta. Vel dic, angustior quàm peculij appellatio. Accursius.

g *Textores*. vt si seruus habeat in merce sua seruos textores: vel fullones, vel sarcinatores, vel venalitiarios, id est quos emit & reuendit: vt infra, eod. procuratoris. §. item si mancipia. sunt enim quasi instrumenta: vt. j. eo. procuratoris. §. si propter mercem. Accursius.

h *Omnes*. scilicet peculiaris mercis, non aliàs: vt infra, eo. l. procuratoris. §. mercis. quæ est contra. Item hic ad mobilia tantum: vt infra, de verbo. signifi. l. mercis. Sed quid[a] si vnus tantum contractus factus est in merce? non potest dici negotiatio: sed dic, vtilem tributoriam dari: vt. C. de institoria. si mutuam.

i *Porrigēdum edictum*. ex propria vocabuli significatione: sed aliud est ex interpretatione: vt. j. de verb. sig. l. mercis. secundum Azo. & hic subiicit.

k *Si nihil sit*. quia plus patri, vel domino debetur: quo casu nihil esse videtur: vt inst. quod cum eo. §. cum autem.

l *Scientiam*. & volūtatē, scilicet expressam vel tacitam, non aliter: sed statim corrigit. nam alterum tātum sufficit: vt hic, & §. de exer. ac. l. j. §. si is qui.

m *Non voluntatem*. scilicet expressam tātum.

n *Velle*. id est non est necesse. si tamen interueniat expressa voluntas, potest agi tributoria: vt hic. & potest etiam agi hic quod iussu insolidum: vt. j. quod iussū. l. j. §. j. & sic not. quòd inter velle & nolle est medium, scilicet non nolle. vnde episcopus electus & dicit volens nolo, & nolens volo. Accursius.

o *Potestatis*. talia enim fuerunt verba edicti forte: Quod cum eo qui in alterius potestate erit, eo sciente contractum erit in peculiari merce &c. & sic exponit verbum, potestatis: vt & aliàs. ff. de exer. ac. l. j. §. potestatis.

p *Vsumfructum*. idem est & in actione quod iussu: vt infra, quod iussu. l. j. §. sed iussu. Acc.

q *Sed & si seruus*. Ex Sillis. scilicet pro portione suarum hic, contra. §. titu. j. l. habebat. in fi. Accursius.

r *Dabitur actio*. scilicet tributoria.

s *Insolidum*. vt hic, & infra, de peculio. si noxali. §. fina.

t *Si ipse*. qui sciuit.

u *Debetur*. idem ergo esse debet & si ignorans ex persona eius cōueniatur, cū ea sit actio qua dominus priuilegium habeat.

x *Dolum quidem*. qui qualiter committitur, dic vt infra. l. illud. §. cuius.

y *Non debere puto*. non. Pofa. ex dolo tutoris pupilli. et dolum non teneri: quod hoc est intelligendū nisi sit locupletior: vt hic, & infra, si quis omiſ. testa. l. si dolo. & infra, quando et si. tutoris. l. iij. §. j. nam non debet lucrari cum alieno dāno: vt. §. de dolo. sed si ex dolo. &. j. de pecu. summa. §. si dolo. & §. de nego. gest. si pupilli. in princip. & §. sīti. jdē, si quis mancipii. §. penu. & infra, de act. emp. l. Iulianus. §. sed cum in facto.

z *Pupillum teneri*. etiā si non sit locupletior.

a *Præstet*. scilicet ad minus. nam & pro eo quandoque satisfacere tenetur: vt infra, de admini. tu. l. fina. & infra, de ædil. edi. l. quòd dolit. §. quod in procuratore. & l. ædiles etiā. §. sed notandum.

b *Efficere*. scilicet decendum pupilli dolum efficere &c.

c *Scientia eius*. scilicet pupilli.

d *Ad negotiationē*. vt tributoria teneatur.

e *Scientia eius*. scilicet pupilli. & transfūde cōstruatur cum illo verbo, tutoris: quod verbum præmitte ante dictionem, eius: alioquin falsum esset.

f *Dolus autem*. tutoris, vel pupilli. Accursius.

g *Quatenus*. pro vt.

h *Ostendi*. id est probari debet ab eo qui dicit: & infra, de probat.

* *sit, quàm vt ad.*

† *Venalitiarii, mangones appellātur. i. nouitiorū seruorum, qui venalitii dicuntur, negotiatores. nō vero dicuntur mercatores: quòd mercis appellatione homines nō contineātur: teste Afranio. Sypontinus.*

a Per istam glo. videtur decidi illa q. an ille qui semel mercatur vel qui vnicā mercantiā ducit, dicatur mercator. de quo vide p scribē. in. l. legatis seruis. de leg. 3. infra.

Inter velle

ba.l.quotiens.§.qui dolo. Vel dic, ostendi.i.mostraui.s.e.l.

Si pupillus. Admittat. scilicet in distribuendo. Accursius.

Procuratoris.] CASVS principij planus est. [SI VICARIVS.] Habebam seruum ordinarium, qui habebat vicarium sub se. si igitur negotiatus fuerit in merce peculiari, aut me sciente, & ordinario ignorante: aut econuerso: aut vtroque sciente. primo casu tenebor tributoria: secundo casu in me de peculio actio dabitur nomine vicarij, secundum quosdam: ordinarij, secundum alios. sed an de peculio vicarij quæ ordinario debentur, deducam? Dicitur, quòd non, quia sciuit: sed quod mihi debetur, sic: quia ignoraui. Tertio casu nomine meo teneor tributoria, ordinarij & de peculio. debet tamé eligere actor qua actiõe experiatur: nec deducam quod mihi debetur, neq; quod ordinario: licet ordinarius deducere posset si ignorauit. [SED ET SI.] Si ancilla negotietur in peculiari merce, tributoria cõpetit. Item neque refert cum seruo quis cõtrahat in merce peculiari, an cũ eo quẽ seruus præposuit. [MERCIS.] Seruus meus negotiabatur in merce peculiari: latum peculium habebat aliud in quo non negotiabatur: an de eo tenear tributoria? Dicitur, quòd non. [PER HANC.] Quod seruus ratione mercis peculiaris accepit, venit in hac actione. [IN TRIBVTVM.] Vocatur dominus in tributum cum creditoribus mercis peculiaris. an refert debeatur domino nomine mercis, an aliàs, quò minus veniat in tributum cum aliis? Dicitur, quòd non, siue ante mercem siue post ei aliquid à seruo debeatur. & hoc in prima. Si vero hi qui contrahebant, pignori habebant mercem, illi domino præferendi sunt. Item non refert an domino debeatur, an his qui sunt in eius potestate: quia eodem modo veniunt in tributum. Si vero plures domini sint, pro rata debiti vnicuique fiet contributio. [NON AVTEM.] Si seruus qui negotiabatur, habeat peculium in quo non negotiatur: an illud veniat in tributum, quæritur. Et dicitur, quòd non, sed illud in quo negotiatur mercis peculiaris causa: neque refert, merces illa extet, an pretium eius in peculium sit versum. item si aliud debeatur seruo ex contractu, illud veniet in tributũ prout fuerit solutum. [SI PROPTER.] Si seruus in statione in qua negotietur in peculiari merce, instrumentum habeat, vel plaustrum vel consimile: illud veniet in tributum. quod verò habet extra mercem peculiarem. puta argentum, vel consimile: non veniet in tributum nisi ex re peculiari fuisset comparatum. vnde si mancipiis emendis vel vẽdendis negotietur, & illa venient. [SI PLVRES.] Si in separatis mercibus negotietur seruus, & in vna aliquis contrahat, in alia alius: puta exercuit seruus mercem in linteolis, aliam in saccis: non simul venient creditores ratione vtriusque mercis coniunctim: sed separatim: vt vnus ratione vnius vocetur in tributum: alius ratione alterius. Idem si in diuersis locis exerceat eandem negotiationem, puta Mutinæ & Bon. quia creditor Mutineñ. non venit aliàs in tributum cum creditore Bon. sed fiet separatio. Si vero in vno loco exerceat omnes, simul veniunt in tributum: licet ex pecunia vnius creditoris fuerunt comparatæ merces: nisi fuerunt pigneratæ creditori: quo casu ille præferendus est: sicut supra dictum est. §. in tributum. [SED ET SI.] Si seruo tuo institori mercem meam tradidi vendendam, & habui ei fidem de pretio: si extat merx, an veniat in tributum, quæritur. & distinguitur. Aut habuit fidem de pretio, aut non. primo casu habet lo-

ff. Vetus.

IIII. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

SI pupillus, cuius tutor scierit, pubes factus, vel furiosus sanæ mentis, dolum admittant: [a] tenentur ex hoc edicto.

V. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

PRocuratoris [b] autem scientiam & dolũ nocere debere domino, neque Põponius dubitat, nec nos dubitamus [c].

Si sint plures quorum vnus est dominus, alius quasi dominus: vtriusque scientia & ignorantia contemplatur vt inducat hanc actionem. Bartolus.

¶ Si vicarius [d] serui mei negotietur: si quidem me sciente, tributoria tenebor [e]. si me ignorante, ordinario sciente: de peculio eius [f] actionem dandam Pomponius libro sexagesimo scripsit: nec deducendum ex vicarij peculio quod ordinario [g] debetur: cum id, [h] quod mihi debetur, deducatur. Sed si vterque scierimus, & tributoriam, [i] & de peculio actionem competere ait: tributoriam, vicarij nomine: de peculio verò ordinarij. [k] eligere tamen debere agentem, qua potius actione experiatur: sic tamen, vt vtrumque tribuatur, & quod mihi, & quod seruo [l] debetur: cum si seruus ordinarius ignorasset, deduceretur [m] integrum, quod ei à vicario deberetur. * Sed & si ancilla [n] negotiabitur: admittendam tributoriã dicimus. Item parui refert, cum ipso seruo contrahatur, an cum institore [o] eius.

Contrahentes tantum circa merces habent actionem. contrahentes in potestate deducunt debitum eis etiã extra causam mercis: nisi creditores ratione pignoris præferantur. & solæ merces, vel quod ex eis est redactum, veniunt in tributum. h.d. vsque ad. §. si plures. Bartolus.

¶ *Mercis* [p] *nomine*, merito adiicitur, ne omnis negotiatio [q] cum eo facta tributoriam inducat.

Per hanc actionẽ tribui iubetur, quod ex ea merce, & quod eo nomine receptum est. [r] ¶ In tributum autem vocantur, qui in potestate [seruos] habẽt, cum creditoribus [s] mercis. Sed est quæsitum, vtrum dominus ita cum contributio: secundo casu eam vindicabo: quia res venditæ &c. [TRIBVTIO.] Si seruus in merce peculiari negotietur, & plures cum eo contraxerint, pro rata fiet contributio. & si vnus exegerit tributoria, solidum consequitur, si hoc merx peculiaris patiatur. cauebit tamen quòd si alia causa mercis peculiaris creditores apparuerint, refusurum si plus quàm merx patiatur accepit. Item cauere debet se domino refusurum si appareat sibi aliquid deberi sub conditione, vel si latẽs fuerit debitum, & postea claruit. Viuianus.

b *Procuratoris.* scilicet generalis: vt supra, de tutitu. j. l. cuicumque. §. fi. & habentis liberam: vt supra, de procura. l. procurator cui libera. aliàs cõtra: vt infra, de except. do. si procurator. quæ est contra. *Flo. debet.*

c *Dubitamus.* nam sine dubio nocet: vt infra, de excep. do. apud. §. quæsitum. Accursius.

d *Si vicarius.* siue ambo sciuimus, siue ordinarius tantum, teneor ex persona ordinarij de peculio vicarij: quia si ipse ordinarius esset liber, teneretur de peculio vicarij: sed tamẽ non deducetur sibi debitum. & ita habet natura tributo. quare ergo non dicitur tributoria? Respõ. quia verba edicti dicunt, in potestate: sed ordinarius non habet vicarium in potestate proprie: & sic non dicitur proprie tributoria: sed quia quasi in potestate habet, & ideo habet illa de peculio naturam tributoriæ.

e *Tenebor.* meo nomine. Accursius.

f *De peculio eius.* scilicet vicarij, secundum quosdam: & bene. alij. s. ordinarij: quod non placet: sed de peculio vicarij prosequitur. Et no. tributoriam actionem de peculio dici. Accursius. *Tributoria actio de peculio dicitur.*

g *Ordinario debetur.* obstante scientia ipsius ordinarij. aliàs deduceretur: vt infra, de peculio. si seruus meus. quæ est cõtra. & regulariter attendas, vt in quo casu dominus sibi debitum nõ prædeducit, in eodem casu si cõueniatur nomine serui sui vicarij, non potest prædeducere ex persona ordinarij.

h *Cum id.* cum, pro quamuis. vel cum id, scilicet solum.

i *Tributoriam.* scilicet nomine meo.

k *Ordinarii.* scilicet nomine.

l *Et quod seruo.* ordinario.

m *Deduceretur.* & tunc ex vtriusque peculio deducam quod mihi debet ordinarius directo. sed nunquid per obliquum debet domino vicarius iste id quod debet ordinario: vt. j. de peculio. si seruus meus. id enim tãtum ex vicarij deducitur peculio. sed vbi sciuit ordinarius: nec de vicarij peculio quod ei debetur deduco, sed cõtribuo, secundum Io. sed certe quod dicit Io. in prin. huius glos. falsum dico, vt in prædicta. l. de pecu. si seruus. §. j. sed si ego sciui, & ordinarius ignorauit, & conueniar tributoria: an ordinario debitum deducam de peculio vicarij cuius nomine cõueniortribu? Arg. quòd non. j. ea. l. §. siue autem. sed antiquæ glos. dicũt, quòd sic, & bene: vt ibi, cum si seruus &c.

n *Sed & si ancilla.* vel filiafamil. vt infra, de pecu. & ancillarum. in princip.

o *An cum institore.* & sic in exercitoria: vt supra, de exer. l. j. §. magistrum. Accursius.

p *Mercis.* scilicet peculiaris.

q *Ne omnis negotiatio.* scilicet facta extra peculium: vt supra, de instito. sed & si pupillus. §. penul. sed intra peculium facta omnis continetur, vt supra, eod. l. j. §. licet.

r *Receptum est.* vt hic, & insti. quod cum e. §. rursus de peculio.

s *Creditoribus.* scilicet cum his qui crediderunt in merce peculiari

BIU Cujas

kiari contrahendo:argu.vt supra,eod.l.j.in princip.

a *Ex quacumque.* sic & debitum ex quacumque causa deducit, cum de peculio conuenitur: vt infra,de pecu.sed si damnum.§.sine autem. Accursius.

b *Perdidit.* in tributoria.

c *Iure pignoris.* hoc in tributoria: sed si in actione de peculio, nullum priuilegium patri vel domino nocet: vt infra, de pecu. l. ex facto. Accursius.

*Flo.referret, d *Vtique.* id est pro se faciēda est distributio. Item hoc si & illi quibus debetur,sciūt: aliàs deducit:vt.ſ.§.j.in fi.§.

e *Non autem totum.* vt hic,& infra,eo.aliquādo.& instit. quod cum eo.§.item tribu.

f *Receptū.* de hoc etiā cauebitur: vt infra,eo.l.illud.j.respon.

g *Instrumentum.* plaustrum, vel quid simile quo vtebatur in merce.

h *Apparatus.* latenter accedit ad definitionē instrumēti:vt.j.de fun. instru. quæsitum.§. sed si fundus. Accursius.

i *Etiam hæc.* vt hic, &.ſ.eod. l.j.§. licet. & dic,negotiatione.ſ.peculiari. Accursius.

k *Sagariā.* de vilibus pānis : vt infra,pro socio. l. cum duobus. §. quidam.

l *Merci magis.* no.ma-
*Fl.præter gis quandoque ad rem,
*Fl.taber- quandoque ad personā
nam haberi respectū : vt infra,de nou.ope.nuntia. l.de pupillo. §. nuntiationem. &.l. fin. & infra,de an.lega.l.annua. §.à Titia.&.ſ.de nego. gest. qui aliena. §. vno defendente. Accursius.

m *Ratiocinator.* id est creditor. Accursius.

n *Separatim.* quod separatum est, non coniungitur : vt hic, & supra, proxi.§.&.ſ. quib. mo.vsufru.amit. si sub conditione.in fine.

o *In tributum venire.* not. quòd non prodest q̄ ex sua pecunia res sint comparatæ:vt hic. &.C. de pigne. act.pecunia. nisi sit pupillus cuius pecunia res comparatur: vt.j.de pecu.l. ex facto. §. plane. quæ est contra. & nisi sit miles: vt.C.de rei vind.si vt proponis.quę est cōtra. Item secus si agatur de in rem ver.vt infra, de in rem ver.l.j.§. fin. Item argu. contra.j.de priui. cre.si ventri.§.in bonis.&.l.qui nauem.

*Hucinū. Flo. p *Vendendam.* seruo tuo institori.

q *Exstat.* merces,

demum partietur ex merce, si quid ei mercis nomine debeatur: an verò & si ex alia causa? Et Labeo ait, ex quacumque [a] causa ei debeatur: paruíque referre,* ante mercem, an postea ei debere quid seruus ceperit. sufficere enim quòd priuilegiū deductionis perdidit. [b] Quid tamen si qui cōtrahebant, ipsam mercē pignori acceperint? Puto debere dici præferendos domino iure pignoris. [c] Siue autem domino, siue his, qui in potestate eius sunt, debeatur: vtique [d] erit tribuendū. Sed si duo pluréſve domini sint:vtiq; omnibus tribuetur pro rata debiti sui. Non autem totum [e] peculium venit in tributum, sed id dūtaxat, quod ex ea merce est, siue merces manent, siue pretium earum receptum [f] conuersúmve est in peculium. Sed & si adhuc debeatur mercis nomine à quibusdam: quibus solebat seru[o] distrahere:hoc quoque tribuetur, prout fuerit receptum. Si propter * mercem seruus iste in taberna * habeat instrumentum : [g] an hoc quoque tribuatur? Et Labeo ait,& hoc tribui. &[hoc]est æquissimum. plerūque enim hic apparatus [h] ex merce est:immò semper.cætera tamē,quæ extra hęc in peculiū habuit,non tribuentur: vtputa argētum habuit vel aurum:nisi si hæc ex merce cōparauit. Item si mācipia in negotiatione habuit ex merce parata:etiam [i] hæc tribuentur.

Si plures sint negotiationes, vel vna, sed plura loca: plures & separatæ fient contributiones. Bartolus.

ℱ Si plures habuit seruus creditores,sed quosdam in mercibus certis:an omnes in iisdem confundendi erunt, & omnes in tributum vocādi:vtputa duas negotiationes exercebat: puta sagariam [k] & lintheariam: & separatos habuit creditores? Puto separatim eos in tributum vocari. vnusquisque enim eorum merci magis, [l] quàm ipsi credidit. Sed si duas tabernas eiusdē negotiationis exercuit, & ego fui tabernæ (verbi gratia) quam ad Bucinum * habuit, ratiocinator: [m] alius eius, quàm trans Tiberim:equissimum puto,separatim [n] tributionem faciendam: ne ex alterius re mercéve, alij indemnes fiant: alij damnum sentiant.

Creditores habentes personales actiones vocantur in tributum: & habentes reales, suum integrum consequuntur. Bartolus.

ℱ Planè si in eadē taberna merces cōtinebantur:* licet hæ,quę extent, ex vnius creditoris pecunia sint comparatæ: dicendum erit, omnes in tributum venire: [o] nisi fuerint creditori pigneratæ. Sed si dedi mercem meam vendēdam, [p] & exstat: [q] videamus, ne iniquum sit in tributū me vocari. Et si quidem in creditum [r] † ei abij[t]*: tributio locum habebit. Enimuero si non abij:*quia res venditę non aliàs desinūt esse mee, quamuis vendidero,nisi ære soluto, vel fideiussore dato, vel aliàs satisfacto : dicendum erit, vindicare [t] me posse.

Creditores accipientes cauent se reddituros aliis creditoribus emergentibus, & etiā ipsi domino qui potest,si vult, peculio renūtiare.h.d.cum prin.l.seq. Bartolus.

ℱ Tributio autem fit pro rata eius quod cuique debeatur. Et ideo si vnus creditor veniat, desiderans tribui integram portionem,cōsequitur. [u] Sed quoniam fieri potest, vt alius quoque, vel alij existere possint mercis peculiaris creditores: cauere debet creditor iste,pro rata se refusurum, [x] si fortè alij emerserint [y] creditores.

VI. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

NOn enim hæc actio, sicut de peculio, occupātis meliorē causam facit: [z] sed æqualem cōditionem quandoque [a] agentium.

VII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

ILlud quoque cauere debet, si quid aliud domini debitum emerserit: refusurum se ei pro rata. Finge enim conditionale debitum imminere, vel in occulto esse. hoc quoque admittendum est. [b] nam iniuriam dominus pati non debet, licet in tributum vocatur. Quid

A r *In creditum.* quia de pretio fidem habui seruo, & ei vendidi. & sic mutat casum.

s *Abij.* id est,dominium transtuli.

t *Vindicare.* quod potest prompte intelligi, quando dicebat se pecuniam paratam habere : vt supra, de pig. act.l.iij.aliàs videor eoipso quod do,fidē habere pretij, & trāsfero dominiū: vt.ſ.proxi.& inst.de re.di.§. vēditæ. nisi sim procurator ficti: vt.j. de iure fis.si procurator.Itē possum vindicare, nisi sit paratus offerre pretium: vt infra,mandati.l. diligenter.& facit infra,de priuile. cre. si ventri. §.in bonis. Accursius.

u *Consequitur.* si mer- *ces hoc patitur.

x *Refusurum.* not. de hac cautione: vt hic,& infra, si cui plus quàm per le. Falci. l. j. respon. & supra, de petit. hære.l.pe. & infra.l.illud.in princip.

y *Emerserint.* i.apparuerint. Accursius.

z *Non enim. Facit.* † hoc enim facit hic actio de peculio : vt.j. de pe.si vero. a *Quandoque.* aliàs quā documque.

Llud.] CASV M pīn pcipij dic, vt in casu ceedēti in fi. [QVID.] Si creditores mercis peculiaris velint vt dominus contribuat, ille nolit se intromittere, sed potius dimittere quod sibi debetur: an sit audiendus Dicitur, quòd sic, & laudādus. [SI CVIVS.] Si dominus vnius minus quàm debebatur tribuat dolo malo, tributoria tenetur. si vero seruus per ministerium suū negotietur in merce peculiari, & hoc ignoret dominus: si hic vnus qui tribuat in dolo est, liberatur supplēdo quod deest. & hoc in prima. si vero sibi soluit, & per hoc vnus tribuat, vel merces fustulit, aut minoris distraxit, aut ab emptoribus non exegit: tenetur tributoria si dolus interueniat. Item si negauerit per dolum alicui deberi, tenetur. [HAEC ACTIO.] Hæres tenetur hac act. quatenus ad eum peruenit, & perpetuo, & seruo mortuo dominus tenetur. ista sunt vera non solum in hærede, sed & in aliis successoribus. Viuianus.

b *Admittendum est.* vt caueat se domino refusurum. Accursius.

BIU Cujas

a *Cedere.* habendo mercem pro derelicto, vel cedere quo ad distributionem: quia non vult distribuere. Accursius.

b *Audiendum.* & laudandum: vt. ff. de alie. iu. mu. cau. fac. l. item si res. §. potest. Arg. tamen contra. ff. de arbi. l. iij. §. tametsi.

c *Tribuantur.* inter cæteros creditores & dominum. Accursius.

d *Si cuius.* i. domini.

e *Si nihil.* nota ad mul ta. sic. j. de verb. signi. l. minus. & l. verbum am plius. Accursius.

f *Seruum habere.* quem habebat. Accursius.

g *Non caret.* vt hic, & j. de pecu. l. j. §. est autem apud. & §. fi. & j. de do. excep. palam. §. item si quis pure.

h *Dolo minus.* hoc hic speciale. secus in actione de peculio: vt infra, de pec. sed si damnũ. §. præterea. quæ est contra. Ité secus in eo qui sciens debitorem omnibus nõ soluẽdo, pro suo debito vigilauit: vt j. quæ in frau. credi. l. qui autem. §. sciendum. quæ est contra.

i *Non exegerit.* dolo malo: vt infra, de hære. vendi. l. ij. §. sed & si quid dolo. & sic non ob. j. solu. matri. l. etiã. §. licet. Vel si dicas hic culpam puniri in rerũ suarum administratione, erit speciale.

k *Sed & si negauerit.* quia nil est in merce, & mentiebatur.

l *Domino negare.* qđ esse non debet: vt. j. tit. j. sed & si ex parte. §. j. & infra, pro socio. l. si vnus. §. fi. Accursius.

m *Hæc actio.* scilicet tributoria, quæ occasione doli commissi in male distribuendo competit. nam si nullus est dolus: etiam de eo quod non peruenit in hæreditate, datur: vt infra, de act. & oblig. l. ex contractibus.

n *Ad eum peruenit.* immò debet insolidum dari etsi nil peruenit, cum sit ex contractu: vt infra, de regu. iuris. ad ea. §. fina. & infra, depos. l. si hominem. §. j. & infra, de act. & obliga. ex cõtractibus. quæ sunt contra. Sed dic, speciale: quia non omnino in contractu dolus commissus est: sed in male distribuendo. Item quod dicit de vita & transitu: intelliges si actio ex contractu ex quo datur, sui natura sit talis: vt de exercitoria diximus: vt supra, de exerci. l. si tamen. §. finali. Accursius.

o *Quia non de dolo.* Ideo dixi dari perpetuo, quia &c. aliàs si referas ad proximum dictum, nulla est ratio: quia de dolo actio bene datur in hæredem, scilicet de eo quod ad eum peruenit: vt supra, de dolo. l. in hæredem. Accursius.

p *Competat.* hic finis videtur esse contra principiũ huius legis: sed non est. nam nõ est de dolo, scilicet simplici pro quo de dolo detur actio: sed adhibito cõtractu, vel circa, vel occasione cõtractus in malè distribuẽdo: vnde actione ex eo cõtractu tributoria agitur: vt supra, de dolo. l. & eleganter. §. non solum. in fine. Acc.

Qvod.] CASVS in. §. eligere. est talis: Seruus si negotietur in merce peculiari, cõtrahens cum seruo agere potest cum domino: velit tributoria: velit de peculio, sed vna electa ad alteram non habebit regressum. sed si ex vna causa velit agere tributoria, quia contraxit in merce peculiari: ex alia de pecum extra mercem peculiarem contraxit, vtraque agere potest. [*SI SERVO.*] Si seruum tuum præposueris vt negotietur in merce peculiari, ex alia de pe. & hæredem tuum rogaueris vt eum manumittat, & ei peculium legaueris: an hæres teneatur tributoria? Dicitur, quòd non. & hoc Labeo. sed Pomponius dicit, quòd si hæres cum manumisit, non fecit sibi caueri à seruo vt creditoribus mercis satisfaceret, vel deduceret de peculio quod debuerit: tenetur tributoria. [*TOTIENS.*] Hic respon. tacitæ obiectioni quare non datur in hæredem nisi quatenus ad eum peruenit: vt supra. l. illud. in fin. Respon. quòd totiens. q. d. cum de dolo defuncti conueniatur, consideratur quantum ad eum peruenit: cum ex suo, insolidum. Viuianus.

q *In cæteris.* vt bon. poss. qui non sunt hæredes: vt institu. de bo. poss. §. quos autẽ. Acc.

r *Eligere.* no. regulam circa actionem: vt hic, & infra, de reg. iu. l. nemo ex his. §. quotiens. & ff. de noxa. l. in delictis. §. si detracta. & C. de codi. l. fin. in fi. j. respon. non autẽ in exceptione: vt infra, de excep. l. nemo. Sed contra prædictam regulam est infra, quorum leg. l. j. §. quia autem. Sol. secundum Al. potest plures proponere, vt tamẽ protestetur vnã se velle prosequi: & super vnam tantũ inducat testes. Ioan. vero distinguit: vt si de vna est certus quòd competat, eligere debet: licet de alia dubitet. si autem dubitat de vtraque, tunc nõ cogitur. hoc non placet: quia potest esse qꝫ seruus postea cœpit debere domino: & ita nihil est in peculio. Item quòd dominus ademit ei peculium sine dolo: & ita nõ habet locum actio de peculio: & sic nõ erit certus an de peculio sibi det. Ité ignorare potest, an merx sit peculiaris: vel an domino sciente contrahat: sicque de tributoria dubitat. Tertij distinguunt: an ex contractu detur actio: vt tunc non liceat ignorare: vt hic, & infra, de regu. iu. l. qui cum alio. & supra, de exerci. l. fin. an ex quasi contractu: vt in. l. contraria. quia ibi iustam causam habet ignorantiæ: vt infra, de reg. iur. l. qui in alterius. Ioan. etiam quandoque distinxit an probabiliter erret siue dubitet, vel non: vt primo casu plures possint proponi: secundo, non. Sed hoc non valet: quia vbi quis probabiliter errat, cogitur tamen eligere: puta an testator fuerit dominus: vt infra, de lega. ij. l. cum filius. §. variis. tu ergo dic, quòd hic est regula cum suis concord. lex autem contra. est specialis casus ea ratione, quia possessor non certificabat me an pro hærede vel legato possideat: quod tenetur facere: vt supra, de interrog. act. l. j. j. respon. &. §. j. ideo non certifico eum, an agam peti. hæred. vel interdicto quorum legatorum. vnde dicitur in prouerbio: *A cotale montane, cotale bocone.* vel si velim eũ præcisè compelli vt respondeat, possum ex edicto. ff. de interrog. actio. l. j. j. respon. sed hæc solutio licet sit ad casum illum, non tamen est ad regulam quæ ibi sequitur. vnde dabis similes casus, vt si non certificas me, possideas pro hærede vel titulo: vt rei vindicatione te conueniam, vel petitione hæreditatis, vel vtrum possideas: vel dolo desiisti possidere: vel vtrum sis hæres vel non: & habet locum dicta regula vbi ad idem dantur. secus si ad diuersa: quia tunc tolluntur: vt supra, de condict. fur. l. si pro fure. §. furti, & infra, de priua. deli. l. ij. nisi sint contrariæ: vt. C. de fur. l. j. & C. si ser. extero se emi. man. l. j. Sed quæro an de in rem ver. tollitur electa actione de peculio? videtur quòd non: quia ex eadem causa potest agi pro vna parte debiti vna actione: pro alia parte debiti potest agi alia: vt institu. quod cum eo. §. in rem autem. sed forte & hoc in tributum esset. & prima facie lex videtur velle quòd tollatur electione: vt institu. quod cum eo. §. is quoque. Accursius.

Actione vna electa an cætera tollantur.

Prouerbium Italicum.

BIU Cujas

tamen, si dominus tribuere nolit, nec hanc molestiam suscipere, sed peculio, vel mercibus cedere [a] paratus sit? Pedius refert, audiendũ [b] eũ. quæ sententia habet æquitatẽ. Et plerumque arbitrũ in hanc rem prætor debebit dare, cuius interuentu tribuantur [c] merces peculiares.

Hic iurisconsultus incipit tractare de secunda parte edicti, scilicet quando actio tributoria datur propter dolum domini commissum in male contribuendo. & hoc dicit. Ex dolo commisso in male vel nihil contribuendo, quis hac actione tenetur. Bart.

B ¶ Si cuius [d] dolo malo factũ est, quò minus ita tribueretur, in eum tributoria datur: vt quantò minus tributũ sit, quàm debuerit, præstet. Quæ actio dolum malũ coërcet domini. Minus autem tribuere [dominus] videtur, etiam si nihil [e] tributũ sit. Si tamen ignorans in merce seruum habere, [f] minus tribuit: nõ videtur dolo minus tribuisse. Sed re comperta si non tribuat, dolo nunc non caret. [g] Proinde si sibi ex ea merce solui fecit, vtiq; dolo videtur minus [h] tribuisse. Sed & si mercem perire passus est, aut eam auertit, aut vilioris data opera distraxit, vel si ab emptorib' [i] pretium non exegerit: [k] dicendum erit, teneri eũ tributoria, si dolus interuenit. Sed & si negauerit [k] dominus cuiquam deberi: videdum erit, an tributoriæ locus sit. Et est verior Labeonis sententia, tributoriam locum habere: alioquin expediet domino negare. [l]

Actio ista nõ est de dolo: ideo datur perpetuo: sed est propter dolũ: nec purgatur per actionem ex contractu: ideo hæres tenetur inquantum ad eum peruenit. Bartolus.

¶ Hæc actio [m] & perpetuò, & in hæredem datur, de eo dũtaxat, quod ad eum peruenit: [n]

VIII. IVLIANVS libro vndecimo Digestorum.

QVia non de dolo [o] est: sed rei persecutionem continet. quare etiã mortuo seruo dominus, itẽ hæres eius, perpetuò teneri debebit propter factum defuncti: quamuis non aliter, quàm dolo interueniente, competat. [p]

IX. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

C QVod in hærede dicimus, idem erit & in cęteris [q] succ cessoribus.

Quando ad idem cõpetunt plures actiones, cogitur quis eligere vnam: nec poterit postea redire ad aliam: secus si plures actiones competunt ad diuersa. Bartolus.

¶ Eligere [r] quis debet, qua actione experiatur: vtrũ de pecu

D

a *Sciat.* id est, scire debeat. Accursius.
b *Non futurum.* nisi in casu cum deceptus fuit, vel errauit: vt infra, titu. j. l. sed si. §. fina. & supra, de instito. act. l. habebat. in fine. j. respon.
c *Ex alia causa.* puta ex alio contractu.
d *Tributoria.* Cũ vtrũque habeat: vt institu. quòd cum eo. §. is quoque. Accursius.
e *Manumisso.* scilicet per fideicomm. & sic intelligitur infra, quãdo act. de pe. est an. l. j. §. Pegasus. non directo: quia tunc non videtur posse deducere: vt infra, de pecu. l. at cum hæres.
f *Tributoria.* scilicet insolidum. secus in actione de peculio: vt infra, de pec. summa. §. sed si alij. vel ibi creditori, cui tenebatur, soluit. Item secus in alio casu supra, de eden. l. quædam. §. sed nec. Accursius.
g *Totiens.* respondet tacitæ obiectioni quare non conuenitur de eo tantum quod ad eũ peruenit: vt supra. e. l. illud. in fin. respon. totiens &c. vt hic, &. j. de reg. iuris. l. totiens.
h *Conuenitur.* dolo cõmisso extra contractũ. secus in contractu: vt infra, de act. & oblig. l. ex contractibus. vel dic, hoc casu speciale etiam si ex contractu: vt dixi supra. e. l. illud. in fine.
i *Non quotiens ex suo.* quia tunc insolidũ etiã si nil ad eum peruenit, secundum Ioan.

DE peculio.] CASVS. Seruum tuũ qui negotiabat in mercẽ peculiari, vendidisti. an cum emptore agi possit tributoria? Dicitur, quòd non, sed de peculio. Viuianus.
k *Etiam cum emptore.* vt hic, & infra, de pecu. & ancillarum. §. si seruus. &. l. si ex duobus. §. fin. &. l. sed & si quis. &. l. non penes. Sed tributoria non, vt subiicit, etiã si emptore sciente contraxit: quia tunc dominus non erat: vt supra, de noxa. in delictis. §. si extraneus. & potest esse ratio, quia non sic succeditur in scientiam quæ est necessaria ad tributum, sicut in peculium. Accursius.

ALiquando.] CASVS. Qui contrahit cum seruo in merce peculiari, agere potest tributoria, vel de peculio. consultius tamen faceret aliquando si de peculio ageret, quàm hac actione: quia in tributoria actione illud solum venit in contributionem, quod in merce est. sed in peculiari merce potest esse quòd in maiori, vel in minori parte peculij negotietur, puta tertia, vel quarta. Item potest esse, quòd nihil domino debeatur: & ita nihil deducetur in acti. de pecnlio: vt puta seruus meus habens peculium valens centum marc. pecu. l. creditoribus merces debet quadraginta domino. & sic plus debitum mercis: quia in decem excedit: & sic non expedit agere tributoria. sed si de peculio agant, solidum consequentur: quia plus est in peculio quàm in ære alieno, & deducto quod domino debetur. Viuianus.
l *De qua.* scilicet tributoria. Accursius.

lio, an tributoria: cũ sciat[a] sibi regressum ad aliã non futurũ.[b] Planè si quis velit ex alia causa[c] tributoria[d] agere, ex alia causa de peculio: audiendus erit.

Tenetur hæres qui seruo dedit libertatem sine cautione vel deductione, & ex hoc suo dolo tenetur insolidum. Bartolus.

¶ Si seruo [in] testamento manumisso[e] peculium legatũ sit, non debere hæredem tributoria teneri, quasi neque ad eum peruenerit, neque dolo fecerit, Labeo ait. sed Pomponius libro sexagesimo scripsit, hæredem, nisi curauerit caueri sibi à seruo, vel deduxerit à peculio, quod tribuendũ erat: teneri tributoria.[f] quæ sententia non est sine ratione. Ipse enim auctor doli est, qui id egit, ne intribueret. Totiens[g] enim in hęredem damus [actionem] de eo, quod ad eum peruenit, quotiens ex dolo defuncti cõuenitur,[h] nõ quotiens ex suo.[i]

X. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

DE peculio actione etiã cũ emptore[k] serui agi potest: tributoria non potest.

Secundum diuersa accidentia quandoque melius est intentare actionem de peculio, quàm tributoriam. Bartolus.

XI. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

ALiquando etiam agẽtibus expedit potius de peculio agere, quàm tributoria. Nam in hac actione, de qua[l] loquimur, hoc solum in diuisionem venit, quod in mercib⁹ est, quibus negotiatur, quódque eo nomine receptum est.[m] At in actione de peculio totius peculij quãtitas spectatur, in quo & merces continentur. Et fieri potest, vt dimidia fortè parte peculij, aut tertia, vel etiam minore negotietur. Fieri præterea potest, vt patri dominóve nihil debeatur.[n]*

De peculio deducitur id ad quod quis ex dolosa difficultate tenetur. Bartolus.

XII. IVLIANVS libro duodecimo Digestorum.

ALius[o] dumtaxat de peculio, alio[p] tributoria serui nomine cum domino agit. Quæsitum est, an deducere dominus de peculio debeat, quod tributoria agenti præstaturus[p] sit? Respõdit,[q] Tributoria actione tunc demum agi potest,[r] cũ dominus in distribuendo pretio mercis, edicto prætoris non satisfecit: id est, cum maiorem partẽ debiti sui deduxit,[s] quàm creditoribus tribuit: veluti si cum in merce triginta fuissent, in quam ipse quidẽ quindecim crediderat, duo autem extranei triginta tota quindecim deduxerit: & creditoribus reliqua quindecim dederit: cum deberet sola decẽ deducere, [&] extraneis dena[t] tribuere. Cum igitur hoc fecit, nec intelligendus est seruum à se liberasse[u]: eo ꝙ quinque adhuc nomine eius tributoria actione prẽstaturus sit. Quare si agi de peculio cœperit,[x] cum fortè extra mercẽ peculium esset: quinque, tãquam adhuc creditor serui, deducere debebit.

QVOD CVM EO, QVI in aliena potestate est, negotium gestum esse dicetur.

TITVLVS V.

m *Receptum est.* vt hic, & supra, eodem. l. procuratoris. §. non autem ei. &. §. si præter. Accursius.
n *Debeatur.* & propter hoc magis expedit de peculio agere, secundum Ioan. aduocatus ergo sit cautus in eligendo: vt institu. quod cum eo. §. fursus.
o *Alius.* Duas ponit quæstiones: & secundã tantum soluit. in prima fuit dominus primo conuentus actione de peculio: & quæritur an posit deducere quod est daturus his qui agerent tributoria. Secunda est e contra, quando primo tributoria fuit conuentus, & male distribuit: an id posit post de peculio conuentus deducere? Et dicit, quòd sic. Sed quid in prima? videtur quòd non. non enim inuenitur dominum habere priuilegiũ deducẽdi, nisi quod sibi & in sua potestate vel tutela positis debetur: vt infra, de pecu. sed si damnum. §. peculium. E contra videtur, quòd sic: quia & pro creditore quandoq; est deducendum: aliàs imputatur: vt supra, eod. quod in hærede. §. si seruo. sed respondeo: dominum nõ debere deducere: sed si reperiatur postea aliquid habere ex mercibus, conuenitur. aliàs nõ, nisi de dolo, si dolo fecisset quo minus haberet. sinautem prius tributoria cõuenitur, hic constat ꝙ non deduxit sibi debitum. & si postea cõuenitur, de peculio prædeducet. Accursius.
p *Præstaturus.* respondeo, non.
q *Respondi.* nõ ad primam, sed quandam aliã orditur, quam soluit.
r *Potest.* propter dolosam distributionem: quia & propter scientiam tãtum tenetur tributoria.
s *Deduxit.* no. pro M. qui dixit tributoria tunc demum habet locum cum dominus distribuit, & male. Sed certe immò & aliàs dolo commisso à domino: vt. s. eo. l. illud. §. minus. &. §. si tamẽ. &. §. si mercem. &. l. quod in hærede. §. si seruo. Item & propter scientiã nullo dolo cõmisso.
t *Dena.* id est, decem & decem, & sic viginti: vt infra, de lega. j. l. si quis testa. j. respon. Accursius.
u *Seruum à se liberasse.* id est se nomine serui liberasse: vel dic, nõ liberatum seruum ab antiquo debito quo domino tenebatur: nõ autem dicas quòd tantum domino seruus debet, quantum alij tributoria actione præstaturus est. Item nota, quòd vna solutio nõ parit duos contrarios effectus: & quòd liberetur seruus: & quòd dominus alij hoc idem habeat restituere. sic infra. de solu. qui hominem. §. fina. Accursius.
x *Cœperit.* per aliquem peculiarem creditorem. Accursius.

QVOD CVM EO, QVI IN ALIENA potestate est, negotium gestum esse dicetur.

Qualiter insolidum conueniamur ex contractibus alienis, dictum est: nunc qualiter ipse filius factus sui iuris teneatur audi. & no. quòd hic titulus & sequens circa filiũfa. tantum restringuntur. Item no. quòd actio

ex eo

ex eo quòd sui iuris sit filius, admittitur de iure ciuili, cum sit alius: sed per pratorem restituitur per titulum illum supra, de capit. de. Per hunc autem postea modificatur: vt infra, eo. l. secunda. & sic est vnum beneficium in restituendo: & aliud modificando.

Omnia.] CASVS. Intendit hic dicere qualiter filiusfam. sui iuris factus teneatur, quãdo superiores actiones non competunt. & iustum est vt cum eo cõtrahens suum recipiat. vide aut ergo cõtrahit iussu patris: aut non. si in patris rem versum est: aut neque iussus eius intercessit: neque in rẽ eius versum est. primo casu tenetur pater quod iussu, secundo de in rem ver. tertio de peculio. de quibus. l. prox. dicet.

a *Omnia.* quæ sunt agenda in iure ciuili: vt supra, de iust. & iu. l. ius autem. §. ius præ. Acc.

b *Procõsul.* id est prætor: vt supra, de alie. iudi. mu. l. j.

c *Agit.* proponendo edicta.

d *Cũ eo.* scilicet filio.

e *Suum cõsequatur.* id est debitũ sibi. sic &. s. si cer. pet. l. si & me. & infra, pro soc. l. cũ duobus. §. idem respon. at proprie suum dicitur quod vindicare potest: vt supra, de rei vindi. l. solum. §. meum. Accur.

f *Actionem constituit.* etiam in hoc casu, non solum in prædictis casibus. Azo. & hæc explicatur prox. infra per diuersos titulos. Accur.

Ait.] CASVS in hac. l. & seq. est talis: Contraxi cum filiofam. vel iussu patris, vel non: vel in rem patris versum est, vel non est versum, neque iussus interuenit. quæritur, qualiter debeat filius conueniri? Respondeo, quòd dum est in potestate, insolidum: emancipatus vero, vel exhæredatus, vel institutus abstentus, inquantum facere potest: vel si per dignitatẽ exiit de potestate patris, vel in adoptionẽ datus fuerit à patre naturali, & pater decedat: vel si in modica parte hæres institutus fuerit, habeat creditores alios: & ego hoc casu cum conueniam. Sed an possit detrahere quod aliis debetur, vt cum aliis veniam in contributionem, quæritur. Et distinguitur, an contraxerunt cum eo dum erat in potestate, sicut ego: & melior erit conditio mei occupantis, nisi aliquis fuerit priuilegiatus, puta quia mutuauit in refectionem domus. & hęc ratio prius erit habenda. aut post: & habebitur eorum ratio, vt detrahatur quod eis debetur. Viuianus.

g *Ait prætor.* Hic nota, quòd filius dum est in potestate, insolidum tenetur de suis contractibus: vt infra, de pecu. l. si quis cum filio. &. l. & ideo. & supra, de iudi. l. tam ex cõtractibus. Sed quando sit sui iuris, regulariter conuenitur inquantum facere potest, secundum Ioan. vt hac. l. fallit autem: vt infra, eod. sed si ex parte. in princ. &. §. j. &. §. quamquam. Melius videtur econtra, quòd in totum fiat restitutio quando emancipatur, per illum ti. de ca. demi. vt argu. supra, de mino. l. quod si minor. §. restitutio. Fallit autem in casibus sex, qui hac. l. dicuntur, in quibus modificatur. Accursius.

h *Cuius in potestate.* secus si postea: vt infra. l. proxi. in fin. & infra, titu. j. l. si filius. §. fin. &. l. ergo.

i *Sua.* scilicet filij spontanea, sed non patris.

k *Redacta fuerit.* hæc autẽ tunc inquiruntur, quando pater conueniretur: hic autem filius conuenitur. Accursius.

l *Factus.* per dignitatem, vt quia patricius vel consul est factus, vel episcopus: vt in authen. constit. quæ de dig. col. vj.

m *Datus.* hoc casu dissoluitur ius pat. po. vt insti. quibus mo. ius pa. po. sol. §. penult. & ad bona istius patris, scilicet naturalis, de quo loquitur: potest vocari per vnde cog. vt instit. de hæred. ab intest. §. admonendi. & ideo iuste quæritur an damnetur inquantũ facere potest, eo inspecto an successerit ei ex modica parte per testamentum dicti patris naturalis. Accursius.

n *Minima.* quam intelligit Ioan. æstimandã arbitrio iudicis. Vel dic, minimam, id est suã legitimam: vt. C. de inofficioso testa. si quis in suo. & est ratio huius edicti & superiorum, quia pro vilibus nõ deberẽt homines attritiones maximas sustinere: vt in auth. de fide instru. §. fina. col. vj. Acc.

o *Sed an hic. Prioris.* id est in primis: vt quia vxor erat, quę tũc dedit dotem, & solutũ aliis isti repeterent cõdictione ex lege, vel officio iudicis, vel ex cautione interposita: vt. C. de priui. fisci. l. pecuniam. & infra, de pecu. ex facto. §. j.

p *Rationem habendã.* vt detrahatur quod eis debetur. Sed hoc videtur falsum, quia solus donator cum ex donatione conuenitur, detrahit, & nullus alius: vt infra, de re iu. l. inter eos. §. is quoq;. &. l. ex hæredatũ. §. j. quæ sunt contra. Item quare detrahitur posterioribus, non primis? Solut. hic vnum inducitur contra creditores posteriores, scilicet quòd primi admittuntur ad agendum, quia de iure non debent admitti: cum ius suum per capit. demi. debitoris perdiderint: vt supra, de capi. demi. l. ij. vnde hoc pro eis inducitur: vt supra, de iureiu. l. cũ qui. Sed adhuc nõ est solutum cõtrarium de illis legibus. vnde dic, quòd solus donator detrahit quod omnibus debet ex causa non simili, sed filius non omnibus: quia non primis, sed tantum vltimis. vel aliter, vt ibi. in prædicta autem glo. est ratio, quia posterioribus non primis deducit. Accursius.

Sed si ex parte.] CASVS. Si filius ex parte non modica fuerit institutus, puta in dimidia hæredi. eligam si velim eum conuenire insolidum, aut in parte qua hæres est: hoc inspecto à iudice, sit institutus in modica parte, aut non, vt sic habeatur ratio eius ne egeat, vel non. [INTERDVM.] Volebam cum quodam contrahere. quærebam an esset filiusfa? Et respon. se patrem non habere, cum tamen in potestate patris esset. ex hoc contraxi: & pater eum postea emancipauit, vel exhæredauit, an propter mendacium suum insolidum conueniri debeat, quæritur. Et dicitur, quòd sic: quamquam filiusfamilias priuilegium habeat in contractibus vt conueniatur inquantum facere potest. [SOLI.] Filiofamilias datur huiusmodi priuileg. vt inquantum facere possit, conueniatur. an ad hæredem eius transeat? Dicitur quòd non. Si vero contraxi cum filiofami. & postea sui iuris efficiatur, & diu postea stetero quòd eum nõ conuenero: an debeo posse eum insolidum conuenire propter temporis fluxum? Et respon. quòd ratio habenda est. [IS.] Contraxi iussu patris cum filiofamilias vna electa ad aliam non habeo regressum, nisi errauerim. vnde si egi de peculio, non agam postea quod iussu, nisi errans hoc fecero. Viuianus.

q *Hæreditaria.* à quo totũ possum petere, possum & partẽ semper

I. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

OMnia [a] procõsul [b] † agit, [c] vt qui cõtraxit cum eo [d] qui in aliena potestate sit, etiam si deficiant superiores actiones, id est exercitoria, institoria, tributoriáve, nihilominus tamen, inquantum ex bono & æquo res patitur, suũ consequatur. [e] Siue enim iussu eius, cuius in potestate sit, negotium gestum fuerit: insolidum eo nomine iudicium pollicetur. siue non iussu, sed tamẽ in rem eius versum fuerit, eatenus introducit actionem, quatenus in rem eius versum fuerit: siue neutrũ eorum sit, de peculio actionem constituit. [f]

In casibus hic expreßis, filiusfa. sui iuris effectus, tenetur inquãtũ facere potest. Bar.

II. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

AIt prætor: [g] *In eum, qui emancipatus, aut exhæredatus erit, quíve abstinuerit se hæreditate eius, cuius in potestate,* [h] *cũ* [is] *moritur**, *fuerit: eius rei nomine, quæ cum eo cõtracta erit, cum is in potestate esset, siue sua* [i] *voluntate, siue iussu eius, in cuius potestate erit, contraxerit, siue in peculium ipsius, siue in patrimoniũ eius, cuius in potestate fuerit, ea res redacta* [k] *fuerit: actionẽ, causa cognita, dabo in* [id] *quod facere potest.*

Sed & si citra emancipationẽ sui iuris fact[a] [l] sit, vel in adoptionem datus, [m] deinde pater naturalis decesserit: item si quis ex minima [n] parte sit [hæres] institutus: æquissimum est, causa cognita etiã in hunc dari actionem in id quod facere potest.

In hac actione deducitur quod debetur creditoribus priuilegiatis, vel postea cõtrahentibus, non aliis. Bartolus.

III. IDEM libro tertio Disputationum.

SEd an hic detrahi debeat, quod aliis debetur, tractari potest. Et si quidem sint creditores, qui cum esset alienæ potestatis, cum eo contraxerunt: rectè dicetur, occupãtis melioreẽ esse cõditionẽ, nisi si quis priuilegiarius veniat. huius enim non sine ratione prioris [o] ratio habebitur. Quòd si qui sint, qui postea quàm sui iuris fact[a] est, cum eo contraxerunt, puto horum rationem habendam. [p]

Institutus ex parte non modica, potest cõueniri insolidum, vel pro hæreditaria portione. & interdum habet beneficium ne conueniatur vltra quàm facere possit. Bart.

IIII. IDEM libro vicesimonono ad Edictum.

SEd si ex parte non modica sit hęres scriptus filius, in arbitrio est creditoris, vtrum pro portione hæreditaria, [q] an indum, quia de iure non debent admitti: cum ius suum per capit. demi. debitoris perdiderint: vt supra, de capi. demi. l. ij. vnde hoc pro eis inducitur: vt supra, de iureiu. l. cũ qui. Sed adhuc nõ est solutum cõtrarium de illis legibus. vnde dic, quòd solus donator detrahit quod omnibus debet ex causa non simili, sed filius non omnibus: quia non primis, sed tantum vltimis. vel aliter, vt ibi. in prædicta autem glo. est ratio, quia posterioribus non primis deducit. Accursius.

BIU Cujas

per ex suo contractu, vt hic. Vel forte patri fuerat obligatus, & eũ vt hæredem conuenio: vt infra, eodem.l.pater. Accursius.

a *Sed & hic.* quando pro parte hæreditaria. Vel dic, quando cõuenio eum insolidum ex suo contractu.

b *Conueniri.* inspecta parte modica, sit vel non quo ad debitum, licet sit magis quo ad substantiam. & per hoc videtur quòd non refert quo ad substãtiam an satis vel parũ sit institutus, quia frequentiam cõsiderauit. Acc.

* *Flo. debeat*

Mendaciũ puniri debet.

c *Propter mendacium.* scilicet insolidum. Et no. puniri mendacium: vt hic, & infra, de re iudi.l.qui cum se. & supra, de do.l.quid enim. & C. de calum.l.fin. & C. ad Macedo.l.j. & si minor se maio.di. si alterius. & supra, titu.j. illud. §. penult. & supra, ad leg. Aquil. inde Neratius. §. hæc actio. & instit. de fideicom. hæred. §. fin. & supra, de rei vin.l. penult. Argu. contra secũdum P. institu. de actio. §. alie. & §. rursus.

d *Ex delictis insolidũ.* quia nõ inuocat legem qui in eam committit: vt supra, de mino.l.auxilium. in fine.

e *Hæredi eius.* quia est psonale beneficiũ omnium taliũ qui sic conueniuntur: vt hic, & infra, de re iudic.l.sciendum. & infra, sol.ma.l. maritum. & l.sequen.

f *Habendam esse.* vt si aliquando in illo tempore facere potuit, & desiit dolo posse facere, teneatur insolidum, aliàs non: vt infra, de re iudi. sed hoc ita. in fine legis: cum ex dolo in contractu adhibito insolidum teneatur: vt infra, eod. eum qui. nõ autem puto quòd solo temporis cursu obligationis natura mutetur: vt. j. de actio. & obli.l. obligationum fere. §. placet. Alij dicunt, ex cursu temporis hoc euenire vt insolidum teneatur, quasi dilatione & beneficio priuilegij gaudere non debeat. & secundum eos multos annos vel paucos accipe, secũdum arbitrium iudicis. Accursius.

g *Ne possit quod iussu.* cum sint eædem personæ, & eadem res quæ petitur: & eadem causa vel ratio petendi: licet actio sit diuersa: vt infra, de excep.rei iudi. & an eadem. & ſ. de iureiu.l.duobus. §. exceptio. & §. qui iurauit. nisi fuerit deceptus à domino qui sibi à seruo nihil deberi dicebat: vt hic subiicit, & infra, quando act. de pec. est an.l.quæsitum. & supra, de instito. actio.l.habebat. in fin. j. respon. Accursius.

Si filiusfa.] CASVS. Contraxi cum filio viuo patre, egi contra eum, & insolidum condemnatus est. emancipato eo vel exsolidum eum conueniat? Sed & hic[a] iudex æstimare debet*, ne fortè in id, quod facere potest, debeat conueniri.[b] Interdum autem & si exhæredatus filius, vel emancipatus sit, insolidum actio aduersus eum dabitur: vt puta si patremfamiliàs se mentitus est, cum contraheretur cũ eo. Nam libro secundo Digestorum Marcellus scripsit, etiã si facere nõ possit, conueniẽdũ propter mendacium.[c] ℣ Quãquam autem ex contractu in id quod facere potest, actio in eũ datur: tamen ex delictis insolidum[d] conuenietur.

Beneficium huius edicti non transit ad hæredem filii. Bartolus.

℣ Soli autem filio succurritur, non etiam hæredi eius.[e] Nam & Papinian[o] libro nono Quæstionum scribit, in hæredẽ filij insolidum dandam actionem.

Iste. §. legitur duobus modis. Tene primam lectionem secũdum quam. h. d. In hac actione temporis ratio habetur, & sententiæ tempus inspicitur.

℣ Sed an etiam temporis haberi debeat ratio, vt si quidem ex continẽti cum filio agatur, detur actio in id quod facere potest: sin verò post multos annos, non debeat indulgeri? Et mihi videtur, rationem habendam esse.[f] in hoc enim causæ cognitio vertitur.

Qui semel egit, non potest iterum ad actionẽ ex noua adiectione agere, nisi præhabita restitutione ex causa iusti erroris. hoc dicit: quod dic vt. l. habebat. supra, tit. secundo. Bartolus.

℣ Is qui de peculio egit, cum posset, quod iussu: in ea causa est, ne possit quod iussu[g] postea agere. & ita Proculus existimat. Sed si deceptus de peculio egit: putat Celsus succurrendum ei. quæ sententia habet rationem.

Beneficium huius edicti habet etiam locum contra actionem iudicati. Bartolus.

V. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

SI filiusfamiliàs viuo patre conuentus & condemnatus sit: in emancipatum, vel exhæredatum postea, iudicati actio in id, quod facere potest, danda est.

Fideicommissarius vniuersalis in effectu hæres esse videtur. Bartolus.

℣ Si filio exhæredato ex senatusconsulto Trebelliano hereditas patris restituta sit, non debebit in quãtum facere potest, sed insolidum cõdemnari: quia effectu[h] quodammodõ hæres est. Sed si coactus immiscuerit se, vt restituat hereditatem: perinde obseruandum [est,] ac si se abstinuisset.[i]

Propter mendacium perditur istud beneficium. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro secundo Disputationum.

EVm, qui [se] patremfamiliàs simulauit, & mandante[k] aliquo stipulatus est:[l] mandati teneri Marcellus scripsit, quamuis rem præstare non possit.[m] Et sanè verum est, teneri eũ debere, quia dolo fecit. Hoc & in omnibus bonæ fidei[n] iudiciis dicendum erit.

Potest agi contra hæredes pro hæreditatis portione, vel contra filium insolidum. sed in condemnatione filius habebit huius edicti beneficium. Bartolus.

VII. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

PAter filio permisit mutuam pecuniam accipere, & per epistolam creditori mandauit vt ei crederet: filius ex minima parte patri hæres extitit. respondi, esse in potestate creditoris vtrum filium cui credidisset, insolidum, an hæredes pro qua parte quisque successisset, mallet conuenire. sed filius cõdemnatur in quantum facere potest[o].

Ex sola patientia videtur quis institorem præponere. Item iudex appellationis potest sententiam confirmare ex noua causa. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro primo Decretorum.

TItianus Primus præposuerat seruum mutuis pecuniis dandis, & pignoribus accipiẽmen facere potest, condemnabitur. Viuianus.

o *Potest.* vt supra, eod.l.sed si ex parte. j. respon. Accursius.

Titianus.] CASVS. Quidam præposuit seruum mutuis pecuniis dandis, & pignoribus accipiendis. seruus pro emptore hordei fideiusit, & postea seruus fugit. vult venditor conuenire dominum institoria, & conuenit: & condemnauit eum præfectus annonæ, ea ratione, quia similia fecit, scilicet horrea cõduce-

do,

do, aliis soluendo, & omnia dominus rata habebat. appellauit ad principem, quia dixit se præposuisse tantum seruum ad pecunias fœnerandas. princeps confirmauit, allegando primo pro domino, quia seruus alienum debitum suscipiendo fideiussisse videbatur, & ita dominus non debebat teneri. sed tamen quia seruum in omnibus videbatur instituisse sibi, propter hoc sententiam prædictam confirmauit. Viuianus.

a *Negotiatorib⁹.* id est, venditoribus.

b *Suscipere debitum.* non vt ementi crederet. tunc enim sine dubio datur institoria: vt supra, de instito.l. in eum.§.finali. sed vt emētibus subueniret, & seruiret eis fideiubendo pro eis. Accursius.

c *Dederat sententiam.* non fuerunt istæ iustæ causæ quare debuit dānari: vt supra, de exercit. act.l.j.§. non autem. & §.igitur. sed imperator in causa appellationis melioré dat rationem, quia & dominus erat solitus hoc facere, & in suum locum substitut⁹ videbatur, vt subiicit: & supra, de pig.act.l. vel vniuersorum. Acc.

d *Dicebamus.* nos ex parte domini, scilicet allegando.

e *Fideiussorem eum.* & ideo nullo modo tenebatur dominus: vt infra, de fideiusso.l. sed & si seruus.

f *Actionem.* ex fideiussione.

g *Sententiam.* scilicet præfecti.

IN I. AD SENATVSCONSVLTVM MACEDONIANVM.

Licet ex quolibet contractu facto cum eo qui in nostra potestate est, tenemur quoquo modo: vt supra, tit.a.l.i.hoc tamē fallit in filiofami. in duobus casibus. Vnus est in voto: vt infra, de polli.l.si quis de quo rem.§.voto. Et alius in mutuo. Et de hoc tractat hic tit. vt non teneatur, scilicet cum effectu, nec ipse, nec pater: vt infra, eo.l.i. Accursius.

Verba.] CASVS. Licet pater ex contractu filij quem habet in potestate, teneatur: vt supra, proxi.titu.l.j. fallit tamen cum filiusfamil. contra senatusconsul. Macedo. pecuniam mutuat, quod introduxerunt senatores in odium creditorū. cuius senatusconsulti cōdendi causa fuit Macedo, qui inter alia multa quæ fecerat, consueuit mutuare pecuniam filiisfa. & inde sumpta occasione filij patres interfecerunt, cum non haberent vnde soluerent. statuerunt ergo senatores, vt creditori mutuāti filiofamiliàs, nec in vita patris, neque post detur actio vel petitio. [*SI PENDEAT.*] Patre capto ab hostibus, aliquis filio suo mutauit pecuniam. an locum habeat senatusconsultum? Respon. q in pendenti est, an locum habeat, an non: quia si redeat, fingitur non captus: & locū habet. si non redeat, cessat senatusco. [*CERTE.*] Aliquis sui iuris dedit se in arrogationem. postea aliquis

dis. is seruus etiam negotiatoribus [a] hordei solebat pro emptore suscipere debitum [b], & soluere. Cum fugisset seruus, & is cui delegat⁹ fuerat dare pretium hordei, conueniret dominum nomine institoris: negabat eo nomine se cōueniri posse, quia non in eam rem præpositus fuisset. Cum autem & alia quædam gessisse, & horrea cōduxisse, & multis soluisse idem seruus probaretur: præfect⁹ annonæ contra dominum dederat sententiam [c]. Dicebamus [d] quasi fideiussorē eum [c*] videri, cum pro alio solueret debitum, non pro aliis suscipit debitum. non solere autem ex ea causa in dominum dari actionem [f]. Nec videtur hoc dominum mandasse: sed quia videbatur in omnibus eum suo nomine substituisse, sententiam [g] confirmauit* imperator.

DE SENATVSCONsulto Macedoniano. †

TITVLVS VI.

Ex mutuo facto filiofa. non competit actio cum effectu contra ipsum etiam factum sui iuris, quia obstat exceptio Macedoniani. h.d. Pau. de Cast.

1. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

VErba † senatusconsulti Macedoniani hæc sunt: *Cum inter cæteras sceleris causas Macedo, quas illi natura [h] administrabat, etiam æs alienum adhibuisset, & sæpe materiam peccandi malis moribus præstaret, qui pecuniam, ne quid amplius [i] diceretur, incertis nominibus [k] crederet: placere [l], ne cui qui filiofamiliàs mutuam pecuniam dedisset, etiā post mortem parentis eius, cuius in potestate fuisset, actio petitioq; [m] daretur. vt scirent qui peßimo [n] exemplo fœnerarent, nullius posse filiifamiliàs*

mutuauit ei pecu. si restituatur vt emancipetur ab arrogatore prædone. vt supra, de mino.l.tertia. an locum habeat senatusconsultum? Dicitur, quòd sic: quia filiusfami. erat cum pecu. ei mutuaretur. [*IN FILIOFAMILIAS.*] Si filiusfami. cui mutuata est pecu. adipiscatur dignitatem aliquam, quæ sui iuris eum nō faciat: an cesset senatusconsultum? Dicitur, quòd non. si tamen mutuauit in peculio castrensi, vsque ad concurrentem quātitatem castrensis peculij cessat Maced. cum in castrensi peculio fungatur vice patrisfamiliàs.

h *Natura.* id est cōsuetudo, quæ est altera natura: vt infra, de lib. & posthu.l. si quis posthumos. j. Respon. Arg. tamen contra. infra, de aqua plu. arcen. l.ij.§.item Varus. Accursius.

i *Ne quid amplius.* quasi dicat, de suis malis hoc dixisse sufficit quod subiicit, vt per hæc plura det intelligere: vt in authen. quibus modis na. effi. le.§. & quidam. col. vj. Vel dic, ne quid amplius, id est Macedo hoc solum dicebat, post mortem patris solues. non autem exprimebat, occides eum vt promissionem serues in reddē da pecunia. erat ergo incertum [a] nomen, cū patre premoriente bonum erat: econtra non. & sic incertum, vt subiicit. Accursius.

a Vide Bu daū hic in annota. pri ori. ad Pan dectas.

i *Amplius.* id est, expressius.

k *Incertis nominibus.* constitutis.

l *Placere.* populo senatui visum est. Azo.

m *Petitióque.* scilicet cum effectu. est tamen obligatio ciuilis & naturalis: & sic actio. sed exceptione repellitur, sicut in Velleia. senatusco. vt infra, eo. quia naturalis. & l. seq. & infra, ad Vellei. l. si mulier in iure. Accursius.

n *Peßimo.* Nota mala exempla à iure etiam humano reprobari: vt hic, & supra, de iudi. l. obseruandum est. & infra, de re iudi. l. diu⁹. in fi. & j. ad leg. Cor. de sic. l. iij. §. sed ex senatusco. & j. de pœ. l. si quis aliquid. §. qui abortionis. & C. de proba. l. exemplo.

o *Morte.* naturali, vel ciuili: vt j. eo. sed Iulianus. §. sed & pater.

p *Si minus, cessat.* & sic ratione futuri interim est in pendenti: vt hic, & infra, de fal. impuberem. §. j. & instit. quibus modis ius pat. po. sol. §. si ab hostibus. & infra, quando act. de pe. est anna. l. pe. sed ratione præsentis non, cum pater sit seruus hostium: vt instit. de iure persona. §. serui. Accursius.

q *Deneganda est.* Argu. cōtra, infra, de lib. cau. ordinata. in prin. & instit. de interdict. §. commodum.

r *Sit restitutus.* vt quia à prædone adoptatus est: vt supra, de mino. l. iij. §. si quis. Accursius.

s *Nam etiam si consul sit.* hoc de cōsule, & de aliis. xj. dignitatib⁹, item

bonum nomen expectata patris [sui] morte [o] fieri.

Si tempore mutui facti filius non erat in potestate patris, sperabat tamen reuerti in potestatem ex causa quæ retro fingit: locum habet hac exceptio tam interim, quàm postquam reuersus est. secus si non est spes reuertendi. Idem si erat in patris potestate, licet speraretur exire. si tamen ex causa quæ non fingit retro, similiter habet locum, licet postea exiit. hoc dicit notanter. Pau. de Castro.

B ¶ Si pendeat an sit in potestate filius, vt puta quoniam patrem apud hostes habet: in pendenti est an in senatusconsultū sit commissum. Nam si reciderit in potestatem, senatusconsulto locus est. si minus, cessat [p]. interim igitur deneganda est [q] actio. Certè si adrogatus mutuam pecuniam acceperit, deinde sit restitutus [r] vt emancipa retur: senatusconsultum locum habebit. fuit em̄ filiusfamiliàs.

Hic ponitur regula, quòd ex mutuo facto filiofa. etiam si sit in dignitate constitutus, non datur actio cum effectu. & postea ponuntur sex vel septem casus vsque ad. l.

C *Iulianus. Primus est, quando habebat castrense pecu. Secundus, quando mutuans credidit illum esse patremfami. iusta ratione ductus. Tertius, quando mutuās erat minor. xxv. ann. Quartus, quando erat etiā ipse filiusfamiliàs, & mutuauit pecuniam paternam. Quintus, quando fuit aliter cōtractum cum filiofa. quàm mutuando, quia senatusco. non habet locum, nisi in mutuo. in aliis contractibus non, nisi essent facti in fraudem mutui. Sextus est, quando contractus fuit initiatus tempore quo erat in patris potestate, quia tunc spe futuræ numerationis per stipulationem promisit: sed numeratio facta fuit postquam exiuit patriam potestatem. Septimus est, quando filius non recepit mutuum: sed pro recipiente fideiussit. Pau. de Cast.*

¶ In filiofamiliàs nihil dignitas facit, quò minus senatusconsultum Macedonianum locum habeat. Nam etiā si consul sit, [s] vel cuiusuis dignitatis: senatusconsulto locus est: nisi forte castrense peculium habeat. Tūc

item de episcopali,hodie corrigitur:quia cum omnes sui iuris efficiantur per huiusmodi dignitates,cessat Macedoni.vt in authen. constit.quæ de digni.§.nunc autem.col.vj.

a Addo ego pista gl. esse tex.i.l. miles præci pua .ff. de castren. pecu.ī verbo. actionem &c.quāuis gl.in.d.l.lis nulla. hic allegata, nō adducat illū tex. de quo hic me- minit p gl. nostra.

VSque.*Fungantur*. & pater nullum ius ibi habebat:vt.C.de castren.pecu.l.iij.sic ergo in eo testatur filius:vt instit. qui testa.fa.possl.§.j.Item agunt[a] etiam contra patrem,& conueniuntur: vt supra, de iudi.l. lis sat,vt hic: & præsumitur, quòd semper in eā causam mutuum accepit:vt.C.e.l.fin.in fi.nō autem ab intestato in eo habuit hæredem ominim lim:vt infra, de castré. pecu.l.ij.hodie sic: vt in authen. de hære.ab intest.§.si igitur defunctus. & hæc omnia in quasi castrensi intelligo:vt infra,de col. bo. l.j.§.nec castren. &.C. de inoffi.testa.l.fi.Ac.

enim senatusconsultū cessabit.

II. IDEM libro sexagesimo quarto ad Edictum.

VSque ad quantitatem castrēsis peculij: cum filiifamiliàs in castrensi peculio vice patrūfamiliarum fungantur.[a]

Communis opinio quem excusat, item in pupillo & minore præsumitur ignorantia. Bartolus.

III. IDEM libro vicesimo nono ad Edictum.

SI quis patremfamiliàs esse crediderit,non vana simplicitate deceptus, nec iuris ignorantia:sed quia publicè[b] paterfamiliàs plerisque videbatur, sic agebat,sic contrahebat, sic muneribus fungebatur: cessabit[c] senatusconsultum.[d] Vnde Iulianus libro duodecimo[Digestorum]in eo qui vectigalia conducta habebat, scribit, & est sæpe cōstitutum, cessare senatusconsultum.Proinde & in eo,qui scire non potuit,[e] an filiusfamiliàs sit, Iulianus libro duodecimo cessare senatusconsultum ait,vt puta, in pupillo, vel minore[f] vigītiquinque annis.sed minori* causa cognita & à prætore succurrendum.In pupillo autem, etiā alia ratione debuit dicere, cessare senatusconsultum quòd mutua pecunia non sit*,quam sine tutoris auctoritate pupillus dat:[g] quemadmodum ipse Iulianus libro duodecimo [Digestorū] dicit[h], si filiusfamiliàs crediderit :[i] cessare senatusconsultum quòd mutua pecunia non sit,* quamuis liberam peculij administrationem habuit. Non enim perdere[k] ei peculiū pater concedit cum peculij administrationē permittit:& ideo vindicationem[l] nummorū patri superesse ait. Is autem solus senatusconsultum offendit,qui mutuam pecuniam filiofamiliàs dedit,non qui aliàs contraxit, puta vendidit,locauit, vel alio modo contraxit.Nam pecuniæ datio pernicioſa parentibus eorum visa est.& ideo & si in creditum abij* filiofamiliàs,vel ex causa emptionis,[m] vel ex alio cōtractu,in quo pecuniam non numeraui,& si stipulatus sim : licet cœperit esse mutua pecunia,[n] tamen quia pecuniæ numeratio non concurrit,cessat senatusconsultū.[o] Quod ita demum erit dicendū, si non fraus senatusconsulto sit cogitata, vt qui credere non potuit,magis ei venderet,vt ille rei pretium haberet in mutui vicem.

Tempus numerationis,non tempus stipulationis seu mutui inspicitur. Bartolus.

Si à filiofamiliàs stipulatus sim[p],& patrifamiliàs facto crediderim[q]:siue capite[r] deminutus sit,siue morte patris, vel aliàs[s] sui iuris sine capitis deminutione fuerit effectus: debet dici,cessare senatusconsultum: quia mutua[t] [pecunia,]iam patrifamiliàs data est:

IIII. SCAEVOLA libro secundo Quęstionum.

QVia quod[u] vulgo dicitur, filiofamiliàs credi non licere,non ad verba[x], referendum[y] est,sed ad numerationem.

V. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

Si filius.]CASVS. Licet filiusfamilias habeat liberam peculij administrationem à patre concessam,& mutuet alij filiofa. an locum habeat senatusconsulto?Dicitur,quòd non. quia pecu. non fecit accipientis.vnde si pecunia extat,vindicare pater potest, si consumpta sit, per condictionem sine causa.[IS AVTEM.]Vendidi filiofa.vel ei locaui, vel aliàs cum eo contraxi, non tamen contractu inutili:an ei succurratur per hoc senatusconsul? Dicitur,quòd non,nisi ei vendiderim in fraudem vt ipse venderet, & pretium acciperet,& haberet loco mutui.[SI AFILIO.]Vōlebam mutuare filiofa.confessus fuit se recepisse.sequenti die facto sui iuris vel capitis deminutione,vel emancipatiōe,vel morte patris, numerauī:an habeat locum Macedo? Dicitur,quòd non inspecto tempore numerationis,& confessionis stipulationis interpositæ:quia quod dicit non licere mutuare filiofami.referendum est non ad verba stipulationis,sed ad numerationem.vnde non inquantum facere potest,* sed insolidum condemnabitur . Item etiam si à patrefami. quis stipuletur quod sibi mutuatur[q] est,& arrogato mutuauerit,locum habebit senatusconsu. Viuianus.

**Flo.sed in minore*

** Flo.fit*

Error cōis excusat.

**Flo.fit*

a Addo ego pista gl. esse tex.i.l. miles præci pua .ff. de castren. pecu.ī verbo. actionem &c.quāuis gl.in.d.l.lis nulla. hic allegata, nō adducat illū tex. de quo hic me- minit p gl. nostra.

Ita gl. Bartoli vidal.

BIU Cujas

a *Addo ego pista gl. esse tex.i.l. miles præci pua .ff. de castren. pecu.ī verbo. actionem &c.quāuis gl.in.d.l.lis nulla. hic allegata, nō adducat illū tex. de quo hic me- minit p gl. nostra.* item de episcopali,hodie corrigitur:quia cum omnes sui iuris efficiantur per huiusmodi dignitates,cessat Macedoni.vt in authen. constit.quæ de digni.§.nunc autem.col.vj.

VSque.*Fungantur*. & pater nullum ius ibi habebat:vt.C.de castren.pecu.l.iij.sic ergo in eo testatur filius:vt instit. qui testa.fa.possl.§.j.Item agunt[a] etiam contra patrem,& conueniuntur: vt supra, de iudi.l. lis sat,vt hic: & præsumitur, quòd semper in eā causam mutuum accepit:vt.C.e.l.fin.in fi.nō autem ab intestato in eo habuit hæredem ominim lim:vt infra, de castré. pecu.l.ij.hodie sic: vt in authen. de hære.ab intest.§.si igitur defunctus. & hæc omnia in quasi castrensi intelligo:vt infra,de col. bo. l.j.§.nec castren. &.C. de inoffi.testa.l.fi.Ac.

Si quis.]CASVS.Si creditor aliquid mutuet filiofa. credens eū sui iuris, quia vt paterfa.omnia agebat,an locum habeat senatusco. quæritur. Et dicitur ꝙ non:nisi hoc credat vana simplicitate ductus, vel iuris lapsus imperitia.Idem est in eo filio qui publica vectigalia à principe vel fisco. & hoc in prima. In secunda dicit,si ignoret filiusfa.sit ille necne cui pecunia mutuo datur,puta quia minor.xxv. an vel pupillus dat mutuo pecu.aliis, an cesset senatuscon.quæritur . Et respon. quòd sic : quia minori per beneficium ætatis succurritur.præponderat enim beneficiū ætatis priuile. Macedo. pupillus autē pecuniam accipientis nō facit.Viuianus.

b *Publice*.Not.quòd communis error excusat:vt supra,de off.præto.Barbarius. & infra, de acquir. hære.l. cum quidam.§.quòd si ipse. & infra,de ædil. edict. quis sit.§. apud Cecilium.& infra , de supelle.le.l.tertia.in fine.& infra,de eo qui pro tutore.per totum.

c *Cessabit*. si mutuum talis acceperit.Accursius.

d *Senatusconsultum*. si publice paterfamilias videbatur. & accepit mutuum.

e *Scire non potuit*. ratione ætatis , vt subiicit : & infra , de iur.& fac.igno.l.fin.idem tamen & si de facto:vt infra,eo.l.pe.& sic no. quòd ætatis magis quàm senatuscon.ratio habetur : vt supra,de mino.l.verum.§.fin.Accursius.

f *Vel minore*. dantibus mutuo.Accursius.

g *Pupillus dat*. vt insti.qui.ali.li.§.nunc admonendi. Accursius.

h *Ipse dicit*. in simili casu : vt infra.l.proxi.vel quod verius est, plane legas:vt ibi.

Si filius.]CASVS. Licet filiusfamilias habeat liberam peculij administrationem à patre concessam,& mutuet alij filiofa. an locum habeat senatuscon?Dicitur,quòd non. quia pecu. non fecit accipientis.vnde si pecunia extat,vindicare pater potest, si consumpta sit, per condictionem sine causa.[IS AVTEM.]Vendidi filiofa.vel ei locaui, vel aliàs cum eo contraxi, non tamen contractu inutili:an ei succurratur per hoc senatusconsul? Dicitur,quòd non,nisi ei vendiderim in fraudem vt ipse venderet, & pretium acciperet,& haberet loco mutui.[SI AFILIO.]Vōlebam mutuare filiofa.confessus fuit se recepisse.sequenti die facto sui iuris vel capitis deminutione,vel emancipatiōe,vel morte patris, numerauī:an habeat locum Macedo? Dicitur,quòd non inspecto tempore numerationis,& confessionis stipulationis interpositæ:quia quod dicit non licere mutuare filiofami.referendum est non ad verba stipulationis,sed ad numerationem.vnde non inquantum facere potest,* sed insolidum condemnabitur . Item etiam si à patrefami. quis stipuletur quod sibi mutuatur[q] est,& arrogato mutuauerit,locum habebit senatusconsu. Viuianus.

i *Crediderit*. alij filiofamilias.Accursius.

k *Perdere*. vt supra, de pactis. lege, contra iuris.§.si filius.

l *Vindicationē*. vt infra,eodem.l. si pater.§. primo . & consumpta pecunia condictionem sine causa habet.sed si agat ex contractu filij, non debet repelli quasi ratū videatur habere. Accursius.

m *Emptionis*, quia emit à me.

n *Pecunia*. quia fuit deducta in confessione mutui.Accursius.

o *Cessat senatusconsultum*. origine inspectus vt Cod.e.l.iij. & infra, eo . l. Iulianus.§. proinde. & l.si quod.& huic dicto continua lege proximam.Ac.

p *Stipulatus sim*.quod confitebatur ex causa mutui.

q *Crediderim*. id est, numerauerim.

r *Capite*. per emancipationem.

s *Vel aliàs*. vt per dignitatem. Et sic nota quòd morte patris vel dignitate filio facto sui iuris, non dicitur capite minutus si deportatione, vel emancipatione , quæ fit per imaginariam venditionem : vt supra, de capit.demi.l.iij.§.j.& sic intelligitur quod est institu. de capi. demi.in princ. & supra, de capi . demi.l.j.quæ sunt contra : quia non quælibet mutatio status facit capite minui , sed quæ facto tali vt diximus interuenit.

t *Quia mutua*. sic est contra si filius stipulatur quod postea emancipatus numerat.nam sibi non patri quæritur: vt infra, de verb.obliga. quidam cum filium.§.fi.

u QVia quod.hæc lex continuatur ei quod est supra.l.proxi.§. is autem.vel etiam proxi.Accursius.

x *Non ad verba*. restringitur ergo appellatio generis circa speciem. sic & aliàs supra, de adop.l.ij.§.j. in princip. & supra , de reb. cre.l.ij.§.j. & not. institut. de iur. nat.§. sed quotiens.

y *Referendum*. credere vel credi.Accursius.

Ergo.

[a] ERgo. *Insolidum.* quia cum patrefa. facto contraxit: vt supra, tit. j. l. iij. in fine.

[b] Contra. id est, e contrario. Azo.

[c] Obligationis. id est, stipulationis: vt. j. de noua. cũ enim. Ac. Item. cum. §. *Sed Iulianus.*] CASVS. Si pro mutuum accipiente filiusfami. fideiusserit, an cesset senatuscó? Dicitur, quòd sic. Si vero aliquis voluerit ei mutuare, & hoc colore mutuet, vt alij accipienti nomine filiifa. det: & filiusfa. fideiubeat ĩ fraudem senatuscon. danda est excep. non solũ filio, sed reo, quia fideiussoribus filiifami. succurritur. [IDEM AIT.] Volebam mutuare filiofami. accipienti & alium qui erat sui iuris tãquam duos reos, vt ad filiumfami. esset pecunia peruentura, & alius vt fideiuss. non vteretur except. Maced. an locum habeat senatuscon. quæritur. Et dicitur, ꝙ sic. [SED ET SI.] Patre existente in relegatione, filius accepit mutuam pecu. vt sororem suam dotaret: an cesset se. con? Dicitur, quòd sic: quia idem esset facturus pater. & hoc in prima. Si vero res patris filius obligauerit, non tenebitur. si tamẽ patri hæres extitit, & pignus velit consequi, doli mali obstabit sibi excep. & hoc in secunda. [MVTVI.] Mutuatur quæ consistunt in pondere, numero, & mensura. Si filiofami. mutuetur frumentum, vel vinum, vel aliquid tale mutuum, an senatuscon. locum habeat? Dicitur quòd nõ: quia verba senatuscon. faciunt mentionem de pecunia mutuata. si tamẽ ad hoc mutuetur vt his distractis vtatur pretio velut pecunia mutua, an locum habeat excep. sena. con? Dicit, quòd sic. [SI FILIVS.] Mutuaui alicui dum erat in potestate. postea datus est in arrogationem. an habeat locum se. con. Dicitur, quòd sic: quia mẽs senatuscõ. ad hoc referẽda est: & datur excep. [NON SOLVM.] Si mutuo filiofa. non solum mihi denegatur repetitio, sed & successori meo. vnde si mutuauero, Titius autem stipuletur, non solum aduersus me, sed aduersus Titium dabitur excep. licet Titius non numerauerit. & hoc in secunda. Si vero alteruter ipsorum eum fuisse in potestate ignorauit, alter sciuit: vtrique nocebit. idẽ est in duobus reis stipulãdi, si alter sciuerit, alter ignorauerit: quia vtriq; nocebit sentẽtia senatus. [ITEM.] Creditor accepit duos filiosfa. reos. alterum tamen credidit esse patrẽfami. ab vtroq; tãquã à principali, & ab alio tanquã à fideiussore repelletur excep. Macedo. sed ab eo quẽ ignorauit, non repellar: à recipiẽte pe. qa ignorauit: ab altero non, quia cũ nõ succurritur reo, neque fideiussori. & sic refert ad quem peruenerit pecu. quo ad personam fideiussoris. Item neque refert, mutuetur pecu. sub vsuris, an sine. [QVAMQVAM.] Licet senatuscon. non dicat expresse, cui detur excep. Macedo. tamen filij hæredibus datur si decedat paterfa. vel patri si filiusfami. decedat. [INTERDVM.] Aliquis filiumfami. stationi suæ præposuit. creditor qui sibi pecuniam mutuauit, excep. senatuscon. Macedo tutus erit, non extraneus qui eum præposuit: neque tu pater qui eum præposuisti, quòd videris ei permisisse mutuam accipere pecuniam. & hoc in prima. Si vero filiusfami. accepit mutuã pecu. & in rem patris vertit, tenet pater. Si vero ab initio, non animo vertendi accepit, si postea versa est, cessat senatuscon. & hoc in secũda. Et si filius tenetur patri, & accepit: vt soluat, siue sciente patre, siue ignorante: locus erit senatuscon. & hoc in tertia. [QVOD DICITVR.] Filiofami. existenti in scholis mutuaui. x. an cesset Macedo? Dicit si modum non excesi, quod est si eam quantitatẽ quã pater solitus erat submi nistrare, concesi: non repellar senatusconsul. [SI FILIVS FAMILIAS.] Contraxi cum filiofa. non mutuando, sed vendendo, vel locando, vel simile quid faciendo. accepit mutuum à Titio, vt mihi solueret. an cesset except. senatuscon? Et respõ. quòd sic. Vel pone exemplum in mutuo accepto etiam causa studiorum. Et hoc in prima. Sed pone, quòd filiusfami. in ea causa accepit in qua competit except. & pater cœpit soluere? cessabit senatusconsul. Si vero pignus dedit: quantum pignus valet cessat. vnde si debitum sit in. c. pignus in. l. in aliis. l. obstabit excep. Mace. & hoc in prima & secunda. Si vero filiofa. mutuaui: & eo facto sui iuris curator per ignorantiam soluit: an repetet curator? Dicitur, quòd sic. Viuianus.

[d] *Quasi fideiussor.* vt infra, eo. sed si pater. §. non solum. ergo & hic subuenitur vtrique, cũ reus loco fideiussoris sit, & fideiussor loco rei: vt infra, ad Velleia. quamuis. §. si cum essem. Accursius.

[e] *Aduersus fraudem.* hoc facit pro eo quod dixim⁹ infra, ad Velleia. l. vir vxori. in fine.

[f] *Pro filia.* scilicet patris: vt infra. e. filiusfa. vel sua, cum & illud sit sui patris onus: vt infra, de in rem ver. & ideo. §. fi.

[g] *Dederit.* pro pecunia quam accepit mutuo in eandem causam.

[h] *Cessabit.* si accipiat mutuum in eam causam.

[i] *Non tenebitur.* Arg. contra. j. qui cau. pig. ta. con. l. si gratuitã. §. fi. sed diuersus casus est.

[k] *Summouebitur.* vt supra, de pig. act. l. rem alienam. Et sic not. quòd aliquid potuit defunctus quod hæres non potest: vt hic, & supra, de condic. inde. si non sortem. §. si filius. Item nota, quòd doli exceptio est in personam ex parte proponentis. & sic est arg. contra. j. de excep. do. l. ij. §. j. Accursius.

[l] *Mutuam pecuniam.* Et sic nota pecuniam stricte hic accipi. aliàs pro his quæ consistunt pondere, numero, vel mensura: vt infra, de leg. j. talis. aliàs pro qualibet re: vt. C. de cõsti. pec. l. ij. in fi. *Pecuniæ verbũ multipliciter capitur.*

[m] *Nunc.* cum conuenerit. Accursius.

[n] *In ciuitate.* non dicas quòd desierit esse ciuis, quia sic filius esset sui iuris, & cessaret Macedonianum: vt instit. qui. mo. ius pa. po. sol. §. cum autem. erat ergo relegatus.

ERgo hic & insolidũ[a] damnabitur: non in id, quod facere potest.

VI. SCAEVOLA libro secundo Quæstionum.

COntra[b] etiam rectè dicitur, si à patrefamiliàs stipulatus sis, credas postea filiofamiliàs facto senatus[consulti] potestatem exercendam: quia expleta est numeratione substantia obligationis[c].

Filiusfami. fideiubendo obligatur, nisi factum fuerit in fraudem. idem est in constitutione duorum reorum. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

ITem si filiusfamiliàs fideiusserit: Neratius libro primo & secundo Responsorum, cessare senatusconsultum, ait. idẽ Celsus libro quarto.

Ille dicitur reus principalis, ad quem peruenit tota pecunia, licet obligauerit se: vt fideiussor. Et econuerso ille dicitur fideiussor, ad quem non peruenit, sed se obligauit pro principali. Paul. de Cast.

¶ Sed Iulianus adiicit, si color quęsitus sit, vt filiusfamiliàs qui mutuam [pecuniam] acceptur⁹ erat, fideiuberet, alio reo dato: fraudem senatusconsulto factam, nocere, & dandam exceptionẽ tam filiofamiliàs, quàm reo: quoniam & fideiussori filij subuenitur. ¶ Idem ait, si duos reos accepero, filiumfamiliàs & Titium, cum ad filiumfamiliàs esset peruentura pecunia: ideo autem reum Titium acceperim, ne quasi fideiussor[d] auxilio senatusconsulti vteretur: vtilem esse exceptionem aduersus fraudem dandam[e].

Filius potest mutuum in causam patris accipere, licet non possit res patris obligare. Bartolus.

¶ Sed & si filiusfamiliàs patre suo relegato, vel longo tẽpore absente, dotẽ pro filia[f] promiserit, & rem patris pignori dederit[g], senatusconsultum [quidem] cessabit: [h] patris tamẽ res non tenebitur[i]. Planè si patri hæres extiterit filius[familiàs,] & pign⁹ persequatur, exceptione doli summouebitur[k].

In hoc senatusconsulto verbũ pecuniæ accipitur strictè, nisi fraus interuenerit. Bar.

¶ Mutui dationem non solum numeratæ pecuniæ, verum omnium quæ mutua dari possunt, an accipere debeamus, videndum [est.] Sed verba videntur mihi ad numeratam pecuniam referri. Ait enim senatus, *mutuã pecuniam*[l] *dedisset.* Sed si fraus sit senatusconsulto adhibita, puta frumẽto, vel vino, vel oleo mutuo dato, vt his distractis fructib⁹, vteretur pecunia: subueniendum est filiofamiliàs. Si filius in alterius erat potestate cũ mutua daretur, nũc[m] [item] in alterius [est:] mens senatusconsulti non cessat. dabitur itaque [ei] exceptio. Sed & si patri eius nõ mors, sed alia causa inciderit, quò minus sit in ciuitate[n]: dicendum est senatusconsulto locum esse.

Hæc exceptio est in rem ex parte eius cui opponitur. Bartolus.

¶ Non solùm ei qui mutuã [pecuniam] dedisset, sed & successorib⁹ eius denegãda est actio. Proinde & si ali⁹ mutuã dedit,

BIU Cujas

a *Aduersus eum exceptio.* hoc quando ille qui fuit stipulatus, vt procurator fecit. secus si iure delegationis: quia tunc non obiicit exceptionem ei cui est delegatus: vt infra, de noua. l. si quis delegauerit. & l. doli. quæ sunt contrariæ, nisi ille cui est delegatio facta, lucratiuam causam habeat: vt infra, de excep. doli. l. Iulianus. Item nota inspici originem. sic & supra, eo. si filius. §. is autem. Accur.

b *Vtrique nocere.* Nota vnius scientiam alteri nocere: arg. contra ifra, de iur. & fac. igno. l. iniquissimum. Immo econtra ignorantia alteri[a] alteri deberet prodesse: vt infra, qui. ad lib. procla. non li. l. fin. & de libe. cau. l. liberis. §. si duo. quę sunt ar. cõtra. Item nota hic hanc exceptionem esse in rẽ, ex parte eius cui opponitur. secus i exceptione doli: vt infra, de do. except. l. ij. §. & quidẽ illud. &. §. plane. in fi. §. & dixi supra, de dolo. sed si ex dolo. in fi. Ac.

Scientia vnius alteri nocet.

c *In duobus.* qui idem mutuum à filio sunt stipulati, quod vel alter eorum, vel aliquis tertius fecit.

*Flo. sunt

d *Stipulandi.* forte dicto eo, secũdũ Azo. sint socij an non: vt. ff. de arbi. l. si duo. Accur.

e *Intererit ad quẽ.* immo nõ videtur interesse: vtputa cum ab illo quem sciui filiumfa. de beam repelli: peruenerit ad eum pecunia, vel non peruenerit. ab alio vero quem credebam patremfami. non debeã repelli: ꝑuenerit ad eũ pecunia, vel non peruenerit: vt. j. eo. l. pe. Respon. interesse dicitur ideo, quia si peruenerit ad eum pecunia quem sciui filiumfami. repellar, & ab eo, & ab alio: quia præsumitur alius quasi fideiussor acceptus, cũ ad eũ nõ peruenerit pecunia, sed fraude obligauerim eũ principaliter ne habeat exceptionem: arg. j. ad Velleia. l. vir vxori. §. vlti. &. j. de in rem ver. si pro patre. §. vlti. &. ff. e. l. §. idẽ ait si duos. & ita similitudo est in hoc ad superiorem casum. si autem peruenerit ad eum quem credidi esse patremfami. ab eo nõ repellar, quia & principaliter suo nomine videtur obligatus fuisse: nec ab illo quem sciui filiumfami. quia non ex causa mutui, sed fideiusionis teneri videtur, quando licet cum eo cõtrahere: vt. ff. eo. quia. &. l. item. &. j. titu. j. licet. §. sed si filius. Quid si pro parte peruenit ad vnumquemque? Respon. idem in parte quo ad partem distinguẽdum est: vt in prædicta. l. j. ad Velleia. vir vxori. in fi. Itẽ nota hic, quòd ignorantia prodest: vt. ff. eo. si quis patremfami. &. j. ad Syllania. si quis in graui. §. fi. & infra, de iniuriis. l. eum qui. §. fin. & infra, de iur. fi. non intelligitur. §. si quis palam. Accursius.

*tyrannide.

f *Si paterfamilias decesserit.* id est, prædecesserit. Vel dic, si ipse filius decesserit paterfami. id est, sui iuris factus. aliàs enim non potest habere hæredem: vt instit. qui testa. fa. pos. §. j. Accursius.

g *Datur actio.* sic est, & quandocunque fideiussor intercesserit animo donandi: vt infra. eo. sed si pater. §. non solum. Et sic nota, quòd vbi principale non tenet, tenet tamen accessorium: vt. C. de præ. mino. & si is. Sed certe hic tenet principale, licet exceptionem habeat: vt infra, eo. l. quia naturalis.

alius stipulatus est: dabitur aduersus eum exceptio[a], licet hic non dederit. Sed & si alteruter eorum ignorauit in patris esse potestate se: verius dicendum est vtrique [alterius scientiam] nocere[b]. Idẽ est & in duobus[c] reis stipulandi[d].

In duobus reis debendi inspicitur conditio eius ad quẽ pecunia peruenit. Bartolus.

℣ Item si duos filiosfamiliàs accepero reos, sed alterum putaui patremfamiliàs: interierit ad quem[e] pecunia peruenit: vt si eum sciui filiumfamiliàs ad quẽ peruenit pecunia, exceptione summouear. si [autem] ad eum, quem ignorem, non summouear. Siue autẽ sub vsuris mutua data sit*, siue sine vsuris: ad senatusconsultum spectat.

Hæc exceptio competit filiofa. & fideiussoribus eius, non tamen ei qui institorẽ præponit tacite vel expresse. Bartolus.

℣ Quamquam autem non declaret senatus cui exceptionem det, tamen sciendum est & hæredem filij, si paterfamiliàs decesserit[f], & patrẽ eius si filiusfamilias decesserit, exceptione vti posse. ℣ Interdum tamẽ etsi senatusconsulto locus sit, tamẽ in aliũ datur actio[g]: vtputa [si] filiusfamiliàs institor[h] mutuam pecuniã accepit. Scribit enĩ Iulianus libro duodecimo ipsum quidẽ institorẽ[i] exceptione senatuscõsulti vsurũ, si cõueniat: sed institoriã actionẽ aduersus eum qui præposuit, cõpetere: quãquã, inquit, si ipse pater eũ pręposuisset merci suę, vel [rẽ] peculiarẽ exercere passus esset, cessaret senatuscõsultum: quoniam patris voluntate contractum videretur. Nã si scit eum negotiari, etiam hoc permisisse videtur[k], si non nominatim prohibuit merces[l] accipere.

Si pecunia in rem patris vertatur, vel probabilem studiorum causam: hæc exceptio cessat. Bartolus.

℣ Proinde si acceperit pecuniã, & in rem patris vertit, cessat senatuscõsultũ. patri enim, nõ sibi accepit. Sed & si ab initio nõ sic accepit, verũ postea in rẽ patris vertit: cessare senatuscõsultũ libro duodecimo Digestorũ Iulianus ait: itelligẽdúmq; [m] [esse] ab initio sic accepisse, vt in rẽ [patris] verteret. Nõ tamẽ vertisse videbit, si mutuã pecuniã acceptã patri in propriũ[n] debitũ soluit. & ideo si pater ignorauit[o], adhuc senatusconsulto loc[o] erit. ℣ Quod dicitur[p] in eo qui studiorũ causa absens mutuum acceperat, cessare senatusconsultũ: ita locũ habet, si probabilẽ[q] modũ in mutua [pecunia] nõ excesit: certè eam quãtitatem quam pater solebat[r] subministrare.

Hanc exceptionem cessare facit in necessariam causam acceptio, & patris solutio, & pignoris datio vsque ad pignorum quantitatem. B.

℣ Si filius [familiàs] acceperit mutuam pecuniã, vt eũ[s] liberaret, qui si peteret[t], exceptione nõ summoueretur, senatuscõsulti cessabit exceptio. Hoc amplius, cessabit senatuscõsultũ si pater[u] soluere cœperit, quod si filiusfamiliàs mutuũ sumpserit, ꝑspon. in spicio quod debet cõsuescere: vt arg. ff. de iudi. §. logius. §. j. in fi. & secundum hoc dic, solebat, id est, solere debebat. Item cum vtiliter fecerim, cogitur habere ratum: vt supra, de neg. gest. l. Pomponius. Item quid si est contra voluntatem patris in scholis? Respon. semper tenetur, nisi specialiter prohibeat: vt. C. de neg. gest. l. fin. Vel dic, vsque ad quantitatem quam domi expensurus erat, pater indistincte tenetur: vt infra, de in rem ver. l. iij. §. proinde. In residuo, si ignorem eum esse contra voluntatem patris, quod semper prẽsumitur me ignorare: vt infra, de probatio. l. verius. similiter tenetur. Si sciam, tunc si studeat, tenetur pater quasi vtiliter, cum sit lætitia patris, scientia filij: vt in auth. consti. [illegible] quæ de dig. §. generaliter. si vero non habeam actionem: vt in di. §. & a. l. C. de neg. gest. l. fin. & supra, de neg. gest. l. item si eum in fi. [illegible] ipse tamen filius conuenitur. Item quid si est minor. xxv. an. filiusfa? Respon. pater tenetur, sed & ipse nisi restituatur: vt supra, de mino. l. non omnia. Item quid si pater miserat ei pecuniam, & ego ignorem? Respon. ago: vt infra, pro suo. l. fin. & supra, de instit. l. sed & si pupillus. §. proscribere. in fin. Accursius.

h *Institor.* extranei. Accursius.

i *Institorem.* id est, filium præpositum.

k *Etiam hoc permisisse videtur.* vt hic, &. ff. de instito. l. cuicũq; §. sed & si pecuniã. &. §. idemque. &. l. sed & si pupillus. §. sed & si quis nolit. Sed contra. C. de exerci. l. j. Sol. intelligitur illa secundum prædictas.

l *Merces.* quia per cõsequens nec mutuum.

m *Intelligẽdúmque.* præsumptione iuris, & de iure: vt arg. infra, de reb. du. l. quædam.

n *In proprium.* id est, in id quod debebat ipse filius patri. secus si perdiderit, quia tũc videtur versa, ex quo eo animo accepit: vt j. de sol. l. in pupillo. in fi.

o *Ignorauit.* idẽ si fuit: vt. j. tit. j. l. iij. §. cui. nisi i fraude fuerit, quia tunc de dolo tenetur: vt. ff. de dolo. si seruus. tenetur etiam de peculio. sed cum pater sine exceptione potest exigere à filio: quare habet locũ Macedo. vt. j. ea. l. §. si filius? Respon. quia pater nõ peractionem exigit à filio.

p *Quod dicitur.* Irregulariter: vt hic, &. C. eo. Macedoniani. & hoc sui fauore, ne fame pereat: non odio: cum sit probabilis absentia: vt hic, &. ff. ex quibus ca. ma. nec non. Accursius.

q *Si probabilem.* non vltra: vt hic, &. j. de in rem ver. l. iij. §. proinde. &. ff. de exerci. l. fi. §. quæritur. &. ff. de pigact. i. si seruus. & de relig. at si quis. §. hæc actio. Quid ergo si vltra? Respon. non vitiari vtile per inutile. vnde vsque ad modũ probabilem repeteret: vt arg. C. de dona. l. si quis argentum. §. sed in his omnibus.

r *Solebat.* Quid ergo si nil subministrabat, ci sit dies, vel nõ vsque ad ꝓbabilẽ modũ? Re-

s *Eum.* id est, se ab eo.

t *Peteret.* s. per actionem. aliàs contra. ff. ea. l. §. interdum. in fin.

u *Si pater.* scilicet filiusfa. Accursius.

Quę

quasi ratum habuerit[a]. ℣ Si paterfamiliàs[b] fact⁹ soluerit partẽ debiti[c], cessabit senatuscõsultũ[d] nec solutũ repetere potest.

VIII. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

CVm tamen à curatore[e] per ignorantiam solutum sit, repeti potest[f].

IX. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

SEd si paterfamiliàs factus rẽ pignori dederit: dicendum erit senatusconsulti exceptionẽ ei denegandã[g] vsque ad pignoris quantitatem.

Filius potest soluere mutuam pecuniam ad hoc sibi donatam. secus in donata simpliciter. Bartolus.

℣ Si ab alio donatam sibi pecuniam fili⁹ creditori soluerit, an pater vindicare vel repetere possit? Et ait Iulianus, si quidẽ hac conditione ei donata sit pecunia, vt creditori soluat: videri à donatore profectam protinus ad creditorem, & fieri nũmos[h] accipientis. Si verò simpliciter ei donauit, alienationem eorũ filium non habuisse: & ideo si soluerit, cõdictionem patri ex omni euentu[i] competere.

Hæc exceptio competit filiis vtriusque sexus, etiam pecunia extante. Bartolus.

℣ Hoc senatusconsultum & ad filias quoque familiarum pertinet. Nec ad rẽ pertinet si adfirmetur, ornamenta ex ea pecunia cõparasse. Nam & ei quoque qui filiofamiliàs credidit, decreto ãplissimi ordinis actio denegatur. Nec interest, cõsumpti sint nummi, an extẽt[k] in peculio. Multo igitur magis seueritate senatusconsulti eius[l] cõtractus improbabitur qui filiefamiliàs mutuum dedit.

Hæc exceptio competit filiis, & eorum intercessoribus: nisi animo donandi intercesserint. Et quia est odiosa, solutum indebitè non repetitur. Bartolus.

℣ Non solũ filiofamiliàs & patri eius succurritur, verũ fideiussori[m] quoque & mãdatori ei⁹. qui & ipsi mandati habent[n] regressum, nisi fortè[o] donãdi animo interceſſerunt. tũc enim cũ nullũ regressum habeãt, senatusconsultũ locũ nõ habebit[p].

Sed & si non donãdi animo, patris tamen voluntate interceſſerunt, totus contractus à patre videbitur cõprobat⁹[q]: & hi tamen[r] qui pro filiofamiliàs sine voluntate patris eius interceſſerunt soluendo non repetent[s]. Hoc enim & diuus Hadrianus constituit. & potest dici non repetituros. Atquin[t] ppetua exceptione tuti sunt: sed & ipse filius[u]: & tamen nõ repetit: quia hi demũ solutũ nõ repetũt, qui ob pœnam creditorum actione liberãtur[x], non quoniã exonerare eos lex voluit. ℣ Quanquam autẽ soluẽdo nõ repetãt:

Hæc exceptio potest opponi etiam post sententiam. Bartolus.

X. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

QVia naturalis[y] obligatio manet:

XI. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

TAmen si non opposita[z] exceptione cõdemnati sunt, & superiorem? Respon. quia pignus non datur pro debito liberãdo in solutum creditori, sed pecunia sic. Item & pignus pro eo quod debeo, & si nihil debeo. Accursius.

h *Fieri nummos.* immo nisi solueret, reddere teneretur dãti: vt. j. de iure do. profectitia. §. si quis. Item facit. j. manda. l. si mandauero. §. si mandauerit. Ac.

i *Ex omni euentu.* siue extat, siue non, dummodo mala fide acceperit, sic erit furtiua condictio, vt hic. si autem bona fide, nõ tenet: vt. ff. si cert. pet. si filius. quæ est contra. Alij dicunt hic indistincte dari condictionem sine causa. ibi autem denegari in casu cõdictionem certi. hoc non valet, quia vbi remouetur genus, vt condictio certi: & species remouetur, vt cõdictio incerti, vel sine causa.

k *An extẽt.* nec ex eo quòd extent, in rem patris dicũtur versi: vt. j. de in rem verso, nã si. Sed an inquantum locupletior factus est pater tenetur vel filius? Ioan. sic arg. forte pro eo. j. de pecu. l. depositi. &. l. in bonæ fidei. ego contra propter agentis odium: vt in fi. huius l. &. C. eo. si filius. cũ res defierit esse sua. quod ĩ actione de peculio dici non potest.

l *Eius.* creditoris.

m *Fideiussori.* etiam si filio inuito: vt. j. de except. l. exceptiões quę. §. rei. &. l. omnes. Acc.

n *Habent.* id est, haberent vbi tenentur. Ac.

o *Nisi fortè.* abundat, forte: vt. ff. de arbi. si duo. Item excipe alios casus in quibus non habet regressum: vt. j. mã. si remunerandi. §. si passus. Accursius.

p *Habebit.* immo videtur cp sic, ad ĩstar ei⁹ qui pro muliere fideiubẽte fideiubet: vt. j. ad Velle. si mulier. §. si ab ea. quæ est cõtra. Sol. illud ideo quia fauores sunt prorogãdi. hic autẽ odiũ coarctãdũ: vt ĩ fi. huius. l. &. j. de libe. & posthu. cũ quidã. &. l. ij. & de test. tu. l. si qs ita. §. si qs filio. Vel dic, vt ibi dixim⁹.

q *Comprobatus.* si sponte fuerit datus, alias non: vt supra, quod met. causa. si cum. §. si quis per vim.

r *Et tamen.* licet fideiussori succurratur, tamen &c. Accursius.

s *Non repetent.* ff. à creditore. Sed an à filio? Quidam sic per actionem mãdati: vt in prin. huius. §. Ego cõtra. cũ omiserint exceptionem peremptoriã sciẽtes: vt. j. man. si fideiussor. in prin. & quod. ff. dicit, habent mandati regressum & q̃d est haberent, si diceremus eos cum effectu teneri, neutrum tamen verum est. Accursius.

t *Atquin.* oppositio.

u *Ipse filius.* scilicet tutus est per exceptionem. & hæc est responsio prædictæ oppositionis.

x *Liberantur.* ideo quia &c. Nota hanc regulam: vt supra, de cõdic. inde. qui exceptionem. Item nota hic odia restringi, fauores ampliari: vt. j. de libe. & posthu. l. cum quidam. Accursius.

y *Quia naturalis.* hęc nõ est sufficiẽs ratio. nã & i muliere naturalis obligatio durat & repetit: vt. j. ad Velleia. l. si mulier ĩ iure. sed hęc est odiosa exceptio: vt. ff. l. pxi. circa fi. Ac.

z *Tamen si non opposita.* Duo nota. Primo, an possit filiusfami. huic exceptioni renuntiare? Respon. non, quia non sui causa, sed

a *Quasi ratum habuerit.* hoc casu etiam ratihabitio mandato comparatur: vt. C. eo. l. fin. j. respon.

b *Si paterfamiliàs.* factus. scilicet qui filiusfa. erat.

c *Debiti.* ante contracti.

d *Cessabit senatusconsultum.* in residuo, quasi approbauerit: vt hic, & in authen. de hæredi. & Falci. §. non autẽ. & supra, de iudi. fideicõmiss. in fi. &. C. de cõdic. inde. l. indebitũ. in fi. &. C. de re iu. l. ad solutionem. Item nisi in residuo cessaret, quid prodesset, quòd paterfami. soluisset, quia idẽ esset & si filiusfami. soluisset, & præterea ĩfra dicit aduersando, sed si &c. Item duo dicit, solutum nõ repeti, & cessare senatuscõ. quę clausula ad partem non solutam referenda est: vt arg. infra, de lega. j. l. si quando. ℞. tamen dicit, quòd tantũ in eo quod solutum.

e *Cum tamen à curatore.* id est, curator adulti qui quondã filiusfami. accepit mutuum, soluit de pecunia minoris nomine adulti, ignorans eum tutum Macedo. repetit à creditore petita restitutione: vt supra, de condic. inde. l. interdũ. Vel dic, de suo, repetet à minore: vt statim dicetur in proxi. glo.

f *Repeti potest.* id est, curator potest repetere, conuentus à filiofami. minore quondam, si sua pecunia fuit soluta.

g *Denegandam.* Sed quæ est ratio diuersitatis inter hunc casum

Sed & si. CASVS in. §. si ab alio. sic ponitur: Mutuaui filiofami. c. Titius dedit ei dicta. c. & mihi soluit, an pater eius habeat repetitionem? Respon. aut dedit vt solueret, & nõ repetet. si simpliciter, siue extet, siue non, dum tamen ego mala fide acceperi, repetet. [HOC SENATVSCONSVLTVM.] Quod dicitur in filiofa. cp creditori ei mutuãti nõ detur act. idẽ est in filiafa. neque refert an dicatur ex ea pecunia emisse ornaméta. Ité nõ refert cõsumpti sint nũmi, an adhuc extẽt in peculio. [NON SOLVM.] Nõ solũ filiofa. & eius patri, sed & fideiussori filij accipiẽtis mutuã pecuniã succurritur per sententiã senatuscõ. distinguitur tamẽ, an fideiussor animo donãdi ĩterceſsit, & locũ nõ habet senatuscõ. aut simpliciter nõ animo donãdi, patris tamẽ volũtate, & locũ nõ habet senatuscõsul. in illo casu. quãdo sine volũtate patris interceſsit fideiussor: si soluat, nõ repetit à creditore. & hoc in prima. Licet soluẽs perpetuã habet exceptionẽ, nõ repetit fideiussor, quia filius nõ repetit, quia idẽ soluens nõ repetit, qui in odiũ creditoris ab actione liberatur. & hoc in secũda. Quãuis vero filij soluẽtes nõ repetunt, quia naturalis remanet obligatio, tamẽ si cõueniãtur, nec exceptio opponatur, & cõdẽnarẽtur, postea tamẽ eã opponere possunt exẽplo mulieris, quę si conueniantur ex interceſsione, neque opponat exceptionem Vellei. & condemnentur, postea poterit eam opponere. & hoc in tertia. Si vero patre sciẽte mutuetur, ceſsat senatuscõ. Si vero iubẽte & ignorãte creditore pater mutet volũtatẽ: nihilominꝰ ceſsat, inspecto initio cõtractus cum pater iusit. & hoc vsque ad. l. si quod alij. Viuianus.

BIU Cujas

sa, sed in odium creditoris est inducta, nisi patersa. factus eam remitteret: vt. C. eo. l. Zenodorus. sed in muliere certũ est quòd remittit. nam ex suo fauore est inducta: vt infra, ad Velleia. l. fi. §. pe. & supra, de condi. inde. qui exceptionem. Ité quid si dixit se emãcipatum? Respon. non habet exceptionem. Secundo nota, quòd exceptio peremptoria opponitur post sententiam, quod est speciale in Macedo. & Velleia. vt hic, & í milite: vt. C. de iur. & fac. igno. l. j. & in falso procuratore. l. licet. C. de procur. & í donatore: vt ífra, de re iudi. Nesennius. §. vltimo. Ité in qualibet exceptione, per quã dico nullũ fuisse iudiciũ, vel ratione iudicis, vel partis, vel rei de qua dicit, vel quia sit iudicatum falsis instrumentis, vel alia causa. & facit. j. de pigno. si fund⁹. §. si pluris. at regulariter hoc fieri non potest: vt. C. sen. rescin. non pos. l. peremptorias. Accur.

*Flo. Si tãtum

a *Vtentur.* contra executorem. Accursius.

b *Si tamen. Cessare.* nisi prohibuerit: vt. j. eo. si filius. &. ſ. e. sed Iulianus. §. quanquam inquit. Et sic nota solam scientiam præiudicare, nisi cõtradicatur: vt. j. de eui. l. quidam. & dices iam. j. l. si filius. Ac.

c *Nõ erit.* parciſ ignoranti reuocatũ: vt hic, &. ſ. de instit. sed & si pupillus. §. proscribere. &. j. de solu. l. vero. §. sed & si quis. Arg. contra infra, de ma. vin. l. si pater.

d *Initium.* Not. initiũ

*Flo. posſit

spectãdum: vt. j. deposi. l. j. §. idẽ etiã Póponi⁹. &. j. mã. si ꝓcurator. j. respon. Accursius.

Si quod.]CASVS. Mutuaui Titio, & à filiosa. animo nouãdi & liberãdi Titiũ stipulatus sum. petẽti mihi à filio, an obstet excep. Mace. quęritur. Et dicitur, quòd non.

e *Non esse impedimento.* vt. ſ. e. si filius. §. is autẽ. l. itẽ si filius. j. respõ.

Filium.]CASVS. Non solum si filio mutuatum sit, habet locũ Mace. sed etiã si nepoti: neque refert iussu patris sui hic nepos accipiat mutuam pecuniam, aut non, cum in ea causa sit vt inuito patre suo accipere pecuniam mutuam non possit. Viuianus.

f *Continerentur.* scilicet tantum. Accursius.

g *Cum ipse in ea.* Nota: quod quis facere nõ potest, nec aliis concedere potest vt faciant: vt hic, &. j. de reg. iur. cũ quis. &. ſ. neg. gest. l. qui alienã. §. quãquã. &. j. de acquir. hęre. & filiꝰ. Arg. cõtra. j. de manu. vi. l. apud filiũ. j. respõ. &. ſ. de vsufru. quod nostrũ. Ac.

Nihil.]CASVS. Si aliqua ciuitas mutuet pecu. filiosa. habet locum senatuscon. Viuianus.

h *Nã in ciuitate.* Quidã notãt hic, ꝙ ciuitas minꝰ sit priuilegiata ꝙ minor: cui senatꝰ nõ obstat: vt. ſ. de mino. l. verũ. §. fi. & quia loco priuati maioris est: vt. j. de verb. sign. l. eũ qui. sed potest tamẽ dici, eã restituẽdã: arg. ſ. ex quib. cau. ma. l. sed & si per præ. §. fi. & C. de iure reipu. l. rẽpublicã. lib. xj. &. C. de sac. sã. eccl. l. fi. Ac.

Si filiusfamilias.]CASVS. Absente patre filiꝰ accepit pecuniã, vtentur[a] senatusconsulti exceptione. & ita Iulianus scribit in ipso filiofamiliàs, exemplo mulieris intercedentis.

XII. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

SI tamen*sciente patre creditum sit filio, dicendum est cessare[b] senatuscõsultũ. Sed & si iusserit pater filio credi, deĩde ignorante creditore mutauerit voluntatẽ, locus senatuscõsulto non erit[c]: quoniã initiũ[d] contractus spectandum est.

XIII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SI quod alij mutuũ dedimꝰ, à filiofamiliàs nouandi causa stipulemur: nõ esse ĩpedimẽto[e] senatuscõsultũ Iulianus scribit.

Dictũ in filio, extẽditur ad nepotẽ. Bar.

XIIII. IVLIANVS libro duodecimo Digestorum.

FIliũ habeo, & ex eo nepotẽ. nepoti meo creditũ est iussu patris eius. quęritũ est, an cõtra senatuscõsultũ fieret? Dixi, etiã si verbis senatuscõsulti filij cõtinerẽtur[f], tamẽ & in persona nepotis idẽ seruari debere. iussum autẽ huius patris nõ efficere, quò minꝰ cõtra senatuscõsultũ creditũ existimaretur, cũ ipse in ea[g] causa esset, vt pecuniam mutuam inuito patre suo accipere non posset.*

XV. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

NIhil interest quis filiofamiliàs crediderit, vtrum priuatus, an ciuitas. nam in ciuitate[h] quoque senatusconsultum locum habere, diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

Ratione conuentionis qui epistolam recipit, videtur approbare quod in epistola cõtinetur. Bartolus.

A literas misit patri vt eam pecuniã solueret. si pater factũ filij vult habere ratũ vel nõ, statim protestari debet: sinautẽ &c. Viuianus.

i *Cõtrariæ volũtatis.* Not. qui nõ improbat, probat: vt &. j. fur. ad Pe. & &. ſ. de exer. l. j. §. magistrũ. & de inst. sed & si pupillꝰ. §. ij. &. C. de

XVI. PAVLVS libro quarto Responsorum.

SI filiusfamiliàs absente patre, quasi ex mãdato eius pecuniã acceperit, cauisset, & ad patrem literas emisit, vt eam pecuniã in prouincia solueret, debet pater, si actũ filij sui improbat, continuo contestationem* ĩterponere cõtrarię[i] volũtatis.

XVII. IDEM libro secundo Sententiarum.

B SI filiusfamiliàs*in id accepe rit mutuã pecuniã, vt eã pro sorore[k] sua in dotẽ daret: pater eius de in rẽ verso actione tenebitur. ipsi enĩ[l], mortua ĩ matrimonio puella, repetitio dotis daꝫ.

Mortuo filiofa. qui mutuum accepit dum erat in potestate, pro illa obligatione nõ potest accipi fideiussor. Bartolus.

XVIII. VENVLEIVS libro secundo Stipulationum.

C REditorẽ filiifamiliàs mortuo eo, fideiussorẽ accipere nõ posse, Julianꝰ scribit: quia nulla obligatio aut ciuilis, aut naturalis supersit, cui fideiussor accedat[m]. Planè à patre, eius actionis nomine, quæ de peculio aduersus eum competat[n], fideiussorem rectè accipi[o].

XIX. POMPONIVS libro septimo ex Variis Lectionibus.

IVlianus scribit, exceptionem senatusconsulti Macedoniani nulli obstare, nisi [ei] qui sciret[p], aut scire potuisset, filiumfamiliàs esse eum, cui credebat.

Si accipiens pecuniam mutuo, dum erat in potestate, factus paterfamiliàs illam pecuniam per errorem de nouo promittit: si cõueniatur, potest excipere. Baldus.

XX. IDEM libro quinto Senatusconsultorum.

D SI is, cui dum in potestate patris esset, mutua pecunia data sit: vt. C. e. l. pe. vel etiã eius. Nam ei competebat contra patrem actio de peculio, licet inefficaciter, sicut si soluisset: vt supra. c. sed Iulianus. §. hoc amplius. Accursius.

o *Rectè accipit.* ſ. intra annum: vt. j. de fideiuſ. l. hęres. §. seruo. & etiã post annũ, cũ cursu anni nõ liberetur. & lex dicit, annua exceptio: vt. j. quãdo actio de pecu. est anna. l. quæsitum. Accursius.

Vlianus.]CASVS. Nulli obstat Maced. excep. nisi ei qui scit filium sui iuris non esse cui credidit, aut scire potuit. Viuianus.

p *Qui sciret.* vt. ſ. eo. l. iij. in princi. & l. si tamen. in fi. &. j. man. si vero non re. §. si quis man. sic & in Vellei. vt. j. ad Vellei. immo. & quod subiicit, scire po. &c. nunquid inquirere debet? Respon. sic: vt. ſ. de exerci. l. fi. &. j. de re. iur. l. qui cum alio. Quando ergo habebit locum Maced. cum semper interrogando scire possit? Respon. in minore: vt. ſ. eo. l. si quis patrem. in fi. Item potest inquirere, & tamen non posset certum reddi. Accursius.

Si is.]CASVS. Mutuaui filiofa. patersa. factus post mortẽ patris, si ignorans patrem decessisse, & cum errabat in facto, animo nouandi

BIU Cujas

mo nouandi promisit eam pecuniam quam filiusfa. accepit: si petam eam pecuniam quam stipulatus eram animo nouandi: an obstat mihi excep? Dicitur quòd sic, scilicet in factum. Viuianus.

a *Per ignorantiam facti.* putans se debere ex alio contractu, vel putans patrem suum non decessisse: vt infra, ad Vellei. quãquam. secus si in iure, vt quia non crediderit morte patris aliqué fieri sui iuris: vt. C. c. Zenodor⁹. in fi. quæ est cõtra. Ac.

b *In factum.* contra videbatur, quasi ratum habuerit: vt supra, eo. sed Iulianus. §. fin. sed ibi soluit, hic tantum promisit, factus scilicet patersa. & hic errando in facto: ibi sciendo. Item etiã si soluit, dũmodo ex alia causa se crederet debere, nõ puto eum cõprobare: vt arg. supra, de iurisd. om. iudi. l. si cõuenerit. Ac.

DE PECVLIO.

Continuationem accipe. j. eo. l. i. in princip. Et nota quòd peculium dicitur multis modis. Primo, omne patrimonium, etiam liberi hominis: vt infra, ad Treb. l. cogi. in prin. Secũdo, id quod causa præsidii p guerra reponitur: vt. j. de leg. 3. §. chorus. §. j. Tertio, castrẽse vel quasi: ad mentitium vel profectitiũ: vt. C. de inofficio. test. l. fin. Quarto, res paraphernales mulieris: vt. j. de iure do. si ego. §. dotis autẽ causa. Quinto, quicquid seruus naturaliter & iuste tenet: vt. j. de acquir. pos. l. quod seruus. in fi. Sexto, id quod dominus separauit à suis rationib⁹, & seruo cõcessit: & sic hoc titu. accipitur: vt. j. eo. peculiũ est. in prin. & l. deposi. §. fi. Septimo, vt in Lombarda de eo qui pecuniam in alieno prædio inuenit. Octauo, pro salario: vt. C. de cohortalibus. l. ordinariorum. lib. 12.

Digestorũ

seu Pandectarum Liber quintusdecimus.

DE PECVLIO.

TITVLVS I.

Istud principium vsque ad. §. potestatis. diuiditur in quatuor partes. Primo enim ponitur continuatio. Secundo, quotupliciter agatur ex hoc edicto. Tertio ponuntur verba edicti. Quarto illa incipit exponere. Secunda ibi, est autem. Tertia ibi, verba autem. Quarta ibi, de eo loquitur. & h. d. Sicut se habet patrimonium ad libertum, ita se habet peculium ad seruum vel filium, vt pater vel dominus de peculio teneatur. h. d. secundum Bul. Bartolus.

I. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

RDinarium [prætor arbitrat⁹ est, prius eos cõtractus exponere eorũ, qui alienę potestati subiecti sunt, qui insolidũ [c] tribuũt actionem: sic deinde ad hoc peruenire, vbi de peculio [d] datur actio. Est autem triplex [e] hoc edictum. Aut enim de peculio, aut de in rem verso [f]. aut quod iussu hinc oritur actio.

Verba autẽ edicti talia sunt: *Quod cum eo, qui in alterius potestate esset, negotium gestum erit* [g]. De eo loquitur, non de ea, sed tamen & ob eam, quæ est fœminini [h] sexus, dabitur ex hoc edicto actio.

Ex contractu serui vel filiisfa. minoris pater vel dominus non conueniuntur, nisi in quantum locupletiores facti sunt, vel (vt verius dicam) nisi inquantum locupletatum est peculium. Bartolus.

[Si cum impubere filiofamiliàs vel seruo contractum sit, ita dabitur in dominum vel patrem de peculio [actio,] si locupletius [i] eorum peculium factum est.

Iurisconsultus hic exponit, verbum potestatis, positum in edicto. Et primo dicit, quòd illud verbum potestatis refertur tam ad filium, quàm ad seruum. Secundo dicit, quòd seruorum appellatione continentur nedum proprii, sed & hi quos bona fide possidemus: & quòd appellatione seruorum continentur non solum proprii, sed cõmunes. & h. d. Verbum potestatis assumitur large, vt comprehendat seruos proprios & communes & etiam bona fide possessos, & eos in quos habemus vsumfructum, & hæreditarios: & comprehendit dominos vtriusque sexus, minores, & furiosos. h. d. cum. l. seq. B.

[Potestatis verbum communiter accipiendum est, tam in filio, quàm in seruo. Nec magis dominium seruorum esse spectandum, quàm facultatem [k] habendi eos. Non enim solùm seruorum propriorum nomine conueniemur, item communium: verum eorum quoque, qui bona fide nobis seruiunt [l], siue liberi sint, siue serui alieni.

II. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

EX ea causa, ex qua soleret seruus fructuari⁹ vel vsuarius adquirere, in eum, cuius vsusfructus vel vsus sit: actio dumtaxat [m] de peculio, cæteræque honorariæ [n] dãtur: ex reliquis [o] in dominũ proprietatis.

III. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

LIcet* prætor, si cũ eo, qui in potestate sit, [negotiũ] gesserit, tamen si cũ eo, qui in potestate sit, [negotiũ] gesserit, non tenetur: tamen si quid in rem eius versum sit, dabitur in eum actio. Sed & si quid in rem patris dominive versum sit, dabitur actio. Sed & si quid in rem patris dominive versum sit, dabitur actio. Sed & si quid in rem patris dominive versum sit, dabitur actio.

a *Adde quãdo masculinũ concipiat fœminini: Bart. in. l. i. j. de verbo. & re. sig. item addo præpo. & ibi Benedic. de vadis in ad di. ad eũ in ca. cũ apud. de sponsa. extra. & ibi ad hoc complures tradũtur remissiones.*

**Flo. Licet tamen*

a *Ordinarium.*] CASVS. Dicit Vlpianus quòd ordinatè fecit prætor dicendo prius de contractibus qui dominum vel patrem obligant insolidum, vt in exercitoria, & institutoria: deinde de his qui obligant de peculio, de quibus in hoc libro tractat. Tripliciter autem potest agi hoc edicto aduersus dominum: de peculio, de in rem verso, & quod iussũ. de quibus in sequentibus vsque ad tit. senat. con. Velleia. vult dicere: Verba edicti prætoris sunt: quod contractum est cum eo qui in aliena potestate est, de eo aduersus dominũ &c. Cum autem prætor dicat de eo, an de contractu ancillæ vel filiæ detur actio? Dicitur, quòd sic. [SI CVM.] Ex contractu filij, vel serui, si pupillaris ætatis fuerit, sic demum obligatur pater vel dominus, si peculium fuerit factum locupletius. neque refert, seruus contrahens fuit alienus vel proprius, quo ad dominum vel eius possess. Item nec refert, fuerit communis vel proprius, an alienus bona fide possessus, vel liber credens se seruum esse. Viuianus.

b *Qui insolidum.* vt exercitoriam & institoriam.

c *De peculio.* Sed nonne ex hoc edicto agitur quod iussu & insolidum, vt statim subiicit in proxi. §? Si dicas sic, idem inuenies in institoria & exercitoria. Sed respon. superiores ex negotiatione. hæc ex contractu. immo ille insolidum: hæc non, sed quatenus est versum, vel iussum, vel quatenus est in peculio. Accursius.

d *Est autem triplex.* id est, tripliciter potest agi contra dominum. & sic sonant verba edicti infra, proxi. §. verba autem &c.

e *Aut de in rem verso.* & hoc ideo quia qui agit de peculio, videtur agere & de in rem verso, secundum quosdam: vt arg. infra, de in rem ver. l. filius. in fi. Nos contra. sed hic fit mentio de inferioribus titulis. q. d. sub hoc titu. tripliciter actio proponitur. sic supra, si cer. pe. l. j.

f *Cestum erit.* supple, actionem in dominum vel patrem dabo de peculio, vel de in rẽ verso, vel quod iussu.

g *Fœminini.* [a] vt supra, de consti. pecu. l. j. Accursius.

h *Locupletius.* Not. casum vbi agitur in quantum peculium est locupletius: vt hic, &. C. c. l. cum ancilla. nec restituitur dominus: vt supra, de mino. l. iij. §. fin. alius est infra, eo. l. iij. §. ex furtiua. sunt & alij quos no. C. c. cum ancilla. Sed non sequitur quòd ad omne detur in quo locupletatum est. nam & actio furti datur, si interest: non tamen ad interesse, immo ad pœnam: vt insti. de obli. quæ ex delic. §. furti. sic & supra, ne quis eũ qui in ius voc. l. pe. §. hoc iudicium. & sic deducit hic dominus sibi debitum. Accursius.

i *Quàm facultatem.* id est, non magis facultatem quàm dominiũ. & sic est hysteron proteron: vt supra, de re. di. ui. l. riparum. nam & si mortuus sit seruus, agitur de peculio intra annum, sed in noxali spectatur magis facultas, quàm dominium: vt supra, de noxa. l. quotiens. §. in potestate. immo certe hic recte legitur.

l *Nobis seruiunt.* & facit supra, de trib. l. j. §. fin. Accursius.

m *Dumtaxat.* q. d. non insolidum. & sic non obstat. j. eo. hinc. §. potest. ibi, quę quæstio &c. Si autẽ dicas dũtaxat teneri de cõtractu, qui respicit ad rẽ vel operã, est cõtra. sed solue vt ibi notat.

n *Honorariæ.* de in rem verso, & quod iussu.

o *Ex reliquis.* scilicet omnibus, sed non soluit: vt infra. e. l. hinc. §. potest. secundum Io. quæ est contra. vel solue vt ibi. Accursius.

Licet.] CASVS. Supra dictum est in edicto prætoris, quòd si quid &c. licet ita facta fuit mentio de eo qui est in potestate, tamen si seruus in nullius sit potestate & contrahat, competit actio ex hoc edicto. vbi ergo iacente hæreditate seruus hæreditarius contrahit, dabitur actio. Si vero pluribus gradibus seruus substituatur, & omnes repudiant, & ex substitutione seruus

BIU Cujas

seruus liber & hæres sit, obligatur de peculio.[*PARVI.*]Si seruus contrahat:non refert an fuerit masculus an fœmina,quia mulier & cætera. Item & mulier impubes obligari potest si seruus contrahat tutoris auctoritate non suspecta, quia per hoc non videtur impubes contrahere. Item an pupillus possit peculium cõstituere seruo suo? Dicitur quòd non,neque si tutoris auctoritas interueniat.& hoc in prima. Furiosus vero obligari potest ex contractu serui, quia peculiarem pecuniam & cætera.non quia fuerit sibi concessum à furioso, quia concedere nõ potest.sed si à patre fuerit concessum: neque postea per curatorem furiosi reuocatur.[*SI FILIVSFAMILIAS.*] An seruus fideiubendo vel mandãdo vel cõstituendo,dominum obliget de peculio : quæritur.Et distinguitur.aut in causam peculij fideiubet, & tenetur domin⁹. aut non, & nõ tenetur domin⁹ de peculio.de filiofami.fideiubẽte expeditur .j.ea.l.§. sed si filiꝰ.[*IVLIANVS.*] Seruus tuus mandauit Seio vt solueret creditori suo Sempronio. an Seius aduersus te habeat mandati act.de peculio, quæritur.Et distinguitur an habuerit causam soluendi pro te: puta quia eras aliàs creditor, & non obligaberis. idem potes ponere in.iiij.personis,& in persona extranei. [*CVI.*] Si à fideiussore filij mei non soluente quid recepero cum debitum erat:quod mihi soluebatur de peculio, ero fideiussori obligatus : non de in rem verso. Idem est si seruus naturalis domino teneatur, & fideiussorem dederit, & ille cõueniatur & soluat. & hoc in secunda. Sed quid si alius pro filio meo soluit? adhuc diceretur idem. & hoc in tertia. Si vero filius mihi non debuit, si fideiussor soluit, habet condic.indebi. si vero conueniatur, habet excep. & hoc in quarta. [*SI SERVVS.*] Aliquis cum esset seruus, fingens se liberum esse, compromisit in aliquem sub pœna. si in pœnam incidat, nunquid dominus tenebitur de peculio? Dicitur quòd non, licet aliter teneretur, scilicet si detur mutua pecunia supra mare, quia seruus in iudicio adesse non potest etiam ordinario. [*SED SI FILIVS.*] Si filius fideiusit, an obliget patrem de peculio? Et respon. quòd sic : nec distinguitur vt in seruo an fideiubeat in causam peculij, an non.& sic differt à seruo. Item compromittere potest, & pater tenetur, neque refert ex qua causa compromittat, scilicet an ex contractu, vel quasi:ex maleficio, vel quasi.ex stipulatu ad pœnam conuenietur pater.[*IDEM.*] Si filius ex causa ea conueniatur quæ patrem de peculio non obligat, puta si ex maleficio condemnetur, & agatur aduersus filium actione in factum de re iudicata : an inspecta origine quia filius ex maleficio conuentus est, pater teneri non debet, an inspecto quòd iam conuenitur actione in factum, quæ patrem obligat, de peculio pater teneri debeat? Respon. quòd tenetur de origine in lite

stũ sit, polliceat actionẽ,tamẽ sciendum est,& si in nullius sit potestate, dari de peculio [a] actionem : vt puta,si cum seruo hæreditario contractum sit ante aditam hæreditatem.℣Vnde Labeo scribit,& si secũdo tertióve gradu substitutus sit seruus, & deliberantibus primis hęredibus cum eo contractum sit,mox repudiantibus eis ipse liber hæréque extiterit : posse dici,de peculio eum conueniri,& de in rem verso.

Hic iurisconsultus exponit verbum edicti,que alterius &c. & hoc dicit. Verbũ alterius,comprehendit vtrũque sexum,minores & furiosos. Bartolus.

℣Parui autem refert, seru⁹ quis masculi,an mulieris fuerit.nam de peculio & mulier cõuenietur. Pedius etiã impuberes dominos de peculio obligari ait. Non enim cum ipsis impuberibus cõtrahitur,vt tutoris auctoritatẽ [b] spectes. Idem adiicit,pupillum non posse seruo peculium constituere, nec tutoris auctoritate. In furiosi quoque curatorem dicimus dandã de peculio actionem. nam & huius seruus peculium habere potest,non si fuerit [c] cõcessum, vt habeat, sed si non fuerit ℣phibitum,ne habeat.

Hic exponitur vltimum membrum edicti:scilicet, negotium gestum est. & incipit declarare quando dicatur negotium gestum. & primo de negotio extraiudiciali. & glo.dividit. tu dic, quòd iste est proprie.§.vsque ad.§. ex furtiua. & dividitur in tres partes principales. Primo format tres quæstiones in persona duorum, scilicet serui & filii. Secundo incipit ad illas respondere circa personam serui. Tertio, circa personam filii. secunda ibi, & est verius. tertia ibi, sed si filius. Item scũda pars dividitur in septem partes : quarum secunda ibi, Iulianus quoque. tertia ibi, cui congruit. quarta ibi, idem accipias. quinta ibi, idemque. sexta ibi, quòd si filius. septima ibi, si seruus. Venio igitur ad secundam partem principalem: quia prima est clara, & examinemus hunc.§. per partes. & illa secunda pars.h.d. Seruus fideiubendo, vel mandando extra causam de peculio, non obligat dominum de peculio: sed fideiussori dato à filio contra patrem, actione hac succurritur, si ipse est creditor. aliàs mandatarius totum condicit. & fideiussor vtitur exceptione. Bartolus.

℣Si filiusfamiliàs vel seruus [d] pro aliquo fideiusserint, vel aliàs interuenerint, vel mandauerint:tractatum est, an sit de peculio actio. Et est verius, in seruo causam fideiubendi, vel mandandi spectandam. quam sententiam,& Celsus libro sexto probat,in seruo fideiussore. Si igitur quasi intercessor, seruus interuenerit, non rem peculiarem agens:non obligabitur dominus de peculio [e]. ℣Iulianus quoque libro duodecimo digestorum scribit, si seruus [f] mandauerit, vt creditori meo solueret,referre ait,quam causam mandandi habuerit. si pro creditore suo [g] solui mandauit: esse obligatũ dominũ [h] de peculio.quòd si intercessoris officio functus sit : non obligari dominũ de peculio. Cui congruit [i], quod idem Iulianus scribit,si à filio meo fideiussorem accepero [k], quidquid à fideiussore accepero, id me non de in rem verso,sed de peculio actione mandati [l] prętaturum.

A facta : & idem est, si filius alium defendat, & condemnetur. [*EX FVRTIVA.*] Si filius furtum commiserit : an contur de peculio? Et respon. quòd sic. An pater obligetur. & hoc in prima. Idem est in filiafamilias amonente res marito : quia quatenus factus est locupletior. nus ad eam perueniat, tenetur pater de peculio. [*SI FILIVS.*] Filiusfa. dum in aliquo magistratu erat, tutorem dedit alicui pupillo minus idoneum:vel fideiussorem, qui debebat fideiubere rem pu.sal. fo. minus idoneum accepit: an pater de peculio tenetur, quæritur. Et respon. quòd sic : neque refert cum creabatur magistratus, consenserit pater vel non : quia hoc exigitur.nam reipu.tenetur. hic autem vt res pupilli saluetur,obsticus est.Viuianus.

B

C

D

a *De peculio.* vt infra, eo. quæsitum.§. sed si ipse. immo si erat seruus:tunc non debet teneri factus liber: vt.C. an seruus ex suo fa.l.j. Sol. hic nõ ex sua persona : sed eius cui successit conuenitur.Item econtra videtur insolidum teneri quasi liber fuerit ex tempore mortis testantis: vt infra, de reg. iur.l. omnia fere.sed dico fictitie illud dici.vere tamẽ interim est seruus: vt supra, de lega.j.fi tibi.§. cum seruus. Accursius.

b *Vtutoris auctoritatem.* vt hic,& infra, eo quam Tuberonis. in princip.Sed contra infra, eo.curator.Solue, vt ibi.

c *Non si fuerit concessum.* hoc enim fieri non potest.Ioan.

d *Vel seruus.* de duobus quæritur simul.sed diuerso iure respondetur. de primo infra, ea.l.§.sed si filius. de secundo infra, proxi.Accursius.

e *Non obligabitur dominus de peculio.* vt infra,eo.quotiens.§. Sabinus.& supra,de pac.l.in personam.§.penul.& infra, de fideiuss. l.sed si seruus.

f *Si seruus.* Seruus Titij mandauit Scio,vt Sempronio creditori meo solueret.& sic quinque personæ sunt. Si autẽ ponas, quod meus erat seruus,& mandauit Scio,vt Sempronio creditori meo solueret, stare potest & bene.Accursius.

g *Si pro creditore suo.* scilicet me. Et not. quòd transit de prima persona ad tertiam.Accursius.

h *Dominum.* scilicet me.

i *Cui congruit.* Sed quomodo congruit? Respon. non congruit primo dicto, sed superiori. Nõ enim congruit vltimæ,sed primę responsioni,quã fecit,vbi seruus creditori domini sui solui mandauit.Vel dic, creditori creditoris,quando scilicet,dominus erat creditor serui.

k *Accepero.* eram ergo creditor eius.

l *Mandati.* Not.quòd per hoc probatur,quòd de peculio non de [illegible] est actio.idem in similibus:sed formula sic.ff.de dolo.si oleũ.§.hęc [illegible] actio.&.j.eodem.l,depositi.in prin.&.j.de in rem ver.l.& ideo.§. actio. idem

idem ait. & supra, nego. gesto. l. mandasti. Arg. contra. ff. de rescin. vendi. l. Titius. Item quid prodest hæc solutio domino facta, cú alia manu sibi auferatur? Respon. sit insolidum solutio, sed reuocatio non: sed quatenus peculium est.

a *Accipias.* quod dictum est in superiori proxi. §. Iulianus. in mandatore. vel ad proximum referas.

b *Soluisset.* nam tunc mandati de peculio, si mandato filij soluit. aliàs, nego. gest. si nó mãdasset, agit contra me.

c *Condicturum.* Sed cú nomine alieno soluit: cur non expectatur in indebito soluto ratihabitio? Respó. quia semper præsumitur hoc ratum haberi. Accursius.

d *De peculio actionem.* scilicet in dominum: vt hic, & supra, de ar. l. nó distinguemus. §. si seruus. Accursius.

e *Datur in eum actio.* scilicet in dominũ. nam cum seruo nó potest esse iudicium: licet cum filio sic: vt supra, de iureiur. l. quãto magis. & supra, si quis cau. l. quotiens. Accursius.

f *Semper obligari.* nisi donandi animo fideiubeat. nam donare non potest: vt infra, de donat. l. si filiusfami. & supra, de pac. l. contra iuris. §. si filius.

g *Distare in hoc.* Item differt in Macedo. Ité quia seruus manumissus non tenetur ex antegesto: vt supra, de negotio. gest. eum actum. secus in filio emancipato: vt supra, quod cum eo. l. ij.

h *Ex qua non potuit.* potest ex cõtractu, vel quasi: non potest ex maleficio, vel quasi: vt supra, de his qui deie. vel effu. l. j. §. cum seruus. & infra, ea. l. §. ex furtiua.

i *Ex stipulatu.* nó prima actione. Accursius.

k *Iudicio contrahi.* id est, sententia. Nota, ex sententia quem obligari ex quasi contractu: vt supra, de noxa. quotiens. & l. sequé. Arg. contra. C. de vsur. rei iudi. l. fi. in eo quod dicit, sortis tantum currere centesimas quadrimestres vsuras, non vsurarum: licet sint in condemnationem deductæ. Accursius.

l *Non originem.* Nota originem non inspici, in actione super qua cœpit esse iudicium. Arg. tamen contra. C. ad Mace. si filius. & infra, de fideiuss. tutor ibi. & non titulus & cætera. Item contra, si de dona. qui id. in princ. sed ex liberalitate ibi intercessit prior causa, quæ quia remuneranda est, inspicitur: vt infra, de re iudi. l. ne liberalitate. & infra, man. si vero non re. §. idem Pomponius. & dicas hic originem, infra actionem, super qua poterat esse iudicium. Accursius.

m *Iudicati.* originem. Accursius.

n *Velut obligationem.* alterius contractus.

Idem accipias[a] & in serui fideiussore. Idémque si alius mihi pro filio meo debitore soluisset[b]. Quòd si filius meus debitor non fuisset, exceptione doli fideiussorẽ vsurũ: & si soluisset, [eum] condicturum[c] scribit.

Hæc est septima pars, & hoc dicit: Dominus ex compromisso facto per seruum, non obligatur. Bartolus.

℣ Si seruus, cum se pro libero gereret, compromiserit: quæritur, an de peculio actio ex pœna compromissi, quasi ex negotio gesto danda sit: sicuti traiectitiæ pecuniæ dat? Sed hoc, & Neruæ filio & mihi videtur verius, ex compromisso serui non dandam de peculio actionẽ[d]: quia nec si[in]iudicio cõdemnetur seruus, datur in eum actio[e].

Hæc est tertia pars principalis, & h. d. Filius fideiubendo, compromittendo, & cõtrahendo, patrem obligat de peculio. hoc dicit. & in hoc differt à seruo. Bartolus.

℣ Sed si filius fideiussor, vel quasi interuentor acceptus sit: an de peculio patrem obliget, quæritur? Et est vera Sabini & Cassij sententia, existimantium, semp obligari[f] patrem de peculio, & distare in hoc[g] à seruo. quare & ex compromisso pater tenebitur. & ita Papinianus quoque libro nono Quæstionum scribit: nec interesse ait, ex qua causa compromiserit: vtrùm ex ea causa, ex qua potuit cum patre de peculio agi: an verò ex ea, [ex] qua non potuit[h], cum ex stipulatu[i] pater conueniatur.

Istum. §. diuisi cum præcedẽtibus. & h. d. In iudicio quasi contrahitur: & ideo iudicati pater tenetur primæ actionis origine non inspecta. Bartolus.

℣ Idem scribit, iudicati quoq; patrem de peculio actione teneri. quod & Marcellus putat etiam eius actionis nomine, ex qua non potuit pater de peculio actionem pati. Nam sicut in stipulatione contrahitur cũ filio, ita iudicio contrahi[k]: proinde non originem[l] iudicij spectandam, sed ipsam iudicati[m] velut obligationẽ[n]. Quare & si quasi defensor condemnatus sit: idem putat.

Ex maleficio non datur hæc actio, nisi inquantum locupletatur peculiũ. Bartolus.

℣ Ex furtiua causa à filio quidẽ familiàs condici posse constat. An verò in patrẽ vel in dominũ de peculio dãda est [actio,] quæritur? Et est verius, inquãtum locupletior dominus factus esset, ex furto facto actionem de peculio dandam. Idem Labeo probat: quia iniquissimum est, ex furto serui dominum locupletari[o] impune. Nã & citra[p] rerum amotarum actionẽ filiæfamiliàs nomine, in id quod ad patrem peruenit, competit actio de peculio.

Qui obligatur saluam fore rem pupilli, non obligatur de quolibet singulari. Bar.

℣ Si filiusfamiliàs duumuir pupillo rem saluã fore caueri non curauit: Papinianus libro nono Quæstionũ, de peculio actionem[q] competere ait. Nec quicquam mutare[r] arbitror, an voluntate patris decurio factus[s] sit: quoniam rempublicam saluã fore pater obstrictus est[t].

Hucusque iurisconsultus exposuit verba edicti, ex quo agitur tribus modis: scilicet de peculio, & de in rem verso, & quod iussu. modo est videndum quid sit peculiũ. & ista lex diuiditur in quatuor partes. Nã primo ponit dictum. Secundo, rationem dicti. Tertio, illam probat. Quarto, illam limitat. Secunda ibi, nam cum. tertia ibi, sed hoc. quarta ibi, si vero. & breuiter hoc intendit: Peculium sola voluntate domini cõstituitur, interueniente traditione vera, vel ficta. secus si nulla traditio interueniat. Bartolus.

IIII. Pomponius libro septimo ad Sabinum.

PEculium* est non id cuius seru' seorsum à domino rationem habuerit: sed qđ domi-

o *Locupletari.* vt supra, quod met. cau. si cum. §. Pedius. & infra, eo. in bonæ fidei. Et not. quòd ex hac lege, & supra, de iudi. l. tam ex contractibus. dico, quòd omnis actio, etiam ex delicto, datur de peculio, inquantum locupletatum est.

p *Nam & citra.* vt infra, rerum amo. l. & ideo. §. si filiusfami. & supra, de condic. fur. l. Iulianus. Accursius.

q *De peculio actionem.* hoc quando inuito patre fuit electus: vt hic, & C. ne filius pro patre. l. fina. & Cod. quod cum eo. l. j. si autem eo volente, idem fideiussisse pro eo videtur: & ideo insolidum tenetur: vt in prædicta. l. j. Co. quod cum eo. & infra, ad munici. l. quotiens. & nihilominus de peculio, si placuerit actori: vt hic subiicit. Accursius.

r *Mutare.* vt dicam patrem teneri insolidum.

s *obstrictus est.* non autem obstrictus est rem pupil. sal. fo. sed tenetur solum de peculio: vt infra, ad munici. l. quotiés. §. pe. & de ma. conue. l. j. §. fi. * circa, Fl.

Peculium est.] CASVS. Non illud solum dicitur peculiũ, quod habet seruus seorsum à rationibus domini: sed quod ipse dominus separauit, vt in peculio haberet: cui facultas est augere, vel minuere peculium: videlicet, vt si dominus serui creditor, res suas, quæ apud seruum sunt, permittat esse iure peculij: licet traditio nõ interuenerit: sufficit tamen nuda voluntas eius ad augendum pecul. Si vero dominus est creditor serui, non etiam se debere constituit: nõ propter hoc augetur peculium re. [EX HIS.] Ex prædictis apparet, quòd non est peculiũ quod habet seruus ignorante domino: sed eo volente. vnde si seruus res domino surripiat: non erunt in peculio. An autem ignorante domino possit minui peculium? Et dicitur, quòd sic. [SI OPEM.] Si seru' in rebus domini damnum dederit aut furtum: item si alius domino furtum facit: & ei seruus opem ferat: si dominus de peculio à creditoribus peculij conueniatur, deducit, quod sibi debetur eo nomine. [SI AERE.] Licet quicquid est in peculio, domino debeatur: remanent tamen res peculiares: quia si sibi dominus debitum remittat, vel aliàs pro seruo dominus soluat, peculium constituitur. [NON SOLVM.] Si habebam duos seruos, vnum ordinarium, & aliũ vicarium: non solum illud quod habet vicarius seorsum à substantia mea, constitutione mea erit peculium: sed hoc quod habet ab ordinario. Viuianus. * Peculii, Flo.

Discernens.

BIU Cujas

a *Discernens*. vt hic, & infra, eo. l. depositi. §. fin. idem si passus fuerit apud seruum esse: vt infra, eo. quam Tuberonis. §. sunt quidam. & l. non solum. quandoque tamen dicitur peculium, quicquid seruus naturaliter tenet: vt infra, de acquirend. posl. quod seruus. Item & aliis modis: vt dixi in rubrica.

b *Vel augere*. s. nuda voluntate quandoque: vt statim subiicit. sed hoc ita &c. Accursius.

c *Contra puto*. q̃ possit augeri nuda voluntate domini: vt infra, de do. l. nuda.

d *Re enim*. & in superiori casu re non verbis augetur, cum pro tradita habeatur res: vt instit. de re. diui. §. interdum. & infra, eo. l. non statim.

e *Ignorãte domino*. nõ posset augeri de rebus domini: tamen minui potest: vt subiicit. Item & augeri potest aliunde: vt. s. eo. l. peculium.

f *Deducẽdum est*. cum conuenior à creditore peculiari. Accursius.

g *Posim*. ab eo, qui furtum fecit. Et sic not. de peculio non deduci, si aliunde potest dominus consequi aliqua actione: vt hic, & infra, eo. si noxali. §. quod autem. Item deducto hic, quo ad rem, non quo ad pœnam: vt infra. e. sed si damnum. §. sed est quæstionis. Sed quomodo loco rei: cũ ille qui opem fert, condic. furti non teneatur: vt supra, de condic. fur. l. proinde. quæ est contra. Sol. hic peruenit ad seruum: ibi non peruenit ad eum, qui opem tulit. Vel hic excipiendo potest: ibi agendo non potest. Accursius.

h *Si ære*. si. i. quamuis.

i *Dominico*. quia seruus debet domino.

k *Manent*. in hæreditate idem: vt infra, de verbo. signi. l. hæreditatis appellatio. in dote idem: vt infra, de impẽ. in re. do. fac. l. quod dicitur. & infra, de iur. do. si is. §. quod dicitur. & sic sunt argu.

l *Cuius in peculio*. id est, ab ordinario vt hic, & infra, eod. l. definitio. & secundum hoc intelligitur infra. l. proxi. in fin.

*Flo. summa serui ratione disc.

†Barto. hic not. istum tex. ad hoc, quod remittere, est dare. pro quo facit & co cor. tex. l. si mulier. supra, de condic. ob can.

*Flo. quid

*quid

a Not. etiã vltra, secũdum Bald. hui⁹ gl. quòd si quis remisit alicui offensã, nõ posit petere pœnam pacis ruptæ. pro quo concor. & facit lex. 3. de adi. le. infra.

DEpositi.] CASVS. Apud seruum tuum rem aliquam deposui: eam deteriorauit, vel amisit per dolum. teneberis tantum de peculio. Si vero dolum commisisses: teneberis insolidum. & hoc in prima. Idem est, si seruo tuo rem precario concessi: de peculio tantum teneberis. Idem est in filiofami. & in patre, & in vtroque casu. & hoc in secunda. Si vero dicebas filium meum tibi debere decem: & detuli tibi iusiurandum, & iurasti: certe tibi teneor de peculio. Non idem in seruo, qui liberam non habet peculij administrationem: ne sit contrarium supra, de iureiuran. l. quemadmodum. Solu. in iudicio iurare non potest seruus, vt hic: extra sic, vt ibi. [PECVLIVM.] Dicitur autem esse peculium, quod habet seruus separatum à substantia domini permittentis: deducto inde quod domino debetur. Hanc definitionẽ reprehendit, dicens, q̃ ad peculiũ vicarij non extenditur. quod reprehendit Celsus: quia dominus cõstituendo peculiũ, ordinario & vicario constituere videtur: quam definitionẽ Tuberonis probat Celsus, adiiciens pro quæstione, an pupillus possit constituere seruo peculiũ: & dicitur quòd non: sed à patre constitutum potest permittere, vt apud seruum remaneat. Idem dicit in furioso. Vnde si furiosus habeat seruum communem cũ homine sanæ mentis, furiosus cõstituere non potest: alter potest. hoc dicit vl.

*Flo. summa serui ratione disc.

*Hal

*Flo. quid

*Flo. quid

*Flo. quid

a *Constituisse*. i. constituí permisisse. Ioan. vt. s. eo. peculium. §. fi.

QVAM Tuberonis.] Casus in prī. l. est ī casu præcedē. [*SVNT QVIDAM.*] An seruus possit habere peculium, nisi dominus concedat & tradat? Dicunt quidam, quòd non. Vlpianus dicit, quòd sic. secus est in libera administratione peculij: quam non habet, nisi domino specialiter concedente: sed nō est necessarium, vt dominus sciat quæ res sunt apud seruū. [*PVPILLVM.*] An seruo, vel pupillo, pater vel dominus possit cōcedere peculium? Dicitur, quòd sic. & hoc in prima. An autem seruus, vel filiꝰ, si incidat in furorem, nihilominus possit retinere peculium? Dicitur, quòd sic. & hoc in secunda. & est ratio in litera. [*IN PECVLIO.*] Non solum res mobilis, sed etiam solida, item Stichus potest esse in peculio, scilicet seruus vicarius. & hoc in secunda. Si vero res peculiaris surripiatur, an quod debetur actione furti, imputetur? Dicit, quòd sic. & hoc in tertia. Item si hæreditas, vel legatum fuerit sibi relictum: illa erit peculio. & hoc in quarta. Et si aliquid in negotio domini impendit: illud imputabit. Item si dominus cō venit debitorem peculij, & exegit, &c. Item si seruus aliquam rem emit, & euicta est, & dominus duplum fuerit cōsecutus: illud &c. & nisi dominus dicat expresse, quòd nolit illud esse in peculio: immo verius, si dominus nec velit, nec nolit. Itē si seruus seruo aliquid debet, illud &c. An autem voluntas sufficiat sola ad constituendum peculium? Dicitur, cp non: sed oportet, quòd traditio aliqua interueniat: vel re aliqua existente penes seruū, patiatur dominus in peculio eā esse: quia tunc sola patientia pro traditione habetur: sola autem voluntas domini sufficit, vt res desinat esse in peculio. & hoc in quinta. Si vero dominus in re peculiari damnum dederit, vel surripiat: erit in peculio. & si extraneus duplum consecutus fuerit: dominus illud in peculio computabit. Hoc dicit cum duabus. ll. sequen. Viuianus.

b *Quam Tuberonis sententiam.* quæ est contra, supra. l. proxi. in fi. Accursius.

c *Ex his causis.* scilicet quia hic furiosus est: vt institut. qui testa. facere pos. §. furiosus. vel quia successit pupillus: vt supra, de instito. si quis mancipiis. §. si impubes. & facit supra, eo. l. licet. §. idem adiicit. &. §. in furiosi.

d *Vel pupillus.* idem & in aliis exemplis multis: vt. j. e. quis ergo.

e *Concedente.* per traditionē. Vel dic secundo (quod est verius) concedente expresse, quod corrigit: quia quandoque tacite, vt hic subiicit, &. j. e. l. non solum. & sic bene subiicit, alia causa &c.

f *Concedi.* per traditionem. Accursius.

ff. Vetus.

constituisse[a] existimandus est.

Informis patientia habetur pro consensu, in his quæ sunt modici præiudicii. secus si magni. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro vicesimo nono ad Edictum.

QVam Tuberonis sententiam[b] & ipse Celsus probat: & adiicit, pupillū, vel furiosum constituere quidē peculiū seruo non posse: verū ante constitutū, id est, [vel] ante furorem, vel à patre pupilli, nō adimetur ex his causis[c]. quę sententia vera est: & congruit cum eo, quod Marcellus apud Iulianum notans adiicit, posse fieri, vt ex [duobus] dominis apud alterū, seruus peculiū habeat, apud alterū non: vtputa, si alter ex dominis furiosus sit, vel pupillus[d]: si vt quidā (inquit) putant, peculium seruus habere non potest, nisi concedente[e] domino. Ego autem puto, non esse opus concedi[f] peculiū à domino, seruum habere[g]: sed nō adimi[h], vt habeat.

Alia causa est peculij liberæ administrationis[i], nā hæc specialiter[k] concedenda est. Scire[l] autem non vtique singulas res debet [dominus ex necessitate[m],] sed παχυμερέστερον. † & in hāc sententiā Pōponius īclinat.

Hic exponit verbum, seruus, positum in definitione. Bartolus.

Pupillum[n] autem tam filium quàm seruum, peculium habere posse, Pedius libro quintodecimo scribit: cum in hoc, inquit, totum ex domini constitutione pendeat. Ergo & si furere cœperit seruus, vel filius, retinebunt peculium.

Hic exponit verbum, quod positum est in definitione. Bartolus.

In peculio autem res esse possunt omnes[o], & mobiles, & soli. Vicarios quoque in peculiū potest habere, & vicariorū peculium: hoc amplius, & nomina debitorū. Sed & si quid furti actione seruo debetur, vel alia actione: in peculium computabitur: hæreditas[p] quoque, & legatum, vt Labeo ait. Sed & id, quod dominus sibi debet, in peculium habebit, si fortè in domini rationem impendit[q], & dominus ei debitor manere voluit[r], aut si debitorem eius[s] dominus conuenit[t]. Quare si fortè ex serui emptione[u] euictionis nomine duplum dominus exegit, in peculium serui erit conuersum: nisi fortè domin' eo proposito fuit, vt nollet hoc esse in peculium serui. Sed & si quid ei conseruus debet, erit peculij: si modò ille habeat peculiū, vel habebit[x].

Hic exponit verbum, separatum à rationibus dominicis, positum in definitione. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

NOn statim quod dominus voluit ex re sua peculij esse, peculium fecit: sed si tradidit: aut cū apud eum[y] esset, pro tradito habuit. Desiderat enī res naturalē dationē. Cōtra autē[z], simul atque noluit, peculium serui desinit peculiū esse.

Quod dominus subtraxit, vel deleuit, non est in peculio: secus si seruus subtraxit. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro vicesimo nono ad Edictum.

SEd si damnum seruo domi nus dederit, in peculiū, hoc non imputabitur: non magis, quàm si subripuerit. Planè si cō seruus dedit damnū, vel subripuit: ī peculiū videtur haberi[a].

g *Habere.* scilicet semper.

h *Adimi.* dūmodo dicat, vt habeat in peculium: vt. j. l. proxi. Sed non, scilicet aliquādo. & sic ex tacita volūtate habet peculiū seruus, ex quo scit dominus. quod dic, vt. s. eo. l. peculiū. Accursius.

i *Administrationis.* cum res sint apud seruum: vt hic, & supra, de mino. l. etenim. & tales sunt res, quas verisimile est dominū velle habere: vt infra, eo. l. non solum. secus si non sunt apud eum: vt supra, eo. l. peculium. in prin. Accursius.

k *Specialiter.* Hoc ideo, quia continet alienationes rerū. Item solui ei potest à debitore peculiari, & ipse aliis soluere: vt infra, de sol. l. quod seruus. & delegare: vt infra, eo. l. libera. in fi.

l *Scire.* quando dominus concedit peculium.

m *Ex necessitate.* sed esse eius voluntatis, vt sint apud seruum in peculio, etiam quę ignorante eo quæruntur: vt infra, eo. non solum. in princ. &. l. peculium & ex eo. Accursius.

n *Pupillum.* propriè, quoad eum qui liber est: improprie, quo ad seruum impuberem: vt infra, de verb. sig. l. pupillus. immò propriè, quo ad vtrumque.

o *Omnes.* id est, omnis generis res, si tamen in bonis alicuius esse possunt. secus ergo in sacris rebus, religiosis & sanctis, & libero homine: quę sunt in bonis nullius: vt insti. de rerum diui. §. nullius. Accursius.

p *Hæreditas.* seruo relicta.

q *In domini rationem impendit.* scilicet seruus, vel ipse dominus accepit: vt infra, de in rem ver. l. filius. in fi. Sed cō tra videtur: quia peculio seruo legato, non videtur hoc debitum à domino relictū, quod seruus in rationes domini impendit. vt. j. de pecu. le. l. si peculiū. §. sicut. & institu. de lega. §. peculium. quæ sunt cōtra. Sed dic, cp ibi speciale: quia & totū aliud peculiū seruus lucrat. vnde & hoc domino remisisse, fingit: vt. j. māda. si vero nō remunerādi. §. idē Pōponius. Vel ibi noluit dominus illud in peculium computari. Ac.

r *Voluit.* id est, non noluit: vt infra, statim, nisi forte &c. quod est medium inter velle & nolle: vt. s. de tribut. l. j. §. penul. Accur.

s *Eius.* scilicet seruum.

t *Conuenit.* & exegit.

u *Emptione.* quam fecit seruus. Accursius.

x *Vel habebit.* aliàs nullus esset effectus debiti.

y NOn statim. *Apud eum.* scilicet, seruum.

z *Cōtra autē.* No. nā nō sic de leui fit datio, vt ablatio: vt. s. e. l. peculiū. §. si vero nomina. Sed argu. cōtra. j. de reg. iur. l. nihil. & ī authē. de defē. ciui. §. nō habēte. & īsti. de hęre. qua. & dif. §. fi.

a *Sed si damnum. In peculium videbitur haberi.* Nunquid solum simplum, an vero & pœna? Respon. simplum: vt infra,

BIU Cujas

de pecu.lega.id quod. §. si conseruum. Ioan.facit infra,eo.si noxali.§. sed si à debitore.contra.

a *Ab eo.* scilicet extraneo. Accursius.[*PECVLIVM.*]*CASVS.* Si seruus domino debeat, illud deducetur, & residuum intelligitur peculium esse. Item & si quid debeatur his, qui sunt in potestate domini: puta filiofami.vel seruo, vel iis,qui sunt sub eius tutela, vel cura: & his omnibus casibus deducet, nisi dominus fuerit in dolo: puta, quia dolo induxit, vel seruum, vel filiũ,vt se illis obligasset: vel quia in fraudem peculiarium creditorum peculium ademerat, vel minuerat: quia in hoc casu deducit.& si in prædictis deducet, cum sibi quid à seruo debeatur, & his qui sunt in potestate: quare non deducet, si quid debeatur iis, qui in tutela, vel cura sua sunt: quia dominus his tenetur: & à te exigere debet: & ideo deducit: quia non est verisimile dominum illud velle esse in peculio, quod sibi debetur, vel illis, pro quibus debet à se exigere dominus,si sit debitor alicui[9],cuius negotiũ, vel tutelá gerit.[*SED ET CREDITOR.*] Habebam seruum: aliquis cum eo contraxit: & factus creditor fuit in decem.decessi,& eundem creditorem hæredem instituí. hic creditor deducit quod sibi debetur, si conueniatur ab aliis creditoribus. Siue seruus accepit libertatem in testamento meo, siue non, item siue legatus fuerit pure,siue sub conditione: alicui non obest, quo minus deducat, quod sibi debet seruus : licet dominium serui pure legati, nullo momento apud hæredem remanserit. Cum vero sub conditione legatus fuit, in hoc casu minus dubium est:quia hæres deducet. Et hoc probat Iulianus tali exemplo : Seruus Titij tenebatur mihi in decem: decessit seruus, vel Titius: eum manumisit postea Titius, & me hæredem instituit.intra annum à tempore mortis serui, vel manumissionis conuenior de peculio.deducam quod mihi à seruo debetur : quia intra annum,cum tibi successi, conueniri de peculio potero : neque tamen dominum serui nunquam nactus fui.[*SIVE.*]Non refert ex contractu, quid domino debeatur à seruo , an nomine reliquorum: puta quædam in bonis domini intulit seruus : quædam non intulit adhuc.si ergo seruus domino furtum fecerit, dominus deducet. Sed an simplum, an duplum, perinde ac si extraneus fecisset furtum ? Respon.tantum simplum deducet. & hoc in prima.[*SI IPSE.*]Si seruus se vulnerauit, & sic deterior factus est in quinque, cum valuit decem : an illa quinque possit dominus deducere, si conueniatur ab aliis creditoribus, quòd seruus deterior factus fuerit in quinque, quæritur. Et respon. quòd non, non magis quam si se occidisset.& hoc in secunda.Si vero sumptum aliquem dominus fecit in curando eum vulneratum à seipso seruo : an eum deducere possit ? Dicitur, quòd sic: licet aliàs si ægrum eum curasset & impendisset, non deduceret:quia videtur donasse : cum ad hoc tenebatur. & hoc in tertia . Item si dominus pro seruo suo obligatus sit, deducet : nisi in rem domini versum est: quo casu secum compensabit.& hoc in quarta. Sed & si dominus fideiusserit pro seruo, deducet. Iulianus tamen distinguit in prædictis duobus casibus : cum dominus iussit, & fideiusserit, non adhuc soluit ex his causis,an non deducet:vt si soluat, deducat:alioquin non:sed creditori soluat accepta cautione à creditore, quòd sibi refundet retro : si ab eo apud quem fideiusserit,vel ab eo, qui iussu suo credidit conueniatur,vt sic possit creditor medij temporis interusurium, id est commodum consequi vsurarũ.[*SED SI.*]Duo erant creditores peculiares serui ab vno dominus conuentus de peculio, & condemnatus,si postea ab alio cõueniatur: an possit deducere, quod alij debet ex condemnatione, quæritur. Et respon.quòd sic: quia perinde est ipsum condemnatum esse , ac si soluisset sponte.& hoc in prima. Si vero ab alio conuentus, & litecontestata.pẽdẽte adhuc iudicio ab alio conueniatur, & condemnetur: an possit deducere id, pro quo erat conuentus priori iudicio, quæritur.Et respon.quòd non:quia in actione de peculio,potior est conditio eius, qui ad sententiam prius peruenit, quàm qui litem prius contestatus est.hoc dicit vsque add.si noxali. Viuianus.

& ita Pomponius libro vndecimo scribit. Nã & si quid dominus ab eo[a], qui rem peculiarem subripuit, vel cõsecut[9] est, vel cõsequi potest : in peculiũ esse ei iputandũ,Neratius libro secundo responsorum scribit.

Id quod debetur domino, non censetur esse de peculio : quia tacite videtur esse à domino exceptum, vel exactum.hoc dicit. Pau.de Cast.

¶Peculiũ autẽ deducto, quod B domino debetur, computandum esse[b] :quia præuenisse dominus, & cum seruo suo egisse creditur. Huic definitioni Seruius adiecit[c]:& si quid his debeatur,qui sunt in eius potestate[d]:quoniam hoc quoque domino deberi nemo ambigit.

De peculio deducitur non solum id,quod debetur patri, vel domino:sed etiã id, quod debetur ei qui est sub tutela, vel cura ipsius domini, vel patris:aut cuius negotia ipsi gerunt.hoc dicit. Pau.de Cast.

¶Præterea id etiam deducetur, quod his personis debetur,quę sunt in tutela,vel cura domini, vel patris, vel quorum negotia administrant,dummodo dolo careant[e]:quoniam & si per dolum peculiũ vel ademerint, vel imminuerint , tenẽtur[f]. Nã & si semper præuenire domin[9], & agere videtur:cur non dicatur etiam hoc nomine eum secum egisse,quo nomine vel tutelę,vel negotiorum gestorũ[g], vel vtili actione[h] tenebit̃ ? Nã, vt eleganter Pedius ait, ideo hoc minus in peculio est,quod domino, vel patri debet̃, quoniam non est verisimile, dominum id concedere seruo in peculium habere, quod sibi debetur. Sanè cùm ex cæteris causis ipsum à semetipso exegisse dicimus[i], qui negotia,vel tutelam gerit:*cur non etiã in specie peculiari exegerit[k], quod exigi debuit[l] ? Defendendum igitur erit, quasi sibi eum[id] soluere[m],cum quis[n] agere de peculio conabitur.

De peculio deducitur etiam, quod debetur hæredi patris, vel domini, non tanquã hæredi domini: licet non efficiatur dominus serui per aditionem: vt quia fuit illi relicta libertas purè, vel ipse seruus fuerit pure alteri relictus : vel fuit ipse mortuus vel manumissus: & agatur de peculio intra annum. hoc dicit vsque ad.§. siue autem. Pau.de Cast.

¶Sed & creditor serui qui hæres extitit domino eius : deducit de peculio,quod sibi debetur,si cõueniat̃, siue libertat̃[o] seruus acceperit,siue nõ.Idémque[p] & si legat[9] sit purè seruus. Nã quasi præuenerit,& ipse secũ egerit:sic deducet,qđ sibi debet̃,[si conueniat̃[q],]licet nullo momẽto dominiũ in manumisso[r], vel legato purè habuerit.[f]

a *Ab eo.* scilicet extraneo. Accursius.[*PECVLIVM.*]*CASVS.* Si seruus domino debeat, illud deducetur, & residuum intelligitur peculium esse. Item & si quid debeatur his, qui sunt in potestate domini: puta filiofami.vel seruo, vel iis,qui sunt sub eius tutela, vel cura: & his omnibus casibus deducet, nisi dominus fuerit in dolo: puta, quia dolo induxit, vel seruum, vel filiũ,vt se illis obligasset: vel quia in fraudem peculiarium creditorum peculium ademerat, vel minuerat: quia in hoc casu deducit.& si in prædictis deducet, cum sibi quid à seruo debeatur, & his qui sunt in potestate: quare non deducet, si quid debeatur iis, qui in tutela, vel cura sua sunt: quia dominus his tenetur: & à te exigere debet: & ideo deducit: quia non est verisimile dominum illud velle esse in peculio, quod sibi debetur, vel illis, pro quibus debet à se exigere dominus,si sit debitor alicui[9],cuius negotiũ, vel tutelá gerit.[*SED ET CREDITOR.*] Habebam seruum: aliquis cum eo contraxit: & factus creditor fuit in decem.decessi,& eundem creditorem hæredem instituí. hic creditor deducit quod sibi debetur, si conueniatur ab aliis creditoribus. Siue seruus accepit libertatem in testamento meo, siue non, item siue legatus fuerit pure,siue sub conditione: alicui non obest, quo minus deducat, quod sibi debet seruus : licet dominium serui pure legati, nullo momento apud hæredem remanserit. Cum vero sub conditione legatus fuit, in hoc casu minus dubium est:quia hæres deducet. Et hoc probat Iulianus tali exemplo : Seruus Titij tenebatur mihi in decem: decessit seruus, vel Titius: eum manumisit postea Titius, & me hæredem instituit.intra annum à tempore mortis serui, vel manumissionis conuenior de peculio.deducam quod mihi à seruo debetur : quia intra annum,cum tibi successi, conueniri de peculio potero : neque tamen dominum serui nunquam nactus fui.[*SIVE.*]Non refert ex contractu, quid domino debeatur à seruo , an nomine reliquorum: puta quædam in bonis domini intulit seruus : quædam non intulit adhuc.si ergo seruus domino furtum fecerit, dominus deducet. Sed an simplum, an duplum, perinde ac si extraneus fecisset furtum ? Respon.tantum simplum deducet. & hoc in prima.[*SI IPSE.*]Si seruus se vulnerauit, & sic deterior factus est in quinque, cum valuit decem : an illa quinque possit dominus deducere, si conueniatur ab aliis creditoribus, quòd seruus deterior factus fuerit in quinque, quæritur. Et respon. quòd non, non magis quam si se occidisset.& hoc in secunda.Si vero sumptum aliquem dominus fecit in curando eum vulneratum à seipso seruo : an eum deducere possit ? Dicitur, quòd sic: licet aliàs si ægrum eum curasset & impendisset, non deduceret:quia videtur donasse : cum ad hoc tenebatur. & hoc in tertia . Item si dominus pro seruo suo obligatus sit, deducet : nisi in rem domini versum est: quo casu secum compensabit.& hoc in quarta. Sed & si dominus fideiusserit pro seruo, deducet. Iulianus tamen distinguit in prædictis duobus casibus : cum dominus iussit, & fideiusserit, non adhuc soluit ex his causis,an non deducet:vt si soluat, deducat:alioquin non:sed creditori soluat accepta cautione à creditore, quòd sibi refundet retro : si ab eo apud quem fideiusserit,vel ab eo, qui iussu suo credidit conueniatur,vt sic possit creditor medij temporis interusurium, id est commodum consequi vsurarũ.[*SED SI.*]Duo erant creditores peculiares serui ab vno dominus conuentus de peculio, & condemnatus,si postea ab alio cõueniatur: an possit deducere, quod alij debet ex condemnatione, quæritur. Et respon.quòd sic: quia perinde est ipsum condemnatum esse , ac si soluisset sponte.& hoc in prima. Si vero ab alio conuentus, & litecontestata.pẽdẽte adhuc iudicio ab alio conueniatur, & condemnetur: an possit deducere id, pro quo erat conuentus priori iudicio, quæritur.Et respon.quòd non:quia in actione de peculio,potior est conditio eius, qui ad sententiam prius peruenit, quàm qui litem prius contestatus est.hoc dicit vsque add.si noxali. Viuianus.

b *Computandum esse,* scilicet dico ego Vlpia. vt hic, & supra,eo. l.depositi,§.fi.& supra, de tribut.l.j. in prin. &.§. peculiaré.&.j.eo. si noxali. §. quod autẽ.

c *Adiecit.* hæc adiectio non fit in actione de in rem verso,sed tãtum sibi debitum deducit: vt infra,de in rem ver.si pro patre.§.fi domini. Accursius.

d *In eius potestate.* nisi vicario eiusdem serui,cuius nomine conuenitur,debetur:vt illic. quod cum eo.§.cum autem.&.§. aliquando.&.j.e.si seruus nox.

e *Careant.* pater & domin[9].posset enim feciisse obligari seruum, vel filium his personis dolose.

f *Tenẽtur.*pater & domin[9],si dolo fecerũt:nõ aliàs,vt hic,&.l.fũma.ĩ prĩ.&.j.de ĩ rẽ ver.l.j.§.j.&.§.de trib.l.illud.§.sed finec cẽ.nã ꝓbat deduci debere,quod prædictis personis debetur.&c.

g *Gestorum.* directa.

h *Vel vtili actione.* scilicet nego.gest.vt cum est curator: vt C. de nego.gest.curatoris.

i *Exegisse dicimus.* quod ipse debeat ei, cuius negotia gerebat. Ioan.vt.§.de nego.gest.si pupilli.§.fi.&.l.finautem.&.l. qui sine.

k *Exegerit.* id est exegisse credatur.

l *Debuit.* quasi diceret, non est ratio differentiæ: ergo sit idem ius : vt supra, de verb.obli.à Titio.in fi.

m *Soluere.* id est deducere pro pupillo.

n *Cum quis.* scilicet peculiaris creditor.

o *Siue libertatem.* Sed nonne extinguitur serui obligatio, cum domino successit creditor peculiaris ? Respon.non : quia dominus quasi fideiussor est : vt infra, de fideiuss.l. hæres à debito.§. quòd si stipulator.& ar.infra,de verb.obli.cum filius.

p *Idemque est.* vt deducat.

q *Conueniatur.* de peculio annali.

r *Manumisso.* id est libero esse iusso.

s *Habuerit.*sed recta via ad legatarium transit:vt infra,de fur.l. à Titio.Et ex hoc corroborantur duæ nostræ sententiæ . Prima, quia diximus hæredem nullo momento esse dominũ:vt hic,&.d. l.à Titio.& quia etiam ignoranti legatario dominium prædictum acquiritur: vt hic,& supra, quemad.ser.amit.si partem.§.fi.

BIU Cujas

Alij dicunt in vtroque contra. & pro se inducunt supra, de serui. Papinianus respon. & infra, de condi. inst. l. si quis ita hæreditatem. & infra, de suc. edi. l. j. §. decretalis. Accursius.

a *Dominus enim.* scilicet hæres in hoc vltimo casu.

b *Adfert.* scilicet argumentum.

c *Extitero.* ego credi tor serui. Accursius.

d *Debetur.* vt ifra, eo. §. item. sic ergo & deduco post manumissio nem, vel alienationem. sunt enim morti similes: vt infra, quãdo acti. de pecul. est anna. l. j. in prin. & j. de fur. inter omnes. & infra, de sol. l. si mihi. Accursius.

e *Reliquis.* quia aliqua intulit, & alia inferre debet: vel etiam nil intulit: vt infra, de verbo. sig. l. verbum. Accursius.

f *Deducetur.* scilicet in simplum: vt subiicit, & infra, de acqui. re. do. l. homo liber. §. j. & infra, de pecu. leg. l. id qđ. §. j. contra enim videbatur: quia actio de peculio ex delicto nõ datur: vt supra, de his qui deiec. vel effu. l. j. §. cũ autem seruus. quæ est arg. contra. Azo.

g *Prior.* scilicet hic, vt ipsa &c. Accursius.

h *Furti.* id est, rei subtractæ. Ioan.

i *Deducatur.* argu. supra, de peti. hære. l. item veniunt. §. cum prædi timus.

k *Si ipse seruus.* id est, permittitur ad hoc vt dominus damnum sibi inflictum propter hoc nõ possit deducere de peculio, non autem licet de iure naturali vel ciuili: vt infra. de ædil. edic. l. cũ autem. §. excipitur. immo punitur quis ideo: vt infra, de re mili. l. omne. §. qui se. Accursius.

l *Sed si à se.* seruo. Ioan.

m *Effectum.* quia vbi se seruus vulnerauit, curare non tenetur dominus. aliàs sic, scilicet tenetur curare. aliàs fit liber: vt. C. de lati. li. tol. l. j. §. sed scimus.

n *Rem suam.* arg. supra, ad leg. Rho. de iactu. l. nauis aduersa. in fin. l.

o *Obligatus.* hic articulus corrigitur infra, per Marcel. secundum quosdam. immo nõ corrigitur, si exaudias hoc in eo casu vbi sic est obligatus vt seruum liberaret: puta promisit animo nouandi.

p *Præstiterit.* de suo: vt infra, eod. in fine huius legis.

q *In vtroque.* id est, siue iusit, siue fideiusit.

r *Absit.* re ipsa: vt hic, &. C. man. l. si pro ea. licet absit interpretatiue: vt supra, de nego. gest. si quis man.

& ita Iulianus libro duodecimo [digestorum] scribit. Certè si sub cõditione seruus libertatem acceperit, minus dubitãter Iulianus eodẽ loco scribit hæredẽ deducere. domin⁹ enim [a] factus est. Ad defensionem sententiæ suæ Iulianus etiam illud adfert, [b] q̃ si ei, qui post mortem serui, vel filij intra annum potuit cõueniri de peculio, hęres extitero: [c] proculdubio deducam, quod mihi debetur. [d]

Ex quacunque causa debeatur domino, etiam ex delicto, deducitur in simplum, non autem cum pœna. l. d. Pau. de Cast.

¶ Siue autem ex contractu quid domino debeat, siue ex rationum reliquis: [e] deducet dominus. Sed & si ex delicto ei debeat, vt puta ob furtum, quod fecit: æquè deducetur. [f] Sed est quæstionis, vtrũ ipsa furti æstimatio, id est, id solum quod domino abest: an verò tantum, quãtum si alienus seruus cõmisisset, id est cũ furti pœnis? Sed prior [g] sẽtẽtia verior est, vt ipsa furti [h] æstimatio sola deducat. [i]

Pro damno dato per seruum in persona ipsiusmet serui, non obligatur seruus domino etiam naturaliter: ideo illud non deducitur de peculio: sed pro impensis factis in curando bene obligatur, quando seruus ipsi seruit. secus si sine culpa sua accidit infirmitas. hoc dicit. Pau. de Cast.

¶ Si ipse seruus [k] sese vulnerauit: non debet hoc damnũ deducere, nõ magis quàm si se occiderit, vel præcipitauerit. Licet enim etiam seruis naturaliter in suum corpus sæuire. Sed si à se [l] vulneratum seruum dominus curauerit, sumptuum nomine debitorem eum domino puto effectum: [m] quanquam si ægrum eum curasset, rem suã [n] potius egisset.

Supra declarauit qualiter dominus deducit sibi debitum: hic qualiter id quod ipse debet seruo. primo, quando semel obligauit: & sic ex suo facto. secundo, quando ex contractu serui. tertio, quando ex delicto. secunda ibi, sed & si. tertia ibi, si noxali. & hoc intendit: De peculio deducitur id quod dominus soluit pro seruo, vel condemnatus est ad soluendum. quod vero simpliciter debet, si quidem ex suo contractu, deducit faciendo sibi caueri: & actione de peculio illo modo deducit. hoc dicit cum. l. sequen.

¶ Item deducetur de peculio, siquid dominus serui nomine obligatus [o] est, aut præstitit [p] obligatus: ita siquid ei creditum est iussu domini. Nam hoc deducendum [esse] Iulianus libro duodecimo digestorũ scribit. Sed hoc ita demum verum puto, si non in rem domini vel patris, quod acceptum est, peruenit: alioquin secum debebit compensare. Sed & si pro seruo fideiusserit, deducendum Iulianus libro duodecimo digestorum scribit. Marcellus autẽ in vtroque [q] [casu,] si nondum quicquam domino absit, [r] melius esse ait, præstare [s] creditori, vt caueat [t] ille refusurum se, si quid præstiterit dominus hoc nomine conuentus, quàm ab initio deduci [u], vt medij tẽporis interusurium [x] magis creditor consequatur. Sed si de peculio conuentus dominus, condemnatus est: debebit in* sequenti [y] actione de peculio deduci. *Cœpit enim domin⁹ vel pater iudicati teneri. Nam & si quid serui nomine non condẽnatus præstitisset [z] creditori, etiam hoc deduceret.

x. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SI verò adhuc in suspenso est prius iudicium de peculio, & ex posteriori iudicio res iudicaretur: nullo modo debet prioris iudicij ratio haberi in posteriore condẽnatione: quia in [hac] actione de peculio occupantis melior est conditio. [a] Occupare autem videtur, non qui prior [b] litem cõtestatus est, sed qui prior ad sententiam iudicis peruenit.

Si dominus noxali conuentus pecuniam præstiterit, deducitur de peculio. secus si ipsum seruum. ex contractu vero, vel quasi, indistincte deducitur. quod de naturali debito intelligitur, à quo per deductionem liberabitur seruus. Bartolus.

XI. VLPIANVS libro vicesimo nono ad Edictum.

SI noxali iudicio conuentus dominus litis æstimationem

s *Præstare.* id est, soluere.

t *Caueat.* scilicet creditor: vt hic, & infra, de dam. infec. l. ex facto. §. fin. & supra, de peti. hære. l. cum idem. & de rei vind. is à quo. & l. à quo. & supra, de tribu. l. procuratoris. in fin.

u *Deduci.* & propter hoc melius, vt medij &c.

x *Interusurium.* aliàs est, iterusuras. sed in Pisana litera est, interusurium. q. d. commodum medij temporis: vt infra, solu. ma. si constante. §. quotiens. & supra, de pig. act. l. non enim. Accursius.

y *De sequenti.* Cur ergo hic secus quàm in superiori casu? Respõ. hic purum, ibi conditionale vel in diem debitum erat. vel dic, vtrobique purum, sed ibi erat habiturus moram iudicij. hic non, cum iam habuit: vt ar. supra, de mino. l. minor. xxv. an. Accursius.

z *Præstitisset.* scilicet de suo, non de peculio: vt supra ea. l. §. item deducitur.

a *SI vero adhuc. Conditio.* Nota in hac actione occupantis esse meliorem conditionem: vt supra, de tribu. l. non enim. & infra, eo. l. summa. §. sed si alij. sic & in pluribus agentibus ex causa noxali: vt supra, de noxali. l. si quis à multis. sic & in pluribus agentibus de in rem verso: vt infra, de in rem ver. l. sed dicendum. sic & in pluribus agentibus ex eadem causa: vt infra, de re iudi. l. inter eos. sic & in pluribus, quorum quidam de peculio, alij de in rẽ verso agunt: vt infra, de in rem ver. l. j. §. certe.

Occupantis melior est conditio.

b *Prior.* immo quandoque qui prior est lit. contesta. vt supra, de iudi. l. qui prior. & supra, de procur. pluribus. & infra, de leg. j. si pluribus. in fin. & infra, de verb. obli. si Titius.

Flo. de seq.

**in pleristis. quæ hæc adduntur. Sed si alius de peculio egit, & vicit, oportet deduci. Coepit &c.*

SI noxali. CASVS. Seruus tuus fecit mihi damnum, conueni te noxaliter vt emẽdares damnum, vel seruum pro noxa dares. obtulisti mihi decẽ pro damno: quia in tãtum erat damnum meum. si cõueniaris ab aliis creditoribus, an possis illa decẽ deducere, quęritur. Et respon. q̃ sic. & hoc i prima. Idẽ si creditori peculiari soluisti: idẽ si promisisti. Idem est si seruus promisit decem tibi vt eum manumitteres, & manumisisti. Sed in hoc casu ita demum deducis, si intra annum à tempore manumissionis conueniaris de peculio. & hoc in tertia. In quarta dicit, quòd si seruus tuus à debitore tuo exegerit,

BIU Cujas

exegerit, & tu ratum habeas, deducis: alioquin non deducis, sed conuenies debitorem: & ille repetet à seruo quod soluit, per condictionem indebiti. & hoc in quinta. Dicit, quòd hæc quæ dicta sunt in seruo, vera sunt in filiofami. In prædictis autē casibus omnibus deducit dominus debitum naturale, non ciuile: quia ciuiliter domino seruus non obligatur: neq; ob hoc plus impedietur deductio: licet solum sit debitum naturale, cum ratihabitione domini cōdictione īdebiti seruus sit liberatus, naturali obligatione īspecta. & hoc i sexta pte. [*EST AVTEM.*] Si à seruo domino debeantur decem, & cōueniatur dominus à creditoribus, & deducat illa decem: si ab alio postea conueniatur: an eadem decē iterum deducere possit, quæritur. Et distinguitur. aut cum primo deduxit, separauit illa decem à peculio serui: aut dimisit ea esse in peculio. Primo casu non deducit: secundo casu sic. & hoc in prima. Si vero domino decē debeantur ab ordinario, & seruus vicarius sit in peculio ordinarij valens decem, & dominꝰ conueniatur, & deducit vicarium, non tamē à peculio separauit: & vicario decedente dominꝰ, immo seruus vnꝰ ordinarius comparauit seruum eiusdem pretij: & ita ordinarius adhuc remansit debitor domini: licet ab alio creditore cōueniatur, quia dominо vicarius perit: an possit deducere illum emptum loco vicarij? Distinguitur. aut cum primo deduxit, & illū separauit à ratione peculiari: tunc decessit vicarius, aut postea. in primo casu non domino periit, & deducet. secundo casu non. & hoc in secunda. Si vero vicarius valeat decem: & quinque ab ordinario domino debeantur: & dominus conuentus de peculio ordinarij portionem creditori eius soluit: & vicarius decedat: si conueniatur dominus, an possit illa decem deducere conuentus à primo creditore? Dicitur, quòd sic, si non separauit ipsum in peculio. & hoc in tertia. [*QVOD AVTEM.*] Si dominus seruum vendat cum peculio, & postea intra annum conueniatur: à tempore quo conuenitur de peculio, an possit deducere quod sibi debetur? Et respon. quòd non: quia ab emptore consequi quod sibi debetur potest: & ex vendito agere contra emptorem: quod est verum, si tantum erat in peculio cum venderetur, vt possit domino satisfieri. Si vero aliquid accessit postea, quia seruo aliud debebatur sub conditione, & non extitit conditio: deducet quod sibi debebat antequam eum vendiderat: si modo intra annum cōueniatur de peculio. [*IDEM.*] Tenebatur mihi Titius de peculio ex contractu serui. emi seruū. si conueniar intra annum à tempore alienationis à creditoribus peculiaribus: an possim deducere, cum habeam contra venditorem actionem de peculio, quæritur. Et respon. quòd sic: quia ille creditor potuit eligere, vellet mecum, vel cum venditore agere de peculio. eligere igitur potero deductionem si velim, vel vēditorem conuenire: neque conqueri debet creditor si deducam, cum habeat aduersus venditorem actionem si aliquid credat esse in peculio. Viuianus.

*Flo. deductionem

obtulerit: [a] de peculio deducēdum est. Quòd si noxæ dederit, nihil est deducēdum. [b] Sed & si quid dominus soluturum se serui nomine repromisit, deduci [c] oportebit: [d] quemadmodū si quid domino seruus pro debitore expromiserat. Idē est, & si pro libertate quid domino expromisit, quasi debitor domini sit effectus: sed ita demū, si manumisso eo agatur. [e] Sed si à debitore dominico [f] seruus exegerit: an domini debitorem se fecerit, quæritur? Et Iulianus libro duodecimo Digestorum non aliter dominum deducturum ait, quàm si ratum habuisset, quod exactum est. Eadem & in filiofamilias dicēda erunt. & puto veram Iuliani sententiam. Naturalia [g] enim debita spectamus in peculij deductione. *Est autem naturæquum, liberari filium vel seruum [h] obligatione, [i] eo [k] ꝙ indebitum [l] videtur exegisse.

Quod semel deductum fuit verbo & re, iterum non deducetur. secus si verbo tantum deductio facta fuit. Bartolus.

¶Est autem quæstionis, an id quod dominus semel deduxit, cum conueniretur: rursus, si cōueniatur, de peculio eximere debeat: an verò veluti solutum ei videatur, semel facta deductione? Et Neratius & Nerua putant, itē Iulianus libro duodecimo scribit, si quidem abstulit hoc de peculio, non debere [m] deduci. si verò eandem positionem peculij reliquit, debere eum [n] deducere. Denique scribit, si seruus vicarium quinque valentem in peculium habuit, & domino quinque deberet, pro quibus vicarium dominus deduxisset: [o] & mortuo posteà vicario, alium eiusdē pretij seruus comparauerit: nō desinere domini esse debitorem, quasi vicarius ille domino decesserit: [p] nisi fortè, cū eum seruo ademisset, & sibi soluisset, tunc decesserit. Idem rectè ait, si cùm vicarius valeret decem, dominus conuentus de peculio [q], quinque pro [eo] seruo præstitisset, [r] quoniam quinque [ſ] ipsi debebātur, mox [hic] vicarius decessisset: [t] aduersus alium agentem de peculio, [u] decem dominum deducturum: quia & in eo, quod iam pro eo soluit, debitorem seruum sibi fecerit. Quæ sententia vera est, nisi seruo ademit [x] vicarium, vt sibi solueret.

De peculio non deducitur quod aliunde quis consequi potest alia actione, excepta actione de peculio, in qua deductio pro actione succedit. Bartolus.

¶Quod autem deduci debere diximus [y] id, quod debetur ei, qui de peculio conuenitur: ita accipiēdū est, si nō hoc aliūde [z]

a *Obtulerit.* ordinario seruo delinquente. Accursius.

b *Deducendum.* omnino, sed in vicario cum distinctione: vt infra, de pecu. leg. l. Stichus habet.

c *Deduci.* quia eatenus fit conditio domini deterior: vt infra, de vi & vi ar. l. j. §. quod igitur adiicitur.

d *Oportebit.* sed nondum oportet, nisi soluatur: vt. ſ. eo. sed si dānū. §. penul. Accursius.

e *Agatur.* quod fieri potest vsq; ad annū: vt j. titu. j. l. j. aliàs enim non cœpit debere seruus, nisi conditio manumissionis extiterit.

f *Sed si à debitore dominico.* faciēdo seruus negotium peculiare: aliàs nō tenet ex fideiussione seruus: vt. ſ. eo. l. licet. §. Iulianus.

g *Naturalia.* q. d. naturalia deducim⁹: quia ciuilia ibi cōsistere nō possunt inter dominū & seruum: vt hic, & j. eo. nec seruus. ſ. l. non solū. in fi. secus in prædone hæreditatis possessore, qui naturalia nō deducit: vt. ſ. de pet. hęredi. l. ſi quid possessor. §. sed & ipſi. quę est cōtra. & facit ad hūc. §. nego. gest. l. ſi pupilli. §. itē quęrit. & ſ. e. sed si dānum. §. j. contra Ac.

h *Vel seruum.* domino faciente deductionem. Azo.

i *Obligatione.* qua tenetur condic. inde. & dic, tenetur soluēti domino debitum sed seruo indebitum.

k *Eo.* subaudi, quitenetur, eo &c.

l *Indebitū.* ſibi seruo vel filio: debitū autē domino. vel duę ptes sunt in debitū. & est plana.

m *Debere.* quia bona fides &c. vt. j. de regu. iur. l. bona fides. & hic accipitur infra, el. ſi mel. & infra, de compensa. l. quod Labeo.

n *Eum.* arg. supra, de eden. ſi quis ex. §. fin. & l. ſeq.

o *Deduxisset.* sed non abstulisset.

p *Decessisset.* tribus modis lege. Primo, cum non decesserit. & hęc plana est. & est respō. Secundo, sine nō. & dominū appellatio ordinariū. & similiter est respō. Tertio similiter sine non. q. dnō desinit esse debitor hac ratione allegata, ꝙ vicarius domino decesserit. & secūdū hoc est allegatio, & non respōsio in his verbis quasi vicarius &c. videbatur enim hic seruus domino perire: qua interitu speciei seruus debitor sit liberatus: vt. j. de verb. ob. ſi ex legati. sed certe hic gen⁹ domino debet, licet assignatio facta fuerit speciei, & dominꝰ cōsensisset. vel hic itercessit culpa vel mora serui ante mortem: vt in do vt des: vt no. ſ. de condict. cau. da. l. fin.

q *De peculio.* scilicet ordinarij. Accursius.

r *Præstitisset.* scilicet de suo. Io.

ſ *Quinque.* q. d. præstitit pro seruo ordinario quinque: quia & sibi domino alia quinque debebantur. & quarē? ideo certe, quia in decem volebat sibi ordinarium obligare: vt sic vicarium decem valentem sibi pro debito deducere posset.

t *Decessisset.* sed non abstulisset. Accursius.

u *De peculio.* scilicet ordinarij. Accursius.

x *Ademit.* tunc enim domino perit. Io. Et no. ex prædictis, & hic, quòd dominus potest eligere quid detrahat: licet hæres de omnibus debeat pro rata deducere sibi debitum legato peculio: vt. j. de pecu. lega. l. ſi peculiū legetur. ij. respō. quę est cōtra. Ac.

y *Diximus.* vt supra, eo. sed si damnum. §. j.

z *Aliunde.* quauis actione, non tamen de peculio. nam de pe-

culio

culio actio deductionem non impedit: vt infra, proxi. §. idem scribit quæ est contra.

a *Cum peculio.* nominatim pretium peculij accipiendo: vt infra, si ex duobus.in fine.& seq.Accursius.

b *Conueniatur.* de peculio intra annũ à tẽpore alienationis: vt.ĭ. eo.& ancillarum.§.ij.

c *Nunc condicere.* cõdic.ide.vt.s. de cõdic. ide.l.si quis eũ.§. fi.ĩ fi.

d *Nõ est.* inspecto euẽ tu: sed ispecto statu prę senti est ĩ peculio: vt.s. eo.l.peculium.§. sed & creditor. quę est cõtra.

e *Posit.* tũc enim imputatur domino vt nõ deducat rem cõtra creditoré.nó aliàs: vt hic, &.s. de neg. gest.l.diuortio.§.illum.&.§.sed nec redhibitoriæ. Acc.

f *Distraxerat.* id est de traxerat.

g *Dicendum.* & tũc deducam quod mihi debuit antequam venderem, non quod post. nã nec conuenior de hoc quod post cœpit debere aliis: vt.ĭ.eo.l. deposui.§. seruo.secũdũ Io. Sed quid deducet, cum nihil habeat penes se? Respon.ímo habet modo actiones conditionales purificatas per seruum quæsitas sibi venditori: vt.ĭ. de verbo. oblig.l.si filius.

h *Debeatur.* videtur q̃ non: quoniam &c. dixi mus in proxi.§. Ioan.

i *Posse.* s.deducere. sed si alienauerit, agere nõ potest contra emptorem: vt infra, eo. & ancillarum.§. si seruus.

k *Vẽditore.* & si vẽditor p̃ peculio acceperit pretiũ: sed nõ aliter vẽditor cõuenitur: vt.ĭ.eo.l.si ex duob⁹.§.fi.&.l.sed & si quis.

l *Deductionẽ* nõ est per omnia similis deductio & actio de peculio: vtpote cũ deductio fiat à domino etiã si ex maleficio ei debeatur: vt.s.eo.sed si damnum.§.sed si ex delic. quod secus est ĩ actio. de peculio.in hoc tamen similis est: vt.ĭ.eo. l. deposui. §. seruo.

m *Quod quærantur.* immo video, quia deductione nõ facta esset in peculio vnde eis satisfieret quod postea non est.Io. non enim emptor in plus tenebitur quàm sit ĩ peculio prius facta deductione: sed nec vẽditor. quare amplius teneri nõ debet vẽditor quàm ipse possideret. Sed si ipse possideret, & emptori debitum soluit set aliis non nisi de reliquo teneretur. deductio autem quam facit emptor, similis est solutioni sibi factæ: vnde videri potest de qua re quærantur. Respon. certe immo quicquid dicatur, non potest videri quare quærantur: quia creditores habent in potestate vt prius conueniant venditorem quàm emptorem, vel econtra: & ita poterant conuenire venditorem antequam emptor deducat. & sic omne quod est penes seruum, computaretur: quia, vt dictũ est, occupantis melior est conditio. sed illud dici potest, quòd etiã facta deductione ab emptore, nihilominus venditor tenetur de peculio vsque ad quantitatem pretij peculiaris.

n *In peculio.* & in pretio peculiari.

[*NON SOLVM.*] Casus in hoc.§.cũ.ll.seq. vsque ad.l.si seruus. est talis: Si habeam tecum seruum communem: & cum Titio contraxit, & factus est debitor in decem: poterit me & te insolidum conuenire ratione peculij: & deducam quod mihi & tibi debetur. & hoc verum erit siue peculium apud conuentum sit, siue non, quo ad possessionem. Secus est in emptore & vẽditore: quia si vendas mihi seruum, & conueniar de peculio à creditore peculiari: non deducam nisi quod mihi debetur, & non quod venditori. Idem si habeo in eo vsumfructum, alius proprietatem: quia non deduco nisi quod mihi debetur. Idem est si ego sum dominus: & tu credens eum pertinere ad te, eum bona fide possideff. Vetus.

consequi potuit. Denique Iulianus scribit venditorem, qui seruum cum peculio [a] vẽdidit, si de peculio conueniatur, [b] nõ debere deducere, quod sibi debetur. Potuit enim hoc ex ratione peculij detrahere, & nũc condicere, [c] quasi indebitum: quoniam non est [d] in peculio, quod domino debetur. Potest inquit, etiam ex vendito agere. Quod ita erit probandum, si tantũ fuit in peculio, cùm vẽderet, vt satisfacere debito dominus posset. [e] Cæterùm si postea quid accessit cõditionibus debiti existentibus, quod dominus non distraxerat: [f] cõtra erit dicendum [g]. Idẽ scribit, si quis seruum, cuius nomine de peculio habebat actionem, compararet: an possit deducere, quod sibi debetur: [h] quoniam aduersus vẽditorem habeat actionẽ de peculio? Et rectè ait posse. [i] Nam & quiuis alius potest eligere, vtrùm cum emptore, an cum venditore [k] ageret. *Hunc igitur eligere pro actione deductionem. [l] Nec video quid habeant creditores, quod quærantur [m]: cum possint ipsi venditorem conuenire, si quid forte putant esse in peculio [n].

Vbi est communio serui, & peculii, deducit vnus socius quod alteri debetur. aliàs secus. h.d. vsque ad.l.si seruus. Bartolus.

[p] Nõ solum autem quod ei debetur, qui cõuenitur, deducendum est: verumetiã si quid socio [o] eius [p] debetur. & ita Iulianus libro duodecimo Digestorum scribit. Nam qua ratione insolidum [q] alteruter conuenitur: pari ratione deducere eum oportet, [r] quod alteri debetur. quæ sententia recepta est [s]:

XII. IVLIANVS libro duodecimo Digestorum.

QVia hoc casu etiam cum eo agi potest, penes quem peculium non est. [t]

XIII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

SEd in emptore & venditore vera non est [u]: item in fructuario & proprietario, & cæteris, qui non sunt socij: & in domino, &[in]bonæ fidei emptore. Nam & Iulianus libro duodecimo scribit, neutrum horum deducere id, quod alteri debetur.

XIIII. IVLIANVS libro duodecimo Digestorum.

bas: quia deducam si quid mihi debetur tantum: non quod tibi. Idem est si dominus pluribus hæredibus instítutis, pure esse liberum iussit seruum: quia si vnus hæredum de peculio intra annũ conueniatur, deducet quod sibi debetur tantum: non quod aliis cohæredibus. Idem est si seruus viuente domino decedat, pluribus hæredibus relictis: quia quilibet hęredum si intra annum conueniatur de peculio, pro se tantum deducet: nõ quod aliis debetur. Idẽ si duo bona fide seruũ possidebant. Idem est ĩ duobus fructuariis. Idẽ est ĩ duobus sociis, qui separationẽ peculij cõmunis faciũt: quia vnus quisque pro se deducet ac si peculium non fuisset commune. quia vero solidũ quod sibi & quod sociis debetur, deducet & quod sibi. Si vero tecũ habeam seruum communem, & à me habeat peculiũ, & à te non: an tu possis conueniri? Dicitur, q̃ sic: quia peculium non est penes te quo ad possessionem, sed quo ad proprietatem. nec obstat illa lex, & si duo. & infra, & ancillarum. §. vlti. in fine. vbi dicitur non posse eum conueniri apud quẽ nihil est. hoc dicit illa lex, cui cõiũgitur lex ista: quis ergo. vbi queritiurisco sultus quis sit ille casus in quo seruus communis apud alterum ex dominis habet peculium, apud alterũ non. & refert tres casus: puta habeo tecũ seruum cõmunem: vẽdo partem meã deducto peculio, vel ei nõ cõcedo. Alius est, si dedero ei rem aliquã vt eam administraret: proprietate penes me remanente: quia tunc à me non intelligitur habere peculium. Tertius est, si peculium quod habuit à te, ei ademisti: & si ei concesisti peculium: sed in debitoribus tantum: puta quia multos habebat debitores: & eos concesisti esse in peculio: quia in hoc casu intelligitur à te habere peculium: quia illa obligatio cõtra debitores adeo adhæret ossibus tuis, q̃ à te separari nõ posse intelligitur: vt.ĭ.pro socio.l.tertia.&.ĭ.eo.si peculium. Viuianus.

o *Si quid socio.* in eodem seruo: vt supra, de tribu.l.iij.in prin. & facit infra.§.j.&.ij. Accursius.

p *Eius.* id est, vbi est cõmunio serui & peculij, habet locũ quod hic dicitur, &.ĭ.l.proxi. vbi neutrius, vel vbi serui nõ peculij, vel econtra: habent locum responsa quæ sequuntur & in aliis legib⁹. Sed vbi potest esse quòd est seruus communis, sed non eius peculium? Respon. vt infra, eo.l.quis ergo casus. Accursius.

q *Insolidum.* id est, pro peculio, quod etiam apud socium est.

r *Eũ oportet.* quod vn⁹ debet, vel vni debetur ab altero, vel per cõsequentiã alicui, cum omniũ bonorum sint socij, debentur. R.

s *Recepta est.* vt hic, &.ĭ.eo.l.proxi.&.ĭ.eo. quod debetur. in fi. & infra, de in rem ver. l. Marcellus.&.s. de tribu.l.habebat.§.fin.

t *QVia hoc. Non est.* Quo ad possessionem: est tamen quo ad proprietatem: vt.ĭ. eo.l.sed si duo. in fin. Item secus si nihil est aliud penes alium: vt.ĭ.eo.& ancillarum.§.fi.in fine.

u *SEd in emptore. Nõ est.* imò videt vera: vt.ĭ.e.si posteaquã. quę est cõtra. sed ibi alienauit postquã cœperat cõueniri. vnde vẽditor tenet de peculio emptori. Itẽ alia ratione vera videt: vt.ĭ.e. l. creditor.§. seruũ. in fine. §. Sol. nõ est vera sententia, id est prima responsio. licet enĩ ratio locũ habeat, nõ tamẽ respõsio: & ideo ipsemet respõsionẽ suã vt ĩsufficiẽtẽ reprehẽdit, sic dicẽs, sed in emptore &c. nõ tamen dico vere falsam: sic & regula Catoniana dicitur falsa: quia in quibusdam aptari non potest: vt infra, de regu. Cato.l.j. Vel dic, non est vera, vt deducatur quod alteri debetur.

BIU Cujas

betur: secundum Io. Vel dic, non est vera, vt venditor de peculio conueniatur quod est penes emptorem: emptor tamen conuenitur de peculio quod est penes venditorem: ideoque ei debitum deducit: tamen illud non intelligitur in peculio. Vel dic, non est vera in vtroque ante annum: semper tamen est vera post annum: quia emptor ex persona venditoris tenetur à quo emit seruum cum peculio intra annum: sed post annũ est sua tantum: & ideo non tenetur post annũ pro eo quod apud venditorem est.

a *Idem. Præsenti die.* & tunc nullo momento apud hæredem fuit dominium: vt supra, e. sed si. §. idemque.

b *Sed si duo. Inter se.* vt quia fuit eis legatus vsusfructus, & sic non sunt socij consensu, re tamen sic: vt instit. de obliga. ex quasi contra. §. item si inter. Accursius.

c *In sociis.* in eodem seruo. & sic est communio serui, sed non peculij.

d *Cæterum si commune.* Nunquid ergo hæc est ratio quare vnus socius de peculio quod est penes alium, conuenitur? Respõ. forte est. Sed nonne hoc idem esse potest in duobus fructuariis & bo. si. pos. nam vnicuique ex opera pariter acquiritur, & pro indiuiso. Item inter se habent vtile iudicium communi diui. licet non directum: vt supra, communi diui. l. cõmuni diuidundo. §. qui in rem. & §. cũ de vsufructu? Respõ. superior ratio & sententia directa locum habet in sociis: quia directum habent communi diui. iudicium. in non sociis non habet directa locum, sed vtilis sic: & habent inter se vtile iudicium communi diuidundo. omnis ergo qui alterius nomine conuenitur de peculio, ei debitum deducit, saltem de æquitate. vel verius in veris sociis obtinet regula & ratio, vt vnus de peculio alterius conueniatur, scilicet vbi est communio serui & peculij: sed in prædictis serui tantum. sed in nullo alio reperitur quòd propter alterius peculium teneatur: sed propter suum teneri dicitur ex omni contractu, seruato tamen ordine: vt infra, eo. l. hinc quæritur. §. potest. Accursius.

e *Quis ergo.* Hæc lex respicit superiorem legem: quia scilicet ad casum ibi subauditum.

f *Pertineat.* & sic non est peculij communio, & sic cessat regula.

g *Concesserit.* scilicet expresse. aliàs nunquam dari videtur: vt infra, de contrahen. emp. quotiens. ergo dominus nouus hoc peculium non habet, sed vetus.

h *Concederet.* quia ab hoc habet peculium, ab alio non. si autem proprietatem dedisset alij vel aliis, pro partibus quæreretur: vt infra, de acquir. re. do. l. per seruum. §. si vnus. Accursius.

i *In nominibus.* id est debitoribus. quæ nomina siue actiones non possunt separari à domino, sicut nec anima à corpore: vt hic, & j. pro socio. l. iij. & j. co. si Sticho. & C. de noua. l. iij. & sic non potest acquiri etiã vtilis alteri domino. Sed quid erit in peculio? Videtur quòd nihil, nisi sponte ei soluatur. nam actio non. & adiunge huic legi alium casum, quãdo alter ex dominis est furiosus, vel pupillus: vt. ff. eo. quam Tuberonis. ij. respon. sed & alium, cũ seruo non habenti peculium cõtemplatione vnius donatur. Item & aliũ, cum ex re vnius emit, & alteri quærere non potest: quia emit seruum Christianũ, cum vnus dominorum esset Iudæus. Accur.

Si seruus.] CASVS. Si habebã seruũ ordinariũ: & ille habebat sub se vicariũ: & ille mihi debet: si cõueniar de peculio ordinarij: an deducã de peculio ordi. quod vicarius debet? Dicitur, q nõ: sed tamẽ hic nõ respondetur, sed in fine, ibi, id vero quod ipsi vicarij &c. sed aliã interserit quæstionẽ, an peculiũ vicarij sit in peculio ordinarij? Respon. q sic. vnde si ordinarius mihi debet, detrahã de peculio vicarij. Si vero vicarius mihi debet quid: de suo tãtũmodo deducã, non ordinarij: & ita hic respõ. supra dictæ quæstioni. Si vero vicarius debeat ordinario, deducã de peculio vicarij ego cõuentus nomine vicarij. Si vero ordinarius debeat vicario, nõ deducã de peculio ordinarij: quia si deduceré, & alia manu reponerẽ in peculiũ eiusdẽ scilicet ordinarij, augeretur: vt subiicit. Sed eo casu cũ ordinarius vicario debet: an augeatur peculiũ vicarij? Et respõ. quòd sic. perinde enim est ac si dominus deberet eidẽ tamẽ dominus velit remanere eius debitor: vt supra, eo. quã Tuberonis. in fi. & l. seq. Si ergo ordinario libero ei legatum sit peculium, & testatori vicarius debeat: si agat aduersus hęredem ex testamẽto p peculio legato liberet ex testamento factus, an hæres possit deducere quod vicarius debet testatori? Dicit, quòd non nisi vicarius aliquid haberet in peculio: quia ex peculio intantum deducitur quod vicarius debet: vt supra. l. proxi. ibi, id vero quod ipsi vicarij. cui hoc consequens est &c. Vivianus.

I Tem quum testamento præsenti die[a] seruus liber esse iussus est, cum omnibus hæredibus de peculio agendũ est: nec quisquam eorũ amplius deducet, quàm quod ipsi debeatur. Item cum seruus viuo domino mortuus est, deinde dominus intra annum plures hæredes reliquit: & de peculio actio, & deductionis ius scinditur.

XV. VLPIANVS libro vicesimo nono ad Edictum.

S Ed si duo sint bonæ fidei possessores: adhuc dicendũ erit, neutrum plus deducturũ, quàm quod sibi debeẽ. Idémq; & si duo sunt fructuarij, quia nullam inter se[b] habent societatem. Idem dicetur interdum & in sociis, [c] si fortè separata apud se peculia habeant, vt alter alterius peculij nomine nõ conueniatur. Cæterùm si commune[d] sit peculium: & insolidum conuenientur, & deducetur quod vtrique debetur.

XVI. IVLIANVS libro duodecimo Digestorum.

Q Vis ergo[e] casus est, quo peculium serui communis ad alterum ex dominis solum pertineat? [f] In primis si quis serui partem dimidiam vẽ diderit, nec peculium ei concesserit: [g] deinde si quis seruo cõmuni pecuniam, vel res aliquas ea mente dederit, vt proprietatem earũ retineret: administrationem autem seruo concederet. [h] Marcellus notat: Est etiã ille casus, si alter ademerit, vel si omni quidem modo concesserit dominus. Sed in nominibus[i] erit concessio.

Si agitur de peculio vicarii, deducitur, quod ipse debet domino vel ordinario. Item quod ordinarius debet domino. Secus de eo quod ordinarius debet ordinario. Item dominus non tenetur de debito vicarii non habentis peculium. Bartolus.

XVII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

S I seruus meus[k] ordinarij vicarios habeat: id quod vicarij mihi debent, an deducam ex peculio serui ordinarij? [l] Et prima illa quæstio est, an hæc peculia[m] in peculio serui ordinarij computentur? Et Proculus[n] & Atilicinus existimant, sicut ipsi vicarij sunt in peculio, [o] ita etiam peculia eorum. Et id quidem, quod mihi dominus eorum, id est ordinarius seruus debet, etiam ex peculio eorũ detrahetur[p]: id verò, quod ipsi vicarij debent, [q] dumtaxat ex ipsorum[r] peculio. Sed & si quid non mihi, sed ordinario seruo debent: deducetur de peculio eorum, [s] quasi conseruo debitum. Id verò, quod ipsis debet ordinarius seruus, non deducetur de peculio ordinarij serui: quia peculium eorum, in peculio ipsius[t] est. & ita Seruius respondit. Sed peculiũ eorum[u]

k *Si seruus meus.* Conuenior de peculio ordinarij: deduco de eius totali peculio quod mihi debet, non quod vicario debet, nec quod vicarius mihi debet. Econtra conuenior de peculio vicarij: deduco mihi debitum, & ordinario debitum: computatur & in eius peculio quod ei debet ordinarius, si debitor vult manere. Accursius.

l *Ordinarii?* Respon. non: vt in fine huius casus.

m *Peculia.* scilicet, vicariorum.

n *Proculus.* Respon. secundæ quæstioni.

o *In peculio.* scilicet ordinariorum.

p *Detrahetur.* cum conuenior etiam de peculio ordinarij. Sed quid si de peculio vicarij conuenior? Respon. non deduco mihi debitum ab ordinario.

q *Debent.* mihi domino. & soluit nunc primum casum legis.

q *Debent.* scilicet vicarij, ex quorum peculio nunc conuenior.

r *Ex ipsorum.* scilicet vicariorum: vt supra, de tribu. procuratoris. §. j. Accursius.

s *Eorum.* scilicet vicariorum, cum de peculio eorum conuenior.

t *Ipsius.* & sic si vna manu deduceret de peculio ordinarij, cum alia remaneret ibidem. & sic non deducit: vt hic, & infra, de pecu. leg. l. id quod. in prin.

u *Eorum.* scilicet vicariorum.

BIU Cujas

a *Debeat.* hoc est si velit debitor remanere: vt supra, eod. quam Tuberonis. in fin. & l. sequen. Accursius.
b *Cui.* quod est. ff. l. proxi. ibi, id vero quod ipsi vicarij.
c *Si Sticho.* ordinario seruo. Accursius.
d *Legatum.* vt habeat cum libertate. aliàs non valet.
e *Peculium habeat.* ex peculio enim vicarij tãtum testatoris debitum deduci: quod fieri non potest, nisi vicarius peculium habeat: vt. j. eo. l. depositi. §. Stichus.

augebitur, vt opinor: quemadmodũ si dominus seruo suo debeat. a

XVIII. PAVLVS libro quarto Quæstionum.

CVI b consequens est, vt si Sticho c peculiũ suum legatum d sit, ísque ex testamento agit: non aliter cogetur id, quod vicarius eius testatori debet, relinquere, nisi is vicarius peculium habeat. e

Maritus tenetur de peculio serui dotalis simpliciter, siue ad se, siue ad vxorem pertineat. fructuarius vero vel dominus simpliciter non tenetur: sed prius conueniendus est ille ad quem negotium pertinet, & in subsidium deuenitur ad alium. Idem in pluribus bonæ fidei possessoribus. Bartolus.

XIX. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

HInc quæritur, si ordinarij serui nomine actum sit de peculio: an agi possit & vicariorum [nomine? f] Et puto nõ posse. Sed si actum sit de peculio vicarij: agi poterit & de peculio ordinarij. Potest esse apud me duplicis iuris peculiũ: vt puta [si] seruus est dotalis: potest habere peculium, quod ad me respiciat: potest & quod ad mulierem. g Nam quod ex re mariti quæsiit, vel ex operis suis: id ad maritum h pertinet. & ideo si respectu mariti hæres sit institutus, vel ei legatum datum: id eum i non debere restituere k Pomponius scribit. si igitur mecum agatur ex eo contractu, qui ad me respicit l, vtrũ omne deducã, quodquod debetur mihi, siue ex mea m causa, siue ex ea, quæ ad vxorem respicit: an verò separamus causas, quasi in duobus peculiis: vt & causa debiti, quod petitur, spectetur: vt si quidem ex eo peculio agatur, quod ad mulierem spectat, id deducam quod ex eo contractu n debeatur o: si ex eo cõtractu, qui ad me respicit, meum deducam p? Quæ quæstio q dilucidius r est in fructuario tractata, vtrum ex eo demum cõtractu potest de peculio conueniri f, quod ad se pertinet, an ex omni? Et Marcellus etiam fructuarium teneri scribit, & ex omni contractu t. Eum enim, qui contrahit, totum seruii peculium, velut patrimoniũ u, intuitum. Certè illud admittẽdum omnimodo dicit, vt priore conuento x ad quem res respicit, in superfluum is x, cui quæsitum non est, cõueniatur. Quæ sententia probabilior est, & à Papiniano probatur. Quod & in duob y bonæ fidei emptoribus erit dicendum. Sed in marito melius est dicere, simpliciter z eum de peculio teneri. a

f *Vicariorum nomine.* ex eodem contractu forte facto tam cum ordinario, quàm cum vicario, vel habito cum ordinario tantum. sed dicit actor qui primo egit de peculio ordinarij, & nunc secundo agit de peculio vicarij eiusdem ordinarij, quòd non venit in computatione peculium vicariorum: quod non potest dicere: quia cum totum venit, & pars venit: & ideo exceptione rei iudicatæ repellitur. non sic econtra, si primo de peculio vicarij actum est: sicut & si quis prius partem, & postea totum petat, non repellitur: vt hic subiicit, & infra, de except. rei iudi. si quis cum totum.

g *Ad mulierem.* scilicet respiciat: vt. ff. adquisita ex eo peculio, mulieri adquirantur: vt hic, & C. de rei vxo. act. l. j. §. cũque. quod ratione speciei, quæ est de restituendo, debet intelligi. & sic inspecto exitu. at inspecto præsenti statu, marito quæritur ex eo: vt

A infra, de iur. do. cum post. §. fin. Ipsum autem seruum & peculium constat esse in dominio mariti: vt instit. qui. ali. li. in prin. & computatur in eo quicquid extra rẽ viri & operã suam seruus quærit.

h *Ad maritum.* possidentem. sed contra. infra, de adquir. re. do. l. liber homo. vbi dicit, possessum non quærere hereditatem vel legatum bonæ fi. possess. ibi, sed verius est &c. Sol. hic volebat marito qrere: ibi non: quod poterat seruus etiã volẽte domino nolle adire: vt. C. de hære. instit. l. cũ proponas. Vel ibi respectu ipsius pos. hic vero possidentis respectu fuit hæres institutus: vt hic subiicit, & §. de vsufru. sed & si quid donetur. Sed certe hic non videtur referre: vt infra. de act. emp. l. Iulianus. §. si quid seruo. quæ est contra. Sed ibi dicit, non interesse an contemplatione, scilicet emptoris vel serui: quia vtroque casu emptori adquiritur. secus tamen si cõtemplatione venditoris: & sic nõ est contra. vel hic maritus etiã dominus est. Accursius.

i *Id eum.* s. maritum.

k *Restituere.* mulieri, vel hæredi eius, scilicet soluto matrimonio. Accursius.

l *Respicit.* s. super re mea, vel opera sua.

m *Ex mea.* quia decẽ ei mutuaui accipiẽti in negotium pertinens ad me extra rem meã, & operam suam.

n *Contractu.* qui spectat ad mulierẽ. i. ad peculium eam respiciens.

o *Debetur.* s. mihi.

p *Deducã.* non soluit: vt iam dices. Accur.

q *Quæstio.* immo hęc quæstio non fuit supra facta. nam supra circa deductionem, hic circa conuentionem. quare dic, quæ quæstio, id est, quæ materia. Vel dic, id est similis. vel dic, quòd satis est eadem, cum vna sit consecutiua ex altera. Item not. quòd fructus serui dotalis est viri: vt infra, solu. ma. l. fin.

Fructus serui dotalis viri est.

r *Dilucidius.* vere dicit, dilucidius: quia duo sunt vere quibus quæritur per seruum fructuarium, & duo possident. & vere sunt duo peculia: supra vero fictè, & habito respectu ad solutionẽ matrimonij. Accursius.

f *Conueniri.* fructuarius. Accursius.

t *Ex omni contractu.* ordine tamen seruato, id est vt prius conueniatur semper is, ad quem respicit contractus, & deinde alius: vt statim subiicit. & ita neuter ab altero repetit, quod quisq; suo nomine soluit. Item contra. ff. eo. l. ij. vbi fructuarius non tenetur ex reliquis extra rem & operam. Solu. id quod supra dicitur, ad effectum refert & ad finem, vt proprietarius conueniatur: non fructuarius, nisi in subsidium: vt hic subiicit. & hic tempus contractus, ibi cõuentionis tẽpus respicitur. porro si præsens inspiciatur actus. i. conuentionis, nõ cõtractus, qui totũ peculium intuetur: etiam alia de causa conuenitur: vt hic dicitur. Azo.

u *Patrimonium.* sic infra, de separa. l. j. §. si filij.

x *Conuento.* fructuario. Azo. Sed contra, infra, e. eo tempore. §. fi. Sol. vt ibi.

y *Is.* scilicet dominus. & sic est cõtra. ff. e. l. ij. Sol. vt ibi.

z *Simpliciter.* id est, non seruato ordine, qui est in duobus superioribus casibus.

a *De peculio eum teneri.* insolidum, & sic etiam de eo, quod ad mulierem. nam interim totum est viri. ex quo patet superiorem

BIU Cujas

quæstionem solutam esse, scilicet quòd maritus etiam ex eo contractu, qui mulierem respicit, id est peculium mulieris, sibi debitum deducit: vt arg. supra, eod. si noxali. §. fin.

a *Præstiterit.* de suo.

b *Apud eum.* scilicet dominum. Accursius.

Quod penes se est, in debitum computat de peculio agēs.

c *Minus.* Not. mirabile, quòd qui de peculio agit, computat in debitum sibi, quod penes eum est de peculio in proprium debitum: sed extraneus, si cū seruo contraxisset, insolidum sibi dominū obligaret, id est non deducto qđ fructuario debetur. sic & aliàs, infra, eod. & ancillarum. §. in venditione.

d *Contra eueniet.* vt dominо detur actio de peculio contra vsufruct. Accursius.

e *Sufficiat.* & hoc potest intelligi in eo casu qui est infra, eo. tit. l. & ancillarū. §. vlt. ibi, quæ quęstio. vt superiori cō gruat. dixit enim fructuarium insolidū conueniendum. i. pro contractu facto in peculio ꝓprietarij. Vel dic, loquitur hic vbi vnus ex dominis cum seruo contraxit, sicut & cum seruus vni dedit dānū: vt. ff. nau. cau. fta. l. licet. §. j. & ff. fa. erc. l. & puto. §. vlt. Sed quare nō agunt inter se de peculio? Respō. ea. ratione, quia nec agūt ex delicto serui noxaliter: vt supra, ad. l. Aqui. l. si seruus seruum. §. j. Ratio etiā illa est, quia quisq; eorū extraneo tenetur: vt. ff. de noxa. act. l. cum seruus cōmunis. sed si hoc est, cur ergo fructuarius agit, secundū Azo. sed nō tenetur vt socius: quia non de eo quod penes proprietariū est. in socio secus: vt. ff. eo. l. si ex noxali. §. fi. & l. seq. Ité contra. j. eo. si quis seruum. j. respon. Sol. vt ibi.

Sinautem maritus huiusmodi serui nomine aliquid præstiterit[a], an aduersus mulierē agentem dotis nomine deducere id possit? Et ait, si id, quòd creditori præstitum est, ad vtriusque generis peculium pertinebit: pro rata vtriq; peculio decedere debere. Ex quo intelligi potest, si ad alterum peculium cōtractus pertinebit, modò soli vxori detrahi: modò nō detrahi, si ad id peculium pertinuit contractus, quod apud maritum resedit.

Fructuarius potest agere contra dominum, & econuerso, si peculium ad eum spectans non sufficiat ad sibi debitum. Bart.

¶ Interdum & ipsi fructuario aduersus dominum datur actio de peculio: vtputa si apud eū[b] habeat peculium: apud ipsum verò aut nihil, aut minus,[c] quàm fructuario debetur. Idē etiam contra eueniet:[d] quamuis in duob[e] dominis sufficiat[e] pro socio, vel communi diuidundo actio:

XX. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

NAm inter se agere socij de peculio non possunt.

Hæc actio competit de eo quod dolo conuenti in peculio esse desiit: qui dolus præsumitur, si ademptio, intricatio, vel in alium translatio indebitè facta fuerit. Bartolus.

XXI. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

SVmma cum ratione etiam hoc peculio prætor imputabit, quod dolo malo domini factum est, quò minus[f] in peculio esset. Sed dolum malū accipere debemus, si ei ademit peculium. Sed & si eum intricare[g] peculium in necem creditorum passus est: Mela scribit dolo malo eius factum.

Sed & si quis, cum suspicaretur alium secum acturum, aliò peculium auertat:[h] dolo non caret. Sed si alij soluit, non dubito de hoc, quin non teneatur:[i] quoniam creditori soluerit,* & licet creditori vigilare[k] ad suum consequendum.

Ex dolo administratoris tenetur quis in quantum est factus locupletior. Bartolus.

¶ Si dolo tutoris, vel curatoris furiosi, vel procuratoris factū sit:[l] an pupillus, vel furiosus, vel dominus de peculio conueniatur,[m] videndum [est.] Et puto, si soluendo[n] tutor sit*, præstare pupillū ex dolo eius: maximè si quid ad eum[o] peruenit. & ita Pomponius libro octauo Epistolarū scribit. Idē & in curatore & procuratore erit dicendum. ¶ Emptor[p] autem ex dolo[q] venditoris nō tenebitur, nec hæres, vel alius successor, nisi in id, quod ad se peruenit. ¶ Siue autem[r] post iudicium acceptum, siue antè, dolo factum sit: continetur officio iudicis. ¶ Si dominus vel pater recusęt de peculio actionem,[s] non est audiendus, sed cogendus est, quasi aliā quamuis personalem[t] actionē susciperе.

XXII. POMPONIVS libro septimo ad Sabinum.

SI damni infecti ædium peculiariū nomine promiserit dominus: ratio eius haberi debet. & ideo ab eo, qui de peculio agit, domino cauendū est.[u]

XXIII. IDEM libro nono ad Sabinum.

[SI DOMINVS.] Habeo seruum cuius nomine teneor alicui de peculiò. si nolim susciperе in me iudiciū de peculio an sim cō pellendus? Dicitur, ꝓ sic: sicut in qualibet actione personali. Viu.

f *Quo minus* vt supra, eod. sed si damnum. §. prætерea.

g *Intricare.* obligando, donando, consumendo: vt hic, & arg. de tribu. illud. §. sed si mercem. & arg. infra, so. ma. l. etiā. §. licet. cōtra. & j. quę in fraud. cre di. l. si pater.

h *Auertat.* forte domi do, vel furtim de peculio subtrahendo. Azo.

i *Quòd non teneatur,* nā non tenetur, vt subiicit. secus in tributoria: quia tunc pro aliis debet deducere: vt supra, de tribu. act. l. pro curatoris. §. pe. & vlt. & l. non enim. & l. quod in hærede. §. fi. quę sunt contra. Accursius.

k *Vigilare.* vt ar. j. quę in fraud. credi. l. pupilli. Sed quid si vterque instabat? arg. quòd tenetur: vt. j. de bo. auct. iu. non ꝓpos. si nō ex. §. j. Et arg. quòd nō. j. de reg. iur. l. nihil dolo.

l *Factum sit.* ꝙ deminutum sit peculiū serui furiosi, vel domini.

m *Cōueniatur.* perinde ac si esset in peculio.

n *Si soluēdo.* maxime vt infra, de do. excepti. l. apud. §. in hac. & secūdum quosdam vt ad agēdum teneatur. vt. ff. de tribu. l. iij. §. fin. immò nō: vt infra, de admi. tu. l. fin. & die vt ibi no. Item & si est soluēdo tutor, non videtur teneri pupillus: vt. j. de reg. iur. neque interdicto. quæ est contra. Sed ibi loquitur quando non in rebus pupilli, sed suo nomine aliquid egit. & die vt no. j. de admi. tu. l. fi.

o *Ad eum.* tutorem. Accursius.

p *Emptor.* serui.

q *Ex dolo.* commisso in celando peculium.

r *Siue autem.* facit. ff. de pac. l. iurisgentiū. §. siue. & ff. de ealum. l. j. §. qui autem. & j. eo. ex facto. §. nec tamen.

s *Actionem.* qua conuenitur, dicens eam nolle susciperе.

t *Personalem.* nisi bona fide cedat peculio: vt. ff. cōmuni diui. sed postquā. in fi. quæ est contra. aliud in tributoria quàm hic dicatur in actione de peculio: licet quidam contradicant: vt. ff. de tribu. l. lud quoque. §. quid tamen. immo idem est, inspecto fine. Accur.

SI damni.] CASVS cum. l. seq. Si seruus meus habeat domū peculiarem minantem ruinam, & caui de damno infecto: & nomine cautionis aliquid promisi: si conueniar à creditoribus peculiaribus, an debeo cauere mihi de restituendo retro si quid nomine cautionis præstiterim, quæritur. Et respon. quòd sic. & si soluī aliquid quia damnum dedit domus: illud deducam. Sed an insolidum debeam cauere de dāno infecto? Respon. sic, non quatenus in pe. sicut si haberem seruum ordinarium, & ille vicarium sub se, & vicarius alicui damnum dederit, insolidum debeo susciperе nomine noxale, non quatenus est in peculio serui, scilicet vt emēdicium noxale, non quatenus est in peculio serui, scilicet vt emēdem damnum, vel dem seruum pro noxa. alioquin actor in primo casu mittetur in poss. domus. Secundo casu seruum abducet. Viui.

u *Cauendum est.* sic. ff. de tribu. procuratoris. §. fin. & l. sequen.

BIU Cujas

a *Aedium. Insolidum.* non peculio tenus.
b *Promitti debet.* de damno sarciendo.
c *Insolidum pati.* bona est similitudo, quia ædes quasi deliquisse videntur cũ decidunt: vt. j. de dam. infe. prætor. §. hoc edicto. sicut ergo superiori casu non liberatur præstando quantum est in peculio: sic nec isto.
d *Possidet.* insolidum in domo, nisi sit separata à magna: vt. j. de dam. infe. l. si finita. §. ex hoc. &. §. sed & si. secus in agris: vt. j. eo. ti. l. cũ emptor. §. si agri. Acc.

AEdium autem peculiarium nomine insolidum[a] damni infecti ꝓmitti debet[b]: sicut vicarij nomine noxale iudiciũ in solidum[c] pati: quia pro pignore ea, si non defendantur, actor abducit vel possidet.[d]

XXIIII. VLPIANVS libro vicesimosexto ad Sabinum.

CVrator furiosi administrationem[e] peculij & dare, & denegare potest, tam furiosi seruo, quàm filio.

In peculio dicitur esse vestimentum quod gratia sui vsus, non aliud vestimẽtum quod est sibi concessum, & potius gratia domini quàm ipsius serui. Baldus.

XXV. POMPONIVS libro vicesimotertio ad Sabinum.

ID vestimentum peculij esse incipit, quod ita dederit dominus, vt eo vestitu seruũ perpetuò[f] vti vellet: eóque nomine ei tradidit, * ne quis alius eo vteretur, ídque ab eo eius vsus gratia custodiretur. Sed quod vestimẽtum seruo dominus ita dedit vtendum, vt non semper, sed ad certum vsum, certis temporibus eo vteretur: veluti cũ sequeretur eum, siue cœnanti ministrauit: id vestimentum nõ est peculij.[g]

Si semel est habita ratio doli commissi per dominum, vno agente non debet amplius haberi alio agente: quia non debet bis cõpelli ad soluendum pro eodem dolo. Paulus de Castro.

e *Administrationẽ.* nõ autem ipsum peculium dare potest: vt. ſ. eo. l. licet. §. idem adiicit. & §. in furiosi. &. l. quam Tuberonis. quæ sunt contra. nam quandoque & præfectus concedit administrationẽ defensori ciuitatis per confirmationem, & tamẽ eum nõ eligit: vt in auth. de defen. ciui. §. decreto. &. §. non habente.

ID vestimentum.] CASVS. Dominus seruo suo dedit vestimentum aliquod: an illud sit in peculio, quæritur, & distinguitur. aut dedit ei vt perpetuo haberet. id est quãdiu duraret vel quãdiu in seruitio suo esset. & primo casu erit in peculio: secundo non. Viuianus.

f *Perpetuo.* id est quãdiu durat. sic. j. de pign. l. debitor. non enim vestimentis perpetuo vtimur: vt insti. de vsufruct. §. constituitur. Sed videtur non esse peculium: vt infra. e. peculium nascitur. §. j. quæ est contra. Sol. vt ibi. Accursius.

g *Peculij.* Et sic no. ar. contra dapiferos & pedisequas: vt quando repelluntur. possit dominus vestimentum retinere si dederat vt in suo seruitio vterentur. sic infra, solu. matr. l. in his. §. j. & supra, si cer. peta. l. si ex me. in fine. & infra, de lega. iij. qui concubinam. j. respon.

SI semel.] CASVS. Dominus dolo & in fraudem creditorum deminuit peculium in decem. conuentus à creditoribus satisfecit. perinde erit ac si decem illa essent in peculio. si ab aliis conueniatur, an eiusdem doli nomine debeat aliquid præstare creditoribus? Dicitur, quòd non. Si vero dolo decem damnum dederit, & in aliis decem seruus ei teneatur: hincinde fiet compensatio. & hoc in secunda. Si vero seruum manumisit vel alienauit quòd dolo peculium serui tractauit: intra annum de dolo illo tenebitur. Viuianus.

h *Nihil præstabit.* facit infra, de regulis iuris. l. bona fides. & infra, de verb. oblig. qui bis. & supra, eod. l. si noxali. §. est autem.
i *Debeat.* scilicet domino.
k *Condemnandus.* quia & hoc præstitit interpretatiue admissa hincinde compensatione. Accursius.
l *His consequens erit.* scilicet supradictis duobus. Accursius.
m *Teneatur.* vt infra, quando actio de pe. est an. l. j. §. penul.

ET ancillarum.] CASVS. Si filiusfamilias contrahat cum ancilla: an obligetur pater vel dominus de pecu? Et respõ. quòd sic, & maxime si ancilla fuerit textrix vel sarcinatrix. & hoc in prima. Idem si res penes ancillam vel filium deprehendatur: quia datur in dominum vel in patrem actio de peculio. & hoc in secunda. Si vero iussu patris vel domini contrahatur, quod iussu erit actio. & hoc in tertia. Idem est si in rem domini versum fuerit: quia agetur de in rem verso. & hoc in quarta. [CONSTAT.] Si seruus domino defuncto ante aditam hæreditatem res hæreditarias subtrahit: si hæres à creditoribus peculiariis conueniatur: an possit deducere quod seruus corrupit & amouit de hære? Dicitur ꝙ sic. [SI SERVVS.] Si dominus seruũ, cuius nomine tenetur de peculio, alienauerit: intra annũ tenebitur de peculio. sed an emptor possit conueniri? Et respon. quòd sic: nec refert an ab emptore adquisierit peculium, vel ei concesserit peculiũ illud quod emit cũ seruo, vel ei à venditore donatum est. & potest creditor agere cũ emptore & venditore pro partibus, vel cum vnoquoque insolidum. & hoc in secunda. An autem possit venditor agere cum emptore pro eo quod venditor ante venditionem seruo mutauerit? Et respon. ꝙ non. & hoc in tertia. Si vero Titius seruo Mẽuij decem mutauit, & Titius eum emerit, & alienauerit: an pro illis decem conueniet emptorem? Dicitur, quòd nõ. & hoc in quarta. Si emptor mutauit antequam emeret: an venditor cõueniatur postea de peculio? Dicitur, quòd sic. ſ. intra annũ à venditione numerãdum. deducetur tamen qđ emptor peculij habet à seruo. & hoc in quinta. Si vero dominus vel seruus aliquid mutuasset seruo alienato ante venditionem: an pro eo venditor possit emptorem cõuenire, quæritur. Et dicitur, quòd non. & hoc in sexta. [SI QVIS.] Si plures seruum hebeant, & aliquis cum eo contrahat: an cum vno insolidum possit agere de peculio? Dicitur, quòd sic: quia iniquum esset vt actionem suam in plures diuideret qui cum vno contraxit. hoc in prima. An autem tantum debeat haberi rãtio eius peculij quod habet seruus ab eo qui conuenitur: an similiter eius quod habet ab aliis? Respon. quòd totius. & hoc in secunda. Nec conqueri debet is qui conuenitur insolidum: quia si quid præstiterit vltra portionem suam peculij, consequetur ab aliis pro socio vel communi diuidundo. Sed quid si ab aliis non habet peculium iste seruus, an vnus duorum conuenitur? Respon. quòd sic. Sed quid præstabit? id dumtaxat quod habebit ab ipso in peculio. vnde si quis eorum non soluendo est, aliquis hæres non est. vel bonorum poss. is qui conuenitur eatenus damnabitur quatenus erit apud eum de pecu. vel consequi possit de bonis alterius à quo seruus non habuerit peculium. h. d. cum. l. sequen. Viuianus.

n *Actio datur.* vt supra. e. l. j. §. de eo. Accursius.
o *Depositi quoque.* Arg. quòd actio de pecu. non est propriũ nomen actionis.
p *Et commodati.* vt supra, commoda. sed mihi. §. sed si ancillæ. Accursius.
q *Et tributoriam.* vt supra, de tribu. l. procuratoris. §. sed & si ancilla. Accursius.
r *Non dubitatur.* dari actionem de in rem verso, vel quod iussu, de eo quod est versum vel iussum: vt infra, quòd iussu. l. j. §. j.
s *Contractum sit.* cum filia, vel ancilla.
t *Cum eo.* hærede.

XXVI. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

SI semel ex ea causa, id est quòd dolo fecerit, dominus præstiterit de peculio conuentus: cæteris ex eadẽ causa nihil præstabit.[h] [Sed &] si tantumdem seruus ei debeat,[i] quantũ dolo minuit: non erit condemnandus.[k] His cõsequens erit,[l] vt manumisso quoq;, vel alienato seruo, ex causa etiam doli intra annum teneatur.[m]

Nomine ancillarum & filiarum datur actio de peculio. Bartolus.

XXVII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

ET ancillarũ nomine & filiarum familiàs in peculiũ* actio datur:[n] maximè si qua sarcinatrix, aut textrix erit, aut aliquod artificium vulgare exerceat. Datur propter eam actio depositi[o] quoque. & cõmodati[p] actionem dandã earum nomine Iulianus ait: sed & tributoriam[q] actionẽ: si [in] peculiari merce sciente patre dominóve negotientur, dandã esse, lõgè magis non dubitatur,[r] & si in rẽ versum est, quod iussu patris dominíve contractum[s] sit.

Hæres deducit quod sibi debetur. Bart.

VIConstat hæredem domini id quoq; deducere debere, quod seruus, cuius nomine cum eo[t] de peculio ageretur, ante aditã

*Flo. peculio

Corrupisset.

BIU Cujas

a *Corrupisset.* sed & vtili iudicio in factum pro duplo intra annum conuenitur seruus ab hærede. & hoc quanto testator iusit esse liberum post mortem suam: vt infra, si quis testa. liber esse iussus. l. j. circa princi.

b *Pollicetur.* si nominatim accepit pretium peculij. nō aliàs: vt. j. si ex duobus. in fine. & l. sequenti.

c *Acceperit.* seruꝰ véditus.

d *Concesserit.* domino.

e *Cū singulis.* i. cū emptore & véditore. Ac.

f *Insolidum.* vt supra, eodem. si noxali. §. penul. & infra, eodem. l. si creditor. §. seruū. & . j. de duo. re. l. tertia. §. vbi. Sed cōtra, infra, eodem. l. quotiens. §. si creditor. Solu. potest sic diuidere, vt contra vnum pro vna parte, cōtra alium pro alia parte experiatur. Sed si cū intenderit actionē, insolidum re integra nōdum lata sententia velit experiri contra alium, non potest: sicut aliàs dico in fideiussore: vt C. de fideiuss. liberum. & l. reos.

g *Venditionem.* cum sibi seruiebat. nam nec ex delicto tunc in dominum cōmisso tenetur: vt institu. de noxa. §. vnde si alij.

h *Crediderim.* ego emptor.

i *Deducto eo.* vt infra, eo. l. si creditor. §. fi. & l. quotiens. §. non tantum. & supra. e. l. hinc. §. interdum. & supra, de peti. hære. l. cum is. in fi. porro autequàm alienauero quod mihi debet antequam emeré, nunc de peculio conuentus deduco: vt. §. e. si noxali. §. idem scribit.

k *Mihi dari.* vt. §. e. l. §. sed & ipsi. Accursius.

l *Si quis cum seruo duorum.* qui seruū & peculiū habēt cōmune. Ac.

m *Insolidum.* vt hic, & supra, de exerci. l. j. in fi. & l. seq. & supra. e. l. & si duo. in fi. & infra, eo. quod debetur.

n *Apud eum.* scilicet conuentum.

o *Condēnatur.* īsolidū, & soluet de suo Ac.

p *Vel communi diuidundo.* vt supra, communi di. & si non. §. fi. & supra, eo. hinc. §. fi. & l. seq. Sed hæc non est ratio, quòd ideo teneatur, quòd cōtra alium agere potest: sed illa, quia cum suo seruo contractum est: aliàs contra. j. de regulis iuris. l. nemo ideo. Accursius.

q *Quæro. Apud eum.* secus si non esset: vt hic, & infra, ti. j. l. j. §. si præcepto. & infra, de dote preleg. l. j. §. per contrariū sed quare non per communi diuidundo, vel pro socio,

hæreditatem ex bonis hæreditariis amouisset, consumpsisset, corrupisset. [a]

Seruo contra venditorem & contra emptorem actio de peculio competit pro parte & insolidum. sed ipsi venditori de eo quod sibi vel seruo eius debetur, non cōpetit contrà emptorem. emptori vero competit contra venditorem facta prius de suo peculio deductione. Bartolus.

¶ Si seruus alienatus sit: quāuis in eū, qui alienauerit, intra annum prætor de peculio actionem polliceatur: [b] tamen nihilominus & in nouum dominū actio datur. Et nihil interest, [an] aliud apud eum adquisierit peculium, an quod pariter cùm eum emerit, vel ex donatione acceperit, [c] eidem concesserit. [d] ¶ Illud quoque placuit, (quod & Iulianus probat) omnino permittendum creditoribus, vel in partes cum singulis [e] agere, vel cum vno insolidum. [f] Sed [&] ipsi, qui vendiderit seruum, non putat Iulianus de eo, quod ante venditionem [g] crediderit, cum emptore de peculio agere permittendū. Sed & si alieno [seruo] crediderō, eumque redemero, deinde alienauero: æquè nō putat mihi in emptorem dari debere iudicium. * In venditorem autē dumtaxat intra annum, post redemptionem numerandum de eo, quod adhuc alieno crediderim, [h] dandā esse mihi actionem existimat, deducto [i] [scilicet] eo, quod apud me peculij seruus habebit. ¶ Sicut autē de eo, quod ipse crediderim seruo meo, non putat Iulianus in emptorem, alienato eo, actionem mihi dari [k] debere: ita & de eo, quod seruus meus seruo meo crediderit, si is, cui creditū fuerit, alienatus sit: negat permitti mihi debere cum emptore experiri.

Vbi est communio serui & peculii: quilibet conuenitur insolidum, & etiam respectu peculii quod est penes alterum: & quod præstiterit, ab alio consequitur. Bar.

¶ Si quis cum seruo duorum [l] pluriúmve cōtraxerit, permittēdum est ei cum quo velit dominorum insolidum [m] experiri. Est enim iniquum in plures aduersarios distringi * eū qui cum vno contraxerit. Nec huius dumtaxat peculij ratio haberi debet, quod apud eum [n] cum quo agitur, is seruus haberet: sed & eius quod apud alterum [est.] Nec tamen res damnosa futura est ei qui condemnatur [o]: cum possit rursus ipse iudicio societatis, vel communi diuidundo, [p] quod amplius sua portione soluerit, à socio sociisve suis [ius suum] consequi. Quod Iulianus ita locum habere ait, si apud alterū quoque fuit peculium: quia eo casu soluendo quisque etiam socium ære alieno liberare videtur. At si nullum sit apud alterum peculium, cōtra esse: quia nec liberare vllo modo ære alieno eum intelligitur.

XXVIII. IVLIANVS libro vndecimo * Digestorum.

QVare & si socio neque hęres, neq; bonorū possessor extitisset, eatenus damnari debet is cū quo actum fuerit, quatenus peculium apud eum [q] erit, & quantum ex bonis [r] cōsequi potest.

Si creditores peculiares succedunt ei qui tenetur de peculio: quatenus succedunt, extinguitur actio de peculio, etiam si expressè contradixit. Paulus de Castro.

XXIX. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SI quis seruum [in] testamento liberum esse iusserit, relictis hæredibus his qui cum seruo cōtraxerūt: possunt inter se cohæredes vel [s] de peculio agere: quia de eo quisque peculio quod apud eum esset, quolibet alio agēte tenetur. ¶ Etiā si prohibuerit contrahi cū seruo dominus: erit in eum de peculio [t] actio.

XXX. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

QVæsitum † est, an teneat actio de peculio, etiamsi nihil sit in peculio cū ageretur: si modò sit rei iudicatæ tempore? Proculus & Pegasus nihilominꝰ teneri aiunt.

A

B

C

D

* aliàs, actionem

† Quæsitum.

a Seruus ex contractu serui conuenitur de peculio, & tempore lit. contest. nil sit in peculio: si tempore sententiæ aliquid sit in peculio, an dominus debeat teneri inspecto tempore sententiæ? Et respon. quòd sic. Idem est in actione ad exhibendum. & si tempore lit. cōtest. exhiberi nō posit, tempore sententiæ posit, debet teneri ad exhibendum, nisi exhibeat. idem est, si vindico rem meam ab aliquo: neque ipse possideat tempore litis contest. postea tempore sentētiæ inuenitur possidere: quod tenet. §. QVÆSITVM.] Si dominus qui tenetur de peculio, ad quemlibet peruenit, debet conueniri quilibet. Idem est in actione de in rem verso: nisi in ré vnius hæredis versū fuisset: quo casu tenebitur insolidū. Si vero aliquis seruus pro parte institutur, pro parte conuenietur. Si vero filius pro parte institutur, conuenietur insolidū. Sed in primo casu si vnus cohæredum conuentus velit totum solue re: puta quia erant x. in debito, & ea soluit: & velit sibi actionem cedere in vnū aduersus cohæredem: an sit audiendus, quæritur. Et dicitur, quod sic. [IS QVI.] Sed cum. x. alicui deberentur ex contractu serui, & .v. tantum essent in peculio, & illa exegit: postea peculium augeatur.

BIU Cujas

augeatur:an pro residuis.v.dominus possit conueniri? Et respon. quòd sic.[*SI ANNVA.*]Si dominus seruum cui⁹ nomine tenebatur de peculio,vendidit,& creditor pro eo eum conuenerit, & repellatur annali exceptione:puta,quia effluxit annus à tempore alienationis serui:an detur creditori aduersus emptorem actio, quæritur.Et dicitur,q̃ sic. Si vero véditor cóuétus intra annum dixit,nihil est in peculio: eo deducto quod creditor à venditore cósequi posset,in residuũ cõuenietur emptor. & hoc in secunda.[*IN DOLO.*]Dominus cóuent⁹ de peculio exceptionem opponit, dicendo nihil esse in pecu.replicatur de dolo: quia dicit dominũ dolose intricasse peculiũ. vsque ad quod tempus desista replicatio,quęritur. Et respon. vsque ad tempus quo agi potest de dolo.qđ olim erat tẽpus annale:hodie biénale:vt. C.de dolo. l.si hęres.Et quaten⁹ ad eum ex dolo defuncti peruenit,tenetur. sed si ipse hæres dolum commisit,insolidum conuenietur.Viuianus.

Intẽditur[a] enim rectè,etiã si nihil sit in peculio[b]. Idẽ & circa ad exhibendũ,& in rem actionem placuit.quæ sententia & à nobis probanda est.

Hæc actio contra hæredem datur, quatenus ad eum ex peculio peruenit: sed filius cum quo contractum est, si est hæres, tenetur insolidum. & sic contra cohæredem actio est cedenda. Bartolus.

¶Si cùm ex parte hærede[c] domini vel patris agatur, dumtaxat de peculio condemnandũ, quod apud eum hæredem sit qui conuenitur.Idem &[de]in rem verso pro parte:nisi si quid in ipsius hæredis rem vertit[d]. Nec quasi[e] vnum ex sociis[f] esse hunc hæredem conueniendum,[g] sed pro parte dũtaxat. Sed si ipse seruus sit hæres ex parte institutus[h]:æquè[i] cũ eo agendum erit. ¶Sin verò filius sit:quamuis ex parte institutus, nihilominus insolidum actionem patietur[k]. Sed si velit[l] pro parte nomen cohæredis redimere[m],audiend⁹ est. Quid em̃ si in rem patris versum sit[n]? cur non consequatur[o] filius à cohærede quod in patris re est? Idem est & si peculium locuples[p] sit.

Qui egit de peculio, & non fuit consecutus totum debitum, quia non erat tantum in peculio: ipso postea aucto iterum agere poterit. Paulus de Castro.

¶Is qui semel de peculio egit: rursus aucto peculio de residuo[q] debiti agere potest.

Exceptio quæ competit actori, non trãsit ad successorem, si in eius persona causa cedendæ actionis deficiat: aliàs secus. Bar.

¶Si annua exceptione sit repulsus à vẽditore creditor:subueniri[r] ei aduersus emptorem debet. sed si alia[s] exceptione, hactenus subueniri [ei debet,] vt deducta ea quantitate, quã à venditore cõsequi potuisset, ab emptore residuũ cõsequat̃.

Replicationes sunt temporales, sicut actiones. Bartolus.

¶In dolo[t] obiiciendo,temporis ratio habetur. Fortasis enim post tẽpus de dolo actionis non patietur dolum malũ obiici prætor:quoniam nec de dolo actio post statutum tempus[u] datur.In hæredem autem doli clausula in id quod ad eũ puenit,fieri debet[x]:vltra nõ.

XXXI. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

SEd si ipse hæres dolo fecit, solidum[y] præstat.

Electione vni⁹ ex pluribus non habentibus communionem serui & peculii, alii liberantur: sed de æquitate in residuo cæteri tenebuntur: & quantum sit in peculio sententiæ tempore, inspicitur. Bartolus.

a *Intenditur.* inspecto tempore sententiæ,nõ præsenti. nam nec fieret missio,si nunc non defenderetur domin⁹: vt infra,eo.l.eo tempore. Item nec cauet de futuro incremento qui de peculio cõuenitur: vt infra.e.l.quotiens.§. qui semel.per quæ patet nil nunc deberi: & sic non rectè:vel actor asserit esse sic.Acc.

b *In peculio.* etiã hodie asserebat actor esse.erit tamen tempore sententiæ : vt prædixit hic,& infra,de lib.leg.l.si quis reum.§.idem Iulianus.& supra, de iudi.si filius.j.respon.& sic non ratione præsentis status,sed futuri recte agitur.sic in actione in rem & ad exhiben.vt subiicit.& supra,de rei vindi.sinauté.§.j.& sic in peti.hæredi.l.iiij.&.l.quòd si in diem.j.respon.& est ratio in actione de peculio,& peti. hæredi.quia ius metimur ex persona actoris:vt supra,si pars hæredi. peta.l.j.§.j. & possunt sub petitione generali claudi etiam quæ postea quæruntur.vnde secus in personali singulari, vbi non potest contineri:vt supra,de iudi.l.non potest.quæ est contra.Item quãdoque & alia tempora spectantur in actione de peculio : vt infra.e.l.si ex duobus.§.in hoc.&.l.si filius vel seruus.& infra,titu. j.l.fi.Accursius.

c *Hærede.* scilicet instituto.

d *Vertit.* scilicet seruus:quia tunc in totum quod versum est,tenetur,actione scilicet de in rem verso.

e *Quasi.* id est,sicut.Accursius.

f *Ex socio.* quorum vnum constat posse conueniri insolidum de peculio serui communis:vt supra,eo.l.& ancillarum.in fi.

g *Conueniendum.* scilicet insolidum.

h *Institutus.* cum libertate expresse relicta secundum hæc iura. hodie non est vis.nam eo tempore quo hæres, & libertas præsumitur relicta:vt insti.qui.ma.non li.§.idemque.Accursius.

i *Æquè cum eo.* vt supra,eo.l.tertia.§.j.Accursius.

k *Patietur.* quia etiam ab initio tenebatur:quod est in seruo diuersum,secundum Ioan.

l *Sed si velit.* scilicet filius insolidum.

m *Redimere.* id est actionem sibi cedi,secundum Ioan.Et no.hic ar.pro quæstione qua quæritur si vnus reorum soluit, an cessio fiat in totum contra conreos, vel pro parte. quidam in totum. sed Ioan. pro parte, pro eo quod est hic: vt infra, de tu.& ratiõ.

n *Versum sit.* idem & si non sit versum.nam & tunc habet doli excep.scilicet nisi fiat ei cessio pro parte sua: vt supra, fami ercis. his consequenter.§.si filius.

o *Consequatur.* ex iure cesso agens.

p *Locuples.* idem & si non sit locuples.& hoc cum non inspiciatur illud nisi in casibus:vt.ff. e.l.j.§.si cũ impubere.

q *De residuo.* quia noua causa est:vt infra,de excep.rei iudi.l.si rem meam.Item facit.j. eo. quotiés.§.si semel.Ac.

r *Subueniri.* de æquitate.nam mero iure electione sibi præiudicauit:vt infra,eod.si ex duobus.j. respon. quæ est contra.&.l.quotiés. §.si creditor.

s *Alia.* dicendo nil esse in peculio : vt supra,si cer.peta.l.fina .j. respon.

t *In dolo.* agit creditor de peculio:dominus dicit nihil esse in peculio:& actor replicat,quòd dominus fecerat dolo quo minus sit:vt supra.e.summa.j. respon.Accursius.

u *Statutum tempus.* qđ erat olim anni : hodie biennij:vt. C.de dolo. l.fi.Sed videtur perpetuo posse obiici: vt infra, de excep.do.l. pure.§.fi.quæ est contra. Sol.ibi in excep.hic in replicatione, in qua idem quod in actione debet statui:cum actor possit replicare quando vult agendo: nõ sic qui excipit:vt ex.l.contraria patet.& hoc secundum R. hoc non valet.nam & replicatio perpetuo durat:vt.C. de excep.l.si pactũ. nisi dicas,quòd ibi replicatio pro exceptione ponatur: quod esse potest:vt infra,de except.l.ij.§.j.Vel dic, quòd ibi perpetuo replicatur:in.l.si pactum.de eo quod peruenit ad violentum : quia præcesserat actio quæ perpetua erat.hic autem annalis,scilicet de peculio.Vel sol.secundum Bul.quòd hoc intelligitur secundum l.contrariam.& hoc ex hac dictione, fortasis,quæ est hic. & sic perpetuo obiicitur.prima verior est.

x *Fieri debet.* etiam perpetuo: vt in actione de dolo dicitur : vt supra,de dolo.l.in hæredem. alij econtra.Accursius.

y *Sed si ipse. Solidum.* facit supra, de trib.l.quod in hærede.§. fina.Accursius.

Si ex duobus.]*CASVS.* Si dominus pluribus hæredibus relictis decessit,qui conueniri poterat intra annũ de peculio ex contractu serui:& seruo alienato,vel manumisso,vel libero esse iusso, vnus hæredũ cõueniatur,an cæteri liberantur?quæritur.Et dicitur,quòd sic de iure scripto.sed in plus condẽnari non debet,q̃ quod sit in peculio penes eum.idem est in duobus fructuariis in seruo,& duobus bonæ fidei possessoribus.idem est,si in rem vni⁹ versum fuerit,quòd alius conuentus eũ liberat.hæc sunt vera de iure scripto.secus de æquitate:quia qui contraxit cũ seruo,totum peculium respexit:nõ eam tantũ partem peculij,quę erat penes cõuentũ.[*IN HOC.*]In prædicto casu,cũ vnus hæres cõuenitur, & tẽpore lit.contest.nihil est in peculio: tẽpore sententiæ tamen est:an illius ratio debeat haberi,quæritur.Et rn. q̃ sic.Si vero cõuersõ:semper tẽpus sentẽtiæ spectãdũ est.verbi gratia, vendidi seruũ,qui conueniebatur.nil erat in peculio.postea peculiũ venit apud emptorem.non est inspiciẽdũ in persona emptoris, quantũ fuerat in peculio eo tẽpore,quo conueniebar, sed quantũ postea accessit emptori:vt ſi.x.tantũ erant penes me cũ cõueniebar. xxx.

debebantur

debebantur creditoribᵃ pecul. & postea vsque ad. xx. creuit peculium apud emptorem: insolidũ tenetur. [VENDITOR.] Si vẽdidi seruum cũ peculio, & de peculio penes me nil remansit: non solum post annum, sed neque conueniar de peculio. Si vero accepi pretium pro peculio, penes me videtur peculium remansisse, cum pretiũ peculij ad me peruenit. Viuia.

a *Eius.* scilicet domini. Accursius.
b *Qui.* scilicet dominus. Accursius.
c *Manumisso.* s. à se.
d *Iusso.* s. ab alio, cui vendidit dominus sub eo pacto, quòd manumitteretur.
e *Vel alienato.* sed nó libero esse iusso.
f *Liberabuntur.* de stricto iure: vt statim dicet. Accursius.
g *Alterius.* scilicet hæredis. Accursius.
h *Versum.* scilicet, vt alius conuentus hunc, in cuius rem est versum, liberet de stricto iure, licet ille insolidũ sit obligatus: vt supra, eo. l. quæsitum. §. j. Ac.
i *Liberat.* scilicet iure mero. Accursius.
k *Hoc iure.* ius strictũ est, quòd vnum eligẽdo, quem insolidũ cõuenerat, videtur ab aliis recedere: cum ille soluat ei totũ quod debet: nõ autem plus debet, quàm sit ĩ peculio.
l *Aequitas.* tria no. Primo, quòd æquitas præfertur rigori: vt. C. de iudi. placuit. Secundo, quòd præceptio, non litis contestatio, liberat: vt &. s. de his qui deiec. vel effu. l. p̃ceptione. & supra, de constitu. pecu. item. §. fi. Item, quòd qui contrahit, totum patrimonium &c. vt supra, de iudi. l. si fideicon. §. j. & infra, ad Trebel. l. j. §. si hæres.
m *Recedens.* Actor dicitur recedens, ideo q̃ a vnum eligendo, ab aliis recedere videt de stricto iure: & quia si non potest totum ab alio cõsequi, recedit ab illo, & redit ad aliũ de æquitate: vt. s. proxi. rñ. & dicitur restaurari. & ex hoc quia redire potest, videbatur condẽnationẽ faciẽdã semper quantũ est in peculio tempore lit. cõtest. etiã si minus, vel plus sit tẽpore rei iudicãdæ: quia licet minus consequeretur actor, posset tamẽ de residuo postea agere, vel contra aliũ, vt hic: vel contra eundẽ: vt. s. eo. l. quæsitũ. §. is qui semel. Respondetur tamen contra. s. tẽpus sententiæ, quod præsens dicitur, spectari: vt. s. e. l. quæsitũ. j. respõ. quod autẽ in vna persona dicitur, postea in duab⁹ ponitur. s. q̃ ĩ persona emptoris nõ sit spectãdũ, quãtum fuerit in peculio eo tempore, quo venditor est conuentus.
n *Hodie.* scilicet, cum iudicaretur.
o *Accesserit.* emptori. Accursius.
p *Nos.* qui primo contra venditorem egimus.
q *Consequi.* ex hoc patet, q̃ emptor serui etiã de præcedenti causa tenet. aliàs enim quomodo conuentus fuisset venditor? & hoc dicitur supra. e. l. si noxali. §. idem scribit. & de tribu. l. de peculio. & supra. e. l. & ancillarum. §. si seruus.

XXXII. VLPIANVS libro secundo Disputationum.

SI ex duobus vel pluribᵘ hęredibus eius, [a] qui [b] manumisso [c] seruo, vel libero esse iusso [d], vel alienato [e], vel mortuo, intra annum cõueniri poterat, vnus fuerit conuentus, omnes hæredes liberabuntur: [f] quamuis non in maiorem quantitatẽ eius peculij, quod penes se habet, qui conuenitur, condemnetur. idq́ue ita Iulianᵘ scripsit. Idem q́ue est, & si in alterius [g] rem fuerit versum [h]. Sed & si plures sint fructuarij, vel bonæ fidei possessores, vnus conuentus, cæteros liberat [i]: quamuis non maioris peculij * quàm penes se est, condemnari debeat. Sed licet hoc iure [k] contingat: tamen æquitas [l] dictat, iudiciũ in eos dari, qui occasione iuris liberantur: vt magis eos perceptio, quàm intentio liberet. Nã qui cum seruo contrahit, vniuersum peculium eius, quod vbicumque est, veluti patrimonium intuetur. ¶ In hoc autem iudicio licet restauretur recedens [m]: * tamen & augmẽti, & decessionis rationem haberi oportet. Et ideo siue hodie [n] nihil sit in peculio, siue accesserit [o] aliquid: præsens status peculij spectandus est. Quare circa venditorẽ quoq; & emptorem hoc nobis videtur verius, quod accesit peculio, posse nos [p] ab emptore consequi [q]: nec retrorsum, velut in vno iudicio [r] ad id tempus cõuentionẽ reducere emptoris, quo vẽditor conuentus sit.

Halo. peculii quantitate
Flo. præcedens

Si pro peculio pretium expresse non fuit constitutum: hic conuenitur apud quem peculium reperitur. aliàs hic qui pro peculio pretium nominatim recipit. Bartolus.

¶ Venditor serui, si cum peculio seruũ vendiderit, & tradiderit peculiũ: ne intra annũ quidẽ de peculio conuenietur. neque enim hoc pretiũ [f], serui peculiũ est: vt Neratius scripsit.

XXXIII. IAVOLENVS libro duodecimo ex Cassio.

SEd si quis seruum ita vẽdiderit, vt pretium pro peculio acciperet: penes eum videtur esse peculium, ad quem pretium peculij [t] peruenit,

XXXIIII. POMPONIVS libro duodecimo ex Variis Lectionibus.

NOn penes [u] quem res peculiaris sit.

XXXV. IAVOLENVS libro duodecimo ex Cassio.

AT cum hæres iussus [x] est peculiũ dare, accepta certa [y] summa: non videtur penes hæredem esse peculium. [z]

In contractibus bonæ fidei pater & dominus non solum de peculio, sed etiam de eorum proprio dolo tenentur. Bartolus.

XXXVI. VLPIANVS libro secundo Disputationum.

IN bonæ fidei contractibus quæstionis est, an de peculio, an insolidum pater vel dominᵘ tenẽtur? vt est in actione de dote agitatũ, si filio [familiàs] dos data sit, an pater dũtaxat de peculio conueniretur? Ego autẽ arbitror non solùm de peculio [conueniri:] sed & si quid præterea dolo malo [a] patris capta fraudataq́ue est mulier, competere actionem. Nam si habeat res, nec restituere sit paratus: æquum est eum, quanti ea res [b] est, condemnari. Nam quod in seruo, cui res pignori data est, expressum est: [c] hoc & in cæteris pignoribus non restituatur, cum habeat facultatem restituendi. Vi.

a *Dolo malo.* secus si culpa: vt supra, commo. si mihi. §. si filio. & hic subiicit. Azo.
b *Ea res.* vel quanti in litem iurauerit. & facit supra. e. l. iij. §. ex furtiua. & l. depositi. j. respon. Accursius.
c *Expressum est.* scilicet à Iuliano: vt supra, commo. l. iij. §. si filio. & hic subiicit.

SI creditor.] CASVS. Tenebaris mihi in decẽ de peculio nomine filij tui. institui te hæredem. vendidisti hæreditatem tenearis emptori de peculio, ad quem peruenit hæreditas, quæritur. Et dicitur, quòd sic, ex stipulatione quam interponit emptor, de præstando ei quicquid ad venditorem occasione hæreditatis quam emit, peruenit. cum ergo ista. x. ad eum pertinent: quia additione hæreditatis confusa erat obligatio: merito venditor tenebitur in x. de peculio. [*SI SERVO.*] Iussisti seruo tuo vt emeret vicarium pro. viij. de tua pecunia. & denuntiaui tibi quòd emeret tantum pro. viij. sed. x. ei numerauit. an duo vndicare possis: quæritur.

On penes. s. tantùs vt. s. e. l. si inoratli. §. idẽ scribit. & arguẽs. de tribu. l. de peculio. Accursius.

Atcũ.] CASVS. Si hæres iubeatur à testatore peculiũ seruo dare, & liberũ facere, &. x. à seruo reciperet an videatur penes hęre dẽ peculiũ esse? Dicit, q̃ non. magis enim videtur cõditioni qua libertas relicta est parere, quàm pretium peculij numerasse. Vi.
x *Iussus est.* s. à testatore.
y *Dare.* seruo libero esse iusso. Accursius.
z *Peculiũ.* quia magis est pretium libertatis: nihilominus tamen tenetur de peculio: vt. j. tiu. j. l. j. §. item. vel distingue vt ibi diximus. Accursius.

IN bonæ fidei.] CASVS. Si in actiõe stricti iuris aliquid à filio fa. alicui debeatur, puta ex mutuo: quin dominᵘ de pecu. teneat, dubiũ non est: sed in bo. fi. videndũ an insolidũ, an dũtaxat dominus de peculio teneatur. verbi gratia, filiusfa. accepit dotem à muliere. solu. ma. an pater de peculio teneatur, an insolidum quæritur. Et rñ. q̃ non solũ de peculio, sed in ipsam dotẽ fidolo ipsius mulier fuerit defraudata, cum habeat apud se dotem: quãti ea res est, condẽnandus est. Idem est in seruo si obliguit seruo pignus ex cõtractu quem cum eo fecit, & pecunia soluta nec pignus restituat: quia non solum conuenitur dominᵘ de peculio, sed nomine doli quem cõmisit. eo autem ipso in dolo videtur, quòd pignus non restituat, cum habeat facultatem restituendi. Vi.

BIU Cujas

ritur. Et dicitur q̃ sic: sed ea teneris præstare de peculio. [SERVM.] Habebam seruum communem cum Titio & Sempronio: qui seruus cum aliquo contraxit. antequàm cõuenirer de peculio, vendidi eum Titio cum peculio, quod penes me remansit. si conueniatur Sempronius quondam socius meus in illo seruo, an debeat haberi ratio peculij quod penes eũ remãsit? Dicitur quòd non: quia si aliud hoc nomine præstitit Sempronius non recuperabit à me, cum actionẽ non habeat: quia à cõmunione recedit. si Titius eum vendidit, & conueniatur: aut intra annum à tempore alienationis, aut post. Primo casu habebitur ratio: secundo casu non: quia hoc sapiẽtibus placuit, vt intra annũ cũ venditore creditor de peculio possit agere, cum emptore in perpetuũ. [SI ACTVM.] Habeo proprietatẽ in seruo: tu vsumfruc. seruꝰ habet peculium, qđ respicit me proprietarium, & quod te fructuarium. si tu conueniaris à creditoribꝰ peculiariis: an debet haberi ratio vtriusque peculijs? Dicitur, quòd sic: quia is qui contraxit, totum respicit peculiũ. hoc in prima. Idem est si tu fructuarius locasti ei operas suas, & promisit tibi. x. vel ei mutuasti: habes aduersus me actionem de peculio. Viuianus.

a *Stipulationis.* nã stipulatur emptor à venditore: vt infra, de verbo. obliga. l. cum stipulamur.

b *Teneberis.* vt infra, de hæred. vendi. l. ij. §. illud quæsitum. & l. si hæreditatem mihi.

c *Vindicabis.* nec eñ est necesse ostendere quos: sed tantum numerũ: vt supra, de rei vindi. l. si in rem.

d *Sed hi.* s. duo aurei.

e *Venditori.* scilicet agenti. Et sic not. hic q̃ non solum non fit compensatio quantitatis ad veram speciem, sed etiam ad fictam specié. est enim quantitas id quod per actionem de peculio petitur: ficta species illi duo aurei, qui vt species vindicantur: ar. infra, de leg. j. plane. §. j. nec mirum: quia & vbi corpora debentur, tamen quia vt quantitas debetur, fit compensatio, ac si in genere debeantur: vt infra, de lega. ij. l. vnum ex. §. sed si vno. & facit ad. §. si cer. pet. cum fundus. §. seruum. & supra, de negot. gest. l. quia aliena. §. libertos. Accursius.

f *Titio.* cuidam, vel alij, vel dicto Titio, cum quo communem habui. Accursius.

g *Vendidi.* cũ quo communem habui: vel non. nam non certificat hic: sed in solutione optime determinabit statim. Accursius.

h *Dixi, si cum Sempronio.* socio meo quondam, cui non vendidi.

i *Consequi.* quia cum eo mihi commune esse desiit, cum quo erat antequam venderem.

k *Cum Titio.* emptore.

l *Agi de peculio non posset.* vt supra, eod. & ancillarum. §. fi. Ac.

m *Ageretur.* cum emptore. emptor enim conueniri potest intra annũ ex sua persona: quia peculiũ quod habet vẽditor, ipse videtur habere: cũ illud possit act. ex empto petere, & ex persona vẽditoris: quia venditor tenetur, à quo exigere poterit quod præstiterit: sed post annum ex sua persona tantum conuenitur. & adde quod not. supra. si ex noxa. cau. agatur. in fine.

n *Peculii rationẽ.* qđ apud me est. & hoc est verum in eo casu cum Titius seruũ emit cum peculio. aliàs non. Ac.

o *Consequatur.* ex æquitate: vt. ff. eo. quæstũ. §. is qui semel. & l. si ex duobꝰ. in princ. Ac.

p *A fructuario.* seruus conducit à fructuario operas cum ei aliquid promittit vt sibi permittat locare aliis. operæ enim talis serui, fructuarij omnes sunt. Acc.

q *Actio.* s. de peculio. Sed prout refertur hoc ad locationem, est cõtra. ff. de vsufru. l. sed & si quis. §. Idem Iulianꝰ. Sol. nihil dicitur ibi agi ex tali locatione ad hoc vt fructuarius obligetur. at seruus ei obligatur, ac per hoc ꝓprietarius: vt hic. Vel dic, q̃ fructuarius non hic à seruo ex opera stipulatus est: puta, ꝓmittis q̃ arabis cras: sed dicebat seruꝰ, dabo tibi. x. si me meis operis, sicut volo, permiseris vti. Itẽ contra. j. de verb. obli. liber homo. in fi. j. rñ. Sol. quòd ibi dicit non dari mihi actionem in dominum proprietatis, supple nisi deducã qđ penes me est loco peculij: vt hic subiicit, & supra, eod. l. hinc. §. penultimo.

r *Deducto.* i. computato. sed cur iste fructuarius computat sibi in solutum suum peculium? Rñ. non est mirum: quia & hoc facit dominus vbicũque de peculio conuenitur, & sibi aliquid debeẽ. immò quãdoque non: vt infra, eo. deposui. §. seruo. & quãdoque sic: vt infra, eo. quotiẽs. §. nõ tantũ. Vel dic, deducto. i. separato. sed hæc est non propria significatio: sicut per hunc titu. accipimus. nam dicitur dominus deducere, id est in debitum sibi computare: vt infra. l. proxi. §. seruo.

ris bonæ fidei iudiciis accipiẽdum esse, Pomponius scripsit. Nãque si seruo res pignori data sit, non solùm de peculio, & [de]in rem verso competit actio: verum hanc quoque habet adiectionem. *& si quid dolo malo domini captus fraudatúsque actor est.* Videtur autem dolo facere dominus, qui cum habet restituendi facultatem, nõ vult restituere.

Quando quantitas petitur vt species, ad aliam quantitatem non admittitur compẽsatio. Bartolus.

XXXVII. IVLIANVS libro duodecimo Digestorum.

SI creditor filij tui hæredem te instituerit, & tu hęreditatem eius vendideris: illa parte stipulationis [a], *quanta pecunia ex hæreditate [eius] ad te peruenerit*: teneberis [b] de peculio. ℣ Si seruo tuo [ordinario] permiseris vicarium emere aureis octo, ille decem emerit, & tibi scripserit se octo emisse: tuq̃ ei permiseris eos octo ex tua pecunia soluere: & is decẽ soluerit: hoc nomine duos aureos tantum vindicabis: [c] sed hi [d] venditori [e] præstabuntur dumtaxat de peculio serui.

Si cum vno agatur, eius peculii, quod fuit apud eum qui quondam fuit socius, ratio non habetur. Item si agatur contra emptorem post annum, non habetur ratio eius quod est penes venditorẽ: secus si intra annum. Bartolus.

℣ Seruum, quem communem cum Titio, aut Sempronio habebam, Titio [f] vendidi, [g] antequam eiꝰ nomine ageretur mecum de peculio. Quęsitum est, si de peculio cum Titio, aut cum Sempronio ageretur, an eius peculij, quod apud me esset, ratio haberi deberet? Dixi, si cum Sempronio [h] ageretur, nũquam rationem eiꝰ peculij, quod apud me esset, haberi debere: quia is nullam aduersus me actionem haberet, per quã id quod præstitisset, consequi [i] posset. Sed & si cũ Titio [k] post annum quàm vẽdidissem ageretur: similiter non esse computandum peculium, quod apud me esset: quia iam mecum agi de peculio nõ posset. [l] Sin autem intra annũ ageretur, [m] tunc quoque habendam huius peculij rationem: [n] postquam placuit, alienato homine, permittendum [esse] creditori, & cum venditore, & cum emptore agere.

Quod quis à fructuario consequi nõ potuit per actionem de peculio, recuperat à proprietario. h. d. Paul. de Castro.

℣ Si actum sit de peculio cũ eo, qui vsumfructum in seruo habet, & minus cõsecutus sit creditor: non est iniquum, vt ex vniuerso eius peculio, siue apud fructuariũ, siue apud proprietarium erit, rem cõsequatur. [o]

Ex contractu celebrato inter fructuarium & seruum in quo habet vsumfructũ, datur fructuario actio de peculio contra ꝓprietarium: computato tamen peculio quod est apud fructuarium de quo debet sibipsi soluere. Paul. de Cast.

℣ Nihil interest, operas suas cõduxerit seruus à fructuario, [p] an pecuniam mutuam ab eo acceperit. Dari itaque debebit actio [q] ei aduersus dominũ proprietatis, deducto [r] eo, quod seruꝰ peculij nomine apud fructuarium habet.

Peculii rationẽ. qđ apud me est. & hoc est verum in eo casu cum Titius seruũ emit cum peculio. aliàs non. Ac.

Consequatur. ex æquitate: vt. ff. eo. quæstũ. §. is qui semel. & l. si ex duobꝰ. in princ. Ac.

A fructuario. seruus conducit à fructuario operas cum ei aliquid promittit vt sibi permittat locare aliis. operæ enim talis serui, fructuarij omnes sunt. Acc.

Actio. s. de peculio. Sed prout refertur hoc ad locationem, est cõtra. ff. de vsufru. l. sed & si quis. §. Idem Iulianꝰ. Sol. nihil dicitur ibi agi ex tali locatione ad hoc vt fructuarius obligetur. at seruus ei obligatur, ac per hoc ꝓprietarius: vt hic. Vel dic, q̃ fructuarius non hic à seruo ex opera stipulatus est: puta, ꝓmittis q̃ arabis cras: sed dicebat seruꝰ, dabo tibi. x. si me meis operis, sicut volo, permiseris vti. Itẽ contra. j. de verb. obli. liber homo. in fi. j. rñ. Sol. quòd ibi dicit non dari mihi actionem in dominum proprietatis, supple nisi deducã qđ penes me est loco peculij: vt hic subiicit, & supra, eod. l. hinc. §. penultimo.

Deducto. i. computato. sed cur iste fructuarius computat sibi in solutum suum peculium? Rñ. non est mirum: quia & hoc facit dominus vbicũque de peculio conuenitur, & sibi aliquid debeẽ. immò quãdoque non: vt infra, eo. deposui. §. seruo. & quãdoque sic: vt infra, eo. quotiẽs. §. nõ tantũ. Vel dic, deducto. i. separato. sed hæc est non propria significatio: sicut per hunc titu. accipimus. nam dicitur dominus deducere, id est in debitum sibi computare: vt infra. l. proxi. §. seruo.

Deposui.] CASVS. Si deposui decẽ apud filiumfa. qui nihil habet in peculio, cum nullũ habeat: si agã cum patre de peculio, nihil consequar. cum hæc. x. nec in peculiũ sint cõuersa: neque si aliquis ageret cũ patre de peculio ex cõtractu aliàs facto cũ filio, ista. x. cõputarentur cum peculio. agã ergo & ad exhibendũ, & rei vindica. [SI NVPTVRA.] Mulier promisit doté filiofamil. non tradidit. soluto matrimo. an possit agere mulier vt insolidum absoluatur à dotis promissione: an quatenus est in peculio? Rñ. q̃ insolidum: quia si conueniretur mulier ex promissione sua insolidum, posset de dolo mulier excipere. [STICHVS.] Si habeas seruum ordinariũ: & ille habeat vicarium in peculio suo: & vicarius nihil habeat in peculio: si mutuaueris. v. vicario, & postea conueniaris à creditoribus Stichi in. x. & vicarius vẽdatur pro. x. an possis deducere quæ tibi debuit vicarius ex prædicto contractu? Et respon. q̃ non: quia vicarius non est in peculio suo:

BIU Cujas

suo: & proinde non deduces alicui alij seruorum tuorum nullum vicario habente peculium. quod probat iurisconsul. per simile. Sticho peculium suum legasti, & liberum esse iussisti: & vicarius eius qui nõ habet aliquid in peculio, debebat tibi. x. an hæres possit deducere illa? Et respon. quòd non. Si vicarius haberet peculium ex quo fieri posset deductio, etiã si vicarius nihil haberet in peculio, & tantum deberet vicarius quãtum ordinarius habet, qui nihil habet nisi vicarium: cõtingeret quòd nihil esset in peculio: & ita nullũ esset legatum: quod esset absurdum. [SERVO.] Vẽdidi tibi seruum, & tradidi tibi totum peculium, vel partem retinui. si postea contraxi cum seruo, & factus sit debitor meus: an debeã compẽsare illud quod retinui de peculio, cũ illo quod debet mihi seruus, si te conueniam de peculio: quæritur. Et dicitur, quòd non: neque refert conueniãte intra annum à tempore alienationis, an post: & hoc ꝓbat: quia à creditoribus qui post venditionem & traditionem cum eo cõtraxerunt, neq; debeo posse conueniri: sed ab illis qui contraxerunt cũ eo ante venditionem, potero cõueniri de peculio quod apud me remansit: quia erat huius peculij quod respicit præteritos contractus, non futuros. Viuianus.

*existimauit. Flo.

*Flo. oportevet

a *Nihilo magis*. id est non ideo magis.

b *Damnãdum*. id est, non damnãdum de peculio, sed absoluendũ: cum enim nullũ aliud sit peculium, nec ista. x. sunt peculium: ergo pater non tenetur: vt no. j. eod. quotiens. §. si semel. & infra, de li. lega. l. si quis reum. nec ob. supra, in bonæ fidei. & supra, commo. l. iij. §. si filio. quia ibi erat peculium, occasione cuius agitur personaliter de peculio. hic ergo agitur ad exhibẽdum. Accursius.

*Flo. debet

c *Existimaui*. & sic. ff. de peti. hæred. l. si à patre. j. respon. & infra, de in rem ver. l. quidam. & infra. e. l. ex facto. §. plane.

d *Oportere*. ista decem in peculio.

e *Vindicare*. vt infra, depos. l. penulti.

f *Agat de dote*. scilicet vt liberetur à promissione dotis.

g *Ageretur*. vt ea tota soluatur: vt infra, solu. mat. nupta. §. j. & l. si cum dotem. §. penultimo. Accursius.

h *Tueri se posset*. nam etsi nihil sit in peculio, pater tamẽ qui agit

Vbi non est peculium, non potest actio de peculio intentari: sed est ad alias actiones congruas recurrendum. Bartolus.

XXXVIII. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

DEposui apud filiumfamiliàs decem, & ago depositi de peculio. Quamuis nihil patri filius debeat, & hæc decem teneat: nihilo magis [a] tamen patrem damnandum [b] existimaui, [c]* si nullũ prẽterea peculium sit. Hanc enim pecuniam, cum mea maneat, nõ esse peculij. Denique quolibet alio agente de peculio, minimè dubitandum ait, computari nõ oportere. [d] itaque ad exhibendum agere me, & exhibitã vindicare [e] debere.

Liberatio ab obligatione de dote soluto matrimonio, absque alia condictione deducitur. Bartolus.

¶ Si nuptura filiofamiliàs dotis nomine certam pecuniam promiserit, & diuortio facto agat de dote [f] cum patre: vtrúmne tota promissione, an deducto eo, quod patri filius debeat, liberari eam oporteat? * Respondit. tota promissione eam liberandam esse: cum certè etsi ex promissione cum ea ageretur, [g] exceptione doli mali tueri [h] se posset.

Quod debet domino seruus vicarius qui non habet peculium, ex peculio ordinarii non deducitur. Bartolus.

¶ Stichus habet in peculio Pãphilum, [i] qui est decem. idem Pãphilus debet domino quinque. [k] Si agatur de peculio Stichi [l] nomine, placebat æstimari debere pretium Pamphili, [m] & quidem totum, non deducto eo, quod domino Pamphilus deberet. [n] * neminẽ [o] enim posse intelligi, ipsum in suo peculio esse. hoc ergo casu damnum dominum passurum, [p] vt pateretur, si cuilibet alij seruorum suorum peculium non habenti credidisset. Idque ita se habere, euidentius appariturũ ait, si Sticho peculium legatum esse proponatur: qui certè, si ex testamento agat, cogendus non est, eius, quod vicarius

i *Stichus*. ordinarij serui.

k *Quinque*. ex alia causa quàm pro capite ipsius vicarij: & sic non est cõtra. j. de pecu. leg. l. Stichus. Accursius.

l *Stichi*. ordinarij serui.

m *Pretium Pamphili*, scilicet soluendum creditoribus Stichi. Accursius.

n *Debet*. quia hoc debet fieri, quando conuenior ex peculio illius serui vicarij: vt infra, eod. l. si seruus meus. at hic nihil habet. nec seipsum dicitur quis habere in suo peculio, vt in tantum deducatur, vt subiicit, & infra, de peculi. lega. l. Stichus. in fi. Nam nemo est dominus membrorum suorum: vt supra, ad l. Aquil. liber homo.

o *Neminem*. respõdet tacitæ obiectioni.

p *Passurum*. apparet.

q *Ex peculio ipsius*. licet vicarij.

r *Domino debeat*. quãtum ordinarius habet, qui nihil habet nisi illum vicarium.

s *Intelligatur*. & ita nihil esset legatum, quod esse non debet.

t *Vendideram*. & tradideram.

u *Credidi*. postea.

x *Deducatur*. id est, nihil in debitum computetur.

y *Nam nec*. Si habes, nam nec: plana est. & est ratio, tunc talis non competit mihi deductio, quia nec cæteris actio. Sed si non habes, nec: referas ad eum casum vbi ante venditionem contractum est.

z *Deberi cœperit*. vt hic, & infra, eod. quotiens. §. penul.

Peculium & ex eo.] CASVS. Illud etiam dicitur esse peculium, quod seruus adquisiuit parce viuẽdo: vel quod propter obsequium suum sibi meruit donari: ita tamen, si dominus constituerit sibi illud velut suã patrimonium. Viuianus.

suus debet, aliter quàm ex peculio ipsius [q] deductionem pati. alioquin futurum, vt si tantundem vicarius domino debeat, [r] ipse nihil in peculio habere intelligatur. [s] quod certè est absurdum.

Contractus qui celebrantur venditione serui perfecta: ad peculium quod penes venditorem remansit, non pertinent. Bartolus.

¶ Seruo, quem tibi vendideram, [t] pecuniam credidi. [u] quæsitum est, an ita mihi in te actio de peculio dari debeat, vt deducatur [x] id, quod apud me ex eo remanserit? Quod quidem minimè verum est. Nec intererit, intra annum, quàm vendiderim, an postea, experiar. nam nec [y] cæteris quidem, qui tunc cum eo contraxerint, in me actio datur. In contrarium quoque, agentibus mecum his, qui antea cum eo seruo contraxissent, non deducã id, quod postea mihi debere cœperit [z]. Ex quo apparet onus eius peculij, quod apud me remanserit, ad posterioris temporis cõtractus pertinere non debere.

Peculium consistit in his etiam quæ seruus vel filius adquirit sua industria vel parsimonia, si pater vel dominus permittit apud ipsos esse: non tamen in vestibus quas pater vel dominus tenetur ei ministrare. & potest augeri & deminui, & totaliter extingui. h. d. cum. l. seq. Pau. de Cast.

XXXIX. FLORENTINVS libro vndecimo Institutionum.

PEculium [a] & ex eo cõsistit, quod parsimonia sua quis parauit, vel officio meruerit à quolibet sibi donari, ídq;, velut proprium patrimonium seruũ suum habere quis voluerit.

XL. MARCIANVS libro quinto Regularum.

PEculiũ nascitur, crescit, decrescit, [&] moritur. & ideo eleganter Papirius Fronto dicebat, peculium simile esse homini [b]. ¶ Quomodo autem peculium nascitur, quæsitũ est. Et ita veteres distinguunt, si id adquisiit seruus, quod domin' necesse non habet [ei] præstare: id esse peculiũ. Si verò tunicas, aut aliquid simile, quod ei domin'

a *Peculium & ex eo*. facit. ff. eo. l. depositi. §. peculium. Accurs.

b *Peculium nascitur. Homini*. eadem ratione & asino. Accur.

BIU Cujas

a *Non esse peculium.* Not. non dici tunicam peculium. Sed contra. ff. e. id vestimentum. j. respon. Sol. illud obtinet cõstituto prius peculio seruo. aliàs propter tam friuola non nascitur peculiũ: arg. ff. de eden. l. si quis ex argentariis. §. rationem.

b *Cum auctum.* fœtibus pecorum: vt. ff. de peti. hær. ité veniũt. §. iteꝫ nõ solũ. & §. fructꝰ. & facit. ff. eo. l. quã Tuberonis. §. sunt quidã.

necesse habet præstare, non esse peculium[a]. Ita igitur nascitur peculium: Crescit, cum auctum[b] fuerit. Decrescit, cum serui vicarij moriuntur, res intercidunt. Moritur, cum ademptum sit.

XLI. VLPIANVS libro quartodecimo ad Sabinum.

NEc seruus quicquam debere[c] potest: nec seruo potest deberi. Sed cum eo verbo abutimur[d]: factum[e] magis demonstramus, quàm ad ius ciuile referimus obligationem. Itaque quod seruo debetur ab extraneis, dominus rectè petet. Quod seruus ipse debet: eo nomine in peculium, & si quid[f] inde in rem domini versum est, in dominum actio datur.

In patrem arrogatorem datur actio de peculio, sicut in patrem legitimum & naturalem. Pau. de Cast.

XLII. IDEM libro duodecimo ad Edictum.

IN adrogatorem de peculio actionem dandam, quidam rectè putant[g]: quamuis Sabinus & Cassius ex antegesto de peculio actionem nõ esse dandam, existiment[h].

Alienans post litem sibi motam, videtur fraudulenter alienare: & perinde condemnabitur ac si non alienasset. Pau. de Cast.

XLIII. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

SI postea, quàm tecũ de peculio egi[i], ante rem iudicatam seruum vendideris: Labeo ait, etiam eius peculij nomine quod apud emptorem quæsierit, damnari[k] te debere, nec succurrendum tibi. culpa enim tua[l] id accidisse, quòd* seruum vendidisses.

A quantum facere potest, nisi casualiter, secundũ Io. sed magis puto regulam esse vt semper insolidum teneatur ante & post: vt dixi. §. quod cum eo. l. ij. in princip. Accursius.

Vi peculii.] CASVS. Si seruo tuo peculij sui administrationem concessisti: an videaris concedere vt alienet & doneꝫ? Et respõ. quòd nõ. sed illud solum videtur sibi concessum generaliter, quod specialiter eras cõcessurus sibi. Vi. n *Qui peculii.* Nota hanc regulam[a], vt hic, & infra, de pig. l. obligatione. & §. de cõdic. indeb. si procurator. Ac. Quotiẽs.] CASVS. Aliquis ꝓposuit seruum statio-ni, & scripsit super ostium stationis, ꝙ nullus contrahat cũ eo seruo Ianuario. si quis cũ eo contrahat, an saltim de pec. dominus teneri debeat? Et respõ. quòd sic: quia tantum in hoc teneor: secũdo non. [SEMEL.] Conueni te de pecul. ex contractu serui tui. minus inuenitur in pecul. tempore sententiæ, quàm mihi debeatur. an debeas cauere si postea aliquid accedat, quod mihi reddas? Respon. ꝙ non: quia in actione pro socio locum habet, vbi socius insolidũ tenetur. [CREDITOR.] Vẽdidi seruum, & partem peculij retinui. emptor conuenitur à creditore: nec consecutus est creditor totum quod sibi debetur. an ad residuum me conueniet? queritur. Et respon. quòd sic. Item queritur, quid si lite cõtest. cum emptore, neq; sententia lata, possit dimittere emptorem, & redire ad me? Et respon. quòd non: & hoc in secunda: quia sufficere debet vt habeat regressum contra me finito primo iudicio, quod contra emptorem cõstitutum est. & hoc in tertia. Non solũ autem potest à creditore agi cum venditore: sed etiam emptor, si conueniatur à creditore, potest deducere illud quod debet seruus, computato quod apud se est de pecul. & hoc in quarta. Si vero seruus vendatur retento pecu. si conueniatur, vtetur deductione: & si in venditione facta & traditione venditori aliquid à seruo debeatur: quia post vẽditionem contrahit cum seruo: non cõpensabitur illud debitũ cum peculio quod retinuit in venditione serui & hoc in quinta. [QVAE.] Dictum est superius, si seruus vendatur parte peculij retenta, quòd possit venditor conueniri & emptor. idem e! si donatus vel legatus fuit: quia legatarius vel donatarius conuenietur de peculio. Viuianus.

XLIIII. VLPIANVS libro sexagesimotertio ad Edictum.

SI quis cum filiofamiliàs cõtraxerit, duos habet debitores: filium insolidum[m], & patrem dumtaxat de peculio.

XLV. PAVLVS libro sexagesimoprimoad Edictum.

IDeoque si pater filio peculiũ ademisset: nihilominus creditores cum filio agere possunt.

B XLVI. IDEM libro sexagesimo ad Edictum.

QVi peculij[n] administrationem cõcedit, videtur permittere generaliter, qđ & specialiter permissurus est.

Prohibitio domini, ne contrahatur cum seruo, facit cessare actionem de peculio. hoc primo. Item seruus fideiubendo non obligat dominum de peculio, nisi fideiubeat in causam domini vel peculiarem. hoc secundo. Item conuentus actione de peculio, si non soluit totum, quia non tantum erat in peculio: non tenetur cauere de soluendo dum peculium fuerit auctum. hoc tertio & vltimo dicit ista lex vsque ad §. Si creditor. Pau. de Cast.

XLVII. IDEM libro quarto ad Plautium.

C QVotiens in taberna ita scriptum fuisset: *Cum Ianuario seruo meo geri negotium*[o] *veto*: hoc solum consecuturum* esse dominum constat, ne institoria teneatur, non etiã[o] de peculio. ℣ Sabinus respondit, non aliàs dandam de peculio actionem in dominũ cum seruus fideiussisset[p], nisi in rẽ domini, aut ob rẽ peculiarẽ fideiussisset. ℣ Si semel actum sit de peculio: quãuis minus inueniatur rei iudicandæ tempore in peculio, ꝙ debet: tamen cautionibus locũ esse non placuit de futuro incremento peculij. hoc enim in D pro socio actione locũ habet[q]:

a *Non etiam.* vt hic, & supra, eod. si quis seruum. §. etiam. & supra, de instito. si quis mancipiis. §. Proculus.

b *Fideiussisse.* vt supra, eod. l. iij. §. si filius.

c *Locum habet.* vt. j. pro socio. l. verum. §. item videndum.

Vniuersum

BIU Cujas

a *Facit ad hanc. l. c. qđ trãslationẽ. cũ glo. 1. cir ca medium. in versi. & in generali permissione vbi Papa non cõcedit in generali mandato quæ sunt re- seruata sum mo põtifici, in signũ prilegii. Bol.*

* *Flo. con- secutum*

a *Qui peculii.* Nota hanc regulam[a], vt hic, & infra, de pig. l. obligatione. & §. de cõdic. indeb. si procurator. Ac. *cũ glo. 1. cir ca medium. in versi. & in generali permissione vbi Papa non cõcedit in generali mandato de pec. dominus teneri debeat? Et respõ. quòd seruata sum sic: quia tantum in hoc mo põtifici, releuatur obtentu scripturæ, vt institoria teneri nõ debeat. [SABINVS.] Si seruꝰ meꝰ fideiubeat: an teneri de beam: quæritur. & disting. aut in rem meam, & in causam peculiarẽ: aut non. primo casu teneor: secũdo non. [SI SEMEL.] Conueni te de pecul. ex contractu serui tui. minus inuenitur in pecul. tempore sententiæ, quàm mihi debeatur. an debeas cauere si postea aliquid accedat, quod mihi reddas? Respon. ꝙ non: quia in actione pro socio locum habet, vbi socius insolidũ tenetur. [SI CREDITOR.] Vẽdidi seruum, & partem peculij retinui. emptor conuenitur à creditore: nec consecutus est creditor totum quod sibi debetur. an ad residuum me conueniet? queritur. Et respon. quòd sic. Item queritur, quid si lite cõtest. cum emptore, neq; sententia lata, possit dimittere emptorem, & redire ad me? Et respon. quòd non: & hoc in secunda: quia sufficere debet vt habeat regressum contra me finito primo iudicio, quod contra emptorem cõstitutum est. & hoc in tertia. Non solũ autem potest à creditore agi cum venditore: sed etiam emptor, si conueniatur à creditore, potest deducere illud quod debet seruus, computato quod apud se est de pecul. & hoc in quarta. Si vero seruus vendatur retento pecu. si conueniatur, vtetur deductione: & si in venditione facta & traditione venditori aliquid à seruo debeatur: quia post vẽditionem contrahit cum seruo: non cõpensabitur illud debitũ cum peculio quod retinuit in venditione serui & hoc in quinta. [QVAE.] Dictum est superius, si seruus vendatur parte peculij retenta, quòd possit venditor conueniri & emptor. idem e! si donatus vel legatus fuit: quia legatarius vel donatarius conuenietur de peculio. Viuianus.*

b *Egi.* & sic erat lis contestata. aliàs non dicor agere, sed agere velle: vt. j. rem ra. habe. l. amplius. secus si alienasset venditor: tunc enim de pretio tantum habito pro peculio teneretur: vt supra, eo. sed si quis. Accursius.

c *Damnari.* si tamen tibi quæsiturus esset quod emptori quæsitũ est: vt infra, de act. emp. si quis seruum.

d *Culpa enim tua.* & ita tibi imputatur: vt. ff. de tribu. quod in hęredem. §. si testamento. & j. de euic. si rem. §. si duplę. Accur.

e *Si quis cum filiofamiliàs. Insolidum.* dum est in potestate, siue in-

a *Vniuersum debet.* non dominus: vt infra, de lib. leg. si quis reū. §. huic. & infra, eo. l. eo. sed si postea peculiū augeatur, vnde tunc nascetur actio? Respon. ex eo contractu dudum celebrato: vt supra, eo. quæsitum. §. is qui semel. Accursius.

b *Re integra.* id est, nondum lata sententia: tamen iam lit. contest. aliàs posset actor diuidere: vt supra, eo. & ancillarum. §. illud. est tamen huic. §. argu. contra. j. manda. creditor. j. respon.

c *Rescisso.* id est, finito & condemnato cōuēto, sed in minꝰ quàm debeatur actori. Acc.

d *Et hoc iure vtimur.* vt ad alium possit redire: vt hic, & supra, eo. hinc. §. certe illud. & l. quæsitum. §. sed si ex alia. & l. si ex duobus. §. si plures. & §. in hoc autem. & l. si creditor. §. si actum. Ac.

e *Cum venditore.* vt hic, & supra. e. si ex noxali. §. idem scribit. & l. & ancillarum. §. in vēditore. & dic, quòd pretium habet nomina tim pro peculio.

* aliàs, reo. Flo.

f *Ipse.* scilicet emptor.

g *Computet.* s. emptor, eo casu cum agitur cōtra venditorem. & sic non ad proxi. sed ad a- aliud superius refertur. Accursius.

h *Et si post venditionem.* & traditionem.

i *Non minuit.* vt venditor conuentus annali, aliquid deducat.

k *Quia nō domino debet.* id est, non incipit debere: vt supra, eo. deposui. §. fin. Hæc ratio tamen fallit: & non domino debitum deducitur: vt supra, eo. sed si damnum. §. certe si sub condic. & l. item cū. §. j. Accursius.

l *Quæ diximus in emptore & venditore.* vt. s. eo. & ancillarum. §. sed & ipsi. & supra, proxi. §. Accursius.

m *Vt legato.* immo nō ita in legato: vt. j. tit. j. l. j. §. itē hæres. quæ est cōtra. Sol vt ibi.

n *Patrimonium.* vt supra, eo. depositi. §. peculium. & l. si ex duobus. §. sed & si plures. in fi. §. & s. de mino. l. iij. §. sed vtrum. in fi. Accursius.

Libera.] CASVS. Concessi seruo liberam peculij administrationem. fugit, vel ignorat dominus viuat, vel non. nunquid durat administratio? Et respon. quòd non. An seruus cui concessa est administratio, possit debitorem peculiarem delegare creditori peculiari? Et respon. quòd sic. Viuianus.

o *Neque in fugitiuo.* quia priuilegiū debet amittere qui sic abutitur: vt. C. de Iudæ. l. Iudæos. in fi. & s. si cer. peta. l. rogasti. in. §. fi.

p *Nesciat.* vt quia magis credat mortuum, quàm viuere: hoc est, vehementer opinatur: vt fuit infra, titu. j. l. quæsitum. aliàs, statim quòd eum non videt, nescit pro vero si sit viuus vel mortuus. Accursius.

q *Debitorem.* peculiarem.

r *Potest.* vt infra, de noua. & deleg. l. fi. j. respon.

quia socius vniuersum debet[a].

Si creditor peculiaris agendo cōtra emptorem serui non fuit totum consecutus, potest redire ad venditorem pro eo quod est apud eum de peculio vel pretio eius: sed lite pendente contra emptorem, non potest ad venditorem redire. Pau. de Cast.

¶ Si creditor serui ab emptore esset partem consecutus, competere in reliquum in venditorem vtile iudicium, Procul' ait: sed re integra[b], nō esse permittendum actori, diuidere actionem, vt simul cum emptore, & venditore experiatur. Satis enim esse, hoc solum ei tribui, vt rescisso[c] superiore iudicio, in alterum detur ei actio: cum electo emptore* minus esset cōsecutus. & hoc iure vtimur[d].

Emptor serui cum peculio, potest ex cōtractu prius gesto conuenire venditorem intra annum sicut cateri peculiares: computando tamen sibi in debitum id quod apud eum est de peculio. & si ipse conueniatur ab alio creditore pro peculio quod est apud eū, potest aduersus eū vti deductione eius quod sibi debetur. Pau. de Cast.

¶ Non tantū autem quiuis creditor cum venditore[e] ex antegesto agere potest: sed & ipse emptor. idque & Iuliano videtur. quamuis & deducere ipse[f] potest aduersus alium agentē: dum tamē id, quod apud se habet, computet[g].

Debitum contractum tempore quo seruus erat in potestate domini, deduci potest etiam si conueniatur postquam esse desiit. secus in debito contracto post. & actio de peculio transit contra quemlibet singularē successorem, ad quem transit peculium. h. d. vsque ad fi. Pau. de Cast.

¶ Si seruꝰ deducto peculio vēditus sit, procedit, vt venditor & deductione vti possit: & si post venditionem[h] cœperit aliquid venditori seruꝰ debere, non minuit[i] peculium: quia nō domino debet[k]. Quæ diximus in emptore & venditore[l], eadem sunt & si alio quouis genere dominium mutatum sit: vt legato[m], dotis datione: quia quasi patrimonium[n] liberi hominis, peculium serui intelligitur, vbicumque esset.

Mutata conditione personæ in deterius, reuocatur mandatum. Bal.

XLVIII. IDEM libro septimodecimo ad Plautium.

Libera[p] peculij administratio non permanet, neq; in fugitiuo[o], neque in subrepto, neque in eo, de quo nesciat[p] quis, viuat, an mortuꝰ sit. Cui peculij administratio data est, delegare debitorem[q] suū potest[r].

Etiam id quod seruus habet ignorante domino, computatur in peculio, si erat tale quid: quod si dominus sciuisset, verisimiliter dimisisset apud eum. Pau. de Cast.

XLIX. POMPONIVS libro quarto ad Quintum Mucium.

Non solùm id peculiū est, quod dominus seruo cōcessit: verum id quoque, quod ignorante quidem eo adquisitum sit: tamen si rescisset, passurus[s] erat esse in peculio.

Ex qua causa liber homo obligatur ciuiliter & naturaliter: ex eadem causa seruus obligatur domino naturaliter tantum. Itē ex qua causa quis nū obligaretur alteri ciuiliter vel naturaliter: ex eadem non obligatur seruo suo naturaliter tantum. P. de C.

¶ Si ignorante me seruus meus negotia mea administrauerit: tantidem debitor mihi intelligetur, quanti tenerē*, si liber[t] negotia mea administrasset. An * debitor, vel seruus domino, vel dominus seruo intelligatur, ex causa ciuili[u] computandum est. Ideoque si dominꝰ in rationes suas referat se debere seruo suo, cum omnino neque mutuum acceperit, neque vlla causa præcesserit* debendi: nuda ratio non facit eum debitorem.

Non solum.] CASVS. Si dominus dedit aliquid seruo, vt illud habeat in peculio: non solum illud dicetur peculium, sed id quod seruo ab extraneo donatum est, & dominus permisit illud esse in peculio. hoc in prima. Sed si seruus domini negotia administrat, & male: in tantum obligabitur domino, inquantum si liber homo gessisset negotia domini, obligaretur. hoc in secūda. & quod dicitur, quòd seruus debitor domini sit, vel econuerso: intelligendū est, quòd sic alter alteri obligatur, si subsit talis obligationis causa quæ posset obligare ciuiliter vnum liberum hominem alteri homini libero. Si ergo dominus scribat in libro rationū suarum, q sit debitor seruitnō propter hoc efficitur debitor: cum causa obligandi non subsit: puta causa mutui, vel cōsimilis: quia nuda scriptura nō constituit cū debitore. & hoc in tertia. Vi.

f *Passurus.* vt hic, & supra, eo. quam Tuberonis. §. sunt autem. & l. peculium ex eo. Ac.

t *Si liber.* hæc partitio est in seruo proprio ad extraneum. Sed in libero, bona fide possesso, nō sic: vt. j. de acquir. re. domi. l. liber homo. §. sed si damnū. Ac.

u *Ex causa ciuili,* id est, quæ causa obligaret ciuiliter vnū liberū alteri libero. & eadē seruum domino & econtra obliget: non autem quòd dominꝰ ciuiliter seruo teneatur vel econtra: vt. ff. e. l. nec seruus, quę est contra. sicut ergo nuda ratio nō facit aliquem liberum debitorem: vt. j. de dona. l. nuda. sic & in seruo ipse domino, vel econtra. vt hic subiicit. & j. de pecu. lega. l. vj. §. penult.

Eo tēpore.] CASVS. Si dominus interpellatur à creditore peculiari, eo tépore quo nihil est in pecu. & dominus vocatus ad iudicium latitet: an creditor debeat mitti in possessionē? Et rñ. q non: quia si veniret ad iudicium, deberet absolui. neque inspici debet q per imperitiā iudicis, si venisset, posset condēnari. hoc in prima. Nec secus est in debitore conditionali, vel in diem: quia creditor pendente conditione debitoré talem in ius vocauerit: & ille latitet: conditione pendente non dicetur citatus, vt fiat missio in bonis eius pendente conditione: licet si venisset, posset per imperitiā iudicis condēnari. hoc in secunda. an autē fideiussor datus à seruo, cū nihil erat in peculio, debeat teneri? Dicit q sic: quia potest esse q aliquid sit in peculio postea, & futuræ obligationi accedere potest fideiussor. cū tamen hoc actū sit vt futuræ obligationi accedere possit fideiussor. hoc in tertia. [SI CREDITOR.] Filius quem habebas in potestate tua: tenebatur mihi in. x. ex contractu aliquo. decessi te, hærede instituto, & multa legaui: legis Falcidiæ ratio, sci. locus erat, spectabitur tempore mortis: an autē spectabitur pecu. quod habuit

BIU Cujas

habuit filius mortis meæ tempore, vt de eo fiat deductio, cum intelligatur illud fuisse in bonis meis quod mihi debebatur: an illud quod erat in peculio tempore aditæ hæreditatis? Et respon. q̃ inspicitur mortis tẽpus. [ETIAM.] Si dominus conueniatur de peculio, & lis sit contesta. an postea accipi possit fideiussor à seruo? Et rñ. quòd sic: q̃a sicut solutio facta in iudicio valet extra: nec datur repetitio ei: ita fideiussio facta post iudicium inceptum, valet: quia obligatio quã seruus in se suscipit dãdo fideiussorem, nõ est minuta propter litem cõtesta. [SERVVS.] Si seruus tuus mihi seruiat bona fide, quia credebam eum meum esse: & mutuo. x. acceperat, & mihi dedit, vt eũ manumitterem, & manumisi: vtrum me bonæ fidei possessorẽ, an verum dominum habeat creditor obligatũ, quæritur. Et respon. q̃ cõueniet dominum, licet aliàs eligere posset, quẽ nostrum vellet cõuenire: & tu agas aduersus me ad exhibendum & rei vin. pro pecu. quã mihi dedit: quia tibi erat quæsita: & non est distinguendum, aut nõ manumisi, & fiet mea, quasi ex re mea q̃sita: quia nõ ex re mea, sed ꝓpter rẽ meã. i. negotiationẽ meã mihi tradita fuit pecunia. Vi.

Primum decretum non potest interponi occasione debiti, quod certum est non posse exigi de præsenti, licet possibile sit debitum iri. Item pro futuro debito potest accipi fideiussor.

L. PAPINIANVS libro nono Quæstionum.

EO tempore quo in peculio nihil est, pater latitat. in bonorum possessionem ei' rei seruandæ causa mitti non possum[a], qui de peculio, cum eo acturus sum: quia non fraudationis causa latitat[b], qui si iudicium acciperet, absolui deberet. Nec ad rem pertinet, quòd fieri potest[c], vt damnatio sequatur[d]. Nam & si in diem, vel sub conditione debeatur, fraudationis causa non videtur latitare[e], tametsi potest iudicis iniuria condemnari. Sed fideiussorem datum[f] eo tempore, quo nihil in peculio est: teneri putat Iulianus. quoniam fideiussor futurę quoque actionis* accipi posit: si tamen sic acceptus est[g]. ℣ Si creditor patrem, qui de peculio tenebatur, hæredem instituerit: quia mortis temp' in Falcidiæ ratione spectatur[h], illius temporis peculium[i] considerabitur[k].

Propter contestationem factam de peculio contra dominum, seruus non liberatur ab obligatione naturali: ideo pro ea potest dare fideiussorem. Paul. de Cast.

℣ Etiam postquam domin' de peculio conuentus est, fideiussor pro seruo accipi potest. Et ideo qua ratione si post actionem dictatam seru' pecuniam exsoluerit, non magis repetere potest, quàm si iudicium dictatum non fuisset: eadem ratione fideiussor quoque vtiliter acceptus videbitur: quia naturalis obligatio, quam etiam seru' suscipere videtur[l], in litem[m] translata[n] non est.

Pro eo quod pro libertate danda accepit bonæ fidei possessor, actione de peculio non tenetur ipse, sed verus dominus, qui eũ poterit vindicare. Bartolus.

℣ Seruus alienus, cum bona fide* seruiret mihi, nummos à Titio mutuatos mihi dedit[o], vt eum manumitterem: & manumisi. Creditor quærebat, quem de peculio conueniret[p]? Dixi, quãquã creditor electionem aliàs haberet, tamen in ꝓposito dominum[q] esse conueniendum: & eum ad exhibendum mecum acturum pecuniæ nomine, quæ ipsi esset adquisita, nec in eam[r] causam alienata, quæ pro capite serui facta proponeretur. Neq; enim admittendam[f*] esse distinctionẽ existimantium, si nõ manumittam, domini pecuniã esse: manumisione verò secuta, videri pecuniam ex re[t] mea quæsitã[u] mihi: quoniam[x] magis propter rem meã, quàm ex re † mea pecunia mihi daretur.

Dubius est litis euentus: & qui ideo tenetur, quia actionem habet: eam cedendo liberatur. Bartolus.

LI. SCAEVOLA libro secũdo Quæstionum.

a *Non possum.* immo videt: vt. ĩ. qui. ex cau. in poss. ea. Fulcinius. §. si quis actione. quæ est contra. Solu. hic certũ erat, nil futurum amplius in peculio: quia mortuus erat seruus. ibi credebatur aliquid posse esse in peculio. Io. & hæc solutio ex illo apparet, quia ibi dicitur conueniri posse: vel ibi lis erat contestata.

b *Latitat.* vt hic, & infra, de reg. iur. l. nullus. & infra, quod vi aut clam. l. denique. §. j.

c *Fieri potest.* not. non inspici, quod potest euenire. sic. ff. de iurisdi. om. iudi. si idem. in fi.

d *Sequatur.* de facto, non iure: sed iniuria iudicis.

e *Latitare.* i. turpiter se occultare: vt. ĩ. quibus ex cau. in poss. ea. Fulcini⁹. §. ij. & ideo non videt fieri in possessionẽ missio. Sed cõtra. ĩ. qui. ex cau. in poss. ea. l. possessione. quæ est cõtra. Sol. nõ fit missio talis, q̃ vẽdatur: fit tamen missio, vt cautũ sit actori: vt. ff. de iudi. l. in omnibus. &. ff. ex quibus cau. maio. l. item ait. §. penul. Ac.

f *Fideiussorem datum.* scilicet à patre.

g *Acceptus est.* scilicet pro futura, non aliàs. argu. ĩ. de fideiuss. l. cum fideiubebat. &. ff. de consti. pecu. l. j. §. j. & infra, de lib. leg. si quis reum. §. idem. & supra, de iudi. l. non quemadmodum.

h *Spectatur.* vt hic, & insti. ad. l. Fal. §. quãtitas. sed certe immo tẽpus aditæ hæreditatis: vt. ĩ. ad. l. Fal. si creditor filij. quæ est cõtra. Solu. secundũ. B. ibi adiuit in ipso tẽpore mortis: & sic est idem vtrũque tempus. Alij vt Io. dicunt, q̃ eadem erat quantitas patrimonij vtroque tempore. Tu dic, q̃ alterum istorum inspicitur, quod plus proficit legatariis: vt in eodẽ titu. l. cũ quo. Accursius.

i *Peculium.* vt quantum tunc potest habere de peculio, tantum videatur esse in hæreditate creditoris: & sic proficiat legatariis: vt tanto minor Falcidia detrahatur eis. Item & de eo creditoribus hæreditariis, & legatariis tenebitur.

k *Considerabitur.* vt quia quantum creditor serui factus est, tantum omni tempore deducetur. Accursius.

l *Suscipere videtur.* dando fideiussorem. Vel dic, quòd de primo dicit. & quod dicit, etiam seruus. s. homo, nõ solum liber: videbatur & verum erat, q̃ susceperat eam obligationem: & sic dicas, suscipere. i. suscepisse.

m *In litem.* per dominum susceptam.

n *Translata.* i. mutata. affert enim vtilitatẽ, non damnum, hæc nouatio, qmæ fit lite contestata: vt infra, de noua. l. aliam.

o *Dedit.* id est. tradidit. Accursius.

p *Conueniret.* me possidentem, vel verũ dominum.

q *Dominum.* vel bonæ fidei pos. & hoc si seruus à bonę fidei pos. se subtrahere non intendit: sicut facit hic, & infra, mã. cum seru⁹. §. quòd si de suis. sed videtur, q̃ nec aliàs possit eligere: vt. ff. e. l. j. in fi. &. l. hinc. §. j. ibi, certè illud. quæ sunt contra. Sol. illud nõ ex necessitate iniungit. Vel dic, aliud in emptore & vẽditore, vel socio, quàm hic. Vel illud obtinet, cum liquidũ est in cuius peculio contrahit. si autem non liquet, vel liquet, in neutro cõtractu locũ habet quod hic dicitur.

r *In eam.* scilicet manumisionem.

f *Admittendam.* scilicet dicimus.

t *Ex re.* ex qua causa, & ex opera quæritur per talem.

u *Quæsitã.* immo nec dño, nec possessori esse videtur acquisita: vt. ĩ. de acquirẽ. re do. l. seruus. & infra, de acquiren. possess. l. j. §. sed & per eum. quę sunt contra. Sol. hic de æquitate: ibi de rigore.

x *Quoniam.* ideo non admittitur prædicta distinctio, quoniam & cætera. vt enim darem quod meum esset, scilicet dominum serui, manumittendo ipsum, fuit mihi data: quod non feci, cum nõ esset meus: & ita non lucror, quasi ex negotiatione, vt facio aliàs: vt infra, de hære. vel acti. vendi. l. venditor ex. & infra. ad leg. Fal. l. ij. & facit. ĩ. pro socio. socium qui. §. fi. &. l. sequen. & infra, de coniun. cum emancipa. lib. l. j. §. nunc. Accursius.

Quod debetur.] CASVS. Si dominus conueniatur de peculio, quod habet nomina, & minus habeat domin' in pecuquàm debeatur, & creditores velint rationem haberi nominum, an sint audiendi, quæritur. Et respon. quòd non, quatuor rationibus. Prima est: cum euentus causæ sit dubius: quia si dominus ageret contra creditores peculiares, possent absolui. Alia ratio est: quia dominus sumptus posset facere in conueniendo. Tertia est, quòd si debitores essent condemnati, debet ei dare quadrimestre tempus, quod datur condemnatis: & ita dominus damnificaretur, si statim deberet haberi ratio nominum. Quarta est, si debitores conuenti latitent, quòd fieret remissio in possess. & venditio bonorum eorum: quod forte non sufficeret. An ergo liberari posset, cedendo aduersus debitores? dicitur quòd sic, & subiicit generalem clausulam, quandocũq; quis tenetur, quia habet actionem aduersus aliquem: si possit liberari cedendo actionem, si cedat eam, liberatur. Viuianus.

* *Flo. bonæ fidei*

* *Flo. admittendũ.*

† *Not. secũdum Bart. differentiã inter ex, & ꝓpter: quia ex, denotat causam pximã: ꝓpter, causam remotam.*

BIU Cujas

QVod debetur seruo ab extraneis[a] agenti de peculio non omnimodo dominus ad quantitatẽ debiti cõdemnandus est: cum & sumpt⁹ in petendo, & euentus executionis possit esse incert⁹, & cogitanda sit mora tẽporis, quod datur iudicatis[b], aut venditionis bonorum, si id magis faciẽdum erit. ergo si paratus sit actiones mandare: absoluetur. Quod enim[c] dicitur, si cũ vno ex sociis agatur, vniuersum peculium computandum, quia sit cum socio actio: in idem* redibit, si actiones[d] paratus sit prẽstare. Et in omnibus, quos idcirco teneri dicimus, quia habent actionem: delegatio pro iusta præstatione[e] sit.

Cum pater, vel dominus actione de peculio personali conuenitur, in deducendo omni priuilegio anteponitur: secus si reali: licet inter creditores peculiares ille, qui habet priuilegium, præponatur. Item sufficit quem esse dominum, cum de peculio conuenitur. Item patrimonium eius, qui se gerit pro libero, pro peculio remittitur. h.d. Primo ponit regulam, & tres quæstiones. Secundo ad eas respondet per ordinem. Bar.

LII. PAVLVS libro quarto Quæstionum.

EX facto quæritur, qui tutelam quasi liber administrabat, seruus pronuntiat⁹ est. An si conueniatur eius dominus à pupillo, (cuius quidem potiorem causam quàm creditorum cæterorum serui habendam, [sæpe] rescriptũ est) an vel id[f] deducat ex peculio, quod domino debetur? & si putaueris[g] posse deduci, an intersit, vtrum cum adhuc in libertate[h] ageret, domini debitor factus est, an postea? & an de peculio[i] impuberi competat? Respondi, nullum priuilegium præponi patri vel domino potest, cùm ex persona filij vel serui de peculio conueniuntur[k]. Planè[l] in cæteris creditoribus habenda est ratio priuilegiorũ. Quid enim si filiꝰ dotem accepit: tutelã administrauit? Meritò igitur & in seruo, qui pro tutore egit, id rescriptum[m] est: & quia occupantis melior solet esse cõditio, quàm cæterorũ*: in id[n] dabitur[o] actio. ℣ Planè si ex re pupilli nomina[p] fecit, vel pecuniam in arcam deposuit: datur ei vindicatio nummorum: & aduersus debitores vtilis actio[q]: scilicet si nummos consumpserunt. Hic enim alienare eos non potuit[r]. Quod & [s]in quouis tutore dicendũ est. Nec tamen[t] interesse puto, quando domino debere cœpit: vtrum cum in libertatis possessione esset, an postea. Nam & si Titij seruo credidero, eiúsque dominus esse cœpero: deducã, quod prius credidi, si cõueniri de peculio cœpero. Quid ergo[u] est? Quia de peculio actio deficit[x], vtilis actio in dominum quasi tutelæ[y] erit: vt quod ille pro patrimonio habuerit, peculiũ esse intelligat. ℣ Si dos[z] filiofamiliàs sit data, vel tutelam administrauerit, habenda erit ratio priuilegiorũ in actione de peculio, dilata interim cæterorum creditorum actione, vel interposita cautione, si priores agant, qui priuilegium non habent: restitu'iri*, quod acceperit. Viuianus.

a *Ab extraneis.* quid si à domino? Respon. Ioan. secus. nã pauper in hoc sibi diues est: vt infra, ad leg. Fal. l. quærebatur.

b *Iudicatis.* nam nonnullas moras habet dilatio iudiciorum: vt infra, vt leg. vel fideicom. no. ca. l. etiam. Accursius.

c *Quod enim dicitur.* vt supra, eo. & ancillarum. §. fin. & respon. hic argumentis. Ac.

d *Si actiones.* scilicet cõmuni diuidun. & ꝓ socio, quam habet pro medietate peculij non diuisi: alioquin non tenetur ꝓ alio: vt supra, eo. sed si duo. in fin. Accursius.

e *Præstatione.* no. bonam regulam, vt hic, & infra, de contrahen. emp. l. quod sæpe. §. si res. & supra, commo. si vt certo. §. idẽ Labeo. & infra, titu. iij. l. iij. §. idem Labeo. secus ergo si mihi tenearis, qa contraxisti mecum nõ quia habes actionem: *eodem, Flo.* vt. C. si cer-peta. l. non aduersus. & supra, de nego. gest. nam & Seruius. §. fi. & supra, de pigne. act. l. peteti. sed in casibus, etiam in contractu videtur contra: vt infra, depositi. l. j. §. si vero tuo nomine. & l. si is apud. & infra, mãda. si procurator. in fi. l. & infra, de act. emp. *Delegatio vicem solutionis obtinet.* Iulianus. §. pe. Item no. quòd delegatio obtinet vicem solutionis: vt infra, de ope. lib. qui libertinos. §. sed si creditori.

EX facto.] CASVS. Seruus meus tenebatur mihi in. x. qui habebat peculium, & fugit: gerens se pro libero, gessit tutelam cuiusdam pupilli, & fact⁹ est debitor ex mala administratione in. x. finita tutela pronuntiatus est seruus: & eum redu xi. ex isto themate tres eliciuntur quæstiones. Prima est, si cõueniar à pupillo, an possum deducere, quod mihi debebat seruus. Secunda est, an aliquid iterfit, factus fuerit debitor me⁹ seruus, antequam fuerit in pos. libertatis: an postea. Tertia est, an pupillo iam facto adulto competat actio. Ad primam respon. quòd deducam nulla priuilegiati habita ratione, quod patri vel domino debetur: vnde neque pupilli: licet inter cæteros creditores præferatur: & hoc probat tali exemplo. filiusfa. recepit dotem à muliere. soluto matrimonio, si mulier petat dotem: præfertur aliis creditorib⁹. in hoc ergo casu præferetur pupillus cæteris creditoribus, etsi seruus verus tutor non fuerit: alioquin si nõ haberetur ratio, secus esset, quia occupantis &c. si seruus ergo mutauit pecuniam pupilli, vel deposuit, pupillus vindicabit, si extat: vel vtili actione, id est, condictione certi aget, si consumpti sunt: quia non potuit alienare, cum non fuit verus tutor, & quod dictum est in consumpta pecunia pupilli, vel extante: intelligẽdum est in quolibet tutore. Ad secundam respon. quòd non est differentia: factus fuerit debitor ante pos. libertatis, vel post. Ad tertiam respon. quòd non datur de peculio: quia forte nil est in pecul. immo verius hoc quod habuit, peculium non fuit: & hoc innuit litera sequens: sed vtilis actio tutelæ contra dominum competit, quia non erat verus tutor seruus: vt illud intelligatur esse in peculio, si quid in patrimonio eius sit. [SI DOS.] Si filiofa. data fuerit dos, mulier in peculio cæteris creditoribus præfertur. idem est si administret tutelã alicuius pupilli: quia pupillus præfertur. si tamen non priuilegiatus agat: cauebit de restituendo retro quod

f *Id.* aliàs, an vel id, sed tunc abundat vnã an. & hæc est prima q̃stio, cui respondetur q̃ sic. Accursius.

g *Et si putaueris,* hæc est secũda quæstio, cui respondetur q̃ non.

h *In libertate.* i. in possessione libertatis.

i *Et an de peculio.* tertia quæstio.

k *Conueniuntur.* cum & ipsi habeant priuilegium: vt supra, de tribu. l. j. nisi habeant* pignus: vt supra, de tribu. l. procuratoris. §. quid tamen. vel illud in tributoria. Accurs.

l *Planè.* interpositio cuiusdam alterius quæstionis. Ac.

m *Id rescriptum est.* vere habenda est, licet vere non fuerit tutela: vt hic, & infra, de priui. credi. l. dabimus. & infra, sol. mat. si cum dotem. §. pen. & l. si filio. nam si non haberetur ratio, secus esset: quia occupantis &c. Accursius.

n *In id.* quod debetur pupillo. Accur.

o *Dabitur.* quod debetur pupillo, aliis interim tacentibus: vt in fi. l. & sic habes, dabitur. aliàs est, inhibetur: & tunc refers ad idem, & dicas inhibetur, scilicet aliis dũ pupillo satisfit: vt in fi. l. Vel dic, inhibetur, scilicet aliis, cum aliquis occupauerit. & sic ad proxi. respon. hoc refertur. sed secundum aliam expositionem ad alind superius refertur. Accur.

o *Dabitur.* aliàs, inhibetur. Accursius.

p *Nomina fecit.* speciale hic, &. j. de in rẽ ver. l. j. §. ité si plures. ecus in tributoria est: vt. §. de tri. l. procuratoris. §. planè. Ité not. q̃ potius est audiendus, qui suũ inuenit: vt. §. eo. l. deposui. & non deducet dominus his casibus: vt infra, de admi. tu. l. circa.

q *Vtilis actio.* licet suo nomine, mutuet tutor: vt. C. quando ex fac. tu. & si tutores. Accursius.

r *Non potuit.* cum tutor non fuerit: secus si fuisset tutor: vt infra, de fur. l. interdum. §. qui tutelam.

s *Quod &.* scilicet quod diximus in seruo consumpta pecunia vel extante deposita. Accursius.

t *Nec tamen.* responsio secundæ quæstionis.

u *Quid ergo.* si deduco mihi debitum: qualiter ergo satisfiet pupillo de residuo? & est solutio tertiæ quæstionis.

x *Deficit.* iure mero.

y *Tutelæ.* quia non fuit tutor: vel quia non fuit peculium, secundum Ioan.

z *Si dos.* quod proposuit in seruo, proponit in filio similem casum addendo.

BIU Cujas

a *Priuilegii.* id est, priuilegiata. sic & supra, eo. sed si dānū. §. fin.

Sticho.] CASVS. Si manumisi seruuum peculium habenté, & non expresse dixi, quòd pecu. pertineat ad me, peculium videor ei concessisse: an autem debitores peculiares possit conuenire, nisi actionem sibi cedam? dicitur, quòd non. Viuianus.

b *Cum manumitteretur.* inter viuos. Io. secus in vltima volúntate: vt. C. de pecul. eius q liber. me. l. j. & ideo, quia donare videtur, potest compelli dominus ad cessionem, de qua hic dicit, condictione ex lege: vt Co. de don. si quis argentum. §. pe.

c *Non potest.* cum actiones non possint facile transire: vt supra, eo. quis ergo. in fi. &. j. de pecu. leg. l. v. & hoc in directis vtiliter. forte tamen aget etiam sine cessione: vt argu. C. de le. l. ex legato. sed an ipse conueniatur à creditoribus peculiaribus? videtur quòd non: vt C. an ser. ex suo fac. l. creditoribus. Econtra quòd sic, cum habeat peculium: infra, de dote præle. l. j. §. per contrarium. quare dicas: si est orcinus, potest conueniri, cum semper comitatum eum fuerit peculium, & sic hic, quãdo inter viuos fuit manumissus: secus si per fideicommis. fuit manumissus. tunc enim hæres tenetur, cum poterat deducere; quando manumisit, non ipse: vt infra, titu. j. l. j. §. ité hęres. & supra, de tribu. quod in hæredem. §. si seruo. & facit infra; de dona. l. fin. §. j. Accur.

Filiofamilias.] CASVS. Pater filium, quem habebat in potestate, hæredem instituit cum duobus aliis: & plegauit filio quædam prædia, vt erãt instructa cum seruis, qui tenebantur eidem patri in. c. an cæteri hæredes possunt filium de peculio conuenire? Et respon. quòd non. Idẽ dicit. l. vltima. Viuia.

d *Non competere.* nec ex sua persona, quia nihil crediderant: nec ex persona testatoris, quia dominus actionem non habuit: vt supra. e. & ancillarum. §. sed ipsi. & facit. j. e. l. fi.

Scum.] CASVS. Conueni Titium de peculio. vocatus ad ius, à Seio est exemptus Titius. cuius temporis peculium spectandum est, quæritur, & quomodo de eo condemnetur exemptus: vtrum quod habuerit tempore exẽptionis, an postea? Et rñ. q̃ illius æstimatio, quæ erat tempore exemptionis, consideratur. Viuia.

e *Eximeres.* licet desierit: vt supra, si quis cau. l. qui autem. §. illud. sed si creuit postea, tenetur vsque ad finem sententiæ: vt supra, eo. quæsitum. j. respon. Accursius.

f *Quod seruus.* Cum deduxerit. Io. facit infra, de fideius. si quis

ff. Vetus.

ceperunt, si inferatur postea cũ patre actio priuilegij. a

Manumittendo seruum inter viuos, censetur quis donare sibi peculium. actiones tamen peculiares nõ transeunt in ipsum, nisi cedantur. Pau.

LIII. IDEM libro vndecimo Quæstionum.

SI Sticho peculium, cũ manumitteretur b, ademptũ nõ est: videtur concessum. Debitores autem cõuenire, nisi mãdatis sibi actionib⁹, nõ potest c.

Pro eo quod seruus debebat domino, non competit actio de peculio hæredi domini contra illum, cui legatus est seruus cum peculio. l. d. cum. l. fi. j. eo. Pau. de Cast.

LIIII. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

FIliofamiliàs vni ex hæredibus prædia prælegauit, vt instructa erant, cum seruis. hi serui domini debitores fuerũt. Quæsitũ est, an cæteris hęredibus aduersus eum actio de peculio competat. Respondit nõ competere d.

Qui vi eximit conuentum de peculio, tenetur actori ad interesse, quatenus erat in peculio tempore venditionis. Pau.

LV. NERATIVS libro primo Responsorum.

IS, cum quo de peculio agebam: à te vi exẽpt⁹ est. Quod tunc, cùm vi eximeres e, in [eo] peculio fuerit, spectari [oportet.]

Etiam id quod debet seruus domino pro debitore ipsius domini, deducitur: nomen tamen illius ex hoc efficitur peculiare, quia ille tenetur seruo: & per consequens computabitur in peculio. Pau.

LVI. PAVLVS libro secundo ad Neratium.

QVod seruus f me⁹ pro debitore meo mihi expromisit, ex peculio deduci debet g: & à debitore nihilominus debetur. Sed videamus, ne credendum sit peculiare fieri nomen eius: pro quo expromissum est. Paul⁹. Vtique, si de peculio agente aliquo, deducere velit: illud h nomen peculiare i facit.

A pro eo. §. j. Accursius.

g *Debet.* cum non sit mihi solutum adhuc. Accursius.

h *Illud.* scilicet dominus. & sic satisfacit. Accursius.

i *Peculiare.* vt teneatur seruo vel mandati, vel nego. gest. & mihi domino per seruum.

Si is de cuius peculio agitur, lite pendente decedat: quantum sit in peculio mortis tẽpore, inspicitur. si ei legetur peculium, tempus inspicitur, quo dies legati cedat, cũ omni incremento. sed si legetur extraneo: rerũ tantum incrementum accedit. Bartolus.

LVII. TRYPHONINVS libro octauo Disputationum.

SI filius, vel seruus, cuius nomine dumtaxat de peculio actum est, ante finitum iudiciũ decesserit: id peculiũ respicietur, quod aliquis eorum, cum moriebatur k habuit. Sed eum, qui seruum testamento liberũ esse iubet: & ei peculium legat: eius temporis peculium legare intelligi Iulianus scribit, quo libertas competit. ideoq; omnia incremẽta peculij, quoquo modo l ante aditam hæreditatem adquisita, ad manumissum pertinere. At si quis extraneo peculium serui legauerit, in cõiectura voluntatis testatoris q̃stionem esse: & verosimilius esse, id legatum, quod mortis tẽpore in peculio fuerit: ita, vt quæ ex rebus peculiaribus ante aditã hæreditatem accesserint, debeantur, veluti partus ancillarum, & fœtus pecudum. quæ autem seruo donata m fuerint, siue quid ex operis suis adquisierit: ad legatarium nõ pertinere.

Summata est. ẽ. ista lex: sed aliter potest sic summari, secundum Bald. Is cui legatur seruus hereditarius domini: pro debito domini non tenetur. Bartolus.

LVIII. SCAEVOLA libro quinto Digestorum.

VNi ex hæredib⁹ prædia legauit n, vt instructa erant cum seruis, & cæteris rebus o, & quidquid ibi esset. Hi serui domino debitores fuerunt, tam ex aliis causis, quàm ex ratiõe Kalendarij. Quæsitum est, an cæteris hæredibus aduersus eum pecuniæ ab his debitæ actio de peculio competat? Respondit, non competere p.

Si filius.] CASVS. Si pater vel dominus cõueniatur de peculio, & ante sententiã decesserit seru⁹, vel filius: inspicietur qd̃ erat in pecul. tẽpore mortis. hoc in prima. Si vero seruo libertate reliquit cũ peculio, inspicitur quod erat in peculio tẽpore aditæ hæreditatis. hoc in secunda. Si vero extraneo legauit serui pecu. inspicitur quod erat in peculio tẽpore mortis. & illud quod accrescit rebus peculiaribus ante aditã hæred. veluti partus ancillarũ, fœtus pecorum. & hoc in tertia. Si vero seruo aliquid det, vel aliquid acquisierit, nõ pertinebit ad legatarium. Vi.

k *Cum moriebatur.* & etiam posterius, si postea creuit: vt. j. tit. j. l. fi. quæ est cõtra. Vel dic, quòd dominus nõ potest augere: vt hic: sed per se potest augeri: vt ibi. Accursius.

l *Quoquo modo.* ex re peculiari, vel extrinseca. Ité ideo dicit, aditã, quia tũc cõpetit libertas: vt. C. de cadu. tol. §. in nouissimo.

m *Quæ autem seruo donata.* ratio differẽtię inter hũc & superiorẽ. §. est insti. de leg. §. si peculium. sed alia melior est. j. de pecu. leg. l. denique. §. fi.

n *VNi. Legauit.* id est, prælegauit.

o *Rebus.* quibusdam.

p *Non competere.* & est ratio, vt dixi. ẽ. proxi. l. filiofami.

QVANDO DE de peculio actio annalis est.

Prætor.] CASVS. Si pater, vel domin⁹ de peculio teneatur ex cõtractu serui, vel filij: & seru⁹ vel fili⁹ morte, vel emãcipatiõe, vel manumissione, vel alienatione potestatẽ dñi, vel patris fuerit egressus: intra an. cõuenietur pater, vel domin⁹ de pec. vel si dolo fecerit, quo min⁹ aliquid sit in peculio. hoc in prima. Quãdiu vero fili⁹ vel seru⁹ sit in potestate, de pec. actio ppetua est: eis aũt liberatis incipit esse ãnalis. & quod dicit, ppetua est, intellige. i. esse potest: vt si descẽdat ex causa, q̃ perpetua est. hoc in secunda. A quo autẽ tẽpore cõputetur? Et rñ. q̃ cũ vtilis sit, & obligatio sit conditionalis, ab eo tẽpore cõputabitur, & ex cõditione existẽte: nõ ex quo fili⁹ emãcipatus est, vel seru⁹ manumissus. hoc in tertia. Quæritur, quare prætor fecit hanc act. annalẽ? Et rñ. q̃ cũ morte, vel alienatiõe, extinguit pecu. sufficere putabat, q̃ vsq; ad annũ porrigit obligatio. [ALIENATIO.] Quia tetigit de emãcipatiõe

& manumissione, dicit in quibus hæc locum habeant, q̃ emancipatio pertinet ad filios: alienatio & manumissio ad seruos: mors ad vtrũque. hoc in prima. Sed quid si filiꝰ aliter, quàm per emãcipationẽ exierit de potestate, puta per dignitatẽ: nunquid actio de peculio erit annalis? dicitur, q̃ sic. hoc in secũda. Sed quid si morte patris, vel emãcipatione, vel deportatióe, sui iuris effectus fuerit: an intra annũ hæres patris, vel filius teneat de pecu? dicitur, q̃ sic. hoc in tertia. Sed quid si dñs nõ vendidit seruũ, sed donauit, vel p̃mutauit, vel in dotẽ dedit: an actio de pecu. detur? dicitur, q̃ sic. hoc ĩ quarta. Si dominꝰ qui tenebatur de peculio, seruũ legauit, & pecu. retinuit: hæres de pecu. tenebitur. hoc in prima. Si vero vni legauit seruũ, vel liberũ esse iussit, & alij peculiũ legauit: an teneatur hæres, vel seruus liber factus, vel ille cui peculiũ legatũ est, quæritur. Et rñ. q̃ neq; in manumissum, vel legatariũ dabitur act. de pecu. sed in hæredẽ: q̃a satis videtur penes hæredẽ esse peculiũ, quia tradendo illud legatario, liberationẽ consecutus est: cauere tamen debet legatariꝰ hæredi vt præstet eũ indemnẽ, si à creditoribus cõueniatur. q̃ si sine cautióe tradidit, imputet sibi ipsi: & conuenietur sicut dictum est. [*SI PRÆCEPTO.*] Si dominꝰ hærede ĩstituto, & ei seruo plegato cũ peculio ipsũ rogauerit de hæreditate restituẽda, ĩsque restituerit, si postea cõueniat: an creditoribꝰ peculiaribus de peculio, aut cõtra creditores peculia. sicut contra hæreditarios credi. posit obiicere excep. Treb. s. q̃ ipse nõ sit conueniẽdus, sed ille cui restituenda sit hæreditas, quæritur. Et rñ. q̃ nõ. & hoc in prima. An fideicõmissariꝰ teneatur? dicitur, quòd nõ: cũ ad eũ pecul. nõ venit: nec dolo fecit, quo minus haberet. hoc in secũda. Vi.

a *Alienatúsve.* nominatim pretio peculij accepto: vt. s. tit. j. l. si ex duobus. §. fi. Accursius.

b *Dolo.* vt supra, titu. j. l. si semel. in fi. quamdoque etiam sine dolo: vt infra, titu j. filiusfamilias.

c *In anno.* vt supra, de exerci. si tamen. in fi. Accursius.

d *Perpetua est.* id est, esse potest: vt infra, de statulibe. l. Labeo. nam si erat sui natura prius perpetua: & post nunc erit, aliàs tempore suo finitur: vt infra, eo. cum post. & facit. C. quod cum eo. l. ei qui.

e *Id est.* pro. s. ponitur. sic. j. de re iudic. sunt qui. Accursius.

QVANDO DE PECVlio actio annalis est.

TITVLVS II.

Quousque filius, vel seruus est in potestate domini, actio de peculio est perpetua: sed postquam exiuerint morte filii, vel serui, seu emancipatione, vel manumissione, vel alienatione serui: efficitur annalis. h. d. vsque ad. §. item hæres. Pau. de Castro.

I. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

PRætor ait: *Post mortem eius, qui in alterius potestate fuerit, posteáve, quàm is emãcipatus, manumissus, alienatúsve*[a] *fuerit, dumtaxat de peculio, & si quid dolo*[b] *malo eius, in cuius potestate est, factum erit, quò minus peculij esset: in anno*[c]*, quo primum de ea re experiundi potestas erit, iudicium dabo.* ℣ Quamdiu seruꝰ vel filius in potestate est, de peculio actio perpetua est[d]: post mortem autem eius, vel postquam emancipatus, manumissus, alienatúsve fuerit, temporaria esse incipit: id est[e], annalis. ℣ Annus autem vtilis computabitur. Et ideo, & si conditionalis sit obligatio: Iulianus scripsit, ex eo computandum annum, non ex quo emancipatus est, sed ex quo peti potuit conditione existente. Merito autem temporariam in hoc casu fecit prætor actionem. Nam quũ morte vel alienatione extinguatur peculium[f]: sufficiebat vsque ad annum produci obligationem. ℣ Alienatio autem & manumissio ad seruos pertinet, non ad filios[g]: mors autem tam ad seruos, quàm ad filios refertur: emancipatio vero ad solum[h] filium. Sed & si alio modo[i] sine emãcipatione desierit esse in potestate, annalis erit actio. Sed & si morte patris, vel deportatione, sui iuris fuerit effectꝰ filius: de peculio intra annũ hæres patris, vel fiscus[k] tenebuntur. ℣ In alienatione accipitur vtique venditor: qui actione de peculio[l] intra annum tenetur. Sed & si donauit seruum, vel permutauit, vel in dotem dedit, in eadem causa est.

In singularem successorem peculii, & nõ serui, non datur actio de peculio. hoc dicit. secundum intellectum glo. Pau. de Cast.

℣ Item hęres[m] eius, qui seruum legauit, non cum peculio. Nam si cum peculio[n], vel legauit, vel liberum esse iussit: quæstionis fuit[o]. Et mihi verius videtur, non dandam neque in manumissum, neque in eum[p], cui legatum sit peculium, de peculio actionem[q]. An ergo teneatur hæres? Et ait Cæcilius teneri[r], quia peculium penes eũ sit, qui tradendo id legatario, se liberauit. Pegasus autem caueri hęredi debere ait ab eo, cui peculium legatum sit: quia ad eũ[s] veniunt creditores. Ergo si tradiderit sine cautione: erit conueniendus[t].

Hæres qui restituit hæreditatem retento seruo cũ peculio, potest effectualiter cõuenire etiã perpetuo actione de peculio. Pau.

℣ Si pręcepto seruo & peculio, rogatus sit hæres restituere hæreditatem: si de peculio conueniatur, Trebelliani exceptione non vtetur[u], vt Marcellus tractans admittit. Is autem, cui restituta est hæreditas: non tenetur, vt Scæuola ait, cum peculium non habeat, nec dolo fecerit, quò minus haberet. ℣ vsufructu quoque extincto, intra annum actionem dãdam in vsufructuarium[x] Pomponius libro sexagesimoprimo scripsit.

Notabilis est hæc lex ad duo. si in libello proponantur duæ actiones, quæ electione tolluntur: procedit iudicium, si nõ opponatur. Item error in quem quis deducitur assertione aduersarij: potest corrigi post definitiuam sententiam. Bartolus.

℣ Quæsitum[y] est apud Labeonem, si cũ filius viueret, tu credens eum mortuum, annali actiõe egeris: & quia annus præterierat[z], exceptione sis repulsus: an rursus experiri tibi, dicimus. [*QVÆSITVM.*] CASVS. Creditor peculiaris filiisfa. credens eum decessisse, cũ tamẽ degeret intra annum, egit, & annali exceptione submotꝰ est: quia annus iã trãsierat. postea erat certꝰ de vita filij, quia nõ fuit mortuꝰ: an possit postea experiri cõperto, q̃ filiꝰ nõ decessit? Rñ. q̃ de peculio sic: non de in rẽ verso: quia annalis exceptio ad peculiũ, non ad de in rẽ verso actio. pertinet. Vi.

f *Extinguitur peculium.* scilicet defuncti, licet dicatur crescere ex seipso, quãtum ad actionem annalem: vt infra, eo. l. fi. quæ est contra. Item & peculium vicarij eius extinguitur: vt infra, titu. j. seruus. §. cum. Accursius.

g *Non ad filios.* nisi in casu: vt. C. de patri. qui fi. disl. j.

h *Solum.* vt non obstet. l. quotiens. in fi.

i *Sed & si alio modo.* puta dignitate: vt infra, titu. qui. mo. ius pa. po. solui. §. si filius.

k *Vel fiscus.* nisi deportatus fuerit.

l *De peculio.* tenetur scilicet si nominatim pretiũ pro peculio accepit: vt supra, titu. j. l. si ex duobus. §. fi. & l. sed & si quis. & facit. l. quotiens. §. fina. Azo.

m *Item hæres eius.* scilicet, tenetur de peculio.

n *Nam si cum peculio.* dic, quòd alij fuit legatum peculiũ, & alij seruus. & ita ponitur, cũ, pro, & aliàs falsum esset, quod hic dicitur: vt s. tit. j. l. quotiens. §. fin.

o *Quæstionis fuit.* an teneatur hæres, vel ille cui legatũ est peculiũ, vel seruus solus. Ac.

p *In eum.* l. hæredem.

q *Actionem.* directã vel vtilem: vt no. s. tit. j. si Sticho.

r *Cecilius teneri.* immo non tenetur: vt supra, titu. j. l. at cum. quæ est contra. sed distingue, an sit directo relicta libertas: quo casu ipse tenetur, cum directo peculium fuit consecutus: vt infra, de dote præleg. l. j. §. per contrariũ. an per fideicõmissum: quo casu imputatur hęredi, cum potuit retinere: vt hic, & infra, de tribu. quod in hęc. de. §. si seruo. Accur.

s *Ad eum.* l. hæredem.

t *Conueniendus.* & sibi imputet, cur sibi caueri non desiderauit: vt supra, de transac. ij.

u *Non vtetur.* immo videtur quòd sic: vt instit. de fideicommiss. hære. §. si quis. quæ est contra. sed peculium est vniuersitas incorporea & iuris, in qua actiones continẽtur: sed illud est verum de corpore aliquo, vel corporea vniuersitate, vt equitio.

x *In vsufructuarium.* l.

y *Quæsitum.* aliàs lex, & aliàs. §. Accursius.

z *Præterierat.* à tempore, quo mortuus dicebatur. Accursius.

BIU Cujas

a *Rectè actum est.* quomodo recte actum est, cum actionem de in rem verso non intendat: sed de peculio: vt in princ. huius.l. dicitur: vel quia noluit, vel non potuit, cum debuit eligere: vt supra, de tribu.quod in hærede.§. eligere? Respon.immo de in rem verso agit: quia cum egit de peculio, etiam quod in rem versum est petiisse videtur, vt dixi infra, titu.j.l.filius. ergo cum est absolutus ab actione de peculio, etiam in eo quod versum est, absolutus videtur: vnde conueniri non potest. Alij dixerunt, recte actum est, id est, agi poterit. sed hic nulla est discordatio. nam secundū hoc, quia de fundo meo aliquando potui agere, hodie non possum: quod non est verum. vel aliter. potest enim dici vtramque propositam fuisse, & de peculio, & de in rem verso: nec fuit ab aduersario coactus, vt vnam eligeret: quia pater de suo iure cōsidebat. sed secundū hoc ergo non egit actor recte, quia eligere debuit. sed expone, recte, id est, non obstante errore mortis filij. nam & post annum intendi potest nō obstante morte putatiua, vel naturali. Vel dic, quia ex vna causa: puta ex mutuo in decem egit de peculio: ex alia in quinque: ex locato de in rē verso. Itē opponitur: quia causa finita non debet allegari error: vt C. de iur. & fac.ign.l. error. in fi. quæ est cōtra. Sed illud est de rigore iuris ciuilis, non de æquitate: vt supra, de instit.ac.l. habebat. in fi.j. respon. Vel verius ibi de errore proprio errantis tantum, hic de communi. Vel dic, hic errabat in eo, quòd aduersario credidit: vt supra. quod cū eo.l. sed si.§.fi. ibi in eo casu, quòd sibi errando credidit. Ac.

b *Quia annua.* vbi scilicet, non esset error.

Cvm post.] CASVS. Sicut viuo filio perpetua est actio: & post mortem annua: sic vbi non est perpetua, quia.vj. mensium, vt est redhibitoria, viuo filio non datur intra annum, sed intra sex menses tantum, si tantum supererat moriente filio: alioquin tantum quantum supererat. hoc in prima. Idem dicendum est in omnib⁹ temporalibus actionibus. [SI SERVVS.] Seruus meus captus est ab hostibus. an creditores eius possint me post annum captionis eius conuenire? & respon. quòd sic. Vi.

c *Quemadmodum.* id est, sicut.

d *Ideo.* q.d. ergo vbi non erat perpetua viuo filio: non datur intra annum. & dic, quòd actio quæ est.vj. mensium, id est, quæ consueuerat durare per sex menses, erit post mortem filij intra tempus, quod supererat mortuo filio: non autem dico, quòd post mortem filij duret semper per sex menses. hoc enim esset falsum: vt supra, ex qui.cau.ma.l.sed & si per prætorem.§. quotiens. & de mino.l.fi.

e *Redhibitionis.* & sic sex mensium: vt infra, de ædil. edic. sciendum.§.finali.

Si actio prima durabat minus anno, nō restituitur annalis: sed tanti temporis cuius illa erat. hoc dicit. Pau. de Cast.

II. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum. B

CVm post mortem filiifamiliàs annua aduersus patrem actio est, quemadmodū[c] aduersus eum esset perpetua, viuo filio: ideo [d] si ex causa redhibitionis[e] erat de peculio actio, sex mensium * erit post mortem filij. Idémque dicendum [est] in omnibus temporalibus actionibus.

Si speratur filius vel seruus redire in potestatem ex causa, quæ retro fingit, licet re vera exierit: actio de peculio non desinit esse perpetua. Pau.

Si seruus, cui creditum est, apud hostes sit: de peculio actio in dominum non anno finienda est, quādiu postliminio reuerti potest[f]. C

Licet desinat esse peculium seruo, vel filio exeunte potestatem: tamen adhuc largo modo potest dici peculium, quātum ad creditores peculiares, quousque sit eis satisfactum: & recipit augmentum, & etiam deminutionem ex ipsis rebus peculiaribus. Pau. de Cast.

III. POMPONIVS libro quarto ad Quintum Mucium.

DEfinitione peculij interdum vtendum[g] est, etiam si seruus in rerū natura esse desiit. & actionem prætor de peculio intra annum dat. Nam & D

f *Reuerti potest.* ar. supra, ad Mace. l.j.§. si pendeat. Accursius.

Definitione.] CASVS. Licet seruus, cuius nomine de pecu. dominus tenetur, decesit: vel alienatus fuit, & sic extinguatur pecu. tamen cum remanet definitio pecu. intra annum a tempore mortis, vel alienationis, vel manumissionis, in dominū dabit actio: quia post mortem potest augeri vel minui: puta in fœtu. Viuianus.

g *Vtendum.* vt definiamus esse peculium, licet extinctum fuerit: vt supra, eo.l.j.§. merito. quæ est contra. Accursius. * *vulg. vt in peculii fructibus*

h *Decessionem.* immo tempus mortis serui: vt supra, titu.j.l.pe.j. respon. quæ est contra. sed certe illud tempus scilicet mortis spectatur, & etiam istud: vt ibi dixi.

DE IN REM verso.

Quia triplex est actio ex edicto isto, & dixit supra, de vna.§. de peculio: subiicit de alia: vt.§. de peculio.l.1.§. est autē.

Sihi qui.] CASVS. Si ex cōtractu serui vel filiifa. qui peculiū nō habēt aliquid in rē patris, vel domini versum sit: de in rem verso est actio. hoc in prima. nec videtur actio de in rem ver. superfluere, quasi sufficiat * de pe. actio. quia potest fieri, vt in rem versum sit perpetua, & cesset de pecu. actio. quia nihil in pe. sit, quia dominus sine dolo malo ademit, vel morte serui extinctum est pe. & annus intra quem dominus cōuenietur de pec. præteritus est: & æquū est dari de in rem ver. quæ ppetua est, & hoc in secunda. Item si duo agant de pe. tertius de in rem verso: vel pone, quòd vnus vertit, alius non: & vterque egit de pec. plus consequetur is qui vertit, quàm is qui nō vertit: quia ille quaten⁹ est in pe. cōsequetur, vt sit sensus: quia quod in rē versum est, videat esse in pecu. domino ex hoc debitore peculiari cōstituto, inspecta persona hui⁹ creditoris, & retento hoc casu si vnus agat de pecu. prēueniens eū qui volebat agere de in rē verso: dicit q̄ nihil hui⁹ quod erat versum in rē domini, in peculiū conuersum est, cū pro suo solutum est: si tamen is qui egit de peculio, non sit totum cōsecutus, quia sibi debebatur: non cessat de in rem ver. act. Vi. * *promissa. Flo.*

i *Videatur.* in insti. quod cum eo.§. fi. & infra, tit.j.l.j. in prin. & supra, si cer. pe. si institorem.

k *Posse.* vt infra. e. filiusfami. in fi.l.

l *Ademit.* & tunc quādoque agitur: vt infra, eo. si filiusfa.

m *Extinctum.* desinit enim vt homo: vt supra, tit.ij. peculium. & supra, titu.j.l.j.§. merito.

n *Dolo malo.* aliud si dolo: vt.§. titu.ij. sed si damnū.§. præterea. & l. summa. in prin. & no. hic q̄ vtraque actio impeditur vel deficit propter id quod domino debetur: vt.j. eod. si pro patre.§. si domino. & hoc plus est in actione de peculio: quia & cum seruis & similibus debitum prædeduceretur: quod hic non dicitur.

o *Finita est.* vt hic, &.j. eo. si pro patre.§. idem tractat.

a *Vberiorem.* vt & aliàs supra, titu.ij. ex facto. §. plane. & hoc si agat de in rem verso: secus si de peculio: vt supra, de trib. procurator. §. plane si in eadem. Vel dic, vt litera velle videtur, etiam si de peculio agat. Accursius.

b *Præuentum.* facit supra, titu.ij. si vero. Accursius.

c *Quemadmodum.* scilicet videretur desinere esse vbi sit si esset versum in peculium, vel esset liberat⁹ ab actione de in rem verso. Ac.

Item si plures agant de peculio, proficere hoc ei, cuius pecunia in rem versa est, debet: vt ipse vberiorem[a] actionem habeat. Certè si præuentum[b] sit ab aliquo, & actum [est] de peculio: de in rem verso actio, an cesset, videndum [est.] Et refert Pomponius Iulianum existimare, de peculio actione perimi de in rem verso actionẽ: quia in peculium conuersum est, quod in domini rem erat versum, & pro seruo solutum est: quemadmodum[c] si ipsi seruo à domino fuisset solutũ: sed ita demum, si præstiterit ex actione de peculio dominus, qđ seruus in rem eius verterat. Cęterùm si non præstiterit: manet actio de in rem verso.

Non dicitur versum in vtilitatem alicuius, quando ille tantum erogat quantum accepit: hoc dicit cum prin. l. seq. & habetur istud summarium in l. ciuitatibus. infra, de lega. 1. Paul. de Cast.

II. IAVOLENVS libro duodecimo ex Cassio.

QVi nummis acceptis[d] seruum manumisit, agi cum eo de in rem verso nõ potest:[e] quia dãdo libertatem locupletior ex nũmis non fit.[f]

III. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

QVod si seru⁹ domino quãtitatem dederit, vt manumittatur, quam à me

Qui nummis acceptis. ab alio, non à seruo: vt differat à seq. l. j. respõ.

e *Non potest.* ratione horum nummorũ. Ac.

f *Non fit.* & quia cum seruo non est contractum: vt supra, quod cũ eo. l. j. & quia de huiusmodi contractibus nõ fuit cogitatum quando actio de in rem verso fuit inducta: vt infra, man. l. cum seruus. §. ꝙ si de suis.

Quod si seru⁹. CASVS princi. cõtinuatur cũ l. pcedẽti. [IN REM.] Si seruus accepit mutuum frumentum vt familia domini pasceretur: videtur in rem versum. hoc in prima. Idẽ est si accepit mutuam pecuniam, & creditoribus domini soluerit. hoc in secunda. Si vero ei soluit qui creditor non erat, & ita errauit sibi soluendo: an videatur in rem domini versum? dicitur, ꝙ sic: quia dominus etiam non ratam habendo solutionem, habet condi. inde. hoc in tertia. Si verò mutuam accepit pecuniam vt frumentum compararet, vt familia domini aleretur: videbitur &c. hoc in quarta. Idem est si accepit mutuam pecuniam, & in pecu. transfuertit: & statim in rem domini vertit. & quotiens liber homo si gereret negotia domini vel cum mandato vel sine, haneg. gest. actionem vel mandati: totiens si seruus gerens domini negotia contraxit, & ex contractu eius aliquid in rẽ domini versum fuerit: obligabitur dominus de in rem verso. hoc in quinta. vnde si seruus accipiat mutuum vt se aleret aut vestiret ad eum modum quo dominus consueuit seruum vestire: dominus tenebitur de in rem verso. idem est in filio. hoc in sexta. Si vero accepit mutuum, & domum domini picturis & loricationibus ornauit: an videatur in rem domini versum? dicitur, quòd non: sicut neque procurator si voluptarios tales sumptus fecisset, non repetet nisi quatenus vt liceat creditori abradere sine læsione prioris status domus domini: & hoc ea ratione, ne dominus sumptibus sic factis cogeretur domum distrahere, vel id soluat in quo domus precioſior est facta. & hoc in septima. Si vero accepit mutuum, & illud alij mutauit: an videatur in rem domini versum? Respõ. quòd sic, quia domino acquisitum est. quod verum est, si nomen illud peculiare non fecit, sed in rem domini conuertit: ita tamen vt si non expediat domino habere tale nomen, liberetur cedendo creditori actio. & in rem suam procuratorem eum faciat, hoc in octaua. [NECNON.] Si seruus volente A domino mutuatus pecuniam, vnguenta luxuriæ causa emit, vel alias delicias: an teneatur de in rem verso, quæritur. Et respon. quòd sic: quia nõ refert si fuit consumptum quod mutuatum est, bene vel male: dum tamen in eius negotiationem, & eo volente. hoc in prima. Si vero seruus mutuatus pecuniam frumentum ad alendam familiam domini comparauit, & ille in horreo domini deposuerit, & consumptum igni fuerit vel corruptum: an de in rẽ verso dominus tenetur? dicitur quòd sic. hoc in secunda. Idem est si seruum necessarium domino emisset, & decesisit. & hoc in tertia. sed si accepit mutuum quasi in rem domini versurus, nec in rem vertit: & sic creditorem decepit: non tenetur dominus. hoc in quarta. Quid autem si talis erat seruus qui solitus erat vertere, an noceat domĩo quo magis teneatur? Et respõ. quòd non: neque refert si ea mente accepit vt verteret, sed aliò vertit: vel non ea mẽte accepit. vnde curiosus debet esse creditor in quem casum mutuet: vt sic mutuet vt vertatur. hoc in quinta. [SIMVTVATVS.] Si seru⁹ ad vestes familiæ domini cõparandas mutuum accepit, & pecunia periit vestes tamen compauit: vtrũ venditori vel creditori detur act. de in rem verso, quæritur. & distinguitur: aut pecunia erat salua: quia creditor eam numerauit: & vestis perit: aut ecouuerso. primo agit creditor. secundo casu

mutuam acceperit: in peculium quidem hanc quantitatem non computari:[g] in rem autem [domini] videri versum, si quid plus sit in eo, quod seruus dedit, quàm est in serui pretio.[h]

Iste. §. vsque ad finem legis ponit quando dicatur versum in rem patris vel domini. & casus summarius istius. §. ponitur in ver. & regulariter dicimus. vbi iurisconsultus ponit optimam regulam, quando sit verum quòd actio de in rem verso cõpetat. Baldus.

B ¶ In rem autẽ versum videtur, siue[i] idipsum, quod seruus accepit in rem domini conuertit: veluti si triticum acceperit, & idipsum in familiã domini cibariorum nomine consumpserit: aut si pecuniam à creditore acceptam, dominico creditori soluerit.[k] Sed & si errauit in soluendo, & putauit creditorem eum, qui non erat, æquè in rem versum esse, Pomponius libro sexagesimoprimo ait: quatenus indebiti repetitionẽ C dominus haberet.[l] Siue[m] cum seruus domini negotii gerendi administrandíve causa quid gesserit, veluti si mutuatus sit pecuniam, vt frumentum compararet ad familiam alendam, vel si [vestimenta] ad vestiendam: siue[n] peculiariter mutuatus, postea in rem domi-

similiter & venditor agit: quia vestes ad familiam peruenerunt: & sic vna causa dominus incepit duobus teneri. Si vero tam vestis quam pecunia periit, vterque aget in hoc considerata amborum voluntate: quia ambo volebant in rem domini vertere: & hic domini occupantis id est litem conte. melior est conditio: quia iniquum est vtrique dominum de in rem verso debere condemnari. Viuianus.

D g *Non computari.* hoc ideo, quia non est domino data pecunia vt ad eam reddendam teneatur. aliàs fieret nomen peculiare vt supra, titu. ij. quam Tuberonis. §. fi. Accursius.

h *In serui pretio.* nota nõ intelligi quem lucrari nisi dãno dede- cto: vt. §. eo. l. j. §. fi. &. j. pro socio. Mutius. &. §. ad legem Rho. de iac. nauis. j. ibi, sed distinctio &c. Sed nũquid & superiori casu, præcedentis agitur hac actione in id quod dominus habet vltra pretium serui? Respondeo non: & quia ibi non fuit cũ seruo cõtractum: & propter aliam rationem: vbi ibi dixi.

i *Siue.* hoc siue respicit alia duo siue, quæ sunt infra, Accursius.

k *Soluerit.* hoc enim directo vertit: vt. j. de iure do. l. fi. fi. l. Ac.

l *Haberet.* in hoc differt à gestore negotiorũ, qui non imputat in debitũ, nisi dominus ratum habeat: vt. §. de nego. gest. l. fi quis aliena. & est ratio: quia condictio indebiti etiam inuito domino quæritur per seruũ, vt. j. de ver. oblig. l. seruus vetãte. sed per gestorẽ non, nisi sit ratum habitum. Et nota hic, ꝙ ideo ꝙ actio est domino quæsita, videtur versum: vt. j. e. §. idem Labeo. Accurs.

m *Siue.* & hoc siue respicit aliud inferius siue: & hoc secundo casu vertit per obliquum.

n *Siue.* Et hoc respicit superiora siue. & hoc secundo casu per obliquum vertitur.

BIU Cujas

ni vertit[pecuniam.]Hoc enim iure vtimur, vt etiã si prius in peculium [a] vertit pecuniã, mox in rem domini: esse de in rem verso actio possit. Et regulariter [b] dicimus, totiẽs de in rem verso esse actionẽ, quib⁹ casibus procurator mãdati: vel qui negotia gessit, negotiorũ gestorũ haberet actionẽ: quotiẽnsque aliquid cõsumpsit [c] seruus, vt aut meliorẽ rem domin⁹ haberet, * aut nõ deteriorẽ [d]. ℣ Proinde si seruus sumpsit pecuniam, vt se aleret, & vestiret secundũ consuetudinẽ domini, id est, vsque ad eũ modũ, quem dominus ei prẽstare cõsueuerat, in rẽ videri domini vertisse, Labeo scribit. Ergo idẽ erit & in filio. [e] Sed si mutua pecunia accepta, domũ dominicã exornauit tectoriis, & quibusdam aliis, quæ magis ad voluptatẽ pertinent, quàm ad vtilitatem: nõ videtur versum: quia nec procurator [f] hæc imputaret: nisi fortè mãdatum [g] domini aut volũtatẽ [h] habuit. Nec debere ex eo onerari dominũ, quod ipse facturus nõ esset. Quid ergo est? Pati debet dominus creditorẽ hæc auferre: sine domus suę videlicet iniuria: ne cogendus sit dominus vẽdere domum, vt quanti pretiosior facta est, id prẽstet. ℣ Idẽ Labeo ait, si seruus mutuatus nũmos à me, alij eos crediderit, de in rem verso dominũ teneri: quod [i] nomẽ ei [k] adquisitũ est. quam sentẽtiam Põponius ita probat, si nõ peculiare nomen fecit, sed quasi dominicę rationis[esset.]ex qua causa hactenus [l] erit dominus obligatus, vt si nõ putat sibi expedire nomẽ debitoris habere: cedat [m] creditori actionib⁹, [n] procuratorémq; eum faciat. ℣ Necnõ illud quoque in rẽ domini versum, Labeo ait, quod mutuatus seruus, domino emit volenti [o] ad luxuriæ materiam, vnguenta fortè, vel si quid ad delicias, vel si quid ad turpes sumptus summi nistrauit. Neque enim spectamus, an bono domini cesserit, quod cõsumptum est, sed an in negotiũ domini. Vnde rectè dicitur, & si frumentũ cõparauit seruus ad alendã domini familiã, & in horreo dominico reposuit, & hoc periit, vel corruptũ est, vel arsit: videri [in rem [p] domini]versum. ℣ Sed & si seruum domino necessariũ emisset, ísque decessisset, vel insulã fulsisset, eáque ruisset: dicerem esse actionem de in rem verso. ℣ Sed si sic accepit, quasi in rem domini verteret, nec vertit: & decepit creditorẽ: non videtur versum: [q] nec tenetur domin⁹, ne credulitas creditoris domino obesset, vel calliditas serui noceret. Quid tamen, si is fuit seruus, qui solitus erat accipiẽs vertere? Adhuc nõ puto nocere domino, si alia mente seruus accepit, aut si quum hac mente accepisset, postea aliò vertit. [r] Curiosus igitur debet esse creditor, quò vertatur [s].

Sufficit negotium vtiliter esse cœptũ, ad hoc vt actio de in rem verso copetat. Item si pluribus ex eadem causa copetit hæc actio, melior est conditio occupantis. Baldus.

℣ Si mutuatus sit pecuniã seruus ad vestem cõparandã, & nũmi perierint: quis de in rem verso agere possit? vtrũ creditor, an vẽditor? Puto autẽ, si quidẽ pretium numeratũ [t] sit creditorem de in rẽ verso acturũ, etsi vestis perierit. Si autem nõ fuit pretiũ solutũ, ad hoc tamen data pecunia, vt vestis emeretur, & pecunia, perierit vestis tamen familię diuisa est: vtiq; creditorẽ de in rẽ verso habere actionẽ. an & vẽditor [u] habeat, quia res eius perueneruntin rem domini? ratio [x] hoc facit, vt teneat. [y] Vnde incipit domin⁹ teneri ex vna causa [z] duobus. proinde & si tam pecunia, quàm vestis periit, dicendũ erit vtriq; dominũ teneri: quoniam ambo in rem domini vertere voluerunt. [a]

IIII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SEd dicendum est, occupantis [b] meliorem conditionem esse debere. nam vtrisque con-

a *Prius in peculium*. vt infra, eo. si res. §. placet. sed contra, infra, eo. & ideo. §. idem scribit. in fi. Et not. quòd non interest, directo an per obliquum fiat quid: vt & infra, de condi. institut. quæ sub conditione. §. si sub iureiurando. in fi. §. argu. infra, de vul. substi. qui liberis. §. hæc verba. Accursius.

b *Et regulariter*. no. regulam quæ contra intellecta falsa est. nã tũc demum hæc datur, vbi illæ competunt, sed nõ econtra: vt patet supra, eo. §. sed si errauerit. & infra, eo. si res. j. respõ. & §. idem ait. in fi. &. l. nam si hoc. & l. & ideo §. idẽ ait. in fi. §. sed ita vt posita est, vera est.

c *Consumpsit*. in rem dominicam vertendo. Accursius.

d *Deteriorem*. in his duobus casibus non est voluntas domini necessaria. fuerunt enim impensæ necessariæ & vtiles: vt infra, de verb. sign. l. impensæ. in voluptariis enim eius voluntatem vel præcedere vel sequi oportet: vt infra. e. §. sed si mutua. & §. necnon. & infra. l. si res. §. idem ait. &. §. quod seruus.

e *Et in filio*. cum eadem sit ratio: vt argu. supra, de iudi. sed & si restituatur. §. ex quibus. & insti. quod cum eo. §. & quia. & facit supra, ad Mace. sed Iulia nus. §. quod dicitur. & infra, eo. pater. &. l. fin. & l. ideo. §. illud plane. & l. filiusfam.

f *Nec procurator hæc imputaret*. vt infra, mandata. idemq;. §. idem ait. sed pati debet abradere: vt supra, de rei vind. in fundo. & infra, de impen. pro voluptariis. & l. quòd si hæc res.

g *Mandatum*. scilicet prius.

h *Voluntatem*. scilicet illo post, vt per ratihabitio nem. Accursius.

i *Quòd*. id est, quia. & facit supra, ea. l. §. sed & si errauerit. Accursius.

k *Ei*. s. domino.

l *Hactenus*. id est, interim.

m *Cedat*. cum ideo teneatur quia actionem habeat: vt supra, titu. ij. quod debetur. in fi.

n *Procuratoremque*. ĩ rem suam. Accursius.

o *Volenti*. bene dicit volenti. aliàs enim nõ est eius sumptus repetitio: vt supra, ea. l. §. sed si mutua. sed in volente fallit in duobus casibus: vt inter virum & vxorem: vt infra, de impen. l. pro voluptariis. & in minore: vt infra, man. si vero non re. §. si adolescens.

p *Videri in rem*. sufficit enim vtiliter cœptum: vt infra, eod. ff. Vetus.

A uus si in rem. & infra, ea. l. §. fina. &. l. si res. in fin. j. respon. & supra, de nego. gesti. sed an vltro. §. is qui. sed contra, infra, eo. si pro patre. §. versum. Sol. quod ibi dicitur, locum habet cum res versa est in rem domini: vnde competit actio de in rem verso: nisi postea versum esse desinat: vt quia seruus domini debitor factus est: vt infra eo. si pro patre. §. si domini. hic autem loquitur, cũ seruus vel alius per casum fortuitum impeditus est vertere.

q *Nõ videtur versum*. Arg. cõtra, infra. e. l. §. fi. in fi. Accursius.

r *Alio vertit*. secus si non alio vertit, sed casu periit: vt infra, eo. l. seruus.

s *Quo vertatur*. hoc speciale vt tantæ debeat esse diligentiæ, vt videat vbi expẽdatur. sic in eo pretio quod datur Ecclesiæ: vt. C. de sacrosan. eccl. aut. hoc ius. at in eo qui mutuat ad nauem, exigo minorem diligentiam: vt supra de exerci. l. fi. §. penul. In aliis autem generaliter medium teneo: vt infra de iur. & fac. igno. l. nec supina. & infra ad. l. Iuliam de adul. l. mariti. §. quæsitum. nisi in casu, vbi etiam debet dissimulare si scit: vt infra de noua. l. doli. in fin. Accursius.

t *Numeratum*. venditori vestis. Accursius.

u *Nam & venditor*. bona est ratio: quia tãtũ facit peruentio, quãtũ adhoc vt perueniat facta numeratio ad creditorem: vt supra, ea. l. §. vnde recte.

x *Ratio*. scilicet mea.

y *Vt teneatur*. scilicet creditori. nam de venditore constat.

z *Ex vna causa*. immo videntur duæ causæ: vna mutui: altera ex venditione. sed sic loquitur, quasi dicat ex vnica re versa, vel propter vnam rem versam: & quod dicit, duobus teneri, est contra, infra, eo. quamuis. sed ibi fideiussor non interuenit quasi in rem domini versurus: ar. infra, eo. & ideo. §. idem. in fi. §. Accursius.

a *Voluerunt*. sed hæc credulitas non videtur sufficere: vt supra, ea. l. §. sed si sic. quæ est cõtra. solu. ibi alio vertit: hic autem casu periit. Accursius.

b *Sed dicendum est occupantis*. scilicet in vltimo casu, quando periit vtraque. aliàs durum videtur. sed forte toleratur, etiam si prius ille agit cuius res periit: vt supra, eo. l. j. §. fin. Accursius.

Res.] CASVS. Si seruus mutuatus pec. domino non necessarias res comparauit: eatenus dominus tenetur, quatenus in facto pretium est seruorum: cum si necessarias emisset, insolidum debet teneri: nec refert his casibus, habuit dominus ratũ contractũ, siue non, quo minus teneatur de in rem verso. [QVOD SERVVS.] Si seruus domino aliquid emit: aut voluntate eius: aut nolente domino, sed eo postea ratum habente: aut nec eo volente, neque ratum habente. Primo casu tenet domin[o], quod iussu. Secundo, de in rẽ verso. Tertio, de peculio. [PLACET.] Nõ solum si seruus pecuniam immediate in rem domini verti: sed si primo in res peculiares: deinde in rem domini: tenebitur dominus de in rem verso. quod verum est, cum seruus gerit rem domini, & locupletiorẽ eũ fecit nummis peculiaribus. Sed quid si dominus postquam versa est in causam peculiarem, adimat seruo peculium: vel eum vendat cum pecu. nunquid tenetur dominus de in rem verso? dicitur, q̃ non: quia si hoc verum esset, quandocũque domin[o] locupletior esset factus, dominus deberet teneri de in rem verso: quod esset falsum. vnde si seruus donet domino rem peculiarem, actio de in rem verso cessabit. si vero mutuum accepit hoc animo vt verteret in rem domini, & huius propositi creditor pecuniam domino dederit, neque noluit eum sibi obligare: de in rem verso actio est. Viuianus.

demnari dominum de in rem verso, iniquum est. [a]

In rebus non necessariis verum pretium, in necessariis pretium conuentum inspicitur. Bartolus.

V. VLPIANVS libro vicesimo nono ad Edictum.

SIres domino non necessarias emerit seruus, quasi domino necessarias, veluti seruos: hactenus videri in rem eius versum, Pomponius scribit, quatenus seruorum verum pretium [b] facit: cum si necessarias emisset: insolidum [c] quãto venissent, [d] teneretur. ℣ Idem ait, siue ratũ habeat seruus contractum dominus, siue non: de in rem verso esse actionẽ. [e] ℣ Quod seruus [f] domino emit: si quidem voluntate [g] eius emit, potest quod iussu [h] agi. Sin verò non ex voluntate: si quidem dominus ratum habuerit, vel alioquin rem necessariam, vel vtilem domino emit: de in rem verso actio erit. [i] Si verò nihil eorum est: de peculio erit actio.

Diuiditur in duas partes. Primo, quando seruus gessit ab initio negotium peculiare. Secundo, quando ab initio gessit negotia domini. Secunda incipit in l. & ideo. ver. illud plane. & breuiter. hoc dicit. Si seruus ab initio peculiare negotium gerit, actio de in rem verso locum habet, si seruus in rem domini vertat animo dominum obligandi. secus si facto domini vel alterius, seu facto serui, non animo dominum obligandi. sed si ab initio gerit negotium dominicum: quocunque modo in rem domini vertatur, hæc actio habet locum. Bartolus.

℣ Placet non solum eam pecuniam in rem verti, quæ statim à creditore ad dominum peruenerit: [k] sed &[eam] quę prius fuerit in peculio. Hoc autẽ totiens verum est, quotiẽs seruus rem domini gerens, [l] locupletiorem eum facit nummis peculiaribus. [m] Alioquin [n] si seruo peculiũ [o] dominus adimat, vel si vendat eum cum peculio, [p] vel rem eius peculiarẽ, [q] & pretium exigat: non videtur in rem versum: [r]

VI. TRYPHONINVS libro primo Disputationum.

NAm si hoc verũ [s] esset: etiã antequam vẽderet rem peculiarem, de in rem verso teneret: quia hoc ipso, q̃ seruus rem in peculio haberet, locupletior fieret [t]. qd̃ apertè falsum est [u].

VII. VLPIANVS libro vicesimo nono ad Edictum.

ET ideo [x] & si donauerit seruus domino rem peculiarem: [y] actio de in rem verso cessabit: & sunt ista vera. ℣ Planè si mutuum seruus acceperit, [z]

a *Iniquum est.* vt hic, & infra, de reg. iur. l. bona fides. & de verbo. oblig. qui bis idem. & infra, de adimen. leg. l. iij. §. si quis Titio. sed arg. contra, infra, eo. l. si duobus.

b *Verum pretium.* id est, iustum. sic infra, de le. j. si fideiussor. §. fin. & instit. qui ma. non pos. §. semel. & facit infra, eo. si fundum.

c *Insolidum.* etiam eis consumptis vel perditis: vt hic, & supra, eo. l. iij. §. sed & si seruum. & infra, eod. seruus si in rem. & supra, de nego. gest. siue hæreditaria. Accursius.

d *Venissent.* id est, empti esset. Accursius.

e *Esse actionem.* in necessariis & vtilibus, vt diximus modo: at in voluptariis ita demum, si dominus habuit ratum, vel voluit: alioquin de peculio tantum: vt supra, eo. l. iij. §. sed si mutua. & §. necnon illud. & infra, proxi. §. Accursius.

f *Quod seruus.* si quidem venissetet, id est, emisset.

g *Voluntate.* præambula: vel ex voluntate sequen. Accursius.

h *Quod iussu.* nihilominus & de in rem verso: vt infra, eo. l. quidam. & hoc statim supponit, cum ratum est habitum negotium. ergo vbi in rem dominicam contrahit patre vel domino iubente, vel ratum habente, datur quod iussu, & de in rem verso. si in peculiarem, agitur quod iussu tantum. Sed quidam dicũt, quòd in re dominica datur quod iussu ita demum, si iussus diriga tur ad contrahentem cum seruo. si vero ad seruum, agitur de in rem verso tantum in re dominica: in peculiari quod iussu.

i *Actio erit.* scilicet insolidum: vt hic, & supra, proxi. §. & l. quòd si seruus. §. proinde si. & suprà nau. cau. sta. l. idem. §. si filius. Scilicet prout hic datur actio de in rem verso, quando ratum habuit, est contra, infra, quod iussu. l. j. §. si ratum. Sol. hic ratum habuit negotium dominicum: ideoque de in rem verso actio est. ibi peculiare: ideoque quod iussu actio datur, secundum quosdam. Vel dic, quòd non est contra.

k *Peruenerit.* eoipso quòd penes dominum est: vt infra, eo. quidam. in fi. & supra, eo. quòd si seruus. j. respon.

l *Gerens.* eo proposito vt dominum sibi obliget: vt infra, e. l. & ideo. §. idem ait. in fi. §. vel re ipsa cum obligat: quia non habet animum in contrarium: vt supra, eo. quòd si seruus. j. respon. & §. siue peculiariter. in casu tamen etiam si non habeat animum obligandi sibi dominum: tamen datur secũ contrahenti de in rem verso: vt si donet seruus domino rem. & tũc distinguitur an sic acceperit, vt vertat: vt tunc agatur de in rem verso: aliàs non: vt infra, eo. l. & ideo. §. plane si mutuam. quæ est contra.

m *Peculiaribus.* suo facto vertẽdo. Accursius.

n *Alioquin.* id est, si non domini, sed peculiare negotium gerit.

o *Peculium.* vt supra eo. quòd si seruus. §. siue peculiariter.

p *Peculio.* & ita plus habet propter peculiũ: siue nominatim accipiat pretium pro peculio, siue non.

q *Peculiarem.* scilicet vendat dominus.

r *In rem versum.* imo certe videtur: vt supra, de instit. l. & ideo. quæ est contra. Sol. vt ibi.

s *Nam si hoc verum esset.* quòd continuncumque esset dominus locupletior, etiam sine serui facto, de peculio teneretur. Accursius.

t *Fieret.* scilicet dominus.

u *Falsum est.* vt tunc semper de in rem verso teneatur: vt hic, & supra, ad Mace. l. sed & si pater. §. hoc senatusconsul.

Et ideo.] Continuatur prin. cum. l. superiori. CASVS in §. illud. est talis: Si dedi seruo tuo argentum vt faceret mihi pocula, & factis poculis decessit: an tenearis de in rem verso? dicitur, quòd non: quia vindicare poterit à quolibet possidente: res tamen peculiares effectæ sunt. [ILLVD.] Si seruus tuus alumnus filij tui odores comparauit, an teneatur creditoribus? dicit quidam, quòd sic. hoc in prima. Si vero à seruo tuo emi hereditatem, & creditoribus hæreditariis solui: & hæreditas à te euicta sit: act. ex empto consequar quod solui. hoc in secunda. Si vero seruus tuus teneatur mihi in. c. & per compensationem hæreditatem ab eo emi: & hæreditas euicta est act. ex empto: de in rem verso consequar quod mihi debebat. & hoc dicit Mela. author huius. l. dicit non competere act. de in rem verso in hoc vltimo casu, nisi eo animo gesserit seruus, vt in rem suam verteret. quæ autem actio competat, non aperit. tu dic, condic. sine causa: vt supra, si cer. peta. si & me. & supra, de condic. causa da. l. pe. & hoc in tertia. [SI FILIVS.] Si pro nepte tua filius accepit. x. mutuo, & ei in dotem dedit, an tenearis de in rem verso? dicitur, quod sic: si hoc animo filius dedit vt tuum negotium gereret. hoc in prima. an autem referat dederit filius sic mutuatus soror suæ, vel filiæ suæ, vel nepti suæ natæ ex alio filio? Respon. q̃ non. hoc in secũda. Idem est quòd dominus de in rem verso tenetur, si seruus mutuatus p̃ filia doté dederit. hoc i tertia. Quę dicta sunt i patre, vera sunt si aliàs pater erat donatur[a]. hoc i quarta. Vi.

x *Et ideo.* quia oportet q̃ seruus rẽ dñi gerat: & ita eũ sibi obligare velit saltem re ipsa, id est, q̃ nõ habeat animũ in cõtrariũ. Ac.

y *Peculiarem.* id est, quæ cum esset tradita seruo, aliquandiu in peculio fuit. Accursius.

z *Acceperit.* sic scilicet, tanquã versurus in rem domini, & creditore ad hoc mutuante: vnde nunquam fuit in peculio.

BIU Cujas

a *Soluit.* id est dat ex causa donationis.

b *Actio est.* vt .ff.e.si res.§. placet cõtra. sed speciale ĩ donatione, vt ibi dixi. & eodẽ modo respõ. ad aliud supra, ꝙ si seruus.§. sed & si sic. Item contra. ff. eo.l.si pro patre.§. idem tractat. Sol. vt ibi.

c *Pocula vindicare.* quasi dicat ideo non teneor de in rem verso ad pocula: quod dixit Mela: quia ea possum vindicare scilicet vt rem peculiarem. & ita est bona ratio, id est verum est quod est in ratione Melæ: sed dictum non. nec enim seruus ꝓposuit gerere negotium domini: quod est necesse. agitur ergo hic de peculio: vt supra, eo. si res.§. placet.

d *Erogauerit.* vt faciunt Iudæi. & facit supra, de relig. l. contra, & supra eo. quòd si seruus.§. placet. &.§. proinde. & infra. e. l. §. fin.

e *Creditoribus.* scilicet hæreditariis.

f *Ex empto.* quæ datur pro in rem verso. & sic no. quòd actio de in rem verso non est proprium nomen actionis: vt infra. e. si pro patre.§. plane si contemplatione. sic nec de peculio: vt supra de pecul. l. iij.§. cui congruit.

g *Peruenit.* de pretio scilicet ipsa liberatio actionis alicuius qua dominus nomine serui tenebatur.

h *Cesserit.* id est hæreditatem vendiderit.

i *Verteret.* si ergo non habuit animum, qualiter mihi in primo vel secundo casu consulitur? Respon. per condictionem sine causa: vt supra si cer. pet. l. si & me. & supra de condic. cau. da. l. pe.

k *Fuerit.* vt hic, &. ff. de iure do. ꝓfectitia.§. si filiusfa. & ff. e.§. illud plane. & ff. ad Mace. l. sed Iulia.§. & si filius. & l. filius. & ff. e. ꝓ si seruus.§. proinde. & continua duas sequentes leges cum hoc.§.

l *Si hoc animo.* vt hic, & supra prox.§. & l. si res.§. placet.

m *ET nihil Sororis.* eodem patre natæ, vt ita sit onus patris: vt infra, de admi. tu. l. cùm plures.§. j.

n *Si vero. Nõ fuerit.* cogit semper pater & auus: vt. ff. de col. bo. l. dedit. & C. de dot. ꝓmis. l. fi. ibi, neq; enĩ legis & c. nisi ĩ casu: vt hic: vt quia filia sit Iudęa[a] vel hęretica: vt. C. de hęre. l. cognouim[a]. ibi, cęteris liberis eorũ &c. & ibi, necessitatẽ ĩponimus &c.

Si pro patre.] CASVS. Si filius pro patre fideiusit, & soluit: tenebitur pater de in rem verso ei à quo mutuatus est vt soluat, hoc in prima. Idem est si animo nouandi filius subierit iudicium pro patre, & condemnatus mutuum accepit, & soluit. hoc in secunda. Vel dic & melius, ei teneri patrem qui cum filio litem contestatus est animo nouandi: quòd cum litis contest. à prima obligatione pater sit liberatus, & hoc ipso de in rem verso tenetur. idem est si filius obligationem patris animo nouandi in se transtulit, & eo nomine soluerit: quia pater tenetur de in rem verso, si non animo donandi filius pro patre se obligauit: & subaudi, maxime: quia idem esset si animo donandi: neque obstat supra, eo. & ideo.§. plane. hoc in tertia. Si vero pater de peculio conueniatur, & filius in se susceperit iudicium, & condemnatus mutuum acceperit & soluerit: pater de in rem verso tenetur vsque ad eam quantitatem, quæ erat in peculio. idem iuris est quo ad actio. de in rem ver. sola lit. contest. quod magis innuit, quòd idem sit vt sic condemnetur: quia si finita sit actio. de pecompetere potest de in rem verso actio. hæc sunt vera post condemnationem, scilicet quòd teneatur de in rem verso actione. idem est & ante cõdemnationẽ. & hoc in quarta.] *IN REM.*

A Si seruus accepit. x. mutuo, &. v. in rem domini vertit, in. v. tenetur dominus: si tota. x. in. x. tenebitur. sed in sortem, an in vsuras? distinguitur: aut vsuræ erant promissæ, & tenebitur ad vsuras. aut non, & non tenebitur. hoc in prima. Si vero seruo volenti gerere negotia domini non sui contemplatione, sed domini, qui quasi gerens negotium suum, id est domini mutauit: tenetur dominus nego. gest. act. non solum pro sorte, sed & pro vsuris. & hoc in secũda. [*VERSVM.*] Si seruus mutuatus. x. in rem domini vertit. & incontinenti dominus seruo soluit: an cõpetat de ĩ rẽ ver. actio? dicit, quòd non: quia nõ intelligitur versum, quod non durat versum. hoc in prima. [*SI TAMEN.*] Si dominus in præiudiciũ creditoris soluit seruo per dituro, de in iure stricto desinit esse versũ: sed de dolo aduersus dominum dabitur act. hoc in secunda. Quia si debitor peculiaris soluisset seruo in necem creditoris vel domini, nõ esset liberatus. hoc in tertia. [*SI DOMINI.*] Si seruus domini debitor mutuatus domino soluerit, eatenus non tenebitur dominus de in rem verso, quatenꝰ seruus debeat: in residuum autem tenebitur: verbi gratia, seruus debebat. xxx. & xl. mutuatus soluit creditoribus, vel domini familiã exhibuit: in. x. tenebitur dominus de in rem verso. Si vero solida. xl. seruꝰ debeat, nil videtur versum: neque dominus de in rem verso tenetur. Et bene dico, quòd in residuo tenetur, quia per actio. de in rem verso subuẽtum est aduersus lucrũ domini: quia nõ debet cũ alieno lucrari dãno: neq; vltra id quod versum est dari: vt. ff. de condic. inde. l. nã & natura. nõ autẽ refert, debuerit aliquid domino, aut postea factus est debitor: quia vtroq; casu desinit esse versum. idẽ est, si dominus postea soluit seruo, quod per seruũ in rem versum est. sed si donauit animo remunerãdi, durat, hoc est vt simpliciter donet, & durat versum: aut animo non remunerãdi, & euanescit. hoc in tertia. [*IDEM QVAERIT.*] Si vero. x. in rem domini vertit, & dominus ei mutuauit. x. & postea. x. erãt in peculio serui: an desinat esse versum: quia dominus ei. x. mutuauit, an nõ quia dominꝰ potest detrahere debitũ de peculio: an pro. v. detur de in rẽ verso actio, & illa. v. detrahat de peculio, quæritur. Et respõ. ꝙ cessat de in rẽ verso act. cũ seruus factus fuerit debitor domini. [*IDEM QVAERIT.*] Si seruus decẽ mutuatus in rẽ domini vertit, & dominus mutuauerit ei. x. postea: & ita desinat esse versum: deinde seruus eadẽ. x. in rẽ domini vertit: an act. extincta postea reuiuiscat? Respõ. ꝙ nõ. hoc in prima. Sed quid si pater & filius sint cõstituti duo rei ꝓmittẽdi, & filius mutuatus soluit: vel si quis iussu patris filio mutuauerit, & filius creditoribus soluit: an vtroq; istorũ casuum pater de in rẽ verso teneatur, quęritur. & distinguitur: aut ad patrem pecunia peruenit, & sibi liberatus sit per acceptil. aut nõ. in primo casu liberatur pater: secũdo nõ: quia filius soluẽdo suum proprium negotiũ gessisse videtur. Viuianus.

o *Fideiusserit.* sola fideiusio hoc nõ facit: sed solutio: vt. ff. e. si filiꝰ. & hic. quare ergo de fideiusiõe dicit? Respõ. ideo quia videbat magis ꝓ sua obligatiõe soluisse: vt. ff. mã. l. Papin. Itẽ huic respõso est cõtra. ff. e. qđ seruus. Solu. vt ibi. Itẽ cui hoc casu tenet pater? Rñ. illi qui ĩ hoc mutuauerit filio, vt tali creditori soluat. Vel dic qui fideiusserit animo nouãdi, hoc casu tenet ei apd̃ quẽ fideiusit.

Solueris.

B *In rem domini versum dicitur, quando versum est in causam in quã dominus erat versurus, licet non ex necessitate, sed ex consuetudine vel honestate, etiam si nullam sentiat vtilitatem: multo magis si ex necessitate, vel si vtilitatem sentiat. h. d. cum. l. sequen. Pau.*

ꝟ Si filius familiàs pecuniã mutuatus, ꝓ filia sua dotẽ dederit: ĩ rẽ versum patris videtur, quatenus auus ꝓ nepte datur[g] fuit[k]. Quæ sentẽtia ita demum mihi vera videtur, si hoc animo[l] dedit, vt patris negotium gerens.

VIII. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

ET nihil interesse Pomponius ait, filiæ suæ nomine, an sororis, [m] vel neptis ex altero filio natæ, dederit. Idem ergo dicemus, & si seruus mutuatus fuerit, & domini sui filię nomine in dotem dederit.

IX. IAVOLENVS libro duodecimo ex Cassio.

C SI verò pater dotem daturus non fuit: [n] in rem patris versum esse non videtur.

Non videtur versum, si non durat versum. Bartolus.

X. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

D SI ꝓ patre filiꝰ fideiusserit, [o] pto, [f] quod ad dominũ peruenit. [g] Ego autẽ nõ puto deĩ rẽ verso esse actionẽ emptori: nisi hoc animo gesserit[h] seruus, vt in rem domini verteret. [i]

Si negotium potest pertinere ad patrem, & etiam ad filium: ita demum competit hæc actio, si filius illud gessit tanquam negotium paternum, non tanquam proprium. h. d. cum duabus. ll. sequen. Pau.

ꝟ Si filius familiàs pecuniã mutuatus, ꝓ filia sua dotẽ dederit: ĩ rẽ versum patris videtur, quatenus auus ꝓ nepte datur[g] fuit[k]. Quæ sentẽtia ita demum mihi vera videtur, si hoc animo[l] dedit, vt patris negotium gerens.

BIU Cujas

& creditori soluerit: [a] in rē patris videtur [esse] versum: quia patrē liberauit. Cui simile est, quod Papinianus libro nono quæstionū scribit, si filius quasi defensor [b] patris iudicium susceperit, & sit condemnatus: [c] de in rem verso [d] teneri [e] patrem. námque filius eum iudicio suscepto liberauit. [f] ℣ Idem tractat Papinianus, & si quod patrem dare oporteret, à filio sim stipulatus: & ita conuenerim filium. Nam & hic de in rem verso fore actionem, nisi si donare [g] patri filius voluit, dum se obligat. Quare potest dici, & si de peculio actionem, quasi defensor patris, susceperit: teneri patrem de in rem verso, vsque ad peculij quantitatem. Cuius sententiæ [h] id erit emolumentum, vt si finita sit actio [i] de peculio, de in rem verso conueniatur. Ego [k] & ante condemnationem, post iudicium patris nomine acceptum, de in rem verso patrem teneri puto. [l] ℣ In rem autem versum videtur, [m] prout aliquid versum est. Proinde si pars versa est: de parte erit actio. [n] Sed ℣ vtrum in sortem dumtaxat tenebitur dominus, an & in vsuras? Et si quidem promisit [o] vsuras, Marcellus libro quinto Digestorum scribit, dominum præstaturum. Sed si non sint [p] promissæ, vtique non debebuntur: quia in stipulatum deductæ non sunt. Planè si contemplatione domini pecuniam dedi non gerenti seruo negotia domini, [q] sed ipse [r] gerens: negotiorum gestorum actione [s] potero etiam de vsuris experiri. ℣ Versum [t] autem sic accipimus, vt duret versum. [u] Et ita demum de in rem verso cōpetit actio, si non sit à domino seruo solutum vel filio. Si tamen in necem creditoris, id est perdituro seruo, vel filio solutum sit: quamuis solutum sit, desinit quidem [esse] versum. æquissimum autem est, de dolo malo aduersus patrem, vel dominum, competere actionem. Nam & peculiaris debitor si fraudulenter seruo soluerit, quod ei debebat, non liberatur. [x]

Si pater vel dominus soluit debitum, non videtur in rem eius versum: & si pater vel dominus cedat: desinit versum: secus si donet nisi animo remunerandi. Bartolus.

℣ Si domini debitor sit seruus, & ab alio mutuatus ei soluerit: hactenus non vertit, quatenus domino debet, [y] quod excedit, verti. * Proinde si cum B domino deberet triginta, mutuatus quadraginta creditori eius soluerit, vel familiam exhibuerit: dicendum erit, de in rem verso in decem competere actionem: aut si tantundem debeat, nihil videtur versum. Nā vt Pomponius scribit, aduersus lucrū domini videtur subuentum. [z] Et ideo siue debitor fuit domino, cum in rem verteret: nihil videri versum: siue postea debitor esse domino cœperit: desinere versum. Idémque, & si soluerit ei. Plus dicit, & si tantundem ei donauit dominus, quantum creditori C soluit [a] pro se: si quidem remunerandi animo, non videri versum. [b] si verò aliàs donauit, durare versum. [c]

Euanescit actio de in rem verso, si dominus cedat seruo, & remanet actio de peculio: nec reconualescit, si postea seruus cedat. Bartolus.

℣ Idem quærit, si decem in rem domini vertit, & postea tantādem summam à domino mutuatus sit, habeat præterea & peculium decem, vidēdum ait, vtrum desiit esse versum. an verò, quoniam est peculium, vnde detrahatur * debitum, de in rem verso non tollimus actionem, an potius ex vtroq; [d] pro rata detrahimus? [e] Ego autem puto sublatam de in rem verso actionem: [f] cum debitor domini sit constitutus. [g] Idem quærit, si in rem tuam verterit, & debitor tuus factus sit, mox creditor eiusdem summę, quam tibi debuit, an renascatur de in rē verso actio, an verò ex postfacto non conualescat? Quod verum est. [h]

Si filius idem cum patre correus soluat, videtur in rem patris vertere quatenus de pecunia ad patrem peruenit. Bartolus.

℣ Idem tractat, an ex euentu [i]

---

a *Soluerit.* quod ab alio mutuo sumpsit: vel aliter: vt modo dixi. Accursius.

b *Defensor.* animo nouandi.

c *Condemnatus.* idem & ante condemnationem: vt infra, eo. §. ergo. Accursius.

d *De in rem verso.* quę vtilitas est huius actionis hoc casu, & sequētibus? Respon. primo directo, secundo per obliquum tenetur. Ac.

e *Teneri.* illi, scilicet qui contra filium animo nouandi litem contestatus est.

f *Liberauit.* vt. ĵ. de solu. l. solutioné. Acc.

g *Nisi donare.* immo & si donet, debet habere locum hæc actio: vt supra, eo. & ideo. §. plane si mutuum. quæ est cōtra. Sol. ibi quod dederat extraneus seruo, fuit versum in peculium: & idem postea seruus domino donauit: quo casu distinguitur, vt ibi. hic non sic. Alij vt. R. & Pla. subaudiunt hic, maxime: & ponitur nisi, pro si nō. Nam idem & si donare voluit. prima verior est. Sed cui hoc casu de in rem verso datur actio? Respon. ei qui in hoc filio crediderit, vt ℣ tali facto soluat: vel ei qui litem contest. est animo nouandi: vt supra, & infra.

h *Cuius sententiæ.* vt ℣ eo tantum quod in peculio est, detur de in rem verso. & facit. ĵ. eod. l. j. §. j.

† *Cōcor. tex. in. l. quamuis. C. de vsu. tex. in. l. bonæ fidei. C. de cōdic. indebi. cum similibus.*

i *Actio.* puta anno post mortem filij.

k *Ergo.* ad secūdum responsum legis refertur, & ad proximum. Accursius.

l *Puto.* illi. s. qui contra filium litem contestatus est, cum pater sit liberatus per huius nouationem: vt supra, ea. l. ij. respon.

m *Videtur.* quòd seruo mutuauit.

n *Actio.* vt inst. quod cum eo. §. in rem autē.

o *Promisit.* dominus, vel seruus.

p *Non sint.* & aliàs nō debētur: vt. C. de vsur. l. quamuis.

q *Negotiū domini.* quasi dicat, non dedi vt alius gereret: sed ego qui dedi, volui gerere. Accursius.

r *Ipse.* scilicet ego.

s *Actione.* in qua veniūt vsuræ ex mora: vt C. de vsur. l. in bonæ fidei.

t *Versum autem.* quod seruo mutuauit. Accur.

u *Duret versum.* not. quòd ita demum dicitur aliquid fieri fidu- & pro hoc est. ĵ. quod cuiusque vni. no. l. item. §. quòd si. & C. de nis qui his qui. vt indig. l. aliam. & l. pe. in fin. & in auth. de san. epi. §. sed hoc præsenti. col. ix. & j. de fideiuss. l. stipulatus es. in fi. & j. de hær. vel ac. ven. l. ij. §. illud. & j. de vsucap. sequitur. §. tūc. & ĵ. de inof. test. l. nā & si. §. hæredi. & ĵ. de mino. l. quòd si. §. restitutio. Sed ar. contra. ĵ. quod me cau. l. videamus. & l. si ipsa. & C. quando di. le. ce. l. cū vxori. & j. de duobus reis. l. eādem. §. sed si quis. Sol. obtinet primum, quando aliquid potest imputari illi qui facere debet. Secundū, quando non: vt arg. j. loca. l. maritus. Vel refert, an voluntariū fuit factum, vt tunc obtineat primum an necessarium, & tunc secundum: vt argu. infra, de sol. l. in pupillo. Accur.

x *Nō liberatur.* actione prima. Accursius.

y *Debet.* vt. ĵ. ad Macedo. l. sed Iulianus. §. non tamen. & ĵ. de dolo. l. seruus tuus. & j. c. l. quidam. in fin.

z *Subuentum.* per hāc actionem, subaudi. ergo cum non sit in lucro, non tenetur: sed an quod debeī his qui sunt in potestate, deducat? Respon. non. licet in actione de peculio deducatur: vt supra, de pecu. l. sed si dominum. §. præterea.

a *Soluerit.* scilicet dominus seruo: vt ĵ. eo. l. j. §. fin. Accursius.

b *Non videri versum.* quia desiit.

c *Durare versum.* similis distinctio fit infra, mandata. l. idémque. §. fi. & l. si vero non remunerandi.

d *Ex vtroque parte.* scilicet à domino per actionem de in rem verso, parte per actionem de peculio de aliis decem quæ erant apud seruum. & hoc non admittitur: vt subiicit, & supra, de nego. gest. l. Nesennius. in fine.

e *Detrahamus.* nos creditores peculiares, vel nos iurisconsulti ad petitionem creditorū peculiarium.

f *Actionem.* scilicet in totum.

g *Constitutus.* propter quod fit compensatio.

h *Quod verū est.* non cōualescere, quia actio semel extincta &c. vt. j. de so. l. qui res. §. areā.

i *Ex euentu.* id est ex eo quod

BIU Cujas

eo quod euenit, secundum quod in fi. huius legis distinguitur.

a *Mutuatus.* à Titio puta.

b *Credidisti.* quare contingit filium insolidum, patrem similiter insolidum quod iussu obligari: ad quam obligationé si filius mutuum acceperit in se, & sic patrem liberauerit, videtur de in rem verso pater teneri: qđ hic distinguitur, quę distinctio facit pro sententia nostra, quam dices infra, ad Velleia. vir vxori. in fi. & l. seq.

Quod seruus.] CASVS. Si seruus mutuatus creditori suo soluerit, nó obligat dominũ de in rem verso, sed soluẽdo liberat eum de pecu.

c *Solueret.* quod à Titio mutuũ accepisset.

d *In rem.* immo videtur quatenus patrem liberauit: vt supra, eod. l. proxi. ş. quare potest dici. Sol. ibi nomine patris fecit nouationem, hic autem suo nomine accepit pecuniam. Item argu. contra. ş. l. proxi. in fi. Sed ibi obligatio patris principalis ex suo facto, hic peculiaris.

Si fundũ.] CASVS. Si fundum vtilé emit seruus domino mutuatus decem: an teneatur dominus de in ré verso? Dicitur ꝙ sic, eatenus quaten[e] valeat fundus, secus esset si fundus esset domino necessari[o], & pluris quàm mutuatus est: quia neque in plus tenebitur, licet plus valeret quàm emptus sit.

e *Si fundum.* non necessarium, sed vtilem: vt ş. eo. si res. j. respon.

f *Quàm est emptus.* vt instit. manda. §. quod si minoris. & ff. de dona. inter virũ & vxo. quod autem §. idem ait. Acc.

Si in rem.] CASVS. Si habeam tecũ seruum communem, & in rem meã mutuatus vertit, an tenearis de in ré ver. quæritur? Et dicitur, quòd nó. s. eo casu, quando mutuatus apud te nó habet peculium. Sed in. l. sequen. affert casum in quo possum teneri, puta retẽto eodem casu, si tu non ademisti ei pecu. si conueniaris de pecu. & condemnatus soluis, recuperabis à me quod nó ademisti, cum in rem meã versum esset quod mutuũ accepit: & alia ratione: quia quod dominus debet seruo, computatur in pec. sed quod in rem meam versum est, debeo ego socius conuentus de pecu. & de eo tenetur, sed recuperabit à me. vt subiicit. Viuianus.

g *Iussit.* vt ff. tit. j. l. fin. §. j. Sed contra. ff. l. proxi. quæ continuatur cum ista, sed illa hanc determinat.

h *Marcellus notat.* id est, reprehendit, quasi indistinctum sit in. l. superiori. Vel dic, notat esse verum, sed sub distinctione, sit penes alium peculium, an non: quod in primum recidit sensum.

posit in rem patris filius vertere, veluti si duo rei pater & filius fuerint, & filius mutuatus[a] suo nomine soluat: vel si filio iussu patris credidisti, [b] & filius creditum tibi soluisset. Mihi videtur, si quidem pecunia ad patrem peruenerat, videri in rem versum. Quod si non fuit, & suum negotium gerens filius soluit: non esse de in rem verso actionem.

XI. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

QVod seruus in hoc mutuatus fuerit, vt creditori suo solueret[c], non erit in rem[d] versum: quamuis actione de peculio liberatus sit dominus.

Si res ematur per filium, vel seruum, plus quàm valeat: eatenus dicitur versum, quatenus valet. si vero minus, non plus quàm sit empta. Paul.

XII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SI fundum[e] patri dominóve emit seruus vel filiusfamiliàs, versum quidem esse videtur: ita tamen, vt siue minoris sit quàm est emptus[f], tantum videatur in rem versum, quanti dignus sit: siue pluris sit, non plus videatur in rem versum, quàm emptus est.

Eo casu quo vnus ex sociis potest pro peculio quod est apud alterum, actione de peculio conueniri: eo casu potest conueniri pro eo quod in rem alterius versum est, si cessat actio de peculio. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

SI in rem alterius ex dominis versum sit: vtrum is solus, in cuius rem versum est, an & socius possit conueniri, quæritur? Et Iulianus scribit eũ solũ conueniri, in cuius rem versum est, sicuti cum solus iussit[g]. Quam sententiam puto veram.

XIIII. IVLIANI libro vndecimo Digestorum Marcellus notat. [h]

INterdũ & propter hoc quod in rem alterius socij versum

A i *Interdum. De in rem verso.* id est de eo quod est versum, sed tamen actione de peculio: non de in rem verso.

k *Cum altero.* nam cum constat vnum ex sociis conueniri posse propter peculium quod est penes alium, quia recuperare potest ab alio pro quo exigitur: vt ş. de pecu. l. & ancillarũ. §. fi. & quod

est, de in rem verso[i] cum altero[k] agi potest: qui conuentus, à socio petere potest id in quo damnatus fuerit. [l] Quid enim[m] dicemus si peculium seruo ab altero[n] ademptum[o] fuerit? Paulus. Ergo hæc quæstio[p] ita procedit, si de peculio agi non potest.[q]

Filius constituendo, non dicitur in rem patris vertere, nisi soluat. Bartolus.

B XV. VLPIANVS libro secundo Disputationum.

SI filiusfamiliàs constituerit quod pater debuit, videndum est an de in rem verso actio dari debeat. Atquin non liberauit[r] patrem. Nam qui cõstituit: se quidem obligat, patrem verò non liberat. Planè si soluat post constitutum: licet pro se videatur soluisse[s], hoc est ob id quod constituit, in rem tamẽ vertisse patris meritò dicetur.

Qui agit actione de peculio, consequitur quod supereſt, deducto eo quod domino debetur: sed qui agit de in rem verso: consequitur quod supereſt in eo quod dominus dedit pro re. Bartolus.

C XVI. ALFENVS libro secundo Digestorum.

QVidam† fundum colendum seruo suo locauerat: * & boues ei dederat. cum hi boues non essent idonei: iusserat eos venire, & his nummis qui recepti essent, alios reparari. * seruus boues vendiderat, alios redemerat[t], nummos venditori non soluerat, postea conturbauerat[u]. qui boues vendiderat, nummos à domino petebat actione de peculio, aut quod in rem domini versum esset, cum boues pro quibus pecunia peteretur, penes dominum essent: Respõdit, nõ videri[x] peculij quicquã esse, nisi si quid deducto eo quod seruus domino debuisset, reliquum fieret. Illud sibi videri, boues quidẽ in rem domini

D dominus à venditore de pecunia conueniri posit, quæritur. Et respondetur quòd non, nisi plus sit in pecunia quàm domino debeatur. an autem de in rem verso? Respon. cum seruus factus sit debitor domini, desinit esse versum, nisi eatenus quatenus boues empti pluris sunt, quàm erant boues quos seruus vendidit. Viuianus.

t *Redemerat.* & acceperat.

u *Conturbauerat.* scilicet rationem domini. sic. ş. de instit. l. cuicũque. §. idem Labeo ait.

x *Non videri.* vt supra, de pec. sed si dam. §. peculium.

dominus seruo debet, cõputatur in peculio: vt ş. de pecu. quam Tuberonis. §. hæreditas. ergo id quod in rem domini versum est, in peculio est, quia in hoc seruus dominũ voluit cõstituere sibi debitorem: vt. ş. eo. si res. §. placet. & sic agetur de peculio cõtra aliũ in rem cuius versum non fuerit, ꝓ eo quod versum est in rem alterius.

l *Damnatus fuerit.* scilicet cum peculium est apud alterum.

m *Quid enim.* bene dixit interdũ, quid enim.

n *Ab altero.* s. in cuius rem non est versum. si enim adimatur ab eo in cuius rẽ versum est, nihilominus perpetuo tenetur: vt. ş. e. l. j. §. j.

o *Ademptũ.* & sic nulla est cõmunio peculij: vt. ş. tit. ij. l. item. in fi.

p *Quæstio.* scilicet superioris legis.

q *Non potest.* contra eum in cuius rem non est versum, quia ademptum sit: vt dixi. Accur.

Si filiusfamiliàs.] CASVS. Si pater teneatur alicui, & filius constituat se pro eodẽ soluturum, an de in rem verso teneat pater? Dicit Sting. aut soluit filius qui constituit pro patre, & patrem liberat, & tenetur de in rem ver. aliqui non. Viuianus.

r *Non liberauit.* vt. ş. 2. col. vers. de constit. pecu. l. vbi pone. C. de sic. ff. de adulte. l. j. §. fi publico. & ş. eod. si pro patre. j. respon.

ſ *Soluisse.* vt ff. manda. l. Papinianus.

† *Per istã. l. Bar. in. l. si cum dotem. §. fi. ff. solu. ma. decidit quæstionẽ. & Bal. ff. l. in rebus. in fi. col. vers. pone. C. de iure do.*

* *Flo. locauit*

* *Vulg. comparari*

QVidam.] CASVS. Tradidit seruo dominꝰ fundum ad colendũ, & boues: & cum idoneꝰ non esset, iussit dominus vt eos distraheret, & alios compararet. distraxit, & alios comparauit, sed pecuniam redactam ex venditione boum perdidit. nũquid

BIU Cujas

a *Versos esse.* vt supra, eod. si res. §. placet. & supra, quod met. causa. l. videamus.

b *Venissent.* & si cum intantum domini debitor erat factus, desinit versum quod verè erat versum: vt. ff. e. si pro patre. §. si domini.

c *Condemnari.* facit. ff. eo. quòd si seruus. j. respon. in fin. & no. q̃ stultus erat hic venditor, qui dominũ actione quod iussu nõ cõueniebat, qua poterat consequi totũ non obstantibus exceptionib⁹ quę hic assignantur. Item quare nõ vindicat boues, cum non sit pretiũ solutum: vt. ff. de tri. l. procuratoris. §. pe? Respon. fidem habuit de pretio, ideoque dominiũ transtulit. & sic nõ obst. supra, de peculio. l. deposui. j. respon.

Eruus si in rẽ.] C ASVS. Si seruus hoc proposito mutuatus pecuniam, vt in rem domini verteret, eã perdidit sine culpa sua, an dominus de in rẽ verso teneatur? Dicitur, q̃ sic, ad instar procu. vel gestoris negotiorũ, qui si pecuniam in rem domini impẽsurus perdidit, nihilominus tenetur act. mandati, vel neg. gest. dominus.

* *Flo. existimauit.*

* *Flo. perdiderat*

d *Seruus si in rem.* necessariam. Accursius.

e *Existimaui.* vt supra, eod. l. quòd si seruus. §. sed & si seruũ domino. Accursius.

f *Nam & si.* bona est parificatio: vt supra, eo. quòd si seruus. §. & regulariter. Accursius.

* *Halo. vel in tuã, vel ipsius rem.*

g *Cum Sticho.* Mutuaui. x. vicario. hic autem vertit in rem domini, aut in peculium vicarij, vel ordinarij: quod est & si in suũ propriũ vertat. primo casu agitur de in rem verso. & sic hæc actio habet per omnia naturã actionis de in rem verso, vt post mortem vtriusque etiam post annum detur: vt supra, eod. l. j. in prin. Item non deducitur quod domino debetur ab ordinario, licet quòd ipse vertens debet, faciat desinere, seu non videri versum: vt in fi. huius. l. Secundo casu, quando vertit in peculium ordinarij, dic quòd habet naturam actionis de in rem verso quo ad quid. nam videor contraxisse cum vicario cum quo vere contraxi. Item & cum ordinario in cuius rem versum est: vt supra, eod. l. j. j. respon. vnde inspecto vero contractu actio de in rem verso etiam mortuo vicario, & post annum durat: vt in princip. huius. §. at inspecto ficto contractu, quem videor fecisse cum ordinario, habet naturam actionis de peculio, vt mortuo ordinario ex cuius quasi contractu videor agere, sit annalis, sicut si iussu eius &c. Item deducit dominus sibi ab eo ordinario debitum: vt ibi, eadem &c. & est simile per omnia, si contraxi cum vicario iussu ordinarij. nam & hic vere contraho cum vno, ficte cum alio. & per omnia dic vt supra dixi. Sed oppono, quòd etiam si inspicitur contractus fictus, sit perpetua etiam post mortem ordinarij, non annalis, hac ratione, quia viuit vicarius, ergo & eius vicarij peculium viuit. Solu. & peculium ordinarij viuit perpetuo viuo isto vicario: cum vicarius & suum peculium sit in peculio ordinarij? Respon. mortuo ordinario moritur totum suum peculium, ergo & suum peculium vicarij moritur quod constat ab ordinario eum habere.

h *Contraxi.* mutuando sibi decem.

i *De peculio.* quæ datur secundo casu ex ficto contractu.

k *De in rem verso.* quæ datur primo casu.

l *Tuam.* & tunc de in rem verso insolidũ, nõ deducto eo quod domino debetur ab ordinario, vt in fi. huius. l. id autem quod ab eo vicario, sic: vt supra, si pro patre. §. si domini.

m *Pamphili.* & tunc de peculio ordinarij. ſ. Pamphili perpetuo viuo Pamphilo: vt subiicit. similis est distinctio. ff. de neg. gest. si pupilli. §. sed si ego.

n *Comprehendatur.* & petat.

o *Scilicet.* ad vtrũque casum se refert, scilicet siue in rem domini, siue in peculiũ ordinarij vertatur.

p *Agatur.* & post annũ: quod euenit in casibus in glo. magna notatis.

q *Quòd si Pãphilo.* ad dicẽdum quòd sit perpetua. Accursius.

r *Agam.* quasi ex cõtractu, quem fingor fecisse cũ ordinario. Ac.

f *Eius.* ordinarij.

t *Credidissem.* vicario. Accursius.

u *De cuius peculio.* Pãphili, quasi cum eo cõtraxerim. ff. eo. l. j. in fi. j. respon.

x *Agitur.* id est tractatur à nobis, dum tractamus de peculio ordinarij. vel proprie pone, quòd agitur de peculio vicarij quod viuo vicario finit morte ordinarij quia & hoc ipso moritur peculiũ & incõmutabiliter, cũ ammodo ab ordinario peculium habere non posit, vnde finitur, & resuscitari non potest, licet de nouo vicarius quæreret peculiũ, quia à domino non ab ordinario id habere videt quod denouo quereret.

y *Quando.* pro quia.

z *Ea res.* scilicet versa in peculium ordinarij, quod videtur esse in peculio vicarij, eo quòd ordinarius sit debitor vicarij per tãs versionem: vt no. ff. e. Marcel. vel ea res. i. obligatio in peculio. ſ. ipsius vicarij: quod etiã in idem recidit. vel tertio referas ad proximũ ea res. i. quæ iussu Pãphili est credita. & ratio est ista, quoniã ea &c. & ad idem tendit semper. q. d. de peculio Pamphili potest experiri intra annũ, siue in peculiũ ordinarij versum sit. siue eius iussu contractum. nec ob. quòd vicarius viuat. non enim potest agi de peculio vicarij. & quare? quia eius peculium mortuo ordinario cœpit esse nullum. quod dic: vt. ff. tit. j. l. j. §. merito. quod licet habebat per Pamphili constitutionem. secus si à domino.

a *Eius.* scilicet Stichi.

b *Maneat.* sed hic non manet cum mortuus est ordinarius: vt dixi. arg. tamen contra. ff. de iudic. filia. in fi.

c *Eadem ratio.* quia de peculio ordinarij, non de in rem verso, contra dominum agi potest ex ficto contractu.

d *Debet.* scilicet Stichus, sic vt. ff. si pro patre. §. si domini. Accur.

Quamuis.] C ASVS. Seruus mutuatus est pecuniam, vt in rẽ domini verteret. si tu pro eo fideiusseris, puta mutuatus est, vt emeret frumẽtum ad alendam familiam domini: an de in rem verso. vel de pe. ages, quæritur. Et respon. quòd de pecunia nomine frumenti crediti teneatur de in rem verso. Viuianus.

e *Dumtaxat.* scilicet nomine frumenti, & sic non est contra supra, eo. l. iij. in fi. nam agit fideiussor de in rem verso. hic pro pecunia, non pro frumento. Vel sol. vt ibi.

f *Idipsum.* scilicet frumentum. Accursius.

Filius fa.

verſos esse[a], sed pro ea re soluisse tantum, quãti priores boues venissent[b]: si quo amplioris pecuniæ posteriores boues essent, eius oportere dominum condemnari[c].

Ad hanc actionem sufficit negotiũ vtiliter cœptum, sicut in actione mandati & neg. gest. Bartolus.

XVII. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

SEruus[si] in rẽ[d] domini pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdiderit: nihilominus posse cum domino de in rem verso agi existimaui*. [e] Nam & si[f] procurator meus in negotia mea impensurus, pecuniam mutuatus sine culpa eam perdiderit*: rectè eũ hoc nomine mãdati, vel negotiorum gestorum acturum.

De eo quod datur vicario, si in rem domini vertatur, agitur hac actione secundum eius naturam. si vero peculium ordinarii sit conuersum, respectu ordinarii habet hanc naturam: respectu domini naturã actionis de peculio. Bartolus.

VCum Sticho[g] vicario serui tui Pamphili contraxi[h]. Actio de peculio,[i] & [de] in rem verso[k] ita dari debet, vt quod vel in tuam[l] ipsius rem, * vel in peculium Pamphili[m] versum sit, cõprehendatur, [n] scilicet[o] etiã si mortuo, vel alienato Sticho agatur. [p] Quòd si Pamphilo[q] mortuo agam: [r] magis est, vt quamuis Stichus viuat, tamen de eo, quod in peculio Pamphili versum est, non nisi intra annum, quàm is decesserit, actio dari debeat. Etenim quodammodo de peculio Pamphili, tũ experiri videbor, sicuti si quid* iussu eius[f] credidissem, [t] experirer. Nec nos mouere debet, quòd Stich⁹ de cuius peculio[u] agitur, [y] viuat: quando[x] non aliter ea res[z] in peculio eius[a] esse potest, quàm si Pamphili peculium maneat. [b] Eadẽ ratio[c] efficiet, vtid quod in peculio Pamphili versum sit, ita præstari debere dicamus, vt pri⁹ eius, quod tibi Pamphilus debuerit, deductio fiat, quod verò in tuã rem versum fuerit, præstetur, etiam non deducto eo, quòd Pamphilus tibi debet. [d]

Actio de in rem verso competit ei, qui principaliter contrahit, vt in rem domini vertatur. Bartolus.

XVIII. NERATIVS libro septimo Membranarum.

QVamuis in eã rem pro seruo meo fideiusseris, quæ ita contracta est, vt in rem meam verteretur*, veluti si cum seruus frumentum emisset, quo familia aleretur, venditori frumenti fideiusseris: propius est tamen, vt de peculio eo nomine, non de in rem verso agere possis, vt vni* dũtaxat,[e] cum quo contractum est, de in rẽ verso sit actio, qui idipsum[f] credidit, quod in rem domini versum est.

Filiusfa.] CASVS. Si filiusfa. emat togam: deinde decedat, & pater in ea eum sepeliat: an de in rem verso teneatur, quæritur. Dicit Neratius, quòd sic: non de peculio, nisi dolum commiserit pater: & extúc quo togam in funus vertit, tenetur de in rem verso pater, non prius. reprehendit Pau. quòd non extunc, sed ex eo tempore quo emit, tenetur pater de in rem ver. neque propter hoc desinit esse versum, qua si filio interim patri cœperit esse obligatus, ob hoc quòd togam in funus filij conuertit, quia negotium suum fecit, quia funus est æs alienum patris: & sic intellexit Neratius, cum dicebat patrem de in rem verso teneri. In alio dicto reprehendit Paul. Neratium, quòd cum esset res peculiaris, & pater eam in negotium suum vertit, dedicando eam in funus filij: quia ad hoc tenebatur pater, conuenietur de pecu. pater, scilicet in quâ act. de pecu. veniet toga quę in ré patris versa est, & intra annum post mortem filij agere potest de in ré verso. Viuianus.

Si filius emit rem sibi necessariam, & extunc sibi ipsam rẽ pater in ipsius filii funus conuertit: in rem eius versa videtur. Itẽ in actione de peculio venit, quod in rem est versum: & sic post annum hæc actio est necessaria. h. d. Primo ponit duo dicta Neratii: vsque ibi, atquin. Ibi Paulus reprehendit Neratium in primo dicto, ostendens ex die emptionis, non ex die funeris, videri in rem versum: vsque ibi, funus enim. Ibi iurisconsultus secundum glo. ponit vnum dictum per quod respondet tacitæ obiectioni. s. quòd in funerando non desinit versum, vel ponit casum in quo dictum Neratii posset esse verum, secundum aliam lec. vsque ibi, factus. Ibi respondet notatis in secundo dicto, dicens hoc casu actionem de peculio habere locum, licet res desierit extare absque dolo. Bartolus.

XIX. PAVLVS libro quarto Quæstionum.

FIliusfamiliàs togam emit.[a] mortuo deinde eo, pater ignorans, & putans suam esse, dedicauit eã in funus eius. Neratius libro secundo responsorum ait, in rẽ patris versum videri. In actione autem de peculio, quod in rerum natura non esset, vno modo æstimari debere, [b] si dolo malo eius, [c] quo cũ agatur, factum esset. Atquin [d] si filio pater togam emere debuit, in rem patris res versa est, non nunc quo funerabitur, sed quo tempore emit. [e] Funus [f] enim filij, æs alienum patris est. Et hoc Neratius quoq;, qui de in rem verso patrem teneri putauit, ostendit negotium hoc, id est sepulturam, & funus filij, patris esse æs alienum, non filij. Factus est ergo [g] debitor peculij: quamuis res non exstet: vt etiam de peculio possit conueniri. In quam actionem [h] venit, & quod in rẽ versum est. [i] Quæ tamen adiectio tunc necessaria est, * cum annus post mortem filij excesit [k].

Si filia mutuum in alimenta conuertit, tenetur pater de in rem verso, si onus alimentorum ad patrem spectabat. h. d. istud principium cum. l. fi. Bartolus.

XX. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

PAter pro filia dotem promisit, & conuenit vt ipse filiam aleret. Non præstante [l] patre: filia à viro mutuam pecuniam accepit, & mortua est in matrimonio. Respondi, si ad ea id, quod creditum est, erogatum esset, sine quibus aut se tueri, aut seruos paternos exhibere non posset: dandã de in rem verso vtilem actionem [m].

Promißio tutoris non tollit actionem de in rem verso contra pupillum. Bartolus.

SERVVS absentis reipublicæ causa, pupilli seruis pecuniam credidit, subscribente tutore, stipulatione in personam tutoris trãslata. [n] Quæsitum est, an aduersus pupillum cõpetat actio? Respondi, si cum in rem pupilli daretur, id in rem eius versum est, & quo magis actus seruorũ confirmaretur, tutor spopondit: posse nihilominus dici, de in rem verso cum pupillo [o] actionem fore.

XXI. IDEM libro quinto Digestorum.

FIliamfamiliàs duxit vxorẽ, patre dotem promittente: & cõuenit inter omnes [p] psonas, vti eã pater, aut ipsa se tueretur.

a *Emit.* si patris gerendo negotium, male dixit Neratius: si suo, tunc bene: vt supra, eo. & res. §. placet. & infra, colligitur. Accur.

b *Debere.* scilicet isto qui sequitur: vt. ſ. tit. j. l. j. j. respon. at hic dolo malo patris nó desiit esse in rerum natura. i. commercio hominum. & sic duo dixit Neratius. & quia videtur versa, sed tunc demũ cum fuit dedicata. & in hoc reprehenditur, quia debuit distinguere cuius gerendo negotiũ emit: vt. j. atquin &c. & ſ. e. si res. §. placet. secundum quod ipsa toga nó est in peculium computanda. quod est contrarium primo. nam quod in rem domini versum est, in peculium computatur. & ideo de hoc reprehenditur. j. ibi, factus est ergo &c. Vel dic in hoc secundo bene eum dixisse de peculio posse agi, sed vestem in peculio non computari, vel eius pretium: quod verum est.

c *Eius.* scilicet patris.

d *Atquin.* hic incipiunt verba Pauli, in rem patris: vt supra, eo. l. iij. §. proinde si seruus.

e *Emit.* Nec desinit esse versum per hoc quod videatur redire ad filium. funus enim &c. Accursius.

f *Funus.* bene dico quòd núc videtur versum quando emit, nec desinit ideo esse versum, quasi filius intantum cœperit esse obligatus patri ob hoc, quòd togam in filij factum conuerterit: vt. ſ. si pro patre. §. si domini. quia non filij, sed suum fecit negotium. funus enim &c. vt hic, & ſ. de reli. l. in patrem. Alij sic, bene dico cum debuit ei pater emere: aliàs si non debuit, quia bene vestitus erat, tunc versa videtur cum funeratur. funus enim &c. præterea à remotis videtur hoc dictum Neratij stare non posse, scilicet, quòd dedicando dicatur tunc verti in rem patris. nam aut hæc toga fuit filio necessaria, & tunc de in rem verso extunc: vt hic, & supra. l. iij. §. proinde. nec ideo conuenitur quia dedicauit, sed quia tantum debuit filio dare. aut non, & tunc si nomine suo filius emit, non datur de in rem ver. vt. ſ. eo. l. si res. §. placet. sed de peculio, in quo venit versum, vt hic subiicit. Si vero patris nomine: aut necessaria erat patri: & tunc insolidum extunc. aut vtilis: & tunc quanti valet, tenetur pater: vt supra, si res. j. respon. & l. si fundum. Si tamen postea vertit, quando nomine suo emit, scilicet filij: tenetur insolidum de in rem verso. nihilominus de peculio: vt hic dicitur. & sic hoc casu habet locũ quod dixit Neratius. *Flo. esset

g *Factus est ergo.* quia rem peculiarẽ filij accepit, & in suum, scilicet patris negotiũ vertit. sic ergo de peculio poterit cõueniri ratione huius obligationis peculiaris: vt hic dicitur, & supra, de pecu. quam Tuberonis. §. fi.

h *In quam actionem.* scilicet de peculio, vt si agam certi cõdictione de peculio, vel alia, veniat in hac actione & quod in rem domini versum est: vt hic, & supra, de pecu. l. j. §. est autẽ. & instit. quod cum eo. §. in rem autem. Item potest hoc inconuincibiliter probari. cum enim agitur de peculio: etiam id quod dominus naturaliter seruo debet, in peculio cõputatur, si forte in rem domini impendit: vt supra, de pecu. quam Tuberonis. §. sed & id quod. sic ergo cum agit actione de peculio, & de in rem verso agit, non tamen minuit domini priuilegium, nisi habeat formulam, scilicet vt de in ré verso proponat. Est enim alia formula de peculio, & alia de in ré ver. vt. C. de exerci. actio. l. ij. Accursius.

i *Versum est.* scilicet ipsa toga. Vel dic, id est eius æstimationem. nam ipsa toga nec est, nec dolo malo desiit esse in rerum natura, id est in commercio hominum.

k *Excesit.* & in aliis casibus etiam necessaria est: vt. ſ. eo. l. j. §. j.

Pater.] CASVS. Si pater pro filia promittat dotem, & conueniat inter ipsam & maritum vt eam alat: & patre non præstante alimenta maritus vxori suæ tradiderit vt se alat & vestiat: an de in rem ver. teneatur, quæritur. & dicitur, quòd sic. Hunc casum ponit lex vltima. [SERVVS.] Si seruus eius qui reipub. causa abfuit, seruo alicuius pupilli crediderit tutore subscribente instrumento contractus, & in se transtulit obligationem: an pupillus teneatur de in rem ver. quæritur. Et respõ. quòd sic, quia translatio obligationis facta in tutorem, nó fuit facta animo nouandi. Viuianus.

l *Non præstante.* scilicet alimenta, vt conuenerat. Accursius.

m *Actionem.* in patrem: vt hic, & j. eo. l. fi. in fin. & ſ. eo. quòd si seruus. §. proinde si seruus. Accursius.

n *Translata.* sed non nouata. alioquin non daretur de in rem ver. sic & ponitur supra, de offi. eius cui man. est iurisd. l. j. in fine.

o *Cum pupillo.* sic & infra, titu. j. l. ij. j. respon. &. C. quando ex fac. tu. l. si in rem.

p *Filiamfamiliàs. Inter omnes.* maritum & vxorem & patrem filiamfamiliàs. Mile pactum: vt supra, eo. l. pater. &. j. de except. doli. pater. j. respon. Accursius.

BIU Cujas

a *Creditæ.* id est, cõmiserat sibi marit⁹ tractare res suas familiares.
b *Mulieris retinet.* Ad hanc respon. non : vt supra, de condic. indebi. si non sortem. §. si centum. & etiam non retinet interim pro patre: vt. C. commoda. l. finali.
c *Vtilem.* id est, efficacem, sed ad id non respon. an res possint retineri. Sed dic, quòd non : vt. C. commo. l. sub prætextu.

QVOD IVSSV.

Quia supra, de peculio, & de in rem verso diximus: ponit, Quod iussu: vt supra, de pecu. l. 1. §. est autem.

MErito.] CASVS. Si iussu tuo seruus cõtrahat, obligaris insolidum quod iussu, quia tecũ quodãmodo contractũ videtur. hoc in prima. & nõ refert iusseris per nuntium, vel per epistolam, vel specialiter, vel generaliter. vnde si dicat dominus, quòd velit quòd cõtrahat cũ seruo suo, sufficit: nisi aliud postea conueniat. hoc in secunda. Sed an re integra dominus possit reuocare iussum? Dicitur, quòd sic : sicut est in mandato. hoc in tertia. [SED.] Si pater vel domin⁹ vt filij vel serui contrahant, mandauerint: tenẽtur quod iussu. Item si pater vel domin⁹ subscripsit chirographo serui vel filij, tenetur quod iussu. hoc in secũda. Sed quęritur si pater vel dominus fideiusserint ꝓ seruo vel filio, an teneantur? Dicitur, quòd nõ, quia fideiubendo non interuenit vt dominus, sed vt quilibet extraneus fideiussorio nomine obligatur. hoc ĩ tertia. Si vero inutiliter fideiusit, non tenetur quod iussu. hoc est in quarta. Si vero dominus ratũ habeat quod seruus, vel pater quod filius gesserit: tenetur quod iussu. & hoc in quinta. [SI PVPILLVS.] Si pupillo iubente contrahatur cum seruo, non obligatur quod iussu, nisi authoritas tutoris interuenit. hoc in prima. sed si is qui habet vsumfru. in seruo, iubeat: nunquid tenetur contrahenti quod iussu? Dicitur, quòd sic. hoc in secunda. Idem est in eo qui bona fide seruit. & hoc in tertia. [SI CVRATORE.] Si iussu curatoris prodigi &c. cum seruo eorum contrahatur, an teneatur? Et dicitur, quòd sic. & hoc in prima. An idem sit in procuratore vero? Et dicitur, quòd sic. & hoc in secunda. an hoc sit verum in procuratore falso? Et dicitur, quòd non : sed ipse procurator tenetur. & hoc in tertia. Vi.

Actio quæ iussu: an cũ alia cõcurrat.

Maritus ei mutuos nummos dedit, cum iustè putaret patrem eius ministraturum tantum salarium, quantum dare filiæ suæ instituerat. Eos nummos illa in vsus necessarios sibi, & in seruos, quos secum habebat, consumpsit: aliquantum & cum ei res familiares creditę [a] essẽt, ex pecunia mariti in easdem causas conuertit. Deinde prius, quàm pater salarium expleret, moritur filia. pater impensam recusat. maritus res mulieris retinet. [b] Quæro, an deĩ rem verso aduersus patrem actio competat? Respondit, si ad ea id, quod creditum est, erogatum esset, sine quib⁹ aut se tueri, aut seruos paternos exhibere non posset, dandam de in rem verso vtilem [c] actionem.

QVOD IVSSV.

TITVLVS IIII.

1. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

MErito ex iussu domini, [vel patris,] insolidum aduersus eum iudiciũ datur. nam quodammodo cũ eo contrahitur qui iubet. [d] Iussum autem accipiendum est, siue testatò [e] quis, siue per epistolam, siue verbis, [f] aut per nuntium, siue specialiter in vno cõtractu iusserit, siue generaliter. Et ideo & si sic contestatus sit, *quod voles cum Sticho seruo meo negotium gere, *periculo meo*: videtur ad omnia iussisse: nisi certa lex [g] aliquid ꝓhibet. Sed ego quęro, an reuocare hoc iussum antequam credatur, possit? Et puto posse: quemadmodũ [h] si mãdasset, [i] & postea ante contractum contraria voluntate mandatum reuocasset, & me [k] certiorasset. Sed & si mandauerit pater dominúsve: videtur iussisse. Sed & si serui chirographo subscripserit domin⁹: tenetur [l] quod iussu. Quid ergo si fideiusserit pro seruo? Ait Marcellus, nõ teneri quod iussu. quasi extraneus enim interuenit. Neque hoc dicit ideo, quòd teneatur ex causa fideiusionis: [m] sed quia aliud est iubere, [aliud fideiubere.] Denique idem scribit, & si inutiliter fideiusserit, tamen eum nõ obligari quasi iusserit. quæ sententia verior est.

Si ratũ habuerit [n] quis, quod seruus eius gesserit, vel filius: quod iussu actio in eum *datur. Si pupillus dominus [o] iusserit: vtique non tenetur, nisi tutore auctore iusit. Si iussu fructuarij erit cum seruo contractum, item eius cui bona fide seruit: Marcellus putat quod iussu dãdam in eos actionem. quã sententiam & ego probo. Si curatore adolescẽtis vel furiosi, vel prodigi iubente, cum seruo cõtractum sit: putat Labeo dandam quod iussu actionem

a *Creditæ.* id est, cõmiserat sibi marit⁹ tractare res suas familiares.
b *Mulieris retinet.* Ad hanc respon. non : vt supra, de condic. indebi. si non sortem. §. si centum. & etiam non retinet interim pro patre: vt. C. commoda. l. finali.
c *Vtilem.* id est, efficacem, sed ad id non respon. an res possint retineri. Sed dic, quòd non : vt. C. commo. l. sub prætextu.
d *Qui iubet.* sic & supra, tit. j. l. j. j. respon. in fi. & accipe hoc siue iussus dirigatur ad seruum, siue ad contrahentes. Ideoque si dominus seruo liberam administrationem cõcesit, tenetur quod iussu. nam qualitercumque dominus vel ratihabitione vel subscriptione voluntatem circa contractus accommodet, tenetur quod iussu insolidum : vt ex verbis huius legis apparet, si tamen iussus fuit in re peculiari. at vbi in re dominica : si dirigatur iussus ad contrahentem cum seruo, habet locum actio mandati: vt. C. manda. si tibi. sicque dixit. P. vnam non posse concurrere cum alia : sed Io. dicit quandoque concurrere, vt cum iussus ad contrahentem dirigitur in re peculiari vel dominica. quandoque non concurrere, vt cum ad seruum dirigitur. Accursius.
e *Testatò.* id est coram testibus inter præsentes.
f *Siue verbis.* inter præsentes, siue testibus. sic infra, man. l. j.
g *Certa lex.* id est, pactum in contractu postea appositum, vel proprie pone in donatione si seruus donet ex qua non agitur quod iussu : vt supra, de pac. l. contra iuris. §. si filius.
h *Quemadmodum.* ex hoc potest perpendi differentiam esse inter iussum & mandatũ. nam si est simile, vt hic: *ergo nõ idem, cũ nihil refert id cui idipsum simile est. Item ex eo quod subiicit, sed & si mandauerit &c. & ex eo quod est. C. quod cum eo. l. etiam. & l. si mãdator. & patet cuilibet, quia iussus importat necessitatem: vt insti. de Attili. tu. §. pe. Et no. proverbium: Rogatio dominj, præceptum est, sed mandatum, sponte quemneam obsequij præstationem, secundum Io. Item in eo quod hic dicit de certioratione, est ar. contra infra, de man. l. iiij. §. j. & de acquir. hære. l. si quis. §. pater. Sed certe hoc dicit hic vt per hoc magis appareat aliquis tãquam gressor mandati. nam & sine ea certioratione quod factum est nõ tenet, nisi in iudicio: vt. C. de satisda. l. vna.
i *Mandasset.* alicui libero.
k *Me.* cum illo libero contrahente: vt. C. de satisda. l. j.
l *Tenetur quod iussu.* qui ergo subscribit, cõ sciat. sentit. sic infra, de pig. fideiussor. §. pater. Sed arg. cõtra. ff. de pigne. ac. l. Gaius, &. j. de rescin. ven. si Titius. Sed ibi errãdo subscripsit. Et sic est argu. hic, q canonici subscribentes cõsentire videãtur. Ité quid si permiserit seruo ré peculiarẽ dare pignori, an teneat qd iussu
m *Ex causa fideiussionis.* ex ea causa bene tenetur : vt hic, & infra, titu. j. l. si domina. & supra, de instito. in eum. §. tabernæ. Item no. fideiubentem non videri consentire. Sed contra. C. de euic. l. exceptionem. in fi. Solu. ibi, vt confirmando & approbando hic vt extraneus, vt hic dicit. præterea & ideo ibi repellitur à vindicando, quia quem de euic. tenet actio, eundem agentem repellit exceptio : vt de euic. l. vindicantem. Item not. quod si contra seruus vel filius pro domino vel pro patre fideiubeat: dominus & pater quasi iusserit potest quod iussu conueniri: vt infra, de fideiuss. l. si dubitet. §. sed an. Accursius.
n *Si ratum habuerit.* scilicet tanquam pater, vel dominus : alias non: vt. j. l. proxi. in fi. Et no. hic, quòd ratihabitio mandato comparatur: vt hic, &. j. de reg. iur. l. hoc iure. §. j. &. C. ad Mace. l. fi. nisi in casibus quos dic vt. ff. dixi de insa. l. quid ergo. j. respon. non tamen agitur manda. vt. ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. item quæritur. nisi in casu isto, vbi agitur quod iussu. Sed videtur, quòd hæc ratihabitio non facit insolidum teneri: vt supra, de nego. gest. l. si pupilli. §. sed si ego. quæ est contra. Solu. ibi. contractũ, vel quasi ab alio extraneo factum habuit ratum, hic à seruo. Item contra ad idem. j. de admini. tut. Lucius Titius Gaium. sed ibi non agnouit pater, sed consensit, vt aliàs consentit filio agenti, non tamẽ ideo se obligat: vt. C. de bo. quæ libe. l. fi. §. j. hic autẽ vt se obligat &c. Item contra supra, tit. j. si res. §. quod seruus. Sol. vt ibi. Accursius.
o *Si pupillus dominus.* id est, pupillus qui est dominus. & facit supra, de insti. l. verum. & de tribu. l. iij. §. fin. Accursius.

BIU Cujas

a *Idem est & in vero procuratore.* & facit supra, de instit. l. cui-cumque. §. fin. & l. fin. & infra. l. proxi. j. respon.

b *In ipsum.* mandati: vt infra. l. proxi. in fine.

Si tutoris.] CASVS. Si tutor iubet, vt cum seruo pupilli aliquis contrahat, & in vtilitatem pupilli creditum fuerit: tenebitur pupill⁹ quod iussu. hoc in prima. idem in ancilla & filia. [SIVS. SV.] Si iubeat aliquis vt cũ alieno seruo contrahat: cũ iussus sit inutilis, nõ tenebitur qđ iussit. Sed quid si seruus postea sit factus suus, quia eũ redemerit, an cõualescat actio quod iussu, quæ ab initio nõ tenuit? Dicitur, ꝙ nõ. hoc in tertia. Viuian⁹.

c *Esse dandã.* facit. ff. l. proxi. in fi. & ff. titu. j. l. pater. §. j. Accursius.

d *Actio.* vt supra, de pecu. l. & ancillarum. circa prin.

e *Si iussu meo.* actiõe, id est hac actiõe, quod iussu, nomine illius cõtractus quẽ fecit iussu meo: sed mandati teneor, cũ tam dominus, quàm quilibet alius ꝙ seruo se obligare postit mãdando & fideiubẽdo: vt. j. titu. j. si domina. & j. de act. emp. si seruus. §. fi. & facit ad hũc. §. j. de suspec. tut. l. iij. §. ꝙ si quid admisit. & ff. de noxa. ĩ delictis. §. si extraneus. Accur.

Dominũ.] CASVS. Si domin⁹ iubeat, vt seruo mutuetur sub vsuris semissibus: tenebitur cõsequẽs quatenus iussit, & nõ ĩ plus. hoc in prima. Sed quid si seruus citra domini voluntatẽ prędia domini obligat, nũquid tenet pignoris obligatio? Dicitur, ꝙ nõ. hoc in secunda. Viuianus.

f *Obligauit.* sed certe imò eo ipso ꝙ permisit pecuniã credi, & pignus retineri potest: vt C. ad Mace. si permittẽte. quę est contra. Sol. ibi vtrũq; permisit, & pecuniã accepi, & pignus dari. vel distingue[a] cum præcipit pater vel dominus dari pecuniã filiofa. vel seruo, vel etiam extraneo, an sit datum pignus: & tũc si sciat esse datũ, cõfirmet: vt ibi, & j. quibus mo. pign. ta. contra. l. si gratuitam. j. respon. si ignorat, non confirmat: vt hic. an postea datum fuit, & tunc non teneat, nisi & de hoc specialiter mandet. vt. d. l. si gratuitam. in fine. Accursius.

Si iussu.] CASVS. Si potestas Bonoñ. iubeat vt cũ seruo ciuitatis cõtrahatur, an teneatur quod iussu? dicitur ꝙ sic. Viuian⁹.

g *Contractum.* non in vtilitatem ciuitatis, aliàs ciuitas teneretur: vt supra. l. ij. in prin. & ipse durante officio. quid postea? Respon. vt no. infra, de admi. re ad ciui. perti. l. ij. §. in eum.

h *Posse.* & facit supra eodem. l. j. §. finali.

Si dominus.] CASVS. Si dominus accepturus mutuum iusserit seruo vel nuntio numerari, an teneatur quod iussu? dicitur quòd non, quia cum seruo non est contractum. hoc in prima. [SIVNVS.] Si tecum habeam seruum communem, & iussu tuo contrahat, tu solus teneberis. hoc in secunda. Si vero amborum iussu, quilibet nostrum tenebitur insolidum quod iussu, in eos quorum seruus fuerit. Idem [est] & in vero procuratore. [a] Sed si procurator verus nõ sit, in ipsum [b] potius dãdã actionem idem Labeo ait.

Ex iussu tutoris datur, quod iussu contra pupillum. Paul. de Cast.

II. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

SI tutoris iussu seruo pupilli creditum sit: puto, si ex vtilitate pupilli fuerit creditum, in pupillum esse dandam [c] actionem quod iussit tutor. ſ Si iussu domini ancillæ: vel iussu patris, filiæ creditum sit: danda est in eos quod iussu actio. [d] ſ Si iussu meo [e] cũ alieno seruo cõtractũ fuerit, eumq; postea rede mero: quod iussu [actione] non tenebor: ne actio quę ab initio inutilis fuerit, euẽtu cõfirmẽt.

III. VLPIANVS libro secundo Responsorum.

DOminum qui iusit semissibus vsuris seruo suo pecuniã mutuam credi, hactenus teneri, quaten⁹ iusit: nec pignoris obligationẽ locũ habere in his prædiis quæ seruus non ex voluntate domini obligauit [f].

IIII. IDEM libro decimo ad Edictum.

SI iussu eius, qui administrationi rerum ciuitatis prępositus est, cũ seruo ciuitatis negotiũ cõtractũ [g] sit: Põponi⁹ scribit, qđ iussu, cũ eo agi posse. [h]

Quando pater, vel dominus, erit principaliter contracturus per seipsum: licet iubeat dari seruo vel filio, non agitur quod iussu, sed agitur ac si secum esset contractus celebratus: & si ex pluribus dominis vnus iubeat, contra ipsum solũ datur hæc actio. Paulus de Cast.

V. PAVLVS libro quarto ad Plautium.

SI dominus vel pater pecuniam mutuam accepturus, iusserit seruo filióve numerari: [i] nulla quæstio est, quin ipsi condici possit: imò hoc casu de iussu actio non competit. [k] Si vnus ex seruis dominis iusit cõtrahi cum eo, is solus [l] tenebitur. sed si duo iusserũt, cũ quouis ĩsolidũ agi potest: quia similes sunt duobus mãdãtibus. [m]

Digestorũ
seu Pandectarum, liber sextus decimus.

AD SENATVSCONSVLtum Velleianum. †

TITVLVS I.

Per Velleianum mulieribus intercedentibus paratur actio, & in veterem debitorem restituitur seu instituitur actio. h. d. cum sequentibus, in quibus iurisconsul. summauit totum titulum: & ponit hic casus, in quibus hic titulus locum non habet. Bartolus.

I. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

VElleiano senatusconsulto [n] plenissimè comprehẽsum est, ne pro vllo [o] fœminæ interderent. Nam sicut moribus ciuilia officia adempta sunt [p] fœminis, & pleraque ipso iure nõ valent: ita multo magis adimẽdum eis fuit id officium, in quo non sola opera, nudumque ministeriũ earũ versaretur: sed etiã periculũ rei familiaris. Aequũ autẽ visum est, ita mulieri [q] succurri, vt ĩ veterẽ debitorẽ, aut in eum, qui pro se constituisset mulierẽ ream, [r] actio daretur. [s]

Velleiano senatusconsulto.] CASVS. Cauetur ne mulier intercedat: quia sicut ei interdicitur publicum officium, eodem modo intercessio. vnde si intercedat pro aliquo animo nouandi, vt in se transferat obligationẽ, liberatur: & ĩ veterem debitorem creditori restituetur vetus actio. Viuianus.

m *Mandantibus.* qui tenentur insolidum, sicut & fideiussores plures: vt infra, mandati. creditor. §. duobus. & ĩstit. de fideiuss. §. si plures. sed hodie mandatores & fideiussores pro parte tãtum conueniũtur: vt in authẽ. de duo. re. col. vij. vel verius illa auth. loquitur in pluribus reis principaliter pro se obligatis, nõ in his qui sunt accessorij insolidum obligationi alterius. ADDITIO. No. ex hac. gl. ꝙ auth. de duobus reis, non habet locum, nisi in principaliter obligatis, nõ in obligatione accessoria: quia tunc iura antiqua remanent incorrecta. & cum hac gl. cõ. Bald. hic. † *Belleianũ legit Angelus Politianus libro. 5. epistolarũ. epistola. 11.*

AD SENATVSconsultum Velleianum.

Dictum est supra, qualiter ex alterius contractu quis tenetur, nũc qualiter etiam ex suo non teneatur propter Velleiani exceptionem.

Velleiano senatusconsulto.] CASVS. Cauetur ne mulier intercedat: quia sicut ei interdicitur publicum officium, eodem modo intercessio. vnde si intercedat pro aliquo animo nouandi, vt in se transferat obligationẽ, liberatur: & ĩ veterem debitorem creditori restituetur vetus actio. Viuianus.

n *Velleiano senatusconsulto.* quod est. j. l. proxi. §. cuius senatusco. &c.

o *Ne pro vllo.* nisi in sex casibus: vt pro pecunia pro libertate danda: vt. C. eo. l. pe. Item pro dote: vt. C. e. l. fin. Item si renuntiet: vt infra. e. l. fin. §. pe. Item si accipiat pretium pro intercessione: vt. C. e. l. antiquæ. Item si decipiat, tenetur: vt infra. e. si decipiendi. Item si caueat secundo: vt. C. eo. si mulier. Vnde versus: Casibus in senis mulier spondendo tenetur. Pro libertate, pro dote, renũtiet, & si Decipiat, pretiũ capiat, caueatq; secũdo. Itẽ vij. si te, & si in rẽ suã: vt. j. e. sed si eũ. & l. aliquãdo. Itẽ &. viij. tenetur, vt si successerit ei pro quo intercessit: vt. j. e. l. quamuis. §. plane si mihi. Accursius.

p *Adempta sunt.* vt iudicia: vt. ff. de iudi. cũ prętor. §. fi. Item arbitria: vt. C. de arbi. l. fi. Item alia similia: vt. j. de reg. iu. l. ij. sed quędam potest habere, & ideo dicit, pleraque, vt tutelam filiorum: vt in auth. de hęre. ab intesta. §. ex his. col. ix. Item procurationem parentis: vt supra, de procura. l. fœminis. Accursius.

q *Mulieri.* animo nouandi intercedenti.

r *Ream.* cum ipsa non obligaretur.

s *Actio daretur.* vt. j. e. l. quamuis. §. quotiens. & §. si cum essem. etiam si creditor scienter eam accepit: vt. j. e. quidam. Accursius.

Et primo.

BIU Cujas

ET *primo.*] CASVS. Iure veteri succurrebatur mulieri tantum, si propter maritum intercesserit: postea senatusco. Velleiano succuritur ei siue pro marito siue pro alio intercesit: & illud senatusconsult. non est sine cõmendatione. [OMNIS.] Siue re, siue verbis, mulier se obligat. vnde si pro aliquo intercedere videatur, sibi succurritur. [SED ET SI MVLIER.] Conuenit me aliquis in iudicio, & mulier quædã se obtulit defẽsioni meę, & condẽnata est. quæritur, an ei subueniatur per senatusconsultum? Dicitur, quòd sic. Viuia.

a *Pro viris.* ideo specialius de viris fit mentio, quia ab eis facilius amore decipiebãtur: vt infra, de dona. inter vi. & vxo. l. j. & ideo hodie hoc casu ipso iure non tenet, quando pro viro fideiubet: vt in authen. vt nulli iudi. §. & illud quoque &c. col. ix. Accursius.

b *Sunt.* subaudi, de eo quod & cætera. Accur.

c *Quod Marcus.* quidam libri habent quæ, vt dicas verba quæ & cætera. Alij vt dicas, de eo quod &c. & est interpositio vsque illuc, quod ad fideiuss. & cætera. vbi incipiunt verba senatusconsul. secũdum H.

d *Quid de ea re.* quærendo à senatu.

e *Censuerunt.* aliàs, cõsuluerũt. i. interrogauerunt dicti cõsules cæteros senatores, vt dictũ est. Vel dic, quòd ipsi cõsules dederunt cõsiliũ, quod ab aliis postea est firmatũ: vel dic, quòd consuluerunt cæteri senatores respondendo consulibus. Ac.

f *Dationes.* cum ipsa accepit quod alius accepturus erat.

g *Detur.* scilicet quãdo pro maritis intercedunt: vt in princ. huius legis.

h *Cum eas.* ad sequẽtia. Accursius.

i *Arbitrari senatum.* sciendum est, subaudi. Accursius.

k *Seruetur.* circa omnes mulieres: vt infra, eod. l. prima. j. respon. Accursius.

l *Laudata.* Argu. pro allegantibus: vt supra, de origine iuris. l. j.

m *Suppositis.* scilicet, mulieribus. Vel dic, senatoribus, qui quotidie propter mulieres intercedentes inquietantur: vt argu. C. qui potiores in pignore habeantur. l. fin. j. respon.

n *Opitulatur.* scilicet senatusconsul. vt hic, & infra, eodem. si decipiendi. &. C. eo. si sine. in fine. & ad idem. C. si mi. se ma. di. l. ij. &. iij. & infra, de distra. pi. l. mulier. &. ff. eo. l. j. in fin. & infra, de reg. iu. in co. §. fina. & no. quòd solo vno casu videtur decipere: magis enim ille, quàm creditor mulierem decipit.

Hic ponitur ordo qualiter deuentum est ad hoc senatusco. & eius verba recitantur. &. h. d. Mulieri intercedenti paratur excep. per senatusco. Vellei. cuius verba hic referuntur. h. d. Et not. hic modum & ordinem in consilio. Primo enim fuit proposita quæstio. Secundo consulitur super ea. Tertio fit reformatio, & ita fiunt hodie reformationes. Bartolus.

II. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

ET primò quidem temporib[o] diui Augusti, mox deinde Claudij, edictis eorũ erat interdictum, ne fœminę pro virisa suis intercederent. postea factum est senatusconsultum quo plenissimè fœminis omnibus subuentum est. cuius senatusconsulti verba hæc sunt, b *Quòd Marcus c Silanus, & Velleus Tutor consules verba fecerunt de obligationibus fœminarum, quæ pro aliis rea fierent, quid de ea re d fieri oporteret:* * *de ea re* [vniuersi] *ita censuerunt.* o* † *Quod ad fideiussiones & mutui dationes f pro aliis,* [pro] *quibus interceſſerint fœminæ, pertinet: tametsi antè videtur ita ius dictum esse, ne eo nomine ab his petitio* [fiat,] *néve in eas actio detur, g cum eas h virilibus officiis fungi, & eius generis obligationibus obstringi non sit æquum: arbitrari senatum, i rectè atque ordine facturos* [eos,] *ad quos de ea re in iure aditum erit, si dederint operam, vt in ea re senatus volũtas † seruetur.* k Verba itaque senatusconsulti excutiamus, prius prouidẽtia amplissimi ordinis laudata: l qua opem tulit mulieribus, propter sexus imbecillitatem multis huiusce modi casibus suppositis, m atq; obiectis. Sed ita demum eis subuenit, si non callidè sint versatæ. Hoc enim diuus Pius & Seuerus rescripserunt. Nam deceptis, non decipientibus opitulatur. n Et est & Græcum Seueri tale rescriptum: ταῖς ἀπατώσαις γυναιξὶν τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου βουλῆς οὐ βοηθεῖ. [id est Decipiẽtib[o] mulieribus senatusconsultũ auxilio nõ est.] Infirmitas enĩ fœminarũ, nõ calliditas auxiliũ sumit.*

Verbum, intercedere, comprehendit omnem obligationem omnino quã mulier pro alio suscipit. Bartolus.

¶ Omnis omnino obligatio senatusconsulto Velleiano comprehenditur, siue verbis, o siue re, siue quocumque alio cõtractu interceſſerint. P Sed & si mulier defensor alicuius extiterit: proculdubio intercedit. Suscipit enim in se alienãq obligationem: quippe cum ex hac re subeat condemnationem. r

Proinde neque maritũ, neque filium, neque patrem s permittitur mulieri defendere.

In hac. l. cum duabus seq. ponuntur tres casus in quibus cessat senatusco. Velleianum. Bartolus.

III. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

SEd si eum defendat, qui dãnatus regressum ad eam habeat, veluti cum venditorẽ hæreditatis sibi venditæ, vel fideiussorem suum defendat: intercedere non videtur. t

Mulier intercedendo Velleiano iuuatur, si creditor interceſionem sciuerit: secus si ignorauerit. Item mulier soluens, vel donãs, non iuuatur. h. d. quam. l. no. quia limitat multum verba senatusco. Bartolus.

IIII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

SEd si ego cum muliere ab initio contraxerim, cũ ignorarem, u cui x hoc* factum vellet: non dubito senatusconsultum cessare. & ita diuus Pius & imperator noster rescripserũt. Proinde si dum vult Titio donatum, acceperit à me mutuam pecuniam, & eam Titio donauit: cessat senatusconsultũ. Sed & si tibi donatura, creditori tuo nummos numerauerit: non intercedit. Senatus enim obligatæy mulieri succurrere voluit, non donanti. hoc ideo, quia facilius se mulier obligat, quàm alicui donat. z

Mulier rem suam agens, Velleiano non iuuatur. Bartolus.

V. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

A hoc est, quando ipsa scit se non teneri, & creditor ignorat: vt. j. e. si decipiendi. alias siue ipsa ignoret, & creditor scit, siue ambo ignorent: vt. j. e. l. vir vxori. siue ambo sciant. subuenitur ei. nec obhoc vltimo casu quia sciuit: quasi ideo videatur decipere creditorem, quia non videtur deceptus qui sciuit: vt. j. de act. empt. l. j. in fin. Accursius.

o *Verbis.* vel dicas hoc contractus ab alio factos, sed mulierẽ inter. vt. cedere: vel dicas ipsam Fla. eos feciſſe pro alio: vt infra, eo. quamuis. §. si cum essem. Accursius.

p *Interceſſerint.* siue mulier intercedat alio primo contrahente in hos cõtractus: siue ipsa sola cõtrahat pro alio: vt. j. eod. l. quamuis. §. si cum essem. Accursius.

q *Alienam.* ergo animo nouãdi interceſit.

r *Condemnationem.* ergo se obtulit: vt. ff. de procur. l. Plautius. aliàs repellitur quia fœmina, nõ quia intercedat.

s *Neque patrem.* nisi in casu: vt. ff. de procu. l. fœminis. & in alio: vt infra, de libe. cau. l. iij. Accursius.

Ed si eũ.] CASVS. Ego hæreditatẽ vẽdidi mulieri: si creditores hæreditarij me cõueniant, & ipsa me defendat: ei non succurritur: cum si condemnatus fuero, regressum habeam contra ipsam. Viuianus.

t *Non videtur.* vt infra, eo. l. aliquando. & l. si pro aliquo. &. C. eo. l. ij. & supra, qui ætiſd. cog. de die. §. j. Accur.

u *Ed si ego. Cum igno*
rarem. subaudi, maxime. nam idem fit cũ: vt. C. e. si fœnebris. & facit infra. e. si mulier tanquam. & l. bona fide. Accursius.

x *Cui.* id est, pro quo amico suo. Accursius.

y *Obligata.* scilicet alio.

z *Donat.* est enim genus a mulierum auxi- simum in donando: vt hic, &. C. de dona. nup. l. si à sponso. §. si spõsa. & infra, de dona. inter vi. & vxo. l. stipulata. in fi. Idem & in maribus: vt infra, de proba. l. cum de indebito. & infit. de dona. §. j. ibi, magis habetur & cætera. nisi fit ibi affectio paterna: vt. C. de patria. li. l. fin. & de bo. quæ libe. l. secũda. Vel

*Nec

*oporter, Flo.

*consuluerunt, Flo.

† Q. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C. Vide de Baptistã Egnatium ca. 3. Racemationum.

† Iste text. est. no. secũdũ Bal. ad hoc quòd exceptiones Velleiani possint opponi per iudicẽ, etiam sine petitione ipsius p̃tis. hoc addito, quòd exceptio hu iusmodi cõpetit mulieri: competit & fideiussori. Bolog.

BIU Cujas

a *Nec interest. Numeret.* vt supra.l.proxi.§.finali. & infra,eodem.quamuis.§.plane.si mulier.

b *Vendiderit.* vt.C.eo.l.senatusconsul.in fine.

c *Alieno.* animo donandi: vt supra,proxi.dixit.

d *Esse.* vt repetat ab eo cui soluit, repetat tamen ab eo pro quo soluit si donatio nō valeat,quia viro.aliàs nec ab ipso.

NEc interest,pecuniam soluendi causa numeret, [a] an quālibet suam rem in solutum det. Nā & si vendiderit [b] rē suā: siue pretium acceptū pro alio soluit, siue emptorē delegauit creditori alieno: [c] non puto senatusconsulto locum esse. [d]

Mulier si fideiubet, vel alium fideiubere mandat: imatur Velleia. si recipiēs hoc sciuerit.h.d.cum.l.seq. quamquam. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro vicesimo nono ad Edictum.

SI fideiussores [e] pro defensore absentis filij ex mandato matris eius interceſſerint, quæritur an etiā his senatusc̄ōsulto subueniatur? Et ait Papinianus libro nono quæstionum, exceptione eos vsuros: [f] nec multū facere, q̄ pro defensore fideiusserunt: cum contemplatione [g] mandati matris interuenerint. Planè, inquit, si[is,]qui accepit eos fideiussores, matrē eis mandasse ignorauit: [h] exceptionē [i] senatusc̄ōsulti replicatione doli repellendam[esse.]

VII. PAPINIANVS libro nono Quæstionum.

QVamquam igitur fideiussor doli replicatione opposita* defensionē exceptionis [k] amittat, nullā tamen replicationē aduersus mulierē habebit: quia facti non potest [l] ignorationem prætendere. Sed non erit iniquū, dari negotiorum gestorum actionē [m] in defensorem, quia mādati causa [n] per senatusconsultum [o] constituitur irrita, & pecunia fideiussoris liberatur. [p]

Liberatio pignoris nō est interceſsio. Bar.

VIII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

QVāuis pignoris datio interceſsionem faciat [q], tamē Iulianus libro duodecimo Digestorū scribit redditionem pignoris, si creditrix mulier rem, quam pignori acceperat, debitori liberauerit, nō esse interceſsionem. [r]

Si mulier alicui promittit indemnitatem, non est interceſsio. Bartolus.

SI mulier interuenerit apud tutores filij sui, ne hi prædia ei [s] distraherent, & indemnitatem eis repromiserit: Papinianus libro nono quæstionum, nō putat eam interceſsisse: nullā enim obligationem alienam [t] recepiſse, neque veterem, neque nouam: sed ipsam feciſse hāc obligationem.

Mulier iuuatur Velleiano aduersus primum creditorem, & aduersus eum cui est delegata, licet Marcellus aliter distinxerit. Bartolus.

e *Si fideiussores.* apud actorē scientem ex mādato matris eos intercedere iudicatum solui. Accursius.

f *Vsuros.* vt hic,& infra, eo.l. quamuis.§.interdum. ibi, sed & si is &c. &.l.fin.§. si mulier ne ipsa.&. C. eo.l.mulierem.

g *Contemplatione.* vnde pro ea interceſsisse videtur: vt supra, de neg. gest.l.si pupilli.j.respon.&.§.sed si ego.

h *Ignorauit.* parcitur ignoranti, non scienti: vt hic, & infra, mā. l.si fideiussor.&.C.de euic.l.si fundum.

i *Exceptionem senatusconsul.* quam fideiussores opponunt: vt supra.l.proxi.in fine.

k *QVamquam. Exceptionis.* Velleiani: vt.s.l.prox.in fin.

l *Non potest.* vt dicat se ignorare mulierem mandasse. Et sic no. quòd non licet alicui in proprio facto errare: vt hic, & infra, locati. item quæritur.§. si falso.&.l.sed addes.§.j.& infra,de adquir.hære.cum falsum.sicut nec in rerum suarum qualitate: vt.C.de rescin.ven.l.quisquis maior.sed in alieno licet errare: vt infra,eo.l.antepe.& supra.l.proxi.in fi. & infra,pro suo.l. fi.& infra,de iur.& facti ignorantia.l.ij.

m *Actionem.* scilicet fideiussoribus. Sed quare non mandati cōtra eum agunt: vt infra,man.si pro te? Respon.nō fideiusserunt eo præsente. Vel dic,etiam si præsente: non tamen videtur mandare: cum illud obtineat quod videtur mandare, quando in rem præsentis fideiubet. primum verius est. nam hic bene fideiusserunt in rem præsentis, vt quia iudicatum solui promiserat, vel se obtulerat: vt supra, de procur.l.Plautius. aliàs nec hac actione teneretur: vt supra,de nego.gesto. item si cum.§.finali. Item hic gestor recuperabit per eandem actionem nego.gesto. à filio absente: vt infra,iudi.sol.l.iam tamen.§.in hac.& facit ad hoc responsum infra,man.l.si fideiussor.§.finali.& supra,si cer.pet.si & me.& supra, de nego.gest.l.quæ vtiliter.in fin.legis.

n *Mandati causa.* id est obligatio mandati qua tenetur mulier, fit irrita per senatusconsul. & ita hæc est ratio quare non teneatur mulier, quia tenetur defensor.& est alia, vt subiicit, quare teneatur defensor.

o *Senatusco.* quam opponunt fideiussores.

p *Liberatur.* defensor. Accursius.

QVamus.] CASVS. Si mulier pro alio pignus obliget, ei succurritur. si autem crediderit, & pignus restituat, ei non succurritur. [SI MVLIER.] Si tutori distrahēti fundum pupilli mater ei indemnitatem promisit: non subuenitur, quia fideiubere nō videtur. [INTERDVM.] Mulier p me interceſsit apud Titiū, & ei debitorem suū delegauit. Dicitur, quòd habet repetitionem vt debitor eius liberetur, & sibi restituatur ac si soluisset pecuniam indebitam. si autē delegatus mulieris debitor non erat, & conueniatur: habet exceptionē. [PLANE.] Mulier intercedere volebat, sed non interceſsit, sed delegauit debitorem suū. non ei subuenitur, neque delegato: quia si donandi animo creditori alicuius numerasset, senatusc̄on. non iuuaretur ad repetendū. si autē eū delegauit qui debitor nō erat, conentus ille habebit except. [QVOTIENS.] Clarus est, quia supra habitus est. addit tamen hoc, licet sit debitor liberatus per acceptil. nō eo minus in ipsum restituitur obligatio. [SI CONVENERIT.] Inter me & debitorem meum conuenit vt prō se expromissorem daret ita simpliciter, & accepto ei tuli. si postea mulierem dederit quæ intercedat, nihilominus conueniam eum vt reponat se in pristinam obligationē. [MARCELLVS.] Mulier fideiusit pro Titio. postea ego mulierē liberaui acceptil. an mihi nihilominus detur actio contra Titium? Dicitur quòd sic. Si autem mulier soluerit, & postea repetere non posit solutum: certe principalis debitor liberatur. Sed pone ibi, sed cum mulier fideiusit pro Titio, in tali casu quòd si soluisset non posset repetere. creditor accepto tulit huic mulieri. quæritur an reus releuetur? Et respon. quòd sic. [QVAMQVAM.] Eramus duo rei credendi, Titius scilicet & ego. mulier fideiusit apud me tantum pro reo. quæritur an Titio sit restituenda actio contra debitorem principalem sicut mihi? Et dicitur, quòd solum mihi, & non Titio. [SI MVLIERI.] Titius creditor habuit Mæuium debitorem, Berta fideiusit pro Mæuio apud Titium. postea Titius extitit huic Bertæ hæres. an nihilominus posit agere vt sibi restituatur act. in Mæuium? Et dicitur, quòd sic. ratio est in tex. Item nec hoc debitum computaretur in Falcidiam. Sed pone quòd mulier succesit debitori pro quo fideiusserat. an in eam detur actio? Dicitur quòd sic, scilicet actio restitutoria vel directa, quæ dabatur contra debitorē. [SI CVM ESSEM.] Subieci mulierē quæ à te accepit mutuam pecu. cum ego vellē accipere, postea interceſsi. mulieri succurritur, non tibi contra me datur restitutoria, sed perinde obligor, & eodem genere obligationis, quo ipsa. vnde potius institoria quàm restitutoria competit. Cætera sunt plana vsque ad.l.aliquando.in.§.de pignoribus. Viuianus.

q *Faciat.* vt quando mulier rem suam obligat pro alio: vt hic, &.C.e.senatusc̄on.§.j.&.l.si sine.§. primo.

r *Interceſsionem.* immò est gratificatio quædam, & ideo valet: vt supra, eodem. sed si ego.§.finali. &.C.eodem.l.etiam. &.l.iubemus. Accursius.

s *Alienam.* sic & infra. c. si mulieri soluero. & ita tenetur mulier hoc casu. Sed contra.C.eo.si mater.§.j. Sol. refert an promiſit

BIU Cujas

indemnitatem pupillo de eo quod debet vel debebit tutor: vel e- contra, promisit tutori de eo quod debet vel debebit ei pupillus: & in vtroque prædictorũ est intercessio, & sic non tenetur, vt in contraria lege. aut promisit tutori indẽnitatem de eo quod debet vel debebit pupillo, vel ecõtra promisit pupillo indẽnitatẽ de eõ quod debet vel debebit tutori, & in vtroq; istorũ tenetur, & cessat Velleian. vt hic, &. C. e. d. l. si mater. j. respõ. & j. eo. ti. tutor. in princ. vnde per senatusc̃. tollitur contrarium.

¶ Si mulier apud Primum pro Secũdo [a] interuenerit, mox pro Primo apud creditorem eius: duas intercessiones factas [esse,] Iulianus libro duodecimo Digestorum scribit: vnam pro Secundo apud Primum, aliam pro Primo apud creditorem eius: & ideo & Primo restitui obligationem, & aduersus eum. [b] Marcellus autem notat, esse aliquam differentiam, vtrum hoc agatur, [c] vt ab initio [d] mulier in alterius locum [e] subdatur, & onus [f] debitoris, à quo obligationem transferre creditor [g] voluit, suscipiat: an verò quasi debitrix delegetur, scilicet vt si quasi debitrix delegata est [h], vna sit intercessio. [i] Proinde [k] secundum hanc suam distinctionem, in prima [l] visione, vbi quasi † debitrix delegata est, exceptionem ei senatusconsulti Marcellus nõ daret. [m] Sed condemnata, vel ante condemnationem, [n] condicere vtique ei, à quo delegata est, poterit, [o] vel quod ei abest, vel si nondum abest, liberationem. [p]

Mulier intercedens siue soluat, siue delegat debitorem, repetit. si alium deleget, exceptione iuuabitur. Bartolus.

¶ Interdum intercedenti [q] mulieri & cõdictio competit, puta si contra senatusconsultũ obligata, debitorẽ [r] suum delegauerit. Nam hic ipsi cõpetit condictio: [f] quemadmodũ si pecuniã soluisset, condiceret. Soluit enim [t] & qui reũ delegat. Sed si is, qui à muliere delegatus est, debitor ei [o] nõ fuit, exceptione senatusc̃onsulti poterit vti. [n] quẽ admodũ mulieris fideiussor. [x]

¶ Planè si mulier intercessura [y] debitorẽ suum delegauerit, senatusc̃onsultum cessat: quia & si pecuniã numerasset, [z] cessaret [a] senatusc̃onsultum. Mulier enim per senatusc̃onsultũ releuatur: [b] nõ [in his,] quę deminuit [c] restituitur. Sed si eũ delegauerit, [d] qui debitor eius non fuit: fraus senatusconsulto facta videbitur, & ideo exceptio datur. [e]

Hic loquitur de alio remedio iuris consul. & dicit quòd mulier excluſa actio restituitur in veterem debitorem, licet liberatus sit contemplatione obligationis ſuſcipiendæ per mulierem. Bartolus.

¶ Quotiens pro debitore intercesserit mulier, datur in eum pristina actio [f], etsi ille prius actione nem in quibus casibus licet: vt. C. man. si pro ea. & secundum hoc illa verba, sed condemnata &c. non referuntur ad eum casum vbi est delegata vt debitrix. tunc enim condicere non potest cum se obligauit pro primo, aliàs sine non. vel agit antequam soluat, quia animo nouandi intercesit. Azo.

a *Pro Secundo.* ppria nomina sunt. & dic casum, quòd mulier prima & secunda vice intercesit animo nouandi, & q non erat mulier ex aliqua causa alicui eorũ obligata, & ideo cuilibet in suũ debitorem restituitur actio: vt hic, &. C. eo. si mulier. & hoc dicit Iulianus. at Marcel. in secunda interuẽtione distinxit, vtrum dominus primus delegauit mulierẽ, scilicet quasi debitricẽ ex prima interuentione. nec enim aliter fit delegatio, nisi eũ quis vt debitor meo me volẽte p̃mittit. an vero non sit delegatio facta, sed ipsa mulier animo nouandi promisit quod debebat dominꝰ primus, & ita ipsi nihilominus remansit ex prima interuẽtione, licet inutiliter, obligata, & primus est liberatus, in primo casu non habet exceptionem, quia non alienum sed suum onus subiisse videtur, quia per delegationem releuatur à prima interuentione facta, licet inutiliter, & ex ea nata fuit obligatio, & ita leuamẽ ex ea delegatione mulier cõsequitur. In secundo habet exceptionem Velleia. quia onus ipsius debitoris susceperit, & tantum onus, id est nullum leuamen. quia ex prima causa ipsa nihilominus remãsit obligata. sed licet in primo casu non habeat exceptionem contra creditorẽ primi, tamen contra primum habuit actionẽ vt liberetur, vel si soluerit, vt habeat quod soluit. Huius casus positioni nihil obstat, nisi quòd in litera est in prima fideiusione. debuit enim dicere, in secunda. sed in libro Io. est in prima, & ita planum est. q. d. in fideiusione quã fecit primo. Vel dic, quòd prima nõ notat ibi prioritatem, sed est adiectiuum illius proprij nominis, scilicet primi, vt ab Albrico Albricanus ac si diceret, in fideiusione Albricana. distinctionem vero Marcel. non approbo. sed Iulia. dictum sic: vt probatur, infra, eod. l. vir vxori. j. respon. & infra, de noua. & delega. l. doli ma. ex. §. diuersum. Ioan. & cætera quæ sunt contra me. vel si velis dicere Marcel. bene dixisse: pone quòd mulier erat suo nomine secundo obligata. si ergo pro secundo animo nouandi promisit, adhibeatur distinctio Marcel. & ita propie ponitur in prima fideiusione, & forte potest esse verum, quòd differentia est inter eos casus quos distinxit Marcel. vt in primo casu quem posuit, sit intercesio, in secundo non. sed ego nescio quis fuerit prosecutus eã distinctionem responsionis. l. scilicet vt cum quasi &c. certe eadẽ ratione potuit respondere, nulla est intercesio, vbi dixit, vna est intercesio. nam si vera debitrix est à secundo delegata, nõ est intercesio, & cum effectu tenetur primo. ergo eadem ratione si primus eam velut debitricem delegauit, non est intercesio, & cum effectu tenetur, nisi dixeris subterfugiendo, quòd loquitur vbi secundus delegauit eam quasi debitricem: primus vero non tanquã debitricem, sed quasi extraneam rogauit eam vt animo nouandi promitteret quod debebat ipse. & ita hic est secunda tantum intercesio, non autem delegatio. vnde mulier tanquam quilibet fideiussor, scilicet vt cum condemnata est, vel ante condemnatio-

† *Hunc locũ nobis restituit Ant. Aug. ex Pã de. Flo. tu il lum videto. lib. 2. cap. 2.*

b *Et aduersus eum.* si licet primum restituẽdam creditori suo.

c *Agatur.* in secunda intercesione mulieris.

d *Ab initio.* cũ se obligauit pro primo.

e *Locum.* l. primi.

f *Et onus.* scilicet tãtum, non leuamen. Ac.

g *Creditor.* primi.

h *Delegata est.* pro primo apud creditorẽ eius. nam illa delegatio qua se mulier vt debitricem obligauit, non est intercesio, secundum Marcellum.

i *Vna sit intercesio.* q secundo apud primum. Accursius.

k *Proinde.* loquitur auctor legis. Accur.

l *In prima.* sed in libro Ioan. est, in primi. & tunc planũ est. aliàs, in prima: & tũc expone vt modo dixi in glossa Marcell. *ADDITIO.* Prius corruptè legebatur, in prima fideiusione ad qđ respicit gloss.

m *Non daret.* scilicet contra creditorem primi. Accursius.

n *Vel ante condemnationem.* scilicet in aliis casibus in quibus agit fideiussor antequã soluat: vt. C. mã. si pro ea. nam ponit eam efficaciter teneri, vnde non agit ex beneficio Velleia. sed iure communi, vt dixi. vel agit antequam soluat, quia animo nouandi intercesit. sed secundum alium, quando vis tueri Marcel. dices loqui eo casu quando est intercesio, & prætextu Velleia. petit liberari, vel repetit. Accursius.

o *Poterit.* vt. C. de condic. inde. l. si citra vllam. &. j. de fideiuss. qui debitorem.

p *Liberationem.* quamdiu steterit in obligatione.

q *Interdum intercedenti.* scilicet tantum, non etiam soluenti. Acc.

r *Debitorem.* vel aliàs non debitorem.

s *Condictio.* incerti, vel sine causa, vt delegatus liberetur: vt. C. de condic. indebi. si citra. vel verius dic, pecuniam: vt subiicit.

t *Soluit enim.* id est soluere fingitur: vt infra, mã. l. inter causas, §. abesse. &. j. de ver. signi. l. verbum exacte. &. j. de fideiuss. qui debitorem. Accursius.

u *Poterit vti.* Arg. contra. j. de noua. l. si non debitorem.

x *Fideiussor.* quem constat iuuari: vt hic, &. C. eo. mulierem.

y *Intercessura.* nõ tamen intercesit: vt differat à superiori casu.

z *Numerasset.* s. non ex intercesione, aliàs contra: vt. j. proxi. §.

a *Cessaret.* quia non est intercesio.

b *Releuatur.* contra intercesionem.

c *Deminuit.* donando: vt supra, eo. titu. sed si ego.

d *Delegauerit.* mulier quæ non intercesserat.

e *Datur.* vt. C. eo. si vxor. diligenter ergo no. an mulier intercesserit vt detur ei condictio, siue soluerit, siue delegauerit suum, vel non suum debitorem? Sed si quæras, an delegato detur exceptio? distingue an fuerit debitor, vt tunc non habeat, alioquin habeat. vbi autem erat intercessura, sed non intercesit, siue soluerit, siue suum debitorem delegauerit, non iuuatur, nec etiam delegatus. sed si non suum, videtur fraus facta senatusc̃o. cum ipsa fugerit intercessura, & non intercesit. vnde creditori / quia in fraudẽ fecisse videtur, obstat exceptio. Accursius.

f *Pristina actio.* quia fuit acceptilatione sublata. sic infra, eo. sed si pro aliena. &. C. e. si mulier. &. j. eo. l. j. in fine.

BIU Cujas

a *Liberatus.* hoc prius acto quòd Berta mulier detur: sed infra, proxi. in genere dandus erat promissor: vt. C. eo. si mulier.

b *Expromissorem.* sic in genere, sed in superiori. §. expressit mulierem. Accursius.

c *Condici.* vel ipsum debitum quãdo purum erat, aliàs vt se reponat in obligationem: vt. ff. de condic. cau. data. l. si quis accepto tulerit. Accursius.

d *An talem det.* verba enim cum effectu sunt accipienda. Io. vt supra. pra, qui satisd. cog. de die. §. j. & l. quotiens. & ne quis eum qui in ius vo. l. si per alium. §. cere. Accursius.

e *Actio vtilis.* scilicet restitutoria danda à lege. Accursius.

f *Condictio.* s. sine causa de iure cõmuni, vel certi condic. sed in superiori. §. secus est.

g *Dimisit.* sic infra, de rebus eorum. si fundus. Accursius.

h *Sed cum.* scilicet cũ hoc sit quòd releuetur, vt dictum est, sequitur & tũc q mulieri &c. vt sic hæc duo paria sint. & dic, non posset repetere si solueret quando in rem suã fideiusserat, vel quando animo decipiendi, vel in similibus vbi cessat Velleia. vt dixi. ff. eo. l. j. in prin.

i *Non possit.* in superiori proximo casu dictum est à simili &c.

k *Quãquam in omnes.* scilicet reos debẽdi: vt infra. e. l. si pro vno.

l *Ei soli.* sed quare non alteri sicut in omnes? Respõ. quia nõ amisit alius actionem ex receptiõe mulieris, sed liberatio per nouationem facta vni, prodest omnibus: vt. j. de duo. reis. l. ij. &. ff. de pactis. l. si vnus. §. j.

m *Non possit.* quod videtur, cum creditor debitrici successerit, & sic obligatio sit extincta: vt infra, de solu. l. Stichum. §. aditio.

n *Non obligatæ.* s. maxime, vt. j. de fideiuss. hæres. §. quid si idem.

o *In Falcidia.* id est in ratione Falcidiæ.

p *Imputabitur.* contra legatarios: vt dicat, primo deducam quod mihi debuit defuncta, & ex reliquo prestabo relicta. non enim efficax erat debitum: alioquin secus: vt infra, ad. l. Fal. cum emptor.

q *Sed & directa.* Sed nonne sublata est accessoria, cum hæc succeptilatione liberat[a] sit, quàm mulier interceſſerit.

Paria sunt nullum dare expromissorem, vel dare mulierem. h. d. iste. §. Bartolus.

¶ Si conuenerit † cum debitore, vt expromissorem [b] daret, & acceptum ei latum sit: deinde is dederit mulierẽ, quæ auxilio senatusconsulti munita est: potest ei condici [c], quasi nõ dedisset. Quid enim interest, nõ det, an talem [d] det? Non erit igitur actio [e] vtilis necessaria: cum cõdictio [f] competat.

Acceptilatio facta fideiussori inutiliter obligato non liberat debitorem, sicut nec solutio, nisi sic solueret quòd repetere nequeat. Bartolus.

¶ Marcellus quoque scribit, si mulieri post interceſsionẽ acceptò tulerit creditor, nihilominus restitutoriam actionem ei dari debere. Inanem enim obligationem [ei] dimisit. [g] ¶ Si mulier post interceſsionem sic soluerit, ne repetere possit: iustè prior debitor actionem recusat. Sed cum [h] releuatur reus, si mulier sic soluit, vt repetere non possit [i]: & cum ei mulieri, quæ repetere nõ poterat, si soluisset, acceptò tulit creditor, similiter releuatur reus.

Muliere subducta actio restituitur in eos omnes qui per eius obligationem fuerunt liberati, non autem omnibus. Bartolus.

¶ Quamquam in omnes [k], qui liberati sunt, restituitur actio, nõ tamen omnibus restituitur: vtputa duo rei stipulandi fuerunt: apud alterũ mulier interceſsit. ei soli [l] restituitur obligatio, apud quem interceſsit.

Si creditor succedit mulieri, nihilominus actio restituitur in veterem debitorem. sed si mulier debitori, non est restitutio necessaria. Bartolus.

¶ Si mulieri hæres extiterit creditor, videndum, an restitutoria vti non possit [m]. Et ait Iulianus libro duodecimo restitutoria eũ nihilominus vsurũ. non immerito: cum non obligatæ [n] cum effectu successerit. Denique in Falcidia [o] hoc æs alienum non imputabitur [p]. Planè si mihi proponas, mulierem veteri debitori succesisse, dicendum erit, restitutoria eam cõueniri posse: sed & directa [q] actione. nihil enim eius interest, qua actione conueniatur.

Mulier ab initio cum alio contrahente, actio restituitur in veterem debitorem. Bar.

ff. Vetus.

A cedit debitori: vt infra, de fideiuss. hæres. §. j? Respon. non: quia hic animo nouandi interceſsit. & sic erat vtraque principalis, & ideo durat vtraque: vt infra, de duobus reis. si reus. Accursius.

¶ Si cùm essem tecum * contracturus [r], mulier interuenerit: vt cum ipsa potius contraham, videtur interceſsisse: quo casu datur in te [s] actio: quæ instituit [t] magis, quàm restituit obligationem: vt perinde obligeris eodẽ genere obligationis, quo mulier est obligata: verbi gratia, si per stipulationem mulier, & tu quasi ex stipulatu conueniaris.

Mulier subducta, actio non restituitur in eum qui ab initio non potuit obligari ipso iure vel in effectu. Bartolus.

¶ Illud videndum est, si mulier pro eo interuenit, qui si cũ ipso contractum esset, non obligaretur [u], an hac actione ille debeat teneri: vtputa si pro pupillo interceſsit, qui sine tutoris auctoritate non obligatur. Et puto non obligari [x] pupillum, nisi locupletior factus est ex hoc contractu. Item si minor vigintiquinq; annis sit, pro quo mulier interceſsit [y]: in integrũ restitutionem poterit implorare [z]: vel [si] filius [familiàs] contra senatusconsultum [a] contracturus [b] esset. *

IX. PAVLVS libro sexto Regularum.

SEd si pro alieno seruo intercedat [c]: quemadmodũ in patrefamiliàs prior ei restituitur * actio [d], ita in dominũ quoque restituenda [e] erit.

Restitutoriæ actiones & institoriæ dantur contra hæredem, & in hæredem. Bart.

X. VLPIANVS libro vicesimo nono ad Edictum.

HAe actiones [f], quæ in eos pro quibus mulier interceſsit, dantur: & hæredibus, & in hæredes & perpetuo cõpetunt [g]. habent enim rei persecutionem. cæteris quoque honorariis successoribus dabuntur, & aduersus eos.

Mulier non habet Velleianum, si creditor ignorauerit eam intercedere. Bart.

XI. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

SI mulier, tanquam in vsus suos pecuniã acceperit, alij creditura: non est locus senatusconsulto. alioquin nemo cum fœminis cõtrahet [h], quia ignorari potest [i], quid acturæ sint.

XII. IDEM libro sexto Breuium.

IMmò [k] tunc locus est senatusconsulto, cum scit creditor eam intercedere. [l]

r *Contracturus.* scilicet tecum. *tibi. Flo.

s *In te.* pro quo est acepta pecunia.

t *Instituit.* vt supra. e. l. j. in fin. & j. e. l. quidã, & C. eo. l. senatus.

u *Non obligaretur.* scilicet propter solũ contractũ, nisi quid peruenisset ad eum, vel dolo fecisset: vt. j. depos. l. j. §. an in pupillum. Acc.

x *Nõ obligari.* sed institoria. siam restitutoria eos omnino credo conueniri posse.

y *Interceſsit.* prędicto modo.

z *Implorare.* cõtra institoriam.

a *Senatusconsul.* scilicet Macedo. Accur.

b *Contracturus.* & mulier contraxit. nam exceptionem habet filius, & ideo nõ tenetur institoria, nec restitutoria, sed nec mulier tenetur in prędictis casib⁹. Ac.

c *Sed si. Intercedat.* animo nouandi.

d *Actio.* vt. ff. l. proxi. §. quotiẽs. & j. eo. si mulier contra senatusconsultum.

e *Restituenda.* scilicet de pecu. vel de in rem ver. vt. j. eo. l. fi. in fine, secundum Azo. *Flo. est.

f *Hæ actiones.* scilicet institoria & restitutoria. Accursius.

g *Competunt.* id est cõpetere possunt. nam si primo erat temporalis, & talis restituitur: vt supra, de mino. l. fin. & infra. e. debitrix. §. si p eod. & idem no. ff. de capi. de. l. j. in fin. & ff. de exerci. l. si tamen. in fine. Accursius. *priorẽ reũ restituitur. Flo.

h *Mulier. Cõtrahet.* bona ratio, vt supra, de minori. quòd si minor. §. non semper. & l. & si fine. §. idem faciunt. Accursius.

i *Potest.* & iuste in alieno facto: vt infra, p suo. l. fin. in fine. Acc.

k *Immò.* non est locus quando creditor ignorat quid actum sit, immò cum scit fraudẽ committendo: vt si alij daturus erat, & mulier interceſsura, magis elegit mulieri dare daturæ alij postea. Accur.

l *Intercedere.* scilicet sic mutuum ipsa accipiendo, vt alij det.

Liquando.] CASVS in. §. de pignoribus. Certum est q mulier iuuatur, &

BIU Cujas

actio in veterem debitorem restituitur. sed an creditor hypothe. habeat, quæritur. Et dicitur, quòd sic. [*SI SVB CONDITIONE.*] Fideiusit mulier sub condi. vel in diem.an pendente condit. creditori restituatur actio in veterem debitorem? Et dicitur,quòd sic. Viuianus.

a *Alienam.*aliena dicitur, quia hæres tantũ conuenitur à creditoribus:sed sua, quia ipse tenetur ei reddere : vt C.de hære.ven.l.ratio. sic & vxor dicit domina ratione futuræ spei, & tamen non est domina constante matrimonio : vt. C. de iure do.in reb⁹.& insti.quibus alie . licet. in prin. & facit infra, quando appel. sit.l.j. §. in propria. &.C.eo.l. ij. &.§. eo.l.sed si eum.

b *Intercedat.* scilicet qui promisit iudicatum solui:& mulier pro eo: vt supra,qui satisd.cog. de die.§.j.

†*Transcribere, est ius nostrũ in aliũ trãsferre: vt transcribere fundum. i. iure* cessio *trade. Bud. ī.l.* *si vir vxori. de præscr. verbis.*

c *Noua actione.* M.alia quam prima.

d *Vtilis sit.* Sed cum sit facta nouatio,quare non est pignus liberatum:vt infra,de noua.l. nouatio.& argu. infra, de reg.iur.cum princi. palis. &. l. nihil. &. C. etiam ob chiro . pe. pi. re.pos. l. j. & infra , de solu. cum quis sibi.§.fi? Respon.principalis directa obligatio sublata est.aliàs enim non daretur restitutoria:sed tamen continuo , & sine aliquo interuallo restitutoria est à iure subrogata : vt infra,eodem.l. debitrix.§.j.Cum ergo semper durauerit principalis obligatio , siue directa , siue restitutoria,non est sublata hypothecaria , quæ habet suas conditiones : vt hic,& infra, de pigno. grege.§. etiam si.& infra.de exceptio.rei iud. l.penul.in fine. nec ob. quod de noua.opposui: quia illud est, quando nouatio efficaciter tenet : hic non,cum non desierit esse obligat⁹ directa vel vtili. Vel dic, in vtraq; idẽ : quod est veri⁹. & hic dicit vtilẽ hypothecariã durã. Ac.

Si obligatio in effectu spectat ad mulierem:licet sit intercessio , Velleiano non iuuatur. Bartolus.

XIII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

A Liquãdo licet alienã [a] obligationem suscipiat mulier, non adiuuatur hoc senatusconsulto : quod tum accidit, cum prima facie quidem alienam, reuera autem suam obligationem suscipiat : vt ecce,si ancilla ob pactionem libertatis expromissore dato,post manumissionẽ idipsum suscipiat, quod expromissor debeat : aut si hæreditatem emerit , & æs alienum hæreditariũ in se transcribat : † aut si pro fideiussore suo intercedat [b].

Nouatio , quæ in effectu non valet , non perimit ius pignoris. Bartolus.

¶ De pignoribus prioris debitoris,non est creditori noua actione [c] opus : cũ quasi Seruiana(quæ & hypothecaria vocatur) in his vtilis sit [d] : quia verũ est conuenisse de pignoribus, nec solutam esse pecuniam.

Frustra expectatur conditio,cuius euentus nihil operatur. Bartolus.

¶ Si sub conditione [e],vel in diẽ mulier ꝓ alio intercesserit: etiã pendente conditione , volenti creditori cum priore [debitore experiri,] actio danda est restitutoria. Quò enim bonum est [f] expectare,cõditionem,vel diẽ: cũ in ea causa sit prior iste debitor, vt omnimodo [g] ipse debeat suscipere actionem?

Mulier e subducta restituitur actio in veterem debitorem,& in eius fideiussorẽ. Bar.

XIIII. IVLIANVS libro duodecimo Digestorum.

SI mulier contra senatusconsultum interceſſerit: æquum est non solum in veterem debitorem , sed & in fideiussores eius actionem restitui [h]. Nam cùm mulieris persona subtrahatur creditori propter senatusconsultum:integra causa pristina restituenda est.

Si mulier promittit alium ratum habiturum quod ipsa gesit , non iuuatur Velleiano. Bartolus.

XV. IDEM libro quinquagesimoprimo Digestorum.

SI mulieri soluero id, quod tibi debebam, & ab ea ratã rem te habiturũ stipulatus fuero, & fortè te ratũ non habente,agere ex stipulatu instituero: exceptio senatusconsulti quod de interceſsionibus fœminarũ factũ est,non proderit mulieri. Nõ enim videri potest alienam obligationẽ recusare: cum maneam debito obligatus, & ipsa de lucro [i] agat,ac potius reddere cogatur,quod nõ debitũ acceperat,quàm pro alio soluere.

Mulier non iuuatur Velleiano, si debitor sibi soluit,quod promisit. Bartolus.

XVI. IDEM libro quarto ad Vrseium Ferocem.

SI mulier contra senatusconsultũ Velleianũ pro me interceſsisset [k] Titio [l], egóq; mulieri id soluissem, & ab ea Titi⁹ eã pecuniã peteret:exceptio huius senatusconsulti nõ est profutura mulieri. neque enim eã pecuniã perdat:cum iam eã habeat.

Mulier & fideiussor eius Velleiano iuuantur:& in primum debitorem actio restituitur. Bartolus.

¶ Si ab ea [n] muliere † quæ cõtra senatusconsultũ interceſsisset, [o] fideiussorem accepissem:Gaius Cassius respondit, ita demum fideiussori exceptionem dandam , si à muliere rogatus fuisset. Iulianus autem rectè putat fideiussori exceptionem dandam, etiam si mãdati actionem aduersus mulierem non habet: quia totã obligationẽ [p] senatus improbat:& à prætore restituitur prior debitor creditori.

Si mulieri.] CASVS. Debebam tibi decẽ quæ mulier à me exegit,dicẽs se habere mãdatum: & ei soluì:& stipulatus sum te ratũ habiturum:ratum non habes:an si mulierem cõueniam actione ex stipulatu,competet exceptio Velleia? Et dicitur,quòd non : quia de lucro certat. Viuianus.

i *De lucro.* non audietur de præda solicita:vt infra, de admi.tu.si minoris . & facit infra . l. prox.&.l.si mulieri de. derim.Accursius.

Si mulier.] CASVS. Debebam tibi decem:animo nouãdi mulier in se sustulit obligationem, & ei soluit: an si tu conuenias eam, iuuetur? Et dicitur, q nõ. [*SI AB EA.*] Si mulier quę intercessit, fideiussorem dedit, subuenitur ei, & fideiussori subuenitur : & creditori restituitur actio in veterem debitorem.Viuianus.

k *Interceſsisset.* animo nouandi.

l *Titio.* id est, apud Titium.sic.ide in rem ver.quamuis.

m *Neque enim prosit.* s.hoc dicere,periclitari eam, cum pecuniam habeat : vt subiicit : & ita habeat ne eam perdat.

n *Si ab ea.* non habet. aliter in Maced. vt §.ad Mace.l.sed & ibi. tã. non solum.quæ est cõtra. Et est ratio, quia fideiussor, qui pro filio, interuenit animo donandi,non conuenitur:sic nullus conuenitur:sed hic licet fideiussori succurrat, restituì actio creditori à ge in priorẽ debitorẽ vt hic,&.j.eo.debitrix §.j. Vel idẽ est, vt hoc §.Vel tertio,vt ibi dixi.

o *Interceſsisset.* animo nouandi. Accursius.

p *Totam obligationem.* id est,etiã obligationem mulieris,pro qua mulier interuenit fideiussor:vnde fideiussor teneri non potest.

Vir vxori.] CASVS. Maritus vendidit vxori prædium pro paruo pretio : & eam delegauit suo creditori in eo pretio. Dicitur,quòd venditio nulla fuit : vnde creditori petenti obstabit exceptio. Verum distinguitur,vtrum creditor sciuerit mulierem delegatam , aut ignorauit : quia hæc distinctio locum habebit,cum creditor, cum muliere contraxit : quia tunc non subuenitur mulieri,si creditor ignorauerit. [*SI MVLIER.*] Obligasti mihi prædium pro. x. ago contra te hypothe. vxor tua dixit prædium esse sibi obligatum pro. x. nomine dotis. illa. x. sibi solui:ago postea hypothe. vxor dicit, prædũ esse sibi obligatum pro.x.nomine mutui : ego excipio,quòd voluntate sua possideo, numquid

Conditio,an semper , sit expectãda.

f *Quò enim bonum est.* Bonum quidẽ esset debitori,cum interim non conueniretur:sed dicitur non esse bonum, ideo quia si conditione extante non conueniretur, expectaretur conditio : vt supra,si cer.pet pecuniam.& infra, de fideiuss.l.penul. Sed cum hic foret conueniendus,etiam existente conditione, non est bonum, iniust.test.l.nam & si.& infra.c. debitrix.§.j. Sed argu . contra.j. de ædilitio edict. bouem.§.sed si sub conditione. & infra, man.si mandauero.j.respon. & infra , quando dies legati cedit.l.cum illud.&.l.huiusmodi.

g *Omnimodo.* etiam si extet conditio. Accursius.

BIU Cujas

nũquid replicare potest. Dicitur, quòd non: quia nesciui illa prædia sibi obligata pro alia pecu. [*MVLIER.*] Accepi mutuam pecuniam cum muliere in rem cõmunem: & nos insolidum obligauimus: an mulieri succurratur tanquam si fideiusserit pro parte mea? Distingue. siue diuisimus illam pecuniam: sed in refectione domus communis impẽsa est: & cõditio mulieris melior facta est: & iuuari nõ potest. sed si fideiusserit: pro parte quæ ad eam peruenit, obligabitur, & conuenietur pro illa: nõ quæ ad me peruenit: quia videtur fideiussisse.

Non sufficit creditori credere mulierẽ in rem suam intercedere, quando pro alio promittit, nisi diligentius perquisierit. Bart.

XVII. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

VIr vxori donationis causa rem viliori pretio addixerat[a], & in id pretium creditori suo delegauerat[b]. Respondit, venditionem nullius momẽti[c] esse: & si creditor pecuniam à muliere peteret, exceptionem[d] vtilem fore: quamuis creditor existimauerit, mulierẽ debitricẽ[e] mariti fuisse. Nec id cõtrariũ videri debere ei, q̃ placeat, siquãdo in hoc mulier mutuata est, vt marito crederet: nõ obstaturã exceptionẽ, si creditor ignorauerit[f] in quã causam mulier mutuaretur: quoniam quidem plurimum interfit, vtrum cum muliere quis[g] ab initio cõtrahat[h], an alienam obligationem in eam trãsferat[i]. tũc enim diligentiorem[k] esse debere.

Si mulieri consentienti obligationi rei sibi obligatæ pecunia soluitur: Velleiano nõ iuuatur. alias secus. Bartolus.

℣ Si mulier dixisset sibi rem dotis nomine obligatam[l], & creditor curasset ei[m] pecuniã dotis solui, qui* idem pignus acciperet, [cum] mulieri etiam pecunia credita deberetur[n]: si possessor creditor aduersus eam Seruiana[o] agẽtem exciperet, *si non voluntate*[p] *eius pignus datum esset*: replicationem mulieri senatusconsulti non profuturam[q], nisi creditor scisset[r], etiam aliã pecuniam ei deberi.

Si mulier cum alio mutuum, vt duo rei accipiunt in causam necessariam, Velleiano non iuuatur: sed in causam voluntariam eatenus iuuatur, quatenus ad alium pecunia peruenerit. Bartolus.

℣ Mulier & Titius, cum in rem communem mutuarentur: eiusdem pecuniæ rei facti[f] sunt. Nõ omnimodo[t] mulierẽ pro parte socij videri interceſsisse dicebam[u]. * Nam si ob eam causam mutuati fuerint, ex qua si creditor pecuniã non dedisset, maius damnum[x] mulier passura fuerat, veluti quòd communis insula fulta non esset, vel q̃ fundus communis in publicum committeretur[y]: potius esse, vt senatusconsulto locus non sit. At si in aliquam emptionẽ mutua[z] pecunia sit accepta[a], tunc pro parte interceſsionem factam[b] videri. & ideo creditorem partem dumtaxat pecuniæ à muliere petere posse. Quod si totum petierit, exceptione pro parte summouebitur.*

secundum Io. Vel hic erant socij: quo casu videtur fideiubere, vt repetãt actione pro socio: vel aliter, vt statim dices in magna glo. Vel hic fuit actum, vt vnus pro altero fideiuberet: argu. infra, de duo. re. l. reos. & hæc omnia, vt non obstent opi. Io. quam statim dices. Item quid si hoc plus valet dimidia rei emptæ, quàm tota pecunia? Respõ. adhuc dicam mulierem iuuari, cum color præsumitur. Item quid in superiori, si color fuit quæsitus, cum non reciperetur mulier, vt fideiussor: mulier sic se obligauit? Respõ. ei subueniri. sed in dubio non præsumitur color: tum, quia in reficiẽdo: tum, quia magna vtilitas: sed hoc casu in adquirendo. & hoc, secundum illam expositionẽ, prout color fuit quæsitus.

b *Interceſsionẽ factã.* dicit Io, & respõ. duos reos debendi non videri inuicem fideiubere, nisi sint socij: & sic si vnus soluat solidum, *Flo. dicerepetit act. nego. gest. *bat* quæ oritur ex solutione: nõ mandati, vel alia quæ oritur ex fideiuss. obligatione. sed quando sunt socij, tunc sic. Pro eis primũ est ar. ff. de arbi. si duo. & arg. j. de excep. l. exceptione. §. rei. Secũdũ arg. est. j. de duo. re. si ex duobus. in fi. & insti. de fideiuss. §. ité si ille. Et tertiũ. j. de duo. re. si duo. &. j. de cõpen. si quid. Quartũ. j. de fideiuss. Vrani[9]. vbi si succedo ego creditor vni reorũ debẽdi, alter liberatur pro *Flo. sumparte: cum erant socij: *mouetur* aliàs in nihilum liberatur: sed vbi succedo fideiussori, indistincte remanet obligatus reus: & ecõtra, si reo, indistincte liberatur fideiussor. Igitur in conreis, si videretur fideiubere, vno liberato liberaretur alter, vel in totũ, vel in nihilũ. Item ad prædicta, q̃ duo rei non videantur fideiubere, facit. j. de lib. leg. l. si quis decedens. §. nunc. & l. si quis reum. Item. j. rem ra. ha. l. j. & l. si quis vni. Item ar. est. C. si cer. pet. si in rem communem. Item. ff. de in rem ver. si pro parte. in prin. &. §. fi. &. j. man. creditor. §. j. Et vt breuiter loquamur, primum arg. in exceptione, secundum in condictione, tertium in cõpensatione, quartum in cõfusione obligationis per succesionẽ: vt. l. Vranius. sed. M. omnino econtra dicit eos fideiubere videri: vt si vnus soluat solidum, repetat ab alio actione mãdati. & pro eo est in auth. de duo. re. §. j. ibi, alterna &c. coll. vij. &. j. de duo. re. l. reos. Sed respõ. ibi est alterna fideiusio, vbi expresim agitur. Item pro eo, scilicet. M. est hæc lex: sed hic fuit color quæsitus hoc casu: sed superiori non præsumitur sic: vt fuit color, scilicet cum ipsa deberet intercedere pro Titio, scilicet pro dimidia, quæ ad eum esset peruentura: constituit se cũ eo ream. vnde & hic dicitur interceſsisse fictione huius legis pro parte: vt sic, licet vnus soluerit totũ, tamen pro parte sua ab alio repetere non possit: ar. ff. si quis cau. si duo. & de lib. leg. l. iij. &. j. de fideiuss. Vranius. &. j. rem ra. ha. l. j. & ij. Vel dic, non fuit color quæsitus: & tamen subuenitur, & nõ intercedit. nec ob. quod dicitur, interceſsionẽ factam &c. quia hoc verũ est, quo ad hoc vt ei succurratur: vere tamen nõ interceſsit. sic &. j. e. debitrix. ij. respon. Item & quando rem suã obligat: nam non intercedit: & tamẽ dicitur intercedere, vt iuuetur. Tu distingue, secundũ Az. an peruenerit ad vtrũque pecunia pro parte: & tunc quatenus ad aliũ peruenerit, videatur alter fideiusisse. an ad vnum tantum: & tunc alter insolidum videtur fideiusisse, & non sunt socij his casibus. nec enim potest dici societas, licet communiter se obligent: cum in cõmunes vsus eã non vertãt: & tũc alter

a *Addixerat.* in fraudem legis: vt cum valeret. xv. dedit pro. x.

b *Delegauerat.* scilicet mulierem. Accursius.

c *Nullius momenti.* inter vi. & vxo. scilicet, sed inter alios sic: vt. j. de do. inter virum & vxo. si sponsus. §. circa venditionem & de cõtrahen. emp. l. si quis donationis causa.

d *Exceptionem.* scilicet Velleiani.

e *Debitricem.* quæ nõ erat, quia nõ tenuit vẽditio.

f *Ignorauerit.* maxime. sic non ob. C. eo. si fœnebris. Alij dicunt, q̃ si ab initio sciuit, noceat ei: aliàs non. & facit ad hoc. ff. e. si mulier tanquam.

g *Quis.* s. creditor.

h *Contrahat.* vt in secundo casu.

i *Transferat.* vt in primo.

k *Diligentiorem.* scilicet creditorem. Accur.

l *Obligatam.* à viro. Accursius.

m *Ei.* scilicet mulieri.

n *Deberetur.* à marito, pro quo vere erat obligatum pignus: non autem pro dote, forte quia remissum fuerat: vel etiam pro dote erat, non curo.

o *Seruiana.* id est, quasi seruiana, quæ dicitur hypothecaria: vt instit. de act. §. item Seruiana.

p *Si non voluntate.* verba exceptionis.

q *Non profuturam.* nec aliam, nisi &c.

r *Scisset.* Tunc enim non videtur mulier decipere creditorem. sed certe nec tunc dabitur replicatio senatusc. mulieri: sed hypothecariam intendit nulla elidendã exceptione. cũ ergo hic dicit, nisi &c. Respon. illud, nisi, non inducit repetitionẽ omnium prædictorum: sed illud tantũ. s. replicationẽ non profuturam, vt prætermittat aliud senatuscõ. sic. j. man. idémque. §. si quis Titio. nam pro remissione pignoris nõ habet locũ senatusc. vt. C. e. etiam. & ff. l. quamuis. in prin. Vel dici potest, habere locum hic: quia passa est rem sibi obligatam obligari: sicut in re sua locũ habet: & aliud quando debitori remittitur: vt supra, eo. l. quamuis. in prin.

f *Facti.* scilicet insolidum.

t *Non omnino.* id est, non indistincte, sed distincte.

u *Dicebam.* ego iurisconsultus Africanus.

x *Maius damnum.* quàm esset pecunia.

y *Committeretur.* propter tributa forte non soluta.

z *Mutua.* id est mutuum acceperant hoc acto, vt socij sint: aliõquin non: vt. j. de fideiuss. si Titius. &. l. Vranius. contra.

a *Accepta.* colore quæsito. Io. cum tota pecunia ad Titium perueniret: sicut aliàs: vt arg. ff. ad Macedo. item si filius. aliàs incipit, sed Iulianus. §. idem ait. & ff. e. quamuis. §. si cum essem. Et tũc dic, pro parte, id est, pro toto: quia totũ peruenit ad Titium. Vel dic, quòd pro dimidia, quæ peruenie bat ad Titium, proposuerat fideiubere: sed creditor potius eam mulierem, vt conream accepit,

insolidum videtur fideiussisse. sed si non est diuisa, sed in communes vsus expensa, seruabis quod hic dicit, vt videatur fideiubere pro parte, siue ad emendum, siue ad fulciendum: licet altero casu mulier iuuetur, altero non. & sic non refert sint socij, vel non. & facit pro hoc. ff. de in rẽ verſ. ſi pro patre. §. fin. & ff. ad Macedo. itẽ si filius. §. j. Sed quid, si vnus maiorem partem habet in re, in quã impenditur? Respon. pro rata fideiussisse videt: vt idem sit in minori parte, quo ad minorẽ: & in maiore, quo ad maiorẽ. Et nota, quòd Azo accedit opinioni domini Mar.

a *Idem est.* quia sicut ff. habuit in dimidia: ita hic in totum. & sic est idem: sed nõ per omnia idem. Accur.

b *Duo rei.* hoc acto, vt socij sint, alioquin nõ: vt. j. de fideiuss. si Titi⁹. & l. Vranius. Accur.

c *Interceſſerint.* In quo casu muliere subducta Titius insolidum tenetur: vt. j. de fideiuss. si Titius. Sed hoc casu in totum subducitur: in superiori vero pro parte: & sic nõ est per omnia idem. Vel dic, idem per omnia. nã & hic & ibi in totum, quatenus interceſsit, eximitur. sed hic in totum interceſſit: ibi in partem. Ac.

XVIII. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

IDem [est a,] & si pro debitore meo Titius & mulier duo rei b interceſſerint c.

Si mulier alicui pro propria obligatione indemnitatem promiſit, intercedere non videtur. ſecus pro obligatione alterius. Bart.

XIX. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

TVtor pupilli deceſſerat, hę rede instituto Titio. cũ de adeũda hæreditate dubitaret d, quoniam malè gesta tutela exi stimaretur, persuadente matre pupilli, vt suo periculo adiret, adiit: stipulatúsq; de ea [causa] est, indẽnem se eo nomine prę stari. Si ex ea causa Titius pupillo aliquid præstitisset, ísque matrẽ conueniret, negauit e exceptioni senatuscõsulti locum esse: quando vix f sit, vt aliqua apud eundẽ g pro eo h ipso interceſsisse intelligi possit. Nec disimilem i [esse] huic propositionis ex facto agitatã [quæstionem,] cum quidã vir prætorius deceſsisset duobus filiis superstitibus, quorum alter impubes esset, & alter legitimus k tutor fratri esset: & cũ * paterna hæreditate se abstinere vellet l mãdatu vxoris defuncti m, quæ mater pupilli esset: abstento pupillo, solum se hæreditati miscuisse: vbi n similiter se respondisse Iulianus ait, si ex ea causa o agẽte

*Flo. eum

pupillo damnũ eo nomine passus esset, nõ impediri eum senatuscõsulto, quo min⁹ à muliere rem seruaret. In proposita specie p & illud tractãdũ est, an is, qui mandatu mulieris adierit: si damnũ ob id patiatur, q̃ debitores hæreditarij soluendo nõ fuerint: senatusconsulto locus sit, quasi quodammodo eorum obligationes mulier susceperit. Magis autem est, vt ne ob hanc quidẽ causam senatuscõsultum locum q habeat, quando nõ ea mẽte fuerit, vt pro his r intercederet, sed tutoris f aduersus pupillũ, & cæteros fortè creditores indemnem hæredem t præstaret. Denique u, si ponamus mulierem in emptione hæreditatis eo nomine damnũ pati, q̃ debitores hæreditarij soluẽdo non sint: nulla (puto) dubitatio erit, quin senatuscõsulto locus non sit x: etiã si maxime creditoribus aliquantum præstiterit. Quid ergo, si cũ propterea de adeunda hæreditate dubitaret Titius, quòd parum idonea nomina debitorũ viderentur: mulier hoc ipsum repromisit, vt quãto minus à quoquo eorum seruari posset, ipsa præstaret? Prope est y, vt sit interceſsio.

Debitor delegatus à muliere intercedente: antequam soluat, tutus est Velleiano: & si agat, exceptione Velleiani repellitur. B.

V Cũ haberes z Titium debito-

TVtor.] CASVS. Titius gesit tutelam pupilli, & male: & decesit Seio hęrede instituto: noluit adire Seius, timens ne conueniretur. mulier promisit eum indemnẽ futurum: & hoc hæres ab ea stipulatus adiit: si aliquid præstitit pupillo: & voluit cõuenire mulierem, an obstet sibi Velleia. quęritur. Et respon. quòd non: quoniam vix &c. vt in litera. hoc in prima. Aliũ casum subiungit huic similem, qui talis est. Quidam nobilis habuit duos filios: pupillum, & maiorem: emancipauit pupillum, & eius legitimam tutelam gesit, & male. forte decesit vtroque hærede instituto: pupillus abstinuit se: maior fiduciarius tutor pupilli fratris sui noluit adire hæreditatem, dubitans ne conueniretur ex administratione patris. mater pupilli eadémque nouerca maioris promisit ei indemnitatem, si adiret: adiit. si conueniatur, an possit habere regressum contra mulierem, non ob. Vell? Et respon. q̃ sic. hoc in secunda. Sed in primo casu, quòd si damnificetur hæres, eo quòd debitores hæreditarij soluendo non sunt: nunquid est locus Vell. Dicitur, quòd non: quia non fuit eius propositi, vt pro debitoribus intercederet: sed non est locus Vell. quia in hoc casu ob hoc mulier non tenetur: sed ista, quia eius fuit propositi. vt hæres tutoris seruaretur indemnis aduersus pupillum, pro quo tenetur, nec est locus senatuscon. Vell. Istud probatur per simile: quia si mulier emit hæreditatem, & damnum patiatur: quia debitores hæreditarij soluendo non sunt: non propter hoc competit ei Vell. Sed quid? dubitauit adire Seius hæreditatẽ, quia credebat debitores esse non soluendo: & mulier promisit ei indemnitatẽ: an videatur interceſsio, vt sic Vell. sit locus? Et respon. quòd sic: quia hic interceſsit: quia hoc expresse promisit. Sed si non interceſsit, quia neque hoc actum fuit: nõ habet locũ senatuscon. vt. ff. ibi in illo verſ. in proposita. & hoc in tertia. [CVM HABERES.] Titius habebat debitorẽ: & Seiũ volebat habere fideiuss. Seius obtulit ei mulierem: noluit eã recipere propter Velleia. mulier volebat accipere centum à Sempronio, & soluere Titio pro

A Seio. Sempronius non habens pecuniam promisit Titio centum: & mulier confessa est se accepisse illa centum. si Sempro. petat pecuniam à muliere, an obstabit ei excep. antequam soluat? Dicitur, quòd videndum est, an Sempro. sit habẽdus loco fideiubentis pro muliere intercedente, vt sic ei sicut mulieri detur excep. Et distingue. aut re integra aliquid soluit, cum petit mulierem interceſsisse: aut postea soluit. si ante, Sempro. cõpetit excep. senatuscons. aduersus Titium, quia tuta est mulier aduersus Sempro. vt quidam dicunt. si postea, an mulieri aduersus Sempro. excep. Sempro. aduersus Titium condic. cõpetit: an perinde sit, ac si ab initio, cum Seio Sempro. cõtraxisset, ipsi mutuãdo: deinde Seius Titio soluisset: deinde Titius Sempro. mutuasset? & hoc magis est, dicit iurisconsul. respondendo quæstioni propositæ, vt scilicet nõ sit locus Vell. nec cum nõ intercedens mulier debitorem suum delegat: cum non posit: cui cõtradicit: vel quia videtur mulier ista alteram obligationem suscepisse. quod senatuscons. noluit. tu tamen tene aliam solutionem. Vtu.

d *Dubitaret.* scilicet Titius. Accursius.

e *Negauit.* scilicet ego Africanus. Sed videtur quòd male: vt. C. eo. si mater. §. j. quæst contra. Sol. vt dixi. ff. l. quamuis. §. j. Accur.

f *Vix.* id est nullo modo. Aliter accipitur vix supra, de iudi. vix.

g *Eundem.* scilicet aliũ, sed nec pro se: vt. ff. de fideiuss. hæres. §. seruo. & l. Vranius. Accursius.

h *Pro eo.* Titio.

i *Nec disimilem quæstionem.* scilicet ait Africanus, quæ quidem quæstio talis est, cum quidam &c.

k *Legitimus.* id est, fiduciarius. Accursius.

l *Vellet.* maior frater, semper subaudi.

m *Defuncti.* scilicet nouercæ suæ. Azo.

n *Vbi.* id est, in qua quæstione.

o *Si ex ea causa.* id est, aliqua: puta propter patrem, qui cum emancipasset eum, male gesit tutelam. Vel dic, quia ab hæreditate abstinuit. Accursius.

p *In proposita specie.* scilicet prima huius legis.

q *Locum.* quia non est opus.

r *Pro his.* scilicet debitoribus. Accursius.

s *Sed tutoris.* supple fecit ea mente, vt hęredem tutoris &c. ff. de excep. rei iudi. si cum arg. in prin. Accursius.

t *Hæredem.* scilicet Titium.

u *Denique.* non mirum si cesset Vellei. hoc casu quando conuenitur ab hærede propter pupillum & creditores: quia propter suã obligationem præstat. nam & in hoc casu cum emit hęreditatem, cessat. vel coniunge superiori casui. §. in proposita &c. Accursius.

x *Non sit.* licet esset opus. nam volebat ab emptione discedere: qui quasi emendo fideiusserit pro hæreditate.

y *Prope est.* nã non potest dici interceſsio proprie: quia fecit, nõ tam illis subueniendo, quàm isti consulendo. secundũ M. Vel dic, prope est. i. rationabile est. sic accipitur. j. de solu. Stichũ. §. pe.

z *Cum haberes.* aliam ponit quæstionem non minus diligenter.

BIU Cujas

a *Vellet.* animo nouandi.
b *Sequereris.* id est, non accepisti eam.
c *A me.* quarta persona: Sempronio puta.
d *Ignoranti.* idem si scienti: vt Cod. eo. l. si fœnebris. sed sine scrupulo voluit procedere.
e *A muliere.* scilicet, intercedẽte. Accursius.
f *Vt quemadmodũ.* scilicet, fideiubenti pro muliere: vt supra, eo. l. si mulier contra senatusconsul. §. fina.
g *Ne in mulierem.* quę etiam ipsa pro alio intercesserat. Accursius.
h *Ita mihi.* qui vere fideiussor non sum.
i *Paulo.* id est, parum habendum. hoc est vnũ argu. Aphricani, cui Iulianus non respon. sed tu respondebis, prout solues eius dictum. Ac.
k *Existimaui.* scilicet ego Aphricanus.
l *Non sit.* nec hoc, nec superiori casu.
m *Sicuti.* hoc est aliud arg. Aphricani, cui Iulianus respondet.
n *Mulier.* non existẽs ipsa obligata: vt supra, eo. quamuis. §. plane.
o *Quæ.* scilicet iã dicta, alias quem. s. casum.
p *Comparari ait.* scilicet Iulianꝰ de quo fuit habita mentio. ſ. ea. l. ij. rñ. Sed male dicit: & omnia verba sequẽtia sunt Iulia. & sic qđ dicit in fine q̃ certe &c. male dicit: & sic stamꝰ in respõsione, quã modo fecit Aphricanꝰ. Vel distingue, an creditor fuit hic machinatus: & tũc tenet, qđ hic dicit Iul. an non: & tunc tenet dictum Aphric. vt ar. j. eo. l. fin. §. antepe. sed secundũ hoc quod dicis habere locũ Vell. si creditor machinatus est. qualiter respondebis illi ar. quòd fuit tale, vt pinde debeat haberi in quæstione proposita, ac si pecuniam numerassem mulieri: & ipsa tibi, & tu mihi? respon. hoc casu subiicit pro alio: si ad machinationem creditoris fiat: quod probo. quia ego subij obligationẽ pro ea: vnde etiam ipsa onꝰ huius obligationis sustinet: vt infra, eo. si decipiendi. in. §. fina. ergo & ipsa subiisse videtur. Accursius.
q *Quando.* pro quia.
r *Transtulerit.* ex postfacto.
s *Noluit.* & sic hic mulier habet Velleia. secundum Iul.
t *Si pro vno reo.* De duobus. Accursius.
u *Intercesit.* scilicet animo nouandi: vt sic vterque liberetur. aliàs quare restitueretur? & facit. ſ. eo. l. quamuis. §. quãquam.

Si pro aliquo.] CASVS. Mulier pro Titio apud creditorẽ animo nouandi intercesit: illa pecu. in rem mulieris cõuersa est.

rem, & pro eo mulier intercedere vellet[a], nec tu mulieris nomen propter senatusconsultum sequereris[b]: petiit à me[c] mulier mutuam pecuniam, solutura tibi: & stipulãti mihi ꝓmisit, ignoranti[d] in quam rem mutuaretur: atque ita numerare me tibi iussit. deinde ego, quia ad manum nummos non habebam, stipulanti tibi promisi. Quæsitum est, si eam pecuniam à muliere[e] petã, an exceptio senatusconsulti ei prosit? Respondit. Videndum, ne non sine ratione dicatur, eius loco, qui pro muliere fideiusserit, haberi me debere: vt quẽadmodum[f] illi, quamuis ignorauerit mulierem intercedere, exceptio aduersus creditorem datur, ne in mulierem[g] mandati actio competat, ita mihi[h] quoque aduersus te vtilis exceptio detur, mihíque in mulierem actio denegetur: quando hęc obligatio *periculo mulieris futura sit. Et hæc paulo[i] expeditius dicẽda[sunt,] si priusquam ego tibi pecuniam soluerim, compererim eam intercesisse. Cæterum si ante soluerim, videndum, vtrùmne nihilominus mulieri quidem exceptio aduersus me dari debeat, & ego tibi condicere pecuniam possim: an verò perinde habendum sit, ac si initio ego pecuniam mulieri credidissem, ac rursus tu mihi in creditum isses. Quod quidem magis dicendum existimaui*[k]: vt sic senatusconsulto locus non sit[l]. sicuti[m] & cum debitorem suũ mulier[n] deleget, intercesioni locus non sit. Quæ[o] postea nõ rectè comparari ait[p]: quãdo[q] delegatiõe debitoris facta, mulier non obligetur: at in proposito alienam obligationem in se transtulerit[r]: quod certè senatus fieri noluit[s].

Actio restituitur contra omnes, qui ex interceſsione mulieris liberati sunt. Paul. de Cast.

XX. IDEM libro octauo Quæstionum.

SI pro vno reo[t] intercesit[u] mulier, aduersus vtrumque restituitur actio creditori.

Si mulier intercedit in rem suam animo nouandi: non iuuatur Velleiano. Bartolus.

XXI. CALLISTRATVS libro tertio Institutionum.

SI pro aliquo mulier intercesserit[x]: sed in rẽ eius, quod acceptum est, vertatur: * exceptio senatusconsulti locum nõ habet, quia nõ fit pauperior[y]. ¶ Item si quid liberaliter[z] fecerit, veluti ne iudicatus pater ei[a], propter solutionem vexetur: non erit tuta senatusconsulto [Velleiano.] Oneribus[a] enim earum senatus succurrit[b].

Mulier quæ ex interceſsione non damnificatur, Velleiano non iuuatur. Bartolus.

XXII. PAVLVS libro sexto Regularum.

SI mulieri dederim pecuniã, vt eam creditori meo soluat, vel expromittat: si eà ꝓmiserit, locum non esse senatusconsulto Pomponi[a] scribit, quia mãdati actione obligata, in rem suam[c] videtur obligari.

Mulier quæ scienter verum non respondit: Velleiano non iuuatur. secus si ignoranter. Bartolus.

XXIII. IDEM libro singulari ad senatusconsultum Velleianum.

SI mulier in iure interrogata responderit se hæredem esse: si sciens se hæredem non esse, respoderit: minimè[d] intercesisse videri: quia decepit. Quòd si existimauit se hæredẽ [esse,] & eo nomine decepta[e] responderit: in eam[f] actionem quidem dari plerique existimauerunt: sed exceptione senatusconsulti adiuuari.

Si mulier debitrix delegatur, non iuuatur Velleiano. secus si aliquid promittat creditori, ne recipiat suam delegationem.

XXIIII. IDEM libro singulari de Interceſsionibus Fœminarum.

A an habeat Vell. dicitur, q̃ non. Sed quid si accepit mutuo pecu. & patrem liberauit, qui tenebatur iudicati: nũquid habet Vell? Et rñ. q̃ nõ: quia nõ intercesisse videtur, sed donasse. hoc in secũda. Vi.
x *Intercesserit.* pro procuratore suo. Accursius.
y *Pauperior.* sic. j. l. ꝓxi. &. ſ. e. l. sed & si eũ. &. l. aliquando.
z *Liberaliter.* forte sine vsuris credẽdo. Vel dic, soluit pro patre, cũ nõ esset ꝓ eo obligata.
a *Oneribus.* fideiussoris.
b *Succurrit.* nõ donãti: vt. ſ. eo. sed si ego. in fi. &. j. eo. bona fi. §. fin. &. l. fi. j. respon. Acc.

Si mulieri.] CASVS. Habebam creditorem: dedi mulieri. x. vt caueret creditoribus, vel expromitteret: an habeat locum Velleia? Dicitur, quòd nõ: sed tenetur, cũ pecunia in rẽ suam versa est. Vi. * *Flo. veraretur*
c *In rem suam.* propter pecuniam. quæ ad eum peruenit sic. ſ. l. proxi. j. rñ. & l. si mulieri soluero. Accursiꝰ.

Si mulier.] CASVS. Titiꝰ tenebatur mihi in. c. decesit hærede relicto: volo conuenire hęredem. mulier interrogata, an esset hæres: respondit se hæredem esse. an non habebit locum Velle? Et distingue. aut animo decipiẽdi respõdit se hæredem esse, & non habebit locum Vell. aut nõ: quia credidit se hęredẽ esse. primo casu nõ est tuta: secundo sic. Vi.
d *Minime.* immo hoc casu magis, quàm in alio ſtercedere videtur: sed non videtur intercedere, vt iuuetur: qa decipit: vt subiicit. & j. eo. si decipiendi.
e *Decepta.* hanc eandem distinctionẽ adhibendã credo cũ respõdit seruũ alienum esse suum: vt infra, eo. si mulier inter.
f *In eam.* tãquam in hæredem. Accursius.

Debitrix.] CASVS. Mulier debebat mihi. x. delegaui eã creditori meo, & ei ꝓmisit: vtrum iuuetur Vell? Dicitur, q̃ non. sed si ꝓmisit aliquid ne delegẽt, certe iuuabit. [SI SENATVSCONSVLTI.] Mulier pro Titio intercesit, & soluit: an statim mihi in veterẽ debitorẽ debet restitui act. nõ expectato, q̃ cõdicat à me? & rñ. q̃ statim, ex quo intercesit. [SI PRO EO.] Tenebatur mihi Titius rediibitoria. intercesit mulier ꝓ eo animo nouãdi: restituitur postea act. pro rata tẽporis: vt si supererãt quatuor mẽses, act. mihi restituat pro eadẽ rata: licet statim postquã mulier intercesit, cum competierit restitutio à lege data: non tamen præscribitur contra act. donec ab homine fuero restitutus, secundum quosdam. sed verius est, vt currat tempus residuum à tempore interceſsionis,

tercessionis, quod idem est quod tempus restitutionis. Viuianus.

a *Non vtetur*.vt.C.e.l.ij.Accursius.

b *Promisit*.creditori,ne reciperet intercessionem.Accursius.

c *Intercessisse*.Melius dixisset contrarium.sed hoc ideo,quia cũ creditor habeat pretium intercessionis:ipsam intercessionem recepisse videt:vnde obstat ei exceptio.Acc.

d *Et non expectandã*. id est,q̃ soluat mulier, & repetat.Accursius.

e *Restituetur*.s.per iudicis officiũ,vt dicunt, non per legem: & hoc bene sequitur, post restitutionẽ.& quod dicit,quamuis &c. exponunt, impetrato.s. beneficio restitutionis:tu dic,quòd restitutio fit per legẽ ipso iure primæ actionis ad residuũ tempus,non totius: licet videretur, q̃ noua restituta deberet habere tãtum tempus, quãtum ab initio habuerit pro prima.Item & alia ratione videbatur eam perpetuã:quia fit à lege restitutio:vt instit. de perpe.ac. in prin. Sed tamen est cõtra:vt hic, &.ff.de minor.l.fi.

f *Quamuis*.quia dixit, post restitutionem, videbatur esse interuallum. & ad hoc aduersatur,quamuis.

g *Statim atque*.id est, postquam.

h *Competierat*. actio pristina.s.restituta per legem:vt dixi.

Si domina.]*CASVS.* Mulier iussit,vt seruo mutuaretur.tenebitur quod iussu, neque iuuabitur Velleia.si vero pro seruo fideiussit, nec in rem eius pecunia versa est,iuuabitur.

i *Honoraria*. scilicet quod iussu.

k *Tenebitur*.vt supra, quod iussu.l.iij.§.j.

l *Fideiusserit*.qđ potest facere dominꝰ pro seruo:vt instit.de fideiuss.§.j.

m *Fecerit*.vt si seruus accepit mutuam pecuniam ad conuertendũ in facta dominę: vt q̃ volebat de ea reficere domum dominę, vel quid aliud simile facere:& tunc si domina se obligauit pro seruo fideiubendo pro eo, bene tenet. sic & aliàs si fideiubendo faciat factum suum, bene teneretur: vt supra,eo.l.aliquando.

Si mulier.]*CASVS.* Seruus Titi fecit mihi damnum.volebam conuenire Titium act.noxali.mulier in iure confessa est animo intercedendi seruum suum esse: nunquid iuuabitur? Dicitur, quòd sic, si nõ animo decipiendi respondit. si vero credebat eum seruum suum esse sibi bo.fi.seruientem: non videtur intercessisse. Viuianus.

n *Vtetur*. hic distingue: vt supra, eo. si mulier in iure.

o *Intercessisse*. quia quodammodo dicit verum: vt infra, de adul.si postulauerit.§.de eo.Accursius.

Bona fide.]*CASVS.* Mutuaui mulieri.x. malens agere cum muliere, quam cum marito: ea conuertit in rem communẽ suam & mariti: an iuuetur Vell. quasi pro alio se obligauerit? Dicitur,quòd non.Cætera plana sunt vsque ad.l.Seia.

Debitrix mulier à creditore delegata:pro eo,cui delegata est, promisit. Non vtetur[a] exceptione.Sed si pecuniã promisit[b] ne delegetur, intercessisse[c] videtur.

Per senatusconsultum actio statim restituitur in pristinum debitorem, in eo statu, in quo erat.Bartolus.

℣Si senatuscõsulti beneficium interuenerit:vtrum statim,cum mulier intercesserit,actio in prio rem debitorem competit:an si mulier solutum condicat? Puto statim, & non expectandam[d] solutionem.℣Si pro eo,qui tẽporali actiõe teneretur, mulier interceſſerit,tẽporalis actio restituetur[e]:sic tamen,vt ex præcedenti causa continua tempora numerarentur post restitutionem:quamuis[f] statim, atq; interceſsit mulier,cõpetierat[h].

Iussus non est intercessio: sed fideiussio. Bartolus.

XXV. MODESTINVS libro singulari de Euerematicis.

Si domina seruo suo credi iusserit,actione honoraria[i] tenebitur[k]. Quòd si pro eo fideiusserit[l], exceptione senatuscõsulti Velleiani iudicio cõuenta,aduersus creditorẽ tueri se poterit,nisi pro suo negotio hoc fecerit[m].

Idem dicit,quod lex, si mulier.ff.eo.licet in terminis differat.Paul.de Cast.

XXVI. VLPIANVS libro trigesimoseptimo ad Edictum.

Si mulier intercedendi animo seruum alienum suũ esse responderit: quasi interceſserit,auxilio senatusconsulti vtetur[n]. Planè si pro bona fide seruiente sibi responderit, non videtur interceſsisse[o].

Velleia.non præiudicat ei,qui non putat mulierem intercedere Bartolus.

XXVII. PAPINIANVS libro tertio Responsorum.

Bona fide[p] personã mulieris in contrahendo secut[q], ob ea,quæ inter virum & vxorem accepta pecunia gesta sunt[q], exceptione senatusconsulti nõ summouetur.

Mulier contrahens cum seruo,Velleiano non iuuatur.Bartolus.

℣Cum serui ad negotiationem præpositi,cum alio contrahentes,personam mulieris, vt idoneæ sequũtur[r]:exceptio senatusconsulti dominum summouet: nec videtur deterior causa domini per seruũ fieri[s],sed nihil esse domino quęsitum[t],nõ magis quàm si litigiosum prædium seruus, aut liberum hominem emerit.

Mulier quæ intercedit in rem suã, Velleiano non iuuatur.Bartolus.

℣Vxor debitricem suam viro delegauit, vt vir creditori ei[u] pecuniam solueret. [Et] si fidẽ suam pro ea, quam delegauit, apud virum obligauerit: locũ exceptio senatusconsulti non habebit: quia mulier suum negotium gesit[x].

Verba enũtiatiua à testatore prolata, creditoribus non præiudicant.B.

XXVIII. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

Seia mancipia emit, & mutuam pecuniam accepit sub fideiussore marito:eámque soluit venditori. postea maritus decedens non soluẽdo,in fraudem creditoris cauit testamento, se eã pecuniam vniuersam debere[y]. quæritur,an interceſsisse[z] mulier videretur? Respõdi,secundum ea quæ proponerẽtur,non interceſsisse.

Mulier quæ rem suam obligat, vt pecuniam pro alio soluat:iuuatur Velleiano aduersus creditorem scientem.Bartolus.

℣Fundum[a] vxoris suæ maritus obligauit Sempronio ob conductionẽ[b]. mox mulier à Numerio sua fide mutuam pecuniam acceptam sub obligatione eiusdem fundi, soluit statim Sempronio pro marito[c] suo. Quæsitum est, an aduersus senatusconsultum obligata[d] sit? Respondi, si Numerius scisset eam intercedere[e]: fore

p *Bona fide*. scilicet creditor.

q *Gesta sunt*. in simul in communem rem forte impendendo: vt supra, eo.vir vxo.§.fi. & facit.ff.eo.sed si ego.

r *Sequuntur*. accipiẽdo eam in fideiutricẽ.

s *Per seruũ fieri*. quod esse non potest: vt infra,depos.l.pe.

t *Quæsitum*. quod potest esse:vt.C.de acquir. pos.l.fi.

u *Creditori eius*. scilicet mulieris.Acc.

x *Gesit*.sic.ff.eo.si mulieri dederim.

Seia.]*CASVS.* Mutuaui mulieri.c. & maritus pro ea fideiussit: testamentum fecit matitus, in quo cauit se teneri mihi principaliter, & vxorem nomine fideiussorio: & hoc fecit in fraudem aliorum creditorum: vt tanto minꝰ esset de bonis suis, ex quibus eis satisfieret: an videtur interceſsisse ꝓpter mẽdacium viri? Dicitur, quòd non.[*FVNDVM.*] Vir fundum vxoris suæ obligauit pro.c. mulier accepit.c. à Titio, vt fundum liberaret.an videtur Velleia. locum habere: vt sic teneatur cum effectu Titio? Distingue. aut Titius sciuit eum accipere pecuniam in causam mariti: aut nõ. primo casu iuuatur:secundo non.Viuianus.

y *Debere*. principaliter: vt per hoc mulier,quod de suo soluit, repetat: vel per actionem manda. vel negest.& sic tanto minus aliis creditoribus soluetur: vel repetatur ab eo cui soluit,cõdictione sine causa.Acc.

z *Interceſsisse*.qa hoc verbis suis testator innuit: sed falsum erat: & ideo subiicit, non præiudicare veritati.Et *Falso* sic not. q̃ falsa verba tes testãtis nõ præiudicãt veritati:vt.ff.ad Syllã.si *præ* veritati:vt.ff.ad Syllã.si

quis in graui.§.j.&.ff.de pig.act.Gaiꝰ.&.C.de iur.delib.cũ aliꝙ.

a *Fundum*. scilicet non dotalem.

b *Conductionem*.cõduxerat maritus à Sempronio aliquam rem, pro cuius pensione præstãda obligauit maritus fundũ vxoris suæ.

c *Pro marito suo*.id est,pensione quam debebat maritus. Acc.

d *Obligata*. scilicet Numerio.

e *Intercedere*.i.hanc pecuniã in causam mariti accipere. sed videtur q̃ etiã si sciuit creditor,sibi nõ nocet:vt.C.e. si fœnebris. &.l.si aduersarius.quę sunt cõtra. Solu.hic iã erat res ei[ꝰ] obligata: ibi

BIU Cujas

ibi nó. Vel hic eo animo accepit, vt soluere in causam mariti: ibi non, sed mutauit postea voluntatem, secundum M. Vel refert hic se ad illam intercessionem quã fecit patiendo maritum rem suam obligare Sempronio: quæ est quasi intercessio: vt. C. eo. si sine. ibi, ad mutuum factum mulieri. vel hic fuit fraus facta senatusc. quia cũ fideiusserat pro marito, maluit creditor mulieri dare pecuniã: vt. ſ. eo. quamuis. §. si cũ essem. &. j. l. proxi. Ac.

a *Senatusconsulto.* Velleia.

Quidam.] CAVS. Titius mutuaturus pecu. duobus hæredibus Sempronij: non habés plenã fidem de eis, numerauit vxori testatoris: & ab ea accepit pignora. mulier numerauit hæredibus: & quasdam res accepit in pignore. an mulier iuuetur? Et respó. quòd sic: & subducuntur pignora: & dat institoria in hæredes. Sed nũquid res quas obligauit mulier, sint Titio obligatæ? Dicitur, quòd non de rigore iuris: secus de æquitate. [PAVLVS.] Mutuatur[9]. x. Titio, volebat Titius mihi dare mulierem fideiussoré. nolui: sed cum muliere contraxi: & postea Titius fideiusit. an iuuetur mulier? dicitur ꝙ sic: quia quicquid est in fraudem senatusco. factum, ratum habẽdum non est. Viuianus.

b *Dederit actionem.* ſ. restitutoriã: vt supra. e. quáuis. §. si cum essem. Et sic no. per hanc legem, quòd hæc institoria datur scienti creditori: sed non dolum cõmittẽti: vt. j. de fideiuſ. si. l. Titius. §. fin. Ac.

c *In res.* id est, nomine earum rerum.

d *Paulus respondit.* ſ. generaliter. & sic sit hic. §. vel sine. §. & dic, scilicet generalius.

Si decipiendi.] CAVS. Si mulier pro aliquo intercesit, induens vestes viriles, vt sic creditoré deciperet: an iuuetur? Dicitur, quòd non. [PROCVRATOR.] Ad mandatum mulieris aliquis pro Titio fideiusit. an iuuetur iste? Dicitur, quòd sic.

e *Decipiendi animo.* forte induit se veste virili. Accursius.

f *In dolum.* i. propter dolũ. & ex hoc collige, ꝙ creditor putabat eã teneri. aliàs nó videret decept[9]: vt. j. de re. iur. nemo videtur. & j. de act. ép. l. j. in fi. & est exẽplũ. ſ. si mulier ſ iure. &. j. l. fi. §. ãtepe.

g *Non excludit.* vt supra. e. l. j. §. verba. &. l. si mulier in iure. &. C. eo. l. si sine. §. fi. &. l. fœmina. Accursius.

h *Procurator.* scilicet mulieris.

i *Adiuuatur.* si creditor sciuit: alioquí nõ iuuat: vt. ſ. e. si fideiusso res. &. j. eo. l. fi. §. antepe. & facit. ſ. eo. si mulier cõtra senatusco. §. fi. &. l. tutor. in fi. aliàs non adiuuetur. ſ. procurator per Velleianũ.

k *Actio intercidit.* subaudi. nisi per Velleianum.

l *Si mulier. Repetere.* ab eo cui soluit. Accursius.

m *Agere.* contra eum pro quo fideiusserat.

n *Cauere.* forte non poterit probari mulierem soluisse.

o *Audienda est.* & sic in procuratore qui exceptionẽ in sua persona habet: vt infra, manda. idemque. §. pe. & sic. j. de fideiuſ. seruo inscio. &. l. seq. &. l. si seruus alij. &. ſ. de mino. si iudex. Accur.

Si mulier hæredi.] CAVS. Titio debebat mihi. c. decesit, & mulierem hæredẽ instituit, hæc mulier hæreditatẽ adiuit. an possit iuuari Vell. vt mihi non soluat ista. c? Rñ. ꝙ non: quia non per omnia mulier est priuilegiata, sicut minor xxv. an. nisi forte dolo meo creditoris hereditaté adierit. [SI MVLIER.] Intercesit mulier pro Titio, & pignora dedit. subducta muliere, in veteré debitoré act. pristina restituta, si mulier agit ratiõe pignoris, & pignus & fructꝰ pignoris restituent: & si deterior res facta est: dãnũ æstimabit. hoc in prima. Sed quid si creditor iure crediti vẽdat: an mulier possit ab emptore auocare? Dicit, ꝙ sic: quia posset à vẽditore: neq; debet esse melioris cõdit. emptor quàm vẽditor. hoc ĩ secũda. [ITEM SI.] Titi[9] tenebat mihi in. c. vxor sua dedit mihi fundũ in solutũ, vt accepto ferrẽ viro: si mulier vindicet fundũ auctoritate Vell. & excipiam quia vendita & tradita res est, replicabit ꝙ cõtra senatusco. Vell. celebrata erat vẽditio. hæc sunt vera, siue ego emerim, siue alium quem supposuerim qui emeret, vt sic mulier fundo suo careret. hoc in persona viri. idẽ est si pro alio quàm ꝓ viro ré suam tradidisset. [SI MVLIER.] Mãdauit mulier Titio vt fideiuberet ꝓ Scio, cũ ipsa non posset: an Titio cõpetat exce. Vell. Videtur, ꝙ nõ: quia totũ senatusco. loquitur de petitione nõ danda contra mulieré. Distingue. aut creditor recepit Titiũ in fraudẽ senatusc. vt ipsa nõ intercederet: & hoc sciuit, aut ignorauit. Primo casu obstat creditori excep. secundo nõ: nisi Titi[9] sciuisset quo casu non aget Titius mand. contra mulierem obstante Vell. & Titius creditoti erit obligatus. secus si Titius ignorasset. [SI MVLIER.] Mulier pro Titio intercesit animo nouandi & liberandi eum: creditor volens agere restitutoria aduersus Titium: obtulit se mulier, dicés se paratam subire iudicium: neque velle opponere Vell. an sit audienda? Et dicitur, quòd sic: & cauebit se non vsuram excep. Vell. [INTERCEDERE.] Si pro alieno seruo intercedat mulier, qui ciuiliter obligari non potest: an iuuetur? Dicitur, quòd sic. sed in dominum &c. vt in litera. Viuianus.

p *Hæreditatem.* sibi delatam. Accursius.

q *Alicuius.* mortui.

r *Vix.* id est, nullo modo. sic supra. e. l. tutor. in prin.

s *Id conceptum sit.* vt adeat mulier.

t *Mulier.* vt supra, de mino. l. si apud.

u *Etiam.* q. d. non solum rem.

x *Liberos.* id est, tanquam non obligatos.

y *Aestimetur.* scilicet damnum. Accursius.

Mulier intercedens iuuatur Velleiano: & actio restituitur in principalem debitorem & pignora. Bartolus.

XXIX. PAVLVS libro sexto-decimo Responsorum.

QVidam voluit hęredibus Lucij Titij mutuam pecuniam dare, & cum eis contrahere: sed quoniã facultates eorũ suspectas habuit, magis voluit vxori testatoris dare pecuniam, & ab ea pignª accipere. mulier eandem pecuniam dedit hæredibus, & ab his pignus accepit. Quæro, an intercesisse videat: & an pignora, quæ ipsa accepit, teneantur creditori? Paulus respondit, si creditor, cum contrahere vellet cum hæredibus Lucij Titij, cuitatis his, magis mulierem reã elegit: & in ipsius persona senatusconsulto quod de intercessionibus [fœminarum] factum est, locum esse: & pignora ab ea data non teneri. eas autem res, quas mulier ab iis, pro quibus intercedebat, pignori accepit: creditori mulieris obligatas nõ esse: sed non sine ratione prætorem facturum, si non tantum in persona subducta muliere,* in principales debitores dederit actionẽ[b]: sed etiã in res[c], q̃ mulieri obligatæ sunt. ſ Paulus respondit[d] ea, quæ in fraudem senatusconsulti quod de intercessionibus fœminarum factũ est, excogitata probari possũt, rata haberi non oportere.

Mulier decipiens non iuuatur Velleiano. Bartolus.

XXX. IDEM libro secundo Sententiarum.

SI decipiendi animo[e], vel cũ sciret se non teneri, mulier pro aliquo interceſſerit: exceptio ei senatusconsulti non datur. Actionem enim, quæ in dolum[f] mulieris competit, amplissimª ordo nõ excludit[g]. ſ Procurator[h] si mãdatu mulieris ꝓ alio interceſſerit, exceptiõe senatusconsulti Velleiani adiuuatur[i]: nec aliàs actio intercidit[k].*

Adeundo non videtur quis intercedere: nisi fraus creditoris interceſſerit. B.

XXXI. IDEM libro primo ad Neratium.

SI mulier,* quod ex interceſſiõe soluit, nolit repetere[l]: sed mandati agere[m], & cauere[n] velit de indemnitate reo: audienda est[o].

Velleianum prodest aduersus eum cum quo contraxit mulier, & successori eius ad rem & ad fructus. Bartolus.

XXXII. POMPONIVS libro primo Senatusconsultorum.

SI mulier hæreditatem[p] alicuius[q] adeat, vt æs alienum eius suscipiat: vix est[r], vt succurri ei debeat: nisi si fraude creditorum id cõceptum sit[s]. Nec enim loco minoris vigĩtiquinque annis circũscripti per omnia habenda est mulier[t].

Mulier, quæ intercedẽdo dedit pignora: potest ipsa vna cum fructibus & omni deterioratione repetere tam à creditore, quàm etiam ab alio qui habet causam ab eo. Pau.

ſ Si mulier rem à se pignori datam per interceſſionem, recipere velit: fructª etiã[u] liberos[x] recipit. Et si res deterior facta fuerit eo nomine, magis [est vt] æstimetur[y]. Sed si creditor, qui pignus per interceſſionẽ accepit, hoc alij vendidit: vera est

* *Flo. ne al. actio intercidat*

* *Flo. Paulus. si mulier*

a *Melioris conditionis.* Not. regulam: vt infra, de reg. iu. l. in his. §. non debeo. &. C. eo. si sciens. &. ff. de rei vind. l. redeptores. §. j.
b *Item si mulier.* scilicet intercessura.
c *Referret.* id est, accepto ferret. Vel dic id est compensaret.
d *Sed replicabitur.* immo videtur quòd non replicet: vt. C. eo. l. senatus. in fi. quę est cõtra. Sed ibi nec maritus emit, nec alium interposuit: sed mulier ipsa emptorem inuenit. Itẽ contra supra, eo. l. quãuis. §. interdũ. &. §. plane. Sed ibi voluit delegare: hic intercedere: quare secus si deinde.
e *Facta sit.* subaudi, recte excipieres tu ẽptor: sed quia est facta cõtra senatusconsul. Velleia. non recte excipis. Ac.
f *Quo,* pro vt. Accur.
g *Debitore.* alicuius.
h *Tradidit.* non animo donãdi. aliàs cõtra ff. e. sed si ego. &. l. seq.
i *Totus.* videtur quòd nõ potest. totꝰ enĩ &c.
k *Excludendum.* quid si ego mandatarius nesciui quòd faceret ad hoc vt alienam obligationemĩ se susciperet? Respon. forte non iuuatur mulier: ar. ff. e. si fideiuss. Vel q̃d si putabã ipsam posse ĩtercedere?
Velleiano mulier renuntiare potest.
l *Non vsuram.* Not. quòd potest renuntiari huic se. con. vt hic, &. C. quãdo mu. tu. of. fun. potest. l. fi. & ĩ aut. vt ma. debi. &c. §. quia vero. col. v. secus ĩ Maced. vt dixi supra, ad Mace. tametsi. & hoc accipe si est certiorata de beneficio sibi cõpetenti. aliàs non: vt supra, de transact. l. cum Aquilia. Sed si renuntiat, nũquid semper præsumitur certiorata? Argu. q̃ sic, insti. de fideiuss. §. fi. & de inuti. stip. §. si scriptum. Sed quid præsumemus in dubio? Dicere potest, q̃ cum ignoret leges quod ei permittitur: vt. C. de iur. & fac. igno. l. fin. quòd resignatio non valeat, secundum Iaco. Sed forte hic secus, cum non sit hoc beneficium restringendum: vt argu. infra, de li. & posthu. cum quidam. intercedere non possit scilicet ciuiliter: vt subiicit, & infra, de reg. iu. l. in personã seruilẽ. sed naturaliter sic. aliàs fideiussor accedere nõ posset: vt. j. de reg. iur. l. cũ principalis. & facit. ff. e. sed si q̃ alieno.

eorum opinio, qui petitionem dandam ei putant, & aduersus bonæ fidei emptorem: ne melioris conditionis [a] emptor sit, quàm fuerit venditor.

Si mulier vendiderit fundum pro alio: iuuatur Velleiano. Bartolus.

℣ Item si mulier [b] creditori viri fundum vendidit, & tradidit, ea conditione, vt emptor acceptã pecuniã viro referret [c], & hunc fundum vindicat: exceptio quidem opponitur ei de re empta & tradita: sed replicabitur [d] à muliere. *Aut si ea venditio contra senatusconsultum facta sit* [e]. & hoc procedit siue ipse creditor emerit, siue ĩterposuerit aliũ, quo [f] mulier ea ratione careat re sua. Idẽ est, & si nõ pro viro, sed q̃ alio debitore [g] rẽ suã tradidit [h].

Si alius mandato mulieris intercedit: exceptioni Velleiani est locus, si creditor hoc scierit. aliàs secus. Bartolus.

℣ Si mulier, ne ipsa ĩtercederet, alij mandarit, vt id faceret: an in huius persona locus huic senatusconsulto sit, qui rogatu mulieris id faceret? totus [i] enim sermo senatusconsulti ad petitionem non dandam aduersus ipsam mulierem, spectat. Et puto rem ita esse distinguendam, vt si quidem creditor, cui me obligaui, mandante muliere, hoc in fraudem senatusconsulti egisset, ne ipsa interueniret contra senatusconsultum, daret autem alium: excludẽdum [k] eum exceptione fraudis senatusconsulto factę. Si verò is ignorasset, ego autem scissem: tunc mandati me agentem cum muliere, excludendum esse: me autem creditori teneri.

Si mulier in iudicio exceptioni Velleia. renuntiat: Velleiano non iuuatur. Bartolus.

℣ Si mulier pro eo, pro quo intercesserit, iudicium parata sit accipere, vt non in veterem debitorem actio detur, quoniam senatusconsulti exceptionẽ opponere potest: cauere debebit, exceptione se non vsuram, [l] & sic ad iudicem ire. ℣ Intercedere [autem] mulierem intelligendum est, etiam pro eo qui obligari non possit: veluti si pro seruo alieno intercedit. Sed rescissa intercessione, in dominũ restituenda est actio.

DE COMPENSATIONIBVS.

Quia in creditis principalibus & accessoriis de quibus est dictũ, obiicitur compensatio: ideo de ea ponit. Vel, dixit de exceptione Velleia. nunc de ea quæ fit per compensationem.

Compensatio.]CASVS. Debebas mihi, x. ego tibi alia. x. si petas à me, obiiciam tibi compensationẽ: quæ necessaria est: quia magis ĩterest nõ soluere, quàm repetere solutũ.

m *Debiti.* ab vtraque parte. Accursius.
n *Inter se.* scilicet contrahentes.
o ℣ *Nusquisque. Cõpensare.* tantũ quantũ debet. Sed fallit hoc ibi in casibus: vt dices infra, eo. l. ob negotium. Accursius.
p *Deo. Interest.* propter laborem & expensas quæ fiũt in iudicio: & propter morã iudiciorum: vt supra, de pec. quod debetur. Et sic est bona ratio, vt hic, & infra, de fideiuss. l. si stipulatus esses. in fi. j. respon. Accursius.

DE COMPENSATIONIBVS.
TITVLVS II.

1. MODESTINVS libro sexto Pandectarum.

COmpensatio, est debiti [m] & crediti inter se [n] contributio.

II. IVLIANVS libro nonagesimo Digestorum.

VNusquisque creditorẽ suũ, eundemque debitorem petentem summouet, si paratus est compensare. [o]

III. POMPONIVS libro vicesimoquinto ad Sabinum.

IDeo compensatio necessaria est: quia interest [p] nostra, potius non soluere, quàm solutum repetere.

Fideiussor potest compensare quod debetur reo principali, & sibi. hoc dicit cũ. l. seq. Bartolus.

IIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

VErum est, (quod & Neratio placebat, & Põponius ait) ipso iure eo minus fideiussorem [q] ex omni contractu debere, quod ex compensatione reus retinere potest. Sicut enim cum totum peto à reo, malè peto: [r] ita & fideiussor nõ tenetur ipso iure in maiorem quantitatẽ, quam reus cõdemnari potest. [s]

V. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SIquid à fideiussore petetur, æquissimum est eligere fideiussorem, [t] quod ipsi, an quod reo debetur, compensare malit. Sed & si vtrunque velit compensare, audiendus est.

VI. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

q *Fideiussorem.* scilicet acceptum, postquã reus potuit cõpensare.
r *Male peto.* quia per exceptionem repellor: vt. ff. quando dies. vsusfruct. leg. ce. l. j. in fi. vn de patet quòd ipso iure nõ sit compensatio: vt dices infra. l. proxi. Circa fideiussorem tamen distingue hic, cũ fideiussor est acceptus: aut postquam compensare reus potuit, aut ante. Si post: aut in certam summam, aut ita: si deiubes pro illo quod ille debet? In primo casu tenetur: sed obiicit compensationem vt infra, de fideiuss. si stipulatus. quæ est contra. In secundo ipso iure non tenetur, vt hic in eo quod obiicitur cõpensatio à reo: quia verba cum effectu sunt accipienda: ar. infra, de ver. sig. si debitor. & l. creditores. & de verb. obli. l. eum qui. §. quotiens ibi, verum dices &c. & supra, ne quis eũ qui in ius vo. vi exil. li. per. §. docere. & infra, de iur. do. si ego. & ff. e. Si autem antequã reus compensare posset, acceptus sit fideiussor, tenetur insolidum, sed exceptionem compensationis habet: vt. C. de except. l. defensiones. & de fidu. tu. l. j. Acc.
s *Cõdemnari potest.* cõposita compensatione à reo.

SI quid.]CASVS. Debebas mihi x. & ego tibi alia. x. habui si deiussorem cui similiter ego tenebar: an fideiussor posit eligere, velit compensare debitum suum: an rei scilicet tui? Et respon. quòd sic. & hoc in prima. Sed & si velit vtrunque compensare: an sit audiendus? Respon. quòd sic. & hoc intellige vsque ad concurrentem quantitatem. hoc in secunda. Viuianus.
t *Eligere fideiussorem.* Fideiussor debitum suum & rei compensat: vt hic: sicut pater filij, & ecõtra, scilicet filius cõuenit id quod debetur patri, compensare potest. Item dominus serui: vt. j. eo. l. cum filio. & procurator in rem suam in tribus casibus: vt. j. eo. l. in rem. §. creditor. Item socius: vt. j. de duo. re. si duo. aliàs aliena debitum

BIU Cujas

debitum nemo compensat: vt.C.eo.eius.& infra,eo.l.in rem. §. creditor. Item nunquid compensatio valet ipso iure? quidam q sic: adeo vt hominis factum non sit necessarium.arg.pro eis insti.de act.§.in bonæ fi. & arg.C.eo.l.fin.in prin. Tu dicas in delictis fieri ipso iure: vt dices infra,eod.si ambo. Item quo ad impediẽdum cursum vsurarum:vt infra,eo.cum alter. Cum enim ipsæ debeãtur pro mora,nõ est in mora qui habet exceptionem: vt supra, si cert.pet.l. lecta.aliàs autem non ipso iure, sed demũ opposita ab homine.& ad hoc est infra,eo. quod Labeo. nam si ius compensaret, non esset in hominis potestate: quod ibi dicit. Item pro hoc est quod hic dicit, &. ff. l.prox.& quod dicitur fieri ipso iure, quandoque sup. si opponatur ab homine.

ETiam quod naturâ debetur, venit[a] in cõpẽsationẽ.

De debito in diem potest obiici compensatio, licet ante diem peti non possit. Pau.

VII. IDEM libro vicesimo octauo ad Edictum.

QVod in diem debetur, nõ compensabitur[b] antequã dies veniat, quãquam dari oporteat.[c]

Sententia lata super principali,nõ præiudicat in incidenti quod potest per se stare. Item ei qui succumbit in exceptione, opponitur exceptio rei iudi.si illud idẽ in modum actionis intentat. quod multũ no. Bar.

¶Si rationem compensationis iudex non habuerit, salua manet petitio. Nec enim rei iudicatæ exceptio obiici potest.[d] Aliud dicam, si reprobauit pensationem,[e] quasi non existente debito.tunc enim rei iudicatæ mihi nocebit exceptio.

Debitum litigiosum potest in compensationem deduci. Bartolus.

VIII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

IN compensationem etiam id deducitur, quo nomine cum actore lis contestata est:ne diligentior quisque deterioris[f] cõditionis habeatur, si compensatio ei denegetur.

Illud quod peti poterat cum adiectione de peculio, deducitur in compensationem. hoc dicit.secundum glo. Bartolus.

IX. PAVLVS libro trigesimo secundo ad Edictum.

SI cum filiofamiliàs aut seruo contracta sit societas, & agat dominus vel pater: solidum per compẽsationem[g] seruamus:[h] quamuis si ageremus, dũtaxat de peculio præstaret.

Filius potest obiicere compensationẽ de eo quod debetur patri, si de rato cauet. Bar.

¶Sed si cum filiofamiliàs agatur:an, quæ patri debeantur, filius compensare possit, quæritur? Et magis est admittendum: quia vnus contractus[i] est: sed cum conditione,[k] vt caueat patrem suum ratum habiturum, id est,non exacturum, quod is compensauerit.

Negligentiæ ad negligentiam admittitur compensatio. Itẽ debita ex paribus causis compensantur. Bartolus.

X. VLPIANVS libro sexagesimo tertio ad Edictum.

SI ambo socij parem negligentiam[l] societati adhibuimus:dicẽdum est, desinere nos inuicem esse obligatos, ipso iure compensatione negligentiæ facta. Simili modo probatur, si alter ex re communi aliquid perceperit, alter tantam negligẽtiam exhibuerit, quæ eadem quantitate æstimatur, compensationem factam videri,& ipso iure[m] inuicem liberationẽ [cõpetere.] Si quis igitur cõpẽsare potens soluerit, condicere poterit,[n] quasi indebito soluto.

Debitum ex delicto compensatur. Bar.

¶Quotiens ex maleficio oritur actio, vtputa ex causa furtiua,[o] cæterorumque[p] maleficiorum: si de ea [re] pecuniarie agitur, q sic.hoc in prima.Idẽ in condictione furtiua,& non in actione furti pecuniariter: vt in primo casu.hoc in secunda. Sed quid si seruus tuus fecit mihi furtum, si conueniam te noxaliter, vel quòd des furem pro noxa, tu velis compensare: an sis audiendus, cum in alia manu sim debitor? Et respon.quòd sic. [*IN STIPVLATIONIBVS.*] Domus tua minabatur ruinam supra domum meam: & mea supra tuam: petij vt caueres mihi, & noluisti: si petas à me quòd tibi caueam: an possim obiicere compen? Dicitur, quòd sic. Sed quid si hincinde cautum sit, & damnum hincinde datum sit, cum agatur ex stipulatu: an damnum cum damno possit compensari? Respon.quòd sic. Viuianus.

a *Venit*,infra,eo.quęcunque.contra. Sol.vt ibi.Accursius.

QVod in diẽ.] CASVS. Si tenearis mihi in.x.debitis in diem: & ego tibi in.x.pure: si petas, non obstabit tibi compen. antequam dies veniat. licet statim debeatur: peti tamen non potest.

[*RATIONEM.*] Tenebaris mihi in. x. & ego tibi in.x. petij: neque opposuisti compensationem: imò opposita fuit:quod est verius, sed non reprobata: aliter non faceret mentionem de excep.rei iud. & mihi condemnatus es.an tuorum.x.remaneat tibi compen.integra,quæritur. Et respon.quòd sic:neque ob.tibi exce.rei iudi.hoc in prima. Si vero opposuisti, & iudex eam non admisit: sed pronuntiauit quòd non fieret: tibi petenti ob.rei iu.exce.hoc in secunda.

b *Non compensabitur.* vt infra,eo.si eo.si cum intra. Accursius.

c *Oporteat.* quia cessit dies: non tamen venit.

d *Obiici potest.* vt hic,& supra,de nego.gest.l.sinautem.§.si quocunque modo.& argu.supra,de his qui no.infa.l.Lucius. Sed argu.contra,supra,de condic.inde.l.fi.§.vlt.&.C.de fruc.& lit.expen.l. terminato.&.C.depo.l. iiij. Solu.illæ in accessoriis quæ non possunt durare sublato principali: vt infra, de reg.iur. l. cum principalis.

e *Compensationem.* id est quod non fiet dixit:quasi non &c.

IN compensatione.] CASVS. Tenebaris mihi in.x.& ego tibi in aliis.x.petij: & litem sum tecum contesta.petis à me tua.x. & volo soluere compensando:an sim audiẽdus? Dic,quòd sic: alioquin diligentia mea esset mihi damnosa: quod esse non debet. Viuianus.

f *Deterioris.* quod esse non debet: vt hic, & infra, de reg.iur. non solet.immo melioris: vt.C.de anna.excep.l.ij.

SI cum.] CASVS. Contraxi cum filiofa.societatem: tenetur mihi in.x.ex causa societatis: & ego ei in aliis.x.si conueniar à patre: an insolidum, an quatenus est in peculio,obsta.sibi compen.excep? Et respon.quòd insolidum: licet si aliàs agere paratus esset, quatenus pateretur pe.& hoc in prima. Sed quid si agam cum filio, & patri tenear: an filius possit obiicere compen? Respon.quòd sic, ita tamen quòd filius caueat patrem ratum habiturum, id est, non exacturum quod filius compensauit.& hoc in secunda. Viuianus.

g *Per compensationem.* etiam si ex maleficio actor conueniat patrem: vt infra, rerum amo.l.& ideo. licet sequens. §. huius.l. contradicere videatur.dicit enim, quòd vnus contractus:sed illa non est bona ratio, secundum Io. Et no.seruari iure exceptionis, quod non potest peti: vt infra,de contrahen.emp. si in emptione. §. item si emptor. &. ff. si cert.pe.l.cũ fundus.§.seruũ.

Seruari potest, quod iure peti non potest.

h *Seruamus.* non qui fuimus socij, filij vel serui.

i *Contractus.* mala ratio:sed supple,maxime.

k *Conditione.* ſ. ista.

SI ambo.] CASVS. Duo socij parem negligentiam habuerunt in societate: quia forte per negligẽtiam vnius damnificata est societas in.x.ex negligentia alteri[s] in alia.x.an hîcide debeat fieri compẽs Dicitur,q sic.& hoc in prima. Sed quid si vn[s] ex societate recepit.x. alius damnificat in aliis x.per negligentiam: an hincinde possit fieri cõpen? Dicitur, quòd sic. & hoc in secunda. Sed quid si ille qui potuit compensare, soluit: an possit repetere? Dicitur, quòd sic per condic.indebi.hoc in tertia.[*QVOTIENS.*] Tenebaris mihi in. x. ex causa furti:quia rem meã surripuisti: ex alia causa tenebar tibi ĩ aliis x.an hincinde locũ habeat compen? Dicitur,

l *Parem negligentiam.* id est negligentiam quæ par damnum attulit.

m *Ipso iure.* opposita ab homine.Vel dic(quod est verius)in maleficiis ipso iure fieri scilicet à lege, sicut in vsura, in odium earum: vt negligentia cum negligentia: item dolus cum dolo: vt supra,de do.si duo.& infra,de exce.dol.apud Celsum.§. Marcellus.& infra,sol.ma.l.viro. Item doli & culpæ si per culpam te læsi in vno: tu me per dolum in alio.si autem in eadem re, tunc non: vt supra,ad leg.Aquil.item si.in fi.l.Accursius.

n *Condicere poterit.* vt hic, & infra, de impen.in re.do.fac.l. quod dicitur. §. pe.Si vero tale debitum esset quod compensari non posset: non datur repetitio: vt supra, de condic.inde.l. qui inuicem. Accursius.

o *Ex causa furtiua.* id est ex furto actio furti. Accursius.

p *Cæterorumque.* ex rapina & ex iniuria. Accursius.

Locum

a *Locum habet.* ipso iure: vt dixi supra, proxi. respon. fallit in casu in quo non fit compensatio: vt. C. eod. l. fi. in fi. quæ est cõtra.

b *Condicatur.* cum res interiit. Accursius.

c *Tã in ipsa stipulatione.* vt quia noluit tibi cauere: ideoque missus fuisti in possessionẽ. si cadẽ domus in aliã domũ quę mihi remansit, minatur ruinã, nõ possum petere caueri: vt. j. de dam. infec. l. qui bona. §. si quis sibi. sed aliarum nomine potest: vt in eo. tit. l. damni. §. si vicinas. nam in quo deliquit &c.

d *Stipulatu.* si hinc inde est cõmissa. Accur.

CVm alter.] CASVS. Tenebar tibi in. x. & tu mihi. xx. sed sub vsuris amissa cõpensatione debiti concurrentis: præstabis tantum de. x. vsuras. istud habet locum non solum in priuatis, sed etiã in fisco. hoc in. l. seq. [SED ET SI.] Si vtrumque debitũ erat diuersarum vsurarum: puta erat vna in quatuor, in alia. vj. vsque ad concurrentem sortis quantitatem admitteretur cõpensatio in vsuris. x. an si velim petere. x. ex alia causa, possis adhuc obiicere mihi compensationem in illis. x. quæ prius compẽsauim⁹? Dicitur, q̃ nõ.

e *Concurrentis.* vt hic, &. j. l. prox. &. C. eo. si constat. &. l. etiam si fideicom.

f *Quantitatis.* sortis.

g IDem. *Pisci.* si ex eadem statione sit debitum: vt. C. eod. l. j.

QVod.] CASVS. Tenebaris mihi in. x. ex causa venditionis: in aliis. x. ex causa locationis: & ego tibi in. x. ex causa mutui. si petã. x. ex causa vẽditionis, & admittatur compensatio: an si velim adhuc petere x. ex causa alia, possis mihi obiicere compensationem in aliis. x. quę prius compensauimus? Dicitur, quòd non.

h *Non obiiciatur.* sic & infra, ré ra. ha. procurator. j. respon. ar. contra. ſ. de inoffi. test. Papi. §. sed nec impuberis.

QVæcunque.] CASVS. Debes mihi. x. si feci tibi pactum de non petendo, & ego tibi alia. x. debebam: si petas, an possim obiicere compensationem? Dicitur, quòd non: quia x. cum effectu non debẽntur. Viuianus.

i *Non veniunt.* Sed naturale debitum non petitur: & sic non videtur venire in compensa. vt hic. Sed contra, supra, eo. l. etiam. Sol. naturale debitum defectu actionis non petitur: non autem vi exceptionis perimitur. Quid ergo si verus debitor absolutus à me. x. petat: an opponam compensationem? Videtur, quòd non, per hanc. l. Sed contra, supra, de condic. inde. l. Iulia. sed ibi de cõpensatione nil dicit. Item contra, supra, eod. etiam. Sol. ibi simplex naturale debitum erat: hic tantum ciuile. & ita cum non sit ibi actio: nec ergo exceptio. Item contra, infra, rem ra. hab. l. procurator. §. j. Sol. ibi prodest alij quod vero debitori nõ prodest. sic, C. de iur. do. l. fin. in prin. datur ergo ei vt dãnum euitet quod habet per me: vt infra, de solu. Modestinus. Item quod hinc inde petitur vel compensatur, ex vno fonte est. Item ibi de damno vitando certat: hic de luero. Accursius.

PEcuniam.] CASVS. Debebas mihi duo Bono. & ego tibi Mutinæ. viij. sed bene intererat tua in duobus potius solui mihi Mutinę quàm Bono. an illa duo veniant in compensationẽ? Dicitur, q̃ sic. Viuianus.

k *Dari.* cuius interesse ratio habetur. vt supra, de eo quod certo. l. j. §. nunc de officio.

l *Titii.* id est, mea, si licet stipulãtis à Titio: & sic mutat personas.

ADDITIO. Vulgares editiões habẽt Tua. quo spectat glossema. sed nos, quanti Titij, emendauimus ex Pãd. Flo. fide.

SI cum milite.] CASVS. Miles habens bona castrensia & paganica, Titium in bonis castrensibus, in bonis paganicis Seium in mil. stituit hæredem. Titius * cõuenit debitorem castrẽsiũ bonorũ: cuitente bat. hæres scilicet Seius paganicorũ bonorum vult opponere cõpẽsationẽ. an posit, querit. Et dicit, q̃ nõ: quia bona separata sint. [CVM INTRA.] Petebas à me. x. & cõdẽnat⁹ sum. cœpisti alia mihi debere postea. x. & cũ currit tẽp⁹ semestre, petij illa x. & cõdẽnat⁹ mihi fuit sti. si petas vt exequatur sentẽtia: an possim obiicere cõpẽsationẽ? Dicitur, q̃ sic. Videtur q̃ nõ: quia nõ excellerat tẽpus sentẽtiæ quadrimestre sicut prima. c⁹ tamẽ est. Aliud est. d. aliud est debitũ quod sentẽtiã. dié debebatur: nec cõ pensat nisi veniẽte die: & aliud quod debebat pure: sed solutio eius differt benignitate temporis quadrimestris, quo casu locum habet compensatio: vt supra, eod. l. quod in diem.

m *Non audietur.* quia duę sunt hęreditates: vt. j. de milit. testa. l. si cer-

XV. IDEM libro secundo Epistolarum.

PEcuniam certo loco à Titio dari stipulatus sum. is petit à me, quam ei debeo pecuniã. Quero, an hoc quoque pẽ sandũ sit, quanti mea interfuit certo loco dari? k Respondit, si Titius petit, eã quoq; pecuniã, quã certo loco promisit, in cõpensationem deduci oportet: sed cum sua causa, id est, vt ratio habeatur, quanti Titij l interfuerit eo loco, quo conuenerit, pecuniam dari.

Non potest vni hæredum compensatio opponi de eo quod ad alterũ pertinet. Bar.

XVI. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

SI cum* militi castrensiũ bonorum alius, cæterorũ alius hæres extitit, & debitor alteri hæredum obligatus velit* compensare, quòd ab alio debetur: non audietur. m

Dies qui miserationis causa adiicitur solutioni: compensationem non impedit. Bar.

CVm intra diem n † ad iudicati executionem datum, iudicatus Titio agit cum eodem Titio, qui & ipse pridẽ illi iudicatus est: cõpensatio admittetur. Aliud est enĩ diẽ obligationis nõ veniſſe: o aliud humanitatis gratia tẽp⁹ indulgeri solutiõis. P

Pœna delicti commissi in annona, ex causa annonæ potest compensari. Bartolus.

XVII. IDEM libro primo Responsorum.

IDeo condemnatus, quòd artiorem annonã edulitatis q † tempore præbuit, frumentarię pecunię debitor nõ videbitur: r & ideo cõpensationẽ habebit.

Debito cesso potest quis obiicere compensationem. secus si non sit cessum: licet alius creditor velit. Bartolus.

XVIII. IDEM libro tertio Responsorum.

ta. §. j. Et sic not. q̃ nõ cõpẽsatur alteri debitũ: vt. j. eo. in rem. §. j. &. C. eo. l. eius. Sed quid si debeo tibi. x. & soluo ea cuidã tuo creditori cui tantundem debes: nunquid sublata est mea obligatio? Arg. quòd sic. supra, de pig. act. solutum. §. solutam. Accursius.

n *Cum intra diem.* puta quatuor mẽsiũ: vt. C. de vsu. rei iudi. l. ij.

o *Non venisse.* quia tũc ante diẽ nõ cõpẽsatur: vt. ſ. quod in diẽ.

p *Solutionis.* nam tunc compensatur: vt hic, &. C. eo. l. ex causa. & infra, de re iudi. l. intra dies. Accursius.

IDeo cõdẽnatus.] CASVS. Statutũ erat Bono. q̃ frumẽtũ nõ vẽderetur nisi ad. xx. si aliquis plus vẽdidit: & ita cõdemnatus est fisco in. c. si fisc⁹ illa. c. debeat: an posit cõpẽsare? Dicit, q̃ sic. Vi.

q *Edulitatis.* id est famis. sic exponitur, ideo quia plus edunt homines in eo tempore quàm alio. Vel melius, edulitatis scilicet necessariæ, id est ieiunis, quibus necessarium est comedere.

r *Non videbitur.* tũc enim non obiiciet: vt dices infra, eo. negotium. quæ est contra. Sol. vt ibi. Accursius.

In rem.] CASVS. Debebas mihi.x. cessi Titio ius meum: & Titius tenebatur mihi in. x. si Titius agat iure cessо, & econuerso conueniatur: an sit locus compensationi? Dicitur, quòd sic, si lis erat conte. (CREDITOR.] Debebas mihi.x. & ego Titio.x. cum peterem à te.x. & non esses soluendo: rogasti Titium quòd compensaret sua.x. cum illis quæ mihi debebas: an compellendus sim compensare, quæritur. Et respon. quòd non. Viuia.

a *Post litis contestationem.* vel acceptionem partis debiti, vel denuntiationem: vt C. de no. l. iij. ante enim reuocari potest procurator, postea non.

b *Vtetur.* immo contra: vt infra, e. postquã. Sol. vt ibi.

c *Debet.* vt supra, eo. si cum. j. respõ. Accur.

d *Eius.* scilicet creditoris. q. d. licet veniat aliquis qui sit creditor hui⁹ creditoris: & amore debitoris qui conuenitur, velit remittere quod debet, vt sibi remittatur.

Debitor.] CASVS. Debebã. x. fisco: solui seruo publico cõtra voluntatem eorum qui administrabãt rem publicam, si illi administratores petant à me: an possim obiicere cõpensationem? Respon. quòd sic, quatenus est in peculio serui publici. Viuianus.

e *Seruo publico.* vel dic, tabellioni: vel dic cuidam seruo, qui domino non præiudicat, sicut nec filius fami. vt C. de pac. l. filius. Acc.

Ob negotium.] CASVS. Princeps præposuit quendã exercitui: puta ducem: ille mandauit alicui qui curator consueuit nuncupari, vt omnem copiam rerum exercitui subministraret. si fraudem committat, quia forte illa in suum vsum conuertit, & condemnetur fisco: & fiscus in tãtundem teneatur: an possit obiicere compensationem, quæritur. Et dicitur, quòd non. Viuianus.

f *Copiarum.* negotium copiarum dicitur, cum ille qui præest exercitui, mandat alij vt omnem copiam rerum exercitui ministret. quod si non fecit, mandati conuenitur: in qua non compensat: vt hic. Sed contra, supra, eo. ideo. Sol. hic conuertit in suum vsum: ibi non. Et no. hic casus in quibus est hinc inde debitum. & non fit compensatio. Primus, vt hic ratione odij. Item eadem ratione: vt cum quis perperam alienam possessionem occupauit: vt. C. eo. l. fin. in fi. Item eadem ratione depositarius propter suam perfidiam non cõpensat: vt institu. de actio. §. in bo. fi. Item ratione incertitudinis: vt si alter debitum negat: vt. C. eo. l. fin. §. pe. Item propter fauorem: vt in republica: si quid ei deberetur ex kalendario, vel ex vectigalibus, vel ratione frumenti, vel hordei, vel tributi alimentorũ, vel ratione statutorũ sumptuum: vt. C. eod. l. in ea. aliàs obiicitur etiam reipublicæ compensatio si debitum est liquidum, aliàs intra duos menses probatur: vt infra, de iur. fis. l. aufertur. §. qui compensationem. Item cessat, si species hinc inde vel ab altera parte debentur: vt supra, de pig. actio. l. si conuenerit. & de condic. inde. si non fortem. §. si centum. & de pec. si creditor. §. j. infra, de impen. in re. do. fac. quod dicitur. nec ob. C. eo. l. fin. in prin. quia in reali opponitur compensatio quando ad æstimationem venitur, non prius. Sed quid si hinc inde in genere sit debitum, vt homo? Respon. fit compensatio: ar. supra, si pars hæ. pe. l. j. §. item si cum me. & de hæ. instit. qui non mili. j. respon. & de leg. ij. vnum ex fa. §. sed si vno. &

IN rem suam procurator datus, post litis contestationẽ [a] si vice mutua cõueniatur, æquitate compensationis vtetur. [b]

Creditor compensare nõ cogitur, quod alij, quàm debitori suo debet: [c] quamuis creditor eius [d] p eo, qui cõuenit ob debitũ proprium, velit cõpẽsare.

De eo quod potest peti actione de pecu[illegible] lio: potest obiici compensatio. Bartolus.

XIX. IDEM libro vndecimo Responsorum.

DEbitor [si] pecuniã publicã seruo publico [e] citra voluntatem eorum soluit, quibus debitũ rectè solui potuit, obligatio pristina manebit: sed dabitur ei compensatio peculij* serui in eo quod seruus publicus habebit.

Debitum ex causa victuali non compensatur. Bartolus.

XX. IDEM libro decimotertio Responsorum.

OB negotium copiarum, [f] expeditionis tempore mãdatum, curatorem condemnatum, pecuniam iure compensationis retinere nõ placuit: quoniam ea non compensatur.*

Procurator qui obiicit compensationem, non debet timere debitum. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro primo Quæstionum.

POsteaquam placuit ĩter omnes, [g] id quod inuicem debetur, ipso iure compensari: si procurator absentis conueniatur, [h] non debebit de rato cauere: [i] quia nihil compensat, sed ab initio minus ab eo petitur.

De debito alternatiuo non potest opponi compensatio, nisi quantitas obligetur. Bar.

XXII. SCAEVOLA libro secundo Quæstionum.

SI debeas decẽ milia aut hominem, vtrum aduersarius volet: ita compensatio huius debiti admittitur, [k] si aduersarius [l] palam dixisset, vtrum [m] voluisset.

Nomine alterius non potest obiici compensatio de eo quod ipse debet. Bartolus.

XXIII. PAVLVS libro nono Responsorum.

ID quod pupillorum nomine debetur, si tutor petat: nõ posse compensationem obiici eius pecuniæ, quam ipse tutor suo nomine aduersario debet.

Contra fiscum obiicitur compensatio, sicut contra priuatum. Bartolus.

XXIIII. IDEM libro tertio Decretorum.

IVsit imperator audiri adprobantem, [n] sibi à fisco deberi, [o] [in] quod ipse [p] conuenitur. [q]

DEPOSITI, †VEL contra.

TITVLVS III.

Qui rem deponit, abdicat à se. Paul. de Castro.

I. VLPIANVS libro trigesimo ad Edictum.

Ad Treb. deducta. §. nummis. ibi, cum autem &c. Accursius.

Postea.] CASVS. Debebas mihi.x. & ego tibi.x. compensamus. postea vocaui te ad ius: & constitui procuratorem, & petij à te quod compensaui prius: procurator volebat compensare. quæritur, an possit? Respon. quòd non: quia iam facta erat compensatio. vnde non est necesse vt caueat me ratam habere cõpensationem: quia non compensat, sed eo min⁹ potest petere qđ inter nos compensatũ est. Viuianus.

g *Inter omnes.* scilicet, ~~contrahentes~~. Accursius.

h *Conueniatur.* pro eo scilicet quod iam dominus compensauerat.

i *Cauere.* nomine cõpensationis quam faciat: quia iam erat facta, vt subiicit. Et sic non ob. supra, eod. l. in rem. j. respõ. nec quod est supra, de procu. Põponius. §. sed & is. Alij qui dicunt compensationem fieri ipso iure, plane legunt hanc legem totam: & dicunt inter omnes scilicet sapientes. & ista planior & verior. Accursius.

Si debeas.] CASVS. Debebam tibi Stichum, aut. x. & tu mihi x. si vis compensare. x. an dandus est Stichus? Respon. quòd nõn. nã quantũ ad speciem nulla est compensatio: nec in quãtitate ĩ casu isto, nisi prius electa quantitate. Viuianus.

† *Depositi elegans lex.*

k *Admittitur.* vt si quantitatem eligat, fiat compensatio. aliàs nõ.

l *Aduersarius.* scilicet stipulator.

m *Vtrum.* id est quod eorum vellet, vel. x. vel hominem.

Id quod.] CASVS. Debeo pupillo.x. tutor eius debet mihi.x. volo compensare decem quæ debet mihi tutor: an sim audiendus, quæritur. Et dicitur, quòd sic. Viuianus.

Ivsit.] CASVS habitus est supra, eod. l. idem.

n *Adprobantem.* id est, probantem priuatum aliquem.

o *Deberi.* vnde compensatione vult vti.

p *Quod ipse.* scilicet qui debet.

q *Conuenitur.* scilicet à fisco. & facit supra, eo. l. idem.

DEPOSITI VEL CONTRA.

Inter alios contractus ponit de hoc qui sit gratia dantis tantum.

Depositum.] CASVS. Primo dicit, quid sit depositum. Secundo dicit, vnde dicatur, dicens, quòd dicitur à de, & pono: & de auget: vt ostendatur quòd is apud quem res deposita est, totam fidem adhibeat ad custodiendam rem quæ deposita est. [PRAETOR.] Si rem meam cum plurima deliberatione apud te deposui, nullius tamen timoris suspitione: neque restituis: teneberis in simplum. Si vero propter timorem incendij tui eam deposui, teneberis in duplum, hæres tuus in simplum, nisi & ipse dolum adhibuerit, quo casu tenebitur in duplum. [MERITO.] Bene distinguit prætor inter rem depositam de voluntate, & rem depositam de necessitate: vt primo casu condemnetur depositarius in simplum: secundo in duplum. hoc in prima. Ratio autem huius diuersitatis est: quia qui voluntate ponit, eligere potest, & deliberare penes quem deponat. vnde contentus debet esse simplo. qui vero ex necessitate, non potest. vnde abundantior fides exigitur in rebus taliter depositis ex necessitate seu ignorantia. hoc in secunda. [QVAE.] Si deponas apud me seruũ vestitũ, an vestis ĩtelliga-

BIU Cujas

tur depositæ? Dicitur, quòd non. hoc in prima. Idem est, si depono equum cum capistro: quia equus intelligitur depositus, nō capistrum. [*SI VESTIMENTA.*] Dedi tibi balneatori vestimenta mea custodienda: si pereant, qua actione tenearis? Distinguitur. aut interuenit merces, & tenetur ex conducto, & de dolo & culpa. aut merces nō interuenit, & tenetur balneator depositi ex dolo. Si vero dedi tibi seruum vt eum custodias, & tu eum in pistrinū conieceris: ad quid mihi teneris? Et distinguitur. si quidem dedi tibi mercedem vt custodias, habeo aduersus te actio. ex conducto. Si aūt tu mihi mercedem dabas, agam contra te ex locato. Si vero non, quia locaui operas serui: tunc ex locato. si verò serui operas pro custodia cōpensabat, tenetur præscriptis verbis. Si vero depositarius aliquid pro operis serui recepit, neque de operis quicquam cōuenit, erit depositi actio secundum quosdam: immo verius, si depositarius alimenta præstitit, sed operis serui non est vsus: in prædictis tribus casibus locati, conducti, præ. ver. venit dolus & culpa: in deposito tantum dolus. de hoc tamen quod conuenit, inspiciendum est, siue redacta fuerit conuentio in scriptis, siue non. [*SI TE.*] Rogaui te vt rem meam perferres ad Titium custodiendam. qua actione mihi tenearis? Distinguit. aut recepit, aut non. si recepit, aut nomine meo, aut tuo. primo casu teneī mihi depositi ille depositarius. secundo casu ipse tibi depositi. tu vero mādati mihi cedendo ab actione mandati liberaberis. Si non recepit, & tu es rogatus, vt si non reciperet, tu seruares, teneris mandati. Item rogaui te, vt rem meam ab aliquo reciperes, & custodires, & recepisti: an depositi, an mandati tenearis? Respon. quòd mandati: quia is erat primus contractus. hoc in prima. Si vero volente me apud te deponere, iussisti, vt apud libertum tuum deponam: an depositi tenearis? Distinguitur. aut depono tuo nomine, & teneris actione depositi. si vero tu custodire noluisti, sed persuasisti mihi vt apud libertum deponerem, teneris ex consilio. hoc in secunda. Si vero mandasti mihi vt periculo tuo apud eum deponerem, mandati est actio. hoc in tertia. Si vero fideiussisti: teneris, siue dolum commisit apud quem deposita est, siue non, dum tamen est apud eum. hoc in quarta. Sed in hoc casu si libertus vel quiuis alius incepit esse furiosus, vel forte pupillus fuerit, & successorem non habeat, teneberis ei ex fideiussione. hoc in quarta. [*AN.*] Si apud pupillū res deposita fuerit non tutore auctore: an teneatur, quæritur. Et respon. quòd sic, si dolus commissus sit à pupillo, vel locupletior factꝰ fuerit. [*SI RES.*] Deposui apud te vas aliquod integrum: tu mihi vis reddere fractum: an tenearis depositi? Dicitur quòd sic. [*SI APVD.*] Si seruus depositum susceperit, & dolo commisso manumittatur: depositi non tenetur: licet aliàs de dolo cōmisso in seruitute si extra contractum teneatur, sed agetur ad exhibendum & in rem. & hoc dicit. [*NON TANTVM.*] Depositarius si non soluit, non tantum tenetur actione doli commissi ante lit. contest. & ita de præterito dolo, sed etiam post. Idem si depositam rem sine dolo amiseris, & eam receperis post lit. contest. an nihilominus tenearis? Et respon. quòd sic. [*IDEM NERATIVS.*] Si cum deponens ageret, excipiebat depositarius quòd rem nō restitueret, quia non habet eius copiā: si tamen ante sententiam habeat facultatem restituendi, & non restituat, cōdēnabitur. [*EST AVTEM.*] Apud te rem depono, & cum velim statim repetere, an possim, quæritur. Et respon. q̄ sic: quia dolo malo &c. & hoc in prima. Sed an statim in dolo videatur si nō restituat? Rn̄. quòd non, cum restituendi facultatem non habeat. [*SI REM.*] Depositarius rem depositam vendidit: postea redemit: licet postea intereat res, nihilominus tenetur propter dolum quē commisit cum venderet. Text. abinde clarus est vsq; ad. §. itē [*ITEM.*] Titius me instituit hæredem, & decessit. iacente hereditate seruus Titij deposuit aliquam rem penes Seiū. postea ego adiui hereditatem. vtrum possim agere contra Seium actione depositi? Dicitur hic, quòd sic. Et text. elt clarꝰ vsque ad. §. si rem. [*SI REM.*] Si seruus meus rem meam apud te deponat, & Titio quem credebas eum esse, restituas: an depositi tenearis? Dicitur, quòd non: quia in dolo non eras: sed cum Titio agam ad exhibendum: qua exhibita vindicabo eam. hoc si res extat. si vero Titius eam cōsumpsit, cum sciuit rem alienam, agere potero contra te ad exhibendum: & in litem iurabo: quia dolo fecit quo minus possideret. [*ELEGANTER.*] Si seruus apud me pecuniam deposuerit, & eandem domino pro libertate sua dedero, an tenear depositi? Distinguitur. aut dedi quasi meam, & teneor quia in hoc casu depositum non reddidi: sed de meo dedi, vt manumitteretur. & aliud est reddere, & aliud est de suo dare. [*SAEPE.*] Si rem penes te deposui, & conuenit, vt de casu tenearis: si casu forte intereat res, teneberis. Si vero cum volebam apud Titium deponere, tu te obtuleris, vt apud te deponerem: solum de dolo, vel culpa teneberis. [*SI PECVNIA.*] Deposui apud te in sacculo, & decessi duobus hæredibus relictis. si vnus repetit depositū, qualiter sibi satisfiet? Et respon. quòd pecunia coram iudice, vel idoneis testibus exhibebitur: & pro parte hæreditaria satisfiet sic: sacculus aperiatur cum auctoritate prætoris. residuum autem pecu. penes eum residebit, si vult, dum tamen sigillis consignetur à prætore, vel ab aliis honestis personis. si noluerit, deponere debet in æde sacra. hoc in prima. & hæc vera sunt cum res erat diuisibilis. Sed quid si erat indiuisibilis, puta equus, vel seruus? insolidum datur ei qui repetit, præstita cautione de seruando depositario indemnem ratione illius, quod est supra partem repetentis. si satisdare noluit, deponetur in æde sacra, & depositarius liberabitur. [*APVD.*] Si depositarius decedat duobus hæredibus relictis, & quilibet dicat se hæredem esse insolidum, ei tradenda est res, qui obtulerit satisdationem de præstando depositario indemnem aduersus alium. Si vero neuter voluerit satisdare, liberabitur depositarius, & deponetur res in æde sacra. [*SI QVI STABVLAS.*] Is apud quem tabulæ alicuius erant depositæ, diuulgauit testamentum. ita vt testator, qui aliàs credebatur diues, modo apparet pauper, per tabularum recitationem. agere poterit hæres depositi, & etiam iniuriarum. & hoc dicit. [*SI PRAEDO.*] Titius furatus est mihi codicem meum: deposuit eum apud Seium. vtrum possit agere iste Titius contra Seium? Dicitur, quòd sic. [*SI QVIS ARGENTVM.*] Aurum vel argentum in sacco deposuit, & depositum repetit: an in libello debeat dicere speciem & pondus? Dicitur, quòd sic. hoc in prima. Idem est in pondere & materia. sed si lanam & purpuram petam in genere: pondus in genere designandum est. [*SI CISTA.*] Qui cistam cum rebus deponit, & repetit depositum: an debeat tantum cistam in libello comprehendere, an res? Disting. Treba. aut is qui deponit, ostendit res, quas deposuit: aut non. primo casu repetuntur non solum cista, sed etiam singulæ res, quæ in ea depositæ sunt. secundo casu non. Labeo tamen ait agendum depositi, & pro cista, & pro rebus indistincte. Sed quid si depositarius ignorabat ibi esse: an hoc prosit, quo ad hoc, vt necessaria sit specificatio? Dicitur, quòd non. auctor legis dicit, de rebus agendum cum specificatione, quamuis cista signata fuerit. [*FILIVSFA.*] Si apud filiumfamiliàs res deposita esset, agitur cum eo depositi, & cum patre illius depositarij de pecu. idem est in seruo, in quo veniet dolus domini, vel patris, si in re deposita dolosè versati fuerint: non solum dolus filij vel serui. [*SI APVD.*] Si apud duos res deponitur, quilibet tenetur: & si cum altero agam, non propter hoc liberabitur alter: quia non electione & cætera. & si ambo fuerunt in dolo, & alter conuentus interesse præstiterit: liberabitur alter. hoc in secunda. Si conuentus in nihilo soluendo est, vel minus: peruenitur ad alium. hoc in tertia. Si vero alter tantum, qui non dolum commisit, conueniatur, & absoluatur: ad alium erit regressus. hoc in quarta. Si vero duo deponant ambo: cui erit restituenda, quæritur, & distinguitur: aut conuenit, vt vni insolidum traderetur: aut pro parte. in vtroque casu fiet, quod conuenit. [*SI SIC DEPOSVERO.*] Si quis rem deponat, vt post mortem depositarij res reddatur: mutata voluntate poterit depositor agere, vel hæres eius, si in eadem voluntate perseuerauit. idem est, si conuenit, vt post mortem depositarij res reddatur. Viuianus.

Not. quod dictio, de, auget: de qua vide in l. si seruum. §. Stichum. infra, de le. 1. addo, q̄ concor. tex. in cap. episcopus. 35. dist. quandoque primat, vt ibi inglo.

DEpositū est, quod custodiendum alicui datum[a] est: dictum ex eo, quòd ponitur. Præpositio enim, *de*, auget[b] † depositum: vt ostendat totū fidei eius [esse] cōmissum, q̄ ad custodiā rei ptinet.

Actio depositi datur in simplum, nisi factum fuerit causa incendii, ruinæ, vel naufragii: quia tunc in duplum contra depositarium, & etiam hæredem eius ex dolo defuncti in simplum. hoc dicit in effectu vsque ad. §. quæ depositū. Pau.

† Prætor ait: *Quod neque tumultus, neque incendij, neque ruinæ, neque naufragij causa depositum sit,*

a *Datum.* id est traditum. nam & proprietas, & possessio penes deponentem manet: vt infra, eo. licet. §. j.

b *Auget.* vbi enim dico pono, custodiam rei à me non abdico: sed cum dico depono, quasi dico deorsum à me pono & separo. & per hoc videtur totum alij committi. Azo.

BIU Cujas

in simplum[a]: *earum autem rerum, quæ supra comprehensæ sunt, in ipsum in duplum*[b]: *in hæredem eius*[c], *quod dolo malo eius factum esse dicetur, qui mortuus sit, in simplum: quod*[d] *ipsius*[e], *in duplum iudicium dabo*[f]. Merito has causas deponendi separauit prætor, quæ continent fortuitã causam depositionis ex necessitate descẽdentẽ, non ex voluntate proficiscentem. Eũ tamen deponere tumultus, vel incẽdij, vel cæterarũ causarũ gratia intelligẽdũ B est, qui nullam aliã causam deponendi habet, quàm imminẽs ex causis suprascriptis periculum. Hæc autem separatio causarum iustam rationem habet, quippe cũ quis fidem elegit[g], nec depositum redditur: contẽtus[h] esse debet simplo. Cum vero extante necessitate deponat, crescit perfidiæ crimen: & publica* vtilitate coërcẽdum est vindicandæ reipublicæ causa. Est enim inutile[i] in causis huiusmodi[k] fidem frangere.

Sicut pro re deposita competit actio depositi, ita pro rebus, quæ deposito accedunt: C *licet illa non dicantur deposita. hoc dicit tex. cum glo. Baldus.*

¶ Quæ depositis reb[l] accedũt, nõ sunt deposita: vtputa si homo vestitus deponatur: vestis enim non est deposita: nec si equus cum capistro.[l] nam solus equus depositus est.

Contractus ex conuentione legem accipiunt. ad hoc semper allegatur. Pau.

¶ Si conuenit, vt in depositó & culpa præstetur: rata est cõuentio[m]. Cõtractus† enim legem ex cõuentione[n] accipiũt.

Conuentio ne quis teneatur de dolo, non valet. Baldus.

¶ Illud non probandum[o] est,* D dolum non esse præstandum, si conuenerit. nam hæc conuentio contra bonam fidem contráque bonos mores est: & ideo nec sequenda[p] est.

Depositum dicitur, cum nulla merces pro custodia datur: aliàs dicitur locatio. h. d. In primo casu venit dolus, & lata culpa tãtum. In secundo, venit etiam leuis. Pau. de Cast.

¶ Si vestimenta seruanda balneatori data perierunt: si quidem nullam mercedem seruãdorum vestimentorum accepit, depositi eum teneri, & dolum dumtaxat[q] præstare debere puto. quòd si accepit[r], ex conducto.

Qui dat pecuniam, dicitur conductor: qui recipit, locator. Item contractus innominatus iudicatur, secundum contractus nominati naturam, cui assimilatur: nisi aliud actum fuerit. hoc dicit. quem. §. nota: quia declarat multum naturam locati & conducti. Bartolus.

¶ Si quis seruum custodiẽdum conieçerit fortè in pistrinum: si quidem merces interuenerit custodiæ, puto esse actionem aduersus pistrinarium ex conducto. Si verò mercedem† accipiebam ego pro hoc seruo, quem in pistrinũ accipiebat: ex locato me agere posse. Quòd si operæ eius serui cum custodia compensabantur, quasi genus locati & conducti interuenit: sed quia pecunia non dabatur*,[s] præscriptis verbis datur actio. Si verò nihil aliud quàm cibaria præstabat[t], nec de operis quicquam conuenit, depositi actio est. In conducto & locato, & in negotio, ex quo diximꝰ præscriptis verbis dandam actionem: & dolum[u] & culpam[x] præstabunt, qui seruum receperunt. At si cibaria tantum dabant,* dolum dumtaxat. Sequemur tamen, vt Pomponi[y] ait, & quod habuerint præscriptum*,[y] aut quod conuenerit:[z] dummodo sciamus, & si quid fuit præscriptum,[a] ** dolum[b] tamen eos præstaturos, qui receperunt: qui solus in depositum venit.

Cui datur res perferenda, tenetur mãdati: cui datur custodienda, depositi tenetur. Bartolus.

¶ Si te rogauero, vt rem meam perferas ad Titium, vt is eam seruet: qua actione tecum experiri possim, apud Põponium quæritur? & putat tecum mandati:[c] cum eo verò, qui eam* receperit,[d] depositi. Si verò tuo nomine receperit [Titius,] tu quidem mihi mandati teneris: ille tibi depositi: quam actionem mihi præstabis,[e] mandati iudicio conuentus.

Quando præcedit contractus perfectus, & adiicitur conuentio quæ potest cadere in nomen contractus, potius inducitur informatio primi, quàm nouus contractus. h. d. notabiliter. Bartolus.

¶ Quòd si rẽ tibi dedi, vt si Titius rẽ non recepisset, tu custodires: nec eã recepit: videndum

a *In simplum.* & hoc perpetuo, cum sit rei persecutio: vt infra, de actio. & oblig. l. in honorariis. j. respon.

b *In duplum.* duplum exigitur ita demum, si inficiatio fuerit secuta: aliàs non: vt institu. de actio. §. sed furti actio.

c *Eius.* s. defuncti.

d *Quod.* pro sed.

e *Ipsius.* scilicet hæredis dolo.

f *Dabo.* vnde videtur prætoria: sed non est, nisi in quatuor casibus istis. ex eo enim, quòd in his quatuor casibus dicit eam prætoriam, patet aliàs esse ciuilem: vt colligitur instit. de actionibus. §. omnes. Accursius.

g *Elegit.* ex voluntate. Accursius.

h *Contentus.* sibi enim magis imputet, qui tali commisit: vt instit. quibus mo. re contrahi. obliga. §. penul.

i *Inutile.* id est, contra vtilitatem scilicet publicam & deponentium. Accursius.

k *Huiusmodi.* in quibus deliberari non potuit: vt supra, de exer. l. j. in prin. & infra, de dam. infec. sed cum postulassem. sed nec ĩ aliis est fides frangẽda: vt. ff. de cõsti. pecu. l. j. ĩ prin. & de pac. l. j. in prin.

l *Cum capistro.* Sed nonne perinde est, ac si equum & capistrum deposuisset: vt infra, de vsufruc. le. l. illi. & supra, commo. si vt cer. §. si me? Respon. ita, si sic dixit, depono equum cum capistro. sed hic dixit tantum, depono equum: qui tamen erat capistratus: sed tamen & de capistro debet habere custodiam: aliàs depositi agitur, nõ vt pro deposito, sed vt pro accessorio depositi: vt arguméta. supra, cómoda. si vt certo. §. vsque. Accursius.

m *Conuentio.* vt hic, & infra, eod. §. at si cibaria. &. §. sæpe. sed & si conuenit, vt nõ præstetur, valet: vt supra, commod. si vt certo. §. interdum. & supra, ad leg. Aquil. si seruus ser. §. si calicem. & infra, de reg. iur. contractus. §. j. &. l. nec excep. Ac.

n *Ex conuentione.* licita rei: ne sit cõtra, infra, de suis & leg. l. fina.

o *Probandũ.* id est approbãdum. Accursius.

p *Nec sequenda.* vt supra, de pac. l. si vnus §. illud.

q *Dumtaxat.* per actionem depositi: sed per actionem locati culpam, vt subiicit. & sic non obstat supra, nau. cau. l. nauta. quæ est contra, secundum Io. vel forte speciale est in caupone, nauta, sta. vt teneantur nomine mercium illatarum, & vestimentorum etiam de culpa: licet non accipiant mercedẽ. in balneatore contra. nam illi mercedem habent, licet non pro custodia: vt ibi dicit. Accursius.

r *Accepit.* s. mercedem. Accursius.

s *Non dabatur.* No. locationem non esse sine mercede in pecunia constituta: vt hic, & infra, de do. inter vir. & vxo. l. si vir vxori. & de præscrip. ver. l. naturalis. §. at cum do. contra partiarium ergo colonum, vel præscriptis verb. vel actione pro socio agitur: vt infra, loca. si merces. §. vis maior.

Locatio sine mercede esse non potest. Facit glo. 2. in c. 2. in ver. idem si mercedem. extra eo. ti.

t *Præstabat.* depositor, vel depositarius.

u *Dolum.* id est, latam culpam.

x *Culpam.* latam & leuem: quia similis hic est contractus innominatus locationi: vt infra, de præscrip. ver. naturalis. §. sed si facio. Fallit tamen quandoque: vt supra, si mẽ. fal. mo. dixe. l. j. §. hæc actio.

Flo. bas *Flo. quid* *habuerunt proscriptis*

y *Præscriptum.* id est, aut, quod conuentum per scriptu ram: & quod subiicit, conuenerit: scilicet sine scriptura. Ac.

Flo. pro *scriptum*

z *Conuenerit.* scilicet sequemur.

a *Præscriptum.* etiam quòd dolus non præstetur: tamen non valet: vt hic subiicit: &. ff. ea. l. §. illud. Accursius.

b *Dolũ.* & latã culpã: vt. j. eo. quod Nerua.

c *Mandati.* Et sic videtur quòd sit procurator: & tamẽ est nuntius. & sic est contra. ff. de procur. l. j. ibi, sicut nec is &c. sed certe illud statim ibi corrigitur. Itẽ intellige hoc quando non recipit ille ad quẽ mittebatur.

Flo. eas res

d *Receperit.* vbicumque vna competit, alia denegatur: quia aut ille recepit: & tũc habet locum depositi tantũ. aut non recepit: & tũc mandati tantum.

e *Præstabis.* Cũ ideo tenearis: vt. ff. de pecu. quod debetur. in fi. & infra, eo. si is. & infra, ti. j. qui mandatum.

BIU Cujas

Mãdati actio quandoque cum depositi actione concurrit.

a *Custodia.* ex hoc.§. dicunt quidam quòd vbicumque rei depositæ custodia depositario committitur per verbum, rogo, vel volo, vel simile: quòd etiam mandati est actio. Et sic concurrit cũ actione depositi. Alij distinguunt: aut cum tradidit committit custodiam: & tunc depositi tantum: aut non cum tradidit, sed ante: & tunc mandati propter omissam custodiã: & depositi propter factam depositionem sed secundum hoc quod in prin.gl.dixit: semper esset mandati.nam semper committitur custodia.nam inde dictũ est depositum: vt supra,ea.l.in prin.& ideo Io.dicit contra, quòd tãtum depo. Nec ob.qđ hic dicitur: quia hic fuit primus contractus mãdati, in quo etiam rei depositio sub conditione cõmissa venit, quia initium contractus inspicitur: vt infra,ea.l.§. ipse autem.& infra,pro socio.si id quod.§.si filius.& supra, de mino. l.iij.§.scio.& infra,mã. si procuratorẽ.in princip.& quia hic primus contractus est: vt infra proxi.§. Accursius.

b *Nullam esse actionem.* distinguit Pompo. mandem,an persuadeã: an faciam vtrunque simul.hoc non est hic: & si persuadeo non teneor: vt hic, & supra, de his qui no. infa.ob hoc. Sed contra supra, de dolo.seruus. sed ibi fuit cum fraude.

c *Quia rem.* bona ratio: vt.§.ad leg.Rho.de iac. l. nauis aduersa.in fine. Et sic nota, neminem ex consilio obligari: vt infra, titu. j.l. ij.in fine.

Consilium neminem obligat.

d *Apud eum.* ergo nasciĩ actio depositi, etiã antequã admittatur dolus.sic & infra, ea.l.§. est autem.

e *Extaret.* vt ifra,vt leg.no.ca.postquam. j. respon. contra. Sol.ibi ab hostibus captus: hic alibi.vel alius casus est ibi.vel ibi cõmissa fuit stipulatio, eo tempore quãdo est captus.nam tunc extitit conditio: hic autem etiam prius erat nata actio. Item ibi non erat persona. vel ius id est hereditas. hic autem est persona, vel pupillus, vel furiosus, vel hæreditas. Sed arg.contra supra,de cõsti. pecu. hactenus.sed aliud in cõtractu,alioqui non pendet ex vltima voluntate: arg.infra,de do.cau. mor.senatus.in fin.quasi enim tunc videtur legatum cum conditio extitit. sic & tunc promissio facta: vnde cum principale tunc non sit, nec fideiussor tenetur. Accursius.

f *Tenebitur ergo.* scilicet fideiussor, de quo supra dixit. Accursius.

g *Actio detur.* vt supra, de nego.gest.l.iij. §. pupillus.& supra, commo.l.iij.j. respon.& sic no.dolum commissse, & locupletatum esse,paria esse: vt hic,&. C. de reputationibus.l. vnica.in fi.

h *Et in quantum.* scilicet depositarius, vel dic, vt.j.proxi. §. Ac.

i *Depositi potest.* vt supra, ad. l. Aquiliam.l. qui tabulas.sic & in cõmo.vt supra,commo.l. iij.§.j.& aliàs.j.de verbo.signifi.l. mulieris.§. res. Accursius.

k *Non esse.* immo videtur reddita: vt.C. ad exhi.l.exhibitiõis. quæ est contra.sed illa in ea actione, scilicet ad exhibendum.

l *Actionem.* vt.j.eo.§. nõ solũ. &.§. si seruus.

m *Non tenere.* vt.j.eo. si apud filium. in fi.contra. Solu. ibi ratione præsentis depositi dicit teneri.hic negat ratione doli in seruitute commissi: vt arg.§. de lud. nego. gest.l.at qui natura vel solue,vt ibi.

n *Commissi.* extra contractum.

o *Et delicta.* salta specialia.nam & dolus de præ dictum est.

p *Ad alias.* scilicet rei vin.& ad exhi.Vel dic, ad actiones,quæ ex maleficio nascũtur,si quæ possunt competere.

q *Non tantum præteritus.* sic & in petitione hæreditatis: vt supra, de peti.hære.sed & si. §.si ante.in fin. Accursius.

r *Compelli.* sic in act. in rem: vt supra,de rei vind. sinautem.§.j.& in act. ad exhi.vt supra ad exh.l.tigni.§.penul. in fin. & facit, infra.l. proxi. & infra.§.proxi.

s *Si ante condemnationem.* facit supra, ad exhi l.tigni. §. fin. Ac.

t *Feceris, cum rem non habeas.* Sed cum habes, semper videris in dolo, nisi restituas: vt argu.infra,tit.j. si procuratorem. §. si dolo.& infra,.pxi.§.Accursius.

u *Non reddat.* vt infra, ea.l.in fi.& supra, de pecu.in bonæ fi.in fin. nisi iusta causa interueniat: vt subiicit.& infra, manda.l. si procuratoré.§.dolo.& infra,de pig. si fundus. §. in vendicatione.& infra,de acqui.possi quis rem.in fi.sic & in precario: vt.j.de precar.l. cum precario. Secus in commodato: quod non potest reuocari, nisi finito vsu in quem commodatur: vt supra,commo.l.in commodato.§.sicut. Accur.

Dubitari

Idẽ Põponi⁹ quęrit, si tibi mã dauero, vt rẽ ab aliquo meo nomine receptã custodias, idq; feceris: mãdati, an depositi teneaberis? Et magis ꝓbat, mãdati esse actionẽ, quia hic est primus cõtractus. Idem Põponius quęrit, si apud te volentẽ me deponere, iusseris apud libertũ tuum deponere: an possim tecũ deposíti experiri? Et ait, si tuo nomine, hoc est, quasi te custodituro, deposuissem: mihi tecũ depositi esse actionẽ. Si verò suaseris mihi, vt magis apud eũ deponã: tecũ nullã esse actionẽ. [b] cum illo depositi actio est: nec mãdati teneris: quia rem [c] meã gessi. Sed si mãdasti mihi, vt periculo tuo apud eum [d] deponã: cur nõ sit mãdati actio, non video. Planè si fideiussisti pro eo, Labeo omnino fideiussorem teneri ait, nõ tãtũ si dolo fecit is, qui depositũ suscepit: sed & si nõ fecit, est tamen res apud eũ. Quid enim si fureret is, apud quẽ depositũ sit, vel pupill⁹ sit: vel neq; hæres, neque bonorũ possessor, neque successor eius exstaret [e]? Tenebitur [f] ergo, vt id præstet quod depositi actione præstari solet.

Pupillus tenetur de dolo eatenus quatenus locupletior factus est. Bartolus.

An in pupillũ, apud quẽ sine tutoris auctoritate depositum est, depositi actio detur [g], quęrit? Sed probari oportet, si apud doli mali iam capacẽ deposueris: agi posse, si dolum cõmisit. Nã & inquãtũ [h] locupletior fact⁹ est, datur actio in eũ, & si dolus nõ interuenit. Si res deposita deterior reddatur, quasi nõ reddita, agi depositi potest [i]. Cum enim deterior redditur, potest dici, dolo malo redditam non esse. [k] Si seruus meus deposuerit, nihilominus depositi habebo actionem. [l]

In seruũ manumissum nõ datur actio ex contractu ante facto: sed ex delicto sic. Bartolus.

Si apud seruũ deposuero, & cũ manumisso agam: Marcellus ait nec tenere [m] actionẽ: quamuis solemus dicere, doli etiã in seruitute cõmisi [n] teneri quem debere: quia & delicta, [o] & noxæ caput sequũtur. Erit igitur ad alias [p] actiones cõpetẽtes recurrendum. Hæc actio bonorum possessoribus, cæterísque successoribus, & ei cui ex Trebelliano senatusconsulto restituta est hęreditas, cõpetit. Nõ tãtũ [q] præteritus dolus in depositi actionẽ veniet, sed etiã futurus, id est post litem cõtestatã.

Quæ post litem contestatam accidunt, veniunt in hac actione. hoc dicit notabiliter. Bartolus.

Inde scribit Neratius, si res deposita sine dolo malo amissa esset, * & post iudicium acceptũ recuperaretur: nihilominus rectè ad restitutionẽ reum cõpelli [r], nec debere absolui, nisi restituat. Idẽ Neratius ait: quãuis tunc tecũ depositi actũ sit, cum restituẽdi facultatẽ nõ habeas, horreis fortè clausis: tamen si ante cõdẽnationẽ [s] restituendi facultatem habeas, condemnandum te, nisi restituas: quia res apud te est. tunc enim quærendum, an dolo malo feceris, [t] cùm rem non habeas.

Depositarius statim potest conuenni ad rei restitutionem, nisi causa de nouo emergat. h.d. iste. §. Bartolus.

Est autem [u] & apud Iulianũ libro tertiodecimo Digestorum scriptũ, eum, qui rem deposuit, statì posse depositi actione agere. Hoc enim ipso dolo facere eum, qui suscepit, q̃ reposcẽti rem nõ reddat. Marcellus autẽ ait, nõ semper videri posse dolo facere eum, qui reposcenti [rem] nõ reddat [u]. Quid enim, si in prouincia res sit, vel in horreis, quorum aperiendorũ condemnationis tẽpore non sit facultas, vel conditio depositionis non exstitit? Hanc autem actionem bonæ fidei esse,

BIU Cujas

dubitari non oportet: [a] & ideo & fruct[o] in hãc actionẽ venire, & omnem causam, & partũ, dicendũ est: ne nuda res veniat.

Dolus commissus in vendendo, non purgatur rem redimendo. Bartolus.

¶ Si rem depositam vendidisti, eámq; postea redemisti in causam depositi: etiam si sine dolo malo postea perierit, teneri te depositi, [b] quia semel dolũ* fecisti, cũ venderes. In depositi quoq; actione [c] in litẽ iuratur.

Ex deposito facto per seruum nostrum, vel in quem habemus vsumfructum, quæritur nobis actio. Bartolus.

¶ Nõ solú si seruus meus, sed & si is qui bona fide mihi seruit, rẽ deposuerit: æquissimũ erit dari mihi actionẽ, si rẽ ad me pertinentẽ deposuit. Simili modo & si vsumfructũ in seruo habeã: si id quod deposuit, ex eo peculio fuit, quod ad me pertinebat, vel res mea fuit: eadẽ actione agere potero. [d] Itẽ si seruus hereditarius deposuerit: hæredi postea adeunti competit actio.

Si seruus deposuit: siue viuat, siue decesserit, vtiliter [e] domin[o] hac actione experietur: ipse autem seruus manumissus nõ poterit agere. [f] sed & si fuerit alienatus: adhuc ei competit actio, cuius fuit seruus, cum deponeret. Initium [g] enim contractus spectandum est. Si duorum seruus sit, qui deposuit: vnicuique dominorum in partẽ competit depositi [actio. h]

Qui depositum restituit domino putatiuo: liberatur, nisi sciens fuerit. Bartolus.

¶ Si rem à seruo depositam, Titio, quẽ dominũ eius putasti cũ nõ esset, restituisses: depositi actione te nõ teneri, [i] Celsus ait: quia nullus dolus intercessit. cũ Titio autẽ, cui res restituta est, dominus serui [ad exhibendũ] aget. sed si exhibuerit, vindicabitur. Si verò cũ sciret rem alienam esse, *consumpserit, [k] condemnabitur: [l] quia dolo fecit quò minus possideret.

Qui quasi de suo soluit: non videtur depositum reddere. h. d. notabiliter. Bartolus.

¶ Elegãter apud Iulianũ quæritur, si pecuniã seruus apud me deposuit, ita vt domino pro libertate eius dẽ, egóque dedero: an tenear depositi? Et libro tertiodecimo Digestorũ scribit, si quidem sic dedero, quasi ad hoc penes me depositã, teq; certiorauero: nõ cõpetere tibi depositi actionẽ: quia sciens [m] recepisti. careo igitur dolo. Si verò quasi meam pro libertate eius numerauero, [n] tenebor. [o] Quæ sentẽtia vera mihi videtur. Hic enim nõ tãtum sine dolo malo non reddidit: sed nec reddidit. Aliud est enim reddere: aliud quasi de suo dare. [p]

Si pecunia apud te ab initio hac lege deposita sit, vt si voluisses, vtereris: prius quàm vtaris, depositi teneberis. [q]

Conuentio & spontanea oblatio facit de positarium teneri de leuissima culpa. Bar.

¶ Sæpe euenit, [r] vt res depositæ, vel nũmi, periculo sint ei[us] apud quẽ deponuntur: vtputa si hoc nominatim cõuenit. Sed & si se quis deposito obtulit, [s] idem Iulianus scribit, periculo se depositi illigasse: ita tamen, vt nõ solum dolum, sed etiam culpã & custodiam præstet: non tamen casus fortuitos.

Si depositum est diuiduum: vni ex hæredibus repetenti soluitur pro parte. si indiuiduum, soluitur insolidum: si quidem ipse caueat: alias deponetur. Bartolus.

¶ Si pecunia in sacculo signato deposita sit: & vnus ex hæredibus eius, qui deposuit, veniat repetens: quemadmodum ei satisfiat, videndũ est. Promẽda [t] pecunia est vel coram prætore, vel interueniẽtibus honestis [u] personis: & exsoluẽda pro parte hereditaria. Sed & si resignetur, [x] nõ contra legem depositi fiet, cũ vel prætore auctore, vel honestis personis interueniẽtibus hoc eueniet: residuo vel apud eũ remanẽte, si hoc voluerit, sigillis videlicet prius ei impressis, vel à prætore, vel ab his, coram quibus signacula remota sunt, vel si hoc recusauerit, in æde deponendo. Sed si res sunt, quæ diuidi non possunt, [y] omnes [z] debebit tradere: satisdatione idonea à petitore ei præstanda in hoc, quod supra eius partem est. Satisdatione autem non interueniente, rem in ædẽ deponi, & omni [a] actione depositarium liberari.

Si duo se hæredes contendunt, licet debitori soluere cui vult, exacta cautione quòd se ab alio defendet. Bartolus.

¶ Apud Iulianum libro tertiodecimo Digestorum, talis species relata est. Ait enim: si depositor decesserit, & duo existant, qui inter se contendant, vnusquisque solũ se hæredẽ dicẽs: ei tradẽdã rẽ, qui paratus est aduersus alterũ reũ defendere: [b] peta. non omnis. §. fin. sed si extet, contra est: quia quam habeo, petere non possum actione depositi: & si quis pecuniam aliquam pro libertate illa promiserit, non est liberatus per talem solutionem: quia non fecit dominium in creditorẽ transire.

p *Dare*. Arg. contra infra, de verbo. signi. l. verbum.

q *Teneberis*. aliter si permisit tibi postea vti: quia tunc etiam antequam moueatur, fit mutuum: vt supra, si certum pe. l. rogasti. §. fin. &. l. seq. Accursius.

r *Sæpe euenit*. Nouinque sunt casus in quibus depositarius tenetur de casu fortuito. Primus, si pactum interuenit: vt hic, & infra, man. & Aristoni. & supra, de pac. l. iurisgẽ. §. item si quis. Secundus, si mora præcedat casum: vt infra, eo. si in Asia. §. fin. Tertius, si culpa: vt infra, eo. quod Nerua. Quartus, si dolus: vt supra, e. §. si rem. Quintus, secundum Io. si gratia tãtum accipientis sit depositũ: vt supra, si certum pe. l. si quis. in fin. j. respon.

Depositarius quando de casu fortuito teneatur. Bartolus.

s *Obtulit*. sic infra, ad leg. Corne. de fal. l. vxori. §. j.

t *Promenda*. id est, exhibenda. & incipit respondere.

u *Honestis*. sic infra, de so. si stipulatus sum mihi aut Titio. §. si lancem. &. C. quemadmo. testa. aper. l. ij. Accursius.

x *Resignetur*. id est aperiatur.

y *Non possunt*. commode, vt equus, & similia: vt instit. de offi. iudi. §. quòd si commodẽ.

z *Omnes*. id est, totam rem.

a *Omni*. id est, ipso iure: [c] vt hic, &. C. de sol. l. obsignatione. licet quidam dicant, per exceptionem. Accursius.

b *Defendere*. id est cauere de defendendo. Sed cur præstatur huic depositario cautio, cũ ipso iure sit tutus bona fide restituendo alteri eorum quem putat hæredem: vt supra, ea. l. §. si rem à seruo? Respon. dicunt qui-

a *Dubitari nõ oportet*. vt instit. de act. §. actionum. Accursius.

b *Teneris depositi*. Sed contra infra, de vsuca. sequitur. §. ité Labeo. & supra, de alie. iu. ex hoc. §. si quis. Solu. hic vendidit & tradidit: & sic plus contredixit: & sic deliquit: & ideo tenetur de casu cum dolus præcesserit: ibi solum vendiderat, & non tradiderat. Alij dicũt, quòd ibi recuperauit possessionem: hic solum redemit. Tu dic, quòd non sunt contra: quia ibi non excusat eum à casu: sed quo ad aliud dicit ibi, quòd sufficit rediisse. Item contra supra, de condic. furti. l. qui furti. in fi. Solu. vt ibi. Item facit infra, de fideicom. l. quidam. & l. ideo. & de vi & vi ar. l. j. §. rectissime. &. l. si vi me. &. l. penul. Accursius.

c *Actione*. scilicet directa, non contraria: vt infra, e. l. ei apud.

d *Potero*. facit instit. per quas perso. no. ac. §. de his.

e *Vtiliter*. id est efficaciter. nam directa datur: vt supra, ea. l. §. si seruus. & in eo quod durat seruo mortuo. & facit infra, de act. & ob. l. quæcunque. Accur.

f *Agere*. vt supra, de pac. iurisgentium. §. penul. Accursius.

g *Initium*. vt diximus supra, eo. quòd si rem. Accursius.

h *Actio*. vt infra, de stipu. seruo. l. si seruus communis sit omnium. Accursius.

i *Non teneri*. vt argu. supra, de condic. indebi. si vrbana.

k *Consumpserit*. scilicet Titius.

l *Condemnabitur*. scilicet actione ad exhibẽdum. Accursius.

m *Quia sciens*. bona ratio: vt infra, de act. emp. l. j. i fi. Accursius.

n *Numerauero*. scilicet eandem pecuniam quæ fuit deposita. sic & in superiori casu, & est similis distinctio huius. §. infra, mãda. si mãdauero. §. si mandauerim. Accursius.

o *Tenebor*. hoc si pecunia fuerit à domino consumpta: vt sic cadat in solutionem pecuniæ promissæ pro libertate: vt supra, si certum pe. l. rogasti. §. fin. &. l. seq. Accursius.

Depositarius quando de casu fortuito teneatur. Bartolus.

Lu. Ro. in suis sing. fo. 1. sing. 1. dicit istam glo. sin. post Bald. hic, ad hoc verbũ, omnino, impor tat ipso iure. adde istã glo. etiã dicit sing. Ale. in apostil. ad Bar. in. l. imperator. j. de iudi. de re fisci. & ibi plenissime per eum de dictionitatibus impor tantibus ipso iure.

BIU Cujas

dam hoc fieri superuacuo: vt infra, de euic.l. emptori.§.j. Tu dic, quòd non sit superuacuo. nam si sine cautione præstaret, cum iam sit ab altero mota controuersia, dolo videretur facere: vt infra, ad leg. Fal. dolo carere. Item quid si vterque paratus sit cauere? Respon. ille auditur, secundũ M. qui præuenit. Sed quid si ambo simul veniunt? Respon. locus erit gratificationi: vt ar. supra, de resi. l. fin. & infra, ad Syl. si quis in gratiui. §. si cum. & infra, de leg. ij. si quis seruum. §. si inter. secundum Io. Item quid si actum est, ne vni sine altero reddatur? Respon. & hoc seruatur: vt ar. supra, c. l. §. si conuenit.

a *Eum.* scilicet depositarium. Accursius.

b *Iniuriarum.* quid enim tam durum &c. vt C. quando & qui. quar. pars. l. ij. in fine. ideoque iniuriarum agitur: vt hic, & supra, ad. l. Aquil. si quis testamentum. §. ij.

c *Posse.* à testatore qui deposuit. Azo.

d *Depositi recte acturos.* vereor ne ex improbitate sua consequatur actionem. Ir. quod est contra. l. vt ifra, de fur. l. itaque. sed non oportet vereri: quia nõ ex improbitate sua, id est ex furto quod fecit, sed ex contractu quem iniuit, agit depositi. si opponas de eo quod dicitur infra, de fur. itaque. §. sed furti? Respon. illud ideo dicitur i actione furti, quia alteri est quæsita id est domino actio furti, quia eius interest. vnde denegatur actio furti. sed ex contractu non potest esse quęsita nisi contrahenti: vnde ei datur. & hac ratione datur violento interdictum vnde vi, si ab alio expellatur: quia ratione illius violętiæ domino dari non potest, cum non sit expulsus: vt hic, & infra, de vi & vi. ar. l. j. §. qui vi à me. & plus dicunt quidam, etiam rei vin. dari prædoni contra depositarium & commodatarium: quasi nõ possit obiicere de dominio, cum ab eo causam habeat: vt dixim^o supra, commo. l. ita. & facit supra, de iudi. non à iudice. & supra, de pig. act. si pignore. §. si prædo.

†*Concor. cũ hoc. §. glo. super verb. contra. in med. in. c. 2. extra eo. tit.*

**Flo. deposuerint*

e *Eorum.* scilicet prædonis, vel furis. Accursius.

f *Quòd.* id est, quia.

g *Complectatur.* vt infra, de fur. l. in actione furti. in prin.

h *Iuranti.* scilicet se nescire: vt infra, de fur. l. in actione. §. plane. & hoc quo ad hoc, vt recipiatur eius libellus. nam aliàs eius non esset libellus recipiendus, quia pondus in eo debet contineri: vt supra, de rei vin. l. si in rem. §. j. non quo ad sententiam hoc est, eum[a] qui depositum suscepit. Quòd si neuter hoc onus suscipiat: commodissimè dici ait, non cogendum esse à prætore iudicium suscipere. oportere igitur rẽ deponi in æde aliqua, donec de hæreditate iudicetur.

Qui tabulas testamenti depositas publice legerit, depositi & iniuriarum tenetur. h.d. Et prima datur ad interesse si quid interest. secunda datur, si non interest, ad æstimationem iniuriæ. Pau.

¶ Si quis tabulas testamenti apud se depositas, pluribus præsentibus legit: ait Labeo depositi actione rectè de tabulis agi posse: Ego arbitror, & iniuriarum[b] agi posse[c], si hoc animo recitatum testamentum est quibusdam præsentibus, vt iudicia secreta eius, qui testatus est, diuulgarentur.

Etiam prædoni res depositæ restituitur. Pau.

¶ Si prędo[d] vel fur deposuerit:* & hos Marcellus libro sexto Digestorum putat rectè depositi acturos[d]. nam interest eorum[e], eo quòd[f] teneantur.

Qui petit speciem argenteam, debet in libello inserere speciem & pondus: nisi se ignorare iurauerit. Bartolus.

¶ Si quis argentum vel aurum depositum petat: vtrum speciem, an & pondus complecti debeat? Et magis est, vt vtrũque complectatur[g]: scyphum fortè, vel lancem, vel pateram dicendo, & materiam & pondus addendo. Sed & si purpura sit infecta, vel lana: pondus similiter adiiciẽdum: saluo eo, vt si de quantitate ponderis incertũ est, iuranti[h] succurratur.

Qui vas plenum & sigillatum deponit: si res ostenderit, de rebus singulis aget depositi: si non ostenderit, similiter agere poterit. Bartolus.

¶ Si cista[i] signata deposita sit: vtrum cista tantum petatur: an & species cõprehendendę sint? Et ait Trebatius, cistam repetendam: non singularum rerum depositi agendum. Quòd pro eo dandam nisi postea probet. nam cum sit incerta petitio, non potest esse certa sententia: vt. C. de sen. quæ sine cer. quan. l. hæc sententia. sed nunquid eodem modo si dubitet de specie, succurritur? Respon. non: nec hæc lex hoc dicit, nec alia. Item est alia ratio: quia de quantitate magis quàm de specie dubitari potest: vt arg. C. de resein. ven. l. quisquis.

i *Si cista.* id est, scrinium, vt vocant Teuthonici. & dic signatũ & firmatum. Idem in quolibet sacco cum rebus ligato.

& si res ostensæ sunt, [fortè species vel vestes,] & sic depositæ: adiiciendæ sunt & species [&] vestis. Labeo autem ait, eum, qui cistam deponit, singulas quoque[k] res videri deponere: ergo & de rebus agere eum oportet. Quid ergo si ignorauerit is qui depositum suscipiebat, res ibi esse? Non multum[l] facere, cum suscepit depositum. Ego & rerum depositi agi posse existimo[m], quamuis signata cista deposita sit.[n]

Ex contractu filifamiliàs durante patria potestate potest conueniri tam filius in solidum, quàm pater de peculio. Pau.

¶ Filiumfamiliàs teneri depositi, constat: quia & cæteris actionibus tenetur. Sed & cum patre eius agi potest[o], dumtaxat de peculio. Idem & in seruo. Nam cum domino agetur. Planè & Iulianus scripsit, & nobis videtur, si eorum[p] nomine, qui sunt in potestate, agatur: veniet[q] in iudicium & si quid per eum in cuius iure sunt, captum fraudatúmve* est: vt & dolus eorum veniat, non tantum ipsorum cum quibus contractum est.

Plures depositarii ad rei restitutionem tenentur insolidum, & etiam de dolo si omnes dolum commiserint: secus si alter tantum. Bartolus.

¶ Si apud duos sit deposita res, aduersus vnumquemque eorũ agi poterit:[r] nec liberabitur alter, si cum altero agatur. non enim electione[f], sed solutione liberantur. Proinde si ambo dolo fecerint, & alter quod interest præstiterit: alter non conuenietur, exemplo duorum tutorum[t]. Quòd si alter, vel nihil, vel minus facere possit: ad alium peruenietur. Idémq; & si alter dolo non fecerit, & idcirco sit absolutus. nam ad alium peruenietur.[u]

Pluribus deponentibus eandem rem, fienda est restitutio secundum conuentionis formam. Pau.

k *Quoque.* vnde soluit totaliter pro cista.

l *Non multum.* vt ar. infra, de ac. emp. tenetur. j. respon. arg. contra infra, de acq. possi. peregre. §. Iulianus. & infra, de cõtrahẽ. emp. l. in lege. & infra, de euic. qui fundum.

m *Existimo.* & sic assentit Labeoni.

n *Deposita si.* & ignorauerit: sed tamen necesse sit quòd probet actor, quòd ibi fuerunt res quas repetit. Accursius.

o *Agi potest.* qui habet eũ in potestate. aliter, si emancipatus rem teneat: vt infra, eo. §. si filio. Accursius. *dat. sfre.*

p *Eorum.* scilicet filiorum. Accursius.

q *Veniet.* vt supra, de pecu. l. depositi. princ. & l. in bonæ fidei. & supra, cõmo. *sed mihi. §. *cæp. fra.* Accursius. *dat. sfre.*

r *Agi potest.* scilicet *Flo.* insolidum. Accursius.

s *Electione.* immo, vt infra, de duo. reis. l. ij. quæ est cõtra. So. quod ibi dicitur de ea petitione, intelligitur de ea quæ est cum effectu id est cum exactione. vel hic de his quæ obligãtur insolidum auctoritate legis: ibi verbis: vel ibi de ea petitione quæ fit animo nouandi, hic non: vt ar. infra, de noui rem. §. si duo. Accur.

t *Tutorum.* vno quorum conuento & exacto alter liberatur: vt infra, de tut. & rati. tra. si ex duobus.

u *Peruenietur.* & sic videtur, quòd insolidum teneantur ipsa re. vt infra, de duo. re. l. eãdem. quod quidam de plano concedunt. Alij distinguunt, an depositũ consistat in re indiuisibili: & tunc insolidũ. & sic erit hic ar. j. c. si duo. sicut & si duo ꝓmittãt idẽ, vel vni ꝑ, ꝓmissoris duo sunt hęredes: vt. j. de verb. ob. l. ij. §. j. aut in re diuisibili vtũc ꝓ partib⁹ agat, nõ ĩsolidũ teneãtur. tu dic semper teneri ꝓ partib⁹, nisi actũ sit, vt quilibet ĩsolidũ teneat: & sic fuit hic actũ: & j. d. l. eãdẽ. sicut est ĩ plurib⁹ hęredib⁹, qui ꝓ partib⁹ tenẽtur: vt. j. e. l. ĩ depositi. nec ob. §. cõmo. si vt cer. §. fi. Nã & ibi actũ erat. nec ob. j. de verb. obli. l. stipulatiões nõ diuidũt. Quod enĩ ibi dicit rẽ ꝓ parte

BIU Cujas

parte restitui non posse: verũ est, quãdo hoc actum erat. Item nõ ob. infra, eo. si duo. quia illud est casuale, quando quisque hæredum rem depositam interuertit: vt ibi dicit: aliàs pro parte: vt ẽ. l. dicitur. Accursius.

a *Pro qua eorum.* quod semper fieri intelligitur: vt infra, e. licet.

b *Interest.* quia diuisibilis est.

c *Mutare.* Not. quem posse mutare velle suũ, sic & infra, man. si quis alicui. §. j. &. l. si vero non remu. §. si mandauero. & de verb. obli. l. si quis stipulatus. Sed ar. contra supra, commo. in commodato. §. si cut. & infra, de leg. j. l. huiusmodi. §. Stichum. Ac. *ADDITIO.* Dic, quòd post obligationem contractus non licet mutare voluntatem circa id ad quod quis est obligatus alteri. sed si deposui apud te pecuniam reddendam post tempus, non sum tibi obligatus repetere ante tempus: ideo possum volũtatem mutare &c. secundum Bar.

d *Quod autem.* subintellige, ex eo quod dictum est.

e *Ignorans.* quod facile euenit. vt institu. de vsucap. §. sed tamẽ.

f *Nõ reddit.* & sic pretium rei meæ mihi redd. dit: vt supra, de peti. hæ. re. l. quòd si in diem. §. idem Iulianus ait. & supra, si cer. pet. l. si eum qui seruum.

g *Quid ergo si pretium.* iustum tamen, vt differat à sequenti. Accur.

h *Aut minoris præstabit.* si sine dolo sic fecit. aliàs tenetur: vt supra, de trib. illud. §. pe.

i *Vendidit.* subaudi, & non exegit. Accursius.

k *Lane. Culpa.* vt infra, titu. j. dolus. & ẽ. l. j. §. est autem apud. & infra, de leg. iij. non dubium. §. fi. & facit infra, e. l. si quis inficiatus. Accursius.

l *Causatus.* id est, dicens & allegãs. Accur.

m *Sed & si non sit hæres.* habendo ratũ in subsidiũ. Accursius.

n *Extorquebitur.* sic & infra, tit. j. idémque §. sed si pecuniam. & supra, de pe. hær. post senatus. & est hoc de summa æquitate: vt qui nõ est hæres, velut hæres teneatur, lucrum habẽdo tãtũ in subsidiũ. Ac.

I apud.]*CASVS.* Si in re deposita aliquid impensum fuerit, contraria depositi aget depositarius: in ipsa non iuratur in litem, neque in infamiam. [*IN SEQVESTRVM.*] Si duo litigant de re aliqua: & apud sequestrum deposita fuerit, ei reddet qui vincit. si nolit eam restituere, conuenietur depositi sequestraria: & si de loco conuenit, ibi debet fieri restitutio. hoc in prima. Sed si de pluribus locis conuenerit, in electione sua erit, vbi velit eam restituere. si non conuenit, denuntiandum est ei vt apud prætorem exhibeat. [*SI VELIT.*] Si sequester velit deponere officiũ depositionis, an possit? Dicit Põponi. q͡p sic, adito prætore, & denuntiatione facta iis qui apud eum deposuerunt: & ei restituet qui præsens erit. Dicit Vlpia. quòd officium quod semel suscepit, deponere non debet, nisi causa cognita, & tunc non est restituẽda ei res qui venit, sed deponetur in æde sacra. deíde exponit quid sit sequester. Viuianus.

o *Non iuratur.* nec in famat contraria: vt supra, de his qui no. infa. l. furti. §. fin. at in directa in litem iuratur: vt supra, eo. l. j. §. in depositi. & supra, de in litem iurando. l. in actionib⁹.

p *Conuenit.* alternatiue. Accursius.

q *Quòd si de pluribus locis.* Nota argu. quòd cum quis duo alternatiue promittit, vtrumque sit in obligatione: vt supra, de mi. & si sine. j. respon.

r *In arbitrio.* vt. j. de iure do. plerumq; . in fi.

s *Iustissima.* sic & infra, mã. inter causas. §. qui mãdatum. & supra, de arbi. l. iij. §. tametsi. &. l. licet. & de procũ. sed & hæ. §. penul. Accursius.

t *Deponi.* vt supra, eo. l. j. §. si pecunia. Accursius.

u *Proprie. Traditur.* vt infra, de verbo. signifi. sequester. & facit infra, eodem. l. licet. Accursius.

Si hominẽ.]*CASVS.* Deposui apud te seruum ligatum, vt de eo quæstio haberetur. misericordia ductus solui sti, & fugit. de lata culpa teneberis. idem si apud sequestrum homo erat depositus. [*DATVR.*] Si depositarius in re deposita dolose versatus fuit, & decesserit, tenebitur hæres de dolo: licet aliàs in puris delictis non tenetur hæres, nisi inquãtum ad eum peruenit: nisi litem cum defuncto fuisset contestatus. sed hìc dolus est admissus in contractu. vnde si vn⁹ est hęres, ĩsolidũ tenet. si plures, p͡p ea parte qua succederet. [*QVOTIENS.*] Apud Massariũ Titi⁹ rẽ suã deposuit. multi cũ eo cõtraxerũt. si Massari⁹ cedat bonis, primo satisfaciet Titio qui

†*Iuxta hãc definitionẽ est, quod Coll. lib. 2. noct. Att. cap. 15. scribit.*

A

B

C

D

f Sed si duo deposuerint, & ambo agant: si quidem sic deposuerunt, vt vel vnus tollat totum, poterit insolidum agere. Sin verò pro parte, pro qua eorum[a] interest[b]: tunc dicendum est, in partem condemnationem faciendam.

Potest quis repetere depositum ante tempus statutum. Bartolus.

f Si [sic] deposuero apud te, vt post mortem tuam reddas: & te cum, & cum hærede tuo possum depositi agere. Possum enim mutare[c] voluntatem, & ante mortem tuam depositum repetere. Proinde & si sic deposuero, vt post mortem meam reddatur: potero & ego, & hæres me' agere depositi. ego mutata voluntate.

Depositarius non tenetur nisi de dolo & lata culpa: & ideo re vendita per hæredem absque dolo, non tenetur, nisi de eo quod ad eum peruenit. Bartolus.

f Quia autem[d] dolus dumtaxat in hanc actionem venit: f quęsitum est, si hęres rem apud testatorem depositam, vel cõmodatã distraxerit, ignorans[e*] depositam vel commodatam, an teneatur? Et quia dolo non fecit, non tenebitur de re. An tamen vel de pretio teneatur, quod ad eum peruenit? Et verius est, teneri eum. Hoc enim ipso dolo facit, quòd id quod ad se peruenit, non reddit.[f]

II. PAVLVS libro trigesimoprimo ad Edictum.

Quid ergo si pretium[g] nõdũ exegit, aut minoris[h], quàm debuit vendidit[i]? Actiones suas tantummodo præstabit.

III. VLPIANVS libro trigesimoprimo ad Edictum.

Planè si posit rem redimere, & prestare, nec velit: nõ caret culpa[k]: quemadmodum si redemptam, vel alia ratione suã factã noluit prestare causatus[l] q͡p semel ignarus vẽdiderit.

IIII. PAVLVS libro quinto ad Plautium.

Sed & si non sit hæres[m], sed putauit se hæredem, & vendidit: simili modo lucrum ei extorquebitur[n].

In contraria depositi non iuratur in litem. h. d. Vel sic: In actionibus contrariis in quibus de fide rupta non agitur, non efficitur quis infamis. Bartolus.

V. VLPIANVS libro trigesimo ad Edictum.

Ei, apud quem depositum esse dicetur, contrarium iudicium depositi datur. In quo iudicio merito in litem non iuratur[o]. Nõ enim de fide rupta agitur, sed de indemnitate eius, qui depositum suscepit.

Contra sequestrum habet locũ actio qua tenetur rem exhibere in loco conuento, vel in altero ex his. Bartolus.

f In sequestrem depositi actio competit. Si tamen cum sequestre conuenit[p], vt certo loco rem depositam exhiberet, nec ibi exhibeat. teneri eum palam est. Quòd si de pluribus locis[q] cõuenit: in arbitrio[r] ei⁹ est, quò loci exhibeat. Sed si nihil conuenit, denuntiandum est ei, vt apud prætorem exhibeat.

Sequester non potest officium suum deponere sua sponte nisi ex causa, & tunc iudice intercedente. Bartolus.

f Si velit sequester officium deponere, quid ei faciendum sit? Et ait Põponius adire eũ prætorem oportere, & ex eius auctoritate denũtiatiõe facta his, qui eum elegerant ei rem restituẽdam qui præsens fuerit. Sed hoc non semper verum puto. Nam plerumque non est permittendum officium, quod semel suscepit, contra legem depositionis deponere, nisi iustissima[s] causa interueniente. Et cum permittitur, rarò ei res restituẽda est qui venit. sed oportet eam [rem] arbitratu iudicis apud ædem aliquam deponi[t].

VI. PAVLVS libro secundo ad Edictum.

Proprie autem[u] in sequestre est depositum, quod à pluribus insolidum certa conditione custodiendum reddendúmque traditur.[u]

In re aliena intempestiue misericordiã exercere, dolus præsumptus est. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro trigesimo ad Edictum.

est plus priuilegiatus.& hoc si pure erat depositor qui deposuit: non autem vt repeteret vsuras, neque ante depositionem,neque post. Sed quid si plures deposuerunt, & successiue: an ordo spectandus sit, vt primo satisfaciat primo deponenti : & sic deinceps? Et respon. quòd non.hoc in secunda . Sed nunquid refert, extet pecunia apud eũ, an consumpta sit? Dicitur, quòd non. hoc i tertia.Sed quid si quidam ex deponentibus fuerunt missi in possessionem bonorũ: & alij postea venientes desiderant mitti: an sint audiendi? Dicitur, quòd sic, si restituát sumptus his qui primo petierũt mitti in possess.& in ea causa sumptus fecerũt. Viuianus.

SI hominem apud se[a] depositum, vt quæstio de eo haberetur,ac propterea vinctũ[b], vel ad malam mansionem extensum[c], sequester soluerit,misericordia ductus, dolo proximum esse quod factum est,arbitror[d]:quia cũ sciret cui rei pararetur, intẽpestiuè misericordiam exercuit: cum posset non susciperetalem causam,magis* quàm decipere.

Quando dolus defuncti purgatur per actionem descendentem ex contractu, hæredes tenentur insolidum,non attento quantum ad eos peruenit.h.d.quem. §. no.Bar.

¶ Datur actio depositi in hæredem ex dolo defuncti insolidum. Quamquam enim aliàs[e] ex dolo defuncti non solemus teneri, nisi pro ea parte quę ad nos peruenit: tamen hic dolus ex contractu[f],reique persecutione descendit: ideoque insolidum vnus hæres tenetur:plures verò ꝓ ea parte[g], qua quisque hæres est.

Quando nummularii foro cedunt,potior est causa deponentium, & vsuras non recipientium : & inter eos qui prior est tempore,non est potior in iure.h.d.Vel sic:Causa depositi præfertur cæteris etiam priuilegiatis, nisi deponens vsuras receperit. h.d. cum.l.seq.Bartolus.

¶ Quotiens foro[h] cedunt nummularij, solet primo loco ratio haberi depositariorum: hoc est eorum, qui depositas pecunias habuerint , non quas fœnore apud nummularios, vel cũ nũmulariis, vel per ipsos exercebant,& ante priuilegia . Igitur si bona venierint, depositariorum ratio habetur[i]:dummodo eorum, qui vel postea vsuras acceperunt, ratio nõ habeatur, quasi renuntiauerint[k] deposito. Itẽ quæritˇ,vtrũ ordo spectetur eorũ, qui deposuerũt:an verò simul omniũ depositariorũ ratio habeatur? Et cõstat simul admittẽdos.hoc enĩ rescripto principali significatur[l].

VIII. PAPINIANVS libro nono Quæstionum.

QVod priuilegium exercetur,non in ea tantum quãtitate, quæ in bonis argentarij ex pecunia deposita reperta est[m],sed ĩ omnibus fraudatoris facultatibus.idque propter necessarium vsum argentariorum ex vtilitate publica receptum est. Planè sumptus causa[n], qui necessariè fact[o] est, semper præcedit.nam deducto eo, bonorũ calculus subduci solet.

In actionibus bonæ fidei quilibet hæredum tenetur insolidum ex dolo seu facto proprio. Ex facto autem defuncti pro hæreditaria portione. Bartolus.

IX. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

IN depositi actione si ex facto defuncti agatur:aduersus vnum ex pluribus hęredibus ꝓ parte hęreditaria agere debeo. si verò ex suo delicto pro parte non ago[o]:merito, quia æstimatio refertur ad dolũ, quem insolidum ipse hæres admisit.

X. IVLIANVS libro secundo ex Minicio.

NEc aduersus cohæredes eius, qui dolo carent, depositi actio competit[p].

Depositum factum per seruum potest sibi restitui:& liberatur depositarius,nisi sciat, vel scire possit dominum non consentire, vel contradicere. Paulus.

XI. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

QVod seruus[t] deposuit[q]:is apud quem depositũ est, seruo rectissimè reddet ex bona fide. Nec enim cõuenit bonæ fidei, abnegare id quod quis accepit: sed debebit reddere ei,à quo accepit: sic tamẽ, si sine dolo[malo]omnia* reddat:hoc est, vt nec culpę qui dẽ susꝑitio sit . Deniq; Sabinus hoc explicuit addẽdo: nec vlla causa interuenit, quare putare* possit,dominum reddi nolle[r]. hoc ita est,[&]si potuit suspicari,iusta, scilicet ratione mot[u]s[s].

---

a *Apud se.*scilicet qui non est sequester, sed simplex depositari[9].sed postea ponit casum in sequestro in tertia persona,ibi, vel ad malam mansionem &c.

b *Vinctum.*scilicet soueris.

c *Extensum.* scilicet apud sequestrum.Azo. Sed quare hic dicitur mala mansio?Dic, quia in carcere aliquo.

d *Arbitror.* vt supra, de dolo.l.& eleganter. §.idem Labeo. Accur.

e *Aliàs .* istud aliàs, non notat aliam speciem eiusdem generis: sed diuersum genus,scilicet actiones quę sunt ex maleficio:& sic aliàs extra contractum. Accursius.

f *Contractu.*idem si ex quasi contractu descéderet : vt. C. de negot. curatoris , Et sic no.ex dolo commisso in contractu teneri hæredem: vt hic, & infra, de act.& obli.l. ex contractibus.& l.ex depositi.& infra, de reg.iur. ad ea.§.fin.Sed hoc fallit in casibus : vt si dolus dedit causam contractui: vt insti.de perpe.& tem.ac.§. aliquãdo. [a] Itẽ fallit in actione in factum quæ datur contra mensorem: vt supra: si mẽs.fal.mo. di.l.iij.§. pen. [b] Itẽ fallit in tributoria : vt supra, de trib. l. illud. §. fina. [c] Item in actione in factum de edendo: vt supra,de eden.l. fin. quæ est anomala. [d] Item in stipulatione interposita causa iudicio sisti in locum actionis iniuriarum : vt supra, si quis cau.si eum.§. qui iniur. [e] Item in actione in factum de precario : vt infra, de preca.l.quæsitum.§.fin.quæ sunt omnes contra. & est ratio ibi, quia non transit ad hæredem ex contractu defuncti precarium: vt.C.eo.titu.cum precario. *ADDITIO.* Ista ratio displicet Bal. ideo dic aliter secundum eundem, quòd de precario actio non est ex contractu, sed est datiua.datur enim à prætore : vt notatur in.l.cum precario.§.j.infra,de preca.sed si ageret actione præscriptis verbis, quæ concurrit cum actione de precario : vt not. infra,de preca.l.ij.quam actionem de præscript.verb.certum est ex contractu oriri : vt in.l.iurisgentium. §. j. supra,de pact.tunc de actione dici, quòd daretur contra hæredem ex dolo defuncti : quod est notandum, secundum Bal.hic.

g *Parte .* id est quantum peruenit . Accursius.

h *Quotiens foro .*quia mortui litigare nolunt,sed bonis cedunt.f

i *Depositariorum ratio seruandam habetur.* Sed contra.in.Bal. fra,de priui.credit.si fil. ventri.§.in bonis. Solu.hic res depositæ expectabant : ibi non, quod non placet : vt infra.l. proxi. Vel admittuntur ante priuilegia personalia,sed postea realia.sed & quædam personalia eis præferuntur,vt dotis:vt.C. qui po. in pig. ha.l.fin.item funerariꝰ vt.ꝯ.de reli.& sumpt.fune.l.penul.Itẽ eius qui in refectionem rei credidit: vt infra, qui po. in pig.ha.interdũ. Vel dic vt ibi.

k *Renuntiauerint.* sic infra,de leg.cõ.l.si per emptionem.§.fina.

l *Significatur.*sed nõne etiam inter eos occupãtis melior est causa?Respon.sic:vt infra, de re iudi.ster eos. Ac.

m QVod priuilegii. Reperta est.ipsa extet : siue aliud ex ea emptum.

n *Sumptus causa.*l. ab his qui possessionẽ primo petierũt, & in possessionẽ sunt missi:vnde debet restitui eis,cũ aliis cõmunicẽt possessionẽ : vt.C.de bo.autho.iudi.posl.fin.§.& expensas. Vel dic sumptus factos à depositario.Accursius.

o *Non ago.*scilicet in solidum.

p NEc aduersus. Cõpetit.ꝓ dolo cohæredis. Accursius.

QVod seruus.]CASVS.Si seruus rẽ deponat,reddei:nisi appareat dominũ nolle ꝙ reddaˇ,secũdũ Sabinũ.Paul[9]dicit, ꝙ reddẽda sit:quia sufficit bonã fidẽ adesse.hoc in prima. Si vero ei[9]rei quã deposuit,seru[9]furtũ fecerit:si reddat credẽs dominũ inuitũ,nõ liberaˇ depositari[9].neq; refert,ei manẽti ĩ seruitute, vel libero facto res reddatur:quia semper cõtingit liberatio.idẽ in omni debitore soluente iusta causa ignorantiæ interueniente,

q *Deposuit.* bona fide : vt infra,e.l.bona fides.§.incurrit.

r *Nolle.*hic ergo erit in culpa:vt supra,si cer.pet.l.quod te.Acc.

s *Motus.*hic Sabinus statim corrigitur : cæterum sufficit &c.vt patet,

BIU Cujas

patet, infra, de sol. l. quod seruus. & l. si quis seruo. & infra, de fur. qui re sibi. sed pro eo erat supra, si cer. pet. quod te. in fi. & instit. de act. §. si quis agens. ibi, sane si tam &c. Accursius.

a *Fecerat.* domino.

b *Bona enim fides.* scilicet tantum.

c *Debitoribus.* qui soluunt iusta causa ignorantiæ interueniente, dissimulatione peculiaris, & dominici peculij, adhibéda: vt infra, de sol. l. quod seruus. & l. si quis seruo.

Si in Asia.] CASVS principij est plan⁹. [*DEPOSITVM.*] Si depositari⁹ alio rem depositam transferat, ibi reddet, vbi res est. Sed quid si is qui depositum petit transferri, petat suis sumptibus: an sit audiendus, quæritur. Et dicitur, quòd sic. quod obseruatur, & in actione ad exhibendum. [*QVEMADMODVM.*] Sicut in actióe ex stipulatu quę est stricti iuris, vel ex testamento post morā, id est, lit. contesta. res debita moram facienti perit: ita res deposita: vt si tępore accepti iudicij potest rem redde re, neque reddit: extūc suo sit periculo. Viuianus.

d *Qui deposuit.* secus in commodato: vt supra, commo. l. si vt cer. §. idem Labeo. quæ est contra: quia tantum gratia accipientis contrahitur.

e *Depositum.* id est rē depositam.

f *Eius est.* id est, extitit. secus si dolo illud transtulit.

g *Iudiciis.* puta si emi rem quæ erat Mutinæ, debet mihi ibi dari.

h *Romam.* quæ est cō munis patria: vt infra, ad munici. l. Roma.

i *Audiendus sit.* & nihil conuenit. Io.

k *Seruatur.* vt supra, ad exhib. sed si hæreditas. §. j. Item in actione in rem: vt supra, de rei vin. l. si res &. l. seq.

l *Cum sequestro.* ergo est secundæ declinationis, sicut magister: & facit accusatiuum sequestrum. alibi est tertiæ, & facit accusatiuū sequestrem: vt. C. e. l. propter.

m *Rei.* s. conuenti.

n *Periret.* vt infra, de lega. j. apud Iulianum. §. ipsius quoque.

o *Periculo.* etiam fortuiti casus, secundum Io. vt supra, de consti. pecu. qui autē. §. ij. & infra, de vi & vi arma. l. j. §. rectissimè. & l. penulti. & infra, de re iu. si homo. cum enim qui impedit ne depositarius restituat, teneatur deponenti de fortuito casu: vt in authen. de depósito & denun. §. j. col. vj. multo magis ergo is qui mihi obligatus est ex depósito: cum perfidius faciat. sed M. intell.

cæterum sufficit bonam fidem adesse. Sed & si ante eius rei furtum fecerat[a] seruus: si tamen ignorauit is, apud quem deposuit, vel credidit dominum nō inuitum fore huius solutionis: liberari potest. Bona enim fides[b] exigitur. Non tantum autem, si remanenti in seruitute fuerit solutum, sed etiam si manumisso, vel alienato ex iustis causis liberatio contingit, scilicet si quis ignorans manumissum, vel alienatū, soluit. Idémque & in omnibus debitoribus[c] seruandum Pomponius scribit.

Quod est ſiendum in re deposita, in dubio intelligitur expensis deponentis, nisi aliter actum sit. Bartolus.

XII. POMPONIVS libro vicesimosecundo ad Sabinum.

SI in Asia depositum fuerit, vt Romæ reddatur: videtur id actum, vt non impensa eius id fiat, apud quem depositum sit, sed eius qui deposuit[d].

Res ibi debet restitui, vbi deposita est: nisi alibi expensis petētis petatur. Bartolus.

℣ Depositum[e] eo loco restitui debet, in quo sine dolo malo eius est[f] apud quem depositum est. Vbi verò depositum est, nihil interest. Eadem dicenda sunt communiter, & in omnibus bonæ fidei iudiciis[g]. Sed dicendum est, si velit actor suis impensis, suóque periculo perferri rem Romam[h], vt audiendus sit[i]: quoniam & in ad exhibendum actione id seruatur[k].

Actio depositi sequestraria datur contra hæredes. Bartolus.

℣ Cum sequestre[l] rectè agetur depositi sequestraria actione: quam & in hæredem eius reddi oportet.

Post litem contestatam rei periculum pertinet ad depositarium. Bartolus.

℣ Quemadmodum quod ex stipulatu, vel ex testamento dari oportet, post iudicium acceptum cum detrimento rei[m] periret[n]: sic depositum quoque, eo die quo depositi actum sit, periculo[o] eius, apud quem depositum fuerit est: si iudicij accipiendi tēpore potuit[p] id reddere reus, nec reddidit.

Ab eā die quæ quis incipit habere iniustam causam litigandi, videtur dolo malo facere, & ad eum periculum spectat. Bar.

XIII. PAVLVS libro trigesimoprimo ad Edictum.

SI quis inficiatus sit non aduersus dominum, sed quod eum qui rem depositam petebat, verum procuratorem non putaret, aut eius qui deposuisset, hæredem: nihil dolo malo fecit. postea autem si cognouerit[q], cum eo agi poterit: quoniam tunc* incipit dolo malo facere, si reddere eam nō vult.

Pro re deposita non competit condictio antequam committatur dolus. Bartolus.

℣ Competit etiam condictio[r] depositæ rei nomine, sed non antequam quid* dolo admissum sit. Non enim quenquam hoc ipso, quòd depositum accipiat, verùm quòd dolum malum admiserit[s], condictione obligari [constat.]

Depositum est reddendum maiori parti hæredum. Bartolus.

XIIII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SI plures hæredes extiterint ei, qui deposuerit: dicitur si maior pars adierit[t], restituendam rem[u] præsentibus. Maiorem autem partem non ex numero vtique personarum[x], sed ex magnitudine portionum hę reditariarum intellegendā, cautela idonea reddenda.

Si res deposita periit eo modo quo esset peritura apud deponentem: depositarius liberatur. B.

℣ Siue autē cum ipso apud quē deposita [res] est, actum fuerit, siue cum hærede eius, & sua natura res ante rem iudicatā[y] interciderit, veluti si homo mortuus fuerit: Sabinus & Cassius absolui debere eum cum quo actū est, dixerūt: quia ęquū est* naturalē interitū ad actorē ptinere: vtique cū interitura sit[z]*

A ligit hunc. §. quando non erat interitura eodē modo penes actorem, non aliàs: vt infra, eo. l. si plures. §. fin. sed illa lex intelligitur aliter quàm ipse dixerit: vt ibi dices.

p *Potuit.* ac debuit.

Si quis.] CASVS. Si is qui rem deposuit decessit, & hæres eam sibi reddi petit: an si is ignorat eum hæredem esse, nec velit eam restituere antequam ei constet: an sit audiendus, quæritur. Et respō. quòd sic. Idē est in procu. neque ob hoc videtur dolum committere, hoc est si ipsum hæredem vel procu. esse negauerit. Viuianus.

q *Si cognouerit.* sic & supra, de tribu. illud. §. si tamen & infra, de doli. exce. l. ij. §. ité quia. & §. eo. l. plane. in fine.

r *Cōdictio.* scilicet furtiua, & sine causa.

s *Admiserit.* sed deposíti etiā prius: vt supra, e. l. j. §. idē Pōponius. **Flo. nunc*

Si plures.] CASVS. Si deponens plures hæredes reliquerit, maiori parti præsenti res restituenda est. Maior pars non dicitur ex numero personarum, sed* ex magnitudine portionum hæreditariarū. & est reddenda cum competenti cautela, vt depositarius seruetur indemnis. [*SIVE.*] Si cū depositario agatur, siue cum hærede, & ante sententiam & etiam litem motam, ne insurgant contraria, res intereat, absoluitur reus: †

t *Adierit.* ad repetendum depositum. Acc.

u *Restituendam rem.* etiam si sit diuidua. nā si indiuidua, etiā si vna adeat, ei restituitur: vt supra, eo. l. j. §. si pecunia. Accursius.

x *Personarum.* scilicet tantum. sic etiam est in creditoribus: vt supra, de pac. l. maioré. &. C. qui bo. ce. possl. fi. Accursius.

y *Rem iudicatam.* supple & ante motam controuersiam: aliàs contra: vt infra, de verb. obli. nemo. §. j. & de lega. j. cum res. §. fin. & supra, eo. l. si in Asia. §. fin. Sed alij dicunt speciale in depósito, cum* & alia multa specialia sint in eo: & sic intelligunt hic post moram etiam. sed prima verior, nisi iustam causam habeat litigandi: vt supra, de peti. hære. illud. vt propter impensas: vt supra, commo. in rebus. §. possunt. & infra, de fur. l. creditoris. nam tunc etiam post moram non tenetur de interitu: vt dicta. l. illud. Accursius.

z *Interitura esset.* subaudi, maxime. nam idem si non erat interitura, secundum Ioan. vt dixi. §. e. l. si in Asia. in fin. Sed M. hanc

Ista lex est intelligenda habere locū, secundū Bal. in *Flo. esset* *Flo. esset*

distinctionem semper etiam post moram admittebat, præterquá in iure & meticuloso: vt. C. quod metus cau. l. j. & facit pro eo. supra, de consti. pecu. l. si duo. §. ait prætor. & infra, de iur. do. l. si is. in prin. & supra, ad. l. Rho. l. fin. §. si ea. & supra, quod metus cau. l. si cum. §. quòd si homo. ibi: sed & sine culpa. vel hic iustam causam litigandi habet propter impensas. Accursius.

Virē.] CASVS. Deposuisti ré mea apud meipsum. an ego possim teneri depositi? Dicitur, q̄ non: & ponit exēplum. Viuianus.

a *Ex locato.* nullum istorum valet in re sua: vt hic, & infra, de regu. iur. l. neque pignus. & C. loca. qui rem. & infra, eo. l. bona fides. §. si tamē. & infra, de vsuca. l. ei à quo. sed videtur cōtra in precario: vt infra, de preca. l. certe. §. fina. & l. seq. sed & ibi fuit in alieno, id est in possessione quæ erat aliena scilicet creditoris.

Si is.] CASVS. Deposui rem meam apud Titium. Titius deposuit apud Mæuium. iste Mæuius commisit dolū. quæritur, ad quid mihi tenebitur Titius prim⁹ depositarius? Respon. quòd ad hoc, vt acti. cedat mihi contra Seium. Viuianus.

b *Tibi præstet.* quod sufficit: vt supra, de pecu. l. quod debetur. in fin. & supra. l. j. §. si vero tuo. & est ratio: quia de solo dolo tenetur. secus ergo in actione negot. gest. in qua venit etiam culpa, vbi non liberatur cedendo: vt supra, de nego. gest. nam & si. §. fi. quę est cōtra.

†*Facit in c. 2. gl. 2. p. pe. fi. in ver. si. consistit autem depositum. extra eo. titu.*

Licet.] CASVS. Vnus & plures deponere possunt scilicet cum est simplex depositum: apud sequestrum vero non nisi plures. & hoc fit in re litigiosa: & hic quilibet videtur de posuisse in solidum. secus in re cōmuni: quia quilibet pro parte sua deponit. [REI DEPOSITÆ.] Iste. §. satis clarus est, & leges seq. vsq; ad. l. si apd. Vi.

†*Cōcor. ff. c. 2. gl. 2. ff. si. in vers. it. rei depositæ. extra eo. titu.*

ea res, etsi restituta esset actori.

In re propria non consistit depositum: ideo depositi agi non potest. idem in commodato & precario. Bartolus.

XV. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

QVi rem suā deponi apud se patitur, vel vtendam rogat: nec depositi, nec commodati actione tenetur: sicuti qui rem suam cōducit, aut precario rogat: nec precario tenetur, nec ex locato[a].

Deponens primus non habet actionem contra tertium depositarium, nisi prius ei fuerit cessa.

XVI. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

SI is, apud quem rem deposueris, apud alium eam deponat: & ille dolo quid admiserit ob dolum eius apud quē postea sit depositum, eatenus eum teneri apud quem tu deposueris, vt actiones suas tibi præstet[b].

Apud sequestrum plures tantum deponunt, & tunc possessio amittitur. Bartolus.

XVII. FLORENTINVS libro septimo Institutionum.

LIcet deponere tam plures quàm vnus possunt: attamen apud sequestrem non nisi plures† deponere possunt. Nā tum id fit, cum aliqua res in cō trouersiam deducitur[c]. Itaque hoc casu insolidum[d] vnusquisque videtur deposuisse. quod aliter est, cum rem communem plures deponunt. ſ Rei depositæ proprietas apud deponentem manet, †sed & possessio[e], nisi apud sequestrem deposita est. nam tum demum sequester possidet. Id enim agitur[f] ea de positione, vt neutrius [interim] possessioni id tēpus procedat.

Actio depositi in quatuor casibus contra hæredem ex dolo defuncti datur in simplum, & intra annum ex dolo hæredis secundum suam naturam. Bartolus.

XVIII. NERATIVS libro secundo Membranarum.

QVod*tumultus[g], incēdij, ruinæ, naufragij causa depositum est: in hæredem de dolo mortui actio est, [&] pro hæreditaria portione, & in simplum, & intra annum quoque. In ipsum, & insolidum, & in duplum, & in perpetuum datur.

XIX. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

IVlianus & Marcellus putant filiumfamiliàs depositi rectè agere posse[h].

Depositarius, qui sine dolo & latæ culpæ desiit habere facultatem rei restituendæ, desinit posse condemnari. sed si recuperat, redincipit teneri. sed primo casu non tenetur cauere de restituendo. Pau.

XX. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI sine dolo malo rem depositam tibi amiseris: nec depositi teneris, nec cauere[i] debes, si deprehenderis, eam reddi. si tamen ad te iterum peruenerit, depositi teneris.

Emancipatus tenetur de depósito ante sibi facto. idem in seruo manumisso. Barto.

XXI. IDEM libro sexagesimo ad Edictum.

SI apud filiumfamiliàs[k] res deposita sit, & emancipatus rem teneat: pater nec intra annum de peculio debet conueniri: sed ipse filius. Plus Trebatius existimat, etiam si apud seruum depositum sit, & manumissus rem teneat, in ipsum[l] dandam actionem, non in dominum: licet ex cæteris causis in manumissum actio nō datur.

Si plures hæredes depositarii separatim dolum committunt, quilibet tenetur pro parte. vbi vero communiter, quilibet tenetur insolidum. sed si ad rei restitutionem agitur, condemnatio fit pro parte. h. d. secundum lect. quam tenet. Bartolus.

XXII. MARCELLVS libro quinto Digestorum.

c *Deducitur.* & vt reddatur vni, cōuenit: vt hic, & ff. e. l. ei apud quē. §. proprie. & ff. qui satisd. cog. l. si fideiussor. §. fi. & j. de verb. sign. l. seqster. & agit præscriptis verbis, secūdū quosdā: vt. j. de præscri. verb. l. & si rē. §. fi. sed tu dic, depositi seqstraria: vt. ff. e. ei. §. j.

d *Insolidum.* secus quando plures rem communem deponunt: quia quilibet pro parte deposuisse videtur: vt subiicit, & supra, e. l. j. §. sed & si duo. & hic, vt subiicit, rei depositæ. Accursius.

e *Possessio.* sic & in commodato. vt supra, commo. l. rei. Accur.

f *Agitur.* tacite, vt hic innuit, nisi contra probetur, quod esse potest: vt infra, de acquiren. poss. l. interesse puto. Accursius.

g *Quod tumultus.* Potest intelligi in hærede depositarij causa tumultus, vt teneatur intra annum in simplum: vt sicut cu. pater intra annum non conuenietur: sed filius tenebitur. idem in seruo, si manumissus rem teneat, in ipsum non in dominum competit actio.

h *Vlianus. Posse.* nam hæc est vna de illis actionibus quæ iure veteri sibi dantur: vt supra, de iudi. l. si lōgius §. si filius. & infra, de actio. & obl. l. filiusfamiliàs. Accursius.

i *Sine. Nec cauere.* secus in actione ſ ré: vt supra de rei vin. l. ſ vero. §. Iulianus. quæ est contra. & est ratio: quia ibi cauet propter lucrum, quod lit. contē. sensit scilicet vsucapiē. nec enim sine one- re debet esse lucrum: vt infra, de instit. de leg. pa. tu. in fi. hic autem nullum est lucrum in re deposita: ideoque depositarius nullum sentit onus. Item secus in actione ad exhi, vt supra ad exhi. l. Celsus. §. fina. quæ est contra. Item secus in procuratore: vt infra, tit. j. l. si procurator. §. viti. quæ est contra. Sed est ratio, quia procurator durius astringitur, cum teneatur etiam de leuissima culpa: vt. C. man. à procuratore. At in de Deposito solus dolus ve- nit: vt supra. l. j. §. ar ſ dolo. cibaria tantum. Item secus, cus in condictione ob causam: vt supra, de cō dic. ob cau. si pecunii. §. item si quis in fin. §. Item secus in aliis bonæ fi. iu. vt supra, de iudi. l. in omnibus. Accursius.

Si apud.] CASVS. Si res apud filiumfa. deponatur, & emancipatus rē teneat, & depositi tenetur, & de pe-

k *Si apud filiumfa.* sic & infra, pro soc. l. si id quod. §. fin.

l *In ipsum.* scilicet manumissum. Sed contra supra, de neg. gest. Pomponius in negotiis. & supra, eo. l. j. §. si apud. & C. an seruus ex suo fac. o. l. j. Sol. hic speciale, vt hic innuit, licet ex cæteris &c. Alij dicunt, quòd hic conuenitur ratione præsentis possessionis, non autem ratione eius quem in seruitute habuit: vt arg. supra, de iudi. non aliàs. §. fi. Vel dic, quòd hic conuenitur rei vindic. nō vero actione depositi, quę est ex contractu: quod videtur consonare cum eo quod habes supra, eo. l. j. §. si apud. Accursius.

BIU Cujas

Si duo.] CASVS. Si depositarius decedat duobus hæredibus relictis: & rem depositam dolo interuertunt: an insolidum teneantur? quæritur. Et distinguitur: aut erat res diuidua: puta. x. erãt deposita: &. v. tractauerunt: & singuli in partes conueniuntur: quia plus actoris non interest. sed in indiuidua quilibet tenetur insolidum ad rem restituendam: cuius nisi integra fiat restitutio, cõdemnatio pro partibus fiet.

SI duo hęredes rem apud defunctum depositã dolo interuerterint: quodã vtique casu in partes tenebuntur. Nam si diuiserint decem milia [a], quę apud defunctũ deposita fuerant, & quina milia abstulerint [b], & vterque soluendo est, in partes obstricti erunt [c]. nec enim amplius actoris interest. Quòd si lancem conflauerint, aut cõflari ab aliquo passi fuerint, aliáve quæ species dolo eorum interuersa fuerit: insolidum cõueniri poterunt, ac si ipsi seruandã suscepissent [d]. Nam certè verum est, insolidum quémque dolo feciſſe: & nisi pro solido, res [e] non potest restitui. Nec tamen absurdè sentiet qui hoc putauerit. planè, [f] nisi integræ rei [g] restitutione, eum cum quo actum fuerit, liberari non posse, condemnandum tamen, si res non restituatur [h], pro qua parte hæres exstitit.

In hac actione admittitur computatio expensarum. Bartolus.

XXIII. MODESTINVS libro secundo Differentiarum.

ACtione depositi conuẽtus seruo constituto [i], cibariorum nomine apud eundem [k] iudicem vtiliter experietur.

Commendatum & depositum idem sunt: item actione depositi vsuræ veniunt à tempore moræ: etiam si pecunia numerata deponitur, licet depositi terminos egrediatur. Bartolus.

XXIIII. PAPINIANVS libro nono Quæstionum.

LVcius Titius Sẽpronio salutem. Centum nummos, quos hac die commendasti mihi, adnumerante seruo Sticho actore, esse apud me, vt notũ haberes, hac epistola manu mea scripta tibi notum facio. quos* quando voles, & vbi vòles, cõfestim tibi numerabo. Quæritur propter vsurarũ incrementum? [l] Respõdi, depositi actionem locum habere. Quid est enim aliud commendare, quàm deponere? [m] Quod ita verũ [n] est, si id actum est, vt corpora nummorum eadem redderentur. Nam si, vt tantũdem [o] solueretur, conuenit, egreditur ea res depositi notissimos terminos. [p] In qua quæstione, si depositi actio non teneat [q], cum conuenit tantumdem, nõ idem reddi: rationem vsurarum haberi, non facilè dicendum est. Et est quidẽ constitutum in bonæ fidei iudiciis, quod ad vsuras attinet, vt tantumdem possit officium arbitri, [r] quantum stipulatio. Sed contra bonam fidem, [s] & depositi naturam est, vsuras ab eo desiderare temporis ante moram, qui beneficiũ [t] in suscipienda pecunia dedit. [u] Si tamen ab initio de vsuris præstandis conuenit, [x] lex contractus seruabitur. [y]

Qui me præsente rem meam recipit, depositi actione tenetur. Bartolus.

XXV. IDEM libro tertio Responsorum.

DIe sponsaliorum, aut post ea, res oblatas puellæ quæ sui iuris [z] fuit, pater suscepit. hęres [a] eius, vt exhibeat, rectè cõuenietur etiã [hac] actione depositi. [b]

In depositio pecuniæ numeratæ veniunt vsuræ à tempore moræ. Bartolus.

QVi pecuniam apud se non obsignatam, [c] vt tantũdem redderet, depositam, ad vsus proprios conuertit: post moram in vsuras quoque iudicio depositi condemnandus est. [d]

Decem milia. & sic diuisibilis. sic. ff. e. l. in depositi. &. j. de administ. tuto. l. tres tu. circa prin. ibi, plane, si pecunia & cætera.

b *Abstulerint.* cõtrectando & conuertendo in suum vsum, quilibet sua quinque milia.

c *Erunt.* quilibet in media. s. quinque milia. & sic agitur, & fit condẽnatio pro partibus.

d *Suscepissent.* & sic cõtraxissent. secus si non contraxissent: quia tũc pro partibus: vt. ff. eo. l. j. §. si apud duos.

e *Res.* s. si extaret.

f *Plane.* id est certe.

g *Rei.* indiuisibilis cõtrectatæ. Accursius.

h *Nõ restituatur.* No. actionẽ insolidum: cõdemnationẽ vero pro parte, in hoc casu: in pecunia vero ideo aliud, quia pro parte tantum, non insolidum videntur eam cõtrectasse & habuisse: vt. ff. si cer. pet. nam & si fur. §. fin. Sed in specie contra: quia licet habuerit eam pro parte, tamen insolidum eam contrectauit animo lucrandi: vt & quãdo plures subripiũt: & ideo tenetur ratione delicti insolidum, sed cõsiderata naturali & primordiali qualitate actionis depositi: quæ est vt pro partibus teneantur: vt no. supra, eo. l. j. §. si apud. quilibet liberatur præstando interesse pro parte. secus ergo in furibus: quia ibi nõ potest hæc qualitas assignari. Item secus in istis hæredibus si conueniantur non actione depositi: sed condictione furtiua. & facit. j. de præto. stipu. l. prætoriæ stipulationes. Accursius.

Actione.] CASVS. Si in seruo deposito sumptum fecerit depositarius: contraria depositi conueniet deponentem.

i *Constituto.* apud se depositarium.

k *Eundem iudicem.* vel etiam apud alium: vt supra, commo. in commodato. §. j.

Lucius.] CASVS. Seruus Sempronij. c. tradidit Lucio Titio: Lucius Titius misit literas Sempronio: quibus significauit, quòd habebat ex numeratione serui. c. quæ promisit sibi numerare vbi vellet, & quando vellet. quis contractus sit. s. an mutuum, an depositum? quęritur. Quæstio sit propter incrementum vsurarum. Et respon. quòd si actio erat, quòd eadem. c. redderẽtur, depositum est. sed si tantũdem, egredietur naturam depositi: sed nõ aperit sit depositũ, an non. Verum proinde cum conuenit, vt non idem, sed tantumdem reddatur: non facile est vt veniant vsuræ,

A cùm in strictis iudiciis &c. vnde ex mora in hoc casu debentur: alioqui non, nisi ab initio aliter conuenisset.

l *Incrementum.* quis contractus sit, depositum, an mutuum.

m *Quàm deponere.* vt infra, de verborum significatio. l. commẽdare. aliter accipitur infra, man. si vero non remunerandi. §. cum quidam. Accursius.

n *Verũ.* indubitãter.

o *Tantumdem.* id est tantum si cõsumpta esset. Accursius.

p *Terminos.* est tamen depositum: vt infra. l. proxi. §. qui pecuniam. &. l. Publia. §. j. in fine. sunt autẽ notissimi termini cp depositor neque dominium neque possessionẽ amittit: vt supra, eo. licet. §. rei. & idem debet reddi: vt supra, si cer. pet. l. ij. in principio. & infra, loca. l. in naue.

q *Non teneat.* sed tamen tenet, vt dixi.

r *Arbitri.* id est, iudicis. & facit supra, de nego. gest. l. quia tantũdẽ.

s *Sed contra bonam fidem.* prosequitur quando idem: & idem etiam quando non idem debet reddi.

t *Qui beneficium.* custodiæ.

u *Dedit.* id est, fecit.

x *Conuenit.* ad casum quando tantumdem: vt infra, eo. Publia. §. j. in fin. vel ad illum quando idem potest referri, puta à die tali in antea tenearis ad vsuras.

y *Seruabitur.* nam in bon. fi. iudi. vsuræ ex solo pacto incontinenti habito debentur: vt infra, de vsuris. cum quidam. §. ex locato. Acc.

Die sponsa.] CASVS. Deposui apud te pecuniã nõ obsignatam, vt tantũdem redderes: non cp hoc expressum fuerit: quia tũc secus. post morã iudicio depositi cõuẽtus teneberis ad vsuras.

z *Sui iuris.* aliàs secus: quia tantum naturalis obligatio esset nata cõtra patrem: vt supra, de condic. inde. l. frater à fratre. §. quæsitum.

a *Hæres.* scilicet patris.

b *Depositi.* hoc quando præsente puella accipit pater: aliud si ignorante: vt supra, de nego. gesto. l. si fideiussor, §. si ignorante. quæ est contra. ADDITIO. Dic, quòd ibi puella non fuit præsens: vnde non potest dici depositum: hic vero erat præsens, secundum Bar. hic.

c *Non obsignatam.* hoc ideo, vt & cætera.

d *Condemnandus est.* vt infra, eo. l. Quintus. &. l. si sacculum. §. finali. si ergo depositi agitur vbi conuenerit inter eos vt tantumdem redderetur, quomodo sciã detur actio ex mutuo, vel ex deposito: nisi dicas, secũdum quod est actum inter eos. sed pone nil actum. Ad hoc respon. quòd hic non cõuenit expressè vt ea vteretur, præsumitur tamen quòd voluerit ea vti, quia pecuniam nõ obsignatam reliquit: & ideo depositi agitur inspecto initio: vt supra, eodem. l. prima. §. idem Pomponius quærit si tibi mandauero. si vero expressè conuenisset vt si vellet, vteretur: demum

cum vtitur,& sit mutuum,& de mutuo agitur: vt supra,si cer. peta.l.quod si ab initio.

Ex pacto appositio in traditione rei meæ quæ durat,alteri quæritur vtilis actio. Bar.

XXVI. PAVLVS libro quarto Responsorum.

PVblia Mæuia,cum proficisceretur ad maritum suum, arcâ clausam cum veste, & instrumentis commẽdauit † Gaiæ Seiæ: & dixit ei: Cum salua sanáve venero,restitues mihi:certè si aliquid mihi humanum[a] contigerit, filio meo, quem ex alio marito suscepi, [restitues.] Defuncta ea intestata,[b] desidero,[c] res commendatæ cui restitui debeant, filio,[d] an marito? Paulus respondit,filio.

In contractibus bonæ fidei, ex solo pacto nudo debentur vsuræ. Bartolus.

VLucius Titius ita cauit:† ἔλαβον, καὶ ἔχω εἰς λόγον παρακαταθήκης τὰ περιγεγραμμένα τ̃ ἀργυρίου δηνάρια μυρία: καὶ πάντα ποιήσω καὶ συμφωνῶ καὶ ὁμολογῶ, ὡς περιγέγραπται. Θ σωσεθέμω χορηγῆσαί σοι τόκον ἑκάστης μνᾶς ἑκάστου μηνὸς ὀβόλοις τέσσαρας, μέχρι δ ἀποδόσεως παντὸς τ̃ ἀργυρίου. [id est, Suscepi,habeóque apud me titulo depositi suprascripta denarium argenti decem milia: méque ad præscriptum omnia præstaturũ,& promitto,& profiteor:conuentione scilicet inita,vt quoad omne argentũ red datur, in singulos menses, singuláque libras vsurarũ nomine quaternos tibi obolos submínistrem.] Quæro, an vsuræ peti possunt? Paulus respondit, eum contractum, de quo quæritur, depositæ pecuniæ modũ excedere:[e] & ideo secundũ cõuentionem,vsuræ quoq; actione depositi peti possunt.

Verba enuntiatiua non inducunt obligationem in contractibus,sed probationem. Item priuata scriptura fidem facit contra producentem,non pro eo:nisi ab aduersario fuerit approbata. Bartolus.

VTitius Semproniis salutem: Habere[f] me à vobis auri pondo plus minus decẽ[g], & discos duos,[&]saccũ signatũ:ex quibus debetis mihi decem[h] quos apud Titium[i] deposuistis,item quos trophimati[k]† decẽ, item ex ratione patris vestri decem, & quod excurrit. † Quæro, an ex huiusmodi scriptura aliqua obligatio nata sit,scilicet quod ad solam[l] pecuniæ causam attinet? Respondit, ex epistola, de qua quæritur, obligationẽ quidem nullam natam videri: sed probationem depositarum rerum impleri posse.[m] An autem is quoque,qui deberi sibi cauit, in eadem epistola decem, probare posit[n] hoc,quod scripsit: iudicem æstimaturum.[o]

Licet non valeat quod in veritate agitur, tamen valet quod simulate concipitur. Bartolus.

XXVII. IDEM libro septimo Responsorum.

LVcius Titius cum haberet filiam in potestate Seiam, Pamphilo seruo alieno[p] in matrimonium collocauit: cui etiã dotem[q] dedit: quam sub titulo depositi in cautionẽ contulit:[r] & postea nulla denuntiatione[s] à domino facta, pater decessit: mox & Pãphilus seruus. Quæro qua actione Seia pecuniam petere possit, cũ ipsa patri hæres extiterit? Paulus respondit, quoniam dos constitui non potuit,ex causa[t] depositi, actione de peculio, pecuniam[u] repetendam.

Qui promittit prouidẽtiam pecuniæ depositæ, tenetur ad vsuras, si eas perceperit, vel in suos vsus conuerterit. Bartolus.

XXVIII. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

QVintus Cæcilius Cãdidus ad Paccium Rogatianum epistolã scripsit in verba infra scripta: Cæcilius Candidus Paccio Rogatiano suo salutem. Vigintiquinq; nũmos,* quos apud me esse voluisti: notum tibi ita hac epistola facio, ad ratiunculã meã eos* peruenisse: quibus,vt primũ prospiciam, ne vacui* tibi sint. id est, vt vsuras eorum accipias, curæ habebo. Quæsitum est, an ex ea epistola etiam vsuræ peti possunt? Respondi deberi, ex bonæ fidei[x] iudicio, vsuras, siquis.§.codicillis. &.§. de pactis. emptor.§.fin. n *Posit.* per hanc epistolam. Accursius. o *Æstimaturum.* vt si ille consentit his quæ erant etiam contra se, stetur epistolæ in totũ, aliàs non.

LVcius.] CASVS. Collocauit filiã suã Titius in matrimoniũ Pãphilo seruo alieno. † & erat hæc in potestate.& dedit dotem cum ea,quam seruus recepit vt depositã. decessit pa data nomine dotis filiæ? Respon.q̃ non dotis actione : quia nulla erat dos : sed act . depo . pec.à domino Pamphili repetet hoc edicto.

p *Seruo alieno.* quẽ putauit liberum,secũdum Azo. & sic etiam secũdum cano.nõ tenet matrimonium,ratione inæqualitatis.Accursius.

q *Etiam dotem.* id est, quasi esset dos.

r *Contulit.* id est fecit Lucius vt seruus caueret se debere ex causa depositi pecuniã quam ex causa dotis acceperat,& id agebatur vt ex causa depositi,non dotis,contraheretur obligatio ad præsens. Acc.

s *Denuntiatione.* quòd esset hic seruus : vel q̃ non teneret matrimonium : propter quã denũtiationem omissam, si dominus non reuocaret seruum, fieret liber: vt in authẽ.de nup. §.si vero ab initio.&.§. sinautẽ.&.§.si vero ipse quidem.colla.quarta.

t *Ex causa.* quia seruus erat.

u *Pecuniam.* sed cui non datur cõdictio si non ne causa? potest dici & illam vtpote generalem dari : vt supra, de dic. sine causa.l. auunculo. Accursius.

Vim.] CASVS. Cecilius significauit per epistolã Paccio in hæc verba: Notum tibi facio q̃ vigintiquinq; quos apud me esse voluisti, venerunt ad rationẽ meam: quos curæ habeo,vt non sint tibi vacui. an ex epistola tali vsuræ debeantur,quæritur. Et respon.q̃ sic,siue ex causa mutui,siue vsuras percepit,siue in vsus suos conuertit. Viui.

---

† *Not.quòd idẽ est commẽdare, & deponere.* cocor.tex.in l. cũ hæredi tas.C.e.tex. in.l.Lucius. ff. e. tex.ff.l. cõmẽdare. ff. de verbo. & re.signi. tex. in.c.ne quis. 22.q. 2.tex. in.c. 1. extra de depos. text. in.c.ius naturale.1.distin.

† *Vide Alcia. lib. dispune.1.cap. 18.*

a *Humanum.* id est,q̃ moriar: vt infra,de ver. significa. l. vulgari.§.j. &.§.ij. Accursius.

b *Intestata.* Publia.

c *Desidero.* vt mihi tria dicas.

d *Filio.* scilicet per vtilem actionem depositi : vt hic,&.C.ad exhi.l.penul. & infra, de pact.dot.l.si ita.&.l.pactum. non autem directa : vt infra, de donatio.l.donationes.§. penult.quæ est cõtra. vel illa in extraneo, vt in eum non videatur collata donatio, vt hic in filio.sed econtra per filium sic paciscentẽ matri non quęritur: vt infra, ad Trebellia. debitor.§.fi. de marito autem ideo dubitabatur, quia forte fecerat ei pactum mulier quòd res suas lucraret post mortem suam. Accursius.

e *Excedere.* supple, est tamẽ depositum : & ideo secundum conuen.&c. vt supra.e.l.Lucius.in fi.debentur enim ex pacto vsuræ in bonæ fi. iudi.vt.C. de pact. inter empt. & ven.l.initio.Accursius.

f *Habere.* subaudi,notum sit vestræ dilectioni,aliàs discretioni.

g *Minus.* id est parum plus,vel parum minus.

h *Decem.* obolos.

i *Apud Titium.* Mæuium vel apud alium Titium.Accursius.

k *Trophimati.* id est mercedi & pretio nutricationis.

l *Solam.* idem in aliis: vt in responsione dicit statim.

m *Posse.* vt infra, de probat.l.fi. & de le.iij.cũ

n *Posit.* per hanc epistolam. Accursius.

o *Æstimaturum.* vt si ille consentit his quæ erant etiam contra se, stetur epistolæ in totũ, aliàs non.

p *Seruo alieno.* quẽ putauit liberum,secũdum Azo. & sic etiam secũdum cano.nõ tenet matrimonium,ratione inæqualitatis.Accursius.

q *Etiam dotem.* id est, quasi esset dos.

r *Contulit.* id est fecit Lucius vt seruus caueret se debere ex causa depositi pecuniã quam ex causa dotis acceperat,& id agebatur vt ex causa depositi,non dotis,contraheretur obligatio ad præsens. Acc.

s *Denuntiatione.* quòd esset hic seruus : vel q̃ non teneret matrimonium : propter quã denũtiationem omissam, si dominus non reuocaret seruum, fieret liber: vt in authẽ.de nup. §.si vero ab initio.&.§. sinautẽ.&.§.si vero ipse quidem.colla.quarta.

t *Ex causa.* quia seruus erat.

u *Pecuniam.* sed cui non datur cõdictio si non ne causa? potest dici & illam vtpote generalem dari : vt supra, de dic. sine causa.l. auunculo. Accursius.

x *Ex bonæ fidei.* scilicet depositi. Accursius.

BIU Cujas

a *Percepit.* vsuras ex hac pecunia: vt infra, titu. j. idémque.§. si procurator meus. Accursius.

b *Vsus est.* non ergo iure pacti: & quia non certum dicit: vt infra, de vsur. tutor. §. finali. & quia non incontinenti. aliàs etiam ex pacto: vt infra, de vsuris. l. cum quidam. §. ex locato. Accursius.

Si sacculũ.] CASVS. SI Deposui apud te sac culum plenũ pecunia: tu istum sacculum vel argentũ me inuito cõtrectasti. dicitur, q̃ teneris mihi furti actio. & depo. sed pone quòd permisi tibi vti pecunia mea deposita? Dicitur quòd non teneris mihi nisi ad vsuras. Viuianus.

c *Vel.* pro id est. Acc.

d *Et depositi.* vt supra, eod. l. die. §. qui pecuniam. Accursius.

e *Et furti.* vt instit. de ob. quæ ex deli. na. §. placuit. Accursius.

f *Vt in cæteris.* scilicet ratione moræ, vel pacti appositi incontinenti. & intellige quãdo non fuit actum vt de mutuo agatur, sed vt ex deposito obligatio prima duret. aliàs ageretur ex mutuo, & non veniret vsuræ citra vinculum stipulationis: vt. C. de vsuris. l. quamuis. Accursius.

Si fideiussor.] CASVS. Deposui apud te decem. & Titius pro te fideiusit. egi contra Titium, & rei depositæ æstimationem exegi. res deposita quæ apud te est, remanet in tuo dominio: quia tua fit. Viuianus.

g *Pro te.* id est, apud te. Accursius.

h *Rem tuã fieri.* si res præsens est: vt supra, de rei vindica. l. eius rei. & l. hoc.

Bona.] CASVS. Deposui apud te rem aliquam: commisi delictum, & deportatus sum, & bona confiscata sunt: vtrum restituere debeas depositũ, scilicet, an mihi, an fisco? huic quæstioni non respõdet, sed dicit, quòd inspecto iure naturali, mihi restituẽda est: inspecto iure ciuili, quòd non: ne relinquatur delictum impunitum: vnde vt alij terreantur, restituenda est fisco. tu dic indistinctè, quòd restituenda est fisco. hoc in prima. Sed quid si rem tibi subripui, & eam apud Titium deposuero, cui erit restituenda? Dicitur, quòd si velimus inspicere tantum accipientem & dantem, erit restituenda illi qui eam deposuit. secus si personas respicimus quas contingit negotium. idem est in possessione. hoc in secunda. Sed quid si subripuero filio tuo vel seruo, & apud te dominũ vel patrem ignorantem deposui: an sit depositum? Et respon. quòd non: cum sit hæc res domini vel patris. hoc in tertia. Sed quid si rem meam subripueris, & apud me deposueris ignorantem rem meam esse: an sit depositum? Dicitur, quòd non. hoc in quarta. Sed quid si tu ignorans eam restituisti, qua actione possis eam recuperare? Respon. quòd condic. furtiua. tamen hoc non bene apparet.

i *Exigitur.* vt. C. de actio. & obliga. l. bonam fidem. Accursius.

k *Ius gentium.* id est naturale: vt instit. de re. diui. §. singulorum. Accursius.

l *Reus.* id est accusatus.

m *Depositi.* caute ponit in deportato: quia liber ipse manet.

n *Ipsi.* scilicet deponenti, vel eius procuratori.

o *Deferenda.* vt alij timeant propter pœnã impositam vni. vt. C. ad legem Iuliam. rep. l. j. & infra, de custo. reo. diuus Hadrianꝰ. in fine. & supra, eodem. l. j. §. hæc autem separatio. & nota quòd huic quæstioni non respon. tamen ego dico ea potius in publicum deferenda. Accursius.

p *Pertinet.* sed nonne in superiori casu idem? Respon. nõ, quia publicum & deponens idem reputatur, vt hæres & defunctus. hic nõ idem deponens & dominus.

q *Qui dedit.* vt supra, eodem, quod seruus. & infra, titu. j. l. Quintus. Accursius.

r *Mihi reddenda.* scilicet domino. sed contra. in authen. de depo. §. j. colla. vj. quæ est. C. eod. super. l. penul. Sol. dicunt quidã hanc correxi. alij dicũt nulli extrinsecus, scilicet præter dominum qui auditur, vt hic. tu dic, refert an solũ interdicat quis quod fieri non debet: vt ibi: an agat: quod potest: vt hic.

s *Probo.* nunc soluit. Accursius.

t *Vt non distrahatur.* ac si diceret, nullus est alius qui iustiorem habeat petitionem quàm dominus: ideoque ipse præfertur. vel dic, id est saluo iure cuiuslibet. nã nulli debet abstrahi ius suũ: vt instit. de his qui sui vel alieni iu. sunt. §. fina. Item cõtra, supra, nau. cau. stab. l. j. §. idem Pomponius. Sol. vt ibi. Accursius.

u *Scribit.* vt ipsi agant: vt supra, de iudi. l. non à iudice. & supra, commo. l. ita vt si. & supra. e. l. j. §. si prædo. Accursius.

x *Depositum.* vt supra, eodem. l. qui rem suam.

y *Condictio.* ratione possessionis, non quòd retinuerit possessionem ex tali depositione, quæ nulla fuit: vt infra, de vsucap. l. ei à quo. sed quia trãslata est modo ad eum propter redditionem rei. vel datur condictio furtiua indebiti, id est pro eo quod non erat debitum. Azo.

Quod Nerua.] CASVS. Si deposui apud te rem meam, & eam per latam culpam dimisisti extra clausuram tuam: dicit Nerua hanc latã culpã esse dolũ: quod negat Proculus. Celsus

ue percepit,[a] siue pecunia in rem suam vsus est.[b]

Depositarius vtendo re deposita præter voluntatem deponentis, tenetur furti, & etiam depositi: secus si ex eius voluntate: tũc tamen tenebitur ad vsuras ex mora vel ex pacto. Bartolus.

XXIX. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

SI sacculum vel[c] argentũ signatum deposuero: & is penes quem depositum fuit, me inuito contrectauerit: & depositi,[d] & furti[e] actio mihi in eum competit. Si ex permissu meo deposita pecunia is, penes quem deposita est, vtatur: vt in cæteris[f] bonæ fidei iudiciis, vsuras eius nomine præstare mihi cogitur.

XXX. NERATIVS libro primo Responsorum.

SI fideiussor pro te,[g] apud quem depositum est, litis æstimatione damnatus sit: rem tuam fieri.[h]

Bona fides est, in genere, vt res deposita deponenti restituatur: nisi extrinseca & specialis ratio hanc bonam fidem impediat. h. d. tota lex. Bartolus.

XXXI. TRYPHONINVS libro nono Disputationum.

BOna fides, quę in contractibus exigitur,[i] ęquitatẽ summam desiderat. Sed eam vtrùm æstimamus ad merum ius gentium,[k] an verò cum præceptis ciuilibus, & prætoriis? veluti, re[o][l] capitalis iudicij deposuit[m] apud te centum, is deportatus est: [&] bona eius publicata sunt. vtrúmne ipsi[n] hęc reddenda, an in publicum deferenda[o] sint? Si tantum naturale & gentium ius intuemur: ei, qui dedit,* restituenda sunt. Si ciuile ius, & legum ordinem: magis in publicũ deferenda sunt. Nam malè meritus, publicè, vt[†] exemplo aliis ad deterrenda maleficia sit, etiam egestate laborare debet. ℣ Incurrit hic & alia inspectio, [an] bonam fidẽ inter eos tantum, [inter] quos contractum est, nullo extrinsecus adsumpto, æstimare debemus, an respectu etiã aliarum personarum, ad quas id, quod geritur pertinet?[p] Exẽpli loco, Latro spolia quæ mihi abstulit, deposuit* apud Seium inscium de malitia deponentis. vtrum latroni, an mihi restituere Seius debeat? Si per se dantem accipientémque intuemur: hæc est bona fides, vt commissam rem recipiat is, qui dedit.[q] Si totius rei æquitatem, quæ ex omnibus personis, quæ negotio isto continguntur, impletur: mihi reddenda[r] sunt, quæ* facto sceleratissimo adempta sunt. Et probo[s] hanc esse iustitiam, quæ suum cuique ita tribuit, vt nõ distrahatur[t] ab vllius personę iustiore petitione.* Quod si ego ad petenda ea non veniam: nihilominus ei restituenda sunt, qui deposuit, quamuis malè quæsita deposuit. Quod & Marcellus in prędone, & fure scribit.[u]

Si tamen ignorans latro, cuius filio vel seruo rem abstulisset, apud patrem dominúmve eius deposuit ignorantem: nec ex iure gentium consistet depositum:[x] cuius hæc est potestas, vt alij non domino sua ipsius res, quasi aliena seruanda detur. Et si rem meã fur, quã me ignorante subripuit, apud me etiam nunc delictum eius ignorantem, deposuerit: rectè dicetur non contrahi depositum: quia non est ex fide bona, rem suam dominum prędoni restituere compelli. Sed etsi etiam nunc ab ignorante domino tradita sit, quasi ex causa depositi: tamen indebiti dati condictio[y] competet.

BIU Cujas

lus. Celsus non consentit, dicens, quòd non caret fraude qui rem apud se depositam, non custodit sicut suam, vel quemadmodum quilibet diligens rem suam custodiret, quia non minor diligentia adhibenda est in re deposita, quàm propria. tunc enim negligentia dolo comparatur: quia non caret fraude qui est minus diligens in rebus alienis, quàm in suis: siue vltra communē modum sit diligens in suis & non alienis, siue econtra: & sic vtroque modo hic ponitur casus. Vi.

† *Adde vide dēdāglo. in §. præterea instit. quibus mo. re contra. ob. quid sit dolus, lata culpa, leuis, & tenissima.*

a *Diceret.* & bene. Ac.

b *Latiorem.* id est latam, cuius finis est non intelligere quod omnes intelligunt: vt infra, de verb. sign. late.

c *Dolum esse.* id est dolo cōparari: vt est vbi quis de dolo tenetur, ibidem teneatur, & de lata culpa. non autem est idem, cum dolus sit ex fraude, & lata culpa ex fatuitate. preterea dicitur similis esse: vt infra, si quis testamēto liber esse iussus. l. j. §. secundo. & infra, ad Trebellia. l. mulier. §. si hæres. & supra, si men. fal. mo. di. l. j. §. penulti. ergo non est idem, cum dicat Aristoteles: nihil est idem cui idipsum simile est.

d *Nā & si quis.* quasi dicat, & si forte aliquis non sit ita diligens sicut homines solent esse, fraude nō caret: nisi ad suum modum, quem scilicet tenet in rebus suis, curam præstet in deposito. Sed quid si tātum præstet in deposito, quantum in rebus suis: sed in suis non tātum quantū natura hominum desiderat? Respon. tenetur: quia est lata culpa: vt infra, soluto ma. l. si constante. §. si maritus. Acc.

e *Ad eum modum.* aut min⁹ est diligēs in suis quàm alij homines: & tunc nō minorē quàm in suis: vt hic. aut econtra plus est diligens in suis, quàm alij homines, & tunc similiter quantum & in suis: vt hic. & secundum hoc dic, non ad eum, quia minus vel plus diligens est in suis, quàm alij. sed in primo casu etiam si fuerit, vt in suis, teneatur adhuc per. l. si constante. & non per hanc legem. Accursius.

f *Ad suū modum.* quē habet sicut hominū natura desiderat. Ac.

g *Fraude.* id est lata culpa, quæ fraudi comparatur. vel dic, fraude, scilicet præsumpta.

h *Minorem.* quam debet: vt si in suis non est diligens, vt alij homines. sed quid si in suis est diligentissimus, in depositis est vt alij homines? Videtur esse in fraude: vt ibi, nisi tam, & cætera.

i *His.* scilicet depositis. Ioan.

k *Diligentiam.* quæ adesse præsumitur, cū res suas habeat saluas, alienis non apparentibus: vt. C. loc. l. j. & supra, cōmo. l. si vt certo. §. quod vero senectute. & si abest bona fides, dolus inest, & econtra. nam contraria sunt: vt. C. de rescindēda vēditione. l. si dolo. *ADDITIO.* Pro intellectu istius gloss. distingue secundum Bartolum hic, quia aut loquimur in rebus communibus, & tunc adhibere maiorem diligentiam in suis quàm in rebus communibus, non est fraus præsumpta: vt hic, nisi sit alia præsumptio quæ illam præsumptionem elidat, secundum eundem Bartolum.

Latior culpa dicitur dolus præsumptus: qui colligitur ex eo quòd depositarius non adhibuit eam diligentiam in re deposita quam adhibuit in sua. Bartolus.

XXXII. CELSVS libro vndecimo Digestorum.

QVod † Nerua diceret[a], latiorem[b] culpam dolū esse[c], Proculo displicebat: mihi verissimum videtur. Nam & si quis[d] non ad eū modum, [e] quem hominum natura desiderat, diligens est: nisi tamen ad suum modum[f] curam in deposito præstat, fraude[g] nō caret. Nec enim salua fide minorē[h] his, [i] quàm suis rebus diligentiam[k] præstabit.

Depositio serui apud sequestrum, non impedit dominum agere. Bartolus.

XXXIII. LABEO libro sexto Posteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

SEruus tuus pecuniam cum Attio ī sequestre[l] deposuit apud Mæuium, ea conditione, vt ea tibi redderetur, si tuam esse probasses: sin minus, vt Attio redderetur. posse dixi, cum eo, apud quem deposita esset, incerti[m] agere, id est ad exhibendum, [n] & exhibitam vindicare: quia seruus in deponēdo tuum ius deterius facere non potuisset. °

Qui recipit pecuniam, vt reddat depositum: depositi conuenitur. Bartolus.

XXXIIII. IDEM libro secundo ὑποθηκῶν.

POtes agere depositi cū eo, qui tibi nō aliter quàm nūmis à te acceptis, depositū reddere voluerit: quāuis sine mora[p] & incorruptum reddiderit.

SEruus. IC. ASVS. Inter Seium & Titium quæstio erat de pecunia Serui Titij: eam apud sequestrum deposuit, vt ei traderetur qui vinceret. si quis ergo vincat, qua actione poterit conuenire sequestrum? Et respon. quòd ad exhibendum, vt postea vindicet. Viuianus.

Digestorū

seu Pandectarum Liber septimus decimus.

MANDATI, VEL contra.

TITVLVS I.

Mandatum consensu contrahitur purè, in diem, & sub conditione: & debet esse gratuitum. Bartolus.

I. PAVLVS libro trigesimo secundo ad Edictum.

OBligatio mādati consensu[q] contrahē tium cōsistit: ideo per nuntiū quoque, vel per epistolam mandatum suscipi potest. Item siue *rogo*, siue *volo*, siue *mādo*, siue alio quo cumque verbo[r] scripserit, mādati actio est[s]. ¶ Itē mandatum & in diem differri, & sub conditione contrahi potest[t]. ¶ Mandatum, nisi gratuitum[u], nullum est. nam originē ex officio atque amicitia trahit. Cōtrarium ergo est officio merces. Interueniente enim pecunia, res ad locationem, & conductionem potius[x] respicit.

Mandatum contrahitur modis hac l. expressis. Bartolus.

II. GAIVS libro secundo Rerum Cottidianarum, siue Aureorum.

MAndatum inter nos contrahitur, siue mea tantum gratia tibi mandem: siue aliena tantum: siue mea & aliena: siue mea & tua: siue tua & aliena. Quòd si tua tantum gratia tibi

q *Obligatio mandati consensu.* Solū, non desiderante adminiculum verborū siue rei, siue literarū: vt insti. de obli. quæ ex consensu. §. j.

r *Quocūque verbo.* simili & idoneo, non admonēdo solū: vt. j. eo. idē. §. si quis ea quæ. & supra, de neg. gest. itē & si serui. Itē non cōmendādo tātū: vt. j. e. si vero nō remunerādi. §. cū quidā. Item nō tantū exhortādo: vt. ē. de his qui no. infa. ob hoc. ibi, nō enim qui exhortat, mādatoris opera fungitur. Ité non tantū persuadēdo: vt. ē. depositi. l. j. §. idē Pōpo. Sed oportet q̄ animo obligādi interueniat, sicut dicitur de proxeneta qui laudare videtur, nō se obligare: vt. j. de proxe. l. ij. in ambiguis autem, sicut in testamentis vel in contractibus, verbis inhærebo: vt infra, de leg. iij. non aliter. & supra, de exer. l. j. §. si is qui nauē.

s *Actio est.* id est, esse potest, si aliud non impediat. nam si de re turpi, licet aliquod tale verbum interueniat, nō est actio: vt infra. eo. si remunerandi. §. rei.

t *Contrahi potest.* vt insti. eo. §. mandatum.

u *Nisi gratuitum.* idem in procuratore ad litem: vt. C. de procura. litem. idem in tutore & curatore: quia & isti mandatum habēt vel à defuncto, vel a lege. Accursius.

x *Potius.* electiue & regulariter est hoc q̄ quādocūque cōtractus gratuitus

l *In sequestre.* i. apud sequestrum. Accur.

m *Incerti.* non depositi, cum nō habeat ratum factum serui.

n *Ad exhibendū.* ideo dicta incerti, quia ad interesse meum quis cōdemnatur: non autem in depositum, cum non habeā ratū serui factū.

o *Non potuisset.* vt. C. de pactis. l. seruus. Sed nūquid in possessione saltem domino præiudicium fecit? Respon. non, licet in non quærendo faciat. vt. C. de acquirē. possess. l. fi. Ac.

POtes. IC. ASVS. Deposui apud te rem: non vis restituere mihi, nisi pecuniam pro restitutione tibi dem: an te cōuenire possim pro illa pē? Dicitur, q̄ sic, siue tu esses in mora, siue non: siue etiam incorruptam rem depositā reddidisses. Vi.

p *Sine mora.* quia statim reddit accepta pecunia. sed ad quid? Respon. ad ipsam pecuniam: vt supra, de condic. ob tur. causam. l. fi. & facit ad idem. C. de condic. ob tur. cau. l. fi.

MANDATI, Vel contra. *Mandati Mandatum, est officium ab eo qui gratuito susceptū exhibendum. licet Pla. dicat, mandatū est officium honestū gratis susceptū ab amico exhibendum, quod nō vale: quia & de inhonesta re fit mandatum, licet non sit obligatorium: vt. j. ex. si remunerandi. §. rei. Item & non amicus suscipit quandoque mandatum. Accursius.*

gratuit⁹ fieri debet, iterueniẽte pecunia est locatio: vt inst. eo. §. fi.

a *Mandatũ inter nos. Nascitur.* nota ex cõtractu nasci obligationẽ: ex obligatione actionem: vt. ff. de procu. licet. §. ea. Itẽ hoc verũ, nisi aliàs factur⁹ nõ eras: vt. ff. eo. si remunerãdi. §. plane. vel nisi fraudulentũ fiat: vt. ff. de reg. iur. l. consilij. Est & sextus modus secũdũ Ioan. vt

mandem, superuacuum est mãdatũ: & ob id nulla ex eo obligatio nascitur[a]. ℣ Mea tantũ gratia interuenit mandatũ: veluti si tibi mandem vt negotia mea geras, vel vt fundum mihi emeres, vel vt pro me fideiubeas. Aliena tantum: veluti si tibi mãdem vt Titij negotia[b] gereres, vel vt fundum ei emeres, vel vt pro eo fideiubeas. Mea & aliena: veluti si tibi mãdem vt mea & Titij negotia[c] gereres, vel vt mihi & Titio fundum[d] emeres, vel vt pro me & Titio fideiubeas. Tua & mea: veluti si tibi mandem vt sub vsuris[e] crederes ei, qui in rem meã mutuaretur. Tua & aliena: veluti si tibi mandem vt Titio sub vsuris crederes. Quòd si vt sine vsuris crederes: aliena tantum gratia interuenit mandatum. Tua autem gratia interuenit mandatũ, veluti si mandem tibi vt pecunias tuas potius in emptiones prædiorum colloces, quàm fœneres. vel ex diuerso: vt fœneres poti⁹, quàm in emptiones prædiorum colloces. cuius generis mandatum magis consiliũ est, quàm mandatum: & ob id non est obligatoriũ: quia nemo ex consilio[f] obligatur, etiam si nõ expediat ei, cui dabitur: * quia liberũ est cuique apud se explorare, an expediat sibi cõsiliũ[g].

In mandato indeterminato sufficit negotium vtiliter esse gestum. sed si fuit determinatum in excessu vel deterioratione vel deminutione quãtitatis, in præiudiciũ mãdantis nõ datur actio mandati, nisi ad formam debitam reducatur. si in alia specie excedatur, mandatum non impletur. si vero ad cõmodum mandantis quantitatis deminutio fiat, mandati actionem non impedit. h. d. vsque ad. l. si remunerandi. Bar.

III. PAVLVS libro trigesimo secundo ad Edictum.

PRæterea in causa mandati etiam illud vertitur, vt interdũ * nec melior[h] causa mãdãtis fieri possit, interdũ melior[i]: deterior verò nũquã[k]. Et quidẽ si mãdaui tibi, vt aliquã rem mihi emeres, nec de pretio quicquam statui, túq; emisti: vtrinq; actio nascitur. Quòd si pretiũ statui, túq; pluris emisti: quidã negauerũt[l], te mandati habere actionẽ, etiã si paratus esses id, quod excedit, remittere. nãq; [m] iniquũ est, non esse mihi cũ illo[n] actionẽ, si nolit: illi verò, si velit, mecum esse.

IIII. GAIVS libro secundo Rerũ Cottidianarũ vel Aureorum.

SEd Proculus rectè eum vsque ad pretium[o] statutum acturum existimat. quæ sententia sanè benignior est.

V. PAVLVS libro trigesimo secundo ad Edictum.

DIligẽter[p] † igitur fines mãdati custodiendi sunt. Nã qui excesit, aliud[q] quid facere videtur: & si suscepti non impleuerit, tenetur. Itaq; si mãdauero tibi, vt domũ [mihi] Seianã cẽtum emeres, túque Titianam emeris longe maioris pretij, centũ tamen, aut etiã minoris: nõ videris implesse mãdatum[r]. Itẽ si mãdauero tibi, vt fundũ meum centum vẽderes, túque eũ nonaginta vẽdideris, & petã fundũ: non obstabit mihi exceptio[s], nisi & reliquum mihi, quod deest mãdatu meo, præstes[t], & indemnem me per omnia conserues. ℣ Seruo quoque dominus si præceperit certa summa rem vendere, [&] ille minoris vẽdiderit: similiter vindicare eã dominus potest: nec vlla exceptiõe summoueri, nisi indemnitas ei præstetur[u].

A §. rei turpis. Sed dic, nõ tenet illi cui consiliũ tale præstatur: vt tibi in. §. rei. sed illi in cuius læsionẽ cõsulit: vt in illis legib⁹. vnde dici potest, q̃ nec his casibus fallit dicta regula, cũ dicat nõ teneri. ſ. illi cui consiliũ præstitũ est, nisi in casibus illi⁹ legis, &. ſ. de dolo. q̃ si cũ. &. ff. de proxene. l. ij. & hic not. similiter: vt inst. eo. itẽ facit hic. §. q̃ opi. Pla. qđ dic vt. ff. eo. si remunerandi. §. plane. Acc.

B

C

D

b *Negotia.* ex hoc mãdato, eo q̃ suscepisti, non quia gessisti, teneris: vt. ff. eo. si remunerãdi. §. j. Item cũ mea tãtum sit vtilitas, videtur solus dol⁹ venire, quod quidã dicũt: vt. ſ. commo. si vt certo. §. interdũ. sed nos indistincte dicimus eũ de omnib⁹ teneri, nisi de casu: vt C. eo. l. à procuratore. Itẽ quid si tibi mandẽ, vt mihi pecuniam credas? Ioã. arg. q̃ non tenearis. ff. eo. si mandauero. §. si hi quorum.

c *Negotia.* mirabiliter hæc tria exẽpla ponit hic & in superiori casu. Primũ est, vt retineam quæsita. Secũdũ, vt acquiram. Tertiũ, ne vexer. sed videtur hoc mãdatũ nullum in his tribus casib⁹. cũ enim nõ interfit mea alij dari vel fieri: vt. ff. de verb. oblig. stipulatio. §. alteri. ergo nõ datur actio: vt. ff. si procurator. §. si quis mã. & sic videtur loqui, quando ad hoc tenebatur mandãs. Vel dic, quãuis nõ sit vtile mandatũ vt agatur cõtrate, si nõ est gestum: est tamen vtile vt agatur si male gestũ esset. & ideo directa & contraria cõpetit: vt. ſ. de neg. gest. si quis mandato. Accursius.

d *Et Titio fundum.* ſ. certũ. quid si incertũ? Ar. q̃ nõ teneatur. ff. de iur. do. cum post. §. gener. &. ff. de testa. tu. l. tutor incertus. Sed cõtra dicendũ est: quia & vbi pecunia sine numero ꝓmittitur, non tenet: sed secus in mãdato: vt. ff. e. l. præterea. Itẽ no. q̃ hoc casu potest & mandati agi contra mãdantẽ, & nego. gest. contraria contra alium: vt. C. de neg. gest. si mandatum.

e *Sub vsuris.* in hoc est vtilitas mutuantis propter vsurariũ lucrũ. Sed contra. ff. de vsur. l. cum quidam. §. si pupillo. in fi. Sed ibi debet subaudiri, tantum. Vel dic, non sunt propter lucrum inductæ, scilicet principaliter, vt ibi: secundario tamen sic: vt hic.

f *Quia nemo ex consilio.* Not. regulã quæ fallit in casibus qui his legibus dicũtur: vt. ſ. de dolo. q̃ si cũ scires. &. ff. de ꝓxene. l. ij. sed certe ibi fuit fraudulẽtũ consiliũ: vt. ff. de reg. iur. l. cõsilij. itẽ fallit. ſ. ad. l. Aquil. liber homo. j. rñ. &. ff. de iniur. l. non solũ. in prin. &. §. Procul⁹. & insti. de iniur. §. non solũ. &. ff. quod vi aut clam. sem p. §. j. &. ff. de fur. si quis vxori. §. cũ Titio. &. ſ. de ser. corru. l. j. rñ. &. §. persuadere. sed hoc in maleficiis. Itẽ si aliàs facturus nõ erat. aliàs obtinet hęc regula: vt hic, &. ff. eo. si remunerandi. §. plane. Sed certe nec his casib⁹ videtur teneri: vt. ff. eo. si remunerãdi.

g *Sibi cõsiliũ.* postquã est susceptũ. sed non sic * *Flo. inte-* in mãdato: immo opor *rim* tet pfici: vt. ff. eo. si mãdauero. §. fi. Accursius.

h PRæterea in causa. *Melior.* cum inuitis beneficiũ nõ detur. & da exemplum. ff. eo. diligẽter. ibi itaq; &c.

i *Interdum melior.* vt infra, eo. diligẽter. §. fi.

k *Deterior vero nũquã.* vt. ff. eo. diligenter. §. itẽ si mandauero. &. §. seruo. &. ſ. de procura. l. ignoranter.

l *Quidam negauerũt.* sed male: vt. ff. l. proxi.

m *Nãque.* mutat pſonas. de secũda enim trãsit ad tertiã in persoñ procuratoris: & est sensus, iniquũ esset q̃ ille expendat ad voluntatẽ suã, & semper totũ repetat per actionẽ suã: ego autẽ non posim a- † *Concor. c.* gere ad volũtatẽ meã: *cũ dilecta.* si ipse. ſ. non dat plus: & *de rescrip.* sic nõ potest emere: & *& c. cũ ve-* ego nõ possum eũ in- *teri. de accu-* culpare, q̃ non dedit *sa. & c. bo-* pl⁹: nã sic claudicaret: *na memo-* quod esse nõ debet: vt *ria. 2. de po* ſ. de arbi. si cum dies. §. *stula. prę.* pe. ideoque videtur q̃ in nihilũ agat. sed Proculus &c.

n *Mihi cũ illo.* Io. subaudi tantũ. q. d. hoc esset iniqtas si nolit expẽdere plus, q̃ non tantũ mihi, sed etiã sibi cõpetit actio: sibi ad pretiũ, mihi ad rẽ: & sic vtriq;. at altero casu. ſ. si velit pl⁹ expẽdere, esset sibi. ſ. remittendo residuũ, & tenetur mihi. eo vero nõ remittẽte, nec me illud residuũ offerente, nõ tenetur mihi. Vel aliàs iniquũ est non esse mihi cũ illo si nolit: q̃a non remittit, & ego nõ offero integrũ. illi vero si velit, scilicet remittendo mihi esse ad pretium: quod in idem recidit.

o SEd Proculus. *Vsque ad pretium.* sed an pro eo quod est vltra si vtiliter fecit? M. sic. nos secũdũ Io. & Bul. cõtra: vt. ff. eo. si q̃ te. &. C. de neg. gest. l. fi. &. ſ. de neg. gest. qui aliena. §. libertos.

p DIligenter. Quia nõ repetit qđ vltra dedit, igit diligẽter &c. vt hic, &. C. e. cũ mãdauero. &. ff. eo. si qs q̃ eo spopõderit.

q *Aliud.* no. q̃ excedit aliud &c. vt hic, & infra, ad Trebel. sed si ante. & supra, de iureiur. si itaque. & supra, de recep. arb. parui. in fi. Sed arg. contra, supra, quemad. ſer. amit. l. is cui.

r *Impleſſe mandatum.* quia non emisti illam quam dixi.

s *Exceptio.* vt hic, &. l. proxi. §. j. &. ff. de excep. rei vindi. l. j. §. Celsus. &. ff. quib. mo. pig. vel hypo. sol. sicut. §. sed si promisit.

t *Præstes.* scilicet tu procurator, vel emptor.

u *Præstetur.* supra. §. proxi.

BIU Cujas

a *Non vltra pretium.* vt in secundo casu.Ioan.
b *Intra pretium.* vt in primo casu. & facit infra, de acquir.hære. si quis mihi bona.§. sed si mandauit. &.§. quòd si ex parte.& insti.eo.§.is qui exequitur. Sed quid si pluris emit, & longe plus accesserit? Respon.malè fecit:vt.ſ.in prin. huius.l.

Si remunerãdi.] CASVS. Mandaui tibi, vt gereres negotia mea,& aliquid tibi dedi:quæ actio tibi competat, quæritur.Et rñ. ꝙ mandati.[SI CVI.] Mandaui tibi vt gereres negotia mea. siue gesisti, siue mandasti alij vt gereret,nó neg. gest. teneberis: immo etiam si nec gesisti,neque alij gerenda cómisisti.[SI PASSVS.] Si apud creditorem tuum te præsente & non contradicente fideiussi:an tenearis mihi mãdati?Dicitur,quòd sic. nisi in tribus casibus. primus,si animo donãdi fideiussi.secundus, si in rem Mquij.Tertius, si pro inuito.[REI.] Adolescens luxuriosus mandauit mihi,vt fideiuberem pro meretrice sua: an agam mandati? Dicitur quòd non.[SI TIBI.] Mandaui tibi vt fideiuberes pro aliquo:puta ꝓ Titio:quæ datur actio? Et respon. quòd à Titio mandati. hoc in prima. si vero mãdaui tibi vt pecuniã tuam colloces in emptione prædiorũ, quãuis hoc facias, non erit ac.man.nisi mea interfuit: vel nisi aliàs nó eras facturus : licet mea nõ iterfuit.[APVD.] Ordinaui procu. ad vnam rem tantum:postea mandaui ei vt fœneraret pecuniam meam ad duos den. & quod superhaberet,illud cederet lucro suo : an sit cõtractus man.an mutui?Rñ.ꝙ mutui.hoc in prima.Sed quid si erat generalis procu. meus?in hoc casu erit man.hoc in secunda.[MAVRVS.]Maurus conuenit rei vin.(pone de fundo Corneliano)Titium. Seius obtulit se defensioni eius,& conuenit vt daret ei.v.propter fideiussionem:& si obtineret in causa,pactus est Seius de quota litis: & Seius fideiusit iu.sol. pro Titio : & condemnatus est Seius ad restitutionem rei petitæ & fructus.Seius soluit æstimationem fructuũ:& iudex quia pactus est de quota litis, interdixit ei aduoca. in quinquẽnium: vult Seius agere man.ad consequẽdum id quod pro Titio soluit.an sit audiendus?Et respon.ꝙ non,propter calliditatem suam.Marcel.distinxit.nihil tamẽ tangẽs de pacto quotę litis,sed de pacto inito ꝓpter fideiusio.quia aut Seiº accepit pec. vt fideiuberet periculo suo,aut nõ.primo casu audiet.secũdo nõ.

c *Honor.* id est, donatio vel remuneratio aliqua.ideo sic dicta, quia honor est ei cui datur.Accursius.
d *Exit mandati.* scilicet nihilominus:quia non vt merces interuenit.aliàs esset locatio:vt supra.e.l.j.in fi.Accursius.
e *Teneor.* quia videor ei mandasse : vt infra, eo. qui fidem.& C.e.si fideiussor.
f *Et nisi.* supple,& erit mãdati actio(qđ est.ĵ.)nisi in casibª istis. Primª,quãdo pro inuito,quo casu non agit,etiá si bene gesit : vt hic,&.ſ.e.si ꝓ te.& de re mili.l.iij.§. in bello.&.C.de neg.gest.l. fi.Secũdus,quãdo animo donãdi:vt hic,&.ſ.de pac.l.quod dictũ.

¶ Melior autem causa mandãtis fieri potest:[puta] si cum tibi mandassem, vt Stichum decem emeres,tu eum minoris emeris,vel tantidem,vt [tamen] aliud quicquam seruo accederet.vtroque enim casu,aut non vltra pretium[a], aut intra pretium[b] feciſti.

Quod datur remunerationis causa : non impedit actionem mandati. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro trigesimoprimo ad Edictum.

SI remunerandi gratia honor[c] interuenit:erit mandati[d] actio.

Illa vera est causa,qua existẽte res existit,& ea deficiente res deficit.Bartolus

¶ Si cui fuerit mãdatum, vt negotia administraret,hac actione erit conueniendus : nec rectè negotiorum gestorum cũ eo agetur. nec enim ideo est obligatus,quòd negotia gesit: verùm idcirco, quòd mandatum susceperit. denique tenetur,& si non gesisset.

Qui patitur aliquid facere quod ad sui commodum spectat,mandare videtur:& sic mandati tenetur.Bartolus.

¶ Si passus sim aliquem pro me fideiubere,vel aliàs interuenire:mãdati teneor[e]. & nisi[f] pro inuito quis interceſſerit,aut donãdi animo, aut negotiũ gerẽs, erit mandati actio. ¶ Rei turpis nullum mandatum est: & ideo hac actione non agetur[g].

Ex mandato,quod non fit gratia mandatarii,oritur actio:aliàs secus: nisi interſit eius:vel aliàs facturus non esset.Bar.

¶ Si tibi mãdauero, quod mea nõ intererat[h], veluti vt ꝓ Seio interuenias, vel vt Titio credas:erit mihi tecum mãdati actio:vt Celsus libro septimo digestorũ scribit: & ego tibi sum obligatus. Planè si tibi mandauero, quod tua intererat[i], nulla erit mãdati actio:nisi mea quoq; interfuit.aut* si nõ esses facturus,nisi ego mãdassem[k], etsi mea non interfuit, tamẽ erit mandati actio.

In mandato speciali non denoluitur mutuum : secus in generali. Bartolus.

¶ Apud[l] Iulianũ libro tertiodecimo digestorũ quæritur, si dominus iusserit procuratorẽ suũ certam pecuniã sumere, & fœnerare periculo suo[m], ita vt certas vsuras domino pẽderet : dũtaxat si pluris fœnerare potuisset,ipse lucraretur: in creditũ* pecuniã videtur, inquit, accepisse.Planè si omnium negotiorum erat ei administratio mandata,mandati[n] quoque eũ teneri:quemadmodũ solet mãdati teneri debitor, qui creditoris sui negotia[o] gesit.

Procurator,qui est pactus de quota litis: pro eo quod condemnatus soluit,vel fideiussor promisit,actionem mandati non habet: secus si de quota litis pactus non fuerit, sed pretium fideiussor recepit.Bar.

¶ Marius Paulus quidam fideiusserat[p] pro Daphnide,[q] mercedem pactus[r] ob suã fideiussionẽ : & sub nomine alterius[s] ex euentu[t] litis cauerat sibi certam quãtitatem[u] dari. hic à Tertius,quando in rem suam: vt pro suo procuratore : vt hic.& supra,qui satisda.cog.de die.§.j.Quartus,vbi hoc esset actum vt non agatur: vt infra,ea.l.§.Marcellus.

g *Nõ agetur.* ab aliqua parte.pone exẽplũ,vt.ĵ.eo.si vero nõ remunerãdi.§.si adolescens.&.ĵ.e.si tibi mãdauero.§.qui ædẽ.& facit insti.eo.§.illud.&.ĵ. de contrahen.emp.qđ sæpe.§. veneni.

h *Nõ intererat.* quidã libri habent, intererat, sine non: vt quia receperã à Seio mãdatum. Alij habẽt,non intererat:tũc supple,si tamẽ postea interesse cœpit: vt si fui hæres Titij vel Seij:aliàs non agerẽ:vt ĵ.eo.si ꝓcuratorẽ.§.mãdati.Vel dic, nõ intererat ratione dominij, vel quasi,sed aliàs:quia mihi erat mãdatũ. Vel dic,nõ ageret, quia nõ interesset si nõ esset gestum:sed si gestum est, agit:vt diximus.ſ.eo.l. ij.§.aliena tantum.

i *Quod tua intererat.* scilicet tantũ,non mea. & sic pro nobis cõtra Pla.in secundo púcto sequen.glo. Accursius.

k *Ego mãdassem.* quia tunc agii,& si mea &c. & not.quod hic scripsit* Fla.o. & dixit Pla.ꝙ si tibi mãdat quis,vt Titio pecuniã credas:ita demũ teneẽ,si aliàs facturus nõ eras:vt hic.ité si mãdet vt pecuniã tuã nó desygnata persona credas: nõ tenetur, etiã si aliàs facturus non erat:ar.ſ. eo.l.ij.§.fin.quæ ambo falsa sunt,secundũ Ioã. & Azo.nã in primo casu omnino etiã si aliàs esses facturus,tenẽ : vt ſ.e.l.ij.§. tua & aliena. &.ſ.de neg.gest.l.iij.§. fi.&.l.iiij.ité in secũdo debet teneri,si aliàs facturus nó esses:vt hic.

l *Apud.* duos casus ponit.Primo erat procurator vniº rei, vel etiã tantũ huius pecuniæ fœnerãdæ:ideoque principaliter ex mutuo teneẽ.nõ ergo mãdati tenetur:vt hic,&.ĵ.eo.idẽ;.§.si quis Titio.ité quia nõ fuit gratuitũ:vt.ſ.e.l.j.in fi.&.ĵ.de ſcri.verb.si tibi reæ.Secũdo fuerat generalis ꝓcurator, etiã ãte hoc mãdatũ: quo casu & mãdati ex mutuo tenẽt,sicut & si primo fuisset debitor,& ad negotia mea geréda accesisset:vt hic,&.ĵ.eo.si negotia mea.

m *Periculo suo.* scilicet procuratoris:quod est ex vi pacti, non ex natura mandati:nisi fuisset in culpa : vt.ſ.de neg.gest.litis.§.fi pecuniæ.&.ſ.si certum peta.l.periculum.

n *Mandati.* mandatũ generale includit debitũ futurũ:vt hic,ꝙ & præteritũ,vt subiicit,quẽadmodũ &c.& sic est arg.ꝙ accedens ad vnum negotium gerendum,non teneatur à se exigere.

o *Negotia.* cum mandato.Accursius.

p *Fideiusserat.* ſ.iudi.sol.nam & si rei vin.cõueniebatur quis,ſatisdabat : vt hic,& insti.de satisda.in prin.

q *Pro Daphnide.* proprium nomen.

r *Pactus.* puta sibi dari, & id solummodo quia fideiubebat.nam quia procurabat,aliud pactum fecit quod subiicit scilicet sub nomine alterius puta dabis dominæ meæ,quod perinde habetur vt C.quod me.cau.si per impreſsionem.

s *Alterius.* vt puta vxoris ipsius Mauri.

t *Ex euẽtu litis.* puta si absoluat Maurus procuratorio nomine.

u *Certã quãtitatem.* i.quotam partẽ litis, vel victoriæ,dari. & sic ponit

BIU Cujas

ponit quãtitatem pro quotitate. sic. ĩ. pro socio. cũ duobus. §. itẽ si ex facto. nec fuit actũ vt Maurus suo sumptu faceret. Et sic not. ꝙ non licet facere pactũ de quota parte litis: vt hic, &. C. de procu. litis. &. ŝ. de pact. sumptus. & ibi de hoc dixi. & hoc nisi post litem finitam: vt. ĩ. de var. cog. l. j. §. si cui. quæ est contra.

a *Maiores.* quàm debẽt, vel quàm essent ꝓcepti: & sic de percipiẽdis. & hoc cum re principali petita. Accursi⁹.

b *Interdixerat* qđ potuit: vt. C. de postu. si q aduocatorum. Ac.

c *Videbatur.* vt bene soluat, repetit thema.

d *Condemnatus.* ſ. soluere, puta sumptus & expẽsas quas fecerat actor. Itẽ & in fructibus percipiendis, propter suam calliditatem.

e *Redẽptionẽ.* hoc intelligunt quidam si & suo periculo fideiusserat, non aliàs: vt statim distinguit Marcell⁹. ĩ. proxi. §. Tu dic, ꝙ sequés distinctio nõ habet locũ, nisi in euentũ litis, certũ quid de reb⁹ sibi dari paciscatur. tũc enim indistincte sibi denegaretur actio: vt hic. sed ibi ob fideiusionẽ tãtum accepit, vel etiã causa honoris: vt. ĩ. pxi. l. salariũ. licet enim distinctio Marcelli ponatur tanquã cõtradicat prædictis, nõ tamẽ contradicit. Accursius.

f *Accepta.* ob fideiussionem, vel causa honoris. Accursius.

g *Spopondit.* scilicet iudicatum solui. Ac.

h *Periculo sponderet.* ſ. vt non ageret mandati si quid præstaret ex illa cautione iudicatum solui. Accursius.

i *Vtilis.* id est, efficax. & cætera.

k *Salarium. Constitutum.* scilicet certum re, vel etiam genere: vt promissio equi in genere: vel quòd faciam te militem. secũdum Io. secus si incertum, puta benefaciam tibi: vt. C. eo. l. salariũ. & infra, eo. qui mutuam. §. salarium.

l *Si extra ordinem.* id est, per officium iudicis. Et vt plane videas, dic, quòd salarium aduocati petitur quatuor modis. condictione certi, si certum est promissum. per actionem ex stipulatu, si incertum. si vero non sit promissum, sed tantum conuentum nudo pacto: tunc condictione ex lege: vt. C. de suffra. l. j. si vero nec promissum nec conuentum, tunc officio iudicis: siue extra ordinem: vt infra, de var. & extraor. cog. l. j. §. in honorariis. In salario procuratoris distingue: an aliàs erat facturus, an non. si erat, & incontinenti fuit conuentum, agitur contraria mandati: vt C. e. l. j. si ex interuallo, tunc extra ordinem: vt hic. si vero non erat facturus aliàs: aut factum tale locari consueuit ab illo procuratore: & tunc locati: vt. ŝ. e. l. j. aut non, & tunc præscriptis verbis: vt infra, de præscrip. verb. l. naturalis. §. at cum do. & hoc quãdo non in euentum litis. aliàs non valet, vt hic subiicit. & ŝ. l. proxi. §. pe. &. C. de postu. l. si quis. Sed quæro an hoc salarium procuratoris excedat summam centum aureorum, vt in aduocato dicitur? Rñ. non: quia & procurator potest dici patronus, & aduocatus: vt. ĩ. de var. & extraor. cogni. l. j. §. aduocatos. &. §. licita. Ac.

Si procuratorem.] CASVS. Ordinaui procuratorem ad agẽdum, & non reddit mihi instrumenta, an tenetur mandati ad id? Quidam dicunt quòd depositi, & male. sed Labeo mandati, & bene. & hoc in prima. Sed si per collusionem passus est reum absolui, tenetur mandati: & si soluendo non est, agant contra reum colludentem de dolo. Sed quid, si nolit litem prosequi? tenetur. [*SI QVIS.*] Mandaui Titio, vt gereret negotia mea: & mandauit Titius Seio vt ipse gereret: an Titius habeat Scium

Claudio Saturnino ꝓtore maiores[a] fruct⁹ inferre iussus erat, & aduocationibus ei idẽ Saturninus interdixerat[b]. Videbat[c] autem mihi iudicatũ solui fideiussisse, & quasi redemptor litis extitisse, & velle à Daphnide mandati iudicio cõsequi, quod erat condẽnatus[d]: sed rectissimè diui fratres rescripserũt, nullam actionẽ eũ ꝓpter suã calliditatẽ habere: quia mercede pacta accesserat ad talẽ redẽptionẽ[e]. Marcellus autẽ sic loquitur de eo, qui pecunia accepta[f] spopondit[g], vt si quidẽ hoc actum est, vt suo periculo[h] spõderet, nulla actione agat: sin verò hoc nõ actũ est, vtilis[i] ei potius actio cõpetat, quæ sentẽtia vtilitati rerũ consentanea est.

Salarium nudo pacto promissum officio iudicis exigitur, nisi sit pactum de quota litis. Bartolus.

VII. PAPINIANVS libro terito Responsorum.

SAlariũ procuratori cõstitutũ[k], si extra ordinẽ[l] peti cœperit: considerandũ erit [an] laborẽ dominus remunerare voluerit, atque ideo fidem haberi placitis oporteat: an euentum litiũ maioris pecuniæ prẽmio contra bonos mores procurator redemerit?

Procurator, vt instrumẽta sibi data reddat, tenetur actione mandati, non depositi. idem si per collusionem passus est se vinci. Bartolus.

VIII. VLPIANVS libro trigesimoprimo ad Edictum.

SI procuratorẽ dedero, nec instrumẽta mihi causæ reddat, qua actiõe mihi teneatur? Et Labeo putat mãdati eũ teneri: nec esse probabilẽ sentẽtiã existimantiũ, ex hac causa agi posse depositi. Vniuscuiusq; enim cõtractus initiũ[m] spectãdum [esse] & causam[n]. Sed & si per collusionẽ procuratoris absolutus sit aduersarius, mãdati eũ teneri. sed si soluẽdo non sit[o], tunc de dolo actionẽ aduersus reũ,* qui per collusionẽ absolut⁹ sit, dandã ait[p]. Sed & de lite, quam suscepit exsequẽdã, mandati eũ[q] teneri constat.

Procurator ad negotia, potest aliũ substituere. secus in procuratore ad iudicia: qui nõ potest substituere, nisi lis fuerit contestata. Bartolus.

Si quis mãdauerit alicui gerẽda negotia ei⁹, qui ipse sibi mãdauerat, habebit mãdati actionẽ: quia & ipse[r] tenet. tenetur autem, quia agere potest. Quãquã enim vulgo dicatur, procuratorem ante litem contestatã obligatum mandati? Dicitur, quòd sic: quia Titius mihi mandati tenetur. neque est contrarium, quia lex dicit, quòd procurator à procuratore ordinari non potest, ante litem contestatam: quia hic loquit de procuratore ad negotia. [*SITVTORES.*] Si duo tutores mandauerunt Titio vt seruum emeret: neque refert, recepit mandatum de emendo seruo necessario pupillo, vel superuacuo: primo casu non solum mandati tenetur, sed tutelæ, sicut & cæteri. secundo casu tantùm mandati aliis creditoribus. si vero emit, & de suo aliquid impẽdit, contraria mãdati consequitur à tutoribus. [*SI LIBER.*] Liber homo qui mihi seruiebat bona fide, mãdauit Titio, vt eum redimeret & manumitteret: & propriam pecuniam ministrauit Titio: & eum ille redemit, & manumisit. postea comparuit ingenu⁹. an possit cõueniri Titius? Dicitur quòd sic, ad hoc tantũ quòd cedat sibi actionẽ aduersus me. hoc ĩ prima. Sed si de mea pecunia Titius pretium mihi numerauit, nullam habere actionem potest aduersus me: quia nullã habet: sed erit mihi Titius obligatus ex venditiõe quæ inutilis est: quia quicquid cõsequi possem actione ex vẽdito, iudicio emptiõis: nomine euicti. tenebor ei præstare. [*MANDATI.*] Ei cuius interest, mandati competit actio: alioquin si quid gerendum mandauerim, nec mea à mãdatore gestũ fore interest, cessat actio: vt si emendũ tibi fundũ mandauero, & ego emero, vel aliàs nõ ĩterest mea te emisse, nõ agã. Idẽ est si tibi mãdauero vt negotiũ meũ gereres, neq; gessisti, neq; periit, vel alius gessit, cessat mandati actio. [*SI IGNORANTES.*] Fideiussisti pro me apud Titiũ: solui te ignorãte: tu ignorãs me soluisse, de pecunia mea soluisti Titio. an cõpetat contra te actio mãdati? Dicitur, ꝙ nõ. quod probat per rescriptũ imperatoris. qui pro debitore fideiusit, si maiorẽ quantitatẽ quàm debebat debitor, fideiussor cõuent⁹ sciẽs soluit, neq; appellauit, tenetur mãdati. ergo à cõtrario sensu, si per ignorãtiã soluit, nõ tenetur: vt in primo casu. in eo ergo casu quando sciuit, si nõ appellatũ est, in dolo videtur esse: & mandati tenetur, nisi paupertas excusset: vel si debitori denuntiaret, vt appellaret. Textus clarus est vsq; ad. §. si quis. Vi.

* *Flo. eum*

m *Initium.* vt supra, depositi. l. j. §. quòd si rẽ. &. §. idem Pomponius. &. §. si seru⁹. & infra, pro socio. sed id quod. §. si filius. Acc.

n *Causam.* No. causam inspici: vt. ĩ. de leg. j. filiusfamilias. §. dui. & de lib. cau. si pariter. &. ŝ. de transact. l. cum hi. §. in causa. & supra, de rei vindi. si in aliena. Accursius.

o *Si soluendo non sit.* ſ. procurator: arg. ŝ. de dolo. l. ideoque.

p *Dandam ait.* Sed cur nõ datur prima, & si obiiciatur rei iudi. exceptio, replicabitur de dolo: vt. ŝ. de dolo. l. cũ à te? Sed rñ. datur actio de dolo, nõ propter ipsum debitũ, sed propter alia damna: arg. ŝ. de dolo. l. cum quis. At obiicitur, si propter alia tantũ dãna datur, ergo & si ille victor paratus sit subire iudicium, de dolo tenetur: quod lex abhorret: vt supra, de dolo. & eleganter. §. si dolo. sed respon. ideo non datur in eum de dolo tunc, quia non cogor sumptus facere in vocando eum. Sed si esset inuitus, multos facerem: & ideo prima actione ad debitum, & actione de dolo ad cætera dãna teneretur. Accursius.

q *Eum.* scilicet procuratorem.

r *Quia & ipse.* bona ratio: vt. ĩ. e. hæredem fideiussoris.

Non posse

tam facere procuratorem non posse[a]: tamen mandati actio[b] est. Ad agendum enim dumtaxat hoc facere non potest[c].

Si tutor mandauerit contutori quod ad pupillum non pertinet, est actio mandati, vel tutelæ. item negligentia mandatarii nõ excusat tutorem. Bartolus.

¶ Si tutores mandauerint contutori suo mancipium emẽdum pupillo, & ille nõ emerit: an sit mandati actio? & vtrum tãtum mãdati, an verò & tutelæ? Et Iulianus distinguit. Referre enim ait, cuius generis seruum tutores vni tutorum mandauerint, vt emeret. Nam si superuacuũ[d] seruum, vel etiam onerosum: mandati actione tantum eũ teneri[e]: tutelæ non teneri[f]. Si verò necessarium seruum, tunc & tutelæ[g] eum teneri: [&] non [ipsum] solum, sed & cæteros. Nam & si * mandassent, tenerentur tutelæ, cum * seruum pupillo necessarium non comparauerunt. Non sunt igitur excusati[h], quòd contutori mandauerũt: quia emere debuerũt. Planè habebunt nihilominus mandati actionẽ: quia mãdato non est obtẽperatum[i]. Contra quoque Iulianus ait, tutorẽ, qui emit, mandati actionem habere aduersus contutores[k] suos.

Si apparet emptionem factam meo nomine non valere: tenetur procurator, nisi cedat actionem si quam habet efficacem. aliàs secus. Bartolus.

¶ Si liber homo, quũ bona fide seruiret, mandauerit Titio, vt redimeretur: & nummos ex eo peculio dederit, quod ipsum sequi, non apud bonę fidei emptorem[l] relinqui debuit: Titiúsque pretio soluto, liberum illũ manumiserit[m]: mox ingenuus pronuntiatus est[n]: habere eum mãdati actionem Iulianus ait[o] aduersus eum, cui se redimendum mandauit: sed hoc tãtum inesse mandati iudicio, vt sibi actiones mandet[p], quas habet aduersus eum, à quo cõparauit.

Planè si eam pecuniam dederit, quæ erat ex peculio ad bonæ fidei emptorem[q] pertinẽte: nullæ ei (inquit Iulianus) mandari actiones possunt: quia nullas habet, cum ei suos[r] nũmos emptor dederit: quinimmo, inquit, ex vendito manebit obligatus[f]. Sed & hæc actio[t] inutilis est: quia quantum fuerit cõsecutus, tãtum empti iudicio[u] necesse habebit præstare.

Actio mãdati datur ad interesse: & ideo si non interest, non datur. Bartolus.

¶ Mandati actio tũc competit, cũ cœpit interesse eius, qui mãdauit. cæterum si nihil interest, cessat[x] mandati actio: & eatenus cõpetit, quatenus interest: vt puta mandaui tibi, vt fundũ emeres. si intererat mea emi: teneberis. Cæterũ si eundem hũc fundum, ego ipse emi, vel alius mihi[y], neq; interest aliquid[z], cessat[a] mandati actio. Mandaui[b] [tibi,] vt negotia [mea] gereres. Si nihil deperierit, quamuis nemo gesserit, nulla actio est: aut si alius idoneè gesserit, cessat mandati actio. & in similibus hoc idẽ erit probandum.

Fideiussorem omittentem exceptionem, excusat ignorantia. omittentem vero appellare, excusat paupertas & denuntiatio facta principali. Bartolus.

¶ Si ignorantes fideiussores debitorem soluisse, vel etiam acceptilatione, siue pacto liberatum, ex substantia debitoris soluerunt: non tenebũtur mandati. quod & ad actionẽ[c] fideiussoris pertinet. & hoc ex rescripto diuorũ fratrũ intelligere[d] licet. huius verba hęc sunt: [Imperatores M. Antoninus & Verus] Catullo Iuliano[e]. Si hi, qui pro te fideiusserãt, in maiorem quãtitatem damnati, quàm debiti ratio exigebat, scientes & prudentes[f] auxiliũ appellationis omiserunt: poteris mandati agentibus his, æquitate iudicis tueri te. Igitur[g] si ignorauerunt: excusata ignorantia est. Si scierunt: incumbebat eis necessitas prouocãdi[h]. Cæterũ dolo versati sunt, si non prouocauerũt. Quid tamẽ, si paupertas eis non permisit[i]? Excusata est eorum inopia[k]. Sed & si testato[l]

---

a *Non posse.* vt. C. de procu. l. neque.
b *Actio.* scilicet in hoc casu.
c *Non potest.* sed administrandum sic: vt hic, & arg. ff. de procu. seruum. & l. mutus. j. respon. Sed contra. j. de diuer. & temp. præscrip. l. pe. §. ij. vbi si tibi mando, vt fundum meum vendas, non aliter hoc alij mãdabis: nisi tibi permisero. Sol. ibi speciale: vel dic, eo ipso quòd non auferetur potestas aliũ faciendi procuratorem, concessa videtur. An autẽ cedendo actionẽ liberetur? videtur quòd sic: vt. j. eo. hæredem. Sed dico contra, secundum Irne. quia male eligit: vt supra, de nego. gest. nam & seruus. §. fi. & ff. si mensor. fal. mo. dixe. l. ij. Accursius.
d *Nam si superuacuũ.* scilicet pupillo. Azo.
e *Eum teneri.* scilicet contutoribus mandantibus si quid eorum interest: non aliàs: vt. j. e. §. mandati. sed quomodo potuit interesse? Respon. quia seruũ modico pretio emẽdum mãdauerant, qui multum valebat: vnde lucrati essent. Sed nonne hoc lucrum pupilli foret? Respon. non: quia propter hanc rẽ nõ sentiret dãnum, nec ergo lucrum.
f *Tutelæ non teneri.* scilicet pupillo: quia non expediebat talem seruũ sibi emi.
g *Et tutelæ.* eum teneri ad restitutionẽ seruui si emit, & actionum cessionem, & similia: vt j. eo. §. fi. & j. l. proxi. & l. idẽq;. j. respon. vel ad interesse, si non emit.
h *Excusati.* vt. C. si tutor vel cu. neg. gest. per totum.
i *Non est obtemperatũ.* & eorum interest, quia tenentur tutelæ. sic. ff. de nego. gest. l. si quis mandato.
k *Aduersus contutores.* in primo casu forte, & in secundo. Azo.
l *Emptorẽ.* id est, possessorẽ. aliàs est in tex. possessorem.
m *Manumiserit.* de facto.
n *Pronuntiatus est.* & sic est quasi euictus: vt. j. de euic. l. sed & si stipulatio. §. si homo. &. C. de asser. tollẽ. l. fi. Azo.
o *Iulianus ait.* hęc obligatio tacite nata est extra id quod agitur: vt supra, cõmo. si is qui. §. vlti. Azo.
p *Actiones mandet.* s. ex empto nomine euic. vel ex stipu. si fuit stipulatus nomine euic. sic. j. e. hæredem. & facit. ff. de condic. cau. da. l. iij. §. si liber homo.
q *Emptorem.* aliàs possessorem. s. primum qui emerat ab alio.
r *Suos.* scilicet venditoris.
s *Obligatus.* emptor ad pretium, etiam solutis illis nummis: cum nihil videatur soluisse: quoniam de suo, id est, de peculio bonę fi. possessoris soluit. vnde adhuc tenetur soluere: vt infra, eo. si mandauero tibi. §. si mãdauerim. in fi. §. sed cum ipse repetet actione ex empto pro euictione, vt subiicit, non est danda venditori ex vendito.
t *Actio.* ex vẽdito ad pretium.
u *Empti iudicio.* nomine euictionis.
x *Cessat.* sed cõtra videtur. ff. e. si remunerãdi. §. si tibi. Sol. vt ibi.
y *Vel alius mihi.* scilicet emit.
z *Aliquid.* s. mandati.
a *Cessat.* No. q hic dicit, cessat, infra, proxi. §. dicit, nulla est. sed fatis cessat, quando nulla est. qualiter autem ad interesse fiet condemnatio, habes. C. de sen. quę pro eo quod interest. l. j. Item not. quòd licet detur demũ si interest non tamen semper quando interest: vt diximus supra, eod. si re. §. si passus. item contra est huic. §. supra, si quis cau. qui autem. §. j. Solu. vt ibi.
b *Mandaui.* facit. j. de ope. no. nun. l. j. §. item quæritur. Accursius.
c *Actionẽ.* quod dixti fideiussores seruari indemnes, quando de pecunia debitoris soluerunt: idem & si de sua: vt habeãt actionem ad repetendum: & hic dicit, quod ad &. vt infra, eo. si fideiussor.
d *Intelligere.* à cõtrario sensu rescripti. Ac.
e *Iuliano.* saluti. Acc.
f *Prudentes.* scilicet qui minus erunt dãnandi: quia debitor iam persoluerat partẽ. Accur.
g *Igitur.* à cõtrario sensu rescripti. & sic no. bonum esse argu. à contrario sensu: vt supra, de offi. eius cui mã. l. j. §. huius rei. Accur.
h *Prouocãdi.* no. pro curatorem necesse habere appellare: vt hic, & &. C. de procur. limitatus. &. ff. de neg. gest. li. berto. §. fi. & arg. C. mã da. l. si pro ea. in fin. & C. de his quib. vt indig. l. minoribus. in fi. arg. cõtra. j. ad Sylla. propter veneni. §. quid tamen. Sol. vt ibi.
i *Non permisit.* appellare.
k *Inopia.* no. q pauper. pertas prodest. sic. ff. de offic. præsi. illicitas. §. fi. & C. de epis. & cle. si quis ad declinãdam. §. pe. &. l. si quis. quandoque non prodest, nec excusat: vt infra, de re. nup. l. palam. §. non est.
l *Et si testato.* idem & si præsens erat: vt infra, de euic. l. Herennius. §. penult.

BIU Cujas

a *Putaret.* scilicet appellandum.
b *Constare.* id est, validam esse.
c *Dolo autem facere videtur.* no. dolum præsumi. sic. ff. eo. l. dolus. & ff. titu. j. l. j. in fi. & ff. de proba. l. antepe. in fi.
d *Si quidem dolo tuo.* vel culpa: vt subiicit hic: quæ venit in hac actione: vt. C. e. l. à procuratore.
e *Caueas.* sic. ff. titu. j. fi fine. contra. Sol. vt ibi.
f *Et si restituas.* id est restituēdi facultatē habeas. Azo.
g *Quàm consecuturus sis.* scilicet actionem ex empto, nomine euic. vt hic, & supra, eo. l. j. §. si liber. Accursius.
h *Et tuo etiam. Debes.* s. quòd ante traditionem non obligaueris, non manumiseris, seruitutem nó imposueris. potuisti enim hoc facere, cū ego tunc non fuerim dominus: vt infra, de adquir. re. dom. l. res ex mandato. & supra, de rei vin. si vero. & facit. ff. de hære. ven. l. ij. in prin.

Idem.] CASVS planus est vsque ad. §. si quis. [SI QVIS.] Mandaui tibi, vt acciperes. x. mutuo ab actore meo: non mandati, sed ex mutuo competit mihi actio: neq; vsuras prestabis mihi nisi in stipulationem fuissent deductæ. Itē mandaui procuratori meo, vt acciperet mutuā pecuniam: Titius pro eo fideiussit. si meo condēnetur nomine, dabitur ei vtilis actio negest. quasi institoria cōtra me. [SI CVI.] Mādaui tibi vt stipulareris à Titio. potero agere contra te vt accepto feras ei, vel alij deleges. hoc in prima. Si mater pro filia, pecuniam suam, vel filiæ, dedit in dotem: & mandante filia dotem sibi stipulata sit: tenetur mater filiæ mandati. hoc in secunda. [SI QVIS.] Mandaui procuratori meo vt ita demum habeat rata negotia ab eo gesta, si de consilio Titij gerere cœpit. an Titium habeam obligatum mandati? quæritur. Dicitur, quòd non. si quid tamen dolo fecit Titius: non mandati, sed de dolo tenetur. [IDEM.] Omnia quæ ad procuratorem veniunt occasione mandati, restituere debet: ergo & fructus. sed & si quos sumptus circa fructus percipiendos fecerit, eos reputare poterit cum fructibus vsque ad concurrentem quantitatem. sed si in vecturis aliquid impenderit circa rem rusticam procurandam, hoc repetet: nisi esset constitutum certum salarium, vt de suo sumptus faceret: hoc est de salario circa prædicta. si vero aliquid fecit voluptatis causa, potest auferre. [FIDEIVSSORES.] Fideiussi pro Titio apud Seium. solui huic Seio, antequam me conueniret in iudicio, an habeam actionem mandati contra Titium? Dicitur, quòd sic. [GENERALITER.] Fideiussi pro te apud Titium: fecit pactum de non petendo: & mihi soli si foderem in vinea: cum essem homo in dignitate constitutus: conuenit me Titius, neque conuenerūt debitorē, vt si ipse putaret[a], appellaret: puto ratio nē [excusationis] eis constare[b].

Procurator tenetur de dolo, & lata culpa: & de eo quod ad eum peruenit. Bart.

¶ Dolo autem[c] facere videtur, qui id, quod potest restituere, nō restituit. Proinde si tibi mādaui, vt hominē emeres, túque emisti: teneberis mihi, vt restituas. Sed & si dolo emere negle xisti, (fortè enim pecunia accepta alij cessisti, vt emeret) aut si lata culpa, fortè si gratia duct[a], passus es aliū emere, [mihi] teneberis. Sed & si seruus, quē emisti, fugit: si quidē dolo tuo[d], teneberis. si dolus non interuenit, nec culpa: nō teneberis nisi ad hoc vt caueas[e], si in potestatem tuam peruenerit, te restituturum. Sed & si restituas[f]: & tradere debes. Et si cautum est de euictione [rei,] vel potes desiderare, vt tibi caueat: puto sufficere, si mihi hac actione cedas, vt procuratorem me in rē meam facias, nec amplius præstes, quàm consecuturus sis[g].

IX. PAVLVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

DE tuo etiam facto cauere debes[h].

X. VLPIANVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

IDémque[i] & in fundo, si fundum emit procurator. Nihil enim amplius[k], quàm bonam fidem præstare eū oportet, qui procurat. Sed & si de sanitate serui, procuratori cautū est: aut caueri potest[l]: aut de cęteris vitiis: idem erit dicendū: aut si culpa caueri nō curauerit, condēnabitur. ¶ Si ex fundo, quē mihi emit procurator, fructus cōsecutus est: hos quoque officio iudicis præstare eum oportet.

In actione mandati veniunt vsuræ. Bar.

¶ Si procurator meus pecuniā meam habeat: ex mora vtique vsuras mihi pendet. Sed & si pecuniam meam fœnori dedit, vsuráque consecutus est: consequēter dicemus, debere eum præstare, quantumcūque emolumētū sensit: siue ei mādaui[m], siue non[n]: quia bonæ fidei hoc cōgruit, ne de alieno lucrū sentiat[o]. Quòd si non exercuit pecuniā, sed ad vsus suos cōuertit: in vsuras cōuenietur[p]. quę legitimo modo in regionibus frequentātur[q]. Denique Papinianus ait, etiam si vsuras exegerit procurator, & in vsus suos cōuertit, vsuras[r] cū præstare debere.

Si aliàs contrahendo mandatum perficitur, actio mandati extinguitur: & ex nouo contractu agitur. Bartolus.

¶ Si quis Titio mandauerit, vt ab actoribus[f] suis mutuam pecuniam acciperet: mādati eum non acturum Papinianus libro tertio respōsorum scribit, quia de mutua pecunia eum[t] habet obligatum: & ideo vsuras eum petere non posse, quasi ex causa mādati, si in stipulationem[u] deductæ non sunt.

Qui fideiubet pro procuratore, habet actionem contra dominum. Bartolus.

¶ Idem Papinianus libro eodē refert, fideiussori condemnato, qui ideo fideiussit[x], quia dominus procuratori mādauerat vt pecuniam mutuā acciperet: vtilem actionem dandam, quasi institoriam[y]: quia & hic quasi præposuisse eum mutuæ pecuniæ accipiendæ videatur.

Qui mihi tenetur actionem cedere, potest cogi debitorem liberare, vel alteri delegare ad mei petitionem. Bartolus.

¶ Si cui mandauero, vt à Titio

a *Putaret.* scilicet appellandum.
b *Constare.* id est, validam esse.
c *Dolo autem facere videtur.* no. dolum præsumi. sic. ff. eo. l. dolus. & ff. titu. j. l. j. in fi. & ff. de proba. l. antepe. in fi.
d *Si quidem dolo tuo.* vel culpa: vt subiicit hic: quæ venit in hac actione: vt. C. e. l. à procuratore.
e *Caueas.* sic. ff. titu. j. fi fine. contra. Sol. vt ibi.
f *Et si restituas.* id est restituēdi facultatē habeas. Azo.
g *Quàm consecuturus sis.* scilicet actionem ex empto, nomine euic. vt hic, & supra, eo. l. j. §. si liber. Accursius.
h *Et tuo etiam. Debes.* s. quòd ante traditionem non obligaueris, non manumiseris, seruitutem nó imposueris. potuisti enim hoc facere, cū ego tunc non fuerim dominus: vt infra, de adquir. re. dom. l. res ex mandato. & supra, de rei vin. si vero. & facit. ff. de hære. ven. l. ij. in prin.
i *Idémque.* quod dixi in seruo. ff. l. prox. sic vt dolus & culpa veniat.
k *Nihil enim amplius.* immo amplius: quia tenetur de leui culpa, & de leuissima, vt. C. e. l. à procuratore. quę est cōtra. Sol. nihil amplius. i. nihilominus: vel nihil amplius. i. nihil quod sit melius, secūdum Io. vel dic hoc casu quando diligenter emerat, & omnia fecerat: solū autem restabat retraditio: de solo dolo tenetur: quia ipsum cōmittit non restituendo: vt supra, eo. l. si procurator. §. dolo. Azo.
l *Caueri potest.* quod semper iure contractus fieri debet: vt infra, de act. emp. l. ex empto. §. inde Neratius.
m *Mandaui.* vt cū vsuris daret.
n *Siue non.* vt. j. ea. l. §. si mandauero.
o *Lucrum sentiat.* vt. j. e. l. ex mandato. & supra, tit. j. l. sed & si non sit hæres. Accursius.
p *Conuenietur.* vt. ff. de pig. act. quamuis. §. fi. & l. seq. & supra, de nego. gest. at qui natura. §. pe. Accursius.
q *Frequentātur.* quod est etiam in bonæ fid. iudi. vt infra, de vsur. l. j. Sed contra. ff. de nego. gest. qui sine. Solu. hic palam accepit, & in
r *Vsuras.* scilicet vsurarum & sortis: quia vsura facta est sors: vt infra, de admi. tu. l. tutor qui. §. si quas.
s *Vt ab actoribus.* id est seruis castaldionibus.
t *De mutua pecunia.* bona ratio. q. d. quia est obligatus, vt principalis debitor non potest dici obligatus: sicut mandatarius, vel intercessor: vt infra, de duo. re. si reus. & facit. ff. eo. si remunerandi. §. apud. j. respon.
u *Si in stipulationem.* istud si, non refertur ad omnia prædicta. sic & ff. ad Velleia. l. vir vxori. §. si mulier. sed ad vsuras tantum quæ citra vinculum stipulationis non debentur: vt. C. de vsuris. l. iij.
x *Fideiussit.* pro procuratore.
y *Quasi institoriam.* scilicet neg. gest. sic & ff. de neg. gest. liberto. in prin. & supra, de insti. l. in eum. j. respon.

BIU Cujas

a *Vt eum accepto liberet.* vel quodlibet aliud faciat: vt hic subiicit, & infra, eo. qui mandatum. & l. si mandato Titij. j. respon. & infra. de hære. ven. multum.

b *Dotem dederit.* scilicet, mater animo donãdi: quod semper præsumitur, nisi contradicat: vt supra, de condic. inde. l. cum is. §. pe. & facit ifra, de iure do. l. mulier omnia. §. fi. & ſ. de nego. gest. l. pe.

c *Sempronii.* qui Sempronius rogat' dixit se interuenturum vt consiliarius: vt sequitur: sed huiusmodi rogatio quo ad monitionẽ fuit. vnde non nascitur obligatio: vt dixi supra, eo. l. j. §. j. Item secus si nó fuit admonitio simplex: vt infra, de admi. tu. si Titium. j. respon. & supra, de excer. ac. l. j. §. sed & si sic præposuit. Accursius.

d *Daret.* vt. ſ. ea. l. §. sed & si pecuniam.

e *Periculo.* hoc acto inter dominum & procuratorem. nam conueniendo de periculo, tacite & de lucro conuenire videtur: vt ar. supra, commo. si is. §. j. Item opponitur: si credidit contra voluntatem domini, fecit suo periculo: & ideo vsuras lucratur: vt. j. ꝓ socio. si vnus. §. si vnus. & sic videtur corrigi princ. vel refert agatur verbis, vt hic: an tacitè: vt in prin. & illa pro socio, quę est secũdæ obiectionis, alio casu dicit. Accursius.

f *Cogitur restituere.* & omnia quæ ad eum veniunt occasione mandati: vt supra, eo. l. j. §. j. & supra, de procu. l. qui proprio. §. vt in cæteris. & infra, eo. l. si vero non re. §. si mihi. & supra, eod. l. si procuratorem. §. fi.

g *Eum oportere.* hos sumptus & similes reputat ꝓcurator: vt hic, item socꝰ: vt infra, pro so. l. cũ duobus. §. si quis ex sociis. Item tutor: vt infra, de admi. tu. l. à tutoribus. §. fi. Sed quid si erat rusticus, qui eques iuit: vel quid si propere at? Respon. non repetit: cum cõsuetudo sua sit seruãda: vt arg. ſ. de pig. actio. l. vel vniuersorũ. *ADDITIO.* Ista glo. est valde not. ad hoc quòd rustici non debent equitare: & ideo non debent eis refici expensæ vecturarum. & est argumentum pro quæstione rustici producti in testem, qui si nolit venire nisi eques, cogatur venire pedes: quia non competit suæ conditioni equitare. & vide quod not. Iaco. de Are. in. l. à tutoribus. infra, de admi. tut. & arg. xij. q. iiij. quicũque. secundum Bal.

h *Fuerit datum.* pro sumptibus. Azo.

i *Ei auferre.* non autem repetit: vt hic. sic in actione de in rem ver. vt supra, de in rem ver. l. iij. §. sed si mutua. sic & in gestore negotiorum: vt supra, de neg. gest. l. si quis negotia. Accursius.

k *Admittat.* scilicet tantum dando quãtum posset haberi his abrasis & corrasis: vt supra, de rei vin. l. in fundo.

stipuletur: potero cum eo, cui mandaui, agere mandati, vt eũ accepto liberet[a], si hoc velim: vel si malim, in hoc agam, vt eum deleget mihi, vel sicui alij voluero. & Papinianus libro eodem scribit, si mater pro filia dotem[b] dederit, eáque* mandante filia, vel illico stipulata sit, vel etiam postea: mandati eam teneri, quamuis ipsa sit, quæ dotẽ dederit. ℣ Si quis ea, quæ procurator suus, & serui gerebant, ita demũ rata esse mandauit, si interuentu Semproniꝰ[c] gesta essent: & malè pecunia credita sit: Sempronium, qui nihil dolo fecit, non teneri. Et est verum eum, qui non animo procuratoris interuenit, sed affectionem amicabilem* promisit, in monendis procuratoribus, & actoribus, & in regendis consilio: mandati non teneri: sed si quid dolo fecerit, non mandati, sed magis de dolo teneri.

Procurator tenetur restituere id quod ad eum ex mandato peruenit. Bartolus.

℣ Si mãdauero ꝓcuratori meo, vt Titio pecuniam meam credat sine vsuris: isque non sine vsuris crediderit: an etiam vsuras mihi restituere debeat, videamus. & Labeo scribit, restituere eum oportere, etiam si hoc mandauerim, vt gratuitam pecuniam daret:[d] quamuis si periculo[e] suo credidisset, cessaret, inquit Labeo, in vsuris actio mandati.

Procurator potest domino imputare, quicquid licite impendit. Bartolus.

℣ Idem Labeo ait, & verũ est, reputationes quoque hoc iudicium admittere. Et sicuti fructus cogitur restituere[f] is, qui procurat: ita sumptũ, quem in fructus percipiendos fecit, deducere eũ oportet. Sed & si ad vecturas suas, dum excurrit in prædia, sumptũ fecit: puto hos quoq; sumptus reputare eum oportere: [g] nisi* salarium fuerit[h] datum, & hoc conuenit, vt sumptus de suo faceret ad hæc itinera, hoc est de salario. ℣ Idem ait, si quid procurator citra mandatum in voluptatem fecit: permittendum ei auferre,[i] quod sine damno domini fiat, nisi rationẽ sumptus istius dominus admittat.[k] ℣ Fideiussores & mandatores, & si sine iudicio soluerint: habent actionem[l] mandati.

Omissio exceptionis inhonestæ, non impedit actionem mandati. Item qui alium ex necessitate defendit, exceptionibus ex sua persona vti potest Bartolus.

℣ Generaliter Iulianus ait, si fideiussor ex sua persona omiserit exceptionẽ,[m] qua reus vti non potuit: si quidem minus honestam,[n] habere eum mandati actionem. Quòd si eam, qua reus vti potuit[o], si sciẽs id fecit, non habiturum mandati actionem: si modò habuit facultatem rei conueniendi, ꝑ deliberandique, vt ipse susciperet potius iudiciũ, vel suo, vel procuratorio nomine.

Acceptilatio facta causa remunerandi, fideiussori tribuit actionem mandati. secus si simpliciter causa donandi Bartolus.

℣ Si fideiussori donationis causa acceptum factum sit à creditore: [q] puta* si fideiussorem remunerare* voluit creditor, habere eum mandati actionem: [r] multò magis si mortis causa accepto tulisset creditor, vel si ei* liberationem legauit.[s]

XI. POMPONIVS libro tertio ex Plautio.

SI ei, cui damnatus[t] ex causa fideiussoria fueram, hæres

l *Actionem.* neque enim prohibẽtur bonam fidem agnoscere, sicut nec tutores: ar. infra, de admi. tuto. quotiens. §. sicut.

m *Exceptionem.* competentem.

n *Minus honestam.* maxime. nam idem si honestam. & sic non obstat infra, eo. si fideiussor. §. fi. & supra, ad Vell. l. pe. & l. fi. §. si mulier. quæ est contra, secundum quosdã. tu dic secundum Azo. & melius, ibi esse speciale in. l. ad Vell. quia non cõmunis, sed specialis oponitur ibi er. * *Flo.* ceptio. die ergo minus *salarium* honestam: vt quia sór. *suus*, te iniquum ius impetrauit actor, cum fuisset fideiussor pro aliquo: vt supra, quod quisque iu. l. iij. §. si is. versi. sed si tu incidisti, vel quia ꝑsonale pactũ fuit fideiussori factum si foderet vineam, cum esset in dignitate. sed ad illam infra, eo. si fideiussor. non est respõsum. vnde prima verior.

o *Vti potuit.* scilicet tantum, & ipse non: & tunc bene sequitur, si modo & cætera. vel aliàs & subaudias infra, maxime. & plene de hac materia distingues infra, eo. si fideiussor. §. quædam.

p *Conueniendi.* id est denuntiandi coram testibus: vt supra, eo. si procu. §. si ignorantes.

q *Acceditur per cõsequens* reus erit liberatus.

r *Mandati actionem.* tunc enim videtur sibi abesse, ex eo quòd iam sibi tantum seruiat. Ar. supra, de petit hær. sed & si. §. consulit. vn de agit ac si soluisset.

s *Legauit.* hoc enim * *Flo.* fuit renuntiandi cau- * *Flo.* sa: vt infra, titu. j. l. & quia. & l. & ita. & l. nec adiecit. in fi. & continuatur hæc lex proxi. si vero non re. interpositio vero alteri' l. qui fit, ideo est, quia ponitur casus vbi fideiussor liberatur causa remunerãdi sicut per legatum: vt supra l. proxi. in fi. Accursius.

t *Si ei cui damnatus.* Secus si non damnatus hæres extitit: quia tunc tantũ ex principali contractu agitur: vt infra, de fideiuss. l. hæres à debitore. §. fi. quæ est contra sed nonne etiam iam condemnatus, si succedit creditori, tollitur accessoria: vt infra, de fideiuss. hæres. §. quòd si idem? Respon. esse, durat tamen actio mandati ipsi fideiussori: quia cœpit ex sententia teneri: & sic principalis & mãdati datur. Et no. quòd casus huius. l. loquitur, quando animo remunerandi fuit fideiussor liberatus, sicut per legatum: vt supra l. proxi. in fi.

SI vero.] CASVS in. §. Marcellus. Fideiusi pro te, & Titius pro me soluit animo donandi: agam contra te mandati, hoc in prima. Sed quid si erat filius fami. qui fideiusit, & Titius pro eo soluit animo donandi: an pater possit agere man. quæritur? Et respon. quòd non: quia qui soluit, nolebat dare patri. idem est in seruo

seruo fideiuſ. & domino. & hoc in ſecunda. Sed quid ſi ipſe ſeruus ſoluit quod ab alio donatum ſibi recipiat: an aget dominus, quæritur. Et dicitur, ꝙ ſic. [*CONTRARIO.*] Titius mandauit mihi vt ei fundum emerem pro. c. qualiter repetam illa. c? Dicitur, ꝙ act. man. contraria. [*ITEM PAPINIANVS.*] Patronus fundum emit pro. xij. & viij. ſoluit: & mandauit liberto vt ſolueret quatuor, & prædiũ reciperet: cum libertus id ſoluiſſet, prædium patronus liberto præſente neque cõtradicente vendidit. vult libertus agere man. cõtraria ad quatuor. Diſtinguitur. aut patronus cũ mandauit, volebat donare liberto duas partes prætij, & libertus non repetit, quia præſumitur eũ velle reddere quatuor patrono conſentiendo ei vendenti. ſi nolebat dare, repetit deducta mercede quã percepit libertus forte ex locatiõe prædij. [*SIMIL.*] Mandaui tibi vt rem emeres, & emiſti tua pec. ages man. & hoc in prima. ſed & ſi in eam aliquid erogaſti, ages ad id. hoc in ſecunda. nec ſolũ quod impendiſti, ſed vſuras cõſequeris. hoc in tertia. Et ſi à debitore tuo exegeris & ſortem & vſuras, & ſoluiſti pro eo qui tibi mandauit cum vberrimas haberes vſuras, poteris habere rationem hujus, cum ſub grauibus vſuris mutuum ſoluiſti. hoc in quarta. Sed quid ſi deberet ſine vſuris, vel ſub minoribus, tu ſub maioribus acceptum mutuum ſolueris? mandati iudicio nihilominus eum conuenies ad eaſdem vſuras. [*DEDI.*] Debebam Titio. x. dedi tibi illa x. vt ſoluers Titio. non ſoluiſti. iudicio man. teneris mihi ad vſuras eo caſu in quo ſub vſuris fui Titio obligatus. [*SI QVIS.*] Mandaui Titio vt crederet filiofami. ſtudiorum cauſa: in qua ceſſat Mace. an teneor mandati? dicitur, quòd ſic. hoc in prima. Sed quid ſi Titius dubitat an in talem cauſam mandauit vt mutuaretur, & aliquis dicit talem eſſe periculoſuo, an mand. tenetur? Et dicitur, quòd ſic. [*SI POST.*] Credens Titium indigere pecunia mutua, mandaui tibi poſtquam mutuaſti eam vt crederes, an tenear man? Dicitur, quòd non: quia mandatum præcedere debet obligationem. hoc in prima. Sed quid ſi mandem creditori, vt debitori tempus ad ſoluendum daret, & meo periculo, an tenear man. quæritur? Et reſpon. quòd ſic. Item tutor mutuauit pecu. pupilli Titio. eo facto pubere mandauit ei vt debitorem approbaret. an teneatur mandati, quæritur? Et reſpon. quòd ſic. [*SI MANDAVERO.*] Quinque dicit hic. §. vſque ad l. hæredem. & ſatis planus eſt; & loquitur prima pars de reuocatione mandati.

poſtea extitero: habebo mandati actionem.

XII. VLPIANVS libro trigeſimoprimo ad Edictum.

SI verò non remunerandi[a] cauſa, ſed principaliter donandi * fideiuſſori remiſit actionem: mandati eum nõ acturum[b].

Vna fictio circa idem admittitur, nõ autem plures. hoc dicit cum ſequen. ver. planè. Bartolus.

℣ Marcellus autem fatetur, ſi quis donaturus fideiuſſori, pro eo ſoluerit creditori: habere fideiuſſorem mandati actionẽ. Planè, inquit, ſi filiusfamiliàs vel ſeruus fuit fideiuſſor, & pro his ſoluero, donaturus eis: mandati patrem[c] vel dominum nõ acturos[d]. hoc ideo, quia non patri donatum voluit, qui ſoluit[e]. Planè ſi ſeruus fideiuſſor ſoluerit[f], dominum mandati acturum. ℣ Idem Marcellus ibidem ait: Si filiusfamiliàs non iuſſu patris fideiuſſerit, ceſſat mandati actio, ſi nihil ſit in peculio[g]. Quòd ſi iuſſu[h], vel ex peculio ſolutum eſt, multo magis[i] habet pater mandati [actionem.]

Conditio poteſtatiua retro non trahitur: ideo tempus exiſtentis conditionis inſpicitur quo ad requiſitionem. Bartolus.

℣ Si filiofamiliàs mandaui vt pro me ſolueret: patrem, ſiue ipſe [pater] ſoluerit[k], ſiue filius ex peculio, mandati[l] acturum Neratius ait: quod habet rationem. nihil enim mea intereſt, quis ſoluat. ℣ Si filiofamiliàs mandauero vt pro me ſolueret, & emancipatus ſoluat: verum eſt in factum actionem filio dandam[m]: patrem autem poſt emancipationem ſoluentem, negotiorum geſtorum actionem habere. nec poteſt videri dominus vel pater ſoluiſſe: quia qui donauit eis, puta filio vel ſeruo, patri vel domino donare non voluit, ſi enim voluiſſet, ageretur vt ſupra proxi. dicitur. & in §. Marcel. dicitur. & eſt hoc, vbi fideiuſſerunt ex cauſa peculiari. aliàs etiam ſi ſeruus ſolueret, non ageretur mandati: vt infra, de fideiuſ. ſeruus inſcio. & l. ſed & ſi ſerui dominus. licet in filio cauſa peculiaris non ſpectetur: vt ſupra, de pecu. licet. §. ſed ſi filius. ſeruus etiam ſi ei voluerit alius donare, non agit: vt. C. de iud. ſeruus. Item nec filius hanc actionem intendit, cum non ſit de ſpecialibus: vt infra, de actio. & oblig. l. filiusfa. & l. in factũ. ſed B. contra in hoc. vbi vero creditor animo remunerandi mihi remittit, ago mandati: quia præceſſit cauſa in perſona creditoris ob quam facta eſt remuneratio id eſt, liberatio propter factũ fideiuſſoris: vnde agitur mandati. Azo. *ADDITIO.* Solue aliter ſecundum Bar. quia ibi loquitur in conditione cauſali, quæ exiſtens retrotrahitur ad tempus cõtractus, merito tempus contractus inſpicitur. hic in conditione poteſtatiua, quæ conditio exiſtens retro non trahitur: vt. l. qui potior. & l. qui balneum. infra, qui pot. in pig. ha. Et per eundem Barto. in. d. l. ſi filius. infra, de verbo. obliga.

a *Remunerandi cauſa.* ſimilis diſtinctio fit ſupra, de in rem ver. ſi pro patre. §. plus dicitur.

b *Non acturum.* immo & tunc videtur agi: vt infra, eo. inter. §. ſi is. quæ eſt contra. Sol. quidam dicunt hanc. l. corrigi per illam & per proximum hic. §. Marcellus. & per contrarium ſenſum illius rationis quæ eſt in illo. §. plane inquit. quæ redditur infra, proxi. ibi, quia non patri donatum voluit qui ſoluit. ſed male dicunt. Tu dic, quòd refert an ipſe creditor mihi fideiuſſori donet non animo remunerandi, & me liberet, in quo caſu non ago: quia neque mihi aliquid abeſt, nec creditori adeſt: vt hic. an alius donet mihi pecuniam non remunerandi animo quam ſoluo creditori, vel quia ego trado, vel ipſe qui donat, tradidit ei me volente: quo caſu ego ſoluiſſe per eum videor: & ideo ago mandati, quia creditor debitum ſuum manualiter accepit: vt. §. Marcellus. & idem ſi liberat eum: vt. §. ſi is. nam & ibi ad creditorem aliquid peruenit ſcilicet, liberatio. item in illo. §. plane. ideo non agit pater vel dominus, quia neque ſeruo, neque ſibi aliquid abeſt.

c *Patrem.* ſubaudi, vel dominum.

d *Non acturos.* ſed forte pater nomine filij aget, ſecundum Bul.

e *Soluit.* aliàs ſecus: vt ſupra. j. reſpon.

f *Soluerit.* ipſemet ſcilicet quando ſeruus fideiuſſerat ex cauſa peculij. aliàs non haberet locum quod hic dicitur: vt infra, de fideiuſ. ſeruus inſcio. & l. ſeq. Alij dicunt, quòd licet primo coniungat filium & ſeruum: ibi, plane inquit, & cætera. poſtea tamen diſiungit: & dicunt, ſi ſeruus ſoluerit id eſt, pro eo ab alio ſolutum fuerit, in ver. illo, plane. & ſic corrigit quod ſupra dictum eſt de ſeruo, ſed nõ de filio: & ideo caute dicit, quia non patri &c. non autem dicit de domino. Accurſius.

g *In peculio.* quia nec ſoluit, nec ſoluere tenetur pater: ageret tamen in cauſa ſua, puta ſi diu fuit in obligatione, vel in diem fideiuſſit qui venit: vt infra, eo. Lucius. ſed tunc ageret vt liberetur filius.

h *Quòd ſi iuſſu.* ſcilicet patris fideiuſſit filius, & condemnatus eſt pater.

i *Multo magis.* quam contrarium. Accurſius.

k *Pater ſoluerit.* contemplatione filij, ne teneatur filius mandati: vt. §. de neg. geſt. mandati. Accurſius.

l *Mandati.* hic diſtingue: vt ſupra, de neg. geſt. mandati. Accurſius.

m *Dandam.* in duobus male videtur dicere hæc litera. Primo, quia dat actionem filio ex eo quod prius fecit: cui eſt contra infra, de ver. obl. ſi filius. & l. quidam. §. fi. & de reg. iur. l. quæ legata. in fi. Sol. aliud eſt in conditionali ſtipulatione quam hic. ex illa enim ideo non agit filius, quia ſublata ſtipulatione quæ fuit facta in poteſtate, filius ex euentu conditionis non ageret: ſed hic etſi nullum præceſſiſſet mandatum: ageret tamen filius propter ſolutionem à ſe factam poſt emancipationem: vnde agit, ſi mandatum in poteſtate interceſſerit. hanc ergo regulam ſerua, vt in quocunque caſu filius emancipatus ageret: & ſi contractus tempore in poteſtate non fuiſſet, in eodem agit, & ſi interceſſerit: alia tamen & alia actione. ad quod infra, de verb. obl. quidam. in fi. in quo vero non ageret, ſi non præceſſiſſet contractus: in eodem non agit, & ſi præceſſerit in alio. Secundo dicit male hæc lex, quia datur in factum, immo vtilis mandati: vt infra, de hære. inſtit. l. quidam. in fi. quæ eſt contra. Sol. in factum

quæ est hic, & vtilis quæ est ibi; eædem sunt. Vel si sint diuersæ, non obstat, si ambæ dentur in factum, cuius sit ex æquitate vtraque. Item nota, quòd licet filio detur in factum, tamen contra eum datur mandati: vt infra, eo. l. penul. quæ est contra.

a *Rei vnius.* vt supra, de procur. l. j. §. j. Accursius.

b *Redderet.* id est, dare. sic infra, de verb. sig. l. verbū reddendi.

c *Reddito.* id est, soluto à liberto mandato patroni.

d *Libertus.* vt procurator.

e *Patrono donasse.* sic ergo ratione primæ liberalitatis, & hoc præsumitur. sic & aliàs ratione pietatis, vel aliàs præsumitur donatio. & probatur his. ll. supra, de condic. inde. cum is. §. pe. & C. de do. pro. l. fi. §. vtramque. & de rei vxo. ac. §. accedit. Item supra, fami. erci. quæ pater. & Cod. fami. erci. filiæ. Item infra, de leg. iij. vxori suæ. §. fi. & infra, de do. inter vi. & vxo. l. vtrum. Item. C. de neg. gest. l. iij. & supra, de neg. gest. Nesennius. Item Cod. de do. censualis. & l. siue. Item supra, ad leg. Aquil. si seruus seruum. §. si oliuam. Item infra, de proba. cum de indebito. §. si vero ab initio. & l. Proculus. Sed argu. contra, supra, ad leg. Rho. de iac. l. ij. §. fi. & l. qui leuandæ. j. respon. & C. de do. l. nec ignorans. Accur.

f *Sed & si tuo pretio.* non tamen certo. quia tunc non deberem fines mandati excedere: vt supra, eodem. l. iij. & l. diligenter.

g *Aliquid.* de meo.

h *Sumptum fecero.* vt supra, eo. idemque. §. sed & si ad vecturas. & infra. c. si mandato meo. §. si fideiussor. Ac.

i *Sed & si reum.* id est mandatorem. Ac.

k *Non releuauit.* quia pecuniā debebat sine vsuris ille qui mādauit.

l *Et vsuræ absunt.* qa accepit sub vsuris, vel à debitoribꝰ suis petiit.

m *Fœnus.* id est, pecuniā fœnebrem. Ac.

n *Et vsuras consequi.* non solum sortem, & in totum. Sed contra, infra, de vsur. & in contraria. Sol. aliud in contraria neg. gest. & aliud in mandati contraria, secundum Ir. & B. sed Io. & R. idem: vt ibi dices.

o *Præstabis.* per actionem man. conuentus: vt t. j. de so. l. Cassius

bere. ¶ Cōtrario iudicio experiuntur qui mandatum susceperunt, vtputa qui rerum, vel rei vnius [a] procurationem susceperunt.

Vnus actus donationis facit aliam donationem præsumi. Bartolus.

¶ Inde Papinianus quęrit, si patronus prædium quod emerat, pro quo pretij bessem exsoluerat, iusserit liberto suo tradi vt ille residuum pretij redderet[b]: deinde reddito[c] pretio, vendenti fundum patrono libertus consenserit, trientis pretium an libertus possit repetere? Et ait, si mandatum susceperit initio libertus[d], non donatum accepit: contrario iudicio posse eū pretium repetere quod deductis mercedibus quas medio tēpore percepit, supereſt. quòd si donationem patronus in libertum cōtulit, videri & postea libertum patrono donasse[e].

Procurator ad emendum potest repetere pretium quod soluit, & si aliquid amplius impendit. Bartolus.

¶ Si mihi mandaueris vt rem tibi aliquam emam, egóque emero meo pretio: habebo mādati actionem de pretio recuperando. Sed & si tuo pretio[f], impendero tamen aliquid[g] bona fide ad emptionem rei: erit contraria mandati actio: aut si rem emptam nolis recipere. Simili modo & si quid aliud mādaueris, & in id sumptum fecero[h]: nec tantum id quod impēdi, verum vsuras quoque consequar. Vsuras autem non tantum ex mora esse admittendas: verum iudicem æstimare debere si exegit à debitore suo quis, & soluit, cum vberrimas vsuras consequeretur. æquissimum enim erit rationem eius rei haberi, aut si ipse mutuatus grauibus vsuris soluit. Sed & si reum[i] vsuris non releuauit[k], ipsi autem & vsuræ absunt[l]: vel si minoribus releuauit, ipse autem [sub] maioribus fœnꝰ[m] accepit vt fidem suam liberaret: non dubito debere eū mandati iudicio & vsuras[n] consequi. &, vt est constitutum, totum hoc ex æquo & bono iudex arbitrabitur. ¶ Dedi tibi pecuniam, vt creditori meo exsoluas. nō fecisti. præstabis[o] mihi vsuras, quo casu[p] & à me creditor pecuniam debitam cū vsuris recepturus sit. & ita imperator Seuerꝰ Hadriano Demonstrati rescripsit.

Qui fideiubet pro minore, actionem mādati non habet. Bartolus.

¶ Si adulescēs[q] luxuriosus mādet tibi vt pro meretrice fideiubeas, ídque tu sciens mandatum susceperis, non habebis mandati actionem: quia simile est quasi perdituro[r] pecuniam[s] sciens credideris. Sed & si [quis] vlterius directo tibi mādauerit vt meretrici[t] pecuniam credas, non obligabitur mandati, quasi aduersus bonam fidem mandatum sit.

Verba recommendatoria non obligant. Bartolus.

¶ Cum quidam talem epistolam scripsisset amico suo: Rogo te [vt] commendatum habeas Sextilium Crescentem amicum meum. non obligabitur mandati, quia commendādi[u] magis hominis, quàm mādandi causa scripta est.

Si quis mutuetur filio, non contra senatusconsultum Macedonianum, vel cum de hoc dubitatur: tenetur mandati. Bartolus.

¶ Si quis mandauerit filiofamiliàs credendam pecuniam, non contra senatusconsultum accipienti, sed ex ea causa ex qua de peculio vel de in rem verso, vel quod iussu, pater teneretur: erit licitum[x] mandatū. Hoc amplius dico, si cum dubitarem vtrū contra senatusconsultū acciperet[y], an nō: nec essem daturus contra senatusconsultum accipienti: & interceſſerit qui diceret non accipere contra senatusconsultum: & periculo meo, crede, dicat, bene credis[z]: arbitror locum esse mādato, & mandati eū teneri.

Mandatum non potest intervenire pro eo quod est factum, sed pro eo quod est fiendum. Bartolus.

¶ Si post creditam pecuniam mandauero creditori credendam, nullum esse mandatum rectissimè[a] Papinianus ait. Planè si vt expectares, nec vrgeres

A ait. creditor vero & furti, & neg. gest. agit: vt. §. de nego. gest. si pupilli. §. si quis pecuniam. &. C. de fur. si is cui te. Azo.

p *Casu.* id est in eo casu, in quo &c. Accursius.

q *Si adulescens luxuriosus.* A iuuene cupido credatur reddita vir. Pergo? quasi dicat, non secus ergo in maiore, quia tenetur: vt. §. de in rem ver. l. iij. §. necnō. quæ est cōtra. Sed certe idē in maiore videtur: vt. j. pro empto. si quis cum. sed ibi protinus erat datur? scortō: vt ibi dicit. vel ibi erat ei interdictum bonis, vel nō erat sanæ mentis. vel nō est bonæ fidei quantum ad vsurapionem. sed si vēditor est dominus, statim erit dominus. & facit. §. eo. si remunerādi. §. sed

r *Perduro.* quo casu non agitur: vt dixinus supra, de mino. l. quòd si minor. §. restitutio. Accursius.

s *Pecuniam.* adolescenti.

t *Vt meretrici.* cui donare volebat vt desiderio eius posset satiari: quod non est prohibitum: vt infra, de dona. affectionis. quæ est contra. Ir.

u *Quia commendandi.* vt fiat honor verbalis vt faciunt Bononiēses: vt Cod. quod cum eo. l. fi. aliàs dicitur cōmendare id est, deponere: vt infra, de verb. sig. si commendare. & supra, depositi. l. Lucius. Accursius.

x *Erit licitum.* & sic agitur mandati. secus si non ex tali causa: sicut dicitur de fideiussore: vt supra, ad Mace. si pater. §. non solum. & l. si quis patremfa. &. l. spe. Accursius.

y *Acciperet.* scilicet, filiusfamilias. Accur.

z *Bene credis.* sic supra, de institut. l. cuicūque. §. sed cum filio. in fin. §. Accursius.

a *Rectissimè.* No

quia mandator accipitur tantū ante obligationē: vt hic, nisi in casu quem subiicit, plane &c. & infra, eo. si mādato tibi. §. interdū. uero tibi. §. interdū. cō- stitutor potest tantū, quia non potest fieri cōstitutio, nisi pro eo quod debitū est: vt. C. de cōsti. pe. l. ij. & obligatur nudo pacto tantum: vt. §. insti. de act. §. de cōstituta. mādatarius ex cō- sensu: vt institut. de oblig. quæ ex consensu. §. j. fideiussor autem accipitur & ante, vt promitto quod isti crēdes. & post: vt insti. de fideiussi. §. fi.

fideiuss. §. fideiussor. & verbis tantum obligatur: vt insti. de fideiuss.

§.fi.&.C.de fideiuſ.l.blanditus. Item conſtitutor in re aliena poteſt obligari, non fideiuſſor: vt ſupra, de conſti.pe.l.j.§.an poteſt. & infra.de fideiuſ.Græce.§.ſi quis ſtip. Item conſtitutor citeriori die obligatur, non fideiuſſor: vt ſupra, de conſti.pe.l.ſed & ſi citeriori. & inſtitu. de fideiuſſ.§.item ſi ille.

a *Vel probari*. id eſt approbari. Accurſius.

b *Quondam*. aliter ſi conditionem, id eſt, electionem adoleſcenti deferas: vt infra, de admi.tu.cú quæritur.

c *Meo*. ſcilicet ex eo q̃ ille non exegit.

d *Quia extinctum*. hęc non videtur bona ratio: vt infra, eo. inter cauſas. in princ. &.l.ſi præcedẽte. ſed ibi præceſſit in procuratione quãquam reuocata: hic contra. vel ibi morte, hic expreſſe. eſt tamen pro ea ſupra, titu. j.l.j. §.antepen.&.C.e.ſi pater tuus. Accurſius.

e *Mandati agere*. vt fiat monumentum: immo de dolo. & ſic ceſſat mãdatum: vt ſupra, de relig. & ſump. fun. at ſi quis.§. ſicut. quę eſt contra. Sol vt ibi

f *Si ſua*. ſcilicet, mandatarij.

g *Mandati*. cõtra hęredem.

h *Pecunia*. defuncti exprimendo, non pecunia procuratoris. & ſic in vita mandantis fieri debuit: & ſic ceſſat mandati morte extincta eo mandatario ſciente. Sed hoc caſu huius.§. quomodo faciet ſi non habet pecuniam? Reſpond. aget, ſed reuocari poteſt re integra, non aliàs. Accurſius.

i *Faceret*. ſcilicet ſtatim.

k *Pecuniam*. mandãtis: vt innuũt ſequẽtia.

l *Parauit*. qualiter vi deatur parare, habes .j. de pol.l.j.§. cepiſſe. & ad idem ſupra, de condic. ob. cau.l. ſi pecuniam. Sed quid ſi res eſt integra, & hæres reuocat? Videtur quòd poſſit: & maxime, abundat. Vel eſt ſpeciale in monumento: argu. ſupra, de reli. ſi quis ſepulchrum.§. hoc edictum. Accurſius.

m *Idem eſt. Emeres*. Et ſic no. quòd nõ finitur mandatum morte. ſed contra, infra, eo. inter cauſas. &.l. ſi quis.§. morte. Sol. hic actum fuit vt duraret. Item contra, infra, de le.ij. cum pater.§. Mæuia. Sol. ibi fuit mandatum vt fieret in vita mandantis, ideoque finitur. Item contra. j. de ſol.l.ſi. in fi.l. ſed ibi licet ſit dictum vt poſt mortem fiat: non tamen intereſt hæredũ fieri, immo non fieri, quia ſic debitorem amitterent: hic autem & §. ſuperiori expedit hæredibus finiri mandatum. Accurſius.

Mandatum finitur per mortem mandantis. Sed quid ſi mandatarius ſciat? Vide ſupra, de reli. ſi quis ſepulchrum.§. hoc edictum.

debitorem ad ſolutionem, mãdauero tibi vt ei des interuallum, periculóque meo pecuniam fore dicam: verùm puto omne nominis periculum debere ad mandatorem pertinere. Idem ait, ſi tutor mandet ſuſcipi, vel probari [a] nomen quod fecerat: teneri eum mandati, ſcilicet quondã [b] pupillo ſuo, vel curatori eius.

Mandatum poteſt reuocari ad petitionem mandantis. Bartolus.

℣ Si mandauero exigendã pecuniam, deinde voluntatẽ mutauero: an ſit mandati actio vel mihi, vel hæredi meo [c]? Et ait Marcellus, ceſſare mandati actionem, quia extinctum [d] eſt mandatum finita voluntate. Quòd ſi mãdaueris exigendã, deinde prohibuiſti, exactamq; recepiſti: debitor liberabitur.

Mandatum quod refertur poſt mortem non finitur morte. Item mandatarius poteſt agere, vt ſibi detur pecunia pro executione mandati neceſſaria. Bartolus.

℣ Idem Marcellus ſcribit, ſi vt poſt mortem ſibi monumentũ fieret quis mandauit: hęres eius poterit mãdati agere [e] [vt perficiatur.] Illum verò qui mandatum ſuſcepit, ſi ſua [f] pecunia fecit, puto agere mandati [g], ſi non ita ei mandatum eſt, vt ſua pecunia [h] faceret [i] monumentum. Potuit enim agere etiam cum eo qui mandauit, vt ſibi pecuniam [k] daret ad faciendum, maximè ſi iam quædam ad faciendum parauit [l].

XIII. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

IDem eſt, etſi mandaui tibi vt poſt mortẽ meam hæredibus meis emeres [m] fundum.

In emptorẽ hæreditatis nõ trãſeunt actiones, niſi quætunc tẽporis cõpetebant. Bar.

XIIII. VLPIANVS libro trigeſimoprimo ad Edictum.

HAeredẽ fideiuſſoris, ſi ſoluerit, habere mandati actionem dubium non eſt. Sed ſi vendiderit [n] hæreditatem, &

A ſic. Sed quid ſi hæreditatem in qua erat inſtitutus, vendat, & emptor ſoluat: an hæres habeat man. act? Reſpon. quòd ſic. [*SI FIDEIVSSORI.*] Si duo extent hæredes fideiuſſori, & vn⁹ partem alterius emit, & ſoluerit, an habeat man? Et rñ. quòd ſic. ſed partim nomine ſuo, partim cohæredis, quia habet eum obligatum

B emptor ſoluerit: an habeat [o] mandati actionem, quæritur? Et Iulianus libro tertiodecimo [digeſtorum] ſcribit, idcirco hæredem habere mandati actionem, quia tenetur [p] iudicio ex empto, vt præſtet actiones ſuas [q], idcircoque competere ex empto actionẽ, quia poteſt [r] præſtare [f]. ℣ Si fideiuſſori duo hæredes extiterint, & alter eorum à cohærede emerit hæreditatem: deinde omne quod defunctus fideiuſſerat, ſtipulatori [t] ſoluerit [u]: habebit aut ex ſtipulatu [x], aut ex empto obligatum cohæredẽ [y] ſuum. idcirco, ait, *mandati actionem habebit [z].

Reuocatio mãdati nõ præiudicat procuratori, ſi ad eius notitiã nõ peruenerit. Bar.

XV. PAVLVS libro ſecundo ad Sabinum.

C SI mandaſſem tibi vt fundũ emeres, poſtea ſcripſiſſem ne emeres, tu antequam ſcias me vetuiſſe, emiſſes: mandati tibi obligat⁹ † ero [a]: ne damno adficiatur is qui ſuſcipit mandatum.

Si mandaſti mihi vt ædificem ad vtilitatem tertii: intantum competit mihi contra te actio, inquantum intereſt mea. Bar.

XVI. VLPIANVS libro trigeſimoprimo ad Edictum.

SI quis mihi mandauerit in meo aliquid facere [b], & fecero: quæſitum eſt an ſit mandati actio? Et ait Celſus libro

D ſeptimo digeſtorum hoc reſpondiſſe ſe cum Aurelius [c] Quietus hoſpiti ſuo medico mandaſſe diceretur, vt in hortis eius [d] quos Rauennæ habebat, in quos omnibus annis ſecedere ſolebat, ſphęriſterium [e] & hypocauſta [f], & quædã ipſius [g] valetudini apta, ſua impenſa faceret. Deducto igitur quanto ſua ædificia pretioſiora feciſſet: quod amplius impendiſſet, poſſe eum mandati iudicio perſequi [h].

ex empto, vel ex ſtipulatu, quia promiſit ceſſurum quicquid nomine hæreditatis ad ſe peruenſret, vt præſtet eũ indemnem, & cedat actionem mandati. Vi.

n *Sed ſi vendiderit*. hęres fideiuſſoris.

o *Habeat*. hæres qui vendidit.

p *Quia tenetur*. ſimilis ratio redditur ſupra, eo. ſi procuratorẽ §. ſi quis mandauerit. & infra, de fideiuſ. cum is qui. & facit ſupra, eo.l. ſi procuratorẽ.§. ſi liber.

q *Actiones ſuas*. ſcilicet mandati. Sed cur emptor iſte non habet vtilem actionem, quæ directo competit venditori: vt.C. de hære. vel actio. vẽ.l. emptor? Rñ. quia venditori nõ competebat tẽpore cõtractus, ſed incipit ea poſtea competere.

r *Quia poteſt*. Nota duo quorum quodlibet eſt cauſa alterius.

ſ *Præſtare*. actionem mandati. Azo.

t *Stipulatori*. id eſt creditori.

u *Soluerit*. ſ. emptor, idemque cohæres.

x *Ex ſtipulatu*. id eſt ſtipulatione empti & venditi. infra, de verb. ſig. cum ſtipulamur.

y *Cohæredem*. vt præſtet eũ indemnẽ ratione partis: aut cedat actionẽ mandati: vt qđ iuris fuit in toto quo ad totũ: vt.ſ. proxi. rñ. idẽ ſit in parte quo ad partẽ: vt infra, de vſu.l. quid ſit. Accurſius.

z *Habebit*. ſ. facta ceſſione. & ſic partim ſuo nomine, ptim iure ceſſo aget: vt ſupra, fa. er. l.iiij. in fi. Vel dic cohęres, idemque vẽditor.

SI mandaſſem.] CASVS. Mãdaui Titio vt mihi pratum emeret pro.c. poſtea me pœnituit, & mandatũ reuocaui. ſed antequã ſciret Titi⁹ me pœnituiſſe, iã emerat: an habeat man. actio? Dicitur, q̃ ſic.

** Flo. in mand*

† Facit glo. in.c. ex parte decani. ſuper verb. dicebant. in medio. extra de reſcript.

a *Ero*. facit inſti. eo.§. itẽ ſi adhuc.&.j. de manumiſ. vin. ſi pater.

b *SI quis mihi. Facere*. propter vtilitatem mandantis. Azo.

c *Aurelius*. infirmus quidam forte.

d *Eius*. ſcilicet medici.

e *Sphæriſterium*. id eſt, [a] locus amœnus herbis.

f *Hypocauſta*. ab hypo quod eſt ſub, & ſteron quod eſt ſtatio id eſt, ſubterranea ſtatio in æſtate bona.

g *Ipſius*. Aurelij, ſecundum Azo.

h *Perſequi*. ſic ergo in re ſua tenet mandatũ hoc caſu, quia pro

a Quid ſit ſphæriſterium quid itẽ hypocauſtum: pulchrè Bud⁹ hic. toto enim hic cœlo aberrat Accurſ.

vtilitate mandantis:vt & infra, eo.si mãdauero.§. interdum.&.§. Iulianus.aliàs contra:vt supra.eo.l.ij.§.fi.

a *SI mandauero. Constat.* facit supra, de pig. act.l. si rem ali.§. fi. & supra, de pec. quæsitum.j. respon. præcedebat enim contractus: vt supra, de iu.l. non potest.

QVI.] CASVS. Te præsente & non contradicente mãdaui Titio vt tibi.x.daret.itelligeris mihi mãdasse vt Titio mandẽ, & teneris mihi mandati.

b *Intelligitur.* non dicas creditori, quia tunc ex mutuo teneretur, & sic cessaret mandati: vt supra, eo.idémque.§. si quis Titio. sed intelligitur mandare mandato vi vt mandet. Et no. patientiam pro consensu haberi. & hoc ideo, quia spectat ad vtilitatem eius qui patitur. secus si patior rem meã vendi vel donari: quia etsi contradicerem, tamen posset hoc fieri: vt infra, de re iudi.l. sæpe. nisi ratio affinitatis intercedat: vt infra, de dona. inter vi. & vxo. seruus communis. vel dominij: vt supra, de noxa.l.iij.& iiij. Accursius.

Patientia pro consensu habetur.

** Flo. mãdaret*

c *Seruus. Redemerit.* id est emerit.

d *Est.* id est, esse solet. hic enim non est, vt hac lege subiicitur: & infra, eo.l.cum seruus. Accursius.

e *Mei facto.* similis ratio supra, de eo per quẽ fac. est.l.ij.in fin.& eadem ratione, nec ego agere debeo, vt recipiam secundum Pla. nos contra: vt not. C. si seruus extero.

f *Teneri.* vt recipiam. Accursius.

g *EX mandato. Oportet.* No. procuratorẽ omnia debere reddere, & nil lucrari: vt hic, & .ſ. eo.idem.§.j. ij.& . iij. sic & gestor negotiorum: vt supra, de nego.gest.l. Pomponius.in fi.ibi, quemadmodum &c. &.l.si autem.§.item si.idem in possessore hæreditatis: vt supra, de pet. hæ.l.& ancillarum.in fi.& l.seq.&.l.si & rem.in fi. Idem in præside, vel iudice: vt in authen. de man.prin.§. oportet.col.iij.& in authen.iusiurandum quod præ.§.& primum.col.iij.

Procurator omnia reddere debet.

h *Actio.* nisi intercesserit animo donandi: vt supra, eo.l.si remunerandi.§.si passus.

i *Si pro absente.* secus si pro præsente: vt.C.e.si fideiussor. & infra, eod.qui fidem.

Actio superueniens, pendente iudicio ex causa de præterito, prodest actori ad condemnationem. Bartolus.

XVII. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

SI mãdauero tibi vt à Titio decem exigeres, & ante exacta ea mandati tecum egero: si ante rem iudicatam exegeris, condemnãdum te esse cõstat[a].

XVIII. VLPIANVS libro quadragesimo ad Sabinum.

B QVi patitur ab alio mandari vt sibi credatur, mandare intelligitur[b].

Ex facto serui non debet cogi dominus seruum recipere, quem seruum voluit dominus in perpetuum alienare. Bartolus.

XIX. IDEM libro quadragesimotertio ad Sabinum.

SEruus meus si de semet emendo mandarit, * vt redimatur: Pomponius eleganter tractat, an is qui seruum redemerit[c], vltro conuenire possit vẽditorem vt seruum recipiat: quoniam mandati actio vltro citroque est[d]. Sed esse iniquissimum Pomponius ait, ex facto[e] serui mei cogi me seruum recipere, quem in perpetuum alienari volueram. Nec magis in hunc casum debeo mandati teneri[f], quàm vt eũ tibi venderem.

Mandatarius non debet sentire lucrum, nec damnum. Bartolus.

XX. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

EX mandato apud eum qui mandatum suscepit, nihil remanere oportet[g]: sicuti nec damnum pati debet si exigere fœneratam pecuniam non potuit. ℣ Fideiussori negotiorum gestorum est actio[h], si pro absente[i] fideiusserit. Nam mãdati actio non potest cõpetere, cũ non antecesserit mandatum.

Ille tantum tenetur mandati, cuius mãdatum quis fuit secutus, siue vnus, siue plures sint: non alius. Bartolus.

XXI. VLPIANVS libro quadragesimoseptimo ad Sabinum.

CVm mãdatu alieno pro te fideiusserim[k]: non possum aduersus te habere actionem mandati: quẽadmodum qui * alienum mandatũ intuitus spopondit[l]. Sed si non vtique vnius, sed vtriusque mandatum intuitus id fecerim: habebo mãdati actionem etiam aduersus te: quemadmodum si duo mihi mandassent vt tibi crederem, vtrumque haberẽ obligatũ[m].

** Hal. nec gatus, & ipse mihi? Et qui*

Qui fideiubet, vel soluit ante diem, non potest agere, nisi adueniente die. Bartolus.

XXII. PAVLVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

C SI mandauero tibi vt p̃ me[n] in diem fideiubeas, túque purè fideiusseris, & solueris: vtilius respõdebitur interim nõ esse tibi mandati actionẽ, sed cum dies venerit. ℣ Item tractatum est, si cùm in diem[o] deberem, mandatu meo in diem fideiusseris, & ante diem solueris: an statim habeas mandati actionem? Et quidam putant præsentem quidem esse mandati actionem, sed tanto * minorem[p] quanti mea interfit superueniente die solutum fuisse. Sed melius est dici, interim nec huius summæ mandati agi posse[q], quãdo nonnullum adhuc commodum meum sit, vt nec hoc[r] ante diem soluam.

Quando mandatum respicit commodũ meũ & alienũ: oritur actio mandati. Bar.

D SVum periculo suo, hoc est, quanto minus consequeris à delegato, quòd reciperes à delegante. tenetur man. cum mihi mandauit debitorem suum recipere. suum enim negotium gerit. Idem si fideiuss. tibi mandauit, vt cum debitore suo ageres. [SIBI.] Obligaui res meas Titio. auctoritate iudicis subhastatæ sũt. mãdaui Seio vt res illas emeret. an valeat mandatum? Et respõ. quòd sic, licet aliàs in re mea, quo ad personam meã, nulla sit emptio. [VLIANVS.] Decessit Titius pluribus hæredibus relictis. mandaui vni hære. vt partem suam & aliorũ mihi emeret. si de pecunia sua soluit: quæritur, an sim ei obligatus, & ipse mihi? Et qui respon. quòd sic: & si nolit mihi hæredi. restituere soluã tibi prætium. [SI MANDAVERIM.] Debebas mihi. x. mandasti seruo tuo vt mutuam pecuniam acciperet, & mihi solueret: si soluat, an habeã man. actio. contra te? Et distingue, aut soluit nomine meo immediate, & accepit nomine tuo: aut non. in primo casu liberaris, & teneor mand. secundo casu non. [FVFIVS.] Seruus meus qui fugerat, emit seruos, & Titius quidam illos recepit. dicitur, quòd habeo ac. man. contra Titium, si voluntate serui mei recepit. si autem non, habeo actio. ex empto. [SI CVRATOR.] Titius debitor multorum creditorum cum esset, cessit bonis ab- * tãti, Flo. sens: creditores qui erant præsentes, ordinauerunt curatorem, qui bona distraxit. si vendidit, neque creditoribus satisfecit: qua act. teneatur, quæritur. Et respon. quòd præsentibus actio. man. absentibus, si eorũ nomine fecit, neg. gest. actio. & hoc in prima. Si vero non contemplatione absentium, sed tãtum præsentium mandatum secutus distraxit: absentes eũ nego. gest. non habebunt obligatum, sed eos qui mandauerunt: vel si se solos crederent creditores, actio. in factum, si ipsi similiter contemplatione absentium mandauerunt. hoc in secunda. [SIC VT.] Est in potestate cuiuslibet mandatum suscipere: sed si susceperit semel, necesse habet implere, nisi contradixerit sine læsione mãdantis. deinde ponit quibus casibus quis non cogitur mandatum susceptum implere. Viuianus.

k *Fideiusserim.* animo donandi.

l *Spopondit.* nolens in se transferre obligationem: vt à primo casu differat.

m *Obligatum.* vt infra, eo.l.antepe.§.duobus.& fa.supra, de neg. gest.l.iij.in fi.

SI mandauero.] In princi. litera est plana. CASVS ergo in.§. interdum. sic ponitur: debitor tuus delegauit tibi debitorem

n *Vt pro me.* qui nihil debeã, vt differat à sequẽti casu. & hic in fideiubẽdo & soluẽdo deliquit. ſ. in soluẽdo tãtũ, qđ in idẽ recidit.

o *In diem.* scilicet de soluendo in Pascha &c.

p *Minorem.* scilicet esse mandati actionem. Accursius.

q *Agi posse.* vt hic, &. ſ. ad.l.Fal.l.in.l.Fal.nõ habetur. Sed contra. ſ. sol.ma. si constante. §. quotiens. Sol. maritus præcise non habet beneficiũ dilationis, sed ita demum si satisfecerit: cum ergo nõ satisfecerit, amittit beneficium, sed relinquitur interusurium. Item arg. contra. ſ. ad Velleia. l. aliquando. §. sed si sub conditione.

r *Vt nec hoc.* non solum superiori casu.

BIU Cujas

¶ Interdum euenit vt meũ negotium geram, & tamen vtile[a] habeam mãdati actionem: veluti cum debitor meus periculo suo debitorem suum mihi delegat, aut cum rogatu fideiussoris cum reo experior. Nã quamuis debitum meum persequar, nihilominus & illius[b] negotiũ gero. igitur quod minus seruauero, consequar[c] mãdati actione.

Valet mandatum de re mea emenda à tertio de iure vendente. Bartolus.

¶ Si hi quorum res veneũt quas pignori dederunt, supposuerit emptores, & eis emẽdas res mãdent: mandatum intelligitur[d], licet quantum ad meram rationem mandatum non consistat. * Nam cum rem tuam[e] emas: nulla emptio est in tua persona rei tuæ[f].

Consistit mandatum de re emenda, quæ est mandatarii pro parte. Bartolus.

¶ Iulianus scripsit, mandati obligationem consistere etiam in rem eius qui mandatum suscipit, ex eo maximè probari, quòd si pluribus hæredib[g] vẽdentibus [g] vni mandauero vt rem hæreditariam [mihi] emeret[h]: etiam pro ea parte [pro] qua hæres sit, obligatur mandati actione, & [me] obligat. Et sanè[i] si ille propter hoc extraneo rem nõ addixerit, quòd mandatum susceperat: ex bona fide esse, præstari * ei pretium quanti vendere poterat. Et cõtra, si emptor ad emptionem rei sibi necessariæ idcirco non accesserat, quòd hæredi præcepisset se[k] ei[l] empturũ: æquissimum esse mandati iudicio præstari quanti eius interfuit emptam rem habere.

Qui retinet ea quæ sunt iuris gentium, ex contractibus iuris gentium habet actionem ciuilem. Bartolus.

¶ Is cuius bona publicata sunt, mandare alicui potest[m] vt ea emat: & si emerit, vtilis[n] erit mandati actio, si nõ præstet fidem. quo d ideo receptum est, quia publicatis bonis quidquid postea adquiritur, non sequitur[o] fiscum.

Mandatum rei turpis nullũ est. Bar.

¶ Qui ædem[p] sacram spoliandam, hominem vulnerandum, [vel] occidendum mandatũ * suscipiat, nihil mãdati iudicio consequi potest, propter turpitudinem mandati[q].

Qui rem in vsus suos citra formam mãdati conuertit, etiam furti tenetur: & non potest quis eligere seipsum. Bartolus.

¶ Si tibi centum dedero, vt ea Titio dares: túque non dederis, sed consumpseris: & mãdati, & furti teneri te Procul[9] ait. aut si ita dederim, vt cui * velles[r] dares, mãdati tantũmodo.

Solutio facta de pecunia creditoris, vel eius nomine accepta, non liberat debitorem. Bartolus.

¶ Si mandauerim seruo tuo, vt quod tibi debebam, solueret meo nomine[s]: Nerati[9] scribit, quamuis mutuatus seruus pecuniam, rationibus tuis quasi à me receptam intulerit, tamen si nummos à creditore nõ ita[t] acceperit vt meo nomine daret[u], nec liberari me, nec te mãdati mecum acturum[x]. Quòd si sic mutuatus sit pecuniam, vt meo * nomine daret[y]: vtrumque[z] contra esse: nec referre[a], alius quis[b], an idem ipse seru[9] nomine tuo quod pro me soluebatur acceperit. & hoc veri[9] est: quoniam quotiẽs suos nũmos accipit creditor, non contingit liberatio[c] debitori.

Si res empta à seruo alteri eius mandato traditur, vẽditor liberatur, aliàs sec[9]. Bar.

¶ Fugitiuus meus cum apud furẽ esset, pecuniã adquisiuit, & dati actio videtur danda, quia ad interesse competit: vt supra, eo. si procurator. §. mandati. Alij vero dari non interest mea: vt infra. de verbo. oblig. stipulatio. §. alteri. ideoque cessat mandati. Quid ergo est quod hic dicit? Respon. non est ita. potest enim esse, vt cui velles ex cognatis meis tradere susceptisti mandatum, quod est obligatorium, quasi interfit mea saltem ratione affectionis, cuius habetur ratio in bo. fid. iudi. vt infra, eo. l. cum seruus. j. respon. & hoc si ita habetur litera, cui velles & cætera. Si autem ita contineatur, vt quæ velles &c. plana est, quia tunc illius pecunię dominium videtur in eum translatum: & ad tantũdem est obligatus, sicut est in mutuo: vt supra, si cer. pe. l. ij. j. respon. &. §. appellata. si vero vt dares Titio tibi tradidi (vt fuit í primo casu) quæritur dominium Titio, & statim, si eius eras procurator vel ratihabitione interueniente: vt. j. de dona. qui mihi. & supra. de neg. gest. si * qua Flo. ego. vnde datur actio mandati, & etiam furti si interfit mea illi dari; sed illi datur actio fur. & dic vero, scilicet domino: vt. C. de furtis. l. si is cui. Sed quomodo tam contrariæ dantur: vt. C. de fur. l. j. quæ est cõtra? Sol. ibi impediũtur ratione contrarietatis, quia actio furti ibi intendebatur: quia pecunia contra domini voluntatem erat cõtrectata. mandati vero, quia secundum eius arbitrium. & sic sunt cõtrariæ, vt ibi. hic autem bene fuit accepta pecunia secundum domini voluntatem, sed quia eam retinuit postea contra domini voluntatem, nec ei cui debuit soluit, tenetur manda. & furti.

* *Hal. mãdati* * *Flo. mutuatus sit, vt pecuniam meo*

a *Vtilem.* id est, efficacem. similia exempla sunt supra, eo. l. si quis mihi. &. l. si vero non remunerandi. §. si post creditum. in fi. §. Ac.

b *Et illius.* s. mandantis. & sic quod minus consequar à reo, à fideiussore petam mandante per actionem mandati: & sic ex mandato hic proximo agitur. Sed contra. s. de procu. licet. §. ea. sol. vt dices infra, eo. si mãdato. §. fi. Sed nonne hoc mandatum est superuacuum, cum & si interueniret, suo tamen periculo ageretur. Item bis idem promisit, ergo semel tantum tenetur: vt infra, de verb. obl. l. qui bis. ergo non datur actio: vt supra, eo. l. ij. §. j? Rñ. non est superuacuum, quia & circa præscriptionẽ prodesse potest, quæ licet primã actionem sustulerit, secundam tamẽ non dum peremit. Item quãtum ad impendia litis quæ veniũt in hac actione: vt. j. eo. inter. §. impẽdia. nec vna obligatio, vel actio, per aliam tollitur: vt. j. de fideiuss. l. si hæres. §. non est.

c *Consequar.* à delegato in primo, & à debitore in secundo.

d *Mandatum intelligitur.* de æquitate, vt statim innuit, & probatur. j. proxi. §. & in. §. is cuius. &. s. e. l. si quis mihi. & infra, eo. si fundum.

e *Tuam.* debitor. & de tertia ad secundã personam transit.

f *Rei tuæ.* vt hic, &. s. de pig. act. l. debitor. & infra, de cõtrahẽ. emp. suæ rei. sed per aliũ sic: vt hic dicit, & infra, quæ res pign. ob. l. Aristo. in fi. &. s. de pac. l. epistola. §. si inter. Accursius.

g *Vendentibus.* id est, vendere volentibus.

h *Emeret.* s. mihi.

i *Et sane.* ecce exemplum qualiter ille contra me agit.

k *Se.* scilicet hæredem.

l *Ei.* s. mandanti. licet quidam dicãt hæc esse verba mandatarij, significantis se ei empt. &c. & facit infra, de cõtrahen. emp. in modicis. Accursius.

m *Alicui potest.* vt infra, de Pub. l. cotem. §. eam.

n *Vtilis.* id est efficax: vt supra, ea. l. § si hi quorum. Accursius.

o *Non sequitur fiscum.* imo contra: vt. C. de bo. prosc. l. deportati. quæ est contra. Sol. hic propter illicitam negotiationem fuit deportatus: ibi ratione delicti, secundum quosdam. Azo. dicit idẽ in vtroque: vt. C. quæ res ven. non pos. l. j. & soluit, quia retinet propria, vt hic: non tamen habet in eis hæredem: vt ibi: sed eo mortuo publicantur: vt ibi dicit: vel dic, quòd hic corrigitur.

p *Qui ædem.* facit supra, eo. si remunerandi. §. rei turpis.

q *Mandati.* vt supra, eo. l. si vero non remunerandi. §. dedi. Ac.

r *Vt cui velles.* quidam libri habent, cui velles. alij, quæ velles. secundum primam cum dedi, vt cui velles dares, in te transtuli dominium: ideoque non habeo furti actionem, sed nec man-

s *Meo nomine.* scilicet vt in peculio haberet. Azo. & facit supra, ad Mace. si pater. §. j.

t *Ita.* quia neuter hoc gestiuit. Accursius.

u *Meo nomine daret.* non vt haberet in peculio, sed vt meo nomine daret. etiam hoc non expresso in soluendo, quia mihi per eum quæsitum est dominium, vt. j. de acqui. pos. l. j. §. hæc quæ de seruis. &. §. per procuratorem.

x *Mecum acturum.* vt libereris ab actione de peculio qua teneris creditori à quo mutuum fuit acceptum. Azo.

y *Daret.* vel mutuans, vel seruus: vt in. l. qui mihi. j. de dona. scilicet tempore accepti mutui.

z *Vtrumque.* & me liberari, & teneri mandati.

a *Referre.* ad primũ casum se refert. & dic, siue libero mãdẽ, siue seruo tuo, vt quod tibi debeo soluat, & accipiat tuo nomine mutuum. & supple, & tu habeas ratum. & sic est facta tua pecunia.

b *Quis.* scilicet liber homo.

c *Liberatio.* vt hic, & infra, de act. emp. l. ex empto. §. j. & supra.

eo. si procurator.§.si liber.nisi sciens eos accipiat: vt supra. de- A
po.l.j.§.eleganter. Accursius.

a *Titius.* scilicet quidam tertius voluntate serui.

b *Rogatu serui.* scilicet quidam amicus serui.

c *Ex empto.* scilicet,tantum.q.d.non mandati.Accursius.

d *Agere.* videtur ergo venditor nō liberatus. & sic est contra.j. de sol.l. fugitiuus. ibi, sed si cum liberum &c. sed licet dicat hic, mādati agi non contra dicit, si ibi dicas liberari illum qui fuerat factus debitor per seruum,secūdum quosdam quod nihil est: immo nec liberatur hic, quia non seruo, sed alij dedit: vt in.d.l.dicitur ibi, sed si &c.& supra, si cer. pet. cum fundus.§. seruum. &.j.de act.emp. si seruus.§.seruum.& facit.j. eo.inter causas.§.mandato.& sic mandati & ex empto actionem habeo.Accursius.

e *Si curator.* dat⁹ bonis.Accursius.

f *His.*ſ. creditoribus.

g *Fuerunt.* quorū cōtemplatione gesserunt.

h *Mādatū.* qui id mādabant pro se & absentibus : vt differat à sequenti casu.

i *Id egit.* scilicet tantum.

k *In factum.* immo nego.gest.in curatore gerente: vt.ſ.de neg.gest. si pupilli.§. si quis ita. quæ est cōtra.Solu.dubitabatur hic de actione, & ideo decurritur ad actionem in factum. vel sol.vt ibi. Item videtur nulla: vt infra,de cur.bo.dan.l.fin. Solu. ibi priuato cōsilio: hic coram iudice datus fuit curator.vel ibi nulla ordinaria. vel ibi aduersus curatorem fuerunt,quorum litem illam gesserunt.

l *Oportet.* vt hic,& supra,commo.l.in commodato.§. sicut. & instit.e.§.pe.

† *Hoc respō sum copiosè enarrat Cic. in oratione pro Roscio Amerino*

m *Renuntiatum sit.* à mandante.nam & ipse renuntiare potest : vt supra, de condic. cau. da.si pecuniā. in princip. vel à mandatario: vt hic subiicit. Accursius.

n *Ita potest.* id est, debet. similia quære supra, de offi.procon.l. obseruare.§.fi.

o *Aut si non.* scilicet renuntiet: vt dictum est.arg.infra, eo. si fideiussor.§.si cum debitor.in fi.§.

p *Sane. Aduersa.* scilicet causā.Accursius.

q *Seu ob immanes.* vt accusationes capitalium criminum, vel quia circa funus fuit impeditus. Accursius.

r *Actiones.* id est,causam excusationis alleget,siue actus:& subaudi, audiendus est.Accursius.

s *Seu ob aliam iustam causam.* quæ possunt multæ colligi.ſ.de procu.l.ante litem.&.l.post litem.cum seq.

Inter causas. CASVS in.§.Si quis.Mandasti debitori,vt solueret Titio.decessisti.hoc ignorans debitor soluit. an liberetur,quæritur? Et respon. quòd sic. [ABESSE.] Si fideiussisti pro me apud Titium,an contra te possim agere mandati.quæritur? Et respon. quòd sic. sed quantum mihi debuit, videtur abesse, si is soluendo non fuerit. [SI IS.] Fideiussi pro te apud Titium *Flacc. qui habebat creditorē meum Sempronium debitorem: animo liberandi me ab obligatione fideiussoria, & animo donandi mihi remisit Sempronio Titius debitum in quo ei tenebatur : an possim agere cōtra te mā.quæritur? Et respon. quòd sic. hoc in prima. Neque plus consequitur iudicio mandati, quàm quod exoluerit.& hoc in secunda. [NON OMNIA.] Mandauit tibi vt ires vltra montes ad negotia gerenda, & detentus à latronibus fuisti, & deprehensus & vulneratus,& in curatione expensas fecisti.an id iudicio mādati consequi possis à me, cum non aliàs eras hoc impensurus nisi tibi mandassem? Respon. quòd non propter mandatum: cum per fortuitum casum prædicta passus es.[SI CVM.] Mandaui tibi vt mihi seruum emeres.emisti.furtum tibi fecit seruus iste.teneor mandati vt dedutor seruus iste tibi:quod fisti.ui eum furem: & non prædixi tibi : tenebor acti.in factū ad interesse.[FABER.] Mādaui Titio vt seruū mihi emeret. emit pro x. & fabricam docuit, & mādato meo vendidit eū Titi⁹ tibi pro xx. & mihi iudicio coact⁹ soluit ꝑ pretio. emptor agit redhibitoria,& pretiū est cōsecutus an Titi⁹ iudicio mādati possit cōsequi illa.xx.? Dicit, ꝙ nō, nisi possit quā emerit, vitiū seruo suo accessisset. Si vero mādaui de emendo, & de docēdo, cōtrarium est: quia mādans docēdo cēdo, videor approbasse emptionē: & cibaria illa in eo expensa consequi poterit Titius nisi &c.Viuianus.*

rem commodè explicandi: aut si[non °]*, redundet in eū captio qui suscepit mādatum. Et quidem si is,cui mandatum est, vt aliquid mercaretur, mercatus non sit, neque renuntiauerit se non empturū, idque sua, non alterius culpa fecerit:mandati actione teneri eum conuenit.Hoc amplius tenebitur(sicuti Mela quoq; scripsit)si eo tēpore ꝑ fraudē renūtiauerit, cū iam rectè emere non posset. B

XXIII. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

SAnè si valetudinis aduersæ ꝑ, vel capitalium inimicitiarum[causa,]

XXIIII. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

SEu ob immanes q rei actiones ſ,

XXV. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

SEu ob aliam iustā causam r excusationes alleget:audiēdus est. C

Morte mandantis soluitur mandatū, sed effect⁹ durat si mādatari⁹ ignorauit. Bar.

XXVI. PAVLVS libro trigesimo secundo ad Edictum.

INter causas omittendi mandati etiam mors mādatoris t est.nam mandatū soluitur morte. Si tamen per ignorantiam impletum est, competere actionem vtilitatis u causa dicitur. Iulianus quoque scripsit x, mandatoris morte solui mandatum : sed obligationem aliquando durare y. ſ Si quis debitori suo mādauerit, vt Titio solueret,& debitor mortuo eo cum id ignoraret,soluerit:liberari eum oportet. D

Fideiussor delegans debitorem, etiam non soluisse videtur. Bartolus.

ſ Abesse intelligitur pecunia fideiussori,etiam si debitor ab eo delegatus sit creditori z, licet is a soluendo nō fuerit:quia

t *Mandatoris.* siue mandatarij: vt hic,&.C.eo.l. mandatum. & instit.eo.§.item si adhuc.&.j.e.si quis alicui.§.morte.

u *Actionem vtilitatis.* ne iusta ignorantia damnum afferat:vt hic, & infra,pro socio.l.actione.§.item si alicuius.

x *Scripsit.* circa hæc dicens idem quod supra,proxi.

y *Aliquando durare.* vt.j.eo.si præcedente. in princip.ſ.si perficiatur quod erat mandatum. Accursius.

z *Creditori.* quia soluisse videt: vt.ſ.ad Velleia.l. quis.§. interdū. idem & si pecuniam consignauerit: vt.j.eo.qui mutuam.§.j.

a *Is.* scilicet,debitor delegatus.Accursius.

BIU Cujas

a *Facit.* videtur eum approbare pro bono.
b *Admittit.* eo ipso quòd recipit: vt infra, de fideiuſ. l. qui ſatiſdare. in fi. & l. qui debitorem, & infra, de tute. & ra. detra. ſi probatum. ſi tamen fuit ſciens: vt infra, de iure do. l. promittendo. §. ſi à debitore. quoddam tamen non poteſt fieri bonum: vt ſupra, ad Macedo. l. j. Itẽ contra infra, ſolu. matri. ſi eũ dotem. §. ſi mulier. Sol. ibi fauore mulieris dictum eſt in dote. vel dic, vt ibi dicit, quia fuit decepta dolo delegantis.
c *Si is qui.* puta Titi⁹.
d *Eius.* ſcilicet fideiuſſoris. Accurſius.
e *Eumqúe.* ſcilicet apud quem iterceſſerat.
f *Creditori.* ſcilicet donator. contra eſt ſupra, eo. ſi vero non remune. in prin. ſol. vt ibi.
g *Soluerit.* vere vel interpretatiue: vt ſupra, proxi. §. & hoc niſi ratio vſurarum emerſerit: vt. C. eo. l. poſt ſolutionem.
h *Procuratori.* id eſt, procuranti. Azo.
i *Repetam ab eo.* per condic. ob cau. quando dedi vt me liberaret: vt ſupra, de condic. cau. da. ſi procuratori. ſi autem credens me liberatum, per condic. inde. vt. C. de condic. ſide. l. creditoris. & ego remaneo obligatus ex prima cauſa: vt ſupra, eo. ſi mandauero. §. fugitiuus. Vel repetã per condic. fur. vt no. d. l. creditoris.
k *Nõ fuit.* ſcilicet procurator.
l *Imputabit.* ſcilicet procurator.
m *Mandato.* alia vero quæ procurator impenſurus non erat, repetit. non ſi impenſurus erat, etiam ſi mandatum non ſuſcepiſſet: vt ſupra, fa. erc. ex parte. Item ſecus eſt in actione pro ſocio, etiam de huiuſmodi periculis: vt infra, tit. j. l. cum duobus. §. quidam. & poteſt eſſe ratio, quia ibi eſt ius fraternitatis: vt eo. tit. l. verum. j. reſpon. Item nec hic §. de curialitate debet ſeruari.
n *Culpa tua.* adhibita in emendo. nã ſi in furto, præponderat dolus ſerui. Et nota, quòd liberor relinquendo pro noxa quando ignoraui: vt hic, & ſupra, de pig. act. ſi ſeruus. Sed contra infra, de fur. ſi ſeruus. ij. §. quod ad mandati. Sol. hic de rigore, ibi de æquitate. Vel hic, neque ſciuit, neque ſcire potuit dominus, ſecundum quoſdam. Tu diſtingue, vtrum mandet de certo emendo, vt tunc omnino teneatur: vt ibi. an de incerto: & tunc ſubdiuidas, fuerit in culpa procurator in emendo, vt tunc non teneatur dominus: vt hic. an non, & tunc ſubdiuidas, potuit eum mandator certiorare, vel non: vt ſi potuit, teneatur: aliàs non, vt hic ſubiicit. Accurſius.
o *Damnatus.* ad reddendũ pretiũ. ſ. xx. per actionẽ redhibitoriã.

bonum nomen facit[a] creditor qui admittit[b] debitorem delegatũ. ℣ Si is qui[c] fideiuſſori donare vult, creditorem eius[d] habeat debitorẽ ſuum, eumque[e] liberauerit: continuo aget fideiuſſor mandati, quatenus nihil interſit vtrum nummos ſoluerit creditori[f], an eum liberauerit. ℣ Præterea ſciendum eſt, nõ plus fideiuſſorem conſequi debere mandati iudicio, quàm quòd ſoluerit[g]. ℣ Mãdatu tuo fideiuſi [in] decem, & [ea] procuratori[h] creditoris ſolui. Si verus procurator fuit: ſtatim mandati agam. quòd ſi procurator non eſt: repetam[i] ab eo.

Damna caſu fortuito occurrentia domi nus procuratori non emendat. Bartolus.

℣ Non omnia quæ impenſurus non fuit[k], mandatori imputabit[l]: veluti quòd ſpoliatus ſit à latronibus, aut naufragio res amiſerit, vel languore ſuo ſuorumque adprehenſus quædam erogauerit. nam hæc magis caſibus, quàm mandato[m] imputari oportet. ℣ Sed cùm ſeruus quem mandatu meo emeras, furtum tibi feciſſet: Neratius ait, mandati actione te conſecuturum vt ſeruus tibi noxæ dedatur, ſi tamen ſine culpa tua[n] id acciderit. Quòd ſi ego ſciſſem talem eſſe ſeruum, nec [tibi] prædixiſſem, vt poſſes præcauere: tunc quanti tua interſit, tantum præſtari tibi oportet. ℣ Faber mandatu amici ſui emit ſeruum decem & fabricam docuit, deinde vendidit eum viginti, quos mandati iudicio coactus eſt ſoluere. mox, quia* homo non erat ſanus, emptori damnatus[o] eſt. Mela ait non præſtaturum id ei mandatorem[p]: niſi poſtea quàm emiſſet ſine dolo[q] malo eius hoc vitium habere cœperit ſeruus.

Vt. quaſi

ſed ſi iuſſu mãdatoris eum docuerit, contra fore[r]. tunc enim & mercedem & cibaria conſecuturum, niſi ſi vt gratis doceret, rogatus ſit.

Iſtam legem ſummaui tibi in. l. ſi tibi mandauero. §. ſicut. ſ. eo. Bartolus.

XXVII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SI quis alicui[s] ſcripſerit vt debitorẽ ſuum[t] liberet, ſeque eam pecuniam quam is deBuerit ſoluturum[u]: mandati actione tenetur.

Mandatum poteſt conferri poſt mortem mandatoris, & ex pœnitentia reuocari. Bartolus.

℣ Si ſeruum ea lege tibi tradidero, vt eum poſt mortem meam manumitteres: cõſiſtit* obligatio[x] [mãdati.] Poteſt autem & in mea[y] quoque perſona agendi cauſa interuenire: veluti ſi pœnitentia[z] acta ſeruum recuperare velim.

Qui mandatum ſuſcepit, debet implere ſi poteſt: & ſi non poteſt, domino nuntiare debet: aliàs ad intereſſe tenetur. Bartolus.

℣ Qui mandatum[a] ſuſcepit, ſi poteſt id explere, deſerere promiſſum officium non debet. alioquin quanti mandatoris interſit, damnabitur. Si verò intelligit explere ſe id officium non poſſe: idipſum, cum primum poterit, debet mandatori nuntiare: vt is ſi velit, alterius opera vtatur. Quòd ſi cum poſſit nuntiare, ceſſauerit: quãti mãdatoris interſit tenebitur. [Sed] ſi aliqua ex cauſa non poterit nuntiare, ſecurus erit.

Sicut morte mandantis finitur mandatum, ita morte mandatarii. Bartolus.

℣ Morte quoque eius, cui mandatũ eſt, ſi is integro adhuc mãdato deceſſerit, ſoluitur mandatũ: & ob id hæres ei⁹ licet executus fuerit mãdatũ, nõ habet mãdati[b] actionẽ. ℣ Impẽdia mandati exequendi gratia facta, ſi

A p *Mandatorem.* ſcilicet ſi non fuit diligens in emendo: vt ſupra, proxi. §. & hic ſubiicit.
q *Sine dolo.* ſcilicet & culpa: vt ſupra, ſi procur. §. fin.
r *Contra fore.* quia tenetur mandator, etiam ſi ante emptionem fuerit vitioſus, & fuerit in cuipa emendo. & eſt ratio ſecundum Io. quaſi factum fabri videatur amicus approbaſſe, cum de ſeruo docendo rogauit, quaſi videatur eũ recepiſſe brevi manu, & ſibi retradidiſſe ad docendum: argu. ſupra, ſi cer. pet. l. ſingularia. in fin.

SI quis.] CASVS plan⁹ eſt. [SI SERVVM.] Tradidi tibi ſeruum, vt eũ poſt mortem meam manumitteres, & nõ manumiſiſti. aget hæres meus cõtra te act. man. & ego dum viuo poſſum pœnitere, & iudicio man. ſeruum reuocare. [QVI SVSCEPIT.] Habitus eſt. ſ. l. ſi mandauero. §. ſicut. [IMPENDIA.] Mandaſti mihi vt tibi crocum vel piper emerem. non inueni vbi habitabã. acceſſi ad aliam ciuitatẽ, & expenſas feci eundo. an illas potero repetere? Dicitur, quòd ſic: ſi bona fide feci. nec ob. ſi tu forte minus expendiſſes, quia parcus eras. [SI MANDATO.] Mãdaui tibi vt mutuares. x. Titio. ſi agas mandati contra me, non debeo aliàs condemnari, quàm ſi mihi cedas actiones prius cõtra Titium. & hoc in prim. Si vero egiſti contra Titium, non liberor, immo magis non incidã in obligationem: & intantum ero tibi obligatus, quòd ab eo conſequi non poteris. & hoc in ſecunda. Viuianus.

consſtitit. Flo.

ſ *Si quis alicui.* quidã non habent hoc pro. l. prin.
t *Suum.* mandatarij.
u *Soluturum.* ſcilicet ſcripſerit.
x *Conſiſtit obligatio.* ſcilicet vltro citroque. nã teneor tibi ad expenſas quas in eo facies, & tu hæredi meo vt manumittas. Sed quomodo per procuratorem debuit manumitti, cum hoc non poſſit fieri: vt. C. de manumiſ. vindi. l. nec mulierem. niſi per filium: vt. C. de anna except. l. j. in fi? Reſpon. hic fuit tranſlatum in eum dominium.
y *Mea.* id eſt, quia agam.
z *Si pœnitentia.* quæ locum habet in huiuſmodi contractu innominato: vt hic, & infra, eo. l. ſi hominem. & ſupra, de condic. cau. da. l. dedi. §. j. non autem in nominatis: vt hic, & C. de act. & obli. l. ſicut. quæ eſt contra. niſi quandoque: vt ſupra, depo. l. j. §. pe. Accurſius.
a *Mandatum.* facit ſupra, ſi mandauero. §. fin. Accurſius.
b *Mandati.* ſcilicet directam, ſed vtilem ſic: vt ſupra, e. l. inter

BIU Cujas

causas.in prin.Vel distingue.erat inchoatum, vt ibi: an non, vt hic.sed haberet locum actio negot.gest.vt supra,de neg.gest.nã & Seruius.§.si viuo.sed ibi mandator decessit, hic procurator.& ibi potest esse ignorantia: hic non. Accursius.

a *Bona fide.*& probabili ratione:vt.C.eo.etiã.&l.si cõtra licitũ.

b *Nec ad rem.*non inspicitur quid facturus erat dominus: vt hic. Sed arg. contra.supra, de rei vin.in fundo.& supra, de pig. act. vel vniuersorum.

c *Mihi præstiteris.* vt C.de fideiuss.sicut eligendi.& infra, de fideiuss.cum is qui.&.l.si fideiussores. §.fin.&.l.si mãdato.& infra, de sol. Stichum, aut Pamphilum.§.si mandato. Accursius.

d *Liberabor.*Magis autem non incidã in obligationem: vt infra,de verb. oblig.l. decẽ.sed cum hæc actio ad interesse tãtum nascatur: vt supra.l.si procurato rem.§.mãdati. hęc glo. falsũ videtur: vt.C.de fideiuss.reos.hic ĩterest plures habere debitores: & sic nascitur: vt infra,de li.le.l.iij.in fi. & hic dic,ero id est,manebo.sic infra,de fideiuss. l. si mandato. Accursius.

Papinianus.] C A S V S. Mandaui tibi vt tu mutuares.x. Titio. mutuasti. cõuentus nomine meo tibi solui. an liberetur Titius, quæritur? Et dicitur,q̃ non ipso iure, sed mihi cedes actionem quam habes contra reum.

e *Mandatorem.*id est, qui mandauit creditori, vt mutuet debitori.

f *Et suo nomine.*si hoc fecit, bene dicit quòd reus non liberatur: vt hic & supra,de peti.hęre.si quid possessor. Et arg.supra,de in rem ver.si filius.aliàs secus, si nomine totalis obligationis soluisset: vt supra,de exerci. l.j. §. penul.quæ est contra.sed licet ipso iure reus non liberetur, obstabit tamen creditori exceptio doli mali.mandator autem actione cessa à creditore,aget contra reum. Sed nunquid fieri potest cessio etiam facta solutione ex interuallo hoc casu? Videtur, quòd non: vt infra, de so.Modesti.Sed argu.contra.est hic prox. vt infra,de lega. j.si res.& de admini.tut.si minoris.& ideo distinguas, soluat quis suo nomine, an nomine debitoris,aut simpliciter.si suo, quandocumque cedi possunt: vt hic cum suis concor. si debitoris, nunquam.si simpliciter:si quidem creditor cedat,in-

a Bal.in.l. 1. in.2. col. C.de act.& obl.& Ale. de Imo.ĩ.l. Modestinus infra,de so lu.ĩ additi. ad Bar.reputat istam glo.sing.& meliorẽ de iure.Bolog.

continenti præsumitur,[a] quòd fideiussor suo nomine non debitoris nomine soluat.sed si ex interuallo, contra:vt dicitur infra, de sol.l.Modestinus. Accursius.

Si fideiussor.] C A S V S. Spe futuræ numerationis confessus me sui decem recepisse à Titio, & Seius pro me fideiussit:Titius mihi non numerauit.fideiussor soluit, neque exceptionem numeratæ pecu.opposuit. an teneor mãdati? Distingue,sciens aut ignorans omisit exceptionem.primo casu, non.secundo casu, sic.hoc in prima.Sed quid si numerauit, & pactum fuit de non petendo, & fideiussor.conuentus eam non opposuit? Distingue,vt in primo casu.hoc in secũda.[N O N.]Me inutiliter obligaui, puta creditore stipulante.& me ex interuallo respondente.fideiusit Titius, si soluat ex causa fideiusionis, an teneat ei man? Distinguitur, aut soluit errans in facto, & aget.aut in iure, & non aget.

bona fide[a] facta sunt, restitui omnimodo debent:nec ad rẽ[b] pertinet quòd is, qui mandasset, potuisset, si ipse negotium gereret, minus impendere.

Mandatario cedenda sunt actiones contra reum principalem, & eius solutione in dubio reus principalis non liberatur. h.d. cum.l.seq.

Si mandatu meo Titio credideris, & mecum mandati egeris: non aliter condemnari debeo, quàm si actiões tuas, quas aduersus Titium habes, mihi præstiteris[c]. Sed si cum Titio egeris: ego quidem non liberabor[d], sed in id dumtaxat tibi obligatus ero, quod à Titio seruare non potueris.

XXVIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

PApinianus libro tertio quęstionum ait, mandatorem[e] debitoris soluentem ipso iure reum non liberare. Propter mãdatum enim suum soluit, & suo nomine[f]: ideoque mandatori actiones putat aduersus reum cedi debere.

Si fideiussor soluit ignorans debitorem liberatum, vel tutum exceptione:habet actionem mandati,nisi fuerit in ignorantia supina. hoc dicit vsque ad.§.quadã. Bartolus.

XXIX. IDEM libro septimo Disputationum.

SI fideiussor conuentus, cum ignoraret non fuisse debitori numeratam pecuniam, soluerit ex causa fideiusionis:an mãdati iudicio persequi possit id quod soluerit, quæritur? Et si

A [SI CVM.]Fideiusi pro te:tu vero soluisti.ego ignorans te soluisse, solui etiam.an habeã man.act? Dicitur, quòd sic.idem ecõtra.[QVAEDAM.]Fideiusisti pro me,tuque cõuentus à creditoribus per procuratorem, cui tu fideiussor poteras opponere excep.procurationis,puta,quia esset minor.xxv.an non opposuisti.si soluisti,an teneor tibi man? Et respondetur quòd sic, siue sciẽs, siue ignorãs.neque debet de apicib[a] iuris disputari.[IN OMNIBVS.]Si creditor pecuniam nõ numeratã, seu plus receperit:vt si in.l.fideiusserit.&.creceperit: aduersus eum datur repetitio per cõdic.inde.quod est verum, si extra iudi.quia tunc repetitio non datur,sed crimine stellio. *[Vlcus poterit accusari.* [FIDEIVSSOR.]Fideiusi pro te vsque ad annum, vt vltra non teneri:rideti per annum, & eo elapso solui pro te. an tenearis mandati? Respon.quòd sic,paratus sum te defendere cõtra creditorem tuũ; Viuianus.

B quidem sciens prætermiserit exceptionem vel doli[g], vel non numeratæ pecuniæ: videtur dolo versari. Dissoluta[h] enim negligentia prope dolum est. Vbi verò ignorauit: nihil[est,] q̃d ei[i] imputetur. Pari ratione & si aliqua exceptio debitori competebat, pacti fortè conuenti, vel cuius alterius rei, & ignarus hanc exceptionẽ non exercebat:*dici oportet, ei mandati actionem competere. Potuit enim, atque debuit reus promittẽdi certiorare fideiussorẽ suũ, ne fortè ignarus soluat indebitum. Non malè tractabitur,si cum ignoraret fideiussor, inutiliter se obligatum[k], soluerit: an mandati actionem habeat. Et si quidem factũ ignorauit[l], recipi ignorãtia eius potest[m]: si verò ius[n], aliud[o] dici debet. Si cùm debitor soluisset,ignarus fideiussor soluerit: puto eũ mandati habere actionẽ. Ignoscendum est enim ei,si non diuinauit[p], debitorem soluisse. C Debitor enim debuit notum[q] facere fideiussori, iam se soluisse: ne fortè creditor obrepat, & ignorantiam eius circueniat, & excutiat ei summam, in quam fideiusit. Hoc idem tractari & in fideiussore potest, si cum soluisset, non certiorauit reum: [&] sic deinde reus soluit, quod soluere eum non oportebat. Et credo,si cũ

*Vel doli.*quę locum habet vbi hæc non numerate pecuniæ,& quę libet alia: vt infra, de except. dol.l.j.§.generaliter.

h *Dissoluta.*quæ est lata culpa: vt.j. de verb. sig. latæ.& adeo est pope vt vbi venit vnum, veniat & aliud: vt supra, depo.l.quod Nerua.& ifra, de ver.signi. magna.nisi in duobus casib[b]:vt ĩsti.de suspectu.§.suspectus.& infra, ad le.Cor.de fical. in lege.

i *Nihil est quod ei.fi.* infra, de cõtrahẽ.emp. in vẽditionibus.§.fi.& C. de iur.& fac.ignor. cum quis. & supra,si procuratorem. §. si ignorantes.& ad Velleia.l.fin. §. si mulier re ipsa. Accursius.

k *Obligatum.* ab ipso prin.vt infra, in fi.l.notatur.

l *Factum ignorauit.* puta ignorauit reum tantum ciuiliter obligatum, facto ei pacto de non petendo, vel delato ei iuramento, vel præstito:vt infra,de solu.Stichum.§.naturalis. Accursius.

D m *Eius potest.* vt agat mandati.nam super ea fit quæstio.Accur.

n *Si vero ius.*da exemplum, vt quia credebat reum ex interuallo respondentem teneri: non tamen tenetur: vt infra, de verb. obli.l. j. §. ij.

o *Aliud erit.* scilicet quia non aget mandati contra reum mandantem.& est ratio huius ad superiorem casum, quia ius est finitum: facta infinita: vt infra,de iur.& fac.igno.l.ij.Sed cum tractet de damno vitando, quare non nocet ei iuris ignorantia: vt infra,de iur.& fac.igno.l.iuris.in fin.&.l.error.in fin.quæ sunt contra? Respon.& debitor de hoc eodem damno certat.vnde cum teneat, reus potior est: vt infra, de ver.ob.si seruum.§. sequitur. Sed an contra creditorem aget? Respon. sic secundum Ir. & per condic.inde.aget: cum iuris ignorantia nocere sibi prorsus non debeat.arg.infra,proxi.§.in fi.

p *Non diuinauit.* vt hic, & supra, ad le.Aquil.si putator.in fin. immo puniuntur diuinatores: vt.C.de mathe.l.nemo.Accursius.

q *Notum.*sic supra,e.si procuratorem.§. si ignorantes.&.l.si mãdauero.§.fin. & de condic.cau.da.l.si pecuniam.§.item si quis.& de insti.sed & si pupillus.j.respon.

BIU Cujas

posset [a] eum certiorare, non fecit: oportere mandati agentem fideiussorē repelli. Dolo enim proximum est, si post solutionem non nuntiauerit debitori. Cedere autem reus [b] indebiti actione fideiussori debet, ne duplum creditor consequatur [c].

Non imputatur fideiussori si omisit exceptiones quæ sunt de apicibus iuris, si de veritate negotii disputant. Bartolus.

¶ Quædam tamen, & si sciens omittat fideiussor, caret fraude: vtputa si exceptionem procuratoriam [d] omisit, siue sciens, siue ignarus. De bona fide enim agitur: cui non congruit de apicibus [e] iuris disputare, sed de hoc tātū, debitor fuerit, nécne.

Indebitum solutum repetitur nisi auctoritate rei iudicatæ fuerit solutū. Bartolus.

¶ In omnibus autē visionibus, quæ propositæ sint, vbi creditor, vel non numeratam pecuniam accipit, [f] vel numeratam iterum accepit: repetitio contra eum competit: [g] nisi [fortè] ex condemnatione fuerit ei pecunia soluta. Tunc enim propter auctoritatem rei iudicatæ repetitio quidem cessat, [h] ipse autē stellionat[i] crimine propter suā calliditatem plectetur.

Licet fideiussor sit tempore liberatus: si tamen soluit, repetit per actionem mandati. Bartolus.

¶ Fideiussor, si solus [i] tempore liberatus, tamen soluerit creditori: rectè mandati habebit actionem aduersus reum. Quāquam enim iam liberatus soluit, tamen fidem impleuit, & debitorem liberauit. [k] Si igitur paratus sit defendere reum aduersus creditorem, ęquissimum est, mandati iudicio eum, quod

A fra, ad Treb. seruo inuito. §. cum prætor. repetit tamen per condictionem sine causa. vel ex eo contractu: vt supra, de iud. si prętor. §. Marcellus. & arg. supra, de dolo. cum à te. & supra, commo. rem. & arg. supra, de iureiu. admonendi. & ar. supra, de inst. l. habebat. in prin. hoc autem quòd competat sine causa, intelligo verum esse, vbi contractus præcessit: vel do- [l] aduersarij: vt hic subiicit, cum dicit eū crimine stel. teneri: vt supra, eo. l. item. §. Sabi. & l. fin aliàs non. Item potest dari restitutio ex generali clausula, secundum R. vt supra, ex qui. cau. ma. l. j. §. fi. qā est quando locum non habet cōdictio sine causa: vt no. in. l. in causæ. Item in casu indistincte repetit quando per falsa instrumenta obtinuit: vt. C. si ex fal. instru. l. fin.

i *Fideiussor si solus.* quia fideiusserat vt ad tempus teneretur. si enim poneres præscriptionem contra reum interruptam, & contra fideiussorē esset interrupta: vt. C. de an. excep. l. fin. & C. de duo. re. l. fin.

k *Et debitorem liberauit.* sic supra, ad Velleia. quamquam in fi.

l *Recuperare.* si autem ab initio fideiussio fuit inutilis: tunc dic: vt supra, eo. §. non male. Accursius.

m *Si hominem, Dedero.* id est tuum fecero: vt instit. de act. §. sic itaque. & infra dicit, prioris domini. & sic est falsa noua opinio quorūdam qui dicunt hic non fieri manumissionem per procuratorē, immo est dominus. per procuratorem autem fieri nō potest: vt dixi supra, eo. si quis alicui. §. seruum.

n *Procurator meus.* sci licet generalis. si autem specialis, tunc indistincte pœnitētia daret locum condictioni: vt supra, de condic. causa data. l. dedi. §. sed si tibi de dero. & l. si pecunia. §. si seruum. secus in societate cui per generalem potest renuntiari: vt infra, pro socio. l. actione. §. renūtiare.

o *Si procurator.* modo mutat psonas. de secūda ení venit ad primā.

p *Mecum agi.* Argu. denuntiationem parum valere: quid miri? quia non habet ius denuntiandi. aliàs secus: vt infra, quæ in frau. cre. ait prætor. §. si quis particeps. Accursius.

Si negotia.] CASVS. Tenebaris mihi vi bo. rap. intra annum in quadruplum, post annum in simplum. mandaui tibi vt negotia mea gereres. si à te non exegerim, & annus labatur, an in simp. aut in quadru. iudicio mandati mihi tenearis, quæritur. Et respon. quòd ad quadruplum.

q *Annum.* pone exemplum in actione vi bo. rap. vt instit. vi bo. rap. in prin. Item in actione de calum. vt. §. de calū. l. j. in prin. Idē in actione quod met[us] causa: vt. §. quod met. cau. si cum ex. §. j.

r *Quadruplum.* conuentus actione mandati.

s *Tenebatur.* propter rapinam. Accursius.

t *Quod & in aliorum.* scilicet præstaturus est. Et sic not. gerentē debet à se

soluit recuperare. [l] & ita Iuliano videtur.

Generalis procurator non mutat ea quæ à domino specialiter sunt prouisa, nisi ex causa iusta quam dominus ignorauit. Bar.

XXX. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

SI hominem tibi dedero, [m] vt eum manumitteres, & postea procurator meus [n] prohibuerit, ne manumitteres, an mādati agere possim, si tu eum manumiseris? Respondi, si procurator [o] iustā causam habuit interpellandi manumissionē serui, quem in hoc solum acceperam, vt manumitterem, veluti si compererit eum postea falsas rationes confeciſſe, [vel] insidias vitæ prioris domini struxisse, tenebor, nisi denuntiationi procuratoris paruero. si verò nulla iusta causa procuratori fuit denuntiādi ne seruus manumitteretur: non poterit mecum [p] agi, quamuis ad libertatem eum perduxerim.

Actio etiam pœnalis deuoluitur in actionem mandati, si procurator à seipso non exigit. Bartolus.

XXXI. IDEM libro quartodecimo Digestorum.

SI negotia mea mandauero gerenda ei, qui mihi actione [intra annum [q]] in quadruplum [r] tenebatur [s], post annum verò in simplum: &* post annum cum eo mādati agā: præstare mihi quadruplum debebit. Nam qui alterius negotia administranda suscepit: id præstare debet [t] sua persona, quod [&] in aliorum. [t]

Hæreditas potest esse damnosa legatis: ideo mandatum de adeundæ hæreditate est obligatorium, legatum non. Bartolus.

XXXII. IDEM libro tertio ad Vrseium Ferocem.

a *Posset.* reus vero potuit: vel non potuit, certiorare fideiussorem, semper ei tenetur: vt supra, ea. l. j. respon.

b *Reus.* postea soluens.

c *Cōsequat.* qā bona fides nō patit: vt. j. de re. iu. l. bona fides. Azo.

d *Procuratoriam.* quia non disputauit an de iuris subtilitate potuerit esse miles, procurator, vel fœmina. disputauit tamen an haberet mandatum: alioquin contra: vt supra, eo. inter causas. §. mandato. quę est contra. nā & illa dicitur procuratoria except. vt infra, de dam. infec. l. inter quos §. penul. & hic. Et vt quæ circa hęc sunt, plene habeas, dic cum fideiussor omittit exceptionem: si quidem cōpetentem ex sua persona, & inhonestam, agit nihilominus mandati. si vero honestam, & talem quam potuit reus opponere, vt si fideiussori sit factum pactum ne ab eo vel reo petatur, sicut dicitur supra, de pac. l. idem. §. fi. tūc non agitur mandati: vt supra, eo. idem. §. generaliter. si vero reo non poterat pficere, vt Velleia. vel similis, tunc agitur: vt supra, ad Velleia. l. penul. & l. fin. §. si mulier pro eo. & infra, ea. l. §. fin. nec attendo in prædictis sciat, vel nesciat, fideiussor eam sibi competere, quia de suo facto agitur: vt supra, ad Velle. l. quāquā. si vero competētem ex psona rei omittat, quæ adipsum porrigebatur, si quidē ignorans, agit, nihil errauerit in iure: vt supra. §. nō male. cū in alieno facto iust[us] sit error: vt infra, pro suo. l. fin. si sciens, si quidē declinatoriam iudicij, agit vt hic. si dilatoriā solutionis, non agit intra temp[us] dilationis: vt supra, eo. si mandauero tibi. in prī. si perpetuā, nunquam: vt supra, ea. l. j. respō. si vero ex persona rei nō porrigitur ad fideiussorem, nil imputatur fideiussori, si eam non opponat: quia nec potest. illud plane imputatur ei, si reo denuntiare potest vt iudicium suscipiat vel suo, vel procuratorio nomine: vt supra, eo. idem. §. pe. & hoc cū fideiussor omittit exceptionem, & ideo damnabitur. si vero non damnatur sed soluat omissa excep. quæ ex sua persona tantum competit sibi, agit: vt infra, ea. l. §. fin. idem & si damnatus esset excep. omissa: vt supra, in prin. dixi. secundum Azo.

e *De apicibus.* No. apicem iuris non curandum: vt hic, & supra, ad leg. Aquil. ita vulneratus. in fi. sed nec verborum: vt. C. de cō sti. pe. l. ij. in fi. sed bonam fidem inspici & veritatem: vt hic. &. C. si contra ius vel vti. pu. l. & si non cognitio.

f *Accipit.* vt in. §. si cum debitor. & in prin. legis.

g *Competit.* immo non in omnibus, quia de excep. do. in prin. huius legis locutus est: propter quam non datur repetitio: vt supra, de condic. inde. l. qui exceptionem. quod est verum vbi tantū doli, vt Macedoniani: vt infra, eo. l. qui exceptionem. aliàs secus.

h *Cessat.* per condic. inde. vt hic, &. C. de condic. inde. l. j. & in-

Hæc clausula plurimū ad aliqua l. vnicum. C. de caduc. tol. lenda.

† *Est glo. no. & sing. in ca. tēporā pœnitus. dist. 26. q. 7. quæ vult episcopum posse ex causa mutare, augēdo vel minuendo, pœnitētiam à papa. & illa glo. se fir mat per istū tex. de quo vide hic in no. iterpre. Bolog.*

*& si. Flo

Neg. gestor à se exigere debet.

BIU Cujas

à se debere exigere: vt supra, de neg.gest.diuortio.&.l.si pupilli.§. fin.&.j.de fideiuss.tutor. Item no. quod in aliorum persona præstas, hoc & in tua: vt hic,& supra,de cõdic.indeb.frater à fratre.§. porro.& supra,si serui.vind. altius.&.ſ.de pac.l.cum in eo.

Si hæreditatem.] *CASVS.* Delata mihi hæreditate nolui eam adire, timens eam damnosam esse. mandauit mihi Titius vt eã adirem, si per hoc dãnum patiar, an iudicio mãd.possim id à Titio consequi? Respõ.quòd sic. hoc in prima. An idem sit in legato? Et respon.quòd non. hoc in secunda. In tertia dicitur, quòd si creditores mandant hæredi vt adeat, ei creditores tenebuntur mandati.

a *Existimo.* vt.j.e.l.in fin.&.j.de excep.doli.l. apud.in princip. & supra,ad Velleia.tutor.in princip.

b *Nunquam illi damno.* immo interdum. vt infra,de leg.ij.imperator.§.j. & ibi forte haberet locum mandati.

c *Damnosa.* eum emolumenta & onera comitentur hæredem: vt C. de hære. insti. quotiens. Accursius.

Flo. quod

d *Et in summa.* bene dico,& in superiori casu agi mandati. nam ad alia generaliter quæcumque.

e *Posset.* quod est pro omni obligatione: vt infra, de fideiuss. l. j. & ij. sicut ergo fideiussor pro dote dari non potest, sic nec mandator: vt. C. ne fideiuss. do. den.l.j.

f *Præsens.* cum enim fiat per stipulationem tantum: vt.C. de fideiusso.l. blanditus. ergo inter præsentes tantũ.

g *Proculdubio.*& si est vnus creditor tantum, cõtra eũ doli exceptionem habet: vt supra,de dolo.l.fin.in fine. Accursius.

SI hæreditatem aliter aditurus non essem, quàm cautũ mihi fuisset damnum præstari, & hoc mandatum interceſsisset: fore mandati actionem existimo[a]. Si quis autem mandauerit alicui, ne legatum à se repellat: longè ei disimile esse. Nam legatum adquisitum nũquam illi dãno[b] esse potuit: hęreditas interdum damnosa[c] est. [Et]in summa[d], quicũque contractus tales sunt, vt quicũque eorum nomine fideiussor obligari posset[e]: & mandati obligationem consistere puto. neque enim multum referre, præsens[f] quis interrogatus fideiubeat, an absens mãdet. Præterea vulgo animaduertere licet, mãdatu creditorum [hæredi] hæreditates suspectas adiri. quos* mandati iudicio teneri, proculdubio[g] est.

Fideiubens in minus quàm fuerit mandatum, habet actionem mandati. secus si in plus. Bartolus.

XXXIII. IDEM libro quarto ex Minicio.

ROgatus vt fideiuberet, si in minorem[h] summã se obligauit: rectè tenetur[i]. Si in maiorem: Iulianus verius putat, quod à plerisque responsum est, eum qui[in]maiorem summam, quàm rogatus erat, fideiusisset, hactenus mandati actionẽ habere, quatenus rogatus esset[k]: quia id fecisset, quod mandatũ ei[l] est. Nam vsque ad eam summam, in quam rogatus erat, fidem eius spectasse videtur, qui rogauit.

Pecunia debita solutioni non parata, in mutuum non conuertitur nudo pacto, secus si esset solutioni parata. Item ex pacto incontinenti apposito in contractibus bonæ fidei debentur vsuræ. Bartolus.

XXXIIII. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

QVi negotia Lucij Titij procurabat: is cum à debitoribus eius pecuniã exegisset, epistolam ad eum emisit, qua significaret, certã summã[m] ex administratione apud se esse, eámque creditam sibi, se debiturum cum vsuris semissibus. Quæsitum est, an ex ea causa credita[n] pecunia peti possit, & an vsuræ peti possint? Respondit: non esse creditam[o]: alioquin[p] dicendum, ex omni contractu nuda pactione pecuniam creditam fieri posse[q]. Nec huic simile esse, quòd si pecuniam apud te depositam cõuenerit, vt creditam habeas, credita fiat[r]: quia tunc nummi, qui mei erant, tui fiunt. Item quod si à debitore meo iussero te accipere pecuniam: credita fiat. Id enim benignè receptum est. His argumentum[s] esse, eum, qui cùm mutuã pecuniam dare vellet, argentum vendendum dedisset: nihilo magis[t] pecuniam creditam rectè petiturum, & tamen pecuniam ex argento redactam, periculo eius fore, qui accepisset argentum.

Maiori ſummæ minor ineſt.

Rogatus.] *CASVS.* Si Titius rogatus vt fideiuberet pro me in decem, fideiusit in quinque tantum: teneor ei man. quia fecit quod mandaui. quòd si in maiori quantitate quàm ego mandarim fideiusit, èatenus tantùm teneor quatenus mandaui: non in plus teneor. Viuianus.

h *Si in minorem.* quàm esset rogatus, non in maiorem quàm reus teneretur. tunc enim nullo modo tenetur fideiussor.

i *Tenetur.* & recte agit: vt.j.de fideiuss.l.Græce.§.illud.

k *Rogatus esset.* vt supra,eod.sed Proculus. Accursius.

l *Quod mandatum ei.* Not.ar.quòd maiori summę minor ineſt: vt hic,& supra,de arb.diem.§.si arbiter.

Qvi negotia.] *CASVS.* Gerebam negotia Titij,& exegi debitum à debitoribus suis. scripsi in quadam epistola illi Titio, quòd ego reciperem aliquam pecuniæ quantitatem, puta.c.& haberem eam ex causa mutui,& redderem eam sibi cum vsuris semissibus. quæritur,an per hęc verba pec. videatur esse penes me ex causa mutui? Dicitur, quòd non. sic enim accideret q̃ in quolibet contractu nuda pactione posset fieri credita pecunia: & hoc esse non debet. Neque contrarium esset quòd opponi posset de tali casu, si tu habeas pecuniam meam depositam, & velim quòd tu habeas eam ex causa mutui, bene est mutuum, quia ibi nummi mei bene efficiuntur tui. & idem benigna ratione receptũ est in casu alio, quia si iussi quòd tu acciperes de pecunia à debitore meo, teneris mihi ex causa mutui, & in his similibus arguo ad prædicta. quòd si volebam tibi mutuare pecuniam, & tradam tibi argentum, & vendidisti: non ideo magis repetam istam pecuniam tanquam mutuam, licet posteaquam ex argento meo redacta fuerit, tuo foret periculo. Erit ergo & in casu isto vt procu. tenetur ſstare vsuras quas cõuenit in epistola: eo quòd conuentio vestita fuit quasi cohærẽtia contractus statim post traditionem interpositam, licet pecunia periculo foret procuratoris. vnde magis videbat mutuũ, sed non est, immo est mãdatũ. [*CVM HAERES.*] Erat aliquis hæres pro parte. mandaui sibi vt emeret fundum hæreditarium. idcirco quæritur, si emit, an inter me & eum erit actio mandati? Dicitur quòd sic, p aliorũ hæredũ partibus. sed quæritur, an pro parte sua sit actio mãdati inter me & eumdem actio ex empto, vt dicatur cõtractus fuisse conditionalis, puta sub hac conditione, si aliorũ partes emerit. & tunc quæro, si sic mandaui sibi pro parte sua sub conditione, si emeret partes aliorum, an hæres meus sit illi obligatus si alij noluit vendere, & ipse hæredi si alij vendiderit. quòd si vẽditio facta credatur sub cõditione, aget secum mandatarius, & hæres cum eo ex empto, non mandati, sicut si sub quauis alia cõditione emptio fuisset contracta. si vero dicamus mandatum contractũ me mortuo, non agetur, cum sciret hoc mandatarius, quia mandatũ resolutũ fuit. si tamen quęritur an ea quæ veniunt in actione ex empto, veniãt & in acti.man. respon.quòd sic. Viuianus.

m *Certam summam.* quæ erat iam consumpta. Azo.

n *Credita.* scilicet vt mutua. Accursius.

o *Non esse creditam.* immo videtur: vt.ſ.si cert.pe.singularia.in fi. quæ est cõtra. Sol. dicit Ir. quòd ibi paratus erat soluere,& erat præsens pecunia. sed hoc non placet: quia si non sit in præsentia, dum tamen extet, statim vt cõuenit de mutuo, cœpi ex causa mutui eam animo possidere: vt.ſ.si cer.pe.certi condic.in fi. hic ergo consumpta erat quando epistola fuit missa domino.

p *Alioquin.* id est si dicas propter epistolam missam pecuniam fieri creditam,& vsuras deberi. Accursius.

q *Posse.* quod non est verum nisi extet, vt dixi. vel nisi stipulatio interueniat: vt.C.si cer.pe.si ex pretio. Accursius.

r *Credita fiat.* vt dicitur.ſ.si cer.pe.singularia.in princip.

s *His argumentum.* scilicet dictis in primo casu, vt nõ sit mutuũ.

t *Nihilo magis.* quidam libri habent, nihilo magis, id est nõ ideo magis.& sic concor.j.de præscri.ver.l.rogasti. sed contra.ſ.si cer.pe.l.rogasti. Sol. hic dederam argentum vendendum, vt recepta inde pecunia mihi afferretur,& ita postea sibi darem ex ea secundum arbitrium meum: sed ibi vt statim esset mutua: vt & ibi dixi. Alij habent, nihilominus: & tunc concor.prædicta.ſ.si cer.pe. est contra.illa.j.de præscri.ver. & dices tunc.his arg. &c. scilicet dictis proximis duobus casibus. sed prima verior est, quia male staret, & tamen &c. & illud, in proposito.

BIU Cujas

Et in proposito[a] igitur dicendum, actione mãdati obligatũ fore procuratorẽ, vt quamuis ipsius periculo nummi fuerint, tamen vsuras, de quibus conuenerit, præstare debeat[b].

Si mando tibi vt rem emas quam habes communem cum aliquo, pro parte sociorum tantum tenet mãdatum: pro parte vero tua tenet mandatum & emptio. Item mandatũ morte finitur, emptio autem non. Bart.

℣ Cum hęres ex parte esses, mãdaui tibi, vt prædium hæreditarium mihi emeres certo pretio: emisti. pro cohæredũ quidem partibus non dubiè mandati actio est inter nos: pro tua autem parte posse dubitari ait, vtrúmne ex empto, an mandati [actione] agi oporteat? Neque enim sine[c] ratione quem[quam] existimaturũ, pro hac parte sub cõditione cõtractam emptionem. Quod quidẽ maximè quæri[d] pertinere ait: vt si fortè prius, quàm emptio[e] fieret, decesserim: & tu cum scires me decessisse, propter mandatum meum alij vendere nolueris: [f]an hæres meus eo nomine tibi sit obligatus? & retro, si alij vendideris: an hæredi meo tenearis? Nam si quidem sub conditione emptio facta videtur, potest agi: quemadmodum si quęuis alia conditio post mortem extitisset. Sin verò perinde mandati agendum sit, ac si alienum fundum emi mandassem: morte insecuta, cum id scieris, resoluto mandato, nullam tibi actionẽ cũ hærede meo[g] fore. Sed & si mandati agendum esset: eadem præstanda, quæ præstarent, si ex empto ageretur.[h]

Si mandauero quòd emas rem quam habes communem cum alio, certo pretio: aliorũ partibus emptis tuam pro residuo pretio dare teneris. sed si pretium determinatum non fuerit, tua pars boni viri arbitrio æstimabitur. h. d. cum princi. l. sequen. Bar.

a *Et in proposito.* scilicet casu primo. Accursius.

b *Præstare debeat.* iure conuentionis factæ per epistolam, quasi incontinenti fuerit facta durante administratione, secundũ quosdam. & sic intelligunt. ff. de pac. iuris gentium. §. idem Marcellus. Sed contra eos est infra solu. ma. l. quotiens. Dic ergo, secundum Azo. hic data fuit pecunia procuratori nomine domini: & procurator incontinenti consumpsit, & epistolã domino misit: & de vsuris cõuenit: quæ cõuentio cohærentia traditionis vestitur, vel nomine suo, vt dixi: & statim epistolam misit.

c *Neque enim sine.* iuste dubito, an ex empto agatur tantum. nam videtur agi ex empto, neque enim &c.

d *Maxime quæri.* i. tũc erit hæc quæstio necessaria, vt si forte &c.

e *Prius quàm emptio.* scilicet partis suæ, scilicet procuratoris. erãt tamen aliorũ partes emptæ. si enim emptę non erant, & deinde contingeret me mori antequã emeres, in nulla parte consisteret emptio: nec in partibus aliorũ: quia finitum erat mandatum tesciente, vt hic litera dicit. nec in parte tua, etiã si conditionalis dicatur venditio: quia nõ extitit conditio: vtpote cum cæterorum partes emi non possunt mandato reuocato. posset tamen & aliter respõderi. nam etiã si sit mortę reuocatum mandatum, verum est tamen procuratorẽ emere posse: non tamen aget mãdati: ficque existet conditio, quæ erat si aliorũ partes emerentur: non autem duraret mandatum. Azo. & hoc casu ex empto agetur, non mandati. & hęc verior. nam prima stare nõ potest propter illa verba, quemad. si quęuis alienatio &c.

f *Nolueris.* tuam partẽ, de qua est quæstio. Az.

g *Meo.* etiam si partes aliorum postea emeris, secundum secundã positionem.

h *Ageretur.* quæstioni factæ super actione mandati nõ respõdet. sed dic, mandati agi posse pro tua parte ratione aliorum: vt. ff. eo. §. Iulianus scribit. & arg. j. de in diem addic. l. ℔ si vno. §. fi. & j. l. proxi. super actione ex empto respondisse videtur quòd sic, supra dicendo, neq; enim &c. Azo. & hæc vera nisi sit extinctum mandatum morte mandantis. Quid autem, an sit extinctum? Dic, vt in alia glossa.

Si fundum.] CASVS. Mandaui tibi vt emeres mihi fundũ Cornelianum, qui ex parte tuus erat. quęritur an mandatũ ita consistere possit vt redemptis aliis partibus & ad tuam præstandum tenearis? Et dicitur, quòd sic. Sed pone quòd in fundo emendo statui pretium. Dicitur quòd eodem pretio quo emis cæterorum partes, & tuam præstabis: dummodo nõ excedat pretium hoc statutum in mandato. Sed pone, quòd nullum pretium statui: túque partes aliorum diuersis pretiis emeris. Dicitur, quòd tuo pretio æstimato in partes aliorum impenso tuam præstabis arbitratu boni viri: ita tamen, quòd bonus vir coaceruet summas maiores & minores, & secundum eas arbitretur. Sed pone in eo casu in quo fuit statutum certũ pretium, quòd cõmode emisti, & viliori pretio: nũquid præstabis partem tuam viliori pretio: quia pone quòd oportebat cæteros vendere vel necessitate rei familiaris, vel alia iusta causa: nũquid oportebit te cognoscere hoc dispendium, cum nullum lucrũ sentias: quia mãdatũ debet esse gratuitum? Certe non oportet, neque tibi concedendum fuit impedire venditionem, quia animosiorem inuenturus es emptorem, quàm tibi mãdatum fuit. Sed pone quòd mandaui tibi vt emeres fundum, & adieci quòd non aliter volebã teneri nisi totum emeres. si totum nõ emisti, sed partem: gessisti tibi, non mihi, negotiũ: & ideo non tenebor: quia non seruasti mandatum, sed sponte suscepisti. sed si mihi dictũ fuit de hoc, & tu partem emisti: licet aliorũ partes emere non poteris: tamen est inter nos mandati actio. & hoc dicit cũ. l. sequen. Viuianus.

†*Iste text. reputatur val de singularis: nec remanet aliquid, secundũ Bar. hic.*

**Fl. gessisti*

i *Præstare debeas.* id est occasione partium hæredũ constitit mandatum, vbi dicitur, cũ res pigneratas à creditore emit vnus de hæredibus: vt supra, communi diuidun. l. qui co hæredes. Azo. & facit supra, eodem. l. si mandauero. §. Iulianus. & supra. l. proxi. §. fina. & de in diem addi. l. quòd si vno. §. fina.

** Flo. non etiam tu ad idem dispẽdium deducereris?*

k *Coartabitur.* immò non ita omnino: vt. j. l. proxi. §. simili modo.

l *Abundet.* id est excellat.

m *Ita coaceruet.* complectitur vtráque, vt ipsa sit inter eas media. secundum Ioan.

n *Quid enim.* bene dicit iustum pretium tuæ partis tibi præstari, vel interesse: quid enim & cætera.

o *Cogerentur.* quæ tamen coactio non facit rescindi contractũ: vt. C. de rescinden. vendi. non idcirco.

p *Deducereris.* certe non.

q *Lucrum.* vt in quo vilius cæterorum partes emeris, eo pluris tuam distrahas. Accursius.

r *Neque enim.* mutat casum, adducens per similia. nam sicut hic non attenditur lucrum, sic nec supra, & cætera.

s *Impedire.* Impedit, qui nimis caram dicit: vt infra, de leg. iij. non dubium.

t *Emptorem.* scilicet alium: vel dicas centum habere potuisse: non

XXXV. NERATIVS libro quinto Membranarum.

SI fundum, qui ex parte tuus est, mandaui tibi, vt emeres mihi, verum est mãdatum posse ita consistere, vt mihi cæteris partibus redemptis, etiam tuam partem præstare debeas.[i] Sed si quidem certo pretio emẽdas eas mandauerim: quanticũque aliorum partes redemeris, sic & tua pars coartabitur:[k] vt nõ abũdet[l] mandati quantitatem, in quam tibi emendum totum mandaui. Sinautem nullo certo pretio constituto, emere tibi mandauerim: túque ex diuersis pretiis partes cæterorum redemeris: & tuam partem viri boni arbitratu æstimato † pretio [mihi] dari oportet:

XXXVI. IAVOLENVS libro septimo ex Cassio.

ITa, vt omnes summas maiores, & minores coaceruet:[m] & ita portionẽ ei, qui mandatũ suscepit, præstet. quod & plerique probant. ℣ Simili modo & in illa specie, vbi certo pretio tibi emere mandaui, & aliarum partium nomine cõmodè negotium gesseris, * & vilius emeris: pro tua parte tantũ tibi præstatur, quanti interest tua: dummodo intra id pretiũ, quod mãdato continetur. Quid enim[n] fiet, si exiguo pretio hi, cũ quibus tibi cõmunis fundus erat, rem abiicere, vel necessitate rei familiaris, vel alia causa cogerentur?[o] num etiam * tu adidẽ dispendium deducereris?[p] Sed nec lucrum[q] tibi ex hac causa adquirere debes: cùm mandatũ gratuitum esse debeat. Neque enim[r] tibi concedendum est, propter hoc venditionẽ impedire,[s] quòd animosiorem eius rei emptorem[t] esse, quàm tibi mandatum est, cognoueris.

BIU Cujas

non tamen prestabitur ibi nisi pretium iustum. & hoc dicit supra, neque enim & cætera.

a *Ingratis.* id est, inuitè.[a]

b *Propius est.* id est verius est. Accursius.

c *In partibus.* cum habuisti in eo fundo partem.

d *Atq; in toto.* vt quãdo nullam partẽ in eo fundo habuisti. Accur.

In mandato de emendo rem communem cum pluribus, nisi tota redimatur, mandati actione non agitur si hoc est actum. secus si simpliciter est mandatum. Bartolus.

HOminẽ.]CASVS. Fideiusi ꝓ te ad prestandum hominem, puta Stichum, & solui: si agam contra te mandati, quæritur an consequar æstimationem, cõsiderato tẽpore quo solutus fuerit? Dicitur, quòd sic, considerato tẽpore quo solutus fuit. aliàs in stipulatione seruatur. nam si stipulatus sum certum hominẽ, & is mortuus fuerit: quia præstatur æstimatio tẽporis quo agitur, nisi per stipulatorem steterit quo minus solueret: & primo casu spectatur tempus etiam præcedens: secundo subsequens: quia neutri debet eorũ fructratio ꝓdesse. Viuianus.

** Flo. ingratus*

e *Hominẽ certum.* puta Stichum. Idem si incertum: puta in genere, dummodo quo viliorem poterit, dederit: vt infra, eo. l. si fideiussorem. Accursius.

f *Debet.* hoc ideo, quia ab eo tempore videtur fuisse in mora. pone enim in fideiusione dictum esse à fideiussore, vt statim cum ipse soluerit, velit debitorem sibi soluere. si dicas, ergo non differt stipulatio à mandato? Respõ. verum est, nisi in stipulatione mora præcesserit litis contesta. quia vtrobique soluerit tempore moræ. aliàs contra: vt hic subiicit. sed secundum hoc nõ esset differentia, cũ vtrobique ex mora demum. vnde etiam hic non dicitur vt reus statim cum fideiussor soluerit teneatur: quia agitur ad interesse. & est alia differentia: quia in stipulatione species debetur: in mandato quãuis speciẽ soluerim, in aliud tamen obligaui reum principalem, id est in æstimationem, secũdum Ir. pro quo est supra, eo. l. si procuratorem. §. mandati. & ideo interitu speciei nõ liberatur reus: quia etiam deperdita re nihilominus verũ est interesse fideiussoris: nõ autem verum est speciem deberi re deperdita: vt infra, de verborum obliga. l. si ex legati. sed Ioan. dixit, in mandato etiam hominem esse in obligatione. sed prima verior est. Accursius.

g *Actio est.* vt hic, & infra, eodem. l. si is qui. §. finali. & j. de verborum obliga. l. quotiens. & supra, familiæ ercisc. l. si seruus. & supra, communi diui. sed postquam. & l. si Stichus.

h *Seruatur.* si mihi seruum certum promisisti, quem postea peto.

i *Quo agitur.* id est in quo fit lit. contest. vt infra, de noua. l. fundum Cornelianum. Accursius.

Quòd si fundum, qui per partes venit, emendum tibi mandassem: sed ita, vt nõ aliter mãdato tenear, quàm si totũ fundum emeres: si totum emere nõ potueris, in partibus emendis tibi negotium gesseris: siue habueris in eo fundo partem, siue non: & eueniet, vt is, cui tale mandatum datum est, periculo suo interim partes emat: & nisi totum emerit, ingratis[a]* eas retineat. Propius est,[b] vt cùm huiusmodi incommodis mandatum suscipi possit. præstaríque officium & in partibus[c] emendis, perinde atque in toto[d] debet ab eo, qui tale mãdatũ sua sponte suscepit. Quod si mandassem tibi, vt fundum mihi emeres, non addito eo, vt non aliter mãdato tenear, quàm si totum emeres: & tu partem, vel quasdam partes eius emeris: tum habebimus sine dubio inuicẽ mandati actionem: quãuis reliquas partes emere non potuisses.

Quando æstimatio debetur iure obligationis, tempus contractæ obligationis inspicitur: sed si debetur officio iudicis, inspicitur tempus moræ. Bartolus.

XXXVII. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

HOminem certum[e] pro te dari fideiussi, & solui. Cũ mandati agatur: æstimatio eius ad id potius tempus, quo solutus sit, non quo agatur, referri debet.[f] Et ideo etiam si mortuus fuerit, nihilominus vtilis ea actio est.[g] Aliter in stipulatione seruatur.[h] nam tũc id tẽpus spectatur, quo agitur:[i] nisi fortè aut per promissorẽ steterit, quò minus sua die solueret: aut per creditorem, quò minus acciperet.[k] Etenim neutri eorũ frustratio sua prodesse debet.

Qui obligauit pro alio pignus, vel se, potest agere antequam soluat, vt liberetur in casibus hic expressis. Bartolus.

XXXVIII. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

LVcius Titius Publio Mæuio filio naturali domum cõmunem permisit,[l] non donationis causa, creditori filij obligare: postea Mæuio defuncto, relicta pupilla, tutores eius iudicem aduersus Titium acceperunt, & Titius de mutuis petitionibus. Quæro, an domus pars, quàm Titius obligandam filio suo accõmodauit, arbitratu iudicis liberari debeat? Marcellus respondit, an, & quando debeat liberari, ex persona debitoris,[m] itémque ex eo, quod inter contrahentes actum esset, ac tempore,[n] quo res, de qua quæreretur, obligata fuisset: iudicem æstimaturum [esse.] Est enim earum specierum iudicialis quæstio[o], per quam res expediatur: nõ absimilis illi,* quæ frequentissimè agitari solet,[p] an fideiussor, & prius, quàm soluat agere possit, vt liberetur.[q] Nec tamen semper expectandum est, vt soluat, aut iudicio accepto cõdemnetur:[r] si diu in solutione reus cessauit:* aut certè bona sua dissipauit?* præsertim si domi pecuniam fideiussor non habebit, qua numerata creditori, mãdati actione conueniat [reum.]

Per pactum potest quis se astringere ad casum fortuitum. Bartolus.

XXXIX. NERATIVS libro septimo Membranarum.

ET Aristoni, & Celso patri placuit, posse rem hac conditione deponi, mandatúmque suscipi, vt res periculo[s] eius sit,

k *Acciperet.* posterior mora nocet: vt hic, & infra, de pericu. & commo. rei vendi. l. illud. etiam post litem contestatam. Accur.

LVcius.]CASVS. Quidam quivocabatur Lucius, iusdam domus quam habebam secum communem, cuidam Publio Mæuio filio naturali commodauit obligandam, non animo donandi. decessit Publius relicta filia pupilla, tutores eius & Lucius acceperunt iudicem de mutuis petitionibus. quæritur an domus pars liberari debeat. Marcellus respõ. an & quando liberari debeat, considerabit ut dex ex persona debitoris, & ex eo quod actũ fuit inter cõtrahentes, & aliis qui in litera cõtinentur. Et est earum specierũ iudicialis quæstio, quæ consueuit frequentissime agitari: nõ tamen similis priori. Si fideiussor antequã soluat posit agere mandati, vt liberetur ab obligatione. Et respon. q sic. neque enim debet expectare vt semper soluat: maxime si diu stetit in obligatione: neque si non habeat paratam pecuniam, quã soluat, reum statim cõueniat. Viuianus.

l *Permisit.* commodando. Accursius.

m *Ex persona debitoris.* si sit inops si ctus.

n *Ex tempore.* puta si diu stetit: vt infra, eo. l. *illa, Flo. & infra, soluto matri. l. si constante. §. penulti.

o *Quæstio.* id est inquisitio, & definitio. & hanc expositionem innuit sequens verbum, per quas res &c. si enim ponat quæstio pro querela, vt sæpe fit, non bene subiũgeret: quia sic per quæstionẽ non tollitur dubitatio, sed magis inducitur. Accur.

Flo. quæ *Flo. dissipauit*

p *Agitari solet.* quæ subiicitur statim, fideiussor & cætera.

q *Liberetur.* certe regulariter nõ: licet quãdoque sic: vt hic subiicit, nec &c. Accursius.

r *Condẽnetur.* Hic no*Flo.* ta quòd in casibus etiã antequam soluat fideiussor, agit mãdati. Primus, si condemnetur; post

s *Periculo.* quod culpa etiam leuissima contingeret. sic enim & vt hic. Secundus, si diu stetit in obligatione: vt hic. Sed quantum tempus intelligitur diu? Respon. decennium: vt infra, qui & à quibus. l. sed si fideicommiss. §. Aristo. vel verius arbitrio iudicis: vt infra, de iur. delibe. l. j. in fine. Tertius est si obtulit & consignauit & deposuit: vt infra, eodem. l. qui mutuam. §. fideiussor. Quartus, si hoc actum est vt ad tempus teneatur: vt supra, eadem. l. & C. eodem. l. si pro ea. Quintus, si cœpit sua bona dissipare reus: vt hic. aliàs non, nisi soluat: vt supra, de condictione indebiti. l. indebitum. Accursius.

ET Aristoni.]CASVS. Quæritur an depositum & mandatum ita cõtrahi possint, vt res sit periculo depositarij & mandatarij? Dicitur, quod sic. & hoc placuit Aristoni, & Celso patri. Viu.

BIU Cujas

& alibi ponitur supra, commo. l. si vt certo. §. commodatum autē. & supra, depos. l. j. §. sæpe. sed hęc culpa etiam sine pacto venit in mandato, secundum Ioan. vt. C. manda. l. à procuratore. licet alij contra. sed in depositio non, nisi ex pacto. vnde secundū nos operatur casum fortuitum, ne nil operaretur: argu. infra, de lega. j. l. si quando. circa mandatum autem, si loquaris de extrinseco periculo, non de eo quod in re contingeret, esset pactum necessariū: vt supra, eodem. l. ita. §. quòd si fundum. in casibus autē fortuitis qui sine culpa & sine mora contingunt, pactum speciale est necessariū: vt dixi supra, si quis cau. sed & si. §. quæsitum. Accursius.

qui depositum vel mandatum suscepit. quod & mihi verum esse videtur.

Prohibitio impedit actionem mandati, & negotiorum gestorum. Bartolus.

XL. PAVLVS libro nono ad Edictum.

SI pro te præsente, & vetante fideiusserim: nec mandati [a] actio, nec negotiorū gestorum [b] est. Sed quidā vtilem putant dari oportere: quibus nō † consentio [c]. secundum quod & Pomponio videtur.

XLI. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

POtest & ab vna dumtaxat parte mandati iudiciū dari [d]. Nam si is, qui mandatū [e] suscepit, egressus fuerit mandatū: ipsi quidē mandati iudiciū non competit: at ei, qui mādauerit, aduersus eum competit.

Si mandatarius mandantem decipit, actione mandati tenetur. Bald.

XLII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SI mandauero tibi, vt excuteres vires hæreditatis: & tu, quasi minor [f] sit, eam à me emeris, mandati mihi teneberis. [g]

Tantūdem [est] & si tibi mandaui, vt vires excuteres eius, cui eram crediturus, & renuntiaueris eum idoneum esse [h].

XLIII. IDEM libro vicesimo tertio ad Edictum.

QVi mandatum suscepit, vt pecunias in diem collocaret [i], ísque hoc fecerit: mandati conueniendus est, vt cum dilatione temporis actionibus [k] cedat.

Qui nō vult facere id ad quod scit se teneri, & potest: est in dolo. Bartolus.

XLIIII. IDEM libro sexagesimo secundo ad Edictum.

DOlus est, si quis nolit persequi, quod persequi [l] potest: aut si quis nō exegerit, qđ exigere* potest: aut si quis nolit soluere, quod exegerit. [m]

Mandati actione potest agere mandatarius, cum mandatum impleuerit: aliàs nō. Bartolus.

XLV. PAVLVS libro quinto ad Plautium.

SI mandatu meo fundū emeris, vtrùm cum dederis pretium ages* mecum mandati: an & antequam des, ne necesse habeas, res tuas vendere? Et rectè dicitur, in hoc esse mandati

---

Si pro te.] CASVS. Titius qui pro me (qui præsens eram, & vetabam) fideiusit: an habeat actionem mandati? Dicitur, quòd nō, licet quidam dicant sibi competere: quod nō est verum. Viuianus.

a *Nec mandati.* vt supra, eodem. l. si re. §. si passus. Accursius.

b *Negotiorum gestorum.* vt. C. de neg. gest. l. finali.

c *Non consentio.* est ergo hoc aperte contra Azo. qui vtilem dabat. & sic est contra eum. supra, de negotiis gest. l. si ex duobus. in fine.

Potest.] CASVS. Dicit iurisconsultus, q aliquando contingit q mandati actio tantum datur ab vna parte. & est exemplum: si tibi mandaui vt fundum emeres pro certo pretio: & tu fueris egressus fines mandati, habeo actionem mandati contra te: & tu non contra me. Viuianus.

d *Dari.* Nota mirabile: quia licet sui natura pariat obligationē hinc inde, tamen quandoque contra: vt hic. sic etiam in locatione: vt j. loca. l. si vno. §. interdū. sic & in emptione: vt. C. de actio. empt. l. Iulianus. §. si quis à pupillo. & institu. de auct. tuto. §. j. Accursius.

e *Mandatum.* aliud prorsus faciendo: vt si emit domum Sempronianam, cum ei fuerit mandatum vt emeret Seianam: vt supra, eod. l. diligenter. secundum Io. Vel dic, nisi quod ex mandato impendit, tunc enim in idem competeret: vt supra. e. l. sed Proculus. secundum Azo.

Si mandauero.] CASVS. Volebam vendere hæreditatem mihi delatam: mandaui tibi vt inquireres vires eius: denūtiasti mihi quòd non erat bona: & quòd volebas eam emere: emisti pro. l. cū valeret. c. teneris mihi mandati. hoc in prima. Idem est si cum volebam mutuare Titio, mandaui tibi vt inquireres vtrū esset idoneus: quia teneris mandati. Viuianus.

f *Minor sit.* aliàs, minoris sit & cætera. Accursius.

g *Teneberis.* & hoc intellige quando non induxisti me dolo vt venderem, sed vt parum venderem. aliàs ipso iure non valeret contractus, & de dolo ageretur: vt infra, de act. emptio. l. Iulianus. §. si venditor. &. §. per contrarium. & supra, de dolo. & eleganter. in principio. Accursius.

h *Idoneum.* cum non erat. Io. sed si sine mandato eum idoneum mihi affirmasti, tui lucri causa, de dolo teneris: vt supra, de dolo. l. quòd si cum scires.

Qui mandatum.] CASVS. Mandaui tibi vt pecuniam mutuam crederes vsque ad certum diem. an possim conuenire te iudicio mandati? Respon. quòd sic: vt scilicet act. cedas in illum diem in quem contraxisti.

i *Collocaret.* id est pecuniam mandatoris mutuam daret in certum diem reddendam. Accursius.

k *Actionibus.* ex hoc enim agitur mandati, vt fiat prius quàm detur: vt infra, eodē. l. si mandato meo. §. quotiens. sic & agitur mandati vt cedatur actio. supra, depos. l. j. §. si vero tuo nomine. & supra, eod. l. idémque. §. si cui mandauero. Accursius.

l *Dolus. Persequi potest.* persecutionis verbo, extraordinaria persecutio continetur: & fideicōmissi persecutio: vel si qua similis extraordinaria inuenitur: vt infra, de verborū significatione. l. pecunię verbum. §. hęc actio. secundum Azo. Vel dic, quòd hic ponitur etiam pro ordinaria actione in rē: vt quia pecuniā mandantis sub pignore mutuauit: & non vult hypothecaria agere, vel rei vin. vt quia rem emit mādato domini, & nō fuit dominium domino quæsitum: vt quia nec tradens nec accipiēs hoc gestiuit. & sic intelligitur: infra, de adquiren. rerum do. l. res ex mandato. quod autem subiicit, exegerit, scilicet actione in personam, quod potest exigere, vt quia habet mandatū: aliàs non potest: & non esset in dolo: vt hic, & supra, de nego. gest. l. si pupilli. §. fina. &. l. sinautem. & de peti. hære. sed & si lege. §. quod autē ait. &. l. si quid possessor. §. illud. nam habere videtur, qui potest exigere: vt infra, solu. mat. l. si vero. §. peruenisse. Accursius.

exigere sol. uere. expūctis quæ sequūtur. Fl.

m *Exegerit.* de hoc habes hic, & supra, eo. l. si procuratorem. §. dolo. & supra, depos. l. j. in fi. Et no. quòd hæc lex fingit dolū. sic & aliàs. infra, ad. l. Falc. dolo. & hac ratione videtur, quòd ille qui scit se mihi in aliquid teneri, & non soluit cum exigo: sit in dolo. quod patet in authen. qua in prouincia. C. vbi de cri. agi opor. & quia plerūque damnati infamantur: vt supra, de infa. furti. §. mandati. & plerūque in litem iuratur: quod non fit nisi propter dolum: vt supra, de in lit. iur. l. in actionibus. Item periculum in debitorem transfertur, etiā si non erat: vt infra, de leg. j. cum res. §. fin. Accursius.

Fl. ageres

Si mandatu.] CASVS. Mandaui tibi vt emeres mihi fundum. emisti, & pretium vsque ad mensem soluere promisisti. an iudicio possis me conuenire vt accipiam obligationem, ex qua actio. competit contra te venditori? Respon. quòd sic: quia ego agere potero vt cedas mihi actio. empti cōtra venditorem. hoc in prima. Sed quid si mandaui tibi vt ageres nomine meo aduersus Titium: & pendente iudi. vis me conuenire iudicio mandati, vt transferam in me iudicium: an sis audiendus, quæritur. Et respon. quòd non. hoc in secunda. Sed quid si gessisti negotia mea, & cum mandato vel sine, non curo: & creditori meo soluere promisisti, an ante solutionem possis agere vt suscipiam obligationem? Respon. quòd sic. sed si noluit creditor mutare obligationem, cauebo me te defensurum. hoc in tertia. [*SI IVDICIO.*] Si promisisti te iudicio sisti sexta die: an ante diem agere possim vt me liberes? Et dicitur, quòd sic. [*SED SI.*] Mandasti mihi vt pro te creditori tuo soluerem: & ego promisi: & hoc nomine condemnatus sum: an mihi mandati tenearis? Et respon. quòd sic. [*QVOTIENS.*] Quandoque aliquis mandato alterius se obligat: & antequam soluat, agere potest mandati: sed non ad hoc agit vt mandator soluat, sed vt mandator eum liberet: nec sic incontinenti soluere tenetur: & sicuti æquum est eum qui act. est nactus, post mandatum alterius mandati iudicio eam præstare: ita æquum est vt liberetur hac act. [*QVOD MIHI.*] Tenebaris mihi in. c. ad mandatum tuum stipulatus sum ea animo nonandi à debitore tuo: agere potero mandati ad consequendum quod minus à debitore tuo seruare potero. Videbatur quòd non; quia is qui debitorem suum delegat, se liberat, sed secus est in isto casu:

BIU Cujas

casu: quia hæc delegatio erat facta periculo delegantis.hoc in prima. Viuianus.

a *Vt suscipiam obligationem.* Quæritur, quare antequam soluat agit, cum fideiussor non possit, nisi prius soluat: præterquam in casibus: vt dixi supra,eo.l.Lucius? Respon. quia fideiussor de soluendo se obligasse videtur: vt supra,de condic.inde. l. indebitũ.& dixi supra,de neg.gest. l.si quis mandato.Item not.hic ex parte rei fieri procuratorem in rẽ suam: vt supra,fami.erciscund.plane.in fi.& dixi supra,de condic.inde. l. fin.§.Titius.sed nisi creditor velit mutare, cauebo tibi: vt infra. ij. respon.

b *Actionem.* vt supra, eo.ita vt omnes.in fin.

*Flo.geris & ar.supra,qui mandatum suscepit.Et sic no. quòd vbi emolumentum,ibi & onus: vt infra,de vulga. substitu. & si contra tab.in fi.

c *Sine iusta causa.* quæ *Flo.defen multę sunt: vt supra,de surum te procura. filiusfa.§. fin. & legibus sequen.

d *Mandatũ.* & ita adiuuari,non decipi, beneficiis nos oportet: vt supra,commo.l.in cõmodato. §. sicut.sic & tutelæ non potest agi, nisi finito tutelæ officio: vt infra,de tute.& ra.detra.l.nisi finita.in principio.

e *Gereres.* vel cũ mandato,vel sine mandato: & dic omnia. Sed quid si mando tibi vt creditori meo promittas animo nouandi? Respon. idem.secus si vt fideiubeas pro me animo nouandi: vt not.infra,in §.si iudicio.in fine.

f *Defensum iri.* scilicet à me.

g *Vt me liberes.* sic enim impletum est mandatum.nam iuxta quod mandatum fuit, promisit vt sisteret: nec per eum stetit quin sisteret: itaque stipulatione commissa potest agi vt liberetur. Accursius.

h *Factus sim.* scilicet possum agere vt me liberes.secus autem in fideiussore.& est ratio: quia reus promittendi reum principalem liberat, cum obligationem animo nouandi suscipiat: vnde agit quasi soluisset: vt supra,eo.inter.§.si is qui fideiussor, id est fideiussor vera ipsa fideiusione non liberat: vnde non agit nisi soluerit: nisi in casibus: vt supra,eodem.l.Lucius. Azo. Vel si velis dicere, dicas quòd fuit pro te reus promittendi non patiendo te obligari: quo casu etiam quandoque videtur impletum mandatum, cum à futura obligatione te liberaui.

i *Diximus.* s.primo,secũdo,tertio,quarto,quinto,& sexto respõ.

k *Faciendæ causa.* scilicet vt liberet, vel vt actionem cedat: vt in primo casu huius legis. Accursius.

l *Cogimur.* nos scilicet procuratores.

m *Iudicio.* directo.

n *Obligatos nos.* procuratores.

o *Actionem.* contrariam.

p *Sumptibus.* puta in litem: vt supra,de procu.l.qui proprio. §. litis.vel ad fructus colligendos: vt supra,eo.l.idemque.§.item Labeo. & alios similes: vt infra,e.si is.§. fin. vel etiam si fideiussi pro te in contractu, in quo pœnam promisisti, in quam incidimus.vel accepi interim mutuam pecuniam sub pœna,vel vsuris: & solui totum.& sic summa multiplicabitur.Accursius.

actionem, vt suscipiam obligationem, [a] quæ aduersus te venditori competit. Nam & ego te cum agere possum, vt præstes mihi aduersus venditorem empti actiones. [b] Sed si mandatu meo iudicium suscepisti: manente iudicio, sine iusta causa [c] non debes mecum agere, vt transferatur iudiciũ in me. Nõdum enim perfeciſti mãdatũ. [d]

¶ Item si, dum negotia mea gereres, *[e] alicui de creditoribus meis promiseris: & antequam soluas, dicendum est, te agere posse, vt obligationem suscipiam. Aut si nolit creditor obligationem mutare: cauere tibi debeo, defensum iri*te. [f] ¶ Si iudicio te sisti promisero, nec exhibuero: & antequam præstẽ, mandati agere possum, vt me liberes, [g] vel si pro te reus ꝓmittendi factus sim. [h] ¶ Sed si mandauero tibi, vt creditori meo soluas: tuque expromiseris, & ex ea causa damnatus sis: humanius est, & in hoc casu mandati actionẽ tibi cõpetere. ¶ Quotiens autem ante solutam pecuniam mandati agi posse diximus: [i] faciendi causa, [k] nõ dandi tenebitur reus. Et est æquũ, sicut mandante aliquo, actionem nacti cogimur [l] eam præstare iudicio mãdati: [m] ita[quoque] ex eadem causa obligatos [n] [nos] habere mandati actionem, [o] vt liberemur.

Reus tenetur fideiussori ad id in quo creuit obligatio, seu condemnatio. Bartolus.

¶ Si fideiussor multiplicauerit summam, in quam fideiusit, sumptibus [p] ex iusta ratione factis: totam eam præstabit is, ꝓ quo fideiusit. ¶ Quod mihi debebas, à debitore[tuo] stipulatus sum [q] periculo [r] tuo. posse me agere tecum mãdati [f] in id, quod minus ab illo seruare potero, Nerua[&] Atilicinus aiũt: quamuis id mandatum ad meam [t] *rem pertineat.& merito. Tunc enim liberatur [u] is, qui debitorem delegat, si nomen eius creditor secutus est: non quum periculo debitoris ab eo stipulatur. Idem iuris [x] est, si mandatu fideiussoris cum reo egissem: [y] quia sequenti mandato [z] liberaretẽ ex priore causa. [a]

Si fideiussor soluit aliud vilius vt principalem liberet ab obligatione maiori, mãdati actione repetit. Bartolus.

XLVI. IDEM libro septuagesimo quarto ad Edictum.

C Si quis pro eo spoponderit, qui ita promisit, si Stichum non dederis, centum milia dabis? & Stichum redemerit vilius: & soluerit, ne centum milium stipulatio committatur: cõstat, posse eum mandati agere. [b] Igitur commodissimè illa forma in mandatis seruãda est, vt quotiens certum mandatũ [c] sit: recedi à forma nõ debeat. [d] at quotiens incertum, [e] vel plurium causarum: [f] tunc, licet aliis

q *Stipulatus sum.* animo nouandi.

r *Periculo tuo.* te mandante.

s *Mandati.* imò pristina actione videtur debere agi: vt supra, de procu. l. licet. §. ea.quæ est contra. Solu. ibi non agitur mandati: quia ibi nil plus veniret in eam quàm in primam, quæ erat similiter bonę fidei: hic autem prima erat stricti iuris.hęc vero bonę fid.& ideo,quia plus est in ea, tenet: vt argu. instituta.de leg.§. ex cõtrario.& infra,de leg.iij.l. fin. si mulier. §. si rem.licet ſ ſ hæc vltima ad aliquid ſ ſ posset notari cõtraria, ſ ſ Vel (quod verius est) ſ ſ hic agitur mandati, & ſ ſ nõ prima actione: quia iure nouationis sublata erat mandato debitoris: vt in fine huius legis dicitur. vnde & ipse mandati, non prima ſ ſ actione, conueniri potest: vt.l. contraria dicimus. Item est contra infra,de verbo.oblig.l. qui bis.nam hic bis se obligauit. Respon.bis quem obligari pro eadem re non est prohibitum,imò permissum: vt hic, & infra,de fideiuss.l.hęres à debitore. §.non est.sed bis solue re sic: vt in.l.contraria: vt & infra,de regulis iuris.l. bona fides.certè imò & hic tollebatur prima, cum nascebatur secunda. Accursius.

t *Meam.* aliàs, meam: & aliàs tuam: sed habeas meam.vnde non videbat tenere: sed tamẽ tenet: vt hic,&c.el. si mandauero.§.interdũ.

u *Liberatur.* animo nouandi à prima obligatione & secunda.

x *Idem iuris.* supra,de procu.licet.§. ea.in fi. contra.sol. vt ibi.

y *Egissem.* animo nouandi.

z *Mandato.* id est, propter mandatum, quod parit sequentem actionem mandati contra fideiussorem.

a *Liberatur ex priore causa.* & ex nouo mandato incipit teneri. qui enim delegat, soluit quantum ad primam obligationem: vt supra,ad Velleia.quamuis.§.interdum.& infra,de noua.l.delegare.

D Si quis.] CASVS. Habens ꝓpositũ dãdi tibi Stichũ, dixi tibi,si nõ dedero tibi Stichũ,dabo tibi cẽtũ nomine pœnę,& fideiussorẽ dedi. fideiuss.redemit Stichũ à Titio cuius erat,& tibi solut. an possit cõuenire me mãdati,quæritur. Et respõ.ꝙ sic. videbatur ꝙ nõ: quia Stichus nõ erat in obligatione. hoc i prima .In secũda ꝓponit duas regulas. Prima est,ꝙ quotiẽscũq; quidẽ certũ est mãdatũ, nõ est recedẽdũ à forma. Secũda est,ꝙ quãdo mãdatũ est incertum, id est de re incerta: puta vt emas seruum: vel si vna res est in obligatione, vt in superiori casu: tunc licet aliter fiat quàm sit mãdatum: dum tamen expediat mandanti, erit mandati actio. Viuia.

b *Mandati agere.* videbatur contra: quia quod soluit, in obligatione non erat: vt infra,de act.& obli.l. obligationum fere.§. fin.& infra.l.proxi.§. si is. Accursius.

c *Certum mandatum.* id est de re certa, vel facto.

d *Non debeat.* vt supra,eo.l.diligenter.

e *Incertum.* id est de re incerta: vt emas seruum in genere.vel etiam de re certa, sed incerto modo: puta de Sticho emendo.sed non taxato pretio: vt supra, eodem.l.præterea.

f *Pluriũ causarũ.* vt vnius rei quę sit sub cõditione obligatione alterius quæ sit tantum in solutione: sicut supra posuit in casu.

BIU Cujas

præstationib⁹ [a] exsoluta sit causa mandati, quàm quæ ipso mandato inerat: *si tamen hoc mandatori expedierit, [b] mandati erit actio.

Abesse videtur dos eoipso, quòd maritus sustinet onera matrimonii. Bartolus.

XLVII. POMPONIVS libro tertio ex Plautio.

IVlian⁹ ait, [c] si fideiussori vxor dotem* promiserit, quod ei ex causa fideiussoria debebat:* nuptiis secutis confestim mandati aduersus debitorem agere eũ posse: quia intelligitur abesse ei pecunia, [d] eo quòd onera matrimonij sustineret.

Solutio quando non liberat debitorem, non parit actionem mandati: sed reconciliata solutione nascitur actio. Bartolus.

¶ Si is, qui pro te hominem [e] dare fideiusit, alienum hominem stipulatori dederit: nec ipse liberatur, nec te liberat: & ideo mandati actionem tecum non habet. Sed si stipulator eũ hominem vsuceperit, dicendũ esse, Iulianus ait, liberationem contingere. [f] Eo ergo casu mãdati actio post vsucapionẽ demum tecum erit.

Qui parcit pudori alterius ad alterius commodum, non excusatur. secus in eo qui parcit pudori proprio. h. d. & singularis est casus iste. Bartolus.

XLVIII. CELSVS libro septimo Digestorum.

QVintus Mucius Scæuola ait, si quis sub vsuris creditam pecuniam fideiussisset, & reus in iudicio conuentus, cum recusare vellet [g] sub vsuris creditam esse pecuniã, & fideiussor soluẽdo [h] vsuras potestatẽ recusandi eas reo sustulisset: eam pecuniã [i] à reo non petiturũ. Sed si reus fideiussori [k] denũtiasset, vt recusaret sub vsuris debitã esse [pecuniã:] nec is propter suã existimationẽ [l] recusare voluisset: quod ita soluerit, à reo petiturũ. hoc bene cẽsuit Scęuola. Parũ enim fideliter facit fideiussor in superiore casu, cp potestatẽ eximere reo videt, suo iure vti. [m] Cęterùm ĩ posteriore casu nõ oportet esse noxiæ fideiussori, si ipse peperciſſet pudori [n] suo.

Mandatum quod fit solum gratia mandatarii, non est obligatorium. Vel sic: Mandatum quod reseruatur ad vtilitatem mandantis, est verum mãdatum. secus si ad vtilitatem solius mandatarii. Baldus.

¶ Cum mãdo tibi, vt credendo pecuniã [o] negotiũ mihi geras: mihíque id nomẽ præstes: [&] meũ in eo periculũ, meũ emolumentũ sit: puto mãdatũ posse cõsistere. Cęterùm, [si mandaui,] vt tibi negotiũ geras, [&] tui arbitrij sit nomen, id est vt cui vis credas, [&] tu recipias vsuras, periculũ [que] dum taxat ad me pertineat: iam extra mãdati formam [p] est: quemadmodum si mandem, vt tibi* quemuis fundum emas.

Qui vendidit vt procurator, de euictione tenetur. Et ideo si euincit, exceptione repellitur. Item qui mandauit vendi rem suã ex vna causa, quam suam probat, ex alia causa non poterit vindicare. h. d. quam. l. no. quia est fortis. Bartolus.

XLIX. MARCELLVS libro sexto Digestorum.

SEruũ Titij [q] emi ab alio bona fide, & posse ideo. mãdato meo eũ Titius vẽdidit, cũ ignoraret suũ esse. vel cõtra, ego vẽdidi illius [r] mãdato, cũ fortè is, cui hæres extiterit, eum emisset [s]. De iure euictionis [t], & [de] mandato, [u] quæsitum est. Emptor quandoque de euictione agere, etiam si de calumnia non iuret, agere potest. Emptorem posse de euictione agere, etiam si de calumnia non iuret, agere pocum sciat rem pertinere ad actorem: quia nõ debet compelli periurare: vt hic, & infra, de actio. emp. l. emptorẽ. in princi. & ifra, de administra. tutorũ. l. quotiens. §. sicut. & argu. supra, de in lit. iur. l. videamus. §. primo. & supra, titu. j. l. bona fides. §. in currit.

SEruum.]CASVS. Habebã seruum: Titius eum emit à non domino: mãdauit mihi vt eum venderem, & vendidi eum ignorans esse meum. postea comperi eum fuisse meũ: an Titius possit agere contra me manda. ne pretium *Flo. mihi petat? Et respon. quòd nõ: & astrictus sum ad tradendum emptori: neque eũ vindicare possum, si tradiderim: sed Titi⁹ mihi tenetur mãsi in aliquo mea interfuit, vt si eum aliter nõ essem venditurus. Sed pone quòd habebã seruum: & Titius eũ emit à nõ domino bo. fi. cui Titio successi. mandaui procuratori meo vt ipsum venderet: quia credebam eum meum esse ex causa hęreditaria, cũ aliàs esset me⁹: an mihi vindicanti seruum ab emptore obstet excep? Et dicitur, quòd sic. sed contra eum qui vendidit eum testatori meo, habeo regressum nomine euictionis. Viuianus.

---

a *Præstationibus.* id est alia præstatione.

b *Expedierit.* vt in casu proposito, vbi solui Stichum expediebat: licet in obligatione non erat. Accursius.

Iulianus.]CASVS. Debebam Titiæ decem, & Seius pro me fideiusit: Titia nupsit Seio: & ei illa decem, pro quibus nomine fideiussorio obligatus erat, promisit: an statim possit me conuenire manda. quæritur. Et respon. cp sic: quia onera sustinet matrimonij: & sic non habet ex causa lucratiua. *SIIS.*] Promisisti mihi hominem: & Titius pro te fideiusit: Stichũ seruum alienũ mihi soluit. an tibi contingat liberatio, vt Titius possit te conuenire manda. quæritur. Et respõ. quòd non. hoc in prima. Sed si Stichum vsu cepit: contingit liberatio: & Titius aget manda. hoc in secunda. Viuianus.

c *Iulianus ait.* Casus est, quòd quidam fideiusserit pro alio apud mulierem creditricem: dum idẽ fideiussor eãdem mulierem in vxorem acciperet: idem fideiussor passus est dotem vxorem promittere sibi, quam ipse debebat ex fideiusione. Accursius.

d *Abesse ei pecunia.* quasi dicat. non est liberatus ex causa lucratiua: vt infra, de actionibus & obligatio. l. ex promisione. quod si esset, nõ ageret: vt supra, eodem. l. idem. §. finali. Accursius.

e *Si is qui pro te hominem.* in genere. & ideo mala ratio: quia in multis casibus agit fideiussor, etiam antequam ipse vel reus liberetur: vt supra, eo. l. si mandato meo. §. quotiens. &. l. Lucius. &. C. eodem. l. si pro ea. & ideo dicit cp nõ agit, eo cp te liberauerat: sed ibi nec alia ex causa agit: quia nullus de illis casibus est.

f *Contingere.* vt infra, de euict. l. qui alienam. & infra, de solu. l. is qui alienum.

g *Vellet.* vel falso: vel etiã quia pacto tenus tãtũ debitę erãt. Accursius.

h *Soluendo.* scilicet extra iudicium. Accursius.

i *Pecuniam.* id est vsuram: quia de ea tantum erat quæstio.

k *Fideiussori.* conuento.

l *Existimationem.* id est famam bonam conseruandam. sic ponitur, infra, de var. cog. l. cognitionem. Accursius.

m *Suo iure vti.* s. negãdo vsuras deberi vel iustè, vel iniustè: vt dixi.

n *Pudori.* No. argu.

o *Pecuniam.* tuam.

p *Formam.* quæ videtur potius consiliũ fuisse, quàm mandatũ obligatorium: vt supra, eo. l. ij. §. finali. & ideo nõ datur mãdati actio, nisi quando aliàs non eras mutuaturus: vt diximus supra, eodem. l. si remunerãdi. §. apud Iulianũ.

q *Seruum Titii.* Duos ponit casus: thema primi procedit vsque illuc, vel contra. quæstio eiusdem est ibi, & de mandato quæsitum est. an scilicet detur actio mandati directa, vel contra. Solu. etiam consequenter ponitur, & puto & cætera. vsque illuc, contra mandator & cætera. Alius casus incipit ibi, vel contra. & eius quæstio consequenter ponitur, de iure euic. quæsitum est. Solu. autem est in fine. contra mandator & cætera. dic ergo, seruum Titij & cætera.

r *Illius.* scilicet Titij veri domini.

s *Emisset.* à non domino, cum Titius erat dominus. Ioan. cum ex ancilla sua erat natus.

t *De iure euictionis.* in secundo casu. Azo. sed certe & in primo similiter de eo tractatur. Accursius.

u *Et de mandato.* in primo casu. Azo. sed certe in secundo similiter de eo tractatur.

Et puto.

BIU Cujas

a *Et puto.* ecce solutio primi casus.
b *Emptori esse.* ad rem tradendam. & de euict. caueat. qua cautione etiã finita procurator tenetur: vt supra, de procura. l. procurator qui pro euict. secus autem in tutore & curatore: vt arg. contra. C. de admini. tuto. l. cum quidam. in ver. inuenimus. & est ratio, quia necessariũ est illud officiũ, hoc spontaneum: vt. C. de neg. gest. l. tutori. Accur.
c *Vindicationẽ.* immò videtur concedi ei rei vindi. quia errabat credens rem alienam, quæ erat sua: vt infra, de adqui. rerũ domi. l. si procurator. quæ est cõtra. So. hic indénis actione mandati seruari potest, ibi non: quia non erat soluendo. vel hic quãuis non amiserit dominium, exceptione repellitur si petatur. vel hic tanquã suam, licet non crederet suam: arg. C. de bo. ma. l. j. ibi tãquã procurator vẽdidit. prima tamen verior est: vt not. plene de hac materia, supra, de offi. procur. Cæ. l. j. cum multæ leges in hac materia sibi inuicẽ contradicant. Et no. hic quòd qui de euictione tenetur, non vindicat: vt infra, de euictio. l. vindicantem. & sic tractatur etiã hoc casu de euict. non solũ de mandato.
d *Non teneri.* vt cedat actiones quas habet cõtra eũ cui vendidit, ad pretium: vel vt pretiũ sibi solutũ restituat mãdatori. abest enim sibi res sua. vnde & retinet pretium amplius: & si quid plus interfit sua, per contrariam mandati actionem petit: vt statim dicit.
e *Contrà mandator.* id est in contrario casu. & sic soluit hic quæstionem secundam.
f *Ab eo.* cui vendidit seruum procurator mãdato domini veri; qui tamen credebat se dominum tantum ex hæreditaria causa: & ideo quasi tantum ex hac causa dominus mandauit de vendendo, qui prius erat dominus: vnde non potuit fieri dominus ex hæreditaria causa. nemo enim ex duabus causis dominus esse potest: licet possidere possit aliquis ex diuersis causis: vt infra, de adquir. possess. l. ij. §. ex plurimis. licet ergo errasse videatur, tamen non reuocat proprium factum suum. & est ar. ff. de pign. ac. l. rem alienam. j. respon. & infra, qui & à qui. l. si seruo alieno. & infra, de li. causa. filium. & supra, de rei vin. si à Titio.

Dominus quis ex duabus causis esse non potest.

g *Doli summouetur.* dolo enim vindicat quod vendere mandauit: ipse enim vendidisse videtur: & sic de mandato etiam hoc casu tractatur.
h *Ex empto.* non ad duplum, licet sit permissa si res euincatur: quia nõ est vere euicta: sed ex empto: cum sit quasi euicta ad simplum: vt infra, de hære. ven. l. ij. §. si Titius. & de euic. l. non tamen. & l. si ei cui. §. j. & l. si vendideris. §. fin. li.

SI is.] *CASVS.* Fideiusit pro te: gestor nego. meorum soluit. habebit te obligatum act. nego. gest. ego te manda. etiam antequam soluã gestori meo. [*SIVE.*] Promisisti Titio decem cor bes frumenti: & Seius pro te fideiusit. si Seius pro te frumentum soluat optimum, cum mediocre inuenire non poterit, & per solutionem eius contingat liberatio: an id iudicio mandati consequi possit, quærirur. Et respon. quòd sic. idem est si promisit Stichum, & eum fideiussor soluit. Viuianus.

i *Qui gerebat.* sine mandato. Accursius.
k *Soluit.* nomine fideiussoris. Accursius.
l *Ratum habuit.* cum enim sibi sit gestum negotium vtiliter, cogitur habere ratum: vt supra, de nego. gest. Pompo.
m *Etiam.* litera est communis: sed fideiussor antequam solueret & cætera. secundum Py. est, sed & si fideiussor antequam & cætera. Accursius.
n *Procuratori.* suo, qui eius nomine soluit creditori qui gerebat negotia sine mandato.
o *Simul.* id est statim.
p *Ratum.* maximé. nã fingitur habere ratum: vt modo diximus, secũdum Azo. Alij dicunt, quòd licet ante ratihabitionem sit suum negotium, quantũ ad hoc sequetur vt teneatur, non tamen quantũ ad hoc vt agitur: vt hic dicitur.
q *Actionem.* tum quia ipse soluisse videtur qđ alius pro eo soluit: tum quia id ei abest in quo est obligat⁹. vt. ff. de neg. gest. l. si quis mandato.
r *Siue cum frumentum.* scilicet in genere.
s *Africum.* quod est optimũ: quia aliud non inuenit. si enim inuenisset, etiam mediocre poterat solui: vt dices. j. e. l. fideiussor. & facit ad hoc. ff. e. l. si mandato. §. fideiussor.
t *Plus impendit.* propter pœnam.
u *Pretiũ.* propter moram. Accursius.
x *Consequetur.* scilicet quanti tunc erat cũ soluit: licet postea decesserit: & ad nullum pretiũ sit redactus: vt hic, & ff. e. l. hominẽ. Acc.

FIdeiussor.] *CASVS.* Si fideiussor p debitore in diẽ soluerit, ante diem nõ aget mãda. antequam dies veniat, nec repetet. Viui.

y *Per errorem.* iuris: secus si facti: vt quia dilatio erat data reo: vt supra. e. si fideiussor. §. nõ male. & §. si cum. immo & si facti, idem si modo idem facturus fuit: vt in suo proprio facto: quia credebat se pure promisisse. licet in diem promisisset. tunc enim est idem ac si in iure errasset: vt supra, eod. idémque. §. penul. & facit ad l. ff. e. si mandauero. j. respon. Accur. *ADDITIO.* Ista glo. semper allegatur ad hoc propositum, quòd debitor in diem soluens ante diem per errorem facti probabilem, potest repetere. idem tenet glo. in. l. eum qui. C. de iur. & fac. igno. secundum Bal. hic.
z *Ab eo.* creditore. Accursius.

FIdeiussorem.] *CASVS.* Si fideiussor pro debitore triticum soluerit, quodlibet dando se liberare posset, nec aliud repetere. alioquin doli excep. sibi obstabit: neq; actione mandati aliud cõsequitur quàm quòd soluendo se liberaret reus à creditore. Viui.

a *Quodlibet.* etiam vilissimum: vt argu. j. de leg. iij. nummis. & ff. de condic. inde. cum is. §. fi. & j. de tri. vi. & ole. leg. l. cum certum. sed non est ita: vt. j. de redhibi. si quid venditor. in fi. & j. de leg. j. l. legato generaliter. & C. de don. si quis argẽtum. §. si vero redditum. quæ sunt ar. contraria. Vel dic, aliud in quantitatibus vbi exigua debentur: vt in primis concor. & hic aliud in speciebus: vel artificiis, vt in aliis: in vniuersitatibus autem est idem quod in summis: vt in. d. l. j. de ædil. edic. si quid. in fi. Accur. *ADDITIO.* Solue aliter, secundũ Dy. hic, & dicas quòd hic loquitur in obligatione generis. in qua nihil est reperire ita vilissimum quod habere non expediat. ibi loquitur in obligatione generis, in quo reperitur ita vilissimum quòd habere nõ expedit: ideo tenetur debitor ad mediocre &c. secundum Bar. hic.
b *Fuerit reus.* scilicet frumentum &c.
c *Id, quod dederit.* non necessitate. quod si feciset, posset id consequi iudicio mandati: vt supra, eod. si is qui. §. fin.
d *Condicet.* ab illo pro quo intercesserit.

Et puto[a] Titium, quãuis quasi procurator vendidisset, obstrictũ emptori[esse:[b]] neque si rẽ tradidisset, vindicationẽ[c] ei cõcedendam: & idcirco mandati [eum non teneri:[d] sed contraria mandati] agere posse, si quid eius interfuisset, quia fortè vẽditurus nõ fuerit. Contrà mãdator,[e] si rem ab eo[f] vindicare velit, exceptione doli summouetur,[g] & aduersus vẽditorem testatoris sui habet ex empto[h] iure hæreditario actionem.

Qui soluit pro fideiussore, potest ab eo repetere, & fideiussor à principali. Bart.

L. CELSVS libro trigesimo octauo Digestorum.

SI is, qui negotia fideiussoris gerebat,[i] *ita soluit*[k] *stipulatori, vt reum fideiussorémque liberaret, ídq; vtiliter fecit: negotiorum gestorum actione fideiussorẽ habet obligatũ: nec refert, ratũ habuit,*[l] *nécne [fideiussor. Sed] fideiussor etiam*[m] *antequam solueret procuratori*[n] *pecuniam: simul*[o] *ac ratũ*[p] *habuisset, haberet tamen mandati actionem.*[q]

Fideiussor repetit debitum quod soluit, si quid vltra soluerit. Bartolus.

FSiue cùm frumentum[r] *deberetur, fideiussor Africũ*[s] *dedit: siue quid ex necessitate soluendi plus impẽdit,*[t] *quàm est pretium solutæ rei: siue Stichum soluit, ísque decessit: aut debilitate flagitióve ad nullũ pretium*[u] *sui redactus est: id mandati iudicio consequetur.*[x]

Soluens ante diem per errorem iuris vel facti minus probabilẽ, non repetit: nec ante diem mandati agit. Baldus.

LI. IAVOLENVS libro nono ex Cassio.

FIdeiussor, quamuis per errorem[y] *ante diem pecuniã soluerit, repetere*[*] *tamẽ ab eo*[z] *non potest: ac ne mandati quidem actionẽ antequã dies soluendi veniat, cum reo habebit.*

In obligatione generis, liberatur quis dãdo vilissimum quod est in ipso genere. Bar.

LII. IDEM libro primo Epistolarum.

FIdeiussorẽ, si sine adiectione bonitatis tritici, pro altero triticum spopondit: quodlibet[a] *triticum dando reum liberare posse existimo: à reo autem non aliud triticum repetere potest, quàm quo pessimo tritico liberare se à stipulatore licuit. Itaque si paratus fuerit reus:*[b] *[id]quod dando ipse creditori liberari potuit, fideiussori dare, & fideiussor id, quod dederit*[c]*, id est, melius triticum cõdicet*[d]*: exceptione eum do-*

* *Repetere.* ff. e. l. si mandato. §. fideiussor.

a *Qui fide.* id est, mandato expresso. Puta: mandauit mihi Titius, vt fideiuberem pro Seio: quod feci Seio præsente, & non contradicente. vtrúque ergo actione mandati conueniam: vnum ex expresso, alium ex tacito: quia tacite mandare videtur pro quo præsente fideiubeo: vt hic, &. ſ. e. ſi remunerádi. §. ſi paſſus. &. l. qui patitur. &. C. e. ſi fideiuſſor.

b *Cõuenire poteſt.* Quid ſi alius tuum negotium fecit te præsente? idem quod hic, & in cõcor. niſi inter adultũ & curatorem: quia non præſumitur ſentẽtia in eis: aliàs ſic. ſed ſi ignores, tunc habet locum nego. geſt.

c *Non etiam reum.* actione mandati: ſed actio. neg. geſt. ſi contra ignorantem non inuitum, vel melius tantum mandantem, conuenit: cum mãdator ipſe reũ liberaſſe per alium videatur: non fideiuſſor qui tantũ alterius mandati intuitu fecerit: vt diximus. ſ. de nego. geſtis. ait prætor. §. fin.

d *Mouet.* ad dicẽdum quòd ille pro quo interceſſit, mandati teneatur.

e *Pro alio.* abſente, qui non tenetur mandati.

Cvm seruus.] CASVS. Mãdauit tibi ſeruus vt eum redimeres. an conſiſtit mãdatum vt tibi cõtra dominum de peculio vel contra te domino detur act? Et reſpõ. quòd nõ. hoc in prima. Si vero mãdauit vt eũ emeres, & manumitteres: ſi emeris, & manumiſeris, agam ego dominus ad pretium. ſi non manumittas, agam mandato dominus habita ratione affectionis meæ. hoc in ſecunda. Sed quid ſi nummis tuis redemeris: quia aliter non conſiſteret emptio, & tibi non contingeret liberatio: an poſsis agere de peculio? Et reſpon. quòd non cogitauit de hoc contractu. hoc in tertia. [SI LIBER.] Liber homo ſeruiebat mihi bona fide: mãdaui Titio vt eum redimeret, & manumitteret: Titius aget contraria manda. ad conſequendum quod ſoluit, contra redemptorẽ, ita vt Titius cedat actiones contra me, ſcilicet condictionem indebiti ex empto. Viuianus.

f *Cum seruus extero.* id eſt, extraneo, non domino ſuo. tunc enim ſine dubio nullum eſt mandatum: quia dominus rem ſuam non poſſet emere: vt infra, de reg. iur. l. neque pignus. Accurſius.

g *Nullum mandatum.* vt vel extraneus contra dominum de peculio, vel vt dominus contra extraneum ex tali mandato agat vẽditione non ſecuta vel etiam ſecuta, ſecundum Azo. & bene plus dicit, quòd nec ſeruus agit contra redemptorem ex hoc mandato venditione non ſecuta, vel etiam ſecuta venditione. ageret enim & ſi non mandaſſet de manumittendo: vt infra, de ma. l. iiij. §. ſiue autem. ſed hoc eſt falſum: vt ea. l. de manu. §. ſi ab ignoto. & quòd dicit. §. ſi autem. quòd non fuit dictum, verum eſt in contractu: dictum tamen fuerat prius inter eos: aliàs manumittere non cogeretur, vt dixi. Item quod dicit nullum, etiam hoc verum ab initio, ſecundum omnes: ſed ex poſt facto ſecuta vẽditione validum efficitur, ſecundum B. & Ioan. ſed Pe. contra.

h *Interceſſit.* à ſeruo vt ipſe ſeruus manumittatur, vt ſubiicit. vel dic, à domino: & hoc mandatum, ſecũdum omnes eſt nullum, niſi de emendo mandauerit: ſed emptione ſecuta conualeſcit, ſecundũ omnes: & ſic mandatum prius inutile efficitur, poſt vtile: ſicut & pactum in præfatione dictum: vt. ſ. de pac. item quia. in fi. & in

li mali ſummoueri exiſtimo.

Fideiussor potest habere obligatum principalem & alium: vel principalem tãtum, vel alium tantum. Bartolus.

LIII. PAPINIANVS libro nono Quæſtionum.

QVi fide[a] alterius pro alio fideiuſsit præſente, & nõ recuſante, vtroſq; obligatos habet iure mãdati. Quòd ſi pro inuito, vel ignorante alterius * mandatum ſecutus, fideiuſsit: eum ſolum conuenire poteſt[b], qui mandauit, non etiam reum[c] promittendi. Nec me mouet[d], quòd pecunia fideiuſſoris reus liberetur. Id enim contingit, & ſi meo mandato pro alio[e] ſoluat.*

Cum seruus se mandat emendum, emptione non secuta mandatum est nullum: ea autem secuta, mandatum conualescit, vt dominus agere possit: non autem mandatarius contra dominum. Item si liber homo se emendum mandauit: contrariam mandati actionem habet. Bartolus.

LIIII. IDEM libro viceſimo ſeptimo Quæſtionum.

CVm ſeruus extero[f] ſe mãdat emendum: nullũ mandatum[g] eſt. Sed ſi in hoc mandatũ interceſſit[h], vt ſeruus manumitteret, nec manumiſerit[i]: & pretiũ conſequetur dominus vt vẽditor: &[ex] affectus ratione mãdati agetur[k]. Finge [enĩ] filium naturalẽ, vel fratrẽ eſſe. Placuit enim prudentioribus affectus rationẽ in bonæ fidei iudiciis habendã. Quòd ſi de ſuis nummis emptor pretiũ dederit (neque enim aliter iudicio vẽditi liberari poteſt[l]) quæri ſolet, an vtiliter de peculio agere poſsit? Et verius & vtilius videtur, prætorẽ de huiuſmodi contractibus ſeruorum non cogitaſſe, quibus* ſe ipſi mala ratione dominis auferunt.[m]

Si apparet emptionem factam meo mãdato non valere, procurator mihi tenetur cedere actionem si quam habet efficacem. aliàs secus. Bartolus.

PSi liber homo bona fide ſeruiens, redimi ſe mandauerit, ídque nummis emptoris factum ſit: contraria mandati actione agi poſſe conſtat[n]: vt tamen actiones[o] præſtẽtur, quas habet emptor aduerſus venditorem. finge [enim] non manumiſiſſe[p] liberam perſonam emptorem.

Furtum sine contrectatione non committitur. Bartolus.

LV. IDEM libro primo Reſponſorum.

PRocurator, qui res non* incluſas ſubtraxit[q], ſed [ſibi] traditas non reddidit[r]: iudicio mandati, non furti, tenetur.

Quæ causa dubitationis tollendæ contractibus inseruntur, ius commune non lædunt. Bartolus.

LVI. IDEM libro tertio Reſponſorum.

QVi mutuam pecuniam dari mãdauit: omiſſo reo promittendi, & pignoris de peculio teneretur, & ſeruo & pretio careret dominus. quòd ſi ſuis nummis conuenit ſeruus vt ematur, dominus de peculio nõ obligatur: vt dictum eſt: ſed poteſt conſiſtere ſeruus in iudicio contra emptorem vt manumittatur ex cõſtitutione diuorum fratrum: vt ſupra, de iudi. qui ſe.

i *Nec manumiserit.* ſcilicet emptor.

k *Mandati agetur.* vt manumittatur: nam de tradẽdo bene poteſt agere, etiam ſi nõ interſit ratione affectus, ſecundum Io. vt dixi. & nõ. hic conſiderari affectum. ſic. j. de tu. & ra. de. l. j. §. ſed nonnullos. &. j. de ſer. expor. ſeruus ea. &. ſ. de mino. ſi in emptione. &. j. de euic. l. pater. in fin. Sed ar. contra. ſ. ad leg. Aquil. ſi ſeruum. &. j. de ope. ſer. l. fi. in fi. &. j. ad leg. Fal. l. pretia.

l *Liberari poteſt.* niſi ſciens accipiat: vt. j. de act. empt. ex empto. j. reſpon. &. ſ. depoſi. l. j. §. eleganter.

m *Auferunt.* & ita de peculio nõ tenetur: vt hic, & ſupra, de in rem ver. l. ij. &. iij. in princ. & hac eadem ratione non tenetur, niſi ipſe ſe vendiderit, ſecũdum Azo. Sunt & alij caſus quibus dominus ex ſerui facto eius de peculio non tenetur: vt ſi intercedat non in eaſa peculiari: vt infra, de fideiuſſ. ſeruus inſcio. Item ſi donet: vt ſupra, de pact. l. contra iuris. §. ſi filius. Item ſi voueat, ſicut & filiuſſami. forte: vt infra, de polli. ſi quis rem. §. voto. ſecundum Azo. Item ſi iudicium vel arbitriũ ſubeat: vt ſupra, de pecu. l. iij. §. ſi ſeruus. in caſu autem huius legis

*Dominꝰ eius facto etiã de peculio non tenetur: vt ſi intercedat non in eaſa peculiari: vt infra, de fideiuſſ. ſeruus inſcio. *Flo. qui* Item ſi donet: vt ſupra, *non res* de pact. l. contra iuris. §. ſi filius. Item ſi voueat, ſicut & filiuſſami. forte: vt infra, de polli. ſi quis rem. §. voto. ſecundum Azo. Item ſi iudicium vel arbitriũ ſubeat: vt ſupra, de pecu. l. iij. §. ſi ſeruus. in caſu autem huius legis*

n *Constat.* contra eum qui eſt redemptus.

o *Actiones.* ex empto, & condic. inde. ſecundum Accurſium.

p *Manumiſiſſe.* ſcilicet etiã de facto. nam ſi manumiſiſſet. ſ. de facto (de iure enim nõ poteſt) de euict. actio periiſſet manumiſſione ſecuta: ſicut ſi eſſet mortuus: vt. j. de euic. l. ſi ſeruum. &. l. ſi mãcipium. in prin. ſecũdum quoſdam. tu dicas, idé & ſi manumiſiſſet, ſecũdum Azo. & hoc dicit vt ſine quæſtione procedat. nec enim manumittere poteſt: vt. ſ. de cõdic. cau. da. l. dedi. §. ſi liber. &. ſ. e. ſi procuratorẽ. §. ſi liber. & illa. l. ſi ſeruũ. loquit in ſtipulatiõe duplæ.

Procurator.] CASVS. Procurator meus, cui aliquam rem tradidi, eam mihi non reſtituit. an furti teneatur? Reſpon. quòd non: ſed mandati. Viuianus.

q *Subtraxit.* id eſt, non contrectauit. Accurſius.

r *Non reddidit.* ſcilicet non contrectando cõtra domini volũtatem: ſed apud ſe retinendo. nam ſine contrectatione furtũ fieri non poteſt: vt infra, de fur. l. j. §. fi. &. l. inficiando. j. reſpon.

Qvi mutuam.] CASVS. Mãdaui Titio vt mutuaret Seio decem ſub pignore: & cõuenit vt Titius eligeret me vel Seiũ. ſi pignora non diſtrahit, eligere poterit. ſi diſtrahit, ad me Titiꝰ redire poteſt. [FIDEIVSSOR.] Debebã pupilllo. c. fideiuſsit pro me Titius, & in iudicio. c. obtulit: & quia non erat præſens tutor, conſignauit & depoſuit: an ſtatim poſsit cõuenire me mandati? Et reſpon. q; ſic. [NON IDEO.] Viſitaui limina beati

BIU Cujas

beati Iacobi: dimisi procuratorē: postea redij: neque exegi rationem administrationis: sed eum procuratorē reliqui: & postea visitaui limina beati Petri. non solum inducitur in iudiciū mandati quod egit procurator tempore primo: sed etiam quod tēpore secundo. [SALARIVM.] Negotium meū gessisti: promisi tibi quòd remunerarem te, sed nō expressi in quo. neq; officio iudicis neque actione mādati salariū tale petere poteris. [SVMPTVS.] Si per procuratorem ordinatum ad causam nō steterit quo minus causa finē acciperet: sumptus quos fecit, repetit.

a *Vti liceat.* creditori ista via electionis, si literis &c.

b *Si literis &c.* i. pacto quod in literis cōtinetur. s. vt sit licitū prius eligi mandatorem. sed & si hoc non dicatur, idem tamen esset, secūdum iura ista: vt. C. de fideiusso. l. nō recte. hodie contra: vt in auth. de fideiusso. §. j. colla. j.

c *Eum.* s. mandatorē.

d *Etenim.* Bene dixi, distractis pignoribꝰ in id quod deest ad mandatorē rediri: licet pactum ꝙ mandator posset eligi, fuerit interpositum: etenim &c. q.d. prædictum pactum ius cōmune nō lædit: quia ius cōmune est vt possit eligere, & ꝙ vno electo possit ad alterum redire: vt. C. de fideiuss. l. nō recte. & l. iure nostro. & l. reos. Ité not. hāc regulam: vt hic, & infra, de reg. iur. l. quæ dubitationis. &. C. de testa. l. testamentum. & infra, de condit. & demon. si in diem. §. fi. Sed ar. contra. j. solu. ma. si cum dotem. j. respon. & infra, de pac. dot. l. inter. §. cum inter.

Flo. constituat

Depositione, vt solutione, liberatio cōtingit.

e *Potest.* vt infra, de fideiuss. l. fideiussor qui minori. Depositione ergo liberatio contingit, vt solutione: vt. C. de sol. l. obsignatione. & de vsu. l. acceptam. & supra, depos. l. j. §. si pecunia. & arg. supra, de procur. l. si reus.

f *Instaurauerit.* id est, de nouo iniunxerit. Azo. & sic aliud secūdum mandatum est: licet eædē personæ. sic &. j. de adul. si vxor. §. sed & si qua. Quid autem si mandatum non instaurasset: an videtur primum reuocatum sola reuersione? Respon. hanc esse sabbatinam quæstionem. & potest induci, quòd sit reuocatum illud generale de causa sublata: vt supra, de iudi. l. ij. §. legatis. & infra, pro soc. l. actione. §. item si alicuius. & eius contrariū de causa impulsiua: quòd licet cesset, non tamen cessat factum: vt de Calpurnia diximus. ſ. de postu. l. j. §. sexum. So. verius videtur reuocatum mandatum ar. opti. insti. de pup. sub. §. qua ratione finitur. Dico quantum ad gestionem: sed tamen durat quo ad hoc, quia eo recedēte resumere debet administrationem: vt. C. de cur. fur. l. cum aliis. vel quod est verisimum, secus in furioso est, cui prouidetur per legē: cum ipse sibi prouidere non potest. & interdicitur furioso alienatio: & per legem cōmittitur curatori eius legitimo, vel datiuo: vt infra, de cur. fur. l. j. quod nemo dixerit in homine sanæ mētis. hic autem attende, an dominus reuersus resumpsit administrationem: & procurator destitit: & ita dicam finiri mandatum, nec resuscitatum: ac si dominus alium procuratorē cōstituisset: vt. ſ. de procu. si quis cum procuratorio. §. fi. an etiā reuerso domino, & præsente, & consentiente: vel verbo, vel actu, quærendo ab eo de gestis: vel non contradicente procurator cœperit gerere: & tunc dicam renouari mandatum, vel non renouari: vt. j. loca. item quęritur. §. fi. & C. de nup. l. si vt proponis. secundum Azo.

bus non distractis eligi potest: quod vti liceat[a], si literis[b] exprimatur, distractis quoque pignoribus ad eū[c] creditor redire poterit. Etenim[d] quæ dubitationis tollendæ causa cōtractibus inserūtur, ius commune non lędunt. ℣ Fideiussor, qui pecuniā in iure obtulit, & propter ætatem eius, qui petebat, obsignauit, ac publicè deposuit: cōfestim agere mandati potest[e].

Domino reuertente, mandatum finitur: & si fuerit reuocatū debitum ex primo, non deuoluitur in secundo. Bartolus.

℣ Non ideo minus omnis temporis bonā fidem explorari oportet, quòd dominus post annos quinque [de] prouincia reuersus, mox reipublicæ causa profecturus, nō acceptis rationibus mādatum instaurauerit[f]. Cum igitur ad officium procuratoris pertinuerit, quidquid ex prima negotiorum gestorū administratione debuit, ad secundam rationem transferre[g]: secūdi temporis[h] causa priorem litem suscipiet. ℣ Salarium incertæ pollicitationis[i], neq; extra ordinem rectè petitur, neque iudicio mandati, vt salariū tibi constituatur[k].*

Procurator sumptus bona fide factos repetit, posito etiam quòd causa non habuit bonum exitum. Bartolus.

A g *Transferre.* exigendo à se, etiam in secunda administratione quod ex prima debebat. Accursius.

h *Secundi temporis.* id est administrationis secundo tempore susceptæ. potest enim conueniri vt ex secūda: & hoc si expediret domino cōueniri in secunda: vt quia in secunda procurator habuerit fideiussores, in prima non, aliàs secus: vt supra, de nego. gest. diuortio. & facit ad. §. infra, de admi. tuto. Lucius. in prin.

i *Pollicitationis.* re & genere: vt plene dixi. s. e. salarium.

k *Constituatur.* scilicet potest agi.

℣ Sumptus bona fide necessariò factos, etsi negotio finem adhibere procurator non potuit: iudicio mandati restitui necesse est[l].

Mandatum non transit ad hæredē mandatarii: & videtur electa persona industria. Item Publiciana non competit contra dominum. Bartolus.

LVII. IDEM libro decimo Responsorum.

B MAndatum distrahendorū seruorum, defuncto [eo,] qui mādatum suscepit, intercidisse cōstitit. Quoniam tamen hæredes eius errore[m] lapsi, nō animo furandi, sed exequendi quod defunctus suæ curæ fecerat, seruos vēdiderāt: eos ab emptoribus vsucaptos videri placuit: sed venalitiarium[n] ex prouīcia reuersum[o] Publiciana actione non vtiliter *acturum[p]: cū exceptio iusti dominij causa cognita[q] detur: neq; oporteat eum, qui certi hominis fidē elegit, ob errorem aut imperitiam hæredum adfici damno[r].

Mandatum morte finitur, non actio mādati. Item nec obligatio quæ datur ex negot. gest. Bartolus.

C LVIII. PAVLVS libro quarto Quæstionum.

SI præcedente mandato Titium defenderas[s], quamuis mortuo eo, cū hoc ignorares: ego puto mandati actionem[t]

l *Necesse est.* vt. C. e. l. etiā si contrariam. &. ſ. de procur. l. qui prohibitus. §. litis. sic in tutore: vt. j. de cōtra. actu. l. iij. §. sufficit. Sed contra. j. iudi. fol. l. iij. §. in hac. vbi dicit posse repeti sumptus demum, si obtinet in causa. Sol. Illud obtinet in gestore sine mandato: hic in eo qui habet mādatum. & est ratio in eo qui gerit sine mandato: quia in sententia apparet eū non vtiliter gessisse: & sic non agit: vt supra, de neg. gest. sed an vl. tro. §. j. Accursius.

Mandatum.] CASVS. Si hæres tuus credebat mandatū morte nō finiri: & ideo teneri ad exequendum mandatū, & seruos vēdiderit: emptor eos vsu capere poterit: sitamen ante impletam vsucapionē à possessione cadat, & ad me redierint, non habet Publiciana: quia contra dominum non datur.

m *Errore.* scilicet iuris. aliàs etiam facti, credens in persona eorum iterari mandatum à domino, cum non erat.

n *Venalitiarium.* id est, emptorem seruorum.

o *Reuersum.* ante completam vsucapionem.

p *Acturum.* contra dominum possidentem: quia remouetur exceptione iusti dominij: vt statim dicit. Accursius.

q *Cognita.* nā quandoque etiā contra dominū datur Publiciana: & ideo vertitur in hoc causę cognitio: vt not. supra, de Publi. l. fi.

r *Damno.* vt. j. de euict. l. rem hæreditariam. in fi. Accursius.

D *Si præcedente.] CASVS.* Mandaui tibi vt me defenderes cōtra Titium: decessi: & tu defendisti, & sumptus feci sti. licet mandatum finitum fuerit morte, tamen nō actio mandati. vnde hæres meus tenebitur. hoc in prima. Si vero sine mādato me defendisti, videris quodammodo gerere negotium meum: & hæres meus tibi tenebitur. [LVCIVS.] Debebam Titio. c. cum instaret vt soluerem, Seius ei mandauit vt non infestaret me: quia recipit in periculo suo. si creditores conueniunt cū hærede de remittenda dimidia debiti, cum Titius esset absens: si Seius conueniatur, an habeat except. vt conueniatur in dimidiam sicut hæres meus? Distinguit: cum fiebat remissio, aut Titius erat præsens, aut absens. si absens, non dabitur exceptio Seio. sicut enim creditori habenti pignus, vel priuilegiū, non præiudicatur per pactum aliorū creditorū: nec huic qui erat absens: qui si fuisset præsens, proclamasset: neq; si submoueatur creditor à mandatore, consulitur hæredi, sed fideiussori, siue mādatori, cum hæres præstaturus est iudicio mādati conuentus, quantū præstabit aliis creditoribus. & si creditor partem ab hærede accepisset, quantum ad mandatorem sibi præiudicauit: quia præsumitur consensisse remissioni. Viuianus.

s *Defenderas.* nec tamen lis contestata est.

t *Mandati actionem.* immo videtur nego. gest. vt supra, de iudi. l. de

BIU Cujas

de qua re.§.cum absentem.quæ est contra.Solu.ibi sine mandato defendit:vt infra,proxi.respō.hic cum mandato.vel hic & ibi habet neg.gest.actionem ad cōdemnationem solutam: quia de hoc mandatum non fuit: sed ad sumptus & ad similia quæ sunt mandata,vel quasi,habet locum actio mandati:vt hic dicit.Accur.

aduersus hæredem Titij competere: quia mandatum morte[a] mandatoris[b], non etiā mandati actio soluitur[c]. Quòd si sine mandato defensionem suscepisti[d], negotium quodammodo[e] defuncti gerere instituueras: & quemadmodum si illum liberasses[f], competeret tibi negotiorum gestorū actio: ita potest dici, & hæredē[g] eius eadem actione teneri.

Decretum iudicis pro debitore, non præiudicat creditori absenti actione competenti contra mandatorem, nisi consenserit. B.

VLucius[h] Titi[i] creditori suo[i] mandatorem dedit:deinde defuncto debitore[k], maiore parte creditorum consentiente, à prætore decretum est, vt portionem creditores ab hæredibus ferant, absente eo creditore, apud quem mandator extiterat. Quæro,si mandator conueniatur[l], an eandē habeat exceptionem, quam hæres debitoris[m]? Respondi,si præsens apud prætorē ipse quoque consensisset[n], pactus videtur iusta ex causa:eáque exceptio[o] & fideiussori danda esset, & mandatori. Sed cum proponas eum abfuisse,iniquum est, auferri ei electionē[p],sicut pignus aut priuilegium[q]:qui potuit præsens[r] idipsum proclamare, nec desiderare decretum prætoris. Nec enim si quis dixerit, submouēdum creditorem[f], hæredi consulitur,sed mandatori, vel fideiussori: quibus[t] mādati iudicio eandem partem[u] præstaturus[x] est. Planè si ab hærede partem accepisset[y], an in reliquū permittendum esset creditori,fideiussorem cōuenire, dubitatum est. Sed videbitur cōsentire decreto, cōueniendo[z] hæredem.

Qui mandato alterius stipulatur, in dubio non videtur adhibitus animo donandi. Bartolus.

LIX. IDEM libro quarto Responsorum.

SI mādatu Titij Calpurni[a] pecuniam,quam Titius credebat, stipulatus[b] esset,nō donandi animo[c]:mandati iudicio eum[d] ab hærede Titij posse cōueniri,vt actiōes suas præstet[e]. Idem est[f],& si exacta est à Calpurnio pecunia.

Bona fides,quæ in contractibus requiritur, facit vt quod non possum vt ego, possim vt alius. Bartolus.

VPaulus respondit, fideiussorem,qui rem pignoris iure obligatam,à creditore emit:mādati iudicio cōuentū ab hærede debitoris[g], oblato* omni debito, restituere cum fructibus cogēdum: neque habēdum similem fideiussorem proclamare, nec desiderare decretum prætoris. Nec enim si quis dixerit, submouēdum creditorem[f], hæredi consulitur,sed mandatori, vel fideiussori: quibus[t] mādati iudicio eandem partem[u] præstaturus[x] est. Planè si ab hærede partem accepisset[y], an in reliquū permittendum esset creditori,fideiussorem cōuenire, dubitatum est. Sed videbitur cōsentire decreto, cōueniendo[z] hæredem.

Qui mandato alterius stipulatur, in dubio non videtur adhibitus animo donandi. Bartolus.

LIX. IDEM libro quarto Responsorum.

SI mādatu Titij Calpurni[a] pecuniam,quam Titius credebat, stipulatus[b] esset,nō donandi animo[c]:mandati iudicio eum[d] ab hærede Titij posse cōueniri,vt actiōes suas præstet[e]. Idem est[f],& si exacta est à Calpurnio pecunia.

Bona fides,quæ in contractibus requiritur, facit vt quod non possum vt ego, possim vt alius. Bartolus.

VPaulus respondit, fideiussorem,qui rem pignoris iure obligatam,à creditore emit:mādati iudicio cōuentū ab hærede debitoris[g], oblato* omni debito, restituere cum fructibus cogēdum: neque habēdum similem

*Fl. ablato

a *Morte.* No.mandatum finiri, non actionē mandati: vt hic,&.ſ.e.l.inter causas. in princ. sed videtur etiam mandatum hoc casu non finiri,sed ita cogatur exequi: vt.ſ. de procur. ſi defunctus. quæ est cōtra.Sol.vt ibi. Item nō videtur finiri: vt. j. de manu. vin.l. ſi pater. in princ. quæ est ſimiliter contra. Sol. ibi fauore libertatis.

b *Mandatoris.*cū non ſit opus cōſummatum.

c *Soluitur.* ſi ſpōte fuerit conſummatum.

d *Suſcepiſti.*animo nouandi.

e *Quodammodo.* aliàs reſpicit inſtitueras. nā libellus forte datus, nō autem lis erat cōteſtata. vel reſpicit defuncti:quia illum defendis credēs eū viuere: nō tamē defendis:quia mortuus per neminē poteſt defendi:nec tenetur ali qua actione: vt. d. l.de qua re. §. cum abſentē.

f *Liberaſſes.*à quolibet alio debito.

g *Hæredem.* qui exceptione doli eſt munitus cōtra eum cui eſt ſolutum:vt ſupra,de iudi.de qua re.in fi.

h *Lucius.*debitor multorum.

i *Creditori ſuo.*futuro, vel etiā præſenti: ſicut ponitur caſus ſupra.e.ſi vero non remunerandi.§.ſi poſt. Accurſius.

k *Debitore.* Lucio Titio.

l *Conueniatur.* à creditore apud quem interceſſerat ad ſolidum debitum.

m *Debitoris.*ſcilicet habet aduerſus alios creditores,qui conſenſerunt in certam portionem acciendam:ſed & contra iſtum,licet non conſenſerit,niſi hypothecariam haberet:vt ſupra,de pac. l.reſcriptum.circa prin.

n *Conſenſiſſet.*ſcilicet creditor apud quem mandator interuenit: de quo ſupra facta eſt mentio quòd abfuerat:quia & ſequens litera innuit:ibi,ſed cum &c.non dicit de præſentia hæredis debitoris:quia illius præſentia non eſt neceſſaria:cum inter abſentes fiat pactum:vt ſupra,de pac.l. j.quod hic exegit in creditore:vt hic,& ſupra,de pac.& ſuum.§.fi.&.l.reſcriptum.

o *Eáque exceptio.* ſcilicet pacti,quæ datur reo.Accurſius.

p *Electionem.*cōueniendi hæredem debitoris,vel fideiuſſorem, ſiue mandatorem.& allegando dicit.Accurſius.

q *Priuilegium.* priuilegiato ergo non nocet aliorum conſenſus in remittendo.& ſic eſt contra.ſ.de pac.reſcriptum. in ſi.j.reſpō. Sol.ibi in partes diſſentiebant:hic prorſus.vel hic loquitur de eo priuilegiato qui & pignus habebat:vt quia in refectionem credidit:vt. j.in qui.cau.pig.ta.contra.l.j.ibi, ſolum priuilegium. & ſic pignus conuentionale.vel priuilegium,id eſt,pignus legale.Acc.

r *Præſens.* id eſt,ſi fuiſſet præſens.Et ſic no.quòd abſens pro diſſentiente habetur: vt hic.&. j.de ritu nup.in eo.§.deinde.&.ſ.de arbit.ſicut. Sed quid ſibi profuiſſet hæc proclamatio,cum maiori parti ſtaretur?Reſpon.forte traxiſſet alios in ſententiam ſuam: vt ſupra,de arbi.item ſi vnus.§.fina. Item licet non valuiſſet quo ad ipſum debitorem, valuiſſet tamen quo ad mandatorem: in quo etiam præiudicaret ſibi ſi præſens taceret:vt ſupra,eo.§.Accur.

f. Vetus.

f *Creditorem.* agentem contra mandatorem.

t *Quibus.* ſcilicet exactis inſolidum.& ſunt datiui caſus. Accur.

u *Eandem partem.* quam cæteris qui conuenitur præſtabit. nam fideiuſſor,ſeu mandator, priuilegium ſeu pignus non habent.vnde etiam ſi ſunt abſentes,coguntur ſtare pacto cæterorum: vt ſupra, de pac.l.reſcriptū.

x *Præſtaturus.* ſcilicet hæres.Accurſius.

y *Accepiſſet.* ſcilicet creditor abſens.

z *Cōueniendo.* ſcilicet, tantum.non ſolum exigendo,vel accipiendo. & ſic no. de tacito conſenſu: vt infra, de lege com.l.pe.&.ſ.de inoffi. teſt.nihil.§.j.&.l.fi.

Si mādatu.] CASVS. SMutuaui tibi pecuniam,quam à te Titius ſtipulatus eſt mandato meo,& non animo donandi. deceſſi. hæres meus habet mandati actionem contra Titiū, vt ſibi cedat actionem quā habet aduerſus te: & ſi à te exegit Titius, hæres mandati actionē habet vt repetat pecuniā. [PAVLVS.] Fideiuſſor non poteſt emere rem pignori obligatam à reo principali. [PAVLVS.] Titius pro me fideiuſſit, vel mandauit Seio vt mihi mutuaret: & promiſit ſe ſoluturum vſque ad annum.ſi intra annum nō ſoluat:an poſt annū teneatur? Dicitur, q̄ ſic. [PAVLVS.] Mādato Titij & Seij credidi tibi pecu.vtrūque inſolidum mandati conuenire poſſum.Si autē iudex vtrūque condemnet: ex cauſa iudicati vnumquemque nō inſolidum,ſed pro parte conueniam: quia pro parte facta fuit condemnatio in principali. [CREDITOR.] Mutuaſti mihi pecuniam ſub pignore:& dedi fideiuſſores.ſi pignus vendidiſti,& emptori euictum ſit: an contra fideiuſſores habeas regreſſum, quæritur:& an ſit differentia, promittis de euictione necne? Diſtinguitur:an ſit conſecutus debitum,aut non.ſi non,non liberabitur fideiuſſor. eodem modo ſi promiſiſti de euictione, & euictum ſit pignus:reſtituere hæres neceſſe habet pretium. ſi pignus fuerit euictum, non liberabitur. ſi ergo de euictione non tenearis, liberabitur.[ILLE.] Mandaui Titio vt decem tibi crederet ſub pignore: & mandaui me præſtaturum Titium indemnem tam nomine ſortis quàm vſurarū quo ad omnes:deinde pluries conuentus non reſpondi.deceſiſti.an morte tua liberer,quæritur. Et dicitur,quòd vſque ad.xxx. an. durabit actio mandati contra me. [PAVLVS.]Mandaui Titio vt pecuniam meam mutuaret ſub idonea cautione. Titius non adhibuit fideiuſſorem,neque pignora.vtrum mandato ſatisfecit?Dicitur:quòd non. Viuianus.

a *Calpurnius.* qui creditor erat.Accurſius.

b *Stipulatus.* ſcilicet,ab eo cui Titius credebat.

c *Donandi animo.* quod ſemper præſumitur: ſcilicet quòd non ſit donatio,niſi contra probetur per aliquas præſumptiones:vt ſupra,eo.ſi verò non re.§.idem Papinia.& .j.de do.præ.l.Seia.

d *Eum.* ſcilicet Calpurnium.

e *Præſtet.* ſic & ſupra,eo.idémque.§.ſi cui. Accurſius.

f *Idem eſt.* quantum ad hoc vt hęres Titij habeat actionem:ſed tamen altero caſu ad ceſſionem,altero ad ipſam pecuniam: & ſic non eſt per omnia idem.

g *Debitoris.*idem eſt & ſi cōueniatur à ſecundo creditore hypotheca: vt infra, de diſtrac. pig.l.ij.&.l. cum ſecundus.§.ſi ſecundus. ſed videtur mandati actio non dari: immo de dolo:vt.C.de

BIU Cujas

dolo.l. j. quæ est contra. Solu. hic nondum mandati actio finita erat tempore: & ideo mandati agitur: ibi sic.hoc non placet: vt supra,de dolo.l.ij.§.penul. vel non est mirum si hic mandati, ibi de dolo agitur:cum vtraque famosa sit. hanc reproba per.l.supra, de do.l.ideoque.vel aliter ibi de dolo: quia mandati non supererat actio, pacto vel acceptilatiõe inefficax effecta,non tempore.sed hoc nõ valet: vt supra, de dolo. l. ij. §. si quis. nisi ad hoc faciendum fuisset dolo inductus. Dic ergo, dari actionẽ de dolo,id est,mandati propter dolum,secundum Azo.Item adhuc est cõtra.ff.de neg. gest.l.fideiussor. vbi dicitur,quòd datur actio neg.gest. Sol. vt ibi.cũ hoc autem cõcordat.j. de pigno.l.ij.

a *Extraneo emptori.* Not.non esse admittẽdum hunc fideiussorẽ: vt quemlibet. sic & infra, de leg.ij. l. fina.§. quatuor. Sed arg.contra supra.de adop.si pater.§.qui duos.Accur.

*Hal. conceptum

b *Impedimento.* vt supra.e.l.§.ille.& hoc nisi dixisset, nolo teneri exinde:quia tunc habet exceptionem : vt infra de act. & ob.l. obligationum fere.§.fi.in. fi.

c *Eligi posse.* si cæteri minus idonei extiterũt: vt.C.de fideiuss.liberũ. Azo.immo & si omnes sunt idonei : licet habeant beneficium epistolæ diui Hadriani:vt C.de constitu. pecu. l. fi.sed hodie secus: quia ipso iure in partibus tenentur : vt in auth . de duobus reis.in prin.

d *Cõcessum.* i. dictum.

*Fl.liberũ †verba compilatorum.

e *Et debere.* vt. C. si plu. vna sen.l.j.sed obiicitur:quia videtur sententia proficere condẽnato.si enim conueniatur vltra partem suam,habet exceptionem rei iudicatæ:sed tamen insolidum videtur fuisse damnatus. & sic est contra infra , de excepti.rei iudi.l.euidenter.sed dicas quòd tantum pro parte fuit facta vel simpliciter condemnatio:licet conuentio in solidum:vt.ff. depositi.si duo.in fi. Item adhuc potest agi insolidum antiqua. vnde non obstat.l.euidenter. Accursius.

f *Interest.* id est, differentia sit.

g *Vendiderit.* vt quia de euictione non promisit.

h *Non sit.* quod est eo casu quando restituit:vt.j.de reg.iur.l.nõ videtur.ex hac respõsione colligitur respõsio secũdę quæstionis.

i *Apparet.* per contrarium.Accursius.

k *Non teneatur.* veluti si iure creditoris vendidit:vt infra,de distrac. pig.si is.&.l.quæsitum. idem quandoque & si teneatur quãdo non debuit promittere:vt diximus, supra de pig.act.si pignore.§.fin. Accursius.

l *Quicquid vsurarum.* sic construe:mando me esse præstaturum indemnem rationem tuam ex causa mandati in eum diem quoad vixerit Blęsius Seuerus:& quicquid accesserit nomine vsurarũ,in quam pecuniam postea,&c.

m *Liberatus.* scilicet mandator.Accursius.

n *Perpetuam esse.* quia tempus non est modus tollendæ obligationis:repellitur tamen exceptione:quia sic inter partes actum videtur: vt infra, de act.& obli.l.obligationum fere.§.placet.& insti.de verb.obli.§.at si ita.Vel dic,non repelli,quia mandator fuit viuente debitore in mora:ar.supra,de consti.pecu. quæ autem.§.

extraneo emptori[a]:cũ in omni contractu bonam fidem præstare debeat.

Dies adiecta,causa differẽdæ solutionis, obligationem non perimit.h.d. Vel sic: Aduentus diei non liberat debitorem:sed magis constituit obligationem efficacem. Bart.

¶Paulus respondit, die adiecto in mandato , intra quẽ præstaturũ se Lucius Titius scripsit: non esse impediměto[b], quo minus etiam post eum diem conueniri mandati iudicio possit. B

Plures mandatores, qui tenentur pro alio,tenentur insolidum ex mandato:ex sententia verò simpliciter lata tenentur in viriles. Bartolus.

¶Paulus respondit,vnũ ex mãdatorib⁹ insolidũ eligi posse[c], etiam si non sit concessum[d]* in mandato.Post condemnationẽ autem in duorum personã collatam,necessario ex causa iudicati singulos pro parte dimidia conueniri posse,& debere[e].

Illud quod creditor percipit ex vẽditione pignorũ,liberat debitorem, & mandatorem, si de euictione nõ est obligatus. aliàs secus. Bartolus.

¶Creditor pignus vẽdidit.quęro, an si euicta sit possessio emptori,regressum creditor ad mãdatorẽ habere posit? & an interfit[f] creditoris, iure vendiderit[g], an cõmuni iure promiserit? Paulus respõdit, si creditor ex pretio pignorũ debitum cõsecutus non sit[h]: mandatorem liberatum* non videri.†Ex hoc responso apparet[i],si euictionis nomine non teneatur[k], profi- C

cere eam rem ad liberationem.

Dies adiecta causa limitandæ obligationis,non liberat debitorem existentem in mora.h.d.Vel sic:Mandatum tempore limitatum,post moram erit perpetuum. Bartolus.

¶Ille illi salutem . Mando tibi, vt Blæsio Seuero adfini meo octoginta credas,sub pignore illo & illo:in quam pecuniam,& quicquid vsurarum[l] nomine accesserit, indẽnem rationem tuã me esse ex causa mãdati in eum diem quoad vixerit Blæsius Seuerus, præstaturum.Postea sępe conuentus mandator nõ respõdit. Quæro,an morte debitoris liberatus sit[m]? Paulus respõdit mandati obligationem perpetuam esse[n]:licet in mãdato adiectũ videatur, indẽnem rationem tuã[me] esse ex causa mãdati in eum diem quoad vixerit Blæsius Seuerus,præstaturum.

Cautio idonea,intelligitur cum fideiussore vel pignore. Bartolus.

¶Paulus respondit non videri mandati cõditioni paritum, cũ in mandato adiectũ sit, vt idonea † cautio à debitore exigeretur,si neque fideiussor,neque pignora[o] accepta sint[p]. D

Pendente appellatione mandatoris, potest conueniri reus. Bartolus.

LX. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

CReditor mandatorem cõuenit. is condẽnatus[q] prouocauit.quęrendum est an manẽte appellatione debitor à creditore cõueniri potest?Respõdi,posse[r].

a Si quis.Vel melius,tenetur etiam post mortem:quia promisit se satisfacturum in vita debitoris : vnde quasi ad diem promiserit,tenebitur etiam post mortem:vt.ff.e.l.§.ij.die adiecto &c. secũdum Azo. Alij dixerunt, quòd de vsuris currentibus in vita tenetur etiam post mortem,sed de currentibus postea non.

o *Neque pignora.* quid de hypotheca? Respõ. idẽ quod in fideiussore multo magis.

p *Accepta sint.* nec ego mandator mandati potorerit cõueniri:vt.C. de fideiuss. si creditor. Sed contra.C.de verb. sign. l. sancimus. Solu. verbum, idonea, tollit cõtrarium. Sed quid[a] si dictum est, facies me illesum? si dictum est, facies me illesum ad sensum sapientis mei : an debeat dari fideiussor, si hoc nõ dixerit sapiens? Videtur quòd sic:vt.C.de con. quæ trahen.empt.l.fin.Item si nil vltra cõmune ius promittere, hęc verba nil ra. Cur operarentur:quod non si debet esse : vt infra, de dam. lega.j.si quando. Item ille est securus qui nil timet : vt infra, de act. emp.l.j.in fine. Econtra secundum ius commune promitti debet, quasi hoc pactum non valeret de incerta persona : vt infra, loca.si merces. in princ. Item & si valet, debet dicere secundum ius commune:vt supra, eo. qui fideiussor. mutuam.ij.respon. Itẽ si aliter ad arbitriũ boni viri:vt infra,ituri.j.si pone, societatem. Sol. sensus sapientis, vt legitime li get cõtractum, & caute. non autem vt cum fideiuss. vt.d.l.qui mutuam. Item quid si dixit plenam? videtur ibi rest. quòd fideiussor sit debitor? dus:argu. infra, de act. empt. si quis alienam. Item contra supra, de arbi.si cum dies.§.plenum.&.l.ita demum.&.l.litigatores.§.ij.

Creditor.] CASVS planus est vsque ad. §. Ad eum. [AD EVM.] Nupsit tibi consanguinea mea . mandaui tibi epistolam talem : Scias quòd mater puellæ promissura tibi dotem, idonea sit : nihilominus fideiubeo te habere saluum quicquid tibi promisit nomine dotis . si aliquid tibi hoc nomine præstiteris, & decesseris , an hæres meus iudicio mandati cum matre puellæ agere possit,quæ neque mandauit, neque ratum habuit:vel consequi possit ab hærede matris ? Et respon. quòd non. hoc in prima. sed an nego. gest ? Et respon. quòd non : quia potius videor meum negotium gerere voluisse . Sed quid si maritus contra me agere velit : an possim eum repellere per excep? Et respon. quòd non.hoc in tertia.[DVOBVS.] Si duobus mandaui vt gererent negotia mea,& gesserunt: quilibet insolidũ tenetur.[LVCIVS.] Titius frater mandauit filio fratris vt negotia sua gereret, & quòd haberet ratum quicquid de rebus suis disponeret.si fraudulenter aliquid commisit, an debeat teneri? Et respon. quòd sic. hoc in prima.Sed quid si hic fuit magistratus, & ratione administrationis fuit debitor reipub. an ob hoc patruus debeat teneri? respon.quòd non.hoc in secunda. Viuianus.

q *Condemnatus.* scilicet,mandator.

r *Posse.* nec enim vno conuento, alter liberatur : vt.C.de fide. iussl.fin. Sed argu. contra supra, de pecu.l.quotiens.§.si creditor. Sed nonne pendente appellatione omnia debẽt esse in suo statu? Respon. b hoc verũ inter ipsos litigantes.at hic alius conuenitur.

BIU Cujas

ADDITIO. Ex hác glo. no. optimam limitationem secundum Bal.hic,quod illa regula,nil noua.appella.pendente.habet locum inter eosdem, nó respectu eius ad quem porrigitur appellatio. & idem dicit Inno.de elec.ca.cũ ecclesia Rhotomagen.& per eundem Bal.in.l.si per imprudentiã.§.fi.infra,de euic.&.l.furti.§.j.ś. de his qui not.infa.

a *Ad animum meum.* dilectione honesta.forte soror erat huius Titij Sempronia.

b *Contrahere.* q. d.ita est bona & nobilis q̃ bene te decet.

c *Quo magis.* hoc est, quod.j. tollit act. neg. gest.Accursius.

d *Nõ dubito.* sed quomodo hoc, cum fideiussores vel mandatores dotiũ non debeant dari: vt.C. ne fideiuss.vel man. do. den.l.ij. Respon.hic à parte mulieris: quod est prmissum: vt hic: &.j. de iur.do. cum dotis. non autem à parte viri: vt in.d.l.

e *Mandauerat.* vnde cessat mandati actio.

f *Ratum.* nec poterat, vtpote non suo nomine gestum.

g *Præstiterit.* s. viro.

h *Non posse.* quia non mandauit vt mitteret illam epistolam: nec ratam habuit.

i *Sibi vellet.* s. vt recõcilietur domui suæ: & ideo sibi negotiũ gessit,nec errauit:& sic cessat hæc actio: vt hic,& supra,de neg.gest.si pupilli.§.sed & si quis negotia. &.j. qui po. in pig. ha. si prior. §. j. & ar.ś.de vsufruc. ea.re.l. tribus. ibi, finito autẽ, &c. Et no. hic optimũ arg.q̃ reus promittendi,soluẽdo non agit cõtra reum: quia propter suã obligationem soluisse videtur:sed dic vt plene dixi.ś. ad Vellei. l.vir vxori.§.fi. Accur.

k *Pro solido.* ita tamẽ vt ille prius cõueniatur qui gessit, de eo quod gessit.cęterũ de cõmuni negotio gesto, vel nõ gesto,vel neglecto, ad exẽplum tutorũ omnes tenentur, secũdum Io. Item not. hic duos mãdatarios teneri insolidũ:vt hic.quod intelligę,secundum Azo.q̃ hic fuit actum vt insolidũ tenerentur:vt hic, secũdum Azo. & idem in mandatoribus: vt.ś. eo.l.cum mãdato. in fi. &.ś.eo.l.si mandato.§. Paulus.& sic in duobus commodatariis:vt supra, commo.si vt certo.§.fi.& duobus depositariis: vt.ś.depositi.l.j.§.si apud duos.sic in similibus cõtractibus: vt.j.de duo re.l.eadem.Sed ar.contra.ś.de neg. gest.si alicui.&.j. de admi.tu.decreto.§.fin. &.l.tutores qui post finem.§.tutoribus. &.l.Lucius.§.j.hæc autem iure nouo hodie plana sunt: quia nũ-

Mandatum quod fit propter vtilitatem mandantis: actionem mandati contra tertium non parit. Bartolus.

¶ Ad eum* qui vxorem ductu-
rus erat, literas fecit tales: Titi⁹
Seio salutẽ. Sempronia pertinere ad animũ meum [a] cognouisti: ideóque cũ ex voto meo nuptura tibi sit,velim certus sis, secundũ dignitatẽ tuam cõtrahere [b] te matrimoniũ. Et quãuis idoneè repromissuram tibi Titiam matrem puellæ dotem sciam:tamẽ & ipse,quo magis [c] conciliem animũ tuum domui meę,fidẽ meã interponere non dubito [d].quare scias,quodcũq; ab ea, ex hac causa stipulat⁹ fueris, id me mea fide esse iussisse, saluum te habiturũ.atq; ita Titia,quę neque Titio mandauerat [e], neq; ratũ [f] habuerat quod scripserat, dotẽ Seio promisit. Quæro, si hæres Titij ex causa mãdati præstiterit [g]:an actione mandati hæredẽ Titiæ conuenire potest? Respondi secundũ ea,quę proponũtur,nõ posse [h]. Item quęsitum est,an nec negotiorum gestorum? Respõdi nec hoc nomine iure agere posse. Palam enim facere Titiũ, non tã Titiæ nomine, q̃ quòd consultum[sibi]vellet [i], mandasse. Item si maritus aduersus mãdatorẽ ageret:an aliqua exceptione summoueat? Respõdi nihil proponi,cur submouendus sit.

Plures mãdatarii tenentur insolidũ. Bar.

¶ Duobus quis mandauit negotiorum administrationẽ. Quæsitum est,an vnusquisque mandatarius insolidũ teneatur? Respondi vnumquemque pro solido [k] cõueniri debere, dummodo ab vtroque [l] nõ amplius debito exigatur.

Si vir vt vir alit vxorem, debet habere vsuras dotis integras. sed si alit vt minister,debet habere vsuras dotis vsque ad concurrentem quantitatem alimentorum. hoc dicit.nouus casus est. Bartolus.

¶ Si inter maritum [m] & socerũ id actũ esset,vel [n] tacito intellectu, vt onus exhibendæ vxoris ad maritũ rediret [o], prestãte patre dotis vsuras [p]: nullã actionem superfore [q] ad recipiendũ, quod negetur [r] consumptum. Quòd si pater puellæ exhibitionem mandasse se doceat [s]:actionem mandati competere.

Si negotium committitur in procuratoris liberam voluntatem, secundum materiam contractus hoc agi intelligitur, vt dolus malus absit. Bartolus.

¶ Lucius Titius fratris[sui]filio
cõmisit rerũ suarũ administrationẽ,ita †: Σείῳ τέκνῳ χαίρειν. ἐγὼ μὴ κατὰ φύσιν νομίζω, τὸν υἱὸν τοῦ παιδὸς ἐμοῦ τοῦ παιδὸς ὑμῶν πραγματεύεσθαι, πλὴν ἐπί τινὰ ἐπιξενικὸν * αἰτεῖν. εἰ δὲ δεῖ καὶ τοιούτοις τινὸς ἐπιτρέπω σοι πολλὰ πάντα ἐμῶν, ὡς θέλεις, πραγματεύεσθαι, εἴτε πωλεῖν θέλεις, εἴτε ὑπολιθεῖν, εἴτε ἀγοράζειν, εἴτε ἐτέρῳ πράττειν, ὡς κυρίῳ ὄντι τῶν ἐμῶν: ἐμοὶ πάντα κύρια εἶναι τὰ ὑπό σου γινόμενα ἡγεμένου, καὶ μηδὲν ἀντιλέγοντός σοι πρὸς μηδεμίαν πρᾶξιν.[id est, Seio filio salutem*. Ego quidẽ secundũ naturã esse existimo, pro patre [t] & patris filiis negotiari [u], sine aliqua cõcessionis inquisitione. si autem necessitas alicuius talis erit, concedo tibi de omnibus meis,vt vis negotiari: siue vendere vis,siue pacisci, siue emere, siue quodcũque operari, vt domino enti [x] meorum:me omnia firma esse à te facta existimãte, & non contrariũ dicente tibi ad vllã operationẽ.] Quæsitũ est,si quid nõ administrandi [y] animo,sed fraudulẽter alienasset, vel mandasset,* an valeret? Respõdi eũ,de quo quæreretur,plenè quidẽ, sed quatenus ex fide agẽda esset,mãdasse.

Ex facto domini seruus non potest conueniri. Bartolus.

¶ Item quæro, an cũ Seius magistratu functus debitor extitisset, Lucius Titius eo nomine cõueniri posset,vel res eius obligatæ essent, propter verba epistolæ suprascriptæ?* Respondi neque conueniri posse, neque res obligatas [z] esse.

LXI. PAVLVS libro secundo ad Neratium.

Quod filiofamilias.] CASVS. Mandaui filiofamil. quòd aliquid pro me peteret. ille emancipatus exegit. intra annum à tempore emancipationis potero agere cum patre mandati de peculio. Item cum filio potero agere actione mãdati perpetuo. Viuianus.

cũ pater ipse alere deberet,mandauit alendã marito:quo casu superfluũ reddit: quia est vt ministeer electus: vt infra,de leg.ij.l.antepen. §. à te. quæ est contra primo articulo: sed vt vides, concordat cum secundo.

n *Vel.* pro saltem.

o *Rediret.* quia socer primo fuerat pactus de filia educanda:vt quando; fit: vt.j.de excep. do. l. pater pro filia. in prin. &.ś. de in ré ver. l.pe.in fin.&.l.fin.

p *Vsuras.* vt ex eis alatur à viro, cum dotem non soluisset.

q *Superfore.* s. patri.

r *Negetur.* scilicet à patre.negat enim pater totam vsuram expẽsam in vxorem: vnde superfluum repetit:quod nõ potest:quia & si defuisset, non suppleuisset: quia maritus onera matrimonij subiit. Et no. hic arg.ij.respon.quod ex quo cõstat quid peruenisse,si dicat consumptum: & ille ad quem peruenit, probare debet. sic &. C. de dona. si quis pro.

s *Doceat.* scilicet eodẽ casu quo spectabat ex pacto ad patrem.

t *Pro patre.* scilicet, negotiari filios suos.

u *Negotiari.* id est, & pro filiis patris sui: id est,pro fratribus suis aliqué negotiari: & existimo &c.

x *Vt domino enti &c.* ac si dicat, esset dominus rerum mearum. & totum hoc est trãslatio Græca vsq; illuc,quæsitum est &c.& habent quidam libri in margine hunc textũ,alij nullo modo.

y *Administrandi.* scilicet,bona fide. Accur.

z *Obligatas.* neque enim hæc fuit negotiatio, cum Lucius ex cõtractu: magistratus ex delicto,debitor factus est. Itẽ not. ex superiori respon. quòd in generali dicto bona fides intelligitur:vt infra,de condi. & demon. cum tale.§. Titius.in fin.

† *Alcia. li disiunct. 4. c. 4. Græcũ. hoc responsum ex Pãdectis Florentinis ita nobis restituunt. tu illũ videto.*

* *Flo. ὀπτικόν.*

* *Tãetsi naturæ consentaneum esse arbitror, vt patris eiúsq; filiorum negotia quis, vel nullo de ea re mãdato requisito, administret: si quid tamẽ eius generis ope⁹ habes,ecce tibi rerũ mearũ omnium liberã administrationẽ permitto, siue vẽdere, siue pignori obligare siue cõparare, siue quid aliud agere velis, me nõ aliter omnia, quæ per te gesta erunt, rata habẽte, neq; in vllius gestione tibi reclamãte, quàm si rem meam penes te dominiũ esset.*

* *Hal. vendidisset,*

* *Fl. suprascripta*

BIU Cujas

a *Intra annum*. non dicas à tempore exactionis: nec à tempore susceptí mandati: sed dicas à tempore emancipationis: vt supra, quando act. de pec. est an. l. j. in prin. Accursius.

b *Vtiliter agam*. id est actione mandati de pecu. vt supra, de nego. gest. l. mandasti. Accursius.

c *Agendum est*. scilicet directa mandati. ipse autem contra me in factum: vt supra eod. si verò non remunerandi. §. si filio. q est cõtra.

Cum controuersia.] CASVS. Decessit patersfami. relicto filio hærede. controuersia erat inter Mæuium & hæredem & amitas. significauit scilicet patruus Mæuius, sororibus quòd cõmunicaret cũ eis quicquid consequi posset ex lite. postea transegit pro. xx. volunt ipsi petere. x. obiicit frater quòd intelligit de communicando qđ posit euincere per sententiã. quid iuris sit, quæritur. Et respon. q cõmunicabit. [MANDAVI.] Mãdaui tibi vt fideiuberes pro Titio apud Sempronium: non fideiussisti, sed mãdasti Sempronio vt crederet Titio. si aliquid eo nomine præstiteris, an me conuenire possis, quæritur. Et respon. quòd sic. videbatur q nó: quia mandaui vt fideiuberes: & non fideiussisti, sed mãdasti. Vi.

d *Hæredem*. ex vna parte. Accursius.

e *Ex euentu litis*. hic oriebatur dubitatio. nã quod Mæuius ex transactione cõsecutus est, non ex hæreditate, sed ex decisione habuit: vt infra, ad. l. Fal. l. iij. & infra, de hære. ven. ven ditor ex hære. ergo intelligas amitas cõsensisse literis fratris, vt posset etiam decidere. porro & si non consensissent, tamen neg. gest. agerent si haberent ratam trãsactionem. hic ergo agant mandati. Et hic not. arg. pro aduocato qui pactus est in euẽtum litis, id est, si vinceret, quòd cliens sibi darer centum. postea transactio est facta; quasi obtinuerit, videtur agi posse.

f *Fidem dicas*. aliàs, fideiubeas. Halo. mea fide dicas. & idem est.

g *Sed mandasset*. & sic aliud quàm in mandato recepisset.

h *Teneretur*. mandans.

i *Teneri*. quia pro eodẽ est. Not. ergo quòd nihil interest quid ex æquipollentibus fiat. sic supra, de iudi. l. sed & si resti. §. ex quibus. &. C. de institu. & sub. l. si mater. Sed argu. contra, infra, de leg. ij. cum pater. §. hæreditatem. sed argu. pro prima. C. de do. quæ sub mo. l. fin. & infra, de condi. & demon. pater Seuerinam. §. ij. & infra, de verb. oblig. cum seruus.

Quod filiofamilias vt peteret, mandaui: emancipatus exegit. de peculio intra annum [a] vtiliter [b] agam. Paulus: Sed & cum filio agendum est [c].

Ex mandato vt patiatur quem agere, potest mandator conueniri vt consequatur quod ad eum peruenit. Bartolus.

LXII. SCAEVOLA libro sexto Digestorum.

Cvm controuersia esset de hæreditate defuncti inter scriptum hæredem, & [d] patruũ Mæuium, & amitas: Mæuius literis ad sorores suas factis, declarauit cõmune futurũ, quidquid ad eum ex euẽtu litis [e] hæreditariè peruenisset: neque stipulatio literas secuta est. Quæsitum est, cum transegerit idem Mæuius cũ scripto hærede, ita vt prædia & aliæ quædã res ex ea trãsactione ad eũ puenirent: an ex literis suis possit à sororibus cõueniri? Respõdit posse.

Mandati agitur siue quis mandatum impleat, siue aliquid æquipollens faciat. Bar.

¶ Mãdaui in hæc verba: Lucius Titius Gaio suo salutem. Peto & mando tibi, vt fidem dicas [f] pro Publio Mæuio apud Sempronium. quæque à Publio soluta tibi non fuerint, me repræsentaturum, hac epistola manu mea scripta notum tibi facio. Quæro, si non fideiussisset, sed mãdasset [g] creditori, & aliàs egisset, quàm quod ei mandatum esset: an actione mãdati teneretur? [h] Respondit, teneri. [i]

PRO SOCIO.

TITVLVS II.

Ista lex non summatur: quia distinctionem ponit vsque ad. §. de illo. Baldus.

I. PAVLVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

Societas coiri potest, vel in perpetuum, id est, dum viuunt: [k] vel ad tẽpus: vel ex tẽpore: vel sub conditione. [l] ¶ In societate omniũ bonorum, omnes res quæ coëuntium sunt, [m] continuo communicantur: †

II. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

Qvia licet specialiter traditio non interueniat, tacitè* tamen creditur interuenire. [n]

III. PAVLVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

Ea verò, quæ in nominibus erunt, [o] manent in suo statu: [p] sed actiones inuicem præstari debẽt. Cum specialiter [q] omnium bonorũ societas coita est: tunc & hæreditas, & legatum, & quod donatum est, aut quaqua ratione adquisitũ, communioni adquiretur.

Iusta hæreditas propriè dicitur, quæ ab intestato defertur. Bartolus.

¶ De illo quæritur [r], si ita societas [coita sit,] vt si qua iusta hæreditas [s] alterutri obuenerit, cõmunis sit: quæ [sit] iusta hæreditas? vtrùm quæ iure legitimo obuenit: an etiam ea, quæ testamento [t]? Et probabilius est,

m *Sunt*. secus in rebus postea quæsitis: vt infra, eo. l. si quis societatem. in fin. titu. Accursius.

n *Qvia licet. Interuenire*. quia quod suo nomine possidebat, nomine cõmuni videtur incipere possidere: & sic possessio adquiritur in cõmuni, & dominiũ: vt hic, &. j. de adquir. pos. l. quod meo. in pri. Alij, vt Azo, dicunt, q est hic speciale vt dominiũ sine possessione adquiratur. sicut & alibi: vt infra, de adquir. re. do. homo liber. in fi. sed regulariter contrà C. de rei vind. seruum. & infra, de adquir. re. do. l. res ex mandato.

Avero.] CASVS. Actiones autem si quæ socio cõpetũt aduersus alios, nisi cedantur, alter socius intẽtare non potest scilicet directas. [CVM SPECIALITER.] Cõ. [In] traximus societatẽ omnium bonorũ. Dicitur, q si obueniat aliquid ab hæreditate vel legato vel donatione cõmune, statim adquiritur. [DE FLVMINE ILLO.] Fecimus societatẽ: adiecimus quòd si aliqua iusta hæreditas adueniat, quòd cõmunis sit. quæritur, quę sit iusta: an quæ ex testamẽto obueniat: an quæ iure legitimo? dicitur, q ea quæ iure legitimo. [SOCIETAS.] Si dolo induxisti me ad cõtrahendũ societatẽ; alicuius momenti non erit societas. Viuianus.

o *Ea vero quæ in nominibus erũt*. rerũ enim incorporalium non est propriè possessio, ideoque nec traditio: quia nõ potest fingi traditio in his intercessisse: quia ad id debet demũ porrigi fictio quod per rerum naturã non est impossibile: vnde qui cedit nomen, non potest illud à se ita separare quin debitor contra quem cessio facta sit, si post cessionem exactus fuerit, liberetur à cedente. si tamen ille cui facta fuit, litem contesta. non fuerit, vel non denuntiauerit, vel non receperit partem debiti: vt. C. de nouat. l. si delegatio. facilius ergo perduntur corporalia quam incorporalia: vel etiam spiritualia: sicut in participatione sacramentorum, & in charactere nostræ fidei dicimus, quæ adeo ossibus hominum inhærent, vt nunquam separentur nisi. solutione vera vel ficta: vt hic, & supra, de pecu. l. quid ergo. in fi. &. l. si Sticho.

p *Statu*. adeo vt non possit socius eas intendere nisi cessa: vt infra. subiicit: sed tunc vtiles tantum nomine suo, directas autem nomine cedentis: in casu tamen etiam sine cessione intendit socius, vt ex pacto magistri societatis: vt supra, de pac. l. item magistri. & l. seq. Item ex pacto socij, qui conducit publicum locum fruendi: vt infra, de loc. publi. fru. l. j. in prin. &. §. j. Accursius.

q *Cum specialiter*. id est expresse: vt infra, eo. l. cum duobus. §. Pomponius. &. §. socium. & l. si societatem vniuersorum. secus si simpliciter contrahat: vt infra, eod. l. coiri. & l. quæstus. & l. adiecit. quæ sunt contra.

r *De illo quæritur*. quia communicabitur.

s *Iusta hæreditas*. [b] incerti hominis. alioquin non valet: vt. C. de pac. l. fin. quæ est contra.

t *Ex testamento*. quæ etiam legitima dici potest: quia lege confirmatur: vt infra, de verb. signi. l. lege. Azo.

a *Ista glos. est not. & magistra: quæ ponit quibus modis sumatur hoc verbũ, perpetuum, & dũ text. noster verbum ponit perpetuũ. i. dum viui: concor. tex. in cano. sanctorum. 70. dist. Bolog.*

k *Societas. Dum viuunt*. non autem in æternum: vt infra, eo. l. nulla. Azo. Et nota [a] quod hæc dictio, perpetuũ, multos habet sensus. Primus, vt hic. secundo, perpetuũ id est, generale: vt. C. de eden. l. edita. tertio. i. generaliter verũ: vt insti. de satisda. tuto. §. j. quarto. i. vsque ad. xxx. vel. xl. an. vt instit. de perpe. & tẽpo. ac. in prin. quinto, id est, sine interuallo, siue cõtinue: vt. C. de impu. & aliis substi. l. humanitatis. sexto id est, sine temporis præfinitione: vt infra, de excep. l. iij. Accursius.

l *Sub conditione*. vt. C. eod. l. de societate.

BIU Cujas

ad legitimam[a] hæreditatẽ tantum hoc pertinere. ℣ Societas si dolo malo, aut fraudãdi[b] causa coita sit, ipso iure nullius momenti est: quia fides bona contraria est fraudi & dolo.

IIII. MODESTINVS libro tertio Regularum.

SOcietatẽ coire & re, & verbis[c], & per nuntium posse nos, dubium non est. ℣ Dissociamur renuntiatione, morte[d], capitis minutione, & egestate[e].

V. VLPIANVS libro trigesimoprimo ad Edictum.

SOcietas[f] contrahitur* siue vniuersorum bonorum, siue negotiationis alicuius, siue vectigalis, siue etiam rei vni⁹. ℣ Societas autem coiri potest, & valet etiam inter eos, qui nõ sunt æquis facultatibus: cũ plerumque pauperior opera suppleat[g], quãtum ei per comparationẽ patrimonij deest. ℣ Donationis[h] causa societas rectè non contrahitur.

Potestas alicui simpliciter cõcessa, in dubio significat arbitrium boni viri. Baldus.

VI. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SI societatem mecum coieris ea conditione, vt partes societatis constitueres: ad boni viri arbitrium ea res redigenda est[i], & conueniens est viri boni arbitrio, vt non vtique ex æquis partibus socij simus: veluti si alter pl⁹ operę, industrię, pecuniæ,* in societatem collaturus sit.

Societate contracta simpliciter, lucra personalia tantum veniunt communicanda. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

COiri societatem & simpliciter licet. Et si non fuerit distinctum,[k] videtur coita esse vniuersorum, quæ ex quęstu veniunt: hoc est, si quod lucrũ ex emptione,[l] vẽditione, locatione, conductione descendit.

VIII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

QVæstus[m] enim intelligitur, qui ex opera[n] cuiusque* descendit.

IX. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

NEc adiecit Sabinus, hæreditatem, vel legatum, vel donationes mortis causa, [o] siue nõ mortis causa: fortasis hoc* ideo, quia non sine causa obueniunt, sed ob meritũ[p] aliquod accedunt:

X. PAVLVS libro sexto ad Sabinum

ET quia plerũq; vel à parẽte, vel à liberto, quasi debitũ nobis hereditas obuenit.

XI. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

ET ita de hæreditate, legato, donatione, Quint⁹ Mucius scribit.

XII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

SEd nec æs alienum, [q] nisi quod ex quæstu pendebit, veniet in rationem societatis.

XIII. IDEM libro trigesimo secundo ad Edictum.

SEd & si adiiciat, vt & quæstus, & lucri socij sint: verũ est, nõ ad aliud lucrum[r] quàm quod ex quæstu venit, hãc quoque adiectionem pertinere.

Pactum de non diuidenda societate, nil relenat. h.d. Bar. Item societas non potest intempestiue renuntiari: posito etiam quòd non sit dictum, nisi in casibus hic expressis. Bartolus.

XIIII. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

SI† conuenerit inter socios, ne intra certum tempus cõmunis res diuidatur: non videtur conuenisse,[s] ne societ liceat eũ frui illa re propter quam fuit coita societas, vel ℣ sit abfuturus etiam inuitus causa reipub. licet posset sibi imputari, quia per aliũ non egerit societatem: vel curam socio non cõmittit. sed hoc imputari non posset, nisi facile posset aliis committere, vel socius valde diligens & idoneus esset. Sed cum actum est ne diuidatur intra certum tempus: an venditio impediatur? & videtur ℣ eadem ratio impediret venditionem quæ impedit diuisionem: & certe ipso iure non impeditur: sed obstat emptori exceptio si ante tempus diuidatur. certe & socius qui vendidit, facit contra pactum: & ideo tenetur actione communi diuidundo, vel actione pro socio. h.d. cum tribus. ll. seq. Viuianus.

[s] *Conuenisse.* hoc ipso. Azo. Nam non possunt res manere cõmunes, & tamen societas dirimatur: vt hic, & ẽ. eo. l. actione. §. si post distractam. & supra, communi di. l. in hoc iudicium. §. si inter.

[a] *Ad legitimam.* id est, ad illam quæ ex lege defertur, & ab intestato. Accursius.

[b] *Aut fraudandi.* quæ sit differentia inter dolum & fraudem, dic vt dixi supra, de pac. iurisgentium. §. sed si fraudandi. & dicas quod dolus hic dedit causam contractui: & sic ipso iure non valuit: vt supra, de do. & elegãter. in prin. & de mino. in causæ. in prin.

[c] *Societatem coire & re & verbis.* conjunctim, id est re intercedente: & verbis, intercedente stipulatione, vel non: in quibus verbis est consensus: re autem sola non conuentionalis, sed incidens: vt infra, eo. vt sit pro socio. & sic etiam hic aliàs posset poni scilicet, pro incidẽti scilicet cum dicit re. sic ponitur supra, si certe. certi condictio. §. quoniam. sed alio modo contrahitur: scilicet consensu sine re: vt insti. de ob. ex consensu. in prin.

[d] *Morte.* scilicet naturali: item ciuili: vt subiicit. Accursius.

[e] *Egestate.* scilicet incidente: vt si quis ex sociis bonis cesserit: vt institu. eo. §. item. vel fuerint publicata: vt infra, eo. actione. §. publicatione. Accursius.

Societas.] CASVS. Nõ solum vniuersorum bonorum, sed vnius rei contrahitur societas. hoc in prima. Sed quid si vnus plus habeat quam alius? valet societas: quia ille cui deest in facultatibus, supplere potest opera, si contraham tecum societatem vt lucrum communicetur, & vt nihil ponas, & hoc donãdi animo fecit: non contrahitur societas. Viuianus.

[f] *Societas.* vt institu. eo. in prin.

[g] *Suppleat.* arg. pro bene literatis, quòd ita vt nobiles recipiantur in canonicos: vt infra, eo. si non fuerint. Accursius.

[h] *Donationis.* vt tecum faciam societatẽ, vt tu nihil ibi ponas in communione, nec pecuniam, nec operam: & lucrum tamen pertineat ad te. quæ certe societas non est: immo magis tu⁹ sum mercenarius. sed an donatio sit? Respon. sic, nisi alia ratio impediat: vt. C. de contrahen. emptio. l. empti.

[i] *Si societatem. Redigenda est.* sic & in vẽditione: vt infra, tit. j. l. hæc venditio. & in locatione: vt. ẽ. loca. l. si in lege. in prin.

[k] *Coiri. Distinctum.* id est, expresse dictum quòd sit omnium bonorum: vt supra, eod. l. iij. §. j. & sic nocet tacere. Arg. contra, infra, de re. iur. expressa nocent. Accursius.

[l] *Ex emptione.* futura: vt supra. l. proxi. dictum est: quia ex diligentia quæritur: vt supra, de ori. iur. l. ij. §. deinde cum ærarium. Accursius.

[m] QVæstus. id est lucrum.

[n] *Ex opera.* id est solertia & diligentia. alibi aliter ponitur: vt. j. de ope. lib. l. j. hæreditas & similia nõ veniunt: vt. ẽ. l. pxi. & ẽ. de acqui. hære. aditio. §. cum quæstus, & ẽ. eo. duo. in. §. fi.

[o] NEc adiecit. *Mortis causa.* quæ sit propter futurum metum mortis.

[p] *Meritum.* vt supra, manda. l. idemque. §. fi. & C. de codicil. l. fi. §. penulti.

[q] SEd nec æs alienũ. id est æs quod nobis debetur: vel quod nos aliis debemus: vt. ẽ. eo. l. omne. & infra, de verb. signi. l. cedere. §. j. Accursius.

[r] SEd & si adiiciatur. *Lucrum.* generaliter continet omne lucrum: sed quęstus tãtum id quod ex opera. & dices, quòd restringitur hic lucrũ, ratione adiũncti: vt. ẽ. de trivi. & oleo le. l. fi. Vel dic, quòd quando iunguntur hæc verba, nil plus vnum quam aliud significet. Et sic no. secundum hoc quòd licet adiiciatur verbum, non ideo adiicitur sensus. simile est vbicũque dicimus aliquod verbũ abundare. Sed ar. contra. ẽ. de vsur. si stipulatus. in princi. & ẽ. de leg. si quando. in prin. Item no. quòd secundũ vtramque lectu. abundat vnum de his verbis. Accursius.

Si conuenerit.] CASVS. Inter duos socios conuenit ne diuideretur res communis intra certum tempus. dicitur, quòd non cogit istud pactum ne abeatur à societate. & si conuenerit, ne vnquam societas dissoluatur, non valet: quia frustra fit: vt subiicit. & si fiat ne distrahatur intra tempus: & intempestiue renuntiauerit, tenetur actione pro socio. sed potest renuntiatio habere rationem si renuntiauerit intempestiue, quòd aliqua cõditio sub qua fuit communicata societas, non obseruetur: vel quòd ita iniuriosus & damnosus sit socius vt non expediat eum pati: vel ℣ nõ liceat eũ frui illa re propter quam fuit coita societas, vel ℣ sit abfuturus etiam inuitus causa reipub. licet posset sibi imputari, quia per aliũ non egerit societatem: vel curam socio non cõmittit. sed hoc imputari non posset, nisi facile posset aliis committere, vel socius valde diligens & idoneus esset. Sed cum actum est ne diuidatur intra certum tempus: an venditio impediatur? & videtur ℣ eadem ratio impediret venditionem quæ impedit diuisionem: & certe ipso iure non impeditur: sed obstat emptori exceptio si ante tempus diuidatur. certe & socius qui vendidit, facit contra pactum: & ideo tenetur actione communi diuidundo, vel actione pro socio. h.d. cum tribus. ll. seq. Viuianus.

† *Bal. in. l. i. in fi. infra, de reb. eo. alleg. i. stit. tex. cũ. l. fi. ẽ. de iure do. ad hoc propositũ, quòd pupillus cũ iudicis decreto potest sociũ euocare ad diuisionem bonorum, quãdo hoc sibi expedit. quæ iura pro hoc nihil faciũt ad propositum: vt hic in nouis interpret. dicẽtur. Bolog.*

BIU Cujas

a *Abeatur.* id est recedatur intra certum tempus, vel simpliciter: vt prædixit. Vel dic, non fuit tempus adiectum: vt hic, & infra,eo.sed & si socius.§.fi.

b *Scripsit.* nō soluit statī:sed post vbi reassumit,sed & si.&c.Ac.

c *Actionem.* si vero tempestiue, etiam si intra tempus, non tamē agitur: quia vtriusque interest à societate recedi.

d *Ne.* incipit ponere exempla quādo renuntiari potest.

e *Conditio.* id est,cōuentio.

f *Pati.* aliàs nisi causa sit,renuntiari nō potest:vt supra,communi diui.l.in hoc iudicium. §.si conueniat.in fi.

g *Demque.Diu.*& matrimonio ergo eadem ratione potest renuntiari:vt.C.de repu. l.ij.Azo.

h *Sed hoc.* scilicet ꝙ obiiciatur ei quòd aliū suo loco non substituit, siue socium, siue alium.

i *Non aliàs.* scilicet impetrabitur, nisi &c. nam si socio potuit cōmittere, non ideo erat excōmunicandus.Ac.

k *Idoneꝰ.* scilicet substituēdus extraneus vel socius.& tūc dicas aut, pro &,secundum quosdam. Tu dic, idoneus scilicet futurus: aut si non est idoneus,facilis &c. Vel redde singula singulis. hoc est id qđ dicit nisi valde sit idoneus socius scilicet,abfuturus vel substituendus: non est vis: quia tunc debet committere socio: vel facilis sit administratio societatis,etiam per alium.

l *Facilis.* scilicet sit administratio.quod est infra.

m *Abfuturo.*datiui casus:quia tunc extraneo.

n *Qui igitur.*redit ad ea quæ dicta sunt supra.l. proxi. si conuenerit.in prin.

o *Nec vendere.* hoc statim corrigitur. Accursius.

p *Diuidatur.*si aliquid prohibetur, ergo prohibetur & id per quod peruenitur ad illud:vt.j.de spōsa.l.oratio.

q *Non impedirī.* licet fiat contra pactum: vt infra.l. proxi. Azo. & supra,communi diui.l.in hoc iudicium.§.si inter.Accursius.

r *Exceptionem.* sic & prodest aliàs venditoris pactum emptori: vt supra,de pac.si tibi.§.pactū. & hic nocet ad hoc vt emptor repellatur: non vt conueniatur ex pacto venditoris: sicut lex infra proxi. dicit.

f *Diuidat.* id est,postulet diuidi.Accursius.

Sed & socius.] CASVS in prin.huius.l.dictus est in casu præcedenti.[*SI ABSENTI.*] Si aliquis renuntiauit societati socio suo absente,dicitur quòd illud quod acquirit interim, quādiu absens hoc sciat,commune erit:detrimentum, illius solū qui renuntiauit.sed econtra si absens lucretur,ad eum solum pertinet lucrum:commune autem erit detrimentum.Et est sciēdum quòd non oportet caueri quòd non intēpestiue renuntietur. nā etsi nō caueatur:tamē intempestiua renuntiatio venit in estimationē.Vi.

tate abeatur. [a] Quid tamen,si hoc cōuenit ne abeatur,an valeat? Eleganter Pomponi[y] scripsit, [b] frustra hoc conuenire. Nam etsi non conuenit,[ne abeatur:] si tamen intempestiuè renuntietur societati, esse pro socio actionem [c] Sed & si cōuenit,ne [d] intra certum tempus societate abeatur: & ante tempus renuntietur [societati,] potest rationem habere renuntiatio:nec tenebitur ꝙ socio, qui ideo renuntiauit, quia conditio [e] quædam,qua societas erat coita,ei nō prestatur. Aut quid si ita iniuriosus & damnosus socius sit, vt non expediat eū pati? [f]

XV. POMPONIVS libro decimotertio ad Sabinum.

VEl quòd ea re frui non liceat,cuius gratia negotiatio suscepta sit?

XVI. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

IDémque erit dicendum,si socius renuntiauerit societati, qui reipublicæ causa diu, [g] & inuitus sit abfuturus: quamuis nonnūquam ei obiici possit, quia potuit & per alium societatem administrare, vel socio cōmittere:sed hoc [h] non aliàs, [i] nisi valde sit idoneus [k] socius, aut facilis [l] abfuturo [m] [sit] etiā ꝙ aliū societatis administratio.

Ius excipiendi transit contra singularē successorem.h.d.cum prin.l.sequen.Bar.

QUi igitur [n] paciscitur, ne diuidatur:* nisi aliqua iusta ratio intercedat,nec vendere [o] poterit,nec alia ratione efficiet, vt diuidatur. [p] Sed sanè potest dici venditionem quidē non impediri, [q] sed exceptionem [r] aduersus emptorem locum habere,si ante diuidat, [f] quam diuideret is,qui vendidit.

XVII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

SEd & socius, qui alienauerit, contra pactionem accipit,* committit: & tenetur societatis, aut communi diuidūdo [t] iudicio.

Renuntiatio præiudicat renuntianti statim, sed aduersario non præiudicat nisi postquam ei peruenerit in notitiam. Vel sic:Renuntiatio facta ignorāti,valet quātum ad præiudicium renuntiationis communioni: sed non quantum ad præiudicium ignorantiæ.Baldus.

QSi absenti renuntiata societas sit: quoad is scierit, [u] quod is adquisiuit, qui renuntiauit, in commune redigi:* detrimentum autem solius eius esse, qui renuntiauerit:sed quod absens adquisiit,ad solum eum pertinere:detrimētum ab eo factū, commune esse. In societate autem coëunda [x] nihil attinet de renuntiatione [y] cauere eundem: quia ipso iure [z] societatis intempestiua renuntiatio in æstimationem venit.

XVIII. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI seruus societatem coierit: non sufficiet, si iubeatur à domino seruus abire à societate:sed socio renuntiandū [a] est.

Si socius meus admittit in societatem alium socium, admissus mihi socius non est: & pro facto illius admissi mihi tenetur, & ei admittēs tenetur etiam pro facto meo. hoc dicit vsque ad.§.idem quæritur.in.l.de illo.Vel sic: Si vnus ex sociis alium in societatem admittit, sibi soli socium facit:& de eius facto aliis tenetur:& cum eo ipse solus communicat: & quod ab eo consequitur, alii communicabit: nec liberatur cedendo contra eum actionem:& communionem cum damno non compensabit. Baldꝰ.

XIX. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

t *Communi diuidundo.* ad quid? nec enim videtur interesse actoris, cum emptorem diuidere volentem possit exceptione expellere: vt supra.l.proxi.Respon.immo potest interesse saltem propter sumptus litis. Item in damnis quæ sim passius propter factam diuisionem,si forte agente emptore pactum probare nō potui: nunc autem contra vēditorem possum probare: vt supra, de eden.l. argentarius.§. cum autem.

t *Communi diuidundo.* vtili cum desinit societati esse communis: vt supra.cōmuni diui..l.j.

u *Scierit.* qui absens est. Azo. Et, intellige hunc.§.vel simpliciter, vt dicit: vel distingue an dolose egerit, vel non:vt infra,eo.actione.§.diximus. & ibi tu. eo.titu.§.manet autem. Item not.hic esse necesse ad notitiam absentis aliquid peruenire:vt.j. de ver.obli.l.fi.in prin. Sed argu.contra,infra, de repu.l.ij.in fi. & infra,de ma.vin.l.si pater §.sed si ignorante.

x *Coeunda.*siue simpliciter,siue ad certum tēpus faciam tecum societatem, non oportet addi vt non possimus renuntiare.

y *Renuntiatione.* non facienda.

z *Ipso iure.*scilicet sine pacto.Accursius.

Si seruus.] CASVS planus est: quia dicit, si contraxi societatem cum seruo,& dominꝰ eius iubeat ipsum renūtiare societati: oportet quòd mihi denuntietur. Viuianus.

a *Renuntiandū.*à quo? Respon.à seruo.seruus enim,nō dominus,debet renuntiare: vtpote cum seruus etiam inuito domino possit contrahere: vt.§.de pœ.si quis seruū.§.fi.Azo.

Qui admittitur.] CASVS. Duo erant socij, alter admisit alium socium sine voluntate alterius.dicitur, quòd illius qui admisit, socius est:alterius nō.namo. eius mei socij,non est meus socius. sed si ipse aliquid consecutus fuerit à societate,communicabit cum illo qui illum admisit: & ille nobis præstabit factum suum:& etiam illi præstabit factum sociorum. Vnde certum est, quòd nihilominus tenetur, quamuis primo non agatur inter assumentem, & assumptum antequam agatur inter socios. Dubitat Pompon.an teneatur socius mandati actione propter assumptum: & non teneatur in plus quam facere potest: an teneatur insolidum. & dicitur quòd insolidum: quia culpa sua admissum est. Sed quæritur, vtrum commodum quod per assumptum obuenit, propter damnum eius culpa datum, in societatem compensandum sit? Et respon. quòd sic. Sed corrigit Marcellus, neque compensabitur. nam si alter ex dominis seruum societati præposuit,idem erit. sed si alienum seruum ambo socij præposuerunt: non tenebitur dominus insolidum, sed de peculio.& hoc dicit vsque ad.l.non ob eam. Viuianus.

Nam socii.

BIU Cujas

a *Nam socii.* vt.j. de reg.iur.l.cõsilij.§.fi.& de verb.signi.Modestinus. Sed arg.cõtra.j.de testa.ad testiũ.§.fi.vbi dicit ꝙ cera pãno imposita, ipsi chartulæ interpositæ inhærere videt. Ac.

b *Et quidquid. Consecutus.* scilicet tertius. & sic recte legitur litera. & non consequitur actione pro socio, sed communi diuidundo. Vel dic cõsecutus, scilicet socius noster.

c *Communicabit.* eum cum illo, scilicet assumpto.

d *Nos.* qui eum non admisimus.

e *Cum eo.* scilicet assumpto.

f *Non communicabimus.* quod ex societate habuimus. Accur.

g *Ex contrario factũ quoque sociorum.* non quasi plures sim⁹, sed duo eram⁹ sine admisso.

h *Debet.* scilicet socius noster.

i *De illo. Eum.* assumentem contra assumptum.

k *Difficile.* id est, impossibile de iure. sic supra, de peti. hęre. sed & si.§.simili. & infra, rem ratam habe. si sine.§.si in stipulatione. sic ecõtra impossibile, pro difficili: vt supra, de his qui deiece. vel effu. l. ij. Azo.

l *Admissum.* scilicet sociũ. vel dic id est, delictum quod fecit admissus socius: iste qui admisit, feciſſe videatur. sic infra, de vi & vi arma. l.j.§.deieciſſe.

m *Nec compensandũ.* his videtur cõtra quod dicitur, damnum & lucrum non posse esse in eadem societate: vt infra, eod. Muci⁹. quæ est cõtra. Sed respõ. quod ibi dicitur de damno, verum est casu accidẽte, non culpa socij. Azo. Item videtur compensandum: vt supra, de nego. gestis. si negotia. quæ est contra. Sol. vt dices statim in. l. ꝓxi. non ob eam.

n *Damnum petis.* Nota quem amplecti lucrum, & ad damnum vel onus non teneri: vt hic, & Cod. de legi. tu. l.j. in fi. & institut. de leg. pa. tu. in fi. & infra, de pac. do. si mulier. & supra, de adop. l. si arrogator. §. fin. & Cod. de lega. l. ab administratiõe. Sed argu. contra, infra, de ac. empt. si duorum. in fi. & Cod. de cadu. tollen. §. pro secundo. in fine.

o *Lanè. Alterius.* non socij, vel etiam socij. Accursius.

QVi admittitur socius: ei tãtum socius est qui admisit. & rectè. Cũ enim societas consensu contrahatur, socius mihi esse nõ potest quẽ ego socium esse nolui. Quid ergo si socius meus eum admisit? Ei soli socius est:

XX. IDEM libro trigesimo primo ad Edictum.

NAm † socij[a] mei socij, me⁹ socius non est.

XXI. IDEM libro trigesimo ad Sabinum.

ET quidquid fuerit de societate nostra cõsecutus[b]: cum illo qui eũ adsumpsit cõmunicabit[c]: nos[d] cum eo[e] nõ cõmunicabimus[f]: sed factum eius præstabitur societati: id est, aget socius, & societati præstabit quod fuerit consecutus.

XXII. GAIVS libro decimo ad Edictum prouinciale.

EX contrario factum quoque sociorum[g] debet[h] ei præstare, sicuti suum: quia ipse aduersus eos habet actionem. Item certũ est nihil vetare pri⁹ inter eum qui admiserit, & eum qui admissus fuerit, societatis iudicio agi, quàm agi incipiat inter cæteros, & eum qui admiserit.

Qui tenetur ratione culpæ, non liberatur cedendo actionem. Et lucrum contingens ex industria, non compensatur cũ dãno contingente ex culpa. Baldus.

XXIII. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

DE illo Pomponius dubitat, vtrum actionem eum[i] mandare sociis sufficit, vt si facere ille non possit, nihil vltra sociis præstet: an verò indemnes eos præstare debeat? Et puto omnimodo eum teneri eius nomine, quem ipse solus admisit: quia difficile[k] est negare, culpa ipsius admissum.[l] ℣ Idẽ quærit, an commodum quod propter admissum socium accesit, compensari cum damno, quod culpa præbuit, debeat? Et ait cõpensandum. quod non est verum. Nam & Marcellus libro sexto digestorum scribit, si seruus vnius ex sociis societati à domino prępositus, negligenter versatus sit: dominũ qui præposuerit[eum] societati, [damnum] præstaturum: nec compensandum[m] commodũ, quod per seruum societati accesit, cum damno: & ita diuũ Marcum pronuntiasse: nec posse dici socio, *abstine commodo, quod per seruum accesit, si damnum petis.*[n]

A *Non ob eam.*] CASVS. Lex ista & sequens idem ponunt, quòd ex eo quòd socij industria auxit societatem: ob hoc non excusatur, si sit societas per negligentiam eius læsa. & hoc idem. l. sequens dicit. Viuianus.

p *Eius.* scilicet socij. siue ergo per admissum damnum det præsumptiue: vt supra, siue per seipsum, idem: vt non fiat compensatio.

q *Aucta fuisset.* non ergo lucrum cum dãno compensatur. Sed contra, supra, de nego. gest. l. si negotia. Solu. ibi loquitur cum in eadem negotiatione, puta in emptis seruis dãnum in quibusdam, lucrum in aliis est allatũ: vnde fit compensatio. hic quando in aduersis: puta lucrum in sale: damnum in vino. & ideo non fit compensatio secundum Azo. Alij aliter soluunt: vt ibi diximus. Item ex hac & superiori. l. no. arg. ꝙ *ponamus* si do tibi pecuniam alicui perferendam, & perdas, quòd teneor: quasi mala electio sit *Electio ma la in culpa* in culpa. nos tamen distinguimus an per aliũ *est.* poteram facere, an nõ? Primo casu teneor: secundo non: nisi in eligendo deliqui: vt arg. supra, commo. l. eũ. in fi. & l. seq. Accursius.

B PLanè si ambo socij seruum alterius[o] præposuerint: nõ tenebitur dominus eius nomine, nisi dumtaxat de peculio. Commune enim periculum esse oportet, cum ambo eũ præposuerint.*

Non summatur: quia summata est in glo. Baldus.

XXV. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

NOn ob eam rem minus ad periculum socij pertinet, quòd negligentia eius[p] periisset, quod in plerisque aliis industria eius societas [aucta] fuisset:[q] & hoc ex appellatiõe imperator [Antoninus] pronuntiauit.

C

XXVI. VLPIANVS libro trigesimoprimo ad Edictum.

ET ideo si socius quædam negligenter in societate egisset, in plerisque autem societatem auxisset: non compẽsatur compendium cum negligentia: vt Marcellus libro sexto digestorum scripsit.

Aes alienum in societate cõtractum, debet solui de communi. & si debitum est sub conditione, vel in diem: debent interponi cautiones de soluendo adueniente conditione. hoc dicit cum. l. seq. Baldus.

XXVII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

D OMne æs alienũ quod manente societate contractum[r] est, de communi soluendum est: licet postea, quam societas distracta est, solutum[s] sit. Igitur & si sub conditione promiserat, & distracta societate conditio extitit: ex communi soluẽdum est. Ideoque si interim societas dirimatur: cautiones interponendæ[t] sunt.

XXVIII. IDEM libro sexagesimo ad Edictum.

SI socij sumus, & vnus ex die pecuniam debeat, & diuidatur societas: non debet hoc deducere socius: quemadmodum autem debet statim solui illi socio qui promiserat: vt supra,

p *Eius.* scilicet socij. siue ergo per admissum damnum det præsumptiue: vt supra, siue per seipsum, idem: vt non fiat compensatio.

q *Aucta fuisset.* non ergo lucrum cum dãno compensatur. Sed contra, supra, de nego. gest. l. si negotia. Solu. ibi loquitur cum in eadem negotiatione, puta in emptis seruis dãnum in quibusdam, lucrum in aliis est allatũ: vnde fit compensatio. hic quando in aduersis: puta lucrum in sale: damnum in vino. & ideo non fit compensatio secundum Azo. Alij aliter soluunt: vt ibi diximus. Item ex hac & * *Flo. præ* superiori. l. no. arg. ꝙ *ponamus* si do tibi pecuniam alicui perferendam, & perdas, quòd teneor: quasi mala electio sit *Electio ma la in culpa* in culpa. nos tamen distinguimus an per aliũ *est.* poteram facere, an nõ? Primo casu teneor: secundo non: nisi in eligendo deliqui: vt arg. supra, commo. l. eũ. in fi. & l. seq. Accursius.

O *Mne.*] CASVS. Si æs alienũ contrahitur manente societate, de communi soluendum est, etiam distracta societate. Nam & si sub cõditione fuit obligatio contracta, & soluta societate extitit conditio, de communi soluendum est. & si forte ab vno sociorum solutum fuerit, hoc repetitur à communi ꝓ socio. & ideo si interim dirimatur societas, cautiões interponẽdę sunt de soluendo conditione existente. Viuianus.

r *Contractum.* licet ꝓ vnum de sociis.

s *Solutum sit.* id est soluẽdum. sic ergo hic tempus pro tempore ponitur: vt Co. in qui. cau. infa. irro. si Possidonium. & de leg. con. l.j. & infra, de verbo. oblig. l. ex ea parte. & infra, de lega. iij. l. etiam. §. ea quæ. Vel pone proprie. nã potest prius esse debitum, licet solutio retardetur: vt institu. de contrahen. emp. §. pretium. & infra, de contrahen. emp. l. ij. §. sine pretio. Accursius.

t *Interponendæ.* non

BIU Cujas

titu. j. si mandauero tibi.in prin.& infra,de col.bo.l.ij.§. si sub conditione.& supra,communi diu.cum duo socij.&.j.l.prox.Ac.

SI socii.]CASVS. Si plures sint socij, & vnus debeat pecuniam ex causa societatis in diem: & ante diem diuidatur societas: socius non deducit illud debitum, sed cauetur quòd adueniente die socius defendatur. Viuianus.

Flo.debet a *Præsens.* scilicet debitum debet deducere. & facit supra, e.l. pxi.

Flo.defensuri *SI non fuerint.*]CASVS. Si coitur societas in pari pecunia, neq; adiiciatur de partibus lucri vel damni: dicitur quòd æquales erunt. sed si dictum sit, quòd vn⁹ habeat duas ptes vel tres, alter vnã: quod intelligẽdum est cũ in societate coëunda dispariter eõfertur, vt subiicit: dicitur ꝙ valet, si alter plus conferat, vel industriæ, vel operæ, vel pecunię. Itẽ etiã valet illud pactũ, quòd alter habeat lucrum non totum, sed commune, & nihil de damno: quod accidit in casibus: vt subiicit. Aristo tamẽ reprobat illam societatem quasi leoninam, in qua vnus debet habere damnum totum, & nihil de lucro. iniquum enim genus societatis est illud ex quo quis damnum tantum, non lucrum, sperat. Viuianus.

Hal.societatis

Flo.nullius

b *Si non fuerint partes.* hoc casu æqualiter contulerãt pecuniam: vt statim colligitur.

c *Adiectæ.* nec alicui⁹ arbitrio commissæ: vt supra,eo. si societatem. Accursius.

d *Partes.* lucri & dãni: capitale tamen erat æquale.

†*Vide Eras. Chil. 1.cẽt.7.pro uerb.89.*

e *Societati.* si autem non contulit plus, nunquid hoc pactum valet? quidam vt Azo, ꝙ non: vt hic, & infra, eo.quid enim.§. illud. & est ratio: quia societas habet ius fraternitatis. vnde licet aliàs huiusmodi pacta seruẽtur: vt supra,deposi.l.j.§. si conuenit.hic tamen non valet: vt infra,ea.l.§. fin.& infra.e.l.verum.j.respon. Alij dicunt, vt Io. quòd valet,& subaudiunt hic, maxime.nam hoc ipso quòd socius sit, dicunt alij afferri commodi aliquid: vt arg.infra,de contrahen.emp.fundi partem. Tertij, vt Al. dicunt, quòd valet iure pacti, non iure societatis: sed prima verior est.

f *Quod ita.* maxime subaudi, secundum Io. Sed Azo conditionaliter: vt supra diximus proxi.respon.

g *Opera.* scilicet æstimanda: vt diximus supra,proxi.respon.

h *Damnum est.* id est periculum damni subeundi.

i *Solus.* id est,sine socio. Azo. Sed quid si perdatur pecunia talis: an sit periculum commune? Respon.non: nisi hoc actum est: sicut nec si alter qui operas præstat moreretur, esset commune. Sed an posset vnus alium compellere operari, vel vt tantundem pecuniæ reportet vel reponat? Respon.non: quia finita est societas interemptione rerum: vt infra,eo.verum.§.fin. Accursius.

k *Lucrum.* scilicet totum.: vt infra, hoc.§.alioquin valeret: vt dum[quod]præsens[a][purè]deberet:* sed omnes diuidere, & cauere, cum dies venerit, defensum iri*socium.

Si inter socios non fuerint partes adiectæ cum contracta fuit societas: intelligitur facta societas pro partibus æqualibus. hoc dicit vsque ad.§. Aristo. Baldus.

XXIX. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

SI non fuerint partes[b] societati*adiectæ[c]: æquas eas esse constat. Si verò placuerit vt quis duas partes[d], vel tres habeat, alius vnam: an valeat? placet valere: si modò aliquid plus contulerit societati[e], vel pecuniæ, vel operæ, vel cuiuscumque alterius rei causa. Ita coiri societatem posse, vt nullam*partem dãni alter sentiat, lucrum verò cõmune sit, Cassius putat. quod ita[f] demum valebit (vt & Sabinus scribit) si tãti sit opera[g], quanti damnum est[h]. Plerumque enim tanta est industria socij, vt plus societati conferat, quàm pecunia: id est, si solus[i] nauiget, si sol' peregrinetur: pericula subeat solus.

Illa societas quòd vnus habeat lucrum, alius damnum: dicitur esse leonina: & non valet. Baldus.

ꝟ Aristo refert Cassium respondisse societatẽ talem coiri non posse, vt alter lucrum[k] tantum, alter damnũ sentiret: & hanc[l] societatem leoninam †solitum appellare. Et nos consentimus talem societatem nullam esse, vt alter lucrum sentiret, alter verò nullum lucrum[m], sed dãnum[n] sentiret. Iniquissimum enim genus societatis est, ex qua quis damnum, non etiam lucrum spectet[o].

A insti.eo.§.de illa.&.§.ideo.& supra,ea.l.in princi.quę sunt cõtra.

l *Ethanc.* scilicet Aristo refert Cassium solitum &c.

m *Lucrum.* scilicet totum solum &c. Accursius.

n *Sed damnum.* scilicet totum: vt subiicit.idem est, si partem damni sentiat, & nihil lucri. Azo. Sed cum maiorem partem lucri, & minorem damni ex pacto possunt percipere: vt supra,ea.l. in prin. quis erit finis? videtur enim, quòd si etiam vnum nummum pro lucro habeat, & totum damnum: quòd valeat. Sed respon. arbitrio iudicis hoc dirimendum: vt ar. supra, eo.si societatem. vel verius hoc valet vsque ad tres partes, non vltra. *Flo. nam sic figit hæc lex tibi suos pedes: vt in principi.sui dicit.

Lucrum dicitur deducto damno, & damnum dicitur deducto lucro.h.d. vel sic: Duo contraria simul locum habere non possunt. ad hoc allegatur. Baldus.

XXX. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

MVcius libro quartodecimo scribit non posse societatem coiri vt aliam damni, aliam lucri partem socius ferat. ᵖ Seruius in notis[q]*Mucij ait nec posse societatẽ ita contrahi[r]. neque enim lucrum intelligitur, nisi omni damno deducto, neque damnum nisi omni lucro deducto. Sed potest coiri societas ita, vt eius lucri quod reliquum in societate sit, omni damno deducto pars alia feratur: & eius damni quod similiter relinquatur, pars alia capiatur.

B

Ad hoc vt habeat locum actio pro socio, non sufficit rem esse communem, nisi sit ex conuentione intercedente animo contrahendæ societatis. aliàs, si res sunt communes alia de causa, habent locum alia remedia. h.d. vsque ad.l.nemo. Baldus.

C

XXXI. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

VT sit pro socio actio, societatẽ[s] intercedere oportet. Nec enim sufficit rem esse communem, nisi societas intercedat. Communiter autẽ res[t] agi potest etiam citra societatem[u], vtputa cum non affectione societatis incidimus in cõmunionẽ: vt euenit in re duobus[x] legata: item si à duobus simul empta res sit: aut si hæreditas† vel donatio communiter nobis obueniat: aut si à duobus separatim emimus partes eorum, non socij futuri:

D

XXXII. IDEM libro secundo ad Edictum.

p *Ferat.* in responsione bene dixit.sed in ratione, quæ tamen nõ est hic, male.dixit enim quasi hoc sit iniquum propter naturam societatis: vt supra.l.proi. in fi.& instit.eo.§. de illa. & ideo in hoc redarguitur. Accursius.

q *In notis.* id est, libro vbi reprehendit Mucium. Azo. Potest etiã esse lucrum & damnũ secundum vnum sen- [illegible] sum: & non potest se- [illegible] cũdum alium. item hic [illegible] de damno casu accidẽ- [illegible] ti. sec⁹ si culpa quia tũ [illegible] nõ cõmunicatur, imõ [illegible] præstatur, vt supra, sed [illegible] l.non ob eam. Accur. [illegible]

r *Contrahi.* etiam de facto. Mucius ergo, quasi contra naturam societatis esset, reprobauit pactum: sed Seruius ideo, quòd nunquam possit accidere lucrum & damnum in eadem societate, secundum Ioan. sed certe quicquid dicatur in lege ista, tamen lucrum & damnum est in eadem societate. aliàs enim qualiter vnum de altero deduceretur? loquitur ergo inspecto exitu. simile in peculio, in hæreditate, in fructibus qui non intelliguntur esse nisi deductis impẽsis: vt ꝓbauimus.ff. de pecu.l.iiij.§. si ęre. & l. sed & si.§. peculiũ. &.C. de bo.quę libe.l.fi.§. fin autem æs alieni. secundũ Azo. Itẽ huic.l. est cõtra.ff.e. de illo. ff. si. Solu. vt ibi. Ac.

ſ *VT sit. Societatem.* scilicet conuentionalem.

t *Res.* id est contractus, vel quasi contractus celebrati: non tamen eo animo vt velint esse socij. alioquin esset societas: vt supra,communi diui.l.ij.

u *Societatem.* scilicet conuentionalem. est tamen incidens societas: vt no. supra,eo.l.iiij.&.C. communi di.l.penul.

x *Duobus.* ementibus. Accursius.

Nam.

BIU Cujas

a *An. Cum sine tractatu.* contrahendæ societatis incidimus in communionem.

b *Ipsa.* id est, sine consensu.

c *Gestum.* & sic locum habet actio nego.gesto.

d *Videtur.* scilicet sine societate: & probat per exemplu: vt &c.

e *VT in conductionibus.* nō animo societatis cōtrahendę factis, alioquin sunt socij: vt supra, eo.l.v.

f *Publicorum.* vectigalium.

g *Et ideo.* quia habet fieri cum consensu.

h *Gesto.* nego.gesto. & communi diui.nam & furiosus tenetur: vt infra, de ac. & obli.l. furiosus. & facit supra, communi diui.l.ij. Accursius.

i *QVibus casibus.* scilicet quando res sunt communes sine societate. alioquin si cum societate, agitur pro socio: vt infra, eo.l.cū duobus. §. si in coëunda. &. §. item Mela.

k *Agitur.* si adhuc intentatum non est, neque tractatum: vt. C. famil. erciscū. l. j. Accur.

l *Communi diuidundo.* vt. C. communi diui. l. penul. in fi.

m *Agi.* primo tamen famil. erciſ. secundum Azo. licet videatur etiam ab initio communi diuid. agi: vt supra, fa. erc. l. inter. in prin. & sic etiam idem Azo dixit in summa communi diuid. Accursius.

NAm cum tractatu habito societas coita est, pro socio actio est: cum sine tractatu: [a] in re ipsa [b] negotium* communiter gestum [c] videtur: [d]

XXXIII. IDEM libro trigesimoprimo ad Edictum.

VT in conductionibus [e] publicorum: [f] item in emptionibus. Nam qui noluntinter se cōtendere, solent per nuntium rem emere in commune, quod à societate longè remotum est. Et ideo [g] societate sine tutoris auctoritate coita, pupillus non tenetur: attamen communiter gesto [h] [negotio] tenetur.

XXXIIII. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

QVibus casibus [i] siquid forte vnus in eam rem impēderit, siue fructus mercedésve vnus perceperit, vel deteriorem fecerit rem: non societatis iudicio locus est: sed inter cohæredes quidem familiæ erciscundæ iudicio agitur: [k] inter cæteros communi diuidundo. [l] Inter eos quoque, quibus hęreditario iure communis res est, potest* & communi diuidundo agi. [m]

Societas non transit ad hæredem ex conuentione socii: sed actio pro socio bene transit tam pro culpa ipsius defuncti, quam pro dolo hæredis. ex conuentione tamen hæredis potest reuocari societas: hoc dicit cum duabus sequen.

XXXV. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

NEmo potest societatem [n] hæredi suo sic parare, *vt ipse hæres [o] socius sit. in hæredem autem socij proponitur actio, vt bonam fidem præstet: [p]

XXXVI. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

ET acti etiam culpā: quam [q] is [r] præstaret, in cuius locū succesit, licet socius (non) sit.

XXXVII. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

PLanè si hi qui sociis hæredes extiterint, animū inierint [f] societatis in ea hæreditate nouo consensu: quod postea gesserint, efficitur, vt in pro socio actionem deducatur.

Cautela futurorum spectat ad iudicem, tam in generalibus iudiciis quam specialibus, vbicunque æquitas suadet. Baldus.

XXXVIII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

PRo socio arbiter [t] prospicere debet cautionibus [u] in futuro damno, vel lucro pendente ex ea societate. quod Sabinus in omnibus bonæ fidei iudiciis existimauit, [x] siue generalia sunt, veluti pro socio, [y] negotiorum gestorum, tutelæ: siue specialia, veluti mandati, [z] commodati, depositi. ℣ Si tecū societas mihi sit, & res ex societate communes: quam impensam in eas fecero, quósve fructus ex his rebus ceperis: vel pro socio, vel cōmuni diuidūdo, me cōsecuturum, [a] & altera actione alterā tolli [b] Proculus ait.

XXXIX. POMPONIVS libro decimotertio ad Sabinum.

SI fundus mihi tecum communis sit, & in eum mortuū ītuleris, [c] agā tecū pro socio [d].

Societas ad hæredem non transit: tamen inchoata per defunctum debent per hæredem explicari. h. d. Baldus.

XL. IDEM libro septimodecimo ad Sabinum.

HAeres socij quamuis socius non est, tamē ea, quæ per defunctum inchoata sunt, per hæredem [e] explicari debēt: in quib⁹ dol⁹ ei⁹ admitti potest: [f]

Stipulatio pœnalis non nouat præcedentem obligationem, nisi ex causa non onerosa facta: sed exactione facta per vnā, tollitur altera, quatenus concurrunt. Bar.

XLI. VLPIANVS libro vicesimo ad Edictum.

a *Nemo potest societatem.* scilicet priuatam. secus in societate vectigalium: vt infra, eo. l. adeo. in princip. *ADDITIO.* Tu dic hoc esse verū. tribus tamē cōcurrētib⁹ scilicet q̄ sit societas publicorū vectigaliū, vel similiū: & q̄ sit facta mētio hęredis. & quod hęres sit idoneus: vt. l. verū. §. in hæredibus. j. eo. secundum Bal. hic.

o *Vt ipse hæres.* in mandato & depositō secus est: quod dic vt no. supra, de his qui not. infa. furti. §. penulti.

p *Præstet.* ex sua persona. nam vetera negotia debet explicare, licet non sit socius: sed noua inchoare necesse non habet: vt hic, & infra. l. proxi. & infra, eod. l. hæres socij. Accursius.

q *Et acti. Quam.* scilicet culpam.

r *Is.* scilicet defunctus. Accursius.

s *Planè. Inierint.* & ideo cœperint facere societatem de nouo, & fecerunt.

PRo socio.] *CASVS.* Si socij velint societatem distrahere, & aliquid debeatur societati, cauere debet vnus socius alteri. quòd si aliquid ad ipsum peruenerit, quòd id communicet: vel si soluerit, quòd alius teneatur sibi de eo refundendo pro parte. hoc est verum in omnibus bonæ fidei iudiciis. [SITE. CVM.] Quod ex causa societatis alter sociorū consecutus fuerit: iudicio societatis & cōmuni diuidūdo cōsequitur alter. Viuianus.

t *Pro socio arbiter.* id est iudex ī actione pro socio cognoscens. Ac.

u *Cautionibus.* scilicet interuenientibus p̄ futuro damno vel lucro: vt subiicit. Sed videtur quòd tractus futuri temporis ad iudicē nō pertineat: vt infra, de vsu. l. j. quæ est contra. Sol. hoc cum id futurū pendet ex præsenti vel prēterito: vel hic ex cō tractu prætērito, ibi autem ex futuro pendet. Vel dic, quòd hæc cautio venit gratia aliarū rerum quæ in societate veniunt. per se enim non veniret: sicut & quod ex furto quæsitum est, non venit per se in societate, venit tamen si fuerit collatum cum aliis: vt infra, eo. quod autem. sic & nomina nō per se sed gratia corporum veniunt in fa. erc. iudicium: vt supra, fa. erciſ. l. ij. in fi. sed vt dixi, sic ratione præsentis vel prætēriti: aliàs etiam cauetur in futuro: vt hic, & supra, si ser. vin. l. egi. & infra, de aqua plu. arcen. l. Atteius. §. fin.

x *Existimauit.* vt supra, de iud. l. in omnibus. &. ſ. de neg. gest. l. iij. in fi. &. ſ. tit. j. si mandato meo. §. item si cū.

y *Pro socio.* idem in actione communi diui. dicitur: vt supra, communi di. l. cum socij. de his tamen generalibus & singularibus, & qualiter fiant libelli in eis, dixi plene. ſ. de eden. l. j. §. j. & dicas q̄ erāt socij omnium bonorū.

z *Veluti mādati.* cum speciale vnius rei tantum fuit mandatum.

a *Consecuturum.* vt infra, eo. cum duobus. §. item si in communem.

b *Tolli.* ī id qđ exactū est: vt. j. e. si actum. Ac.

c *SI fundus. Intuleris.* quandoque aliquis habet ius inferendi, non tamen facit locum religiosum: vt si socius suum mortuum inferat in locum communem: vt. ſ. de relig. l. sunt personæ. quādoque verò & habet ius inferēdi, & facit locū religiosum: vt si socius inferatur, cū nō alibi tā cōmodē possit inferri: vt. ſ. de reli. l. si plures. Iteē dicas, q̄ hic erat cōmunis ex societate. aliàs enī fami. erciſ. vel cōmuni diui. agitur, vt. ſ. de relig. l. ij. §. an & socius.

d *Pro socio.* vt dānū sarciatur: vt. ſ. de relig. l. locū. §. j. &. l. is qui. potest etiam in factum agi vt corp⁹ tollatur, vel pretiū partis prēstetur: vt. ſ. communi diui. l. si quis putans. §. si quis in cōmunem.

e *HAeres socii. Per hæredem.* qui sit legitimæ ætatis. sic in hærede tutoris: vt infra, de hære. tu. l. j. §. hæredis. Azo. & est ad. l. supra, de nego. gest. l. nam & Seruius. §. si viuo Titio.

f *Potest.* ideoque punitur. Accursius.

BIU Cujas

Si quis.]CASVS. Si socius à socio stipulatus fuerit de dolo in societate non committendo, & promittat pœnam si dolus cõmittatur: non pro socio, sed ex stipulatu agetur ad pœnam: si non minus fuerit in pœna, quàm in interesse. & hæc pœna his qui eam consecuti sunt, si alter debitor sit, imputabitur in sortem. Viuianus.

SI quis à socio pœnam stipulatus[a] sit: pro socio non aget, si tantundem in pœnam[b] sit, quantum eius interfuit.

XLII. IDEM libro quadragesimo quinto ad Sabinum.

QVod si ex stipulatu eam consecutus sit: postea pro socio agendo hoc minus[c] accipiet, pœna ei in sortem imputata.

Actio communi diuidundo, non tollitur per actionem pro socio: quia habent se vt excedentia & excessa. Bartolus.

XLIII. IDEM libro vicesimo octauo ad Edictum.

SI actum sit communi diuidundo, non tollitur pro socio actio: quoniam pro socio & nominum ratione habet[d], & adiudicationem non admittit[e]. Sed si postea ꝑ socio agatur: hoc minus[f] ex ea actione[g] consequitur, quàm[h] ex prima actione consecutus est.

a *Stipulatus.* si dolum vel culpam commiserit alteram.

b *In pœnam.* refert ergo an sit min⁹, vel pl⁹: vt hic dicit. Sed cõtra, supra, de arbi. l. non distinguemus. in prin. Solu. ibi succedit pœna loco contemptus arbitri. vnde non impedit sortis petitio licet etiã pœna petatur: vt infra, co. ti. l. si quis rem. hic autẽ loco rei: & ideo pœna petita non petitur res: vt infra, de excep. do. apud Celsum. §. Labeo. & sic interest: vt in id quod deest, non noceat: vt infra, eo. l. proxi. Item opponitur: aut hæc stipulatio pœnalis fuit animo nouãdi, aut non. Primo casu necĩ eo quod deest, potest agi. In secundo remanet efficax vtraq; Sol. dicas tolli pro socio, si tantum est in pœna promissum scilicet, & exactum: vt infra. l. proxi. aliàs non: & sic est nouatio. Vel dic, quòd si dubium est an nouandi animo an non stipulatus sit pœnam, inspiciendum est an tantum sit in pœna, quantum interfit eius. tunc enim præsumitur nouandi animo factum: vnde postea pro socio non aget. si vero minus sit in pœna, præsumitur non esse factum nouandi animo: vnde potest agi in id quod deest pœna exacta. Vel tertio dicas, secundum Azo. quòd indistincte fuit nouatio. stipulando enim pœnam certam intantum videtur repudiasse actionem pro socio: vt infra, de actio. & obli. l. obligationum fere. §. fin. habita de facili nouationis coniectura, secundum has leges: vt insti. qui. mo. tol. obli. §. sed cum hoc. Accursius.

c QVod si ex stipulatu. *Hoc minus.* id est, tanto minus. sed videtur quòd lucro deberet pœna cedere creditoris: vt infra, de regu. iur. l. quod à quoquàm. & ifra, de solu. id quod pœnæ. & supra, de pigne. act. si pignore. in prin. quæ sunt contrariæ. Solu. refert, an sit legalis pœna. & sic loquuntur leges contrariæ. an conuentionalis. & tunc quia loco rei succedit, non potest vtrũque peti: vt hic, &. ĵ. de excep. do. apud. §. Labeo. &. ĵ. de act. emp. l. prędia. Item lex illa, prędia. videtur esse cõtraria in eo quod hic ipso iure dicit tolli primã: vt diximus. s. per nouationẽ. ibi vero dicit per exceptionẽ. s. intẽtionis vel facti: vt ibi dixim⁹.

Si actum.]CASVS. In communi diuidundo actione tantum venient corporalia, non nomina. Item in actione pro socio non venient adiudicationes, cum per eam non diuisio, sed communicatio fiat. sed tanto minus consequitur per actionem pro socio, quantum plus consecutus est per act. cõmuni diui. Viuianus.

d *Rationem habet.* quod non habetur in communi diui. vt supra, communi diui. l. per hoc.

e *Admittit.* cũ nõ fiat diuisio per eã, sed cõmunicatio: vt no. in d. l. cõmuni di. sed ad personales prestationes cõueniũt. & de hoc subiicit in prima parte pro soc. & cõmuni diui. habẽt se vt excedẽtia & excessa: in secũda cõueniũt in personalibus præstationibus.

f *Hoc minus.* Nota, quòd in personalibus præstationibus conueniunt, vt in damnis & fructibus: sed in diuisione vel adiudicatione excedit communi di. actionem pro socio: & ecõtra actio pro socio excedit in omnibus: vt hac. l. colligitur. primum colligitur ex fi. secũdum ibi, & adiudicationem &c. tertiũ ex prin. &c.

g *Actione.* scilicet actione pro socio inter socios.

h *Quàm.* id est, quantum. Azo. & dic, vt not. supra, communi diui. l. j. & supra, eo. pro socio. §. fin. Accursius.

Si margarita.]CASVS. Dedi margarita, vt si vẽderes ea ꝑ decẽ, x. mihi redderes: si pl⁹, illud tuũ esset. Dicit, ꝙ si hoc dixi aĩo cõtrahẽdæ societatis. est iterum actio ꝑ socio. si nõ, actio ꝑsc. ver. Vi.

i *Si animo.* quod colligitur ex qualitate personarũ & negotiorũ. nã si hic vẽditor margaritarũ erat, sicut & vẽditor librorũ: prę sumitur nõ animo societatis. & sic datur prescrip. ver. vt hic, &. ĵ. de prescrip. ver. l. si tibi rem. si autem promisit mihi, ꝙ in Alexandriam foret portaturus: tũc est societas: & sic agitur pro socio: vt hic, &. ĵ. e. l. cũ duob⁹. §. item ex facto. Azo.

XLIIII. IDEM libro trigesimoprimo ad Edictum.

SI margarita tibi vendenda dedero, vt si ea decem vendidisses, redderes mihi decem. si pluris: quod excedit, tu haberes: mihi videtur, si animo[i] contrahendæ societatis id actũ sit, pro socio esse actionem: sin minus, præscriptis verbis.

Actio rei persecutoria non tollitur per pœnalem: nec econuerso: sed vna persecutoria aliam bene tollit. B.

XLV. IDEM libro trigesimo ad Sabinum.

REi communis nomine cũ socio furti agi potest[k], si per fallaciã, dolóve malo amouit, vel rem communem celandi animo contrectet. Sed & ꝑ socio actione obstrict⁹ est: nec altera actio alterã tollet. Idémque in omnibus bonæ fidei iudiciis dicendum est[l].

XLVI. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

Ei communi.]CASVS. Si socius rẽ cõmunem cõtrectet: & furti, & pro socio actio cõpetit: neque altera alterã tollit. idem in omnibus bo. fi. iudi. vt cõpetat furti ex ea cõtrectatione: vt in act. mãda. locati. neg. gest. tutelæ. si tamen pro socio actũ fuerit, tollitur cõdictio furti. nec tamen facile presumitur, quòd socius faciat causa furãdi, vel celandi: sed potius iure suo, & ratione suę partis quã habet in re societatis. vnde si seruum cõmunẽ vnus sociorũ celauerit: non tenetur lege Flauia propter prędictã præsumptionem: verũtamen si probetur eũ suppressisse, tenebitur. & hoc dicit. l. illa, merito. quia cõiungitur cum. l. sed si ex causa. & cõtinue debet legi cũ duabus seq. vsque ad. §. si damnum. & ille. §. continuatur cum tribus. ll. seq. quæ planæ sunt. Viuianus.

k *Agi potest.* vt infra, de fur. si socius.

l *Dicendum est.* vt furti: cõpetebat & ex eo contractu. & sic etiã in cõmodato secundũ hoc, vt si rei cõmodatæ tibi feceris furtũ, vtraque tenearis, nec vna per alterã tollitur: vt hic, &. ĵ. de act. & obli. l. qui seruũ. Sed contra. ĵ. de fur. is cui. vbi dicit tolli cõmodati ipso iure, si furti est actũ. Ité si cõmodati dicitur ibi, ꝙ furti actio tollitur per exceptionẽ. Sol. hic non tollitur scilicet ipso iure: sed per exceptionẽ: vt ibi. vel ibi actor sciuit rẽ esse furtiuã. Vel speciale est ibi in actione cõmodati: & ideo quia accipienti cõmodatũ, grauius obligatur quàm aliquis alius: quia de leuissima culpa: & ideo in hoc releuetur. sed hoc nõ valet. quia & procurator ęque obligatur, cũ etiã de leuissima culpa teneatur. vt. C. manda. l. à procuratore. licet quidã dicãt contra. & tamen in procuratore vna per alterã non tollitur: vt. ĵ. l. proxi. Vel distingue, an agitur propter rẽ tantũ actione cõmodati: an ꝓpter interesse. nã si propter rẽ, postea furti agetur. aliàs non, secundũ Ir. Vel dic secundũ V. an feci mentionẽ furti, vel ago cõmodati ꝓ illa re in qua furtũ fecisti, & tunc non agã postea furti. an non: & tunc potest. Vel dic, speciale in cõmodato, alia ratione: quia si dolo etiã cõmodatarij res absit: tamen postea præstita æstimatione litis, cõgitur cõmodatario cedere actionem: vt. ĵ. de re iudi. l. in depositi, sic ergo postea furti non aget. sed & hoc non placet: quia non tã tũ cõmodatario, sed etiã depositario, qui de solo dolo tenetur, cedit actio: vt ibi dicitur. multo magis ergo cediturmandatario, qui de omni culpa tenetur. nã & prædicta. l. in depositi. generaliter est intellecta in omnibus bo. fi. iudiciis. Solue ergo, & dicas, ꝙ in. d. l. de fur. fuit actũ actione furti, id est condictione furtiua: & sic tollitur cõmodati: vt. ĵ. l. proxi. sed si ex causa. j. respon. & hic bona solutio. Hodie vero etiã furti & cõmodati tolluntur sola electione, licet alij dẽtur postea: vt. C. de fur. l. fin. §. j. Ité ei quòd dicit, vnã per alterã non tolli, prout ad mãdatũ refertur: vt hac. l. & infra. l. proxi. est contra. C. de fur. l. j. vbi dicitur, vel mandati, vel furti eligi. nam electione tolluntur. Solu. ibi loquitur cum alius, non actor mandauerat: & ideo datur electio agenti: vel vt mandatum ratum habeat: & ex eo agat, vel furti, dicens alios sine sua voluntate contrectasse. vtrumque autem non potest facere, quia contraria sunt. nam si agit mandati, ratam habet contrectationem. si furti, non agit mandati, & non habet ratã. hoc enim in actione furti intenditur, nec debuisti contra meam voluntatem pecuniam contrectare. & cum agit postea mandati, videtur approbare contrectationem: sicque vt sibi contrarius repellitur: vt infra,

BIU Cujas

vt infra, quando ap. sit. l. ij. §. sed si alius. & supra, de peti. hære. si testamentum. in fi. quia ratione eiusdem contrectationis & mandati quasi sit mandatum, & furti quasi non sit mandatum, experitur. hic autem actor gestionem mandauerat: procurator deinde inuito domino res contrectauerat. si agit vtraque, non ideo sibi cõtradicit: & ideo admittitur: vt hic dicitur, & supra, titu. j. si mãdauero. §. si tibi. Itẽ contra supra, nau. cau. stabu. l. idem. §. fi. Sol. vt ibi. Accursius.

a *Idem est & in colono.* qui res domini in prædio consistentes celat animo furandi. Ac.

b *Sed si ex causa. Aquilia.* vt supra, ad legem Aquil. sed & si communem. & l. seq.

c *Sed actione. Vtraque actio.* Sed nonne actio. l. Aquil. pœnalis est post ificiationem, item & sine inficiatione? Respon. licet sit pœnalis, rei tamen æstimationẽ persequitur: vnde postea non intenditur: vt j. de act. & obli. qui seruũ. §. fin.

d *Merito autem adiectum est.* scilicet illud quod sequit: vt. ff. e. l. rei communis.

e *Inire.* notabilis est hęc præsũptio: vt hic, & ff. de ser. cor. l. si quis seruum communem. in fi. j. respon. & infra, de in iur. item apud Labeo. §. si communem. & infra, de reg. iur. semper in dubiis. Sed ar. contra infra, de leg. ij. vnũ ex familia. §. si de Falcidia. & C. quando & qui. quar. pars. l. ij. ĩ medio legis. vbi dicit, ꝙ naturale vitiũ est negligi quod cõmuniter ponsidetur: sed tamẽ si quid in ea fiat, aliter præsumitur: vt hic dicitur.

f *Et ideo.* q. d. quia quasi re sua abuti videtur: ideo videamus si seruum cõmunem suppresit, vel alio modo in legem Flauiam incidit: vt. C. ad. l. Flaui. de pla. l. pe. an socio teneatur? Et videtur quòd non. nam ratio facit, vt non teneatur, scilicet prima facie propter notabilem præsumptionẽ: vel ratio. ff. ne ꝓpter solũ vsum teneatur. sed si vẽdiderit, tenet: vt hic subiicit, verũ si plagiũ &c.

Cum duobus.]*CASVS.* Duobus vicinis erat quidã fundus cõiunctus, & erat cuiusdã tertij. alter vicinus mãdauit alteri vt emeret, vt pars cõiuncta suo prædio daretur: & idem qui mandauit, statim emit. quęritur, an alteri vicino cui mandauit, teneatur cõmunicare. Dicitur, ꝙ facti est quęstio. nã ex eo ꝙ ita simpliciter mãdauerat, nulla est act. alteri vicino cõtra vicinũ. sed si actũ fuit inter eos vt emeretur, vt tãquam cõmune negotiũ in eo emẽdo gereretur: in eo casu tenetur sibi communicare excepta parte cõiuncta suo prædio: venit enim in istud iudiciũ bona fides: & alter socius alteri tenet prẽstare dolũ & culpã. [*SIIN COEVNDA.*] Inter aliquos cõtrahitur societas. vnus cõfert pecuniã vel alias res: puta agrũ in cõmune colendũ: vel pecora pascẽda: alter operã & industriã: verbi gratia, vnus dabat porcum in cõmune pascendum, vel vineam colendam: vt fructus participaret: quæritur an talis socius culpam præstare debeat? Dicitur quòd sic. sed & si socius rei cõmunis nocuit, dicitur, ꝙ culpa venit. [*DAMNA.*] Si aliquis accepit pecus pascendum causa societatis, æstimationem ipse præstare non debet, si fato intercidat. dãna enim fatalia quę accidũt imprudẽtibus & ignorantibus, non præstantur. vnde si aggressura latronum, vel incẽdio, perierunt, damnum cõmune erit: nisi dolus & culpa imputari possit. contrarium est si furto ꝑdiderit hoc casu, quia custodiam debebat solus præstare. [*QVIDAM.*] Duo contraxerunt societatẽ vt sagariam negotiationem exercerent, puta vel salis, vel saccorum, vel vilium pannorum: & cũ alter profectus esset, incidit ĩ latrones, & amisit pecuniam communem, & aliam quam secum habebat, & serui sui vulnerati fuerunt. dicitur quòd damnum toti[9] pecuniæ pertinet ad alium socium scilicet pro parte: quia nõ periisset, nisi secum cõtraxisset societatẽ. Idẽ esset si dedit aliquid vt seruus curaretur, quia totum commune erit. idem est si naufragio res perierunt cũ in naui non posuerunt nisi res consuetas ad nauigium. nam sicut lucrũ pertinet ad socium: ita & damnum. [*CVMERANT.*] Duo argentarij contraxerunt societatem in argentaria tantum. alter socio rum aliquid acquisiuit ex alia negotiatione. vtrum hoc communicetur cum socio? Respon. quòd non. Viuia.

g *Mox ipse.* scilicet qui mandauerat emi.

h *Vicinus emeret.* vt procurator.

i *Vicino.* quia licet potestatem emendi vicino concesserim, retinui tamen: vt arg. j. de dam. infec. l. j.

k *Tenebor.* nisi is cui mãdatum est, dolo vel culpa emere noluerit. tunc enim & ipse teneretur: & ita compensatione obiecta forte nihil ei præstaretur: vt infra, ea. l. §. si quis societatem. Azo.

l *Deducta.* id est retenta.

m *Mandaueram.* scilicet mihi emẽdam. Et no. quòd mutat personas ab eo quod in prin. dixerat, cũ primo in tertia: nũc ĩ prima.

n *Culpam.* scilicet vt eam diligentiam quam in suis præstabat tempore contractæ societatis, præstet nunc in societate: nisi & modo maiorem quàm tunc præstet in suis. sed in deposito semper ĩspicit qualẽ nũc ĩ suis exhibeat: licet ĩ pri. erat diligẽtior: vt hic, & ĩsti. e. §. fi. & ĩsti. qui. mo. re cõtrahi. obli. §. pen. & j. e. l. soci[9] socio.

o *Qui in coeunda.* Vel dic vnã societatẽ de terra, & bobus, & ĩter eosdẽ. Vel dic duas, vnã de terra, & aliã societatem de bestiis. Ac.

p *Artem.* scilicet colendi terram cum bobus: quos pretio meo emeram: vt in primo exemplo.

q *Operámve.* pascendi boues meo pretio emptos: vt in secundo exemplo. Azo. vt infra, loca. si quis domum. § si quis vitulos.

r *Pollicitatori.* i. pollicẽti artẽ colẽdi, vt ſtatí dixit. *ADDITIO.* Politori

Contra mandatum vni factũ veniens, conueniri non potest: secus si contra contractum societatis venerit. h. d. Nam in primo potest pœnitere, in vltimo nõ. Bartolus.

LII. IDEM libro trigesimoprimo ad Edictum.

CVm duobus vicinis fundus coniunctus venalis esset: alter ex his petiit ab altero, vt eum fundum emeret, ita vt ea pars, quæ suo fundo iuncta esset, sibi cederetur. mox ipse[g] eum fundum ignorante vicino emit. quæritur, an aliquam actionem cũ eo vicinus habeat? Iulianus scripsit implicitam esse facti quæstionẽ. Nam si hoc solum actum est vt fundum Lucij Titij vicin[9] emeret[h]. & mecum communicaret, aduersus me, qui emi, nullam actionem vicino[i] competere. Si verò id actum est, vt quasi commune negotium gereretur: societatis iudicio tenebor[k]: vt tibi, deducta[l] parte, quam mandauerã[m], reliquas partes præstem.

In hoc iudicio venit dolus & culpa. Bartolus.

ꝟ Venit autem ĩ hoc iudicium pro socio, bona fides. Vtrum ergo tantum dolum, an etiam culpam[n] præstare sociũ oporteat, quæritur? Et Celsus libro septimo Digestorũ, ita scripsit, socios inter se dolum & culpã præstare oportet.

Si vnus ponit rem, & alius operam in societate, venit etiam dolus & culpa. Bar.

ꝟ Si in coëunda[o] societate (inquit) artem[p] operámve[q] pollicitus est alter: veluti cum pecus in commune pascendum, aut agrum politori[r] †damus, in cõmune quęrẽdis fructibus: nimirũ ibi etiam culpa præstãda est.

† *Ad hũc locum vide Anto. August. lib. 4. cap. 9.*

BIU Cujas

Politori legendum est, vt est Florentiæ. Erant autem politores, qui agros excolere, atque polire cõsueuerãt. Nonius enim Marcellus sic ait: Politiones agrorum, cultus diligentes, vt polita omnia dicim⁹ exculta, & ad nitorẽ deducta. Enni. Satyra. lib. iij. Testes sunt lati campi, quos gerit Africa terra politos. & Annali. ix. Rastros détefabres carpsit causa poliẽdi agri. Varro: Quid mirũ ex depolitionibus eiciuntur, hic i cœnaculo pocilito recipiũtur. Ad hęc Pompeius Fest. lib. iiij. ait. Depolitum perfectum. quia omnes perfectiões, politiones antiqui vocabant.

† *Ex hac clausula, pũtiũ enĩ &c. sententiã vix elici posse dicit Budæus hic: nisi quis hũc sensum esse putarit, operæ pũtiũ enim &c. pro eo quod* a *Pretium enim.* scilicet, *magni æstimandũ est, & magni pendẽdum.*

Pretium enim [a] operæ, artis est velamentum. Quòd si rei cõmuni socius nocuit, magis admittit culpã quoque venire.

In actione pro socio quis non tenetur de casu fortuito, etiam si receperit rem æstimatam. Item furtum, in dubio, præsumitur cõmitti culpa eius cui res est subtracta. h. d. iste. §. Baldus.

℣ Damna, quæ imprudẽtibus [b] accidunt: hoc est damna [c] fatalia, socij non cogentur præstare. [d] ideoque si pecus æstimatum datum sit, [e] & id latrocinio, aut incendio perierit: commune damnum est, si nihil dolo aut culpa acciderit eius, qui æstimatũ pec⁹ acceperit. Quòd si à furibus subreptum sit [f], pprium eius detrimentũ est: quia custodiam præstare debuit, qui æstimatum accepit. hæc vera sunt: & pro socio erit actio, si modo societatis contrahendæ causa pascenda data sunt, quamuis æstimata. ℣ Quidam † sagariam [g] negotiationem coierunt. alter ex his [h] ad merces comparandas profectus, in latrones incidit, suamque pecuniã perdidit: serui eius vulnerati sunt: réque proprias perdidit. dicit Iulianus damnum esse commune: [i] ideoque actione pro socio damni partem dimidiam agnoscere debere tã pecuniæ, quàm rerũ cęterarũ, quas secum nõ tulisset [k] socius, nisi ad merces cõmuni nomine cõparãdas proficisceretur. Sed & si quid in medicos impensum est: pro parte socium agnoscere debere, rectissime Iulianus probat. Proinde & si naufragio quid periit, cũ non aliàs merces, quàm naui solerent aduehi: damnum ambo sentient. Nam sicuti [l] lucrũ, ita damnum quoque commune esse oportet, quod non culpa socij contingit.

Societas vnius negotiationis, non porrigitur ad aliam negotiationem. Bartolus.

℣ Cum duo erant argentarij socij: alter eorum aliquid separatim quæsierat, & lucri senserat. quærebatur, an commune esse lucrum oporteret? & Imperator Seuerus Flauio Felici in hæc verba rescripsit: Etiam si maximè argentariæ societas inita est: quod quisque tamen socius non ex argentarię* causa quæsiit, id ad communionẽ non pertinere [m], explorati iuris est. Papinianus quoque libro tertio responsorum ait, Si fratres [n] parẽtum indiuisas hæreditates ideo retinuerint, vt emolumentum ac damnum in his commune sentirent: [o] quod sed aliter in actione mandati: vt supra, man. inter causas. §. non omnia. secundum quosdam. Aldricus autem dicit idem: vt mandator teneatur de his rebus quas non detulisset mandatarius nisi mandatum suscepisset: de aliis autem non agit, sicut nec solus. Azo. & ibi plene diximus: sed quantum ad medicos bene est sec⁹: & est ratio vt ibi no.

† *Iste tex. est sing. adhoc, q̃ culpa facere nõ videtur, qui facit vt solet fieri. hoc probat iste tex. ad finẽ ibi, solerent aduehi. Bolog.*

a *De sago & sagaria negotiatione, vide Budæũ. ſ. titu. de pe. l. i.*

b *Imprudentibus.* id est ignorãtibus. Vel dic, id est prouidere nõ potentibus: vt infra, de admini. re ad ciui. perti. l. ij. §. si eo tempore. Vel dic, id est valde: vt sic augmentatiue ponatur: vt infra, de liber. & posthu. l. Gallus. §. ille. Accursius.

c *Damna.* fatalia: vt subiicit. Accursius.

d *Præstare.* nec mater, quo minus legatum percipiat: licet facto pariat monstrosum: vt, j. de verbo. sig. l. quæret aliquis.

e *Datum sit.* sic vt pretium eius reddatur si lata vel leuis culpa acciderit: vt tunc non dubitaretur: aliàs etiam fortuitũ casum præstaret: vt supra, commo. l. si vt certo. §. commodatum. Vel dicas aliter, vt diximus infra, de ælti. ac. l. j. §. finali.

e *Datum sit.* partiario colono. Accursius.

f *Subreptũ sit.* ſ. culpa socij interueniente. Et no. q̃ quidã sumunt hinc arg. q̃ furtum nũquam sine culpa, saltem leuissima, fieri potest: sed verius contrariũ est: vt. j. de furtis. l. eũ. §. idẽ scribit. Quid enim si vxor nocte marito surripit: vel potatio sibi datur, cui opiũ sit immixtũ? Et sic not. q̃ furtũ plerũque culpa fit: sed tamen quãdoq; contra. Itẽ latrocinium quod proxi. ſ. inter casus fortuitos numerauit, plerumque sine culpa. & dicuntur latrocinantes qui in syluis stant, vt spolient transeuntes. fures, de nocte in domibus: vt in auth. vt nul. iudi. §. pe. col. ix. &. C. depoſi. l. j. Accursius.

g *Quidam sagariam.* [a] id est salis vel sale: vel saccorum: vel vilium vestium attritarum. secundum. H.

h *Alter ex his.* quid si vterque captus fuerit, & vn⁹ euasit? adhuc puto idem. Item quid si vnus ab amicis redemptus fuerit? Respõ. distinguitur an animo remunerandi, vt tunc agat. aut nõ, sed donandi animo, & tunc nõ agit: vt arg. ſ. titu. j. idẽque. in fi. & l. seq. l. si vero non re. in prin. Accursius.

i *Commune.* sic supra, ad l. Rho. de iac. l. j. &. ij. §. æquissimum.

k *Non tulisset.* optima consideratio. sic & supra, fami ercisc. un. l. ex parte. in princip. Accursius.

l *Sicuti.* vt. j. lo. si mercces. §. antepe.

m *Non pertinere.* vt supra, proxi. respon.

n *Si fratres.* [C ASP.] Fratres dimiserunt hæreditatem paren. indiuisam, vt omne damnum & lucrum inde commune esset. dicitur, quòd si aliunde aliquid alter eorũ quæsiisset, non erit propterea commune. Item quæritur aliud: pone quòd conuenit inter Flauium Victorem, & Vellicum Asianum, q̃ de pecunia Victoris fierent monumẽta ex industria Asiani: & ex pec. quæ ex venditione redigẽt, certa quantitas pertinebit ad Victorem: & alia ad Asianum propter operã suam. dicitur quod * Flo. a. est locus act. pro sogenitaria cio. [IDEM.] Inter fratres coitum fuit voluntarium cõsortium, vt stipendia & cæteta communia essent, dicitur quòd redigentur in commune iudicio societatis, quanquam hæc frater emancipatus non cogetur conferre manenti in potestate fratri suo: quia & si in potestate esset, haberet ea tantũ præcipua. [IDEM RESPONDIT.] Dicit iurisconsultus q̃ nullus potest cõtrahere societatẽ vt vltra mortem suã porrigatur: quia nemo potest sibi tollere libertatẽ supremi iudicij. i. vltimæ voluntatis. Item rñ. in tali quæstione, si Lucius refecerit partes insulæ cõmunis, quis ipse posset ex ratione recuperare pecuniã cum certis vsuris intra quatuor mẽses: (quod ob hoc dicitur, quia post id tẽpus potest habere dominiũ illius insulæ) potest tamen etiã agere pro socio. finge enim q̃ maluit suũ recuperare, quàm dominium insulæ. Sed quęret aliquis, quare oratio diui Marci finiuit vsuras intra quatuor mẽses? dicitur, q̃ hoc fecit quia post id tẽpus dedit dominium. & hoc dicit vsq; ad. §. si quis societatẽ. [SI QVIS.] Si duo coierunt societatẽ ad emendũ: & res quæ emi debuit, non sit empta dolo vel culpa alterius: dicitur q̃ tenetur pro socio: & si dies sit adiecta, neque emptum fuit intra diem sine culpa sui socij: nil præstabitur ab altero. Item venit in act. pro socio, vt si in rem cõmunẽ impenderim, recuperem sumptus. Item scripsit Mela: duo vicini semipedes contulerunt, forte quilibet medium pedem, vt concraticium parietem inter se facerent ad sustinenda vtriusq; onera: dein de ædificato pariete alter non patitur in eum immitti. bene agetur pro socio. Itẽ si emerunt areã ne officeret luminibus: nisi alter præstet quod cõuenit, venit actio pro socio. [SI PLVRES.] Sciendũ est, q̃ licet plures sint societates, cõstat hoc iudiciũ sufficere ad omnes societates. [SI QVIS EX SOCIIS.] Si aliquis ex sociis ꝓfectus fuerit: recuperat fabulorã & iumẽtorũ sumptus & vecturarũ, siue ꝓpter suã personam, siue propter merces conductas. Cætera sunt plana vsque ad l. si id. Vi.

n *Si fratres.* aliàs lex, & aliàs. §. qui incipit, Papinianus. Accur.

o *Sentirent.* multo magis ergo si hoc non fuit actum.

BIU Cujas

aliunde quæsierint, in commune non redigetur.[a]

Vt obseruetur pactum societatis, competit actio pro socio. Baldus.

¶Item ex facto[b] consultum respondisse se ait libro tertio responsorũ. Inter Flauiũ Victorẽ & Vellicum Asianũ placuerat, vt locis emptis pecunia Victoris, monumenta fierent opera & peritia Asiani, quibus distractis, pecuniã Victor cum certa quantitate[c] reciperet: superfluũ Asianus acciperet, qui operam in societatem contulit. Erit pro socio[d] actio.

Quando inter fratres contracta est voluntaria societas, quilibet alteri debet conferre in illud quod emãcipat[g] fratrib[g] existentibus in potestate conferre tenetur. Bal.

¶Idem Papinianus eodẽ libro ait: si inter fratres[e] voluntariũ consortium initũ fuerit:[f] & stipendia,[g] cæteraque salaria[h] in cõmune redigi iudicio societatis: quamuis filius emancipat[g][i] hæc non cogatur conferre fratri, inquit, in potestate manenti: quia & si in potestate maneret, præcipua ea haberet.[k]

Non valet pactum per quod libera testamenti facultas impediatur, etiam per indirectum. Bartolus.

¶Idem respondit, societatem non posse vltra mortem porrigi: & ideo[l] nec libertatẽ de supremis iudiciis constringere qs poterit, vel cognatum vlteriorem proximiorib[g] præferre[m].

Habens plures vias, potest eligere leuiorem. Bartolus.

¶Idem respondit, Socius, qui cessantis cessantiúmve portiones insulæ restituerit[n], quamuis aut sortem cum certis[o] vsuris intra quatuor menses, postquam opus refectum erit recipere potest[p], [in] exigendoq; priuilegio vtetur[q], aut deinceps propriam rẽ habebit. potest tamen [&] pro socio agere ad hoc, vt consequatur[r], quod sua intererat. Finge enim malle eum magis suum consequi, quàm dominium insulæ. Oratio enĩ diui Marci idcirco quatuor mensibus finit certas vsuras, quia post quatuor [menses] dominium dedit[s]. ¶Si qui societatem[t] ad emendum coierint: deinde res alteri[g] dolo vel culpa empta non sit: pro socio esse actionem constat. Planè si conditio sit adiecta[u], *si intra illum diem venierit*[xx]: & dies sine culpa socij præterierit: cessabit actio pro socio. ¶Item si in cõmunem[y] riuum reficiendũ impensa facta sit: pro socio[z] esse actionem ad recuperãdũ sumptum, Cassius scribit. ¶Itẽ Mela scripsit, si vicini semipedes inter se contulerũt, vt ibi cratium† parietem inter se ædificarent ad onera vtriusque sustinenda: deinde ædificato pariete, alter in eum immitti non patiatur: pro socio agendum. Idemque & si aream in commune emerint, ne luminibus suis officeretur: & alteri tradita sit, nec præstet alteri, quod conuenit: pro socio actionem esse. ¶Si plures sint inter eosdẽ societates coitæ: ad omnes societates sufficere hoc vnum iudicium[a] constat.

Impensæ factæ per socium occasione societatis, societati imputantur. B.

¶Si quis ex sociis propter societatem profectus sit, veluti ad

ficat. Quid autem si suo nomine tantum? Respon. omnia remedia eidem denegantur, & donare præsumitur: vt. C. de ædi. pri. l. si is contra quem. Item quid si communi nomine refecisti altero absente? Respon. Prima duo remedia cessare videntur: quia contumacia non interuenit: tertium autem ad interesse necessarium est impetrandum vel per actionẽ pro socio, vel cõmuni diuidun. vt. ſ. communi diui. si ædes cõmunes. &. ſ. eo. l. pro socio. §. si tecum. Item quid si non est socius? Respon. secundum Io. duorum primorum habet electionem, cũ sit societas incidens.

ſ *Dominium dedit.* nũquid ipso iure etiam sine sententia? Arg. quòd non. ĵ. de reg. iur. id qđ nostrũ. litera tamen ista contrarium innuit: nec mirum: quia lex plerũque trãsfert dominiũ: sicut est in vsucap. & in legato: & in fideicommiſ. vt not. infra, de fũ. do. l. si fundũ. Itẽ quid de possessione? Respõ. penes contumacem socium permanere. nam sæpe transit in aliquem dominium sine possessione: vt in dominio rerum legatarum, & hæreditariarum: vt infra, de acqui. poſſ. l. j. §. veteres. &. l. cum hęredes. Item in rebus cõmissis in fiscum, & vacantibus: quod ex eo apparet, quia præscriptio currit in talibus rebus contra fiscũ. vnde probatur fiscum nõ posſidere, sed alium, id est præscriptorem: vt infra, de publi. & vecti. l. cõmissa. & de iure fiſ. l. j. §. an bona. &. §. diu[g]. &. §. præscriptio. &. l. imperator. & de vsucap. l. sine possessione. & de. præscri. xxx. an. l. male. & est ratio, quia possessio plurimum facti habet: & ideo sine facto nostro non amittit: facto vero nostro interueniente facilius amittitur qꝫ dominium: vt supra, ex qui. cau. ma. l. denique. & infra, de acqui. posſeſ. l. posſideri. §. in amittenda. &. l. si id quod. §. fi. &. l. peregre. §. quibus. &. l. si quis vi. §. differentia. & l. naturaliter. §. nihil.

* *Flo. ueniret Dominium quandoque sine possessione transfertur.*

† *Quis paries cratici[g] dicatur, pulchre Bud. hic.*

a *Redigetur.* sic ergo econtra in damno: vel expensis: vnde si vnus commisit maleficium, non soluit de cõmuni: vt infra, eo. §. fi.

b *Idem ex facto ait.* Papinianus.

c *Cum certa quantitate.* i. quotitate. ſ. tertia lucri vel quarta. quantitas enim alia est ad oculũ designatiua: alia ad intellectum: aliquin non societas sed fœnus contractum videtur. sic & ponit quãtitas p quotitate supra, man. si remunerandi. §. Maurus.

d *Pro socio.* si societatem esse voluerit. aliàs pscri. ver. vt hic, & supra, eo. si margaritam. & infra, de prescrip. ver. si tibi rem. Accursius.

e *Si inter fratres.* aliàs hic incipit lex, aliàs. §.

f *Initum fuerit.* vt ex quacũque causa quæsitum comunicarent: secus si simpliciter: vt. ſ. eo. l. iij. §. j. &. l. coiri.

g *Stipendia.* quæ militibus dantur: vt. C. de procu. l. qui stipendia.

h *Salaria.* quæ vexillariis vel similibus dãtur: quæ in castrẽsi peculio computantur.

i *Emancipatus.* iure prætorio ad succedendum admissus.

k *Haberet.* cũ sint castrensia: vt. ĵ. de col. bo. l. j. §. nec castrẽse. & . §. sed an. Accursius.

l *Ideo.* scilicet quòd vltra mortẽ non porrigitur. si enim porrigeretur, necesse esset vt mihi ostẽderetur psona in qua post mortem tuam consentirẽ: quod si faceres, quasi cõstringerem illam tibi habere hæredem. libertatem autem supremi iudicij quis sibi auferre nõ potest: vt hic, & infra, de hære. instit. l. institutio. ſi. C. de pactis. l. pactũ quod dotali. secundũ Azo. Vel dic, quia si vellẽ ad hæredem meum extendere: & nolles mecum in illum hæredem cõsentire, haberem necesse alium instituere, forte vlteriorem proximiori præferendo.

m *Præferre.* non facto testamento. si autẽ testamento facto præferre velit, potest: vt supra, de inoffi. test. l. j. quæ est cõtra. Vel dic, non potest cogi vt præferat prædicto modo.

n *Restituerit.* id est refecerit, & communi nomine.

o *Certis.* aliàs, centesimis Accursius.

p *Recipere potest.* in his quatuor mẽsibus currunt vsuræ: & postea est dominus: & pro rata anni computantur centesimæ.

q *Vtetur.* quia in refectionem impendit: vt. j. qui po. in pig. habe. l. interdum. Accursius.

r *Consequatur.* scilicet sibi debitum: vt. ſ. quod cum eo. l. j. & sic no. quòd qui plures habet vias: si leuiorem eligit, mos ei geritur: vt hic, & supra, de rei vin. l. quòd si possessor. Et not. diligenter ex hoc. §. quod tantum contra contumacem habent locum tria auxilia, scilicet petitio sortis cum vsura centesima vsque ad quatuor menses: item dominij translatio: item interesse præstatio, quia dicit supra, cessantis cessantiúmve, siue vnus socius est, vel plures: vt C. de ædi. pri. si vt proponis. & ita si communi nomine alter ædi-

t *Si quis societatem.* ad emendum etiam vnam rem: vt infra, eo. l. actione. §. item si societatem.

u *Adiecta.* pacto societatis.

x *Venierit.* id est, esset empta.

y *Item si in communem.* ex causa societatis pro socio vel cõmuni diuidundo supra, eo. pro socio. §. si tecum. Azo.

z *Pro socio.* quia gratia societatis & negotiationis fecerant illud pactum: secus si non esset societas, quia tunc communi diuidundo, non pro socio, agitur: vt supra. e. l. quibus. Item not. hic vnum sociorum facere altero inuito: vt supra, communi diuidun. si ædes. Sed contra in eo. titu. Sabinus. Sol. Hoc dictum fuerat hic inter eos.

a *Vnum iudicium.* sed hoc causa dirimendarum litium: quod iustitiæ est consentaneum: vt supra, si cer. peta. quidam. Azo.

plures

plures sunt tamen actiones: & sic pro pluribus hæreditatibus A vno fami.erciscun.iudicio agitur: vt Co.famil.erciscun.l.bona. & supra,famil.erciscun.l.hæredes.§.item si plures.& infra,de act. empt.& vendi.l. non est nouum.

a *Meritoriorum*. id est,hospitiorum. Azo.sicut & in procu. vt supra,man.idemque.§. idem Labeo.

b *Socium omnium*.scilicet expresse:vt supra, eo.l.iij.§.j.secus si simpliciter: vt.ff.e.l.coiri.

*Flo. pensi

c *Causis*.vt ex furto:vt infra.e.l.proxi.

d *Per contrarium*. nō refert se ad proxi.

e *Consecuturum*. sufficit enim qualitercumque damnatur:vt in vēditore hæreditatis: vt infra, de hære.vel act. vend.l.ij.§. solet.

f *Debere*. vt infra,de regu.iur.l.quod quis.& l.quod à quoquam. & infra,eod. adeo.§. penu.& supra communi diuid.l.si is cum quo.

g *Id consequi*. quia videtur magis propter absentiam, & sic propter culpā, quàm quòd nō habeat ius condemnatus: vt infra,de euic.l.

*Flo.ibidē si ideo.

h *Sarciendum*. sic ergo iniuria facta socio, contingit socium alterum: quod non est inter emptorem & venditorem: vt infra, de euic.l.si per īprudētiā.

Iniuria socio facta socio tangit.

i *Quod*.Redit ad.§. idem.

k *Oportere*.id est, non cogitur.

l *Fœda communio*. vt ff.de fideiuss.si à reo.§.fi.

m *Collatum*. sponte. Accursius.

n *Quod enim*. Pro certe.

o *Damnatus*. sic infra, de hære.vel ac. ven.l.ij.§. denique.

p *Si igitur. Oportet*. similis distinctio scientiæ & ignorātiæ est infra,loc.& condu. item quæritur.§.si fullo.&.l. si vno.§. quid tamen. &.C.de ser.fugi.l. quicunque.

q *Lucrum*.vt & supra, e.si nō fuerint.§.fi. Ac.

r *Nec quicquam. Societate*. vt supra, e.l.omne æs.&.l.seq.

† *Attamen ob æquabilem prædæ partitionē Bargulum latronē magnas opes habuisse refert Cic.lib.1.Off.*

s *Idémque*. videtur referri ad primum respō. supra.l.cum duobus.§. sociū. Vel dic ad.§. ibidem.& ad præcedentes proximas.ll. sed prima verior.

t *Turpibus*.turpes vocat actiones,quæ famosæ sunt,vel non famosæ, dum tamen ex famosa causa descendant: vt serui corrupti.nec enim omnis turpis est famosa:vt not.C.de inoff.test.l.fratres.&.C.de dig.l.ij.li.xij.

*Flo.colla tasit

merces emendas: eos dumtaxat sumptus societati imputabit, qui in eam[rem]impensi* sunt. Viatica igitur & meritoriorum a,& stabulorum,iumentorum,[&]carrulorū vecturas, vel sui,vel sarcinarū suarū gratia, vel merciū, rectè īputabit.

Socius omnium bonorum omnia conferre tenetur præterquam ex illicito quæstu quæsita, damna vero suo delicto prouenientia societati non imputat.& inhonestarum rerum societas nulla cōtrahitur.& si quæstus illicitus communicatus fuerit spōte,& communicans fuerit ex delicto damnatus, partem recuperat à socio.h.d.vsque ad.l.si id quod. Baldus.

B

V Socium vniuersa in societatē conferre debere Neratius ait, si omnium bonorū socius sit: & ideo siue ob iniuriā sibi factā, vel ex lege Aquilia,siue ipsius, siue filij corpori nocitū sit: conferre debere respondit. Idem* ait, socium omnium b bonorū non cogi conferre,quæ ex prohibitis causis c adquisierit. Per contrarium d quoque apud veteres tractatur,an socius omniū bonorum, siquid ob iniuriarū actionem damnatus prēstiterit, ex cōmuni cōsequatur,vt præstet. Et Atilicinus, Sabinus[&] Cassius responderunt, si iniuria iudicis damnatus sit: consecuturum e. si ob maleficiū suū, ipsum tantum damnum sentire debere f. Cui congruit, quod Seruiū respondisse Aufidius refert, si socij bonorum[omniū] fuerint, deinde vnus cum adiudicium non adesset, damnatus sit: non debere eum de cōmuni id cōsequi g. si verò præsens iniuriam iudicis passus sit, [id] de communi sarciendum h.

C

D

LIII. IDEM libro trigesimo ad Sabinum.

Quod i autem ex furto, vel ex alio maleficio quæsitū est, in societatem non oportere k conferri,palam est:† quia delictorum turpis atque fœda communio l est. Planè si in medium collatum m sit*, cōmune erit lucrum:

LIIII. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

Quod enim n ex maleficio contulerit socius:non aliter recipere debet, quàm si dānatus o sit.

LV. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

Si igitur ex hoc cōuētus fuerit,qui maleficiū admisit:id quod cōtulit,aut solū, aut cum pœna auferet.*Solū auferet,*si mihi apponas,insciēte socio,eū in societatis rationē hoc cōtuliſſe. Quòd si sciēte[eo,]etiam pœnā socium agnoscere oportet p. Aequum est enī, vt cuius participauit lucrum q, participet & damnum.

LVI. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

Nec quicquā interest, vtrū manēte societate r prēstiterit ob furtum, an dissoluta ea. Idemque s est in omnibus turpibus t actionibus: veluti iniuriarum,vi bonorū raptorū,serui corrupti,& similib u,& in omnib v pœnis pecuniariis, quæ ex publicis u iudiciis accidunt.

LVII. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

Nec prętermittēdū esse,Pōponius ait ita demū hoc esse verum x,si honestæ† & licitæ rei y societas coita sit. Cæterū si maleficij societas coita sit,constat nullā esse societatē. Generaliter enī tradit, rerū inhonestarum nullam esse societatem.

Si res perit antequam societas sit contracta, perit ei cuius est: si post contractam societatem, perit communiter.h.d. vel sic: Si societas sit re, rerū ipsarum collatione perficitur: si sit per cōtractū, non dicitur perfecta, nisi celebretur contractus. Bartolus.

LVIII. IDEM libro trigesimoprimo ad Edictum.

Si id, quod quis in societatē contulit, extinctum sit: videdū[est,]an pro socio agere possit? Tractatum[id]ita est apud Celsum libro septimo Digestorum ad epistolam Cornelij Felicis: cū tres equos haberes, & ego vnum: societatem coiuimus, vt accepto z equo meo quadrigam venderes, & ex pretio quartam a mihi redderes. Si igitur ante venditionem equus meus mortuus sit:non putare se Celsus ait societatem manere, nec ex pretio equorum tuorum b partem deberi. non enim

u *Ex publicis*. ex quibus agitur ciuiliter in factum: vt infra,de fal. qui nomine. Accursius.

x *Nec prætermittendum. Verum*. scilicet vt deducantur collata ex societate: vt supra,eo.si igitur. Azo.

y *Rei*. non illicitæ:sicut nec mandatum: vt.ff.man.si re.§.rei turpis.& nec emptio:vt.ff. de contrahen. empt.l. quod sæpe.§.sed venenum.& ar.ff.famil.erciscūdū.cęteræ.§.mala. Accursius.

*Id quod.]C ASVS. Si societas cōtracta fuerat ĩter duos, tractatum est si id quod alter **Flo. cōtulit,inter ciderit:an foret. duret societas. verbi gratia,ego habebā tres equos,tu vnum.cōtrahimus societatē equorum, vt quadrigā vēdere:& tu haberes quartam partem,& ego tres partes:dicitur q̄ si moriatur equus tuus ante vēditionē q̄ soluta est societas: quia non contraxim⁹ societatem animo habendæ quadrigæ: sed vendendæ. [IDEM CELSVS.] Si in pecunia contraximus, id est ad merces emendas pecuniam cōtulimus,& pecunia periit antequam merces emeramus:si iam communicata erat pecunia, vtrique perit: sed ante cōmunicationem si alter solummodo destinauerit, & pereat forte ea, sibi soli perit.& h. d. [SI FILIVS. FAMILIAS.]Quidam contraxit societatem cum filiofa.& ille emancipatus fuit.quæritur an duret eadem societas? Dicitur quòd sic: sed duabus actionibus agetur: vna contra filium cum patre: alia contra patrem:& de eo quod gessit dum fuit in potestate & ante emācipationem, agetur cum vtrisque:de eo quod post emancipationem gessit, agetur cū solo filio.& hoc dicit. [SI SERVVS] Si seru⁹ societatē coeat, & dominus eum vendat: finitur societas,& altera incipit.de eo quē gessit seruus ante venditionem, cū domino ageſ.de eo quod post, cū emptore.& secundū eandem distin. socius vtring; tenetur. Viui.

*Genera societatis non desinunt esse, licet deficiant ea, ex quibus constiterunt. Cuiac.

z *Accepto*.quem non accepisti:vel si accepisti, non vt esset communis est datus: sed vt eo vendito pretium cū aliis esset commune.

a *Quartam*. scilicet portionem.

b *Tuorum*. scilicet postea venditorum. Azo.

Cuiac.

BIU Cujas

habendæ quadrigæ, sed vendendæ coitam[esse a]societatē. Cæterùm si id actum dicatur, vt quadriga fieret, eaque communicaretur, tuque in ea b tres partes haberes, ego quartam: non dubiè adhuc socij sumus.

¶Item Celsus tractat, si pecuniam cōtulissemus ad mercem emendam, & mea pecunia periisset: cui perierit ea? Et ait, si B post collationem euenit, vt pecunia periret (quod non fieret, nisi societas coita esset) vtrique perire: vtputa si pecunia cùm peregre portaretur ad mercem emendam, periit. Si verò ante collationem, posteaquam eam destinasses, tunc perierit: nihil eo nomine consequeris, inquit: quia non societati periit c.

Filius emancipatus potest pro socio conueniri ipse: & pater de peculio. Bartolus.

¶Si filiusfamiliàs societatē coierit, deinde emancipatus à patre fuerit: apud Iulianum quæritur, an eadem societas duret: an verò alia sit. Si fortè post emācipationem in societatem durat tum est: Iulianus scripsit libro quartodecimo Digestorū eandem societatem durare d. Initium e enim[in]his cōtractibus inspiciēdum[est.]Duabus f autem actionibus agendum esse: vna aduersus patrem, altera aduersus filium. Cū patre, de eo, cuius dies ante emancipationē cessit. Nam eius temporis, quo post emancipationem societas durauit: nihil præstare patrem oportet g. cum filio autem de vtroque h tempore, id est de tota societate. Nam & si quid, in- D quit, socius filij post emancipationē filij dolo fecerit: eius, nō patri, sed filio actio danda est.

Alienatione extinguitur societas, quæ videtur tacitè redintegrata si in eodē actu manumissus perseuerat. Bartolus.

¶Si seruus meus societatem cū Titio coierit, & alienatus in ea dē permanserit: potest dici alie natione serui, & priorem societatem finitam, i & ex integro alteram inchoatam: atque ideo & mihi, k & emptori l actionē pro socio competere m: item tam aduersus me n, quàm aduersus emptorem ex his causis, quæ ante alienationem inciderunt, dandam actionem: ex reliquis aduersus emptorē solū.

Non potest conueniri vt societas transeat ad hæredem, nisi in societate vectigalium. Bartolus.

LIX. POMPONIVS libro duodecimo ad Sabinum.

A Deo morte socij soluitur societas, vt nec ab initio pacisci possimus, vt hæres etiā succedat societati o. hæc ita in priuatis societatibus. *at in societate vectigalium nihilominus manet societas, & post mortem alicuius: sed ita demum, si C pars defuncti ad personam hęredis eius adscripta p sit, vt hæredi quoq; cōferri oporteat q. Quod ipsum ex causa æstimandum est. Quid enim si is mortuus sit r, propter cuius operam maximè societas coita sit: aut sine quo societas administrari nō possit s? ¶Quod in alea aut adulterio perdiderit socius: ex medio nō est laturus t. Si quid verò dolo nostro socius damni ceperit: à nobis repetet u.*

In hac actione post moram veram, vel fictam, veniunt vsuræ & interesse contra socium: secus contra hæredē socii. Bartolus.

LX. IDEM libro tertiodecimo ad Sabinum.

SOciū, qui in eo, quod ex societate lucrifaceret reddēdo morā adhibuit, cùm ea pecunia ipse vsus sit: vsuras x quoq; eū pstare debere, Labeo ait y. sed quando act. de pecu. est an. l. j. §. primo.

A Deo.]CASVS. Si contracta fuit societas inter duos, finitur morte alterius: adeo quòd etiam per pactum fieri non possit, vt hæredes succedant in societatem. hoc in societatibus priuatis. sed in societate vectigalium bene valet societas post mortem: ita demū si pars defuncti peruenerit ad hæredē: quia hoc iter cōeuntes actum sit: ita quòd ei oporteret conferri: sed finitur etiam societas in his societatibus, si mortuus fuit is sine cui o opera nō durabat societas: sicque neq; huiusmodi societas porrigitur ad hæredes sine cognitione. [QVOD IN ALEA.]Eram p duo socij. vnus nostrū lusit ad taxillos, & perdidit centum aureos: vel deprehēsus in adulterio, spoliatus est. an restituetur ei hoc damnum iudicio societatis? dicitur, quòd non.

a *Coitam esse.* venditio enim quadrigę non est facta vtpote cum meus equus perierat: & sic non remansit quadriga, sed triga: vt infra, de lega. ij. peculium. §. quadrigæ. & ita damnū equi mei qui ante contractam societatem periit, ad me tantum pertinet. in altero vero casu damnum contingit iam cōtracta societate: ideoque commune est: vt supra, fa. ercis. & puto. §. id quod. & l. qui erat. §. si autem. Azo. & eadē distinctio & iuris diuersitas seruatur infra, proxi. §. secūdum Ioan. Et not. ar. hic, pro his qui dant vaccas in societatem, vt licet vacca moriatur, nihilominus in vitulo ex ea nato remaneat societas, secundum Azo.

b *Et in ea.* Primo, in prima persona. Secundo, in tertia. Tertio, in secūda loquitur de perdente.

c *Periit.* sic. s. proxi. §.

d *Durare.* facit supra, de capi. demi. l. eas. &. s. de insti. l. in eū. §. j. sed contra infra proxi. §. Sol. vt ibi.

e *Initiū.* vt supra, mā. si procuratorē. in fine. j. respon. & supra, depositi. l. j. §. si seruus deposuit.

f *Duab.* quia duę personæ: non quia duæ societates, sed vna.

g *Oportet.* imò videtur teneri, sicut de primo gestis: vt supra, de neg. gest. l. Pomponius in negotiis. quę est cōtra. Sol. duabus agitur actionibus, vna contra patrem: & ita spectatur initium vsque dum durat scilicet vsq; ad emācipationem: altera contra filiū: & ita in ea dānatur inquantum facere potest, etiam de gesto post emancipationē: & ita spectatur initium, vt ibi. vel verius aliud est ī illa actione, quæ est ex quasi contractu: quia ibi tantum ex voluntate mea obligatio contrahitur: vnde obligat prout poterat tūc obligari ispecto initio, quātū ad cōmodū vel incōmodū. aliud in vero contractu, vt hic dicit. nā eius temporis &c. ergo non spectatur principiū. vel solue, vt ibi plene diximus.

h *De vtroque tempore.* vna actione tantum: in qua inspicitur initium: vt in contraria. Item contra patrem alia, vt etiam in ea inspiciatur initium, scilicet vsque dum durat. durat autem vsque ad emancipationem, id est pro eo quod gerit vsque tunc. Accursius.

i *Finitam.* supra, proxi. §. contra. Solu. aliud est in filio, qui & ante emancipationem potest obligari, & obligatur: seruus vero nec ante nec post alienationē obligatur: sed nec dominus quondam post alienationem serui potest eius nomine obligari.

k *Et mihi.* domino serui.

l *Emptori.* qui est caput serui obligati.

m *Competere.* contra socium serui.

n *Aduersus me.* dominum primum intra annum: vt supra, ff. Vetus.

o *Societati.* vt supra, e. l. nemo. & infra, eo. l. verum. §. in hæredem.

p *Adscripta.* tria vidē vt tur exigenda vt socie- *ad hæredē*
tas transeat ad hæredē. *trāseat, tria*
Primum est, vt aliqui *requirun-*
publica conducant ve- *tur.*
ctigalia. Secundum, vt *Flo. socie*
sic conduxerint, quòd *tatibus ait.*
hæredes succedant in *In so-*
conductione & societate. Tertiū est, vt persona succedens idonea sit. potest addi & quartum: vt ipsi socij nō tā tum cum locatore vectigalium, sed etiam inter se paciscātur quòd hæredes ī societate succedant.

q *Oporteat.* vt socio.

r *Sit.* ī pacto quo cōducant à locatore vectigalis.

s *Non possit.* cum hæres non sit talis. Accursius. **Flo. repetat*

t *Laturus.* vt supra, eo dem. l. cum duobus. §. finali.

u *Repetet.* vt supra, cō muni diui. l. si is cū quo.

Socium.]CASVS. Si socius lucrifaciat pecuniam communem, & moram in ea præstanda adhibeat: præstabit vsuras huius pecuniæ, non tamen sicut vsuras: quia non attenditur debitus modus vsurarum, sed quantum sociorum interfit: secus si vsus non sit pecunia, aut moram non fecerit, sed post mortem socij illud interesse non veniet, cum dissoluta sit societas. [SOCIVS.]Alter socius erat cum seruis vēnalibus: cum ipsi vellent fugere, oppositi se. vulneratus fuit. dixit Labeo quòd expensa medicorum non communicabitur expensis aliis: quia nepensa communicaretur, nec conferretur sibi aliquid ideo quòd hæreditatem vel legatum habere desiisset propter societatem, si hęres erat institutus. sed Iulianus corrigit: quia bene communicabitur expensa sociorum. hoc dicit cum. l. sequenti. Viuianus.

x *Vsuras.* id est interesse.

y *Labeo ait.* sic in negotiorū gestore: vt. s. de negotiis gest. l. qui

BIU Cujas

sine. Item in creditore: vt supra,de pigneratitia actione.l.quamuis.§. finali. Item not.hic,quòd huic lucro quod est accessio,datur alia accessio. Sed contra argu.C.de vsu.rei iu.l.finali.vbi dicit vsurarum non præstari vsuram.Sed hic non præstatur hæc accessio vt vsura,sed vt interesse:vt subiicit.Vel licet appelletur lucrum,non tamen est accessio,ex quo non vertitur in suum vsum: vt ſ.titu. primo.l. idemq; §. denique.

a *Non quasi vsuras.* id est non seruato vsurarum modo: cum forsan hic plus sit quàm vsurarum modus pateretur: vt.ſ.de eo quod cer.lo. l.ij.§.fi.alias enim i bo. fid.iudiciis veniũt vsuræ, quæ minores in regione frequentãtur: vt infra,de vsu.l.j.in princip.&.l.& in contraria. Not.etiã hic vsuras vt interesse peti: aliàs quãdoque petũtur vt sors: vt.j. de administratione tutorum.l.tutor qui repertorium. §. si quas vsuras. & hac ratione iure canonico pessimè quidam eas defendunt. sed videtur etiã quòd vsuræ possint peti: vt infra,de vsu.l.j.§.j. quæ est cõtra. Solu.hic pro lucro: ibi pro sorte vsura petit. Vel dic q̃ hic si magis vellet actor vsuram legitimã,quòd potest petere: vt dicto §.si quas vsuras. & supra,titu.j.l.idemque.§. denique.

b *Nullam talem.* bene dicit talem, scilicet vt lucri post mortẽ quæsiti & non redditi æstimetur interesse socij: vt supra,proximè dixit.facti tamen sui rationem reddere debet: & lucrũ post mortem quæsitum reddere debet hæres: vt supra,eo.l.& acti. & infra,eo.l.actione. §. si incertam rem.quæ sunt contra.

c *Societas.* vt ad hæredem non transeat: vt supra, eo.l. societatem.§.fin.& supra,de his qui no.infa.l.furti.§. j. Accursius.

d *Labeo ait.* sed male: vt infra.l.proxi.

e *Propter societatem.* sic & supra,de pecu. eo tempore.in fine.& supra,de eden.l.antepe.§.finali. Accursius.

f *Eum.* scilicet socium.

g *Prætermisisset.* socius.

h *Donatum esset.* non tamẽ sic vt cõmune in societate esse vellet qui instituit siue donauit:sed quia timebat ei futurã damnosam societatem,vel alia huiusmodi causa. & facit infra,ſo.ma.l.ſi vero. §. item quicquid.& infra,ad Trebel.l.debitor.in fine.

i *Ecũdũ. Quod & verũ est.* quia propter cõmune negotiũ ꝓcurandũ hoc cõtigit: & hoc nisi in culpa fuerit.sed quid in aliis exẽplis supra positis? Respõ. vbi cõtẽplatione societatis cõpẽdiũ cõtingit:si quidẽ omniũ bonorũ sit socius, sine dubio cõmunicatur:vt fieret etiã si cõtẽplatio societatis habita nõ fuisset:vt.ſ.eo. l.iij.§.j.& in.l coiri.sed & si sit vnius rei tãtũ socius:dico tamẽ cõmunionẽ faciẽdã:quia ex rebus societatis quæsitũ videtur: vt argu.j.de acquirẽ.hęredi.l.aditio.§.fi.sed & hoc in superiori.l.non teneret:quia nõ vt societati acquireretur,fuit ibi institutus:vt ibi dixi.vbi autẽ in odiũ societatis quis eũ hęredẽ nõ instituit:tũc dico nõ esse æstimandũ lucrum nõ quæsitũ:vt.ſ.dixi.& sic nil de supradictis corrigitur,nisi q̃ hic specialiter dicitur:quare ergo stare prohibetur:vt.C.de testa.sancimus. Sed opponitur,cur autem aliter in compendio,propter societatem quæsito, dicit? Respon. ideo quia lex superior,& illa aditio, & aliæ inductæ aperte hoc volunt:& est ratio,quia lucro studere necesse est,non damno.sic ergo non æstimatur lucrum non quæsitum:licet æstimetur damnum,quod sentit ex vulnere,cũ resisteret seruis: vt argu.ſ.ad leg. Rho.de iac.l.ij.§.porro autem.& est ratio: quia hic se interposuit vt socius,& aliquid fecit ad commodũ societatis: ibi nihil horũ factum est, secundum Azonem.

non quasi vsuras[a], sed quòd socij interfit, morã eum nõ adhibuisse. Sed si aut vsus ea pecunia non sit, aut moram non fecerit:contra esse.Itẽ post mortẽ socij nullã talẽ[b] ęstimationẽ ex facto hæredis faciendã:quia morte socij dirimat̃ societas[c].

Damna & lucra contemplatione societatis obuenientia sint communicanda: secus si contemplatione personæ obueniunt: licet huius societatis fuerit occasio. Bartolus.

B ¶ Socius, cùm resisteret cõmunibus seruis venalibus ad fugã erumpentibus, vulneratus est. impensam,quam in curando se fecerit, non consecuturum pro socio actione Labeo ait[d]:quia id non in societatem, quamuis propter societatem[e] impẽsum sit, sicuti si propter societatem eum[f] hæredem quis instituere desiisset,aut legatum prætermisisset[g],aut patrimonium suum negligentius administrasset. Nã nec compendiũ, quod propter societatem ei contigisset, veniret in mediũ: veluti si ꝓpter societatẽ hæres fuisset institutus, aut quid ei donatum esset[h].

LXI. VLPIANVS libro trigesimoprimo ad Edictum.

SEcundum Iulianum tamẽ, & quod medicis pro se datum est:recipere potest. Quod verum est[i].

Si pretium rei communis cum socio putatiuo diuiserim: à vero socio ille putatiuus conuenitur, non ego: cum partem pretii receperim. Bartolus.

LXII. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI Titius, cum quo mihi societas erat, decesserit: egoq; cum putarem Titij hæreditatem ad Seium pertinere, communiter cum eo res vendiderim, & partem pecuniæ ex venditione redactę ego, partẽ Seius abstulerit: te, qui reuera Titio hæres es,partem à me* redactæ pecunię societatis iudicio non consecuturũ[k], Neratio & Aristoni placebat:quia meę[l] dũtaxat partis pretia percepissem. Neq; interesse, vtrũ per se[m] partes meas vẽdidissem, an cõmuniter cũ eo, qui reliquas partes ad se ꝓtinere diceret. alioquin[n] euẽturũ, vt etiã si duo socij rem vẽdiderint, vnusquisque[eius] quod ad se peruenerit: partẽ alteri societatis iudicio præstare debeat.Sed nec te ex parte,quã hęreditatis petitiõe fortè à Seio consecuturus sis,quicquã mihi præstare debere: quia quod ad C Seium peruenerit, tuarum partium pretium sit: nec ad me habentem meum, quicquam ex eo redire debeat[o].

Socius non condemnatur nisi quatenus facere potest, vel dolo desiit posse facere: quod beneficium ad fideiussorem vel hæredem non transit. Bartolus.

LXIII. VLPIANVS libro trigesimoprimo ad Edictum.

VErum est, quod Sabino videtur,etiam si non vniuersocius.hic autem hoc non proponitur. Et ad hoc est argu.contra supra,fami.erciscun.item Labeo.in princ.

l *Quia meæ.* non enim aliud quàm meam partem vendidi, neque vendere proposui. Accursius.

m *Per se.* id est seꝑatim.

n *Alioquin.* vt quod seruatur in putatiuis, seruetur in veris.

D o *Debeat.* quod est falsum:vt supra,ſi cer.pet.a.l.nam & ſi.§.fin.

VErum est.]*CASVS.* Si duo sunt socij, & etiam non omnium bonorum: & alter agat contra alterum: Sabino videtur, & verum est, vt dãnetur inquantũ facere potest: & est ideo æquum, quia societas est vĩculũ quoddã fraternitatis.[*VIDENDVM.*] Fideiussori socij non competit hoc beneficiũ,quia personale est, nisi fideiussor tanquam defensor actionem susciꝑiat: idem in defensore patroni & in cæteris aliis qui in id quod facere possunt, condemnantur patri vel domino, quorum iussu contracta est societas:cum filio vel seruo non competit:quia neque aliis hæredibus.Sed quæritur, quomodo intelligatur socius cõdemnari in id quod facere potest:& qualiter hoc ęstimari debeat:& an deducatur æs alienum? Et dicitur q̃ nõ, nisi q̃ debetur ex societate.Item quæritur,an cauere debeat,q̃ si peruenerit ad pinguiorẽ sortũ, quòd soluat reliquum:an satisdare debet? Dicitur quòd nuda promissio sufficiat.[*SIC VM.*] Tres erant socij.vnus egit cum altero eorum, puta cum Titio: & totum consecutus est quod sibi debebatur.pro tertia alter egit cum eodem: nec potuit solidum consequi.quæritur an agat contra socium,qui solidum consecutus est,vt partes exęquentur? Dicitur q̃ sic.& hoc habet ęquitatẽ.

[*TEMPVS.*]

BIU Cujas

[TEMPVS.] Diximus quòd socius damnatur inquantum facere potest. quæritur, quod tempus inspiciatur. dicitur, quòd tempus rei iudicatæ. Et dicitur quis facere, si dolo malo desiit possidere: secus si per culpam. §. sequens est clarus. [SI SERVO.] Titius & Mæuius habebant seruum communem ex causa societatis: Titius decessit, & illi seruo legatum reliquit sine libertate. dicitur, quòd quidem ad alterum tantum socium pertinet legatum: neq; communicabitur cũ hęrede Titij, quod alteri socio obuenit occasione suæ partis tantum. [SOCIETAS.] In isto. §. dicitur ꝙ multis modis soluitur societas, ex personis, rebus, voluntate, & actione. vnde si mors, siue res, siue persona, siue actio, siue volũtas interierit: soluitur societas, vel morte, vel capitis deminutiõe maxima aut media: & sic personis intercidentibus, res intereunt, cum res esse desinunt in totum. Vel per conditionis mutationem: quia consecrata vel publicata fuerit. Voluntate distrahitur societas, cum renuntiatur: quia cum separatim socij agere cœperunt, dissoluitur societas. Actione, cum societati renũtiatur, vel stipulatione interposita animo nouandi, vel in iudicio. ait enim Paulus hoc ipso quòd dictatum est, id est inceptum iudicium hoc animo vt renuntietur societati, quòd societas dissoluitur. hoc dicit cũ duabus. ll. sequẽ. vsque ad. §. si in rem. Viuian[o].

a *Vnius rei.* imò videtur quòd tantum sociis omnium bonorum detur hoc beneficium: vt infra, de re iudi. l. sunt qui in id. quæ est contra. Solu. sub. ibi maximè, secundum Io. alij vt H. dicunt hic vnius rei, id est speciei talis, quæ sub se habet multa indiuidua: hoc est dicere, vnius negotiationis: & hanc appellant etiã omnium bonorum: quia est vniuersitatis: secus tamen dicunt, si vnius rei tantum esset: vt in. d. l. contraria. prima verior est.

b *Fraternitatis.* quia socij inuicem vt fratres se diligũt, & quia ratione societatis fiunt res communes: sicut ratione fraternitatis: an ergo fratres inter se vice mutua condemnantur inquantum facere possunt? Respon. non, subest enim illa præcipua ratio in sociis: quia præcessit conuentio honesta ob commodiorem vsum, & vberiorem quæstum. ratione enim contractus datur hoc beneficium: inter fratres vero incidenter, non ex conuentione sunt bona communia: & prædicta ratione multis denegatur hoc beneficiũ, quibus videbat dãdũ: vt. ĩ. ea. l. §. j. &. §. patri. secũdũ Azo.

c *Verum est.* vt sit personale beneficium.

d *Conueniuntur.* nã non debent defensores in plus grauari, quàm dominus: præterquam in satisdando: vt supra, de procu. sed & hæ. §. defendere. & infra, de re iu. l. si cũ procuratore. at fideiussor non habet plerumque exceptionem reo principali competẽtem: vt hic, & infra, de re iudi. l. & si fideiussor. & inst. de repli. §. finali.

e *Dandam.* pater fideiussori filij similis est: vt hic, & infra, de verbo. oblig. cum filius. in fine. j. respon.

f *Cæterorũ.* vt patronorũ, & similiũ quiĩ id quod facere possunt cõdẽnãtur, qui numerãtur instit. de act. §. fi. quãdoque datur hæredi non vt hæredi, sed vt communi filio datur hoc beneficium: vt infra, so. mat. l. etiam.

g *Debetur à socio.* sec[ꝙ] in donatore. ille enim deducit omne æs alienum: vt infra, de re iu. l. iter eos. & de dona. l. qui ex donatione. sed an in socio habeatur ratio ne egeat? Respon. sic: vt. ĩ. de reg. iu. l. ĩ cõdẽnatione. alij contra: vt ar. instit. de act. §. itẽ si de dote. sed & illud sic ĩtelligẽdũ est, id est inquantũ facultates patiuntur, scilicet commode, deducto tamen vt non egeat.

Flo. potest

h *Cautio.* s. de satisfaciẽdo, si peruenerit ad meliorem fortunam.

i *Arbitror.* secus in actione de peculio, in qua dominus non cauet: quia nõ debet vniuersum dominus: sed socius sic: vt. ĩ. de pecu. l. quotiens. §. si semel.

Dominus ĩ actione de peculio non cauet.

k *Cum vno.* vt cum Massario.

l *Exæquatur.* imò videt melior cõditio occupantis: vt. ĩ. de re iudic. l. inter eos. quæ est cõtra. So. ibi ex diuersis contractibus erant creditores: hic ex vno quasi fraterno. Item ad idẽ contra. C. depos. l. fi. So. hic speciale: quia fraternitatis ius habet ĩ se: vt. s. e. l. j. respõso. & quia ob cõmodiorem vsum & vberiorẽ quæstũ cõtrahitur: vt hic, &. ĩ. e. l. si vnus. §. j. Itẽ cõtra. s. e. l. si Titi[o]. Sol. vt ibi. Itẽ facit. s. fa. erci. item Labeo. in prin.

m *Releuare.* immo tenetur insolidũ: vt hic, &. ĩ. de re iudi. sed hoc ita. in fine. Itẽ & quãdo negat se sociũ: vt. ĩ. e. l. sed hoc ita. in fine. &. j. eo. l. si vnus. in fine.

n *Nõ debere.* s. insolidũ. specialiter tamen in odiũ mariti, qui ex culpa tenetur cõmissa in dotalibus rebus, vt insolidũ cõdẽnetur: sed ĩ suis de dolo solo: vt. ĩ. solu. ma. l. etiã. §. licet. & facit. ĩ. de admini. tuto. l. Titiũ. §. penul. Accursius. *ADDITIO.* Petr[o] de bella perti. tenet cõtra, dicẽs ꝙ licet maritus ꝓpter culpã desinat facere posse, non tamen propterea perdit beneficium, quod habet vt non conueniatur nisi inquantum facere potest: ita tenet glo. in. l. etiam. §. licet. supra, alle. secundum Bal. hic.

o *Cæterorúmque.* id est aurifodinarum, & argentifodinarum, & cretæfodinarum.

p *Adcitus.* aliàs, asscriptus: & aliàs, adcitus: & aliàs, actum secundum nos. Accursius.

q *Emolumentum.* tamen post mortem quæsitum communicatur in qualibet societate: vt infra, eo. l. actione. §. si in rem certam. quæ est contra. Alij referunt, verum est, &c. & dicunt ꝙ ibi dixit de lucro quod prouenit ex ante gesto. hic de eo quod postea:

Inter socios inuicem agentes, non est melior conditio occupantis. Baldus.

Si cùm tres socij essent, egerit cum vno[k] ex sociis socius, & partem suam integram sit consecutus: deinde alius socius cũ eodem agat, & partem consequi integrã nõ potuerit, *quia facere solidum non potest: an hic, qui minus consecutus est, cum eo agere possit, qui solidum accepit, ad communicandas partes inter eos, id est exæquandas, quasi iniquum sit ex eadẽ societate aliũ plus, alium min[ꝰ] cõsequi? Sed magis est, vt pro socio actione cõsequi possit, vt vtriusq; portio exęquet.[l] quæ sententia habet æquitatẽ.

Vtrũ socius facere possit, inspicitur tempus rei iudicatæ: & facere quis posse dicit, si dolo facit quo min[ꝰ] posset: sec[ꝙ] si culpa. Bal.

Tempus autem spectamus, quantum facere socius possit, rei iudicandæ. Hoc quoque facere quis posse videtur, quod dolo fecit, quò minus possit. Nec enim æquum est dolũ suũ quẽquã releuare.[m] Quod & ĩ cęteris, qui ĩ id quod facere possunt cõueniũtur, accipiẽdũ est. Si tamẽ nõ dolo, sed culpa sua facere posse desiit: dicendũ est, condẽnari eum non debere.[n]

Cõtra hæredẽ socii cõpetit actio pro socio, licet nõ sit socius, nec posśit esse socius, licet sit actum: nisi sit societas vectigalis. Bal.

In hæredẽ quoque socij pro socio actio competit, quamuis hæres socius non sit. Licet enim socius non sit, attamen emolumenti successor est. Et circa societates vectigaliũ, cęterorúmque[o] idẽ obseruamus, vt [licet] hæres [socij] soci[ꝰ] nõ sit, nisi fuerit adcitus:[p] verũtamẽ [etiã] omne emolumẽtum[q] societatis ad

postea:& quod hic dicit,quod nõ similiter &c.exponũt, id est vt lucrũ postea quæsitũ cõmunicetur.sed primus intellectus verior est.& secũdũ hoc versus,quod nõ &c.refertur ad illud, non fuerit actum &c.alij ad illud, verũtamen &c.secũdũ.l.si socius. Ac.

a *Pertineat.*ar.contra infra,de admi.tu.l.Titium.§.pe.

b *Siue postea.* Referas ibi, nunc fuit actum,secundum nos:alij ad illud,verumtamen & cętera. Accursius.

c *Quod non similiter.* scilicet vt hæres socij sit socius: licet fuerit scriptus.nam nemo potest hæredi suo sic societatem parare, vt ipse sit socius: vt supra,eo. l. nemo.Ir.

d *Sine libertate.*ideo dicit, sine libertate, quia secundum has leges si socius communi seruo libertatem reliqueret: suam partẽ amittebat, & socio accrescebat:vt insti.de dona.§. fi.vnde frustra quæreretur, quod hic subiicit de cõmunicando. Item secũdum noua iura fieret liber in totum, etiam si vnus sociorum tantum libertatem reliqueret: vt.C.de communi ser. ma.l.j.§.his ita.vnde & hic frustra quæreretur de communicando, cũ totum seruo manumisso acquireretur.sicut enim si proprio seruo vtrumque, id est libertatem & legatum relinquo, valet etiam iure veteri vtrumque : vt infra,de leg.ij.l.si quis seruo.& de leg.j. quæsitum.§. præsenti.ita in communi seruo iure nouo, cum per vnum ex dominis possit ad libertatem peruenire : vt dictum est. acquiritur autem totum ei facto libero : sed vbi legatum sine libertate relinquo, vt in nostro casu : si quidem proprio, non valet: vt.C.de lega.seruus.nisi sit miles: vt.C.de testa.mi.ex his.si autem communi, obtinet quod hic dicit.

e *Solum socium.* aliud est si donauit inter viuos vnus dominorum:quia in communi acquiruntur : vt infra,de acqui.rerũ do.l. per seruum qui pignori.§. j. in fine.§.ibi,si vero eo modo &c.secũdum Ir.& Azo.quæ est contra.vel verius imò nõ aliud.quod enim ibi dicit, fiet commune sociorum illud donum pro portione dominij, ita intelligitur, vt nil is qui donauit habeat: sed totum sociis quæratur,pro ea parte qua sunt domini.Item est aliud contra infra,de stipu.ser.proinde.§. si seruus cõmunis. vbi aperte dicitur quòd seruus communis simpliciter stipulando ab vno ex dominis, pro cæterorum partibus eis acquiritur : sed pro parte promittentis stipulatio est nulla.Solut.secundum quosdam hic contemplatione socij tantum reliquit legatum : sed tu dic aliud in stipulatione,quàm in legato vel donatione: quæ stipulatio ex causa liberalitatis non interponitur, sed legatum,vel donatũ sic. Vnde cum sint beneficia, plenius interpretamur:vt infra,de reg. iur.l.in testamentis.& supra.de consti.princ.l.fin.& infra,de dona.inter vi.& vxo.cum hic status.§. pœnitentiam.in fin.§.si quis tamen vellet dicere idem omnino esse in omnibus, dicat semper pro portione illa,quam habet donator,vel legãs, vel promissor, in seruo : legatum, vel stipulationem, vel donationem,esse nullam: & quod hic dicit legatum pertinere ad solum socium, verum est, vt tamen scias non totius rei legatum,sed eius partis tantum in qua tenuit legatum consistere relictum. Item & quod dicitur infra,ad leg.Fal.l.Plautius.totum legatum ad socium pertinere, expones scilicet quod de iure tenet.Id autem quod non tenet, vt pro parte legantis, non pertinet ad socios. Sed hæc solu. est contra mentem huius. §. & illius.l.Plautius.& ideo dicas(vt dixi)aliud in donatione & legato, quàm in stipulatione.

f *Actio.* id est obligatio.

g *Interierit.* nouatione facta altero horum modorum, scilicet vel iudicio accepto cum alio animo nouandi,vel stipulatione:vt infra,eo.l.actione.in prin.sic ergo videtur, quòd etiam manente societate sit actio nata.nam si nata non est: non ergo dicetur interire actio quæ nondum est.si vero hic diceres non manere societatem,id est eo tempore quo lex ista dicit interisse actionẽ: non ergo diceret distrahitur societas: quia iamdudum erat distracta. Et secundum hoc est contra.C.e.l.tamdiu. Sed expone hic, interiit actio, id est obligatio, quæ est actionis causa.Accursius.

h *Intereunt autem.* scilicet, ciuiliter.

Societas dissoluitur alio ex modis hic insertis.h.d.cum duabus.ll.seq.vsque ad.§. si in rem certam. Bartolus.

¶Societas soluitur ex personis, ex rebus, ex volũtate, ex actione.ideoque siue homines, siue res, siue volũtas, siue actio[f] interierit, [g] distrahi videtur societas.Intereũt autẽ[h] homines qui dẽ maxima, aut media capitis deminutione, [i] aut morte: [k] res verò cũ aut nullæ relinquãtur, aut conditionem mutauerint.[l] Neque enim eius rei, quę iã nulla sit, quisquã socius est: neque eius, quæ consecrata, publicatáve[m] sit. Voluntate societas distrahitur,renuntiatione.[n]

LXIIII. CALLISTRATVS libro primo Quæstionum.

ITaque cum separatim socij agere cœperint: & vnusquisque eorum sibi negotietur:sine dubio ius societatis dissoluitur.

LXV. PAVLVS libro trigesimo primo ad Edictum.

i *Deminutione.*quid sit quælibet, habes insti. de cap.demi.§. j.&. ij. Accursius.

k *Morte naturali.*scilicet dissolutione corporis & animæ. Azo.

l *Conditionem mutauerint.* hoc si propter mutationẽ conditionis sit res exempta ex vsu hominum : vt statim ponet exemplũ.aliud vero si ex sacra vel religiosa fiat prophana:vel propter mutationẽ cõditionis non eximitur de vsu communi: vt infra,eo.l.actione.§.fin. Accursius.

m *Publicatáve.*quo ad proprietatem : & quo ad vsum.

n *Renuntiatione.*scilicet expressa : vt infra, eo.l.actione.§. diuin⁹, & tacita:vt.j.e.l.proti.

Actione.[CASVS] A prin.dictus est in casu prędcẽti.[SIN REM.]Coita fuit societas iter duos ad certam rem emendam,vel conducendam.dicitur, q̃ etiã post mortẽ alterius lucrũ cõmune erit,& detrimẽtũ cõmune,scilicet rei ante mortẽ cõmuniter quæsitæ. [DIXIMVS.]Supra diximus q̃ C dissensu soluitur societas,si omnes dissentiant, vel renuntient societati.quid ergo erit si vnus renuntiauit? dicitur q̃ dicit Cassius q̃ ille socios liberat: se autem non liberat, & hoc si dolo malo factum fuerit, & si socij essent omnium bonorum : puta propter hæreditatem in qua institutus fuit, renuntiauit hæreditati,vt solus haberet hæreditatem.nam tunc damnum societatis solus sustinebit: lucrum autem erit commune:sed de eo quod postea acquisiuit, non tenetur : cum in eo acquirendo dolus non sit admissus. Sed ponamus,societatem coiuimus tu & ego vt rem emeremus.si tu solus renunties societati vt rem emas, & hoc casu teneris: quia in hoc dolus est : & super hoc scripsit Labeo,si renuntiet alter socius , tenebitur quanti sua interest : puta renuntiauit societati mancipiorũ : cum non expediat socio venditio: nisi expediret à societate abire: quia potius cõsideramus illud quod expedit societati,quàm quòd priuatim alterius socij interest.hęc autem ita sunt vera, si nihil de hoc in societate conuenit.Sed pone quòd actum fuerat, quòd intra certum tempus non renuntietur societati.sed ante renuntiauit intra tempus : se non liberat: socium liberat à se.vnde de lucro nihil habebit: dispendij partem sustinebit:nisi ex aliqua necessitate renuntiauerit : finito tempore bene potest renuntiare. Sciendum est etiam,quòd possumus renuntiare societati per alios:& ideo per procura.qui speciale manda.habet super hoc,vel cui commissa est administratio bonorum omnium: nisi specialiter prohibeatur.procurator autem socij alteri socio potest bene renuntiare:& socium cuius procuratori renuntiauit, statim à se liberat : ipse autem tunc demum,si ratum habuerit socius.& hoc dicit vsq; ad.§.morte.[MORTE.]Si vnus socius decedat,soluitur societas, etsi plures supersint: neq; trãsit ad hæredẽ,etiã si hoc conuenerint : sed quod ex re communi quæsitum est:& dolus & culpa ex non gesto præstabitur hæredi, & abhærede.Item si alicuius rei societas coita sit,& res illa finem acceperit,finitur societas.si ante finem alter socius decedat: & tũc res sequatur ꝓpter quã facta fuerit societas, distingui potest vt in mi lio emancipato remanet societas. [PVBLICATIONE.] Si publicantur bona socij, soluitur societas: & intelligitur si publicentur omnia : quia alius succedit in lucrum eius. [SI POST.]Si socius post solutam societatem aliquid expendit, non consequetur

cõsequetur illud actione pro socio: sed communi diuidundo. nam & si sit distracta societas, tamen adhuc rerum diuisio remanet. [*SI COMMVNIS.*] Si dissoluta societate alia pecunia remaneat communis penes alterum socium, & alteri aliquid absit: cõtra illum aget qui habet pecuniam communem: cui primo deduci debet omne damnum, quod deduci debet: quo deducto quilibet poterit agere de eo qđ sibi debet. [*NON-NVNQVAM.*] Sæpe accidit quòd agitur actione pro socio manente societate: vt tali exemplo: Si societas fuit coita in causa vectigaliũ, nec expediat dissolui societatẽ, propter varios & diuersos contractus: aut aliquid habeat alter socius ex societate: quia non redegit in commune, agetur cum eo hac actione etiam societate manente, & non soluta. [*SI VNVS.*] Tres erant socij omnium bonorum. distrahitur societas. quæritur si alter socius vxorem habeat, an sit dos præcipienda, scilicet ante partem? dicẽ quòd sic: quia onera eius sustinere debet. si vero soluto iam matrimonio distrahitur societas: tunc ea die debet dotẽ percipere qua soluere tenet. sed si aliquam partem lucriface re debet, illam debet iudex diuidere inter socios. & hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

a *Stipulatione.* animo nouandi facta vel ab eo, vel ab alio.

b *Aut iudicio.* scilicet agendo contra alium animo nouandi: vt infra, de noua. l. delegare. §. j. & sic etiam proxi. respon. dicit idem: vel cum eodem socio. Nam cum eo agendo renuntiare societati videtur: vt infra, proximè. & infra, de diuor. l. fin. §. ait lex. & sic loquitur infra, proxi. respon. & maxime, quia nõ nascitur hic actio pro socio, nisi finita societate: nisi in casu: vt infra, eadem. l. §. nonnunquam. & hoc casu dicitur dirimi voluntate tacita & iudicio. Vel primo contra extraneum, secundo contra socium.

c *Venditis.* propter æs alienum. & facit infra. e. l. §. publicatione.

d *Distrahi.* quod præsumitur.

e *Si in rem certã.* puta in equum emendũ, vt ad vecturas locetur.

f *Quicquid lucri.* cum iam esset lucrum præparatum ante mortem socij, puta rebus emptis: vt supra. e. l. §. morte vnius. aliàs non: vt infra. e. l. socium. & l. verum. §. in hæredem. ibi, quod nõ similiter &c. quę sunt contra. Solu. dic, quòd ibi erat societas omnium bonorum, vel negotiationis alicuius: hic autem vnius rei: vt hic dicit. Vel dic, quòd in. l. illa, verum. refertur ille versus, & quod non similiter &c. non ad proxi. sed ad superius dictum. ibi, non &c. Item est contra hũc. §. infra, de admini. tuto. l. Titium. §. altero. Solu. ibi loquitur, cum proprio nomine & non communi res venditæ fuerunt: vnde non compendium, sed vsuras præstabit socius hæredi socij: hic autem cum nomine communi venderetur. Vel hic loquitur de compendio quod processerat ex re communi, ibi non. Item ad id quod hic dicitur detrimentum futurũ venire, est arg. cõtra. ff. de seruo cor. l. Neratius. j. respõ. &. §. j.

g *Ab illis.* hoc dupliciter intelligitur: vel vt infra, proxi. respõ. vel vt infra. §. item si sociæ. & insti. e. §. manet.

h *Iniissemus.* specialiter.

i *Propter hoc.* vt solus habeat: vt supra, eodem. l. iij.

k *Pro socio.* idem est in eo qui ante tempus renuntiauerit, vel qui renuntiat procuratori socij: vt infra, ea. l. §. item qui. &. §. item scriptum est.

l *Acquisierit.* de quo non sperabat: vt insti. eo. §. manet. & infra statim subiicit.

m *Quia nec dolus.* bona ratio: quia non debet quis puniri in quo non deliquit: vt hic, & C. de pœnis. l. sancimus. & infra, de dam. infect. qui bona. §. si quis iuxta. &. §. si quis quia. &. l. damni. §. si is qui vicinas. *Puniri quis nõ debet in quo non deliquit.*

n *Nulla fraus.* vel culpa, quæ etiam venit: vt supra, eo. l. cum duobus §. primo. Azo.

o *Labeo.* videt quòd prædicta corrigatur secũdum Labeonem vel Sabinum: quod admitti potest etiam in superiori casu: licet non sit in fraudem, tamen teneatur sociis, si interfit societatem non dirimi. Accursius. *Flo. actione*

p *Eo tempore.* cum interest mea non recedi à societate: & societatis similiter interest: ago pro socio nomine renũtiationis. Item si nõ interest mea nec societatis, non agam nomine renũtiationis. Item si mea interest non dirimi, sed societatis interest dirimi, & tunc non agam: & ita communis vtilitas præfertur: vt hic. Item contra si mea non interest, sed societatis interest nõ abire: non agam, dum mea non interfit: licet alij agant. Item si mea interest non dirimi: sed societatis non interest dirimi, vel non dirimi: & hoc casu dicit Io. me non agere. & sic intelligit hic. *Flo. nõ interfit dirimi*

q *Verum esse.* scilicet vt agam nomine renuntiationis si hoc mihi nocet: & in commune non prodest. sed si societatis interfit abire, præfertur vtilitas communis priuatæ: & hoc sufficit, secundum Io. etiam plus dicit: & ita exponit, id est ita demum renuntiationis nomine agam si interfit societatis non abire. non enim quod singulariter priuati interest vnius, inspicitur. & sic dictio non, iungitur verbo dirimi &c. Et sic no. quæ multis prosunt, præferuntur his quæ paucioribus: vt hic, &. C. de caduc. tol. l. j. in fi. & infra, ad Sylla. l. iij. §. vtrum. in fin. §. & in auth. de resti. & ea quæ pa. in. xj. men. post mortem vi. §. ea. coll. iiij. & in authen. de non alie. §. quia vero verisimile. colla. secunda. *Vtilitas cõmunis priuatæ præfertur.* *Præferuntur quæ multis prosunt, his quæ paucioribus.*

r *Hæc ita.* scilicet omnia prædicta. Azo.

s *De hoc.* scilicet quòd liceat à societate recedere, etiam intempestiue. sed pro deo si esset dictum: nonne pactum est superuacuum, aut iniquum: vt supra, eo. l. si conuenerit. &. l. sed & si. §. fin. Respon. pactum de recedendo non est superuacuum, aut iniquum: licet illud de non recedendo sic, secundum Azonem. sed si non conuenerit, vt intempestiue possim: tamen quoque possum: vt supra, eo. l. si conuenerit. §. fin. &. l. seq.

t *Factum erit.* ab eo cui renuntiatum est: vt supra, ea. l. §. diximus. alij ab eo qui renuntiauit. prima placet.

u *Non feret.* renuntians.

Actione distrahitur, cũ aut stipulatione, [a] aut iudicio [b] mutata sit causa societatis. Proculus enim ait, hoc ipso, quòd iudicium ideo dictatum est, vt societas distrahatur, renuntiatam societatem: siue totorum bonorum, siue vnius rei societas coita sit. Item bonis à creditoribus vẽditis [c] vnius socij, distrahi [d] societatẽ, Labeo ait. ¶ Si in rem certã [e] emendã conducendámve coita sit societas: tũc etiã post alicuius mortem, quicquid lucri [f] detrimẽtíve factũ sit, cõmune esse, Labeo ait.

Dissensu dissoluitur societas: qualiter hoc intelligatur, hic per exempla declaratur. Item renuntiatio intempestiua non liberat renuntiantem: sed facit socios à renuntiante liberari. h. d. vsque ad. §. renuntiare. Baldus.

¶ Diximus dissensu solui societatem. hoc ita est, si omnes dissentiunt. Quid ergo, si vnus renuntiet? Cassius scripsit, eũ, qui renũtiauerit societati, à se quidem liberare socios suos: se autem ab illis [g] nõ liberare. Quod vtique obseruandum est, si dolo malo renuntiatio facta sit: veluti si cum omnium bonorum societatem iniissemus: [h] deinde cùm obuenisset vni hæreditas, propter hoc [i] renũtiauit. ideóque si quidem damnum attulerit hæreditas, hoc ad eum, qui renuntiauit pertinebit: commodum autem communicare cogetur, actione ꝓ socio. [k] Quod si quid post renũtiationem adquisierit, [l] non erit cõmunicandum: quia nec dolus [m] est admissus in eo. ¶ Item si societatem ineamus ad aliquã rẽ emẽdam: deinde solus volueris eã emere: ideoque renuntiaueris societati, vt solus emeres: tenebere, quanti interest mea. Sed si ideo renuntiaueris, quia emptio tibi displicebat: non teneberis, quãuis ego emero: quia hic nulla fraus [n] est. eaque & Iuliano placent. ¶ Labeo [o] autem posteriorum libris scripsit, si renũtiauerit societati vnus ex sociis eo tempore, [p] quo interfuit socij non dirimi societatem: cõmittere eum in pro socio actionem.* Nam si emimus mãcipia inita societate: deinde renũties mihi eo tempore, quo vendere mancipia non expedit: hoc casu, quia deteriorẽ causam meã facis, teneri te ꝓ socio iudicio. Proculo hoc ita verũ esse [q] [ait], si societatis interfit, non* dirimi societatem. Semper enim non id quod priuatim ĩterest vnius ex sociis, seruari solet: sed quod societati expedit. Hæc ita [r] accipienda sunt, si nihil de hoc [s] in coëunda societate conuenit. ¶ Item qui societatem in tempus coiit: eam ante tempus renuntiando, socium à se, non se à socio liberat. Itaq; si quid cõpẽdij postea factũ erit: [t] ei [u] partem non feret. At si dispẽdiũ: ęquè præstabit portionẽ: nisi renuntiatio ex necessitate quadã

a *Facta sit.* quod dic, vt supra, eo.l.si conuenerit.§. fin.&.l.seq.
b *Sine dolo.* quia suo iure facit: vt.j.de reg.iur.l.nullus videtur. Azo. Sed cur pactū de renūtiatione nō faciēda, nō valet: vt.ē.eo.l.si cōuenerit.&.l.sed & socius.§.fin.& vsque ad certū tēpus fieri potest? Respō. aliud est coire societatē vsque ad certū tempus: & aliud societate coita pactum facere ne ab ea discedatur intra certū tēpus: quod pactū nil operatur: vt ibi dicit: operaretur tamen si ita factū esset vt post certū tēpus abire liceret: vt.ē.proxi.§. in fine.
c *Renuntiare.* & liberare: vt.ē.de procu.l.p curator cui. imò idē si non sit: vt.j.proxi. Ac:
d *Quod est verius.* ꝙ per vtrumque renūtietur. in quibusdā tamen casib⁹ speciale exigitur mādatū: vt.ē.de procu.l. Pōponius. ī prī.& de mino.l.illud. §. si talis.
e *Renuntiare.* facit.ē. de peti.hære. item veniūt.§.petitā. in fi.&.j. de diuor.l.ij. §. fi.&.ē. e. sed & si.§.si absente. &.ē.mā.si hominē.&.j. de admi.tu.l.si duo.
f *Igitur.* infert ex eo quod supra dixit, posse meo procuratori renūtiari.
g *In potestate.* scilicet cuius ꝓcuratori est renūtiatū. si autē ratū habeat, renūtians est liberatus: alioquin nō: nisi renūtiatio sit facta tempore finito: vt supra, ea.l.§. item qui societatē. in fin.§.
h *Renuntiat.* per se ante tēpus: vt.ē.§. itē qui societatē. non per aliū: vt iste. Azo.
i *Succedit.* etiā si cōuenerit.& facit.ē.e. adeo. in prin.&.l.verū.§. soluitur.&.ē. ex qui. cau. in fa. ir.l.furti.§.fin. Sed cōtra ad id quod subiicit, vt hæredi socij prę stetur lucrum infra, de admini.tuto.l. Titium. §. altero. Solu. vt diximus supra, ea.l.§.si in rē certam. &.§.item si ali-
præstandū est. Flo cuius.
k *Cesto.* id est re prius empta in communi. secus enim si postea emātur, cum iam non sint socij.
l *Societas.* facit supra, e.l.si id quod. in principio.
m *Coierunt.* quia qui iuerat ad nūdinas, emit ignorans sociū qui domi remāserat esse mortuum. Accursius.
n *In mandato.* sic enī in mandato distinguitur: vt supra, man.inter causas.j. respon.
o *Quemadmodum.* bona similitudo: vt insti.per quas perso.no. acqui.§.fina. sed nonne omnia fiunt arrogatoris, secundum has leges? ergo sicut infra, proxi.§. deberet & hic distrahi societas?

facta sit.[a] Quod si tempus finitum est, liberum est recedere: quia sine dolo[b] malo id fiat.

Renuntiatio potest fieri per se, & per procuratorem etiam generalem. Bartolus.

℣ Renuntiare[c] societati etiam per alios possumus: & ideo dictum est, procuratorem quoque posse renuntiare societati. Sed vtrum de eo dictum sit, cui omnium bonorum administratio concessa est: an de eo, cui hoc ipsum nominatim mandatū est, videamus: an verò per vtrūq; rectè renuntietur. quod est verius:[d] nisi si ꝓhibuerit eū domin⁹ specialiter renūtiare.[e]

Procuratori facta renuntiatio, habet effectum si dominus ratam habuit. Bartolus.

℣ Item scriptum est, posse procuratori quoque meo socium meum renuntiare. Quod Seruius apud Alphenum ita notat, esse in potestate domini, cum procuratori eius renuntiatum est, an velit ratā habere renuntiationem. Igitur[f] is, cuius procuratori renuntiatum est, liberatus esse videbitur. An autem ipse quoque, qui renuntiauit procuratori, liberetur, in potestate[g] eius erit: quemadmodum diximus in eo, qui socio renuntiat.[h]

Morte naturali vel ciuili, soluitur societas. Bartolus.

℣ Morte vnius[socij,] societas dissoluitur, etsi consensu omnium coita sit, plures verò supersint: nisi in coëunda societate aliter conuenerit. nec hæres socij succedit.[i] Sed quod ex re communi postea quęsitū est: itē dolus & culpa (in eo, quod ex ante gesto[k] pendet) tam ab hærede, quàm hæredi præstanda sunt. *℣ Item si alicuius rei societas[l] [coita] sit, & finis negotio sit impositus: finitur societas. Quòd si integris omnibus manentibus alter decesserit, deinde tunc sequatur res, de qua societatem coierunt:[m] tūc eadem distinctione vtemur, qua in mandato,[n] vt si quidē ignota fuerit mors alterius, valeat societas: si nota, non valeat. ℣ Sed respon. filiusfa. potest societatem coire: vt supra, eo.§. id quod.§. fin.& emancipato eo permanet eadem societas. vnde nō est mirandum si hoc idem contingat quod hic dicitur: vt.d.l. si id quod.& hic: quod non potest deportatus.
p *Pro mortuo habetur.* quantum ad plura: vt infra, de noua. quotiens. in fi.& insti.e.§. publicatione. & infra, de fideiuss. si debitori de portato. sed nō quo ad omnia: vt infra, de bo. dam. sed & si.§. quòd si deportata. & infra, de verbo. oblig. ex ea.§. si insula. quæ sunt cōtra.
q *Communi dividundo.* vt supra, communi diui.l.in summa.
r *Abfit.* quia impendit in rem communē.
s *Quæ deducta.* id est, deducto ex eo sumptu, vel damno quod sensit: & facit supra, communi diui.l.iij.
t *Debeatur.* ex diuisione societatis.
u *Pervenerit.* speciale est ergo in societate vectigalium: quia quivectigal conducit, etiam finito tempore quandoque habet necesse retinere, scilicet si maximos fructus percepit: vt infra, de pub.l. cotem.§. fin. sed hodie non retinentur inuitis: *Flo. abvt infra, de iure fisc.l.nō enim intelligitur.§. cū quinquennium. aliàs nō nascitur nisi finita societate: vt arg. C.eo.l.tā diu. vel forte hoc ponit gratia exēpli: & idē vbicunque in qualibet societate expedit societati agi ea manente. Accursius.
x *Si vnus ex sociis.* omnium bonorum. Accursius.
y *Sustinet.* vt supra, fami.ercis.si filia. & infra, de iur.do.si is qui.§. sibi. &. C. fami.ercis.l.ij.
z *Quod si eo tēpore,* scilicet cōstante matrimonio.
a *Nō oportere.* vel propter pactum interpositum, vel aliam causam. Accursius.
b *Debet.* vt tamen cōstante matrimonio pars maneat penes virum: sed ipse caueat socios se restituturum partes eorum, quando onera nō subibit matrimonij: vt supra, eo.l.omnes. ꝑpo *Flo. Et testē planius loqui hæc lex, quòd soluto matrimonio dirimatur societas.

LXVI. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

QVod si eo tempore[z], quo diuiditur* societas, ī ea causa dos sit, vt certum sit eam vel partem eius reddi non oportere[a]: diuidere eam inter socios iudex debet[b].

SI vnus.] CASVS. Si aliquis de sociis rem communem vendit voluntate sociorum, pretium communicare debet: sed cauendum est ei, quòd si quod damnum patiatur, restituetur sibi si cautum non fuerit: aget tamen contra eos si aliquid oporteat eū prę stare ꝓpter vēditionē. si aliqui sunt nō soluendo,

BIU Cujas

soluēdo,hoc cæteros onerat:quia cæteri hoc præstabūt. [*SI VNVS.*] Si qui erat socius non omnium bonorum,fœnerat pecuniam cōmunē:quæritur an ad vsuras prēstandas teneatur actione pro socio?Et dicitur,aut cōmuni nomine fœnerauit:& tunc prēstat vsuras:aut proprio,& tunc non præstat.& est ratio,quia fœnerat suo periculo. [*SI QVID.*] Si alter ex sociis necessarie impēdit aliquid de suo, recuperat expensas & vsuras quas potuisset habere si pecuniam quam soluit, aliis fœnerasset:sed sciēdum, quòd socius non habet beneficiū vt dānetur inquātum facere potest: nisi ille socius qui nō negat se esse socium.Viuianus.

Si vnus ex sociis rem communem vendidit,debet ei de indēnitate caueri: & ipsum receptum inter socios diuidi: & si pretium socius communicauerit, super indemnitate ei succurretur.Bal.

LXVII. PAVLVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

SI vnus ex sociis rem communem vendiderit cōsensu sociorū, pretiū diuidi debet[a]: ita vt ei caueatur, indemnem eum futurum. Quòd si iam dānum passus est,hoc ei præstabitur. Sed si pretium cōmunicatum sit sine cautione,& aliquid præstiterit is,qui vendidit: an si non omnes socij soluēdo sint: quod à quibusdam seruari non potest, à cæteris debeat ferre? Sed Proculus putat hoc ad cæterorū onus pertinere[b] †, quod ab aliquibus seruari non potest:rationéque[id]defendi posse,quoniam cum societas contrahitur,tam lucri quam damni communio initur[c].

Si socius non omnium bonorum omnem pecuniam fœneratur, ita demum inter socios vsuras perceptas debet communicare, si communi nomine fœnerauerit. Item si vnus ex sociis de suo in communi negotio necessario impendit:poterit illud repetere cum vsuris.Bald.

¶ Si vnus ex sociis, qui non totorum bonorum socij erant,cōmunem pecuniam fœnerauerit[d], vsuráque perceperit: ita demum vsuras partiri[e] debet,si societatis nomine fœnerauerit. Nam si suo nomine: quoniam sortis periculum ad eum pertinuerit,vsuras ipsum retinere oportet[f] †. ¶ Si quid vn⁹ ex sociis necessariò de suo impendit in cōmuni negotio:iudicio societatis seruabit, & vsuras, si fortè mutuatus sub vsuris dedit[g]. Sed & si suam pecuniam dedit: non sine causa dicetur, quòd vsuras quoque percipere debeat, quas posset habere, si alij mutuum dedisset. ¶ Non aliàs socius in id quod facere potest, condemnatur:quàm si confitetur se socium fuisse[h].

Nullus ex sociis potest alienare de rebus quas non habebant socii venales.ita procedit iste tex.in prin.secundum Bal.

LXVIII. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

NEmo ex sociis plus parte sua potest alienare[i], etsi totorum bonorum socij sint.

Dolus commissus in perdendo, facit perdere beneficiū:secus in nō adquirendo.Bar.

¶ Illud quæritur, vtrum is demum facere videtur,quo minus facere possit, qui erogat bona sua[k] in fraudem futuræ actionis: an & qui occasione adquirendi non vtitur?Sed verius est de eo sentire proconsulem,qui erogat bona sua: ídque ex interdictis[l] colligere possumus. in quibus ita est, *Quod dolo fecisti vt desineres possidere.*

LXIX. VLPIANVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

CVm societas[m] ad emendū coiretur, & conueniret vt vnus reliquis nundinas, id est, epulas præstaret, eósque à negotio[n] dimitteret[o]:si eas eis nō soluerit,& pro socio & ex vendito[p] cum eo agendum est.

LXX. PAVLVS libro trigesimo tertio ad Edictum.

NVlla societatis in æternū[q] coitio est.

Si contractui iurisgentium subiiciatur stipulatio continens idem,nouatur prima, si actum est:non aliàs.Item stipulatio pœnalis non nouat præcedentem obligationem ex causa onerosa contractam.Bartolus.

Interdictis. reuocatoriis.Io. vt infra, quorum bo.l.j.in prin.& infra,quorum le.l.j.§.quod autem.

Cum societas.] CASVS. Erat inter plures coita societas ad emendum:& conuenit vt vnus præstaret epulas & comestionem:& dimitteret eos ad negotiandum,quasi ille haberet curam: alij non.Dicitur,quòd si illud nō præstet, pro socio & ex vendito & empto actione conueniri potest.h. d.ista l.secundum Viuia.potes tamen ponere aliter casum,vt in glos.seq.

Emptum. ac si dicat,negotientur illi, & nō habeāt curā de epulis,quia hic parabit: & sic habeas ad negotiū. Vel dic, dimitteret eos à negotio.i. absolueret eos ab hoc negotio. s. parandi epulas.Vel dic tertio, vt ꝙ illi vadunt ad negotiādum pro societate sine isto, fit satisfactio de pretio pro epulis constituto.Acc.

Ex vēdito. id est ex empto.

Societas vectigalium transit ad hæredem.

Nulla. In æternū. id est, sine fine. fit tamen in perpetuū, id est,dum viuit:vt ſ. e. l.j.Item societas vectigalium transit ad hæredē,quod intelligas primum, non vltra : vt in vsufructu sic relicto vt ad hæredem trāseat: vt C. de vsufru.l.antiquitas.Accursius. *ADDIT.* Ex hac glo.no.ꝙ societas vectigaliū nō transit ad hæredem hęredis,& ratio secūdum glo.quia in materia nō transmissibili,coarctatur mentio hæredis ad primum hæredem. sed hoc forte non est verum, immo magis est transmissibilis ad vlteriores hæredes:arg. supra, quod metus causa.l.videamus. Nec obstat.l.antiquitas. quia ibi verbum proferebatur ab homine contra naturam societatis vectigalium : & cum lex dicat,transire ad hæredem,intelligo de quolibet hærede : arg. infra,de verbo.signifi.l.sciendum.secundum Bal.

Duo societatem.] CASVS. Si duo contrahant societatem vt grammaticā docerent, & conuenit de lucro cōmunicando, & stipulati sunt de seruando quod pacto societatis conuenit:& si contra factum fuerit,pœna apponitur : an pro socio agi possit,vt quod cōuenit adimpleatur,an ex stipulatu,cum videatur primum pactum translatū in secundo.Et respon.quòd non agitur pro socio.& hoc cum tria pacta interuenerint.Si vero tantū duo pacta, & pactum de societate subsecuta fuerit stipulatio pœnalis, agi poterit pro socio.[*DVO COLLIBERTI.*]Duo colliberti coierunt societatem lucri,quæstus, compendij. decesit patronus eorum,alterum instituit hæredem, alteri legauit. dicitur, quòd ista quæsita neuter eorum in medium cōferet.& hoc dicit. Viuianus.

Docerent.

Emptum. vt supra, si cer.pet.si socius. & hoc cum in fraudem alienat : cum fraudulentam alienationem inuicem mandare non videantur:vt supra,de condic.inde.si procurator.§.j.Item cū cæteri dissentiunt: aliàs satis videntur inter se fecisse mandatum , vt possint alienare : in casu tamen etiam dissentientibus aliis potest, vt fiscus: vt.C.de ven.re.fi.l.j.lib.x.Item quādoque nec etiā suam partem alienat,scilicet lit.contest.cum socio: vt.C.communi diuidun.l.j.&.ſ.fami.erciscun.l.alienationes.

Bona sua. non autem qui occasione adquirendi non vtitur:vt hic,&.j.quæ in frau.credi.quod autem.in prin.sed secus quandoque:vt supra,de peti.hære.sed & si lege.§.perinde diximus.

a *Docerent.* simul & in eisdem scholis, certis assignatis horis vnicuique. Azo. Vel etiam in diuersis scholis. Sed an in legibus talis societas valeret: vt petebat dominus M? Respon. videtur, quòd non. vt infra, de var. cog. l. j. §. proinde.

b *Fieri.* & nota fieri: vt subiicit.

c *Perscripserūt.* id est, in scripturam publicā redegerunt, qđ de partibus societatis æqualibus, vel inæqualib⁹, eis placuit statuere. Acc.

*Flo. grammatica

d *Ita dari.* id est, stipulati sunt inter se, & nihil est amplius dicēdum. Et not. quòd hæc verba possunt intelligi vt sint duæ stipulationes. vna vt ea fiant, & nihil contra: alia scilicet de pœna. Item vna scilicet de pœna tantū: sed societatis pactū cōsensu tantum sit vestitum: vt patet. j. respon.

*Flo. esse

*Hal. proscripserunt

e *Fuisse.* id est, hoc euenisse.

f *Fecissent.* quod semper præsumitur secūdū hæc iura in dubio, nisi cōtra appareat: vt. j. de act. & obli. l. obligationum fere. §. fi. & §. eo. l. si quis. Azo. nō hodie, nisi expresse agatur: vt C. de noua. l. fi.

g *Spōdes.* ita subaudi.

h *Rem.* i. cōtractum.

i *Rei.* s. ratione.

k *Obligari.* scilicet p stipulationem.

l *Agi posse.* in altero casu, scilicet. sed ibi videtur nouatio: vt infra, de actio. & obli. l. obligationū fere. in fi. quæ est cōtra. Sed illud verum, si conditio pœnalis existat, non prius. igitur agitur hic pro socio ante commissam pœnam, nō post. & in hoc tempore est differentia inter vnum casum & alterum.

m *Duo colliberti.* eiusdem patroni erant liberti. Accursius.

n *Compendii.* idē signi fica hic, &. §. e. sed & si adiiciat. Sed arg. cōtra. j. de vsur. si stipulatus.

Socius.] CASVS. Soci⁹ tenetur socio propter culpam, desidiam vel negligentiam quā admisit in societate, neque tamen est culpa dirigenda ad exactissimam diligentiam. sufficit enim quòd habeat talem diligentiam qualem suis rebus adhibet. sibi enim imputet qui talem sociū sibi elegit, qui parum diligens sit. Viuianus.

o *Solet.* vt & maritus: vt. j. sol. ma. si constante. §. si maritus.

p *Debet.* imputat sibi socius: vt hic, & insti. e. §. fi. & deponens: vt insti. qui. mo. re contrahitur ob. §. præterea. Item qui mensorem malum adhibet: vt. §. si men. fal. mo. dixe. l. j. §. hoc autem. Item qui cōpromittit: vt. §. de arbi. diem. §. stari. Item qui vadit in loco periculoso: vt supra, ad. l. A quil. item Mela. in prin.

I societatem.] CASVS. Si coita sit societas vniuersarum fortunarum, vt quicquid erogetur, vel quicquid lucretur, sit cōmune: si socio obueniat hæreditas vel legatum, communicabitur totum: & si in honorem filiorum alterius socius expendat, commune erit onus, vt communicetur. Viuianus.

LXXI. IDEM libro tertio Epitomarum Alfeni Digestorum.

DVo societatem coierūt vt grāmaticam* docerent[a]; & quod ex eo artificio quæstus fecissent, commune eorum esset.* de ea re quæ voluerūt fieri[b], in pacto conuento societatis, perscripserunt[c]:* deinde inter se his verbis stipulati sunt: *hæc quæ suprascripta sunt, ea ita dari[d] fieri, neque aduersus ea fieri:*[&] *si ea ita data facta non erunt, tum viginti milia dari?* Quæro, an si quid cōtra factum esset, societatis actione agi posset? Respōdit, si quidem pacto conuento inter eos de societate facto ita stipulati essent, *hæc ita dari fierive spondes?* futurū fuisse[e], vt si nouationis causa id fecissent[f]: pro socio agi nō posset, sed tota res in stipulationem trāslata videretur. Sed quoniā nō ita essent stipulati, *ea ita dari fieri spondes*[g]? sed, *si ea ita facta non essent, decem dari?* non videri sibi rem[h] in stipulationem peruenisse, sed dūtaxat pœnam. Non enim vtriusque rei[i] promissorem obligari[k] vt ea daret, faceret: & si non fecisset, pœnā sufferret: & ideo societatis iudicio agi posse[l].

Duo colliberti[m] societatem coierunt lucri, quæstus, & compēdij[n]: postea vnus ex his à patrono hęres institutus est: alteri legatum datum est. Neutrum horum in medium referre debere respondit.

In societate culpa leuis est non adhibere eam diligentiam quam in suis adhibere solitus est tempore contractæ societatis. Bart.

LXXII. GAIVS libro secundo Rerum Cottidianarum, siue Aureorum.

SOcius socio etiā culpæ nomine tenetur, id est, desidiæ, atque negligētiæ. Culpa autem non ad exactissimam diligentiā redigenda* est. Sufficit enim talem diligētiam communibus rebus adhibere, qualem suis rebus adhibere solet[o]: quia qui parum diligentem sibi socium adquirit, de se queri debet[p].

Sententiæ arbitri omnino est parendum: sententia vero arbitratoris reducitur ad arbitrium boni viri. Bartolus

LXXIII. VLPIANVS libro primo Responsorū Maximino respondit.

SI societatem vniuersarum[q] fortunarum coierunt, id est, earum quoque rerū quæ post ea cuique adquirentur: hæreditatem cuiuis eorum delatam, in commune redigendam. Idem Maximino[r]* respōdit, si societatem vniuersarum fortunarū[s] ita coierint, vt quidquid erogaretur vel quæreretur, cōmunis lucri atque impēdij esset: ea quoque quæ in honorē alterius liberorum erogata sunt, vtrisque* imputanda[t].

LXXIIII. PAVLVS libro septuagesimo secundo ad Edictum.

SI quis societatem contraxerit[u]: quod emit[x], ipsius fit, non cōmune: sed societatis iudicio cogitur rē cōmunicare.

LXXV. CELSVS libro quintodecimo Digestorum.

SI coita sit societas ex his p̄tib' quas Titius arbitratus[y] fuerit: si Titius antequam arbitraretur decesserit, nihil agitur. nam idipsum actum est, ne aliter societas sit, quàm vt Titius arbitratus sit.

LXXVI. PROCVLVS libro quinto Epistolarum.

SOcietatem mecum coisti ea conditione[z], vt Nerua amicus communis partes societatis cōstitueret. Nerua [autem] cōstituit, vt tu ex triente socius esses, ego ex besse. Quæris, vtrū ratū

a *Vniuersarum.* & ita omnium bonorum specialiter: vt supra. e. l. iij. §. cum specialiter. & facit. j. proxi. §.

r *Idem Maximino.* aliàs est. §. & aliàs lex, si societatem &c.

s *Fortunarum.* & sic omnium bonorum: vt supra, proxi.

t *Imputanda.* vt supra, fami. ercis. ex parte. §. filius. & fa. supra, de neg. gest. quæ vtiliter.

*I quis.] CASVS. Si quis cōtrahat societatem omnium bonorum, & aliquid emat: illud quod emit, suū fit, sed tamē communicare cogitur actione pro socio. Viuianus.

*diuitiis Flo.

u *Si quis societatē contraxerit.* scilicet omniū bonorū. alioquin quod emit, nō cogitur cōmunicare: vt. C. cō. vtri. iu. l. si patruus.

x *Quod emit.* scilicet post contractam societatem: alioquin contrahā statim tunc fiunt cōmunes societate inita: vt supra, eo. l. j. §. j. & l. ij. Sed quare secus? Respon. actus in eunde societatis hoc facit. Acc.

*Flo. simul

*I coita sit.] CASVS. Duo coierūt societatem. si de partibus lucri consentire non possunt, conueniunt vt assumatur arbiter. si decedat antequā arbitratus fuerit, nulla erit societas, quia ineſſe videtur hæc conditio, si arbitretur vt sit societas, qua deficiente, neq; societas videtur esse coita. Viuianus.

*Flo. nisi

y *Arbitratus fuerit.* & sic nō receditur à persona in societate: vt hic. idem in venditione: vt. C. de contrahen. emp. l. fi. sicut in stipulatione: vt. j. de verbo. obli. si quis arbitratu. & sic si instituo te hæredē ex parte qua me Titius instituit. nam in nihili eris hæres, si Titius me hæredem non fecit. vt infra, de hæred. instit. l. ij. Sed illa est arg. contrariū prout de futuro ibi conditio est.

*Societatē.] CASVS. Si societas inter aliquos sub hac forma coita sit, vt Titi⁹ partes societatis, puta lucri & damni constituat, & ipse partes dispares constituerit: an tale arbitrium valet: hoc est, vtrum societas ex his partibus coita sit, an ad boni viri arbitrium decurrēdum sit? Et dicitur, quòd arbitrorum duo sunt genera, scilicet vnus arbiter compromissarius, alius arbitrator: scilicet prout hic sumitur, vt redigi debeat suum arbitriū ad arbitrium boni viri, licet certa persona in arbitrio fuit comprehensa: veluti si in lege locationis dicatur, quòd opus fiat arbitrio locatoris, & maxime est hoc in quęstione ista, eo magis quòd est iudicium bonæ fidei, puta si vnum ex millesima, alium ex duabus millesimis socium constituisset: & illud potest esse conueniēs arbitrium, vt non sint socij ex æquis partibus in illo casu, quando scilicet opera vel industria vnius, vel gratia plus collatura erat. hoc dicit vsque ad. l. si socius. Viuianus.

z *Conditione.* id est, eo tenore. nam nomen conditionis pluribus modis accipitur.

Arbitrorum.

BIU Cujas

a *Arbitrorum.* nũc incipit respõdere, sed certe immo sunt & alia quatuor genera, vt ponãt pro iudice delegato, vel quasi delegato, vel ordinario, vel dispẽsatore rei suę: vt. ŝ. q. satisd. cog. arbitro. & C. de iudi. l. antep. & de post. l. quisquis. & mã. l. in re mãdata. Ac.

b *Itum est.* vt supra; de arbi. l. diem. §. stari. dum tamẽ dolus absit, alioquin de dolo exciperetur: vt. C. de arbi. l. arbitrorum.

c *In proposita. Boni viri.* id est, iudicis: vt ĵ. de verb. oblig. l. cõtinuus. §. cum ita. Ité in eo quod dicit, ad boni viri arbitrium decurri: est contra. ĵ. de verb. oblig. si quis arbitratu. vbi dicitur à pſona nõ recedendũ. Sol. dicunt quidam illam intelligi in stricti iuris iudiciis, hanc in bonæ fidei, vt hic subiicit. hoc nõ valet, quia & in bonæ fid. idem est vt nõ recedatur: vt. ŝ. e. si coita. Dic ergo, refert an arbitretur, & inique, & tũc recurritur ad arbitriũ boni viri, & in cõtractibus bo. fi. vt hic, & stricti iuris: vt. ĵ. de ope. lib. si libertus. an nõ arbitretur, quo casu non receditur à pſona, nec in bo. fi. vt. d. l. si coita. & C. de cõtrahẽ. emp. l. fi. nec in stricti iuris: vt in. l. cõtraria. Sed in arbitro compromissario, etiam si pronuntiat inique, non recurritur: vt. ŝ. l. si societatem. sic ergo de arbitratore loquitur hic glo. Sed an is qui iniquè arbitrat[a] est, iterũ volẽs arbitrari est audiendus? arg. q. nõ: vt. ŝ. de arbi. l. dicere autem. & l. quia. & ĵ. de re iu. l. iudex. & quia de primo arbitrio intelligitur: vt. ĵ. de verb. signi. l. boues. §. hoc sermone. Ecõtra videtur, quòd sic: vt. C. quomodo & quando iu. l. iiij. &. ŝ. de arbi. l. quid tamen. & ar. C. de accu. l. iiij. & de condit. & demonst. l. hæc conditio. & ŝ. de iureiu. l. qui per salutẽ. Ité quid si fuerũt data pignora iniquo arbitratori, & velit retinere ea pro ea summa quã arbitrat alius bon[a] vir, quasi ea à principio obligata fuerint? Rñ. non potest: vt arg. ĵ. iudi. sol. l. iij. &. l. pe.

d *Quid enim. Millesima.* scilicet tertia. nam tres erant millesimæ: vt statim dicit. Azo.

e *Operæ.* vt supra, eo. si non fuerint. ĵ. respon.

Si socius. IASVS. Si socij omnium bonorum societatẽ coierunt, & conuenerunt vt filiæ eorum ex communi pe. dotarentur, & vnus filiam suam alicui nuptui dedit, & dotẽ dederit, si soluatur matrimonium, & dotem recuperauit, an ad sociũ redire debeat? Distingue. aut manente societate solutum est matrimonium mulieris morte, aut diuortio. si morte, pure redit ad societatem. si diuortio, vel viri morte: redit ad societatem, sed ei dabitur cũ nubet: & si totum non possit facere maritus, imputatur patri, neque plus potest cõsequi à societate. Si vero finita sit societas post mortem patris, aut recuperauit eam filia, quia soluta erat marito, siue filia fuerit hæres patri, siue non. Si vero soluta marito nõ erat, sed tantum cõuenta vel promissa, & ita filia est tantum liberationem consecuta à marito, quia liberauit eam per acceptilationem, nihil à socio consequi poterit. Item ad tacitam quæstionẽ non respon. ibi, dixi pactum &c. scilicet ad hãc, an si inter socios cõuenerit, vt de communi dotentur eorum filiæ: an valeat huiusmodi pactum? Et respon. quòd sic. *Fl. ex duo*

f *Si socius.* omniũ bonorum.

g *Solueret.* ſ. dotem.

h *Decesit.* & sic est finita societas.

i *Cum marito.* matrimonio soluto, vt redderet maritus quod habebat, scilicet obligationem. ad quã reddendam sufficit acceptilatio: vt hic subiicit. &. ĵ. de iure do. promittendo. §. fi. & hoc si habes, cum marito. Si vero habes, cũ maritus ageret, dicas eam liberatam ex causa donatiõis: vt quia maritus cõtra eam sol. iam ma. agit. ad hoc. ŝ. de pecu. l. deposui. §. j.

k *Egit.* sol. matri. post finitam societatem, quę fuit finita morte patris istius filiæ. *Flo. præcipere*

l *Cõueniſſet.* huic quæstioni respon. ĵ. ea. l. §. verũ in proposito &c. interim autẽ de pacto dicit, quem habet effectum.

m *Iniquum.* si tamen petatur dotem constitui constante matrimonio. secus eo soluto: vt infra. e. l. §. fi.

n *Vtique.* maxime: vt ŝ. l. proxi. §. illud. Azo. Et no. hic de æquitate: vt. C. de fruct. & li. expen. l. fi. &. C. de proxi. sac. scri. l. in sacris. §. & quoniam. lib. xij. &. ŝ. de arbi. si cum dies. §. penul. &. C. de pac. l. j.

o *Caterũ.* hoc ita breuiter comprehende: si matrimonium soluatur manente societate, pro quo pecunia ex societate data est: si quidẽ morte mulieris, pure redit ad societatem tãtum. si *Flo. esse diuortio, redit similiter, vt tamen pro alio marito seruetur, vt si non potuit tota exigi à marito, quia non fuit soluendo, hoc imputetur patri, quia non plus consequetur ex societate. Si vero finita societate, vt morte patris rehabuit filia dotem: non reddit sociis quondã patris, siue sit patris hæres, siue nõ. si autem non fuit soluta, & ita nunc filia est tantum liberationem à marito consecuta, nil à sociis consequetur. Accursius.

p *Recuperaſſet.* scilicet durante societate, alioquin non: vt infra, ead. l. §. fina. Azo.

q *Salua.* id est, durante.

r *Dotem.* Sic ergo sufficit semel: vt infra, de lega. iij. fideicommissa. §. si quis. Accursius.

ſ *Nec si.* pro, & non. Azo.

t *In proposito.* quando finita societate factum est diuortium.

id iure societatis sit, an nihilominus ex æquis partibus socij simus? Existimo autem melius te quęsiturum fuisse, vtrũ ex his partibus socij essemus, quas is cõstituisset: an ex his quas virũ bonũ constituere oportuisset?

Bonus. §. est, & sic procedit: quia primo ponit thema & quæstionẽ, prout factũ est in prin. legis. Secũdo ponit quæstionẽ prout debuit fieri. Tertio ponit vnam suã distinctionem conferentẽ ad determinationẽ quæstionis. Quarto determinat quæstionem. Quinto declarat vnũ dubium circa præmissa. Secũda est. ŝ. ibi, existimo. Tertia ibi, arbitrorũ. Quarta, in. l. in proposita. Quinta, in. l. quid enim. ver. illud. &. h. d. Sententiæ arbitri omnino est parendum. Sententia verò arbitratoris, si fuerit iniqua, reducitur ad arbitriũ boni viri. h. d. Bar. Sec[a] in vero arbitro assumpto ad lites decidẽdas, quia i eo nõ habet locũ recursus ad arbitriũ boni viri. Bal.

Arbitrorũ[a] enim genera duo sunt. Vnum eiusmodi, vt siue ęquum sit, siue iniquum, parere debeamus. quod obseruatur, cũ ex cõpromisso ad arbitrũ itum est[b]. Alterũ eiusmodi, vt ad boni viri arbitriũ redigi debeat, etsi nominatim persona sit cõprehensa cuius arbitratu fiat:

LXXVII. PAVLVS libro quarto Quæstionum.

VEluti cum lege locationis comprehẽsum est, vt opus arbitrio locatoris fiat.

LXXVIII. PROCVLVS libro quinto Epistolarum.

IN proposita autem quæstione arbitrium viri boni[c] existimo sequendum esse: eo magis, quòd iudicium pro socio, bonæ fidei est.

LXXIX. PAVLVS libro quarto Quæstionum.

VNde si Neruę arbitrium ita prauũ est, vt manifesta iniquitas eius appareat, corrigi potest per iudicium bonæ fidei.

LXXX. PROCVLVS libro quinto Epistolarum.

QVid enim si Nerua constituisset vt alter ex millesima[d] parte, alter ex duab[a] *millesimis partib[a] socius esset? Illud potest conueniens esse viri boni arbitrio, vt non vtique ex æquis partib[a] socij simus: veluti si alter plus operæ[e], ĩdustrię, gratiæ, pecuniæ, in societatem collaturus erat.

Pactum inter socios, quòd filiæ de communi dotentur: est validum. & si durãte societate dos reddatur; in commune cum sua causa reuertitur. secus si societate soluta per filiam recuperetur: & si acceptilatione fuerit liberata: socio non nocebit. h. d. quã. l. no. Bar. & Bal. quid si non fuit expresse actũ quòd de communi? consuluit Pau. de Cast. quòd de sua parte videtur dotasse.

LXXXI. PAPINIANVS libro nono Quæstionum.

SI socius[f] pro filia dotẽ promisit, & priusquã solueret[g] hęrede ea relicta decesit[h], quę postea [quàm] cum marito[i] de exigenda dote egit[k], acceptò liberata est: quæsitũ est, an si pro socio ageret, dotis quantitatem percipere* deberet? si fortè cõueniſſet[l] inter socios vt de cõmuni dos constitueretur. Dixi, pactũ nõ esse iniquum[m]. vtique[n] si non de alterius tantum filia conuenit. Nam si commune hoc pactum fuit: non interesse quòd alter solus filiam habuit, [alter non habuit.] Cæterùm[o] si numeratam dotem pater defuncta in matrimonio filia recuperaſſet[p], reddi pecuniã societati debuisse: pactũ ex æquitate sic nobis interpretãtibus. Quòd si salua[q] societate diuortio matrimoniũ solutũ foret, cum sua causa dotem[r] recuperari, scilicet vt ea vel alij marito dari possit. Nec si[ſ] prior marit[a] facere nõ posset: denuo de societate cõstituendam dotem, nisi si nominatim ita cõueniſſet. Verùm in ꝓposito[t] largiter interesse* videbatur, [an] dos numerata esset, an verò ꝓ-

a *Alius.* quàm filia, quæ sola habet dotem profectitiam, siue emancipata, siue exhæredata, siue cum aliis instituta sit: vt. C. de rei vxo. ac. l. j. §. videamus. Accursius.

b *Liberata.* soluto matrimonio. Accursius.

c *Non solutam.* nam societas non tenetur dotare.

IVre.] CASVS. Si duo societatatē omniū bonorū cōtrahant, & vn⁹ mutuā pecuniā, non ex causa societatis accipiat, non obligatur alter, nisi &c.

* *iure suo. Flo.*

d *Non obligatur.* directo, vel per mediā personam.

e *In communem.* saltē destinatione, vt nihil possit imputari ei quòd non conuertit in vtilitatem cōmunem, & tunc tenetur per obliquum: quia socius tenetur socio: quia accepit pecuniam in vtilitatem communem.

f *Arcam.* id est, in rē communem. Ac.

ILlud.] CASVS. Arbor vel lapis erat in confinio duorum prædiorum. dominus alteri⁹ prædij exemit. quęritur, an communis fiat pro indiuiso, sicut accidit cum duorum massa conflatur, quæ vtriusque communis sit ꝓ indiuiso, an sit vtriusq; pro illis partibus discretis quas habebat vterq; in fundo? Dicit, quòd magis conuenit naturali rationi, quòd quilibet tantū habeat, quātum in terra habebat. hoc tamen pro indiuiso: sicut in massa è duabus aliis massis conflata contingit. Viuianus.

* *Flo. statis*

g *Illud quærendum est.* de societate quæ consensu contrahitur, hucusque est locutus, nūc de casuali cōmemorat.

* *Flo. ratione*

h *Parte.* scilicet pro diuiso.

i *Multo magis.* ideo dicit, magis: quia arbor nouam accepit substantiam & nomen: vt prius arbor, & postea lignum vocetur: vt infra, de legat. iij. ligni. §. idem Labeo. sed massa & ante conflationē, & postea semper massa vocatur, & ideo magis debet dici lignum esse commune pro indiuiso, licet prius esset pro diuiso, quàm massa: vt hic subiicit.

k *Tantam partem.* pro indiuiso. nā quod prius erat, finitis partibus postea cōsunditur: vt. ē. communi di. l. arbor.

QVotiens.] CASVS. Si iussu patris contrahatur societas cum filio, vel iussu alicuius cū aliquo extraneo: actione ꝓ socio recte aget directe contra illum, cum quo contracta est societas, cuius persona in societate est spectata. Viuianus.

l *Cū illius persona.* cū quo coita est societas. sed cū illo qui iussit, agitur cōdictione certi. vt insti. quod cū eo. in fi. & ē. si certa pe. si institoré. & hic est casus illius. l. nostræ. ſ. ꝙ cū eo iubēte agat. Ac.

missa. Nam si filia datam dotē, postea quàm patri hæres extitit, à viro suo *recepisset: non esse referendam pecuniam societati, quam mulier habitura fuit, & si alius[a] hæres extitisset. Quòd si accepto à marito liberata[b] esset, nequaquam imputari posse societati, non solutam[c] pecuniam.

LXXXII. IDEM libro tertio Responsorum.

IVre societatis per sociū ære alieno socius nō obligatur[d]: nisi in communem[e] arcam[f] pecuniæ versæ sint.

Quantam partem quis habet in terra, tantam habet in arboribus & lapidibus separatis ab eis: quia aliud est separatio, aliud specificatio. Baldus.

LXXXIII. PAVLVS libro primo Manualium.

ILlud quærēdum est[g], arbor quæ in confinio nata est, itē lapis qui per vtrūque fundum extenditur, an cum succisa arbor est, vel lapis exemptus, eius sit, cuius fundus? [an] ꝓ ea quoque parte[h] singulorum esse debeat, ꝓ qua parte in fundo fuerat: an qua ratione duabus massis duorum dominorum conflatis *, tota massa communis est, ita arbor hoc ipso, quòd separatā à solo, propriámque substantiam in vnum corpus redactam accipit, multo magis[i] pro indiuiso communis fit, quàm massa. Sed naturali cōuenit rationi *, & postea tātam partē[k] vtrūque habere, tam in lapide, quàm in arbore, quantam & in terra habebat.

LXXXIIII. LABEO libo sexto Posteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

QVotiens iussu alicuius, vel cum filio eius, vel cū extraneo societas coitur: directo cum illius persona[l] agi posse, cuius persona in contrahenda societate spectata sit.

Digestorū

seu Pandectarum Liber octauus decimus.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE, & de pactis inter emptorem & venditorem compositis, & quæ res venire non possunt.

TITVLVS I.

1. PAVLVS libro trigesimo tertio ad Edictum.

RIgo[†] emēdi, vēdēdiq;, à permutationibus cœpit. Olim em̄ nō ita erat nummus[m]: neque aliud merx[n], aliud pretium vocabatur: sed vnusquisque secundum necessitatem temporū, ac rerum vtilibus[o] inutilia ꝓmutabat: quādo plerumque euenit, vt quod alteri supereſt, alteri desit. Sed quia non semper nec facilè cōcurrebat, vt cum tu haberes qđ ego desiderarem, inuicem habere quod tu accipere velles: electa materia est[p], cuius publica ac perpetua[q] æstimatio difficultatibus[r] permutationū æqualitate quantitatis subueniret: eáque materia forma publica percussa, vsum, dominiúmque non tā ex substantia[s] præbet[t], quàm ex quantitate: nec vltra merx vtrumque [est,] sed alterū pretiū vocatur. Sed an sine nummis venditio dici hodieque possit, dubitatur: veluti si ego togam dedi, vt tunicam acciperem. Sabinus & Cassius esse emptionem & venditionē putant[u], Nerua & Proculus ꝓmutationem, non emptionem hoc esse [aiunt.] Sabinus Homero teste vtitur, qui exercitum Græcorum ære, ferro, hominibúsque vinum emere refert illis versibus[x],

[†* Νῆες δ' ἐκ Λήμνοιο παρέσσαρον οἶνον ἄγουσαι,]
Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο ναρηκομόωντες ἀχαιοί,
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἰθωνι σιδήρῳ,
Ἄλλοι δὲ ῥίνοις, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν,
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσιν.

equiualentiæ rei. & sic per nummum fit æqualitas in quantitate.

m *Nūmus.* sicut hodie.

n *Aliud merx.* id est, res vendita.

o *Vtilibus.* sibi. Inutilia, aliis.

p *Electa materia est.* auri, vel argenti.

q *Perpetua.* i. generalis omniū rerū. sic & insti. de satisda. tu. §. j. Ac.

r *Difficultatibus.* nam erat difficile, quòd tu semper haberes quod ego desiderarem.

s *Ex substantia.* argenti, vel auri.

t *Præbet.* no. ꝙ ex duobus præbet vtilitatē, fui vsus, & sui dominij. Primo ex substātia: quātū valet vnus nūmus, tantū argēti tantūdē in massa. Secundo, ex quātitate: quia æquiparatur quantitas nūmi

u *Putant.* sed male. Accursius.

x *Versibus.* quorū hæc est interpretatio: Affuit ex Léno, ratibus tunc copia vini. Cęsarie insignes, redimūt hinc vina pelasgi. Pars ipsis dedit æs nitidū, ferrū pars altera: bubus Tergora dirigens hic protulit, ille agit ipsos Ad naues tauros, hic bello corpora cupta.

RIgo.] CASVS. Oli cū denarij nō erant in vsu, & vn⁹ ré alterius desiderabat: cū re aliena fiebat permutatio: sed quia multotiés contingit, vt qđ vni deerat, alius nō habeberet: postea inuēta est materia, ex qua fiebant emptiones &c. [ED AN.] Apud antiquos dubitatum fuit, an emptio & venditio sine nūmis contrahi possit. puta do tibi togā, vt tunicā accipiā. & in hac quæstione dicit Sabinus & Cassius emptionem & venditionē esse, & Proculus dicit permutationē. Sabinus vtitur ar. Homeri, quia exercitus Græcorum de ferro vinū emebat: & dicebat Nerua esse permutationem, cuius est vera sententia. Nā sicut alius est venditor, alius emptor: ita debet esse aliud merx, aliud pretium: quod non est in hac permutatione. est autem emptio contractus iurisgē. & ideo cōsensu fit: & inter absentes, & per nuntium fieri potest, & per literas. Viuianus.

m *Nūmus.* sicut hodie.

n *Aliud merx.* id est, res vendita.

o *Vtilibus.* sibi. Inutilia, aliis.

p *Electa materia est.* auri, vel argenti.

q *Perpetua.* i. generalis omniū rerū. sic & insti. de satisda. tu. §. j. Ac.

r *Difficultatibus.* nam erat difficile, quòd tu semper haberes quod ego desiderarem.

s *Ex substantia.* argenti, vel auri.

t *Præbet.* no. ꝙ ex duobus præbet vtilitatē, fui vsus, & sui dominij. Primo ex substātia: quātū valet vnus nūmus, tantū argēti tantūdē in massa. Secundo, ex quātitate: quia æquiparatur quantitas nūmi

u *Putant.* sed male. Accursius.

x *Versibus.* quorū hæc est interpretatio: Affuit ex Léno, ratibus tunc copia vini. Cęsarie insignes, redimūt hinc vina pelasgi. Pars ipsis dedit æs nitidū, ferrū pars altera: bubus Tergora dirigens hic protulit, ille agit ipsos Ad naues tauros, hic bello corpora cupta.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE &c.

Licet super rebus multæ cōtrahantur obligationes: vt dictus est ab illo titulo. ē. de rebus credit. vsq; huc: hæc tamē vna est præcipua, scilicet emptionis ideoq; sup ea specialē librum ponit. Ac.

BIU Cujas

a *Videtur.* quia in p̃dictis versib⁹ nõ erat emere, sed cõparare. Ac.

b *Sicut illi.* quorum hic est sensus: Iuppiter eripuit, mire hic præcordia Glauco, Qui cum Tytide, demens crepitantia mutat Arma subæratis, auro visenda corusco.

c *Probat sententia.* scilicet prædicta Sabini, licet nec hoc multum faciat.

d *Poeta dicit.* quod sic vertitur: Hanc propriis rebus Laertes emerat olim, Vigintiq; boues, pr̃opsit p̃ipube puella.

e *Quod.* pro, sed. Io. vel proprie pone. Azo. & facit ad. §. instit. eo. §. item pretium.

f *Iurisgentium.* vt. ff. de iusti. & iu. l. ex hoc. Ac.

g *Consensu peragitur.* i. sine solẽnitate verborũ, quæ est tantũ à iure ciuili iducta: vt instit. de actio. §. de pecunia. Ac.

h *Et per literas.* vt. j. de act. & oblig. l. consensu. & quod de nuntio dicit, sic accipe, ad hoc destinato. secus enim si dicerem, vendere rem istam Titio pro x. & aliquis audiens aferat ei verba. nã non est vẽditio: licet quidã contradicant. & idem in dona. dicunt. quod non puto verum. Item quid si antequã literæ, vel nuntius ad eũ perueniant, vẽditor renũtiat? quidã dicunt, non valere contractũ: arg. cõtra. C. de repu. licet. &. j. de manu. vin. l. si pater. ij. rũ. &. iij. sed Ald. dicit tenere, qd̃ puto verum: vt arg. §. ti. j. l. sed & si socius. §. j. & supra, quod iussu. l. j. §. si ego. Accursius.

Inter patrem.] CASVS. Si pater vẽdat filio, & ecõuerso: venditio nõ valet, nisi de castrensibus. & hoc in prima. Secũdo dicit, q̃ vẽditio nõ est sine pretio: sed cõuentio pretij nõ numeratio sola pficit emptionem contractam sine scriptis. Vi.

i *Non potest.* vt obligatio cũ effectu, vel actio nascat: vt. ff. de iud. l. lis.

k *Sine pretio.* in quãtitate certa cõsistente: vt C. eo. l. empti. & instit. eod. §. item pretium.

l *Conuentio.* vnde etiam aliud pro pretio dari potest, volente vtroque: vt. C. de rescin. vend. l. pretij. Accursius.

m *Sine scriptis.* si enim in scriptis, tunc oportet perfici scripturam totam: vt instit. eo. §. j. & dic quid sit in scriptis: vt ibi dixi.

Si res.] CASVS. Vendidisti mihi rẽ, vt si displicuisset, esset inempta: dicitur, q̃ hic nõ cõtrahitur emptio sub cõditione, sed resoluitur sub conditione si displicuerit. Viuianus.

n *Distracta.* immo videtur cõditionalis: vt instit. e. §. emptio. quę est contra. Sol. refert an dicat, si displiceat, sit empta: & tunc obtinet quod hic dicit. an sic: vendo, nisi tibi displiceat. vel vendo, si tibi placuerit, vt ibi: argu. infra, de in diem addi. l. ij. &. j. de vsucapio. pro emp. l. ij. §. si in diem. arg. infra, de adi. leg. l. si legatum.

Sed hi versus permutationem significare videntur[a], non emptionem: sicut [&] illi[b]:

* Ἔνθ' αὖτε Γλαύκῳ περονήσατο Φρένας ἐξέλετο Ζεύς.
Ὃς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε
[χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι ἐννεαβοίων.]

Magis autem pro hac sententia[c] illud diceretur, quod aliàs idem poëta dicit[d], B

[* τῶν ποτὲ λαέρτης] πρίατο κτεάτεσσιν ἑοῖσι,
[πρωθήβῃσιν ἔτ' ἐὼν, ἑκατόμβοισι δ' ἔδωκεν.]

Sed verior est Neruæ & Proculi sententia. Nam vt aliud est vendere, aliud emere: alius emptor, alius vẽditor: sic aliud est pretium, aliud merx. quod[e] in permutatione discerni non potest, vter emptor, vter venditor sit. ℣ Est autẽ emptio iuris gẽtium[f], & ideo consensu peragitur[g]: & inter absentes cõtrahi potest, & per nuntium, & per literas[h]. C

II. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

INter patrem & filium contrahi emptio nõ potest[i], sed de rebus castrensibus potest.

Sine pretio[k] nulla vẽditio est. Non autem pretij numeratio, sed cõuentio[l] perficit sine scriptis[m] habitam emptionem.

III. IDEM libro vicesimo octauo ad Sabinum.

SI res ita distracta[n] sit, vt si displicuisset, inempta esset: cõstat nõ esse sub conditione distractam, sed resolui emptionẽ D sub conditione.

IIII. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

ET liberi hominis, & loci sacri & religiosi, qui haberi nõ potest, emptio intelligitur, si ab ignorante[o] emitur:

A Vel illa secundum istam, quia est sub conditione. Accursius.

Et liberi.] CASVS. Si emo hominem liberum, & rem sacram & religiosam ignorans, valet emptio & venditio, quia difficile est dignoscere hominem à seruo. Viuianus.

o *Ab ignorante.* vt. j. de vsucap. l. iusto. in fi. j. rũ. & instit. e. §. fi. nõ aũt curo sciat, vel ignoret venditor: vt. j. eo. l. liberi hominis. Ac.

V. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

QVia difficilè dinosci potest liber homo à seruo.

Potest agi in contractu ad rescissionem contractus. Baldus.

VI. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SEd Celsus filius ait, hominem liberum scientem te emere non posse: nec cuiuscumque rei, si scias alienationẽ interdictam esse: * vt sacra aut religiosa loca, aut quorum commerciũ non sit, vt publica, quæ non in pecunia[p] populi, sed in publico vsu habeãtur, vt est cãpus Martius[q].

Vbi contractus ex conuentione resoluitur, actione ex eo contractu agitur ad id quod est actum. Bartolus.

℣ Si fundus annua, bima, trima die ea lege venisset, vt si in diẽ statutum pecunia soluta nõ esset, fund⁹ inempt⁹ foret: & vt si interim emptor fundũ coluerit, fructusq; ex eo perceperit, inempto eo facto restituerentur, & vt quanti minoris postea alij venisset, vt id emptor vẽditori præstaret: ad diem pecunia non soluta, placet venditori ex vendito eo nomine actionem esse[r]. Nec conturbari debemus [eo,] quòd inempto fundo facto dicatur, actionem ex vẽdito futuram esse. In emptis enim & vẽditis potius[f] id quod actum, quàm id quod dictũ sit, sequendum[t] est. & cum in lege id dictum sit[u], apparet hoc dũtaxat actũ esse, ne venditor emptori, pecunia ad diem non soluta, obligatus esset: non vt omnis obligatio empti & venditi vtrinque[x] ** solueretur. ℣ Conditio[y], quæ initio cõtractus dicta est, postea alia pactiõe immutari potest: sicuti etiam abiri [à] tota emptiõe potest, si nõdum impleta sunt, quæ vtrinque præstari debuerunt[z].

* *Flo. alienationem (non) esse*

* *Flo. vtrique*

p *In pecunia.* vt molẽdina cõmunia. Ac.

q *Cãpus Martius.* nota hanc distinctionem de publico.

r *Esse actionem.* vt. j. de lege cõ. si fundus. & j. de act. empt. l. ex empto. §. is qui vina. Ac.

f *Potius.* electiue.

t *Sequendum est.* no. sensum magis quàm verba spectari. sic. j. de adi. lega. l. iij. §. conditio. &. C. de liber. præ. l. iij. per prædicta tamen apparet actum, vt subiicit. *Sensus magis, quàm verba spectãdus est.*

u *Dictum sit.* quod in pactis præmissis continetur.

x *Vtrinque.* diuisim accipe. nam ex empto emptori, ex vendito venditori datur: vt instit. e. §. ij. sic coniunctũ diuiditur. C. de bo. quæ lib. l. fi. §. sin autem. ibi, si inopia ex vtraq; &c. &. j. de libe. & posthu. si ita scriptũ. & de cõdi. & demõst. falsam. §. fi. Accursius.

y *Conditio.* id est, pactio.

z *Debuerunt.* vt supra, de pactis. l. iuris gentium. §. adeo. & infra, de rescin. ven. l. si qua. Accursius.

Hæc

Hæc venditio.] CASVS. Vendidi tibi seruũ hoc pacto, si rationes redderet meo arbitrio. an hæc venditio sit conditionalis, an pura? Et respon. quòd conditionalis: neque est perfecta, nisi completa conditione. sed vtrum sit redigendum ad arbitriũ boni viri, quæritur. Et respon. quòd nulla est venditio, si ad arbitrium mei vendétis refertur: quia forte ego numquam arbitrabor, (sicut si quis tibi vendidit, si voluerit. C. eo. l. in vẽdentis.) quia nõ debet conferri in arbitrium rei, an sit astrict⁹. vnde si rationes accipere nolim, ex empto poteris me conuenire. [*HVIVSMODI.*] Digestum à Titio emi pro ea pecunia quæ in arca mea est, vel quanti Titius emerit. an valeat talis venditio, cum incertum videatur pretium in vtroque casu? Et respon. quòd valet. [*SI QVIS.*] Emi à te fundum pro. c. & quanto pl⁹ ego emptor possem vendere. an valeat talis vẽditio? Et respõ. quòd sic: Videbatur, q̃ non: quia videtur pretium incertum, propter clausulam additam, & quanto plus &c. Veri⁹ tamen est, vt si certum constitutum sit pretiũ, licet postea augeatur pretium, valeat tamen venditio. Viuianus.

Si in alterius ex cõtrahentibus arbitriũ conditio conferatur, intelligitur de arbitrio boni viri: & tunc arbitrandi facultas extinguitur, cum in mora fuerit. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

HAec venditio serui, *si rationes domini computasset arbitrio*, conditionalis est. Conditionales autem vẽditiones tũc perficiuntur, cùm impleta fuerit conditio [a]. Sed vtrũ hæc est venditionis cõditio, si ipse dominus computasset* suo arbitrio, an verò si arbitrio [b] viri boni? Nam si arbitriũ domini accipiamus, venditio nulla est: quemadmodum si quis ita vẽdiderit, *si voluerit*: vel stipulanti sic spondeat, *si voluero* [c] *decem dabo*. Neque enim debet in arbitrium rei cõferri, an sit obstrictus [d]. Placuit itaque veterib⁹, magis in viri boni arbitrium id collatum videri, quàm [in] domini [e]. Si igitur rationes potuit accipere, nec accepit [f]: vel accepit, fingit autem se non accepisse: impleta conditio emptionis est, & ex emptò venditor conueniri potest.

Non videtur incertum, quod ex alio potest certificari. Bartolus.

Huiusmodi emptio, *quanti tu eum emisti* [g]: [vel], *quãtum pretij in arca* [h] *habeo*: valet. nec enim incertum est pretium [in] tam euidenti vẽditione. magis enim ignoratã quanti empt⁹ sit: quàm in rei veritate incertum est.

Adiectio pluris, nisi certificetur per aliud, nil releuat. hoc dicit. Bar. Vel sic: Vẽditio potest esse conditionalis.

Si quis ita emerit, *est* [i] *mihi fundus emptus centum, & quanto pluris eum vendidero*: valet venditio, & statim impletur. habet enim certum pretium centum. Augebitur autem pretium [k] si pluris emptor fundum vendiderit.

Si venditur res, non valet venditio, nisi res extet. Si venditur dubius euentus: consistit venditio, licet nil sequatur. h.d. Bar. Vel sic: Consistit emptio, siue fundetur super re, siue super spe. Baldus.

VIII. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

NEc emptio nec vẽditio sine re quæ veneat, potest intelligi. Et tamẽ fruct⁹ & partus futuri rectè emuntur [l]*: vt cũ editus esset partus, iã tunc [m] cum contractum esset negotiũ, vẽditio facta intelligatur [n]. Sed si id egerit venditor, ne nascatur [o] aut fiat: ex empto agi posse. Aliquando tamen & sine re venditio intelligitur: veluti cũ quasi alea emitur: quod fit cum captus* piscium, vel auiũ, vel missilium [p] emitur. Emptio enim contrahitur, etiam si nihil inciderit: quia spei emptio est. Et quod missilium nomine eo casu captum est, si euictũ fuerit: nulla eo nomine ex empto obligatio contrahitur, quia id actum intelligitur [q].

Dissensus circa pretium venditionis, seu in pretio, seu in materia, vel sexu, contractum venditionis vitiat: dissensus autem in nomine, si de corpore constet, non habet vitiare. h.d. vsque ad fi. l. in huiusmodi. Bal.

IX. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

IN venditionibus & emptionibus cõsẽsum debere intertum est venditori ne nascatur, vt quia vendit partum sterilis ancillæ: vt infra, de ac. emp. si sterilis. nisi sit actum vt ematur, vt alea: vt infra, proxi. §. & infra, de hære. ven. l. nam hic. &. l. fi.

In venditionibus.] CASVS. In venditione & emptione consideratur consensus. si ergo dissentiunt in emptione, puta quia vnus vendidit, alius credit sibi donari: vel in pretio, vt quia emptor de minori, venditor de maiori intelligat: vel si in re erratum fuerit, quia credit quis se vendere fundum Sempronianum, & vẽdidit Cornelianum. & econtra emptor errauit: an valeat venditio, quæritur? Et respon. quod non. hoc in prima. Sed quid si non constet de corpore, & in nomine erratum sit: puta, quia emptor credit emere Stichum, & ille vocatur Pamphilus: an valeat venditio, quæritur? Et respon. quod non ideo minus. hoc in secunda. Sed quid si vn⁹ credit emere vinum, alius vendit aceti? Marcellus indistincte dicit cõsistere venditionẽ in vino. Vlp. distinguit:

---

† Flo. putas sic

a *Conditio.* sicut & q̃libet conditionalis obligatio: vt infra, de verbo. significa. cedere.

b *Arbitrio.* quomodocũque, bene vel male. Accursius.

c *Si voluero.* vt. C. eo. l. in vendentis.

d *Obstrictus.* vt si dicam, per si: vt si volam, vel si voluero, non valet: vt infra, de act. & obli. l. sub hac. & infra, de ver. oblig. centesimis. §. fi. si autẽ per cũ, tunc valet, si dicam, cũ voluero: quia teneor ex quo constitui semel me velle. secus si dicam, cum volam, quia tunc non valet: vt infra, de verbo. obliga. centesimis. &. l. si quis stipulatus. & est ratio: quia hæc, cum volam, habet tractum: quia formatur à præsenti indicatiui, quod est incertum. sed futurum subiunctiui, si voluero, formatur à præterito indicatiui, quod est certum. vnde ex quo semel constituit se velle, mutare voluntatem non potest. Accursius.

a Ioan. de Imo. in. l. si stipuler infra, de ver. obli. & Alexã. hic ad Bart. istam gl. reputant singul. in ea differentia quam ponit de emendo vẽ: quæ glo. est clara, & non eget supplemẽto. Bolog.

e *Quàm in domini.* sic & in locatione: vt infra, locati. si in lege. & societate: vt. s. pro socio. l. si societatem. & generaliter in quolibet bo. fid. cõtractu: vt. j. de regu. iur. l. in personã. §. generaliter.

f *Nec accepit.* & sic per eum stat. sic supra, de procura. l. fi. & infra, eo. si mihi bibliothecam. & infra, de cond. insti. l. fi. concordat huic. j. de cond. & demonst. quamuis.

g *Emisti.* quo casu si non emit, non est emptio: vt infra, eo. si quis fundum. Accursius.

h *Quantum pretii in arca.* [a] facias vim in eo quod dicit, quantũ. nam in quantitate debet consistere: vt hic, &. C. eo. emp. & insti. eo. §. pretium. secus ergo si diceret, pro eo pretio quod in arca haberet: cum tunc vt species diceretur: vt infra, de leg. j. plane. §. j. & l. sed si certos. vnde non est emptio, sed innominatus contractus esset: vt supra, de condic. cau. da. l. fi.

i *Est.* id est, esto.

k *Pretium.* sub conditione scilicet hac, si pluris & cætera. & concordat huic. §. infra, de re iu. l. ait prætor. §. fi. & infra, de pac. do. si pater. §. penul.

Nec emptio.] CASVS. Sine re nulla est emptio vel venditio. an autem res futura, partus ancillæ, vel fructus talis fundi posit vendi? Et respon. quòd sic. Videbatur quòd non: quia futurum nondum extitit; & solum præsentis rei debebat esse venditio; sicut sit: & si venditor procuret quo minus futura res nascatur, tenebitur ex empto. hoc in prima. Sed videtur q̃ sine re posit consistere emptio: verbi gratia, si emerit quis iactum retis, vel quod fuerit in alea: quia licet non incidat in rete piscatoris, vel aleatione non lucratus fuerit, tamẽ valet emptio: q̃ spes emitur: sic quod fit ex missilibus acquiritur, siue datur: & si missilia euicta fuerint, eo nomine ex empto pro euictione contra venditorem non competit actio. Viuianus.

† Flo. quæ

l *Emuntur.* & obligantur: vt infra, de pig. & quæ nondum. in pri. & promittuntur: vt infra, de verbo. obli. interdum. & leganturs: vt insti. de lega. §. ea quæ. sed tamen inest semper tacita conditio, si nascantur: vt infra, de cõdi. & de. l. j. in fi.

* cæteri

Fl.

m *Iam tunc.* olim iam dudum &c. hoc ergo præteritum respicit.

n *Intelligatur.* vt sic retro trahatur: vt hic. & infra, qui po. in pig. habe. potior. §. videamus.

o *Ne nascatur.* sic supra. l. proxi. in fij. respon. & supra, de arbi. diem. §. si quis. & hoc casu tenetur venditor ad interesse id est si certum est venditori ne nascatur, vt quia vendit partum sterilis ancillæ: vt infra, de ac. emp. si sterilis. nisi sit actum vt ematur, vt alea: vt infra, proxi. §. & infra, de hære. ven. l. nam hic. &. l. fi.

p *Missilium.* quæ iactantur in vulgus, & fiunt occupantium: vt insti. de re. di. §. hoc amplius.

q *Intelligitur.* id est, præsumitur. sic & in partu & fructu quo ad duplæ stipulationem, licet actione ex empto teneatur: vt infra, de euic. l. venditor hominis. &. l. si prægnãs. sed qui vendidit in alea, nullo modo tenetur: vt infra, qua. re. actio non datur. l. fi. & facit infra, de act. empt. si iactum. Accursius.

BIU Cujas

guit:aut vinum erat vinum ab initio,sed post acuit: aut non erat vinũ,sed acetum.Primo casu valet venditio, secundo nõ:quia vinum pro alio vẽdi videtur.hoc in tertia.Sed quid si emptor argẽtum credat esse meli⁹ quàm sit,nũquid propter hoc infirmabitur venditio?Et rñ.q̃ non.sed agetur act.empti aduersus venditorẽ. hoc ĩ quarta. Sed quid si emptor credat emere virginem,& emat corruptam?valet,quia non erratur in sexu. aliter si in sexu erratur, nõ valet. hoc in quinta. hoc dicit cũ duab⁹.ll.sequẽ.

a *Palam est.* vt.C.eo. l.ij.& hic, & instit.eo. in prin.

b *Emptione.* vt quia ego vẽdo, tu credis tibi donari, vel econtra: vt supra,si certum peta. si ego.

c *In pretio.* quia venditor de maiori intelligit, emptor de minori. secus econtra: vt infra, loca.si decem.

d *Quo alio.* vt corpore vel materia: vt.j.e.l. & in sexu.&.j.eod.l.alioquin. Itẽ si in essentia: vt.j.e. domum &.l. & si consensum. Et sic sunt sex errores qui impediunt cõtractũ istũ.

e *Absentem.* quid si præsens esset?Rñ.idẽ,si tamẽ putabat hunc esse alium quã per famam perceperat.aliàs non idem.& idẽ dicas in matrimonio, si credam filiã talis accipere, cũ alia sit.non enim cõsensi in hanc, sed in eam quã hãc putaui:vt.xxix. q.j.§.sicut ergo hic error.Itẽ quid si dico,vẽdo Flaccũ pistorẽ,cum sit follo:& quidã alius, scilicet fullonic⁹ sit pistor? Rñ. distingue an vẽditor nomina seruorũ habeat nota,vt tunc ille qui nominatus est, debeatur.an nõ, & tũc ille cuius artificiũ sit ex pressum:vt arg.j.de re. du.l.qui habebat.

f *Nullam esse emptionem.* & nullã esse vsuc. vt.j.pro emp.l.ij.§.cũ Stichum.

g *Constet.* vt.C.de test. l.si in nomine. &.ſ. de rei vi.l.idemque Pop. si fru.§.fi.

h *In substantia.* id est, in substantiali qualitate vel materia.

i *Veneat.* non proposito decipiendi.

k *Emptionem esse & venditionem.* scripsit,sed male.

l *Consensum.* hoc est verũ,q̃ est cõsensũ in corpore.Sed quare nõ dicit hic error in corpore, sicut in superiori casu de Sticho & Pãphilo?Rñ. hic nõ potest assignari corp⁹ aliud quã demõstratũ,in quo videat cõsentire velle:ideo nec error ĩ hoc potest esse.ibi sic.

m *Consentio.* cum distinctione tamen quam subiicit.

n *Vsia.* id est qualitas substantialis eadẽ vini & aceti est quo ad saporem,licet acetum fortius sit.prope autem ideo dicit, quia vinum est calidum & humidum:sed acetum,frigidum & siccũ. corpus autem idem esse negari non potest de quo vterque sentit.

o *Ab initio.* ita q̃ nunquã fuit vinũ,sed semper acetũ:vt.i.sicut erat acetũ quando emebã, quod potest esse q̃ fuit factũ de aqua cum rasura vegetis,vel ex vuis immaturis:vel si tingatur panis in aceto,& postea in aqua ponatur vel succo herbarũ. Et sic no. hic primã rei originẽ considerari:vt.j.de vsuca.sequitur.§.si ex lana. Argu.contra.ſ.ad exhi.Iulianus.§.sed & si quis rem. &.j.de auro & argen. le.Seia. in fi.

p *Venditionem puto.* vt infra,eo.l.qui tamẽ. in fi.& hoc quo ad rẽ: teneatur tamen ad interesse emptoris vẽditor: vt.j.de actio.emp.si steriles.§.quamuis.

q *Aliter. Valet.* sed agi potest ad deceptionem si venditor sciuit:vt.j.de act. emp. Iulian.§.si venditor.

r *Alioquin.* hoc adiũgitur ei quod de errore in corpore dixit, & in materia. Azo.& cõtinua.bene dico erroꝛ materiæ nocere. Accursius.

s *Mulier.* id est corrupta[a] sic,j.de manumiſ. vin.si collactaneus.

t *Valebit.* vt agatur ex empto ad resoluendam vẽditionẽ: vt.j. de act. emp.l.ex empt.§.si quis virginẽ. quãdoque tamen & virgo appellatione mulieris cõtinet: vt cũ legatur vestis muliebris: vt.j.de auro & argen.lega.l.argẽto.§. muliebri. Accursius.

IN huiusmodi.] CASVS. Cum errãt,vel in corpore, vel in pretio, vel in sexu, vel in qualitate, vel materia emens vel vẽdens:non inspicitur opinio eius cui acquiri potest actio:verbi gratia, si filius vel seruus meus emit æs pro auro,me pẽsente:filij vel serui cõsiderãda est opinio,nõ mea.si ignoranter emãt, nõ valet emptio. si scienter,sic.hoc cum suo nomine emit seru⁹,vel filiꝰ. Sed quid si mãdaui alicui vt seruo meo vẽdat Stichũ, & iste sciẽs fugitiuũ vẽdit, & hoc ignoret seruus, & ego sciã?ego sciens nõ agã, & hoc cũ de certo homine emẽdo mandaui.& hoc in secũda. Vi.

u *Quæstionibus.* quando res venditæ sunt alterius qualitatis.

x *Me præsente.* & prohibere non valente.aliter contra:infra,de lib.cau.l.immo.in fi.& de hac materia dices plene infra, de ædil. Sedic.l.cum mancipium.

y *Sed si seruo. Mãdauero.* de certo emẽdo meo noĩe,nõ peculiari.

z *Quid tamen dicemus.* ſ.quia vnus vnũ, aliꝰ aliud putauit.Ac.

a *Exquisito.* scilicet ab aliis.

b *Constat.* immo contra:vt infra,eo.cũ ab eo.§.fi.sol. speciale inter cohæredes.vel solue,vt ibi.

c *Putem.* scilicet in totum.cum pars tantum sit aurea.

d *Non valet.* scilicet in ære, sed in tanto auro in genere: vt no. supra, de pig.ac.l.j.in fi.

cedere palã est[a]. Cæterùm siue in ipsa emptione[b] dissentiãt,siue in pretio[c], siue in aliquo[d] alio:emptio ĩperfecta est.Si igitur ego me fundũ emere putarem Cornelianũ,tu mihi te vẽdere Sẽpronianũ putasti: quia in corpore dissensimus,emptio nulla est. Idẽ est, si ego me Stichum,tu Pãphilum absentem[e] vendere putasti.Nã cùm in corpore dissentiatur:apparet nullã esse emptionem[f].Si in nomine dissentiamus,verùm de corpore cõstet[g]:nulla dubitatio est, quin valeat emptio & vẽditio. Nihil enim facit error nominis, cùm de corpore constat. Inde quæritur,si in ipso corpore nõ erratur,sed in substantia[h] error sit, vt puta si acetum pro vino veneat[i],[&]æs ꝓ auro,vel plumbũ pro argẽto, vel quid aliud argẽto simile:an emptio & venditio sit? Marcellus scripsit libro sexto digestorum emptionẽ esse & venditionẽ[k], quia in corpus consensum[l] est, etsi in materia sit erratũ.Ego in vino quidẽ consentio[m], quia eadẽ ꝓpe οὐσίαν[n]* est, † si modo vinũ acuit. Cæterùm si vinũ nõ acuit,sed ab initio[o] acetum fuit vt embãma: aliud pro alio venisse videtur. In cæteris autem nullam esse venditionẽ puto[p], quotiens in materia erratur.

x. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

ALiter atque si aurum quidem fuerit, deterius autem quàm emptor existimaret:tunc enim emptio valet.[q]

xi. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

ALioquin[r] quid dicemus si cæcus emptor fuit, vel si in materia erretur,vel in min⁹ perito discernendarum materiarũ?in corpus eos consensisse dicemus?& quẽadmodũ consensit,qui nõ vidit? Quòd si ego me virginẽ emere putarem, cũ esset iam mulier[f]:emptio valebit[t]. In sexu enim non est erratum. Cæterùm si ego mulierem venderem,tu puerũ emere existimasti: quia in sexu error est, nulla emptio, nullá[que] venditio est.

Inspicitur dissensus, vel consensus, cõtrahentis:non autem illorum quibus adquiritur.hoc dicit cum.l. sequen. Baldus.

xii. POMPONIVS libro trigesimoprimo ad Q.Mucium.

INhuiusmodi autẽ quæstionibus[u] personæ ementiũ & vendentium spectari debent, non eorũ quibus adquiritur ex eo contractu actio. Nam si seruus meus, vel filius qui in mea potestate est,me præsente[x] suo nomine emat:non est quærendum quid ego existimẽ, sed quid ille qui contrahit.

xiii. IDEM libro nono ad Sabinum.

SEd si seruo meo, vel ei cui mandauero[y] vendas, sciens fugitiuum, illo ignorante, me sciente: nõ teneri te ex empto, verum est.

xiiii. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

QVid tamen dicemus[z] si in materia & qualitate ambo errarẽt?vtputa si & ego me vẽdere aurum putarẽ, & tu emere,cum ęs esset?vtputa[cũ] cohæredes viriolam † quæ aurea dicebatur, pretio exquisito[a] vni hæredũ* venditissent, eáque inuenta esset magna ex parte ænea? Venditionẽ esse cõstat[b] ideo,quia auri aliquid habuit.Nam si inauratum aliquid sit,licet ego aureũ putem[c]:valet venditio. Si autem æs pro auro veneat:non valet[d].

a *No. quòd illa mulier dicitur,quæ est corrupta & hoc proprie & stricte sumẽdo: vide gl.ſ.l. ex empto.§. si quis virginẽ.j. de act. emp.glo.plene loquentẽ in.l. mulieris appella. j.de ver.signi. Adde Barto.in.l. seruis legatis.j. de leg. 3. addo ego vltra text. & ibi glos. in ca. mulier.32.q.2.*

† *Ad hunc locum vide Alc.lib. Par.4.cap. 18.*

* *Flo.haredi*

Et ſi

a *Et si consensum. Emptio est.* vt infra, eod.l. domum. & supra, eod.l.nec emptio. Accursius.

b *Ignorantia.* exemplum pone infra, eod.l. ea quæ. & facit infra, de iur.& fac.ig.l.regula.§.sed & facti.&.ff.de ædil.edic.l.cum seruus.in fin. Accursius.

c *Transire.* Sed contra.ff.si cer.pe. eius qui. §.quas autē.Sol.ibi seruus erat dominus, quia hæres, licet hoc ignoraret,& trāsferre volebat dominiū:hic autem noluit, sed illud quod credebat à vēdente habere. Sed non videtur, q̄ teneat hæc sol. quia etiā si sit dominus,in.l. cōtraria non debet etiā errans transferre dominium: vt.j.de adquirē. rerū do. si procurator. Sed respō.ideo in procuratore, vel simili dicitur non transire dominiū, quia sic officiū suum esset ei dānosum: quod esse nō debet: vt infra, quēad. testa.ape. si quis ex signatoribus. hic vero in. l. eius qui. nullum fuit officiū. Vel dic, q̄ in.l.eius qui.fuit specialiter in pecunia numerata: arg.supra,si cer.pe.l.singularia. Vel dic, q̄ ibi manumissus non errabat.putabat enim domini, ergo suā: cum hęres sit eadē persona cum defuncto: vt in auth. de iureiur. l. à mor.præ.§.j.col.v.

Flo. dominium meū

Flo. emi

d *Væ.Ignorans.* No. etiam, q̄ ignorās nō dicitur posse rē suā emere: vt hic, &.ff. de condic.inde.seruum.& C.e.l. cum res. &. ff.de pig. act. l. debitor. nisi sub cōdi.& tēpore existentis conditionis nō sit sua:vt.j.de leg.j.cętera. &.j.e. existimo.& nisi respectu possessionis: vt.j.e.l.si ī emptione.§.rei suæ. & nisi ratione partium aliarum: quod est in casu: vt.j. tit.j. q̄ si vno.§.fi.&.ff. māda.qui negotia.§.fi.

e *Ementis.* quia respectu fructuarij est alienus: vt infra,ad Syllania.l.j.§.j. & institu.de hære.insti.§.j.Accur.

Flo. tamē

f *Officio.* sic instit. de le.§.si cui.

g *Sed si cōmunis. Non valere.* nisi ratione aliarum partium, vt modo dixi per id quod est infra,titu.j.quòd si vno.§.fin.

h *Si seruus.* facit supra,de iureiur.quanto magis.

i *Quod vendidi. Satisfactione.* ideoque potest venditor vindicare:vt hic,& supra, de tribu. actio.l.procuratoris.§.pe.& insti.de re.di.§.venditæ. Sed nōne hoc ipso videor habere fidem quòd rem trado? Respon. sic,nisi forte dicebas te habere pecuniam ad manus, cum tamen non habeas, & sic tradam: vt supra,de pig.act.l.si quasi. Item quid si dedi diē solutioni? Respon. videor sequi fidem emptoris:ar.C.de re iudi.l.ad solutionē. Sed ar.cōtra.C.de pac.inter emp.& ven.l.commissoriæ. Sed cer-

XV. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

ET si cōsensum fuerit in corpus,id tamen in rerū natura ante venditionē esse desierit: nulla emptio est[a]. ℣ Ignorantia[b] emptori prodest, quæ non in supinum hominem cadit.

Error dominii impedit translationem. ad hoc allegatur. Vel sic: Emptio rei meæ non valet: & si iussu meo alii tradatur, in illum dominium non transfertur. idem in donatione quæ fieret mihi de re mea. & prædicta locum habēt, quòd emptio rei meæ non valeat, siue ignoranter, siue scienter quis rem suam emat. hoc dicit cum.l.sequē. Baldus.

℣ Si rem meā mihi ignorāti vēdideris, & iussu meo alij tradideris:nō putat Pomponius dominiū in eum* trāsire[c]:quoniā nō hoc mihi propositum fuit, sed quasi tuū dominiū ad eum transire. Et ideo etiā si donaturus mihi rem meam, iussu meo alij tradas:idem dicendū erit.

XVI. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SVæ rei emptio nō valet,siue sciens,siue ignorans[d] emit.* Sed si ignorās emi:quod soluero,repetere potero: quia nulla obligatio fuit. nec tamen emptioni obstat,si in ea re vsusfructus dumtaxat ementis[e] sit.

XVII. PAVLVS libro trigesimotertio ad Edictum.

OFficio[f] tamen iudicis pretium minuetur.

XVIII. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SEd si communis ea res emptori cū alio sit:dici debet, scisso pretio pro portione, pro parte emptionem valere, pro parte non valere[g].

Falsa demonstratio finium, non adiicit aliquid actui.

℣ Si seruus[h] domini iussu in demonstrandis finibus agri venditi, vel errore, vel dolo plus demōstrauerit: id tantum* demōstratū accipi oportet, quod dominus senserit.& idem Alfenus scripsit de vacua possessione per seruum tradita.

Ex venditione in emptorem dominium non transit, nisi pretio soluto, vel habita fide de pretio. Bar.& Bal.

XIX. IDEM libro trigesimoprimo ad Q. Mucium.

QVod vendidi,[& tradidi,] non aliter fit accipientis, q̄ si aut pretium nobis solutum sit,aut satis eo nomine factū, vel etiā fidē habuerimus emptori sine vlla satisfactiōe[i].

XX. IDEM libro nono ad Sabinum.

SAbinus respondit, si quam rē nobis fieri velimus etiā, veluti statuā, vel vas aliquod, seu vestem,vt nihil aliud quàm pecuniā daremus: emptionē[k] videri:nec posse vllam locationem esse vbi corpus ipsum nō detur ab eo cui id fieret: aliter atque si areā darem vbi insulā ædificares: quoniam tunc à me substantia proficiscitur[l].

XXI. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

LAbeo scripsit, obscuritatē pacti nocere potius debere vēditori qui id dixerit, quàm emptori: quia potuit re integra apertius dicere[m]

XXII. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

HAnc legem venditionis[n], *si quid sacri vel religiosi est, eius venit nihil:* superuacuam non esse [dicimus,] sed ad modica loca pertinere. Cęterùm si omne religiosum, vel sacrum, vel publicum venierit, nullam esse emptionem[o]:

XXIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

ET qđ soluerit eo nomine emptor: condicere potest.

XXIIII. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

IN modicis[p] autem ex empto esse actionem: quia non specialiter locus sacer, vel religiosus venit[q], sed emptioni maioris partis accesit[r].

k *Emptionem.* nec atteditur an lignum vel id ex quo statua vel vasa facienda erant,specificetur:an non.vtrobique enim tenet emptio: quia & in eo quod in genere est, tenet emptio: vt.j.e.l. conuenit. & hac lege innititur.

l *Proficiscitur.* & sic est locatio: vt hic,& insti. loca.§.item quæritur.

Labeo. CASVS. In cōtrahenda vēditione ambiguum, siue obscurum, verbum cōtra venditorem, interpretandum est:vt supra,de pac.l.veteribus. Viuianus.

m *Dicere.* vt supra,de pac.veteribus.& infra, de euict. l. qui libertatis.§.pe. & da exemplū infra, eo. cum in lege. Sed contra, infra, loca.l.in lege. Sol. vt ibi. secus autem in iudiciis: vt supra, de iudi.si quis intentione. Item non ob. huic.l.infra, eod.si in emptione. in princ. quia ibi fuit dictum,ab emptore:& ideo interpretatio fit cōtra eum, secundum Io. Item nec infra, cod. cum manu. quia ibi fuit dictū, pro venditore.

Hanc legem. JCASVS. Si in venditione fundi conueniat, vt locus sacer excipiatur:valet conuentio, sed ad modica loca refertur: alioquin si maior pars religiosa fuerat: non valet emptio. Sed quid si nō excipitur, & modica loca inueniantur religiosa? agent ex empto. Vivian.

n *Hanc legem venditionis.* quæ apponitur q venditore,& fit venditio fundi in specie,hoc acto vt nō teneatur vēditor si quid erat sacri. si autem ad iugera, dic vt infra.l.littora.Acc.

o *Nullam esse emptionem.* tenetur tamen ex empto emptori, quatenus eius interest decep-

tum non fuisse: vt infra,eod.qui officij. & institu. de contrahen. empt.in fin. Accursius.

p *IN modicis.* id est,pro modicis.& intellige hanc.l.quando non fuerunt prædicta excepta à venditore, aliàs ad quid ageret emptor? & valet venditio.

q *Venit.* nam tunc non valet:vt supra,eod.l.sed Celsus.

r *Accesit.* ipsa venditione,nisi pactum excipiat:vt.ff.l.hac lege. Et not.hic arg.q̄ quædam transeunt cum vniuersitate, quæ per se dā non transeunt: vt infra,de adqui.rerum do.l.quædam. & infra,de quæ pe. actio.empt. si mercedem.§.j.&.ff.mand.si mandauero.§.Iulianus.

BIU Cujas

&.C.de reli.si sepulchrum.§.j. Sed arg.contra,infra,ad Trebel.l. quia perinde.§.j. &.l.si patroni. in princip. & hæc omnia faciunt pro iure patronatus.

Si ita distrahatur.]CASVS. Vendidi tibi his verbis,illam aut illam rẽ quã velim tradere,tradã:quia in mea electione est. Vi.

a *Illa res.* sit tibi vendita:& puncta ibi, venditor. Vel dic, q̃ sint verba emptoris, sit mihi empta:ne sit contra, supra,eod. Labeo.facit ad.l.istam infra,eo.si in emptione. §. si emptio. & infra, de iure do. l. plerumque.§.pe.

b *Qui vendidit.* scilicet fundum.

c *Spopõdit.* scilicet dare: quia tunc tenetur facere rem accipiẽtis : vt inst.de act.§.sic itaque. aliud si promisit tradere: vt infra, de ver.obl. si rem tradi. Accursius.

Si sciens.] CASVS. Emi ab aliquo cui bonis interdictum erat sciens,& ab aliquo quẽ sciebam nihil posse de hereditate vendere,q̃ acceperat tẽpus ad deliberandum.nõ fio dominus ex illa venditione. aliter enim si emi à debitore creditorẽ fraudante, quia tunc bene fio dominus. Viuianus.

d *Datum sit.* id est,sub hoc pacto.

e *Emero.* quia fio dominus, licet reuocetur à me per Paulianam.vt institu. de act.§.item si quis.sed in primis duobus nõ,quia erat interdicta: vt hac.l.& infra, de vsuca. l. si ab ea. & de verb.obli.l.is cui.libertas autem etiã hoc tertio casu non valet, quia in fraudẽ creditorum sit data:vt inst.qui manu.non pos.in prin.

Qui à quolibet.]CASVS. Si emi rem ab aliquo quẽ dominum puto, bona fide videor emere. si autem à pupillo sine tutoris vel curatoris auctoritate scienter emero, non videor bona fide emere.& hoc Sabinus scripsit. Viuianus.

f *Ipsius esse.* vel ipsum habere ius vendendi:vt infra,de verb.sig, bonæ fidei.nisi colludat:vt infra,pro emp.l.qui fundum.§.procurator.nec obest. si sciam alicui obligatum, vel vsumfructum esse alienum:vt infra,pro empt.qui fundum.§.fin. Accursius.

g *Non videtur bona fide.* cum ille qui à pupillo emit,debeat probare tuto.&c.vt supra,de Public.quæcumque.§.fin. Accursius.

Rem alienam.] CASVS. Bene valet emptio si vendo rem alienam,sed res auferri poterit ab emptore. Viuianus.

h *Dubitatio.* quia tenet cõtractus in præiudicium vendẽtis,quãuis in re mobili hoc non facile sit,quia cum facile ibi cõmittatur furtum:vt insti.de vsuca.§.vnde in rebus. non erit emptio secundum distinctionem positam infra,eo.si in emptione.§.item si emptor. habet ergo locum hæc lex in re immobili. item in mobili quando non fit furtum, sed & quando fit furtum quandoque : vt patebit in.d.l.si in emptione.infra,eo.§.item.sed cum teneat venditio rei alienæ,quare non tenet pignoris obligatio : vt supra,de pi.ac.l.ij? Respon. quia in pignore oportet, quòd constituam ei ius in re,id est,obligationem quandam, quod facere non possum si res est aliena.sed in venditione non teneor,nisi quandam alinienam possessionẽ tradere, & me pro euictione obligare : & ita est ius in persona,quod possum etiam in re aliena:vt.j.de act.empt.l.

In alternatiua venditione est electio vẽditoris. Bartolus.

XXV. IDEM libro trigesimoquarto ad Sabinum.

SI ita distrahatur, *illa aut illa res*[a]:vtrã eliget vẽditor,hęc erit empta. ℣ Qui vendidit,necesse non habet fundũ emptoris facere[b]: vt cogitur,qui fundum stipulanti spopondit[c].

XXVI. POMPONIVS libro septimodecimo ad Sabinum.

SI sciens emam ab eo cui bonis interdictum sit, vel cui tempus ad deliberandũ de hæreditate ita datum sit[d], vt ei deminuendi potestas non sit, dominus non ero : dissimiliter atque si à debitore, sciens creditorem fraudari,emero[e].

XXVII. PAVLVS libro octauo ad Sabinum.

QVi à quolibet rem emit, quã putat ipsius esse[f]: bona fide emit. At qui sine tutoris auctoritate à pupillo emit, vel falso tutore auctore, quem scit tutorem non esse: nõ videtur bona fide[g] emere:vt & Sabinus scripsit.

XXVIII. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

REm alienã distrahere quẽ posse,nulla dubitatio[h] est. nam emptio est & venditio:sed res emptori auferri potest[i].

XXIX. IDEM libro quadragesimotertio ad Sabinum.

QVotiens seruus venit,non cũ peculio distrahitur[k]: & ideo siue non sit exceptum, siue exceptũ sit, ne cũ peculio veneat,non cum peculio distractus videtur. Vnde si qua res fuerit peculiaris à seruo subrepta, condici potest, videlicet quasi furtiua:hoc ita, si res ad emptorem peruenerit.

XXX. IDEM libro trigesimosecundo ad Edictum.

SEd ad exhibendum agi posse nihilominus & ex vendito[l] puto.

XXXI. POMPONIVS libro vicesimosecundo ad Sabinum.

SEd & si quid postea accessit[m] peculio, reddẽdum est vẽditori,veluti partus, & quod ex operis vicarij[n] perceptũ est.

Qui vendit rem,videtur vendere solummodo ius quod habet in re. Bald.

XXXII. VLPIANVS libro quadragesimoquarto ad Sabinum.

QVi tabernas argentarias[o], vel cæteras quę in solo publico sunt, vendit:non solum,sed ius vendit : cum istæ tabernæ publicæ sunt[p], quarũ vsus ad priuatos pertinet.

Verba quæ possunt intelligi actiue & passiue:in præiudiciũ venditoris intelliguntur actiue.vnde hic intelliguntur de stillicidiis dominantibus,non seruientibus. Bal.

XXXIII. POMPONIVS libro trigesimotertio ad Sabinum.

CVm in lege venditionis ita sit scriptum,*flumina*[vel]*stillicidia vti nunc sunt,vt ita sint*:nec additur quæ flumina vel stillicidia : primum spectari oportet quid acti sit. si non id appareat:tunc id accipitur quod vẽditori nocet[q]. ambigua enim oratio est.

QVotiẽs.]CASVS. Si vendo tibi seruum qui habet peculium, non videor vendere peculium,siue expresse excipiam, siue nõ. sed si seruus aliquã rem asportauit peculiarem, condici potest cõdictione furtiua, si ad emptorẽ peruenit : sed & agi potest ad exhibendum, & ex vẽdito. vnde si postea aliquid accesit peculio, restituendum est vẽditori, veluti quia perceptum ex operis vicarij, vel partus est editus. &.h.d. vsque ad.l.qui tabernas. Viuianus.

k *Distrahitur.* vt infra, de euic.l.iij.in princip. & infra,de pigno.l.j.§.j. & supra, de pecu. l. quis ergo. in princi. & infra, de pecu. lega. si legatus. & arg. infra, de fun. instru.l.ij.§.fin. Accursius.

l *Sed ad exhibẽdum. Ex vendito.* sic ergo ex vendito agitur ad id quod in vẽditione non venit : vt.C.de act.emp.l.ij.in fi. Acc.

m *Sed &. Accesit.* ex re venditoris, vel ex re serui vicarij.

n *Vicarii.* quẽ habebat in peculio. Accur.

Qui tabernas.]CASVS. Vẽdidi tibi tabernas meas argentarias, & cætera quę sunt in loco publi. quæritur, an vendam tibi solum? Et dicitur, quòd non, sed ius tabernę:cum ipsæ tabernæ publicæ sint, quarum vsus priuatus est:& ille intelligitur venditus. Viuianus.

o *Qui tabernas argentarias.* id est,vbi argentum vendebatur.

p *Publicæ sunt.* vbi talia vendebantur.sic & in legato:vt infra,de leg.j.l.senatus.§.fi.&.l.si domus.§.fi. Accursius.

CVm in lege.]CASVS. Si vendo tibi domũ,& dico,vti seruitutes sunt, ita sint:dubium potest esse vtrum domui meæ debeatur seruitus, an ipsa debeat : & ideo contra me fiet interpretatio, vt potius ei debeatur quàm debeat, quia ambigua est oratio. Viuianus.

q *Nocet.* vt.j.e.ea quæ.§.fi.& supra, de pac.l.veteribus. &.§.eo. Labeo.hoc est,vt potius recipiantur stillicidia venditarum ędiũ: vt supra,de serui.vrba.prædi.si arborem.§.fi.& facit infra,de reg. iur.l.in contrahenda.& infra,pro empt.l.ij.§.cum Stichum.

Si in emptione.]CASVS. Si fundus vẽditus est,& emptor dicat Stichum accesisse,& de alio senserit emptor, de alio vẽditor: quem elegerit venditor dabitur.an autem refert plus fuit in accessione quàm in re? Et respon.quòd non. [OMNIVM.]In isto.§. traditur regula, quia emptio consistere potest omnium rerũ quas possidemus:& persequi potest.in illis autem in quibus natura,ius gentium, vel mores non patiuntur commercium, venditio contrahi nõ potest.& de hoc subiicit exẽplum.liberum hominẽ sciẽs emere non possum:& si dicam,cum seruus erit,non est talis casus expectãdus.item in re furtiua si vẽditor ignorabat,emptor autem scit,non obligatur vẽditor. Si tamen agat ex vendito,nihil cõsequetur,

quetur, nisi præstiterit quod conuenit. Si autem emptor ignorabat, obliga. est vtrobique, & ita scripsit Papinian. [*REI.*] Emo rem meam non valet emptio, nisi emo simpliciter possessionem quam habet venditor, & in quo vincat me iudicio possessorio. [*ALIA.*] Si emo vinum, alia causa est gustandi, alia mensurã di. nam gustus proficit, vt liceat probare vel improbare. mensura autem proficit, vt sciatur quantum venditur. sed post mensuratione non improbat. [*SI EMPTIO.*] Vedo Stichũ aut Pãphilum. his verbis: sit venditus Stichus aut Pamphilus. dicitur, quòd in venditoris potestate est qué velit tradere. sed si vnus decesserit, alter est in obligatione. & ita primus est periculo véditoris: secũ

† *Bal. not. ista tex. qđ inspicitur illud qđ est principale: licet accessorium sit maioris valoris.*

d periculo est emptoris. vnde si ambo mortui sunt, pretium debetur: quia vnus fuit periculo emptoris. & idé erit si electio emptoris sit, dummodo hoc solum constitutum sit in arbitrio suo quem velit, non hoc an velit emere. [*TVTOR.*] Si tutor velit emere rem pupilli sui, nõ valet emptio. idé in curatore & pcuratore, & aliis qui aliena negotia gerunt. Vinianus.

a *Dictum sit.* scilicet ab emptore, & sic obscuritas debebit nocere illi.

* *Hal. ex emerunt,* † *Idé prohibitũ. Deut. 24. cap.*

b *Senserit.* id est, sensisse dicitur. Ioã. sic. C. de here. instit. l. iij. & C. de quæstio. l. iij. aliàs cõtra, supra, eo. in venditione. vel hic in accessoriis.

c *Intellexerit.* immo videtur contra, supra, eo. l. Labeo. & l. proxi. & de pac. l. veterib⁹. & j. de reg. iur. l. in contrahenda. Solu. hic ab emptore fuit dictum.

d *Refert.* scilicet aliàs. & sic innuit casum cũ non homo, sed alia res accedit. Alioquin contra: vt infra, de ædil. edic. l. iustissime. quæ est contra. Item aliud in fideiussoria obligatione: vt institu. de fideiuss. §. fideiussores. quæ est contra. Acc.

e *Habere.* ciuiliter.

f *Possidere.* scilicet naturaliter.

g *Natura.* vt homo liber.

h *Gentium.* vt sacer, vel religiosus locus.

i *Mores.* vt res publicæ in publico vsu: vt institu. eod. §. finali.

k *Admittenda est.* vt insti. de inutil. stip. §. j. & j. de sol. qui res. §. aręã. in prin. & j. de fideicom. liber. l. generaliter. §. si libero.

l *Dixerimus.* vt supra, eod. l. nec emptio.

m *Expectare.* quia casum aduersamque fortunam liberi hominis expectare neque ciuile, neq; naturale ius est: vt. j. de verb. ob. inter stipulantẽ. §. sacrã. sed libertas etiã libero homini relinqui potest: vt. j. de fideicom. libert. l. generaliter. §. si libero. Ac.

Libertas libero homini relinqui potest.

n *Furtiuum.* siue aliàs surreptum, siue ipsa contrectatione, quia venditur: vt quia res mobilis est: vt institutio. de vsucap. §. furtiuæ. item idem in deposito & commodato distinguitur, secundum Ald. Sed quid si vterque scit rem alienam, non furtiuam? Respon. valet: vt supra, eodem. l. rem alienam.

o *Præstet.* scilicet emptori. & sic not. quod emptor aliquid cõsequitur excipiendo, quod non consequitur agendo. sic & supra, de compen. si cum filio famil. Item in domo combusta secus seruatur: vt infra. e. domum. Accursius.

Dissensus circa accessoria, contractum non vitiat: & in dubio sit interpretatio cõtra creditorem. B. & B.

XXXIIII. PAVLVS libro trigesimotertio ad Edictum.

SI in emptione fundi dictum sit[a] accedere Stichũ seruũ, neque intelligatur quis ex pluribus accesserit, cum de alio emptor, de alio venditor senserit[b]: nihilominus fundi venditionem valere constat. Sed Labeo ait eum Stichum deberi, quem venditor intellexerit[c]. Nec† refert[d] quanti sit accesio, siue plus in ea sit quam in ipsa re cui accedat, an minus. Pleráque enim res aliquando propter accesiones emimus: sicut cùm domus propter marmora & statuas, & tabulas pictas ematur.

Omnia quæ possunt haberi & possideri, possunt vendi: secus si non possunt haberi & possideri. Baldus.

¶ Omnium rerũ quas quis habere[e], vel possidere[f], vel persequi potest, venditio rectè fit: quas verò natura[g], vel gẽtiũ[h] ius, vel mores[i] ciuitatis commercio exuerunt,* earum nulla venditio est. ¶ Liberum hominem† scientes emere nõ possum⁹. Sed nec talis emptio aut stipulatio admittenda est[k], cũ seruus erit: quamuis dixerim⁹[l], futuras res emi posse. Nec enim fas est eiusmodi casus expectare[m].

Rei quæ est furtiua in ipso contractu, vel eius executione, non tenet emptio vtroque sciente vitium, vel emptore solo: sed scientia solius venditoris non officit. Bal.

¶ Item si emptor & venditor scit furtiuum[n] esse quod venit, à neutra parte obligatio contrahitur. Si emptor solus scit, non obligabitur venditor: nec tamen* ex vendito quicquam consequitur, nisi vltro quod conuenerit præstet[o]. Quòd si venditor sciuit, emptor ignorauit: vtrinque obligatio contrahitur. & ita Põponius quoque scribit. ¶ Rei suæ emptio tunc valet, cum ab initio[id] agatur, vt possessionem emat quam fortè venditor habuit, & in iudicio possessionis potior[p] esset. ¶ Alia causa est degustandi: alia metiendi. Gustus enim ad hoc proficit, vt improbare[q] liceat: mensura verò non eo proficit, vt aut pl'[r], aut minus veneat: sed vt appareat quantum ematur.

Si fiat venditio plurium rerum alternatiue, erit in potestate venditoris quæ res sit vendita: & si duæ res vendantur alternatiue, prima perempta altera remanet in venditione. Baldus.

¶ Si emptio ita facta fuerit, *esto* mihi emptus Stichus, aut Pamphilus:* in potestate est venditoris quem velit dare: sicut in stipulationibus[s]: sed vno mortuo, qui supereſt dandus est: & ideo prioris periculum ad venditorem, posterioris ad emptorem respicit[t]. Sed & si pariter decesserunt, pretium debebitur[u]. vnus enim vtiq; periculo emptoris vixit. Idem dicendum est, etiam si emptoris fuit arbitrium quem vellet habere: si modo hoc solum arbitrio eius commissum sit, vt quem voluisset, emptum haberet: non & illud, an emptum haberet[x]. ¶ Tutor rem pupilli emere non potest[y]. idemque porrigẽdũ est ad similia, id est,

* *Hal. ex emptus*

p *Potior.* scilicet emptor, alij id est, venditor, & facit infra, de ac. qui. poss. si aliquis. * *Hal. ex enim*

q *Vt improbare.* non ergo post mensurã improbare licet, sicuti post gustum ante mensurã, siue vt species, siue vt quãtitas venierit. Azo.

r *Aut plus.* id est, maiori pretio.

s *In stipulationibus.* nã in alternatiuis electio est promissoris: vt hic, & supra, de eo qđ certo loco. l. non vtique. j. resp. & etiã potest mutare voluntatem: vt infra, de verborum obligatio. l. eum qui certarum. §. fi. Accursius.

t *Respicit.* sic infra, de leg. j. & cum res. & C. de peri. & com. rei vé. l. mortis.

u *Debebitur.* scilicet venditori.

x *Haberet.* quia tunc non tenet contractus: vt. C. eodem. l. in ven- * *Filiæ* dentis. Accursius.

y *Nõ potest.* immo videtur quòd sic potest: vt Cod. e. l. cum ipse. contra. Sol. hic de eo dicit qui administrauit, ibi non: vt argu. j. de aucto. tut. l. tutores quibus. Vel melius cum plures sunt tutores, valet emptio ab initio facta alterius tutoris auctoritate: vt arg. infra, de aucto. tut. l. iij. & v. §. sed & si cũ. aliàs non: vt hic. Vel dic, quod palam & bona fide potest à pupillo emere, & sibiipsi auctor fieri, nõ autem clam: vt argu. j. de admini. tut. l. nõ existimo. & de auct. tut. l. pupill⁹. §. sane. ij. & hęc habent locum in omni officio publico, vel priuato. aliàs puniuntur vt hic, & infra, eo. l. non licet. Item opponit de eo quod est infra, de admini. tut. l. tutor rerum. in fin. vbi dicit pupillum rẽ vindicare non posse, quam sibi tutor accepit de bonis eius, & prætiorationibus pupilli intulit. Sed respon. ibi est ideo, vel quia vilis capta sit ab hærede tutoris, vel quia bona fide accepit fructus tales: non quia ipse tutor poterat emere à seipso: nisi ipse faciat palam, & bona fide: vt prædicta. l. de auct. tut. l. v. §. j. & §. sane. Vel dic, non potest vindicare, nisi reddat pretium quod in suam vtilitatem peruenit: argu. C. de præ. mi. si prædium. Accursius.

QVod sæpe.] CASVS. Dicitur, quòd emptio valet etiam sine arris. [ILLVD.] Imperfecta est emptio ita contracta, habeas emptum quanti volueris, vel quanti arbitratus fueris. [VENENI.] Vendidi venenum. an valeat emptio? quidam dixerunt quòd non, sicut societas & mandatum flagitiosę rei non valet. sed ista sententia ita dentum vera est, si tale sit venenum quod nullo modo vtile posset esse, cum adiectione alterius materiæ. sed si potest aliàs medicamentum ex eo confici: bene valet venditio. [SI QVIS.] Habebam seruum qui fugerat. mandaui

BIU Cujas

mandaui amico meo peregrinanti, quòd eum quærat & vendat. si inuenerit & vendiderit, non facio contra senatusco. Libonianum (quo cauetur vt non vendatur seruus in fuga constitutus) quia vendo: neque amicus meus facit contra senatus. quia vendit. videtur enim præsentem vendere, & recte emptor contrahit negotium. [*SI RES.*] Si vendita res periit furto penes venditorem, quæritur cuius sit periculum? attendendum est quid de custodia cõuenit. si enim nihil cõuenit, in eo casu talem diligentiam præstare debet venditor, qualem bonus paterfa. præstaret in rebus suis: quam si præstiterit, securus erit ab emptore, vindicationem tamen rei & condictio. cedere debet emptori. Sed pone, quòd res sua nõ erat, & vendidit quod non habet: non potest cedere, scilicet vindicationem & cõdictionem. nunquid eo ipso damnabitur? Respõsio huius quęstionis nõ est in litera: & secundum omnes respondetur quòd dãnatur: quia si suam rem vendidisset, potuisset emptori actiones suas cedere. [*IN HIS.*] Cum vinũ vel quid aliud quod in põdere numero vel mensura consistit, aut in genere, aut in quantitate seu specie venditur: secundo casu post mensurationẽ trãsit periculum ad emptorem, primo casu stat tim post celebratũ cõtractum. Viuianus.

a *Eundentius.* nam est arg. emptionis ~~futurę~~: vt institu. eo. in prin. sic & in scriptura, quia & sine ea valet quod agitur: vt infra, de fide instru. l. pen. data autem arra, si emptor pœnitet, perdit quod dedit. Si venditor, reddit in duplum: vt institut. eo. §. j. sed an nihilominus ad interesse agitur? Quidam vt Ioan. & Bul. quòd sic. Azo, quod non: quia videntur renuntiasse agere ad interesse. Item qua actione agitur ad arras reddendas? Respon. condic. ex lege: vt Cod. de fide instru. l. contractus. vel iudicis officio. actione autem ex empto agitur, quando est sine scriptis. aliàs non, nisi scriptura tota completa: quia tunc demum est perfecta venditio: vt. d. l. contractus.

b *Emptum.* Not. tria. aut enim pretium confertur in arbitrium alterius eorum, & tunc non valet. vt hic. aut contractus, & tunc non valet: vt. C. eo. l. in vendentis. aut res, vel eius qualitas: & hoc potest fieri: vi insti. eo. §. pe.

c *Societas.* vt supra, pro socio. nec prætermittendum. Acc.

ad curatores, procuratores, & qui negotia aliena gerunt.

XXXV. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

QVod sæpe arræ nomine p emptione datur, non eo pertinet, quasi sine arra cõuentio nihil proficiat: sed vt euidentius [a] probari possit conuenisse de pretio.

Non valet venditio, si pretii quantitas in emptoris voluntatem, vel arbitrium cõferatur. Bartolus. B

¶ Illud constat imperfectũ esse negotium, cum emere volenti sic venditor dicit: *Quanti velis, quanti æquum putaueris, quanti æstimaueris, habebis emptum* [b]. Veneni mali quidam putat non contrahi emptionẽ: quia nec societas [c] aut mandatum [p] flagitiosæ rei, vllas vires habet. quæ sententia potest sanè vera videri de his, quæ nullo modo adiectione alteri' materiæ, vsui * nobis esse possunt. De his verò, quæ mixta aliis materiis adeo nocendi naturã deponunt, vt ex his antidoti [e], C & alia quædam salubria medicamenta conficiantur, aliud dici potest. ¶ Si quis amico peregre eunti mandauerit, vt fugitiuum suum quærat, & si inuenerit, vendat: nec ipse contra senatusconsultum [f] cõmittit, quia non vendidit: neque amicus eius, quia præsentem vẽdidit. * emptor quoque, qui præsentem emit, rectè negotiũ gerere intelligitur.

Venditor tenetur præstare custodiam in re vendita: & si sine culpa sua perdatur, nõ tenetur nisi vt actionem cedat: quam si cedere nõ potest, sine culpa tenetur. Bartolus. D

¶ Si res vendita per furtum perierit, prius animaduertendum erit, quid inter eos de custodia rei conuenerat: si nihil appareat cõuenisse, talis custodia desiderãda est à vẽditore, qualem bonus paterfamiliàs suis rebus adhibet [g]. Quã si præstiterit, & tamen rem perdidit: securus esse debet: vt tamen scilicet vindicationem rei & condictionẽ exhibeat emptori [b]. Vnde videbimus in personam eius, qui alienam rem vendiderit, cùm is nullam vindicationem aut condictionem habere * posit [i], ob id damnandus est: quia si suam rem vendidisset, potuisset eas actiones ad emptorem transferre.

In his quæ venduntur vt species, periculum est emptoris incontinenti: in his quæ venduntur vt pondus, numerus, vel mensura, est periculum emptoris, cum distinctionẽ quæ hic habetur. Bartolus.

¶ In his, quæ põdere, numero, mensuráve constant, veluti frumento, vino, oleo, argẽto: modo ea seruantur quæ in cæteris, vt simul atque de pretio conuenerit, videatur perfecta vẽditio [k]: modò vt etiã si de pretio conuenerit, non tamen aliter videatur perfecta venditio, quàm si admensa & adpensa, adnumeratáve sint. Nam si omne vinum, vel oleum, vel frumentum, vel argẽtum, quãtumcũque esset, vno pretio venierit: idem iuris est, quod in cæteris rebus [l]. Quòd si vinum ita venierit, vt in singulas amphoras: item oleum, vt in singulas * metretas: item frumentum, vt in singulos modios: item argentum, vt in singulas libras certum pretium diceretur: quæritur, quando videatur emptio perfici? quod similiter scilicet quæritur & de his, quæ numero constant [m], si pro numero corporum pretiũ fuerit statutum. Sabinus & Cassius tunc perfici emptionem existimant, cum adnumerata, admẽsa, adpensáve sint [n]: quia vẽditio quasi sub hac conditione videt fieri, vt in singulas * metretas, aut in singulos modios, quos quásve admensus eris: aut in singulas libras, quas adpẽderis: aut in singula corpora, quæ

d *Mandatum.* vt supra, manda. si remunerandi. §. rei.

e *Antidoti.* nomen medicamenti. & facit infra, de verb. sig. l. qui venenum.

f *Contra senatusconsultum.* Libonianum. Vel dic, quòd non habemus nomen eius: & cauetur in eo quòd nemo vendat seruum in fuga constitutum: vt hic, & C. ad leg. Fal. de pla. l. in fuga. & infra, de pla. l. sciendum.

g *Adhibet.* licet ipse suis rebus talem nõ adhibeat: vt ifra, de peri. & commo. rei vend. l. custodiam. & institut. eo. §. cum autem.

h *Emptori.* actionem etiam furti qui venditori competit: vt infra, de fur. l. eũ qui. in prin. & l. si vendidero. & infra, de act. emp. si ea res. in prin. Accursius.

i *Habere posit.* damnandus est? Respon. & certe ob idipsum dãnandus est: quæ est litera Pisana. Vel si non habes hoc, lege interrogatiue: & supple, qd iuris sit? Et rñ. ob id ipsum. Item quod dicit q in re aliena non potest cedi condictio: verum est ratiõe dominij: sed ratione possessionis potest: vt. §. de condic. tri. l. ij. sed ob id non liberatur. Item no. quòd imputatur ei qui cedere non potest actionẽ, cum debeat cedere: vt hic, & infra, de solu. Stichum. §. penul. & j. de admi. tu. si pupillus alterum. sic & infra, loca. l. si quis domum. in princ. &. l. hæc distinctio. Sed arg. contra. infra, de fideiuss. si stipulatus. §. si ex duobus. Accursius.

k *Perfecta venditio.* quantum ad periculũ. sic. &, C. de peri. & cõmo. rei ven. l. ij. Accursius.

l *In cæteris rebus.* hoc ita in vino si & degustatio interceserit, secundum Bul. vt infra, de pericu. & commo. rei vẽ. l. j. §. j. & l. si quis vina. Et idem in qualibet alia re quæ venditur ad saporem: vt post degustationẽ demum sit emptoris periculum. Sed tu dic etiã in vino, quòd statim etiam ante degustationem cum venditur in specie, vt in cæteris rebus: vt hic, & supra, proxi. §. nec ob. d. l. infra, de pericu. & cõmo. rei ven. l. j. §. j. quia ibi de periculo conuenit: & si quidem intra tempus, bene est: aliàs intelligitur vsque ad degustationẽ. si autem nil de periculo cõuenerit, seruatur quod hic dicitur. Item nõ ob. dicta lex, si quis vina. quia loquitur ibi in vino vendito ad mẽsuram, quod erat degustandum post diem certum.

m *Constant.* vt oues.

n *Adpensáve sint.* hoc nisi steterit per emptorẽ quo minus hæc fiant.

* *aliàs, habere posit, an ob id dãnandus sit? & certe ob id ipsum dãnandus est: quia &c.*

* *Flo. singulos*

* *Flo. singulos*

BIU Cujas

fiant: vt infra, de peri. & com. l. si per emptorem. §. si verbi gratia.

a *Adnumeraueris.* scilicet pretium constituatur. Sic ergo sub hac conditione videtur fieri, si hæc mensurentur, vel appendantur, vel numerentur: vt hic dicit. ergo pendente conditione periculum peremptionis est venditoris, sed deteriorationis est emptoris: & sic acoris vel mucoris: qđ B. plane concesit & in qualibet alia conditionali venditione: vt infra, de pericu. & cómo. rei ven. l. quòd si pendéte. Sed certe hoc est falsum. & idem Bul. postea more sapientis mutauit consilium. nã indistincte omne periculum est venditoris: vt hic. Et sic aliud erit in hac conditione tacita quàm in aliis: quia vẽditori datur facultas etiam per corbes tantumdem effundere: & sic potest se facile periculo liberare: vt infra, de pericu. & commo. rei vend. l. j. in fin. Accursius.

adnumeraueris [a]. Ergo & si grex venierit: si quidem vniuersaliter vno pretio, perfecta videtur, postquam de pretio conuenerit. si verò in singula corpora certo pretio: eadem erunt, quæ proximè tractauimus. ¶ Sed & si ex doliario † pars vini venierit, veluti metretæ centum: verisimum est (quod & constare videtur) antequam admetiatur [b], omne periculum [c] ad venditorem pertinere. Nec interest, vnum pretium omnium centum metretarum insimul* dictum sit: an in singulas eas.* Si quis in vendendo prædio confinem celauerit, [d] quem emptor si audisset, empturus non esset: teneri [e] venditorem [dicimus.]

† *De vino doliario, aut qđ idẽ est, doliari pulchrè Bud. j. de peri. & cõ. rei ven. l. 1. §. vlti.*

* *Flo. in semel*

* *Flo. singulos eos.*

b *Admetiatur.* & degustetur. nam hæc duo sunt necessaria: vt infra, de peri. & commo. l. si quis vina. §. ex hoc apparet. ibi, difficile & cætera. in prin. l. primæ no. Accursius.

c *Omne periculum.* nó ergo solum per emptionis, sed etiam acoris & mucoris. Item nó solum si pars pereat, sed & si totum illud dolium: vt hic. & hoc nisi emptor fuerit in mora. vt infra, de peri. eu. & commo. l. si per emptorem. §. si verbi gratia. Accursius.

d *Confinem celauerit.* id est malum [a] vicinũ: quos vicinos tenetur dicere, si sunt mali: vt hic: vel si hoc ita actum sit: non aliàs: vt infra, eod. l. cum seruo. §. fin. ac ipsos terminos agri semper tenetur dicere: vt. j. de ac. empt. l. Titius hæres.

a De cõmoditate seu incõmoditate à vicino: pulchrè L. Columella de re rustica. lib. 1. ca. 3. & apud Erasmũ in chiliadibus in expositione illius prouerbii: Aliquid mali propter vicinum malũ.

e *Teneri.* s. ad interesse. Accursius.

XXXVI. VLPIANVS libro quadragesimotertio ad Edictum.

CVm in vẽditione quis pretium rei ponit, donationis causa non exacturus [f]: non videtur vendere. [g]

Quando pretium incertum in aliquem casum certificandum confertur: non perficitur vẽditio si certificari non possit. Bar.

XXXVII. IDEM libro tertio Disputationum.

SI quis fundum iure hæreditario sibi delatum, ita vẽdidisset: *Erit tibi emptus tãti, quãti à testatore emptus est*: & mox inueniatur non emptus, sed donatus testatori: videtur quasi sine pretio facta venditio. Ideoque similis [h] erit sub conditione factæ venditioni: quæ nulla est, si conditio defecerit. [i]

Valet donatio commixta venditioni: licet ei intercidat donatio: nisi inter prohibitos. Bartolus.

Cvm in venditione.] CASVS. Si aliquis venditor apponat pretium in venditione causa donationis: non videtur vendere. Viuianus.

f *Non exacturus.* secus si poneret, exacturus, & postea remitteret: vt infra, loca. l. si tibi habitationem. quæ est contra. Item hic quando vtraque pars in hoc consensit. Sed quid si venditor tantum hoc gerebat in animo, ne exigeretur pretium? Respon. vterque alteri obligatur. licet enim tibi proposui donare, non tamen donaui.

g *Non videtur vendere.* vt ex empto vel vendito agatur: vt infra, loca. & condu. l. sicut emptio, & supra, pro socio. l. v. in fi. sed tamen est donatio: vt. C. eo. l. empti. Accursius.

Si quis.] CASVS. Vendidi tibi fundum, qui hæreditario iure mihi deferebatur: & ita dixi: Vendo tibi fundum talem quanti emptus fuit à testatore. apparet postea quod testator non emit, sed sibi donatus fuit. quasi sine pretio venditio est: & ita nulla quasi sub conditione facta, deficiente conditione.

h *Similis.* non est vere conditio: cum in præteritum conferatur: vt supra, si cer. pet. itaque.

i *Si conditio defecerit.* secus in legatis, quibus adiecta falsa causa, vel etiã demonstratio, non nocet: vt insti. de legat. §. huic. Acc.

Si quis donationis causa.] CASVS. Vendidi tibi equum pro. v. qui valebat. x. an valeat venditio? Dicit huiusmodi venditionem valere. alias non, cum tota venditio donationis causa fit. si enim viliori pretio fiat: valet nihilominus, nisi inter virum & vxorẽ. & hoc dicit. Viuianus.

XXXVIII. IDEM libro septimo Disputationum.

SI quis donationis causa minoris vendat, venditio valet. Totiens enim dicimus in totum venditionem non valere, quotiens vniuersa venditio donatiõis causa facta est [k]. quotiens verò viliore pretio res donationis causa distrahitur, dubium non est, venditionem valere. Hoc inter cæteros. Inter virum verò & vxorem donationis causa venditio facta pretio viliore, nullius momenti est [l].

Emptio rei suæ non valet, etiam si ematur à creditore cui obligata est. Bal.

XXXIX. IVLIANVS libro quintodecimo Digestorum.

SI debitor rem pigneratam à creditore redemerit, quasi suæ rei emptor actione ex vẽdito non tenetur [m]: & omnia [n] in integro sunt creditori [o]. Verisimile est eum, qui fructum oliuæ pendentis vendidisset, & stipulatus est [p] decem pondo olei quod* natum esset [q]: pretium [r] constituisse ex eo, quod natum [s] esset, vsque ad decem pondo olei. idcirco solis quinque collectis, non amplius emptor petere potest, quàm quinque pondo olei, quæ collecta essẽt. [& hoc] à plerisque [t] responsum est. [u]

Renuntiatio facta post terminum conuentionalem, nullius est momẽti. h. d. Itẽ per vniuersalem renuntiationem satisfit termino, si aliud non est actum expresse. h. d. ista. l. quam no. Bartolus.

XL. PAVLVS libro quarto Epitomarum Alfeni Digestorum.

QVi fundum vendebat, in lege ita dixerat, vt emueniisset. sic. ẽ. de condic. inde. si non sortem. §. si decem. Vel dic, stipulatus esset scilicet pretium. x. pondo &c. vt hic sint casus genitiui. & hoc si non est pro. aliàs planum.

k *Facta est.* vt supra, eo. l. cum in venditione. Accursius.

l *Nullius momenti est.* vt supra, ad Velle. l. vir vxori. & infra, de iur. do. si res. in princ. Hoc tamen si principaliter donare intendebat. secus si principaliter vẽdere: quia tunc eatenus irritatur, quatenus fuit donatio: vt infra, de dona. inter virum & vxo. si sponsus. §. circa. Accursius.

Si debitor.] CASVS. Emi rem à Titio, quam ei pignerauerã, an teneat ac. ex vendito? Dicitur quòd non. [VERISIMILE.] Vendidi alicui fructũ oliuæ meæ pendentis pro. x. põdo olei quod natum esset. Dicitur quòd verisimile est ita constitutum pretiũ esse, vt si. x. colligeret, si- * aliàs, qđ ue. x. nascerẽtur. x. præ- natũ esset, starentur: si tantum. v. pretium cõprestarẽtur. v. quæ col- stituisse &c. lecta essent. & hoc à quibusdã respõsum est.

m *Non tenetur.* ad pretium.

n *Omnia.* tam in actione reali, quàm in actione personali: vt hic, & supra, de pig. ac. l. debitor. Sed contra, supra, man. l. si mandauero. §. si hi. Solu. ibi alium supposuit: non ipse debitor emit. Accursius.

o *Venditori.* aliàs creditori.

p *Et stipulatus esset.* id est promisisset, siue cõueniisset. sic. ẽ. de condic. inde. si non sortem. §. si decem. Vel dic, stipulatus esset scilicet pretium. x. pondo &c. vt hic sint casus genitiui. & hoc si non est pro. aliàs planum.

q *Esset.* scilicet pretium.

r *Pretium.* nunc respondet. Accursius.

s *Ex eo quod natum.* quia hæc verba quod natum erit, causam taxationis obtinent: vt. j. de tri. vi. & oleo lega. l. v. Azo.

t *Aplerisque.* subaudi, etiam. Accursius.

u *Responsum est.* sed & pretium plus quàm pro. v. non soluetur: & si soluerit, per condic. sine causa repetitur. Accursius.

Qvi fundum.] CASVS. Vendidi Titio fundum: & dixi. eiugera esse: & in pacto ita cõuenit vt emptor intra. xx. dies mensuraret fundum: & nisi mensuraret intra tempus statutum, fides venditionis solueretur, id est vt venditor vlterius de pretio refundendo non teneretur, nec emptor mensurauit: sed dixit quanto minorem esse credebat intra diem mensurationis præfixum: & pretium accepit: postea vendidit, & inuenit longe in minori esse quàm dixerat. quæritur, an hoc recuperet

à primo

à primo venditore? Disting. si fuit actum vt intra.xxx.dies proximos renuntiaret: quod postea renuntiauit, sibi non proficit. sinautem actum fuerit quòd metiretur intra.xxx.proximos, & renuntiaret quandocumque: in eo casu recuperat si post multos annos renuntiauit. [*IN LEGE.*] Vendidi tibi fundum: & in pacto dixi aquam accessuram, quæritur, an iter ad aquam reddere debeam? Dicitur quòd sic: quia id actum videt. [*OVI AGRVM.*] Vendidi agrum & dixi esse. xviij. iugerum: & conuenit vt certũ pretiũ solueretur pro quolibet iugere super hoc inuento per mensurationem. Dicitur quòd si.xx. iugera inueniantur, pro.xx. pretiũ soluatur. [*FVNDI.*] Vẽdidi fundum, & excepi frumenta manu sata. q̃ritur, an videatur exceptum frumentum natum ex stipula? Dicitur quòd considerandũ est quid actum sit: quia ex verbis non sunt illa exempta: sicut neque illa q̃ sunt ex sacco saccarij, vel aliàs ex ore auib[p] cecidissent. [*CVM FVNDVM.*] Si vendo fundum, & excipio frumentum vel fructũ omnem, videor excipere arundinem, & syluam cæduam, quæ loco fructuum sunt. [*DOLIA.*] Ego procurator vendidi fundũ: dixi accessura dolia domini quæ ibi erant empta de peculio: an autẽ accedent? Dicitur q̃ sic. [*ROTA.*] Si ædificia sint vendita: accedit rota per quam aqua trahitur: quia ædificij est sicut situla. Viuia.

a *Soluta esset.* id est vt non teneatur emptori.

b *Accepit.* id est recepit à venditore: quia minorem modum inuenerat. Accursius.

c *Vendidit.* scilicet emptor.

d *Quàm putauerat.* scilicet, in prima mensuratione.

e *Triginta proximis.* hic distinguitur: sed quamquam obscure ponatur hic distinctio, potest sic clare dici vt dicas: an dixit, ĩtra.xxx. dies renũtia quanto sit minor: an quòd sit minor, vt ex litera obscure colligitur. Vel dic secundum Ioan. an dixerit vt metiretur & renuntiaret intra.xxx.dies: an dixerit vt metiretur intra.xxx. dies: & renuntiaret scilicet quádocũque. & sic nõ fit repetitio.xxx.dierum. Et sic est arg. contra insti. ad le. Aquil. §. hoc tamẽ capite. Itẽ no. quòd hæ interpretationes habent locum, cum non apparet quid actũ est: vt. j. de actio. emp. l. ij. Item quando venditor fuit ignorans modũ. aliàs perpetuo tenetur: vt. j. de act. emp. l. emptorem. §. Iulia. Mensor autem si dolo fecit protractionem istã, tenetur de dolo: vt. s. si mẽ. fal. mo. di. l. si mensor. in prin. Accursius.

ptor in diebus triginta proximis fundum metiretur, & de modo renũtiaret: † & si ante eã diem non renuntiasset, vt venditoris fides soluta esset[a]. Emptor intra diem mensuræ, quo minorem modum esse credidit, renũtiauit: & pecuniam pro eo accepit[b]. postea eum fundum vendidit[c]: & cum ipse emptori suo admetiretur, multo minorẽ modum agri, quàm putauerat[d], iuenit. Quærebatur,* an id, quod minoris esset, consequi à suo venditore posset? Respondit, interesse, quemadmodum lex diceretur. Nam si ita dictum esset, vt emptor diebus triginta proximis[e] fundũ metiatur, & domino renuntiet quanto modus agri minor sit: quo post diem trigesimum renuntiasset, nihil [esse] ei profuturum. Sed si ita pactum esset, vt emptor in diebus proximis[f] fundum metiatur, & de modo agri renuntiet[g]: & si in diebus triginta renuntiasset minorem modum agri esse[h]: quãuis multis post annis, posse eum, quo minoris modus agri fuisset, repetere.

Vnum accessorium trahit ad se aliud accessorium. Baldus.

¶ In lege fundi aquam accessuram dixit[i]. quærebatur, an etiam iter aquæ accessisset? Respondit, sibi videri id actum esse: & ideo iter quoque venditorem tradere oportere.[k]

Cum fundus venditur ad mensuram, si plus fuerit inuentum quàm fuerit dictum, pro toto debetur pretium. Baldus.

¶ Qui agrum vendebat, dixit fundi iugera decem & octo esse: & quod eius[l] admensum esset,* ad singula iugera certum pretiũ stipulatus erat. [m] viginti inuenta sunt. Pro viginti deberi pecuniam, respondit. ¶ Fundi venditor frumenta manu sata receperat[n]. in eo fundo ex stipula seges erat nata. quæsitum est, an pacto contineretur. Respondit, maximè referre, quid actum esset. Cæterùm secundum verba esse* actũ, quod ex stipula[n] nasceretur: non magis, quàm si quid ex sacco saccarij[p] cecidisset, aut ex eo quod auibus ex ore[q]* cecidisset, natum esset.

Appellatione fructus continentur etiam arundines. Baldus.

¶ Cum fundum quis vendiderat, & omnem fructum receperat: & arundinem cæduam, & syluam[r], in fructu esse respõdit. ¶ Dolia, que in fundo domini essent, accessura dixit[s]. etiam ea[t], quæ seruus, qui fundum coluerat, emisset: peculiaria emptori accessura * respondit. ¶ Rota[u] quoque, per quam aqua traheretur: nihilominus ædificij est, quàm situla.

Modus adiectus contractui, contractum non suspendit: & actione ex eo contractu quis modum implere cogitur. secus in conditione. Bartolus.

XLI. IVLIANVS libro tertio ad Vrseium Ferocem.

CVm ab eo, qui fundum alij obligatũ habebat, quidam sic emptum rogasset, vt esset is sibi emptus, si eũ liberaret,* dũmodo ante kalendas Iulias † liberaret: quæsitum est, an vtiliter agere posit ex empto in hoc, vt venditor eũ liberaret? Respondit. Videam[v], quid inter ementem & vendẽtem actum sit. Nam si id actum est, vt omnimodo intra kalendas Iulias venditor fundum liberaret: ex empto erit actio, vt liberet. Nec sub conditione[x] emptio facta intellegitur: veluti si hoc modo emptor interrogauerit, *erit mihi fundus emptus, ita vt eũ intra kalendas Iulias liberes:* vel *ita, vt eũ intra kalẽdas [Iulias] à Titio redimas.* Si verò sub conditione facta emptio est, non poterit agi, vt conditio impleatur. [*MENSAM.*] Vendidi coopertam mensam argento ei qui credebat eam solidam. Dicitur quòd non valet vẽditio: & pecunia data pro hoc, condicetur. Viuianus.

f *In diebus proximis.* scilicet triginta.

g *Renuntiet.* scilicet quandocumque. Accursius.

h *Agri esse.* sed non tantum quanto minor erat.

i *Dixit.* scilicet venditor.

k *Oportere.* tanquã accessoriũ: vt. j. ea. l. in fi. & l. fistulas. j. rñ. & s. de relig. si vẽditor. & s. de serui. vrba. prædi. l. binas. & de serui. rustic. prædi. itẽ. §. qui habet. & infra, de act. emp. si venditor. §. fi.

l *Eius.* s. fundi, etiam si vltra dictã mensuram sit: vt statim innuit. * *Hal. non esse*

m *Erat.* s. venditor.

n *Receperat.* aliàs enĩ emptor ẽ sequerẽtur: vt j. de act. empt. l. Iul. §. si fructibus. & C. de ac. emp. l. fructus. & s. de vsufr. l. si pendentes. j. rñ. * *Flo. aera*

o *Stipula.* quam vulgariter stopolã appellamus. s. quãdo inde sectũ est frumẽtũ: vt. j. de ver. sig. sylua. §. stipula.

p *Saccarii.* i. alutarij sunt, q̃ deferunt saccos.

q *Exore.* i. rostris, de quo non fuit cogitatũ. & sic non intelligitur exceptũ: vt. s. de trãsac. l. cum Aquiliana. * *Flo. cessiua*

r *Syluam.* s. cæduam.

s *Dixit.* s. procurator domini mandato.

t *Ea.* scilicet dolia.

u *Rota.* vt in palatio dñi Accursij: vbi rota est per quã trahit aqua.

u *Rota.* facit. s. ea. l. §. in lege. & infra, eo. l. si aquæductus.

CVm ab eo.] CASVS. Habebã librum meum obligatũ penes aliquem: vendidi eum Titio: si luero librũ intra kalend. quæritur, an posit Titius agere cõtra me act. ex empto vt librũ luã intra kalend. Distinguit quid actum fuerit inter emptorem & venditorem. si enim actum fuerit quòd ego venditor omnino luerem, tunc bene potest me conuenire. verbi gratia, si ita dictum fuerit ab emptore: erit mihi fundus emptus si intra kalẽdas redimas: in hoc casu tenetur ex empto redimere venditorem: neque intelligitur vẽditio sub conditione contracta. Si vero sub cõditione fuerit facta vẽditio: tũc non potest agi cum eo * *Flo. liberasset* † *Hũc locũ explicat elegãter Anto. Aug. li. 4. cap. 14.*

v *Sub conditione.* vt sit mihi empt[o] si eum liberaueris. Nã cõditio per si, modus per vt, causa per quia, ponitur: vt hic, & infra, de cõditionibus & demõst. falsa. §. fin. quandoque tamen vt, pro conditione ponitur: vt ar. infra, de condit. & demon. l. à testatore. in fi. Et est ratio quod non potest agi: quia conditio in potestatem, hoc est in voluntatem suam erat collata. alias si ex alterius fa-

BIU Cujas

cto penderet:si staret per istum, contra esset: vt infra,eo.l.si mihi bibliothecam.quæ est contra.Accursius.

a *Mensam.* æneam,vel ligneam.

b *Nulla est emptio.* immo contra:vt supra, eo.quid tamen.Solu. nulla est quo ad æs:sed quo ad aurum sic. Vel distingue an possit separari: & tunc valet etiam in auro vel argento:vt ibi.an non:& tunc non valet etiam in auro vel argento:vt hic. Vel distingue qđ prævalet:vt si argentū, valeat:si æs,non valeat. Vel dic, cp hic specialiter fuit actum vt insolidum esset argentea. Vel melius: nō est emptio quantum ad rem: id est,æs.dicitur tamen aliqua fauore emptoris,ne decipiatur:vt institu.eo.§.fi. Acc.

Flo. pugnaverit

Domini.]CASVS. Si dominus velit vendere seruum suum vt pugnet cum bestiis: neque potest per se,neque per procuratorem, etiam criminosum seruum.

c *Saltem.* ponitur ibi pro etiam.Accursius.

d *Vendere.* scilicet hoc pacto quod subiicit. & infra, ad.leg. Cornel. de sic.l. cireūcidere.§. seruo. Item facit insti. de his qui sunt sui vel alieni iur.§.fin.Acc.

**Fl.vēdit.*

Ea,quæ.]CASVS. Vēdebam seruum. commēdabam eum de his quæ palam apparebant: quia eum dicebam speciosum,vel domum bene ædificatam. ista talia quæ commēdandi causa dicebam, cum publica sint, non obligant venditorem. aliàs si dicam seruum artificem, vel literatū, cum hęc palam nō sint, bene obligabor. Idem est in aliis quibusdam pollicitationibus:si ꝓmitto seruum sanum, cum monoculus sit:nō obligabor : cum emptor aperte videat cp monoculus est. vnde cum de sanitate stipuletur, videtur de cæteris partibus serui stipulatus: non de illa de qua seipsum decipit.[DOLVM.] Venditor debet hoc præstare quòd dolus à se abfuerit in venditione: vnde generaliter de dolo tenetur commisso in contractu: siue fallendi causa, cum obscurè loquitur,siue insidiose obscuritatem dissimulat.Viuianus.

†*Hunc locū latè explicat Cic. lib.3.offc.*

e *Non ignorauerit.* vel scire potuerit. & dicas plene vt supra, de dolo.l.quod venditor.Accursius.

f *De sanitate stipuletur.* generaliter. Sed si nominatim stipulatus est eum videre, quamuis sciebat eum non videre, tenebitur venditor: quia hoc conuenit: sicut is qui sciens emit fugitiuum, & stipulatur non esse fugitiuum: vt infra, de except. do. apud Celsum.§.item Labeo scribit, si quis fugi.quæ est cōtra.Vel dic, quòd ibi pretium fuit stipulatus, hic non:sed tantum de sanitate.Accursius.

g *Fallendi.* vt si dicat equum non ascendere arborem: vt sic non teneatur ideo quia non ascendit pontem.Vel si dicat emptor, non est seruus artifex, & venditor statim subiiciat: ego promitto.Accursius.

h *Dissimulat.* scilicet tacendo, vel in aliis verbis se intromittendo: vt infra, de ac.empt.l.j.§.j.Accursius.

pleatur. Mensam[a] argēto coopertam, mihi ignoranti pro solida vendidisti imprudens. nulla est emptio[b]: pecuniáque eo nomine data condicetur.

XLII. MARCIANVS libro primo Institutionum.

DOmini neque per se, neq; per procuratores suos possunt saltem[c] criminosos seruos vendere[d], vt cum bestiis pugnent.* & ita diui fratres rescripserunt. B

Commendatio generalis non obligat cōmendantem: & promissio generalis non refertur ad id quod emptor sciebat. Bartolus & Baldus.

XLIII. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

EA, quæ cōmendandi causa in venditionibus dicuntur: si palam esse appareāt,venditorem non obligant, veluti si dicat seruum speciosum,domum bene ædificatam. At si dixerit hominem literarum,vel artificem: [hoc] præstare debet. Nam hoc ipso pluris vendidit*. ſQuædam etiam pollicitationes venditorē non obligant, si ita in promptu res sit, vt eam emptor non ignorauerit[e]: veluti si quis hominem luminibus effossis emat, & de sanitate stipuletur[f]. Nam de cætera parte corporis potius stipulatus videtur,quàm de eo, in quo se ipse decipiebat.ſDolum malum à se abesse præstare venditor debet: qui non tātum in eo est, qui fallēdi[g] causa obscurè loquit:sed etiā, qui insidioſè obscurè dissimulat.[h]†

XLIIII. MARCIANVS libro tertio Regularum.

SI duos quis seruos emerit[i] pariter vno pretio, quorū alter ante venditionem* mortuus est: neque in viuo constat emptio[k].

XLV. IDEM libro quarto Regularum.

LAbeo libro posteriorum scribit, si vestimenta interpola quis pro nouis emerit, Trebatio placere, ita emptori præstandum quod interest[l], si ignorans interpolla emerit. quam sententiam & Pomponius probat: in qua & Iulianus est, qui ait, si quidem ignorabat venditor, ipsius rei nomine teneri.[m] si sciebat, etiam damni, quod ex eo contigit[n]: quemadmodum si vas aurichalcum* pro auro vendidisset ignorās,tenetur,vt aurum quod vendidit,°, præstet.

Officialis in loco vbi administrationem gerit, contractus per se vel per alium facere non potest. Bartolus.

XLVI. IDEM libro singulari de Delatoribus.

NOn licet ex officio[p], qđ administrat quis, emere quid vel per se, vel per aliam personam[q]: alioquin non tātum rem amittit, sed & in quadruplum[r] conuenitur, secundum constitutionem Seueri & Antonini. & hoc ad procuratorem quoque Cæsaris pertinet. Sed hoc ita se habet, nisi specialiter quibusdam hoc cōcessum* est.[s] C

Iura realia accedunt rei sine aliqua expressione. Baldus.

XLVII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Sabinum.

Si duos.]CASVS. Vendidi Titio duos seruos vno pretio licet pro decem. si vnus moriatur: an in superstite remaneat venditio,quæritur. Et dicitur quod non.Viuianus.

i *Emerit.* putans vtrumque viuere,cum vnus tantum viueret.

k *Constat emptio.* forte quia non esset emptus, nisi vtrumque simul: arg. infra, de in diem addic.quòd si vno.§.Celsus,& institu. ad leg. Aquil.§ his autem verbis. Alioquin cōtra:vt.j.eo.l.domū. Item contra,supra, eo. quid tamen.Sol.hic nō errauerunt:licet crediderunt eum viuere:sed supra,sic.Accursius. ** Fl.vt dixerunt*

Abeo.]CASVS. Vendidi vestimenta mea antiqua pro nouis: emptor qui putabat esse noua,agere potest contra me quamuis ego ignorem vetera.Additur,si aurichalcum pro auro venderem: quòd etiā ignorans teneor vt aurum quod vendidi tradam. Viuianus. ** Hal. aurichalcum*

l *Interest.* scilicet eū melior sit noua vestis: sicut & nouum mancipium: vt infra, de ædil. edict.l.præcipiunt.Ac.

m *Teneri.* scilicet actione ex empto, quāto minoris esset emptus si sciisset:vt infra, de act.empt.l.Iulianus. in prin.Accursius.

n *Cōtigit.* vt quia forte vendidit alij: & emptori promisit pœnam si ea inueniret interpolata: vt.j.de act.empt. Iulianus.circa princ.

o *Quod vendidit.* id est, quia putabat vendere, ac si scisset tunc omne dānum: vt.ff.p. xi. & actione de dolo: non ex empto secundū M.cum nulla sit venditio.Accursius. ** Fl.ce ipsum*

Non licet.]CASVS. Tutor & curator & procurator, vel quicūque alius,nō possunt emere ex officio quod administrāt aliquid,neq; per se,neque per interpositā personā.& si fecerint,tē emptā amittent:& quadruplū prestabūt.quod est in procuratore Cæsaris.hoc enim specialiter quibusdā certis psonis cōcedit.Vl. D

p *Non licet ex officio.* vt ab eo cuius gerit officium publicū vel priuatum:vel etiam ab eo qui de sua iurisdictione est: vt hic, & C.de contrac.iudi.l.j.& supra, si cer.pet.l.principalibus.Sed cōtra.C.eo.cū ipse.Solu.vt dixi.§.eo.si in emptione.§.fi.Itē cōtra, infra,de admi.tu.l.quotiens.§.non tātum.Sed ibi in pecunia mutua speciale vt tutor sibi possit soluere,& mutuum sumere.

q *Personam.* C.quod metus cau.si per impressionē.fic & in auth. de alie.& emp.§.œconomos.coll.ix.

r *In quadruplum.* quod forte fisco applicatur: vt infra,de iur.fi. l.aufertur.§.quòd à præside.

s *Concessum est.* à lege: vt in casu qui est infra, eo.titu.l.qui officij. Vel à principe in priuilegium.hoc tamen videtur reprobari.C.de contrac.iudi.l.j.

Si aquæductus.]CASVS.Si ductus aquæ cōperat domui meæ, & eā vendā:illud ius trāsit ad emptorē,etiā si nihil dictum sit sed & fistulæ per quas trāseunt,licet extra ædes sint.sed & si ductus aquæ

aquæ nó transeat, quia sit tempore amissus, tamen fistulæ & canales ad emptorem pertineant. & hoc dicit cum duabus. ll. seq. Vi.

a *Prædio.* vrbano forte. Accursius.

b *Dictum sit.* vt infra, de euic. l. penul.

c *Licet extra.* Hic ergo nota quòd ratione accessionis aliquid debetur: vt infra, eo. l. fistulas. & infra, de leg. iij. vxorem. §. legauerat. & l. cui. & l. prædiis. §. penul. & §. fin. & C. de dona. ante nup. l. si constante. §. pactũ. & infra, de act. emp. l. si vẽditor. §. fi. & dixi. ẽ. eo. qui fundum. §. j.

d *Quòd.* i. quia. Acc.

Abeo.] CASVS. Vendidi alicui bibliothecam: & ipse emit si decuriones Cápani locum vendidissent sibi. si per me stetit quòd ipse non impetrauit à Campanis quòd locum venderent: an ex vendito agere possim vt soluat pretium? Dixerunt quidã quòd prescriptis verbis actio locum habet. dicit iurisco. quòd recte habet locum actio ex vẽdito: cum videatur esse completa conditio, cũ per emptorem stetit q̃ non completur. Vi.

e *Bibliothecam.* id est vas quoddam: vel armariũ in quo libri reponuntur: vt. j. de leg. iij. librorũ. §. sed & si bibliothecã. & habet tres significationes: vt ibi.

f *Vendidissent.* id est, parati essent, vel voluerunt vẽdere. sic infra, de verb. obl. si stipulatus sim. & sic non est cõtra. ẽ. eo. l. cum ab eo. Accursius.

g *Verbis agi.* contra me, vt impleatur vẽditio: non inspecto quasi non sit impleta conditio: quia pro impleta habetur, vt subiicit: vt supra de contrahenda emptio. l. hęc venditio. & infra, de verb. oblig. l. in executione. §. fi. & infra, de condit. & demõst. l. iure ciuili. Accursius.

Itora.] CASVS. Si fundus vẽdatur, & litora vel viæ publicæ vel loca sacra circunstent: illa, cum nullius sint, venditioni nõ accedunt: nisi conueniat ab initio, quo casu à venditore præstanda est cautio. Viuianus.

h *Litora.* quæ si sint maris, communia sunt: si fluminis, tunc publica: vt institu. de re. diui. §. & quidem. Accursius.

i *In modum.* qui est præstandus à venditore. Accursius.

k *Publica.* scilicet alia: aliàs autem non cedunt: vt hic, & infra, de pericu. & commo. rei ven. l. id quod. §. j. Accursius.

Senatus.] CASVS. Si domũ suam distrahat particulatim quis. vt sic plus cõsequatur, cum hoc à senatu prohibeatur: emptor duplum præstabit fisco. si tamen pretium soluit, repetet à venditore: quia in persona sua in irritum recidet venditio: neque refert vendidit quis domum propriam, an alienam. Viuianus.

l *Senatus.* factum à Viola & Pau. consulibus: vt infra, de ff. Vetus.

SI aquæductꝰ debeatur prædio [a]: & ius aquæ transit ad emptorem, etiam si nihil dictũ sit [b]: sicut & ipsæ fistulæ per quas aqua ducitur,

XLVIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

LIcet extra [c] ædes sint.

XLIX. VLPIANVS libro vicesimonono ad Sabinum.

ET quãquam ius aquæ non sequatur, quod [d] amissum est: attamen fistulæ & canales dum sibi sequuntur, quasi pars ædium ad emptorem perueniunt. & ita Pomponius libro decimo putat.

Conditio habetur pro impleta quantum ad illum contrahentem per quem stat. hoc dicit. Bartolus.

L. IDEM libro vndecimo ad Edictum.

LAbeo scribit, si mihi bibliothecam [e] ita vendideris, si decuriones Campani locum mihi vẽdidissent [f], in quo eam ponerem: & per me stet, quo minus id à Campanis impetrem: non esse dubitãdum, quin præscriptis verbis agi [g] possit. Ego etiam ex vendito agi posse puto, quasi impleta conditione, cum per emptorẽ stet, quò minus impleatur.

Circunstantiæ agri quæ non sunt iuris priuati, nec cedunt emptori: non computantur in modum agri. h. d. Iaco. But.

LI. PAVLVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

LItora [h], quæ fundo vendito coniuncta sunt, in modum [i] [agri] non computantur: quia nullius sunt, sed iure gentium omnibus vacant: nec viæ publicæ, aut loca religiosa, vel sacra. Itaque vt proficiant, vẽditori caueri solet, vt viæ, item litora, & loca publica [k] in modum cedant.

Quis non potest vendere ædificia domorum causa discooperiendi, vel demoliendi. Baldus.

LII. IDEM libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

SEnatus [l] censuit, ne quis domũ villámve dirueret, quo plꝰ sibi adquireret [m], néve quis negotiandi causa eorum quid emeret, venderétve. pœna in eum, qui aduersus senatusconsultum fecisset, constituta est: vt duplum [n] eius, quanti emisset, in ærarium inferre cogeretur: in eum verò, qui vendidisset, vt irrita fieret venditio. Planè si mihi pretium solueris: cum tu duplum ærario debeas, repetes à me [o]: quòd [p] à mea parte irrita facta est venditio. Nec solum huic senatusconsulto locus erit, si quis suam villam vel domum, sed & si alienam vendiderit.

Ad hoc vt dominium transeat in emptorem, paria sunt pretium esse solutum, vel fideiussorem datum, vel esse aliter satisfactum. Baldus.

LIII. GAIVS libro vicesimo octauo ad Edictum Prouinciale.

VT res emptoris fiat, nihil interest, vtrum solutum sit pretium, an eo nomine fideiussor datus sit. Quod autem de fideiussore diximus: plenius acceptum est, si qualibet ratione venditori de pretio satisfactũ est: veluti expromissore [q], aut pignore dato [r] perinde* sit, ac si pretium solutum esset.

LIIII. PAVLVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

REs † bona fide vendita, ꝓpter minimam causam inempta fieri non debet. [s]

LV. IDEM libro secundo ad Edictum Aedilium Curulium.

NVda [t] & imaginaria venditio pro non facta est: &

A leg. j. cætera. §. fin. Accursius.

m *Adquireretur.* ex negotiatione. aliàs. i. si vt ponat in aliã domũ, licet: vt. C. de ædi. priua. l. ij. Quãdoque non licet, etiam si nõ fiat causa negotiationis: vt si legauerit quis marmora quę tũc sunt iuncta, vel quæ postea ab hærede iniunguntur: vt. j. de leg. j. cætera. §. j. & l. senatus. j. rñ. Econtra quãdoque licet: vt. j. de dona. inter virũ & vxo. l. Marcellus. & j. de leg. j. senatus. §. j. Itẽ ad opus publicum: vt. j. de damno infec. l. fi. in fi. Accur.

n *Duplum.* immo videtur q̃ in simplũ emptor, & in simplum vẽditor puniatur: vt. j. de dam. infe. l. fi. j. rñ. quæ est cõtra. Sol. immo cõcordat si bene intelligatur. Nam si emptor pretium non soluit adhuc, & habet rem: tenetur in duplũ: vt hic. Et ratione vnius simpli est pœna venditoris, cum irrita sit quo ad eũ vẽditio: vt hic subiicit. Si autem non habet rem, nec pretium soluit, tũc quilibet in simplum: vt ibi. Si autẽ & pretium soluisset: & rem nõ haberet: tũc venditori in duplum: & erit pœna emptoris ratione vniꝰ simpli. Alij dicũt quod ibi vterque sciebat illicitum contractum: hic emptor solus. Acc.

o *Repetes à me.* ſ. pretium quod dedisti.

p *Quòd.* id est quia.

VT res.] CASVS. Si vendo alicui rem: & trado, ad hoc quod fiat res emptoris, requiritur quod pretium solutum sit, vel fideiussor datus ꝓ pretio: vel largius quocũque modo sit facta fides de pretio venditori, vt quia expromissorẽ habet, vel pignus. Viuianus.

q *Expromissore.* inter- † *In hũc lo-* ueniẽte animo nouãdi. *cum Alex.*

r *Dato.* supple vt per- *ab Alex.* inde &c. & facit. ẽ. eo. *lib. 6. Gen.* qđ vendidi. & insti. de *dierũ. ca. i.* re. di. §. venditæ. Ac.

Res.] CASVS. Si res bona fide vẽdatur, & deceptus fuerit emptor: propter mĩnimam causam venditio facta non rescinditur. Viuianus.

f *Non debet.* veluti si ita vẽdita sit, vt nisi die statuta fuerit soluta tota pecunia, res sit inempta. nã licet vnus nũmus desit ad soluendũ, non sit inempta. sed hæc positio reprobat: vt. j. de cõdit. & demon. l. cũ fundus. & j. eo. fistulas. §. qui fundum. & C. de distract. pig. l. quãdiu. & j. de solutio. l. etiam circa. & infra, de vsur. l. tutor. §. Lucius. Dic ergo casum vt si est deceptus alter contrahentium intra dimidiam iusti pretij: si autem vltra, rescinditur: vt. C. de rescinden. vendi. l. ij. & l. si voluntate. Accursius.

Nvda.] CASVS. Si fingam vendere, cum non vendam: talis dicitur nuda venditio & imaginaria: vnde non valet, & pro non facta habetur: neque intelligitur res ex tali venditione alienata. Viuianus.

t *Nuda.* quia fingit vendere, cum non vendat: nec tamen agit vt

valeat tanquam donatio: quia tunc fieret alienatio ex causa donationis: vt. C. eo. l. empti fides. & facit. j. eo. l. cum manu. in fi. l. & j. de manu. l. iiij. §. si ab ignoto. & C. eo. si donationis. Accursius.

Si quis.] CASVS. Vendidi ancillam eo pacto ne prostituatur: & si prostitueretur, quòd liceret mihi abducere. ille cui vendidi, vendidit emptori secundo: secundus vendidit tertio: & ita per plures venditores transiuit. si ab aliquo eorum prostituta fuerit ancilla: an mihi priori venditori liceat abducere eam: & de quolibet? Dicit, quòd sic. Viuianus.

a *Potestas fit.* vt. C. si manci. ita tu. ali. j. in fi. & intra, de ser. expor. l. Titius. & fit venditor dominus non ex pacto, sed rei apprehensione. sic & supra, de vsufr. si fur. & l. si pendentes. §. fi. Accursius.

Domum.] CASVS. Si res non sit præsens quæ distrahitur, puta domus: & combusta sit: aut vterque tam emptor quàm venditor ignorant, aut econuerso. Primo casu aut tota combusta est, aut pars. Secundo casu, aut maior dimidia: & non cõpellitur emptor implere venditionem. Si vero minor pars combusta sit, compellitur vẽditionem implere: sed minor fit æstimatio p̃tio definiendo arbitrio boni viri: vt decrescat pretium iuxta deteriorationem. Si vero venditor sciebat, emptor ignorabat: si tota domus comburitur, nulla est venditio. Si vero pars: non refert an maior, an minor: quia ad interesse vẽditor tenebitur. Si emptor scit, vẽditor ignoret: solidum pretiũ soluit. Si vterq; sit in dolo: dolus cum dolo cõpensabitur. Vi.

b *Nihil.* cum sine re quæ veneat, non possit esse venditio: vt supra, eo. l. nec emptio. infra, de hære. ven. l. cum hæreditatem.

c *Quanta pars domus.* id est, ædificij. aliàs stricte accepto vocabulo, cum remaneat maxima pars, semper dicetur remanere: vt infra, de sol. qui res. §. aream. in fi. & sic non esset locus huic distinctioni.

d *Amplior pars domus.* id est, ædificij: vt dictum est.

e *Adimplere.* contra. ſ. eo. ſi duos. Sol. vt ibi.

f *Nullam venditionem.* immo contra: vt supra, eod. ſi in empt. §. item ſi. Solu. ibi res subsistebat, licet vitiosa: hic vero error substantiæ magis impedit venditionem, quàm rei vitium.

g *Quantacumque pars.* etiam minor. nam in odium decipientis superior distinctio locum non habet.

h *Quoque.* quando pars supereſt. Accursius.

i *Et omne pretium.* etiam pro destructa parte: quia non videtur deceptus & cætera. vt infra, de ac. em. l. j.

k *Nihil actum.* ſi in totum est destructa, non est hæsitatio: quia propter defectum substantiæ est nulla: vt supra, eo. §. sinautem. Sed vbi pro parte: cur non tenet in parte quæ supereſt? Respon. immo tenet. & quod dicit, nil actum est, quàtum ad partem destructam scilicet est intelligendũ. & sic quod iuris est in toto quo ad totum, idem in parte quo ad partem: vt infra, de vsur. qui scit.

l *Compensando.* vt supra, de dolo. l. ſi duo. & ſ. de eo per quem fit. l. ſi. §. penul. Acc.

Arboribus.] CASVS. Si contemplatione arborum quæ in fundo erant, fundum emerim: & aliquo casu cõsumptæ sint, venditio nulla est. hæc sunt vera siue sciuerim, siue ignorauerim ego tantum: siue vterque. Viuia.

m *Contractum.* quia nihil supereſt de arboribus, quarum contemplatione fuit facta vẽditio: vel forte hic in emptoris erat arbitrio: vt infra, de pericu. & commo. l. ſi poſt. & j. eo. in vendendo. §. j.

n *Dicta sunt.* supra. l. proxi. Accursius.

Cum venderes.] CASVS. Vendidi tibi fundum, & dixi, non est optimus, nõ est maximus. licet seruituté alij debeat fundo; nihilominus valet venditio. Vi.

o *Cum venderes.* quidam sic de plano intelligunt: quia non dixi, vti optimus. sic etiam seruũ tradere possum, cum transeat cum sua causa: vt infra, de acquir. re. do. traditio. & infra, eo. l. alienatio. Si autem dixissem: tunc liberum debeo præstare: non autem quòd sibi ab aliis seruiatur: vel. de euic. l. pe. & infra, de verbo. ſig. l. qui vti. Tu dic, quòd etiam ſi non dicatur, vti optimus: tamen liber debet præstari: vt. j. de act. emp. in venditione. & j. de euic. l. po. No. quòd ſi non fiat, quanto minoris erat empturus agit: vt infra, de ædil. edict. l. quotiens. Quod hic dicitur: conuerte non dixisti & cætera. id est dixisti, vendo non vti optimus &c. & sic me exonero: vt ar. j. de ædil. edic. l. quæritur. §. ſi venditor.

p *Quæ vellet dare.* dummodo integra det: vt infra, de act. emp. l. pe. §. fina. Item ideo est in potestate debentis, quia in genere est debitum: vt insti. de lega. §. ſi generaliter. & de act. §. huic. Acc.

Existimo.] CASVS. Si velim emere rem meam sub conditione: ſi desierit esse mea, quia forte sperabatur non meã fieri, bene possum.

Sub con-

* *Flo. ait, hanc quæstionem*
* *Flo. consumptæ*

Pactum manus iniectionis prosequitur rem penes quemcũque possessorem. Bar.

LVI. IDEM libro quinquagesimo ad Edictum.

SI quis sub hoc pacto venderit ancillam, ne prostituatur: & si contra factum esset, vti liceret ei abducere: & si per plures emptores mancipiũ cucurrerit, ei qui primò vendidit, abducendi potestas a fit.

Si res quæ venditur, non subest, non valet venditio: sed si subest, pro parte valet: & per officium iudicis pretium minuitur: & interesse præstabitur. Bartolus.

LVII. PAVLVS libro quinto ad Plautium.

DOmum emi: cum eam & ego, & venditor combustam ignoraremus. Nerua, Sabinus[&] Cassius nihil b venisse, quamuis area maneat, pecuniamque solutam condici posse aiunt. Sed si pars domus maneret: Neratius ait, in hac quæstione * multum interesse, quãta pars domus c incendio consumptæ * permaneat: vt siquidẽ amplior domus pars d exusta est, non compellatur emptor perficere emptionem: sed etiam quod fortè solutum ab eo est, repetet. Sin verò vel dimidia pars, vel minor, quàm dimidia exusta fuerit: tunc coartãdus est emptor venditionem adimplere e, æstimatione viri boni arbitratu habita: vt quod ex pretio propter incendium decrescere fuerit inuentum, ab huius præstatione libereꝛ. Sin autem venditor quidem sciebat domum esse exustam, emptor autem ignorabat: nullam venditionem f stare, si tota domus ante venditionem exusta sit. Si verò quantacũque pars g ædificij remaneat: & stare venditionem, & venditorem emptori, quod interest restituere.

Simili quoque h modo ex diuerso tractari oportet, vbi emptor quidem sciebat, venditor autẽ ignorabat. Et hic enim oportet & vẽditionem stare: & omne pretiũ i ab emptore venditori, si non depensum est, solui: vel si solutum sit, non repeti. Quòd si vterque sciebat & emptor & venditor, domum esse exustam totam, vel ex parte: nihil actum k fuisse: dolo inter vtramque partem compensando l: & iudicio, quod ex bona fide descendit, dolo ex vtraque parte veniente, [venditionem] stare non concedente.

LVIII. PAPINIANVS libro decimo Quæstionum.

ARboribus quoque vento deiectis, vel absumptis igne, dictum est, emptionem fundi non videri esse contractam m, si contemplatione illarum arborum (veluti oliueti) fundus cõparabatur: siue sciente, siue ignorante vẽditore. Sive autem emptor sciebat, vel ignorabat, vel vterque eorum: hæc obtinent, quæ in superioribus casibus pro ædibus dicta sunt. n

LIX. CELSVS libro octauo Digestorum.

CVm venderes o fundum, non dixisti: *ita vt optimus maximusq́*[*est.*] Verũ est (quod Quinto Mucio placebat) non liberum, sed qualis esset, fundũ præstari oportere. Idẽ & in vrbanis prædiis dicendum est.

In generali sermone est electio venditoris. Vel sic: Quando certitudo est habenda per viã electionis: est electio debitoris. Bal.

LX. MARCELLVS libro sexto Digestorum.

COmprehensum erat lege venditionis, dolia sexaginta emptori accessura. cũ essent centum, in venditoris fore potestate, responsum est, quæ vellet, dare. p

Comprehensum.] CASVS. Conueni vt. xl. dolia Titio venderem: & habebam. c. Dicitur quòd in electióe mea est quæ xl. ex eis. c. ei præstare velim. Viuianus.

a *Sub conditione.* sic & stipulatio valet suæ rei: vt infra, de verb. obliga. l. si rem meam. Accursius.

Qui officii.] *CASVS.* Præses prouinciæ in prouincia qua degit aliquid emere non potest: nisi forte sibi vendantur prædia quę fuerint patris sui. [*QVI NESCIENS.*] Si ignorans emero rem sacram, vel religiosam, vel locum publicũ pro priuato: agam ex empto cõtra venditorem, licet venditio non valuit, & agam vt consequar meum interesse. [*RES.*] Si rem vendideris vt periculo meo sit: si dolum non cõmiseris: res periculo meo occidit vel interit. Viuianus.

b *Non potest.* ne forte studio culturæ militiam dimittant: vt. C. de exhibend. loca. l. milites. nisi in casu qui subauditur, quando à fisco distrahũtur, vel etiam ab alio. Item si finita est militia: vt hic, & infra, de re mili. l. milites. Item nec naue fabricare: nec fabricatam emere: vt infra, de iur. fis. auferatur. §. quod à præside. & facit supra, e. l. non licet. Accursius.

c *Non teneat.* quo ad rem. Accursius.

d *Ex empto.* imò vi- detur quòd actione in factum: vt supra, de re- li. l. ossa. §. j. quæ est cõ- tra. Solu. vt ibi. Ac- cursius.

e *Interfuit.* vt insti. eo. §. finali.

f *Res in auersione.* id est vt omnem aduersum casum suscipiat emptor. sic & infra, de pericu. & commo. rei ven di. l. si quis vina. §. j.

g *Assignata.* id est iã tradita.

Cvm seruo.] *CASVS* planus est. [*DEMONSTRATIONE.*] Si fundum quem tibi vendidi, demonstrauero: an vicinos tibi nominare tenear? Et respon. quòd non, nisi hoc conueniſſet. Viuianus.

h *Iusserit.* alij nõ venditurus: vt argu. supra, de dolo. & elegãter. §. j. ibi, aut nulla & cætera. & infra, de iniur. l. eum qui. §. fi. aliàs cuilibet vendere posset: licet vnum nominasset dominus: vt ar. infra, de ope. no. nun. l. j. §. inde quæritur. & facit ad hanc. l. supra, manda. l. diligenter. Accursius.

i *Demonstratione.* id est non tenetur venditor nominare conuicinos: vt hic: sed terminos sic: vt infra, de act. empt. l. Titius hęres. in quibus si erretur, non nocet: vt in legatis: vt & infra, de leg. iij. patronus. §. j. & ij.

k *Nominentur.* id est si promittatur quòd nominabuntur: aliàs licet vnum nominet, alios nominare non tenetur: vt arg. C. de ercu. tu. l. voluntaria. Item & in alio casu tenetur dicere, quando habet malos: vt supra, eod. l. quod sæpe. §. finali.

LXI. IDEM libro vicesimo Digestorum.

EXistimo posse me id, quod meum est, sub conditione emere[a]: quia fortè sperat meũ esse desinere.

Officialis non potest emere rem in loco in quo officium gerit, nisi in casu: & emens rem sacram vel religiosam ignoranter, habet actionem contra venditorem ad interesse. Bartolus.

LXII. MODESTINVS libro quinto Regularum:

QVi officij causa in prouincia agit, vel militat, prædia comparare in eadẽ prouincia non potest[b], præterquam si paterna eius à fisco distrahantur. ℣ Qui nesciens loca sacra, vel religiosa, vel publica pro priuatis comparauit: licet emptio nõ teneat[c], ex empto[d] tamen aduersus vẽditorem experietur, vt consequatur, quod interfuit[e] eius ne deciperetur.

Appellatione periculi continentur etiam casus fortuiti: nimirum hoc, quia veniebant etiam natura contractus. Bartolus.

℣ Res in auersione[f] empta, si nõ dolo venditoris factum sit: ad periculum emptoris pertinebit, etiam si res adsignata[g] non sit.

Limitata dispositio, limitatum producit effectum. h. d. vel sic: Mandatum collatum in certam personam, non potest in aliam exerceri. Baldus.

LXIII. IAVOLENVS libro septimo ex Cassio.

CVm seruo dominus rem vendere certæ personæ iusserit[h], si alij vendidisset, quàm cui iussus erat, venditio non valet. Idem iuris [&] in libera persona est, cum perfici venditio non potuit in eius persona, cui dominus venire eam noluit. ℣ Demonstratione[i] fundi facta, fines nominari superuacuum est. Si nominentur, [k] etiã ipsum vẽditorẽ nominari oportet, si fortè alium agrum confinem possidet.[l]

Possidet. quia ipse venditor vicinus est, & forte malus. Accur.

FVndus.] *CASVS.* Si me præsente Titio absente dixi sic: vendas mihi & Titio fundum: superuacua est habenda persona Titij: & in mea persona solum constat emptio. Viuianus.

m *Pertinere.* aliter in stipulatione: vt. j. de verb. obli. l. si mihi. & insti. de inut. stipu. §. si quis. & supra, de cõsti. pecu. l. eũ qui. §. item. quæ sunt contra. Sol. ideo aliud, quia in venditione venditor grauaretur, nisi totum venderet, & totum pretiũ haberet: quod grauamen non potest dici q̃ habeat ꝓmissor: vt arg. infra, de act. emp. l. Iulianus. §. idem Celsus. Item propter communionem, in quam inuitus caderet venditor.

In contractu inter viuos, est locus iuri accrescendi, quãdo promissoris hoc interest. h. d. Bartolus & Baldus.

LXIIII. IDEM libro secundo Epistolarum.

FVndus ille est mihi & Titio emptus. Quæro, vtrum in partem, an in totum venditio consistat: an nihil actum sit? Respondi, Personam Titij superuacuò accipiendam puto: ideoque totius fundi emptionem ad me pertinere.[m]

Nota hanc legẽ, per quam potes dignoscere contractum locationis à contractu emptionis. Bartolus & Baldus.

LXV. IDEM libro vndecimo Epistolarum.

COnuenit mihi tecum, vt certum numerum tegularum mihi dares certo pretio. quod vt faceres, *vtrùm emptio sit, an locatio? Respondit, Si ex meo fundo tegulas tibi factas,[n] vt darem conuenit: emptionem puto esse, non conductionem. Totiens enim conductio alicuius rei est, quotiens materia, in qua aliquid præstatur, in eodem statu eiusdem manet. quotiens verò & immutatur, & alienatur: emptio magis, quàm locatio intelligi debet.[o]

In contractu emptionis & venditionis veniũt quædã, etiã si non dicãtur. Baldus.

LXVI. POMPONIVS libro trigesimoprimo ad Quintum Mucium.

IN vendendo[p] fundo quędã, etiam si non cõdicantur, prę- standa sunt: veluti ne fundus euincatur, aut vsusfructus [q] ei[r]. Quædam ita demum, si [cum] dicta sint: [r] veluti viã, iter, actũ, aquæ ductum prę- statu iri. † Idẽ & in seruitutibus vrbanorũ prędiorum. ℣ Si cùm seruitus venditis prædiis deberetur, nec cõmemorauerit vẽditor, sed sciẽs esse reticuerit, & ob id per ignorantiam rei, emptor non vtendo per statutũ tempus, eam seruitutẽ amiserit: quidã rectè putant, venditorẽ teneri ex empto

Nota. aliàs, quas quid præstatur, erit de *tu faceres* eodem statu: manet cõductio & locatio. Viuianus.

n *Factas.* tẽpore traditionis: faciendas tamen post contractum venditionis.

o *Debet.* vt supra, e. l. Sabinus. & infra, loca. l. ij. in fine.

In vendendo.] *CASVS.* Si vendo fundũ: id præstare debeo, etiam si non dicatur sci licet vt non euincatur neque fundus, neque vsusfructus eius. Quædam non aliter præstãtur nisi dicãtur expressẽ, vt via, actꝰ &c. quod est verũ, nisi fundo vendito debeãtur: quia tũc accedũt tacitè. & idem est in seruitutibus vrbanorum prędiorum. [*SI † eleganter CVM.*] Vẽdidi tibi prę- dium cui seruitus debebatur: sciens hoc tacui: & ita emptor non certioratus amisit illam seruitutem nõ vtendo per statutum tempus. quæritur, an ego? Dicitur q̃ sic ex empto propter meum dolum præsumptum propter taciturnitatẽ. [*QVINTVS.*]

† *Veleganter pro, præstãdium iri.*

In venditione non veniunt ruta & cæsa: quia non intelliguntur fundi esse, vel ædium, nisi expressum fuisset. nam ruta & cæsa sunt illa quæ neque fundi neque ædium sunt. Viuianus.

p *In vendendo.* nisi in casibus: vt. C. de euict. l. j. & l. si fundum.

q *Vsusfructus.* idem si euincatur quælibet seruitus: vt dixi supra, eod. l. cum venderes. Sed argu. contra supra, si ser. vin. l. testatrix. j. respõ. & de serui. vrba. prædi. l. fi. j. respõ. Sed ibi ideo, quia sic paterfamilias fuerat solitus: ar. j. de leg. j. l. si seruus. §. fi. Accur.

r *Si dicta sint.* aliàs non: vt ar. supra, de serui. rusti. prædi. l. via. §. fin. in fi. & infra, de euic. l. penultima. Si vero fundo debeantur, tacite sequuntur: vt supra, eodem. l. si aquæductus. Accursius.

a *Ob dolum.* præsumptum. sic supra, man.l.si fideiussor.in fin.j. respon.Et not.quem renuntiare debere: vt in alleg.l.§.si cum debitor. &.l.si procuratorem.§.pe.

b *Ruta cæsa.* hæc non dantur emptori: imò si habet, reuocantur:vt hic,& infra,de act.emp.l.fundi.§.si ruta.& supra, ad exhi. l.Celsus.§. idé Iulian⁹.

Alienatio.]*CASVS.* Vendo tibi rem,vel alio modo alieno: facio eam tuam sicut mea est: quia alienatio talem efficit emptori qualem habitur⁹ esset venditor,nisi nominati fuisset aliud dictum,vel specialiter ante statutum.Viuianus.

†*Concor.cũ hac.l. c. ex literis. cum gl.super verbo,onere,extra de pignori.*

c *Ita se habet.* vt infra,de acquirendo rerum domi.l.traditio.& infra,de regulis iuris.l. nemo.

d *Constitutum.*veluti si quis emat à venditore bona fide, poterit se tueri aduersus creditorem præscriptione decem vel.xx.an:quod auctor eius facere nõ potuisset: vt. C. si aduer. credi.l.ij.& de præscri. xxx.an.l. cũ notissimi.

Si cum.]*CASVS.* Vendidi fundũ, dixi in alienatione quòd pretium quod exigeretur à colonis fundi,accederet emptori. quæritur í casu isto, an ego venditor tenear præstare in exigendo diligentiam? Et dicitur ꝙ sic. & non solum dolum, imò diligentiam & bonã fidem.teneor enim si dolum fecero in exigendo:siue per culpam nõ exegi. [*FERE.*] Si inter emptorem & venditorem constitutum sit ne dolum venditor committat:si contra factum fuerit,tenebitur, & idem est & si non dictũ sit.Facit dolũ, si stet per eum quò minus rem emptã possideat. & si res vendita tradita sit, emptor non aget ex empto vt res tradatur, sed vt dolus venditoris æstimetur. Viuianus.

* *Flo. æstimaretur*

e *Fere.*id est vbicũq;.

f *Factum est.*scilicet ante contractum: vel in cõtractu ipso: quod probatur per id quod est supra,de dolo.& eleganter. §. non solum.& supra,e.l.in vendendo. §. penul.

g *Aut fiet.*scilicet post contractum: vt cum non erat sua tempore contractus, sed postea sua fit, quia tunc implere venditionem tenetur: vt infra,de actio.empti.l.si quis alienam rem.

h *Tradat.*cum iam forte tradiderat.Vnde semel est liberatus: & amplius ad idem in perpetuum non tenetur: vt infra,de solu.qui res. §.aream.& instit.quib. mo.tol.obli.in principio. Accursius.

i *Multis.* maxime.nam & si tradere possit, non tenetur actione ex empto vt tradat: licet quidam dicant contra: sed rei vindi. vt supra, de rei vindi.l.si ager. Accursius.

Rvtilia.]*CASVS.* Mulier quædam quæ vocabatur Rutilia, emit quendam lacum angularem Sabatenem,(id enim ob dolum.[a] Quintus Mucius scribit, qui scripsit, *Ruta cæsa, quæque ædium fundi ve non sunt,* bis idem scriptum: nam ruta cæsa[b] ea sunt quæ neque ædium, neque fundi sunt.

Res transit cum sua causa.hoc dicit ista lex. Baldus.

LXVII. IDEM libro trigesimonono ad Quintum Mucium.

ALienatio[f] cum fit, cum sua causa dominium ad alium transferimus, quæ esset futura, si apud nos ea res mansisset: idque[in]toto iure ciuili ita se habet,[c] præterquam si aliquid nominatim sit constitutum.[d]

Si venditor promisit emptori exigere mercedem rei venditæ à conductore: debet in exigendo diligentiam præstare. Item in venditione solent adiici verba, quòd dolus malus absit à venditore. Baldus.

LXVIII. PROCVLVS libro sexto Epistolarum.

SI cùm fundum venderes,in lege[ita]dixisses,quod mercedis nomine à cõductore exegisses id emptori accessurũ esse: existimo te in exigendo nõ solum bonam fidem,sed etiam diligentiam præstare debere,id est non solum, vt à te dolus malus absit, sed etiam, vt culpa. Fere[e] aliqui solẽt hęc verba adiicere: *dolus malus à venditore aberit.* qui etiam si adiectum non est,abesse debet.Nec videtur abesse, si per eum factum est,[f] aut fiet,[g] quò minus fundũ emptor possideat. Erit ergo ex empto actio: non vt venditor vacuam possessionẽ tradat,[h] cum multis[i] modis accidere poterit, ne tradere possit : sed vt si quid dolo malo fecit, aut facit, dolus malus eius æstimetur.*

Verba contractus referuntur ad tempus contractus. Item lacus ius non habet.secus in flumine.h.d. Adde.l.vicinus.in fin.infra,de aqua.plu.arcen.Bartolus.

A laci erat nomen, tractum à multitudine angulorum, vel anguillarum quæ in eo fundo erant)& iuxta lacum illum.x.pedes terræ qui sub aqua non erant tempore venditionis, quæritur quid iuris sit. Dicitur, si creuerit postea lacus, quòd non potest alios.x. pedes habere, cum non emit illos.x. pedes terræ: quia videtur emisse qui tunc erant. vnde licet postea creuerit lacus, & inundauerit illos.x.pedes, nõ debet Rutilia vlterius latius possidere quàm emit. Viuianus.

k *Angularem.* quia multos habet angulos. **Flo.* si habes anguillarum: ideo est,quia multas habet anguillas.prima verior est.

l *Tunc fuit.* cum venditio esset contracta:& sic tempus contractus inspicitur.sic supra,de ser.vrb.prædi.l.sed quę loca.& infra,de hære. vel act.ven.l.ij.§.j.

m *Eum.*scilicet lacũ, Siue enim lac⁹ crescat, siue exaresc at: vicino neque accedit, neque decedit: vt.j. de aqua. plu.arcen.l.vicinus. §. fin.Accursius.

Iberi.]*CASVS.*Vẽditio liberi hominis valet inter ignorãtes, si venditor & emptor credant eum seruum.idé si emptor credat,licet venditor sciat eum liberum:sed si emptor scit,non valet vẽditio. Viuianus.

n *Existimauerũt.*quo ad obligationem:vt in sti.eod. §. fin.Secus in stipulationibus: vt in sti.de inuti.stipu.§.j.Et est ratio: quia in stipulationibus dominiũ debet transire: in venditione non:vt supra,eo. l.si ita.

o *Nulla emptio contrahitur.*multo magis non valet cõtractus vbi ambo sciuerunt: vt ar.supra,e.l. domum.§. fin. [illegible] & facit.ff.e. si in emp. [illegible] §. hominẽ liberũ.&. §. Iul. [illegible] item si emptor. [illegible]

LXIX. IDEM libro vndecimo Epistolarum.

RVtilia Polla emit lacum Sabatenem angularium,[k] & circa eum lacum pedes decem. quæro, nunquid & decem pedes, qui nunc*accesserunt, sub aqua sint, quia lacus creuit: an proximi pedes decem ab aqua Rutiliæ Pollæ iuris sint?Proculus respõdit:Ego existimo eatenus lacum, quem emit Rutilia Polla, veniisse,quatenus tũc fuit[l]: & circa eum[m] decem pedes, qui tunc fuerunt: nec ob eam rem, quòd lacus postea creuit,latius eum possidere debere, quàm emit.

LXX. LICINIVS Rufinus libro octauo Regularum.

LIberi hominis emptionem contrahi posse plerique existimauerũt,[n] si modo ĩter ignorantes id fiat. Quod idem placet,etiam si venditor sciat, emptor autem ignoret. Quod si emptor sciens liberũ esse, emerit:nulla emptio contrahitur.[o]

Quibus mensuris mensuretur: est in arbitrio contrahentium. Bartolus.

LXXI. PAPIRIVS Iustus libro primo Constitutionum.

IMperatores Antonin'& Verus augusti Sextio Vero in hæc verba rescripserunt, Quibus mensuris, aut pretiis, negotiatores vina compararent, in contrahentium potestate[p] esse.Neque enim quisquam cogitur vendere, si aut pretium, aut mensura[ei]displiceat:præsertim[q] si nihil[r] contra consuetudinem regionis fiat.

Pacta super accidentalibus vel naturalibus contractibus ex interuallo apposita, ad exceptionem tantum prosunt. si apponantur super substantialibus, ad actionem prosunt.h.d. Bartolus & Baldus.

LXXII. PAPINIANVS libro decimo Quæstionum.

currat moneta talis Boñ.vtrum tali emptioni & venditioni stari debeat? Et respon.quòd sic : quia quicquid conuenit, seruandum est : dum tamen non sit contra consuetudinem regionis.Vi. [illegible]

p *Potestate.*cum multæ monetæ & mensuræ sint in ciuitate.Ac.l.[illegible] ca.l.circa.& facit supra,de dolo.arbitrio.§. de eo. Accursius.

q *Præsertim.*nam idem & si contra consuetudinem.sic &.C.lo. [illegible]

Pacta.]*CASVS.* Lex ista facit differentiam inter pacta quæ sunt de substantia contractus, & ea quæ sunt de natura contractus. Primo ponit talem casum : Vendidi tibi prædium.facta venditione pepigi tecũ aliquid ex interuallo.an vires habeat pactum,quasi incontinenti esset factum,quæritur. Et dicitur,quòd si detrahat obligationi, puta quòd sit pactum vt teneatur de dupla : bene habet vires, & creditur inesse.si autem adiiciat aliquid obligationi,

BIU Cujas

obligationi, puta quia pactus est emptor quòd sibi caueatur cum fideiussoribus: vires non habet, neque creditur inesse. Hoc tamen verum est, quantum ad hoc vt emptor ex eo agat: sed tamen in casu, licet vires non habeat ad agendum, habebit tamen vires ad excipiendum, venditore agente pro aliquo: pro pretio, pro rutis & cæsis, vel aliquo alio. hoc in pactis quæ sunt de natura cõtractus. Sed quæritur, quid erit si post venditionem fuit factum pactum de substantia contractus ex interuallo: puta fuit factum de augẽdo vel deminuẽdo pretio? In casu isto qualecunque tale pactũ fiat, vires habebit: & creditur recessisse à priori vẽditione re adhuc integra. [PAPINIANVS.] Si vendas mihi fundũ, & excipias sacrũ & publicum: si aliquid ita publicũ est, quod tamẽ in patrimonio fisci fuisset: illa res nõ intelligitur excepta. Viuia.

PActa cõuenta, quæ postea[a] facta detrahũt aliquid emptioni, contineri contractu videntur: quę verò adiiciunt, credimus non *inesse. Quod[b] locum habet in his, quæ adminicula[c] sunt emptionis: veluti ne cautio[d] duplæ præstetur: aut vt cum fideiussore[e] cautio duplæ præstetur. quo quidem casu* agente emptore non valet pactum.[f] Idem[g] vires habebit iure exceptionis agente[h] venditore. An idem[i] dici possit, aucto postea, vel deminuto pretio, non immerito quæsitũ est: quoniam emptionis substantia consistit* ex pretio?[k] Paulus notat: Si omnibus integris manẽtibus, de augẽdo vel deminuẽdo pretio rursum cõuenit:[l] recessum à priore cõtractu. & nouatio emptionis[m] intercessisse videt.

Quando in venditione excipiuntur publica: intelligitur de his quæ sunt in vsu publico, non de his quæ sunt in patrimonio fisci: & exceptio non prodest si res excepta nõ reperitur. h.d. Sic infra, de lega. 1. si quis legauerit fundum.

B ℣ Papinianus [ait:] Lege venditionis ita* facta, *si quid sacri, aut religiosi, aut publici est, eius nihil venit*, si res non in vsu publico, sed in patrimonio fisci erit, vẽditio ei° valebit:[n] nec vẽditori ne. Item aliud arg. nã si ego vendidi præsente pretio, & cõueni vt amplius dares si pluris venderes: statim potest agi ex venditione: vt. ff. e. hæc venditio. §. vltimo. Sed hic pactum videtur pretium: scilicet ꝙ ita cõueniſti ex venditione te facturum pendente cõditione: ergo statim potest agi: vt. ff. eo. l. fundi. quod est falsum. Nã nõ informatur vt possit agi ad id quod pluris venderetur eunti. il *stitis lud enim fit de conditione & de fortuna, an pluris vendet. Alij posuerunt exemplum ĩ donatione: quia ex ea veteri iure actio nõ oriebatur, vnde nõ informat. Sed hoc exemplũ nõ valet secundũ quosdã: quia siue pactum apponatur facta traditione ex causa donationis incõtinenti, dicitur nudum: siue in ipsa donatione. *Flo. illa* Nã in traditione non potest actio nasci ex pacto: quia nõ est vestitum ex eo cõtractu, qui prorsus nudus est. pactum enim vestitum ideo veterem dicitur informare, quia cum prius orta fuerit ad pretium, additur forma alia vt ad aliud eõpetat: hoc colliges. C. de pact. inter emp. & ven. l. ij. & eius concordãtias in casibus, nec datur actio ex pacto incontinenti appositio: vt. C. de vsur. quamuis. & C. de iur. do. auia. Et ad idem infra, solu. ma. quotiens. & supra, de relig. & sum. fu. quòd si locus. & infra, de ser. expor. l. seruus ea lege. Alij addunt quintum casum: vt. C. loca. l. si tibi. quod nõ placet. licet autem pactum ex interuallo, quia nudum, non pariat actionem: tamen est secus in casibus: vt. C. de do. l. si quis ar. & insti. de act. §. item prætor. &. C. de do. promis. ad exactionem. & infra, de polli. l. pactum. & de nau. fœ. l. periculi. &. C. de vsur. frumenti. & infra, de vsur. l. etiam. Sed an reuocatio per rei vin. detur si pactum non seruatur? Respon. distingue an aliàs eram contracturus: & tunc actio præscrip. ver. & actio ex eo contractu datur, non autem reuocatur: vt. C. de rescin. ven. l. ea conditione. Aut non eram: & tunc si pretium est solutum, reuoco per actionem ex eo contractu: vt. C. de pact. inter emp. & ven. l. cum te. si non solutum est, vel fides habita, per rei vin. vt insti. de rerum diui. §. venditæ. In casibus autem tribus, & pretio soluto, vel fide habita, datur rei vindi. vt in pacto addictionis in diem: vt supra, de rei vin. l. si quis. & infra, de in diem addic. l. iiij. §. fin. Item in pact. l. commiss. vt. C. de pact. inter emp. & ven. l. commissorię. Item in alio casu: vt supra, eo. l. si quis sub. Vel ibi demum apprehensa poss. Item in contractu donationis, datur rei vin. vt. C. de do. quæ sub modo. l. j. Condictio vero ob causam, in nominatis contractibus locum non habet: vt infra, de re. permu. l. j. ibi, quod in his & cætera. nisi in casu vno: vt in dona. vt. C. de dona. quæ sub modo. l. prima. qui est nominatus hodie: licet olim innominatus: vt dixi supra, de pactis. l. iurisgentium. §. primo. licet M. có dictionem dixerit locum habere in contractibus nominatis. arg. eius quod est infra, de actione empti. lege, ex empto. §. is qui vina. Sed certe ibi non dicit dari condictionem ad cõtractum vendi- D tionis: sed ad contractum arrarum, qui est per se: vt. C. de fide instrumen. l. contractus. & hoc in contractibus nominatis: in innominatis autem datur actio præscriptis verbis ad interesse: & cõdictio ob causam ad repetendum quod fuit traditum: vt infra, de præscriptis verbis. lege, naturalis. §. sinautem rem do. &. C. de condictio. ob cau. l. si vt proponis. & de re. permu. l. ea. &. l. emptionẽ, &. l. rebus. sed rei vindi. non competit, licet pactum non seruetur in contractu innominato: vt. C. de re. permu. l. cum precibus. Itẽ quod dixi quòd condictio ob causam locum habet in innominatis, verum est in duobus: scilicet do vt des: & do vt facias: & etiam in hoc, do vt non facias: vt. C. de condict. ob cau. l. ea. lege. In aliis autem, scilicet facio vt des, vel facio vt facias, non habet locum: cum facta non possint repeti: vt infra, de præscrip. ver. l. pe. &. ff. de cõdict. inde. l. si nõ sortem. §. libertus. sed præscri. ver. vel de dolo: vt infra, de præscrip. ver. l. naturalis. §. sed si facio. n *Valebit.* id est non intelligitur excepta. Sed videtur non valere sine principis consensu: vt supra, & infra, de lega. j. apud Iulianum. §. fin. quæ est contra. Solu. ibi erat redacta sub procuratore Cæsaris, hic non. vnde tenet hic contractus: vt supra, eo. l. sed Celsus. ibi non tenet: vt insti. de inuti. stipu. §. primo.

Exceptio

a *Quæ postea.* scilicet ex interuallo. Accursius.
b *Quod.* scilicet dictum prædictarum duarum regularum.
c *Adminicula.* id est accidentalia, siue naturalia, contractus: nõ autem substantialia, vt subiicit.
d *Ne cautio.* hæc ad detrahendum.
e *Cum fideiussore.* hic ad adiiciendum. Nam fideiussores dare venditor non tenetur, nisi hoc nominatim actum est: vt infra, de euict. l. emptori dupla. in princip.
f *Non valet pactum.* vt quando est ad adiiciendum.
g *Idem.* scilicet pactum.
h *Agente.* forte ad ruta & cæsa, quæ habet emptor: vt infra, de act. emp. l. fundum. §. si ruta. Vel ad pretium, vel ad aliquid aliud. Et sic no. quòd quædam seruat emptor excipiendo, quæ non potest seruare agendo: vt supra, e. si in emp. §. item.
i *An idem.* supra, dixi de naturalibus vel accidentalibus pactis. nunc de substantialibus. Accursius.
k *Ex pretio.* quia sine pretio esse venditio non potest: vt supra, e. l. ij. §. j. Idem si fiat super re vendita augenda, vel minuenda: vt supra, de pac. iurisgẽtium. §. adeo. cum res similiter sit de substãtia emptionis, nec sine ea esse possit: vt. ff. e. l. nec emptio. Itẽ cõsensus est de substantia: vt. ff. e. l. j. ij. &. iij. Alia vero quæ ibi dicuntur & fiũt, nõ sunt substantialia, cum sine eis possit cõtractus cõsistere.
l *Conuenit.* ex interuallo. Accursius.
m *Noua emptio.* vt infra, de rescin. ven. l. si quam. Nã quę postea fiunt, prioribus derogant: vt infra, de iure codi. l. diuus. §. licet. Et vt plene habeas, dic, pactorum quædam sunt de substantia contractus: vt de augendo, vel deminuendo, pretio. quædam accidentalia, siue extranea: vt de dando codicem exemplaris loco, vel quid simile, non attingens emptioni. Quę de substantia contractus dicim° esse eadẽ, quidã vocãt de natura: vt. ff. de pact. l. iurisgẽtiũ. §. idẽ respõsum scio. Sed nos pactũ de natura dicimus esse, quod fit super id quod est naturale: vt de euictione præstanda. Quod autẽ in accidẽtalibus dixero, idẽ in his quę fiũt super naturalib° cõtractibus, intelligas. Itẽ pactorũ quędã incõtinenti, quædã ex interuallo, interponũtur. incõtinenti id est cũ cõtrahentes nõdum ad alia negotia diuerterint. Item quędam in cõtractibus nominatis: quędam in innominatis. Pacta quę sunt de substãtia, quãdocũque fiũt, pariũt nouã actionem: veteri (dicit Io.) sublata: nisi in cõtrariũ agatur: vt hic, &. ff. de rescin. ven. l. ij. Ego distinguo, vtrũ incõtinenti: vt tũc nõ tollat. aut ex interuallo fiat pactũ: vt tũc tollat: vt argu. ff. de cõdi. & demõ. nõ ad ea. Alij dicũt, veterem manere: & secũdã ei accedere, nisi aliud agatur: vt. ff. de pact. l. iurisgentiũ §. adeo. &. l. si vnus. §. sed si pactũ. Pacta vero quę de accidentalibus fiũt, vel de naturalibus: siquidem ex interuallo, nullã pariunt actionem, sed exceptionem: vt hic, &. ff. de pact. l. iurisgentium. §. quinimmo. Si autem incõtinenti, nouã præscri. ver. actionem pariũt: & hoc dicebat Pla. esse verũ, cũ sit ad agendũ: secus si ad excipiendũ. Ar. cõtra. ff. de iureiu. sed & si pos. &. ff. de li. leg. l. quod mihi. &. C. de dona. ante nup. si cum ante. & veterem informãt, si quã reperiãt informãdã. Interdum enim nõ reperiunt: vt si cõtractus sit sub cõditione fact°: & purè pactum apponitur: sicut ꝓbari potest argu. l. quę est. ff. de peri. & cõmo. rei. ven. l. si ĩ venditio-

BIU Cujas

a *Exceptio.* quam fecit si quid sacri &c. vt in princ. huius. §.
b *Locum.* pro huiusmodi re. Accursius.

Aede sacra.] CASVS. Ecclesia destructa locus manet sacer: & ideo vendi nō potest. [INTRA.] Aliquis vendidit mihi fundum in quo sepulchrum est, & maceria vel murus quidam, qui circumibat sepulchrum: omnia cedunt venditioni, si nihil sit exceptum. Viuianus.

Res sacra an aliquādo desinat esse sacra.

c *Non est prophanus.* id est nō desinit esse sacer: vt supra, de rerum di. l. in tantum. §. semel autem. & institu. de re. di. §. sacra sunt. Et sic not. rem sacrā nō desinere esse sacram. fallit autē si ab hostibus capiatur: vt supra, de relig. l. cum loca. Item in vasis: vt. C. de sacrosan. ecclesiis. authen. præterea. secus autem in religiosis: quæ desinunt si caput hominis transferatur: vt supra, de relig. l. antepenulti.

d *Nō potest.* inter sciētes, vel vt dominium transeat: vt supra, eo. l. si in emp. §. omnium.

e *Intra maceriam.* id est parietem de lapidibus sine cæmēto: vt infra, de verborum significatione. l. quæ ad iuris. §. paries.

f *Venditor.* scilicet totalis prædij.

g *Excepit.* s. venditor de maceria: licet exceperit sepulchrum: vt supra, de relig. l. si sepulchrum. Accursius.

Lauib⁹.] CASVS. Si aliquis vendat mihi res constitutas in horreis: & tradat mihi claues iuxta horrea: videt mihi tradidisse possessionem mercium, si tradat mihi claues iuxta horrea: & intelligas esse nactū merces & dominium, si vēditor fuit dominus. si autem non fuit dominus, paratur mihi causa vsucapionis. Viuianus.

h *Horrea.* hoc propter visum: vt infra, de adquirenda possess. l. j. §. penulti. & l. quod meo. §. si venditorem. qui visus est vnus de corporalibus sensibus. & sic non ob. infra, de adquiren. possess. l. quemadmodum. Accursius.

i *Inchoabitur.* est enim generale vt vbi dominus tradens dominium transfert: ibidem non dominus præstet causam vsucapionis: vt hic, & institu. per quas perso. no. adquir. §. ex his. & facit infra, de adquirendo rerum dominio. l. qua ratione. §. item si quis. & institu. de re. diui. §. item si quis. Accursius.

Qui fundum.] CASVS. Vendidi tibi fundum: & conuenit vt mihi locares: vel conuenit vt si cōtingeret te vendere, nulli venderes nisi mihi. vt fiat quod conuenit, agetur ex vēdito. Lex, dolia. plana est in principio. [EVM.] Vēdidisti mihi fundum: decessi hærede relicto. eisdem defensionibus vtetur hæres, quibus & tu. Item vti potest præscriptione decennali, vel vicennali, si velit continuare tempora mea cum temporibus tuis. Viuian.

k *Ad complendum.* vel ad interesse, si hoc actori placuerit: vt infra, de no. ope. nun. l. stipulatio. §. siue.

l *Poterit.* vt infra, de actio. empti. l. sterilis. §. si tibi. & C. de pact. inter emp. & vendi. l. j. & ij. & infra, eodem. l. fundi. Accursius.

m *Dolia. Defossa.* id est affixa: vt infra, de act. empt. l. granaria. & l. penult. §. finali. Accursius.

n *Videri.* contra. j. de act. emp. l. fundi. in prin. Sol. vt ibi. Accur.

proderit exceptio[a], quæ non habuit locum.[b]

LXXIII. IDEM libro tertio Responsorum.

AEde sacra terræmotu diruta, locus ędificij nō est prophanus:[c] & ideo venire nō potest[d]. Intra maceriam[e] sepulchrorum hortis, vel cæteris culturis loca pura seruata, si nihil vēditor[f] nominatim excepit,[g] ad emptorem pertinent.

Clauibus traditis, videtur tradi possessio eorum quæ sunt sub clauibus. Item quo casu facta traditione à domino, transfertur dominium: eodem casu traditione facta à non domino, transfertur conditio vsucapiendi. De hoc plene in. l. Pomponius. §. si iussu. infra, de adquir. possess. Bartolus.

LXXIIII. IDEM libro primo Definitionum.

CLauib⁹ traditis, ita merciū in horreis cōditarū possessio tradita videt, si claues apud horrea[h] traditę sint: quo facto, cōfestim emptor dominium & possessionē adipiscitur, etsi non aperuerit horrea. quòd si vēditoris merces nō fuerunt, vsucapio confestim inchoabitur.[i]

Actio ex vendito datur etiā ad id quod deuenit in pacto incontinenti appositō. B.

LXXV. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

QVi fundum vendidit, vt eum certa mercede conductum ipse habeat: vel si vendat, [vt] non alij, sed sibi distrahat: vel simile aliquid paciscatur: ad complendum[k] id quod pepigerunt, ex vendito agere poterit.[l]

A o *Successit.* id est hæredem emptoris. Vel dic, qui ab eo emit.
p *Vti posse.* scilicet dicendum est.
q *Venditor eius.* i. qui vēdidit prædecessori suo. vel dic, sibi. Acc.
r *Potuisset.* vt supra, de pactis. l. si tibi. §. pactum.
s *Præscriptione.* scilicet poterit vti emptor, vel hæres.
t *Vtriusq.* scilicet vēditoris & emptoris, siue hæredis: vt hic, &. C. de præscript. long. tēp. l. super longi. & j. de vsucap. pro empt. l. ij. §. emptori. & infra, de diuer. & temp. præscrip. l. de accessionibus. & C. de euic. l. emptori. & C. de vsuca. transl. j.
u *Statuta.* decem vel viginti annorum.

LXXVI. PAVLVS libro sexto Responsorum.

DOlia in horreis defossa,[m] si non sint nominatim in venditione excepta: horreorū venditioni accessisse * videri.[n]

Defensiones quæ competunt venditori, transeunt ad emptorem, & omnem habentem causam ab eo. Item possessio auctoris & successoris iunguntur ad præscriptionem implendam. Bartolus.

FEum, qui in locum emptoris B succesit[o], iisdem defensionibus vti posse,[p] quibus venditor eius[q] vti potuisset[r]: sed & longę possessionis præscriptione,[s] si vtriusque[t] possessio impleat tempora cōstitutionibus statuta.[u]

Paria vel similia sunt, non esse, & non apparere. h. d. Et not. quòd lapidicina dicitur vbi lapis cæditur, non vbi cædi potest. Bartolus.

LXXVII. IAVOLENVS libro quarto ex Posterioribus Labeonis.

IN lege fundi vendundi, lapidicinæ in eo fundo, vbique † essent, exceptæ erant: & post multum temporis in eo fundo repertæ erant lapidicinæ. Eas C quoque venditoris esse Tubero respondit:[x] Labeo, referre quid actum sit. Si nō appareat: non videri eas lapidicinas esse exceptas. Neminem enim nec vendere, nec excipere [posse,] quod nō sit:[y] & lapidicinas nullas esse, nisi quæ apparent & cędantur. aliter interpretantibus, totum fundum lapidicinarū fore,[z] si fortè [in] toto eo sub terra esset lapis. [&] hoc probo.[a]

† *Vbique essent.* scilicet in toto fundo. Vel dic, in diuersis locis.
x *Tubero respondit.* sed vide quę male.
y *Quod non sit.* Not. ad ea quę apparent, huiusmodi pacta referuntur, non ad futura quæ potuerunt apparere: vt hic, & supra, de ser. vr. præ. l. si seruitus. & infra, de pign. l. si fideiussor. §. Lucius. & supra, de petitio. hæred. legitima. & de pactis. tres fratres. & de trāsactio. l. cum Aquiliana. & infra, de dam. infec. l. dīni. §. si is qui. & ifra, de hæredi. ven. l. ij. §. j. & de adquirēda possess. locus certus. in fine. Sed argu. contra supra, de ser. vr. præ. l. eum qui. & supra, depo. l. j. §. si cista. Accursius.
z *Fore.* venditoris, dicendum est, quod est absurdum. Et sic not. infinitatem, vel nimietatem, vitandam: vt argu. infra, de [illegible] leg. iij. fideicommiss. §. si quis decem. & C. de sacrosanct. eccle. l. fina. Vel dic, fore lapidici. & sic venditoris. quod in idem recidit. Accursius.
a *Hoc probo.* quod est absurdum, vt dixi. Vel dic probo, scilicet dictum Labeonis.

Fistulas.] CASVS. Si vendo domum, & dixero, quòd fistulæ accedāt: quæritur, an castellum, id est ædificium quoddam ex quo fistulis aqua ducitur, accedat venditioni. Dicitur, quòd scilicet non sit dictum de hoc aliquid in pacto venditionis. [FVNDVM.] Quidam emit fundū à Titio: neque accepit vacuam possessionem fundi. factus est postea tutor filij Titij. possit sibi cedere potest ipsemet, hoc modo, si pupillus & eius familia discedat de fundo, & tunc ipse ingrediatur. [QVI FVNDVM.] Titius emit fundum, & conuenit vt soluta pecunia traderetur sibi vacua possessi. fundi. decesit duobus hæredibus relictis. si vnus de hæredibus offerat totam pe. bene poterit petere prædium, & partem pecuniæ à cohæredibus recuperabit per iudicium familiæ erciscun, si suam partem offerat, possessi. fundum non habebit, propterea quòd contractū sit æs alienū, quod diuidi non potest. [FRVMENTA.] Vendidisti mihi frumenta in hæc verba, si tēpestate aliqua corrum-

corrumpantur, hoc te præstaturum. quæritur, an tenearis? Et distinguitur, aut erat solita tempestas, aut insolita. primo casu non teneor: secundo sic. Viuianus.

a *Emptori.* scilicet fundi.

b *Licet scriptura.* vel etiá in pactis: vt hic, &. ff. e. l. qui fundum. §. in lege. &. j. de actio. emp. fundi. §. fina.

c *Accepisti.* scilicet à patre. Accursius.

d *In possessionẽ.* & sic pupillus desinit possidere, & tu incipis. secus si ipse tantum exiret: tu autẽ nó acciperes: quia non amittit possessionem: vt supra, de dolo. cum quis. quæ est contra. Iteé in tali acceptione possessionis non est decretum necessárium, cum ex voluntate fiat defuncti: vt. C. quando decre. opus non est. l. j. Item not. hic quem auctorari in re sua. sic & infra, de aucto. tu. l. j. & de administr. tuto. l. quotiens. §. non tantũ. & supra, de nego. gest. diuortio. §. illud. an autem hodie corrigatur hic. §. cum debitor vel creditor non possit esse tutor? Potest dici, quòd sic: vt in authen. vt hi qui obli. hab. perhib. res mi. §. j. col. vj. Accursius.

e *Partem.* s. pecuniæ.

f *Non potuit.* & ideo merito habuit locum actio familiæ erciscundæ: vt diximus supra, familiæ erciscun. l. hæredes. §. non tantum.

g *Tempestate.* scilicet valida, præter consuetudinem regionis. nam de solita non videtur actum.

h *Si immoderatæ.* si obligat se ad insolita, nó ideo tenetur ad solita: vt hic. & econtra si obligat se ad solitũ, nó ideo tenetur ad insolitum: vt argu. C. de pigne. actio. l. quæ fortuitis. Accursius.

LXXVIII. LABEO libro quarto Posteriorum à Iauoleno Epitomatorũ.

FIstulas emptori[a] accessuras in lege dictum erat. quærebatur, an castellũ ex quo fistulis aqua duceretur, accederet? Respõdi, apparere id actũ esse, vt id quoque accederet: licet scriptura[b] non contineretur.

Tutor rem sibi debitam potest tradere sibiipsi. Bartolus.

¶ Fundum ab eo emisti, cuius filij postea tutelã administras: nec vacuã accepisti[c] possessionem*. Dixi, tradere te tibi possessionem hoc modo posse, vt pupillus & familia eius decedat de fundo, [&] tunc demum tu ingrediaris possessionem[d].

Facit tex. iste, quòd licet sit soluta quantitas pro parte, non tamen dominium adquiritur pro parte. non enim alienasset, nisi totum alienasset. argu. infra, de solu. si rem. inde fructus debet habere emptor pro rata, quando soluit pretium: vt infra, de fundo dota. l. finali. Bartolus.

¶ Qui fundum ea lege emerat, vt soluta pecunia traderetur ei possessio: duob' hæredibus relictis decessit. Si vnus omnem pecuniam soluerit: partem[e] familiæ erciscundæ iudicio seruabit. Nec si partem soluat, ex empto cũ venditore aget: quoniam ita contractum æs alienũ diuidi non potuit[f].

Qui suscipit in se casum fortuitum: tenetur de casibus fortuitis communiter contingentibus. h. d. Vel aliter: Casus fortuitus intelligitur inopinatus, non ex consuetudine eueniens. Bartolus.

¶ Frumenta quæ in herbis erãt, cum vẽdidisses: dixisti te, si quid vi aut tempestate[g] factũ esset, præstaturum. ea frumenta niues corruperunt. si immoderatæ[h] fuerunt, & contra consuetudinem tempestatis: agi tecum ex empto poterit.

Pactum est loco pretii. ad hoc allegatur ista lex Baldus.

LXXIX. IAVOLENVS libro quinto ex Posterioribus Labeonis.

FVndi partem dimidiam ea lege[i] vẽdidisti[k], vt emptor alteram partem quã retinebas, annis decẽ certa pecunia in annos singulos conductã habeat. Labeo & Trebatius negãt posse ex vendito agi, vt id quod cõuenerit fiat. ego contra puto, si modo ideo vilius fundum vendidisti, vt hæc tibi conductio præstaretur. nã hoc ipsum pretium fundi videretur, quòd eo pacto venditus[l] fuerat. eóque iure vtimur.

LXXX. LABEO libro quinto Posteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

CVm manu sata in vẽditione fundi excipiuntur: non quæ in perpetuum sata sunt, excipi videntur, sed quæ singulis annis seri solent, ita vt fructus eorum tollantur. nam aliter interpretantibus, vites & arbores omnes exceptæ videbuntur. [m] ¶ Huius rei[n] emptionem posse fieri dixi, *quæ ex meis ædibus in tuas ædes proiecta sunt, vt ea mihi ita habere liceat*[o]: déque ea re ex empto agi[p]. Sylua cædua in quinquenniũ venierat. quærebatur, cùm glans decidisset, vtrius esset? Scio Seruium respondisse, primum sequendum esse, quod appareret actum esse: quod si in obscuro esset, quęcumque glans ex his arboribus quæ cæsæ non essent, cecidisset, venditoris esset: ea* autem quæ in arboribus fuisset eo tẽpore cùm hæ* cęderẽtur[q], emptoris [esset.] Nemo potest videri eam rem vendidisse, de cuius dominio id agitur, ne ad emptorem transeat: sed hoc aut locatio est, aut aliud genus cõtractus[r].

Pactum simile legi commissoriæ, reprobatur inter creditorem & debitorẽ: non inter debitorem & tertium. Bartolus.

LXXXI. SCAEVOLA libro septimo Digestorum.

TItius cũ mutuos acciperet tot aureos sub vsuris, dedit pignori siue hypothecæ prædia, & fideiussorem Lucium: cui promisit, intra triennium proximum se eum liberaturũ: quòd si id nõ fecerit die suprascripta, & soluerit debitũ fideret: & nisi hoc ipse faceret, & fideiuss. soluere pecuniam creditori, quòd ipse fideiussor pignori accepta haberet empta. quæritur, si fideiussor non fuit liberatus, & soluit, an habeat empta? Respondetur, quòd sic, si conuenit, vt non in causam obligationis haberet pignora: sed sub conditione contracta fuit obligatio. [LVCIVS.] Promisi tibi centum corbes de fundo meo. si vendo illum, an emptor debeat præstare centum corbes? Et respon.

A *IVS REI.*] Habebam tignum proiectum è domo mea in domum tuam: emi seruitutem, vt sic immissum habeam: an valeat talis venditio? Et respon. quòd sic. [SYLVA] Vendidi tibi syluã, quæ de quinquennio in quinquennium cõsueuit cædi. glans quæ decidit, cuius sit: an emptoris, an venditoris, quæritur. Et respon. quòd cõsideratur quod actum est. si non appareat quod actũ est, glãs quæ deciderit ab arbore non cæsa, cedat vẽditori, & cæsa emptori. Ratio diuersitatis est, quia cum vendatur cędua: ea tantum pertinent ad emptorem quę cæduntur. [NEMO.] Vẽdidi tibi æquum: sed pepigi ne dominiũ ad te transiret. an sit emptio? Dicitur, ꝙ non. Viuianus.

B

C

D

m *Exceptæ videbuntur.* quod est absurdũ. Et sic not. quòd ambiguum pactum pro emptore interpretatur. Et est ratio secũdum Ioã. quia vẽditor apposuit. Vel videtur apposuisse cum eius gratia fiat, etiam si emptor dicat: vt supra, eo. l. si in emptione. in principio. Vel dic, quòd non est obscuritas aliqua: nam arbores & vites non sata, sed plantata dicuntur: vt insti. de re. di. §. si Titius. &. §. qua ratione. Accursius.

n *Huius rei.* id est, huiusmodi generis rerũ.

o *Liceat.* q. d. vendis mihi seruitutẽ tigni immittendi, vel immissi sustinendi. Accursius.

p *Agi.* scilicet posse dicendum est.

q *Caderentur.* Et est ratio: quia cum sit cædua, & vendatur vt cędatur: ea tantum pertinent ad emptorẽ quæ cæduntur.

r *Genus contractus.* puta pignoris, vel emphyteusis, vel commodatum, vel depositum: in quibus dominium non transfertur: vt supra, commo. l. penul. & depo. licet. §. j. & facit supra, eod. nuda. & infra, de dona. l. in ædibus. §. finali. Accursius.

*Flo. eam

*Flo. has

Titius.] CASVS. TItius accepit cẽtum aureos sub vsuris: obligauit prędia pignori: & dedit fideiussorem: & conuenit cum eo, vt intra triennium proximum eum liberaret: & nisi hoc ipse faceret, & fideiuss. soluere pecuniam creditori, quòd ipse fideiussor pignori accepta haberet empta. quæritur, si fideiussor non fuit liberatus, & soluit, an habeat empta? Respondetur, quòd sic, si conuenit, vt non in causam obligationis haberet pignora: sed sub conditione contracta fuit obligatio. [LVCIVS.] Promisi tibi centum corbes de fundo meo. si vendo illum, an emptor debeat præstare centum corbes? Et respon.

i *Lege.* id est pacto.

k *Vẽdidisti.* quod semper præsumitur: vt infra, de ser. ex. l. si venditor. §. fina. in fine. & facit supra, pro soc. l. si non fuerint. §. j. sed argu. contra. C. de vsur. l. si ea pactione.

l *Venditus.* scilicet pro decẽ. Vel dic, quòd nullum aliud pretium fuit, nisi mercés conductionis: vt infra, de act. empt. l. Titius. §. j.

CVm manu.] CASVS. Vendidisti mihi fundum, & excepisti sata: an illa videantur excepta quæ omni anno seminari solent: non quæ in perpetuum? Dicitur, quòd sic: alioquin si vineæ essent in eo fundo, exceptæ viderẽtur: quod esset absurdũ. [HV-

BIU Cujas

respondetur, quòd non personaliter. Viuianus.

a *Obligationis.* existente conditione. At sine pacto non potest fideiussor emere: vt supra, man.l.si mãdato.§.j.& facit infra, de pig. l.si fundus.§.fin. Sed contra. C. de pact. pig. l.j.& fina.

b *Non esse.* scilicet personaliter, cum personalis obligatio nõ sequatur fundum: vt.j.ad Treb. l.j.§.si hæres. & ff.de iudi.l.si fideicommissum.§.tractatũ. Sed an fundus sit obligatus, hic non dicit. & sic nõ est cõtra. ff. de vsufruct. l.hactenus.&.l.si pẽdẽtes. §. si quid cloacarij. Vel: si dicas hoc prædium non obligatum, adhuc tamen non contradicet: quia illud in specialibus & fauorabilibus præstationibus loquitur: vtputa alimẽtis vel reipu. hic vero non de talibus. Item facit. j. de ann.leg.l.Gaius. vel hic de iure scripto. Itẽ contra. ff. de ali.leg.l.ij. Sol. vt ibi. Accursius.

DE IN DIEM addictione.

Supra in genere dixit de pact. inter emp. & vẽ. nũc specialiter de quodã, scilicet addictionis in diẽ: vt vendo tibi rem hoc pacto, quòd si aliquis in diẽ talem meliorẽ cõditionem attulerit, quòd sit inẽpta.

IN diem.] CASVS. Cum sit vẽditio sub pacto addictionis in diẽ: quæritur, an vẽditio sit cõditionalis: vel pura. & refert quid actũ sit, quia si dicas: si alius offerat mihi meliorẽ conditionem, sit inempta: pura consistit emptio: sed resoluitur sub hac conditione, si alius &c. & interim dominꝰ emptor est: vt supra, de rei vindi. l.si quis. & fructꝰ vsucapit: & res interim periculo suo perit. Si vero dicatur sic: perficiatur emptio, si nõ offeratur melior cõditio, est conditionalis: & interim venditor est dominꝰ: emptor vero neque vsucapit, neq; fructus suos facit: & periculo venditoris res interim perit. Viuianus.

e *Meliorem.* melior dicitur: vt.j. eo. l.iij.§.fi.

d *A domino.* id est ab emptore, qui interim est dominus, secundum quosdam: licet male secundum alios: quia sub conditione fuit facta: & ideo non fuit dominus medio tempore: vt infra. l. proxi. Dic ergo à domino, id est, à venditore. prima vero placet: vt infra. l. proxi. nota.

c *Abeat.* id est recedat.

f QVotiens. *Resoluitur.* vt & in simili casu: vt supra, de contrahen. emptione. l.iij. Accursius.

g *Conditionalis.* Quid ergo si non appareat? Respõdetur. attende verba. nam si ita dicat, sit inempta, vel discedatur ab emptione, si alius meliorem conditionem attulerit, pura est, sed resoluitur sub conditione: vt hic, & infra, de lege commiss. l.j.&.ij.

iussor creditori, iusit prædia empta esse, quæ creditoribus obligauerat. Quæro, cum non sit liberatus Lucius fideiussor à Titio: an si soluerit creditori, empta haberet suprascripta prædia? Respondit, si non vt in causam obligationis [a], sed vt empta habeat, sub conditione emptio facta est: & contractam esse obligationem.

Obligatio personalis non sequitur fundi possessorem. Bartolus.

LVcius Titius, pmisit de fundo suo centum milia modiorũ frumẽti annua præstare prædiis Gaij Seij. postea Lucius Titius vẽdidit fundum additis verbis his: *quo iure, quáque conditione ea prædia Lucij Titij hodie sunt, ita veneunt, itáque habebuntur.* Quæro, an emptor Gaio Seio ad præstationẽ frumẽti sit obnoxius? Respondit, emptorem Gaio Seio, secundum ea, quæ proponerẽtur, obligatum non esse [b].

DE IN DIEM ADdictione.

TITVLVS II.

1. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

IN diẽ addictio ita fit, *ille fundus centum esto tibi emptus, nisi si quis intra kalendas Ianuarias pximas meliorẽ [c] cõditionẽ fecerit, quo res à domino [d] abeat [e].*

II. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Sabinum.

QVotiens fundus in diẽ addicitur, vtrũ pura emptio est, sed sub conditione resoluitur [f]: an verò conditionalis [g] sit magis emptio: quæstionis est. Et mihi videtur verius, interesse quid actũ sit. Nã si quidẽ hoc actũ est, vt meliore allata cõditione [ab emptione] discedat: erit pura emptio, quæ sub conditione resoluitur. Sin autem hoc actũ est, vt perficiatur emptio, nisi melior cõditio adferatur: * erit emptio cõditionalis. Vbi igitur, secundum quod distinximus, pura vẽditio est: Iulianus scribit, hũc cui res in diẽ addicta est, & vsucapere posse, & fructus, & accessiones lucrari [h], & periculum [i] ad eum pertinere si res interierit:

III. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

QVoniam post interitum [k] rei iam nec adferri possit melior conditio.

IIII. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Sabinum.

VBi autẽ conditionalis venditio est, negat Põponius vsucapere [l] eum posse: nec fructus ad eum pertinere.

Perempta re principaliter vendita, non admittitur addictio super fructibus: sed super alia re secum vendita principaliter, admittitur. Bartolus.

IDẽ Iulianus libro quintodecimo quærit: si res in diẽ addicta interciderit, vel ancilla decesserit: an partꝰ, vel fructus eius nomine adiectio admitti possit? & negat admittendam adiectionem: quia alterius rei, quàm eius quæ distracta est, non solet [m] adiectio admitti. Idẽ Iulianus eodem libro scribit. si ex duobus seruis viginti venditis, & in diem addictis, alter decesserit: deinde vnius nomine qui supereſt, emptor extiterit, qui supra viginti promitteret: an discedatur à priore contractu? Et ait dissimilem esse hanc speciẽ partus speciei [n]: * & ideo hic discedi à priore emptione, & ad secundam perueniri.

Resoluto iure emptoris per pactum addictionis in diem, resoluitur ius eius qui ab eo recepit. Bartolus.

SEd & Marcellus libro quinto Digestorũ scribit, purè venditio, & in diẽ addicto fundo: si melior conditio allata sit, rẽ pignori esse desinere [o], si emptor

A Et hoc innuit verbum discedere, vel inempta esse, quasi voluerit eam semel emptam esse. Sed si dicat, vendo, nisi alius & cætera. vel sic: sit tibi empta, nisi alius &c. quia ibi verba præsentis temporis ponuntur, statim perficiũt emptionẽ. quod enim de præsenti est, vel de præterito, non est in suspenso quo ad esse suum: est tamen in suspenso quo ad resolutionem, quæ inducitur verbis sequentibus: scilicet, nisi &c. vt * Fla. supra, pro empt. l.ij.§. si rature in diem. & ff. eod. l.j. Si autem verba ponantur quæ suspendãt, vel suspendere possunt emptionem: nec denotent eius perfectionem, vt sic perficiatur emp. nisi &c. nam verbum, perficiatur, est extensiuum, hoc est, conditionales vt hic, & infra, de actio. & oblig. l. obligationum fere. §. conditio. In vltimis vero voluntatibus, siue à principio sub cõditione legetur, siue pure legatum sub cõditione adimatur: idem est, quia semper est conditionale: vt infra, de condi. & demõst. quibus. §. quidã Titio. & de adim. leg. l.si legatum pure. & infra, de leg. iij. fideicommissa. §. sic fideicommissum. Accursius.

B

C

D

h *Lucrari*, nisi aliam postea meliorẽ afferat conditionẽ: vt.j. eo. l. itẽ quod dictum. Accur.

i *Et periculum.* sic & infra, de præscrip. verb. l. apud Labeonem. §. j. dominus enim est interim: vt supra, de rei vindi. si quis. & infra, eo. l. fi. §. sed & Marcellus. Sed quid si conditionalis sit? Respondeo test in periculo aliud dici, scilicet vt periculũ non pertineat ad emptorem, nec etiam fructus, sed ad venditorẽ ar. infra, de peri. & cõmo. rei vend. quod si pendẽte. Sed cũ pereat eo momento, quo certum sit alium non allaturum meliorem cõditionem, non spectat periculum ad venditorẽ arg. .j. de verb. oblig. l. in illa. &. l. cum Papinianus. circa prin. Accur. * Fla. Spero

k QVoniam post interitũ. de quo. ff. px. dixit. Ac.

l VBi autem. *Vsucapere.* vt.j. pro empto. l.ij.§. si sub conditione. Sed si conditio deficiat, numquid vtetur vẽditor accessione temporis quo fuit apud emptorem? Respon. sic: vt infra, de adquiren. posses. l. Pomponius. §. si is qui precario. Accursius.

Si res in.] CASVS. Si ancilla vendatur sub pacto addictionis in diem: an addictio extendatur ad partum? Respon. quòd non: quia alterius rei &c. Idem est de fructu rei quæ interiit post venditionem factam sub pacto addictionis in diem. Viuianus.

m *Non solet.* id est, non debet. Accursius.

n *Partus speciei.* de qua modo. ff. proxi. diximus. Accursius.

o *Desinere.* nõ. desinere pignus: vt hic, & infra, qui. mo. pig. vel hypo.

BIU Cujas

hypo.fol.l.iij.Sed cõtra.j.de ædil.edic.bouem.§.pignus. Solu.ibi emptor ex voluntate redhibet:hic ex necessitate. Item not. quòd ex solo pacto dominium rei transfertur: sicut &.ff.de rei vin.l.si quis hac.Sed contra.C.de pac.inter empto.& vendi.l.qui ea.Sol. ibi non fuit pactum legis commissoriæ,vel addictionis in diẽ,sed quoddã aliud: & ideo dominium per pactum nõ transfertur:vt.C.de pac.l.traditionib⁹. Ac.

a *Dominus esset.* Immo videtur in bonis vẽditoris:vt.j.ad leg. Falci. statuliberi.quæ est cõtra. Sol. ibi sub conditione facta fuit vẽditio. hic pure facta fuit:vt.ff. l.ij.in fi. Vel quo ad Falcidiam computatur:ibi in bonis venditoris.

Eũ qui emit fundũ.] CASVS. Si in re empta aliquis vi vel clam ædificauerit:an emptor habeat interdictum? Et respondetur, quòd sic: sed allata meliori cõditione, illud actione ex vẽdito præstabit quod actione illa interdicti cõsecutus fuerit. [MELIOR.] Iste respicit superiora. Dictum erat supra.e.l. quòd emptio prior resoluitur meliori allata conditione.q̃ritur ergo,quando melior conditio videatur afferri? Et dicit iurisc̃ultus, quòd melior affertur conditio, cum pretium additur,vel cũ maior solutio offertur. Idem est,si persona magis idonea accedat ad emptionem. Idem est, si leuioribus conditionibus emptor accedat, qui forte satisdationẽ non petet. Arguit generaliter, quòd idẽ est dicendum vbicumque allata conditio proficit vẽditori: quia licet vilior sit cũ offeratur emptori: ea tamen sibi remittuntur,quę grauiora vidẽtur. Quod enim dicitur, fructus manere penes emptorẽ priorem interim perceptos: locum habet, cum secundus emptor nõ accedat: tunc enim ad secundum emptorẽ pertinent. Et hoc dicit cũ duabus.ll.sequentibus, vsque ad.§.si quis.

b *In diem.* resoluenda emptione. Accursius.

c *Vtile.* id est,efficax: vt infra, quod vi aut clam. l. is qui in puteũ. §.si fundus.

d *Si falsus.* id est, simulator: quia licet emere sibi nollet, simulabat tamen: vnde nullus dicitur emptor: vt supra, tit.j.l.nuda.&.j. de verb.sign. Paulus.

eum fundũ pignori dedisset. Ex quo colligitur, quòd emptor medio tẽpore dominus esset[a]: alioquin nec pignus teneret.

Qui emit rem purè sub pacto addictionis in diem: habet interim actiones competẽtes ratione rei,quas cedere tenetur.hoc dicit.

¶Idẽ Iulianus libro octagensimooctauo *Digestorũ scripsit: eum, qui emit fundum in diem [addictum,]interdicto, *quod vi aut clam*, vti posse.nã hoc interdictum ei cõpetit,cuius interest opus nõ esse factũ.Fundo autẽ, inquit,in diem[b] addicto,& cõmodum, & incõmodum omne ad emptorem pertinet,antequã venditio transferatur:& ideo si quid tunc vi aut clam factũ est: quamuis melior cõditio allata fuerit,ipse vtile[c] interdictũ habebit.Sed eam actionẽ sicut fructus,inquit,quos percepit, venditi iudicio præstaturum.*

Non committitur pactum addictionis in diem, nisi verus emptor existat, & meliorẽ afferat conditionem.hoc dicit.

¶Cùm igitur tunc recedatur ab emptione,vbi purè cõtrahitur: vel tunc non impleatur,vbi sub conditione fit, cum melior cõditio sit allata:si falsus[d] emptor subiectus[e] sit, eleganter scribit Sabinus priori rem esse emptã: quia non videatur melior cõditio allata esse, nõ existẽte vero emptore. Sed etsi existat alius [verus]emptor,meliorẽ tamen conditionem nõ adferat: æquè dicendum erit, perinde haberi, ac si non existeret[f].

Nota istum.§.ex quo declaratur optime, quando dicatur melior conditio afferri. & tene ipsum menti. Bal.

¶Melior autẽ conditio adferri videtur,si pretio sit additũ.Sed & si nihil pretio addatur, solutio tamẽ offeratur facilior[g] pretij,vel maturior:melior conditio adferri videtur. Præterea si loc⁹ oportunior[h] soluẽdo pretio dicatur:ęquè melior conditio allata videtur. & ita Pomponius libro nono ex Sabino scribit. Idem ait, & si persona idoneior[i] accedat ad emptionem,æquè videri meliorẽ conditionem allatã [esse.] Proinde si quis accedat eiusdem pretij emptor, sed qui leuioribꝰ emat conditionibus, vel qui satisdationem nullã exigat: melior cõditio allata videbitur. Ergo idẽ erit probandum*, & si viliori pretio emere sit paratus, ea tamen remittat,quæ vẽditori grauia erant in priore emptione.

A e *Subiectus.* à venditore. Accursius.
f *Non existeret.* vt infra,eo.l.si venditor.j.respon.
g *Facilior.* vt per bonos campsores. Accursius.
h *Locus oportunior.* nam his modis dicitur plus: vt institu. de actio.§.plus autem.

V. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

QVidquid enim ad vtilitatẽ venditoris pertinet:pro meliore cõditione haberi debet.

VI. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

B ITem quod dictum[k] est, fructus interea captos emptorẽ priorem sequi: totiens verũ est, quotiens nullus emptor existit, qui meliorem conditionem afferat,vel falsus existat. Sin verò exstitit emptor posterior: fructus refundere priorem debere constat:sed venditori[l]. & ita Iulianus libro quadragesimooctauo Digestorum scripsit.

Si melior conditio sit allata à tertio, vẽditio statim resoluitur,& fructus ad venditorẽ redeunt.sed si prior emptor adhuc afferat meliorem, præfertur secundo, & noua emptio contrahitur, nec fructus recuperat: nec est res addicenda secundo emptori,nisi certiorato priori, si meliorem afferre vult. hoc dicit vsque ad.l.Sabinus.

C ¶Si quis extiterit, qui meliorem conditionẽ adferat,deinde prior emptor aduersus eum licitatus sit,& penes eum emptorem manserit[m]: dubitari poterit,vtrum fructus[n] ipse habeat, quasi nulla meliore cõditione allata: an verò venditoris sint: licet eadẽ sit persona, quæ meliorem cõditionem attulerit[o]. Quod ratio facere[p] videtur.interim tamen quid acti sit.& ita Pomponius scribit.

VII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

D LIcet autem venditori, meliore allata conditione,addicere posteriori:nisi prior paratus sit plus adiicere.

VIII. IDEM libro trigesimotertio ad Edictum.

NEcesse autem habebit vẽditor, meliore conditione allata, priorem emptorem certiorem facere: vt si quid alius adiicit,ipse quoque adiicere possit.[q]

Licet melior conditio sit allata, non resoluitur venditio, si venditor eam non admittat:nisi in fauorẽ emptoris,vel tertii fuerit pactum appositum.h.d.cum.l.sequen.

i *Idoneior.* quod facit plus esse, cum non minus ex fide,quàm ex facultatibus quis sit idoneus: vt infra,de verb. *dum*, obliga. si quis stipulatus.§.fi. Accursius. *Hal.dict.

k *Item quod dictum.* ff. eo.l.ij.in fin.Accur.

l *Venditori.* vt infra, eo.l.imperator.ergo & econtra venditor pretium cum vsura restituet: vt argu. infra, de ædil.edic. illud.§. condemnatio. Accursius.

m *Mãserit.* scilicet res.

n *Fructus.* medio tẽpore perceptos.nã post addictionem sunt emptoris: vt infra, de iure fisci.l.fin.& infra,de act. empt. Iulianus.§.si fructibus.

o *Attulerit.* quę & prima erat.

p *Facere.* vt sint venditoris, non emptoris: vt infra.e.l. imperator.

q *Necesse. Adiicere possit.* intra tempus in adiectione comprehensum, non vltra, nisi restituatur: vt supra,de mino.l.si in emptione. Quod autẽ dico ipsum priorem emptorem admitti, potest dici quando sic fuit dictum,si fuerit conditio melior allata,vt hic:secus si sic, & si alius meliorem cõditionẽ attulerit: quia tunc nõ emptor,sed extranei tantũ admittũtur: vt.j.locat. quí insulam.§.fi. Acc.

Abinus.] CASVS. Si vẽditio facta fuerit,

BIU Cujas

rit, vt res empta sit, si melior conditio non afferatur: bene potest venditor reiicere vltimam conditionem, & sequi primam tanquã meliorem: & durabit prior emptio, nisi nominatim actum esset, vt liceret emptori recedere allata meliori cõditione: tũc enim dissolueret emptio, etiã si véditor nõ velit sequi vltimã cõditionem.

a *Sequiq; primã.* quia vnicuique licet renuntiare his quæ pro se introducta sunt: vt. C. de pac. l. pe. & infra, tit. j. l. ij. Accursius.

Sed si.] *CASVS.* Si pign⁹ distrahat sub pacto addictionis ĩ diẽ, & alius meliorem conditionem afferat, & eã nolit creditor recipere: iniuriam facit debitori. Sed quid si secũdus emptor erat inops? poterit creditori priori sine periculo vẽdere. Viuian⁹.

Quod autem.] *CASVS.* Si res distrahat sub pacto addictionis in diẽ, & alius meliorem conditionem afferat: & res ei ita data sit: an similis pactio possit recipi: vt scilicet à secundo auferatur, si tertius meliorẽ conditionem attulerit? Dicit Sabinus, q̃ non. est ratio: quia prioris emptoris, id est, prioris pollicitatoris, qui secũdus emptor dicitur, statim fit res irreuocabiliter: & ideo recesit à priore emptore: alioquin nisi res fieret eius plene, à prima emptione non videtur recessum. Iulian⁹ dicit: quid actũ sit refert: vt si actũ sit cum emptore vt possit sibi res auferri, & dari tertio meliorem conditionem afferenti: hoc possit venditor facere.

[*ITEM.*] Si qui rem sibi communem distrahãt sub pacto addictionis in diem, & duo addixerint alicui meliorem conditionem afferenti: & terti⁹ nolit adiectionem accipere, distrig. aut vno pretio distraxerunt: aut diuersis pretiis: puta vn⁹ pro. v. ali⁹ pro. x. terti⁹ pro. xv. & tunc duę partes perueniunt ad secundum emptorem: tertia remanet penes primum. Si vno pretio, penes primum emptorem remanebit: sicut si aliquis vni totum vendat sub pacto addictionis in diem, deinde adiecto pretio alij vendidit. in primo ergo casu dicit Celsus, scilicet cum tres vendunt, & hæc egerunt: si primus emptor nolit, nisi totam rem habere, non habebit eam rem quam socius posteriori emptori addixit.

[*VERVM.*] Si duo vendant rem communem sub pacto addicti. in diem: si vnus ex venditoribus meliorem afferat conditionem, quia ratione partis socij potuit consistere emptio: an auferenda sit priori, & danda posteriori. Et respon. quòd sic. Hoc dicit vsque ad. l. si venditor. Viuianus.

b *Addictus.* id est, cum primo esset allata conditio melior, & est ei datus: dicit Sabinus, quòd plus non recipitur similis pactio, etiam si paciscatur cũ secundo, & hac ratione defendit, quia prioris emptoris, id est, primi pollicitatoris, qui secũdus est emptor, statim fit res irreuocabilis. & bene dico, quòd fit statim eius: & ideo recessum est à prima. nam si non fieret eius plene, nec à prima videretur recessum: vt hic subiicit. nam de hac scilicet prima emptione receditur, eũdo ad semiplenã: vt hic, & j. de rescin. ven. si id quod j. respõ. & nõ videtur datũ quod nõ irreuocabiliter datur: vt. ĩ. de pig. ac. si quasi. & j. de fideiussori. stipulatus es, in fi. nã demũ cũ plene approbat secũdũ, recedit à primo: vt j. e. si véditor. §. sed & si neuter. vel propriè ponitur, primi emptoris. Accursius.

IX. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Sabinum.

SAbinus scribit, licere vendi tori meliorem cõditionem oblatam abiicere, sequíque primam [a] quasi meliorẽ. & ita vtimur. Quid tamẽ, si hoc erat nominatim actum, vt liceret resilire emptori, meliore conditione allata? Dicendũ erit dissolutam priorem emptionẽ, etiã si venditor sequẽtẽ nõ admittat. B

X. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

SEd si proponatur à creditore pignus in diem addictũ: non potest videri bona fide negotium agi, nisi adiectio recipiatur. Quid ergo est si inops [est] emptor, & impediendę tãtummodo vẽditionis causa interuenit? Potest creditor sine periculo priori emptori addicere.

Potest ei qui meliorem attulit conditionem, res addici sub eodem pacto addictionis in diem. Baldus.

XI. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Sabinum.

QVod autem Sabinus scribit, fundum in diem addici non posse rursus, qui semel fuerit in diem addictus [b], ratione eiusmodi defẽdit, quia prioris (inquit) emptoris statim fit, scilicet quasi non videatur melior conditio allata, si nõ securè secundo emptori fundus addicitur, sed alia licitatio prospicitur [c]. Sed Iulian⁹ libro quĩtodecimo digestorum scripsit, interesse multum, quid inter cõtrahentes actum sit: nec impedire quicquam vel hoc [d] agi, vt sæpi⁹ fund⁹ collocetur [e]: dũ vel prima, vel secũda, vel tertia adiectiõe res à vẽditore discedat. C D

Si res à pluribus fuerit vendita diuersis pretiis, sub pacto addictionis in diem: potest per aliquos exerceri pactum aliis nolentibus. sed si vno pretio, tunc per contradictionem vnius impediuntur alii. h. d. cũ. l. seq.

ITem quod Sabinus ait, si tribus [f] vendẽtibus duo posteriori [g] addixerint, vnus non admiserit adiectionẽ, hui⁹ partẽ priori [emptori,] duorũ posteriori emptã: ita demũ verũ est, si variis ptiis [h] ptes suas distraxerũt,

XII. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

ET si dispares [i] partes vendentium fuerint.

XIII. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Sabinum.

QVod si vno pretio vẽdiderint, dicẽdũ est totã priori emptã manere: quẽadmodũ si quis mihi totũ fundũ ad diem addixisset, postea verò pretio adiecto dimidiũ alij addixerit [k]. Celsus quoque libro octauo digestorum refert Mucium, Brutũ, Labeonemq;, * & Sabinũ ita existimare: ipse quoque Celsus idem ꝓbat, & adiicit [l], mirari se à nemine animad uersum [m], q̃ si prior emptor ita cõtraxit, vt nisi totũ fundũ emptũ nollet habere [n]: nõ habere eũ [o], eã partẽ emptã, quã vnus ex sociis posteriori emptori addicere noluit. Verũ est autẽ, vel vnũ ex vẽditoribus [p] posse meliorẽ adferre conditionẽm. Emere enim cum tota re etiam nostram partem possumus [q].

Si res addicitur secundo, qui plus nõ obtulit, prima venditio non rescinditur, & vẽditor vtrique remanet obligatus. sed si plus obtulit, rescinditur: licet secundus non sit soluendo: si tamen ab emptore fuit dolosè submissus, vẽditori cõtra eũ succurritur. Bar.

XIIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

SI venditor simulauerit meliorem allatam cõditionem, cum minoris, vel etiam tantidẽ

Si vendidit.] *CASVS.* Vendidit mihi aliquis sub pacto illo, q̃ si melior cõditio afferretur, q̃ res esset inépta: & venditor simulauit meliorẽ cõditionẽ, cũ nõ esset: & vendidit alteri, vel minoris, vel tãtidẽ: an sit obligatus, quæritur. Et dicitur, q̃ vtrique erit obligatus. Sed ponamus, q̃ emptor primus subiecit minus idoneũ emptorẽ: an vẽdita sit? sine dubio à priore emptione recessum est: sed véditor deceptus habet actionẽ quãti sua interest cõtra emptorem primũ à quo deceptus est. in hac actione venient fructus quos percepit prior emptor interim, & si quid dolo vel culpa sua fundus deterior factus sit. Sed ponamus, q̃ nullũ subiecit, neque emptor, neque véditor: sed véditor pro maiori pretio vẽdat ei qui nõ erat soluẽdo. certe recessum est à priori emptione. Idẽ si pupillo vẽdat sine tutore, vel filiofami. vel seruo alieno. si autem seruo proprio, vel domino rei: isto casu venditio nõ valet: & nõ est recessum à priori vẽditione. sed si vẽdat alieno seruo putãs eũ liberum:

a *Sequiq; primã.* quia vnicuique licet renuntiare his quæ pro se introducta sunt: vt. C. de pac. l. pe. & infra, tit. j. l. ij. Accursius.

Sed si.] *CASVS.* Si pign⁹ distrahat sub pacto addictionis ĩ diẽ, & alius meliorem conditionem afferat, & eã nolit creditor recipere: iniuriam facit debitori. Sed quid si secũdus emptor erat inops? poterit creditori priori sine periculo vẽdere. Viuian⁹.

Quod autem.] *CASVS.* Si res distrahat sub pacto addictionis in diẽ, & alius meliorem conditionem afferat: & res ei ita data sit: an similis pactio possit recipi: vt scilicet à secundo auferatur, si tertius meliorẽ conditionem attulerit? Dicit Sabinus, q̃ non. est ratio: quia prioris emptoris, id est, prioris pollicitatoris, qui secũdus emptor dicitur, statim fit res irreuocabiliter: & ideo recessit à priore emptore: alioquin nisi res fieret eius plene, à prima emptione non videtur recessum. Iulian⁹ dicit: quid actũ sit refert: vt si actũ sit cum emptore vt possit sibi res auferri, & dari tertio meliorem conditionem afferenti: hoc possit venditor facere.

[*ITEM.*] Si qui rem sibi communem distrahãt sub pacto addictionis in diem, & duo addixerint alicui meliorem conditionem afferenti: & terti⁹ nolit adiectionem accipere, distrig. aut vno pretio distraxerunt: aut diuersis pretiis: puta vn⁹ pro. v. ali⁹ pro. x. terti⁹ pro. xv. & tunc duę partes perueniunt ad secundum emptorem: tertia remanet penes primum. Si vno pretio, penes primum emptorem remanebit: sicut si aliquis vni totum vendat sub pacto addictionis in diem, deinde adiecto pretio alij vendidit. in primo ergo casu dicit Celsus, scilicet cum tres vendunt, & hæc egerunt: si primus emptor nolit, nisi totam rem habere, non habebit eam rem quam socius posteriori emptori addixit.

[*VERVM.*] Si duo vendant rem communem sub pacto addicti. in diem: si vnus ex venditoribus meliorem afferat conditionem, quia ratione partis socij potuit consistere emptio: an auferenda sit priori, & danda posteriori. Et respon. quòd sic. Hoc dicit vsque ad. l. si venditor. Viuianus.

b *Addictus.* id est, cum primo esset allata conditio melior, & est ei datus: dicit Sabinus, quòd plus non recipitur similis pactio, etiam si paciscatur cũ secundo, & hac ratione defendit, quia prioris emptoris, id est, primi pollicitatoris, qui secũdus est emptor, statim fit res irreuocabilis. & bene dico, quòd fit statim eius: & ideo recessum est à prima. nam si non fieret eius plene, nec à prima videretur recessum: vt hic subiicit. nam de hac scilicet prima emptione receditur, eũdo ad semiplenã: vt hic, & j. de rescin. ven. si id quod j. respõ. & nõ videtur datũ quod nõ irreuocabiliter datur: vt. ĩ. de pig. ac. si quasi. & j. de fideiussori. stipulatus es, in fi. nã demũ cũ plene approbat secũdũ, recedit à primo: vt j. e. si véditor. §. sed & si neuter. vel propriè ponitur, primi emptoris. Accursius.

c *Prospicitur.* hoc dixit Sabinus: sed Julian⁹ corrigit, quãdo hoc esset actum, quod potest secundo, tertio, & quandocunque agi.

d *Vel hoc.* etiam cum primo emptore, nam cum secundo & tertio non est dubium.

e *Collocetur.* sub pacto addictionis in diem.

f *Si tribus.* aliàs lex: aliàs. §.

g *Posteriori.* id est, emptori secũdo dederint.

h *Si variis pretiis.* maxime. vel variis, id est diuisis. Accursius.

i *Et si dispares.* maxime si dispares, nã tũc facili⁹ accidit, vt sit varietas in pretio.

k *Quod si vno.* *Alii* *Fla. Lo. addixerit.* sed bene, quia hæc addictio Sabini est resoluit priorem cõtra Iulianũ, si pro parte plus afferatur, quàm prius fuerat datum pro tota re: vt supra, eo. l. iij. §. ij.

l *Et adicit.* scilicet Celsus.

m *Animaduersum.* in primo casu quando diuisis pretiis fuit vendita: & sic non falleris.

n *Nollet habere.* id est, non vult habere, nisi habeat totum.

o *Nõ habere eum.* sc. totũ: vt diximus. Io. vt. ĩ. de contrahen. emp. si duos. & l. arborib⁹. & j. de ędil. edic. cũ eiusdẽ. & l. ędiles. §. si iumẽta. & j. de sol. si quis alij. & ĩ. mã. l. ita vt omnes. §. quòd si fundum. & ĩ. de mino. l. tutor. §. j.

p *Ex vẽditoribus.* idẽ in emptoribus: vt infra, eo. cum in diem.

q *Possumus.* sic. ĩ. mãda. q negotia. §. fi. & j. de acq. re. do. quędã.

r *Si venditor.*] *CASVS.* Vendidit mihi aliquis sub pacto illo, q̃ si melior cõditio afferretur, q̃ res esset inépta: & venditor simulauit meliorẽ cõditionẽ, cũ nõ esset: & vendidit alteri, vel minoris, vel tãtidẽ: an sit obligatus, quæritur. Et dicitur, q̃ vtrique erit obligatus. Sed ponamus, q̃ emptor primus subiecit minus idoneũ emptorẽ: an vẽdita sit? sine dubio à priore emptione recessum est: sed véditor deceptus habet actionẽ quãti sua interest cõtra emptorem primũ à quo deceptus est. in hac actione venient fructus quos percepit prior emptor interim, & si quid dolo vel culpa sua fundus deterior factus sit. Sed ponamus, q̃ nullũ subiecit, neque emptor, neque véditor: sed véditor pro maiori pretio vẽdat ei qui nõ erat soluẽdo. certe recessum est à priori emptione. Idẽ si pupillo vẽdat sine tutore, vel filiofami. vel seruo alieno. si autem seruo proprio, vel domino rei: isto casu venditio nõ valet: & nõ est recessum à priori vẽditione. sed si vẽdat alieno seruo putãs eũ liberum:

BIU Cujas

rum:videtur recessum à priori venditione. [PRAETER.]Si res distrahitur sub pacto addict.in diem:nõ cõsequitur secundus emptor fructus quos prior emptor medio tẽpore percepit, sed ad vẽditorẽ pertinent: & si in hac secũda venditione minus pretiũ, vel tãtũ quãtũ erat ĩ prima vẽditione, afferat:an sit recessum à prima, quasi meliori oblata cõditione? Et respõ. quòd non. Viuianus.

a *Obligatus.* nã nõ est discessum à prima:vt.ff. e.l.vbi.§. cum igitur.

b *Et fructus.* &, pro etiam.q.d.non tantum interesse in ipsa re, vt subiicit, sed etiam fructus: vt hic, & supra, eo.item quod.in princ.

c *Abitum est.*id est, recessum. & penultima syllaba corripitur.

d *Comprobauit.* Not. comprobat, qui malũ scienter elegit: vt insti tu.de act.§.huic autem. in fi.&.ĩ.de fideiuſ.qui satisdare.in fi.&.ff.mã. inter causas.§. abesse. Sed ar.contra.ĩ.de his qui.vt ĩdig.l.cũ quidã.

e *Pluris.* quàm prior emptor. Accursius.

f *Emptione.* hoc si pupillus saltẽ naturaliter potuit obligari: quia maior erat ĩfante: vt.ĩ. de noua.l.j. aliàs non discreditur à prima: vt hic subiicit.

g *His casibus.*non ergo prior resoluit, quæ vera fuit, per eam quæ nulla est.

h *Cõtra se habebit.*quia resoluitur prima. Acc.

i *Egenti emptori.* de quo habuisti modo.ff. §.sed si neuter. Accur.

k *Sequitur.*secundum emptorem. Accursius.

l *Eum non sequantur.* sed secundum emptorem.q.d.hic. §. venditor non præstat fructꝰ secundo emptori:& au fert priori:& sic in hoc videtur semper condi tio melior afferri: & ꝓ hoc etiam si tãtundem pretij & non plus afferatur, videtur tamẽ melior conditio:quod remouet.

m *Et venditorẽ.*vt ob hoc posit recedi à prima: vt tali modo adiiciatur melior cõditio.

SI prædio.]CASVS. Distracto ꝑdio sub pacto addictionis ĩ diẽ: si ante diem venditor decedat: siue hæredem habeat, siue non, post diem remanebit penes emptorem priorem: cum non existat cui melior possit afferri conditio:secus si intra diem addic.venditori aliquis hęres existat.[SI FVNDVS.]Si fundus distrahatur sub pacto &c.& alius offerat melioré cõditionẽ,quia quædã adiiciũtur secundæ venditioni quæ non erant in prima: an pro illa meliori cõditione sit recessum à prima emptione? Et respõ.ꝙ non:si res adiectæ nõ valeãt minus quàm pretiũ adiectũ in secũda venditione. Itẽ si plus pretij adiiciatur, vt in lõgius tẽpus solutio differatur allata: quia nõ id agitur inter emptorẽ & venditorem[m].

Iacente hæreditate venditoris, non potest melior conditio afferri.

XV. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SI prædio in diem addicto, ante diem vẽditor mortuus sit: siue post diem hæres ei existat, siue omnino non existat[n], priori[emptori]prædium emptum est: quia melior conditio allata, quæ domino placeat, intelligi non potest:cũ is, qui vendidat, nõ existat. Quòd si ĩtra diẽ addictionis* hæres existat: melior cõditio ei adferri potest[o].

Non dicitur melior cõditio afferri, quãdo verus emptor recompẽsatur pro eo quòd plꝰ afferat in re, vel tẽpore solutionis. Bar.

¶Si fundus in diẽ addictꝰ fuerit pluris[p], vt quædam ei accedãt, quę non accesserint priori emptori:si nõ minoris sint hæ res, quàm quò pluris postea[q] fundus venierit[r], prior vẽditio valet, quasi melior conditio allata non sit, si minoris sint. Idémque æstimandum est, si dies longior pretij soluendi data[f] fuerit:vt quæratur, quantũ ex vsura eius tẽporis capi potuerit[t].

Sicut fructus percepti per emptorem meliori conditione allata restituuntur venditori:ita & econuerso ipsi primo emptori debet reddi quod impendit.

XVI. VLPIANVS libro trigesimo secundo ad Edictum.

IMperator Seuerus rescripsit: Sicut fructꝰ in diẽ addictę domus, cũ melior conditio fuerit allata, vẽditori restitui necesse est[u]:ita rursus quæ prior emptor medio tẽpore necessariò ꝓbauerit erogata, de reditu retineri: vel si non sufficiat, solui ęquũ est. Et credo sensisse prĩcipẽ de empti[&]vẽditi actiõe[x].

Si duæ res vendantur duplici pretio hoc pacto, vt aliquid adiiciatur ad pretium: illius venditio resoluitur ad cuius pretiũ fuit additum: quod si non apparet, neutra. Bar.

XVII. IVLIANVS libro quintodecimo Digestorum.

CVm duo serui duobꝰ separatim[y] denis in diẽ addicti recessum à vẽditione? refert an fiat adiectio.x.ꝓ pretio vniꝰ tãtũ, an.v.ꝓ pretio vniꝰ: &.v.ꝓ pretio alteriꝰ. Primo casu ille sit inéptus cui adiecta sunt.x.& eũ habebit secũdꝰ emptor, priore emptore habente aliũ. Secũdo casu vtrũq; habebit secundus emptor. ꝙ si non appareat cui facta sit adiectio, stabitur primę emptioni. Vi.

A strahatur, & tantum interusurium redigi possit ex pretio prioris venditionis, quãtum est pretium adiectum in secunda venditione longiore tempore soluendum: an sit recedendum à prima emptione, quasi meliori conditione allata. Et respon. quòd non.

n *Non existat.* Not. hæreditate iacente non posse meliorem cõditionem afferri, licet sit loco personę: vt arg. infra, de stip. ser. l. seruus hæreditarius.

o *Potest.* Not. ꝙ in persona hæredis condi tio adimpletur: arg. cõtra.ĩ.de cõdi.& demõ. à testatore. ADDITIO. Sol. secundũ Bal. hic, quia ibi in vltima volũtate, vbi nõ trãsit cõditio, nisi mora præcedat: hic autẽ in cõtractibus. Nec ob. ĩfra, de verb. oblig. l. qui Romæ. §. Augeri. quia ibi conditio erat coarctata ad vitam: & ideo nõ trãsit secũdũ eũdẽ. Bal.

Conditio in persona hæredis admitti potest pleri.

*Flo. adiectionis

p *Pluris.* id est, maioris pretij. Accursius.

q *Postea.* s. quàm prius.

r *Venierit.* in secunda emptione. Accursius.

s *Data.* secũdo emptori, qui aliquid plus dat.

t *Capi potuerit.* vt si tãtum potest colligi vsurarum nomine ex præsenti pecunia data, quãtum est adiectio pecuniæ longiore tempore soluendæ: non dicatur melior conditio allata. alioquin contra dicatur. Accursius.

IMperator.]CASVS. Re distracta sub pacto addic. si melior cõditio afferatur, fructus quos prior emptor percepit, venditor restituere debet. Sed quid si impenderit, nunquid habet reditus retentionẽ pro impensis? Respon. ꝙ sic. & si fructus non sufficiãt, vt hoc fiat: vẽditori ex vendito, emptori ex empto competit actio. Viuianus.

u *Necesse est.* vt.ff. e. itẽ quod dictũ est. in prĩci. & infra, de iur. fis. l. fi. in principio H.

x *Actione.* s. vt ea agatur ad hæc pacta seruãda & similia: vt.ff. tit. j. l. qui fundũ vendidit.

CVm duo.]CASVS. Vẽdidi tibi vnũ seruum pro.x. Titio alium pro.x. sub pacto videlicet, meliore cõditione allata venit alius qui offert ꝓ vtroq;.xxx. an sit

a *Quina.* id est pretio vniuscuiusque quinque.
b *Seruus.* scilicet tantum.
c *Ad vtrius.* id est, ad cuius.
d *Addiderit.* secundus emptor. Azo.
e *Non videbitur.* Nota ergo, quòd in dubio nil valet: vt hic. Idē in datione tutoris: vt si nō apparet quis: vt. j. de testa. tute. l. duo. Idem in legato: vt. j. de reb. dub. l. si fuerit. Idem in institutione heredis: vt j. de hære. insti. l. in tēpus. §. fi. Idē in adeūda hæreditate, si de cōditione testatoris dubitet, vel de viribus testamenti, sit verum vel falsum: vel iuribus: quia nescit quod prius, & quod posteri⁹ sit factū: cum sint duo idē dicētia: vt. j. de adquir. hær. sed & si de sua. j. &. ij. respō. &. l. cum falsum. &. l. eū qui duobus ré. Idē in duobus cōcurrentibus: vt. s. ad legem Aquil. sciētiam. §. cum stramenta. sic &. s. de vsufruc. sed & si quis. §. interdum. Arg. cōtra. j. de acceptila. l. plurib⁹.

Cum in diem.] CASVS. Eramus duo socij: Titius vendidit nobis fundū sub pacto addic. in diem: ego obtuli meliorē conditionem: vtrū etiā pro mea parte sit recessum à vēditione istius fundi? Et respon. quòd sic. Viu.

f *Parte.* quā emit. Az.

Fundo.] CASVS. Fūdo distracto sub pacto, si secundus plus offerat: & venditor aliud tantūdem eidem fundo adiiciat, quod est maioris q̄ sit pretiū adiectū: nō est recessum à prima emptione: vt. s. e. si prędio. Si fundus autem sit minor, an videat recedere à priore emptione? Et respō. q̄ sic, si vēditor in dolo nō erat.

** Vulg. addictio.*

g *Applicito.* qui est minoris, quàm pretiū adiectum. alioquin non discederet à priori emptione: vt. s. eo. si prædio. §. si fundus.

h *Dolo caret.* Si enī ob hoc tātū feciſſet, vt noceret emptori priori, nō vt sibi cōsuleret: cōtra esset: vt. j. de aqua plu. arcē. l. j. §. deniq;.

i *Venditori.* id est rei venditæ prius. Accursius.

Prior.] CASVS. Re distracta sub pacto, & meliore conditione allata: an primus emptor possit agere contra secundum pro pretio quod soluerat venditori: nisi eum delegasset ei, quæritur. Et respon. quòd non. Viuianus.

k *Non potest.* nisi in subsidiū, primo debitore existente non soluendo: vt. C. quando fis. vel pri. debi. sui debi. l. ij. iij. &. iiij.

DE LEGE COMMISSORIA.

Hic etiam est quoddam pactum speciale quod in venditione apponitur: sed in pignoribus reprobatur: vt. C. de pac. pigno. l. fi.

Si fundus.] CASVS. Si res ea lege distrahatur, vt nisi pretium sua die soluatur, quòd res sit inempta: an pura, an conditionalis sit venditio? Et respon. quòd pura.

sint, & extiterit, qui pro vtroq; triginta det, refert vnius pretio decē an singulorū quina[a] adiiciat. secundū superiorem adiectionē is seruus[b] inemptus erit, cuius pretio adiectio facta fuerit: secundū posteriorem adiectionem, vterque ad posteriorē emptorem pertinebit. Quòd si incertum sit, ad vtrius[c] pretium addiderit[d]: à priore emptione non videbitur[e] esse discessum.

Vnus ex emptoribus potest afferre meliorem cōditionē: & tota emptio nouatur. Bal.

XVIII. AFRICANVS libro tertio Quæstionum.

CVm in diem duobus sociis fundus sit addictus: vno ex his pretiū adiiciente, etiam pro ipsius parte[f] à priore vēditione discedi rectius existimatur.

XIX. IAVOLENVS libro secundo ex Plautio.

FVndo in diem addicto, si postea pretium adiectū est, & venditor alio fundo applicito[g], eum ipsum fundum posteriori emptori addixit, & id sine dolo malo fecit: priori emptori obligatus nō erit. Nam quamuis non id tantum, quod in diē addictū erat, sed aliud quoque cum eo venierit: tamen si venditor dolo caret[h], prioris emptoris causa absoluta est. Id enim solum intuendum est, an priori venditori[i] bona fide facta sit adiectio *.

Prior emptor non habet actionem contra secundum: quia personalis actio non sequitur fundum. Bartolus.

XX. PAPINIANVS libro tertio Responsorum.

PRior emptor post meliorē conditionem oblatam, ob pecuniam in exordio venditori de pretio solutam, contra secundum emptorem, citra delegationem iure stipulationis interpositam, agere non potest[k].

A l *Commissoria.* id est, commissi: siue eius pactum locum habeat, quando vendo tibi rem, & trado: & si non solueris hinc ad mensem, quòd res sit inempta. Accursius.

m *Videatur.* vt infra, de vsucap. pro emp. l. ij. §. Sabinus. Sed pactum addictionis in diem quandoq; facit cōditionalē, quādoque resoluitur sub cōditione: vt. s. titu. j. l. ij. Acc.

DE LEGE COMMISSORIA.

TITVLVS III.

Quando apponitur pactum legis commissoriæ, venditio est pura: sed resoluitur sub conditione: & istud pactum apponitur in fraudem venditoris: ideo venditor potest vti isto pacto volens: inuitus autem non cogitur. l. d. vsque ad. l. si fundus. Bald.

I. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Sabinum.

B SI fundus commissoria[l] lege venierit: magis est, vt sub cōditione resolui emptio, quàm sub conditione contrahi videatur[m].

II. POMPONIVS libro trigesimoquinto ad Sabinum.

CVm venditor fundi in lege ita cauerit: *si ad diem pecunia soluta non sit, vt fundus inemptus sit:* ita accipitur inemptus esse fundus, si venditor inemptum eū esse velit: quia id venditoris causa caueretur. Nam si aliter acciperetur: exusta villa in potestate emptoris futurum [esset,] vt nō dando pecuniam C inemptum faceret fundum, qui eius periculo fuisset:

III. VLPIANVS libro trigesimo ad Edictum.

NAm legem commissoriam quæ in venditionibus adiicitur, si volet, venditor exercebit: non etiam inuitus[n].

Pactum legis commissoriæ non facit conditionalē emptionem, sed eam resoluit. Bal.

IIII. IDEM libro trigesimosecundo ad Edictum.

SI fundus lege commissoria venierit, hoc est, vt nisi intra certum diem pretium sit exsolutū, inemptus fieret: videamus quemadmodum venditor agat tam de fundo, quàm de his quæ ex fundo percepta sunt: itémq; si deterior fundus effectus sit facto emptoris. Et quidem finita est emptio: sed iā decisa quæstio D quod dedit, perdidit, eo q̄ reliquam partem ad diem non soluit. [ELEGANTER.] Vendidi tibi fundum sub pacto. l. commisso. si adueniente die non fuit soluta pecunia: ego possum exercere cōmissoriam, & rescindere venditioné. Si volo exercere cōmissoriam, vel petere pretiū, dicitur hic, q̄ ab initio alterū eligere debeo: & vno electo ad alterum redire non possum. Sed ponamus, q̄ in. l. com. pacto ita dicit emptor, quòd si non soluatur sua die, fundus esset inemptus: & adiecit. q̄ si venditor minoris extūc alteri vendat: q̄ emptor hoc damnum sibi reficeret. tenebitur ad hoc actione ex vendito competente. [MARCEL. LIBRO VICESIMO.] Si vēdam tibi sub pacto vt fundus sit inemptus, nisi ad diem solueris: quæritur, an debeam te interpellare: an debeas offerre vltro si vis euitare commissoriam? Dicitur, quòd offerre debes: si non habes cui offeras liberatus es.

Competere.

l *Commissoria.* id est, commissi: siue eius pactum locum habeat, quando vendo tibi rem, & trado: & si non solueris hinc ad mensem, quòd res sit inempta. Accursius.

m *Videatur.* vt infra, de vsucap. pro emp. l. ij. §. Sabinus. Sed pactum addictionis in diem quandoq; facit cōditionalē, quādoque resoluitur sub cōditione: vt. s. titu. j. l. ij. Acc.

Vm venditur.] CASVS. Si venditor vendat sub pacto legis cōmissoriæ: si pecunia soluta nō fuerit ad certum diem: hoc ita accipitur, vt sit soluta pecunia: non sit fundus inemptus, sic volēte vēditore. si autē emptor vellit inemptū esse: nō potest inuito venditore: quia hoc pro vēditore statutū est: aliàs esset in potestate emptoris qui emit villā, vt ea exusta non solueret pretiū: & ita esset inempta: quod esse nō potest: cū fundus fuerit periculo suo: nā venditor legē commissoriā quę in venditionibus dicitur, exercebit volens, nō etiam inuitus. & hoc dicit cū l. sequen. Viuianus.

n *Nam legem. Etiā inuitus.* quia qđ fauore &c. vt. C. de leg. & consti. quod fauore. &. j. de ser. expor. l. iij. &. s. de mino. si index. &. s. titu. j. Sabinus. Sed contra, infra, de peri. & cōmo. rei ven. si vina. Solu. vt ibi.

Si fundus.] CASVS. Si vendā Titio fundum sub pacto. l. cōmissoriæ. i. vt fundus sit inemptus, si pretiū nō soluatur certo tēpore, & ipse nō soluat: qualiter agere possum q̄ fundo & fructibus quos recepit in fundo, vel si deterior factus fuerit sua culpa? Dicitur, q̄ decisa est illa quęstio, q̄ habet locū actio. ex vēdito: licet vēditio soluta fuerit. Est tamē verum, q̄ interdū emptor lucrifacit fructꝰ quos interim percepit secundū sententiā Neratij, quę humana est, scilicet cum ipse aliquam partē pretij soluerit: quia pretiū

BIU Cujas

a *Competere.* vt supra, de cõtrahen. emp. l. sed Celsus. §. si fundus. & supra, tit. j. l. imperator. & forte de illo respon. dicit hic.
b *Pretium.* id est, partem pretij: vt statim subiicit.
c *Perdidit.* ideo quòd ad diem statutum reliquum non soluerit. id enim verisimile est actũ inter eos, ꝙ emptor & pretiũ & arras per legẽ amittat. Azo.
d *Exercere.* vel in arra, vel in reuocatione rei, vel aliquo alio ꝓut conuentum est: vt. j. e. si per emptorẽ. Sed an ad hoc cogi possit per officiũ iudicis? Respõ. sic: ar. C. de inge. manu. l. diffamari.
e *Variare.* nõ permittitur variare: ar. contra ꝙ tra. j. de colla. bo. l. nõ nunquam. in princi. & de hoc dixi. ſ. de procu. in causæ.
f *Exigat.* vt supra, de cõtrahen. emp. sed Celsus. §. si fundꝰ. Azo. Sed quid si non conuenit? Respon. non ageretur. Arg. tamẽ, quòd tacite semper videamur conuenire, cum sit consuetum: vt hic, & infra, de ædil. edic. ꝙ si nolit. §. quia assidua. ADDITIO. Tu dic, quòd ea quæ solita sunt fieri & apponi in cõtractibus, non præsumuntur nisi probentur, qñ aliquid adiiciũt obligationi: vt dicit ista gl. quam tenemẽti, secũdum Bal. hic.
g *Offerre.* sic debitor sub pœna: vt. C. de cõtra. & commit. stipu. l. magnam. sic & sub vsura. vt. j. de vsu. pecunię. §. fi. & ex causa emphy. vt. C. de iur. emphy. l. pen. §. j. Item iudex à quo appellatur, apostolos sine petitione dare debet: vt. C. de appel. l. cos. §. fin. Sed econtra quãdoque exigitur interpellatio: vt. j. quorũ leg. l. fi. §. j. &. j. de colla. bo. si quis filium. §. stipulatio. Accur.

L*Ege.*]CASVS. Si vendo fundum, & adiicio vt inemptus sit, nisi pecunia soluaẽ sua die: & soluta non fuerit statuta die: emptio resoluitur. fructus emptor, licet suo iure suos fecerit, restituere debet: quia nihil remansurum est penes eum.
h *Reuenisset.* id est, inemptus factus esset.
i *Nihil penes.* vt. ſ. tit. j. imperaror. & l. itẽ qđ dictum. in prin. & ſ. eo. si fundus. nisi in casu: vt ſ. eo. l. si fundus. §. j.

D*E lege.*]CASVS. Iurisc̃õsul. interrogatus super hac. l. com. tradit naturã huius legis: quia si pacto. l. com. nõ pareatur, & stet per emptorẽ: vẽditor si velit, potest vti cõmissoria, & emptor amittit si quid arræ nomine dedit, vel simili modo ab eo recepit

est, ex vendito actionem cõpetere[a]: vt rescriptis imperatoris Antonini, & diui Seueri declaratur. ℣ Sed † quod ait Neratius, habet rationem, vt interdũ fructus emptor lucretur, cum pretium[b] quod numerauit, perdidit[c]. Igitur sentẽtia Neratij tũc habet locum, (quæ est humana) quando emptor aliquã partem pretij dedit.

B *Eligens inter contraria, variare non potest. Bald.*

℣ Elegãter Papinianus libro tertio Respõsorum scribit, statim atque cõmissa lex est, statuere venditorẽ debere, vtrum cõmissoriã velit exercere[d], an potius pretiũ petere, nec posse si cõmissoriam elegit, postea variare[e]. ℣ In commissoria etiam hoc solet conuenire, vt si venditor eũdem fundum venderet: quanto minoris vendiderit, id à priore emptore exigat[f]. erit itaq; aduersus eum ex vendito actio.

Vbi non est appositus certus terminus, nõ est necessaria interpellatio. Baldus.

C ℣ Marcellus libro vicesimo dubitat, vtrum commissoria tunc locum habeat, si interpellatus non soluat: an verò si nõ obtulerit? Et magis arbitror offerre[g] eum debere, si vult se legis commissorię potestate soluere. quod si non habeat cui offerat, posse [eum] esse securum.

Antequam existat conditio huius pacti, emptor efficitur dominus fructuũ quos percepit: sed ipsa existente restituere tenetur. Bartolus.

V. NERATIVS libro quinto Membranarum.

LEge fundo vendito dicta, vt si intra certum tempus pretium solutum nõ sit, res inempta sit: de fructibus quos interim emptor percepisset, hoc agi intellegendũ est, vt emptor interim eos sibi, suo quoq; perciperet. Sed si fundus reuenisset[h], Aristo existimabat venditori de his iudicium in emptorẽ dandum esse: quia nihil penes[i] eum residere oporteret ex re, in qua fidem fefellisset.

VI. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

A venditor. [*POST DIEM.*] Si pacto. l. com. non obseruato vẽditor non vtatur cõmissoria: si partẽ pretij petat, amplius cõmissoria vti non potest: quia non licet variare, & vna via electa, ad aliam redire non potest. & hoc dicit cum. l. sequen. Viuianus.
k *De lege.* aliàs incipit, de lege commissoria. aliàs, si per emptorẽ.
l *Accessurũ.* vt ruta & cæsa. nam cum rescissa sit in principali: nec tenet in accessorio. Acc. m *Accepisset.* idem est si tantum petiit, & non habuit, secũdũ quosdã: vt. j. l. proxi. Vel dic, ꝙ ibi petiit & habuit. Et not. ꝙ pecuniã petẽdo legi renũtiat: vt hic, & C. de pact. inter empto. & vendito. l. cõmissoriæ. & ſ. eo. si fundus. §. elegãter. sic petitor hereditatis habendo pretium rei: vt. ſ. de peti. hæredi. sed & si lege. §. fina. sic depositor accipiẽdo vsuras, suo renũtiat priuilegio: vt. ſ. depos. l. si hominẽ. §. quotiens. sic. j. de fideiusso. *Flo. & si seruus ali. & ſ. man. si præcedẽte. in fi. & ſ. de tribu. qđ in hærede. §. j. & ſ. de inoffi. testa. l. nihil. §. si à statulibero.

DE lege[k] cõmissoria interrogatus ita respõdit, si per emptorẽ factum sit, quo minus legi pareretur, & ea lege vti vẽditor velit: fundos inemptos fore: & id quod arræ vel alio nomine datũ esset, apud vẽditorẽ remansurum. ℣ Idem respõdit, si ex lege [cõmissoria] inempti sint fundi: nec id quod accessurum[l] dictũ est, emptori deberi. ℣ Post diẽ lege commissoria cõprehensum vẽditor [legem dictam non exercuit, sed] partem reliquę pecunię accepit. Respõdit, si post statutum diẽ reliquæ pecuniæ venditor legẽ dictam non exercuisset, sed * partẽ reliqui debiti accepisset[m], videri recessum à commissoria.

Si post terminum solutionis venditor recipiat pretium, videtur renũtiare legi commissoriæ. hoc dicit. cum. l. seq. Bal.

VII. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

POst diem commissoriæ legi præstitutum, si vẽditor pretium petat[n], legi commissoriæ renũtiatum videtur: nec variare, & ad hanc redire potest.

VIII. SCAEVOLA libro septimo Digestorum.

MVlier fundos Gaio Seio vendidit, & acceptis arræ nomine certis pecuniis, statuta sunt tempora solutioni reliquę pecuniæ: quibus si nõ paruisset emptor, pactus est, vt arrã perderet, & inemptæ villæ essent. Die statuto emptor testatus est, se pecuniam omnem reliquam paratũ fuisse exsoluere: & sacculum cum pecunia, signatorũ signis obsignauit: defuisse autẽ venditricem: posteriore autem D die nomine fisci testato conuẽtum emptorẽ[o], ne antè mulieri pecuniã exsolueret, quàm fisco satisfaceret. Quæsitum est, an fundi non sint in ea causa, vt à vẽditrice vindicari debeant ex conuentione venditionis*? Respondit, secundum ea quę proponerẽtur, non commisisse[p] in legem venditionis emptorem.

DE HAEREDITATE vel actione vendita.

TITVLVS IIII.

DE HAEREDITATE VEL actione vendita.

Dictum est supra, de venditione rerum corporalium: nunc de venditione incorporalium. Accursius.

m *Acceptisset.* idem est si tantum petiit, & non habuit, secũdũ quosdã: vt. j. l. proxi. Vel dic, ꝙ ibi petiit & habuit. Et not. ꝙ pecuniã petẽdo legi renũtiat: vt hic, & C. de pact. inter empto. & vendito. l. cõmissoriæ. & ſ. eo. si fundus. §. elegãter. sic petitor hereditatis habendo pretium rei: vt. ſ. de peti. hæredi. sed & si lege. §. fina. sic depositor accipiẽdo vsuras, suo renũtiat priuilegio: vt. ſ. depos. l. si hominẽ. §. quotiens. sic. j. de fideiusso. *Flo. & si seruus ali. & ſ. man. si præcedẽte. in fi. & ſ. de tribu. qđ in hærede. §. j. & ſ. de inoffi. testa. l. nihil. §. si à statulibero.
n *Post diẽ. Petat.* & habeat: aliàs non: vt ſ. de minori. Aemilius. & ſ. l. proxi. & facit. ſ. e. si fundus. §. j. immo & si non habeat: vt. d. l. Aemilius.

MVlier.]CASVS. Quędam mulier fundos vendidit Gaio Seio: & accepit pec. ꝓ arris: & cõuenit, ꝙ nisi reliqua pec. solueretur certa die, ꝙ arrę perderẽt, & fundi essent inempti. postea die statuta venit emptor, & ꝓtestatus fuit se velle soluere pec. illã. & in sacco signato deposuit, & protestatus fuit, ꝙ non erat mulier præsens cui soluere posset. postea fiscus denuntiauit huic Gaio, ꝙ nõ solueret pecuniã istã antequã fisco satisfaceret: & ita forte postea nõ potuit soluere. ꝗritur, an incidit in l. cõmiſ? Dicit Scęuola, ꝙ secũdũ ea quę ꝓponuntur, nõ est factũ contra conuentũ. Viuo *Emptorem.* scilicet apparuit. *Flo. venditoris*
p *Non commisisse.* i. nõ cõmittit in legẽ: cũ per eũ non stet: vt. j. de act. & oblig. l. traiectitię. in fi. aliàs si esset commissum, daretur rei vindi. vt. C. de pac. inter emp. & vendi. l. cõmissoriæ.

Si hæreditas.] CASVS. Vendo hæreditatem viui, vel illius cuius commercium non fuerit in rerum natura: puta eius quod in nullius bonis est. & sic est in litera nullius. vel si est in litera nullus, & sic melius: tunc dicit illius qui nullus est, puta seruus de iure ciuili: nil ago, & non valet emptio nec vēditio: quia in rerū natura esse debet quod vendatur.

Ista lex non summatur, quia breuis est: sed ipsam declara vt glo. & bene. Bald.

I. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SI hæreditas venierit eius qui viuit[a], aut nullus sit: nihil esse acti: quia in rerū natura nō sit, quod venierit.

Venditor hæreditatis satisdare non debet, nec cauere debet de euictione: nisi de suo dato & facto tantum. Baldus.

II. VLPIANVS libro quadragesimonono ad Sabinum.

VEnditor hęreditatis satisdare de euictione[b] nō debet: cū id inter ementē & vendētem agatur, vt neque amplius neq; minus iuris emptor habeat, q̄ apud hæredem futurum esset. Planè de facto suo[c] vēditor satisdare cogendus est.

Hæreditas non est eius, qui est nullus de iure ciuili.

a *Qui viuit.* No. q̄ hęreditas non dicitur viuentis, vt hic: immo est ius succedēdi &c. vt. j. de verbo. signi. hęreditas. aliàs incipit, nihil. & ideo q̄ hærede quis gerere nō potest in hęreditate viuentis: vt. j. de adqui. hæreditat. neminem. nec de ea quis debet esse solicitus: vt j. de vulg. sub. l. ij. §. interdum. Iteē not. q̄ non est hæreditas eius qui est nullus de iure ciuili, vt serui: vt. j. de reg. iur. l. quod attinet. similiter est nulla. & ideo vtroque casu nō tenet venditio talis hæreditatis, vt hic: quia debet esse hæreditas quæ vēdatur: vt. j. eo. l. cū hæreditate. idem ergo est, si nec est nec fuit in rerum natura, cuius dicitur hæreditas. licet autem non teneat venditio in prædictis casibus, agitur tamen ex empto ad interesse ad pretium & ad expensas: vt infra, eo. l. quòd si nulla. & infra, de acti. emp. si sterilis. §. quamuis. Accursius.

VEnditor.] CASVS. Vendidi Titio hæreditatem. quæritur, an debeam satisdare de euictione rerum hæreditariarū? Dicitur, quòd nō: quia illud videtur agi inter ementē & vēdentem, quòd nihil plus iuris habeat emptor, quā fuisset habiturus hæres. [IN HAEREDITATE.] Si vendo tibi hęre. q̄ritur quid appella. hæred. significatur, vtrum veniant res quę fuerunt tēpore mortis: an &c. dicit iurisconsinspiciendum quid actum sit. nā plerūque actū est, vt veniant quæ tēpore venditionis erāt in bonis. [ILLVD.] Quidam instituit me, & filium suū pupillū hęredes: & substituit me sibi. vendidi hęreditatē, postea obuenit mihi ex substitutione. Dicitur, quòd illud nō venit: quia licet vnum sit testamentum, tamen duę sunt hæreditates: nisi hoc actum fuisset, quòd etiā illa in venditione veniret. [PERVENISSE.] Si vendo hære. hoc vocabulo, q̄ teneor præstare quicquid peruenerit ad me occasione hære. q̄ritur, quomodo dicatur peruenisse? Et dicitur, quod peruenisse videntur corpora rerum quarū ac. habet: vnde ac. præstare debet emptori. plenius videntur peruenisse ea quorum possessio siue pretia venditor habeat. Cætera sunt plana vsque ad. §. illud quæsitū. [ILLVD QVAESITVM.] Vēdidi hære. Titio. filius meus vel seruus meus aliquid debebat illi cui successi. quæritur, an hoc debeā præstare emptori? Dicitur, q̄ sic, quatenus de peculio vel de in rem ver. conueniri poterā, nomine filij vel serui. [SOLET.] Quædam quęstio formari consueuit in genere, an venditor hęr. teneatur præstare emptori quod sibi obuenit occasione hære. & est agitata in tali specie. venditor exegit tanquam debitum, quod non erat debitum. certe hoc non præstabit, neque reputabitur non debitum, si soluit: nisi per sententiam cōdemnatus sine dolo malo soluerit. tunc enim bene repetet, etiā si debitum verū non fuerit. [NON SOLVM.] Venditor debet præstare act. hæreditarias emptori: & nō solum illas, immo etiam eas quas ipse constituit. vnde si fideiussores accepit, vel aliā obligationem: vel si rem deduxit in iudiciū: hoc totum tenebitur prę-stare. [SICVTI.] Omne lucrum debet pertinere ad emptorem hære. & ita omne damnum. sed pone quòd hæres vendidit rem hære. cuius nomine conuenitur. quęritur: an illud recipiat ab emptore? Et dicitur, quòd non: quia non cōuenitur de hoc quia hęres, sed quia vendidit: nisi emptor habuit pretium rei vēditæ: & si in tali iudicio venditor aliquid expendit, vel procura. eius, hoc recuperabit ab emptore per actio. ex vēdito. cæterum si nihil sibi abest non aget. [APVD.] Vendidi hæreditatē, & excepi in venditione seruum quendam sine peculio. si conueniar nomine illius serui, vel de peculio, vel de in rem verso: quatenus versum fuerit in vtilitatem defuncti, ago cōtra emptorem: quia æs alienum nomine suo soluere videor, cum ipse habeat penes se peculium, ex aliis autem suo nomine condemnatur: nec recuperat ab emptore. Sed ponamus, quòd acceperit seruum cum peculio, & conuentus aliquid præstiterit: nunquid emptor semper repetit ab eo? Certe nō, cum hoc actum sit, q̄ superfluum peculij sit penes venditorē. Si vero contrariū actū sit, tunc repetet. In dubio si nihil actum sit, & solummodo mentio de peculio facta fuit: non repetet emptor, immo illud superfluum remanebit penes venditorem. [SI VENDITOR.] Vendidi hæreditatem: excepi quasdā ædes quarum nomine promissum erat de dāno infecto. quæritur, quis teneatur ex illa stipulatione? Respon. interest &c. vt in tex. Si vero dictū est, quòd ad emptorē pertineat, vēditor consequetur. si ni hil dictum fuerit: tunc damnū quod ante venditioné contingit, pertinet ad emptorē: damnum autem quod post, pertinet ad venditorē. [SI TITIVS.] Casus iste aliquantulū obscurus est. Pone ita apertum casum: Vendidit Titius Seio hæreditatem Mæuij: deinde institutus à Seio hæres vēdidit hæreditatem Seij alteri Titio. quæritur, si quid præstat venditor iste occasione hæreditatis Mæuianæ, an ex prima vēditione, id est, an occasione primę venditionis iste vltimus cōueniri possit? Dicitur, quòd sic: & quod potuisset venditor consequi à quolibet extraneo hęrede primi emptoris, hoc poterit & ab emptore secundo: & consequetur per istam actionem ex vendito: & adducit simile. Nam si emi hominem à Seio, & stipulatus sum ab eo duplam, & extiti hæres, & vendidi hæreditatem: si homo iste euincatur, agam contra illū emptorem hæreditatis. [SI QVID.] Si vēditor hæreditatis ponit aliquid nomine publici vectigalis, vel nomine tributorū, hoc consequetur ab emptore: quia onera sunt hæreditatis. sed si vendat hæreditatem facto funere testatoris: an ab emptore impēsam recuperare possit? Dicitur, q̄ sic: & ista impensa hæreditaria est. [CVM QVIS.] In. §. isto quædā regula est: quia cum creditor succedit debitori, confunduntur actiones aditione hæredit. si tamen vendidit hæreditatē, tenetur emptor sicut hæres: siue tēpore mortis testator debuit: licet desierit debere adita hęreditate à vēditore: siue in diē debuerit testator, vel sub cōditione: & dies vel conditio extitit post morte. Et si seruitutes amisit venditor adēdo, recuperat eas per actionem ex vendito. Sed si nihil præstiterit venditor: obligatus est actione. & poterit agere vt liberetur. Viu.

In venditione hæreditatis in dubio videtur venire illud quod erat in hæreditate tempore euictionis.

VIn hæreditate vendita vtrùm ea quantitas spectatur, quæ fuit mortis tempore: an ea quæ fuit cum aditur hęreditas: an ea quę fuit cum hæreditas venundatur, videndum erit. Et verius est hoc esse seruandum, quod actum est. Plerumque autē hoc agi videtur, vt quod ex hæreditate peruenit: in id tēpus quo venditio fit, id videatur venisse[d]. VIllud potest quæri: si etiā impuberi sit substitutus[e] is qui vendidit hæreditatem testatoris, an etiam id quod ex impuberis hæreditate ad eū qui vendidit hæreditatem [testatoris,] peruenit: ex empto actioni lo-scurus est. Pone ita apertum casum: Vendidit Titius Seio hæreditatem Mæuij: deinde institutus à Seio hæres vēdidit hæreditatem Seij alteri Titio. quæritur, si quid præstat venditor iste occasione hæreditatis Mæuianæ, an ex prima vēditione, id est, an occasione primę venditionis iste vltimus cōueniri possit? Dicitur, quòd sic: & quod potuisset venditor consequi à quolibet extraneo hęrede primi emptoris, hoc poterit & ab emptore secundo: & consequetur per istam actionem ex vendito: & adducit simile. Nam si emi hominem à Seio, & stipulatus sum ab eo duplam, & extiti hæres, & vendidi hæreditatem: si homo iste euincatur, agam contra illū emptorem hæreditatis. [SI QVID.] Si vēditor hæreditatis ponit aliquid nomine publici vectigalis, vel nomine tributorū, hoc consequetur ab emptore: quia onera sunt hæreditatis. sed si vendat hæreditatem facto funere testatoris: an ab emptore impēsam recuperare possit? Dicitur, q̄ sic: & ista impensa hæreditaria est. [CVM QVIS.] In. §. isto quædā regula est: quia cum creditor succedit debitori, confunduntur actiones aditione hæredit. si tamen vendidit hæreditatē, tenetur emptor sicut hæres: siue tēpore mortis testator debuit: licet desierit debere adita hęreditate à vēditore: siue in diē debuerit testator, vel sub cōditione: & dies vel conditio extitit post morte. Et si seruitutes amisit venditor adēdo, recuperat eas per actionem ex vendito. Sed si nihil præstiterit venditor: obligatus est actione. & poterit agere vt liberetur. Viu.

b *De euictione.* scilicet hæreditatis cum fideiussore: nisi hoc actū est: sed cauere tantum debet: vt infra, de euictio. l. emptori. Pro rebus autem singularibus nec satisdare, nec cauere debet, vt hic: quia aut est hæreditaria res euicta: & tunc fit emptori iniuria si euincitur, quæ non debet tangere venditorem: vt infra, de euict. si per imprudentiam. nisi forte emptor nullam causam iniustę dānationis præbuit: vt infra, de fideiuss. l. exceptione. Si autem non erat hæreditaria, non est vendita: cum id agatur, vt nec amplius, nec minus pertineat ad emptorem, quàm pertineat ad venditorem: vt hic. nisi venditor affirmauerit rem illam esse hæreditariā: vt infra, eod. l. nisi. Quod autem dico pro re singulari euicta non agi, verum est, nisi sit euicta, quasi non sit hæres qui vēdidit. nam tunc etiam pro re singulari euicta agitur: vt not. C. de euict. l. j. & hoc etiam si non esset promissum de euictione: vt supra, de contrahen. empt. l. in vendendo.

c *De suo facto.* scilicet quòd si quid ex hęreditate fuerit consecutus, idem reddat: vt. j. eo. l. venditor ex hæreditate. in prin. Accurs.

d *Venisse.* scilicet in venditione hęreditatis. Et sic no. inspici tēpus contractus. sic supra, de contrahen. emp. l. Rutilia. & l. in lege. Si autem agatur, quod plerūque fit, quòd tempus mortis defuncti inspiciatur: tunc habent locum cautiones de quibus dicit infra, ea. l. §. peruenisse. &. §. sed & rerum. &. §. non tantum. Accursius.

e *Substitutus.* qui vnà cum pupillo erat institutus: & ita partem hæreditatis paternæ vendidit.

Veniat.

BIU Cujas

a *Veniat.* vt infra, de le. iij. l. si Tit. ex parte.
b *Hæreditas est.* vt instit. de pup. subst. §. igitur.
c *Maxime.* abundare videtur. sic &. C. de test. ma. l. fin. §. j. aliàs contra. ff. e. l. j. Vel dic, tenere in ea, vt in accessoria: quia in paterna tenet: vt arg. ff. de contrahen. empt. l. in modicis. & infra, de vulg. & pupil. sub. l. patris & filij. Accursius.
d *Peruenisse.* exponit verbũ, pueniſſe, quod est. ff. §. in hæreditate.
e *Tribuere.* nam videtur res peruenisse, eo quod habet actionem: vt supra, de pet. hære. si quid possessor. §. sed & an bonæ fidei.
f *Peruenisse.* & sic tenetur ea præstare. non ergo tẽpus contractus, sed præcedens inspicitur. Et sic est contra. ff. ea. l. §. j. Solu. hic fuit actum, vt tempus mortis inspiceretur: vt & ibi dixi. Vel dic hoc ideo, quia pretiũ loco rei est, vt in actione ex empto vniuersali: sicut in peti. hære. vt. ff. de peti. hære. si & rem & pretium.
g *Negabitur.* sic & supra, de peti. hær. l. vtrũ. & infra, ad Trebel. l. cogi. §. j. &. j. de verbo. sig. l. aliud.
h *Sed & rerum.* quia hoc casu actum est, vt quæ erant in bonis tẽpore mortis, veniãt in vẽditione: vt. ff. e. l. §. j. diximus. aliàs secus: vt ff. de peti. hære. l. vtrũ.
i *Quod quandocũque.* hoc semper accipe quãdo actum est. vt tẽpus mortis inspiciatur: vt dixi supra, ea. l. §. j.
k *Quem.* id est, aliquõ debitorem hæreditatis.
l *Posset adipisci.* Notat. quem teneri ad adquirendum & recuperandum. sic in domino qui tributoria cõuenitur: vt supra, de tribu. il lud. §. sed si mercedem. & in procuratore: vt supra, man. l. dolus. & in possessore hæreditatis malæ fidei: vt supra, de peti. hære. sed & si. j. proinde. similiter etiã captiuo imputatur, si non redeat cum possit, vt ei ius postlim. denegetur: vt infra, de cap. l. si capti. in prin. aliud autem in eo qui in fraudem creditorũ non adquirit: vt infra, quæ in frau. cre. l. qui autem. in prin. vel patroni: vt infra, si quid in frau. pat. l. j. §. vtrum. Accursius.
m *Lata culpa.* item de leui: vt infra, de peri. &

cum faciat? & magis est, ne veniat[a]: quia alia hæreditas est[b]. Licet enim vnum testamentum sit: alia tamen atque alia hæreditas est. Planè si hoc actũ sit, dicendum erit, etiã impuberis hæreditate in venditionem venire, maximè[c] si iam [ei] delata impuberis hæreditate venierit hæreditas. ℣ Peruenisse[d] ad vẽditorem hæreditatis quomodo videatur, quæritur? Et ego puto, antequam quidem corpora rerum hęreditariarũ nactus vẽditor fuerit, hactenus videri ad eum peruenisse, quatenus mandare potest earum rerũ persecutionem, actionésque tribuere.[e] Enimuero vbi corpora nactus est, vel debita exegit: plenius ad eum videri peruenisse. Sed & si rerum venditarũ ante hæreditatẽ venditam pretia fuerit consecutus: palam est ad eum pretia rerũ peruenisse[f]. Illud tenendum est, cum effectu videri peruenisse, non prima ratione. idcirco quòd legatorũ nomine quis pręstitit: non videtur ad eũ peruenisse. Sed & si quid æris alieni est, vel cuius alterius oneris hæreditarij: peruenisse meritò negabitur[g]. Sed & rerũ[h] ante venditionem donatarum pretia præstari, æquitatis ratio exigit. ℣ Nõ tantum autẽ quod ad vẽditorem hæreditatis peruenit, sed & quod ad hæredem eius ex hęreditate peruenit: emptori restituendum est. Et non solùm quod iam peruenit: sed & quod quandocũque[i] * peruenerit, restituendum est.

Ad venditorem dicitur peruenire, non solum quod in veritate peruenit, sed illud quod dolo malo & culpa fecit quo minus peruenireț: qui dolus malus consideratur, non solum in commissione rei adquisitæ: sed etiam in non adquirendo. Bal.

℣ Sed & si quid dolo malo eorum factum est, quo minus ad eos peruenìat: & hoc emptori præstandum est. Feciſſe autem dolo malo, quo minus peruenìat, videtur, siue alienauit aliquid, vel etiam acceptò quem[k] liberauit: vel id egit dolo malo ne hęreditati * adquireretur, vel ne [eam] possessionẽ adipiscerẽtur, quã posset adipisci[l]. Sed & si nõ dolo malo, sed lata culpa[m] amiserit * aliquid: vtique tenebitur. De perdita[n] autem

A com. rei ven. l. custodiam. cum vtriusque gratia hìc cõtractus celebretur: vt insti. qui. mo. re con. ob. §. fin.
n *Deperdita.* quæ expone: vt supra, de peti. hæred. l. deperditum.

& deminuta sine dolo malo[o] venditoris, non præstabuntur. ℣ Illud quæsitum est, an venditor hæreditatis ob debitum[p] à filio suo, qui in potestate eius esset, seruóve eius * cuius hæreditatem vendidisset: præstare debeat emptori. Et visum est, quicquid dumtaxat de peculio filij seruíve, aut in suam rem versum inueniatur: præstare eũ debere[q].

B *Venditor hæreditatis, si indebitum exegit, emptori præstare non debet: & si indebitum soluit, emptori imputari nõ debet, nisi soluatur per sententiam. Vel sic: Illicitum lucrum non venit in restitutione huius. §. Et iniuriosa sententia lata cõtra venditorem, nocet emptori. Bal.*

℣ Solet quæri, an & si quid lucri occasione hæreditatis venditor senserit, emptori restituere id debeat? Et est apud Iulianum hæc quęstio tractata libro sexto Digestorum. & ait, quòd non debitum exegerit, retinere hæredem: & quod non debitũ soluerit, non reputare[r]. nã hoc seruari, vt hæres emptori non præstet, quod nõ debitum exegerit: neque ab eo cõsequatur, quòd non debitum præstiterit. Si autem condemnatus[s] præstiterit: hoc solum hæredi sufficit, esse eum condemnatum[t] sine dolo malo suo, etiam si maximè creditor non fuerit is, cui condẽnatus est hæres. quæ sententia mihi placet.

Venditor actori, non solum actiones hæreditarias cedere debet, sed etiam actiones proprias ex suo facto sibi competentes. Bal.

℣ Non solùm autem hæreditarias actiones, sed etiam eas obligationes quas ipse hæres[u] constituit: dicendum erit præstari emptori [eum] debere. Itaque & si fideiussorem acceperit ab hæreditario debitore: ipsam hanc actionem quam habet hæres, prẽstare emptori debebit. Sed & si nouauerit, vel in iudicium deduxerit actionem: præstare [emptori] debebit hanc ipsam actionem quam [hæres] nactus est. ℣ Sicuti lucrum omne ad emptorem hæreditatis respicit: ita damnum quoque debet ad eundẽ respicere[x]. Deniq; si rẽ hæreditariã hæres vendiderit[y], ac per hoc fuerit condẽnatus[z]: non habet cõtra emptorem[a] actionem:[b]

o *Sine dolo malo.* subaudi, & culpa.
p *Ob debitum.* dico ei cuius &c.
q *Præstare eum debere.* Sed quod tẽpus hic spectatur, vt sciamus quãtum sit versum? Respõ. forte mortis creditoris: vt. ff. de pecu. l. eo tempore. §. si creditor. Vel aliud in Falcidia propter quã ibi dicit, quã in venditione hæreditatis: quia hic præstat omnia quæcumque & ante & post venditionem adquisiuit: vt supra. e. l. §. peruenisse. vsque ad hunc. §. Accur.
r *Non reputare.* sic & in bonæ fidei poss. hær. vt. ff. de peti. hære. si possessor. §. bonę fidei. Sed procurator reddit: sed non imputat: vt. ff. de procu. l. qui proprio. §. procurator vt in cæteris. & negotiorum gestor: vt. ff. de nego. gest. si quis negotia. Accur.
s *Condẽnatus.* scl. hæres, etiam iniuste. Accur.
t *Cõdemnatum.* si tamẽ hoc ipso qđ est hæres, cõdemnatur: alioquin contra: vt. j. §. denique. Sic not. cp solutũ indebitum extra iudiciũ nõ reputat: sed per iudiciũ solutum sic, si bo. fi. vt dixit: non si per cõtumaciam forte: vt. ff. pro socio. l. cum duobus. j. §. fi. &. j. de euictio. l. si ideo. Accursius.
u *Ipse hæres.* contra fideiussorem: vt infra, ea. l. emptori. Has autem actiones habet emptor vtiles, etiã sine cessione, si à defuncto venierit: vt. C. cod. l. emptori. Si autem ipse hæres de nouo eas adquisiuit: necessaria est cessio. vt dẽtur emptori: sicut in ea hæreditate quæ per Trebellianum est restituenda: vt. j. ad Tre. si hæres pecuniam. Acc.
x *Eundẽ respicere.* Nã ibi lucrum &c. vt. C. de fur. l. fi. §. sed tales. &. ff. pro soc. l. si igitur.
y *Vendiderit.* nõ emptori hæreditatis qui postea emit hęreditatẽ: sed cuidam alij.
z *Condemnatus.* nomine duplæ promissæ, si res foret euicta. Accur.
a *Emptorem.* scilicet hæreditatis. Accursius.
b *Actionem.* contra emptorem hæreditatis pro pecunia soluta.

BIU Cujas

a *Absit venditori.* vel sit absuturum: vt infra, eadem.l.in fine.
b *Hanc actionem.* scilicet ex vendito, vel tributo, vel exercitoriam, vel institoriam.
c *Apud Iulianum.* de peculio intra annum:
* *Flo.esset* quod esse potest.
d *Consequi.* de natura eius venditionis.
e *His enim casibus.* scilicet quando de peculio, vel de in rem verso agitur: vel etiam quod iussu, vel tributoria, vel exercitoria, vel institoria.
f *Ex cæteris.* puta ex
Maleficia noxam sequuntur. maleficiis quæ noxam sequuntur: vel etiam si ex suo iussu. Accursius.
g *Suo nomine.* cũ ipse seruum habeat: vt insti. de noxa. §. omnis.
h *Cõdemnatur.* scilicet venditor qui retinuit.
i *Non repetere.* ex natura contractus: sed iure pacti, si transeat ad emptorem. Accursius.
k *Hoc.* sic enim excipiendo, cum suo onere excipit: & sic non est iã onus emptoris: & sic non repetit ex natura contractus.
l *Hoc haberet.* scilicet venditor: puta si dixit, ideo retineo peculiũ, vt sit meũ quod superet rit satisfactis creditoribus. deficere autem nõ posset, cum vltra quantitatem peculij non teneatur.
m *Contra actum est.* scilicet quòd superfluum sit emptoris. Accursius.
n *Rectè petere.* scilicet quicquid peculiari nomine solueretur, repeteret: licet peculiũ excepisset. Vel dic, ea intentione excepit vt cre
* *Flo.petere* ditoribus teneretur satisfacere, ex eo certe repetet ab emptore quod prestiterat creditoribꝰ. Azo. Sed tunc quomodo repetit, cum habeat quod excepit? Respon. retinendo: vt infra, de Carbo. edic. l. j. Vel quia de facto peruenerat ad emptorem. Sed nonne etiam superiori casu esset idẽ, si ad emptoré peruenisset? Respon. ibi repetet: quia excepit non ex natura contractus: quia soluerat de suo. hic quia de suo soluit, & secundum hoc excepit: non vt se oneret, & emptorem exoneret: sed causa re-
* *Flo.excepit* mouẽdæ dubitationis: argu. supra, man.l. qui mutuã, & vt magis haberet ad manus. vnde hoc casu agit ex natura cõtractus si de suo solquia non ideo condemnatur, quod hæres sit,* sed quòd vendiderit. Sed si pretium rei distractæ emptori hæreditatis dedit: videamus an locus sit ex vẽdito actioni. & putẽ esse. ¶ Siue ipse vẽditor dederit aliquid pro hæreditate, siue procurator eius, siue alius quis pro eo dũ negotium eius gerit: locus erit ex vẽdito actioni, dũmodo aliquid absit vẽditori[n] hæreditatis. Cęterùm si nihil absit venditori, consequens erit dicere, non cõpetere ei [hanc] actionem.[b]

Non summatur, quia distinguit: sed not. in distinctione istius. §. h. d. Venditor hæreditatis, qui excepit seruum cum peculio: eatenus onera peculii agnoscere debet, quatenus non repetet. & in hoc solum no. rationem. §. Aut venditor soluit pro onere quod debet sequi emptorem, & repetit: aut pro onere quod debet sequi ipsum venditorem, & non repetit. Bal.

¶ Apud Iulianum[c] scriptũ est, si venditor hæreditatis exceperit seruum sine peculio: & eius nomine cum eo fuerit actũ de peculio, & [de] in rem verso: id dumtaxat eum cõsequi[d], quod pręstiterit eius peculij nomine, quod emptorem sequi debeat, aut quod in rem defuncti versum est. His enim casibus[e] æs alienum emptoris soluit, ex cęteris[f] causis suo nomine[g] condemnatur.[h] Quid ergo si seruum cũ peculio exceperit venditor hæreditatis, conuentúsq; de peculio præstiterit? Marcellus libro sexto Digestorum nõ repetere[i] * eum scripsit: si modo hoc[k] actũ est, vt quod superfuisset ex peculio, hoc haberet:[l] at si contra actum[m] est, rectè repetere[n] eum posse ait.[o] si verò nihil expressim inter eos conuenit,[p] sed tantummodo peculij mentio facta est:[q] cessare[r] ex vendito actionem constat.

Baldus dicit hic, quòd non potest summari: quia distinguit. Tu dic, quando res singularis excipitur, videtur actum vt omne damnum contingens ante vẽditionem, pertineat ad emptorem: sed contingens post, ad venditorem. Bartolus.

¶ Si venditor hæreditatis ædes sibi exceperit, quarum nomine damni infecti promissum fuerat: [r] interest, quid acti sit. Nam si ita excepisset*, vt dãni quoque infecti stipulationis onus sustineret: nihil ab emptore cõsequeretur. Si verò id actũ erit, vt emptor hoc æs alienum exA uit, ac si nõ excepisset. sed certe & ex pacto posset agi præscriptis verbis, vel ex vendito informata, & secundum hoc habent locum glossæ hic positæ.
o *Posse ait.* cum enim onus sit peculij: & emptor hoc casu habeat peculium: repetit ab emptore venditor si quid de suo soluit. Accur.
p *Conuenit.* scilicet de eo quod superet: cuius esse debeat.
q *Mentio facta est.* scilicet excipiendo.
r *Cessare.* sic ergo præsumitur in dubio actũ vt superfluum sit vẽditoris, vt non detur ei actio. Accursius.
s *Promissum fuerat.* à defuncto vel ab hærede. Accursius.
t *Pertinebit.* eodẽ modo distingues si excęperit ędes vel fundum: cuius occasione aliquid adquisiuit vẽditor post ea: vt infra, eodem.l.fi. quæ est contra. licet ibi non videatur distinguere, sed indistinctè reddi emptori, & facit ad hunc. §. C. de pericu. & commo. l. j. Accur.
u *Si Titius.* venditor.
x *Eam hæreditat.* scilicet Seianam.
y *Attio.* s. cuidam qui vocabatur eodẽ nomine vt ipse vẽditor. Ac.
z *Hæreditatis.* scilicet Mæuianæ: vt quia aliquid tunc soluerit Titius hæres. idemq; venditor creditoribus Męuij, vel etiam procurator eius, qui poterat ab emptore primo repetere: vt infra, proxi. §. * *Flo.s* supra, ead.l. §. sinautem.
a *Emptore.* scilicet secundo. Accursius.
b *Duplam.* similẽ casum ponit, vt probet solutionem præmissam.
c *A Titio seruarem.* in simplũ forte, ad instar eius qui fuit hæres vero domino serui quem à non domino emerat: vt infra, de euict. l. si ei. §. item si domino. & infra, ad.l.Fal. cũ emptor. Vel dic, secus hic esse. * *Flo.* quia venditor pro hærede non habetur: sed ut emptor: vt. j. e. l. §. pen. tarin
d *Agnoscere.* i. reddere debet venditori.
e *Tributorum.* tributũ capitibus: vectigal prędio imponitur.
f *Desinit.* vt. C. de pactis. debitori. &. j. de sol. l. Stichum. §. aditio.
g *Teneri.* actione qua prior debitor tenebat. cum omnia sint perinde ac si non fuisset hæres: vt hic, &. §. de inoff. testa.

BIU Cujas

testa.eum qui.§.fin. Vel conditione in debiti ad ipsum quod est solutum: vt supra,de condic.inde.si is qui &c. Vel etiam contra ex vendito:vt infra,proxi. Accursius.

a *Cum emptore agatur*. vt ex maleficio: vt institu. de perpe. & temp.acti.§.non autem.

b *Seruitutes*. quæ debebantur à prædio hereditario suo proprio.

c *Restituantur*. quia sunt amissæ. sic & supra, communia præ.l. si ei cuius prædium. & argu. infra,de leg.j.legatarius.§.j. secus autem si emam prædium mihi seruiens,& reuendam:quia non restituitur seruitus amissa, nisi specialiter imponatur:vt supra,de ser.vrb. præ. si quis ædes. Item not.hic,quòd actio semel extincta resuscitatur.sic & supra,si ex noxa.causa aga.l.ij.in fin. regulariter tamen cõtra: vt infra,de sol.quires.§.aream.quæ est cõtra.Accursius.

Actio extincta quãdoque reuiuiscit.

SI vẽditor.]*CASVS.* Si venditor exegit pe.à debitoribus hæreditariis: & exactam amisit sine dolo malo & culpa: an teneatur emptori? Dicitur, quòd non. Viuianus.

SI nomen.]*CASVS.* Vendidi nomẽ debitoris mei.non teneor facere quòd soluendo sit, sed quòd debitor sit. & quòd exceptione tutus non sit: nisi in contrarium actum sit. & si vendo nomen certæ summæ, puta decẽ: intantum teneor. si incertę:quantum eius interfuit.Et hoc dicit cũ.l. sequen. Viuianus.

d *Præstare*. incipit tractare de secunda parte rubricæ. sic est ergo periculo emptoris: vt hic, & infra,de euict. si plus.§. fin. & infra, de

Actiones iniuriarum sol.pupilli.§.soror. Sed an actio iniuriarũ possit vendi? quidã quòd non ante lit. contesta. quia non est in bonis: vt infra, de iniur.l. iniuriarũ actio.post non: quia est litigiosa: vt.C. de liti.l. ij. Sed dico q̃ sic, ante litis contesta. & quod dicit, non est

Vel. vendit. in bonis: verum est vt transmittatur ad hæredes. est tamen quo ad nos: quia eam intentamus & per nos, & per alios: vt infra,de iniur. l.sed si vnius.§.idem ait & si nepoti. Accursius.

e *ET quidem. Interfit*. vt in hoc interesse tantum pretium & impensa debeat æstimari.& sic non ob.j.eo.quòd si nulla. quæ est contra.vel lex sequens ibi soluit.Accursius.

EMptori.]*CASVS.* Si vendo nomen,debeo præstare emptori persecutionem pignoris etiam illius quod accepi post venditionem:quia beneficium venditoris debet prodesse emptori.

f *Eius quoque quod postea*. & ita demum,si fiat cessio:vt dixi supra,eod.l.ij.§. non solum. Sed à primo creditore accepta vtili actione etiam ab emptore petantur: vt.C.eo.l.emptor.& de act.& ob.l.si in solutum.& facit.j.eo. venditor actionis.

beatur: siue sub conditione,& postea cõditio extitisset: ita tamen,si eius debiti aduersus hæredẽ actio esse poterat,ne fortè etiã ex his causis, ex quibus cũ hærede actio non est, cum emptore agatur. a Et si seruitutes b amisit hæres institutus:adita hęreditate,ex vendito poterit experiri aduersus emptorem, vt seruitutes ei restituãtur. c ƒ Sed & si quid venditor nondum præstiterit, sed quoquo nomine obligatus sit propter hæreditatem:nihilominus agere potest cum emptore.

III. POMPONIVS libro vicesimoseptimo ad Sabinum.

SI vẽditor hæreditatis exactã pecuniã sine dolo malo & culpa perdidisset: non placet eum emptori teneri.

Nota hanc.l.cum.l.sequen. quæ nõ summãtur: quia breues sunt cum reliquis vsque ad.l.si quasi hæres. Bald.

IIII. VLPIANVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

SI nomẽ sit distractum: Celsus libro nono Digestorum scribit, locupletẽ esse debitorẽ non debere præstare: d debitorem autem [eum] esse præstare [debere:]nisi aliud conuenit.

V. PAVLVS libro trigesimotertio ad Edictum.

ET quidem sine exceptione quoque: nisi in contrarium actũ sit. Sed si certæ summæ debitor dictus sit:in eã summam tenetur vẽditor. Si incertę,& nihil debeat:quanti interfuit c emptoris.

VI. IDEM libro quinto Quæstionum.

EMptori nominis,etiam pignoris persecutio præstari debet:eius quoque,quod postea f venditor accepit. Nam beneficiũ venditoris prodest emptori.

VII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

CVm hæreditatẽ aliquis vẽdit*: esse debet hæreditas, vt sit emptio. Nec enim alea g emitur, vt in venatione, & similibus:sed res.quæ si non est, non cõtrahitur emptio: & ideo pretium condicetur.

VIII. IAVOLENVS libro secundo ex Plautio.

QVod si nulla hæreditas ad venditorẽ pertinuit: quãtum emptori præstari debeat, *ita distingui oportebit:vt si est quidem aliqua hęreditas,sed ad venditorem non pertinet,ipsa æstimetur. Si nulla h est, de qua actum videatur: [hic verò,quia venditio nõ valet,] pretium dumtaxat, i & si quid in eam rem k impensum est, emptor à venditore consequatur:

Flo.præstare debuit

IX. PAVLVS libro trigesimoquarto ad Edictum.

ET si quid emptoris interest.

X. IAVOLENVS libro secundo ex Plautio.

QVòd si in venditione hæreditatis id actum est l, si quid iuris esset venditoris, venire, nec postea quidquam præstitum iri: * quamuis ad venditorem hæreditas non pertinuerit, nihil tamen[ab]eo præstabitur: quia id actum esse manifestum est, vt quemadmodum emolumentum negotiationis,ita[&]periculum ad emptorem pertineret.

Flo.præstitum iri:

XI. VLPIANVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

NAm hoc modo admittitur esse vẽditionem, *si qua sit hæreditas, esto* tibi empta*: & quasi spes hæreditatis.ipsum enim incertum rei veneat: vt in retibus.

XII. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

HOc autem sic intelligendum est,nisi sciens m ad se non pertinere, ita vendiderit. nam tunc ex dolo tenebitur.

XIII. PAVLVS libro quartodecimo ad Plautium.

QVòd si sit hæreditas, & si non ita conuenit,vt quidquid iuris haberet venditor,emptor haberet:tunc hęredem se esse præstare debet.

CVm hæreditatem.] *CASVS.* Si vendo hæreditatem,debeo facere quòd sit hæreditas. nam aliter non est venditio. non enim hic alea venditur aut spes, sicut æstimandum est cum quis emit venationem, vel similia, puta iactum retis, & similia: immo emit rem, & si non inueniatur, non est tunc emptio: vnde pretium condicitur. Viuianus.

Flo.præstare debuit

g *Nec enim alea*. vt sic non teneatur: vt supra, de contrahen.emp.nec emptio. nisi hoc agatur:vt infra, eod. quod si in venditione. Acc.

QVod si.] *CASVS.* Si hęreditas nulla ad venditorem pertineat: quantũ præstare debeat emptori,æstimandum est: vt si sit aliqua hæreditas de qua agebatur: si ad venditorẽ non pertineat, præstabit æstimationem illius.an nulla sit:& tunc debet pretium restituere: & si quid aliud emptor expendit, vel sua interest. Viuianus.

Flo.præstitum iri:

h *Si nulla*. quia viuit.

i *Pretium dutaxat*. vt supra, eo.l. & quidem. contra.Sol.vt ibi.

k *Rem*. id est, contractum.

QVòd si in vendi.] *CASVS.* Si in venditione dicatur, si quid iuris pertinet ad vẽditorem, id venit: nihil præstabit vẽditor: quia hoc quidem expresse cõuenisse videtur, quòd sicut luerũ negotiationis ad eum pertinet:ita & periculum pertinere debeat: quasi spes hæreditatis sit in venditione.hoc autem ita intelligitur si ignorãs ad se pertinere,ita vendidit: cęterum si sciens,tenetur de dolo.Sed si sit hęreditas,& conueniatur vt idem ius habeat emptor quod habet venditor:debet præstare se hæredem esse.liberatur vero si sic cõuenerit vt

Flo.est

quicquid iuris &c.& hoc dicit cum.l.se. vsque ad.l.qui filiisa. Vi.

l *Id actum est*. vt supra, de contrahen.empt.nec emptio.

m *HOc autem. Sciens*. Nisi sciens. no. quòd sciens tenetur qui aliàs non teneretur: vt infra,de acti.empt.tenetur.§.fin.& de ædil. edic. quæritur.§.si venditor. &.C. credi. euict. pig. non de.l.fin. Sed argu. contra infra, de accep.l.an inutilis.j.respon.&

BIU Cujas

infra, qui. mo.pignus vel hypo.solui.l.sicut.§.non videtur.& facit supra,de contrahen.emp.l.ea quæ.

a *Quod si.Liberatur.* id est, non tenetur.& ita improprie ponitur:vt infra,de verb.ob.l.decem.Accursius.

Qui filiusfam.]*CASVS.* Vendidi id quod debet mihi quidam filiusfa. Dicitur, q̃ ego debeo præstare actiones quas habeo contra patrem. [*SI HAEREDITAS.*] Si vẽdo alicui hæreditaté: debeo sibi tradere omnes res hæreditarias:neque interest quanta fuerit hæreditas.nisi nominatim actum fuerit. & hoc dicit cum.l.sequen.

b *Nomina.* id est, actiones quas habet cõtra filium, debet præstare de pecu.

c *Cum patre.* quia accessorias:vt.j.e.l.antep. & supra, de Publi. l. si ego.§.idem ait.

d *Tradere.* sic & supra, eo.l.ij.§.peruenisse.Accursius.

e *NIsi de substantia. Adfirmauerit.*sic & infra,de ædil.edic.l. si quid.§.fi.&.j.de euic. l.seruum venditor.

SI quasi hæres.] *CASVS.* Vendidi tibi hæreditaté quasi hęres, cum mihi esset restituta ex senatusco. Tre.teneor tradere emptori quãti sua interest propter Falcidiam ab hærede retentam. Viuian.

f *Quanti emptoris interest.* scilicet propter Falcidiam quam modo nõ habet emptor: quia penes hæredem rogatum remansit: vt instit. de fideicom. hæredi.§. restituta. idem propter iura sepulchrorum, & operas libertorum, secundum quosdam: vt infra, ad Trebel. si patroni. &. l. quia perinde.§.j. sed hoc non placet:quia non pertinent ad emptorem:sicut nec ad fideicommissarium: vt ibi dicitur.

Illo verò adiecto, liberatur[a] venditor, si ad eum hæreditas non pertineat.

XIIII. IDEM libro trigesimotertio ad Edictum.

QVi filiifamilias nomina[b] vẽdidit,actiones quoque, quas cũ patre[c] habet, præstare debet. Si hæreditas venierit: venditor res hæreditarias tradere[d] debet. Quanta autem hæreditas est, nihil interest:

XV. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

NIsi de substantia eius adfirmauerit.[e]

Vendens tanquam hæres, cum sit fideicommissarius vniuersalis: tenetur ad interesse emptori. Baldus.

XVI. PAVLVS libro trigesimotertio ad Edictum.

SI quasi hęres vendideris hęreditatem,cum tibi ex senatusconsulto Trebelliano restituta esset hæreditas: quanti emptoris interfit,[f] teneberis.

XVII. VLPIANVS libro quadragesimotertio ad Edictum.

NOmina eorum,qui sub cõditione vel in diẽ debent, & emere, & vendere solemus. ea enim res est, quæ emi & venire potest.[g]

Si vnus ex pluribus hæredibus pecuniam quæ à testatore sub pœna debetur soluit, & hæreditatem alijs hæredibus vendit:potest illud solutum ab emptore repetere. Bal.

XVIII. IVLIANVS libro quintodecimo Digestorum.

SI ex pluribus hæredibus vnus, antequam cæteri adirent hæreditatem,[h] pecuniam, quæ sub pœna debebatur à testatore,omnem soluerit,& hæreditatem vendiderit,nec à cohæredibus suis propter egestatem eorum quicquã seruare potuerit: cum emptore hæreditatis vel ex stipulatu,[i] vel ex vẽdito rectè experietur.Omnem enim pecuniam hæreditario nomine datã,[k] eo manifestius est, quòd in iudicio familię erciscũdę deducitur:[l]* per quod nihil amplius vnusquisq; à cohęredibus suis cõsequi potest,quàm quod tanquam hæres impenderit.[m]

XIX. IDEM libro vicesimoquinto Digestorum.

MVltum interest, [an] sub cõditione aliqua obligatio[n] veneat, an cũ ipsa obligatio sub conditione [contracta] sit purè veneat. Priore[enim] casu,deficiente conditione,nullam[o] esse venditionẽ:posteriore [verò,] statim venditionem cõsistere. Nam si Titius tibi decem[aureos]sub cõditione debeat, & ego abs te nomen eius emam:confestim ex empto[&] vẽdito agere potero, vt vel acceptum[p] ei facias.

XX. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

SI hæreditatem[q] mihi Lucij Titij vẽdideris, ac pòst debitori eiusdem hæres exstas:[r] actione ex empto teneberis.[s] Quod simplicius etiã in illa ꝓpositione procedit,cũ quis ipse creditori suo hæres exstitit, & hæreditatem vendidit.[t]

Ista lex secundum glo.habet tres partes, per quas ponit casum. quæ lex est no. & menti tenenda.& h.d.Vbi vẽditur vniuersitas, pretium succedit loco rei. sed vbi venditur vel quasi venditur res singularis,pretium vel pœna ab alio exacta loco rei non succedit,nec est propriè in obligatione.Bal.

XXI. PAVLVS libro sextodecimo Quæstionum.

a *Quod si.Liberatur.* id est, non tenetur.& ita improprie ponitur:vt infra,de verb.ob.l.decem.Accursius.

Qui filiusfam.]*CASVS.* Vendidi id quod debet mihi quidam filiusfa. Dicitur, q̃ ego debeo præstare actiones quas habeo contra patrem. [*SI HAEREDITAS.*] Si vẽdo alicui hæreditaté: debeo sibi tradere omnes res hæreditarias:neque interest quanta fuerit hæreditas.nisi nominatim actum fuerit. & hoc dicit cum.l.sequen.

b *Nomina.* id est, actiones quas habet cõtra filium, debet præstare de pecu.

c *Cum patre.* quia accessorias:vt.j.e.l.antep. & supra, de Publi. l. si ego.§.idem ait.

d *Tradere.* sic & supra, eo.l.ij.§.peruenisse.Accursius.

e *NIsi de substantia. Adfirmauerit.*sic & infra,de ædil.edic.l. si quid.§.fi.&.j.de euic. l.seruum venditor.

SI quasi hæres.] *CASVS.* Vendidi tibi hæreditaté quasi hęres, cum mihi esset restituta ex senatusco. Tre.teneor tradere emptori quãti sua interest propter Falcidiam ab hærede retentam. Viuian.

f *Quanti emptoris interfit.* scilicet propter Falcidiam quam modo nõ habet emptor: quia penes hæredem rogatum remansit: vt instit. de fideicom. hæredi.§. restituta. idem propter iura sepulchrorum, & operas libertorum, secundum quosdam: vt infra, ad Trebel. si patroni. &. l. quia perinde.§.j. sed hoc non placet:quia non pertinent ad emptorem:sicut nec ad fideicommissarium: vt ibi dicitur.

NOmina.]*CASVS.* Si habeam debitorem sub cõditione vel in diem:talia nomina bene possum vendere. Viuianus.

g *Potest.*vt.C.de do.l.spem.ergo & pignerari: vt infra,de pign. l.sed & quod.§.j.Accursius.

SI ex pluribus.]*CASVS.* Plures erant hæredes:vnus ex illis soluit æs alienum:quod testator sub pœna soluere tenebatur : & vendidit hæredi. neque potest aliquid de eo quòd soluit consequi à cohæredibus,propter inopiã eorum. an ab emptoribus consequatur? Dicitur, quòd sic. & inducit argumen. quòd posset filius consequi per iudicium familię erciscun.de eo quod tanquam hæres impendisset.Viuianus.

h *Hæreditatem.* scilicet totam cohæredibus ratum habentibus.

i *Stipulatu.* emptæ & venditæ hæreditatis:vt.j.eo.l.vẽditor ex.

k *Datam.* scilicet esse.

l *Deducitur.* scilicet pecunia dicta.

m *Impenderit.* vt supra fami. erci.& puto.§.si dolo. &.l.qui erat. sed cõtra.l.hæredes.§.si filius.Sol.speciale est in filiis:vt ibi. Acc.

MVltum.]*CASVS.* Si vendam alicui id quod mihi pure debetur, sub conditione : venditio non est antequam conditio existat . sed si vendam pure id quod mihi sub conditione debetur, emptio statim contrahitur , & statim potest agi ex empto, saltem vt acceptum debitori meo faciam. Viuianus.

n *Obligatio.* pura.

o *Nullam.* sic supra,de contrahen.empt.l.si quis fundum.

p *Acceptum.*sic supra, manda.idemq;.§.si cui.

SI hæreditatem.]*CASVS.* Vẽdidisti mihi hæreditatem Lucij, & postea extitisti hæres debitori eius:an tenearis mihi per acti. ex empto præstare debitum? Dicitur,quòd sic. & illud magis expedit. * *Fallitur* in alia quæstione, *tur* cum venditor succedat creditori suo:& ita hęredi.vendat: quia illud debitũ tenetur præstare per ac.ex empto. Vi.

q *Si hæreditatem.*eiusdem Lucij Titij.

r *Exstas.* & sic es fact⁹ debitor hęreditatis.

s *Teneberis.* sic supra, de pecu. si creditor. j. respon. sic ecõtra agit ex vendito,si creditori succesit: vt infra,eo.l. pen.& infra,proxi.

t *Vendidit.*nam & hic tenetur ex empto: quia debitor est hæreditatis ex præterito.Accur.

VEnditor.]*CASVS.* Vẽdidi hæreditatem,& interposui stipulationem de eius restitutione quod ad me de hæreditate peruenieret. persecutus sum postea rem hæreditariã. vendidi eam alij.quæritur, an tenear ad rem,an ad pretium.Dicitur,quòd stipulatio bis non committitur:id est,non datur ad rem, & ad pretium. vnde si fuerit stipulatio interposita post venditionem rei, venit pretium in stipulatione. si ante, venit ipsa res: licet idem nõ sit in eo qui mihi ꝑmisit Stichum, quòd non tenetur eo mortuo ante moram,licet superiori casu teneatur: quia in casu superiori videtur iste potius gessisse negotium emptoris quam ipsius hæreditatis. Sed hoc non cadit in venditione rei singularis,in tali exemplo:Vendidi tibi Stichum.eo nondũ tradito,vendidi eum alij,& tradidi eum.mortuo eo ante moram, non teneor priori emptori , nisi moram in tradendo commisi : neque etiam teneor ad pretium : cum illum non propter rem, sed propter negotiationem hominis venditi habeam:quia tenebar ad rem, non ad pretium vel ad act.in hæreditate.aliud est in supradicta ratione : quia si quid tanquam hæres habeo , teneor hoc præstare emptori hæreditatis quanquam illius negotium gessero : sicut sundi venditor , si fructus percipiat , tenetur eos restituere ratione bonæ fidei:& tamen si neglexit,non tenetur, nisi culpa obiici potest de hoc. Sed ponamus quòd eam rem quam vendidi, petij alio possidente , & litis æstimationem accepi , quia rem debebam, & non actionem. sed si duplũ habuit rei furtiuæ, vel vi deiectus, nihil emptori debebit.nam si desinat venditor possidere sine culpa,liberatur præstando actionem quam habet pro re. nam aream tradendo, exusto ædificio, liberatur venditor.h.d. Vel dic, aliter casum, vt in glos. sequen.

Venditor.

BIU Cujas

VEnditor [a] ex hæreditate [b] interposita stipulatione, [c] rem hæreditariam persecutus, alij vendidit. quæritur, quid ex stipulatione præstare debeat? nam bis vtique non committitur [d] stipulatio, vt & rẽ, & pretium debeat. Et quidẽ si postea, quàm rem vendidit hæres, interceſsit stipulatio: credimus pretium in stipulationem venisse. Quòd si anteceſsit [e] stipulatio, deindè rem nactus est: tunc rem debebit [f]. Si ergo hominem vendiderit, [g] & is deceſserit: an pretium eiusdem debeat? [h] Non enim deberet Stichi promissor, [i] si eum vendidisset, mortuo eo, si nulla mora præceſsisset [k]. *Sed vbi hæreditatem vendidi, & postea rem ex ea vendidi: potest videri, vt eius [l] negotium [potius] agam, quàm [m] hæreditatis. Sed hoc in re singulari non potest credi. [n] Nam si eundem hominem tibi vendidero: & necdum tradito eo, alij quoque vẽdidero, pretiumque accepero: mortuo eo, videamus, ne nihil tibi debeam ex empto: [o] quoniam moram in tradendo non feci. Pretium enim hominis venditi, non ex re, sed propter negotiationem [p] percipitur: & sic fit, * quasi alij nõ vendidisſem. [q] tibi enim rẽ debebam, non actionem. At cum hæreditas venit: tacitè hoc agi videtur, vt si quid tanquã hæres feci, id præstem emptori, quasi illius negotium agã: quẽadmodũ [r] fundi venditor fructus præstaret * bonæ fidei ratione: quamuis si neglexisset vt alienum, nihil ei imputari posset, * nisi si culpa eius argueretur. [s] Quid si rem, quam vẽdidi, [t] alio possidente [u] petij, [x] & litis æstimationem accepi? vtrum pretium illi debeo, an rem? Vtique rem. non enim actiones ei, sed rem præstare debeo. Et si [aut] vi deiectus, vel propter furti actionem duplum abstulero: [y] nihil hoc [z] ad emptorem [a] pertinebit. [b] Nam [c] & si sine culpa desiit detinere venditor: actiones [d] suas præstare debebit, non rem: & vt facit venditor vini: vt infra, de peri. & com. l. j. §. licet. & ar. C. de iudi. l. placuit.

a *Venditor.* Diuiditur hæc lex in tres partes. Prima est; vendidit mihi Titius hæreditatem: & interposita est stipulatio emptæ & venditæ hæreditatis: deuenit ad Titium quædam res hæreditaria quam vendidit, & pretium habuit. quæritur, quid veniat in stipulationem? & distinguit: quia si post stipulationem deuenit dicta res & pretiũ eius ad Titium, vtrũque venit committendum, sed non petendum. si autem prius vendidit, tũc tantum pretium venit: licet res interierit. Secũda pars est, quòd hęc non sic seruantur in re singulari mihi vendita, & non tradita, & postea ab eodem alij vendita. nam nec res nec pretium venit si res interiit: & sic quasi ex sua negotiatione venditor pretium lucratur: nec potest fingi vt negotium gerat primi emptoris sicut in hæreditate. si autem posset dici, certe & tunc idem responderetur, vt ponitur de fructibus. Tertia pars est, vt quod dixi in re singulari vendita, vel quasi vendita, vel promissa: si postea alij vendatur: vt quia litis æstimationẽ accepit venditor à possessore, cũ culpa desierit possidere furto, vel violentia: vel se non possidente vẽdidit primo emptori: & postea petiit sibi quod habuit litis æstimationem ab alio. nam non venit illa litis æstimatio in actione ex empto: nec aliqua actio est cedenda pœnalis, vel alia: sed res, si extat: vel æstimatio, seu interesse, si non extat: cum culpa desiit possidere: aliàs si non culpa, tunc non rem vel æstimationem, sed actionem tantum (quia eas habet) dare tenetur: quando scilicet res extat: aliàs nullo modo: immo pretium lucratur: vt prius dixi.

b *Ex hæreditate.* id est, de rebus hæreditariis. Accursius.

c *Interposita stipulatione.* quòd si quid ad eum peruenisset, emptori restitueret, & econtra emptor promitteret quòd damna quę trahet venditor occasione hæreditatis, restituet ei: quæ stipulatio appellatur emptæ & venditæ hæreditatis: vt infra, de lega. iij. quisquis. sed an cum fideiussore? Respond. videtur quòd sic: vt supra. l. ij. in fi. j. respon. Accursius.

d *Non committitur.* quantum ad effectum scilicet vt rem & pretium consequi possit. hoc enim esset iniquũ: vt infra, de act. emp. l. emptorem. §. fi. ibi, neque enim bo. fi. vt infra, de reg. iu. l. bona fides. committitur tamen his vt res vel pretiũ petatur tantũ: quod est necesse eo casu quando res interiit: vt. j. subiicit. nam & rem & pretium habuit post interpositam stipulationem. & sic ad vtrũque committitur: non vt vtrũque exigatur. sed & non interposita stipulatione alterutro modo posset agi actione ex empto: vt infra, de vsur. l. si stipulatus. §. fin. Ad quid ergo interponitur? Rñ. quia quæ specialiter &c. vt. j. de iniur. item apud. §. hoc edicto.

e *Quòd si anteceſsit.* vt in nostra quæstione.

f *Debebit.* vel pretium, etiam si res extet: vt innuit statim. Acc.

g *Vendiderit.* post hæreditatem venditam, & stipulationem interpositam.

h *An pretium eius debeat.* videtur quòd non.

i *Promissor.* id est venditor: vt subiicit: vel proprie supple pretium, vel æstimationem.

k *Præceſsisset.* vt hic, & j. de verb. ob. si ex legati. & l. seq. & idem si manumiserit ante morã, & postea decesserit: vt. j. de act. & ob. l. is qui ex stipulatu. sed in casu præmisso aliud est, vt subiicit: sed vbi hæreditatem &c. Accursius.

l *Eius.* s. emptoris. & qđ dicit potiꝰ, superfluit: vel electiue: vel legas cõparatiue, & sic vtriusq; negotiũ gesit: nõ autẽ electiue. Ac.

m *Quàm hæreditatis.* est enim quædam vniuersitas: & sic repræsentat personam. Accursius.

n *Non potest credi.* quòd in hæreditate dictum est vt singam gerere negotium emptoris, nisi in casu. & tunc idem est quod hic dicit in hæreditate. & j. ea. l. ibi, quemadmodum fundi vẽditor &c.

o *Ex empto.* & vtiq; nihil, quoniã morã &c.

p *Propter negotiationẽ.* sic & hęres: quia agit de sepul. vio. nõ enim hæreditatem agnoscit. ex sua enim astutia eã exercet; vel ad vindictã: non autẽ tanquam hæreditariam: vt. j. de sepul. vio. l. pe. sic etiam si hæres inopẽ hæreditatem multũ vendidit, nõ prodest legatariis: cum ex sua negotiatione vel emptoris stultitia habere videat: vt. j. ad. l. Fal. l. ij. in prin. & §. j. sic & * *Flo. præs.* mã. l. Ita vt omnes. §. *sic* j. & s. de pecu. eo tempore. §. fi. in fin. & j. de dã. infec. dãni. in fi. & j. * *Flo. impu* so. mat. si vero. §. item *tare posit* quicquid. Sed quidã de æquitate dant ptetium primo emptori: vt. s. si cer. pe. l. si eum seruũ. Sed certe ibi iã erat res illius cuius pretiũ redditur. Item nõne crimẽ falsi committit: vt. j. de fal. qui duobus. ergo ex eodem facto nõ debet pœnã & prẽmiũ cõsequi. vnde ex his approbo hãc opinionẽ quòd pretiũ debet dari priori emptori quod à secũdo emptore acceptum est:

q *Non vendidiſsem.* vt enim liberarer rei interitu, si ego possidere, sic & nunc: vt hic, & s. de noxa. electio. §. si is quem. Accursius.

r *Quemadmodum.* bona est similitudo. vt enim venditor fundũ colendo, & fructus percipiendo in meo. i. mihi debito. meos facit: ita & ille meum, vel mẽæ hæreditatis gesit negotiũ. Azo. & ideo dicit bo. fi. ratione: quia secus esset si contractus esset stricti iuris: vt. j. de vsur. l. videamus. §. si actionem. & §. ex causa. & §. prece.

s *Argueretur.* vt quia fructus maturos patiatur corrumpi: vel habet eos, & non reddit: vt. j. so. mat. l. si mora. Accursius.

t *Vendidi.* priori emptori. Accursius.

u *Possidẽte.* & no. hic culpã in hoc qꝺ vendidi rẽ quã non possidebã; vt sic tenear ad rẽ, vel ad interesse: nõ ad actionẽ: sicut si possideré tempore venditionis: & postea per culpã desij possidere: vt furto: vbi similiter teneor ad rẽ, vel ad interesse. secꝰ si sine culpa: quia tunc tantũ actionẽ, non rẽ vel æstimationẽ, quia eã non habeo, sed actionẽ habeo: vt. j. subiicit, nã & si sine &c. Accursius.

x *Petij.* à possidente.

y *Abstulero.* id est accepero scilicet per iudicem. sic infra, de fur. qui vas. in princ.

z *Hoc.* scilicet duplum. Accursius.

a *Ad emptorem.* immo videt cedẽda: vt. j. de fur. l. eũ qui. in prin. & s. de cõtrahen. emp. l. quod sæpe. §. si res quę sunt cõtra. Sol. ibi loquitur cũ sine culpa desiit possidere, & ideo nõ tenet ad rẽ. oneratur ergo saltẽ in hoc vt cadat in actionẽ etiam pœnalem. Vel si exegerit pœnã, reddet eam. sed hic quia culpa desiit possidere, tenetur ad rem vel æstimationem: & ideo retinet omnes pœnas. & secundũ hoc reuertens non fuit admissus in litem vtiliter intrare volens: vel etiam vtiliter deiectum restituit: vel hic surrepta ante venditionem: & ideo pertinet pœna ad venditorem: vel loquitur ibi cum venditor non potest rem præstare.

b *Pertinebit.* scilicet res.

c *Nam.* bene dico rem deberi vbi fuit in culpa: quia & vbi nõ fuit, tenetur ad aliquid id est ad cedendum. Accursius.

d *Actiones.* hoc si non habuit litis æstimationem: & sic nec vẽdidit.

BIU Cujas

didit. Sed quid tunc cum cedere non posit? Respon. in hoc cõmisit culpam. & ita ad æstimationem veram tenetur: vt argu. j. de solu. l. Stichum. §. pe. Accursius.

a *Et sic æstimationem.* repete, præstare non debet: sed id tantum quod habet id est, actiones: sicut & in area sequitur.

b *Debet.* s. tantum, cũ non habeat plus.

H *Aereditatis.*] CASVS. Vẽdidi hereditaté. soluit emptor mihi partem pretij: aliam non soluit. quæritur, an pro reliquo pretio teneãtur res hereditariæ loco pignoris? Dicitur, quòd sic.

c *Cur non teneantur.* vt infra, de actio. empti. & vendi. Iulianus. §. offerri. & arg. C. de distrac. pig. quandiu. Accursius.

V *Enditor.*] CASVS. Qui vendidit hæreditatem, debet cedere actiones quas habet cõtra reum principalẽ, & contra eius fideius. [NOMINIS.] Qui vendit nomen: siue percipiat aliquid in compensando, siue exigendo, vel quocumque modo, debet pstare emptori. Viuianus.

d *Debet.* vt. s. eo. qui filij. in prin. & l. emptori. Accursius.

e *Vel exactione.* quam potest facere dominus: nisi in tribus casibus: vt. C. de noua. l. iij. & supra, de procu. l. per procuratorem.

H *Aereditatẽ.*] CASVS. Cornelius instituit me hæredem, & à me Titio legatum reliquit. vendidi hæreditatem mihi delatam. Titius cui erat legatum relictum, me hęredẽ instituit antequã ab emptore legatũ perciperet. agere potero ex vendito: quia tanto minus hæred. vendidi, quòd emptor legatum soluere tenebatur. neque refert an debeat pecuniam tanquam creditor ex contractu: an vt legatarius. Vi.

f *Minus.* sic supra, de seruis expor. l. si venditor. §. fina. & supra, de contrahen. emptio. l. fundi. Accursius.

g *Præstaret.* scilicet legatum.

h *Legatario.* quasi dicat, an vt creditori ex contractu: an vt legatario. & facit supra, eo. si hæreditatem. Acc.

S *I excepto.*] CASVS. Vendidi tibi hæreditatem excepto fundo hæreditario, occasione cuius aliqua sum consecutus. hoc tibi teneor præstare: & perinde ac si fundum non excepissem. Viuianus.

i *Aliquisit.* ex cautione de damno infecto. Accursius.

sic æstimationem[a] quoque. nã & aream tradere debet[b] exusto ædificio.

Donec soluatur pretium, potest res vendita loco pignoris retineri. Baldus.

XXII. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

H Aereditatis venditæ pretium pro parte accepit, reliquum emptore non soluente. Quæsitum est, an corpora hæreditaria pignoris nomine teneãtur? Respondi, nihil proponi, cur non teneantur.[c]

Ille qui vendit actionem, tenetur cedere non solum ius quod habet contra principalem, sed contra fideiussores. Baldus.

XXIII. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

V Enditor actionis, quã aduersus principalem reum habet, omne ius, quod ex ea causa ei competit, tam aduersus ipsum reum, quàm aduersus intercessores huius debiti, cedere debet:[d] nisi aliúd actũ est. ¶ Nominis venditor quidquid vel compensatione, vel exactione[e] fuerit consecutus, integrũ emptori restituere cõpellatur.

Ab emptione facta cum filio solo superre particulari, potest recedi etiã pacto inito cum solo patre. Baldus.

XXIIII. LABEO libro quarto Posteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

H Aereditatem Cornelij vẽdidisti: deinde Attius, cui à te hærede Cornelius legauerat: prius quàm legatũ ab emptore perciperet, te fecit hæredem. Rectè puto ex vendito te acturum, vt tibi præstetur, quia ideo eo minus[f] hæreditas venierit, vt id legatũ præstaret[g] emptor. Nec quicquam interest, vtrum Attio, qui te hæredem fecerit, pecunia debita sit: an legatario.[h]

XXV. IDEM libro secundo περὶ βαγῶν.

S I excepto fundo hæreditario veniit hæreditas, deinde eius fundi nomine venditor aliquid adquisiit:[i] debet id pstare emptori hæreditatis. Pausus. Immo semper quæritur in ea re, quid actum fuerit. si autem id non apparebit: præstare eam rem[k] debebit emptori vẽditor. nam id ipsum ex ea hæreditate ad eum peruenisse videbitur: non secus, ac si eum fundum in hæreditate vendenda non excepisset.

DE RESCINDENDA venditione: & quãdo licet ab emptione discedere.

TITVLVS V.

I. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

C Elsus filius putabat,[l] si vendidisset mihi filius familiàs rem peculiarem: etiam si conueniat vt abeatur ab ea venditione, inter patrem & filium, & me conuenire debere: ne si cum patre solo pactus sim, filius nõ possit liberari.[m] Et quæratur,[n] vtrúm ne nihil agatur ex ea pactione,[o] an verò ego quidem liberer, filius maneat obligatus:[p] sicuti si pupillus sine tutoris auctoritate paciscatur: ipse quidem liberatur, non etiam qui cum eo pactus est?[q] Nam[r] quod Aristo dixit,[s] posse ita pacisci, vt vnus maneat obligatus: non est verum: quia pro vna parte cõtrahentium abiri pacto ab emptione non possit[t]. Et ideo si ab vna parte renouatus sit contractus: dicitur non valere huiusmodi pactionem. Sed dicẽdum est[u] patre paciscente, & liberato aduersario, filiũ quoque obiter[x] liberari.

Ab emptione potest recedi etiam nudo pacto re integra. secus si res non est integra. Baldus.

II. IDEM libro vicesimoquarto ad Sabinum.

S I quam rem à te emi, eandem rursus à te pluris minorísve emero: discessimus à priore emptione. Potest enim, dum res integra est, conuentione nostra infecta fieri emptio: atque ita consistit poste-

k *Eam rem.* quam consecutus est ex causa præcedenti venditionem: vt si ante venditionem stipulatus erat de damno infecto quod timebat prædio inferri: & ante venditionem datum est. nisi autem sic intelligas hãc. l. esset cõtra. s. eo. l. ij. §. si vẽditor.

DE RESCINDENDA VENDITIONE &c.

Dictum est supra qualiter contrahatur venditio: nunc qualiter rescindatur altera parte inuita: & quando liceat discedere vtraque parte volente. Accursius.

l *Elsus.* Putabat, sed male: vt in fi. huius legis. Accursius.

m *Liberari.* quia non sicut filius patri, & ita pater filio acquireret. Accursius.

n *Et quæratur.* id est, inquiratur &c. aliàs, & quæritur, scilicet per Celsum filium Acc.

o *Pactione.* facta cum patre solo.

p *Obligatus.* quod sensit Celsus. Accursius.

q *Pactus est.* scilicet de rescindẽda vention: quod quidam dicunt, & pro eis est infra, de act. emp. l. Iulia. §. penul. & institut. de auct. tuto. §. j. Sed certe dicte leges loquũtur in obligationibus contrahendis. hic autem loquitur in eis dissoluendis: vt non sit claudicatio: vt infra subiicit, & infra, eo. si id quod. §. inde.

r *Nam.* quasi dicat, videt me liberari à patre cui tota fuit quæsita obligatio: sed non liberari filium à me: & hoc ratione prædicta de pupillo. Item hac alia: quia potest pacto hoc agi vt ab vna parte inter aliquos eripiatur contractus. sed hæc ratio non est bona: vt dicit hic. Accursius.

s *Dixit.* in suis libris. Accursius.

t *Non possit.* nec in pupillo, nec in maiore: vt infra, eo. si id quod. in fi. sed contra. s. de pact. si conuenit. Sol. ibi fuit iusta causa conuentionis: vt remitterentur ex vna parte tantum: puta illius anni sterilitas: vt infra, loca. & conduc. si vno. vel non valet vt dissoluat contractus ex parte, sed remittit ex causa donationis potest: vt ibi. vel soluas vt ibi.

u *Sed dicendum est.* in casu præmisso.

x *Obiter.* id est statim. Sed quid si cum solo filio paciscar? non videtur quòd præiudicet patri: nec ergo liberabitur pater vel filius: vt. C. de pact. l. filiusfamiliàs.

S *I quam.*] CASVS. Si vendo tibi rem aliquam: postea vendo eandem rem minori pretio, tibi autem maiori pretio: videtur quòd

BIU Cujas

quòd recessum est à priore venditione: & posterior emptio consistit sicut si prior facta non esset: hoc est verum ante pretium solutum: postea act. non potest resolui solo contractu. Viuianus.

a *Præcesserit.* vt supra, de contrahen. empt. l. pacta. Accursius.

b *Non possumus.* scilicet nudo pacto: sed demum re retro tradita: vt. ff. de pac. l. ab emptione. & C. quàdo licet. ab emp. di. l. j. in fi. Accursius.

EMptio.] CASVS huius. l. Regula tradit quòd emptio sicut contrahitur nudo consensu: ita contrario consensu resoluitur, re nondum secuta. vnde quæritur si emptor fideiuss. accepit, & venditor stipulatus fuerit de pretio, an possit recedi ab emptione nudo pacto, quod est bo. fi. Et dicitur quòd sic: qa except. pacti in act. bo. fi. locum habent. & si emptor agat cum fideiussore, remouebitur p excep. puta hoc similiter si venditor agat de pretio, procedere eodem modo. Viuianus.

c *Secuta.* vt. C. quàdo licet. ab emp. di. l. ij. Ac.

d *Fuerit.* à fideiussore vel emptore.

e *Pacti.* facti, intentionis, non iuris.

f *Liberari.* scilicet ipso iure.

g *Agentem.* contra fideiussorem, qui verbis obligatur: vt institu. de fideiuss. §. fin. vel etiam contra emptorem: vt supra dixit. Sed cũ reo liberato ipso iure fideiussor sit liberatus, qualiter habet exceptionẽ? Respon. dic exceptionem facti, vel intentionis: vt infra, de except. l. ij. Vel dic, lo qui hic. s. quando fideiussori fuit factum pactum. & facit. j. de solu. Stichũ. §. fin. Accursius.

SI emptio.] CASVS. Contraxi emptionẽ togæ & lancis: conuenit vt recederet à venditione altera. Dicitur, quòd recessum est à vẽditione in vno dumtaxat de quo conuenit. Viuianus.

h *Dũtaxat.* immo videtur in totũ: vt supra, de pac. si vnus. §. sed si stipulatus. quæ est contra. Sol. ponitur hic aut, pro &. & sic sunt venditiones duæ, non vna tantum. Vel dic, quòd hic est disiunctio legis, non hominis: quod idem est. Vel dic, quòd pactum fuit ne alterutrius, scilicet tãtum, non vtriusque: arg. infra, de accepti. l. & per iusiurandum. §. si Stichum.

CVm emptor.] CASVS. Si facta vẽditione fundi puta, vel alterius rei, emptor liberet vendentem per accep. vel econtra: perinde est actum inter eos ac si conuenisset ne alter ab altero aliquid petat, & esset recessum à venditione: sed acceptilatio non sua natura sed iure pacti valet. [EMPTIO.] Resoluitur emptio nudo consensu si res non fuerit secuta. si tamen res vẽdita pereat, secus est: & ideo act. ex vendito & empto valebunt. Viuianus.

rior emptio, quasi nulla præcesserit. [a] Sed non poterimus eadem ratione vti post pretium solutum, emptione repetita: cũ post pretium solutum infectã emptionem facere non possumus. [b]

Fideiussoris stipulatio non facit definere rem esse integram: vt per hoc à priori cõtractu non possit recedi. Bal.

III. PAVLVS libro trigesimo tertio ad Edictum.

B EMptio & vẽditio, sicut cõsensu contrahitur, ita contrario consensu resoluitur antequã fuerit res secuta. [c] Ideoque quæsitum est, si emptor fideiussorem acceperit, vel venditor stipulatus fuerit [d]: an nuda voluntate resoluatur obligatio? Iulianus scripsit, ex empto quidem agi non posse: quia bonæ fidei iudicio exceptiones † pacti [e] insunt. An autem fideiussori vtilis sit exceptio, videndum [est.] Et puto liberato reo, & fideiussorem liberari [f]. Item venditorem ex stipulatu agentem [g] exceptione C summoueri oportet. Idemque iuris esse, si emptor quoque rẽ in stipulationem deduxerit.

Contractui alternatiuo non potest adimi vna pars de alternatiuis, & redigi in formam contractus. Bartolus.

IIII. PAVLVS libro octauo Digestorum Iuliani notat,

SI emptio contracta sit togæ, puta, aut lancis: & pact* sit venditor, ne alterutrius emptio maneat: puto resolui obligationem huius rei nomine dumtaxat. [h]

In contractibus correlatiuis, facta resolutione ab vna parte, totus contractus resolutus est. Item per emptio rei venditæ, facit definere rem esse integram. Bartolus. D

V. IVLIANVS libro quintodecimo Digestorum.

CVm emptor venditori, vel emptori venditor acceptũ facit: *voluntas vtriusque ostẽditur id agentis, vt à negotio discedatur & perinde habeatur, ac si conuenissent inter eos, vt neuter ab altero quicquam peteret. [i] Sed vt euidentius appareat, acceptilatio in hac causa non sua natura, sed potestate conuentionis valet. [k] Emptio nuda conuentione [l] dissoluitur, si res secuta non fuerit. Mortuo autem homine, perinde habenda est venditio, ac si traditus fuisset: vtputa cũ venditor liberetur, & emptori homo pereat. Quare nisi iusta cõuẽtio interuenerit: actiones ex empto & vendito manebũt. [m]

VI. PAVLVS libro secundo ad Edictum.

SI conuenit, vt res, quæ venit, si intra certum [tempus] displicuisset, [n] redderetur: ex empto actio est, vt Sabinus putat: aut proxima empti [actioni] in factum [o] datur

Per contractum semiplenum seu imperfectum non receditur à contractu pleno seu perfecto: sed contra sic. Baldus. C

VII. IDEM libro quinto Quæstionum.

SI id, quod purè emi, sub conditione rursus emam: nihil agitur [p] posteriore emptione. Si pupilli persona interuenit, qui ante sine tutoris auctoritate, deinde tutore auctore emit: quamuis venditor iam ei obligatus fuit, tamen quia pupillus non tenebatur, renouata venditio efficit, vt inuicem obligati sint [q]. Quòd si antè tutoris auctoritas interuenerit, deinde sine tutore auctore emit: nihil actum est posteriore emptione. Idem potest quẽri, si sine tutoris auctoritate pactus fuerit, vt discedatur ab emptione: [r] an perinde* sit, atque si ab initio sine tutoris auctoritate emisset: vt scilicet ipse

A i *Peteret.* secus si ageretur: vt quòd tantum vnus remitteret, ex iusta causa maxime: vt supra, de pac. si conuenerit. & infra, loca. l. si tibi habitationem. quæ sunt contra. Accursius.

k *Valet.* not. quòd acceptilatio valet vt pactum: vt dixi supra, de pac. si vnus ex. §. si acceptilatio.

l *Conuentione.* vt si donandi animo remittat venditor emptori pretium.

m *Manebunt.* hinc inde, cum non sit dissoluta. Accursius.

SI conuenit.] CASVS. Hoc modo contraxi cum aliquo, quia vẽdidi alicui rem, & conuenit quòd si sibi displicuisset intra certum tẽpus, rescinderetur emptio. quæritur, quæ actio oriatur ex hoc cõtractu? Dicitur, quòd actio ex empto & vendito, vel act. in factum. Viuianus.

n *Displicuisset.* scilicet emptori.

o *In factum.* id est, pscriptis verbis: vt infra, de prescri. ver. apud Labeonem. j. respon. &. l. si tibi poli. in fin. & facit. C. de ædi. ac. l. penul. & infra, de ædil. edic. quod si nolit. §. si quid ita. Accursius.

SI id.] CASVS. Si emerim purè rem, & eandem sub conditione postea emero: in posteriori actione nihil agit. [SI PVPILLI.] Si pupillus primo emat sine tutoris auctoritate, deinde ipsius auctoritate interueniente emat idem: licet ex prima obligatione vẽditor erat obligatus pupillo, tamen rescissa priori obligatione remanebit secũda: & hinc inde consistit obligatio. hoc in prima. quòd si primo emi tutore auctore, deinde vult pupillus rescindere emptionem sine tutoris auct. perinde ac si sine tutore auctore emptio facta fuisset, vt perinde sit ac si ab initio contractum fuisset sine tutore auctore, scilicet vt pupillus nõ obligetur venditori, & pupillo non obligetur venditor, donec soluatur sibi pretium: an valeat talis conuentio? & respon. quòd non.

Flo. proinde

p *Nihil agitur.* non idem econtra: quia per plenam à semiplena, non per semiplenam à plena emptione receditur: vt supra, de in diem addic. l. quod autem Sabinus. & infra, de leg. j. si seruus ali. Sed tamen contra reperio: quia per legatum non validum recedit à valido: vt infra, de ali. leg. l. legatum sub conditione. §. fi. Item & per secundum testamentum rumpitur primum: licet ex secundo nemo hæres existat. Sed hoc ideo quia perfectũ est: vt insti. quib. mo. testa. infirmẽ. §. posteriore. quæ est contra. Acc.

q *Obligati sint.* vt sic si promisi sine tutore prius, & postea cum tutore: vt infra, de do. hoc iure. §. idem & in pupillo. Accur.

r *Ab emptione.* contracta auctoritate tutoris. Accursius.

BIU Cujas

a *Non teneatur.* vt infra, de act. emp. Iul. §. penul. & supra, eo. l. j. & insti. de aucto. tuto. §. j. Accursius.

b *Eo.* scilicet pupillo. Accursius.

c *Retentiones.* quandiu soluatur pretium: quia hoc æquum est.

d *Stari.* id est non valet pactum: & neuter est liberatus. Accur.

Titius.] CASVS.

Si procur. absentis habens generalem & liberam administrationem subscribit venditioni factę à Seio, ignorans Seium decessisse: hæres tamen tunc scriptus, an sibi præiudicet quo minꝰ possit rescindere contractum? Dicitur, quòd non. Vide *Ignoraret.* illum defunctum, & se hæredē. Accursius.

f *Cognito.* scilicet illum defunctum. & se ossе hæredem.

g *Perficeretur.* scilicet per rei traditionem. Accursius.

Erronea subscriptio non nocet.

h *Subscripserit.* not. erroneā subscriptionem non nocere: vt supra, de pig. act. Gaius. & C. de re. alie. non alie. l. ij. secus si non erronea: vt ar. cōtra supra, quod iussu. l. j. §. sed si. Item concordat huic ï. quorum leg. l. j. §. quod ait.

i *Prætoria.* scilicet ex empto de peculio, vel de in rem verso. Et sic not. actionem ex emp. de peculio prætoriam esse. & sic esset arg. contra, ad id quod diximꝰ supra, de peculio. l. iij. §. Iulianus. Accursius.

Vndus.] CASVS.

FVndus Publicanus vendidit Lucij Titij fūdū ob vectigal reipub. postea professus fuerat Luciꝰ Titius se totum pretiū soluere paratum, cum minori summa venditus fuisset fundꝰ, quàm debitū esset. & postea præses, qui vidit locum, iussit venditionem rescindi, & fundum Lucio Titio restitui. quæritur, an statim, lata sententia, in bonis Lucij esse credatur? Dicitur q̄ non, antequam pretium restituat emptori: vel si non soluit antequam satisfaciat de toto vectigali. Viuianus.

Flo. minore

**rescidit. Flo.*

k *Veniit.* sed nō solen niter. Accursius.

l *Paratum se esse.* si autem obtulisset & consignasset, forte fieret rescisio stati: vt arg. C. de distrac. pig. l. si residuū. & l. si prius. Ac.

m *Emptus esset.* id est remaneret emptus ab eo qui emit à fisco. & secundum hoc puncta, Lucij Titij. vel vt possit cum effectu repetere: vt infra, de ver. sig. bonorum.

n *Satisfactum esset.* sed & tunc esset, si solenniter fuit facta venditio: vt dicit: vt. C. si propter pu. pen. l. ij. Sed quomodo potest rescindi? Respon. non tenuit, quia aliquid defuit: tamen quia respublica cui res obligata erat vendidit, & emptor in vtilitatem debitoris pretium soluit, repellitur debitor except. si agat: vt supra, de rei vin. l. emptor. & ideo dicitur esse non statim in bonis actoris, scilicet vt possit petere cum effectu: suus tamen est, & esse non desiit. Accursius.

Eius.] CASVS. Seius emit fundum à Lucio Titio, & conuenit quòd nisi pecunia certa die solueretur, quòd res esset inempta. soluit Seius statuta die vnam partem pretij, alteram partem non soluit. ita mortuo venditore, cum ipse Seius esset tutor cū aliis pupilli filij venditoris, nec soluit, neque retulit pecuniam rationibus tutelæ: quęritur, an res sit inempta? Dicitur, quòd sic.

[EMPTOR.] Quidam vendidit prædia Titio. iste Titius timebat ne sibi moueretur controuersia de prædiis à Mæuia & Sempronia. conuenit vt certam quantitatem pecuniæ teneret quousque sibi à debitore fideiussor datus esset. postea conuenit quòd nisi tuta die pecunia solueretur, res esset inempta. accidit quòd litigauit venditor cum altera de mulieribus illis, & obtinuit, & cum altera trāsegit, ita quòd emptor poterat quiete possidere: sed neque fideiussor datꝰ fuit, neque secundum legē pecunia soluta fuit. quæstio est, an emptio rescissa dicatur? Et respon. quòd licet videatur conueniſſe, quòd ante non solueretur pecunia quàm fideiussor daretur: tamen non videtur stetisse per emptorem. vnde non erit rescissa venditio. Viuianus.

**Flo.*

o *Filiis.* hæreditatibus relictis.

p *Et ipse.* scilicet emptor.

q *Datus.* fuit.

r *Postea.* scilicet in secundo pacto.

s *Nollet.* hoc fuit superfluum dicere: vt supra, de in diem addic. I. Sabinus.

t *Superauit.* cum illa ageret contra eū, quasi dolo desierit possidere.

u *Neque fideiussor.* videbatur fideiussorē nō esse dandum: quia illas mulieres vēditor superauit quarum timore promiserat satisdare: sed certe illa fuit causa impulsiua, nō finalis. & facit ad hunc. §. j. ti. j. in. l. pe. §. j. Accur.

DE PERICVLO ET COMMODO REI VENDITÆ.

TITVLVS VI.

Vino vendito in specie, periculum est emptoris: nisi venditor receperit periculum donec degustetur. vnde degustatio facit transire periculum. Sigillis autem appositione non transit periculum. hoc dicit vsque ad. l. licet. Baldus.

I. VLPIANVS libro vicesimo septimo ad Sabinum.

SEius à Lucio Titio emit fūdum, lege dicta, vt si ad [certum] diem pecuniam non soluisset, res inempta fieret. Seius parte pretij præsenti die soluta, defuncto venditore, filiis ° eius pupillaris ætatis, & ipse ᵖ tutor cum aliis datus, ᑫ neque contutoribus pretium secundum legem numerauit, nec rationibus tutelæ retulit. Quæsitum est, an irrita emptio facta esset? Respō dit, secundum ea quæ proponerentur, inemptam videri. ʳ Emptor prædiorum, cum suspicaretur Numeriam & Semproniā [ei] controuersiam moturas: pactus est cum venditore, vt ex pretio aliqua summa apud se remaneret, *donec emptori fideiussor daretꝰ à vēditore. posteaʳ venditor eā legem inseruit, vt si ex die pecunia omnis soluta non esset, & venditor ea prædia veniſſe nollet: ˢ inuendita essent. Interea de aduersariis alteram mulierem venditor superauit, ᵗ cum altera transegit, ita vt sine vlla quæstione emptor prædia possideret. Quæsitum est, cum neque fideiussor ᵘ datus est, nec omnis pecunia secundum legem suis diebus soluta sit: an prædia inuendita sint? Respondit, si cōueniſſet, vt nō prius pecunia solueretur, quàm fideiussor venditi causa daretur, nec id factum esset, cū per emptorem non staret, quò minus fieret: non posse posteriorem legis partem exerceri.

**Flo. minore*

**rescidit. Flo.*

Si debitor offert se paratum soluere, non impeditur alienatio: sed per iudicem rescinditur. secus si offert pecunam. h. d. ita no. C. de distra. pig. l. si residuum. de hoc dixi in. l. emptor. ï. de ope. no. nun. Bartolus.

VIII. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

TItius Seij procurator, defuncto Seio, ab eo scriptus hæres, cum ignoraret, ᵉ fundū vēdēte seruo hereditario, quasi procurator subscripsit. Quæsitum est, an cognito ᶠ eo, prius quàm emptio perficeretur, ᵍ à vēditione discedere possit. Respondit, Titiū, si non ipse vendidit, nō idcirco actionibus ciuilibꝰ teneri, q̄ seruo vendente subscripserat: ʰ sed serui nomine prætoria ⁱ actione teneri.

Si debitor offert se paratum soluere, non impeditur alienatio: sed per iudicem rescinditur. secus si offert pecunam. h. d. ita no. C. de distra. pig. l. si residuum. de hoc dixi in. l. emptor. ï. de ope. no. nun. Bartolus.

IX. IDEM libro quarto Digestorum.

FVndus, qui Lucij Titij erat, ob vectigal reipublicæ veniit: ᵏ sed cū Lucius Titius debitor professus esset, paratum se esse ˡ vectigal exsoluere solidum, cum minoris* veniſſet fundus, quàm debita summa esset: præses prouinciæ rescindi* venditionem, eumq̄ restitui iussit Lucio Titio. Quæsitum est, an post sententiā præsidis, antequam [ei] restitueretur, in bonis Lucij Titij fundus emptus esset? ᵐ Respondit, non prius, quàm emptori pretium esset illatum: vel si pretium nondum esset ab emptore solutum, in vectigal satisfactum esset. ⁿ

X. IDEM libro septimo Digestorum.

SEius.] CASVS. Seius emit fundum à Lucio Titio, & conuenit quòd nisi pecunia certa die solueretur, quòd res esset inempta. soluit Seius statuta die vnam partem pretij, alteram partem non soluit. ita mortuo venditore, cum ipse Seius esset tutor cū aliis pupilli filij venditoris, nec soluit, neque retulit pecuniam rationibus tutelæ: quęritur, an res sit inempta? Dicitur, quòd sic.

[EMPTOR.] Quidam vendidit prædia Titio. iste Titius timebat ne sibi moueretur controuersia de prædiis à Mæuia & Sempronia. conuenit vt certam quantitatem pecuniæ teneret quousque sibi à debitore fideiussor datus esset. postea conuenit quòd nisi tuta die pecunia solueretur, res esset inempta. accidit quòd litigauit venditor cum altera de mulieribus illis, & obtinuit, & cum altera trāsegit, ita quòd emptor poterat quiete possidere: sed neque fideiussor datꝰ fuit, neque secundum legē pecunia soluta fuit. quæstio est, an emptio rescissa dicatur? Et respon. quòd licet videatur conueniſſe, quòd ante non solueretur pecunia quàm fideiussor daretur: tamen non videtur stetisse per emptorem. vnde non erit rescissa venditio. Viuianus.

**Flo.*

o *Filiis.* hæreditatibus relictis.

p *Et ipse.* scilicet emptor.

q *Datus.* fuit.

r *Postea.* scilicet in secundo pacto.

s *Nollet.* hoc fuit superfluum dicere: vt supra, de in diem addic. I. Sabinus.

t *Superauit.* cum illa ageret contra eū, quasi dolo desierit possidere.

u *Neque fideiussor.* videbatur fideiussorē nō esse dandum: quia illas mulieres vēditor superauit quarum timore promiserat satisdare: sed certe illa fuit causa impulsiua, nō finalis. & facit ad hunc. §. j. ti. j. in. l. pe. §. j. Accur.

DE PERICVLO ET COMMODO rei venditæ.

Quia in re vendita euenit periculum, ideo de eo dicit. Item quia & commodum: vt infra, eo. id quod ideo de eo ponit.

Vinum.] CASVS. Venditum est vinum Titio. istud vinum deterioratum est. quæritur, cuius sit periculum, Titij emptoris, an venditoris? Et distinguitur: vinum aut vendatur in genere, aut in specie. secundo casu aut vēditor suscepit

pit in se periculum, aut non. si non, vinum est in periculo emptoris. si sic: aut dicit vsque quo sit in eius periculo: & illud seruabitur. aut non: & tunc donec degustabitur. & licet emptor sigillauit, nihilominus vsque ad degustationem erit in periculo venditoris. quòd si indistincte vendatur, statim venditoris desinit esse periculum. hæc vera sunt quando in specie. quòd si ad mensuram, semper vsque ad diem mensuræ erit in periculo venditoris. [*SI DOLIVM.*] Si vendidi vinum in specie, & emptor sigillauerit, erit in periculo emptoris, & pro tradito habetur secundum Trebatium: sed Labeo contradicit. Labeoni autem consentit auctor huius. l. [*LICET.*] Vendidi vinũ in genere: actũ est quo die debet mensurari. si sic fuerit consensum & factum, poterit venditor effundere vinũ denuntiatione prius facta emptori vt vinum tollat. hoc in prima. Si venditor vinum possit effundere, & non effundat: laudandus est. hæc sunt vera cum interfuit eius habere vasa: quia forte locaturus erat ea. cõmodius est vasa alia conducere, quàm effundere: vel alij vendere. bo. fi. id est vt bo. fi. operam præstet, vt quantũcũque possit, ea res minus emptori dãnosa sit. [*SI DOLIARE.*] Si vinum vendatur, & non actum sit quo tempore tradatur: dicitur actum vt vasa euacuentur antequàm sint necessaria ad aliud vinum ponendũ: alioquin effundi poterit per corbes, vt sciatur quantũ emptori perierit, secũdũ veteres. hæc quidẽ vera sunt si talis erat venditor q̃ nõ nisi ad nouã vindemiã indigebat vasis. si vero talis q̃ vinũ emebat & retinebat, is dies spectabitur quo melior sit venditori vt tollatur. hoc dicit cũ prin. l. seq. [*CVSTODIAM.*] Si venditor vinũ in specie vẽdidit: sed hoc instituit vt sciat emptor quãtũ vini emerit per mensurã: an de dolo tãtũ, an de culpa teneẽ venditor? Et respõ. q̃ de dolo & culpa: nõ etiã de fortuito casu tenetur: & talem custodiam debet præstare venditor, qualem præstant hi quibus res commodata est &c. & hoc. d. cum. l. seq. Viuianus.

a *Si vinum venditum.* in specie, secundum omnes. alioquin etiã post degustationem sustineret venditor periculum vsque ad mensuram: vt supra, de contrahen. emp. quod sæpe. §. in his. quod hic & infra, negatur: ibi, sed si venditor &c. Accursius.

b *Cõtusis.* i. perforatis. & hoc post degustationẽ: vt. ff. proxi. §. secũdũ Io. & Bul. & Pla. sed nos, secũdũ Azo. etiam ante: vt ibi dices.

c *Quoad.* ponitur pro donec. Accursius.

d *Et vsque ad degustationẽ.* si vinũ venditur in specie, vt hic, ante degustationem quæro cuius sit periculũ? Respõ. venditoris, secũdum Io. & Bul. & Pla. & idem in cæteris quæ degustationẽ exigũt: vt hic, & ff. §. proxi. sed si nõ sunt. & ff. e. si quis vina. in princ. Sed tu dic, secũdũ Azo. q̃ emptoris. & hoc per. l. istã quam retorquemus in prædictos. nã si quãdo conuenit de periculo sine die, sustinet quo ad degustationẽ tãtũ: vt hic dicũt: ergo vbi nõ est pactũ, nõ debet tãdiu vẽditor sustinere. aliàs pactũ pro superuacuo esset: quod esse nõ debet: vt arg. ff. de leg. j. si quãdo. & ff. de pac. iurisgẽtiũ. §. sed si fraudãdi. & insti. quib. mo. test. infir. §. alio. cum ergo hic dicit: aut nõ cõuenit, per pactũ est repetendum scilicet quoad sustineat. cõuenit tamẽ sic vt sustineat. nã pro cõstãti ponit in prin. §. quod cõuenit: licet quãdoq; ad diem, quãdoq; sine die. sed Io. nihil repetebat hic. Item facit pro nobis. ff. e. l. §. sed & custodiã. in fi. & l. si quis vina. §. ex hoc apparet. & l. si vina. & etiã facit pro nobis quod dicitur, vino vendito in specie, est idẽ quod in cæteris rebus: vt. ff. de cõtrahen. emp. quod sæpe. §. fi. Sed tamen

A in cæteris rebus post cõtractũ, est periculũ emptoris: vt. ff. e. l. necessario. sic ergo hic. Item pro nobis. C. e. l. cum cõuenit. & idem dico in cæteris quę degustationem exigũt, vt in vino, & zinzibere, & similibus: vt in. l. cũ cõuenit. in fi. M. autem dixit idem quod Io. in vino. Sed in cæteris quæ degustationem exigũt, idem quod Azo: & reddit rationẽ specialitatis de vino: quia vinũ lætificat cor hominis. nostrę autem opiniõi nõ obstat hoc quod est hic: quia repetes ĩ litera, vt dixi. Item nec. ff. §. sed si nõ. quia expone vt ibi. item nec obstat. ff. eo. l. si quis vina. ĩ fi. primi casus: quia quod dicitur ibi, etiam dere vltra diem: dic, q̃ non innuit idem esse ante & diem: sicut. ff. de verb. *in. l. si quis* ob. quicũque. §. si quis *mihi bonaita.* &. ff. de vsufr. si sub §. *sed quid* cõditione. Vel verius *si mãdauit.* dic ibi vinũ in mensura venditum: & tunc *de acqui. hæ* post diẽ spectat ad ven *re. reputant* ditorem periculũ: quia *istum tex.* est in mora. alioquin *sing. in hoc* nõ spectaret: quia em- *quòd limi*ptor videtur esse in mo *tat regulã.* ra hoc ipso quòd die *l. magnam.* statuta nõ degustat: vt *C. de cõtra*infra, e. si per emptorẽ. *hen. & com* §. si verbi gratia. in fi. *mit. stipl.* & in prin. l. & ff. de act. *Bolog.* emp. datio. §. si per ven *Flo. testiã.* ditorem. & hoc si vendatur in specie. Vel ibi actum fuit degustãdo. vbi autem ad mensurã, siue in genere, quod idem est, tunc exigitur degustatio & mensura, si à primo incipias, vt sit periculũ effusionis emptoris: & hoc si à degustatione incipias. si autem à mensura, vinum tãtũ exigitur: vt. ff. de contrahen. emp. quod sæpe. §. ĩ his. nisi ita cõuenit vt nõ degustetur. quod raro fit: vt. ff. e. si quis vina. §. si auersione. Sed quęro an etiã periculũ deteriorationis, vt acoris & mucoris, sit venditoris. Bul. q̃ nõ: sed tãtũ emptoris. & per hoc habes quia æquiparatur venditio ad mensurã cõditionali emptioni: vt in. d. §. in his. & ff. §. sed & custodiã. licet ĩ cõditionali sit illa distinctio: vt. ff. l. q̃ si pendente. Sed Io. & omnes alij & nos cõtra. immo etiã idem Bul. dicit mutasse cõsiliũ postea, vt indistincte omne periculũ sit venditoris. & sic aliud erit ĩ hac tacita cõditione quàm expressa: quia hic licet venditori per corbes effundere: quod in aliis rebus nõ inuenimus: vt. ff. eo. §. licet. Item cũ ex dolio pars vini venit, & totũ perit: cuius est periculũ? Respõ. lex dicit venditoris: vt. d. l. quod sæpe. §. sed si ex dolio. & ff. e. si per emptorem. §. j. Sed forte intelligit, quãdo causa demõstrãdi dixit, ex hoc dolio. si autẽ vt de illo tãtũ daré, & nõ de alio: forte idem est ac si in specie: vt. ff. de cõtrahen. emp. si debitor. §. j. quod nihil est: quia ĩ mensura est: vt. ff. de sol. qui decem. §. Stichũ.

e *Sed si nõ sunt.* refert se ad eũ casum vbi vẽditor ĩse periculũ suscepit, vel vbi ad mẽsurã vẽditũ est, secũdũ nos: sed secũdũ Bul. & omnes alios, est verũ, vbi etiã in specie vẽditũ est sine omni pacto.

f *Signata.* vt aliud vinum non submittatur, ad modum, scilicet sigilli: vt infra, eo. §. si dolium. Accursius.

g *Ad diem.* fuit ergo venditio in mensura.

h *Præstare debet.* vt interim suo pereat periculo: vt subiicit hic, Sed cõtra. ff. e. l. si ĩ vẽditiõe. §. j. Sol. præstat hic vẽditor periculũ, vt reddat pretiũ: nõ autẽ vt adĩteresse emptoris teneat: vt ibi. Ac.

i *Amphoras.* & sic in specie. *ADDITIO.* Amphora hic non pro mensura, sed pro vase ponitur.

k *Si dolium.* hic. §. videtur superfluus per illum. §. sed si nõ sunt. & etiam intelligo hunc vt illum. vel ibi in specie cum pacto: hic in genere. & sic loquitur totus hic. §.

l *Aut sciat.* similis denuntiatio fit supra, de iudi. l. in peremptorio. sed & potest hic agi vt tollat: vt. ff. de act. emp. l. si lapides. Ac.

m *Inania.* id est vacua. Accursius.

n *Commodius.* illud verbum commodius, non importat necessitatem:

BIU Cujas

tatem: vt supra dixi, & infra sequitur. sic &. C. de pac. do. l. hac generali. &. l. decernimus. aliud in hærede, qui non effundit vinum legatum: vt infra, de vino tri. & ole. leg. l. si hæres.

a *Quàm minimo*. not. quòd quilibet debet esse intentus vt non noceat, sed vt prosit alij. quod dic vt infra, ti. j. l. seruus. in fi.

b *Si doliare.* a id est ex dolio. vel in genere, vel in specie loqui potest in prī. §. Accursius.

c *Appareret*. vt. s. de cōtrahen. emp. si in emdoliis emit, ptione. §. alia. Accur.

d HOc ita. *Custodiam.* hoc īnuit ad mē surā venditione facta. sed nō est ita: quia tunc venditor de omni casu tenetur ante mensurā: vt supra, de contrahen. empt. quod sæpe. §. in his. quod in fi. huius. l. negatur. Dic ergo q; ī specie erat hic venditum: sed emptor, vt sciret quantum esset, metiri volebat. Accursius.

e *Excusata.* aduersus quem & custodia &c. vt infra, loca. l. sed de dando. Accursius.

f CVstodiam. *Res commodata est.* Cū gratia vtriusque commodatur: vt no. supra, cōmo. si vt certo. §. interdum. alioquin contra: vt supra, commo. l. in rebus. in prin. & insti. quib. mo. re contra. ob. §. fi. Vel dic, qualē prę stat commodatarius, talem hic præstat: b sed non tātam: vt ibi, esto te perfecti vt pater vester qui ī cœlis est. Accursius.

g *Adhiberet*. scilicet modo, si maiorem adhibebat diligentiā ī suis, tēpore cōtract⁹, quàm modo faciat. argu. insti. quib. mo. re contra. ob. §. fin. Accursius.

SI quis.] CASVS. Si vendidi tibi vinum in genere, vel ad mensuram, & actum sit vt intra certum diem degustetur, & per venditorem steterit quo minus degustetur: an teneatur venditor de periculo post moram, & ante morā ratione contractus: an magis contractus solutus, quàm conditionalis sit venditio? Et respon. primo inspiciendum quid actum sit, puta an conditionalem venditionem voluerunt, aut non. si nihil appareat, periculum non solum post moram, sed ante (cum per venditorem stetit quo minus degustetur) spectabit ad eum, scilicet ratione cōtractus: quia vendidit vinum in genere. potest legi, vt vendidi in specie. sed hæc planior est, nisi propter verba quæ sunt in fin. §. ibi, etiam interdum &c. quasi voluerunt vt nō tātum teneatur de periculo post moram, sed ante: quod falsum est: quia vendito vino in specie statim est in periculo emptoris. vel dic, quòd in specie erat venditū, sed actū erat vt de periculo teneat venditor. [SI AVERSIONE.] Si in specie vinum vendatur, & emptor periculum in se susceperit: sic emere videtur, ne non degustet: quo pacto euenit vt si quis emit ne degustet: omne periculum mucoris & acoris ad ipsum pertineat. si non conuenit degustando, quando-

minime. Flo a Doliare vinū emit, qui ipsum ī doliis emit, sine alia mē d suratione: ad differentiā vini pendentis id est quod adhuc in vuis est. Budæus hic.

Flo. excusatum. b Notabilis glo. secūdū Bal. hic, ꝙ aequiparationibus & similitudinibus, quæ reperiūtur in statutis vel legibus.

II. GAIVS libro secundo Cottidianarum Rerum, [siue Aureorum.]

HOc ita verum est, si is est vēditor, cui sine noua vindemia non sint ista vasa necessaria. Si verò mercator est, qui emere vina & vendere solet: is dies spectandus est, quo ex cōmodo venditoris tolli possint. CVstodiam d autem ante admetiendi diem qualem præstare venditorem oporteat, vtrū plenam, vt & diligentiam prę stet: an verò dolum dumtaxat, videamus. Et puto, eā diligentiam venditorem exhibere debere, vt fatale damnum, vel vis magna sit excusata. e*

III. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

CVstodiam autem venditor talem præstare debet, quā præstant hi, quibus res commodata est, f vt [&] diligentiā præstet exactiorem, quàm in suis rebus adhiberet. g

Per lapsum termini appositi ad degustādum, nō dicitur emptor in mora, si per venditorem stetit: nec in eum transfertur periculum: sed ad venditorem pertinet: nec emptio resoluitur. h. d.

IIII. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Sabinum.

A cunque poterit emptor degustare: & quoad degustauerit, periculum respiciet venditorem. Idem est si dies degustationis apponatur. Vel potest dici, quòd hic erat venditio tātum ad mensuram: & tunc periculum respiciet emptorem: quia sic cōuenit. Vi.

h *Si quis vina*. potest poni casus in vino vendito in specie, & in mensura: & tunc facit pro Io. & hoc pro batur vt dixim⁹ supra; eo. l. j. in illa glos. si vinum & cæt. & secundum hunc intellectum psequimur literā istā. dic ergo, si quis vina, scilicet in mensura.

SI quis vina h vendiderit, & intra diem certum degustāda dixerit: deinde per venditorem steterit, quò minus degustarentur: i vtrùm prę teritū k dumtaxat periculum acoris & mucoris venditor præstare debet, an verò etiam die præterito: vt si fortè corrupta sint postea, quàm dies degustādi prę teriit, periculum ad venditorem pertineat: an verò magis emptio sit soluta, quasi sub cō ditione venierint: hoc est, si ante diem illum fuissent degustata? Et ītererit l quid actū sit. m Ego autem arbitror, si hoc in occulto sit, debere dici, emptionem manere: periculum autem ad venditorē respicere, etiā vltra diem n degustando præfinitū: quia per ipsum factum est.

Cum vinum in specie venditur, nec est actum quòd degustetur, periculum deteriorationis sine culpa contingens ad emptorem pertinet: venditor autem tenetur ad custodiam vsque ad tēpus asportationis præfinitum, vel vsque ad vindemiam, si præfinitum non est. sed si actum est vt degustetur, periculum deteriorationis ante degustationem pertinet ad venditorem, vsque ad tempus quo debuit degustari.

CSi auersione o vinum veniit: custodia tantū præstanda est. † Ex hoc apparet, si non ita vinum veniit, vt degustaretur: p neque acorem, neque mucorē venditorē præstare debere: sed omne periculū ad emptorem q pertinere. Difficile autem est, vt quisquam sic emat, vt ne r degustet. f Quare si dies degustationi adiectus non erit, t quandocunq; degustare emptor poterit: & quoad degustauerit, periculum acoris & mucoris ad venditorem pertinebit. Dies enim degustationi præstitutus, meliorem u cōditionem empto

Etiam vltra diem. & sic post diem & ante diem à tempore contractus præstat venditor periculum. vel dic, vt supra, eo. l. j.

o *Si auersione.* id est in specie. vnde emptor sustinet periculum id est aduersitatem. cum enim vendit in specie, non vendit vt degustetur: vt subiicit, ex hoc &c. Vel secundo pone etiam in mensura: vt hic no. & sic etiā aduersione &c. id est vt omne periculum emptor subeat vel aduersitatem quodcunq; vel qualecunq; vinum fiat postea. vnde cum emptor sic se subiicit periculo, videtur emere ne degustet vt probet, vel improbet, nisi hoc sit dictum expresse vt

† *Salimb. verba.*

* *Hunc locū explicat Ant. Aug. lib. 2. cap. 6.*

† *Vlpianus verba.*

p *Vt degustaretur.* id est si non fuit dictum de degustando cum venderetur in specie: vel pacto facto de aduersione.

q *Ad emptorem pertinere.* si dicas vinum in specie venditum, planū est. si dicas ad mensurā, & tunc omne periculum est emptoris: quia sic se pacto subiecit hic: vt. s. proxi. dixi. prima verior est.

r *Vt ne.* si in specie, tunc siue dictum est vt non degustetur, siue taceatur, videtur agi vt nō degustetur. hoc autem raro fit q tacea tur, vel dicatur de nō gustādo. si autem in mensura, tunc exigit degustatio & mensura: nisi actum sit de nō gustando: quod raro fit.

s *Degustet.* vt fecit hic quādo aduersione venit. nā fere semper sic emitur vinū vt degustet, vel ī specie nil dicendo de degustatione.

t *Non erit.* dictum est tamen de degustando. Accursius.

u *Meliorē.* q; esset si nil de degustādo esset dictū, nā poterit probare vel īprobare: & sic remanet ī piculo v editoris: vt modo dixi. Ac. Vendita.

BIU Cujas

a *Vendito.* quia in specie facta, vel etiam in mensura, vt emptoris sit periculum.

b *Si per emptorem. Præstari.* concordat infra, eo.l. illud.

c *Si admensum.* id est mensurandũ. & dic, si, id est, quia. Ac.

d *Donec.* facit supra, de contrah. emptione. l. quod sæpe. §. sed si ex doliario. & intellige hunc. §. quando causa demonstrandi fuit dictum, ex hoc vase, vt dixi supra, e. l. j. §. j. imò verius de eo solo erat dandum: & tamen est periculum venditoris: vt ibi notaui. Accursi⁹.

e *Periculum.* vt pretio careat, non vt aliter teneatur ad interesse: vt fit in venditione: vt infra, de act. emp. & vendi. l. j.

f *Si vina. Acidis & mucidis.* i. excepto acido & mucido vino.

g *Expediat.* propter familiam forte. Accur.

h *Non venisse.* sic ergo quod mei emptoris causa statutum est, etiã in mei læsionem retorquetur. & sic est cõtra C. de legi. & cõst. quod fauore. & supra, de leg. & senatusc. l. ij. Sol. vbi pactum inducit fauoré, obtinet quod hic dicit. vbi vero lex, quod in contrariis. hoc non valet: quia in. d. l. de le. & consti. induxit pactum in fauorem. Tu dic, ꝙ ibi nullus est fauor: sed sic cõuenit vt bõa emeret: mala non. & sic nõ est contra.

i *Vel.* pro saltem.

k *Id quod. Esse debet.* vt instit. e. §. cum autem. & infra, de re. iur. secundum naturam. & infra, e. l. si in venditione. §. j. & C. e. l. j. Accursius.

l *Cederet.* id est mensuraret. Accursius.

m *Luci.* id est nemora publica, sic dicta per contrarium, quia nõ lucent, sed vmbra est ibi.

n *In modum.* id est in mensuram.

Necessario.] CASVS. Cum res distrahatur: aut pure, aut sub conditione. si pure: si appareat pretium & res, qualis quantaq; sit, perfecta est emptio. si sub cõditione, nulla est emptio nisi existat conditio. si pendente conditione deterior facta fuerit, periculo erit emptoris. si interierit, venditoris: qua venditione existente, si venditor vel emptor vel vtrique decesserint, hæredes obligantur. pendente conditione, licet emptori tradita res fuerit, eam non vsucapiet: & quod soluit nomine pretij, repetet: & fructus sunt venditoris. [CVM.] Refert quis vsumfruc. vendat quem habet, scilicet formalem in alieno fundo, aut quem habet casualem in fundo suo. primo casu finitur vsusfr. ex persona venditoris: & non tenebitur mihi hæres suus, sed ipse hæredi meo tenebitur. Secũdo autẽ casu hęres vẽditoris mihi tenebit: hęredi meo nõ tenebit. Vi.

o *Quid.* quando in genere: quale, quando in specie: quantum, quando in quantitate: vt. j. de verbo. ob. l. stipulationum. Vel dic, quantum scilicet prædium quod venditur.

p *Periculũ.* scilicet deterioris, nõ percõptionis pendente tonditione cõtingentis: vt infra. §. prox. idem Iulia. &c. Sed certe non plene docet quando sit perfecta vẽditio. Ideo dic, quòd hæc sunt necessaria quòd pure & sine scriptis & speciei certæ: & quæ degustationem non exigit: tũc quando hæc cõcurrũt, est perfecta ea perfectiõe de qua hic dicit, vt sint periculo emptoris, excepto casu publicationis, qui pertinet ad venditorem: vt infra, loca. l. si fundus. nisi pactum culpa vel mora aliud inducat. pure, hic ideo dicit: quia si sub conditione, distinguitur: vt infra. §. prox. sine scriptis ideo, quia tunc ante completum interdum non est periculum emptoris: vt. C eo. cum inter emptorem. & de fi. instru. l. cõtract⁹. Speciei ideo, quia si in genere vendo seruum: licet omnes serui moriantur, tamen teneor: quia genus perire non potest: vt infra, ad. l. Fal. in ratione. §. verũ est autem. &. §. sin vero argenti. Item certę ideo, quia si est alternatiua, vt vendo Stichum aut Pamphilum: primus est in periculo venditoris, secũdus emptoris: vt supra, de contrah. emp. l. si in emptione. §. pe. Item ideo dicit, quę degustationem non exigunt, quia tunc dic vt. ſ. e. l. j. §. j. De pacto ideo dixi, quia per pactum potest quilibet in se facere stare periculũ: vt. j. e. l. qui i vẽditione. &. j. de iure do. l. si mancipia. Itẽ de culpa ideo, quia si culpa prẽcedit casũ, tenet: vt ĩsti. quib. mo. re cõt. ob. §. at is. Itẽ de mora ideo, quia ea ĩterueniẽte mutat natura cõtractus: vt infra, e. l. illud.

q *In præteritũ.* nã vbi exĩstit conditio, perinde habetur ac si pure factum illud fuerit: vt hic, &. j. qui po. in pig ha. l. potior. ij. respon.

r *Pro emptore.* scilicet titulo, nec alio: vt hic, & supra, de in diem addict. l. vbi. in prin. & infra, pro emp. l. ij. §. si sub conditione. licet R. dixerit pro suo: vt infra, pro suo. l. j. in fine.

f *Sicuti.* quidã habent in litera hic, plane si pendente cõditione res

ris facit. † Vino autem per auersionem vendito, [a] finis custodiæ est auehendi tẽpus. † Quod ita erit accipiendum, si adiectũ tempus est. Cæterum si non sit adiectum: videndum [est,] ne infinitam custodiam non debeat venditor. Et est verius, secundum ea, quæ supra ostẽdimus, aut interesse, quid de tempore actum sit: aut denuntiare ei, vt tollat vinum. Certè antequam ad vindemiam fuerint dolia necessaria: debet auehi vinum.

V. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

SI per emptorẽ steterit, quò minus ad diem vinum tolleret: postea, nisi quod dolo malo venditoris interceptum esset, non debet ab eo prẽstari. [b] si verbi gratia, amphoræ centum ex eo vino, quod in cella esset, venierint: si [id] admensum [c] est, donec [d] admetiatur, omne periculũ [e] venditoris est: nisi id per emptorem fiat.

Emens vina exceptis acidis & mucidis, non potest cogere venditorem ad sibi tradendum acida & mucida. Baldus.

VI. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SI vina emerim, exceptis acidis & mucidis, [f] & mihi expediat [g] acida [& mucida] quoque accipere: Proculus ait, quãuis id emptoris causa exceptũ sit, tamen acida & mucida non veniſſe. [h] nam quæ inuitus emptor accipere non cogeretur, iniquum esse non permitti venditori, vel [i] alij ea vendere.

VII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

ID quod post emptionẽ fundo accesit per alluuionem, vel periit: ad emptoris commodum incommodumque pertinet. Nam & si totus ager post emptionẽ flumine occupat⁹ esset, periculũ esset emptoris. Sic igit & cõmodũ ei⁹ esse debet. [k]

Illa quæ per se possunt vendi, cedunt in mensura fundi: nisi specialiter aliud sit dictum: sed illa quæ vendi non possunt, nõ cedunt, nisi specialiter dictum sit. h. d.

¶ Quod venditur, in modum agri cedere debet: nisi si id actũ est, ne cederet. At quod nõ venit, in modum cedendum [est,] si idipsum actũ est, vt cederet: [l] veluti viæ publicæ, limites, luci, qui fundũ tãgũt. Cum verò neutrũ dictũ est, cedere nõ debẽt: * & ideo nominatim caueri solet, vt luci, [m] vię publicę, quę ĩ fundo sint, totę ĩ modũ [n] cedãt.

Perfecto contractu periculum est emptoris. contractus autem dicitur perfectus si sit celebratus pure, quòd res sit certa, & pretium certum. Si autem per dependentiam de futuro, non dicitur contractus perfectus. h. d. secundum Baldum.

VIII. IDEM libro trigesimotertio ad Edictum.

NEcessariò sciendũ est, quãdo pfecta sit emptio. Tũc enim sciemus, cuius periculum sit. Nam perfecta emptione periculũ ad emptorem respiciet. Et si id, quod venierit, appareat quid, [o] quale, quantum sit, & pretium, & purè venit: perfecta est emptio. Quòd si sub conditione res venierit: si quidem defecerit conditio, nulla est emptio: sicuti nec stipulatio. quòd si exstiterit: Proculus & Octauenus emptoris esse periculũ [p] aiunt. Idem Pomponius libro nono [digestorũ] probat.

Quod si pendenre conditione emptor vel venditor decesserit, constat, si extiterit conditio, hæredes quoque obligatos esse, quasi iam cõtracta emptione in præteritũ. [q] Quod si pendente cõditione res tradita sit, emptor non poterit eam vsucapere ꝙ emptore: [r] & quod pretij solutum est, repetetur: & fructus medij temporis venditoris sunt. [Planè si pendente cõditione res interierit, perimitur emptio:] sicuti [f] stipulationes & legata conditionalia perimuntur, si pendente conditione res extĩcta fuerit. Sanè si extet res, licet deterior effecta: potest dici, esse damnum emptoris. ¶ Si ita [res] venierit: *esto* * *ille seruus emptus, siue nauis ex Asia venerit, siue nõ venerit:* Iulianus putat statim

A

B

C

D

* *Flo. debet* *Venditio quãdo perfecta dicatur.*

* *Flo. est*

res extinguatur, emptio perimitur. Alij nō habēt: & tūc supple, vē ditoris sunt. s. si res interierit pendēte conditione, vt bene aptetur quod sequitur, sicuti &c. vt. j. de iure do. plerumq;. §. si ante. Acc.

a *Perfectam esse.* no. ꝙ dicit perfectā, non purā. nā est conditionalis: vt & simile legatū: vt. j. qū. di. le. ce. l. hui⁹. quæ est cōtra. Vel illud quo ad transmissionem, sed est perfecta, vt hic dicit, vt ab ea discedi nō possit: & si soluatur, repeti non possit: vt. ff. de condic. inde. l. Julian⁹. & propter hoc dicitur quasi pura: vt. j. de noua. l. si pupillus. §. qui sub conditione.

b *Tuum sit.* quod potes facere. s. vendere: vt instit. de vsu & ha. §. j. hoc est perceptio fructuum, nō autem vt finiatur in personam emptoris, vt hic subiicit. nā sic vendi nō potest, immo domino ꝓprietatis cederet: vt insti. de vsufru. §. j. &. j. de iure do. l. si vsufr. quæ sunt contra.

† *te viuo, scilicet.*

† *s. me viuo.*

c *Nihil mihi hæres.* ꝙ finit⁹ est morte tua, qui fructuarius eras. sed videtur ꝙ ex ꝑsona mea finiatur cui cessisti, nō tua: vt. j. de noua. l. si vsufr. quę est cōtra. Sol. hic erat cōstitutus iam vsusfru. in persona dātis, vnde morte ipsi⁹ finiri debuit. ibi vero nō erat constitutus, sed tātū debit⁹. vnde quia in persona accipientis habet principium, merito ex eius persona finitur: ar. ff. de serui. l. pro parte dominij. Accursius.

* *Flo. scit*

Si post.] CASVS. Antequam venderem fundum quem habebā venalem, ostēdi arbores. an si arbores interim deiectę erant, postea vendam, illę arbores cedant emptori? Et rn. quòd nō. sed si emptor ignoret, ego sciā, teneor ad interesse emptori si ipsum non certiorauī. Cætera plana sunt vsq; ad. l. lectos. Vi.

d *Si post inspectum.* s. ab emptore. Azo.

e *Si modo venit.* si vēditio tenuit. nam quādoque non tenet, vt si contēplatione arborū tantum emebat: vt. ff. de contrahen. emp. arboribus. Accursius.

f *Si in venditione.* facit. j. de iure do. si mancipia. Accursius.

g *Non potest.* sed si ad mensuram venit, nonne perit periculo venditoris: vt supra. e. l. j. §.

perfectam esse [a] venditionem, quoniam certum sit eam contractam [esse.]

Si vsufructuarius vendat vsumfructum, venditio extinguitur morte venditoris, nō emptoris. sed si proprietarius, tunc econtra. hoc dicit. Et sic cum vsufructuarius cedit commoditatem vsusfructus alteri ex voluntate., finitur vsusfructus ex persona sua. Idem si ex necessitate iuris. l. si vsusfructus. de iure do. secus si ex dispositione testatoris. de vsufruct. leg. si quis vsumfruct. vbi omnino vide.

℣ Cum vsumfructum mihi vēdis, interest, vtrum ius vtendi fruendi, quod solum tuū sit, [b] vendas: an verò in ipsum corpus, quod tuum sit, vsumfructum mihi vendas. Nam priore casu etiā si statim morieris, nihil mihi hæres [c] tuus debebit. hæredi autem meo debebitur, si tu viuis. Posteriore casu hæredi meo nihil debebitur †: hæres tuus debebit. †

IX. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

SI post inspectum [d] prædiū, antequam emptio contraheretur, arbores ventorum vi deiectæ sunt: an hæ quoque emptori tradi debeant, quæritur? Et responsum est non deberi, quia eas non emerit: cùm antequam fundum emerit, desierint fundi esse. Sed si ignorauit emptor deiectas esse arbores, venditor autem sciuit, *nec admonuit: quanti emptoris interfuerit rem æstimandam esse, si modo veniit. [e]

Istud principium facit vtrum pactum nudum vestiatur coherentia contractus cōditionalis. Bartolus.

X. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

SI in venditione [f] conditionali hoc ipsum conuenisset, vt res periculo emptoris seruaretur, puto pactum valere.

Sicut in rebus mobilibus non dicitur perfecta venditio antequam mensuretur, ita nec in rebus immobilibus. B.

℣ In libro septimo Digestorū Iuliani Scæuola notat: Fundi nomine emptor agere non potest, [g] cum priusquam mensura fieret, inundatione aquarū, aut chasmate, alióve quo casu pars fundi interierit.

Factum familiæ non facit transire periculum casus in dominum, quia dominus non tenetur pro suo familiari. b. d. facit extra de rest. spo. cum ad sedem. Baldus.

XI. ALFENVS VARVS libro secundo Digestorum.

A sed & custodiam. quæ est contra? So. vt ibi. Accursius.

h *Si vendita. Fieri non possit.* immo quādoque: vt supra, de off. præfec. vig. l. iij. §. j. in eo ꝙ ibi ponit, plerūq;. Sol. vt ibi. Ac.

i *Dominus.* horum seruorum.

Lectos.] CASVS. Emi lectos. postea positos eos in via publica custos ædium conscidit. cuius erit periculū? Distinguitur: aut mihi traditi erant, aut ꝙ me stetit quo minus traderentur: & mihi peresset, aut non, & tunc venditori. ita tamen in primo casu agam. l. Aquil. contra ædilem, si non iure hoc fecit, aut ex empto contra venditorem, vt cedatur mihi actio contra ædilē. Cætera plana sunt vsque. ad. l. serui.

k *Lectos emptos.* in genere, vel dic, in specie: vt dices statim in hanc lege. l. quòd si neque. Accursius. *Vide et Ang. Lib. sext.*

l *Eum.* scilicet emptorem. *Modestin.*

m *Placet.* sic & supra, de pigne. act. l. fi. §. finali.

n *Eumq;.* scilicet emptorem. Accur.

o *Aquiliæ.* primo casu quādo fuerūt traditi.

p *Cum venditore.* scilicet secundo casu.

q *Quod si. Venditorū.* Sed nonne post emptionem emptoris debet esse periculum? Respon. dic quòd si in specie facta fuit venditio, pacto suscepit venditor periculum. si autem in genere, tunc est planum, quia genus non perit: vt infra, ad. l. Falcidiā in ratione. §. verum est.

r *Materia.* scilicet cui ce vēdita ad mēsuram. * *Flo. scit*

s *Si minus.* id est, si nō tradita esset. Azo.

t *Trabes.* domin⁹ nemoris duas trabes mihi vendidit. * *Flo. scit*

u *Signasset.* No. signationem, vel designationem, pro traditione haberi: vt hic, & ff. nauta. l. j. §. idem ait. in prin. sed secus in vino, & aliis similibus vino: vt supra. l. j. §. si dolium. quæ est contra.

x *Si vina. Venierint.* scilicet in specie.

y *De bonitate.* dicendo bonitatem eorum duraturam. & sic no. fallsam assecurationem esse in culpa: vt infra, de act. emp. Jul. §. quid ta- men. &. C. eo. dolum.

z *Eorum.* scilicet vinorum.

i *Dominus.* horum seruorum.

SI vendita insula combusta esset: cùm incendium sine culpa fieri non possit, [h] quid iuris sit? Respondit, quia sine patrisfamiliàs culpa fieri potest, neque si seruorum negligētia factum esset, continuo dominus [i] in culpa erit. quamobrē si vēditor diligētiā eā adhibuisset in insula custodienda, quam debent homines frugi & diligentes prēstare: si quid accidisset, nihil ad eum pertinebit.

De periculo contingente post traditionem, vel post moram emptoris, non tenetur venditor, sed de contingente ante traditionem vel moram emptoris, si fuit in culpa. h. d. cum duabus. ll. sequen.

XII. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni Digestorum.

LEctos † emptos [k] ædilis, cū in via publica positi essent, conscidit. si traditi essent emptori, aut per eū [l] stetisset, quo minus traderētur, emptoris periculum esse placet: [m]

XIII. IVLIANVS libro tertio ad Vrseium Ferocem.

EVmque [n] cum ædili, si id non iure fecisset, habiturū actionem legis Aquiliæ: [o] aut certè cum vēditore [p] ex empto agendum esse, vt is actiones suas, quas cum ædili habuisset, ei præstaret.

XIIII. PAVLVS libro tertio Epitomatorū Alfeni Digestorum.

QVod si neq; traditi essent, neque ēptor in mora fuisset, quò minus traderentur: venditoris [q] periculum erit. ℣ Materia [r] empta si furto perisset, postquàm tradita esset: emptoris esse periculum * respondit. si minus, [f] venditoris. Videri autem trabes [t] traditas, quas emptor signasset. [u] *

XV. GAIVS libro secundo Rerum Cottidianum, [siue Aureorum.]

SI vina, quæ in doliis erāt venierint, [x] eaque antequā ab emptore tollerentur, sua natura corrupta fuerint: si quidem de bonitate [y] eorum adfirmauit venditor, tenebitur emptori. quòd si nihil adfirmauit, emptoris erit periculum: quia siue non degustauit, siue degustādo malè probauit, de se queri debet. Planè si cùm intelligeret venditor, non duraturam bonitatem eorum [z] vsque * in eum diem, quo tolli deberent, non admonuit emptorē,

BIU Cujas

Serui. CASVS. Emi seruum à te, non habeo pretium ad manum, rogaui te vt eum mihi precario concederes donec pretium soluerem. quicquid interim acquirit: tibi, non mihi acquirit: & periculo meo erit, nisi fueris in dolo.

a *Poterit.* immo videtur q̃ per eum acquirat: vt. ĩ. de act. emp. l. Iulianus. §. possessionẽ. quæ est contra, vbi dicit, q̃ si precario tradita sit possessio, ipse emptor facit fructus suos: ergo in eodem casu p seruũ debet acquirere ex opera: vt. ĩ. de acqui. re. do. l. quęsitum. quod hic prohibet. Rñ. illa regula tenet in possidentibus ciuiliter & naturaliter: hic autem emptor non ita possidet. vel ibi fuit vtraque possessio translata in precario, hic nõ. vel aliud in seruo, vt hic: & aliud in fundo vt ibi. & potest esse ratio: vt. ĩ. de acquir. poss. l. si rem. & l. rem quæ. in eo quòd homo habet propositum. & facit infra, de precario. l. ea quæ.

Flo. non ibi, sed huius materiæ.

b *Retinetur.* sic. ĩ. de acquiren. poss. l. re pignoris.

c *Illud sciendum. A venditore.* vt. s. e. si per emptorem. Ac.

d *Scribit.* & bene, qñ ambo simul eodem tẽpore sunt in dolo: vt hic dicit, & ifra, de act. emp. l. si per emptorẽ. & pone vt ibi not. secus si diuersis, vt hic subiicit.

Flo. posuit

e *Ei damnosa sit.* qui eam commisit. Accur.

f *Nocere.* vt etiam periculo rei liberetur, & sic posterior mora nocet: vt hic, & ĩ. de iur. do. l. si rem. & ĩ. de ver. ob. l. si seruum. §. sequitur. & l. interdum. §. fi. adeo vt etiam debitor emptori psonaliter obligatus non teneatur si obligatam pecuniã p diderit: vt infra, de exce. do. l. si opera. & ĩ. de sol. qui decem. in prin. & ĩ. de manu. test. l. qui filium. §. itaq;. Sed contra. s. de condic. fur. l. fi. vbi non liberatur. licet res intereat. Sed ibi non obtulit, sec⁹ si obtulisset: vt. ĩ. eo. ti. l. parui. Item contra. ĩ. de so. l. creditor. Sed hic non obtulit congruo loco & tempore: vt in eo. ti. l. si soluturus.

Mora posterior nocet.

g *Habitationum.* CASVS est, q̃ vendidi domũ in qua, secundum voluntatem defuncti cui successi, debebã habitationem libertis, & cũ hoc pacto vendidi, & sic minori pretio. tũc subito liberti mortui sunt, nõ tamẽ plus pretij vel aliud petã ab emptore. tenebitur ei, quanti eius interesset admonitum fuisse.

nomine, ut est in Pã. florent. & habetur ita apud Bart. in hac lege.

XVI. IAVOLENVS libro septimo ex Cassio.

SErui emptor, si eum conductum rogauit donec pretiũ solueret, nihil per eum seruum adquirere poterit [a]: quoniam nõ videtur traditus is, cuius possessio per locationem retinetur [b] à vẽditore. Periculum [autem] eius serui ad emptorẽ pertinet, quod tamen sine dolo vẽditoris interuenerit.

Posterior mora nocet, vel vltima mora illam absorbet. Bartolus.

XVII. POMPONIVS libro trigesimoprimo ad Quintum Mucium.

ILlud sciendum est, cum moram emptor adhibere cœpit: iam non culpam* tantum sed dolum malum præstandum à venditore. [c] Quod si per vẽditorem & emptorẽ mora fuerit: Labeo quidem scribit [d] emptori potius nocere, quàm vẽditori moram adhibitam. Sed videndum est, ne posterior mora damnosa ei sit. [e] quid enim, si interpellauero venditorem, & non dederit id quod emerã: deinde postea* offerente illo, ego non acceperim? Sanè hoc casu nocere mihi debere. Sed si per emptorem mora fuisset, deinde cum omnia in integro essent, venditor moram adhibuerit, cum posset se exsoluere: æquum est, posteriorem morã venditori nocere. [f]

XVIII. PAPINIANVS libro tertio Responsorum.

HAbitationum [g] oneribus morte libertorum finitis, emptor domus ob eam causam venditori non tenebitur, si nihil aliud conuenit, quàm vt habitationes, secundum defuncti voluntatem, super [h] pretium libertis præstarentur.

Quando in limine contractus emersit periculum euictionis: tenetur venditor satisdare pro euictione. Bartolus.

VAnte pretium [i] solutum [k] dominij quæstione mota, [l] pretiũ emptor soluere non cogetur, nisi fideiussores idonei à venditore eius euictionis [nomine*] offerantur.

A h *Super.* id est præter.

i *Ante pretium.* quod venditori dabatur.

k *Solutum.* ab emptore habita tamen fide de pretio. aliàs non transiret dominium; vt. s. de contrahen. emp. quod vendidi.

l *Quæstione mota.* extra iudicium. & sic imminebat in limine cõtractꝰ euictio: vt. C. de eui. l. si post perfectam. & supra, titu. j. l. finali.

XIX. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

VEnditori si emptor in pretio soluendo moram fecerit: vsuras dumtaxat præstabit, non omne omnino, quod vẽditor mora non facta consequi potuit: [m] veluti si negotiator fuit, & pretio soluto, ex mercibus plus, quàm ex vsuris quærere potuit.

B

DE SERVIS [n] EXPORtandis: [o] vel ita si mancipium venierit, vt manumittatur, vel cõtra.

TITVLVS VII.

Quis potest renuntiare ei quod in sui fauorem introductum est. vel sic: Pacto prohibitorio potest renuntiari ab eo cuius fauore fuit introductum. Baldus.

I. VLPIANVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

SI fuerit distractꝰ seruus, ne aliquoloci [p] moretur: qui vẽdidit, in ea cõditione est, vt possit legem remittere, [&] ipsum [q]* Romæ retinere [r]: quod & Papinianus libro tertio respondit. Propter domini enim (inquit) securitatem custoditur lex, [s] ne periculum subeat [t].

C

Dispositio limitata, limitatum producit effectum. h. d. Et ad hoc allegatur ista. l. Bal. Idem habetur in. l. cum seruo. s. de cõtrah. emp.

II. MARCIANVS libro secundo Publicorum.

EXportandus si venierit ab Italia, in prouincia morari [u] potest: nisi specialiter prohibitum fuerit.

Quando ex contractu innominato venit quærendum ius tertio: ibi habet locum pœnitentia. Baldus.

III. PAVLVS libro quinquagesimo ad Edictum.

D

SI † quis hac lege veniit, vt intra certum tempus manumittatur: si non sit manumissus, liber fit, si tamen is qui vendidit, in eadem voluntate perseueret [x]. Hæredis [enim] voluntatem non esse [y] exquirendam.

Vbi est inhabilitas personæ à principio: actus non potest confirmari, licet conferatur in tempus permissum. Baldus.

IIII. MARCELLVS libro vicesimoquarto Digestorum.

SI minor viginti annis seruũ tibi in hoc vendiderit, & tradiderit, vt eũ manumitteres: aliàs autem quandoque sic: vt infra, de dona. inter virum & vxorem. sed interim. §. si vxor.

h *Super.* id est præter.

i *Ante pretium.* quod venditori dabatur.

k *Solutum.* ab emptore habita tamen fide de pretio. aliàs non transiret dominium; vt. s. de contrahen. emp. quod vendidi.

l *Quæstione mota.* extra iudicium. & sic imminebat in limine cõtractꝰ euictio: vt. C. de eui. l. si post perfectam. & supra, titu. j. l. finali.

m *Venditori. Potuit.* de hoc no. vt. ĩ. de act. emp. l. si sterilis §. cum per venditorẽ.

n *DE SERVIS exportandis &c.* *De ista prima parte rub. agitur. ĩ. eo. l. 2. & l. cui pacto.*

o *Exportandis.* adhuc ponit de quibusdã pactis quæ fiunt in venditionibus seruorum.

p *Si fuerit. Loci.* Puta Romæ, vel Bononiæ, vel alia ciuitate: vt not. infra, eo. l. cui pacto. Accursius.

q *Ipsum.* aliàs ipse.

r *Retinere.* scilicet p emptorem.

s *Lex.* id est pactio apposita in venditione: ideo ei renuntiare potest: vt subiicit.

t *Subeat.* forte vxoris, & sic potest renuntiare suo iuri: vt. C. de ser. expor. l. ij. in fine. & s. de lege eom. l. ij. & iij. & C. si man. ita fue. alie. ne pro. l. j. §. j. Arg. cõtra infra, qui sine ma. ad liber. l. j. Accursius.

* *Flo. ipse*

u *Exportandus. Morari.* non tamẽ in sua ciuitate: vt. ĩ. de inter. & re. l. relegatorũ. §. constitutum est enim. Azo.

x *Si quis hac. Perseueret.* potest ergo pœnitere: vt hic innuit, & C. si man. ita fue. alie. vt ma. l. fi. in fin. & supra, man. l. si hominẽ. Sed contra infra, eo. l. quæsitum. & infra, qui sine ma. ad lib. l. j. Sol. si apponitur gratia vẽditoris tantum, obtinet quod hic. si gratia emptoris, vel vtriusque, obtinet quod in contrariis, vt discedi non possit volũtate venditoris: vt. C. de act. & oblig. l. sicut. & est p hac solutione. argu. s. de pact. l. si cũ fundus. in fi. fit autem gratia vni⁹ eorum, vel vtriusque: quia forte alteri, vel vtrique est consanguine⁹, & affectiõis ratio habetur in bon. fid. iudiciis: vt supra, man. l. cum seruus.

† *Cũ. l. ista iunge. l. quotiens. C. de dona. quæ sub modo. & l. quia Romæ. §. Flauius. ĩ. de verb. oblig.*

y *Non esse.* hoc casu.

Si minor.

BIU Cujas

a *Si minor. Traditio.* vt supra, de mino. l. verum. §. quod si minor. & C. qui manumi. nō possl. l. si minor. & infra, de verb. oblig. l. si minor. Sed contra infra, de manu. vin. l. illud. §. j. Sol. ibi fuit datus seruus minori hac lege vt manumittat, vt ibi. hic à minore datus alij. Item contra infra, de manu. l. iiij. §. nihil autem interest. Solu. ibi nō fuit lex à minore apposita vt manumitteretur: sed ab ipso seruo qui hoc pepigit cū emptore vt manumitteretur ab eo. Accursius.

b *Vri.* scilicet filio, vel seruo venditō. Accursius.

* *restitit. Flo.*

c *Pomœrio.* i. suburbiis, vel ortis circa ciuitatem positis. Accur.

d *Vrbe.* cuius vrbis sunt illa pomœria. Accursius.

Interdictis maioribus & minora videntur ineſſe interdicta: sed non econtra.

* *Flo. & vulg. venditoris*

e *Maioribus.* id est hs bentibus maius priuilegium: sed econtra cui est interdictum maioribus, poterit vti minoribus: vt infra, de interdi. & relega. l. relegatorum. §. potest. Si ergo patria sua est interdicta alicui, vel ciuitas, aliqua etiam vrbs interdici videtur: sed non econtra: vt infra, de interdi. & rele. l. relegatorum. §. constitutum est. &. §. si cui. & supra, de off. præfect. vrb. l. j. §. cum vrbem. Accursius.

Si vēditor.] CASVS. Tractat[a] huius. l. assignat differentiam inter duo pacta: quia refert dicat venditor, Vēdo tibi mācipium hoc pacto ne manumittatur: & si contra factum fuerit, stipulatur pœnam, & manus etiam iectionem reseruauit. vel ne prostituatur sub prædicto pacto: quia primo casu si postea manumittatur, pœnam nō patitur, quia ipso iure non tenet manumissio. Secundo casu peti poterit pœna: & si stipulatio pœnalis interposita non fuisset, agi poterat ex vendito. [*SI QVID.*] Si mancipiū vendo ne exportetur, vel vt exportetur, & contra factum fuerit: Papinia. sententia est, quòd venditor ex vendito non aget, si contra pactum factum esset, nisi pecuniariter interesset sua: quia pœnam promisit auctori suo, vel alij non fuisse factum contra, & rationem subiungit. Sabini vero sententia fuit, vt agatur ad interesse, quia minoris facta fuit venditio, vt tale pactum seruetur. & hanc approbat Papin. auctor huius. l. non autem ad pœnam: vt infra. l. proxi. Viuianus.

f *Cauerit.* id est si caueri sibi fecerit per pactum de infra scriptis. & si contra fieret, seruauit sibi manus iniectionem in primo, vel in secundo dixit, quòd esset liber seruus venditus. Item pœnam pecuniariam, vt sequentia declarant.

g *Contra quàm.* id est aliter, puta prostituente emptore, vel faciente aliquid aliud quod loco prostitutionis est, puta moratur in taberna: vt. C. si man. ita fue. alie. ne prostitu. l. fin. & ideo euincitur, scilicet à venditore, qui manus iniectionem sibi seruauit.

h *Stipulatio.* scilicet pœnæ, vt ex ea agatur. Azo. & hoc in casu qui sequitur: vt hic, &. C. si man. ita fue. alie. vt ma. l. ea quidē. Ac.

i *Cogitatum.* arg. contra. C. de adult. l. cum qui. Solu. ibi in pœna legali loquitur: & ita innuit gl. l. iij. C. de episcopali audiētia. Ac.

k *Remota.* id est pœnæ stipulatio non interuenerit.

l *Ex vendito.* scilicet ratione affectionis; vt supra, man. l. cum seruus. Accursius.

m *Fecisset.* vt quia exportauit cū esset actū, quòd non exportaret.

n *Non fecisset.* vt quia non exportauit cum esset actū ep exportaret.

o *Irrogatam.* id est irrogādam ex pacto, vel etiam proprie altero casu. Accursius.

* *alias. Flo.*

p *Promisisset.* suo acto cuiuscumque forte, vel etiam alij. *quod &c.*

q *Non fuisset.* malitiis enim hominum & cætera. vt supra, de rei vi. l. in fundo. in fine.

r *Sententia.* in vtroque casu prædicto. Sed cōtra infra. l. proxi. Solu. vt ibi. Accursius.

s *Videatur.* vt supra, de cōtrahen. emp. l. fundi partem. & de hære. vendi. l. penul.

Erum.] CASVS. Si venditur seruus hoc pacto ne moretur in Italia: si contra factum sit, pœnam præstari conuenit: & agi non potest ad pœnam ex eo pacto, nisi interesset venditoris pecuniariter, quo casu agetur eatenus. si vero conuenit ne exportetur, & factum sit contra, agetur. Ratio diuersitatis est, quia hominem & cætera. quia pactū quòd exportetur, solam duritiā continet. cætera plana sunt vsque ad titu. sē quē. quia procedit per terminos exemplorum. Viuianus.

t *Possit.* id est nō aget nisi pecuniariter venditoris sterlit, vt subiicit. & sic cū approbet hic distinctionem, interfit sua pecuniariter, vel non, est contra supra l. proxi. in fine. Solu. ibi tercesit stipulatio, hic nō, vt i principio huius l. præterea ibi agitur ex

---

nullius momenti est traditio:[a] quamquam ea mente tradiderit, vt cum viginti annos ipse explesset, manumitteres. Non enim multum facit, quòd distulit libertatis præstationem. lex quippe consilio eius, quasi parum firmo resistit.*

Pactum pœnale & odiosum, propter euitandam absurditatem, recipit interpretationem etiam extensiuam. Bartolus.

V. PAPINIANVS libro decimo Quæstionum. B

CVI[b] pacto vēditionis*pomœrio[c] cuiuslibet ciuitatis interdictum est, vrbe[d] etiā interdictum esse videtur. Quod quidem aliàs quum principum mandatis præciperetur, etiam naturalem habet intellectum: ne scilicet, qui careret minoribus, fruatur maioribus[e].

Pœnalis stipulatio apposita circa id quod de iure potest fieri, non committitur si de facto tantum fiat. secus si non poterat, nisi de facto. h. d. Vel sic: Quando duo deducuntur in pacto pœna simpli apposita, cē setur apposita propter id quod lædit, nō propter id quod non lædit. Bartolus.

VI. IDEM libro vicesimoseptimo Quæstionum. C

SI venditor ab emptore caueritf, ne serua manumitteretur, néve prostituatur, & aliquo facto contra quàm[g] fuerat exceptum, euincatur, aut libera iudicetur, & ex stipulatu pœna petatur? doli exceptionem quidam obstaturam putant: Sabinus non obstaturam. Sed ratio faciet, vt iure non teneat stipulatio[h], si ne manumitteretur, exceptum est. Nam incredibile est, de actu manumittentis, ac non potius de effectu beneficij cogitatum[i]. Cæterum si D ne prostituatur, exceptum est: nulla ratio occurrit, cur pœna peti & exigi non debeat: cum & ancillam contumelia adfecerit, & venditoris affectionem fortè, simul & verecundiam læserit. Etenī aliàs remota[k] quoque stipulatione placuit ex venditō[l] esse actionē.* V Si quidem emptor contra, quàm lege venditionis cautum est, fecisset,[m] aut non fecisset[n]: nobis aliquando placebat, non aliàs ex vendito propter pœnam homini irrogatā[o] agi posse, quàm si pecuniæ ratione vēditoris interesset, veluti quia pœnam promisisset[p]: cæterum viro bono non conuenire, credere, venditoris interesse, quòd animo sæuientis satisfactum nō fuisset. [q] Sed in contrariū me vocat Sabini sententia[r], qui vtiliter agi ideo arbitrat[s] est, quoniā hoc [ipso] minoris homo veniſſe videatur[t].

Si pœna promittitur pacto nudo, non potest exigi, nisi intersit. Bartolus.

VII. IDEM libro decimo Quæstionum.

SERVVS ea lege veniit, ne in Italia esset. quod si aliter factum esset, conuenit citra stipulationem, vt pœnam præstaret emptor. Vix est, vt eo nomine vindictę ratione venditor agere possit: acturus vtiliter, si nō seruata lege in pœnam quam alij promisit, inciderit. Huic consequens erit, vt hactenus agere possit[t], quatenus alij prę stare cogitur[u]. Quidquid enim excedit: pœna[x], non rei[y] persecutio est. Quod si [vt manumitteretur, vel] ne pœnæ causa exportaretur, cōuenit: etiā adfectionis ratione rectè agetur[z].

---

vendito ad ipsum interesse, hic ad pœnam cōuentam: quod non potest. vt hic: & sic nota quòd pactum incontinenti appositum non valet ad actionem in pœna ista, sic nec in vsura: vt. C. de vsuris. l. tertia. & plene dixi. ff. de pactis. l. iurisgentium. §. sed cū nulla.

u *Cogitur.* ergo interesse spectatur in pœnali actione: vt hic secus in pœnali stipulatione: vt infra, de verbo. obligatione. l. stipulatio ista. §. alteri. & sic pro pœna non agitur ex pacto inconti nenti appositō, nisi intersit. Azo.

x *Pœna.* quam alij ipse promisit. Azo.

y *Rei.* id est damni sui. Azo.

z *Ageretur.* ad pœnam etiam. Sed videtur quòd non in casu manumissionis: quia tenet libertas: vnde ad pœnam agi non potest: vt Codice, si mācipiū ita fuerit alienatū. l. si puella. & infra, de manumissionibus. l. causam. Solutio ibi fauore libertatis fit liber ex contractu nominato, hic competit ex innominato, secundum quosdam. quod non placet, quia & hic & ibi competit ex nominato. Dic ergo quòd hic actum fuit vt vindicta fieret manumissio,

BIU Cujas

missio, & ideo cadit in pœnam, nisi sic fiat: ibi quocunque modo fiat liber, non curabat: argumentum infra, de verborum obliga. l. qui Romæ. §. Flauius.

a *Hæc.* primus casus. l. cum secundo.

b *Adfici.* no. affici in bonam partem: vt hic, & infra, de leg. præs. l. nonnunquã. in fi. primi casus. aliàs in malam partem: vt supra, de cõdict. ob cau. l. si pecuniã. §. item si quis. Item not. fauorem ampliari, odium restringi. sic infra, de li. & posthu. l. cũ quidam. Item no. quòd quilibet debet esse intentus vt alij prosit, & non noceat: vt hic, & supra, titu. j. l. j. §. penulti. & infra, tit. j. l. empto rem. & supra, de serui. l. si cui. & de rei vindi. in fundo. Item no. affectionem considerari: vt infra, de eman. l. pater. & supra, man. l. cum seruus.

c *Vel pro etiam.*

d *Mutata.* quia non potest recedere à pacto, quod ab initio vtrique placuit. talis enim est innominatorũ contractuum natura. aliud est in nominatis: vt supra, de cond. cau. da. l. si pecuniam. §. j. quæ est contra. Item contra supra, e. l. si quis hac. Sol. vt ibi.

e *Itius. Moratur.* id est morari intelligitur: cum faciat contra domini volũtatem: vt infra, de Publicia. in terdum. §. serui. Et argu. infra, de acquiren. poss. l. Pomponius. in prin.

f *Et posterior.* scilicet venditor.

g *Emptoris.* scilicet secundi.

h *Et liberandi.* à suo venditore.

i *Repetierit.* scilicet quàm vt manus iniiceret.

k *Duæ actiones.* ex vẽdito, & ex stipulatu, secundum quosdam. Tu dic, vna qua ipse tenetur, & alia qua alius ei tenetur. sed manus iniectio vna est, quæ primo tantum competit. Accursius.

l *Cum venderet.* scilicet aliquis. *Numerato.* aliàs, memorato.

m *Seii.* qui nũc emit. Accursius.

n *Paterentur.* similis conuentio vel præceptum infra, de fideicom. li. l. cum fidei.

o *Hadriani.* secus si per constitutionem diui Marci & Commodi: vt. C. si man. ita fue. alie. cum iusta. & vt statim subiicit hic.

p *Claudius.* refert quæ sequuntur.

q *Diuus.* addidit.

Nec videtur hęc [a] inter se cõtraria esse, cũ beneficio adfici [b] hominẽ, tinterfit hominis. Enimuero pœnę nõ irrogatę idignatio, solam duritiam continet.

Quando pactum de manumittendo seruum apponitur gratia emptoris, vel vtriusque: non potest per venditorem reuocari. vel sic: Non potest mutari voluntas in præiudicium tertii. Baldus.

VIII. IDEM libro vicesimoseptimo Quæstionum.

QVæsitum est, si quis prius seruum vẽdidisset, & vt manumitteretur intra certum tempus, præcepisset, ac postea mutasset voluntatẽ, & emptor nihilominus manumisisset: an aliquam eo nomine actionem haberet? Dixi ex vendito actionem, manumisso seruo, vel [c] mutata [d] venditoris voluntate, euanuisse.

Pactum manus iniectionis appositum in contractu, in venditione rei suæ afficit rem vt possit auferri à quolibet possessore & successore: & facto successoris actor incidit in pœnam contractus. Baldus.

IX. PAVLVS libro quinto Quæstionum.

TItius seruũ vẽdidit ea lege, vt si Romæ moratus esset, manus iniicere liceret. emptor alij eadẽ lege vendidit: [&] seruus fugit à secũdo emptore, & Romæ moratur. quæro, an sit manus iniectio, & cui? Respõdi, in fugitiuo nõ est dubitãdũ, nihil cõtra legem factũ videri, quia nec domino auferre se potest: nec qui in fuga est, ibi moratur. [e] Quod si ex volũtate secundi emptoris cõtra legẽ moratus sit, potior habendus est, qui auctor fuit legis: & posterior [f] magis admonendi emptoris, [g] & liberandi [h] se [causa*,] eandem legem repetierit: [i] nec poterit aliquo modo auferre legem sui venditoris, cuius cõditio [iam] exstitit. Nã & si pœnã promisisset, teneretur, licet ipse quoque stipulatus esset. Sed in pœna promissa duæ actiones [k] sunt: manus autem iniectio in seruum cõpetit. Quod si prior ita vendidit, vt prostituta libera esset: posterior, vt man° iniice re liceret: potior est libertas q manus iniectio. Planè si prior lex man° habeat iniectionem, posterior libertatem: fauorabilius dicetur, liberã fore: quoniã vtraq; cõditio p mãcipio additur: & sicut manus iniectio, ita libertas eximit eam* ab iniuria.

Si apponitur pactum, quòd seruus vendi t° emptore mortuo fiat liber: valet. Baldus.

X. SCAEVOLA libro septimo Digestorum.

CVm venderet [l] Păphilã & Stichũ, venditioni inseruit pactũ cõuentum, vti ne eadem mãcipia, Păphila & Stich°, quos numerato* pretio vendidit, alterius seruitutem, quàm Seij [m] paterentur, [n] post mortemq; eius in libertate morarentur. Quęsitum est, an hæc mãcipia, de quibus inter emptorem & venditorem conuenit, post mortem emptoris iure ipso liberata sint. Respõdit, secũdũ cõstitutionẽ diui Hadriani [o] super hoc prolatã, Păphilã & Stichũ, de quib° quæreretur, si manumisi non sint, liberos nõ esse. Claudius [p]. Diuus [q] Marcus ex lege dicta libertatis [r] in vendendo, quãuis nõ manumissos, [s] fore liberos, ĩ Semestribus constituit, licet in mortis tempus emptoris distulit venditor libertatem.

Digestorũ

seu Pandectarum, liber decimus nonus.

DE ACTIONIBVS EMPTI & venditi.

TITVLVS I.

Si venditor est in mora tradendi rem, potest conueniri ad interesse singulare ipsius emptoris, quod est circa rem: quod potest excedere pretium commune & conuentum. h. d. Diuiditur. Primo ponit dictũ. Secundo illud declarat. Tertio ponitur determinatio, siue respõsio, cuidam tacitæ obiectioni secũda ibi, hoc est. tertia ibi, hoc autẽ. Bartolus.

I. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

SI res vendita nõ tradatur, [t] in id quod interest, agit: [u] hoc est, quod rem habere in

r *Libertatis.* scilicet causã.

s *Manumissos.* id est quamuis non sint manumissi. Azo.

DE ACTIONIBVS EMPTI, &c.

Quia vendere & emere parum prodesset, nisi actiones essent hincinde quæ venditiones exequerentur: ideo de act. emp. & ven. ponit. Accursius.

Si res.] CASVS. Vẽdidi tibi fundum pro. x. si non tradido, agis ex empto ad interesse: quod aliàs plus cõtinet. aliàs minus. cõtinet enim pretiũ cõuẽtũ, & aliquãdo cõmune, puta cõmuniter valebat res. xv. & ĩteresse singulare continet aliquando si cõmune seu cõuentũ pretiũ ĩteresse excedat, puta intererat tua in. xx. [VENDITOR.] Si vendidi tibi fundũ qui seruitutẽ debebat, & hoc sciã, & ce lauerĩ, tenebor tibi ex empto. & hoc ĩ prima. Idem est si negaui cum quęrereres an seruitus deberetur. hoc in secũda. Sed quid si ita dico, seruitus nõ debetur: sed si debeatur, nolo teneri. an tenear? Et respõ. q̃ sic. hoc ĩ tertia. In quarta dicit generaliter, q̃ quotiens venditor ĩ dolo est in celãda seruitute teneĩ. Hęc sunt vera, si tu emptor eras ignorans, alioquin non videris deceptus.

**Flo. eã in iuriam*

**Flo. mine rato*

t *Nõ tradatur.* quãdo est corporalis. si autem incorporalis, tũc si patientia non præstatur, agiĩ ad interesse: [a] vt. j. e. ratio. [b] §. si iter. & ĩ. de serui. quotiens. §. ser [c] nõ trada tur, vel pro tradita non habeatur: vt supra, de rescin. ven. l. cum emptor. §. emptio.

a Et bene b Aliàs inuitutũ. c Sequũtur gloss. Alb. Bar. & Sa. d Alex. in l. i. ĩ. de in l. iur. repu tat istã gl. bus nõ arbi tror. ad hoc, quod in actionimetus causa. l. si cũ. §. j. Respõ. nõ: cũ hoc nõ trariis etiã inueniãt, nec sit hæc ar- si sint bonæ bitraria, sed vna tantũ. fidei, venit scilicet de ĩteresse. Quã solum feren do ergo sciã an tradat da vna sen rem, vel non? Respon. tentia. tempore [e] sententiæ dã e Ista est bo dæ ĩterrogabitur an ve na: sed non lit tradere: q̃ si dixerit congruit li- nõ, dãnatur in ĩteresse: teræ. Bart. vt argu. C. eo. l. si tradi- & B. tio. in fine. & j. de re iu. l. si quis ap. §. fina. & sic

ad aliud agitur, scilicet ad rem: & ad aliud fit cõdemnatio, scilicet ad ĩteresse. nec mirũ, quia & aliàs hoc fit: vt. ĩ. si cer. pe. l. vinũ. & j. de ædil. edict. l. ædiles. §. item sciendũ. Sed an ipsum interesse sit ĩ obligatione, vt etiã ĩ prĩcip. si velit actor posĩt agere ad ĩteresse, & iure actionis veniat, cũ forte ĩterrogauerit venditorem an ve-

BIU Cujas

[a] *Et bene B.B.& P.* [b] *Ibi in obligatione rẽ dari: hic in rem tradi. Bar.& P.*

lit rem tradere, & ille denegauit? Quidã q̃ sic, [a] arg. ei⁹ quod hic est, agitur. &c. Alij q̃ nõ, vt. ĩ. de verb. obli. l. si seruũ. §. fina. [b] Et quod hic dicit agitur, id est actũ fingitur, vt sic in eo interesse fiat cõdemnatio. Vel dicas hoc casu sic agi: peto rem tradi: & si nõ trades, peto interesse. quod tutius est. Sed quid si ex eo q̃ in mora tradendi fuit ante lit. contest. interest mea in. v. si ex sequenti vsq; ad sententiã in aliis. v. rem autem totã nõ habere interest in. c? Respõ. primũ in petitione, secundũ in officio, tertiũ in cõdemnatione tãtũve nit: sed & peti potest: vt. ĩ. de ædil. edic. l. ædiles. §. item sciendũ. sed & peti potest, vt modo dixi. sed à tertio deducũtur duo prima: vt. ĩ. e. l. ex empto. §. fi. Item hoc si emptor velit esse contentus de interesse. Quid autem si præcisè velit habere rem, an potest? Dicit M. q̃ sic [c], si habet restituendi facultatem, si nõ fit cõdemnatio in interesse: vt hic dicit. & pro eo est. ĩ. de rei vin. l. qui restituere. &. C. de fideicõ. li. l. fi. & insti. de dona. §. perficiũtur. &. ĩ. de ver. ob. l. vbi autem. §. fin. Item & quod dicitur cõuentionem seruãdã: vt. ĩ. ex empto. in prin. Bul. autem & Io. & Azo & Hu. dicũt eum liberari semper præstando interesse, etiam si haberet rem: & pro se habent quod hic dicitur, &. C. e. si traditio. &. ĩ. eo. ex empto. §. etiã. &. ĩ. quimo. pig. vel hypo. sol. l. volũtate. &. C. de fi. instru. cõtractus. &. C. de hære. ven. l. qui tibi. Cũ ergo his legibus dicatur, q̃ vel rem vel interesse præstet, patet q̃ est eius electio: vt. ĩ. de iure dotiũ. l. plerũq;. in fine. ad. l. autem M. respõ. quia illa, qui restituere. loquitur quando quis petit suũ: sed hic petit sibi debitũ, secũdũ Bul. sed Ioã. respõ. q̃ ibi nõ dicit, q̃ iudex debeat in re cõdemnare: sed si cõdemnauerit, debet exequi. ad illã de fideicõ. lib. l. fi. dicũt, q̃ speciale est fauore libertatis. ad ĩsti. de dona. dicũt, q̃ similes sunt venditor & donator in hoc, q̃ tenet vnus præcisè, scilicet donator si stipulatio erat: alter cautiuè tenetur, scilicet venditor, hoc est nisi tradat interesse. imò sunt hodie paria, cũ vterq; sit cõtractus necessitatis ex post facto, quod olim in donatione nõ erat, nisi stipulatio iteruenirent: vt. C. de dona. si quis ar. §. pe. & ad illã de verb. ob. dici potest q̃ ꝓmissor debet facere rem stipulãtis omnimodo. s. vt tradat eã. nõ dices tamen q̃ præcisè tradere teneatur. Item nec videtur cõtra cõuentionem venire, cũ licentia legis faciat: quod tãtũdem valet: vt. ĩ. si cer. pe. l. certũ. Cum nec periuret qui legis licentia cõtra sacramentũ venit: vt. ĩ. qui satisd. cog. l. fi. Si velis primã opinionem vt æquiorem sequi, habeas & hoc, quia aliud pro alio. &. c. vt. ĩ. si cer. pe. l. ij. §. j. Item quid si in prima causa ad interesse [d] fuit damnatus, quia non dabat rem: an in causa appellationis si voluerit dare rem, liberabitur ab interesse? Respon. sic: [e] cum nec iudicatum videatur: vt infra, ad Turpilia. l. j. §. fin. Item an econtra emptor præcisè teneatur ad pretium? respõ. eodem modo quo de vendito re dixi, vt non possit peti pretium si velit [f] dare interesse emptor.

Periurus non est contra sacramentũ legis licentia veniens.

[d] *Addequo modo & quãdo venditor tenetur ad interesse: Alex. cõsi. 70. in. 4. vo in. incipiente, quid si quis vendidit. Ange. consi. 219. Bolo.*

[e] *Sequitur Bar.& Sa.*

[f] *Reprobatur per Bar.*

[g] *Not. glo.*

tereſt emptoris. Hoc autem [a] interdum pretium egreditur, ſi pluris intereſt [b], quàm res valet, vel empta eſt.

Qui celat qualitatem per quam rei cõditio fit deterior, hac actione ad interesse tenetur emptori, si fuit ignorans: secus si fuit sciens. h. d. Bar. Primo ponit dictum, & rationem dicti. Secundo declarat quid est celare, ponẽdo circa hoc tres casus. Tertio declarat rationem dicti. Quarto declarat quãdam exceptionem positam in dicto, scilicet si emptor sciuerit. Secunda ibi, sed scire. Tertia ibi, & generaliter. Quarta ibi, hac ita vera sunt. Bartolus.

¶ Venditor ſi cũ ſciret deberi [c] ſeruitutem celauit: non euadet ex empto actionẽ, ſi modo eã rem emptor ignorauit. Omnia enim, quę cõtra bonã fidẽ fiũt, veniũt in empti actionem. Sed ſcire venditorem, & celare, †ſic accipimus, nõ ſolũ ſi nõ admonuit, ſed & ſi negauit ſeruitutem iſtã deberi [d], cũ eſſet ab eo quæſitũ. Sed & ſi proponas eũ ita dixiſſe: *nulla quidẽ ſeruitus debetur, verũ ne emergat inopinata ſeruitus, nõ teneor*: puto eũ ex empto teneri, quia ſeruit⁹ debebatur, &[hoc] ſciſſet. Sed ſi id egit, ne cognoſceret emptor, aliquã ſeruitutem deberi: opinor eum ex empto teneri [e]. Et generaliter dixerim, ſi ĩprobato more verſatus ſit in celãda ſeruitute, debere eũ teneri: non ſi ſecuritati ſuæ proſpectũ voluit [f]. Hæc ita vera ſunt, ſi emptor ignorauit ſeruitutes: quia nõ videtur eſſe celatus, qui ſcit, neque certiorari debuit, qui non ignorauit [g].

Si non reperitur mensura dicta, venditor tenetur. Bartolus.

[b] *Interest.* §. Hic not. triplex intereſſe ex hac lege: conuentum, vt pretium quod conuenit. Item cõmune, vt quãtum res cõmuniter valet. Item ſingulare, quod excedit vtrunq; aliorum: vt hic dicit. nõ tamen vltra duplum pretij dati, ſecundum Pe. Ar. ĩ. e. Titius. ĩ fi. &. l. cum & forte. ſed certe, ſecundum Bul. & vltra pretij dati duplum vſq; ad duplum cõmunis pretij, vel intereſſe, poteſt ratione quæ puniciem vel quãtitatem cõtineat. alioquin etiã in infinitum extende ſit interretur: vt. ĩ. eo. l. idemq;. in princ. &. C. de ſenten. quæ pro eo quod idem ſ ĩtereſt. l. j. §. j. &. ij. vel dic, vt ibi. Item hoc intelligas [h] de intereſſe l. c. de quod eſt circa rem, nõ tem extra rem. neq; enim ſi potuit &c. vt. j. e. ſi ſte- rilis. §. cum per vendi- torem. ſec⁹ ſi male [i] tra- dat: vt. ĩ. el. Iulianus. in prin. ſed hodie etiã ve- nit lucrũ: vt. C. de ſen- ten. quæ ꝓ eo. l. ſi. Item no. in hac actione ſpe- ciale, vt ad ſingularem vtilitatem referatur in- tereſſe. aliàs cõmunitum inſpicitur: vt. ſ. ad leg. Aquil. ſi ſeruum meum. &. ĩ. ad leg. Fal. l. pretia. Sed qualiter ꝓ babitur hoc ſingulare intereſſe? Dic, vt. C. de ſenten. quæ ꝓ eo quod intereſt. l. j. §. ij.

[c] *Deberi.* prædio vendito poſſet & econtra loqui. Accurſius.

[d] *Deberi.* puta arando viã in qua erat ſeruit⁹.

[e] *Teneri.* ſic &. ĩ. de cõtrahen. emp. l. ea quę. §. fi. &. ĩ. eo. l. Iulianus. §. *Fla. idem Iulianus. &. ĩ. de ſtoren ædil. edic. l. quotiens. Accurſius.

[f] *Voluit.* ſecus eſt ire principali. nã & ſi noluerit proſpicere ſuę ſecuritati, & dixit ſe nolle teneri, nihilominus tenebitur: vt. ĩ. e. l. quęro. ſed certe nõ eſt ſecus, quia tunc ſecuritati proſpicit, quando in nullo mentitur emptori [k]. nec enim quid celat in quo ſciat errare emptorem: & tunc prodeſt ei pactum generale & ſpeciale. alioquin nec etiam ſpeciale proderit pactum: vt ſupra, de hære. ven. l. hoc autem. & infra, eo. l. quæro. &. l. tenetur. §. fin. Accurſius.

[g] *Qui nõ ignorauit.* not. cõtra ſcientes. ſic. ĩ. de reg. iu. l. nemo videtur. &. ĩ. de ædil. edic. l. j. §. ſi intelligatur. &. C. de epiſco. audi. l. & ſi legibus. Arg. cõtra. ĩ. de adul. l. denuntiaſſe. circa prin. *ADDITIO.* Sol. ſecundum Bart. hic, & dic q̃ quãdoq; denuntiatio fit ſolum ad certificãdum aliquem, nõ ad alium finem. & ſic tunc ille qui cert⁹ eſt, certiorari nõ debet, vt hic cum ſimilib⁹. Quãdoque denuntiatio fit ad alium finem. ſ. vt ĩcitetur ille cui fit denuntiatio, ad aliquid faciendum, vt ſi volo denuntiare venditori q̃ mihi mouetur lis, vt veniat ad me defendendum: tunc dico quòd etiã ſi certus eſt, nihilomin⁹ debet ei denuntiari q̃ defendat: vt. l. qui abſentem. ſ. de procur. caſus eſt in. d. l. l. denuntiaſſe. ĩ. de adul.

[k] *Non videtur tradita nuda poſſeſſio, niſi quæ auocari non poteſt. h. d. & ſimiliter tenet ad declarationem primi capitis ſi res vendita non tradatur. Bartolus.*

III. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

¶ Vacua poſſeſſio emptori tradita nõ ĩtelligitur [i], ſi alius ĩ ea legatorũ fideíve cõmiſſorũ ſeruãdorũ cauſa ĩ poſſeſſione* eſt, aut creditores bona poſſideant [k]. Idem dicendũ eſt, ſi vẽter in poſſeſſione ſit. nam & ad hoc pertinet [l] vacui appellatio.

Non videtur tradita nuda poſſeſſio, niſi quæ auocari non poteſt. h. d. & ſimiliter tenet ad declarationem primi capitis ſi res vendita non tradatur. Bartolus.

II. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

SI in emptione modus dictus eſt, & non præſtatur, ex empto [h] eſt actio.

Poſſeſſio rei venditæ debet tradi vacua, quæ à nemine detineatur vel poſſideatur. h. d. Et iſte. §. venit ad declarationem primi capitis, ſi res vendita non tradatur. declarat enim qualiter debeat tradi. B.

[h] *Ex empto.* quãto minoris eſſet emptur⁹ ꝓpter aſſeuerationem: vt. ĩ. e. Julian⁹. §. quid tamen. & plene dices. j. c. ſi ſeruum. §. fi. Ac.

[i] *Non intelligitur.* quod fieri debet: vt hic. &. C. de proba. l. cum res. &. ĩ. l. proxi. in princ. &. §. j. &. ĩ. de leg. ij. Mæuius. §. pe. &. j. e. emptorem. §. j. Sed cõtra. ĩ. de cõtrahen. emp. l. ſi cum fundum. §. fere. Accur. *ADDITIO.* Sol. per Bar. vt ibi in cõtrario, quia ab initio fuit tradita vacua poſſeſſio, propter quod fuit ab initio liberat⁹. & habes no. in. l. ab emptione. in glo. magna. ſupra, de pac.

[k] *Bona poſſideant.* rei ſeruandæ cauſa, iſti tamen omnes non poſſident, ſed ſunt in poſſeſſione: vt infra, de acquiren. poſſ. l. iij. §. ſi.

[l] *Hoc pertinet.* quaſi dicat, non ſolum quòd alius non poſſideat, ſed etiam emptor ſit potior. hoc eſt etiam quòd nullus prædicto modo in poſſeſſione ſit. Accurſius.

Dain.

BIU Cujas

Datio.] IASVS. Si vendo tibi rē & trado, si per aliquē potest auocari possessio, ꝙ nō tradita habetur. [SIEMPTOR.] Si res vēdatur neq; tradatur, vēditor emptori ad rē & fructus tenetur. Sed quid si emptor stipulatus fuerit rē sibi tradi, an peti possint fructus ex stipulatu? Et respō. ꝙ nō: quia ī stricti iuris iudiciis nō veniūt fructꝰ, sed ex empto ad eos agetur. [SIPER.] Si vinum vēdatur, refert fuerit vēditor in mora, an emptor. si vēditor fuerit ī mora tradēdi, cōdēnabitur quāti plurimi fuerit vinū à tēpore cōtractus. Vel si res erat deducta in iudiciū: quāti plus fuerit tēpore sentētię, & toto tēpore medio, quod subaudias, licet hic non dicatur. & idem est de oleo. Mora autē adhibita per venditorem intelligitur, si nihil impediuit eū quo minus traderet. neque cōsiderabitur tātū pretiū loci in quo agitur, sed illius loci quo tradi debuit vinū, quia si vendatur Capuę, & debeat tradi Brūdusij pretiū, quod valere posset Brundusij. & quod dicit, à Brundusio, id est separatiue. q. d. si vinū datur alibi, puta Capuę tradendū Brundusij, vt illa prępositio, à Brundusio, seperet, non ꝙ innuat ꝙ Brūdusij celebretur cōtractꝰ. Viuia.

a *Nō intelligatur.* Nūquid ergo agetur ad interesse vel ad duplum? Respon. a ad interesse, nō ad duplū, etiā si pretiosa res est: quia non res, sed rei possessio est euicta, secūdū Azo. Itē nota ꝙ nō intelligitur traditū, quod iure potest auocari: vt. ī. de lega. ij. Męui⁹. §. penul. & de leg. iij. qui cōcubinā. §. si hęres. &. ī. de iure pa. si libertꝰ. circa prīc. &. ī. de sol. si creditor. &. ī. de acquirē. possī. nō videt. nec periuratur si ex causa licita deieratur: vt. s. qui satisda. cog. l. fi. Itē quod dicit, si est auocata, idē & si potest auocari: licet nō sit auocata: vt. s. l. ꝓxi. §. j. Nec obstat. ī. e. l. Iulianꝰ. §. possessionē. vbi dicit, ꝙ tradita est, licet possit auocari. Sol. ibi est ꝙ tradita ad hoc b, vt ad vsurā pretij emptor teneat: quia percipit fructꝰ: nō autem vt venditor ab interesse liberetur, vt hic. Ac.

b *Nō venient.* immo videtur, ꝙ sic: vt. ī. de vsu. si stipulatus. ī prīque est cōtra. Sol. hic minꝰ dicit, id est, tātū vacuā possessionē tradi. ibi plus, quia stipulatꝰ est rem dari, & vacuā possessionē tradi c. Vel hic fuit stipulatꝰ animo nouādi actione ex empto: & quod nō est deductum in nouatione, pristina actione petetur, scilicet fructus: vt infra, ea. l. in fi. & hic subiicit. Item intellige hoc, nisi post litem contestatam: vt infra, de vsur. l. videamus. §. si actionem.

c *Cōtinetur.* vt. ī. de verbo. oblig. l. si filius. §. cū fundū. Sed cōtra in eod. tit. l. si fundū. vbi dicit venire interesse. Solu. ibi de alio interesse, quàm de fructibꝰ dicit. Itē cōtra. ī. e. titu. l. in cōuentionalibus. vbi dicit venire causam bonorum. Solu. dicit, causam, id est, proprietatem rei, non possessionem solam, fructus autem nō nisi post litis contesta. vt. d. l. ī. de vsur. videamus. §. si actionem. Acc.

d *Nulla est.* quia incorporalia traditionem non recipiunt: vt infra, de acqui. re. do. seruus. §. incorporales. & supra, de serui. l. seruitutes. &. l. quotiens. & ideo qui præstat patientiam, non liberatur ab actione personali. & sic postea præscrip. tolli potest: vt diximus. C. de vsufruc. l. corruptionem. Accursius.

e *Fuerit mora.* per diei lapsum: vt supra, de lege commiss. si fundus. in fi. Vel per interpellationem: vt. ī. de verb. oblig. si ex legati.

Datio*possessionis, quæ à venditore fieri debeat, talis est, vt si quis eam possessionē iure auocauerit, tradita possessio non intelligatur a.

In stipulatione vacuā possessionem tradi, non veniunt fructus à tempore moræ, sed veniunt in actione ex empto. Bartolus.

ℱ Si emptor vacuam possessionem tradi stipulatus sit, & ex stipulatu agat: fructus nō veniēt b in eam actionē: quia & qui fundum dari stipularetur, vacuam quoque possessionem tradi oportere, stipulari ītelligitur, nec tamē fructuum præstatio ea stipulatione continetur c: neque rursus plus debet esse in stipulatione, sed ex empto supereſſe ad fructuum præstationem.

In incorporalibus patientia est pro traditione. h. d. Et venit ad declarationem primi capitis. Bartolus.

ℱ Si iter, actū, viā, [&] aquæductū per tuū fundum emero: vacuæ possessionis traditio nulla est d. itaque cauere debes, per te non fieri, quo minus vtar.

Venditor tenetur, quanti plurimi res fuerit à tempore moræ. Item quo loco plurimi fuerit. Item econuerso, si emptor fuerit in mora. h. d. Et venit ad declarationem primi capitis, si res vendita non traditur. B.

ℱ Si per venditorem vini mora fuerit e, quo minus traderet: cōdemnari eum oportet, vtro tempore pluris vinum fuit, vel quo venit f, vel quo lis in condemnationem deducitur. Item quo loco pluris fuit, vel quo venit, vel vbi agatur. Quòd si per emptorem mora fuisset, æstimari oportet pretium, quod sit, cum agatur g, & quo loco h minoris sit. Mora autem videtur esse i, si nulla k difficultas venditorem impediat, quo minus traderet: præsertim l, si omni tēpore paratus fuit tradere. Itē non oportet eius loci m pretia spectari, in quo agatur, sed eius vbi vina tradi oportet. Nam quod à Brūdusio n* vinum venit o: etsi venditio alibi facta sit, Brundusij tradi oportet.

Antequam res euincatur, non potest agi de euictione, sed ex empto propter qualitatem à sciente celatam. h. d. & sic venit ad declarationem secundi capitis positi. s. eo. l. 1. §. 1. simile in. l. tenetur. §. si. ī. e. Bartolus.

IIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

SI seruum mihi ignoranti, sciens furem, vel noxium esse, vendideris: quamuis duplā ꝓ miseris p, teneris mihi ex empto, quanti mea interierit scisse: quia ex stipulatu eo nomine agere tecum non possum, antequam mihi quid abesset q.

Quod deficit in mensura, æstimatur respectu quantitatis mensuræ, non respectu bonitatis loci: quia quod non est, non habet bonitatem nec malitiam. & hoc venit ad declarationem tertii capitis positi in. l. 2. in princi. s. eo. tit. Bartolus.

ℱ Si modus agri minor inueniatur, hæc quo ad rei æstimationem: vt. ī. de vsur. l. videamus. §. si actionē. &. §. seq & hoc secūdū quosdā. Tu dic d, quòd hic à tempore contractus fuit in mora, quia sic cōuenit vt statī traderet. Et sic non obstat etiam. s. mā. hominem. Item opponitur, quia & in stricti iuris iudicio inspicitur tempus moræ: vt. s. de rei vin. fructus. cum tempus litis cōtest. deberet inspici: vt. §. in hac. sed dic, ꝙ rei vin. habet similia e cum actione bo. fi. & hoc secundū Io. Cō pendiosius autē hic fuit locutus, si dixisset à tempore moræ, quanti plurimi interest emptoris cōdemnationem faciendā. hoc enim est verum: vt supra, de triti. l. penul. in fi. &. l. fi. & in fra, eo. si sterilis. §. cum per venditorem.

d Approbatur ꝑ Alb. Bart. Bal. Pau. & Sa. li.

*e Ista est de mente Bar. & hoc secundū Io. Cō. * Flo. Brū. desio, & mox, Brun. desi*

g *Agatur.* s. si tūc est minus, quàm in tempore præterito post morā in accipiendo factā. nā si præterito minus valuit quàm nunc, id minus præstabitur in prędiciū emptoris: vt. s. de triti. l. pe. in fi.

h *Et quo loco.* habita ratione loci & domicilij vbi fuit venditum. Item eo attento an ibidem vina tradi oportuit: vt infra, statim. §. non oportet &c. Accursius.

i *Videtur esse.* scilicet emptoris.

k *Si nulla.* si enim vlla difficultas interueniat venditoris, emptor nō videtur ī mora: quia & si vellet accipere, nō posset. Azo.

l *Præsertim.* abundat: vt. C. de test. ma. l. fi. §. j. Vel ideo dicit, præsertim, quia etsi non omni tempore, aliquo tamen separatum dixit tradere, & illo saltem tempore emptor fuit f in mora: vt supra, de peri. & com. rei ven. l. illud. Azo.

f Ista lectura est de mē te Albe. & P.

m *Locꝰ.* s. tātū. sic. ī. de bo. author. iu. posī. l. iij. & hoc siue emptor, siue venditor fuerit in mora. & hoc si est aptus locus ad petendū. & P.

n *A Brundusio.* id est, in alio loco quàm Brundusij, vt hæc dictio, a, denotet g separationem.

g Approbatur per Albe. Bal. & Pau.

o *Venit.* Brundusij tradendum. Accursius.

SI seruū.] IASVS. Vendis mihi seruū ignorāti ꝙ fur sit, & ꝓmittis duplā ꝓ euic. possum agere ex empto, quāti mea interest scisse seruū illū furem fuisse: nō tamen possum ex stipulatu agere pro euict. antequā seruus à me per noxalem ac. cuincat, qua tenetur, quia fur est. [SIMODVS.] Si vendidi tibi agrum. l. iugerū, & nō sit nisi. xl. teneor ex empto. Sed quid si vendideris mihi iugera vineæ & prati, & tamen in eodem fundo, & ita per partes fiat venditio, vt differat à priori casu: sed in vinea minus, magis sit ī prato: ī hoc casu quia maius dānū est, si desit ī vinea quàm si ī prato deesset, quia melior est vinea, pro bonitate loci fiet æstimatio.

p *Promiseris.* s. furtis noxísque solutꝰ nō sit: quæ est alia quàm de euic. de hoc habes. ī. de ędil. edic. quod si nolit. §. quia assidua. Ac.

q *Abesset.* etiam si condemnatus sit, sicut & in stipulatione habere licere: vt infra, de euic. l. habere licere. Sed contra infra, de euic. si emptori. Sol. illa secundum istam, vt non prius possit agi, quàm absit h. sec' est ī actione ex empto: vt subiicit. ī. e. seruus. §.

h Approbatur ꝑ Pau. & est singu. & nota. secundū Ce polam in cautelis suis caut. 7.

BIU Cujas

uus. §. fin. in princi. & adde quod not. infra, eo. emptorem. Accur.

a *Pro numero iugerum.* hoc intellige cũ in singulis iugeribus certum pretiũ cõstitutũ erat. alioquin si modus nõ inuenitur minor, sed loci qualitas, bonitatis fiet æstimatio: vt infra, statim sequitur.

b *Obligatus.* scilicet ad tradendum quod deest: vel ad tradendum pretium, si vltra habet. Accursius.

c *Si dictum est.* vt si in vinea. x. iugera esse debeant, in prato. x. & in vinea deest. magis enim detrahitur, quàm si in prato deesset[a]: vt hic, & infra, e. si in qualitate. & infra, de euic. qui fundum. &. j. e. si duorum. in fi. Vel intellige hoc responsum vendicione contracta in specie: vt. d. l. si duorum. in prin.

†*Not. text. & ad hoc alleg. quali ter nõ potest esse qualitas sine sub iecto. Bal. in l. 2. ante med. primæ colum. C. de bo. pos. contra tab.*

a Ista lectura est de mẽte Paul.

SI hæres.] CASVS. Si hæredem meum dãnauero rem tibi vendere, eadem præstabit, quę aliquis emptor præstaret, puta fructus, nõ solum res: & cum eo ex empto ages. hoc in prima. Sed quid si non dãnaui eum, credidit tamen se esse damnatum? non tenebitur ex empto, sed sibi agenti obstabit doli excep. hoc ĩ secunda. Sed & si putaret se esse damnatũ dare alicui, & eidem promisisset: agenti obstabit doli exceptio. Vlpianus.

d *Propria sunt.* id est, accessoria rei emptæ, quæ sunt multa: vt per multas leges huius tit. & maxime infra, e. Iul. §. fin. & seq. ll. Azo.

e *Ex testamento.* valet enim huiusmodi legatum, siue certum pretium testator statuerit, siue non, quo casu iustum intelligitur: vt infra, de leg. j. si fideiussor. §. meminisse.

*agnouerit. Flo.

f *Doli mali.* repeteret enim si daret: vt supra, de pac. si cum te. ergo dolo: vt ĩfra, de excep. do. l. dolo. Accursius.

g *Vt liberetur.* id est, sine causa: vt & supra, de cõdic. sine cau. l. iij.

TEnetur.] CASVS clar[o] est vsq; ad. §. si locũ. [SI LOCVM.] Vendidi tibi locum ad sepulchrum. ego autem ædifico ibi prope ita quòd deterior fit loc[o]. tibi teneor. act. emp. [SI TIBI.] Vendidi tibi seruitutem aliquam, sed tu non habebas fundum vicinũ cui acquiri posset. nihil tibi teneor. Sed si tibi vendidi fundum, & dixi ei deberi iter: tenebor tibi. [SI DOLO.] Si venditor faciat aliquid in re empta dolo malo, tenetur emptori. [SI VENDITOR.] Vendidi Titio fundum quem sciui

†*Iste text. est valde singu. secundum Paul. hic.*

*Flo. supereſſet

tur, pro numero iugerum[a] auctor obligat[b] est: quia vbi modus minor inuenitur, non†potest æstimari bonitas loci qui nõ extat. Sed non solum si modus agri totius minor est, agi cum venditore potest, sed etiã de partibus eius, vtputa si dictũ est[c], vineæ iugera tot esse, vel oliueti, & minus inueniatur. ideoque his casibus pro bonitate loci fiet æstimatio.

Si venditio fiat ex necessitate præcedentis actionis, actio ex eo contractu competit cũ effectu, nisi per errorẽ facta fuerit. Bar.

V. IDEM libro tertio ad Sabinum.

SI hæres testamento quid vẽdere dãnatus sit, & vẽdiderit: de reliquis, quæ per cõsequẽtias emptionis ꝓpria sunt[d], vel ex empto, vel ex testamento[e] agi cum eo poterit. Sed si falsò existimans se damnatum vendere, vendiderit: dicendum est, agi cum eo ex empto nõ posse: quoniam doli mali exceptione actor summoueri potest quẽad modũ si falsò existimans se dãnatum dare, promisisset, agentem doli mali[f] exceptione sum moueret. Põponi[g] etiã ĩcerti cõdicere eũ posse ait, vt liberet[g].

VI. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

TEnet ex empto venditor[h], etiã si ignorauerit[i] *minorem fundi modum esse.

Actio descendens ex contractu, competit ad ea quæ veniunt in pacto incontinenti apposito. hoc dicit. In hoc. §. potes accipere quartum caput actionis ex eo contractu, quòd deueniat pactum incontinenti appositum. simile. j. §. proxi.

Si vendidi tibi insulam certa pecunia, & vt aliam insulam meam reficeres, agam ex vendito, vt reficias[k]. Si autem hoc solum, vt reficeres eam, conueniisset: non intelligitur[l] emptio & venditio facta: vt & Neratius scripsit. Sed si areã tibi vendidi certo pretio, & tradidi, ita vt insula ædificata partem dimidiam mihi retradas: verum est, & vt ędifices, agere me†posse ex vendito, & vt ędificatã mihi retradas. Quãdiu enim aliquid ex re vẽdita[m] apud te supereſt[n]:*

A esse obligatum aut alienum, & dixi in contractu me nolle teneri de euic. quæritur, vtrum ego excusor ab act. si fundus euincatur? Respon. quòd non, propter dolum quem adhibui, quia tacui eum esse obligatum. est enim hoc iudicium bonæ fidei. Vlpianus.

h *Venditor.* ad pretium superfluum reddendum.

i *Ignorauerit.* nihil interest &c. vt. j. de ædil. edic. l. j. §. causa. & facit supra, e. l. in emptione. j. respõ. & supra, de positi. l. j. §. si ignorauit. Accursius.

k *Vt reficias.* Not. q̃ agitur ex vendito ad id quod est ĩ facto: vt hic, & infra, proxi. & infra, eo. l. Iulianus. §. pe. Accursius.

l *Non intelligitur.* sed est contractus innominatus: ex quo potest agi præscrip. ver. vt infra, de præscrip. ver. si tibi areæ. Sed contra, supra, de cõtrahen. emp. l. fundi partem. Sol. ibi inter uenit pecunia, licet ex alia causa. præterea non fuit illius partis dominium translatum.

m *Ex re vendita.* scilicet de eo quod mihi debes retradere. sed & si esset extinctum vel deperditum sine culpa, actio euanescit: vt hic innuit, & ĩfra, de verb. oblig. si ex legati.

n *Supereſſet.* sed pone, emptor fecit domum: & antequam traderetur, combusta est, nunquid liberatur? Accur.

o *Emeris.* & traditus est. Accursius.

p *Et propius.* scilicet, quàm debeat, vel lege fit statutum: vt supra, fini. regun. l. fi. hic autem emptor illius legis non habet beneficium, quia tempore ædificationis non habebat ius inferendi: vnde recit ad actionem ex empto, quo ad interesse, vel vt tollat ædificium.

q *Si vas.* puta cuppã † *Dulces* argenteam.

r *Minus.* põderis vel *dare* mensuræ.

ſ *Integrum.* id est, sine quo num. Accursius.

t *Omnimodo.* id est, sine distincte, sciat vel non, in principali vel accessoria: vt infra, de ædil. edic. l. proinde. & ĩfra, e. quicquid. Sed in com modato distinguitur, sci uerit vel non[b] vt supra, commo. l. in rebus. §. item qui scient. & l. & Cel pe. Accursius.

u *Respondisse.* exprel sim. Azo. & facit infra, loca. l. sed addes. §. j.

Ex hoc contractu tenetur filiusfa. sicut paterfami. h. d. & hoc est in omnibus contractibus præterquam in voto & in matrimonio. Bartolus.

x *Tuus fuerit.* est enim hæc iusta causa impedimenti: vt supra, communia prædio. l. j. Accursius.

y *Dixero.* ex prędio vicini. sed & si nõ dixero[o], teneor emptori ideo

si ideo amisit non vtendo, quia certioratus non fuit: vt supra, de contrahen. empt. l. in vendendo. §. j. Accursius.

a *Sicut paterfamiliàs.* in omnib⁹ enim vt paterfa. tenetur: vt hic, & infra, de act. & obli. l. filiusfa. & supra, depositi. l. j. §. filiusfami.

b *Si dolo malo.* vel culpa leui. Azo.

c *Dolum malum.* quita li casu intercessit: vt & supra, eo. l. j. & infra, e. l. Iulia. §. idem Iulia. & l. quæro. & supra, de hæ re. ven. l. hic autem. & supra, de cõtrahẽ. emp. l. si cum fundum. §. j. & de pericu. & com. rei ven. l. si vina quæ in doliis. in fi.

Vndum.] CASVS. Vendidisti fundum deducto vsu pro Titio quem dicebas esse Titij cum apud te erat remansurus. nõ prius agã contra te quàm Titius mortuus fuerit, vel capite minutus. idem si dixisset esse Titij cum esset Seij. Viuianus.

d *Cum sit Seii.* & facit ad hanc. l. supra, cõ. prę di. l. si in venditione. & de vsufru. sub conditione. & supra, de euic. l. minor. §. fi. a &. l. fundum. cuius leg. Accursius.

e *Si tibi liberum. Incerti.* non solum ex vendito: vt supra, de ser. vrb. prædio. l. si binarum. & supra, de condic. inde. l. sed & si putem. §. j.

f *Si is qui. Tollat.* sic in vino vendito: vt supra, de peri. & commo. rei ven. l. j. §. licet.

g *Non est nouũ.* Quidam vendidit rẽ duobus diuersis temporibus & cuilibet insolidum: & cuilibet tradidit. & iste venditor promisit de euic. cuilibet. tandem cuilibet est euicta. vnde quilibet habet actio. de euic. antequam aliquis emptorum ageret, decessit vnus emptor eorũ, altero emptore relicto hærede. In secunda parte dicit: quidam vendidit rem vni, puta Titio, & tradidit. de euic. promisit. deinde Titius emptor hanc eandem rem emit ab alio, & de euic. fuit promissum. vnus venditor succesit alij venditori. tãdem euicta est res Titio. hic venditor qui supereſt, tenetur de euic. & tanquam hæres venditoris, & tanquam venditor.

h *Hæreditariam.* nec exceptione rei iudi. repellitur b: vt infra, de excep. rei iudi. & an eadem. in prin. &. §. actiones. ff. Vetus.

i *Mouere potest.* non vtranque. & est ratio secundum quosdam quia absurdum est eidem in eundem eiusdem rei nomine duas actiones competere. sed c si diuersi generis essent, veluti ex stipulatu vna, ex testamento alia, tunc vtranque exercere potest: vt infra, de act. & ob. si is qui. Sed hæc ratio non est bona, quia non est absurdũ, immo consonum iuri, cum non appareat quę potius tolleretur: vt infra, de fideiuss. l. generaliter. & l. si reus. & de duobus re. l. si reus. Dic ergo, quòd hæc sit ratio minuendarum litium: ar. supra, pro soc. l. cũ duobus d. §. si plures. & fa. d *Aliàs inercis. hæredes.* §. j. & in. fra, de iniur. prætor edi. xit. §. si mihi. & potero. & infra, de leg. j. si mihi & tibi. in prin. quę est arg. cõtra. Azo. *cit hãc legẽ ADDITIO.* Tu dic, quòd istud non est verum: quia vtraque pro. ponit: nec ob. l. si mihi & tibi. quia ibi per electionẽ vnius altera tollitur, quod non est hic, secundum Bartolum.

cipit, si fra tres. † Clo. in ca. querelam. extra de elec. adduc arg. cõtra. Azo. cit hãc legẽ duæ actiones possunt libello.

k *Eum.* id est venditorem. & facit infra, de euic. l. serui venditor.

Ex empto.] CASVS vsque ad. §. si quis. est satis planus. [SI QVIS.] Pro virgine vendidisti ancillã corruptam sciens, mihi credenti eam virginẽ. agã ad resoluẽdam emptionem: nõ quia sit vitiosa vel morbosa, sed quia me decepisti. [SI QVI.] Vendo tibi vinum. tu dedisti mihi anulum nomine arrarũ. si emptio consensu nostro dissoluatur, reddã tibi anulũ act. ex empto. Quid autem si emptio completa sit re tradita. & pretio numerato, qua act. repetes anulum tuum? & respõ. quòd condici potest, & agi act. ex empto ad reddendum anulum. [ETIAM.] Venditor serui multa debet præmittere emptori. primo quòd non sit fugitiuus. secundo quòd sit noxa solutus. tertio vt liceat habere emptori. Cætera vide hic in gl. Viuianus.

l *Nihil magis.* hyperbolica locutio: vt supra, de pac. l. j. in prin. Accursius.

m *Potestate.* quæ autem hæc sint, subiicit, & in primis &c. Accursius.

n *Euictionis.* non autem faciet dominum: vt & infra, de re. permu. l. j. circa prin. & infra, de acqui. re. do. l. traditio.

Fvndum mihi si filiusfamiliàs rem vendiderit mihi, & tradiderit, sicut paterfamiliàs a tenebitur.

In hoc contractu videtur tacite promitti dolum malum abesse. vel aliter: Dolus in hoc contractu commissus per actionem ex eo contractu purgatur. Bartolus.

Fsi dolo malo b aliquid fecit vẽditor in re vẽdita, ex empto eo nomine actio emptori competit. nã & dolũ malum eo iudicio æstimari oportet, vt id, qđ B præstaturũ se esse pollicit⁹ sit vẽditor, emptori pstari oporteat.

Pactum ne quis de euictione teneatur, non prodest ei qui scivit causam ex quâ res euinceretur, & tacuit. Bartolus.

Fsi venditor sciens obligatum aut alienum vẽdidisset, & adiectum sit, néve eo nomine quid præstaret: æstimari oportet dolum malum c eius: quẽ semper abesse oportet ĩ iudicio empti, [eo] quòd bonæ fidei sit.

Mendacium circa substantiam personæ non inducit hanc actionem nisi emptoris incipiat interesse. h. d. vel aliter: Si quod attribuitur vni, alteri acquiratur, intelligitur cum omnibus conditionibus personæ nominatæ cohærentibus. Bartolus.

VII. IDEM libro decimo ad Sabinum.

Fvndũ mihi cum vẽderes deducto vsufructu, dixisti eum vsufructũ Titij esse, cũ is apud te remãsur⁹ esset. si cœperis eũ vsumfructũ vĩdicare, reuerti ad uersus te nõ potero, donec Titius viuat, nec ĩ ea causa esse cœperit, vt etiã si ei⁹ vsusfruct⁹ esset, amissur⁹ eũ fuerit. nã tũc, id est, si capite deminut⁹, vel mortuus fuerit Titius: reuerti potero ad te venditorem. idemque iuris est, si dicas eum vsumfructum Titij esse, cum sit Seij d.

Si dolus re ipsa committitur, non ex proposito, per hanc actionem purgatur. Barto.

VIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

SI tibi liberũ prędiũ tradidero, cũ seruiẽs tradere debere: etiã cõdictio ĩcerti e cõpetit mihi, vt patiaris eam seruitutẽ, quam debuit, imponi. Quòd si seruum prædium in traditione fecero, quod liberum tibi tradere debui: tu ex empto habebis actionẽ, remittẽdę ei⁹ seruitutis gratia, quam pati non debeas.

Emptor vt tollat rem venditam: actione ex vendito conuenitur. Bartolus.

IX. POMPONIVS libro vicesimo ad Sabinum.

SI is, qui lapides ex fundo emerit, tollere eos nolit: ex vendito agi cum eo potest, vt eos tollat f.

Duæ actiones eiusdem speciei, competentes eidem ad diuersa, possunt simul in eodẽ libello cumulari. Bartolus.

X. VLPIANVS libro quadragesimosexto ad Sabinum.

NOn est nouum g, vt duæ B obligationes in eiusdẽ persona, de eadẽ re cõcurrãt. Cùm enim is, qui vẽditorẽ obligatũ habeat, ei, qui eundẽ vẽditorẽ obligatũ habebat, hęres exstiterit: constat duas esse actiones in eiusdẽ persona cõcurrẽtes, propriã, & hæreditariã h: & debere hęredẽ institutũ, si velit, separatim duarũ actionũ cõmodo vti, ante aditã hęreditatẽ, priũ vẽditorẽ conuenire, deinde adita hęreditate, hæreditariũ. Quòd si prius adierit hæreditatẽ, vnã quidẽ actionẽ mouere potest i: sed ita, vt per eã vtriusq; cõtractus sentiat cõmodũ. Ex cõtrario quoque, si vẽditor vẽditori hęres extiterit: palã est, duas euictiones eum k præstare debere. C

Iurisconsultus præmittit quædam circa naturam actionis ex empto & vendito, nũc ordinatè incipit tractare de natura actionis ex empto in omnibus capitibus suis vsque ad. l. Iuliam. §. ex vendito. ibi tractat de natura actionis ex vendito vsque ad fi. l. poste a tractat quæstiones extraordinarias circa materiam. & breuiter. h. d. Actio ex empto competit emptori ad præmissa, & ad ea quæ veniunt ex natura contractus, hoc est quòd res tradatur, & de euictione obligetur. Bartolus.

XI. IDEM libro trigesimosecundo ad Edictum.

EX empto actione is, qui D emit, vtitur. Et in primis sciendum est, in hoc iudicio id demum deduci, quod præstari conuenit. Cum enim sit bonæ fidei iudiciũ: nihil magis l bonę fidei cõgruit, quàm id præstari quod inter cõtrahẽtes actũ est. Quòd si nihil cõuenit: tunc ea præstabunt, quę naturaliter insunt hui⁹ iudicij potestate m. Et ĩ primis ipsam rẽ præstare vẽditorem oportet, id est, tradere. Quæres, si quidẽ dominus fuit vẽditor, facit & emptorem dominũ. si nõ fuit, tãtũ euictiõis n

a *Pretium.* hoc ad vtrunque prædictum casum refertur: vt.ſ.de cõtrahé.emp.l.vt res.&.l.quod vẽdidi.&.j.e.l.Iulianꝰ.§. offerri.

b *Facere cogitur*[a]. Sed quæ eſt ratio quòd emptor cogitur, non autem venditor, facere rem accipientis? Respon. latius tenetur emptor, & ideo in hoc adſtringitur: ſed vẽditor in ſpecie, & ideo releuatur in hoc, vt arg. ſupra, de iureiu. l. eum qui. & ſic alibi qui certum hominem promittit, ſtatuliberum dando liberatur: vt infra, de ſtatuli. l. ſtatuliberũ dẽ medio. §. illud. ſed in genere non ſic: vt infra, de ſol. qui decem. §. fi. &. §. qui hominem. & l. cum quis. §. iij. ſecũdum H. & facit ad ſolutionem iſtam infra, de euic. hæres ſeruum.

a Bart. hic iſtã glo. cõmendat in hoc, quòd ponit rationem quare emptor tenetur ad dandum: vendi tor non.

c *Contineri.* vt ex empto agatur ad redhibẽdum, id eſt, ad reſoluẽdum contractum quandoque: vt infra, ea. l. §. ſi quis virginem. &. §. is qui vina. non tamen dico quòd pro vitiis & morbis agi poſsit iure ciuili ad redhibẽdum, niſi pro ſeruo fugitiuo. ſed agitur ædil. edi. vt no. j. de ædil. edic. ſciendum. §. dictum. Azo.

d *Eſſe.* id eſt, edere ſeu comedere. Azo.

**Flo. &*

e *Mulier.* id eſt, corrupta. Accurſius.

f *Nõ eſſe.* id eſt, actionem redhibitoriam, cũ non ſit morboſa vel vitioſa, aliàs haberet locum redhibitoria: vt. j. de ædil. edic. l. ædiles aiunt. §. idemq; refert. Accurſius.

g *Ad reſoluendam.* valebat enim: vt ſupra, de cõtrahé. emp. alioquin. §. quod ſi ego me. & facit infra, proxi. §.

b Bal. in. l. qui ad ciuilia. C. de appella. dicit iſtã glo. ſolennẽ in. 3. col. vide per eũ vna cum his quæ dicũtur hic in nouis interpreta. Bolo. c Sequũtur hãc glo. Albe. P. & Sali.

h *Ad diſtrahendam*[b]. vt & ſupra, proxi. §. & venditori & vẽdito: vt infra, de ædil. edic. l. cum autẽ circa prin. ibi, quod ſi ſine iudice &c. Sed nonne ipſo iure ſolo cõſenſu iam diſtracta eſt? Certe ſic. Dic ergo, agatur vt diſtrahatur ĩ eo quod de facto præceſsit, id eſt, arræ datio vt reddatur, & inſtrumenta emptionis[c] caſſentur. de iure enim non reſcinditur, cum ipſo iure ſit nulla: & id quod nullum eſt, reſcindi non poteſt: vt infra, de iniuſto rup. teſta. l. nam & ſi.

i *Cõdici poterit.* cõdictiõe ob cauſam. Sed cõtra. ĩ. vſufru. quẽad. ca. l. fi. Sol. hic erat venditor & fur quantũ ad anulũ quẽ domino inuito cõtrectabat: vel cõdicit ratione poſſeſsionis venditor. Vel dic, hic trãſtulit dominium in accipientem ob contractum. Item no. hic, ſecũdũ quoſdã, arg. q cõdictio ob cau. habet locũ in contractib[u] nominatis. Sed tu dic cõtra: vt. j. de re. permu. l. j. ĩ fi. &. C. de cõtrahé. emp. l. ſi nõ donationis. & dixi. ĩ. de cõdic. ob cau. l. fi.

ADDITIO. Solu. dic, q hic datur pro arra, ſed arra nõ eſt contractus nominatus. nec obſtat quòd venit in actione ex empto, quia illud verum ſicut cætera pacta incontinenti appoſita, non tamen quòd ſtaret de per ſe contractus arræ &c. ſecũdum Bar. hic.

k *Præſtare emptori.* id eſt, promittere debet venditor emptori: vt hic, &. C. e. l. emptori. ſed ſi nõ ꝓmiſit ignorãs quãto minoris erat emptur[ꝰ], tenet ſciẽs ĩ omne ĩtereſſe: vt. j. c. l. Iulianꝰ. §. itẽ qui furẽ.

l *Etiam ſi alienum.* non ſolum ſi ſuum: vt hic, & infra, de euic. l. cuicta. §. fi. in fi.

m *Noxíſque.* ſcilicet aliis, id eſt, q nec furtum nec aliud tale maleficium commiſerit, pro quo debeat dari pro noxa: vt hic, &. j. de ædil. edic. l. quis ſit fugitiuus. §. quod aiunt. eum autẽ furẽ nõ eſſe, ꝓmittẽdo nõ videtur teneri[d]. j. e. Iulianus. §. circa furẽ &c. ſed ſi

d Sequũtur

nomine venditorem obligat: ſi modo pretium[a] eſt numeratũ, aut eo nomine ſatisfactũ. Emptor autem nummos venditoris facere cogitur[b].

Actio ex empto datur quandoque, vt res vendita redhibeatur. Bartolus.

℣ Redhibitionem quoque contineri[c] empti iudicio, & Labeo & Sabinus putant, & nos probamus. Animaliũ quoque vẽditor cauere debet, ea ſana præſtari. Et qui iumenta vendidit: ſolet ita promittere, *eſſe*[d], *bibere, vt oportet.*

Si emptor errauit in qualitate rei venditore ſciente, quam ſi ſciuiſſet, non emiſſet, hac actione agitur ad reſoluendum contractum. Bartolus.

℣ Si quis virginem ſe emere putaſſet, cum mulier[e] veniſſet, & ſciens errare eum vẽditor paſſus ſit, redhibitionem quidem ex hac cauſa non eſſe[f]. veruntamẽ ex empto cõpetere actionẽ ad reſoluẽdã[g] emptionem, vt* pretio reſtituto mulier reddatur.

Hæc actio datur ad reſoluendum cõtractum, quando hoc eſt actum, & pro reſtitutione pretii ſeu arrarum: quo caſu concurrit cum condictione ob cauſam. Bartolus.

℣ Is qui vina emit, arræ nomine certam ſummam dedit: poſtea conuenerat, vt emptio irrita fieret. Iulianus ex empto agi poſſe ait, vt arra reſtituatur, vtilémque eſſe actionẽ ex empto, etiã ad diſtrahendam, [h] inquit, emptionem. ℣ Ego illud quæro, ſi

A

B

C

D

fuerit ꝓmiſſum, tenet promiſsio: vt. j. de ędil. edic. q ſi nolit. §. j. hanc glo.

n *Ab omnibus.* ſcilicet ſolutus. vel dic, ab omnibus ſcilicet ſa. *Bar. & Albe.*

pientibus receptum eſt.

o *Caueatur.* quid autem in hac cautione veniat, dic vt infra, eo. l. proxi. §. qui autem.

p *Tradatur ei poſſeſſio.* non præciſe: licet hoc quidam dicant: ſed vt ad intereſſe damnef, niſi tradat, vt ſubiicit, & dixi ſupra, eo. l. j. hic autem cauebatur de tradendo, quia in diem debuerat fieri traditio.

q *Tradẽtẽ.* cũ dies tra *Flo. dendi venit, vel quaſi. re*

r *Quanti.* ſupple condemnari venditorem, quanti &c.

ſ *Interſit.* ſcilicet ſingulariter: vt ſupra. l. j. in prin.

t *Satis autem non dantem.* ſcilicet de prædictis, vel de euictione. & accipitur ſatisdatio, pro nuda promiſsione. nam cum fideiuſſore ſatisdare non tenetur: vt infra, de præto. ſtip. l. j. in fi. & infra, de euic. l. emptori. Vel forte hic iam erat mota quæſtio in limine cõtractus, & ideo fideiuſſor dari debet: vt ſupra, de peti. & com. rei ven. l. pe. §. ante. Et not. quòd duplex[e] eſt hæc litera, auctorem & actorem, ſecundum primam ſic lege: Satis autem non dãtem auctorẽ, id eſt, venditorem qui eſt empto *Flo. plari auctor, oportet dam mum nari quanti plurimi intereſt emptoris. ſecundum aliam ſic: Satis autem non dantem dicendum eſt condẽnari quãti plurimo oportet periclitari emptorem ſiue actorẽ. nã emptor dicit actor, qui agit cõtra vẽditorẽ. ſed licet dã neĉ vẽditor quia de euictione nõ cauet, vt dictũ eſt: differt tamẽ exactio donec certũ ſit quãti ipſe periclitet: vt. ĩ. ad. l. Aquil. l. lege. videtur tamẽ cõtrariũ innui hic ſtatim. dicit enim, quod præſtitũ eſt. ſic &. j. de euic. l. ij. Sed expone quod hic ſubiicit, id eſt, præſtari ſiuſſum. & caue tibi, quia præue hęc litera loqui videt ſci licet vt qui cõſecutus eſt intereſſe, ideo q nõ tradit, poſſit agere ad cautionem. quod aperte falſum eſt: vt. j. l. pxi. §. Caſsius. Quid enim mea intereſt caueri, cũ nõ ſeruũ ſed intereſſe habeã? alio ergo caſu dicit. ſed ſi ideo prius agã vt caueat, & quia nõ cauit ſeruũ ſolutũ eſſe noxiis & cõſequar pone. x. poſtea experiar, vt caueat de euictiõe, vel vt tradat, debebit æſtimari totũ intereſſe meũ, quod eſt (pone in. xx.) ſi res nõ traderet, ſed quia cõſecut[ꝰ] ſum. x. eis cõputatis ĩ aliis. x. fit cõdẽnatio, & ita habebo totũ ĩtereſſe in. xx. nec vltra debet vẽditor ꝓpter cõſequẽtes actiones, vel cautiones cãnari: vt hic, &. j. de euic. l. quia dicitur. &. l. cũ fundus. Accurſius.*

u *Sequẽtib[ꝰ] actionib[ꝰ].* i. actione ſequenti loco ꝓpoſita ꝓpter aliã cautionẽ, vel actionẽ cõpetẽti nomine ſequẽtiũ cautionũ. Azo.

x *Lis.* facta collatione omniũ. & dic caſum hic & ſequẽti reſpõ. ſic, ſecũdũ Io. Si quid vẽditor emptori præſtiterit, forte quia non cauebat, vel forte quia ſeruus fugitiuus erat: & cõueniatur modo quia non tradidit, vel quia noxiis ſolutus nõ ſit: deducto eo quod præſtitit, in reſiduũ fiet cõdẽnatio. Idẽ videbat, & ſi cauit: & modo quia nõ tradidit, vel quia noxiis ſolut[ꝰ] nõ ſit, cõueniatur, quaſi tãtũ faciat cauiſſe, quãtũ quia nõ cauit ſoluiſſe. ſed nõ eſt ita. nam vbi cauit, nulla ſit deductio. ſi vero quia non cauebat quid præſtitit, deducitur hoc quod præſtitit, ſi poſtea conueniatur.

Caſum p

BIU Cujas

a *Non præstetur.* id est, aliqua istarum cautionum. Accursius.
b *Cum cætera.* id est, cæterorum nomine promissio, sed non datio. plus enim facit datio quàm promissio. Al. & Bul. [a] Sed alij dicunt hic nullo deducto, id est, de præstandis cautionibus. Tertij dicunt, quòd præstita per iudicem deducuntur, sine iudice nō, sed

a Idē Bar. & Albe.

rectè ait, si quid horū non præstetur [a], cum cætera [b] facta sint: nullo deducto condemnationem faciendam.

Qui non defendit rē emptam, hac actione aget, si notorium erat ementem habere iniustitiam. Bartolus.

¶ Idem libro secūdo Respōsorum ait. emptorem [c] noxali iudicio condemnatum, ex empto actione id tantū consequi, quāti minimo defungi potuit [d]. Idémque putat, & si ex stipulatu aget [e]: & siue defendat noxali iudicio, siue non, quia manifestum fuit [f] noxium seruū fuisse: nihilominus vel ex stipulatu, vel ex empto agere posse [g].

Emptor debet effici potior in causa possessionis. Bartolus.

¶ Idem Neratius ait, venditorē in re tradenda debere præstare emptori, vt in lite de possessione [h] potior sit. Sed Iulianus libro quintodecimo Digestorū probat, nec videri traditum, si superior in possessione emptor futurus non sit [i]. erit igitur ex empto actio, nisi hoc prętetur.

Qui consecutus est duplum, ex aliis capitulis huius actionis non aget. Bartolus.

¶ Cassius ait eū [k], qui ex duplæ stipulatione litis æstimationem consecutus [l] est, aliarum rerum nomine, de quibus in venditionibus caueri solet [m], nihil cōse qui posse. Iulianus, deficiēte dupla, ex empto agēdū [n] putauit.

Qui ex aliquo casu de euictione non tenetur, poterit conueniri si sciens est, vel in dolo repertus fuerit. Bartolus.

[*IDEM.*] Venditor, licet dominiū non teneatur transferre in emptorem, tamen poss. debet transferre. aliàs tenetur ex empto vēditori. [*CASSIVS.*] Vendidisti mihi Stichum, & promisisti non esse fugitiuum, & noxa solutum, & de euict. sub pœna dupli. postea euictus est, & egi ad duplam. quæritur, an nihilominus agam ex aliis stipulationibus, & sit fugitiuus? Dicitur, ꝙ non. [*IVLIANVS.*] Aliquando euenit, quòd re euicta non possit agi ad duplam, sed ex empto, vt in duobus exemplis. Primum, vendidisti mihi seruum hoc pacto, vt vsque ad mensem cauerem de dupla, & vltra non tenerer ad aliquid. volo: si lapsus est mensis, & postea res euicta est, an agā de euictione, quæritur. Et respon. quòd sic ex empto, si sciens alienum vendidisti. aliàs in nihilum. Secundum exemplum est in creditore qui vendit pignus. nam de euictione non tenetur ad duplam, vel ex empto ad pretium, nisi sciens rem non sibi obligatam vendidit. tūc enim ex empto tenetur. [*QVI AVTEM HABERE.*] Vendidisti mihi fundum, promisisti mihi habere licere. postea quidam alius mihi euincit. an tenearis? Et respon. aut promisisti habere licere per quoscumque: & planum est, quia teneris pro facto omniū, si res euincatur, licet videatur talis promissio continere simplex abnutiuum: sed non est verum, quia ex natura venditionis competit hoc fieri. Si vero per te hæredésve tuos, tunc non teneris etiam ad pretium reddendum extraneo euincente secundū quosdam: sed verius est hoc casu teneri ad pretium reddendum, sicut in hoc alio casu secundo, scilicet si fuit actum, quòd de euictio. non tenearis. nam re euicta teneris saltem ad pretium. Tertio, si expresse fuit actum, vt etiam de pretio non tenearis. Respō. valet pactum, & stulte emo quasi spem: sicut si emerim iactum retis, quo casu si nihil cepit: nihil habeo, neque tamen repetitur pretium: immo si non est solutum: teneor soluere. sed in superioribus casibus, scilicet quando per te & tuos proff. Vetus.

A missisti habere licere, & quādo egisti vt de euict. non tenearis, solum ad pretium teneris extraneo euincente, & nō in plus, nisi fueris sciens: quia tunc etiam ad interesse. Viuianus.
c *Emptorem.* aliàs hic incipit lex. aliàs. §. idem ait emptorem &c.
d *Defungi potuit.* i. liberari ab eo [b] qui contra eum agebat noxali

b *Inuito.* sētter. Vel dic ecōtra, quā- *cus si à vō*ti potuit suum liberare *lente. P.*
venditorem. Accur.

¶ Denique libro decimo apud Minicium ait, si quis seruum ea conditione [o] vendiderit, vt intra triginta dies duplam promitteret: postea [verò] ne quid præstaretur: [p] & emptor hoc fieri intra diem non desiderauerit: ita demum non teneri [q] venditorem, si ignorans alienum vēdidit. tunc enim in hoc fieri, vt per ipsum, & per hæredem eius emptorem habere liceret. [r] Qui autem alienū sciēs vendidit, dolo, inquit, non caret: & ideo empti iudicio tenebitur. ¶ Sententiam Iuliani [s] verisimā esse arbitror, in pignoribus quoque. Nam si iure creditoris vendiderit, deinde hæc fuerint euicta, non tenetur, nec ad pretium restituendum, ex empto actione creditor. [t] hoc enim multis cōstitutionibus effectum * est. dolum planè venditor præstabit. denique etiam repromittet de dolo. Sed & si non repromiserit, sciens tamen sibi non obligatam, *vel non esse eius, qui sibi obligauit, vendiderit, tenebitur ex empto: quia dolum eum [u] præstare debere ostendimus. [x]

Actio ex empto pro euictione committitur pro accessorio sicut pro suo principali. secus in actione ex stipulatu.

¶ Si quis rem vendiderit, & ei accessurum quid dixerit: omnia quidem, quæ diximus in re distracta, in hoc quoque sequēda sunt: [y] vt tamen euictionis nosciebat tempore cœpti iudicij rem esse petentis: hic sic, vnde confitens in iudicio rem esse petentis, & non defendens damnatur: vt infra, de confes. l. Iulianus. Debet tamen in prin. denuntiari [c] venditori: vt si velit, alleget vel appellet: vt. C. de peri. & com. rei vend. l. j. &. j. de euic. l. si rem quam. §. fi. Accursius.

c *Ex stipulatu agat.* ex illa stipulatione, noxiis solutum. Sed videtur hic non committi nisi cum absit: vt. ſ. eo. si seruum. quæ est contra. Sol. hic certū erat [c] emptori aliquid abfuturum: ibi non. Vel hic noxali iudicio iam erat damnatus: ibi non. Vel hic quia seruū non defendebat, iussu prętoris fuit ductus. Vel verius ibi fuit sciens: vnde tenetur ex empto ad omne interesse, quod hic non est: & ideo ibi nō necesse est interim agi ex stipulatione. Accur.

c Idē Bar. & Alex.

f *Quia manifestū fuit.* id est, notorium est, ꝙ probatione non indiget: vt supra, qui satisd. cog. l. si vero pro condemnato. §. qui euidentissime. Accursius.

g *Posse.* bonam enim fidē agnoscere potest: vt. j. de admi. tut. quotiens. §. sicut. Nō est ergo necesse rem per sententiā euinci, vt de euictione agatur. & sic est contra, supra, de negō. gest. at qui natura. §. cūme. Sol. nec ibi defendit: sed subiicit petitorem. aliàs enim non potest restituere: & ita cō fitēdo in iure restituet. Vel sol. vt ibi. Vel etiā hic non dicit esse sententiam necessariam [d], sed defensionem. Item cōtra, supra, de rei vin. l. itaque. &. j. de euic. si dictum. §. j. Sol. ibi ne-

* *Hal. expressum*

* *Hal. obligatum*

d *Immo est necessaria, secundum Bart. & Pau.*

e *Sequitur Bart.*

h *De possessione.* id est, interdicto vti possidetis.
i *Futurus non sit.* hic dic similia & contraria, si vis, quæ diximus supra, eo. l. ij. in fin. &. l. ratio. in prin.
k *Eum.* scilicet emptorem.
l *Consecutus.* re tradita, & postea euicta.
m *Solet.* & cautum fuit, vel non fuit.
n *Agendum.* id est, in casibus sequentibus. Accursius.
o *Conditione.* id est, pacto. Accursius.
p *Præstaretur.* scilicet, nomine euictionis: si emptor intra hoc tempus non denuntiet venditori vt sibi caueat.
q *Non teneri.* nisi ad pretium: vt infra, ea. l. §. qui autem.
r *Liceret.* & non tenetur ad plus.
s *Sententiam Iuliani.* dictam in superiori. §. vt ratione doli teneatur: quia aliàs non teneretur. Accursius.
t *Creditor.* vt &. j. de euic. l. cū ea cōditione. &. j. de distra. pig. & si is. Itē legib⁹ nouis: vt subiicit, &. C. cre. eui. pi. ipe. nō pos. l. j. &. ij.
u *Eum.* scilicet venditorem.
x *Ostendimus.* supra, proxi. §. Azo.
y *Sunt.* vt &. j. cod. Iulianus. §. in his &. j. de ædil. edic. hi enim.

BIU Cujas

a *Teneatur.* nisi promisit: quia nō pars rei est: vt. j. de euic. l. naué.
b *Qui autem.* exponere vult hæc verba, habere licere, quæ habuimus supra, eod. §. etiam. Accursius.
c *Non fieri.* quod constat valere. Accursius.
d *An verò per omnes.* idem dico & si simpliciter ꝓmittit habere licere: nam etiam tunc per omnes similiter ꝓmittere videtur. vnde quod iuris est etiā quādo per omnes, idē quādo simpliciter: vt infra, de ver. ob. stipula. ista. in prin.
e *Præstare debere.* Innuit ergo hic quòd si etiam per omnes promitteret, teneret promissio. Et sic est contra infra, de verb. ob. stipulatio ista. §. quæsitū. & §. sed & si quis promittat. vbi dicit, quòd nō valet. Sol. cum quis mihi rem alienam vendit, potest promittere mihi habere licere cōtra omnes ex natura cōtractus venditionis præcedentis, ex quo de euictione tenetur contra quemlibet euincentem: vt est hic. & ita non est simplex abnutiuum in obligatione: vt. j. de verb. ob. inter stipulātem. §. & qui spōdet. arg. pro hac sol. j. de vsu. si stipulatus sis. &. ē. prox. §. cum vero sine tali præcedente cōtractu mihi possidēti promittis habere licere, vel de tua, vel de aliena re: si quidem cōtra omnes, nulla est promissio: vt in. l. cōtraria. Nec ob. quod dicitur in ea. l. §. si quis forte, vbi cōtractus vēditionis præcessit: & tamen non tenet quo ad omnes: vt ex præcedētibus & sequentibus ibi apparet. nam intellige ibi distractum ab alio, nō à me. vel si à me, ita fuit facta vt de euictione nō tenear: vnde habetur pro non venditione. si vero per te & tuos habere licere promittas, si quidem res ad te non pertineat, id videt promissum, ne me conuenias: & ita est simplex abnutiuum in obligatione: alioquin si pertineat ad te, nulla est promissio: † quia etsi velis conuenire me, nō potes: & hoc in liberis. in seruis aliter exponitur verbum, habere licere: vt in prædi. l. stipulatio ista. §. hi.
f *Si euicta.* scilicet, ab extraneo. Accursius.
g *Ex stipulatu.* scilicet, ex ista stipulatione, habere licere. Accur.
h *Non est.* id est, non est hoc dictum vt per se & suos teneatur tantum, vt statim colligitur.
i *Ex empto non tenebitur.* etiam ad pretium: sed hoc statim corrigit: sed Iulianus &c.
k *Interest.* re ab extraneo euicta.
l *Conuentionem.* scilicet generalem. Azo.
m *Retineret.* vt. C. de lati. li. tol. l. j. §. illud. & etiam. C. ad Velle. l. pe. & ar. infra, de euic. sed si stipula. in prin.
n *Si quis.* scilicet peritorum. & hoc in eo casu cum dicit, nil euictionis nomine &c. vt supra proxi. motus tali argu. quemadmodum &c. Vel dicas si quis contrahentium &c. ita demum valeat, si paciscatur: vt neque ad interesse, neque ad pretium teneatur, secundum Ioan. valet enim vt hic, & supra, de pact. l. in emptionibus. in fin. & supra, eod. l. ex empto. §. j.
o *Merx.* id est, res. Accursius.
p *Conuentionibus.* scilicet quando per se & suos tantum promisit habere licere: & quando dixit ne teneret de euictione quibuscūque casibus, agitur ad pretium tantū, b vt hic dicit. contra erit dicendū, nisi &c. vt subiicit. tunc enim & in prædictis casib' tenebitur ad damn. interesse. & hoc siue † exponatur litera, si quis contrahentium. siue ponatur, si quis peritorum. Azo.
q *Dicendum.* s. vt teneatur ad pretium, nō ad plus, nisi &c. Azo.
r *Iuliani.* quam habes supra, ea. l. §. Iulianus. &. §. sententiam. & ad idem facit supra, eo. l. tenetur. §. fi. Accursius.
s *Eū teneri.* ad interesse, scilicet etiam si dixerit nil prestari nomine euictionis.

b *Nisi pactum fuerit.*
† *Quid si exponatur litera.*
Fl. videtur.

mine nō in duplum teneatur: a sed in hoc tātum obligetur, vt emptori [rem] habere liceat: & non solū per se, sed per omnes.

Qui, promisit de euictione ꝑ se & hærede suo tantum, aliis euincentibus non tenetur nisi ad pretium: nisi de hoc etiam nominatim sit cautum, ne ad pretium teneatur. h. d. vsque ad fi. Bartolus.

¶ Qui autē b habere licere [promittēs] vēdidit, videamus, quid debeat prēstare. Et multum interesse arbitror, vtrum hoc pol liceatur, per se, venientésque à se personas non fieri, c quo minus habere liceat: an verò per omnes. d nam si per se: non videtur id præstare [debere, e] ne ali' euincat. Proinde si euicta f res erit, siue stipulatio interposita est, ex stipulatu g non tenebitur: siue non est h interposita, ex empto non tenebitur. i Sed Iulianus libro quintodecimo Digestorum scribit, etiā si apertè venditor pronuntiet, per se hæredémque suū nō fieri*, quo minus habere liceat: posse defendi, ex empto eū in hoc quidem non teneri, quod emptoris interest: k veruntamen, vt pretium reddat teneri. Ibidem ait, idem esse dicendum & si apertè in venditione comprehendatur, nihil euictionis nomine præstatum iri, pretium quidem deberi re euicta, vtilitatem non deberi. Neque enim bonę fidei contractus hanc patitur conuentionem, l* vt emptor rem amitteret, & pretium venditor retineret: m nisi fortè, inquit, si quis n omnes istas suprascriptas conuentiones recipiet: quemadmodum recipitur, vt venditor nummos accipiat, quamuis merx o ad emptorem non pertineat: veluti cùm futurū iactū retis à piscatore emimus, aut indaginem plagis positis à venatore, vel pantherā † ab aucupe. nam etiam si nihil capit, nihilominus emptor pretiū præstare necesse habebit. Sed in suprascriptis conuentionibus p contra erit dicendum: q nisi fortè sciens alienum vendidit.* tunc enim secundum supra à nobis relatam Iuliani r sententiam, dicendum est, ex empto eum teneri, f quia dolo facit.

Fl. teneri,
Fl. hac patitur conuentione
† *Totā hanc glo. sequuntur Albe. B. B. P. & Sal.*

Æstimatur incertum antequā certificetur, postea æstimatur ipsa res. h. d. Bar. & est singularis. l. secundum Lud. Ro. in. l. stipulationes. in. xxxii. col. de verbo. obliga.

XII. CELSVS libro vicesimo septimo Digestorum.

SI iactum retis emero, & iactare rete* piscator noluit: incertum eius rei æstimandum est. t [Sed] si quod extraxit piscium, reddere mihi noluerit: id æstimari debet, quod extraxit.

Fl. retinere.

Qui tradit rem vitiosam sciens, tenetur ad interesse etiam extra rem. si ignorans, tenetur quanto minoris. fallit in seruo fure. h. d. cum. §. sequen. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro trigesimo secundo ad Edictum.

IVlianus libro quintodecimo [Digestorum] inter eum, qui sciens quid, aut ignorans vendidit, differentiam facit in condēnatione ex empto. Ait enim, qui pecus morbosum, aut tignū vitiosum vēdidit, si quidē ignorans fecit, id tantum ex empto actione præstaturū, quanto minoris essem empturus, u si id ita esse sciissem. Si verò sciens reticuit, & emptorem decepit: omnia detrimenta, quæ ex ea emptione emptor traxerit, præstase: qui vero ignorans, tenetur ad pretium reddendū. [*SI VENDITOR.*] Si per dolū res minoris aut pluris venditur: habet locum hæc actio ad purgandum dolum. [*OFFERRI.*] Emo aliquam rem à te: non offero pretium: an habeam act. vt tu mihi tradas rem illā? Et dicitur, quòd non. Sed pone: emi rem pro. xx. dedi tibi. x. tu mihi rem tradidisti: postea res à me euincitur: an repetā à te. x. tantum quæ dedi: an. xx?. Et respō. quòd. x. tantum repetam, ne obstet exceptio, dolo facit &c. [*SI FRVCTIBVS.*] Vendidisti agrum in madido: fructus cedunt emptori. Vendidi domū, in festo omnium sanctorum, pensio debitur emptori, nisi velit deiicere inquilinum de fundo. Vēdidi domum, & ante traditionem datum est in ea damnum. actiones pro damno cedam emptori, & ēcontra. Cętera plana sunt vsque ad. §. ex vendito. [*EX VENDITO.*] Quæ posit venditor petere ab emptore, dicit per ordinem vsque ad. §. ædibus. [*AEDIBVS.*] Siue domum, siue fundum vendam, quæ veniant dicit vsque ad. l. veteres. Vinianus.

Fl. scilicet ibi in actione legis Aquil. non fit æstimatio talis incerti: sed in actione ex empto sic, vt hic dicit. Vel æstimatur quātū est verisimile quod esset captum: quod inspicitur, secundū quod consuetum est. Accursius.

Iulianus. CASVS. Iurisconsultus facit differentiam inter eum qui rē vitiosam vēdit sciēs: & eū qui ignorans vēdit: quia qui sciens vēdit, tenetur ad interesse: qui ignorans, tenetur ad pretium.

t *Æstimandum est.* supra, ad. l. Aquil. quēadmodum. §. sed vbi contra. Solu.

Fl. scilicet ibi in actione legis Aquil. non fit æstimatio talis incerti: sed in actione ex empto sic, vt hic dicit. Vel æstimatur quātū est verisimile quod esset captum: quod inspicitur, secundū quod consuetum est. Accursius.

Iulianus. CASVS. Emi iactū retis pro decem. venditor iactare nō vult. agam ad interesse, & quantum est verisimile quòd caperet: quod est secundum quòd consueuit ibi capi. sed si iactum noluerit dare, agam ad æstimationē eius quod extraxit. Viuianus.

Fl. retinere.

Iulianus. CASVS. Iurisconsultus facit differentiam inter eum qui rē vitiosam vēdit sciēs: & eū qui ignorans vēdit: quia qui sciens vēdit, tenetur ad interesse: qui ignorans, tenetur ad pretium reddendū. [*SI VENDITOR.*] Si per dolū res minoris aut pluris venditur: habet locum hæc actio ad purgandum dolum. [*OFFERRI.*] Emo aliquam rem à te: non offero pretium: an habeam act. vt tu mihi tradas rem illā? Et dicitur, quòd non. Sed pone: emi rem pro. xx. dedi tibi. x. tu mihi rem tradidisti: postea res à me euincitur: an repetā à te. x. tantum quæ dedi: an. xx?. Et respō. quòd. x. tantum repetam, ne obstet exceptio, dolo facit &c. [*SI FRVCTIBVS.*] Vendidisti agrum in madido: fructus cedunt emptori. Vendidi domū, in festo omnium sanctorum, pensio debitur emptori, nisi velit deiicere inquilinum de fundo. Vēdidi domum, & ante traditionem datum est in ea damnum. actiones pro damno cedam emptori, & ēcontra. Cętera plana sunt vsque ad. §. ex vendito. [*EX VENDITO.*] Quæ posit venditor petere ab emptore, dicit per ordinem vsque ad. §. ædibus. [*AEDIBVS.*] Siue domum, siue fundum vendam, quæ veniant dicit vsque ad. l. veteres. Vinianus.

d Ibi B. P.
B. B. P.
Sal.

u *Esset empturus.* No. d dic differentiam inter actionem quanto minoris

BIU Cujas

minoris ciuilem,& prętoriam.nam in ciuili agitur quanto minoris esset empturus si scisset: vt hic.Sed in prætoria quanto minoris valuit tempore contractus propter vitium:vt.j.de ædil.edic.l. quod si nolit.§. si plures. Sed aliis,vt R.,hæc differentia non placet:[a] vt arg.infra,ea.l.§.per contrarium.in fi.vbi etiam ciuili agitur quanto minoris valet. Sed ibi non ea ex empto,siue quanto minoris, quæ propter vitium detur, agitur: sed propter dolum emptoris. vbicumque tamen dicitur quanto minoris prætoria teneri:ibidem habet locum redhibitio,si non esset empturus si vitium sciuisset: vt infra, de excep. rei iudi.si is qui.§.j.

Et male Bar. & P.

a *Tigni corruerunt.* qđ facilè euenit, cum vnita est domus contignatione: vt infra,de dam. infec.l.si finita.§. si verò vnita.Accursius.

b *Interfuit*. venit enim interesse in hac actione:vt.§.eo.l.ex empto. §.idé Neratius. sed hic venit etiam id quod est extra rem: vt hic dicit. Et sic est contra infra, eo.si sterilis.§.cum per vēditoré.Sol. b hic tradidit, & male tradidit. vnde interceſit rei vitium & personę.ibi nō tradidit: & sic personæ tantum, vbi contumacia interuenit. & probat hæc distinctio scięti& & ignorantiæ hic, & supra,de contrahen. emp.& ven.Labeo scribit,si vestimenta.& infra, loca. sed addes.§.j. in fi.&.§.eo.tenetur. in prin.&.§.fi. & supra,de pig.act.si seruus.&.j.de fur. si seruus cōmunis. §.is etiam. &.§. quod si sciés.Sed videtur quòd etiā quando non traditur veniat quod est extra rem: vt.j.de verbo.obl.liber homo.§.fi. Sol.refert an alij dandum,vt ibi:an mihi sit dandum ex cōtractu, vt hic.& est ratio : quia ex eo ibi accipit robur obligatio scilicet ex tali interesse. Item contra supra,de eo quod cer.loco.l.ij.§.fi. Sed ibi speciale & de lucro quod venit,& de multis aliis.

Vel. vt si sequitur Bar. Bal.

c *Quanto minoris.* immo videtur ad interesse damnari: vt infra, loca.sed addes.§.j.& supra, eo. tenetur.§.si vas.Sed aliud in venditione vel conductione vasis,de qua ibi dicitur. Item not.q hic dicit de quanto minoris ciuili. alia est prætoria quanto minoris res est:vt supra,proxi.dixi. Idem no.regulam secundum quosdā [c] quòd ignorans rei vitium,non tenetur: vt hic subiicit de fure,& infra,eo.si sterilis.§.j.&.ſ.de cōtrahen.emp.l.cum venderes. quæ fallit in.v.casibus.Primus in capitatione prædij:vt.ſ.eo.si minor. Secundus, in vase non integro vendito : vt.ſ.eo.tenetur.§.si vas. Tertius,in vase vitioso locato:vt.j.tit.j.sed addes.§.j.sed in locato,quod est verius, ad omne interesse etiam ignorans tenetur : vt dicit.l.sed addes.sed in aliis prædictis quāto minoris esset empturus.Item idē est in pecore morboso. Item idem in tigno vitioso: vt supra,ead.l.in prin.Isti autem quinque casus sunt speciales,secundum quosdam, vt ignorans teneatur: vt hic, & infra, eod.l.si quis fundum.Tu dic, decontra regulariter ignorantem teneri.& ista regula fallit in duobus casibus tantum. Primus,in seruo fure. & est ratio specialitatis : quia emptor scire debet quòd si seruus, ergo fur:maxime capifer : dominis enim suis, etiam si nihil aliud possunt,cinerem tamen furripiunt.& fur est non solum qui extraneo, sed etiam qui domino suo furtum facit : vt.j.de ædil.edic.l. quod si nolit,§.j.vnde Virgilius:Quid domini faciēt,audent cum

Alb. Bar.

Et ita re ipsa est secundum Bar. B. B. & Bal.

turum ei. Siue igitur ædes vitio tigni corruerunt, [u] ædium æstimationem:siue pecora contagione morbosi pecoris perierint,quod interfuit [b] idoneè veniſſe, erit præstandum. ¶ Item qui furem vendidit, aut fugitiuum: si quidem sciens, præstare debebit, quanti emptoris interfuit non decipi. Si verò ignorans vendiderit: circa fugitiuum quidem tenetur,quanti minoris [c] empturus esset, si eum esse fugitiuum scisset: circa furem,non tenetur. [d] Differentiæ ratio [e] est, quòd fugitiuum quidē habere non licet: [f] & quasi euictionis [g] nomine tenetur venditor: furem autem habere possumus. ¶ Quod autem diximus, [h] *quāti emptoris interfuit non decipi*,multa continet. &*si alios secum sollicitauit,vt fugerent, vel res quasdam abstulit. [i] Quid tamen si ignorauit quidem furem esse, adseuerauit autem bonæ frugi, & fidum,& caro vendidit? Videamus, an ex empto teneatur. & putem teneri. Atqui ignorauit. Sed nō debuit facilè,quæ ignorabat adseuerare. Inter hūc igitur, &[eum,]qui scit, interest:[quoniam]qui scit, prænonere [k] debuit furem esse: hic nō debuit facilis esse ad temerariā indicationem. [l]

A talia fures? Secundus,est in prædio tributario: vt infra,eod.si sterilis.§.j.& hoc ideo, quia & ibi ex quo prædium erat prouinciale: per consequens emptor debuit scire prædium tributarium: vt C.sine cēsu vel reli.l.fi. Reliqui autem quinque casus faciunt regulam.nam iura aptantur ad frequentiora: vt supra, de legi.& senatuscon. l. nam ad ea. & aliàs idem : vt.ſ.e. si sterilis.§.quamuis.Nec ob.C.eo.si minor. quia ibi asseuerauit sine tributo : vnde etiā ignorans tenetur : vt infra, statim,quid tamen &c. vel dic. quòd in seruo fure & prædio tributario non tenetur scilicet *staret* adeo vt sciens. nam agitur quanto minoris esset empturus. Nec ob. quòd dicitur licere cō trahētibus inter se &c. vt infra,titu.j.l.item.§. quēadmodum. quia illud in prædiis, non in vitiis rerum obtinet:vt supra, de mino.in causæ.ij.§.pe. Item, quid differt quanto minoris ciuilis à prætoria? Respon. [e] hæc ciuilis, illa prętoria.Item hęc perpetua, illa annalis. Itē hæc quanto minoris erat empturus.vnde etiā si nihil erat daturus,totū recuperat.Illa quàm minoris res fuit. vnde si nihil valet, redhibetur : vt infra, de ædili. edic.l.bouem.§.aliquādo. Item quod hic dicit,omne venire interesse ; ergo etiam vltra duplum. & sic contra. C. de sen. quæ pro eo quod interest. l. j. vbi non venit interesse vltra duplum, hic venit vltra. Solu. ibi de eo quod circa rem, vt equo,& libro : hic extra rem. Vel verius,& hoc est commune, quòd est totum præstandum,etiam extra rem:sed ibi de singulari. Accur.

Si per dolum res pluris minorisve venditur, per hanc actionem purgatur. Bart.

¶ Si venditor dolo fecerit, vt rē pluris venderet, [m] puta de artificio mentitus est, aut de peculio : empti eum iudicio teneri, vt prętet* emptori, quāto pluris seruū emisset, si ita peculiatus esset, vel eo artificio instructus. ¶ Per contrarium quoque idem Iulianus scribit,cum Terētius victor decessisset relicto hærede fratre suo,& res quasdā ex hæreditate, & instrumenta, & mancipia villicus quidā subtraxisset:quibus subtractis,facilè(quasi minimo valeret hæreditas) vt sibi ea venderetur,persuasit: [n] an venditi iudicio teneri possit? Et ait Iulianus competere actionem ex vendito in tantum quanto pluris hæreditas valeret, si hæ res subtractæ non fuissent.

Pactum quod quis non teneatur, non prodest in casibus in quibus venditor sciebat & tacuit. Bartolus.

¶ Idem Iulianus dolum solere à venditore præstari,etiā in huiusmodi specie ostendit:si cum venditor sciret fundū pluribus municipiis legata debere,in tabula quidem conscripserit, vni municipio deberi: verū postea legē consignauerit,si qua tributorū,aut vectigalis, indictionísve quid nomine,aut ad vię col-

Approbatur p Bal.

totum præstandum,etiam extra rem:sed ibi de singulari. Accur.

d *Nō tenetur*. scilicet nullo modo. Vel dic,adeo scilicet vt sciés: vt modo no.

e *Ratio*. inter furem & fugitiuum.

f *Non licet*. de facto. idem & si non abest : vt no. C. de ædil.actioni.l.j. Azo.

g *Quasi euictionis*. quasi enim euinci videtur : vt infra,de ædili. edict.l.quis sit.§.idem Celsus. Accursius.

h *Diximus*. in prin.huius.§.item qui furem. Accursius.

i *Abstulit*. & omnia similia quæ intersunt emptoris etiam extra rem:vt supra,eadem.l.§.si vero sciens.& supra,de ser. cor.l.in hoc iudicium. Accursius.

k *Prænonere*. aliàs ad omne interesse tenetur:vt supra,proxi.

l *Indicationem*. & ideo agitur redhibitoria,vel quanto minoris res est:vt infra,de ædil.edic.si quid.vel quanto minoris empturus esset: [f] vt.C.eo.si minor,non autem ad omne interesse,scilicet extra rem. sed certè immo videtur quòd debeat ad omne interesse teneri:quia propter mendacium interesse est præstandum:vt.ſ.de eo per quem fac.est.l.j.§.j.&.l.fi.in prin.&.ſ.de dolo.si quis affirmauerit.sed ibi dolo affirmauit:hic non. *ADDITIO*. Cæterum quid indicatio hoc loco significet,quoniā Ac.non exprimit,vide Budæum in priorib.ann.ad Pandectas,hoc tit.

Sequitur Alb. Bart. & Pau.

m *Venderet*. non autem induxit emptorem dolo ad contrahendum:quia tunc ipso iure esset nullus cōtractus : & vt supra,de dolo.si quis affirmauerit. Accursius.

Cū dolus daret causā cōtractui bonæ fidei. gl. & ibi Ange. & Ia. in §. actionum insti. de act.

n *Persuasit*. dictus villicus non persuasit vt venderet,sed vt minimo venderet: vt supra,de dolo.si quis affirmauerit.& sic nō est

contra.

BIU Cujas

contra.C.de rescin.vēn.si dolo.vbi rescinditur tota, quatenus de facto processit:quia dolus dedit causam contractui.

a *Oportet.*q.d.nolo teneri.Accursius.

b *Decepisset.* & sic in solidum,etiam si extra rem sit interesse: vt supra.e.§.si vero. Sed contra. C.e.l.si minor.vbi quãto minoris tenetur tantum.Sol.ibi sciuit tãtum: hic sciuit, & fraudem in obscure loquendo adhibuit.vel vt ibi.

c *Locupletior.*ex eo enim semper tenetur:vt hic,& supra,de dolo.l. si ex dolo.&dixi.supra, de trib.l.iij.§.Iulianus.

d *In residuum.* immo & ipse pupillus,si tutor est soluẽdo:vt.j. de admini.tu.l.fi.& infra, de euic.l.illud.§.j.&infra, ne vis fiat ei.l.j.§. hoc edicto.quæ sunt contra.Sol. dicunt quidam quòd inquantum locupletior est,in tantũ tenetur ex sua ꝑsona: sed ex persona tutoris etiã vltra. Sed tu dic, [a] ꝙ tenetur vltra:sed liberatur cedendo actionẽ: vt supra, de tribu.l.iij.§.quãuis.maxime quia interest eius litibus & cætera.vt supra, de minor.l.minor.xxv.an.& facit.j. de reg.iur.l.neque ex interdicto.

a Sequitur Bart.

e *Perpetuo.* id est, etiã administratione deposita.Ioan.

f *Dolo.* idem si culpa forte:arg.C. vnde vi.l. meminerint. aliàs autẽ si nec dolo nec culpa, bene transfertur: vt supra, si qs cau.l.fi.&.C. de admi.tuto.l.cũ quidam.quæ sunt contra. Accursius.

g *Offerri pretium.* & solui.argu.ĩfra,eo.l.qui pendentem.secundum Pla.& apud alium deponitur,si forte habeat eũ suspectum: [b] vt infra, de solu.si solutur[9].

b Idẽ Pau.

h *Retinere potest.*No. suam rem sibi obligari, & secundum M.falsum est:vt.ꝛ.de pig. act.l. si rem alienam. est ergo quasi pignus, non vere pignus.& sic intelligitur:vt infra, de ædil. edic. quod si nolit.§. idem Mar.& supra, de hære.ven.l.hæreditatis vẽditæ.& supra,de cõtrahen. emp. fistulas.§. qui fundum. sic ecõtra emptor tenet pretiũ do nec venditor tradat:vt infra, eo.qui pendentem.Accursius.

Res sua quandoque sibi obligatur.

i *Exceptionem.*.Argu.cõtra.j.de vulg.substi.ex facto.§.Iulian[9].

k *Distractus.*i.venditus est.idem est si quolibet alio modo fuerit alienatus:vt infra,quæ in frau.cre.l.si fraudator.§.fructus.

l *Exploratum est.* hoc quando ipsemet venditor coluerat. si autem locauerat alij:subiicit.Accursius.

m *Ei cedere.* id est, venditori soluet colonus: sed venditor

lationem præstare oportet, [a] id emptorem dare,facere, præstaréque oportere: ex empto eum teneri, quasi decepisset [b] emptorẽ. Quę sentẽtia vera est.

Ex dolo tutoris ipse conuenitur,non pupillus, nisi inquantum factus est locupletior.h.d.Bartolus.

¶Sed cum in facto,proponeretur, tutores hoc idem feciſſe, qui rem pupillarem vendebãt: quæstionis esse ait, an tutorum dolum pupillus præstare debeat? & si quidem ipsi tutores vendiderunt:ex empto eos teneri, nequaquàm dubium est. Sed si pupill[9] auctorib[9] eis vẽdidit,intantum tenetur, inquãtum locupletior [c] ex eo factus est:tutoribus in residuum [d] perpetuò [e] condemnãdis: quia nec transfertur in pupillũ post pubertatem, hoc quod dolo [f] tutorum factum est.

Actio ex empto non competit cum effectu, nisi pretio integre soluto.h.d. vel aliter:Ex cõtractu vltro citroque obligatorio non potest effectualiter agi, nisi quis totum cõtractum ex parte sua impleuerit.Bar.

¶Offerri pretium [g] venditori ab emptore debet,cum ex empto agitur. & ideo & si pretij partem offerat: nondum est ex empto actio[ad rem acquirendam.] Venditor enim quasi pignus retinere [h] potest eam rem, quam vendidit. Vnde quæritur,si pars sit pretij soluta,& res tradita postea euicta sit: vtrùm eius rei consequetur pretiũ integrum ex empto agens:an verò quod numerauit? Et puto magisid,quod numerauit,propter doli exceptionem. [i]

Fructus extantes seu pendentes videntur venditi vendita re: pensiones & cætera quæ debentur occasione rei, non ex re, debentur venditori, licet cedere teneatur emptori.Bartolus.

¶Si fructibus iam maturis ager distractus [k] sit:etiam fructus emptori cedere, nisi aliud conuenit, exploratum est. [l] ¶Si in locatis ager fuit,pensionesvtique ei cedent [m] quid locauerat.Idẽ [est]& in prædiis vrbanis, nisi si quid nominatim conueniſſe

Ei cedere. id est, venditori soluet colonus: sed venditor emptori dabit: scilicet quæ cucurrit post venditionem.& sic benetrahen.emp.si cum fundo.& infra,eo.§.in his. & supra,de cõperis. Alij dicunt, [c] quòd non ponitur aduersatiuè, nisi ad factũ. & dicunt cedere debere, scilicet venditorem emptori ius petendi pensionis.potest tamen emptor si vult colonum deducere:vt supra,de vsufru.arbores. §.quidquid. &.C.locat. l.emptorem.Accur.

*Præstanda est.*hoc si res non interierit.aliquin emptori non est actio:quia interitu speciei est liberatus venditor.Argu. potest pro hoc induci supra,ad le. Aquil.l.huic scripturę. in prin.& supra,si quadru. pau. fe. di.l.j.§. si post.&.§.planè. Argu. contra infra,ea.l.§. idẽ Celsus.Accursi[9]. *ADDITIO.*Tu dic,quòd ibi pretium succedit loco rei: hic non, secũdum Bart.

Accende. vt & infra, de aqua plu.arcen. l. post venditionem. Accursius.

Aut clam. vt infra, quod vi aut clam.l.is qui.in prin.&.§.si postea.in fi.§.

*Si quidem scienſ.*hic videtur ad mensuram facta venditio:quia tũc commodum & incommodum omne ante mẽsuram spectaret ad vẽditorem: sed vbi vendidit sciens, est quod imputetur ei:vnde adimitur ei commodum. Azo.

Non competere. Sed nonne quod accreuit, lucro emptoris cedere debet: vt insti.de contrahen. emp.§. sed & si post emptionem? Respon.hic ad mensurã fuit facta venditio.Item iste propter temerariam assertionẽ nõne tenebitur: vt supra, ea.l.§.quid tamẽ si signo rauerit? Respon. non ibi enim affirmauit cũ nihil emptori poterat imputari.latens enim erat vitium: at hic imputat emptori cur modum agri non mensurauit. Vel dicas [t] quod non agitur ex empto, vt hic dicitur, ad interesse subaudi, agitur tamen ad pretium pro rata: vel agitur quanto minoris. vel hic fuit actum vt non agatur nisi ad pretium: vt supra, eo.l.emptorem.§.qui autẽ. vel hic ad mensuram.& facit infra,eo.si in qualitate.

Ex empto. vt & infra,de act.& obli.l.ex promissione.& infra, de euic.l.si vendideris.

Culpam. vt supra, eo.emptorem.§.si quis.& de cõtrahen.emp. l.si cum fundum.

Totum.

¶Sponatur.¶Sed & siquid prẽterea rei venditæ nocitum est, [n] damni fortè infecti, vel aquæ pluuiæ arcendæ, [o] vel Aquilię, vel interdicti quod vi aut clã. [p] Item si quid ex operis seruorũ, vel vecturis iumentorum, vel nauium quæsitum est, emptori præstabitur, & si quid peculio eorum accesit: non tamen si quid ex re venditoris.

Alluuio superueniens ante traditionem, prodest venditori ad mensuram si fuit ignorans: secus si sciens.Bartolus.

¶Si Titius fundũ, in quo nonaginta iugera erant, vendiderit:& in lege emptionis dictum est,in fundo centum esse iugera:& antequam mod[9] manifestetur,decem iugera alluuione adcreuerint: placet mihi Neratij sententia, existimantis,vt si quidem sciens [q] vẽdidit,ex empto actio competat aduersus eum: quamuis decem iugera adcreuerint: quia dolo fecit: nec dolus purgatur. si verò ignorans vendidit:ex empto actionem non competere. [r]

Causa lucrativa cum non lucrativa cõcurrit.hoc dicit.Bartolus.

¶Si fundum mihi alienum vẽdideris,& hic ex causa lucrativa meus factus sit:nihilominus ex empto [s] mihi aduersus te actio competit.

In hac actione venit dolus & culpa circa ipsam rem, & circa accessoria.hoc dicit.Bartolus.

¶In his autem,quæ cum re empta præstari solent: non solum dolum, sed & culpam [t] præstãdam arbitror. Nam & Celsus libro octauo digestorum scripsit,cum conuenit,vt venditor præteritam mercedem exigat, & emptori præstet: non solum dolum, sed & culpam eũ præstare debere.

Qui emit partem rei quam venditor habebat communem cum alio, pro indiuiso tenetur recipere illud quod ex diuisione proueniet ad venditorem.h.d.Pan.de Cast.Vel sic, secundum Bar. Quando pars pro indiuiso actione personali debetur:illud quod ex diuisione debitori obueniet, ex vigore

Ex dolo tutoris ipse conuenitur,non pupillus, nisi inquantum factus est locupletior.h.d.Bartolus.

Actio ex empto non competit cum effectu, nisi pretio integre soluto.h.d. vel aliter:Ex cõtractu vltro citroque obligatorio non potest effectualiter agi, nisi quis totum cõtractum ex parte sua impleuerit.Bar.

Fructus extantes seu pendentes videntur venditi vendita re: pensiones & cætera quæ debentur occasione rei, non ex re, debentur venditori, licet cedere teneatur emptori.Bartolus.

Qui emit partem rei quam venditor habebat communem cum alio, pro indiuiso tenetur recipere illud quod ex diuisione proueniet ad venditorem.h.d.Pan.de Cast.Vel sic, secundum Bar. Quando pars pro indiuiso actione personali debetur:illud quod ex diuisione debitori obueniet, ex vigore

BIU Cujas

Totum. collige ex hoc.§.quòd inuitus quis cogitur emere & vendere. sic & institu. de his qui sunt sui vel alieni iur.§.fi.&.C.de contrahen. emp.l.inuitum.&.l.dudum.&.C.de communi ser.ma. l.j.& supra,de reli. si quis sepulchrum.& supra, communi diui.l. communi diuidundo.§.fi.& in auth. de alic. & emphy.§. si vero. col.ix. secundum prædictum modum.& infra, de iur.do.l.cum in fundo.§.si fundus.&.j. de publi.l.cotem.§.fin. & infra, de leg.j.l. & si æquo.& supra, de pig. act.l.quamuis.

b *Emptoris.* i. quātum pertinet ad venditorē & emptorem. nam vēditor non tenetur tūc: nec ergo nunc: sed ille à quo fuit adiudicata, bene tenetur: vt.C. fami.ercis.si familiæ.& C.communia vtriusq; iud.l.si fratres. & sic alius tenetur quàm qui dederit. & sic in simplum pretij seu æstimationis tenetur: vt infra, de euic. si pl^{a}.§.si iussu.

c *Restitui debet.* scilicet emptori. Sed nonne à venditore serui donatum tanquam ex re venditoris profectū id apud eum residere debet: vt supra.e.l.§.item si quid.in fi? Respon.[a] aut donauit vt seruo proprio, vt scilicet haberet in peculio,& tūc sibi habebit dominus: idémque venditor: aut tanquam alieno, & tūc nihil: vt infra, de acquiren re do.l.per seruum §.j.secundum.Azo.

d *Et legata omnia.* illius enim debet esse lucrum cuius est periculum, scilicet emptoris: vt hic, & infra, de hære.instit.l.qui filio.§.ij. &.l.seq.& supra,commo.l.si is qui.§.si quē. &.j.de ędil.edic.l.cum autem.§.fi.

e *Nec distinguendum est.* Sed cur non distinguitur,cum si contemplatione vēditoris instituatur ex re sua, adeundo hæreditatem sibi quærere videtur: vt infra, de acquiren.hæredi.l.aditio.in fi.& infra, de vulga. sub.l. sed si plures.§.in arrogato. ea verò quæ ex sua re quæruntur, non restituit: vt supra.e.l.§.item si quid? Respon.non b distinguitur an contēplatione emptoris vel serui relinquatur: sed distinguendum est, an contemplatione vēditoris tantum, vel serui, vel emptoris detur: vt & supra,de vsufruct.l.sed & si quid donetur. Accursius.

f *Oportet.* vt institu.e.§.pretium. Accursius.

g *Post diem.* non ante: vt infra, de vsur.l.libertatis.§.j. &. C. de vsur.l.ij. Sed cur dicit post traditionem: nonne fructus spectant ad emptorem venditione contracta: vt.C.e.l.curabit.&.l. fructus. ergo ab eo tempore debet prēstare vsuras.cum enim hoc solum debeat spectari, an habeat facultatem fructus percipiendi, vt sequenti.§.dicitur: iste vero potest facere vt possit: ergo iam intelligitur posse: vt infra,de reg.iur. qui potest? Respon. quidā vt Ot. & alij quòd interest an emptor percipiat fructus per se, vt tunc teneatur ad vsuras, etiam à tempore contractus: an per alium, vt tunc teneatur à tempore traditionis tantum argu.pro his supra, de pig.act.l. si pignore.§.si prædo. in fi. Tu dic[c] melius, quòd est in arbitrio emptoris, accipiat fructus à tempore venditionis: vt tunc à tempore contractus præstet vsuras: quia fructus consequēdo à tempore contractus, perinde habetur ac si tradita fuisset. an relinquat eos: & tunc præstabit à tempore traditionis: nec potest vēditor emptori obiicere culpam: quia fructus non percepit: cum ex ea culpa lucrum sentserit. Azo.

c *Approbatur per B. Sal. & est mēte tenēda secundum Pan.*

h *Precaria sit.* Sed cū debeat emptorem vēditor præstare potiorem in lite possessionis: vt supra, eo.l.emptorē.§.j. ad quid precaria possessio vendita, pro tradita habetur? Respon. quantum ad hoc vt postea teneatur ad vsuras, non autem vt venditor liberetur ab actiōe ex empto. d Item quomodo fructus precariæ possessionis facit suos,cum precario tradito seruo non quærat emptori ex operis: vt supra de pericu. & commo.rei vē. l. serui.& infra, de acquiren. re.do.l. quæsitum? Azo respon. vt dixi in.d.l.serui. *ADDITIO.* Dic, quòd facit suos fructus naturales & industriales: sed non ciuiles, vt ibi, secundum Pau.

d *Idem. B. Albe. & Pan.*

i *Impensum.* sic supra, de pig.act.si seruos.hęc enim & similia onera emptor agnoscit. sicut fructuarius: vt supra, de vsufru. si pendentes.§.pe.

k *Reus.* id est,expromissor.

l *Consecuturum.* valet ergo hoc pactum: vt infra,de pact.do.l.si pater dotem.§.si fundo. & supra, de contrahen.emp.l.hæc venditio.§.fi. Accursius.

m *Vtili.* hoc si erat institor, secundum Ioan. vt supra, de nego.gest.liberto.& supra, de instito. sed & si quis. in prin. aliās non:

eiusdem obligationis debetur. Bartolus.

¶Idem Celsus libro eodē scribit: Fundi, quem cum Titio communem habebas, partem tuam vendidisti: & antequam traderes, coactus es communi diuidundo iudicium accipere. si socio fundus sit adiudicatus: quantum ob eam rem à Titio consecutus es, id tantum emptori præstabis. Quòd si tibi fundus totus adiudicat^{a} est, totum, [a] inquit, eum emptori trades: sed ita, vt ille soluat quod ob eam rem Titio condemnatus es: sed ob eam quidē partem quam vendidisti, pro euictione cauere debes, ob alteram autem tātum de dolo malo promittere. Aequum est enim, eandem esse conditionem emptoris, [b] quæ futura esset, si cum ipso actū esset cōmuni diuidūdo. Sed si certis regionib^{a} fundum inter te & Titium iudex diuisit: sine dubio partem, quæ[tibi] adiudicata est, ēptori tradere debes.

Quicquid lucratur seruus venditoris, pertinet ad emptorem.h.d. Bartolus.

¶Si quid seruo distracto venditor donauit ante traditionē? hoc quoq; restitui debet: [c] hæreditates quoque per seruū adquisitæ, & legata omnia: [d] nec distinguendum[est,] [e] cuius respectu ista sint relicta. Itē quod ex operis seruus præstitit venditori, emptori restituēdū est: nisi ideo dies traditionis ex pacto prorogatus est, vt ad venditorem operæ pertinerent.

Actio ex vendito competit venditori ad pretium, & etiam ad vsuras pretii, à tempore traditionis rei etiam precario factæ: competit etiam ad alia quæ æquum est venire in hoc contractu, quæ enumerantur vsque ad.§.si procurator.h.d. vsque ad illum.§.& hucusque tractauit de actione ex empto, quæ competit emptori. hic incipit tractare de actione ex vendito.h.d.

¶Ex vendito actio venditori competit ad ea consequenda, quæ ei ab emptore præstari oportet. [f] Veniunt autem in hoc iudicio infra scripta: in primis pretium quanti res venit: item vsuræ pretij post diem [g] traditionis. nam cum re emptor fruatur, æquissimum est, eum vsuras pretij pendere. ¶Possessionem autem traditam accipere debemus, & si precaria sit[h] possessio. Hoc enim solum spectare debemus, an habeat facultatem fructus percipiendi.

Sumptus facti in re vendita, per actionem ex vendito repetuntur. h.d. iste.§. secundum Bartolum.

¶Præterea ex vendito agendo consequetur etiā sumptus, qui facti sunt in re distracta, vt puta si quid in ædificia distracta erogatum est. scribit enim Labeo & Trebatius, esse ex vendito hoc nomine actionem. Idem[est,] & si in ægri serui curationem [quid] impensum est ante traditionem: aut si quid in disciplinas, [in]quas verisimile erat etiam emptorem velle impendi. Hoc amplius Labeo ait, & si quid in funus mortui serui impensum[i] sit, ex vendito consequi oportere: si modò sine culpa venditoris mortem obierit. Item si conuenerit, cùm res veniret, vt locuples ab[eo] emptore reus[k] detur: ex vendito agi posse, vt id fiat.

In actione ex empto venit illud quod deuenit in pacto incontinenti appositio. hoc dicit. Bartolus.

¶Si inter emptorem prædiorum & venditorem conuenisset, vt si ea prædia emptor hæresve eius pluris vendidisset, eius partem dimidiam venditori præstaret: & hæres emptoris pluris ea prędia vendidisset: vēditorē ex vendito agendo partem eius, quo pluris vendidisset, consecuturum. [l]

Ex venditione procuratoris dominus obligatur, & sibi actio quæritur. hoc dicit. Bartolus.

¶Si procurator[rem] vendiderit, & cauerit emptori: quæritur, an domino, vel aduersus dominum actio dari debeat. & Papinianus libro tertio respōsorum putat, cum domino ex empto agi posse vtili[m] actione, ad exemplum institoriæ actionis, si modo rem vendē-

BIU Cujas

a Displicet P. quia pro curator adquirit domino actionē sine cessiōe ex re domini, secundū eundē Pau.

non: [2] vt arg. supra, de procur. l. procurator qui pro euictione. & l. quod procurator. & infra, de reg. iur. l. quo tutēla. §. fi. & infra, de acqui. poss. l. possessio quoque. §. sed & si possessio. Sed arg. contra. j. de euic. si cum venditor. §. fi. sed secundum hoc quare dicit ad exemplum institoris cum vere sit institor? Rñ. quia in vna re tantum vendenda fuit institutus. vnde non [b] propriè institor dicitur: vt supra, de instito. l. in eū. in princ. Habet ergo locum quod hic & sequen. respon. dicit, quòd domino detur actio si procurator est non soluendo: [c] vt. s. de insti. l. j. in fi. & l. ij.

b Sequūtur Alb. Bal. & Pau.

c Idē si soluendo, secūdum Pau.

d Vtraque lectura placet Pau.

† Glo. in. c. cū dilecti. in fi. extra de empt. & vē. dicit per istū. §. quòd quandoque nō tenet cōtractus: & tamē ex eo agitur.

e Sequitur Bar.

f Sequitur glos. Alb. B. B. P. & Sal.

g Idē Bar. & Pau.

Ex empto. id est, ex vēdito. Io. vt & infra. e. veteres. & sic loquitur eodem casu quo supra, quando dominus mandauit vendi. Alij pōnunt [d] nouum casum: vt supra dixi quādo dominus mādauit vendi. hic econtra quando aliquis mandauit emi: & sic ex empto proprie ponitur. & secundum primam positionem remanet quæstio sabbatina: si dominus mandauit emi, an actio domino detur? Videtur, q̄ sic subuenitur domino sicut cōtrahentibus cū institore: vt. s. de insti. l. j. Sed arg. contra supra, de exerci. act. l. j. §. sed econtrario. Primū tamen verius. in iudiciis verò indubitabile est actionem dari domino ex contractu ꝓcuratoris: vt supra de ꝓcur. l. i causæ. in fine.

Excedit. & ita in eo quod non excedit, valet: vt hic innuit, & C. de do. l. si quis ar. §. sed in omnibus. in eo quod est vltra, non: sicut in quolibet pecuniario debito pœna vltra legitimum modum vsurarum promissa nō valet: vt. C. de vsu. cū allegas. & infra, de vsuris. l. pecuniæ. in prin. & l. pœnam. Sed contra. s. de peti. hære. l. vtrum. in fi. Sol. [e] illa secundum istam: quia nō excedebat legitimā vsuram. Item contra infra, eo. l. Lucius. & C. de transac. l. promissis. & infra, de euic. l. sciendum. Solu. [f] ibi pœna apponebatur facto vel donationi speciei: hic autem quantitati. Item an hoc est verum semper quod hic dicit? Respon. secundum Io. & Bul. non. Sed si erat solitus venditor fœnerare: arg. infra, de vsu. qui semisses. §. fi. Sed ibi quando per negligentiam currebant: hic autem ex promissione: vnde dic æquius, secundum Azo. quòd semper præsumitur fraus [g] ex quantitate pecuniæ quæ excedit legitimum modum. Sed secundum nos qui dicimus vsuras non præstari per aut. de ec. ti. §. j. nū-

dam mandauit. ergo & per cōtrarium dicendum est, vtilē ex empto [2] actionem domino cōpetere.

Quando pœnā consistens in quātitate, solutioni quantitatis adiicitur, in fraudem vsurarum videtur adiecta. Bartolus.

¶ Ibidem Papinianus respondisse se refert, si conuenerit, vt ad diem pretio non soluto, vēditori duplum præstaretur: in fraudem constitutionum videri adiectum [id,] quod vsurā legitimā excedit: [b] diuersamque causam commissoriæ [legis] esse ait: cū ea specie, inquit, non fœnus illicitum contrahatur: sed lex contractui [c] non improbata dicatur.

Ex contractu facto cum procuratore colludente, vel cum minore, potest agi vt voluntas domini discernatur. h. d. Bar.

¶ Si † quis colludente procuratore meo, ab eo emerit: an possit agere ex empto? [d] Et puto hactenus [agēdum], vt aut stetur ēptioni, aut discedatur. Sed & si quis minorē vigintiquinque annis circunuenerit: [e] & huic hactenus dabimus actionem ex empto, vt diximus in superiore casu.

Claudicat contractus si fiat cum pupillo sine tutoris auctoritate. Bar.

¶ Si quis à pupillo sine tutoris auctoritate emerit, ex vno latere constat cōtractus. nam qui emit, obligatus est pupillo: pupillū [autē] sibi non obligat. [f]

Per hanc actionem cogitur quis facere quod deuenit in ipso contractu incontinenti appositō. Item qui habet actionem, ad cōmodum alienum agere cogitur. Bar.

¶ Si venditor habitationem exceperit, vt inquilino liceat habitare, vel colono vt perfrui liceat ad certum tempus: magis esse Seruius putabat ex vendito [g] esse actionē. Denique Tubero ait, si iste colonus damnū dederit, emptorem ex empto agentem cogere posse venditorem, vt ex locato cum colono experiatur: vt quidquid fuerit consecutus, emptori reddat.

Aedibus distractis veniunt omnia ipsis adfixa, & quæ ibi sunt ad perpetuū vsum ædium. secus in his quæ ad tempus. Vendito fundo veniūt omnia quæ sunt intra fundum ad perpetuam vtilitatem fundi. h. d. cum. l. sequen. vsque ad. l. veteres. Bar.

¶ Aedibus [h] distractis vel legatis ea esse ædium solemus dicere, quæ quasi pars ædium, vel propter ædes habentur, vt puta puteal:

XIIII. POMPONIVS libro trigesimoprimo ad Q. Mucium.

B Id est [i], [id] quo puteus* operitur.

XV. VLPIANVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

Fvnes, [k]* & labra, [l] salientes, [m] fistulæ quoque, quæ salientibus [n] iunguntur, quamuis longè excurrant extra ædificium, ædium sunt. Item canales. Pisces autem, qui sunt in piscina, non sunt ædium, nec fundi:

XVI. POMPONIVS libro trigesimoprimo ad Q. Mucium.

NOn magis, quàm pulli, aut cætera animalia, quæ in fundo sunt.

C

XVII. VLPIANVS libro trigesimosecūdo ad Edictum.

Fvndi [o] nihil [aliud] est, nisi quod intra [p]* se tenet. Aedium autem multa esse, quæ ædibus adfixa non sunt, ignorari non oportet: vt puta seras, claues, claustra. [q] Multa etiam defossa [r] esse, neque tamen fundi, aut villæ haberi: vt puta vasa vinaria, [s] torcularia: [t] quoniam hæc instrumenti magis sunt etiam si ædificio cohærent [u] Sed & vinum & fructus perceptos villæ non esse constat. ¶ Fundo vendito vel legato, sterquilinium* & stramenta ēptoris & legatarij sunt: ligna autem venditoris vel hæredis: quia nō sunt fundi, tametsi ad eam rem cōparata sunt. In sterquilinio* autem, distinctio Trebatij probanda est: vt si quidem stercorandi agri causa comparatum sit: emptorē sequat. si vendendi, venditorē: nisi si aliud actum est. nec inter

D

c Lex contractui. scilicet vt res inempta esset, & pretium apud me remaneret, & si quid erit solutum inde: vt supra, de lege commiss. l. si fundus. Accursius.

d Ex empto. contra me dominum vtili: vt supra. §. si procurator. ité contra ꝓcuratorē.

e Circunuenerit. re ipsa: vnde restituitur minor: vt infra, de mino. l. etiam. §. j. aut ergo in totum remanet, aut in totum destruitur: vt supra, man. l. si procur. §. j. & de mino. l. tutor. §. j. &. C. si aduer. transac. l. j. &. ij.

**Fla. pœnā*

f Obligat. nisi sit locupletior: vt. C. de vsuca. pro empto. l. fi. & sic not. hic quòd claudicat cōtractus. sic inst. de auct. tut. §. j. Sed ar. in contra. supra, proxi. §. h & supra, de arbi. l. Die quæsi cum dies. §. pe. in fi. & hoc est sic supra, de rescin. ven. l. j. & l. si id quod. §. fin.

quid obligat. cedēdo hic. pille sce. dum Bar.

g Ex vēdito. Sed nūquid liberatur cedēdo actionem colono? Respō. sic: vt supra, de pec. l. quod debetur. Item no. hic ad factum agi ex vēdito: vt supra, eo. l. tenetur. §. j. Accurs⁹.

**terra. Fla.*

h Aedibus. hucusque dixit quid veniat in actione ex empto & vēdi. nunc incipit dicere quid veniat. & sic de singulis rebus: vt in legib⁹ sequentibus.

Domo vendita quæ domo vendita quid ve-

i Id est. puta: aliàs, subaudi. Accurs⁹.

k Fvnes. quibus aqua trahebatur.

l Et labra. i. imagines per quas distillat aqua.

m Salientes. id est, aquæ quæ de monte fluunt. & ladō saliunt: vt infra. l. proxi. §. item constat.

** fontē. * flumi. fl.*

n Salientibus. sc. quis.

** fontē.*

o Fvndi. scilicet rustici. sed infra stim ponit pro vrbano: quia cōmune verbum est: vt infra, de verbo. sig. l. quæstio. Azo.

p Intra. vt &. j. de dq. posf. l. iij. §. item seras.

q Claustra. à instrumenta quę claudunt domū, vel aliquam eius partem: vt ostia & portæ, quæ non adhærent, sed de nocte ponebantur tantum ad claudendum.

r Defossa. id est, affixa.

s Vinaria. aliàs vinaria, & aliàs salinaria. Accursius.

t Torcularia. vbi vinum premitur.

u Cohærent. immò videtur cedere domui: vt supra, de contrahē. emp.

BIU Cujas

est, in stabulo iaceat, an aceruus sit. ¶ Quæ tabulæ pictę pro tectorio [a] includuntur, itē quę crustæ marmoreæ, ædium sunt. reticuli [b] circa columnas, plutei [c] circa parietes, item cilicia [d] vela, ædium non sunt. Item quod insulę causa paratum est, si nondum perfectum est, quāuis positum in ædificio [e] sit, nō tamen videtur ędium esse. [f] ¶ Si ruta & cæsa † excipiantur in vē ditione: [g] ea placuit esse ruta, quæ eruta sunt: vt harena, creta, & similia. cæsa ea esse, vt arbores cæsas, & carbones, & his similia. Gallus autem Aquilius (cuius Mela refert opinionē) rectè ait, frustra in lege venditionis de rutis & cæsis contineri: [h] quia si non specialiter venierunt, ad exhibendum de his agi potest. [i] Neque enim magis de materia cæsa, aut de cæmentis, aut de harena cauendū est venditori, quàm de cæteris quę sūt pretiosiora. ¶ Labeo generaliter scribit ea, quæ perpetui vsus causa in ædificiis sunt, ædificij esse: quæ verò ad præsens, non esse [k] ædificij: vt puta fistulæ, temporis quidem causa positæ, non sunt ædium: verūtamen si perpetuò fuerint positæ, ædium sunt. ¶ Castella [l] plumbea, putea, opercula puteorū, epistomia [m] * fistulis adplumbata, aut quæ terra continentur, quamuis non sint adfixa, ædium esse constat. Item constat sigilla, columnas quoque, & personas, [n] ex quarū * rostris aqua salire solet, villæ esse. ¶ Ea, quæ ex ædificio detracta [o] sunt, vt reponantur, ædificij sunt. At quæ parata sunt, vt imponātur, nō sunt ædificij. ¶ Pali, qui vineæ causa parati sunt: antequam collocentur, fundi non sunt: sed qui exempti sunt [p] hac mēte, vt [iterum] collocentur, fundi sunt.

XVIII. IAVOLENVS libro septimo ex Cassio.

GRanaria, quæ ex tabulis fieri solent, ita ędium sunt, si stipites eorum in terram defossi sunt. quòd si supra terrā [q] sunt, rutis & cæsis cedūt. ¶ Tegulæ, quæ nondū ædificiis imposita sunt, quamuis tegendi gratia allatæ sunt, in rutis & cæsis habentur. Aliud iuris est in his, quæ detractæ sunt, vt reponerentur, ædibus enim accedunt. [r]

XIX. GAIVS ad Edictum Prætoris titulo de Publicanis.

VEteres in emptione venditioneq; appellationib' * promiscuè vtebantur. [f]

B XX. IDEM libro vicesimoprimo ad Edictum Prouinciale.

IDem est & in locatione, & conductione.

Qui vendit partum nasciturum, qui nasci non poterat: tenetur ad interesse si sciebat. Paul. de Cass.

XXI. PAVLVS libro trigesimotertio ad Edictum.

SIsterilis ancilla sit, cui' partus venit, [t] vel maior annis quinquaginta [u], cum id emptor ignorauerit: ex empto tenetur venditor [x].

Vendens prædium tributarium scienter, tenetur emptori ignoranti ad interesse. si autem ignorant: r, nō tenetur in aliquo. h.d. secundum intellectum glo. Paul.

C ¶ Si prædij venditor non dicat de tributo, sciēs tenetur ex empto. quòd si ignorans non prędixerit, quòd fortè hæreditarium prædium erat: non tenetur. [y]

Licet venditio non valeat: emptori tamen decepto datur actio ex illa ad interesse. h.d. Paul. Vel sic, secundum Bart. Licet emptor decipiatur in qualitate: actionem tamen ex empto habet contra venditorem. Bartolus.

¶ Quamuis supra diximus, [z] cū in corpore consentiamus, de qualitate autem dissentiamus, emptionem esse: tamen venditor teneri debet, quanti interest [emptoris,] non esse deceptum: & si venditor [a] quoque nesciet: veluti si mensas quasi citreas [b] emat, quæ non sunt.

D *Contra non agentem agitur ad interesse quod est circa rem, non ad id quod est extra rem: nec eius habetur ratio. h.d. Vel sic: Interesse petitur propter moram in non tradendo: & non habetur ratio interesse extrinseci. Bartolus.*

¶ Cùm per venditorem steterit quò minus rem tradat: omnis vtilitas emptoris in æstimationem venit, quæ modo circa ipsam rem consistit. Neque enim si potuit, ex vino puta, negotiari, & lucrum facere: id æstimandum est, [c] non

A ¶ VEteres vtebantur. vt & infra, prō empt. qui fundū. §. qui bona fide. & C. si seruus extero se emi man. l. j. & C. de pac. ex conuentione. Accursius.

SI sterilis.] CASVS. Vendidisti mihi partum Arethusæ, cum eam scires non posse parere. ego credebā, quòd sic. teneberis ad interesse. cętera plana sunt vsque ad. §. cū per ven. [CVM PER VENDITOREM.] Vēdidisti mihi ré quādam, frumētum vel vinū, puta: & nō tradidisti. agam ad interesse. s. circa rem, scilicet quātum plus valuit vinum: non extra rem, scilicet quòd dicam quòd negotiatus essem de vino, * *Aliàs,* vel frumēto, vel quòd familia necata sit fame, *Vet. emptio nū venditio* eo quòd retardata est *nūq; app.* traditio. Viuianus.

t *Venit cum ea.* sed hoc non valet: quia non emuntur vt pariant ancillæ: vt supra, de peti. hær. l. & ancillarū. Dic ergo, [c] emit quis partū futurum ancillæ. *c Ista est de mente Albe. & P.*

u *Quinquaginta.* quæ etiam à iure præsumitur quòd nō possit parere: & si contra fiat, est miraculum: vt hic, & C. de legi. hęr. si maior.

x *Venditor.* etiā ignorans: [d] quia asseuerauerat eam prægnanté. *d Quo casu tenetur ad restitutionē pretii. secūdum P.*

y *Non tenetur.* vt. C. de act. emp. l. si minor. contra. Solu. ibi asseuerauit: hic non. Vel ibi scire potuit, hic non: quia hæreditarium fuit prædium: vt infra, de regulis iur. l. qui in alterius. & de hoc dixi plene supra, eo. l. Iulianus. §. j.

z *Diximus.* vt supra, de contrahen. emp. l. in venditionibus. §. inde quæritur.

a *Et si venditor.* Et sic no. quòd dicitur contractus nullus in præiudicium vnius partis. quandoque non in alterius: vt diximus de illo qui dolo dat causam contractui: vt. §. de dolo. l. & eleganter. Acc.

b *Citreas.* id est, pretiosa materia. Ac.

c *Æstimandum est.* Nota regulam: non attendi lucra, sed damna: vt hic, & infra, de dam. infec. l. Proculus. & infra, de aqua plu. arcen. l. j. §. sicut. & l. si in meo. & infra, de fur. l. si is cui commo. & infra, de iniur. l. iniuriarum. §. si quis de honoribus. & infra, de dona-

a *Immo dic* emp. l. dolia. & infra, loca. sed addes. §. illud. quę sunt contra. Sol. *quòd tunc* si sunt immobilia, vel quasi, cedunt: aliàs non: vt infra, eodem. l. *ædium* granaria. & ifra, de tri. vi. & ole. le. l. iij. §. j. & infra, de acquir. re. *quando sunt* do. l. Titius.

Pro tectorio. i. sub eodē tecto. & facit. j. de verbo. signi. l. penul.

b *Reticuli.* id est, instrumenta quibus solet suspendi amphora: vt infra, de iis qui dependent. l. & supra, de iis qui deiec. l. si vero. §. penul.

c *Plutei.* id est, instrumēta quibus scribitur: & vulgo dicuntur scanella: & solēt poni iuxta parietem in sustēta culo quodam. Azo.

d *Cilicia.* quæ causa arcendi ventos & pluuiam ponūtur: vt infra, de fun. instru. l. quæsitum. §. si domus. Azo.

e *In ædificio.* i. apud vel infra, nō in opere.

f *Ædium esse.* vt. j. eo. §. fi. Sed arg. contra. j. de auro & arg. leg. l. & si non sunt. §. quid ergo. *ADDITIO.* Dic, quòd ibi loquitur in vltima voluntate. hic in venditione, secundum Albe.

g *In venditione.* scilicet fundi.

h *Contineri.* quia non cedunt nisi dicatur: vt hic, &. §. de contrahen. emp. in vendendo. §. Quintus. & infra, de verbo. sig. l. in rutis.

i *Potest.* vt supra, ad exhiben. Celsus. §. idem Iulian⁹. ex vēdito quoq; potest agi: vt. C. eodem. l. ij. in fine.

k *Non esse.* sicut nec in generali fundi obligatione continetur: vt infra, de pigno. l. debitor.

l *Castella.* loca vnde prouenit aqua: vt. j. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. pe. quæ loca cedunt domui: vt hic & supra, de contrahen. empti. fistulas. Accursius.

m *Epistomia.* id est, in superiori parte posita. ab epi, quod est supra. Azo.

n *Personas.* id est, imagines paruas.

o *Detracta.* facit infra, de leg. iij. prędiis. §. pe. &. §. fi. Sed arg. contra. j. de verbo. signifi. l. vinaria. & l. malum. §. fi. & l. penul.

p *Exempti sunt.* vt infra. l. proxi. §. fi.

q *Granaria. Supra terrā.* id est, domui non affixa. sic &. j. de acqui. re. do. l. Titius. Sed contra. §. eo. l. fundi. in princ. Solu. vt ibi. Accursius.

r *Accedunt.* vt supra. l. proxi. in fi.

BIU Cujas

dona. inter vi. & vxo.l.si sponsus.§.si maritus hæres. & supra, de peri.& commo.rei ven.l.fin.&.C.de sen.quæ pro.l.vna.§.pe.Sed specialia sunt multa contra dictã regulam:vt infra,de euic.l.venditor.&.ſ.ad legem Aquil.si seruum meum.&.l.inde Neratius.& inſt.ad leg.Aquil.§.illud.&.ſ.de eo quod cer.lo.l.ij.§.fi. & infra, tit.j.si in leg.§. colon⁹. &.j. rem ratam ha.l. si commissa.&.j. ne quid in loco pu.l.ij. §. merito.&.C.arbi.tu.l.quicquid. quæ sunt contra. arg.Sed omnia sunt specialia: sed hodie secus: vt.C.de sen.quæ p eo. in fi.Ac.*ADDITIO.* Dic, quòd immo in illa.l.quo ad interesse lucri cessantis nihil est immutatum, secundum Bar.Bal.& Sali.ibidé.

Fl.haberẽ

a *Non seruorum.* Sed cur non sequitur pretiũ familiæ,sicut & domus quæ corruit: vt.ſ. eo.Iulianus.§.j.quæ est contra? Sol.vt ibi:quia peius est[a] male tradere, vt ibi : quàm nullo modo tradere,vt hic dicitur.Accursius.

a Sequũtur hãc glo. Albe. B.P. & Sali.

b *Fit obligatio.* scilicet ex causis prædictis.

c *Crescat.* ex causa sequenti.hodie sic : vt.ſ. de arbi.Celsus.§.fi.Sed arg. contra. j. de dam. infe.l. si finita. §. fin. & l. sequenti. Accursius. *ADDITIO.* Tu dic, quòd non contrariatur subtiliter intuenti, secundum Albe.

d *Ex vendito.* vt supra,de contrahen.emp. l.qui fundum. &.C. de pactis inter emp.& vẽdi.l.ij.Accursius.

e *Eares.* id est, conuentio.

f *Quàm mihi.* An per hoc mihi vendere teneatur? Dixi. ſ. si quis cau.l.si eum.§.fi. Acc.

g *Præstare.* ſ.maluit.

h *Voluntatis.* No.permitti inconstantiam:vt infra, de verb. ob.l.eũ qui certarum. & infra, de bo.pos.contra tabu. l. nonnunquam. & infra, de lega.j. l. huiusmodi.§.Stichum.& supra, de vsu & ha.diuus. §.licet.& infra,de condit. & demon. l. pater Seuerinam.in fin.Sed contra supra, de procur.l.in causæ. in prin. & de hoc plenè ibi dixi. Accursius. *ADDITIO.* Tu dic quòd ibi erat vna administratio : hic vero erant duæ obligationes, secundum Bartolum.

Incõstantia quandoque permittitur.

i *Præstare.* sed vno & eodem anno non potest partem pecuniæ soluere, & in reliqua anni parte pati eum habitare : [b] vt arg. infra, de leg.j.si ex toto. §. fin. & supra, de condict. inde. si non est mẽti sortem.§.fin.

b Clo.sequũtur Bar. P. & tenenda secundũ Bal.

k *Non esse.* scilicet alterius. vt infra, de iur.do.l. plerumque. in fin.Accursius.

magis,quàm si triticum emerit, & ob eã rem, quòd non sit traditum, familia eius fame laborauerit. Nam pretium tritici, non seruorum [a] fame necatorum consequitur. Nec [enim] maior fit obligatio, [b] quòd tardius agitur : quamuis [æstimatio] crescat, [c] si vinum hodie pluris sit. merito : quia siue datum esset, [hoc] haberet* emptor, siue non: quoniam saltem hodie dandum est, quod iam olim dari oportuit.

Actio ex hoc cõtractu datur ad id quod deuenit in pacto incõtinenti apposito. Pau. de Cast.

¶ Si tibi fundum vendidero, vt eum conductum certa summa haberem : ex vendito [d] eo nomine mihi actio est, quasi in partem pretij ea res [e] sit. Sed & si ita fundum tibi vendidero,vt nulli alij eum,quàm mihi [f] venderes:actio eo nomine ex vendito est,si alij vendideris.

In obligationibus annuis,alternatiue cõceptis,licitũ est quolibet anno variare.Bar.

¶ Qui domum vendebat, excepit sibi habitationem, donec viueret, aut in singulos annos decẽ.Emptor primo anno maluit decem præstare, secundo anno habitationem,præstare. [g] Trebatius ait,mutandę voluntatis [h] potestatem eum habere: singulísque annis alterutrũ prę stare posse: & quamdiu paratus sit alterutrum præstare, [i] [tamdiu]petitionem non esse. [k]

Deceptus in qualitate fundi, agit ad interesse, sicut deceptus in mensura. Pau.

XXII. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

SI in qualitate fundi vẽditor mentitus sit,non in modo eius : tamen tenetur emptori [l]. Pone enim dixisse eũ quinquaginta iugera esse vineę,& quinquaginta prati : &[in vinea minus,]in prato plus inueniri: esse tamen omnia centum iugera.

Qui manumittit seruum venditum,tenetur emptori ad interesse : in quo venit quicquid haberet si manumissus non esset. h. d. Vel aliter: Propter necessitatem præcedentis contractus, valet pactum de futura successione. Bart.

XXIII. IDEM libro tertiodecimo Digestorum.

SI quis seruum, quẽ cum peculio vendiderat, manumiserit:nõ solum peculij nomine, quod seruus habuit tempore, quo manumittebatur,sed & eorum,quæ postea adquirit,tenetur [m]. Et præterea cauere debet, quidquid ex hæreditate liberti ad eum peruenerit, restitutum iri [n].* Marcellus notat [o]: Illa præstare vẽditor ex empto debet, quæ haberet emptor, si homo manumissus non esset. Non continebuntur igitur[ea,] quæ si manumissus non fuerit, adquisiturus non esset. [p]

Res empta per seruum fructuarium, adquiritur ei ex cuius peculio soluitur pretiũ, si soluatur vsufructu durante: aliàs indistincte quæritur domino. Bart.

XXIIII. IVLIANVS libro quintodecimo Digestorum.

SI seruus, in quo vsusfructus tuus erat, fundum emerit: & antequã pecunia numeraretur, capite minutus [q] fueris : quãuis pretiũ solueris, [r] [tamen]actionem ex empto non habebis, [s] propter talem capitis deminutionem : sed indebiti actionẽ* aduersus venditorem habebis. Ante capitis autem deminutionem nihil interest,tu soluas, an seruus ex eo peculio, quod ad te pertinet. Nam vtroque casu actionem ex empto [aduersus venditorem]habebis.

Fl.refe

Hãc glo. dissentit

l *Si in qualitate. Emptori.* vt infra, eod.l.si duorum. &.l.si vendito fundo.

Si quis seruum.] *CASVS.* Si seruum vendidi tibi Stichum cum peculio,& postea eum manumisi antequam traderem : teneor tibi ad interesse : quod inspicitur circa personam serui : & circa potero habere act.ex empto? Dicitur, quòd non, propter capitis demi.nõ autem refert ante ca.de.siue ego soluã, siue seruus meus: quia vtroque casu habeo act.ex empto.[*SERVO.*]Seruus Titij vendidit mihi hominẽ vel fundum,& fideiuss. dedit.quæritur,ad quid tenetur iste fideiuss? Respon.q̃ ad id tenetur,ad quod teneretur si pro libero fideiussisset. & arguit à simili,vt in textu. Viui.

m *Tenetur.* si in præteritũ sunt quæsita,antequam scilicet nũc agatur, sed pro futuris cauetur.

n *Restitutum iri.* fit ergo hic cautio de hæreditate futura. & sic est contra.C.de pac.l.fin. Sol.ideo pactum de futura successione hic accipere valere, quia non sponte, sed necessitate imponitur propter precedentem contractum validum, ex quo mihi tenebaris seruum tradere. vnde quia fidem fregisti,caues de eo qđ ex hæreditate sua perueniet reddi : argu. supra,pro socio.l.ij.§.de illo.Vel aliter hic consentiente liberto vsque ad finem vitæ suæ. Vel dic, illa determinat istam:quia hoc vetus,illud nouum.Vel melius dic, vbi emptor succedit. non agitur inter eos. hoc enim non valet:sed agitur vt teneatur ei restituere quod ad eum peruenit.Prima solu.potior omnib⁹ est, secundum Azo.

Fl.refe

o *Notat.* non reprehendendo,sed addẽdo.

p *Nõ esset.* puta lucratus est ex dignitate quã seruus habere non potest. & sic nimis large locutus est Iulia.secundum Ioan. & facit.ſ.de mino.l.verum.in prin. &.ſ.de pecul.si postea quam.&.j.ſolu.matri.l. si vero.§. ité quicquid. Accursius.

Hãc glo. dissentit

q *Minutus.* maxima vel media,per quas duas finitur vsusfructus: vt insti.de vsufruct.§.finitur.

r *Solueris.* scilicet post capitis deminutionem.

s *Non habebis.* vt & arg. infra,de adquir.re.do.l.si seruus.immo videtur q̃ sic : vt supra,de vsufruct.sed & si quis.§.interdum.quæ est contra,ibi:quid ergo si amisso, &c. Solu.hic amisit capitis deminutione vsumfructum, & propter suum delictum,indignus est ergo ammodo quid ex vsufructu consequi : sed ibi alio modo vel non vtendo vel rei interitu:arg.infra.de an.leg.Mæuia.j.respon.

Adesse.

BIU Cujas

Ab eo qui ex re mea factus est locupletior, possum condicere: & ipse à me quod expendit repetit. Bart.

VSeruum tuũ imprudens à fure bona fide emi: is ex peculio, quod ad te pertinebat, hominem comparauit,* qui mihi traditus est. Posse te eum hominẽ mihi condicere Sabinus dixit. Sed si quid mihi abesset[a] ex negotio, quod is gessisset, inuicem me tecum acturum de peculio. Cassius veram opinionem Sabini retulit: in qua ego quoque sum.

Qui fideiubet pro seruo vẽdente, tenetur sicut si fideiuberet pro libero homine. Bart.

VSeruo vẽdente hominem, fideiussor vẽditionis omnia præstare debet, in quę obligaretur, si pro libero fideiussisset.[b] Nã & in dominum actio sic datur, vt emptor eadem consequatur, quæ libero vendente consequi debuisset: sed vltra peculij taxationem dominus non condemnatur.[c]

Si venditor re non tradita agit ad pretium, exceptione repellitur post rem traditam. si emptorem impedit, aliis actionibus competentibus conuenitur. Bartolus.

XXV. IDEM libro quinquagesimoquarto Digestorum.

QVi pẽdẽtem[d] vindemiam emit: si vuam legere[e] prohibeatur[f] à venditore: aduersus eum petentem[g] pretium, exceptione vti poterit, [h]*si ea pecunia*[i], *qua de agitur, non pro ea re petitur, quæ venit, neque tradita*[k] *est.* Cæterum[l] post traditionem, siue lectam vuam calcare, siue mustum eueherе prohibeatur: ad exhibendum, [m]vel iniuriarum[n] agere poterit, quemadmodum si aliã quamlibet rem[o] suam tollere prohibeatur.

XXVI. ALFENVS VARVS libro secundo Digestorum.

SI quis, cum fundum venderet, dolia centum, quæ in fundo esse adfirmabat, accessura dixisset: quamuis ibi nullum dolium fuisset, tamen dolia emptori debebit.[p]

XXVII. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni.

QVidquid venditor accessurum dixerit, id integrũ ac sanum tradi oportet: veluti si fundo dolia accessura dixisset: non cassa, sed integra dare debet[q].

Lex ista multum famosa & clara esset de se, nisi glo. infuscarent eam, quæ recitant lec. antiquorum, & eorum dicta & opiniones quæ sunt phantasticæ. licet etiam tangant veram lec. in fi. glo. quæ incipit, tria fuerũt hic pacta: tamen illa non prosequitur: licet incidenter de ipsa faciat mẽtionem in glo. magna, & etiam in glo. parua super verbo, conuenit. cætera quæ dicunt, concernunt primam lec. antiquorum, quæ non potest sustineri, secundum ergo veram lect. hoc intendit: Licet stipulatio pœnalis sit commissa: præcedens tamen obligatio & actio iure nouationis non est sublata, sed ex ea agi potest: & si actor fuit consecutus nomine interesse tantum quantum erat in pœna, tollitur stipulatio pœnalis ope exceptionis. Si vero actum fuerit ad pœnam, exactione secuta tollitur obligatio, & actio prima competens ad interesse ipso iure vsque in concurrentem quantitatem. sed si interesse sit maius, nec ipso iure, nec ope exceptionis: sed potest illud tolli cum pœna. h. d. ista lex magistralis, quæ semper allegatur. Paul. de Cast.

XXVIII. IVLIANVS libro tertio ad Vrseium Ferocem.

PRædia[r] mihi vendidisti: & cõuenit,[s] vt aliquid facerẽ: quod si non fecissem, pœnam[t] promisi[u]. Respõdit.[x] Vẽditor, antequam pœnã ex stipulatu[y] tio pacto, scilicet pœnali, per acceptionem actor repellitur. Sed contra: si primo ex stipulatu est actum ex stipulatione secũda, quæ est tertium pactum: tollitur ipso iure ex vendito, nisi in id quod excedit. Dic ergo, prædia &c. Vel melius pone casum, quòd hic quæritur, an tollatur stipulatio pœnalis: quod planius est. & non oportet dici, secundum pactum stipulatione vestiri. & secundum istam positionem supple omnes inferiores glossas. Accursius.

---

a *Abesset.* vt si soluissem pretium, secundum quosdam: sed hoc non potest referri ad superiorem positionem casus: quia supra posuit de peculio proprietarij solutum. Dic ergo seruum emptum de meo pastum, secundum Azo. & dixi plene circa hoc supra, si cer. pe. l. cum fundum. §. seruum.

b *Fideiussisset.* vt inst. de fideiuss. §. j.

c *Non condẽnatur.* nec vltra tenetur: vt. j. de lib. cau. videamus.

d *Qui pendentem.* id est, quas pendẽtes pro vindemia.

e *Legere.* id est colligere. vnde versus: fur aurũ, virgo flores, mare nauta, libellos Clericus, æquiuoce singula quisque legit. secũdum Hug. in lego.

f *Prohibeatur.* scilicet emptor. Accur.

g *Petentẽ.* scilicet vẽditorem. Accursius.

h *Potuerit.* s. emptor.

i *Si ea pecunia.* hæc erant verba exceptionis, bene ageres si non ea &c. sic econtra excipit venditor: vt. s. eo. l. Iulianus. §. offerri. &. j. de ædil. edic. l. ædiles etiam. §. fin. &. l. illud. j. respõ. potest etiam hic emptor ex empto agere: vt. j. e. l. Quintus. & s. de rei vin. l. si ager.

k *Tradita.* sed quia petitur pro ea re q̃ tradita non est, non potest agi.

l *Cæterum.* Posset hic quæri, an hoc secundo casu fuit solutum pretium? Dic, quòd sic. aliàs posset venditor retinere rem loco pignoris: vt supra, eo. l. Iulianus. §. offerri.

m *Ad exhibendũ.* quia potestatem habet exhibendi: vt. s. ad exhiben. l. Celsus. in prin.

n *Iniuriarum.* vt &. j. de iniur. l. iniuriarũ. §. si quis me. &. s. depositi. l. j. §. si quis ita.

o *Rem.* in qua non dicat se habere aliquod ius, nec habet etiã possessionẽ. aliàs habet rei vindicationem.

Si quis.] CASVS. Vendidi tibi fundum, & dixi: dimitto tibi dolia. c. quæ sunt in eodem fundo, & tamen nulla dolia ibi sunt. quæritur, an debeam tibi. c. dolia? Dicitur, quòd sic. Viuianus.

p *Debebit.* immo videtur quòd sola quæ sunt ibi, vel si nullũ est, nullũ debeatur: vt. j. de leg. j. si seruus legatũ. §. qui quinque. Solu. hic affirmauit esse in fundo: ibi vero solum dixit, lego. x. quæ in arca habeo, cũ sola. v. essent. vnde tenetur hic propter temerariã asseueratione: vt. s. eo. l. Iulianus. §. item qui furem. Accursius.

q *Quicquid. Debet.* etiam si nihil sit dictum: vt. s. eo. l. tenetur. §. si vas. &. j. de ædil. edi. l. proinde Pompo. sed contra. infra, eo. l. pe. in fi. Sol. vt ibi. & hic nulla erãt: vt. s. l. proxi.

Prædia.] CASVS. Titius vendidit mihi prædium: & appositum est ei pactum vt relocarem ei. si non repromisi. x. nomine pœnæ, facta traditione non reloco. quæritur qualiter me conueniet? Et respon. potest agere ex empto. Secundo, pacto ex vendito actione informata vt relocem, vel ad interesse, per quam viã tollitur petitio pœnæ ex secunda stipulatione per exceptionem: & tantum est interesse quod nunc consequitur, quantum est pœna in secunda stipulatione & edicto. si primo agit ad pœnã, quod potest, tollitur ex vendi. ad interesse iure ipso, cum iam non interest: nisi interesse excederet pœnam. Nam tunc agitur ex vendito ad id quod plus est in interesse. Viuianus.

r *Prædia.* [a]Sex casus not. super tribus actionibus ex vendito informatis: & ex stipulatu ad idem: & ex stipulatione ad pœnam. Dic ergo: ex stipulatu prima tollitur per exceptionem pacti ex vendito. [b]sed econtra ipso iure. primus in tex. secũdus in glo. Itẽ ex stipulatu pœnalis actione ex vendito tollitur per exceptionem. Sed ecõtra quarto, ipso iure. primus in glo. [c]secundus in tex. Item prima ex stipulatione per secundam, & secunda per primam per exceptionem: quando non fit nouatio: quia hoc est actum: vt infra, de except. do. l. apud. §. Labeo. & isti duo nec in tex. nec in glo. [d]de actione autem ex empto & vendito, quæ ex primo pacto oritur, nihil hic dicitur.

a *Hæc est nouæ additio, secundũ Albe. B. & B.*

b *Immo ipso iure, secũdũ B. & Bal.*

c *Et i tex. secundũ diuersas lecturas.*

d *Immo & in textu & in glo. secũdum dum diuersas lecturas.*

r *Prædia.* tria fuerunt hic pacta vestita. Istud primũ fuit vestitũ consensu quo mihi vendidisti prædium. Secundum, quo conueni per stipulationem vt relocarem tibi. Tertiũ pœnale, si non fieret quod in secundo cõuenerat. Ex primo, agitur vno modo ex empto, & ex vendito. Ex secundo, duobus modis: actione ex stipulatu: itẽ actione ex vendito informata à primo pacto. Ex tertio agitur tantum ad pœnam, & vno modo. In hac ergo lege fuit actũ, vt impleretur quod in secundo pacto conuenerat actione ex vẽdito informata: & quæritur, an tollatur ex stipulatu quæ competit ad idem? Et dicit, quòd si est cõsecutus actor tãtum quantũ est in tertio pacto, scilicet pœnali, per acceptionem actor repellitur. Sed contra: si primo ex stipulatu est actum ex stipulatione secũda, quæ est tertium pactum: tollitur ipso iure ex vendito, nisi in id quod excedit. Dic ergo, prædia &c. Vel melius pone casum, quòd hic quæritur, an tollatur stipulatio pœnalis: quod planius est. & non oportet dici, secundum pactum stipulatione vestiri. & secundum istam positionem supple omnes inferiores glossas. Accursius.

s *Conuenit.* per stipulationem incontinenti subiectam. vnde vetus actio ex vendito fuit informata: vel melius, nudo pacto incontinenti apposito.

t *Pœnam.* ex stipulatu, scilicet ex stipulatione secunda, secundum primum.

u *Promisi.* per stipulationem secundam, quod est tertium pactũ: secundum alium, per stipulationem pœnalem. Accursius.

x *Respondit.* scilicet auctor huius legis. Accursius.

y *Ex stipulatu.* s. actione, vt fiat quod conuenit. Sed ad quid habetur respectus ad stipulationẽ pœnalẽ? Respon. quia illa pœnalis actio loco actionis ex vendito succedit: & per hanc ex vẽdito tollitur

BIU Cujas

tollitur illa per exceptionem:vt infra, de do excep.l. apud.§. Labeo. & illa tollit primam ex stipula. per exceptionem per eandem legem. ergo & hic per obliquum, quòd directo non posset, cum ex stipulatu informata non sit loco actionis ex vendito: sed sunt pares. & ad hoc institu.quib.mo.tol.ob.§.ij. Sed si ageretur ex stipulatu ad pœnã: an ipso iure sit sublata per actionem ex vendito? Respon.hic casus non est in hac.l.sed dicam per excep.tolli: vt argu.infra, de do. excep. l.apud.§. Labeo. Vel forte hic est casus nostræ legis, & ille casus quem diximus desit in hac lege:& soluatur(vt dixi)non per hanc legem, sed per alias allegatas: licet secus sit eõtra,si primo ad pœnam agatur: quia ipso iure tollitur ex vendito, vt hic subiicit, si ex stipulatu &c.& est ratio,qa in pœnali stipulatione non inspicitur quid interfit: sed in actione ex vendito sic. vnde cum desierit interesse,per actionẽ ex stipulatu intentatam ipso iure tollitur: vt arg.institu. de inuti. stipula. §. alteri. Vel dic, secundum M. quia ex stipulatu actio continet certum:ex vẽdito incertum. Vel secundum R.quia ex vẽdito bo.fi.est. & quanto facilius hæc habetur ratio, tanto facilius soluit ex stipulatu stricti iuris. Item si primo egit actione ex stipulatu vt fiat quod cõuenit,& fuerit consecutus: an ex vendito tollitur ipso iure, quæ ad idem competit? Respon.& hic casus non est in hac lege:sed dicam quòd ipso iure, nisi in id quod excedit, propter rationem quam dixi, quia desiit interesse. Item ad id quod dicitur ex stipulatu tolli per exceptionem, non ipso iure per actionem ex vendito informatam,videtur quòd ipso iure sit sublata actio ex prima stipulatione per secundam, sicut & statim dicit de actione ex vẽdito, cum videatur esse facta tacite nouatio stipulationis prioris per secundam: vt infra,de act.& obliga.l.obligationum fere.§.fi. & supra,pro socio.l.si quis.&.l.quod si.quæ sunt contra.aut si cõtrarium fuisset inter eos actum,nec tolleretur, nec obstaret exceptio:vt.j.de verb.obl.ita stipulatus,§.quod sine dubio. Respon.[a] prædicta esse vera confiteor:quia nomen exceptionis,non actionis,hic ponitur:quia nulla est ex prima stipulatione:sed intentionis [b] est exclusiuum,si instanter quæras. Quid ergo differt actio ex vendito in his ab actione ex stipulatu:nam & hic videtur voluisse notare differentiam? Respon. vtraque tollitur ipso iure,licet vna detur ad factum, [c] altera ad interesse, vel ad factum : vt.ſ. eo.l.tenetur.§.j.&.l.j.& hoc, secundum eos qui dicunt interesse esse in obligatione. Est & alia differentia:quia hec actio ex stipulatu tollitur nouatione, secunda stipulatione pœnæ : & etiam si magis interfit tua persequi factum quàm pœnam,quæ parua erat. & est ratio,vt dictum est,quia consensu vtriusque creditur nouatio facta prioris stipulationis:quod non est in actione ex empto vel vendito:& quia verbis non est contracta: [d] & quia non videtur de ea esse actum:sed de proximo pacto.alioquin contra: vt.ſ. de rescin.vẽ.l.cũ emptor.nã licet informetur ex primo pacto,originem tamen trahit à primo.tollitur tamen, quia desiit sua interesse, cum pœnam consecutus sit:nisi interesse esset maius pœna: tunc enim petitur quod excedit:vt hic. Vel melius,secundum Azo.& secundum ista tempora respon. actum esse expresim [e] ne nouetur:sed tamen non est actum vt præstetur vtrumque : sed vt exigere possit vel interesse,vel pœnam. at hodie necesse est hic agi expresse vt nouet [f] & ita ad alterum non ad vtrũq; agetur. Vel alia ratione non fit nouatio : quia pœna videtur poni gratia definiendi interesse tantum quod erat in actione ex vendito : vt supra,pro socio.l.duo.vnde cum idem in vna quòd in alia continetur : merito vna per aliam tollitur:licet altera ipso iure, altera per exceptionem.Accursius.

petat,ex vẽdito [a] agere potest. Si consecutus fuerit, [b] quãtum pœnæ nomine stipulatus esset: agentem[eum] ex stipulatu, do li mali exceptio summouebit. Si ex stipulatu [c] pœnam consecutus fuerit*, ipso iure [d] ex vẽdito agere non poterit, * nisi in id, quo pluris eius interfuerit [e] id fieri.

*Vel fueris
* poteris

Legatarius qui emit rem legatam ab hærede pendente conditione legati : si postea existat conditio, repetit pretium per actionem ex empto, qui sibiipsi videtur rem euincere.h.d. Vel sic : Cum quis à seipso euincit, habet actionem ex empto.h.d. concordat.l.Iulianus.§.si fundum .supra , eo. Bartolus.

XXIX. IDEM libro quarto ex Minicio.

CVi res sub conditione [f] legata erat, is eã imprudẽs [g] ab hærede emit.actione ex empto poterit [h] consequi emptor pretium : quia non ex causa legati rem habet. [i]

Peculium venditum cum seruo, minuitur ipso iure per furtum serui venditi factũ ante traditionem venditori : & ideo competit retentio. & si per errorẽ non retineatur, competit repetitio : licet actio de peculio pro furto non competeret : quia non datur ex maleficio vel quasi.h.d. Pau. de Cast. Vel sic, secũdũ Bar. Si seruus furtũ fecit domino, eius peculiũ deminuitur. Si vero postquã desiit esse dominus, tunc inquantũ peculiũ est, dominus nouus conuenitur. Bar.

XXX. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

SEruus, quem de me [k] cum peculio emisti: priusquàm tibi traderetur, furtum mihi fecit. Quamuis ea res,quam subripuit, interierit: nihilominus retentionem eo nomine ex peculio me habiturum ait [l], id est, ipso iure ob id factum minutũ esse peculium,eo scilicet,quòd debitor meus ex causa condictionis [m] sit factus [n]. Nam licet si iam traditus furtum mihi fecisset, aut omnino condictionem [o] eo nomine de peculio non haberem [p], aut eatenus haberem, quatenus ex re furtiua auctum peculium [q] fuisset: tamen in proposito, & retentionem me habiturum: & si omne peculiũ penes te [r] sit, vel quasi plus debito soluerim, posse me cõdicere. Secundũ quæ dicendum[est,]Si nummos,quos serdum secundam dic, quòd fuit nudum pactum incontinenti appositum iuxta primum. de prima autem actione nullo modo ex vendito loqui potest ac. & subaudi,etiam: nam ex stipulatione de faciendo potest agi, [g] vt sta- tim innuit ibi, agentem ex stipulatu & cæt. Ad hoc autem agitur, scilicet vt fiat quod conuenit.si autẽ ad interesse,si nõ fiat quod cõuenit,non agetur ex ea, secus in actione ex vẽdito, in qua venit interesse : vt hic subiicit. & est ratio : quia hæc stipulatio est stricti iuris, & non venit in ea nisi quod specialiter dicitur : vt insti. de ob.ex cõ. in fi. &.ſ. de nego. gest.l.si pupilli. in fi. & l.quia tantumdem. sed ex vendi. est bo. fi.ac. vt insti. de act.§.actionũ.& in ea venit quod æquum & bonum sit præstari, etiam si non dictum sit : vt in præalleg.leg.

a *Ex vendito.* scilicet actione informata,propter stipulationem de faciendo incontinenti appositam, secundum primam : sed fe-

b *Consecutus fuerit.* per actionem ex vendito. Vel dic, quòd tantum pœnam petiit,& per exceptionem tollit præcedentes stipulationes:sed ex vendito ipso iure:quod non placet. [h]

c *Si ex stipulatu.* scilicet ex stipulatione secunda.

d *Ipso iure.* immo per exceptionem : quod est tertium pactum, semper videtur repelli ab actione ex vendito : vt supra, si quis cau.l.si duo.§.item si duo.quæ est contra. Sol. [i] ibi contra plures agebatur, & contra vnum pœna, & contra alium res petebatur: hic contra vnum tantum.nec etiam erat ibi pœna loco rei petitæ.Item ad hoc oppo.quia si primo pœnam fuero consecutus, non repellor à te aliquo modo : nec ipso iure,nec per exceptionem:vt supra,de peti-hære.l.etiam.§.pe.quæ est contra.Sol. [k] ibi contra plures agebatur.Item ibi doli pœnam:hic moræ tantum.

e *Interfuerit.* sic & infra,vi. bo.rap.l.j.Accursius.

Vi res.]CASVS. Testator legauit mihi fundum sub conditione si nauis veniret ex Asia. medio tempore emi eum ab hræde,& pretium solui : postea extitit conditio. repetam pretiũ act.ex empto.nam cum extat conditio, incipio habere ex causa legati:& sic ex causa emptionis habere non licet.quasi ergo re euicta ex empto,ago ad pretium. Cætera plana sunt vsque ad.ſi quis fundum.Viuianus.

f *Sub conditione.* si enim legatum pure mihi rẽ emerem, emptio nulla esset:vt.ſ.de contrahen.emp.l.suæ rei.

g *Imprudens.*i.ignorans eam sibi legatam.

h *Consequi poterit.* existente conditione: quia ipso iure videtur res euicta.Accursius.

i *Rem habet.*ſ.aliàs,nisi recipiat pretiũ. Io.& sic non est cõtra, immo facit.j.de leg.j.huiusmodi.§.qui seruũ.& ad leg.Fal.fundo.

k *Seruus quem à me.* aliàs,à me,& aliàs,de me.

l *Ait.* scilicet Aphricanus auctor huius legis.

m *Condictionis.* scilicet furtiuę.

n *Factꝰ sit.*vt.ſ.de pecu.l.sed si damnũ.§.siue autẽ ex contractu.

o *Condictionem.* scilicet furtiuam.

p *Non haberem.*quia est ex maleficio:vt supra,de his qui deiect. vel effu.l.j.§.si filius.Accursius.

q *Peculium.* vt & supra , de pecu.l. si seruus meus.&.l.iij.§.ex causa furtiuę.

r *Penes te.* traditum ante traditionem serui.

a *Displicet B.B.& P.*

b *Immo est vera exceptio, secũdũ Albe. Bar. & P.*

c *Immo vtraq; ad factũ per prius,& ad tereſſe per posteriꝰ, secundũ Alb. & P.*

d *Ista displicet Bar. Bal.& P.*

e *Istud est diuinare : ideo dic aliter, vt per Bar. & P. hic.*

f *Nihil est, quia illud ius nouũ loquitur in stipulatione coæqua:hic de pœnali, in qua nihil est immutatũ, secundũ B.B.& P.*

Ex hoc Alb. Bar. Bal.& P.

Ista ſol. quatuor Bar.

Ista ſol. plaudit.

Hæc ratio potẽ esse

Condictio.

BIU Cujas

uus iste mihi subripuerat, tũ ignorans furtiuos esse, quasi peculiares ademeris, & consumpseris: condictio [a] eo nomine mihi aduersus te competet:* quasi res [b] mea ad te sine causa peruenerit.

Qui, vendit rem alienam scienter, propter dolum hac actione conuenitur antequã res euicta sit. secus si ignorans. Bartolus.

¶ Si sciens alienam rem ignorãti mihi vendideris: etiam prius, B quàm euincatur, [c] vtiliter me ex empto acturũ putauit in id, quanti mea interſit meã esse factã, quãuis enim alioquin [d] verũ sit, venditorem hactenus teneri, vt rem emptori habere liceat, non etiã vt eius faciat: quia tamen dolũ malum abesse prẽstare debeat, teneri eũ, qui sciẽs alienã, non suam ignoranti vẽdidit [e]. Idem maximè, si manumissuro, vel pignori daturo vendiderit.

Venditor non tenetur de casu fortuito: tenetur tamen cedere actionem ratione rei competentem. Bartolus.

XXXI. NERATIVS libro tertio Membranarum. C

SI ea res, quã ex empto prẽstare debebam, vi mihi adempta fuerit: quamuis eam custodire debuerim, tamen propius est, vt nihil ampli [a], quàm actiones persequendę eius prẽstari [f] à me emptori oporteat: quia custodia [g] aduersus vim [h]† parum proficit. Actiones autẽ eas non solùm [i] arbitrio, sed etiam periculo tuo tibi prẽstare debebo: vt omne lucrum, ac dispendium te sequatur. [At si per me factum sit, quò minus eam suo tẽpore à me haberes:] non solum*, quod ipse per eũ adquisii, prẽstare debeo: sed & id, quod emptor iã tũc sibi tradito seruo adquisitur [o] fuisset [k].

De duobus emptoribus ille est potior, cui est possessio tradita. Bartolus.

¶ Vterque nostrum eandẽ rem emit à non domino, cũ emptio venditioq; sine dolo malo fieret, traditáque est. siue ab eodẽ emimus, [l] siue ab alio atq; alio: is ex nobis tuẽdus est, qui prior ius eius adprehendit [m]: hoc est, cui primum tradita est. [sed] si alter ex nobis à domino emisset, is omnimodo tuendus est [n].

Si quis contrahentium ex falsis mensuris decipiatur, potest per hãc actionem habere recursum. Bartolus.

XXXII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SI quis [o] à me oleũ, quod emisset, adhibitis iniquis põderibus accepisset, vt in modo me falleret: vel emptor circunscriptus sit à venditore ponderibus minoribus: Pomponius ait, posse dici, venditorem sibi dari oportere, quod plus [p] est, petere. quod habet rationem. ergo & emptor [ex empto] habebit actionem, qua contentus esse possit.

XXXIII. IDEM libro vicesimotertio ad Edictum.

ET si vno pretio plures res emptæ sint: de singulis [q] ex empto & vendito agi potest.

XXXIIII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

SI fundo vendito, in qualitate iugerum captio [r] est: ex empto [s] erit actio.

Euicta seruitute agitur ex empto, nõ de euictione. h. d. habes in. l. quod ad seruitutem. ff. de euictioni. Bartolus.

XXXV. IDEM libro septuagesimo ad Edictum.

SI quis fundum emerit, quasi per eum fundum eundi agẽdi ius nõ esset, [t] & interdicto [u] de itinere actuque [priuato]† vi ct' sit: ex empto habebit actionem. licet enim stipulatio de euictione nõ committatur: quia non est de iure [x] seruitutis in rem actione pronuntiatum: tamen dicendum est ex empto actionem competere.

Ante traditionem venditor tenetur ad custodiã: propter quam etiam debet de dãno infecto cauere. Bartolus.

XXXVI. PAVLVS libro septimo ad Plautium. D

VEnditor dom' [y], antequam eam tradat, dãni infecti stipulationẽ interponere debet: [y] quia antequam vacuam possessionem tradat, custodiam & diligentiã prẽstare debet: & pars est custodiæ diligentiæque, hãc interponere stipulationem: & ideo si id neglexerit, tenebitur emptori.

Dolus venditoris non prodest emptori. Bartolus.

XXXVII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

SIcut æquum est bonæ fidei emptori alterius [z] dolũ non nocere [a]: ita non est æquum,

---

a *Condictio.* sine causa.

b *Quasi res.* bona ratio: vt & supra, si cer. pe. l. si & me & Titiũ. in fi. Sed arg. contra. ff. si cer. pet. l. si filiusfami. Accursius. *ADDITIO.* Dic, quòd ibi pecunia fuit soluta ratione præcedentis contractus: hic vero nullus præcedebat, secundum Albe.

c *Etiam prius quàm euincatur.* sic & aliàs agitur antequam euincatur: vt infra, de solu. l. cum quis. §. qui hominem. &. l. si hominem. Sed contra. C. de euic. l. qui rẽ. & infra, de re. permu. l. j. circa princi. Sol. hic fuit [a] in dolo venditor: vt hic dicit: & ideo etiam ante teneat: vt & ar. supra, de cõtrahen. emp. l. ea quę §. dolum. Accursius.

d *Alioquin.* i. nisi fuisset in dolo: vt. ff. e. l. ex empto. in prin. Acc.

e *Vendidit.* quæ facere nõ potuisset nisi dominus: vt. C. de his qui à non domi. l. penul. & C. si ali. res pign. da. l. quæ prædium. Accur.

f *Si ea res. Præstari.* vt supra, de contrahen. empt. l. quod sæpe. §. si res.

g *Quia custodia.* ad quam tenetur vẽditor: vt infra, eo. l. venditor domus. Accursius.

h *Vim.* cui resisti non potest: vt supra, qđ me. causa. l. ij. & facit. j. loca. sed de damno. &. ff. commo. l. ad eos. Ac.

i *Non solũ.* hic fuit in mora. ff. non. Accursi [b].

k *Fuisset.* nisi ego moram fecissem. Ac.

l *Ab eodem emimus.* in eo quòd ab eodem, est ar. j. qui po. in pig. hab. l. si non dominus. Sed in eo quòd à diuersis, est eadem lex. ar. contra. Accursius.

m *Apprehendit.* hoc quando contra extraneum. sed inter se potior est possessor. sic & quando duo ab eodem domino: vt. C. de rei vin. l. quotiens. Sed cõtra ad id quod hic dicitur: quia possessor videtur potior quando à diuersis nõ dominis emim [c]: vt supra, de pub. l. siue autem. versi. vt si quidem. quæ est cõtra. Solu. hic loquitur cum ille possidet cui primo tradita est res. Vel forte cum neuter possideret. sed Publi. cõtra extraneum experiuntur. si autem agerent inter se, semper possessor potior est [d]: cum à duobus diuersis non dominis bona fide emerint: vt in. l. contraria. arg. j. de pig. l. si debitor.

n *Tuendus est.* nisi fuit creditor ille qui vendidit, habens ius distrahendi: vt. C. de di. pig. l. antepenul. nisi non dominus, antequã fieret dominus, alij vendidisset: deinde postquam est factus dominus, alij vendat. vnde præfertur qui primo emit. & sic qui emit à non domino, præfertur ei qui emit ab eodem postea domino facto: vt supra, de rei vin. l. si Titio.

o *Si quis à me.* super hac materia plene dixi. ff. de dolo. arbitrio. §. de eo. Accursi [e].

p *Plus.* id est, qđ plus tradidit quàm debuit.

q *Et si vno. De singulis.* vt & in pluribus rebus commodatis: vt. ff. cõmodato. l. in cõmodato. §. duobus. & etiam vnice: vt dixi circa hoc. ff. fami. erciscũ. hęredes. §. de pluribus.

r *Si fundo. Captio.* id est, deceptio. Ac.

s *Ex empto.* vt & supra, eo. si in qualitate.

Si quis fundum.] CASVS. Vendidi tibi fundum liberum: postea quidam euicit tibi possess. seruitutis, non dico proprietatem: ages ex empto ad interesse, non de dupla. Vi.

t *Ius non esset.* scilicet vicino alicui.

u *Interdicto.* scilicet primo, non secundo: vt statim hic subiicit. sunt enim duo [c]: vnum in quo tantum agitur de quasi possessione: alterũ in quo etiam de seruitutis iure: vt. j. de itine. actuque priua. l. vnde. §. hoc autem. c Idẽ Alb.

x *Quia non est de iure.* maxime. nam & si de seruitute pronuntiaretur, non tamen ex stipulatu pro euictione rei ageretur: vt. ff. de euic. quod ad seruitutes. † In scriptis exẽpla. non habetur vox, primato.

Venditor.] CASVS. Vendidi tibi domũ, non tradidi adhuc. debeo stipulari à vicino damni infecti, si timeã damnũ: quasi hoc sit pars custodiæ: quia custodire eã debeo. Vi.

y *Debet.* vt. ff. de cõtrahẽ. emp. l. quod sæpe. §. si res. &. ff. eo. si ea res. j. rũ. & instit. de cõtrahẽ. empt. §. eũ autem. &. §. quod si fugerit. &. j. de dam. infec. l. damni. §. emptor. ij. respon.

Sicut equũ.] CASVS. Vendo tibi fundũ. scio alienũ: non nocet tibi quo min [f] præscribas, si bonã fidẽ habeas. sic ecõtra si malã fidẽ, non prodest tibi si tu vis vti accessione mea id est tempore. Vi.

z *Alterius.* scilicet vẽditoris. Accursius.

a *Non nocere.* si non vult

BIU Cujas

vult vti accessione sui auctoris: vt. C. de præscript. lon. tẽpo. l. j. sed hodie etiam si vti nolit: vt in auth. vt spó. lar. §. rursus. coll. viij. Ac.

a *Venditoris*. si velit vti accessione temporis sui auctoris. Azo. vt infra, de acquiren. possess. l. Pomponius. §. cũ quis. & facit supra, de pecu. l. summa. §. éptor. &. C. de peri. & commo. l. dolũ. Accursius.

* *Flo. quẽquam*

Si venditor.] CASVS. Vendidi tibi seruum cum peculio, in quo dixi. x. esse: & si plꝰ esset quàm. x. darem reliquum: & si nihil sit in peculio quàm. x. dixi tamẽ. x. præstare velle. dicitur, quòd debeo istud pactum seruare vt promisi. [*SI PER EMPTOREM*.] Vẽdidi tibi equum. si es in mora accipiendi, dabis mihi cipiens, dabis mihi sumptus eius. [*FIRMVS*.] Vendo tibi fundum: quæritur, an veniat aquæductus qui aliunde trahitur ad dominum? Et respon. quòd sic: sicut ea quæ sunt inserta domui: nisi cõtra actum sit. Viuia.

† *Budæus hic specũ le*

Nã sunt opa aquarũ. Frõtinus de aquæductibus: Quicũque post hanc legem rogatã, rius, specus, fornices, fistulas, castella, lacus aquarũ publicarũ &c.

b *Si venditor*. hic incipit respondere.

c *Ademperum*. videbatur repetenda. x. vt. l. cum seruus. sed non est repetitio. secus a si hæc verba prætermissa essent: vt infra, eo. si seruus. §. fi. quæ est contra. sic & supra, de cõtrahen. emp. l. qui fundũ. §. si agrum. Sed arg. contra. j. de condit. instit. l. cũ seruus. *ADDITIO*. Dic, quòd ibi erãt verba quæ inducebant repetitionẽ, secundum. Albe.

* *Flo. auenisse*

a *Immo idẽ, secundũ Alb. & P.*

d *Pro cibariis*. facit supra, commo. l. in rebus. §. possunt.

e *Castello*. locꝰ est circundatus ad modũ castellĩ, vbi congeritur & inde ducitur aqua: vt infra, de aqua quoti. & æsti. l. j. §. penul.

f *In aenum*. forte æneum, per cuius os stillat aqua.

g *Lateribus*. i. lapidibꝰ.

h *Vt*. id est, sicut.

i *Existimemus*. certe sic: vt supra, de contrahen. empt. si aquæductus. &. l. sequent. &. l. dolia. & argu. infra, eo. creditor. in fin. Ac.

Vaero.] CASVS. Duo dicit. Primo, vendidi eidem personæ venditoris a sui dolum prodesse.

XXXVIII. CELSVS libro octauo Digestorum.

SI venditor b hominis dixit, peculium eum habere decẽ, nec quicquam *adempturũ: c & si plus habet, [hoc] totum præstet: nisi hoc actum est, vt dũtaxat decem præstaret. si minus est, præstet esse decem: & talem seruũ esse, vt tãtum peculij habeat. ℣ Si per emptorẽ steterit, quò minus ei mancipiũ traderetur, pro cibariis d: per arbitrium indemnitatem posse seruari, Sextus Aelius & Drusus dixerunt: quorũ & mihi iustissima videtur esse sententia.

Fistulæ & canales cedunt domui. Bartolus.

℣ Firmus à Proculo quæsiit, si de plũbeo castello e fistulæ sub terram missæ, aquam ducerent in aënum f † lateribus g circumstructum: an hæ, ædium essent: an, vt h ruta cæsa, iuncta, fixaq;, quę ædium non essent. ille rescripsit, referre quid acti esset. Quid ergo si nihil de ea re, neque emptor neque vẽditor cogitauerunt, vt plerũque in eiusmodi rebꝰ euenire* solet? nónne propius est, vt inserta & inclusa ædificio, partem eius esse existimemus? i

XXXIX. MODESTINVS libro quinto Responsorum.

QVæro, si quis ita fundum vendiderit, vti venundatũ esse videatur, quod intra terminos ipse possedit: sciens tamen aliquam partem certam se non possidere, non certiorauerit emptorem: an ex empto iudicio teneatur: k cum hęc generalis adiectio ad ea, quæ specialiter nouit, qui vendidit, nec excepit, l pertinere non debeat? ne alioquin emptor capiatur: qui fortasse, si hoc cognouisset, vel emptur⁹ non esset, vel minoris empturus esset, si certioratus de loco certo fuisset: cũ hoc & apud veteres sit relatum in eius persona, qui sic exceperat, *seruitutes, si quæ debẽtur*, [*vel*] *debebuntur*. m etenim iuris auctores responderunt, si certus venditor quibusdã personis certas seruitutes debere non admonuisset emptorem, ex empto eum teneri debere: quando hæc generalis exceptio non ad ea pertinere debeat, quæ venditor nouit, quæque specialiter excipere & potuit, & debuit: n sed ad ea, quæ ignorauit, & de quibus emptorem certiorare nequiuit. o Herennius Modestinus respondit: Si quid circunueniendi emptoris causa venditor in specie, de qua quæritur, fecit: ex empto actione conueniri posse.

A

Qui emit arbores extantes, non facit eas suas donec à solo separentur: & ideo vindicare nõ potest: sed aget ex empto. Bartolus.

XL. POMPONIVS libro trigesimoprimo ad Quintum Mucium.

QVint⁹ Mucius scribit: Dominus fundi de prædio arbores stantes vendiderat, & pro his rebus pecuniã acceperat: * & [cum eas] tradere nolebat. emptor quærebat, quid se facere oporteret? & verebatur, ne hæ arbores eius nõ viderẽtur factæ. Pomponius: Arborum, quæ in fundo continentur, non est separatũ corpus à fundo: & ideo vt dominus, suas specialiter arbores vindicare emptor non poterit, p sed ex empto habet actionem.

B

Emptori decepto succurritur per actionem. hoc dicit. Barto. Vel sic: Venditor qui certificat emptorem de commodo, debet etiam certificare de onere quod imminet ratione illius commodi: alias tenetur ad interesse. hoc dicit Pau. de Cast. Per hanc legem fundat se glo. in. l. cum venderes. de contrahen. empt. quòd venditor tenetur tradere rem liberam à seruitute.

C

XLI. PAPINIANVS libro tertio Responsorum.

IN venditione q, super annua pensitatione pro aquæductu infra r domũ Romæ cõstitutam, nihil commemoratum s est. deceptus t ob eam rẽ, ex empto actionem habebit. itaque si conueniatur ob pretium ex vendito u: ratio improuisi oneris habetur x.

D

Si venditor in vna re decipitur per ignorantiam, & in alia decipit: debet horum inuicem fieri compensatio: quem casum nota, quia nouus est. Istam legem intelligo, quando venditor fuit ignorans: secus si sciens: & sic in dolo. tunc enim non compensatur lucrum cum damno: vt l. si negotia supra, de nego. gest. Item intelligo quando fuit vna venditio, vt ponitur in textu: secus si plures & separati contractus fuissent: vt. l. si quis negotia aliena. supra, de nego. gest. & ibi dixi. Bart. Hac lex pulchra est: quæ primo determinat quæstionem pro emptore: vsque ibi, sed an exceptio. Secundo reuocat in dubiũ quid de æquitate. & in hac secũda arguit p venditore: vsq; ibi, an non. Secundo pro emptore: vsque ibi, videamus tamen. Tertio redit ad vẽditorem: vsq;

di tibi fundum magnũ, quem ad oculum demõstrauì dicens: Vẽdo tibi quicquid intra hos duos confines teneo. sciebam tamen quòd vnum iugerum erat ibi quod non possidebã. an tenear quasi deceperim? Et respon. quòd sic: vt in hoc alio: vendo domum, & addo, si quam seruitutem debet, nolo teneri. si debebat vnam quam sciebam, certe nihilominus teneor. pdictum ergo pactum prodesset mihi in aliis quæ ignorassem: nõ in his quæ sciuissem. Vi.

k *Teneatur*. & videtur quòd teneatur, cũ &c. Accursius.

* *Flo. ac-*

l *Excepit*. specialiter, *cepit*. Accursius.

m *Debebuntur*. id est, debebantur.

n *Et debuit*. vt infra, de euic. l. qui libertatis. circa prin. & infra, de ædil. edic. l. quæritur. §. si venditor. Accursius.

o *Nequinit*. quo casu suæ securitati prospectum videtur quod ei permissum est: vt supra. e. l. j. Accursius.

b *Idẽ Bal. & P.*

p QVintus Non potest. vt &. C. de rei vindi. seruum. & supra, de rei vindic. l. si ager. & supra, eo. l. qui pendentem. Accursius.

q IN venditione. Pone casum: c Habeo aquæductum per domum tuam Romæ cõstitutam ad domum meam: vt tamen pro aquæductu singulis annis soluam quãdã summam, puta decẽ: post ea vendo alij domum meam, & dico ei deberi aquæductum, sed de pẽsitatiõe taceo. teneor emptori: quia licet ipse non teneatur ad illam summam: (vt argu. supra, de contrahen. empt. l. fin. §. fi.) tamen non potest vti aliàs seruitute, nisi soluat: quia in totum aut in nihilum debet seruare pactum meum: vt infra, de acqui. poss. l. Pomponius. §. cũ quis. & supra, de compen. l. si cum filio. & supra, de pact. l. fin autem.

c *Ilam ea pas pointuenta sequitur B. Bal. & P.*

r *Intra*. aliàs, infra.

s *Commemoratum*. est scilicet à venditore.

t *Deceptus*. s. emptor,

u *Ex vendito*. scilicet actione.

x *Habetur*. vt sic fiat compen-

BIU Cujas

compensatio, si pro vsu seruitutis aliquid solutum est ab emptore: vt. C. de compen. l. quoniam. Accursius.

a *Si duorum. Non proderit.* de rigore iuris: aliud de æquitate: vt in fine huius legis. Accursius.

b *Relatum est.* & male: vt infra. Accursius.

c *Vtique.* scilicet maxime potest dubitari.

d *Iure perpetuo.* scilicet actione ex empto, quæ perpetua est.

e *Constat.* & non soluit hâc quæstionẽ hic, sed in fine huius legis. eius tamen contrarium soluit: scilicet si plº inuenitur in prato quàm in vinea: vt supra. e. l. si in qualitate. Accursius.

f *Dare iussum.* & aliũ alia decem. Accursius.

g *A duobus.* statuliberis iusis dare. xx. domino suo. sic & infra, de euict. l. si duos.

h *Suprascriptis.* scilicet hac lege. sed & cõtra. huic est supra, pro socio. l. non ob eam.

ADDITIO. Dic, ꝙ ibi interceſsit culpa socij: hic vero non, secũdum Alberi.

* *Titius.*] *CASVS.* Titius legauit Seiæ tres seruos, rogans, vt post annum legataria manumitteret. & cũ legataria non agnosceret legatum, hæres vẽdidit Sẽpronio ea mancipia: & nihil de libertate danda ei dixit. tandem emptor vnum nomine Arescusam manumisit: quæ postea non vult esse liberta emptoris, sed hæredis. Item alij duo vocauerunt hęredem ad ius, & compulsus est hæres manumittere, cum legataria non petente apud hæredem, cum suo onere remanebant mancipia. nunc primo quæritur, an emptor possit repetere pretium Arescusę, quasi euictæ: cum non vult emptorem habere patronum. Secundo, si emptor fecerit sumptus in seruis, dum erant apud eum: an repetat à venditore. Tertio, an Arescusa possit eligere in patronum, vel hæredem, vel emptorem, vel etiam legatariã. de cæteris enim duobº nõ quęritur ab hærede manumissi, cum habeant patronum. Et respon. ꝙ ordinem primo primę: tenetur ẽptori ad pretium. Secundo ad secũdam: quia potest repetere sumptus, nisi excedant vltra pretium commune seruorũ. nam sicut agetur ex empto ad minus si decreuisset seruorum pretium: ita ad plus si accreuit, nisi sit immodicum: vt dixi. Videbatur impedire repetitiones sumptuum: quia si mihi aream alienam vendas, & in ea ædificanda fecero sumptus: re euicta per verũ dominum, non repeto sumptus à venditore: quia eos potui habere à vindicante. ad idem si emi seruum in quem postea impendi, & se in libertatem euincit, iam non potero petere sumptus à venditore: quia eos potui à vindicante se in libertatem consequi, cum eum possidebam: secus autem si domũ vel fundum non possidebam, sed alio possidente petij, & succubui: quia nõ potui seruare sumptus, ꝑ excep. recupero hoc casu à venditore actio. ex empto. Sed certe in nostro casu non potuit emptor excipere: quia non ipse, sed hæres fuit compulsus manumittere. quod autẽ dixi, venditorem non teneri ad sumptus, si ẽptor à vindicante consequi potuit, verum est, nisi vẽditor fuerit sciens alienum: & sic etiam in nostro casu esse potuit: qa sciebat hæres idemque venditor libertatẽ deberi. In tertia quæstione dicit, quòd potest e- ne ligere Arescusa, vel hęredem, vel emptorem pro patrono: & si eligit hæredem, tenetur ad pretium emptori. si emptorem eligeret, nõ repeteret pretium. h. d. cum duabus. ll. seq. Vi. *Noluisset.* id est non voluisset. id est, non agnouerit legatũ: nõ tamẽ repudiauit: vt subiicit, nec tamen &c. sed tamen plerumque pro repudiare ponitur: vt infra, de condi. & demõst. l. pater. j. respon.

† *Titius.*] *CASVS.* Titius † cùm decederet, Seiæ Stichum, Pamphilũ, & Arescusam per fideicommissum reliquit: eiusque fidei commisit, vt omnes ad libertatem post annum perduceret. Cùm legataria fideicommissum ad se ꝑtinere noluisset [i], nec tamen hæredem à sua petitione liberasset: hæres eadem mancipia Sempronio vendidit, nulla cõmemoratione [k] fidei commissæ libertatis facta. Emptor, cũ pluribus annis mancipia suprascripta sibi seruissent, Arescusam manumisit: & cùm cæteri quoque serui, cognita volũtate defuncti, fideicommissam libertatem petiissent, & hæredem ad prætorẽ perduxissent: iussu prętoris ab hærede sunt manumissi [l]. Arescusa quoque nolle se emptorem patronum habere responderat. Cum emptor pretium à vẽditore empti iudicio Arescusæ quoque nomine repeteret, lectum est responsum [in auditorio] Domitij Vlpiani, quo cõtinebatur Arescusam pertinere ad rescriptum sacrarum constitutionum: si nollet emptorem patronũ habere [m], emptorẽ tamẽ nihil posse post manumissionẽ à venditore cõsequi. Ego cùm meminissem & Iulianum in ea sententia esse, vt existimaret post manumissionem quoque empti actionẽ durare [n]: quæro, quę sentẽtia [o]

† *Bar. in l. vnica. C. de sent. quæ ꝑ eo. qđ interest. verſi. itẽ oppo. de. l. Titiº. dicit istũ text. sin gu. & mirabilem ad hoc ꝓposi tũ, quòd interesse pòtest excedere duplum. Bolog.*

ibi, similis quæstio. Quarto antequam decidat, adducit alium casum similem, quo fit determinatio pro emptore de rigore: vsque ibi, sed rectius. Quinto & vltimo in vtroque casu tam in adducto, quàm in alio ad quem deducitur, determinat pro venditore de æquitate: vt id quod deficit in vno, suppleatur in eo quod superfuit in altero. Paulus de Cast.

XLII. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

SI † duorum fundorum venditor separatim de modo cuiusque pronuntiauerit, & ita vtrũque vno pretio tradiderit, & alteri aliquid desiit, quãuis in altero exuperet: (fortè si dixerit, vnum centum iugera, alterum ducenta habere) non proderit [a] ei, quòd in altero ducenta decem inueniantur, si in altero decem desint. & de his ita apud Labeonẽ relatũ est. [b] Sed an exceptio doli mali venditori profutura sit? potest dubitari: vtique [c] si exiguus modus syluę desiit, & plus in vineis habeat, quàm repromissum est: an non facit dolo, qui iure perpetuo [d] vtitur? Nec enim id* quod amplius in modo [agri] inuenitur, quàm alioquin dictum est: ad compendium vẽditoris, sed ad emptoris pertinet: & tũc tenetur venditor, cũ minor modus inuenitur. Videamus tamen, ne nulla querela sit emptoris in eodem fundo, si plus inueniatur * in vinea, quàm in prato: cum vniuersus modus constat [e]. Similis quæstio esse potest ei, quæ in duobus fundis agitata est: & si quis duos statuliberos vno pretio vendat, & dicat vnum decẽ dare iussum [f], qui quindecim dare debebat: [alterum decem qui quinque debebat.] nam & hic tenebitur ex empto actione: quãuis emptor à duobus [g] viginti acceptu rus sit. Sed rectius est, in omnibus suprascriptis [h] casibus lucrum cũ damno compensari: & si quid deest emptori, siue ꝑ modo, siue pro qualitate loci, hoc ei resarciri.

Emptor serui propter commodum iuris patronatus euictum, habet actionem ex empto. Item interesse sumptuum, non debet excedere duplum rei contra ignorantem: secus si contra scientem. h. d. cum. l. sequen. Bar. Vel sic: Si emptori serui euinceretur ius ꝓatronatus, habet actionem ex empto ad pretium & ad interesse, sicut si euinceretur seruus. Item interesse sumptuum & expensarum factarum in re euicta, non debet excedere duplum rei contra venditorem ignorantem: nec potest ab eo repeti, si potest ab euincente recuperari. secus contra scientem in vtroque: quia potest repeti, & excedere duplum. Item manumissus ab eo qui habet causam à granato de manumittendo, potest eligere in patronũ ipsum granatum, & euitare manumittentem, vel ecõuerso. h. d. cum. l. sequenti. & sequen. vsque ad. l. si quis alteram. secundum Bar. Bal. & Paul. de Cast.

XLIII. IDEM libro quinto Quæstionum.

TItius † cùm decederet, Seiæ Stichum, Pamphilũ, & Arescusam per fideicommissum reliquit: eiusque fidei commisit, vt omnes ad libertatem post annum perduceret. Cùm legataria fideicommissum ad se ꝑtinere noluisset [i], nec tamen hæredem à sua petitione liberasset: hæres eadem mancipia Sempronio vendidit, nulla cõmemoratione [k] fidei commissæ libertatis facta. Emptor, cũ pluribus annis mancipia suprascripta sibi seruissent, Arescusam manumisit: & cùm cæteri quoque serui, cognita volũtate defuncti, fideicommissam libertatem petiissent, & hæredem ad prætorẽ perduxissent: iussu prętoris ab hærede sunt manumissi [l]. Arescusa quoque nolle se emptorem patronum habere responderat. Cum emptor pretium à vẽditore empti iudicio Arescusæ quoque nomine repeteret, lectum est responsum [in auditorio] Domitij Vlpiani, quo cõtinebatur Arescusam pertinere ad rescriptum sacrarum constitutionum: si nollet emptorem patronũ habere [m], emptorẽ tamẽ nihil posse post manumissionẽ à venditore cõsequi. Ego cùm meminissem & Iulianum in ea sententia esse, vt existimaret post manumissionem quoque empti actionẽ durare [n]: quæro, quę sentẽtia [o]

† *Bar. in l. vnica. C. de sent. quæ ꝑ eo. qđ interest. verſi. itẽ oppo. de. l. Titiº. dicit istũ text. sin gu. & mirabilem ad hoc ꝓposi tũ, quòd interesse pòtest excedere duplum. Bolog.*

a *Seq. gl. Alberi. Bal. & P.*

a libertas translatione dominij.

m *Patronum habere.* quòd posset eligere hæredem.

n *Durare.* si eligat hæredem in patronum.

o *Quæro, quæ sententia.* Prima quæstio, id est an habeat regressum

BIU Cujas

emptor pro euictione, an non: quia manumisit: si postea manumissa hæredem patronum eligat.

a *Illud.* Secunda quæstio est.Accursius.

b *Item quæro.* Tertia quæstio.

c *Ab hærede manumissi sunt.* quasi diceret,de his non est quæstio quin sint liberti hæredis,& ideo pro eis de euict.agatur.Accursi⁹.

d *Respondi.* hæc est responsuo primæ quæstionis.

e *Actionẽ eo modo nõ admitti.* de euic.si illa eligat hæredẽ patronũ.

f *De sumptibus.* respõsio secũdæ quæstionis.

g *Continet.* actio de euictione.

h *Ponas.* scilicet propter sumptum factum pro expensis emptoris.

i *Cum & forte idẽ.* scilicet vẽditor.

k *Duplum.* pretij cõmunis.sic &.C. de sen. quæ pro eo quod interest.in princ.& ar.supra,de pig.act.l. si seruus.sed cum male tradidit, vltra teneri debet: vt supra.e.l. Iulianus.Sol. & hoc corrigitur infra, eo.l. proxi. ibi, in omnibus &c.

l *Demque. Agitasse.* id est tractasse, vt scilicet quod interest reddatur, si modicum excedat: vt supra dicit.

m *Deterior.* ita etiam augeri debet: vt infra, de euict. l. euictio. in princ.& l.bonitatis. & l.si cum venditor.§.fi. Sed contra in.l.illa, ex mille.vbi tempus contractus inspicitur,licet creuerit rei æstimatio. Sol.hic agit ex empto. vnde ibi itereſſe quod est tempore euictionis, venit: ibi ex stipulatu: & ideo id duplicatur quod fuit tempore vẽditionis.Accursius.

n *Illud expeditius.* Et hoc argu.est hic clari⁹, vt non videantur repeti posse sumptus.

o *Aedificauero.* scilicet bona fide.

p *Domin⁹.* scilicet ver⁹.

q *Summouere.* vt &.ſ. communi diuidun.l.in hoc iudicio.&.C.de euic.l.super empti.

r *In seruo.* quem emi à non domino,& in eũ erudiendum impendi. Accursius.

ſ *Si in seruitutem.* id est in seruitutis possessione eo constituto.

t *Dominus.* qui vindicat: non ergo venditor.

ũ *Non possideat.* sine dolo & culpa. & hoc casu loquitur.C.de euict.l.si controuersiam.quæ est contra superius hic responsum.

x *Actionem.* cum fuit superatus ab alio petendo. & sic fuit in nostro casu, quasi eos hæres non videatur possedisse à quo manumissi sunt.

y *Omnimodo.* possideat, vel non.excipiat, vel non. nam licet sit in culpa, dolus venditoris præponderat: vt supra, ad.l. A-

vera est? Illud[a] etiam in eadem cognitione nomine emptoris desiderabatur,vt sumpt⁹, quos in vnum ex his quẽ erudierat, fecerat, ei restituerentur. Item quæro[b], Arescusa quæ recusauit emptorem patronum habere, cuius sit liberta constituta? an possit, vel legatariam quæ [eam] non liberauit, vel hæredem patronum habere? cùm* cæteri duo ab hærede[c] manumissi sunt? Respondi[d]. Semper probaui Iuliani sententiam putantis* manumissione ex empto actionem eo modo nõ admitti[e]. De sũptib⁹[f] verò, quos in erudiendum hominem emptor fecit, videndum est. Nam empti iudicium ad eam quoque speciẽ sufficere existimo. Non enim pretium continet[g] tantum, sed omne, quod interest emptoris,seruum non euinci. Planè si intantum pretium excessisse* proponas, vt nõ sit cogitatum à venditore de tanta summa: veluti si ponas[h] agitatorem postea factum, vel pãtomimum euictum esse eũ, qui minimo veniit pretio:iniquum videtur in magnam quantitatem obligari venditorem,

XLIIII. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

CVm & fortè idem[i] mediocrium facultatum sit,& nõ vltra† duplum[k] periculũ subire eum oportet.

XLV. PAVLVS libro quinto Quæstionum.

IDque & Iulianum[l] agitasse Africanus refert: quod iustũ est:sicut minuitur præstatio, si seruus deterior[m] apud emptorem effectus sit, cum euincitur. Illud† expediti⁹[n] videbatur, si mihi alienam aream vẽdideris,& in eã ego ædificauero[o], atque ita eam dominus[p] euincat. Nam quia possum petentem dominum, nisi impensam

ædificiorum soluat, doli mali exceptione summouere[q]: magis est, vt ea res ad periculum venditoris nõ pertineat. Quod & in seruo[r] dicendum est, si in seruitutem[ſ], non in libertatem euinceretur: vt dominus[t] mercedes & impensas præstare debeat. Quod si emptor nõ possideat[u] ædificium, vel seruum: ex empto habebit actionem[x]. In omnibus tamen his casibus, si sciens quis alienum vendiderit: omnimodo[y] teneri debet.† Supereſt tertia deliberatio,cuius debeat esse liberta Arescusa, quæ recusat emptorem. Et non sine ratione dicetur, eius debere effici libertã à quo vẽdita est, id est hæredis : quia & ipse ex empto actione tenetur. Sed hoc ita, si non Arescusa elegerit emptoris patronatum.tunc etenim & illius remanet liberta, & ille ex empto actionem nõ habet[z]: quia nihil eius interest, cùm eam libertam habeat.

Ius superueniens creditori, prodest emptori. Bartolus.

XLVI. IDEM libro vicesimo quarto Quæstionum.

SI quis alienam rem vendiderit, & medio tẽpore hæres domino rei exstiterit:cogetur implere[a] venditionem.

Pœna in quam defunctus incidit: potest exigi ab hærede: & commissio pœnæ non impedit quin possit peti pœna interesse & vsuræ. Bartolus.

XLVII. IDEM libro sexto Responsorum.

LVcius Titius accepta pecunia ad materias[b] vendẽdas sub pœna certa, ita vt si nõ integras* res præstiterit, intra statuta tempora, pœnâ conueniatur:partim datis materiis decesit. Cùm igitur testator in pœnam cõmiserit,neque hæres eius reliquã materiam exhibuerit[c]:an & in pœnã & ĩ vsuras[d] conueniri possit[e]:pſertim cùm

quil. si putator. in fin. &.l. item si.§.fi. Et no. hic scientem plus teneri[a] quàm si esset ignorans: vt supra, eo.l.tenetur.§.fi.&.l. Iulianus. in princ. &.l. seruus.§.fi. & hoc etiam casu potest loqui noster casus.

z *Non habet.* vtrumque enim habere non debet[b]: vt.ſ.de ser. cor.l.vt tantũ.§.fi. Sed contra.ſ. de præscrip. ver.l.naturalis.§.fi.Solu.vt ibi.[c] Item facit.j. de euic.sed hoc nomine.&.l.venditor.

SI quis.] CASVS. Rem alienam mihi Titius vendidit: postea domino rei extitit hæres: an compellatur tradere? Videtur quòd non: sicut nec ille cõpelletur cui fuerit hæres: sed tamen dicit compellendum. Viuia.

a *Implere.* id est rem tradere, & ea facere in venditione desiderantur: vt infra, de v. sũca.l.cum vir prædiũ. non enim tradiderat. sed se excusabat propter nouum dominum. nec est contra.ſ. si cer. pe.l. proinde. quia ibi ex ea causa factus fuit dominus tradens, qua fingitur transtulisse dominium tradenti tempore traditionis. Item no.infra, qui & a qui. manu.li. non. fid. si seruo. vbi non confirmatur libertas alieno seruo data:licet manumissor domino serui hæres exstat.Sol.ibi à principio ipso iure non tenuit. sed hic vẽditio sic, cum in re aliena valeat:vt ſ. de cõtrahen.emp.l.rem alienam.item facit.C.desecun.nup.auth. sed & si quis.Accursius.

LVcius.] CASVS. Lucius vẽdidit mihi.x.tigna ſ genere certæ longitudinis & grossitudinis pro.x. quæ ei dedi nunc:& ipse promisit daturum hinc ad mẽsem sub pœna.post ea.j. diẽ dedit.v. & decesit. an hæres teneat ad pœnã: maxime quia nõ obtulit alia. vel etiã quod sic. Secũdo quæritur,an hæres teneatur ad vsuras pretij qd̃ emptor repetit act. ex empto? Et rñ. quòd post moram officio iudicis. hoc dicit cum.l. sequẽ. Viuianus.

b *Ad materias.* puta vasa. vel verius dic tigna.

c *Exhibuerit.* maxime.nam & si exhibuerit, non purgat moram à defuncto cõmissam: vt.C.de contrahen.stip.l. magnam. Vel etiam post mortem defuncti factam: vt infra, de nau.fœno.l.ſi.

d *Vsuras.* pretij reddẽdi emptori, vel quas emptor præstaret alij.

e *Possit.* & sic vtrũque: quia pretiũ pro rata materiæ non traditæ: de quo nõ est dubium. Item pœnã, vt hic. Item & vsurã quoque, vt hic subiicit, in hac &c. Et sic est contra supra.e.l.Iulia.ſ. idem Papinianus. vbi pœnæ stipulatio non valet vltra legitimum modum

BIU Cujas

modum vsurarum. hic autem erat legitima vsura petita. & tamen dicit posse peti pœnam. Solu. ibi [a] stipulatio pœnalis fuit adiecta soluendę quãtitati: hic facto vel alij rei: nõ quantitati soluendæ. Item no. hic pœnam committi totam: & tamen pro parte erat satisfactum. sic & infra, de verb. ob. l. in executionibus. §. pe. & dixi. ff. fami. erci. l. hæredes. §. in illa.

a Sequitur quãdo solutio. Bar. hic.

a *Mutuatus.* in alio casu non posset petere vsuras, sed pœnã sic. Ac.

Flo. pœna

b *Posse.* & sic vtrumque, quia pretium pro rata materiæ nõ traditæ: de quo non est dubium.

c *Intercedẽtem.* i. quæ in traditione materiæ fuit facta. Sed quid petitur actione ex empto? Rñ. rei traditio vel interesse in quo ineſt vsura quam emptor alij debet pro pretio mutuo [b] accepto. Sed nõne ad hanc tenebatur emptor etiam re tradita sua die? Respõ. [c] forte venditurus erat rem: & sic pecuniam habiturus secũdum Azo. & nos sequimur hic quòd pretium repetet, & sic agit ex empto vt non damnificetur.

Sequitur Angel. Bar. & Pau. & in hoc iste ex. non est cõtra secum dum Bald. ista est di cenda se cũdũ Pau.

d *Vsurarum pretii.* red dẽdi emptori, vel quas emptor præstaret alij.

Itius.] CASVS. Vendidi fundum Sempronio. ipse petit à me vt sibi fundi fines ostenderem, & instrumenta quæ ad ius illius fundi pertinent. vtrum ad hoc cogi debeam? Et rñ. quòd sic. Vi.

e *Vendidit.* in scriptis: vt patet. j. ex responso.

f *Et fines ostendere.* instrumenta sunt ostendenda, sed non tradenda: vt hic, [d] &. j. eod. l. creditor. j. respõ. &. C. de fideicom. l. instrumẽta. &. §. famil. erciscũ. l. cæteræ. §. fin. Item not. quòd dicit hic fines demonstrari. Et sic est cõtra. §. de cõtrahen. emp. l. cum seruo. §. fin. Solu. hic venditor erat certus ex instrumentis: ibi non. Vel hic confines, ibi vicinos. Vel ibi simpliciter vendidit: hic sic, [e] quidquid iuris & cætera.

Dãt Bar. & P.

e Qualibet potest esse bona, secundum Bar. & P.

Qui per.] CASVM in prĩ. ponit hic glossa. [PRETII.] Vendidi tibi fundũ pro decẽ. fuisti in mora soluendi: & sic teneris ad vsuras: puta in. v. ex officio iudicis. soluisti postea sorte. & dicit q̃ non petam vsuram: quia non potest durare officium quod est accessorium sublata principali actione sortis. Viuianus.

f Vtraque lectura est bona, secundum Alb. Bar. Bald. & P.

g *Qui per collusionem.* Casus est. Emptor dicebat, nõ habeo qui colat: & ideo nõ emo. véditor vt decipiat, dicit: ibi moratur quidã qui perpetuo ibi moraturus est. quod q̃ndoq; euenit: vt. j. loca. quæro. §. fi. cũ ibi liber homo moretur nullo modo astrictus. Vel supponit [f] quendam colonum quem emptor non recepisset: &

emptor mutuatus [a] pecuniam, vsuras grauissimas expendit? Paulus respondit, Ex contractu, de quo quæritur, etiam hęredem venditoris in pœnam* conueniri posse [b]: in actione quoque ex empto, officio iudicis post moram intercedentem [c], vsurarum pretij [d] rationẽ haberi oportere.

Venditor tenetur emptori instrumenta per quæ iura fundi declarantur ostendere, cum expediens fuerit. Bartolus.

XLVIII. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

TItius hęres Sempronij fundũ Septicio vendidit [e], ita: *fundus Sempronianus*, [&] *quidquid Sempronij iuris fuit, erit tibi emptus tot nummis*: vacuámque possessionẽ tradidit: neque fines eius demonstrauit. quæritur, an empti iudicio cogendus sit ostendere ex instrumentis hæreditariis, quid iuris defunctus habuit: & fines ostendere? Respõdi, id ex ea scriptura præstandum, quod sensisse intelleguntur. quod si non appareat, debere venditorem, & instrumenta fundi, & fines ostendere. [f] hoc etenim contractui bonæ fidei consonat.

Qui decipit emptorem, supponendo colonũ, hac actione tenetur ad interesse. Bar.

XLIX. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

QVi per collusionem [g] imaginarium colonum circũueniẽdi emptoris causa supposuit, ex empto tenetur: nec defenditur, si quo facilius excogitata fraus occultetur, colonum & quinquennij pensiones in fidem suam recipiat. [h]

Quæ veniunt iudicis officio mercenario, principaliter peti non possunt. h. d. facit. l. 4. C. depo. Bartolus.

PRetij sorte, licet post moram soluta, vsuræ peti non possunt: cum hæ non sint in obligatione, [i] sed officio iudicis præstentur.

A dixit: Vendo tali pacto vt colonum qui ibi est retineas. emptor autem credebat de quodam alio qui ibi consueuerat morari.

h *Recipiat.* venditor in fide sua, vt moretur ille quem supposuerat: vel in fundo stare vel venire fecerat. Accursius.

i *Obligatione.* vt. C. depos. l. iiij. Accursius.

Liberato vno ex contrahentibus ex dispositione legali, alter effectualiter non tenetur. Item in contractibus nominatis habet locum condictio ob causam, si ex dispositione legis non impleatur. Bartolus.

L. LABEO libro quarto Posteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

BOna fides non patitur, vt cum emptor alicuius legis beneficio [k] pecuniam rei venditæ debere desiisset, antequam B res ei traderetur,* venditor tradere compellatur,* & re sua carere. possessione [l] autem tradita futurum est, vt rem venditor ęquè admitteret: [m]* vtpote cũ petenti [n] eam rem [emptor exceptionem rei venditæ & traditę obiiciat: vt perinde habeatur, ac si] petitor [o] ei neque vẽdidisset, [p] neque tradidisset.

Mora debitoris non inspicitur, cum etiã creditor est in mora. Bartolus.

LI. IDEM libro quinto Posteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

SI & per emptorem [q] & venditorem mora fuisset, quò C minus vinũ præberetur & traderetur: perinde esse ait, quasi si per emptorem solum stetisset. [r] nõ enim potest videri mora † per venditorem emptori facta esse, ipso moram faciente emptore.

Vltima mora nocet: nisi dolus aduersarii interceserit. Bartolus.

PQuòd si fundum emisti ea lege, vti des pecuniam kalendis Iuliis: etsi [s] ipsis kalendis per vẽditorem esset factum, quò minus pecunia ei solueretur, deinde per te staret, quò minus solueres: vti posse aduersus te lege sua [t] venditorẽ dixi: [u] quia D in vendẽdo hoc ageretẽ, vt quãdocumque* per emptorem factum sit, quò minus pecuniam soluat, legis pœnam patiatur. Hoc ita verũ puto, nisi si quid in ea re venditor dolo fecit. [x]*

Qui vendit iura actionis, debet emptori instrumenta ostendere cum sibi opus erit. Vel sic: Venditor tenetur exhibere emptori

BOna fides.] CASVS. Vẽdidi fundum minori, qui petit restitui. ad pretiũ non tenetur. certe nec ego ad rem tradendã. Quid autẽ si tradidi? Dic, repetã ac si non vendidissem. Vi.

k *Beneficio.* vtpote p in integ. resti. vel ius iniquũ impetrauit.

l *Possessione.* id est nõ solum cogitur rẽ tradere: sed traditam potest venditor repetere.

m *Admitteret.* i. recipe ret opposita replicatione contra exceptionẽ rei venditæ & traditæ.

n *Cum petenti.* id est, si venditor peteret.

o *Petitor.* i. emptor, q̃ fuit petitor quondam.

p *Neque vendidisset.* i. nõ videtur neq; vẽdidisse neque tradidisse. nam si non vendidisset neque tradidisset, sciret pretiũ se nõ habere.

SI & per.] CASVS. Vẽdidi tibi vinũ: fui in mora tibi tradẽdi: tu etiã fuisti in mora recipiendi. dicitur, q̃ mora cũ mora cõpẽsatur. [QVOD SI.] Vẽdidi tibi fundũ pro decem, & p̃misisti mihi soluere in mense Iulij: ego vẽditor sum ĩ mora recipiẽdi pecuniã. tu vero postea es in secunda mora soluendi. quæritur vtrũ tibi noceat vltima tua mora? Et rñ. quòd sic. Viuianus.

q *Si & per emptorẽ.* vt quia die quo tradebuit, dixit venditor, nolo dare: & emptor dixit, nolo accipere.

r *Stetisset.* vt supra, de peri. & cõmo. rei vendi. l. illud. j. respon.

s *Etsi.* i. quãuis. & sunt hæc verba Labeonis.

t *Lege sua.* id est vsuras petere.

u *Dixi.* ego Lab. & sic posterior mora nocet: vt. §. de peri. & cõmo. rei. vẽ. l. ãtepenul. &. §. de arbi. l. Celsꝰ. circa fi.

x *Dolo fecit.* cum sciebat [i] emptorem pecuniam habere, noluit recipere: postea vero cum sciuit non habere petiit. Accursius.

g *Istud exẽplum est verius, secundum Alb.*

* *Flo. tradatur,*

* *Flo. comẽpelletur, & re sua careret.*

* *Flo. admitteret*

† *Sing. tex. secundum Ia. in. l. ptor §. si. j. de ope. no. nuntia.*

h *Ang. Io. de Imo. & illustris doc. Frã. de Are. in. l. si ser uũ. in prĩci. j. de verbo. ob. reputant istum tex. sing. cũ sua glo. & glo. clare loquitur. Bolog.*

* *Flo. quãdoque*

* *Flo. facit*

i *Gl. singu. iuncto. tex. secundum P. hic.*

CReditor.] CASVS. Creditor cui fundꝰ tributarius obligatus est, & habet apud se instrumẽta & cautiões quibus cõtinet, q̃ debitor soluit tributa: si postea sum vẽditor, debet creditor exhibere illas cautiões quas habet, per act. ex empto. [ANTE DOMVM.] Titiꝰ habebat domũ iuxta mare, & iuxta eã cõstituit aggeres, pilas seu colũnas domui coniunctas: an cedant domui vengeres, pilas seu colũnas domui coniunctas: an cedant domui venditæ hæc quæ coniuncta sunt ei? Respon. quòd sic. Cætera saditis plana sunt vsque ad finem titu. Viuianus.

a *A cõductore.* qui dicitur publicanus.
b *In quo.* scilicet saltu.
c *Venit.* i. venditur.
d *Emit.* qui & prius emerat: sed nunc ideo emit, quia credebat deberi tributa: & ideo publicanum vẽdere posse. Azo.
e *Exhibeantur.* vt ita pbet se non teneri publicano ad prætiũ. & si soluit, repetit: qa nulla fuit vẽditio à secunda: nõ tamen hic instrumẽta tradet emptori: vt. C. de fideicõ. instrumenta. quæ est contra. & dicit. C. de vsu xi. s. e. l. Titius.
† *Sing. tex. secundum Bal. in l. si.*
f *Teneri.* s. actione ex empto: cum sit maritus quasi emptor: vt. C. de iure do. l. quotiens. &. j. qui po. in pig. ha. l. qui balneũ. §. fi. sed nec refert quo iure euincatur aliàs cõueniat. s. dominij, an hypothecæ: vt hic fuit, &. j. de euic. l. si mancipiũ. §. si cõmuni. &. §. fi. & l. seq. Sed videtur q maritus de euictiõe nõ agat. cũ enim habeat exceptionẽ si à muliere cõueniatur. j. æstimationẽ fundi: ergo ipse agere de euictione nõ debet: vt. j. sol. ma. l. Mæuia. §. fundus. quæ est cõtra. Sol. alterũ istorũ quod vult potest maritus facere, vel exceptionẽ obiicere, & de euictione non agere: vel cõtra de euictione agere, sed exceptionẽ nõ obiicere. vtrũque aũt non potest: quia rẽ & pretiũ habere nõ debet: vt. C. si ser. extero emi se man. l. j.
* *Flo. debeatur*
g *Militiæ.* i. cuiusdã redit⁹, siue prębẽdæ. *ADDITIO.* Quãuis Iustinianus dicat militũ salariũ ex sola principis liberalitate consistere, cõsti. Nouel. liij. tamen hic de militia collegiorũ & corporũ intelligit, siue aduocatorũ q à corporibus & ciuitatibus debebatur.
* *Vulg. & Hal. pila,* h *Salarium.* i. reditus, siue præbenda.
i *Ab illa persona.* puta à quodã comite vel barone.
* *pila*
k *Extraordinarias.* facit in auth. de exhi. & intro. reis. §. optimum. colla. v. &. C. de pign. l. fi. Accursius.
l *Constituit.* scilicet aliquis. Accursius.
m *Veniret.* vt. s. e. l. si vẽditor. §. fi. &. j. de acquir. re. do. l. ergo. sic & in legato: vt. j. de lega. iij. vxorẽ. §. legauerat. & l. prædiis. §. j. &. j. de serui. lega. l. j. sic & in alia qualibet tali cõcessione: vt. s. si serui. vin. l. testatrix. §. fi. Acc.
n *Si mercedem. Id accedit.* scilicet tantum. Ioannes.
o *Debebit.* nec aliud credo Labeonẽ sensisse: vt j. tit. j. insulã. licet largius intelligatur Paulus eum dixisse.
p *Nominatim.* si nominatũ excepi sepulchrũ, etiam iter priuatũ excepisse videor: vt hic, &. s. de relig. l. si venditor. si tacite, refert sit iter publicũ, vt hic. an non: & tunc obtinet. s. de contrahen. emp. l. in modicis. &. l. quod si. Accursius.
q *Minimè.* scilicet verũ est, quod prædixit.
r *Habitatio.* ait Labeo. Et sic no. hic, quòd in generali sermone nõ continetur persona loquentis: vt supra, de sena. l. j.
Persona quenam generi mon contin
s *Recepta.* aliàs, excepta.
† *Recepta mos in qu*
t *Habitatoribus.* verba pacti.
tes rere imag prædi
u *Parum caueris.* ergo aut, ponitur pro &: vt C. de verbo signi. l. penultimo.
x *De his.* qui gratis habitant. Sed quid si ex donatione cõcesserat, & tali ex qua tenetur de euictione? Respon. idẽ quod in habitatoribus. secus autem vbi precario concesserãm. Accursius.
dã addi ꝑ de gruꝫ chin nº in trof de ꝯ subl
y *Si seruus. Aut in cloacam.* aut, pro, id est. nam catadromꝰ dicitur cursus fluentum: à cata, quod est fluxus, & dromos, quod est currens. vnde hippodromus dicitur stabulum equorum currentium: ab hippos, quod est equus. & ideo illud de Cæsare dicitur, q ipse tertio die ãte mortem suam intrauit hippodromũ suam: & inuenit asturconem sum flentem: quod fuit indicium mortis domini. & dicitur asturco ab astu, & torqueo. & ponitur pro dextrario, qui torquet inimicos hasta.
pẽte ꝯ dio a tollet cũq; tũ eu quod non ꝯ gno fieba qui ſe tebat iuriſ hoc cauſa pſit. ctum eſſ, q legũ theat minẽ lum refert de hi dæum bet. Flo ſi hoc ptũ ſ tamẽ
z *Non fuerit.* plus ergo quàm in suis tenetur: vt & in viro: vt infra, solu. ma. l. si constante. §. si maritus. Ac.
a *Exceptum.* s. à venditore ne imperet.

Dirigenda.

Arri, cum expedit, instrumenta quæ pertinent ad fundum. Bartolus. A

LII. SCAEVOLA libro septimo Digestorum.

CReditor fundum sibi obligatum, cuius chirographa tributorum à debitore retro solutorum apud se deposita habebat, vendidit Męuio ea lege, vt si quid tributorum nomine debitum esset, emptor solueret. idem fundus ob causam eorũ tributorum, quæ iam soluta erant, à conductore [a] saltus, in quo [b] idem fundus est, venit, [c]† eumque idem Mæuius emit, [d] & pretium soluit. quæsitum est, an empti iudicio, vel aliqua actiõe emptor à vẽditore conse qui posit, vt solutionum suprascriptarum chirographa ei dentur? Respondit, posse emptorem empti iudicio cõsequi, vt instrumenta, de quibus quæreretur, exhibeantur. [e]

Si filia se abstineat ab hæreditate paterna, debet prædium dotale ab hærede defendi. Bartolus. B

℣ Prædium æstimatum in dotẽ à patre filiæ suæ nomine datũ, obligatum creditori deprehẽditur. quæsitum est, an fili⁹ qui hæreditatem patris retinet, cũ ab ea se filia abstinuisset, dote contenta, actione ex empto teneatur vt à creditore lueret, & marito liberum præstaret? Respondit, teneri [f].

Qui vendit militiam, tenetur actiones suas cedere. Bartolus. C

℣ Inter venditorem & emptorem militię [g] ita conuenit, vt salarium, [h] quod debebatur* ab illa persona, [i] emptori cederet. quæsitum est, emptor militiæ quam quantitatem, [&] à quo exigere, & quid ex huiusmodi pacto venditor emptori præstare debeat? Respondit, venditorem actiones extraordinarias [k] eo nomine, quas haberet, præstare debere. D

Venditioni domus cedunt pilæ & columnæ extra domum domui iunctæ. Bar.

℣ Ante domum mari iunctam, molibus iactis ripam * constituit: [l] & vti ab eo possessa domus fuit, Caio Seio vendidit. quæro, an ripa,* quæ ab auctore domui cõiuncta erat, ad emptorem quoque iure emptionis pertineat? Respondit, eodẽ iure fore venditam domũ, quo fuisset priusquàm veniret. [m]

Qui vendit rem cum mercede debita, intelligitur debita venditori. Bar.

LIII. LABEO libro primo Περὶ θεσῶν.

SI mercedem insulæ accessuram esse emptori dictum est: quanti insula locata est, tãtum emptori præstetur. *Paulus.* Immo si insulam totã vno nomine locaueris, & amplioris cõductor locauerit, & in vendenda insula mercedem emptori cessuram esse dixeris: id accedet [n], quod tibi totius insulæ conductor debebit [o].

Venditioni fundi cedit sepulchrũ, nisi sit exceptũ, vel aditũ habeat ex publico. Bar.

℣ Si eum fundum vendidisti, in quo sepulchrum habuisti: nec nominatim [p] tibi sepulchrum excepisti: parum habes eo nomine cautum [tibi.] *Paulus.* Minimè [q]: si modo in sepulchrum iter publicum transit.

Si in venditione excepta sit habitatio, non intelligitur de habitatione vendentis, nec alterius ab eo causam obligatoriam nõ habentis. Bartolus.

℣ Si habitatorib⁹ habitatio [r] lege vẽditionis recepta est [s]: omnibus in ea habitantibus præter dominum rectè recepta habitatio est. *Paulus.* Immo si cui in ea insula quam vendideris, gratis habitationem dederis: & sic receperis, *habitatoribus* [t] *aut quam quisque diem conductum habeat:* parum caueris. [u] nominatim enim de his [x] recipi oportuit. itaque eos habitatores emptor insulæ habitatione impune prohibebit.

Venditor circa rem venditam tenetur de dolo & culpa: & ideo quando ante vẽditionem culpatur, post venditionem punitur. Bartolus.

LIIII. IDEM libro secundo Περὶ θεσῶν.

SI seruus [tuus] quem venderas, iussu tuo aliquid fecit, & ex eo crus fregit: ita demum ea res tuo periculo non est, si id imperasti quod solebat ante venditionem facere. & si id imperasti, quod etiam non vendito seruo imperaturus eras. *Paulus.* Minimè. Nam [&] si periculosam rem ante vẽditionem facere solitus est, culpa tua id factum esse videbitur. puta enim eum fuisse seruum, qui per κατάβρομον† [γεφύρου] descendere, aut in cloacam [y] demitti solitus esset. Idem iuris erit, si eam rem imperare solitus fueris, quam prudens & diligẽs paterfamilias imperatur⁹ ei seruo nõ fuerit [z]. q* si hoc exceptũ [a] fuerit: non potes ei seruo nouã rẽ imperare quam imperaturus non fuisses si veniſſet:

BIU Cujas

veluti si ei imperasti, vt ad emptorem iret, qui peregrè esset. nam certè ea res tuo periculo esse non debet. itaque tota ea res ad dolum malum dumtaxat, & culpam venditoris dirigenda est[a].

In obligatione generis subalterni, electio est debitoris. in obligatione caterarum specierum, nō cadit electio. h. d. quod no. B.

¶ Si dolia octoginta accedere fundo quæ infossa essent, dictum erit, & plura erunt, quàm ad eum numerum: dabit emptori ex omnibus quæ vult, [b] dummodo* integra det. Si sola octogita sunt: qualiacumque [c] [sint,] emptorem sequētur: nec pro non integris quicquam ei venditor præstabit[d].

Valet venditio serui qui est apud hostes: & differtur præstatio donec redeat. Bartolus.

LV. POMPONIVS libro decimo Epistolarum.

SI seruus qui emeretur vel promitteretur, in hostium[e] potestate sit: Octauenus magis putabat valere emptionem & stipulationem: quia inter ementem & vendentem esset cōmercium. Potius enim difficultatē[f] in prestando eo inesse, quàm in natura: etiam si officio iudicis sustinenda esset[g] eius prestatio, donec præstari possit.

LOCATI [ET] CONducti.

TITVLVS II.

Contractus locationis similis est emptioni: differunt tamen: quia in emptione & venditione principaliter venit traditio. In locatione & conductione principaliter venit factum. Bartolus.

I. PAVLVS libro trigensimoquarto ad Edictum.

LOcatio & conductio cum[h] naturalis sit, & [i] omnium gentium: [k] non verbis[l], sed consensu contrahitur, sicut emptio & venditio[m].

II. GAIVS libro secundo Rerum Cottidianarum.

LOcatio & conductio proxima[n] est emptioni & venditioni: iisdemque iuris regulis consistit*. Nam vt[o] emptio & venditio ita cōtrahitur si de pretio conuenerit: sic & locatio & conductio contrahi intelligit, si de mercede[p] cōuenerit.

Si pecunia præstatur pro opera, dicitur contractus emptionis, etiam pro re in qua præstatur opera. si vero opera tantum: dicitur cōtractus locationis & cōductionis. Pau.

¶ Adeo autem familiaritatem aliquam habere videntur emptio & venditio, item locatio & conductio, vt in quibusdam quæri soleat, vtrum emptio & venditio sit, an locatio & conductio. Vt ecce si cùm aurifice mihi conuenerit vt is ex auro suo anulos mihi faceret certi ponderis, certæque formæ, & acceperit, verbi gratia, trecenta: vtrum emptio & venditio sit, an locatio & cōductio? Sed placet vnum esse negotium, [q] & magis emptionem & venditionem esse. Quòd si ego aurum dedero, mercede pro opera constituta: dubium non est, quin locatio & conductio sit.

Æstimatio facit in dubio emptionem: de qua materia gl. tangit in l. 1. §. titu. 1.

III. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

CVm fundus locetur, & æstimatum instrumentum colonus accipiat: Proculus ait id agi, vt instrumentum emptum[r] habeat colonus: sicuti fieret, cū quid æstimatū in dotē daret[s].

Voluntas morte finitur. Bartolus.

IIII. IDEM libro sextodecimo ad Sabinum.

LOcatio, precariive rogatio ita facta, quo ad is, qui eā locasset, dedissetve, vellet: morte eius, qui locauit, [aut dedit,] tollitur[t].

Licet remittatur pensio ex postfacto, contractus tamen non resoluitur: licet ex eo agi possit ex vtraque parte. Pau.

V. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Edictum.

SI tibi habitationem locauero, mox pēsionē remittā: ex locato & cōducto agēdū[u] erit.

Conductor agit ad interesse contra locatorem, si ille qui ab eo conduxit, vti prohibeatur inquantum sibi obligatus est, deducta mercede primo locatori debita. Pau.

VI. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

IS qui rem cōduxerit: nō cogitur restituere id, q̄ rei nomine furti actione cōsecutus[x] est.

Si conductor re conducta vti prohibeatur: agit actione ex conducto ad interesse. h. d. cum. l. seq. Bartolus.

CVm fundus.] CASVS. Locaui fundum, in quo erat plaustrū ei deputatū: quod dedi colono æstimatū. dicit, q̄ videtur emere, quòd sit suo periculo: sicut si darem seruū in dotem æstimatum. Viuianus.

r *Emptum.* & sic accessio locationis, est vēditio: vt infra, e. l. quæro. §. fin. & facit. C. de iu. do. l. quotiens.

s *Daretur.* sed dos potest alio respectu æstimari quādoque: vt. C. de iur. do. l. si inter. idē & hic. Quid enim si ad annum tantum locentur? certè nō videt æstimatum vt sit venditio.

t *Locatio. Tollitur.* est enim cōditio personę adiecta: vt. ī. de cōdi. & demon. l. si ita expressum. & est hoc verum, vt tantum stet cōductor vsque ad terminum pro mercede constitutum: vltra nō. Accursius.

SI tibi.] CASVS. Locaui tibi fundū, p. l. tu alij eundem pro. lx. secundus cōductor cō pellitur à vero domino, cum ego locator non fueram dominus: quæritur ad quid tibi teneor. & dicit, ad. lx. Secundo in lege seq. re uocat in dubium idem: & adhuc respon. idem. Tertio dicit q̄ in. lx. quæ à me petis, computo vel compensa. l. quę mihi debes. si te habitare permisero. Viuianus.

u *Agendum.* pro restituenda: vt si male cōductor in re fuerit versatus. Item conductor aget vt ei frui liceat. Sed videtur nō agi aliquo modo ex contractu locationis: sicut nec ex venditione vbi nullum est pretium: vt supra, de contrah. emp. l. si quis donationis. & l. cum in venditione. Sed hic fuit ab initio contractus fact⁹ animo exigendi mercedem, ibi non. & de hac materia dixi supra, de pactis. l. si conuenerit.

x IS qui rem. Consecutus. idem est in commodatario: vt. C. de furt. l. fin. §. sed cum vsura. sed secus in creditore: vt supra, de pigne.

a *Dirigenda est.* vt si in culpa vel dolo fuerit, teneatur. aliàs non: vt insti. eo. §. eum autem. sic & in sociis: vt supra, communi diuidundo. l. communis seruus cum.

b *Quæ vult.* vt & supra, de contrahen. empt. l. comprehensum erat. non autem omnia: nisi dictum esset, ne nil adimeret: vt supra, e. l. si vēditor. quę est contra. Alij, quòd secus in peculio, quod est quoddam totum, at dolia separata.

c *Qualiacunque.* imò sana debent esse accessoria: sicut & principalia vēdita: vt supra, eo. l. quicquid. & l. emptorem. §. si quis rem. quæ sunt contra. So. hic cōuenit præstari qualiacunque sunt: ibi vero non. Item secundū hoc non est similiter contra infra, de ædil. edict. l. itaque. & l. proinde. Præterea ibi plenius distinguitur, in l. proinde.

d *Præstabit.* sec⁹ si nulla sunt: vt ibi: vt supra, e. l. si venditor. & l. si quis cum fundum. & l. quicquid. & l. si venditor.

e SI seruus. In hostium. secus si non noster fuit, sed semper hostiū: vt infra, de verb. obli. l. liber homo. & instit. eo. in fi. quæ est contra. ADDITIO. Dic, q̄ illud quod est hostiū, & nunquā fuit nostrū, non potest vendi, nec per stipulationem promitti: vt ibi. secus si fuerit nostrum: & hic propter spem postliminij: vt l. id quod. infra, de le. j. secundum Barto. hic.

f *Difficultatem.* quæ difficultas prestationis non reddit stipulationem inutilem: vt infra, de verb. obli. l. continuus. §. illud.

g *Sustinenda.* id est, differenda.

h LOCATIO & conductio. Cū. id est, quia.

i *Et.* pro id est.

k *Gentium.* ius enim gentium naturale dicitur: vt insti. de iure. na. §. quod vero.

l *Nō verbis.* id est verborum solennitate, vt sit necessaria adeo, vt mutus interuenire possit: vt. ī. de ac. & obli. l. in quibuscunque. & de regu. iur. vbi nō voce.

m *Et venditio.* vt insti. e. in princ. & de contrah. em. in prin.

n *Locatio & conductio proxima.* quo ad tractatū, & quo ad sensum: vt subiicit.

o *Vt.* ponitur pro sicut.

p *Mercede.* scilicet in pecunia consistente: vt dixi supra, depositi. l. j. §. si quis seruum.

q *Vnum esse negotium.* hoc propter illos qui putabāt duo esse negotia emptionem materię, & locationem operæ: vt insti. e. §. item quæritur. & supra, de cōtrah. emp. l. Sabinus respon. & l. conuenit mihi tecum. Accursius.

pigne.actio.l.si pigno.in prici. & est ratio diuersitatis:vt ibi dixi.

a *Si tibi alienam. Quia ipse.* scilicet tu.

b *Titio.* seruo. Accursius.

c *Nos videamus ne.* id est, an.

d *Sexaginta.* scilicet tantum.

e *Nec quinquaginta.* scilicet sola.

f *Interest.* scilicet secũ di: quod est quantum interest tertij.

g *Cõductione.* s. tertiũ.

h *Tantum.* subaudi, & certe ad minus.

i *Denique.* subaudi, & certè tantum ad minus. plus enim esse potest quando prohibere posset, vel etiam quando sciens alienum locasset: vt infra.l.si fundus.&.l. qui insulam.& incipit respondere.

k *Qui à se cõduxit.* cui tenetur ad exonerationem mercedis pro rata: vel vt restituat si accepit, cum primus locator dominum prohibentem frui prohibere non posit. aliàs etiam vltra tenetur: vt infra, eo.l.si fundus.in fi.&.l. qui insulam.in princ.

Flo. tantũdémque consequatur

l *Emolumentum conductionis.* hic est sensus, prior conductor cario rem habet conductionem siue habitandi cõmoditatẽ quàm ei pro mercede constiterit.& hoc patet per comparationẽ maioris siue vberioris mercedis quam percepit qui conduxerit: & hæc computatio facit crescere condemnationem vltra.l.

m *Habebit.* si nõdum sunt soluta: aliàs & illa & decem ad minus reddet medio: vt.s.dixi.

Si quis.] CASVS. Locaui tibi domũ alienam, quam bona fide possidebam ab initio: postea sciens alienam verus dominus te deiecit, ages contra me vt faciam cũ eo quòd tibi permittat habitare: aut si facere non possum, teneor ad exonerationem mercedis: nisi sim paratus aliam æquè bonam domũ dare ad habitandum. Itẽ dicit, si ille qui habet vsumfru.i fundo, locauit eũ in quinquennium, & intra hoc tempus decesserit: nõ tenebit hæres fructuarij ad interesse, sed ad exonerationem mercedis. sic est in fundo & in seruo locato in quinquennium à fructuario. Si interim fructuarius fecit impensas, non recuperat: quia potuit prospicere id posse euenire.& hoc nisi fructuarius locauit vt dominus. Viuianus.

n *Locauerit.* cum sciret alienam.

o *Culpáque.* adhibita in cuincendo.fuerit tamen adhibita in eo qui scienter rem alienam locauit.

VII. PAVLVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

SI tibi alienam insulam locauero quinquaginta, tuq; eãdẽ sexagita Titio locaueris: & Titius à domino prohibit' fuerit habitare: agentem te ex conducto sexaginta consequi debere placet: quia ipse[a] Titio[b] teneatis in sexaginta.

VIII. TRYPHONINVS libro nono Disputationum.

B

NOs videamus ne[c] non sexaginta[d] præstanda, nec quinquaginta[e] sint, sed quanti itereſt[f] perfrui cõductione[g]:* tãtum[h] denique[i] consequetur medius, quantum præstare debeat ei, qui à se conduxit:[k] quoniam emolumentum[l] conductionis, ad cõparationem vberioris mercedis computatum, maiorem efficit condemnationem, & tamen primus locator reputationem habebit[m] [pro] quinquaginta quæ ab illo perciperet, si dominus insulæ habitare nouissimum cõductorem non vetuisset. quo iure vtimur.

C

Si conductor non potest vti re conducta, potest agere vt sibi frui liceat. locator vero liberatur præstando interesse, vel æquè commodam habitationem. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

SI quis domũ bona fide emptam, vel fundum locauerit[n] mihi: isque sit euictus sine dolo malo culpaque[o] eius: Põponius ait, nihilominus eum teneri ex conducto ei qui conduxit, vt ei præstetur frui quod conduxit licere[p]. Planè si dominus non patiatur, & locator paratus sit aliam habitationem non minus commodam præstare: æquissimum esse ait, absolui locatorem[q].

D

Si conductor desinit posse vti re absque culpa locatoris: fit ei remissio mercedis. si verò culpa locatoris intercenit, ad totale interesse tenetur. hoc dicit. Bar.no.istum. §. quia semper allegatur.

℣ Hic subiungi potest, quod Marcellus libro sexto digestorum scripsit, si fructuarius locauerit fundum in quinquennium, & decesserit: hæredẽ eius [in quinquennium] non teneri[r], vt frui præstet: non magis quàm [vt] insula exusta teneretur locator conductori. Sed an ex locato teneatur conductor, vt pro rata temporis quo fruitus est, pensionem præstet, Marcellus quærit: quemadmodum præstaret, si fructuarij serui operas[s] conduxisset, vel habitationem[t]? Et magis admittit teneri eum: & est æquissimum. Idẽ quærit, si sumptus fecit in fundum, quasi quinquennio fruiturus: an recipiat? Et ait non recepturũ: quia hoc euenire posse prospicere[u] debuit. Quid tamen si non quasi fructuarius ei locauit, sed si quasi fundi dominus? Videlicet tenebitur. decepit enim conductorem. & ita imperator Antoninus cum diuo Seuero rescripsit. In exustis quoque ædibus, eius temporis quo ædificium stetit, mercedem præstandã rescripserũt.

Valet pactum, quòd quis teneatur de casu fortuito. Bartolus.

℣ Iulianus libro quintodecimo digestorũ dicit, si quis[x] fundũ locauerit [ea lege,] vt etiam si quid vi maiore accidisset, hoc ei præstaret[y]: pacto stãdũ esse.

Qui promisit innocentem ignem habere: si casu fortuito oriatur incendium, non tenetur. Bartolus.

℣ Si colonis prędiorum lege locationis, vt innocentem ignem habeant, denuntiatũ sit: si quidem fortuitus casus incẽdij causam intulerit, non præstabitur periculum locatori[z]*. Si verò culpa locatoris[a], quam præstare necesse est, damnum fecerit[b]: tenebitur[c].

Iste.§.legitur tribus modis: & breuiter hoc intendit: Pro tempore quo conductor non potest vti re: fit remissio mercedis non solutæ: & soluta repetitur. h.d. quælibet lec. glo. potest esse vera. teneas quam vis.

℣ Imperator Antonin' cũ patre [suo,] cũ grex esset abact', quẽ quis cõduxerat[d], ita rescripsit: Si capras latrones citra tuã fraudem abegisse[e] probari[f] potest,

p *Licere.* non autem ad exonerationem mercedis tantum. & sic est contra infra, e.l.si fundum.in fi. So. hic scienter alienum locauit: ibi non: vt infra, e.l. & hæc distinctio in fi. primi responsi.

q *Locatorem.* vt infra, eo.l. cum plures. j. respon. in fi. sic & supra, de consti. pe. l. qui autem. §. quod si ante. & supra, de reli. l. j. §. locum. & in hoc differt à venditore.

r *Non teneri.* ad interesse, sed ad pretij exonerationem: vt infra subiicit.

s *Operas.* hic potest notari conductorem operarum pro rata tantum temporis teneri: & si ex parte locãtis operas fortuitus casus iteruenit. Accursius.

t *Vel habitationem.* scilicet domus: quæ nunc exusta sit, vel defuncto fructuario, seu habitatore finita sit.

u *Prospicere debuit.* hoc si locauit tanquam fructuarius: secus si tanquam dominus: vt statim subiicit. Et not. hic debere ispici quod eue nire potest: vt infra, de dam. infec. l. qui bona. §. cum inter. & infra, ad Treb. Lucius. in. §. pen. & supra, ex qui. cau. ma. l. sed & si per præ. §. si feriæ. & dixi de hoc supra, de iur. om. iud. l. si idem. in fi. Accursius.

x *Si quis.* aliàs. l. si quis. aliàs. §. Iulianus.

y *Ei præstaret.* scilicet conductor locatori. valet enim pactum quo quis recipit in se fortuitũ casum: vt hic, & C. de nego. gest. negotiũ. & supra, de pac. l. iuris gentium. §. item si quis. & infra, e. itẽ quæritur. §. si gẽma. vel ecõtra locator conductori vt non exigat mercedem. nam & hoc valet: vt arg. supra, depo. l. j. §. si conuenit. & hoc si specificati sunt: vt no. in. l. sed & si quis. §. quę sitũ. supra, si quis cau.

z *Locatori.* vt infra, e. l. videamus. §. si hoc.

a *Locatoris.* id est conductoris. sed & proprie poni potest.

b *Fecerit.* scilicet fortuitus casus.

c *Tenebitur.* scilicet conductor.

d *Quem quis conduxerat.* causa stercorandi agrum, vel lactis, vel lanæ, non autem custodiendi.

e *Abegisse.* dicuntur abigei qui aliena surripiunt animalia, & abigere dicit qui surripit. sic & ī auth. de nup. §. si igitur. colla. iiij.

f *Probari potest.* quasi culpa contra eum præsumpta: ar. supra, commo. l. eum qui. §. fin. Io. & secundum hoc ponitur casus, quòd loquatur de caprario qui certam mercedem præstabat, si ei permitteret

BIU Cujas

mitteret fructus gregis percipere vsque ad annum. & secundum hoc prosequere literam. Vel dic, quòd loquitur locatori qui certam mercedem præstitit caprario, si vsque ad annum gregem seruaret. Si opponatur de l. inferiori, qui operas infra, e? Respon. quia hic culpa caprarij abactæ fuerint. Vel dic tertio, retento eodem casu, quòd loquitur caprario qui se teneri putabat ex casu fortuito, vt mercedem restitueret. nã repetit condictioni indebiti. sicq; diuersis modis litera cõcordat. Sed opponitur secundũ duos vltimos casus, quomodo quis probat se sine fraude amisisse: immo qui fraudem dicit, eam probet: vt. j. de ꝓba. l. quotiẽs. §. qui dolo. & de le. ij. cum ita. §. species? Respõ. probat hic eo ipso ꝙ contrarium non probatur: vt. C. qui mi. non possl. fi. secundum vltimos duos casus. Alij dicunt quem debere probare, se sine culpa vel fraude ꝑdidisse: vt hic, & ar. C. de pig. ac. si nulla. & sic dicunt creditorem hic probare si dicat se pignus amisisse. Tertij vt Bul. distinguunt: vt not. in l. si creditor. C. de pig. ac. Casum autẽ quis probet? dic ꝙ primo dolus vel culpa est probanda: deĩ de ille cõtra quem hæc probantur, probet casum: vt dixi. ſ. de eden. si quis ex argentariis. §. penul. in fi.

a *Recuperabis.* secundum primum & tertiũ, loquitur caprario. secũdum medium, loquitur domino. Sed qua actione repetuntur? Respõ. ex conducto actione, si prius eas solueras prorogãdo mercedẽ: vt. j. eo. sed addes. §. si quis. sed si post amissionem est solutũ, indebiti competit: vt hic dicit. sed videtur ꝙ indebiti nũquam locum habeat: sicut & si pater mulieris soluat genero dotem iam sol. ma. quæ non per condictionem indebiti, sed pro dote actione repetitur: vt. j. sol. ma. si pater ignorãs. quæ est contra. Solu. ibi ſpeciale vt cesset condictio indebiti fauore dotis: vt. ſ. de cõdic. inde. cũ is qui. §. mulier. Vel dic aliud in mercedib', quæ nõ debẽtur nisi ratione tẽporis quo quis est fruitus: vt hic. ibi vero dos debebatur adimpleta conditione cõtracti matrimonij. Item not. hic quẽ nõ præstare casum: vt hic, &. C. de pig. act. quæ fortuitis. &. ſ. pro socio. l. cum duobus. §. damna. Ac.

b *Culpa.* vt supra, ad legem Aquil. l. idem iuris. in fi. & insti. ad. l. Aquil. §. imperitia.

c *Scripsit.* hoc casu qui sequitur.

d *Ex locato.* ratione futuri temporis: vt ar. ſ. tit. j. l. cui. licet teneatur vt possessionem restituat: vt. C. eo. si quis conductionis.

e *Et ego. Rectè agam.* non solum habebo exceptionem, sed etiã &c. sic supra, de vſufru. quotiens. §. si colono.

f *Vel.* pro saltem.

c iudicio locati casum præstare
c non cogẽris: atque [adeo] tem
c poris, quod insecutũ est, merce
c des, vt indebitas, recuperabis a.

Imperitia culpæ annumeratur. Bartolus.

¶ Celsus etiã imperitiã culpæ b adnumerãdam, libro octauo digestorum scripsit c. Si quis vitulos pascẽdos, vel sarciẽdũ quid, poliẽdúmve cõduxit: culpã eũ præstare debere: & quod imperitia peccauit, culpam esse: quippe vt artifex (inquit) conduxit.

Si res locata efficitur conductoris, potest agi vt à pensione liberetur. Bartolus.

¶ Si alienam domum mihi locaueris, eaque mihi locata, vel donata sit: non teneri me tibi ex locato d ob pensionem. Sed de tempore præterito videamus. Si quid ante legati diem pensionis debeatur: & puto soluẽdũ.

x. IVLIANVS libro [secundo] ad Vrseium Ferocem.

ET ego ex conducto rectè agam e, vel f in hoc vt me liberes g.

Conductor tenetur locatori de aliis secum habitantibus, si in culpa fuerit, malos homines inducendo in domum. Bartolus.

XI. VLPIANVS libro trigensimo secundo ad Edictum.

VIdeamus, an & seruorum culpã, & quoscumque induxerit, præstare conductor debeat: & quatenus præstet, vtrum vt seruos noxæ dedat, an verò suo nomine teneatur: & aduersus eos h, quos induxerit i, vtrũ præstabit tantum actiones, an quasi ob propriam culpam tenebitur? Mihi ita placet, vt culpam etiam eorum, quos induxit, præstet suo nomine k, & si nihil cõuenit l: si tamẽ culpã in ĩducẽdis admittit, ꝙ tales m habuerit, vel suos, vel hospites. & ita Pomponius libro sexagesimo tertio ad Edictum probat.

Qui promisit ne ignem habeat, tenetur qualitercunque habuerit. h. d. Et est contra l. si quis fundum. §. 1. j. eo. Sol. vt ibi. Barto.

¶ Si hoc n in locatione cõuenit, *Ignẽ ne habeto*: & habuit: tenebit, etiã si fortuit' casus admisit ĩcẽdiũ: quia non debuit ignẽ habere. Aliud est enim o ignẽ innocẽ tẽ habere: [aliud omnino nõ habere.] Permittitur* enim habere, sed innoxiũ ignẽ. ¶ Itẽ ꝑ spicere debet cõductor, ne [in*] ali quo vel ius rei p vel corpus deterius faciat, vel fieri patiatur.

Conductor tenetur reddere locatori possessionem rei locatæ absque cõtrouersia, nisi culpa locatoris acciderit. Bartolus.

¶ Qui vinũ de Cãpania trãsportãdũ cõduxisset: deinde mota à quodã cõtrouersia q, signatum suo & alterius sigillo in apotheca deposuisset: ex locato tenetur, vt locatori possessionem vini sine controuersia reddat, nisi culpa conductor careret.

Tenetur conductor, si contra pacta locationis fecit. Bartolus.

¶ Inter cõductorẽ & locatorẽ cõuenerat, ne ĩ villa vrbana fœnũ cõponeretur, composuit r: deinde seruus s igne illato succendit. * ait Labeo teneri conductorem ex locato t: quia ipse causam præbuit u ĩferẽdo x [fœnum] contra conductionem y.

XII. HERMOGENIANVS libro secundo iuris Epitomarum.

SEd & si quilibet extraneus ignem iniecerit: damni* ratio iudicio locati habebitur.

Si conductor fuerit in culpa, tenetur: aliàs non. & hoc probatur per multa exempla vsque ad. §. Si in lege &c. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro trigesimo secundo ad Edictum.

ITem quæritur z, si cisiarius, id est carruchari', dũ cæteros trãsire cõtẽdit, cisiũ euertit, & seruũ quassauit, vel occĩdit. Puto ex locato esse ĩ eũ actionẽ. tẽperare a enĩ debuit. Sed & vtilis [SI IN LECE.] Locaui tibi codicẽ ad scribẽdũ & ad cõplendũ ad certũ diẽ, eo pacto vt si tũc nõ esset perfect', liceret mihi rem locare alij: & quod plus darẽ alij, mihi redderes. postea locaui alij: & dedi plus: an repetã, quæritur. Et respõ. ꝙ sic, si post tẽpus cõsimili scriptori locaui: nõ aliter. [QVI IMPLETO.] Locaui tibi fundũ in annũ pro. x. anno finito stetisti in eodẽ: videris reconducere in aliũ annũ simili mercede. idẽ si respub. vel fiscus suũ prædiũ in annũ locauit. Sed quid si ĩ quinquẽniũ, locaui ab initio? Et respõ. ꝙ si stetisti postea, de anno in annũ videris recõducere: nõ de lustro in lustrũ. sed in domo locata est secus: nã nõ intelligitur si conduxit per annum. vt videatur reconducere stando vltra annum. sed tantum in tempore quo habitat, & non per annum. Vi.

g *Liberes.* pro futuro tempore.

h *Videamus. Et aduersus eos.* scilicet liberos.

i *Induxerit.* in domum locatam.

k *Suo nomine.* nõ ergo noxaliter: vt. j. de pub. cũ si exhibuissent. & sic est cõtra. ſ. nau. cau. stab. l. fi. §. hac autẽ actione. sed hic ĩ actione quę est ex cõtractu: ibi ex quasi maleficio. Item secus est econtra: quia locator dat ꝑ noxa cõductori: vt. j. eo. si tibi domũ. quæ est contra. Itẽ no. ꝙ electio mala est ĩ culpa, vt insolidũ teneat: vt &. ſ. ad. l. Aquil. si seruus seruũ. §. Proculus. &. §. si fornacarius. &. ſ. si mẽsor. sal. mo. dix. l. iij. §. fi. &. ſ. de ne. gest. l. nã & Seruius.

l *Conuenit.* scilicet expressim de his.

m *Tales.* qui rem deteriorem faciunt.

n *Si hoc.* si, pro quamuis. nam culpa præcessit casum.

o *Aliud est enim.* respõdet tacitẽ obiectioni superioris. l. si quis domũ. §. si colonis. Accursius.

p *Ius rei.* id est seruitutem patiatur amitti.

q *Controuersia.* culpa sua qui iam erat in mora restituendi.

r *Cõposuit.* ſ. cõductor.

s *Seruus.* ſ. cõductoris.

t *Ex locato.* nec liberatur volẽs noxę dedere: vt. ſ. eo. l. j. j. respon.

u *Præbuit.* ĩcẽdio. vide tenetur: vt &. ſ. ad. l. Aquil. si seruus. §. ĩ hac.

x *Inferendo.* ſ. fœnum.

y *Conductionẽ.* i. pactũ in cõductione appositum: vt &. ſ. §. si hoc.

z *Item quæritur.* IC. CISIVS est planus vſq; ad. §. duo. [DVO.] Duo possunt insolidũ locare eandem rem, vt merces vterq; insolidũ debeat.

a *Temperare.* scilicet cursum & voluntatem suam.

* *permittit.* *Flo.* *ne alius vel cor-* *quod rei* *ius rei* *Flo.* *Flo. illa-* *to se occidit* *Flo. damni locati hẽ-* *bebitur ratio.* † *Cisium genus est vehiculi biroti.* *Budæ hic.* *rius ductor cisii.*

BIU Cujas

*Flo. Aquilia

a *Aquiliæ*. scilicet in factum.

b *Minturnas*. nomẽ ciuitatis, vel prouinciæ.

c *Nauem*. quam conduxit forte. Accursius.

d *Domino*. etiam idoneæ naui imponendo: vt supra, de vsu & habi. l. fi. Accursius.

e *Agendum*. erit: vt supra, ad legem Rho. de iac. l. fi. §. si ea.

f *Actionem*. fuit enim in culpa: vt supra, de rei vin. l. qui petitorio. §. culpæ.

g *Placuit*. quia culpa præsit casum: nisi hoc à princ. sit dictũ: vt hic subiicit, &. ſ. commo. l. si vt certo. §. interdum.

h *Parum bene facieti*. id est, nõ bene faciẽti.

i *Aquilia*. ſ. teneret.

k *Supra diximus*. vt supra, ad leg. Aquil. l. sed & si quẽcũque. §. fi. vna tamen intẽtata tollitur altera: vt infra. e. ſi vulneraueris.

l *Præcipiẽdi*. quod est necesse: vt. j. de iniur. l. illud relatum.

m *Erit*. similis distinctio habetur &. ſ. ad legem Aquil. si seruus seruum. §. si calicem. &. j. eo. l. fi. & facit. ſ. quod quisque iuris. l. ij.

† *Quem castigationis modum seruare præceptores oportet, pulchre Quintilianus li. i. Instit. orat.*

n *Nisi periculũ*. id est, casum fortuitum. sic & ponitur. ſ. e. ſi quis dotium. §. ſi colonis. &. §. si quis vitulos. proprie tamen dicitur periculũ quod culpa contingit: vt. j. e. l. opus. Vel dic hic periculũ proprie, si qualisqualis culpa interueniat: vt. j. e. & hæc distinctio. j. respõ. &. l. opus. §. quod vero.

* *Fl. de Aquilia supra dix.*

o *Cauere*. & in locum tutiorem transferre: vt & arg. j. de dam. infec. l. vtique.

p *Etiã signarus*. quia cũ errauit in suo facto: nõ est probabilis ignorantia: vt infra, eo. sed addes. §. j. & supra, ad Vell. l. quanquam.

q *Migrauit*. id est de colonia discesit. sic accipitur. j. de migrando.

r *Non denũtiauit*. No. quem teneri denuntiare: vt in auth. vt li. ma. & aui. §. si vero contra imperium. col. viij. Itẽ no. quẽ debere resistere vi, vt subiicit, & infra, si ven. no. mu. l. dolo. &. j. ad Syll. l. j. §. occisorũ. aliàs autẽ si non potuit resistere vi, conductor nõ tenetur: sed ei merces pro rata dimittitur: vt hic subiicit,

Denũtiare quis tenetur.

Aquilię a* dabitur. ℣ Si nauicularius onus Minturnas b vehẽdũ conduxerit: & cũ flumen Minturnense nauis ea subire nõ posset, in aliã nauẽ c merces transtulerit, eáq; nauis in ostio fluminis perierit: tenetur primus nauicularius. Labeo, si culpa caret, nõ teneri ait: cæterùm si vel inuito domino d fecit, vel quo nõ debuit tẽpore: aut si minus idoneæ naui [imposuit:] tũc ex locato agendũ e. ℣ Si magister nauis sine gubernatore in flumen nauẽ immiserit: & tẽpestate orta tẽperare nõ potuerit, & nauẽ perdiderit, vectores habebunt aduersus eum ex locato actionem f. ℣ Si quis seruũ docẽdum cõduxerit, eúmq; duxerit peregre, & aut ab hostib⁹ captus sit, aut perierit: ex locato esse actionem placuit g: si modo non sic cõduxerit, vt & peregre duceret. ℣ Item Iulianus libro octagẽsimosexto Digestorum scripsit, si sutor puero parum bene facienti h, forma calcei tam vehemẽter ceruicẽ percusserit, vt ei oculꝰ effunderetur: ex locato esse actionẽ patri eius. Quãuis enim magistris leuis castigatio † concessa sit, tamen hunc modũ non tenuisse. Sed & Aquilia i*: vt supra diximus k. Iniuriarũ autem actionẽ cõpetere Iulianus negat: quia nõ iniuriæ faciendę causa hoc fecerit, sed præcipiẽdi l. ℣ Si gemma includẽda aut insculpenda data sit, eáq; fracta sit: si quidẽ vitio materiæ factũ sit, nõ erit ex locato actio. si imperitia faciẽtis, erit m. Huic sententiæ addendũ est, nisi periculum n quoque in se artifex recepera t. tunc enim & si vitio materiæ id euenit, erit ex locato actio. ℣ Si fullo vestimẽta poliẽda acceperit, eáque mures roserint: ex locato tenetur: quia debuit ab hac re cauere o. Et si pallium fullo permutauerit, & alij alterius dederit: ex locato actione tenebitur, etiã si ignarus p fecerit. ℣ Exercitu veniente migrauit q cõductor: deinde [ex] hospitio milites fenestras, & cætera sustulerunt. Si domino non denuntiauit r, & migrauit, ex locato tenebitur. Labeo autem, si resistere potuit, & nõ restitit, teneri ait. quæ sententia vera est. sed & si denuntiare nõ potuit, non puto eum teneri. ℣ Si quis mensuras conduxerit, eáſque magistratus frangi iusserit: si quidem iniquæ fuerunt, Sabinus distinguit, vtrum scit conductor, an nõ. Si scit: esse ex locato actionem. si minus: nõ. quòd si æquè sunt: ita demum eum teneri, si culpa s eius id fecit ędilis. & ita Labeo & Mela scribunt. ℣ Duo rei locationis insolidum esse possunt t.

Excessus in mercede dicitur tunc, quãdo est eisdẽ pactis facta vtraque locatio. Bart.

℣ Si [in] lege operis locandi cõprehensum esset, vt si ad diẽ effectum nõ esset, [alij] relocare u id liceret: non aliàs prior cõductor ex locato tenebitur, quàm si eadem lege x relocatum esset. Nec antè relocari id potest, q. dies efficiendi præteriisset.

Iste. §. diuiditur in tres partes. Primo loquitur in prædio rustico. Secundo, in prædio vrbano. Tertio imponitur quædam limitatio circa prædicta. Secunda ibi, in vrbanis. Tertia in. l. qui ad certum. Item prima subdiuiditur: quia primo ponit vnum dictum. Secundo illud limitat. Tertio illud extendit dictum. Quarto illud dictum declarat. Secunda ibi, sed hoc ita. Tertia ibi, eadem. Quarta ibi, quod autem. In secunda subdiuiditur: quia primo ponitur dictum. Secundo exceptio. Secunda ibi, nisi in scriptis, & hoc intendit: Si conductor post tempus remanet in prædio rustico, videtur in annum renouata conductio & pignora eiusdem. secus si alterius. in prædio vero vrbano, quatenus habitauerit, renouata videtur, nisi in scriptis primo conductio celebrata fuerit: vel nisi dominus posse consentire desierit. Bartolus.

℣ Qui impleto tempore cõductionis remansit in conductione: non solum reconduxisse videbitur, sed etiã pignora videtur durare y obligata. Sed hoc ita verum est, si nõ alius pro eo in priore conductione res obligauerat. huius z enim nouus cõsensus erit necessarius a. Eadẽ causa erit, & si reipublicę b prędia locata fuerint. Quod autẽ diximus, taciturnitate vtriusque partis colonum reconduxisse videri: ita accipiẽdum est, vt in ipso anno, quo tacuerũt, videantur eandem locationem renouasse: non etiam in sequentibus annis, etsi lustrũ fortè ab initio fuerat conductioni præstitutũ c. Sed & si secundo quoque anno post finitum lustrum nihil fuerit contrarium actum: eandem videri locationem in illo anno permãsisse. hoc enim ipso, quod tacuerint, * consensisse d videntur. & hoc deinceps in vnoquoq; anno obseruandũ est. In vrbanis autẽ p̃diis alio iure vtimur, vt prout quisque e

Flo. in fi. de præca. l. in rebus. in hoc casu. fi. l. & C. de vsu. l. quãquis passa. &. j. fol. ma. si de re mulier. & insti. de codi. in. §. non tantum. &. j. qui. etiam. pig. vel hypothe. Dyn. fol. sicut. §. nõ videtur. Ioan. &. ſ. de mor. infe. si p- in. priuis. in fi. &. j. ad municipalia. nici. quotiens. &. j. eo. l. cum in plures. §. locator. &. C. de ædi. priv. l. an in totum. &. ſ. de tri. buto. l. j. §. scientiam.

e *Prout quisque*. hæc verba, prout quisq;, exponũtur tribus modis. & primo vt in nullũ tẽpus videatur reconduxisse.

BIU Cujas

xisse. Secundo, vt in id tantum in quo habitauit postea. Tertio, vt in id totum quo habitauerit ex primo: vt tunc respiciat exceptionem, nisi in scrip. &c. & dic vt tunc in totum primum. Secúdo vel solum quo postea. Tertium vel in nullum. Addo quartũ, vel sicut in rustico. Ex prædictis autem collige tria: & quatuor. Primo ex tribus redde excipiẽdo de quatuor primum, secundũ & vltimum. Secundo, primum & tertium & vltimum. Tertio, quæ sunt tria post primum, secundum Io. Hanc notulam Io. ab illo loco tria & quatuor, sic expone: Tria sunt, scilicet primo dicta vsque illuc, & tunc &c. Secúdum quæ exponitur, prout quisque &c. sed quatuor quæ sunt ab inde vsque illuc, ex prædictis &c. secúdum q̃ quatuor expone exceptiones quæ sunt in tex. nisi in scriptis &c. hoc modo, quatuor, scilicet sunt quorũ quodlibet potest poni in exceptione. nam & si verbum illud, prout quisq; &c. exponatur secundum primũ modum de tribus, duo alij modi ponuntur in excipiendo. si exponatur secundo modo, excipitur primus & tertius modus. Si vero tertio modo, duo primi ponũtur excipiẽdo: addit & quartũ in quolibet: vel sicut in rustico. Secunda placet. & no. quòd tantum valet facere exceptionẽ de duobus ex tribus addito, vel sicut in rustico, quantum excipere tria ex quatuor. Quòto etiã modo possunt exponi illa verba, nisi in scriptis &c. scilicet quando in scriptis certum tempus cõprehensum est: nisi aliud dictũ est: vt sit idem sicut in rustico. sed Iaco. dixit, sexto, id est, vbi primus contractus fuerit in scriptis. quod non placet: vt supra, de pac. l. pactum. Vel dic septimo, nisi in scriptis, id est, nisi iterum conducat. Item quid si prima locatio fuerit minus anno in rustico? Respõ. adhuc dico, secundum Azo. videri in annum. secus in vrbanis: vt dicit. sed quare secus? Respon. quia non esset vtile minus anno in rusticis, cum semel in anno colligantur fructus in rusticis: sed in vrbanis etiam vna die esset vtile. Item quod si in rusticis tantum biennio vel quinquennio percipitur fructus, tamen semel videtur intantum reconduxisse, & non in annum solum. Vel quid si bis in anno videtur reconductio in minus anno: arg. ff. sol. mat. diuortio. §. qui in anno. &. §. item si locatio. sed durum est ab hac. l. recedere. item quid de mobilibus? Respon. nõ sic, sed finito tempore facit furtum, nisi credat dominum permissurum: vt infra, de fur. inter eos. §. recte. &. l. qui re commodata. & sic in nullum tempus videtur reconduxisse.

habitauerit, ita & obligetur: nisi in scriptis certum tempus cõductionis* comprehensum est.

XIIII. IDEM libro septuagesimoprimo ad Edictum.

QVi ad certum tempus conducit: finito quoque tempore colonus est[a]. Intelligitur enim dominus, cum patitur colonũ in fundo[b] esse, ex integro locare[c]. Et huiusmodi cõtractus[d], neque verba, neque scripturam vtique desiderant, sed nudo consensu ualescunt. Et ideo[e] si interim[f] domin' furere cœperit, vel decesserit: fieri non posse[g] Marcellus ait, vt locatio redintegretur: & est hoc verum.

In actione ex conducto veniunt ea quæ hac lege exprimuntur. Bartolus.

XV. IDEM libro trigesimosecundo ad Edictum.

EX conducto actio conductori datur. competit autẽ ex his causis fere[h], vt puta si re, quã conduxit, frui ei nõ liceat: fortè quia possessio ei aut toti[p] agri aut partis nõ præstatur, aut villa nõ reficitur[i], vel stabulũ, vel vbi greges eius stare oporteat: vel si quid in lege conductionis cõuenit, si hoc nõ præstatur, ex conducto agetur.

Propter casum contingentem in fundo, vel fructibus antequam separentur à solo, fit remissio mercedis si damnum est incurabile: secus si contingit in fructibus iam collectis. Item vbertas vnius anni cum sterilitate alterius compensatur. Bartolus.

℣ Si vis tempestatis calamitosæ cõtigerit: an locator conducto- ri aliquid præstare debeat[k], videamus. Seruius omnem vim, cui resisti nõ potest, dominum colono præstare debere ait: vt puta fluminum[l], graculorũ[m], sturnorum, & si quid simile acciderit, aut si incursus hostium fiat. Si qua tamen vitia ex ipsa re oriantur, hæc damno coloni esse: veluti si vinũ† coacuerit: si raucis[n]* aut herbis segetes corruptæ sint. Sed & si labes† facta sit, omnémque fructũ tulerit, damnum coloni non esse: ne supra damnum seminis amissi mercedes agri præstare cogatur. Sed & si vredo[o] fructũ oleę corruperit, aut solis feruore nõ adsueto id acciderit: damnum domini futurum. Si verò nihil extra consuetudinem acciderit: damnum coloni esse. Idémque dicẽdum [est,] si exercitus præteriens per lasciuiam aliquid[p] abstulerit. Sed & si ager terræmotu ita corruerit, vt nusquam sit: damno domini esse. oportere enim agrum præstari conductori, vt frui[q] possit. ℣ Cũ quidam incendium fundi[r] allegaret, & remissionem desideraret, ita ei rescriptum est: Si prædium coluisti[s], propter casum incendij repentini, nõ immerito subueniendum tibi est.

Nota hic, quòd verba accipiuntur secũdum naturam contractus: & sic verba debent intelligi secundum subiectam materiã. simile in. l. damni infecti. in princi. infra, de damno infecto. & l. si stipulatus. infra, de vsuris. Bartolus.

Flu. conditioni

a *Qui ad certum. Colonus est.* id est, durat alia translocatio: vt infra. l. proxi.

b *In fundo.* post tempus finitum.

c *Locare.* vt & supra. l. proxi. in fine.

d *Contractus.* scilicet locationis tacitæ.

e *Et ideo.* quia exigitur cõsensus saltem tacitus: ideo &c. vt hic, &. ff. de pręca. l. certe. in prin. &. ff. de op. leg. si tibi. §. vnius. Accur.

f *Interim.* id est, ante conductionem finitam.

g *Non posse.* immò videtur in tacito consensu furiosus consentire: vt infra, solu. ma. l. ij. §. pe. solu. ibi speciale propter patrem.

h *EX conducto. Fere.* quia & ex aliis causis cõpetit: veluti si quis in eam rem impenderit.

i *Reficitur.* ad quod tenetur locator. secus autem in fructuario & vsuario, quibus dominus non tenetur: vt supra, de vsufruct. sed cum fructuarius. §. j. & de vsu & habitatione. l. si domus. Accursius.

k *Præstare debeat.* vt eum, scilicet exoneret à prẽstatione mercedis: non vt dominus ad interesse teneatur: vt. ff. l. proxi. §. vbicumque. sic intelligitur. C. e. l. excepto. Accursius.

l *Fluminum.* aliàs, fluminis. aliàs, fluminum. Accursius.

† *Plin. li. 18. nat. hist. ca. 17.*

m *Graculorum.* genera auium sunt.

n *Raucis.* id est, spinis. *ADDITIO.* Immo vero raucę sunt vermes terreni: de qb⁹ plura hic Budæus in priori. anno. ad Pandectas. Cæterum sunt qui hic rusticis legendũ putent: nec male meo iudicio. Porro quid sit ruscum, facile quiuis vel ex lexicis didicerit.

* *rũcis quinis. ADDITIO. Imdam legenmo vero raucę sunt verdum cẽsent. mes terreni: de qb⁹ plu rũde rũcara hic Budæus in prio- re verbum. ri. anno. ad Pandectas. quo verbo Cæterum sunt qui hic vsus est Carusci legendũ putent: to libro de nec male meo iudicio. re rust. cap. Porro quid sit ruscum, 2. Colu. lib. facile quiuis vel ex le- 2. cap. 9. & xicis didicerit. Plin. lib. 18.*

o *Sed & si vredo.* id est, vẽtus vrens fructus. *cap. 21. Aliat. lib. Pa verg. 7. cap.*

p *Aliquid.* modicũ, ff. §. *erucis le- alioquin contra: vt. ff. gẽdũ putat. prox. §. si vis. & ad hoc † vide Bud. C. de iure emphy. l. j. & hic. ff. de dam. infec. l. inter quos. §. damni. in fi.*

q *Vt frui.* aliàs, vt frui. & tunc plana est litera: vt. ff. e. l. in princ. aliàs, tolli. & tunc subaudi, scilicet fructus ex eo.

r *Fundi.* id est, fructus fundi.

s *Coluisti.* ideo dicit si coluisti: quia si non coluisti, statim teneris ad interesse. vnde licet superueniat incendiũ, nõ decresceret obligatio: arg. ff. de ędil. edic. iustiſ sime. §. fi. &. ff. e. l. si prius. Vel forte subaudiendũ est, maxime. nam superueniens incendium excusat: vt arg. infra, quod vi aut clam. si alius. §. est & alia. Vel ideo quia si non coluisti, fructus non percepisti: & sic comburi non possent, cum non essent.

Si vnõ.] *CASVS.* Locaui tibi fundum in. v. annos. in vno fuit sterilitas: & sic remisi mercedem illius anni. In secundo anno superfuit vbertas. dicit quòd debes mihi restaurare pro præcedenti anno, etiam si in remittendo fui vsus verbo donationis, dicendo, dono tibi mercedem huius anni propter sterilitatem. secus econtra si vltimus annus est sterilis: & præcedentes vberes. nam si remisi pro vltimo, sciens vbertatem præcedentium, non possum postea petere restaurari. [*CVM QVIDAM.*] Propter sterilitatem fit remissio, non propter hoc quòd habeat minus solito, habet tamen sufficienter. [*ITEM.*] Quidam procur. Cæsaris, vel etiam homo priuatus conduxit nauem à nauta, vt in ea merces portarentur: postea nauta non nauigat. dicit, quòd reddat mercedem. [*VBICVMQVE.*] Locaui tibi fundum: fructus non percepisti. refert an propter sterilitatem: & tunc teneor tantum ad remissionem mercedis: & damnum seminis est coloni: an propter hoc quòd ego vel alius à quo te defendere potui, nõ permisi te vti: & tunc ad omne interesse teneor. [*INTERDVM.*] Licet actio locati competat ad mercedem, tamen quandoque cõ petit ad id solum vt liberetur locator à rei præstatione. & de hoc ponit exemplum in. l. seq. Viuianus.

BIU Cujas

¶ Papinianus libro quarto Responsorū ait. Si vno[a] anno remissionem quis colono dederit ob sterilitatem, deinde sequentibus annis contigerit vbertas*: nihil obesse domino remissionem: sed integram pēsionē etiam eius[b] anni, quo remisit exigendam. Hoc idem & in vectigalis[c] damno respōdit. Sed & si verbo donationis dominus ob sterilitatem anni remiserit, idem erit dicendū: quasi non sit donatio, sed trāsactio[d]. Quid tamen, si nouissimus erat annus sterilis, in quo ei remiserit? Verius dicetur, & si superiores vberes fuerunt, & scit[e] locator: non debere eum ad computationem vocari.

Licet sterilitas tribuat remissionem, secus tamen in exiguitate fructuum.

¶ Cum quidam de fructuū exiguitate quereretur: non esse rationē eius habendam, rescripto diui Antonini cōtinetur[f]. Item alio rescripto ita continetur: Nouam rem desideras, vt propter vetustatem vinearum remissio[g] tibi detur.

Subtilem materiam habet iste.§. & breuiter. h.d. Casus contingens ex parte locatoris, propter quem impeditur vsus conductoris, inducit repetitionem mercedis. h.d. Primo loquitur in quodam casu singulari. Secundo ipsum vniuersaliter extendit ad omnes. Secunda ibi, quod in omnibus. & in tota ista materia appello conductorem illum qui dat pecuniam: locatorem illum qui dat operas, vel præbet vsum rei: vt l. i. §. si quis. supra, depositi. Bartolus.

¶ Item cùm quidam naue amissa vecturam, quam pro inuecto nauta* acceperat, repeteretur[h]: rescriptū est ab Antonino Augusto, non immeritò procuratorem[i] Cęsaris [hanc] ab eo vecturā repetere, cū munere vehendi functus non sit. Quod in omnib⁹ personis[k] similiter obseruandum est.

Propter casum conductor nō potest agere ad interesse, sed ad exonerationē mercedis: secus si facto suo vel culpa impeditur. Bal.

¶ Vbicūque tamen remissionis ratio habetur ex causis supra relatis[l]: non id, quod sua interest, conductor consequitur: sed tuitum ex eius parte cōtingentem quo minus rēlocata vtatur, solidam pensionem præstare cogitur: vt infra, eo. l. colonus. §. nauē. Cum autem quis operas suas locat, vel rem & operam: nec per eū stat quo minus eas soluat: sed per cōductorem, licet casu fortuito impeditum: mercedē totius temporis consequetur: vt de scriptore dicitur: & de eo qui mā cipia vehenda conduxit: & de hærede aduocati, à quo nō repetitur salariū: quia per eū non stetit quo minus causam ageret: vt. j. de var. cog. l. j. §. diuus Seuerus. & j. e. l. sed addes. §. cū quidā. & l. qui operas. & l. si fundus. & ſ. ad leg. Rho. de iac. l. si vehenda. Si vero stetit per locatorem quo minus operas præstet, vel per casum fortuitum in sua persona contingētem, tenetur in primo casu ad interesse. In secūdo vt pensionem remittat vel reddat pro rata tēporis quo eas nō præstitit: vt dicitur de eo qui munere vehēdi functus non est: vt. C. loc. l. si hi. & in hac. l. §. item cū quidam. & C. de condic. ob cau. l. aduocationis. Ir. Si opponatur quòd casus fortuitus non debet in bonæ fidei iudicio venire: potest dici non venire, scilicet vt teneatur locator operarū ad interesse: nec petere potest solidam pensionē: quia casus fortuitus non debet conductori nocere & prodesse locatori. Dicet quis, & nonne venditor etiā si res vendita casu fuit amissa, pretiū consequitur? ergo & iste mercedē: licet casu fuerit impeditus præstare operas? Respon. aliud est in vēditore qui certat de damno vitando. nam si nō haberet pretium, damnum rei suę pateretur. locator autem certat de lucro, cū nihil de suo amiserit: ar. j. de condit. & demon. l. Titio fundus. §. j. Ité videtur contra, quod est. j. de var. & extraordi. cog. l. j. §. pe. & de statuli. l. cum hæres. §. antepē? Respō. speciale est in libertate, & in aduocatis. nec ob. huic. §. quod dicitur. C. de cōdic. ob cau. l. pe. quia vt. ſ. dictū est, loquitur cum contingit casus in conductore: secus in locatore: arg. C. de condic. ob cau. da. si militem. Ité contra videtur. ſ. de cōdic. can. da. si pecuniam. j. respon. ibi, & cū per te non stetit &c. Respon. illud dicit disputādo. est enim alia ratio repetendi, quia non est secutū id propter quod dedi. vnde etsi nō sit contractus in quo liceat pœnitere, dabitur tamen repetitio: vt j. e. l. fi. & l. si pecuniam. §. fi. Item videtur contra. ſ. de condic. ob cau. da. l. iij. §. cp si Stichus. Sed ibi contingit casus nō in manumittente, sed in manumittendo. vnde distinguitur fuerit in mora, vel non. Ité pro hoc est. ſ. ad. l. Rho. de iact. qui leuandæ. §. si vehēda. & in ea. l. arg. contra. §. si ea. Vel dic (quod est verius) vbicumque tantū operas, vel rem & operas loco, vel ex innominato cōtractu aliquid pro specie facere cōueni: si casu fortuito impedior vel in mea vel in alterius persona, vel quocūque modo contingente, nihilominus mercedē vel cōuentam rē persequi possum, nisi culpa vel mora mihi possit imputari. nā leges in hoc consonare videntur: vna tamen videtur aduersari cum diuisione modica: vt. ſ. de condic. ob cau. da. l. si pecuniam. §. sed vbi. hoc si tale sit impedimentum, vt nullo modo possit de cætero operari quod cōuenit. si vero ad tempus est impeditus, suppleat in sequēti quod in tempore præcedenti non potuit: quia saltem hodie faciendum est, nisi pœniteat eum cui erat faciendum. quod autem de pœnitentia dico, ad contractum innominatū tantum referendum est. *ADDITIO.* Not. ex hac glo. secundum Bal. hic, cp si ille qui debet præstare operas, est impeditus certo tempore, potest supplere alio tēpore, & totam mercedem consequitur, nisi operæ deberentur ex contractu nominato: & pœniteret eum cui operæ sunt præstandæ. Circa quod vide quod no. Azo in summa. C. eo.

a *Si vno.* aliàs. §. Papi. & aliàs. l. si vno.

b *Etiam eius.* non solum vberioris, sed etiam &c. vt hic, &. C. e. licet. &. j. de annuis lega. l. legatum. §. vini phalerni. Sed quæro, quando sterilitas dicatur? dicunt quidam, quando semen non est inde perceptum: vt. ſ. ea. l. §. sed & si labes. &. j. ea. l. §. vbicumque. sed Io. dicit, inspici vulgi opinionem. Item dicūt recōpensari, quādo bis tātum habuit quàm solitus erat habere: vt si solitus erat habere. xx. & habet. xl. sed Io. dicit, tunc quādo tantum habuit in sequenti, vt cōpēsatione facta neutra dicatur sterilis: vt si solit⁹ erat habere. xxx. si habet. xv. non est sterilis. pone ergo quòd in vno anno nihil habitū est in sequēti āno. xxx. habita sunt: tunc ergo petitur merces.

* *Flo. cōtingit vberitas*

c *In vectigalis.* id est, in dāno prædij ꝙ quo vectigal præstatur reipublicæ: vt hic, &. j. de cēſi. l. forma. circa prin. ibi, illam æquitatē &c.

d *Sed trāsactio.* id est, à petitione recessio. Et sic not. hic, ex qualitate cōtractus verba accipi contra propriā significationem: vt hic, &. j. c. l. in lege.

Verba quādoque cōtra ꝓpriā significationē capiuntur.

e *Et scit locator.* scilicet vbertatē precedentium: quo casu videtur donare, & ideo nō debet vocari ad cōputationē: vt hic subiicit. ſ. vt computet vbertatem superioris anni cū sterili: in quo anno pensionē remisit: secus autē si dominus ignorauit vbertatē præcedentium annorū: quod facile potuit euenire. tunc enim donare non videtur, nec renuntiare cōputationi: sicut nec pro futura libertate, nisi indistincte recipiatur computatio.

f *Continetur.* nisi esset passus sterilitatem: vt. ſ. eo. l. prox. §. si vis.

g *Remißio.* cum debeat colere & propagare vt bonus paterfamiliās: & ideo non debet habere commodum de quo puniendus est: vt supra, de neg. gest. l. siue hæreditaria.

Cōmodum quis reportare nō debet vnde puniendus est.

h *Repeteretur.* id est, exigeretur vt redderet.

i *Procuratorem.* qui nauem conduxerat. Accursius.

k *Personis.* nō solum in procuratore Cæsaris. repetitur ergo vectura à nauta, ex quo non nauigauit casu fortuito impeditus. Sed contra, infra, eo. l. pe. §. nauem. Sol. ibi culpa conducentis nauem retenta fuit nauis: vt quia illicitas merces intulit, & eius facto etiā dominus nauis naue caruit: hic autem nulla fuit culpa conductoris. merito ergo mercedem hic repetit secundum Ir. Vt autē plene circa hoc habeas, dic secundum Azo. quòd locat quis quandoque res, quandoque operas, quādoque rem & operam: cum rem suam locat siue stetit per eum, siue per casum fortuitum ex ipsius parte contingentem, quo minus cōductor re vtatur, tenetur actione ex cōducto. sed in primo casu, scilicet cum per locatorem stetit, agitur ad interesse, in quo etiam lucrum continetur. Vel ad pœnam quam præstari rupta fide conuentionis placuit, si conductor pensionib⁹ paruerit: & vt oportet coluerit: nec in re locata male versatus fuerit: vt. C. e. l. eden. &. l. si de fundo. &. ſ. e. l. ex cōducto. & j. eo. l. quæro. §. inter. &. j. hac. l. §. vbicūque. ibi, plane &c. &. j. eo. l. si fundus. ibi, nam si colonus &c. &. l. si in lege. §. colonus. In secundo autem casu, scilicet quòd per casum fortuitum vt pensio pro rata remittatur, vel reddatur: veluti si ædes locatæ exustę fuerint, vel ager terræmotu corruerit: vt supra, eo. l. si quis domum. in fi. &. l. ex conducto. §. j. & infra. e. l. sed addes. §. si quis. & hac. l. §. vbicumque. &. l. qui insulam. §. ædilis. Idem est si locator rem ex necessitate demolitus est, scilicet locatā, vel propriis vsibus probauerit necessariam, vel conductor iusti timoris gratia migrauerit: vel frui ab eo prohibeatur, quem locator propter vim maiorē aut potentiam eius prohibere non potest: vt. j. eo. l. qui insulam. &. l. si fundus. &. l. perinde. &. l. &. hæc distinctio. &. l. habitatores. &. C. eo. l. eden. ſi vero stetit per cōductorem, vel per casum for-

Locationis genus triplex.

l *Supra relatis.* vt supra. l. proxi. §. si vis.

BIU Cujas

a *Suprà.* ſ. in. §. ſed & ſi labes. & l. proxi.

b *Quaſi procurator.* ſciens ſe non eſſe procuratorem: vt infra, eo. l. & hæc diſtinctio. j. reſpon.

c *Quod intereſt.* ſi verus dominus habeat. Azo.

d *Ex locato.* id eſt, ex conducto.

e *Liberetur.* vnde videtur agendum ex locato vt locator à locatione liberetur, id eſt, à rei præſtatione.

f *IN quo. Lucrum.* vt & C. arbi. tu. l. quicquid.

Ed addes.] CASVS in hoc textu ſatis eſt clarꝰ, niſi in. §. ſi. in quo ſic pone: Locauit ſcriptor operas ſuas ſ annũ cuidã ſcholari: deinde deceſſit ſcholaris ante annum. reſpon. habebit nihilominꝰ ſcriptor mercedem totius anni, ſi nõ ſtat per eum, & ſi alij eaſdem operas non locauit. Viuianus.

g *Interfuit.* facit ad hoc. ſ. de act. emp. l. Iulia. §. ſi quis colludẽte. & de dolo. l. ideoque. &. j. pro empto. l. qui fundum. §. procurator.

h *Excuſata.* hoc ſpeciale in vaſe locato vt omne intereſſe veniat etiã extra rem. ſecus in vẽditione: vt ſupra, de act. empt. l. Iulia. in prĩ. &. l. ſi ſterilis. §. cũ per venditorem. &. l. tenetur. in prin. Item aliud in cõmodato: vt dixi. ſ. commo. in rebus. §. itẽ qui ſciens. Accurſius.

Fla. aget.

i *In quo herba mala.* vt peſtifera: vt. C. de ædil. act. l. pe. ſed cur aliter? Reſpon. quia in doliis ignorare non debuit. in paſcuis vero iuſte potuit ignorare. nã quæ facilius ſciri poſſunt, ſi ignorentur, grauius coercentur.

In hãc lege multa Iulianus hic priori. contra. ad edictas. illam vi- Facit ad

k *Ex locato.* id eſt, iure locationis ex cõducto. Vel dic, id eſt, ex conducto.

l *Et prælum.* id eſt, inſtrumentum cum quo premitur.

m *Et trapetũ.* i. inſtrumentum trabibus conſtructum & funibus.

n *Sin minus.* id eſt, ſi non ſunt inſtructa.

o *Reficere.* vt. ſ. de act. emp. l. fundi. in prin. cõtra. Sol. ibi in vẽditione: hic in locatione.

p *Regulis.* i. tabulis.

q *Prælũ.* i. preſſoriũ.

r *Suculã.* id eſt, torcumercedis exonerationem pro rata [temporis.] Supra[a] deniq; damnũ ſeminis ad colonũ pertinere declaratur. Planè ſi fortè dominus frui non patiatur: vel cum ipſe locaſſet, vel cum alius alienum, vel quaſi procurator[b], vel quaſi ſuum: quod intereſt[c], præſtabitur. & ita Proculus in procuratore reſpõdit.

Pupillus reſtitutus vt adeat, agit vt à locatione defuncti liberetur ſi res alii locata erat: ſed contra tutorem habet regreſſum ſi fuit in culpa abſtinẽdi. h. d. cum. l. ſeq. Bar.

¶ Interdum ad hoc ex locato[d] agetur, vt quis locatione liberetur[e], Iulianus libro quinto decimo Digeſtorũ ſcripſit: vt puta Titio fundum locaui, iſque pupillo hærede inſtituto deceſſit: & cum tutor conſtituiſſet abſtinere pupillum hæreditate, ego fundũ pluris locaui: deinde pupillus reſtitutus eſt in bona paterna. ex conducto nihil amplius eum cõſecuturum, quàm vt locatione liberetur. mihi enim iuſta cauſa fuit locandi:

XVI. IVLIANVS libro quintodecimo Digeſtorum.

CVm eo tẽpore in pupillũ actiones nullæ darentur.

XVII. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Edictum.

TVtelę tamen cùm tutore iudicio (inquit) agetur*, ſi abſtinere [eum] non debuit.

XXVIII. IVLIANVS libro quintodecimo Digeſtorum.

IN quo inerit etiã hoc, quod ex cõductione fundi lucrũ[f] facere potuit.

XIX. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Edictum.

SEd addes † hoc Iuliani ſententiæ, vt ſi colluſi ego cum tutore: ex cõducto tenear in id, quod pupilli interfuit[g].

Qui locat vaſa vitioſa ſcienter vel ignorãter, ad totum intereſſe tenetur. in aliis rebus diſtinguitur ſciens ab ignorante. Bart.

¶ Si † quis dolia vitioſa ignarus locauerit, deinde vinum effluxerit: tenebitur in id, quod intereſt: nec ignorantia eius erit excuſata[h]. & ita Caſsi[i] ſcripſit. aliter atque ſi ſaltũ paſcuũ locaſti, in quo herba mala[i] naſcebatur. hic enĩ ſi pecora vel demortua ſunt, vel etiã deteriora facta, quod intereſt, præſtabitur, ſi ſciſti. ſi ignoraſti, penſionem nõ petes. & ita Seruio, Labeoni, [&] Sabino placuit.

Locator fundi tenetur præſtare colono inſtrumenta fructuum liquidorum quærendorum cauſa neceſſaria: niſi aliter actum ſit. Bartolus.

A ¶ Illud nobis videndum eſt, ſi quis fundũ locauerit, q̃ ſoleat inſtrumenti nomine cõductori præſtare: quæq́ue ſi nõ præſtet, ex locato[k] teneatur. Et eſt epiſtola Neratij ad Ariſtonem, dolia vtiq; colono eſſe præſtanda, & prælum[l], & trapetũ[m] inſtructa funibus. ſi minus[n], dominũ inſtruere ea debere: ſed & prælum, [& trapetum] vitiatum, dominum reficere[o] debere. Quòd ſi culpa coloni quid eorũ corruptum ſit: ex locato eũ teneri. Fiſcos autẽ, quibus ad premẽdã oleam vtimur, colonũ ſibi parare debere, Neratius ſcripſit.

B Quòd ſi regulis[p] † olea prematur, & prelum[q], & ſuculam[r], & regulas, & tympanum, & trochleas, quibus releuatur prælũ, dominũ parare oportere. Item aẽnum, in quo olea calida aqua lauatur, vt cætera vaſa olearia, dominum præſtare oportere: ſicuti dolia vinaria, quę ad præſentem vſum[f], colonum picare oportebit. Hæc [autem] omnia ſic ſunt accipienda, niſi ſi quid aliud ſpecialiter actum ſit.

Poteſt ſolui vna quãtitas pro alia, ſi hoc dictum ſit, & ſub æſtimatione eius quod dictum eſt. Bartolus.

C ¶ Si dominus exceperit[t] in locatione, vt frumẽti certum modum certo pretio acciperet, & dominus nolit frumentum accipere, neque pecuniam ex mercede deducere: poteſt quidem totam ſummam ex locato[u] petere: ſed vtique conſequens eſt exiſtimare, officio iudicis hoc conuenire, haberi* rationem, quanto conductoris intererat, in frumento potius, quàm in pecunia ſoluere pẽſionis exceptam portionem. Simili modo & ſi ex conducto agatur[x], idem erit dicendum. ¶ Si inquilinus oſtium, vel quædam alia ædificio adiecerit: quæ actio locum habeat? Et eſt verius (quod Labeo ſcripſit) competere ex conducto actionem, vt ei tollere liceat[y]: ſic tamen, vt damni infecti caueat: ne in aliquo dum aufert, deteriorem cauſam ædium faciat, ſed vt priſtinam faciem ædibus reddat.

*Flo. habere

D *Locator tenetur præſtare cõmoditatem inquilino ad aſportandum res quas ipſe induxit in domũ, ſi cõmode aſportari poſſunt ſine dãno domus: aliàs tenetur cauere de damno infecto. h. d. cum. §. ſeq. Paul. de Caſt.*

¶ Si inquilinus arcã cameratam*[z] in ædes cõtulerit, & ædium aditũ coanguſtauerit dominus: verius eſt ex conducto eum teneri[a], & ad exhibendũ actione, ſiue ſcit, ſiue ignorauerit[b]. Officio enim[c] iudicis cõtinetur, vt cogat eũ aditũ & facultatẽ inquilino præſtare ad arcam tollendã: ſumptibus ſcilicet locatoris.

*Flo. vratã

Ad repetendum perſionem ſolutam ante tempus, ſi conductor non poteſt frui re, competit actio ex conducto, non condictio indebiti, ſed ad repetendum ſolutum plus quàm debeatur per errorem, competit indebiti condictio. h. d. Paul. de Caſtro.

¶ Si quis, cùm in annum habitationem conduxiſſet, penſionem totius anni dederit: deinde inſula poſt ſex menſes corruerit*, vel incendio conſumpta ſit: penſionem reſidui temporis rectiſsimè Mela ſcripſit, ex conducto actione repetiturum[d], non quaſi

*Fl. ruerit

lar, ſic dictum quia ſuecum olearum recipit. & hæc quæ ſequũtur, ſunt ſimilia inſtrumenta.

ſ *Vſum.* id eſt, ſunt neceſſaria. Accurſius.

t *Si dominus exceperit.* id eſt conuenit.

u *Ex locato.* cum nõ ſit ipſo iure ſublata.

x *Agatur.* pro tali intereſſe.

y *Tollere liceat.* vel ſi tolli non poteſt, ad impenſas agitur ea actione: vt infra, eo. dominus. §. in conducto. nõ autem vindicat: vt ſupra, de rei vindi. l. habìtator. aliter autẽ in fructuario qui non tollit infixa ſed refixa ſic: ſiue † euulſa: vt. ſ. de vſufru. l. ſed & ſi quid inędificauerit. in prin.

† *In hãc locũ Plin. naturalis hiſt. lib. 15. cap. 6. & 7.*

z *Cameratã.* id eſt, habentẽ tres cameras. hoc dicit vt denotet eius magnitudinem.

a *Eum teneri.* ſ. dominum inquilino.

b *Ignorauerit.* locator illatam eſſe arcam.

c *Officio enim.* ſeruiẽte actioni: non quia ſit extra eam.

d *Repetiturum.* nam ſi non dediſſem, agerem vt liberarer.

BIU Cujas

a *Condictionem*. scilicet indebiti.
b *Nihil deberi*. nec pro mortuis in naui: vt supra, ad le. Rho. de iac. l. fin. in prin.
c *Magna*. de paruis enim impendiis non est curandum: vt hic, & infra, de impen. in re. do. fa. l. omnino. Accursius.
d *His*. vt puta sedibus & cameris in naui. Ac.
e *Nauigãtium*. id est, eorum qui in naui feruntur. Accursius.
*Flo. proficeret f *Cum quidã exceptor*. quia excipiebat, id est, redigebat aliqua ĩ scriptis, expensas forte, vel gesta, vel distinctiones quas colligebat à magistro alio dictante.
g *Ad libellũ*. id est, ad preces ĩ libello ĩsertas.
h *Non stetisse*. sed per casum fortuitum in persona conductoris contingentem. Accursius.
*Flo. proroga i *Solueres*. id est, exhiberes.
k *Aequum est*. vt. C. de condic. cau. da. l. pe. & infra, de leg. j. legatum. §. j. & ĩfra, de var. cogni. l. j. & infra, e. qui operas. Sed contra supra, eo. l. ex conducto. §. item cũ quidã. Solue, vt ibi. [PAPINIANVS.] CASVS. Potestas Bonon. decessit intra tempus administrationis. salarium dabitur assessoribus suis eius anni potestariæ, nisi steterint cum aliis ĩ eodem tempore. Accursius.
l *Residui*. post mortem legati, modo si nõ &c. & supra, de off. assess. l. diem. Idem si esse poterant, secundũ Io. quia tũc stetisse videnť.

SIcut. [INTERDVM LOCATOR.] Vendidi tibi fundum pro. c. soluendis hinc ad annum. interim locaui fundũ eidẽ emptori. fundus periit. non teneor remittere mercedem, neque facere vt possit frui: & sic ego non sum obligat[a]: sed cõductor mihi sic. & similis casus est infra, l. proxi. Viuianus.

l *Sed donationis*. sicut nec emptio: vt supra, de contrahen. emp. si quis donationis. Accursius.
m *Interdũ*. & sic claudicat contractus: vt supra, manda. l. potest. & infra. de act. empt. l. Iulianus. §. antepe. Accur.
n *Exoluat*. nõ est enĩ obligat[a] locator idẽmq; vẽditor ad exonerationem mercedis si res perierit. quia post perfectã emptionẽ omne cõmodũ & incõmodum spectat ad emptorem. & facit. j. eo. l. proxi. nec ad rem tradendã vt frui possit. Ac.

ITem si pretio.] CASVS. Vendidi tibi fundum, vt si non solluas pretium hinc ad annum, sit inemptus, & x. mihi des mercedis nomine. non soluisti pretium: agam ex locato ad mercedem. cætera sunt plana. Viuianus.

o *Ex locato*. scilicet si res vendita sit hoc pacto vt pecunia non soluta res fiat inempta, & merces certa soluatur.
p *Locatio*. interueniente mercede in pecunia: vt infra, de præscrip. ver. l. naturalis. §. j. & supra, depo. l. j. §. si quis seruum.
q *Loco*. scilicet in solo meo, conducendo à te operas tuas. Accur.
r *Et tamen*. licet dominium transferre est contra naturam locationis: vt infra, eo. l. nõ solet.
*Fl tium uat f *Circumscribere*. vt supra, de mino. l. in causæ. §. idem Pomponius.
*Fl pta hoc autem in pretiis, non vitiis rerum: vt diximus. ff. de act. emp. l. Iulianus. in prin. Item hoc intellige dolo non interueniẽte ab aliqua parte: & sic improprie dicitur ibi circumuentio vel deceptio: alioquin si dolus inesset, purgaretur: vt supra, ti. j. l. Iulia. §. si venditor. &. §. per contrarium. &. §. idem Iulia. & supra, de ĩsti. sed & si pu. §. sed & si aliàs. quę sũt contra. Sed nũquid eo ipso est dolus quòd minore pretio sciẽs emit, cum venditor non putat eã esse maioris pretij. si enim scit, non videtur esse deceptus? Respon. non videtur nisi aliquid dicat propter quod eum ad vendendum tali & tanto pretio induxit: vt quia dicebat & affirmabat eũ non esse maioris pretij.

SI in lege.] CASVS. Locaui tibi op[s] scribendi ad sex menses, & vt tale faceres qđ ego probaré, vel quod Titius probaret. intelligitur de boni viri arbitrio, si ego vel Titius †N male arbitraremur: puta opus probabile re- mer goti probamus: non autem uen de die quicquam est ar tren bitrandum: cum in. l. sit Pau dictum, nisi sit actum The vt & de die arbitraretur. Item si erat actum vt arbitrio conductoris: si iniquè & dolosè arbitretur, recurritur similiter ad arbitrium boni viri. [SI COLONVS.] Presupponitur quòd ea quæ in fundum inferuntur, sunt tacite obligata pro mercede locationis. Nunc pone sic casum: Locaui Titio fundum certa pensione. Titius locauit eum Męuio: vtrũ res Mæuij sint mihi obligatæ, sicut res Titij? dicitur quòd non. tamen fructus fundi erunt mihi obligati. cætera satis plana sunt vsque ad. l. in operis. Viuianus.

quasi indebitum cõdicturum. Non enim per errorem dedit plus, sed vt sibi in causam conductionis prospiceret*. Aliter atque si quis, cum decem conduxisset, quindecim soluerit. hic enim si per errorem [plus] soluit, dũ putat se quindecim, conduxisse: actionem ex conducto non habebit, sed solam condictionem[a]. Nam inter eũ, qui per errorem soluit, & eum, qui pensionem integram prærogauit*, multum interest.

Infante nato in naui, pensio non debetur. h. d. Bartolus.

¶ Si quis mulierem vehendam naui conduxisset, deinde in naue infans natus fuisset: probandum est, pro infante nihil deberi: [b] cum neque vectura eius magna[c] sit, neque his[d] omnibus vtatur, quę ad nauigantiũ[e] vsum parantur. ¶ Ex conducto actionem etiam ad hæredẽ trãsire, palam est.

Casus contingens in personam conductoris, eum nõ liberat à mercede, nisi locator alii suas operas locet. h. d. Bartolus.

¶ Cum quidam exceptor[f] operas suas locasset: deinde is, qui eas conduxerat, decessisset: imperator Antoninus cum diuo Seuero rescripsit ad libellum[g] exceptoris in hæc verba: Cum per te non stetisse[h] proponas, quo minus locatas operas Antonio Aquilæ solueres[i]: si eodem anno mercedes ab alio nõ accepisti, fidem contractus impleri æquum est[k]. Papinianus quoque libro quarto responsorum scripsit, diem functo legato Cæsaris, salarium comitibus residui temporis præstandum, modo si nõ postea comites cũ aliis eodem tempore fuerunt.

Si venditor locat rem venditam emptori quoad pretium soluatur, solus conductor obligatur. hoc dicit cũ. l. sequent. Bar.

XX. PAVLVS libro trigesimotertio ad Edictum.

SIcut emptio, ita & locatio sub conditione fieri potest: sed donationis[l] causa contrahi non potest. Interdum[m] locator non obligatur, conductor obligatur: veluti cum emptor fundum conducit, donec pretium exoluat.[n*]

XXI. IAVOLENVS libro vndecimo Epistolarum.

CVm vẽderem fundũ, cõuenit, vt donec pecunia omnis persolueretur, certa merce de emptor fundum conductũ haberet. an soluta pecunia merces acceptò ferri* debeat? Respondit, Bona fides exigit, vt quod conuenit, fiat: sed nõ amplius præstat is vẽditori, quàm pro portione eius tẽporis, quo pecunia numerata non esset.

XXII. PAVLVS libro trigesimoquarto ad Edictum.

ITem si pretio nõ soluto inẽpta res facta sit, tunc ex locato[o] erit actio. ¶ Quotiens autem faciendum aliquid datur, locatio[p] est.

Si loco opus ædificãdum in solo meo de materia conductoris, dicitur locatio: licet in me transferat proprietatem suæ materiæ: non autem emptio. Paulus.

¶ Cum insulam ædificandã loco, [q] vt sua impensa conductor omnia faciat: proprietatẽ quidem eorum ad me transfert, & tamen[r] locatio est. Locat enim artifex operam suam, id est, faciendi necessitatem.

In pretio & in pensione licitum est contrahentibus se decipere inuicem sine dolo. Bartolus.

¶ Quemadmodum in emendo & vendendo naturaliter concessum est, quod pluris sit, minoris emere: quod minoris sit, pluris vendere, & ita inuicem se circunscribere[ſt]: ita in locationibus quoque, & cõductionibus [idem] iuris est.

XXIII. HERMOGENIANVS libro secundo iuris Epitomarum.

ET ideo prætextu minoris pẽsionis locatione facta, si null' dol' aduersarij ꝓbari possit, rescindi locatio nõ potest.

Quod committitur alterius arbitrio, intelligitur de arbitrio boni viri. Item qui habet arbitrium super facto, non intelligitur habere super termino facti. Item arbitrium dolosè latum nullius est momenti. hoc dicit. Bartolus.

XXIIII. PAVLVS libro trigesimoquarto ad Edictum.

BIU Cujas

a *Si in lege.* id est, in pacto.
b *Opus.* quod fuit locatum vt fieret in certum tempus.
c *Viri boni.* sic & supra, de contrahen.emp.l.hæc venditio.& supra, pro socio.l. si societatem.
d *Quod lege.* id est, pacto.
e *Idipsum.* vt proroge tur tempus. Accursius.
f *Consequens.* id est, simile superioribus: quia sicut pro nullo habetur approbatio dolo locatoris facta, vt nihilomin⁹ teneatur ex cõducto inquantum bono viro videbitur: ita in conductore dicendum est.
g *Irrita.* id est, pro nõ facta habetur, adeo vt posit agi ex locato & conducto inquantum viro bono videbitur æquum.
h *Conductoris.* Erat forte dictum, vt arbitrio conductoris opus approbaretur.
i *Manent.* sunt enim fructus fundi obligati: vt hic, & infra, eo.l.qui fideiussor.& ifra, quib. mo.pig.tacite contra.l. in prædiis. Sed contra infra, de pig.l.cum tabernã.in prin.vbi etiã postea illata obligan-
Desisset tur. Sed ibi ab eodem, non ab alio conductore. Item contra infra, de pignori. l. j. §. cum prædium.So.vt ibi. Itẽ cõtra supra, de pig.ac. l. solutum. §. solutam. Sol.potest dici aliud in vrbanis, & aliud in rusticis: vt hic. Vel quod hic dicit non obligari, verum est in totũ: obligatur tamen pro parte:
Ita limes vt hic. vt supra dicit. Vel dic[a] quòd res istius posterioris non erant inuectæ, sed expressa conuentione obligatæ primo colono: vt ibi dixi. Accursius.
k *Statim agere.* etiam pro mercedẽ futuri tẽporis: vt infra, eo.l. habitatores.in fi.&.l.dominus.§.fin.nam de ea quæ datur ratione præsentis temporis vel præteriti, non est dubium:
Limes ex vt subiicitur hic statim[b]. Sed cõtra infra, de mi-
nor.cum grando.l.j.§. si pensio. ibi, ita tamen &c.vbi dicit inquilinum non teneri de futura pensione, nisi nominatim actum est ne ante annũ recedat. Sol.ibi loquitur cum ex necessitate migratur: hic ex voluntate.nam & dominus ex necessitate potest inquilinum inuitum expellere: vt infra, e.l.qui insulam.in prin.&.C.eo.l.iij.ergo eadem æquitate colonus vel inquilinus, necessaria causa interueniente, poterit migrare, secundum Ir. sed Azo dicit quòd pro futura pensione nõ agit dominꝰ: nec hoc hic expresse dicit: licet dicat quòd statim potest agere: inquilinus tamen non agit interdicto de migrãdo, nisi

SI in lege[a] locationis comprehensum sit, vt arbitratu domini opus[b] adprobet: perinde habetur, ac si viri boni[c] arbitrium comprehẽsum fuisset. Idemque seruatur, si alterius cuiuslibet arbitrium comprehensum sit. Nam fides bona exigit, vt arbitrium tale præstetur, quale viro bono cõuenit. ídq; arbitriũ ad qualitatem operis, non ad prorogandum tempus, quod lege[d] finitũ sit, pertinet: nisi idipsum[e] lege comprehensum sit. Quibus consequens[f] est, vt irrita[g] sit adprobatio dolo conductoris[h] facta, vt ex locato agi possit.

Res secundi conductoris obligata primo conductori ex conuentione, non intelligitur obligata primo locatori. Bartolus.

¶ Si colon⁹ locauerit fundum, res posterioris conductoris domino non obligantur: sed fructus in causa pignoris manẽt[i], quemadmodum esset* si prim⁹ colonus eos percepisset.

Quando obligatio committitur propter nõ factũ ab initio, & certum est non posse fieri ex postfacto: statim agitur ad totale interesse vt in contractibus bonæ fidei. Bar.

¶ Si domus vel fundus in quinquennium pensionibus locatus sit: potest dominus, si deseruerit habitationem, vel fundi cultura colonus vel inquilinus, cum eis statim agere.[k] Sed & de his, quæ præsenti die præstare debuerunt: velut vt opus aliquod efficerent[l], [vel] propagationes[m] facerent: agere similiter potest.

Quando obligatio committitur ad interesse propter maleficium, ab ipso initio potest agi ad totale interesse, si illud maleficium suum effectum porrigit ad totum tempus. Item mora potest purgari intra paucos dies. Bartolus.

¶ Colonus[n], si ei frui non liceat: totius quinquennij nomine statim rectè[o] aget, etsi[p] reliquis annis dominus fundi [eũ] frui patiatur. Nec enim semper liberatur* dominus, eo quòd se cũdo vel tertio anno patiatur* fundo frui. Nam & qui expulsus à conductione, in aliam se coloniam contulit, nõ suffectu rus duabus[q]: neque[r] ipse pensionum nomine obligatus erit: & quãtum per singulos annos compendij facturus erat, consequetur[f]. Sera est enim patientia fruendi, quæ offertur eo tẽpore, quo frui colonus, aliis rebus illigatus, nõ potest. Quòd si paucis diebꝰ prohibuit, deinde pœnitentiam agit, omniaq; colono in ĩtegro sunt: nihil ex obligatione[t] paucorum dierũ mora minuet[u]. Item vtiliter ex cõducto agit is, cui secundũ cõuentionẽ nõ præstãtur, quæ cõuenerant[x]: siue ꝓhibeatur frui à domino, siue* ab extraneo, quẽ dominꝰ ꝓhibere potest[y].

Ad obseruantiam contractus agitur ex conducto: sed ad remissionem mercedis relictam in testamento, agitur ex testamento. h.d. notabiliter iste. §. Paul. de Castro.

¶ Qui in plures annos fundum locauerat, testamento suo damnauit hæredem, vt conductorem liberaret[z]. Si non patiatur hæres eum reliquo tẽpore frui, est ex conducto actio. quòd si patiatur, nec mercedes remittat: ex testamento tenetur[a].

Si committitur merces arbitrio incertæ personæ, non valet. idem si certæ, quæ noluit arbitrari, vel nõ potuit hoc dicit. Bar.

XXV. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

SI merces promissa sit generaliter alieno arbitrio, locatio & conductio contrahi non videtur[b]. sin autem quanti Titius[c] æstimauerit: sub hac conditione stare locationem, vt si quidem ipse qui nominatus est mercedẽ definierit[d]: omnimodo secundum eius æstimationẽ, & mercedẽ persolui oporteat, & cõductionẽ ad effectũ peruenire. Sin autẽ ille vel noluerit, vel nõ potuerit mercedẽ definire: tũc ꝓ nihilo[e] esse cõductionẽ, quasi nulla mercede statuta.

Si emptor repellit conductorem, venditor tenetur ei ad interesse. Bartolus.

¶ Qui fundũ fruendum, vel habitẽ si vn⁹. §. si ĩ duos. sed cõtra. C. de do. pro. l. si cũ ea. vbi ꝓmissio dotis sit incerta: & tamen tenet. Sol. speciale fauore dotis est ibi.

a *Si merces.* sicut nec venditio. nisi in casu: vt infra, de pig.l.si fundꝰ. §. fin. Io.& est ratio: quia nec personam certam, nec quantitatem certã definierunt secundum Ir. vnde in assumenda persona possent dissentire: vt supra, de arbi.l.

b *Titius.* scilicet tertius, in contrahentis enim arbitrium conferri non debet: vt supra, de contrahen. empt.l. quod sæpe. §. j.

c *Definierit.* vt bonus vir.

d *Pro nihilo.* vt insti. de contrahen.emp.§. pretium.&.l. locati. in prin.& infra, de verbo. obli.l. fin. in fi. j. respon.

BIU Cujas

a *Locauit.* quia nec emptor nec legatarius habent necesse stare colono: vt. C. eo. l. emptorem. &. ĭ. e. qui fundum.

b *Prohibitus.* ab emptore.

c *Obscurentur.* multum, non modice: vt. ĭ. eod. habitatores.

d *Cœnaculi.* conducti.

e *Inquilino.* Hæres autẽ potest obscurare ædes in quibus testator reliquit vsumfruc. dum tamẽ modicum. lumen habitãtibus relinquat: vt supra, de vsufruct. l. si is qui binas.

f *Cum eo.* scilicet inquilino.

g *Reputationis.* vt tanto minus soluat inquilinus, quanto habitare non potuit.

h *Habenda est.* primo & secundo casu.

i *Si ostia.* domus locatæ.

k *Non restituat.* id est, reficiat: quia potest haberi ratio, cum locator reficere teneatur.

l *Facere debet.* etiam si nihil dictum est.

m *Intempestiua.* id est, minus tempestiua, vel nimis sera.

n *Villarũ.* id est, paruarum domuum.

o *Debet.* ſ. colonus.

p *Incorruptas.* quo ad se. aliàs cõtra supra, eo. ex conducto. in prin.

q *Inimicitias.* hoc intelligitur de illis inimicitiis quas conductor sua culpa patiebatur: vt infra, solu. ma. l. pe. j. respon. & supra, eo. l. videamus. §. qui vinũ. vel etiam sine culpa. cum enim habet inimicitias, cautius debet custodire: est enim æquum vt quod eius culpa damnum patiatur locator, eidem locatori sarciatur: vt hic, & supra, cõmuni di. l. si is cũ quo. & ad. l. Rho. de iact. l. j. &. ij. §. æquissimum. & supra, pro socio. l. cum duobus. §. quidam.

r *Cæsarum.* in duplũ: vt infra, arbo. furt. cæ. l. furtim. in fin.

s *Cæteras.* scilicet rei persecutorias: non pœnales, nisi in id quod excedit: vt supra, commo. vnde quæritur. in fi. & infra, eo. l. & hæc distinctio. in fi.

t *Omittat.* vna effectum sortiente.

u *Fructus.* puta opinione hominum sit sterilitas: quod dic vt supra, eo. l. si vno. in princ. hęc autem euenit forte vel propter exercitum, vel aliam vim. Accursius.

x *Cui.* aliàs, cui. ſ. colono. & aliàs, cum immodicum &c. & dic immodicum, id est, valde modicum, vel simpliciter modicũ. apparet ergo quòd si maximum fuerit lucrum, puta quia in duplum creuerunt fructus, quòd duplicari debeat merces vel seruitiũ quod pro re præstatur: quia quod in vno permittitur, in aliis prohibetur: quia modicum non aufertur. in altero. i. eius contrario, contrariũ statuitur: vt ar. ĭ. de testi. ex eo. &. ŭ. de iudi. l. cum prætor. j. respon. accedit & illud, quòd si deminuti essent fructus, deminueretur merces: vt. C. e. l. licet. ergo si aucti fuerint, pensio debet augeri: & probantur hic duo cõcurrentia generalia. primũ est, quia contrariorum eadem est disciplina: vt. ĭ. de lega. iij. in. l. fi. &. ĭ. vbi pu. edu. l. iij. §. fi. Secundum est, quia emolumentũ debet comitari onus: vt. ĭ. de reg. iur. secundum naturam. succedit & alia similitudinaria ratio: quia hoc cauetur in tributis: vt. C. de allu. l. ij. hic ergo idem dicendum: vt. ŭ. de le. & senatusco. l. non possunt. &. l. nã vt. nec dicas aliud hic, aliud ibi: quia & hic non agitur nisi ex conuentione. vnde si non petatur nisi id quod est conuentum, nõ est mirũ. at ibi ex lege agitur. potest enĭ dici hic tacite videri conuentũ in futuro incremento quod est in primo pacto: vt. ĭ. de pac. do. l. inter socerũ. §. cum inter. ea maxime ratione, quia quæ postea emergunt, auxilio indigent: vt. ĭ. de interro. act. l. de ętate. §. ex causa. &. ĭ. de excep. rei iudiç. l. si mater. §. eandem. econtra videtur in rebus princi palibus nouum canonẽ non exigendum: vt. C. cũ noua vec. institui non posse. l. ij. &. iij. nec in accessionibus: vt. C. de pascuis & palu. l. j. in prin. maxime ideo quia ampliatione fructuum adhibui, mihi nocere non debet: sed potius prodesse: etiam si aliàs teneri deberem: vt infra, ad. l. Fal. l. iij. j. respon. &. ŭ. de rei vin. l. cæterum. præterea non potest dici de eo pactũ quod ignorabat: sicut est in donatore: vt. C. de dona. l. nec ignorãs. & in Aquiliana stip. vt supra, de transac. l. cum Aquiliana. nec potest dici idem pactũ intelligi in incremẽto. quod dic vt. ŭ. e. l. sed addes. §. si quis mulierẽ. &. ĭ. eo. ea lege. j. respon. Sol. secundum quosdã, quòd ampliatur merces propter incremẽtum fructuum. Sed contra hoc valde est qđ dicitur. C. de fun. reipu. l. ij. & de omni agro deser. l. fin. Vnde apertius & latius distinguo, sicut in sterilitate distinguitur, contingat casu fortuito, an consueto, vel ex vitio, vel ex debilitate rei: vt in primo casu fiat remissio: in aliis non: vt. ŭ. e. l. ex conducto. §. j. vsque in fi. & l. si vno. §. cum quidam. ergo sic & si casu fortuito contingat vbertas. Idem secus si diligentia possessoris: vt in prædictis. ll. secundum Azo.

y *Societatis iure.* vt. ŭ. pro so. l. cum duobus. §. quidam sagariam.

z *Diligentissimus.* id est, diligẽs: vt ponatur superlatiuus pro positiuo: vt econtra sæpe contingit. nec enim dubium est locatorem operę non teneri de leuissima culpa: vt ar. supra, commo. si vt certa. §. nunc vidẽdum. & infra, de reg. iur. l. contractus. sed secundũ M. est speciale in columna & aliis rebus quæ leuiter franguntur, vt exactissima diligentia præstetur. Et no. hic quẽ excusari à culpa, si omnia faciat quæ diligẽs faceret: vt hic, & supra, ad. l. Aquil. si putator. & insti. ad. l. Aquil. §. item si putator. Accursius.

a *Ad cæteras.* scilicet omnes, secundũ nos. sed secundum M. scilicet similes supradictis: cum dixerit in talibus speciale.

b *Perdiderit.* etiam si dolo: vt infra, de re iud. in depositi. secus in eo qui simpliciter posidebat secundum nos: vt supra, de rei vin. l. is qui dolo. Accursius.

c *Cedere.* scilicet fulloni. Accursius.

bitationem alicui locauit[a]: si aliqua ex causa fundum vel ędes vendat, curare debet, vt apud emptorem quoque eadem pactione & colono frui, & inquilino habitare liceat: alioquin prohibitus[b] is, aget cum eo ex conducto.

Si habitatio incommodatur, licet inquilino recedere, & ad pensionem pro rata tenetur. Bartolus.

¶ Si vicino ædificante obscurẽtur[c] lumina cœnaculi[d]: teneri locatorem inquilino[e]. Certè quin liceat colono vel inquilino relinquere conductionem, nulla dubitatio est. De mercedibus quoque, si cum eo[f] agatur reputationis[g] ratio habenda est[h]. Eadem intelligemus si ostia[i] feneſtráſve nimium corruptas locator non restituat[k].

Conductor fundi tenetur omnia facere quæ secundum consuetudinem locorum requiruntur. Bartolus.

¶ Conductor omnia secũdum legem conductionis facere debet[l]. Et ante omnia colonus curare debet, vt opera rustica suo quoque tempore faciat: ne intempestiua[m] cultura deteriorẽ fundum faceret. prętera villarum[n] curam agere debet[o], vt eas incorruptas[p] habeat.

Damnum quod quis patitur ab inimicis propriis: sui culpa pati intelligitur. Bart.

¶ Culpæ autẽ ipsius & illud adnumeratur, si propter inimicitias[q] eius vicinus arbores exciderit. Ipse quoque, si exciderit: non solũ ex locato tenetur, sed etiam lege Aquilia, & ex lege duodecim tabularum arborum furtim cæsarum[r], & interdicto, quod vi aut clam. Sed vtique iudicis, qui ex locato iudicat, officio continetur, vt cæteras[s] actiones locator omittat[t].

Pro damno intolerabili fit remissio mercedis conductori: secus si sit damnum modicum: quia tunc non fit remissio: sicut nec augetur pensio propter modicum augmentum: & hoc non habet locum in colono partiario. h. d. Bartolus.

¶ Vis maior, quam Græci θεῦ βίαμ* appellant, non debet cõductori damnosa esse, si plus, quàm tolerabile est, læsi fuerint fructus[u]: alioquin modicum damnum ęquo animo ferre debet colonus, cui[x] immodicum lucrũ non aufertur. Apparet autem de eo nos colono dicere, qui ad pecuniam numeratam conduxit: alioquin partiarius colonus, quasi societatis iure[y], & damnum & lucrum cũ domino fundi partitur.

Qui locat operas suas tãquam artifex, tenetur de damno contingenti ex culpa leuissima illius vel illorum quorũ opera vtitur. h. d. secundum intellectum quem puto verum. Paul. de Castro.

¶ Qui columnam transportandam cõduxit: si ea, dum tollitur aut portatur aut reponitur, fracta sit: ita id periculum præstat, siqua ipsius, eorúmque, quorũ opera vteretur, culpa acciderit. Culpa autem abest, si omnia facta sunt, quæ diligentissimus[z] quisq; obseruaturus fuisset. Idẽ scilicet intelligemus, & si dolia, vel tignũ trãsportandũ aliquis conduxerit. idémque etiam ad cæteras[a] res transferri potest.

Soluenti æstimationẽ litis, cedẽda est actio contra possessorem rei. h. d. Paul. de Castro.

¶ Si fullo aut sarcinator vestimenta perdiderit[b], eoq; nomine domino satisfecerit: necesse est domino, vindicationem eorum, & condictionem cedere[c].

Operæ promissæ duobus, illi sunt prius præstandæ cui prius sunt promissæ. h. d. Paul. de Castro.

XXVI. VLPIANVS libro secundo Disputationum.

IN operis [a] duobus simul locatis, cõuenit priori conductori antè satisfieri.

Modica incommoditas conductoris non inducit veram remissionem mercedis. h. d. Bartolus.

XXVII. ALFENVS libro secundo Digestorum à Paulo Epitomatorum.

HAbitatores [b] non statim, si paulo minus cõmode aliqua parte cœnaculi vterentur, deductionẽ ex mercede facere oportet. Ea enim conditione habitatorẽ esse [c], vt si quid aduersarium [d]* incidisset [e], quamobrem dominum aliquid demoliri [f] oporteret, aliquam partem paruulam incommodi sustineret: non ita tamen, vt eam partem cœnaculi dominus aperiat, * in quam magnam partẽ vsus habitator haberet [g].

Iustus timor facit vt fiat mercedis remissio, licet non sit secutum periculum: secus in timore iniusto, vel si inde non recesserit. Bar.

ITerũ interrogatus est, si quis timoris causa emigrasset, [an] deberet mercedem, nécne? respondit, si [iusta] causa fuisset, cur periculum timeret: quamuis periculum verè [h] non fuisset, tamen non debere mercedem. sed si causa timoris iusta non fuisset, [mercedem] nihilominus [eum] debere [i].

XXVIII. LABEO libro quarto Posteriorum Epitomatorum à Iauoleno.

QVod si domus [k]* habitatione conductor æquè vsus [l] fuisset, præstaturũ: etiam eius domus mercedẽ, quę vitium fecisset [m], deberi putat. Idem iuris esse, si potestatem [u] conducendi habebat [o], vti pretium cõductionis prẽstaret dom[in]o*. Sed si locator cõductori potestatem conducẽdæ domus nõ fecisset [p], & is, in qua habitaret, cõduxisset: tantũ ei præstãdum [q] putat, quantũ sine dolo malo pẽstitisset [r]. Cæterũ si gratuitam habitationẽ habuisset [s], pro portione tẽporis ex locatione domus deducendũ [t] esse.

Verbum ne, siue néve, importat ne quis faciat & quòd curet ne per alium fiat.

XXIX. ALFENVS libro septimo Digestorum.

IN lege locationis scriptum erat: *redemptor [u] syluam ne cædito, néve cingito [x], néve deurito, néve quem cingere, cædere, vrere sinito.* Quærebatur, vtrùm redẽptor, si quem quid earum rerũ facere

a *In operis.* hęc lex videtur sibi contraria. nã dicit simul esse locatas, & dicit postea aliquem esse priorẽ. So. dico q hæc dictio, simul, denotat idẽtitatem operarũ eiusdem hominis: & in idem tẽpus faciendarũ: non tẽporis cõtractus, id est, non eadẽ hora. alioquin nullus esset ordo temporis, quod hic negatur. & probatur. ĵ. qui po. in pig. ha. l. idẽque. §. fi. Vel dic simul, id est, eodẽ die: vt. ĵ. qui po. in pig. ha. si fund[o]. §. si duo. Itẽ intellige secundum quosdam hãc legem, quando coram eodẽ iudice ambo conductores agunt, nã tũc ex officio suo: quia simul vtrique nõ potest operari, priori iubet satisfieri. secus in chirographariis creditorib[us]. nam omnes cõcurrunt in pecunia prout omnibus de rebus satisfieri potest. nec obstat. ŝ. de iudi. l. qui prior. quia licet in vẽtilatione causę sit prior qui ante vocauit licet post cõduxerit: nõ tamen in executione sentẽtiæ. Vel dicas apud diuersos agi. si tamen vnus iudex exequatur vtráque sententiã, debet iubere priori satisfieri ante omnia. Itẽ quæro, quomodo hic æstimatur priuilegium in personali actione ex tẽpore: hoc enim esse non debet: vt. ĵ. de priui. credi. l. priuilegia? respon. hic secundus cõductor sciebat alij prælocasse operas, & nõ posse eum satisfacere duobus, ibi ignorabat. Vel hic in faciendo, vbi impossibile est vtrũque simul fieri: ibi in dando nõ æstimatur ex tẽpore, vt si vnus duorum tutelam fecit, primo vni, & postea alij: certè actione tutelæ ambo admittuntur æqualiter: vt. d. l. priuilegia. sed in hypothecaria secus. fallit autem hoc in dote, in qua siue personali, siue hypothecaria agatur, cõsulitur prius filiis primi matrimonij: vt. C. qui po. in pigno. ha. l. assiduis. §. penul. Ex his contingit, quòd si quis obligauerit, alicui priuato quæ habet habiturúsve est, & postea fisco: præfertur priuatus in his quæ habebat tempore obligationis. nam in his quæ postea quæsiuit, præfertur fiscus: vt infra, de iure fisci. l. si is qui mihi. Itẽ intellige hanc. l. cũ ipsum factum faciẽdum est: aliàs si interesse præstandum est, tunc satisfit vtrique simul: vt dixi in personali.

Habitatores. [CASVS.] Locaui tibi domum quæ indiget aliqua refectione: & reficiẽdo impediris. si paruum damnũ est, pati debes: alioquin remittam de mercede. Secundo, si colonus timens ruinam recesit: an sit remittenda pensio? si iuste recedit, sic. aliàs non. Tertio, si nihilominus habitasset, licet iuste potuisset timere, debet mercedem. Quarto, si migrauit, & nõ aliam cõduxit: & ego dedi ei potestatem secundæ conducendæ: tenebitur mihi ad totã mercedẽ. Idem si dedi ei mercedẽ secundę conductionis. nam dare teneor: & sic tenebitur mihi ad mercedẽ primæ, nisi magis velim remittere de prima pẽsione. Vltimo si aliam habuit gratis: tunc tãtum mercedem pro rata cum iustè tenuerit: non autem dabo mercedem secundæ, cum nulla fuit. h. d. cum. l. sequen. Viu.

b *Habitatores.* id est, inquilini.

c *Habitatorem esse.* scilicet oportet.

d *Aduersarium.* i. casum fortuitũ vel aliud nouũ emergens. Acc.

e *Incidisset.* quia tignum ruptum vult reparare.

f *Demoliri.* i. remouere rupta, vt apponat sana. Quid si ex voluntate facit? Respõ. tunc fieri deductionẽ de mercede si vult pati. nã potest, si vult, resistere: vt. ĵ. vti posi. si duo. §. cũ inquilinus. Acc.

g *Haberet.* facit ad hoc supra, commo. in rebus. §. possunt. &. ĵ. de impẽ. omnino. Accur.

h *Verè.* sufficit ergo iustus timor, quamuis malum non contingat: vt & supra, ad. l. Aquil. si quis fumo. §. quod dicitur. & infra, de dam. infec. l. in hac stipu. Itẽ hoc quando post conductionem causa timoris interuenit. secus si iã inerat: vt infra, de dã. infec. l. qui bona. §. de illo. Sed arg. cõtra, ĵ. de dona. causa mor. l. pe. vbi etiam sufficit non iusta causa suspicionis.

i *Debere.* scilicet prẽstare conductorẽ. Acc.

k *Quod si domus.* cp, pro sed. Azo. * *Flo. præ-*

l *Aeque vsus.* id *stare. sed si* est, sine causa migraue- *&c.* rit secundũ Ir. & quod dicit vsus fuisset, dic, id est, vti potuisset: quod nihil est. secũdum hoc nil adderet prædictis. dic ergo, æque vsus, sci licet ac si nullam ruinã minaretur. nam in veritate minabatur.

m *Fecisset.* post tempus locationis comprehensum. Vel dic, ante: sed præstatur pro præterito tempore. Azo. & caue tibi: quia litera sequens deberi putat: est cancellata in lib. Ioan. & bene. vel si vis, dicas subaudiri, putat. Vel dic, scilicet Labeo. Ac.

n *Si potestatem.* scilicet quia tenetur etiam hic ad totam mercedem.

o *Conducendi habebat.* scilicet cõductor aliam domum qui iustè timet: subaudi, adeo habet potestatem, vt etiam cõduxerit. & pretium, id est, mercedem alterius locator conductori præstaret: & hoc intellige de alia æque idonea domo: vt argu. supra, eo. si quis domum. §. ĵ. Vel dic, habebat potestatem ex pacto conducendi aliam: non tamen conduxit.

p *Non fecisset.* puta non præstando ei mercedem domus conducendæ. Azo. cum conductor domus migret vitio domus.

q *Præstandum.* à domino vitiosæ domus.

r *Præstitisset.* scilicet pro secunda cõductione: & intelligas hic, quòd teneatur dare locator mercedem secundæ cõductionis: nisi mercedẽ pro rata temporis remittere velit. nam in plus teneri nõ debet: vt supra, eod. l. sed addes. §. si quis cum. vel compensabitur supra, eo. l. si quis in domum. &. l. in lege. §. colonus.

s *Habuisset.* scilicet secundo: & hoc facta migratione. Accur.

t *Deducendum.* pro rata temporis cõducendo, cum iuste migrauit: non autẽ ad mercedem secundæ cõductionis, quæ nulla fuit. Ex prædictis autem collige, secundum Ir. si domo conducta non vteris, siue vitium faciat, siue timor iustus immineat: cum tamen interim vel conducas aliam. vel potestatem conducendi habeas: non remitto tibi mercedem pro rata temporis: sed pretium dũtaxat secundæ conductionis. sed si absque causa migras mercedem omnino præstas: scilicet totius temporis. Accursius.

In lege. [CASVS.] Locaui syluam custodiendam, & conueni mercede data cum custodiente syluam, quòd aliquod damnum in sylua non sineret alium dare. quæritur an videns casu teneatur prohibere aliquod dari damnum, an & curare vt videat? Dicitur quòd debet curare vt videat. Viuianus.

u *Redemptor.* id est, conductor, qui dicitur syluanus. Azo.

x *Cingito.* cingere. i. deglabrare: vt. ĵ. arbo. fur. cæ. l. cædere. Ioan.

BIU Cujas

a *Vtramque.* scilicet vt visum prohibeat: & q̃ videre procuret: non est tamen æquiuocum: quia vtrũque semper in se continet, secundum quosdam. immo alterum: vt hæc litera clare innuit.

b *Cædere.* non est ergo simplex abnutiuum. Accursius.

c *Cæderet.* vt.j.l.pro.§.qui mulas.&.j.de verb.ob. inter stipu. circa prin.&.j.eo si de dãno. & hic no. obscurũ pactũ interpretari pro eo qui rem apposuit. Et sic est contra.ſ.de contrahen.emp.l.Labeo.& ſ.de pac.l.veterib[9]. So. ideo q̃ locatore fit interpretatio, ne illa adiectio, néve quẽ cingere &c. nil operetur. Sic est ar. opti.j.de lega.j. si quando. nil autẽ operaretur si id dũtaxat significaret: vt si quẽ earũ rerũ quid facere videret, q̃hiberet. nã per prima verba hoc idem significabat quib[9] promisit se non cæsurum. cædere enim videtur, qui patitur cædere: vt ſ.de his qui not. infa.l. quid ergo. §. certe. & C.de fac.san. eccle.l.iubemus.§.œconom[9] autẽ.&.j.de iure pat.l.adigere.in prin. Vel dicas q̃ hoc est ex officij suscepti solicitudine. nã ex natura & qualitate contractus verba intelligũtur: vt supra, eo.l.si vno. secundum Azo.

Flo. cõduxit. nã veteres olim his vocibus q̃miscuè vtebantur. vt.l. veteres. ſ.de act. empti.

Qvi insulam.] CASVS in hac.l. est planus vsq; ad §.qui ędẽ. [QVI AEDEM.] Conueni tecũ vt faceres mihi curiã: & pro singulis pedibus daré tibi.vj.aureos: & tu debebas facere totũ de tuis sumptib[9]. fecisti dimidiã, nũquid erunt mẽsurãdi pedes facti: vt sic soluã: an debem[9] expectare donec perficiatur antequã admẽsuretur? & dicit q̃ etiã ante quam perficiatur. Viu.

d *Quod eius.* id est, per quod. Azo.

e *Habitare.* nisi aliã cõduxit, tunc id prẽstaret: vt.ſ. eod.l.q̃ si domus.

f *Aestimari.* vt &.j. proxi.§.&.j.eo. si fundus.§.fi.&.l. & hæc distinctio. &.ſ.eod.l. sed addes.§. si quis cum.

g *Interesset.* vt & infra, eo. & hæc distinctio.&.ſ.eo.si tibi alienã.&.l.nos videamus.

h *Aedilis.* forte curulis, qui curam ædium habebat.

i *Combustæ.* balneæ.

k *Balneatore.* id est, cum domino balnei: aliàs locatore. Accur.

l *Contributio.* i. compẽsatio. & facit.ſ.eo.sed addes.§. si quis cum.

m *Consulebat.* scilicet locator.

n *Rupisset.* si tamen in custodiendo cõductoris probetur culpa: vt supra, ad.l.Aquil. si seruus ser.§. si fornacarius.&.§.Proculus.& §. si mulier. Azo.& supra.l.proxi.in fin.

o *In opus lapidis.* id est, pro eo quod necessariũ esset in opus lapidum: vt calx, & arena, & similia. Azo.

p *Et manus.* id est, opera manuum. aliàs, manu.

q *Pretio.* subaudi pro quo scilicet pretium dabat cõductor aliis.

vidisset, prohibere deberet: an etiam ita syluam custodire, ne quis id facere posset: Respondi verbum *sinere*, vtrãque [a] habere significationem, sed locatorem potius id videri voluisse, vt redemptor non solum, si quẽ casu vidisset syluã cædere [b], prohiberet: sed vti curaret & daret operam, ne quis cæderet [c].

Refectio necessaria quæ impedit habitationem conductoris, inducit remissionẽ mercedis pro rata: non necessaria obligat locatorem ad interesse. Bartolus.

XXX. IDEM libro tertio Digestorum à Paulo Epitomatorum.

QVi insulã triginta conduxerat: singula cœnacula ita locauit,* vt quadraginta ex omnibus colligerẽtur. dominus insulæ, quia ædificia vitium facere diceret, demoliebat eam. Quæsitum est, quanti lis ęstimari deberet, si is, qui totam conduxerat, ex conducto ageret? Respondit. si vitiatum ædificium necessariò demolitus esset, pro portione, quanti dominus prædiorum locasset, quòd eius [d] tẽporis habitatores habitare [e] nõ potuissent, [in]rationem duci, & tanti litem æstimari. [f] Sin autem nõ fuisset necesse demoliri: sed quia melius ædificare vellet, id fecisset: quãti conductoris interesset [g] habitatores ne migrarent, tanti condemnari oportere.

Conductori fit remissio mercedis pro rata temporis quo re frui non potest, etiam si alteri gratis concessit. h. d. Bartolus.

℣ Aedilis [h] ĩ municipio balneas conduxerat, vt eo anno municipes gratis lauarẽtur. post tres mẽses incendio facto [cõbustæ [i] sunt.] Respondit posse agi cum balneatore [k] ex conducto, vt pro portione temporis, quo lauationem non præstitisset, pecuniæ contributio [l] fieret.

Flo. ad in. lapi. erit,

Fl. pret.

r *Redemptori.* id est, conductori.

s *Septem.* scilicet aureos. Azo.

t *Opus.* id est, domo perfecta demum.

u *Imperfectum.* ædificiũ nondum consummatum: sed nõ nisi pro cõsummatis pedibus. Io. sed alij dicunt etiã nõ factũ æstimari: sed hoc quomodo potest ęstimari quod non est.

Qui animal conductum onerat pondere grauiori: hac actione tenetur. Bartolus.

℣ Qui mulas ad certum põdus oneris locarat*: cum maiore onere conductor eas rupisset, cõsulebat [m] de actione. Respõdit vel lege Aquilia, vel ex locato rectè eum agere: sed lege Aquilia tãtum cum eo agi posse, qui tum mulas agitasset: ex locato etiam si alius eas rupisset [n], cum conductore rectè agi [posse.]

Pensio quæ præstatur ad mensuram tantum, pro rata operis facta peti potest. hoc dicit. Bartolus.

℣ Qui ædẽ faciẽdam locauerat, in lege dixerat: *Quod in opus lapidis [o] erit, * pro lapide & manus [p] pretio [q] * dominus redemptori [r] in pedes singulos septem dabit [s]*: quæsitũ est, vtrũ factum opus [t], an etiã imperfectũ [u] metiri oporteret? Respõdit etiam imperfectum.

Exceptio violẽtiæ intelligitur de ea quæ infertur ab extraneo: nõ de ea quæ à se vel à suis infertur. Bartolus.

℣ Colonus [x] villam hac lege acceperat, vt incorruptam redderet, præter vim & vetustatem [y]. coloni seruus villã incendit nõ fortuito casu. Non videri eam vim [z] exceptam respõdit: nec id pactum esse, vt si aliquis domesticus eã incendisset, ne præstaret: sed extrariã [a] vim vtrosque excipere voluisse.

Actio oneris aduersi non habet locum in re quæ remanet locatoris, & cum actione alia non concurrit. Item debitor quantitatis respectu certæ speciei liberatur, si illa species casu interiit. h. d. Primo ponit thema & quæstionem. Secundo ponit quædam argumenta faciẽtia ad determinationẽ quæstionis. Tertio determinat quæstionem. Secunda ibi, respondi. Tertia ibi, secundum quæ. Bartolus.

XXXI. IDEM libro quinto Digestorum à Paulo Epitomatorum.

IN nauem Saufeij [b] complures frumentũ confuderant [c]. Saufeius vni ex his frumentum reddiderat de communi [d]: & furti. & qui sciẽs accepit tenet furti. an aũt periculũ fruméti amissi sit nautæ, quod fuit prima quæstio? Dicit, q̃ nõ. si nõ fuit in culpa primę redditionis: nõ autẽ fuit in culpa q̃ vni restituit primo. Vi.

x *Colonus.* casu incẽsæ sunt. Azo.& incipit respondere.

y *Vetustatẽ.* superfluũ videtur pactũ istud, cũ de his & sine pacto nõ teneatur. *Fl. ret:*

z *Eam vim.* igitur incendium est vis.

a *Extrariã.* in generali sermone ergo non continetur persona loquentis: vt &.ſ.de act. empt.l.si mercedẽ. §. fi. &.ſ.communia præd.l. quicquid. & de sena.l.j. in fi.&. C.de solu.l.inquisitio. Sed ar. cõtra.j. de ædil. edic. l. quod si nolit. §.j.&.ſ. de in dié addi.l.q̃ si vno. §. fi. & l.antepe.&.j.de pign.l. Paulus. §. fi. Accursius.

IN naue.] CASVS. Multi mercatores miserunt fruméta in naue Saufeij, qui erat nauta, & fecit aceruum cõmunem cõueniendo vt ex illo aceruo cuilibet redderetur tanta quantitas quãtam ibi misit: & cũ nauis ad portum venisset, reddidit vni: & antequã redderet aliis, nauis periit cum alio fruméto. quæritur an nautæ sit periculũ. & antequam soluat, duo præmittit. Primo q̃ rerum locatarũ duo sunt genera. nã quandoque trãsit dominiũ, vt si do argẽtũ vt facias vas ex hoc vel ex alio. quandoque nõ: vt in veste data posſidenti: secundũ q̃ rerũ depositarum duo sunt genera. nã quandoque trãsit dominium, vt in pecunia deposita ad dominum: quãdoq; nõ. ex quibus colligitur tertium. ſ.q̃ dominiũ fruméti fuit factũ Saufeij. & ideo rectè reddidit. secus autẽ si fuisset separatũ, & vni reddidisset quod esset alterius, tũc tenereẽ nauta locati &

Fl. ret:

b *Saufeii.* nomen est exercitoris.

c *Confuderant.* id est, contribuerant.

d *De communi.* sed hic expone, cõmuni. i. de aceruo cõmuni omnium. factum enim erat cõmune dominorum volũtate permixtũ: vt insti. de re. di. §. q̃ si frumentum. &.ſ.de rei vin.l.si frumentum. permansit ergo cõmune: & cum vni reddit, eodem momento fit Saufeij, & desinit. sic.j.de dona. inter vi.& vxo.l.quæ autem. §. fi. & de adqui. hære. placet. secundum R. Vel dic, de cõmuni, id est, communiter dato: & sic non fuit commune, sed ab initio factum Saufeij. & hæc planior: vt infra, quippe quod nautæ &c.

Perierat.

BIU Cujas

nauis perierat[a]. Quæsitum est, an cęteri pro sua parte frumenti cum nauta agere possunt oneris auersi[b] actione? Respondit, rerũ locatarum duo genera esse: vt aut idem redderetur, sicuti cum vestimenta fulloni curanda locarentur[c]: aut eiusdem generis redderetur: veluti cum argentũ pustulatum[d]* fabro daretur, vt vasa fierent[e]: aut aurum, vt anuli[f]. ex superiore[g] casu* rem domini manere: ex posteriore[h], in creditũ[i] iri. Idẽ iuris esse in depositо. Nam si quis pecuniam numeratam ita deposuisset, vt neque clausam,* neque obsignatam traderet, sed adnumeraret: nihil aliud eum debere, apud quem deposita esset, nisi tantumdem pecuniæ solueret[k]. Secundum quæ[l] videri triticum factum Saufeij, & rectè datum[m]. Quod si separatim tabulis, aut beronibus,[n]* aut in alia cuppa clausum vniuscuiusque triticum fuisset, ita vt internosci posset, quid cuiusque esset, non potuisse[o] nos[p] permutationem facere: sed tum posse eum, cuius fuisset triticum, quod nauta soluisset, vindicare[q]: & ideo se improbare actiones oneris auersi, quia siue eius generis essent merces, quæ nautæ traderentur, vt continuo eius fierent, & mercator in creditum iret, non videretur onus esse auersum: quippe[r] quod nautæ fuisset, siue eadem res, quæ tradita esset, reddi deberet: furti[s] esse actionẽ locatori: & ideo superuacuum[t] esse iudicium oneris auersi. Sed si ita datum esset, vt in simili re solui posset[u]: cõductorem culpam dumtaxat[x] [præstare] debere[y]. nam in re, quæ vtriusque causa contraheretur, culpam deberi: neque omnimodo[z] culpam esse, quòd vni reddidisset ex frumento: quoniam alicui primum reddere eum necesse fuisset, tametsi meliorem eius cõditionem faceret, quam cæterorum[a].

Successor singularis non tenetur stare colono, nec colonus ei. Bartolus.

XXXII. IVLIANVS libro quarto ex Minicio.

QVi fundũ colendũ in plures annos locauerat, decessit, & eum fundum legauit. Cassius negauit posse cogi[b] colonum, vt eum fundum coleret: quia nihil hæredis interesset. quòd si colonus vellet colere: & ab eo, cui legatus esset fundus, prohiberetur: cum hærede actionem colonum habere[c]: & hoc detrimentum ad hæredẽ pertinere: sicuti si quis rem, quam vendidisset, necdum tradidisset, alij legasset: hęres eius emptori & legatario esset obligatus.

Si conductor frui non potest re absque culpa locatoris, fit remissio mercedis pro rata. si locatoris culpa interueniat, ad totale interesse tenetur. Bartolus.

XXXIII. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

SI fundus, quẽ mihi locauẽris, publicatus sit[d]: teneri te tam eam omnino dicimus. sed F. & R. dicunt eam habere locum etiam hodie. Sed ad quid, secundum eos, dabitur? Respõ. ad ea ad quæ darentur locati & conducti quando onus receptũ est in auersione: vt infra, ad l. Falci. l. in ratione. §. incertæ.

a *Perierat.* cum toto frumento quod remanserat.
b *Oneris auersi.* an est hoc proprium nomen actionis? quidam dicunt quòd non: sed actio locati sic appellatur, quando quis conduxit suo periculo: quod reprobatur: ideo dic quòd est proprium nomen actionis. nam si esset idem quòd locati, ergo competeret cum actione furti: vt. ſ. e. si merces. §. culpæ. & j. eod. si locatum. quod non est in hac actione: vt. j. ea. l. §. quòd si separatum. in fi. Itẽ quando habet locum actio oneris auersi? Respon. quotiens onus alienum vel dolo vel culpa submergeretur. ab auerto auertis, id est remoueo. & dicitur auersi, & nõ aduersi. vel dicitur aduersi, ab aduersitate: & tunc habet locum cum conductor in se recipit periculũ: & postea res periit, vt plerũque fit: vt infra, eo. & hæc distinctio. & supra, de pericu. & com. rei ven. si quis vina. §. si aduersione. hic autem videbatur recepisse: cum in genere sit in frumento acerui contracta obligatio. hodie autem hæc actio locum nõ habet: vt dices. j. eo. §. quòd si separatim.
c *Locarentur.* & hæc est propriè locatio: vt j. eo. l. non solet.
d *Pustulatum.* quidam libri habẽt pusillatum. id est, purgatum & pusillum factũ propter putredinem extractam. aliàs ponderatum: aliàs, purgatum: aliàs, purum datum.[a]
e *Vasa fierent.* ex hoc, vel ex illo. Azo.
f *Anuli.* vt fierent de eodem auro, vel de alio simili.
g *Ex superiore.* quando datur vt idem reddatur.
h *Ex posteriore.* quando datur vt eiusdem generis reddatur.
i *In creditum.* scilicet generale: vt supra, si cer. pet. l. j. sic econtra conductor quandoque transfert dominium in locatorem: vt supra, eo. item si pretio. §. cum insulam.
k *Solueret.* est ergo depositum: sed ego reditur eius terminos notissimos: vt. ſ. depos. l. Lucius Sempronio. & l. diem. §. j. Accursius.
l *Secundum quæ.* scilicet dicta in secundo casu.
m *Datum.* i. redditum. & sic cessat arg. oneris aduersi actio locũ non habet: sic ecõtra infra, de verb. signifi. verbum reddendi. nisi specialiter contrarium caueatur: vt supra, depos. l. j. §. eleganter.
n *Beronibus.* forte æneis vasis. b Accursius.
o *Non potuisse.* id est, non est credendum, vel dicendum, increditum itum esse hoc casu: nisi manifestissime illud appareat.
p *Nos.* scilicet inuitos: quia ignorantes eramus de facto Saufeij.
q *Vindicare.* item agi potest ex locato: vt supra, eo. item quæritur. §. & si pallium. & etiam furti contra suscipientem scienter, & contra dantem.
r *Quippe.* id est, quia: ac si dicat, non debet sustinere onus aduersum cuius merces fractæ sunt restitutæ.
s *Furti.* contra Saufeium qui sciens inuito domino cõtrectauit.
t *Superuacuum.* hac ratione semper cessat: quia locati semper cõpetere potest actio, propter culpam conductoris: vel furtum, seu delictum: sed nec alibi dicit lex eam locum habere: & ita exuffla-

x *Dumtaxat.* non etiã casum: licet transit in creditum. quod est not. dignum: licet aliter sit dictum regulariter culpam esse nisi forte studiose fecisset. Et sic no. quòd locus est gratificationi. Accursius. *Gratificationi quãdoq; locus est.*
y *Debere.* & aliàs præstare.
z *Omnimodo.* id est, nullo modo in culpa est: potuisset autem esse in culpa, si ita esset depositũ, vt neutri redderet sine altero. Et no. hic arg. quod non intelligitur quis esse in culpa si facit quod necesse habet facere: vt hic, & infra, ad Syll. si quis in graui. §. si cum omnes. & infra, de leg. j. l. vnum ex fa. §. si de Fal. Accursius.
a *Quam cæterorũ.* quia suum saluum haberet.

Qui fundum.]CASVS. Locaui tibi fundũ in quinquenniũ: in medio alij legaui, & decessi. hæres meus non aget ammodo cõtra colonum vt colat, quia sua non interest: tũc legatarius potest deiicere colonum: & colonus aget contra hæredem ad interesse: & sic hæres tenetur duobus, scilicet legatario ad fundum, & colono ad interesse: vt in hoc alio casu. ecce vendidi rem, & eãdem legaui: hæres meus legatario & emptori tenetur. Viuianus.
b *Cogi.* scilicet ab hærede locatoris: de legatario autem non dubitabatur: quia non succedit in ius defuncti, sed hæres. Accursius.
c *Habere.* vt infra, de leg. j. l. nil proponitur. §. fin. & ag. supra, eo. si merces. §. qui fundum.
d *Publicatus sit.* forte vt militibus assignetur: vt. ſ. de rei vindi-

Si fundus.]CASVS. Locaui fundum: postea est publicatus: teneor ad remissionem mercedis. Secundo idẽ si locaui domum ædificandam, & corruit solum. Tertio idem in vẽditione, scilicet si vendidi domum, & publicata postea sit: teneor ad restituendum pretium: sicut & superioribus casibus ad remittendũ mercedẽ. nã quãdo prohiberis frui ab eo à quo nõ possum te defendere, ad remissionem mercedis teneor: aliàs ad omne interesse. Quarto inducit simile: vt ecce locaui domum: eam destruo vt reficiã. nam refert vtrum poteram reficere sine destructione, & teneor ad omne interesse: an necessario feci, & tũc ad exonerationẽ mercedis. Quinto dicit hæc esse vera si credens meũ, locaui: aliàs si alienum sciẽs, teneor ad omne interesse. [CVM FVNDVM.] Ego & Titius habebamus fundũ cõmunem: conuenimus vt alternis annis vterẽmur quisque suo anno pro parte alterius: vnus in fine anni destruxit sic fundum, vt anno sequenti nõ producat fructum. & dicit q alter agit loc. p sua parte, & cõmuni diui. pro parte vero alterius agit ex cõducto ad interesse. Secundo dicit idẽ si ego vnum, & tu alium fundum habuimus, prędicto modo. hoc dicit cum. l. seq. Vi.

item si verberatum. §. præterea si forte. vel ex causa maleficij alicuius. Accursius.

a *Vt mihi frui.* hoc idem determinatur statim infra ibi, similiter ergo &c.

b *Locasses.* locauit ergo opus faciendum: vt mihi pro toto opere præstaret mercedem.

c *Nihilominus.* vt pro eo quod de opere feci antequam rueret, mercedē præstes: & ita interitus est ad damnum locantis: vt infra, eo.l. Martius.

d *Teneris ex empto.* immo videtur quòd non, cū omne periculū pertineat ad emptorē post * *Flo. tenea vis* vēditionē: vt.ſ.de peri. & com. rei ven.l.necessario. in princ. &.l. id quod. So. speciale est in casu publicationis: vt hic. Item cōtra: vt.j.de euic. Lucius. vbi specialiter in hoc casu loquitur. Sol. hic ante traditionē, ibi post. Vel hic ex maleficio vēditoris publicatus erat: ibi nō.

e *Vt pretium.* tibi solutum. alij dicūt à fisco acceptum, quod est falsum, cum nil sit à fisco forte acceptum.

f *Lucrum.* vt.ſ.eo.l.ſi in lege. §. colon⁹. Azo. est autem hic casus specialis vt lucrū veniat, sicut & aliàs: sed regulariter contra: vt dixi.ſ. de eo quod certo loco.l.ij.§.fi.

g *Debebis.* nisi sciēs alienum, vt suū locauit: vt.ſ.eo.l.ſi vno.§.pe.& j.e.l. & hæc distinctio. in fin.j.respon.&.ſ.e.ſi quis domum. quæ sunt cōtra. similis distinctio est etiam.ſ.eo.l. qui insulam. in princ. &. §.j. item facit. ſ.e. ité quæritur. §. exercitu. &.l. nos videamus.

h *Et hæc distinctio. Auersione.* i. recepto à conductore periculo vel aduersitate. Sed nō- † *Vide in hunc locum Ant. Aug. lib.3.c.6.* ne tunc cōductor periculum violētiæ, vel casus fortuiti sensit: vt.ſ. eo. ité quæritur. §. si gēma? Respon. non: quia culpam etiā leuissimā videtur promisisse, nō casum: vt.j.e.l. opus. §. quod vero. Accursius.

i *Prohibeat.* quia ille insolidū tenetur: vt supra, eod.l. ſi quis domum. §. quid tamen.

k *Consulto.* aduerbium est, id est, studiosè.

l *Ex conducto.* immo videtur hę actiones cessare: vt.ſ. communi diuid.l.ſi cōuenit. quę est contra. Solu. hic cōuenerūt certo pretio prius cōstituto, vt hic dicit. ibi vero sine pretio cōuenerunt, vt alternis annis fruerentur. vnde non potuit stactione ex conducto, vt mihi frui[a] liceat: quamuis per te non stet, quò minus id præstes: quēadmodum, inquit, si insulam ædificandam locasses[b] & solum corruisset: nihilominus[c] teneberis. Nam & si vendideris mihi fundum: ísq; priusquam vacuus traderetur, publicatus fuerit: teneris * ex empto[d]. quod hactenus verum erit, vt pretiū[e] restituas, non vt etiā id præstes, si quid pluris mea interſit, eum vacuū mihi tradi. Similiter igitur & circa conductionem seruādum puto, vt mercedē quam præstiterim, [mihi] restituas: eius scilicet temporis, quo fruitus non fuerim. nec vltra actione ex conducto præstare cogeris. Nam & si colonus tuus fundo frui à te, aut ab eo prohibetur quem tu prohibere, ne id faciat possis, tantum ei præstabis, quanti eius interfuerit frui: in quo etiam lucrum[f] eius continebitur. Sin verò ab eo interpellabitur quem tu prohibere propter vim maiorem aut potentiam eius non poteris, nihil amplius ei quàm mercedem remittere, aut reddere debebis[g],

XXXIIII. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

PErinde ac [si] latronum incursu id acciderit.

XXXV. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

ET hæc distinctio conuenit illi quæ à Seruio introducta, & ab omnibus ferè probata est, vt si auersione[h] † insulam locatam dominus reficiendo, ne ea conductor frui possit, effecerit: anima duertatur, necessariò nécne id opus demolitus est. Quid enim interest, vtrū locator insulę propter vetustatem cogatur eā reficere, an locator fundi cogatur ferre iniuriam eius quem prohibere non possit? Intelligēdum est autem nos hac distinctione vti de eo, qui & suum prædium fruēdum locauerit, & bona fide negotium contraxerit: non de eo qui alienum prædium per fraudem

A re sine mercede in pecunia conuenta: vt.ſ. depoſi.l.j.§.ſi quis seruum. vel melius hic improprie dicitur locatio. sic etiā dicitur. C. e.ſi olei. & ideo datur præscript. ver. actio. vt infra, de præscript. verb.l.naturalis. §. at cum do. Accursius.

m *Damnum.* quasi dicat sic. Accursius.

locauerit, nec resistere domino possit, quò minus is colonum frui prohibeat[i].

Inter socios eiusdem rei, si sit locatio alternis annis, habet locū actio ex locato, & etiam actio ex conducto, & illa quæ ex cōmunione descendit. Bartolus.

¶ Cum fundū communem haberemus*, inter nos conuenit, vt alternis annis certo pretio eum conductum haberemus. tu cum tuus annus exiturus esset, consultò[k] fructū insequentis anni corrupisti. Agam tecū duabus actionibus, vna ex conducto[l], altera ex locato. Locati enim iudicio mea pars propria, conducti autem actione tua dumtaxat [pars] propria in iudiciū veniet.* Deinde ita notat: Nónne [id] quod ad meam partem attinebit, communi diuidundo [iudicio] præstabitur à te mihi damnū[m]? Rectè quidem notat[n], sed tamen etiam Seruij sententiam verā esse puto, in * eo scilicet vt cum alterutra actione rem seruauerim[o], altera perimatur. Quod ipsum simplicius[p] ita quæremus[q], si proponatur, inter duos, qui singulos proprios fundos haberent, cōuenisse, vt alter alterius [fundum] ita conductū haberet*, vt fructus mercedis[r] nomine pensarentur[s].

Qui suscipit in se periculum operis, tenetur quoad opus approbetur: & qui debet opus ad mensuram, tenetur quoad mensuretur. quod intelligitur de periculo saltem leuissima culpa contingente. h.d. B. Primo loquitur, quando interuenit culpa leuissima: vsque ibi, si tamen. Secundo, quando nulla culpa interuenit, vsque ad.l.ſi prius.

XXXVI. FLORENTINVS libro septimo Institutionum.

OPus † quod auersione[t] locatum est: donec adprobetur, conductoris[u] periculo est. Quod verò ita conductum sit, vt in pedes[x] mensuráſve præstetur[y]: eatenus conductoris periculo est, quatenus admensum non sit: & in vtraque[z] causa nociturum locatori, si per eum steterit quò minus opus adprobetur[a], vel admetiatur. Si tamen vi maiore opus prius interciderit quàm adprobaretur: locatoris periculo est,

n *Notat.* non reprehendendo quod est dictum, sed quod minus dictum. Accursius.

o *Rem seruauerim.* id est, interesse. Azo.

p *Simplicius.* id est, manifestius. Accursius.

q *Quæremus.* id est, inueniemus in proximo casu. *Flo.

r *Mercedis.* conuētæ. *mus,

s *Pensarentur.* id est, compensarentur. Acc.

Pus.] CASVS. Locaui tibi domum faciendam, vt do nec approbaretur, esset tuo periculo. seruabitur pactum. idem si tacite hoc conueniat, vt quia dixi pro omni pede quem mihi mensurabis, dabo tibi.x. nam tuum periculum est do *Fl. nec mensures. Tertio, si fuero in mora, vel approbandi, vel mensurādi: desinit esse in suo periculo. Quarto exponit primā duo dicta, scilicet quòd periculum sit conductoris, nisi adueniat casus fortuitus: tūc enim locatoris est, si modo erat probabile. aliàs est conductoris: vt infra. l. proxim. Viuianus. * Fl

t *Opus quod auersione.* id est, vt periculum ad conductorem spectet. *Flo

u *Conductoris.* si eius *rent culpa leuissima interue † Lu nit. ad hanc enim pro *suis* ficit hæc pactio: vt in- *15.ſi* fra, ea.l.§.ſi tamen &c. *ri.* 4 Item si approbandū nō *leg.i* erat: vt infra, eo.l. prox. *iuncti* Et sic not. hic manifeſte periculum non accipi pro fortuito casu, *culi* sed pro eo vbi saltē le *nit c* uissima culpa fuit: vt su *tuto* pra, commo. si vt certo. §. nunc videndum. *tat ib* Sed arg. contra. supra, *quo* eo.l. item quæritur. §. si *in no* gemma. & dic vt ibi di *terpr* xi. sic ergo pactum ad- *Pa* uersionis, vel simile cul *uersio* pam leuissimam com- *quid* prehendit, non casum *hend* fortuitum.

x *Vt in pedes.* scilicet singulos.

y *Præstetur.* scilicet merces. Accursius.

z *In vtraque.* scilicet cum suo periculo quis conducit: & tamen in singulas mensuras est merces conuenta.

a *Adprobetur.* vel mensuretur, in secundo casu. sic infra, eod.l. Martius. &.l.fin. Azo.

Locatori,

BIU Cujas

a *Locatori.* si approbandum erit, aliàs non: vt infra. l. proxi.
b *Sua cura.* etiam ad exactissimam diligentiam. hoc enim facit periculi receptio, non tamen vt casum præstet: vt hic, & supra, cómo. l. si vt certo. §. cómodatum. & dixi in prin. huius legis. Acc.
c *Si priusquam. Ad locatorem.* etiam vt præstet mercedé nihilominus. Azo. & intellige. l. quando opus aduersione fuerit locatum. Accursius.
d *Deberet.* idem si nó debuit approbari, non tamé vitio operis erat: vt. j. eod. in. l. ea lege. §. fin. & l. fin. & facit. j. de dam. infec. l. fluminú. §. j. Accursius.
e *Qui operas. Debet.* si non fuit cum alio: vt. s. e. sed addes. §. fin. & supra, de offi. asses. l. diem. Idem si potuerunt esse, argu. huius legis. Accur.
f *Non stetit.* vt & infra, de annu. leg. l. Mæuia. in prin. & s. ad leg. Rho. de iac. l. fi. in prin.
g *Non steterit.* secus si steterit per eos: vt. C. de códic. ob causam. l. aduocationis. De hac materia plene diximus supra, eo. l. si vno. §. ité cum quidam. Accur.
h *Non debét.* vt &. C. de códic. ob cau. l. pen. & j. de variis & extraord. cog. l. j. §. diuus.
i *Non solet.* Dic casum, quòd dominus rem suam conducédo non amittit dominium: vt hic, &. C. eod. qui rem. Vel dic, quòd locator nó transfert dominium per locationem, quia nó hoc agitur. fallit in casu: vt supra, eo. in naue.
k *Qui mercedem. Custodiæ.* id est, si cóting at propter custodiam nó adhibitam: & sic ad exactissimam diligentiam. Ioan. aliàs, nisi specialiter pro custodia mercedem reciperet, tenetur de leui culpa: vt supra, nau. cau. sta. l. idé. §. si gratis. &. l. nauta. Ac.
l *Sed de damno. Iulianus ait.* vt infra, de dam. infec. l. fluminú. §. hæc stipulatio. &. §. idé Seruius. Sed arg. contra in eo. titu. l. qui bona. §. cum inter.
m *Possit.* certè nulla: vt hic, &. C. de pig. act. l. quæ fortuitis. & supra, de act. empt. l. si ea res. & supra, commoda. l. ad eos.
n *Interdum posse.* aliàs, interdum posse, & aliàs interesse: vt scilicet teneatur de damno dato ab alio. hoc est siue custodire potuit &c.
o *Custodire potuit.* quo casu tenetur: vt supra, eo. l. in lege. in fin. & l. qui insulam. §. qui mulas.
p *Custos.* cuius factum debet conductor præstare: vt supra, nau. cau. sta. l. fi. in principio.
q *Si locatum tibi. Subripias.* scilicet contrectando contra meam

ff. Vetus.

niſi ſi aliud actum ſit. Nó enim amplius præstari locatori[a] oporteat, quàm quod sua cura[b] atque opera consecutus esset.

XXXVII. IAVOLENVS libro octauo ex Cassio.

SI priusquam locatori opus probaretur, vi aliqua consumptum est: detrimentum ad locatorem[c] ita pertinet, si tale opus fuit, vt probari deberet[d].

Locator operarum debet habere mercedem totius temporis, si per eum non fiat. idé in aduocato. Bartolus.

XXXVIII. PAVLVS libro Singulari Regularum.

QVi operas suas locauit: totius temporis mercedem accipere debet[e], si per eum non stetit[f], quò minus operas [suas] præstaret. Aduocati quoque si per eos non steterit[g], quò minus causam agant, honoraria reddere non debent[h].

Qui locat rem suam, non transfert dominium in conductorem. h. d. Pau. de Cast.

XXXIX. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

NOn solet[i] locatio dominium mutare.

Qui promisit custodiam, tenetur de periculo, & dãno dato ab alio quod potuit per custodiam reparari. h. d. cum. l. seq.

XL. GAIVS libro quinto ad Edictum Prouinciale.

QVi mercedem accepit pro custodia alicuius rei: is huius periculum custodiæ[k] præstat.

XLI. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

SEd de damno ab alio dato agi cum eo non posse, Iulianus ait[l]. Qua enim custodia cõsequi potuit, ne damnũ iniuria ab alio dari possit[m]? Sed Marcellus interdũ[n] agi* posse ait, siue custodiri potuit,[o] ne dãnum daretur, siue ipse custos[p] damnum dedit. quæ sententia Marcelli probanda est.

Hæc actio concurrit cum actione furti & leg. Aquiliæ. tamé altera quis debet esse contentus. h. d. cum. l. seq.

A voluntatem aliter quàm acceperis: vt arg. instit. de oblig. quæ ex delic. §. placuit.
r *Si vulneraueris. Esse debet.* vt hic, & infra, de act. & obli. l. qui seruum. §. si is. Sed contra, infra, de priua. delic. l. ij. Sed ibi semper est vna pœnalis mere, quę non tollitur per rei persecutoriam. hic autem ambæ rei persecutoriæ. Item ibi ex diuersis delictis, hic vnum.

XLII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SI locatum tibi seruum subripias[q]: vtrũque iudicium aduersus te est exercendum, locati actionis, & furti.

XLIII. IDEM libro vicesimoprimo ad Edictum.

SI vulneraueris seruũ tibi locatum: eiusdem vulneris nomine legis Aquiliæ, & ex locato actio est, sed alterutra contentus actor esse debet[r]. ídque officio[s] iudicis cõtinetur, apud quem ex locato agetur.

XLIIII. VLPIANVS libro septimo ad Edictum.

LOcare seruitutẽ nemo potest.[t]

Damnum datum à seruis locatoris, non venit in hac actione. Bartolus.

XLV. PAVLVS libro vicesimosecundo ad Edictum.

SI domum tibi locauero, & serui mei tibi damnum dederint, vel furtum fecerint: non teneor tibi ex conducto[u], sed noxali actione.

Damnum datum ab homine locato, non venit in hac actione, sed locatori nil potest imputari.

SI hominem tibi locauero, vt habeas in taberna: & is furtum fecerit, dubitari potest, vtrum ex cõducto actio sufficiat, quasi lõge sit à bona fide actum[x], vt quid patiaris detrimenti per eam rem quam conduxisti: an adhuc dicendum sit, extra causam conductionis esse furti crimen, & in propriam[y] persecutionem cadere hoc delictum. quod magis est[z].

Non valet locatio facta vno nummo. Bartolus.

XLVI. VLPIANVS libro sexagesimonono ad Edictum.

SI quis conduxerit nummo vno, conductio nulla est[a]: quia & hoc donationis instar inducit.

Ex hoc contractu possunt constitui duo rei, nec habebunt beneficium diuisionis secundum ista tempora. sed beneficium cessionis sic. h. d. hodie vero habent beneficium diuisionis per auth. de duobus reis. in corpore.

s *Officio.* scilicet exceptione proposita: vt dicta. l. qui seruum. Ac.
t *Locare.*] CASVS. Habeo seruitutem eundi per agrum alienum quẽ volo alij locare: non possum. Viu.
u *Nemo potest.* vel dominus rei, vel cui debetur seruitus prædialis. & hoc in seruitutibus rerum. secus in personalibus: vt in vsufru. & similibus: vt supra, de vsufruct. l. arboribus. §. ij. & instit. de vsu & ha. §. minus. quę sunt contra. differunt & in alio reales à personalibus: vt infra, de pig. l. si is qui. §. pe. &. §. fin. Accursius.
x *Si domum.*] CASVS planus est vsq; ad. §. si hominem. [SI HOMINEM.] Locaui tibi hominem, vt haberés eum in bútica tua, vel alia negotiatione. is furtũ tibi fecit. quæritur, an teneor tibi ex conducto, vel etiã act. noxali? Et respon. quia noxali teneor tibi. l. secunda est. Viuianus.
y *Ex conducto.* Sed econtra, si serui conductoris damnum dederint in re locata, ex locato erit actio in conductorem: vt supra. e. l. videamus.
z *Actum.* hoc, scilicet vt &c.
a *In propriã.* furti noxalem.
b *Quod magis.* scilicet vt in propriam persecutionem cadat, cum certam personam ignorans eam vitiosam locaui, alioquin contra: vt supra, de pig. act. l. si seruus datus pig. & supra, cómo. l. penul. sed si incertam, contra est: vt supra, eod. l. cum in plures. §. seruum meũ. secundum Azo.
a *Si quis conduxerit. Nulla est.* vt infra, de adquir. pos. l. si quis ante. §. fin. Sed contra. j. de iure do. l. si vsu. Sol. ibi speciale, quia ex necessitate fit. Sed cur secus in venditione quæ valet facta pretio minori causa donationis: vt supra, de contrahen. empt. l. si quis donationis. & infra, de dona. inter vi. & vxo. si sponsus. §. circa? Respon. & ibi forte non valet in vno nummo, vel tam viliter facta.

Cum apparebit.] CASVS. Locaui rem duobus, vel vendidi. an cambo teneantur insolidum? Dicunt quidã, si soluendo sunt, tenentur pro partibus, sed verius est vt insolidum, iure isto. Viu.

XLVII. MARCELLVS libro sexto Digestorum.

CVm apparebit emptorē[a] cōductorémve pluribus[b] vendentem vel locantem, singulorū insolidum intuitū personam: ita demū ad præstationem partis[c] singuli sunt compellendi, si cōstabit esse omnes soluendo: quāquam fortasse iustius[d] sit, etiam si soluendo omnes erunt, electionem conueniendi quem velit, nō [esse] auferēdam actori, si actiones suas aduersus cæteros præstare non recusetᵉ.

Potest quis locare quod conduxerat, & in hac actione contra non restitentem iuratur in litem. Bartolus.

XLVIII. IDEM libro octauo Digestorum.

SI cui locauerim faciendum quod ego conduxeram, cōstabit habere me ex locato actionemᶠ. ¶ Qui seruū conductum, vel aliam rem nō immobilem nō restituit: quanti in litē iuratumᵍ fuerit, damnabitur.

Tutor vel curator ante redditas suas rationes prædia Cæsaris conducens, vt falsarius punitur. Ac. P.

XLIX. MODESTINVS libro sexto Excusationum.

Οἱ ἐπίτροποι γενόμενοι ἢ κατάστορες, πρὶν ἐκτίσαι τὰς κηδεμονίας, μισθωταὶ [τῶν τοῦ] Καίσαρος [χωρίων] γενέσθαι κωλύονται. Κἂν τὶς ἀποκυρώσῃ τοῦτο, προσέλθῃ τῇ μισθώσει τῶν τοῦ Καίσαρος χωρίων: ὡς παραχωρήσας κολάζεται. τοῦτο ἐκέλευσεν ὁ αὐτοκράτωρ Σεβῆρος. Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ οἱ ἐγχειρίζοντες * ἐπιτροπὰς ἢ κουρατορίας. εἶεν * κεκωλυμένοι μισθοῦσθαι καὶ παρὰ τὸ ταμείου χωρία. [id est. Tutores curatoréve constituti, priusquam officij sui rationes reddant, prohibentur, ne quid de patrimonio Cæsaris cōductum habeāt. ac si quis id dissimulās, nihilomus ad cōducenda Cæsaris prædia accesserit: perinde, vt falsarius pœna adficitur: hócq; sanxit imperator Seuerus. Secū dum quæ sanè prohibiti erunt, & à fisco conducere, qui tutelam curámve gerunt.]

Qui, ignorat qualitatem personæ, non punitur, si cum eo contraxit tanquam cum quolibet. B.

L. IDEM libro decimo Pandectarum.

SI ignorans[h] quis militi quasi pagano locauerit: exigere illum posse probandum est. non enim contemnit[i] disciplinam, † qui ignorauit militem.

Pretium appositum pro locatione, non extenditur vt ei noceat. Bartolus.

LI. IAVOLENVS libro vndecimo Epistolarum.

EA lege[k] fundum locaui, vt si nō ex lege coleretur, relocare eum mihi liceret, & quo minoris[l] locassem, hoc mihi præstaretur: nec conuenit vt si pluris locassem, hoc tibi præstaretur: & cum nemo fundum colebat, pluris tamē locaui. quæro, an hoc ipsum præstare debeam? Respōdit. In huiusmodi obligationibus id maximè spectare debem[m], quod inter vtrāque partem conuenit. Videtur autem in hac specie id silentio cōueniſſe, ne quid præstaretur, si ampliore pecunia fundus esset locatus, id est, vt hæc * conuentio pro locatore[m] tantummodo interponeretur.

Qui locauit operas suas vt certum opus faceret: tenetur de operis vitio, siue vna pensio, siue in singulos dies præstita fuerit. qui autem operas suas singulis diebus locat, nec ad certum tempus se astringit, de vitio operis non tenetur. h. d. quem. §. no. quia est singularis. Bartolus.

¶ Locaui opus faciendum ita, vt pro opere redemptori certam mercedem in dies singulos darem. opus vitiosum factū est[n], an ex locato agere possim? Respondit. si ita opus locasti[o], vt bonitas eius tibi à cōductore adprobaretur[p]: tametsi cōuenit, vt in singulas operas certa pecunia daretur: præstari tamen tibi à conductore[q] debet: si id opus vitiosum factum est. Non enim quicquam interest, vtrùm vno pretio opus, an in singulas operas [certa pecunia] locaretur, * si modo vniuersitas[r] consummationis ad conductorem pertinuit. Poterit itaque ex locato cum eo agi, qui vitiosum opus fecerit: nisi si ideo in operas singulas merces constituta erit, vt arbitrio domini opus efficeretur[s]. tum enim nihil cōductor præstare domino de bonitate operis videtur.

Si in quantitate mercedis erretur, statur voluntate eius, qui mercedem recipere debet. Bartolus.

LII. POMPONIVS libro trigesimoprimo ad Qu. Mucium.

SI decem tibi locem fundum, tu autem existimes quinque te conducere: nihil agitur[t]. Sed & si ego minoris me locare sensero, tu pluris te conducere: vtique non pluris erit conductio, quàm quanti ego putaui[u].

Qui fideiubet pro conductore conductoris, principali domino non tenetur. Bartolus.

LIII.

a *Cū apparebit emptorem.* id est, venditorem, & conductorem, id est locatorem: vt hic, &. ſ. tit. j. l. idē est. Vel proprie pone, vt qui emit rem, locet pluribus eādem rem, vel qui conduxit: vt. j. e. l. insulam. in prin. & redde singula singulis.

b *Pluribus.* simul. Ac.

c *Partis.* scilicet mercedis rei.

d *Iustius.* scilicet iure isto: vt hic, &. j. de duo. re. l. eandem. &. C. e. l. si diuisa. §. j. & ar. ſ. eo. ité quęritur. §. duo rei. Sed hodie iniquus est: vnde corrigitur quod hic dicitur: vt in authen. de duo. re. §. j. coll. vij.

e *Non recusset.* scilicet pro parte, non autem insolidum: arg. ſ. de pecul. l. quæsitum. in. §. ij. Accursius.

f *SI cui. Actionem.* scilicet vtilem: vt. j. de verb. obli. l. stipulatio ista. §. ité si quis locauerit. quod expone vt ibi, nemo enim &c. vt. C. eo. l. nemo.

g *Iuratū.* est enim bonæ fidei, & ideo in litem iuratur: vt hic, & supra, de in litē iuran. l. in actionibus. prius enim possesio est restituenda, & post de proprietate litigetur: vt. C. eo. l. si quis cōductiōis. hodie etiam in duplum tenetur, qui rem nō restituit sine iudicio: vt C. eo. l. conductores. &. C. vnde vi. l. non abre. Accursius.

h *SI ignorans.* secus si sciens esset: vt. C. eo. l. miles. &. l. fi. Azo.

i *Contemnit.* Sic ergo nō contemnit clericalem habitum, qui clericū laici more incedentem verberat, vel castigat: vt ar. C. de. de epi. & cle. l. generaliter. & ar. eius quod de domina dicitur more meretricio incedente: cui si quis fuerit iniuriat[s], nō tenetur: vt. j. de iniur. l. item apud Labeonē. §. si quis virginem.

k *EA lege.* ſ. qua dictum erat.

l *Minoris.* id est, minore mercede accepta.

m *Pro locatore.* & ideo quia eius fauore interposita est cōuentio, nō eodem iure vtetur aduersarius in casu conuerso. Est tamē arg. cōtra insti. pro socio. §. illud. Item no. hic, quòd aliquid potest quis postulare, cujus contrariū † Hu non esset postulaturus. Cti ra Sed argu. contra. C. de pulch sol. l. penult. Item facit plica huic respon. supra eod. stot. item quæritur. §. si in Æth lege. Accursius.

n *Factum est.* propter vitiosam materiam, vel propter imperitiam faciētis, & sic culpa redēptoris, non autem propter vitiū soli naturale: vt. j. e. l. Martius.

o *Locasti.* mutat personas de prima ad secundam.

p *Approbaretur.* arbitrio boni viri: vt. ſ. eo. l. si in lege. in prin. Ac.

q *A conductore debet.* quantum interest.

r *Vniuersitas.* id est, si vniuersum opus perficere debuit. Azo.

s *Efficeretur.* i. ideo in singulos dies conduxit operas: vt si aliquando desistat, refutet eum: & sic factum est. vnde cum cōsummato opere videat singulis diebus approbasse, nō potest reprobare: vt supra, de neg. gest. l. Pomponius. Accursius.

t *SI decem. Agitur.* in eius præiudicium.

u *Putaui.* si bene notaueris, ille non potest recedere, q de minori summa sensit. nec ob. j. de ver. oblig. l. j. §. pen. vbi in stipulatione dicitur, quòd siue respondeat in minus, siue in plus, valet vsque ad cōcurrentem quātitatem: quia illud ibi fit sine alterius dāno, quod hic nō esset. Item ideo hic non valet, quia cōsentire debēt cōtrahentes: vt. j. de act. & obli. l. in omnib[9]. & plene dixi. ſ. de cōtrahen. empt. l. in venditionibus. Accur.

QVI fideiusſor.] C A catu SVS. Quidā cōduxit à principe reditus vnius prouinciæ: postea aliqua prædia de fiscalibus illius prouinciæ locauit alij, & accepit fideiuſ. hic fideiuſ. non tenetur fisco. Viuianus.

*Flo. χαρίζοντες
*Flo. ἐσὶν
*Clericū laici more incedētē casti gare licet.
*Flo.

a Pulchre Bude⁹ hic, quis mãceps dicatur, diſcurrit. tu illũ vide.

a *Apud mancipem.* id eſt, apud conductorem publicarum ſalinarum: vt. C. de vec. & cõ. l. ſi quis ſine perſona. & ſic manceps publicum prædium locabat. vel largius hic ponitur pro publicano, qui forte in quinquennium à principe conduxit: vt. C. eo. l. ſi cum Hermes. & particulatim relocat: vt hic dicit. Accurſius.

b *Non tenetur.* licet mancipi teneatur.

c *Manent.* vt & ſupra, eo. ſi in lege. §. j.

LIII. PAPINIANVS libro vndecimo Reſponſorum.

QVi fideiuſſor extitit apud mancipem [a] pro colono publicorum prædiorum, quæ manceps ei colono locauit: reipublicæ non tenetur [b], ſed fructus in eadem cauſa pignoris manent. [c]

Fideiuſſor qui in omnem cauſam intercedit, vel fideiubet iudicatum ſolui, vel indemnitatem promiſit: tenetur ad ſortem & vſuras etiam officio iudicis venientes. h.d. vel breuius: Qui fideiubet in omnẽ cauſam, tenetur de vſuris & omni quantitate. Bar.

LIIII. PAVLVS libro quinto Reſponſorum.

QVæro, an fideiuſſor conductionis etiam in vſuras non illatarum [d] penſionum nomine teneatur, nec proſint ei conſtitutiones [e], quib⁹ cauetur eos qui pro aliis pecuniam exſoluunt, ſortis ſolũmodo damnum agnoſcere oportere? Paulus reſpondit, ſi in omnẽ cauſam cõductionis etiã fideiuſſor ſe obligauit: eũ quoque exemplo coloni, tardius illatarum per moram coloni pẽſionum præſtare debere vſuras. Vſuræ enim in bonæ fidei iudiciis, & ſi non tam ex obligatione proficiſcantur, quàm ex officio iudicis applicentur [f]: tamen cum fideiuſſor in omnẽ cauſam ſe applicuit, æquũ videtur, ipſum quoque agnoſcere onus vſurarum: ac ſi ita fideiuſſiſſet, *in quantum illum condẽnari ex bona fide oportebit, tantum fide tua eſſe iubes?* vel ita, *indemnẽ me præſtabis* [g]?

Promiſſio de non expellendo, intelligitur, ſi colonus in ſolutione penſionis per biennium non ceſſauerit. Bartolus.

℣ Inter locatorem fundi & cõductorem conuenit, ne intra tempora [h] locationis Seius cõductor de fundo inuitus repelleretur: & ſi pulſatus eſſet, pœnam decem præſtaret Titius locator Seio conductori: vel Seius conductor [i] Titio, ſi intra tempora locationis diſcedere vellet, æquè decem Titio locatori præſtare vellet. quod inuicem de ſe ſtipulati ſunt. Quæro, cum Seius conductor biẽnij [k] continui penſionem non ſolueret, an ſine metu pœnæ expelli poſsit? Paulus reſpondit, quamuis nihil expreſſum ſit in ſtipulatione pœnali de ſolutione penſionum: tamen veriſimile eſſe, ita conueniſſe de non expellendo colono intra tempora præfinita, ſi penſionibus paruerit [l], & vt oportet, coluerit: * & ideo ſi pœnam petere cœperit is qui penſionibus ſatis non fecit, profuturam locatori doli exceptionem.

Æſtimatio facit tranſire periculum rei in accipientem. Bartolus.

℣ Paulus reſpondit: Seruus qui æſtimatus [m] colonæ adſcriptus eſt, ad periculum colonæ pertinebit: & ideo æſtimationem huius [n] defuncti ab hærede colonæ præſtari oportere.

Domini horreorum non tenentur de effractura, niſi cuſtodiam promiſerint: cuſtodes tamen exhibere tenẽtur. h.d. quod no. Bartolus.

LV. IDEM libro ſecundo Sententiarum.

DOminus horreorum effractis [o] & cõpilatis [p] horreis non tenetur, niſi cuſtodiam eorum receperit [q]. Serui tamen eius cum quo contractum eſt, conſtitutiones loquebantur cum in incertam ſummam interuenit. & ſic etiam ſoluitur ſupra, de eo quod cer. lo. l. centum. & l. ſi. Item contra Io. ſi fideiuſsit pro eo quod eum dare oportet, ergo non tenetur de vſuris currentibus poſtea: vt. ĵ. de verb. obl. ſi à colono? Rñ. non fideiubet ſic. tunc enim nõ tenetur de futuro, ſed ita, fideiubeo: tunc etiam futura ſors, nedũ vſura, venit: vt ſupra, de iudi. l. non quemadmodum. vbi autem in quãtitatẽ certam interceſsit, vltra teneri non poteſt: vt. s̃. qui ſatisda. cog. l. ij. §. fin. Item cõtra Io. C. quod cũ eo. l. ſi mandator. ſed ibi ſubaudi, maxime. nam idẽ ſi non ſpecialiter omnibus conſenſit. Item contra Io. eſt infra, ad municip. libertus. §. fi. Sed ibi in quantitatem certam, vel quaſi certam, interceſsit. ſ. rẽ publicam ſeruare indemnem: vnde vltra non tenetur. Vel dic ſpeciale in his qui pro officialibus reip. fideiubent: vt infra, ad municip. l. Lucius. §. Paulus. Ac.

a *Apud mancipem.* id eſt, apud conductorem publicarum ſalinarum: vt. C. de vec. & cõ. l. ſi quis ſine perſona. & ſic manceps publicum prædium locabat. vel largius hic ponitur pro publicano, qui forte in quinquennium à principe conduxit: vt. C. eo. l. ſi cum Hermes. & particulatim relocat: vt hic dicit. Accurſius.

b *Non tenetur.* licet mancipi teneatur.

c *Manent.* vt & ſupra, eo. ſi in lege. §. j.

d *Non illatarũ.* id eſt, non ſolutarum.

e *Conſtitutiones.* quas non habemus, niſi dicas leges quas ſtatim cõtra Io. inducam, eas eſſe conſtitutiones.

f *Applicentur.* vt ſupra, de nego. geſt. quia tantũdem. quod in obligatiõe fideiuſſoris nõ habet locum, cum ſit ſtricti iuris. Accurſius.

g *Præſtabis.* quod tãtũdem valet. & diſtingue hic plenius, cum fideiuſſor interceſsit: ſi dicat pro ſorte iſta, nõ tenetur in vſuris: vt infra, de fideiuſſ. l. fideiuſſores ma. §. j. & ſupra, qui ſatisda. cog. l. ij. §. fi. ſed ſi pro parte ſortis, nõ tenetur in pl⁹: vt. ĵ. de fideiuſſ. l. ſi fideiuſſor ſortis. ſed ſi pro vſuris tãtũ, non tenetur pro ſorte: vt. s̃. de pign. ac. l. ſolutum. §. ij. & infra, vt leg. vel fideicõ. no. ca. l. pe. ſed ſi ſimpliciter interceſsit, vt puta fideiubeo pro iſto, diſtinguit P. an ſint vſuræ debitæ per ſtipulationem: an per pactum, an per officiũ iudicis, vt in bo. ſi. cantractu. In primo caſu. ſ. quãdo vel per ſtipulationẽ, vel per pactũ, tenetur & pro ſorte & pro vſuris. In ſecundo, quãdo per officiũ iudicis: pro ſorte tantũ, cum non ſint in obligatione: vt. s̃. de eo quod cer. lo. centũ. Io. vero dicit ſemper eũ in vſuris teneri, ſi ſimpliciter interceſsit, quaſi videantur omnia ſolenniter acta: vt inſti. de fideiuſ. in fi. & pro eo. ĵ. de fideiuſſ. ſi quis pro eo. §. ſi numm os. & l. amiſsi. §. fideiuſſores. & ĵ. de admi. re ad ci. perti. l. ij. §. pe. & §. fi. & ĵ. vt le. no. ca. l. j. §. belliſsime. & l. pe. & ĵ. rem pu. ſal. fo. l. ſi poſtea. & C. de vſur. pu. l. ij. vbi vnus tutor etiam in vſuris tenetur pro mala geſtione alterius. quamquam ibi quaſi pro ſeipſo teneri videatur, ꝙ eum ſuſpectum non remouerit: vt ibidem dicitur. Sed contra Io. eſt in primis: quia quomodo fideiuſſor tenetur ad vſuram quæ debetur ex officio. i. cum ipſe fideiuſſor teneatur actione ſtricti iuris? Rñ. ipſe conuenitur propter moram alterius, non propter moram ſuam, tamen ex promiſsione ſua. Item contra Io. eſt princ. huius legis, nec proſint &c. licet & ibi in modum oppoſitionis cui reſpondeatur, inducatur. Sed reſpon. illæ

b *Non tenetur.* licet mancipi teneatur.

c *Manent.* vt & ſupra, eo. ſi in lege. §. j.

d *Non illatarũ.* id eſt, non ſolutarum.

e *Conſtitutiones.* quas non habemus, niſi dicas leges quas ſtatim cõtra Io. inducam, eas eſſe conſtitutiones.

f *Applicentur.* vt ſupra, de nego. geſt. quia tantũdem. quod in obligatiõe fideiuſſoris nõ habet locum, cum ſit ſtricti iuris. Accurſius.

g *Præſtabis.* quod tãtũdem valet. & diſtingue hic plenius, cum fideiuſſor interceſsit: ſi dicat pro ſorte iſta, nõ tenetur in vſuris: vt infra, de fideiuſſ. l. fideiuſſores ma. §. j. & ſupra, qui ſatisda. cog. l. ij. §. fi. ſed ſi pro parte ſortis, nõ tenetur in pl⁹: vt. ĵ. de fideiuſſ. l. ſi fideiuſſor ſortis. ſed ſi pro vſuris tãtũ, non tenetur pro ſorte: vt. s̃. de pign. ac. l. ſolutum. §. ij. & infra, vt leg. vel fideicõ. no. ca. l. pe. ſed ſi ſimpliciter interceſsit, vt puta fideiubeo pro iſto, diſtinguit P. an ſint vſuræ debitæ per ſtipulationem: an per pactum, an per officiũ iudicis, vt in bo. ſi. cantractu. In primo caſu. ſ. quãdo vel per ſtipulationẽ, vel per pactũ, tenetur & pro ſorte & pro vſuris. In ſecundo, quãdo per officiũ iudicis: pro ſorte tantũ, cum non ſint in obligatione: vt. s̃. de eo quod cer. lo. centũ. Io. vero dicit ſemper eũ in vſuris teneri, ſi ſimpliciter interceſsit, quaſi videantur omnia ſolenniter acta: vt inſti. de fideiuſ. in fi. & pro eo. ĵ. de fideiuſſ. ſi quis pro eo. §. ſi numm os. & l. amiſsi. §. fideiuſſores. & ĵ. de admi. re ad ci. perti. l. ij. §. pe. & §. fi. & ĵ. vt le. no. ca. l. j. §. belliſsime. & l. pe. & ĵ. rem pu. ſal. fo. l. ſi poſtea. & C. de vſur. pu. l. ij. vbi vnus tutor etiam in vſuris tenetur pro mala geſtione alterius. quamquam ibi quaſi pro ſeipſo teneri videatur, ꝙ eum ſuſpectum non remouerit: vt ibidem dicitur. Sed contra Io. eſt in primis: quia quomodo fideiuſſor tenetur ad vſuram quæ debetur ex officio. i. cum ipſe fideiuſſor teneatur actione ſtricti iuris? Rñ. ipſe conuenitur propter moram alterius, non propter moram ſuam, tamen ex promiſsione ſua. Item contra Io. eſt princ. huius legis, nec proſint &c. licet & ibi in modum oppoſitionis cui reſpondeatur, inducatur. Sed reſpon. illæ

h *Intra tempora.* ſtatuta inter eos, puta quĩquennium.

i *Conductor.* ſub hoc tenore verborum cõprehenſorum pacto, ſi intra &c.

k *Biennii.* nõ. in colono ſimplici bienniũ conſiderari: vt infra. c. l. cum domini. Idem in emphytheuta eccleſiæ: vt. C. de ſacroſanct. eccle. auth. qui rem huiuſ modi. at in emphyteuta pſiuati triennium: vt C. de iur. emphyt. l. ij. quod intellige in eo caſu, quando cõuenit de non expellendo. & maius tempus comprehẽſum erat biennio. Arg. contra. ĵ. eo. cum domini. Vel dic, ꝙ hic habebat ius in re, quia conduxit in decennium.

l *Paruerit.* repellitur qui penſionẽ non ſoluit: vt hic, &. C. eo. l. ij. & infra, eo. l. cũ domini. niſi iuſta ſit cauſa retentionis: vt. ĵ. eo. colonus. & l. cum in plures. in prin. Item no. hic quædam tacite ſubintelligi: vt. s̃. de ſerui. l. ſi cui. Accurſius.

m *Æſtimatus.* vt colono tranſacto anno reſtitueret eius æſtimationem, & ſic quaſi emiſſe videtur: vt ſupra, eo. l. cum fundus. quod eſt dictum tacite ſic teneri.

n *Huius.* ſerui defuncti. ſcilicet ſine dolo coloni: vnde non tenetur in plus, niſi in pretium: vt infra, de fur. ſi ſeruus communis. §. circa. Accurſius.

Dominus horreorum.] CASVS. Locaui tibi horreum vt ibi ponas quaſdam tuas merces. effractum eſt, & merces ſubtractæ, non teneor, niſi promiſi cuſtodire, ſed teneor facere copiam ſeruientium meorũ vt torqueantur. Cætera plana ſunt vſque ad. l. cum domini. Viuianus.

o *Effractis.* à furibus, vel à latronibus, de quibus cognoſcit præfectus vigilum: vt. s̃. de offi. præfec. vig. l. nam ſalutem. §. j.

p *Compilatis.* id eſt, ruptis.

q *Receperit.* ſi nihil promiſerit locator, & ſciente conductore cuſtodes adhibuit, licet ſecundum Azo. de ſciẽtia tali per legẽ

Tacite quæ dã ſubintelliguntur, quæ nõ expreſſe.

BIU Cujas

non probetur. Item si custodiæ renũtiauit cõductor, licet secundum Azo. de hoc casu non sit dubium: ad hoc solũ tenetur in prædictis duobus casibus, vt custodes exhibeat: vt. C. eo. l. ex diui. &. l. nostra. subaudi, si non dolo adhibuit. Idem dicitur cum claues tradidit conductori: vt arg. ff. de contrahen. empt. l. clauibus. nam ibi se liberat, quantum ad custodiam. Idem & si custodem adposuit cõductor: vt supra, cõmo. l. si vt certo. §. pe. secũdum Io. cum autem nihil horum interuenit, iure communi de leui culpa tenetur. sed si ꝑmisit custodiam, etiam de leuissima: vt supra, eo. l. qui mercedem. & l. sed de damno. & inst. de contrahen. empt. §. quòd si fugerit. si autẽ specialiter cauit casum, de casu: vt. C. de negg. gest. l. negotium. &. C. commo. l. j. quidam, vt M. dicunt idem esse, & si generaliter promisit. Io.

a *Potest.* vt supra, eo. l. sed addes. §. si inquilinus. & infra, eo. l. colonus. & argu. C. manda. l. j. Accursius.

b *Ex conducto.* id est, ex locato.

c *Seruetur.* vt. ff. eo. l. si in lege. §. si domus. Ac.

CVm domini.] *CASVS.* Locaui tibi horrea pro decem singulis annis in quinquẽnium: & cum dubitarem, an aliquid ibi haberes: petij à iudice aperiri, vt videã an sim securus de mercede. & iuste peto, si biennium iam transiuit. Viuianus.

d *Aperire.* scilicet insulas & horrea. Acc.

e *Quorum interest.* domini dico, quorum interest. vel dic à publicis personis, quorum interest, id est, ad quorũ officium pertinet.

f *Biẽnii.* Sic ergo diu, pro biẽnio ponitur: vt hic dicitur, & supra, eo. l. quæro. §. j. sed aliàs ꝑ decennio: vt infra, qui & à qui. ma. li. si cum ergo. §. Aristo.

QVi domum.] *CASVS.* Habeo domum, & iuxta eam quandam areã. vicinus meus volẽs ædificare, conduxit à me aream illam vt ibi crẽtam poneret iuxta murum meum ad altitudinẽ muri mei. altius cõgesit vicinus meus: ita quòd assumpto humore aquæ murus meus vitiat[g] est. ago ex locato, non Aquilia: quia nõ directo datur damnum, sed per obliquum. Viuianus.

* *Flo. præstituto mandato ad perstillatorum legeret Budæ. hic, aut aliquid simile. tu illũ videto. pulchra enim quædã in hanc legem disserit*

propter ædificiorum notitiam, in quæstionem peti possunt.

Quod inquilinus expendit in meliorãdo domum: potest à domino repetere. Bar.

¶ In conducto fundo si conductor sua opera aliquid necessariò, vel vtiliter auxerit, vel ædificauerit, vel instituerit, cum id non conuenisset: ad recipienda ea quæ impendit, ex cõducto cum domino fundi experiri potest.[a]

Qui rem conductam deseruerit ante tẽpus, domino ad interesse tenetur. Bar.

¶ Qui contra legem cõductionis fundum ante tẽpus sine iusta ac probabili causa deseruerit: ad soluendas totius temporis pensiones ex conducto[b] cõueniri potest, quatenus locatori, in id quod eius interest, indemnitas seruetur[c].

Si conductores non apparent, nec soluitur pensio per biennium: possunt domus & horrea aperiri, & quæ ibi sunt, coram publicis personis describi. h. d. quem casum nota. Bartolus.

LVI. IDEM libro singulari de Officio Præfecti Vigilum.

CVm domini horreorũ insularumque desiderãt, diu non apparentibus, nec eius tẽporis pensiones exsoluentibus conductoribus, aperire,[d] & ea quæ ibi sunt describere: à publicis personis, quorum interest[e], audiendi sunt. Tempus autem in huiusmodi re biẽnij[f] debet obseruari.

Damnum contingens ex humore præstito parieti per terram appositam, per actionem ex locato purgatur. Bartolus.

LVII. IAVOLENVS libro nono ex Posterioribus Labeonis.

QVi domum habebat, areã iniunctam ei domui vicino proximo locauerat[g]. is vicinus cum ædificaret in suo: terram in eam aream, amplius quàm fundamenta cæmentitia[h] locatoris[i] erant[k], cõgesit: & ea terra adsiduis pluuiis inũdata, ita parieti eius qui locauerat, humore præstito, * ædificia corruerunt[l]. Labeo ex locato tantummodo actionem esse ait[m], quia non ipsa congestio, sed humor ex ea cõgestione postea damno fuerit. damni autem iniurię actio ob ea ipsa sit[n], per quæ non extrinsec⁹ alia causa oblata, damno quis adfectus est. [&] hoc probo[o].

Pactum quòd pensiones debeantur emptori, intelligitur de debitis venditori. Bar.

LVIII. LABEO libro quarto Posteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

INsulam vno pretio totam locasti, & eam vendidisti, ita vt emptori mercedes inquilinorum accederent. Quamuis eam conductor maiore pretio locaret: tamen id [tantum] emptori accedit, quod tibi cõductor debeat[p].

Breuitas termini, non vitiat contractum bonæ fidei. Bartolus.

¶ In operis[q] locatione erat dictum, ante quàm diem effici[r] deberet: deinde si ita factũ non esset, quanti locatoris interfuisset, tantam pecuniam conductor promiserat. Eatenus eam obligationem contrahi puto, quatenus vir bonus de spatio temporis æstimasset: quia id actum apparet esse, vt eo spatio absolueretur, sine quo fieri nõ possit.[s]

Si conductori promittitur pecunia ad opus, potest illam primo petere. si satisdet de expendendo illam in opere. Bar.

¶ Quidam in municipio balineum præstandum[t] annuis viginti nummis cõduxerat, & ad refectionem fornacis, fistularum, similiumque rerum centum nũmi vt præstarentur ei,[u] conuenerat. conductor centum nummos petebat. Ita ei deberi dico, si in earum rerum refectionem se eam pecuniam impendere * satisdaret[x].

Casus contingens in parte operis facta cedit ad periculum locatoris, nisi culpa cõductoris interfuerit. Bartolus.

LIX. IAVOLENVS libro quinto Labeonis Posteriorum.

MArcius domum faciendã à Flacco conduxerat. deinde operis parte effecta, terræmotu concussum erat ædificiũ. Massurius Sabinus [ait:] si vi naturali, [y] veluti terræmotu hoc acciderit, Flacci esse periculũ.

Si domus nõ potest habitari, vel ad habitandum locari; debet fieri remissio mercedis.

A i *Locatoris.* id est, conductoris.

k *Erant.* scilicet designata sibi. Vel dic, quòd paries domus locatoris à tribus brachiis supra non est potens ad sustinendum cæmentum: quia erat de terra murus, sed infra de calce.

l *Corruerũt.* quod ꝑpter talia euenit: vt. ff. si ser vin. l. si qñ. §. fina.

m *Ait.* actionem esse: non autem leg. Aquil. quia &c.

n *Ipsa sit.* i. detur. & facit. ff. ad legẽ Aquiliam qui occidit. §. i hac. Sed contra. ff. de serui. vrb. præ. l. si fistulæ. Solu. vt ibi, quia in factum ibi, non Aquil. directa.

o *Probo.* id est, approbo. Accursius.

INsulam. [*IN OPERIS.*] Locaui tibi domum faciendã, vt faceres quando posses: & si non faceres, promisisti interesse nomine pœnæ. teneris ergo ad pœnã, quando tãtum tempus transierit, quod opus perfici nõ potuit. [*QVIDAM.*] Conduxi balneum ad quinquẽnium, quia ego volebam aliis concedere gratis, vel non gratis, pro meo arbitrio: & qa frequenter eget refectione, stipulat⁹ sum. c. singulis annis pro refectione. si petam prædicta. c. satisdabo, quòd in refectionem balnei impendam. Viuianus.

p *Debebat.* vt hic, & supra, titu. j. l. si mercedem. in princ.

q *In operis.* ff. faciẽdis.

r *Ante quam diem effici.* i. debere fieri ãte eã diem ante quam posit. Vel pone certam designatã diem proximam: sed forte corruit opus, vnde sibi reficiatur arbitrio boni viri: vt infra, de verbo. obligatio l. & ideo hæsitatur. nec ob. j. eo. Marcius. quia hic recipit in se periculum specialiter, secundũ M. vel vitio operis. * *ref*

s *Non posit.* vt & infra, de verb. obli. l. si ita stipulatus. &. l. cõtinuꝰ §. item qui insulam. * *eam* * *am i*

t *Præstandum.* id est, dandum.

u *Præstarentur ei.* ff. cõductori à locatore.

x *Satisdaret.* vt hic, & j. de condi. & demõst. l. quibus dieb⁹. §. finali.

y *Marcius. Vi naturali.* & sic nõ vitio operis, sed casu periit, & ideo est periculũ locantis: vt hic, &. ff. eo. l. opus. &. l. si fũdus quem. &. l. si prius. Idem si soli vitio: vt infra, eo. l. fi. & infra, de aqua plu. arcen. l. Atteius. §. cum agitur. Sed argu. contra supra, de ser. vrb. præ. l. eum debere. Sol. ibi perpetuam seruitutem debet: ideo tenetur reponere columnã quo-

g *Locauerat.* ad calcem, vel cæmentum faciendũ, vel reponẽdũ.

h *Cæmentitia.* id est, cæmentum recipientia.

BIU Cujas

quotiens opus est: hic non debebat in perpetuum facere opus. Item contra. j. de verb. oblig. l. & ideo hæsitatur. j. respon. vbi dicit eundem debere iterum facere. Sol. ibi operis vitio decidit ædificium, hic autē casu siue vitio naturali, vel soli vitio: arg. cōtra. j. eo. l. fina. & supra, eo. l. item quæritur. §. si gemma. & l. opus. & l. si prius. & l. si quis fundum. §. si quis in. Et collige hic ar. optimū ad quæstionem illam quę proponitur in medico, qui à podagra debebat Titium liberare, & ipse liberasse videbatur. tempore autem transacto Titius in eādem infirmitatem recidit: agit Titius contra medicum vt liberet eū, & proponit actionem ex conducto: quia nō extinxit angustias infirmitatis, sed cessare fecit: ar. infra, de ædil. edict. l. qui tertiana. sic est in obligatione & præscriptione: argu. infra, de solu. l. qui res. §. aream. & de verb. obli. inter stipu. §. sacram. & de præscript. xxx. anno. l. sicut. Item quia non videtur curasse, cum vitiose curauit: argu. supra, qui satisdare cogan. l. quotiens. & infra, de solu. l. qui decem. §. finali. Item quia non durat curatio: vt argu. infra, de solu. l. si quis aliam. & l. cū quis. §. qui hominem. quia videtur promisisse vt perfecte curaret, quoniam verba cum effectu & cætera. vt supra, ne quis eum qui in ius vo. est vi. ex. l. pe. Item quia huic restituitur infirmitas, ergo & illi debet restitui solicitudo curandi: argu. supra, de procura. l. qui ꝓprio. §. ité quæritur. & de ser. rusti. præ. l. & Attilicinus. econtra, quia de præsenti tantum infirmitate videtur cogitatum: vt argu. infra, de auro & argē. leg. l. si ita. & de ser. vrb. præd. l. si seruitus. in princi. & ideo sublata est obligatio solutione eius quod debet, & in perpetuum: vt institu. quibus modis tol. ob. in principio. & infra, de sol. qui res. §. aream. & quia in infinitū non debet obligari. nam infinitas cuitatur: vt infra, de dam. infect. qui bona. in. §. fina. & de leg. iij. fideicom. §. si quis decem.

Medicus cui dimittēs, ꝓpetuo curatur.

Flo. illis. vide Ant. Augustī. lib. 4. cap. 14.

Flo. sulta in kalendis Iuniis

Flo. posse. Flo. do.

Iudicem æstimaturum. Bal.

Cum in plures. [*LEGE DICTA.*] Locaui tibi domum faciendam certa grositudine & altitudine. hoc etiam pacto, vt sit in meo arbitrio, probem vel improbem. postea fecisti aliter quàm primo conueneras. si hoc ex voluntate mea, non teneris. [*MANDAVI.*] Rogaui magistrum vt inquireret & deliberaret pro quanto possem ædificare turrim, & dicit pro. cc. ideoque sibi postea locaui faciendam pro. cc. & cum esset fundata, vidi q vix etiam pro. ccc. posset fieri. vnde pœnitui. & dixi, quòd non procederet. certe non procedes: & si procedas, & ego tibi debeā centum quæ adhuc non expenderas: omnino restitues quod supererat cum pœnitui. Cætera plana sunt vsque ad finem tit. Vi.

a *Etiam locare.* aliis idoneis personis: vt argu. supra, de vsu & habi. l. non aliter. & sic intelligitur. C. eodem. l. nemo.

cedis, nisi alia æquè commoda præstetur. Bartolus.

LX. LABEO Posteriorum libro quinto à Iauoleno Epitomatorum.

CVm in plures annos dom' locata est, præstare locator debet, vt non solum habitare cōductor ex kalendis Iuliis * cuiusque anni, sed etiā locare[a] habitatori, si velit, suo tēpore[b] possit. Itaque si ea domus ex kalendis Ianuariis fracta * in kalendas Iunias permāsisset, ita vt nec habitare quisquam, nec ostendere alicui[c] posset: nihil locatori cōductorem præstaturum: adeò, vt ne cogi quidē possit, * ex kalēdis Iuliis refecta domo * habitare: nisi si paratus fuisset locator cō modam[d] domum ei ad habitandū dare. ℣ Hæredem coloni, quamuis colonus non est[e], nihilominus domino possidere[f] existimo.

Quando vnus conuenitur ex facto alterius principaliter delinquentis, potest petere, vt primo principalis conueniatur, vel contra ipsum actiones sibi cedantur: quod in arbitrio iudicis erit. h. d. quem casum nota. Bartolus.

℣ Vestimenta tua fullo perdidit: & habes vnde petas[g], nec repetere vis: agis nihilominus ex locato cum fullone. sed iudicem æstimaturū, * an possis aduersus furem magis agere[h] & ab eo tuas res consequi, fullonis videlicet sumptibus. Sed si hoc tibi impossibile[i] esse perspexerit, tunc fullonem quidē tibi condemnabit, tuas autem actiones te ei præstare cōpellet.

Permutatio operis facta locatore volente, petitionē mercedis non impedit. Bar.

℣ Lege dicta[k] domus facienda locata erat, ita vt probatio aut improbatio locatoris aut hęredis eius esset. redemptor ex volūtate locatoris quædam in opere[l] permutauerat[m]. Respōdi, opus quidem ex lege dicta non videri factum, sed quoniā ex voluntate locatoris permutatum esset, * redemptorem absolui debere[n].

Si dolus aduersarii dedit causam contractui: potest cōtrahens pœnitere, & quod dedit repetere. Bartolus.

℣ Mandaui tibi, vt excuteres quāti villam ædificare velles[o]. renuntiasti mihi ducentorum impēsam excutere[p]. certa mercede opus tibi locaui. postea comperi non posse minoris, * quàm trecentis eam villam cōstare. Data autem tibi erāt centum, ex quibus cum partem impendisses, vetui te opus facere. Dixi, si opus facere perseueraueris, ex locato[me] tecum agere, vt pecuniæ mihi reliquum restituas[q].

Colonus non potest condictione furtiua agere: sed potest agere contra dominum vt agat. h. d. Et nota istum modum agendi, ago vt agas: de quo in. l. Iulianus. §. penulti. ff. titu. l. dic vt ibi. Bartolus.

℣ Messem inspiciente[r] colono, cum alienam esse non ignorares, sustulisti. cōdicere[s] tibi frumentum dominum posse, Labeo ait: & vt id faciat, colonum ex conducto cum domino acturum.

Propositum in mente retentum, parti nō expressum, nil releuat. Bartolus.

℣ Locator horrei propositum habuit, se aurum, argentū, [&] margaritas * non recipere suo periculo: deinde cum sciret has res inferri, passus est. Perinde * eum futurum tibi obligatum

A b *Suo tempore.* id est congruo.
c *Alicui.* ad locandum.
d *Commodam.* vt supra, eo. si quis domum. in princip. & hoc si tunc fuit paratus, quādo locare vel habitare volebat: secus si postea: vt supra, eodem. si in lege. §. colonus.
e *Non est.* post finitam cōductionem, ante enim sic est: vt institu. eo. §. finali.
f *Domino possidere.* sicut ipsum colonum dū viuit, & etiā post mortem ante apprehensam hæreditatem: vt infra, de acquiren. poss. l. qui vniuersas. §. quod per colonum. & l. si de eo §. j. Accursius. * *quædā pmutata est.*
g *Vnde petas.* veluti *sent. Hal.* à possessore potes auocare, & non vis.
h *Agere.* qui ergo cōtra duos agere potest, arctatur ex causa magis vnum eligere: vt hic, & infra, de præscriptis verbis. l. si rem tibi. in principio. & infra, de separa. l. prima. §. si filij. in fine. §. & in authen. de fideiuss. §. j. colla. j. & de duo. re. §. j. colla. vij. Item intellige hoc in cōdict. fur. vel rei vindi. quas potest dominus cōtra possidentē instituere, nōdum conuento fullone. secus in ac. furti. quæ soli fulloni datur si est soluendo: vt institu de obliga. ex delict. §. fulloni. & infra, de fur. l. itaque. in prin. quæ sunt contra. * *Flo. minoris trecentorum*
i *Impossibile.* id est, difficile: vt supra, de his qui deie. vel effu. l. cum sane. Accursius.
k *Lege dicta.* id est, pacto conuento.
l *Quædam in opere.* scilicet imponenda. aliàs, non ponenda. Ac.
m *Permutauerat.* contra legem in initio dictā: vt in prin. dicitur.
n *Debere.* licet contra legem siue pactionem: quia tamen voluntas adfuit, parcitur: vt hic, & infra, de ver. obli. cum stipulatus. & * *margarita. Flo.*
* *Flo. pro inde pro, ꝓ inde. vt ſæpe aliàs*

supra, de pigne. act. l. qui ratiario. Accursius.
o *Velles.* id est, posses.
p *Excutere.* id est exigere.
q *Restituas.* potui ergo pœnitere. Et sic est contra. C. de act. & obli. l. sicut. Sol. hoc est propter mendacium conductoris: & quia conductor non suis expensis facere debebat opus, immò locatoris. vnde quia locator grauabatur, permittit ei lex resilire propter mendacium alterius, secundum Io. Vel dic, quòd non erat solitus locator locare operas suas. vnde etiam in nominato contractu permittitur resilire: vt infra, de præscri. ver. l. naturalis. §. at cum do.
r *Messem inspiciente.* id est, custodiente.
s *Condicere.* condi. fur. colonus enim non fit dominus fructuū, nisi ipse perceperit: ideoque ipse non habet condict. furtiuam, sed habet actionem: vt. j. de fur. l. fullo. §. frugibus. & intellige. §. istum in partiario colono. nam colonus qui nummis colit, posset agere condict. furtiua, cum fructus eius sit statim cū decerptus sit: vt

BIU Cujas

sit: vt infra, de fur. l. si apes. in fin. bonæ fidei autem possessores & fructuarij quando fiant: habes supra, qui. mo. vsusfru. amit. l. si fructuarius. Accursius.

Patientia p cõsensu habetur.

a *Remissum.* Sic ergo patientia pro consensu valet: vt supra, de exerci. l. j. §. magistrum autem. & supra, nau. cau. sta. l. j. §. pe. & supra, eo. item quæritur. §. fin. Accursius.

**Flo. remissum videtur*

b *Ipse.* scilicet seruus.

c *Abesse.* quæ esset in hoc, quòd imperitum sciens, pro perito locasse m: vt. s. ad. l. Aquil. si seruus seruum. §. pe. & ar. l. idé iuris. & supra, de ser. cor. vt tantum. §. his consequenter.

d *Elegissem.* sic ergo mala electio est in culpa: vt. s. de neg. gest. nã & Seruius. §. fi. &. s. e. l. videamus. &. l. si domũ. §. si hominem.

**Flo. versum damnũ tibi dominũ præstaturũ dico. Sin*

e *Redemptor.* qui dederat cẽtũ pone, vt pedagiũ pertineret ad eũ.

f *Ab eo.* cuius vehiculum conduxeris. Acc.

g *Rheda.* id est, vehiculo. pro aliis enim rebus constat carrucariũ non posse cogi præstare portorium.

†Eorũquos elegim⁹ facta omnia præstãdano bis esse pulchrè docet Cic. 1. epist. ad Q. Frat.

h *Daturus.* scilicet vehicularius. Accursius.

i *Debere.* pro rheda. nã pro aliis alij præstabunt portorium. Acc.

k *Horrearius.* i. dominus horreorum, & statim ponitur pro conductore.

**Flo. faceret. id cum*

l *Conductoribus.* scilicet suis: vt & supra, l. dominus horreorum.

m *Locatorem.* Dic, id est, dominum. nã si dominus locet in vniuerso, & conductor particulatim relocet, dominus de custodia non tenetur: vt hic secundum Azo. Vel dic, secundũ R. locatorem, scilicet serui, qui particulatim relocabit, qui de custodia non tenetur, forte quia nõ possessionem, nec detẽtionem habet sicut dominus.

n *Horreario.* qui conduxit horrea. Azo.

†Bart. hic & illustris doc. Fran. de Are. ĩ. l. Senatus. §. Marcellus. j. de leg. 1. reputãt istũ tex. sing. ad hoc quod dicitur ĩ summario. tamẽ secũdũ doc. Fran. vbi supra aliud est in emphyteuta & vasallo Bolog.

o Colonus. *Possit.* scilicet colonus.

p *Consecuturum.* iure actionis: vt & supra, e. dominus. §. j. sed contra. C. cõmunia de leg. l. fi. in fi. Sol. ibi emptor nõ repetit propter malam fidẽ quam habuit. Item contra in authen. de ali. & emphy. §. fi vero quis locator. col. ix. Solu. ibi fauore ecclesiæ, & odio emphyteutæ, qui ab initio contra legem accepit.

q *Nauigaret.* aliàs, res: & aliàs, rem: & vtrumque potest defendi: quia siue rem conduxit tantum, quod est quando in litore nauigarem: siue rem & operam: cum mea culpa, id est propter illicitas merces quas imposui, nauis sit detenta, teneor ad mercedem.

r *Tolleretur.* forte illicitæ merces erant ibi, vt encaustum impe-

dixi, ac si propositum fuerit remissum[a].*

Ex contractu serui tenetur dominus de peculio, & de in rem verso: ex contractu autem proprio tenetur secũdum qualitatem culpæ commissæ per eum. Bartolus.

¶ Seruum meum mulionem cõduxisti. negligentia eius mulus tuus periit. si ipse[b] se locasset: ex peculio dũtaxat, & in rem verso damnum[me] tibi præstaturum*[locati] iudicio. Sin autẽ [ego] ipse eum locassem: nõ vltra me tibi præstaturum, quàm dolum malum & culpam meã abesse[c]. Quòd si sine definitione personæ mulionem à me cõduxisti, & ego eum tibi dedissem, cuius negligentia iumentum[tuum] perierit, illam quoque culpam me tibi præstaturũ aio, quòd eum elegissem[d] †qui eiusmodi damno te adficeret.

Passagium quod soluitur pro vehiculo, soluit dominus vehiculi: sed pro rebus ibi positis, soluit dominus rerum. Bartolus.

¶ Vehiculũ conduxisti, vt onus tuum portaret, & secum iter faceres.* & cum pontem trãsiret, redemptor[e] eius pontis portorium ab eo[f] exigebat. quæreba tur, an etiam pro ipsa sola rheda[g] portoriũ daturus[h] fuerat? Puto, si [portorium] mulio non ignorauit, [&] se eà transiturum cum vehiculũ locaret, mulionem præstare debere[i].

Locator totorum horreorum de custodia non tenetur. Bartolus.

¶ Rerum custodiam, quam horrearius[k] cõductoribus[l] præstare deberet, locatorem[m] totorum horreorũ horrearioⁿ præstare non debere puto, nisi si in locando aliter conuenerit.

Etiam qui eiicitur propter pensionem non solutam, repetit expensas vtiliter factas. Bartolus.

LXI. SCAEVOLA libro septimo Digestorum.

COlonus[p] cum lege locationis non esset comprehensum, vt vineas poneret, nihilominus in fundum vineas instituit, & propter earum fructum denis amplius aureis annuis [is] ager locari cœperat. Quæsitum est, si dominus istum colonum fundo* eiectum, pensionum debitarum nomine conueniat, an sumptus vtiliter factos in vineis instituendis cõputare* possit[o], opposita doli mali exceptione? Respondit, vel expensas consecuturũ[p], vel nihil amplius præstaturum [esse.]

Quando casus occurrit in re locata culpa cõductoris, merces ĩtegra debetur. Bar.

¶ Nauem conduxit, vt de prouincia Cyrenẽsi Aquileiam nauigaret[q] olei metretis trib⁹ milibus impositis, & frumenti modiis octo milibus certa mercede. Sed euenit, vt onerata nauis in ipsa prouincia nouem mensibus retineretur, & onus impositũ cõmisso tolleretur[r]. Quæsitum est, an vecturas quas conuenit, à conductore secundum locationem exigere nauis[s] possit? Respõdit secundum ea quę proponerentur, posse[t].

Ante approbationem operis, periculum est domini: nisi vitio operis casus euenerit. Bartolus.

LXII. LABEO libro primo ἐπιθεωρημάτων.

SIriuum[u] quem faciendum conduxeras, & feceras, antequam eum probares[x], labes corrupit: tuum periculum est. Paulus: Immò si soli vitio id accidit, locatoris erit periculum. si operis vitio[y] [id] accidit: tuum erit detrimentum.

DE AESTIMATORIA [actione.*]

TITVLVS III.

Quando res æstimata vendenda traditur, actione præscriptis verbis æstimatoria agitur, quæ est bonæ fidei. Bartolus.

I. VLPIANVS libro trigesimo secundo ad Edictum.

ACtio de æstimato proponitur tollendę dubitationis gratia. fuit enĩ magis[z] dubitatũ cũ res æstimata vẽdẽda datur[a], vtrum ex vẽdito sit actio ꝓpter æstimationẽ: an ex locato, quasi rẽ vẽdẽdã locasse videor: an ex conducto, quasi opas cõduxissem: an mãdati[b]. hic locauit nauigator tãtum rem, & nõ operas. supra vero rem & operam. sic ergo cum supra locasset operas tãtum, iterũ fortuitus casus nil obest: argu. s. e. l. sed addes. §. fi. & ita cũ rẽ tãtum: vt hic. secus si vtrũque, vt in contrario: licet tu solues vt ibi. Accursius.

**Flo. s*

**Flo. tare. repetet*

u *Siriuum.* aliàs. §. Labeo. & aliàs lex si riuum. Accursius.

x *Probares.* id est, facere dominum approbare, quia ita conuenerat dare mercedem si ipse approbaret.

y *Operis vitio.* Et sic culpa artificis. similis distinctio. s. e. l. item quæritur. §. si gemma. &. l. opus. & lege, Martius. & supra, ad legẽ Aquiliam. si seruus seruum. §. si calicem.

DE AESTIMATORIA actione.

Id est de act. præscriptis verb. quæ de æstimato proponitur: vt insti. de act. §. actionum. vel ideo dicitur æstimatoria: quia index suã interponit æstimationẽ aliquãdo, & aliquando non: vt. j. in fine huius legis, cum id quod interest contineat.

ACtio.]CASVS. Dedi tibi librũ vendẽdũ, vt vel eum, vel eius æstimationẽ mihi redas. postea nõ vendis, neque reddis: vel si vendis, non reddis pretiũ. quæritur quis contractus sit, vt sic sciam qua actione agam. & certe videtur venditio, quia æstimatum dedi. Item locatio: quia rem vendendam loco, & mercedem forte pro hoc constituo. Item videtur mandati, si mercedem non dolo: sed vẽrius est, vt agam præscriptis verbis, & non vlla prædictarũ actionum. Secundo quæritur, quid si dicta res data vendenda pereat? Et respondendum, periculum est eius qui debebat vendere. Vlpianus.

**non actio volum Flore indice titulor betur.*

z *Magis.* id est, valde. Azo.

a *Datur.* vt tene hunc librum, & vendes, & reddes mihi, aut eum, aut eius æstimationem, siue nominem eam, quem scilicet facio. x. siue non: vt patebit infra, eodem. §. finali.

b *An mandati.* quia mandato meo hoc fecit. licet enim interuenit merces, tamen dubitabatur an tale factum solebat locari.

BIU Cujas

a *Hanc actionem.* scilicet præscriptis verbis: vt subiicit. Accur.
b *Actionem dari.* non noua lege, quia tunc daretur condictio ex lege. & sic non ob. supra, de condict. ex lege. l. j. Item non ex delicto, quia tunc de dolo daretur: vt supra, de do. l. & eleganter. §. non solum. quæ est contra. Sed ex contractu[a] cuius nomen ignoratur: vt hic, & infra, de præscrip. verbis. l. j. §. j. & l. quotiens.
c *Æstimatoriã.* id est quæ est æstimatoria in hoc casu, & ita bonæ fid. ibi. nec enim quotiens datur in subsidiũ: æstimatoria dicit, vel bon. fi.
d *Ciuile.* id est quod iure ciuili est approbatum, vt ex eo actio detur, sicut & pro aliis cõtractibus: vt supra, de origi. iuris. l. ij. §. deinde ex his. quæ vocatur præscript. verb. vt hic. ipsum tamen negotiũ, seu contractus innominatus, qui cadit in do, vt des, est de iure gentium, sicut cæteri contractus nominati, & innominati fere omnes: vt supra, de iusti. & iur. l. ex hoc. & ſ. de pact. iurisgentium. in principio. & in. §. j.
e *Diximus.* scilicet in superioribus titu. nam & ipsa est bon. fid. vt in ſti. de act. §. actionum.
f *Conuenit.* imò videtur distinguẽdum quis alterum rogauerit: vt rogãtis sit periculum: vt infra, de præscri. verbis. l. ſi gratuitam. §. si margaritam. quę est cõtra. Solu. hoc intelligitur secundũ distinctionem illius. Vel dic, hic pretium certum fuit appositum: vt patet hic in fine: ibi non. Vel distingue planius, secundum Io. vtrum conuenerit de præstanda æstimatione rei, aut re, aut etiam de præstandis. x. aut re: vt in primo habeat locum distinctio legis contrariæ. in secũdo teneatur omnino ad ęstimationẽ, siue culpa, siue casu perierit: vt hic dicitur secundum Ioan. & est pro Io. supra, titu. j. l. quęro. §. finali. & infra, de iure dotium. l. plerumque. §. sin autem. Sed quod dixi de casu, quòd eum præstet secundum Io. est contra secundum Azo. qui exponit hic, periculum facit & cætera. scilicet custodia non adhibita, vel mala contingens. fortuitum autem casum non præstat, secundum eum: vt hic, & supra, pro soc. l. cum duobus. §. dãna. & ſ. cõmo. l. ſi vt certo. §. cõmodatum. Accursius.

Hæc actio.] CASVS. Rem dedi tibi vendendam æstimatam: & si constitui tibi mercedem pro labore, nihilominus agam præscriptis ver. Viuianus.
g *Hæc actio vtilis.* id est efficax, vel propriè, quia dubitabatur propter mercedem.
h *Si merces.* immo videtur locati locum habere: vt infra, tit. ij. l. rogasti. in fine. & supra, manda. l. j. quæ sunt contra. Solu. hic interuenit merces incerta, ibi certa. Vel dic, [b] quòd hic merces secundario interuenit, id est remuneratio: vnde nihilominus habet locum præscri. verb. & locati: vt in dicta. l. rogasti. in fi. euidenter patet secundum Ioan.

Melius itaque visum est hanc actionem[a] proponi. Quotiens enim de nomine contractus ali cuius ambigeretur, conueniret tamen aliquam actionẽ dari[b], dandam æstimatoriã[c] præscriptis verbis actionem. Est enim negotium ciuile[d] gestũ, & quidem bona fide. Quare omnia & hic locum habent quæ in bonæ fidei iudiciis diximus[e].

Æstimatio facit transire periculum in accipientem. h. d. Supra dixit quæ actio detur, quando res datur æstimata vendenda: hic vero ad quid detur. Bartolus.

Æstimatio autem periculum facit eius qui suscepit. Aut igitur ipsam rem debebit incorruptam reddere, aut æstimationẽ de qua conuenit[f].

II. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

HAec actio vtilis[g] est, & si merces[h] interuenit.

DE RERVM PERMVtatione.†

TITVLVS IIII.

Permutatio est contractus innominatus: & ideo producit actionem præscriptis verbis. & solo consensu non contrahitur, nisi rei interuentu vestiatur. & si datur res aliena, non vestitur: & in ea est locus condictioni ob causam. h. d. & sic diuiditur. Primo ostendit permutationem esse contractum innominatum, & in speciem nominati contractus non cadere. Secundo, ex hoc infert quatuor effectus: qui congruunt contractui innominato. Secũda pars ibi, vnde si ea res. Bartolus.

I. PAVLVS libro trigesimo secundo ad Edictum.

SIcut aliud est vendere, aliud emere: alius emptor, alius vẽditor: [i] ita aliud ptiũ, aliud merx[k]. At in permutatione discerni nõ potest, vter emptor, vel vter venditor sit[l]. Multúmque differunt [eorum] præstationes. Emptor enim nisi nũmos accipientis fecerit, tenetur ex vendito. Venditori [verò] sufficit ob euictionem se obligare, possessionem [que] tradere, & purgari dolo malo. Itaque si euicta res non sit, nihil debet[m]. In permutatione verò, si vtrumque[n] pretium est[o]: vtriusque rem fieri oportet[p]. si merx[q], neutrius. Sed cum[r] debeat[f] & res & pretium[t] esse: non potest inueniri quid eorum merx, & quid pretiũ sit. Nec ratio patitur, vt vna eademq; res[u] & veneat, & pretium sit emptionis. Vnde si ea res quam acceperim vel dederim, postea euincatur, in factũ[x] dandam actionẽ respondetur. Item emptio[y] ac venditio nuda consentientiũ voluntate cõtrahitur[z]. Permutatio autẽ ex re tradita[a] initium obligationi præbet. Alioquin si res nõdum tradita sit, nudo consensu constitui obligationem dicemus[b]. Quod[c] in his dũtaxat receptũ est, quæ nomen suum habent[d]: sed emptor pretium: sicut in permutatione, aut vtrumque debebit transferri, aut neutra parte. & sic apparet ex prædictis, quòd permutatio aliud est à vẽditione: neque enim potest separari pretium à re, vt prædixi. Tertio discernitur, quia re vendita agitur ex empto de euic. sed euicta re cadit à nomine permutationis, & agitur in factum. Quarta est, quia venditio sit consensu solo, sed permutatio non habet esse ctum per consensum, sed re demũ secuta: quia hoc. ſ. consensu perfici cõsueuit nominatus cõtractus, vt in venditione, & similib[9], nõ permutatione. Est & quinta secundum Pedium, quia in re aliena nõ fit permutatio: sed venditio sic est, & videt: quia si trado, & tu non tradis, quòd ago cõdictione ob causam. sed in vẽditione nõ agã ad rem cõdictione ob causam, sed tãtum ad interesse.

i *Venditor.* nec enim vnus potest fungi officio venditoris & emptoris: vt infra, de auct. tuto. l. pupillus. §. pupillus.
k *Merx.* id est, res vendita.
l *Venditor sit.* vt de contrahen. emp. l. j. §. j. & hæc est prima differentia. sequitur secunda inter permutationẽ & venditionem, multumque &c. Accursius.
m *Nihil debet.* vt. C. de euict. l. qui rẽ emit. nisi sciens quis rem alienam vendidit. nã tunc etiam ante euictionem agitur ad interesse: vt supra, de act. emp. l. seruus quem. §. fin. & facit ad respõsum supra, de act. emp. l. ex empto. in prin. & §. j.
n *Si vtrumque.* id est vtraque res quæ datur ex causa permutationis. Accursius.
o *Est.* id est, esse dicatur.
p *Oportet.* quod est verum, secundum Pedium: vt infra.
q *Merx.* scilicet est vtrumque. Accursius.
r *Sed cum.* q. d. nonne potest esse vtrumque pretium, vtrumque merx, & sic sit vẽditio? Respõ. nõ. & hoc dicit, sed cum & cætera.
f *Debeat.* quo ad hoc vt dicatur venditio.
t *Pretium esse.* ad hoc vt sit venditio.
u *Eadémque res.* hic colligitur etiam prima differentia.
x *In factum.* id est præscrip. verb. quæ in factum dicitur: vt & supra, de pactis. l. iurisgentium. §. j. nã omnis actio præscrip. verb. dicitur in factum ciuilis, sed non omnis in factum est præscrip. verb. vt infra, titu. j. ſi tibi polienda. in fine. Accursius.
y *Itẽ emptio.* hęc est tertia differẽtia ĩter pmutationẽ & vẽditionẽ.
z *Contrahitur.* sicut & locatio: vt ſ. loc. & conduc. l. prima. Acc.
a *Tradita.* etiam ex altera parte tantum, secundum omnes: & accipientis facta, secundum quosdam: vt statim dices. sed etiam alio modo præbetur ei initium, vt stipulatione, licet traditio non interuenerit: vt. C. eo. l. ex placito. quæ est contra. Accursius.
b *Dicemus.* vel legas plane, in contractibus, scilicet qui solo cõsensu contrahuntur. Vel dic alioquin, id est, in contractibus nominatis. Vel melius legas interrogatiuè, vt referas ad proximum dictum de permutatione: & subaudi quasi diceret, non.
c *Quod.* scilicet quòd nascatur obligatio solo consensu. Accur.
d *Nomẽ suum habẽt.* id est, hi soli cõtrahuntur cõsensu qui nomẽ suum habẽt, qualis est emptio & similes: vt subiicit, &. ſ. de pact. l. iurisgẽtiũ. §. j. & sic permutatio nõ habet nomẽ suũ: vt hic dicit.

Venditio sine pretio esse non potest.

Sed

BIU Cujas

Sed quare? Respō.vt dixi supra,de pactis.l.iurisgētium.§.j. Item caue tibi: quia licet illi qui habent nomen, contrahantur consensu: non tamen est hoc verum in omnibus.nam depositum & commodatum nominati sunt contractus: non tamen solo consensu in eis contrahitur obligatio,sed re: vt.d.l.iurisgentium.in prin. & insti. quibus mo.re con.obli.per totum.sicut & si dicam: in vineis Bonoñ.nascit bonum vinum, non sequitur: ergo in qualibet vinea Bononieñ.nascitur bonum vinū: quia non versus galeriam. Item quid differt contractus permutationis ab illo, do vt des? Respon.permutatio est species, do vt des est genus: & vbi genus pro genere datur, habet ille locum, sed non sic de permutatione: vt.C.eo.l. quoniam asseueras.

a *Ideoque Pedius.* scilicet quia ex re tradita, & accipientis facta,datur initium permutationi:quod in re aliena fieri non potest: vt infra, de acquir.re.dom.l. traditio. ideo Pedius &c. & si velis tueri Pediū, dic ꝙ eo supra, de act. empt.datio. in princ.& supra,de cōdic.ob cau. l.fin.& hoc quidam dicunt, scilicet Pedium bene dixisse, etiam in re aliena non contrahi aliquā permutationē. Sed tu dic, secundū Ir. ꝙ tenet, quia sic scripsit. hic nimium prosecut⁹ est Pedius hoc verbum scilicet quòd res euicta fingatur non tradita,& ideo agit actione ex empto : vt supra, e.l. cum ibi dictum sit, quòd re euicta agitur de euictione actione in factum, ergo interim tenuit: & alibi dicitur permutatio,etiā re alie na data :vt.C.e.l.j.interim ergo nō potest agi, & sic interim tenet permutatio, sed re euicta non videtur tenuisse permutatio : vt & infra,de distra.pig.rescriptum.§.j.in fin.Vel dic Pedium bene dixisse, vt non teneatur, nisi fiat acceptis quo ad hoc, vt alius non teneatur implere contractum, ac si sua facta sit : ar.dictæ.l.supra,de condic.ob cau.l.fin.Accursius.

†*Concor.gl. vlti.in fi. in c.cum olim. extra.eo.ti.* †*Flo.esset*

†*Actio præscriptis verbis vnde dicatur, pulchrè Alci. lib. dispun. 4.c.vlti.*

†*Locū hunc pulchrè explicat Alciat.lib.Paverg.5.cap. 15.*

b *Igitur.*forma,quia non contrahitur consensu permutatio,sed rei traditione,igitur habet locum condictio ob cau.vt dicit.& sic no.condict.ob cau. in contractibus nominatis non habere locum,sed in contractibus innominatis,nisi in contractu donationis, qui olim erat innominatus, vbi etiam rei vin.datur:vt.C.de dona.quæ sub modo.l.j. hodie vero est nominatus,cum consensu contrahatur etiam nudo pacto : vt.C.de dona.si quis ar.§.pe. & de hoc dixi supra,de condict.ob. cau.l.fin.& not.hic aliam differentiam inter venditionem & permutationem.

c *Agemus.*scilicet tantum.nam habet locum præscr.verb.vt cōpleatur contractus : & condict.ob cau.si nolit impleri, sed repetere datum : vt hic,& infra,titu.j.l.naturalis.§.sin autem rem do, vt rem. &.l.si tibi decem.&. C eodem.l. quoniam.

d *Condictioni.* Quarta differētia est. Itē quinta:quia in vēditione nō trāsit dominiū,nisi pretio soluto: vt ſſtit.de re.diui.§.vēditę.sed ī permutatione sic.Item in quibus cōueniunt?dic vt.C e.l.ij.Ac.

e *Aristo.Daretur.* quoniā & in vēditionib⁹ hæc præstātur:vt.ſ. de act.emp.l.ex empto.§.animalium.& sequētibus.§.§.Ac.

vt in emptione, vēditione, cōductione, mādato. Ideoq; Pedius[a] ait, alienā rem dātē, nullā contrahere permutationē. Igitur[b] ex altera parte traditione facta,si alter rem nolit tradere: nō in hoc agemus[c], vt interest nostra, illam rem accepisse, de qua conuenit: sed vt res contra nobis reddatur, condictioni[d] locus est, quasi re non secuta.

Qui permutat, debet cauere de vitiis & morbis sicut vendens. Bartolus.

II. Idem libro quinto ad Plautium.

Aristo ait, quoniam permutatio vicina est emptioni, sanum quoque, furtis noxíque solutum, & non esse fugitiuum seruum præstandū, qui ex causa[permutationis] daretur[e].

Supra dictum est de actione præscriptis verbis, quæ datur pro æstimatione & permutatione: nunc vero simpliciter & in genere de præscriptis verbis, & in factum actione. Bartolus.

DE PRAESCRIPTIS verbis, & in factum actionibus.

TITVLVS V.

Vbi incertum est in quam speciem contractus cadat, ad actionem præscriptis verbis, seu in factum recurritur. Bartolus.

I. Papinianvs libro octauo Quæstionum.

Nonnunquam euenit vt cessantibus iudiciis[f] ꝓditis, & vulgaribus[g] actionib⁹, cum proprium nomen inuenire non possumus[h], facilè descēdamus ad eas quæ in factum appellantur[i]. Sed ne res exemplis egeat: paucis agam. †Domino mercium in magistrum nauis, si sit incertum, vtrū nauem cōduxerit, an merces vehēdas locauerit, ciuilem actionem in factum esse dandam, Labeo scribit[k]. Item si quis pretij explorandi gratia rem tradat: neque depositum, neque commodatū erit: sed nō exhibita fide, in factum ciuilis subiicitur actio.

II. Celsvs libro octauo Digestorum.

Nam cum deficiant vulgaria atque vsitata actionum nomina: præscriptis verbis[l] agēdum est.

III. Ivlianvs libro quartodecimo Digestorum.

In quam necesse est confugere quotiens contractus existunt, quorū appellationes nullæ iure ciuili proditæ sunt.

IIII. Vlpianvs libro trigesimo ad Sabinum.

Natura enim rerum inductum* est, †vt plura sint negotia, quàm vocabula[m].

Hæc est difficilior, & forte lex vtilior quæ sit in.ff.veteri. Et primo ponitur thema & quæstio. Secundo altius exorditurmateriam diuidendo eam in quatuor partes: scilicet in quatuor contractus innominatos. Tertio prosequitur primum. Quarto prosequitur secundum. Quinto prosequitur tertium. Sexto prosequitur quartum. Septimo determinat quæstionem propositam. Secunda ibi, in hac quæstione. Tertia ibi,& si quidem. Quarta ibi, at cum do. Quinta ibi, quòd si faciam. Sexta ibi, sed si facio. Septima ibi,si ergo. Prima particula non recipit summarium, quia mere factum ponit.secunda etiam non summatur, quia ponit diuisionem mere.B.

V. Pavlvs libro quinto Quæstionum.

DE PRAESCRIPTIS VERBIS, &c.

Præscriptis verbis ideo dicitur, quia certa & præscripta verba erant huic actioni, dum daretur in his contractibus vbi hæc datur, sicut in quibuslibet aliis actionibus:[a] vt supra, de origi.iur.l.secunda.§. omnium. a Tu sed aliæ acquisierunt sibi nomina, hæc non aliud, nisi quòd sic dicere quòd tur præscriptis verbis, & nos no habet locum in tribus ge- ta de negotiorum. Pri- nātur mo, in pactis incontinen- tractib ti appositis: vt.C.de pact. minat inter emptorem & vendi quib⁹ to.l secunda. Secundo vbi tur: ist cunque dubitabatur de a- ro act ctione circa contractum: oritur vt infra, eo.l.prima, se- tractil cunda,& tertia.& l.si ti nomin bi.&.ſ.de æst.act.l.i. in nō pot principio. Tertio in tribus de no cōtractibus innominatis, sumer scilicet do,vt des:do,vt fa cōtra cias : & facio,vt facias. innon In quarto autem, scilicet tus:vo facio,vt des,datur de do- ergo lo: vt infra,eodem.l.natu præsc ralis.per totum. Item actio ver. i in factum habet locum in actio tribus generibus negotio- dēs se rum. Primum videlicet petes præscriptis verbis, & tūc bispra dicitur in factum ciuilis: seu pr vt infra, eodem.l.prima. tis sec in fine.& supra, de dolo. Bal. l.& elegāter.§. item Labeo. Secūdo,in locum omnium edictorum & iter- dictorum, quibus speciales nomina actionum nō Flo. accommodātur: vt institu. †Hu de interdict.§.ſi. Tertio, net q vbicūque suadet æquitas fingē actionem dari, vt ex cō- us tractu,vel etiam extra cō lis pr tractum. vnde dicitur da expl ri ex variis figuris causa Cic. l rum,quasi nō habeat cer similitudinem. tas semitas. sed sit anoma & m la : vt ſfra, de actionibus ca pr & obligationibus.l. prima.&.C. de sacrosanct. eccles.l.sancimus.&.j.e. l.quotiēs.cum ĩcertum est aliquid dari. sed vbi est æquum vt detur, tūc hæc datur. vbi certum est nullam dari, sed æquum est dari, tunc in factum subsidiaria. Accursius.

Nonnunquam.]*CASVS.* Euenit aliquando vt dubitemus de nomine contractus, & sic de act. & ideo agitur præscrip.ver.& dat duo exempla, & plana est. Viuianus.

f *Iudiciis.* id est actionibus. & dic, proditis, id est adinuentis.

g *Et vulgaribus.* &, pro id est.

h *Non possumus.* propter dubitationem de nomine contractus: vt infra, proxi.§. & sic non obst.supra,de dolo.l.& eleganter.§. non solum.quia illa regula obtinet, cum in maleficiis occurrit dubitatio : sicut & dixi supra,de æstimato.actio.in princi.

i *In factum appellantur.* quas appellat infra,eod.l.proxi.præscriptis verbis.

k *Scribit.* sed si non est incertum, datur vel locati, vel cōducti : vt supra, ad le.Rho.de iact.l.ij. circa prin.

l *Nam cum. Præscriptis verbis.* quam supra.l.proxi.appellauit in factum. Accursius.

m *Natura. Vocabula.* scilicet actionum.

Natu alis.]*CASVS.* Ex ancilla tua habeo filiū, qui tuus est seruus,& ex mea tu habuisti filiū, qui est meus seruus. conuenimus vt tu filiū meū manumitteres,& ego tuū:& ego manumisi, & tu nō. qua act.tecū agā: quęritur?& datur solutio in fi.l.Secundo dicit, ꝙ occasione huius quęstionis potest inquiri hic tot⁹ tractatus: vt hincinde datur aliquid. qui cōtractus diuiditur in quatuor species: aut do,vt des: aut do,vt facias: aut facio,vt des: aut facio,

BIU Cujas

cio, vt facias. [*ET SI QVIDEM.*] Hic prosequitur primum, hoc modo. si do pretium pro re, tunc est emptio. si do speciē pro specie: tunc est innominatus, do vt des: quo casu si ego dedi, & tu non des, possum vel condicere quod dedi: vel præscri. ver. petere quod interest, nisi perierit sine culpa tua quod mihi dare debebas. [*AT CVM DO.*] Hic prosequitur

Vel. seruit secundam speciem, hoc modo: si do tibi decem vt facias opus locabile, puta vt scribas: est locatio. si do speciem, tunc innominatus: & ago cōdictione ob causam ad repetendū quod dedi: vel præscript. ver. ad interesse, scilicet si nolis facere quod conuenisti. Item si factum est non locabile, vt manumittere seruum: similiter tunc condico, vel præscript. verb. ago ad interesse. Quid autem si seruus quem dedi tibi vt manumitteres, euictus est cum iam manumiseris? tūc si sciēs alienum dedero, teneor de dolo: alias, in factum pro interesse prædictæ euictionis. [*QVOD SI.*] Tertiam speciem prosequitur sic: Ecce cōueni vt manumitterem seruum meum, vt dares mihi tuum: & cum manumisi, tu non das. ago de dolo. [*SED SI FACIO.*] Quartā & vltimā prosequitur sic: Conueni tecum, vt tu à meo debitore exigas Carthagine, ego à tuo Romæ: vel ego in tuo, & tu in meo solo ædifices: & ego feci, & tu nō fecisti. qua agam act? & videtur in primo casu mandati, sine quo neque tu à meo, neque ego à tuo debitore petere possum. Econtra, quòd non: quia non redduntur impensæ hincinde. sed hoc non nocet: quia mandatum quandoque mutat naturam ex pacto, vt & in hoc casu si procur. agat vt teneatur de lata culpa tantum: ex quo apparet, siue æqualiter, siue inæqualiter impendamus, sit mandatum. sed hoc allegando dixit. veritas autem est, vt fiat innominatus contractus, facio vt facias: & agā præscript. verb. quæ actio habet naturam locati & conducti. [*SI ERGO.*] Ex prædictis apparet solu. primæ quæstionis huius legis, quòd agam actio. præscript. verb. ad interesse, in quantum mea interest me non manumisisse: quod interesse non minuitur per hoc quòd habeo illum libertum quem manumisi.

NAturalis meus filius seruiebat [a]*tibi, & tuus filius mihi. conuenit inter nos, vt & tu meum manumitteres, & ego tuum. ego manumisi, tu [verò] non manumisisti. qua actione mihi tenearis, quæsitum est [b]. In hac quęstione [c], totius ob rē dati [d] tractatus īspici potest: qui in his [e] cōpetit speciebus. Aut enim do tibi, vt des: aut do, vt facias: aut facio, vt des: aut facio, vt facias. in quibus quæritur, quæ obligatio [f] nascatur?

Hæc est tertia pars, in qua prosequitur naturam primi contractus innominati, do vt des. Et breuiter hoc intendit. Si pecunia datur vt res recipiatur, est emptio. sed si res datur pro re, est contractus innominatus, ex quo oritur actio præscriptis verbis ad interesse: & potest etiam agi condictione ob causam: & periculum rei spectat ad eum qui eam rem recipere debet, sicut in venditione & emptione. Bartolus.

¶ Et si quidem pecuniam dem vt rem accipiam: emptio & venditio [g] est. Sin autem rem do, vt rem accipiam: quia nō placet [h] permutationem rerū emptionem esse, dubium non est nasci ciuilem obligationem: in qua actione [i] id veniet, non vt reddas [id] quod acceperis, sed vt damneris mihi quanti interest mea illud de quo conuenit accipere: vel si meū [k] recipere velim, repetatur quod datum est, quasi ob rem datum, re non secuta. Sed si scyphos tibi dedi, vt Stichū mihi dares: periculo meo [l] Stichus erit, ac tu dūtaxat culpā præstare debes. Explicitus est articulus ille, do vt des.

Si datur pecunia pro facto quod solet locari, est locatio. si res datur pro facto, est contractus innominatus, & ex eo potest agi præscriptis verbis ad interesse. sed si factum locari non solet: quicquid detur, est contractus innominatus: & ideo ex eo potest agi præscrip. verb. potest etiā datū cōdici. Bar.

¶ At cum do [m], vt facias: si tale sit factū, quod locari soleat, puta vt tabulam pingas, pecunia data [n], locatio erit: sicut [in] superiore casu [o] emptio. si res [p] [sit:] non erit locatio, sed nascetur vel ciuilis actio ī hoc quod mea interest, vel ad repetēdum condictio. Quod si tale est factum quod locari non possit, puta vt seruum manumittas [q], siue certum tempus adiectum est, intra quod manumittatur: idque, cum potuisset manumitti, viuo seruo trāsierit: siue finitū [r] nō fuerit, & tātū tēporis cōsumptū sit, vt potuerit, debueritque manumitti: [s] condici ei [t] potest, vel præscriptis verbis [u] agi. quod his [x], quæ diximus [y], Locatio nō est, nisi merces in pecuniæ quantitate consistat.

a *Seruiebat.* id est seruus tuus erat, quia ex ancilla tua eum habueras. & sic ponitur in authen. vt liber. de cætero. §. si quis autem. in fin. §. coll. vj.

b *Quæsitum est.* sed non soluit hic: & infra, ea. l. §. fina. ibi, si ergo &c. Accursius.

c *In hac quæstione.* id est occasione istius quæstionis.

d *Dati.* id est, cuiuslibet dati, vel cuiuslibet rei datæ, vel etiam facti ob rem, vel ob speciem, vel factum. nam verbum rei, etiam facta comprehendit, cum sit generale: vt supra, si cer. pet. l. j. in fin. sed pro futuris tantum: vt supra, de condict. inde. l. damus.

Rē verbū, facta comprehendit.

e *In his.* scilicet quatuor sub quibus nominati continentur.

f *Obligatio.* id est obligatio quæ parit ciuilem actionem præscriptis verbis: ipsa tamen obligatio est de iure gentium, cui fuit ante venditionem: vt supra, de contrahen. emp. l. j. quæ venditio est de iure gentium: vt inst. de iure natu. §. ius autem. Vel dic id est approbatam à iure ciuili. Accursius.

g *Emptio & venditio.* imò videtur, do vt des: vt supra, de condic. ob cau. l. fin. in princ. quæ est contra. Solu. hic pecunia fuit in quantitate, ibi in specie. Vel sol. vt ibi.

h *Non placet.* vt supra, de contrahenda emptione. l. j. & supra, de rerum permu. l. j. circa princi.

i *In qua actione.* scilicet præscriptis verbis, quæ oritur ex tali obligatione ciuili. nam per hāc actionem agitur ad interesse, vel ad fieri, quod est conuentum: vt hic, & C. eo. l. cum precibus. in fine. & infra, eo. ob eā. & infra, proxi. sed per condic. ob cau. repetitur datū: vt hic subiicit, & C. eo. quoniam.

k *Meum.* scilicet quondam. nam si nunc esset meum, non daretur cō dictio aliqua: vt supra, vsufructua. quēadmodū. l. finali.

l *Periculo meo.* scilicet ante traditionem: sicut est in venditione: vt infra. de contrahen. emp. §. cum autem. Sed contra supra, de condic. ob cau. l. fin. ibi, & ideo si mortuus &c. Solu. ibi ī genere, hic in specie. Vel dic, quòd hic scyphi fuerunt æstimati, & loco pecuniæ numeratæ dati, sed tunc esset emptio: vt. C. de rescin den. vē. l. pretij. Vel melius dicas, periculo meo erit, scilicet si moriat, non teneris eum tradere: teneris tamen conuentus condictione ob causam, vt quod accepisti, restituas. Vel sol. vt ibi. Accursius.

m *At cum do.* tunc est do vt facias, quando prius debet dari, & postea fieri: licet quandoque præueniatur in faciēdo. sic enim omnes dinoscūtur, & tunc nihilominus datur actio præscriptis verbis, licet in faciendo præueniatur. spectatur enim conuentio secundū Ioan. vt. C. de trāsact. l. cum mota. licet alij solum inspiciant quæ fiant prius.

n *Pecunia data.* in quantitate: vt statim dices. Accursius.

o *Superiori casu.* in illo ver. & si quidem & cætera.

p *Si res.* id est, species, vel pecunia vt species. vt arg. infra, de leg. j. plane. §. ij. Et no. hic, quòd locatio non est, nisi merces in pecuniæ quantitate consistat: vt hic, & supra, depos. l. j. §. quòd si operæ. & supra, loca. l. & hæc distinctio. §. finali. Accursius.

Nisi merces in pecuniæ quantitate consistat.

q *Manumittas.* puta, do tibi aliquid, etiam pecuniam. Accursius.

r *Siue finitum.* id est adiectum. Accursius.

s *Manumitti.* quod est duorum mensium: vt infra, qui sine ma. ad li. per. l. fina.

t *Condici ei.* scilicet quod datum est: vt. C. de condic. ob cau. si liber. in prin. & supra, de condic. ob cau. l. dedi. §. j. Accursius.

u *Præscriptis verbis.* Sed videtur quòd nulla sit actio: cum ipse sit liber adueniente die appositō: vt. C. si man. ita fuerit alie. l. si is qui. quæ est contra. Solu. ibi nomine pretij accepit: hic autem ob causam. & sic vt species. Vel hic pœnituit ante manumissionem datam, quod potest: vt supra, de condict. ob cau. l. dedi. §. j. vel forte hic erat seruus alienus: ibi proprius, qui ad libertatem peruenire non poterat. Vel hic de actu manumittendi dixit. Item no. hic, quòd non datur locati, vbi tale est factum quod non consueuit locari: vt hic, & supra, si men. fal. mo. l. j. §. ideo. Item no. vtramque ex istis dari, vel condictionem ad repetendum, vel præscrip. verb. ad contractum implendum: vt infra, de manumiss. l. si quis ab alio. Vel etiam actionem præscrip. ver. ad interesse præstandum: vt supra, e. §. finautem rem do.

x *Quod his.* id est cum his.

y *Diximus.* de hac supra, proxi. §. finautem rem do. & supra, proxi. respon. cum scilicet non est venditio vel locatio.

Conuenis.

BIU Cujas

a *Conuenit.* penulti.breuis est.Azo.

b *De dolo.* id est præscrip.verb. propter dolum, vt iuretur in litem. Sed quomodo hoc? Respon. quia iuratur in nominato contractu, cui hic similis est: arg.infra.§.vl. Vel vt agatur ad interesse etiam antequàm euincatur: vt supra, de act.emp.l.si seruus quẽ.§. fi. Sed quidam dicunt dari de dolo: & ideo ipso iure nullus est hic contractus dolo dante ei causam: vt supra, de dolo.& eleganter. circa prin.sed male dicũt: vt.C.de inuti. stipu.l. dolo. Sed nec per dolũ induxi: licet sciẽs fui de re quã dedi: q̃ aliena erat. Itẽ ideo nõ de dolo: qa nõ pricipaliter ex meo facto, sed de tuo teneor. Nam quia manumisisti, ideo me obligasti ad dandum: ibi non dedi, cũ erat alienus.

† *Quæ sit ratio quare in hac specie nõ detur actio præscrip.verbis, pulchre Alc.lib. paradox .5. cap.7.*

c *In factum.* scilicet à prætore dandam, vt sibiipsi non contradicat. Iulian. qui hoc dixit supra, de pactis.l.iurisgentium.§.j. Et sic reprehenditur & corrigitur per Mauritianũ quod hic dicitur: vt in eod.l.iurisgentium.§.j. in fine.§. Vel dicas, q̃ Iulianus variauerit: qui aliter hoc dixit ibi: & aliter & melius hic, vt det speciem.

* *Flo.priorẽ speciem*

d *Quod si faciam.* & ideo de dolo. Sed certo immo & vbi est ciuilis, vt in do vt des, videt q̃ hęc de dolo locum habeat: vt.C.de do.l.cum proponas. quæ est contra. Sol. ibi fuit facio vt des. licet enim accepi ancillam, & seruum dedi vt manumitteres: attamen hæc datio pro facto habetur quasi ego videar manumisisse. Item in hoc facio vt des, videtur dandam præscri.ver.vt.C. de transact.l cum mota. So.ibi erat do vt facias, licet ibi pręuentum fuerit in faciendo. vnde nihilominus datur præscrip. verbis. Vel dic, vt statim dices, quia ibi aliquid tibi aderat cui factum fuerat: hic non. Sed quæro, quare in contractu facio vt des, non datur actio præscrip.ver. sicut in superioribus? Respon. secundum Azo.immo datur nisi in casu, scilicet cum tale sit factum vt mihi absit, & tibi non adsit: vt.C.de dolo.cum proponas. Et ita intelligitur hic. aliàs autem bene potest dari prescri. ver. cum ratio diuersitatis reddi non possit: vt infra, de verbo. ob.l.à Titio. Et hoc modo potest intelligi, quod est.C.de transactio.l.cum mota. vt modo dixi. Sed hanc distinctionem reprobat Alb.& Io.& Ir. arg.C.de trãsact.l.actione. & infra.e.solent. in fin. sed in vtraque est sol. Alij vt Io. reddunt talem rationem: quia inueniretur inæqualitas. nam ille qui dat, potest repetere quod dedit, & etiam agere præscrip.ver. ad interesse. at ille qui facit, quod factum est, nequit repetere. ne ergo inæqualiter cõstituatur actio, recurritur ad actionem de dolo. sed hoc non valet, quia idem inueniretur in do vt facias: nam ibi est inæqualitas prædicta. sed ipsi dicunt, quòd tunc non facile contingit vt præueniat in faciendo: & ideo non facile datur ei condictio. Io. dicit factum grauius quàm datum: & ideo durius agitur contra rumpentem fidem: vt infra, de pœnis.in.l.seruorum.§.fi. quod nõ placet. Est ergo ratio prima bona: quia vestienti contractum actio debet dari præscrip.ver. Vestire autem dico cum ex eo quod facio, aliquid tibi adest: alioquin datur actio de dolo. Hæc ratio fallit in facio vt facias: vt si de manumittendo conuenit vt manumitteres: vt infra, ea.l.in fin. Sed ibi est alia ratio: quia cõuenit. a Sed si dedi tibi seruum, vt seruũ tuũ manumitteres, & manumisisti: & is, quẽ dedi, euictus est: si sciens dedi, de dolo b in me dandam actionẽ, Iulianus scribit. si ignorans, in factum c ciuilem.

In facio vt des, non habet locum actio præscriptis verbis: sed ad actionem de dolo recurritur. Bartolus.

¶ Quod si faciam, d vt des e: † & postea, quàm feci, cessas dare: B nulla erit ciuilis actio: & ideo de dolo dabitur.

Ex contractu facio vt facias, oritur actio præscriptis verbis quæ habet similitudinem cum actione mandati. Bartolus.

¶ Sed si facio, vt facias: hæc species tractatus f plures recipit. nã si pacti sumus, vt tu à meo debitore Carthagine exigas, ego à tuo Romæ: vel vt tu in meo, ego in tuo solo ædificem: & ego ędificaui, & tu cessas: in prio re specie* mandatum quodammodo interuenisse videtur g: sine quo exigi pecunia alieno nomine non potest. Quamuis enim & impendia sequantur h, C tamen mutuum i officium præstamus. Et potest mãdatum ex pacto etiam naturam suam excedere. Possum enim tibi mandare, vt & custodiam mihi præstes k, & non plus impendas in exigendo, quàm decem. Et si eãdem quantitatem impendefactum est in obligatione ab alia parte: vnde agitur ad interesse. Sed nonne transactio est facio vt des, & tamen non datur actio? Respon. quia non impleuit: vt supra, de condic. inde. & eleganter.§.pe. Item contra supra, de condic. ob cau.l. dedi.§.ij. vbi datur condictio. A

rimus: * nulla dubitatio est l. Sinautem alter fecerit m: vt & hic mandatum interuenisse videatur, quasi refundemus * inuicem impensas. neque enim de re tua tibi mãdo. Sed h [hoc] tutius o erit, & in insulis fabricandis, & in debitoribus exigendis, præscriptis verbis dari actionem: quæ actio similis p erit mandati actioni: quemadmodum in superioribus casib⁹ locationi & emptioni.

Ista est vltima particula in qua determinatur quæstio proposita in principio huius legis.& .b.d. In facio vt facias: datur actio præscrip.verb.in qua venit quantum interest mea fieri quod conuenit. quòd si illud interesse cessat, quanti interest mea nõ fecisse. item habere libertum, non est ius æstimabile. Bartolus.

¶ Si ergo hęc sunt, vbi de faciẽdo ab vtroque conuenit q, & in proposita quæstione, idẽ dici potest: & necessariò r sequiẽ, vt eius fiat condemnatio, quãti interest mea seruũ habere, quẽ manumisi f. An deducendum erit, quòd libertum habeo? Sed hoc non potest æstimari t.

Error in nomine contractus, non vitiat contractum. Bartolus.

VI. NERATIVS libro primo Responsorum.

INsulam hoc modo, vt aliam insulam reficeres, vendidi u. Respondit, nullam esse venditionem: sed ciuili intentione incerti x agendum est y.

* *Flo. pendet*

e *Vt des.* aliquid in spẽ.

f *Tractatus.* i. quęstiones. sic exponitur .ff. si pars hęre.peta.l.fi.in.fi.

g *Videtur.* quod falsum est: quia non fuit gratuitum. vnde infra dicit dandam præscrip. ver. Accursius. * *Flo. damus*

h *Sequantur.* sic non repetẽdo: quia à nullo repetuntur expensæ. Accursius.

i *Mutuum.* quod non impedit mãdatum, sed merces.

k *Præstes.* in re locata: & ita locatio immutat naturam suam. loquitur enim per simile. Vel dic, in mandato loqui, vt ex pacto de leui culpa, non de leuissima teneatur. nam nisi dicat contrarium, semper de leuissima tenetur, secundum nos: ar.C.mã. l.à procuratore. sed secundum alios qui dicunt in mandato tantũ leuem culpam venire, planum est. *Loc. quãdo natura immu*

l *Dubitatio est.* has enim ego tibi & tu mihi videris restituere impensas: vnde videtur esse mandatum. Azo.

m *Feceris.* si maiores sumptus facit vnus q̃ ali⁹: magis est, subaudi, vt hic & cætera. quicquid dicit, allegando dicit. Azo.

n *Sed.* vsque nunc dictũ est allegando, nunc sententiando. Ac.

o *Tutius.* nec enim actio mandati datur: quia mandatum non fuit gratuitum. Azo.

p *Similis.* non tamen ideo dicitur bo.fi. sed ideo, quia quæ veniunt in illa de dolo, culpa lata, vel leuissima, vel leui: & in ista veniunt. Et no. quòd in omnibus his contractibus innominatis obseruo vt id in singulis veniat quod venit in eo cui est simile in culpa: vt supra, depo.l.j.§.in conducto. & in vsuris: vt infra, eo. Titius. & vt iuretur in litem forte: vt supra.§.at cum do.in fi.

q *Conuenit.* vt detur præscrip.ver.actio ad interesse. D

r *Necessario.* cũ ratio diuersitatis reddi non potest: vt.ff. de verb. oblig.à Titio.in fi.& dixi de hoc.ff.ad leg.Aquil.illud. Accursius.

s *Manumisi.* non dicit quanti interest illum manumitti: quia non potest sic inspici interesse: ar.contra supra.e.l.§.si autem rem do. vel quod in plus mihi expedit.

t *Æstimari.* non enim est, id est, fingitur quòd non sit locupletior qui libertũ habet: vt hic, &.ff. de reg.iur.l.nemo.§.j.&.ff. quibus ad li.procla.non lic.l.ij.in fi. Sed contra.ff. de act.emp.idẽque. in fi. Solu. hic non debet æstimari q̃ libertum habeo, cum manumisionem fecerim non vt meæ sed vt tuæ satisfacerem voluntati. potius ergo tibi debes imputare, qui me ad hoc faciendũ induxisti: nec modo idẽ vis adimplere: at ibi emptor manumisit, prio arbitrio suæ volũtati satisfaciendo, vnde quod ex eo sibi prouenit, secum compensare debet, secundum Azo. Itẽ potes super hac l. distinguere de pactis appositis in contractibus innominatis, vt plene dixi.ff. de contrahen.emp.l.pacta.in fi.glo. Accursius.

u INsulam. Vendidi. id est, dixi me vendere.

x Incerti. id est, præscriptis verbis, quæ datur ad incertum, id est, ad interesse: vel vt fiat quod conuenit. Azo.

y *Agendum esse.* vt fiat quod conuenit: vt.ff. si vir. Accursius.

Si tibi

BIU Cujas

a *Si tibi decẽ dedero.* vt speciẽ: alioquin succederet cõstitutio: & faceret eũ libertũ: vt. C. si man. ita fu. alie. ne prosti. l. iiij. Ac.

b *Si dominus seruum. Argueretur.* fecisset, necne. Azo.

c *Aestimatum.* si nõ est æstimatum, agitur ob causam tantũ: non ad æstimationem, quæ facta non est: vt supra, de condic. ob cau. l. penul.

d *Ciuiliter.* id est, præscriptis verbis. Accur.

e *Tunc enim.* si deprehensus fuisset. Azo.

f *Datam.* i. si iam esset soluta domino. Ac.

g *Tametsi.* i. quamuis.

h *Lege.* id est pacto.

i *Probaretur.* vt. C. eo. l. rebus. Accursius.

Vbi cessat interesse fieri quod conuenit: recurrimus ad condictionẽ ob causam. Bar.

VII. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

SI tibi decẽ dedero [a], vt Stichum manumittas, & cessaueris: confestim agam præscriptis verbis, vt soluas, quãti mea interest: aut si nihil interest, cõdicam tibi, vt decem reddas.

Vbi est do vt facias & des: oritur actio præscrip. verb. vt fiat qđ cõuenit. Bar.

VIII. IDEM libro vicesimo septimo Quæstionum.

SI domin' seruum, cum furti * argueretur [b], quæstionis habẽdæ causa æstimatum [c] dedisset, neque de eo compertum fuisset, & is non redderetur: eo nomine ciuiliter [d] agi posse: licet aliquo casu seruum retenturus esset, qui traditum accepisset. Potest enim retinere seruũ, siue dominus pro eo pecuniam elegisset, siue in admisso deprehensus fuisset. tunc enim [e] & data tam [f] æstimationem reddi à domino oportere. Sed quæsitum est, qua actione pecunia, si eam dominus elegisset, peti posset? Dixi, tametsi [g], quod inter eos ageretur, verbis quoque stipulationis conclusum non fuisset: si tamen lex contractus non lateret, præscriptis verbis incerti & hic agi posse: nec videri nudum pactum interuenisse, quotiens certa lege [h] dari probaretur [i].

Liberatus ob causam, conuenitur hac actione vt faciat quod conuenit. Bar.

IX. IDEM libro secundo Responsorum.

OB eam causam [quis] acceptò [k] liberatus, vt nomen Titij debitoris delegaret: si fidem contractus non impleat, incerti actione [l] tenebitur. Itaq; iudicis officio non vetus [m] obligatio restaurabitur [n]: sed promissa præstabuntur, * vt condẽnatio [o] sequetur.

Ista lex & sequens non loquitur de actione præscriptis verbis vel in factum, quæ oritur ex contractu: sed ex quasi contractu vel delicto. & breuiter hoc intendit: Cautio omissa repetitur per actionem incerti, & actionem in factum. Bartolus.

X. IAVOLENVS libro tertiodecimo Epistolarum.

PArtis tertiæ vsumfructum [vxori quis] legauit [p]. hæredis bona ab eius creditorib' distracta sunt: & pecuniam, quæ ex æstimatione [q] partis tertiæ fiebat, mulier accepit fruendi causa: & per ignorantiam stipulatio [r] prætermissa est. Quæro, an ab hærede mulieris pecunia, quæ fruendi causa data est, repeti possit, & qua actione? Respondi, in factum actionem [s] dari debere.

Vbi deficit lex Aquilia: suppletur actione in factum. Bartolus.

XI. POMPONIVS libro trigesimonono ad Q. Mucium.

QVia actionum [t] non plen' numerus est: * ideo plerũque actiones in factũ desiderantur. Sed & eas [u] actiones [x], quæ legib' proditæ sunt, si lex iusta ac necessaria sit, supplet prætor in eo, quod legi deest: quod facit in lege Aquilia, reddendo actiones in factũ accommodatas [y] legi Aquiliæ [z]: idque vtilitas eius legis exigit.

Actio præscriptis verbis datur vt fiat quod conuenit in pacto incontinenti apposito. Bartolus.

XII. PROCVLVS libro vndecimo Epistolarum.

SI vir vxori suæ fundos vendiderit, & in venditione cõprehensum est, cõuenisse inter eos, si ea nupta ei esse desiisset, vt eos fundos, si ipse vellet [a], eodem pretio [b] mulier trãsscriberet [c] viro: in factum existimo iudicium esse reddendum. idq; & in aliis personis obseruandum [est [d].]

Si res vendenda tradatur certo pretio, vt superfluum lucretur venditor: hac actione agetur. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

SI tibi rem vendendam certo pretio dedissem, vt quo pluris vendidisses, tibi haberes: placet neque mandati [e], neque pro socio [f] esse actionem, sed in factum, quasi alieno * negotio gesto: quia & mandata gratuita esse debent: & societas non videtur contracta in eo, qui te nõ admisit sociũ distractionis, sed sibi certum pretium excepit.

Vbi res ad meliorandum traditur vt quod melioratur diuidatur: si dominiũ trãsfertur in totũ, erit actio præscrip. ver. aliàs si dominium non transfertur in totum sed in partem, tunc erit societas. B.

f *Stipulatio.* de reddendo finito vsufructu.

f *In factũ actionem.* immo videtur dari incerti: vt. ff. de vsufr. earũ rerũ quæ vsu cõsu. hoc senatus. §. si pecuniæ. quæ est cõtra. Solu. hic non in pecunia, sed in solo fuit relict' vsusfru. legataria tamẽ accepit pecuniã prętermissa stipulatiõe: vnde decurrit ad actionẽ in factũ, vel ciuiliter ibi agit cõdictiõe incerti ad ipsam cautionẽ, qđ est incertũ. nã est in facto: hic ad certum. i. ad pecuniã, secundũ Azo. finito vsufru. Vel hic accepit legataria pecuniã à creditoribus: & ideo agitur in factũ: vt. ff. ad exhi. Iulianus. §. si tibi. ibi, ab hærede &c.

Quia actionũ.] CASVS. Euenit quãdactiones ex verbis prætoris supplétur per ius ciuile: & idé de ciuilibus. Exéplũ primi sit, in albo corrupto, ꝑ quo daẽ act. in factum prætoria. sed si dũ proponitur albũ, corrũpitur: cessant verba: vnde ius ciui. supplet. Exéplũ secũdi est in. l. Aquilia, quę quãdoque defecit, vt quãdo dissoluis seruũ misericordia mot'. nã deficit Aquil. & daẽ in factum à iure ciuili. Cætera sunt plana í tex. vsque ad. l. solent. Vi.

t *Quia actionem.* ſ. specialiũ à prætore introductarum: vt. ff. de iur. omni. iu. si quis id. §. q̃ si dum. Azo.

u *Sed & eas.* non solũ supplétur actiones prętoriæ, sed & certę leges quæ supplét, possunt dici prætoriæ: ar. ff. de noxa. electio. & l. si plurium. §. j. & ifra, ad. l. Fal. l. j. §. ad eos. Azo.

x *Actiones.* sed nõ plures sunt actiões in factũ accõmodatę legi Aquiliæ. cõuertas ergo pluraleĩ singulare, hoc est actiões in actionẽ. Ac.

y *Accõmodatas.* vt & ff. ad. l. Aq̃l. si seruũ meum. in fi. Et no. hic q̃ vbi deficit lex, alij supplét. sic. j. deteſti. l. quę-ſitum. & l. ſcio.

z *Aquiliæ.* vt insti. ad lc. Aquil. §. fi. Ac.

a *Si vir. Vellet.* ſ. vir.

b *Si Pretio.* ſ. reddito mulieri.

c *Trãſſcriberet.* i. ꝑ eodẽ ptio ei restitueret [a].

d *Obſeruandũ eſt.* vt & C. de pac. inter emp. & vẽ. l. ij. & facit. ff. e. l. insulã. Et dic, transſcribere. id est, pro eodẽ pretio restitueret. Accur.

e *Si tibi rẽ. Neq; mãdati.* vt &. ff. mãda. si remunerãdi. §. si apud.

f *Pro ſocio.* ſi non fuit animus societatis ineundæ: vt. ff. pro ſocio. l. ſi margaritam. Ac.

Emptio-

Flo. furto

Flo. præſidium

Flo. esset

Flo. alio

a *Vide Bud. hic pul chrè interpretantem quid sit trãſſcribere.*

BIU Cujas

a *Emptionem.* immo videtur emptio: vt supra,de act.emp.l.tenetur. §. ij. Sol.ibi fuit vendita pro pretio: sed hic tantum ad hoc data vt partem ædificij reficeret.

b *Desinit.* in totum.in partem autem desinere potest: vt supra, pro soc.l.j. §. in societate. Hic autem desiit dominus esse insolidum tradendo.

c *Dedero.* id est, tradidero.

d *Communicaretur.* idē de fructibus: vt. C.de pac.l. si pascenda.

e *Abhorrere.* id est, differre.

f *Quod hic.* id est, in hoc casu quem proxime posuimus.

g *Dicturum.* id est, dicendum.

h *Pertinere.* insolidū.

i *Vel ipsa.* sub alternatione. Azo.

k *Areæ.* totius. Azo.

l *Eadem.* vt sit societas. Accursius.

m *Qui seruādarum. Suarum.* scilicet tantum: vt infra, subiicit. sed & si sine causa &c. Si vero causa communis periculi vitandi faciat, non in totum sed pro parte tenetur ad collationē. Accursius.

n *Nulla tenetur.* scilicet directa, vel de stricto iure: sed de æquitate tenetur si fecit sine causa vel dolo: vt subiicit.

*Flo.contulerit si ergo cum causa, non tenetur: vt hic. Sed contra supra, ad leg. Rhod. de iac. l. ij. Sol. quod hic dicit, non tenetur, verum est illi cuius merces proiectæ sunt: vt hic. tenetur tamen magistro: vt ibi. Vel hic non proiecit dominus, vel nauta, sed alius: ibi autē dominus. Vel hic causa sui: ibi causa cōmunis vitādi periculi. & ideo agitur ex illa. l. Rhodia ad æstimationem. Vel ibi fecit causa suarum mercium: & ideo in factum generali. prima placet.

o *In factū.* nō Aquil. subsidiaria: quia nō fuit in culpa: sed generali tenetur. Fecit enim causa suarum mercium: & ideo in factum generali tenetur domino mercium proiectarū ad interesse. Quilibet enim diligens paterfa. fecisset ita: quia proiectæ merces erant viles & ponderosæ: proiicientis autem erant pretiosæ, & non ponderosæ: cū ergo ei nulla obiici potest culpa, non ex lege Aquilia, sed generali in factum tenetur. Die ergo sine causa, quo ad me dominum proiectarum mercium: suberat tamen causa, quo ad proiicientē. Si autē debuit potius suas proiicere, quàm meas: tenetur ex. l. Aquil. propter culpam vel dolum: & hæc in factum actio excludit actionem de dolo: cum & ipsa subsidiaria sit: & etiā in locum ipsius actionis de dolo deficiētis subiiciatur. Ac.

p *De dolo.* id est, le. Aquil. propter dolum: vt supra, ad. l. Aquil. si seruus. §. si quis. & infra. §. proxi. Azo.

q *In factum.* subsidiaria leg. Aquil.

r *Seruata.* scilicet le. Cor. de sic. vt supra, ad l. Aquil. inde Nerati. §. si dolo.

s *Agendum.* subsidiaria leg. Aquil. vt supra, ad le. Aquil. si seruus. §. si quis de manu. & infra, de acquir. re. do. l. in laqueum. in fi.

t *Actionem.* immo occurrit actio ad exhibē. vt. ff. ad exhi. l. Iulia. §. glans. quæ est contra. Sol. ibi dolo: hic sine dolo pauit.

u *De pastu.* proprium nomē actionis: quę habet locū cū in tuo tuā glandē meo pecore depasco: vt hic, &. C. ad. l. Aquil. l. fi. Sed quid si mea pecora in tuo glādes tuas pasta fuerūt fine mea immissione? Respon. habet locum forte de pauperie. Accur.

x *Iniuriæ.* quia fortè matura erat glans: vt. ff. ad. l. Aquil. si seruus seruum. §. si oliuā īmaturā.

y *Itaq;.* vt supra, ad. l. Aquil. l. qui occidit. §. si quis alienum.

Solent.]CASVS. Si dicas mihi seruum meum fugitiuum, opus bonum operatus es: & non teneris furti. sed si accipis pretium ob indicium, iuste accipis. si accipis promissionem pretij pro indicando: agere potes præscriptis verbis, vel de dolo. Vi.

z *Cōdictionem.* ob turpē causam: vt. ff. de cōdic. ob. tur. cau. l. iiij. ī fi.

a *Adprehēsūsque esset fugitiuus.* Fuit ergo facio vt des: ex quo tātū de dolo datur actio, se cūdū Io. & secūdū hoc verbū nisi, quod est. j. legas correctiue. Vel dicas, q̄ fuit do vt facias; licet fuerit prœuentum in faciendo: vt. C. de transac. l. cum mota. & quod dicit nisi, mutat casum quando fuit facio vt des: & tale factū ex quo faciēti abest: & alteri non adest: cæterum si ei non abest, vel alteri adest, datur præscrip. ver. vt dixi. ff. e. l. naturalis. §. quòd si faciam. & secūdum hoc, nisi nō intelligitur correctiue. Vel verius, nō tantum non ob. immo est pro nobis. nam hic alteri adest, & datur præscrip. ver. & literam lege vt dixi, nisi &c.

b *Permisisti. Cretam.* ex causa donationis. Accursius.

c *Replerem.* ex terra.

*Fl. sim. poss. Vide lib. 1. ge. 1.

*Fl. ni in.

*Fl. quid

incerti.

ℱ Iulianus libro vndecimo Digestorum scribit, Si tibi areæ meæ dominium dedero[ea lege,]vt insula ædificata, partem mihi reddas: neque emptionē[a] esse, quia pretij loco partem rei **meæ recipio**: neque mandatū, quia non est gratuitum: neque societatem, quia nemo societatem contrahendo rei suę dominus esse desinit[b]. Sed si puerū docendum, vel pecus pascendum tibi dedero[c], vel puerum nutriendum, ita vt si post certos annos veniisset, pretium inter nos communicaretur[d]: abhorrere[e] hæc ab area, eo quòd hic[f] dominus esse non desinit, qui prius fuit. competit igitur [g] socio actio. Sed si fortè puerum dominij tui fecero, idē se, quod in area, dicturum[g]: quia dominium desinit ad primum dominum pertinere[h]. Quid ergo est? in factum putat actionē Iulianus dandā, id est, præscriptis verbis. Ergo si quis areæ dominiū non transtulerit, *sed passus sit te sic ædificare, vt cōmunicaretur vel ipsa[i], vel pretium[eius,]erit societas. Idémque & si partis areæ[k] dominiū transtulerit, partis non, & eadem[l] lege ædificare passus sit.

Qui me damnificat sine causa, si quidem dolose, tenetur mihi actione de dolo: si autem non dolose, tenetur actione in factum. Pau. de Cast.

XIIII. IDEM libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

QVi seruādarum mercium suarū[m] causa alienas merces ī mare proiecit: nulla tenetur[n] actione. sed si sine causa id fecisset, in factum[o]: si dolo, de dolo[p] tenetur.

Quando datur damnum de non corpore in non corpus: non cōpetit actio legis Aquiliæ directa, sed in factum surrogata. hoc dicit cum. §. seq. Pau.

ℱ Sed & si seruum quis alienum spoliauerit, ísque frigore mortuus sit: de vestimentis quidem furti agi poterit: de seruo verò in factum[q] agendum, criminali pœna aduersus eum seruata[r]. ℱ Sed & si calicem argenteum quis alienum in profundum abiecerit[ídque] dāni dandi causa, nō lucri faciendi: Pōponi[s] libro septimodecimo ad Sabinum scripsit, neq; furti, neque damni iniurię actionē esse: in factum tamen agendum[t].

Actio de pascuis pecorum non habet locum, quando fructus mei qui cadunt in alieno depascuntur: sed ad actionem in factum recurritur. Bartolus.

ℱ Si glans ex arbore tua in meū fundum cadat, eámque ego immisso pecore depascam, Aristo scribit, non sibi occurrere legitimā actionē[u], qua experiri possis*. nā neq; ex lege duodecim tabularū de pastu[u] pecoris, quia nō in tuo pascit: neq; de pauperie, neq; dāni iniurię[x]*agi posse. in factum itaque[y] erit agendū.

Pretium conuentum pro indicando furem, potest peti actione præscriptis verbis: nisi dolus indicātis intervenerit. Bartolus.

XV. IDEM libro quadragesimosecundo ad Sabinum.

SOlent, qui nouerunt seruos fugitiuos alicubi celari, indicare eos dominis, vbi celentur: quæ res non facit eos fures. Solent etiam mercedem huius rei accipere, & sic indicare. Nec videtur illicitum esse hoc, quod datur. Quare qui accepit: quia ob causam accepit, nec improbam causam: non timet condictionem[z]. Quòd si solutū quidem nihil est, sed pactio intercessit ob indicium: hoc est, vt si indicasset, adprehēsūsq; esset fugitiuus[a], certū aliquid daretur: videam[b], an possit agere? Et qui dē cōuētio ista nō est nuda, vt quis dicat ex pacto actionē nō oriri: sed habet in se negotiū aliquod.*ergo ciuilis actio oriri potest, id est, præscriptis verbis: nisi si quis[&]in hac specie de dolo actionem competere dicat, vbi dolus aliquis arguatur.

Ex contractu facio vt des, & do vt facias: oritur actio præscriptis verbis: nisi datum fuerit propter pecuniam: & sic actio ex empto daretur. Bartolus.

XVI. POMPONIVS libro vicesimosecundo ad Sabinum.

PErmisisti mihi cretā[b] eximere de agro tuo: ita vt eū locū, vnde exemissem, replerē[c].

BIU Cujas

a *Incerti.* id est præscriptis verbis. Accursius.
b *Ad exhibendum.* & rei vin. vt infra, de dona. qui saxum. sed & iniuriarũ: vt supra, de act. emp. l. qui pendentem. Sed certe immo videntur hæ cessare: cum dicat lex dari de dolo, quæ in subsidiũ tantum datur: vt supra, de dolo. l. si cum mihi. quæ est contra. Solu. hic exemerat, & dominus factus fuerat: supra tãtum sumptum fecerat. Accursius.
c *Permisisti.* ex causa donationis.
d *De dolo.* Sed hodie datur condictio ex lege si hæc permissio facta fuerit causa donationis: vt. C. de dona. si quis argen. §. penul. & sic cessat de dolo. Acc.

SI gratuitam.]C *ASVS.* Accommodaui tibi domum vsu non designato: dubium est an sit cõmodatum, vel precarium: & ideo datur mihi præscri. ver. Viuianus.
e *Habitationẽ.* id est, domum plenam, non specificato vsu ad quẽ vtatur domo. Azo.
f *Tutius.* si dubitetur sit commodatũ: an precarium. Differũt enim hæc inter se: vt diximus supra, commo. l. in commodato. §. sicut. & est pro hoc supra, eo. l. j. & sic cessat commodatum, cum vsus non fuerit dictus: & propter dubium, secundum Azo. Vel dic, secundum Io. quòd nihilominus habet locum commodati. nam & domus commodatur: vt supra, commo. l. j. §. j. Accursius.
g *Ego.* scilicet dominus. Azo.
h *Venditorem.* id est, te qui accepisti margaritas vendendas.
i *Tuum esse.* nisi venales habebam: vt supra, si cer. pet. rogasti. Azo. Sed videtur idistincte periculum respicere accipientem, ex quo æstimatas accepit: vt supra, de æstima. act. l. j. in fin. Sol. vt ibi. Accur. *ADDITIO.* Dic, secundũ Bar. quòd hic fuit dictum quòd restituantur margaritæ, aut pretium earum dumtaxat. Vel dic, quòd æstimatio hic fuit facta pro quanto venderetur, nõ eo animo q̃ emptionẽ faceret, vel faceret transire periculũ: ibi secus.
k *Præscriptis verbis.* quando non apparet qui rogauerit: & culpa cõmissa fuit. Accur.
l *Si rem.* aliàs lex, & aliàs. §.
m *Si ignorem.* sic ergo actor vt certam actionem eligam: vt & dixi supra, loca. l. cum in plures. §. vestimenta. circa prin.
n *Condicere.* condictione furtiua. Azo.
o *Culpam.* exactam seu leuem. Azo.
p *Periculum.* ideo vsque ad exactissimam, vel leuissimam. Azo.

exemi, nec repleo. quæsitũ est, quam habeas actionem? sed certum est, ciuilem actionem incerti[a] competere. Si autem vendidisti cretam, ex vendito ages. q̃ si post exemptionem cretæ repleuero, nec patiaris me cretã tollere: tum agam ad exhibendum[b], quia mea facta est, cùm voluntate tua exempta est.

Ex contractu facio vt des, vel do vt facias, si aduersario nihil quæritur: non cõpetit actio præscriptis verbis, sed de dolo. Bar. B

℣ Permisisti[c] mihi, vt fererem in fundo tuo, & fructus tollerem: seui: nec pateris me fructus tollere. Nullam iuris ciuilis actionem esse, Aristo ait: [sed] an in factũ dari debeat, deliberari posse. sed erit de dolo[d].

Quando non constat quis contractus fuerit celebratus, constat tamen quòd aliquis fuit celebratus: datur actio præscriptis verbis. Paul. de Cast.

XVII. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Edictum.

SI gratuitam tibi habitationem[e] dedero: an commodati agere possim? & Viuian[s] ait, posse: sed est tutius[f] præscriptis verbis agere. C

Aut res datur vendenda gratia venditoris: & susceptor tenetur de dolo, & lata culpa: aut datur gratia susceptoris, & tenetur etiam de leuissima: aut gratia vtriusque, & de leui tenetur: & eius gratia dicitur contractus celebratus qui rogauit. h. d. quem casum nota. Bartolus.

℣ Si margarita tibi æstimata dedero, vt aut eadem mihi adferres, aut pretium eorum: deinde hæc perierint ante venditionẽ: cuius periculum sit? Et ait Labeo (quod & Põponi[s] scripsit) si quidem ego[g] te venditorẽ[h] rogaui: meum esse periculum. si tu me [rogasti:] tuum [esse[i].] si neuter nostrum, sed dumtaxat consensimus; teneri te hactenus, vt dolum & culpam mihi præstes. actio autem ex hac causa vtiq; erit præscriptis verbis[k].

Si res datur inspicienda, & ignoratur vbi sit, ad hanc actionem recurritur, vel aliis actionibus potest agi: & in hac actione venit culpa, habita consideratione eius cuius gratia sit celebratus contractus. Bar.

A Sed verius est quando sui causa accepit, vt ad exactissimam teneatur ad instar commodati: vt supra, commo. si vt certo. §. nunc videndũ. & agat furti, si ei surripiat: vt. j. de fur. l. rem inspiciẽdã.
q *Dolũ.* vt &. s. cõmo. l. cum qui. §. si rẽ. &. l. si vt certo. §. iterdũ.
r *Prope.* non enim causa custodiæ datum est: ideoque non est proprie depositum.

℣ Papinian[s] [quoq;] libro octauo Quæstionũ scripsit. Si rem[l] tibi inspiciendam dedi, & dicas te perdidisse: ita demum mihi præscriptis verbis actio competit, si ignorem[m] vbi sit. Nam si mihi liqueat apud te esse, furti agere possum, vel condicere[n], vel ad exhibendũ agere. Secundũ hęc, si cui inspiciendũ dedi, siue ipsius causa, siue vtriusq;: & dolum & culpã[o] mihi præstãdã esse dico, propter vtilitatem: periculũ[p] nõ, si verò mei dumtaxat causa datũ est, dolũ[q] solũ: quia prope[r] depositum hoc accedit.

Si cõmodo vt cõmodes, agitur præscriptis verbis: quia cõmodatũ nõ est gratuitũ. Bar.

℣ Si cùm vnũ bouem haberem, & vicin[s] vnum: placuerit inter nos, vt per denos dies ego ei, & ille mihi bouem commodaremus, vt opus faceret: & apud alterũ bos periit[f]: cõmodati nõ competit actio, quia non fuit gratuitũ commodatum: verum præscriptis verbis agendũ est[t].

Is cui res inspicienda conceditur: de casu fortuito non tenetur. Bartolus.

℣ Si cùm mihi vestimenta venderes[u], rogauero vt ea apud me relinquas, vt peritioribus ostenderem: mox hęc perierint vi ignis, aut alia [vi] maiore, periculum me minimè præstaturum. ex quo[x] apparet vtique custodiam[y] ad me pertinere.

Qui accipit rem ab vno dandam alteri in causam certæ victoriæ, vel in alium euentum: actione præscriptis verbis dare tenetur. h. d. cum. l. seq. Bartolus.

℣ Si quis sponsionis[z] †causa anulos acceperit, nec reddit victori[a]: præscriptis verbis actio in eum competit[b]. Nec enim recipienda est Sabini opinio: qui condici, & furti agi ex hac causa putat. Quemadmodũ enim rei nomine, cuius neque possessionẽ, neq; dominiũ victor habuit, aget furti[c]? Planè si honesta[d] causa spõsionis fuit: sui anuli dumtaxat repetitio erit. D

XVIII. IDEM libro trigesimo ad Edictum.

SI apud.]C *ASVS.* Dedi tibi. x. vt dares Titio, si indicaret mihi seruum meum qui fugerat. si non indicauit, conueniam te præscriptis verbis vt reddas. si ego, & ille qui debebat indicare, deposuerimus supradicto pacto: agam depositi sequestraria. Viuianus.

s Papinian. *Si quis sponsionis.* sci. licet vt qui melius curreret, vel melius iactaret lapidem, haberet anulos. *a Sponsio hic iuriscõsulto dicrã esse: & quæ pro aliis in currendo, saliendo, vel alio modo positis fiat, licito ludendo: non ad aleas vel ad magidem: vt hic subiicit, plane &c. & supra, de ale. l. solent. &. l. quibus. &. l. quod i cõuiuio. in prí. Idem est & si per eum nõ stat quo minus vincat: sed per aduersariũ nolentem facere quod conuenit, vt supra, de dolo. si oleum.*
t *Agendum est.* vt & ist. loca. §. j. Accursius.
u *Venderes.* id est, vendere velles. Accursius.
x *Ex quo.* collige quia vtriusque gratia celebratus est. Azo.
y *Custodiam.* id est, diligentiam exactissimã, vel immo exactam: cũ vtriusque gratia fiat: vt supra, hac. l. §. si rem dixi. Accursius.
z *Si quis sponsionis.* sci. licet vt qui melius curreret, vel melius iactaret lapidem, haberet anulos. *a Sponsio hic iuriscõsulto dicrã esse: & quæ pro aliis in currendo, saliendo, vel alio modo positis fiat, licito ludendo: non ad aleas vel ad magidem: vt hic subiicit, plane &c. & supra, de ale. l. solent. &. l. quibus. &. l. quod i cõuiuio. in prí. Idem est & si per eum nõ stat quo minus vincat: sed per aduersariũ nolentem facere quod conuenit, vt supra, de dolo. si oleum.*
a *Victori.* qui vincit aliquem in currendo, saliendo, vel alio modo ludendo: non ad aleas vel ad magidem: vt hic subiicit, plane &c. & supra, de ale. l. solent. &. l. quibus. &. l. quod i cõuiuio. in prí. Idem est & si per eum nõ stat quo minus vincat: sed per aduersariũ nolentem facere quod conuenit, vt supra, de dolo. si oleum.
b *Competit.* & arbiter ex hac causa pronuntiare cogitur: vt supra, de arbi. litigatores. §. quid ergo si res.
c *Aget furti.* q. d. nullo modo: vt hic: & infra, de fur. si vendiderо. §. fi. &. l. si is qui rẽ. §. j. &. ij. &. j. de vsur. si homo. & arg. infra, de †distra. pig. l. j. in fin. Sed nonne creditori, fullo-ni, sarcinatori, commodatario, competit furti actio: & tamen alij possidẽt: vt ist. de oblig. quæ ex delic. nascun. §. furti? Itẽ creditori qui habet specialem hypothecam: vt infra, de fur. si is qui rem? Respon. isti agunt: vel quia saltem detinent: vel quia ius habent in re, quod non habet iste victor.
d *Si inhoneſta.* respectu spondentium inter se: vnde & no. qui recipit, repetenti obiicere turpitudinem non potest. Azo.

Recipiens turpitudinẽ, repetenti obiicere non potest.

BIU Cujas

SI apud te pecuniã deposuerim[a], vt dares Titio, si fugitiuum meũ reduxisset: nec dederis, quia nõ reduxit: si pecuniã mihi nõ reddas, melius[b] est præscriptis verbis agere. nõ enim[c] ambo pecuniã ego & fugitiuarius[d] deposuim', vt quasi apud sequestrem sit depositum[e].

Si res vendenda datur vt pretium in mutuum conuertatur: si non venditur, vel pretium non recipitur: actione præscriptis verbis agitur. Bartolus.

XIX. IDEM libro trigesimoprimo ad Edictum.

ROgasti me, vt tibi nũmos mutuos darẽ. ego cũ nõ haberẽ, dedi tibi rem vẽdẽdã[f], vt pretio vtereris. si nõ vẽdidisti: aut vẽdidisti quidẽ, pecuniã autẽ non accepisti mutuã[g]: tutius est ita agere, vt Labeo ait, præscriptis verbis, quasi negotio quodã ĩter nos gesto ℞ prij cõtract'. ℣ Si prędiũ ℞ te[h] obligauero: deĩde placuerit[i] inter nos, vt mihi fideiussorẽ præstares[k], nec facias: meli' esse dico, præscriptis verbis[l] agi[m]: nisi merces[n] interuenit. Nam si interuenit: ex locato[o] esse actionem[p].

Qui rem experiendam recipit: quicquid ex re interim lucratur, domino reddere debet. Bartolus.

XX. IDEM libro trigesimosecundo ad Edictum.

APud Labeonẽ quęritur: si tibi equos venales experiẽdos dedero, vt si ĩ triduo displicuissent, redderes: tuq; desultor[q] in his cucurreris, & viceris: deĩde emere nolueris: an sit aduersus te ex vẽdito actio? Et puto veri' esse, ℞ scriptis verbis agẽdũ[r]. nã inter nos hoc actum [est,] vt experimentum gratuitum acciperes, non vt etiam certares.

Si res datur experienda: emptione perfecta datur ex vendito: aliàs præscriptis verbis. Bartolus.

℣ Itẽ apud Melã quæritur: si mulas tibi dedero, vt experiaris: & si placuissent, emeres: si displicuissent, vt in dies singulos aliquid præstares: deinde mulæ à grassatoribus[f] fuerint ablatę in tra dies experimenti, quid esset prędstãdũ? vtrum pretiũ & merces, an merces tãtũ? Et ait Mela interesse, vtrũ emptio iam erat contracta[t], an futura[u]: vt si facta, pretium petatur: si futura, merces[x] petatur. sed non expri mit[y] de actionib'. Puto autem, si quidem perfecta fuit emptio, competere ex vendito actionem[z]: si verò nondum perfecta esset, actionem talem, qualem aduersus desultorẽ[a] dari.

Is cui res inspicienda datur, non tenetur de casu contingẽte cũ res deportatur: sed de dolo & culpa hac actione tenetur. Bar.

℣ Si cũ emere argentum velles, vascularius ad te detulerit, & reliquerit: & cum displicuisset tibi, seruo tuo referendum dedisti, & sine dolo malo & culpa tua perierit: vascularij esse detrimentum[b], quia eius quoque causa sit missum. Certè culpam eorum, quibus custodiendum perferendúmve dederis, prędstare te oportere, Labeo ait: & puto prędscriptis verbis actionem in hoc competere.

Glossa hic tractat vnam materiam, de qua plene per docto. in l. ex placito. C. de rerum permu. dixi plene in vna distinctione suprà, de condic. ex l. & ibi reperitur vna distinctio quæ multa dicit: sed non ponit veritatem. Bartolus.

XXI. IDEM libro secundo Disputationum.

QVotiẽs[c] deficit[d] actio vel exceptio, vtilis[e] actio vel exceptio [danda] est[f].

Si suscipitur opus faciendum gratis: est mandatum. si propter mercedem in pecunia, est locatio. aliàs est contractus innominatus. Bartolus.

XXII. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

SI tibi poliẽda farciẽdáve vestimẽta dederi: si quidẽ gratis hãc operã te suscipiente, mãdati est obligatio: si verò merce de data, aut cõstituta, locationis cõductionísq; negotiũ geritur. Quòd si neq; gratis hãc operã susceperis, neq; ℞ tin' aut dabis, nec ago præscriptis verbis, quia nec ambo &c.

a *Depoſuerim.* i. posuerĩ, & sic trãstulerĩ dominiũ. aliàs quomodo A personalis actio prędscriptis verbis daret: vt quia qualibet persona li act. ita res petit tradi, vt fiat accipiẽtis: vt ĩstit. de act. §. sic itaq;.
b *Melius.* scilicet ad aliam actionem currere.
c *Non enim.* non datur depositi: quia nec ambo &c.
d *Fugitiuarius.* aliàs fugitiui ĩdicarius. & aliàs fugitiuarius, id est, ille qui fugitiuum reducere debuit vel indicare.
e *Depoſitum.* nec ego solus: quia ℞ prietatem transtuli. Accursius.

Rogasti me.] CASVS. Pro te gratis obligaui prędiũ meum hoc pacto vt fideiuss. dares de luẽdo. ago prędscrip. ver. ago vt des fideiuss. sed si accepi mercedem ℞ obligãdo: tũc ex locatione actione ĩformata, & nihilomin' prædscri. ver. Viuianus.
f *Vendendam.* puta lãcem. Accursius.
g *Mutuã.* aliàs si accepisti, agitur ex mutuo: vt supra, si cer. pet. rogasti. & dic accepisti scilicet ab emptore mutuam, id est, quæ erat futura mutua.
h *Pro te.* mandante.
i *Placuerit.* incontinenti. Accursius.
k *Præstares.* prædij liberandi causa.
l *Præscriptis verbis.* & mandati. nam ex pacto est informata. Azo.
m *Agi.* vt fideiussorem des. Accursius.
n *Merces.* propter hoc quia ego pignoraui fũdum pro te.
o *Ex locato.* nihilominus prædscri. ver. vt. ĩ. de æsti. ac. l. fin. Item caue quia locaui rem hic, nõ factũ: tũc enim si factũ, distingueretur an consueuerit locari, vel nõ: vt. ĩ. e. naturalis. §. at cũ do. quæ est cõtra. *ADDITIO.* Pro solu. huius contrarij debes intelligere quòd tũc fuit locata res ipsa: & non factum pignoratitium fuit locatum &c. secundum Bar. hic.
p *Actionẽ.* informatã vt fideiussorem des.

Apud.] CASVS. Venalem equum meum tibi dedi experiendũ, cũ velles eum emere: & si intra triduum displiceret, mihi redderes: interim tu cucurristi ad palmam & vicisti. si tibi displiceat: mihi reddes lucrum cum equo.

q *Desultor.* id est, certator.
r *Agendũ.* scilicet vt præstet quod eo nomine accepit. nec enim quæstum facere ex ea re debet: vt hic. & supra, cõmo. l. si is qui. §. si quem, & arg. supra, de in diem addic. l. j. &. ij. &. iij. Accursius.
f *Grassatoribus.* id est, furibus.
t *Contracta.* quia dixit sibi placere. Accursius.
u *Futura.* quia dixit sibi non placere.
x *Merces.* propter hoc ego impignoraui fundum pro te.
y *Non exprimit.* Mela.
z *Actionẽ.* informatã: vt fideiussorem des, vel vt prędiũ liberes.
a *Desultorem.* id est prædscri. ver. vt in prin. huius. l. dicitur.
b *Detrimentum.* vt & supra, commo. l. argentum.

Quotiẽs.] CASVS. Si deficit actio ℞ pter dubiũ cõtractum: agitur in factum, quæ dicitur vtilis, & sic generalis. Vel dic, ciuilis: vt. ĩ. de æsti. ac. l. j. ĩ prĩ. Cætera plana sunt vsq; ad. l. Titi'.
c *Quotiens.* ad euidentiam huius. l. not. quòd quãdoque deficit actio in contractibus, quandoq; in delictis. & quã docunque deficit actio in delictis, vel quasi, & est æquũ actionem dari: cõpetit actio de dolo: vt. ĩ. de dolo. l. j. §. j. &. C. de dolo. l. ij. Si autem deficit in cõtractibus: aut nominatis, aut innominatis. si in nominatis, vt in mutuo: tunc competit certi condictio: vt. ĩ. si cer. pet. l. certi cõdictio. in prin. Si in innominatis, vt ĩ contractu do vt des: & do vt facias: facio vt facias: & ex permutatione dat ac. prædscri. ver. vt supra, eo. naturalis. ĩ contractu autem facio vt des, datur de dolo: vt in ea. l. naturalis. dicitur. §. quòd si. Vel distingue secundũ quosdam, quòd aut fuit in dolo: & tunc datur de dolo, vt ibi. aut nõ fuit in dolo: & tunc datur prædscri. ver. vt in contractibus aliis innominatis. Ad quam distinctionem facit supra, e. solent, secundum vnũ intellectum. Quandoque autem ĩuenitur casus aliquis ex quo non secundum verba. l. sed secundum eius sententiam competit actio in factum, de quã hic loquitur. Et de hoc potes ponere duo exempla supra, eo. l. qui seruandarum. j. respon. &. §. j. & etiam. §. iij. Quandoque autem ex noua lege vel cõstitutione aliquid introductum est, cui nõ cõpetit aliqua nominata actio ĩ iure: & datur tũc condictio ex lege. & sic intelligitur. ĩ. de cõdic. ex lege l. j. & sic per prædicta patet diuersitas harum actionũ. Accursius.
d *Deficit.* ex verbis legis.
e *Vtilis actio.* in factum. & dic duobus modis. Primo deficit propter incertitudinem cõtractus: & sic datur in factum ciuilis: vt. ĩ. de æsti. act. l. j. in prin. & supra, e. l. ij. &. iij. &. iiij. Vel dic, actione in factum generali: quæ in variis &c. vt. C. de fac. sanc. eccle. l. sancimus. & de hac actione in factũ plene dixi. ĩ. e. in rubri.
f *Vel exceptio danda est.* æquitate suadente actionem dari, vel

a Desultores erat, inquit Bulg. hic, qui duos equos absq; ephippiis agentes

BIU Cujas

vel exceptionem. Accursius.

a *Si tibi. Præscriptis verbis.* vt insti. loca. & condu. §. j.

b *Duo secundum.* id est, iuxta.

c *Respiceret.* qui rogauit. Ioannes.

d *Illi excidit.* cui ostensus erat. Ioannes.

e *In factum actione.* id est, præscri. ver. si in culpa fuit. Accursius.

Titi⁹.] CASVS. Dedi tibi. xxx. habitis pactis vt fœnerares ad vsuras. x. den. pro libra. & de vsuris solueres quoddã tributũ annuũ quod soluere tenebar fisco: & si supereſſet, solueres mihi: si defuerit, solueres ex sorte. & si vltra sortẽ solueres, dixi q̃ tibi redderó. postea fœnerasti, & tributum soluisti: & aliquid tibi supereſt: qua act. repetã, quærit. Et antequam soluat, dicit q̃ si esset mutuum, nó deberetur mihi superfluum prędicte vsurę citra vinculũ stipulationis: sed in nostro casu videtur mãdatũ, nisi esset actum vt si vltra semisses vsuras acciperes, tuũ esset, & nó ex pacto incótinẽti apposito. si ĩ stipulatione, possum petere. & q̃ nó sit mutuum, ꝓbat vna ratione: quia si perdis sortẽ, nõ teneris, si sine dolo & culpa amiseris: quod nó esset ĩ mutuo. Item illa ratione: quia fuit actũ vt etiã de sorte deminueres: quod in mutuo non est: quia totũ est reddẽdũ: & ideo videtur mãdatũ: tamen dicit in dubio agi præscriptis verbis.

f *Dedit.* vt negotietur ex eis, & lucrum quærat sub forma quam statim dicit.

g *Ex reditu.* id est, ex vsuris. sic enim statim appellantur.

h *Quod.* ſ. tributum.

i *Pendere.* i. præstare.

k *Debet.* ſ. reipublicę.

l *Vsuris.* id est vt lucrũ vsuræ semis expẽdatur pro mãdate. si vero minus percipiĩ, solũ quod percipitur soluit.

m *Vt id.* id est, residuũ ex vsuris. Accursius.

ta aut constituta sit merces: sed eo animo negotiũ gestũ fuerit vt postea tãtũ mercedis nomine dareẽ, quãtũ ĩter nos statutũ sit: placet quasi de nouo negotio in factũ dãdũ esse iudiciũ, id est p̃scriptis verbis [a]actionẽ.]

Perdens rem alienam sui culpa, tenetur actione in factum, si alia actio non supereſt. Paul. de Cast.

XXIII. ALFENVS libro tertio Digestorum à Paulo Epitomatorum.

DVo secundum[b] Tiberim cũ ambularẽt: alter eorum ei qui secũ ambulabat, rogatus anulũ ostẽdit, vt respiceret[c]. illi excidit[d] anulus, & ĩ Tiberim deuolutus est. Respõdit, posse agi cum eo in factum[e] actione.

Si pecunia datur vt ex eius vsuris tributa dãtis soluãtur, cõtractus innominatus est: ideo actione præscriptis verbis agitur: & periculũ pecuniæ ad repetẽtẽ nõ pertinet. Bar.

XXIIII. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

TItius Sẽpronio triginta dedit[f]: pactíq; sunt, vt ex reditu[g] ei⁹ pecuniæ tributũ, quod[h] Titi⁹ pẽdere[i] deberet[k], Sẽpronius præstaret, cõputatis vsuris[l] semisib⁹: quãtoq; min⁹ tributorũ nomine præstitũ foret, quàm earũ vsurarum quãtitas esset, vt id[m] Titio restitueret, [&] quod ampli⁹ præstitũ esset, id ex sorte decederet: aut si & sortẽ & vsuras summa tributorũ excesisset: id quod ampli⁹ esset, Titius Sẽpronio præstaret: neq; de ea re vlla stipulatio ĩterposita est. Titi⁹ cõsulebat, id quod ampli⁹ ex vsuris Sẽproni⁹ redegisset[n], quàm tributorũ nomine præstitisset[o], qua actione ab eo cõsequi posset? Respondit pecuniæ quidẽ creditæ[p] vsuras nisi in stipulationẽ deductas non deberi[q]: verùm in ꝓposito videdũ, ne nõ tã fœnerata pecunia ĩtelligi debeat, quàm quasi mãdatũ inter eos cõtractũ: nisi quod vltra semissem[r] cõsecutur⁹[s] esset. Sed nec[t] ipsius quidẽ sortis petitionẽ pecunię creditę[u] fuisse: quãdo[x] si Sẽproni⁹ eã pecuniã sine dolo malo vel amisisset, vel vacuã habuisset: dicẽdum, nihil eũ eo nomine[y] præstare debuisse. quare tutius esse, præscriptis verbis in factũ actionẽ dari, præsertim cũ illud quoq; cõuenisset, vt quod amplius præstitũ esset, quàm ex vsuris redigereẽ, sorti decederet: qđ ipsum, ius & causam pecunię creditę excedat[z].

Si operæ pro operis dantur: hac actione agitur. Bartolus.

XXV. MARCIANVS libro tertio Regularum.

SI operas fabriles[a] quis serui vice mutua dediſſet, vt totidẽ reciperet: posse eum præscriptis verbis agere: sicuti si penulas[b] dediſſet, vt tunicas acciperet: nec esse hoc cõtrariũ[c]. q̃ si per errorẽ operę[d] ĩdebitę datæ sunt, ipsæ[e] repeti non possunt. nã[f] aliud dãdo, vt aliud reddat, obligari iure gẽtiũ possumus[g]. ¶ Quod autẽ ĩdebitũ datur: aut ipsum repeti debet, aut tãtũdẽ ex eodẽ genere. quorũ neutro modo operæ repeti possunt[h].

Si trado tibi rem vtendam, vt eandem restituas: dicetur contractus commodati. Si vero vt restituas tantundem pondere, vel eandem, aut tantundem: dicitur contractus innominatus. Bartolus.

XXVI. POMPONIVS libro vicesimoprimo ad Sabinum.

SI tibi scyphos[i] dedi, vt eosdẽ mihi redderes: cõmodati actio est. si vt põd' argẽti redderes, quãtũ in illis esset, tãti dẽ põderis petitio est p actionẽ præscriptis verbis, tã boni tamẽ argẽti, quàm illi scyphi fuerunt. sed si vt vel hos scyphos, vel vt eiusdẽ põderis argẽtum dares, conuenit: idem dicendum est.[i]

A inter emp. & vẽ. l. initio. Sed in hac lege quomodo debẽtur vsuræ ex pacto incótinenti apposito, cũ sit stricti iuris præscri. ver. semper: nisi in duobus casibus? Respon. habetur pro bo. fi. cum sit similis ei puta mandato, quod est bo. fi. vt supra, eo. naturalis. §. fin.

r *Semissem.* quem retinere debebat vt solueret reipublicæ.

s *Cõsecutur⁹.* ſ. Sẽproni⁹: qa tũc cũ certꝰ sit q̃ habebit lucrũ, non videt mãdatũ, qđ esse debet gratuitum: vt. ſ. mã. l. j.

t *Sed nec.* nũc soluit.

u *Creditæ.* i. mutuatæ.

x *Quando.* pro quia.

y *Eo nomine.* i. vsurarũ, quia erãt ex reditu præstãdæ: qui cũ sit nullus, ex eo non præstabuntur: sed nec de sorte præstabuntur.

z *Excedit.* quia mutuum est cum traditur vt tãtundem reddatur. hic autem minus quandoque redderetur.

Operas.] CASVS. Cõueni tibi dare. x. operas serui mei Stichi, vt tu des totidem serui tui Pãphili. agã præscri. ver. vt des, si ego dedi. Secũdo, si dedi vnã vestẽ, vt des aliã: agã eadẽ act. Tertio opponitur ad primum hoc modo: Legitur alibi q̃ si solui operã indebitã, credẽs debitã, q̃ nõ possum repetere eãdẽ, neq; similiter simile, scilicet alterius hominis. & ideo cũ condico æstimationẽ: quomodo ergò pro operis serui mei Stichi petã operas alterius? Et respon. q̃ hoc expresse hic agitur: at in dicto casu agitur cõtra, scilicet q̃ ipsa eadẽ repetatur. tacite enim cũ indebitũ soluo, ago vt id, aut tantũdẽ, reddat. Vi.

a *Fabriles.* vtputa pictorias, vel etiam artificiales. Accursius.

b *Penulas.* genus vestis. Accursius.

c *Cõtrariũ.* ideo, quia hic non idem vel eædẽ operæ in eodem genere, sed aliæ petuntur.

d *Operæ. fabriles.* Nã de officialib⁹ cõstat qa nec ipsæ, nec æstimatio earum debetur: vt. ĩ. de condic. inde. si nõ sortẽ. §. libertus. in princ.

† *Hãc. l. erudite declarat Alcia. lib. paradoxon. 3. cap. 19.*

e *Ipsæ.* nec aliæ.

f *Nam.* nunc soluit contrarium.

g *Possumus.* ſ. ex conuentione: vt fuit in primo casu huius legis.

h *Repeti possũt.* ſ. vt aut ipsę reddãt, aut totidẽ eiusdẽ generis: reddit tamẽ o parũ æstimatio: vt. d. l. si nõ sortẽ. §. libert⁹. circa mediũ.

i *Tibi. Dicendum est.* scilicet vt præscri. ver. actio competat. Sed cur non fuit mutuum, cum in quantitate simili reddi debeãt? Respon. quia vt species dati sunt scyphi. Azo.

Finit tertia digestorum pars.

SEQVITVR QVARTA DIGESTORVM PARS, quæ continet libros singulares octo.

DE PIGNORIBVS ET HYPOthecis, qualiter ea contrahantur: & de pactis eorum.

Cõtinuatio. *Supra de principalibus obligationibus tam nominatis quam innominatis dixit: nunc de accessoriis, id est, pignoribus & hypothecis pertractat. Accursius.*

Digestorũ seu Pandectarum

Liber vicesimus.

DE PIGNORIBVS, ET HYPOTHECIS, ET qualiter ea contrahantur: & de pactis eorum.

TITVLVS I.

Obligatio generalis porrigitur ad bona præsentia & futura: sed obligatio certæ rei non contrahitur etiam in illa re postea debitoris effecta, si creditor sciens fuerit. Bartolus.

1. PAPINIANVS libro vndecimo Responsorum.

Onuentio.] CAVS. Obligatio potestfieri omnium bonorum præsentium & futurorũ. [IN SPECIE.] Dedi tibi pignori rem alienã in specie, puta fundũ: tu sciens alienam, accepisti: certum est quòd non obligat tibi. Quid autem si postea dominiũ illius fundi acquisiui: an sit tibi obligatus? Dicit iurisc. q̃ non faciliter tibi obligabitur: poteris tamen eam retinere donec tibi satisfaciam. [SERVO.] Si tibi seruũ meũ obligaui, non poteris vendere eius peculiũ, nisi de hoc etiam conuenerit. Viuianus.

*Flo. adquiserat

Conuentio generalis in pignore dãdo bonorum [a] vel postea quæsitorum, recepta est [b]. In speciem [c] autem alienę rei collata conuentione, si non fuerit ei, qui pignus dabat, debita: [d] postea debitori dominio quæsito, difficilius [e] creditori, qui non ignorauit alienum, vtilis actio dabitur: sed facilior erit [creditori] possidenti retentio.

Obligato seruo non intelligitur obligatum peculium tunc vel postea quæsitum: ideo per creditorem non potest vendi. Bartolus.

¶ Seruo pignori dato, peculium eius creditor, citra conuentionem specialiter super eo conceptam, frustra distrahit: nec interest, quando [f] seruus domino peculium adquisierit.*

Difficilis. §. & h.d. Fundo obligato non veniunt in obligatione fructus à bonæ fidei emptore postea percepti: & vsucapio triennii, ius pignoris non extinguit. h.d. Primo ponit vnum dictum. Secundo ponit vnam obiectionem ad dictum. Tertio illi respondet. Secunda ibi, pignoris. Tertia ibi, quod in fructibus. Bartolus.

¶ Cum prædium pignori daretur: nominatim, vt fructus quoque pignori essent, conuenit. [g] eos consumptos [h] bona fide, emptor [i] vtili [k] Seruiana restituere non cogetur. [l] Pignoris [m] etenim causam nec vsucapione [n] perimi placuit: quoniam quæstio pignoris [o] ab intentione dominij [p] separatur. Quod in fructibus dissimile est, qui nunquam debitoris [q] fuerunt.

Valet pactum quòd non solutis vsuris, fructus cedant loco vsurarum: sicut quòd non solutis minoribus vsuris, currant maiores. Bartolus.

a *Bonorum*. scilicet præsentium.

b *Recepta est*. q.d. nõ solum specialiter vnã rem, sed & generaliter omnia bona sua potest quis obligare, & præsentia & futura: vt hic, & C. quę res pign. obl. pos. l. fin. Azo.

c *In speciẽ*. id est, ĩ speciem quę est aliena res, veluti in alienũ fundũ.

d *Debita*. id est, obligata. Azo. Vel melius propriè: vt infra, qui po. in pig. ha. l. iij. §. cum ex. Accursius.

e *Difficilius*. id est, non dabitur: quia oportet rem probari esse in bonis debitoris tempore obligationis, vel creditorem ignorasse: & quòd cœpit idem esse dominus rei & debitor: vt infra, e. & quæ nondum sunt. §. quod dicitur. & l. si Titio. Et plenè distinguas: quia cum quis rem certam obligat: si quidem suam, tenet obligatio. si alienam, si quidem sibi debitam: tenet obligatio: vt infra, qui po. in pig. ha. l. iij. §. cum ex causa. & hic innuitur. Si vero non est debita, sed habet ius in re, similiter tenet: vt infra, e. grege. §. ij. & iij. & l. si ab eo. Si non: si quidem sic obligauit, cum mea erit, tenet: vt infra, eo. si fundus. §. aliena. Si simpliciter, aut scienti: & tunc non dabitur actio: licet detur retentio. vt hic. sic & aliàs datur retentio ex pig. non tamen actio: vt infra, qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. j. in prin. & C. si alie. res pig. da. sit. l. j. & C. etiam ob chi. pe. pi. re. pos. l. j. Similiter in omni nudo pacto, vt ex eo non actio, sed retentio detur: vt infra, ad. l. Fal. l. j. §. id quoque. Sed arg. contra infra, e. l. cum vitiosæ. [a] aut ignoranti: & tunc dabitur vtilis actio: vt hic, & infra, eo. si Titio. & l. si ab eo. Sed tamen dici potest vt creditor sciens habeat contra obligantem hypothecariam, non autem contra alios: & ideo temperate hic loquitur, difficilius &c. Alij dicunt, propter pupillum creditorem: alij propter casus qui hic dicuntur scilicet infra, eo. grege. §. ij. & iij. & l. si fundus. §. aliena. Si autem nullus prædictorum interuenit, & sic non cœpit esse dominus qui obligauit: si dominus habeat ratum, similiter tenet: vt infra, eo. si fundus. §. j. & aliàs non: vt hic, & C. si alie. res pig. da. sit. l. quæ prædium. Accursius.

a Solue vt ibi dixi in illa. l. cõtraria. secũdũ Barto.

f *Quando*. id est, ante obligationem serui vel post. sic & vendito seruo non comitatur peculium: vt suprà, de contrahen. emp. l. quotiens. Accursius.

g *Conuenit*. qui pignori erant, etiam si nihil conuenit: vt infra, qui. mo. pig. vel hypo. ta. contra. l. in prædiis. j. resp.

h *Consumptos*. extantes enim sine dubio restituit, subaudi nisi quando debitoris non fuerunt: vt in fi. huius. §. Azo. & sic non est contra supra, loca. si in lege. §. j.

i *Emptor*. qui emit à debitore prædium: & postea seuit, & collegit, & consumpsit. Accursius.

k *Vtili*. de directa non est dubium: quia non datur: quia si daretur, pro extantibus daretur: sed hic etiam pro extãtibus non datur directa vel vtilis: quia non fuerunt in dominio debitoris: vt hic, & infra, eo. l. Paulus. §. j. sed officio iudicis venit: vt infra, eo. si fundus. §. interdum.

l *Non cogetur*. licet rẽ restituat. Accursius.

m *Pignoris etenim*. respõdet tacitæ obiectioni cur non datur hypothecaria isto facto domino fructuum perceptorum, cum & detur aliquo facto domino p̃ vsucapionem: vt. C. e. vsucapio. &. j. de vsuc. l. iusto. §. nõ mutat? Respon. aliud est in vsucapione: quia ante eam completam cõpetit hypothecaria, quæ nõ tollitur, vt dictum est, mutatione dominij, cũ in nullo sit ei coniuncta: pro his autem fructib⁹ nunquam competit hypothecaria: vt in fi. dicit. Accursius.

n *Nec vsucapione*. triẽnij. secus in decennio, vel vicennio, vel tricẽnio: vt infra, de act. & obli. l. est in arbitrio. & C. si aduersus cre. l. j. & ij. Sed quę est ratio? Respon. in præscriptis est maius tempus: & ideo maior negligentia, hic minor. præterea est alia ratio: quia cum vsucapio de dominio tractet, nil commune habet cum iure pignoris, sed præscriptio sic: quia de exceptione ibi agitur, vt hic subiicit, &. d. l. iusto. §. non mutat.

o *Quæstio pignoris*. id est, hypothecaria, qua quæritur de pignore.

p *Dominij*. vt enim alienatione facta dominij à debitore, non tollitur ius pignoris: vt supra, de contrahen. emp. alienatio. ita nec alienatione legali, scilicet vsucapione: vt infra, de verb. sig. l. alienationis. Sed si creditor ab vsucaptore per hypothecariam vindicabit, debitor luere potest: vt infra, de distrac. pig. l. rescriptum. §. j. ibi, per iniuriam &c. nec potest creditor eum repellere hac exceptione: quia non posset agere debitor contra vsucaptorem, ergo nec contra creditorem: quia illud haberet locum si ageret rei vind. sed hic agit debitor pig. ac. ex contractu, vbi agitur etiam si res non fuerit sua, vel deserit esse sua: sicut commodator & depositor: vt supra, commo. l. ita vt si. & supra, depos. l. j. §. si prædo. Sed nonne vsucaptor actione in rem recuperat à debitore? Respon. sic, nisi cesserit creditor ius suum debitori luenti, quod potest: vt dicunt: vt. j. qui po. in pigno. ha. l. mulier. & de euict. l. in creditore. Sed cõtra dici potest scilicet, q̃ nõ valeat huiusmodi cessio. nã hypothecariã cedere nõ potest: quia est extincta: cũ principalis sit sublata. Item principalis debiti nõ: quia cõtra seipsum cederetur: quod nihil esset. Sed ipsi dicũt, q̃ ius retẽtionis ceditur, quod nihil est: quia ius retentionis creditor nõ habet soluta sibi pecunia. vnde nihil est quod cedatur. solũ vnũ ergo cõsiliũ habet debitor, vt rem p̃ debito creditori dimittat, scilicet p̃ eo quod valet. si autẽ plus valet res, redditur superfluum debitori nõ vsucaptori: vt. d. l. j. j. de distrac. pign. l. rescriptum. Nec ob. prędictis prędictę leges. sĩ in creditore. &. l. mulier. quia ibi fiebat cessio ante mortẽ personalis actionis: vnde erat quod cedebat vel agebat prius q̃ postea fieret cessio: vt. j. de sol. l. Modestin⁹. Ac.

q *Nunquã debitoris*. si ponas, vt dixi, dominũ vẽdidisse, & postea fructus satos ab emptore, & consumptos: nihil est quòd obster. Idem dici potest & si ab alio fuerit res vendita. Item idẽ videtur

& si iam

& si iam erant sati: nam si antequam sati fructus à bon. fid. possessore percipiantur, non dicuntur esse fundi domini: & nugatorie dicitur: cum nec sint in rerum natura: vt infra, eo. l. & quæ in frau. cre. l. vl. §. pen. domini tamen dicuntur alio respectu scilicet quòd pars fundi sunt: vt supra, de rei vin. l. fructus. non quòd per se censeantur: & ideo creditor cui dominus obligauit fundũ satũ, aget hypothecaria pro fructibus, licet ab alio percipiantur: vt infra, e. l. Paulus. §. si mancipia. Quare prima positio vera est. Item huic. §. est ar. contra infra, qui. mo. pi. vel hypo. sol. sicut. in prin. Sed ibi de naturali rei iteritu: hic de mutatione dominij. sic infra, pro hærede. l. ij. in prin. & de vsuca. l. sequitur. §. si rem. & ℔ empto. si rem. quod extinguit pignus. Ex prædictis patet quòd hypothecaria nõ tollitur vsucapio proprietatis, nec vsusfru. vt supra, de vsufru. l. locum autem religiosum. §. pe. secus in opera: vt ifra, de vsu fru. leg. l. ij. ĩ fi. sed quare secus? Itẽ si rem mobilem obligatam tenet possessor. x. an. præscribit? Ir. quòd non, ar. infra, de diuer. & temp. præscri. longe. &. C. quib. cau. cess. lõgi. tẽp. præscri. l. in seruorum. Io. contra. nec obstat quòd prius fact⁹ est dominus: vt infra, de cap. in bello. §. si quis seruum. Accursius.

*Flo. fructus hypothecarij vsu fructibus compensarentur si legitimæ sunt. quãuis in exordio.

a *Legitimæ.* id est pro missæ, secundum Azo.

b *Minores.* quàm ex fructibus colligerẽtur.

c *Cum ad diem.* Dicit ergo hic. §. hęc duo esse paria, vt fructus loco vsurarum sumãtur, licet plus colligant: & pacisci de maiorib⁹ vsuris, si die sua non soluãtur minores. Vel dic, quòd tantum vnum casum dicit quando primo minores soluere cõuenit: quas si non solueret, conuenit soluere maiores: & pro eis fructus voluit compensari.

d *Videtur.* & ideo cessat Velle. vt supra, ad Velle. bo. fid. §. fin. & l. si pro aliquo.

e *Fideiussor. Mandati.* immo videtur mandati non dari: vt. ff. de neg. gest. l. si fideiussor. circa prin. Sed ibi scilicet pro rebus alterius contractus qui eius personam non contingebat: hic pro rebus sui contractus.

f *Proponitur.* scilicet actione pignoratitia.

g *Non potest.* Illa enim oritur ex contractu: at hic fideiussor huiusmodi contractum cum debitore non habuit: vt insti. qui. mo. re contra. ob. §. fin. habet tamen iste retentionem: vt infra, qui. mo. pig. vel hypo. solu. l. j. in prin. Accursius.

Si superatus.]*IACOBVS.* Rẽ tuã mihi obligasti: à possessione cecidisti: vindicasti, & succubuisti: an mihi creditori obstet sentẽtia, quęritur. Et respõ. cp nõ. Idẽ est si aliquis instituit te hęredẽ: & vnã rẽ hęreditariã mihi obligasti: & alius hæres possidebat: &

Pacto placuit, vt ad diem vsuris non solutis, fructus* hypothecarum in vsuris compensarentur. Nisi legitimę[a] vsurę suæ die soluantur: quãuis [in] exordio minores[b] in stipulatum venerint, non esse tamen irritam conuentionem placuit: cum ad diem[c] minore fœnore nõ soluto, legitimę maiores vsurę stipulãti rectè promitti potuerunt.

Vxor potest rem propriam obligare pro marito, quatenus ei tenetur occasione illius rei. Bartolus.

Cum prædium vxor viro donasset, idque prædiũ vir pignori dedisset: post diuortium mulier possessionem prędij sui recuperauit, & idem prædium ob debitum viri pignori dedit. In ea dũtaxat pecunia rectè pign⁹ à muliere cõtractum apparuit, quam offerre viro debuit meliore prædio facto: scilicet si maiores sumptus, quàm fruct⁹ fuissent, quos vir ex prędio percepit. etenim ĩ ea quãtitate proprium mulier negotiũ gessisse, nõ alienũ suscepisse videtur.[d]

Contra fideiussorem qui pignora à creditore recepit: agitur mandati, non pignoratitia. Bartolus.

II. IDEM libro tertio Responsorum.

FIdeiussor[e], qui pignora vel hypothecas susceperit, atque ita pecunias soluit: si mandati[e] agat, vel cum eo agatur, exemplo creditoris etiam culpã æstimari oportet. cęterùm iudicio, quod de pignore dato ℔ponitur, [f] conueniri non potest.[g]

Sententia lata cõtra debitorem, nõ præiudicat creditori, si lata fuerit post pignus contractum: secus si ante. Bartolus.

III. IDEM libro vicesimo Quæstionum.

SI superat⁹ sit debitor, [h] qui rem suam vindicabat, quòd suam non probarat: æquè seruanda erit creditori[i] actio Seruiana, probanti rem* in bonis, eo tempore, quo pignus cõtrahebatur, illius fuisse.[k] Sed & si victus sit debitor[l] vindicans hęreditatẽ: iudex actionis Seruianę, neglecta de hęreditate dicta sentẽtia, pignoris causam inspicere debebit. Atquin aliud ĩ legatis & libertatib⁹ dictũ est, cũ secũdũ eũ, qui legitimã hęreditatẽ vindicabat, sententia dicta est.[m] Sed creditor nõ bene legatariis per omnia cõparatur: cùm legata quidẽ aliter valere nõ possunt, quàm si testamentũ ratũ esse cõstaret.[n] Enĩuerò fieri potest, vt & pign⁹ rectè sit acceptũ, nec tamẽ ab eo lis bene ĩstituta.[o] Per ĩiuriã[p] vict⁹ apd iudiciũ, rẽ, quã petierat, postea pignori obligauit. non plus habere creditor potest, quàm habet, qui pign⁹ dedit. ergo summouebitur rei iudicatæ exceptione: tametsi maximè nullã propriã, qui vicit, actionẽ exercere possit. Non enim quid ille non habuit,[q] sed quid in ea re, quæ pignori data est, debitor habuerit,[r] considerandum est.

In contrahenda obligatione bonorum, non requiruntur solennitates verborum sine scriptura: & magis fit scriptura ad probationem, quàm ad obligationẽ. Bartolus.

IIII. GAIVS libro singulari de Formula Hypothecaria.

COntrahit[f] hypotheca per pactũ cõuẽtũ, cũ quis paciscatur, vt res eius propter aliquã obligationẽ sint hypothecę nomine obligatę. Nec ad rẽ pertinet, †quib⁹ fit verbis: sicuti est & in his obligationibus, quę consensu contrahũtur. Et ideo & sine scriptura si conuenit, vt hypotheca sit, & probari poterit: res obligata erit, de qua conuenit.* Fiunt enim de his

*Flo. res tuisti.

*Flo. conueniunt

*Sententia inter alios dicta, aliis præiudicat, & sic est cõtra. ĩ. de excep. rei iud. l. j. Sol. hic

†*Ista lex adloquitur, quãdo præsente legatario sententia fertur: ibi quãdo absente. Vel hic loquitur, quando sententia datur nõ exdo sententia datur nõ ex-*

hoc semper allegatur, quod scribi tur adhibecõtumacia hęredis: sed quia malam causam habuit. & sic fit ius ex sententia: ibi quando is est absens. Accursius.

ri loco proprobationis: nõ autem est de substãtia hypothecæ, secundũ Bal.

a *Legitimæ.* id est pro missæ, secundum Azo.

b *Minores.* quàm ex fructibus colligerẽtur.

c *Cum ad diem.* Dicit ergo hic. §. hęc duo esse paria, vt fructus loco vsurarum sumãtur, licet plus colligant: & pacisci de maiorib⁹ vsuris, si die sua non soluãtur minores. Vel dic, quòd tantum vnum casum dicit quando primo minores soluere cõuenit: quas si non solueret, conuenit soluere maiores: & pro eis fructus voluit compensari.

d *Videtur.* & ideo cessat Velle. vt supra, ad Velle. bo. fid. §. fin. & l. si pro aliquo.

e *Fideiussor. Mandati.* immo videtur mandati non dari: vt. ff. de neg. gest. l. si fideiussor. circa prin. Sed ibi scilicet pro rebus alterius contractus qui eius personam non contingebat: hic pro rebus sui contractus.

f *Proponitur.* scilicet actione pignoratitia.

g *Non potest.* Illa enim oritur ex contractu: at hic fideiussor huiusmodi contractum cum debitore non habuit: vt insti. qui. mo. re contra. ob. §. fin. habet tamen iste retentionem: vt infra, qui. mo. pig. vel hypo. solu. l. j. in prin. Accursius.

Si superatus.]*IACOBVS.* Rẽ tuã mihi obligasti: à possessione cecidisti: vindicasti, & succubuisti: an mihi creditori obstet sentẽtia, quęritur. Et respõ. cp nõ. Idẽ est si aliquis instituit te hęredẽ: & vnã rẽ hęreditariã mihi obligasti: & alius hæres possidebat: & eam à possessore petisti petitione hęreditaria, & succubuisti. Sed videretur cp sentẽtia lata obesse debeat creditori, sicut nocet legatariis sentẽtia lata cõtra institutũ, & pro legitimo. sed nõ est simile: quia legata pendent ex testamẽto: quod quidẽ si nullũ est, neq; legatũ vllũ est: sed hic tu verus eras dominus: & res fuit tua quam obligasti: licet succubuisti cum de intentione tua probare non posti. [*PERINVRIAM.*] Aliquis rem tuã possidet: & eã vindicasti, & succubuisti: postea obligasti: an valeat pignoris obligatio, quæritur. Et dicit, cp nõ: & creditori agẽti hypothecaria obstabit exceptio rei iudi. neque inspiciẽdũ est an ille qui vicit, iustam causam habuit: sed an tu eã obligare posses, cũ in causa succubuisti proprietatis: quia tua non sunt. Viuianus.

h *Debitor.* creditore ignorante.

i *Creditori.* ſ. si ignorauit, vt hic. &. j. de excep. rei iudi. l. fi. &. C. e. l. præsens. nã ius quęsitũ ex casu superuenienti, non aufertur: vt arg. ſ. de sena. filiam. nõ ita si sciuit, secundum Io. vt infra, de re iudi. l. sæpe. circa prin.

k *Fuisse.* quod est necesse: vt hic. &. j. e. l. & quę nondum. §. j. Acc.

l *Debitor.* ſ. ille qui dicẽs se hęredẽ, rẽ hęreditariam mihi obligauit.

m *Dicta est.* nã tũc nõ dabũtur legata: vt hic, &. C. de fideicõ. l. eam. &. ſ. de inoffi. test. l. Papinian⁹. §. fi. sed possunt adesse causæ, si volunt appellare legatarij: vt. j. de appel. si prolusorio. quę est cõtra. Item no.

n *Constaret.* hic autem constat ipso iure rescissum: vt supra, de inof. testa. si suspecta. & hoc siue sit lis bene instituta, siue non: quia inde pendet. Azo.

o *Instituta.* sup hęreditatis petitione: alij sup hypothecaria. Ac

p *Per iniuriam.* qui vicit debitorem. Ioan.

q *Non habuit.* qui vicit.

r *Habuerit.* inutile enim dominium habuit.

Contrahitur.]*IACOBVS.* Obligaui tibi fundum, nec fecimus inde scripturam. quæritur vtrum valeat talis pignoratio? Et respon. quòd sic: quia scriptura non tantum fit vt conualescat contractus, sed vt probari possit. Cætera plana sunt vsque ad. l. si debitor. Viuianus.

f *De his.* & aliis omnibus quæ dicuntur insti. de obli. ex consensu. §. j. nam & hoc fit consensu: vt supra, de pig. act. l. j.

BIU Cujas

a *Valet quod actum est.* regulariter: vt hic, & C. de pac. l. pactum. fallit tamen in casibus: vt. C. de iur. emphy. l. j. & de fide instru. l. contractus. & de man. prin. l. j. & C. de litis cõtest. auth. offeratur. & C. de non nume. pecu. l. generaliter. & C. si mi. se ma. di. l. si alterius. & in auth. de trié. & semis. §. & quod sæpe. col. iij. & C. ar. tu. l. fi. & ĩfra, de proba. l. Cels⁹. & ĩ auth. vt lic. ma. & au. §. j. & §. quia vero dudũ. col. viij. & etiam donatio quæ est vltra quingentos solidos: vt. C. de dona. l. sancimus.

*Flo. poterit

b *Non sint.* vt. C. de nup. l. neque. nisi in casu: vt ĩ auth. ibi posita: & nisi quando quis accipit concubinam: sed illud est ad legitimationem filiorum: vt. C. de natu. lib. l. cũ quis. Ac.

c *Eshypothecæ. Præcedat.* s. cõtractus pignoris dationem. sic est & in fideiussore: vt insti. de fideius. §. ij.

d *Soluendæ.* s. tantum.

e *Omnis.* id est, totius pecuniæ.

f *De parte.* vt supra, titu. j. si gratuitam. §. j.

g *Naturali.* vt infra, e. l. quæsitum. §. fin.

h *Differt.* id est differentiã facit. & hoc quãtum ad actionem hypothecariã: vt inst. de act. §. item Seruiana. Sed quantum ad rem est differentia, cum alterum pignus, alterum hypotheca dicatur: vt supra, de pig. ac si rem. §. ij. & infra, de ver. sig. si plures. §. pign⁹. Accursius.

*Halo. obligamur

†Concor. quod in simili no. ĩ ca no. vrbes. 80. di. & ibi glo.

†In hũc locũ Lawrẽt. Valla lib. 6. Eleg.

i *Obligatione. Supellex.* id est, domesticũ patrisfamilias instrumentum: vt infra, de supel. leg. l. j.

k *Ex mancipiis.* relinquenda sunt ea &c.

†Vide Paul. lib. 5. sent. tit. 7.

l *Nõ fuisse.* scilicet specialiter. Et sic no. generali concessione nõ cõtineri quæ specialiter nõ est verisimile cõcedi: vt hic, & j. e. l. denique. & C. quę res pign. ob. pos. l. alũnos. & de priui. credi. l. pe. & ſ. de pecu. l. qui peculij & ſ. mã. creditor. §. Lucius.

*Flo. habebit,

m *Perquam ei necessariis.* id est, valde necessariis debitori. Accursi⁹.

n *Pertineãt.* vt filij naturales: vt j. l. denique.

o *Denique. Ministeria.* aliàs ĩstrumẽta, & aliàs ministeria.

p *Sed & quo.* id est, quantum.

q *Obseruari debet.* scilicet vt non contineantur suprascripta.

r *Potest recipere.* & non alia, vt hic, & infra, quæ res pig. ob pos. l. j. §. fin. fallit, vt in serui. vrb. præ. vt infra. e. ſi is qui. §. fin. Item in re aliena quæ potest vendi: vt supra, de contrahen. emp. l. res aliena. non tamen obligari: vt. C. quæ res pi. ob. pos. l. qui filios.

I debitor.]CASVS. Titius & Seius erãt creditores mei: quibus obligaui rem aliquam insolidum cuilibet: si cadant à possessione illius rei, agent contra detinentem act. Seruiana quilibet insolidum. quòd si inter Titium & Seium creditores meos quæstio sit, potior erit conditio possidentis. Sed aliud est si rem pro parte obligaui. Viuianus.

ſ *Vtentur.* & erit occupantis, secundum hoc, melior conditio: vt hic subiicit: & ar. supra, de procura. l. pluribus. & l. qui duos.

t *Conditionem.* Sic seruatur in interdicto Saluiano per omnia quod hic in hypothecaria dicitur, si in fundo duorum res fuerit inducta: vt infra, de Sal. inter. l. j. §. j. Sed aliud si agat Seruiana pro eisdẽ rebus coloni: vbi videtur non esse melior cõditio occupantis: vt infra, de Sal. interdicto. l. fin. quæ est contra. Et secundum hoc differt quasi Seruiana, vt hic, à vera Seruiana, vt ibi. Vel dic, quòd ibi dicit descendendum ad Seruianã, scilicet vt in ea sit possidentis conditio melior, sicut & hic dicit. Sed quid si dubitetur qualiter fuerit obligata? Respon. pro rata portione debiti agitur, id est, quilibet insolidum pro suo debito: vt infra, de Sal. inter. l. fin. & infra, eo. si fundus. §. si duo. in prin. sed postea ibi distinguitur: vt in. d. l. fin. Accursius.

*Flo. stitit

*Flo.

u *Si non conuenit.* verba exceptionis.

x *Vtilem.* id est efficacem. Accursius.

*Flo. tis po nem †id e tuus ris vſ dito, ãvbu id est dito, pigu tẽtio, sessio a He tor lige i quæ obligne d in al quire decre dicis de rel §. si p secun Bal. b Vid ci. li. 2. c. 3. ro A Betsb exẽpl Aure legi antap

SI is.]CASVS clarus est vsque ad. §. vsusfructus. [VSVSFRVCTVS.] Quærit iurisc⁹su. vtrũ vsusfructus possit obligari pignori? Et respon. quòd sic, siue proprietarius obliget, siue vsufructuarius. & si vsufructuarius obligauerit, & proprietarius velit agere contra creditorem, potest vti excep. & vtitur argumento tali: quia si possessio quis vsumfru. emat, prętor eum tuetur in emptione sua. Cætera clara sunt vsque ad. §. cum pignori. qui est in. l. grege. Viuianus.

y *Obligare.* scilicet si in rem eius sit versa pecunia: vt supra, si dicis cer. pet. l. ciuitas. sic in curatore adulti: a *Si pupvt. C. si ali. res pig. da. sit. l. curator. sic in prælato ecclesiæ: vt ĩ auth. hoc ius porrectum. in fin. C. de sac. san. ec.

z *Si antichresis* b. id est, apocha: vt dicunt, vel verius, id est, suppositio vel obligatio pignoris: vt & accipitur supra, de pig. act. l. si pecuniam. Nam per missionem in possessionem ex decreto contrahitur pignoris obligatio iudicialis: vt supra, de pig. act. non est. & C. qui po. in pigno. habe. l. si decreto. Sed conuentionale contrahitur etiam sine inductione in possessionem: vt supra, de pig. act. l. j.

a *Inducatur.* scilicet iussu iudicis.

VEl quæ in vsum quotidianum habẽtur, Seruiana nõ competit.

VIII. VLPIANVS libro septuagesimotertio ad Edictum.

DEnique concubinã, filios naturales, alũnos, constat* generali obligatione non contineri, & siqua alia sunt huiusmodi ministeria. °

IX. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

B SEd & quo P* ad eas res, quas eo tempore quo paciscebatur, in bonis habuit: idem obseruari q debet. ſ Quod emptionẽ venditionémque recipit, etiam pignorationẽ potest recipere. r

Si duobus res simul obligatur insolidũ, quilibet eorum contra extraneũ vincit: sed inuicem melior est conditio possidentis. secus si res pro parte sit obligata. Bartolus.

X. VLPIANVS libro septuagesimotertio ad Edictum.

SI debitor res suas duobus simul pignori obligauerit, ita vt vtriq; insolidũ obligatæ essent: singuli ĩsolidum aduersus extraneos Seruiana vtẽtur. ſ In

C ter ipsos autẽ si quæstio moueatur, possidẽtis meliorẽ esse cõditionẽ. t Dabitur enim possidẽti hæc exceptio, *si nõ cõuenit,* u *vt eadẽ res mihi quoque pignori esset* [*insolidũ.*] Si autem id actũ fuerit, vt pro partibus res obligarentur, vtilem x actionem competere, & inter ipsos, & aduersus extraneos, per quam dimidiam partem possessionis* adprehendant singuli, [in confesso est.]

Administratores publici ciuitatis, possunt res & bona ciuitatis obligare. Bartolus.

XI. MARCIANVS libro singulari ad Formulam Hypothecariam.

D SI is, qui bona reipublicę iure administrat, mutuam pecuniam pro ea accipiat: potest rem eius obligare. y

Per missionem ex primo decreto cõtrahitur pignus, in quo potest insisti donec debitum exoluatur: & deiectus habet actionem in factum. h. d. Bartolus.

ſ Si ἀντίχρησις z ſfacta sit, & in fũdũ, aut ĩ ędes aliquis ĩducaſ: a

SCRIPTVRÆ, vt quod actum est, per eas facilius probari possit.* & sine his autẽ valet quod actũ est, a si habeat probationem: sicut & nuptiæ sunt, licet testationes in scriptis habitæ nõ sint. b

Pro qualibet obligatione possunt res obligari purè, & sub conditione. h. d. Bartolus.

V. MARCIANVS libro singulari ad Formulam Hypothecariam.

RES hypothecæ dari posse, sciendum est pro quacumque obligatione: siue mutua pecunia detur, siue dos: siue emptio vel venditio contrahatur, vel etiam locatio & cõductio, vel mandatum: & siue pura est obligatio, vel in diem, vel sub conditione: & siue in præsenti contractu, siue etiã præcedat. c Sed & futuræ obligationis nomine dari possunt. Sed & non [tantùm] soluendę d omnis e pecuniæ causa, verumetiã de parte f eius: & vel pro ciuili obligatione, vel honoraria, vel tantũ naturali. g Sed in conditionali obligatione non aliàs obligantur,* nisi cõditio extiterit. ſ In ter ſ pignus autem & hypothecam ſ tantum nominis sonus differt. h Dare autem quis hypothecã potest, siue pro sua obligatione, siue pro aliena.

In generali obligatione non veniunt ea quæ quis non esset in specie verisimiliter obligaturus. h. d. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro septuagesimotertio ad Edictum.

OBligatione generali rerũ, † quas quis habuit, habiturúsve sit: ea non continebuntur, quæ verisimile est quenquàm specialiter obligaturum non fuisse: vt puta supellex, i item vestis relinquenda est debitori, & ex mancipiis, k quæ in eo vsu habebat, *vt certum sit eum pignori daturum non fuisse. l Proinde de ministeriis eius perquã m ei necessariis, vel quæ ad affectionẽ eius pertineant n.

VII. PAVLVS libro sexagesimooctauo ad Edictum.

eousque retinet possessionē pignoris loco, donec illi pecunia soluatur, cū in vsuras [a] fructus [b] percipiat, aut locando, aut ipse percipiendo, habitandóque. [c] Itaque si amiserit possessionē, solet in factum [d] actione vti.

Seruitutes personales possunt pignori obligari. secus in iuribus realibus vrbano prædio debitis: in rusticis vero non idem. h. d. cum. l. seq. Bartolus.

¶ Vsusfructus an possit pignori hypothecæve dari, quęsitum est, siue dominus proprietatis conuenerit, siue ille, qui solum vsumfructum habet. & scribit Papinian[o] libro vndecimo Responsorum tuendum creditorem: [e] & si velit cum creditore proprietarius agere, *nō esse ei ius vti frui inuito se*: tali exceptione eum prætor tuebitur, *si non* [f] *inter creditorem & eum, ad quem vsus fructus pertinet, conuenerit, vt vsusfructus pignori sit.* Nā & cum emptorē [g] vsusfructus tuetur prætor: cur non & creditorem tuebitur? Eadem ratione & debitori obiicietur [h] exceptio. ¶ Iura prædiorum vrbanorum [i] pignori dari non possunt [k]: igitur nec conuenire possunt, *vt hypothecæ sint [l].

XII. PAVLVS libro sexagesimo octauo ad Edictum.

SEd an viæ, itineris, actus, aquæductus [m] pignoris conuēctio locum habeat [n], videndū esse Pomponius ait, vt talis pactio [o] fiat, vt quādiu pecunia soluta non sit, his seruitutibus creditor vtatur [p] scilicet si vicinū fundum habeat, [q] & si intra diē certum pecunia soluta non sit, vendere eas vicino liceat. Quæ sententia [r] propter vtilitatē contrahentium admittenda est.

Vniuersitates rerum possunt pignori obligari. h. d. Bartolus.

XIII. MARCIANVS libro Singulari ad Formulam Hypothecariam.

B GRege pignori obligato, quæ postea nascuntur, tenentur [s]. Sed & si prioribus capitibus decedētibus, totus grex fuerit renouatus, pignori tenebitur. [t] ¶ Statuliber quoque dari hypothecæ poterit, licet conditione existente euanescat [u] pignus.

Pignus potest dari pignori: & tenetur quo ad vtraque si pecunia sibi debebitur. sed si nomen datur pignori, exactum compensabitur: aliàs in causam pignoris retinebitur. h. d. secundum lecturam glos. s. quòd principium loquatur, quando pignus datur pignori. Secundo quando ipsum nomen debitoris datur pignori. Secunda ibi, sed potest dubitari. Bartolus.

C ¶ Cum pignori rem pignoratā accipi posse placuerit [x]: quatenus [y] vtraque [z] pecunia debetur, pignus secundo creditori tenetur: & tam exceptio [a], quàm actio vtilis [b] ei danda est. Quòd si dominus soluerit [c] pecuniam, pignus quoq; [d] perimitur. Sed potest dubitari, numquid creditori [e] nummorum solutorū [f] nomine vtilis actio dāda sit, an non. Quid enim, si res

a *In vsuras.* debitas per stipulationē, vel per officium si erat bonæ fidei contractus: residuum vero in sortem: vt. C. de sol. l. j.

b *Fructus.* id est, terram, vt percipiat fructus. Azo.

c *Habitandóque.* not. habitādo percipi fructus. Ité pro hoc: quia tantumdē pro suo erat cōducturus, cum sine habitatione non potest viuere: vt. ĭ. de ali. lega. l. legata. & ar. s. de peti. hær. sed & si. §. adeo. Ité creditor debet locare. aliàs est in lata culpa: vt. ĭ. de bo. aut. iud. pos. in vēditione. §. j. & facit. ĭ. de do. inter vi. & vxo. l. si vir.

d *In factum.* q̄ in subsidium datur: vt. s. de p̄script. ver. l. quotiēs. secundū quosdā. Tu dic, ex edicto illo, ne vis fiat ei &c. vt. ĭ. ne vis fiat. l. si quis. §. constitutum. &. l. per interdictum. in fin. secundum Ioan. nihilominus etiā, secundum Azo. agitur hypothecaria.

e *Creditorē.* cōtra. C. de vsufru. interest. Sol. vt ibi. & eodem modo sol. ĭ. eodem si fundus.

f *Si non.* rectè ageres &c.

g *Emptorē.* qui emit a fructuario.

h *Obiicietur.* s. vsufructuario qui vsumfructū obligauit. habet ergo fructuarius ius obligādi: quia quasi dominus est: vt supra de vsufru. l. vsusfructus in multis. aliàs non posset: vt. s. e. l. si superatus. in fine.

i *Prædiorum vrbanorū.* vt tigni immissio. Az.

k *Dari non possunt.* ea enim pignori possunt dari, quæ in bonis sunt nostris: vt. C. si alie. res. pig. da. sit. l. quę prędiū. Hęc autē neque in bonis, neque extra bona cōputantur: vt infra, de vsufru. le. l. j. Azo. neq; ipsum corpus vnde debetur seruitus, cum non sit meum: vt supra, si ser. vin. l. loci cor. in princ. Ité nec alij. seruitutes enim ego ei cui debentur concedere possum: vt supra, de ser. rustico. præ. l. ex meo.

l *Hypothecæ sint.* à domino, vel ab eo cui debentur. Azo.

m *Sed an viæ. Aquæductus.* quæ sunt rusticæ seruitutes.

n *Habeat.* scilicet creditor: aliàs non posset vti.

o *Pactio fiat.* cū p̄prietario forsitā, vel cū eo cui debet seruitus.

p *Vtatur.* sed quæ est ratio q̄ vrbanæ non possunt constitui, sed rusticæ sic? Respō. quia vrbanæ debent cum quadam perpetuitate cōstitui, ne vrbs deformetur: vt insti. de re. diui. §. cum in suo. hoc autē non fieret si obligarentur. Nam ex varietate vsus creditoris, vel eius cui eandem seruitutem venderet creditor, vel ædificium debēs seruitutē, vel id cui præstaretur, vel id cui debetur seruitus, mutaretur: p̄pter quæ ędificia fierēt inutilia: quod noluerūt iura.

q *Fundum habeat.* scilicet aliquis vicinus. Vel dic, habeat creditor: qui scilicet est alicuius vicini, vt subiicit: Vel dic, quòd sit creditoris, & vendidit vicino fundum vna cum seruitute.

r *Quæ sententia.* scilicet vt valeat talis obligatio.

GRege.] CASVS in hoc prin. est planus. [CVM PIGNORI.] Obligasti mihi rem, & eandē Titio obligauit: an valeat pignoris obligatio, quęritur. Et respon. q̄ sic, & tādiu durat, quousq; facta fuerit solutio. Idē est si aliquis obtulit se defensioni tuę, & iudicio sisti satisfecerit: & eum fecero condēnare: idē est & si cum fideiussore vel reo egerim: & alter vel vterq; cōdēnatus fuerit: & hoc ideo quia nō videtur mihi satisfactū, & si agere possum

A ex sententia. [SI SVB CONDITIONE.] Debebas mihi. x. sub cōditione si nauis veniret ex Asia, & prædiū mihi obligasti. agā hypothecaria cum extiterit cōditio, nec obstabit mhi q̄ ante conditionē existētem egi, & succubui. Idem est si purè eras debitor: & pignus sub conditione obligasti, q̄ non agā hypo. vnde in hoc casu cauere debes q̄ cōditione aduenięte pignus mihi restitues, si solutio facta nō fuerit. [PROPTER VSVRAS.] An in vsuris vt in sorte teneat pignoris obligatio, quæritur. Et dicitur q̄ sic: etiam si solo nudo pacto debeātur, donec soluātur.

s *Tenētur.* sic & infra, eo. si fundus. j. respon.

t *Tenebitur.* Idē enim grex dicitur: vt hic, & s. de iudi. l. proponebatur. & de rei vin. Marcellus. Et hoc si renouatio fuerit facta ex prioribus capitibus, nō aliàs secundum quosdā: vt. ĭ. eo. si fideiussor. §. fi. Vel verius dicas, ibi loquitur quando specialiter fuerūt pignora assignata. Secus autē quādo vniuersitas: quia etiam aliūde suppleta veniūt in obligatione: vt. ĭ. e. l. cum tabernam. Et est hic ar. q̄ huiusmodi fit pactū in sociis ouium.

u *Euanescat.* sic & seruit[o] ab hærede cōcessa in re sub cōditione legata, ea existente: vt. s. quemadm. seru. amit. is cui. §. fi. & quilibet contract[o] ab eo hęrede sup ea fact. vt ī auth. de rest. & ea q̄ pa. §. j. &. C. cōmunia de leg. l. fi. §. sinautē. sic &. ĭ. e. l. lex. in fi.

x *Placuerit.* vt. C. si pig. pign. da. sit. l. j. in prin. &. l. ij.

y *Quatenus.* nunc respondet.

z *Vtraque.* i. quæ secūdo & primo debetur.

a *Exceptio.* si possidet.

b *Actio vtilis.* scilicet hypothecaria. ideo autē non directa, quia non est dominus qui obligauit: vt. ĭ. eo. & quæ nondum sunt. §. j. sed habet ius in re: vt infra, proxi. §. Accursius.

D c *Soluerit.* vel secundo creditori. nā ei soluendo liberatur à suo: vt supra, de pig. ac. l. solutum. §. solutam. Vel dic, primo. nā & tunc à quolibet est res liberata: vt supra, de pigne. act. debitor. §. fin. & infra, de diuer. & temp. præ. l. de accessionibus.

d *Pignus quoque perimitur.* id est, desinit vtriq; teneri: vt dictum est. & ideò contra, secundum creditorem agit debitor pigne. act. vt supra, de pig. act. si rem. §. omnis.

e *Numquid creditori.* scilicet secundo. Accursius.

f *Solutorum.* id est, soluendorum. & mutat hic casum. nam. s. species fuit obligata hic autē nomē pecuniarū. quare quærit an actio vtilis scilicet hypothecaria detur secundo creditori pro exigēdo eo nomine: & certè datur: licet hic non soluat: vt. ĭ. eo. l. cum conuenit. &. C. de hær. vel ac. ven. l. postquam. sicut daretur in specie obligata: vt. s. j. respon. huius. §. Sed si debitor pignoratus soluat suo creditori non ei cui fuit hypothecatus, an liberetur ab hac vtili hypothecaria? Respon. sic, nisi iam ei erat denuntiatum ne solueret: vt. C. quæ res pigno. ob. pos. l. nomen quoque. &. C. de noua. & de legatio. l. ij. ADDITIO. Nota ex hac glo. formam denuntiationis. debet enim denuntiari debitori quòd soluat. & q̄ sufficiat debitori denuntiare hoc modo, videtur casus in. l. hæres, cum debitor. in fi. ĭ. ad Treb. Sed hoc est falsum: quia cōtra. l.

BIU Cujas

nomen.ſ.alleg.dum dicit ibi,certior de obligatione factus &c.Et ſic patet quòd debitor debet reddi certus quare nõ ſoluat. & pro hac opi.facit optimè.l.ſi quis inficiatus,ſupra,depo.& ca.cauſam. de elec.in Clemen.

a *Soluta.* ſcilicet creditori ſecundo cui eſt obligatum nomen. Idem ſi ipſe exegiſſet.

b *Is.*ſcilicet debitor.

c *Exactam.* i.quã ſecũdus creditor exegit.

d *Compenſaturum.* id eſt,retenturum.Accur.

* *Flo.exacta ea, creditorem ſecum penſaturum.*

e *Et ſoluerit.*creditori ſecundo.

f *Futurum.* Sed cuius eſt proprietas ſpeciei ſolutæ à nomine obligato? Reſpon. debitoris qui nomen obligauerit.mediante enim creditore, velut procuratore tacite conſtituto, ſoluente (etiam geſtiẽte)tranſit proprietas in debitorem.pignoris autem obligatio quæritur creditori: vt hic,& ſupra,de pigne.actio. ſi conuenerit. Accurſius.

g *Poſſeſſorem.* per hypothe.nam poteſt à ſuperficiario ſuperficies obligari: vt hic,&.j.qui po.in pig. ha.l.etiam ſuperficiari[9].&.ſ. de pig. ac.l.tutor.§.fi.&.l.ſane. habet enim dominium

* *Adde gl. ſimilẽ quã ibi commẽ- dat. Bar.in l.3.j. de ſuperfici. aliã in.l.fi.e.tit.* vtile:[a] vt.j.de no.oper. nuntia.l. in prouincia- li.§.penult.& de ſuperfi.l.j.§.j.

h *Etiam.* ſi iudicatũ, id eſt,condemnatum.

i *Tenet.* vt &.C.eo.l. quamuis.&.ſ.ad Velle. l.aliquãdo.§.de pignoribus. &.j.de ſolu.l. cũ quis ſibi.§.fi.&.j. prox. §.Et nota hic argumẽtum q[9] per ſententiam non fit nouatio, alioquin tolleretur hypothecaria: vt.C.etiã ob chi. pe. pi. re.l.j. Et ſic eſt arg.cõtra.C.de vſu. rei iudi.l.fin. *ADDITIO.* Dic,ſecũdũ Bar. hic quòd per ſententiã fit nouatio,hoc eſt nouæ actionis adquiſitio: non autem dicit, quòd prima tollatur &c. ſecundum eund.Bar.

k *Satiſfecerit.* ſcilicet iudicatum ſolui.

l *Multo magis.* quia extranei ſpõte:hi inuiti ſatisfaciant, & cõueniũtur.

m *Actionem.* vt & ſupra,proxi.§.

n *Si ſub conditione.* id eſt,ſub conditione caſuali,vel mixta.

o *Hypotheca.* id eſt pure.

p *Non rectè.* nec ad debitum, nec hypothecaria.

q *Nihil interim.* vt.j.de verb.ſig.l.cedere. & ita acceſſorium nõ tenet interim:vt.j.de reg.iur.l.cum principalis.Accurſius.

r *Sub conditione.* id eſt,eius quod ſub conditione debebatur.

ſ *Venerit.* id eſt,extiterit.Accurſius.

t *Rurſus.* cũ primo egerat,& ſuccubuerat:quia ante cõditionẽ.

u *Agere poterit.* nec oberit ſi ante conditionem egerit & amiſerit:vt infra,de exce.rei iud.ſi mater.§.cadẽ.& arg.infra, de ædil. edic.l.bouem.§.fin.

x *Cautiones.* hoc ſi agatur ad cautionẽ:vt infra, de iudi.l.in omnibus.ſed & ſi ad pignus, duplicantur inducię:vt inſtitu.de exce. §.hodie.

y *Si conditio.* hæc eſt forma cautionis.

z *Soluí debent.* ac ſi dicat,retinetur pignus ſi nudo pacto ſint debitæ.aliàs etiam petuntur iure actionis:vt.C.de vſur.l.iij.&.l.per retentionem.

ſoluta[a] fuerit? Et verum eſt, quod Pomponius libro ſeptimo ad edictum ſcribit,ſi quidẽ pecuniã debet is,[b] cuius nomẽ pignori datum eſt,exactam[c]*à creditore, ſe compẽſaturum.[d] ſi verò corpus is debuerit:& ſoluerit:[e] pignoris loco futurum[f] apud ſecundum creditorem.

Qui habet vtile dominium,poteſt pignori obligare: & tunc hypothecaria tenetur, quæ competit contra quemlibet poſſeſſorem. hoc dicit. Tamen admittitur ius creditoris eo ipſo quòd reſoluitur ius debitoris obligantis: vt ſupra. §. proxi. ſimile.C.ſi pig. pign. da.ſit.l.1.&.2.&c.h.d.

¶ Et in ſuperficiariis legitimè conſiſtere creditor poteſt aduerſus quemlibet poſſeſſorẽ:[g] ſiue tantum pactum cõuentum de hypotheca interuenerit,ſiue etiã poſſeſsio tradita fuerit, deinde amiſſa ſit.

Hypotheca non tollitur ſi principalis debitor vel fideiuſſor condemnatur:niſi realiter ſatisfiat.Bartolus.

¶ Etiam ſi creditor iudicatum[h] debitorem fecerit, hypotheca manet obligata: quia ſuas conditiones habet hypothecaria actio,id eſt,ſi ſoluta eſt pecunia. aut ſatisfactum eſt. quibus ceſſantibus, tenet[i]. & ſi cũ defenſore in perſonam egero: licet is mihi ſatisfecerit[k], & damnatus ſit: æquè hypotheca manet obligata. multo magis[l] ergo ſi in perſonam actum ſit ſiue cum reo, ſiue cũ fideiuſſore, ſiue cũ vtriſque pro parte: licet dãnati ſint,hypotheca manet obligata: nec per hoc videtur ſatiſfactum creditori: quòd habet iudicati actionem.[m]

Qui ante conditionem agit, malè agit: nec rei iudi. exceptione repellitur,ſi poſtea conditione exiſtente cœpit agere: interim tamen poteſt cautio poſtulari. Bartolus.

¶ Si ſub conditione debiti[n] nomine obligata ſit hypotheca,[o] dicendum eſt, ante conditionem non rectè[p] agi: cum nihil interim[q] debeatur. Sed ſi ſub conditione[r] debiti conditio venerit,[ſ] rurſus[t] agere poterit.[u] Sed ſi præſens ſit debitum, hypotheca verò ſub conditione, & agatur ante cõditionem hypothecaria:verum quidem eſt, pecuniam ſolutam non eſſe:ſed auferri hypothecam iniquum eſt. Ideoq; arbitrio iudicis cautiones[x] interponendæ ſunt, *ſi conditio[y] extiterit, nec pecunia ſoluatur, reſtitui hypothecam, ſi in rerum natura ſit.* ¶ Propter vſuras quoque, ſi obligata ſit hypotheca:vſuræ ſolui debent.[z] Idẽ & in pœna dicemus.

Si debitor eſt ſuſpectus,ante diem vel conditionem competit perſecutio pignoris. Bar.

XIIII. VLPIANVS libro ſeptuageſimotertio ad Edictum.

QVæſitum eſt,ſi nondũ dies pẽſionis[a] venit:an & medio tẽpore perſequi pignora permittendũ ſit? Et puto dãdam pignoris perſecutionẽ: quia intereſt[b] mea.& ita Celſus ſcribit. Ex quibus caſibus naturalis[c] obligatio conſiſtit, pignus perſeuerare conſtat.*

Quod non eſt, ſed eſſe ſperatur,poteſt pignori obligari.h.d. quod ppetuo nota. Bart.

XV. GAIVS libro Singulari de Formula Hypothecaria.

ET quę nondum ſunt, futura tamen ſunt, hypothecæ dari poſſunt[d]: vt fructus pendentes,partus ancillę, fœtus pecorum: & ea quæ naſcũtur,ſint hypothecæ obligata. Idque ſeruãdum eſt, ſiue dominus fundi conuenerit, aut de vſufructu, aut de his, quæ naſcuntur: ſiue is, qui vſumfructũ habet: ſicut Iulianus ſcribit.[e]

In obligatione ſpeciali requiritur tunc rem eſſe in bonis debitoris. in generali vero ſuffiecit ſi poſtea quandocumque inueniatur in bonis. Bartolus.

¶ Quod dicitur[f], creditorẽ ꝑ-

QVæſitum.] CASVS. Locaui Titio domũ meã vſque ad annum penſione ſoluenda in fine anni: & pignora deuenerunt ad alium.vtrum nondũ anno finito poſſim perſequi pignora iſta? Dicitur, quòd ſic. Viuianus.

a *Penſionis.* ſcilicet alicuius rei locatæ. Vel dic,penſionis, id eſt,alicuius ſolutionis, ſortis vel vſurarum.

b *Quia intereſt.* ex iuſta cauſa: vt quia receſſurus putabatur: aliàs cõtra:vt infra,qui.mo. pig.vel hypo. ſol.l.ſoluitur.§.ſi paciſcatur. & de diſtra. pig.l.cum ſoluendæ. quæ ſunt contra. Vel ſpeciale hic in penſione. Vel ibi euenit propter pactum ſpecialiter factũ vſque ad certum tempus de non petendo debito: hic autem à principio fuit dilata ſolutio. prima verior eſt.

c *Naturalis.* vt inter patrem & filium: dominum & ſeruum. & facit infra, de fideiuſ.l. vbi cumque.Accurſius. * *Flo.non ſtitit*

ET quæ.] CASVS. Nõ ſolũ quæ quis habet obligari poſſunt: ſed & quæ in ea cauſa ſunt, vt ſua futura ſint: vt partus & fructus.neque ſolũ proprietarius vſumfruct.obligare poteſt in ea cauſa in qua ſuus futurus eſt,ſed etiã vſufructuari[9]. [QVOD DICITVR.] Quod creditor debeat probare rem fuiſſe in bonis debitoris tempore contractus, intelligendum eſt, ſi ſpecialiter rem quam quis habet, vel omnes quas habet,nũc obligat: non generaliter, vt ſi quæ habet, & quæ habiturus eſt, obligat. [QVI RES.]

Obligaſti mihi rem tuam: deinde illam alij obligaſti. ad hoc vt non incidas in crimen ſtellionatus, prædicere debes quòd eam prius alij obligaſti pro decem: & vt ei in id quod excedit,ſit obligata: vel inſolidum ſit ei obligata cum liberabitur à primo. ſi autem dubium fuerit, præſumetur liberata à primo: vt ſi dixit ſic, obligo tibi rem ſi fuerit liberata, neque expreſſum eſt vtrum inſolidum obligatur. Cætera plana ſunt vſque ad.§. creditor. in.l. ſequenti.Viuianus.

d *Dari poſſunt.* & vendi.& legari:vt diximus ſupra,de contrahẽ. empt.nec emptio. Accurſius.

e *Iulianus ſcribit.* vt &.j.qui po.in pig.ha.l.potior.§.ſi de futura.

f *Quod dicitur.* vt.j. de proba.l.ante omnia.&.ſ.eo.ſi ſuperatus. in prin.& arg.j.de aqua plu.ar.l.quanquam.in prin.

Cum

a *Cum conueniebat.* scilicet de pignore. Azo.

b *Specialiter.* specialé appellat præsentiũ bonorum tãtum. ſ. cum obligat ea sola quæ nunc habet. cum autẽ obligat ea quę habet, & quæ habiturus est debitor, nõ cogitur creditor probare fuisse tũc in bonis. & hoc dicit hic. idẽ tamen si nihil dicat de futuris: vt. C. quæ res pig. ob. pos. l. fi.

c *Cautionibus.* ſ. quibus dam, veluti si obligat prius specialiter quasdã res: & postea omnia generaliter quæ habet & quæ habiturus est: sicut & aliàs diximus: vt. ſ. si quis cau. sed & si. §. quę situm. Accursius.

d *Perinde.* non debet pertinere ad generalẽ conuentionem, perinde &c.

e *Obligatæ.* quãdo cœpit ea habere, & cõstabat quòd erant suæ. sic habet locũ regula, quãdo dubitat sint res debitoris, vel nõ. Accur.

f *Periculum.* ſ. criminis stellionatus: vt. j. de crimi. stelli. l. iij. nisi res sit ampla, & sic vtriq; debito sufficiat: vt supra, de pign. act. l. si quis in pignore. §. plane.

g *Obligata.* hoc est, vt &c.

h *Cum primo.* id est, à primo.

i *De quo.* scilicet an sit insolidum obligata.

k *Si conueniat.* scilicet vt sit pignori postea insolidũ: vt supra posuit.

l *Excedit.* nec est dictum, q̃ solida sit obligata cũ fuerit liberata.

m *Et solida.* postea satisfacto primo creditori.

n *Pars.* scilicet tantũ, licet à primo liberata sit. Accursius.

o *Diximus.* ſ. quę rẽdo ibi, de quo &c. vt insolidum sit obligata. Vel dic, quod prius diximꝰ, soluendo, aut &c. ſ. in primo casu, quãdo fuit nominatim dictum, vt insolidũ teneret secundo ea liberata à primo. & idẽ est sensus. & ꝓbatur hoc. j. qui po. in pig. ha. si debitor. Accur.

Si fundus.] CASVS

Sin princip. planus est. [CREDITOR.] Obligasti mihi rem, egi contra te hypothe. & condemnatus es: si ab hypothecidi, qualiter succurratur? vindicare non possum, quia dominus non sum. dabitur ergo mihi hypo. contra possidentem: & si excipiat de re iudi. replicabo, quòd bene exciperet, nisi pro me lata esset sententia. Si autẽ debitor nolit rem restituere post condemnationem, & pluris fuerit condemnatus quàm sit sors & vsura: an si postea voluerit soluere quod debuit, audiendus sit? Et respon. quòd de rigore iuris non: quia sententia transit in rem iudi. secus est de æquitate. [SI DVO.] Aliquis rem suam duobus obligauit: an vtroque creditori hypothe. insolidum competat, an pro indiuiduis partibus pro indiuiso, quæritur. Et respon. aut eadem die, aut diuersis horis obligata fuerit. primo casu insolidum obligabitur, & insolidum agent. in secundo casu aut fuit actũ, vt vtrique insolidum teneretur: & fiet quod actum est. aut non: & pro partibus agetur. Viuianus.

Pignus & alia plura alluuione crescunt.

p *Obligatur.* crescit ergo pignus alluuione: vt hic, &. ſ. de pignoribus & hypothecis &c. Si nesciente domino res eius hypothecæ data sit, deinde postea dominus ratum habuerit: dicẽdum est, hoc ipso, quòd* ratum habet, voluisse eum retro currere ratihabitionẽ ad illud tempus quo cõuenit[q]. Voluntas autem ferè eorum demum seruabitur[r], qui & pignori dare possunt.

Additio vel detractio qualitatis circa rem, non extinguit hypothecam. Bartolus.

¶ Si res hypothecæ data, postea mutata fuerit: æquè hypothecaria actio competit[f], veluti de domo data hypothecæ, & horto facto.* Idem si de loco conuenit, & domus facta sit. Itẽ de loco dato, deinde vineis in eo positis.

Hypothecaria datur contra possessorem, qui liberatur si soluit vel restituit: aliàs condemnabitur: & si fuerit contumax, in litem iurabitur tam pro re quàm pro fructibus extantibus. Bartolus.

¶ In vĩdicatione pignoris quæritur[t], an rem de qua actũ est, possideat is cum quo actũ est. nam si non possideat, nec dolo fecerit, quò minus possideat: absolui[u] debet. si verò possideat, & aut pecuniam soluat, aut rem restituat, æquè absoluendus[x] est. si verò neutrũ horum faciat, condemnatio[y] sequetur. Sed si velit [rem] restituere, nec possit, fortè quòd res abest, & lõgè est, velut in* prouinciis: solet cautionibꝰ res explicari[z]. nam si cauerit* se restituturum: absoluitur[a]. sin verò dolo quidem desiit possidere, summa autem ope nisus non possit rem ipsam restituere: tãti condemnabitur, quanti actor in litem iurauerit: sicut in

Res obligatas potest quis alteri obligare sine periculo, si primus creditor certificetur, & intelligetur obligata in residuo: & satisfiat primo, totum cedit in obligationem secundi. h. d. Bartolus.

¶ Qui res suas iã obligauerint, & alij secundo obligant creditori: vt effugiãt periculũ[f] quod solent pati, qui sæpius easdem res obligant, prædicere solent, alij nulli rem obligatam esse, quàm fortè Lucio Titio: vt in id quod excedit priorem obligationẽ, res sit obligata[g]: vt sit pignori hypothecæve id quod pluris est, aut [in] solidum, cum primo[h] debito liberata res fuerit. De quo[i] videndũ est, vtrùm hoc ita se habeat, si & conueniat[k]: an & si simpliciter conuenerit de eo quod excedit[l], vt sit hypothecæ, & solida[m] res inesse conuentioni videtur, cũ à primo creditore fuerit liberata, an adhuc pars.[n] Sed illud magis est, quod prius diximꝰ[o].

Quod accedit fundo, venit in obligationem. Bartolus.

XVI. MARCIANVS libro Singulari ad Formulam Hypothecariam.

SI fundus hypothecæ datus sit, deinde alluuione maior factus est, totus obligabitur.[p]

Voluntas domini reconciliat obligationem rei alienæ, si dominus est talis qui poterat obligare. h. d. quem casum no. Bartol.

¶ Si nesciente domino res eius hypothecæ data sit, deinde postea dominus ratum habuerit: dicẽdum est, hoc ipso, quòd* ratum habet, voluisse eum retro currere ratihabitionẽ ad illud tempus quo cõuenit[q]. Voluntas autem ferè eorum demum seruabitur[r], qui & pignori dare possunt.

Additio vel detractio qualitatis circa rem, non extinguit hypothecam. Bartolus.

¶ Si res hypothecæ data, postea mutata fuerit: æquè hypothecaria actio competit[f], veluti de domo data hypothecæ, & horto facto.* Idem si de loco conuenit, & domus facta sit. Itẽ de loco dato, deinde vineis in eo positis.

Hypothecaria datur contra possessorem, qui liberatur si soluit vel restituit: aliàs condemnabitur: & si fuerit contumax, in litem iurabitur tam pro re quàm pro fructibus extantibus. Bartolus.

¶ In vĩdicatione pignoris quæritur[t], an rem de qua actũ est, possideat is cum quo actũ est. nam si non possideat, nec dolo fecerit, quò minus possideat: absolui[u] debet. si verò possideat, & aut pecuniam soluat, aut rem restituat, æquè absoluendus[x] est. si verò neutrũ horum faciat, condemnatio[y] sequetur. Sed si velit [rem] restituere, nec possit, fortè quòd res abest, & lõgè est, velut in* prouinciis: solet cautionibꝰ res explicari[z]. nam si cauerit* se restituturum: absoluitur[a]. sin verò dolo quidem desiit possidere, summa autem ope nisus non possit rem ipsam restituere: tãti condemnabitur, quanti actor in litem iurauerit: sicut in

q *Conuenit.* & sic valet: vt. ſ. de pig. act. l. a- *hoc ipsum;* liena. in prin. Et sic no. *quod. Flo.* quòd ratihabitio trahitur retro: vt hic, &. C. de dona. inter vi. & vxorem. l. antepenult. & supra, de iudi. l. licet.

r *Seruabitur.* q. d. eius ratihabitio cõfirmat pignus: quia & ipse potest obligare. non ergo furiosus, cum ipse obligare nõ possit. fere autem dicit, propter pupillũ, qui potest alij consentire, sed non ipse obli- *Flo. horto* gare sine decreto. & in- *facta. Hal.* ducunt infra, de manu. *horreo fa-* vin. l. si pater. §. fin. vbi *cto.* dicit, q̃ minor. xxv. an. licet ipse seruũ suũ manumittere non potest: tñ potest debitori consẽtire manumittere seruum quem in pignore minor habet. sed hoc non valet: quia non de pupillo ibi dicit, sed de minore. xx. an. maiore tamen. xiiij. an. Itẽ nec de consensu ad obligãdum ibi dicit: immo econtra ad liberandum pignus. Alij dicũt, propter mulierem dici, fere. sed hoc est falsum: quia pro alio nec ipsa obligare rem suã, nec alij consentire potest: vt. C. ad Velleia. l. senatusconsultũ. pro se au- *Flo. &* tẽ, & ipsa potest & alij *vul. vel in* consentire. Tu dic ergo quòd propter fru- *Flo. cauc-* ctuariũ dicit, fere, quia *ret* ipse nõ potest obligare proprietatẽ: potest tamen proprietario consentire: vt. C. de vsufru. l. interest. Accursius.

s *Competit.* vt infra. e. Paulus. §. domus. & supra, de pig. ac. l. domo. Sed contra. ſ. quib. mo. vsusfruct. amit. l. repeti. §. rei mutatione. vbi dicitur, q̃ extinguitur vsusfructus propter rei mutationem. Sol. facilius vsusfructus extinguitur, qui nõ durat pereunte substantia: vt. ſ. de vsufru. l. j. Vel ideo facilius ne inutilis sit proprietas semper abscedente vsufructu: vt supra, de vsufruct. l. iij. §. ne tamen. Item contra infra, de leg. j. si ita legatum. §. fin. vbi dicit, quòd periit legatum rei mutatione. Solu. ibi de lucro captando: hic autem de damno vitando agitur.

t *Quæritur.* ante lit. contest. vt & in qualibet reali quæ ad possessionem detur: vt supra, de interro. ac. l. qui seruum. §. iniuriæ.

u *Absolui debet.* scilicet definitiue, si lis est contestata.

x *Absoluendus est.* ab obseruatione iudicij: vt institu. de perpe. & temp. act. §. fi. & infra, qui po. in pig. ha. l. mulier. & infra, qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. Paulus. §. fin.

y *Condemnatio.* aliàs, condemnatio: & aliàs, obligatio.

z *Explicari.* vt institut. de offi. iudi. §. j.

a *Absoluitur.* ab obseruatione iudicij.

BIU Cujas

a *In rem actionibus.* in quibus iuratur in litem: vt supra, de in litem iuran. l. in actionibus. Sed videtur, quòd nihil plus creditor possit aliquo casu consequi, quàm sit suum debitū: vt. j. e. si inter. §. fi. Sol. hic de extraneo conuento: ibi de debitore loquitur: ar. j. ea. l. §. si pluris. Alij dicunt, quòd hic loquitur cum res deducitur in iusiurandum: quo casu debet debitor sentire pœnam. ibi autē cū sine sacramento lis deciditur. Tertij dicunt, quòd hic possessor erat in dolo, ibi in culpa. Quarti, quòd hic de pignore, ibi de hypotheca. quæ vltima non valet: quia inter pignꝰ & hypothecam, quantum ad actionem hypothecariam, non est differentia: vt supra, eo. l. res. §. fin. & institut. de act. §. item Seruiana. & secundum tres vltimas solutiones tam in debitore cōuento, quàm in alio qui dolo desiit possidere, loquitur hic. §. prima verior est. Accursius.

* *Flo. proderat*

* *Flo. nisi exstent, & res non sufficit*

b *Agendo.* contra debitorem.

c *Interdum.* si minoris. idem si non minoris, sed indubitāter noluit procedere. Ac.

d *Extent res.* id est, fructus, & petantur: quia & ipsi sunt obligati. aliud si non extarēt, quia bona fide cōsumpsit: vt supra, eo. l. j. §. cum prædium. &. §. finium regun. l. iiij. §. post. Sed certe idē quādoque, etiam si nō sunt consumpti: vt in. d. §. cum prædium. diximus, quādo nūquam fuerūt debitoris: quia eos seminauit creditor. Quare planius expones, nisi extent, scilicet prædia cum fructibus pendētibus: quia sic pars rei esse videntur: vt supra, de rei vin. l. fructus.

e *Adiudicatā.* Et dic, quod vel habuerat & amiserat, vel obtinuerat contra vnum, licet non habuisset & alius possidet: sed si ipse debitor possideret post sēntiam contra se latam, & creditor non habuisset: ageret in factum ex re iudicata, non hypothecaria.

f *Exceptio.* quasi nouata sit hypothecaria: ex quo in ea semel obtinuit. Vnde etiam si à possessione cadat, videtur eam intendere non posse: vt argu. contra. C. de vsu. rei iudi. l. fin. Sed certe hæc exceptio non valet: quia non fit talis nouatio vt tollatur: vt hic, & supra, eo. l. grege. §. etiam. &. §. si cum defensore. præterea non debet nocere ei sententia pro quo est lata: vt infra, de exce. rei. iudi. l. euidenter.

g *Me.* scilicet creditorem.

h *Faciebat.* Sed quomodo fuit plus condemnatus etiam de facto: vt infra, eo. si inter. §. fina. quæ est contra? Solu. vt ibi.

i *Ad condemnationem.* hoc est quod decretistæ dicunt, transire in rem iudicatam.

k *Liberare.* potes intelligere, id est, & si plus dederit, non ideo plus hypotheca liberatur. Sed verius dic, quod intendit dicere quod non plus debeat. & sic facit infra, de regulis iuris. l. bona fides. & infra, de excep. do. l. fideiussor. & infra, de tabu. exhi. locum. §. condemnatio. Sed contra. supra, ea. l. §. in vindicatione. in fi. Solu. ibi in dolo erat possessor: hic non. Vel ibi in extraneo possessore, hic in debitore: vt & ibi diximus. Item contra. C. etiam ob chi. pe. l. j. in fin. vbi dicit, quod etiam propter eam pecuniam potest retineri pro qua non est obligata: hic dicit quod liberata est hypotheca. Solu. hic creditor non possidet: ibi sic. Sed nū. quid ab actiōe iudicati erit liberatus? Respon. non, secundum quosdam. quæ ergo fuit in pignore quæstio? Respon. videbatur remanere obnoxiū p chirographaria pecunia, qđ hic negat: quia, vt dixi, non retinere, sed petere nititur pignus creditor. Sed verius dic etiam ab actione iudicati liberatum. quā enim ratione posset dici pignus esse obligatū pro chirographaria pecunia? nulla enim lex hoc dicit, sed retineri. dicat ergo hæc lex & in actione iudicati qđ ab ea sit liberatus debitor.

Res aliena sub conditione potest obligari. Bartolus.

¶ Aliena [l] res vtiliter potest obligari sub conditione, si debitoris facta fuerit.

Si res obligatur pluribus diuersis momētis, cuilibet tenetur insolidum pro suo debito si eodem momento, cuilibet pro parte tenetur, nisi aliud actum sit. Bartolus.

¶ Si duo pariter [m] de hypotheca paciscantur: in quantū quisque obligatam hypothecā habeat, vtrum pro quantitate [n] debiti, an pro partibus dimidiis [o], quæritur. Et magis est, vt pro quantitate [p] debiti pignꝰ habeant obligatum. Sed vterque, si cum possessore agat, quemadmodum [q]? vtrum de parte quisque, an de toto, quasi vtrique insolidum res obligata sit? quod erit dicendum [r], si eodem [f] die pignus vtrique datum est separatim. Sed si simul illi & illi: si hoc actum est, vterque rectè insolidum aget [t]. si minus [u], [aget] vnusquisque pro parte [x].

Valet pactum vt debito non soluto creditor habeat pignus iusto pretio emptum. l. d. notabiliter: nā singularis casus est. Bar.

¶ Potest ita fieri pignoris datio hypothecæve, vt si intra certum tempus non sit soluta pecunia, iure emptionis possideat rem iusto pretio tunc æstimādam [y]. hoc enim casu videtur quodammodo conditionalis esse venditio. & ita diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt.

Actio hypothecaria est in rem. B.

XVII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

PIgnoris persecutio [z], in rem parit actionem [a] creditori.

l *Aliena.* De hac materia dic vt dixi. ff. e. l. j. in prin. & in. §. si duo.

m *Si duo pariter.* id est eodem momento. Ac.

n *Pro quantitate.* vt si Titio. x. Seio. xx. debeantur, pro duabus partibus Seio teneatur. Vel dic, quòd cuique insolidum pro suo debito: & hoc erit verū. Accursius.

o *Dimidiis.* Hoc est quod singulis dimidia sola pars pignori pro indiuiso sit obligata. Accursius.

p *Pro quantitate.* scilicet vt pro pecunia quā quilibet dedit, pignus sit obligatum insolidū: hoc tamē statim distinguitur. sed si vterq; &c.

q *Quemadmodum.* aget. Accursius.

r *Dicendum.* vt de toto agat quilibet: primꝰ tamē præfertur. Ac.

f *Si eodē.* si, id est, quāuis. qđ ergo in diuersis diebꝰ est, hoc vno: sed diuersis horis. Ac.

t *Insolidum aget.* scilicet pro eo quod sibi debetur.

u *Si minus.* id est, si non est actum. Azo.

x *Pro parte.* scilicet dimidia rei: vt supra, eo. si debitor. Sed nōne videtur semper hoc agi, sicut & cum lego tibi & illi insolidum, vtrique videor legare: vt insti. de leg. §. si eadem. & infra, de leg. iij. re coniuncti. &. l. coniunctim. Sed forte aliud in legatis: quia non statim cum legatur quæritur mihi ius, sicut fit in pignore. & facit infra, de sol. l. pupilli. §. penultimo.

y *Aestimandam.* vt & supra, de contrahen. empt. l. fin. in prin. & ar. C. ad leg. Fla. de pla. l. in fuga. in fi. secus autem si dicat pro pecunia mutuata quatenus sit empta: vt. C. de pact. pig. l. j. &. ij. Sed videtur & hoc non valere: quia in incertum hominem confertur æstimatio: vt supra, loc. si merces. j. respon. quæ est contra. Sol. hoc speciale: quia debitores vix aliter inuenirent pecuniam.

z *Ignoris. Persecutio.* id est, conuentio.

a *Actionem.* vt &. C. eo. l. pignoris. & nudā aduocat possessionem: vt

BIU Cujas

nem: vt &.ĭ. de eui. l. si venditor. circa prin.

Si ab eo.]CASVS. Rem emi à non domino, eam obligaui, an creditori pro ea competat hypothe. quæritur. Et dicitur quod sic. Viuianus.

a *Potuit.* non rei vindi. quia &c. Vel aliter ratio est posita: quia nullus qui habet dominium, agit Publiciana: vt.ŝ. de Pu. l.j.

b *Debitorem.* sed & tãdiu tuetur creditorem quandiu & debitorem: vt & argu. supra, eo. l. grege. §. cum pignori. & de leg. ij. peto. §. prędiũ. & accedit ei quod dicitur, eisdem defensionib⁹ vtitur emptor, quibus & venditor: vt C. de euic. l. emptori. si ergo veniat verus dominus, non defenderetur debitor, ergo nec creditor: vt hic, & supra, de Pub. l. fin. Accursius.

c *Qui pignori. Debetur.* vt &. C. de distrac. pig. l. quãdiu. & infra. de verb. oblig. l. in executione. §. penult. in fi. Accursius.

Cum conuenit.]CASVS. Cum pensiones obligantur creditori, vtiles actiones ad eum transeunt. Vi.

d *Cum conuenit.* sed & si non conuenisset, habet priuilegium: vt.ĭ. qui po. in pi. ha. l. interdum. & supra, si cer. pe. l. creditor. & infra, titu. j. l. j.

e *Vtiles.* vt supra, eo. l. grege. §. cum pignori. & ar. C. de hære. vẽ. l. postquam.

f *Dedit.* vt supra, de pign. act. l. fi. in prin.

Si inter colonum.]CASVS. Procurator alicuius prædium locauit colono: & conuenit vt procura. pignus daret, vt colere forte liceret. si ratum habuit dominus, perinde est ac si ipse cum colono conuenisset de dando ei pignore. [SI DEBITOR.] Seruum à non domino emi bona fide, & eum obligaui. si creditor hypo. agat, & excipiam ego debitor quòd alicuius erat cum eum obligaui: replicabit creditor de dolo. [SI RES.] Pignori rem mihi obligasti: à possessione cecidi: egi contra possidentem: condemnatus est: restituere non vult: an eodem modo sit condemnandus vt debitor? Et respon. quòd non: quia debitor condemnatur tanti quanti erat id quod debebatur. quare non pluris interest mei creditoris. possessor extraneus ad interesse meum tenebitur: quia ad interesse teneor debitori: & si amplius fuero consecutus quàm sit debitum, hoc restituam creditori. Cætera clara sunt vsque ad. l. fideiussor.

g *De pignore.* ſ. dando colono, nõ à colono: & sic nõ est cõtra. ŝ. de pig. act. l. solũtũ. §. fi. Vel hic dat vtilẽ: ibi denegat dari directã.

h *Agat.* qui rem alienam pignerauit.

i *Exceptionem.* q.d. non tenuisse obligationem quia res sit aliena. & facit supra, de rei vin. si à Titio.

Qui habet quasi dominium, potest pignori obligare quatenus istius iuris vires se extendunt. Bartolus.

XVIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

SI ab eo, qui Publiciana vti potuit[a]: quia dominiũ non habuit, pignori accepi: sic tuetur me per Seruianam prætor, quemadmodum debitorẽ[b] per Publicianam.

XIX. VLPIANVS libro vicesimoprimo ad Edictum.

QVi pignori plures res accepit, non cogitur vnam liberare, nisi accepto vniuerso, quantum debetur[c].

Si obligatur pensio, in creditorem transeunt vtiles actiones. Bartolus.

XX. IDEM libro sexagesimoquarto ad Edictum.

CVm conuenit[d], vt is, qui ad refectionẽ ædificij credidit, de pensionibus iure pignoris ipse creditum recipiat: etiam actiones vtiles[e] aduersus inquilinos accipiet cautiõis exemplo, quam debitor creditori pignori dedit[f].

Pignus contrahitur per procuratorẽ vel gestorem, ratihabitione secuta. Bar.

XXI. IDEM libro septuagesimotertio ad Edictum

SI inter colonum & procuratorem meum conuenerit de pignore,[g] vel ratam habente me conuentionem, vel mãdante: quasi inter me & colonum meum cõueniſſe videtur.

Si quasi dominus obligans conueniatur: non potest cum effectu de dominio excipere. h. d. quod no. pro limitatione. l. si ab eo. ŝ. eo. Bartolus.

℣ Si debitor seruum, quem à nõ domino bona fide emerat, & pignerauit, teneat: Seruianæ locus est: & si aduersus eum agat[h] creditor, doli replicatione exceptionem[i] elidet. & ita Iulianus ait: & habet rationem.

℣ Quidquid pignori commodi,[k] siue incommodi fortuitò accesit, id ad debitorẽ ptinet.

Contra debitorem non restituentem in hac actione non iuratur in litem: secus si contra alium: & quod consecutum fuerit restituetur. Bartolus.

℣ Si res pignerata non restituatur,[l] lis aduersus possessorem erit æstimanda: sed vtique aliter aduersus ipsum debitorem, aliter aduersus quemuis possessorem. nam aduersus [ipsum] debitorem non pluris, quàm quãtum* debet,[m] quia non pluris interest: aduersus cæteros possessores etiã pluris[n] [interest:] & quod amplius debito consecutus creditor fuerit, restituere debet debitori pigneratitia actone.

Si fundi dominus succedit debitori pigneranti, non confirmatur pignus: sed tenetur pigneratitia actione contraria ex persona defuncti. Bartolus.

XXII. MODESTINVS libro septimo Differentiarum.

SI Titio, qui rem meã ignorante me, creditori suo pignori obligauerit, hæres extitero: ex postfacto pignus directo quidem non conualescit: sed vtilis pigneratitia[o] dabitur creditori.

XXIII. IDEM libro tertio Regularum.

CReditor prædia sibi obligata ex causa pignoris, locare rectè poterit.[p] ℣ Pignoris obligatio etiam inter absentes rectè ex cõtractu obligatur[q].

Qui prohibetur emere, non prohibetur pignora accipere.

XXIIII. IDEM libro quinto Regularum.

IN quorũ finibus emere quis prohibetur:[r] pign⁹ accipere non prohibetur.

Inutilis obligatio non dat ius retentionis. Bartolus.

XXV. IDEM libro octauo Regularum.

k *Quidquid commodi.* vt &. C. de pig. act. quæ fortuitis. &. l. pignus in bonis. & institu. quib. mo. re contra. ob. §. fin. quo ad proprietatem, ne sit contra. ŝ. eo. si fundus.

l *Restituatur.* agenti hypothecaria.

m *Quàm quantum debet.* hoc cum culpa debitor nõ restituat: sed si dolo, non est differẽtia inter eum & extraneum possessorem de stricto iure: vt supra, eo. l. si fundus. §. in vindicatiõe. &. §. si pluris. quæ sunt contrariæ. de æquitate tamen potest dici contra: vt. d. §. si pluris. Vel solue aliter vt dixi in. §. in vindica.

n *Etiam pluris.* interest quàm sit debitum: verbi gratia, culpa mea rem obligatam mihi amisi, quam aliquis adeptus est: eãdemque sua culpa amisit. condemnabitur mihi ad interesse meum, id est, in quantum debitori teneor. Azo. *Flo. quãti

o *Titio. Pigneratitia.* id est, hypothecaria, secundũ quosdam. Tu dic, vtilis cõtraria pigneratitia. & facit. C. de rei vin. l. cũ à matre. Sed contra si primam teneas: supra, de pig. act. l. si rem alienam. §. j. vbi dicit eodẽ casu non dari etiam vtilem creditori. Sol. hic creditor fuit ignorans: ibi sciens, secundũ Io. ar. ŝ. eo. l. j. Vel hic de æquitate vtilis dat: ibi de iure stricto denegatur. Vel ibi me contradicente rem meam obligauerat: hic vero me ignorante. Sed istæ & aliæ solutiones videntur nullæ: quia hic & ibi creditor erat bonæ fidei: aliàs non diceretur ibi debitor argui de mendacio: vt. ŝ. de act. empt. l. j. in fi. Item hic & ibi tractat an detur de æquitate: hoc est an detur vtilis: & ibi denegatur: hic conceditur. Item hic & ibi obligaui rẽ alienam sine domini volũtate. Dic ergo, q hic corrigit: vel verius, hic cõcedit vtilẽ pigneratitiam, scilicet cõtrariã, vt dixi, nõ hypothecariã: & ita cõualescit pignus, nõ directo: quia nõ datur hypothecaria, sed vtiliter: quia datur pigneratitia cõtraria ad interesse: vel ad aliud æquè bonũ pignus. At ecõtra vbi obligãs pign⁹ succesisset domino, tunc etiã scienti forte dabit cõtra obligãtẽ tantũ hypothecaria, quia redarguitur de suo mẽdacio: sicut & si mihi scienti rem alienam vendidisti, & postea domino succesisti, teneris implere venditionem: quia ex tua conuentione te conuenio: vt supra, de act. empt. si quis alienam. Accursius.

p *Creditor. Poterit.* quia prędia meliorantur per culturam: vt. ĭ. de iur. fis. l. non intelligitur. §. diui fratres. vnde aliud est in *Prædia per culturam meliorãtur.* rebus mobili: vt insti. de obli. quæ ex delic. §. furtum.

q *Obligatur.* i. cõtrahitur, cũ fiat consensu: vt. ŝ. eo. l. contrahitur.

r *IN quorum. Prohibetur.* à iudice. si autem à lege, sicut prohibetur aliquis ratione officij: vt de contrahen. emp. nõ licet, nec pignori

pignori accipere potest, vt infra, quæ res pig.l.j.§.cũ rem. &.C. de reb.alie.non alie.l.fi. quæ sunt contra. *ADDITIO.* Dic, secundum Bar.hic, quòd quando prohibetur venditio à lege, intelligitur prohibita pignoris datio, vt in contrariis.secus si prohibeatur à iudice.& ita intelligitur ista lex.

a *Cvm vitiose. Non est.* cum pro eo sit ac si nec datum sit: vt supra,q satisfda. cog. l.quotiens.sed arg. contra supra.e.l.j. *ADDITIO.* Dic, quòd ibi non valuit obligatio: quia res non erat debitoris: quod vitium est purgatum: quia est effecta eius, ideo datur retentio. hic vero obligatio fuit vitiosa ex alia causa quæ purgata non est:& ideo retentio non datur, secundũ Bar.in dicta.l.cõtraria.

F*Ideiussor.*]*CASVS.* Mutuaui tibi .x. & pignus accepi, & fideiussorem.impetrauit fideiussor à iudice vt liceret sibi pignora possidere, promittens se soluturũ mihi.non soluit.decessisti.hęres soluere vult. an fideiussor restituere pignora cogendus sit, quæritur. Et dicitur,ꝙ sic.[*PATER.*] Mutuaui tibi x.filij tui emãcipati domum mihi obligasti:& ei persuasisti vt instrumentum mutui tibi facti & domus ad filium pertinẽtis obligatę scriberet. scripsit. an filio tuo per scripturam suã præiudicetur, quo minus te concedente in fata, filio tuo ab hæreditate tua abstinente, liberam & non obligatam domũ habeat,quęritur. Primo, allegando dicit, quòd non:ex quo consensum expressum non præstitit patri obliganti. Dicit tamen Modestinus quòd sibi præiudicauit per scripturam: quia consensisse videtur.

* *Flo. nec metuẽdũ ex hoc solo*

* *Flo. accõmodauerat*

b *Apotestate.* id est,aliquo qui habuit ius pmittendi. Accursius.

c *Pignora.* quæ habebat creditor, vel etiam debitor. Accursius.

d *Possideat.* etiam iure dominij:qđ nõ licet ei:vt.C.de dolo.l.j.

e *Satisfecit.* idem & si satisfeciſſet:vt.C.de dolo.l.j. & infra, de dif.pig.l.ij,& supra,man.si mandato Titij.§.Paulus.

f *Filio.* scilicet Seio. Azo.

g *Acciperet.* scilicet pater.

h *Commemoratione.* id est obligatione. Azo.

Ius cõparationem recipit.

i *Posit.* scilicet,liberam à quolibet. No.ergo hic, quòd bonum est ius excipiendi,melius agendi contra vnum, optimum agendi contra omnes.

k *Chirographi.* id est,instrumentum quod est chirographum.

l *Accommodauerit.* scilicet expressim.

m *Signo.* aliàs,signo : & aliàs,chirographo scilicet in quo continetur consensio. Accursius.

n *Suam futuram.* quæ & nunc est sua.

o *Manifestũ est.* vt.j.qui.mo.pig.vel hypo.sol.l.Lucius Titius.§.

CVm vitiosè vel inutiliter contractus pignoris intercedat, retẽtioni locus non est,[a] nec si bona creditoris ad fiscũ pertineant.

Si debitor soluat creditori: recuperat pignora data fideiussori. Bartolus.

XXVI. IDEM libro quarto Responsorum.

FIdeiussor impetrauit à potestate,[b] vt & antequam solueret, pignora[c] ipse possideat,[d] quasi satisfacturus creditoribus:nec satisfecit.[e] modò hęres debitoris paratus est soluere creditoribus.quæro, an pignora fideiussor restituere cogendus sit?Modestinus respondit, cogendum esse.

Qui scribit contractum obligationis rei suæ, videtur obligationi consentire. Bar.

FPater Seio emancipato filio[f] facilè persuasit, vt quia mutuã quãtitatem acciperet[g] à Septicio creditore,chirographũ perscriberet sua manu filius eius, quòd ipse impeditus esset scribere, sub commemoratione[h] domus ad filium pertinẽtis pignori dandæ. Quærebatur, an Seius inter cætera bona etiam hanc domum iure optimo possidere possit,[i] cum patris se hęreditate abstinuerit,nec metuere debeat* ex hoc solo, quòd mandante patre manu sua per scripsit instrumẽtum chirographi,[k] cum neque cõsensum suum accommodauerit[l] *patri, aut signo[m] suo,aut alia scriptura?Modestinus respondit:Cum sua manu pignori domum suã futuram[n] Seius scripserat, consensum ei obligationi dedisse, manifestum[o] est.

Res loco rei surrogata, non cadit in obligationem, nisi ex re prima ortum habuerit. Bartolus.

A Paulus.&.l.sicut.§.nõ videtur.Et arg.de hoc tacito cõsensu.j. de eui.quidã.Sed cõtra.j.de le.ij.Titia.§.Lucia.vbi fideicõmissarius interfuit diuisioni factæ inter hæredes rei sibi per fideicommissum relictæ,& subscripsit,& non præiudicat sibi. Solu.secundum R.ibi ignorabat sibi legatum:hic sciuit filius suam domũ. vel hic vt actor siue procurator obligatiõis fuit vocatus, vnde tenetur etiam ignorans:vt.C.de fideiuss.si pater. & vt.ŝ. man. seruum Titij. ibi vt testis,cuius officium sibi non debet esse dãnosum : vt.j. quemadtest.ape. si quis ex signatoribus. &.C. de fideiuss.l.si pater. & hoc secundo modo soluetur aliud contra.ŝ. de pig. ac.l. Gaius. Vel solue omnia talia contraria secundũ Ioan. sic quia refert,an aliquis id faciat super re mea,quod etiam me inuito facere potest, vt legare, vendere, diuidere: & tunc mea præsentia mihi nõ nocet.an quod nõ posset me inuito vt obligare. & tunc patientia præiudicat:vt hic. arg. infra, de re iu. sæpe.§. cur autẽ.& hoc dixi.ŝ. in.d.l.Gaius.

Præsentia an & quãdo noceat.

FLucius Titius prædia, & mãcipia quæ in prædiis erant, obligauit. hæredes eius[p] prædiis inter se diuisis, illis mancipiis[q] defunctis alia substituerũt. creditor postea prædia cum mancipiis distraxit. Quęritur,an ipsa mancipia quæ sunt modo in prædiis constituta[r], hoc est in hypothecis, emptor vindicare rectè possit? Modestinus respõdit, si neque pignerata sunt ipsa mancipia,neque ex pigneratis ancillis nata, minimè creditoribus obligata esse.[f]

Si debitor rẽ pigneratam faciat deteriorem, creditori contra eum succurritur, licet contra debitorem ad debitum actionem non habeat. Bartolus.

XXVII. MARCELLVS libro quinto Digestorum.

SEruum quem quis pignori dederat, ex leuissima offensa vinxit[t], mox soluit: & quia debito non satisfaciebat,* creditor minoris[u] seruum vendidit.an aliqua actio creditori in debitorẽ constituenda sit, quia crediti ipsius actio non sufficit[x] ad id quod deest persequẽdum? Quid si eum interfecisset, aut eluscasset? Vbi[y] quidẽ interfecisset, ad exhibendum tenetur[z]: vbi autem eluscasset, quasi damni iniuriæ[a] dabimus actionem ad [id] quantum interest:quòd debilitãdo aut vinciendo persecutionem pignoris exinanierit. fingamus nullã crediti nomine actionem esse (quia fortè causa ceciderat[b]) non existimo indignam rem[c] animaduersiõe,& auxilio prætoris. Vlpianus notat: si vt creditori noceret[d], vinxit,tenebitur[e],si merentẽ,nõ tenebitur[f].

Stipulatio legatorum extinguitur spe lucri. Bartolus.

* *Hal.satisfiebat.*

p *Eius.*ſ.Lucij Titij.

q *Mancipia.* quæ fuerant in prædio tempore obligationis.

r *Constituta.* id est,nõ sunt ea quæ fuerunt tẽpore obligationis.

f *Obligata esse.* quia in obligatione specificauit mancipia quæ sunt in prædio. aliàs omnia cederent: vt.j.eo.cum tabernã.quæ est cõtra.

t *Seruum.Vinxit.* ille qui obligauit.

u *Minoris.* quàm esset debitum. tamen antequam obligaretur, bene valebat tantũ quòd sufficiebat ad debitũ.

x *Non sufficit.* tempore sublata, vel per sententiã, vt statim dicet.

y *Vbi.* incipit respõdere.

z *Tenetur.* quia dolo fecit quo minus posit exhibere: vt.ŝ.ad exhi. Iul.scribit, quis hominẽ.&.ŝ.de dolo.& elegãter.§.si seruũ.& arg. C.ad exhi.l. exhibitiõis.Sed cõtra.j.quib.mo.pi.vel hypo.sol.l.sicut re.in prĩ. Solu. ibi sine culpa debitoris fuit extinctũ,& ideo nõ tenet. hic culpa.

a *Iniuriæ.*ſ.actione in factũ:vt &.ŝ.ad leg.Aquil. si dominus. in prin.& hoc quãdo cõtra debitorẽ principali actione agi nõ potest.aliàs non posset agere contra debitorem creditor: vt.ŝ.ad.l. Aquil.qui occidit.§.j.& hic subiicit,fingamus &c.

b *Ceciderat.* tempore,vel per sententiam.

c *Rem.* id est,delictum.

d *Noceret.* ex proposito,vel consecutiue. Accursius.

e *Tenebitur.* scilicet prædictis modis.

f *Nõ tenebitur.*l. Aquil.sed ad debitũ vbi actio erat finita:vt dixi.

S*I legati.*]*CASVS.* Filiofami. fuit relictũ legatum sub conditione.pater pignus accepit ab hære.decesit pater, vel filium emãcipauit.& existit conditio.an pater, an filius pign[a] vindicare posit,quæritur. Et rñ.ꝙ pater non:quia nũc demũ pignus tenuit cum

BIU Cujas

cum exiſtat conditio: quia tunc incipit legatum deberi: quia tempore conditionis exiſtentis erat filius factus ſui iuris. ergo &c. filius non, quia pater ſuo nomine ſtipulatus eſt. idem eſt in fideiuſſore dato pro legato conditionali. cætera ſunt plana vſque ad. l. cum tabernam. Viuianus.

In quibuſdã tempus, in quibuſdã vero initiũ ſpectatur.

a *Deberi.* inſpicitur enim tempus quo cedit dies legati, vt debeatur filio vel patri, ſed in contractibus initiũ: vt hic, & infra, de reg. iur. l. quæ legata. & infra, de verb. obliga. l. ſi filius. & infra, qui po. in pig. ha. l. potiores. ij. reſpon. & quando dies le. ced. l. ſi vſufructu. §. fin. licet contra hãc diſtinctionem ſit argu. in eo. tit. de verbo. oblig. l. quidam. in fi. ſed ibi licet ſtipulatio quam fecit filius, tempore patrię poteſtatis fuerit facta: impleuit tamen eã numerando, quando erat ſui iuris. vt ibi dicit. Accurſius.

b *Neque filius.* quia pater ſuo nomine, id eſt, quia ſperabat legati diem cedere ſi patre viuente, ſtipulatus eſt, vel accepit pignus.

Adde, quę nam aduentitia quærebantur patri. ſed cum poſſeſſator obligauit bona hæredis hodie velut legitimus hæredis adminiſtrator pignus, *vel ſi hæres* vel fideiuſſorem acciſ*alie⁹ hæ-* piat filius, vt ex pacto *reditatẽ, vi* tutoris habebit vtilem *dem appro* actionem: vt. C. quãdo *priare dicã* ex fac. tu. vel cu. l. j. & ij. *obligatio-* c *In fideiuſſore.* dato *p* *nẽ quo caſu* legato conditionali. *ſi haberet*

d *Aulus reſpon. A creditore.* quia hęc *Hęc lex no* nũquam fuerunt teſta- *ſpectat Cy.* toris: aliàs cõtra: vt. C. *& Bal. ĩ. l.* quæ res pign. obli. poſ. *ſi. C. quæ* l. fi. & facit. C. commu- *res pig. ob.* nia de leg. l. fi. in fin. & *poſſunt. Bo-* ſupra, eo. l. j. in princ. *lo.* Accurſius.

e *Habenda ſunt.* vt. C. de partu pig. l. j. quãdoque tamen ſecus eſt: vt. C. de cap. l. præſens. Sed an idem in fructibus? Reſpon. de his vt dixi ſupra, eo. l. j. §. cum prædium.

f *Obligauit.* vt & infra, qui potio. in pign. habe. l. potior. §. ſi de futura. Accurſius.

g *Pepererint.* & conceperint. nam ſi etiam ſolum conceperunt apud debitorem: licet apud alium pariãt, ſunt pignori: vt ſupra, de pig. act. ſi conuenerit. §. ſi fundus. in fine. quæ eſt contra. & ſic intelligitur, infra, de Sal. inter. l. j. in princi. Accurſius.

Flo. bona fide

h *Perſeuerare.* vt infra, eo. l. fin. & ſupra, de pig. act. l. domo. Accurſius.

gati extincta: & non tranſit ad eũ ad quẽ commodum legati tranſit. & idem in obligatione pignoris. h. d. & debet intelligi iſta lex, quãdo ſtipulatur pater pro ſe. ſec⁹ ſi vt legitimus adminiſtrator filii: vt hic in glo. Bartolus.

XXVIII. PAVLVS libro tertio Quæſtionum.

SI legati conditionalis [nomine] relicti filio familiàs pater ab hærede rem propriam eius pignori accepit, & mortuo patre, vel emancipato filio cõditio legati extiterit, incipit filio legatũ deberi[a]: & neque pater poteſt pignus vindicare neque filius, [b] qui nũc habere cœpiſſet actionem: nec ex præcedenti tempore poteſt quicquã iuris habere in pignore: ſicut in fideiuſſore [c] dicitur.

Generalis obligatio facta à defuncto, nõ porrigitur ad bona hæredis. Bartolus.

XXIX. IDEM libro quinto Reſponſorum.

PAulus † reſpondit generalem quidem conuẽtionem ſufficere ad obligationem pignorũ: ſed ea quæ ex bonis defuncti non fuerunt: ſed poſtea ab hęrede eius ex alia cauſa adquiſita ſunt, vindicari non poſſe à creditore [d] teſtatoris.

Partus rei pigneratæ cadit in obligationẽ, ſi à debitore percipiatur. Bartolus.

¶ Si mancipia in cauſam pignoris ceciderunt: ea quoque quæ ex his nata ſunt, eodẽ iure habenda ſunt. [e] Quod tamen diximus etiam adgnata teneri, ſiue ſpecialiter de his conuenerit, ſiue non: ita procedit, ſi dominium eorum ad eum peruenit, qui obligauit [f], vel hæredẽ eius. cæterum ſi apud alium dominum pepererint [g], non erunt obligata.

Superficies ſolo pignorato impoſita cadit in obligationem. Bartolus.

¶ Domus pignori data exuſta eſt: eamque aream emit Lucius Titius, & extruxit. quæſitũ eſt de iure pignoris? Paulus reſpõdit, pignoris perſecutionẽ perſeuerare [h]: & ideo ius ſoli ſuperficiem ſecutam videri, id eſt cũ iure pignoris: ſed bonæ fidei* poſſeſſores non aliter cogẽdos creditoribus ædificiũ reſtituere, quàm [ſi] ſumptus in exſtructionẽ erogatos, quatenus pretioſior [i] res facta eſt, reciperẽt.

In obligatione generali venit ſeruus, qui obligationem contrahit. Bartolus.

¶ Si ſciente & conſentiente domino ſeru⁹, vt omnia bona domini pignori obligata eſſẽt, cõuenit: ipſum quoq; [k] qui cauit, obligatum eſſe pignoris iure.

Creditor qui vendit iure creditoris, non tenetur de euictione: ſed ſolũ vt probet ſibi rẽ obligatã fuiſſe. h. d. ſecundum glo. Bar.

XXX. IDEM libro ſexto Reſponſorum.

PEriculum [l] pignorum nominis venditi ad emptorem pertinere: ſi tamẽ probetur eas res obligatas fuiſſe.

Reſoluto iure donationis, reſoluitur ius acceptionis. Bartolus.

XXXI. SCAEVOLA libro primo Reſponſorum.

LEx † vectigali [m] fundo lecta erat, vt ſi poſt certũ tẽporis vectigal [n] ſolutum non eſſet, is fundus ad dominum redeat. poſtea is fũdus à poſſeſſore [o] pignori datus eſt. Quæſitũ eſt, an rectè pignori datus eſt? Reſpondit, ſi pecunia interceſſit, pignus eſſe. [p] ¶ Item quæſitum eſt, * ſi cum in exſolutione vectigalis tam debitor, quàm creditor ceſſaſſent, & propterea pronuntiatum eſſet, fundum ſecundum legem domini eſſe, cuius [q] potior cauſa eſſet? Reſpõdit, ſi vt proponeretur, vectigali non ſoluto, iure ſuo dominus vſus eſſet, etiã pignoris ius euanuiſſe [r].

Ea videntur inducta in prædiũ quæ ad vſum perpetuum inducuntur. Bartolus.

XXXII. IDEM libro quinto Reſponſorum.

DEbitor pactus eſt, vt quæcumque in prędia pignori data, inducta, inuecta, importata [s], ibi nata, partáve * eſſent, pignori eſſent. eorum prædiorũ pars ſine colonis fuit: eaq; [t] actori ſuo colenda debitor ita tradidit, adſignatis & ſeruis cultur ę neceſſariis. Quæritur, an & Stichus villicus, & cæteri ſerui ad culturam miſsi, & Stichi vicarij obligati eſſent? Reſpõdit, eos dumtaxat, qui hoc animo à domino inducti eſſent, vt ibi † perpetuo [u] eſſent non temporis cauſa accõmodarentur, obligatos [eſſe.]

i *Quatenus pretioſior.* vltra enim non tenetur. ſed certe nec tantũ videtur teneri: vt. j. de dam infec. l. cum poſtulaſſem. §. cur ergo. quæ eſt contra. Solu. ibi ſcienter emit rem obligatã: hic ignorans. Vel ibi dicit, non excipi propter pretiũ quod dedit. hic autẽ dicit, excipi propter impẽſas. ſed M. dixit hic de æquitate, ibi de rigore.

k *Ipſum quoque.* & ſic in generali ſermone cõtinetur perſona loquẽtis: vt dixi. ſ. de ſenato. l. j. & j. de ædil. ędic. l. ſi nolit. §. ſi venditor. & ſ. de trãſac. l. nõ eſt ferendum. & j. de diſtra. pig. l. & ſi is. Accur.

Sermo generalis perſonã ſequẽtis *continet.*

l *Periculũ.* creditor alienauit nomen quod in pignore habebat: & quãdam rẽ quã ab ipſo nomine obligatam habebat, ſimiliter vendidit iure creditoris. non ergo emptori tenetur de periculo, ſiue euincatur, ſiue aliàs perimatur: quia videtur vendidiſſe ius ſolũ quod habebat ibi. hoc tamen debet probare venditor ſibi obligatũ pignus quod vẽ † didit: vt hic, & ſupra, de hær. vẽ. l. ſi nomẽ. *AD-DITIO.* Pone caſum aliter & melius, ſecundum Bar. hic. Vendidi tibi nomen debitoris, quod nomen habet hypothecariam anne-xam: quæritur ad quem ſpectat periculum pignoris? Certe ad emptorem, dum tamẽ pignus probetur obligatum: ſicut dicimus in emptore nominis: vt. l. ſi nomen. ſupra, de hære. vel act. vendita.

Clo. 3. ĩ. c. vlt. extra de emp. & vẽ. *dicit p iſtã l. quòd em-phyteuta po-teſt donare rẽ emphyteuticã ſine conſenſu do-mini.*

m *Ex vectigali.* id eſt, emphyteuticario.

n *Vectigal.* id eſt, pẽſio fundi.

o *A poſſeſſore.* ſcilicet emphyteuticario.

p *Pignus eſſe.* ratione iuris quod habebat ibi, vt hic, & ſ. eo. l. grege §. & in ſuperficiariis. & ſ. de pign. ac. l. tutor. §. fi. & l. ſeq. Accur.

q *Cuius.* ſcilicet domi* ni, an creditoris. Azo.

Flo. pani ratáve

r *Euanuiſſe.* vt & ſupra, eo. grege. §. ſtatuliber. Et no. hic argumẽtum pro feudo contra feudatariũ pignori dãtem rem, quod reuocatur obligatio feudo amiſſo: ſed hodie pignorari non poteſt: vt in. l. Federici, imperia-lem decet ſolertiã. §. j. *facit quod not.*

† *Cõcor. & contra mo-mento: vt. j. de verb. ſi-gni. l. ferri.*

s *Debitor. Importa-ta.* veluti in iu-ſtinct. *res. 8. di-*

t *Eàque.* ſ. prædia.

u *Perpetuo.* id eſt quãdiu ibi eſſent neceſſariæ: vt infra, titu. j. l. in prædiis. §. fi. & arg. ſupra,

BIU Cujas

supra, de pec. l. id vestimētū. &. j. de hære. isti. ex facto. §. rerum. & infra, de verb. signi. l. malum. §. fina. &. ſ. de act. emp. fundi. §. Labeo. & de lega. ij. cum ita legatum. j. respon. &. C. in quib. cau. pign. ta. contra. si nō. & facit infra, titu. j. l. in prædiis.

Cvm tabernā.]C Ausvs in hoc principio nō ponitur, quia facilis. [*IDEM.*] Seruo vel filio meo mutuasti decem. scripsi tibi & rogauí vt fideiusſo. à me non acciperes: ſed pignora, neque in ſcriptura íſert⁹ eſt dies vel conſul: an nihilominus teneat pignoris obligatio, quæritur. Et dicitur, quod non. Vi.

a *Nihil egerit.* quod vi debatur, quia erat in publico, vel cōducta erat à publico.

b *Obligaſſe.* quæ reddunt eam inſtructam: vt infra, de verb. ſign. l. inſtructam.

c *Obligata eſſe.* vt arg. infra, de condi. & demon. filiæ ſuæ. §. fina. Aliud eſt ſi hæres poſt mortem debitoris alias merces intuliſſet: vt ſupra, eod. titu. l. Paulus. in princip. Item contra ſupra. e. l. fideiuſſor.

† *Vide Alciatum lib. Diſpun. 2. c. 17. & Budæū in annota. priori. ad Pandectas hoc ipſo titulo.*

DITIO. Pro ſolutione dic quòd hæc appellatio tabernæ pronē refertur ad merces, eſt nomen vniuerſitatis: ſicut grex, peculium, & ſimilia: vt. l. cum pater. §. menſe. infra, de lega. ij. & ideo licet merces mutentur, tamen eadem videtur eſſe taberna: vt. l. grege. in princip. ſupra. e. & l. peculium. infrà, de leg. ij. & iſta vniuerſitas videtur durare eadem donec venit dominus, vt hic. mutatio enim quæ poſtea fieret ibi per hæredem, non caderet in obligationem: vt hic dicit text. cum glo. quod eſt notandū. quod tamē intelligo niſi fieret aliquid cauſa explicandi negotium cœptum à defuncto: vt. l. furti. §. illud plane. ſ. de his qui not. infa. & quod ibi nota. ſecundum Bar.

d *Idem quæſiit.* aliàs. §. *Flo. habet* & aliàs lex cum epiſtola: & eſt hic annexa interpretatio Græci vſque illuc, An pignus. & cætera.

Adiecto non poteſt pignus dari: & datum repetitur. Bartolus.

XXXIII. Tryphoninvs libro octauo Diſputationum.

IS qui promiſit tibi aut Titio, ſolutum quidem Titio repetere nō poteſt, ſed pignus ei datum & ante ſolutionem recipit.

Appellatione tabernæ, venit vniuerſitas mercantiæ quæ ibi exercetur: & ideo cadit in obligationē quæ tempore quo agitur reperitur. Bartolus.

XXXIIII. Scaevola libro vicesimo ſeptimo Digeſtorum.

CVm tabernā debitor creditori pignori dederit, quæſitum eſt, vtrùm eo facto nihil egerit[a], an tabernæ appellatione merces, quæ in ea erāt: obligaſſe[b] videatur: & ſi eas merces per tempora diſtraxerit, & alias comparauerit: eáſque in eam tabernam intulerit, & deceſſerit: an omnia, quæ ibi deprehenduntur, creditor hypothecaria actione petere poſſit: cum & mercium ſpecies mutatæ ſint, & res aliæ illatæ? Reſpondit. Ea, quæ mortis tempore debitoris in taberna inuenta ſunt, pignori obligata eſſe[c] videntur.

Per epiſtolam poteſt cōtrahi pignus, nec vitiatur licet in ea nō ſit dies & cōſul. Bar.

ſ Idem quæſiit[d], cum epiſtola talis emiſſa ſit: ſ Δανεισάμενος παρά σου δηνάρια πεντακόσια, παρεκάλεσάς με, μὴ βεβαιωτὴν, ἀλλ' ὑποθήκην παρ' ἐμοῦ λαβεῖν. οἶδας γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι καλῶς τὰ ἔργα καὶ οἱ ἄλλοι μου οὐδενὶ κατέχονται, ἢ σοὶ καλῶς εὐχήμονι ἀνθρώπῳ ἐπίστευσας, [id eſt, mutuatus abs te quingētos denarios, rogaui ne ſponſorem, ſed pignus à me aciperes. exactè enim & pro certo noſti, nemini alij tabernam ſeruóſque meos, quàm tibi eſſe obligatos: & quòd honeſto & graui homini fidē habueris.] An pignus contractum ſit, an verò ea epiſtola nullius momenti ſit, cum ſine die & cōſule ſit? Reſpōdit, cùm conueniſſe de pignoribus videatur, non idcirco obligationem pignorū ceſſare, quòd dies & conſules additi, vel tabulæ ſignatæ non ſint.

In obligatione generali venit etiam pecunia quocumque modo quæſita. B.

ſ Creditor pignori accepit à debitore, quidquid in bonis haberet, * habiturúſve eſſet. Quæſitum eſt, an corpora pecuniæ, quam idē debitor ab alio mutuam accepit, cùm in bonis eius facta ſint, obligata creditori pignori * eſſe cœperint? Reſpō dit, cœpiſſe.

Pactum de vendendo, ad inſulam renouatam porrigitur. Bartolus.

XXXV. Labeo libro primo ἀπὸ δασσῶν à Paulo Epitomatorum.

SI inſula, quam tibi ex pacto conuēto licuit[e] vendere, [f] combuſta eſt, deinde à debitore tuo * reſtituta: idem in noua inſula iuris habes[g].

IN QVIBVS CAVSIS pignus vel hypotheca tacite contrahitur.

TITVLVS II.

Mutuanti in refectionem, domus tacite eſt obligata: ſive domino, ſive conductori operis ſit ſoluta pecunia. Bartolus.

I. Papinianvs libro decimo Reſponſorum.

SEnatuſcōſulto, qđ ſub Marco ſperato re factū eſt, pign⁹ [h] inſulę creditori datum[i], qui pecuniam ob reſtitutionem ædificij exſtruēdi mutuā dedit: ad eū quoque[k] pertinebit, qui redēptori domino mandante nūmos miniſtrauit.

Inuecta & illata ſunt tacite obligata pro penſionibus, & pro alio intereſſe. Bart.

II. Marcianvs libro Singulari ad Formulam Hypothecariam.

POmponius[l] libro quadrageſimo variarum lectionū ſcribit: Non ſolum pro penſionibus, ſed & ſi deteriorem habitationem fecerit culpa ſua inquilinus, (quo nomine ex locato[m] cū eo erit actio,) inuecta & illata pignori erūt obligata.

Inuecta in horreum vel in aream iunctā domui, & ibi illata, ſunt obligata pro penſione. Bartolus.

III. Vlpianvs libro ſeptuageſimotertio ad Edictum.

SI horreum fuit conductum, vel diuerſoriū[n] * vel area: [o] tacitam conuentionem de inuectis [&] illatis, etiā in his locū habere, putat Neratius: quod verius eſt.

Hic ponitur differentia inter prædia ruſtica & vrbana. Bartolus.

IIII. Nerativs libro primo Membranarum.

EO iure vtimur, vt quæ in prædia vrbana inducta, [p] illata ſunt, pignori eſſe credantur, quaſi id tacitè conuenerit.[q] In ruſticis prædiis contra obſeruatur.[r]

Stabulum quod eſt in comitatu: à prædiis vrbanis non multum differt. Bartolus.

ſ Stabula, quæ non ſunt in continentibus ædificiis: quorū prędiorum ea numero habenda[s] ſint, dubitari poteſt. Et quidem vrbanorū ſine dubio non

e *Si inſula. Licuit.* ſcili cet mihi. Accur.

f *Vēdere.* cum nō fuit * *Flo. pigno* vendita: & dic, tibi creditori. & habes, quod *audiatur.* eſt in ſi. expone: ſcilicet *nomine, vel* tu creditor. Vel dic, *cauſa* quod fuit vēdita: & loquitur emptori. & dic licuit, ſcilicet creditori. & habeas ſuo. ſed ſecundum primā eſt tuo.

g *Iuris habes.* vt ſupra, * *Flo. ſuo* eod. Paulus. §. domus. Accurſius.

IN QVIBVS cauſſis pignus vel hypotheca tacite contrahitur.

Enatus.]C Ausvs. Si fabrō tuo. x. te mandante mutuaui in domus refectionē: perinde mihi tacite obligata eſt domus, ac ſi tibi mutuaſſem. & hoc cauetur ſenatuſcon. Viuianus.

h *Pignus.* quo ſenatuſ con. dicitur pignus &c.

i *Datum.* ipſo iure, ſcilicet à lege. aliàs non pertineret hæc lex ad titulū. & facit ſ hoc. j. qui pot. in pig. ha. interdum. & in authē. de æquali. do §. his conſequens. colla. vij.

k *Ad eum quoque.* nō ſolum ad eum qui mutuam pecuniam domino dedit, pertinebit: ſed etiā &c. vt hic, & j. de priui. cre. ſi ventri. §. j. Et dic quòd redēptor eſt qui ſuis cementis opus domino ædificat: vt ſ. de rei vind. l. redemptores. Accurſius. *Redemptor eſt qui ſuis cementis opus domino construit.*

l *Pomponius.* aliàs incipit, Póponi⁹. & aliàs, non ſolum. Acc.

m *Ex locato.* vt ſupra, loca. ſi vulnerauerit. & creditor tenetur pigneratitia: vt ſupra, de pigne. actio. lege, creditor. Accurſius. *Flo. deuerſorium*

n *Horreum. Diuerſorium.* ſtatio eſt in qua diuerſis generibus merces aſſeruntur. *Diuerſoriū quid.*

o *Vel area.* contigua habitationi. Vel dic area, in qua conductor domū conſtruxit. Acc.

p *Eo iure. Inducta.* etiam ignoráte domino. Accurſius.

q *Conuenerit.* vt & ſupra, de pact. l. ité quia. & infra, de migrādo. l. j. circa prin. Accurſius.

r *Obſeruatur.* vbi non obligatur tacite niſi dominus ſciuerit, vt. C. loca. l. certi iuris. Accur.

ſ *Habenda.* quod eſt neceſſe ſciri, propter id quod dixi modo ſupra, proxi. reſpon. Accur.

BIU Cujas

a *Non multum.* Differunt ergo in aliquo: in hoc scilicet quia in vrbanis ignorante domino: in his autē stabulis demum eo sciente tenetur: quia rustica sunt prædia, vt hic dixit. Sed certè immò videntur vrbana: vt infra, de verborum signifi. l. vrbana. quæ est cōtra. Solu. ibi loquitur de his stabulis quæ iuncta sunt ædificiis, & gratia habitandi sunt.

Vel stricte hic accipit vrbanum prędium, pro eo. s. tātum quod est in vrbe. prima verior est.

Pomponius scribit.] CASVS est facilis vsque ad. §. si quis. [*SI QVIS FIDEIVBEAT.*] Ré tuā obligaui te nesciēte: fideiusisti: an propter fideiussionē videaris tacite rerum tuarum obligationē ratificasse, quēritur. Et dicitur, quòd sic: secus si primo fideiusisti, & postea rem tuam te ignorante obligaui. Viuianus.

Flo. possit

b *Pomponius.* aliàs incipit, Pomponius. & aliàs, si gratuitam. Sed quid si nō gratuitā? Respon. domino sunt obligata: vt supra, de pig. act. l. solutum. §. solutā. aliud in rustico: vt supra, loca. & conduct. si in lege. §. colonus.

c *Non esse.* scilicet ad pensionem, sed pro deterioratione sic: vt. ſ. c. l. non solum. Itē an suo locatori sit obligatus. Respon. eodem modo vt de domino. s. pro deterioratione.

d *obligatum.* & certe potest. Accursius.

e *Fideiubeat.* s. tunc.

f *Illius.* s. fideiussoris.

g *Obligatas.* Et sic ratificatur præcedēs suæ rei obligatio tacite. Sed arg. contra supra, quod iussu. l. dominum. Sed posset dici aliud in iussu: & aliud in eo q̄ mādato fideiubet. & etiam posset reddi ratio, secundū Io. Vel ibi ante, vt hic subiicit. Facit autem ad. §. istum. j. de adqui. possess. l. fundi. in fi. debet enim protestari in contrarium: vt. ſ. ad Mac. l. si filius.

h *Licet in prædiis. Inuecta.* differentia inter hæc est: vt. j. de verbo. sign. ferri.

i *Huiusmodi pignus.* scilicet tacitū quo minus posit manumitti seruus sic obligatus: nisi in casu: vt. C. de ser. pig. da. l. si tutor. sicut & generali obligatione obligatus potest manumitti. secus si specialiter & expresse: vt hic, & Cod. de ser. pig. dat. ma. l. ab eo. &. l. ij. & infra, eod. l. est differētia.

k *Obligatum.* scilicet tacite.

l *In prædiis. Non conuenerit.* vt & supra, loca, si in lege. §. si colonus. secus in re empta ex fructuum pretio: vt. C. eodem. l. quamuis. Accursius.

sunt, cum à cæteris ædificiis separata sint. quod ad causam tamen talis taciti pignoris pertinet, non multum[a] ab vrbanis prædiis differunt.

V. MARCIANVS libro Singulari ad Formulam Hypothecariam.

POmponius[b] libro tertiodecimo Variarum lectionum scribit, si gratuitam habitationem conductor mihi præstiterit: inuecta à me domino insulæ pignori non esse[c]. Item illud, inquit, videndum est, [an] volūtate domini induci pignus ita possit*, vt in partem debiti sit obligatum.[d]

Fideiubēdo videtur quis approbare obligationem bonorum suorum ante factam. secus in ea quæ fieret postea. Bartolus.

Si quis fideiubeat,[e] cum res illius[f] à debitore, pro quo fideiussit, pignori data sit: bellissimè intelligitur, hoc ipso quòd fideiubeat, quodammodo mādare, res suas esse obligatas.[g] Sanè si postea sint eius res hypothecæ datæ: nō erunt obligatæ.

Tacita vel ficta obligatio manumissionem serui non impedit. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro septuagesimotertio ad Edictum.

LIcet in prædiis vrbanis tacitè soleat conuentum accipi, vt perinde teneantur inuecta[h] & illata, ac si specialiter cōuenisset: [tamen] certè libertati huiusmodi pignus[i] non officit, ídque & Pomponius probat. ait enim, manumissioni nō officere ob habitationem obligatum[k] [mancipium.]

Fructus intelliguntur tacite obligati pro pensione. Bartolus.

VII. POMPONIVS libro tertiodecimo ex Variis Lectionibus.

IN prædiis rusticis fructus, qui ibi nascuntur, tacitè intelligūtur pignori esse domino fundi locati, etiam si nominatim id non conuenerit.[l] Videndum est, ne non omnia illata, vel inducta, sed ea sola, quæ vt ibi sint, illata fuerint,[m] pignori sint. quod magis est.

Potest creditor fructus pignoris in vsuras compensare. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

CVm debitor gratuita pecunia[n] vtatur, potest creditor de fructib⁹ rei sibi pignoratæ ad modum legitimū vsuras retinere.[o]

Mancipia specialiter obligata non possunt manumitti: sed obligata tacite sic, antequam includantur. Bartolus.

IX. IDEM libro Singulari de Officio Præfecti Vigilum.

EST differentia obligatorum propter pensionem, & eorum, quæ ex conuentione manifestarij pignoris nomine tenentur: quòd manumittere mācipia obligata[p] pignori nō possumus: inhabitantes autem manumittimus:[q] scilicet antequā pensionis nomine præcludantur.* tunc enim pignoris nomine retenta mancipia non liberabimus. Et derisus [est] Nerua iurisconsultus, qui per fenestrā[r] monstrauerat, seruos detētos ob pensionē liberari posse.

Per obligationem ex causa transactionis, videtur tacite actum vt res veniat in obligationem primæuam, si transactioni nō stetur. Bartolus.

X. SCAEVOLA libro sexto Digestorum.

TVtoris hæres cum hærede pupilli transactione[s] facta, cum ex ea maiorē partem soluisset, in residuam quantitatem pignus obligauit. Quæsitū est, an in veterem[t] contractum iure res obligata esset? Respōdit, secundum ea, quæ proponerētur, obligatam[u] esse.

QVAE RES PIGNORI vel hypothecæ datæ obligari non possunt.

TITVLVS III.

I. MARCIANVS libro Singulari ad Formulam Hypothecariam.

PVpillus sine tutoris auctoritate hypothecā dare non potest.[x]

Filius vel seruus, non potest pro alio rem peculii obligare, etiam si administratio ei libera sit concessa. Bartolus.

Si † filiusfamilias pro alio rem peculiarē obligauerit, vel seruus: dicendum est, eam non

m *Illata fuerint.* perpetuo, non temporis causa: vt supra, titu. j. l. si debitor. &. C. e. si non inducta.

n *CVm debitor. Pecunia.* forte deposita, vel mutuata sine stipulatione vsurarum. Accursius.

o *Retinere.* duo dicit: & propter vsuras indebitas retineri. Item primo in vsuris, quàm in sorte: sed primum est mirabile, dic tamen, secundum Ir. & bene, q̄ saltem pacto erant debitæ: & sic naturaliter, & per retentionem pignoris poterant retineri: vt hic, &. C. de vsu. l. per retentionē. Secundum autē videtur contra legem qua dicitur, q̄ in grauiorē causam, & sic in sortē, accipiatur: vt. j. de sol. l. j. &. ij. q̄ sunt cōtra. Sol. aliud in fructibus perceptis, vt hic: & aliud in pecunia soluta: vt ibi: arg. s. si cer. pe. l. singularia. & infra, de sol. l. in his. Vel dic, q̄ etiam specialiter p̄ his vsuris pignus fuit obligatum. Tertiū etiā dicit ad modum legitimum &c. vbi subaudi, maxime: vt. C. de vsu. l. si ea lege.

Flo. precludamur

p *Est differentia. Obligata.* s. expressim.

q *Manumittimus.* nisi in fraudem creditoris fiat: vt. C. de ser. pig. da. ma. l. ij.

r *Fenestram.* hæc deceptio in simili casu ostēditur. s. de pign. act. l. si qua.

Vtoris.] CASVS. Tutor pupillo ex mala administratiōe tenebatur in. c. decessit vterque. hæres tutoris cōuentus ab hærede pupilli, cum eo transegit, cui partē soluit: & pro residuo dedit pignora: an iudicio tutelæ pignora teneantur, si hęres tutoris transactioni non stetit, quæritur. Et dicitur, quòd sic. q. d. in iudicio tutelæ conueniri poterit. Viuian.

s *Transactione.* animo nouandi. vel dic, simpliciter.

t *In veterē cōtractum.* id est, quasi contractū, scilicet tutelæ: cum hic †*Hic habenolit stare transactio- mus tex. seni:* vnde nec ei fides est *cundū Bal.* seruanda: vt. C. de pact. *bene no. &* l. cum proponas. *figēdū cor-*

u *Obligatam.* i. quasi *di, quòd in* obligata posse retineri *cōcessione li* pro hac pecunia chiro *berę admi-* grapharia ex veteri cō *nistrationis* tractu debita. vere tñ *nō venit de* non est obligata: vt. C. etiā ob chi. pe. pig. re. possl. l. j. §. penul. Acc. *natio. con-*

QVAE RES PIGNORI VEL HYPOthecæ datæ obligari non possunt. *cor. sunt in glo. quod est*

x *PVpillus. Non potest.* sed nec cū tutore sine decreto: vt infra, de re. e. l. j. &. C. de admini. tu. l. lex quę. & arg. infra, proxi. §. Accursius. *diligenter menti tenēdum.*

Habeant.

BIU Cujas

a *Habeant.* immo tenet: vt supra, de pig.act.l. si conuenerit.§. fin. &.l.seq.quæ est contra.Solu.vt ibi.Vel dic, refert an obliget in vtilitatem peculij:quod potest: vt in legibus contrariis: an nō: vt hic,ar.ĭ.qui mo.pig.vel hypo.solu.sicut.§.an pacisci.

b *Conceditur.* vt infra,de do.lege,filius.in prin.& infra,de dona. inter vir.& vxo.l.iij.§. si seruus. &.ĭ.quib.mo. pig. vel hypo.sol.sicut. §.an pacisci.

c *Administrationem.* vt.s.de pact.l.cōtra iuris.§.si filius.

d *Administrare.* nam si in concedendo liberam administrationem etiam donare concessit,donare poterit:vt.ĭ. de dona.l.filiusfa.§. itē videamus.

e *Non potest.* quia sit sacra vel religiosa: vt instit.u. de inuti. stipu. §.j.& supra, de contrahenda emptio .l. si in emptione.§. omnium.

f *Non potest.* verbo enim venditionis omnē contractum lex.xij. tabu.accipit: vt.ĭ. de statulib.l.statuliber à cæteris.§. Quintus Muti⁹. &.C.de re.ali.nō ali.l. fi. & facit cum hoc supra,de pign.l.sed & qđ. §.quod emptionē. Sed contra in eo. titu.l. in quorum. Sol.vt ibi.

g *Acceperit.* quod tamen emi non potest:vt C.de liti.l. finali.Ac.

h *Etiam in pignorib⁹.* non solū hypothecis.

i *Mobilibus.* non solū immobilibus.Accur.

k *Si alius.Exceptio.* vt C.ad Velleia.l.mulierem.Accursius.

l *In fideiussore.* vt ei succurratur,nisi animo donandi interceserit: vt supra, ad Mace.l. si pater.§. penulti.& fin.

Risto.] CASVS. A Rem tuam mihi pro.x.obligasti: & Titius.x. tibi mutuauit vt mihi solueres. soluisti. an Titio remaneat res obligata, quæritur? Et respon.quòd non, nisi ita conuenerit. vnde si eam vendidisti, emptor tutus est. Si autem mecum cōueneris, vt sua die non soluta pecunia mihi distrahere liceret,& ante diē pro te soluerit Titius, & conuenit de non vendendo: licet pecunia sua die non solueretur, non obstante pacto poterit Titius vendere: non ex persona sua, sed mea, quòd tibi primo pecuniam tradidi: & hoc multotiens euenit, quòd quis ex alterius persona consequatur, quòd ex persona sua consequi non potest.Viuianus.

m *Antecedens.* id est prior creditor.

n *Dimitteretur.* de pecunia secundi mutuantis.

o *Succedet.* secundus.

p *Debet.* secundus creditor.succedit tamen in priuilegium personalium actionum:vt infra,de ces.bo.l.ij.

q *Emptoris.* qui emit à debitore.

r *Omisit.* verum conuenit de pignore: præterea vt solueret primo quod mutuabat.& vere sua pecunia peruenit ad primum: vt supra posuit:

teneri:licet liberam peculij sui administrationem habeāt: a sicut nec donare eis cōceditur. b non enim vsquequaque habēt liberam administrationē. c Facti tamē est quæstio, si quærat, quousq; eis permissum videatur peculium administrare d.

Res cuius non est aliàs commercium, nō potest obligari.Bartolus.

VEam rem quam quis emere non potest e, quia commerciū eis non est,iure pignoris accipere nō potest f: vt diuus Pius Claudio Saturnino rescripsit.

Sicut res litigiosa non potest alienari, ita nec pignori dari.Bartolus.

VQuid ergo si prędium quis litigiosum pignori acceperit g, an exceptione summouendus sit? Et Octauenus putabat, etiam in pignoribus h locum habere exceptionem. quod [ita] ait Scæuola libro tertio variarum quæstionum procedere,vt in rebus mobilibus i exceptio locum habeat.

Obligans rem pro muliere, vel filiofamiliàs contra senatusc on. habet priuilegiū quod habent & illi.h.d. Vel sic: Quando exceptio porrigitur ad fideiussorem: porrigitur etiam ad pignus datum ab alio. Bartolus.

II. GAIVS libro singulari de Formula Hypothecaria.

SI alius pro muliere quæ interceserit, dederit hypothecam, aut pro filiofamiliàs, cui contra senatusconsultum creditum est: an his succurratur, quæritur? Et in eo quidem qui pro muliere obligauit rem suā, facilius dicetur succurri ei:sicuti fideiussori huius mulieris eadem datur exceptio k. Sed & in eo qui pro filiofamiliàs rem suam obligauit: eadem dicenda erunt, quæ tractātur & in fideiussore l eius.

Secundus creditor in ius prioris creditoris non succedit, nisi sit actum: & cum actum est, succedit in pignus, & in potestatem vendēdi.h.d. Primo ponit vnum dictū. Secundo ex illo vnam quæstionem determinat. Tertio vnam aliam format, & eā determinat. Secunda ibi, quo casu. Tertia ibi, denique.B.

III. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

B ARisto Neratio Prisco scripsit: Etiam si ita contractū sit, vt antecedens m dimitteretur n: non aliter in ius pignoris succedet o, nisi conuenerit, vt sibi eadem res esset obligata. Neque enim in ius pignoris* succedere debet p, qui ipse nihil cōuenit de pignore.quo casu emptoris q causa melior efficietur. Denique si antiquior creditor de pignore vendendo cum debitore pactum interposuit, posterior autem creditor de distrahendo omisit r, nō per obliuionem, sed cum hoc ageretur, ne posset vendere s: videamus, an dici possit, hucusque tansire ad eum ius prioris,* vt distrahere pignus t huic liceat. Quod admittēdum existimo. Sæpe enim, quod quis ex sua persona non habet, hoc per extraneū habere* potest u.

Quando est in potestate debitoris, an pfi ciatur obligatio: illud tempus perfectionis inspicitur, non initium. secus si in eius potestate non esset.Bartolus.

IIII. IDEM libro quinto Responsorum.

TItius cum mutuam pecuniam accipere vellet à Mæuio, cauit ei,& quasdam res hypothecæ nomine dare destinauit.deinde postquam quasdam ex his rebus vendidisset, acce-

s *Vendere.* ex sua hypotheca.

t *Pignus.* ex persona prioris. & vt hoc plene scias: distingue an velit soluere secundus creditor, vel extraneus, vel ipse debitor.Primo casu secundus creditor succedit loco primi sine omni pacto,dummodo soluat pecuniam priori, vel consignet & deponat: vt.C.qui po.in pign.habean .l.j. & infra, titulo.j.l. potior.§. finali. & Codi. de his qui in prio.cred.lo.suc. l.vltima. In secūdo casū, quando scilicet extraneus soluit, necesse est apponi pactum vt primi loco succedat:& quòd sit obligatum: vt Co. de his qui in prio. cre.lo.suc.l.prima.& de priui.fisci cum. Tertio casu,quādoipse scilicet debitor soluit: aut de suo:& tūc nulla est succesio.aut de aliena pecunia:& tunc vt ille cuius pecunia liberatur, succedat ius pignoris prioris creditoris quatuor sunt necessaria.Primum quòd conueniat vt sint ei obligata. Itē vt in locum primi succedat. Item vt ad hoc mutuet. Item requiritur vt ipsa pecunia perueniat ad primum creditorē.his quatuor interuenientibus succedit in locū primi vt possit vendere etiam si cōtrarium actum est: vt hac lege dicitur. Item vt in ordine temporis præferatur his quibus ille præfertur: vt infra, titulo primo.l. si prior §.à Titio.&.§.si tertiꝰ. Item in priuilegiū personalium actionum, in quod forte & sine hoc succedit:vt ifra, de ces. bo.l. secunda. Sed nūquid eadem hypotheca datur secundo, quæ primo dabatur? Respō. non: quia illa sublata fuit solutione,sed est p omnia similis naturæ. Item quomodo ex pacto debitoris & secundi mutuātis succeditur primo? Respō. quia primꝰ creditor videtur cōsentire accipiendo pecuniam.

Credi cūdus locū p succe plura runtu * Fl prim* * ali gnor* * Fl tere*

u *Potest.* no.ergo quòd aliqua per alium cōsequor, quæ per me non possum consequi: vt hic,& infra,de fur.l.his enim.&.ĭ.de ædi.edict.l.cum autem.§.fi.& infra,de bono.poss. contra tabu.l.iij. §.plane.&.l.non putauit.§.sed & si exhæredatus. & infra, de bo. lib.filius. & infra,ad.l.Falci.l.pen.§.finali.& supra,de transact. & post.§.j.in principio.& supra,man.l.si mandauero tibi.§. si hi. & infra,de lib.leg.si is qui duos.& infra,de acqui.hære.l. cum hæreditate. Sed arg.contra.C.quod metus causa. si per impressionem. & infra,de vsuca.l.Labeo.§.sed & per eum. & infra, de do.inter vir.& vxor.l.iij.§.non tantum.& infra,de bo.lib.l.qui in seruitute.&.l.quæritur.&.ŝ.de mino.l.iij.§. sed an hoc auxilium. & no. plenius.ĭ.de administ.rerum ad ci.perti.l.ij.§.j.

Per a quæd sum q me no

Titius.] CASVS. Volebas accipere à me pecuniam mutuam: & confectum est instrumentum spe futuræ numerationis, & quasdam res mihi obligare destinasti. medio tempore scilicet ante numerationem & post cautionem interpositam

vnam

BIU Cujas

vnam ex his rebus vendidisti: postea numeraui: an res distracta mihi remaneat obligata, quæritur. Et respon. quòd non: quia pignoris obligatio referenda est ad tempus quo fiebat numeratio, vt res quæ in bonis tuis tũc fuerunt, intelligantur obligatæ. Vi.

a *Pecuniam.* à creditore. Accursius.

b *Non accipere.* vt. ff. si cer. peta. qui pecuniam.

c *Habuerit.* vt. ff. ti. j. l. j. in fi. & l. potior est. in prin. Accursius.

d *Creditor. Relegatur.* nec tenec obligatio: vt. C. e. qui filios. hoc tamen fallit tunc, quando distrahi permittit: vt. C. de pa. qui fi. dist. l. secunda.

QVI POTIORES in pignore & cætera.

Qui dotem.] CASVS. Promisi centum in dotẽ pro muliere aliqua, & pepigi tecum de dote restituẽda soluto matrimonio: & rem mihi obligasti, & tibi numeraui: medio tempore post numerationẽ primam, & ante secũdam eandem alij obligasti: quis nostrum in pigno re potior sit, quæritur. Et videtur quòd ego essem potior: quia ad integra. c. exoluẽda obligatus sum: neque est referẽda pignoris obligatio ad id tẽp[o] quo fieri debuit residuæ quãtitatis numeratio: sed ad initium contractus siue promissionis. neq; est iste casus similis illi casui illius. l. ff. ti. proxi. l. pe. vbi potior est secũdus prior: quia hoc casu potior sum: neque est in viri potestate vtrum velit accipere dotem, vel non: & sic neque restituere: quod si esset, relinqueretur mulier indotata: quod esse non potest. Vi.

e *Accepit.* à marito.

f *Dedit.* i. obligauit.

g *De pignore.* quis potior esset in eo.

t *Compellitur.* est & alia ratio, quia nõ potest commodum non accipere, cũ onera matrimonij sustineat, vt subiicit: vt ar. infra, de ver. sig. l. Nepos Proculo. distinguitur ergo secundum Azo. vtrum in potestate debitoris sit se non obligari: in quo casu spectatur tempus numerationis: vt supra, titu. j. Titius. an non: in quo casu tempus spectatur conuentionis: vt hic, & supra, de pign. l. si fundus. §. j. & infra, eo. qui balneum. in princ. & §. j. & ij. Itẽ hæc distinctio locum habet in principali debito. sed eo contracto nõ spectatur in vsuris, potuerit, vel non potuerit, debitor in eas incidere: vt infra, eo. Lucius.

i *Tempora.* quod videbatur: vt. j. e. creditor. §. si idem.

k *Contractæ.* ab initio: vt argu. C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. finali. Accursius.

l *Redderet.* id est, ne acciperet & ita non redderet. Accursius.

m *Videatur.* quod esse nõ debet: vt & ff. de condic. ob cau. l. si donaturus. §. fi. & j. de exceptio. do. l. apud. sed & si mulier. Ac.

Qui generaliter.] CASVS. Potior est is cui generaliter obligata sunt alicuius bona quàm is cui specialiter obligata

pit pecuniam[a]. Quæsitum est, an & prius res venditę creditori tenerentur? Respondit, cũ in potestate fuerit debitoris, post cautionem interpositam pecuniam non accipere[k]: eo tempore pignoris obligationẽ cõtractam videri, quo pecunia numerata est: & ideo inspiciẽdum, quas res in bonis debitor numeratæ pecuniæ tempore habuerit.[c]

v. IDEM libro quinto Sententiarum.

CReditor, qui sciens filiũfamiliàs à parente pignori accepit, relegatur[d].

QVI POTIORES IN PIgnore vel hypotheca habeantur: & de his, qui in priorum creditorum locum succedunt.

TITVLVS IIII.

Quando in potestate debitoris est pecuniam non recipere, tempus solutionis inspicitur. quando non est in potestate, tempus obligationis contractæ inspicitur. Bar.

I. PAPINIANVS libro octauo Quæstionum.

QVi dotem pro muliere promisit, pignus siue hypothecã de restituenda sibi dote accepit[e]. subsecuta deinde pro parte numeratione, maritus eandem rem pignori alij dedit[f]. mox residuæ quantitatis numeratio impleta est. Quærebatur de pignore[g]. [Responsum est:] Cum ex causa ꝓmissionis ad vniuersæ quãtitatis exsolutionem, qui dotẽ promisit compellitur: [h] non vtique solutionum obseruanda sunt tempora[i], sed dies contractæ[k] obligationis. nec probè dici [potest,] in potestate eius esse, ne pecuniam residuã redderet[l], vt minus dotata mulier esse videatur[m]. Alia causa est eius, qui pignus accepit ad eam summam, quam intra diẽ certũ numerasset: ac fortè priusquam numerasset, alij res pignori data est.

Prior in tempore præfertur posteriori, siue generalem siue specialem hypothecam habeat: nisi aliter actum sit. Bartolus.

II. IDEM libro tertio Responsorum.

QVi generaliter bona debitoris pignori accepit, eo potior est, cui postea prædium ex his bonis pignori datur: quamuis ex cæteris pecuniam suam redigere possit[n]. quòd si ea cõuẽtio prioris fuit, vt ita demum cætera[o] bona pignori haberẽtur, si pecunia de his, quæ generaliter accepit, seruari non potuisset: deficiente[p] secunda conuentione, secundus creditor in pignore postea dato, non tam potior, quàm solus[q] inuenietur.

Pignora in obligatiõe nouante repetita, intelliguntur repetita cum priuilegio prioritatis. Bartolus.

III. IDEM libro vndecimo Responsorum.

CReditor[r] acceptis pignoribus, quæ secunda conuẽtione secundus creditor accepit, nouatione[s] postea facta[t] pignora priorib[9] † addidit. Superioris tẽporis ordinẽ manere primo creditori placuit, tãquã in suum locum succedenti.

Si primo obligetur res debita, secundo eadem effecta propria: prior in tempore præfertur, nisi secundus in locum debentis rem successerit. Bartolus.

CVm ex causa mãdati prędiũ Titio, cuius * negotium fuerat gestum, deberetur: prius quàm

n *Possit.* immo videtur potior qui specialẽ habet: vt. C. de pig. l. ij. Sol. hic de iure stricto: ibi de æquitate: immo verius ibi alius casus est. ibi em obligauerat debitor omnia bona generaliter vni, & eidem quædam specialiter. hic autem tantum generaliter: vnde in omnibus est potior. hic generaliter: vt hic, & C. eo. l. si generaliter. Accursius.

o *Cætera.* quæ sunt excepta de generali cõuentione. & sic mutat casum.

p *Deficiente.* quod est cũ ex aliis satisfieri potest: vt argu. j. de nau. fœ. l. fœnerator.

q *Solus.* immo videntur simul in eo admitti: vt. j. e. idemque. §. si tibi. quæ est contra. Solu. [a] ibi simul acceperunt: hic diuersis temporibus. vel vt ibi.

[a] *Istam sol. sequitur Bar. hic.*

CReditor.] CASVS. Rem tuã mihi pro decẽ obligasti. deinde alij obligasti, & pro aliis. x. & animo nouãdi: & stipulatus sum vtraque. x. & accepi pignora. quis nostrum potior sit, quæritur. Et respon. quantum ad prima pignora obligata ꝓ meis x. ego sum potior. quãtum ad alia decem secundus potior. [CVM EX CAVSA.] Rogaui vt fundum mihi emeres: emisti. antequã traderes eum mihi, Titio obligaui, & post traditionem alij. quis sit potior, quæritur. Et respon. quòd primus. [POST.] Certis regionibus fundus diuisus est. & quia partem meæ partis habebat creditor adhuc obligatã, volui vt caueret socius de ea liberanda: & cõuenit vt si non liberaret, liceret mihi partem dimidiam illius partis quæ ex diuisione ad me venit, huic distrahere: quia contractum est pignus rectè: & prior creditor non præfertur, neque concurret: quia dimidiam fundi pro indiuiso obligando socius partem meam me non consentiente non poterat obligare: vnde prius non fuerat obligata. Viuianus.

† *al. pignoribus.*

* *Flo. cui*

r *Creditor.* scilicet prior.

s *Nouatione.* mutuauit enim forte iterum pecuniam, & nouum instrumentum est factum animo nouandi primam obligationẽ tã in personalibus quàm in pignoribus, & stipulatus est creditor primã & secundã pecuniã animo nouãdi, & accepit postea & alia pignora: per quod videbatur ꝙ secũdus creditor cui inter primum contractũ & hunc secundũ prima pignora erãt obligata, esset potior. quod remouet hic, quantũ est in primis pignorib[9], & pecunia primo super his data, non autem in plus, vt hic, & ff. e. si prior. in prin. & l. fi. j. respon. & arg. infra, de separa. l. debitor.

t *Facta.* scilicet à primo creditore.

BIU Cujas

a *Ei.* scilicet Titio.
b *Traderetur.* à procuratore. Accursius.
c *Apparuit.* vt & argu. supra, de rei vin. l. si à Titio. Sed contra. ff. eo. qui balneum. §. fina. vbi dicit quòd non confirmatur obligatio facta tunc, quando non erat res obligantis. Solu. hic saltē erat debita: ibi non: vt argu. ff. de pign. l. j. in princi.
d *Qui negotium.* cui procuratori Titius pignori esse conuenerat, & ita potior erat priore: vt. C. e. l. licet. Sed hoc non placet: quia cū procuratoris fuerat res, ei obligari non potuit. Dic ergo q̄ procurator habebat exceptionem contra dominum: vt. ff. qui. mo. pign. vel hypo. sol. l. j. ergo contra creditorem primū. & idem in eo qui soluit procuratori: vt. ff. de pri. cre. l. si ventri. §. fi. non autem contra primum creditorem, vel alium, haberet hypothecariā.
† *Bal. in. l. creditores. ff. C. de pig. dicit hic esse casum & nō alibi ad hoc q̄po. q̄t̄ potestas & auctoritas de ingrediē do bona facultate & auctoritate propria, operatur hypothecam: de quo dicto Bal. & tex. valde exclamat satis supq̄; satis Franc. Cremonēsis in suis sing. in secundo singulari. aduerte tamen ad ea q̄ dicūtur hic & nouis interp. Bolog.*

ei[a] possessio traderetur[b], id pignori dedit: [ac] post traditam possessionem idem prædiū alij denuo pignori dedit. Prioris causam esse potioré apparuit[c], si non creditor secundus pretiū ei, qui negotium[d] gesserat, soluisset: verum in ea quantitate, quam soluisset, eiúsque vsuris potiorem fore constaret[e], nisi fortè prior ei pecuniā offerat. quòd si debitor aliunde pecuniam soluisset, priorem præferendum.

Facto pacto quòd liceat vendere, intelligitur res obligata. Item pignus in parte indiuisa durat pro indiuiso, etiam post diuisionem inter socios factam. h. d. & est fortis. §. Bartolus.

¶ Post † diuisionem regionibus factam, inter fratres conuenit, vt si frater[f] agri portionē[g] pro indiuiso pignori datam à creditore suo non liberasset, ex diuisione quæsitæ partis partem dimidiam alter[h] distraheret. Pignus intelligi contractum existimaui: sed priorem secundo non esse potiorem: quoniam secundum pignus ad eam partem directum videbatur, quam vltra partem suam frater non consentiente socio non potuit obligare[i].

Ius secundi creditoris confirmatur, si pignus seu ius primi liberatur solutione, vel compensatione, vel alio modo. Bartolus.

IIII. POMPONIVS libro trigesimoquinto ad Sabinum.

SI debitor, antequam à priore creditore pignus liberaret, illud idem ob pecuniā creditam alij pignori dedisset: & antequā vtrique creditori solueret debitum, rē aliam[k] priori creditori vendiderit, * creditumq́ue pensauerit cum pretio rei venditæ: dicendum est, perinde haberi debere, ac si priori creditori pecunia soluta esset. nec enim interesse, soluerit, an pensauerit. & ideo posterioris creditoris causa est potior.

Ratione causæ posterior potest esse potior priore: veluti si ad rem conseruandam posterior creditor debitori crediderit. h. d. cum. l. sequen.

V. VLPIANVS libro tertio Disputationum.

INterdum † posterior [creditor] potior est priore[l], vtputa si in rem istam conseruandā impensum est, quod sequēs credidit: veluti si nauis fuit obligata, & ad armandā eam rem, vel reficiendam ego credidero[m]:

VI. IDEM libro septuagesimotertio ad Edictum.

HVius enim[n] pecunia saluā fecit totius pignoris causam. Quod poterit quis admittere, & si in cibaria nautarum fuerit creditum, sine quibus nauis salua peruenire non poterat[o]. Item si quis in merces sibi obligatas[p] crediderit, vel vt salua fiant[q], vel vt naulum exoluatur[r]: potior[f] * erit, licet posterior sit. nam & ipsum naulum potius * est. Tantūdem dicetur & si merces[t] horreorum, vel areæ[u], vel vecturæ[x] iumentorum debetur. nam & hic potior * erit.

In re empta per tutorem ex pecunia pupilli, præfertur pupillus anterioribus creditoribus, quatenus ex eius pecunia sit solutum. h. d. secundum vnam lecturam. nec per hoc aliqua iniuria fit creditori primo. nam quia debitor non haberet rem nisi ex pecunia pupilli emptæ esset, merito pupillus præfertur. Bartolus.

a *Ei.* scilicet Titio.
b *Traderetur.* à procuratore. Accursius.
c *Apparuit.* vt & argu. supra, de rei vin. l. si à Titio. Sed contra. ff. eo. qui balneum. §. fina. vbi dicit quòd non confirmatur obligatio facta tunc, quando non erat res obligantis. Solu. hic saltē erat debita: ibi non: vt argu. ff. de pign. l. j. in princi.
d *Qui negotium.* cui procuratori Titius pignori esse conuenerat, & ita potior erat priore: vt. C. e. l. licet. Sed hoc non placet: quia cū procuratoris fuerat res, ei obligari non potuit. Dic ergo q̄ procurator habebat exceptionem contra dominum: vt. ff. qui. mo. pign. vel hypo. sol. l. j. ergo contra creditorem primū. & idem in eo qui soluit procuratori: vt. ff. de pri. cre. l. si ventri. §. fi. non autem contra primum creditorem, vel alium, haberet hypothecariā.
† *Bal. in. l. creditores. ff. C. de pig. dicit hic esse casum & nō alibi ad hoc q̄po. q̄t̄ potestas & auctoritas de ingrediē do bona facultate & auctoritate propria, operatur hypothecam: de quo dicto Bal. & tex. valde exclamat satis supq̄; satis Franc. Cremonēsis in suis sing. in secundo singulari. aduerte tamen ad ea q̄ dicūtur hic & nouis interp. Bolog.*
e *Constaret.* & non in plus: vt. j. eo. qui à debitore. & ff. titu. j. l. iij.
f *Vt si frater.* qui obligauit.
g *Portionem.* quę peruenit ad fratrē qui non pignorauit. quæ est in dimidia suæ dimidię p indiuiso. alia enim dimidia obligata non poterat esse: vt hic. & infra, qui. mo. pig. vel hypo. sol. si consenserit. §. fin. & ff. communi. diui. l. si quis pu. §. si fundus.
h *Alter.* cuius pars à fratre erat obligata.
i *Obligare.* i. ad eā quę peruenit ad obligatā à fratre. & sic nō poterat esse obligata. secundus ergo solus reperitur in pignore: vt supra, eo. l. qui generaliter. in fi.

SI debitor.] CASVS. SRem tuā mihi obligasti: deinde alij. rem quandam mihi vendidisti: an prior creditor in pignore potior sit? Et respō. quòd sic: quia nihil refert debitor soluerit, an cōpensauerit.
k *Rem aliam.* sed quid si eandē? Respon. poterit secundus adhuc ei offerre: vt. C. si antiquior cre. l. j. §. j. Accursius.

INterdum.] CASVS. Casus assignat in quibus posterior creditor potior est: vt si mihi nauem obligasti: deinde alius in nauis refectionem tibi. x. mutuauit: quia ille potior est. Idem si credidit in cibaria nautarum. Idem est si in nauim propter merces vehendas nautarum. Idem est si ego primo credidi, & pupillus postea. & hoc cum mihi facta fuerat generalis hypo. & pupillus credidit in emptionem prædij. in quo ille potior est. Si autem tu debitor partem solueris. l. pro pretio rei emptæ, pupillus. l. crediderit: ego & prior creditor, scilicet pupillus in pignore concurremus. [SITIBI.] Si quæ habes & habiturus es, mihi obligaueris: deinde prædium cum in tuum dominium peruenerit, quia emere voluisti, Titio obligasti: quis nostrū potior est? Et respon. quòd ambo cōcurrimus: neque mihi proficit quòd tua pecunia quæ mihi generali hypotheca obligatur, prædium emptum est, quo magis potior sum: & intellige cum generalis & specialis hypotheca simul facta fuerit, ne sit contra supra, eo. qui generaliter. vel dic & vebeat tacitū pignus, vt dictū est. quidā tamen dicunt q̄ non habet tacitā hypothecam. Et sic dicunt speciale q̄ priuilegiū personale prę ferat pignorib[9]. Itē quid si ad faciendā domū credo idem: vt. j. de priui. cre. quod quis. & in auth. de æquali. do. §. his consequēs. in prin. sed cōtra dico. & illas intellige vt dixi modo exponi. §. his cōsequēs. leges em tacitā inducētes, de reficiēte, nō faciēte dicunt: vt hic, & ff. ti. ij. l. j. & ar. j. de iti. actuq; priu. l. iij. §. pe.
l *Priore.* hoc verum est secundum quosdam, si prior habet tantum generalem tacitam hypothecam: secus si specialem expressam. hoc verum est secundum Io. immo secundum Azo. & si specialem sicut & is cui[9] pecunia res est empta quam ei pignori esse cōuenit, præfertur prio * Flo. veri habenti specialem: vt dicerā, C. e. licet. & in auth. de æquali do. §. his consequens. in prin. col. vij. Item hoc est verū, nisi prior habeat hypothecam, & priuilegium inter personales actiōes: vt in dote dicitur: vt in authen. de æqua. do. §. his cōsequēs. in fine. §. col. vij. tunc ei præfertur mulier ꝓpter duo. scilicet propter priuilegium, & propter tempus: aliàs, id est iure cō † Facit ad hāc. l. gla. muni. vel id est, nisi hęc duo essent pro ea, potior est hic quàm mulier, cum hic priori habenti expressam præferatur, vt dictum est: mulier non. in vers. ar. cōtra. in. c. l. extra de maioris & obedien.
m *Crediderо.* Tria enim habeo priuilegia. Vnū, quia in personalibus præferor actionib[9]: vt. ff. si cer. pe. l. creditor &. j. de priui. cre. l. si vētri. §. j. & l. qui nauem. Secundū, quia tacitum pignus: vt hic, & supra, qui. mo. pign. ta. cōtra. l. j. & j. eo. l. idēque. ij. rñ. secus autē in eo cuius pecunia res est empta: vt. C. de pig. l. quamuis ea. nisi sit pupillus: vt infra. l. iij. & nisi sit actum: vt. C. e. l. licet. & his duobus modis potest itelligi auth. de æquali. do. §. his cōsequēs. in prin. col. vij. vel etiam circa personalem actionem. Tertiū, quia præferor primo habenti expressam hypothecam, vt in omnibus his exēplis, & j. l. proxi. Sed contra in hoc. C. eo. eos. vbi dicit habentes pignora præferri chirographariis. Sed certe hic non est chirographarius: cū ha * Flo. potior. * Flo. potius * Flo. potentior
n *Hvius enim.* mutatio personarum.
o *Non poterat.* sicut nec artes doceri sine magistris: nec iura reddi sine iudicibus: vt supra, de origi. iur. l. ij. §. post originem. & facit. C. de ali. præ. l. finali.
p *Obligatas.* alij tamen ante.
q *Fiant.* à custodibus.
r *Exoluatur.* pro eis.
s *Potior.* cui talia debentur.
t *Merces.* id est pensio. Azo.
u *Areæ.* in qua repositæ sunt res obligatæ.
x *Vecturæ.* cū res alij obligatas super iumenta mea deduli. Ac. Idemq; Priuilegium personale præferatur pignori præfertur.

BIU Cujas

a *Demq; Comparata.* per tutorem ementem pro pupilla rem alij cuidam obligatam. ipse enim pupillus emptor potior erit creditore priore. Accursius.

Ista gl. est no. & mēti tenenda. Bal. in hoc quod dat intellectū. l. 1. vt propo-nis. C. de rei ux.

b *Res fuerit.* [a] quæ alij prius generali obligatione verborum fuerat obligata. & nota quòd duo habet hic pupillus priuilegia. Vnum, quia tacitā habet hypothecā: quod non est in alio: vt. C. de pig. l. quamuis ea. Secūdum, quia præferī priori creditori. sed videtur non esse aliquod istorum in eo speciale: quia idem videtur in maiore: vt. C. eo. l. licet. & in auth. de æquali. do. §. his consequens? Respon. immo non esset idem: quia dictæ leges loquūtur in eo casu quādo ad hoc ipsum data est pecunia vt inde res emātur: & sic obligetur: qđ hic non fuit: vel exponе vt modo notaui. Itē opponitur: cum res pupilli pecunia ēptę sint, quomodo poterūt sibi obligatę esse: vt. C. arb. tu. l. curator. & quando ex fac. tu. vel cu. l. Rñ. ibi non dicitur q̄ sint fuę: sed quòd potest eas eligere per actionē tutelæ: nec sunt in veritate suæ, & ideo sunt obligatę ꝑ pecunia si eas eligere non vult: vt C. de ser. pig. da. ma. l. si tutor. quæ dico in pupillo, & in milite seruā tur: vt. C. de rei vind. l. si vt proponis. & de dona. inter virum & vxo. l. secunda.

c *Cuiusdā.* scilicet pupilli. in alia enim parte de pecunia debitoris.

d *Comparata est.* vt in nummis acceptis mutuo à pupillo ipse potior sit: in superfluum antiquior. Accursius.

e *Et Titio.* insimul vtrique. alioquin contra: vt supra. e. l. qui generaliter. Azo. Sed certe immo videtur idem & si diuersis temporibus: cum tunc quando peruenerit in suum dominium, incipiat vtrique obligari: vt ar. infra. e. qui balneum. §. fi. lex autem superior generaliter loquitur in eo qui habet iam omnium dominium: & de hoc no. infra, de iur. fisc. l. is qui.

f *Non enim multum.* immò nihil. quippe &c. vt subiicit: & infra, de fur. l. qui vas. in fin. & supra, de pig. l. si fundus. §. si duo. & Co. in qui. cau. pign. ta. contra. l. quamuis. & ar. contra supra, de peti. hære. l. si rem.

g *Facit.* pro primo creditore.

h *Nummos.* qui erant obligati priori. Accursius.

i *Si pignus specialiter.* si vero generaliter, non: quia in hoc fiscus priuilegium habet. quod falsum est: vt Cod. de remiss. pig. l. si ignorante. secundum Ir. Dic ergo specialiter id est, expressim. secus forte si tacite: ar. infra. ad. l. Corne. de fal. l. j. §. tutores. nisi in muliere, vt. C. de priui. fis. l. quāuis. in fi. secūdū Azo.

k *Respublica.* scilicet alicuius ciuitatis. sic accipitur infra, de publi. sed & hi. §. j. Accursius.

l *Præferuntur.* scilicet fisco similiter & reip. præferuntur priuati, si postea respublica pignori accepisset: vt. C. qui pot. in pign. ha. l. si fundum. Accursius.

Qui balneum.] CASVS. A kal. Ianuarij vsque ad kal. Maij balnea tibi locaui: & seruū mihi obligasti: medio tēpore eū-

ff. Vetus.

VII. IDEM libro tertio Disputationum.

Idemque est, si ex nummis pupilli fuerit res comparata [a]. Quare si duorum pupillorum nummis res fuerit [b] comparata: ambo in pignus concurrēt pro his portionib⁹, quæ in pretium rei fuerint expēsæ. Quòd si res non in totum ex nummis cuiusdam [c] comparata est, erit concursus vtriusque creditoris, id est & antiquioris, & eius cuius nummis comparata est [d].

Si duobus res simul obligatur sub conditione quæ simul extitit, ambo concurrunt in pignore. Bartolus.

¶ Si tibi quę habiturus sum obligauerim, & Titio [e] specialiter fundum, si in dominium meū peruenerit, mox dominiū eius adquisiero: putat Marcellus cō currere vtrumque creditorem & in pignore. Non enim multum [f] facit [g], quod de suo nummos [h] debitor dederit: quippe cum res ex nummis pigneratis empta, non sit pignerata, ob hoc solum, quòd pecunia pignerata erat.

Respublica vel priuatus prior in tempore, præfertur fisco in iure. Bartolus.

VIII. IDEM libro septimo Disputationum.

Si pignus specialiter [i] respublica [k] acceperit, dicendum est, præferri eam fisco debere, si postea fisco debitor obligatus est: quia & priuati præferuntur [l].

Tempus conuentionis inspicitur, si non est in potestate debitoris an debitum contrahatur, vel conditio impleatur. sed si in eius fuerit potestate, tempus quo cedit, & venit dies obligationis, inspicitur. Bartolus.

IX. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

Qvi † balineum ex kalendis [m] proximis conduxerat, pactus erat, vt homo Eros [n] pignori locatori esset, donec mercedes soluerentur. Idem [o] ante kalendas Iulias eundem Erotem alij ob pecuniam creditam pignori dedit. Consultus, an aduersus hunc creditorem petentem Erotem, locatorem prætor tueri deberet? respondit, debere [p]. licet enim eo tempore homo pignori datus esset, quo† nondū quicquam pro conductione deberetur [q]: quoniā tamen iā tūc in ea causa Eros esse cœpisset, vt inuito locatore ius pignoris in eo solui non posset [r]: potiorem eius causam habendam. ¶ Amplius, etiam sub cōditione creditorem tuendum putabat aduersus eum, cui postea quicquā deberi cœperit [s]: si modò non ea conditio sit, quæ inuito [t] debitore impleri non possit. Sed & si hęres ob ea legata, quę sub conditiōe data erāt, de pignore rei suæ conuenisset [u], & postea eadem ipsa pignora ob pecuniam creditam pignori dedit [x]: ac postea conditio legatorum exstitit: hic quoque tuendum eum, cui prius pignus datum esset, existimauit [y].

A dem alij obligasti: quis potior sit, quæritur. Et rñ. q̄ ego qui locaui, licet eo tēpore quo obligatus fuit cōductor secundo, nihil potui petere ex cōductione: cū neque venit, neq; cessit dies: tamen pignoris obligatio ad tēpus conductionis referenda est, id est initium, vt me inuito alij obligare non possit. [SED SI.] Testator aliquid mihi legauit si nauis venerit ex Asia. cauit mihi hæres de restituendo legato aduenіente conditione, & rem quandam mihi obligauit. eandem rē obligauit alij secundo: & extitit postea conditio. quis nostrū potior fit, quæritur. Et respon. q̄ ego legatarius, cum cō ditio sit talis quæ inuito hęrede possit impleri. secus si non posset: vt si aliquis rem suam obligauerit si ei pecunia numeretur: qua nō subsecuta, si medio tēpore obligauerit alij, & ille pecuniam numeret: licet postea primo numerauerit, tamē potior est secundus: quia in potestate debitoris fuit, acciperet, neene. & hoc dicit superior ꝑ proximus. &. §. amplio. [TITIA.] Mulier quędam rem non suam mihi obligauit, deinde alij. postmodum domina effecta, marito æstimatam dedit in dotem: & mihi pecuniam meam soluit: an in persona secundi pignus cō ualescat: cum desinat mihi teneri? Et respō. quòd non: quia nullo tempore res fuit mulieris, cum eam obligauit: & quod dicitur q̄ incipiat teneri secundo, & primo desinat teneri: tunc locum habet, cum res fuit in bonis debitoris eo tempore quo desinit teneri primo: quod non est in hoc casu: quia neque tempore quo mihi soluebatur: neque tempore obligationis erat in bonis mulieris. & hoc si maritus ignorabat rem secundo creditori esse obligatā: quia secus si sciret. Viuianus.

† *Hūc legē explicat ele gāter Ant. Au. lib. 4. cap. 14.*

† *Hic videtur tex. ex. & hoc dicit superior ꝑ ſſus q̄ pē proximus. &. §. amplio. sio debet sol ui & fine animi. ad quod cōcor. tex. & l. ædē. C. loca. text. ad idē & l. si ædes. §. sed cū in annum.*

m *Ex kalendis.* scilicet Ianuariis vsque ad aliàs kalendas Ianuarias.

n *Eros.* proprium nomen.

o *Idem.* scilicet conductor. Azo.

p *Debere.* Sed contra videbatur: vt supra, titu. j. Titius. quæ est contra. Sol. ibi erat in potestate cuiuslibet tam creditoris quàm debitoris non accedere ad contractum: vt supra, si cer. pe. qui pecuniam. hic non: vt. C. de act. & oblig. sicut.

q *Deberetur.* vt peti posset. Azo.

r *Non posset,* secus ergo si posset. & sic est contra, infra, eo. l. Lucius Titius. ibi solues.

s *Cœperit.* vt & infra, eod. l. potior. §. primo.

t *Inuito.* vt puta si tibi numeratū fuerit. inuitus enim debitor nō cogitur nummos à creditore accipere: vt infra, eo. potior. j. rñ.

u *Conuenisset.* quia obligauit legatario pro legato soluendo aduenіente die. Accursius.

x *Dedit.* scilicet hæres.

y *Existimauit.* scilicet Africanus, & est ratio: quia non est in potestate hæredis hæc conditio: vt supra, proxi. respon. aliàs contra, supra titu. j. l. Titius.

BIU Cujas

Pignus super re aliena contractum non potest confirmari, si tempore quo causa cõfirmationis euenit, res in bonis debitoris non reperiatur. Bartolus.

¶ Titia prædium alienum Titio pignori dedit, pòst Mæuio[a]: deinde domina ei[a] pignoris facta, marito suo in dotem æstimatum dedit. Si Titio soluta sit pecunia, non ideo magis Mæuij pignus cõualescere placebat. tunc enim priore dimisso, sequentis cõfirmatur pign[o], cum res[b] in bonis debitoris inueniatur[c]. In proposito autem maritus emptoris[d] loco est: atque ideo, quia neque tunc cũ Mæuio obligaretur, neque cũ Titio solueretur, in bonis mulieris fuerit: nullum tempus inueniri, quo pignus Mæuij cõualescere possit. [e] hæc tamẽ ita, si bona fide[f] in dotem æstimatum prædium maritus accepit, id est, si ignorauit Mæuio obligatum esse[g].

In pignoribus captis ex causa iudicati, qui prior est in tempore, potior est in iure. Bartolus.

X. VLPIANVS libro primo Responsorum.

SI & iure iudicatum[h] [est,] & pign' in causam iudicati ex auctoritate eius, qui iubere potuit, captum est: priuilegiis[i] tẽporis[k] fore potiorem hæredẽ eius, in cuius persona pignus constitutum est.

Si obligatio conditionalis purificetur, retro non trahitur, si fuerit conditio potestatiua. secus si casualis. Bartolus.

XI. GAIVS libro singulari de Formula Hypothecaria.

POtior est in pignore, qui prius credidit pecuniam, & accepit hypothecam, quamuis cum alio antè conuenerat, vt si ab eo[l] pecuniam accepisset,* res esset ei[m] obligata: & ab hoc

a *Pòst Mæuio.* non simpliciter, sed ita cum Titio desierit esse obligatum. sic & ponitur infra, eodem. l. si prior. §. à Titio. aliàs ita conualesceret in vno sicut & in alio eo tempore quo cœpisset esse suum dominium, & vtrique pro parte esset obligata: vt supra, de pign. l. si fundus. §. si duo. & supra, eo. idemque. in fin. Vel dic q̃ hic Mæuius erat sciens alienam, & alteri obligatam. Sed quomodo fuit Titio obligata? Respon. erat debita mulieri: vel vt supra, de pign. l. si fundus. §. aliena. vel creditor ignorauit: vt supra, de pign. l. prima. in prin. Accursius.

b *Cum res.* not. l. regulam.

c *Inueniatur.* tempore quo debet cõfirmari. Accursius.

d *Emptoris.* maxime si æstimatum prædium accepit: vt Codice, de iure dotium. l. quoties. nam si inæstimatum: idẽ quo ad hoc: habebit ergo liberum: vt supra, titulo. j. l. Aristo. j. rñ.

e *Posit.* supra, titu. j. l. creditor. §. primo. cõtra. Solu. vt ibi. Acc.

f *Bona fide.* maxime. hoc enim equidem potest impedire hypothecariam actionem, vel inducere. ius enim actoris tantum est intuendũ: vt supra, si pars hæreditatis petatur. l. prima. §. primo. & infra, de iure fisci. l. est decretum. Accursius.

g *Obligatum esse.* scilicet prædium.

Si & iure.] CASVS. Conueni debitorẽ meum, & condemnatus est: quia noluit parere iudicatis. missus fui in pos. rerum suarũ per executorem auctoritate iudicis. si veniat alius creditor cui tenebatur actione aliqua personali, an sit potior me in pignore, quæritur. Et respon. quòd non, sed tam hæres meus quàm ego potiores sumus. Viuianus.

h *Iudicatum.* id est, q̃ sententia valet.

i *Priuilegiis.* non loquitur hæc lex de aliquo pignore vel hypotheca cõuentionali: sed iudiciali tantũ: in qua dic quòd si egi cõtra debitorẽ meum ex quacũq; causa: & post condẽnationem fui auctoritate iudicis missus in possessionem: postea etiam alij creditores veniant: ego & hæres meus potiores sumus quolibet alio qui prætenderet dissimilem hypothecam posteriorem. Si autem prætenderet similem possessionem: tunc aut est mecum eiusdem tituli: vt quia sumus ambo legatarij: & tunc cõmunicabo cũ postea veniente: vt. j. vt in pos. lega. is cui. §. qui prior. vel ambo petemus nobis caueri: vt. j. de dam. infec. l. si finita. §. Iulianus. vel ambo ex contractu: vt. C. de bo. aucto. iu. pos. l. fi. §. j. quæ sunt cõtra. aut diuersis titulis sumus, vt vnus ex cõtractu, & alius est legatarij: & tũc qui prior est admissus, anteponit aliis: vt hic, &. C. c. l. ij.

k *Temporis.* quia prius fuit ei obligatum. & hoc siue secũdus habeat ex conuentione, siue ex adiudicatione. Idem econtra. nã qui

Flo. acceperit, sit res obligata: licet ab hoc postea accepit. pot.

A prior est tẽpore, potior est in iure: licet nullũ priuilegiũ allegauit.

Potior est.] CASVS. Conuenimus inter nos quòd mutuarem tibi. x. & tu mihi certam rem pignori dares. postea tu accepisti pecuniam ab alio, & eandem rem illi obligasti. si postea à me pecuniam accipis, quæro quis nostrum potior est in pignore? Et rñ. q̃ ille qui post nostrã cõuentionẽ mutuauit. non est autem idem si sum stipulatus pecuniã sub condi. & cum pignore. nam si tu postea pendẽ. condi. pignus illud alij obligasti, existẽte condi. ero potior in pignore. & ratio est in textu. [SICOLONVS.] Locaui tibi fundũ: & conuenit vt inuecta à te mihi tenerẽtur. antequã intulisti, alicui obligasti: & postea induxisti. quis nostrũ potior sit, quærit. Et rñ. q̃ posterior. Cætera satis plana sunt vsque ad l. si prior. Vi. l. *Ab eo.* primo sub hac conditione: vt. ff. e. ti. l. qui balneum. §. amplius. ij. respon.

B poſtea acceperat. poterat eñ, licet antè conuenit, non accipere[n] ab eo pecuniam. Videamus, an idem dicendũ sit, si sub conditione stipulatione facta, hypotheca data sit: qua pendente, alius credidit purè, & accepit eandem hypothecam, tunc deinde prioris stipulationis existat conditio, vt potior sit, qui postea credidisset. Sed vereor, num [o] hic aliud sit dicendum. Cum enim semel conditio extitit, perinde habetur ac si illo tempore, quo stipulatio interposita est, sine cõditione facta esset. Quod & melius est[p].

Iste. §. potest cadere sub præcedenti summario. Vel dic: licet obligatio principalis sit pura, si tamen obligatio pignoris est sub conditione potestatiua contracta: tempus existentis conditionis inspicitur. Bartolus.

¶ Si colonus conuenit, vt inducta in fundum, illata, ibi nata, pignori essent: & antequã inducat, alij rem hypothecæ nomine obligauerit, tunc deinde C eam in fundum induxerit: potior erit, qui specialiter purè accepit: quia non ex conuentione priori obligatur, sed ex eo[q], quod inducta res est: quod posterius factum est.

Si obligantur partus vel fructus futuri, requiritur quòd res sit in bonis debitoris tẽpore obligationis. Bartolus.

¶ Si de futura re conuenerit, vt hypothecæ sit[r], sicuti est de partu: hoc quæritur, an ancilla conuentionis tẽpore in bonis fuit debitoris: & in fructib', si conuenit, vt sint pignori, æquè quæritur, an fund', vel ius D vtendi fruendi[f], conuentionis tempore fuerit debitoris.

Posterior creditor habet ius offerendi priori, & sibi pignus confirmare. Bartolus.

n *Non accipere.* vt & supra, si cer. peta. l. qui pecuniã. & ff. tit. j. l. pe.

o *Num.* id est, an.

p *Melius est.* vt. ff. e. l. qui balneum. §. ampli' j. rñ. & no. hoc referri ad tẽpus contractus cõditione postea existẽte: vt hic, & ff. de peri. & cõmo. rei ven. l. q̃ si pẽdente. in princi. & j. de mili. test. l. quod dicitur. & j. de fur. si quis vxori. §. fi. & ff. de contrahen. emp. l. nec emptio. & infra, de nau. fœ. l. nihil. in prin. Sed arg. cõtra. ff. de vsufruct. l. si fur. Sol. vt ibi notaui.

q *Ex eo.* Sic ergo nihil operatur conuẽtio, sed inductio: vt. C. lo. l. certi. respon. esto, sed causa tollendæ dubitationis videtur posita: ar. infra, de vsu. si stipulatus. & supra, man. l. qui mutuam. Vel aliter spectatur tempus inductionis: quia conditionis euentus pendebat de potestate debitoris: & ideo non spectatur tempus conuentionis: vt supra, eo. qui balneum. j. respon. & l. j. & supra, titu. j. l. pe. operari autem potest conuentio, quia etiam ignorante domino illata sunt pignori.

r *Hypotheca sit.* quod fieri potest supra, de pig. & quæ nondum sunt. in prin. Accursius.

Vsumfructum potest vsufructuarius obligare vsufructuario.

f *Vtendi fruendi.* nã potest vsufructuarius obligare suũ vsumfructũ: vt ff. de pig. l. si is qui. §. pe. Sed videtur q̃ nõ sufficiat fuisse in bonis debitoris tũc tẽporis, vt si apud aliũ postea sit cõceptus & natus partus, & satus fructus & natus: vt & supra, de pi. l. Paul'. §. fi. Sed respon. quòd tempore obligationis hic erant concepta & sata. Sed adhuc fallit in fructuario de quo hic dicitur. nam nõ pertinent ad eum fructus, etiam si sint maturi, antequã eos percipiat: vt instit. de re. di. §. is vero. Sed dic q̃ probatur hoc quòd tempore obligationis fuerit dominus vsusfructus, non solũ nunc. nam alterum non sufficit sine altero: vt hic, & supra, de pi. si superauus.

BIU Cujas

ratus. &.l.& qui nondū sunt. §. quod dicitur. Item contra. ff. de acqui. re. do. l. fi. vbi dicitur non inspici tempus conceptionis, sed partus tantum. Sol. ibi nil de pignore proponitur, sed de domino tantum. sed illud potest dici in præiudicium domini primi: non autem hæc considerantur in præiudicium creditoris: vt hic.

a *Soluatur*. vt. C. e. l. j. Sed an idē si prior creditor possidens secūdo creditori offerat? Rñ. sic. nā debet licere, qđ cuilibet extraneo liceret: vt. ff. quib. mo. pi. vel hypo. sol. Paul⁹ respon. §. fi. Azo.

b *Creditor. Si nō*. verba exceptionis.

c *Possidēte*. scilicet secundo creditore.

d *Replicabit*. s. si nō ante esset mihi obligata.

e *Poterit*. id est, debebit. Accursius.

f *Possessor*. scilicet primo creditori.

g *Ex præfatis*. vno vel altero, vt rem restituat, vel æstimationem. vel dic, in ipsa sorte tantū, vel interesse, vel quātū in litem fuerit iuratū. & secundū hoc præfatis, respicit quod plerūque est dictū in tractatu de pignoribus, maxime. ff. de pig. l. si & fundus. §. in vindicatione. & l. si inter. §. fi.

h *Creditori*. à debitore.

i *Vtrūque*. i. personā & rem obligauit.

k *Vnde si*. quia tūc demum potior est, cū in priore contractu de pignore nihil conuenit: vnde &c. & qđ dicit, in diem. s. incertum, id est, sub conditione.

l *Quin potior*. qui cōuenit in diem: vt. ff. eo. potior. §. j. Accursius.

m *Tertius est*. vt &. j. c. l. quærebatur.

n *Pecunia autem*. ablatiui absoluti.

o *Secundo loco*. huic nō rñ. sed dic in dubio videri remittere: vt infra, quib. mo. pig. vel hypo. sol. l. Paulus.

Si prior.] CASVS. Mutuaui tibi. x. & rem tuā mihi obligasti: deinde Titio eandem obligasti, & pro aliis. x. cādem rem interim mihi obligasti: & cum aliis pignoribus animo nouandi stipulatus sum vtraque. x. quis nostrum potior sit: quæritur. Et rñ. cp ego: ideoque rem obligatā vendere possum, nō oblata pecunia à Titio: & hoc verū est in primis. x. in aliis qequid. ff. prima. x. cōsecutus fuero, Titio restituam, cū in suis potior sit & prior me. [SCIENDVM.] Rem tuā mihi

¶ Si paratus est posterior creditor priori creditori soluere, qđ ei debetur, videndum est, an competat ei hypothecaria actio, nolente priore creditore pecuniam accipere. Et dicim', priori creditori inutilem esse actionem, cum per eum fiat, ne ei pecunia soluatur[a].

Prior in tempore contra secundum creditorem agentem habet exceptionem: & cōtra excipientem replicationem ex prioritate temporis. Bartolus.

XII. MARCIANVS libro singulari ad Formulam Hypothecariam.

CReditor, qui prior hypothecam accepit, siue possideat eam, & alius vindicet hypothecaria actione: exceptio priori vtilis est, *si non*[b] *mihi antè pignoris hypothecæve nomine sit res obligata*: siue [ab] alio possidente[c] prior creditor vindicet hypothecaria actione, & ille excipiat, *si non conuenit, vt sibi res sit obligata*: hic in modum supra relatum replicabit[d]. sed si cū alio possessore creditor secundus agat: rectè aget, & adiudicari ei poterit[e] hypotheca: vt tamen prior cum eo agendo auferat ei rem.

Qui soluit litis æstimationem primo creditori: non liberatur à secundo. Bar.

¶ Si, quoniam non restituebat rem pignoratam possessor[f], cōdemnatus ex præfatis[g] modis, litis æstimationem exoluerit: * an perinde secundo creditori[h] teneatur, ac si soluta sit pecunia priori creditori, quæritī? Et rectè puto hoc admittendū esse.

Qui prior de hypothecariis creditoribus conuenerit, potior est alio qui prius conuenit de debito. Bartolus.

¶ Si primus, qui sine hypotheca credidit. post secundum, qui vtrūque[i] fecit, ipse hypothecam accepit: sine dubio posterior in hypotheca est. Vnde si[k] in diem de hypotheca cōuenit: dubiū non est, quin potior[l] sit, licet ante diem cum alio creditore purè de eadem re conuenit. ¶ Si idem bis, id est, ante secundū, & post eū crediderit: in priore pecunia potior est secundo: in posteriore tertio est[m].

Si res obligata alteri obligetur de voluntate creditoris, quo ad illum prior hypotheca inutilis est: quoad alios, inspicitur quod actum est. Bart.

¶ Si tecum de hypotheca paciscatur debitor, deinde idem cum alio tua voluntate: secundus potior erit. pecunia[n] autē soluta secundo, an rursus tenea tur tibi, rectè quæritur. Erit autem facti quæstio agitāda, quid inter eos actū sit: vtrum vt discedatur ab hypotheca in totum, cum prior concesit creditor alij obligari hypothecam: an vt ordo seruetur, & prior creditor secundo loco[o] cōstituat.

Potest quis in suummet locū succedere: & ratio prioritatis facit vt possit quis inuito alio pignus vendere. Bar.

¶ Papinianus libro vndecimo respondit. si prior[p] creditor postea nouatione facta, eadē[q] pignora cum aliis[r] accepit: in suum locum cum succedere[s]. sed si secundus non offerat pecuniam, posse priorem vendere[t], vt primam tantum pecuniam expensam ferat, non etiam quam postea credidit: & quod superfluum ex anteriore credito accepit[u], hoc secundo restituat[x].

Secundus creditor habet rem obligatam tam pro credito suo, quàm pro sorte & vsuris quas primo creditori soluit. Bartolus.

¶ Sciendum est, secundo creditori rem teneri etiam inuito debitore, tam in suum debitum, quàm in primi creditoris, & in vsuras suas, & quas primo creditori soluit[y]: sed tamen vsurarum, quas creditori primo soluit, vsuras non consequetur. nō enim negotiū alterius gessit[z], sed magis suum[a]. & ita Papinianus libro tertio responsorū scripsit: & verum est.

Secundus creditor contra omnes est potior, excepto primo. Bartolus.

¶ Si simpliciter[b] conueniſſet secundus creditor de hypotheca: ab omni possessore eam auferre poterit[c], præter priorem creditorem, & qui ab eo emit.

Tertius qui succedit in locum primi, potior est secundo. Bartolus.

¶ A Titio † mutuatus[d], pactus est cum illo, vt ei prædium suū pignori hypotheceve esset. deinde mutuatus est pecuniam à Mæuio, & pactus est cum eo, vt si Titio desierit prædium teneri, ei teneatur. tertius deinde aliquis dat mutuā pecuniā tibi[e],

A obligasti, deinde alij. si ille secūdus mihi soluat, quatenus res obligata sibi teneat: qritur. Et rñ. cp tenebitur non solū propter suū, sed etiā ppter vsuras vsurarū quas soluit: quia non debitoris, sed suū gessit negotium soluendo: vt. s. esset potior, & solus in pignore. [SI SIMPLICITER.] Si rem tuā mihi primo obligasti: deinde Titio: & cōuenit Titi⁹ simpliciter vt res esset sibi obligata: tunc cū desiisset tenere, eam à quolibet possidente auocare poterit prætorquā à me vel ab eo qui à me emit. secus si esset dictum vt desineret mihi teneri: quo casu posset auocare ab ēptore. [A TITIO.] Tertius qui succedit in locum primi, potior est secundo. Cætera plana sunt vsque ad. l. insulā. Viuianus.

p *Si prior*. aliàs. l. si prior. & aliàs scipit. §. Pōponius. vel Papi.

q *Eadem*. quæ primo accepit.

r *Aliis*. scilicet pignoribus.

s *Succedere*. videbatur prorsus extincta: vt infra, de noua. l. nouatio. quæ est contra. Sed contrarium est, quia in eodem statu reponitur: vt hic, & supra, eo. creditor acceptis. in prin.

t *Vendere*. facit pro lege ista. ff. tit. j. l. j. circa prin. Sed in fine huius. l. contra. Solu. vt ibi. Accursius.

u *Accepit*. ex pignore.

x *Restituat*. vt infra. e. l. quærebatur. sed qua actione? Respon. in factum forte.

y *Soluit*. vt. C. de pig. l. secundus creditor. & infra, titu. j. l. v. & ar. infra, ad Treb. l. deducta. §. qui post tempus. Ac.

z *Gessit*. in actione enim ne. ge. & vsurarum vsuræ quas gerēdo negotium dependit, veniunt. quo ad eū enim etiam totum est sors.

a *Suum*. quia suū, ideo non agit: vt & supra, man. l. antepe. §. ad eū. Sed ar. cōtra. ff. de vsufru. l. & si absentem.

b *Si simpliciter*. id est, sine tali conuentione: vt tunc demū esset obligata, si esset pecunia soluta priori creditori. Azo. vt infra, proxi. §. nā tunc à nullo peteret nisi liberata sit à primo.

c *Poterit*. quantum enim ad omnes alios pertinet, iste potior est: vt & ar. supra, si serui. vindi. loci. §. cōpetit. Accursius.

d *Mutuatus*. scilicet Mæuius.

e *Tibi*. mutat pſonas.

† *No. casum notabilē & mentī tenēdum, secundum Bald. quia cōmuniter contra eum respondetur.*

BIU Cujas

vt Titio solueres, & paciscitur tecum vt idem prædium ei pignori hypothecæve sit, & locũ eius subeat.* num hic medius[a] tertio potior est, qui [b] pactus est, vt Titio soluta pecunia, impleatur conditio, & tertius de sua negligentia[c] queri debeat? Sed tamen & hic tertius creditor secundo præferendus est[d].

Non solum qui soluit, sed qui patitur pignus vendi vt priori seu potiori soluatur, potest in prioris creditoris locũ succedere. Bar. B

℣ Si tertiꝰ creditor pignora sua[e] distrahi permittat, ad hoc, vt priori pecunia soluta, in aliud pignus priori succedat: successurum[f] eum Papinianus libro vndecimo responsorũ scripsit. & omnino secundus creditor nihil aliud iuris habet, nisi vt soluat priori[g], & loco eius succedat.

Potest prior impedire secundum volentẽ vendere, licet ipse vendere nõ possit. Bar.

℣ Si priori hypotheca obligata sit, nihil verò de venditione cõuenerit, posterior verò de hypotheca vendenda conuenerit: verius est priorem potiorem esse. Nã & in pignore placet, si prior cõuenerit de pignore, licet posteriori res tradatur, adhuc potiorẽ esse priorem[h]. C

Ista lex legitur duobus modis: vno modo secundum gl. secundum quam h.d. Conuentio facta super debito inter plures diuidendo, porrigitur ad pignora si vtrique sufficiunt. aliàs cui primum debet solui debitum, præfertur in pignore: nisi aliud sit actum h.d. Et diuiditur in tres partes. Primo ponit thema. Secundo incipit respondere distinguendo quæstioni resultanti ex thema te. Tertio ponitur circa hoc dictum Pauli iurisconsul. Secunda ibi, pignorum. Tertia ibi, Paulus. Vel sic summatur secundum alium modum legendi: Conuentio quòd pignora pertineant ad vtrumque, intelligitur eo ordine quo solui debitum principale debet, nisi aliud actum sit. Bartolus. D

XIII. PAVLVS libro quinto ad Plautium.

INsulam tibi vendidi, & dixi[i] prioris anni pẽsionem mihi, sequentium tibi accessuram, pignorúmque[k] ab inquilino datorum ius vtrumque consecuturum.* Nerua [&] Proculus[l], nisi ad vtrãque pensionem pignora sufficerent, ius omnium pignorum primum ad me pertinere[m]. quia nihil apertè[n] dictum esset, an communiter ex omnibus pignoribꝰ summa ꝓ rata seruetur: si quid supereſſet[o], ad te[p]. *Paulus*. Facti quæstio est: sed verisimile est id actum, vt primam quamque pẽsionem[q] pignorum causa sequeretur[r].

Qui prior est in tempore, potior est in iure, quando ab eodem pignora sunt accepta, si vero à diuersis non dominis, tunc possessor est potior. Bartolus.

XIIII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

SI non dominus duobus eãdem rem diuersis temporibꝰ pignerauit, prior[s] potior est: quamuis si à diuersis non dominis pignus accipiamus, possessor melior[t] sit.

Insula superficiaria potest dari pignori. Bartolus.

XV. IDEM libro sexagesimo octauo ad Edictum.

ETiam superficies in alieno solo posita pignori dari potest: ita tamen, vt potior* causa sit domini soli, si non soluatur[u] ei salarium*.

Si primus creditor à tertio superatur, nõ præiudicat secundo: quia per hoc non succedit tertius in locum primi: & sententia inter alios lata, aliis non præiudicat. h.d. Et primo ponitur thema, & quæstio: ex qua colligitur vna ratio pro creditore. Secundo ponit quorũdam responsionem, & aliam rationem pro creditore. Tertio hic reprehenditur per iurisc. repetendo quæstionem. Quarto & vltimo circa prædicta cõcludit. secunda ibi, plane. Tertia ibi, mihi nequaquam. Quarta ibi, igitur. Bartolus.

XVI. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

CLaudius Felix eundẽ fundũ tribus obligauerat, Eutychianæ primùm, & deinde Turboni: tertio loco alij creditori. cum Eutychiana de iure suo doceret[x], superata apud iudicem à tertio creditore, non absolutus. si vero ponas ꝙ tertiꝰ egit hypothecaria cõtra primũ, & vicit, & ipse similiter vincet à secũdo: vt. j. dicitur ibi, aut cõtra &c. Ité à secundo poterit primus auocare ré per hypothe. & iterũ tertius auocabit à primo ex auctoritate sentẽtiæ: & iterũ secundus à tertio: & sic res erit in circulo & anxietate: & est insolubile. Sed cõsulo vt aliquis offerat litis æstimationẽ. & adde quod est. j. de excep. rei iu. l. fi. §. Latinꝰ. vnde quæriꝰ, Si vxor alicuius renuntiat iuri hypothecariarũ in ꝑsona secundi creditoris, & nõ primi: & res viri interim detinet ab aliquo extraneo, & agãt hypothecaria isti tres

a *Medius*. aliàs Mæuius.
b *Qui*. scilicet Mæuius.
c *Negligentia*. quia ante secundum pignora non accepit.
d *Præferendus est*. hic scilicet propter pactum quod fecit: vt ar. C. de his qui in pri. cre. lo. suc. l. j.
e *Sua*. scilicet quæ sibi erant obligata.
f *Successurum*. no. ꝙ succedo in ius primi ex pacto debitoris: quod dic vt no. ff. quæ res pi. ob. pos. l. Aristo.
g *Priori*. id est, tertio qui loco prioris succedit. Io. vel secundũ Pileum hic secundus appellatur tertius. qui debet primo soluere vt sibi confirmet pignus.
h *Priorem*. facit ad. l. istam. C. de rei vind. l. quotiens.
i *Dixi*. ego venditor.
k *Pignorúmque*. non solum pensionũ. Acc.
l *Nerua & Proculus*. scilicet responderunt. & intellige hoc si pignora ad vtrãque pensionem sufficiebant. si verò nõ sufficiant, subiicit quid iuris sit. dic ergo nisi, id est, si non ad vtrãque &c. Ac.
m *Pertinere*. scilicet dixerũt prædicti sapiẽtes.
n *Aperte*. quidam libri habent, per te. s. emptorem. & alij, aperte, scilicet an communiter &c. Sed certe immo videtur quòd contra vẽditorem fiat interpretatio: vt. ff. de contrahẽ. emp. Labeo. quę est cõtra. Sol. non est cõtra: quia hic emptor legem dixisse videtur, cuius causa posita est ratione sequentiũ annorum: vnde sicut si ipse dixisset, fieret contra eum interpretatio: vt supra, de cõtrahen. emp. si in emptiõe. in prin. ita hic. vel hic in accessoriis, ibi in principali. vel hoc non est ambiguum, cum lex determinet.
o *Supereſſet*. scilicet deducto meo debito pro rata portione.
p *Ad te*. s. pertinere dixerunt Proculus & Nerua. Paulus autem confirmat prædicta in secundo casu. & etiam in primo dicit idem seruari, vt prima causa pignorum sequatur primam pensionẽ, deinde secundam: & sic corrigitur quod dicit principium legis.
q *Quamque pensionem*. omnem, id est, non pro rata. Azo.
r *Sequeretur*. primo & secundo casu. Accursius.
s *Si non dominus*. *Prior*. facit ad legem istam. C. de rei vin. l. quotiens. Accursius.
t *Possessor melior*. si inter se litigant. secus si cõtra extraneũ: vt no. in. l. siue autẽ. §. si duobus. vers. ꝙ si à diuersis. ff. de Pub. & sic pone ꝙ teneat obligatio: vt no. ff. de pi. l. j. in prin. & ff. eo. qui balneũ. §. Titia. Sed quid si simul? dic idem quod in domino: vt no. supra, de pi. si fundus. §. si duo. Accursiꝰ.
u *Tuã. Soluatur*. vt. ff. de pig. grege. §. & in supficiariis. & C. de rei vi. l. quotiẽs. Ac. *Laudius*.

Flo. subeant

Emptor legem dicere videtur.

Flo. secundum

Flo. prior

Flo. sola

BIU Cujas

isti tres cõtra extraneũ posidẽtẽ, dicẽs quilibet se potiorem: quis prẽferturⁿ? nã vxor prẽfertur primo creditori, & nõ secũdo. secũdᵒ vero mulieri, & nõ primo. primᵒ vero secũdo: & nõ mulieri. qualiter ergo vel cui restituat res potiᵒ? Respõ. cũ mulier tãtum habeat quãtũ quilibet eorũ, & etiã ampliᵒ hoc, quia prior est tẽpore, ipsa prẽferẽ: cũ in ambiguis p dotibᵒ respõdere meliᵒ est: vt. j. de iure do. in ambiguis. aliàs erit res vt dictum est ĩ circulo, vel saltaballa: quia non potest dici vt vincens succedat in ius deuicti: vt infra, qui. mo. pig. vel hy. sol. Paulus respon. Azo. Vel dic, q̃ nõ est ĩ circulo: quia si tertius superauit primũ agẽdo vel defendendo, & res redeat ad Turbonem, deinde ad primum, nõ aget tertius, quia deficit actio. hypothecariã enim nõ habet, quia in iuste prius, & nũc iniuste intẽderet. Itẽ actionẽ in factũ ex sentẽtia nõ, etiã si agẽdo obtinuit, quia ei satisfactũ est semel. Itẽ Publicianam nõ: vt & ſ. de Pu. quæcũq; §. j. Sed huic viæ ob. ſ. de iureiu. sed & si possessori. vt. ſ. de pig. si ab eo. sed offerẽdo æstimationem litis, euincatur quicunq; offerat. in muliere vero quę secundo creditori renũtiauit, videtur idẽ circulᵒ. nã ipsa contra primũ, primus cõtra secũdũ, secũdᵒ cõtra mulierẽ. nec habet hic locũ respõsio præcedẽtis casus: quia hic iustã & efficacẽ, tertiᵒ habet hypothecariã contra mulierẽ: quod non erat in prẽcedẽti: & sic dicunt remanere hic rẽ in circulo. vel dic verius, vt ibi modo no. Accursiᵒ.

a *Victus.* à tertio creditore.

b *Quærebatur.* in causa appellationis.

c *Ea.* etiam si sit remota.

d *Excluderet.* quod est verum, cum res inter alios &c.

e *Planè.* pro certe. & est inductiuũ rationis: vt hic. tertius etiã secũdum vincere debeat.

f *Exsoluit.* vt supra, e. si prior. §. à Titio. vbi tria agi est necessariũ.

g *Dicerent.* ar. dicti respon.

h *Superatam.* sicut in posito themate continetur.

i *Potest.* certè non: vt infrà subiicit. non enim de iure tertij fuit agitatum, sed tantum creditoris.

k *Superata.* potest intelligi hoc responsum, quando ipsa prima fuit conuenta, & superata à tertio. Accursius.

l *Obtinuerit.* contra tertium.

m *Creditricem.* videtur quòd sic. quia superauit tertium, & tertius superauerat primum.

n *Nocere solet.* vt & supra, de iureiuran. quia non. & infra, de excep. rei iudi. l. j. &. C. res inter alios actas. l. j.

quocauerat: Turbo apud aliũ iudicẽ victᵒ a appellauerat. Quę rebatᵇ, vtrũ tertiᵒ creditor etiã Turbonem superare deberet, qui primã creditricem [expulerat:]an eaᶜ remota Turbo tertiũ excluderet ᵈ? Planèᵉ cũ tertiᵒ creditor, primũ de sua pecunia dimisit, ĩ locũ eius substituit ĩ ea quãtitate, quã superiori exsoluitᶠ. Fuerunt igitur qui dicerẽtᵍ, hic quoq; tertiũ creditorẽ potiorem esse debere: mihi nequaquã hoc iustũ esse videbat. Pone primã creditricẽ iudicio cõueniſſe tertiũ creditorẽ: & exceptione, alióve quo modo à tertio superatãʰ: nũquid aduersus Turbonẽ, qui secũdo loco crediderat, tertius creditor, qui primã vicit, exceptione rei iudicatæ vti potestⁱ? Aut contra, si post primũ iudiciũ, ĩ quo prima creditrix superataᵏ est à tertio creditore, secũdᵒ creditor tertiũ obtinuerit ˡ, poterit vti exceptione rei iudicatę aduersus primã creditricẽ ᵐ? Nullo modo, vt opinor. Igit̃ nec tertius creditor succesit ĩ eiᵒ locũ, quẽ excludit: nec iter alios res iudicata, alijs p desse aut nocereⁿ solet: sed sine præiudicio prioris sententiæ ° totum ius alij creditori integrum relinquitur.

Emptor pignoris potest ex pacto in locum prioris creditoris succedere, si ad eum pretium peruenerit. Bartolus.

XVII. IDEM libro sexto Responsorum.

EVm, qui Pà debitore suo prædiũ obligatũ q cõparauit: eatenus tuendum quatenus ad priorem creditorem ex pretio pecunia peruenit.

Qui prior est tempore in sorte, intelligitur etiam esse prior in vsuris. Bartolus.

XVIII. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

LVcius Titius pecuniã mutuã dedit sub vsuris, accep-

A o *Sed sine præiudicio priorĩs sententiæ.* latæ pro tertio contra primã creditricẽ: & nũc soluit dicẽs vt secũdᵒ obtineat cõtra tertiũ: & sic fallit hic illa regula qua dicitur: Si vinco vincentẽ &c. vt. j. de diuer. & tẽp. prę. l. de accessionibᵒ. & est ratio, quia hic ius nõ habuit qui vicit, ibi sic. & fallit aliàs in tribus casibᵒ. primᵒ in filiis naturalibᵒ, qui agnatos repellũt, & agnati vxorẽ, nõ tamen naturales repellũt vxorem: vt in auth. qui. mo. na. ef. sui. §. discretis. col. vj. Itẽ ĩ secũdo: vt. j. ad Tertu. l. ij. §. obiicit. & l. æquissimũ. §. si ex filio. Itẽ fallit ĩ tertio: vt ĩ auth. de æqua. do. §. his cõsequẽs &c. col. vij. nã mutuãs ĩ refectionẽ, præfert habenti expressam: & habẽs expressam, mulieri: nõ tamẽ primus mulieri. Itẽ si sis meᵘ vasallᵒ, & ego illiᵒ: nõ sequit: ergo tu illius. Itẽ si ego diligo te, & tu illum: non sequitur. ergo ego diligo illũ. Item in socio: non est mihi socius mei socij socius.

Regula: si vinco vincentẽ &c. quandoque fallit.

p *Vtm qui.* ſ. secundus creditor. Accurs.

q *Obligatũ.* secũdo loco. & dic quòd secũdᵒ emit à debitore. Sed quid si prior creditor emit à debitore, an tuebitur à posterioribᵒ? videt quòd nõ, cũ sit iam sublatũ vinculũ pignoris. Sed tu dic quòd sic, quia sua diligentia ei obesse non debet. & quia videt velle discessisse à vinculo pignoris, si irreuocabilis esset datio sibi à debitore facta: vt ar. j. de separa. debitor. & ſ. e. si prior. & est expressum. C. si perocha hoc anti. cre. l. j. in fin.

Quid hy. perocha hoc loco significet, vide Alciat. lib. Parerg. II. cap. I. Flo. vtrũ ei.

r *Vcius. Potiorẽ esse.* videbatur contra: quia ĩ potestate erat de bitoris nõ incidere in eas si solueret sortem: vt. ſ. e. qui balneũ. ĩ pri. & ſ. tit. j. l. pe. quæ sunt contra. sed hoc ideo, quia sunt accessoriæ ex primo. & facit. j. de lib. Ie. l. Aurelio. §. legatũ. Accursius.

s *Vlier. Venit.* qđ hodie nouo iure facere nõ posset. nã primo reus & fideiussores & mãdatores excutiuntur: tũc demũ venit ad pignorũ possessores: vt in auth. de fideiuſ. §. sed neque. hic tamen secus quia possessor de hæredibus est: vt supra, commo. l. iij. §. si hæres.

Flo. summam

t *Iustᵘ possessor.* puta maritᵒ. idẽ tamẽ ĩ quolibet possessore: vt. j. qui. mo. pi. vel hy. sol. l. Paulᵒ. §. fi. & ſ. de pig. l. si fundᵒ. §. i vidicatiõe.

u *Offerat.* scilicet pecuniam pro qua fuerit obligatus.

x *Postulare.* vt &. C. de fideiuſ. l. ij. & arg. infra, de euic. l. in creditore. & no. quòd vero domino rei fit cessio. & facit infra, ti. j. l. pe. sed certe hoc fit in personali. Accursius.

Cessio vero domino rei fieri debet.

y *Qværebatur. Dixi.* nunc respondet.

z *Vsurarúmque.* id est, oblata summa.

a *Credidit.* vt. ſ. e. l. si prior. secũdo respõso. l. si creditor. §. si idẽ.

B *Possessor iustus habet ius offerẽdi priori creditori, & cedẽdæ actionẽ ĩpetrãdi. Bar.*

XIX. IDEM libro quinto Responsorum.

MVlier ĩ dotẽ dedit marito prędiũ pignori obligatũ: & testamento maritum, & liberos ex eo natos, item ex alio, hæredes instituit. creditor, cum posset hæredes conuenire idoneos, ad fundum venit ᶠ. Quæro, an si ei iustus possessor ᵗ offerat ᵘ, compellẽdus sit ius nominis cedere? Respondi, posse videri non iniustum postulare ˣ.

Secundus creditor confirmat sibi pignus soluendo primo debitum quod præcedit, nec tenetur offerre debitum ei quod postea est secutum, cum in eo non sit potior. Bartolus.

C XX. TRYPHONINVS libro octauo Disputationum.

QVærebat, si post primũ cõtractũ tuũ, antequã aliã pecuniã tu crederes, eidẽ debitori Seius credidisset quinquaginta, & hyperochã* huius rei, quæ tibi pignori data esset, debitor obligasset: dehĩc tu eidẽ debitori crederes fortè quadragĩta: q̃ plus est in pretio rei, quàm primo credidisti, vtrum Seio* ob quĩquaginta, an tibi in quadragĩta cederet pignoris hyperocha? Fĩge Seiũ paratũ esse, offerre tibi summã primo ordine creditã? Dixiʸ, cõsequẽs esse vt Seius potior sit ĩ eo, quod ampliᵒ est in pignore: & oblata ab eo summa primo ordine credita, vsurarũq; ᶻ eiᵒ, postponat primᵒ creditor in summa, *quã postea eidẽ debitori credidit ᵃ.

Quid hyperocha hoc anticresi.

D

a *Titius*. hæres tutoris.
b *Vt supra*. scilicet quæ habet, & quæ habiturus est.
c *Præferenda*. ea scilicet ratione quia in locum suum successit: vt supra, eo. si prior. in prin. sed videtur quòd tantum in eis sit potior quæ ante obligationem cum fisco factam habuit: vt infra, de iure fis. si is qui mihi. quæ sunt cõtra. Sol. hic prima creditrix erat priuilegiata duplici priuilegio scilicet tutelæ, & temporis. ibi temporis tantum. Vel dic, quòd hæc est præferenda in his rebus quas acquisiuit Titius post priorẽ obligationem, & ante obligationem secundã. sed in his rebus quas postquam contraxit cũ fisco acquisiuit, præferendus est fiscus: & de his ibi loquitur quæ postea acquisiuit. vel dic vt ibi notatur.
d *Negotiatori*. eidemque emptori marmorũ.
e *Acceperant*. in quo non videtur esse ius.
f *Extendit*. id est extendere volebat.
g *Posse*. nam hic vt su periori casu præcesit priuilegium fisci priuato conuento.

DE DISTRACTIONE pignorum &c.

Creditor.]CASVS. Prædiũ tuũ mihi obligasti: postea Titio omnia bona obligasti: & tertio obligasti mihi, scilicet generaliter. quỉ prædium mihi obligatum distrahere possim pacto vel lege, dubium non est. sed antequam satisfaciat secundo creditori: cum in generali obligatiõe prior & potior sit: an aliqua ex his distrahere possim: quæritur. Et respon. quòd non, si tamen distrahã, non conueniet me secũdus: nec actione personali directa, neque furti teneor: quia credidi me potiorem: quia primo cõtraxi: & quia possessionem quæ apud secundum fuisset, nõ tractaui. Itẽ neq; ad exhibendum. sed contra emptorem secũdus hypothecaria congredietur.
h *Prædia*. quædã specialiter.
i *Conuentionem*. scilicet generalem, post primum qui specialiter tãtũ acceperat quędã.
k *Simile*. scilicet generale.
l *Contractum*. quem fecit postea quam mutuauit adhuc ei pecuniam. & pro hac pecunia quam ei mutuauit, habuit in pignus omnia bona debitoris generaliter. Accursius.
m *Cætera bona*. scilicet generaliter obligata post secundi creditoris obligationem: præter ea quæ specialiter pignori accepit. Ac.
n *Ob eã rem*. s. q̃ vẽdidit ea pignora in quib⁹ est alius potior. Ac.
o *Actio*. personalis aliqua directa. Accursius.
p *Contra eum*. scilicet primum.
q *Creditori*. scilicet secundo.

In pari causa qui prior est tempore, potior est in iure, etiam in quæsitis post vtrinsque obligationem. Bartolus.

XXI. SCAEVOLA libro vicesimo-septimo Digestorum.

TItius [a] Seiæ ob summã, qua ex tutela ei cõdẽnatus erat, obligauit pignori omnia bona sua, quæ habebat, quæque habiturus esset. postea mutuatus à fisco pecuniam, pignori ei res suas omnes obligauit, & intulit Seiæ partem debiti, & reliquam summam nouatione facta eidẽ promisit: in qua obligatione similiter, vt supra [b] de pignore cõuenit. Quæsitum est, an Seia præferenda [c] sit fisco & in illis rebus, quas Titius tẽpore prioris obligationis habuit: item in his rebus, quas post priorem obligationem adquisiuit, donec vniuersum debitum suum consequatur? Respondit, nihil proponi, cur non sit præferenda.

Priuatus habẽs hypothecam expressam, præfertur fisco & Cæsari postea contrahenti. Bartolus.

FNegotiatori [d] marmorum creditor sub pignore lapidũ, quorum pretia venditores ex pecunia creditoris acceperant [e], numerauit. idem debitor, conductor horreorũ Cæsaris fuit: ob quorum pensiones aliquot annis nõ solutas, procurator exactioni præpositus, ad lapidum venditionem officium suum extendit [f]. Quæsitum est, an iure pignoris eos creditor retinere possit? Respondit, secundũ ea, quæ proponerentur, posse [g].

DE DISTRACTIONE pignorum, & hypothecarum.

TITVLVS V.

Secundus creditor in hypotheca non potest pignus vendere nisi præcedente dimissoria. sed si vendidit, à præcedente creditore conueniri non potest, sed emptor poterit hypothecaria conueniri. Bartolus.

I. PAPINIANVS libro vicesimo-sexto Quæstionum.

A [r] *Persecutus*. scilicet primus creditor in prædiis: ar. supra, pro socio. merito. Accursius.
[s] *Non amiserit*. vnde cessat furti: vt supra, de præs. ver. si rem. §. fi. Sed contra infra, de fur. si is qui rem. in prin. vbi fit furtum per debitorem vendentem pignus, quod tamen nunquã tradiderat creditori. sed ibi loquitur de eo pignore quod specialiter erat obligatũ, hic generaliter: vt ar. C. de ser. pig. da. l. iij. Item ibi debitor fecit furtum, de quo nõ erat verisimile q̃ ignoraret se obligasse. hic creditor qui iuste poterat alterius factum ignorare, si præsumitur: vt hic, & infra, pro suo. l. fin.
[t] *Excipiet*. i. suscipiet.
[u] *Sequi*. s. ex prędictis.
[x] *Possessores*. id est, emptores hypothecaria actione. nam contra primum frustra actionem instituet: vt dictum est. Sed videtur q̃ nec cõtra possessorem hypothecaria: sed contra primum creditoré qui vẽdidit, agere secũdus debeat in id quod primo superest: vt. s. tit. j. l. si prior. j. & ij. respõ. quę est contra. Sol. s. prim⁹ creditor idemque tertius iure pignora vendidit: & ideo secundus ea vindicare nõ potest. vnde in subsidium solũ superfluum quod ex anteriori creditore est petit, vel condic. ex lege, arg. C. de iure deli. l. fi. §. licẽtia. vel iudicis officio, vel actione in factum. hic autem nullo iure vendidit primus idemque tertius creditor cętera bona: & ideo ea vindicare secundus potest: vt hæc litera innuit expresim. & ideo pretium pignorum nullo iure à priore petit. nisi forte in subsidium: vt si præscriptæ sũt res, vt in re aliena à nõ domino vendita: vt. C. de re. ali. non alie. l. j. potuit autem iure vendere in. l. cõtraria, vt quia auctoritate iudicis vendidit: vt infra, de acqui. post. l. iuste. vel ex pacto, vel ex lege. Accur.
[y] *Ideiussor conuentus*. à priore creditore. Accursius.
[z] *Creditori*. priori.

Creditor, qui prædia [h] pignori accepit, & post aliũ creditorem, qui pignorũ conuentionem [i] ad bona debitoris cõtulit, ipse quoque simile [k] pactũ bonorũ ob aliũ aut eundem cõtractũ [l] interposuit. ante secundum creditorem dimissum, nullo iure cætera bona [m] titulo pignoris vendidit: sed ob eã rem [n] in personã actio [o] contra eũ [p] creditori [q], qui pignora sua requirit, non competit, nec vtilis danda est: nec furti rerũ mobiliũ gratia rectè conuenietur: quia pro priã causam ordinis errore ductus persecut⁹ [r] videtur: præsertim cũ alter creditor furto possessionem, quæ non fuit apud eum, non amiserit [s]. ad exhibendum quoque frustra litem excipiet [t]: quia neq; possidet, neq; dolo fecit, vt desineret possidere. sequit [u], vt secũdus creditor possessores [x] iterpellare debeat.

B

C *Licet fideiussor emat pignus, tamen debitori vel secundo soluenti restituere cogetur: licet extraneus emptor cogi nõ posset. Bar.*

II. IDEM libro secundo Responsorum.

FIdeiussor conuentus [y], õfficio iudicis adsecutus est vt emptionis titulo prædiũ creditori [z] pignori datum susciperet. nihilominus alteri creditori [a], qui postea sub eodem pignore contraxit, offerendæ pecuniæ, quam fideiussor dependit, cum vsuris medij temporis facultas erit. nam huiusmodi venditio, transferendi [b] pignoris causa, necessitate iuris fieri solet.

D *Qui emit à creditore primo, irrenocabiliter possidet. sed qui emit à debitore, licet pretiũ soluatur primo creditori, poterit cõueniri si solutum pretium ei offeratur. Bartolus.*

III. IDEM libro tertio Responsorum.

CVm prior creditor pignus iure cõuentionis vendidit,

a *Alteri creditori*. sed & debitori: vt infra, de fideiuss. Paulus respon. fideiussorem. & supra, mand. si mandato. §. Paulus. Azo. Itẽ no. hic q̃ non admittitur vt quilibet: arg. C. de dolo. l. j. sed arg. contra supra, de adop. si pater. §. qui duos. *ADDITIO*. Dic secũdum Bar. quòd hic fides debita ratione conuentionis, hoc est mãdati, hoc impedit: quod dic vt plene no. per doc. in. l. j. C. de dolo.
b *Transferendi*. id est, quod debet transferri ex necessitate iuris. habet enim creditor necesse transferre pignora in fideiussorem si ab eo pecuniam exigat: vt hoc, & C. de fideiuss. l. ij. Accursius.

CVm prior.]CASVS. Si duobus successiue rem meam obligaui, & primus vendidit: an obligatio pignoris secundo creditori

BIU Cujas

tori locum habeat, quęritur. Et respon. quòd non. si autem ego debitor distraxero, & primo creditori pretium ĩ solutum dedero, & secundus creditor offerat pretium emptori, quod primo creditori soluit cum vsuris: an sit audiendus si velit pignora recuperare, quæritur. Et respon. quòd sic: neque refert vtrum eam obligauerit vel vendiderit debitor.

a *Conuenit.* inter sapientes: vt. C. si anti. credi. l. j. in prin. & l. ij. Accursius.

b *Creditore.* scilicet primo.

c *Offerri.* à secundo creditore, scilicet & debebit ad hoc vt possit secundus creditor habere pignus: vt. C. si anti. credi. pig. vendi. l. j. ij. respon.

d *Ad alium.* scilicet primum.

e *Pignus.* duobus successiue obligatum.

f *Vendidit.* & pretium ad primum creditorem peruenit.

g *Denuo.* id est, tertio loco. & pecunia tertij peruenit ad primum.

h *Cum ſoluẽdæ. Exerceatur.* vt & supra, de pac. itẽ quia conuentiones. Sed contra supra, de pign. l. quæsitum est. j. respon. Sol. hic negat venditionem: ibi permittit vindicationem. vel sol. vt ibi. Accursius.

secundo creditori non superesse ius offerendæ pecuniæ conuenit[a]. si tamen debitor, non interueniẽte creditore[b], pign⁹ vendiderit, eiúsque pretiũ priori creditori soluerit: emptori potest offerri[c], quod ad alium[d] creditorem de nũmis eius peruenit, & vsuræ medij temporis. Nihil enim interest, debitor pignus[e] datum vendidit[f], an denuo[g] pignori obliget. B

Non potest pignus vendi antequam debitor sit in mora soluendi. Hoc dicit notanter ista lex. Bartolus.

IIII. IDEM libro vndecimo Responsorum.

CVm soluẽdæ pecuniæ dies pacto confertur: * conuenisse videtur, ne prius vendendi pignoris potestas exerceat[h].

Creditor potest vendere pignus pro eo quod sibi debetur, & pro eo quod priori obtulit creditori. Bartolus.

V. MARCIANVS libro singulari ad Formulam Hypothecariam.

CVm secũdus creditor obla ta priori pecunia, ĩ locum C eius successerit, venditionem ob pecuniam solutam[i] & creditam rectè facit[k].

Secundus creditor, vel fideiussor, nõ emit irreuocabiliter. h. d. Idem dicit in. l. sequenti. Bartolus.

℣ Si secundus creditor vel fideiussor, soluta[l] pecunia pignora susceperint, rectè eis offertur[m]: quamuis emptionis titulo ea tenuerunt.

VI. MODESTINVS libro octauo Regularum.

CVm posterior creditor à priore pignus emit: non tã adquirendi dominij, quàm seruandi pignoris sui causa intelligitur pecuniam dedisse: & ideo offerri ei à debitore potest[n]. D

Si creditor iuste pignus vendidit extraneo, non potest debitor recuperare rem nisi ex pacto, vel ratione minoris ætatis. Barto.

VII. MARCIANVS libro singulari ad Formulam Hypothecariam.

SI creditor pignus vel hypothecam vendiderit hoc pacto, vt liceat sibi reddere pecuniam, & pignus recuperare: an si paratus sit debitor reddere pecuniam, consequi id possit? Et Iulianus libro vndecimo digestorum scribit, rectè quidem distractũ esse pignus[o]; cæterùm agi posse cum creditore, vt si quas actiones habeat, eas cedat debitori[p]. Sed quod Iulianus scribit in pignore: idẽ & circa hypothecam[q] est. ℣ Illud inspiciendum est, an liceat debitori, si hypotheca venierit, pecunia soluta eam recuperare. Et si quidem ita venierit, vt si intra certum tempus à debitore pecunia soluta fuerit, emptio rescindatur: intra illud tempus pecunia soluta, recipit hypothecam. Si verò tempus præteriit, aut si non eo pacto res venierit, non potest rescindi venditio: nisi minor sit annis vigintiquĩque[r] debitor, aut pupillus, aut reipublicæ causa absens[s], vel in aliqua earũ causarum erit, ex quibus edicto[t] succurritur.

Pactum de non vendendo appositum ab eo qui habet ius inre, impedit venditionem. h. d. secundum veram lecturam. Bar.

℣ Quæritur, si pactum sit à creditore* ne liceat debitori hypothecam vendere, vel pignus, quid iuris sit: & an pactio nulla sit talis, quasi contra ius sit posita, ideóque [iure] venire* possit? Et certum est, nullam esse venditionem[u], vt pactioni stetur.

Potest creditor vnum eligere ex pignoribus quod voluerit vt vendat. h. d. quod nota, quia est contra opinionem rusticorum. Bartolus.

VIII. MODESTINVS libro quarto Regularum.

CReditoris arbitrio permittitur, ex pignorib⁹ sibi obligatis, quibus velit, distractis, ad suum commodum peruenire.

Venditio non liberat debitorem, nisi pretio creditori soluto. Bartolus.

IX. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

a *Conuenit.* inter sapientes: vt. C. si anti. credi. l. j. in prin. & l. ij. Accursius.

b *Creditore.* scilicet primo.

c *Offerri.* à secundo creditore, scilicet & debebit ad hoc vt possit secundus creditor habere pignus: vt. C. si anti. credi. pig. vendi. l. j. ij. respon.

d *Ad alium.* scilicet primum.

e *Pignus.* duobus successiue obligatum.

f *Vendidit.* & pretium ad primum creditorem peruenit.

g *Denuo.* id est, tertio loco. & pecunia tertij peruenit ad primum.

h *Cum ſoluẽdæ. Exerceatur.* vt & supra, de pac. itẽ quia conuentiones. Sed contra supra, de pign. l. quæsitum est. j. respon. Sol. hic negat venditionem: ibi permittit vindicationem. vel sol. vt ibi. Accursius.

i *Solutam.* scilicet priori creditori. Accursius.

k *Facit.* vt supra, ti. j. l. si prior. §. sciendum.

l *Soluta.* priori creditori.

m *Offertur.* ab alio creditore: vt supra, eo. l. ij. & C. de dolo. l. j. & supra, manda. l. si mandauero. §. Paulus. & infra, de fideiuſ. l. Paulus.

Cum posterior.]CASVS. Si secundus creditor emit pignus à priore, non acquirit sibi dominium pignoris: sed debitor offerendo pecuniam habebit pignus suum.

n *Potest.* vt & ar. supra, commu. diui. l. communi diuidundo iudicio. §. iter eos. Accur.

Si creditor.]CASVS. Creditor vendidit pign⁹ cum pacto quòd rehaberet si pretiũ redderet. an debitor offerendo emptori pretiũ, debeat habere pignus? Dicitur quòd non potest cogere emptorem: tamen potest agere cõtra creditorem, vt sibi cedat actiones suas cõtra emptorem. Cætera plana sunt vsque ad. l. creditoris. Viuianus.

o *Esse pign⁹.* vt &. C. si anti. cre. pig. ven. l. j. in prin. Accursius.

p *Cedat debitori.* sed & ipse debitor actionem in factum habeat: vt supra, de pig. ac. si cũ venderet.

q *Hypothecam.* differunt autem, cum pign⁹ quod ad creditoré transit: hypotheca vero quę non transit dicitur: vt supra, de pigne. act. si rem. §. pignus. Accur.

r *Annis. xxv.* iure ętatis restituitur, si enorme damnum patiatur: vt. C. si aduer. ven. pi. l. j. & supra, de minoribus. l. si ex causa. ĩ prin.

s *Absens.* vt. C. de resti. mi. l. si cum militaribus. Accursius.

t *Edicto.* quod est. ĩ. ex qui. cau. maio. l. j.

u *Venditionem.* si habes venditionem, valet pactum. Et sic est contra supra, de pact. l. nemo. Sol. ibi nõ interest pacisc entis, hic sic. Itẽ est cõtra, supra, de pig. act. l. iiij. Sed ibi de creditore, quòd possit contra pactionem vendere, dicit: quia aliàs nihil sibi valeret pignus. hic autem de debitore. si autem habes pactionem vel conuentionem, vt quidam libri habent, planum est. & pro hac infra, de preca. l. cum precario.

Creditoris.]CASVS. Habebam plura pignora mihi obligata sub pacto quòd possem vendere in defectum solutionis. Dicitur hic quòd possum vendere quæ volo vt meum consequar. Cætera plana sunt vsque ad. l. & si is. Viuianus.

aliàs, cum creditore.

Pignus & hypotheca differunt.

Flo. venire.

BIU Cujas

a *Quæsitum est.Creditori posit.* cum subito facultates eius lapsæ sunt.

b *Percepta.* vt & supra, mandati.l.si mandato.§.creditor. & infra,eo.rescriptum. §.fina.

c *Adiecto eo.*vt supra, si certum petatur.l.creditor.Accursius.

ET si is.] CASVS. Vendidi rem mihi pignoratã.si euicta fuerit, emptor non habet regressum contra me. tamen si ego velim ex alia causa rem illã vindicare,non sum audiẽdus. h. d. vsque ad fin. titu.Viuianus.

d *Non potest.* vt &.ſ. de act. empt. l. emptorem.§.sententiã.&.ſ.de pig. actio.l.periculum.

e *Ex alia causa.* quia fortè eius est fact⁹ postea dominus:vt infra,de euic.l.vindicatem.Sed contra.C.de euic.l.fin. Sol.ibi in hærede fideiussoris pro euictione dicit, q̃ potest vindicare ex sua persona, licet de euictione teneatur: sed ipse principalis vẽditor,vel hæres eius, non potest:vt hic.

f *Arbiter. Adsignauit.* quod facere debet: vt.ſ.famil.ercis. l.ij.in fi.&.j.ea.l.in fin.

g *Cessantibus.* ſ.soluere vni ex hęredibus,cui solutũ non fuerit.Azo.

h *Rescriptum.Libellos.* interrogato *a Libell⁹ est* rios, vel respõsorios.[a] *quam schedulã suppli-* Accursius. *cem vocat* *Posse.* vt & supra,de *Trãquillus,* pig.act.Titius.sed non *vulg⁹ reque-* contra debitor à cre- *rellos agẽte* ditore:vt eod.tit.debi- *Papiniano,* tor.in prin. Accursius. *idem est,in-* *Si aliena.*respondequit *Bu.hic* *Ne euictionis.* quod *quasi dicas* semper intelligitur,nisi *libellis præ-* contrarium paciscatur: *fecto Papi-* vt.C.credi. euic.pi. nõ *niano.* de.l.ij.Azo.

m *Obligatione.*quia de facto tantum fuit obligata.Azo.

n *Cederet.* vt & supra, man.si mandato.§. creditor. & argu. infra,de statulib.l.si peculium.j. respon.in fin.

o *Liberatur.*scilicet vt dictum est.Accursius.

p *Vel ad emptorem.*repete quantum. & quod dicit post euictionem, ideo dicit, quia si non est euictum,non potest emptor pro euictione agere : vt.C. de euic.l. qui rem.

q *Tenetur.* ex empto. scilicet emptori nõ ad interesse, sed ad pretium,cuiusque vsuras,ha

QVæsitum est, si creditor ab emptore pignoris pretium seruare non potuisset, an debitor liberatus esset? Putaui, si nulla culpa imputari creditori posit[a], manere debitorem obligatum: quia ex necessitate facta vẽditio nõ liberat debitorem, nisi pecunia percepta[b].

Pactum de superfluo non soluendo creditori, est superfluum : quia tacitè inesse intelligitur.Bartolus.

[Pomponius autem lectionũ libro secũdo ita scripsit: Quod in pignoribus dãdis adiici solet, vt quo minus pignus venisset, reliquum debitor redderet: superuacuũ est: q̃a ipso iure ita se res habet etiã non adiecto eo[c].

Creditor non tenetur de euictione:ipse tamen non potest euincere.Bartolus.

X. IDEM libro sexto Responsorum.

ET si is qui lege pignoris emit,ob euictionẽ rei redire ad venditorem nõ potest[d]: tamen non esse audiendum creditorem,qui fundum vendidit, si velit eiusdem rei ex alia causa[e] quæstionem mouere.

Diuisio cohæredum non impedit ius creditoris pignus vendere volentis.h.d.Vel sic: Illi in quem transfertur ius nouum, transfertur ius vendendi pignora.Bartolus.

XI. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

ARbiter diuidendæ hæreditatis cum corpora hæreditaria diuisisset,nomina quoque communium debitorum separatim singulis insolidum adsignauit.[f] Quæsitum est, an debitoribus cessantibus[h],pro solido pignus vẽdere quisque potest?Respondit posse.

Creditor potest emere pignus à debitore.h.d.Bartolus.

XII. TRYPHONINVS libro octauo Disputationum.

REscriptum est ab imperatore, libellos[h] agente Papiniano,creditorem à debitore pignus emere posse[i], quia in dominio manet debitoris.

Quicquid ex re pignorata vel eius occasione consequitur creditor, pignus extenuat. si id irrenocabiliter consequitur,aliàs debitoris liberatio ex futuro pendebit euentu.Bartolus.

[Si aliena[k] respignori data fuerit, & creditor eam vendiderit: videamus, an pretiũ quod percepit creditor, liberet debitorem personali actione pecuniæ creditæ. Quod verè responderetur, si ea lege vendidit, ne euictionis[l] nomine obligaretur: quia ex contractu,& qualiquali obligatione[m] à debitore interposita,certè ex occasione eius redactum id pretium ęquius proficeret debitori,quàm creditoris lucro cederet[n]: sed quantum quidem ad creditorem,debitor liberatur[o]: quantum verò[vel]ad dominum rei,si necdum pignus euictum est,vel ad emptorem[p], post euictionem, ipse* debitor vtili actione teneturq:ne ex aliena iactura sibi lucrũ adquirat. Nam & si[r] maiores fructus (fortè petens à fideiussore[f]*) creditor abstulit vniuersos:in quantitatem debitam acceptò ferre debebit[t]. Et cum per iniuriam[u] iudicis domino rem quæ debitoris non fuisset, abstulisset creditor,quasi obligatam[x] sibi: & quæreretur, an soluto debito restitui eã oporteret debitori?Scęuola noster restituendam probauit[y]. Quòd si non ita vẽdidit, vt certum sit omnimodo apud eum pretium remansurum, verum obligatus est ad id restituendũ[z]: arbitror interim quidem nihil à debitore peti posse, sed in suspenso haberi liberationẽ. Verùm si actione ex empto cõuentus præstitisset[pretium]creditor emptori, debitũ persequi eum à debitore posse : quia apparuit non esse liberatum[a].

Creditor tenetur iura cedere,& possessionem tradere.h.d.& est fortis lex.Bartolus.

XIII. PAVLVS libro primo Decretorum.

CReditor qui iure suo[b] pignus distrahit, ius suum[c] cedere debet: & si pignus possidet,tradere vtique debet possessionem.[d]

XIIII. SCAEVOLA libro sexto Responsorum.

ARbitri diuidũdæ hæreditatis inter hæredes cũ corpora[e] hæreditaria diuisissent, nomina quoque cõmunium debitorum separatim[f] diuersa, singulis insolidum adsignauerũt. Quæsitum est, an vnusquisque eorum, debitore sibi addicto cessante in solutione,[p] solido* pign⁹ sub eo nomine obligatũ vẽdere posit?Respõdit posse.*

QVIBVS MODIS PIGNUS vel hypotheca soluitur.

TITVLVS VI.

A bita ratione fructuum : vt infra,de euict.l.antepen.§.sed & si iussu.&. C. de euic. si ob causam. sed domino rei contra debitorem datur neg. gest. actio, si habeat ratam venditionem : vt.C.de rei vin. l. iij. & supra, de neg.gest.l.fin.

r *Nam etsi.*non lucrifacit creditor hanc pecuniã, quia nec fruct⁹. nam & sic &c.Accur.

s *A fideiussore.* qui se obligauerat pro restituendo pignore,& fructibus ex eo perceptis.

t *Debebit.* vt &.C.de pig.act.l.j. &.ij.& fi.& C.eo.l.j.Accursius.

u *Et cum per iniuriã.* aliud ponit exẽplũ,vbi creditor non lucratur.

x *Obligatam.* iure, cũ* *Flo.ipſe* non iure, sed de facto tantum erat obligata.

y *Probauit.* vt per rei vin.sed Ioan.per actionem pig. vt supra, de* *Flo.poſſ.* pig.ac. si rem.§.is quo- *ſure* que.& est ad hoc quòd non lucretur creditor, supra,de proc.qui proprio. §. vt in cæteris. à debitore enim & eius occasione habet magis quàm à domino rei in omnibus his casibus: & ideo debitori ꝓficiat: vt.j.de do.cau.mor.lege,qui alienam.

z *Restituendum.*scilicet si res euincatur.

a *Liberatũ.* scilicet in perpetuum, sed ad tempus : vt hic, &.j.de sol. lege,si creditor fundũ. & supra, man. lege, si mandato.§.creditor.in fi.& arg. ſ. de pig.ac.l. nec enim.ij.respõ. Ac.

b *Creditor. Iure suo.* id est iure creditoris. Accursius.

c *Ius suum.* id est hypothecæ. non quòd sit emptori obligata, cum sua sit: vt instit. qui.alieni.vel non.§.j.sed vt in eo quod dedit, quolibet etiam alio creditore potior sit,qui tamen sit post eũ qui sibi vendidit : vt supra, eodem cum prior.& lege.ij.

d *Possessionem.* vt.C. eo.l.qui prædium.

e *Arbitri. Corpora.* hoc ideo dicit, quia si nulla corpora essent in hęreditate,actio fami. ercise. non haberet locum:vt supra, fa. orciscun. hæres.§. j. & forte vitio scriptorum hic posita fuit hæc lex. Azo. cum supra, eo.l. *Flo.sel.* arbiter. hæc cadẽ sit. *uende.*

f *Separatim.* ipso iure *Flo.per* legem. xij. tabula- *tuisse* rum:vt. C. famil.ercis. l.ea quæ.

QVIBVS MODIS pignus vel,&c.

Debitoris.

BIU Cujas

Debitoris.]CASVS. Rem tuam mihi obligasti. Titius amici absentis negotia gerés eam liberauit. an desinat teneri, quæritur. Et dicitur ꝙ sic, adeo vt Titio non possidenti vtilis hypo. nomine non datur. sibi autem possidenti datur retentio. [*CVM CREDITOR.*] Maritus vxori prædiũ vẽdidit pro. c. &. l. rec epit. & pro aliis item. l. prædium vxor ei obligauit maritus residuũ pretij vxori donauit, & decessit. succesit ei fisc⁹. vult agere fiscus hypoth. ꝓ prædio. an possit, quæritur, quasi non valere donatio videatur, & ita neq; pignoris remissio? Et respon. quo valet pignoris remissio, licet debiti principalis remissio non tenuerit. [*DEFENSOR.*] Ré tuã mihi obligasti. volente me hypo. agere, obtulit se Titi⁹ defensioni tuę, & iudicatũ solui ꝓmisit, & fideiuss. dedit, vel pignora. an in te reum trãslato iudicio pignora desinant, vel fideiussores teneri, ꝙritur? Et respondeſ quod sic. Vi.

Is cuius pecunia pignus liberatur, nõ succedit in ius debitoris quo ad actionem, sed quo ad exceptionem sic. Bart.

I. PAPINIANVS libro vndecimo Responsorum.

DEbitoris absentis amicus negotia gessit, & pignora citra emptionem pecunia sua liberauit. [a] Ius pristinũ domino restitutum videtur. igitur qui negotium gessit, vtilem Seruianam dari sibi non rectè desiderabit [b]. si tamẽ possideat, exceptione doli defenditur. [c]

Tacito expresso, non vitiatur tacitum, si non est eadem ratio vitiandi vtrumque. hoc dicit. Bartolus.

¶ Cum venditor numerata sibi parte pretij, prædium quod venierat, pignori accepisset [d], ac postea residuum pretium emptori literis ad eum missis donasset, eóque defuncto donationem quibusdã modis inutilem esse cõstaret:* frustra fiscũ, qui in locum venditoris succesſerat, petere prędiũ iure pignoris apparuit. cuius pignoris solutum esse pactum prima volũtate donatoris* constabat: quoniam inutilem [e] pecuniæ donationem lex facit, cui non est locus in pignore liberando [f].

Mutata persona ex parte rei, cautiones iudiciariæ extinguuntur. Bart.

¶ Defensor absentis cautionẽ [5] iudicatum solui præstitit in dominum [h] iudicio postea trãslato, fideiussores ob rem iudicatam quos defensor dedit, non tenebuntur [i], nec pignora [k] quę dederunt.

Possessor qui litis æstimationẽ soluit creditori, excipit contra dominum vindicantem, nisi sibi debitum offerat. Bart.

II. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SI creditor Seruiana actione pignus à possessore petierit, & possessor litis æstimationem obtulerit, & ab eo debitor rem vindicet: non aliter hoc facere concedetur, nisi prius ei debitum offerat. [l]

Si ius debitoris obligantis resoluitur ex causa antecedente necessaria, resoluitur pignus. secus si ex causa voluntaria. h. d. cum. prin. l. seq. Bartolus.

III. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

SI res distracta fuerit sic, nisi intra certum diem meliorẽ conditionem inuenisset, fuerítque tradita, & fortè emptor antequam melior conditio offerretur, hanc rem pignori dedisset: Marcellus libro quinto Digestorum ait finiri pignus [m], si melior conditio fuerit allata, quanquam vbi sic res distracta est, nisi emptori [n] displicuisset, pignus finiri non putet. [o]

IIII. IDEM libro septuagesimotertio ad Edictum.

SI debitor cuius res pignori obligatæ erant, seruũ quẽ emerat, redhibuerit: an desinat [p] Seruianæ locus esse? Et magis est ne desinat: nisi ex voluntate [q] creditoris hoc est factum.

Qui consentit venditioni pignoris, videtur ius suum remittere, nisi contrarium fuerit protestatus, vel venditio non tenuerit. Bartolus.

¶ Si in † venditione pignoris cõsenserit creditor, vel vt debitor hanc rem permutet, vel donet, vel in dotem det: dicẽdum erit pignus liberari: [r] nisi salua [f] causa pignoris sui cõsensit vel vẽditioni vel cæteris. nam † solent

A alie. §. quia non verisimile. & de hac materia dixi supra, de pac. l. si tibi. §. de pignore. Itẽ. no. hic, quòd ibi non valet expressum: tamẽ valet tacitum. Sed arg. cõtra. ff. de serui. ru. præ. l. item. §. qui habet. *ADDITIO.* Pro solutione huius cõtrarij dic plene, vt per Cy. in auth. ingressi. C. de sac. ſan. eccle. in illa quęst. si nõ valet ingressus, an dedicatio bonorum vitietur &c.

f *Liberando.* scilicet vt nõ valeat pignoris remissio: nam bene valet, & non reuocatur, vt modo dixi.

g *Cautionem.* id est satisdationem. Accur.

h *In dominum.* scilicet reuersum.

i *Non tenebũtur.* vt & infra, iud. sol. l. si ante. Sed cõtra supra, de ꝓcur. l. in causæ. §. pe. & fi. Sol. hic ex parte rei, ibi actoris: vt ibi plene diximus.

k *Nec pignora.* nisi fuerint repetita. Accur.

SI creditor.]CASVS. Rem tuã mihi obligasti quam possedit Titius: egi hypothecaria contra Titium, & litis æstimationem sum consecutus: si rem tuam à Titio vindicaueris, obstabit tibi exceptio, nisi debitũ solueris, neque videtur pignoris facta remissio propter æstimationem oblatam. Vi.

l *Offerat.* vt supra, de pig. actio. l. si creditor. & infra. e. l. sicut. §. fin. & supra, de rei vind. l. emptor. Accursius.

SI res.]CASVS. Vẽdidi pignus debitoris ea cõditione, quòd si alius meliorem conditionem afferat, res sit inempta. emptor non expectauit, sed eam ré interim pignori dedit. si aliquis meliorem cõditionem attulerit, solui-

† *Ex isto tex. colligit Bart. quòd si actus circa quẽ adhi betur cõsensus non valet, nõ nocet consensus: quod est mẽti tenẽdum secundum Ale. ad eũ.*

uitur pignus secũdum. secus est, si ita vendita esset: vt si displicuisset emptori, esset inempta, quia tunc pignus non soluitur.

† *Totũ hoc, nã. so. mul. sal. cau. pig. cõ. in scriptis nostris exem. non habetur.*

m *Finiri pignus.* vt supra, de in diẽ addic. l. iiij. §. sed & Marcellus. & supra, de rei vindi. l. si quis. Accursius.

n *Emptori.* vt & ipsa permaneat, nisi &c.

o *Non putat.* quia in arbitrio debitoris esse nõ debet, sit res obligata, necne: vt infra. l. prox. in prin. illud nõ placet, vt dicatur nõ finiri, ideo quia nec competit. cepit enim, & pura fuit emptio, sed sub conditione resoluenda: vt supra, de contrahen. empt. l. iij.

SI debitor.]CASVS. Seruum vitiosum emisti: & eum obligasti, & intra sex menses redhibuisti. an desinat pigneratitia. i. hypothecaria. quæritur? Et respon. quod non, nisi de consensu debitoris redhibueris. [*QVAERITVR.*] Seruum mihi obligasti, & vt distraheres consensi: in Iudæum, cum esset seruus Christianus, alienasti: an præiudicet mihi cõsensus? Et respon. quod non: vnde non videtur pignoris facta remissio per hoc. Viuianus.

p *An desinat.* vt. j. de ędil. edic. l. bouem. §. pignus. &. §. si quis cũ.

q *Ex voluntate.* vt infra, eo. l. voluntate.

r *Liberari.* vt infra. e. l. sicut. §. venditionis.

ſ *Salua.* Nota, consentio saluo iure meo: vt hic, & argu. C. de pact. si quis in conscribendo. & arg. j. de leg. j. si quis à filio. §. j. nã est nugatio: vt ibi notatur.

Satisfiat.

Vlp. contrabat: iure pignoris fiũ frustra nere prædia, qui succeſſerat in locũ venditoris, appar. donationis fiũ. & vulg.

Communia difficilius quę specialia tollitur.

BIU Cujas

a *Satisfiat.* idem tamẽ & sic hoc non dixit: vt supra, tit. j. l. quæsitum. Azo. Vel ibi in debito personali.

b *Velle.* scilicet discedere à priore. Azo.

c *Impediat.* veluti si Iudæus emerit mancipium Christianum. vel forte prohibente patre alienari. vel ea lege emptæ. Vel cum creditor cõsentit minori alienãti sine decreto. Aliud autem si valeret cõtractus, licet rem non tradiderit debitor, idémq; venditor emptori: vt. j. e. sicut. §. si debitor. j. respon. Accursius.

vulgò prius legebatur idẽ erit probandum eũ velle. Quæritur &c. ad quod respicit Accursii glossema.

d *Soluitur. Discedatur.* vt &. j. eod. l. volũtate. j. respon. Item & propter delictũ creditoris: vt si ancillã prostituat: vt supra, de pig. act. l. eleganter. in fi.

e *Paciscatur.* quia eã remittat, vel debitum, vt subiicit. Accursius.

f *Dicat.* hoc dicit disquirendo, nõ ponẽdo.

g *Non petatur.* scilicet debitoris hypotheca apud alium constituta.

h *Actum sit.* scilicet vt à persona tantum non petatur debitoris: subaudi potest hoc tolerari, cum &c.

i *Discedatur.* si is conueniatur hypothecaria, cui personale pactũ factum est, vel alius qui teneat. Sed cõtra. C. de lui. pi. intelligere. Sol. ibi erat sublata principalis per prescriptionẽ, hic pacto siue volũtate, quæ volũtas siue cõuẽtio late sunt interptãda: vt. C. vt ac. ab hẽ. & contra hæredes. l. j. quod non est in præscrip. cum sit odiosa: vt infra, de act. & oblig. l. in omnibus.

k *Idem.* vt supra, tit. j. l. cum soluẽdæ. Sed cõtra. ff. de pig. l. quæsitũ. in princ. Sol. vt ibi. Ac.

l *Pro hypotheca.* id est, loco hypothecæ.

m *Integræ.* scilicet emptori: vt. j. de sol. Modestinus.

n *Iusurandum.* vt infra, eo. si deferente.

o *Item liberatur. Solutũ est.* scilicet creditori. qd si soluerit creditori creditoris? arg. qp idẽ sit, vt ar. C. de pign. act. solutum. §. solutam.

p *Pignus.* quia ad tempus fuit obligatum.

q *Ratione.* quia ad cõditionẽ fuit obligatũ vsquequo nauis venerit.

multi salua causa pignoris sui consentire. Sed & si ipse vendiderit creditor, sic tamen venditionem fecit, ne discederet à pignore, nisi ei satisfiat[a]: dicendũ erit, exceptionem ei non nocere. sed & si non concesserat pignus venundari, sed ratam habuit venditionẽ: idẽ erit probãdum. ℣ Bellè[b] quæritur,* si fortè venditio rei specialiter obligatæ non valeat, an nocere hæc res creditori debeat quòd consensit: vt puta si qua ratio iuris venditionem impediat[c]? Dicẽdum est pignus valere.

Sine hypotheca remittatur expresse, sine remittatur debitum hypotheca videtur remissa, quatenus debitum est remissum. Bartolus.

v. Marcianvs libro Singulari ad Formulam Hypothecariam.

Soluitur hypotheca, & si ab ea discedatur[d], aut paciscatur[e] creditor ne pecuniam petat: nisi si quis dicat[f] pactũ interpositum esse, vt à persona nõ petatur[g]. & quid si hoc actum sit[h], cum fortè alius hypothecam possidebit? Sed cùm pactũ conuentum exceptionem perpetuam pariat: eadem & in hoc casu possunt dici, vt & ab hypotheca discedatur[i]. ℣ Si paciscatur creditor, ne intra annum pecuniam petat, intelligitur de hypotheca quoq; idẽ[k] pactus esse.

Si creditor pro pignore recipit fideiussorem, videtur remittere pignus: secus si vẽdat nomen debitoris. h. d.

℣ Si conuenerit, vt pro hypotheca[l] fideiussor daretur, & datus sit: satisfactum videbitur, vt hypotheca liberetur. Aliud est, si ius obligationis vẽdiderit creditor, & pecuniam acceperit. tunc enim manent omnes obligationes integræ[m]: quia pretij loco id accipitur, non solutionis nomine. ℣ Satisfactum esse creditori intelligitur, & si iusiurãdum[n] delatum datum est, hypothecæ nõ esse rem obligatã.

vi. Vlpianvs libro septuagesimotertio ad Edictum.

Item liberatur pignus, siue solutũ[o] est debitum, siue eo nomine satisfactum est. Sed & si tẽpore finitum pignus[p] est: idẽ dicere debemus, vel si qua [alia] ratione[q] obligatio eius finita est.

Solutione vel obligatione in iudicio facta, pignus liberatur. secus si alio modo quis paratus est satisfacere, nisi creditor hoc admiserit. Bartolus.

℣ Qui paratus est soluere[r]: meritò pignus videtur liberasse[f], qui verò non soluere, sed satisfacere[t] paratus est: in diuersa[u] causa est. ergo satisfeciſſe prodest, quia sibi imputare debet creditor, qui satisfactionẽ admisit vice solutionis. At qui nõ admittit satisfactionem, sed solutionem desiderat: culpandus non est. In satisdatione[x] autem non vtimur Atilicini sententia, qui putabat, si satisdetur alicui certæ pecuniæ[y], recedere eum à pignoribus debere.

vii. Gaivs libro Singulari ad Formulam Hypothecariam.*

SI consensit venditioni creditor: liberatur hypotheca. Sed in his pupilli consensus nõ debet aliter ratus haberi, quàm si præsente tutore auctore consenserit, aut etiã ipse tutor [consenserit,] scilicet si commodi* aliquid, vel satis ei fieri ex eo iudex æstimauerit[z].

Procurator non potest pignus remittere sine speciali mandato, sed bene potest remissionem pignoris accipere. Bartolus.

℣ Videbimus si procurator omnium bonorum consensit, vel seruus actor, cui & solui potest, & in id præpositus* est: an teneat consensus eorum? Et dicẽdum est nõ posse[a], nisi specialiter hoc eis mãdatum est. Sed si cum debitoris procuratore conuenit ne sit res obligata, dicendum est id debitori per doli exceptionem prodesse. Cum autem cum seruo eius cõuenerit, per ipsam pacti cõuenti exceptionem [prodesse] debet.

Pignus potest remitti pro parte pro indiuiso. h. d. Bartolus.

℣ Si conuenit de parte pro indiuiso alienãda: si certa[b] res est q̃ venit, potest dici de reliqua parte ab initio agi [ꝑ solido] oportere[c] nec obstat exceptio[d].

Si diuisio fiat à socio, nõ tollitur ius reale alteri competens pro indiuiso. secus si esset ius personale. Bartolus.

℣ Illud tenendum est, si quis cõmunis rei partem pro indiuiso dederit hypothecæ: diuisione facta cum socio, nõ vtique eam partẽ creditori obligatam[e] esse, quæ ei obtingit, qui pignori dedit: sed vtriusq; pars pro indiuiso pro parte dimidia manebit obligata.

Aestimatione rei obligatæ extinguitur pignus. Bartolus.

viii. Marcianvs libro Singulari ad Formulam Hypothecariam.

SIcut re corporali extincta, ita & vsufructu[f] extincto pignus hypothecáve perit.

r *Soluere.* in iudicio. sed si extra, non conuenitur hypothecaria: nõ tamen agit actor actione pigneratitia si non offerat, & cõsignatum non deponat. Ioan.

f *Liberasse.* vt &. C. de vsur. l. acceptã & ideo agit pigneratitia actione: vt supra, de pig. act. l. aliena res. §. si per creditorem.

t *Satisfacere.* dando pignus, vel fideiussorẽ: vt supra, de pig. ac. qp si non.

u *In diuersa.* nisi creditori placuerit satisfactio: vt & supra, de pig. *In totalo operum, act. l. si rem alienam. §. legitur, De omnis. & §. fi. & l. seq. formula hy Et ar. ff. de iureiur. l. nõ pollicenadi erit. & infra, de re iudi. si se. §. ait prætor.

x *In satisdatione.* aliàs, satisdatione: & aliàs, satisfactione. Accursius. * Fl. com-

y *Pecuniæ.* scilicet no modum mine, & non totus. Vel dic, etiam si de tota vellet satisdare, non auditur: vt hic, &. C. de cõsti. pecu. promissor. §. fi. Et expone satisdetur, id est, satisdari vellet. Sed cõtra infra, eo. l. penul. Sol. vt ibi, & eodẽ modo solue aliud contrarium quod est, infra, de mu. & ho. l. rescripto. §. j. aliàs ibi speciale. *Fl. possius

z *Si consensit. Existimauerit.* his ergo casibus valet cõsensus. licet ipse seruũ suũ nõ possit manumittere ratione ætatis: vt infra, de manu. vin. l. si pater.

a *Vẽ posse.* cum faciat animo donandi: vt infra, eo. sicut. §. an paciſci. &. ff. de ꝑcur. l. mãdato. Accursius.

b *Si certa.* id est, corpus. iura enim nullas *Iura nullas partes diferetas, vel pro indiuiso intellectas habet: vt not. supra, de rei vindi. l. si ex æquis. partes diferetas habent.

c *Oportere.* à creditore aduersus emptorem qui totũ emit, vel partẽ diuisam: vt supra, de act. empt. l. Iulianus. §. idem ait. Accursius.

d *Exceptio.* scilicet cõsensus.

e *Obligatam.* vt & supra. qui po. in pign. ha. l. iij. §. fi. &. ff. communi diui. si quis putans. §. si fundus. &. §. idẽ Iulianus. &. ff. de vsufru. l. is qui. &. ff. si pars hær. pe. l. j. §. quinimmo. Acc.

f *Icut. Et vsufructu.* si vsufructuari* obligauit, quod quidem potuit facere: vt supra, de pig.

BIU Cujas

pig. si is. §. vsusfructus. Sed contra. ff. de pig. l. seruũ. Sol. ibi per culpá debitoris res interiit, hic nõ. Itẽ contra. ff. de pig. l. j. §. cum prędium. vbi dicit, quòd licet in vsucapione dominium intereat, non tamen solui tur pignus. Solu. aliud est vsucapióe perimi, vt ibi: aliud naturaliter, vt hic.

a *Hæredi.* id est ad vtilitatem hæredis: quod semper præsumitur, cũ fit à defuncto: vt. j. de prob. l. si pactum.

b *Fuerit.* s. creditor.

c *Hæreditatẽ.* scilicet hæres cuius defuncto fuit pactũ factũ, quod prodest hæredi: vt dixi.

d *Trebelliano.* quia effectu quodámodo hæres est: vt supra, quod cum eo. si filius. §. j. & j. de fide. l. hæres à debitore. in prin.

e *Rem suam.* quia forte donauit pignus debitor procuratori quod obligauerat, & ei cõsensit creditor vẽdere. Vel dic, q̃ hæreditatẽ quãdã cuius causa erat debitor, vendidit: vt. ff. de pact. si cum emptore.

f *Extiterit.* creditore mandante, & donante hypothecariam actionem & personalẽ procuratori: & hic procurator consentiat debitori de vendendo.

g *Hanc exceptionem.* quia sit cõsensus de vẽdendo. potest enim dominus litis mandatum à simplici procura. reuocare re integra: licet si esset in rem suã, non: vt. ff. de procu. l. procuratorem. scilicet in illis trib⁹ casib⁹ qui sunt. C. de noua. l. iij. licet autẽ reuocetur quando. s. potest: tamen interim per procuratorem gesta valent, nec reuocãtur: vt. C. de procur. si procurator.

h *Si conuenerit.* i. pepigit creditor debitori.

i *Pro indiuiso.* scilicet pignori. Accursius.

k *Possideat.* ita expone, fundum pro indiuiso communem possidet insolidũ: alioquin si pro diuiso, ergo non insolidum possidet, & econtra. Azo.

l *A toto.* sed à parte.

m *Non possunt.* vt. j. de dona. filiusfa. in princ. & supra, quæ res pign. obliga. pos. l. j.

n *Pro actione.* scilicet remittenda, non aliàs:

Pactum factum hæredi, transit ad fideicommissarium vniuersalem. Bartolus.

¶ Creditor, ne pignori hypothecæve sit res, paciscí potest. & ideo si hæredi [a] pactus fuerit [b]: ei quoque proderit pactũ, cui restituit hęreditatem [c] ex senatusconsulto Trebelliano. [d]

Pactum procuratoris in rem suã, prodest & nocet domino sicut pactum domini. Bar.

¶ Si procurator debitoris in rẽ suam [pactus] sit: non puto dubitari debere, quin pactum noceat creditori. Itémque si à parte creditoris procurator in rem suam [e] extiterit, [f] paciscẽdo inutilem sibi faciet hypothecariã actionem: intantum, vt putem rectè dici, & dominis litis hoc casu nocere hãc exceptionẽ [g].

¶ Si conuenerit [h], ne pars dimidia pro indiuiso pignori sit: quæcumque fundi eius pars à quolibet possessore petatur, dimidia nõ rectè petetur. Si plures [rem communem] dederint pro indiuiso [i], & cum vno creditor paciscatur ne hypothecæ sit, deinde ab eo petat: etiam si hic cum quo pactus est, solidũ fundum possideat [k] pro indiuiso, quia de parte conuenisset, non repellit eum à toto [l].

Filius vel seruus non potest libere remittere pignus. Bartolus.

¶ An paciscí possint filiusfamilias & seruus, ne res pignori sit, quam peculiariter hypothecã acceperint, & habent liberam [peculij] administrationem, videamus: an quemadmodũ donare nõ possunt [m], ita nec paciscí, ne pignori sit, possint? Sed dicendum est, vt cõcedere possint, scilicet si p̃tiũ pro actiõe [n] * accipiant, quasi vendant.

Qui consentit alienationi, videtur remittere pignus, si alienatio est secuta. hoc dicit. Bartolus.

¶ Si voluntate creditoris fundus alienatus est: inuerecundè applicari sibi eum creditor desiderat, si tamen effectus sit secutus venditionis. Nam si non venierit: non est satis ad repellendum creditorem, quòd voluerit venire.

In dubio non præsumitur quis alienasse ea quæ repertus est possidere. Bartolus.

¶ Superuacuum est credere agrũ specialiter hypothecæ datum permissu creditoris venisse, si ipse debitor rẽ possideat: nisi quòd potest fieri, vt debitor permissu creditoris vendiderit: deinde postea bona fide redemerit ab eodẽ, vel ab alio, A ad quem per successionẽ ea res pertinere cœpisset, aut si ipse debitor emptori hæres extiterit: verũtamen cùm pecunia soluta non sit, doli mali suspitio inerit, translata † ad præsens tẽpus, vt possit creditor replicationem doli mali obiicere [o].

Si creditor venditioni consensit, vt sibi de pretio satisfiat. & non satisfit: non impeditur agere hypothecaria contra eũ, & eius hæredem. secus si contra extraneum emptorem. hoc dicit. Bartolus.

¶ Illud videamus, si Titius debitor volũtate creditoris sui vẽ diderit Męuio, vel ei à quo Męuius emerit, & postea Mæuius B Titio [p] hæres exstiterit, & creditor ab eo petat: qd iuris sit. Sed iniquum est auferri ei rẽ à creditore, qui non successionis iure, sed alio modo rẽ nactus est. Potest tamen dici, cũ Titij dolus [q] in re versaretur, ne creditor à possessore pecuniã recipiat: iniquissimum esse ludificari [r] eũ.

¶ Quod si is [s] fundus à Mæuio [t] alicui obligatus possideatur [u], cui nondũ satisfactum erit, tũc rursus æquum erit excipi, *si non voluntate [x] creditoris veniit.* Licet enim dolus malus debitoris interueniat qui non soluit, tamen C secundus creditor qui pignori accepit, potior est [y]. Tutius [z] tamen est, si debitor à creditore petat, vt ei permittat pignus vẽdere, quo magis satisfaciat: aut* cautionem accipere ab eo qui rem empturus erit, vt pretium rei venditæ vsque ad summam debiti creditori soluatur.

Appellatione vẽditionis continetur omnis actus, per quem dominium transfertur, etiam ex vltima voluntate. Bartolus.

¶ Venditionis autem appellationẽ generaliter [a] accipere debemus: vt & si legare permisit, valeat quod cõcessit. Quod ita intelligem⁹, vt & si legatũ repudiatũ fuerit, cõualescat pignus. D

Pignus videtur remissum sola venditione, si debitor tenetur tradere.

¶ Si debitor vẽdiderit rem, nec tradiderit, an nõ repellatur creditor, quasi adhuc res in bonis sit debitoris: an verò cum teneatur ex empto, pignus extinguatur? Quod & magis [b] est. Sed quid si pretium venditor consecutus non sit, nec paratus sit emptor dare? Tantumdem [c] potest dici.

Si permittitur vnus actus alienationis: permittitur omnis alius illi similis, & eundem importans effectum vel meliorem. secus si deteriorẽ. Bart.

¶ Sed si permiserit creditor vẽdere, debitor verò donauerit: an exceptione [creditor] illũ summoueat? an

facti

vt supra, eod. si consensit. §. videbimus.

o *Mali obiicere.* vt & infra, eo. l. voluntate. j. respon. &. §. fin. Et arg. j. de act. hæred. si is qui bonis paternis. &. C. de natural. lib. l. si quis. §. quod de subeunda. Sed contra. C. de remis. pig. l. fin. Solu. hic de æquitate: ibi de rigore. Vel hic erat pactus creditor sibi à debitore satisfieri de pretio pignoris, ibi non. Vel hic erat dubium vendiderit, vel non, ibi certum: quod est verius.

† *Locus hũc explicat Alciat. lib. 1. Pareg. ca. 10.*

p *Titio.* debitori.

q *Dolus.* quia dixit se soluturũ pecuniam ex pretio: & creditor ea cõditione permisit vẽdere.

r *Ludificari.* nã intendit hypothecariam.

s *Quòd si is.* quia permisit vendere, puta secutus fidẽ debitoris dicentis, quòd ex pretio solueret.

t *A Mæuio emptore.* q̃ successit Titio.

u *Possideatur.* ab alio creditore Mæuij.

x *Si non volũtate.* hæc sunt verba exceptionis.

y *Potior est.* Dolus ergo defuncti nocet vniuersali successori, quia ipse tenetur personali: & cõuenitur hypothecaria, sed nõ nocet singulari. i. ei qui emit ab hęrede: vel pignori accepit. Vel dic, q̃ hæres obligauit anteq̃ hæres esset, & ita planum est.

Dolus defuncti auctoris nocet vniuersali successori, cessori.

*Flo. antè

z *Tutius.* scilicet creditori. Et sic no. quòd consulit lex: vt. ff. de rei vindi. l. is qui.

Lex quãdoque cõsulit.

a *Generaliter.* No. appellatione venditionis omnẽ cõtractum contineri ex quo dominiũ transfertur: vt hic, &. j. de statulib. l. statuliberi. in fin. &. ff. q̃ res pig. obl. pos. l. j. §. eam. &. ff. de pig. l. in quorum. & C. de reb. alie. non alie. l. fi. &. j. de iti. actúque priua. l. iij. §. si quis. & supra, eo. si debitor. §. si in venditione.

b *Quod magis.* vt extinguatur. Azo.

c *Tantumdem.* nisi recessum fuerit à venditione, vel debitor ad ĩteresse cõdẽnatus: vt. j. eo. l. voluntate. in prin.

BIU Cujas

a *Consensus.* qui aliud fecit, quàm quod ei permissum est: vt. j. de re. e. l. si pupillorum. §. si prætor. &. C. ad Velleianũ. l. iubemus.

b *Onera.* vt &. j. de act. & ob. l. ex promissione. Et sic not. quod vno modo permittitur, alio modo phibetur: vt & supra, de procu. qui pro curatorem. Accursius.

c *Durare.* quid autem si dubium est, sciat, vel nesciat ius suum vbiq; durare? Respon. verisimile est, quòd sciat, nisi subscribat: vt hic dicit: & infra, e. l. Lucius Titius. §. fi. & supra, de inoffic. test. si is qui. §. fi.

Præsentia an sit alicui nocitura. Item no. hic præsentiã, vel patientiam non nocere: vt & supra, de pig. ac. l. Caius. Sed ar. contra ĩfra, de euictio. quidam. & infra, de aqua plu. arcen. l. Labeo. Itẽ

**Halo. concessisse* huic responsioni est cõtra. C. de remis. pig. l. j. &. l. si hypothecas. In prima manumisit debitor sciente creditore

**concessisse* obligatum seruum, & dicit, quòd præiudicat. In secunda dicit, quòd fiscus debitor distraxit pignus creditore sciente: & similiter dicit, q̃ præiudicat. Sol. distinguitur: sciat, vel nõ, ius suũ durare: vt hic. Vel verius speciale in illis duobus casibus, etiam si sciat, libertatis fauore & fisci. In venditione autem, vel obligatione rei meæ ab alio facta me præsente: dixi ĩ. de pig. act. l. Gaius.

d *Subscripserit.* argu. contra supra, de pig. fideiussor. §. pater.

e *Manifeste.* Sed quid si tabellio eum subscripsit in testẽ? videtur secus, quia hic dicit de subscriptiõe quæ fit cõsẽtiẽdo: vt hic subiicit, non præsenti tantũ. sed contra videtur: vt. l. fideiussor. §. pater. supra, de pigno.

f *Si debitori concessum sit.* scilicet vendere.

g *Facti quæstio.* intelligatur de testatore tantum, an de hẽrede eius.

**Flo. consenserit* h *Nõ admittũtur.* quãdoque admittuntur: vt ĩfra, soluto matri. si marito. §. si voluntate. quę est contra. Azo. *ADDITIO.* Dic secundũ Bart. hic: quòd hic consentit creditor ex volũtate libera. ibi vero filia tenetur consentire patri, non autem hæredi: & hoc modo variatur ibi cõdictio in persona hæredis, &c.

i *Quod magis.* scilicet vt duret. Azo.

k *Exceptionem.* ita si nouus possessor vendiderit primo creditori. † *Quid si?*

l *Intra annum.* scilicet *assem* tantum. & dic, q̃ sunt verba iurisconsult. vel *cat Alcia-* dic permittẽtis: quia si *tus lib.* dixit, permitto intra an *reg. cap.* num aut biennium tũc sequendum erit minus tempus: vt. j. de verbo. obli. l. inter stipulãtẽ. §. si stipulante eo. l. sit ita.

m *Obstaturam.* cũ possessor habeat necesse restituere, si vult sibi restitui rem: vt supra, eo. si creditor. Accursius.

n *Titius. Idem Titius.* debitor.

o *Sẽpronio.* primo creditori.

p *Gaio Seio.* secundo creditori.

q *Proponantur.* vt & infra, eo. Lucius. Et ar- **Flo. resp.* gu. C. de fideicõ. l. quo *eam soluentiens.* Accursius.

r *Pigneratitiã.* id est, hypothecariam: sic dictam, quia pro pignore datur. Accursius.

s *Dederat.* id est, dari conuenerat.

t *Creditor.* id est, Titi⁹ prædictus.

u *Sibi.* scilicet Mæuio.

x *Cui is.* scilicet Mæuius.

y *De quo.* j. de leg. ij. Titia cõtra. Sol. vt ibi.

z *Eum.* scilicet Mæuium contra Titium, quia reipub. pignus cõfirmauit subscribendo: vt supra, de pig. fideiussor. §. pater. in fi. & infra, de mili. testa. tribunus. §. cũ aliquis. & hoc si fuisset sciens: aliud si ignoraret quid in cautione diceretur: vt supra, de pig. ac. Gaius. secundum quosdam: licet posset dici, quòd in suo *Errare nõ* facto errare nõ debuit. *licet in pro*

a *Voluntate. Saluum pro facto.* *Flo. semit* *Voluerit.* vt. C. de remiss. pig. l. fi. cõtra. Sol. tit ibi de rigore. Vel hic non totum remisit, ibi in totum liberauit. Vel melius hic redit res ad debitorem ex pristina causa, ibi non. Vel solue: vt dixi. ĩ. eo. sicut. §. superuacuum. in fi. §.

b *Absolutus.* ab actione ex empto: quod potest multipliciter accidere, quod rem tradere non teneatur: vt supra, eo. si debitor. §. fin.

c *Condemnatus.* quod est in

---

facti sit magis quæstio? numquid ideo venire voluit, vt pretio accepto, ipsi quoque res expediat? Quo casu non nocebit consensus[a]. Quod si in dotem dederit: vendidisse in hoc [quoque] casu rectè videt, propter onera[b] matrimonij. In cõtrarium, si concesit donare, & vendiderit debitor, repelletur creditor: nisi si quis dicat ideo consensisse donari, quòd amicus erat creditori is cui donabatur. Quòd si concesserit decem vendere, ille quinque vendiderit: dicendum est, non esse repellendum creditorem. In cõtrariũ non erit quærendũ quin rectè vendiderit, si pluris vẽdiderit, quàm concesit creditor.

Præsens & tacens non videtur pignus remisisse: secus in eo qui se subscribit. Bar.

℣ Non videtur autem consensisse* creditor, si sciente eo debitor rem vendiderit: cum ideo passus est venire, quòd sciebat vbique pign⁹ sibi durare[c]. Sed si subscripserit[d], fortè in tabulis emptionis, consensisse* videtur: nisi manifestè[e] appareat [eum] deceptum esse. Quod obseruari oportet, & si sine scriptis consenserit.

Qui consentit debitori sponte, videtur cõsentire hæredi eius. Bartolus.

℣ Si debitori concessum[f] sit, & hæres eius vendiderit: potest facti quæstio[g] esse, quid intellexerit creditor. Sed rectè venisse dicẽdum est. Hæ enim subtilitates ab iudicibus non admittuntur.[h]

Permissio venditionis facta vni, nõ porrigitur ad extraneum: & facta ad tempus, non porrigitur vltra. Bartolus.

℣ Si debitor forte concessa venditione [rem] desierit possidere, & nouus possessor vendiderit: an duret pignus, quasi personæ pmiserit creditor? Quod & magis[i] est. Nam si nouo possessori, non debitori, à quo hypothecam accepit, cõcesit creditor vendere: dicendum est, nocere ei exceptionem[k]. Sed si intra annum[l] aut biennium cõcesserit* creditor vendere, post hoc tempus vendendo non aufert pignus creditori. ℣ Si creditor hypothecaria vsus, à possessore litis æstimationem consecutus fuerit, & à debitore petat debitum: puto doli mali exceptionem ei obstaturam[m].

Si duo simul emunt, videntur inuicem cõsentire, & pignus remittere. Bartolus.

IX. MODESTINVS libro quarto Responsorum.

TItius Sempronio fundum pignori dedit, & eundem fundũ postea Gaio Seio pignori dedit: atque ita idẽ Titius[n] Sẽpronio[o], & Gaio Seio[p] fundum eundẽ in assem vendidit,† quib⁹ pignori ante dederat insolidum singulis. Quæro, an vẽditione interposita ius pignoris extinctum sit, ac per hoc ius solũ emptionis apud ambos permanserit. Modestinus respondit, dominium ad eos, de quibus quæritur, emptionis iure pertinere, [&] cum consensum mutuo venditioni dedisse proponantur[q]: inuicem pigneratitiam[r] actionem eos nõ habere.

Qui succedit in locum vnius creditoris, vtitur remissione illi creditori facta. Bar.

℣ Titi⁹ Seio pecuniã sub pignore fundi dederat[s]. qui fundus cùm esset reipublicę antè obligatus, secundus creditor[t] pecuniã reipublicæ exoluit.* sed Mæuius extitit, qui dicebat ante rempublicam sibi[u] fundum obligatum fuisse. Inueniebatur autẽ Mæuius instrumento cautionis cum republica [antea] facto à Seio ĩterfuisse, & subscripsisse: quo cauerat Seius fundum nulli alij esse obligatum. Quæro, an actio aliqua in rem Mæuio competere potest. Modestinus respondit, pignus, cui is[x] de quo[y] quæritur, cõsensit, minime eum[z] retinere posse.

**Flo. resp.*

Si resoluatur venditio, & res cum eadem causa ad venditorem redeat: pignus in statum pristinum restauratur. h. d. Bartolus.

X. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

VOluntate creditoris pign⁹ debitor vẽdidit, & postea placuit inter eum & emptorẽ, vt à venditione discederẽt. Ius pignorum saluum erit[a] creditori: nam sicut debitori, ita & creditori pristinum ius restituitur. neque omnimodo creditor pignus remisit,* sed ita demũ, si emptor rem retineat, nec reddat venditori. & ideo si iudicio quoque accepto venditor absolut⁹[b] sit, vel quia [rem] nõ tradebat, in id quod ĩterest cõdẽnatus[c] [sit:] saluũ fore pign⁹ creditori, dicẽdũ est. Hæc enim accidere potuissent, etiam si nõ voluntate creditoris vendidisset. ℣ Creditor quoque si pign⁹ distraxit, & ex venditione recessum fuerit, vel homo redhibitus: dominium ad debitorem reuertitur. Idemque est in om-

**Flo. semit*

est in faciendo: vt supra, de act. empt. l. j.

a *Concessum est.* à domino rei, vel à lege: vt ar. supra, de pac. l. si vnus. §. idem dicemus. in fi. §.

b *Transfertur.* scilicet in emptorem.

c *Recipitur.* hoc de fictione est quod hic dicitur. nam verè recipit, quãdo per redhibitoriã redhibetur, vel alio modo.

d *Venditione.* ac si nulla fuisset.

e *Lucius. Videri.* quæ remissio valet: vt C. ad Vell. etiã. Et no. ex hac. l. dotem in patrimonio patris non esse. sic &. C. de his quæ ĩ frau. cred. alie. l. si successione.

f *Paulus.* aliàs ĩcipit l. Paulus. & aliàs. §. idem Paulus.

g *Titio.* tertio creditori. Accursius.

h *Remisisse.* quantum ad tertium, non quantum ad alios: vt. C. ad Velleia. l. iubemus. Itẽ remisisse per exceptionem, non ipso iure dicendum est.

i *Causam.* quàm prius erat, sed ĩ quolibet dic effectum eundem remanere.

k *A vindicatione.* id est ab hypotheca.

l *Vellet.* vt & supra, de pigno. si fundus. §. ĩ vindicatione. & supra, qui po. ĩ pig. hab. l. mulier.

m *Quari.* aliàs, queri: & alias, inquiri. & dic, queri id est querimoniam proponere. secundum Azo.

n *Si deferente. Liberatur.* vt supra, eo. soluitur. §. fi. Accursius.

o *Iudicio.* vt supra, de iureiu. l. iusiurandum. Accursius.

p *Cum colono. Existimo.* vt supra, eo. l. item liberatur. in fin. contra. Sol. hic taliter fuit pignus contractũ: vt tandiu quandiu soluta esset pecunia, aut satisfactũ, ibi quãdiu esset pecunia soluta. Vel hic sponte recepit. Accursius.

q *Primi. Quantum.* & totũ. alioquin cõtra: vt infra, de vsu. tutor. §. Lucius. & supra, si cer. pe. l. quidam.

DE AEDILITIO edicto &c.

Abeo. CASVS ĩ hoc tit. Lucius Titius cũ esset vxori suæ Gaiæ Seiæ debitor sub pignore, siue hypotheca prædiorum, eadem prædia cũ vxore sua Septitiæ communis filiæ nomine Sempronio marito eius futuro in dotem dedit. postea defuncto Lucio Titio Septitia filia abstinuit se hæreditate paterna. Quæro, an mater eius hypothecam persequi possit? Paulus respondit, pignoris quidem obligationem prædiorum, Gaiam Seiam, quæ viro pro filia communi in dotem eadem danti consensit, cum cõmunis filiæ nomine darentur, remisisse videri e: obligationẽ autem personalem perseuerasse, sed aduersus eam quæ patris hæreditate se abstinuit, actionem non esse dandam.

Qui consentit quòd pignus pignori detur, videtur pignus remisisse, non alium loco sui constituisse. Bartolus.

XII. IDEM libro quinto Responsorum.

PAulus f respondit. Sempronium antiquiorem creditorem consentientem, cum debitor eandem rem Titio g* creditori obligaret, ius sui* pignoris remisisse h videri, non etiam tertium in locum eius successisse: & ideo medij creditoris meliorem causam i effectã. Idem obseruandum est, & si respublica tertio loco crediderit.

Quilibet possessor habet ius efferendi creditori. Bartolus.

QVi pignoris iure rem persequũtur, à vindicatione k rei eos remoueri solere, si qualiscumque possessor offerre vellet l. neque enim debet quæri m de iure possessoris, cum ius petitoris remoueatur soluto pignore.

Iureiurando, & sententia, liberatur pignus. Bartolus.

nibus [aliis,] quibus concessum est a rem alienam vendere. Nõ enim quia dominium transfertur b, * ideo ab emptore ius eius recipitur c, sedĩ pristinã causam res redit resoluta venditione. d

Qui consentit rem sibi obligatam in dotẽ dari: pignus videtur remittere. Bartolus.

XI. IDEM libro quarto Responsorum.

LVcius Titius cũ esset vxori suæ Gaiæ Seiæ debitor sub pignore, siue hypotheca prædiorum, eadem prædia cũ vxore sua Septitiæ communis filiæ nomine Sempronio marito eius futuro in dotem dedit. postea defuncto Lucio Titio Septitia filia abstinuit se hæreditate paterna. Quæro, an mater eius hypothecam persequi possit? Paulus respondit, pignoris quidem obligationem prædiorum, Gaiam Seiam, quæ viro pro filia communi in dotem eadem danti consensit, cum cõmunis filiæ nomine darentur, remisisse videri e: obligationẽ autem personalem perseuerasse, sed aduersus eam quæ patris hæreditate se abstinuit, actionem non esse dandam.

Qui consentit quòd pignus pignori detur, videtur pignus remisisse, non alium loco sui constituisse. Bartolus.

XII. IDEM libro quinto Responsorum.

PAulus f respondit. Sempronium antiquiorem creditorem consentientem, cum debitor eandem rem Titio g* creditori obligaret, ius sui* pignoris remisisse h videri, non etiam tertium in locum eius successisse: & ideo medij creditoris meliorem causam i effectã. Idem obseruandum est, & si respublica tertio loco crediderit.

Quilibet possessor habet ius efferendi creditori. Bartolus.

QVi pignoris iure rem persequũtur, à vindicatione k rei eos remoueri solere, si qualiscumque possessor offerre vellet l. neque enim debet quæri m de iure possessoris, cum ius petitoris remoueatur soluto pignore.

Iureiurando, & sententia, liberatur pignus. Bartolus.

XIII. TRYPHONINVS libro octauo Disputationum.

SI deferente creditore iurauit debitor se dare nõ oportere, pignus liberatur n: quia perinde habetur, atque si iudicio o absolutus esset. nam & si à iudice, quamuis per iniuriam absolutus sit debitor, tamen pignus liberatur.

Ex pacto pignus tollitur, & satisfactione. h. d. Bartolus.

XIIII. LABEO libro quinto Posteriorũ à Iauoleno Epitomatorũ.

CVm colono tibi conuenit, vt inuecta ĩportata pignori essent, donec merces tibi soluta, aut satisfactum esset. deinde mercedis nomine fideiussorem à colono accepisti. Satisfactum tibi videri existimo p, & ideo illata pignori esse desiisse.

Quando vnus est debitor ex pluribus causis, cogitur creditor recipere, si offeratur totum quod ex vna causa debetur. Bar.

XV. SCAEVOLA libro sexto Digestorum.

PRimi creditoris, qui pignori prædia acceperat, & posterioris cui quidam ex iisdem fundis dati erant, ad eandem personam hæreditas deuenerat. debitor offerebat, quantũ q à posteriore creditore mutuatus fuerat. Respondit cogendum accipere, saluo iure pignoris prioris contractus.

Digestorũ

seu Pandectarum Liber vicesimusprimus.

DE AEDILITIO EDICto, & redhibitione, & quanti minoris.

TITVLVS I.

Non summatur: quia continet edictum. Baldus.

I. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

Labeo scribit edictũ r ædilium s curuliũ de vẽditionibus rerum esse, tã earũ quę soli sint t, quàm earũ, quæ mobiles u, aut se mouẽtes. Aiũt x ædiles: Qui mancipia vendunt, certiores faciant emptores, quid morbi y

A f *Aedilium.* ideo dicuntur ædiles: quia edendorum & ædium curam habebant. ædium autem, vt ne quid in via positum esset. Item ne incenderentur ædes: vt supra, de offi. præfec. vi. l. j. §. j. Item edendorum, vt morbosa caro non venderetur, vel nimis grandi pretio, vel morbosum animal. Curules autem ideo, quia propter eorum dignitatem in curribus deferebantur. Accursius.

Aediles curules qui sint, & quæ sic dicantur.

t *Soli sint.* veluti ĩ fundo qui habet pestiferas herbas: vt. C. eo. si prædium. & infra, e. l. etiam in fundo.

u *Quæ mobiles.* vt in libris, a vt dicunt quidã. Vel verius dic, in carne morbosa, vel leprosa vendita: quod mesores, seu lilius est. nec enim probrie liber morbosus vel vitiosus etiam dici potest: quia nec in animo & in corpore morbo. si tamen eum potius habere non expediat, dicam agi posse redhibitoria vtili: vt ar. infra, eo. ob quæ. §. idem Pomponius. certe & si habere expediat: si tamen vsum rei non parum impediat, idem videtur: vt in ea. l. §. sed sciendum. Item pone exemplum in tigno: vt supra, de ac. emp. l. Iul. circa prĩ. quod non placet: vt infra, eo. si tamen. §. simplariarum. & sunt hæc vera ex ĩterpretatione. nam ex verbis edicti quod statim supponit, non habet locum nisi in mancipiis, & additur in iumentis: vt infra, eo. ædiles aiunt.

a Nota ex hac glo. contra impressa vendita: quod mesores, seu lilius est. nec enim probrie liber morbosus vel dẽtes libros vitiosus etiam dici potest: quia nec in animo & in corpore morbo. si tamen eum potius habere non expediat, dicam agi posse redhibitoria vtili: vt ar. infra, eo. ob quæ. §. idem Pomponius. certe & si habere expediat: si tamen vsum rei non parum impediat, idem videtur: vt in ea. l. §. sed sciendum. Item pone exemplum in tigno: vt supra, de ac. emp. l. Iul. circa prĩ. quod non placet: vt infra, eo. si tamen. §. simplariarum. & sunt hæc vera ex ĩterpretatione. nam ex verbis edicti quod statim supponit, non habet locum nisi in mancipiis, & additur in iumentis: vt infra, eo. ædiles aiunt.

x *Aiunt.* ex quinque causis redhibitio fit, p propter morbum, propter vitiũ, quòd absit quod dictum est adesse. Item quia adest quod dictũ est abesse. de morbo planum est scilicet corporis, quia p eo quod vsum rei impedit multum, agitur: aliàs non: vt infra, eo. §. proinde. pro vitio animi in iumentis locum habet redhibitio: vt infra, eo. l. bouem. &. l. ædiles. in seruo non, nisi in furore & errone: vel qui commisit crimen capitale, vel mortem sibi conscíuit: vt in verbis edicti. Item si dictum sit abesse, vt ibi dicitur. Officio. vbi alia autem vitia debet dicere. aliàs tenetur ex empto, & quanto minoris. Item fit redhibitio, si non cauet venditor: vt infra, eo. si venditor.

Redhibitio quinque de causis fit.

†*Vetus editum Aedilium vocat Cic. libro. 3. Offic. vbi & de eius interpretatione copiosè disserit.*

y *Morbi.* scilicet corporis. sed vitium animi: sed hic ponitur pro eodem scilicet pro morbo corporis, causa tollendæ dubitationis: vt infra. §. sed sciendum.

BIU Cujas

vitiúve cuique sit: quis fugitiuus[a], erróve sit, noxáve solus non sit: eadémque omnia, cùm ea mancipia venibunt, palam[ac] rectè pronuntianto[b]. Quòd si mancipium aduersus ea venisset[c]: *siue aduersus, quod dictum promissúmve fuerit, cùm veniret, fuisset: quod eius[nomine] præstari oportere dicetur, emptori, omnibúsque ad quos ea res pertinet, iudicium[d] dabimus, vt id mancipium redhibeatur. Si quid autem post venditionem traditionémque deterius emptoris opera, familiæ, procuratorúsve[e] eius factum erit: siue quid ex eo post venditionem natum adquisitum fuerit, & si quid aliud in venditione ei accesserit, siue quid ex ea re fructus peruenerit ad emptorem[f], vt ea omnia[vẽditori] restituat: item si quas accessiones ipse[g] præstiterit, vt recipiat[h]. Item si quod mancipium capitalem fraudem[i] admiserit, [aut] mortis consciscendæ sibi causa quid fecerit, ínue arenam depugnandi causa ad bestias intromissus* fuerit: ea omnia in venditione pronuntianto. Ex his enim causis iudicium dabimus. Hoc amplius[k], si quis aduersus ea sciens dolo malo vendidisse dicetur, iudicium[l] dabimus[m].

¶ Causa huius edicti proponẽdi est, vt occurratur fallaciis vẽdentiũ, & emptoribus succurratur, quicũque decepti à venditoribus fuerint: dummodo sciamus[n] venditorem, etiam si † ignorauit[o] ea quæ ædiles præstari iubent, tamen teneri[p] debere. nec est hoc iniquum. potuit enim ea nota habere venditor. neque enim interest[q] emptoris cur fallatur, ignorantia venditoris, an calliditate.

¶ Illud sciendum est, edictum hoc non pertinere ad vẽditiones[r] fiscales. si tamen respublica[f] aliquam* faciat venditionem, edictum hoc locum habebit.

¶ In pupillarib[s] quoque vẽditionibus erit edicto locus.

¶ Si intelligatur[t] vitium morbúsve mancipij (vt plerumque signis quibusdã solent demonstrari vitia) potest dici edictum cessare. hoc enim tantũ intuendum est, ne emptor decipiatur.

¶ Sed sciendum est, morbum apud Sabinum sic definitũ esse, habitũ cuiusque corporis[u] contra naturam, qui vsum eius ad id facit deteriorem, cuius causa natura nobis eius corporis sanitatem dedit[x]. id autem aliàs in toto corpore, aliàs in parte accidere. nãque totius † corporis morbus est, puta φθίσις,* febris: partis, veluti cæcitas, licet homo ita* natus sit. Vitiúmque à morbo multũ differre, vtputa si quis balbus sit[y]. nam hunc vitiosum magis esse, quàm morbosum. Ego puto ædiles tollẽdæ dubitationis gratia bis κατὰ τῶ αὐτῶ* † idem dixisse[z], ne qua dubitatio superesset. Proinde si quid tale fuerit vitij, siue morbi[a], quod vsum ministeriúmque hominis impediat, id dabit redhibitioni locum: dummodo meminerimus non vtique quodlibet quàm leuissimum efficere, vt morbosus vitiosúsve habeatur. Proinde leuis febricula, aut vetus quartana, quæ tamen iam sperni[b] potest, vel vulnusculum modicum, nullũ habet in se delictũ, quasi pronuntiatum non sit. contemni enim hæc potuerunt. Exempli itaq; gratia referamus, qui morbosi vitiosíq; sunt.

¶ Apud Viuianum quæritur, si seruus inter fanaticos[c] nõ semper caput iactaret, & aliqua profatus esset, an nihilominus sanus videretur? Et ait Viuianus nihilominus hunc sanum esse[d]. Neque enim nos, inquit, minus animi vitiis, [quàm corporis] aliquos sanos esse intelligere debere. Alioquin[e], inquit, futurum, vt in infinitũ* hac ratione multos sanos esse negaremus: vt puta leuem, superstitiosum, iracundum, contumacẽ, & si qua similia sunt animi vitia. magis enim de corporis sanitate, quàm de animi vitiis repromitti[f].* Interdum tamen, inquit, vitiũ corporale vsque ad animũ peruenire & eũ vitiare[g]: veluti cõtingeret φρενῖτις:* quia id ei ex febribus acciderit. quid ergo est? si quid sit animi vitiũ tale, vt id à venditore excipi oporteret: [h] neque id venditor (cum sciret) pronuntiasset: ex empto[i] eum noris ciuilem, & prætoriam: vt not. ff. de act. emp. & ven. Iulianus.

Bacchatus.

a *Fugitiuus.* hic autem est speciale. aliàs contra: vt in fin. & l. ob quæ. §. animi. & §. in summa.

b *Pronuntianto.* in donatione quoque iubetur pronuntiare: vt infra, eod. quòd si nolit. §. qui mancipia.

c *Venisset.* quia non dixit vitia. Accursius.

d *Iudiciũ.* id est actionem. ideo ergo iubet pronuntiari de his vitiis: non quia non agitur ex his etiã sine pronũtiatione: sed quia eis pronuntiatis repellitur emptor, quia sciuit vitia: vt infra, ea. l. §. si intelligatur.

*Halo. venierit

e *Procuratorísve.* semper repete opera. Acc.

f *Ad emptorem.* vt fructus quos habuit à venditore emptor.

g *Ipse.* s. venditor.

h *Recipiat.* s. emptor. immo venditor præstitit emptori. nam contrarius casus est: vt. j. e. ædiles. §. j.

i *Fraudem.* id est delictum tale ex quo liber perderet ciuitatem & libertatẽ: vt. j. de bo. pos. l. edicto. §. rei.

k *Hoc amplius.* scilicet generaliter adiiciũt ædiles. Itẽ & per Vlpianum adiicitur aliud: vt j. eo. l. quis sit. §. penult.

l *Iudicium.* s. redhibitorium quãdo fuerunt vitia corporis aliàs quãto minoris res est: vt. j. e. §. fi. & l. seq.

*intromissum. Hal.

m *Dabimus.* de dolo etiam quãdoque dãdo actionẽ: vt. ff. de dolo. quod venditor. Vel loquitur quãdo obscurè sciens rei vitiũ, voluit sibi parare securitatem: vt. ff. de act. empt. l. j. & l. quæro. & l. tenetur. §. fi. Vel loquitur, cũ contra scientẽ agit emptor ad interesse: vt. j. ea. l. §. interdum tamen.

† Facit ad hunc tex. c. cũ sit ars. cũ glo. sup ver. deprehendi. extra de æta. & quali.

n *Sciamus.* & tũc etiã si excepit: vt infra, eo. l. quæritur. §. penult.

o *Ignorauit.* quoquo modo ignorauit: vt no. ff. de cõtrahen. empt. cũ vẽderes. Alij dicunt, si probabiliter ignorauit, non tenetur, nisi affirmauerit abesse.

*Fl. aliqua

p *Teneri.* s. ex empto. quãto minoris empturus erat si scisset: vt. ff. de ac. empt. Iulia. circa prin. vel redhibitoria, si corporis est vitium.

q *Neque enim interest.* quo ad hoc edictũ: sed quo ad actionẽ ex empto, interest: vt supra, de act. empt. l. Iulianus. in principio.

† Vide quæ in hãc rem scribit Cic. Tus. lib. 4.

r *Ad vẽditiones.* vt. C. de rescin. vẽ. l. quisquis.

s *Respublica.* aliquius ciuitatis, cũ loco priuati sit: vt. j. de verb. sig. cũ qui vectigal. Acc.

t *Si intelligatur vitium.* ab emptore per seipsum: vt supra, de contrahen. empt. l. ea quæ. & j. e. l. si tamen. §. ei. & §. in ædilitiis. & j. eo. l. quæritur. §. fin.

u *Corporis.* scilicet mancipij, vel etiam liberi hominis. nam generalis est definitio.

x *Dedit.* vt infra, de re iudi. l. quæsitum. §. fonticus.

y *Balbus sit.* hoc est contra. infra, eo. l. idem Ofilius. §. fi. Sol. vt ibi.

z *Dixisse.* id est eandẽ sentẽtiam diuersis verbis. nam quicquid est morbi, est vitium, & e- † Vide Cel- cõtra in edicto. sed se- lium lib. 4. cundum Sab. nomine cap. 2. morbi, debilitas corpo- *. i. tabes. ris, nomine vitij, debili- *Flo. magg tas animi significatur. Est & alia differentia, quia morb[9] est imbecil Morbi & litas corporis tẽporalis: vitii nomi- sed vitiũ est perpetuũ ne quid com corporis impedimẽtũ: tineatur. vt. j. de verb. sig. l. inter *id est, de stuprum. §. verum. eadem re.

a *Morbi.* pro corporali tantum ponitur. † ἐν μεγάλῃ τῶν οὐ legit Budæ lib.

b *Iam sperni.* vt. j. eo. ob quæ. §. fin. & j. de re iud. quæsitum. §. potest. Et arg. j. de iniu. l. item apud. §. quæstionem.

*Iam sperni. Bud. hic.

c *Inter fanaticos.* i. inter eos qui malis spiritibus capti sunt, & plerumque in fano miseriæ morantur. hic autẽ non erat captus, sed ita simulabat. Vel vocat fanaticos eos qui in fana, id est, templa (vt in legenda beati Bartholomæi) dant responsa, vt aliquos decipiant, & inducãt eos ad aliquid credendum.[a]

a Fanatici qui dicantur, pulchre Bud. hic.

d *Hunc sanũ esse.* corpore, sed nõ animo. & sic cessat redhibitoria.

e *Alioquin.* i. si omne vitium animi inducere redhibitionem.

f *Repromitti.* cum de morbo & vitio repromittimus: vt infra. e. ob quæ. §. & videmus.

g *Vitiare.* & hoc casu habet locũ redhibitio: *Flo. infinito vt. j. e. tit. l. ob quæ. §. j.

h *Oportere.* quod est in duobus casibus tãtũ, aliàs regulariter non.

i *Ex empto.* redhibitoria: vt. ff. ea. l. §. aiunt. *Fla. promiti &. §. quod si. & j. e. l. ob quæ. in princip. &. §. in summa. Vel dic, ex empto ciuili ad interesse. & ex hoc. & infra, pro- *id est, fuxi. §. idẽ Iulianus. & ex rioso. hoc edicto non agitur, quia ciuili sit quandoque redhibitio: vt not. ff. de act. empt. & ven. l. ex empto. §. redhibitionem. Item die differentiam inter quanto minoris ciuilem, & prætoriam: vt not. ff. de act. emp. & ven. Iulianus.

BIU Cujas

teneri. ¶ Idē Viuianus ait: quā- A uis aliquando quis circa fana bacchatus[a] sit, & responsa reddiderit[b]: tamen si nūc hoc non faciat, nullum vitiū esse, neque eo nomine, quòd aliquando id fecit, actio est: sicuti si aliquando febrem habuit. Cæterum si nihilominus permaneret[c] in eo vitio, vt circa fana bacchari soleret, & quasi demens responsa daret: etiam si per luxuriā[d] † id factum est, vitium tamen esse, sed vitiū animi, non corporis: ideóque redhiberi non posse[e]: quoniam ædiles de corporalibus vitiis loquūtur: attamen ex empto actionē admittit. Idem dicit etiā in his qui præter modum timidi, cupidi[f], auaríque[g] sunt, aut iracundi,

II. Paulus libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

VEl melancholici,

III. Gaius libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

VEl proterui, vel gibberosi, vel curui[h], vel pruriginosi[i], vel scabiosi, [k] item muti[l], & surdi:

IIII. Vlpianus libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

OB quæ vitia negat redhibitionē esse: ex empto[m] C [tamen] dat actionē. Sed si vitium corporis vsque ad animū penetrat, fortè si propter febrē loquātur aliena, vel qui per vicos more insanorum † deridenda loquantur: in quo si animi vitium ex corporis vitio accidit, redhiberi posse[n]. ¶ Item aleatores & vinarios non contineri edicto, quosdam respondisse Pomponius ait: quemadmodum nec gulosos, nec impostores[o], aut mendaces, aut litigiosos. ¶ Idem Pomponius ait, quamuis non valde* sapiētem seruum venditor præstare D debeat: tamen si ita fatuum vel morionem vendiderit, vt in eo vsus nullus sit[p], videri vitiosum.* Et videmur hoc iure vti, vt vitij morbíque[q] appellatio non videatur pertinere nisi ad corpora. Animi autem vitium ita demum[r] præstabit venditor[s], si promisit[t]: si minus, nō:[u] & ideo nominatim de errone & fugitiuo excipitur[x]. hoc enim animi vitium est, non corporis. vnde quidam iumenta pauida & calcitrosa morbosis non esse adnumeranda dixerunt[y]. animi enim, non corporis hoc vitium esse. ¶ In summa, si quidem animi tantum vitium est, redhiberi non potest: nisi si dictum est hoc abesse, & non abest. ex empto tamen agi potest, si sciens[z] id vitium animi, reticuit. Si autem corporis solius vitium est, aut & corporis & animi mixtum vitium est: redhibitio locum habebit. ¶ Illud erit adnotandum, quòd de morbo generaliter scriptū est, nō de sontico morbo[a]. nec mirum hoc videri, Pōponius ait[b], nihil enim ibi[c] agitur de ea re cui hic ipse morbus obstet[d]. B ¶ Idem ait, non omnē[e] morbū dare locum redhibitioni, vtputa leuis lippitudo, aut leuis dētis auriculæve dolor, aut mediocre vlcus[f]: non denique febriculam quantulamlibet ad causam huius edicti pertinere.

V. Paulus libro vndecimo ad Sabinum.

ET quantum interest inter hæc vitia quæ Græci κακοήθειαμ* dicunt, intérque πάθος,* aut νόσον,* aut ἀῤῥωστείαν:* tantū inter talia vitia, & eum morbū, ex quo quis minus aptus vsui sit, differt.

VI. Vlpianus libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

POmponius rectè ait, nō tantum ad perpetuos morbos, verùm ad temporarios quoque hoc edictum pertinere. ¶ Trebatius ait impetiginosum[g] morbosum non esse, [neque vitiosum,] si eo membro vbi impetigo esset, æquè rectè vtatur. Et mihi videtur vera Trebatij sententia. ¶ Spadonem[h] † morbosum non esse, neque vitiosum, verius mihi videtur: sed sanum esse, sicuti[i] illum qui vnum testiculum habet, qui etiam generare potest.

VII. Paulus libro vndecimo ad Sabinum.

SIn autem quis ita spado est, vt tam necessaria pars corporis ei* penitus[k] absit[l]: morbosus[m] est.

VIII. Vlpianus libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

SI cui lingua abscisa sit, an sanº esse videatur, quæritur? Et exstat hæc quæstio apud Ofilium relata, apud eū in equo[n], ait enim hūc videri non esse sanū.

IX. Idem libro quadragesimoquarto ad Sabinum.

MVtum morbosum esse Sabinus ait[o]. Morbum enim esse, sine voce esse apparet. Sed qui graviter † loquitur, morbosus non est[p], nec qui ἀσαφῶς.* Planè qui ἀσήμως* loquitur, hic vtique morbosus est.

X. Idem libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

ITem Ofilius ait, si homini digitus sit abscisus, membríve quid laceratū: quamuis consanauerit,*

a *Bacchatus*. id est, occupatus, vel Baccho inebriatus. Accursius.
b *Responsa reddiderit*. talia vt faciunt ebrij.
c *Maneret*. licet non continue faceret. idem si continuo quo ad hoc edictum, cum fuit animi vitium.
d *Per luxuriā*. ꝑprie. Vel dic ꝑpter abusum vini nimium. cuiusque enim rei abusio dicitur luxuria: vt. j. de dā. infec. l. ex damni. Accur.
e *Non posse*. Sic ergo no. quòd propter vitia animorum non agitur redhibitoria.
f *Cupidi*. ī adquirēdo.
g *Auari*. in retinēdo.
h *Vel proterui. Curui*. quia curuum habēt corpus retro, nō rectum, & directo dispositum.
i *Pruriginosi*. id est, scabiosi, qui ardorem carnis patiuntur.
k *Scabiosi*. dum tamē perdāt vires corporis.
l *Muti*. hoc contra est infra, eo. l. mutum. Sol. hic de muto ex natura, ibi de muto ex morbo. Vel hic de tarde loquēte, ibi de nullo modo loquente.
m *Quæ vitia. Ex empto*. i. quanto minoris res est, quæ est prætoria, non ciuilis.
n *Posse*. propter vitium corporis, non dico animi.
o *Impostores*. qui imponunt aliquid alicui.
p *Nullus sit*. & sic nō esset empturus: vt. j. de exce. rei iudi. si is q. §. j.
q *Morbíque*. simul accepti. Accursius.
r *Demum*. forte aliud est in iumentis: vt. j. e. l. ædiles aiunt. in princi. & l. bouem.
s *Venditor*. ex hoc edicto. aliud in actione ex empto: vt. ſ. eod. l. j. in fin. & §. proxi.
t *Si promisit*. scilicet expresse non in genere vitij morbíque.
u *Si minus, non*. præstatur. s. vt propter id fiat redhibitio: præstatur tamen per actionē ex empto, quanto minoris res est: vt in prin. huius. l.
x *Excipitur*. id est, separatim in edicto ponitur. Item de quibusdā aliis animi vitiis: vt. ſ. eod. l. j. §. item si quod mancipium.
y *Dixerunt*. sed male forte, vt modo dixi, per l. j. e. l. bouem. in prin.
z *Si sciens*. sed ignorans tenetur ob vitia, q nō oportuit ignorare: vt. ſ. de ac. emp. l. tenet. & ſ. e. l. j. §. Itē si quod mancipiū. & §. causam huius edicti. Azo. subaudi ergo hic maxime.
a *Non de sontico*. scilicet tantum.
b *Pomponius ait*. quod scilicet non est dictum de sontico tantum.
c *Ibi*. id est, in edicto.
d *Obstet*. qui talis dicitur sonticus: vt. j. de verb. signifi. l. morbus. & j. eo. l. fi. §. quotiens.
e *Non omnem*. vt supra, eo. l. j. §. proinde.
f *Vlcus*. innatum, sed vulnus dicitur illatum.
g *Pomponius. Impetigi nosum*. i. léticulis, vt ita dicam, plenum.
h *Spadonem*. de vno testiculo. Accursius.
i *Sicuti*. explificatiue, non similitudinariè.
k *In autē. Penitus*. de vtroq; testiculo.
l *Absit*. quia ambo sunt vitiosi. Accursius.
m *Morbosus*. in iumē- * *id est, vitis enim aliud dicitur: tiositatem.*
vt. j. e. l. ædiles aiunt. §. * *id est, per-*
sed etiam. Sed in seruo *turbationē.*
videtur contra: vt. ſ. ad * *i. morbū.*
l. Aquil. si seruus ser. §. * *i. ægrota-*
& si puerū. vbi dicitur, *tionem. nā*
quòd pretiosior est. So. *hunc in mo-*
illud in quibusdā par- *dum omnia*
tibus. & licet pretiosior *ista Latine*
sit alicui spadatus, non *dixit M. Ci-*
tamē sequitur, ergo nō *ce. in Tu-*
est vitiosus. nam forte *scul. quæsti.*
expedit vitiosum habe- *Vide Alci.*
re propter dominas for- *lib. Dispūct.*
te: vt arg. instit. de act. *2. cap. 15.*
§. præterea.
n *Si cui. In equo*. i. de equo qui habebat linguam abscisam. † *In hūc lo-*
o *Mutum*. *Sabinus* *cū vide Ca-*
ait. hoc est con- *lium Rhodi-*
tra. ſ. eo. l. vel proterui. *ginū lib. 7.*
Sol. vt ibi. *cap. 49. &*
p *Non est*. vt insti. qui *Ant. Aug.*
testa. facere possunt. §. *Emēd. lib.*
penult. *3. cap. 5. &*
li. 4. ca. 17.

* *Flo. & pen.*

† *Vide Alci. a. lib. Dispūc. 2. c. 15.*
* *id est, obscura voce & obtusa.*
* *i. sine vlla significatione vocis.*
* *Hal. con-* *solidauerit.*

BIU Cujas

a ITem Ofilius. De myope. id est, caudato admodum muris: vt dicunt quidam, sed magis est, vt de hydropico dicat ab hydor, quod est aqua: quia inflatus est, ac si esset plenus aqua.

b *Luscitionem*. & hoc vitiū est: arg. j. de verb. sig. l. inter stuprum. §. verum est.

c *Adhibito*. ante oculos. Accursius.

d *Atypus*. qui præpostere loquitur.

e *Varus*. à varietate sermonis: quia infinita effundunt verba.

Vatiꝰ quid sit. *id est, luscioſus.*

f *Vatius*. nomina eorum qui nequeūt recte pronuntiare. & potest dici vatius, qui nimis citò loquitur: ita quòd vix intelligatur, & ita nimis cito vadit ei lingua. Vel dicitur à vaticinando: quia simplicia verba quasi somnia referunt. Alij dicunt vatium, qui infirmus est pedibus. Accursius.

g *Sanos esse*. balbus sanus est corpore: vt hic dicitur: vitiosus tamen est in animo: vt. ff. eo. l. j. §. sed sciendum.

h CVi dens. *Magna*. nō maior, & est mala ratio, quia & fugitiui multi sunt: agitur tamen pro eis.

† *Hūc locū bonamq; huius edicti pte explicat Cel. lib. 4. Noct. Attic. cap. 2.*

i QVi clauum. id est apostema.

k *Et polyposus*. id est, qui carnē superfluā habet in naribꝰ, sic dictus à quodam pisce, qui dicitur polypus à pluralitate pedum: à polys, quod est pluralitas, & pedibus: & profertur penultima correpta. vn de versus: Polypus est piscis, polypus fœdatio naris.

l *Si quis natura gutturoſus*. à gutture quod inflatam gulam habet.

m *Dextræ*. i. qui vtitur dextra vt sinistra.

n *Veluti*. similitudinariè. Accursius.

o *Hircoſum*. fœtet enim vt hircus.

p *Straboně*. qui toruo lumine videt. a

a Vide Budæū in prio vibus annota. hoc ipso titu.

q QVæritur. *Sanam esse*. Not. non ideo, cp mulier prægnans est, morbosa est. Io. vt & supra, si quis cau. l. ij. §. si vero propter. & hoc est verum, secundum Azo. etiam si vitium in corpore haberet aliàs.

† In hunc locum Plato dialog. 7. de legib. vbi vtráque manū natura æquè valida esse ostendit.

r *Conceptum*. vt. C. de indic. viduit. l. ij.

s *Puerperam*. quæ resi tamen ob eam rem eo minus vti posſit, non videri sanum esse. ℣ Catonem quoque scribere lego, cui digitus de manu aut de pede præcisus sit, eum morbosum esse: quod verum est secundum supraſcriptam distinctionem. ℣ Sed si quis plures digitos habeat, siue in manibus, siue in pedibus: si nihil impeditur numero eorū, nō est in causa redhibitionis: propter quod non illud spectandum est, quis numerus sit digitorū, sed an sine impedimento vel pluribus vel paucioribus vti posſit. ℣ De myope a* quæsitū est, an sanus esset? Et puto eū redhiberi posse. Sed & νυκτάλωπα morbosum esse cōstat, id est vbi homo neque matutino tempore videt, neque vespertino: quod genus morbi Græci vocant νυκτάλωπας. * Luscitionē b eam esse quidam putant, vbi homo lumine adhibito c nihil videt. ℣ Quæsitum est, an balbus, & blesus, & atypus d ísque qui tardius loquitur, & varꝰ e, & vatius f sanus sit? Et opinor eos sanos esse. g

XII. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

CVi dens abest, nō est morbosus. † Magna h enim pars hominum aliquo dente caret, neque ideo morbosi sunt, præsertim cùm sine dentibus nascimur: nec ideo minùs sani sumꝰ, donec dentes habeamus: alioquin nullus senex sanus esset.

XII. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

QVi clauum i habet, morbosus est: sed & polyposus k. Eum qui alterum oculum, aut alteram maxillam maiorem habet: si rectè iis vtatur, sanū videri Pedius scribit. Ait enim inęqualitatem maxillarum, oculorum, brachiorum, si nihil ex ministerio præstando subtrahit, extra redhibitionem esse. Sed & latus vel crus breuius potest adferre impedimentum. ergo & hic erit redhibendus. ℣ Si quis natura gutturoſus l sit, aut oculos eminentes habeat, sanus videtur. Itē sciendum est, scæuam † non esse morbosum vel vitiosum, præterquam si imbecillitate dextræ m validius sinistra vtitur. sed hūc non scæuam, sed mancum esse [dicimus.] ℣ Is cui os oleat, an sanus sit, quæsitum est? Trebatius ait, non esse morbosum, os alicui olere, veluti n hircosum o strabonem p. hoc enim ex illuuie oris accidere solere. si tamen ex corporis vitio id accidit, veluti quòd iecur, quòd pulmo aut aliud quid similiter dolet, morbosus est.

XIII. GAIVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

ITem claudus morbosus est.

XIIII. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

QVæritur de ea muliere, q̄ semper mortuos parit, an morbosa sit. Et ait Sabinus, si vuluæ vitio hoc contingit, morbosam esse. Si mulier prægnās venierit, inter omnes conuenit sanam eam esse. q Maximum enim ac præcipuum munus fœminarū est, concipere, * ac tueri conceptū r. Puerperam s quoque sanam esse, si modo nihil extrinsecus accidit, quod corpus eius in aliquā valetudinē immitteret. De sterili Cælius distinguere Trebatium dicit, vt si natura sterilis sit, sana sit: si vitio corporis, contrà. ℣ Item de eo qui vrinā facit t, quæritur? Et Pedius ait, non ob eam rem sanum non esse, quòd in lecto somno vinóque pressus, aut etiam pigritia surgendi vrinam faciat. sin autem vitio vesicæ collectum humorem continere non potest: non quia vrinam in lecto facit, sed quia vitiosam vesicam habet, redhiberi posse. & verius est. ℣ Quod Pedius idem ait, Si vua u alicuius præcisa sit: tollere magis, quàm præstare redhibitionem, quòd morbus x minuitur. Ego puto, si morbus desinit y, non esse redhibitioni locum. sin autem vitium perseueret, redhibitionem locum habere. ℣ Si quis digitis coniunctis nascatur, non videtur sanus esse, sed ita demum, si incōmodatur ad vsum manus z. Mulierem a ita artam, vt mulier fieri non possit b, sanā non videri constat. ℣ Si quis ἀντιάδως c* habeat: an redhiberi quasi vitiosus possit, quæritur? Et si ἀντιάδες* hæ sunt quas existimo, id est, inueteratas, & qui iam d discuti e non possint fauciū tumores: qui ἀντιάδας habet, vitiosus est f. ℣ Si vēditor nominatim exceperit g de aliquo morbo, & de cætero sanū esse dixerit, aut promiserit: standū est eo quod conuenit. Remittentibus h enim actiones suas, non est regressus dandus, nisi sciens i venditor morbum consultò reticuit. tunc enim dandam esse de dolo malo replicationem. ℣ Si nominatim morbus exceptus nō sit, talis tamen morbus sit qui omnibꝰ potuit apparere: vt puta, [si] cæcus homo venibat, aut qui cicatricem euidentem & periculosam habebat, vel in capite, vel in alia parte k corporis: eius nomine nō teneri Cęcilius ait perinde, ac si

cens est à partu: vt infra, de verb. sig. l. illa verba. §. optimus.

t *Vrinam facit*. scilicet in lecto. b

b Vide Budæū hic in priorib⁹ annot. plurimū differē tem quem hic morbū sui vernum de aliquo morbo, aut illud remittat, petere nō poſſit. concor. text. ſi cano. 7. quæſt. 1. ex. in cano. ſic illic. 23. quæſt. 4. text. & ibi gla. ſi cano. 7. quæſt. i.

u *Si vua*. id est, liuila, dæū hic in vt sic loquar, quæ vulgo vuola dicitur.

x *Morbus*. prior. *nota. pulchre*

y *Desinit*. propter incisionem.

z *Manus*. non aliàs: vt *iuriſconſulſupra*, de sta. ho. l. non *tus intelle-* sunt liberi. &. ff. eo. l. idē *xerit.* Ofilius. &. l. qui clauū. §. j. Accursius.

a *Mulierem*. Not hic ponitur mulier pro corrupta: vt. j. de verb. sig. l. mulieris. aliàs pro incorrupta: vt. j. de aur. & arg. leg. l. argumento. §. muliebri.

b *Non posſit*. per viri, vel per naturæ potētiā.

c *Antiadas*. c i. fauciū *c Vide Budæū in pro* tumores: vt scrophulæ. *d Et qui iā*. repete, & *rib⁹ annot.* si sunt fauciū &c. Azo. *in hoc tit.*

e *Discuti*. i. auelli. *Flo. acti-*

f *Vitioſus est*. ideo scipere licet. Azo.

g *Exceperit*. sentiens se nolle de eo teneri.

h *Remittentibus*. scilicet emptoribus.

i *Niſi sciens*. hoc intelligo eo casu, quādo dissimulabat vēditor morbosum esse, vel negabat. dicebat tamē in vtroque casu se nolle teneri huius morbi nomine, si apparuerit eū adesse: vt. ff. de act. em. l. j. §. fi. &. ff. de hære. ven. l. cp si in venditione. &. l. hoc autem. Et arg. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. j. si autem morbum talē dicat inesse, repellitur emptor: vt hic, &. ff. de pac. l. pacisci.

k *Parte*. euidēti. aliàs secus: vt institu. quibus mo. tute. fin. in prin.

BIU Cujas

a *Fuisset*. supple, & emptor, & venditor ignorauit. vtrobique enim repellitur emptor. sed si venditor sciuit: emptor autem licet supinè ignorauit, puto venditorem teneri, quia præponderat ei dolus: vt arg. ff. ad leg. Aquil. itē si obstetrix. §. fin. & l. si putator. licet & in hoc casu dicat lex currere tēpus supinè ignoranti vitium: vt. j. eo. l. cum sex. si enim poneres ibi vtrúque sciuisse, nō agitur post. si vterq; ignorasset, non curreret: vt ibi dicitur.

b *Ignorare*. vt supra, de contrahen. emp. l. ea quæ. §. pe. & ff. e. l. j. §. si

Plo. Quid intelligatur.

c *Quæ bis*. Vide Plinium libro. vj. cap. xv.

d *Quod ita. In pristinū*. sed in nouā postea incidat ægritudinem: vt infra, eo. l. fi. §. j. in fin. si autem in primam recidat, non est vtitiosus.

e *Quis sit fugitiuus, definit. Extra domini domum.* immo & si intra domū latitat: vt. j. e. l. §. idē ait interrogatus Proculus. quæ est contra. Azo.

f *Ea mente*. vt infra, de verb. sig. l. fugitiuus.

Vitiū animi pœnitētia nō purgatur.

g *Pœnitentia*. No. vitium animi pœnitentia non purgari: vt hic. Et idē in alio, vt in furto: vt. j. de fur. qui ea mēte. Idem in rapina: vt. j. vi bo. rap. l. pe. Idē in apostata: vt. C. de apost. l. hi qui sanctam. in med. & in fi. l. Idē in diuortio: vt. j. de diuor. l. si pœnituit. in fi. l. Idem in domino, qui primo colonū expulit, & tardè pœnitet: vt. ff. loca. l. si in lege. §. colon⁹. sed aliud in vitio corporis, si fuerit bene sanatum: vt. ff. e. l. prox. & ff. e. l. j. §. fin. Idem in falsa moneta: vt. j. ad le. Cor. de fal. l. qui falsam. Idem in appellatione: vt. C. de ap. l. si quis libellos.

Plo. hæc ita si eos

h *Proposito*. nunquam redeundi. Accursius.

i *Intelligendū esse*. hoc ideo, quia factum spectatur: vt. j. e. l. boué. §. j. & j. de verb. signi. fugitiuus. & si animus & factum.

k *Causam*. quia abutebatur.

l *Sæuius*. verberādo.

m *Fugitiuum fuisse*. ita tamen, si vel vnum peac si nominatim morbus exceptus fuisset[a]. Ad eos enim morbos vitiáque pertinere edictum ædiliū probādū est, quæ quis ignorauit, vel ignorare[b] potuit.

XV. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

QVæ bis[c] in mense purgatur, sana non est. Item quę non purgatur: nisi per ætatem accidit.

XVI. POMPONIVS libro trigesimotertio ad Sabinum.

QVod ita sanatum est, vt in pristinum[d] statū restitueretur, perinde habendum est, quasi nunquam morbosum esset.

XVII. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

QVis * sit fugitiuus, definit Ofilius. fugitiuus est, qui extra domini domū[e] fugæ causa, quo se à domino celaret, mansit. Cælius autē fugitiuū esse ait eum, qui ea mente[f] discedat, ne ad dominū redeat, tametsi mutato cōsilio ad eum reuertatur. nemo enim tali pec cato, inquit, pœnitētia[g] sua nocens esse definit. Cassius quoq; scribit, fugitiuum esse qui certo proposito[h] dominū relinquit. ℣ Item apud Viuianum relatū est, fugitiuū ferè ab affectu animi intelligendum esse[i], nō vtique à fuga. nam eum qui hostē aut latronem, incendium, ruinámve fugeret, quāuis fugisse verum est, non tamē fugitiuum esse. Item ne eum quidem qui à præceptore cui in disciplinam traditus erat, aufugit, esse fugitiuum: si fortè ideo fugit, quia immoderatè eo vtebatur. Idém que ꝓbat, & si ab eo fugerit cui erat cōmodatus, si propter eādē causam[k] fugerit. Idē probat Viuianus, & si ſeuius[l] cum eo agebat. hoc ita, si eum * fugisset, & ad dominū venisset. Cæterū si ad dominum nō venisset, sine vlla dubitatione fugitiuū[m] videri ait. Idem ait interrogatus Proculus de eo qui domi latuisset, in hoc scilicet vt fugæ nact⁹ occasionem, se subtraheret. ait [enim,] tametsi fugere non posset videri, qui domi māsisset, tamen eum fugitiuū fuisse. si autē in hoc tātū latuisset, quoad iracundia domini efferuesceret[n], fugitiuum non esse: sicuti ne eū quidem qui cum dominum animaduerteret verberibus se adficere velle, præripuisset se ad

A amicum, quem ad precandum perduceret[o]. Nec eum quidem fugitiuum esse, qui in hoc progressus est, vt se præcipitaret. Cęterum[p], etiam eum quis fugitiuum diceret, qui domi in altum locū ad præcipitandū se ascendisset, magísque hunc mortem sibi consciscere voluisse[q]. Illud enim, quod plerūque ab imprudentibus, inquit, dici solet, eum esse fugitiuū, qui nocte aliqua sine voluntate domini emansisset[r], non esse verum, sed ab affectu animi cuiusque æstimandum. Idem Viuianus ait, si à magB istro puer recesit, & rursus ad matrem peruenit: cum quæreretur, num fugitiuus esset? si celandi causa quò ne ad dominū reuerteretur, fugisset: fugitiuum esse. Sin verò vt per matrem faciliorem deprecationem haberet delicti alicuius: non esse fugitiuum. ℣ Cælius quoque scribit, si seruum emeris, qui se in Tiberim deiecit[s]: si moriendi dūtaxat consilio suscepto à domino discessisset, non esse fugitiuum. sed si fugæ prius consilium habuit, deinde mutata voluntate in Tiberim se deiecit[t]: C manere fugitiuū. Eadem probat & de eo, qui de pōte se præcipitauit. Hęc omnia vera sunt, quæ Cælius scribit. ℣ Idem ait: si seruus tuus fugiens vicarium suum secum abduxit: si vicarius inuitus aut imprudens secutus est, neque occasionem ad te redeundi nactus[u], prętermisit: nō videri fugitiuum fuisse. sed si aut olim cum fugeret, intellexit quid ageretur: aut postea cognouit quid acti esset, & redire ad te cum posset noluit[x]: contra esse. Idem putat dicendum de eo quem plagiarius abduxit. ℣ Idem Cælius ait, si seruus D cum in fundo esset, exisset de villa ea mente[y] vt profugeret, & quis eū[z] prius quàm ex fundo tuo exisset[a], comprehēdisset: fugitiuum videri. animum enim fugitiuum facere. ℣ Idem ait, nec eum qui ad fugam gradum vnum alterúmve promouit, vel etiam currere cœpit: si dominum sequētem non potest euadere, nō esse fugitiuū. ℣ Idem ait, libertatis cuiusdam speciē esse, fugisse: hoc est, [à] potestate dominica in præsenti liberatum esse. ℣ Pignori datus seruus debitorem[b] quidem dominum[c] habet: sed si postea quàm ius suum exercuit[d] creditor, ei[e] se subtraxit: potest fugitiuus videri. ℣ Apud Labeonem & Cælium quæritur, si quis in asylum[f] confugerit, aut eò se conferat, quo solent ve-

dem mouerit. secus si se non mouerit: vt. j. e. l. §. apud Cęliū. in illo versic. plane &c. quæ est cōtra. & est pro hac so. j. eod. §. idem Cælius. Vel ibi, non animo fugiendi se abscōdit: hic sic. Vel hic Proculi, ibi alterius recitat opinionem.

n *Efferuesceret*. id est, humiliaret. [a] Accur.

a Vide Bu. dæum hic.

o *Perduceret*. vt &. j. eo. l. bouem. §. j.

p *Cæterum*. i. alioquin.

q *Voluisse*. scilicet dicendum est.

r *Emansisset*. extra domum. Accursius.

s *Deiecit*. non tamen fuit strangulatus.

t *Proiecit*. i. euasit.

u *Nactus*. si tamen nāciscereturn.

x *Noluit cōtra esse*. quia est fugitiuus. & est simile. C. de incest. nup. l. qui contra. in fi. l. Item

Nolle facere videtur, qui quod potest facere, non facit.

no. hic, ꝙ qui potest facere & non facit, videtur nolle facere: vt hic, & j. de ritu nup. l. qui liberos. & j. quæ in frau. credi. l. in fraudem.

y *Mente*. quæ attēditur: vt. j. de verb. sig. fugitiuus. & ff. e. l. in prin.

z *Et quis eum*. s. extraneus. dominus vero nō poterat eum comprehendere: sic cito currebat seruus. aliàs cōtra. j. proxi. §. Azo.

a *Exisset*. cum euadere à domino posset.

b *Debitorem*. id est in dominio debitoris est habendus.

c *Dominum*. vt. C. de pig. act. l. pignus.

d *Exercuit*. s. agendo hypothecaria, & sic possessione apprehensa.

e *Creditor ei*. cui creditor vendidit. Vel dic creditori postea quā vēdidit, sed antequā traderet.

f *In asylum*. locus erat vbi recipiebantur homines causa misericordię vel auxilij, puta hospitale. [b] & consilia: ab à quod est sine: & sylos, quod est tractus:

Asylū quid sit.

b Not. arg. ex hac glo. quòd malefactor non posit extra hi de hospitalis sicut nec de eccle sia: secundū Bal. hic.

quia non extrahebantur inde qui eo confugerant. Accursius.

a *Postulant.* id est, petũt, vt dominus eorum compellatur eos vẽdere, quod faciunt fugiẽdo ad statuã: vt hic subiicit. & instit. de his qui sunt sui vel alieni iur. §. fin. & sic datur ei securitas, & sine domini iniuria, cum habeat pre-

* *Hal. pòst eò* tium: vt & arg. infra, ne quid in flu. pub. l. j. §. sunt qui pub. Accur.

b *Non possit.* de facto: vt ad inimicos domini.

c *Abduci.* de iure alicuius loci, vt Ferrariæ: vel ad hostes.

d *Propriè.* exponit qđ obscurè dixit Labeo, non corrigit.

e *Liberti.* scilicet seruus: quod est infra.

f *Si talem.* si pro quãuis, vel in vi conditionis legi potest.

g *Custodiam.* ſ. discretam vel distinctam.

h *Et in ea cella.* in qua se recipit seruus: non tamen vt latitet. alioquin contra: vt supra, ea. l. §. idem ait interrogatus. quæ est contra. Vel verius immo non est hic fugitiuus: quia extra habitationem liberti seruus non fuit: cum cella

* *Flo. fuit* liberti, & locus vbi seruus est receptus, fuerit liberto in ꝓmiscuo vsu cum patrono: sed ibi ꝓmouit aliquo gradu ad fugam. vel solue vt ibi. Accursius.

i *Audisset.* ſ. falso.

k *Ex delictis.* scilicet priuatis. Accursius.

l *Ex quibus.* scilicet priuatis delictis agit: vt hic, & instit. de noxa. in prin. & C. de noxa. l. ij.

m *Cauetur.* scilicet eisdem verbis edicti: vt. ſ. ea. l. in. §. item si quod mancipium. & ad hoc infra, eo. l. cum autem. in. §. excipitur. & infra, titu. j. l. Lucius. §. fin. & infra, de verb. sig. hæc stipulatio. Et not. hic,

Generali clausula nõ indigemus vbi specialis est. quòd vbi est clausula specialis, non indigemus generali: vt infra, de verb. oblig. l. doli.

n *Ex constitutionibus.* pone exemplum de cõstitutione Seue. & Anto. qua prohibetur ad libertatẽ peruenire seruus de adulterio cũ domina commisso accusatus: vt hic, & infra, de hęre. instit. his verbis. §. seruum. & instit. de hęr. instit. §. est autem.

o *Dãnatus ad vincula.* nire qui se venales postulant[a]: an fugitiuus sit? Ego puto non esse eum fugitiuum, qui id facit quod publicè facere licere arbitratur. Ne eum quidem qui ad statuam Cæsaris cõfugit, fugitiuum arbitror. non enim fugiendi animo hoc facit. Idem puto & in eum qui in asylum, vel quod aliud confugit, quia non fugiendi animo hoc facit. si tamen antè fugit, & postea* se contulit: non ideo magis fugitiuus esse desinit. ¶ Item Cælius scribit, placere eum quoque fugitiuũ esse, qui eo se conferat, vnde eum dominus recuperare non possit[b]: multóque magis illum fugitiuum esse, qui eò se conferat, vnde abduci[c] non possit. ¶ Erronem ita definit Labeo, pusillum fugitiuum esse: & ex diuerso, fugitiuum magnũ erronem esse. Sed propriè[d] erronẽ sic definimus, qui non quidem fugit, sed frequenter sine causa vagatur: & temporibus in res nugatorias consumptis, serius domum redit. ¶ Apud Cælium scriptum est: Liberti[e] apud patronum habitantis sic, vt sub vna claue tota eius habitatio esset, seruus ea mente, ne rediret ad eum, extra habitationem liberti fugit:* sed intra ædes patroni & tota nocte obliuit. Videri esse fugitiuum, Cælius ait. Planè si talem[f] custodiam[g] ea habitatio non habuit, & in ea cella[h] libertus habitauit, cui commune & promiscuum plurium cellarũ iter est: contra placere debere, Cælius ait: & Labeo probat. ¶ Idem Cælius ait, seruum in prouinciam missum à domino: cum eum mortuum esse, & testamento se liberum relictũ audisset,[i] & in eodem officio permansisset, tantúmque pro libero se gerere cœpisset: hunc non esse fugitiuum. Nec enim mentiendo se liberum, inquit, fugitiuus esse cœpit: quia sine fugæ consilio id fecit. ¶ Quod aiunt ædiles, *noxáve solutus non sit*: sic intelligendum est, vt non hoc debeat pronũtiari, nullam eum noxam commisisse: sed illud, noxa solutum esse: hoc est, noxali iudicio subiectum non esse. Ergo si noxam commisit, nec permanet, noxa solutus videtur. Noxas accipere debemus, priuatas: hoc est eas, quæ-

A cumque committuntur ex delictis,[k] nõ publicis criminibus, ex quibus[l] agitur iudiciis noxalibus. Deniq; specialiter cauetur[m] infra de capitalibus fraudibus. Ex priuatis autem noxiis oritur damnum pecuniarium, si quis fortè noxæ dedere noluerit, sed litis æstimationẽ sufferre. ¶ Si quis talis sit seruus, qui omnino manumitti nõ possit ex constitutionibus:[n] vel si sub pœna vinculorũ distractus sit à domino, vel ab aliqua potestate dãnatus,[o] vel si *exportandus:[p] æquissimũ erit, etiam

B hoc prædici. ¶ Si quis adfirmauerit aliquid adesse seruo, nec adsit: vel abesse, & adsit: vt puta si dixerit furem non esse, & fur sit: [aut] si dixerit artificem esse, & non sit: hi enim quia quod adseuerauerunt, non præstant: aduersus dictum promissúmve facere videntur.[q]

XVIII. GAIVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

SI quid venditor de mancipio adfirmauerit, ídque nõ ita esse emptor queratur: aut redhibitorio, aut æstimatorio, id est, quanto minoris iudicio

C agere potest. verbi gratia si constantẽ, aut laboriosum, aut curacem, [aut] vigilacem esse, aut ex frugalitate sua peculium adquirentem adfirmauerit: & is ex diuerso leuis, proteruus, desidiosus, somniculosus, piger,[r] tardus,[s] comesator* inueniatur: hęc omnia videntur eò pertinere, ne id, quod adfirmauit venditor, amarè ab eo exigatur, sed cum quodam temperamento: vt si fortè constantem esse adfirmauerit, non exacta grauitas & constantia, quasi à philosopho, desideretur. Et si

D laboriosum & vigilacem adfirmauerit esse, non continuus labor per dies noctésque ab eo exigatur: sed hæc omnia ex bono[t] & æquo modicè desiderentur. Idem & in cæteris, quæ venditor adfirmauerit, intelligemus. ¶ Venditor, qui optimum[u] cocum esse dixerit: optimum in eo artificium præstare debet. qui verò simpliciter cocum esse dixerit: satisfacere videtur etiam si mediocrem[x] cocum præstet. Idem & in cæteris generibus artificiorum. Aequè si si quis simpliciter dixerit, peculiatum esse seruũ: sufficit, si is vel minimum[y] habeat peculium.

XIX. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

SCiendum tamen est, quædam & si dixerit, præstare eum non debere[z], scilicet ea quę ad nudam laudem serui pertinent, veluti si dixerit frugi, probum, dicto audientem. Vt enim Pedius scribit, multum

p *Exportandus.* venditus est: vel à potestate damnatus. huiusmodi enim pœnæ vel conditiões apponi possunt à dominis & potestatibus: vt. C. de his qui ad lib. pro. non posſ. l. j. & ij. Accursius.

q *Videntur.* & sic agitur redhibitoria: vt supra. e. l. j. §. quod si mãcipium. & j. l. proxi.

r *Si quid venditor. Piger.* in incipiendo.

s *Tardus.* in perficiendo. Accursius. * *Hal. sit*

t *Ex bono.* No. qui in genere tenetur vel incerto, non tenetur ad id quod melius est: sed ex bono & æquo: vt hic, & j. de verb. obl. l. continuus. §. cum ita. & §. illud. & ſ. de condic. inde. l. cum is. §. fi. & j. de tri. vi. & ole. le. l. cũ certum pondus. & j. l. proxi. §. illud. & infra, eo. l. proinde. ij. respõ. & j. l. proxi. & supra, de hære. vel ac. ven. l. qui filij. §. fi. & l. si nomen. & j. proxi. §. & de hoc plene dixi. ſ. man. l. fideiussorem. *Ad melius non tenetur qui in genere vel incerto tenetur.*

u *Optimũ.* a qui enim optimum dicit, certum dcũ hic in dicit: vt infra, de verb. *prior. anno.* oblig. l. vbi autem non apparet. §. j. *ad pande. Elas. quadã*

x *Mediocrem.* vt dixi *eni hic* an regulariter. ſ. proxim. *notat de cu* Accursius. *linari mutí*

y *Minimũ.* id est, non *ſterio nõ cõ* maximum: argu. infra, *tenmenda.* de auro & argen. le. l. **comeſor.* qui lancem. Vel verius *Flo.* in summis quod minimum est sequimur: vt infra, de ver. obl. inter stipulantem. §. ij.

z *Scendum. Debere.* ſ. semper: sed cũ distinctione q̃ sequitur.

BIU Cujas

tum interest, commẽdandi serui causa quid dixerit: [a] an verò præstaturũ se promiserit, quod dixit. Planè si [b] dixerit aleatorem [c] non esse, furem non esse, ad statuam nunquam confugisse: oportet eum id præstare. ¶ Dictum à promisso [d] sic discernitur. Dictum accipimus, quod verbo tenus pronuntiatum est, nudóque sermone finitur. [e] Promissum autẽ potest referri, & ad nudam promissionem, [f] siue pollicitationem, [g] vel ad sponsionem. [h] *Secundum quod incipiet is, qui de huiusmodi causa stipulãti spopondit, & ex stipulatu posse cõueniri: & redhibitoriis actionibus [eum teneri] non est nouũ. Nam & qui ex empto potest conueneri, idem etiam redhibitoriis actionibus [i] cõueniri [k] potest. [l] Ea autem sola dicta siue promissa admittenda sunt, quæcũque sic dicuntur, vt præstentur, non vt iactẽtur. [m] ¶ Illud sciendum est, Si quis artificem promiserit, vel dixerit: nõ vtique perfectum eum præstare debet, sed ad aliquem modũ peritum: vt neque *eum summæ † scientiæ accipias, neque rursum indoctum esse in artificio. [n] *Sufficiet igitur talem esse, quales vulgo artifices dicuntur. ¶ Deinde aiunt [o] ædiles: *Emptori, omnibúsque, ad quos ea res pertinet, iudiciũ dabimus.* Pollicentur emptori actionem, & succesſoribus [p] eius, qui in vniuersum ius succedunt. Emptorem accipere debemus eũ, qui pretio emit. Sed si quis permutauerit, dicendum est, vtrũque emptoris & vẽditoris loco haberi, [q] & vtrũque posse ex hoc edicto experiri. ¶ Tempus autem redhibitionis sex mẽses vtiles [r] habet. Si autem mancipiũ non redhibeatur, sed quanto minoris agatur: annus vtilis est: sed tempus redhibitionis ex die venditionis currit: [s] aut si dictũ promissúmve quid est, ex eo, ex quo dictum promissúmve [t] quid est.

a *Quid dixerit.* quo casu non teneatur: vt hic, & supra, de contrahen. empt. l. ea quæ. in prin. & ſ. de dolo. quod vẽditor. in prin.

b *Si.* prolatio sine interrogatione.

c *Aleatorem.* vt enim si certã probitatẽ dixit, debet ei præstare: vt ſ. l. proxi. ita si certũ quid dixit abesse, hoc pstare debet: vt hic.

d *Dictum à promisso.* quę verba sunt ſ. l. proxi. ſ. j.

e *Finitur.* ſ. sine interrogatione. Accur.

f *Promissionem.* id est pactum quod vtroque cõsentiente fit: vt. ſ. de pact. l. j. ſ. pactum. Acc.

g *Pollicitationem.* vbi & vnius tantũ est consensus: vt. j. de polli. l. pactũ. Et sic not. quòd aliud est dictum: aliud pollicitatio: aliud pactum: & aliud stipulatio: vt hic colligitur.

h *Ad sponsionem.* i. ad stipulationem.

i *Actionibus.* redhibitoria, & quãto minoris.

k *Conueniri.* puta si vẽdidisti seruum fugitiuum, vel pecus morbosum: cuius nomine agi potest etiam de iure ciuili vel ad interesse: cũ vẽditor sciuit, vel quãto minoris empturus erat cum ignorauit: vt supra, de act. emp. l. Iulianus. in princ. nihilominus redhibitoria agi potest de iure prætorio, vel quanto minoris res est. & caue tibi: quia propter corporis morbum non agebatur de iure ciuili ad redhibitionem: sed ad interesse: vel quanto minoris: vel ex cõtractu: vel ex cautione: vt in pecore morboso: vel propter vitiũ animi in seruo fugitiuo agebat de iure ciuili: vt dictũ est: non in seruo fure: nec etiam in prædio tributario: vt nota. supra, de act. emp. l. Iulianus. vnde quia agebatur pro fugitiuo, exponebatur cautio super fugitiuo seruo, & super quibusdam aliis, super quibus auocari potest res. Item de sanitate de iure ciuili: vt supra, de act. empt. l. ex empto. ſ. etiam. & C. de act. emp. emptor. sed & sine cautione agebatur, vt dixi in fugitiuo: arg. supra, eod. l. quis sit fugitiuus. ſ. idem recte. nec ob. quod dicitur supra, de act. emp. l. ex empto. ſ. redhibitionem. vt ibi not. Fuit ergo necessarium has ædilitias actiones proponi: vtpote cum ad aliud dentur quàm superiores de iure ciuili. Quid enim si emptor quid empturus erat, sed minori pretio? subuenitur ei per hoc edictum: vel ad redhibendum: vel quanto minoris erat res. Item quandoque datur ista, & non illa: vt supra dixi. sed si agitur redhibitoria, & quanto minoris in prædictis casibus, est contra. ſ. de dolo. l. quod venditor. in fine. vbi dicit dari de dolo. So. hic animo obligandi promisit: ibi iactandi ad decipiendum, & non promisit. Accursius.

l *Potest.* ad aliud ex empto ciuili, & ad aliud prætoria quanto minoris datur: vt not. supra, de act. emp. & ven. l. Iulia. in princip. & ideo neutra est superflua. Quid enim si emptor empturus erat: sed minori pretio? subuenitur enim ei per hoc edictum vel ad redhibendum, vel quanto minoris res est. Item potest esse quòd datur ista, non illa: quia illa in contractibus tantum competit: vt. d. l. Iulianus. Accursius.

m *Non vt iactentur.* vt supra, de pactis. inter emp. & ven. ea quæ. & supra. l. proxim. ſ. fin. & supra. e. l. & infra, de fun. instru. cum de lanionis. ſ. asinam. in fin. ſ. Accursius.

n *Artificio.* qui enim nimis emungit, elicit sanguinem: vt in decre. distin. iiij. denique. & prou. c. xxx.

o *Aiunt.* vt supra, eod. l. j. ſ. j.

p *Successoribus.* vt & infra, eod. l. si tamen. ſ. ædilitiæ. nam cum dico eum ad quem ea res pertinet: de hærede intelligas: vt. j. de ver. sign. l. sciẽdum. ſ. fi. sed quãdoque aliter ponitur: vt supra, de adopt. l. his verbis. & supra, de iureiur. l. ait prætor. in ſ. eius rei. &. l. etiam si in rem. Accursius.

q *Loco haberi.* vt. C. de rerum permu. l. ij.

r *Vtiles.* quando vitiũ supinè ignorauit. aliàs si sciuit, non agitur: vt supra, eod. l. j. Item si ignorauit non supinè, tunc ex die quo sciuit: vt infra, eo. cum sex.

s *Currit.* sed probo cõtrarium quòd non, scilicet ex die venditionis. aut enim vterque. s. vẽditor & emptor sciebat vitium: & tunc nõ currit à tempore vẽditionis præscriptio. vj. mensium: vtpote cum agi non possit: vt. ſ. eo. l. j. ſ. si intelligatur. aut vterque ignorabat: & tunc non currit à venditione: vt. j. e. l. cũ sex? Respon. quando vterque sciebat, potest hoc intelligi, si tamen stipulatus fuit de vitio: vt C. de euic. si fundum. vel intellige quãdo vẽditor sciebat vitiũ: sed emptor supine ignorauit: & ideo currit ei: vt prædicta. l. cum sex. in fin. & infra. e. l. ædiles aiunt. ſ. idem refert Ofilius. vel dic, ex die vẽditionis: subaudi, & sciẽtiæ: vt infra. e. cũ sex. ſ. j. & C. de excu. tuto. l. quinquaginta.

t *Promissúmve.* scilicet post venditionis diem scilicet currit ex tunc tempus. Et ita contingit mirabile quoddam, quòd agetur ex nudo pacto ex interuallo appositio. vel dic quòd non agitur ex pacto, sed propter pactum ex edicto prætoris: vel ad redhibendum, vel quanto minoris. vel dic hic intelligi quando stipulatio interuenit: vt dictum promissúmve pro eodem ponatur, & ad stipulationem refertur. Accursius.

Pactũ nudũ quãdoq; actionẽ parit.

u *Si vero. Post aliquot dies interposita fuerit.* scilicet in venditione non contracta interceſsit stipulatio, scilicet vt præstetur ita esse sicut fuit dictum, si sequatur venditio. Accursius.

x *Ex priore causa.* scilicet ex stipulatione.

y *Quæ.* scilicet causa, siue stipulatio, vel dictum, quæ est prior habito respectu ad vẽditionem quæ fuit subsecuta: hoc dico cum cœperit agere posse, id est cœpit [a] ex ea agi posse (inquit Labeo) statim vt venit, id est post venditionem, scilicet cum effectu. nam sic conditionaliter fuit facta, si venditio subsequatur, eo nomine, id est propter serui vitium. Item per id quod dicit, ex tẽpore venditionis agi, not. quòd dictum præcedens trahitur ad tempus venditionis. quæ enim in præfationibus &c. vt infra, de verb. obli. l. Titia. ſ. idem respon. Accursius.

Dictũ præcedens ad tẽpus retro actum quandoque trahitur.

z *Redhibere. Quasi redditio.* vt & supra, de ali. iudi. mu. cau. fac. l. quia redhibitio. & supra, qui. modis pig. vel hypo. sol. l. voluntate. ſ. finali.

a *Pomponius ait.* sic & creditor: vt supra, de pig. act. l. creditor. &

a Vide Bartũ in prior. annota. hoc ipso tit.

Fl. ſmitti

maritus in dote quam reddit: vt infra, soluto ma.l.si filio.§.j.

a *Damnum.* in his quæ habebant atrocitatem facinoris. aliàs nō teneturnisi dominꝰ qui iussu eius * damnum[a] alicui datum furtúmve factū sit. ℣ Idem Pomponius ait, interdū etiam dupliciter cautiones interponi debere: aliàs in præteritum[b]: aliàs in futurum: [c] vtputa si eius [d] serui nomine, qui redhibetur, emptor, procuratórve eius iudiciū accepit, [e] vel quòd cum eo ageretur, [f] vel quòd ipse eius nomine ageret. [g] Cauēdum autem esse ait, si quid sine dolo malo emptor condemnatus[h] dederit, * his[de] rebus[i] rectè præstari: [k] vel si quid ex eo quod egerit, ad eum peruenerit: dolóve malo vel culpa eius[s] factum sit, quò minus peruenirent: his* de rebus reddi. Idem ait, futuri temporis nomine cautionem ei, qui sciens[l] vendidit, fieri solere. ℣ Si in fuga est homo sine culpa emptoris, & nihilominus condemnatur venditor: [m] Tum enim cauere oportere, [n] vt emptor hominem persequatur, & in suam potestatem redactum venditori reddat: [o]

*Flo. furtū sue damnū cui datū sit.

*Flo. iisdē dieb⁹ reddi

*Flo. vt ex

*Halo. & si quid ipse præstitit, vt vtriq; resol.

*Flo. quam nō haberet, si venditio facta non esset.

XXII. GAIVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

ET neque per se, neque per hæredem suum futurum, quò minus eum hominem vēditor habeat.

XXIII. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

CVm autem redhibitio fit, si deterius mancipium, siue animo, siue corpore, ab emptore factum est, præstabit emptor venditori: vtputa si stupratum sit, aut fœuitia emptoris fugitiuum esse cœperit. Et ideo (inquit Pomponius) ex * quacumque causa deterius factum sit: id arbitrio iudicis ęstimetur, & venditori præstetur. Quod si sine iudice homo redhibitus sit: reliqua[p] autē, quæ diximus, nolit emptor reddere: sufficiat vēditori ex vēdito [q] actio. ℣ Iubent ædiles[r] restitui, [f] & quod vēditioni accesit, [t] & si * quas[u] accessiones ipse[x] præstiterit: vt vterq; resoluta emptione, nihil amplius consequatur, [y] quàm * haberet si venditio facta non esset. ℣ Excipitur[z] etiam ille, qui capitalem fraudem admisit. Capitalem fraudem admittere, est tale aliquid delinquere, propter quod capite puniēdus[a] sit. Veteres[b] enim fraudē pro pœna ponere solebant. Capitalem fraudem admisisse accipiemus, dolo malo, & per nequitiam. cæterùm si quis errore, si quis casu fecerit, cessabit edictum. Vnde Pomponius ait, neque impuberem, [c] neque furiosum capitalem fraudem videri admisisse. ℣ Excipitur & ille, qui mortis [sibi] consciscendæ causa quid fecerit. Malus [enim] seruus creditus est, qui aliquid facit, quò magis se rebus humanis extrahat: vtputa laqueum torsit, siue medicamentum pro veneno bibit, præcipitémve [se] se ex alto miserit, [d] aliúdve quid fecerit, quo facto sperauit mortem peruenturam: tanquam non nihil in alium ausurus, qui hoc aduersus se ausus est. [e] ℣ Si seruus sit, qui vendidit, vel filiusfamiliàs: in dominum vel patrem de peculio ædilitia actio competit. [f] quamuis enim pœnales videantur[s] actiones, tamen quoniam ex contractu veniunt, dicendum est eorum quoque nomine, qui in aliena potestate sunt, competere. Proinde & si filiafamiliàs, vel ancilla distraxit: æquè dicendum est actiones ædilitias locum habere. ℣ Hæ actiones, quæ ex hoc edicto oriuntur, etiam aduersus[h] hæredes omnes competunt. Et si bona fide nobis seruiant liberi fortè homines, vel serui alieni, qui vendiderunt: potest dici, etiam hos hoc edicto contineri. [i] ℣ Iulianus ait, iudicium redhibitoriæ actionis vtrumque, id est venditorem & emptorem, quodammodo in integrum restituere debere. [k] Quare siue emptori seruus furtum fecerit, siue alij cuilibet, ob quod furtum emptor aliquid præstiterit, [l] non aliter hominem venditori restituere iubetur, quàm si indemnem cum præstiterit. Quid ergo (inquit Iulianus) si noluerit venditor hominem recipere? Non esse cogendum ait quicquam præstare, nec amplius, quàm [in] pretio condemnabitur: & hoc detrimentum sua culpa emptorem passurum: qui cùm posset hominem noxæ dedere, maluerit litis æsti-

A u *Et si quas.* repete, & iubent restitui accessiones si quas &c. & dic econtra ipse, scilicet emptor vt vsuras.

B

C

D

x *Ipse.* scilicet emptor.

y *Consequatur.* nomine accessionū quas vēditor dedit. secus in aliis: vt infra, eodem.§. finali. in fine. quæ est contra.

z *Excipitur.* in edicto, scilicet ne vendatur quin talia dicantur: vt supra, eod.l.j.§. item si quod mancipium. & facit supra, eod. l. quis sit.§. quod aiunt ædiles. Accursius.

a *Puniendus sit.* scilicet si aliquis homo liber. Vel dic seruus inspecto iure naturali: qa homo est, & liber. nam inspecto iure ciuili, nō propriè dicitur capite puniri, cum caput non habeat: vt infra, de accusa. hos accusare. §. omnibus.

b *Veteres.* vt infra, de verborum signi. l. aliud est fraus. in prin.

c *Impuberem.* s. seruū, doli non capacem. aliàs cōtra: vt. C. de pœnis. l. impunitas.

d *Ex alto miserit.* nota quis sit malus seruus. *Seruus malus qui sit.* Sed quomodo est malus propter hoc, cum sibi liceat: vt supra, de pecu. sed si dam.§. sed si ipse. quæ est contra? Respō. vt ibi diximus.

e *Ausus est.* nō est credendum eum alij parcere, qui sibi nō parcit: vt infra, de bo. eo. l. fin.

f *Actio competit.* vt & infra. e. l. si seruus mancipium. j. respon.

g *Videantur.* & sunt quandoque: vt. j. e. l. redhibitoria.

h *Aduersus hæredes.* vt &. j. e. l. si tamen.§. ædilitiæ. Accursius.

i *Contineri.* vt eorum nomine teneantur possessores: vt &. ē. de pecu. l. j. in fi. & l. ij. Azo.

k *Restituere debere.* vt &. j. e. l. facta. Et not. quòd dicit quodammodo nec enim est vera restitutio: quia ibi in restitutione minorum minor non tenetur nisi inquantum est locupletior: vt. ē. de mino. l. patri. hic autem insolidum tenetur: vt. j. eo. quod si nolit.§. quod in procuratore.

l *Præstiterit.* vt. j. eo. l. quæro. & l. ædiles.§. fi. & l. videamus. & l. illud. in fin. & ē. de negestis. l. diuortio.§. sed nec redhibitoria. & j. eod. l. item.

Sufferre.

BIU Cujas

mationem sufferre.[a] & videtur mihi Iuliani sententia humanior[b] esse. ℣ Cùm redhibetur mãcipium, si quid ad emptorẽ peruenit, vel culpa[c] eius nõ ꝑuenit, restitui oportet: non solũ si ipse fructus percepit, mercedésve à seruo, vel conductore serui accepit: sed etiam si à venditore fuerit idcirco consecutus,[d] quòd tardius ei hominem restituit: sed & si à quouis alio possessore fructus accepit emptor, restituere eos debebit. Sed & si quid fructuũ nomine cõsecutus est, id præstet:[e] item si legatũ vel hæreditas seruo obuenerit. Neque refert, potuerit hæc consequi venditor, an non potuerit, si seruum non vendidisset. ℣ Ponamus enim talem esse,[g] qui capere aliquid ex testamento non potuerat. nihil hæc res nocebit.[h] Pedius quidem etiam illud non putat esse spectãdum, cuius cõtemplatione[i] testator seruũ hæredem scripserit, vel ei legauerit: quia & si vẽditio remansisset,[k] † nihil hæc res emptori ꝓderat. Et per cõtrarium (inquit) si contemplatione venditoris institutus proponeretur: tamẽ diceremus restituere emptorem non debere venditori, si nollet eum redhibere.

XXIIII. GAIVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

ET generaliter dicendũ est, quidquid extra rem[l] emptoris per eum seruum adquisitum est, id iustum videri reddi oportere.

XXV. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

AEdiles etiam hoc præstare emptorem volunt, si in aliquo deterior factus sit seruus: sed ita demum, si post venditionem traditionemque factus sit. Cæterùm si ante fuit, non pertinet ad hoc iudiciũ, quod ante factum est. Siue ergo ipse deteriorem eum fecit, siue familia eius, siue procurator, tenebit actio.[m] ℣ Familiæ † appellatione omnes, qui in seruitio sunt, continentur, etiam liberi homines, qui bona ei fide seruiunt, vel alieni [serui.] Accipe eos quoque, qui in potestate eius sunt.[n] ℣ Procuratoris fit mentio in hac actione. Sed Neratius procuratorem hic eum accipiendum ait, non quemlibet, sed cui vniuersa negotia, aut id ipsum, propter quod deterius factum sit, mandatum est. ℣ Pedius ait, æquum fuisse id dumtaxat imputari emptori ex facto procuratoris & familiæ, quod non fuit passurus seruus, nisi ei venisset. Quod autem passurus erat, etiam si non venisset, in eo concedi emptori serui[o] sui noxæ deditionem: & ex eo (inquit) quòd procurator commisit, solum actionum præstãdarum necessitatem ei iniungi[p]. Quid ergo si culpa, non etiam dolo emptoris seru[o] deterior factus sit? æquè[q] condemnabitur. Hoc autem quòd deterior factus est seruus, non solùm ad corpus, sed etiam ad animi vitia referendum est: vtputa si imitatione conseruorum[r] apud emptorem talis[f] factus est, aleator fortè, vel vinarius, vel erro euasit. Sed notandum est, quòd non permittitur emptori ex huiusmodi causis[t] noxæ dedere seruum suum.[u] nec enim factum seruorum suorum, itemque procuratoris præstat.[x] ℣ Item sciẽdum est, hæc omnia, quæ exprimuntur edicto[y] ædiliũ, præstare[z] eum[a] debere,[b] si ante iudicium acceptum facta sint. Idcirco[c] enim necesse habuisse[d] ea enumerari, vt si quid eorum ante litem contestatam contigisset, præstaretur. Cæterùm post iudicium acceptum, tota causa[e] ad hominem restituendum in iudicio versatur: & tam fructus veniunt, quàm id quo deterior factus est,[f] cæteraque veniunt. Iudici enim statim, atque iudex factus est: omnium rerum officium incũbit, quæcumque in iudicio versantur. Ea autem, quæ ante iudicium contingunt, non valde[g] ad eum pertinent, nisi fuerint ei nominatim iniuncta.[h]

a *Sufferre.* quid autem si magis expediebat litis æstimationem offerre?
b *Humanior.* vt & infra, eo. l. quæro. ij. respon. Accursius.
c *Vel culpa.* Not. emptoté teneri ad culpam: vt hic, & .j. e. ædil. §. Pedius. licet res sit sua interim. & sic est argu. contra. j. soluto matrimonio. l. licet. §. j. Accursius.
d *Consecutus.* dictos fructus, vel etiã pœnã.
e *Præstet.* vt fructuũ fructus.
f *Non vendidisset.* vt & argu. supra, de peti. hære. l. cum hæreditas. Sed contra. s. ea. l. §. iubent. Sol. vt ibi. Ac.
g *Talem esse.* scilicet venditorem. Accursius.
h *Nocebit.* consequitur ergo per alium, qđ per se non potest: vt & dixi supra, quæ res pig. ob. pos. l. Aristo. Sed ar. contra. j. de vul. sub. l. si is qui. Accursius.
i *Contemplatione.* scilicet ipsius serui, an vẽditoris. secus si emptoris: quia hic habiturus erat etiam non contracta emptione: & quia ex re sua videtur: vt infra, de vul. sub. l. sed si plures. §. in arrogato. & sic intelligitur. s. de act. emp. l. Iulianus. §. si qđ seruo. vt & ibi dixi. Accursius.
k *Remansisset.* id est facta non esset. Ac.
l *ET generaliter. Extra rẽ.* vt infra, eo. quod si nolit. §. si pecu- lium.
m *AEdiles. Tenebit actio ex vendito.* sic etiam fructuarius de suo suorũque facto tenetur: vt supra, de vsufru. sed cum vsufructuarius.
n *Eius sunt.* vt infra, de verb. signific. pronũtiatio. & l. detestatio. §. familiæ. & infra, vi bo. rap. l. j. §. familiæ. & infra, de vi & vi ar. l. j. §. familiæ.
o *Serui.* qui dedit dãnum in seruo empto.
p *Iniungi.* si aliàs dedisset damnum procurator, etiam si seruus vẽditus non fuisset.
q *Aequè.* vt & de dolo. vt & supra. e. cũ autem. §. fina. & infra, eo. l. quod si nolit. §. quod in procuratore.
r *Conseruorum.* aliorũ, scilicet emptoris. vnde Cato: Ambula cũ bonis. mores enim à coniuncto formantur.
s *Talis.* scilicet vitiosus.
t *Ex huiusmodi causis.* proxime dictis.
u *Seruum suum.* nisi dãnum erat inferendum: licet venditio remansisset: vt supra, proxi. §.
x *Procuratoris præstat.* subaudi, sed suum.
y *Edicto.* scilicet præstanda ab emptore venditori: vt supra, eo. l. j. §. j. ibi, si quid autem. & c.
z *Præstare.* per actionem ex vendito, quam venditor cõtra emptorem proponit, conuentus ab eo prius redhibi. actione: vt supra, eo. l. cum autẽ. §. j. emptor autem pro quibusdam solam exceptionẽ habet, id est corporis retentionem, vt pro dãnis: vt supra, eodẽ. l. cũ autem. §. quid ergo. illam ergo non est necesse complecti in libello: sed pretium & accessiones videtur ꝙ habeat necesse complecti.
a *Eum.* emptorẽ vẽditori per libellum petenti.
b *Debere.* iure actionis.
c *Idcirco.* quia æquũ est ea præstari.
d *Habuisse.* scilicet dico ab ædilibus. Accursius.
e *Causa.* tam in onere, quàm in accessionibus quæ edicto continentur, si quod & cætera.
f *Factus est.* per contestationem litis factã coram se: vt supra, de procur. l. si reus.
g *Valde.* nam quãdoque pertinet: vt. C. de iudi. l. sancimus. Accursius.
h *Iniuncta.* à lege, vt de eis fiat ius. non ergo de quæsitis ex re ẽptoris: vt. s. eo. l. & generaliter. & petita per libellum: vt hic, & .j. de vsu. l. partum. & .s. de procu. l. si reus. & supra cõmuni diui. si quis putans. §. si quid post. & .j. e. l. quod si nolit. §. si mãcipiũ. & l. item. §. j. Sed videtur ꝙ prima veniant, etsi non sint iniuncta: vt supra, de iudi. l. solemus. quæ est cõtra. Sol. ibi dicit ea venire quę sub petitione facta ab actore possunt claudi. quod hic non negatur. Sed dicitur quòd alia quæ non possunt claudi, non veniunt, vt & ibi diximus. Item de eis quę post accidũt, veniunt per officium iudicis: vt hic. Sed cõtra supra, de iudi. l. nõ potest. quæ est contra. Solu. non veniunt in iudicium futura principaliter, sed accessoria sic: vt hic. vel non veniunt in iudicium, id est in actione, sed in causa sic: vt hic.

† Vẽditoris mãsisset, legit Budæus. & intelligo, ꝙquit, mansisset. s. seruus legatarius.

† Habes hic text. de iure melioratẽ, & melius enumerantem quàm alibi, quid veniat appellatione familiæ. iunge quæ hic dicuntur sẽcũ distinguẽs inter ꝓ. Bolog. Addo vltra gl. in ca. 1. q. 5.

BIU Cujas

¶ Præterea in edicto [a] adiicitur sic, *& quanta pecunia pro eo homine soluta,* [b] *accessionésve nomine data erit, non reddetur: cuiúsve pecuniæ quis eo nomine obligatus erit, non liberabitur.* [c] Ordine fecerunt ædiles, vt antè venditori emptor ea omnia, quæ suprascripta sunt, præstet: [d] sic deinde pretium consequatur.

XXVI. GAIVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

VIdeamus tamen, ne iniquum sit emptorem compelli dimittere corpus, & ad actionem iudicati admitti, * si interdum nihil præstatur propter inopiam venditoris. potiusque res ita ordinanda sit, vt emptor caueat, si intra certum tempus pecunia sibi soluta sit, se mancipium restituturum [e].

XXVII. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

DEbet autem [f] recipere pecuniam, quam dedit pro eo homine, vel si quid accessionis nomine [dederit.] Dari autem non id solum accipiemus, quod numeratur venditori, vtputa pretium, & vsuras eius: sed & si quid emptionis causa erogatum [g] est. Hoc autem ita demum deducitur, si ex voluntate venditoris datur. cæterùm si quid sua sponte datum esse proponatur, non imputabitur. Neque enim debet, quod quis suo arbitrio dedit, à venditore exigere. Quid ergo, si fortè vectigalis nomine datum est, quod emptorem fortè sequeretur? [h] Dicemus hoc quoque restituendum. Indemnis enim emptor debet discedere.

XXVIII. GAIVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

SI venditor de his, quæ edicto [i] ædilium continentur, non caueat: [k] pollicentur aduersus eum iudicium redhibitorium [l] * intra duos menses, vel quanti emptoris interfit intra sex menses.

XXIX. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

ILlud sciendum est, si emptor venditori hæc non præstat, [m] quæ desiderãtur in [hac] actione: non posse ei venditorem condemnari. si autem emptori venditor ista [n] nõ præstat, condemnabitur [o] ei. ¶ Itẽ emptori præstandum est, vt pecunia † cuius nomine obligatus erit, liberetur: [p] siue ipsi venditori obligatus sit, siue etiam alij. Condemnatio autem fit, [q] quanti ea res [r] erit. Ergo excedet pretium, an non, videamus. Et quidem continet condemnatio pretium, accessionésq; [s]. An & vsuras pretij consequatur: quasi quod sua interfuit, debeat accipere: maxime cum fructus quoque ipse restituat? Et placet consecuturum. Si quid tamen damni sensit, vel si quid pro seruo impẽdit: [t] consequetur arbitrio iudicis: sic tamen, non vt ei horum [u] nomine venditor condemnetur, vt ait Iulianus, [x] sed ne aliàs compellatur hominem venditori restituere, [y] quàm si eum indemnem præstet.

XXX. PAVLVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

ITem si serui redhibendi [z] nomine emptor iudicium [a] accepit, vel ipse eius nomine dictauit: cauendum ex vtraque [b] parte erit: vt si quidem * sine dolo malo condẽnatus sit, vel si quid ex eo, quod egerit, ad eum peruenerit, dolóve malo eius factum sit, quò minus perueniret: id reddat. ¶ Quas impensas necessariò in curandum seruum post litem contestatam emptor fecerit, imputabit: [c] præcedentes [autem] impensas nominatim cõprehẽdendas, [d] Pedius [ait.] * Sed cibaria seruo data non esse imputanda [e] Aristo ait: nam nec ab ipso [f] exigi, [g] quòd in ministerio [h] eius [i] fuit.

XXXI. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

QVod si nolit [k] vẽditor hominem recipere, non in maiorem summam inquit, quàm in pretium ei [l] condemnandum. Ob hæc ergo, quæ propter seruum dãna sensit: solam dabimus ei corporis retentionem. Cæterùm poterit euitare præstationem venditor, si nolit hominem recipere. quo facto pretij præstationem, eorumque quæ pretium sequuntur, solam non euitabit. [m]

a *Præterea in edicto.* non in verbis positis. ſ. e. l. j. sed hæc verba iũgebantur cum illis.

b *Soluta.* ſ. venditori.

c *Non liberabitur.* subaudi, iudicium dabim°: vt infra. e. l. illud. §. j. & l. redhibitoria.

d *Præstet.* sic ergo notã hic q; si quis habeat dare & recipere, semper prius debet offerre: vt hic, & ſ. de act. empt. l. Iulianus. §. offerri. & ſ. cõmunia prædio. l. venditor. §. fi. in fi. & facit supra, eo. cum autem. §. Iulianus. Azo. Sed arg. contra infra. l. proxi.

e *Ideamus. Restituturũ.* quod verum est: vt infra. e. l. illud. in fine.

*Flo. mitti

Ebet. CASVS. DAgo redhibitoria pro seruo: debeo re habere pretium & vsuras quas dedi: & quod dedi mediatoribus ex voluntate venditoris, nõ aliàs. item quod solui nomine vectigalis seu tributi pro seruo. Vi.

f *Debet autem.* scilicet emptor à venditore.

g *Erogatum est.* mediatoribus, scilicet forte: quia dixit ita venditor, non vendam tibi nisi per talem hominẽ: tu ei da de tuo, & ipse nos conueniet.

h *Sequeretur.* ratione rei.

I venditor. CASVS. TItius vendidit mihi Stichum: debet mihi promittere non fugitiuum: & alia vitia abesse: & nisi promittat, ago redhibitoria, & intra duos menses: vel quanti interest vsque ad sex menses. Viuianus.

i *Edicto.* posito supra, eo. l. j. §. j. scilicet de vitiis & aliis quæ ibi dicuntur.

k *Non caueat.* intra duos mẽses. Vel dic, facta interpellatione cõgruo loco & tempore.

l *Redhibitorium.* id est actionem redhibitoriã: licet aliàs nõ sit in causa redhibitionis. & non mireris si hæc alia tempora quàm superiora sint, quæ habes supra, eodem. l. sciendum. §. finali. nam hic agitur etiam si vitia non sunt, scilicet eo ipso q; non cauet. & facit. j. eodem l. q; si nolit. §. qui mancipia. Accursius.

*Flo. aduersus eũ (ad) redhibendũ iudicium

m *Illud. Non præstat.* i. non caueat intra certũ tempus: vt si pecunia sibi soluatur, se mancipium restituturum: vt supra eodem, lege, videamus.

n *Ista.* non quæ diximus supra, eodem', lege, debet. Accursius.

† Budæus hic legit, cuius pecuniæ

o *Condemnabitur.* cũ nõse &c. venditori satisfactũ fuerit priꝰ ab emptore, scilicet in cauendo.

p *Liberetur.* vt &. ſ. eo. l. ædiles. §. præterea. Accursius.

q *Condemnatio ante fit.* scilicet emptori.

r *Ea res.* i. pretium.

s *Accessionesq;.* vt ea quæ accessoriè debit mediatoribus: vt supra, e. l. debet.

t *Impẽdit.* pro delictis eius.

u *Horum nomine.* scilicet damnorum.

x *Ait Iulianus.* vt. ſ. e. l. cum autem. §. Julianꝰ. &. j. eod. l. quæro. & facit. ſ. de in diem addic. l. item quod dictum.

y *Restituere.* sic. ſ. e. l. videamus. scilicet pro delictis eius. Quid si emptor qui obtinuit, non vult vti victoria, an vẽditor poterit agere? Videtur q; nõ: vt. ſ. de mino. l. si iuder.

z *ITem. Si redhibendi,* id est nomine huiꝰ serui qui modo redhibetur. nã acceperat iudicium de eo quod cũ alio contraxerat, vel alij debitũ fuerat ex delicto. Accursius.

*Flo. si quid

a *Iudicium.* cũ cõueniretur noxaliter. Ac.

b *Ex vtraque.* vt supra, eo. l. redhibere. §. idem Pompo.

c *Imputabit.* officio iudicis. Accursius.

d *Comprehendendas.* ſ. dins: sed in libello iure actionis, non officio iudicis: vt supra, eo. ædiles. §. item sciendum.

*Flo. prædins: sed

e *Imputanda.* scilicet venditori: vt argu. supra, commo. l. in rebꝰ. §. possunt. & infra, de donat. inter virum & vxo. l. si id quod. §. j.

f *Ab ipso.* venditore.

g *Exigi.* scilicet possunt. ideoq; &c. & sic qui non excipit, nõ agit. vel dic ipsum seruitiũ quod nõ potest repeti.

*Non agit qui non excipit.

h *In ministerio.* id est seruitio. Accursius.

i *Eius.* emptoris.

k *Vod si nolit.* Hęc lex melius continuatur cum illa. l. illud. in fine. quæ est supra, proxi. §.

l *Ei.* scilicet emptori.

m *Non euitabit.* id est agnoſcat.

BIU Cujas

agnoscat. alia ergo euitat.

a *Tenetur.* etiam si ignorauit furem esse: quia temere asseuerare non debuit: vt supra, de act.emp.l.j.&.l. Iulianus. §. primo. Accursius.

b *Hoc casu.* quando scilicet dixi non esse furem. aliàs si nihil dixisset, non teneretur ideo qđ domino quãdoque furtum fecisset: vt & infra, eo.l.si furtum.

c *Venditori.* vt supra. e.l. & generaliter. & arg.supra, de peti. hæred.l.nisi ex.

d *Dareq;.* que, pro vel. & facit supra, de procur.licet.§.pe.& supra, fa.ercisc.l. si familiæ. Vel propriè. & sic dices, compelli omnes consentire: vt & infra, iu.sol.l.iam tamen.

* *Flo. creuit* §.si tamen plures.& infra, de leg.j.l.huiusmodi.§. cum pater. & infra, eadem.l.§.proxi.

e *Recipit hominis.* & sic incidit in communionem inuitus, quòd non debet esse: vt supra, de condic. inde.l. si non sortem.§. si centum. Accursius.

Qualis præsumptio actio f *Homo sit.* Nota qp hæc prætoria est, quãto minoris res est: vt hic, & infra, eo.ædiles. circa princi.sed ciuilis, quanto minoris esset empturus: vt supra, de act.empt.l. Iulia.in prin.

g *Singulos.* hæredes emptoris. Accursius.

h *Agere.* ad pretium.

i *Accessiones.* vt vsuras. Accursius.

k *Recipient.* scilicet hæredes emptoris.

l *Tale sit.* id est, tale remanserit aliquid reddendum.

* *Flo. fructus accessionis* m *Negauimus.* vt supra, ea.l.§. si plures.

n *Consentiunt.* vt.ẽ. ea.l.§. si plures.

o *Ex dominis.* qui ser. uum emit.

p *Emptoribus.* vt nullus partem pretij soluendo partem rei consequatur. Accursius.

q *Retinet.* vt supra, de act.empt.Iulianus.§. offerri.& supra, eo.l. illud.in fin.

r *Eius.* scilicet emptoris, vel vnius ex hæredibus.

s *Procurator.* vnius ex hæredibus.

t *Teneri.* hoc potest intelligi re non interpellatus, vel mora non facta. Accursius.

Pro seruo fure agitur redhibitoria, si dictum fuit non esse furem. hoc dicit. aliàs secus.

¶ Si venditor pronuntiauerit, vel promiserit furem non esse: tenetur [a] ex sua promissione, si furtum seruus fecit. Esse enim hoc casu [b] furem, non tantum eum qui extraneo, sed & eum, qui domino suo res subtraxerit, intelligendum est. ¶ Si ancilla redhibeatur: & quod ex ea post venditionem natum erit, reddetur: siue vnus partus sit, siue plures. Sed & si fortè vsusfructus proprietati adcreuerit, indubitatè hic quoque restituetur [ei.] ¶ Si peculium quæsiit apud emptorem: quid de hoc dicemus? Et si quidem ex re emptoris accessit: dicendum est, apud ipsum relinquendum. si aliunde adcreuit, * venditori [c] restituendum est.

Plures hæredes emptoris concordare debent in agendo, vel omnes redhibitoria, vel omnes quãto minoris. hoc primo. Sed ad pretium consequendum quilibet agit pro parte, & in accessionibus diuisibilibus quilibet pro parte tenetur. hoc secundo. Item quod dictum est in pluribus hæredibus, idem in pluribus dominis vnius seruitutem ementis. hoc dicit vsque ad. §. Pomponius ait.

¶ Si plures hæredes sint emptoris, an omnes ad redhibendum consentire debeant, videamus. Et ait Pomponius omnes consentire debere ad redhibendum, dareque [d] vnum procuratorem: ne fortè venditor iniuriam patiatur, dum ab alio partem recipit hominis, [e] alij in partem pretij condemnatur, quanti minoris is homo sit. [f] ¶ Idem ait, homine mortuo, vel etiam redhibito, singulos [g] pro suis portionibus rectè agere. [h] pretium autem, & accessiones [i] pro parte recipient [k]. Sed & fructus, * & accessiones, & si quo deterior homo fact⁹ est, pro parte præstabitur ab ipsis: nisi fortè tale sit, [l] quod diuisionem non recipiat, vtputa ancillæ partus. in hoc enim idem seruandum est, quod in ipsa matre vendita, quam pro parte redhiberi posse negauimus. [m]

¶ Marcellus quoque scribit, si seruus communis seruum emerit, & sit in causa redhibitionis: vnum ex dominis pro parte sua redhibere seruum non posse: non magis (inquit) quàm cum emptori plures hæredes extiterunt, nec omnes ad redhibendum consentiunt. [n]

¶ Idem Marcellus ait, non posse alterum ex dominis [o] consequi actione ex empto, vt sibi pro parte venditor tradat, [et] si pro portione pretium dabit. & hoc in emptoribus [p] seruari oportere ait. nam venditor pignoris loco, quod vendidit, retinet, [q] quoad emptor satisfaciat. ¶ Pomponius ait, si vnus ex hæredibus [emptoris,] vel familia eius [r], vel procurator, [s] culpa vel dolo fecerit rem deteriorem: æquum esse, insolidum eum teneri [t] arbitrio iudicis. Hoc autem expeditius esse, si omnes hæredes vnum procuratorem ad agendum dederunt. tunc & [enim] si quo deterior seruus culpa vnius hæredum factus est, & hoc solutum est: cæteri familiæ erciscundæ iudicium aduersus eum habent: quia propter ipsum damnum sentiunt, impediunturque redhibere. [u]

¶ Si venditori plures hæredes extiterint: singulis pro portione hæreditaria poterit seruus redhiberi [x]. Et si seruus plurium venierit, [y] idem erit dicendum. Nam si vnus à pluribus, [z] vel plures ab vno, vel plura mancipia ab vno emantur, verius est dicere, [a] si quasi plures [b] rei fuerunt venditores, singulis insolidum redhibendum. si tamen [plures] partes emptæ [c] sint à singulis, [d] rectè dicetur, alteri quidem posse redhiberi: cum altero autem agi quanto minoris. Item si plures [e] singuli partes ab vno emant, tunc pro parte quisque eorum experietur. sed si insolidum emant, vnusquisque [eorũ] insolidum redhibebit. [f] ¶ Si mancipiũ, quod redhiberi [g] oportet, mortuum erit: hoc quæretur, numquid culpa emptoris, vel familiæ eius, vel procuratoris, homo demortuus sit. nam si culpa eius decesit, pro viuo habendus est, vt * præstentur ea omnia, quæ præstarentur, [h] si viueret. ¶ Culpam [i] [autem] omnem accipiemus, non vtique latã. [k] Propter quod dicendum est, quamcũque occasionẽ mortis * emptor præstitit, debere eum [teneri,] etiam si nõ

gra: quia seruus restitutus sine damno, & pretium redditum est: in inferiori casu res est integra.

u *Redhibere.* nisi soluat. Accursius.

x *Redhiberi.* cur secus in hæredibus emptoris: vt supra, ea.l.§. si plures? Respon. quia vẽditor qui integrum ius habuit, si conueniatur ab vno, & integrũ ius debet recuperare. cæterum vnus ex hæredibus venditoris pro parte tantum conuenitur quam habuit.

y *Venierit.* ab eis.

z *A pluribus.* scilicet emit.

a *Dicere.* respõsio primi casus scilicet, cũ vnus emit à pluribus.

b *Plures rei.* insolidũ venditores.

c *Emptæ sunt.* ab vno emptore. Accursius.

d *A singulis.* scilicet venditoribus seorsum.

e *Item si plures.* scilicet singulariter: & hæc est responsio secũdi casus.

f *Redhibebit.* ad tertium autẽ scilicet quãdo vnus ab vno plura mancipia emit, non respondet hic, sed infra, eo.l.cum eiusdem.&.l. seq. &.l.si plura.&.l.penulti.

g *Redhiberi.* cõtra. C. eo.l.fin. Sol. vt dixi supra, eo. redhibere. §. fin.

h *Præstarentur.* si viueret. hoc potest intelligi cum venditor admittit emptorem agẽtem redhibitoria, licet eius culpa perierit seruus. præstabitur enim vẽditori æstimatio serui: & restituentur accessiones & damna in seruum ab emptore & eius familia data: vt supra, eod.l. cum autem.§. Iulianus. &. §. penulti. &.l. ædiles etiam. sed si malit venditor repellere emptorem, quia seruum non restituit, est enim sua culpa mortuus, potest: vt supra, eod.l. ædiles etiam. §. ordinem. &.l. illud. primo respon. & infra, eo.l. si hominem emptum. in fine. &.l. si tamen. j. respon.

* *Flo. & præst.*

i *Culpam.* ideo generaliter dixi de culpa emptoris, quia non tãtum latam, sed etiam leuem præstat, non leuissimam: vt. j. de leg. j. si seru⁹ leg. §. cũ quidã.

* *Flo. morti*

k *Latam.* f. tantum.

Adhibueris

BIU Cujas

adhibuerit medicū, [a] vt sanari posſit: vel malum adhibuit, sed culpa ſua. Sed hoc dicemus, [b] ſi ante iudiciū acceptū deceſsit. Cæterùm ſi poſt iudicium acceptum deceſsiſſe proponatur: tunc in arbitriū iudicis veniet, qualiter mortuus ſit. Vt enim & Pedio videtur, ea quæcumque poſt litis conteſtationem contingunt, arbitrium iudicis deſiderant. ¶ Quod in procuratore diximus: idem & in tutore & curatore dicēdum erit, cæteríſque, qui ex officio pro aliis interueniunt. & ita Pedius ait: & adiicit, quibus adminiſtratio rerum [permiſſa eſt, eorum] culpā abeſſe præſtare non iniquè [c] dominum cogi. ¶ Idē Pedius ait, familiæ appellatione & filiosfamiliàs demonſtrari. [d] Facta enim domeſticorū, redhibitoria agentem præſtare voluit. [e] ¶ Si quis egerit quanto minoris propter ſerui fugam, deinde agat propter morbum: quanti fieri condemnatio debeat? Et quidem ſæpius agi poſſe quanto minoris, [f] dubium non eſt. Sed ait Iulianus id agendum eſſe, ne lucrum emptor faciat, & bis eiuſdem rei æſtimationem conſequatur. [g] ¶ In factum actio competit ad pretium recuperandum, ſi mancipium redhibitum fuerit. [h] in qua non hoc quæritur, an mancipium in cauſa redhibitionis fuerit: ſed hoc tantum, an ſit redhibitum. nec immerito. Iniquum eſt enim, poſtea quàm venditor agnouit, [i] recipiendo mancipiū, eſſe id in cauſa redhibitionis, tunc quæri, vtrum debuerit redhiberi, an non debuerit: nec de tempore quæritur, an intra tempora redhibitum* eſſe videatur. ¶ Illud planè hęc actio exigit, vt ſit redhibitum.* cæterùm niſi fuerit redhibitū:* deficit iſta actio, etiam ſi nudo conſenſu placuerit vt redhibeatur. Conuentio [k] ergo de redhibendo non facit locum huic actioni, ſed ipſa redhibitio. ¶ Reſtitui [l] autē debet per hanc actionem [m] etiam quod ei [n] ſeruo ī vēditione acceſsit. ¶ Quia adſidua † eſt duplæ ſtipulatio, idcirco placuit etiam ex empto [o] agi poſſe, ſi de dupla* venditor mancipij [p] nō caueat. Ea enim, quæ ſunt moris & conſuetudinis: in bonæ fidei iudiciis debent venire [q]. ¶ Qui māCipia vendunt, nationem [r] cuiuſque in venditione pronuntiare debent. Plerumque enim natio ſerui aut prouocat, aut deterret emptorem. idcirco intereſt noſtra ſcire nationem. Præſumptum etenim eſt, † quoſdam ſeruos bonos eſſe, quia nationis ſunt non infamatæ [f]:* quoſdam malos videri, quia ea natione ſunt, quæ magis infamis eſt. Quòd ſi de natione ita pronuntiatum non erit, iudicium emptori, omnibúſque, ad quos ea res pertinebit, dabitur, per quod emptor redhibet mancipium [t]. ¶ Si quid ita venierit, vt niſi placuerit, ītra prēfinitum tempus redhibeatur: ea cōuentio rata habetur. ſi autem de tempore nihil conuenerit, in factum actio intra ſexaginta dies vtiles adcommodatur emptori ad redhibendum: vltra non. Si verò conuenerit, vt ī perpetuum redhibitio fiat: puto hanc conuentionem valere. Item ſi tempus ſexaginta dierum præfinitum redhibitioni præterierit, cauſa cognita iudiciū dabitur. ¶ In cauſę autem cognitione hoc verſabit, ſi aut mora fuit per vēditorē: aut nō fuit prēſens, cui redderetur: aut aliqua iuſta cauſa ītercēſit, cur intra diē redhibitū māCipiū nō eſt, quod [u] ei [x] magis [y] diſplicuerat. ¶ In his [z] autem actionibus eadē erunt obſeruanda, quæ de partu, fructibus, acceſsionibus, quæque de mortuo redhibendo dicta ſunt [a]. ¶ Quod emptioni accedit, partem eſſe venditionis, prudentibus viſum eſt.

a *Adhibuerit medicum.* hoc eſt optimum argu. contra illos emptores qui de euictione agunt vt repellantur ſi malos habuerunt aduocatos; maxime cum medicus mortale vulnus ſanare non poſſit: patronus vero peſsimam cauſam poteſt facere videri bonam. Item argu. ſimiliter contra hæredem, qui teſtatori non adhibuit medicū, vel malū adhi

† *Ange. hic & Ale. in l. ſi ab hoſti. ſo. ma. iſtū tex. reputant meliorē de corpore iuris, ad hoc poſitū, quòd quemadmō maritus priuatur lucro propter remediū nō adhibitum vxori ægrotæ, ita etiā priuatur ſi malū medicū adhibet. Bolog.*

buit, vt priuetur hæreditate: vt iſra, de verb. ob. l. ſi ſeruum ſtipulatus fuero. & infra, de his qui. vt indig. l. indignum.

b *Sed hoc dicemus.* vt neceſſarium ſit proponi actionem: ſed poſt lit. conteſt. iudicis officio expeditur: vt ſupra, e. l. ædiles. §. item ſciendum.

c *Non inique.* vt non liberetur etiam cedendo actionem: licet aliàs ſit contra: vt ſupra, de trib. ac. l. iij. & ſupra, de empt. l. Iulianus. §. idē Iulianus. & ſupra, de pecu. l. in ſumma. §. ſi dolo. vbi ſeruus erat deterior futurus, etiam non contracta venditione: vt ſupra, eo. l. ędiles etiam. §. ſed notandum. &. §. Pedius. ſed alias ex delicto procuratoris generalis non tenetur domin⁹. hic tamē cōtra eſt: quia agit, & reſcindit contractū. nam ſæpe conuenti cō ſequimur, quod nō cō ſequimur agendo: vt ſupra, de compē. l. ſi cum filio. Azo.

d *Demōſtrari.* vt & ſupra, eodem. l. ædiles. §. primo.

e *Voluit.* ſcilicet Pedius: vt. ſ. eo. l. prima.

f *Minoris.* ſcilicet pretij: vt ſupra, e. l. prima.

g *Conſequatur.* vt & infra, titulo. j. l. quia dicitur. & argumentum, infra, eodē titulo. l. cū fund⁹. & ſupra, de actione empti. l. ex empto. §. idem ait. & infra, de regulis iuris. l. bona fides. & argumen. Codi. de epiſcopis & cleric. l. omnes qui. §. præterea cū in prouinciis. vbi dicitur quòd duabus afflictionibus non debent clerici affligi. ſic & ſupra, ad legem Rhodiā de iactu. l. nauis. §. cum autem. &. §. quid ergo.

*** *redhibit⁹. Flo.*

h *Redhibitum fuit.* extra ius. & idem ſi in iure: ſed nō retinuit rem donec rehaberet pretium: quod facere poteſt: vt ſupra eodem. l. videamus.

i *Agnouit recipiendo.* Quod quis recipiendo agnouit, poſtea reprobare non poteſt: vt hic, & infra, de vacatione & excuſatione munerum. l. penultima. §. finali. & ſupra, depoſiti. l. ſi hominem. §. quotiens, & Codi. ad legem Corneliam, de falſis. l. ipſe ſignificas. & infra, ad legem Iuliam, de adulteriis. l. ſi vxor. §. fina. & ſupra, de iureiurando. l. nam & poſtea. §. primo. Accurſius.

k *Conuentio.* Quid ſi ex ea conuentione detur actio? Videtur q⁹ debeat haberi pro eodem, ac ſi redhibitum fuiſſet: vt in argumen. contra. C. ad legem Falcidiam. l. finali. Accurſius.

l *Reſtitui.* venditori. & ſic conuertit caſum.

m *Per hanc actionem.* ſcilicet in factum: & nihilominus per actionem ex vendito: vt ſupra, eodem. l. cum autē. in principio. in fine. j. reſpon. ergo emptori † *Eſt hoc* dabit ex empto ad pretium: & in factum ni- *glo. qua eſt* hilominus: vt in ſupe- *no. ſuncto* riori caſu. Accurſius. *ſuo tex. ad* *hoc quod*

n *Quod ei.* redhibito *cōtra cl⁹ do* etiam ſine iudice. *bii recipiat*

o *Ex empto.* vel ſi vult *modum &* poteſt redhibere: vt. ſ. *formā à cō* eo. l. ſi venditor. Acc. *ſuetudine.*

p *Mancipii.* alterius *Bolog.* enim rei venditor du- **Flo. ſi de* plā promittere ex hoc *plam.* edicto non compelli- *Halo. ſi de* tur, ſecundum R. & dic *pla.* caueri, ſcilicet ſeruum non eſſe in aliqua ea- † *Hinc pen* rum cauſarum quæ in- *net quod* ducūt redhibitionem. *Ariſtoteles* cauet enim de dupla, *lib. 3. Polit.* quaſi videatur euinci *cap. 10.* aut per vitium: vt infra, e. *nationes* l. quæro. §. j. & ij. vnde *alias alias* ad ſimilitudinem veræ *ſeruitutis* euictionis præſtaī eui- *aptores ſ-* ctio. nec dic ſpeciale in *ſe. quod &* ſeruo, licet Rog. di- *in orat. de* xerit. *prouinc. cō*

q *Venire.* moris autē *ſul. Cic. pro* eſt & conſuetudinis in *hat.*

his contractibus de du- **Flo. matio* pla caueri: præſertim ſi *ne ſunt non* res pretioſa ſit: vt in- *infamata* fra, eo. ſi tamen. §. fina. quæ ſeruāda eſt: vt hic, & ſupra, fami. erciſ. l. qui erat. &. ſ. de pig. act. ſi pignore. §. fin. & infra, de aqua plu. arcē. l. ſi prius. §. placuit. & ī fra, tit. j. l. ij. &. l. ſi fundus. &. C. loca. l. circa.

r *Nationem.* ſcilicet ex quo patre & matre natus ſit: ſiue de qua p genie ſeruorum eſt.

f *Non infamatæ.* ſæpe *a Hac glo.* ſolet [a] ſimilis filius eſſe *iuncta text.* patri. & illud, Non po *ſus ibi, pra-* teſt arbor mala bonum *ſumptu. no.* fructum facere. *quod arg.*

t *Mancipiū.* licet aliàs *ſumpto per* non ſit in cauſa redhi- *locū à pra-* bitionis: vt ſupra, eo. l. *ſumptione,* ſi venditor de his. *valet. item*

u *Non eſt, quod.* ſcili- *net. quòd* cet mancipium. *qui noſci-*

x *Ei.* ſcilicet emptori. *tur ex bonis*

y *Magis.* id eſt, valde. *parentibus:* & facit ad hunc. §. ſ. de *præſumitur* reſcin. vē. ſi cōuenerit. *bon⁹ ex ma*

z *In his.* id eſt, in hac *lis mal⁹. vi* actione in factum. *de p Odof.*

a *Dicta ſunt.* de partu in. l. i. ſ. de habuimus. ſ. e. §. ij. de fructibus & acceſsionibus habuimus. ſ. e. cū *inſti. &* autē. §. penul. & fi. &. l. illud. §. cōdēnatio. &. l. debet. de homine ve *re. &* to. de ro mortuo habes. ſ. e. l. §. idē ait homine. &. §. ſi māCipiū. & facit. j. *Pla. ſi præ.* e. l. ędiles. §. loquūtur. quę ergo ī prędictis legib⁹ de prędictis dicū *inſtit. in. §.* tur circa redhibitoriā: & circa hāc ī factū dicēda ſunt, vt hic dicit. *quarum.*

Itaque.

BIU Cujas

a ITaque. *Superius.* vt supra, ea.l.§.aiunt. Accursius.

b *Morbo.* scilicet rei principalis. Et sic no. hic quòd ea præstantur in accessorio quæ in principali: vt supra, de act.emp.l.fundi.&.l.ex empto.§. si quis re.& infra.l.proxi.in fi. Accursius.

c *Generaliter.* dictum sit accedere. Sed contra infra.l.proxi.Sol. illa corrigitur: vel hic seruorum facta est mētio: licet proprium nomen cuiusque non sit propositum: ibi nec appellatiuum nec ꝓpriū fuit propositum. secundum Azo.

PRoinde.] CASVS. Vendo fundum: & dico accedere mancipia quæ in eo sunt. teneor prędicere vitia ꝓ his accessoriis ac si nominatim hæc mancipia venderem. & hoc probat ad instar actionis ex empto ciuilis, quæ datur vt integra sint quę accedere fundo dicta sunt. Secūdo dicit. hęc sunt vera, si hæc accessio fuit ī seruis emptis. Si autem vēdo seruum Stichum cum peculio, & in peculio sunt vicarij vitiosi, nō teneor. Idem si vendo hæreditatem in qua sunt serui vitiosi: & fundum cū instrumento, in quo sunt mancipia vitiosa. nō enim teneor de his vitiis. Viuianus.

d *Ex empto actio est.* vt supra, de act.emp. l. quicquid. &. l. penul. §. fin. j. respon. Sed in seruo de quo subiicit, est cōtra supra. l. proxi. sol. vt ibi. Et not. hic quòd refert expresserit, vel non: vt supra, e. si quid venditor. in fi. & infra, titu. j. serui venditor. Accursius.

e *Accessit.* propter rē principalem vēditā, & accessoria semp redhibetur: vt hic. si autē neutra fuerit accessoria, distinguitur: vt infra, eo. l. seq.

CVm eiusdem.] CASVS. Vendidisti mihi quatuor seruos, quoniam simul ludebant vel cantabāt. quęritur, an propter vnius vitium alij redhibeantur? Distinguitur: aut vnum pretium est simul pro omnibus constitutum: & tunc vna est venditio, & pro vnius vitio alij redhibentur. aut in quolibet fuit statutum suum pretium: & tunc plures sunt venditiones, & propter vnius vitium alij non redhibentur: nisi sit certum emptorē alios sine isto non emisse, vel venditorem hunc sine aliis non vendidisse. nam tunc si in singulis suum pretium sit constitutum, propter vnum alij redhibentur. Viuianus.

f *Plures res.* principaliter. Accursius.

g *Comœdi.* qui pariter recitant comœdias: vnus cantando, alter succinendo vel respondendo.

h *Chorus.* Chorus hic ponitur pro numero personarum ad psallendum destinatarum cum instrumento quodā quod dicitur chorus. & sic accipitur infra, de leg. iij. si chorus. quandoque ponitur pro mensura: quandoque ponitur pro loco & ordine: quandoque pro vento. vnde dicitur, Cantat dulce chorus, bacchatur flamine chorus. Est mensura chorus: locus & ordo chorus.

i *Quod vel.* i. quæ quæstio pertinet etiā ad id quod nūc sequitur.

k *Omnes.* cum confuse est pretium constitutum. tunc enim redhibentur omnes si velit emptor, vel venditor etiam: quia alter non vult respondere, nisi redhiberentur omnes: vel si vterque admittat, ī solo morboso procedat: vt infra, eo. si plura. &. l. pe. Videtur tamen contra infra, e. ędiles aiunt. §. fin. vnde in his distingue, vtrū venditur res eiusdem generis, id est, officij, an non. si eiusdem generis, diuide vtrum in singulis pretiū constituatur: an confuse in omnibus. in primo casu non redhibetur vnum propter aliud, nisi emptor vnum sine altero non erat empturus: quod ex affinitate rerū, vel personarū probari potest: vt infra, e. l. in fi. & infra. l. proxi. in secundo fit omnium redhibitio: vt hic. vtriusque tamen voluntate agi potest ad vnum: vt infra, e. si plura. vbi autem plures res vendūtur: quia nō sunt eiusdem officij, propter vnum non redhibentur cæteræ: vt infra, eo. ædiles aiunt. §. fi. & hoc cū neutra est alteri accessoria. si autē vna alij accedat, propter principalem redhibetur accessoria: vt supra. l. proxi. in fi. sed propter accessoriam non redhibetur principaliter vendita, nisi in casu, vt propter ornamenta: vt infra, eo. ædiles. j. respon. redhibentur autem accessoria, si accesserit ex presūm, non sub vniuersitatis appellatione, vel velamēto: vt supra, e. quòd si nolit. §. vlti. &. l. itaque. &. l. proīde.

l *Redhibeantur.* si autē in singulis, vn⁹ redhiberi posset etiam sine ceteris: nisi, vt sequitur.

m *Vna emptio est.* quo *fensam* ad hoc. sic & infra, de *Flo. ī per dona. inter vi. & vxo. sonas* si id quod. §. si ex. x. & *cōiunctas* supra, de cōtrahē. emp. l. si duos. & infra, e. ędiles. §. si iumenta. &. §. cum autem. &. §. si forte. sic ergo in hoc casu vbi sunt plures emptores, & vnus poterit redhibere, alter abstinere: vt hic innuit, & arg. supra, de mino. l. tutor. & infra, de solu. si quis alienam. Accursius.

n *Redhiberi.* licet in singulis pretium singulariter sit constitutū.

o *Vel debeant.* vel, pro &.

p *Lerūque.* Hęc lex dicit idē quod superior, adiiciendo exēpla.

q *Redhibentur.* etiam si pro singulis sit pretium constitutum.

r *Ratione offensa.* id est, quæ de pietatis ratione est, vel rationabile est.

s *Maluerint.* scilicet emptores.

t *Coniunctis.* marito & vxore.

u *Oportet.* scilicet vt non separentur huiusmodi personæ: sed propter vnam aliæ redhibentur: vt hic, &. C. communia vtriusque iudi. l. possessionem. & infra, de fun. instru. l. quęsitum. §. iij. & infra, eo. ædiles. in fi. & infra, eo. l. hi enim. Accursius.

XXXII. GAIVS libro secundo ad Edictum Aedilium Curulium.

ITaque sicut superius[a] venditor de morbo[b] vitióve, & cæteris, quæ ibi cōprehensa sunt, prædicere iubetur, & præterea in his causis non esse mancipiū, vt promittat, præcipitur: ita & cum accedat alij rei homo, eadem & prædicere & promittere compellitur. Quod non solum hoc casu intelligēdum est, quo nominatim adiicitur, accessurum fundo hominem Stichum: sed etiam si generaliter[c] omnia mancipia quæ in fundo sunt, accedant venditioni.

XXXIII. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

PRoinde Pomponius ait, iustam causam esse, vt quod in venditione[d] accessurum esse dictum est, tam integrum præstetur, quàm illud pręstari debuit, quod principaliter veniit. Nam iure ciuili, vt integra sint, quæ accessura dictum fuerit, ex empto actio est[d]: veluti si dolia accessura fundo dicta fuerint. Sed hoc ita, si certum corpus accessurum fuerit dictum. Nā si seruus cum peculio venierit, ea mancipia, quæ in peculio fuerint, sana esse præstare venditor non debet: quia non dixit, certum corpus accessurum, sed peculium tale præstare oportere. Et quemadmodum certam quantitatē peculij præstare nō debet: ita nec hoc. Eandē rationē facere Pōponi⁹ ait, vt etiā si hęreditas, aut peculiū serui venierit: locus edicto ędiliū nō sit circa ea corpora, quę sunt in hęreditate, aut in peculio. Idē ꝓbat, & si fund⁹ cū instrumēto venierit, & in instrumento mancipia sint. Puto hanc sententiā veram, nisi si aliud specialiter actum esse proponatur. ¶ Si vēdita res redhibeat̄: seruus quoque, qui ei rei accesit[e], licet nullū in eo vitiū sit, redhibetur.

XXXIIII. AFRICANVS libro sexto Quæstionum.

CVm eiusdē generis plures res[f] simul veneant, veluti comœdi[g], vel chorus[h]: referre ait, in vniuersos, an in singulos pretiū cōstituatur: vt scilicet interdū vna, interdū plures venditiones contractæ intelligantur. Quod vel[i] eò quæri pertinere [ait,] vt si quis eorū fortè morbosus, aut vitiosus sit: vel omnes[k] simul redhibeātur[l]. Interdū etsi in singula capita pretiū cōstitutū sit, tamen vna emptio est[m]: vt ꝓpter vnius vitiū, omnes redhiberi[n] possint vel debeant[o]: scilicet cùm manifestū erit, non nisi omnes quem empturum, vel venditurum fuisse: vt plerumque circa comœdos, vel quadrigas, vel mulas pares accidere solet, vt neutri, non* nisi omnes habere expediat.

De connexis idem est iudicium: & quod in vno disponitur, & in alio. hoc dicit. & adde quod nota. infra, de dona. inter virum & vxo. si sponsus. §. si maritus.

XXXV. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

PLerūque[p] propter morbosa mancipia etiam non morbosa redhibentur[q], si separari non possint sine magno incommodo, vel pietatis ratione offensa[r]. *Quid enim si filio retēto, parentes redhibere maluerint[s], vel cōtra? Quod & ī fratri b⁹, & personis* cōtubernio sibi cōiūctis[t] *obseruari oportet[u].

XXXVI. POMPONIVS libro vicesimotertio ad Sabinum.

Si plura.

*Hal. aufert negationem.

*Flo. vel ad pietatis rationem of

BIU Cujas

Si plura.]C ASVS. Vendidisti mihi quatuor seruos comœdos. propter vitium vnius ago redhibitoria de consensu venditoris pro eo solo.quæritur, an in repetitione pretij debeat ei plus æstimari, quia cæteri qui apud me remanent, sint depretiati? Respon.sic, si vno pretio pro omnibus simul constituto emit.alioquin non. Viuianus.

SI plura mancipia vno pretio venierint, & de vno eorum ædilitia[a] actione vtamur: ita demum pro bonitate[b] eius æstimatio[c] fiet, si confusè vniuersis mancipiis constitutũ pretium fuerit.quòd si singulorũ mancipiorum constituto pretio, vniuersa tanti venierunt, quantum ex cõsummatione singulorum fiebat: tũc cuiusq; mãcipij pretiũ, seu pluris, seu minoris id esset, cõsequi debebit.*

XXXVII. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

PRæcipiunt ædiles ne[d] veterator[e] pro nouitio veneat. & hoc edictum[f] fallaciis vendi torum occurrit. Vbique enim curant ædiles, ne emptores à vẽditoribus circumueniantur. vt ecce plerique solent mancipia, quæ nouitia non sunt, quasi nouitia distrahere, ad hoc, scilicet vt pluris vendant. Præsumptũ est enim ea mancipia, quæ rudia sunt, simpliciora esse, & ad ministeria aptiora, & docciliora, & ad omne ministerium habilia: trita verò mancipia & veterana difficile esse reformare[g], & ad suos mores formare. quia igit venalitiarij[h] sciũt, facilè decurri ad nouitiorũ emptiones:idcirco interpolãt[i] veteratores, & ꝑ nouitiis vẽdunt: quod ne fiat, hoc edicto ædiles denũtiãt:& ideo si quid ignorãte emptore ita venierit, redhibebit[k].

XXXVIII. IDEM libro secundo ad Edictum Aedilium Curulium.

AEdiles† aiunt: *Qui iumenta vendunt, palam rectè dicunto, quid in quoque eorũ morbi vitiúque sit: vtique[l] optimè ornata[m] venden di causa fuerint, ita emptoribus tradantur[n]*.* *Si quid ita factum[o] non erit, de ornamentis restituendis, iumentíve ornamentorũ nomine redhibendis, in diebus sexaginta: morbi autem vitiúve causa inemptis facien dis, in sex mensibus: vel quanto* mi-*noris, cum venirent, fuerint, in anno iudicium[p] dabimus. Si iumenta paria simul venierint, & alterum in ea causa fuerit, vt redhiberi debeat: iudicium dabimus, quo vtrũque redhibeatur[q].* Loquuntur ædiles in hoc edicto de iumentis redhibendis. Causa autem huius edicti eadem est, quæ[&]mancipiorum redhibendorum:& fere[r] eadẽ sunt in his, quæ in mãcipiis, quod ad morbũ vitiúmve attinet. Quidquid igitur illic* diximus, hũc erit transferendum, & si mortuum fuerit iumentum, pari modo redhiberi poterit, quemadmodum mancipium potest[f]. Iumentorum autẽ appellatione an omne pecus contineatur, videamus. Et difficile est, vt contineatur.nã aliud significat iumentum[t], * aliud significatur pecoris appellatione[u]. idcirco[x] elogiũ[y] huic edicto subiectũ est, cuius verba hæc sunt: *Quæ de iumentorum sanitate diximus, de cætero quoque pecore omni venditores faciunto.* Vnde dubitari desiit, an hoc edicto boues quoque contineãtur. etenim iumentorum appellatione non contineri eos, verius est: sed pecoris appellatione continebuntur. Sed enim sunt quędam, quæ in hominib[9] quidẽ morbũ faciũt, in iumẽtis nõ adeo, vt puta si mul[9] castrat[9] est, neq; morbi[z], neque vitij[a] quid habere videt: quia neq; de fortitudine quid ei[9] detrahit, neque de vtilitate[b], cũ ad generãdũ nũquam sit habilis. Celius quoq; scribit, nõ omnia animalia castrata ob idipsum vitiosa esse, nisi ꝑpter ipsam castrationẽ facta sint ībecilliora: & ideo mulũ nõ esse vitiosũ. Idẽ refert Ofiliũ existimasse, equũ castratũ[c] sanũ esse, sicuti spado[d] quoq; san[9] est. Sed si emptor ignorauit, vẽditor sciuit, *ex ẽpto[e] esse actionẽ. & verũ est, qđ Ofili[9]

a *Aedilitia.* i. redhibitoria. nec ob. quod supra dicit, omnes redhibendos propter vnius vitiũ: quia hic emptor & venditor consentiebant, ne cęteri redhibẽrẽtur. vel dic quãto minoris æstimatoria agi. prima verior est. Viui.

b *Pro bonitate.* cæterorũ collatione facta: vt.j. eo.l. pe. &.l. cum in ea.§.fi.&.l.ædiles.§. si forte. Accursius.

Flo. sequi debemus. c *Aestimatio.* vt sic colligatur pretium vitiosi: vt.j.e.l.Labeo. Accur.

Præcipiunt.]C ASVS. Vẽditores seruorum consueuerũt dicere nouitiũ seruũ quẽ vendũt, vt facilius inueniant emptorem. nam meliores sunt nouitij, quia magis cõformant se ad mores emptoris quàm veterani. & sic decipiũt emptores: qđ vt non fiat, præcipiunt ædiles. Viuianus.

d *Præcipiũt ædiles ne.* in quibusdã verbis edicto superiori adiũctis, quæ non habemus hic.

Veterator quid sit. e *Veterator.* qui inueteratus est in aliquo ministerio vili & malitioso: vt supra, eo.l.fi.§. fi.

f *Et hoc edictum.* verba Vlpiani.

g *Reformare.* ad frugem melioris vitæ.

h *Venalitiarii.* i. vẽditores seruorũ: vt & accipitur.ff.mãda.l. mandatũ.

i *Interpolant.* aliàs, interpellãt, aliàs interpolant, id est, obscurant: puta tondendo eos, & balneando, & impinguando, vt iuuenes videantur. sic & ponitur supra, de cõtrahẽ. emp. l. Labeo si vestimenta.

†Hanc & aliàs huius edicti partes explicat Alex. ab Alex. lib. 4. Gen. dier. cap. 4.

k *Redhibebitur.* forte intra.lx.dies: arg. supra, eo.l.si venditor de his.

Flo. tradẽtur &.l.cꝙ si nolit.§.si quid ita venierit. secũdũ Al.

l *Ædiles. Vtiq;.* que, ꝑ &: vti, ꝑ sicut.

vel quo. Flo m *Ornata.* vt sella & fræno, & similibus ornamentis.

n *Tradantur.* nisi fuerint excepta.

o *Factũ nõ erit.* id est, si aliquod fuerit ornamentũ causa venden di appositũ, & illud nõ sit emptori traditũ. & secundũ hoc dic, restituẽdis, id est, emptori dãdis. & quod subiicit, iumẽtíve &c. est aliud dictũ, quãdo scilicet essent data ornamẽta cũ iumẽtis, & vitiosa: quo casu ꝑpter vitiũ accessorij etiã principale redhiberet: vt dicit hic, quod est mirabile. & his duobus casibus, scilicet vt ornamẽta dẽtur, vel iumenta redhibeãtur occasione ornamẽtorum, agitur intra.lx.dies tãtũ: vt hic dicitur. sic & aliàs, scilicet si redhibitio sit facta sine iudice: agit ad pretiũ redhibendũ intra.lx.dies: vt.ff.e.cꝙ si nolit.§.in factũ.&.§.illud.&.§.restitui. Item si nõ pro nũtiauit vẽditor de natione: vt.ff.e.l.cꝙ si nolit.§.qui mãcipia. Itẽ si nõ cauet de his quę iubẽt ędiles: vt.ff.e.si vẽditor. Itẽ si res fuerit vendita eo pacto cꝙ nisi placuerit, reddatur: & nõ fuerit appositũ tẽpus ītra quod placeat vel nõ: vt.ff.e.cꝙ si nolit.§. si quid ita venierit.&.§.item si tẽp[9]. Item si nõ pronũtiauit de vitiis. nã licet nõ sit vitiosum, redhibeatur tamẽ vt vitiosum si nõ pronuntiauerit vitia, secundũ quosdã: vt.ff.e.l. j.§.j.in prin.&.§. item si quod mãcipium.&.l. itaq;. Sed contra est ad hũc vltimũ casum.j.e. si tamẽ.§.ei. vbi nõ pronũtiat: & tamẽ nõ agitur. Dic ergo tu satis esse si caueatur in his vitiis non esse mancipiũ: vt in.l.illa.ff.e. itaque. & ita pronũtiet abesse vitia, & nõ adesse. nam quare pronũtiaret vitia adesse, quæ absunt? sed aliud est nationẽ, quã dicere debet: sed in dicto cõtrario.l.si tamẽ. §.ei. licet nõ pronũtiauerit, fecit tamen quod tantundem valuit. Ac. *Flo. hic* *Flo. iumẽta significant* *caue*

p *Iudicium.* in factum.

q *Redhibeatur.* etiã nõ morbosũ ꝑpter morbosum: vt.ff.e.cũ eiusdẽ. & l.plerũq;. & l. si plures.

r *Fere.* fere dicit, propter seruos q nõ redhibentur ꝑpter vitiũ animi, vt in fugitiuo, & errone. secus in iumẽtis: vt.ff.e.l.j.§.fi.&.l.ij.iij. &.iiij.j.respõ.&.j.eo. bouem.j.respõ. vel fere dicit, propter id quod est.j.e.l.§. sed enim. & facit quod no.j.ea.l.§. non tãtum. Accursius.

Flo. scit s *Mancipium potest.* vt &.ff.e.quod si nolit.§. idẽ ait homine.&.§.si mãcipium.&.§. penul. &.j.e.si hominẽ.i fi. Ac.

t *Significat iumentũ.* i. hoc nomen iumentum.

u *Appellatione.* vere aliud est: quia hoc nomẽ pec[9], est gen[9] vel totum: aliud est pars, siue species. nã omne iumẽtũ est pecus. & hoc innuit ibi, de cætero pecore &c. sed nõ omnia pecora sunt iumenta.

Flo. scit x *Idcirco.* quia nõ omnia animalia iumẽtorũ appellatione cõtinẽt.

y *Elogiũ.* id est, sermo generalis, omnia animalia cõprehẽdens.

z *Neque morbi.* in corpore. Accursius.

a *Neque vitij.* in animo.

b *De vtilitate.* sed aliud in homine: vt supra, e.l. sin autem quis.

c *Castratum.* id est, caste natum, vt differat à sequenti.

d *Spado.* scilicet equus.

e *Ex empto.* scilicet ciuilem: vt supra, de ac.emp.l.ex empto.§. si quis virginem. cum aliàs non erat empturus. nec enim ob id vitiosum vel morbosum est, vt agatur ex hoc edicto.

BIU Cujas

a *Transiungi*. puta à dextra tantum, vel à sinistra tãtum sustinet: & quodlibet iugum ducit, & quodlibet plaustrum. sed transiungi, id est, ex vtraque parte iungi diuersis temporibus non potest.

b *Vt alterum*. nisi vnum. Azo. Vel die quòd vult facere differentiam, an ex accidenti habeat hoc vitium: vt supra, proxi. an ex natura: vt hic. & secundum hoc dic, iungi alterum, id est, transiungi non patitur: quod facit vel propter vitium corporis, vel patitur ab vna parte: vel quia naturale fuit in ea à principio vitium quod nõ potuit sustinere, nisi ex vna parte. secus si accidentale fuit vitium animi: vt supra dixi. corporale autem vitium, siue naturale, siue accidẽtale, inducit redhibitionem. vel dic, alterum, id est, neutrum.

c *Ob morbum*. scilicet corporis. Accursius.

d *Vitiúmve*. scilicet animi: vt & infra, eo. l. bouem. in prĩ. aliter accipitur supra, e. l. j. §. j.

e *Mancipiorum*. quæ redhibentur etiam propter animi vitia, si fuerint dicta abesse: vt supra, eo. l. ob quæ. §. animi autem vitium.

f *Sub tempus*. subaudi tunc semper.

g *Biduo*. repete, si.

h *Inquit*. Cælius.

i *Cum de ornamentis*. id est, cum de ornamentis agit, semper adiicitur hoc verbum, scilicet vendendi causa.

k *Agitur*. id est, tractatur.

l *In actione*. scilicet ex empto, vel in factũ: vel ponitur pro eodẽ, id est, in actione, quæ est edictum. Accursius.

m *Deinde venire*. & ita non habebit locum edictum.

n *Venierint*. pretio in singulis cõstituto. Aliquin contra supra, e. l. cum eiusdẽ. quæ est cõtra. Vel hic non agebatur redhibitoria, sed quanto minoris, vt hic dicitur: quod non placet. Vel aliud in actione redhibitoria, quę data tur propter morbum: vt ibi. aliud in actione in factum, quæ datur propter ornamenta: vt hic. vel hic nõ erat eiusdem officij. Accursius.

o *Ornamentum*. quod non vult dare vẽditor.

p *Vno pretio*. id est, vna summa ex pretio singulorum collecta: vt supra, eo. l. si plura. in prĩ. Accursius.

q *Separãdum*. & ideo nec separatim colligenda summa: vt hic, & supra, ad leg. Aquil. proinde. §. j.

r *Non alterum*. quanto minoris fuit alterum tantum.

s *Venierit*. in hoc differt à ciuili. Accursius.

t *Par redhibebitur*. scilicet par vitiosum.

u *Vno pretio*. scilicet vnico, id est summa vna erat ex singulorum pretio collecta. alioquin est contra: vt supra, eo. cum eiusdem. Vel aliter vt ibidem dixi: quia hic non sunt eiusdem officij.

x *Polia*. id est, vniuersitas equorum. à polle Catellius quod est pluralitas. Accursius.

y *Pluribus vno*. id est, vnico facto ex pretio singulorum cuiuslibet. nam quilibet suo pretio fuit æstimatus: ne sit contra supra, eo. l. cum quod pullũ, eiusdem. Accursius.

z *Vel fratres*. vt supra, e. l. plerũque. Accursius.

a *Et generaliter*. Noceret. id est nocere posset: vt innuit infra, eo. l. proxi. ar. infra, de statulib. l. Labeo. non tamen hic agitur, nisi dãno dato infra. l. proxi. §. si aduersus ea. Accursius.

b *Qua. Dupli*. & nihilominus agi potest actione in factum de pauperie: vt infra. si qua. pau. fe. di. §. fin. Accursius.

c *Bouem. Vitiosum*. in animo. vnde non redhibetur: sed quanto minoris agitur: vt supra, eo. l. j. in fin. & l. ij. iij. & iiij. j. respon. & §. animi autem. Vel forte aliud est in iumentis: vt dixi supra, eo. l. ædiles aiunt. §. loquuntur. in prin. in mancipiis in tribus casibus tantum, propter vitium animi redhibentur: vt in fugitiuo, fure, & eo qui sibi mortem conscisciuit. Accursius.

d *Pessundant*. id est, pede percutiunt. Acc.

e *Fugitiuus*. vt & ff. e. quis sit fugitiuus. §. sin autẽ in hoc. Accursius.

f *Fugere*. cõuerte lite ram. sic & ff. de pac. l. iuriscõsentiũ. §. pactorũ. sic & aliàs exigitur factũ, nõ cõsilium tãtum, vel ppositũ: vt ff. e. l. quod si nolit. §. illud plane. & supra, de vsufru. l. quid ergo. §. fin. Accursius.

g *Qui persuasit*. persuadens etiã tenetur actione serui corrupti: vt supra, de seruo corrup. l. j. §. j. Accursius.

h *Fugerit*. à te bona fide possidente. Accur.

i *Sibi facit*. sic & distĩguitur, cũ de bonis eorũ liberorum, qui sibi *poris nõ sũ* morte cõsciuerũt, quę- *stinendo* ritur: vt hic, & ff. j. de bo. eorum qui ante senten. mor. sibi cõsci. l. fi.

a Polia, teste Catellius Cotta, equitium

id est, equo- rũ armẽtũ: à Græca vo ce πῶλος, quod pullũ, & præser- tim equinũ significat. Betsbru.

Flo. quan ti

Flo. ces- sim dant. Hal. ces- sim cum

fugæ nomẽ est. Flo.

Flo. non si dolorẽ cor

[ait.] Quęsitũ est, si mula talis sit, vt trãsiungi [a] nõ possit: an sana sit. Et ait Põponi [a] sanã esse: plerasq; deniq; carrucarias tales esse, vt nõ possint trãsiungi. Idẽ ait, si nata sit eo ingenio aut corpore, vt alterũ [b] iugũ non patiatur, sanã nõ esse. Nõ tãtùm autẽ ob morbũ [c] vitiúmve [d] redhibitio locũ habebit in iumentis: verũetiã si cõtra dictũ promissúmve [sit,] erit loc [o] redhibitioni exẽplo mãcipiorũ [e]. Vẽdẽdi autẽ causa ornatũ iumẽtũ videri Cęlius ait, nõ si sub tẽpus [f] vẽditionis, hoc est biduo [g] ante vẽditionẽ, ornatũ sit: sed si in ipsa vẽditione ornatũ sit: aut ideo (inquit [h]) [vt] venale cùm esset, sic ornatum inspiceretur. sempérq; cũ de ornamẽtis [i] agitur [k], & in actione [l] & in edicto adiectũ est, *vẽdẽdi causa ornata ducta esse*. poterit enim iumentũ ornatum itineris causa duci, deinde venire [m]. Si plura iumẽta venierint [n]: nõ omnia erũt redhibẽda ppter vnius ornamẽtũ [o]. Nã etsi vitiosum sit vnũ iugũ, nõ tamẽ propter hoc cętera iuga redhibebuntur. Si fortè iugũ mularũ sit, quarum altera vitiosã est: nõ ex pretio tãtũ vitio sæ, sed ex vtriusq; erit cõponendũ quanti minoris sit. Cũ enim vno pretio [p] vtræq; venierint, nõ est separãdũ [q] pretiũ: sed quãto minoris, cũ veniret, vtrũque fuit, nõ alterum [r], quod erat vitiosum. Cũ autẽ iumẽta paria veneunt: edicto expressum est, vt cùm alterũ in ea causa sit, vt redhiberi debeat, vtrũq; redhibeatur. in qua re tam emptori, quàm vẽditori cõsulitur, dũ iumẽta non separãtur. Simili modo & si triga venierit [s], redhibẽda erit tota: & si quadriga, redhibeatur. Sed si duo paria mularũ sint, & vna mula vitiosa sit, vel par: solũ par redhibebit [t], alterũ non. Si tamẽ nõ dũ sint paria constituta, sed simpliciter quatuor mulæ vno pẽtio [u] venierit: vnius erit mulę redhibitio, non omniũ. Nã & si polia [x] venierit, dicem [o] vnũ equum, qui vitiosus est, non omnẽ poliã redhiberi oportere. Hęc & in hominibus dicem [o], plurib [o] vno [y] pẽtio distractis, nisi si separari non possint, vtputa si tragœdi, vel mimi,

XXXIX. PAVLVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

VEl fratres [z] [sint:]

XL. VLPIANVS libro secundo ad Edictum Aedilium Curulium.

HI enim non erũt separãdi. Deinde aiunt ædiles: *Ne quis canẽ, verrẽ, vel minorẽ aprum, lupum, vrsum, pantheram, leonem,*

XLI. PAVLVS libro secundo ad Edictum Aedilium Curulium.

ET generaliter, *aliúdve quod noceret* [a] *animal, siue solutа sint, siue alligata, vt contineri vinculis, quo minus dãnũ inferãt, non possint,*

XLII. VLPIANVS libro secundo ad Edictum Aedilium Curulium.

QVa volgo iter fiet, ita habuisse velit, vt cuiquam nocere, damnúmve dare possit. *Si aduersus ea factum erit, & homo liber ex ea reperierit, solidi ducenti* [præstabuntur.] *si nocitum homini libero esse dicetur, quanti bonũ æquum iudici videbitur, condemnetur: cæterarum rerum, quantum* damnum datum factúmve sit, dupli [b].

XLIII. PAVLVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

BOuẽ, qui cornu petit, vitiosum [c] esse pleriq; dicũt. item mulas quæ pessundant [d]. Ea quoq; iumenta, quæ sine causa turbãtur, & semetipsa eripiũt: vitiosa esse dicuntur. Qui ad amicũ domini deprecatur [e] confugit, non est fugitiuus [e]: immò etiã si ea mẽte sit, vt non impetrato auxilio, domũ non reuertatur, nondũ fugitiuus est: quia non solũ consilij, sed & facti fugere [f] est. Qui persuasu alteri [g] à domino recesit, fugitiuus est: licet id non fuerit factur [g] citra consiliũ eius qui persuasit [g]. Si seruus meus bona fide tibi seruiens fugerit [h], vel sciens se meum esse, vel ignorans: fugitiuus est, nisi animo ad me reuertendi id fecit. Mortis consciscendæ causa sibi facit [i], qui propter nequitiam, malósque mores, flagitiúmve aliquod admissum, mortem sibi consciscere voluit: nisi *dolorem corporis sustinendo id fecerit. Si quis seruũ emerit: & rapto eo,

BIU Cujas

a *Non reddet.* quod est cõsecutus: vt &.ff.de peti. hæ.l.at vbi. ad emptorem enim eundémque possessorem respexit: quia grauius, vel quia in dedecus domini: vt dicitur.ff.sed & si per eum seruum &c. secus si non respexit: vt hic subiicit, &.j.de iniur.l. ité apud.§. si quis. sic fecerat iniuriam.

b *Cæso.* scilicet per iniuriã seruo. aliàs cæsus.

c *De eo.* scilicet accusato. Accursius.

d *Habita.* quo absoluto agitur in duplum: vt supra, de calum.l.fi.

e *Egerit.* quasi p vitio serui, nõ domini. nã hic venditori restituit: vt.d.§.si quis sic.

f *Officio.* Hic not. p aliud petit: & aliud in condẽnatione deducitur. sic.j. de excep. rei iudi. si is qui hæres non erat.§.j.& de leg.j.l.huiusmodi.§.qui seruũ.in fi. minus enim valet, qđ nihil valet: vt.ff. de trigu. bu.act.l.illud quoq;.§. minus autem.

† *Hũc tex. alleg. p singu. Ludoui. Rq. fol. 23. sing. 648. de quo ibi per eum, & hic in nouis interpreta. Bolog.*

g *Venditor.* reuocatoria: sed ille qui redhibuit, tenetur ex illo edicto.ff. de alie.iudi.l. qa redhibito. in fine.

h *Pignus manebit.* vt ff.quib⁹ mo.pig. vel hypo. sol. si debito. Sed certe, immo videtur q nõ: vt.ff.de in di.addic. vbi.§.sed Marcell⁹. quę est contra. Solu. ibi ex necessitate resoluit vẽditio: hic ex voluntate. Accursius.

i *Seruus.* & ideo non liberatur à venditione.

k *Alienasset.* scilicet eius proprietatem.

l *Redhibeatur.* in prę iudicium emptoris &c. vt subiicit. Vel etiã nõ liberatur à vẽditore talem restituendo. Ac.

* *Flo. liberatum*

m *Non potest.* vt & infra, de iniust. testa.l. nã & si sub conditione.

* *Flo. actio*

n *Ante actum fuerit.* & absolutio secuta, sicut debuit fieri: vt &.ff.de iudi. non quemadmodum. Sed contra.ff. ad Vellei.l. aliquãdo.§. fi. Sol. ibi pure contra eũ, qui pure tenebatur agebat, licet alius conditionaliter tenetur. Item argu. contra infra, de dona.cau. mor.l. mortis causa. Sed ibi nihil fuit in iudicio actum.

* *Flo. imperfecta*

o *Iterum agi.* No. iterum agi, si primo fuit incompetens actio proposita. sic &.ff.de pig.l.grege.§.si sub conditione. & infra, de excep. rei iu. si mater.§.eandem.

p *Adquisitum.* dominium: vt.ff.de vsufru. sed & si quis.§. interdũ.

[IVSTISSIME.] CASVS. Vendidisti mihi fundum: postea apparet fundus vitiosus, quia produxit pestiferam herbam. quęritur, an seruus non redhibendus redhibeatur propter fundum redhibendum? quod habes necesse dicere, si dicis hominem accedere fundo: vt.ff.proinde.§.fi. Sed certe, hoc est absurdum, vt homo qui est pretiosissima creatura, non redhibendus redhibeatur occasione vilis rei cui accedit. Ideoque dicamus, non posse eũ esse accessorem rei minoris propter sui dignitatem. Vide cętera in glo.j.

[PROPONITVR.] Si plures vendunt seruum vitiosum, datur vi bonorum raptorum actione quadruplum cõsecutus est, deinde seruum redhibeat: reddere debebit quod accepit. Sed si per eum seruũ iniuriam passus, iniuriæ nomine egerit, nõ reddet[a] venditori: aliter forsitan, atque si loris ab aliquo cæso[b], aut quæstione de eo[c] habita[d], emptor egerit[e].

Per actionem quanto minoris sit redhibitio, & totalis pretii restitutio, quando res empta apparet nullius esse valoris.l.d. facit.l.illud.§.minus.de tributoria acti.

¶ Aliquando † etiam redhiberi mancipium debebit, licet æstimatoria, id est quanto minoris, agamus. Nam si adeò nullius sit pretij, vt ne expediat quidẽ tale mancipium domino habere, veluti si furiosum aut lunaticũ sit: licet æstimatoria actum fuerit, officio[f] tamen iudicis cõtinebitur, vt reddito mancipio pretium recipiatur. ¶ Si quis cũ consilium iniisset fraudandorũ creditorũ, redhibuerit, nõ redhibiturus aliàs, nisi vellet eos fraudare: tenetur creditoribus propter mancipiũ venditor[g]. ¶ Pignus manebit[h] obligatum, etiam si redhibitus fuerit seruus[i]: quemadmodum si eum alienasset[k], aut vsumfructũ ei[l], non rectè redhibetur, nisi redemptum sit, & pignore liberato * redhibeatur[l]. ¶ Si sub cõditiõe homo emptus sit, redhibitoria actione * ante cõditionem existentem inutiliter agitur: quia nondum perfecta emptio, arbitrio iudicis perfecta * fieri non potest[m]: & ideo & si ex empto, vel vendito, vel redhibitoria antè actum fuerit[n], expleta conditione iterũ agi[o] poterit. ¶ Interdum etiam si pura sit venditio, propter iuris conditionem in suspẽso est: veluti si seruus in quo alterius vsusfructus, alterius proprietas est, aliquid emerit. nam dũ incertum est, ex cuius re pretium soluat, pendet, cui sit adquisitum[p]: & ideo neutri eorũ redhibitoria competit.

A

B

C

D

XLIIII. IDEM libro secundo ad Edictum Aedilium Curulium.

IVstissimè ædiles noluerunt hominẽ ei rei quæ minoris[q] esset, accedere: ne qua fraus, aut edicto[r], aut iuri ciuili fieret (vt ait Pedius) propter dignitatẽ[s] hominum: aloquin eandem rationem fuisse & in cęteris rebꝰ. Ridiculum[t] namque esse, tunicæ fundum accedere. Cæterùm hominis vẽditioni quiduis adiicere licet. nam & plerũq; plus in peculio est, quàm in seruo[u]: & nonnũquam vicarius qui accedit, pluris est quàm is seruus qui venit. ¶ Proponitur actio ex hoc edicto in eũ, cuius maxima pars in venditione fuerit: quia plerũque venalitiarij ita societatem coeũt, vt quicquid agunt, in commune videantur agere. Aequum enim ædilibus visum est, vel in vnũ ex his cuius maior pars, aut nulla parte minor esset, ædilitias[x] actiones cõpetere: ne cogeretur emptor cum multis litigare[y]: quamuis actio ex empto[z] cum singulis[a] sit pro portione, qua socij fuerunt. nam id genus hominũ ad lucrum potius vel turpiter faciendum proni⁹ est. ¶ In redhibitoria, vel æstimatoria, potest dubitari, an qui alienum seruũ vendidit, & ob euictionem, & propter morbum fortè, vel fugam simul teneri potest. Nam potest[b] dici, nihil interesse emptori sit.

q *Minoris.* pretij: & hæc est ratio: quia homo est maioris pretij vel paris. hæc enim ratio esset nulla: quia secundũ hoc res maioris pretij non accederet ei quæ sit minoris. quod est falsum: vt instit. de re. diui.§.si tamen alienã. sed id est propter dignitatẽ hominis. homo enim rei maioris pretij, licet minoris dignitatis accedere potest: quia hoc nõ prohibetur hic. Item rei paris dignitatis, licet minoris sit pretij: vt homo homini in cuius est peculio. Si aliud diceres, quàm.ff. dixi, scilicet q homo cuilibet rei accederet: redhiberetur sæpe homo nõ redhibendus, propter rem principalem cui accederet: vt.ff. eo. proinde.§. fina. quod quamuis prætor & ius ciuile in aliis admiserit, in homine tamen reprobauit. Nec obstat quod dicitur.ff. de contrahen. emp. l. si in emptiõe. ibi, nec refert &c. referendus est enim ad res alias accessorias, non ad hominẽ. Azo. Vel de homine ascriptitio ibi dicit: aliàs obtinet, quod hic dicitur. Vel dic, in duobus casib⁹ speciale. s. cũ fũdo accedit: & cũ alij homini: vt ibi, & hic. Ac.

r *Aut edicto.* veteri, qđ ad plenũ non habem⁹. edictum ergo prætoris voluit, ité ius ciuile voluit, ne homo rei minoris ptij accederet. Ac.

s *Dignitatem.* est enim homo dignissima creaturarũ. vnde Ouidius: Pronáque cũ spectent, animalia cætera terrã: Os homini sublime dedit, cœlúmque videre &c. Et virgilius: Igneꝰ est illis vigor, & cœlestis origo. *Versus.*

t *Ridiculum.* s. eadẽ ratiõe allegata, q allegatur in homine. s. vt non accedat alij: quia minoris pretij est. Azo.

u *In seruo.* Nec obstit. de fideiuss.§. fideiussores. quia ibi dicit de accessoria fideiussoris obligatione: hic autẽ est vtraque obligatio principalis: licet vna super principaliter vendito sit: altera super vendito accessoriè.

x *Aedilitias.* vt infra, de euict. si rem.§.j.

y *Cũ multis litigare.* quod esset durũ: vt.ff. de exerci. actio. l. ne in plures. insolidũ ergo teneantur, nisi quilibet separatim suã partẽ vendidit: vt supra, eo. quod si nolit.§. quod si venditori. ibi, verius est enim dicere &c. Licet hic non vendiderit, vt essent vendendi plures rei insolidum. quod est speciale. Accursius.

z *Ex empto.* scilicet ciuilis.

a *Cum singulis.* hic ergo loquitur, cum omnes vẽdiderũt, vel maior pars vendidit: alioquin singuli cõueniri nõ possunt, nisi cum magistro omnium contraheretur: vt supra, de pac. item magistri. Vel dic, singuli qui vendiderunt.

b *Nam potest.* ratio ad primum dictum legis.

BIU Cujas

a *Euictus sit.* hucusque allegauit: nunc soluit, sed interfuit &c. idem habes. ĭ. de euic. l. euicta. §. si seruꝰ. in fi. & supra, de act. emp. l. ex empto. §. ignoramus.

b *Ex postfacto.* post euictionem.

c *Decrescat.* nec crescit: vt supra, de act. empt. si sterilis. §. cum per venditorem. Ac.

d *Committitur.* id est, incipit committi.

e *Edhibitoria. Soluat.* id est, soluere nolit, & reddere à iudice admonitus.

Actio redhibitoria, & ex stipulatu, arbitrariæ sunt.

f *Iubetur.* Sic ergo actio redhibitoria est arbitraria. idem dicunt in actiõe ex stipulatu, quę datur pro dote: arg. eiꝰ q̃ legitur. ĭ. solu. matri. l. si filio. §. maritũ. Acc.

g *Reddat.* id est, reddere velit, & se prępareret. sic ergo &c.

h *Cum mihi. Alienaueris.* de quibꝰ debet cauere: vt supra, eo. redhibere. §. j.

i *Hominem. Denegandam.* immo videtur durare: vt infra, de act. & obli. l. quæcũque. quæ est cõtra. Sol. illud verum est, cũ dãtur mihi actiones propter dãna illata in seruo vel iniurias. quę autem ex contractu meo, vel quasi, non: vt hic, & infra, titu. j. si seruus. Item contra, infra, de euic. l. euicta. §. si seruꝰ. Sol. hic ipse manumisit: ibi erat statuliber: & sic non propter factum emptoris euenit libertas: vnde non perit actio, quanto minoris. Et pro hac solutiõe est & alia. ĭ. titu. j. l. si seruum cuius nomine. Itẽ in eo quod hic dicit, in morte aliud quàm in manumisione, est contra. ĭ. de solu. l. si mihi alienum. vbi dicit manumisionem similem morti. Solu. ibi quo ad quædam, non autẽ quo ad omnia verum est. Item ad id quod subiicit hic, quòd post mortem serui remanent actiones, est contra. ĭ. titu. j. l. si seruus venditus. Solu. ibi de actione euic. dicit q̃ cessat. hic autẽ de redhibitoria, & quãto minoris q̃ durẽt: sed & in his ędilitiis cur aliud in morte, aliud in manumisione? Rñ. quia fortuito mors contingit: manumisio volũtate emptoris. at instabis: nõne mors contingere potest voluntate emptoris: vt. s. eo. q̃ si nolit. §. si mancipiũ. quod redhiberi oportet: & manumisio ex necessitate: vt. ĭ. titu. j. sed hoc nomine. in fi? Rñ. quando manumisio fit ex necessitate, idẽ est ac si mors contingeret. Sed quid si mors vel manumisio contingat ex volũtate? idẽ debet esse ĩ vtroq; casu, vt nõ agatur: vt. s. eo. q̃ si nolit. §. si mancipiũ. secundũ quosdam. sed tu dic non esse ita. nã vbi mors cõtingit ex volũtate, æstimari potest: & debet seruꝰ quanti fuerit tẽpore mortis suæ, ę̃stimari, vt id restituatur vẽditori. cũ enim nõ

Liber homo æstimationẽ non recipit.

superst seruꝰ, non æstimat quanti sit, sed quãti fuerit. in manumisione vero cũ superst: cũ agitur, æstimari debet secũdũ quod est. ę̃stimari aũt sic nõ potest: q̃a liber homo nõ recipit æstimationẽ.

ptoris sanum esse, fugitiũ non esse eum, qui euictꝰ sit[a]: sed interfuit emptoris, sanum possedisse propter operas, neque ex postfacto[b] decrescat[c] obligatio. Statim enim, vt seruꝰ traditus est, cõmittitur[d] stipulatio, quanti interest emptoris.

XLV. GAIVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

REdhibitoria actio duplicẽ habet comdemnationem. modò enim in duplum, modò in simplum condemnatur venditor. nam si neque pretiũ, neque accessionem soluat[e], neq; eum qui eo nomine obligatus erit, liberet: dupli pretij & accessionis condẽnari iubetur[f]. si verò reddat[g] pretium & accessionem, vel eum qui eo nomine obligatus est, liberet, simpli iubetur condemnari.

XLVI. POMPONIVS libro octauodecimo ad Sabinum.

CVm mihi redhibeas: furtis noxiisque solutum esse ꝓmittere non debes, præterquã quod iussu tuo fecerat, aut eius cui tu eum alienaueris[h].

XLVII. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

SI hominem emptum manumisisti, & redhibitoriam, & quanti minoris denegandam[i] tibi Labeo ait: sicut duplę actio periret[k]. ergo & quòd aduersus dictum promissúmve sit, actio peribit. Post mortem autem hominis ædilitiæ actiones manent,

XLVIII. POMPONIVS libro vicesimotertio ad Sabinum.

SI tamen sine culpa actoris, familiæve eius, vel procuratoris mortuꝰ sit. ℣ Audiẽdus[l] est is, qui de vitio vel morbo serui querens[m], retinere eũ velit.

℣ Non nocebit emptori, si sex mensiũ* exceptione redhibitoria exclusus, velit intra annum æstimatoria[n] agere. Ei qui seruũ vinctũ[o] vendiderit, ædilitium edictum remitti æquũ est. Multo enim amplius[p] est id facere, quàm pronuntiare in vinculis fuisse. ℣ In ædilitiis actionibus exceptionem opponi æquum est, si emptor sciret de fuga, aut vinculis, aut cæteris rebus similibus: vt venditor absoluatur. ℣ Aedilitiæ actiões & hæredi & in hæredem competunt[q]: vt tamen & facta hæredũ[r], quæ postea accesserint, & quòd experiri* potuerint, querantur. ℣ Non solum de mancipiis, sed de omni animali hæ actiones cõpetunt: ita vt etiam si vsumfructum in homine emerim, competere debeant. ℣ Cũ redhibitoria actione de sanitate agitur[s]: permittendum est de vno vitio agere, & prædicere, vt si quid aliud postea apparuisset, de eo iterũ ageret. ℣ Simplariarum[t] venditionum causa ne sit redhibitio, in vsu est.

XLIX. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

ETiã in fundo vendito redhibitionem procedere nequaquam incertum est: veluti si pestilens fundus distractus sit. nam redhibendus erit. Et benignum est dicere, vectigalis exactionem futuri temꝑoris post redhibitionem aduersus emptorem cessare.

L. IVLIANVS libro quarto ex Minicio.

VAricosus[u] sanus non est.

LI. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

CVm mãcipiũ[x] morbosum vel vitiosum seruꝰ emat, & nimo, merito cessant ædilitię actiões. si tamẽ ius sit in corpore, oc casiõe corporis redhibitio fit: vt. s. e. l. boué. §. aliquãdo. vel secũdũ Azo. simplariarũ. i. vilium rerũ. vel dic tertio simplariarũ. i. rerum carentiũ vitali aliméto: vel quia nõ habẽt in se vitale alimétũ: vel quia nõ cõferũt: nõ ergo ꝓ tigno debili vel fracto, vel lapide male cocto, nec ꝓ seruitute à prædio debita agi potest. agetur aũt ꝓ carne pestifera, & pro herbis. nã ratione herbarũ agitur ꝓ fundo: vt. ĭ. eo. l. ꝓxi. & etiã ꝓ rebus vilissimis, in quibus cauet de morbis in simplũ: vt de euic. vt. ĭ. tit. j. ẽptori fit redhibitio: vt. s. eo. l. boué §. aliquãdo. &. l. ob quæ. §. idẽ Põponius. &. ĭ. tit. j. l. emptori. Ac.

u *Varicosus.* qui modo huc, modo illuc, vt stultus vadit: vel ægritudo tibiarum, quæ dicitur varix. Accursius.

x *Cum mancipiũ.* Ad huiꝰ. l. euidentiã dic: cũ seruꝰ emit mancipiũ: si quidẽ sine mandato domini, vel cũ mandato, peculiari

k *Periret.* seruo empto à non domino: sed ex empto habet, quòd libertum non habet: vt. ĭ. titu. j. sed hoc nomine.

l *Si tamen. Audiendus.* aliàs. §. & aliàs, non. sed melius est cum. §.

m *Quærens.* extra ius. vel dic, quanto minoris agens.

n *Æstimatoria.* i. quãto minoris. immo certe videtur nocere: vt. ĭ. de excep. rei iudi. l. si is qui hæres. §. est in potestate. quæ est cõtra. Solu. ibi intenditur, quãto minoris ad ipsam redhibitionẽ: vt. s. eo. l. bouem. §. aliquando. hic tantũ ad id quanto minus valeret. vel vt ibi.

Flo. mẽsũ

o *Ei qui seruũ vinctũ.* videtur enim pronuntiare eum fugisse: quia ideo eũ in vinculis habebat, ne fugeret. remittitur ergo dictũ quantum ad fugæ vitiũ, nõ quãtum ad cætera. nec enim potest dici, q̃ remittatur quantum ad morbos omnes aut delicta: quia vincula ad custodiam, non ad pœnã, sunt inducta: vt. ĭ.

Halo. qđ expedire

de pœ. l. aut damna. §. solent. Item no. hic, qđ dixi. s. de his qui no. infa. l. ij. §. est ignominiosa. Accursius.

p *Amplius.* quia aliter poterat esse, quàm pronuntiaretur: sed hic veritas ipsa liquebat: vt & supra, cõmo. si vt certo loco. §. custodiam. Et not. hic, q̃ scientia emptoris sibi nocet: vt hic, &. s. eo. l. j. §. si intelligatur. &. s. de pign. act. tutor. §. contrariam. & infra, proxi. §.

q *Competunt.* i. locum habẽt: vt &. s. eo. l. sciẽdum. §. proinde.

r *Facta hæredũ.* s. emptoris. Azo. Vel expone vt ibi dixi: quia ad incertum tantum.

s *Agitur.* quia nõ est sanus, non tamen fuit facta redhibitio: sed ꝑstita æstimatio vitij. alioquin semel tantum ageretur: quia sæpius redhiberi non posset.

a Simplariæ venditiones sunt, quæ carent anima pro quibus & corpore, quæ in iure consistũt: vtputa hæreditas. cũ ergo nõ possit esse vitiũ, vel morbꝰ in corpore, vel in animo, merito cessant ædilitię actiões. si tamẽ ius sit in corpore, occasiõe corporis redhibitio fit: vt. s. e. l. boué. §. aliquãdo. vel secũdũ Azo. simplariarũ. i. vilium rerũ. vel dic tertio simplariarũ. i. rerum carentiũ vitali aliméto: vel quia nõ habẽt in se vitale alimétũ: vel quia nõ cõferũt: nõ ergo ꝓ tigno debili vel fracto, vel lapide male cocto, nec ꝓ seruitute à prædio debita agi potest. agetur aũt ꝓ carne pestifera, & pro herbis. nã ratione herbarũ agitur ꝓ fundo: vt. ĭ. eo. l. ꝓxi. & etiã ꝓ rebus vilissimis, in quibus cauet de morbis in simplũ: vt de euic. vt. ĭ. tit. j. ẽptori fit redhibitio: vt. s. eo. l. boué §. aliquãdo. &. l. ob quæ. §. idẽ Põponius. &. ĭ. tit. j. l. emptori. Ac.

Simplariarũ

Vlpia. nit

ĭ. l. emptori. de euic.

Bud. hic.

repromittere: quarum etiã memi- ditor nõ habet de duplo emptori

BIU Cujas

liari tamẽ nomine: scientia & ignorantia tantũ serui,& nõ domini inspicitur. Et isti sunt duo primi casus, qui ponuntur in.l. ista vsque illuc, sed si seruus &c.& euidentius explicantur infra, de li be.cau.immo.§. tunc.& infra,de liti.l.ij.j.respon.Excipitur tamẽ quando domino præsente & non contradicente seruus emit.nã domini scientia in suũ præiudicium ĩspicitur: vt infra, de lib.causa.l. immo. §. plane si filius. Si vero præsens dominus contradicere non * *Flo. ait, vt nil.* posset, non oberit sibi sua scientia.& hoc est quod dicitur supra,de contrahen.emp.l.in huiusmodi.sin autem domini mandato, & non in peculio,sed domini eo emit nomine:si quidem dominus mandet de incerto, idem est vt serui tantum scilicet & non domini debeat inspici ignorantia & sciẽtia.idem si liber homo mandato meo mihi hominem emit: vt infra, ea.l.§. circa.si vero de certa:tũc patris est, vel domini,& non filij,seu serui scientia, vel ignorantia inspicienda: vt probãtur hæc infra, de li.causa. immo. §.tunc. &.l.in seruo.& ĩfra,de liti.l.ij.ij.respon.& supra,de contrahen.emp. sed & si seruo. & infra, e.l.§.sed si seru⁹.nec ob. quod hic dicitur certũ incertúmve: quia refertur ad eum casum quando emit peculiari nomine. In vsucapione quoque distinguẽdum est: vt infra,pro emp.l. ij.§.si seruus tuus. vsq; ad illum.§. si à pupillo. Illud certum est,q̃ vbi quis vt nũtius emit,nũ quam eius scientia vel ignorãtia spectatur,sed domini. Azo. cum nun *vicẽ epistolæ nuntius gerit.* tius vicem epistolæ gerat: vt supra,de const.pec.l. & licet.

redhibitoria, vel ex empto dominus[a] experiatur:omnimodo scientiam serui, non domini[b] spectandam esse ait:cum tunc[c] nihil* interfit, peculiari,an domini nomine[d] emerit: & certum[e], incertúmve mãdante eo emerit:quia tũc & illud[f] ex bona fide est, seruum cum quo negotium sit gestum, deceptum non esse: & rursus delictum[g] eiusdem quod in contrahendo admiserit, domino nocere debet[h].Sed si seruus[i] mãdatu domini hominẽ emerit[k],quẽ dominus vitiosum esse sciret[l]:nõ tenetur vẽditor.¶ Circa procuratoris personam[m], cũ quidẽ ipse[n] scierit morbosum vitiosũm[ve]esse:non dubitandum, quin quãuis ipse domino[o] mãdati vel negotiorum gestorum actione sit obstrict⁹, nihilo magis[p] eo nomine[q] agere posit. At cùm ipse ignorãs esse vitiosum,mãdatu domini qui id sciret, emerit,& redhibitoria agat ex psona domini:vtilẽ exceptionẽ ei nõ putabat opponẽdã[r].

LII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

SI furtũ domino seruus fecerit,nõ est necesse hoc ĩ vẽditiõe serui prędicere:nec ex hac causa redhibitio est.Sed si dixerit hũc furẽ nõ esse:ex illa parte tenebitur, *quod dixit promisit ve*[s].

a *Dominus*. ignorans.
b *Non domini*. scilicet ignorantiam.
c *Tunc*. cum sine mandato emit.
d *Nomine*. sine mandato tamen.
e *Certum*. repete, & cum peculiari nomine emit, non interesse certum,incertúmve emerit eo mandante.nam & si seruo meo mãdem, vt nomine peculiari certum emat,& ipse sciat vitiosum,nocet mihi ne agam redhibitoria: multo magis si mandem de incerto si autem ipse ignoret, & ego sciam : nocet mihi si sciam tempore emptionis.nam & nocet mihi vbi non mandaui,sed ipse me patiente emit seruum quem scio vitiosum:vt infra, pro emp.l.ij. §. si seruus. & infra,de lib.causa.immo.§. fin.
f *Illud*. cum sine mandato emit.
g *Delictum*. stultitiã appellat delictũ:quia sciens vitiosum emit.
h *Nocere debet*.Hic est arg.cõtra.ĵ.de iur.& fac.igno.l.iniqssimũ.
i *Sed si seruus*.R.dixit,q̃ iste ver.sed si,corrigit prędicta scilicet in eo quod.s̃.dixit.nõ distingui cũ emit nomine peculiari,emerit certũ,vel ĩcertũ mãdato domini.Sed certe hic nomine dominico emit,ibi peculiari: vt ibi dixi.Vel expone vt ibi,q̃a ad ĩcertũ tãtũ.
k *Emerit*. & nomine dominico.
l *Sciret*. & sic certum mandauit dominus emi.
m *Personam*. statuendum est.
n *Ipse*. procurator.
o *Domino*. ignoranti.
p *Nihilo magis*.si habes nihilo magis, planum est.hic enim procurator non ideo magis,quia dominus ignorauit,agit: & hoc dicit illud verbum,nihilo magis.& secundũ hoc ponitur, quin,pro quòd.q.d.certum est,quòd ideo magis agere nõ potest.nã in verbo,nihilo magis,ĩclusa est negatio.si habes nihilominus, ponitur quin,pro quòd, & non.q.d.certum est,quòd non est verum scilicet q̃ nihilo minus agere possit.vel ponit nihilo minus,pro nihilo magis:& sit sensus vt primo,ipsi autem domino datur vtilis secundum quosdã, quam cedit procuratori.
q *Eo nomine*. id est, propter vitium.
r *Opponendam*. procuratori agenti: quia ex suo contractu agit: sed domino si agat ex persona sua: secus si procuratoris. nam datur vtilis ex contractu procuratoris:vt supra,de act. empt.l.Iulianus.§. si ꝓcurator.Accursius.
s *Si furtũ. Promisitve*. vt supra,c. quod si nolit. §. j.

LIII. IAVOLENVS libro primo ex Posterioribus Labeonis.

QVi tertiana aut quartana febre, aut podagra vexarentur, quíve comitialem morbum haberent:ne quidem his diebus[t] quibus morb⁹ vacaret, rectè sani dicentur.

LIIII. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

ACtioni redhibitoriæ non est locus, si mancipium bonis conditionibus[u] emptum fugerit, quod ante non fugerat.

LV. IDEM libro duodecimo Responsorum.

CVm sex mẽses vtiles[x], quib⁹ experiũdi potestas fuit, redhibitoriæ actioni præstantur: [licet]non videbitur potestatẽ experiundi habuisse[y], qui vitium fugitiui latens ignorauit[z]:non idcirco tamen dissolutam ignorationem emptoris excusari oportebit[a].

LVI. PAVLVS libro primo Quæstionum.

LAtinus Largus, quæro an fideiussori emptoris* redhiberi mancipium posit ? Respondi si in vniuersam[b] causam fideiussor sit acceptus: putat Marcellus posse ei fideiussori redhiberi.

LVII. IDEM libro quinto Quæstionum.

SI seruus mancipium emit,& dominus redhibitoria agat:

t *Vi tertiana. Diebus*. quando conuenit ex aliis cõtractibus.Accursius.
u *Actioni. Conditionibus*. quia dixit se non teneri ex fuga post traditionem cõtingente: idem etiam sine pacto: vt. C.eo.l.iij. Vel dic, quòd vẽditor erat homo bonæ conditionis,actor verò malæ eõdit.tenetur, quasi præbens occasionem fugę, vel quia bonus seruus. *Flo. emptionis*
x *Cum sex menses vtiles*.scilicet ad præscriptionem inchoãdã, non consummandã, sicut alibi.supra,de calũ. l. annus.Alij contra.dicunt enim etiam ad cõsummandam esse vtile.
y *Habuisse*. loquitur hæc lex, quando venditor sciuit vitiũ:sed emptor supine ignorauit. *Dolus quasdoque plus ponderat, quã culpa.* Et sic dol⁹ præpõderat culpæ:vt.s̃.ad.l.Aquil.itẽ si obstetrix.§.fi. &.l.si putator.§.fi.si autem vterque,sciens repellitur:vt.s̃.e.l.j.§. si intelligatur.Itẽ si vterque supine ignorauit, repellitur emptor: vt supra,si tamen. §. ei qui.&.l.quæritur.§. fin.Item si non supine, non currit : vt supra,eo.tit.l.sciendum.§. tempus. & hic.
z *Ignorauit*.vt.ĵ.quod vi aut clã.l.semper.§.hoc interdictũ.insi. §.&.ĵ.quãdo ap.sit.l.j.§.fi.&.§.dies.&.C.de excu.tu.l.quinquagita.&.ĵ.quis or.in bo.possl.l.j.aliàs.ij,in princi. & de bo.possl.l.si plures.& arg.C.de inofficio.testa.l.cõtra.Sed arg.contra infra,ad.l. Iuliam de adulte.l.mariti. §.quinquennium.
a *Oportebit*.vt.s̃.de cõtrahẽ.empt.sed si cõsensit.§.ignorãtia.
b *Vniuersam*.hic dic:vt supra,loca.l.quæro.

Si seruus.]CASVS. Stichus seruus meus emit seruum morbosum:ago redhibitoria,vt reddatur pretium.dicit,q̃ non aliter ago,nisi seruum & accessiones, & alia quę consueuerunt reddere redhibitoria agẽtes,reddã:& quidẽ insolidũ, nõ tãtũ quãtũ patit peculiũ Stichi serui mei.& hoc ꝓbat per simile: quia si Pãphilus empt⁹ nõdum est traditus,& agã ex empto,ex emptione quã fecit Stichus,vt tradatur Pãphil.vendit⁹:nõ aliter cõsequar,nisi solidũ pretiũ Pãphili soluã:non verò solũ quod patitur peculiũ Stichi. Secũdo dicit ecõtra.pone q̃ Stich⁹ seruus me⁹ vendidit Pãphilũ: emptor agit cõtra me redhibitoria,vt reddã pretiũ.dicitur,q̃ teneor eaten⁹ quatenus patitur peculiũ Stichi,nõ insolidũ.in peculio tamen Stichi videt esse pręsumptione iuris præsens æstimatio Pamphili redhibendi,licet adhuc sit in emptoris dominio.& per hoc nõ in peculio Stichi serui mei veritate ĩspecta:& quia teneor peculio tenus,tantũ debeo deducere quod mihi debet.Viuianus.

Datum

BIU Cujas

a *Daturus est.* i. restituturus pretia, & alia similia: aliàs, cõdẽnãd⁹.
b *Continentur.* idẽ in pupillo, qui aliàs nõ tenetur, nisi in quãtũ est locupletior, si agat eius tutor redhibitoria: vt &. ff. eo. l. quòd si nolit. §. si mancipium. &. §. quod in procuratore. Accursius.
c *Agat.* vt res empta à seruo tradatur sibi. Accursius.
d *Consequitur.* vt & supra, si cer. pe. l. cum fundus. §. fi. & facit supra, de compen. l. si cũ filio.
e *Competit.* vt supra, e. l. cũ autem. §. si seruus.
f *Causa.* id est æstimatio.
g *Redhibitionis.* i. æstimatio rei redhibendæ.
h *Decem milibus.* seruus vẽdit⁹ valebat quíque milia. sed duplo scilicet decem milia venditus est. totũ ergo pretium emptori redhibẽdum est: & in peculio esse videtur, quantum vere valet seruus. Ac.
i *Ademptum.* sine dolo: vt supra, quando ac. de pecu. est an. l. j. & de in rem ver. l. j.
k *Præstet.* scilicet emptor redhibendo: & sibi imputet quare non tenet quod habet. Ac.
l *Et nihil cõsequatur.* cum nihil sit in peculio. Accursius.

Qværo.] CASVS. Emi seruum Stichum: qui à me fugit & mihi res quasdã subtraxit. postea rediit sine reb⁹: egi redhibitoria. dicit quòd non aliàs reddam, licet pretium sit mihi restitutũ, nisi & rerum mihi ablatarum æstimatio restituatur. potest tamen vẽditor eũ pro noxa mihi dimittere scilicet pro æstimatione rerum. Se cũdo pone, quòd emit Pamphi. à seruo tuo Stichо pro. x. & promisit mihi Stich⁹ reddere duplum dicti pretij si vitiosus iueniatur. hic Páphi. à me fugit cum rebus meis quibusdã: dominus vendentis serui nõ vult restituere mihi agenti redhibitoria duplam: neque rerũ æstimationẽ: & tamẽ vult sibi restitui seruum. & dicit, quòd agã ad duplum, vt promissa est propter vitia de rerum æstimatione. dic, quòd vel eam restituet, vel Pamphilus relinquet mihi pro noxa, seu dabit: vt in prin. l. dixi. Viuianus.
m *Emptorem.* id est, dum esset apud eum &c. & res quasdam emptori subtraxit. Accursius.
n *Restitui.* reuersus ergo fuit, id est, dum esset apprehensus &c.
o *Nisi pro his.* id est, pro æstimationibus rerum ablatarum: vt supra, eo. l. cum autem. §. Iulianus. Accursius.
p *Item quæro.* redit ad casum positum. ff. eo. l. proxi. in fi. vbi seruus tuus vendidit mihi seruum vitiosum. agere enim cõtra te possum de peculio ad pretium quòd dedi: & repetam in duplum: vt supra, eodem. l. quod si nolit. §. quia assidua. nam sic ex stipulatione duplæ pro euictione experior, si nolit dominus serui vendẽtis.

non aliter ei venditor daturus est[a], quàm si omnia præstiterit, quæ huic actioni cõtinentur[b]: & quidem solida, non peculio tenus. Nam & si ex empto dominus agat[c]: nisi pretium totum soluerit, nihil consequitur[d]. Quod si seruus vel filius vendiderit: redhibitoria in peculium competit[e]. In peculio autem & causa[f] redhibitionis cõtinebitur. Nec nos moueat, quòd antequam reddatur seruus, non est in peculio. Non enim potest esse in peculio seruus, qui adhuc emptoris est: sed causa ipsius redhibitionis[g] in peculio computatur. Igitur si seruus decẽ milibus[h] emptus, quinque milibus sit: hæc quoque ĩ peculio esse dicem⁹. Hoc ita, si nihil domino debeat: aut [si] ademptum[i] peculium non est. Quod si plus domino debeat, eueniet, vt hominem præstet[k], & nihil consequatur.[l]

LVIII. IDEM libro quinto Responsorum.

Qværo, an si seruus apud emptorẽ[m] fugit & in causa redhibitionis esse ꝓnuntiatus fuerit: non prius venditori restitui[n] debeat, quàm rerum ablatarum à seruo æstimationem præstiterit? Paulus respondit venditorem cogendũ, non tantum pretium serui restituere, sed etiam rerum ablatarum æstimationem: nisi si pro his[o] paratus sit seruum noxæ nomine relinquere. Item quę ro[p], si nolit æstimationẽ & pretia rerum restituere, an seruus [restituendus[q], aut] retinendus sit, & danda sit actio de peculio[r], vel de pretio redhibiti serui ex duplę[s] stipulatione[t]? Paulus respondit. de pretio serui repetendo competere actionem etiã ex duplæ stipulatione. De rebus per furtum ablatis, iam responsum est. Seruum dupla[x] emi: qui rebus ablatis fugit. mox inuentus, præsentibus honestis viris interrogatus, an & in domo vẽditoris fugisset[y], respondit, fugisse. quæro, an stãdum sit responso serui? Paulus respondit. si & alia indicia prioris fugæ non deficiunt, tunc etiam serui responso credendum est[z].

LIX. VLPIANVS libro septuagesimoquarto ad Edictum.

Cvm in ea causa est venditum mancipium vt redhiberi debeat: iniquum est, venditorem pretium redhibendæ rei consequi[a]. Si quis duos homines vno pretio[b] emerit, & alter in ea causa est vt redhibeatur, deinde petatur pretium totum: exceptio erit obiicienda. si tamen pars pretij petatur, magis dicetur, non nocere exceptionem: nisi fortè ea sit causa, in qua propter alterius vitium vtrumque mãcipiũ redhibendum sit.

LX. PAVLVS libro sexagesimonono ad Edictum.

Facta redhibitione, omnia in integrũ restituuntur, perinde ac si neque emptio, neque venditio interceſisset[c].

LXI. VLPIANVS libro octogesimo ad Edictum.

Qvotiens de seruitute agitur: victus[d] tantum debet præstare, quanti minoris emisset emptor, si scisset hãc seruitutem impositam.

LXII. MODESTINVS libro octauo Differentiarum.

Ad res donatas edictum ædilium curulium non pertinere dicendum est. Etenim quid[e] se restituturum donator

q *Restituendus.* scilicet venditori, si emptor eum rehabuit: vel dic, emptori, si ad venditorem peruenerit.
r *De peculio.* cum emit à seruo: & dic, pro pretio.
s *Duplæ.* id est, sub stipulatione duplæ ꝓ euictione, vel ꝓ vitiis.
t *Stipulatione.* quæ fuerat apposita propter vitia. Alij dicũt propter euictionem, quasi nunc euincatur.
u *Responsum est.* vt liceat repeti res, nisi dare velit seruum pro noxa.
x *Seruũ dupla.* id est, sub stipulatione duplæ pro euictione vel pro vitiis.
y *Fugisset.* scilicet antequam esset venditus.
z *Credendum est.* vt & infra, de proba. l. cũ probatio. & de testi. l. serui. j. resp. Sed contra. ff. de interro. act. si fine. §. si seruus. Sed ibi in alieno facto, non suo, interrogabatur: vt hic erat: vel vt ibi. & sic ad duplũ agitur quasi eo euicto, vel ibi iudicio.
a *Cvm in ea. Consequi.* ab emptore quod nõdum soluerat. Dolo enĩ facit, qui petit quod restituturus est: vt infra, de except. dolo. Accursius. *Dolo facit qui quod re stituturus est petit.*
b *Vno pretio.* id est, vnico. fuit tamẽ in quolibet suum pretium cõstitutum.
c *Facta. Interceſisset.* vt & supra, eo. l. cũ autem. §. Iulianus ait. Si ergo liber homo vẽditus est, ad pretiũ participandum: & quia vitiosus erat, facta est redhibitio: redit in pristinã libertatem, non in dominium venditoris.

Qvotiens.] CASVS. Emi fundũ: postea quidam vicinus euicit mihi seruitutem in eo fundo. ago quanto minoris emissem. Viuianus.
d *Victus.* scilicet venditor per actionẽ quanto minoris ciuilẽ, præstat tãtum quantũ &c. & hoc quando ignorabat venditor seruitutẽ deberi. alioquin tenetur ad interesse: vt supra, de act. empt. Iulianus. §. quod autem dicim⁹. & l. quęro si quis fundum. & supra, de cõtrahen. empt. l. cum vẽderes fundum. Item & si ignorauit, & asseuerasset eum optimũ, & maximum, teneretur ad interesse: vt supra, de act. empt. l. Iulianus. §. quid tamen. licet quidam hanc. l. intelligant quando ignorans asseuerauit seruitutem impositam: & sic ciuili ex empto agitur. Accursius.
e *Dres donatas. Etenim quid.* aliàs eo quod se &c. id est, ea ratione allegata, ꝙ donator &c. vnde videtur locũ habere edictũ: sed cõtra est quãdo, ꝙ quia: sed nullũ pretiũ &c. Et dic, restituturũ, id est, traditurũ rẽ quã donat: vt. j. de verb. signifi. l. verbũ reddẽdi. Alij verò libri habent, & melius, quod enim se &c. & legetur interrogatiue. & respond. q. d. nihil, nec obligatur ciuiliter: sicut in emptione: quando, pro quia, in donatione nullũ &c.

a *Repromittit.* quod venditor facit.
b *Facta.* deinde vitiosa apparet.
c *Patiatur.* hoc enim esse non debet: vt infra, de re iudi. l. & ex hæredatum. in fi. & l. nec ex liberalitate. Accursius.
d *Iubent.* exhibere vt oportet, vt non esse morbosum.
e *De dolo.* quem commisit, si sciens alienum donat.
f *Obligare.* vt ꝓmitto indēnitatem, si apparuerit me fuisse i dolo. Ac.
g *Benigne.* ad hoc ergo potest agi ex quo solet: vt. ſ. eo. l. quod si nolit. §. quia assidua. vel si non fiat, agi potest de dolo cū res apparuerit vitiosa: vt. C. de iure do. l. j. &. j. de dona. l. Aristo ait. §. fi. Sed nunquid agit de euictio- qui habet causam lucratiuā, vel quasi? Respō. non: vt. C. de euic. l. ij. & infra, si fa. fur. fe. dic. l. quotiens. §. plane. & §. sed an & si legati. sed si incepisset à pactione, sic: vt. C. de iur. do. l. j.
h *Ciēdū. Solas.* subaudi, vel similes contractus, vt ad permutationem: vt. ſ. eo. l. sciendum. §. deinde.
i *Fiunt.* non enim in locatione intēdit trāsferri dominium: vt in emptione: vt supra, loca. l. non solet.

Casum ponit.

k *Labeo scribit.*]CASVS talis est: Vēdidi duos seruos pretio constituto in vniuersitate. reperit ēptor vnū esse fugitiuū, vel aliàs vitiosum, vel morbosum. ꝓponit pro eo solo qui vitios⁹ est, redhibitoriā, cū posset proponere ꝓ vtroq;: vt. ſ. eo. l. cū eiusdem. æquè venditor cū reniti posset, assentit. redhibitione serui facta, quantum pretium emptori restituat, quæritur. nec enī in redhibito pretiū singulariter cōstitutū fuerat. vnde videbatur ei⁹ nomine non restituendum. Respō. tamen pretium restituendum, facta æstimatione serui redhibiti: vt tamen nō trāsgrediamur vltra pretium statutum, pro rata serui redhibiti & non redhibiti: vt argu. j. titu. j. l. cū fund⁹. & quidē si empti sunt, quātū videbātur valere, nō plus vel min⁹: plan⁹ est casus: vt. j. tit. j. l. j. ī fi. Si autē plus vel min⁹, ꝓcede. sciamus ergo quantū fuerit pretiū conuentū: deinde quantum fuerit pretium verū tēpore emptionis & venditionis: nō cū agitur: vt. j. titu. j. l. bonitatis. deinde quātū fuerit pretiū rei huius redhibitæ. verbi gratia, empti fuerunt pro. x. valuerunt. xv. ergo fuerunt empti tertia parte minus veri preti j. redhibetur vnus. pone valuit. ix. ergo fingitur emptus tertia parte minus, id est, sex tātum. sex ergo præstabuntur emptori. eadem computatio fiet, si pluris empti fuerint quàm valerent. pone, empti fuerūt pro nouem, valent sex. ergo fuerunt empti plus tertia parte quàm valerent: redhibetur vnus. pone, valet tria. ergo fingitur emptus plus tertia parte: id est, quatuor, quæ præstabuntur emptori. & alia sibi retinebit mancipia. & similis fit computatio infra, de leg. ij. si quidem. &. l. qui solidum. §. j. Accursius.

**Flo. inter æstimationem seruorum proinde fieri debere, atque vt fieret*

**&. Flo*

l *De vno.* cum posses de omnibus: & velit venditor de vno tantum, cum possit postulare redhiberi vtrunque. Accursius.
m *Agatur.* vt infra, titu. j. l. j.
n *De omnibus.* cū non possent separari: vt. ſ. e. l. cū eiusdem. &. l. si plura. &. ſ. si quis cau. si seruus. §. si plurium.

**Flo. sine* †*Eodē modo defunctoria*

o *Agi posse.* redhibido proponendo iumentum esse erronem, 20. capit. aut fugitiuum.

Gellius lib.

ANimi. [QVOTIENS.] Morbus alius sonticus, alius non sonticus. sonticus est, qui cuicunque rei quam facere vis, nocet: vt si vis ire, doles renibus: si vis loqui, doles ligua vel ore. & est necesse, ꝙ sit perpetuus. hoc maxime contingit in his qui sanati reciduant. Viuianus.

**Flo. postquam nocet sit*

**Flo. dicibus*

p *Quotiēs.* qui noceat cuicunque rei, non alicui specialiter: vt. ſ. e. l. ob quæ. §. illud.
q *Tempore.* scilicet tātum: vt. ſ. e. Pōponius.
r *Finiatur.* quousque res finiatur illa, id est, redhibeatur. Vel dic, subauditur tantum: ne sit cōtra supra, eo. l. Pōponius. Vel dic vt dicatur sonticus.
s *Sanatus sit.* aliàs, sanus sit. & pro hoc supra, eo. l. quod ita.
t *Non ſpatio.* Et est ratio: quia veterator dicitur, non quia diu seruiuit: sed quia in aliquo vili & malitioso officio, saltem modico tempore se exercuit, vt capifer: vt infra subiicit: aliàs dicitur veteranus, qui anno seruiuit: nouitius, qui minus: vt. j. de pu. l. fi. §. quotiens. aliàs veteranus, id est, vetulus, propter tēporis spatium: vt. ſ. l. præcipiūt. Itē nota, ꝙ sunt (vt hic patet) duo seruorum genera, scilicet veterani & nouitij. Sed contra instit. de iure perſo. §. fi. Solu. vna est conditio omnium. q. d. quia vnus non est magis seruus quàm alius: sunt tamen diuersorum officiorū: vt domino eorum placet: vt hic, &. ſ. de vſufru. sed & si quid. §. mancipiorum.

Seruorum duo sunt ge nera.

u *Genere.* quia tali officio est præpositus, cui solent præponi veterani. Item causa: quia talia facit, qualia veterani consueuerunt facere in suo officio: quia capifer.
x *Ex venalitio.* id est ex loco vbi nouitia mancipia venduntur.
y *Ministerio.* scilicet vili, vt modo diximus, in quo statim fuit malitiosus. Accursius.
z *Tirocinio.* vt quia rudis est.
a *Conditione.* id est, qualitate seruiendi.

repromittit[a], quando nullum pretiū interueniat? Quid ergo si res ab eo cui donata est, melior facta[b] sit? nunquid quanti eius qui meliorē fecit, interest, donator conueniatur? Quod minimè dicendum est: ne eo casu liberalitatis suę donator pœnam patiatur[c]. Itaque si qua res donetur, necesse non erit ea repromittere, quæ in rebus venalibus ædiles repromitti iubent[d]. Sanè de dolo[e] donator obligare[f] se, & debet, & solet: ne quod benignè[g] contulerit, fraudis consilio reuocet.

LXIII. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

SCiendum est, ad venditiones solas[h] hoc edictum pertinere, non tantum mancipiorum, verum cæterarum quoque rerum. Cur autem de locationibus nihil edicatur, mirum videbatur. hæc tamen ratio redditur, vel quia nunquam istorum de hac re fuerat iurisdictio, vel quia non similiter locationes vt venditiones fiunt.[i]

LXIIII. POMPONIVS libro septimodecimo Epistolarum.

LAbeo scribit,[k] si vno pretio plures seruos emisti, & de vno[l] agere velis: in æstimatione* seruorū perinde fieri debere, atque fieret in æstimatione bonitatis agri, cum ob euictam partem fundi agatur.[m]

Idem ait, si vno pretio plures seruos vendidisti, sanósque esse ꝓmisisti, & pars dūtaxat eorū min⁹ sana sit: de omnib⁹[n] ad uersus dictū ꝓmissum[ve] rectè agi. Ibidē ait errare aut *fugere iumētū posse: nec tamē erronē aut fugitiuū esse, agi posse[o].

LXV. VENVLEIVS libro quinto Actionum.

ANimi potius, quàm corporis vitium est, veluti si ludos adsiduè velit spectare, aut tabulas pictas studiosè intueatur, sitve* etiam mendax, aut similibus vitiis teneatur. ℣ Quotiens[p] morbus† sonticus nominatur: eum significari Casius ait, qui noceat. Nocere autem intelligi, qui perpetuus est, nō qui tēpore[q] finiatur[r]. Sed morbum sonticum eum videri, qui inciderit in hominem, postquā sanatus sit[s]. *Sontes enim nocentes dicuntur.* ℣ Seruus tam veterator, quàm nouitius dici potest. Sed veteratorem nō spatio[t] seruiendi, sed genere[u] & causa æstimandum Cælius ait: Nam quicunque ex venalitio[x] nouitiorum emptus, alicui ministerio[y] præpositus sit: statim eum veteratorum numero esse. Nouitium autem non tirocinio[z] animi, sed conditione[a] seruitutis intellegi: nec ad rem pertinere, Latinè sciat, nécne, [loqui] nam nec ob id veteratorem [eum] esse, si liberalibus studiis eruditus sit.

DE EVICTIONIBVS, & duplæ stipulationibus.

TITVLVS II.

Ista lex est subtilis, & bona, & legitur duobus modis: Primo, vt loquatur in actione ex stipulatione duplæ. & illa tangitur in prima glos. Secundo, vt loquatur in actione ex empto. & ista tangitur in magna glossa. Casus in terminis est: Vendidi tibi fundum valentem. xx. pro. x. & stipulatus es de dupla nomine euictionis. quòd si non esses stipulatus, tunc ageres actione ex empto de euictione. modo euincitur pars fundi. quæruntur duo: Primo, an posſit haberi regressus de euictione? Respondetur, quòd sic. Secundo quæritur ad quid habeatur regressus, si fortè euincatur hæc dimidia, quæ valet plus quam alia? Respondet iurisconsultus, quòd si euincitur pars dimidia pro indiuiso: tunc habebitur ratio pretii conuenti. h. d. B. Vel hoc modo potest summari: Si res empta in totum vel in parte euincatur, debetur euictio. & si euincatur pars pro indiuiso, fit æstimatio loci, hoc dicit. Bartolus.

BIU Cujas

Supra dictum est de vitiis quæ faciunt rem quasi euinci: nunc de vera euictione.

Siue.]CASVS. Ponit in principio dictum quoddam generale, dicens, quòd qualitercunque res fuerit euicta, siue in parte, siue in toto: semper tenetur venditor. verùntamen si pro parte res euincatur, refert pro diuiso, an pro indiuiso. si pro indiuiso, æstimari debet totus fundus: & p̃ medietate toti[b] aget de euictione: neque cõsiderabitur magis bonitas vni[a] partis quàm alterius. si pro diuiso, pro parte euicta de euictione agetur bonitate eius inspecta. Viuianus. Vel dic casum aliter, & melius, vt in summario.

a *Pars.* parte ergo euicta res videtur euinci: cũ rei appellatione & pars contineatur: vt. ff. de verb. signifi. l. appellatione rei. Sed cõtra. ff. eo. si dictum. §. in stipulatione. quæ est cõtra. vbi dicit, parte hominis euicta, nõ videri hominem euictũ: & ideo non posse agi, nisi nominatim fuerit promissum. Sol. speciale in homine, secundum Ioan. secus in equis & cæteris indiuiduis: & secus in fundo: vt hic, & arg. supra, de ædil. edic. l. iustissime. Vel dic idẽ in homine quod in cæteris indiuiduis: vt patet. ff. eo. l. naue. aliud autem in fundo, vt hic secundum Marcel. nã quælibet pars fundi fundus est: vt. ff. de lega. j. l. plane. §. fi. Sed hoc non valet: quia in illa. l. naue. nec tota nec pars est euicta, sed tabula. & sic dicitur pars fundi fundus: sed tabula non est nauis. & sic prima placet. Accursius.

b *Emptor.* ignorans. aliàs secus, nisi stipulatus esset: vt. C. eo. l. si fundum mihi. &. C. communia de. le. l. fi. in fi.

c *Euictæ.* qualitate non inspecta, quæ inspici non potest propter loci incertitudinem: in casu tamen & hic potest haberi ratio bonitatis: vt si certæ partis pro diuiso quam assignat petitor in fundo pro indiuiso, petat quotam partem pro indiuiso. secus si pro diuiso. Accursius.

d *Portio.* scilicet euicta. & responsio incipit, pro bonitate &c.

e *Regressus.* sic & in actione ex empto re non tradita: vt supra, de act. empt. si seruo mihi. §. fi. Nota ergo rationem melioritionis in actione ex stipulatu, & ex empto, quæ datur pro euictione, haberi. Et sic est contra, infra, eo. l. ex mille. §. fi. vbi dicit rationem non habendam in actione ex stipulatu. Sol. bonitatis, quæ tẽpore venditionis erat, etiam in actione ex stipulatu habetur ratio: vt hic, & infra, eodem. l. bonitatis. & supra, ti. j. l. penul. §. fin. sed bonitatis contingentis post habetur ratio in actione ex empto: non autem in actione ex stipulatu: vt in. l. contraria: vt infra, eo. l. venditor hominis. &. l. si cum venditor. §. fin. & supra, de act. emp. Titius. nisi specialiter pro sequenti incremento fuerit promissum: vt infra, e. l. sed & si quid. in prin. Vltimo no. quòd rerum aliæ vniuersitatis iuris, de quibus dic vt infra, eo. l. serui. aliæ corporum, vt domus & grex. & tunc ex empto, non de dupla, singulari re euicta: vt infra, eo. l. naue. & sic etiam infra, de vsuca. eum qui. aliàs vno spiritu: vt hic. Item euincitur, aut personalis, aut realis seruitus. de prima dicvt ĩfra, e. l. sed si quid. §. j. quia pars rei est: vt. ff. de leg. ij. cũ filius. §. omnes. In aliis seruitutibus dic vt. ff. eo. qđ ad seruitutes. in corporali singulari dic vt. ff. eo. l. antepenul. §. fi.

Res in duplici sunt differẽtia.

f *Æstimabitur.* Dicunt quidam in actione ex stipulatu non fieri æstimationem. sed pro quantitate euictæ partis: vt. j. eo. l. ex mille. sed hic in actione ex empto dicit. quod nõ placet. immo etiam in actione ex stipulatu in hunc modum: emisti fundum decem qui valet quindecim, & sic tertia parte minus quàm valeret. pone tamen euictum quod est tertia, quæ tantum valet. vj. quatuor ergo itelligitur emisse: & sic in quatuor agit ex stipulatu si fuit promissum. idem si valebat tria: quia maior est illa tertia. nam duo veniũt

I. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Sabinum.

Siue tota res euincatur, siue [eius] pars[a]: habet regressum emptor[b] in vẽditorem. Sed cum pars euincitur: si quidẽ pro indiuiso euincatur, regressum habet p̃ quãtitate euictæ[c] p̃tis. Quod si certus locus sit euictus, nõ pro indiuiso portio[d] fundi: pro bonitate loci erit regressus[e]. Quid enim, si quod fuit in agro pretiosissimum, hoc euictum est, aut quod fuit in agro vilissimum? Aestimabitur[f] loci qualitas, & sic erit regressus.

Si cautio duplæ omittatur, potest peti vt caueatur: & si venditor fuit in mora, perinde agitur, ac si foret permissum. hoc dicit secundum veram lectũram.

II. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

SI dupla nõ promitteretur[g], & eo nomine agetur[h]: dupli[i] condemnandus est reus.

Vitium rei venditæ post contractum superueniẽs, non parat causam euictionis. h. d.

III. IDEM libro decimo ad Sabinũ.

CVm in venditione serui peculium semper exceptum esse intellegitur[k]: is homo ex peculio summam quandam secum abstulerat. Si propter hãc causã furti[l] cũ emptore actũ[m] sit, non reuertetur* emptor ad venditorem ex stipulatione duplæ[n]: quia furtis noxísque solutum esse, præstari debet venditionis tẽpore. hic* autẽ actio postea esse cœpit.*

Qui tenetur ad cautionem duplæ, non tenetur cum fideiussore: & ex contractu tutoris potest conueniri pupillus ad ea etiam quæ sunt de natura contractus. hoc dicit.

IIII. VLPIANVS libro trigesimo secundo ad Edictum.

ILlud quæritur, an is qui mancipium vendidit, debeat fideiussorem ob euictionem dare: quem vulgo auctorem secundum[o] vocant? Et est relatum non debere[p], nisi hoc nomina-

A in actione ex stipulatu: sed ĩ actione ex emptõ, & posteri[a] augmẽtum: nisi sit quod ĩputetur ei: vt supra, de act. empt. idémque circa princi. Sed quid si plus pretiosus erat quàm expendit? Respon. quia sibi nõ potest cõsuli cõtra vẽdicãtẽ. cõsuletur cõtra vẽditorẽ: cũ ĩ actione ex empto veniãt omnia cõmoda: vt. ff. e. l. vẽditor.

f *Æstimabitur.* cõcludit ergo æsti. &c.

SI dupla.]CASVS. Vẽditor de euictiõe cauere debet. sed esto, quòd nõ velit cauere: si agatur, condemnatur vt de dupla caueat.

g *Si dupla non promittetur.* quod fieri debet in pretiosis rebus: vt. ff. eod. l. emptori. §. quod autem. vel aliàs, vbi cõ uenit.

Flo. reuer teretur

h *Agetur.* vt caueat.

i *Dupli.* id est de dupla caueat: vt ar. ff. de iudi. in omnibus. vel secũ dũ Ir. in ipsum duplũ: in pendenti tamen est actio: vt tunc demum competat, si euincatur: vt. ff. ad. l. Aquil. l. in lege Aquilia. &. l. si deletum. Sed in hoc vltimo potest dici contra: quia vẽditor statim est obligat[q] actione ex empto ad cautionẽ prædictã: vt. ff. ti. j. quod si nolit. §. quia assidua, vnde p̃ pter contumaciam statim est exigẽd[q]: vt ar. ff. de tab. exhi. locũ. §. cõ-

Flo. hæc

Flo. cæpe rit

B plæ[n]: quia furtis noxísque solutum esse, præstari debet venditionis tẽpore. hic* autẽ actio postea esse cœpit.*

C demnatio. agitur ergo ad duplum quanti emptum est: non quanti res est: vt. ff. e. l. cum fundus. in fi. &. l. si fundo vendito tradito. nisi actum est in contrarium: vt. ff. eo. l. si plus. Sed re euicta postea an iterum agat? Respond. non: vt arg. d. l. de tab. exhi. locum. §. cõdemnatio. Item huic. l. est cõtra. ff. de dona. inter vi. & vxo. l. si donante. vbi in simplum cauetur. Sed ibi ideo, quia contra voluntatem eius cuius fuerat res, remanebat penes possessores: immo etiã q̃ in simplum cauetur, est ibi speciale: cum aliàs in tali casu nec in simplum esset cauendũ: vt. ff. de rei vin. l. ex diuerso. §. petitor. Ac.

CVm in venditione.]CASVS. Præmittit quoddam generale, scilicet quòd quotiens seruus venditur, semper venditur sine peculio: nisi expresse conueniat vt cum peculio vendatur. Pone ergo, seruum quendam tibi vendidi: & quasdam res peculiares mihi surripuerat. conuenio te furti: an à te reconueniri possim stipulatione de dupla, quæritur: quia promiseram eum noxiis forte fuisse solutum? Respon. quòd nõ: quia tempore venditionis debui præstare furem nõ esse. iste autem postea factus est fur. Vi.

k *Intelligitur.* vt supra, de contrahen. empt. quotiens. sed in manumissione distinguitur: vt. C. de pec. eius qui liber. me. l. j. Item in obligatione serui idẽ quod hic dicas: vt supra, de pi. l. j. §. seruo.

l *Furti.* scilicet noxali.

D m *Actum.* scilicet à venditore.

n *Duplæ.* quę p̃missa fuerat si furtis noxiísq; solut[q] nõ fuisset. Ac.

ILlud quæritur.]CASVS. Mancipio vendito, an nomine euictionis dandus sit fideiussor? Et respon. quòd nõ, nisi hoc actũ fuerit. [SI IMPVBERIS.] Tutor nomine pupilli rem vendidit, & de dupla promisit: an pupillus finito officio conueniri possit ad duplam, & quatenus: quæritur. Et respon. quòd vtilis in eũ dãda est, & quaten[q] est locupletior. in residuũ autẽ tutor cõ uenit. Si autẽ tutor soluẽdo nõ fuerit, ĩsolidũ pupill[o] cõuenieẽ. Vi.

o *Secundum.* vel etiam confirmatorem: vt in aut. de fideiuss. §. & non solum. Accursius.

p *Debere.* idem in venditione aliarum rerum: vt. ff. eo. l. emptori. & de præ. stipu. l. j. §. stipulatio duplæ. in casu tamen cum fideiussore: vt quia imminet euictio in limine cõtractus: vt. ff. de peri. & commo. rei vend. l. penulti. Vel dic: quia ibi non agitur ad fideiussorem dandum. Sed venditor petens pretium repellatur, nisi fideiussor detur: vt. d. l. penul. de pericu. & commo. rei vend. &. C. e. l. si post. quia tamen consuetudo in venditione librorum sic se habet, vt caueatur cum fideiussore, potest dici vt semper detur: vt. j. eo. l. si fundus. & idem vbi aliàs esset consuetudo. Accursius.

BIU Cujas

a *Vtilem.* finito officio tutelæ. Accursius.
b *Adiicit.* Papinianus.
c *Acceptolatum.* in residuum enim tenetur tutor. sed si in eo non est soluendo, an pupillus teneatur? hic subiicit quòd sic, & infra, de administra. tuto. l. cum plures. §. j.
d *Sed an in totum.* etiã in non versum. Accur.
e *Tutoribus.* vt. ſ. de mi no. l. tutor. §. fi. &. j. de admini. tu cũ plures. §. j. &. j. e. ſi ideo. ij. respõ. Sed cõtra. j. de reg. iur. l. neque ĩterdictũ. Sol. hæc actio datur in pupillum ex cõtractu inito cum tutore nomine impuberis: ibi denegatur actio in pupillũ ratione delicti tutoris: vt supra de act. emp. l. Iulianus. §. idẽ Iulianus. nisi factus sit locupletior, vel fieri potest: quia tutor habet, nec pupillo dedit. cedit enĩ actiones ĩ delictis: vt. j. de tribu. l. iij. Vel satisfaciat pro eo, si nõ sit soluendo. Itẽ contra. ſ. de procurato. l. procurator, qui pro euictione. Sed aliud in procuratore: vt ibi dixi.

Serui venditor.]CASVS. Vẽdidisti mihi seruum, & peculium ac cedere dixisti. si euictus fuerit Pamphilus vicarius, an tenearis nomine euic. quæritur. Distĩguitur. aut fuit in peculio Pamphilus, & per iniuriam iudicis euict[9] fuit: quo casu non teneris. aut non: & tunc nõ accessit. secus est, si dixisti seruum Stichũ accessurum. Viuianus.
f *Labeo.* vt &. ſ. titu. j. l. pinde. §. sed hoc ita. sic enim & per omnia in hæreditate vendita seruatur: vt. ſ. de hęred. vend. l. ij. in prin. & dic vt. C. eodem. l. j.
g *A iudice.* culpa sua interueniente. alioquin contra puto: vt dixi infra, eodem. l. si per imprudentiam. Accursius.

tim actũ est. Si impuberis nomine tutor vendiderit: euictione secuta Papinianus libro tertio responsorum ait, dari in eũ, cuius tutela gesta sit, vtilem[a] actionem. sed adiicit[b], in id demum quod rationibus eius acceptolatum[c] est. Sed an in totum[d], si tutor soluendo nõ sit: videamus. Quod magis puto. neque enim malè contrahitur cum tutoribus[e].

Cum venditur vniuersitas: non venit euictio rei particularis. hoc dicit.

V. PAVLVS libro trigesimotertio ad Edictum.

SErui venditor peculium ac cessurum dixit. Si vicarius euictus sit, nihil præstaturum venditorem, Labeo[f] ait: quia siue non fuit in peculio, non accesserit: siue fuerit, iniuriam à iudice[g] emptor passus est: aliter atque si nominatim seruum accedere dixisset. tũc enim præstare deberet ĩ peculio eũ esse.

Consuetudo quæ est in loco contractus, inspicitur. Bartolus.

VI. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

SI fundus venierit: ex consuetudine eius regionis, in qua negotium gestũ est[h], pro euictione caueri oportet.

Si seruus venditus seipsum euicit in libertatem, datur actio etiam in eum qui venditori succeſſit. hoc dicit.

VII. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

QVi à pupillo substitutum ei seruũ emerit: agere cum substituto[i] ex empto, & ex stipulatu de euictione potest: cum[k] neutram earũ actionum aduersus pupillum habere potuerit[l].

In causa euictionis venit omne lucrũ quod emptor sensisset, si res ei[9] effecta fuisset. h. d.

VIII. IDEM libro quintodecimo Digestorum.

VEnditor hominis[m] empto ri præstare debet, quanti eius interest[n] hominem venditoris fuisse. Quare siue partus[o] ancillæ, siue hæreditas quam seruus iussu emptoris adierit, euicta[p] fuerit: agi ex empto potest. & sicut obligatus est venditor, vt præstet licere habere hominem, quem vendidit[q], ita ea quoque quæ per eum adquiri potuerunt, præstare debet emptori, vt habeat.

IX. PAVLVS libro septuagesimosexto ad Edictum.

SI vendideris mihi seruum Titij, deinde Titius hæredem me reliquerit: Sabinus ait, amissam actionẽ[r] pro euictione: quoniam seruus non potest euinci, sed* ad ex empto actionem decurrendum est.[f]

X. CELSVS libro vicesimoseptimo Digestorum.

SI quis per fundũ quẽ cũ alio communem haberet, quasi solus dominus ei[9] esset, ius eũdi agendi mihi vẽdiderit, & cesserit: tenebitur mihi euictionis nomine cæteris non cedentibus[t].

Euictio procedens de plenitudine potestatis imperatoris, nõ officit venditori. h. d.

XI. PAVLVS libro sexto Responsorum.

LVcius Titius prędia ĩ Germania trãs Rhenũ emit: & enim hæreditas, si bo. fi. possessor seruum institutum hæredẽ qualitercunque iusit adire: & ex ea cau. bona fide possidere cœpit, quæ euinci possunt à legitimo hærede, scilicet vero domino seruii iubente, habita aditione pro nulla: vt infra, de acquir. hære. si quis mihi bona. in princip. ergo licet venditor ab initio conueniri non possit, vt hominem emptoris faciat, tamen si quod postea detrimentum accesserit: quia seruus non est factus, euictione secuta debebit resarciri: vt hic, & supra, eodem. l. proxi. Vel dic, quòd fuit euicta per verum dominum serui.

Si fundus.]CASVS. Si res vendatur, vtrum caueri de dupla siue de simpla debeat: loci consuetudo spectãda est. Viuianus.
h *Gestum.* licet fundus alibi sit. potest enim fieri venditio fundi alibi positi: vt. C. de contrahen. empt. l. j. siue ergo de dupla, siue de simpla, siue cum fideiussore, vel sine, inspicitur consuetudo loci vbi contractum est: vt hic, & argu. infra, de regulis iuris. l. semper in stipulationibus. Accursius.

Qui à pupillo.]CASVS. Decessit Titius filio impubere hærede instituto: & ei si in ætate pupillari decederet, seruo substituto: vendidit pupillus seruum: & de dupla promisit si euinceretur. decessit in pupillari ætate: seruus gerebat se pro libero & hærede, seipsum euincens: an teneatur seruus quondam nunc liber factus? Respon. quòd sic: quia pupillus neque actione ex empto, neque ex stipulatu ad duplam cõueniri potuit: cum proclamare seruus in libertatem non potuisset: nisi demum mortuo pupillo. Viuianus.
i *Substituto.* scilicet eodem quondam seruo. nam ipse erat substitutus pupillo ex quo in libertatem se euicit. Accursius.
k *Cum.* id est, quanuis.
l *Potuerit.* cum seruus non nisi mortuo pupillo in libertatẽ proclamare potest. & ita incipit actio contra hæredem pupilli: quod

In causa euictionis venit omne lucrũ quod emptor sensisset, si res ei[9] effecta fuisset. h. d.

VIII. IDEM libro quintodecimo Digestorum.

VEnditor hominis[m] empto ri præstare debet, quanti eius interest[n] hominem venditoris fuisse. Quare siue partus[o] ancillæ, siue hæreditas quam seruus iussu emptoris adierit, euicta[p] fuerit: agi ex empto potest. & sicut obligatus est venditor, vt præstet licere habere hominem, quem vendidit[q], ita ea quoque quæ per eum adquiri potuerunt, præstare debet emptori, vt habeat.

IX. PAVLVS libro septuagesimosexto ad Edictum.

SI vendideris mihi seruum Titij, deinde Titius hæredem me reliquerit: Sabinus ait, amissam actionẽ[r] pro euictione: quoniam seruus non potest euinci, sed* ad ex empto actionem decurrendum est.[f]

X. CELSVS libro vicesimoseptimo Digestorum.

SI quis per fundũ quẽ cũ alio communem haberet, quasi solus dominus ei[9] esset, ius eũdi agendi mihi vẽdiderit, & cesserit: tenebitur mihi euictionis nomine cæteris non cedentibus[t].

Euictio procedens de plenitudine potestatis imperatoris, nõ officit venditori. h. d.

XI. PAVLVS libro sexto Responsorum.

LVcius Titius prędia ĩ Germania trãs Rhenũ emit: &

Si vendideris.]CASVS. Vẽdidisti seruum alienum mihi, & de dupla cauisti: decessit domin[9] serui me hærede ĩstituto: an agere possim cõtra te ad duplã, cũ iã videaẽ euict[9] seruus? Et respõd. q̃ nõ: sed agã ex empto vt p̃tiũ q̃d dedi p̃ seruo, mihi restituas. Vi.
r *Actionem.* dupli.
f *Decurrendum est.* vt infra, eo. ſi ei cui. §. j. &. ij. &. l. non tamen ei. & facit supra, manda. l. seruum Titij.

Si quis per fundum.]CASVS. Habebas fundum communem cum Titio & Seio: tu solus constituisti mihi seruitutem itineris: postmodum alij duo socij tui nolunt consentire. dicitur hic, quòd teneris mihi euict. nomine. Viuianus.
t *Cedentibus.* vt. j. eo. l. ſi fundum. §. j. & cõtrariũ ibi signabis. Ac.

Vtilem. finito officio tutelæ. Accursius.
Adiicit. Papinianus.
Acceptolatum. in residuum enim tenetur tutor. sed si in eo non est soluendo, an pupillus teneatur? hic subiicit quòd sic, & infra, de administra. tuto. l. cum plures. §. j.
Sed an in totum. etiã in non versum. Accur.
Tutoribus. vt. ſ. de mi no. l. tutor. §. fi. &. j. de admini. tu cũ plures. §. j. &. j. e. ſi ideo. ij. respõ. Sed cõtra. j. de reg. iur. l. neque ĩterdictũ. Sol. hæc actio datur in pupillum ex cõtractu inito cum tutore nomine impuberis: ibi denegatur actio in pupillũ ratione delicti tutoris: vt supra de act. emp. l. Iulianus. §. idẽ Iulianus. nisi factus sit locupletior, vel fieri potest: quia tutor habet, nec pupillo dedit. cedit enĩ actiones ĩ delictis: vt. j. de tribu. l. iij. Vel satisfaciat pro eo, si nõ sit soluendo. Itẽ contra. ſ. de procurato. l. procurator, qui pro euictione. Sed aliud in procuratore: vt ibi dixi.

Serui venditor.]CASVS. Vẽdidisti mihi seruum, & peculium ac cedere dixisti. si euictus fuerit Pamphilus vicarius, an tenearis nomine euic. quæritur. Distĩguitur. aut fuit in peculio Pamphilus, & per iniuriam iudicis euict[9] fuit: quo casu non teneris. aut non: & tunc nõ accessit. secus est, si dixisti seruum Stichũ accessurum. Viuianus.
Labeo. vt &. ſ. titu. j. l. pinde. §. sed hoc ita. sic enim & per omnia in hæreditate vendita seruatur: vt. ſ. de hęred. vend. l. ij. in prin. & dic vt. C. eodem. l. j.
A iudice. culpa sua interueniente. alioquin contra puto: vt dixi infra, eodem. l. si per imprudentiam. Accursius.

Si fundus.]CASVS. Si res vendatur, vtrum caueri de dupla siue de simpla debeat: loci consuetudo spectãda est. Viuianus.
Gestum. licet fundus alibi sit. potest enim fieri venditio fundi alibi positi: vt. C. de contrahen. empt. l. j. siue ergo de dupla, siue de simpla, siue cum fideiussore, vel sine, inspicitur consuetudo loci vbi contractum est: vt hic, & argu. infra, de regulis iuris. l. semper in stipulationibus. Accursius.

Qui à pupillo.]CASVS. Decessit Titius filio impubere hærede instituto: & ei si in ætate pupillari decederet, seruo substituto: vendidit pupillus seruum: & de dupla promisit si euinceretur. decessit in pupillari ætate: seruus gerebat se pro libero & hærede, seipsum euincens: an teneatur seruus quondam nunc liber factus? Respon. quòd sic: quia pupillus neque actione ex empto, neque ex stipulatu ad duplam cõueniri potuit: cum proclamare seruus in libertatem non potuisset: nisi demum mortuo pupillo. Viuianus.
Substituto. scilicet eodem quondam seruo. nam ipse erat substitutus pupillo ex quo in libertatem se euicit. Accursius.
Cum. id est, quanuis.
Potuerit. cum seruus non nisi mortuo pupillo in libertatẽ proclamare potest. & ita incipit actio contra hæredem pupilli: quod

enim hæreditas, si bo. fi. possessor seruum institutum hæredẽ qualitercunque iusit adire: & ex ea cau. bona fide possidere cœpit, quæ euinci possunt à legitimo hærede, scilicet vero domino seruii iubente, habita aditione pro nulla: vt infra, de acquir. hære. si quis mihi bona. in princip. ergo licet venditor ab initio conueniri non possit, vt hominem emptoris faciat, tamen si quod postea detrimentum accesserit: quia seruus non est factus, euictione secuta debebit resarciri: vt hic, & supra, eodem. l. proxi. Vel dic, quòd fuit euicta per verum dominum serui.
Vẽdidit. vt &. ſ. de act. empt. l. Iulian[9]. §. itẽ q̃ furẽ. &. l. ij. §. j. Ac.
Si vendideris.]CASVS. Vẽdidisti seruum alienum mihi, & de dupla cauisti: decessit domin[9] serui me hærede ĩstituto: an agere possim cõtra te ad duplã, cũ iã videaẽ euict[9] seruus? Et respõd. q̃ nõ: sed agã ex empto vt p̃tiũ q̃d dedi p̃ seruo, mihi restituas. Vi.
Actionem. dupli.
Decurrendum est. vt infra, eo. ſi ei cui. §. j. &. ij. &. l. non tamen ei. & facit supra, manda. l. seruum Titij.

Si quis per fundum.]CASVS. Habebas fundum communem cum Titio & Seio: tu solus constituisti mihi seruitutem itineris: postmodum alij duo socij tui nolunt consentire. dicitur hic, quòd teneris mihi euict. nomine. Viuianus.
Cedentibus. vt. j. eo. l. ſi fundum. §. j. & cõtrariũ ibi signabis. Ac.

BIU Cujas

a L. Vcius Titius. intulit. scilicet hæres emptoris.
b Adsignatas. quod faciunt quandoque principes modico dato possessori gratia honoris: vt supra, de rei vin. item si verberatum. §. ij. Accursius.
c Pertinere. immo videtur, quòd sic: vt supra, loca. si fundus. quæ est contra. Sol. hic secuta fuit traditio: ibi non, secundũ Azo. Vel hic erat publicatus ex delicto emptoris: ibi ex delicto venditoris, secundum Ioannem.
d Simplæ. puta promittis mihi hominem, quem vendis mihi, esse noxa solutum: & dic, quòd ad priuatas non ad noxas publicas pertinet. priuatæ sũt ex priuatis delictis, publicæ ex publicis: vt pro adulterio, homicidio, & similibus. vt supra, titu. j. quis sit fugitiuus. §. qđ autem. ibi, noxas autem &c. & ifra, de verb. sig. l. hæc stipulatio. Sed cõtra ifra, eo. tit. de verb. sig. l. si plures. §. fin. Vbi dicit, quòd appellatione noxæ omne delictũ cõtinet. Sol. hic restringit ratione cõtract⁹ vẽditionis super quo apponitur hic stipulatio.
*Noxæ appellatione omne delictum continetur. *Flo. noxæ*
e Nõ posse. dicẽdũ est.

QVidã.]CASVS. Titius, Mæuius, & Seius erant hæredes instituti. Titius solus vendidit omnia prædia hæreditaria, & pretij partẽ alij cohęredes receperunt: si postea prędia ista fuerint euicta, vtrũ cohæredes Titij teneantur de euicti? Respõdit, ꝙ si præsentes fuerunt, videntur consensisse: & ideo tenẽtur. Viuian⁹.
f Vendidit. præsentibus cæteris cohęredib⁹, nec cõtradicẽtibus.
g Adfuerunt. immo non eo ipso, sed quia pretiũ receperunt per quod videntur voluisse. vnde nec vindicare possunt, & tenentur de euictione: vt hic, & infra, de do. excep. l. apud. §. quæsitum est, si cum fundi. & infra, de dona. inter vi. & vxo. l. seruus cõmunis. in fi. secus si non voluissent: vt infra, e. ex mille. §. fin. & supra, de contrahen. emp. l. rem alienam. ex prædictis patet, quòd male ponitur hic illud generale, præsens intelligitur consentire. tamen quidam ponunt hic: & pro eo est arg. infra, de admi. tu. l. ij. & supra, loca. l. item quæritur. §. qui impleto. & arg. infra, de fideiuſ. tut. l. cũ ostendimus. §. fin. Arg. contra, supra, communi di. l. Sabinus. Et arg. cõtra, supra, qui. mo. pig. vel hypo. sol. sicut. §. non videtur. & supra, de pig. act. l. Gaius. & supra, de pigno. si fideiussor. §. penul. & supra, manda. qui patitur. & infra, de spon. l. in sponsalibus. §. fin. & infra, de leg. ij. Titia. §. Lucia. Et potest dari quædam generalis responsio ad omnia contraria: vt infra, de re iudi. sæpe. §. cur autem. secundum Azo. Accursius.
h Dissenserunt. immo plus fecerũt. quia pretiũ receperũt: vt dixi.

Bonitatis.]CASVS. In. l. ista cũ duabus. ll. seq. tractatur de eodem. Et dicitur sic: Si vendo tibi fundum, & promitto tibi duplam vel simplam euictionis nomine: siue totus fundus euincitur, siue pars: teneor ex stipulatione simplæ vel duplæ, inspecta bonitate quæ erat tempore venditionis: non cum res euincitur. sed si forte venditor promisit tibi duplã euictionis nomine quãti res nunc est, vel pluris incipiat esse, tunc si res cœpit: & ideo si fundus creuit per alluuionem, inspicietur bonitas quæ est per alluuionem. Viuianus.
i Bonitatis. Lex ista nec in actione ex empto locum habere potest: quia in ea tempus euictionis spectatur: vt infra, e. euicta re

partẽ pretij intulit. a Cum in re siduã quãtitatem hęres emptoris cõueniretur, quæstionem retulit, dicens has possessiones ex præcepto principali partim distractas, partim veteranis ĩ prẽmia adsignatas b. Quęro, an huius rei periculũ ad vẽditorẽ pertinere possit? Paulus respõdit, futuros casus euictionis post cõtractã emptionẽ ad venditorem nõ pertinere c: & ideo secũdum ea quæ proponuntur, pretium prædiorum peti posse.

Verbum noxa, prolatum in contractu priuato, restringitur ad primam noxam tacitam. hoc dicit.

℣ Ex his verbis stipulationis duplæ vel simplæ d, *eum hominẽ quo de agitur, noxa* e *esse solutum*: venditorem conueniri nõ posse c pro pter eas noxas quæ publicè coërceri solent.

Not. istam. l. quòd eo ipso quòd probatur pretii perceptio ex certa scientia, probatur venditio. hoc dicit. Bartolus.

XII. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

QVidã ex parte dimidia hæres institutus, vniuersa prędia vẽdidit f, & cohæredes pretium acceperũt. Euictis istis, quęro, an cohęredes ex empto actione teneãtur? Respondi, si cohæredes præsentes adfuerunt g, nec dissenserunt h, vi

A vendita. nec in actione ex stipulatu: quia vt ipsi dicunt, in ea non habetur ratio bonitatis: vt infra, e. ex mille. §. j. Itẽ secundum nos qui dicimus rationem haberi bonitatis in ea, saltem eius bonitatis quæ erat tempore contractus, non videtur posse stare quod de alluuione dicitur: quia in actione ex stipulatu venire non debet: sicut nec partus postea edit⁹: vt. j. e. si prægnãs. Item si ageretur ex empto propter alluuionẽ, non debet inspici tempꝰ quo accessit, sed quo euincitur. quare dicas has tres leges loqui in actione ex stipulatu, & tertiam scilicet illã, sed si quid in eo casu cum promisit de dupla pro re principali, & rebus quæ accedunt vel accedent. Azo.

deri vnumquemque partẽ suã vendidisse.

XIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

BOnitatis i æstimationem faciendam, cum pars euincitur, Procul⁹ rectè putabat, quæ fuisset venditionis tẽpore, non cum euinceretur:

XIIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

B NOn in dimidiam k quantitatem pretij:

XV. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

SEd si quid l postea alluuione accessit: tempus quo accedit, inspiciendum [est.] ℣ Si vsusfructus euincatur: pro bonitate fructuum m æstimatio faciẽda est n. Sed & si seruus euincatur, quãti minoris ob id prædium o est, lis æstimanda est.

Illa quæ accedunt rei venditæ, veniunt solum in actione ex empto. Bartolus.

XVI. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

C EVicta re vẽdita, ex empto erit agẽdũ de eo quod accessit p: quemadmodũ q ea quæ empto fundo nominatim r accesserũt, si euicta sint [ĩ simplũ,] simplum præstatur s. ℣ Duplæ stipulatio cõmitti dicitur tunc, cũ res restituta t est petitori, vel dãnatus est litis æstimatione u,

k *NOn in dimidiã.* licet dimidia euicta sit pro diuiso: quia forte pars euicta melior erat, vel deterior: vt. ŝ. eo. l. j. Accursius.
l *Sed si quid.* Quidã dicũt hãc legem loqui ĩ actione ex empto: quod stare non potest.
m *Fructuum.* percipiẽdorum. nã ideo plus valet res quæ plures reddit fructus: vt in authẽ. de ecc. titu. §. sin autem annale.
n *Faciẽda est.* ĩ actione ex empto, & in stipulatu loqui potest.
o *Prædium.* cui inhæret seruus: vt arg. ŝ. de cõtrahen. emp. si in emptione. Accursius.

EVicta.]CASVS. Ancillam prægnantem vẽdidisti, & de dupla cauisti. apud me perit. partus euict⁹ est: an agere possim de dupla? Et respõ. quòd nõ, sed ex empto ad ĩteresse: sicut eo euicto quod specialiter fundo accessit. [DVPLAE.] Trib⁹ modis cõmittitur stipulatio duplę: si aliquo agente cõdẽnatus fuerit emptor vt restituat, & restituit: vel si non restituit, sed æstimationem. & si cecidit à possessione, & petierit, & succubuit. [SI SERVVS.] Seruũ mihi vẽdidisti, & de dupla cauisti, & sanũ esse: fugitiuum ꝓmisisti nõ esse: an nõ obstãte eo ꝙ agã de dupla seruo euicto, agere possum redhibitoria, vel quanto minoris ꝓpter vitiũ vel fugã: quæritur. Proculus dicit referre an iterfuit mea cũ fui dominus: an cũ nõ fui. Primo casu agitur. Secũdo nõ: quia in nullo pauperior sum: cũ dominus nõ sum. Primo casu stipulationem quã acquisiui, amittere nõ possum, neque euictione, neque manumiſ. &c. Item & si interesset mea cum dominus non fui: non tenetur mihi inquantum ad prẽsentem operam: licet dubium fuerit quantum apud me fuerit permansurus. Et hæc omnia dicit allegãdo. in fine dicit, quòd ad omne quod mea interest, vel interfuerit post stipulationẽ, agere possum, & corrigit præmissa.

p *Accessit.* tacitè, vt partꝰ qui est in ventre: sed de eo quod principaliter venditum est, agitur etiam ex duplæ stipulatione: sed de his quæ accedunt tacite vel expresse, ex empto tantum: vt hic, & supra, de act. emp. l. ex empto. §. si quis rem vendiderit. Accursius.
q *Quemadmodum ea.* hic accipe si, quod est infra: & hoc siue tempore venditionis, siue ante, siue post.
r *Nominatim.* secus si generaliter. vt supra, eo. l. serui.
s *Præstatur.* per actionem ex empto.
t *Restituta.* fuit ergo tradita. aliàs non committitur, licet quidam contra: vt not. infra, de excep. do. l. iij. Item quid si non tradiderit? Respon. vt infra, de excep. l. iij. Accursius.
u *Æstimationem.* Hic est contra infra, eo. l. si cum venditor. §. si secũd⁹. Sol. hic dãnat emptor ĩ litis æstimatione. vnde nõ licet ei

BIU Cujas

habere. ibi vero venditor factus est procurator in rem suam, qui mandati non habet regressum: quare emptori licet habere.

a *Ab emptore.* Hic est contra. infrà, eo. l. si rem quam. §. si duplę. Solu. ibi per suam culpam cecidit à possessione, hic non.

b *Absolutus.* fortè quia suam probauit possessionem.

c *Duplă.* pro euictione, non de sanitate vel fuga: quod patet: vt. j. quod si sanum esse &c. Vel dicas hic de fuga, & similib⁹ stipulatum: vt infra proxi.

d *Agere.* scilicet quã to minoris, vel ex stipulatu, si de vitiis fuit promissum.

e *Euictus.* forte hypothecaria, vel confessoria ratione vsusfru. Ac.

f *Factus.* cum dominus esset venditor: vt infra, de acquir. re. domi. l. traditio.

g *Non esset.* quia non fuit actoris. Accursius.

h *Cœpi.* ex causis superioribus.

i *Manumissione.* scilicet contingente, nõ ob meum factum, sed quia statuliber erat: alioquí contrarium est. ŝ. tit. j. si hominem. &. j. eo. si seruum cuius. Azo.

k *Causa.* necessaria alienatione interueniente: vt si cõductio rei mihi *Flo. ob ea* venditæ, & alij legatæ sub conditione extiterit. Accursius.

l *Quòd si sanum.* ita videtur dici, si tamen stipulatus est esse sanum: aliter potest dici. nam semper allegando dicit vsque illuc: summam autem &c.

m *Ad præsentẽ vsum.* vt propter operas: vt. ŝ. tit. j. l. iustissime. §. fin.

n *In obscuro.* scilicet interesse.

o *Et an.* scilicet ignorantibus repete.

p *Promisissem.* scilicet sanum.

q *Summam.* omissis supradictis ineptis.

r *Tantum.* scilicet interesse.

s *Consequar.* etiam si non est factus meus. & hoc interesse liquet iam euicto homine. Sed si nondum sit euictus, nõ apparet, quòd operas propter morbum, vel fugam, sit amissurus. quod ergo poterit interesse considerari? Respon. agitur semper forte pro præterito. & sic pluries, sicut ex cautione damni infecti: vt infra, rem ra. habe. si procurator. Accursius.

Vindicantem.] CASVS. Si venditor velit vindicare rem à se venditam, repellitur except. doli, licet dominium eius alio titulo acquisiuit. Cætera clara sunt vsque ad. §. si homo in. l. sed & si stipulatio. Viuianus.

t *Conatur.* scilicet sic veniendo contra factum suum: vt dixi. ŝ. de adop. post mortem. immo debet eam confirmare cũ potest: nec debet distrahere: vt hic, &. ŝ. de act. emp. si quis alienã. &. j. de vsu cap. l. cum vir. & arg. ŝ. de rei vin. si à Titio. & ar. ŝ. de pig. act. rem alienã. in prin. & arg. ŝ. de pig. l. j. ij. respon. & ar. ŝ. de distrac. pig. l. & si is. Sed cõtra hãc regulã est. C. de agri. & cen. quemadmodũ. lib. xj. vbi idé venditor vindicat, vel reuocat quod vendidit. Sed ibi ideo, quia cõtra legem erat facta venditio. Item. C. de li. cau. l. j. similiter est cõtra. Sed ibi respon. similiter. Vel speciale est ibi fauore libertatis. Item tertium contra. j. qui & à qui. l. si seruo. vbi manumissor alieni serui extitit hæres domino, & nõ confirmatur libertas. Sed certe licet ibi non confirmetur, nõ tamen potest manumissor venire contra. Item contra supra, e. l. qui à pupillo. & infra, eo. sed & si stipulatio. §. j. Sol. ibi specialia sunt fauore libertatis. Item not. hic ex hac. l. & prædictis regulam talem: quem de euictione tenet actio, eundem agentẽ repellit exceptio. & pro hac regula. C. ne cũ repet. de re. alie. non alie. l. j. *Exceptio* etiã hæc regula. C. *quem* u *Eligere.* vt. C. de re. *actio de re* alie. non alie. l. venditri *tenet.* ci. Accursius.

x *Sed & si exceptio omissa.* Sed si sit omissa sua culpa, est condẽnatus. ergo nihil debet consequi: vt infra, eo. si rem. §. si duplæ. & infra, de reg. iur. quod quis. in fi. j. respon. hãc culpam non potest sibi imputare venditor: cũ ex ea lucrum senserit id est rem: vt infra, de iur. do. cũ in fundo. §. quod si mulier. sed si omisit exceptionem, & sic sciẽter reddidit: ergo non debet vnquam repetere: vt supra, de condic. indeb. l. j. quæ est contra. Solu. hic habet emptor actionẽ & excep. vt supra, l. proxi. & hic restituendo rem solam, exceptioni renuntiare videtur: remanet ergo actio sibi, maxime cum sciat suũ ius durare: vt supra, qui. mo. pig. vel hypo. sol. sicut. §. nõ videtur. in. l. autẽ contraria habebat conuentus solam exceptionem, & forte illam tãtum facti siue intẽtionis, vel etiã iuris. vnde cum soluendo illi renũtiare videatur, sibi nihil remanet.

y *Opposita.* Sed nonne tũc iniuriam passus est: ergo agere non debet: vt. j. eo. si per imprudentiam. j. respon. quæ est cõtra? Respon. venditor non potest allegare cõtra eũ secũdũ se per iniuriã iudicatum. arg. infra, de leg. j. si seruus plurium. §. j.

z *Ea.* scilicet exceptione.

Sed & si stipulatio.] CASVS in. §. si homo. Hominem mihi vendidisti, quem credebas seruum, cum liber erat. de dupla cauisti, si euincerer: & apparuit liber, & eũ hæredẽ instituisti. si in libertatẽ ꝓclamet, eũ ipsum de euictione habeo obligatũ. Viuia.

a *Sed & si stipulatio.* de euictione.

b *A Titio.* & traditus fuerit mihi. Accursius.

c *Liberum.* post traditionem reperiens eum liberum.

d *Ipsum.* tanquam hæredem venditoris. & sic libero homine euicto in libertatem de euictione agitur: vt hic, & supra, manda. l. si procuratorem. §. si liber.

e *Habebo.* sed nonne potest remoueri exceptione rei venditæ & traditæ ex persona eius cui successit? Respon. vtique. sed per se replicabit nullam fuisse venditionem liberi hominis. Vel dic fauore libertatis hoc esse: vt supra, eo. l. qui à pupillo. Accursius.

Fvndũ meũ.] CASVS. Obligaui tibi fundũ, & Titio eũdẽ vendidi, & ab eodẽ postea emi, qui mihi de dupla cauit. an ista cautio de dupla sic large intelligatur, vt si à me euincatur, teneatur mihi Titius nomine euict. ad duplã, quæritur. Et respon. ꝙ non: quia illud videtur exceptum. vnde & si non excipiatur à Titio, quòd nolit teneri, si à me euincatur: si agam tamen euictionis nomine, repellet me Titius per exceptionẽ doli mali. Viuianus.

vel possessor ab emptore[a] conuentus absolutus[b] est.

Si res sit euicta ratione dominii, non potest agi quanto minoris, etiam propter vitium: secus si non ratione dominii. sed ad damnum occasione vitii receptum indistincte potest agi. Bartolus.

Si seruus cuius nomine duplam[c] stipulati sumus, euictus fuerit à nobis: an ob id quòd fugitiuus vel sanus non fuerit, agere[d] nihilominus possimus, quæritur. Proculus videndum ait[l], ne hoc quoque interfit, vtrùm tum euictus[e] sit, cùm meus factus[f] nõ esset[g]: an tum cùm meus factus esset. In eo enim casu quo meus factus est, statim mea interest, quanto ob id deterior est. Et quam actionem semel ex stipulatu habere cœpi, [h]eam nec euictione, nec morte, nec manumissione[i], nec fuga serui, nec vlla simili causa[k] amitti. At si in bonis meis factus non sit: nihil ob id, *quòd fugitiuus sit, pauperior sim: vtpote cum in bonis meis non sit. Quòd si sanum[l] esse, erronem non esse, stipulatus essem: tantum mea interesse, quantum ad præsentem[m] vsum pertineret: tametsi [id] in obscuro[n] esset, vt pote ignorantibus nobis, quandiu eum habiturus essem: & an[o] futurum esset, vt eum quisquã aut à me, aut ab eo, cui vendidissem, cuíve similiter promisissem[p], euinceret. Summam[q] autem opinionis suæ hanc esse, vt tantum[r] ex ea stipulatione consequar[s], quanti mea interfit, aut post stipulationem interfuerit, eum seruum fugitiuum non esse.

Habes hic regulam, quòd quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. vide in glo. Bartolus.

XVII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Sabinum.

VIndicãtem venditorẽ rem quam ipse vendidit, exceptione doli posse summoueri, nemini dubium est, quamuis alio iure dominium quæsierit. Improbè enim rem à se distractam euincere conatur[t]. Elige re[u] autem emptor potest, vtrũ rem velit retinere, intentione per exceptionem elisa: an potius re ablata, ex causa stipulationis duplum consequi.

XVIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

SEd & si exceptio omissa[x] sit, aut opposita[y] ea[z], nihilominus euictus sit: ex duplæ quoque stipulatione, vel ex empto potest conueniri.

XIX. VLPIANVS libro vicesimonono ad Sabinum.

SEd & si stipulatio[a] nulla fuisset interposita: de ex empto actione idem dicemus. Si homo liber, qui bona fide seruiebat, venierit mihi à Titio[b], Titiúsque eum hæredem scripserit quasi liberum[c], & ipse mihi sui faciat controuersiã: ipsum[d] de se obligatum habebo[e].

Nota, quòd quando res euincitur facto empteris, etiam antecedente emptione, non tenetur venditor. Bartolus.

XX. POMPONIVS libro decimo ad Sabinum.

a *Eo nomine.* scilicet pignoris.
b *Obligareris.* id est, aggrauareris. Accursius.
c *Des.* scilicet promittendo in duplum, si res esset euicta.
d *Pro me.* ne tenearis ideo, quòd &c. Accursius.

SI seruus.] *CASVS.* Seruum alienum vendidisti mihi, & de dupla cauisti: antequã euinceretur, decesit. an committatur stipulatio de dupla, quæritur. Et dicitur, q̃ non. & causam reddit. si tamẽ dolũ in vẽdendo cõmiseris: quia alienũ sciens vendidisti, teneberis: vt. ff. de act. empt. seruus qui à me. §. fina. [*VNDE IVLIANVS.*] Alienum seruum mihi vendidisti, & de dupla cauisti, si euinceretur. cõuentus cõstitui te procuratorem, & litis æstimationẽ p̃stitisti. succũbis. an cõmittatur stipulatio de dupla, quæritur. Et dicitur, quòd non: quia si tu agas act. man. contra me, litis æstimationẽ quam præstitisti, à me non consequeris. Item neque mihi seruus ablatus est: si tamen ego cõuentus litis præstiti æstimationem, commissa fuit stipulatio de euict. & cũ mihi seruũ habere non liceret, si pretium eius non soluissem, potius eum habeo seruum ex ista secunda emptione cum æstimationẽ præstiti, quàm ex prima. ergo regula intelligitur, tunc demũ tenetur vẽditor de euictione, cũ emptori ré habere non licet ꝓpter euictionẽ. [*IDEM IVLIANVS.*] Seruũ mihi vẽdidisti, & de dupla cauisti. conuentus euictionis nomine, & causa pẽdente culpa mea seruo fugam accipiente condemnatus sum ad interesse petitoris: an contra te statim regressum habeã de euictione, quæritur. Et respon. q̃ non: quia non propter euictionẽ, sed propter fugam mihi seruũ habere non licet. Si autem culpa mea non fugerit, & petitori cauerim de eo restituendo, non committetur stipulatio, nisi eum apprehendero & restituero. vnde quando litis æstimatio suffertur, sufficit apprehensio vt committatur stipulatio. secundo necessaria est apprehensio & restitutio. Viuianus.

e *Si seruus venditus decesserit.* ante lit. contesta. vt. C. eo. si quis tibi seruum. secus si post: vt. C. de asser. tol. l. fi. & supra, de rei vind. l. vtique. quæ sunt contrariæ. Accursius.
f *Committitur.* licet sit alienus.
g *De dolo.* id est, exceptio nomine doli. Accursius.
h *Poterit.* etiam ante euictionem: vt supra, de act. empt. seruum quem à me. §. fin.
i *Agi.* ex empto, ad redhibendum pretium.
k *Euictionem.* vt infra, eod. tit. habere licere.

FVndum meũ obligaui: deinde alienaui tibi, vt eo nomine[a] non obligareris[b]. Si eũ postea abs te emam, & satis pro euictione mihi des[c], excipiendum [est à] cautione, quòd pro me[d] obligatus sit: quia etiã non excepto eo, agendo eo nomine cõtra te, doli mali exceptione posim summoueri.

Collige tres casus. aut non licet habere rem vel æstimationem emptori propter euictionem: & habet locũ actio pro euictione: aut propter aliud omnino, non propter factum euincentis non licet emptori habere: & tunc non committitur, vt hic probatur. aut non licet habere ex alia causa quàm euictionis: & tamen speratur, quòd etiam in causam euictionis conuincatur: & tunc cum in illam fuerit redditum, habet locum. ante non: vt in. §. Iulianus. infra, ea. l.

XXI. VLPIANVS libro vicesimonono ad Sabinum.

SI seruus vẽditus decesserit[e] antequam euincatur, stipulatio non cõmittitur[f]: quia nemo eum euincat, sed fatum* humanæ sortis. de dolo[g] tamen poterit[h] agi[i], si dolus interceserit. Inde Iulianus libro quadragesimotertio [Digestorum] eleganter definit, duplæ stipulationem tunc committi, quotiens res ita amittitur, vt eam emptori habere nõ liceat propter ipsam euictionẽ[k]. & ideo ait, si emptor hominis, mota sibi controuersia, venditorẽ dederit procuratorẽ, ísque victus litis æstimationẽ sustulerit: stipulationem duplæ non committi: quia nec mandati actionem procurator hic idémque venditor habet, vt ab emptore litis æstimationem cõsequatur[l]. Cum igitur neque corpus, neque pecunia emptori absit, non oportet committi stipulationem, quamuis si [emptor] ipse iudicio accepto victus esset, & litis æstimationem sustulisset, placeat committi stipulationem, vt & ipse Iulianus eodem libro scripsit[m]. Neque enim habere licet eum, cuius si pretium quis non dedisset, ab aduersario auferretur. Prope[n] enim hunc[o] ex secũda emptione, id est, ex litis æstimatione, emptori habere licet: non ex pristina. ℣ Idem Iulianus[p] eodem libro scribit: Si lite contestata[q] fugerit homo culpa possessoris, damnandum* quidem esse possessorem[r], sed non statim eum ad venditorem regressurum, & ex duplæ stipulatione acturum: quia interim non propter euictionẽ, sed propter fugam ei hominem habere nõ licet[s]. Planè, inquit, cum adprehenderit possessionem fugitiui: tunc committi stipulationem Iulianus ait. Nam & si sine culpa possessoris fugisset, deinde cautionib⁹ interpositis absolutus esset, non aliàs committeretur stipulatio, quàm si adprehensum hominem restituisset. Vbi igitur litis æstimationem obtulit: sufficit adprehendere. vbi cauit: non prius, nisi restituerit.

XXII. POMPONIVS libro primo ex Plautio.

SI pro re pupilli[t], quã emit, litis æstimationẽ tutor non ex pecunia pupilli, sed ex suo præstiterit: stipulatio de euictione pupillo aduersus venditorem committitur[u].

Iste. §. est subtilis: & loquitur quando res quam emi, non euincitur à me, sed ab eo cui concessi: & dicit, quòd ex hoc habeo regressum contra venditorem meum. Bartolus.

℣ Si pro euictione fundi, quem emit mulier, satis accepisset: & eundem fundum in dotem dedisset: deinde aliquis eum à marito per iudiciũ abstulisset: potest mulier statim agere[x] aduersus fideiussores euictionis* nomine, cum per iudicium non sit euictus: sed aget ex empto ad simplum. Viuianus.

A l *Cõsequatur.* vt & infra. e. si cum venditor. §. si seruus.
m *Scripsit.* vt supra, eod. l. euicta. §. j.
n *Prope.* id est, ferè. videtur potius quòd ex hac secunda, quæ est quasi emptio: vt. j. pro empt. l. ij. habeat emptor, quàm ex prima. prope autem ideo dicit, quia possessori huic à petitore de euictione non cauetur. vt supra, de rei vin. l. ex diuerso. §. petitor. & ff. de condic. furt. si seruus. §. cauere.
o *Hunc.* seruum.
p *Iulianus.* aliàs. §. Iulianus. & aliàs. l. si lite.
q *Cõtestata.* inter euincẽtem, & possessorem.
r *Possessorem.* quanti aduersarij interest, sci- *Flo. damlicet in litis æstimatio- natus quidẽ nem. Accursius. erit possef-*
s *Non licet.* no. ergo *sor, duas habere eum afflic- Afflictiotiones, scilicet vnam nes duas propter culpã: scilicet quis habequia præstat litis æsti- re potest. mationem: aliam propter serui absentiã: quia scilicet non agit: aliàs esset contra. supra, ad legem Rho. de iac. l. natuis. §. fin.

SI pro re pupilli.] *CASVS.* Tutor nomine pupilli emit rem, & duplam stipulatus est. cõuentus tutor litis æstimationẽ de suo præstitit: an contra venditorem pupillus nomine emptiõis regressum habeat, quæritur. Et dicitur quòd sic. ratio est: quia pupillus actione contraria tutelæ tenebitur tutori ad pecuniæ restitutionem. [*SI PRO EVICTIONE.*] Mulieri fundum vendidisti: & euictionis nomine fideiussorẽ dedisti. Titio nupsit, & eum in dotem dedit: à marito euictus est: aget mulier contra te: quia minorẽ dotem habere incepit: vt quia maritus æstimationem soluit, & minus quàm fuerit eius pretium, vt sic fundum restituat. Si autem mulier antequam euinceretur decesit: & stipulatus est maritus de dote lucranda: aget maritus contra hæredes mulieris: & ipsi contra vẽditorem. si autem domino fundi nupsit, sti- * *Flo. empulatio non committi- ptionis*

t *Si pro re pupilli.* vt credebat, quia emerat eius nomine eam. Vel dic, quòd euicta fuit per confessoriam, vel hypothecariam: aliàs si per iniuriam esset euicta, cum esset pupilli, secus esset. Accursius.
u *Committitur.* tenetur enim contraria tutelæ ad reddendum pecuniam: vt. j. de contra. iu. tu. l. quid ergo. §. contrarium.
x *Agere.* vt & infra, de iu. do. l. quamuis in bonis. & maritus, & pater eius: vt. j. e. l. pater. sed si conueniatur maritus, quæritur vtrũ debeat maritus mulieri denuntiare, & mulier suo actori: quod videtur esse necessarium. Item si condemnatur maritus, numquid mulier statim agit de euictione contra euictorem, an prius con-

BIU Cujas

demnabitur ipsa marito? Primum tamen videtur verius, secũdum quosdam: arg. infra, eod. l. si seruum emero. Vel distingue secundum Azo. inter actionem ex empto, & actionem ex stipulatu. In prima necessarium non est primo damnari mulierem. in secunda sic: vt infra, eo. si cum venditor. §. si secundus. *ADDITIO.* Pro intellectu istius glo. aduerte secundũ Bal. hic, quòd quãdo transfero rem in aliũ non simpliciter, sed in ea aliquod ius mihi reseruo: puta concedo rem in dotẽ, in emphyteusin, vel in feudum: isto casu eo ipso, quòd res euincitur ab eo, qui habet causam à me, perimit illud, quod erat mihi reseruatum, & stipulatio de euictione committitur: & hoc est, quod dicit iste text. q mulier statim efficitur indotata: & per consequens sibi habere nõ licet. quandoque ego trãsfero rẽ in alium simpliciter, & nullũ ius mihi in ea reseruo: & isto casu licet euincatur res ab eo, qui habet causam à me, tamẽ mihi nihil abest propter illam euictionem: & ideo est necesse, q ego condemner, & soluam sibi: aliàs actionẽ de euictione non haberem: secundum regulam traditam per Iulianum. ff. l. proxi. §. Iulianus. ad idem. ff. e. l. §. j.

a *Fundus esset.* subaudi, & nihil aliud habet in dote. sed quomodo desinit esse dotalis: licet æstimatio soluatur petitori: cum fundus apud maritũ remaneat? Respon. bene, cum hic sit expensa necessaria: vt infra, de iu. do. si is qui. §. quod dicitur. & de impen. in re. do. fac. l. quod dicitur. & arg. supra, de pe. hæred. l. vtiles. Item quomodo committitur stipulatio, cum non ipsi mulieri: vel suo hæredi, sed alij. scilicet viro habere non liceat: vt & infra, de verbo. obliga. l. stipulatio ista. §. sicut autem. quæ est contra: maxime in eo quod dicitur infra. l. proxi? Respon. quòd ibi dicitur non committi: sed habere, alij non licet: præter stipulatorem: vel eius hæredem siue successorem, intellige prorsus alium. at qui habet ab eo causam, non est alius: cum de euictione hæres, vel ipsa si viuit teneatur. aliud ergo si causam lucratiuam haberet.

b *Sed & si post mortem. Regressus.* scilicet per hæredem mulieris. Accursius.

c *Maritus.* quia dotem lucratus est: & bona est ratio: vt j. eo. l. si seruum emero. & ff. de mino. l. sed vbi restitutio. Accursius.

d *Ex stipulatu.* nomine euictionis. Accursius.

e *Non tamẽ ei consequens.* scilicet quod videbatur propter prędictam rationem, quia mulier efficitur indotata.

f *Seruum.* tanquam ex emptione, & ex dote. Accursius.

g *Euictum esse.* ergo non committitur, nisi iudicio accepto. Sed contra. j. eod. si emptori. Sol. vt ibi.

h *Actionem.* ad simplũ: vt hic, & j. ad. l. Fal. l. cum emptor. Acc.

SI seruum.] *CASVS.* Seruum mihi vendidisti, & de dupla cauisti: eum manumisi: an agere possim suo nomine, quæritur. Et dicitur quòd non. Si autem quis libertum suum eum dixerit, egerit & obtinuerit, agam ex empto: quia eum libertum habere non licebat: contra venditorem ad interesse. Eodem modo, si seruo fuerit fideicommissaria libertas relicta, aget ex empto. h. d. cum. l. sequen. Viuianus.

mine, quasi minorem dotẽ habere cœpisset, vel etiam nullã, si tantũ maritus obtulisset, quãti fundus esset[a].

XXIII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Sabinum.

SEd & si post mortem mulieris euincatur, regressus[b] erit ad duplæ stipulationem: quia ex promissione maritus[c] aduersus hæredes mulieris agere potest, & ipsi ex stipulatu[d] agere possunt.

XXIIII. AFRICANVS libro sexto Quæstionum.

NOn tamen ei consequens[e] esse, vt & si ipsi domino nuptura in dotem eum dederit, committi stipulationem dicamus: quamuis æquè indotata mulier futura sit: quoniam quidem etiam si verum sit, habere ei non licere seruum[f], illud tamen verum non sit, iudicio eum euictum esse[g]. Ex empto tamen contra venditorem mulier habet actionem[h].

XXV. VLPIANVS libro vicesimonono ad Sabinum.

SI seruum, cuius nomine duplam stipulatus sis, manumiseris: nihil ex stipulatione cõsequi poteris: *quia non euincitur, quò minus habere tibi liceat, quem ipse antè voluntate tua perdideris.[i]

XXVI. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

i *Perdideris.* vt supra, titu. j. si hominem. sic & quando pro derelicto habuit: vt & infra. l. fin. Accursius.

k *Sed hoc nomine. Ex vendito.* id est, ex empto ad interesse: vt & supra, de act. empt. l. Titius cum. §. ergo cum meminissem. Sed contra. supra, de præscript. ver. l. naturalis. §. fina. Solu. ibi non æstimatur hoc, q manumissum habeo libertum, in odium eius pro quo manumisi: quia nõ vult parere contractui: hic æstimatur, quia nõ habeo libertum eũ quẽ ex iure contractus habere debeo.

l *Scierit.* maxime. sed tunc etiã ante euictionem agit: vt supra, de act. empt. l. seruum quẽ sciens. Accursius.

m *Manumittere.* qui potuit cogi: vt j. de fidei. cõ. lib. l. generaliter. §. quotiens autem fideicom. Accursius.

SEd hoc nomine, quòd libertum quis non habeat, ex vẽdito[k] actionem habet, si scierit[l] venditor alienum se vendere. Sed & si ex causa fideicommissi emptor coactus fuerit eũ manumittere[m]: ex empto actionem habebit.

Si emptor fuit repulsus à vindicãdo propter exceptionem procedentem ex sua persona, non agit de euictione: secus si ex persona venditoris. h. d. cum. l. seq.

B XXVII. POMPONIVS libro vndecimo ad Sabinum.

HOc iure vtimur, vt si exceptiones ex persona emptoris obiectæ[n] obstant, venditor ei non teneatur. Si verò ad personam venditoris[o] respicient: cõtrà. Certè nec ex empto, nec ex stipulatione duplæ, nec simplæ actio competit emptori, si exceptio ei ex facto ipsius[p] opposita obstiterit.

XXVIII. VLPIANVS libro octogesimo ad Edictum.

SEd si ex vtriusque[q] persona, & auctoris, & emptoris exceptiones obiicientur, interC erit, propter quam exceptionem iudex contra iudicauerit: & sic aut[t] committetur, aut nõ committetur stipulatio.

XXIX. POMPONIVS libro vndecimo ad Sabinum.

SI rem, † quam mihi alienam vendideras, à domino redemerim, falsum esse (quod Nerua respondisset) posse te à me

Hoc iure.] *CASVS.* Seruum meũ vendidisti, à possessione cecidi, petij, possessori detuli iuramentum, & iurauit seruum meũ nõ esse: an mihi agenti cõtra te ad duplam, obstabit exceptio, quæritur. Et dicitur, quòd sic. à contrario si venditor fecit hoc. si autẽ tam emptor, quàm vẽditor cũ possessore fecerint pactum de non petendo, considerabit iudex, ex cuius persona competit except. vt sic obstet emptori agenti, vel non. h. d. cum. l. sequen. Viuianus.

n *Obiectæ.* scilicet emptori agenti contra alium possidẽtem: velu- † *Intellige* ti si emptor possessori *tuisti test.* detulerit iusiurandum: *vltra Bal.* & iurauit rem empto- *hic procedere* ris non esse: vel etiam *nõ solum in* fecit pactũ de non pe- *eo, qui emit* tendo: vel in simili casu impetrauit ius iniquum cõtra alium: cum *secũdo à re* ipse conueniretur ab alio ex simili causa. *ro domino*

o *Venditoris.* scilicet tantum, nõ aliter: quia venditor fecit præ- *rei sed quę* dicta, quæ dixi modo fecisse emptorem: vel quia agenti emptori *cũque re-* Publiciana exceptio domini j obiiciatur: vt. ff. de Publi. l. fina. *do rem ha-*

p *Ipsius.* scilicet emptoris. Accursius. *buerit à re-*

q *Sed si ex vtriusque.* vt quia vterque fecit pactum de non pe- *ro domino,* tendo possessori: vel vterque detulit iusiurandum. Sed quo- D *siue ex cau-* modo ex persona auctoris obiicitur emptori exceptio: vt j. de ex- *sa lucrati-* ce. do. apud. §. de auctoris euictione? Respon. si est rei cohærens, *ua, siue ne-* potest, vt hic: si personæ, vt doli, non: vt ibi. *cessa:* nã eo

r *Et sic aut.* quod si non appareat, dici potest venditorem ab- *nibus istis ca-* solui: arg. j. de verb. obli. si seruum. §. sequitur. vel si superfit iu- *sibus nõ te-* dex, ad eum recurrendum: vt infra, de appellationi. l. ab executore. si non absoluitur venditor. Vel dic, condemnandum, nisi pro- *netur ad ꝑ-* bet propter exceptionem ex persona emptoris apposita condẽ- *me, qui ire* nandum emptorem: vt. C. de asser. tol. l. fin. in fin. Accursius. *vendidit.*

SI rem quam.] *CASVS.* Alienam rem mihi vendidisti: pretium *Belog.* non recepisti: comperi rem alterius fuisse, & ei pretiũ solui: an possis agere contra me act. ex vẽdito ad pretium? Et dicitur quòd non, quia hoc bo. fi. non cõuenit, vt pretium consequaris: & eam à domino nactus sim. [*SI DVPLAE.*] Rem mihi vendidisti: per culpam meam à possessione cecidi. petij, & succubui: an cõtra te regressum habeã, quæritur. Et respon. quòd non: cum dominus fuisti, cum vendidisti: & rem retinere potui: licet petere nõ potui: puta ob exceptionẽ rei iudi. secus si sine culpa mea à possessione cecidi. [*QVOLIBET.*] Emptor venditori denuntiare debet quotiens

quotiés agitur, vt res euincatur: sed quo tẽpore fieri debeat, quæritur. Et respõ. q̃ non est tempus præfinitum, sed ante litem contesta. & post, potest fieri huiusmodi denuntiatio, sed non prope sententiam: cum tunc non sit locus defensioni. Viuianus.

a *Agentem.* licet nondum soluerim: & potest hoc dici, secũdum Io. cum sciens alienum vendidisti, & non tradidisti. tũc enim & ante euictionem pretium solutum repeterem: vt supra, de act. emp. si seruus quem. §. si. vel cum emi à colono, vel depositario, qui nullã habet possessionem: si quidẽ redimam à domino, magis sum laudãdus: aliter autem videtur iniquũ defraudari pretio conuento. Vel secundũ Ir. indulgendũ est emptori, qui bonam fidem agnoscendo calumniam euitans eam à domino redemit: secus si soluisset, quia non repeteret.

*Flo. peti *poterit

pretium consequi ex vendito agentem [a], quasi habere mihi rem liceret, Celsus filius aiebat: quia [b] nec bonæ fidei conueniret, & ego ex alia causa rẽ haberem. ¶ Si duplæ stipulator ex possessore petitor factus & victus sit: quam rem, si posideret, retinere potuerit, petere *autem vtiliter non potuerit:* vel ipso iure promissor duplę tutus erit, vel certè doli mali exceptione se tueri poterit: sed ita, si culpa, vel sponte duplæ stipulatoris possessio amissa fuerit [c]. ¶ Quolibet tempore venditori renuntiari potest, vt de ea re agenda adsit: quia non præfinitur [d] certum tempus in ea stipulatione, dum tamen ne prope ipsam condemnationem [e] id fiat.

xxx. Idem libro vicesimonono ad Sabinum.

SI emptori, qui stipulatus sit, furtis noxísque solutum esse, hæres extiterit is, cui seruus furtum fecerit: incipit is ex stipulatu actionem [f] habere: quemadmodum, si ipse alij præstitisset.

Stipulatus sanum esse, vel furem non esse, non continet, quod verbum sonat. sed interesse: & tot sunt stipulationes, quot sunt illa, quæ continet: & ex illa agi potest: quia continet interesse diuerse. Bartolus.

xxxi. Vlpianvs libro quadragesimosecundo ad Sabinum.

SI ita quis stipulanti spõdeat, *sanum esse, furem non esse, vesperilionem* † *non esse*, & cætera: inutilis stipulatio quibusdam videtur: quia si quis est in hac causa [g], impossibile est, quod promittitur. si non est, frustra est [h]. Sed ego puto verius hanc stipulationem, *furem non esse, vesperilionem non esse, sanum esse*: vtilem esse [i]. hoc enim continere, quod interest horum quid esse, vel horum [k] quid non esse. Sed & si cui horum fuerit adiectum [l], præstari, multo magis valere stipulationem: alioquin stipulatio, quæ ab ædilibus proponitur [m], inutilis erit: quod vtique nemo sanus probabit.

xxxii. Idem libro quadragesimosexto ad Sabinum.

QVia dicitur [n], quotiés plures res in stipulationẽ deducũtur, plures esse stipulationes: an & in duplæ stipulatione hoc idem sit, videamus: [puta] cũ quis stipulatur, [*furem non esse,*] *fugitiuum non esse, erronem non esse,* & cætera, quę ex edicto ædilium curulium promittuntur: vtrum vna stipulatio est, an plures? Et ratio facit, vt plures sint. Ergo & illud procedit, quod Iulianus libro quintodecimo Digestorum scribit: Egit (inquit) quãti minoris propter fugam serui, deinde agit propter morbum. id agendum est, inquit, ne lucrum faciat emptor, & bis eiusdem vitij æstimationem consequatur [o]. Fingamus emptũ decem: minoris autem empturum fuisse duobus, si tantum fugitiuum esse scisset emptor: hęc consecutum [p] propter fugã. mox cõperisse, quòd non esset sanus: similiter duobus minoris empturum fuisse, si de morbo nõ ignorasset. Rursus consequi debebit duo. nam & si de vtroque simul egisset, quatuor esset cõsecuturus: quia eum fortè, qui neque sanus, & fugitiuus esset, sex tantum esset empturus. Secundum hæc, sæpius ex stipulatu agi poterit, neque enim ex vna stipulatione, sed ex pluribus agitur.

xxxiii. Idem libro quinquagesimoprimo ad Sabinum.

SI seruum emero, & eundem vẽdidero [q], deinde emptori ob hoc fuero cõdemnatus [r], quia tradere non potui euictũ:

a *Agentem.* licet nondum soluerim: & potest hoc dici, secũdum Io. cum sciens alienum vendidisti, & non tradidisti. tũc enim & ante euictionem pretium solutum repeterem: vt supra, de act. emp. si seruus quem. §. si. vel cum emi à colono, vel depositario, qui nullã habet possessionem: si quidẽ redimam à domino, magis sum laudãdus: aliter autem videtur iniquũ defraudari pretio conuento. Vel secundũ Ir. indulgendũ est emptori, qui bonam fidem agnoscendo calumniam euitans eam à domino redemit: secus si soluisset, quia non repeteret.

b *Quia.* ratio est.

c *Amissa fuerit.* veluti per negligentiã possessionem amissam: quę vacans ab alio occupata fuit vendita: vel alio titulo alienata bonæ fidei emptori, & vsucapta: vt insti. de vsuca. §. quod autem. vel quia venditor iurauit nõ esse domini, eo deferente. Item not. hic, quod quis sua culpa sentit: ab alio non recuperat: vt hic, & infra, si cui plus quàm per le. Fal. l. iij. §. si legatarius. &. §. fin. & §. item si ipse. in fi. §. & ff. de pecu. si postquam. Sed contra. ff. eod. euicta. §. j. Sol. vt ibi.

d *Præfinitur.* scilicet à iure. vnde no. quod lex non determinat, nec equat Budæo: vt &. C. de diuer. rescript. l. falso. & facit ad hanc denuntiationem. j. eo. si ideo. §. fin. & l. Herennius. &. l. si fundo tradito. §. fina. & C. eod. l. emptori. &. l. si permutationis. &. j. eo. l. si dictum. §. pe. in fin. Sed contra. j. de lega. iij. l. qui cõcubinam. §. hæres. vbi dicit ante iudicium denũtiandum. Solu. ibi accipitur iudicium pro sententia. & sic concordat. Vel speciale in euictione legatorum: vt ibi. Itẽ quid si non denuntiauit in prima causa: denuntiauit tamen in causa appellationis? Respon. si quidem omnia sunt auctori integra, vt quia testes habet: & nihil deperit, potest denuntiari ei: argu. infra, de op. lega. l. vj.

† *Quid (in-quit Budæo) sit versipellem lega-mus? missi vẽ-tilionẽ cum intelligamus, qui interdiu exi-liter videt, & vesperi tũtam aciẽ habet. In scriptis autẽ nostris exẽplia legitur, vespillonẽ. & ita legẽdum censet Baptista Pius in cõment. in Sidonium Apollin. quo loco hãc vocẽ explicat. In Pand. tamẽ Floren. legitur, vispellionem.*

e *Condemnationem.* id est, dum non sit renuntiatũ allegationibus, vel testes aperti. & facit. C. de tempo. & re. app. l. iij. in fin. Accur.

f *Actionem.* & sic sine iudicio committitur. Sed contra. supra, eo. l. non tamen. Sol. ibi de stipulatione duplæ pro euictione: hic pro alia. item non videtur agi posse alia ratione: quia nihil ei abest: vt supra, de ac. emp. si seruus mihi. j. respon. quæ similiter est contra. Solu. hic videtur ei abesse: cum actionem habeat, quæ propter successionem ei competere desiit: vel vt ibi. Itẽ obstat, quia videt sublata per confusionem: sed contrarium est. nã quodammodo videtur exegisse: & sic cõmittitur ei stipulatio, vt hæredi.

g *Sic ita. In hac causa.* id est ægritudine.

h *Frustra est.* ſ. querela, & frustra promissio.

i *Vtilem esse.* id est valere. & in casu est necessaria: scilicet si emptor hæc vitia sciat: quia aliàs nõ ageret: vt infra, de do. except. apud. §. idem Labeo scribit.

k *Vel horum.* ergo interesse est in obligatione: licet nõ promisit se daturũ, vel facturũ: sed ita esse. Sed nõne factũ alienũ videtur promittere? Respõ. vt dixi instit. de inuti. stipul. si quis alium. Accursius.

l *Adiectũ.* scilicet promittis interesse, si quid horũ est, quod esse nõ debeat: vel si quid non est, quod esse debeat: vt argu. ff. si quis cau. si procurator.

m *Proponitur.* id est q̃ præcipiunt proponi ædiles: vt. ff. titu. j. si venditor. Accursius.

n *Quia dicitur.* in multis legibus: vt institu. de inuti. stipu. §. quotiens. &. j. de verb. oblig. vbi autem non apparet. §. pe. &. l. scire debemus. &. l. quotiés. & hoc scilicet quando omnes numeramus. secus, si dicã omnes has.

o *Consequatur.* vt &. ff. ad leg. Aquil. sed & si prior. & infra, de reg. iur. l. bona fi. &. ff. titu. j. quod si nolit. §. si quis egerit. &. ff. de act. emp. l. ex empto. §. etiam. & j. e. l. cum fundo.

p *Consecutum.* fingamus, scilicet emptorem &c.

q *Si seruum. Vendidero.* sed non tradidi; & tunc die, actione ex empto cõdemnari ad interesse: vt supra, de act. empt. l. j. vel non potui de iure, tradidi tamẽ, & euicta fuit emptori meo: & ego fui cõdemnatus actione ex empto nomine euictionis. nam vtroque casu agam contra meum auctorem: & secundum vtrumque quæritur, quid si non &c.

r *Condemnatus.* actione ex empto ad interesse. Accursius.

r *Condemnatus.* quid si nondum condemnatus, nec condemnari posim: vt quia sic vendidi, ne de euictione tenear, vel de pretio? Respon. hæc litera innuere videtur, quòd non cõmittatur. sed ar.

contra

Si emptori.] CASVS. Seruum mihi vendidisti: non fugitiuum, & noxis obnoxium non esse promisisti. furtum fecit ante vẽditionem Titio à me hæredi instituto: an Titius contra te agere possit, quæritur? Et dicitur, quòd sic, perinde ac si Titius noxali iudicio serui nomine conuentus condemnatus esset, vel de-

BIU Cujas

cõtra.ff.e.si pro re pupilli.§.j.&.j.eo.l.minor.§.si seruus tuus.Ac.

a *Stipulatio.* contra venditorem meum, licet emptori meo res non fuerit euicta

SI mancipium.] CASVS in.§. si cõmuni. Vendidi seruũ quasi proprium, cum tibi & Titio esset communis: mihi vendidisti, & de dupla cauisti. Titio agẽti communi diui. contra me, & communem probanti, seruus adiudicatus est. an contra te agere possum de euictione, quæritur. Et dicitur q̃ sic: neque obstat q̃ non egit rei vin. quia non interest & cætera. Dubiũ fuit, quia nõ videbatur posse agi de euictione, cũ pro parte non committitur stipulatio de dupla: vt infra, eo.l.si dictum.[DVPLAE.] Stipulatio non solum, si res vẽdita per rei vin. euincatur, intelligitur euicta: sed cum spes nõ est, quòd ad emptorem redeat: quia si debitor idemq̃ venditor pecuniam soluerit creditori, & agat emptor ad duplam contra debitorem eundemq̃ vẽditorem: repelletur, per except. quia emptor poterit rehabere rem. hoc dicit cũ.l.sequẽ. Cętera plana sunt vsque ad.§.si simplã.in.l.ẽptori. Vi.

b *Faciente.* puta prostituente. idem & si vẽdidit sine hac lege alij: vt.j.de iure patro. l. diuus. in princip.

c *Manumisisse.* quãtũ ad incommodum, non quantum ad cõmodũ: vt.ff.de in ius vocã. sed & si.§. prostituta. Ac.

d *Actum esset.* sed nõne debet hic agi prius rei vin. vt infra, de except. l. fundi? Respon. hic non fuit opposita exceptio de præposterationẽ: de qua dicit in l. illa. sed si non oppositum fuit, nonne fuit in culpa: & sic non agit: vt infra, eo. si per imprudentiam? Respon. non, quia fuit de apicibus iuris [a]: vt supra, man. si fideiussor. §. quædam. ADDITIO. Bal. hic opponit contra glo. quòd processus non videtur valere, quia fuit omissus ordo. Sed solue, secundum eundem Bal. quia est ordo diuersarum causarum, non vnius causæ ad seipsam. dicit tamen Bar. infra, de testa. si quæramus. quòd ordo omissus vitiat processum circa dea Lud. Ro. & Ale. in l. si cõstãte. in. 19. col. istã glo. reputarũt sin. ad hoc, q̃ cisoria, secus circa præparatoria: quod est not. tamen contra eũ facit ca. exhibita. extra de iudi. exceptio ex cussionis est de apicibus iuris: & id eo secũdum eos nõ potest opponi: vbi agitur de bono & fauore publico. Bolog.

committitur [duplæ] stipulatio [a].

Si emptor desinat rem habere propter factum suum, non agit de euictione.

XXXIIII. POMPONIVS libro vicesimoseptimo ad Sabinum.

SI mancipium ita emeris, ne prostituatur: & cum prostitutum fuisset, vt liberum esset: si contra legem venditionis faciente [b] te, ad libertatem peruenerit: tu videris quasi manumisisse [c]: & ideo nullum aduersus venditorẽ habebis regressum.

Etiam si per iudicium diuisoriũ res fuerit ablata emptori, agit ad euictionẽ. Bar.

Si communi diuidundo mecum actum esset [d], & aduersario seruus [e] adiudicatus sit, quia probauit eum communem esse: habebo ex duplæ [f] stipulatione actionem [g]: quia non interest [h], quo genere iudicij euincatur, vt mihi habere non liceat.

Stipulatio duplæ committitur etiã si per Seruianam, & sic non ratione dominii, res auocetur emptori: sed ea liberata à creditore obstat exceptio. h.d. cum. l. seq.

Duplæ stipulatio euictionem non vnam cõtinet [i], si quis dominium rei petierit, & euicerit: sed & si Seruiana actione experiatur.

XXXV. PAVLVS libro secundo ad Edictum Aedilium Curulium.

EVictus autem à creditore tũc [k] videtur, cum fere spes habendi abscisa est. Itaque si Seruiana actione euictus sit, cõmittitur quidem stipulatio: sed quoniam soluta à debitore pecunia, potest seruum habere [l]: si soluto pignore venditor cõueniatur, poterit vti doli exceptione [m].

XXXVI. IDEM libro vicesimonono ad Edictum.

NAue aut domo * empta, singula cæmenta, vel tabulæ emptæ non intelliguntur [n]: ideoq̃ nec euictiõis nomine obligatur vẽditor [o], quasi euicta parte.

XXXVII. VLPIANVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

EMptori duplam promitti à venditore [p] oportet: nisi aliud conuenit: non tamen, vt satisdetur [q], nisi specialiter id actum proponatur: sed vt repromittatur. [r] Quod autẽ diximus duplam promitti oportere: sic erit accipiendum, vt non ex omni re id accipiamus, sed de his rebus, quę pretiosiores essent, si margarita fortè, aut ornamenta pretiosa, vel vestis serica, vel quid aliud non contemptibile venierit. * Per edictum autem curulium, etiã de seruo [s] cauere [t] venditor iubetur. Si simplam pro dupla per errorem stipulatus sit emptor: re euicta, consecuturum eum ex empto, Neratius ait, quanto minus stipulatus [u] sit, si modo omnia facit ẽptor, quæ in stipulatione continentur [x]. quod si nõ fecit [y], ex empto id tantum consecuturum, vt ei promittatur [z] quod minus in stipulationem [a] superiorem deductum est.

m *Exceptione.* ergo differentia est, qua actione euincatur res: & facit quod no.j.de exce.do.l.fideiussor.

n *Naue. Intelliguntur.* vt tabula euicta agatur.

o *Venditor.* ex stipulatu, sed ex empto: vt infra, de vsuca. l. eum qui. & .ff. de act. emp. emptorem. §. si quis rẽ. Sed contra est .ff.e.l.j. vbi ex stipulatu agitur. Solu. potest dici, quòd in his, quæ incõmodã recipiunt diuisionem, sit speciale: sicut & in homine: vt.j.eo. si dictum. §. in stipulatiõe. Vel dic plene, vt ibi diximus. Accursius. * Flo. de mu

Emptori.] CASVS in princi. est plan. [SI SIMPLAM.] Rem mihi vendidisti, & de simpla promisisti, quamuis debuissem stipulari de dupla, cũ crederem rem pretiosam non esse, cum esset: si euincatur, agam ex empto, vt aliam simplam consequar: & hoc si tibi denuntiaui. si nõ, cõsequar vt de alia simpla repromittas: & hoc cũ res non est euicta. Vi.

p *A vẽditore.* distrahẽte: & sua voluntate, nõ necessitate: quia tunc * nec simplam etiã promittit: vt supra, fami. erci. l. qui erat. * Flo. re neat

q *Satisdetur.* nisi in casu, vt plene diximus. ff. eo. l. illud quæritur.

r *Repromittatur.* ſ. tãtum, vt hic, &.j.de prẽto. stipul. l.j.§. stipulatio duplæ. &.j.eo. si dictum. circa princ.

s *De seruo.* forte non distincto eo, sit pretiosus, an nõ, propter dignitatẽ hominis: vt. ff. tit.j.l. iustissime. & quę sit pretiosa, vel nõ, sũmatim cognoscitur: vt

t *Cauere.* de dupla.

u *Stipulatus.* & ita hoc casu datur ex empto ad duplum: quod est notandum. Vel dic, ad vnum simplum datur ex empto: ad aliud ex stipulatione interposita de simplo.

x *Continentur.* tacitè. ſ. denũtiatione faciẽda, & cõpetenti tẽpore.

y *Fecit.* i. nõ denũtiauit. & ita nec ex ẽpto, nec ex stipulatu aget.

z *Promittatur.* hoc in eo casu, quãdo non est euicta, secundũ Al. & sunt prope sententiã. alij cautionẽ ex abundanti interponendã dicunt: vt & alibi.j. de le.ij.l. peto. §. fratre. sed certe nũquam est interponenda cautio aliquo loco, vbi non sit necessaria: vt.j.vt le. vel fideicõ. no. ca. l. hæc stipulatio. §. diuus. & supra, de procu. l. non cogendum. hic ergo committitur si res iterum euincatur ab emptore nacto possessionem, vel ipso emptore ab alio possessore petente: nec enim sequitur, si non committitur propter hanc euictionem: ergo non committitur propter secundam, secundũ Ioã. Vel dic, vt promittatur, & detur simpla statim, secundum Hu. de porta Rauennata. in ea enim simpla emptor non deliquit, nõ denuntiando, cum eam petere non poterat: & sic nõ perdidit, quod non habet: sed aliam simplam & interesse sic: vt. C. eo. emptor. Vel dic, vt promisit, & postea statim petatur.

a *In stipulationem.* Quid si de nulla per errorem stipulatus est? Rñ. forte & tunc aget ex empto, non in duplum. Accursius.

In creditore.

fin. Item em not. quòd sufficit, si ipsum liberem, siue rem: vt infra, de fideiuss. l. fideiussor pro venditore. in. fi.

BIU Cujas

IN creditore.] CASVS. Creditor vendidit iure creditoris, ita q̃ de euictione non tenetur: res euincitur emptori: quia non fuit debitoris: & sic habuerat creditor contra debitorem contrariã pigneratitiam pro eo, q̃ obligauerat ei rem alienam. licet ergo de euictione creditor emptori non teneatur, tenetur tamen cedere contrariã pigneratitiã, cũ ei nihil noceat. Vi.

a *Vel.* pro saltẽ. Azo.

b *Præstet.* mirabile est, quòd cedit contrariam pigneratitiã actionem, cum ea cedẽti sit inutilis: vt. j. innuit, quod sine dispendio &c. Et patet cuique, q̃ creditoris nil interfit: cum debitor ab eo liberatus est: vt. ſ. de distra. pig. l. rescriptũ. §. si alienã. Rñ. potest dici q̃ ante solutionẽ emptor cõuenit de cessione: vt. j. de sol. Modestin⁹. Vel dic, solutio, quæ facta fuit creditori, quantum ad emptorẽ est, ne debitor cõueniatur pigneratitia acti. ex iure cessso, vel neg. gest. q̃ nulla habetur: vt hic, & in prædicta. l. rescriptum.

c *Quod sine dispendio.* id est damno debitoris: hoc ideo, quia ille cõtra quem impetrat cessionem, tenetur de euictione: vt. j. e. l. si pl⁹. §. j. alioquĩ si nõ tibi, sed alij cuicũque sine meo incommodo possum: si velim facere gratiã, audior: vt. j. de iure do. l. cũ in fundo. §. ipsius. Itẽ no. hic, q̃ cogitur quis cedere, q̃ est sine suo damno: vt hic, & ſ. qui po. in pig. ha. l. mulier. &. j. ad Trebel. recusare. §. Titius. sic debeo patifieri in meo, quod non nocet mihi: vt. j. de aqua plu. arcẽ. l. in summa. §. itẽ Varus. in fi. Itẽ alij promittere: vt. j. so. ma. l. ij. Itẽ arbitrij diẽ prorogare: vt. ſ. de arbi. l. & si qua. §. arbiter. de euictione autẽ creditor non tenetur: vt hic innuit, &. C. credi. euict. pig. non debe. l. j. &. ij. Accursius.

Cedere cogitur quis q̃ sine dãno suo est.

Venditor cogitur cedere actiones, quas habet pro re vendita contra auctorem suũ. Bartolus.

XXXVIII. IDEM libro secundo Disputationum.

IN creditore, qui pignus vendidit, tractari potest an re euicta vel a ad hoc teneatur ex empto, vt quã habet aduersus debitorem actionem, eam præstet b. habet autem cõtrariã pigneratitiam actionem. Et magis est, vt præstet. Cui enim nõ æquum videbitur, vel hoc saltem consequi emptorem, quod sine dispendio c creditoris futurum est?

Re euicta per restitutionem in integrũ, agitur ex empto pro euictione. B.

XXXIX. IVLIANVS libro quinquagesimo septimo Digestorum.

MInor vigintiquinque annis fundum d vẽdidit Titio: [&] eum Titius Seio, minor se in ea venditione circumscriptum dicit, & impetrat cognitionem, non tantum aduersus Titium e, sed etiã aduersus Seium. Seius f postulabat apud

Minor. 25. annis.] CASVS. In prin. hui⁹. l. dicitur: minor. xxv. annis cũ iuris solẽnitate fundũ suũ vendidit Titio: illũ fundũ Titius vendidit Seio: minor dicebat se læsum in tali venditione, vnde petiit restitui aduersus Titium & Seium. prætor restituit ex suo officio aduersus Titiũ, & in ipsam rem aduersus Seium. nũquid Seio dabitur regressus de euict. aduersus Titium? Rñ. q̃ sic. [SISERVVS.] Stichus seruus tu⁹ emit Pamph. sine volũtate tua, & eundem vendidit Titio: & de euictione promisit. cecidi à possessione. egi directa rei vindicatione contra possidentem, & succubui. quæritur, an agam de euict. Et dicit q̃ non: quia adhuc non est prorsus euicta, cũ adhuc possim agere Publiciana: & ideo neque ego contra te, neque tu contra eũ, à quo seru⁹ tuus emit, de euict. agemus. Secundo dicit: pone, q̃ ego emi à seruo tuo. non cecidi à possessione: sed me possidente alius euicit: tunc & ego agam pro euict. actione ex stipulatu, vel ex empto de peculio serui tui. [SIAME.] Quid sit bessis, & triens, & sextans, quære insti. de hæredibus insti. §. hæreditas. Cætera sunt plana. Viuianus.

d *Fundum.* cum decreto. aliàs ipso iure non valet. & sic non erat opus restitutione: arg. C. de prædi. mi. l. si quidem.

e *Titium.* primum emptorem.

f *Seius.* quod potest: vt. ſ. de mino. in causæ. §. interdũ. & est argu. q̃ si die feriata detur sententia per officium iudicis, quòd eodem tempore debeat restitui præstita satisdatione.

g *Fuerit.* Quod fit in duob⁹ casibus. s. cum secundus emptor sciuit: vel cum emptor primus est non soluendo: vt supra, de mino. in causæ. §. finali. Accursius.

h *Restituí.* contra Titiũ. Sed nũquid in duplum? Rñ. in simplum. erat autem ratio dubitationis: quia nõ ideo res est euicta, quia nõ fuerit vendentis: vel ideo quia fuerit alienata: sed est euicta cõtra ius cõmune, & iure speciali, quod factum non videbatur venditor promisisse: sicut nec procurator minoris, qui eum ratum habe-

A re promisit: vt infra, rem ra. ha. l. iij. j. respon. sed tenetur hoc casu: vt hic, & infra, de sol. qui res. iij. respon. Vel aliter illam intellige sicut euenit restituto maiore: vt infra, eo. l. si cum venditor. §. si is qui. nam beneficium prætoris non debet esse alicui captiosum: vt infra, de præto. stipula. l. Paulus. & ideo vtilis, non directa datur: at cum vitiosẽ, tunc nulla.

i *Et tu.* scilicet dominus. Azo.

k *Titius.* qui emit à seruo.

l *Petierit.* à possessore per directam rei vindicationem, cum à possessioe cecidit sine culpa sua.

m *De eo.* id est ideo. non ergo præcedentẽ causam, quæ fuit ei ãte venditionẽ serui sibi facã, omisit petitor. Ac.

n *Supererit.* No. ergo hic, quòd qui egit rei vindicatione, & amisit: nihilomin⁹ redit ad Publicianam. & hæc est opi. Ioã. vt hic. Item q̃ duæ sunt, & diuersæ actiones, siue causæ agẽdi: vna ratione dominij: alia ratione directi dominij: vt. ſ. de Pub. l. j. §. j. Item tertia ratione: quia quando dicimus simpliciter dominium, de directo tãtum intelligitur, non de vtili: vt. ſ. si ager vecti. l. j. §. qui in perpetuum. alij autẽ contra. dicunt enim, quòd proponendo rei vindicationẽ etiam in Publiciana sibi præiudicet: & pro eis est, quod dicitur, q̃ actor omne suum dominium vndecũque, & qualecũque in iudicium deduxit: ergo vt dicunt, siue directum, siue vtile: vt. j. de exce. rei iu. l. sin autem. §. denique. &. l. Celsus. §. eadem. in fi. §. &. l. & an eadem. §. actiones. & ad hanc legem respon. quòd quãdo intẽtabitur Publiciana, eliditur per exceptionem: sed prima opinio est verior. nec obst. quod dixi, qualecũque, & vndecũque: quia intelligitur, siue de iure gentium, siue ciui. directum tamen: cum his duobus modis directa quæruntur dominia: vt. ſ. de rei vin. l. in rẽ. non autem expone, scilicet vt dicebant illi, siue directum, siue vtile. Item nec ob. quod est. j. e. l. si cum venditor. in prin. quæ est huic. l. contra. quia ibi subaudies, maxime. Item nec obst. quod est infra, de exce. rei iu. l. fundi. vbi dicit, quòd ita demum potero tecum communi diui. agere pro fundo, quem possides, si in directo dominio, quod petere cœpi, obtineã. si ergo perdam in directo, non agam communi diui. ergo nec Publiciana, quia his qui Publicianam habent, datur communi di. & ecõtra: vt. ſ. cõmuni di. l. communi diuidundo. §. qui in rem. Ideo autem dico, quòd non ob. quia volebam agere communi di. ex eadem causa, ex qua agerem in rem. i. ratione dominij directi, quod tecum me habere dicebã: & ideo repellor. cæterum, si velim agere Pub. & obtento in in eo velim agere cõmuni diui. quasi ex effectu dñij bene possum.

o *Publiciana.* nam qui emit à seruo, putans eum posse distrahere, licet non possit, vsucapit: nisi erret in iure, quia putet posse distrahere, licet non habeat peculij administrationem: vt. j. de vsuca. l. nũquam. in prin. hic ergo non habuit peculij administrationem, aliàs dominium transtulisset: vt supra, de rei vin. l. si quis hac lege. §. fi. vel non emit peculiariter.

p *Ex stipulatu.* sed nonne prior venditor fuit dominus? quod videtur: quia dixit, q̃ ideo non transtulit seruus dominium, quia sine voluntate domini seruus tradidit. econtra, q̃ non: quia dicit hic eum teneri ad duplã. Ad hoc dic, q̃ non fuit domin⁹: sed cum agit emptor, fuit absolutus possessor, eo q̃ sine volũtate &c. poterat etiã absolui: quia nõ fuerat dominus: sed hic fuerat in petẽdo: & ideo fuit etiã in absoluendo. idẽ ergo si fuit absolutus ea ratione: quia nõ fuit dominus. & not. hic causam in sententia inferendã. Item oppo. actiones cõtrariæ proponuntur diuersis tẽporib⁹, vt hic, nõ eodem: vt. j. de reg. iur. l. nemo. §. quotiẽs. &. ſ. de tribu.

prætorem vtilem sibi de euictione stipulationem in Titiũ dari. Ego * cum dandam putarem, respondi, Iustam rem Seius postulat. Nam si ei fundus prætoria cognitione ablatus fuerit g: æquũ erit, per eundem prætorem & euictionem restitui h.

Qui succumbit in rei vindicatione, non prohibetur Publicianam intentare: & donec actio ad vindicandum supereſt, res euicta non dicitur. Bartolus.

B ¶ Si seruus † tuus emerit hominem, & eundem vendiderit Titio, eiusque nomine duplã promiserit, & tu i à venditore serui stipulatus fueris: si Titius k seruum petierit l, & de eo m * victus sit, quòd seruus tuus in tradẽdo sine volũtate tua proprietatem hominis transferre non potuisset: supererit n Publiciana o actio: & propter hoc duplæ stipulatio ei non committetur. quare venditor quoque tuus agentem te ex stipu-

C latu p poterit doli mali exce-

* *Flo. Ego dandã putabã. resp.*

† *Not. ex isto. §. q̃ sententia lata sup rei vin. nõ parit p̃iudiciũ in Pub. nec cõtra. casus est hic. secũdũ Dy. ſ. §. sed ille. insti. de actio. & sequitur Iason. ibi in 22. colum.*

* *Flo. & ideo*

D

quod

BIU Cujas

quod in hæredē.§.eligere.sed in exceptione nō videtur ita. nam consulitur in dubio,vt agat Publiciana,licet succumbat: quia re' dicit eum dominū.quod non valet:quia non agit rei vindicatione:& ideo licebit reo obiicere contra id quod ipse fuerat confessus:vt.C.de li.cau.l.iubemus. sed certe illud expone, vt ibi.& hic dicas,quòd eodē & diuersis temporibus potest cōtrarias exceptiones proponere: vt.j.de regulis iur.l. nemo ex his.in principio. & infra:de exce.l. nemo. & supra,de inoffic. testa.l. Papinia.§. sed nec impuberis.

a *Aliàs.* ab emptore, vel à me anteq̄ tradā, vt.ſ.e.l.ſi ſeruum emero.Item q̄ dicit,euict⁹, dic.ſ.per rei vin.ab alio propoſitam:& propter hoc dicit,aliàs,quia ſupra egit.hic autem fuit cōuentus emptor. vel dic,aliàs.i. vbi non ſupereſt actio Publiciana:vt quia egit rei vin. & ille fuit abſolut⁹,nō quia non eſſet domin⁹ agens, ſed quia poſſeſſor erat dominus.& ſecundū hoc dic, ab emptore agente.

* *Hal de euicto*

b *Seruo.* No. q̄ quædam cūipſis ſeruis, nō cum dominis facienda ſunt:vt hic,& inſtit. de ſtipu.ſer.§.ſed cum. & infra, de ſol. Stichū.§. vſumfructum.in fi.&.j. de do.cau.mor.l.fi.&.j. de verb.obli.l.fin.j. reſpō.Sed regulariter cōtra : vt infra, de regulis iur.l. quod attinet. quæ eſt contra.

c *Præſtabimus.* Quid ſi non appareat, ex cuius parte ſit euictū?Reſpon. forte videtur de vtriuſque parte,pro rata parte,euictum:arg.ī. de pecu.le.l. ſi peculiū. &.ſ. de peti. hære. ſed & ſi.§.adeo.

* *Plo.vendat,*

d *Obligatur.*& hoc caſu fallit regula.ſ.e.l.vidicantem.cum ipſe pater vindicet:vt.C.de liber.cau.l.j.ſic.ſ.eodem l.qui à pupillo.&.l.ſed ſi nulla.

e *Obligatur.* vt.j. eo. l.ſi per imprudentiā.§. ſi Titius.

f *Aduerſus.*ſi euincat.

& ſic hæc ſunt paria,ſcio,& nolo teneri contra Seium.

g *Seium.*aliàs,Seiū:& aliàs eū:vt.ſ.cōmunia prę.l.ſi in vēditione. §.plane.Sed certe immo videtur, quod poſsit habere Sēpronius, quamdiu Seius ſit in ea cauſa,in qua ſi ſuus eſſet vſusfructus, ſibi duraret:vt ſupra,de act.emp.l.fundum.in fin.quæ eſt contra. Solu.ibi fundum vendidit detracto vſufructu,& perſonam nominauit:vnde duo interuenerunt:hic autem non detraxit : ſed tantum perſonam nominauit,dicens ad Seium pertinere.ideoque alio euincente tenetur poſt mortem. Sed quidam addunt, vel poſt capitis deminutionem.ſed eſt contra.ſecundum Bul. prima verior. Vel hæc intelligitur ſecundum illam,vt eo caſu hic loquatur, q̄ Seius ſit in ea cauſa,vt ſi vere ſeru⁹ fuiſſet,eum non perdidiſſet.

h *Reuera.* repetitio caſus,vt ſupra.

i *Petente.*ſcilicet Scio capite minuto,vel aliàs vſumfructū amittente:cum multis modis amittitur:vt inſti.de vſufruct.§.finitur.

k *Tenebitur.* venditor.

l *Defugiet.*ſ.venditor,vt non teneatur emptori: quia denuntiauit Seij fuiſſe vſumfructū.ideoque eo euincente tenetur poſt mortē Seij:forte intelligendum eſt, vel capitis deminutione:vt.j.eo.l. fundum.ſed Io.contra.

ptione ſummouere. aliàs[a] autē ſi ſeru⁹ hominem emerit,& duplā ſtipuletur,deinde eum vendiderit, & ab emptore euictus fuerit:domino quidē aduerſus venditorē inſolidum cōpetit actio:emptori verò aduerſus dominū dūtaxat de peculio. Denuntiare verò de euictiōe emptor ſeruo[b], non domino debet.ita enim euicto* homine, vtiliter de peculio agere poterit:ſin autē ſeru⁹ deceſſerit,tunc domino denuntiandū eſt.

Quilibet ex pluribus vēditorib⁹ tenetur de euictione illius portionis quā ipſe vēdidit,de qua vendidit alter.h.d.iſte.§.

¶ Si à me beſſem fundi emeris,à Titio trientē: deinde partē dimidiā fundi à te quis petierit:ſi quidē ex beſſe,quem à me acceperas,ſemis petitus fuerit: Titi⁹ nō tenebitur.Si verò triēs, quē Titius tibi tradiderat, & ſextās ex beſſe,quem à me acceperas, petitus fuerit, Titius quidē pro triente, ego pro ſextante euictionem tibi præſtabimus[c].

Ex vēditione liberi hominis facta ignoranti, agitur de euictione. Baldus.

¶ Pater ſciens filium ſuū,quē in poteſtate habebat, ignoranti emptori vendidit. Quæſitū eſt, an euictionis nomine teneatur. Reſpōdit. Qui liberū hominē ſciens,vel ignorans,tanquā ſeruū vendit,* euictionis nomine tenetur. Quare etiā pater,ſi filium ſuū tanquam ſeruum vēdiderit, euictionis nomine obligatur[d]. ¶ Qui ſtatuliberū tradit : niſi dixerit eum ſtatuliberum eſſe,euictionis nomine p̄petuo obligatur[e].

Qui dixit vſumfructum eſſe vnius, cum ſit alterius,ex tali prædicatione non relcuatur.h.d. ſecus ſi exciperet.vt in gloſ.

¶ Qui ſeruū venditum tradit,& dicit vſumfructū in eo Seij eſſe,cū ad Semproniū pertineat: Sempronio vſumfructū petente,perinde tenetur, ac ſi in tradendo dixiſſet,vſusfructus nomine aduerſus[f] Seium[g] non teneri.Et ſi re vera[h] Seij vſusfructus fuerit,legatus autem ita,vt cū ad Seium pertinere deſiiſſet, Sempronij eſſet:Sempronio vſumfructū petente[i], tenebit[k]. Seio agente,rectè defugiet[l].

Si venditor ſuccedit emptori, liberantur fideiuſſores euictionis : & re ablata ei, cui emptor legauit,de euictione nō agitur.h.d.

XL. IDEM libro quinquageſimo octauo Digeſtorum.

SI is,qui ſatis à me de euictione accepit, fundū à me hærede[m] legauerit:cōfeſtim fideiuſſores liberabuntur: quia etiā ſi euictus fuerit ab eo,cui legatus fuerat, nulla aduerſus fideiuſſores actio[n] eſt.

XLI. PAVLVS libro ſecundo ad Edictum Aedilium Curulium.

SI ei, cui vendidi, & duplam promiſi, cum ipſe eadē ſtipulatione mihi cauiſſet[o], hęres exſtiterim:euicto homine,nulla[ex]parte[p] ſtipulatio cōmittitur. Neque enim mihi euinci videtur,cū vendiderim eū : neque ei,cui me promiſſorē præſtarem,quoniā parum cōmodè dicar ipſe mihi duplam præſtare debere[q]. Itē ſi domino ſeruī hęres exſtiterit emptor:quoniam euinci ei non poteſt, nec ipſe ſibi videtur euincere, non committitur duplæ ſtipulatio. His igitur caſibus[r] ex empto agendum erit.

Cum emptor venditori, vel venditor emptori ſuccedit : re euicta, contra auctorem venditoris poteſt haberi regreſſus : & ſucceſſio loco ſolutionis habetur. Bartolus.

¶ Si is,qui fundum emerit, & ſatis de euictione acceperit, &

* *Hal de euicto*

B

C

D

I in qui.] CASVS. Vendidi Titio fundum:& fideiuſſores dedi pro euict.deinde Titius inſtituit me hæredē.fideiuſſores liberati ſunt, quos ei dederam: & licet legatario fundum dem,& ei euincatur, non tenentur fideiuſſores. Viuianus.

m *Hærede.* inſtituto ab emptore.

n *Actio eſt.*hæc eſt inſufficiēs ratio: quia adhuc remanet eadē quæſtio, quare ſint liberati. dic ergo,quòd ideo liberantur anteq̄ euincantur legatario, quia non poſſunt pro eodē apud eundē eſſe obligati: vt.j. de fideiuſſ. Vranius.&.j.l.proxi.in prin. Itē poſt euictionem ideo ſimiliter nō tenentur,quia iam erāt liberati, vt modo diximus. Item & quia ſi non eſſent ea ratione liberati, quia pro eodem &c.tamen cū legatum ſit in ſpecie,non tenetur de euictione hæres : licet ſecus eſſet in genere:vt infra,eo.l.hæres.

I ei cui vēdidi.] CASVS. Titius vēdidit mihi Stichum,& de euictione promiſit, & ego ei ſub eadē forma, deceſſit Titius, & ego ſum hæres eius.euincitur Stichus mihi.quæritur,an poſſit agi de euictiōe aliqua earū vēditiōe?dicit, quòd nō. redditur ratio ſecūdo. [SI IS QVI.] Titius vēdidit mihi fundum, & dedit mihi fideiuſſores p̄ euict. & ego Seio poſtea.Vel,Seiꝰ mihi ſucceſſit:& ante ſucceſsionē fuit Seio fundus euictus : agetur de euict.contra fideiuſſores primi contractus. hoc autem probat taliter,q̄ ſi ſuccedo Cornelio, qui mihi.c.debet , tanto minorem hæreditatem habere videtur, quanto mihi debebatur ab eodem. ſic in ſuperiori caſu, tanto minorem habet meam Seius mihi ſuccedens, quāto de euictione ei tenebatur : & econtra tanto maiorem ego ſuam, quanto ei tenebar. Cætera plana ſunt vſque ad.l. ſi per imprudentiam. Accurſius.

o *Cauiſſet.* quando mihi præuendiderat.duæ enim fuerunt venditiones.

p *Parte.* neque ex prima neque ex ſecunda,emptione.

q *Debere.* vt &.j.de lega.l.j. cum filio.§.ipſi vero.in prin.

r *His agitur caſibus.*i. in hoc caſu, non in primo : vt.j. ad legem Falcidiam,cum emptor.& ſupra , de hæredi. vel actio.ven.l.ij.§. ſi Titius.& facit ſupra,man.l.ſi ſeruum Titij. Vel dic, his igitur, id eſt huiuſmodi caſibus,vel talibus:vt.ſ.eo.l.non tamen.

Vendide-

BIU Cujas

a *Vendiderit.* & nunc euictus est, & postea emptori &c. vel etiam post successionem.

b *Euicto.* ante successionem.

c *Fideiussores.* illos, scilicet quos accepit ille, qui vendidit sibi: vel si venditor succedit emptori, ageret contra illos, quos ipse à suo auctore accepit. Fideiussores autem secũdi contractus sunt liberati: vt supra. l. proxi. & in princ. huius legis.

d *Quoniam.* vult probare qualiter fideiussores secundi contractus liberentur. immo ecótra, & primi teneantur.

e *Debitor.* vt hic venditor secundus, qui est debitor emptoris. Accursius.

f *Proponitur.* iuris fictione, quia pro eodẽ habetur, ac si per iudicẽ hæreditati fieret solutio ab hærede. Accursius.

g *Hæreditati.* licet ergo successione sit sublata, tamen pinguior videtur hæreditas peruenisse: vt hic, & infra, ad leg. Fal. l. j. §. si debitor. Accursius.

h *In bonis.* sic ergo si emptor prior, qui est secundus debitor de euictione, succedat ei, videtur euinci: & fingitur satisfacere hæreditati: & sic vt emptor prior agat de euictione. Accursius.

i *Hæredis.* quàm fuerit prius quàm adiret, id est solueret.

k *Soluerit.* à simili hic secundus emptor hæres primi emptoris succũbit, vt secundus emptor, non vt hæres primi: sed fingitur detrahere de hęreditate primi: & sic quasi hæres primi egit de euictione contra fideiussores primi contractus. Accursius.

l *Fideiussores.* primi contractus, non secundi: vt modo dixi. Ac.

m *Poterit.* intelligas primi contractus, non secundi.

n *Si prægnans. De euictione.* ex duplæ stipulatione, sed ex empto forte agi potest: vt supra, eo. l. venditor hominis. & infra, de leg. j. non quocũque. §. Iuli. videtur tamen contra: vt infra, de leg. ij. si qđ ex Pamphilo.

o *Partus.* nec pars dimidia fundi pro indiuiso: & tamẽ agitur pro euictione: vt supra, eo. l. j. §. fi. subaudias ergo, nec est pars rei venditæ partus: vt infra, de vsucap. l. si alienam. §. Scæuola. Sed obiicitur quod est infra, de ven. inspi. l. j. §. ex hoc rescripto. vbi dicitur, quòd est portio viscerum matris? Respon. partus mulieris portio esse dicitur, quo ad quid: scilicet vt pro eo non agatur interdicto de li. exhi. sed tunc demum cum fuit editus.

Partus mulieris portio viscerũ esse dicitur.

eundem fundum vendiderit[a], [&]emptori suo hæres exstiterit, vel ex contrario, emptor vẽditori hæres exstiterit: an euicto[b] fundo, cum fideiussoribus agere possit, quæritur? Existimo autem vtroque casu fideiussores[c] teneri: quoniam[d] & cùm debitor[e] creditori suo hęres exstiterit, actio * quædã inter hęredem & hæreditatẽ proponitur, *[f] & intelligitur maior hæreditas ad debitorem peruenire, quasi soluta pecunia, quæ debebat hæreditati[g]: & p hoc minus in bonis[h] hæredis[k] esse. Et ex contrario, cùm creditor debitori suo hæres exstitit: minus in hæreditate habere videtur, tãquàm ipsa hæreditas hæredi soluerit[i]. Siue ergo is, qui de euictiõe satis acceperat, emptori, cui ipse vendiderat: siue emptor vẽditori suo hæres exstiterit, fideiussores[l] tenebũtur. Et si ad eundem venditoris, & emptoris hæreditas reciderit, agi cũ fideiussoribus poterit[m].

* *Flo. ratio.* * *Flo. ponitur*

XLII. PAVLVS libro quinquagesimotertio ad Edictum.

SI prægnans ancilla vendita & tradita sit: euicto partu, venditor non potest de euictione[n] conueniri, quia part' [o] venditus non est.

XLIII. IVLIANVS libro quinquagesimooctauo Digestorum.

VAccæ ẽptor, si vitulus, qui post emptionem natus est, euincatur, agere ex duplæ stipulatione nõ potest[p]: quia nec ipsa, nec vsusfructus [eius] euincitur. Nam quod dicimus vitulum fructum[q] esse vaccæ: non ius, sed corpus demonstramus: sicuti prædiorum frumenta & vinum fructum rectè dicimus, cum constet eadem hæc nõ rectè[r] vsumfructum appellari.

XLIIII. ALFENVS libro secundo Digestorum à Paulo Epitomatorum.

SCapham non videri[f] nauis esse respondit, nec quicquã coniunctum habere. Nam scapham ipsam per se paruam nauiculam esse: omnia autem, quę coniũcta naui essent, veluti gubernacula, malus, antẽnæ, velum, quasi membra[t] nauis esse.

Si euincatur pars fundi: licet in residuo remaneat integra mensura, de euictione agitur. h. d.

XLV. IDEM libro quarto Digestorum à Paulo Epitomatorum.

QVi fundum tradiderat iugerum centum, fines multo amplius * emptori demonstrauerat. si quid ex his finibus euinceretur, pro bonitate eius emptori præstandum ait: quamuis id, quod relinqueretur, cẽtum iugera haberet[u].

* *Hal. ampliores*

Si vsusfructus rei venditæ pertinet ad alium, tenetur venditor emptori, quatenus interest eius tempore, quo agit vsumfructum non fuisse alterius venditionis tempore. h. d. Bartolus.

XLVI. AFRICANVS libro sexto Quæstionum.

FVndũ, cui[a] vsusfructus Attij erat, mihi vendidisti: nec dixisti vsumfructum Attij esse. hunc ego Mæuio, detracto vsufructu, tradidi. Attio capite minuto, non ad me, sed ad proprietatem vsumfructum redire ait. neque enim potuisse constitui[x] vsumfructum eo tempore, quo alienatus *[y] esset, sed posse me[z] venditorem te de euictione conuenire: quia æquum sit, eandem causam meã esse, quæ futura esset, si tunc vsusfructus alienus non fuisset.

Qui constituit seruitutẽ in re aliena, personaliter obligatur euictionis nomine. h. d.

SI per alienum fundum mihi viam cõstitueris: euictionis nomine te obligari ait. Etenim quo casu, si per proprium constituentis fundũ concessa esset via, rectè cõstitueretur: eo casu si per alienũ concederetur, euictionis obligationẽ cõtrahi[a].*

* *Flo. alienus*

SCùm tibi Stichũ venderẽ, dixi eum statuliberum esse, sub hac conditione manumissum, si per me non steterit, quo minus decem milia nummorum heredi meo dentur, & ille decem milia nummorum dederit, quod ad libertatem pertinet, liberum esse: quod ad seruitutem, seruum mansurum. Stichus decem milia nummorum heredi meo dedit, & ab eo manumissus est. Quæro, an Stichus seruus sit? Respondit, si ea pecunia, quæ data est, ad dominum pertinuit, seruum esse: si ad Stichum, liberum. Quæro, si ea pecunia, quæ data est, ad dominum pertinuit, & Stichus ab eo manumissus est, an Stichus liber sit? Respondit, si ea pecunia, quæ data est, ad dominum pertinuit, & Stichus ab eo manumissus est, liberum esse.

SI per alienum fundum mihi viam cõstitueris: euictionis nomine te obligari ait. Etenim quo casu, si per proprium constituentis fundũ concessa esset via, rectè cõstitueretur: eo casu si per alienũ concederetur, euictionis obligationẽ cõtrahi[a].*

* *Flo. constrahit.*

SCùm tibi Stichũ venderẽ, dixi eum statuliberum esse, sub hac conditione manumissum, si per me non steterit, quo minus decem milia nummorum heredi meo dentur, & ille decem milia nummorum dederit, quod ad libertatem pertinet, liberum esse: quod ad seruitutem, seruum mansurum. Stichus decem milia nummorum heredi meo dedit, & ab eo manumissus est. Quæro, an Stichus seruus sit? Respondit, si ea pecunia, quæ data est, ad dominum pertinuit, seruum esse: si ad Stichum, liberum. Quæro, si ea pecunia, quæ data est, ad dominum pertinuit, & Stichus ab eo manumissus est, an Stichus liber sit? Respondit, si ea pecunia, quæ data est, ad dominum pertinuit, & Stichus ab eo manumissus est, liberum esse.

A p *Vaccæ emptor. Non potest.* sed nec ex empto videtur: quia si bonæ fidei erat, fecit suum fructum: si malæ fidei, non agit? Respon. bo. fi. possessor erat: sed tamen extantes restituit petitori: & ideo agit ex empto. Vel dic, perceptum vitulum à venditore ante traditionem, vel à quocũque, cum sine culpa venditor desiit possidere: malæ fidei autem non agit nomine rei, vel accessionis, nisi stipuletur, vel paciscatur de euictiõe: vt. C. eodem. l. si fundus.

q *Fructum.* quo casu pars videtur euinci, & ideo agetur: vt supra, eodem. l. j. & infra, eo. l. si ab emptore.

r *Rectè.* ab aliquo: vt supra, de rerum di. l. j. §. quædam. Accursius.

s *Capham non videri.* vt infra, de fun. instru. leg. l. vlt. & supra, de rei vin. l. Marcellus. §. armamenta.

t *Membra.* ergo cum stipulatio de euictione intercesit, agetur pro naue & scapha ex stipulatu, pro membris nauis ex empto tantum: vt. ſ. eodem. l. naue. & argu. infra, de verbo. sig. l. malum. in principio. Accursius.

u *Qui fundum. Haberet.* hoc cum facta fuit vẽditio in specie, scilicet pro omnibus illis finibus: vt. C. eo. l. si fines. sed asseuerauit emptori. c. esse iugera ad minus: & pro tot tradendis volebat teneri: licet minꝰ esset. si autem plus esset, totum volebat cedere emptori, & ei de euictione teneri: & facit ad. l. supra, depositi. l. j. §. si cista.

x *Fundum cuius. Constitui.* mihi ẽptori.

y *Alienatus.* id est vẽditꝰ esset fundus. ſ. quia alienus esset. Accursiꝰ.

z *Posse me.* ſ. emptorem, id est emptor cõueniret vẽditorem. nã & econtra posset intelligi. vnde hic est amphibolia, sicut est ibi, verum est panem comedere cané. Sed nonne mihi tenetur emptor, quia se obligauit ad vsumfructũ? Respon. non obligauit se: sed in re quam tradidi, vsumfructum retinere volui: quod non potui: quia alienus erat. ſic. ſ. de cõdic. causa da. l. dedi. §. subtili[a]. nec ideo mihi debet teneri emptor, quia vsumfructũ retinere nõ potui: vt probat. j. de iure dot. l. si mulier. §. j. &. ſ. de act. em. l. tenetur. §. si tibi. Sed ecótra, si iste qui detraxit, prius decedat, quàm Titius fructuarius, vel tali casu cõstituatur cp desineret esse fructuarius: etiã si verum esset, tenetur ẽptori: vt. ſ. de act. emp. l. fundũ. & facit ad. l. ſ. de vsufru. sub conditione. Ac.

a *Contrahi.* vt. ſ. eo. l. si quis per fundũ. non tamẽ est seruitus cõstituta,

BIU Cujas

stituta, quæ sine prædiis esse non potest: vt supra, communia prædi. l. j. & instit. de serui. §. ideo autem. quæ sunt contra. Sed hic tantum personalis obligatio contrahitur: vt dictum est.

a *Exoluerit.* aliàs, exoluerit, id est cœperit. & aliàs, exceperit.

b *Iussum.* scilicet à testatore.

c *Dixerim quinque.* scilicet iussum dare. Sed hic nonne mētitus est: quia videtur dixisse. v. tantum iussus est dare: vt. ſ. de inter. act. de ætate. §. si cum esset. ergo debet teneri: vt. j. e. l. qui libertatis. §. quid ergo. q̄ est contra. &. j. e. l. qui alienā. §. fi. quę est similiter cōtra. nam in prædictis dicitur mentiēte in summa danda teneri. Sed ibi dicit de maiori: hic de minori. & est ratio in his omnib⁹ cōditionibus: quia cum vēditor noluit teneri emptori ex conditione, quę erat emptori grauior, vel deterior, & eam expressit: ergo non tenetur ex ea, quæ erat ei leuior. Et sic noquòd non punitur quis propter mēdacium, cū aliū non afficiat dāno. sic. ſ. de inter. act. de ætate. §. fi. nā & secūdum canones multa sunt genera mendaciorum.

Flo. libertate *Flo. his* *Flo. tenear.* *Mendacium non semper punitur.*

d *Si duos seruos quinis.* id est, bis quinq;.

e *Dignus.* sic & supra, de actio. empt. l. si duorum. & infra. c. cum plures. & facit supra, de ædi. edict. l. si plura.

f *Cum fundus. Consequeretur.* quod iniquum est: vt supra, eo. l. quod dicitur.

g *Si ab emptore. Petitur.* quia vsusfructus dicitur pars dominij: vt supra, de vsufructu. l. iiij. Accursius.

Halo. alicui

h *Si pignora. Extraordinem.* nam solēnitas iudiciorum hodie recessit ab aula.

i *Re euicta.* quia ex officio vēditur: vt supra, fami. ercisc. l. qui erat.

k *Actio.* immò videtur nego. gest. vt supra, de nego. gest. l. ait prætor. §. si executor. quæ est contra. Solu. vt ibi.

Si per imprudentiam.] CASVS. Si iudex me emptorem per imprudentiam iuris condemnauit, credens per vnum testē probatum, vel per errorem facti, vt quia nō bene elegit testes: neutro casu tenebor agere de euictione: sicut neque quando iudex fuit corruptus, vindicante aliquo. Vivianus.

Flo. proinde

l *Si per imprudentiam.* scilicet, iuris.

m *Errorem.* scilicet, facti. Accursius.

n *Auctoris.* id est, venditoris.

o *Nam quid.* Scilicet dices contra. respon. quid ergo refert. &c.

p *Stultitia.* imprudentiam & errorem vocat stultitiam. Item iuriam hic vocat eandem, & plus: quia quando erat corruptus.

q *Quæsit emptori.* à iudice: idem si ab alio: vt quia de prædio expellatur: vt. C. de acti. empti. l. fin.

r *Auctorem.* vt. C. de re. permu. l. j. nec hæredis facta in peti. hær. nocent legatariis: vt infra, de lega. j. l. si seruus plurium. §. quid ergo. nec facta liberti nocent patrono: vt infra, de bo. eo. qui cum maior. §. fina. nec fideiussoris facta nocent reo: vt infra, de fideiusso. l. *tiam sequē.* exceptione. sed facta sotes: cij omnium bonorum, nocent aliis: vt suprà, pro soc. l. cum duobus. §. fin. Item hęc sunt vera, quia non nocet, nisi forte ſtatim conueniret emptor venditorem, vt si vellet appellaret: vt suprà, man. l. procuratorem. §. sed & si testator. vel vbi non præbuit causam iniuſtę damnationis: vt infra, de fideiusso. l. ex *hoc.* c. iii. ceptione. & supra, de *extra* de Publ. l. si quis prohi. *emp.* & vē. Restat ergo, quòd si non præbuit causam, quòd agit. Licet autem non teneatur venditor, tamen iudex fecit litem suam: vt instit. de obliga. ex quasi deli. in principio. Item quādo sordibus iudicauit, quæritur, an agatur, cum ipso iure nō valeat sententia: vt. C. quando prouocare non est necesse. l. venales? Respon. forte precibus tātum fuit corruptus, quo casu valet sententia: vt infrà, ad Trebel. l. seruo inuito. §. cum prætor. vel dic, etiā si pretio. nam tunc indubitabilius non agitur de euictione.

Flo. aut † *Facit ad* *Flo. Titius*

f *Contingere.* vbi ipsemet venditor euicit: vt l. vindicantem. supra eodem. quia tunc non potest dicere secūdum se per gratiam iudicatum: vt infra, de leg. j. l. si seruus plurium.

t *Stipulationem.* vt supra, eod. l. qui à pupillo. &. l. minor. §. qui statuliberum.

u *Intercidit.* quantum ad hoc, vt cum effectu competere possit. nec enim cōpetit actio, nisi res euincatur. Accur.

x *Amittit.* dubitatio erat quia & quando vēditor vel hæres euincit, tenetur de euictione: licet exceptione poterat remoueri: vt suprà, eodem. l. vindicantem.

y *Homine.* post mortem venditoris.

z *Obstrictus.* Pone exemplum superioris. §. si Titius. Accursius.

a *Defuncto.* de quibus multis casibus vnum ponit, vt & ecce cum & cætera.

b *Hæreditate.* id est æstimationē hæreditatis eo homine euicto, quem ipse vendidit: vt supra, eo. l. venditor hominis. & in multis aliis

si nauis ex Asia venerit, is autem, *si Titius consul factus fuerit*: manumissus erat. Quærebatur, si prius nauis ex Asia venerit, ac post Titius consul fiat, atque ita in libertatem euictus sit: an euictionis nomine teneatur. Respondit, non teneri eum. Etenim dolo malo emptorem facere, cùm prius exstiterit ea cōditio, quàm euictionis nomine exoluerit[a]. ¶ Item si post biennium liberū fore dixi, qui post annum libertatem acceperit, & post biennium in libertatem* euincatur: vel decem dare iussum[b], dixerim quinque[c]: & is* decem datis ad libertatem peruenerit: magis esse, vt his quoque casibus non teneatur.*

XLVII. IDEM libro octauo Quæstionum.

SI duos seruos quinis[d] à te emam, & eorum alter euincatur: nihil dubij fore, quin rectè eo nomine ex empto actur[e] sim, quāuis alter decē dignus[e] sit: nec referre, seperatim singulos, an simul vtrūque emerim.

De dupla deducitur id, quod emptor consecutus est ratione particularis interesse. h. d. siue à venditore, vt hic: siue ab alio: vt. l. 2. §. fina. de doli excep.

XLVIII. NERATIVS libro sexto Membranarum.

CVm fundus, *vti optimus maximúsque est*, emptus est: & alicuius* seruitutis euictæ nomine aliquid emptor à venditore consecutus est: deinde totus fundus euincitur: ob eā euictionē id præstari debet, quod ex duplo reliquum est. Nam si aliud obseruabimus: seruitutibus [euictis] aliquibus, & mox proprietate euicta, amplius duplo emptor, quàm quanti emit, consequeretur.[f]

XLIX. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

SI ab emptore vsusfructus petatur: perinde* is venditori denūtiare debet, atque is, à quo pars petitur[g].

L. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

SI pignora veneant per appa ritores prætoris, extra ordinem[h] sententiam exequentes:* nemo vnquam dixit dādam in eos actionem re euicta[i]. Sed si dolo rem viliori pretio proiecerunt, tunc de dolo actio[k] datur aduersus eos domino rei.

LI. IDEM libro octogesimo ad Edictum.

SI per imprudētiam[l] iudicis, aut errorem[m] empto rei victus est: negamus auctoris[n] dānum esse debere. Nam* quid[o] refert, sordibus† iudicis, an stultitia[p] res perierit? Iniuria enim, quę fit emptori[q], auctorē[r] non debet contingere[s].

Stipulatio de euictione potest committi contra hæredem venditoris: licet contra ipsum venditorem nō potuerit committi. Item & hæredi emptoris potest in plus committi, quam potuerit ipsi venditori. h. d. cum. §. non mirum.

¶ Si Titius Stichum post mortem suam liberum esse iussum, vendiderit: mortuo deinde eo, Stichus ad libertatem peruenerit: an stipulatio de euictione interposita teneat? Et ait Iulianus committi stipulationem[t]. quamuis enim Titio* hoc casu denuntiari pro euictione nō potuisset, hęredi tamen eius denuntiari potuisset. ¶ Si quis locum vendiderit, & idem venditor ab hærede suo voluntate emptoris in eo sepultus fuerit: actio de euictione intercidit[u]. hoc casu enim emptor proprietatem amittet[x]. ¶ Non mirum autem est, vt euicto homine[y], de euictione teneatur hæres, quamuis defunctus non similiter fuerit obstrictus[z]: cum & aliis quibusdam casibus plenior aduersus hæredem: vel hęredi competat obligatio, quàm competierat defuncto[a]: vt cū seruus post mortem emptoris hæres institutus est, iussūq; hæredis emptoris adiit hæreditatem[b]. nam actione ex empto præstare debet hęreditatē: quāuis defuncto in hoc tātum fuit

aliis casibus idem inuenies: vt ab hærede, & cõtra hæredes, actiones incipiant: vt. C. vt act. ab hærede, & contra hæred. l. j. & infra, de pact. do. l. pater cum. in fine.

a *Expertus.* & vici. vnde & solutio totiº debiti facta est. vel melius expertus sum, & quidé succubui. vnde ꝓpriè obstat exceptio, si agã contra alios: quia trãsit ad eos tanquã ad reos debendi, & excetio rei iudic. si socij erant: vt supra, de arbi. l. si duo. Alij ponunt casum, quando sum cõtra vnũ expertus pro parte: vt agendo insolidũ cõtra alios repellar: vt C. de pact. l. si creditores. & secũdũ primũ & vltimũ dic, exceptioné intẽtionis, siue facti: cũ solutio ipso iure tollat obligationem: vt insti. quibus modis tol. ob. in principio. vel pone, ꝙ venditor decesit relictis pluribus hæredibº: vt. s. eo. l. si rem. §. j.

Ciendum est.] *CASVS.* Siue vendas, siue dones, siue in dotẽ des, promittere potes de euictione sub pœna dupli. Viuianus.

b *Ex causa.* vt & infra, de iure dotiũ. l. non solũ. nisi in prima obligatione cõtineatur pecunia: vt supra, de act. emp. l. Iulianus. §. ibidé.

Si fundo.] *CASVS.* Vẽdidisti mihi fundum, in cuius parte erat vinea: in alia pratum: in tertia, terra aratoria: & certum pretium pro vinea: & certum pro prato: & certum pro terra fuit constitutũ. si vinea euincitur, agitur ad duplum vineæ. h. d. vsque ad. l. si dictum. Viuian.

c *Si fundo.* si. i. quãuis.

d *Euincatur.* pro diuiso. nam si pro indiuiso, nũquam habetur ratio bonitatis: siue venierit certo pretio, siue nõ: vtpote cum nec bonitatis ratio possit assignari: vt. s. e. l. j. & ij. & de act. emp. l. si seruum mihi. §. si modus. in prin. §. & s. eo. l. qui fundum. Accursius.

e *Si singula.* puta tantum vinea, & tantum pratum, & tantum terra. Accursius.

f *Pro bonitate.* scilicet totius fundi: nec etiã partis euictæ. & hoc in actione ex stipu. sed si in ex empto, inspicitur interesse. Accur.

g *Præstandum.* per actionem ex stipulatu.

h *Dolo.* Not. dolum prẽsumi. sic supra, man. l. si procuratorem. §. dolo. Item hoc in actione ex stipulatu. Quid autem in ex empto? quidam non idem: tu dic idem: vt. C. e. l. emptor.

i *Non potest.* nisi pacto hoc sit remissum: vt. j. e. l. Herennius. Vel nisi steterit per venditorẽ, quo minus eidem nuntietur. sic. j. e. l. si ideo. §. pen. & facit ad hanc. l. s. man. l. fideiussor. §. si procurator.

k *Qui alienam rem. Desinit.* id est, incipit non teneri: vt hic, & infra, de solu. l. is qui. & infra, de ver. obli. l. decem. & hæc sunt vera, nisi ratione restitutionis contigerit: vt infra, eod. l. si cum venditor. §. si is qui.

l *Teneri.* quia non posset ammodo euinci, nisi per iniuriam, de qua non tenetur: vt. s. e. l. si per imprudentiam. vel per culpam nõ opponentis exceptionem: vt supra, eod. l. si rem. §. si duplæ. Item hoc etiam, si hypothecaria agitur: quia extraneus possidet: vt not. C. eod. l. si obligata.

m *Tenetur.* propter mendacium: vt. j. de statuli. l. si decem dare

vtilis ex empto actio, vt seruus traderetur. ℣ Si plures mihi insolidum pro euictione teneantur: deinde post euictionẽ cum vno fuero expertus[a]: si agam cum cæteris, exceptione me esse repellendum Labeo ait.

LII. IDEM libro octogesimo primo ad Edictum.

SCiendum est, nihil interesse, ex qua causa duplæ stipulatio fuerit interposita, vtrùm ex causa[b] emptionis, an ex alia, vt committi possit.

LIII. PAVLVS libro septuagesimo septimo ad Edictum.

SI fundo[c] tradito pars euincatur[d]: si singula[e] iugera venierint certo pretio: tunc non pro bonitate[f], sed quanti singula venierint, quæ euicta fuerint, præstandum[g], etiam si ea, quæ meliora fuerint, euicta sint. ℣ Si cùm posset emptor auctori denuntiare, non denuntiasset: idémque victus fuisset, quoniam parum instructus esset: hoc ipso videtur dolo[h] fecisse: & ex stipulatu agere nõ potest[i].

LIIII. GAIVS libro vicesimo octauo ad Edictum Prouinciale.

QVi alienam rem vendidit: post longi temporis præscriptionem, vel vsucapionem, desinit[k] emptori teneri[l] de euictione.

Si ex mẽdacio, vel taciturnitate vẽditoris emptor decipiatur: agit de euictione. h. d.

℣ Si hæres statuliberũ, qui sub conditione pecuniæ dandæ liber esse iussus est, vendiderit: & maiorem pecuniam in conditione esse dixerit, quàm dare ei iussus est [seruus,] ex empto tenetur[m]: si modo talis est conditio, vt ad emptorẽ transiret, id est si hæredi dare iussus est seruus[n]. Nam si alij dare iussus [est:] quamuis veram pecuniæ quantitatẽ dixerit, tamen si non admonuerit alij dare iussum, euictionis nomine tenebitur.

Sententia lata contra absentem, nõ præiudicat venditori, nisi absens fuerit legitimè defensus. Paulus de Castro.

LV. VLPIANVS libro secundo ad Edictum Aedilium Curulium.

SI ideo contra emptorem iudicatum est, quod defuit: nõ committitur stipulatio. Magis enim propter absentiam victus videtur, quàm quod malã causam habuit[o]. Quid ergo si ille quidem, contra quem iudicatum est, ad iudiciũ nõ adfuit[p]: alius autem adfuit, & causam egit[q]? quid dicemus? vtputa acceptum quidẽ cum pupillo tutore auctore[r] fuit iudicium: sed absente pupillo tutor causam egit, & iudicatum est[s] cõtra tutorem[t]: quare non dicemus cõmitti stipulationem? etenim actam esse causam palam est. Et satis est, ab eo[u] cui ius agendi[x] fuit, causam esse actam. ℣ Præsenti autem venditori denuntiandum[y] est. Siue autem absit[z], siue præsens sit, & per eum fiat, quò minus denuntietur, cõmittetur stipulatio.

Simpliciter obligatus ad promittendum, non tenetur ad satisdandum. hoc dicit.

o *Si ideo contra emptorem. Habuit.* vt supra, de inoff. testa. l. qui repudiantis. in fin. & l. Papinia. meminisse. in fin. §. ibi, proinde &c. Sed quid si certum est emptorẽ amissurũ fuisse causam, etiam si præsens esset: vel quid si præsens fuit, & allegauit, & testes produxit: sed sententiæ nõ affuit? Respon. in primo non videtur, quòd agat de euictione: quia potuit non succumbere: vt. s. de arbi. l. si in tres. & de leg. j. cum res. §. fi. & secundum hoc est præsumptio iuris, & de iure. in secundo contra: quia videtur stetisse, cũ sic prope sententiã steterit, sicut ignis prope veniés veniſſe videtur: vt. j. quod vi aut clam. si alius. §. est & alia. Itẽ dicas hic, quòd abfuit per cõtumaciam: aliud si probabili causa: vt. C. de cõtra. iu. tu. l. ij. Vel dic, ibi derogari præsumptioni huius. l. quia probatur contra. Item *Qui ne vinno.* hic, ꝙ non agit, qui *cere posset* fecit ne vincere posset: *fecit, agere* vt infra, de re iudi. l. cõ *nũ videtur.* tumacia. & infra, de cõfess. l. certum. §. si quis ab. sic infra, de statulib. l. iij. in fine. Sed nonne absens hodie vincere posset? Respõ. vtiq;: vt. C. de iud. properandum. §. & si quidẽ. &. §. sin autẽ reus. sed tamẽ est idem: quia præsens aliqua allegare potuisset, quibus vicisset.

p *Adfuit.* nomine illius absentis: vt subiicit de tutore.

q *Egit.* id est, defendit. & sic ad inferiora.

r *Tutore auctore.* aut cum pupillo, cum auctoritate tutoris fuit cœptum iudicium, & valet etiam si cum solo tutore postea fuit actum: vt hic. aut sine auctoritate, & non valet, nisi sententia sit pro pupillo: vt. C. eo. l. cum minores. & l. non ideo.

s *Iudicatum est.* quod sufficit, siue ipsi, siue pupillo accipiẽti tutor auctoretur: vt infra, de adminis. tutorum. l. j. §. sufficit. Accursius.

t *Contra tutorem.* & per consequens contra pupillum absentem.

u *Ab eo.* scilicet, tutore.

x *Agendi.* id est, defendendi.

y *Denuntiandum est.* de hac denuntiatione dixi plene supra, eo. l. si rem quam. §. finali. Accursius.

z *Absit.* quia sit extra continentiam vrbis: vt infra, de ver. ~~obli. §. j.~~ ga. l. si absentem.

Si dictum fuerit.] *CASVS.* Si promisisti mihi quartam, vel triplum nomine euict. sub pœna quadrupli: quoniam postea facere non vis, agam actione ex empto informata, vt facias: non tamen fideiussorem dare teneris. [*SI COMPROMISERO.*] Emeram Stichum bona fide: & sic cœperã vsucapere: deinde incepi scire alienum, quod mihi non nocebat. sed si desij possidere sponte, & sic desij vsucapere, si postea mihi euincitur, cum ad me possessio earũ redierit, vel cũ ego egerim alio possidẽte, & succubuerim, de euictione nõ ago. [*IN STIPVLATIONE.*] Si vẽdo tibi seruũ, vt securior sis de euict. debes dicere cũ stipularis

de euic-

BIU Cujas

de euic.promittis,q̃ non euincetur seruus,vel pars eius: quia neque verum est seruũ euictũ,si tantũ pars euincitur.[*SI PRAESENTE.*]Si vendis mihi seruũ,& quæstio mihi moueatur pro eo:debeo tibi denuntiare,vt me defendas.si te non inuenio, possum denuntiare procuratori tuo &c.Cætera plana sunt.

a *Simpla.* pacta enim talia valent: vt.j.e.l.si plus.in princ. & potest dici,vt hic sit disiũctio legis:ac si dicat,conuenit inter contrahentes, siue de simplo, siue de duplo,siue de triplo,siue de quadruplo: certe quod istorum conuenit,illud erit seruandũ. si autem esset paciscentiũ hæc distinctio:quia dixisset emptor, promittis aut simplum, aut duplũ,aut triplum, aut quadruplum: non seruaretur quod eligeret alter: sed qđ minimũ: vt.j.de verb.ob.l.inter stipulantem.§.si stipulante.at hic vult seruari conuentionem per actionẽ ex empto informatã ab hoc pacto incontinenti appositio.nã datur hæc ex empto etiam ad quadruplũ ꝓmittendum:vt.ŝ.e. emptori.§.si simplam. Alij dicunt, q̃ hic est disiũctio paciscẽtium, quasi ipsi possint sic paciscí, & eligere possint, quã partem voluerint, vel actor, vel reus: & hoc per.l.j.de verb.ob.l. in cõuẽtionalibus.in príprima verior est: sed quomodo maxime, secundum primum intellectum stipulatio sit vltra duplũ:vt.C. de sen. quæ pro.e.l.j.§.scimus. quæ est cõtra? Solu.ibi de interesse singulari, quod non excedit duplum communis interesse per iudicis æstimationem:hic autem partes taxauerunt: vnde hoc labore iudicem releuauerunt. Item eodem modo est contra supra,de act.emp.l.Iul.§.ibidem.sed ibi pœna accedit loco quantitatis:hic autem loco rei emptæ.Sed vsque ad quam summam poterit emptor stipulari?Respon.vsque ad quadruplum,cum apponatur per hæc verba, duplum &c.vt insti.de act.§.omnes.sicut & aliàs.C.de spon.l.mulier.§.fina.secus si certa quãtitas, puta.c.quia tunc quãtum vult:vt insti.de inuti.stipu.§.alteri.&.j.de verb.ob. l.stipulatio ista.§.alteri.potest etiam hæc lex intelligi, quòd egissent partes,vt simpla tantum promitteretur.tamen per erroré plus est promissum.certe agitur ex empto.ſ. ad simplum. & facit pro hac positione.ŝ.si quis cau.sed & si.§.fina. Item contra.j. de iure fisc.l.si procurator.Solu.ibi speciale.

Flo. non cepit

a Ista glo. est sing. secũdũ Ludo. Rom. in.2. charta. singu. 12. ad hoc, quòd dispositio.§. no habet locum in eo, qui prorogauerit: id est consenserit in iudicẽ non suũ.

b *Actione.* informata, vt secũdum pacta fiat promissio.Vel dic, promittatur dicto pacto.

c *Poterit.* potest opponi,hæc stipulatio est prætoria: vt infra,de præto.stipu.l.j.§.stipulatio.ergo non potest addi, vel detrahi: vt infra,de verb.obl.l.in conuentionalibus.Solu.hoc verum, nisi vt lex permittit:vel hic non addit,nisi volẽte vtraque parte:vt hic.

d *Repromissio.*vt supra,eo.l.emptori.§.fi.& infra, de præto.stip. l.j.§.stipulatio duplæ.

e *Actio.* nisi volente venditore fiat:arg.ŝ.ad legem Rho.de iac. l.ij.§.si conseruatis.in fi.§.Item dic,nulla ex stipulatu, sed ex empto sic:arg.ŝ.e.titu.si rem.in prin.

f *Nulla enim.* nec enim per omnia sententia arbitri est sententia:vt.ŝ.de his,qui notan.infa.l.quid ergo.§.ex compromisso.

g *Feci.* scilicet restitui. Sed quid[a] si in iudicem ordinarium, cui non eram subiectus, consensi? Respon. Ioan.idem quod in arbitro, ratione huius legis. Item quid si plures erant mihi ordinarij, & vnum elegi?Respon.non idem: quia hoc fit ex necessitate:vt supra,loc.in naue.& not.hic nõ agi de euictione,nisi per sententiam euincatur iudicis:vt &.ŝ.de rei vin.vtique. Sed contra supra,eo.l.si mancipium.§.si communi di. Solu.& ibi fuit sententia iudicis.

h *Non potest.* speciale in homine, secundum Io.secus in equo,& ceteris indiuiduis: & sec[a] in fundo: vt.ŝ.e.l.j. & ibi plene de hoc dixi.

i *Euictus.* de quo solo tenetur:non de parte ex stipulatu.

k *Si cum posset vsucapere.* Sed quid si non potuit, quia malam fidem habuit? Respon. posset distingui forte, subtiliter quæsierit, an vltro sibi aliquis retulerit: vt primo casu videatur esse in culpa,secundo nõ: vt infra, de lega.iij. fideicommissa.§.si rem.

l *Vsuceperit.* desinendo posidere.Accur. * *Flo.ẽptor*

m *Procuratori.*si autem absente, sufficeret suo procuratori, licet idem venditor ignoraret.idé si nulli, cum procuratorem non haberet.

n *Posset.*vt.j.quod vi aut clam.l.j.§.sed & Aristo.quid si non denũtiaui,sed vẽditor: quia mihi ꝓindiuiso,vel in duplo partem vendidérat, simul est[b] mecum conuentus de facto à *sing.ad hoc* Titio rei vindi. & in iudicio pariter probationes præstitimus?Respon. eũ conuenirí posse: vt ar.j.eo.l. Herenius.§. pe. &.j. de ma. test.Lucius.in fi.& de

b Not. glo. proposítum, quòd denũtiatio non debet fieri venditori, qui simul & semel fuit conuentus in iudicio iuris in iudicio infecti exigitur sine tutore: vt infra, de dam.infec.si finita.§.si cio cum impupil.nec in mora constitui,nisi tutor cum eo interpelletur: vt.j. ptore.Bela. de verb.obli.l.sed si ex stipulatu.quæ sunt contra.Solu.hic in fauorem pupilli dictum est: vt si saltem pupillo, cum posit,non denuntietur, emptor non agat:sed ibi nõ prodest,vt solus teneatur ex stipulatu, vel ex mora:quia op[o] est adesse tutorẽ:vt ibi.arg. ŝ.de act.emp.Iul.§.si quis à pupillo.& insti.de aucț.tu.§.j.&c.

Habere licere.]*CASVS.*Vendidisti mihi fundum, & promisisti habere licere.venit Titius,& agit contra me rei vin. & obtinuit: sed ante executionem decesit,sic quòd nõ apparet,qui petat executionem fieri.quæritur,an sit commissa stipulatio? Dicitur quòd non. Idem dicit,si dictus Titius victor mihi leganit rem illã,antequã per executionẽ mihi auferretur.secus si post.Vi.

p *Abductam.*manu militari.

q *Licet.* vt & supra,de act.emp.l.iiij.j.respon.& supra,eo.si seruus venditus.§.j.&.C.de euic.l.iij.

r *Non nasci.* Respon.vtique non nascitur.

ſ *Legauerit.* & ita haberet rẽ. non ergo æstimationẽ petat: vt.j. solu.ma.si vero.§.fi.Sed videtur,q̃ controuersia mota statim sit in mora:& nõ purgetur,licet postea habeat rẽ: vt.j. de verb.oblig. stipulatio ista.§.sed quatenus.&.§.si quis forte.quæ est cõtra. Sol. refert an is, qui promisit habere licere,moueat controuersiam, & tũc cõmittatur stipulatio ante lit.cõtesta.vt ibi.an ali[a], & tunc rẽ abducta cõmittitur.Sed illud notandũ,q̃ vbi promisit duplam re euicta,etsi mouẽ controuersiã ego venditor: expectatur tamen sententiatum sit, nihilominus promissor tenetur. Simili modo tenetur,& qui curauit,ne sibi denũtiari posset[n]. Sed & si nihil vẽditore faciente, ẽptor cognoscere,vbi esset, non potuit: nihilominus committitur stipulatio.ſPupillo[o] etiam sine tutoris auctoritate posse denuntiari:si tutor non appareat, ex duplæ stipulatione benignius receptum esse Trebatius ait.

No.dicitur esse in culpa ille, qui minus subtiliter perquirit de iure auctoris sui.Bar. & .l.d.Licet sententia lata sit contra emptorem: si tamen res non est ablata,nec auferri potest, non agit de euictione. l.d.

LVII. GAIVS libro secundo ad Edictum Aedilium Curulium.

HAbere licere rem videtur emptori,* & si is qui emptorem in euictione rei viceperit, ante ablatam vel abductã[p] rem sine successore decesserit: ita,vt neque ad fiscũ bona peruenire possint, neque priuatim à creditoribus distrahi.tunc enim nulla competit emptori ex stipulatu actio: quia rem habere ei licet.[q] Quod cùm ita est, videamus,num & si ab eo, qui vicerit,donata legatáve res fuerit emptori, æquè dicendum sit ex stipulatu actionem non nasci[r], scilicet si antequã abduceret, vel auferret, donauerit, aut legauerit[f]: alioquin

* *Flo.ẽptor*

sententia: vt. ſ. eo. vindicantem. &. l. ſed ſi ex. ſecũdum Azo. *ADDITIO.* Cõclude ex hac gloſ. q̃ aut agitur ex ſtipulatione habere licere: & tũc refert, moueat cõtrouerſiã vẽditor, vel tertius: aut ex ſtipulatione duplæ, & tũc ambulant pari paſſu, ſecũdũ Bal. hic.

a *Non poteſt.* vt &. j. eo. l. emptori poſt euict. Sed contra. j. de excep. do. ſi fideiuſſor. Solu. ibi fundum, & omne intereſſe paratus erat dare. hic ſolum fundũ. vel hic in alia ſtipulatione quàm ibi: vt dices infra, eo. l. emptori. Accurſius.

HAeres.] *CASVS.* Teſtator legauit mihi ſeruum in genere: hæres tradidit mihi Stichũ, & promiſit de euic. quia credebat hæreditarium: tandem eſt euictus mihi: agam actione prima ex teſtamento, ac ſi non eſſet mihi traditus. Vi.

b *Nominatim.* id eſt in genere. ſi autem certus eſt, talis dãdus eſt, qualis eſt: vt. j. de le. j. ſi à ſubſtituto. &. l. ſi legati ſerui. &. l. ſi ſeruus Titij. &. l. ſi dominus. §. j. & ſupra, eo. ſi is qui. niſi ſciens alienam, vel niſi coniunctæ perſonæ: vt inſti. de leg. §. non ſolum. Et hæc vera, ſi denuntiauit hærẽdi antẽ iudiciũ: vt. j. de leg. iij. l. qui concubinã. §. hæres. aliter in venditiõe: vt ſupra, eo. ſi rem. §. fi. Vel pone iudicium pro ſententia, quod tutius eſt, quia promptum eſt iura iuribus concordare. Item quod dicitur, in ſeruo in genere relicto: idem in ſubalternatione: vt. j. de leg. j. quæ de legato. Ac.

SIres.] *CASVS.* Emi à Titio domum pro. c. deinde deceſſit. quidam (puta Seius) me hæredem inſtituit, & à me legauit illam domũ dandã Cornelio. poſtea eſt euicta per dominum. quæritur an Cornelius poſit de euictione agere contra aliquem? Et dicit, quòd non. nam contra me non, quia in ſpecie fuit legata. contra Titium à quo emi non, niſi in duobus caſibus. primus quando ceſſi iura mea Cornelio contra Titium. Item in alio quãdo cedo coactus, quia teſtator meus mihi iniunxit vt cederem: quo caſu teneor cedere bona hæreditaria quæ ob ipſum ſunt hypothecata.

c *Ame.* hærede inſtituto à quodam.

d *Niſi ceſſæ.* gratuito ſcilicet ſpontanea voluntate mei, qui ſum hæres. ſed nec ego videor agere poſſe, niſi in caſu: vt infra, eo. l. pater. Sed nũquid cogar cedere, quia ſine meo incommodo eſt? Reſpon. vt no. ſupra, eo. l. in creditore. Item quod eſt inutile mihi, aliis eſt vtile: vt not. C. de iure do. l. fi. in prin. nec mirum, quia plerumque alter vendit, & alter tradit, & alter de euic. tenetur, vt creditor & iudex.

e *Caſu.* ſubaudi, in quo.

f *Hypothecas.* tacitas ſcilicet in rebus defuncti, qui hæredem rogauit cedere actiones: vnde hæres habet neceſſe cedere.

g *SI in venditione. Oporteat.* hoc cum fuit dictũ, vel ex certa ſciẽtia fuit omiſſum ne dupla promitteretur, vel præſtaretur. alioquin agetur perpetuo vt dupla promittatur: vt ſupra, eo. l. ij. & ſupra. e. l. emptori. §. fi.

h *Et ex natura.* &, pro id eſt. Vel dic, ſtipulatus erat à venditore

semel commiſſa ſtipulatio reſolui non poteſt[a].

Quando ſeruus legatur in genere, & traditur alienus, agitur ex teſtamento rẽ euicta. Bartolus.

LVIII. IAVOLENVS libro primo ex Plautio.

HAeres ſeruum non nominatim[b] legatum tradidit: & de dolo repromiſit. poſtea ſeruus euictus eſt. agere cũ hærede legatarius ex teſtamento poterit, quamuis hæres alienũ eſſe ſeruum ignorauerit.

LIX. POMPONIVS libro ſecundo ex Plautio.

SIres, quam à Titio emi, legata ſit à me[c]: nõ poteſt legatarius, conuentus à domino rei, venditori meo denuntiare, niſi ceſſæ[d] ei fuerint actiones, vel quodam caſu[e] hypothecas[f] habeat.

LX. IAVOLENVS libro ſecundo ex Plautio.

SI in venditione dictum non ſit, quantum venditorẽ pro euictione præſtare oporteat[g]: nihil venditor præſtabit, præter ſimplam euictionis nomine, & ex natura[h] ex empto actionis, hoc quod intereſt[i].

LXI. MARCELLVS libro octauo Digeſtorum.

SI quod à te emi, & Titio vẽdidi, voluntate mea Titio tradideris: de euictione te mihi teneri, ſicuti ſi acceptam[k] rem tradidiſſem, placet.

LXII. CELSVS libro viceſimoſeptimo Digeſtorum.

SI rem, quæ apud te eſſet, vẽdidiſſem tibi: quia pro tradita habetur[l], euictionis nomine me obligari placet. ℣ Si ei qui mihi vẽdiderit, plures hæredes exſtiterint, vna[m] de euictione obligatio eſt: omnibúſque denuntiari[n], & omnes defendere[o] debent: [&] ſi de induſtria non venerint in iudiciũ[p], vn⁹ tamẽ ex his liti ſubſiſtit[q]: * propter denuntiationis[r] vigorẽ, & prædictam abſentiã, omnibus vincit, aut vincitur[ſ]: rectéque cum cæteris agã, quòd euictiõis nomine victi ſint. ℣ Si fundũ, in quo vſusfructus Titij erat, qui ei relictus eſt quoad viueret[t], detracto[u] vſufructu ignorãti mihi vẽdideris, & * Titius capite deminutus fuerit, & aget Titius ius ſibi eſſe vtendi fruendi[x]: competit mihi aduerſus te ex ſtipulatiõe de euictione actio: quippe ſi verũ erat[y], quod mihi dixiſſes in vẽditione, rectè negarem Titio ius eſſe vtendi fruendi.

LXIII. MODESTINVS libro quinto Reſponſorum.

HErennius Modeſtinus reſpondit, nõ obeſſe ex empto agẽti, quòd denuntiatio ℣ euictione interpoſita nõ eſſet, ſi pacto ei remiſſa[z] eſſet denũtiãdi neceſſitas. ℣ Gaia Seia fundum à Lucio Titio emerat: & quæſtione mota fiſci nomine, auctorem laudauerat, † & euictione ſecuta fund⁹ ablatus, & fiſco adiudicatus eſt vẽditore[a] periculũ euictionis præſtari ſibi, ſed nõ in certam quantitatem. aget ergo in ſimplum ex ſtipulatu, & ex empto ad intereſſe. Ac.

i *Intereſt.* Not naturam actiõis ex empto eſſe, vt detur ad interesse: vt. C. eo. l. nõ dubitatur. &. ſ. de actio. ẽpt. Titius. in fi.

k *SI id quod à te. Acceptam.* quaſi breui manu: vt ſupra, ſi cer. pet. l. ſingularia. in fine.

SIrem.] CASVS in §. ſi ei. Titius vendidit mihi fundũ ℣. c. qui decedens tres habuit hęredes: omnes inſolidum tenentur defendere, non tamẽ quilibet poteſt defendere pro tertia. Secundo dicit, aliis ceſſantibus ſtudioſe, hic ſi vincit, omnibus prodeſt. ſi perdit, omnibus nocet: vt quaſi re legitime euicta de euictione agam & eõtra alios. [*SI FVNDVM.*] Vendidiſti mihi fundum in quo vſusfruc. erat Titij, ſic vt licet capite minueretur, eſſet tamen ei repetit⁹, puta quoad viueret. in vẽditiõe autem dixiſti vſumfru. eſſe Titij, ſed non dixiſti qualitatem ſicut erat. poſtmodum Titi⁹ capite minuitur. ego nolo habere vſumfruc. Titius retinet ex repetitione. ego contra venditorem meum agam in quantum intereſt non fuiſſe Titio repetitum, vel ad duplam vſusfru. ſi ſtipulat⁹ ſim. Viuianus.

* *Hal. lit. ſuſtineat:*

* *Hal. dõnec Tit.*

l *Habetur.* vt inſti. de re. diui. §. interdum.

m *Vna.* ſecundũ quod nos ſimpliciter ſequiũ.

n *Denuntiari.* quia inſolidum vnicuique denuntiandum eſt, licet partis præſtatio quemlibet liberet: vt infra, de verbo. obliga. l. cum ex cauſa. &. l. in executione. §. inſolidum.

o *Defendere.* q. d. non ſufficit quoſdã ſuas partes defendere, niſi & totum defendant: vt ſubiicit.

† *Quid ſit auctorẽ laudare declarat Macrobius. lib. 6. Satur. cap. 7.*

p *In iudicium.* omnes.

q *Subſiſtit.* inſolidum: vt ſtatim patet.

r *Denuntiationis.* inſolidum cuilibet factæ.

ſ *Vincitur.* & hoc caſu recte &c.

t *Quoad viueret.* in quo caſu intelligatur repetitus.

u *Detracto vſufructu.* pro Titio.

x *Fruendi.* ſ. ex repetitiõe: vt. ſ. de vſufr. ſed & ſi quis. §. ſi operas.

y *Erat.* illud ſolum & totum, ſcilicet quòd ſpecialiter & ſimpliciter pertinet vſusfru. ad Titium, non etiam quoad viueret: hic enim ſemel amiſſum reſumit: vt. ſ. qui. mo. vſusfru. amit. l. iij.

z *HErennius. Remiſſa.* remittentibus enim & cætera. vt ſupra, titu. j. l. quæritur. §. ſi venditor.

a *Venditore.* ergo eo abſente tenetur appellare, etiam in mala cauſa, quia in bona tenetur & eo præſente: vt. C. de admi. tuto. l. ſi bonã. ſed an debet ℣ ſequi? forte non, ad inſtar procuratoris: vt C. de procur. l. inuitus. & quod in fi. hui⁹. l. dicit, in bona cauſa dicit, & quãdo non tenetur appellare. *ADDITIO.* Pro declaratione iſtius gloſ. dic ſecundũ Bald. hic q̃ aut emptor habet malam cauſam quia vere res eſt petẽtis, & tunc non credo q̃ appellare teneatur, cũ etiã ſine ſententia poſſit reſtituere: vt no. ſ. de negoceſt. at qui natura. §. cũ me. &. ſ. manda. Quintus. & hoc dico, ſiue vẽditor ſit præſens, ſiue abſens: licet gloſ. cõtra. Si vero habet bonã

BIU Cujas

causam:si præsens sit vēditor,non credo q̄ appellare teneatur,vt hic.Si vero sit absens,tenetur appellare,vel denūtiare vt appellet: vt.ſ.māda. si procurator.§.si ignorantes. Sed in eo quod dicit, si emptor habet bonā causam,q̄ non tenetur appellare præsente vēditore,videtur falsum,quia sic sentētia fuit iniuriosa,ergo nō nocet vēditori: vt.l.si per imprudentiā.ſ. eo. nec sua p̄sentia auget obligationē.& ideo istud dictū non est verū,vbi cōstat q̄ bonā causam habebat,sed est verū in dubio, quādo non constabat hoc, nec cōtrarium.& ita teneatis,secundum Bal.hic.

a *Præsente.* facit enim p̄sentia: vt.ſ.e.si ideo.§. si.& dic præsente,scilicet tempore sententiæ. & sic potuit appellare.

b *Appellauit.* quādo nō habebat necesse: vt ſ.posuit.& ita refert an non appellauit, an appellauit, sed vitio suo perdidit causam.

c *Ex præscriptione.* q̄ intra fatales dies nō est prosecutus appellationē, ideo bona videtur fuisse causa: vt.ſ.e.l.si ideo. idē si renuntiauit causæ eadē ratione.idē si nō appellauit quādo bonā causam habuit:vt C.de admi.tuto.l.si bonā.& sic tribus modis videtur perdidisse suo vitio,quib⁹ casibus nō agit,vt hic.&.j.de fideiuſ.l.exceptione.&.j. si cui plus quàm per leg. Fal.nisi.§. si legatarius. &.ſ.manda.si procuratorē.§.si ignorātes.&.j. de solu.Stichū aut Pāphilum.§. pe.&.ſ. eo.l. hoc iure. & præsumo semper malā causam,ex quo semel est dānatus. vnde appellare nō tenetur,maxime præsente venditore, sicut hic dicit.

præsente[a]. Quæritur,cum emptrix non prouocauerat,an vēditorem poterit cōuenire? Herennius Modestinus respōdit, siue quòd alienus fuit,cū veniret,siue q̄ tūc obligatus euict[a] est:nihil proponi, cur emptrici aduersus venditorem actio nō competat.ℱ Herennius Modestinus respondit,Si emptor appellauit[b],& bonam causam vitio suo ex præscriptione[c] perdidit, ad auctorem reuerti non potest.

Deminutio contingens in re post emptionem perfectam, deminuit obligationem de euictiōe,si postea pars pro indiuiso euincatur: secus si tota sed augmentum non augetur siue tota siue pars euincatur. & si contingat deminutio, & postea augmentum: non inspicitur augmentum secuta partis euictione.h.d.vsque ad.§.cæterum. Primo loquitur, quando fundus mille iugerum vēditus fuit deminutus in ducentis, postea in totidem auctus. Secunda ibi, nam & econtrario. Tertia ibi, quæsitum. In primo dic, Quando pars eius quod remansit, euincitur: inspicitur quotam partem illud faceret de toto, si nil deminutum esset, & pro illo agitur. nō autem inspicitur quota pars de toto pertinebat ad euincentem. Si verò totum euincatur quod remansit: tunc totum econtra inspicitur, & agitur pro toto, sicut si in nihilo deminutum totum euictum fuisset. In secundo dicitur quòd siue totum siue pars etiam euincatur, non agitur pro augmento: & videtur idem vt pro eo quod auctum fuit, & de eo quod remanserat post deminutionē,ac si simul actum fuisset.

LXIIII. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

EX mille iugeribus[d] traditis ducenta flumen abstulit. si postea pro indiuiso ducenta euincantur: duplæ stipulatio q̄ parte quinta[e], non quarta, prēstabitur.Nam quod periit:damnum[f] emptori, non venditori, attulit. Si totus fundus quem flumen deminuerat[g], euictus[h] sit: iure non deminuetur euictionis[i] obligatio, non magis, quàm si incuria fundus,aut seruus traditus deterior factus sit. Nam & econtrario non augetur quantitas euictionis, si res melior fuerit effecta. Quòd si modo terræ integro[k], qui fuerat traditus[l], ducenta iugera p alluuionem accesserūt,ac postea pro indiuiso pars quinta[m] totius euicta sit: perinde pars quinta præstabitur, ac si sola ducenta[n] de illis mille iugeribus,quæ tradita sunt, fuissent euicta: quia alluuionis[o] periculum non præstat[p] venditor. Quæsitum est,si mille[q] iugeribus traditis, perissent ducenta mox alluuio per aliam partem fundi ducēta attulisset, ac postea pro indiuiso quinta pars euicta esset:pro qua p̄te auctor teneretur? Dixi consequens[r] esse superioribus, vt neque pars quinta[ſ] mille iugerum, neque quarta[t] debeatur euictionis nomine, sed perinde[u] teneatur auctor,ac si de octingentis illis residuis sola cētū sexagīta[x] fuissent euicta.nā reliqua quadraginta[y] q̄ę[de]vniuerso fundo

d *Ex mille iugeribus.* Mille iugera vēdidi tibi.in his quartā partē habebat Titius.ſ.ccl.primo flumen abstulit tibi.cc.demū Titius petiit quartā mille.ſ.ccl.sed tu in quarta ducentorū quæ flumen abstulit,& quæ periit,repulisti Titiū.in.l.agis cōtra me pro quarta mille,quæ pertinuit ad Titiū:non potes,quia tibi emptori periit quārta ducentorum,vt de euictione nō agas quā abstulit flumen,nō mihi: vt ob id nō tenear pro euictione,nisi pro quinta mille,id est.cc. & secundū hūc modū procedes in sequentibus respō.Ac.

e *Pro parte quinta.ſ.* mille, non pro quarta mille,quod esset.ccl.Et no.hic & ex sequēti rū. q̄ non est eadem ratio totius ad partē.Alij dicunt,pro parte octingentorum, vt quartam intelligatur euicisse tū de illis quæ flumen abstulit, quàm octingentis.quod non placet. *Totius ad partem non est eadem ratio.*

f *Damnum.* Putabatur perire venditori quod fluminis impetu periit, quādo.cc. euicta sunt pro indiuiso:sicut quādo post deminutionem tot⁹ ager est euictus:vt §.j.dicitur.sed non est ita.Sed q̄ est ratio? Rū. hic quia.cc. sint euicta pro indiuiso, nō debet agere ob hoc quod flumē abstulit,quia adhuc potest ei restitui per alluuionē quod perdidit: vt ad ipsum damnū p̄tineat ad quē spectat emolumentū.at vbi fundus est tot⁹ euictus, ad venditorē spectat damnū,quia emptori p alluuionē nihil accrescere potest,cū fundū non habet.Azo.Vel dic,etsi flumē nihil accepisset, tamen totum fuisset euictū.hoc non placet.

g *Deminuerat.ſ.* prius.

h *Euictus.ſ.* postea.

Sed quid si pars primo periit chasmate,deinde totum quod supereſt euincitur:& an idem in grege si quinque pecora primo perierint,& quod supereſt euincitur? & videtur in omnibus idem: vt supra,de le.& senatusco n.l.non possunt.Accursius.

i *Euictionis.* in actiōe ex stipulatu de dupla.aliter in actione ex empto:vt.ſ.de actio.emp.l.Titius.§.fi.quæ est contra.&.j.eo.l.euicta re ex empto.Itē hic de augmento quod superuenit post. de eo vero quod ante euictionem,dic vt diximus,supra,e.l.j.

k *Integro.* id est,mille iugerum,vt subiicit.

l *Traditus.* cuius totius quinta erat Titij.

m *Quinta.* scilicet.ccxl.

n *Ducenta.* quinta mille.

o *Alluuionis.* id est.xl.quæ sunt euicta de ducentis, quæ accreuerunt:quorum sunt quinta portio.

p *Non præstat.* duplæ stipulatio:quod in actione ex empto p̄ęstitit:vt supra,eo.l.euicta.quæ est contra.

q *Mille.* in hoc casu quinta erit Titij.

r *Consequens.* immo videtur potius contrarium in prin.§. si totus.sed consequens ei quod in alluuione dicitur.

ſ *Quinta.* quæ erant.cc.

t *Quarta.* quæ erant.ccl.

u *Perinde.* q.d. sicut quando nil accreuit,non tenetur auctor:sic & quando reaccreuit.nam &c.

x *Centum sexaginta.* quæ sunt quinta octingentorum.

y *Reliqua quadraginta.* quæ sunt quinta ducentorum.

Decesserunt.

Ex mille.]In p̄incip.huius.l.ponit glo.hunc casum vsq; ad.§.si totus.[*SI TOTVS.*]De fundo flumē abstulit.cc.postea euictū est totū quod supererat.agis contra me pro dupla pretij mille iugerū,quia si aliàs esset deterioratus,nō deminuerei dicta dupla, neq; augereī si fund⁹ esset meliorat⁹.[*QVOD SI.*]Pone q̄ vēdidi tibi fundū mille iugerū,in quo quinta erat Titij. flumē adiecit.cc.& sic sunt modo mille &.cc.iugera.Titi⁹ euicit tibi quintam.i.cc.nūc quæritur an teneatur de euictione de illis.Dicit, q̄ nō,sed tantū de quinta mille,quia eius quod de alluuione est euictū,non præstat venditor periculū. [*QVÆSITVM.*] Vēdidi tibi fundū mille iugerū,in quo Titius habebat quintā. flumen abstulit.cc.per alluuionē.cc.attulit.postea Titius euicit quintam totius,& sic.cc.quæritur an in totis.cc.de euictione ages.& dicitur q̄ nō,sed in sola quinta octingentorū quæ remāserūt quādo primo.cc.flumē abstulit,quæ sunt.clx.& sic pro.v.ducentorū quę attulit flumē,non tenetur vēditor.[*CÆTERVM.*]Dicit,q̄ hæc vera sunt,quādo quota fundi euincitur.Cæterū si certus locus fundi euincit,agitur pro dupla illi⁹ loci. forte enim de melioribus locis fundi est,qđ cōsiderādum est.[*QVIVNVM.*]Ego & Titi⁹ habebamus fundū duorum iugerum indiuisum. vendidi ego Seio vnū iugerum pro indiuiso designatū mēsura.dicit,q̄ nō transferro dominium iugeris ipsius designati, sed dimidiam tantum,cum in qualibet gleba quilibet nostrū habet dimidiam pro indiuiso. Idem si non designati iugerum integrum, sed quēdam locum non ad mensuram forte. Viuianus.

BIU Cujas

a *Decesserunt.* illi euicti, id est, pro portione quam habebat in fundo. Accursius.

b *Intelligi.* q. d. sicut de mea portióe quam euinco. xl. periisse intelliguntur tota, ita & meæ portioni. xl. accreuisse videntur, quæ ego intelligor euicisse, quasi horum periculum quæ accreuerunt. & intelliguntur euicta, nec præstat venditor: sicut non præstat eorũ periculum quæ intelliguntur decessisse mihi euincenti quintam partem octingẽtorum quæ remanserunt, cum nihil accessisset.

b *Intelligi.* ideoque non præstatur euictio. Accursius.

c *Pro bonitate.* hoc dicitur esse verum in actione ex ẽpto, sed non in stipulatu. quod falsum est: quia in ea habetur ratio bonitatis, non vt præstetur totũ quod pars euicta valet hodie, sed vt fiat omnium partiũ collatio. & ita quicquid pars valeat, videbitur: vt si emi. xx. rem quæ erat. xxx. ammodo scis ꝙ in vtraque parte euicta & nõ euicta tertiam hodie sum lucratus: & ita econtra, si decreuerit rei pretiũ, vel plusquam valeat sit empta, secundum Io.

d *Qui vnum iugerum.* duo erant duo iugera habentes pro indiuiso.

e *Tradidit.* vnum iugerũ mensura designatum, quod facere non potuit nisi pro parte dimidia: quia vt dixit Ir. aut solam dimidiam habebat fundi, aut solam dimidiã possidebat. ideoque alterius partis dominium transferre non potuit.

f *Locum.* non mensuratum.

g *Fundum.* scilicet totum, cum dimidia tantum sua sit. Ac.

Rem hæreditariam.] *CASVS.* Titius fundum suum pro. c. obligauit creditori suo: qui Titius decessit relictis duobus hæredibus. hi hæredes fundum prædictum vendiderunt, & de euictione promiserunt. tandem vnus hæredum soluit suam partem, scilicet. l. creditori: & cum alius non solueret, creditor egit cõtra emptorem, & totum fundum euicit pro. l. non solutis. quæritur an emptor possit de euictione agere etiã contra eum qui suam partem soluit? videtur quòd repellet agentem emptorem nisi cedat ei actio. contra alium qui suam partem soluerat. sed hoc remouet, & dicit quòd ei consulitur per actio. fami. ercisc. contra eum qui non soluit, sicut si totum soluisset, cum vnius negligẽtia alteri nocere non debeat. Viuianus.

h *Hæredes.* scilicet debitoris.

i *Pro parte.* pignus dicitur liberari pro parte, non quia pars tantum teneatur, insolidum enim tenetur, sed quia pro parte debiti, quæ soluta est, pignus non tenetur. sed pro parte alia non soluta tenetur insolidum.

k *Liberasset.* subaudi, alter non. Accursius.

l *Euicit.* ab emptore per hypothecariam tanquam duo rei debendi. Accursius.

m *Idq.* vt quilibet possit conueniri. & sic supple respon.

n *Causam.* quasi dicat, non ideo quòd insolidum teneantur tãquam duo rei debendi.

o *Exceptionem.* opponendam emptori agenti de euictione, quo casu recuperat iudicio fami. ercisc. vt supra, fami. erciscun. hæredes. §. idem obseruatur.

p *Actiones.* pro dimidia eius quod modo soluitur, quam videor soluere pro alio.

q *Præstarentur.* ab emptore, contra hæredem conuenti.

r *Proponerentur.* nec ideo fuit exactus vltra quàm iã soluerat, ꝙ

decesserunt[a], pro rata nouę regionis esse intelligi[b]. Cæterũ cùm pro diuiso pars aliqua fundi euincitur: tametsi certus numerus iugerum traditus sit, tamẽ non pro modo, sed pro bonitate[c] regionis præstatur euictio. ℣ Qui vnum iugerũ[d] pro indiuiso solum habuit, [&] tradidit[e]: secundum omnium sententiam, non totum dominium transtulit, sed partem dimidiam iugeri: quemadmodum si locum[f] certum, aut fundum[g] similiter tradidisset.

Euicta re per negligentiam quorũdam ex venditoribus, agitur contra omnes, etiam contra non negligentem: sed ei cõtra negligentem propria actione succurritur. Itẽ pro eo quod quis soluit nomine proprio, contra alterum actio non ceditur.

LXV. IDEM libro octauo Quæstionum.

REm hæreditariam pignori obligatam hæredes[h] vendiderunt, & euictionis nomine pro partibus hæreditariis sponderunt: [&] cũ alter pign⁹ ꝙ parte[i] sua liberasset[k], rem creditor euicit[l]. Quærebatur, an vterque hæredũ conueniri possit? idq;[m] placebat, propter indiuisam pignoris causam[n]. nec remedio locus esse videbatur, vt per doli exceptionẽ[o] actiones[p] ei, qui pecuniam creditori dedit, præstarentur[q], quia non duo rei facti proponerentur[r], sed familiæ erciscundæ iudiciũ eo nomine vtile[f] est. Nã quid* interest, vnus ex hæredibus in totũ liberauerit pignus[t], an verò pro sua dumtaxat portione: cùm cohæredis[u] negligẽtia dãnosa non debet esse alteri[x]?

Succumbens in rei vindicatione directa, non agit de euictione, si supersit sibi Publiciana, vel vtilis rei vindicatio. h. d.

LXVI. IDEM libro vicesimo octauo Quæstionum.

SI cùm venditor admonuisset[y] emptorem vt Publiciana potius, vel ea actione, quæ de fundo vectigali proposita esset, experiretur: emptor id facere supsedit[z]: omnimodo nocebit ei dolus suus, nec committetur* stipulatio. Non idem in Seruiana quoq; actione probari[a] potest. Hæc enim etsi in rem actio est, nudam tamẽ possessionẽ auocat[b]. & soluta pecunia vẽditori[c] dissoluitur [pign⁹,] vnde fit, vt emptori[d] suo nomine non competat,

A insolidũ teneretur (nam non vltra partem hæreditariam tenebatur) sed propter indiuisam causam pignoris, vt dixi: quia nisi in totum non poterat liberari. Accursius.

f *Vtile.* id est efficax.

t *Pignus.* quo casu recuperat iudicio fami. ercisc. vt. ff. fami. ercisc. hęredes. §. idẽ obseruat.

u *Cum cohæredis.* s. qui soluit cõtra hæredẽ, qa ppter eã affectus est dãno in eo quod prẽstitit agenti de euictione.

x *Alteri.* vt & ff. de noxa. l. electio. §. fi. & ff. man. l. mandatũ distrahendorum. in fi.

* *Flo. quod*

SI cũ venditor.] *CASVS.* Vendidi tibi fundum, & de euictione promisi. à possessióe sine tua culpa cecidisti. volebam vindicare, & ideo mihi denuntiasti vt assisterẽ. ego dixi, age audacter Publiciana, vel vtili in rẽ: tu vero meo cõsilio nõ credidisti, sed directa in rẽ egisti, & succubuisti. de euictione nõ ages. Secũdo, si tibi cõsului vt hypothecaria ageres, & nõ fecisti: nihilominus agis de euictione. neq; enim ea tibi cõpetebat, neque eius pignoris dominiũ per ẽptorẽ quærere credideras. [*SI IS QVI.*] Militis rẽ absentis emi à nõ domino, & præscripsi, vel vsucepi. tãdẽ miles reuersus restituitur ad vindicãdũ. dicit, ꝙ & ego restituar ad agendũ pro euic. idẽ econtra si miles, qui emerat à non domino equũ tuũ, vsucepit in militia. nã vt ego restituor ad vindicãdũ eo reuerso, sic & ipse contra auctorẽ suũ, vt de euic. agat. [*SI SECVNDVS.*] Rem alienã vendidi Titio, & ꝓmisi habere licere. deinde Titius Seio. ver⁹ dominus vult euincere, qui Seius denũtiauit suo auctori. i. Titio: qui Titius assumit procuratorẽ ad defensionẽ Seij. cum verus dominus de suo iure probasset. & cũ hic defensor rem reddere nolet, condemnatus est in æstimationem litis, scilicet defensori, non domino. quæritur ergo an Titius possit agere contra me ex stipulatione habere licere. dicit, ꝙ non: sed ex empto ad interesse agit contra me: qua actione consequetur dictã litis æstimationem, cum eam rem habere de iure non possit à Seio, quem defendit: immo verius, quia actione mandati contra Seium æstimationem litis prætitam non habet. [*DIVISIONE.*] Tres erãt hæredes. vnus erat absens, sed habebat domi procuratoræm ad alia sua negotia. duo præsentes cum illo procuratore absentis diuiserũt hære. sed postea fundus adiudicatur vni de præsentibus. fuit ei euictus. vnde potest agere contra hæredes, & act. præscrip. ver. pro euictiõe ad interesse. aget ergo cõtra absentẽ, si ratam habuerit diuisionẽ, aliàs cõtra procur. prædictum euictionis nomine, non quãtum valebat fundus tẽpore diuisiõis. Vi.

* *Flo. committitur*

y *Admonuisset.* maxime. nam & si non admonuisset, non committitur stipulatio, cum adhuc supersit sibi Publiciana proposita rei vin. & est contra, vt dixi. ff. eo. l. minor. §. si seruus. licet quidam dixerint contra, vt ibi diximus.

z *Supersederit.* sed egerit rei vin. directa.

a *Probari.* scilicet si venditor admonuerit emptorem vt hypothecariam intenderet. Accursius.

b *Auocat.* s. quia penes auocãtem nuda est. i. sine dominio, quod intẽdit quærere emptor per ẽptionẽ: sed per rei vin. vindicat quis dominium, id est, rem ratione dominij: vt. C. vbi in rem actio. l. j.

c *Venditori.* qui & creditor erat. & dic, soluta ab emptore qui soluit pretium.

d *Emptori.* ex hoc scilicet quòd soluta pecunia venditori, liberatur pignus, apparet, quòd emptori suo nomine non com-

BIU Cujas

petit.tunc enim alij non solueretur pecunia.

a *Petat.* per in integ.restit.completa præscriptione. Accursius.

b *Possessori.* directa cessante propter præscriptionem, vel vsucapionem: vt supra, eo.qui alie.sic & in minore qui petit restitui: vt supra, eo.l.minor. Accursius.

c *Emptori.* militi.s.

d *Hominis.*s.serui.

e *Eo.*s.homine.

f *Damnatio.* in litis æstimatione.

g *Ex stipulatu.*s.cum stipulatus est duplum, si ré ei habere nõ liceat. nec enim illa committitur statim lata sententia: vt.ŝ.e. habere licere. licet sit ar. cõtra.ŝ. si ser. vindi.l.j.§.j. Sed ibi ipse emptor stipulatur duplũ re euicta, vt ibi, non habere licere. vel hic non videtur dãnatus, quia nomine alieno damnatur. sed videtur ad duplã etiã pro euictione agi: vt.ŝ.e.l. euicta.§.j. quæ est cõtra. Sol. vt ibi.

h *Non poterit.* à suo venditore primo.

i *Ex vendito.* id est, ex empto aduersus venditorem primum.

k *Procurator.* i. procurans. aliàs nõ desideraretur ratihabitio. Vel dic, quòd erat procurator ad alia negotia.

l *Absentis.* vt supra, de procu.l. procurator qui pro euictione.

m *In dominum.* sicut & ei daretur: vt.ŝ.de actio.emp. Iulianus.§.si procurator. Azo. Dic actione pscri.ver. vt. C. fami.ercis.l. si familiæ.

n *Deterioris.* pretij.

o *Excedat.* nã si plus valet, tunc crescit æstimatio, & decrescit si minus valet. hoc in actione prescrip.ver. sicut in actione ex empto, quia in vtraque petitur interesse. secus in actione ex stipulatu p euictione, in qua inspicitur tẽpus venditionis: vt supra.e.l. ex mille.

p *Emptori. Non rectè.* immo videtur q sic: vt.j.de do.excep.si fideiussor. quæ est contra. Sol. ibi & interesse, si quod erat, & seruum paratus est præstare. vn de agentem ad rei æstimationem & interesse, repellit: vt ibi. hic autẽ rem tantum paratus est præstare, & ideo ab interesse nõ defenditur. secꝰ dico in dupla pretij promissa. nã illa semel cõmissa, nõ resoluitur postea: vt.ŝ.eo. habere. in fi. Itẽ contra.j. solu.ma.l.si vero negotiũ.§.fi. vbi dicitur, q

Re euicta per restitutionẽ in integrum, vtilis actio de euictione competit.h.d.

¶ Si is, qui reipublicæ causa abfuit, fundum petat[a]: vtilis possessori[b] pro euictione competit actio. Item si priuatus à milite petat: eadẽ æquitas est emptori[c] restituendæ pro euictione actionis.

Si emptori res abest propter factum suũ, non propter euictionem, licet postea propter euictionem sibi absit æstimatio, non committitur stipulatio dupla, sed agit ex empto. hoc dicit.

¶ Si secundus emptor venditorem eundémque emptorem ad litem hominis[d] dederit procuratorem, & non restituto eo[e], damnatio[f] fuerit secuta: quodcumq; ex causa iudicati præstiterit procurator, vt in rẽ suam datus, ex stipulatu[g] consequi non poterit[h]: sed quia dãnum euictionis ad personã pertinuit emptoris, qui mandati iudicio nihil percepturus est, non inutiliter ad percipiendã litis æstimationem agetur ex vendito[i].

Ex causa diuisionis debetur euictio: in qua venit interesse sicut ex causa venditionis. hoc dicit.

¶ Diuisione inter cohæredes facta, si procurator[k] absentis[l] interfuit, & dominus ratã habuit: euictis prædiis in dominum[m] actio dabitur, quæ daretur in eum, qui negotiũ absentis gessit: vt quanti sua interest, actor consequatur: scilicet vt melioris aut deterioris[n] agri facti causa finem pretij, quo fuerat tẽpore diuisionis æstimatus, deminuat vel excedat[o].

Qui tenetur ad quantitatem respectu certæ speciei, offerendo speciẽ non auditur, nisi conseruet partem alteram indemnem.

LXVII. IDEM libro decimo Responsorum.

EMptori post euictionẽ serui, quem dominꝰ abduxit, venditor eundem seruum post tempus offerendo, quo minus præstet quod emptoris interest, non rectè[p] defenditur.

Qui de euictione non tenetur, etiam re euicta à pretii petitione non repellitur.h.d.

LXVIII. IDEM libro vndecimo Responsorum.

CVm ea conditione pignus distrahit, ne quid euictione secuta creditor præstet[q]: quamuis pretium emptor non soluerit, sed venditori cauerit, A marit[o] liberat reddẽdo vxori ipsas res quas habuit de hæreditate liberti mulieris, licet in æstimatiõe fuerit obligatus. Solu. illud ex æquitate, vt ibi dicit. & in alio casu loquitur ibi quàm hic. Ac.

CVm ea. [CREDITOR.] CASVS. Titius debebat tibi. c. sub pignore fũdi, tu mihi alia. c. animo nouãdi. delegasti mihi Titiũ cũ omni iure. licet mihi euicti fund[s] tibi à Titio obligat[s], nõ ideo cõtra te liberatũ habebit actionem. Vi.

q *Præstet.* quod semp agi intelligitur: vt.ŝ. de pign.l.periculũ &.ŝ. de actio.emp.l. ex épto.§. sententiam.

r *Quo min[s].* sec[s] in his qui de euictiõe tenenẽ, qui.s. vt domini vẽdũt: vt. C. eo.si post. immo & si soluerunt, repetũt: vt supra, de act. empti ex empto.§.fi.

s *Per delegationem.* & sic est nouata: vt.j. de noua.l. delegare.

t *Maluit.* Sei[s] Titio. x. debebat sub pignore fũdi, Titi[s] mihi. x. accepi? à Titio in solutum no mẽ sui debitoris cũ pignore. qd pign[s] post-ea mihi euincitur. non ago contra Titiũ, quia à me est liberatus. Ac.

Casum petit.

† *Hic etiam sim singu. secundum. Ro. fo. 13. singu. 382. ad hoc, quod licet pactũ fuerit appositũ vt no teneatur de euictione vendẽs tamẽ tenetur ad restitutionem pretium.*

u *Creditor.* idẽmq; debitor delegans.

x *Accepit.* cã delegato.

y *Liberatus.* quãtum ad pignora euicta. Sed nũquid saltẽ vt cedat cõtrariam pigneratitiã actionẽ? R.ñ. videt q sic: vt.ŝ. eo.l. in creditore.

z *Habebit.* creditor prædictus.

a *Qui libertatis. Nõ quocumque tenebitur.* s. ad interesse. sed nũ[quid] ad pretium? Videt q sic: vt.ŝ. de act. emp. l. ex épto. i fi. quæ est cõtra. Sed certe aliud est si dicat propter vnam causam. s. libertatis se nolle teneri nomine euictionis: in quo casu nec tenetur ad pretiũ: vt hic. aliud si dicat generaliter, se nolle teneri nomine euictiõis: in quo casu tenet ad pretiũ: vt ar.ŝ.fi.q̃s cau. sed & fi.§. quæritũ. & ar.ŝ. de pec. nam quod.§.fi.

Dans nomen in solutum, non tenetur de euictione si pignora nominis euincãtur. h.d. concordat. l. periculum. ŝ. de pignoribus.

¶ Creditor, qui p pecunia nomẽ debitoris per delegationẽ[s] sequi maluit[t]: euictis pignoribus quæ prior creditor[u] accepit[x], nullam actionem cũ eo, qui liberatus[y] est, habebit[z].

Exceptio indeterminatè facta, porrigitur ad cõmunem casum: sed facta determinate, non porrigitur vltra casum expressum. Item si venditor mentitur in cõditione speciei, tenetur ad duplã. Si verò in quantitate hominis, solum ad interesse tenetur ex empto. hoc dicit vsque ad.§. seruus.

LXIX. SCAEVOLA libro secundo Quæstionum.

QVi libertatis † causam excepit in venditione: siue iam tunc, cùm traderetur, liber homo fuerit: siue cõditione, quæ testamẽto proposita fuerit impleta, ad libertatẽ peruenerit: non tenebitur[a] euictionis nomine. Qui autem in tradẽdo statuliberum dicit, intelligitur hanc speciem dumtaxat libertatis excipere, quæ ex testamento impleta conditione ex præterito[b] posit obtingere[c]. Et ideo si præsens[d] testamento libertas data fuerit, & venditor statuliberum pronũtiauit: euictionis nomine tenetur. Rursus qui statuliberũ tradit, si certam conditionem[e] p nuntiauerit, sub qua dicit ei libertatem datam[f]: deteriorem conditionem suam feciſſe existimabitur: quia non omnẽ causam statutæ libertatis, sed eam dumtaxat, quam pronuntiauerit, excepisse videbitur: veluti si quis hominem dixerit decem dare iussum, isque post annum ad libertatem peruenerit, quia hoc modo libertas data fuerit, *Stichus post annum liber esto*: euictionis obligatione tenebitur. Quid ergo? qui iussum decẽ dare, pronũtiat viginti dare debere, nõne in cõditione mẽtitur? [Et] verum est, hunc quoque in conditionem mentiri: & ideo quidã existimauerũt, hoc quoque casu euictiõis stipulationẽ cõtrahi. Sed auctoritas Seruij p̃ualuit[g], existimantis hoc casu

Ex empto.

a *Ex empto.* ad interesse quãti sua interest eum euictum non esse. Sed contra. ff. eo. si fundo. §. fi. So. hic interest mea ipsum non esse mentitum, quia si verum esset quod dixit. s. quòd iussus esset dare xx. difficilius posset peruenire ad libertatem tantam pecuniã dando, quàm peruenietur cũ x. dare iussus est. Tutius enim & facilius minorem summã offerre & dare potest. supra vero etsi sit mentit[o], non tamẽ interest mea illud esse verũ quod asseuerauit falso, cum facili[o] dãdo. v. quàm si teneretur dare x. peruenia at libertatem: nec obstaret quod dicitur. ff. de inter. ac. de ętate. §. si cum. quia ibi mẽtitus est in iudicio. Accursius.

b *Putabat.* ideo putauit ex empto competere actionem, & non ex stipulatu: quia putabat &c. Sed videtur ad duplũ agi: vt. j. de statuli. l. si. x. dare. quæ est contra. Sol. non est cõtra, quia ita pũctare debes ibi, ob euictionem dũtaxat duplę repetitio erit ẽptori. & quod subiicit, & ex empto, propter mendacium.

c *Liber factus.* vt & C. de testa. ma. l. cum testamento. & j. de condit. & demon. l. Iulius Paulus. Sed contra. in. e. tit. l. cum seru[o] ita. vbi dicitur quòd licet omnia offerat, non tamen est liber nisi leget ratiões, & domino cõputet: vt ibi dicitur. Solu. aliud est quãdo nihil debetur, quia tunc pro pure libero habetur: vt hic, cum suis concor. & aliud quãdo aliqua debet, quia tunc est conditiõalis: vt ibi, & ar. j. de lib. leg. l. petitor.

Vulg. propter

Melius dixisset reliquari: quod verbum significat ex administratione as alienum cõtrahere. Bud. ff. Post. annot.

Reliquere.

d *In reliquis.* relinquere, * est debitum ex administratione retinere.

Reliqua.

Flo. præpositam

Flo. perfusorie

vnde & reliqua dicuntur ipsa debita retenta, vel forte à reliquis, deriuatur reliqua. & ꝙ ita sic, probatur hic, & infra, de admi. tu. l. qui nominibus. & l. Luci[o]. j. respon. Accursius.

e *Dare.* hic aperte trã sit in emptorẽ: sed qd est in faciendo, non: vt infra, de statulibe. pœnæ. §. fi.

Immo potius neglexit & oscitãter. Bud. in l. empto. rẽ. ff. de act. empti.

ex empto [a] actionẽ esse: videlicet quia putabat [b] eũ, qui pronuntiasset seruum viginti dare iussum, cõditionem excepisse, quæ esset in dando.

Si seruo relicta sit libertas, si rationes reddiderit: videtur pure relicta si nulla reliqua supersint. ideo si tanquam statuliber vendatur, venditor tenetur. sed si supersint, videtur relicta sub conditione si illa reddiderit. & ideo si maior summa per venditorem exprimatur, ex empto tenatur. secus si tantam summam exprimat. h. d.

ſSeruus rationibus redditis liber esse iussus est. hũc hæres tradidit, & dixit centum dare iussũ. si nulla reliqua sunt, quę seru[us] dare debeat, & per* hoc adita hæreditate liber fact[us] [c] est: obligatio euictionis contrahitur, eo quòd liber homo tanquam statuliber traditur. Si cẽtum in reliquis [d] habet, potest videri hæres non esse mentitus: quoniam rationes reddere iussus, intelligitur summam pecuniæ, quæ ex reliquis colligitur, iussus dare [e]. Cui consequens [f] est, vt si minus, quàm cẽtum in reliquis habuerit, veluti sola quinquaginta, & cum eam pecuniam dederit, ad libertatem peruenerit: de reliquis quinquaginta [g] actio ex empto competat. ſSed & si quis in venditione statuliberum perfunctoriè [h] dixerit, conditionem [i] autem libertatis celauerit: ẽpti iudicio [k] tenebitur, si id nescierit ẽptor. Hic enim exprimitur, eum, qui dixerit statuliberum, & nullam conditionem pronũtiauerit, euictionis quidem nomine non teneri, si cõditione impleta seruus ad libertatẽ peruenerit, sed empti iudicio teneri, si modò conditionem, quã sciebat propositam* esse, celauit: sicuti qui fundum tradit, & cum sciat certam seruitutem deberi, perfunctoriè* & dixerit, *itinera, actus, quibus sunt, vtique sunt, rectè recipitur:* euictionis quidem nomine se liberat: sed quia decepit emptorem, empti iudicio tenetur. In fundo vendito cũ modus pronuntiatus deest: sumitur portio [l] ex pretio, quod totum colligendum est ex omnibus iugeribus dictis.

Casum ponit.

f *Consequens.* ratio proportionalitatis totius ad partem.

g *De reliquis quinquaginta.* id est, propter. Azo.

h *Perfunctoriè.* id est ambiguè, * secundum P.

i *Cõditionẽ.* arg. idẽ i eo q causa libertatis recepit: vt in pri. hui[us]. l.

k *Iudicio.* vt. ff. de contrahen. emp. Labeo. & l. cum in lege.

l *Portio.* Verbi gratia, venditus fuit ager in specie pro. xij. & asseruit agrũ esse trium iugerũ, ergo pro vnoquoque præsumũtur dari quatuor solidi. & deest vnũ iugerum. repetetur portio pretij quæ pro singulis iugeribus data esse credebatur. hic ergo nõ pro bonitate eius quod deest præstatur euictio: sicuti cum pars indiuidua rei cuinceretur, quia nõ bonitas loci æstimari potest, qui loc[us] non extat: sed tenetur ex empto eo nomine quod deest. Acc.

LXX. PAVLVS libro quinto Quæstionum.

B EVicta re, ex empto actio non ad pretium dumtaxat recipiendum, sed ad id, quod interest [m], competit. Ergo & si minor* esse cœpit, [n] dãnũ emptoris [o] erit.

Si res euincatur à genero emptoris, cui in dotem tradiderat, committitur, etiam si dos sit reuersura. h. d.

LXXI. IDEM libro sextodecimo Quæstionum.

PAter filiæ nomine fundũ [p] in dotem dedit. euicto eo, an ex empto [actio,] vel duplæ stipulatio committatur, quasi pater damnum patiatur, nõ immeritò dubitatur [q]. Non enim sicut mulieris dos est, ita patris C esse dici potest: nec cõferre fratrib[us] cogitur [r] dotem à se profectam, manẽte matrimonio [s]. Sed videamus, ne probabilius dicatur, committi hoc quoque casu stipulationem. Interest enim patris filiam dotatam [t] habere, & spem quãdoque recipiendæ [u] dotis, vtique si in potestate sit. Quòd si emancipata est: vix poterit defendi statim committi stipulationem, cũ vno [tantum] casu [x] ad eum dos regredi possit. Nũquid ergo tum demum agere possit, cum mortua in matrimonio filia potuit dotem repetere, si euictus fundus non esset? an & hoc casu [y] interest patris dotatam filiam habere, vt statim cõuenire promissorẽ [z] possit? Quod magis [a] paterna affectio inducit. [b] D

Pater.] CASVS. Titius filius Seij ꝑ sua filia fundũ in dotẽ dedit, quẽ emerat à nõ domino, qui fund[us] est euictus à genero Titij. quæritur an statim possit agere Titius de euictione contra suũ auctorẽ? Videtur ꝙ non, duplici ratione. Prima, quia dos est mulieris, & non patris. Itẽ si pater huius decederet, nõ conferret dotẽ quã pro filia dederat. ecõtra videtur ꝙ sic: quia interest patris filiã esse dotatam, saltem ratione affectionis, & etiam quã- * *Flo. mi. noris* doque ratiõe pecuniarij commodi: vt si est in potestate filia, vel etiã emancipata, & pater est stipulatus. nam vtroque casu ea mortua in matrimonio, competit patri repetitio. an ergo tantũ quãdo pecuniariter interest, agit pater cõtra suũ auctorẽ: an & quãdo ratione affectionis tantũ? & dicit, quòd vtrobique. Viuianus.

p *Pater filiæ [nomine fundum.* quem emerat.

q *Dubitatur.* videtur quòd agere nõ possit.

r *Fratribus cogitur.* i. pater fratribus suis. & sic loquitur in eo casu quãdo hic pater viuente suo patre dedit dotẽ pro filia sua, quæ erat neptis ad auum. filia autẽ ipsa confert, aut minus acciperet de hæreditate sui patris: vt. C. de colla. l. dotis. & in auth. qđ obtinet. aliàs non agitur quando nõ est euicta: vt. C. de colla. ea demum.

s *Matrimonio.* cũ in bonis patris nõ sit: vt hic, & j. de colla. bo. filiũ. & de colla. do. l. j. §. fi.

t *Dotatam.* Quãdoq; pecuniariter, quãdoq; sola affectione, & hoc semper est, & ideo semper agit.

u *Recipiendæ.* ſ. habet, ideo tunc pecuniariter sua interest.

x *Vno casu.* si fuit stipulatus sibi reddi, vel pactus: vt. C. de rei vxo. act. §. videamus. Accursius.

y *Hoc casu.* cũ est emãcipata, nõ reuersa ad patrẽ. Azo. sed & ipsa mulier si non habet patrẽ, agit in tali casu: vt. ff. eo. l. si pro re. §. fi.

z *Promissorem.* de euictione.

a *Magis.* quãdoque contrarium. Accursius.

b *Inducit.* quæ sola sufficit in huiusmodi cõtractib[us]: vt. ff. man. l. cum seru[us]. sed hic est etiã spes rehabendæ dotis quãdoque, vt hic dicit. ꝙ quovt ratiõe spei aliqd agatur, facit. j. ex quib[us] cau. i posea. Fulcini[us]. §. si quis actiõe. & j. sol. ma. si ab hostib[us]. & C. sol. ma. l. dos. Sed videtur ꝙ alia ratiõe agat, nõ affectione tantũ, sed quia

BIU Cujas

tenetur de euictiõe. Sed.rñ.nõ ſemper tenet: vt.C.de iure do.l.j.

a *Vm plures. Spectatur.* ſiue dicas q̃ vniuerſaliter fuit pretium ſolutum, ſiue in ſingulis, æſtimatur eius bonitas. ſed primo caſu etiam q̃ depretiata ſunt cætera: vt.ſ.tit.j.ſi plura. Accurſius.

b *Cautione.* Sed nõne & ſi vn⁹ eſt fundus, & pars euincatur, agitur ſiue in totum ſiue pro parte pretium ſit ſtatutum, licet diuerſo modo? Reſpon. ſic: & quod hic dicitur, dic nõ impediri quin agat vt pro pluribus. Ac.

c *Comprehenderit.* vt & creditor vnũ de debitoribus per vnã cautionem obligatis: vt.C. ſi certum petatur.l. eo quod. & ſic pro parte remanet, & pro parte reſcinditur negotium. Sed cõtra. infra, de ſolu. ſi quis aliam.ij. reſponſo. vbi dicitur q̃ pro debito dedit duos ſeruos in ſolutum: quorum vno euicto tota prima obligatio remanet. Solu. ibi ideo, quia non erat ibi extincta prima obligatio, cum debuit eos facere accipientis: vnde facilè remanet obligatio prima. hic autem fecit vẽditor quod debuit: qa tradidit: vnde eſt liberat⁹. ſed poſtea euictione ſecuta non ſuſcitatur obligatio, niſi quatenus eſt euictum. Ac.

** Flo. fundus*

d *Seia fundos. Dedit.* ſub pacto lucrandæ dotis ſi præmoreretur vxor: vt ſequentia locum habeãt, vel fuerint data æſtimata.

e *Doli mali.* vt.C.de rei vin.l. cum à matre. in fi. & de re.al. nõ ali. l. venditrici. Sed videtur quòd non agat, cũ ſua culpa poſſeſſionem amiſit, cum exceptionẽ non oppoſuit, ſed expectauit agere: vt ſupra, eodẽ.l.ſi rem.j.§.ſi duplæ. quæ eſt cõtra. Sol. Cum culpẽt alij te, me laudare neceſſe eſt, cũ habeas lucrũ: vt ſupra, eodem titu. l. ſed & ſi exceptio. Item & venditionẽ confirmare debet: vt.C.de lib.cau.l.ſi ab eo. quia non videtur emptor dominus. Accurſius.

f *Sı plus. Dari.* id eſt, reſtitui per actionem ex empto. & idem ſi vltra duplum nõ ſit dictum.

g *Conuenerit.* non errore, ſed conſenſu: vt ſupra, ſi quis cau.l. ſed & ſi quis.§.fi.&.C. de ſpon.l.fin.& ſupra, eodem.ſi dictum.& infra, titu.ij. euictis. & facit.ſ.de arbi.l.non diſtinguemus. in prin.

h *Liberatus.* vt.C.eodẽ.l.ſi ob cauſam.in fi. vt euenit in eo quod ex conuentione venditur: vt.ſ.de diſtra.pign.l.reſcriptum.§.j.

i *Dumtaxat.* immo in omne intereſſe: vt.ſ.de pign.act.l.elegãter.j.reſpon.quæ eſt contra. Solu. vt ibi. Accurſius.

Licet vnum ſit inſtrumentum, & vna venditio, ſi tamen corpora verum venditarum ſint diuerſa: vno euicto agitur ac ſi eſſent plura inſtrumẽta, & plures emptiones. h.d.

LXXII. CALLISTRATVS libro ſecundo Quæſtionum.

CVm plures fundi ſpecialiter nominatim, vno inſtrumento emptionis interpoſito, venierint: non vtique alter alterius fundi* pars videtur eſſe, ſed multi fundi vna emptione continentur. Et quemadmodum ſi quis, cum plura mancipia, vno inſtrumento emptionis interpoſito, vendiderit, euictionis actio in ſingula capita mancipiorum ſpectatur: [a] & ſicut [ſi] aliarum quoque rerum complurium vna emptio facta ſit, inſtrumentum quidem emptionis interpoſitum vnum eſt, euictionum autem tot actiones ſunt, quot & ſpecies rerum ſunt, quę emptione comprehẽſæ ſunt: ita & in propoſito, non vtique prohibebitur emptor, euicto ex his vno fundo, venditorẽ cõuenire, quòd vna cautione [b] emptionis cõplures fundos mercatus cõprehenderit. [c]

Hæres poteſt ex perſona propria venire contra alienationem factam per defunctũ merito iure. ſed ſi obtineat, de euictione tenetur. Item ſi pars velit, poteſt eum per exceptionem repellere. h.d.

LXXIII. PAVLVS libro ſeptimo Reſponſorum.

SEia fundos Mæuianum & Seianum, & cęteros doti dedit. [d] eos fundos vir Titius viua Seia ſine controuerſia poſſedit. poſt mortem deinde Seiæ Sempronia hæres Seiæ quæſtionem pro prædij proprietate facere inſtituit. Quæro, cum Sempronia ipſa ſit hæres Seiæ, an iure controuerſiam facere poſſit? Paulus reſpondit, iure quidem proprio, non hæreditario Semproniam, quæ Seiæ, de qua quæritur, hæres exſtitit, controuerſiam fundorum facere poſſe, ſed euictis prædiis, eandem Sempronią hæredem Seiæ conueniri poſſe, vel exceptione doli mali [e] ſummoueri poſſe.

LXXIIII. HERMOGENIANVS libro ſecundo Iuris Epitomarum.

SI plus vel minus, quàm prętij nomine datum eſt, euictione ſecuta dari [f] cõuenerit: [g] placitũ cuſtodiendum eſt. [Et] ſi iuſſu iudicis rei iudicatæ pignus captum per officium diſtrahatur, poſt euĩcatur: ex empto contra eum, qui pretio liberatus eſt, [h] non quanti intereſt, ſed de pretio dumtaxat, [i] eiúſque vſuris, [k] habita ratione fructuũ dabitur: ſcilicet ſi hos ei, qui euicit, reſtituere [l] nõ habebat neceſſe. Mota quæſtione, interim non ad pretium reſtituendum, [m] ſed ad rem defendendam, venditor conueniri poteſt. Qui nomen, quale fuit, vendidit: dũtaxat vt ſit, nõ vt exigi [n] etiã aliquid poſsit, & dolum præſtare cogitur.

Venditor non tenetur ad intereſſe, licet res vendita debeat ſeruitutem niſi fuerit vendita vt libera: nec etiã tenetur, licet eidẽ nõ debeatur, niſi dictum fuerit deberi. h.d.

LXXV. VENVLEIVS libro ſexto decimo Stipulationum.

QVod ad ſeruitutes prædiorum [o] attinet, ſi tacitè [p] ſecutæ ſunt, & vindicẽtur ab alio: Quintus Mucius & Sabinus exiſtimant, venditorẽ ob euictionem teneri non poſſe. Nec enim euictionis nomine quemquã teneri in eo iure quod tacitè [q] ſoleat accedere, niſi, *vti optimus maximúſque eſſet*, traditus fuerit fundus. tunc enim liberum ab omni ſeruitute præſtandum. Si verò emptor petat viam, vel actum: venditorem teneri non poſſe, [r] niſi nominatim dixerit, acceſſurũ iter vel actum. [ſ] tunc enim teneri [t] eum, qui ita dixerit. Et vera eſt Quinti Mucij ſententia, vt qui optimum maximúmq; fundũ [u] tradidit, liberũ prętet: non etiã deberi alias ſeruitutes, niſi hoc ſpecialiter ab eo acceſſũ [x] ſit.

k *Vſuris.* computandis poſt euictionem.

l *Reſtituere.* fructus puta, quia non extabant, vel etiam mala fide conſumpti ſunt: vt.C.de rei vind.ſi fundum.

m *Reſtituendũ.* vt &.C.eodẽ.l.qui rẽ emit. niſi hoc cõuenerit vt mota cõtrouerſia pretiũ reſtituatur: vt.C.eo.l.ſiue in libertatẽ. Eſt tamẽ argu. cõtra. ſ. cõmuni diui. ſi ſocius.

n *Exigi.* de facto. ſed vt poſsit de iure exigi, tenetur: vt.ſ. de hære. vel act. vend. ſi nomen ſit diſtractum. Sed argu. contra, ſupra, de dol. ma. l. nam is.

Quod ad ſeruitutes.] CASVS. Vẽdidi tibi fundũ, ignorans eum ſeruum, cum deberet ſeruitutẽ vicino: qui vicin⁹ poſtea euincit ſeruitutẽ. nõ teneor de euictione ad intereſſe: cum neq; tota res, neq; pars eſt euicta, quãdo huiuſmodi ſeruitus euincit. & hoc niſi dixiſſem optimum, quia tunc ad intereſſe. Secundo quæritur: ſi vendo fundum, an tenear præſtare eum dominantẽ vicino. & dicit q̃ nõ, etiam ſi dixi, optimum maximũ: niſi expreſſe dixi ei deberi ſeruitutem. Lex vltima plana eſt. Viuianus.

o *Quod ad ſeruitutes prædiorum.* Prædiorum ideo dicit, quia ſec⁹ eſt in perſonali, vt puta vſusfructus: vt.ſ.eodem l.ſed & ſi quid: §. ſi vſus fructus. &.l. ſi rem.§.ſi. quæ ſunt cõtra. & notari poteſt.j. de leg.j.l.ſeruo lega.§.ſi fund⁹. Ac.

p *Si tacitè.* nominaliter ponitur, non aduerbialiter. hoc eſt, quia neque venditor, neq; ẽptor aliquid dixit de ſeruitutibus, & ita tacitæ ſunt, cũ vterque de eis tacuit, & hoc cũ vẽditor ignorabat ſeruitutes. nam non ad intereſſe tenetur tunc, ſed quanto minoris emptu rus eſſet, agit. alioquin ad intereſſe: vt.ſ.ti.j. quotiens. &.ſ. de act. emp. l. Iulian⁹ ait. &.ſ. eodẽ. l. ſed & ſi quid. Ac.

q *Tacitè.* ſcilicet ſeruitutes. Accurſius.

r *Nõ poſſe.* ſed duplũ, ſed ex ẽpto: vt no. ſ. de contrahen. empt. cum vẽderes. Vel dic, q̃ hic excepit ne teneret nomine ſeruitutis. quod Io. non placet. Accur. preſſum

ſ *Actum.* etiam eo caſu quo dixit, optimum.

t *Teneri.* idem eſt in legatis, quo ad euictionem ſeruitutis: vt infra, de lega.ij. Mæuius.§. placet. ſecus eſt quantum ad euictionem domini.j.

u *Fundum.* præſtandum: vt.j. de verb. ſigni. l. qui vt optimus.

x *Acceſſum.* id eſt, dictum ſit accedere: vt & ſupra, de contrahen. empt. l. in vendendo. Accurſius.

Hal. ex.

Si alienam.

BIU Cujas

a *Si alienam. Amitti.* amittitur actio quæ cœpit. sic & supra, quibus mo. vsufruct. amit. l. j.

b *Pro euictione.* quia donasse videor: vt & infra, de stip. ser. l. quod seruus. sicut & manumittendo: vt &. ff. eo. l. si seruum cuius.

DE EXCEPTIONE REI VENDITÆ.

Quia ipsemet quandoque qui vendidit, vel alius qui similis ei sit, vult euincere, ideo de hac exceptione dicit opponenda contra prædictos. Accursius.

* *Quid? in re significet auctoritas, declarat Alciat. lib. 2. Parerg. ca. 9.*

c *Marcellus. Repellendum.* vt supra, titu. j. l. vindicantem. & supra manda. l. seruum Titij. & est argumen. q̃ iudex succedẽs victo nõ appellet. Sed cõtra. est, & est ratio, quia hic tenetur venditor re reuocata, sed iudex non tenet sententia retractata.

d *Hac exceptio.* ſ. ſitentionis, non actionis, quia nullã habet. Azo.

e *Soluatur.* nam tunc ad agẽdum admittitur: vt hic. sed argumen. cõtra. ff. de Pub. si quis. Solu. ibi erat pretium solutum.

f *Exceptio.* Nisi quod deest, mihi præstetur: vt supra, man. diligenter. §. j. Accursius.

g *Proprietatem.* & dic proprietatem, id est, possessionem. sic & infra, de verb. sig. l. interdum.

h *Nanciscereturſ.* scilicet dominus.

i *Cœperit.* cum postea traditionem fecisset.

k *In factum.* sed cur non datur exceptio rei venditæ & traditæ, cũ tradatur domino quondam suo in cuius locũ succesit. Respõ. immo nec ei dabitur, cum dominus vel seruus, cum esset in seruitute proprietatem eorum non est nactus: ideoque domino nõ cõpetit, quia decurritur ad exceptionem in factũ: cũ aliàs non soleat ei seruo proficere quod in seruitute egit: vt. ff. de pact. & suũ. Item no. quòd hic loquitur quãdo fuit cõtractus factus siue pactum in vera seruitute eo existente, aliàs doli daretur si statuliber pacisceretur: vt. d. l. supra, de pac. & suũ. Vel dic, quòd dominꝰ habet eã, & libere ex persona domini quia satis traditur domino cũ alij traditꝰ ei volũtate: vt. ff. tit. j. l. si quid à te. & ĩ factũ habet ex sua persona.

l *Vtetur.* vt si agat quia non est solutum pretium: vt supra de trib. l. procuratoris. §. sed & si venditor. vel rescissa per pactum legis commissoriæ, vel addictionis in diem.

m *Si à Titio. Tradiderit.* cum primus à possessione cecidit, vel de facto: vt infra, de fundo dotali. l. si fundum.

n *Summoueretur.* vt supra, ti. j. l. vindicantem. & dixi de hac maff. Vetus.

LXXVI. IDEM libro septimodecimo Stipulationum.

SI alienam rem mihi tradideris, & eandem pro derelicto habuero, amitti[a] auctoritatẽ,* id est, actionem pro euictione[b] placet.

DE EXCEPTIONE REI venditæ & traditæ. TITVLVS III.

Veniens contra venditionem à se factam, vel ab alio suo mandato, repellitur exceptione rei venditæ & traditæ, si tradiderat. Et idem in hærede etiam si veniat ex persona sua propria. Sed si emptor tempore emptionis erat seruus, tempore quo agitur liber, habet exceptionem in factum. Item si res non fuit à venditore tradita, sed emptor aliunde possessionem nactus est, habet exceptionem rei venditæ. Prædicta vera, nisi venditor instam habeat causam petendi. h. d. tota lex.

I. VLPIANVS libro septuagesimosexto ad Edictum.

MArcellus scribit, si alienum fundũ vendideris, & tuum postea factum petas: hac[te] exceptione rectè repellendũ. [c] Sed & si dominus fundi hæres vẽditori existat: idem erit dicendum. ℣ Si quis rẽ meã mandatu meo vendiderit, vindicanti mihi rem venditam nocebit hæc exceptio, [d] nisi probetur me mandasse ne traderetur antequàm pretiũ soluatur. [e] ℣ Celsus ait, Si quis rem meam vẽdiderit minoris quàm ei mãdaui, non videtur alienata: & si petam eam, non obstabit mihi hæc exceptio. [f] quod verũ est.

Ex contractu gesto cum seruo, datur ei manumisso exceptio in factum.

℣ Si seruus merces peculiariter emerit, deinde dominus eum priusquam proprietatem[g] rerũ nanciscereturſ, [h] testamẽto liberum esse iusserit, eíque peculium prælegauerit, & venditor à seruo merces petere cœperit: [i] exceptio in factum[k] locum habebit, quia is tunc seruus fuisset, cum contraxisset.

Hæc exceptio datur interdum etiam re non tradita, sed aliter sine vitio possessionis apprehensa. Item interdum etiam re tradita non competit, scilicet si subest iusta causa vindicandi. h. d.

℣ Si quis rem emerit, non autẽ fuerit ei tradita, sed possessionem sine vitio fuerit nactus: habet exceptionem contra venditorem, nisi fortè venditor iustam causam habeat, cur rem vindicet. Nam & si tradiderit possessionẽ, fuerit autẽ [ei] iusta causa vindicãdi: * replicatione aduersus exceptionẽ vtetur. [l]

Qui primo emit rem à non domino, præfertur ei qui secundo emit ab eodem postea facto domino, licet in secundũ fuerit trãslatum dominium & non in primum. h. d. Et no. casum in quo Publiciana datur contra dominum, & non dominus præfertur domino. sic & ff. de rei vindica. si à Titio.

II. POMPONIVS libro secundo ex Plautio.

SI à Titio fundũ emeris, qui Sẽpronij erat, ísque tibi traditus fuerit, pretio autem soluto Titius Sempronij hęres extiterit, & eundem fundum Mæuio vẽdiderit, & tradiderit: [m] Iulianus ait, æquius esse priorem te tueri: quia & si ipse Titius fundum à te peteret, exceptione summoueretur: [n] & si ipse Titius eum possideret, Publiciana peteres. [o]

III. HERMOGENIANVS libro sexto iuris Epitomatorum.

EXceptio rei venditæ & traditæ non tantum ei, cui res tradita[p] est, sed successoribus etiam eius, & emptori secũdo, & si res ei nõ fuerit tradita, proderit. Interest enĩ emptoris primi, secundo rem non euinci. Pari ratione venditoris etiam successoribus nocebit: siue in vniuersum ius, siue in eã [q] dũtaxat rem successerint.

Digestorũ

seu Pandectarum Liber vicesimus secundus.

DE VSVRIS† ET FRVctibus, [r] & causis, & omnibus accessionibus, [s] & mora. TITVLVS I.

I. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

A tetia supra, de rei vin. l. si à Titio.

o *Peteres.* speciale vt Publiciana detur contra dominum.

p *Exceptio. Tradita.* sed quasi tradita, vt per patientiam: vt supra, de Pub. siue autem. §. si quis rem.

q *In eam.* sic & interdicto quorum legat. tenetur successor in rem: vt infra, quo. le. l. j. §. illud. Sed argumen. contra supra, de eden. quædam. §. his autem.

r *DE VSVRIS, & fructibus, & causis, & omnibus &c.*

Quia principalibus petitionibus de quibus est dictum, accedunt aliqua, siue sit personalis petitio, siue rei alicuius, ideo ponit de vsuris, quæ scilicet ex pecunia proueniunt: & sic dicitur accessio ciuilis, eo anti quia extra corpus venit: & fructibus, scilicet prædiorum, quæ est naturalis accessio: vt infra de verb. sign. l. vsura pecuniæ. Itẽ de causa, vt de partu, & primo, & sequentibus: vt infra, e. l. equis.

* *Flo. vindi*

s Et omnibus accessionibus. *scilicet prædictis & aliis. nam non est nouum post specialia generalia subiici verbũ &c. vt. ff. ad leg. Aquil. si le verbum seruus. §. inquit. Item & subdere non est nouum. Post specialia generalia &c. ſ. ad leg. Aquil. si le verbum seruus. §. inquit. Item & subdere non est nouum. quia occasione moræ debitoris prædicta eueniũt, dicit etiam de mora: de qua dic vt infra, e. l. mora. in prin. Accursius.*

CVm iudicio.] CASVS. Vẽdidi tibi fundum pro centum, dandis ad certum diem. non dedisti, & sic in mora fuisti, peto vsuras. quæritur quotas. Et respondetur, quòd illas quæ in regione illa frequentatur ĩ qua fuit factus cõtractus, si modo non sint contra legem. [SOCIVS.] Ego & Titius eramus socij alicuius negotiationis, communem pecuniam in vsus suos conuertit Titius. etiam licet moram nõ committat, præstat vsuram. Secundo dicit, quòd licet sic in bo. fi. contractibus debeantur vsuræ, tamen si iudex condẽnat mihi debitorem ex contractu bo. fi. in. c. non potest iubere vt caueat de soluẽdis cẽtesimis post quadrimestre tempus, quia tractus futuri temporis non spectat ad iudicem, & quia in potestate actoris est petere iudicatum. [PAPI.] Tutor finita tutela inuenitur debitor ex mala administratione, in. c. puta. licet in nulla mora sit ex interpellatione, vel alio modo facto hominis, cũ ipsa re est in mora: fauore pupilli quondam eas debebit vsque ad tempus quo illa c. exoluerit. Secundo pone, quòd obtulit consignatum, & deposuit: dicit nõ teneri extũc, cũ noluerit adult[a] recipere. Viuianus.

† *Vide cõmẽtarium, Quòd non oporteat fœnerari, apſ Plutarchũ opuſculis.*

a *Cum iudicio bonæ fidei.* secus de stricti iuris iudicio, vbi vsuræ non veniunt, nisi per stipulationem sint promissæ: vt. C. eodem. l. quanuis. Vel nisi in legato, & fideicommisso. & nisi post litem contesta. sed hoc vltimum non placet. Quæ autem sint bonæ fidei, habes institut. de actio. §. actionum.

b *Disceptatur.* de vsurarum quantitate præstanda.

c *Ex more.* vt leuiores præstentur quæ in regione frequentãtur, si plures frequentãtur: vt infra, de admi. tu. l. tutor qui repertorium. §. ex cæteris.

d *Contractum est.* ibi contractum esse videtur, vbi pecunia est soluenda: vt infra, de bo. auct. iu. poss. l. iij. & infra, de actio. & obli. cõtraxisse. Accursius.

Flo. legi

ADDITIO. Vel dic, contractũ ficte per collatam solutionẽ vbi debet etiam solutio venti lari, secundum Bal. hic.

e *Vt legem.* vt. C. de vsu. l. eos qui. §. super.

f *Mora.* scilicet alia.

g *Vsuræ.* immo videtur quòd non vt vsura, sed vt itereſſe: vt. ſ. pro socio. l. ſocium in prin. ſolu. vt ibi. Accurſius.

h *Temporis.* post quadrimestre tempus.

i *In potestate.* no. rationem, quare ad iudicem non spectat: quæ ratio cum quandoque deficiat, ad eum spectat futuri tẽporis tractus: vt statim ĩ exẽplis dicam.

tractatus. Flo.

k *Iudicatum.* posset tamen alia ratio reddi, quia cum per legẽ nobis sit prouisum in hoc casu quando nõ soluit intra quadrimestre tempus per legem: vt. C. de vsur. rei iud. l. fi. non debet de hoc iudex se intromittere: ar. C. si mã. ita fue. alie. ne pro. l. si is qui. &. C. de fideicom. auth. hoc amplius.

Flo. restituit,

l *Notat.* prædicta confirmando. Accursius.

m *Post condemnationem.* sed ante multum pertinet: vt supra, de ædil. edic. l. ædiles. §. item sciendum.

n *Tractus.* q. d. nihil: vt &. ſ. de iu. non quẽadmodũ. &. j. de aqua plu. arcen. l. Atteius. §. pe. Sed cõtra. C. de sen. quæ sine cer. quã. l. j. §. j. vbi de vsura futura iudex pronuntiauit. Sol. hic officio debetur vsura, ibi per stipulationẽ. Vel ibi in sentẽtia præcepit, hic autem in quadã interlocutoria. sed & aliis modis potest poni ibi casus. Item cõtra. j. de no. ope. nũ. l. si prius. & de aqua plu. arcen. Atteius. §. de eo opere. & de dã. infec. l. qui bona. §. cũ inter. &. C. de fideiuſ. l. j. &. ſ. ad. l. Aquil. in lege Aquilia ſi deletum. &. ſ. de peti. hære. q͡ ſi in diẽ. §. j. &. ſ. ſi ſer. vĩd. l. legi. &. l. harũ. &. ſ. ſi vſustruc. pe. l. pe. §. pe. in fi. &. ſ. pro ſo. l. pro ſocio. quibus omnib⁹ cauetur de futura. Solu. speciale in prædictis: aliàs seruetur hęc regula. Vel dic, q͡ pro præsenti iure ago in omnibus casibus prædictis, licet ꝓ tempore futuro, quod hęc lex nõ ꝓhibet. hic enim nullũ ius obligationis habeo in præsenti quod possit porrigi ad futurũ, quia officio debẽtur. Quid ergo si stipulatione debẽtur vsurę, nõ per officiũ? videreẽ sec⁹, secũdũ hoc. Vel forte idẽ alia ratione, quia idẽ in certum tempus debetur, cum sit in potestate debitoris soluere, sed hoc falsum est: vt infra, de verbo. oblig. l. qui Romæ. in prin.

o *Restitutionem.* id est, circa ea quæ debentur ex causa tutelæ.

p *Latior.* quàm in aliis: quia hic re ipsa fit mora: vt. C. in qui. cau. in integ. resti. non est necesſ. l. in minorum.

q *In diem.* No. q͡ in die qua fertur sententia, præstatur vsura pecuniæ debitæ ex administratione, hoc est, quæ currit vsque tunc, nõ postea intra tẽpora quatuor mensiũ: vt. C. de vsur. rei iudi. l. ſi.

r *Restituitur.* pecunia ex administratione debita.

ſ *Tutelæ.* id est, circa ea quæ debẽtur ex administratione tutelæ.

t *Conuenerit.* verbis: vt & illud, Vos inquam conuenio ò Iudæi.

u *Deposuerit.* Est ergo necessaria oblatio, cõsignatio, & depositio: vt hic, &. j. de admi. tu. l. tutor qui ꝓ pupillo. §. tutor. in fi. & ar. j. e. l. euictis. §. post traditũ. &. C. eo. l. ij. &. l. acceptã. &. l. ſi creditrici. & l. ſi nõ ſtat. &. C. de vsuris pupil. l. fi. Accurſius.

x *Vsuras.* ipso iure: vt supra, deposĩti. l. j. §. ſi pecuniam. in fi.

Vlgo.] CASVS. Petij fundũ actione ex stipulatu, vel ancillam. venit partus & fructus post litem, non ante perceptus.

y *In personam.* etiam in iudicio stricti iuris.

z *Quale.* non respicit pecuniam.

a *Cũ petitur.* id est cũ lis contestatur.

b *Dari.* vt. j. l. ꝓxi. §. j. &. ſ. ſi cer. pe. l. cũ fundũ. ĩ prĩ. & de rei vin. l. præterea. &. ſ. de pe. hęre. illud. &. j. eo. l. videa.

Vide quæ mus. §. ſi actio. &. ſ. de in hunc lo- pigno. l. ſi fund⁹. §. ſiter- cum ſcripſit dũ. Sed nunquid ſi alij Ioan. Copus pœnã promiſerit, etiã lib. de fru- pretiũ debeat? Reſpon. Ciuil. cap. 4. vt no. ſ. de in li. iuran. l. nummis. etiam ſi pretium deberetur.

c IN fideicõmiſſi. Egit Titi⁹ cõtra Gaium actione personali ex testamẽto ꝓ prędio relicto per fideicõ. lata est sentẽtia ꝓ actore, nec est appellatum. habet Gaius quadrimestre tẽ p⁹. eo lapso iterpellatus prędiũ distulit soluere. *Casum po- nit.*

tũc Titius ꝓponit querelã cõtra Gaiũ & ꝓ re & ꝓ fructib⁹, perceptis & percipiẽdis, etiã ĩ tẽpore quadrimestri & postea? Respõ. ĩperator, de percipiẽdis, eũ nõ teneri ꝓ tẽpore quadrimestri, sed tamẽ determinat sic, vt si ante sentẽtiã latã primo hęres fuerit ĩ mora, teneat etiã ĩ tẽpore quadrimestri. alioquĩ dilatio reo afferret lucrũ, si nõ fuerit ĩ mora: quod vix cõtigit scilicet reũ nõ esse ĩ mora: nõ teneat de percipiẽdis. de perceptis autẽ semper puto eũ teneri, quia dilatio nullũ debet afferre cõmodũ. vsurę etiã indistictę ĩ medio cessant, quia grauissimę debẽt post ea currere. sed ĩ fructib⁹ nõ est eadẽ ratio: vt. C. de vsu. rei iudi. l. fi. Et no. ex prędictis q͡ imperator nõ cognoscebat ex appellatione. tũc enĩ nõ cõputaretur quadrimestre tẽp⁹ à prima sẽtẽtia, nec dicerenĩ iterĩ currere: vt. C. de vsu. rei iu. l. ij. itẽ no. q͡ quadrimestre tẽp⁹ nõ datur ĩ actione in *Tẽpus lon- gũ in actio-* rẽ, sed q̃ cito potest restitui: vt insti. de offi. iudi. §. j. secũdũ. Azo. *nibus.*

d *Intermisso.* ĩ prætermisso. sic. C. si manci. ita fu. ali. ne pro. l. ij. *ne in rem*

e *Ad sententiam.* definitiuam retrocedendo, id est, à die mor- *non datur.* tis vsque ad sententiam ita accipi &c.

f *Commoda.* fructuum percipiendorum. Accursius.

g *Accipiat.* à tẽpore primę sentẽtię cõmonitorię, si ante nõ erat ĩ mora, sed ĩtermisso legitimo tempore: vt dixi. Sed nõne fit nouatio huius fauorabilis actionis: vt. C. de vsu. rei iu. l. fi. quę est contra? Sol. fit nouatio ĩ bonũ, nõ in malũ: vt. j. de noua. l. aliã causam.

h *Decretũ.* secũdũ quod de cõmodo legitimi temporis nõ teneĩ. Et caue tibi, quia hęc distictio ĩ fructib⁹ tãtũ percipiendis adhibenda est: vt generalis sit ratio ĩferior, cũ ea temporis &c. secũdũ Io.

i *Sententiam.* commonitoriam, quæ quidem est ante lit. cõtesta.

Falcidia.

CVm iudicio bonę fidei a disceptatur: b arbitrio iudicis vsurarũ modus ex more c regionis, vbi contractum est d, constituitur, ita tamen, vt legem e*non offendat.

Qui pecuniam alienam conuertit in suos vsus, hoc ipso videtur in mora: & qui potest petere in sortem, non potest petere sibi B *caueri de vsuris futuris, si sors non soluatur. hoc dicit.*

¶ Socius si ideo condemnãdus erit, quòd pecuniam communem inuaserit, vel in suos vsus conuerterit: omnimodo etiam mora f non interueniente præstabũtur vsurę. g Nec tamen iudex iudicij bonę fidei rectè iubebit interponi cautiones, vt si tardius sententię condemnatus paruerit, futuri temporis h pendantur vsurę: cum in potestate i sit actoris iudicatum k exigere. Paulus notat: l Quid enim pertinet ad officiũ iudicis post cõdemnationem m futuri temporis tractus? n*Papinianus [ait:] Circa tutelæ restitutionẽ o pro fauore pupillorũ latior p interpretatio facta est. Nemo enim ambigit hodie, siue iudex accipiatur in diem q sententiæ, siue sine iudice tutela restituatur in eum diẽ quo restituitur, r*vsuras, præstari. Planè si tutelæ ſ iudicio nolentem experiri, tutor vltro cõuenerit, t & pecuniam obtulerit, eamq́ obsignatam deposuerit: ex u eo tempore nõ præstabit vsuras. x

In actionibus stricti iuris veniunt vsuræ a tempore litis contestatæ. h. d.

II. IDEM libro sexto Quæstionum.

VVlgo receptum est, vt quãuis in personam y actũ sit, post litem tamen contestatam causa præstetur. Cuius opinionis ratio redditur, quoniã quale z [quidque] est, cũ petitur, a tale dari b debet: ac propterea postea captos fructus, partúmque editum restitui oportet.

Si mora non præcedit, reus non tenetur de fructibus percipiendis intra tempus quod datur iudicatis. secus si mora iudicis præcessisset. h. d. Primo ponit rescriptum imperatoris. Secundo illud interpretatur. Tertio illud extendit. Secunda ibi, quod decretum. Tertia ibi, in his quoque. Bartolus.

III. IDEM libro vicesimo Quæstionum.

IN fideicommisi c † persecutione, cum post iudicis sententiam moram feciſſet hæres, C iusſit imperator Marcus Antoninus, intermisſo d legitimo tẽpore, quod condemnatis præstatur, vt vsque ad sententiam e commoda f fideicõmissarius accipiat. g Quod decretũ h ita accipi oportet, si ante iudicis sententiam i mora non interuenit: tametsi non facilè euenire possit, vt mora nõ præcedente perueniatur ad iudicem: sed puta

legis Falcidiæ [a] rationem interuenisse. Cæterùm si antequam ad iudicem peruenireturin mora hæres fuit, exinde, fructuũ [b] præstandorum necessitate adstrictus[est:]qua tandem ratione, quoniam ex* sententia [c] victus est, legitimi temporis spatio fructibus liberabitur[hic:] cùm ea temporis intercapedo iudicato dilationem dare, non lucrũ [d] adferre debeat? ℣In his quoque iudiciis, quæ non sunt arbitraria, nec bonę fidei, [e] post litem contestatam [f] actori[omnis]causa præstanda est in eum diem, quo sentẽtia dicitur. Certè post rem iudicatã tẽpus à fructibus dependendis [g] ĩmune est.

Quãdo quis rogatur restituere quicquid supererit ex hæreditate: item quando dilatio gratia fideicommissarii apponitur, veniunt fructus in restitutionẽ.h.d. Bartolus.

℣Nõnunquam euenit, vt quãquam fructus hæreditatis, aut pecuniæ vsura nominatim relicta non sit, nihilominus debeatur: vt puta si quis rogetur post mortem [h] suam quicquid ex bonis supererit, Titio restituere. Vt enim ea, quæ fide bona [i] deminuta sunt, in causa fideicomissi non comprehenduntur,* si pro modo cæterorum quoque bonorum deminuãtur: ita quod ex fructibus superit, [k] iure voluntatis [l] restitui oportebit. ℣Cum Pollidius à propinqua sua hæres institutus, rogatus fuisset filiæ mulieris, quidquid ex bonis eius ad se peruenisset, cùm certam ætatem puella complesset, restituere: idque sibi mater ideo placuisse testamento comprehendisset, ne filiæ tutoribus, sed potius necessitudini [m] res committerentur, eumdẽmque Pollidiũ fundũ [n] retinere iussisset: præfectis prętorij suasi, [o] fructus qui bona fide à Pollidio ex bonis defunctæ [p] percepti essent, restitui debere: siue quòd fundum ei tantum [q] prælegauerat, siue quòd lubrico [r] tutelæ, fideicommissi remedium mater prætulerat. [f]

In debito spacierum non veniunt vsuræ, nisi per venditionem species fuerunt in peculium redigendæ. Bartolus.

℣Si auro vel argẽto [t] facto per fideicommissum relicto, mora interuenerit: an vsurarum æstimatio facienda sit, tractari solet. Planè si materiam istã ideo reliquit, vt ea distracta, pecuniáque refecta fideicõmissa soluerentur, aut alimenta præstarentur: nõ oportere frustrationem impunitam esse responderi oportet. Quòd si fortè ideo reliquit, vt his vasis vteretur: nõ sine rubore desiderabũtur vsuræ, ideoque non exigentur. [u]

Licet in stipulatione rem dari, & in stipulatione rem tradi, non veniant fructus, tamen nisi simul iungantur, fructuum ratio habetur, sed si contractus venditionis præcessit: secundum illam iudicatur. Hoc dicit. Bartolus.

a *Falcidiæ.* casum denotat in quo posset accidere quòd mora non interceſsisset. Accursius.

b *Fructuum.* percipiendorum.

c *Ex sententia.* hæc sola videtur ratio, si qua est, quare post sententiam non debeat teneri, quia victus est: sed certè hæc est nulla: vt infra, de excep. rei iudi. l. cum euidẽter. & hic subiicit, cũ ea temporis &c.

d *Non lucrum.* esset autem lucrum cum in primo de percipiendis teneatur, si modo ꝓpter sentẽtiam excusetur. ex quo patet quòd de receptis semper teneatur, cum lucrum facere nõ debeat, sed in percipiẽdis distinguitur fuerit ĩ mora, vel non, ante sententiam: licet quidam dicant hanc legem tantum in perceptis loqui, & de percipiendis eum excusant semp. & quia ante facta est mentio de fructibus fideicommissi, notauerunt hic quidam de eis in hunc modũ. Qui fructus hæredem, qui fideicõmissarium, sequantur, videamus. fructus itaque sunt quidã pendentes, quidam percepti, quidam percipiendi. pendentes omnes fideicommissariũ sequuntur, cũ quodãmodo partes fundi sint: vt supra, de rei vin. l. fructus pendentes. Percepti alij ante aditã hæreditatem, qui omnes ad fideicommissarium pertinent: vt infra, ad Treb. ita tamen. §. sed si quid post aditã hæreditatem. percepti, alij ante morã, alij post moram, post morã percepti & etiam percipiẽdi fideicõmissarium sequuntur: vt ĩfra, dẽ leg. j. apud Iulianum. §. j. & infra, ad Treb. ita tamen. §. si seruum. ante moram percepti, si impendio hæredis & opera percipiuntur, ipsum sequuntur. cæteri vero fideicommissarium: vt infra, ad Treb. l. postulante Sticho. §. sed in huiusmodi. idem est in fœtu. Et no. quotiens aliquid sub appellatione nominis collectiui relinquitur, vt equitium, etiam ante moram fructus deberi: vt infra, e. l. equis. Item fructuum perceptorum quidam in quartam computãtur hæredi, quidam non. hæredem autem intellige, cui aliquid relinqui necesse est. fructus ergo omnes in quartam computantur, præter eos qui negligentia petentis ab hærede percipiuntur. secus in his qui percipiuntur, quia nondum venit dies fideicommissi, vel conditio. nam hi qui ex iudicio defuncti videntur percepti, in Falcidiam computantur: sicut & cum quis rogatur hæreditatem & fructus specialiter restituere: vt infra, ad Treb. mulier. §. si hæres. & l. in fideicõmissariam, & no. C. ad Treb. iubemus. Item sciendum est, in speciali, fideicom. statim hæreditate adita recta via dominium ad fideicommissarium pertranſire. In generali verò non, nisi restitutione facta: vt infra, ad Trebel. l. Marcel. & l. cum ita. secundum Ioan. & in e. tit. l. j. & l. restituta. & l. facta. Sed quomodo intelligitur quod ĩfra, e. legitur. in l. fructus. vbi dicitur, fructus qui post acquisitum ex causa fideicom. dominium ex terra percipiuntur, ad fideicom. pertinere: cum aliàs inueniatur fructus ante morã perceptos nõ ad fideicom. sed hæredem pertinere: vt infra, e. equis. j. Respon. secundum R. vt no. d. l. fructus. in generali autem fideicõmisso transeunt fructus post restitutam hæreditatem percepti: & ad ipsum ꝓcul dubio pertinent. sed licet ad ipsum pertineãt, quidem tamen ad hæredem sunt restituendi, scilicet qui negligentia non petentis sunt percepti: vt dixi: quod ergo dicitur in. l. fi. C. de vsu & vsufr. leg. l. j. in legatis & fideicõ. fructꝰ nõ à die mortis sed post lit. cõtest. venire: in eo casu intelligẽdũ est cũ ante litem motam nõ fuerit in mora. casus enim esse potest in quo nõ solũ vsq; ad lit. cõtest. sed vsque ad sẽtẽtiã nõ est ĩmora: vt. j. e. tit. l. neq; eorũ.

e *Bonæ fidei.* vt actio ex stipulatu: vt. j. e. l. videamus generaliter. §. si actionem. Item cum de donatione agitur contra donãte: vt. j. de dona. l. eũ qui. Accursius.

f *Litem contestatam.* vt supra. l. proxi. cum suis concordantiis.

g *De pendendis.* id est, de percipiẽdis post sententiã. percepti autem semper restituũtur: percipiendi nũquã in his casibus: vt hic dicitur. Nec ob. quod dicit. s. proxi. respõ. quia ibi in actione quæ est quasi bonæ fidei, dicit, scilicet actione ex testamẽto: vt. C. in qui. cau. in integ. resti. nõ est ne. in minorũ. & hoc secũdũ quosdã. Vel dic, ꝙ hic ĩtelligit distingui: vt. s. scilicet an fuerit in mora ante iudiciũ an nõ: vt ibi distinguitur. Ac.

h *Mortẽ.* quo casu & ipse hæres iure nouo quartã fideicõmissario seruare debet: vt in aut. de resti. col. viij. Ir.

i *Bona fide.* Secꝰ si mala, vt causa interuertendi fideicõmissi: vt &. j. ad Treb. l. Titius rogatus. & l. deducta. §. fin. & s. de pe. hęre. l. sed & si le. §. quod autem.

k *Supererit.* idẽ de eo quod quasi supereſt: vt quia in aliã rẽ cõuertitur: vt. j. de le. ij. imperator. §. fin. & l. seq. & l. idem. Sed videtur contra, infra, de dona. inter vi. & vxo. l. quid ergo. & l. ex annuo. §. si maritus.

l *Voluntatis.* testatoris. sed videt fructꝰ nõ venire: vt. j. ad Treb. l. deducta. §. penul. & l. ĩ fideicõmissaria. ĩ princip. quę sunt cõtra. Solu. verbũ, quicquid, quod hic ponitur, tollit cõtrariũ, quod nõ ponitur in legibus cõtrariis. Itẽ cõtra. j. de lega. iij. l. quod his verbis. ĩ prĩ. vbi dicit fructꝰ nõ venire. Sol. illud de benignitate, hoc de rigore: vt hic, & j. ad Trebel. l. balista. Vel dic, sicut dixi in solutione alterius, ꝙ hic patebat intentio testatoris, vel ibi consumpti.

m *Necessitudini.* id est consanguinitati: vt ar. supra, de iusti. & iur. l. fin. & not. quòd potest mater vni cõmittere administrationem rerum quas filio reliquit: vt hic, & in aut. vt lic. ma. & auiæ. §. j. col. viij. & infra, de resta. tu. l. iiij. Accursius.

In vno permittere, & in alio prohibere quis potest.

n *Fundum.* aliàs non est in tex. fundum, sed subauditur propter id quod sequitur.

o *Suasi.* scilicet ego Vlpianus & bene: vt infra, de le. ij. l. si ita relictum. §. Pegasus.

p *Defunctæ.* præterquam de fundo.

q *Tãtũ.* & nõ fructus. quia quod in vno permisit, in cæteris ꝓhibuit: vt. s. de iudi. l. cũ prætor. & C. de procura. l. maritus. Accur.

r *Lubrico.* id est, lubricis tutoribus. & hæc est secunda ratio.

f *Prætulerat.* cõmittendo fidei Pollidij sui necessarij. Accursius.

t *Si auro vel argento.* in specie, non in massa: vt infra patet vbi distinguit. Accursius.

u *Exigẽtur.* petet tãtũ quãtũ ex locatione horũ vasorũ cõsequi potuit, scilicet vt fructꝰ vel vsuras: vt. j. e. l. videamus. j. §. prętereà.

Si stipula-

Flo. & seq.

Fructus vadimonij sunt.

Flo. & vulg. de percipiendis

Si stipulatus.] CASVS. Ex causa donationis promisisti mihi fundum dare, & vacuã eius possessionem tradere. post hanc stipulationem tenuisti per annum, & fructus percepisti. nũc peto rem & fructus, & dico venire fructus, licet fieri sit in obligatione. Secũdo quæritur, an idẽ sit de ancilla: vt ecce causa donationis promisisti ancillã dare, & vacuã possessionẽ tradere. si ante traditionẽ nascitur partus, an veniat? Videtur quòd nó: quia si vnũ prædictorũ tantum dixit, nó venit: siue etiã vtrũque quandoque nó venit, vt videt, vt quando emptor ancillę stipulatus fuerit rẽ dari, vacuãq; ei⁹ possess. tradi. nam licet sint geminata verba, hoc casu nó videtur plus continere nisi qđ ex natura véditionis est. sed licet sic allegauerim: dic quòd vbicũque geminantur verba prædicto modo, quòd veniat in emptione & véditione ancillæ: sed si alterum tantũ, non. [*SI VERO POST.*] Vendidisti mihi seruũ vel ancillam, & antequã traderes, peperit ancilla, vel seruus aliquid tibi quæsiuit. postea animo nouandi stipulatus sum seruum prædictum seu ancillam. de adquisitis nihil fuit dictum, & dicit qꝫ actione ex empto petuntur, cum non sit in eis quæsitis facta nouatio. Viuianus.

**Flo. rationem cõmitti incerti stipulatione*

a *Vacuámque.* quod dicitur scilicet tradi vacuam possessionem, semper intelligitur in prima clausula scilicet dari: vt. ff. de actio. empt. l. iij. §. j. quare ergo cum tantum dari stipulatur, non veniũt fructus? Respon. adiectio operatur vt cõiuncta facerent, quorum neutrum per se faceret: vt infra, de leg. j. si quando. &. j. ad municip. l. j. in fi. & de leg. iij. l. ea tamen. Sed arg. contra. C. de fideiuss. l. non rectè. Ioan. & infra, de verb. oblig. l. qui stipulatus. & supra, pro so. sed & si adiiciatur. & de cap. & postli. re. l. postliminij. §. fi. & de auro & argen. lc. l. pediculis. §. Labeo. Azo. & infra, de pact. do. l. cum pater dotem. & dic vt ibi.

b *Incerti.* sic dicta, quia incertum est quantum fructum perciperet stipulationis tempore. sic infra, de verborum obliga. l. vbi autem non ap. §. fundi.

c *Verba.* scilicet vacuam possessionem tradi: ne frustra fieret adiectio. Io. Sed certè immo videtur ex hoc verbo, tradi non venire fructus: vt supra, de actio. empt. l. iij. §. j. quæ est contra. Sol. ibi de perceptis ante stipulationem, hic de perceptis post. Vel solue vt ibi. Accursius.

d *Responderi.* quod modo de fructibus dixi. posito scilicet simili casu quòd stipulatus sim ancillam dari, vacuámque possessionem tradi. Accursius.

e *Pertinet.* si separatim intelligantur.

f *Promittendi.* ſ. tantum, quia dixit tradi vel præstari. Sed certè videtur quòd ex solo verbo, tradi, veniant fructus: vt infra, de ver. obli. l. in conuentionalibus. §. fi. quæ est contra. Solu. ibi appellat causam bonorum non fructus, sed interesse: vt. j. e. tit. si fundum.

g *Effectum.* quia dixit dari: quo verbo dominium debet transferri: vt instit. de act. §. sic itaque.

h *Stipulatus.* scilicet, rem dari, vacuámque possessionẽ tradi. Sed quid si dari tantum? Respon. aliud dici potest, vt non factum traditionis, sed effectum dominij significet: vt. j. de verbo. oblig. vbi autem non. §. fin. hoc ergo contingit hic ratione contractus præcedentis, & ratione adiunctionis alterius verbi.

i *Verisimile.* Nota non plus venire in substituta actione quàm in ea cui substituitur, vt hic. sic & legatarius stipulando nomine legati serui, non esse fugitiuum. nam non plus quàm in prima actione ex testamento venit in stipulationem: vt infra, de leg. j. si legati serui nomine. Item in eo qui stipulatur ante diem de legato soluendo: vt. j. vt lemo. ca. l. j. §. si quis sub conditione. Idem de eo qui accipit fideiussorem pro legato: vt. ff. de condic. inde. frater à fratre. §. fin. Et simile est in eo qui constituit quod ex causa donationis debeat: vt infra, de dona. qui id quod. Accursius.

k *Compelleretur.* Sed in eo venit factum solũ, id est, traditio asinina: vt supra, de act. empt. l. ex empto. circa princ. ergo patet quod non plus sub secundo verbo quàm sub primo esset: sed tamen &c. & sic proximo superiori casu respondet: scilicet medio, & vltimo.

l *Ex stipulatu.* Deducta re empta in stipulationẽ, animo nouandi.

m *Consequitur.* vt. C. de peri. & commo. rei vẽd. l. post perfectam. Sed contra, infra, de nouationi. l. aliam. Soluperiit etiam hic priuilegium primæ actionis per nouationem: sed in eo tantum quod translatum est in obligationem secũdam: vt. C. de transact. l. age. Accur.

IIII. IDEM libro vicesimoseptimo Quæstionum.

SI stipulatus sis, *rem dari, vacuámque*[a] *possessionẽ tradi*: fructus postea captos actione incerti[b] ex stipulatu propter inferiora verba[c] consecuturũ te, ratio suadet. An idẽ de partu ancillæ responderi[d] possit, considerandũ est. Nam quod ad verba superiora pertinet[e], siue factum rei promittẽdi,[f] siue effectum[g] per traditionem dominij transferendi continent, partus non continetur. Verùm si emptor à venditore nouandi animo ita stipulatus[h] est, factũ tradendi stipulatus intelligitur: quia non est verisimile,[i] plus venditorem promisisse, quàm iudicio empti præstare compelleretur.[k] Sed tamen propter illa verba, *vacuámque possessionem tradi*: potest dici, partus quoque ratione* committi incerti stipulationem. Etenim ancilla tradita, partum postea editum, in bonis suis reus stipulandi habere potuisset. ¶ Si post contractam emptionem, ante interpositam stipulationẽ partus editus, aut aliquid per seruum venditori adquisitum est: quod ex stipulatu[l] consequi non poterit, iudicio empti consequitur[m]. Id enim, quod non transfertur in causam nouationis, iure pristino peti potest.

V. IDEM libro vicesimooctauo Quæstionum.

GEneraliter obseruari cõuenit, bonæ fidei iudiciũ non recipere præstationẽ,[n] quæ cõtra bonos mores desideretur.

Ex diuturna præstatione vsurarũ præsumitur contracta obligatio super vsuris, & super sorte: & quatenus est necesse ad illam præstationem redigendam, importat præstandi necessitatem. h. d. Bartolus.

VI. IDEM libro vicesimonono Quæstionum.

CVm de in rẽ verso cum hærede patris vel domini ageretur, & vsurarũ qstio[o] moueret: imperator Antoninus ideo soluẽdas vsuras iudicauit, qꝫ eas ipse dominus vel pater longo[p] imputatur. secus si percepit: vt infra, de peti. hære. & ancillarum. in fi. & l. si possessor. quæ sunt contra. Accursius.

Eneraliter.] CASVS. Vendidisti mihi domum: fuisti in mora tradendi. potuisti autẽ interim locare domũ meretricibus, quod non fecisti: nunc volo pecuniæ habere fructũ percipiendæ: non possum. Viuianus.

n *Præstationem.* quam nõ percepit: & ideo nó

Cum de in rem.] CASVS. Mutuaui filio vel seruo tuo cẽtum sub vsuris: quæ. c. vertit in rem tuam. & tu per. x. an. singulis annis præstitisti vsuras: licet non probo promissam vsuram, si tamen probem per. x. annos præstitas, vinco. Ad hoc adducit exemplum aliud imperator: quidã Flauius debebat mille filiæ suæ emãcipatæ: vel etiam non emancipatæ, quia Flauius deliquit, vnde fiscus accepit eius bona, & per. x. an. soluit vsuras de mille illi filiæ Flauij. nũc in vndecimo anno petit illa filia Flauij, quæ Athenagora vocatur: & pronuntiauit imperator pro ea, hoc solo probato quòd fiscus soluerat vsuras diu illorum mille. Viuianus.

o *Quæstio moueretur.* & erat iudiciũ stricti iuris: ex quo agebatur de in rem verso: aliàs ex ipsa mora, sine aliqua præstatione, venirent: vt. j. e. l. mora. §. in bonæ fidei. Accursius.

p *Longo.* scilicet decennio: vt. C. de præscrip. long. tẽp. x. vel. xx. annorum in rub. Alij dicunt, triennio: vt. C. de fideicommisso. l. j. Sed ibi speciale fauore alimentorũ. Sed videtur quòd ideo, quòd aliquandiu sint præstitæ, non ideo in posterũ necessario præstẽtur: vt. C. de pact. l. si certis annis. Sol. ibi biennio tantum: hic autem maiori (secũdum quosdam) tempore sunt solutæ, scilicet decẽ annis. Alij dicũt, quod hic nó extabat memoria: vt infra, de aqua plu. arcen. l. j. §. j. Vel ibi nudum pactum interuenit, & hoc cõstabat: hic autem dubium. Item eodẽ modo contra. C. de vsur. l. creditor. vbi loquitur de vsuris aliquandiu præstitis. Item similiter contra, infra, de ope. lib. l. operis. vbi dicitur, quòd licet libertus præstiterit aliquãto tempore operas, quæ sibi à manumissore impositæ non sunt, non tamen ideo in posterum tenetur. Sol. secundum quosdam ibi loquitur in tẽpore minori quàm decennio. Tu autem breuiter ad omnia contraria sol. distinguas: quia aut creditor asserit aliquid sibi deberi ea sola ratione quia in præteritũ est præstitum, siue vsuram, siue aliquam aliam præstationem: & tunc nullo tempore præiudicatur soluenti: vt. C. eod. l. creditor. &. d. l. operis. Et est ratio: quia tempus non est modus tollendæ vel inducendæ obligationis: vt infra, de ac. & ob. l. obligationum ferè. §. placet. aut ex pacto quod vult probare per diuturnam solutionem: & tunc aut ex nudo, & tunc idem quod in primo: vt in d. l. C. de pact. si certis annis. Aut vestito: & tunc præiudicium fit, vt hic, & arg. infra, de aqua plu. ar. l. j. in fin. nisi in casu fauore alimentorum.

Decennium longum tempus dicitur.

BIU Cujas

alimentorum. quo casu etiam si ex tempore tantũ nititur, per triẽnium præiudicatur: vt. C. de fideicõmissis. l. j. Et hanc eandem distinctionem serua in decimis, & quibuslibet præstationibus, secundum Ioan. Item quoque in seruitutibus adquirendis, vel personalibus, vel rerum quæ non habent continuam causam: vt. j. de aqua plu. arcen. l. ij. in fi. Vel hominum forte: licet solum tẽpus nõ sufficeret allegari: vt. C. de præscri. lon. temp. l. fola. Sed hoc vltimum in homine contrariũ obseruatur.

a *Præstitisset.* quia forte erat diligens: nec forte cõsueuit suas pecunias iactare: vt infra, de probationib. l. cum de indebito. §. si vero. sed magis consueuerat fœnerare: vt infra. e. l. qui semisses. §. fi.

b *Athenagoræ.* Athenagora fuit filia Flauij: & dederat pater ei filię dotẽ: vt. C. de rei vxo. act. auth. sed quamuis. Vel promisit ei emãcipatæ, vel non emãcipatæ: & morte cõfirmata est promissio: vt. C. de dona. inter vir. & vxor. l. antepe. *ADDITIO.* Tenet ista glo. secundum Bald. hic, q̃ promissio quæ est facta à patre filio existẽti in potestate, cõfirmatur morte. quod verũ videtur: quia lex dicit, q̃ promissio facta inter virũ & vxorem, nisi interueniat traditio, vel aliquid quod loco traditionis habeatur, morte non confirmatur. Sed fortè ista glo. debet intelligi, secũdũ Papinia. j. de do. inter vi. & vxo.

† *De modo legitimo vsuræ Alex. ad Alex. li. 1. Cen. die. cap. 7. circa fiuem.*

c *Cuius.* s. Flauij.

d *Decies centena.* id est mille. & caue tibi: quia potest intelligi in dotẽ damnatum fiscum hæredem Flauij: quia diu præstiterat vsuras eius dotis. Vel dic, quòd hic nullæ fuerant vsuræ tempore quo non fuerat soluta dos quã præcepit solui: ideo quia in præteritum erat soluta.

e *Præstitisse.* scilicet per fiscum qui successit Flauio. Et not. quòd dicit, præstitisse, idem tamen, si tantummodo promisisset vsuras dotis: licet nullam dotem promisisset, vt not. C. de do. promis. si pro dote. &. C. ad leg. Fal. l. fin.

f *Allegasset.* scilicet filia.

g *Debitor. Vsurarum.* vt. C. eod. l. si creditrici.

h *Non erunt.* si nummos in suos vsus conuertit postea: vt. C. eod. l. acceptum. in fin.

i *Equis.* id est equabus. & facit ad hanc. l. ẽ. de peti. hære. sed & si lege. in fin. &. l. quòd si oues. &. l. ancillarum. Accursius.

Pecuniæ.] CASVS. Mutuaui. x. Titio: & stipulatus sum reddi mihi. xx. hinc ad annum. quæritur, an valeat? Dicit, quòd non in eo quod est vltra legitimum modum vsurarum: in eo quod, j. sic. Cætera sunt plana vsque ad. l. Gaius. Viuianus.

k *Pecuniæ.* s. mutuo dederit. x. & stipulatus est sibi reddi. xx.

l *Stipulatum.* id est, stipulationem.

m *Non tenere.* vt infra, eod. pœnam. &. l. placuit. Ex quibus colligo, quòd vtile per inutile non vitiatur. Accursius.

n *Pro modo.* legitimæ vsuræ. & sic fit separatio, cum sit pecunia res separabilis. sic & aliàs in pecoribus: vt infra, de aqua quoti. & æsti. l. j. §. Trebatius. Sed aliud in fideiussore, qui accipitur in grauiorem causam, qui in nihilo tenetur: vt infra, de fideiuss. l. Græcè. §. illud. quod est arg. contra.

tempore præstitisset. [a] Imperator quoque noster Seuerus filiæ Flauij Athenagorę [b] cuius [c] bona fuerant publicata, de fisco ideo numerari decies centena [d] dotis nomine iussit, quòd ea patrem prę̃stitisse [e] dotis vsuras allegasset. [f]

VII. IDEM libro secundo Responsorum.

DEbitor vsurarius creditori pecuniam obtulit: & eam cũ accipere noluisset, obsignauit, ac deposuit. ex eo die ratio non habebitur vsurarũ. [g] quòd si postea conuẽtus, vt solueret, moram fecerit: nummi steriles ex eo tempore non erunt. [h]

VIII. IDEM libro septimo Responsorum.

EQuis [i] per fideicõmissum relictis, post morã fœtus quoque præstabitur, vt fructus: sed fœtus secundus, vt causa: sicut partus mulieris.

Stipulatio vsurarum in eo quod est vltra legitimũ modum, nõ valet: in alio sic. Bart.

IX. IDEM libro vndecimo Responsorum.

PEcunię [k] fœnebris, intra diẽ certum debito non soluto, dupli stipulatum, [l] in altero tãto supra modũ † legitimæ vsuræ, respondi nõ tenere. [m] Quare pro modo [n] cuiuscũque temporis, superfluo detracto, stipulatio vires habebit.

Stipulatio vsurarum cõmittitur ex lapsu diei sine interpellatione: & qui tenetur ad minores post certum tempus, potest se propter moram obligare ad maiores, à quibus excusatur si nemo extitit qui reciperet. Bart.

VVsurarum [o] stipulatio, quamuis debitor non conueniatur, committitur: [p] nec inutilis legitimæ vsuræ stipulatio videtur sub ea conditione concepta, *si minores ad diem solutæ non fuerint?* Non enim [q] pœna, sed fœnus vberius iuxta rationem * sortis promittitur. Si tamen post mortem creditoris nemo fuit, cui pecunia solueretur, [r] eius temporis inculpatam [s] esse moram constitit. Ideo si maiores vsuræ prioribus petantur, exceptio doli nõ inutiliter opponetur. [t]

X. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

PArtum post litem contestatam editum restituere [u] possessor debet: quem nõ deberet restituere, si cum mater peteretur [x] iam natus fuisset, nisi specialiter & pro hoc egisset. [y]

Non fit compensatio damni prouenientis ex culpa administratoris cum lucro proueniente ex lege, vel consuetudine: licet propter ipsius contractum: sed cum prouenient. ex contractu, & diligentia administratoris, sic. hoc dicit. Et in primo casu non fuerunt maiores vsuræ in stipulationem deductæ: in secundo sic.

XI. IDEM libro vicesimoprimo Quæstionum.

GAius † Seius, qui rem publicam gerebat, [z] fœnerauit pecuniam publicã sub vsuris [a] solitis. Fuit autem consuetudo, [b] vt intra certa tempora & partus venit: vt infra. e. l. Paulus. in princip. Vel ibi fuit specialiter petitus partus, vt hic.

Gaius Seius.] CASVS. Gaius erat massarius curiæ Boñ. & fœnerabat pecuniam publicam sub quatuor deñ. vt erat consuetudo. erat etiam alia consuetudo, scilicet quòd illi qui non soluerent minores singulis. v. mensibus, extunc tenerentur ad vsuram quinque denarios. quidam ex debitoribus quibus mutuauit Gaius, factus est non soluendo culpa Gaij. Alius autem soluit quod debuit, & etiam vltra: ita quòd si fieret compensatio, videretur nunc solutum secundum consuetudinem. quæritur, an fiet compensatio, an non cedat lucro reipubli. quod plus est solutum: & quod ab alio deficit, soluat Gaius de bursa suã? Et respon. quòd cedunt lucro reipublicæ eo casu quo prætextu cõsuetudinis nomine pœnæ maiores consecutus est: neque in releuationem eius computatur. Si vero ex industria sua maiores vsuras stipulatus est etiam vltra consuetudinem: tunc quidem satis est si Gaius tantum inferat reipubli. inter omnia, quantum secundum consuetudinem potest ei deberi. ideo si pluſquam exigi debuit, ab aliquo est exactũ, & ab alio minus, licet culpa Gaij: fiet compensatio. Secundo dicit: eadem in tutore, si fecit nomina ex pecunia pupilli: & quædam culpa tutoris facta sunt non soluendo, & ab aliis exegit plus; quia compensat: ideo dicit, quia in tutore non habet locum dicta consuetudo. Viuianus.

o *Vsurarum.* scilicet maiorum. Accursius.

p *Committitur.* Interpellari enim videtur ab ipsa die constituta: vt. C. de contrahen. & commit. stipu. magnam.

q *Non enim.* q. d. propter vnam solutionis cessationem, & vsuras deberi, & pœnam exigi absurdũ est. sed hic cessant minores, ex quo currunt maiores.

r *Solueretur.* scilicet cum minoribus vsuris.

s *Inculpatam.* quo ad maiores: sed minores debentur, nisi fiat oblatio, & consignatio, & depositio. sed cõtra maiores sufficit sola oblatio, quia nondum cœperunt: vt. C. eod. si per te. Accursius.

* *Flo. in ista ratione*

t *Opponetur.* Et sic no. quòd non nocet alicui *Negligentia quãdoq; aduersarij defectus, cũ nocet.* ipse in negligentia nõ fuit: vt hic, & infra, vt in pos. leg. l. j. §. nõ exigit. & infra, eod. cum quidam. §. si pupillo. & supra, de lege commis. l. si fundus. §. fin. & supra, de cõsti. pecu. item illa. in princ. Sed contra. j. eod. euictis agris. §. fin. Solu. vt ibi. Item contra. j. titu. j. l. fin. sed ibi non erat qui solueret: erat tamen qui reciperet: hic econtra.

u *Partum. Restituere.* agenti in rem, vel etiam personali: vt infra, eod. l. videamus. §. si actionem.

x *Peteretur.* rei vindicatione, vel personali.

y *Egisset.* post litem cõtesta. ergo potest venire per officium: licet sit extra rem, vt est hic: sed non ante, nisi specialiter petatur: vt hic, & supra, de ædil. edict. *tex. sing. ad l. ædiles. §. item scien. hoc quòd ofdum. &. C. de libe. cau.* † *Hic est ficialis pol. fin. aliud autem est si test adquiire fideicom. vindi- vere actionẽ catur: quia post moram reip. sine cessione. de quo tamẽ nõ est mirandum: vt hic in seciũdis interpreta. Bolo.*

z *Gerebat.* erat enim massarius communis.

a *Sub vsuris.* scilicet, minoribus.

b *Consuetudo.* scilicet illius reipublicæ.

BIU Cujas

a *Vsuris.* minoribus ex pacto debitis.
b *Grauiores.* legitimæ tamen : vt supra,eod.l.pecuniæ.in princi. etiam & sine pacto.Accursius.
c *In soluendis.* scilicet vsuris minoribus & maioribus,secundum Pet. & hoc culpa Gaij interueniente. vnde non dicit compensationem fieri : vt infra, de admini. tuto.l. cum quæritur.Vel dic,secũdum Ir. q̃ cessauerunt in minoribus:quia erãt non soluendo, sed alij soluerunt etiã maiores.
d *Quidam plus.* id est, maiores,qui cessauerũt in minoribus.
e *Vsurarũ.* s.minorũ.
f *In vsuris.* ita q̃ nullo modo soluerunt.
g *Suppleretur.* in minoribus, habita compẽsatione eius quod ex consuetudine à quibusdam exigatur.
h *Proficere.* ad euitandum damnum propter non soluentes maiores: quia non poterant, secundum Ir.Vel verius, vt dixi, ad euitandum damnũ minorum, quæ etiam ipse culpa Gaij solutæ non erant.
i *Cedere.* vt sic eas nõ compenset.
k *Stipulatus.* ciuitati cui adquirit vtilem actionem : vt tutor pupillo:vt supra,de cõsti. pecu.eũ qui.§.Iulianus.
l *Solas.* & omnes scilicet maiores & minores : nec releuatur ideo quia ab aliis exegit maiores:licet & isti debẽtes minores sint soluẽdo,vt subiicit.
m *Præstari.* ab hac dictione, præstari, vsque illuc, adquisiuit &c.est litera Pi.
n *Formam.* id est,cõsuetudinem : licet minores sint legitimis : vt infra, de admi. tu.l. tutor qui.§.ex cæteris.
o *Solent.* tunc scilicet cum & hic habeantur pro soluendo propter culpam Gaij.
p *Publicus.* id est Gaius qui erat administrator. nam ipse à seruiendo dicitur seruus.hic enim nõ diuersitatem personarum, sed casuum inducit.Vel dic,seruus publicus iussu Gaij Seij.
q *Adquisiuit.* scilicet maiorum vsurarum quàm consuetudo sit. Nam superiori casu ex consuetudine, non ex industria vel stipulatione Gaij maiores vsuræ erant quæsitæ.vnde ibi non fit compensatio : hic sic.
r *Compensationem.* i.computationem:vt.ſ.de rei vindi.l.emptor.
s *Si.* id est, quamuis.
t *Vniuersorum.* id est,si hoc non vult pati sponte.
u *Debitorum.* scilicet quorundam tantum, qui maiores vsuras soluerunt. Azo.hoc enim non permittitur : vt infra, de admi. tu. cum quæritur.
x *Eadem fere.* fere ideo dicit,propter consuetudinem illam minorum & maiorum,quæ in tutoribus locum non habet. Itẽ quia ciuitati quæritur ex nudo pacto : vt.j.eo.l.etiam. quod non est in pupillo.Item quia si tutor maiores vsuras propter debitorum pauertatem & suam negligentiam non est consecutus : & occasione maiorum tantum est cõsecutus, vt suppleatur debitum minorum, non tenetur:sed saltem quædam pupillus agnoscat : vt.j.de admi. tu.cum quæritur.Vel ideo,quia ipse pupillus debet stipulari : aliàs

*Flo.cessauerãt in vsuris,suppleatur.

non illatis vsuris, [a] grauiores [b] infligerentur.Quidam debitores cessauerunt in soluendis [c] vsuris : quidam plus [d] intulerunt: & sic effectũ est, vt omne quod vsurarum [e] nomine competebat, etiam pro his, qui cessauerant, in vsuris [f] suppleretur. [g]* Quæsitum est, an illud, quod amplius ex consuetudine pœnæ nomine à quibusdam exactũ est, ipsi Seio proficere [h] deberet, an reipublicæ lucro cederet. [i] Respõdi, si Gaius Seius à debitoribꝰ vsuras stipulatus [k] esset, eas solas [l] reipublicæ præstari [m] oportere, quæ secũdum formam [n] ab his exigi solent, [o] etiam si omnia nomina idonea sint. Quid si seruus publicus [p] obligationem vsurarum reipublicæ adquisiuit? [q] æquum est, quamuis ipso iure vsuræ reipublicę debeantur,tamen pro defectis nominibus compẽsationem [r] maiorum vsurarum fieri: si [f] nõ sit parata respublica vniuersorum [t] debitorum [u] fortunam suscipere. Eadem ferè [x] in tutoribus Marcellus refert.

Diuisa negligentia atque mora, diuidit præstationem vsurarum & pœnæ.hoc dicit: quasi dicat, sicut diuiditur causa, ita diuiditur effectus. Franciscus.

XII. IDEM libro quarto Responsorum.

SEia mutuam pecuniam [y] accepit à Septicio:de vsuris ita conuenit : nisi sua quaque die vsuræ [z] suprascriptæ exsoluerẽtur, vel post tertium [a] mensem: tunc in maiores vsuras Seia teneretur:& deinceps [b] per singulas [c] pensiones, si cõditione data vsuræ non soluerentur,ea cõditio obseruaretur, donec omnis summa debita [d] hoc nomine exsolueretur. Quæro, an hæc verba, *& deinceps per singulas pensiones,[si]conditione data vsuræ non soluantur, ea conditio obseruaretur:* eò pertineant,vt quamuis commissa sit fortè prima stipulatio, non tamen in ampliorem quantitatem vsurarum cõueniri possit, quàm eius pensionis nomine, quæ egressa est diem præstitutũ? Paulus respõdit, plures conditiones continere eam stipulationem, [e] quæ de grauioribus vsuris præstandis subiecta est,id est, vt per singulas pensiones conditio expectaretur* non illatarum suis tẽporibus leuiorum vsurarum: & ideo posse euitari pœnam sequentium pensionum.

Creditor recipiendo sponte minores vsuras per longum tempus, videtur remittere maiores. h. d. Sola etiam patientia operatur liberationem à debito odioso. facit extra de cens.c.olim.

XIII. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

QVi semisses vsuras promiserat, * per multos annos minores præstitit. hæres creditoris semisses petit. cũ per debitorem nõ steterit, quò minꝰ minores soluat:quæro,an exceptio doli,vel pacti,obstet? Respondi, si [in] exsoluẽdis ex more vsuris per tãta [f] tempora mora per debitorem nõ fuit, [g] posse,secundum ea,quæ proponerẽtur,obstare exceptionẽ. [h]

*Flo.inspe.

Flo.pro quolibet fuerit cessatũ, mittit

a *Vsuras.* ſ.minores.
b *Deinceps.* i.post aliũ terminũ primũ ex quo cessassent : & sic cœpissent currere maiores.
c *Per singulas.* Ex hac oratione quæ sequitur, oritur dubitatio : quia potest intelligi vt demum post omnem cessationem incipiãt maiores currere: vt supra, de pigne. actio.l. si necessarias. §. si annua. in prin. Vel quia prout in statim pro ea quantitate currant:quod est verius, vt dixi in fi. &.§.si cer. peta.l. lecta. & dicta.l. si necessarias. §. si annua. in fi.§.
d *Debita.* ex hac obligatione sortis.
e *Eam stipulationem.* Ea stipulatio vna dicitur, propter vnum tempus scilicet stipulationis interpositæ,in quo cõditionem eius,qui stipulatur,intuemur: scilicet an sibi, vel alij quærere possit : vt.j.de don.cau.mor.l.senatus.§.fi.& infra,de ver.obli.si filius. Plures tamen esse dicũtur, propter plures summas: vt infra,de verb.oblig.l.pluribus.§.j. Sed numquid elapso primo anno statim currunt pro prima sorte? Videtur quòd non,sed omnibus terminis solutis:quia dicit,sua quęque &c.vt supra,de pign.act.si necessarias.§.si annua.sed his adiecit,deinceps &c. & sic cum dicat de aliis terminis, apparet quòd de primo tantum dixerat. Item quæro, quod eligetur, vel statim post cessationem,vel post tres menses ? Respon.post tres menses: vt infra,de verbo.obliga.l.si ita stipulatus fuero.

QVi semisses.] CASVS. Mutuaui tibi. c. sub vsuris maximis: sed postea accepi minores per lõgum tempus. certe videor remittere maiores. [QVAESITVM.] Procurator cũ mandato,vel gestor sine mandato, habuit pecuniam domini depositam.quæritur,an teneatur domino ad vsuras.Et respon.quòd non,si dominus non fuerit solitus fœnerare.Vivianus
f *Per tanta.* scilicet decem vel viginti annis. Vel dic,etiam breuiori tempore in ódium vsurarum,sorte quinque annis.
g *Non fuit.* & creditor accepit.nec enim cogebatur. Accursius.
h *Exceptionem.* Nota mirabilem præsumptionem:quia sciẽter de

BIU Cujas

de non petendis maioribus videtur fecisse tacitũ pactum, per longinquam petitionem, & exactionem minorum. sic supra, eod.l. cum de in ré verso.&.j.eo.cum quidam.§.diuus. Posset etiam poni casus, vt quòd conuenerat de minoribus: & si illæ non præstarentur, quòd maiores darentur: & creditor accepit tantum minores per multum tempus postquã potuit petere maiores: vt.C.e.l. aduersus. &.l.quamuis. Accursius.

Cestor non tenetur ad vsuras pro pecunia ociosa: nisi dominus consueuerit fœnerare. hoc dicit.

¶ Quæsitum est, an iudicio negotiorum gestorũ vel mandati, pro pecunia [a] otiosa * vsuras præstare debeat, [b] cũ dominus nullam pecuniam fœnerauit? [c] Respõdit, si eam pecuniam depositã * habuisset, idque ex consuetudine [d] mandantis fecisset: non debere quicquam vsurarum nomine [e] præstare.

XIIII. PAVLVS libro quarto decimo Responsorum.

RESpõdit Paulus, mora [f]* in soluẽdo fideicommisso facta, partus quoque ancillarum restituendos. ¶ Hæres rogatus erat, post mortem suam sine reditu [g] hæreditatem restituere. Quæsitum est, an partus ancillarum etiam viuo hærede nati, restituendi essent propter verba testamenti, quibus de reditu [h] solo deducẽdo testator sensit? Paulus respondit, ante diem fideicommissi cedentem partus ancillarum editos fideicõmisso non contineri. Neratius libro primo ita refert: eum, qui [i] similiter [k] rogatus esset, vt mulierem restitueret, partum eius restituere cogendum nõ esse: [l] nisi tunc editus esset, cum in fideicommisso [m] restituẽdo moram [n] fecisset. Neque interesse existimo, an ancilla specialiter, an hæreditas in fideicommisso sit.

Vsuræ fructuũ non debẽtur, sicut nec vsuræ vsurarũ: ne sit accessio accessionis. Bart.

XV. IDEM libro decimo sexto Responsorum respondit.

NEque eorum fructuũ, qui post litem cõtestatam [o] officio iudicis restituendi sunt, vsuras præstari oportere: neque eorum, qui prius percepti, quasi malæ fidei possessori condicuntur. [p]

XVI. IDEM libro primo Decretorum.

LIberalitatis in rem publicam factæ, vsuræ non exiguntur. [q] ¶ Cũ vsurę pretij fundi ab eo, qui à fisco emerat peterentur, & emptor negaret traditam sibi possessionem: imperator decreuit, iniquũ esse vsuras ab eo exigi, qui fructus non percepisset. [r]

Pro tempore quo cucurrerunt vsuræ minores: non committitur stipulatio de maioribus. Bartolus.

XVII. IDEM libro Singulari de Vsuris.

CVm quidam cauisset, se quotannis [f] quincũces † vsuras præstaturum: & si quo anno non soluisset, tunc totius pecuniæ ex die, qua mutuatus est, semisses [se] soluturum: & redditis per aliquot annos vsuris, mox stipulatio commissa esset: diuus Marcus Fortunato ita rescripsit: Præsidem prouinciæ adi, qui stipulationem, de cuius iniquitate questus es, ad modum iustæ exactionis rediget. Hæc constitutio ad infinitum * modum [t] excedit. [u] Quid ergo? Sic temperanda res est, vt in futurum dũ ne sine causa, de postea perceptis officio iudicis. Et dicit hic quòd neutro casu veniunt vsuræ dictorum fructuum. Viuianus.

a *Pro pecunia.* ratione negligentiæ. Accur.

b *Debeat.* ꝓcurator, vel gestor.

c *Fœnerauit.* id est solitus fuit fœnerare.

d *Ex consuetudine.* vt ſ. de pig. act. l. vel vniuersorum. Secus si consueuerit fœnerare: vt.ſ. de nego. gest. l. at qui natura. §. non tantum.

e *Nomine.* secus si in suos vsus conuertisset, vel in mora fuisset.

Espondit.] CASVS. Testator legauit mihi ãcillas duas: puta Arethusam & Pãphilam. hæres fuit in mora. tenetur ad partus editos post moram. [HAERES.] Testator rogauit hæredẽ suum vt hæreditaté totã restitueret mihi post mortem suam hæredis: & hoc excepto reditu. medio tempore ancillæ pepererunt. quæritur, an partus sint restituendi: & si continentur appellatione reditus. Et respon. ꝙ non. quod est verum. Secũdo dicit, in generali restitutione hæreditatis deducto reditu. Idem dico in speciali restitutione alicuius rei: vt ecce, rogatus vt ancillam mihi restituat sine reditu, cum ipse hæres moriatur. nam non restituet partum eius. Viu.

f *Mora.* semper autem fuit in mora à die fideicommiss. cedente, si fuisset testatoris: nisi gratia legis Fal. fiat: vt supra, eod. in fideicommissi.

g *Sine reditu.* hi etiam sine hoc non restituerentur. quod dic, vt infra, ad Trebel. l. in fideicommissariam. &.l. mulier.

h *De reditu.* quo non continetur partus. & erat dubitatio: quia excerpat solum reditum eorum, ergo omne aliud restituendum: ergo partus. sed tamen hic continetur appellatione reditus. & sic est contra, infra, eod.l. in peculium. Accursius.

i *Eum qui.* aliàs. l. eum qui. & aliàs. §. Neratius.

k *Similiter.* id est deducto reditu. Azo.

l *Non esse.* Hoc in eo casu, cum additione hæreditatis fideicommissariæ dominium non est quæsitum, cum extranei vel hæredis esset res legata. & ita intelligitur. j. eo. l. equis. Alioquin à die adquisiti dominij fructus præstatur: vt j. eod. l. Herennius Modesti. Item contra. j. ad Trebel. l. in fideicommissariam. &.l. mulier. §. si hæres. sed istæ duæ de fructibus, &.l. deducta. §. hæreditatem. hæc directè est contra. Sol. hic loquitur de partu edito primo ante diẽ fideicommissi cedentem: ibi de partu nato postea. Azo.

m *In fideicommisso.* sine reditu. Accursius.

n *Moram.* quæ est post diem: vt.C. de contrahen. & commit. stipu. l. magnam. Accursius.

Eque.] CASVS. Fundum meum possidebas mala fide: vnde teneris ad fructus perceptos ante litẽ contestatã, condictio-

o *Litem contestatam.* Quæ est ratio? Respon. non ea quia vsura accedit quantitati, non speciei: quia pone eos consumptos, vel eos fecisse suos, vt ipsi non deberentur: sed eorum æstimatio. Sed forte illa, quia sicut vsura vsuræ non debetur: sic nec vsura fructus, id est, accessio accessionis. Alij dicunt, quòd officium officio nó potest seruire. Sed contra supra, de petit. hæredi. l. hæres furiosi. Solue vt ibi. Item quando fuerũt percepti? Respon. post litem contestatam, qualiscumque fuerit possessor. vel si ante, dic quòd erat bonæ fidei possessor: & non consumpsit. alias lucrifaceret: vt supra, finium regundorum. l. iiij. §. ij. Item si malę fidei, possent vindicari extantes: consumpti cõ dicerentur: vt hic subiicit. Accursius.

p *Condicuntur.* Nota: dicit, condicuntur, scilicet condictione certi: quæ stricti iuris est. Si enim bonæ fidei esset actio, vt petitio hæreditatis, præstarentur ei vsuræ fructuum: vt supra, de petit. hæred. † l. hæres furiosi. §. fina. quæ est contra. Vel vt ibi.

Condictio certi, stricti iuris est.

† *Vsura quincũx cẽtesimæ vsurarum.*

Liberalitatis.] CASVS. Ex causa donationis promisi reipublicæ. c. Dicit, quòd non current vsuræ contra me. [CVM VSVRAE.] Nó teneor ad vsuras pretij, nisi tradita re. Viuianus.

quinque cõplectitur. porrò centesima vsura est, cũ duodena in singula cẽtum quotannis penduntur.

q *Exiguntur.* nisi fuerint in mora: vt supra, depositi. l. j. in fin. j. respon. & infra, de opepubli. l. si legatum. & infra, eodem. l. proxi. §. fina. quæ sunt contra. Alij dicunt, etiam ex mora, nisi à præside tempus sit positum: vt dictis legibus. Accursius.

quincũx iterum vsura est, cũ quisquotannis centum la centum quotannis soluuntur.

r *Non percepisset.* vt supra, de act. empt. l. Iulianus. §. ex vendito aliàs secus: vt infra, eod. euictis. §. post.

Vm quidam.] CASVS. Mutuaui tibi. c. sub vsuris. iiij. denariis singulis mensibus: in quibus si cessares, promisisti maiores nó ex die cessationis tantum: immo extunc. postea soluisti minores tribus mensibus: & extunc non soluis. teneris quidem ad maiores. sed non extunc: quia iniquum esset quòd pro eodem tempore ad vsuras tenearis, sed ex die cessationis tantum. [IN TACITO.] Testator in secreto reliquit. c. cuidam non capaci: & hæres dixit secreto se daturum. hæc quidem. c. auferuntur hæredi cum vsura, & dantur fisco. nam non capax habere non debet. [SI DIES.] Testator præcepit statuam erigi in municipio ad honorem municipij. si dies intra quem poni debeat, à testatore nó est præfinitus: præses statuere debet tempus: & si intra illud non ponat, tenetur hæres ad vsuras tertiæ centesimæ. Viuianus.

s *Quotannis.* id est, singulis annis. Accursius.

t *Ad infinitum.* id est, non finitum, vel determinatum: sed terminari potest. ponitur enim negatiuè, non augmentatiuè. Azo. q.d. obscura est: & ideo statim interpretatur. Accursius.

u *Excedit.* i. excedere potest si à tempore interpositę stipulationis dicas præstari vsuras maiores, vel in totũ, vel saltẽ pro parte: ideoque

Flo. vitiosa, sed male.

Flo. positã

†*Habes enũ quòd procurator, mandatũ habẽs generale, potest illa facere quæ solitus est facere dominus. l. vel vniuersorũ. ſ. de pig. act. amplia per istũ tex. etiã quo ad præiudicialia: hic est tex. no. secũdũ Ro. sing. 10. fo. 2. refert Alex. in. l. solutũ. §. fin supra, de pig. ac. in additio. ad Bart.*

Flo. morã in sol. fideicom. factã: pari.

BIU Cujas

ideoque dicit, à die cessationis: vt subiicit. Et hoc ideo, quia à priori tempore etiam minores currebant. aliàs autem bene possent peti ex tempore stipulationis: vt supra, si cer. peta. l. lecta. in fi. & infra, de ver. obli. l. huiusmodi.

a *Longi temporis*. scilicet triennij, vel quinque annorum.

b *Gratior*. quia dignitatem per eum sperabas habere. sed in. l. qui semisses. &. C. e. aduersus. &. l. quamuis. fuit signũ remittendi maiores exceptiones minorum, siue essent ꝓmissæ: vt. l. quamuis. siue non: vt. l. aduersus.

c *Non putasti*. vt. ſ. e. qui semisses. in prin.

*Hal. gratiosior

d *Fideicommisso*. vt si hæres accommodat fidem de restituendo nõ capaci.

e *Præstandum*. vt & supra, de peti. hær. l. prædonis. &. j. de his qui. vt idig. l. hæres. &. l. cũ quidam. &. C. ad. l. Fal. l. iij. &. j. de vul. subst. ex facto. §. Iulianus.

*Flo. auferatur

f *Et vsurarum*. id est emolumentũ, quod est vsura, secundũ Io. aliàs contra est quod dicitur vsuram vsuræ non deberi: vt. C. de vsur. l. fi. Et die, quas exegit ab hæreditario debitore, vel quasi, vbi ex sua mora dedit, vel stipulatione. Accursius.

g *Nõ potuit*. q. d. nihil. Et sic not. quòd nõ imputatur alicui, si non facit, qđ & si facere vellet, nõ posset: vt supra, eo. l. pecuniæ. in fi. & supra, de arbi. l. arbiter. §. kalendis. ĩ fi. §. &. C. de anna. excep. l. j. in fi. & ĩfra, de adul. si maritus. in prin. & infra, de vsu fru. le. l. Sempronio. & supra, quãdo act. de pecu. est an. l. j. §. j. & supra, de nego. gest. si pupilli. §. fi. & infra, de cõdit. & demon. l. multa. in prin. Sed nonne ego possum facere vt possim soluere, petendo ei curatorem bonis: ergo possum soluere: vt ĩfra, de regu. iur. l. qui facere potest. &. ſ. de mino.

*Vulg. fornicarius, habet. vnde Budæus ad hũc locum, Fornicarii inquit, sunt opifices, & propolæ, & institores, qui tabernas à fisco conducunt sub fornicibus, vt ibi merces suas venales habeant.

l. ait prætor. §. j. Respõ. in adulto ibi. sed hic in pupillo. Vel hic, non facile: illa quandoque facile. Vel illa in conditionibus appositis in vltima voluntate.

h *Succurri*. vt supra, de mino. l. ait prætor. §. hodie.

i *Non propter lucrum*. scilicet tãtum, vel principaliter. aliàs contra. insti. manda. §. tua gratia.

k *Deberet*. vt si conuenerit, vt non soluta mercede vsque ad certum tempus vsuræ præstentur. Et sic not. quòd citra stipulationẽ ex solo pacto, incontinenti apposito, debentur in contractibus bonæ fi. vt hic, &. ſ. depos. i. Lucius Titius. &. C. de pac. inter emp. & ven. l. in initio. secus in stricti iuris: vt supra, de præscri. ver. *beant: cuius modo esse jo litis* contestationem, aduenietꝫ vt infra, e. mora. §. in bonæ fidei *ticibus fori* com. Sed quid si mercedem ad certum diem se soluturum conue- *venalium. i.* nit: & nil de vsuris di- *macelli,* ctum est? Respon. præ- *quas fallas* stat: quia in mora est *vocant.* die interpellante ꝓ homine: vt ar. ſ. de le. commiss. l. si fundũ. §. fi. &. j. eo. l. euictis. &. j. de act. & obli. l. traiectitiæ. & C. loca. & condu. l. præses. Accursius.

l *A foricariis*. id est, qui furnum, vel fornacem, vel apotheeas, vel quid simile à fisco conducunt.

m *Inferunt*. no. ipsũ re ꝓ fieri moram à fisco. *a illa gl.*

n *Dare*. not. ergo hæc *esi sing. ad* redem debere vti iure *hoc, quod il* defuncti: licet ipse per *le qui est* se sit priuilegiatus: vt *obligatus* hic, &. C. de his qui. vt *fiscocessi*idig. l. Polla. &. j. de cõ *tutori mo*dit. & demon. in facto. *ratione inter* §. fiscus. &. j. solu. ma. si *pellatione* marito. ĩ prin. &. l. si ma *re ipsa: qua*ritus. &. ſ. de iud. heres. *tamen gl.* Sed arg. contra. j. de iu. *cum tex. nõ* do. promittendo. §. fi. & *debet ita* infra, de sol. l. Stichum. *large intel*§. aditio. Accursius. *ligi, prout*

o *Cœperint*. quia fiscus *volunt scri*succesit creditori. *bentes vbi*-

p *Notum est*. etiam si- *que: vt hic* ne vlla mora. Sed con- *in non in*tra. j. ad munici. l. con- *terpret. Bu*stitutionib⁹. Sol. vt ibi. *lo.*

q *In operum*. publicorum: vt differat à præcedente.

r *Arguitur*. scilicet curatoris. Azo.

s *Statuẽdum est*. & nisi sit à præside constitut⁹, tunc intra sex mẽses leuiores: postea vero semisses: vt. j. de ope. publi. l. si legatum. quæ est contra. Sed non placet, quòd sit contra: sed cõcordat cũ illa. & sic istã distinguas vt ibi notat.

t *Pendẽt*. propter moram post præceptũ præsidis. aliàs non: vt ſ. l. proxi. in pri. Accursius.

u *Victis. Initio*. id est, incontinenti.

x *Præstabuntur*. etiam sine interpellatione: quia dies interpellat pro homine: vt. C. de contrahen. stipu. magnã. Azo. Si autem hoc pactũ nõ esset, non venirent nisi post euictionem mora iteruenerit. Accursius.

y *Medii*. id est, à lite contestata, vsq; ad sententiam.

z *Nõ fuit*. idẽ erit & si esset ĩ causa depositi: si tamẽ oblatũ nõ esset: vt. C. e. l. ij. Ir. Sed videtur, ꝙ nullo modo currãt: vt. ſ. e. l. pecuniæ. §. fi. &. l. cum quidam. §. si pupillo. quæ sunt contra. Sol. hic in quasi mora; ibi in vera mora: aliàs hic ipsi defuncto inceperant currere: ibi non, sed erat cursura: vt infra, eo. cum patri.

taxat ex die cessationis crescant vsuræ.

Taciturnitas longi temporis, tollit actionem personalem, competentẽ ad vsuras. h. d. Franci. & est speciale.

¶ Diuus Pius ita rescripsit: Parum iustè præteritas vsuras petis, quas omisisse te, longi temporis[a] interuallum indicat: qui eas à debitore tuo, vt gratior[b]* apud eum videlicet esses, petendas non putasti. [c] ¶ In tacito fideicõmisso[d] omne emolumentum hæredi auferẽdum, & fisco præstandum, [e] diuus Pius rescripsit. ergo & vsurarum[f] emolumentum auferetur* hæredi.

Vsuræ non præstantur propter lucrum: sed propter moram: qua cessante, non possunt peti. h. d.

¶ Si pupillo non habenti tutorem, fideicommissum solui nõ potuit: [g] non videri moram per hæredem factam, diuus Pius rescripsit. ergo nec ei debetur, qui quòd reipublicæ causa abfuit: vel ex alia causa iusta impeditus, ex qua restitutio indulgetur, petere non potuit. Quid enim potest imputari ei, qui soluere, etiam si vellet, nõ potuit? Nec simile videri posse, quod placuit, minoribus etiam in his succurri, [h] quæ non adquisierunt. Vsuræ enim non propter lucrum[i] petẽtium, sed propter moram [non] soluentium infliguntur.

In contractibus bonæ fidei veniunt vsuræ ex die conuentionis: qua cessante, veniunt ex die moræ. h. d.

¶ Ex locato, qui cõuenitur: nisi conuenerit, vt tardius pecuniæ illatæ vsuras deberet[k], non nisi ex mora vsuras præstare debet. ¶ Fiscus ex suis cõtractibus vsuras non dat, sed ipse accipit: vt solet à foricariis, [l]* qui tardius pecuniam inferunt, [m] item ex vectigalibus. Cùm autem in locum priuati successit: etiam da re[n] solet. ¶ Si debitores, qui minores semissibus præstabãt vsuras, fisci esse cœperunt: [o] postquam ad fiscum transierunt, semisses cogendi sunt præstare.

¶ Eos, qui ex administratione rerum ciuitatum cõueniuntur, vsuris obnoxios esse, satis notum est. [p] Idem obseruatur in operum[q] curatoribus, si pecunia apud eos remansit. Sed in ea, quam redemptoribus commiserunt: etiam si negligenter dederint, vsura eis remittitur. Hæc autẽ ita sunt, si nulla fraus arguitur: [r] alioquin etiam vsuræ adplicabuntur. ¶ Si dies non sit ab his, qui statuas vel imagines ponendas legauerunt, prẽfinitus: à præside tempus statuẽdum est: [s] & nisi posuerint hæredes, vsuras reipublicę vsq; ad tertiam centesimæ pendent. [t]

Dies etiam incertus à principio, sed ex postfacto certificatus, interpellat. h. d. tex. cum glo.

XVIII. Idem libro tertio Responsorum.

Victis agris, si initio[u] conuenit, vt venditor pretium restitueret: vsuræ quoque post euictionẽ præstabuntur: [x] quãuis emptor post dominij litem inchoatam fructus aduersario restituit. nam incommodũ mẽdij[y] temporis, emptoris damnum est.

Post moram semel commissam, non excusatur debitor propter impedimentum superueniens in persona creditoris. hoc dicit. Idem si in persona sua. infra, eod. l. sed & si reipubli. §. fina.

¶ Post traditam possessionem defuncto venditore, cui successor incertus fuit: medij quoque tẽporis vsuræ pretij, quod in causa depositi non fuit, [z] præstabuntur.

Non debet quis condemnari ad fructus rei, in qua fructus non cadunt: sed ad cõmoditatem quæ ex ea percipitur: quia loco fructuum habetur. Bartolus.

XIX. Gaivs libro sexto ad legem duodecim Tabularum.

Videamus, an in omnibus rebus petitis, ĩ fructus quoque cõdẽnatur possessor. Quid enim, si argentũ, aut vestimentum, aliámve similẽ rem? quid præterea, si vsumfructum, aut nudam proprietatem, cum alienus vsusfructus sit, petierit? Ne-

BIU Cujas

a *Videamus. Proprietatis.* id est quia ex nuda proprietate id est, ex hoc verbo, vel nomine, non facta relatione ad rem ipsam, nullus fructus peruenit. Azo.

b *Computabitur.* sicut nec aliarum seruitutum: vt statim dicit ibi, iter quoque &c.

c *Vsusfructus.* vt.s. de rei vindi.l.fructus non modo.in fi.&.l.seq.

d *Potuerint.* hæc tamē raro locantur.

e *Æstimari.* vt supra, de serui.rusti.prēd.l.cū esset.in fi.

f *Quod admittendū est.* vt.s.si ser.vī.l.loci corpus. §.in confessoria.

g *Vsuras. Nō vitiare.* Sic ergo inutilis adiectio vitiatur, & nō vitiat: vt hic, & infra, e. placuit. Accursius.

Adiectio inutilis non vitiat, sed vitiatur.

h *Ciendum est. Adhibendos.* scilicet solutioni per quos facilius possit probare se soluisse quàm per extraneos, vel inimicos.

Flo. potuerit

i *Expediendis.* cp debitori daturi sunt pecuniam. Accursius.

k *Rogandis.* vt interfint solutioni: & sic videant se liberatos. Vel dic, vt iterueniāt apud creditorem, à quo modo accepit debitum vt satisfaciant priori. Vel dic tertio: quia obligatus erat aliquis fideiussorem dare: vt supra, de cōst.pecu.l.qui autē.§. j. Nō enim videtur esse in mora dandi, dum pro eis inueniendis studet, & sic curret. Acc.

Sed & si reipub.] CASVS. Si reipu. causa aliquis missus est subito, nulli videtur moram facere: & ergo ad vsuras non tenetur. Viuianus.

l *Defensionem.* id est, excusationem sui, quare nō soluat. Accursius.

†*Cōcor. gl. in prin. in ca. cū post. extra de dec. & c. quamū frequenter. §. si vero ad finē: ibi, cum hæc forte exceptiones legitimas.*

Flo. & Vil. expediendis debitis

m *Mandare.* per procuratorem. Azo.

n *Non possit.* de facto. de iure enim potest.

o *Aliquando.* Titius minori debebat. x. ex cōtractu bonę fidei tenetur ad vsuras sine vlla interpellatione, vel lit.cōtest. maxime si nō sit qui cōueniatur: quia est absens Titius, vel sine hærede decessit.

p *In re.* potest dici moram fieri in re, vbicumque quis sine denuntiatione vel litis contesta. tenetur ad fructus vel vsuras: sicut infrà.e.l.videamus.j. respon.&.§. item si indebitum.&.§.in Fauiana.&.§. item si vi.&.§. ex causa.&.§.in interdicto.&.§.fin.& infrà, eo.l.penul. Quod autem de vsuris dixit, non inueniemus eas currere ex mora in re, nisi in persona minoris: vt.C.in quib.cau.in integ.resti.non est ne.l.in minorum. Punitur ergo huiusmodi mora in re, vt dictum est in prædictis.& patet etiam infra, de verb.obl.cum filius. §. j. &.l.ad diem.& infra, tit.j.l.fin.&.l.Labeo. Sed Ir. dicit eam non puniri, cum rei non personæ vitio eueniat. sed forte intelligebat aliàs, quàm in prædictis casibus. Item pone infra, ti.j.l.Labeo.

que enī nudæ ,pprietatis, quod ad proprietatis [a] nomē attinet, fructus vllus intelligi potest: neque vsusfructus rursus fructus eleganter cōputabitur. [b] Quid igitur si nuda proprietas petita sit? ex quo perdiderit fructuarius vsumfructum: æstimabuntur in petitione fructus. Item si vsusfructus [c] petitus sit, Proculus ait in fructus perceptos cōdēnari. Præterea Gallus Aelius putat, si vestimenta, aut scyphus petita sint, in fructu hæc numeranda esse: quòd locata ea re, mercedis nomine capi potuerint [d]. *¶ Iter quoq; & actus si petitus sit, vix est, vt fructus vlli possit æstimari: [e] nisi si quis commodū in fructibus numeraret, quod habiturus esset petitor, si statim eo tempore, quo petisset, ire agere non prohiberetur. quod admittendum est. [f]

XX. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

VSuras illicitas sorti mixtas, ipsas tantum nō deberi cōstat: cæterum sortē nō vitiare. [g]

Qui differt solutionem ex iusta causa, non committit moram. secus si ex ficta. hoc dicit cum. l. seq. & seq. Et differt ista. l. à. l. si quis solutioni. quia hic non negabat solutionem, sed differebat ex iusta causa. Bar.

XXI. VLPIANVS libro trigesimo quarto ad Edictum.

SCiendū est, nō omne, quod differendi causa optima ratione fiat, moræ adnumerandū. †Quid enim si amicos adhibendos [h] debitor requirat, vel expediendis [i] debitis, *vel fideiussoribus rogandis [k], vel exceptio aliqua allegetur? Mora facta non videtur:

XXII. PAVLVS libro trigesimoseptimo ad Edictum.

SImodo idipsum non fraudandi causa simuletur.

XXIII. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Edictum.

Si quis.] CASVS. Titius debitor dicit se nolle soluere, sed iusti parere: quæritur, an sit in mora? Respon. quòd non, si iuste &c. [CVM REVS.] Si reus est in mora, eosdē effectus quos habet mora contra reum, habet & contra fideiuss. vt infra, eo. mora. [MORA.] Siue ego, siue procurator meus, siue gestor negotiorum meorum interpellet debitorem meū, fecit eum morosum ratione officij: nec per eos acquirit actio, sed impinguatur: sicut si furem inuenirent rerum mearū, acquirūt actionem, vt de non manifesto faciant manifestū: & sic ī quadruplum. & sic denuntiatio procuratoris impinguatur: & ad aliud valet, vt faciat perpetuam obligationē, scilicet quo ad hoc vt licet res debita pereat debitori, eius obtē tu non liberetur. Viuianus.

SEd & si reipublicæ causa abesse subito coactus sit, vt defensionem [l] sui mādare [m] nō possit: [n] moram facere non videbitur: siue [etiā] in vīculis, hostiúmve potestate esse cœperit.

Mora commissa re ipsa nō tollitur ex casu contingente ex persona morosi. hoc dicit.

¶ Aliquando [o] etiam in re [p] moram esse decerni solet, si fortè non exstat, qui conueniatur.

B XXIIII. PAVLVS libro trigesimoseptimo ad Edictum.

SI quis solutioni quidem moram fecit, iudiciū autem accipere paratus fuit: non videtur fecisse moram: vtique si iustè ad iudicium prouocauit. [q] ¶ Cùm reus moram [r] facit, & fideiussor tenetur. ¶ Mora videtur creditori fieri, siue ipsi, siue ei, cui mandauerat, siue ei, qui negotia eius gerebat, mora facta sit. Nec hoc casu per liberam personam adquiri videtur, sed officium impleri: sicuti cum quis furtum mihi faciētem deprehendit, negotiū meū agens, manifesti furti actionem mihi parat. [s] Item cū procurator interpellauerit promissorem hominis, perpetuam facit stipulationem, [t] [& si mortuus sit homo promissus.]

Primo loquitur in malæ fidei. Secundo, loquitur in bonæ fidei. Tertio, in eo qui à principio fuit bonæ fidei, postea incepit esse malæ fidei. Secunda ibi, in alieno fundo. Tertia ibi, bonæ fidei.

XXV. IVLIANVS libro septimo Digestorum.

QVi scit [u] fundum sibi cum alio communem esse: fructus, quos ex eo perceperit, inuito vel ignorante socio, non maiore ex parte suos facit, quàm ex qua domin[o] prędij est. Nec refert, ipse, an soci[o], an vterque eos seuerit: quia omnis fructus non iure seminis, sed iure soli [x] percipitur. Et quemadmodum [y] si totum

Litis cōtest. facta an cū in mora. & sic est constituatur infra, de verb.obli. quis in mora. habuit iustā causam litigādi: hic sic, ar. supra, de peti. hære. illud. & eodem modo solue supra, de condic.fur.l.fin. Accursius.

r *Cum reus morā.* Nā mora rei fideiussori nocet: vt infra, de verbo. oblig.mora. & de ope. liber. si libertus morā. Accursius.

s *Parat.* vt infra, de fur.l.iij.&.l. si quis in seruitute. & infra, quod vi aut clā.l.iij.ī princ. & infra, de bo.auctо. iudi.pos.l.cum vnus.

t *Stipulationem.* vt supra, de procu. per procuratorem. Et expone: vt īfra, de verbo.obli. l.si seruum. §. sequitur. Accursius.

Vi scit.] CASVS. Siue sciam te partem habere in fundo quem possideo, siue sciam totum tuum: nō facio fructus meos in eo quod tuum est. [IN ALIENO.] A non domino emi fundum, in quo seminaui alienum frumētū. quęritur, cuius sit fruct[us], an meus, an eius cuius fuit semē. & dicit meū esse, sicut quādo ex opera serui alieni, quē bo.fi. possideo. hoc autē probat ex alio simili: vt ecce in meo proprio fundo seui alienū semē. & dicit, cp est me[us] fruct[us]. idē est ergo in bo.fi.pos. quia plus iuris habet bo.fi.pos. circa fruct[us] quàm fructuari[us], cū bo.fi. fiāt statim cp à solo separati sunt: sed fructuarij fiunt demum in horreis repositi. & idem quod est in bo.fi. est in eo qui habet fundum in emphyteusim: vt statim cp à solo separati sunt, fiāt eius. Viuianus.

u *Qui scit.* sed iuret quòd sit suum, vel seminatoris.

x *Soli.* id est quia sit suum, vel bona fide à se possessum.

y *Quemadmodum.* quod est in toto quo ad totum, idem est in parte

parte quo ad partem: vt hic, &.ĵ.ad leg. Fal.in ratione.§.prorsus. &.ĵ.de admini.tuto.l.si duo.in fin.& infra, de adquiren. hæred.si seruus eius. & supra, de pac.l.iurisgen.§.adeo. argu. contra.C.de distract. pigno.l.quamdiu. & supra, de inof.testa.l.Papinianus.§. sed nec impuberis. & supra, de euict.l.ex mille.& supra, de peti. hæred.sed & si.§.adeo.

Solut. autem est in illo generali:idem in parte &c.in brochardo.

a *Frumentum.* scilicet alienum. Accursius.

b *Seuit.* ꝑdictus Titiꝰ, bonæ fidei possessor.

c *Eis.* neutri generis.

d *Accedere.* s. fructus.

e *Adquirunt.* vt.ĵ.de adquir. re.do.l. quæsitum.in fin.

*Flo.seui.

f *Seminis.* quod fuerat alienum.

g *Id iuris.* s.pœnæ: vt ĵ. de adquir. re. do.l.in bo.fi.in prin. Nō enim per omnia sunt similes: vt patet in quæstione serui habenda: vt infra, ad Sylla.l.j.§.ij.

*Flo.quod

*Flo.ea Hal.eos iis

h *A quolibet.* & de cuiuslibet frumento.

i *Percipiantur.* vt de vsufruct.l. si fur decerpserit. & subaudi hic, vel ab alio nomine suo.

*Hal.seueris

Vel dic, scilicet ita ꝙ idoneè reponantur: vt & no. supra quib. mo. vsusfruct. amit.l.si vsufructuarius.

k *Eius.* vt & infra, de adquiren.re.do.l.quæsitum.in fin.§.

l *Fundum.* idem in colono: vt infra, de fur.l. si apes.§.j.

m *Separati sunt.* etiam à suribus, dūmodo possessores bonæ fid. possidentes non desierint habere possessionē sunt. Item & aliæ duę differētiæ inter fructuarium & bonæ fi. possessorem: quia bon.fi.pos. transmittit ad hæredē: fructuarius nō: vt insti. de re. di. §. is ad quem. Item fructuarius etiam naturales fructus suos facit: vt.ĵ.de vsufruct. l.vsufruct.legato. bonę fidei possessor non: vt supra, eo.l.fructus.

Fructuarij & bo.fi.pos. differunt.

*Flo.quod

n *Seuit.* idem si post scientiam seuit, vel etiā post lit. contesta. vt ex responsione colligitur.

o *Percipiendos.* Nota ergo quòd bonæ fidei poss. post litis contestatio. quo ad quædam remanet bonæ fidei poss. scilicet vt faciat suos fructus: vt hic. Item vt compleat vsucapionem: vt supra, de rei vin.si post.&.C.de vsucap.transfor.§.hoc proculdubio. Item vt non præstet interitum, si tamen iustam causam litigandi habeat: vt supra, de rei vindi.l. vtique.§.non enim.& de petit.hæred.l.illud. fit autem malæ fi. vt teneatur de fructibus. Item vt interrumpatur præscriptio. Item in quodam alio nec omnino censetur bonæ fidei possess. nec malæ fidei: vt supra, de rei vindi. Iulianus scribit si in aliena. Sed in eo quod dicit, hic facere fructus suos post scientiam, est contra. infra, de adquiren.re.do.l.bonæ fidei.§.in contrarium. Solu. hic de æquitate: ibi de rigore, secundum Ir. Vel possumus dicere, quòd quæstio quæ ibi fit, determinatur hic. Vel dicamus, quòd quamdiu non fuerit. Nam & seruus alienus, quem bona fide emero, tamdiu mihi ex re mea, vel ex operis suis adquirit, P* quādiu à me euictus non fuerit.

fundum alienū quis sciens possideat, nulla ex ꝑte fructus suos faciet, quoquo modo sati fuerint: ita qui cōmunem fundum possidet, nō faciet suos fructus pro ea parte, qua fundus ad socium eius pertinebit. ℣ In alieno fundo, quem Titius bona fide mercatus fuerat, frumentum[a] seuit. [b]* an Titius bonæ fidei emptor perceptos fructus suos faciat? Respondi, quo* ad B fructus, qui ex fundo percipiūtur, intelligi debet ꝑpius eis[c]* accedere, [d] quę serui operis suis adquirunt: [e] quoniam in percipiendis fructibus magis corporis ius, ex quo percipiuntur, quàm seminis, [f] ex quo oriuntur, aspicitur. & ideo nemo vnquam dubitauit, quin si in meo fundo frumentum tuum seuerim:* segetes, & quod ex messibus collectum fuerit, meū fieret. Porrò bonæ fidei possessor in percipiendis fructibus id iuris[g] habet, quod dominis prædiorum tributum est. Præterea cùm ad fructuarium pertineant C fructus à quolibet[h] sati, quanto magis hoc in bonæ fidei possessoribus recipiendum est, qui plus iuris in percipiendis fructibus habent? cùm fructuarij quidem nō fiant, antequam ab eo percipiantur: [i] ad bonæ fidei autem possessorem pertineant, quoquo modo à solo separati fuerint: sicut eius[k] qui vectigalem fundum[l] habet, fructus fiūt simul atque [à] solo separati sunt. [m] ℣ Bonæ fidei emptor seuit: [n] & antequā fructus perciperet, cognouit fundum alienum esse. an perceptione fructus suos faciat, quæritur? Respōdi, Bonę fidei emptor, quo* ad percipiendos [o] fructus intelligi debet, quādiu euictus fundus non fuerit. Nam & seruus alienus, quem bona fide emero, tamdiu mihi ex re mea, vel ex operis suis adquirit, P* quādiu à me euictus non fuerit.

xxvi. Idem libro sexto ex Minicio.

VEnationem, fructus fundi negauit esse: nisi fructꝰ fundi ex venatione constet. q

Moram sibi commissam transmittit quis ad hæredem. Bartolus.

xxvii. Africanvs libro octauo Quæstionum.

CVm patrifamiliàs mora facta sit, iam in hærede eius non quæritur mora. nam tunc hæredi proximo hęreditario iure ea competet: [r] ideóque ad cæteros quoque deinceps transmittitur.

xxviii. Gaivs libro secundo Rerum Cottidianarum, siue Aureorū.

IN pecudum fructu etiam fœtus est: sicut lac, & pilus, & lana. Itaque agni, & hœdi, & vituli, [& suculi] statim pleno iure sunt bonæ fidei possessoris[f] & fructuarij. [t] Partus† verò ancillæ in fructu non est: itaque ad dominum proprietatis[u] pertinet. Absurdum enim videbatur, hominem in fructu esse, cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparauerit.

Quod est inutile, vitiatur: & non vitiatur vtile. hoc dicit.

xxix. Marcianvs libro quartodecimo Institutionum.

PLacuit, siue supra statutum modum quis vsuras stipulatus fuerit, siue vsurarum vsuras: quod illicitè adiectum est, pro non adiecto haberi, & licitas peti posse[y].

xxx. Pavlvs libro Singulari Regularum.

ETiam ex nudo pacto debentur ciuitatibus vsuræ[y] creditarum ab eis pecuniarum.

P *Adquirit.* vt. C. de rei vin.l.j. Sed contra. infra, de adquir.re.do.l.qui bona fide.§. tamdiu. vbi tam in libero homine bo. fidei poss. quā in seruo alieno bona fide possesso, videtur nocere superueniēs scientia. Solu. ibi ad liberos tantum refertur, non ad seruum alienū: licet & de illo ibi fecisset mentionem. Iteé contra. ĵ. de adquir. re. do. l. quæsitum. vbi similiter dicit, in bo. fi. pos. quolibet nocere superuenientem scientiam. So. ibi loquitur in hærede qui nunquā habuit bonam fidem, licet defunctus habuerit: hic autē habuit emptor ab initio bonam fidem, secus si scientiam, vt ibidem.

*Flo.adquiret na fide

*Flo.

VEnationem.] CASVS. Fundū meū mala fide possedisti, & fructus percepisti, & etiam venando ibi feras cepisti. licet rem cū aliis fructibus reddas, non tamen cum feris, nisi &c.

† *In hāc lo- cū Cic. lib. 1. de finib. bono. & malor.*

q *Constet.* tunc enim est in fructu: vt & supra, de vsufruct.l.itē.§. fructus.in fi. Accursius.

r CVm patrifamiliàs. *Competet.* sibi facta intelligitur. Sufficit enim semel morā fieri, vt vsuræ, vel vsusfructus perpetuo debeantur: vt infra, de leg.ij. Titia Seio.§.j.

s *IN pecudum. Possessoris.* vt.ĵ. de adquir. rerum do.l.bo. fid.§.fi.

t *Et fructuarii.* vt & supra, de vsufruct.l.vetus fuit.

u *Proprietatis.* non autem ad fructuarium: vt inst.de rerum diui.§.in pecudum. nec ad bo.fi. poss.§. directo. vtiliter autem sic ad bo.fi.poss. vt.ĵ.de Publ.l.si ego.§. partus. Sed videtur etiā directo iure ad bo.fid.poss.pertinere: vt.ĵ.eod.l.Paulus.§.hæres. quæ est contra. Solu. illud euenit ibi ex voluntate defuncti, qui deducto reditu voluit talia restitui.

x *Placuit. Posse.* Hoc est verum, secundū leges istas: sed per authen. nec licitas petet qui fuit stipulatus illicitas: quia cadit à principali actione: vt.C.de vsu.auth.ad hæc. Vel illa loquitur in rusticis. Item not. hic argu. quod fit vltra modum, reducitur ad modum. Item quòd inutilis adiectio vitiatur, & non vitiat: vt.C. de do.l.sancimus.§.si quis autem. & de consti. pecu.l.hactenus.§. fin.& supra, eod. l. pecuniæ.in princi.&.l.vsuras. & infra, de iur. do.l.siue generalis.§.quærendum.

y *ETiam. Vsuræ.* hoc speciale contra duas regulas. Vna, quia regulariter non debentur citra vinculum stipulationis: vt.C. eodem

BIU Cujas

eodem.l.iij. Alia, quia nudum pactum non parit actionem: vt supra, de pactis.l.iurisgentium.§.quinimmo. Accursius.

a *Quod in stipulatione. Momenti.* vt & infra, eodem.l.tutor.§.fi. & infra, de verb. oblig.l.vbi autem.§.penult. sic nec sententia: vt infra, de re iud.l.in summa.§. qui sortis. Sed contra infra, de leg.iij. nummis. Solu. ibi fauor vltimæ voluntatis: hic odium vsurarum. vnde illud valet, licet in exiguis: hic non: vt arg. infra, de lib. & posthu.l. cum quidam.

XXXI. VLPIANVS libro primo Responsorum.

QVod in stipulatione sic adiectum est: *& vsuras, si quæ competierint*: nullius esse momenti, [a] si modus certus non adiiciatur.

Mora regulariter non contrahitur re ipsa: sed per interpellationem factam congruo loco & tempore: quæ an legitimè facta sit: committitur iudicis arbitrio. & si remissa fuerit, tollitur mora. hoc dicit. vsque ad.§. in bonæ fidei.

XXXII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

MOra fieri intelligitur non ex re, [b] sed ex persona, id est si interpellatus opportuno [c] loco, non soluerit. quod apud iudicē [d] examinabitur. Nam (vt & Pomponius libro duodecimo epistolarum scripsit) difficilis est [e] huius rei definitio. Diuus quoque Pius Tullio Balbo rescripsit, an mora facta intelligatur, neque constitutione vlla, neque iuris auctorū quæstione decidi posse, cū sit magis facti [f] quàm iuris [quæstio.] Et nō sufficit ad probationem moræ, si seruo [g] debitoris absentis denūtiatum est à creditore, procuratoréve eius: cum etiamsi ipsi, inquit, domino denuntiatū est. Cæterum, [si] postea cum is sui potestatem faceret, omissa esset repetendi [h] debiti instantia: nō protinus per debitorem mora facta intelligetur.

Habetur hic, quòd pater ex sua mora non tenetur ad vsuras. facit. l. cum filius. in prin. infra, de verb. oblig. Bartolus.

In bonæ fidei cōtractibus ex mora [i] vsuræ debentur. Quid ergo, si & filiusfamilias, & pater ex persona eius teneatur, siue iussu eius contractum est, siue in rem versum est patris, vel in peculium: cuius persona circa moram spectabitur? Et si quidem pater dumtaxat conuenietur ex mora sua, non tenetur: [k] in filium tamen dabilendis. & supra, de condict. fur. l. in re. §. j. & infra, de verb. oblig. l. quotiens in diem. Secūdus effectus est, quia facit currere vsuras in contractibus bonæ fidei. & in quibusdam stricti iuris, scilicet in legatis & fideicommiss. vt hac. l. §. in bonæ fidei. & de leg. ij. si quis seruo. & l. qui solidum. j. respon. & §. etiam. Nam purificantur hic legata & fideicommissa iudicio boni. vt. C. in quibus causis in integ. resti. nō est ne. l. in minorū. sed secus in cōtractibus stricti iuris etiam lit. contest. vt. C. de condict. inde. l. j. licet Rogerius contra, per. l. infra, eod. l. lite. sed illa in bonę fidei intelligitur. Item & tertium habet effectū, quia inducit petitionē fructuū in quolibet casu, si petam quod aliquando fuit meum, vel eius à quo causam habui. aliàs exigitur litis contest. in stricti iuris iudiciis: sed in bonæ fidei semper sufficit sola mora: vt probātur hæc infra, eod. l. videamus. in principio. &. §. j. & §. si actionem. &. §. ex causa. &. §. si possessionem. & supra, eod. l. ij. Quartum habet effectum in casu speciali: quia punit in tertiam partem eius quod debetur: vt. C. de inoffici. testa. l. si quis in suo.

Quintum habet effectum circa interitum. Nam indistinctè morosus de periculo tenetur, erat res peritura penes actorē, vel nō. satis est enim quòd potuit non perire: vt infra, de leg. j. cum res. §. finali. &. l. apud Iulian. §. j. Nec ob. supra, depositi. l. si plures. §. vlti. quia ibi non erat in mora: quia habebat probabilem causam resistendi: licet esset conuentus, puta propter expensas. Item probatur expressè in auth. de deposito. §. j. col. vj. vbi dicit, interceden tem teneri de casu fortuito: multo magis ipse depositarius tenetur. In rei vindi. tamen quædam specialitas seruatur: quia vbi est in mora possessor, quo ad interitum, qui prius fuit bonæ fidei, distinguitur. aut habet iustam causam litigandi: & tunc nullo modo de interitu tenetur: vt supra, de rei vindi. l. vtique. aut non, & tūc cum distinctione illa tenetur: erat res peritura, vel non: vt supra, de rei vindi. l. item si verberatum. & hoc de communi mora, quæ in omnibus hominibus locum habet. Specialis autem fit multis modis. Primo in hæredi. petitio. quæ fit quocumque modo sciat: vt supra, de peti. hære. item veniunt. §. à quo. &. §. petitam. Secundo, in minoribus. xxv. ann. vbi fit re ipsa: vt. C. in qui. cau. in integ. rest. non est ne. l. in minorum persona. & hæc purgatur temporis cursu: vt infra, de lega. ij. l. Titia Seio. §. vsuras. Tertio, in libertate, vbi similiter fit mora re ipsa: vt infra, de fideicom. li. l. cum vete, vbi similiter fit mora re ipsa: vt infra, de fideicom. li. l. cum ve-
ro. §. apparet. Quarto similiter fauore per solum cursum biennij: vt. C. de iure do. l. fin. §. fin. & hæc similiter parit vsuras: vt ibi dicitur. Quinto, odio: vt in fure & prædone: vt infra, de vi & vi ar. l. j. §. rectissime. &. l. penul. &. C. quod metus causa. l. j. in inferente tamen metum, distinguitur: vt supra, quod metus causa. l. si cum exceptione. §. quòd si homo. Purgatur autem mora, si animo nouandi creditor fuerit stipulatus: vel nō animo nouandi, si res fuerit in præsentia. Item per oblationem, quantum ad euitandum interitum: vt supra, de condict. fur. l. parui. & infra, de solu. l. qui decem. §. j. Accursius.

Morosus semper de periculo tenetur.

b *Non ex re.* quandoque enim fit ex re: vt supra, eod. l. sed & si rei. §. aliquando. & dices in distinctione statim.

c *Opportuno loco.* sed quis dicitur opportunus locus? Respon. potest dici ille in quo debitor potest conueniri inuitus vt soluat: nō alius, etiam vbi habet locum domicilij: sed non potest ibi conueniri. quod fit quandoque, vt diximus. s. de transac. l. cum hi. §. causæ. Item subaudi, & tempore: vt infra, de sol. si soluturus.

Locus opportunus quis sit.

d *Quod apud iudicem.* scilicet an in loco opportuno interpellatus fuerit. & sic sit in mora. Accursius.

e *Difficilis est.* id est impossibilis, sicut testium notitia: vt infra, de testi. l. iij. §. j. Sed certe mora, quæ iure communi committitur: potest sic definiri: Mora est, cum quis maior. xiiij. an. non habens curatorem: quia si habet, pupillo comparatur, vt infra, de verb. obliga. l. si pupillus. Sed contra supra, de euict. l. si dictum. §. pupillo. Sed dic, vt ibi diximus. Interpellatus per diei appositæ lapsum: vt infra, de verb. oblig. l. si fundus. &. C. de contrahen. stipu. l. magnā. vel per litis contesta. vt infra, de verb. oblig. l. nemo. §. j. Vel per eius cui debetur denuntiationem congruo loco & tēpore factā: vt hic, & infra, de verb. oblig. l. si ex legati. cum intelligat se debere, vel intelligere debeat: vt. s. si cer. peta. l. quod te. Nec omissa sit debiti repetendi instantia: sine causa distulit rei præstationem vel solutionem: vt hic, & supra, eo. l. sciendum. Hæc autē mora sic commissa habet quinque principales effectus. Primum, quia facit rem, vel interesse tantum æstimari officio iudicis prout erat tempore moræ, vel cœpit esse postea, perseuerante tamē mora: vt supra, de eden. l. vbi. §. j. & supra, de condict. tri. l. pen. & de act. empt. dotio. §. si per venditorem. & infra, de re iudic. l. si ka-

Mora definitio.

Moræ quinque principales effectus habet.

f *Facti.* sunt enim facta incerta: licet ius certum: vt infra, de iur. & fac. igno. l. ij.

g *Si seruo.* maxime cum dominus hanc denuntiationem ignoret: vt infra, de iti. actúque priua. l. iij. §. j. & arg. supra, de peti. hęr. l. item veniunt. §. ponamus.

h *Repetendi.* dando dilationem. nec enim exigitur vt semper instet, & non desinat petere. Accursius.

i *Ex mora.* fructus etiā sine mora: vt. j. e. l. videamus. §. ex causa.

k *Non tenetur.* scilicet filius: sed pater sic, secundum M. vel secūdum Al. non tenetur, scilicet pater directo, sed vtiliter. cum enim

BIU Cujas

actione bonæ fi.conueniatur,debet mora ibi venire. secus autem si ex contractu stricti iuris conueniatur pater de peculio, vel de in rem verso,vbi mora non venit.sed secus sit in fideiussore, qui non tenetur ad vsuras ex mora sua, cum ipse semper actione stricti iuris conueniatur:nisi fuerint per stipulationem promissę à se: nec ex mora rei: nisi in omnem causam intercesserit:vt supra,loca.l. quæro. Tu dic tertio, quòd non tenetur, scilicet pater vllo modo ad vsuras:sed de ĩteritu bene tenetur post suam moram: vt.j. de verb. oblig. l. cum filius. in princip.sicut & fideiussor: vt.j.e.l.in fin. Et si opponatur, quare non tenetur in vsuris ex mora, cum ex bonæ fidei iudicio cõueniatur? Respõ.ad instar fideiussoris:vt.d.l.cum filius. Itẽ quia dolum committit pater cõmittendo moram, ratione illius doli debet teneri de interitu: vt supra, de pecu.l. depositi nomine. Acc.

a *Præstet.* nomine sortis,non vsuræ. Accur.

b *Dumtaxat.* vel de in rem verso, vel quod iussu: si tales erant contractus qui etiam post moram in patrem etiã producuntur: licet res debita intereat: vt infra, de verb. oblig. l. si seruus.§.an filius. Acc.

c *Non nocet.* immò videtur quòd sic: vt infra, de duo.reis.l. pen. &.C. de duo. reis.l.fin. Solu. ibi erant socij, hic non, secundum Io. vt argu. supra, de arbi. l.si duo. Vel hic,in mora in non faciendo: ibi in faciendo. vel ibi notat factum vnius, vt quia agnouit debitum. Accursius.

d *Solus.* veluti si solus interpellatus fuerit.

e *Non tenetur.* scilicet reus principalis. Vel dic,fideiussor,scilicet directo:sed vtiliter sic,scilicet de interitu:vt subiicit. Accursius.

f *Dabitur.* vt &.j. de sol. Stichum aut Pamphilum.in fin.j.respõ. &.l. cum quis.§. si quis. in fine.§.& infra, de ope.libe.l.si libertus moram. & infra, de verb. obliga.l.si pupillus.in fin. & hoc si post moram occidit:secus si ante.nam tunc de dòlo actione tenetur:vt supra,de dolo.l.fideiussor. quæ est contra. Nam nulla erat ibi alia actio:hic autem iam alia nata erat, scilicet qualitercumque contingat interitus. Item hic, quando solus fideiussor erat in mora: secus si vterque,vel etiam reus tantum: tunc enim directa: vt infra,de verborum obligatione.l.mora. Accursius.

g *Si bene. Humanum.* vt.C. de commer.l.j.

h *Insolentiam curiosam.* aliàs, insolertiam incuriosam. & est insolertia incuriosa, magna negligentia: vt si quærat quis pecuniam per singulos annos tantum semel: vt infra, de iure fisci.l.in fraudem.§.fiscalibus.[a]

i *Non ambitiosam.* vt si quotidie inquietet eum.qui enim est ambitiosus honoris, quem sperat habere per debitorem, non erit ei acerbus:at qui non ambit eum, instanter petit: vt hic.ergo debet medium tenere. vel dic,quòd appellat bonam diligentiam.

Vsuræ.] *CASVS.* Sicut vsura accedit pecuniæ,sic fructus rei accedit, scilicet in bonæ fidei iudiciis, & in legatis, quæ eis æquiparantur. Viuianus.

k *Obtinent.* vt si fundum emi, fructúsque percepi: & eo euicto per exceptionem doli vsuras pretij velim repetere, vel retinere, fructuum compensatio admittitur:vt supra,de rei vindi.l.emptor prædium.secundum Ioan. Vel dic,quòd sicut sorti accedit vsura: sic fructus rei. Sunt & alia quædam quæ sunt similia fructibus: vt tur actio in hoc,vt quod minus à patre actor consecutus est, filius prestet. [a] Quòd si filius moram fecerit:tunc actor vel cum ipso insolidum, vel cum patre dumtaxat [b] de peculio habebit [actionẽ.] [f] Sed,si duo rei promittendi sint, alterius mora alteri non nocet. [c] Item si fideiussor solus [d] moram fecerit,nõ tenetur, [e] sicuti si Stichum promissum occiderit: sed vtilis actio in hunc dabitur. [f]

XXXIII. VLPIANVS libro Singulari de Officio Curatoris Reipublicæ.

SI bene collocatæ sunt pecuniæ publicę in fortẽ,inquietari debitores non debẽt:& maximè si parient vsuras.si nõ parient,prospicere reipublicæ securitati debet præses pũinciæ: dummodo nõ acerbum se exactorẽ,nec contumeliosum prębeat, sed moderatum, & cum efficacia benignum,& cum instantia humanum. [g] Nam inter insolentiam curiosam, [h] & diligentiã non ambitiosam [i] multum interest. Præterea prospicere debet,ne pecuniæ publicę credantur sine pignoribus idoneis,vel hypothecis.

XXXIIII. IDEM libro quintodecimo ad Edictum.

VSuræ vicem fructuum obtinent: [k] & merito non debent à fructibus separari: & ita in legatis, & fideicommissis, & in tutelę actione,& in cęteris iudiciis bonæ fidei seruatur. hoc idem igitur in cæteris obuẽtionibus dicemus.

XXXV. PAVLVS libro quinquagesimoseptimo ad Edictum.

LIte cõtestata vsurę currũt [l].

XXXVI. VLPIANVS libro sexagesimoprimo ad Edictum.

PRædiorum vrbanorũ pensiones, pro fructibus accipiuntur. [m]

XXXVII. IDEM libro decimo ad Edictum.

ET in contraria [n] negotiorũ gestorũ actione vsuræ veniunt, [o] si mutuatus sum pecuniam, vt creditorem tuũ absoluam, [p] qui*aut in possessionem mittendus erat bonorum tuorum, aut pignora venditurus. quid si domi habens, propter eandem causam solui? puto verũ,si liberaui [te] ex magno incommodo, [q] debere dici vsuras venire. Eas autẽ, quæ in regione frequẽtantur, vt est in bonæ fidei iudiciis constitutum. Sed si mutuatus dedi, hæ venient [r] vsuræ,quas ipse pendo:vtique [s] si plus tibi præstiterim* commodo pretio dimittam. Budæus hic.

*Flo.incuriosam

*Flo.quia

*Flo.præuam

a *Vide Budæũ in prioribus annotationibus hoc ipso tit.*

Sorti accedit vsura.

l *Lite. Currunt.* scilicet in bonæ fidei contractibus. secus in stricti iuris iudi. vt. C. de cõdict.inde.l.pecuniæ. & infra, eod. l. videamus.§. si actionem. venit tamen fructus:vt supra, de condict. inde.l. indebiti. Sed Rogerius etiã in stricti iuris. Ac.

m *Prædiorum. Accipiuntur.* facit infra,de verbo. significatione.l. vsura pecuniæ. & supra, si certũ pet.l. lecta.in fine. Accur.

Et in cõtraria.] *CASVS.* Gerebam negotia tua sine mãdato. solui creditoribus tuis: & ex mea pecunia, vel ex ea quam mutuo accepi sub vsuris.an tu tenearis mihi in vsuris? Primo dicit quòd sic,si cõmodetuum gesi negotium. In secundo repeto quãtum alij dedi, non plus, licet à minoribus te liberem. Viuia.

n *Et in contraria.* nõ solum in directa.

o *Veniũt.* vt supra,de negotiis gestis. l. at qui natura. §. non tantum. in fin.s. Accursius.

p *Absoluam.* Impriè dicitur absolui creditorem. ditor: sed debitor à creditore absoluitur. Accursius. *ADDITIO.* Immò vero ꝓpriè pdnitur. Terentius in Adelp. Ibo ad forum vt hunc absoluam. Absoluam inquit, id est reddito pretio dimittam. Budæus hic.

Absolure

q *Incommodo.* vt argu. supra, ad legem Rhod.de iact.l.j.&.l.ij. prope princ.& infra,de contra.iu.tu.l.quid ergo. Accursius.

r *Venient.* scilicet tantum,non autem quasi vsura,sed quasi sors: vt & supra,pro socio.l.socius qui. Accursius.

s *Vtique.* non aliàs, secundũ H.& Ir.& B.Sed Ioan.& Azo cõtra: vt supra, man.l.si vero non remunerandi.§.si mihi mandaueris.&.§.sed & si reum vsuris.& dic,si,pro quamuis. Dicit ergo,ꝙ licet plus commodi attulerit, non tamen agit nisi pro vsuris præstitis.alioquin si decem impendi in negotia tua, nonne repetam: vel si soluam creditori tuo.nec enim facio meliorem cõditionem tuam,immo in aliquo deteriorem:quia prius tenebaris ex contractu stricti iuris: nunc bonæ fidei. Item si solui ei vsuram quæ est sors facta quantum ad me: agam tamen in id quod commodi attuli. Vel dic,si plus,id est non minus.& secundum hoc non obilla.l.mandati. Vel dic,vt ibi.

Videamus.] *CASVS.* Aliquando peto rem vt meam per rei vindi.& ibi veniunt fructus ex die moræ.aliquando actione personali:& ibi quando veniant plene,vult dicere hic. Vel primo ponit exemplum in condic.ob causam: vt ecce,Berta futura vxor Titij,dedit ei fundum in dotem:& Titius tenuit per annum,dum sperabatur matrimoniũ. deinde deficit spes matrimonij: quia accepit aliam,& decessit.agit Berta condic.ob causam. Quæritur de fructibus. Et dicit,quòd tam illius anni,quo sperabatur matrimonium,quàm alterius postea veniunt fructus:fuitque mora in rem: quia nulla fuit interpellatio, siue facta fuit. Secundo, quid si ipsa alij nupsit: & sic per ipsam deficit spes matrimonij? Respon. idem vt veniant, ne sequatur absurditas: quia Titius negligeret fundum: quod non debet facere. [*IN FAVIANA.*] Debitor multorum creditorum, fraude alienauit fundum: vel libertus in fraudem patroni: nunc agunt creditores reuocatoria, scilicet

BIU Cujas

licet actione Pauliana: vel patronus agit Fauiana contra acceptatores. quæritur, an fructus veniant? Et dicit, quòd sic. nã aliàs, non plene diceretur fieri restitutio: maxime, quia prætor præcepit talia alienata restitui: & illi rem restitui, continet rem cum fructibus. quod autem de interdicto vnde vi, & actione quod metus causa subiicit, planum est. [*SI ACTIONEM.*] Ex causa donationis fundum ꝓmisisti mihi per stipulationẽ: nunc ago ex stipulatu vt tradas: an veniant fructus? Et dicit, ꝙ licet te interpellẽ extra ius: nõ ideo veniunt, sed tunc demũ cum fuero litem cõtestatus: neque obstat superioribus casibus vt in condictionibus fructus veniant: quia hoc pecu- *Flo. generali quãdo* lium neque est, neque fuit meũ. si vero petebam quod fuerat meũ, veniunt fructus. [*EX CAVSA.*] Peto rem ex contractu bonæ fid. *Flo. adfinitas* puta ex empto, vel pro socio, vt communices res quæsitas. veniũt fructus: & demum ago depositi, vel commodati, finito vsu in quẽ cõmodaui. & hoc dicit. [*IN INTERDICTO.*] Foueam in meo fecisti vi vel clam. ago vt in pristinum statum reponas. veniũt fructus, vel quos amisi, vel quos tu percepisti. [*ANTE MATRIMONIVM.*] Planus est. & in eodem casu loquitur. §. sequés. Viuianus.

a *Renũtiata adfinitate.* id est non secuto matrimonio.

b *Restituendi.* vt & supra, de condictione ob cau. da. l. qui se debere. §. finali.

c *Adfinitas.* scilicet contrahenda.

d *In re.* mora fit in re, cum nulla denũtiatione opus est: vt supra, eodem. l. sed & si. sed in persona non, nisi denũtiatio præcedat. Prima tamen non semper habet locum, sed in persona minoris.

e *Omnimodo.* etiam percipiendi: siue eo tempore quo sperabatur adfinitas, siue non. Accursius.

f *Vt debeat.* vt infra, soluto matrimonio. l. si mora. nam in solo duplo arrarum debet damnificari: vt. C. de sponsa. l. mulier.

g *Ratio autem.* vt de percipiendis teneatur. Et est vna ratio, secundum Ir. & Azo. Est alia, quia ma. fi. debet teneri vtroque tempore, licet res sit sua: quia curare debet vt dos augeatur dum durat spes adfinitatis. Item propter dubium, an debeat apud eum remanere: multo magis soluta adfinitate, & nuntio remisso: quod in aliis reuocatoriis non inuenitur circa bonę fidei possess. vt teneatur de percipiendis. Accursius.

h *Hæc est.* scilicet omnium prædictorum. & expone secundum Io. Et ideo tenetur de fructibus post renuntiationem adfinitatis, quia percepit. si autem non percepisset, non teneretur: quia licuerat ei negligere fundum: vt supra, de hæred. vel act. ven. l. véditor ex hæreditate. §. quemadmodum. Vel dic, secundum Azo. ratio & cætera. quasi dicat. ideo tenetur de fructibus: quia si dicas non teneri, sic negligeret fundum: quod esset iniquum.

i *Licuerat.* sup. ideo hoc erat, quia licuerat, & cætera. secundum Ioan. secundum aliam est plana.

modi, quàm vsurę istę colligũt.

Si actione stricti iuris peto quod est vel fuit meum, veniũt fructus à tempore morę. sed si peto mihi debitum, tunc à tempore cõtest. lit. sed in actionibus bonæ fi. semper veniunt à tempore morę. h. d. Primo loquitur de actionibus stricti iuris. Secundo, de bonæ fidei. Tertio, de stricti iuris habentibus instar bonæ fidei. Secunda ibi, ex causa. Tertia ibi, in. l. equis. Bartolus.

XXXVIII. PAVLVS libro sexto ad Plautium.

VIdeamus generatim, *quãdo in actione, quæ est in personam, etiã fructus veniant. Et quidẽ si fundus ob rem datus sit, veluti dotis causa: & renuntiata adfinitate, [a]* fructus quoque restituendi [b] sunt: vtique hi qui percepti sunt eo tempore, quo sperabatur adfinitas. [c] Sed & posteriores, si ĩ re [d] mora fuit vt ab illo, qui reddere debeat: omnimodo [e] restituẽ di sunt. Sed & si per mulierem stetit, quò minus nuptiæ cõtrahantur: magis est, vt debeat [f] fructus recipere. Ratio autem [g] hæc est, [h] quòd si sponsus non conueniebatur restituere fructus, licuerat [i] ei negligere fundum. ℣ Item si indebitũ fundũ solui, & repeto: fructus quoque repetere debeo [k]. Idémque est, si mortis causa fundus sit donatus, & reualuerit, qui donauit, atque ita condictio nascatur. ℣ In Fauiana [l] quoque actione & Pauliana, [m] per quam, quæ in fraudem creditorum alienata sunt, reuocantur: fructus [n] quoq; restituuntur. [o] nam prætor id agit, vt perinde sint omnia, atque si nihil alienatum esset: quod non est iniquũ. Nam & verbum, *restituas*, quod in hac re prætor dixit, plenam habet significationẽ, † vt fructus quoque restituantur. Et ideo cum restitui prętor vult, veluti in interdicto [p] Vnde vi, etiam fructus sunt restituendi. Itẽ si vi, metúsve causa rem tradam: non aliter mihi restituisse videtur, quàm si fruct⁹ mihi restituat: [q] nec mora mea [r] mihi aliquid aufert. ℣ Si actionem habeam ad id consequendum, quod meum non fuit, veluti ex stipulatu: fructus nõ cõsequar, [s] etiam si mora facta sit. Quod si acceptum est iudiciũ, tunc Sabinus & Cassius ex æquitate fructus quoq;, post acceptum iudicium, præstandos putant, vt causa restituatur. quod puto rectè dici. [t] Ex causa etiam emptionis fructus restituendi sunt. [u] Sed in societatibus fructus communicandi [x] sunt. Si possessionem [x] naturalem reuocem, [z] proprietas mea manet. Videamus de fructibus. Et quidem in depositi & cõmodato fructus quoque præstandi sunt, sicut diximus. [a] In interdicto quoque quod vi aut clàm, magis est, vt omnis causa & fructus restituãtur. ℣ Ante matrimoniũ quoq; fructus percepti, dotis fiunt: [b] & cum ea [c] restituuntur. Eadem ratio est in fructibus prædiorũ vrbanorum. ℣ Item si diuidere fundum tecũ velim, tu nolis, & colã: an fructus diuidi debeant post deductionẽ [d] impensarũ?

k *Debeo.* vt supra, de condic. inde. l. in summa. §. ei qui.

l *In Fauiana.* quæ est personalis & perpetua: vt infra, si in frau. pa. l. j. & l. iij. §. hæc actio.

m *Pauliana.* quando locum habet, dic vt. C. si in frau. pa. l. j.

n *Fructus.* qui erant tempore alienationis, vel percepti post lit. contest. vt infra, quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. per hanc. & §. præterea. & l. fin. §. non solum.

o *Restituuntur.* vt infra, de verb. signi. l. fin. † *Dic quòd plenã & p-fectam habet significationẽ. cõtra.* §. fin. & ꝟ. de rei vindi. l. præterea. & l. ex diuerso. §. vbi. *Veluti interdicto.* etiã ante lit. contesta. quod *cor. text. in ca. nullus post. cũ seq.* in aliis non est: vt supra, de vi & vi ar. l. j. §. exinde. Accursius. *2. q. 2. text. in. c. acceptæ.*

q *Restituat.* vt & supra, quod met. cau. l. sed *vt lite non dens. extra* & partus. non tamen vt restituta re per sententiam, possit adhuc agere de fructibus: vt arg. C. depo. l. iiij. *contest.*

r *Mora mea.* quòd distuli agere quod metus causa.

s *Non consequar.* vt. ꝟ. de ver. obl. l. si filius. §. fina. Sed contra infra, cod. tit. l. si fundum. vbi dicit, venire interesse. Sol. hic stipulatus erat aliquid sibi dari: ibi stipulatus erat aliquid sibi tradi: & sic factum propter quod agitur ad interesse: & sic ad fructus: vt infra, de re iudi. l. si quis ab alio. §. fin. & infra, de verb. obli. l. cum stipulatus. §. fi. & l. quotiens. Vel ibi de alio interesse, quàm fructuũ. Si obiiciatur, Cur ergo ad interesse non agitur vbi stipulatus sum vacuam possess. tradi. nam nec fructus veniunt: vt supra, de actio. empti. l. datio. §. j? Respon. immò veniũt fructus: sed non tanquam fructus, sed tanquam interesse. Distinguitur tamen, an agat vt tradat vacuam possessionem: & tunc si tradat etiam sine fructibus, liberatur. aut vt id impleatur quod conuenit: & præstet interesse quod nõ tradidit. tunc enim & fructuum ratio habebitur, & omnis vtilitatis meæ. Accursius.

t *Dici.* vt supra, eod. l. ij. & ꝟ. si cer. pet. l. cum fundum. in princ.

u *Restituendi sunt.* scilicet à venditore emptori: hoc est dandi: vt supra, eod. l. si stipulatus. §. fina. & supra, de hæreditate vel actione vendita. l. venditor ex hæreditate. §. quemadmodum. Accursius.

x *Communicandi.* cum putans fundum suum, percepit: & sic fecit suos. Item à tempore moræ tenetur de percipiendis.

y *Si possessionem.* quæ erat apud depositarium, vel cõmodatariũ.

z *Reuocem.* de hoc statim ponit exemplum.

a *Diximus.* s. modo in superiori casu circa cõtractum emptionis.

b *Dotis fiunt.* vt & infra, soluto matri. l. de diuisione. & argumen. l. si marito. §. j. & infra, de iure dotium. l. dotis fructus. secundo responso.

c *Cum ea.* scilicet dote. Accursius.

d *Deductionem.* nullus enim casus &c. vt infra, soluto ma. l. fructus. & infra, eodem. l. quod in fructus. & supra, familiæ erciscundæ. l. fundus qui.

BIU Cujas

a *In cæteris.* nam communi diui.bo.fidei est.
b *Præstantur.* ab initio.
c *Si dos prælegata.* id est legata à viro vxori.
d *Veniunt.* quia dotis fuerant facti: vt supra, proxi.§.ante matrimonium. videtur enim legasse quòd per primam actionem peti posset, & valet legatū: quia plenius est legatū quàm de dote actio: vt institutionibus de leg. §. sed si vxori. & ideo valet: vt infra, de leg. iij. l. si deportata. §. si quis. Accursius.

Quis.] CASVS. Testator legauit mihi duas equas alienas: & legauit mihi equitium alienum: tenetur hæres ad fœtus post moram: immò in equitio legato etiam ante moram. Viuianus.

e *Equis.* id est equabus, scilicet alienis. aliàs si testatoris: statim ab adita hæreditate: vt infra, eodem.l. Herēnius. & dic, singulis.

f *Post morā.* vt supra, eod.l. Paulus.§. finali.

g *Gregis.* si legaui equitium alienum, etiā postea nata sub hac oratione cōprehenduntur: vt inst. de leg.§. sed si grex. sed si decem equas postea natas, ante morā hæredis non cōprehēduntur: ideoque nec petuntur: vt in hac l. dicitur.

In eū.] CASVS. Creditor qui pro decem habebat pignus, vendidit illud pro. xx. tenetur reddere residuū cū vsuris. vel si vendidit illud pro decem tantum, nō tenetur ad vsuras debitor ex die venditionis. Legem seq. vide per te. Viuianus.

h *Reputatio.* scilicet vt superflui det vsuram debitori: vt supra, de pign. act. l. quamuis.§. fi. & l. seq. etiam ex mora in rem in hoc casu. vel dic, vt tantæ sortis quantum est pretium, nō debeantur vsurę ab eo die, licet emptor pecuniam nō numerauit cū creditor fuit in culpa: alioquin non ita. vt supra, de distra. pig. l. quæsitum. Accursius.

Et puto diuidendos. ℣ In cæteris[a] quoque bonæ fidei iudiciis fructus omnimodo p̄stantur.[b] ℣ Si dos prælegata[c] fuerit: ante nuptias percepti fructus in causam legati veniunt[d].

XXXIX. MODESTINVS libro nono Differentiarum.

2 EQuis[e] per fideicommissum legatis, post moram[f] hæredis fœtus quoque debentur. Equitio autem legato, etiā si mora nō intercedat, incremēto gregis[g] fœtus accedunt.

XL. IDEM libro quarto Regularum.

IN eum diem, quo creditor pignora distraxit, rectè vsuræ fiet reputatio.[h]

Vsuræ quæ currebant ante sententiam, currunt etiam post eam, pendente appellatione frustratoria: & potest iudex appellationis in illis condemnare. hoc dicit.

XLI. IDEM libro tertio Responsorum.

TVtor condemnatus, per appellationem traxerat exsecutionem sententiæ. Herennius Modestinus respōdit, eum, qui de appellatione cognouit, potuisse, si frustratoriam morandi causa appellationē interposi tam animaduerteret, etiā de vsuris medij tēporis[i] eū cōdēnare.

Per oblationē partis debiti, non desinunt currere vsuræ totius. h.d. Intellige quòd offerebat partem debiti proprietatis. sed si totum, licet non vsuras, cogeretur creditor recipere. C. de sol. l. 1. in prin. coniuncto fin. l. quod est contra Cy. ibi. & l. exhibitus.

℣ Lucius Titius cùm cētum, & vsuras aliquanti temporis deberet, minorem pecuniā, quàm debebat, obsignauit. Quærò, an [Lucius] Titius pecuniæ, quam obsignauit, vsuras prēstare non debeat? Modestinus respondit, si non hac lege[k] mutua pecunia data est, vti liceret & particulatim, quod acceptum est, exsoluere: nō retardari totius debiti vsurarum præstationem, si, cum creditor paratus esset totum susc̄ipere, debitor, qui in exsolutione totius cessabat, solam partem deposuit.[l] Ab Aulo Agerio Gaius Seius mutuā quādam quantitatē accepit,[m] hoc chirographo: *ille*[n] *scripsi me accepisse, & accepi ab illo mutuos & numeratos decem: quos ei reddam kalendis illis*proximis, cum suis vsuris placitis inter nos.* quæro, an ex eo instrumento vsuræ peti possint, & quæ? Modestinus respōdit, si non appareat, de quibus vsuris conuentio facta sit, peti eas non posse[o].

XLII. IDEM libro vndecimo Responsorum.

1 HErēnius Modestinus respondit, fructus, qui post adquisitum[p] ex causa fideicommissi dominium ex terra percipiuntur, ad fideicommissarium pertinere, licet maior pars anni ante diem fideicommissi cedē tem præteriisse dicatur.

Cessionarius potest petere illud, quod poterat cedens, etiam iure speciali. h.d.

XLIII. IDEM libro octauodecimo Responsorum.

2 HErēnius Modestinus respondit, eius temporis, quod cessit, postquam fiscus debitum percepit[q], eum, qui mandatis à fisco actionibus experitur, vsuras, quæ in stipulatum deductæ non sunt, petere posse[r].

XLIIII. IDEM libro decimo Pandectarum.

POenam pro vsuris stipulari nemo supra modum vsurarum licitum potest[s].

XLV. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Quintum Mucium.

Non posse. vt & supra, eo.l. quod in stipulatione. Sed certè immò, & si non esset quantitas expressa vsurarum, non posset peti: quia necessarium est deduci eas in stipulatione: vt. C. e. l. quamuis. & supra, de præscri. verb. l. Titius. præsumptio tamen est propter epistolam quòd stipulatio intercessisset, nisi contrarium probaretur: vt. C. de contrahē. stip. l. j. alia tamen causa potest esse quare debeantur, puta mora, si esset iudicium bon. fid. vt supra, deposi. l. Quintus. & tunc quæ in regione frequētantur: vt supra. l. j. Accursius.

Herennius.] CASVS. Testator legauit mihi vineam in kalendis Iunij: & decessit. hęres pridie vindemias adiuit. Dicit, quòd habeo fructū vineæ, & cessit dies legati aditione hęreditatis. Viuianus.

**Iulii*

p *Post adquisitū.* id est post aditam hæreditatem, non à die mortis: vt infra, de lega. j. si tibi. §. cum seruus. quod ergo legitur supra, eo. l. equis. & C. de vsu. & fruct. leg. l. fina. intellige in equis alienis, & equitio alieno. sed testatoris re legata, ab adita hæreditate dominium est legatarij, & rei, & fructus: sed à fructibus posset excusari hæres, si nesciret rem legatam, & perciperet eos ante moram: vt infra, de adquir. rerum do. l. quęsitum. secus tamen in fructibus vltimi anni matrimonij seruatur circa dotem: vt infra, solu. mat. l. diuortio. quæ est ar. contra. Accursius.

Glossa illa c. Aufer. leg.

Herennius.] CASVS. Mutuauidecem Titio sine vsuris. deinde successit mihi fiscus: & sic cœperunt ei deberi vsuræ post annum. fiscus iura sua cōtra Titium cessit Seio. nūc agit Seius iure cessō contra Titium. quęritur, an possit petere vsuras, & cuius temporis? Respon. eius anni, quo fiscus potuit: tamē non prioris, vel posterioris temporis, scilicet post cessionem. Viuianus.

Ructus.] CASVS. Maritus donauit vxori fundum credēti donationem valere. quæritur, an faciat fructus suos percipiendo? & dicit

i *Tvtor. Medii temporis.* ab appellatione vsque ad confirmationem: vt infra, de ap. l. negotiorum. & infra, de re iudi. l. fin. & arg. j. de rit. nup. l. si tutor.§. quid ergo. Sed contra. C. de vsur. rei iud. l. ij. & fin. Sol. hic frustratoriè protractum est tempus: ibi per legis licentiam. vel ibi transiuit in rem iudi. hic non, quod est verius: vt no. infra, de re iudi. l. fina. sed in idem recidit.

k *Lege.* id est pacto.

l *Deposuit.* in totum ergo debet fieri oblatio: vt. C. de sol. l. obsignatione. & supra, de acti. empt. l. Iulia.§. offerri. & supra, de pigno. l. qui pignori. Sed contra supra, si cer. pe. l. quidam. Sol. hic in totum confitebatur: ibi non: vt & supra, si pars hæredi. pe. l. permittendum. Item hoc quod hic dicit, fallit in casibus, quos not. supra, si certum peta. d. l. quidam.

m *Accepit.* quasi dicat, verum est quod scripsit.

n *Ille.* scriptor, vel notarius.

o *Poenam.*] CASVS. Mutuo decem & stipulor duplam, vel aliquid nomine pœnæ. dicit quòd ita demum valet stipulatio pœnæ, si legitimam vsuram non excedit.

p *Poenam.*] CASVS. Mutuo decem & stipulor duplam, vel aliquid nomine pœnæ. dicit quòd ita demum valet stipulatio pœnæ, si legitimam vsuram non excedit.

q *Percepit.* destinatione: vt quia obligatio debiti peruenit ad eum ex successione.

r *Petere posse.* propter fiscum: quia & eas petere potest non pro futuro. alioquin contra: vt infra, de regulis iuris. l. in omnibus. petit ergo hic fiscus vsuras iure speciali citra conuentionem: vt supra, eod. l. cum quidam.§. fiscus. Accursius.

s *Poenam.*] CASVS. Mutuo decem & stipulor duplam, vel aliquid nomine pœnæ. dicit quòd ita demum valet stipulatio pœnæ, si legitimam vsuram non excedit.

BIU Cujas

& dicit industriales sic, naturales non. nam neque alius bonæ fid. poss. facit suos naturales, sed tantum industriales. Viuianus.

a *Donata.* cum putauit donationem valere: alioquin pro possessore possidet: vt infra, de adquir. possess. l. quod vxor. quæ est contra. & infra, de dona. inter vi. & vxo. l. de fructibus. Azo. Alij dicunt, quòd hic res donata non erat donatis, sed bona fide possessa.

*Hal. facit illos tãtum, quos

b *Facit.* & idé in vsuris ex pecunia redactis: vt infra, de dona. inter virum & vxorem. l. de fructibus.

c *Suis.* vel alienis. nã naturales excludit tãtũ.

Fructus naturales, an perceptione bonæ fidei possessoris fiant.

d *Bonæ fidei.* Not. naturales fructus nõ fieri bon. fi. poss. perceptione sola. Et sic est contra. ï. de adquir. rerum do. l. bona fide. in prin. vbi dicit, quòd omnes fiunt eius. Sol. hic sine titulo: ibi cũ titulo. sed certè immò, & hic fuit titulus. Dic ergo, quòd omnes sunt possessoris, scilicet nõ solum: quos ipse præcepit, vel sua cultura: sed & quos alius, dũmodo sint industriales. & sic loquitur contrarium.

e *Quod in fructibus. Deminuere debere.* etiã malæ fidei possessor: vt &. s. de pet. hære. l. si à patre. §. fruct⁹. & dixi. s. eo. l. videamus. §. pe. & fami. ercisc. l. fundus qui.

f *Aratũ. Non videri.* vt. s. eo. l. si quis solutioni. & l. si modo.

g *Maritus. Habuisset.* ex se, nõ ex alio: vt infra, de condi. & demon. l. cũ vir vxori. Accursius.

h *An etiã fructus.* nõ solum proprietas.

i *Mulieri.* Sed cur restituit fructus, cũ nullo modo interpellati fuerunt hæredes, & ideo non fuerunt in mora? Respon. ideo quia fecerũt dolo, quo minus interpellarẽtur: quod ex postfacto apparet: ideoq; pro interpellatis habentur: vt. ï. quod vi aut clam. l. j. §. si quis. vel quia legatariæ quæsitum est dominium ex conditionis euentu: vt supra, eod. l. Herennius. sed tunc ex die conditionis. Accursius.

k *Fructus.* Potest intelligi in possessore bon. fid. & quod iuris censetur in aliis vtilitatibus, hoc & in ista: sed hoc nõ valet: quia cum non sit dominus, non potest obligare, nisi ponas eum habere titulum: vt supra, de pigno. l. si ab eo. vel potes ponere in fructuario, qui potest obligare ipsum ius vtendi, fruendi, non autem proprietatem: vt instit. de vsu & habita. §. j. &. C. de vsufruct. l. interest. quæ est contra.

FRuctus percipiẽdo vxor vel vir ex re donata[a], suos facit[b], illos tamen, *quos suis[c] operis adquisierit, veluti serendo. nam si pomum decerpserit, vel ex sylua ceciderit, nõ fit eius: sicuti nec cuiuslibet bonæ fidei[d] possessoris: quia non ex facto eius is fructus nascitur.

XLVI. VLPIANVS libro sexagesimosecundo ad Edictum.

QVod in fructus redigendos impẽsum est: nõ ambigitur ipsos fructus deminuere[e] debere.

XLVII. SCAEVOLA libro nono Digestorum respondit.

PAratum iudicium accipere, si ab aduersario [eius] cessatum est: moram facere non videri[f].

XLVIII. IDEM libro vicesimosecundo Digestorum.

MAritus vxori suę vsumfructum tertiæ partis: & cum liberos habuisset[g], proprietatem legauit. eam vxorem hæredes falsi testamenti & aliorũ criminum accusauerunt: quare impedita est legatorum petitio. interea & filius ei mulieri natus est: eóque conditio legati exstitit. Quæsitum est, cùm testamentum falsum non esse apparuerit, an fructus[h] etiam mulieri[i] præstari debeant. Respõdit, præstandos.

XLIX. IAVOLENVS libro tertio ex Posterioribus Labeonis.

FRuctus[k] rei est, vel pignori dare licere.

DE NAVTICO FOENORE.

TRaiectitia.] CASVS. Mutuo tibi decem aureos portandos vltra mare meo periculo. si nauis pereat, hęc quidem pecunia dicitur traiectitia: & infra centesimam vsuram possum pacisci. sed si non per aquam, sed hic consumere debebas, hoc acto nõ erit traiectitia: & sic prædictam vsuram sic magnam non possum stipulari. Secundo, pone quòd mutuo tibi centum aureos, vt emas merces hic, & portes vltra mare. quæritur, an hæ merces sint traiectitiæ: vt sic possim vsuram pacisci? Et respon. si actum est, vt meo periculo sint, sic: aliàs non. Viuianus.

l *Vehitur.* cum periculo creditoris. Accursius.

m *Consumatur.* quo datur. Azo.

n *Etiam ipsa.* scilicet, merces.

o *Creditoris.* hoc expresso à creditore: aliàs non. Accursius.

p *Pecunia.* id est res habentur pro traiectitia pecunia, vt sic pereat periculo creditoris.

Abeo.] CASVS. Mutuaui tibi centum aureos meo periculo, quos reddere promisisti cum peteré, vt extunc desinat meum esse periculum. postea decedis sine hærede, vel non inueniris, vt possim petere, debeo protestari coram bonis viris me denuntiare, seu petere non posse: & credit loco petitionis, seu denuntiationis. Viuia.

†*Ad tit. huius facilio-rem intelle-ctum, vide Bud. lib. 1. de asse vbi de multipli-ci vsurarũ specie tra-ctat.*

q *Debere.* denuntiabit enim se non posse denũtiare. sic infra, de no. ope. nũ. l. de pupillo. §. si quis ipsi. sed ad quid prodest? Respõ. vt desinat periculum pertinere ad creditorẽ: quasi debitor iã sit in mora. & hoc est promptũ, si ita ponas mutuatam à creditore, reddas cũ petiero: vt. ï. de verbo. obliga. l. si decem cum petiero. &. l. si ita quis. sic ergo quodammodo fit mora in rẽ: vt & infra, eod. l. fin. & supra, titu. j. l. sed & si. §. aliquando. Sed arg. contra supra, de peti. hære. l. item veniunt. §. petitam. Vel dic, prodest hæc interpellatio, vt vsuræ debeantur ex præterito, vel futuro si sic fueram stipulatus, reddes cum petiero. alioquin dabis vsuras ex præterito, vel futuro. Acc.

IN nautica.] CASVS. Mutuo tibi centũ aureos meo periculo: & conueniſti, vt iter arriperes kalẽ. Martij. certe extunc est nautica, & currit centesima vsura. Viuianus.

r *Cõueniat.* i. vtrique, id est debitori & creditori, & nauigauerit: nec enĩ aliud periculũ, nisi nauigij suscipit creditor. quasi ergo conditione impleta, extunc transit periculum: vt & infra, eod. l. proxima. Accursius.

NIhil.] CASVS. Inter duos casus dicit nõ esse differentiam. Primus. Mutuo tibi centum aureos portandos supra mare: sed non meo periculo. Certe non est traiectitia, neque debetur centesima vsura: sed aliàs minor. secundo: Primo recepi cum mutuaui meo periculo vsque ad mensem, non vltra: certe extunc nõ est traiectitia vt debeatur maxima vsura: in primo tamen nullo tempore fuerit maior debita: in secundo ex finito mense. [*NEC PIGNORA.*] Mutuaui tibi centum traiectitia sub pignore: stipulor centesimam vsuram, quæ in capite anni duplicat sortem. mittebam quendam seruum pro repetenda pecunia: cuius operis perditis stipulabar duodecim imperiales pro quolibet die sub eodem pignore. quæritur an valeat. Dicit quòd non: quia inter totum non debeo habere vltra duplatã sortem in fine anni: hoc autem esset amplius: vnde neq; pignora possum tenere pro eo quod plus est. [*QVOD IN SINGVLOS.*] Mutuo tibi centum traiectitia pro singulis diebus vnum aureum vsurarum nomine. quæritur, an valeat. Et dicit, quòd sic: cum in totum non excedat sortem in capite anni. [*IN STIPVLATIONE.*] Mutuo tibi centum traiectitia meo periculo: item stipulor pro operis serui missi pro pecunia aliquid per singulos dies: deinde ex interuallo stipulor vsuram minorem centesima. quæritur, an

BIU Cujas

valeat. Et dicit, quòd sic: dum tamen non excedat inter hanc & stipulationem operarum duplatam sortem.

a *Desierit.* vt infra, de fideiuss. l. si à reo. §. sub diuersis. Sed argu. contra supra, de condict. inde. sufficit. & facit supra, de peri. & commo. rei vendi. l. quòd si pendente.

b *Debebitur.* scilicet legitima vsura.

c *Semper.* scilicet præstabitur legitima.

d *Discusso.* i. finito.

e *Pro operis.* Mittebatur seruus cum debitore vt pecuniam peteret à debitore die statuto: & certam stipulabatur creditor pecuniam pro operis serui illuc missi: vt infra, de act. & obliga. l. traiectitiæ. Quas operas interim dominus amittebat, & de ea stipulatione hic loquitur. inter omnia ergo nõ debet excedere duplum sortis in anno: vt hic, & infra, proxi. §.

† *Vide ad hunc locum Ant. Aug. lib. 1. Emẽ. cap. 9.*

f *Deductum est.* pro vsuris. ADDITIO. Vide Budæum in hũc locum, in priorib. annota. hoc ipso titulo.

* *Hal. Stipulationẽ vsurarum*

g *Duplum.* connumerata summa sortis cum vsuris in fine anni.

h *Post diem.* Nonne idem & si antè inchoatum? Respon. idé si durãte periculo. quod dic vt supra, ea. l.

i *Legitimæ.* vt quia stipulatus est trientes, qui poterat stipulari besses. Accursius.

k *Periculi.* Mutuo tibi pecuniam, quã volo mihi reddi si nauis ex Asia venerit: sed si nõ venerit, volo reddi mihi cum vsura centesima. sic ergo traiectitiæ assimilatur: quia vt ibi creditor periculum suscipit, & propter hoc maius commodum habet: ita hic quia emit euẽtum periculi, maius cõmodum sentit in casu deficientis conditionis &c. Tria responsa plana sunt. dic ergo, periculum &c. in pecunia, scilicet mutuo data prædicto modo.

Casum ponit.

* *Flo. alea spec.*

* *Flo. dedero.*

l *Pœnali.* si extat, pœna est creditori: si deficit, est debitori.

m *Speciem.* in aliũ cõtractũ: vt do vt facias, vel nõ facias. nam hæc non est traiectitia.

n *Nõ cadat.* In his cessat repetitio: non quia susceperim periculum, sed quia secuta est causa, veluti manumisio: in superiori casu periculum conditionis existentis ideo suscipio: vt si defecerit, cum ipsa pecunia quam dedi aliquid feram augmenti: & in hoc traiectitiæ assimilatur.

pletam, periculum esse creditoris desierit. [a] vtrubique igitur maius legitima vsura fœnus nõ debebitur, [b] sed in priore quidẽ specie semper: [c] in altera verò, discusso [d] periculo. nec pignora vel hypothecæ titulo maioris vsuræ tenebũtur. Pro operis [e] † serui, traiectitiæ pecuniæ gratia secuti, quod in singulos dies in stipulatũ deductũ est [f], ad finem centesimæ, non vltra duplum [g] debetur. In stipulatione fœnoris post diẽ [h] periculi separatim interposita: quod in ea legitimæ [i] vsurę deerit, per alteram stipulationem operarum * supplebitur.

Quando agitur vt creditor non repetat quod dedit, existente vel nõ existẽte aliqua conditione propter periculum quod suscepit, ad similitudinem pecuniæ traiectitiæ potest stipulari centesimam vsuram: & etiam ex nudo pacto debetur: nisi cadat in contractũ innominatum, vel fuerit datio ob causam, qua secuta cessat repetitio. h. d.

V. SCAEVOLA libro sexto Responsorum.

PEriculi [k] pretiũ est, & si conditione quãuis pœnali [l] nõ existente, recepturus sis, quod dederis, & insuper aliquid præter pecuniam: si modo in aliã * speciem [m] nõ cadat [n]: veluti ea, ex quibus conditiones nasci solent: vt *si manumittas: si non illud facias: si non conualuero* &c. nec dubitabis [o], si piscatori erogaturo in apparatum, plurimum pecuniæ dederis *, vt si cepisset, redderet: [p] & athletæ, vnde se exhiberet, exercerétque, vt si vicisset, redderet. In his autem omnibus & pactum sine stipulatione ad augendam obligationem [q] prodest.

Perempta obligatione principali, frustra quæritur hypothecaria. h. d. ista notabilis lex. Bartolus.

VI. PAVLVS libro vicesimo quinto Quæstionum.

FOenerator pecuniam [sub] vsuris maritimis [r] mutuam dando, quasdam merces in naui pignori accepit: ex quibus si non potuisset totum debitum exsolui, aliarum mercium aliis nauibus impositarum, propriisque fœneratoribus obligatarũ, si quid superfuisset, pignori accepit. Quæsitum est, naue propria [f] perempta, ex qua totum solui potuit [t], an id damnum ad creditorem pertineat, intra præstitutos dies amissa naue, an ad cæterarum nauium superfluum admitti possit. Respondi, aliàs [u] quidem pignoris deminutio ad damnum debitoris, non etiam ad creditoris pertinet [x]: sed cum traiectitia pecunia ita datur, vt non aliàs petitio eius creditori competat, quàm si salua nauis intra statuta tempora peruenerit, ipsius crediti obligatio, non existente cõditione, defecisse videtur: & ideo pignorum quoque persecutio perempta est, etiam eorum, quæ nõ sunt amissa [y]. Si nauis intra præstitutos dies periisset, & conditionem stipulationis defecisse videri: ideoque sine causa [z] de pignorũ persecutione, quæ in aliis nauibus fuerunt, quæri. Quando ergo ad illorum pignorum persecutionẽ creditor admitti poterit? * scilicet tunc cum conditio exstiterit [a] obligationis, & alio casu [b] pignus amissum fuerit, vel vilius distractũ: vel si nauis postea perierit, quàm dies præfinitus periculo, exactus [c] fuerit.

Flo. petuerit

VII. IDEM libro tertio ad Edictum.

IN quibusdam [d] contractibus etiam vsuræ [e] debentur, quẽadmodum per stipulationem. Nam si dedero decem traiectitia, vt salua naue sortẽ cũ certis vsuris recipiã: dicẽdũ est, posse me sortẽ cum vsuris [f] recipere.

VIII. VLPIANVS libro septuagesimoseptimo ad Edictum.

SEruius ait, pecuniæ traiectitię pœnam [g] peti non posse, si per creditorem stetisset, quo minus eam intra certum tẽpus præstitutum [h] accipiat [i].

IX. LABEO libro quinto περὶ θατέρων à Paulo Epitomatorum.

SI traiectitiæ pecuniæ pœna, vti solet, promissa est: quãuis eo die, qui primus soluendę pecuniæ fuerit, nẽmo vixerit, qui eam pecuniã deberet: tamẽ perinde cõmitti potest pœna, ac si fuisset hæres debitoris [k].

o *Nec dubitabis.* quin quod redditur sit pretium periculi his casibus, vt in princip. huius. l. idem. licet ibi maius erat dubium. Vel dic, licere duplum stipulari ad instar traiectitiæ: licet vere non sit traiectitia. Alij dicunt, non licere stipulari duplum in his casibus, & similibus.

p *Cepisset, redderet.* (qđ est. j.) scilicet pecuniam cum vsura centesima.

q *Obligationem.* vsurarum legitimarũ, & eõmunium: vt. j. eod. l. in quibusdã. & est speciale: vt. s. ti. j. l. etiã ex nudo. regulariter contra: vt. C. de vsuris. l. iij.

r *Oenerator. Maritimis.* id est, centesimis, sic dictæ, quia ibi plus frequẽtantur. nam & alibi habent locum: vt. s. l. proxi.

s *Naue propria.* i. principaliter sibi soli obligata, in qua pecunia erat traiectitia, cuius periculum creditor susceperat. Accursius.

t *Potuit.* si nõ periisset. Accursius.

u *Aliàs.* scilicet vbi non subiit creditor periculum crediti.

x *Pertinet.* vt. C. de pig. ac. l. pignus. Accur.

y *Amissa.* quæ sunt in alia naue. Accursius.

z *Sine causa.* quia nihil creditor cõsequeretur.

a *Exstiterit.* cum nauis venerit salua. Acc.

b *Casu.* q̃ quod spectat ad creditorem. Azo.

c *Exactus.* id est, præterierit.

IN quibusdã.] Idé casu est, qui fuit in. l. nihil.

d *In quibusdã.* id est, in quodã, vel propter cõtractũ sortis, & propter cõtractũ vsurarũ.

e *Vsuræ.* etiam nudo pacto: vt supra. e. l. periculi. §. fin. & dic, quemadmodum &c. id est, sicuti. non autem dicas ex mora.

f *Cum vsuris.* centesimis, vel minoribus.

g *Seruius. Pœnam.* i. vsurã cẽtesimam.

h *Præstitutum.* vt promittis mihi. x. in pascha: aliàs vsuras extunc. & sic in. l. seq.

i *Accipiat.* vt supra, de pigne. ac. l. aliena. §. si per creditorem. Not. ergo, q̃ sola oblatio impedit quo minus pœna cõmittatur, vel maior vsura currere incipiat. sed si iam cucurrit, nõ sufficit oblatio: vt &. C. de vsur. l. si creditrici. & l. si non stat.

Oblatio impedit pœnã imprẽdit.

k *Traiectitia. Debitoris.* vt. j. de act. & obli. l. ad diẽ. & l. cum filius. §. pe. non idem econtra: vt supra, de ædil. edic. l. quòd si nolit. §. item si tempus. & s. tit. j. l. pecuniæ. §. fin. Accursius.

BIU Cujas

DE PROBATIONIBVS & præsumptionibus.

Quia in causis de quibus est dictum, & etiam de quibus dicetur, necessariæ sunt probationes & præsumptiones: ideo de eis dicit. & dic, probatio plenam fidem facit: Præsumptio autē est triplex. nam quædam est talis cui statur, etiā si cōtra quis probaret: vt mulierē † De probationū diuisione & varietate in princ. Alia cui statur, donec cōtra probetur: vt si res fuit patri, hæredis esse præsumatur: vt.C.eo. siue postlib.§. Inst. fidetis. Alia cui nō statur nisi aliquo modo, nisi admicula habeat: vt probatio per priuatum instrumētum: vt.C.eo.l.instrumenta. Accursius.

Præsumptio triplex est. orator.ca.1.

DE PROBATIONIbus † & præsumptionibus.

TITVLVS III.

I. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

QVotiens [a] quęrere tur, genus vel gentem quis haberet, nécne eum probare oportet.

II. PAVLVS libro septuagesimonono ad Edictum.

EI incūbit [b] † probatio, qui dicit: non qui negat.

Tacitum fideicommissum, etiam in testamento, intelligitur repetitum, cum eadē persona est instituta. hoc dicit. secus in expresso: vt in glo. quod no.

III. PAPINIANVS libro nono Responsorum.

CVm [c] tacitum [d] fideicōmissum ab eo datur, qui tā in primo, quàm in secundo testamēto pro eadē parte, vel postea pro maiore hæres scribitur, probatio mutatæ voluntatis ei debet incumbere, qui conuenitur [e]: cum secreti suscepti ratio plerūque dominis rerū persuadeat, eos ita hæredes scribere, quorum fidem elegerunt [f].

IIII. PAVLVS libro sexto Responsorum respondit.

EMptorē [g] probare debere, eū seruū, de quo queritur antequam emeret, fugisse [g].

† Cōcor. gl. in ca. bonæ. extra de elec.

QVotiens.] CASVS. Volo succedere Titio: quia dico me agnatum eius: & sic de genere eius. hoc debeo ego probare. Secundo, sum datus tutor: volo me excusare propter quatuor liberos: quia dico me de gente Italica. ego debeo me probare Italicum.

a Bal. hic dicit hanc glo. fore no. & sic singu. ad hoc, quòd quatuor homines faciunt gētē. Bolo.

a *Quotiens.* potest quæri de genere [a], cū tractatur de alicui [a] successione ab intestato, & quis dicit se de eius genere esse. Ité similiter potest quæri de gente, cum tractatur de excusatione tutelæ: vt si dicat se excusandū propter quatuor liberos, cū sit in Italia: vt insti. de excu. tut. §. j. Vel dic, secundo genus. i. agnationé: vel gentē, id est, cognationé: vt.ff. de verb. sig. l. sæpe. in prin. Item de gente potest poni: vt cum dico seruum esse talis nationis, quem mihi vendidisti: vt.ff. de ædil. edic. cp si nolit. §. quia assidua. ibi, qui mācipia &c. Sed nōne est impossibile probare gen [a]? nam probare te filium, est impossibile: ergo & genus: vt.ff. de condit. & demon. l. Lucius? Respon. probatur per indicia: vt supra, de his qui sunt sui vel alie. iur. l. filium. cognationem autem probare est facile: vt supra, de in ius vo. l. quia semper. Accursius.

b Adde vide dendā glo. bonā in ca. bonæ. I. extra de elec. aliā & merē in c. vlti. 6. q. vlti.

b *EI incūbit.* Duas ponit regulas hæc lex. Prima qua dicitur, affirmanté probare: vt hic, &.C. e. l. actor. & instit. de leg. §. quod autē diximus. &.C. de edē. l. qui accusare. &.C. de rei vin. l. res. &.ff. de proba. l. generaliter. Hæc autē fallit, si præsumptio pro eo faciat qui dicit: vt patet in re quā habet vxor: vt.C. de iur. do. l. etiā. &.ff. de do. inter vi. & vxo. l. Quintus. Ité.ff. e. l. si pactum. Secunda regula est, cp qui negat, nō teneatur probare: vt.C. de probat. l. actor. in fi. cui est contra. C. de codicil. l. nec codicillos. Sol. ibi est talis negatiua, vt negare quē compoté mentis esse, quæ est pro affirmatiua. Ité sunt cōtra omnes illi casus in quib [a] dicitur vtrūque probare: vt in crimine falsi, & etiā maiestatis, & similibus: quos habes. C. ad. l. Corne. de fal. l. vbi. & de aboli. l. fallaciter. §. fi. sed illi sunt speciales. Ité contra, quoties negatio consistit in iure: vt.ff. e. ab ea pte. & hoc ideo, quia qui negat ius, videt affirmare. nā si dico, nego hūc posse testari: videor affirmare cp aliquid sic iure sit cōstitutū, cp prohibeat eū testari. idem in similibus. Idē in seruitute: vt si dicā, nego te habere ius vtēdi. videor enim affirmare ius meū. ff. cp sim dominus, & prohibere possim. hinc est cp si me dominū nō probo, succūbo: vt.ff. vsufr. quēad. ca. vti frui. in his ergo quia negatio affirmationé habet īclusam, vel implicitā: qui negat, probare debet. Remanet ergo hæc regula in simplici negatiua facti: vt res ista non est tua. non feci homicidiū. Sed quæ est ratio cp

c Intellige, in genere permissorū, secundum Fulgo.

iuris negatiua probatur. i. aliquid cōstitutū quod prohibeat, facti nō? Rū. quia omnia de iure licēt, nisi probētur nō licere [c]: vt.ff. ex qui. cau. ma. l. necnō. §. sed qđ eis. vel vt.ff. dixi. Sed si in præterito tēpore aliquid de iure nego, vt nō iure me emācipasse, quid videor affirmare? nec enim videor dicere me hoc posse: qa de præterito est: & ea quæ de præterito sunt, incōmutabilia sunt: quia iam verū est. Rū. Io. videor affirmare ipsum in mea potestate, & mihi acquirere, vel aliquod ius obstitisse: qa infanté vel absentē emancipo, & nō corā principe. Certe si diligēter attēdas, nō est aliqua negatiua, quæ tacitā nō habeat affirmatiuā. Caue tamen tibi: quia quædā, vt dixi, putant tacite affirmatiuæ: quædā non. Vt autē hæc plene videas, dic cp triplex est negatiua. ff. facti, iuris, & qualitatis. Negatiua iuris potest & debet probari ab eo qui eā proponit, cū omnia præsumant licere: vt dixi.ff. eo. hab ea parte. &.ff. qui. ex cau. ma. necnō. §. quod eis. Negatiua qualitatis dicitur illa, vbi qualitas negatur: vt eū dicitur, iste nō est idoneus: nō est dignus: nō est diligens: nō est soluēdo. Et hoc debet probari ab eo qui eā proponit: sicut & in negatiua iuris: vt.ff. de leg. ij. cum quidā ita fideicō. ij. rñ. &. l. cum pater. §. rogo. & de manu. test. seruos. &.C. de inoffi. test. l. omnimodo. & extra de præsum. c. dudū: &. j. de lib. adgno. l. fi. Sed ad vltimū quod dixi, qué præsumi esse soluēdo, est arg. cōtra C. e. l. ex persona. &.ff. de magi. conue. l. j. §. si magistratus. & .ff. eo. l. nō est necesse. sed illud propter præsentē paupertatē. Ité arg. cōtra. ff. de cōdit. & demon. l. antepe. in fi. &. ff. §. qui satis. co. l. si vero. §. q pro rei. Negatiua facti, si nō habet adiunctā determinationē loci vel temporis [d], vel alterius rei, nūquā probatur directe vel indirecte: vt si quòd negadicat aliquis se nō fuisse citatū: vt hic, & extra de elec. bonæ memoriæ. ij. &.C. de proba. actor. Si autē habet annexā determinationē, tunc indirectam habet probationem: vt extra de testi. ex tenore. & C. de contrahen. & commit. stipu. l. optimam. in fi. Accursius.

d Bal. not. glo. ad hoc. & tempore proest probari.

CVm.] CASVS. Testator filio spurio in primo testaméto reliquit. c. his verbis: ò hæres fac quod scis. & rogauerat eum prius in secreto. postea idé testator fecit secundū testamentum, in quo instituit eundē qué prius: & in quo nil dixit de illo legato, neq; expresse, neq; tacite. deinde eo mortuo venit fiscus, & cōuenit peti. here. heredē, dicēs se ab intest. succedere debere, cū auferri debeat heredi, qui accōmodauit fidē de restituendo nō capaci. facit enim fiscus tacite intelligi in secūdo, quod erat dictū in primo: & sic fiscū obtinere, nisi probet hæres defunctum mutasse voluntatē, quam habuerat de dando non capaci. Viuianus.

c *Cum.* detulit se fideicommissarius, & sic dimidiam habere: vt infra, de iur. fis. cum tacitum. Accursius.

d *Tacitum.* ideo sic dictū, quia timet palā relinquere nō capaci, dicēs hoc in primo testaméto, fac quod scis. & hoc in primo testamento. in secundo nihil dixit: vt.ff. de iur. fis. l. iij. &. l. ita. Ac.

e *Qui conuenitur.* quoniā dicit, siue affirmat: vt.ff. e. l. eū qui. &.ff. e. eī. No. ergo cp quis præsumitur remanere in eadē voluntate: siue bona, siue mala: vt hic, &.ff. de accu. si cui. §. j. Sed videtur secundā tātum voluntatē valere: vt.ff. de adimen. le. l. si tibi certam. quæ est contra, vbi primo vni legaui, & eum fideicō. eiusdem rei grauaui, & eidem eandem rem postea lego. nam non intelligitur repetitū primum fideicōmissum. Sol. hoc euenit hic propter secreti suscepti rationem: ibi autem palā erat legatum, & capaci. Ité adhuc cōtra ad idem. ff. de iu. fis. l. Statius. in fi. j. rñ. ibi, placuit &c. vbi dicit, ex cautione contra eundem secundo institutum posse agi, si fuit interposita. Et sic videtur, quòd non ex testamento: & sic non intelligitur voluntas repetita. Sol. hic pro eadem vel maiori parte fuit in secundo testamento institutus: ibi pro minori parte: vnde on [a] videtur remissum. Alij dicunt, subaudiri ibi etiam ex cautione, non solum ex secundo testamento. Alij, quòd ibi fuit interposita cautio animo nouandi actionem, quæ debet oriri ex testaméto. Vel dic quarto, quòd semper intelligitur repetitum. at ibi negat repetitas prælegationes rogato: non tamen negat tacitum fideicō. repetitum, immo affirmat: vt ea. l. circa prin. Ité not. ex hac l. de repetitione: vt.ff. de verb. obli. l. Titia. §. idem respon. & insti. ad. l. Aquil. §. cæterum. &. §. capite tertio. Sed à quo? Rñ. si neuter se detulit. ff. non capax rogatus à fisco. Accursius.

f *Elegerunt.* scilicet sicut primo instituerunt, subaudi. q. d. præsumitur in vltimo testamento tacite repetitum quod in primo continebatur: nec videtur ab eius fide recedere quem semel elegit, nisi contra probetur.

f *Elegerunt.* duplex est hæc præsumptio, secundum legem, ex eo quod fieri solet, item quia sic fecit in præteritum. Accursius.

Mptorem.] CASVS. Emptor serui qui agit redhibitoria, debet probare vitium præcessisse venditionem. Viuianus.

g *Fugisse.* quod si non poterit, interrogabitur seruus: vt infra, eo. l. cum probatio. Accursius.

Bea.] CASVS. In causa quam habeo cum Seio, aduocauit contra me Titius. ego dico eum non posse aduocatum

BIU Cujas

esse: vtrum debeo probare, an ipse non possit, cum quilibet præsumatur posse? Et respon. quòd debeo probare. Secúdo pater petit filium in potestate esse, vt quæsita per filium quærantur patri. filius dicit se esse emancipatum. pater confitetur: sed dicit emancipationem non tenere. certe ipse pater probare debet: quia non est facta coram ordinario iudice. Viuianus.

a *Ab ea parte.* siue actoris, siue rei.

b *Ab aliquo.* puta ab aduocatione.

c *Specialiter.* vt quia est litis redéptor: vt. C. de postu. l. si qui. præsumitur ergo licere omnia & fieri posse de iure, & esse iure facta, nisi cótra probetur: vt hic, &. ſ. ex q. cau. ma. necnon. §. sed quod. &. C. de fi. instru. & iure hastæ fisc. l. j. & instit de fideiuſ. §. fi. & Cod. eo. si scriptum. Quidam tamen hic distinxerunt: an negem factum, vt te emãcipasse, cum de peculio agam: & tunc incumbit mihi probatio. an negem te quidé iure facere posse: & tunc mihi incúbit. Ioan. in hoc dissentit: quia licet negem de iure id te facere posse, videor tamen affirmare te prohibitũ. & ita negando ius ponit, quare probatur: & sic non negatiua, vt dixi: sed affirmatiua probatur. & ꝓ eo sunt verba huius. l. ab ea parte &c. secundum Azo. nam aduersario licere videtur, nisi cótra probetur: vt modo probaui per multa iura.

* *Flo. Patroni manifest. docere debere,*

d *Rectè.* quia non coram iudice ordinario.

e *Præstare.* [a] de iure, scilicet cum constet de facto: vt hic, & infra, ſo. ma. l. Titia. &. C. si aduersus rem iudi. l. ij.

[a] *Cõcor. in c. bonæ memoriæ. 1. super verbo, naturã. ad fi. in versi. item negatiua imis. extra de elec.*

f *Patronus. Aliquid dedisse.* inter viuos. alioquin si dicat eũ mortis causa alienasse, vel legasse, quo minus dimidiam haberet: non est necesse ꝙ probet dolũ liberti: sed sufficit solũ effectum siue euétum probari: vt. j. si quid in frau. pa. l. j. §. j. Sed quæ est ratio diuersitatis? Rñ. quia legata nũquã præstantur ex alicuius testamẽto, nisi ære alieno deducto: vt. j. ad Treb. l. j. §. is qui quadringenta. in fi. hic auté quod lege patrono debetur, quasi æs alienum cẽsetur: vt. ſ. de inof. test. Papinia. §. si quis ípubes. quare sequitur vt legata relicta dolo, vel sine dolo, nũquam præstẽtur, nisi deducto quod debetur patrono. alienationes auté inter viuos factæ, possit, vel nõ possit, deduci æs alienum, nihilomin⁹ ratæ sunt: nisi fiãt in fraudẽ, & ꝓpterea irritétur secundũ Azo. Ité not. ꝙ dicit hic, aliquid. nã si totum quicquid habebat, alienauit, non oportet fraudé probari: vt. j. quę in frau. cre. l. omnes. §. Lucius. Item not. hic, qui dolum dicit &c. vt & infra. e. l. quotiens. §. qui dolo. &. C. de reuo. his quæ in frau. cre. l. j. in fi.

g *Vt partem.* hodie tertiam, olim dimidiam: vt insti. de succes. liber. §. sed nostra. &. §. j. Accursius.

h *Auocare.* per Fauianam: vt supra, de pe. hæ. l. quòd si in diem. §. penulti.

In negatiua iuris ei qui negat, incumbit probatio. h. d. Bar. fallit in minore: vt in Spe. de probatio. §. probare autem. versi. negatiua autem iuris.

V. IDEM libro nono Responsorum.

A B ea parte [a], quæ dicit aduersarium suũ ab aliquo [b] iure prohibitum esse specialiter [c] lege vel constitutione: id probari oportere. Idem respõdit si quis negat emancipationem rectè [d] factam, probationem ipsum præstare [e] debere.

VI. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

PAtronus * manifestè docere debet, libertum in fraudẽ suam aliquid dedisse [f], vt partem [g] eius, quod in fraudem datum esset, possit auocare [h].

VII. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

CVm probatio prioris fugæ deficit [i]: serui quęstioni credendum est. in se enim [k] interrogari, non pro domino, aut in dominum videtur [l].

Filius in dubio præsumitur esse in potestate patris, nisi contra probetur. h. d.

VIII. IDEM libro octauodecimo ad Plautium.

SI filiꝰ in potestate patris [se] esse neget [m], prætor cognoscit, vt prior doceat [n] filius: quia & pro pietate, quam patri debet præstare, hoc statuendum est: & quia se liberum esse quodãmodo contendit. Ideo enim & qui ad libertatẽ proclamat, prior docere iubetur [o].

IX. CELSVS libro primo Digestorum.

SI pactum factũ [p] sit, in quo hęredis mentio nõ fiat: quęritur an id actũ sit, vt ipsius dũtaxat [debitoris] persona coarctaretur? * Sed quamuis verum sit, quòd qui excipit, probare debeat, quod excipitur [q]: attamen de ipso dumtaxat, ac non de hærede eius quoque conueniſſe, petitor, non qui excipit, probare debet [r]: quia plerũque tam hæredibus nostris quàm nobismetipsis cauemus.

Solutio census melius probatur per monumenta publica, quæ sunt apud magistrũ census, quàm per testes. h. d. & sic no. casum in quo magis creditur scripturæ quàm testibus. alios ponit glo. in ca. 1. de censi. in. 6.

X. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

CEnsus, & monumenta [f] publica potiora testibus esse, Senatus censuit.

Ex præsenti præsumitur in præteritum. hoc dicit.

XI. CELSVS libro vndecimo Digestorum.

NOn est necesse pupillo [t] probare, fideiussores pro tutore datos, cum accipiebãtur, idoneos nõ fuisse: nam probatio exigẽda est ab his, quorum officij fuit prouidere, vt pu-

k *In se enim.* id est, propter suum factum. Azo. quod fieri potest: vt infra, de quæstio. l. interrogari. Accursius.

l *Videtur.* sic & dicitur, delictum tuũ te punit, nõ ego. Azo. Not. ergo ex hac. l. arg. ꝙ aliquid cõceditur secundario, quod principaliter nõ conceditur. *Sing. ad hoc* nã principaliter seruus quòd solum nõ est testis: vt. j. de testi. l. serui respõso. *ag. in. 1. col. istam glo.*

mandat si- gnandã pro- indiciũ, etiã sta. qui testamẽto. §. ser- nõ sufficies u⁹. in defectũ tamen, si- ad semiple- ue secúdario, est: vt hic nam proba- dicitur. sic &. j. de auct. tionem, dici tu. l. j. in prin. &. ſ. nau. tur sufficies cau. sta. l. j. §. caupones. vt quis iubar. cótra. ſ. de pac. l. fide eat tortura. iussoris. Accursi⁹. AD. Bolo. DITIO. Dic, ꝙ illa lex potius cõcordat, quàm * *Flo. dicta* discordat, secũdũ Fulg. *vt persona*

m *Neget.* cum is tãquã filius teneatur. aliàs cõtra: vt. ſ. e. l. ab ea parte. in fine. Accursius.

n *Doceat.* i. probet. & hoc duab⁹ rationibus, vt subiicit: quarum vna est de iure speciali, alia de iure communi.

o *Iubetur.* vt. j. de lib. cau. liberis. §. fi. & Co. eo. vis eius. Accursius.

SI filius.]*CASVS.* Agit filius cótra patrẽ prouocãs in existẽtiã sui iuris, dicens se emancipatum. certe ipse filius debet probare tũ fauore patris: tum quia filiꝰ dicit se sui iuris, idé dicit de seruo, qui ad libertatẽ prouocat. Vi.

eo statuere.

SI pactũ.]*CASVS.* Feci Titio pactum debitori meo de nõ petendo, licet nõ dixi, & eiꝰ hæredi: tamẽ intelligitur & de hærede, nisi cótra probetur. Vi.

p *Factũ.* de nõ petẽdo.

q *Excipitur.* infra, eo. l. in exceptionibus.

r *Probare debet.* hoc propter præsumptionẽ, quæ facit pro altero. præsumitur enim quilibet suo hæredi vt sibi prouidere: vt in fi. huius. l. &. ſ. de pig. act. l. si necessarias. §. pe. &. ar. C. de codi. l. nec codicillos. Fallit autem hoc, si est in cótrarium actum: vt. j. de libe. lega. l. Aurelio. &. l. nõ solũ. §. tale. in principio. &. j. ré ra. ha. l. si sine. §. si in stipulatiõe. vel nisi talis sit naturæ res debita ꝙ nõ trãseat ad hæredẽ: vt vsusfr. vel similis seruit⁹ personalis: vt. d. l. nõ solum. §. tale. in fi. &. j. de verb. obli. stipulatio ista. §. si quis. & ita etiã potest respondere ad id quod est. ſ. de arbi. l. diem. §. j.

CEnsus.]*CASVS.* Cẽsuales, qui principi soluerunt cẽsum, faciant scribi, quia scriptis probantur, non per testes. Viuia.

f *Monumenta.* censualia, vel cẽsus publici. sic & aliàs, pateris libabat & auro. aliàs deest, &: & ita est plana. erant enim scripturæ in quibus cótinebãtur census. vel potest dici, vt loquatur de qualibet scriptura: siue census, siue aliud instrumentũ apud magistrũ census: & dices sic, census, id est, scriptura, & monimenta scilicet alia. pro quo est. C. de don. l. in donationibus. & hoc est speciale. aliàs contra: vt. C. de fi. instru. in exercendis. Alij dicunt, quòd ibi non quæritur cui plus: sed dicit vtrique credi. dicam ergo ex facto vel dato dudum plus: ar. ſ. de pig. cótrahitur. nec ob. in auth. de. fi. instru. §. si vero tale. quia ibi & vox viua & scriptura erant ex parte vna. quòd sine scriptura in solutione omnino sibi non credatur, habes. C. de apochis pub. l. j. Accursius.

NOn est.]*CASVS.* Magistrat⁹ dedit tutorem pupillo: & accepit fideiussorẽ ab eo. tamẽ tutela administrata & male, agit minor cótra magistratũ, cũ tã tutor q̃ fideiussor sint nõ soluẽdo. dicit magistrat⁹: ego dedi idoneos & diuites. dicit minor, ímo pauperes. quæritur, quis probare debet. Et rñ. quòd magistratus. Vi.

t *Pupillo.* cũ agit cótra magistratũ. facit pro hoc. C. si ser. exte. l. j.

Caueatur.

b Alex. in l. 2. §. si absens. si ex noxa. cau.

BIU Cujas

a *Caueretur.* vt &.ĭ.de magi.cõ.l.j.§.si magistratus. No. ergo hic quòd præsumitur quis non idoneus, nisi probetur idoneus: vt & C.eo.l.ex persona.&.C.de inoffic.test.liberi. Sed cõtra dixi.ĭ.eo. l.ij.per.l.ĭ.de manu.te.l.seruos.& de leg.ij.cum quidam.& ad idẽ C.de inoffic.test.l.omnimodo. Sol. hic ideo sic statuitur, quia in tali statu non inuenitur tempore depositi officij. ex vno enim tempore trahitur ad aliud præsumptio: vt.ĭ. de re mili.l. non omnes.§. à barbaris. & facit pro hoc. C.si ser.exte.l.j.

b *Vingenta.* aliàs, quingenta, & aliàs, quinquaginta. Accursius.

c *Postea scriptis.* aliàs si in eadem scriptura eadem quantitas fuerit bis legata. nã onus probationis legatario incumbit: vt.ĭ. de leg.j. plane.§.ij. & de leg.ij. Sempronius. a est tamẽ ar.contra.ĭ.de ali.& ci. le.l. libertis. vbi cessat petitio ex testamento, si idem relictũ postea fuerit in codicil. sed ibi ob causam relinquitur, scilicet ob alimenta. vnde ea impleta ex codicillis, cessat petitio ex testamento. & facit quod not.supra, de vsufru.do minus.§.fi. Accursius.

† *Vide Eras. Chil. 1. cent. 9. prouerb. 88.*

a *Dic quòd si illa. l. erãt duæ scripturæ eiusdem voluntatis & dispositionis secundum Fulg.*

d *Cogendus.* vt Co.de proba.l.j.

e *Iudici.* Not. iudici non aduersario faciendam fidem: qui semper negaret: vt infra, de verb.ob. inter stipulantem.§.j.& quòd iudici facienda sit tantũ, probant hæc iura. C.de re. alie. non ali.l.j.&.C.de condic. ob tur. cau.l.j. &.C.de edẽ.l.procurator.&.C. de test.l.eos. & .l. si quando.§. sed eum.&.C. ex qui. cau. ma.l.nõ idcirco.&. C. de rei vĭ.l.doce ancillã.

Iudici tantũ nõ parti fides facienda est.

Flo. ea

Vm de ætate.] CASVS. Minor. xxv. an. volebat admitti ad honores, asserens se maiorem. alius impediens dicit eum minorem: præparauit vterque vel per testes vel per scripturas natiuitatem probare: quæritur cuius probationibus sit standum? Rñ. verioribus, licet olim eis staretur quæ minori nocerent. Viuianus.

b *Vide Budæũ prioribꝰ annota. hoc ipso tit. pulchrè enim inepti as Accur. confutat.*

f *Professiones.* id est, depositiones testium b.

g *Proferuntur.* à diuersis partibus.

h *Nocet ei.* de cuius ætate quæritur.

i *Ex eo.* scilicet tempore. vt sic tot annos habeat quot extunc currebant: & potest hoc habere locum, siue de restitutione in integrum tractetur, siue de matrimonio, & de omni alio, vbi certa ætas attenditur.

k *Videtur.* vt & infra, de testi, l. ob carmen.§. si testes. & supra, de interro. act. l. confessionibus. & ar. supra, de leg. & sena. con. l. in ambigua. Sed videtur, quòd nulli parti hic credatur: vt. C. de fi. instru. l. scripturæ. quæ est contra. Sol. hic loquitur non de diuersis scripturis contrariis: sed professionibus, seu confessionibus testium. Item hic à diuersis partibus, ibi ab vna. Accursius.

l *Circa. Ex libertinitate.* id est, ex possessione libertinitatis.

m *Referendum.* id est, distinguendum est.

n *Ingenuitatis.* Sed cur non præsumitur ingenuus, licet sit in possessione libertinitatis: vt cum agitur de fundi seruitute, præsumitur fundus liber, nisi aliud appareat? Rñ. quia constat fundum aliquando fuisse liberum, sed non hominẽ: quia seruꝰ nasci potuit.

o *Ingenuum.* immo videtur, quòd semper patronus necesse habeat probare: vt infra, si liber. inge. esse di. l. quotiens. in fi. Sol. ibi restringitur semper ad eum casum tantum, quando est in possessione ingenuitatis. Accursius.

p *Contendat.* q.d. nihil, quo ad onus probationis sustinendum: in seruo autem constat, quòd sit hæc distinctio: vt.ĭ.eo. si filius. in fi.

q *Si quis.* existens in possessiõe ingenuitatis.

r *Obtemperari.* i. an sit mos ei gerendus.

s *Ei geri.* i. consuetudinem iudiciorum ei seruari: quæ est, vt audiat: vt hic, &.ĭ. de lib. cau. l. cui necesitas. libre idẽ quod Pla. hæc verba non se intelligere dixit, vt dixim⁹.ĭ.de rei vin. qđ si possessor. in fi. Acc.

c *Vide Budæum.ĭ.l. pxi. est enĭ, morẽ gerecui neces itas. libre idẽ quod obtẽperare.*

t *Iuris.* Captio autem iuris intercederet si pnuntiaretur ingenuus, cũ aduersarius nõ probaret eum libertũ, nec ipse probaret se ingenuum: nã præiudicaret omnibus sententia: vt.ĭ. de sta. ho. l. ingenuũ. & colludi posset. quare pronũtiabitur eum nõ esse libertũ actoris, nisi se ingenuum probaret, cũ in se onus probandi transtulit: vt.ĭ. de lib. cau. l. diui fratres.§. si ea. & ita nullus in eo iure, quod suũ erat, capietur in nostro casu: quia non ex eo qp deficit in probatiõe actor, sed quia reus probat se ingenuum, siue pnuntiatur: & sic facit ius inter omnes: sicut & si ageret, & prouocaret se in ingenuitatem: vt. d. l. ingenuum. Item quæro, an in omni casu reꝰ posit & debeat audiri, si velit onus probationis in se suscipere: qđ quidã negant, dicentes hoc speciale fauore ingenuitatis: quod falsum est. cũ enim fauore rei sit inductũ: vt reus non debeat cogi ad probandum, sed actor: non debet in eius læsionẽ retorqueri: vt. C. de leg. & consti. quod fauore. hic etiam inducit illud verbum, morem ei geri. q.d. quod in aliis ex consuetudine obseruatur, & hic dicendũ est: sed & infinita sunt exempla, in quibus dicimus aliquem admissum non iussum probare. Item quæro, an in omni alia causa sententia debeat ferri pro reo, quòd sua sit res, si probauerit: an sufficiat, si pronuntietur actoris non esse? diuersa sunt enim commoda in his: vt.ĭ. de iureiur. sed & si possessori. in prin. Io. idẽ in aliis dicit, quod in ingenuitate dicitur. Itẽ quæro, si vterque velit probare, quis primo debeat audiri? & puto actorem, secundum Azo. Item, an videtur renuntiare iuri absolutionis, quæ solet fieri actore non probante sic transferendo in se? Respon. non: quia aliud onus assumpsit, vt absolueretur tantum. Item pro hoc: quia qui plures habet excusationes, si in vna non probet, aliis vti intra tempus non prohibetur: vt institu. de excu. tu.§. quo autem. Item nemo prohibetur &c. vt infra, de excep. non videtur. vnde sicut actorẽ non probante absoluitur reus, licet exceptionem non probet: sic & hic.

Flo. obtẽperare

Flo. probandi

Vidam.] CASVS. Gaius tenebat Titium pro filio suo: qui Gaius in codicillis legata reliquit quibusdam suis fratribus: post mortem Gaij Titius, vt filius, accepit bona patris: & fideicõ. soluit fratribus defuncti: & illi confessi sunt per scripse accepisse fideicõ. à Titio filio defuncti: causidici dicunt, quòd non erat filius: quæritur, an probet filius se filium. Dicit quòd non, cum in possessione sit filiationis: & ideo fratres defuncti

Pillo [idoneè] caueretur.

Cum eadem quantitas relinquitur in codicillis, quæ relicta fuit in testamento: videtur animo duplicandi relicta, nisi probetur contrarium.

XII. IDEM libro septimodecimo Digestorum.

QVingenta testamento tibi legata sunt. Idem scriptum est in codicillis postea scriptis. Refert, duplicare legatum voluerit, an repetere: & [an] oblitus se in testamento legasse, id fecerit. Ab vtro ergo probatio eius rei exigenda est? Prima fronte æquiꝰ videtur, vt petitor pbet, quod intendit: sed nimirum probationes quædam [&] à reo exiguntur. Nam si creditum petã, ille respondeat, solutam esse pecuniã: ipse hoc probare cogendus est. Et hic igitur, cum petitor duas scripturas ostendit, hæres posteriorem inanem esse [dicat:] ipse hæres id adprobare iudici debet.

Quando testes producti super ætate à diuersis partibus contrariantur: illis creditur qui verisimilia deponunt. hoc dicit.

XIII. IDEM libro trigesimo Digestorum.

CVm de ætate hominis quæreret, Cæsar noster in hæc verba rescripsit: Et durum & iniquum est, cum de statu ætatis alicuius quæreretur, & diuersæ professiones proferũtur, ei potissimum stare, quæ nocet: sed causa cognita veritatem excuti oportet, & ex eo potissimum annos computari, ex quo præcipuam fidem in ea re cõstare, credibiliꝰ videtur.

Ei incumbit onus probandi, qui non est in quasi possessione illius iuris quod asserit: quod est verum in iuribus circa personam: secus in iuribus realibus: vt. l. sicut.§. sed si quæratur. ĭ. si serui. vindi. Item no. quòd reus potest in se assumere onus probationis. quod glo. intelligit generaliter in quacũque causa. Bartolus.

XIIII. VLPIANVS libro secundo de Officio Consulis.

CIrca eum, qui se ex libertinitate ingenuum dicat, referendum est, quis actoris partibus fungatur. Et si quidem, in possessionem libertinitatis fuit: siue dubio ipsum oportebit ingenuitatis causam agere, doceréque se ingenuũ esse. Sin verò in possessione ingenuitatis sit, & libertinus esse dicatur, scilicet eius, qui ei cõtrouersiam mouet: hoc probare debet, qui eum dicit libertum suum. Quid enim interest, seruum suum quis, an libertum contendat? Si quis autem fiducia ingenuitatis suæ vltro in se suscipiat probatiões, ad hoc, vt sententiam ferat pro ingenuitate facientem, hoc est ingenuum se esse vt pronũtietur: an obtemperari ei debeat, tractari potest. Et non ab re esse opinor morem ei geri probanti se ingenuum, & sententiam secundum se dandam: cum nulla captio intercedat iuris.

BIU Cujas

defuncti debent probare non filium. Viuianus.

a *A Gaio.* scilicet marito, cum non esset ex eis susceptus. Accur.

b *Invasit.* & vt filius consueuit accipere bona patris. scriptus enim fuit vt filius. Accursius.

c *Et cautionem.* qua fuerunt confessi se recepisse fideicommissum à filio & herede defuncti. Accursius.

d *Emissam.* i. cautione propria manu facta.

e *Probari debet.* cum ipse sit in quasi possessione filiationis. Azo. sic ergo non fit probatio ex prædicta scriptura filiationis: vt. C. eo. non epistolis. & l. non nudis. sic nec aliàs libertatis: vt infra, de fideicommiss. lib. l. generaliter. §. si quis tutorem.

Confessio non mutat veritatem, nec nocet, quo minus possit contrarium probari: & illi incumbit onus probandi, qui agit: non ei qui in possessione est. hoc dicit.

XV. MODESTINVS libro duodecimo Responsorum.

QVidam quasi ex Seia susceptus à Gaio[a] Seio: cum Gaius fratres haberet, hæreditatem Gaij invasit[b]: & fratribus eiusdem, quasi ex mãdatu defuncti, fideicõmissa soluit, [&] cautionẽ[c] accepit. qui postea cognito, quòd filius fratris eorum non fuisset, quærebant, an cum eo de hæreditate fratris possent, ppter emissam[d] manum, ab eis quasi [cum] filio agere? Modestinus respondit, cautione exsoluti fideicommissi statum eius, qui probari posset à fratrib⁹ defuncti filius mortui non esse, minimè confirmatum esse: sed hoc ipsum à fratribus probari debet[e].

ETiam.] CASVS. Minor vult restitui, & probare de ætate. & iducit matrem & auiam. dicit, quòd recipitur vtraque: licet aliter parentes non admittantur. Viuianus.

f *Professio.* dicunt qui dam, id est, natales facti à matre pro probanda ætate filij. Vel dic, testificatio, siue dictum matris, vel auiæ pro ætate filij. & secundum hoc est contra. C. de testi. l. parentes. Sol. non recipitur matris professio, vt testis, licet iudex ex eius respõsis quærat veritatem. & sic non probat vt vnus testis: vt infra, e. l. fi. in fi. sed quandam minorem præsumptionem facit: sicut cũ quæritur, an sit filius: facit præsumptionẽ pro filio: vt ifra, de li. agno. l. j. §. Iulia. licet nõ cõtra filiũ: vt. j. de Carb. edic. l. j. §. si quis nõ ab aliquo. Accursius.

g *Filiorum.* cum quæritur de ætate.

XVI. TERENTIVS Clemens libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

ETiã matris professio[f] [de ætate] filiorum[g] recipitur. sed & aui recipienda est.

XVII. CELSVS libro sexto Digestorum.

CVm de lege Falcidia quæritur, hæredis probatio[h] est locum habere legem Falcidiam: quod dum probare non potest, meritò condemnabitur.

Cum operæ artificiales petuntur, possessio iuris patronatus nõ releuat ab onere probandi. hoc dicit.

CVm de lege.] CASVS. Agit legatarius pro legato. hæres dicit, quòd vult retinere Falcidiam: at legatarius replicat, q̃ non habet locum: quia hæres habet quartam. dicit hic, quòd hæres debet probare Falcidiam locum habere. Viuianus.

h *Hæredis probatio.* quod facit probando tot legata, & asserendo tantum esse in bonis. si enim legatarij dicunt, tantum remanet penes hæredem quod sufficiat ad Falcidiam, ipsi debent probare: vt. C. de iure delib. l. fin. §. licentia. Accursius.

QVotiens.] CASVS. Libertus agit contra patronum, & prouocat in ingenuitatem: econtra patronus negat eum ingenuum. postea petit operas. quæritur, quis in prima & secunda quæstione probet? Respon. in prima quòd libertus, vt constet libertas. in secunda patronus debet probare conuentionem operarum. [QVI DOLO.] Peto, à te. x. quæ mihi promisisti: tu excipis dicens, quòd dolo te induxi ad promittendum. tu debes probare me dolum commisisse. [INTERROGATIONIS.] Titius debitor meus decessit: ego vocaui Seium ad ius tanquam hæredem debitoris: & interrogaui eum an esset hæres, respõ. quòd sic: vel etiam tacuit: quod pro eodem est. deinde conueni eum ad debitum. is pendente lite negat se hæredem. sed ego dico eum consensisse quòd sic, vel tacuisse: ipse negat consensisse, vel tacuisse: certe ego debeo probare quod assero. Viuianus.

i *Exigantur.* loquitur ergo de artificialibus, vel fabrilibus. nam obsequiales ipsa natura debentur: & ideo non exigitur probatio à patrono: vt supra, de condic. inde. l. si non sortem. §. libertus.

k *In præiudicio.* id est, præiudiciali actione, quam intendit libertus contra patronum, petendo se in ingenuitatem: vt insti. de act. §. præiudiciales. at econtra patronus petit operas.

l *Videatur.* vt quia est in possessione libertinitatis: & ideo partibus actoris fungitur libertus: vt supra, eo. circa. cum aliàs probaret patron⁹: vt. j. si lib. inge. esse dic. l. fi. i fi. & facit. ff. e. patron⁹.

m *Debere.* in quæstione operarũ. Accursius.

n *Qui dolo.* non idẽ si culpa, secũdũ Ioã. licet alij cõtra: vt. C. de pigne. actio. l. sinulla. Ac.

o *Licet.* hic, licet, non videtur bene aduersari: immo quia in exceptione, debet probare. Sed dic, immo bene. nã videbatur tantum alio agente per dolum. sed certe & qui de dolo excipit, vt agis ex vendito: dico te dolo me induxisse. Item quid de culpa? Respon. idem, secundum Io. vt infra, de in. c. fœder. admi. tut. chirographis. Sed Bul. aliter: vt. C. de bo. dolus. in pig. ac. si creditor.

p *Admissum.* nisi admissus præsumatur: vt supra, man. l. si procuratorem. §. dolo. Et not. hic hanc regulam: qui dolum &c. vt & supra, de tribu. l. iij. i fi. & C. de dolo. l. dolum. & supra, de iudi. si prætor. §. Marcellus. Sed contra, infra, de except. rei iudi. si rem. vbi quis probat se dolum non commisisse. Solu. ibi sponte, non tamen iussus: vt supra, e. l. circa. in fi. Vel, pbat ibi eo ipso quòd contrarium nõ probat.

q *Solũ hæredẽ.* hoc si coram alio iudice: aliàs ipse iudex supplet quod scit vt iudex, secundum Io. Alij dicũt, ei nõ credi: quia posit malignari iudex: sed Io. dicit nõ posse quia ita scriptura est redactum: sed forte iudex non meminit: vel non fuit scriptum. & sic habet locum hæc lex.

r *Tacuisse.* quod præiudicat tacenti: vt supra, de interroga. actio. l. de ætate. §. qui tacuit.

s *Sed actori.* idem si dicam, te respondisse non præcedente interrogatione: vt supra, de interro. act. si fine.

XVIII. VLPIANVS libro sexto Disputationum.

QVotiens operæ, quasi à liberto petuntur, probationes ab eo, qui se patronum dicit, exiguntur[i]. & ideo Iulianus scripsit: licet in præiudicio[k] possessor patron⁹ esse videatur[l], verùm partib⁹ actoris non libertum fungi debere[m]: sed eum, qui se patronũ esse cõtendit. ℣ Qui dolo[n] dicit factũ aliquid, licet[o] ĩ exceptione, docere[f] dolum admissum[p] debet. ℣ Interrogationis factę probationem actori imponi debere, id est, ei qui in iure interrogatũ dixit respondisse, se solum hæredem[q] esse, vel si tacuisse[r] dicatur interrogatus. Aequè tãtundem erit dicendũ: imposita probatione* non ei qui excepit se non respondisse, sed actori[s].

XIX. IDEM libro septimo Disputationum.

INexceptionibus[t] dicendum est, reum partibus actoris fungi oportere, ipsumq; exceptionẽ velut intẽtionẽ[u] implere: vt puta si pacti cõuẽti exceptione vtatur, docere debet pactũ cõuẽtũ factũ esse. ℣ Cũ quis, pmisisset iudicio se sisti: & reipublicę causa abfuisse [se] dicat, & ob id non stitisse, *vel dolo malo aduersarij factum, quo minus sisteretur, vel valetudinem sibi ĩpedimẽto fuisse, vel tẽpestatẽ:

*Flo. impro de tribu. l. iij. i fi. & C. sit tam impro de dolo. l. dolum. & subationem pra, de iudi. si prætor. §.

*Flo. ste- tisse quia posit malignari iudex: sed Io. dicit nõ posse quia ita scriptura est redactum: sed forte iudex

Taciturnitas quãdoque nocet.

t *In exceptionibus.* idem in replicatione, duplicatione, & triplicatione: cum omnes large exceptiones dicantur: vt infra, de excep. l. ij. & infra, eo. l. cum de indebito. Accursius.

u *Velut intentionem.* id est, sicut actor debet plene probare intentionem, sic reus exceptionẽ: vt hic, & infra, de excep. l. j. & infra, eo. l. cum de indebito. §. sin autem pro parte. in fi. §. & ff. eo. quotiẽs. §. qui dolo. Sed cõtra. j. de verb. sig. l. verbũ, oportebit. §. actionis. vbi dicit, q̃ actionis verbo nõ cõtinetur exceptio. Solu. illud verum est ex vera significatione. secus ex interpretatione. Item ideo quia actor originaliter probat: reus vero incidenter. Item fallit hæc regula quæ est hic in exceptione non numeratæ pecunię, vbi qui excipit, nõ probat: vt. C. de nõ nume. pecu. si ex cautione. Et est ratio: quia qui hanc exceptionem opponit, nõ dicit, vel ponit: sed dictum, vel positum ab alio, negat. idem dicam de excep. non nu. do. cum similes sint, vt. C. de non nume. pecu. l. in contractibus.

*Actionis verbo, excetineatur.

BIU Cujas

contractibus.in fi.nam & vtraque earum tollitur tempore:vt.C. de non nume.pecu.l.in contractibus.in prin.& de dot.cau.non nume.l.fin.& in auth.ibi posita.nisi fuerint contestatæ : vt.C.de non nume.pecu.l.si intra. at aliæ exceptiones non tolluntur : vt infra,de excep.dol.l.pure. §. fin.&.C.de excep.licet.

a *Probare*.vt.C.ex qui. cau.ma.l.ij. Accursius.

b *Aduersario*. vt ī popular actione:vt supra de procur.licet.in princ. Item in omnibus crimi nalibus:vt infra,de publi.iudi.l. pe.§. ad crimen. Itē & aliàs: vt.C. de asser.tollen.l.j.ī prī. Item quod subiicit,fieri, vt quia miles: vt.C. de procu.l. militem.& in iure consistebat hæc probatio quandoque. Accursius.

c *Exceptionem*. quia omnia talia fieri possunt,nisi contra probetur: vt supra,de procu. l.mutus.§. cū quæritur.

d *Pēsata*.id est soluta: vt supra,de proba.l.j.

e *Indicatæ*. exceptio obiiciatur. Azo.

f *Oportet*. vt quia nolit teneri de euictione rei alienatæ nomine in tali ludo: vt infra,quarum rerum actio non da. l. fin.§. j. Vel nolit soluere vel solutum repetere:vt supra,de alea. l.antepe.§. j.&.C.de reli.& sum.fu. l. Græca. Accursius.

*Flo.conse queretur

Si quis.]*CASVS*. Cepi Titium liberum hominem, & posui in vinculis:& tenui per annum forte: nunc vocat ad ius, & prouocat ad libertatem: quis probet? Et certe videtur,quòd eo ipso quòd nō erat in possess.libertatis, sed seruitutis tempore, quo agere incepit, quòd incumbat ei onus probandi:sed certe hoc esset iniquum, vt ideo ego exonerarer.quæritur. Et dicit me probare debere. Vlpianus.

g *Indignissimè*.id est, indignissimum esset. si cōsequeretur.& sic.C. de acqui. possess. l. nec ex vera.de facto enim tantum tenet: vt infra, de acqui.possess.l.cum hæredes.& facit.C.eo. l. vis eius.

h *Quia probari*. ponit causam, quare volebat habere commodum possessoris. Azo.

i *In libertate*.cum ei non daretur facultas recedendi: vt infra,de li.ho.exhiben.l.ij.quis autem sit loco possessoris, habes infra, de libe.cau.liberis.§. fin.Accursius.

Qui sem-

Verius.]*CASVS*. Testator si rem alienam legaret sciens,hę res tenetur: sed si ignorans esset testator, non tenetur hæres.vnde hæredes consueuerunt negare defunctum sciuisse.quis ergo probet: & dicit, quòd legatarius. Viuianus.

k *Obligatam*. nam quando sciuit, fuit hæres vtroque casu.aliàs legatarius : vt infra,de lega.j. si res.fallit in coniunctis,vbi etiam si testator ignorauit rem alij obligatam, hæres luere debet:vt.C. de lega.l.cum alienam.& dic, vt ibi. Et nota ex hac.l.argu.quòd probare[a] eum id oportet. ℣ Sed & si ℟curatoria quis exceptione vtatur, eo quòd non licuisset aduersario[b] dare, vel fieri procuratorē: probare id oportet obiiciētem exceptionem[c]. Idem erit dicendum, & si ea pecunia petatur, quæ pensata[d] dicitur. ℣ Hoc amplius, si iudicatæ[e] rei vel iurisiurandi conditio delata dicatur de eo, quod nunc petitur, siue in alea gestū esse contendatur: eum implere probationes oportet[f].

Violenta possessio non releuat possessorem ab onere probandi.concordat.C. eo. l. ius eius.

XX. IVLIANVS libro quadragesimotertio Digestorum.

SI quis liberum hominem vi rapuerit,[&]in vinculis habuerit : is indignissimè[g] commodum possessoris consequetur:*quia probari[h] non poterit,hominem eo tempore, quo primum lis ordinaretur, in libertate[i] fuisse.

XXI. MARCIANVS libro sexto Institutionum.

VErius esse existimo, ipsum qui agit, id est, legatarium probare oportere, scisse defunctum alienam[se]rem, vel obligatam[k] legare: nō hæredē probare oportere, ignorasse alienam[rem,]vel obligatam:quia semper necessitas probandi incumbit illi, qui agit[l].

XXII. VLPIANVS libro primo Responsorum.

EVm, qui voluntatem mutatam dicit, probare hoc debere[m].

XXIII. MARCIANVS libro singulari ad Formulam Hypothecariam.

ANte omnia probādum est, quòd inter agentem[n] & debitorem cōuenit, vt[res]pignori hypotheceve fit.Sed & si hoc probet actor,illud quoque imA semper præsumitur ignorare, nisi probetur scire : vt hic,& instit. de lega.§.quod autem. &.C.qui mili.non pos.super seruis.lib. xij.&.ś.de trās.l.qui cū tutorib⁹.§.fi.&.j.de admi.tut.hoc autē. *per ignorā re præsumi tur, nisi scire probetur.*

l *Agit*. caue, quia in replicatione hoc probatur.

Evm qui.]pone casum vt supra,eo.l.cum tacitum.

m *Debere*. vt supra,e. l.iij.& infra,de leg. iij. *Hal.pro- l.fideicommissa.§.si rē. bare Accursius.

plere*debet, rem pertinere[o] ad debitorem eo tempore,quo cō uenit de pignore,aut cuius *voluntate hypotheca data sit[p].

XXIIII. MODESTINVS libro quarto Regularum.

SI chirographum cancellatum fuerit[q]: licet præsumptione[r] debitor liberat⁹ esse videtur, in eam tamen quantitatem,quam manifestis probationibus creditor sibi adhuc deberi ostenderit[s],rectè debitor conuenitur.

Ex hac.l.not.tria. Primo, quòd præsumptio in genere tollitur per præsumptionem in specie.Item nota casum pro opinione quorumdam in.l.nemo. infra,de excep. quòd duæ exceptiones cōtrariæ possunt proponi in eodem iudicio, reprobata opi.Dy.in ca.nullus pluribus.de re iud.lib.6. Tertio nota, quòd ille, qui solut indebitum, debet probare duo : scilicet indebitum esse: & se per errorem soluisse. Bartolus.

XXV. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

CVm de indebito quæritur, quis probare debet, non fuisse debitum, res ita temperanda est,vt si quidem is,qui accepisse dicitur rem vel pecuniā indebitam, hoc negauerit:[t] & ipse, qui dedit, legitimis[u] probationibus solutionem adprobauerit: sine vlla distinctione ipsum,qui negauit sese pecuniā accepisse,[x] si vult audiri, compellendum esse ad probationes præstandas quòd pecuniam debitā accepit. Peretenim*absurdum est, eum,qui ab initio negauit pecuniam accepisse,postquam fuerit conuictus eam accepisse,probationem non debiti[y] ab aduersario exigere. Sin verò ab initio cōfiteatur quidē susceptisse pecunias, dicat autē nō īdebitas ei fuisse solutas:præsumptionē[z] videlicet ℟ eo esse,qui accepit,nemo dubitat.[a]

n *Agentem*.id est,creditorem . Accursius.

o *Pertinere*.quod verbum late patet,etiam si sit debita : vt infra, de verb. signi.l. verbum illud.& supra,de pig.l. j. in princip.Item hoc in speciali pignore.in generali sufficit, vt quandocumque post: vt supra,de pig.l.& quæ nō dum sunt.§.quod dicitur. Accursius.

p *Data sit*. vt & supra,de pigno. & quæ nondum. §. quod dicitur.hoc autem tenet cū agitur contra aliū:non contra debitorem: vt supra,de pigno.l. si inter colonū. Accursius.

q *Si chirographū. Fuerit*. vel apud debitorem, vel apud creditorem : vt de hac materia diximus supra,de pactis.l. Labeo.&.l.sequenti. Accursius.

r *Præsumptione*. tali cui non statur omnino,vt subiicit:vel qualiquali, quando apud debitorem. Accursius.

s *Ostenderit*. quod facit probādo ab alio de letū sine voluntate sua: vt infra, de his quæ in testa. delen.l.j. §. legi. &. §. si consulto. non autē derogat legis præsumptioni inducendo testes qui interfuerunt contractui, secundum Azo.sed in libertatis in strumento speciale est vt coram pluribus redditum probetur : vt in cōtrario: vt.C.de la.litol.§.sed nec furandi.

*Perenim.

a Alex.cō silio.119.in 2.col. incipiēte, titulo quæstionis talis est.ī.2. volu.cōsilio rū, reputat istam gl.singu. ad hoc quòd vbicū que requiritur probatio legitima, non sufficit probatio iuratoria vt ibi per eū: & in nouis interpreta. Bol.

t *Cvm de indebito. Hoc negauit*. scilicet se accepisse. Accursius.

u *Legitimis*. testibus, vel instrumentis , non autem iureiurando: [a] vt supra, de iureiuran.l.eum qui.

x *Accepisse*. videtur ergo post aperturam iure veteri posse probari.sic supra,de rei vindi.officium.&.C.de præscrip.long.tempor.l.emptor.sed in illis.ll.constat iudici , non parti.vel dic , vt in.l. officium.

y *Non debiti*.id est indebiti.& sic not.hic quòd punitur inficiator : vt supra,ad.l.Aquil.inde Neratius.§.hæc actio.&.in authē. de trien.& semis.§.illud quoque in iudiciis.

z *Præsumptionem*. No.præsumitur ex eo quod plurimū accidit. sic supra,eo.l.iij.in fi.&.l.si pactū.&.j.de iur.& fac.ig.l.in omni.

a *Dubitat*. Sed quare magis hic quàm supra? respon.ibi,si debitor considerauerit, non negasset solutum.

BIU Cujas

Diligẽter agere non est verisimile.

a *Diligens.* Not. diligentem non esse verisimile errare: vt. C. qui & aduer. quos. l. j. &. C. ar. tu. l. fi. &. C. de rescin. ven. l. quisquis.

b *Ignorantia.* propter præsumptionem scientiæ: quia si præsumatur ignorans, ignorãtia est supina. & no. hic, quòd probat quis ignorantiam: & sic præsumitur scientia: vt. C. de præscrip. long. tẽpo. l. emptor. &. l. super. sed in vtraque probatur eo ipso quòd nõ probatur contrariũ. sic infra, ad Treb. l. si hæres ab eo. §. fi. in fi. §. sed est ar. contra. C. qui mili. non possuper seruis. &. C. de episcaudi. si legibus. & diximus supra e. l. verius. Sol. Verius hic probat indebitum, quod potest facilè quãdoque facere, vt si appareat testamentum nõ valere ex quo soluit: vt supra, de inter. ac. l. de ætate. §. ex causa. si autẽ excipiatur quod sciẽter soluit, ipse probet sciẽtiam: vt. d. l. verius. & secundum hoc probatur ignorantia præsumptiue eo ipso quòd probatur indebitum: & sic non obst. d. l. Accursius.

c *Causam.* sui soluẽtis.

d *Forensiũ.* id est, quę fiunt in foro, vel palatio. Accursius.

e *Caudens.* quibus succurritur: vt variis legibus continetur: vt supra, qui satisda. cog. de die. §. si seruus. & supra de iurisdi. om. iud. si id quod. §. fi. &. C. de iur. & fac. igno. l. j. sic ergo nota hic, quòd secundum qualitatem personarum cernitur: vt in prædictis concordantiis dicitur: vt infra, de iure fisci. l. ij. in fi. Accursius.

f *Accepit.* etiam sinõ negauit solutum. Accursius. *ADDITIO.* Ista glo. facit ad quæstionem. pone: Aliquis negauit se occidisse hominem: dixit tamen quòd si appareret se fecisse, ad suam defensionem fecit: tunc debet audiri cum sibi incumbit onus probandi: non tamen grauatur adeo quin audiatur. casus est in hoc text. secũdum Bar. hic.

g *Debitum.* totum. & sic aliquid est originis. Accursius.

h *Omnimodo.* forsan quòd neque inficiationis, neque personæ ratio habetur: vt & aliàs supra, e. l. §. j. sed Al. dicit quòd hic est præsumptio: quia non negat quin fuerit debitum pro parte, vel aliquando. sic ergo nota hic, quòd non est eadem ratio totius ad partem: vt supra, de inoffi. testa. l. Papinianus. §. sed nec impuberis. Item nota propter solutionem transferri onus probationis: vt &. C. de non nu. pec. l. cum fidem. & loquitur hic, vbi fuit inficiatus: vel etiam vbi non, sed soluens fuerit pupillus. & hoc dicit, forsan &c. & est ratio, secundum Al. quia hic est præsumptio.

Flor. visionib. De quo vide Ant. Aug. lib. 2. cap. 2.

i *In omnibus autem iussionibus.* in omnibus casibus in quibus aliquid iussimus.

k *Inferre.* vt in aut. de fide instru. §. si tamen. coll. vj.

l *Pro calumnia.* si hoc exigatur: vt supra, de iureiu. l. iusiurandum. §. qui iusiurandum.

m *Iurante.* aliàs iuramenti: vt &. C. de iureiur. delata.

n *Seruando.* cui defertur. Azo. sed hodie hoc sacramentum calumniæ in aliis non præstatur: cum semel in initio præstitũ fuerit: vt in aut. de his qui ingre. ad ap. §. fin. col. v. idem dico de alio iuramento de quo hic dicit quia hodie non præstatur ab initio: vt. C. de iureiuran. l. generaliter. §. j. Vel dic, quòd ibi loquitur,

Qui enim soluit, nunquam ita resupinus est, vt facilè suas pecunias iactet, & indebitas effundat: & maximè si ipse qui indebitas dedisse[se]dicit, homo diligens est, [a] & studiosus paterfamiliàs, cuius personam increbile est in aliquo facilè errasse. Et ideo eum, qui dicit indebitas soluisse, compelli ad probationes, quòd per dolum accipientis, vel aliquam iustã ignorantiæ [b] causam [c] indebitum ab eo solutũ[est:]& nisi hoc ostẽderit, nullam eum repetitionẽ habere. Sin autem is, qui indebitum queritur, vel pupillus, vel minor sit, vel mulier, vel fortè vir quidem perfectæ ætatis, sed miles, vel agricultor, & forẽsium [d] rerum expers, vel aliàs simplicitate gaudens, [e] & desidiæ deditus: tunc eum, qui accepit [f] pecunias, ostendere bene eas accepisse, & debitas ei fuisse solutas: & si non ostenderit, eas redhibere: sed hæc ita, si totam summam indebitã fuisse solutam is, qui dedit, contendat. Sin autem pro parte queritur, quòd pars pecuniæ solutæ debita non est, vel quòd ab initio quidem debitũ [g] fuit, sed vel dissoluto debito postea ignarus iterum soluit: vel exceptione tut°, errore eas* pecunias dependit: ipsũ omnimodo [h] hoc ostendere, quòd vel plus debito persoluit, vel iam solutã pecuniam per errorẽ repetita solutione dependit: vel tutus exceptione, suam nescius proiecit pecuniam: secundum generalem regulam, quæ eos qui opponendas esse exceptiones affirmant, vel soluisse debita* contendunt, hæc ostendere exigit. ¶ In omnibus autem visionibus, [i] quas proposuim°, *licẽtia concedenda est ei, cui onus probationis incumbit, aduersario suo de rei veritate iusiurandum inferre, [k] prius ipso pro calumnia [l] iurante: [m] vt iudex iuramẽti fidem secutus, ita suam sententiam possit formare, iure referendę religionis ei* seruando. [n] Sed hæc vbi de solutione indebiti quæstio est. Sin autem cautio ° indebitè exposita esse dicatur, & indiscretè [p] loquatur: tunc eum, [q] in quem cautio exposita est, compelli debitum esse ostendere, quod in cautionẽ deduxit: nisi [r] ipse specialiter, qui cautionem exposuit, [s] causas explanauit, pro quibus eandem conscripsit. Tũc enim stare eum [t] oportet [u] suæ cõfessioni: nisi euidentissimis probationibus in scriptis [x] habitis, ostendere paratus sit, sese hæc indebitè promisisse. [y]

Hæc tria præsumptionem donationis inducunt: hic scilicet ratio sanguinis, taciturnitas longi temporis, & sæpius facta compensatio. & si quod istorum deficeret, secus esset: vt not. infra, de adi. lega. l. libertis. §. 1. vbi glos. declarant hanc legem. Bartolus.

A

B

C

D

o *Sin autem cautio.* scilicet priuata, idem tamen dico si publica: vt si dicat, ille fuit confessus se accepisse, vel se debere. secus si dicat, acceperit: tunc enim probat debitum: licet sit ar. contra. C. de do. cau. non nu. l. fin. sed certè ibi nõ erat publicum instrumẽtũ, vel promisit per stipulationem decem quę accepit.

p *Indiscrete.* id est causa non adiecta ex qua debeantur. Accursius.

q *Eum.* scilicet creditorem.

r *Nisi.* nõ est exceptiuum. Accursius.

s *Exposuit.* scilicet de debitor promittendo scilicet pecuniam pro prę cedenti causa quam cõfitetur interceſsisse. & ita ponitur aliàs: vt. C. de non nu. pe. l. generaliter. & l. aduersus. Quid tamen si nõ promittat, sed confiteatur mihi se debere ex antecedenti causa? Respon. & tunc debet stare suo testimonio: vt. C. de non numme. pecu. d. l. generaliter. Item quid si me absente confiteatur quis se mihi debere? Respõ. non valet, ad instar stipulationis: vt insti. de inuti. stip. §. item verborum. cum ambæ sint de iure ciuili: vt institu. de lit. obli. in prin. & insti tuti. de ac. §. de constituta. Item intellige hoc etiã si sine scriptis fiant huiusmodi cõfessiones. hoc enim innuit. d. l. generaliter. ĩ fi. & hoc ita tim subiicit, suæ confessioni &c. sed tunc posset probari contrarium per solos testes: vt infra, de reg. iur. l. nihil.

t *Eum.* scilicet confitentem.

u *Oportet.* hoc fallit in pecunia confessata: vt C. de non nu. pec. in contractibus. in princ. & in dote: vt. C. de dote cau. non nu. l. fin. & in aut. ibi posita. Item fallit & aliàs, vbi demum secundæ confessioni statur, & non primæ: vt in. d. l. in cõtractibus. §. j. sic. C. ad Vell. si mulier. & in aut. vt imo. antenup. do. §. pe. col. v.

x *In scriptis.* Not exigi probationem in scriptis: vt. C. si minor se ma. dixerit. l. tertia. dicit ergo hæc scriptura quòd rem illã quã fuerat confessus se emisse, habeat puta ex legato, vel ex permutatione: & sic ad pretium deductũ in confessione non tenetur: vel producit publicum instrumẽtum in quo continetur quòd ea die qua dicitur esse factum primum instrumentum, fuit alibi contrahens, vel subscribens, vel subscriptus, vt testis: vt. C. de con. stipu. l. optimam. in fin. Vt autem de hac confessione plenè videas, *Cõfessio an dic, cum quis confitetur, aut ad aliquem liberandum, & tunc prę- semper præ* iudicat sibi post. xxx. dies: nisi in quibusdam casibus in quibus stat- *iudicet.* tim præiudicat: vt. C. de non nu. pec. l. in contractibus. §. super cęteris. &. §. Aut ad obligandum: & tunc aut in contractu mutui, & tunc post biennium: vt. d. l. in contractibus. in prin. aut dotis: & tunc post tempus statutum: vt. C. de dote cau. l. fin. & in aut. ibi posita. aut ex alia causa: & tunc statim vt hic. nec etiã potest probari contrarium nisi per aliã scripturã: vt. C. de nõ nu. pe. l. generaliter. & hoc si est discreta. id est, cum causa aliter non præiudicat: vt & hoc. §. dicitur, & dixi. ĩ. de interroga. actio. l. j. Accursius.

y *Promisisse.* probando ex alia causa debitum: & pro hoc ostendendo scripturam.

BIU Cujas

a *Procula cum magnæ.* aliàs deest, cum.
b *Tacite.* Not. tacitam remissionem: vt. C. de re. do. l. fi. in fi. & infra, de iu. do. l. cum post. j. respon. & supra, de vsu. l. cum quidam. §. diuus. j. respon. & infra, ne de sta. defun. l. ij. in fi. & infra, de cap. & postli. re. si à patre. Sed arg. contra infra, re. amo. si cũ dos. in prin. & infra, de act. & obl. l. Lucio. & adde infra, de do. inter vi. & vxo. l. si seruꝰ cõmunis.
c *Vi testamentum. Et.* scilicet filio naturali, cui ex testamento vncia relinqui potest si sunt legitimi, aliàs dimidia totius. Item si non sunt legitimi per. l. ab intestato vsque ad duas vncias, sed legitimis extãtibus nihil: vt in aut. de adrien. & semis. §. considerauimus. *ADDITIO.* Dic melius, vt in aut. licet. C. de natu. lib. & in corpore vnde sumitur, vbi iste. §. corrigitur secundum Fulgo.
d *Modum.* idé si nihil poterunt capere. Item quid si ab eo emit, & confitetur sibi pretium
Flo. potuerat quæ mihi pertulit id ipse quæ apud me esse fingit, nec à me repetiit Bud. hic. solutum pater inter vivos? Respon. secus, quia hic in vltima voluntate: in qua facilius fraus
Kalendarium ratio nũ liber dicitur. sic dictus ab obseruatione kalẽdarii, in quibus debita exigi solebant. fieri præsumitur: vt supra, eo. patronꝰ. nisi forte omnia vẽderet etiã ante: vt. j. quæ in fraud. cre. l. omnes. §. Lucius.
e *Kalendario.* kalendariũ dicitur pecunia deposita ad nomina faciendas: vt infra, de leg. iij. l. qui filium. Accur.
f *Videtur.* propter legis interdictum præsumit fraudis simulatio.
g *Adiecisse.* & ita oportet probare filiũ cõtrarium. nam hoc editũ non præiudicauit: vt infra, de li. leg. Aurelio. in prin. §. fin. & de leg. iij. cum quis. §. pe. Accursius.
In sinu meo id est in occulto, & penitꝰ apud me, & in potestate mea.
Bud. Vide Eras. chil. 2. cent. 10. prouer. 32.
h *Si arbiter.* id est, iudex ordinariꝰ. Az. Et dic quòd hæc lex duos ponit casus. Primus si ex alterius loco aqua pluuia profluens opere manu facto alteriꝰ agro nocere posset: agi potest aquæ pluuiæ arcendæ. act. vt opus tollatur: vt infra, de statulib. l. Labeo. & infra, de aqua plu. arc. l. j. §. hæc actio. & in princi. legis. & l. si tertius. §. officium. Duo itaque probat actor, id est, factum opus: & aquam nocere posse. Tertium etiam videtur quòd probet scilicet tempus quo opus factum est, vt tamen dies & consul ad liquidum non exquiratur: sed satis est si supersint qui fieri viderunt, vel etiam audierunt eos qui viderunt vel audierunt id fieri. sic enim probabit extare memoriam. nec enim quia extitit aliquando memoria, probatur nunc extare, vt in ætate dicimus. vt. C. de in integ. re. mi. l. si minorem. & est hic primus casus. Secundus: Reus ad sui defensionem probat pactum à parte actoris factum, vel loci naturam id est situm: vt quia montosus est, vel vetustatem: quia licet sit manu factum, non tamen extat eius memoria: quod sic probat per testes asserentes omnium esse opi-
Casum ponit duplicitꝰ.

XXVI. PAPINIANVS libro vicesimo Quæstionum.

PRocula[cum] magnæ[a] quã titatis fideicommissum à fratre sibi debitum, post mortem eius in ratione cum hæredibus compensare vellet, ex diuerso autem allegaretur, nunquam id à fratre, quamdiu vixit, deside ratum, cum variis ex causis sæpe in rationem fratris pecunias ratio Proculæ soluisset: diuus Commodus cum super eo negotio cognosceret, non admisit compensationem, quasi tacitè[b] fratri fideicommissum fuisset remissum.

Quando quis legat alteri tanquam illi debitum: nec vt debitum petitur, nisi probetur debitum: nec vt legatum, si legati erat incapax: & talis confessio debiti videtur facta in fraudem legati. h. d.

XXVII. SCAEVOLA libro trigesimotertio Digestorum.

QVi testamentum faciebat, ei[c] qui vsque ad certũ modum[d] capere poterat,* legauit licitam quantitatẽ: deinde ita locutus est: *Titio centum do lego, quæ mihi pertulit: †quæ ideo ei non caui, quòd omnem fortunam & substantiam, si quam à matre susceperat, ĩ sinu meo† habui sine vlla cautione. Item eidem Titio reddi & solui volo de substantia mea centũquin quaginta quæ ego ex reditibus prædiorum eius, quorũ ipse fructum percepi, & distraxi, item de Kalendario, e si qua à matre receperat Titius, in rem meam conuerti.* Quæro, an Titius ea exigere potest. Respondit. si Titius suprascripta ex ratione sua ad testatorẽ peruenisse probare potuerit, exigi. Videtur[f] enim eo, quòd ille plus capere nõ poterat, in fraudem legis hæc in testamento adiecisse.[g]

Qui vult probare memoriã extare, non habet probare diem vel consulem: sed sufficit testimonium de auditu. Item qui vult probare memoriam non extare: probare debet quòd hæc est omnium opinio quòd non extat. h. d.

XXVIII. LABEO libro septimo πιθανῶν à Paulo Epitomatorum.

SI arbiter[h] animaduertere debeat, an operis facti memoria exstet: hoc ei quærendum[i] est, an aliquis meminerit, id opus factum esse. Paulus: Immò cum ab arbitro* quæritur: memoria facti operis exstet, necne: non hoc quæritur, num aliquis meminerit quo die, aut quo consule factum sit: sed nũ hoc aliquo modo probari possit, quando id opus factũ sit: & hoc ita quod Græci dicere solent. ἐνπλάτει enim potest hoc memoria nõ teneri. intra annũ, puta, factũ. cũ interĩ nemo sit eorũ, qui meminerit quibꝰ cõsulibꝰ id viderit. Sed cũ omniũ hęc est opinio, nec audisse, nec vidisse, cũ id opꝰ fieret: neq; ex eis audisse, qui vidissent, [k] aut audissent[l]: & hoc ĩfinitè[m] similiter sursũ* versũ[n] acciderit: [o] tũ memoriã operis facti nõ extare.*

XXIX. SCAEVOLA libro nono Digestorum.

IMperatores Antoninus & Verus Augusti Claudio Apollinari rescripserunt in hęc verba, Probationes, quæ de filiis dantur, non in sola adfirmatione testium consistunt, sed & epistolas, quæ vxoribus missę allegarentur, si de fide earum constitit, nonnullã[p] vicem instrumẽtorum obtinere decretum est. ⁋Mulier grauida, [& à marito] repudiata, filium enixa absente marito, vt spuriũ in actis ꝓfessa est. Quæsitũ est, an is in potestate patris sit: & matre ĩtestata mortua, iussu eius hæreditatem matris adire possit: nec obsit ꝓfessio à matre irata facta? Respõdit, veritati locũ suꝑfore. q †

A nionem se non vidisse, vel audisse quando hoc fieret: nec eos vidisse vel audisse, qui id viderunt, vel audierunt: & hic est secundus casus in illo. §. sed cum. & infra, de aqua plu. ar. l. ij. §. idem Labeo, secundum Azo. Sed in primo casu quæro, an duo testes sufficerent qui dicerent se vidisse, vel audisse illum qui vidit? Videtur quòd non: quia ille quem isti viderunt, nõ sufficeret, quia solus. ergo nec isti. sed contra dici potest. quid enim ad rem? nam nec aliquis sibi sufficeret per se. sufficiunt tamen duo testes qui audierunt ip
* *In vet.* sum stipulari, secũdum *exẽpl. in au* Azo. Item nota hac. l. *bitrio. Flo.* specialeĩ actione aquę *in arbitro* plu. arcẽ. vt testimonia *Testimo-* de auditu recipiantur. *niũ de au-* sed certè immo non vi *ditu alteno* detur speciale. nam in *quandoque* quibuslibet obligatio- *recipitur.* nibus & contractibus hoc euenit. sed hic fertur de auditu alieno, & sic de auditu auditus: quare est speciale: aliàs non: sicut. C. de testi. l. †*id est, la-* testium. Fallit etiam in *tius, & in* causa matrimonij, secũ *obseruatis* dũ antiquos canones: *iuris angu-* siue in causa cõsangui *stiis. Vide* nitatis contra matrimo *Alcia. lib.* nium: vt in decre. xiiij. *disputa. 2. c.* q. ij. super. licet illud ho II. die per concilium corrigatur. Vel aliter hoc ꝓbatur de proprio auditu: & de veritate, si- * *Flo. sicut* in contractibus. nã *sum.* debet ꝓbare actor me *Flo. acci-* moriam operis extare. *det: cùm me* sed memoria retinetur *moria op.* per auditum: ergo est *fac. nõ ex-* probatio veritatis. an- *staret.* tea tamen debet proba re quòd sit manufactũ ab aliquo. tunc memoria quidem per auditũ retinetur. sed si non cõstat manufactum, quod est principale: nec potest probari memoria, quod est subiectum.
i *Quærendum.* ex parte actoris.
k *Qui id vidissent.* secundum sui conscientiam. sic in aut. de hære. & Fal. §. si vero absunt aliqui. col. j.
l *Audissent.* i. qui dicerẽt se audisse & vidisse.
m *Infinite.* supra, tantũ duas personas numerauit, hic vltra ꝓcedit. †*Vide Alcia. lib. di-* *sputa. 2. c.* 6.
n *Versum.* simile sursum & versum. ĩ. de gradi. l. iurisconsultus. §. sed si ex ĩferioribus.
o *Acciderit.* subaudi, absoluitur reus.
p *Imperatores. Nonnullã.* sed multã: nã præsumptionẽ faciũt donec cõtra ꝓbetur, secũdũ quosdam: vt. ff. de posti. l. Publia. in fin. & ar. contra. C. qui po. in pig. ha. l. pe. in fin. & C. de non nume. pec. l. generaliter. quod non placet: sed semiplenam, non autem plenam probationem faciunt: vt in fi. huius. l. & C. de testi. l. nec professio. & C. eodem. l. non nudis. & l. non epistolis.
q *Superfore.* vt. ff. de inoffi. testa. l. si ĩstituta. §. j. quę veritas ꝓbaĩ ex eo, ꝙ hic natus fuit vicinis sciẽtibus: vt. C. de nup. l. si vicinis.

DE FIDE INSTRVMENTORVM &c.

Visa probatione ĩ genere, sequit per species. & primo de ea quæ fit per vocẽ mortuã, quæ validior est quàm ea quæ per vocẽ viuã fit. Accursius.

Instrumentorum.

BIU Cujas

a *Instrumentorum. Accipienda sunt.* scilicet large sumpto vocabulo.

b *Testimonia.* id est, chartæ: vt differat à sequenti casu. Vel dic, id est, dicta testium in scriptis redacta: vt infra, de testi. l. iij. §. idem diuus. quod est verum: sed non quo ad hanc. l. Ac.

c *Habentur.* sic & large ponitur infra, de verbo signifi. l. notione. §. instrumẽtorum. Sed aliàs ponitur pro instrumento fundi: vt infra, de fun. instru. l. quęsitũ. in princ. aliàs pro cautione tantum: vt ponitur in aut. eo. tit. in rub. & in tex. col. vj.

* Idẽ, lib.

* Idẽ, lib.

QVicumque.] CASVS. Quicũque vult probare cum instrumento, fisc⁹ sit, vel priuatus: probet cum authentico, non cum exemplo. Viuia.

Originalia nomina tria sunt.

d *Indice.* tria sunt originalia nomina, scilicet originale, authenticum, & exemplar. Item alia tria nomina inde extracta, scilicet index, exemplum, & sumptũ, & etiam memoria: vt C. de eden. aut. si quis in aliquo. dic ergo, nec credi sumpto: vt hic. quod intelligũt quiddã si fuerit vtraq; scriptura priuata, vel saltẽ secunda. secus si publicũ publici, vel publicum priuati faciat mentionem: quia tunc creditur sumpto: vt in aut. vt fratrum filij. §. illud. col. nona. & infra, de admini. tu. l. chirographis. nisi in fisco: vt hic. Sed tu dic, secundum Ioan. quòd etiam si publicum faciat mẽtionem alterius, nõ creditur ei. nã ad hoc creditur sumpto, quia sic continetur in alio: sed potest esse quòd in originali aliquo erant aliæ literæ & cancellationes quæ non continentur in exemplo: vnde non probatur plenè per exemplum: vt hic, &. C. de edẽ. procurator. &. s. fami. erci. l. Põponius. & in aut. vt spon. lar. §. & hoc insuper. col. nona. nisi fuerit officio iudicis publicatũ. & sic intelliguntur. d. ll. vt fratrũ filij. & de admini. tuto. chirographis. Quid autẽ si sine iudice fiat explificatio: nonne in aliquo valet? Rñ. potest dici ꝙ sic: quia per hoc probatur ꝙ scriptum interceſsit: quod est necesse: maximè tunc quãdo est necesse fieri contractum in scriptis. Item probatur quòd interceſserit bona fides. nam hic probatur interceſsisse. Item præsumptio inducitur: vt infra, de iure fisc. l. in fraudem. §. neque instrumenta. nã & ex priuato hoc fit, vt ibi cõstat. Alij dicunt, aut dico cõuenio te ad decem, & vide instrumentum quod inde mihi feciſti: & nõ possum: vt hic: quia hoc non feciſti. an vero dico, cõuenio te ad. x. quæ debes: quod probo per sumptum ex authẽtico: & sic per obliquũ. quod non placet: quia tunc esset imponere legẽ verbis.

† *Concor. tex. & qđ ibi no. ſ. ca. ſt ad ſcripturas. 9. diſ.*

† *Quã ſcriptura in iudicio vim obtinere cõueniat, Ci. v orat. pro Roſc. Comœdo.*

† *Repetere (inquit Bu in ãnot. ad l. Iulian⁹. §. quãtum ad exhib.) eſt retrorſus petere. hĩc cautio repetita die interpoſita dicitur, cũ dies lõge quæſita veſtigatáq; eſt, ac retrorſus ementita. antidatam vulgò appellãt. huic opponitur plata die*

e *Non conuenit.* immo qui eam ostendit, nisi veritatem astrinxerit, vt falsarius punitur: vt. C. de proba. l. iubemus. Accursius.

f *Repetita.*] CASVS talis est: Obligaui rem meã Titio primo. post ea volo accipere pecuniam à Mæuio: qui aliter non dat mihi nisi eandẽ rem meam obligem sibi, ita ꝙ sit potior in pignore: & ego hanc fraudẽ excogito vt fiat instrumentum in quo cõtineatur ꝙ ei obligẽ: & fuerit facta obligatio repetita die præteriti anni antequã Titi⁹ acciperet: vt & aliàs. C. ad. l. Cor. de fal. l. si creditor. cum ergo ego & Mæuius socij sum⁹ eiusdem criminis: neuter potest alium accusare: vt. C. de lib. cau. l. si filiũ. Titius tamen potest rectè accusare vtrũque. Ac.

g *Magiſque.* ideo magis, quia debitor eũ cui bona fide obligatus erat, decipere nõ debuit: ideoq; aliàs tenetur contraria pigneratitia: vt. s. de pign. act. tutor. §. cõtraria. &. s. de pig. l. & quæ nondũ. §. qui res. creditor autem ei nullo modo obligatus est. Itẽ creditor vt sibi consuleret, licet aliter fraudaret, fecit. Ac.

h *In re. Verbis.* dũmodo aptis: vt infra, de supel. leg. l. Labeo.

i *Obligationibus.* scilicet aliis. Ioan.

k *Sine his.* id est, his omissis: vt supra, de pign. contrahitur. & Co. de proba. l. si de possessione. &. j. de spõ. l. in spõsalibus. in princip. Ac.

l *Nuptiæ.* vt &. C. de nupt. l. neque. in fin. nisi in casu: vt in authen. ibi posita.

m *Sed res.* Hæc lex generaliùs loquitur quàm superior. Ac.

n *Factum suum.* factũ suũ præbet veritas cùm actor cõfitetur tradidiſse, puta rem venditam: sed ideo auocare se cõtendit, quòd scriptura non interceſsit.

o *Valebit.* qa fides veritatis, verborũ adminicula nõ desiderat: vt Co. si minor ab hæreſe abſti. l. j. & facit. C. de proba. proprietatis.

p *Si de tabulis.* Plures enim erant hæredes, & cõuenire nõ poterant apud quẽ tabulę testamenti essent: vt. s. famil. ercis. l. si quæ sũt cautiones. Accursius.

q *Seniorem.* nam semper veneranda &c. vt infra, de iur. im. l. semper. Accursius.

r *Honoris.* vt & infra, de ter. mo. l. ij. & facit supra, de pact. l. maiorem. & infra, de priui. cre. l. j.

ſ *Et maiorem.* vt &. s. de senat. l. j. & de statu. ho. l. in multis.

t *Libertino.* vt & in honorib⁹: vt. C. ad. l. viſcel. l. j. sed hoc potest dici hodie correctũ totum: vt in authen. vt liber. de cę. §. j. col. vj. nisi alia subsit causa quare magis apud ingenuum residere debeat.

u *Præferemus.* non autem ad licitationem peruenietur: vt supra, fami. erci. l. nam ad licitationem.

xxx * Libro primo Responsorum Festo respondit.

SI ancilla fuerit, ad libertatẽ perductam non videri, neque per fideicõmissi relicti sibi probationem, nec quod alimẽta sunt, vt nutrici, præstita.

xxxi. * Libro secundo Mactorio Sabino.

COmmemorationẽ in chirographo pecuniarũ, quæ ex alia causa deberi dicuntur, factam, vim obligationis non habere.

DE FIDE INSTRVmentorum, & amissione eorum.

TITVLVS IIII.

I. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

INstrumẽtorũ nomine ea omnia accipiẽda sunt, [a] quib⁹ [b] causa instrui potest: & ideo tam testimonia, [b] quàm personæ instrumentorum loco habentur. [c]

II. IDEM libro quinto Sententiarum.

QVicumque à fisco conuenitur, non ex indice [d] & exemplo alicui⁹ scripturæ, sed ex authentico conueniendus est: ita, si contractus fides possit ostendi. Cętera calumniosam † scripturã, vim in iudicio obtinere non conuenit. [e] †

Socius eiusdem criminis, non potest aliũ socium accusare: sed an contra eum testificari, vide quod nota. extra de testi. c. veniens. & C. de testi. quoniam liberi.

III. IDEM libro tertio Responsorum respondit.

REpetita [f] † quidem die cautionem interponi non debuisse: sed falsi crimen, quantũ ad eos qui in hoc consenserũt, contractum non videri: cũ inter præsentes & conuenientes res actitata sit, magisque [g] debitor quàm creditor deliquerit.

Ius pignoris, & hypothecæ, ſolo conſenſu contrahitur. l. d.

IIII. GAIVS libro singulari de Formula Hypothecaria.

IN re hypothecæ nomĩe obligata, ad rem non pertinet, quibus fit verbis: [h] sicuti est in his obligationibus, [i] quæ consensu contrahuntur. Et ideo & sine scriptura si cõuenit, vt hypothecæ sit, & probari poterit: res obligata erit, de qua conueniunt. Fiunt enim de his scripturæ: vt quod actum est, per eas facilius probari possit. Et sine his [k] autem valet, quod actum est, si habeat probationẽ: sicut & nuptiæ [l] sunt, licet testatio sine scriptis habita est.

V. CALLISTRATVS libro secundo Quæstionum.

SI res [m] gesta, sine literarum quoque consignatione veritate factum suum [n] præbeat: nõ ideo minus valebit, [o] quòd instrumentum nullum de ea interceſsit.

VI. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

SI de tabulis [p] testamenti deponendis agatur, & dubitetur, cui eas deponi oporteat: sẽper seniorem [q] iuniori, & amplioris honoris [r] inferiori, & maiorem [ſ] fœminæ, & ingenuum libertino [t] præferemus. [u]

DE TESTIBVS.

TITVLVS V.

I. ARCADIVS, qui & Charisius libro singulari de Testibus.

TEstimoniorum vsus frequẽs [x] ac necessarius [y] est: & ab his præcipuè [z] exi-

De fide inſtrumẽtorũ dictũ eſt: nũc de pbatiõib⁹ quæſũt p vnã voce. Ac.

x *Testimoniorum. Frequens.* in causis.

y *Necessarius.* cũ multa sunt quæ nisi per testes probari non possunt: vt in auth. eo. circa prin. col. vj.

z *Præcipuè.* nam & ab huiusmodi hominibus, qui vacillant, est testimonium exigendum: licet non sit ita credendum: vt in auth. eo. §. sancimus. &. §. si vero ignoti. col. vj.

Vacillat.

BIU Cujas

a *Vacillat.* id est, vacillare non est ſolitum: & quod de præſenti ſciri poteſt. quod dic vt. ff. de quæſtio. l. de minore. §. torméta. licet videatur cõtra. ff. in eodẽ titu. l. j. §. quęſtioni. *ADDITIO.* Dic q̃ eis minus creditur: tamen per hoc non repelluntur, ſecundũ Flo.

Lis & cauſa differunt

b *Litibus.* impropriè hæc vocabula ponit, propriè autem, ſecundum quoſdam, dicitur cauſa ex quo res deducta ſit in controuerſiã extra ius: ſed ſi deducatur in iudicium, incipit eſſe lis: vt. C. de lit. aut. litigioſa. Sed tu dic cõtra, ſecũdum Tullium. Eſt enim cauſa res quæ habet in ſe controuerſiam in dicendo poſitã cum cæterarum perſonarum interpoſitione: ſed lis eſt ante litẽ conteſtatam, & poſt: vt. C. quomodo & quãdo iu. auth. qui ſemel. Vel dic tertio, vt diximus. C. de tranſac. cauſas. Ac.

c *Et hi.* ſcilicet ſoli poſſunt adhiberi.

d *Interdicitur*, interdicitur autem vt. ff. de le. iij. §. j. & le. idonei. &. l. teſtis idoneꝰ. & le. nullus. &. l. ex eo. & aliis pluribus.

e *Excuſantur*. quod faciũt quidam: vt. j. eodẽ. l. iij. &. l. inuiti. Ac.

f *Legibus*. quas non habemus.

g *Numerum*. ſcilicet duorum: vt ar. ff. eo. l. vbi. vel plurium, prout iudici videbitur.

Flo. teſtimoniũ

h *Vexandos*. nec enim cauſa teſtificandi diu debent homines à ſuis negotiis auocari: vt. ff. quęadmo. teſt. ape. l. ſi quis ex ſenatoribꝰ.

Flo. ſuam

i *Superflua*. cum aliqua eſt multitudo, præſumitur iter eos aliquis bonus: arg. in decre. di. lxj. c. nullus inuitis. &. xciij. di. miratus. & argu. in aut. de referen. §. j. col. ij. Accurſius.

† In hũc locũ Cic. in orat. p Font. & in orat. pro Flac. Quint. lib. 5. inſti. orat. cap. 1. Valer. Max. lib. 8. cap. 5.

k *IN teſtibus. Fides.* cuius gratia cætera conſiderantur. fides enim colligitur ex dignitate & moribus: vt. ff. de tut. & cura. da. ab his. l. ſcire oportet. §. pe. & ff. de verb. obl. l. ſi quis ſtipulatus. in fi.

Mores dignitati præferuntur.

l *Mores.* mores dignitati præferuntur.

m *Aduerſus fidem.* cum enim dicunt ſibi contraria, ſemetipſos excludunt: vt infra, quando ap. l. fi. §. ſed ſi alius.

n *Audiendi.* id eſt, exaudiendi. Accurſius.

TEſtium..] *CASVS* in hac. l. vſque ad. §. eiuſdem. eſt ſatis facilis. [*EIVSDEM.*] Quærebatur à principe, quæ probatio ſit ſufficiẽs in qualibet cauſa? ad quod dicit, q̃ nõ poteſt dicere. nam quãdoque exigit ſcriptura: quãdoque plures teſtes: quãdoq; pauciores: tunc quoniam pauci bene probant, vt quia ſunt fidedigni. eſt ergo in iudicis arbitrio, qui & teſtes & alia debet conſiderare: an ſit plena probatio. [*IDEM DIVVS.*] Pone vt hic. ff. non creditur illis qui de auditu dicunt: ſed qui interfuerunt maxime in cauſa criminali: in qua qui non probat, habetur calũniator. [*LEGE IVLIA.*] Accuſo Titium. l. Iulia. de vi pu. vel priua. induco contra eum in teſtem ſuũ libertũ. non poſſum. idem in impubere, vel dãnato pu. iudicio, neque tamen reſtituto in integrum: vel vinculis cuſtoditum: vel eum qui locauit operas ad pugnandum cum beſtiis in arena vel metricem: vel eum qui aliàs, de malo teſtimonio eſt damnatus: non poſſum: & de quolibet eſt ſua ratio. Viuianus.

o *Conditio.* ſic inſpicitur, quando quis alium arrogat. vt ſupra, de adop. l. nec ei. §. & primum. Accurſius.

gendus, quorum fides non vacillat. a ¶ Adhiberi quoque teſtes poſſunt non ſolum in crimi nalibus cauſis, ſed etiam in pecuniariis litib', b ſicubi res poſtulat: & hi, c quibus nõ interdicitur d teſtimoniũ, nec vlla lege à dicẽdo teſtimonio excuſant e.

Nota quòd iudex poteſt refrænare numerum teſtium. h. d. Bar.

¶ Quãquàm quibuſdã legib' f ampliſsimus numerus teſtiũ definitus ſit: tamen ex cõſtitutionibus principũ hæc licentia ad ſufficientem numerum g teſtiũ coartatur, vt iudices moderentur, & eũ ſolum numerum g teſtium, quem neceſſariũ eſſe putauerint, euocari patiantur: ne effrænata poteſtate ad vexandos h homines, ſupeflua i multitudo teſtium protrahatur.

In hac. l. vſque ad. §. lege Iulia. ſic procedit iuriſconſultus. nam primo ponit theoricam, ſecundo practicam in genere. tertio ponit eam per multa reſcripta. ſecũda ibi, ideoque. in. l. teſtium. tertia ibi, in. §. eiuſdem quoque. Bartolus.

II. MODESTINVS libro octauo Regularum.

IN teſtibus *autem dignitas, k fides, l mores, m grauitas examinanda eſt: & ideo teſtes, qui aduerſus fidem m ſuæ *teſtationis vacillãt, audiẽdi n non ſunt.

III. CALLISTRATVS libro quarto de Cognitionibus.

TEſtiũ † fides diligenter examinanda eſt: ideoq̃ in pſona eorum exploranda erunt, in primis conditio o cuiuſque:

A p *Plebeius.* magis enim nobiliori creditur: vt arg. ſupra, titu. j. l. fi. & in auth. eo. §. ſancimus.

q *Egens.* no. quòd pauper faciliter corrũpitur: vt hic, & in aut. eo. §. ſancimus. & infra, de exc. tu. l. ſpadonem. §. fi. admittitur tamẽ interdũ: quia nõ tã ex facultatibꝰ quàm exfide teſtis idoneus eſtimatur: vt inſti. de ſuſpe. tut. §. fi. & in aut. eo. §. ſi quis re. & ff. decre. iiij. q. iij. c. ſi teſtes. §. item te. Itẽ & inſpicit cuius ꝓpoſiti ſit: vt. ff. de trãſac. cũ hi. §. ſi pſona. Ac.

Pauper facilius corrũpitur.

r *Inimicus.* vbi diſtinguitur vtrum ex criminali cauſa inter eos mõtæ inimicitiæ ſint: vbi inimicus non admittitur niſi cauſa finita: an aliàs ſit odioſus, vbi iurat & teſtificatur. ſed an fides eis ſit adhibenda, iudicis mandatur officio: vt in auth. eo. §. ſi vero quis dicat. & ff. de quæſtio. l. j. §. qſtionũ.

Hal. admittẽdũ eſſe

ſ *Honeſta.* nota quòd præſumitur bene fieri, ſi à bono fiat: vt argu. ſupra, de eden. l. ſi quis ex argentariis. §. j.

t *Inimicitiæ.* ſ. ſuſpicio. R. vel dic ſcilicet dicturus. ſæpe illorum etiam pallor vultus, rubor, & titubatio, faciũt vt minus fidei alicui adhibeatur: vt Marcus Tullius in Topicis. & ff. de quæſtio. l. de minore. §. pe. Et de his autẽ omnibus puto q̃ præſens iudex ex officio ſuo, ex hominibꝰ bonę opinionis debeat inquirere: ar. ff. de magiſtra. conue. l. j. §. ſi præſens. & in. §. ſeq. & §. ſi quãdo. & ff. de fun. iſtr. & inſtru. le. l. cũ de lanionis. §. aſinam. in fi. §. prędicta autẽ denotãtur his verſibus. Cõditio, ſexꝰ, ętas, diſcretio, fama, Et fortuna, fides: in teſtibꝰ iſta requires.

† Budæ. hîc legit, dicere veritatem.

u *Admittẽdus.* vt bonus teſtis. aliàs vt aliquod indiciũ inducat.

x *Ideoque.* quia prædicta circa teſtes ſunt admittenda: ideoque per quatuor reſcripta committitur examinatio iudici ſuper his: vt ſubiicit vſque ad. §. lege Iul.

y *Magis.* quàm alius. Azo.

D z *Quanta fides.* debet ergo notꝰ eſſe teſtis iudici. ſ. vt iudex eũ cognoſcat: vel fieri tũc notus. Itẽ parti contra quã producitur, vt teſtis illũ cognoſcat: vt. C. de iur. deli. l. fi. §. ſinautem. & in auth. e. §. ſi vero ignoti. &. C. de. fi. inſtru. §. ſed is q̃ depoſitũ. ſed hoc puto verũ in perſonali actiõe: qua quęritur an quis ꝓmiſit: vel an hoc dixerit. nã teſtis qui aliquẽ mihi ſe obligaſſe vel aliquid feciſſe dicit, ipſum cognoſcere debet. vbi autẽ teſtis nõ dicit de obligatiõe pſonali, vel de facto: licet te nõ cognoſcat, cõtra te tamẽ feret teſtimoniũ: vt puta dicit in rei vin. quæ contra te intenditur poſſedisſe me. x. vel. xl. an. ſed tũc illũ qui producit, debet cognoſcere: vel dicit me, vel illũ fuiſſe abſentẽ. & hic debet cognoſcere eum quẽ dicit abſentẽ. vbicũq; ergo teſtis non teſtificat de facto eius cõtra quẽ producitur, feret teſtimoniũ: etiã ignotꝰ. alioquin ſi de facto, cõtrariũ eſt, ſecundũ Azo. Itẽ no. hic cõmitti iudici teſtium examinationẽ: vt &. ff. proxi. §. &. §. idẽ diuꝰ. &. §. Sabino. &. ff. eo. l. ob carmẽ. circa fi. ſicut & cautio damni infecti cui fiat: vt infra, de dam. infec. l. qui bona. §. qui damni. Accurſius.

a Immò vero extẽpe. ſ. de repẽte. vide Budæum

a *Dignitatis.* honeſtioribꝰ enim creditur: vt. C. eo. l. iuriſiurandi.

b *Dicere.* ſcilicet veritatem.

c *Ex tempore.* ſuper quo interrogandi ſunt: * vt infra, ad *hic.*

BIU Cujas

Syllania.l.prius.& arg.infra,de accu.l.libellorum.

a *Quæ argumenta.* id est, quæ genera probandi: vel per testes,& quales,& quot: vel per instrumenta,vel alia arguméta. Accursius.

b *Ad quem.* i.ad aliqué vt puta quot testes, & qualia ístruméta.

c *Cuique rei.* id est, cuique causæ.

d *Potest.* sicut nec mora: vt supra,de vsu.l.mora.in princip.

e *Non semper.* ita bene sequitur,si non semper creditur testibus sine instrumento, ergo quãdoque creditur: vt hic dicit.semper autem non creditur: quia quidam casus sunt in quibus scriptura exigitur: vt no.supra,de pig.l.cõtrahitur. Accursius.

f *Deprehenditur.* per testes.

Numerus supplet qđ in fide deficit.

g *Numerus.* id est, licet non sint multũ boni: vt quod deficit in fide, suppleat numerus: vel dic, propter testamentum,vel similia.

h *Dignitas.* licet pauci sint duo tamé ad minus: vt.C.e.l.iureiu.in fi. & sic no.quòd fides testis ex eius dignitate approbatur: vt in auth. eo.§.sancimus.col.vij.

Dignitas testis fidẽ approbat.

i *Confirmat.* dicitur fama confirmare. id est, cum alio firmare: non quòd per se fama non sufficiat, sed respectu assertionis partis: quam assertionẽ fama confirmat.sufficit ergo per se.ar.ĵ.de fun.instru.l.cũ de lanionis.§.asi nã.secũdũ Io.&.C.de testi.l.j.& insti.de testa.§.testes.&.C.ne de statu defun.si mater. Alij dicũt,quãdo cõsonat naturæ,vt.B.mortuũ.& propter hoc dicit hic,aliàs cõsentiẽs,id est,quãdoque: sed regulariter nõ sufficit famã probare. Alij dicunt,quod cũ alio firmat.pro quibus facit in eo quod dicit cõsentiens,quasi simul sentiens.& quod dicit,cõfirmat,facit ergo secũdũ hos ꝓbationẽ semiplenã: vnde facit deferri iuramẽtũ: vt.C.de iureiur.l.in bonæ. hęc autẽ fama probatur per duos testes cum iurant maiorem partem populi ita sentire: non quòd quilibet singularis per se dicat, credo: nisi iudex famam nouerit: quo casu(vt dicit Ioan.)secundum quod nouerit iudicabit: quia non est notum vt notorium.

**Flo.sunt: Quòd crim. obie.ap.me Alex.Apro,& quia &c.*

Probationũ multæ sunt ſpecies.

k *Speciem.* sunt enim multę species ꝓbationũ, quarũ quędã sunt plenę,quędã semiplenæ.plenæ,vt per duos testes: vt.ĵ.e.vbi.Item per instrumentũ publicũ.Itẽ per priuatũ factũ ab aliquo cõtra se cũ causa: vt.s̃.de proba.l.cũ deinde.in fi.si modo cõfiteatur se fecisse, vel ei probetur per cõparationẽ,vel alio modo.Itẽ delatio iuraméti: vt.s̃.de iureiur.l.j.&.ij.Semiplenę autẽ fiunt per vnũ testẽ.Itẽ per collationẽ,ex qua semiplena colligitur fides: vtĩ auth. de fide instru.§.si vero nullus.col.vj. Itẽ per domesticã scripturã sine causa,& alię similes. Dicit ergo hic,ꝙ iudex nõ debet ídicere tãtũ vnũ modũ ꝓbãdi actori,sed omnes: vt siue aliquis eorũ solus sit sufficiẽs,siue plures simul iuncti,habeat ei fidẽ.quę enim nõ prosunt singula,multa iuuãt: vt &.s̃.de vsur.si stipulatus.&.C.de proba.l.instrumenta.ibi,sola nõ sufficiunt.quandoque tamen per vnũ modũ tãtũ debet ꝓbare actor scilicet per scripturã,si tale est negotiũ qđ per scripturã tantũ debeat fieri: vt.C.de ꝓbationib⁹. l.cũ res.ĩ prĩ.&.C.e.l. testiũ.& not.s̃.§.ꝓxi.sed hęc specialia sunt.

l *Nõ testimoniis.* testimonia appellãtur quãdoque dicta testiũ in actis:& ita nõ accipitur hic.quãdoq; dicũtur testimonia, quæ ab aliis dicũt se testes audisse:& ita hic,secũdũ Azo.vel hic dic,secũdũ M.ꝙ loquit hic.§.tãtũ in criminali causa: vt patet stati in exẽplo.& secũdũ hoc dic,testimonia,id est,dicta testiũ alibi recepto rũ.nã nõ credit eis: sed ibi debẽt esse ꝓsentes,

a Per istam glos. vide quid dicat Baptista de Castellio in apost.ad Roma. in suis singul. fo. 2.in.8.singul.

a vt possint terrore iudicis ĩminẽte interrogari: vt in auth.de testi.§.& quando.in fi.collatio.vij.& in authen. vt defunct.seu fu.§.illud. col.quinta.

m *Alexander.* hic accusabat Aprum.

n *Quem.* scilicet Alexandrum. Azo.

o *Relegaretur.* sume ergo hic argu.quòd quis eo ipso quòd non probat, calumniari videtur: vt.C.de aduo.diuor.iudi.l.j.& argu. C.de fruct.& li.ex.l.non ignoret.&.C.de pœna iudi.qui ma.iud.

verba: Quæ argumenta,[a] ad quem[b] modum, probãdæ cuíque rei[c] sufficiant, nullo certo modo satis definiri potest.[d] Sicut non semper,[e] ita sæpe sine publicis monumentis cuiúsque rei veritas deprehẽditur[f]: aliàs numerus[g] testium, aliàs dignitas[h] & auctoritas, aliàs veluti consentiens fama confirmat[i] rei, de qua quæritur, fidem. Hoc ergo solum tibi rescribere possum summatim, non vtique ad vnam probationis speciem[k] cognitionem statim alligari debere, sed ex sentẽtia animi tui te æstimare oportere, quid aut credas, aut parum probatum tibi opineris. ℣ Idem diuus Hadrianus Iunio Rufino proconsuli Macedoniæ rescripserit testibus se, non testimoniis[l] creditum, verba epistolæ ad hanc partem pertinentia hæc sunt: *Nosti quæ crimina obiecerit apud me Alexãder[m] Apro, quem,[n] quia non probabat, nec testes producebat, sed testimoniis vti volebat, qui bus apud me locus non est, (nã ipsos interrogare soleo) remisi* ad prouinciæ præsidem, vt is de fide testium quæreret: & nisi impleſſet quod intenderat, relegaretur.[o] ℣ Gabinio[p] quoque Maximo idem princeps in hæc verba rescripsit: Alia est auctoritas præsentium testium, alia testimoniorum quæ recitari solent. Tecum ergo delibera, vt si retinere eos velis, des eis impendia. ℣ Lege Iulia de vi cauetur, ne hac lege in reum[q] testimonium dicere liceat*[ei] qui se[r] ab eo, parentéve[ſ] eius liberauerit: quíve impubes[t] erit:* quíque iudicio publico[u] damnatus erit: qui[ve]eorũ[x] in integrũ restitutus[y] nõ erit: quíve in vinculis custodiáve publica[y] aut.nouo iure.&.C.qui accu.pos.l.iij.&.C.ad.l.Iul.de vi.si quis à se. Sed arg.contra infra,ad Turp.l.j.§. j.vbi dicitur, quòd non eoipso quòd quis non probat, calumniari videtur. Sed intellige illud, secundum Io.loqui in illis casibus vbi specialiter inducitur quòd possit aliquis accusare sine metu calumniæ: vt in marito: vt.C.ad.l.Iuliam.de adul.l.quãuis. Itẽ quod dicit hic, relegaretur, ideo dicit, quia de tali crimine accusabat ex quo si reus conuictus fuisset, condemnatus esset ad pœnam talionis. *Halo. ignam ad talionem sit cõdemnatio: vt.C.de accu.l.fin. *Flo.quę remiſi

p *Gabinio.* Dic casum quòd quidam ꝓduxit testes: & iurauerũt: sed non dixerũt. sed postea ad domum producentis dicunt producenti dictum suum fortẽ coram aliis bonis viris: & ipsi volunt recedere: & qui eos produxit in iudicio, recitat postea. hoc certè nõ creditur: sed ipsi debent stare dũ *Flo.licet: dicunt: non tamen vltra quindecim dies: sed interim debet ille qui *Flo.impueos produxit alere: vt beres erunt hic subiicit: vt.C.e.l. quoniam liberi.&.l.si quando.&.C.de appel. eos.§.si quis autẽ post. Accursius.

q *In reum.* conuerte literam. id est, ne in reum id est accusatum hac lege Iulia de vi publ. vel priua. quod tamen in eo crimine dicitur. exauditur in quolibet alio crimine: cum eadem ratio sit: vt arg.infra,de verbo.obli.l.à Titio.in fi. Et idem in pecuniaria causa: vt non admittantur illi de quibus subiicit: vt patet in liberto de quo primo subiicit: vt.C.de quæstio.l.pridem.

r *Qui se.* subaudi, ei qui &c. sed non pro eo: vt.d.l.pridem.

ſ *Parentéve.* qui etiam propriè libertus accusari dici potest: vt infra,de verb.sig.l.licet inter.§. patronus. Accursius.

t *Impubes.* no.ergo non posse ferre testimonium minorem.xiiij. vel.xij.annis: vt insti.de testa.§. j. Sed quæri consueuit,an factus pubes possit reddere testimonium de his quæ vidit in pupillari ætate? videtur quòd non: vt infra,tit.j.l.fin.&.C.de fal.mo.l.j.in fi. Sed tu dic contra, secundum Io. nam non prohibetur,ergo admittitur: vt supra,eo.l.j.§. adhiberi. Item potest scire de facto,& de iure: licet non ad sui præiudicium. Item seruus factus liber,ferre potest testimonium de eo quod primo vidit: vt.ĵ.de verbo.sig. notioné.§.instrumentorum. Item facultas probationum non debet angustari: vt.C.de hære.l.quoniam.& expressum videtur infra,ad Syllania.l.excipiuntur. hæc autem sunt vera, nisi velint testificari in ea causa in qua ad sui substãtiam exigitur certus numerus personarum: vt in testamento. nam à principio exigitur testis idoneus: vt instit.de testa.§. testes. Item quid de eo qui iam peieravit aliàs? Ioan. putat eum remoueri: quia qui semel fuit malus &c. vt infra,de accusa.si cui.§. j. si tamen pœnituit,& pœnitentiã peregerit sibi iniunctam, quidam putant posse testificari: quasi sit in integrum restitutus: vel quia post tempus videtur remissa infamia: vt.C.de his qui no.infa.l.& si seuerior.& pro hoc.C.de nup. l.imperialis.§.j.in fi.& in auth.constitutio quæ de digni.§. illud. col.vj. Sed quidam contra. nam dicunt, quòd remittitur quo ad deum: non quo ad mundum vel publicam vindictam pœna infamiæ siue delicti ex quo secuta est infamia. Itẽ quid de homicida, vel aliis qui sunt in mortali peccato constituti? Respon. non repelluntur iure nostro, ergo admittuntur: vt supra,eodem.l.j.§.j. licet iure cano. repelluntur: vt.vj.q.j.infames. Accursius.

u *Publico.* hic enim infamis est: vt.ĵ.de pub.iudi.l.infamem. Ac.

x *Eorum.* non licet prædictis ferre testimonium qui iudicio publico damnati erant: qui tamen in integrum restituti &c.

y *Publica.* propter priuatam autem ideo non minus recipietur, cum non iustè infertur: vt.C.de priua.car.l.j. isti autem inuiculati repelluntur vel propter notam vitæ suæ, licet non sint infames: vel quia præsumitur quòd falsum testimonium dicerent pro aliquo

aliquo qui eis promitteret se eos liberaturum à vinculis. Accur.

a *Locauerit.* hic est infamis ipso iure: vt supra, de postu. l. j. §. remouet. & de his qui no. infa. l. ij. in fi.

b *Palã.* id est sine delectu: vt. j. de ritu nup. l. palã. in prin. & est infamis ipso iure: vt. ſ. de his qui no. infa. l. athletas. §. ait prętor. & de ritu nup. l. palã. §. nõ solũ. & quod dicit hic, fecerit. nota q̃ etiam ſi desiit, tamen adhuc ꝓhibet: vt. j. de ritu nup. l. palã. §. nõ solũ. & ſic nota iure nostro repelli infames: vt hic, & de iure cano. vt in decre. vj. q. j. c. infames. Fallit in crimine læsæ maiestatis: vt. j. ad. l. Iulia. maie. l. famoſi. &. C. ad l. Iul. ma. l. nullus. Item fallit in hæreticis, qui sunt infames: vt. C. de summa trini. l. j. in fi. & tamẽ admittũtur: vt. C. de hære. & Ma. l. quoniã. Vel verius, loquitur de illis hæreticis qui per sententiã erãt infames futuri: & adhuc nõ erat sententiatũ. ſi autẽ ipſo iure, vt Manichęi, tũc nõ possunt. Itẽ fallit cõtra pariter ifamẽ: cum nil Iudæus &c. vt arg. d. l. quoniã. Alij dicũt, omnes infames admitti: nisi ĩ publicis crimibus: vt hic, ſed cũ tormentis: vt. j. e. l. ob carmẽ. §. ſi ea. & ĩ auth. e. §. ſancim[a]. col. vij. nã & ſeruus qui nõ potest esse testis, cũ tormentis admittitur: ſed vt dixi, omnes repellũtur, ſecũdũ Io. nisi in casib[b] modo notatis: & tũc cum tormentis fortẽ turpes autẽ admittũtur, ſed cũ tormentis: vt ĩ aut. e. §. ſi vero. col. vij. Quod autem dixi de ſeruo, nõ ob. quia ille non recipit vt faciat plenam fidem, ſed ad iudicium pro veritate inquirenda: vt infra, de quæſtio. l. j. §. quæſtioni. &. l. edictum. §. j. & ſic ſpeciale est in hæreticis quòd admittantur.

*Flo. quæ

*Flo. esse

c *Iudicatus.* per ſententiam iudicis: vt infra, ad le. Iuliam repe. l. eadem lege. §. hac lege.

d *Conuictus.* per ſuam confeſsionem: vnde ſeipſum condemnauit: vt infra, de confeſs. l. j.

e *Reuerentiam.* vt liberti. & no. quòd reddit rationem prædictorum per ordinem.

f *Propter lubricum.* vt impubes.

g *Propter notam.* vt in eo qui est in vinculis detentus.

h *Et infamiam.* vt damnati de publico iudicio. sunt & aliæ causæ propter quas quis repellitur: vt habes infra, e. in diuersis. ll. Ac.

i *Per longum.* vt infra, quemad. teſt. ape. ſi quis ex ſig. niſi ſic ſe habeat conſuetudo: vt in fi. huius. l.

k *Milites.* hi nec etiã per vicinũ. itẽ inuiti dicũtur: vt. j. e. l. inuiti.

l *Sæpe.* ergo est faciendum quòd ſæpe factum est: vt hic, &. C. loca. l. certi. & infra, de admini. tu. l. ſine hære. §. pe. &. C. de ædi. pri. l. an in totũ: &. C. quę sit lõ. cõſue. l. j. &. C. de aquęduc. & vſu aquæ. l. diligẽter. lib. xj. &. ſ. de ſerui. vrba. prædi. l. qui luminibus.

m *Ciuitatem.* id est vt de alia ciuitate veniant.

LEge Iulia.] CASVS. Accuſo Titiũ de aliquo crimine: & adduco in teſtem, vel iuitũ volo cogi ad teſtimoniũ ſocerũ, vel generũ vel vitricũ, vel aliquem cõſanguineũ. j. vij. gradum. Et dicit, q̃ nõ possum. ita neq; posſe facere cogi libertũ eius, vel libertũ filij ſui, vel libertũ vxoris Titij. nã & vxore accuſata nõ testificatur in eã libertus viri. Item nõ possum facere cogi libertũ Titij: quia & ipſe eiuſdem collibertus erat. Item nec patronus neque patrona cogitur contra libertum nec econtra ferre teſtimonium.

ff. Vetus.

erit: quíve ad beſtias, vt depugnaret, ſe locauerit: [a] quæve palam [b] quęſtum faciat, fecerítve: quíve ob teſtimoniũ dicendũ, vel nõ dicẽdũ pecuniã accepiſſe iudicat[c] vel cõuictus[d] erit. Nã quidã ꝓpter reuerẽtiã[e] per ſonarũ, quidã ꝓpter lubricũ[f] cõſilij ſui, alij verò ꝓpter notã[g] & infamiã[h] vitę ſuę, admittẽdi nõ ſunt ad teſtimonij fidẽ.

B *Not. text. quòd in his quæ ſpectant ad litis ordinationem, debemus inſpicere conſuetudinem loci vbi agitur: vt hic, &. C. de iura. cal. l. 2. circa finem. ſecus in his quæ pertinent ad litis deciſionẽ, dixi in l. fundus. ſ. de euic. & in l. i. ſ. de vſuris. Bartolus.*

FTestes non temerè euocandi ſunt per lõgũ[i] iter. & multo minus milites[k] auocandi ſunt à ſignis, vel muneribus perhibẽdi teſtimonij cauſa. idque diuus Adrianus reſcripſit. Sed & diui fratres reſcripſerũt: Quod ad teſtes euocandos pertinet, diligẽtiæ iudicãtis est explorare, quę conſuetudo in ea prouincia, in qua* iudicat, fuerit. nam ſi probabitur, ſæpe[l] in aliam ciuitatem[m] teſtimonij gratia pleroſque euocatos: non est* dubitandum, quin euocandi ſint, quos neceſſarios in ipſa cognitione deprehenderit, qui iudicat.

C

IIII. PAVLVS libro ſecundo ad legem Iuliam & Papiam.

LEge Iulia[a] iudiciorum publicorum cauetur, ne inuito denuntietur[n] vt teſtimoniũ litis dicat aduerſus ſocerum, generum, vitricum, priuignum, ſobrinum, [o] ſobrinam, ſobrino [ſobrináve] natum, eóſve, qui priore[p] gradu ſint. Item ne liberto ipſius, [q] liberorũm [ve] eius, parentum, viri[r], vxorísve. Item ne patroni[ſ], *patronæ ad uerſus libertos: neque liberti[t] aduerſus patronos cogantur[u] teſtimonium dicere.

D

V. GAIVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

IN legibus, quibus excipitur, ne gener aut ſocer inuitus teſtimoniũ dicere cogeretur, generi apellatione ſponſum quoque filiæ contineri placet: item ſoceri, ſponſæ[x] patrem.

VI. LICINIVS Rufinus libro ſecundo Regularum.

IDonei non videntur eſſe teſtes, quibus imperari[y] potest, vt teſtes fiant.

VII. MODESTINVS libro tertio Regularum.

SErui reſponſo[z] tunc credẽdum est, cùm alia probatio ad eruendam veritatem nõ est.

VIII. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

INuiti teſtimoniũ dicere nõ cogũt ſenes, [a] valetudinarij, [b] vel

† *De lege Papia, ſed Poppea, pulchre Alci. li. diſpunc. 3. cap. 3.*

*Flo. Item patroni patronæ. Et vt ne patroni

a *Denũtietur.* ab aliquo priuato. publicè enim omnib[s] imperari potest, ſecũdũ quoſdã: quod nõ puto his personis: ſed an pro eis? Reſpõ. nõ, cũ ſi valeret, pro vtraq; parte valeret: vt. C. de epiſc. & cle. auth. ſed iudex. & facit pro hoc inſti. de teſta. §. ſed neque. Sed ar. cõtra. C. de legi. & cõ. l. quod fauore. Item no. q̃ quidã intelligũt. l. iſtã in criminalibus tãtũ: quia iudicium ſanguinis agitur: nõ in ciuilibus. & hoc videt innuere illud verbũ lege Iulia publicorũ &c. ſed ego id non puto: quia ſimpliciter lex loquitur. ergo verũ est illud in criminali & ciuili: arg. ſ. de alea. l. j. §. ij. &. j. de lega. præſta. cõtra tab. bonorum poſſeſſ. petita. l. j.

o *Sobrinũ.* ſobrini & ſobrinæ ſunt, qui ex fœminis deſcendunt: ſicut cõſobrini qui cõſororini: vt inſti. de gradib[s]. §. iiij. &. §. vj. ſed an idem ius erit ĩ agnatis? Reſpõ. vtiq;, cũ in eis ſit eadem, vel maior ratio: & quod dicit hic Paulus, videtur reducere ad memoriã ifra, de gradibus. l. iuriſconſultus. Accurſius.

p *Priore.* vt patruum, amitam, auunculũ, materteram.

q *Liberto ipſius.* accuſati nõ denuntietur teſtimonium cõtra accuſatum. Azo.

r *Viri.* ne denũtiet liberto viri contra vxorem ei[s] accuſati: quia ei debet reuerentiã: vt. C. de in ius vocã. l. j. Item ne liberto vxoris eius qui accuſat, denuntiet teſtimonium cõtra ipſum maritum accuſatũ.

ſ *Patroni.* repete, ne denuntietur liberto patroni contra libertum qui est libertus eiuſdem patroni, vel patronæ: quia ſunt de eadem familia. Accurſius.

t *Liberti.* hoc dixerat: ſed repetit, vt plenius dicat.

u *Cogantur.* ſed nec admittuntur liberti volentes: vt. C. eo. li. Iberti aduerſus. Accurſius.

x *IN legibus. Sponſæ.* vt infra, de grad. cogna. l. ſeruus. Accurſius.

y *IDonei. Imperari.* ſiue liberi, ſiue ſerui ſint: & itellige iperari à ꝓducente eos ꝓ ſe: alioquin null[s] teſtis idoneus eſſet: quia magiſtrat[s] ei pręcipere poteſt: vt. C. e. ſi quãdo. Item intellige imperari poſſe ratione patriæ poteſtatis, vel dominicæ, vel ratione obedientiæ, vel iuriſdictionis, vt in cauſa propria imperantis nõ ſint teſtes qui de iuriſdictione, vel obedientia, vel poteſtate eius ſunt; ſed in cauſa vniuerſitatis poſſunt: & hac ratione imperabit abbas monacho vt ferat teſtimonium pro collegio: vt ar. ſ. de in ius vocã. ſed ſi hac. §. qui manumittitur. Accurſius. *ADDITIO.* Quid autem de vaſallo? Dicit Guil. in ſpe. de teſti. §. j. ver. ſed nunquid vaſallus. q̃ iuramentum fidelitatis est ſpecies ſeruitutis: arg. ſupra, de proba. l. ſi filius. & est glo. ordinaria ſupra, de vſufru. ſi cuius. §. j. repellitur ergo quia ei poteſt imperari, argu. huius. l.

z *SErui reſpõſo.* Quod ab eo elicit cum tormentis, pręcedentib[s] tamen indiciis: vt. j. de quęſtio. l. marit[s]. &. C. de quęſt. l. milites. &. l. j. Item de ſuo tãtum facto ĩtellige cum ĩterrogari: vt. C. de quęſti. l. ĩterrogari. &. ſ. de ꝓba. l. cum ꝓbatio. aliàs, ſi nõ de facto ſuo, nõ: cum nullã cõmunionem habeat cum iure ciuili: vt. j. de teſta. l. qui teſtamento. §. ſeruus. Alij dicunt, nõ oportere pręcedere ĩdicia cũ de ſerui facto quęrit. & facit. ſ. de ędil. edict. l. quęro. §. ſi.

a *INuiti. Senes.* qui ſunt maiores annis. lxx. vt. C. qui ætate. l. j. li. x. & infra, de iu. immu. l. iij. Accurſius.

b *Valetudinarii.* qui ſcilicet morbo detinentur. Accurſius.

BIU Cujas

a *Milites.* vt & arg. supra, e.l.iij.§. testes. Accursius.
b *Non licet.* vt hi qui sunt ignominia missi de militia: vt supra, de his qui no. infa. l.ij.§. ignominiæ. vel deportati. vel dic, illi qui sine dedecore apparere non possunt: vt supra, ex quib. cau. ma. l. in eadem. in fi. Sed quid si veritas aliter sciri non poterit? Respon. dicunt quidã omnes istos compellendos. nam & magistratus minus idoneus admittitur in defectum: vt ifra, de mune. & ho. l. vt gradatim. §. quotiẽs. & seruus in defectum ad testimoniũ admittit: vt. C. de quæsti. l.j. & hęretic⁹: vt. C. de hęre. l. quoniam. Sed tu dic contra. nec ob. de magistratu: quia in publico vertitur vtilitas: & ideo infringitur immunitas. Itẽ nec de seruo: quia non habet priuilegiũ: sed quia pro mortuo habebaꝫ, ideo non admittitur: & quia domini est, non interrogatur in eum nisi in defectum probationũ. Item hæretici non habẽt immunitatem in lege cõmuni: & ideo admittuntur, ne angustetur facultas probandi. hi autem de quib⁹ hæc lex loquitur, vel priuilegium habent, vel iusta causa excusantur: & ideo non coguntur, secundum Azo. nisi fuerint forte rogati: quia tunc videtur renũtiasse excusationi: sed cum non cogũtur inuiti: ergo volentes isti admittuntur.

Hæreticus in testẽ admittitur.

c *Testis idoneus. Pater filio.* vt &. C. e. l. parentes. ergo nec socer, cum vicem patris obtineat: vt & ifra, soma. l. quia parẽtis. in castrensi autem peculio si filius ante missionem testamentum fecerit, pater testis haberi potest: vt infra, de testa. l. qui testamento. §. j.

d *Nullus. In re sua.* principaliter sua, secus si secũdario. nam potest legatarius esse testis in causa testamenti: vt infra, de testa. l. qui testamento. & insti. de testa. §. pen. nec ob. huic. C. de fideicom. l. fin. ibi, & iudex & testis &c. quia nõ loquitur ibi de hu iusmodi testificatione. an autem venditor possit esse testis in causa euictionis pro emptore? Respon. non puto, cum ad eum cõmodum & incommodũ pertinere possit: & sic est sua causa: vt infra, quãdo ap. fit. l.j. §. in propria. nisi tunc quãdo nõ teneretur de euictione. Nec ob. §. fi. reg. l. eos. quia ibi de euictione nõ tenet. Ac.

Ad fidem.]C *ASVS.* Regulariter creditur testi, siue specialiter fuit vocatus vt cõtractum audiret: siue ob aliam causam ibi existens audiat.

e *Non rogatus.* præterquam in quatuor casibus scilicet in testamento, in solutione facta creditori eius debiti, quod erat in scriptis. Item in confessione creditoris confitentis sibi solutũ tale debitũ: vt. j. de test. l. hęredes. §. fi. & C. de testi. auth. rogati. super. l. testium. quartus in diuortio: vt. j. de repu. l. nullum. sed hoc non bene ibi aperit. Alij dicunt, hodie semper rogari, per dictam auth. & sic hoc corrigi dicunt, quod hic dicitur. Accursius.

f *Vbi numerus. Non adiicitur.* quod fit quandoque: vt in testamẽto, in quo quandoq; .viij. vt in testamẽto cæci: vt. C. qui testa. fa. pos. l. hac cõsultissima. quãdoq; .vij. vt regulariter: vt. C. de testa. l. hac cõsultissima. §. j. quãdoq; .v. vtĩ testamẽto rustici: vt. C. de testa. l. fi. & in codicillis: vt. C. de codi. l. fi. quãdoque. iij. vt. C. si cer. pe. l. fin. & in auth. ibi posita. quandoque duo: & hoc regulariter: cum pluralis locutio &c. vt hic, & infra, de ver. sig. l. inter illa. §. fin. sed contra. infra, de op. le. l. j. Solu. vt ibi.

Milites, [a] vel illi, qui cum magistratu Reipublicę causa absunt, vel quibus venire non licet. [b]

IX. PAVLVS libro primo ad Sabinum.

TEstis idoneus pater filio, [c] aut filius patri non est.

X. POMPONIVS libro primo ad Sabinum.

NVllus idoneus testis in re sua [d] intelligitur.

XI. IDEM libro trigesimotertio ad Sabinum.

ADfidem rei gestę faciendã, etiam non rogatus [e] testis intelligetur.

XII. VLPIANVS libro trigesimo-septimo ad Edictum.

VBi numer⁹ testiũ nõ adiicitur: [f] etiam duo sufficient. Pluralis enim elocutio duorum numero contenta est.

Nota quòd causa euitandæ absurditatis debet fieri extensio legis ad casum non expressum, habentem similem rationem. Bar.

XIII. PAPINIANVS libro primo de Adulteriis.

QVæsitum scio, an in publicis iudiciis calumniæ damnati, testimonium iudicio [g] publico phibere possunt. Sed neque lege Remmia prohibentur: & Iulia lex de vi, & repetundarum, & peculatus, eos homines testimoniũ dicere nõ vetuerũt: [h] verũtamẽ quod legibus omissum [i] est, nõ omittetur religione iudicantiũ: ad quorũ officiũ pertinet, eius quoq; testimonij fidem, quod integræ frõtis homo dixerit, perpẽdere [k].

XIIII. IDEM libro singulari de Adulteriis.

SCio quidẽ [l] tractatũ esse, an ad testamẽtũ faciendũ adhiberi possit adulterij dãnatus. [m] Et sanè iustè testimonij officiũ [x] interdictũ ei existimo. [n] Ergo neq; iure ciuili testamẽtum valere, ad quod huiusmodi testis ꝓcesit: neq; iure prętorio, quod ius ciuile subsequit: [o] vt neque hæreditas adiri, [p] neque bonorũ possessio dari [q] possit.

XV. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

REpetũdarũ dãnat⁹, nec ad testimoniũ, [r] nec ad testamentũ [s] adhiberi potest. [t] Hermaphroditus, an ad testamentum adhiberi possit, qualitas sexus incalescentis ostendit. [t]

XVI. IDEM libro quinto Sententiarum.

QVi falsò, [u] vel variè, [x] testimonia dixerunt: vel vtrique parti [causam] prodiderint: [y] à iudicibus competenter puniantur. [z]

XVII. VLPIANVS libro singulari Regularum.

PAter, & filius, qui in potestate eius est: item duo fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt: testes vtriq; in eodẽ

g *Iudicio.* id est, ſ alia accusatiõe facta de crimine publico.
h *Non vetuerunt.* sed probo quod cauetur. l. Iulia. de vi, vt repellantur damnati de calumnia. lex enim Iul. de vi, prohibet damnatum de publico crimine: vt supra, eo. testium. §. lege. *Flo. efficio interdictus, de publico crimine videtur. Exi videtur dãnat⁹: quia. l. primo ergo repetundarũ: vt supra, neq. de calum. l.j. §. j. quod est publicum crimẽ: vt ifra, de pub. iu. l.j. in fi. vel si nõ tenetur. l. Iul. repe. quia non accepit pecuniam, tenetur tamen. l. Remmia: vt infra, ad Turpil. l.j. §. calumniatoribus. quia publico crimine calũniatus est: & ideo publica est accusatio: vt infra, de præuari. l. præuaricationis. §. fi. arg. à contrario sensu resumpto. Itẽ probo aliter: quia. l. Iulia repellũtur infames: vt supra, eo. l. iij. §. lege? Respon. ad hoc non cauetur: vt hic dicit scilicet nominatim. vnde nec caueri videtur: vt arg. infra, de iuriis. itẽ apud Labeonem. §. ait prætor.*
i *Omissum.* hic no. arg. quod dixi supra, de offi. assess. l. liberti.
k *Perpendere.* & si inuenerit vacillare, puniat, cuiuscunque fori sit testis: vt. C. eo. l. nullum.

Scio.]C *ASVS.* Quæritur, an damnatus de adulterio, possit esse testis in testamento. Et dicit, quòd regulariter non potest. neque ergo in testamento. Viuianus.

l *Scio quidem.* q. d. non solum istud consideratur in teste scilicet quòd non sit pupillus, sed etiam hoc spectatur, quòd integri &c.
m *Dãnatus.* cũ adhuc nõ sit facta executio: licet sit seruus pœne: vt. j. de pœ. qui vltimo. Vel dic, ꝙ olim nõ occidebatur: hodie secus: vt. C. de adul. l. quãuis. vel dic, adulterij: id est. l. Iulia de adulte. quæ multa habet capitula: quorum quædam non inferunt mortem: vt supra, de minoribus. l. auxilium. §. fin. Vel dic, damnatus, id est, damnata: vt in auth. sed hodie. quæ est super dicta. l. quamuis.
n *Existimo.* est enim infamis: vt. j. de public. iudi. l. infamem.
o *Subsequitur.* vt & supra, de præscrip. ver. l. quia.
p *Adiri.* scilicet de iure ciuili. Accursius.
q *Dari.* de iure prætorio, scilicet ex huiusmodi testamento, vbi talis interuenit testis.
r *Repetundarum. Ad testimonium.* vt infra, ad. l. Iul. repe. l. eadem. §. hac lege. Accursius.
s *Ad testamentum.* vt infra, de testa. l. qui testamento. §. eum qui.
t *Ostendit.* vt supra de statu hom. l. quæritur. Accursius.
u *Qui falsò.* puta esse quod non erat.
x *Variè.* quando idem negauerunt, & concesserunt.
y *Prodiderunt.* i. vtrique parti reuelauerũt testimonia sua.
z *Puniantur.* non solum non creditur eis: vt supra, eo. l. ij. sed etiam puniuntur pœna legis Cor. de fal. scilicet cum ordinariè accusentur: vt infra, ad leg. Corn. de fal. l. eos qui. vel ex officio & motu iudicis sine accusatore: vt. C. eo. l. nullum. Accursius.

Pater.

BIU Cujas

a *Pater. Adhiberi.* vt infra, de testa. l. ad testium. in princ. & insti. de testa. §. pater. Accursius.

Ex eo.]CASVS. Quæritur, an mulier possit esse testis in causis? Et dicitur quòd sic. quod probat argumento sumpto à cõtrario: quia prohibetur damnata publi. iudicio: ergo non condemnata non ꝓhibetur. Vi.

b *Mulierẽ.* vt &. ſ. e. l. iij. §. lege. in eo quod dicit, damnatum publico iudicio repelli. & facit supra, co. l. scio.

c *Colligitur.* scilicet à contrario sensu: quod est bonum arg. vt. ſ. de offi. ei⁹ cui mã. est iurisd. l. j. §. hui⁹ rei. & hic.

d *Ius habere.* excepto testamento: vt infra, de testa. l. qui testamento. §. mulier.

Nuiti test.]CASVS. Quatuor ꝑsonas nõ cogendas ferre testimoniũ dicit: primo quòd ille qui conduxit pub. vectigal. Item qui est in itinere causa religionis. Item qui conducit annonam exercitui. Ité pupillus.

e *Publicani.* qui conducunt publica vectigalia, & exigunt: vt. j. de publica. l. j. §. j.

f *Aberit.* causa religionis. Azo.

g *Conduxerit.* scilicet equos, vel plaustra, quę conducũt annonã exercitui.

h *Sed nec pupillis.* no. pupillum non posse esse testem: vt hic, &. ſ. e. l. iij. §. lege. & hoc in ciuili causa. in criminali etiam pubes nõ potest: nisi sit maior. xx. an. vt infra. l. proxi. Fallit autem in crimine lęsæ maiestatis: vbi etiam pupillus admitti videtur, & torquetur, si opus est: vt. j. de quæstio. l. de minore. in prin. Item videtur fallere, si est proximus pubertati, & doli capax: vt infra, de li. cau. l. fin. Sed non erit per hoc testis: sed faciet aliquod indicium: immo ibi pro obligando.

In testimonium.]CASVS. Accusatus de publico iudicio, non potest in testamento esse testis. Item minor. xx. annis non potest esse testis in publico iudicio.

i *Non debet.* id est non deberet facere citari. sic supra, de his qui no. infa. l. furti. §. mandati.

k *Reus.* i. accusat⁹. sic ponitur. j. de acqui. hære. l. Pãonius. §. rei.

l *Viginti annis.* hoc in criminali: vt supra. l. proxi. dixi.

Ob carmen.]CASVS. Infamauit Titius aliquem, faciendo de eo libellum famosum: vnde infamatus accusauit Titium de iniuria, & fecit dãnari: & sic infamatus non poterit amodo esse testis. [SI EA.] An in crimine maiestatis admittantur infames, & similes, qui aliàs repelluntur? certe non. [SI TESTES.] Egi contra Titium ad. c. produxi testes: & reus etiam produxit: & omnes concordant inter se, testes actoris cum testibus rei. dicit sequendos honestiores, & qui verius videntur dicere. Viuianus.

m *Intestabilis.* vt. j. de iniur. l. lex Cornelia. §. si quis liberum. nec ergo dicat, nec dicatur testimonium ei: vt infra, de testa. l. cum lege. Io. nec testamentum facere potest: vt. j. de testa. l. is cui. §. fi. Io.

n *Magistratus.* qui nõ sunt iudices in illa causa. nã si iudicaturus est, nõ admittitur: sed qui fuit cognitor, ad testimoniũ vocãd⁹ nõ est: vt in decretis. ij. q. vj. c. statuendum. secũdum Azo. in summa: licet Pla. nihil dixerit se legisse. sed tu potes dicere contra in secundo casu: vt. C. de arbi. l. antepe. Accursius.

testamento, vel eodem negotio fieri possunt: quoniam nihil nocet ex vna domo plures testes alieno negotio adhiberi. a

XVIII. PAVLVS libro secundo de Adulteriis.

EX eo, quod prohibet lex Iulia de adulteriis, testimonium dicere cõdemnatam mulierem: b colligitur c etiam mulieres testimonij in iudicio dicendi ius habere. d

XIX. VLPIANVS libro octauo de Officio Proconsulis.

INuiti testimoniũ [in iudicio] non dicunt publicani: e item is, qui non detrectandi testimonij causa aberit: f item is, qui quid exercitui præbendum † cõduxerit. g Sed nec pupillis h testimonium denuntiari potest.

XX. VENVLEIVS libro secundo de Iudiciis Publicis.

IN testimonium accusator citare nõ debet i eum, qui iudicio publico reus k erit, aut qui minor viginti annis l erit.

XXI. ARCADIVS qui & Charisius, libro singulari de Testibus.

OB carmẽ famosum damnatus, intestabilis m fit. ℣ Illud quoq; incũctabile est, vt si res exigat, nõ tantũ priuati, sed etiã magistratus, n si in præsenti sint, testimonium dicãt. Item senatus censuit, prætorem testimoniũ dare debere in iudicio adulterij causa. ℣ Si ea rei condition o sit, vbi harenariũ testẽ, vel similem personã admittere cogimur: p sine tormentis testimonio eius credendum non est.

Hic est solennis. §. & sæpe occurrit in interdicto turbatæ possessionis: hoc tamen intellige siue ab eadem parte, siue à diuersis producantur. statur enim potius dignitati, quàm numero: quod intellige, nisi in numero sit magnus excessus: vt extra eo. c. in nostra. vbi glo. Bartolus.

℣ Si testes omnes eiusdem honestatis & existimationis sint, & negotij qualitas, ac iudicis motus cum his concurrit: sequenda sunt omnia testimonia. q Si verò ex his quidam eorũ aliud dixerint, licet impari numero, r credendũ [quidẽ] est: sed quod naturę negotij cõuenit, & quod inimicitiæ aut gratię suspicione careat: cõfirmabítque iudex motum animi sui ex argumentis & testimoniis, & quæ rei aptiora, & vero ꝓximiora esse cõperit. Nõ enĩ ad multitudinẽ respici oportet, sed ad syncerã testimoniorũ fidẽ, & testimõia, quibus potiꝰ lux veritatis adsistit. s

Hæc lex potest legi duobus modis: vno modo secundum glo. alio modo secũdũ Iac. Butri. & est lex multum no. & necessaria, quæ talis est: quòd si vult aliquis facere testamentum, & venientes ab intestato non patiuntur venire notarium: tunc iudex ire debet, vel mittere notarium, vt possit testari. Bartolus.

XXII. VENVLEIVS libro secundo de Officio Proconsulis.

CVrent magistratus cuiusque loci testari volẽtibus, & seipsos, t & alios testes vel stio, quod exigitur ad alicuius facti existentiam: vt si dicatur vno contextu factum esse testamentum, alias secus: vt si dicam, quòd possederim, & inducam plures testes: vnus dicat, ego vidi eum possidere per annum, alij per alium, & sic de cæteris: eorum testimonium tenet: quia hoc solum quæritur an possederim, quod omnes testes dicunt: & super eo solo de quo est controuersia inducendi sunt testes: vt supra, de pe. hær. l. si quis libertatem. in fi. & supra, de proba. l. si arbiter. §. quotiens. & l. in omni. & supra, de ædil. edic. l. j. §. causa est. & C. de iur. & fac. igno. l. cum falsa. sed de hoc solo contenditur, an possederim. hoc autem omnes dicũt: vnde eorum testimonium tenet. nec enim quæstio est, an illa vel illa die possederim, secundum Ioannem.

Cvrent.]CASVS. Habeo testes cõtra Titiũ, qui videnꝫ mori. peto à iudice vt eos recipiat. etiã ante lité cõtestatã debet iudex adesse, & recipere, & facere scribi eorũ dicta coram testib⁹. Vi. t *Seipsos.* no. iudicẽ debere adesse, quãdo ĩ secreto testes interrogãtur: vt & arg. ĩ aut. vt defun. seu fu. §. illud. coll. v. sed quod subiicit ꝙ testes debẽt adhiberi, est mirũ. quare dic ꝙ debẽt ĩteresse iuramẽto testiũ, nõ autẽ dicto: vt. C. e. si quãdo. Vel dic, ꝙ quãdo tabellioné nõ habet, qui eorũ dicta scribat, tũc faciet eos dicere coram testibus. si autẽ habet, tũc ipse scribat: vt hic subiicit, vel signatores &c. ista ergo lex locũ habet post lité contestatã. nã tũc producũtur testes. sed & ante potest locũ habere, si nõ est in potestate producẽtis lité cõtestari: vt quia reus vel etiam actor: cum testes debeant recedere, vel cito mori: vt supra, ad leg. Aquil. l. in lege. & in authen. de testi. §. & hic vero. col. vij. Accursius.

† *At Gellius lib. 6. cap. 7. illis verbis, Improbus, intestabilisq; esto, significari mulieribus ius dicendi testimonii non fuisse, ex eo quòd lege Horatia Tarratiæ plurimi illati sunt honores, inter quos, testabilis vt esset. Quo verbo dicẽdi testimonii ius intelligitur. Nã contrarium est in verbis. 12. Tab. Pupill⁹ cui pasit esse testis. Vide Aliciat. lib. parerg. 2. cap. 43.*

Testes reprobat locorũ varietas.

a *Produci.* Quatuor modis potest intelligi. Primo vt dicas,nō potest producere pro se eum,qui prius contra se testimoniū dixit: quia præsumitur esse testis redemptus: sed hoc in eadem causa: secus in alia causa: vt.C.eo.si quis testibus.vel dic,vt ibi. Secundo non potest produci qui ante dixit reum id est malum testimonium in alia causa:quia qui semel est malus, præsumitur & postea: vt infra,de accu.l. si cui.§.iisdem.Tertio, quòd non potest produci post didicita testificata: vt in authen.de testi. §. quia vero.[a] & sic loquitur secundum iura noua: licet arg.sit cōtra infra,de quæstio. l.repeti. Quarto,vt nō possit bis produci, etiá ante aperturam:vt arg. C.e.l.fi.§.sinautem.Io. & secundum hoc dic, reum, id est accusatum vel conuentum primo, tertio,& quarto: sed in secundo dic id est malum, vt à iudice vocatus aliquid imutet. Accursius.

a Hoc est verū in eadem causa, aliàs secus: vt extra eo. ca. veniēs. Bartolus.

b *Testes. Non placuit.*qui sunt domestici testes, colligitur.C.de his qui ad Eccle.confu.l.fin. §. sane. &.C.de quæstio.l. pridem.& infra,de pœnis l.respiciēdum. §. furta. Azo.& isti nō debent admitti: vt hic, &.C.e. l.etiam. Accursius.

†*Bu. hic legit,produci testis nō potest in reū, qui ante in eum testimoniū dixit.* †*Vide Evas.Chil. 2. Cent.3. pro. 6.* †*Concor. quod notatur in canone,statuendum est.2. q.6.*

Andatis.]C *Asvs.* Habeo cōtra Titium causam: nō potero aduocatū meū producere in testē: itē neque procuratorē vel tutorem qui negotium meū perduxit ad finē. Viuianus.

signatores præbere, quo facili[9] negotia explicentur, & probatio rerum salua sit.

XXIII. Idem libro primo de Iudiciis Publicis.

Produci[a] †testis is non potest, qui ante in eum reum testimonium dixit.

XXIIII. Paulvs libro quinto Sententiarum.

Testes eos, quos accusator de domo †produxerit,inter rogari non placuit.[b]

XXV. Arcadivs qui & Charisius, libro singulari de Testibus.

Mandatis†cauetur, vt præsides attendant,ne patroni in causa cui patrocinium præstiterunt,[c] testimonium dicāt. quod & in executoribus[d] negotiorum obseruandum est.

DE IVRIS ET FACTI Ignorantia.

TITVLVS VI.

I. Paulvs libro quadragesimoquarto ad Edictum.

Ignorantia, vel facti,vel iuris est.Nā si quis nesciat decessisse eum, cuius bonorū [ei] possessio defertur: non cedit[e] ei tēpus. Sed si sciat quidem defunctum esse cognatum, nesciat autem proximitatis nomine bonorum possessionem sibi deferri: aut se sciat scriptum hæredem, nesciat autem, quòd scriptis hæredibus bonorum possessionem prætor promittit, cedit ei tempus: quia in iure errat.Idem est si frater cōsanguineus defuncti credat matrē potiorē esse. [f]Si quis nesciat se cognatū esse, interdū in iure,interdū in facto errat.nam si & liberum se esse, & ex quib[9] natus sit sciat,[g] iura autē cognationis[h] habere se nesciat:in iure errat. At si quis fortè expositus, quorum parentum esset ignoret:fortasse & seruiat alicui,putans se seruum esse:in facto magis, quàm in iure errat.[i] Item si quis sciat quidem alij delatā esse bonorum possessionē: nesciat autem ei tempus præteriisse bonorum possessionis: in facto errat.Idem est,si putet eum bonorū possessionem accepisse.[k] Sed si sciat eum nō petisse, tempúsque ei præteriisse,[l] ignoret autem sibi ex successorio[m] capite competere bonorū possessionem: cedet ei tēpus:quia in iure errat. Idem dicemus[n] si ex asse hæres institutus, non putet se bonorum possessionē petere posse ante apertas[o] tabulas. quòd si nesciat esse tabulas:[p] in facto errat.

Ignorātia.]C *Asvs.* Diuidit ignorantiam: quia alia facti: & hæc excusat id est non nocet.alia iuris:& hæc nō excusat id est hæc nocet.de primo datur exēplum:Decessit agnatus meus.vsq; ad.c.dies debeo petere bono.poss. certe si ignoro factum, id est, eū esse mortuū: nō currūt mihi.c.dies. Secundo dicit tria: vt ecce retento eodem casu, scio mortuum: sed nescio quòd lex deferat agnatis: certe currunt.c.dies.vel scio factum, scilicet me scriptum: sed nescio quòd scriptis hæredibus detur, secundum tabulas vsque ad.c.dies: certe cedit tempus. Idem in tertio: quia credo matrem vel aliū mihi præferri in hæreditate fratris.[*Si quis.*]Plana sunt sex responsa sequentia.

e *Non cedit.* vt &.C. qui admit.ad bo.pos.l. bonorum.

f *Potiorem esse.* loquitur secundum sua tempora: vt insti.ad Tertul.§.j.Sed hodie nouo iure non erraret: quia omnibus ex latere venientibus præponitur, exceptis fratribus ex vtroque parente coniunctis, qui cum ea admittuntur:vt in auth.de hære.ab intesta.§. consequens.& in aut.vt fra.filij.§.j.

g *Natus sit sciat.*& ex quibus alius sit natus: vtputa scio patrem tuum fuisse fratrem patris mei:sed puto non ideo te fuisse cognatum : & sic de cæteris. Azo.

h *Cognationis.*id est cognationem:& per consequens ius succedendi:vt differat à.ij.respon.huius.l.

i *Errat.* ergo cum quæritur, an mea sit res : interdum de facto, interdum de iure quæritur. Accursius.

k *Accepisse.* cum repudiauit. Azo.

l *Præteriisse.* scilicet sciat.

m *Successorio.*quod habet locū quādoq; de capite ī caput,vt cognati post agnatos:vt.j.fi tab.testa.nul.ex.l.j. Itē eadē persona sibi succedit de capite ī caput:vt qui excluſus est ab vnde liberi,idē admittatur ad vnde agnati:& si in hoc deficiat,admittitur ad vnde cognati:vt.j.de succes.edic.l.j.§.sed & videndum.tertio modo de gradu in gradum:vt primo filius,secundo nepos, & similiter de aliis ordinibus:vt infra,de succes. edic.l.j.§.quibus.

n *Dicemus.* scilicet vt currat ei tempus.

o *Ante apertas.*not.institutū posse adire ante apertas tabulas, si modo insolidū sit institut[9]:aliàs secus,nisi sit filius in potestate: vt hic,&.C.de cadu.tol.§.cum igitur.&. C.de iure deli.si fratris.sed constat hodie etiam ex parte institutū posse ante apertas tabulas adire, per.d.l.C.de cadu.tol.§.in nouissimo. Accursius.

p *Nesciat esse tabulas.*in quibus sit institutus.hac ergo prima lege colligitur hæc diuisio, ignorantia alia iuris,alia facti: vt plene dices infra,eo.l.regula. Accursius.

In omni parte.]C *Asvs.* Propenit regulā q̄ error facti excusat,iuris nō. est ratio:quia ius finitū habet principiū scilicet institutionem

c *Præstiterunt.*id est præstare cœperunt eundo corā iudice.aliàs si præstitisset vsque ad finem causæ : ad quid præstaret testimonium?certe ad nihil. Quid si nondum præstiterunt, tamen patrocinium cœperunt præstare conueniendo de salario , vel paratus erat præstare? Respon.bene debet admitti etiam ad postulationē suæ partis,cū hæc lex nō repellat eū.aliud est enim in eo qui præstitit patrocinium,quàm ī eo qui nō præstitit:quia ille more corrupti testis notā euadere nō potest:vt.C.de assess.l.fi.in fi.Itē quid si præstitit:& altera pars cōtra quā præstitit,postulet eū in testē?Respō.eū cogēdū:quia quod dicit hic,nō dicit nisi respectu suę partis id est ne postulāte sua parte audiātur scilicet prędicta ratione, ne more &c.hic autē cessat ille timor,& illa ratio: quia & illa generalis habet locum,quæ est.C.de leg.& con.l.quod fauore.& sunt hæc vera,maxime si non sumpsit aduocationem , ne cogeretur ad testimonium:vel si ei ante aduocationem vel postea incontinenti sit denuntiatum ne aduocet: vt arg.infra,ad.l.Iul.de adul. qui vxori.& infra,quod vi aut clam.l.j.§. sed & Aristo.

d *In executoribus.*id est apparitorib[9] negotiorū,secūdū quosdā. sed Io.dicit executores scilicet syndicos,tutores,& curatores,& similes:cū vt domini de calūnia iurēt ī causa. In procuratore cōtra, q̄ posit esse testis,cū nō iuret:arg.ī auth.eo.§.quoniā vero.& de fi.ſtru.§.si vero.aliud in iudicib[9], qui modo horū negotiorū nō sunt iudices:vt.ſ.e.l.ob carmē.§.j.& facit.ij.q.vj.c.statuēdū. Ac.

DE IVRIS ET FACTI IGNORANTIA.

Quia in pœnis & factis & in causis sæpe prætenditur error tam iuris quàm facti,ideo de eo ponit.& not.quòd quatuor sunt quæ videntur idem:sunt tamen diuersa,scilicet ignorantia, nescientia, error, & titubatio.Primū sumitur in mala parte,qui scilicet debet scire,& ignorat.

b *Pro glo. eōcor.& est tex.ī.c.ignorantia.C.per quas perso.no.acquir.l.si duo.error autem est, cum aliud vnde dicitur,qui ignorat,ignorabitur.* [b] *nescire in bona & in mala.nā omnis ignorans nescit: sed non conuertitur.sic enim hæc duo verba copulantur.C.per quas perso.no.acquir.l.si duo.error autem est, cum aliud est quam credam. Quòd autem aliud sit errare quàm ignorare, patet ex rantia.32. eo quod dicitur,si potest possessio acquiri ignoranti, ergo erranti : vt in. di.melior. fra,de acqui.poss.l.si me in vacuam.§.primo.titubatio vero cū hinciu in.c.ideo. de,non duo diuersa vel contraria scire videar : nec alicui eorum magis 37.dist.vbi animum meum applico:vt.C.de condic. inde.l.fin.licet autem in aliis sit sunt forma differentia inter prædicta lia verba quatuor,tamen quantum gl. ad hunc tractatum non est differentia : nam omnia ad factum & ad ius referuntur.*

BIU Cujas

stitutiones: & finē, scilicet codicē: vt in procœmio Digest. sed facta sunt infinita. & dat exépla, quę habes. ſ. l. pxi. ī prī. vſq; ad finē. Vi.

a *In omni parte.* scilicet iuris: vt in contractu. vel quasi: vel maleficio, vel quasi: & pone exempla: vt supra, eo. l. j. & infra, eo. l. iuris. & l. error. & l. regula. & vt sit perpetuum quod hic dicitur, dic loqui etiā in genere singulorum, & non in singulis generū. quā doque enim similē locum habent hi duo errores ad excusandum: vt. ſ. de iurisd. omn. iud. l. si quis id. §. doli. & infra, de adul. si adulteriū cum incestu. §. j. vbi mulier excusatur ab incestu errore iuris ciuilis, vel facti: vt. j. de re mili. l. qui cum vno. §. fin. Itē vt similis pœna imponatur: vt. C. vnde vi. l. si quis in tantam. &. ſ. ad legem Aquil. l. scientiam. §. qui cum aliter.

*Flo. scire.

† desidia prædi ti, legit Bud. hic.

b *Eodē loco.* id est eodē effectu: quia magis est reprehēſibilis error iuris, quàm facti: cū ius finitum &c.

*Flo. ignorantiam

c *Ius finitum.* de iure in scriptis redacto hic loquitur, non de iuris æquitate: vt supra, de leg. & ſe. con. l. non possunt. hoc autem ius principium habet & finem: vt insti. in procœmio. §. igitur. in fi. Accursius.

d *Interpretatio.* id est scientia: sed interpretatio verbi est aperta eius significatio, & sic facit aperte id scire. Accursius.

Plurimum.]*CASVS.* In alieno facto, itē in qualitate alterius facti probabiliter erro: nō sic in meo facto, vel mei facti seu negotij qualitate. vt ecce alienum factū probabiliter ignoro, vt agnatū meū decessisse. Itē qualitatem alieni facti: vt decesit testatus, vel intestatus: & sic nescio petam secundū tabul. vel ab intestato. interim ergo non currit tēpus. c. dierū in petēda bo. pos. quod aliàs cederet: vt. ſ. l. j. & C. qui admit. ad bo. pos. l. quādiu. In meo vero facto non est probabilis: vt quia ego fullo permutaui aliud palliū pro alio: vt. ſ. locati. item quæ. §. item si fullo. Item in qualitate rei meæ: vt si velim rescindere venditiones quas feci, dicens q̄ nesciui qualitatem rei meæ: vt. C. de rescin. ven. l. quisquis. & sic causa ponitur pro qualitate facti. Item quòd subiicit, de iure suo, vel de qualitate id est sui iuris, vel rei sui iuris, vel facti sui. & hoc in prima. Secundo dicit, quòd etiam si in alieno facto, vel alterius rei qualitate erro: non iuste erro in casu, vt si emo seruum alienum luminibus effossum, & credo eum sanum: vt supra, de contrahen. empt. ea quæ. Viuianus.

e *Causa.* causa appellatur ius, vt differat à facto. vel dic, vtrumq; poni pro eodem, id est, pro qualitate rei: quod postea vocat ius: vt. ſ. de iureiur. l. fi. est ergo in alieno facto vel qualitate tolerabilis: sed in suo nō: vt hic, &. j. pro suo. l. fi. in fi. &. ſ. ad Velleia. quāquam. & de loca. & cōdu. l. item quæritur. §. si fullo. & de ac. emp. l. tenetur. &. C. de rescin. ven. l. quisquis. &. ſ. ad Macedo. l. fi. in casu toleratur ignorantia sui facti: vt in debito repetendo: vt. ſ. de condic. inde. sed & si me. & infra, de pact. do. l. inter socerum. §. j.

Error in alieno facto tolerat̄ &c.

f *Facto.* est factum alienum: vt infra, pro suo. l. fi. Item suum: vt supra, ad Velleia. quamquam. Item qualitas facti alieni: vt supra, de ædil. edic. l. j. §. causa sui. &. C. de rescin. ven. quisquis. Itē qualitas iuris alieni, & sui, pendet ex primis duobus.

g *De iure.* vel de facto: vel qualitate rerum suarum: vt. d. l. quisquis. C. de rescin. ven. & supra, de iureiur. l. fin. &. C. si contra ius vel vti. publi. l. ij. Accursius.

h *Ignoret.* quod est in suo vel alieno, propter ignorantiam facti.

i *Securi hominis.* *vt & infra, eo. l. nec supina.

*Securus, inquit Budæus, est dissolutus sine vlla cura, quem supinum iuriscō sulti vocare solent: id est socordē & desidem.

Iuris ignorantia.]*CASVS.* Duas ponit regulas. Prima, quòd iuris error non prodest vsucapere volenti: vt si emi à pupillo credens licere vendere. Secunda, quia facti prodest: vt quia credo vēdentis esse, cum sit aliena. Viuianus.

k *Iuris ignorantia.* no. hanc regulam: & pone exemplum, vt quia quis credebat sibi licere emere à pupillo sine tutoris auctoritate: vt. j. pro empto. l. ij. §. si à pupillo. &. j. de vsuca. l. nunquā. facti vero ignorantiam prodesse constat: vt hic subiicit: vt si credidit dominum esse vendentem: vt in cōtrario casu: vt ar. j. eo. l. regula. §. qui ignorauit. melius, vt instit. de vsuca. in prin. Huic regulæ in

A prima parte videtur derogari. ecce enim fructuarius ancillæ putans ad se eius partum pertinere iure vsusfruct. si ita errando in iure vendidit & tradidit bona fi. vsucapio emptori accipienti procedit: vt insti. de vsuca. §. item si is. Sed respon. ibi non prodest ipsi ignoranti: vel erranti, sed alij, scilicet emptori. Dicet quis: ergo hoc est contrarium alij regulæ, alterius ignorantiam &c. sicut infra, eo. l. iniquissimum? Respon. ignorātia alterius per quem non quæro, nec à quo causam habeo, mihi non prodest: at emptor à venditore causam habet. Item secūdo derogari videtur, vt si vir vxori credēti sibi posse donari, de iure donauit, vsucapit vxor: †*Concor. cū* vt infra, pro dona. l. si vir vxori. Sed respōderi potest quòd vxor cō fiderato genere errabat in iure. putabat enī om nem donationem inter virum & vxorem valere: sed considerata specie illi⁹ donationis, nō errabat in iure. erat enī res aliena quæ donabatur à viro: quæ, quia donator non fit pauperior. non reuocatur: vt infra, de do. inter vi. & vxo. l. sed si constante. &. l. si sponsus. §. si quis rogatus. Sed in secūda parte videtur derogari. nec enim cuiuslibet facti ignorātia prodesset: vt si puto rem non esse furtiuam quæ est: vt insti. de vsuca. §. quod autem. Sed responderi potest, illud ideo contingere, quia lex inhibet vsucapionem: vt infra, de vsuca. l. vbi lex. & not. quòd hæc lex est filia illius. infra, eo. iuris.

hac. l. gl. super verb. de facto. in fi. in. c. ab exē communinem cato. extra de rescrip.

B

C

Iniquissimum.]*CASVS.* Procurator meus mandato meo emit Stichum vitiosum seruum me sciente vitium, ipso procuratore nesciente. mea scientia sibi nō nocet quò minus redhibitoria agat: & sua ignorantia mihi agere volenti nō prodest: vt supra, de ædil. edict. l. cum mancipium. §. fin. Viuianus.

l' *Iniquissimū videtur.* pone exēplū vtriusque. ſ. de ædil. edic. l. cū mācipium. §. vlt. primæ parti & secundæ huius regulæ ob. secundum Ir. quia per quos nobis acquiritur, eorū scientia nobis obest, & ignorātia pdest: vt. ſ. de contrahen. emp. l. in huiusmodi. & de ædil. edic. l. cū mācipiū. Sed respō. q̄ nō alij, sed nobis cū iidē videtur. Item ob. secundæ parti. j. de li. cau. l. liberis. §. si duo. Sed illud cōtingit ex delicto eius qui se vēdebat: vt. ſ. de mino. si ex causa. §. Papi. Item ob. primæ parti: quia scientia vēditoris nocet emptori rei mobilis ad vsuca. vt. j. de do. excep. l. apud. §. de auctoris. Sed respō. ibi non tam scientia venditoris, quæ est vitium personale, quàm furti vitium, quod est reale, nocet: vt insti. de vsuca. §. furtiuæ. aliud autē in immobilibus: vt insti. de vsucap. §. quod autem. licet hodie idem quod in mobilibus: vt in auth. vt spō. lar. §. rursus. coll. viij. Item ob. quia scientia testatoris obstat hæredi: vt institu. de vsuca. §. diutina. Sed respon. eadem persona esse videtur: vt in authen. de iureiuran. à mo. præ. §. j. col. v. Item ob. C. de episc. au. l. si legibus. Solu. vt ibi.

D

Nec supina.]*CASVS.* Emebam seruum vitiosum: postea volo agere redhibitoria, vel quāto minoris. refert an fuerit vitium apparēs: vt quia oculi erāt effossi: & tūc nō possum: quia supinē ignorauī. an erat luscus: quia videbat videre: ita habebat pulchros oculos, sed non videbat, & tunc agere possum. Viuianus.

m *Nec supina.* exemplum supra, de contrahen. empt. l. ea quæ. & infra, e. regula. §. sed facti. Accursius.

n *Factum.* scilicet alienum. Accursius.

o *Scrupulosa.* immo quandoque: vt. ſ. de in rem ver. l. iij. §. penul. ibi, curiosus ergo &c. Sed ibi ideo, quia alium ex alterius facto insolidum obligare voluit: vt supra de exer. l. fin. Accursius.

p *Delatoria.* id est ea maxima diligentia quam hi habent qui soliciti sunt semper inquirere de bonis vacantibus vt ea possint deferre in fiscum. Not. ergo ex hac. l. medium tenendum: [a] vt supra, si quis cau. l. ij. §. antepe. & supra, de instito. l. sed & si. §. proscriptum. & supra, man. l. si fideiussor. §. si cum debitor. in fi.

[a] *Concor. c. extra de offic. custo. & c. quærētur. de offi. dele. vnde versus: Maior enī medijs gratia rebus inest.*

Iuris ignorantia.]*CASVS.* Emi à pupillo credens ei licere vendere: & sic erro in iure: non possum vsucapere: vt supra, e. l. iuris. Secundo, soluo indebitum credens me teneri ex inutili cōtractu. repeto condic. indebiti. Viuianus.

II. NERATIVS libro quinto Membranarum.

IN omni parte[a] errori iure nō eodē loco[b] quo facti ignorātia haberi debebit, cùm ius finitū[c] & possit esse, & debeat: facti [autē] interpretatio[d] plerumque etiam prudentissimos fallat.

III. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

PLurimū interest vtrùm quis de alterius causa[e] & facto[f] nō sciat, *an de iure[g] suo ignoret.[h] Sed Cassius ignorantiam Sabinum ita accipiendam existimasse refert, non deperditi, † & nimium securi[i] hominis.

IIII. IDEM libro tertiodecimo ad Sabinum.

IVris ignorātia[k] *in vsucapionē negatur prodesse: facti verò ignorantiam prodesse constat.

V. TERENTIVS Clemens libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.

INiquissimum videtur,[l] cuiquam scientiā alterius, quàm suam nocere, vel ignorantiam alterius alij profuturam.

VI. VLPIANVS libro octauodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

NEc supina[m] †ignorātia fe renda est factum[n] ignorātis, vt nec scrupulosa[o] inquisitio exigenda. Sciētia enim hoc modo æstimanda est, vt neque negligentia crassa, aut nimia securitas satis expedita sit, neque delatoria[p] curiositas exigatur.

VII. PAPINIANVS libro nonodecimo Quæstionum.

a *Iuris ignorantia.* exemplum primæ partis sume, vt.j.de vsuca.l. nunquam. exemplum secundæ sume, in indebito soluto per errorem iuris: vt ex stipulatu inter absentes: vt differat à.l.seq. primæ enim parti ob. ecce enim bo.fi.pos. hæreditatis is esse videtur, qui errat in iure: & sic non tenetur nisi inquantum locupletior est: cũ malę fidei teneatur etiã in eo in quo nõ est locupletior: vt.ſ.de peti. hære.l.sed & ſi.§. ſcire. &.l.item veniunt.§.cũ autem. Sed responderi potest ibi non prodesse in acquirẽdo, sed in non perdendo: vt potecum teneatur reddere in quo locupletat⁹ est. ratione autẽ eius ĩ quo nõ est locupletior, nõ dicitur ꝓdesse ĩ acquirẽdo: sed in nõ perdẽdo. Itẽ in secũda parte regulę videt derogari circa prę scriptiones quæ sunt inductę ad rigorẽ cõseruandũ. ecce enim si nesciẽs mihi obstare prę scriptionem. xxx. an. vel. x. vel. xx. vel triennij, tacui his spatiis in repetendo rem meam: postea non admittar, etiã si ignorantiam iuris prætendam: vt.C.de præscrip.xxx.an.l.ſicut.&.C. de præscrip.long.temp.l.fi. vel si distuli facere inuẽtarium: vt.C. de iure delib.l.fi.§.fin.sed in his videor velle: vt infra, de verbo. sig.l.alienationis. vel si per biennium distuli soluere debitum canonem: vt.C.de sacrosan.eccle.auth.qui rem. Idem est, si rem meam quam alius possidet, puto mihi licere auferre. nam nihilominus punior vt insti.vi bo.rap.§.j.& idem quando contra præcepta legum quis comparat. nec enim prætextu ignorantiæ effugiet pœnas: vt si emit rem Ecclesiasticam illicite, vel ascriptitios sine terra: vt.C.de sacrosanct.eccle.auth.qui res.& infra, de agri. & censi.l.quemadmodum. atque in his est delictum, non solum iuris ignorantia: sicut fuit supra, in inuadente. Accursius.

ERror facti.] CASVS. Si errore facti credens me debere, puta cum seruo meo promissum qui non erat soluendo, repeto condic. indebi. Item in compendiis non nocet, vt si ignoraui decessisse agnatum meũ: vt supra, l.j. vel quia credo rem quã emo, esse vendentis: vt supra.l.iuris.§. facti.& hoc in masculis, non tantum in fœminis. Secundo dicit, quòd error iuris non prodest in lucris seu compendiis: vt si scio decessisse agnatum: sed nescio iure agnationis deferri bo.pos. Tertio, quòd iuris error non nocet in damno vitando: vt in eo qui soluit indebitum per errorem iuris, repetit: vt.l.iuris.§. suum vero. Viuianus.

b *In damnis.* pone in indebito, vt supra.l.proxi.de compendiis dic, vt supra.l.j. Accursius.

c *Obest.* scilicet negotio integro: vt.C.eo.l.error.

d *Prodest.* vt supra.l.proxi.

e *Non nocet.* huic fini derogatur in eo quod dicitur, libertum temere vocantem patronum in ius, teneri in quinquaginta solidis: nec posse prætendere ignorantiam iuris vt euitet pœnam: vt.C.de in ius vo.l.ij. Solu. Quidam distinguunt an ignoret leges veteres, quod licet. an nouas constitutiones, quod non licet: quia sunt dicta imperatorum: vt.C.eo.l.constitutiones. hoc non valet: vt.C.de leg.& con.l.leges. Dic ergo quòd in hoc casu est error quasi naturalis iuris, quo tenemur ad benefaciendum benefacientibus nobis: vt plene dices infra, eo.l.proxi. Item hic extra iudicium: in iudicio secus: vt.l.non fatetur.j.de cõfes. Accursius.

REgula.] CASVS. Duo continentur in hac regula: & da exempla supra, e.l.j. in prin. Secundo dicit videndum vt habet locum, scilicet ista in vtroque suo dicto quod dicet in.§. sed facti. vsque in finem. sed quædã prę mittit: quæ plana sunt. [SED FACTI.] Dixi in proxi.l. ignorantiam facti non nocere: sed hoc nisi sit supina: vt ecce proscripsi ante stationem ne aliquis contrahat cum seruo meo Ianuario qui in ea stabat, & literis claris, vt omnes scirent legere. tu contraxisti cum eo: ex quo contractu vis conuenire me institoria: non potes. [SED IVRIS.] Dixi in prima.l.iuris ignor. nocere: hoc intellige si ipse qui ignorauit, erat peritus, vel iuris peritorum habeat copiam: aliàs non nocet. hæc autem distinctio, potuit alios consulere, vel non, raro habet locum: quia tunc tantum habet locum quando lucrum quæritur: puta quia ignorabam iure agnationis deferri bon. pos. non autem de damno quæritur: quia tunc indistincte non habet hæc distinctio locum: quia indistincte non nocet. [SI QVIS IVS IGNORANS.] Si hæres, cum posset vti Falcidia, detrahenda de legatis non deduxit: quæritur, an possit repetere per condic. indebi. & si quidem errore iuris, quia non credebat sibi licere, & non repetit. aut facti: vt quia plus credebat esse in bonis: & tunc repetit. Ex prædictis colligitur solutio talis quæstionis de facto. Testator legauit reipu. c. in opus aquæductus. hæres soluit totum: an possit repetere quod vltra est solutum quàm per.l.Fal. licuisset? & dicit quòd aut sciens totum in aquæductum impendit: & tunc non possit repetere: tum quia sciens: tum quia in fauorabilem rem impensum est: quia respub. non debet de suo facere, quod alius de suo voluit fieri. Si vero ignorans: aut factum, & potest petere: aut ius, & non potest. Tertio quærit, an hæc eadem habeant locum & si priuato sit legatũ. & dicit idem. Item & si non in opus aliquod. & sic generalis est prædicta distinctio. hoc autem probat per duo generalia, cum verba constitutionis imperatoris cuius verba pro parte retulit supra, eadem.l. §. j. quia verba sunt generalia: ita regula quæ sequitur, est generalis. Viuianus.

f *Regula est.* dic quòd ignorantia alia facti: alia iuris: & facti, alia probabilis: alia non probabilis. Item iuris, alia iuris naturalis, alia quasi naturalis, alia ciuilis iuris. de prima, scilicet naturali, pone exemplum in filio qui credebat sibi licere pulsare patrem: vel non procurare eum furiosum: vel captiuum non redimere: cum ipse filius sit maior octodecim annis. & ideo ei non parcitur quo minus exhæredetur: vt in authen. vt cum de app. cog.§. causas. Item si putauit sibi licere furtum facere: vt institu. de ob. quæ ex deli.§. primo. Idem in alio delicto, quod iure naturali prohibetur admitti: vt in adulterio: vt infra, ad legem Iuliam. de adult.l.si adulterium. §. nonnunquam. in fine. ibi, nam & mulieres & cætera. secus autem si putem mihi licere rem meã auferre: quia magis in iure ciuili quàm naturali erratur. & ideo excusor à pœna furti: vt institu. vi bonorum raptorum.§. quia tamen. non tamen excusor à pœna constitutionis: vt.C.vnde vi.si quis in tantam. De secunda, scilicet quasi naturalis iuris, pone exemplum in liberto & patrono: vt.C.de in ius vo.l.ij. Item in eo qui excusat nauem contra principem, cui naturaliter reuerentiam debemus: vt.C.de sacrosanct.eccl.l.iubemus. Item in matre, quæ prætextu ignorantiæ iuris non pet tutores filiis suis, nec excusatur vt euitet pœnam: vt.C.qui petant tut.l.finali. quæ pœna est vt non succedat ei in pupillari ætate decedenti: vt.C. de leg.hæ.l.sciant. Item in eo qui mutuat filiofamiliàs cum quasi naturaliter debeat scire quòd potest facile pater à filio propter hoc occidi. nam propter hoc repetitio denegatur: vt supra, ad Macedo.l.prima. Item in muliere quæ nubit intra tempus luctus. & de his duabus ignorantiis, scilicet iuris naturalis, vel quasi, potest hic intelligi: & propriè ponuntur verba hic posita. De tertia, scilicet iuris ciuilis, pone exemplum: vt supra, eodem.l.j. & in hoc tertio membro subdistingue: quia aut certat de damno vitando: & tunc non nocet: vt supra, eod. iuris ignorantia. hoc tamen fallit in indebito: vbi per ignorantiam iuris ciuilis solutum, dummodo naturaliter debeatur, non repetitur: vt.C.ad legem Fal. error. nec ob. quod dicitur. C.eod.l.si post. quia ibi non tradidit, secundum R.& Pe. Vel loquitur ibi de ignorantia facti: vt si.vij.sigilla esse credebat. si autem de lucro certet, subdistingue: an potuit consulere peritiores: vt tunc ei noceat, id est non prosit: vt hic. an non: vt tunc non noceat: vt infra, eodem.§. sed iuris. Facti autem ignorantia, si est probabilis, vt in facto alieno: vt infra, pro suo.l.fina. in fine.& prodest in compendiis, & non nocet in damnis regulariter: vt hic, & supra, eodem.l.error.&.l. in omni parte.& infra, eadem.l.§. sed facti.& hoc est quod dicitur. C.eodem.l.cum falsa. si profitear, subaudi, extra iudicium esse maternum quod erat paternum. non enim præiudicatur mihi in tali falsa demonstratione, nisi transigam, vel deferam iuramentum: vt.C.eodem.si non. in iudicio autem facta confessio, scilicet quòd esset paternum, præiudicaret. vt infra, de confess.l.certum. non probabilis: vt in suo facto: vt supra, ad Velleia.l.quamquam. nisi in casu, vt supra, de condict. inde.l.sed si me putem. Itẽ non probabilis etiam in alieno facto, si est supinus: vt infra, eodem.§. sed facti. Fallunt autem prædicta quæ de errore diximus, in minoribus, fœminis, & militibus: vt subiicit hic. Item fallit si in iudicio erretur per errorem iuris. nam etiam in damnis nocet: vt infra, de confess.l.non fatetur. Item fallit vt error etiam facti noceat, si non est integrum negotium in quo est erratum extra ius: vt.C.eodem.l.error. nisi in casu: vt supra, quando act. de pecul. est an.l.quæsitum.& forte ideo, quia ibi erat communis error, non specialis errantis. vel prætendebat errorem suum, & scientiam vel dolum aduersarij: vt supra, de iud.l. si prætor.§. Marcellus. Accursius.

g *Iuris.* pone exemplum de vtroque, supra, eo.l.j.

Possit.

BIU Cujas

a *Posit.* vtraque regula, sed primæ respon. infra.e.l.§.sed facti. vsque in fine.l.& de mino.l.si ex causa.§.nunc videndum.

b *Quibusdam.* non ergo omnibus. Sed qui sunt hi speciales casus, vbi mulieri succurritur? Respon. in deserta accusatione per errorem iuris: vt infra, ad Turpill.l.j.§. accusationem. &.l.mulier. Item si non exhibeat instrumenta: vt Cod. de eden. l. j.§. finali. Item si asscripsit legatum: vt infra, ad legem Corneliam, de fal. l.diuus. §. quæri. Item si per incuriam vel negligentiam falsam monetam cudi patiatur in prædio suo: vt Cod.de falsa mone.l.j.§.primo. Item si detulerit: vt infra, de iure fisci. l.ij.§. fina. Item si à locupleto debitore ad inopem se nouauerit: vt infra, soluto matrimonio. l. si cum dotem. §. si mulier. Item si pro alio fideiubeat: vt supra, qui satisdare cogantur.l. de die.§.minori. & hæc in damnis vltra mares: vt Cod. eodem.l.finali.in lucro autem dic vt supra, eodem.l. error.ij. respon.Accursius.

c *Non est delictum.* vt in prædictis casibus.

d *Læduntur.* scilicet mulieres in damnis, in lucris autem non prodest: vt supra.l.proxi.§. iuris autem.

e *Hac ratione.* non proximi, sed superioris dicti.

f *Vigintiquinque annis.* pone exemplum, Codice, si aduersus solut.l. indebito. succurritur ergo minori in contractu vel quasi, & in maleficio vel quasi, si errat in iure ciuili, nō naturali vel quasi: vel erretur in delicto. nam iuuatur, si modo delicta non proueniant ex animo: vt hic, & supra, de mino. l. si ex causa. §. nunc videndum.

g *Credidisset.* vt & supra, ad Maced.l. si quis patrem.& de mino.verum.§.fina.Accursius.

h *Adire.* iure prætorio secundum tabu. intra centum dies sibi à lege concessos, vel institutus, si adierit intra annum.

i *Ignorare.* milites enim &c. vt. C. de iur. delib.l.fina. in princip.

k *Aditionis.* centum dierum iure prætorio, vel ciuili dic institutū si adierit intra annum.

l *Sed facti.* scilicet alieni.

m *Solus ignorat.* vtique non subuenitur ei.idem & si mulieri: vt supra,de institu.l.sed facti verò ignorantiā non nocere. Videamus igitur, in quibus speciebus locū habere possit[a], [eo] antè præmisso, quòd minoribus vigintiquinque annis ius ignorare permissum est: quod & in fœminis in quibusdam[b] causis, propter sexus infirmitatem, dicitur. Et ideo sicubi nō est delictum, [c] sed iuris ignorantia: non læduntur. [d] Hac ratione[e] si minor vigintiquinque annis[f] filiofamiliàs crediderit: [g] subuenitur ei, vt non videatur filiofamiliàs credidisse. ¶ Si filiusfamiliàs miles à commilitone hæres institutus, nesciat sibi etiam sine patre licere adire: [h] per constitutiones principales ius ignorare[i] potest: & ideo ei dies aditionis[k] non cedit. ¶ Sed facti[l] ignorātia ita demum cuiquam nō nocet, si non ei summa negligētia obiiciatur. Quid enim si omnes in ciuitate sciāt, quod ille solus ignorat[m]? Et rectè Labeo definit scientiam neque curiosissimi, neque negligentissimi hominis accipiēdam: verùm eius, qui eam rem diligenter inquirendo[n] notam habere possit. ¶ Sed iuris ignorantiam non prodesse[o] Labeo ita accipiendum existimat, si iurisconsulti copiam haberet, vel sua prudentia instructus sit: vt cui facile sit scire, ei detrimento sit iuris ignorātia. quod rarò[p] accipiendum est. ¶ Qui ignorauit rei dominū esse venditorem: plus in re[q] est, quàm in existimatione mētis: & ideo tametsi[r] existimet se non à domino emere, tamē si à domino ei tradatur, dominus efficitur.

Nota quòd si præfatio legis est generalis: licet lex sit specialis, generaliter intelligitur. Idem etiam si lex est specialis, ratio tamen est generalis, quòd generaliter lex est intelligenda. Bartolus.

¶ Si quis ius ignorans, lege Falcidia vsus non sit: nocere ei dicit epistola[f] diui Pij. Sed & imperatores Seuerus & Antoninus in hæc verba rescripserunt: Quod ex causa[t] fideicommissi indebitum datum est, si non per errorem[u] solutum est, repeti non potest. Quamobrem Cargiliani hæredes, qui cùm ex testamento eius pecuniam ad opus aquæductus reipublicæ Cirtensium relictam soluerint, non solum cautiones non exegerunt, (quæ interponi solent, vt quod amplius cepissent municipes, quàm per legem Falcidiam licuisset, redderent) verùm etiam stipulati sunt, ne ea summa in alios vsus conuerteretur, & scientes prudentésque passi sunt eam pecuniam in opus aquæductus impendi: frustra postulant reddi sibi à republica Cirtensium, quasi plus debito dederint: cùm sit vtrumque iniquum, [&] pecuniam quæ ad opus aquæductus data est, repeti: & rempublicam ex corpore patrimonij sui impendere in *id opus, quod totum alienæ liberalitatis gloriā repræsentet. Quòd si ideo repetitionem eius pecuniæ habere credunt, quòd imperitia lapsi, legis Falcidiæ beneficio vsi non sunt: sciant ignorantiam facti, non iuris prodesse: nec stultis[x] † solere succurri, sed errantibus.

Exempla non arctant regulam. vide supra, de legi.l.iura non in singulas. per Cynum & Bartolum. in.l.omnes populi.in.6. principali.q.ver.item quæro si statutum est prolatum in persona vnius.

¶ Et licet municipum[y] mentio in hac epistola fiat, tamen & in qualibet persona idem obseruabitur. Sed nec quòd in opus* aquæductus relicta esse pecunia proponitur: in hunc solum casum cessare repetitionem, dicendum est. nam initium[z] constitutionis generale est. demonstrat enim, si non per errorem solutū sit fideicōmissum: quod indebitum[a] fuit, non posse repeti. Item & illa pars æquè generalis est, vt qui iuris ignorantia legis Falcidiæ beneficio vsi nō sunt, possint repetere: vt secūdum hoc possit dici, etiam si pecunia, quæ per fideicommissum relicta est, quæque soluta est, non ad aliquid faciendum relicta sit, & licet cōsumpta nō sit, sed extet apud eum, cui soluta est: cessare repetitionem.

n *Inquirendo.* & si nō diligenter inquisierit. Ioan.

o *Non prodesse.* id est nocere. Azo. vel proprie, vt statim dicit iurisco. vt & infra, de bo. poss.l.in bonorum.

p *Raro.* id est raro est locus huic distinctioni, habuerit copiam iurisconsulti, vel nō: sed in lucro tantum: in dāno autem quamuis iurisconsulti copiam habeat, tamen sibi subuenitur: vt supra, eod.l. iuris ignorantia.&.l.error.in fine.Accursius.

q *Plus in re.* id est in veritate, quàm in opinione: vt institu. de lega.§.si quis rem. Et argu. supra, de neg.gest.l. si pupilli.§. si quis quasi.& facit infra, de fal.l. impuberem. §. j. & de adquiren.rerum domi- *Flo.impēdere: & in nio.l.liber homo. *id opus*

r *Tametsi.* i. quamuis.

f *Epistola.* & lex Codicis: vt. C. ad.l. Fal. error. Accursius.

t *Ex causa.* hæc verba sunt generalia. Acc. † *Hæc verba ponūtur*

u *Per errorem.* scilicet facti probabilis: vt. d. l. error. Accursius. *in.c. exprte. in glo. mercuriali. extra de confra, quod vi aut clam. l. fuetudi.*

x *Nec stultis.* No. stultis non succurri: vt infra, quod vi aut clam. l. seruus. & appellat stultum, qui ius ignorat: vt arg. C. de leg. & consti. l. leges sa. & facit. j. de admini. tuto. impuberi. Accursius. *Ignorans ius, stultus dicitur.*

y *Et licet municipum.* modo incipit commendare epistolam, & licet &c. quæ hucusque durat. *Flo. operē*

z *Nam initium.* Not. quòd si initium est generale, & tota lex generalis est. sic & infra, de aur. & ar. le. l. species. argu. contra infra, de lib. le. l. Aurelius. §. Sticho. genus est ibi, quod ex causa fideicōmissi indebitum datum est, si non per errorem solutum est, repeti non potest, sed postea ibi, quam ob rem & cætera. dicit in specie. *Tota lex generalis est, si initiū sit generale.*

a *Indebitum.* scilicet ciuiliter. Accursius.

IMpuberes.] CASVS. Si in prædio pupilli cudatur falsa moneta, aut pugnatur: an sciens perdat prædium?

Dicit quòd non: quia nihil scire intelligitur. Viuianus.

a *Nihil posse.* de facto.
b *Scire.* de iure. Accursius.
c *Intelliguntur.* in sui præiudicium: vt. C. de fal. mo. l. j. §. impuberes. & arg. supra, ad Maced. l. si quis patré. in fine. & infra, quod fal. tu. auth. l. pupilli. & supra, de iureiu. l. qui iurasse. hoc autē intelligi potest de nō proximo pubertati, & de eo qui non est doli capax: alioquin cum dolū cōmittat, scire dicetur de iure, & de facto. Accursius Florentinus.

DE SPONSALIBUS.

Diximus de contractibus rerum, nunc de contractibus personarum, id est nuptiis. sed quia sponsalia præcedunt, ideo de his præmittit.

†*De iure & more veteris sponsaliorum Cell. d lib. 4. cap. 4. Boeth. in Top.*

Sponsalia. sed an sine spōsali b pos sint esse nuptię? Respō. vtiq;, si ponas aliquam ductā in domū, & in eadē domo contractum matrimoniū. Azo. Vel etiā in domo mulieris per verba de præsenti. Accur.

c *Sponsalia. Stipulari.* Stipulatio potest īteruenire, sed non est necessaria, quia & inter absentes cōtrahuntur: vt infra, eod. l. iiij. & fi. Vel dic esse speciale in ea, vt inter absentes cōtrahatur. aliàs autē contra: vt institu. de inut. stip. §. item verborū. ex hac tamen stipulatione nō reperio agi. Sed cur non agatur ad interesse si fœmina diues est, cum sit rei honestæ stipulatio? Argum. contra infra, de verborū obliga. l. Titia. & quarum re. ac. non da. l. j. §. quęro. Accursius.

f *Vfficit nudus.* à stipulatione, non à verbis: vt. s. l. j. Accur.

g *Consensus.* vt &. ÿ. e. l. fin. & l. sponsalia. &. l. in sponsalibus. Accur.

h *Constat.* an idem in matrimonio, quod inter absentes contrahatur? Videtur quòd sic: vt infra, titu. j. l. deniq;. quia solo consensu cōtrahitur, non verbis: vt infra, de iure dotium. l. mutus. & infra, de reg. iur. l. nuptias. vnde videtur etiam inter absentes posse cōtrahi, & in diem, & sub conditione: vt infra, de act. & oblig. l. consensu. & institu. de contrahen. emptio. §. emptio. Sed econtra videtur, cum matrimonium sit actus legitimus, & de iure cano. introductus, videtur non fieri inter absentes, vel in diem, vel sub conditione. nā & emancipatio solo consensu fit. non tamen in diem, vel sub conditione: vt infra, de re. iur. actus. sed ibi de certis actibus dicit. Item pro hoc est quod legitur supra, de adop. l. neque absens. Accursius. *ADDITIO.* Tu dic quòd matrimonium potest contrahi per procuratorem, & fundatur in persona domini: vt extra de procur. c. fin. §. j. lib. vj. Sed an possit contrahi sub conditione: dic vt not. extra de condi. appo. ca. fin.

**Flo. finiēda*

x. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

IMpuberes sine tutore agentes, nihil a posse [de facto vel de iure] scire b intelliguntur c.

Digestorū

seu Pandectarum, liber vicesimustertius.

DE SPONSALIBVS.†

TITVLVS I.

Sponsalia fiunt per verba de futuro, & à spondeo dicuntur, à quo etiam descendit appellatio sponsi. h. d. cum duabus legibus sequentibus. Bald.

I. FLORENTINVS libro tertio Institutionum.

Spōsalia d sunt, mentio & repromissio nuptiarum futurarum.

II. VLPIANVS libro Singulari de Sponsalibus.

Sponsalia autem dicta sunt à spondendo. nam moris fuit veteribus stipulari, e & spōdere sibi vxores futuras.

III. FLORENTINVS libro tertio Institutionum.

VNde & sponsi sponsæque appellatio nata est.

Contrahuntur sponsalia nudo consensu inter præsentes, vel inter absentes per epistolam. h. d. cum l. sequen. Bald.

IIII. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad Sabinum.

Svfficit nudus f cōsensus g ad constituenda spōsalia. Denique cōstat h & absenti absentem i desponderi posse k, & hoc quotidie fieri.

V. POMPONIVS libro sexto decimo ad Sabinum.

HAec ita, si scientibus his, qui absunt, sponsalia fiāt, aut si postea ratum habuerint.

Eius est dissoluere, cuius est ligare. hoc dicit ista. l. nota. Bald.

VI. VLPIANVS libro trigesimosexto ad Sabinum.

SI puellæ tutores ad infringenda* sponsalia nuntium misērūt, non putarim suffecturum ad dissoluendam nuptiarū spem l hunc nuntium, non magis, quàm sponsalia posse eos solos cōstituere: nisi fortè omnia ista ex voluntate puellæ facta sint.

Tantum valet id quod fit sine scriptura, quantum id quod fit cum scriptura. Bald.

VII. PAVLVS libro trigesimoquinto ad Edictum.

IN sponsalibus nihil interest, vtrum testatio m interponatur, an aliquis sine scriptura spō deat n. In sponsalibus etiam consensus eorum exigēdus est, quorum in nuptiis desideratur o. Intelligi tamē semper filię patrem consentire, nisi euidenter p dissentiat, Iulianus scribit.

Quædam impediunt facienda quæ non impediunt iam facta. ad id quod. l. si pater. supra, de his qui sunt sui vel alie. iur.

VIII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

FVror, quin sponsalibus impedimento q sit, plus quàm manifestū est: sed postea interueniēs, sponsalia nō infirmat r.

Per ductionem ad domum, sponsalia nō præsumuntur cōtracta: durant tamen si ante ductionem contracta fuerunt. Baldus.

IX. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad Edictum.

QVæsitum est apud Iulianum, an sponsalia sint ante duodecimum annū, si fuerint nuptiæ collatæ. f Et semper Labeonis sentētiā probaui existimantis, si quidē præcesserint t sponsalia durare ea, quamuis in domo nupta u * esse cœperit. Si verò non præcesserint: hoc ipso, quòd in domum deducta est, non videri sponsalia facta x. quam sentētiam Papinianus quoque probat.

Pater potest sponsalia filiæ existentis in potestate dissoluere, secus si fuerit emancipata. h. d. cum l. seq. Baldus.

X. IDEM libro tertio Disputationum.

IN potestate manente filia, pater sponso nuntium remittere potest y, & sponsalia dissoluere. Enimuero si emancipata est, non potest, neque nuntium remittere, neq; quæ dotis causa data sunt condicere. ipsa enim

a Nihil posse. de facto.
b Scire. de iure. Accursius.
c Intelliguntur. in sui præiudicium: vt. C. de fal. mo. l. j. §. impuberes. & arg. supra, ad Maced. l. si quis patré. in fine. & infra, quod fal. tu. auth. l. pupilli. & supra, de iureiu. l. qui iurasse. hoc autē intelligi potest de nō proximo pubertati, & de eo qui non est doli capax: alioquin cum dolū cōmittat, scire dicetur de iure, & de facto. Accursius Florentinus.

DE SPONSALIBUS.

Diximus de contractibus rerum, nunc de contractibus personarum, id est nuptiis. sed quia sponsalia præcedunt, ideo de his præmittit.

†*De iure & more veteris sponsaliorum Cell. d lib. 4. cap. 4. Boeth. in Top.*

Sponsalia. sed an sine spōsali b pos sint esse nuptię? Respō. vtiq;, si ponas aliquam ductā in domū, & in eadē domo contractum matrimoniū. Azo. Vel etiā in domo mulieris per verba de præsenti. Accur.

c *Sponsalia. Stipulari.* Stipulatio potest īteruenire, sed non est necessaria, quia & inter absentes cōtrahuntur: vt infra, eod. l. iiij. & fi. Vel dic esse speciale in ea, vt inter absentes cōtrahatur. aliàs autē contra: vt institu. de inut. stip. §. item verborū. ex hac tamen stipulatione nō reperio agi. Sed cur non agatur ad interesse si fœmina diues est, cum sit rei honestæ stipulatio? Argum. contra infra, de verborū obliga. l. Titia. & quarum re. ac. non da. l. j. §. quęro. Accursius.

f *Vfficit nudus.* à stipulatione, non à verbis: vt. s. l. j. Accur.

g *Consensus.* vt &. ÿ. e. l. fin. & l. sponsalia. &. l. in sponsalibus. Accur.

h *Constat.* an idem in matrimonio, quod inter absentes contrahatur? Videtur quòd sic: vt infra, titu. j. l. deniq;. quia solo consensu cōtrahitur, non verbis: vt infra, de iure dotium. l. mutus. & infra, de reg. iur. l. nuptias. vnde videtur etiam inter absentes posse cōtrahi, & in diem, & sub conditione: vt infra, de act. & oblig. l. consensu. & institu. de contrahen. emptio. §. emptio. Sed econtra videtur, cum matrimonium sit actus legitimus, & de iure cano. introductus, videtur non fieri inter absentes, vel in diem, vel sub conditione. nā & emancipatio solo consensu fit. non tamen in diem, vel sub conditione: vt infra, de re. iur. actus. sed ibi de certis actibus dicit. Item pro hoc est quod legitur supra, de adop. l. neque absens. Accursius. *ADDITIO.* Tu dic quòd matrimonium potest contrahi per procuratorem, & fundatur in persona domini: vt extra de procur. c. fin. §. j. lib. vj. Sed an possit contrahi sub conditione: dic vt not. extra de condi. appo. ca. fin.

i *Absentem.* per nuntium, vel literas: vt. ÿ. e. l. fin. Accursius.
k *Posse.* vt infra, eodem. l. in spōsalibus. Sed quid si pœniteat absentem antequam absens cōsentiat? Argum. quòd non sunt sponsalia: vt supra, de iureiur. l. non erit. in fine. & infra, de act. qui poss. l. absenti. Sed argu. contra infra, de adquiren. hęred. l. si quis mihi bona. §. fin. & l. qui seruū. & C. de repu. l. licet. & infra, de aqua. plu. arcēda. l. in diem. Accur.

l *Puellæ. Spem.* nec matrimonium: vt C. de nup. l. in copulādis. nec procuratorem: vt C. de procur. l. neq;. nec repudiare bonorū possessionem: vt infra, de suc. edi. l. j. §. tutor. Et sic no. quòd non est similis potestas tutoris, patriæ potestati. pater enim dissoluit: vt infra, eodem. l. in potestate. Accursius.

Tuteris potestas, a patria potestate differt.

m *In sponsalibus. Testatio.* id est in scriptis sponsalia. Azo.

n *Spondeat.* vt. C. de nup. l. neque sine.

o *Desiderator.* vt eorum quorū in potestate est: vt infra, titu. j. l. ij. &. C. de nup. l. si vt proponis.

p *Nisi euidenter.* Not. *Scims non* intelligi cōsentire, nisi *contradicēs* cōtradicat ex quo scit: *consentire* vt argumen. infra, so- *videtur.* luto mat. l. ij. §. voluntatem. Sed argu. contra infra, de fur. qui vas. §. qui ex voluntate. Accursius. *ADDITIO.* Dic quòd hic est fauor matrimonij, & propter coniunctionem personarum: argum. l. si seruus. infra, de dona. inter virum & vxo. Item, quia cōtradicendo posset impedire, argu. eius quod no. in. l. Gaius. supra, de pigne. act. secūdum Bartolum. **Flo. domo loco nupta*

q *Fvror. Impedimento.* vt & venditioni: vt. C. de contrahen. empt. l. ij.

r *Non infirmat.* sicut nec videtur matrimonium: vt & supra, de his qui sunt sui, vel alie iur. l. patre. & infra, titu. j. l. oratione. §. fin.

s *Qvæsitum. Collata.* id est de facto celebratæ quantum ad ipsorum votum, quia duxit eam in domum.

a Immò, ixit quit Bud. hic: collata nuptia dicū tur dilata vel ista.

t *Præcesserint.* antequam fieret ductio in domum.

u *Nupta.* scilicet de facto tantum.

x *Facta.* licet enim consenserit ductioni: non tamen ideo consensit nuptiis contrahendis, & consentire potest in concubinam.

y *In potestate. Potest.* vt infra, de repu. l. ij. in fine. sed nuptias nō: vt. C. de repu. l. dissentientis. & infra, de do. inter vi. & vxo. l.

cum

BIU Cujas

cum hi.§.si socer nurum. idem in matre, vt non faciat diuortium filiæ: vt.C.de repu.l.filiæ.

a *Extinguet.* id est faciet vt non nascatur. Accursius.

b *Quæ.* scilicet condictio.

c *Non secuta.* id est si illa nolit nubere. Accursius.

d *Consentiret.* pater.

e *Sponsalia, sicut.* vt & §.eod.l.sufficit.

f *Sed ea. Intelligitur.* vt & infra, so. ma.

Fl. poterit l.dotem. Accursius.

g *Eligat.* ergo si dignum eligat pater, contrahuntur sponsalia sine voluntate filiæ. secus tamen asseritur in filio: vt.j.l.proxi. Io.[a] tamen dicit idem in filia, quod in filio: vt nũquam consistant sponsalia sine voluntate filiorum & filiarum. sed tamen vbi dignum eligat pater, cõtrahit causam ingratitudinis, nisi cõsentiat: vt fit in aliis causis: vt in auth. vt cũ de ap. cog. §. si alicui. co. viij. Item cõtra. C. de nup. l. viduæ. vbi exigitur filiam consentire, etiam si dignum sibi eligat pater: & eius voluntas præfertur. Respon. hoc loquitur de ea tantũ quæ est in potestate, ibi de emancipata. vel dic, quòd de vtraque loquitur. hoc tamen non est verum, nisi ipsa sibi dignum eligat: vt ibi.

[a] *Istã opinet Ioan. And. in c. 1. extra de despon. impub. secũdũ Baldum.*

h *In sponsalibus. Vt in matrimoniis.* id est talis vt in matrimoniis sed alia, scilicet septem annorum, vt subiicit. Vel non est definita vt in sponsalibus variè in maribus & fœminis, vt in nuptiis. Vel aliter nõ esset definita ætas, vt solam ætatem dicam sufficere, sicut in nuptiis dico. nam si septem annorum sit, non sufficit, nisi intelligat quod agatur. sæpe enim accidit, vt non intelligant in ea ætate, sed in. ix. annis tantum, vel. x. sed sola ætas. xij. annorum, vel. xiiij. sufficit. tunc enim bene intelligunt, nisi sint furiosi, secundum Azo.

† *Quæ ætas matrimoniis definiẽda, Plato dialog. 6. de legib. circa finem.*

In. 12. & 14. an. intelligere quis dicitur.

i *Tutor. Suam.* scilicet adultam.

k *Potest.* vt &. C. de inter. ma. l. si tutor. & infra, tit. j. l. senatusconsulto. & si quis tutor. §. quãuis. Accursius.

l *Oratio. Suppleatur.* Not. suppleri vbi deficit lex: vt supra, de testi. l. quæsitũ. Item not. si quid prohibetur, & id prohibetur, per quod peruenitur ad illud prohibitum: vt supra, de pactis. l. quod dictum. & infra, de fideiuss. l. cum lex. &. C. de na. li. l. legem. in fin. &. C. de vsur. l. eos. in fin. &. C. de vsur. rei iudi. l. fin. in fin. & supra, de peti. hæred. sed & si lege. §. item si rem. & supra, de mino. l. iij. §. vtrum. Sed argu. contra infra, titu. j. l. si quis officij. Sed ibi est spes, quòd erit matrimonium, licet hodie esse non possit. Item argu. contra supra, de iud. sed & si susceperit. §. fina. & sic econtra not. supra, de iur. om. iud. l. ij.

filia nubendo efficiet dotem esse condictionémq; extinguet[a], quæ[b] causa nõ secuta[c] nasci poterat, *nisi fortè quis proponat, ita dotem patrem pro emancipata filia dedisse, vt si nuptiis non consentiret[d]: vel contractis, vel non contractis, repeteret quæ dederat. tunc enim habebit repetitionem.

Sponsalia consensu filiæ contrahuntur: quæ filia patri consentire debet, licet contradicere posset, si haberet iustã causam contradicendi. h. d. iusta. l. cum. l. seq. Bald.

XI. IVLIANVS libro sextodecimo Digestorum.

SPõsalia, sicut[e] nuptiæ, cõsensu contrahentiũ fiũt: & ideo sicut nuptiis ita sponsalibus filiãfamiliàs consentire oportet.

XII VLPIANVS libro Singulari de Sponsalibus.

SEd[ea,]quæ patris voluntati non repugnat, consentire intelligitur[f]. Tunc autem solum dissentiendi à patre licentia filiæ cõceditur, si indignum moribus, vel turpem sponsum ei pater eligat[g].

XIII. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

FIliofamiliàs dissentiẽte, spõsalia nomine eius fieri non possunt.

XIIII. MODESTINVS libro quarto Differentiarum.

IN sponsalibus contrahendis ætas † contrahentium definita non est, vt in matrimoniis[h]. Quapropter & à primordio ætatis sponsalia effici possunt: si modo id fieri ab vtraq; persona intelligatur: id est, si non sint minores, quàm septem annis.

XV. IDEM libro Singulari de Enucleatis Casibus.

TVtor factã pupillam suã[i] nec ipse vxorẽ ducere, nec filio suo in matrimonio adiungere potest[k]. Scias tamẽ, quod de nuptiis tractamus, & ad spõsalia pertinere.

Cum aliquid prohibetur, videtur esse omne illud prohibitum, per quod peruenitur ad illud. Et quando aliquid permittitur, videntur esse omnia permissa, per quæ peruenitur ad illud: vt. l. ad rem mobilem. & l. ad legatum. supra, de procura. &. l. 2. supra, de iurisdict. iudi. Baldus.

XVI. VLPIANVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

ORatio imperatorum Antonini & Commodi, quæ quasdam nuptias in personam senatorum inhibuit, de sponsalibus nihil locuta est: rectè tamen dicitur, etiam sponsalia in his casibus ipso iure nullius esse momenti, vt suppleatur[l], quod orationi deest.

Sponsus debet expectare sponsam, etiam vltra quadriennium, si iusta & necessaria causa interueniat. Bartolus.

XVII. GAIVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

SAepe iustę, ac necessarię causæ nõ solũ annũ, vel biẽniũ, sed etiam trienniũ, & quadriẽnium, & vlterius trahunt[m] spõsalia: veluti valetudo spõsi, spõsæve, vel mortes parentum, vel capitalia crimina, aut longiores peregrinationes, quæ ex necessitate[n] fiunt.

Sponsalia possunt contrahi inter præsentes, vel absentes, per nuntium, vel per epistolam. Baldus.

XVIII. VLPIANVS libro sexto ad Edictum.

IN sponsalibus † constituendis parui refert, per se & coram, an per internuntium, vel per epistolam[o], an per alium hoc factũ sit[p]. & ferè plerũque conditiones interpositis personis expediuntur.

DE RITV NVPTIARVM.†

TITVLVS II.

I. MODESTINVS libro primo Regularum.

NVptiæ sunt coniũctio maris & fœminæ, & cõfortiũ omnis vitæ, diuini[q] & humani iuris communicatio.

II. PAVLVS libro trigesimo quinto ad Edictum.

NVptiæ consistere non possunt, nisi consentiant omnes, id est qui coëunt, quorũmque in potestate[r] sunt.

Inter fratres cõsobrinos, nuptiæ contrahũtur, etiã si solus consensus interuenerit. Bal.

III. IDEM libro primo ad Sabinum.

SI neptem ex filio, & neptẽ ex altero filio in potestate habeã: nuptias inter eos me solo[s] auctore contrahi posse, Põponius scribit. & verum est.

Nuptiæ imperfectæ propter defectum ætatis contractæ, adueniente legitima ætate perficiuntur. Bald.

IIII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

MInorem† annis duodecim nuptam, tunc legitimam vxorem fore, cum apud virum expleuisset duodecim annos[t].

Concor. cũ hac. l. c. puberes. extra de despon. impub. & c. vnicum. eo. titu. li. 6.

vxor,

Aetas nuptiis vt cognatio impedimẽtum præstat.

vxor, secundum Io. quia ætas vt cognatio præstat impedimentum nuptiis. Sed arg. contra infra, de verb. obli. l. continuus. §. cum ita. secundum Azo.

Mvlierem.] CASVS. Mulier Berta erat vxor mea per verba de futuro. misi per eas literas, & venit ad domum meã. præsumitur iam vxor. sed si ipsa pro me misit, & ego iui ad eius domũ, non præsumitur vxor. nam mulier sponsa ad domum sponsi frequẽter vadit vt vxor: sed homo ad domum spõsæ non sic vadit vt vir. primum probat tali simili, quia quidam Cinna contraxit cum Berta sponsalia de futuro. tandem misit pro ea, & ipsa iuit ad domũ sponsi, & sponsus cœnauit secum, & iuit forte spatiatum, & cæcidit in flumen, & periit. quæritur, an sit lugendus ab ea vt vir. Et dicit, q̃ sic. est ergo ipsa vxor præsumptione iuris, & repetit dotem, & tamẽ est virgo. h. d. cum duabus. ll. seq. Viuianus.

Verba de futuro prolata, matrimonium inducunt, si mulier ducatur ad domum viri. secus si vir vadat ad domum vxoris. hoc dicit ista not. lex. Bartolus.

V. IDEM libro quarto ad Sabinum.

Mvlierem absenti per literas eius, [a] vel per nũtium posse nubere placet, si in domũ eius deduceretur. eã verò, quæ abesset, [b] ex literis vel nuntio suo duci à marito nõ posse. [c] deductione [d] enim opus esse in mariti, nõ in vxoris domũ, quasi in domicilium matrimonij.

*vulg. deduci

VI. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad Sabinum.

DEnique Cinna scribit: Eũ qui absentem [e] accepit vxorẽ: deinde rediens [f] à cœna [g], iuxta Tiberim periisset: ab vxore lugendum [esse,] responsum est: [h]

VII. PAVLVS libro singulari ad legem Falcidiam.

IDeoq; potest fieri, vt in hoc casu aliqua virgo, & dotem, & de dote habeat actionem.

VIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

LIbertinus libertinam matrem aut sororem [suam] vxorem ducere non potest, quia hoc ius moribus, † non legibus introductum est.

† *Hunc locum explicat Alciatus lib. Parerg. 4. cap. 21.*

Furiosi consensus non requiritur. hoc dicit no. lex. Baldus.

IX. VLPIANVS libro vicesimosexto ad Sabinum.

SI nepos vxorem velit ducere: auo furente, omnimodo patris auctoritas erit necessaria. Sed si pater furit, auus sapiat: sufficit [i] aui voluntas.

Patre ab hostibus capto, vel absente, filii possunt libere matrimonium contrahere cũ tali cuius conditionem pater non esset repudiaturus. h. d. vsque ad. l. si qua mihi. Bal.

VIs cuius pater ab hostibus captus est, si nõ intra triẽnium reuertatur, vxorẽ ducere [k] potest.

a *Per literas eius.* scilicet viri. & est sensus huius. l. vt maritus per nuntium suum, vel per literas vxorem ducere possit. mulier autẽ per proprium nuntium nubere non potest. ipsam enim in domum mariti duci oportet, & eo ipso sponsa præsumitur vxor facta, si aliud non liqueat. vir autem nõ eo solo factus dicitur quòd ad sponsæ domum ierit, cum ad ea quæ sæpius cõtingunt, iura aptentur, secundũ R. vt supra, de legi. & senatusc. l. nam ad ea.

b *Quæ abesset.* scilicet à domo mariti & sua. Azo.

c *Non posse.* vt sit vxor antequam in domũ mariti peruenerit: licet ipse vadat ad domum vxoris.

d *Deductione.* scilicet vt ea sit sufficiens nuptiarum testimonium.

e *DEnique. Absentem.* per suos enim amicos fecit eam in domum suam deduci: vt supra. l. proxi.

f *Rediens.* ad militiam forte, vel ad aliquod negotium quod aggressus fuerat: vel alibi cœnauerat, & ad domum veniebat.

g *A cœna.* in domo viri celebrata, secundum primam.

h *Responsum est.* licet corpus eius non compareat: vt. ff. de his qui no. infa. l. fi. in fin. Accursius.

Furiosi cõsensus i adeunda hæreditate non requiritur.

i *SI nepos. Sufficit.* non ergo furiosi auctoritas requiritur: sicut nec in hæreditate adeunda: vt. j. de acqui. hære. l. cum hæres. & dotem filia repetere: vt. j. soluto ma. l. si cum dotem. §. si soluto.

k *Ducere.* sed & ante, si tamen talem &c. vt infra. l. proxi. & l. si filius. in fi.

l *SI filius. Certum sit.* id est non est verisimile.

SI qua.] CASVS in principio est planus. [ADOPTIVÆ.] Pater meus adoptauit libertum, qui habet Titiam filiam. quæritur an ego possim Titiam filiã accipere? Et dicit, quòd sic. Videbatur autem contrarium, quia ego sum auunculus eius, vt videtur: sed tamen dicit non esse verum: quia eis demum efficior cognatus ciuilis per adoptionem, quibus efficior cognatus. sed non efficior agnatus Titiæ: quia per fœminam ei attineo: ergo neque cognatus: & sic possum accipere eam. Secundo dicit, quòd eadem ratiõe possum ducere in vxorem sororem patris mei adoptiui, si non est nata eodem patre, cum patre meo adoptiuo, sed eadem matre tantũ. si enim eodem: tunc esset agnata patri meo adoptiuo: & sic eam accipere possum. Vi.

X. PAVLVS libro trigesimoquinto ad Edictum.

SI ita pater absit, vt ignoretur, vbi sit, & an sit: quid faciendum est, meritò dubitatur. Et si triennium effluxerit: postquã apertissimè fuerit pater ignotus, vbi degit, & an superstes sit: non prohibentur liberi eius vtriusque sexus matrimonium vel nuptias legitimas contrahere. B

XI. IVLIANVS libro sexagesimosecundo Digestorum.

SI filius eius, qui apud hostes est, vel absit, ante triẽnium captiuitatis vel absentiæ patris, vxorem duxit, vel si filia nupserit: puto rectè matrimoniũ vel nuptias contrahi: dũmodo eam filius ducat vxorem, vel filia tali nubat, cuius conditionẽ certum sit [l] patrẽ non repudiaturũ.

Non vitiatur matrimonium, licet perueniat ad eum casum à quo incipere non potest. Baldus.

XII. VLPIANVS libro vicesimosexto ad Sabinum.

C SI qua mihi vxor fuit, deinde à me repudiata nupsit Seio, quem ego postea adrogaui: nõ sunt nuptiæ incestæ. [m] VInter me, & sponsam patris mei, nuptiæ cõtrahi non possunt: quãquam nouerca mea non propriè dicatur. Sed & per contrarium, sponsa mea patri meo nubere non poterit, quamuis nurus non propriè [n] dicatur. VSi vxor mea post diuortium alij nupserit, & filiam fuscepit: putat Iulianus hanc quidẽ priuignam non esse, verùm nuptiis eius abstinendum. [o] VAdoptiuæ sororis filiam possum D vxorẽ ducere. cognata enim [p] mea non est filia eius: quia auunculus nemo fit [q] per adoptionẽ. l. per adoptionẽ. §. amittã. Rñ. nemo fit: scilicet sic per sororem adoptatam tãtum: vt insti. eodem. §. eius vero. sed alio modo sic: vt si habeo filiam legitimam, vel naturalem, & ex ea nepotẽ, & eum nepotẽ adopto in nepotem quasi ex filio, cum aliàs non sit in potestate mea: vt instit. de pa. po. §. finali. & postea adopto aliquẽ in filiũ vel aliquam in filiam, iste vel ista, filius vel filia, erit auũculus & matertera ad illum nepotẽ, saltem quo ad hoc vt nuptiæ impediantur. & hoc ideo, quia mihi est factus nepos agnatus, & filius vel filia. similiter ergo & inter se: vt. j. de suis & le. hære. l. post cõsanguineos. §. parui. & de gradi. cog. l. non facile. §. j. in fine. Itẽ si habeo duas filias, & extraneum nepotem quasi ex altera natum adopto: altera filia erit matertera adoptato. nec video cur non possim adoptare nepotem quasi ex filia, cum possim & si non habeo filium filiámve: vt instit. de adop. §. licet. & supra, de adop. l. adoptare. & l. si pater. §. qui duos. Accursius.

Non propriè. impropriè autem sic: vt supra, de test. l. in legibus. & infra, de gradi. l. seruus. Accursius.

o *Abstinendum.* vt & insti. eodem. §. si vxor. Accursius.

p *Cognata enim.* hæc enim filia sororis adoptiuæ, nec naturali nec ciuili iure mihi cõiungitur: vt instit. eodem. §. eius vero. de naturali constat, item & ciuili: quia eam non adoptaui: nec pater meus: & licet pater meus matrem suam adoptauerat: non tamen cœpit patri meo neptis loco esse, quia in matris potestate non est filia: alioquin secus: vt instit. de adop. §. illud. Item filia matri nõ est agnata. quod probatur, quia per nullum alium filius vel filia est matri coniunctus, nisi per ipsam matrem: ergo per fœmininũ sexum. ergo non est agnata, sed cognata. ergo nec patri adoptiuo per matrem. ergo nec mihi per patrem meum naturalem & legitimum. ergo per nullum.

q *Nemo fit.* sic secundũ Io. vt statim dices. sed si non fit auunculus per adoptionem, quomodo matertera: vt. j.

Adoptiui.

BIU Cujas

tionem. Et eæ demum cognationes cõtrahuntur in adoptionib⁹, quæ legitimæ essent, id est quæ agnatorũ ius haberẽt. Pari ratione & sororem patris mei adoptiui[a] possum ducere, si nõ fuit eodem patre[b] nata.

XIII. IDEM libro trigesimo quarto ad Sabinum.

SI patrona tã ignobilis[c] sit, vt ei honestæ sint vel saltem liberti sui nuptiæ: officio iudicis, super hoc cognoscentis, hæ prohiberi[d] non debent.

Filius adoptiuus non potest vxorem ducere eam quæ fuit vxor patris sui, etiam si sit emancipatus. Item sufficit alium virum fuisse, quo ad nuptias impediendas. Baldus.

XIIII. PAVLVS libro trigesimoquinto ad Edictum.

ADoptiuus filius si emancipetur: eam, quæ patris adoptiui vxor fuit, [e] ducere nõ potest: quia nouercæ locum habet. Item si quis filium adoptauerit, vxorẽ eiusdem (quæ nurus loco est) ne quidem post emancipationẽ filij ducere poterit: quoniam aliquando nurus ei fuit. ℣ Seruiles quoque cognationes in hoc iure obseruandæ sunt. igitur suam matrem manumissus[f] non ducet vxorem. Tantumdem iuris est & in sorore, & sororis filia. Idem econtrario dicendum est, vt pater filiam non possit ducere, si ex seruitute manumissi sint, & si dubitetur patrem[g] eum esse. Vnde nec vulgo quæsitam filiam pater naturalis potest vxorem ducere: quoniam in contrahẽdis matrimoniis naturale ius & pudor inspiciendus est. Contra pudorẽ est autem, filiam vxorem suam ducere. Idem[h] tamẽ quod in seruilibus cognationibus constitutum est, etiam in seruilibus adfinitatibus seruandum est: veluti, vt eam quæ in contubernio patris fuerit, quasi nouercam non possim [vxorem] ducere: & contra, eam quæ in cõtubernio filij fuerit, patrẽ quasi nurum non ducere. æquè nec matrem eius, quam quis in seruitute vxorem habuit, quasi sorum. Cùm enim cognatio seruilis intelligitur, quare non & adfinitas intelligatur? Sed in re dubia[i] certius & modestius est, huiusmodi nuptiis abstinere.

Videtur velle, quòd appellatione nurus: non contineatur pronurus: & eodem modo de socru, nouerca, & priuigna: nisi quantum ad hanc causam, scilicet ad impediendum matrimonium: vt hoc tex. ibi, sed quo ad hanc causam. sed in contrarium videtur veritas, de quo habuistis in l. 1. in fi. cum l. sequenti. supra, de postulan. Baldus.

℣ Nunc videamus, quomodo nouerca, & priuigna, & socrus, & nurus intelligantur: vt sciamus, quas non liceat ducere. Quidam nouercam per se patris vxorem, & nurum filij vxorem, & priuignam vxoris ex alio marito filiam intelligunt. sed quo* ad hãc causam, veri[a] est, nec aui vxorẽ nec proaui duci posse. Duas ergo[k] vel plures vxores pater habuerit: nullam earum ducere possum. ℣ Itaque[l] socrus appellatione non tantum vxoris meæ mater, sed & auia & proauia[m] intelligitur, vt nullam earum ducere possim. Nurus quoque appellatione non tantùm filij vxor, sed & nepotis, & pronepotis continetur: licet quidam has pronurus appellent. Priuigna quoque non solùm ea mihi intelligitur, quæ vxoris meæ filia est, sed & neptis & proneptis:[n] vt nullam earum ducere possim. Item eius matrem quam sponsam habui, non posse me vxorem ducere Augustus interpretatus est. fuisse enim eam socrum[o] [meam.]

XV. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

VXorem quondam priuigni, coniungi matrimonio vitrici non oportet: nec in manum[p]* conuenire nouercam eius, qui priuignę maritus fuit.

XVI. PAVLVS libro trigesimoquinto ad Edictum.

ORatione diui Marci cauetur, vt si senatoris filia libertino nupsisset, nec nuptię essent. quam[q] & senatusconsultum secutum est. ℣ Nepote vxorẽ ducente & filius consentire debet[r]. Neptis verò si nubat: voluntas & auctoritas aui sufficiet[s]. ℣ Furor cõtrahi matrimoniũ non sinit, quia consensu opus est: sed rectè contractum[t] non impedit.

Ista lex in sui principio ponit summarium. Baldus.

XVII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

PEr adoptionẽ quæsita fraternitas eousq; impedit nuptias, donec manet adoptio. ideóque eã, quã pater meus adoptauit, & emancipauit, potero vxorẽ ducere. Aequè & si me emancipato illã in potestatẽ retinuerit, poterimus iungi matrimonio. Itaque volenti generũ adoptare, suadetur, vt filiã emancipet.* Similiter suadetur ei, qui nurum velit adoptare, vt emancipet filiũ. ℣ Amitam quoq; & materteram, item magnã quoque amitam, & materterã magnam prohibemur vxorẽ ducere: quãuis magna amita & matertera [magna] quarto gradu[u] sint. Vtique autẽ* materterã magnã, & amitã magnam prohibemur vxorẽ ducere, etsi per adoptionem[x] nobis cõiũctæ sint.

XVIII. IVLIANVS libro sextodecimo Digestorum.

NVptiæ inter easdem personas, nisi volentibus parentibus renouatæ, iustæ non habentur[y].

Filia

---

a *Adoptiui.* qui me adoptauit.

b *Eodẽ patre.* quo fuit pater meus adoptiuus: quia illa demum debet mihi esse cognata, quæ est patri meo naturali vel adoptiuo: vt supra, de adop. l. q; adoptionem. Accursius.

c *Si patrona. Tam ignobilis.* nam si nõ esset ignobilis, libertinus posset accusari: vt C. e. l. iij. Accursius.

d *Prohiberi.* vt & argumen. ff. eo. senatoris filia. restituitamen non potest contra eũ: vt. C. qui, & aduer. quos. l. finali. Accursius.

e *Adoptiuus. Vxor fuit.* vt argumẽtũ supra, eo. l. si qua. §. si vxor. & infra, eodẽ. l. quinetiã. in principio. Sed contra. ff. de grad. cog. l. quarta. §. penult. Solu. vt ibi. Accursius.

f *Manumissus.* ãte manumissionem duplex erat ratio impedimenti, scilicet cognatio, & seruitus. post manumissionem vnum sublatũ erat impedimentũ, sed adhuc sufficit: vt insti. de nup. §. illud certum.

g *Patrem.* s. verum.

h *Idem.* quod in cognatione. Accursius.

i *Sed in re dubia.* i. cũ dubitatur, an sit pater.

k *Duas.* i. non vna est sola nouerca & cętera.

l *Itaque.* à simili.

m *Proauia.* scilicet vxoris meæ. Accursius.

n *Et proneptis.* id est, filia vxoris nepotis ex alio viro.

o *Socrum.* impropriè: vt ff. eo. l. si qua. §. j.

Vxorem.] CASVS. Vxor priuigni, etiam eo mortuo, nõ potest nubere vitrico: & econtra vxor vitrici, etiam mortuo, non potest nubere priuigno, vel marito priuignæ. Clara sunt sequẽtia. Vi.

a Vide Hadrianũ Cardinti. de modis Latine loquẽdi. ca. in manũ conuenire.

p *Nec in manum.* a contra quasi ad primũ.

q *Oratione. Quam.* scilicet oratione. sed hodie hoc corrigitur: vt in authen. vt lib. de cætero. §. si quis. col. vj.

r *Consentire debet.* sed contra supra. e. l. iij. Solu. vt ibi. Item argumẽ. contra instit. de adop. §. sed ex contrario.

s *Sufficiet.* nam mulieris oportet accelerari nuptias, ne quid committat turpe. Accursi⁹.

t *Rectè contractũ.* idẽ

Per adoptionem. Quarto gradu. s. remoto. quod ita probatur: ego cum matre mea sum in primo, mater mea cum matre sua in secũdo, & mater matris cum sua matre in alio, & illa cum sorore aui in alio, ergo ego sum in quarto, cum sorore auiæ meæ, quia vno gradu magis, q; mater mea ab ea disto. Accursius.

* *Flo. quod*

x *Et si per adoptionẽ. ad* hoc est contra supra, eo. l. si qua. §. adoptiuæ. So. vt ibi.

Vptiæ.] CASVS. Contraxit matrimonium filius meus cũ liberta me consentiente. item diuertit post ea me consentiente. dicit, quòd non potest ei reconciliari, nisi me consentiente.

y *Non habentur.* vt ff. e. l. ij. & C. e. l. si vt proponis. Accursius.

Flo. in matrimonium

Flo. emãciparet.

Flo. Vtique autẽ amitam, & amitam mag. & amit.

Patris officiū est, filias dotare.

a Qui liberos. *Et dotare.* est enim paternum officium dotare filias: vt C. de dotis promis. l. fi. §. vtramque.

Malū facere videtur, qui ad bonum non studet.

b *Non quærit.* Not. facere videtur malum, qui non studet ad bonū: vt arg. ff. de reg. iur. l. qui non facit. & ff. de libe. agno. l. necare. & de re mili. non omnes. §. qui captus. & l. omne. §. fi. Acc.

c *Cendum est. Cōstat.* vt. C. eo. in copulandis. Accursius.

d *Non cogitur.* vt. §. tit. j. l. filio. Acc.

* *Flo. Capite trigesimoquinto legis Iuliæ qui liberos &c.*

e *Si patre. Sui arbitrii esset.* cogitur à patre filius, vt consentiat, sicq; erit matrimoniū: vt ff. j. de tutel. l. ij. §. idem Cassi⁹. Accursius. *ADDITIO.* Intellige istā glos. quādo propter reuerentiā patris filius cōsentit, non autem intelligas, q̄ interceſſerit verus metus, quia tunc matrimoniū esset nullum: vt in. l. si mulier. §. q̄d met. cau. & not. extra quod met⁹ causa. c. abbas. & de spōsa. ca. cū locū. secundū Bal. hic.

f *Matrimonium.* nihilominus.

g *Inuitos.* hic volens autem fuit, aliàs nō valeret: vt hic, &. C. e. l. nec filium. Accursius.

h *Maluisse hoc.* quàm odium patris ſcurrere. non autem dicas metū adhibitum: vt §. quod met. cau. l. si mulier. §. si dos. Accursius.

i LEge Papia. Senatores. sed hodie etiam senatores: vt in auth. vt lib. de cætero. §. si q̄s. col. vj. sed vtrū libertus cū fœmina excelsæ dignitatis posſit hodie contrahere, nec est expeditū hodie. Ac.

IN liberæ.] CASVS. Quædam mulier libera honesta fœmina habat mecū in forma vxoris. hæc autem mihi vxor, & ego sibi vir præsumor. Viuianus.

k *In liberæ mulieris.* honestæ, secundū Io. vt. j. de cōcubi. l. in concubinatu. §. j. Accursius.

l *Intelligendæ.* nisi cōtrarium sit protestatus, vel q̄ sit cōcubina, vel quòd nō sit vxor: quod dic, vt. d. l. in cōcubinatu. Et distingue plene, cū aliquis ad aliquā cōsuetudinē habet: aut ad eā quæ est honestæ vitæ, & ingenua: aut ad eā quæ est inhonestę. Primo casu, aut protestatur q̄ loco cōcubinæ habet, aut tacet, aut q̄ nō loco vxoris. Primo casu est concubina: & secūdo vxor, fauore mulieris: vt hic, &. j. de cōcubi. l. in cōcubinatu. §. j. tertio casu nec vxor, nec matrimoniū, & sic stuprū est. Si autē non vult esse vxor eo casu quādo tacuit, vir non cōpellitur, & dicetur stuprū. si vero inhoneste vixit quādoq;, at nunc honeſte viuit, licet nō ingenua: & sic sola destinatione animi efficitur cōcubina: vt. d. l. in cōcubinatu. in prin. & l. seq. nō vxor: vt hic in fine. Si inhoneste viuat, cū nec matrimoniū p̄sumitur, stuprū cōmittit: vt. C. ad. l. Iul. de adulte. si ea quę tibi. duo enim tantū coit⁹ sunt liciti, secūdū leges. ſ. cum cōcubina, & vxore, alij omnes sunt illiciti. secundū decreta vnus tātum. ſ. cum vxore, cū alia vero fornicatio. Accur. *ADDITIO.* Cum glo. dicat. §. ibi, fauore mulieris &c. dic hoc verum de iure ciuili, sed de iure canonico est secus, quia vxor nō p̄sumitur, sed est coit⁹ illicit⁹: vt. xxx. q. v. ca. j. & no. per glo. in. c. illud. extra de p̄sum. & in ca. ex parte. extra de resti. spo. secūdum Bal.

Filia potest cogere patrem officio iudicis, vt eam maritet, & dotem det. Bartolus.

XIX. MARCIANVS libro sextodecimo Institutionum.

QVi liberos *, quos habent in potestate, iniuria prohibuerint ducere vxores, vel nubere: vel qui dotē dare non volunt: ex cōstitutione diuorū Seueri & Antonini per proconsules præsidésque prouinciarū coguntur in matrimonium collocare, & dotare[a]. Prohibere autē videtur, & qui conditionem non quærit[b].

Curator datur rebus, nō personæ. Bal.

XX. PAVLVS libro singulari ad Orationem diui Seueri & Commodi.

SCiendum est, ad officiū curatoris non pertinere, nubat pupilla, an non: quia officiū ei⁹ in administratione negotiorū constat[c]. & ita Seuerus & Antoninus rescripserūt in hæc verba: Ad officium curatoris administratio [rerum] pupillæ p̄tinet. Nubere autē pupilla suo arbitrio potest.

Circa istam. l. vide quod habetur in tex. & glo. in. c. i. extra de despon. impub. quod est menti tenendum. Baldus.

XXI. TERENTIVS CLEMENS libro tertio ad legē Iuliam & Papiam.

NOn cogitur[d] filiusfamiliàs vxorem ducere.

XXII. CELSVS libro quintodecimo Digestorum.

SI patre cogente ducat vxorē, quam non duceret si sui arbitrij[e] esset, contraxit tamen matrimonium[f], quod inter inuitos[g] non contrahitur: maluisse[enim] hoc[h] videtur.

XXIII. IDEM libro trigesimo Digestorum.

LEge Papia cauetur, omnibus ingenuis, præter senatores[i], eorúmque liberos, libertinam vxorem habere licere.

Consuetudo ad liberam mulierem, inducit matrimonium. Baldus.

XXIIII. MODESTINVS libro primo Regularum.

IN liberę mulieris[k] consuetudine, non concubinatus, sed nuptiæ intelligendæ[l] sunt, si nō corpore quæstum fecerit[m].

XXV. IDEM libro secundo Regularum.

FIlius emancipatus[n] etiā sine cōsensu patris vxorem ducere potest, & susceptus[o] filius ei hæres erit.

XXVI. IDEM libro quinto Responsorum respondit.

REas[p] adulterij factas, nec ante[q] damnationē viuente marito vxores duci posse.

Quod ab initio non valet, tractu temporis conualescit. Baldus.

XXVII. VLPIANVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

SI quis in senatorio ordine agens libertinam habuerit vxorem[r]: quāuis interim vxor non sit[s], attamen in ea conditione est, vt si amiserit dignitatem, vxor esse incipiat[t].

XXVIII. MARCIANVS libro decimo Institutionum.

INuitam libertam vxorē ducere patronus non potest:

XXIX. VLPIANVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

QVod & Ateius Capito cōsulatu suo fertur decreuisse. hoc tamen ita obseruādū est, nisi patronus ideo eam manumisit[u], vt vxorem eam ducat.

XXX. GAIVS libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.

SImulatæ[x] nuptiæ, nullius momenti sunt.

XXXI. VLPIANVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

SI senatori[y] indulgētia principis fuerit p̄missum, libertinam iustam vxorem habere, potest iusta vxor esse.

Libertus à patrono arrogatus ingenuus est quo ad familiam, abstinere tamen debet à nuptiis senatoriis. h. d. quod no. & tenementi. Baldus.

XXXII. MARCELLVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

SCiendum est, libertinū, qui se ingenuo[z] dedit adrogandum, quamuis in eius familia ingenui iura sit[a] consecutus, vt libertinum tamen à senatoriis nuptiis repellendum esse.

Modicum interuallum temporis non inducit diuersitatem actuum. h. d. facit ad. l. Marcus. §. locati. Bartolus.

XXXIII. IDEM libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

m *Fecerit.* nisi cōparatio personarū aliud inducat: vt. ff. de do. l. donationes. Accursius.

n *Filius emancipatus.* maior. xxv. ānis: cōsulitur tamē ei vt cōsensū patris faciat: vt C. e. l. viduæ. Ac.

o *Et susceptus.* vt. j. de contra tabu. l. iij. §. si emancipatus. Acc.

REas.] CASVS. Vxor Titij de adulterio accusata, & p hoc pri⁹ à viro repudiata, pendēte accusatione alij nubere nō potest.

p *Reas.* i. accusatas. sic C. ad leg. Iul. de adulte. l. quāuis. §. i primis. Ac.

q *Nec ante.* nec post, cum crimine lenocinij teneatur qui duxit: vt C. ad leg. Iul. de adulte. l. castitati. Ac.

r *Si quis. Vxorem.* de facto. Azo.

s *Non sit.* de iure. Ac.

t *Incipiat.* quod ergo *Quod ab initio non valet, ex tractu nova* postfacto conualescit: *let, ex post.* vt &. C. si rect. prouin. *facto conual.* l. j. in fi. & arg. j. eo. si q̄s *lescit.* tutor. §. quid ergo.

u *QVod & Ateius. Manumisit.* vt & j. eo. l. matrimonij. Accursius.

Simulatæ.] CASVS. Quidā cum aliā vxorem in prouincia haberet, cōtraxit cū ista, vt sic euaderet actionē stupri: nō valet matrimonium. Viuianus.

x *Simulatæ.* facit. C. plus valere quòd agitur &c. Accursius.

y *Si senatori.* facit. §. de adop. adoptio. Ac.

z *Cendum. Ingenuo.* patrono. alij enim nō potest: vt. §. de in ius voc. l. sed & si. §. patrono. & supra, de adop. l. si pater. in fi. Accursius.

a *Iura.* hæc. ſ. vt neque patronus vel filius eius iure patronatus succedere posſint: item vt patronum, vel eius sobolem sine venia in ius vocare posſit: non tamen est ingenuus, vt senatorias personas

BIU Cujas

nas ducere posit: vt hic, & supra, de stat. homi. l. fi. q̃ est contra.

a *Plerique. Interposito.* vt infra, titu. j. quòd si non diuortium. & infra, de re. iur. l. quod calore. Accursius.

b *Reddiderit.* Arg. instit. man. §. item si adhuc. Accursius.

Generali.] CASVS. Mãdaui Titio vt quęrat filiæ meæ virũ. Gnõ per hoc poterit ipsa sine meo cõsensu cõtrahere cum illo quẽ procurator ei laudauerat. [INTER PRIVIGNOS.] Ex prima vxore habui filiũ, vxor vero ex alio viro filiã. hi duo priuigni rectè iunguntur, & filij ex me & vxore mea nascituri erunt fratres vtriq; priuigno. [FILIAM.] Berta filia senatoris nupsit liberto. nõ valet matrimoniũ. sed si senator postea amisit dignitatem, & sic non est filia senatoris, certe nõ valet. nã quęsita &c. Viuianus.

† *Clo. 1. in c. post trãslationẽ. extra de renũtia. induc. hãc. l. in arg. quòd qui potest eligere, potest postulare. & non contra.*

c *Nõ fieri nuptias.* Nota argumentũ bonũ ad hoc, si capitulum cõcessit alicui vt assignaret Ecclesias: qp repsentãdus sit capitulo, si ab eo fuerit institutus in Ecclesia, & secũdũ ratihabitionẽ capituli, vel recusationem, valeat, vel nõ valeat istitutio. Ac.

d *Denuo.* bene dicit, denuo. prius enim denuo dissolutũ fuit: qđ ex eo apparet, quia cõstante matrimonio hoc crimen intendi nõ potuisset: vt. C. ad leg. Iul. de adul. l. crimen. Sed hodie contra per auth. ibidem posita.

* *Flo. fatiat*

e *Matrimoniũ.* si quoquo modo potest suam scientiam obumbrare: vt Cod. ad leg. Iul. de adul. sine metu. Acc.

f *Habeant.* vt insti. de nupt. §. mariti. Acc.

g *Patris casus.* vt &. ĩ. de sena. l. filiã. & est ratio, quia filiꝰ nõ portat iniquitatẽ patris: vt ca. Iudæi. j. quæst. iiij. &. j. de pœ. l. crimen. sed suꝰ casus confirmat matrimoniũ: vt. ĩ. eo. si quis in senatorio. & facit. j. de decu. l. ij. §. fi. Ac.

h *Filiusfamiliàs. Non contrahit.* vt nec quilibet alius: vt supra, eo. l. ij. Accursius.

Tutor.] CASVS. Finita tutela non potest tutor adultã vxorem ducere, nisi pater sponsalia prius fecisset.

i *Conditione.* hac scilicet, vt nubat tutori. Idẽ est si impetret à principe: vel si nubat post. xxv. annos redditis rationibus: vt. C. de inter. ma. l. si patris. &. l. si tutor. Accursius.

Si quis.] CASVS. Potestas per annũ non potest ducere in vxorẽ aliquã de iurisdictione sua, sed spõsalia per verba de futuro

PLerique opinantur, cũ eadem mulier ad eundem virum reuertatur, id matrimonium idem esse. quibus adsentior si non multo tempore interposito [a], recõciliati fuerint, nec inter moras aut illa alij nupserit, aut hic aliã duxerit, maximè si nec dotẽ vir reddiderit [b].

Generale mandatum de nuptiis contrahendis non sufficit, nisi mandantis ratihabitio subsequatur. Baldus.

XXXIIII. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

GEnerali † mandato quærẽdi mariti, filiæfamiliàs non fieri nuptias [c], rationis est. itaq; personam eius patri demõstrari, qui matrimonio consenserit, vt nuptiæ contrahantur, necesse est. ℣ Ream adulterij, quã vir iure mariti postulauit, non prohibetur post abolitionem vxorem denuo [d] ducere. Sed & si non iure mariti ream postulauit: iure contractum matrimonium [e] videbitur. ℣ Inter priuignos contrahi nuptiæ possunt, & si fratrem communem ex nouo parentum matrimonio susceptum habeant [f]. ℣ Filiam senatoris, nuptias libertini secutam, patris [g] casus non facit* vxorem. nam quæsita dignitas liberis, propter crimen patris auferenda non est.

XXXV. IDEM libro sexto Responsorum.

FIliusfamiliàs miles matrimonium sine patris voluntate non contrahit [h].

XXXVI. PAVLVS libro quinto Quæstionum.

TVtor, vel curator, adultam vxorem ducere nõ potest, nisi à patre sponsa destinata, testamentóve nominata cõditione [i], nuptias secuta fuerit.

XXXVII. IDEM libro septimo Responsorum.

LIbertum curatoris puellæ prohiberi oportet vxorem eandem ducere.

In prouincia quam quis administrat, sponsalia contrahere potest, vxorem autem ducere non potest, nisi veterem sponsam. potest tamen suas filias nuptui tradere. Bal.

XXXVIII. IDEM libro secundo Sententiarum.

SI quis officiũ in aliqua prouincia administrat, inde oriundam, vel ibi domicilium habentem, vxorem ducere nõ potest [k], quamuis sponsare nõ ꝓhibeatur [l]: ita scilicet, vt si post officium depositũ noluerit mulier [m] nuptias cõtrahere, liceat ei hoc facere, arris tantummodo redditis [n] quas acceperat.

℣ Veterem sponsam in prouincia, quam quis administrat, vxorẽ ducere potest, & dos data non fit caduca. ℣ Qui in prouincia aliquid administrat, in ea prouincia filias [o] suas in matrimonium collocare, & dotem constituere non prohibetur.

XXXIX. IDEM libro sexto ad Plautium.

SOroris proneptem non possum ducere vxorem, quoniam parentis [p] loco ei sum. Si quis ex his, quas [legibus aut] moribus prohibemur vxores ducere, duxerit, incestum dicitur committere.

XL. POMPONIVS libro quarto ex Plautio.

ARisto respondit, priuignæ filiam non magis vxorem duci posse, quàm ipsam priuignam.

Licet concubinatus de iure ciuili sit licitus: tamen illa quæ stat pro concubina, non dicitur honesta materfamilias. Bal.

XLI. MARCELLVS libro vicesimosexto. Digestorum.

STuprum * intelligitur etiã in his mulieribus esse, quæ turpiter viuerent, vulgóquæ quæstum facerent, etiam si non palam [q]. Et si qua se in cõcubinatum alterius, quàm patroni tradidisset, matrisfamilias honestatem nõ habuisse [eam] dico.

Circa nuptias contrahendas non solum rigor, sed etiam æquitas inspicitur. Bald.

XLII. MODESTINVS libro singulari de Ritu Nuptiarum.

SEmper in coniunctionibus, non solum quid liceat [r], cõsiderandum est: sed & quid honestum sit [s]. ℣ Si senatoris filia, neptis, proneptis, libertino, vel [ei,] qui artẽ ludicrã exercuerit, cuiúsve pater matérve id fecerit, nupserit: nuptiæ non erunt.

m *Mulier.* quę priꝰ fuerat spõsa quàm administrasset, & durãte volũtate postea duxit quãdo administraret. quod non placet: vt. j. in fi. I. Sed dic qp sic durante matrimonio. Vel referas ad ꝓximũ dictum, vt si despõsasset in ipsa administratione, potest si vult postea ratum habere. & si nõ vult, non cõpellit mulier: vt hic, &. C. e. l. & si contra.

n *Redditis.* s. spõte sua. nec enĩ cogitur: vt. C. si rec. prouin. l. j. quę est contra. Vel distingue, vtrum minacẽ feruore adhibuit, an nõ: vt. C. si quacũque præ. l. j. vel melius hic cũ ipsa postea contraxit cum alio. alio quin contra. Ac.

o *Filias.* Cur ergo in filio non idẽ, vt ei vxorem ducenti cõsentiat: vt. j. eo. l. qui in prouincia. & argu. C. de inter ma. si tutor. Itẽ facit. j. e. l. libertum. §. fi.

p *Ororis. Parentis.* vt isti. e. §. fratris. Ac.

Stuprum.] CASVS. Mulier committit stuprũ si turpiter viuit, & quæstum facit palã, vel non palã. Item ea quæ alterius cõcubina quàm patroni fuerit, iã nõ est honesta, non tamẽ dicit eã stuprum cõmittere. Viuianus.

q *Etiã si non palã.* intellige in coniugata, aliàs videtur contra. C. de adul. l. quæ adulteriũ. & facit. j. ad. l. Iul. de adulte. l. si vxor. Ac. * *Flo. ꝑbrũ*

Emp.] Pone exẽplũ vt. ĩ. eo. l. si qua. §. j.

r *Quid liceat.* s. de iure stricto. Accursius.

s *Honestum sit.* s. de æquitate: vt. j. de reg. iur. l. semper. & pone exẽplum. ĩ. e. l. si qua mihi §. si vxor. Accursius.

Palam.] CASVS. Senator non potest contrahere cum ea quæ palam facit quæstum. nunc ergo exponit quæ dicãtur palã fecisse. [SENATVS.] Senator nõ potest ducere vxorem dãnatam in publico iudicio illo quo cuilibet de populo accusare licet. Secundo dicit, quòd ea quæ est damnata de calumnia causa publici iudicij, vel de prævaricatione de publico iudicio, non videtur damnari. Tertio, quòd ea quæ est deprehensa in adulterio, habetur ꝑ damnata de publico iudicio. Cætera plana sunt. Viuianus.

Palam.

BIU Cujas

a *Palam.* lex ista cum superiori tertia continuatur. Accursius.
b *Lupanario se prostituit.* locus meretricibus destinatus ad hoc solum, vt sui formam venalem exhibeant. Accursius.
c *Solet.* id est, solitum est.
Taberna quid sit.
d *Taberna.* Taberna est locus vbi comestibilia venduntur, & comedentes recipiuntur, non ad cubandum, vel ad equos stabulandos, sed ad comedendú tantú. at caupona vbi etiá aduenæ & ad comedéndum, & ad cubandum, nó ad stabulandum. Ité stabulum dicitur locus ille qui tantum equos recipit. Sed quid si quis hæc omnia facit, cur magis caupo quàm stabularius, vel tabernarius vocabitur?
e *Vel qua alia.* scilicet taberna, vel domo. Ac.
**Flo. quòd*
f *Palam.* aliter accipitur. ff. de testa. l. hæredes. in prin. Accursius.
g *Committit.* cum delectu. Accursius.
h *Vicem.* id est, morẽ. sic. C. ad leg. Iul. de adulte. l. si ea quæ.
i *Et altero.* scilicet, tantum.
k *Intermissa est.* huiusmodi enim intermissiones non prosunt, nec nocent: vt arg. infra, de adqui. pos. l. iij. §. Nerua. & infra, de solu. l. qui res. §. aream Azo.
k *Intermissa.* nisi statim mutauerit: vt. ff. de insa. l. pe. Accursius.
l *Egit.* quę etiá nó potest ferre testimonium: vt. ff. de testi. l. iij. §. vlt.
Paupertas malum non excusat.
Et no. nó parci malo ratione paupertatis. Sed ar. contra. C. de pat. qui fil. dist. l. ij. & ff. de excu. tu. l. paupertas.
m *Non minus.* immo magis, cum duo videatur facere delicta, in se, & in alio: vt diximus. ff. de insa. l. imperator.
n *Prostituunt.* accipiẽdo pecuniam à stupratoribus: vel paciscendo, vt aliquam sibi supponant. Idem & si sine pecunia hoc faciant ex consuetudine: vt supra, de his qui no. infa. l. athletas. §. ait prætor. & supra. e. l. Octauenus. Sed an idem si semel tantum, non ex cósuetudine, vel lucri causa, aliquis vel aliqua aliam supponat? Accur.
o *Potestas.* vt posset esse infamis.
p *Nó videtur.* Sed hoc qualiter esse potest, cũ calúniator publico iudicio accusatur, scilicet. l. Iul. repe. & l. Cor. de fal. vt. ff. de calum. l. ij. §. hoc autem. & ff. ad. l. Cor. de fal. l. j. quæ sunt publica crimina: vt. ff. de publi. iud. l. j. Ité prævaricationis crimen, nonne quandoque publicum est, quãdoque priuatum: vt infra, de prævari. l. prevaricationis? Sed ad hoc quãtum ad prohibitionem nuptiarum nó videtur publico crimine damnatus.
q *Quæ in adulterio deprehensa est.* secus est in masculo, secundum Io. & aliàs etiam si deprehendatur, quia maior castitas, etiam secúdum mores hominum, exigitur in fœminis. *Maior castitas in fœminis, quam in masculis*
r *Publico iudicio.* an exigatur. idẽ in quolibet publico iudicio? Respondet, secundum Ioan. non.
s *Proponatur.* non tamen, quia deprehensa est, erit notata, sed quia **Vide sup.* publico iudicio eadem tenta damnata est.
t *Si deprehensa.* Quid si non fuerit deprehensa: cómisit tamen adulterium? Respó. infamis est, etsi probari nó possit, quia factum lex &c. sed Io. contra. exigit enim deprehensionem. **Flo. vli deprehẽsa*
u *Factum.* i. mulierẽ propter factum. i. commissum adulterium, nó sententia iudicis: quia per eam fuit absoluta.
x *Vti.* i. sicut. Azo. & facit ad. §. infra, ad leg. Iul. de adul. l. nec in ea. & l. marito. Accursius.
Lege Iulia.] CASVS. Duo dicit: Primo, quòd senator, vel ex eo descendentes, nó accipiant vilem fœminá in vxorem. Secundo, econtra, quòd filia senatoris, vel ex ea descendentes, non nubant vili homini. & dicit, quæ sit vilis fœmina, & vilis homo. hoc capite diuidit responsa, & plana est. Vivian. **Flo. nepóspve ex filio,* *pronepóspve ex filio nato cuius est, erit ne quis eorum spon sam &c.*
y *Cuius eorum.* id est, quisque filius alicuius eorum est, vel erit.
z *Néve.* ſ. cauetur.
a *Eíve.* ducere, scilicet prohibetur.
b *Pater.* scilicet eius quæ nupsit filio senatoris: qui pater artem ludicram exercuit. Acc.
c *Conceperit.* arg. contra infra, de verb. obli. l. iusta. pater ergo naturalis, vel iniustus non obest filię, quomin⁹ nubat filio senatoris: mater vero naturalis, & iniusta nocet: quia semper est certa, etsi vulgo conceperit: pater vero is est, quem nuptiæ demonstrant: vt. ff. de in ius vocan. l. quia.

Palam dicitur quæstum facere illa quæ sine distinctione personarũ se prostituit. & non solum infamia notatur illa quæ præsentialiter modo facit, sed etiam illa quæ iam fecit, licet modo facere desierit: etiam prætextu paupertatis non excusatur. Bartolus.

XLIII. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

PAlam[a] quæstum facere, dicemus nó tantum eam, quæ in lupanario[b] se prostituit, verum etiam si qua, vt adsolet[c], in taberna[d] cauponia, vel qua alia[e] pudori suo non parcit. *Palam*[f] autem sic accipimus, passim, hoc est, sine delectu, non si qua adulteris vel stupratoribus se committit[g], sed quę vicem[h] prostitutæ sustinet. Item quę* cum vno & altero[i] [se] pecunia accepta cõmiscuit, nó videtur palam corpore quæstũ facere. Octauenus tamẽ rectissimè ait, etiam eã quæ sine quæstu palã se prostituerit, debuisse his cõnumerari. ℣ Non solùm autẽ ea quæ facit, verùm ea quoq; quæ fecit, & si facere desiit, lege notatur. Neque enim aboletur turpitudo, quæ postea intermissa[k] est. ℣ Non est ignoscendum ei, quæ obtẽtu paupertatis turpissimam vitã egit[l]. ℣ Lenocinium facere nó minus[m] est, q̃ corpore quęstũ exercere. Lenas autẽ eas dicimus, quæ mulieres quæstuarias prostituũt[n]. Lenã accipiemus & eam, quę alterius nomine hoc vitæ genus exercet. Si qua cauponã exercẽs, in ea corpora quæstuaria habeat (vt multę adsolẽt sub prætextu instrumenti cauponij prostitutas mulieres habere) dicendum [est] hanc quoque lenæ appellatione contineri.

Senator nõ potest ducere in vxorem dãnatam publico iudicio. Bald.

℣ Senatus cẽsuit, non cõueniẽs esse vlli senatori, vxorẽ ducere, aut retinere dãnatã publico iudicio quo iudicio cuilibet ex populo experiri licet, nisi sicui lege aliqua accusãdi publico iudicio nõ est potestas[o]. Si qua calumniæ iudicio dãnata sit ex causa publici iudicij, & q̃ pręuaricatiõis dãnata est: publico iudicio damnata esse nõ videt[p].

Deprehensa in adulterio, efficitur infamis, sive post deprehensionẽ sequatur sententia, sive non: etiam si sequatur sententia absolutoria, quia lex ipsum factũ notat. Bal.

℣ Quę in adulterio[q] deprehensa est, quasi publico iudicio[r] damnata est. Proinde si adulterij cõdẽnata esse proponatur[s]: nõ tantùm, quia deprehẽsa est, erit notata, sed quia & publico iudicio dãnata est. Quòd si non sit deprehẽsa, dãnata autẽ: idcir co notat, quia publico iudicio dãnata est. At si deprehensa[t] quidẽ sit, dãnata autẽ nõ sit, notata erit. Ego puto & si absoluta sit post deprehẽsionem, adhuc tamẽ notam illi obesse debere, quia verũ est eam in adulterio deprehẽsam: quia factum[u] lex, nõ sentẽtiam* notauerit. ℣ Non adiicitur hic (vt[x] in lege Iulia de adulteriis) à quo, vel vbi, deprehẽsa sit.* Proinde, siue mari tus, siue quis alius deprehẽdisse [eam] proponatur: videtur notata. Sed & si nõ in domo mariti, vel patris sui deprehẽsa sit, erit notata, secundũ verba legis.

Lex Iulia prohibet senatorem, & descendentes ex eo per lineam masculinã, nuptias vel sponsalia contrahere cum liberta, vel cum ea, cuius pater, vel mater artem ludicram exercuit: & econtra libertus, vel artem ludicram exercens: seu cuius pater, vel mater, artem ludicram exercuit, prohibetur cum filia senatoris, vel descendentium ex eo per lineam masculinam, matrimonium cõtrahere. Bald.

XLIIII. PAVLVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

LEge Iulia ita cauetur: *Qui senator est, quíve filius, nepos* pronepósve ex filio, vel ex filia natus, cuius eorum*[y] *est, erít* [ve:] *ne quis eorum sponsam vxorémve sciens dolo malo habeto libertinã, aut eam, quæ ipsa, cuiúsve pater matérve artem ludicram facit, fecerit: néve*[z] *senatoris filia, neptísve ex filio, pneptísve ex nepote filio nato nata: libertino, éive*[a], *qui ipse, cuiúsve pater*[b] *matérve artẽ ludicram facit fecerit: spõsa nuptáve sciẽs dolo malo esto: néve quis eorum dolo malo sciens sponsam vxorémve eam habeto.*

Cum tractatur de odio: appellatione patris, vel matris, non comprehenditur auus, vel auia. Bald.

℣ Hoc capite prohibetur senator libertinã ducere, eámve, cuius pater matérve artem ludicram fecerit: item libertinus senatoris filiam ducere. ℣ Nõ obest auum & auiam artem ludicram feciſſe. Nec distinguitur, pater in potestate habeat filiã, nécne: tamen iustũ patrem intelligendum Octauenus ait: matrem, etiã si vulgo cõceperit[c].

BIU Cujas

Item nihil refert, naturalis[a] sit pater, an adoptiuus[b]. [Sed]an & is[c] noceat, qui antequã adoptaret, artem ludicram fecerit, atque si naturalis pater, antequam filia nasceretur, fecerit: & si huius notæ homo adoptauerit, deinde emancipauerit: an non possit duci[d], ac si talis pater naturalis decessisset? Sed de hoc casu[e] cõtrariam[f] legis sententiam esse Pomponius rectè putat: vt eis[g] non connumeretur. ¶ Si postea[h] ingenuæ vxoris pater matérve artem ludicram facere cœperit, iniquissimum est, dimittere eam debere: cum nuptiæ honestè contractæ sint, & fortasse iam liberi procreati sint. Planè si ipsa artem ludicram facere cœperit, vtique dimittenda erit. ¶ Eas quas ingenui cæteri prohibentur ducere vxores, senatores nõ ducent[i].

Liberta nupta patrono, non potest diuertere eo inuito. Bald.

XLV. VLPIANVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

IN eo iure, quod dicit[k], *inuito patrono libertam, quæ ei nupta est, alij nubere non posse*: patronũ accipimus (vt rescripto imperatoris nostri, & diui [Seueri] patris eius continetur) & eum qui hac lege emit, vt manumittat[l]: quia manumissa, liberta emptoris habetur. Qui autem iurauit se patronum, hoc idem non habebit[m]. Ne is quidẽ debet habere, qui non suis nummis comparauit. ¶ Planè si filius familiàs miles esse proponatur: non dubitamus, si castrensis peculij ancillam manumiserit, competere ei hoc ius. est enim patronus secundũ constitutiones, nec patri eius hoc ius competit. ¶ Hoc caput ad nuptam tantum libertam pertinet, ad sponsatam nõ ptinet. Et ideo inuito patrono nuntium sponsa liberta si miserit, cum alio cõnubium habet. ¶ Deinde ait lex: *Inuito patrono*. Inuitum accipere debemus eũ, qui non consentit[n] ad diuortium. Idcirco nec à furioso diuertendo, soluit se huius legis necessitate: nec si ab ignorante diuerterit. Rectius enim hic inuitus[o] dicitur, quàm qui dissentit[p]. ¶ Si ab hostibus patronus captus esse proponatur, vereor ne possit ista connubiũ habere nubendo, quemadmodum haberet, si mortuus esset. Et qui Iuliani sententiam probant, dicerent non habituram connubium. Putat enim Iulianus durare eius libertę matrimonium, etiam in captiuitate, propter patroni reuerentiam. Certè si in aliam seruitutem[q] patronus sit deductus: proculdubio dissolutum est* matrimonium.

Illud quod dicitur de liberta nupta patrono, quòd eo inuito non possit alii nubere: habet locum in liberta communi. Bald.

XLVI. GAIVS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

ILlud dubitationis est, an & qui cõmunem libertã[r] vxorem duxerit, ad hoc ius admittatur. Iauolenus negauit: quia non propriè videtur eius liberta, quæ etiam alterius sit. Aliis contrà visum est: quia libertam eius esse negari non potest, licet alterius quoque sit liberta. Quam sententiam plerique rectè[s] probauerunt.

Non seruatur honor illi, qui se in sceleratam vitam deducit. Bald.

XLVII. PAVLVS libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.

SEnatoris filia quæ corpore quæstum, vel artem ludicrã fecerit, aut iudicio publico dãnata fuerit, impune libertino nubit: nec enĩ honos ei seruat, q̃ se in tãtũ scelus* deduxerit[t].

XLVIII. TERENTIVS CLEMENS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

FIlio patroni in libertam paternã, eandémq; vxorẽ[u] idẽ iuris, quod ipsi patrono daret, ex sententia legis accõmodatur. Idémq; dicẽdũ erit, & si alterius patroni filius viuo altero libertam eorum[x] vxorem duxerit.

In actu quem quis facit contra legem, non habet beneficium legis. Bal.

¶ Si ignominiosam libertã suã patronus vxorem duxerit: placet, quia cõtra legem[y] maritus sit, non habere eum hoc legis beneficium.

In eo quod assignatur vni ex libertis: nihil iuris habẽt alii liberti. h.d.

¶ Si vni ex filiis adsignatam, alter vxorẽ duxerit: non idem ius, quod [in] patrono tribuendum [est.] Nihil enim iuris habebit, quia senatus omne ius libertorũ adsignatorum ad eũ transtulit[z], cui id pater tribuit.

Licet minoribus, quod non licet maioribus: non econtra. h.d.

XLIX. MARCELLVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

OBseruandum[a] † est, vt inferioris gradus homines ducant vxores eas, quas hi, qui altioris dignitatis sunt, ducere legibus propter dignitatẽ prohibentur[b]. at contra, antecedentis gradus homines nõ possunt eas ducere, quas his, qui inferioris dignitatis sunt, ducere non licet[c].

In necessitatibus nemo liberalis existit. Bartolus.

L. IDEM libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

PRoximè cõstitutum dicitur, vt cum quis libertã suam duxerit vxorẽ, quam ex fideicõmissi causa manu-

---

a *Naturalis.* scilicet & legitimus.

b *Adoptiuus.* Imo refert, vt ex sequentibus colligitur, quia si pater artem ludicrã exercuit post adoptionẽ, deinde emancipauit: nõ nocet emancipato. secus tamen in naturali. quare dicas nil referre, dũmodo post adoptionẽ ante emancipationẽ pater adoptiuus artem ludicram exercuit.

c *An & is.* qui ducit senatoris filiam. Accur.

d *Duci.* ab adoptato senatoris, scilicet filia. vel dic, talis filia adoptiua. Accursius.

e *De hoc casu.* isto scilicet quãdo ille, qui artem ludicram exercuit, me adoptauerit: deinde me emãcipauit. per hoc ergo collige, quod in superioribus nocet.

f *Contrariam.* contraria est quantum ad id, quod de his quorũ pater artẽ ludicram exercuit, cauetur.

g *Vt eis.* quorum pater artem ludicram fecerit, vt ob hoc impediatur à nuptiis.

h *Si postea.* quàm nupsit. Azo.

i *Non ducent.* vt. j. c. obseruandum. in fi.

IN eo.] CASVS. Quędam lex Iul. de maritandis ordinibus dixit, quòd liberta nupta patrono non potest eum dimittere, vt alium accipiat, eo scilicet inuito. quis ergo erit patronus, cui hæc priuilegia dantur, vt alij non nubat eo inuito? Exponit hic per multa responsa. Aliæ ergo mulieres possunt dimittere suos viros quando volunt. Viuianus.

k *In eo iure quod dicit.* vt infra, de diuor. l. fi. in princ. &. j. eod. l. matrimonij. Accursius.

l *Vt manumittat.* vt & infra, de suis & legi. l. j. circa princip.

m *Nõ habebit.* vt &. ĩ. de in ius vo. l. adoptiuum. §. pe. nec etiam ei succedet: vt. j. de iure pa. si iurauero. Accur.

n *Cõsentit.* expressim.

o *Inuitus.* i. ignorans.

p *Dissensit.* quare autem ignorãs rectius dicitur inuitus, collige. ĩ. de arbi. l. si in tres. &. l. sicuti. & de re iu. duo. licet Pe. dixerit hoc nõ posse intelligi.

q *Seruitutẽ.* vt quia dãnatus est in metallum.

r *ILlud. Communem libertam.* i. suam, & alterius. & facit. j. de assigna. lib. l. si ex duobus.

s *Rectè.* No. quod cõmune est, meũ est: vt. j. de le. ij. l. v. §. fi. Sed argu. contra. j. de auro, & arg. le. l. Quintus. *Meum est, quod commune est.*

t *SEnatoris. Deduxerit.* quia vilitas vitæ dignas legum obseruatione non credidit: vt. C. ad. l. Iul. de adul. qui adulterium. & facit. ĩ. eo. l. si patrono. & infra, eo. l. proxi. in fi. *Flo. esset*

FIlio.] CASVS. Siue ipse patronus, siue filius alterius patroni, cũ duo sint, habeat libertam vxorem, non nubet alij eo viro inuito. [SI VNI.] Patronus quidam assignat libertam in testamento vni ex filiis. post hoc liberta nupsit alij, cui assignata non est. non habet ille hoc priuilegiũ, quòd alij etiã nubere nõ possit eo inuito. Vi.

u *Vxorem.* scilicet filij.

x *Eorum.* id est, suam & alterius. & facit. j. de assignat. li. l. si ex duobus. Accursius.

y *Quia contra legem.* bona ratio, vt & supra l. proxi. & de mino. l. auxilium. in fi. *Flo. &*

z *Transtulit.* vt infra, de assigna. lib. l. j. in principio. *Vulg. fœd.*

OBseruandũ.] CASVS. Duo dicit. In secũdo dat exẽplum de. l. nuptiæ. Viuianus.

a *Obseruandum.* vt magnæ pro magnis remaneant. Accursius.

b *Prohibentur.* scilicet prohibitione iuris, alia quàm ratione dignitatis. Accursius.

c *Non licet.* vt. ĩ. e. l. lege. §. fi. Accursius.

† *Huc pertinet illud Ouidii in Deianira ad Herculem: Tã male inæquales veniunt ad aratra iuuenci, Quàm premitur magno cõiuge nupta minor.*

a *Obseruandum est.* vt infra, de ritu nup. l. ij. §. ij. & de mino. l. ij. §. fi. & l. iij. §. fi. & l. iij. §. j. & l. iiij. §. j. & l. v. §. j. & l. vj. §. j. & l. vij. §. j. & l. viij. §. j. & l. ix. §. j. & l. x. §. j. & l. xj. §. j. & l. xij. §. j. & l. xiij. §. j. & l. xiiij. §. j. & l. xv. §. j. & l. xvj. §. j. & l. xvij. §. j. & l. xviij. §. j. & l. xix. §. j. & l. xx. §. j. & l. xxj. §. j. & l. xxij. §. j. & l. xxiij. §. j. & l. xxiiij. §. j. & l. xxv. §. j. & l. xxvj. §. j. & l. xxvij. §. j. & l. xxviij. §. j. & l. xxix. §. j. & l. xxx. §. j. & l. xxxj. §. j. & l. xxxij. §. j. & l. xxxiij. §. j. & l. xxxiiij. §. j. & l. xxxv. §. j. & l. xxxvj. §. j. & l. xxxvij. §. j. & l. xxxviij. §. j. & l. xxxix. §. j. & l. xl. §. j. & l. xli. §. j. & l. xlii. §. j. & l. xliii. §. j. & l. xliiij. §. j. & l. xlv. §. j. & l. xlvi. §. j. & l. xlvij. §. j. & l. xlviij. §. j. & l. xlix. §. j. & l. l. §. j. & l. li. §. j. & l. lij. §. j. & l. liij. §. j. & l. liiij. §. j. & l. lv. §. j. & l. lvj. §. j. & l. lvij. §. j. & l. lviij. §. j. & l. lix. §. j. & l. lx. §. j. & l. lxj. §. j. & l. lxij. §. j. & l. lxiij. §. j. & l. lxiiij. §. j. & l. lxv. §. j. & l. lxvj. §. j. & l. lxvij. §. j. & l. lxviij. §. j. & l. lxix. §. j. & l. lxx. §. j. & l. lxxj. §. j. & l. lxxij. §. j. & l. lxxiij. §. j. & l. lxxiiij. §. j. & l. lxxv. §. j. & l. lxxvj. §. j. & l. lxxvij. §. j. & l. lxxviij. §. j. & l. lxxix. §. j. & l. lxxx. §. j. & l. lxxxj. §. j. & l. lxxxij. §. j. & l. lxxxiij. §. j. & l. lxxxiiij. §. j. & l. lxxxv. §. j. & l. lxxxvj. §. j. & l. lxxxvij. §. j. & l. lxxxviij. §. j. & l. lxxxix. §. j. & l. xc. §. j. & l. xci. §. j. & l. xcij. §. j. & l. xciij. §. j. & l. xciiij. §. j. & l. xcv. §. j. & l. xcvj. §. j. & l. xcvij. §. j. & l. xcviij. §. j. & l. xcix. §. j. & l. c. §. j. & l. ci. §. j. & l. cij. §. j. & l. ciij. §. j. & l. ciiij. §. j. & l. cv. §. j. & l. cvj. §. j. & l. cvij. §. j. & l. cviij. §. j. & l. cix. §. j. & l. cx. §. j. & l. cxj. §. j. & l. cxij. §. j. & l. cxiij. §. j. & l. cxiiij. §. j. & l. cxv. §. j. & l. cxvj. §. j. & l. cxvij. §. j. & l. cxviij. §. j. & l. cxix. §. j. & l. cxx. §. j. & l. cxxj. §. j. & l. cxxij. §. j. & l. cxxiij. §. j. & l. cxxiiij. §. j. & l. cxxv. §. j. & l. cxxvj. §. j. & l. cxxvij. §. j. & l. cxxviij. §. j. & l. cxxix. §. j. & l. cxxx. §. j. & l. cxxxj. §. j. & l. cxxxij. §. j. & l. cxxxiij. §. j. & l. cxxxiiij. §. j. & l. cxxxv. §. j. & l. cxxxvj. §. j. & l. cxxxvij. §. j. & l. cxxxviij. §. j. & l. cxxxix. §. j. & l. cxl. §. j. & l. cxli. §. j. & l. cxlii. §. j. & l. cxliii. §. j. & l. cxliiij. §. j. & l. cxlv. §. j. & l. cxlvi. §. j. & l. cxlvij. §. j. & l. cxlviij. §. j. & l. cxlix. §. j. & l. cl. §. j. & l. cli. §. j. & l. clij. §. j. & l. cliij. §. j. & l. cliiij. §. j. & l. clv. §. j. & l. clvj. §. j. & l. clvij. §. j. & l. clviij. §. j. & l. clix. §. j. & l. clx. §. j. & l. clxj. §. j. & l. clxij. §. j. & l. clxiij. §. j. & l. clxiiij. §. j. & l. clxv. §. j. & l. clxvj. §. j. & l. clxvij. §. j. & l. clxviij. §. j. & l. clxix. §. j. & l. clxx. §. j. & l. clxxj. §. j. & l. clxxij. §. j. & l. clxxiij. §. j. & l. clxxiiij. §. j. & l. clxxv. §. j. & l. clxxvj. §. j. & l. clxxvij. §. j. & l. clxxviij. §. j. & l. clxxix. §. j. & l. clxxx. §. j. & l. clxxxj. §. j. & l. clxxxij. §. j. & l. clxxxiij. §. j. & l. clxxxiiij. §. j. & l. clxxxv. §. j. & l. clxxxvj. §. j. & l. clxxxvij. §. j. & l. clxxxviij. §. j. & l. clxxxix. §. j. & l. cxc. §. j. & l. cxci. §. j. & l. cxcij. §. j. & l. cxciij. §. j. & l. cxciiij. §. j. & l. cxcv. §. j. & l. cxcvj. §. j. & l. cxcvij. §. j. & l. cxcviij. §. j. & l. cxcix. §. j. & l. cc. §. j. & l. cci. §. j. & l. ccij. §. j. & l. cciij. §. j. & l. cciiij. §. j. & l. ccv. §. j. & l. ccvj. §. j. & l. ccvij. §. j. & l. ccviij. §. j. & l. ccix. §. j. & l. ccx. §. j. & l. ccxj. §. j. & l. ccxij. §. j. & l. ccxiij. §. j. & l. ccxiiij. §. j. & l. ccxv. §. j. & l. ccxvj. §. j. & l. ccxvij. §. j. & l. ccxviij. §. j. & l. ccxix. §. j. & l. ccxx. §. j. & l. ccxxj. §. j. & l. ccxxij. §. j. & l. ccxxiij. §. j. & l. ccxxiiij. §. j. & l. ccxxv. §. j. & l. ccxxvj. §. j. & l. ccxxvij. §. j. & l. ccxxviij. §. j. & l. ccxxix. §. j. & l. ccxxx. §. j. & l. ccxxxj. §. j. & l. ccxxxij. §. j. & l. ccxxxiij. §. j. & l. ccxxxiiij. §. j. & l. ccxxxv. §. j. & l. ccxxxvj. §. j. & l. ccxxxvij. §. j. & l. ccxxxviij. §. j. & l. ccxxxix. §. j. & l. ccxl. §. j. & l. ccxli. §. j. & l. ccxlii. §. j. & l. ccxliii. §. j. & l. ccxliiij. §. j. & l. ccxlv. §. j. & l. ccxlvi. §. j. & l. ccxlvij. §. j. & l. ccxlviij. §. j. & l. ccxlix. §. j. & l. ccl. §. j. & l. ccli. §. j. & l. cclij. §. j. & l. ccliij. §. j. & l. ccliiij. §. j. & l. cclv. §. j. & l. cclvj. §. j. & l. cclvij. §. j. & l. cclviij. §. j. & l. cclix. §. j. & l. cclx. §. j. & l. cclxj. §. j. & l. cclxij. §. j. & l. cclxiij. §. j. & l. cclxiiij. §. j. & l. cclxv. §. j. & l. cclxvj. §. j. & l. cclxvij. §. j. & l. cclxviij. §. j. & l. cclxix. §. j. & l. cclxx. §. j. & l. cclxxj. §. j. & l. cclxxij. §. j. & l. cclxxiij. §. j. & l. cclxxiiij. §. j. & l. cclxxv. §. j. & l. cclxxvj. §. j. & l. cclxxvij. §. j. & l. cclxxviij. §. j. & l. cclxxix. §. j. & l. cclxxx. §. j. & l. cclxxxj. §. j. & l. cclxxxij. §. j. & l. cclxxxiij. §. j. & l. cclxxxiiij. §. j. & l. cclxxxv. §. j. & l. cclxxxvj. §. j. & l. cclxxxvij. §. j. & l. cclxxxviij. §. j. & l. cclxxxix. §. j. & l. ccxc. §. j. & l. ccxci. §. j. & l. ccxcij. §. j. & l. ccxciij. §. j. & l. ccxciiij. §. j. & l. ccxcv. §. j. & l. ccxcvj. §. j. & l. ccxcvij. §. j. & l. ccxcviij. §. j. & l. ccxcix. §. j. & l. ccc. §. j. & l. ccci. §. j. & l. cccij. §. j. & l. ccciij. §. j. & l. ccciiij. §. j. & l. cccv. §. j. & l. cccvj. §. j. & l. cccvij. §. j. & l. cccviij. §. j. & l. cccix. §. j. & l. cccx. §. j. & l. cccxj. §. j. & l. cccxij. §. j. & l. cccxiij. §. j. & l. cccxiiij. §. j. & l. cccxv. §. j. & l. cccxvj. §. j. & l. cccxvij. §. j. & l. cccxviij. §. j. & l. cccxix. §. j. & l. cccxx. §. j. & l. cccxxj. §. j. & l. cccxxij. §. j. & l. cccxxiij. §. j. & l. cccxxiiij. §. j. & l. cccxxv. §. j. & l. cccxxvj. §. j. & l. cccxxvij. §. j. & l. cccxxviij. §. j. & l. cccxxix. §. j. & l. cccxxx. §. j. & l. cccxxxj. §. j. & l. cccxxxij. §. j. & l. cccxxxiij. §. j. & l. cccxxxiiij. §. j. & l. cccxxxv. §. j. & l. cccxxxvj. §. j. & l. cccxxxvij. §. j. & l. cccxxxviij. §. j. & l. cccxxxix. §. j. & l. cccxl. §. j. & l. cccxli. §. j. & l. cccxlii. §. j. & l. cccxliii. §. j. & l. cccxliiij. §. j. & l. cccxlv. §. j. & l. cccxlvi. §. j. & l. cccxlvij. §. j. & l. cccxlviij. §. j. & l. cccxlix. §. j. & l. cccl. §. j. & l. cccli. §. j. & l. ccclij. §. j. & l. cccliij. §. j. & l. cccliiij. §. j. & l. ccclv. §. j. & l. ccclvj. §. j. & l. ccclvij. §. j. & l. ccclviij. §. j. & l. ccclix. §. j. & l. ccclx. §. j. & l. ccclxj. §. j. & l. ccclxij. §. j. & l. ccclxiij. §. j. & l. ccclxiiij. §. j. & l. ccclxv. §. j. & l. ccclxvj. §. j. & l. ccclxvij. §. j. & l. ccclxviij. §. j. & l. ccclxix. §. j. & l. ccclxx. §. j. & l. ccclxxj. §. j. & l. ccclxxij. §. j. & l. ccclxxiij. §. j. & l. ccclxxiiij. §. j. & l. ccclxxv. §. j. & l. ccclxxvj. §. j. & l. ccclxxvij. §. j. & l. ccclxxviij. §. j. & l. ccclxxix. §. j. & l. ccclxxx. §. j. & l. ccclxxxj. §. j. & l. ccclxxxij. §. j. & l. ccclxxxiij. §. j. & l. ccclxxxiiij. §. j. & l. ccclxxxv. §. j. & l. ccclxxxvj. §. j. & l. ccclxxxvij. §. j. & l. ccclxxxviij. §. j. & l. ccclxxxix. §. j. & l. cccxc. §. j. & l. cccxci. §. j. & l. cccxcij. §. j. & l. cccxciij. §. j. & l. cccxciiij. §. j. & l. cccxcv. §. j. & l. cccxcvj. §. j. & l. cccxcvij. §. j. & l. cccxcviij. §. j. & l. cccxcix. §. j. & l. cd. §. j. & l. cdi. §. j. & l. cdij. §. j. & l. cdiij. §. j. & l. cdiiij. §. j. & l. cdv. §. j. & l. cdvj. §. j. & l. cdvij. §. j. & l. cdviij. §. j. & l. cdix. §. j. & l. cdx. §. j. & l. cdxj. §. j. & l. cdxij. §. j. & l. cdxiij. §. j. & l. cdxiiij. §. j. & l. cdxv. §. j. & l. cdxvj. §. j. & l. cdxvij. §. j. & l. cdxviij. §. j. & l. cdxix. §. j. & l. cdxx. §. j. & l. cdxxj. §. j. & l. cdxxij. §. j. & l. cdxxiij. §. j. & l. cdxxiiij. §. j. & l. cdxxv. §. j. & l. cdxxvj. §. j. & l. cdxxvij. §. j. & l. cdxxviij. §. j. & l. cdxxix. §. j. & l. cdxxx. §. j. & l. cdxxxj. §. j. & l. cdxxxij. §. j. & l. cdxxxiij. §. j. & l. cdxxxiiij. §. j. & l. cdxxxv. §. j. & l. cdxxxvj. §. j. & l. cdxxxvij. §. j. & l. cdxxxviij. §. j. & l. cdxxxix. §. j. & l. cdxl. §. j. & l. cdxli. §. j. & l. cdxlii. §. j. & l. cdxliii. §. j. & l. cdxliiij. §. j. & l. cdxlv. §. j. & l. cdxlvi. §. j. & l. cdxlvij. §. j. & l. cdxlviij. §. j. & l. cdxlix. §. j. & l. cdl. §. j. & l. cdli. §. j. & l. cdlij. §. j. & l. cdliij. §. j. & l. cdliiij. §. j. & l. cdlv. §. j. & l. cdlvj. §. j. & l. cdlvij. §. j. & l. cdlviij. §. j. & l. cdlix. §. j. & l. cdlx. §. j. & l. cdlxj. §. j. & l. cdlxij. §. j. & l. cdlxiij. §. j. & l. cdlxiiij. §. j. & l. cdlxv. §. j. & l. cdlxvj. §. j. & l. cdlxvij. §. j. & l. cdlxviij. §. j. & l. cdlxix. §. j. & l. cdlxx. §. j. & l. cdlxxj. §. j. & l. cdlxxij. §. j. & l. cdlxxiij. §. j. & l. cdlxxiiij. §. j. & l. cdlxxv. §. j. & l. cdlxxvj. §. j. & l. cdlxxvij. §. j. & l. cdlxxviij. §. j. & l. cdlxxix. §. j. & l. cdlxxx. §. j. & l. cdlxxxj. §. j. & l. cdlxxxij. §. j. & l. cdlxxxiij. §. j. & l. cdlxxxiiij. §. j. & l. cdlxxxv. §. j. & l. cdlxxxvj. §. j. & l. cdlxxxvij. §. j. & l. cdlxxxviij. §. j. & l. cdlxxxix. §. j. & l. cdxc. §. j. & l. cdxci. §. j. & l. cdxcij. §. j. & l. cdxciij. §. j. & l. cdxciiij. §. j. & l. cdxcv. §. j. & l. cdxcvj. §. j. & l. cdxcvij. §. j. & l. cdxcviij. §. j. & l. cdxcix. §. j. & l. d. §. j. & l. di. §. j. & l. dij. §. j. & l. diij. §. j. & l. diiij. §. j. & l. dv. §. j. & l. dvj. §. j. & l. dvij. §. j. & l. dviij. §. j. & l. dix. §. j. & l. dx. §. j. & l. dxj. §. j. & l. dxij. §. j. & l. dxiij. §. j. & l. dxiiij. §. j. & l. dxv. §. j. & l. dxvj. §. j. & l. dxvij. §. j. & l. dxviij. §. j. & l. dxix. §. j. & l. dxx. §. j. & l. dxxj. §. j. & l. dxxij. §. j. & l. dxxiij. §. j. & l. dxxiiij. §. j. & l. dxxv. §. j. & l. dxxvj. §. j. & l. dxxvij. §. j. & l. dxxviij. §. j. & l. dxxix. §. j. & l. dxxx. §. j. & l. dxxxj. §. j. & l. dxxxij. §. j. & l. dxxxiij. §. j. & l. dxxxiiij. §. j. & l. dxxxv. §. j. & l. dxxxvj. §. j. & l. dxxxvij. §. j. & l. dxxxviij. §. j. & l. dxxxix. §. j. & l. dxl. §. j. & l. dxli. §. j. & l. dxlii. §. j. & l. dxliii. §. j. & l. dxliiij. §. j. & l. dxlv. §. j. & l. dxlvi. §. j. & l. dxlvij. §. j. & l. dxlviij. §. j. & l. dxlix. §. j. & l. dl. §. j. & l. dli. §. j. & l. dlij. §. j. & l. dliij. §. j. & l. dliiij. §. j. & l. dlv. §. j. & l. dlvj. §. j. & l. dlvij. §. j. & l. dlviij. §. j. & l. dlix. §. j. & l. dlx. §. j. & l. dlxj. §. j. & l. dlxij. §. j. & l. dlxiij. §. j. & l. dlxiiij. §. j. & l. dlxv. §. j. & l. dlxvj. §. j. & l. dlxvij. §. j. & l. dlxviij. §. j. & l. dlxix. §. j. & l. dlxx. §. j. & l. dlxxj. §. j. & l. dlxxij. §. j. & l. dlxxiij. §. j. & l. dlxxiiij. §. j. & l. dlxxv. §. j. & l. dlxxvj. §. j. & l. dlxxvij. §. j. & l. dlxxviij. §. j. & l. dlxxix. §. j. & l. dlxxx. §. j. & l. dlxxxj. §. j. & l. dlxxxij. §. j. & l. dlxxxiij. §. j. & l. dlxxxiiij. §. j. & l. dlxxxv. §. j. & l. dlxxxvj. §. j. & l. dlxxxvij. §. j. & l. dlxxxviij. §. j. & l. dlxxxix. §. j. & l. dxc. §. j. & l. dxci. §. j. & l. dxcij. §. j. & l. dxciij. §. j. & l. dxciiij. §. j. & l. dxcv. §. j. & l. dxcvj. §. j. & l. dxcvij. §. j. & l. dxcviij. §. j. & l. dxcix. §. j. & l. dc. §. j. & l. dci. §. j. & l. dcij. §. j. & l. dciij. §. j. & l. dciiij. §. j. & l. dcv. §. j. & l. dcvj. §. j. & l. dcvij. §. j. & l. dcviij. §. j. & l. dcix. §. j. & l. dcx. §. j. & l. dcxj. §. j. & l. dcxij. §. j. & l. dcxiij. §. j. & l. dcxiiij. §. j. & l. dcxv. §. j. & l. dcxvj. §. j. & l. dcxvij. §. j. & l. dcxviij. §. j. & l. dcxix. §. j. & l. dcxx. §. j. & l. dcxxj. §. j. & l. dcxxij. §. j. & l. dcxxiij. §. j. & l. dcxxiiij. §. j. & l. dcxxv. §. j. & l. dcxxvj. §. j. & l. dcxxvij. §. j. & l. dcxxviij. §. j. & l. dcxxix. §. j. & l. dcxxx. §. j. & l. dcxxxj. §. j. & l. dcxxxij. §. j. & l. dcxxxiij. §. j. & l. dcxxxiiij. §. j. & l. dcxxxv. §. j. & l. dcxxxvj. §. j. & l. dcxxxvij. §. j. & l. dcxxxviij. §. j. & l. dcxxxix. §. j. & l. dcxl. §. j. & l. dcxli. §. j. & l. dcxlii. §. j. & l. dcxliii. §. j. & l. dcxliiij. §. j. & l. dcxlv. §. j. & l. dcxlvi. §. j. & l. dcxlvij. §. j. & l. dcxlviij. §. j. & l. dcxlix. §. j. & l. dcl. §. j. & l. dcli. §. j. & l. dclij. §. j. & l. dcliij. §. j. & l. dcliiij. §. j. & l. dclv. §. j. & l. dclvj. §. j. & l. dclvij. §. j. & l. dclviij. §. j. & l. dclix. §. j. & l. dclx. §. j. & l. dclxj. §. j. & l. dclxij. §. j. & l. dclxiij. §. j. & l. dclxiiij. §. j. & l. dclxv. §. j. & l. dclxvj. §. j. & l. dclxvij. §. j. & l. dclxviij. §. j. & l. dclxix. §. j. & l. dclxx. §. j. & l. dclxxj. §. j. & l. dclxxij. §. j. & l. dclxxiij. §. j. & l. dclxxiiij. §. j. & l. dclxxv. §. j. & l. dclxxvj. §. j. & l. dclxxvij. §. j. & l. dclxxviij. §. j. & l. dclxxix. §. j. & l. dclxxx. §. j. & l. dclxxxj. §. j. & l. dclxxxij. §. j. & l. dclxxxiij. §. j. & l. dclxxxiiij. §. j. & l. dclxxxv. §. j. & l. dclxxxvj. §. j. & l. dclxxxvij. §. j. & l. dclxxxviij. §. j. & l. dclxxxix. §. j. & l. dcxc. §. j. & l. dcxci. §. j. & l. dcxcij. §. j. & l. dcxciij. §. j. & l. dcxciiij. §. j. & l. dcxcv. §. j. & l. dcxcvj. §. j. & l. dcxcvij. §. j. & l. dcxcviij. §. j. & l. dcxcix. §. j. & l. dcc. §. j. & l. dcci. §. j. & l. dccij. §. j. & l. dcciij. §. j. & l. dcciiij. §. j. & l. dccv. §. j. & l. dccvj. §. j. & l. dccvij. §. j. & l. dccviij. §. j. & l. dccix. §. j. & l. dccx. §. j. & l. dccxj. §. j. & l. dccxij. §. j. & l. dccxiij. §. j. & l. dccxiiij. §. j. & l. dccxv. §. j. & l. dccxvj. §. j. & l. dccxvij. §. j. & l. dccxviij. §. j. & l. dccxix. §. j. & l. dccxx. §. j. & l. dccxxj. §. j. & l. dccxxij. §. j. & l. dccxxiij. §. j. & l. dccxxiiij. §. j. & l. dccxxv. §. j. & l. dccxxvj. §. j. & l. dccxxvij. §. j. & l. dccxxviij. §. j. & l. dccxxix. §. j. & l. dccxxx. §. j. & l. dccxxxj. §. j. & l. dccxxxij. §. j. & l. dccxxxiij. §. j. & l. dccxxxiiij. §. j. & l. dccxxxv. §. j. & l. dccxxxvj. §. j. & l. dccxxxvij. §. j. & l. dccxxxviij. §. j. & l. dccxxxix. §. j. & l. dccxl. §. j. & l. dccxli. §. j. & l. dccxlii. §. j. & l. dccxliii. §. j. & l. dccxliiij. §. j. & l. dccxlv. §. j. & l. dccxlvi. §. j. & l. dccxlvij. §. j. & l. dccxlviij. §. j. & l. dccxlix. §. j. & l. dccl. §. j. & l. dccli. §. j. & l. dcclij. §. j. & l. dccliij. §. j. & l. dccliiij. §. j. & l. dcclv. §. j. & l. dcclvj. §. j. & l. dcclvij. §. j. & l. dcclviij. §. j. & l. dcclix. §. j. & l. dcclx. §. j. & l. dcclxj. §. j. & l. dcclxij. §. j. & l. dcclxiij. §. j. & l. dcclxiiij. §. j. & l. dcclxv. §. j. & l. dcclxvj. §. j. & l. dcclxvij. §. j. & l. dcclxviij. §. j. & l. dcclxix. §. j. & l. dcclxx. §. j. & l. dcclxxj. §. j. & l. dcclxxij. §. j. & l. dcclxxiij. §. j. & l. dcclxxiiij. §. j. & l. dcclxxv. §. j. & l. dcclxxvj. §. j. & l. dcclxxvij. §. j. & l. dcclxxviij. §. j. & l. dcclxxix. §. j. & l. dcclxxx. §. j. & l. dcclxxxj. §. j. & l. dcclxxxij. §. j. & l. dcclxxxiij. §. j. & l. dcclxxxiiij. §. j. & l. dcclxxxv. §. j. & l. dcclxxxvj. §. j. & l. dcclxxxvij. §. j. & l. dcclxxxviij. §. j. & l. dcclxxxix. §. j. & l. dccxc. §. j. & l. dccxci. §. j. & l. dccxcij. §. j. & l. dccxciij. §. j. & l. dccxciiij. §. j. & l. dccxcv. §. j. & l. dccxcvj. §. j. & l. dccxcvij. §. j. & l. dccxcviij. §. j. & l. dccxcix. §. j. & l. dccc. §. j. & l. dccci. §. j. & l. dcccij. §. j. & l. dccciij. §. j. & l. dccciiij. §. j. & l. dcccv. §. j. & l. dcccvj. §. j. & l. dcccvij. §. j. & l. dcccviij. §. j. & l. dcccix. §. j. & l. dcccx. §. j. & l. dcccxj. §. j. & l. dcccxij. §. j. & l. dcccxiij. §. j. & l. dcccxiiij. §. j. & l. dcccxv. §. j. & l. dcccxvj. §. j. & l. dcccxvij. §. j. & l. dcccxviij. §. j. & l. dcccxix. §. j. & l. dcccxx. §. j. & l. dcccxxj. §. j. & l. dcccxxij. §. j. & l. dcccxxiij. §. j. & l. dcccxxiiij. §. j. & l. dcccxxv. §. j. & l. dcccxxvj. §. j. & l. dcccxxvij. §. j. & l. dcccxxviij. §. j. & l. dcccxxix. §. j. & l. dcccxxx. §. j. & l. dcccxxxj. §. j. & l. dcccxxxij. §. j. & l. dcccxxxiij. §. j. & l. dcccxxxiiij. §. j. & l. dcccxxxv. §. j. & l. dcccxxxvj. §. j. & l. dcccxxxvij. §. j. & l. dcccxxxviij. §. j. & l. dcccxxxix. §. j. & l. dcccxl. §. j. & l. dcccxli. §. j. & l. dcccxlii. §. j. & l. dcccxliii. §. j. & l. dcccxliiij. §. j. & l. dcccxlv. §. j. & l. dcccxlvi. §. j. & l. dcccxlvij. §. j. & l. dcccxlviij. §. j. & l. dcccxlix. §. j. & l. dcccl. §. j. & l. dcccli. §. j. & l. dcccclij. §. j. & l. dccccliij. §. j. & l. dccccliiij. §. j. & l. dcccclv. §. j. & l. dcccclvj. §. j. & l. dcccclvij. §. j. & l. dcccclviij. §. j. & l. dcccclix. §. j. & l. dcccclx. §. j. & l. dcccclxj. §. j. & l. dcccclxij. §. j. & l. dcccclxiij. §. j. & l. dcccclxiiij. §. j. & l. dcccclxv. §. j. & l. dcccclxvj. §. j. & l. dcccclxvij. §. j. & l. dcccclxviij. §. j. & l. dcccclxix. §. j. & l. dcccclxx. §. j. & l. dcccclxxj. §. j. & l. dcccclxxij. §. j. & l. dcccclxxiij. §. j. & l. dcccclxxiiij. §. j. & l. dcccclxxv. §. j. & l. dcccclxxvj. §. j. & l. dcccclxxvij. §. j. & l. dcccclxxviij. §. j. & l. dcccclxxix. §. j. & l. dcccclxxx. §. j. & l. dcccclxxxj. §. j. & l. dcccclxxxij. §. j. & l. dcccclxxxiij. §. j. & l. dcccclxxxiiij. §. j. & l. dcccclxxxv. §. j. & l. dcccclxxxvj. §. j. & l. dcccclxxxvij. §. j. & l. dcccclxxxviij. §. j. & l. dcccclxxxix. §. j. & l. dccccxc. §. j. & l. dccccxci. §. j. & l. dccccxcij. §. j. & l. dccccxciij. §. j. & l. dccccxciiij. §. j. & l. dccccxcv. §. j. & l. dccccxcvj. §. j. & l. dccccxcvij. §. j. & l. dccccxcviij. §. j. & l. dccccxcix. §. j. & l. dccccc. §. j. & l. dccccci. §. j. & l. dcccccij. §. j. & l. dccccciij. §. j. & l. dccccciiij. §. j. & l. dcccccv. §. j. & l. dcccccvj. §. j. & l. dcccccvij. §. j. & l. dcccccviij. §. j. & l. dcccccix. §. j. & l. dcccccx. §. j. & l. dcccccxj. §. j. & l. dcccccxij. §. j. & l. dcccccxiij. §. j. & l. dcccccxiiij. §. j. & l. dcccccxv. §. j. & l. dcccccxvj. §. j. & l. dcccccxvij. §. j. & l. dcccccxviij. §. j. & l. dcccccxix. §. j. & l. dcccccxx. §. j. & l. dcccccxxj. §. j. & l. dcccccxxij. §. j. & l. dcccccxxiij. §. j. & l. dcccccxx

a *Proxime. Contrahere.* vt &. j. de diuor. l. patrono. Accursius.
b *Puto.* scilicet hanc esse rationem. Accursius.
c *Ferendus.* eam impedire.
d *Magis.* nisi debita erat in diem, vel sub conditione, & ante manumisit: vt. C. de ope. lib. l. mater. &. j. de hære. institu. l. iij. §. qui fideicō. Accursius.
e *Matrimonii. A nullo alio.* vt & j. de diuor. l. patrono. & supra, eo. qđ & Attei us. & l. in eo iure. & fac. infra, qui & à quibus. l. matrimonij.
f *Incesta.* nefariæ nuptię dicuntur inter ascendentes & descendentes & etiam quādoque incestæ: vt. j. e. l. si. Incestæ autē dicuntur inter collaterales: inutiles inter omnes: vt institu. de nup. §. si aduersus. Sed contra. ſ. de cōdi. sine cau. l. auunculo. Sol. vt ibi.
g *Nuptiæ. Ad infinitum.* adeo vt si Adam hodie viueret, nullam accipere posset: vt insti. de nup. §. j. Ac.
h *Et nihil. &* facit. ſ. eo. adoptiuus. §. seruiles. Accursius.
i *Nā & vulgo.* à simili.
k *Qui in etiam. Maneat.* vt institit. e. §. ij. & ꝓpter hoc dicit, fere. ſ. de adop. l. in omni. Ac.
l *Ducere.* facit ad hūc §. j. de pœ. l. si diuortio. & l. si quis forte. & l. capitalium. §. solutum. & infra, de fur. l. ei qui. & ifra, eo. l. si quis. §. quid ergo. Accursius.
m *Intelligor.* Cur sec⁹ in ea quæ fuit vxor patris adoptiui: vt &. ſ. e. l. adoptiuus. in prin⁹ Respon. quia ibi remanet loco nouercæ: hic vero remanet loco auiæ, vel materteræ. Accursius.
n *Nota.* facit. ſ. eo. l. si quis officium. §. fi.
o *Diuturnitate.* speciale. aliás contra: vt infra, de act. & oblig. l. obligationum fere. §. placet.
p *Statum liberorum.* Confirmatur quidem status liberorum, sed non matrimonium: vt. j. ad le. Iul. de adul. si adulterium. §. iidem Pollioni. Et arg. contra. j. de decu. l. Modestinus. Azo. Sed hic nō

Qui in prouincia.] CASVS in prīcip. est plan⁹. [DIVVS.] Liberta consuluit principem sū per huiusmodi quæstione. Dicit enim se nupsisse auunculo suo, credens licere de iure, ex consilio auiæ: & cū eo stetit diu bene per xl. an. & habuit multos filios: an filij essent legitimi? Et respon. imperator quòd sic, fauore liberorum, & propter diuturnitatem temporis. Viuianus.

manumiserit, liceat libertæ inuito eo nuptias contrahere[a]: puto[b] quia non erat ferendus[c] is, qui ex necessitate manumisit, non suo arbitrio. magis[d] enim debitam libertatem pręstitit, quàm vllum beneficium in mulierem contulit.

LI. LICINIVS Rufinus libro primo Regularum.

MAtrimonij causa ancilla manumissa, à nullo alio[e] vxor duci potest, quàm à quo manumissa est nisi patron⁹ matrimonio eius renuntiauerit. Si autem filiusfamiliàs matrimonij causa iussu patris ancillam manumiserit: Iulianus putat ꝓinde eam haberi, atque si à patre eius manumissa esset, & ideo potest eam vxorem ducere.

LII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

INcestæ[f] nuptiæ neque dotē habēt, & ideo omne quod perceptum est, licet fructuum nomine, auferetur.

LIII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

NVptiæ consistere non pos sunt inter eas ꝑsonas, quæ in numero parentum liberorúmve sunt, siue proximi, siue vlterioris gradus sint, vsque ad infinitum[g].

LIIII. SCAEVOLA libro primo Regularum.

ET nihil[h] interest, ex iustis nuptiis cognatio descendat, an verò non. nā & vulgo[i] quęsitam sororem quis vetatur vxorem ducere.

LV. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

QVinetiam nefas existimatur, eam quoque vxorem ducere, quæ per adoptionem filia neptisve esse cœperit: intantum, vt & si per emā cipationem adoptio dissoluta sit, idē iuris maneat[k]. ℣ [item] patris adoptiui mei matrē, aut materteram, aut neptem ex filio, vxorem ducere[l] non possum: scilicet si in familia ei⁹ sim. alioquin si emancipatus fuero ab eo: sine dubio nihil impedit nuptias: scilicet, quia post emā cipationem extraneus intelligor[m].

LVI. VLPIANVS libro tertio Disputationum.

ETiam si concubinam quis habuerit sororis filiam, licet libertinam: incestum committitur.

LVII. MARCIANVS libro secundo Institutionum.

QVi in prouincia[t] officium aliquod * gerit: prohibetur etiam consentire filio suo vxorem ducenti.

Temporis diuturnitas, & iuris ignorantia cum numero liberorum, inducunt principem ad legitimationem liberorum. Bal.

℣ In libro secūdo de adulteriis Papiniani Marcianus notat[n]: Diuus Marcus, & Lucius, imperatores Flauiæ Tertullæ ꝓ Mēsorem libertum ita rescripserunt: Mouemur & tēporis diuturnitate[o], quo ignara iuris in matrimonio auunculi tui fuisti, & quòd ab auia tua collocata es, & numero liberorū vestrorum. idcircóque cum hæc omnia in vnum concurrant, confirmamus statum liberorum[p] vestrorum in eo matrimonio quæsitorum, quod ante annos quadraginta contractum est, perinde, atque si legitimè concepti fuissent.

LVIII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

ADiuo Pio rescriptum est, si libertina senatorem[q] deceperit, quasi ingenua: & ei nupta est: ad exemplum prætoris edicti dandam in eam actionem[r]: quia ex dote nullum[s] lucrum habet, quæ nulla est.

LIX. PAVLVS libro singulari de Adsignatione Libertinorū.

SEnatusconsulto, quo cautū est[t], ne tutor pupillam vel filio suo, vel sibi nuptui collocet: etiam nepos significatur[u].

Qui sustinet periculum tutelæ per suam personam, habetur pro tutore: licet tutor non sit. Secus si per personam alterius. Bar.

LX. IDEM libro singulari ad orationem Diui Antonini, & Commodi.

A fuit acerrimus error: ergo non debuit tenere matrimonium vt. C. de incest. nup. l. qui contra? Respon. matrimonium quidem non tenet: sed confirmatum fuit ab imperatore, secūndum Azo. immo non fuit confirmatum, sed tantum status liberorum fuit confirmatus: vt dixi modo.

Diuo.] CASVS. Liberta dicens se ingenuam, cum liberta esset, nupsit senatori: & c. in dotem dedit sub pacto vt lucraretur dotē si prædecederet. deinde apparuit liberta: & sic matrimoniū non valet, nec pactum super dote: cum neque dos fuerit. qualiter ergo senatori consulitur? Respon. aget contra libertam actione de dolo, † vel iniuriarum. Vi. q *Senatorem.* qui fecerat pactum de dote lucranda. Accursius. r *Actionem.* de dolo. vel dic, secundum Hu. scilicet iniuriarum. Sed cur in fauorem senatoris decepti dicitur non valere pactū: vt infra, titu. j. si res. §. j⁹ Respō. matrimonium etiā vtriusque voluntate nō potest valere: quia prohibetur[a] per legem: sed secus vbi dolus vnius dedit causam contractui. Azo. s *Nullum.* nisi ei succurratur per actionem de dolo: licet fecerit pactum.

Senatusconsulto. Cautum est. vt supra, de spon. l. tutor. Azo. & argu. Co. de interdic. ma. l. j.

u *Significatur.* vt &. j. de verb. sig. l. filij appel. in pleratione. &. j. l. pro. §. fi. & l. libertum. §. j. j. respon. Accursius.

I quis tutor.] CASVS. Non potest tutor quondam pupillam suam in vxorē accipere. de quo ergo tutore est intelligēdum, vidēdum est: & primo quęrit de eo qui nō est tutor: pertinet tamē ad eum periculū vt ad tutorem: vt quia se falsis excusationibus excusauit: vel pupilla est capta ab hostibus. Secundo, quærit de magistratibus, & de fideiussoribus eorū, an hi contineātur? Et dicit, ꝙ nō: quia neque in numero triū tutelarum cōputatur on⁹. Tertio, quærit de honorario, qui datur causa honoris, vt pupill⁹ sic timeatur. Et dicit hūc cōtineri. Quarto, de eo tutore qui nō gessit, dicit cōtineri. Quinto, de eo qui est in pēdenti, vt qui se excusabat, & interim puella facta est adulta. Et dicit perfici debere excusationem: & si vera erit, non continetur, alioquin sic, licet alij dixerūt ꝙ neq; recipitur postea excusatio, & ipse cōtinea-

Ad matrimōnium l. vide Bald. optime locum. l. parentes. vocan. Flo. aliquid in ca. pra. terea. 2. ex. de spon. ego addo, quòd textus hic cū sua glo. est sing. secundum risque loci. in ca. pra. terea. 2. ex. de spon. ego addo, quòd textus hic cū sua glo. est sing. secundum risque loci.

BIU Cujas

SI quis tutor quidem non sit, A pillam suam ducat: tamen intelligendum est, ne desponderi quidem posse.[i] Nam cũ quæ nuptiæ contrahi non possunt: hæc plerumque[k] ne quidẽ desponderi potest. Nam quæ duci potest, iure desponditur. Quid ergo, si adoptiuus filius tutoris duxerit pupillam illicitè, posteáque emancipatus fuerit? Credendum[l] est de adoptiuis emancipatis senatũ nõ sensisse: quia post emancipationem in totum adoptiuæ familiæ obliuiscuntur[m]. Naturales liberi, licet in adoptionem dati fuerint, senatusconsulto continentur. ℣ Quid ergo, si tutor datus prouocauit[n], & postea hæres eius victus* est? Præteriti temporis periculum præstare debet? an verò si filius hæres fuerit, & victus* est, ad orationem pertineat? Et cõsequẽs est hoc probare: quoniã rationem[o] debet reddere.

LXI. PAPINIANVS libro trigesimosecundo Quæstionũ.

DOte propter illicitum matrimonium caduca facta, exceptis impensis necessariis, quæ dotem ipso iure minuere solent: P quod iudicio de dote redditurus esset maritus, soluere debet.[q]

In arbitrio dato intelligitur ne eligatur persona prohibita: licet concedens arbitriũ eam eligere potuisset. h.d. Bartolus.

LXII. IDEM libro quarto Responsorum.

QVamquã in arbitrio matris pater esse voluit, cui nuptũ filia communis collocaretur: frustra tamen ab ea tutor datus[r] eligetur. Neque enim intelligitur pater de persona tutoris cogitasse:[s] cum ideo maximè matrem prætulit, ne filiæ nuptias tutori committeret. ℣ Mulier liberto[t] viri ac patroni sui mala ratione cõiungitur[u]. ℣ Tutor, qui rationes curatori reddidit: pupillam* suam ante constitutum tempus ætatis eius vxorem ducere, nec matrem ex alio matrimonio factam, potest.[x]

Quod fit cõtra prohibitionẽ legis, ipso iure nõ valet. ad hoc allegatur.

LXIII. IDEM libro primo Definitionum.

PRæfectus cohortis, vel equitum, aut tribunus, [si] contra interdictum,[y] eius prouinciæ duxit vxorem, in qua officium gerebat: matrimonium non erit.[z] quæ species pupillæ comparanda[a] est: cum ratio potentatus nuptias prohibuerit. Sed an huic quoque, si virgo nupsit, non sit auferendum, quod testamento relictum est:[b] deliberari potest. Exemplo tamen pupillæ nuptæ tutori, quod relictum est, potest mulier consequi:[c] pecuniam tamen

xxx in dotem

tur, vt possit eã accipere. Cætera sunt plana vsque in fi. titu. Viuia.

a *Capta.* tunc enim finitur tutela, & desinit esse tutor: vt insti. quibus mo. tu. fini. §. item si * *Hal, aut* in seruitutem. licet periculum ad eum pertineat: vt hic dicitur.

b *Excusauerit.* vt & C. si ex fal. alle. l. j. &. ij. & fi. & instit. de excu. tu. §. fi.

c *Quia nec.* videtur debere esse extra sententiam, quia nec &c. vt & infra, de excu. tut. l. spadonem. §. si ciuitatis. Accursius.

d *Probare.* vt sit extra sententiam senatus.

e *Pati.* & propter se sustinet, non propter alterius personam, & nego. gesto. vtili: vt infra, de testa. tut. l. si nemo. §. fi. Accursius.

f *Exacti.* i. transacti.

g *Perempta.* si iuste se excusauerit post pubertatem. alioquin nõ ita: vt infra, ea. l. §. fi. & ar. de appel. l. imperatores §. si magistratus. & infra, si tutor vel cura. appel. l. j. &. ij. &. C. de excu. tuto. l. quãquam. & supra, de vsur. l. tut. j. respon. & infra, de solu. l. quires. §. huic. ĩ fi.

h *Ne vxorem.* scilicet tantum.

i *Quidẽ posse.* vt &. §. e. l. tutor. Accursius.

k *Plerumque.* hoc dictum est propter viduam, quæ intra tempus luctus potest despõsari: non tamen duci: vt supra, de his qui no. infa. l. solet. §. quæ virum. idem in his qui officiis funguntur: vt supra, eo. si quis officium. idem in minore. xij. an. quæ potest esse sponsa, non tamen nupta.

l *Credendum.* aliàs, credẽdum. aliàs, dicendũ.

m *Obliuiscuntur.* sic ergo confirmatur matrimonium: vt & infra, eo. l. eos qui. §. sed & si. & facit supra, ea. l. quinetiam. in fi.

n *Prouocauit.* appellauit ergo. & sic est cõtra insti. de excu. tuto. §. qui autem. Sol. nõ potest appellare à nominatione. cæterum si nominatus se excusat, & eius excusatio vt iniusta repellatur, appellare * *Flo. recepta. Hal. p.* potest. Accursius.

o *Quoniam rationem.* bona ratio: vt & infra, eo. l. libertum. §. senatus.

p *Dote. Solent.* vt & infra, de impen. in rebus dotali. fac. l. j. §. j. Accursius.

q *Soluere debet.* fisco: vt supra, eodẽ. l. incestæ. &. C. de incest. & inuti. nup. l. qui contra. Accursius.

r *Quãquam. Datus.* à iudice, vel à testatore.

s *Cogitasse.* cum vxor esse non possit: vt. j. de libe. & posthu. l. filius à patre. §. si quis eo tẽpore. &. C. de interdi. mal. si patris. Et no. hic ar. quòd ĩ generali sermone &c. vt &. §. de ser. l. si cui. Accursius.

t *Mulier liberto.* nupta patrono.

u *Coniungitur.* post cõiũctionem patroni sui inuito eo: vt. §. eo. l. in eo iure. in prin. Ac. * *Flo. enicta*

x *Factam potest.* etiã si de alio matrimonio ante. xxv. annos sit mater: quia sustulit liberos. * *Flo. enicta*

y *Præfectus. Interdictũ.* legis scilicet.

z *Non erit.* vt Co. de nup. l. & si. Accursius.

a *Comparanda.* nam nec ibi valet matrimonium cum tutore contractum: vt infra, eo. l. non est.

b *Relictum est.* scilicet à tali viro.

c *Consequi.* immo videtur q non: vt. j. de vsufru. leg. l. vxori maritus. Solu. ibi dicit litera vna, nõ posse repeti qd ex ea causa solutum est. & sic concordat. vel si est, posse: dic q loquitur in eo casu, cũ perpetua erat prohibitio: hic cũ non erat perpetua: & ideo legatũ capere poterat. vel melius, ibi loquitur de ea vxore, quæ sciebat se illicitũ contrahere matrimoniũ: arg. j. de leg. j. l. fi. Itẽ hoc in legatis. secus

BIU Cujas

autem in datis vel donationibus inter viuos: vt.j.de don.inter vi.& vxo.l.cũ hic.§.fi. &.C. de dona.ante nup.l. ea quæ.quæ sunt ar. contra.& facit infra,de his qui.vt indign.l.ij.§.itẽ si quis.

a *Libertum. Vel filio.* quod est prohibitũ:vt.ſ.eodẽ.l. senatus.

b *Compellitur.* similis ratio vt.ſ. de adopt.l. nec ei.j.rñ. sic ergo & in extraneo: cũ ibi sit eadẽ ratio:vt.j.de fonte.l.j.§.interdictũ.&.ſ. ad.l.Aquil.l.illud.

c *Collocare.* cum cesset ibi prædicta ratio: vt &.C.de inter. ma.l. curatorem.&.ſ.eodẽ.l. si quis officium.§. fin.

d *Eos qui. Legitimos esse.* vt.C.de nup. l.& si contra.Sed an illi qui ante depositum officium nati sunt, legitimi sint? Respondit non:argu.supra, de sta. homi.l.Paulus.quæ est contra. & argu. supra, eodem.l. si quis in senatoria. secus in concubina:vt insti.de nup. §. fin.

e *Non est matrimonium.Intra vicesimumquintum.* & infra, quadriẽnium: vt.C. de iterdicto ma.l. si tutor. &.l.si patris.Azo.

f *Destinatam.*quia tũc valeret:vt infra,de iur. dot.l. cum post.§. nuptiis. & supra, eodem l.tutor.in fin.Et sic nota quòd iussus maioris excusat: vt supra,de his qui no. infa.l. furti.§. qui iussu.

Maiorũ iussus excusat.

g *Vterque.*scilicet pater & filius.sed contra, supra, de infa.l.qui iussu.Sol. in alio casu dicit. vel hic filius consensit sponte.Ac.

** Flo.vicesimũ & sextum. Halo. vicesimũ & septimum*

h *Administrat.* vt tutor : vt supra,eodem.l. libertum.non aliter:vt infra, eo.l.penult.§. si puellæ.Accursius.

i *Non solum. Suspitionem.*quę aliàs adest:vt.C.de iter. ma. l.si tutor vel cura.Not. ergo hic q̃ causa affectionis, remouet malã suspitionem:vt.C.de ado.l.pe.§.si vero pater naturalis. in fi.§. quãdoque autem inducit: vt.C.vbi pu. edu.de.l. fi.&.C.de excu.tu.l.antepe.q̃ sunt arg. cõtra.

Affectionis causa suspitionẽ remouet.

** Flo.patris potestate sit.*

¶ Curatoris libertum eã pup.

k *In eiusdem potestate.* huic quęstioni non respondet : sed potes dicere sic:vt infra,de excu.tu.l.tria.

l *Vt in genero.* Pone exemplum, quãdo filiꝰ adoptiuus cõtrahit matrimoniũ cũ filia mea non emancipata, ante adoptionem.nec enim tenet matrimonium:vt ſ.e.l. per adoptionem. &.l.quinetiam.Item & ille filius adoptiuus gener est.Alij dicunt, vt quia pater adoptiuꝰ filij pupillam cuius tutelam gerit,ei dat.sed certè hic videtur omnis suspitio cessare : vt supra,ea.l.§.de vno.

** Flo.collocata*

m *Quod magis.* referas te ad proxi.§. scilicet vt impediatur adoptio, & matrimonium duret:licet quidam cõtra dixerũt:quo nil falsius: vt probatur per.l. C.de nup.l.fin. secundum Ioan. & de excu. tu.l.amplissimi.Ac.

n *Nam.* dixi durante tutela adoptionem impediri: nam &c.

o *Longum.*id est, remotum à ratione. Accursius.

p *Impediri.* certè impeditur,quasi &c.

q *Etsi.* id est, quamuis.Accursius.

r *Simplex.*id est, sine eo priuilegio quod defuncto competit:vt infra, de admi.tuto.l.ex pluribus. Accursius.

ſ *Cui.* scilicet puellæ.

t *Coniungere.* cur etiã extraneus hęres tutoris prohibet à nuptiis eius quæ fuit in tutela:cum filia pupillæ non prohibet copulari ipsi tutori?R.ñ.quia etiam hæres extraneus rationem reddere tenetur eodem modo quo & ipse : ideoque sicut tutor ꝓhibetur,ita & ipse. sed hæres pupillæ non eodem modo id est, non cum eodem priuilegio

in dotem datam,mulieris hęredi restitui necesse est.

LXIIII. CALLISTRATVS libro secundo Quæstionum.

LIbertum, eundemque tutorem pupillæ, eo quòd in matrimoniũ collocata ipsi tutori suo, vel filio [a] eius, est:senatus relegandum censuit. Senatusconsulti, quo prohibentur tutores & filij eorum pupillas suas ducere, puto hæredem quoque tutoris extraneum sententia adprehendi: cum ideo ꝓhibuerit huiusmodi nuptias, ne pupillæ in re familiari circumscribantur ab his, qui rationes eis gestæ tutelæ reddere compelluntur. [b] Tutor autem pupilli non prohibetur filiam suam collocare [c] pupillo suo in matrimonium.

LXV. PAVLVS libro septimo Responsorum.

EOs,qui in patria sua militant,non videri contra mãdata ex eadem prouincia vxorem ducere: idq; etiam quibusdam mandatis contineri. Idem eodem respondit : Mihi placere, etsi contra mandata cõtractum sit matrimonium in prouincia : tamen post depositum officium, si in eadem voluntate perseuerat, iustas nuptias effici: & ideo postea liberos natos ex iusto matrimonio,legitimos esse. [d]

Pœna extraordinaria quæ venit imponenda propter iniuriam factam alteri, debet moderari, secundum qualitatem & dignitatem illius, vt maior imponatur si est nobilis, quam si ignobilis, qui recipit iniuriam.ad hoc allegatur. & est notandum.

LXVI. IDEM libro secundo Sententiarum.

NOn est matrimonium, si tutor vel curator pupillã suam intra vicesimum & quintum *[e] annum non desponsam à patre, neque testamento destinatam, [f] ducat vxorem : vel eam filio suo iungat: quo facto vterque [g] infamatur: & pro dignitate pupillæ extra ordinem coërcetur. Nec interest, filius sui iuris,an in patris potestate,* [tutoris, vel curatoris,] sit. ¶ Libertum eam pupillam,cui' patronus res administrat, [h] vxorẽ ducere,satis inciuile est.

Non summatur : quia breuis. Bal. Nota tamen, secundum Bar.quòd inter coniũctas personas de facili præsumitur fraus. pro hoc infra, de bo.liber.l.penult.&.C.de nat.libe.l.3.circa fi. Bartolus.

LXVII. TRYPHONINVS libro nono Disputationum.

NOn solùm viuo tutore,sed & post mortem eius,filius tutoris ducere vxorem prohibetur eam, cuius tutelæ rationi obstrictus pater fuit.Nec puto interesse, extiterit ei hęres filiꝰ, an abstinuerit paterna hæreditate, an nec hæres fuerit, fortè exhæredatus, aut præteritus, [aut] emancipatus. Nam & fieri potest, vt per fraudem in eũ collata* bona patris, propter tutelã, reuocari oporteat. ¶ De vno dubitari potest,si auus tutelam gesit neptis ex filio emancipato natæ : an nepoti ex altero filio eam collocare possit, siue emancipato, siue manenti in potestate : quia par affectionis causa suspitionẽ [i] fraudis amouet? Sed etsi senatusconsultum stricto iure contra omnes tutores nititur: attamen summæ affectionis auitę intuitu, huiusmodi nuptiæ concedendæ sunt. ¶ Sed & si filiusfamiliàs tutor puellæ vel curator fuit: puto vel magis, patri eius non oportere eam nubere.Nũquid nec fratri, qui est in eiusdem potestate? [k] Sed videam[l], si Titij filius duxerit vxorem eam, quæ tua pupilla fuit: deinde Titium vel filium eius adoptaueris, an perimentur nuptiæ, vt in genero [l] adoptato dictũ est: an adoptio impeditur? Quòd magis [m] dicendum est, & si curator,dum gerit curam,adoptauerit maritum eius puellæ, cuius curator est: [idẽ iuris est.] Nam [n] finita iam tutela, & nupta puella alij, vereor, ne longum [o] sit adoptionẽ mariti eius impedire, [p] quasi propter hoc interponatur, vt ratio tutelæ reddendæ cohibeatur: quã causam prohibitionis nuptiarum contrahendarum oratio diui Marci cõtinet. ¶ Et si [q] quis curator vętri bonisque datus sit:prohibitionẽ eiusdem senatusconsulti inducit.Nã & hic debet rationẽ reddere.Nec spatiũ administratiõis mouere nos debet:quia nec in tutore,nec curatore discrimẽ maioris aut minoris tẽporis,quo' huiusmodi munere quis fuerit,habitũ est.*

** Flo.esse*

No.quòd priuilegiũ, quod habet pupillus in actione tutelæ, non trasit ad hæredem etiã ex eo descendentem. & per hoc reprobatur glo.in.l.ex pluribus. infra, de admi.tuto.& in.l.damus.§.1.infra, de priuile.credi. secundum Iaco.de Are.Bar.

¶ Si puellę* tutelã Titius administrauit,vel curator negotia gesit:eáque nondũ recepta ratione decesset filia hærede relicta:quærenti,an eam filio suo posset Titi' collocare in matrimoniũ?dixi posse:quia ratio hęreditaria esset,& sic*simplex [r] debitũ:alioquin ois debitor eã,cui [s] obligat' esset ex aliqua ratiõe, ꝓhibeẽ sibi filioq; suo cõiungere. [t] ¶ Sed & is,q pupillã

** Hal.pupilla*

** Flo.si*

abstinet

quo ipsa pupilla: vt & infra, de admi.tu.l.ex pluribus. ideoq; licet prohibeatur pupillę matrimoniũ, nõ tamen hęredis ei⁹. Et est hæc quæstio similis ei quæ fit de hærede liberti, quare nõ prętat reuerẽtiã, sicut libert⁹ prętat hęredi patroni? Rñ. ideo, qa hæres liberti omnia iura ingenui habet: vt. j. de obsequiis. l. hęres. hęredi verò patroni pstatur à liberto: quia hæres etiam extraneus in ius patroni succedit: vt C. de in ius vo. l. ij.

a *Iurisdictionis.* quę dedit abstinẽdi facultatẽ.

b *Iure. Committit.* in ascẽdentibus & descendentibus præsumitur scientia: arg. j. vnde cog. l. octaui. &. C. de iteg. rest. mi. l. de tutela.

c *Palam fecerit.* Hæc sunt vera cũ dubitatur quis cõtraxit matrimoniũ, sciens an ignorans. sed si certũ sit q̃ qui palã contraxit, scierit: punietur æqualiter cũ eo q̃ clã cõtraxerit. Azo. Clam peccãs plus delinquit quã qui palam: vt ar. j. de admi. tu. l. nõ existimo. & infra, de auct. tu. l. v. §. sane si quidem. &. j. de iur. fisc. l. nõ intelligitur. §. si quis. &. C. de repu. l. vxor. Sed ar. cõtra. j. vi bo. rap. l. ij. §. generaliter. & insti. de obli. quæ ex delic. §. pœna.

† *Quales cõstituendæ dotes Plato dialogo. 6. de legib. & Aristo. lib. 2. Politic. cap. 7.*

DE IVRE DOTIVM.†

TITVLVS III.

Dos datur eo animo, vt semper apud maritum sit. h. d. Baldus.

I. PAVLVS libro quartodecimo ad Sabinum.

DOtis causa[d] perpetua est: & cum[e] voto eius, qui dat, ita cõtrahitur, vt semper[f] apud maritum sit.

d *Dotis causa.* i. datio dotis ob matrimonium.

e *Et cum.* &, pro. i. Ac.

f *Vt semper.* vnde dicitur matrimoniũ habere indiuiduam consuetudinem: vt insti. de pa. po. in prin.

II. IDEM libro sexagesimo ad Edictum.

REipublicæ interest mulieres dotes[suas] saluas habere, propter quas nubere possit.[g]

g *Reipublicæ. Possint.* vt infra, soluto matrimo. l. j.

Vbi non est matrimonium, ibi non est dos: sed quasi dos putatiua. Bald. Sed an vidua dicatur habere dotem? Videtur quod non: vt hic contra dicit Baldus. C. vnde vir & vxor. l. i. in fi. vbi vide.

III. VLPIANVS libro sexagesimotertio ad Edictum.

DOtis appellatio non refertur ad ea matrimonia, quæ consistere non possunt. Neque enim dos sine matrimonio esse potest[h]. Vbicũq; igit matrimonij nomẽ nõ est, nec dos est.

h *Dotis. Esse potest.* vt supra, titu. j. l. incestæ. & infra, de pri. cre. l. ite rest. &. j. de condi. & de. l. hoc modo legato. &. C. de dona. ante nup. l. fi. §. sicut.

Incrementum vel accessio non facit nouam dotem: sed veterem auget: hoc dicit. facit ista lex, quòd si ille qui emit, vel in dotẽ accepit proprietatem, soluit gabellam: vsufructu redeũte ad proprietatem, non tenetur soluere pro eo gabellam. non ff. Vetus.

i *Prosectitia. Parenti.* i. auo paterno, vel proauo. Ac.

k *Vel facto.* vt patet statim per multa exempla: vt ar. j. de vul. sub. sed & si plures. §. in arrogato. &. C. de coll. vt liberis. Sed cõtra. j. eo. §. si pater. Solu. vt ibi.

l *Non esse.* quia & abstinet bonis patris sui, rationẽ eius rei pstare debet: & [sic] fieri potest, vt & si inconsultius hoc fecerit, & hoc nomine cõdemnari debeat. Sed & si optimo cõsilio vsus sit, auxilio prętorię iurisdictionis,[a] quia non soluendo pater eius decesserat: nihilominus tamen quia [in]iudicio hoc probari oportet, impediuntur nuptiæ. Nam qui bene tutelã & ex fide administrauit, nihilominus prohibetur.

Si actus prohibitus celebratur palã, potest quis prætextu ignorantiæ excusari. secus si clam. Bartolus.

LXVIII. PAVLVS libro singulari ad senatusconsultum Turpillianum.

IVre gentium incestum cõmittit,[b] qui ex gradu ascendentium, vel descẽdentiũ vxorem duxerit. Qui verò [vel] ex latere [venientium] eam [vxorem] duxerit, quã vetatur: vel adfinẽ, quam impeditur: si quidem palam fecerit,[c] leuius: si verò clam hoc cõmiserit, grauius punitur. cuius diuersitatis illa ratio est circa matrimoniũ, quod ex latere non bene cõtrahitur, [quod] palam delinquentes, vt errantes, maiore pœna excusantur: clam committentes, vt cõtumaces plectuntur.

Dos datur eo animo, vt semper apud maritum sit. h. d. Baldus.

I. PAVLVS libro quartodecimo ad Sabinum.

DOtis causa[d] perpetua est: & cum[e] voto eius, qui dat, ita cõtrahitur, vt semper[f] apud maritum sit.

II. IDEM libro sexagesimo ad Edictum.

REipublicæ interest mulieres dotes[suas] saluas habere, propter quas nubere possit.[g]

Vbi non est matrimonium, ibi non est dos: sed quasi dos putatiua. Bald. Sed an vidua dicatur habere dotem? Videtur quod non: vt hic contra dicit Baldus. C. vnde vir & vxor. l. i. in fi. vbi vide.

III. VLPIANVS libro sexagesimotertio ad Edictum.

DOtis appellatio non refertur ad ea matrimonia, quæ consistere non possunt. Neque enim dos sine matrimonio esse potest[h]. Vbicũq; igit matrimonij nomẽ nõ est, nec dos est.

Incrementum vel accessio non facit nouam dotem: sed veterem auget: hoc dicit. facit ista lex, quòd si ille qui emit, vel in dotẽ accepit proprietatem, soluit gabellam: vsufructu redeũte ad proprietatem, non tenetur soluere pro eo gabellam. non ff. Vetus.

enim est noua adquisitio: sed prima res adquisita in re ipsa augmentata absque facto hominis. Bartolus.

IIII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

SI proprietati nudæ in dotem datæ vsusfructus accesserit: incrementum videtur dotis, non alia dos: quemadmodũ si quid alluuione accesisset.

Primo ponit summarium. & de isto feci magnum festum in. l. i. j. fol. ma. B.

V. VLPIANVS libro trigesimoprimo ad Sabinum.

PRofectitia dos est, quæ à patre vel parente[i] profecta est, de bonis, vel facto[k] eius. Siue igitur parens dedit dotẽ, siue procurator eius, siue iussit alium dare: siue cum quis dedisset negotium eius gerens, parens ratum habuerit: profectitia dos est. Quòd si quis patri donaturus, [dotem] dedit? Marcellus libro sexto digestorum scripsit, hanc quoque à patre profectam esse. & est verum. Sed & si curator furiosi, vel prodigi, vel cuiusuis alterius dotem dederit: similiter dicemus, dotẽ profectitiam esse. Sed & si ponas prætorem, vel præsidem decreuisse, quantum ex bonis patris vel ab hostibus capti, vel à latronibus oppressi, filię [eius] in dotẽ detur: hæc quoq; profectitia videtur. Si pater repudiauerit hæreditatẽ, dotis cõstituendę causa, fortè q̃ maritus erat substitutus, aut quia* potuit ab intestato hæreditatem vindicare: dotem profectitiam non esse Iulianus[m], ait. Sed & si legatum in hoc repudiauerit pater, vt apud generum hæredem remaneat, dotis constituendæ causa: Iulianus probat, non esse profectum id de bonis [patris,] quia nihil erogauit de suo pater: sed non adquisiuit. Si pater† non quasi pater, sed alio dotem promittente, fideiussit, & quasi fideiussor soluerit: Neratius ait, non esse profectitiam dotem, quamuis pater seruare à reo id, quod soluit, non possit.[n] Sed si pater dotem promisit, & fideiussorem vel reũ pro se dedit: ego puto profectitiam esse dotem. Sufficit enim, quod pater sit obligatus, siue reo, siue fideiussori. Si filiusfamiliàs mutuatus[p] [pecuniam] creditorem delegauit, vt daret pro filia [sua] dotem: vel etiam ipse accepit, & dedit: videri dotem ab auo profectam, Neratius ait, hactenus, quatenus auus esset dotaturus neptem suam. id enim in rem aui videri versum. Si quis certam quãtitatem patri donauerit, ita vt hanc pro filia daret: non esse dotem profectitiam Iulianus libro septimo decimo digestorum scripsit. obstrictus est enim, vt det: aut si non dederit,[q] condictione tenetur. Hoc & in matre iuris esse ait, si fortè sub ea conditione vxor marito det, vt pro filia genero in dotem daret: nec videri vxorem marito donasse, rectissimè ergo ait, vt nõ sit interdicta donatio iure ciuili.[r] Nõ enim ad hoc

* *Flo. quis.*

† *Lu. Ro. fo. 6. sing. 167. reputat istiũ text. vnicum ad hoc, quod si extraneus promisit dotem pro filia alteri⁹, & pater vt fideiussor extranei soluerit, non poterit repetere a debitore extraneo. in quo intellectu fuit deceptus Lu. vt potes videre hic in nouis interpret. Bol.*

m *Iulia.* iste Iulia. veritatẽ solã simpliciter est locutus. fictione tamen legis aliud est. ſ. vt sit profectitia: quia patris facto dotẽ cõstitutã negare nõ potest: vt. ſ. eodem, circa princ. huius legis, quæ est cõtra. & duo videtur act⁹ interueniſſe, quasi patri sit legatũ solutũ: & pater dediſſe in dotẽ postea videatur: vt. j. de fun. do. si nuptura. §. fi. & instit. per quas perſo. no. acquir. §. j. quæ similiter est cõtra. vel secũdũ Ir. fortè aliud est cũ pater repudiat: vt hic aliud cũ ipsa mulier siue filia: vt. d. l. si nuptura.

n *Non posſit.* quia nõ sit soluendo.

o *Reo.* ſ. soluenti.

p *Mutuatus.* in negotium scilicet patris: vt & supra, de in rẽ ver. l. & ideo. §. fi.

q *Dederit.* qui dotem soluerit.

r *Iure ciuili.* vt &. j. de dona. inter vi. & vxo. l. siue vxor. Accursius.

a *Tenetur.* vt & infra, de dona. l. ij. §. j.
b *Vtimur.* vt &. j. eo. l. cum vxor. & arg. ff. ad Macedo. l. sed & si. §. j.
c *Promiserit.* pro sua filia. Accursius.
d *Aes alienũ.* quasi de bonis suis, nõ de bonis aui hui⁹ neptis. nã volebat eam à se, nó à patre suo esse profectã. aliàs, secus: vt. ff. de in rẽ ver. l. & ideo. §. fi. Acc.
e *Profectitiã.* Sed quæro an sine stipulatione reuertaꝛ ad patrẽ, cum ipsa mulier videatur stipulari, cũ ab extraneo datur. Extrane⁹ autẽ dicitur, qui eã in potestate nõ habet: vt. C. de rei vxo. act. §. accedit? Rñ. secundũ Ir. tutius est ad patrẽ debere reuerti etiã sine stipulatiõe, si vt parens dedit: qđ potest colligi ex hac. l. & j. de diuor. & repu. l. si filia. & j. fol. ma. l. filiæ. Sed Io. cõtra, per. d. l. C. de rei vxo. act. §. accedit. *ADDITIO.* Dic, ꝙ opinio Io. est vera: qa per emãcipationẽ cõsolidatur actio dotis filię. ergo si cõsolidatur iam quæsita patri: ergo multo magis impeditur acquiri per emancipationem, secundũ Bal. hic.
f *Videri.* sic & adolescẽti furioso datur curator magis vt adolescẽti quàm vt furioso: vt. j. de tute. l. iij. §. j. Ac.
g *Dotem.* i. dotis obligationem. Accursius.
h *Nuntium.* facta ergo erant sponsalia.
i *Vre. Sẽtiret.* vt &. C. de. bo. quæ liber. l. ij. & facit. j. de dona. cau. mor. l. si alienã. & l. qui alienam. Ac.
k *Profectus.* cum nomine eius Publicianã habeat: vt supra, de euic. l. pater filiæ.
l *Circũuentus fit.* in æstimatione rerum. alioquin videt obuiare. C. si aduer. do. l. j. vbi dicitur de ea quę omnia bona sua circũuẽta dedit in dotẽ: quæ restituitur ꝓpter ætatẽ. ergo si maior, non restituerẽ: sed hic dicit, quod sic. vel melius, hoc verũ est cũ dolus aduersarij adfuit. Vel dic, speciale in dote, vt etiam maior restituatur deceptus re ipsa, secundum quosdam: vt no. j. eo. l. si res. §. j.
m *Cum dãno.* vt &. ff. de cõdic. ide. l. nã natura.
n *Dotis.* vt &. j. eo. l. plerũq;. §. si ser-

†*vt ad quẽ summ⁹ mœror mortẽ filiæ venit, ad eundem summ⁹ honor perueniat. Cic. in orat. pro Quintio.*

hoc dedit, vt ipse habeat, sed vt genero pro filia expendat. denique si non dederit, condictione tenetur. [a] esse igitur dotem istam aduẽtitiam Iulianus ait: & ita vtimur. [b] ℣ Si filiusfamiliàs dotem promiserit, [c] & sui iuris factus dederit: profectitiam esse dotem. non enim pro hæreditate patris æs alienum soluit: sed suum æs alienum [d] susceptum dum filiusfamiliàs esset, paterfamiliàs factus exonerauit. ℣ Si pater ꝓ filia emancipata dotem dederit: profectitiã [e] nihilominus dotẽ esse nemini dubiũ est: quia non ius potestatis, sed parẽtis nomẽ dotem profectitiã facit: sed ita demum, si vt parẽs dederit. Cæterùm si cũ deberet filiæ, voluntate ei⁹ dedit: aduẽtitia dos est.

Nota textum mirabilẽ, quòd qnãdo pater curator filiæ promittit dotẽ: videtur promittere vt pater, non vt curator. Baldus.

℣ Papinian⁹ libro decimo quæstionum ait, cum pater curator suæ filiæ, iuris sui effectæ, dotem pro ea constituisset: magis eum quasi patrem id, quàm quasi curatorem fecisse videri. [f] ℣ Iulianus libro nonodecimo Digestorũ adoptiuũ quoq; patrem, si ipse dotem [g] dedit, habere eius repetitionem ait.

Cum quis dat ex persona alterius, si quidẽ poterat euitare ne daret: ipse dare videtur, nõ ille ex cuius persona dat. sed si vitare nõ poterat, ille nõ ipse videtur dare. h. d.

℣ Si quis pro aliena filia dotem promiserit, & promissori pater hæres exstiterit: Iulianus distinguit, interesse, [an] ante nuptias pater hęres exstiterit, & dotẽ dederit: an postea si ante, videri dotẽ ab eo profectã. potuit enim nuntium [h] remittẽdo resoluere dotẽ. quòd si post nuptias, non esse profectitiam.

Afflictus in vno, releuandus est in altero: ne detur afflictio afflicto. h. d.

VI. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum.

IVre succursum est patri, vt filia amissa, solatij loco cederet † si redderetur ei dos ab ipso profecta: ne & filiæ amissæ, & pecuniæ damnum sentiret. [i] ℣ Si pater alienum fundum bona fide emptum in dotem dedit: ab ipso profectus [k] intelligit. ℣ Si in dote dãda circumuentus sit [l] alteruter, etiã maiori annis vigintiquinq; succurrẽdũ est: quia bono & æquo nõ cõueniat, aut lucrari aliquẽ cum dãno [m] alteri⁹: aut damnũ sentire per alterius lucrum.

VII. VLPIANVS libro trigesimoprimo ad Sabinum.

DOtis [n] fructũ ad maritum pertinere debere, æquitas suggerit. cũ enim ipse onera matrimonij subeat, æquũ est eum etiã fructus percipere. Si fructꝰ constãte matrimonio percepti sint, dotis nõ erunt [o]: si verò ante nuptias ꝓcepti fuerint, in dotem cõuertuntur, [p] nisi fortè aliquid inter maritũ futurum & destinatã vxorem cõuenit. tunc enim, quasi donatiõe facta, fructus non redduntur. [q] ℣ Si vsusfructus in dotẽ datus sit: videamus, vtrũ fructus reddẽdi sint, necne. Et Celsus libro decimo digestorũ ait, interesse quid acti sit: & nisi appareat aliud actũ, putare se ius ipsum in dotẽ esse, non etiã [r] fructus, qui percipiũtur. ℣ Si res in dotẽ dentur: puto in bonis mariti fieri, accessionemq; tẽporis marito ex persona mulieris cõcedendam. Fiunt autẽ res mariti, si cõstante matrimonio in dotẽ dentur. Quid ergo si ante matrimonium? Si quidem sic dedit mulier, vt statim eius fiant, [eius] efficiuntur. Enimuero si hac cõditione dedit, vt tunc efficiantur, cum nupserit: [s] sine dubio dicemus tũc eius fieri, cũ nuptiæ secutæ fuerint. Proinde si forte nuptiæ nõ sequãtur, nuntio remisso: si quidẽ sic dedit mulier, vt statim viri res fiant: condicere eas debebit, remisso * nũtio. Enimuero si sic dedit, vt secutis nuptiis incipiãt [eius] esse: nũtio remisso, statim eas vindicabit. Sed ante nuntiũ remissum si vindicabit: exceptio poterit nocere vindicanti, aut doli, aut in factũ. Doti enim destinata, non debebunt vindicari. [t]

VIII. CALLISTRATVS libro secundo Quæstionum.

SEd nisi hoc euidẽter actum fuerit: credendũ est hoc agi, vt statũ res spõsi fiant: & nisi nuptię secutæ fuerint, reddãtur. [u]

IX. VLPIANVS libro trigesimoprimo ad Sabinum.

SI ego Seiæ res dedero, [x] vt ipsa suo nomine in dotẽ det: efficientur eius, licet nõ in dotem sint datæ: sed cõdictione tenebitur. [y] quòd si ꝓ ea res ego dem: si quidem ãte nuptias, interest, qua cõditiõe dedi: vtrũ, vt statim fiãt accipientis: an secutis nuptiis. [&] si statim: nuntio misso cõdicam. sin verò

a *Tenetur.* vt & infra, de dona. l. ij. §. j.
b *Vtimur.* vt &. j. eo. l. cum vxor. & arg. ff. ad Macedo. l. sed & si. §. j.
c *Promiserit.* pro sua filia. Accursius.
d *Aes alienũ.* quasi de bonis suis, nõ de bonis aui hui⁹ neptis. nã volebat eam à se, nó à patre suo esse profectã. aliàs, secus: vt. ff. de in rẽ ver. l. & ideo. §. fi. Acc.
e *Profectitiã.* Sed quæro an sine stipulatione reuertaꝛ ad patrẽ, cum ipsa mulier videatur stipulari, cũ ab extraneo datur. Extrane⁹ autẽ dicitur, qui eã in potestate nõ habet: vt. C. de rei vxo. act. §. accedit? Rñ. secundũ Ir. tutius est ad patrẽ debere reuerti etiã sine stipulatiõe, si vt parens dedit: qđ potest colligi ex hac. l. & j. de diuor. & repu. l. si filia. & j. fol. ma. l. filiæ. Sed Io. cõtra, per. d. l. C. de rei vxo. act. §. accedit. *ADDITIO.* Dic, ꝙ opinio Io. est vera: qa per emãcipationẽ cõsolidatur actio dotis filię. ergo si cõsolidatur iam quæsita patri: ergo multo magis impeditur acquiri per emancipationem, secundũ Bal. hic.
f *Videri.* sic & adolescẽti furioso datur curator magis vt adolescẽti quàm vt furioso: vt. j. de tute. l. iij. §. j. Ac.
g *Dotem.* i. dotis obligationem. Accursius.
h *Nuntium.* facta ergo erant sponsalia.
i *Vre. Sẽtiret.* vt &. C. de. bo. quæ liber. l. ij. & facit. j. de dona. cau. mor. l. si alienã. & l. qui alienam. Ac.
k *Profectus.* cum nomine eius Publicianã habeat: vt supra, de euic. l. pater filiæ.
l *Circũuentus fit.* in æstimatione rerum. alioquin videt obuiare. C. si aduer. do. l. j. vbi dicitur de ea quę omnia bona sua circũuẽta dedit in dotẽ: quæ restituitur ꝓpter ætatẽ. ergo si maior, non restituerẽ: sed hic dicit, quod sic. vel melius, hoc verũ est cũ dolus aduersarij adfuit. Vel dic, speciale in dote, vt etiam maior restituatur deceptus re ipsa, secundum quosdam: vt no. j. eo. l. si res. §. j.
m *Cum dãno.* vt &. ff. de cõdic. ide. l. nã natura.
n *Dotis.* vt &. j. eo. l. plerũq;. §. si ser-

ui. in fi. &. C. eo. l. ꝓ oneribꝰ. &. ff. fami. er. l. si maritꝰ. & arg. C. de ac. emp. l. fructꝰ. Et no. hic quod quãdoq; lucratur fructus: & tamẽ non sustinet onera matrimonij. nã sol. ma. dotem in pecunia existentẽ non restituit, nisi post annũ: vt. C. de rei vxo. act. §. exactionẽ. quãdoq; sustinet onera: & tamen nõ lucratur: vt puta si ante nubilẽ ætatẽ eam nutriuerit. Est & alius casus: vt si cõtracto matrimonio sustinet onera: nec petit fundũ sibi dari: vt. ff. so. ma. l. de diuisione. Illud autẽ generaliter est no. secundũ Azo. ꝙ tria exigunt vt maritus ꝙ maritꝰ lucretur fructꝰ, scilicet quod cõtractũ sit matrimoniũ: & tradita sit possessio vel restruntur. & qđ quis sustinuerit onera matrimonij. cæterũ si quod istorũ triũ defuerit, cõtrarium erit; vt ex prædictis. ll. patet. & probatur infra, de do. exce. l. pater. Accursius.
o *Non erunt.* vt &. ff. proxi. respon.
p *Cõuertuntur.* vt. ff. de vsur. videam⁹. §. ãte matrimonium. &. j. eo. l. si seruo in dotẽ, & infra, de pac. do. l. si liberis. §. Paulus. Accursius.
q *Nõ reddãtur.* valet enim ãte facta donatio: vt. j. de dona. inter vi. & vxo. l. inter. Ac.
r *Non etiam.* vt infra, eo. l. cũ in fundo. * *Flo. misso* in prin.
s *Cũ nupserit.* sic ergo dominiũ sub cõdit. dat: vt. j. de acquiren. pos. l. qui absenti. §. si quis.
t *Vindicari.* quamdiu spes est ꝙ matrimoniũ fieri debeat: vt. ff. de cõdict. ob cau. da. l. quod seruus. &. j. eo. l. si pater. §. quæ debitorem. &. l. si debitor.
u *Ed nisi. Reddãtur.* vt &. j. de vsuca. ꝓ do. l. j. &. j. eo. l. dotem. Et no. huiusmodi verba intelligi secundum iuris effectum. sic &. j. de condit. & demon. l. hæc conditio. &. C. si man. ita fue. alie. l. ea quidem.
x *Si ego. Dedero.* non donatur⁹. s. alias: alioquin contra: vt infra, de do. l. & generaliter. Azo.
y *Tenebitur.* vt. j. eo. l.

BIU Cujas

licet.§.quotiens.&.ſ.de condic.ob cau.l. ſi donaturus.

a *Vindicare.* miſſo nuntio:aliàs non vt.ſ.eo.l.dotis.

b *Ex poſteriore.* ſcilicet quãdo ſic dederam vt demum ſecutis nuptiis fiant accipientis:vt ſupra,proxi.

c *Si res alicui.* marito futuro. Accurſius.

e *Fauore dotium.* vt & j.e.in ãbiguis.ſed certe immo de iure cõmuni ita videtur vbiq;:vt.j. de dona.l.ij.§. ſi pecuniã.quæ eſt contra.vbi dominium rei donatæ tranſit:vt arg.C.cõmunia de leg.l.fi.§. pe. & C. de teſt.ma.l. ſtatuliberis. Sol.ibi in.l.ij.de dona. eſt ſpeciale in pecunia: vt & aliàs ſupra, ſi cer. pe.l. ſingularia. vel ſubaudi hic maxime in dote.nã & idem aliàs.vel tertio hic fauore matrimonij:vt dicit.aliàs em̃ poteſt pœnitere hæredem.ſ. eius qui dedit: ſicut teſtator potuit: vt.ſ. de condi. cau. da.l.ij.§. ſed ſi tibi. &.l. ſi pecuniã.j.rñ. &.§.ſi ſeruũ.ſed ibi nõ pœnituit teſtatorẽ nec hæredem eius:quare in eũ trãſit dominium.ſed hoc videtur falſum: qa nec hic nec ibi potuit pœnitere, cũ is qui accepit,ſua cauſa accepit. Dic ergo tu, vt dictam ſolutionẽ defendas, qp hic potuit pœnitere: quia fuit datio ob cauſã: vt.ſ.eo.l.adoptiuũ. §.j.niſi in dote, vt hic dicit:ibi nõ, qa fuit donatio.nec ob.ad primũ: quia ibi erat res integra. Vel dic, hic in fauorẽ,vt cõſentiat: non autẽ vt dominiũ tranſeat:quia hoc eſt de iure cõmuni. Alij dicũt, qp hoc eſt verũ, ſi ponas eos ſic cõueniſſe vtriuſque fortè gratia:vt tunc mutare nõ poſsit. Aliud eſſet & ſi ſol[9] legẽ dixerit,& ſui gratia, quã immutare eius hæres poſſet, niſi in dote: & hoc caſu loquit hic. & facit.j. de acquiren. poſſ.l.fundi.§.fi. cõtra. Sol.hic in dominio.ibi in poſſeſſ.vel alio caſu. Item contra. infra, de ſol.l.fi.Sol.vt ibi.

* *Paraphernalia. quæ fœminis ſpõſis ꝑter dotẽ addũtur,cũ in mariti domum deducuntur. è παρὰ.i. ꝑter. & φερνὴ, dos Aegi. Per.*

d *Dotis autẽ.* Tria vult videre vſq; in finẽ leg. Primo,ſi agitur vt iſtæ res paraphernales fiant viri:qua actione repetuntur.Secundo, ſi fiat libellus, an dominium transferatur. Tertio, ſi dominium nõ tranſeat in virum,qua actione res repetantur. Accurſius.

f *Sed condici.* Sed quæro an iſta condictio ſit priuilegiata? Reſpon.nequaquam,quamuis condictio quæ datur pro eo quod eſt datum nomine dotis repetendæ,ſit priuilegiata:licet non ſit dos: vt infra,eo.ſi ſponſa.&.j.de pri.cre.l.ij.§.fi.

verò non ſtatim,potero vindicare:[a] quia meę res ſunt. Quare & ſi ſequi nuptiæ non poſſunt ꝓpter matrimonij interdictionẽ:ex poſteriore[b] caſu res meæ remanebunt. ℣Si res alicui[c] tradidero, vt nuptiis ſecutis dotis efficiantur:& ante nuptias deceſſero:an ſecutis nuptiis dotis eſſe incipiant? Et vereor,ne nõ poſſint in dominio eius effici, cui datæ ſũt:[&]quia poſt mortem incipiat dominium diſcedere ab eo,qui dedit: [&] quia pẽdet donatio in diem nuptiarum:& cum ſequitur conditio nuptiarum,iam hæredis dominium eſt: à quo diſcedere rerũ non poſſe dominiũ inuito eo, fatendum eſt. Sed benigni[9] eſt, fauore[d] dotium neceſsitatem imponi hæredi conſentire ei, quod defunctus fecit:aut ſi diſtulerit,vel abſit, etiam nolente vel abſente eo, dominiũ ad maritum ipſo iure transferri,ne mulier maneat indotata. Dotis autem[e] cauſa data accipere debemus ea, quæ in dotem dãtur.Cæterum ſi res dentur in ea quæ Græci παρὰφερνα* dicũt, quæque Galli peculium appellant: videamus, an ſtatim efficiantur mariti. Et putem, ſi ſic dentur,vt[eius]fiant,effici mariti:& cum diſtractũ fuerit matrimonium, nõ vindicari oportet,ſed cõdici:[f] nec dotis actione peti:vt diuus Marcus & imperator noſter cum patre reſcripſerunt. Planè ſi rerum libellus marito detur: vt Romæ vulgo fieri videmus: (nam mulier,[g] res, quas ſolet in vſu habere in domo mariti, neque in dotem dat:in libellum ſolet cõferre: eúmque libellum marito offerre: vt is ſubſcribat, quaſi res acceperit:& velut chirographũ eius vxor retinet,[h] res, quæ libello continentur,in domum eius ſe intuliſſe.) Hæ igitur res, an mariti fiant, videamus. Et non puto: non quod nõ ei tradantur, [i](quid enim intereſt, inferantur volente eo in domũ eius,an ei tradantur?) ſed quia[k] non puto hoc agi inter virũ & vxorem, vt dominium ad eum transferatur:ſed magis,vt certũ ſit,in domum eius illatas:[l] ne ſi quãdoque ſeparatio fiat,negetur.[m] Et[quia] plerumque cuſtodiam earum maritus repromittit,[n] niſi mulieri cõmiſſæ[o] ſint:videbimus,harum rerũ nomine,[p] ſi non reddãtur, vtrum rerũ amotarum, an depoſiti,[q] an mandati[r] mulier agere poſsit. Et ſi cuſtodia marito committitur: depoſiti vel mandati agi poterit.ſi minus,agetur rerum amotarum,ſi animo amouentis* maritus eas retineat:aut ad exhibendum,ſi non amouere eas conniſus eſt.

* *Halo. de mouendi.*

* *aliàs.*

I. Idem libro trigeſimoquarto ad Sabinum.

PLerumque[ſ] intereſt viri,res non eſſe æſtimatas: idcirco, ne* periculum rerum ad eum pertineat:[t] maximè ſi animalia in dotem acceperit, vel veſtẽ, qua mulier vtit. Eueniet enim, ſi eſtimata ſint,& ea mulier adtriuit, vt nihilominus maritus æſtimationẽ[u] eorum præſtet. Quotiens igitur non æſtimatæ res in dotem dantur, & meliores[x] & deteriores mulieri fiunt. ℣Si prædiis inæſtimatis aliquid acceſsit, hoc ad compendium mulieris pertinet:ſi aliquid deceſsit,mulieris damnum eſt. ℣Si ſerui[y] ſobolem ediderunt,mariti[z] lucrum non eſt: ſed fœtus dotalium pecorum ad maritũ pertinent: quia [in] fructibus computantur:ſic tamen,vt ſupleri proprietatem prius oporteat:& ſummiſsis[aliis] in locũ mortuorum capitũ ex adgnatis, reſiduum in fructum maritus habeat:[a] quia fructus dotis ad eum pertinent. ℣Si ante matrimoniũ eſtimatæ res dotales ſũt,hæc æſtimatio quaſi ſub cõditione eſt.nãque hãc habet cõditionẽ, *ſi matrimoniũ fuerit ſecutũ.*[b] ſecutis igitur nuptiis, eſtituere cum ipſa dote debet: vt.C. de rei vxo.ac.§.cúmque. quia partus non eſt in fructu:vt ſupra.de vſufr.l.in pecudum.

A g *Nam mulier.* interpoſitio eſt vſque illuc,hæ igitur &c.

h *Retinet.* i.quaſi.& loco chirographi retinet mulier hunc libellũ:vt ſi dubitetur,chirographum probet,& res quæcũque ſcriptæ ſunt in eo quot intulerit in domũ viri,& ſimiliter retinet mulier in ſuo vſu.& hoc ſubiicit,res &c.alij nõ habent,& dicũt quod ille verſus, res, quæ &c. eſt forma libelli.ſcribit enim maritus res &c. & bene ſtat. & eſt forma libelli. & conſtrue vt tibi notaui.

i *Tradãtur.* q.d. nihil: vt.j.de ſolu.l. pecuniã. & ſupra, nau.cau. ſta.l. ſi.in fi.&.l.ij.

k *Sed quia.* i.ideo nõ transfertur,quia &c.

l *Illatas.* & illud ideo ſubſcribit maritus, ne &c.

m *Negetur.* eã ituliſſe.

n *Repromittit.* in libello enim huiuſmodi repromiſsiones contineri ſolent.Azo.

o *Cõmiſſæ.* ſi enim huius cuſtodiã non ſuſcepit,ſed mulieri ſuo arbi trio eas cuſtodiẽdas cõmiſit,cuſtodię renũtiãdo:nõ eſſet quæſtio an maritus teneretur.nam ſine dubio non teneretur.Azo. vt arg.ſ. nau. cau.ſta.l.fi.§.j.

p *Nomine.* quãdo nõ eſt dominiũ trãſlatũ:vt ſuperiori ꝓximo caſu.

q *Depoſiti.* agit depoſi ti, cum res à marito ex cauſa depoſiti retinẽtur eo ſorte cuſtodiã promittente.nam in depoſito cuſtodia paciſci poteſt.Accurſius.

r *Mandati.* nõ depoſiti agitur:cum res penes mulierẽ ſunt, & cuſtodiã marito mãdat. Ac.

ſ *Plerũque.* plerũq;, ideo dicit:quia ſecus eſt aliquãdo:puta ſi res cõmuniter vili pecunia æſtimetur, quãdo fuit data in dotem: nunc vero multo carior facta eſt.

t *Pertineat.* vbi non ſunt æſtimatæ.Ac.

u *Æſtimationem.* vt &.j. ſol.mat.l. æſtimatæ.&. C.eo.l. cũ dotẽ. &.l.quotiens.

x *Meliores.* niſi cũ res in põdere cõſiſtunt: vt infra,eodẽ.l.res.Ac.

y *Si ſerui.* i.ancillę inæſtimatæ: vt modo dixi.ſic per maſculinũ intelligitur fœmininũ:vt ſ.de vſu.l.equis.&.j.de vſuc.ſi aliena.§.Sceuola.&.j.de fur.l.qui vas. §.ex furtiuis.Ac.

z *Mariti.* immo reſtituere cum ipſa dote debet: vt.C. de rei vxo.ac.§.cúmque. quia partus non eſt in fructu:vt ſupra.de vſufr.l.in pecudum.

a *Habeat.* habet enim omnes fructus:vt & infra, eodem.l. cum poſt.§.fin.& ſupra,eodem.l.dotis.

b *Secutum.* vt & infra,eo.l.in rebus.§.ſi re.&.l.ſtipulationem.

BIU Cujas

a *Vera.* quo ad periculum: non quo ad omnia: vt infra, eo.l. quotiens.quæ est ar.contra.

b *Venditionem.* vt & supra,de peri.& commo.rei.ven.l. quod si pendente.& nouationem:vt infra,de noua.l.quotiens.

c *Vtrum maritus.* potest enim poni in cuiuslibet electiõe:vt hic, &.ĩ. de fun.do.l. quod si fundum.

Rei est electio ĩ alternatiuis.

d *Electio.* No. in alternatiuis rei esse electionem:vt hic,&.ĩ.de dona.iter vir. & vxo.l. quod autẽ.§.si maritus. &.C.de cõdic.inde.l.si quis.&.s. depositi.l. ei. §.quod si de plurib⁹.& s.de contrahẽ. emptio. si in emptiõe.§. si emptio.& de iureiu.l. iusiurãdum.§. alterũ.&.ĩ. de iure pa.l.adigere.§. qui stipulatur.Sed arg. cõtra.ĩ. de auro & argẽ.l.si qs ita. & de leg. j.l. planè.§. fi. sed illa specialia in vltima voluntate.

e *Si res æstimata.* ptio viliori.Accursius.

f *Approbetur.* i. pbetur quod ita sit. Ac.

g *Sed si ante matrimonium.* s.fuerit æstimata res minus: donationis causa videat. nec enim valet æstimatio, nisi cõtracto matrimonio: vt s.eo.l.plerũque.§.si ante.& ideo nõ valet: vt subiicit. Sic ergo not. quod nõ valet negotiũ,cum in eum casum deducitur à quo incipere nõ potest: vt & diximus,s.de vsufr.l.Titio. Itẽ si fiat donatio constãte matrimonio,& in id tẽpus perficiat quo solutũ est matrimoniũ, valebit: vt.ĩ. de dona. inter vi. & vxo.l. si eũ §.fi.&.l.quia.Ac.

† Facit ca. inter cæteras.cũ gl. super ver. quodcũque. extra de rescrip.

h *Si mulier.* Sex respõsa ponit hic.§. quæ sic ponas:cp siqua mulier dicat se circũuentã in æstimatione aut dolus mariti iterceserit:& tũc omnino iustã æstimationẽ præstabit: etiam mortuo seruo minori, vel maiori vxori: vt in fi.huius.§. aut nõ dolo mariti, sed ipsa re: & tũc aut erat minor:quo casu restituit, vt habeat iustã æstimationẽ: nisi in duobus casibus: hoc est,si viuat seruus.Itẽ si sit mortu⁹,cũ tamẽ emptorem iusti pretij ipsa inuenit: vt.ĩ.§.idẽque. &.§. plane. aut maior, & tũc in vnico casu restituitur: hoc est cum seru⁹ viuit:vt ibi, enimuero &c.sed & si sit in hoc decepta,in eo quod dedit, restituitur minor vel maior,vt ipsam repetat si viuit:aut si non viuit, iustã æstimationem si est minor:vt in principio:vel factam, si est maior:vt ibi,quòd si decesit &c. & quære in casibus.C. de iure do.l.quotiens.§.fi.Accursius.

i *Æstimauit.* & sic ad iustam æstimationem.

k *Restituatur.* siue sit maior,siue minor mulier.sed in eo quod dematio rerũ perficitur: & sit vera[a] vẽditio.Inde quæri potest: si ante nuptias mancipia æstimata deperierint, an mulieris damnum sit.Et hoc consequẽs est dicere.nam cum sit conditionalis venditio:pendente autem conditione, mors contingens extinguat venditionem:[b] consequens est dicere, mulieri periisse:quia nondum erat adimpleta venditio: quia æstimatio venditio est. ℣Si res in dotem datæ fuerint,quamuis æstimatæ,verum conuenerit,vt aut æstimatio,aut res præstentur: si quidem fuerit adiectum, *vtrum mulier velit*: ipsa eliget,vtrũ malit petere rem, [an] æstimationem. Verum si ita fuerit adiectum, *vtrum maritus velit*: ipsius erit electio. Aut si nihil de electione adiiciatur,electionẽ habebit maritus,vtrùm[c] malit res offerre, an pretium earum. Nã & cum illa aut illa res promitti tur:rei† electio[d] est,vtram præstet.sed si res non exstet, æstimationem omnimodo maritus præstabit.

XI. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

SAnè & deteriorem factam reddere poterit.

Paria sunt aliquid fieri tempore prohibito, vel fieri tempore permisso,& conferri in tempus prohibitum.h.d. concordat.l. nemo.infra,de hære.instit. Bartolus.

XII. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Sabinum.

SI res æstimata[e] post cõtractum matrimonium donationis causa adprobetur,[f] nulla est æstimatio:quia nec res distrahi donationis causa potest, cum effectum inter virum & vxorem[donatio] nõ habeat.res igitur in dote remanebit. Sed si ante matrimoniũ:[g] magis est, vt in matrimonij tempus collata[ea] donatio videatur: atque ideo non valeat.

No.istum.§.pro minoribus læsis in venditione rerum suarum: vt si læsi sint in eo quod vendiderunt,restituantur ad rem:si in pretio, ad pretium: vt scias qualiter debeas libellum formare: quia pluries accidit. Bartolus.

℣Si mulier[h] se dicat circũuentam,minoris rem æstimasse, vt puta seruum: siquidem in hoc circũuenta est, quod seruũ dedit:non tãtum in hoc quòd minoris æstimauit,[i] * sed etiam in id acturam, vt seruus sibi restituatur.[k] Enimuero si in æstimationis modo circumuenta[l] est: erit arbitrium mariti, vtrum iustam æstimationem,[m] an potius seruum præstet:[n] & hæc[o] si seruus viuit. quod si decesit, Marcell⁹ ait[p] magis æstimationem præstandam: sed non iustam,sed eã quæ facta est: quia boni consulere[q] mulier debet, quod fuit æstimatus. Cæterùm si simpliciter[r] dedisset: proculdubio periculo eius moreretur,non mariti. Idemque & in minore[s] circũuenta Marcellus probat. Planè si emptorem habuit mulier iusti pretij:tunc dicendum[est,]iustam æstimationem præstandam. [t] idque[u] dũtaxat vxori minori annis præstandũ Marcellus[x] scribit.Scævola autem in marito notat, si dolus eius adfuit,[y] iustam æstimationem præstandam. Et puto verius,quod Scævola ait. Si cũ marito debitore mulier pacta sit,vt id quod[ei] debeat, in dotem habeat:dotis actione sci licet eã agere posse existimo.[z] Licet enim ipso iure priore debito liberatus non sit, sed tamẽ exceptionem habere potest.

Si mulier. Sex respõsa ponit hic.§. quæ sic ponas:cp siqua mulier dicat se circũuentã in æstimatione aut dolus mariti iterceserit:& tũc omnino iustã æstimationẽ præstabit: etiam mortuo seruo minori, vel maiori vxori: vt in fi.huius.§. aut nõ dolo mariti, sed ipsa re: & tũc aut erat minor:quo casu restituit, vt habeat iustã æstimationẽ: nisi in duobus casibus: hoc est,si viuat seruus.Itẽ si sit mortu⁹,cũ tamẽ emptorem iusti pretij ipsa inuenit: vt.ĩ.§.idẽque. &.§. plane. aut maior, & tũc in vnico casu restituitur: hoc est cum seru⁹ viuit:vt ibi, enimuero &c.sed & si sit in hoc decepta,in eo quod dedit, restituitur minor vel maior,vt ipsam repetat si viuit:aut si non viuit, iustã æstimationem si est minor:vt in principio:vel factam, si est maior:vt ibi,quòd si decesit &c. & quære in casibus.C. de iure do.l.quotiens.§.fi.Accursius.

i *Æstimauit.* & sic ad iustam æstimationem.

k *Restituatur.* siue sit maior,siue minor mulier.sed in eo quod de

XIII. MODESTINVS libro singulari de Differentia Dotis.

SI mulier post diuortiũ,antequam ex stipulatu de dote agat, ad eundem virum fuerit reuersa: constantius dicetur, per doli exceptionem, ineffi cacem[a] fieri ex stipulatu actionem, vsque quo matrimonium durat.

XIIII. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Edictum.

æstimatione dixit, intelligas in minore: vt differat ab illo versi. idem quod & in minore.

l *Circumuenta.* re ipsa non dolo.Accursius.

m *Iustam æstimationem.* quæ aliàs,dicitur verum pretium: vt & supra, de in rem verso.l.si res.in princi.

n *Præstet.* Ergo vbi decepta est in hoc ipso quod dedit, electio est mulieris vtrum agat ad rem,an ad iustam æstimationem. si vero decepta tãtũ est quod minoris æstimauerit: eliget maritus,rẽ, an iustã æstimationem præstet. Sed certe opponit:ma- * *Flo. æstior nõ experiẽ nisi de- mauit:in eo* cipiatur aduersarij cal- *dicturam* liditate:vt.s.de mino.l. in causa.§.pe.hic autem est cõtra.Solu.hic fuit deceptio vltra dimidiã iusti pretij:ibi non: vt ar.C.de rescin.ven.l.ij. vel dic,speciale ĩ dote: vt.s.eo.iure.§.fi.& arg. C.sol.ma.l.si circũscripta.in princi. Itẽ contra.s.de mino.l.patri.§. prędiũ.&.§.item ex diuerso. vbi indistincte ad arbitriũ decepti ptium reddii.Solu.vt ibi. Ac.

o *Et hoc.* s.quod diximus duob⁹ superioribus casibus.Accursius.

p *Marcellus ait.* in primo casu quãdo in hoc vt daret, fuit decepta. nõ autem refertur ad alium: vt ifra,eo.§. ibi, Scævola &c.

q *Consulere.* i.consiliũ sibi sumere ne petat iustã æstimationem. Vel dic,id est, caute prẽmeditari quod fuerit æstimatus. bonum.i. bono mulieris.s.propter eius vtilitatẽ: cum si nõ esset æstimat⁹, nihil esset habitura:vt subiicit:vt s.eo.plerũque.§.si prędiis.Accursius.

r *Si simpliciter.* i.nõ æstimatum.Accursius.

s *Minore.* s. ergo loquitur in maiore.alioquin nõ esset bona similitudo.& dic idẽ.s.vt iustã habeat æstimationẽ:vel ad seruũ si viuit: vt in.j.&.ij.rñ.Ac.

t *Præstandam.* etiã si sit mortuus.Ac.

u *Idque.* s.vt iusta æstimatio debeatur, seruo mortuo.Accursius.

x *Marcellus.* nõ autẽ in maiore: vt.s. proxi. ibi,quod si decesit.

y *Adfuit.* etiam in æstimatione:vt differat à primo casu.Accursius.

z *Existimo.* vt infra,eo.si sponsalibus.§.si mulier.

a *Sl mulier.Inefficacem.* vt &.ĩ.eo.diuus.&.ĩ. solu.ma.l. penulti. §. si vxor.& supra,de ritu nup.l.plerique.hoc autem est verum, nisi extraneus dotem dedisset pro muliere, & stipulatus est sibi reddi:vt.ĩ.eo.stipulationem.&.l.sequen.Accursius.

Si rem.]*CASVS.* Mulier cõuenit dare seruũ æstimatũ in dote, & fuit in mora:tũc decesit seru⁹:tandẽ solutũ est matrimonium:

BIU Cujas

nium: quæritur, an æstimationem mulier posit repetere? Et dicit, quod non. secus si in mora non fuisset. Viuianus.

a *Dederit.* id est, dare conuenerit. Azo.

b *Faciente.* post nuptias: alioquin contra: vt supra, eo.l. plerunque. §. si ante. Accursius.

c *Quod si per eã. Aufert.* id est, accipit de iure, vel petit.

d *Periculo.* vt & aliàs supra, de peri. & cõ. rei ven. l. illud. Accursius.

e *Quotiens. Ex empto.* sed si nõ fuisset æstimata, non agitur: vt. C. e. l. j.

f *Duplũ forte.* cũ hoc fuisset stipulatus.

g *Æquitatem.* vt infra, eo. non solum.

h *Venditio.* Argu. cõtra. ẽ. eo. plerumque. §. si ante. Accur. *ADDIT IO.* Pro solutione huius cõtrarij dic, cp licet nõ sit simplex vẽditio, est tamen vera: vt in. l. cõtraria. & facit pro gabellis, vtrũ si datur res æstimata in doté, soluã tur duæ gabellæ dotis & vẽditionis. & est hic argu. quòd vna: quia ista æstimatio est potius quoddam capitulũ cõtract⁹ dotalis, quàm sit cõtractus separatus. *Flo. debeat* quod credo verum per istam literam: vt communiter determinatur per scribentes hic.

i *In rebus. Culpam.* scilicet leuẽ, vel leuissimã si diligẽtissim⁹ erat in suis. & hoc est quod continuat: sed etiã &c.

k *Diligentiam.* cum si culpãdus erat in suis rebus, culpãdus erit in dotalibus. si enim min⁹ diligens in suis fuit, non ideo parcendũ est sibi in dotalibus: vt. j. solu. ma. si constante. §. si maritus. Accursius.

l *Si mãcipia. Labeo ait.* vt & ifra, solu. ma. l. pe. §. mãcipia. Sed cõtra. C. solu. ma. l. j. vbi partũ dicit restitui. Solu. ibi habebat electionem maritus, an res ipsas etiã deteriores resti tueret, vel ęstimationẽ: ideoque emolumẽtum partus nõ spectat ad ipsum: quia nec periculũ deteriorationis: sed hic spectabat ipsum periculũ ad maritum: quia debebat restituere aut ęstimationem, aut res non deteriores: ideoque ad ipsum spectat partus. Accursius. *Flo. debeat*

Etiam.]*CASVS.* Siue vir siue alius pro eo mandante dotem accipiat, ipse vir accepisse videtur.

m *Detur.* non dicit, obligatur: vt. j. e. l. si mulier ita. iij. respon. ff. Vetus.

SI rem æstimatam mulier in dotẽ dederit: [a] deíde ea moram faciente [b] in traditione, in rerum natura esse desierit: actionem eam habere non puto.

XV. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum.

QVòd si per eam non stetisset, perìde pretiũ aufert, [c] ac si tradidisset: quia qđ euenit, emptoris periculo [d] est.

XVI. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Sabinum.

QVotiẽs res æstimata in dotem datur, euicta ea virum ex empto [e] contra vxorem agere: & quicquid eo nomine fuerit consecutus, dotis actione soluto matrimonio ei præstare oportet. Quare & si duplum fortè [f] ad virum perue nerit: id quoque ad mulierem redigetur. Quę sententia habet æquitatem [g]: quia non simplex venditio [h] sit, sed dotis causa: nec debet* marit⁹ lucrari ex dãno mulieris. Sufficit enim mari tum indemnem præstari, non etiam lucrum sentire.

XVII. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

IN rebus dotalibus virum prę stare oportet, tã dolũ, quàm culpam: [i] quia causa sua dotem accipit. Sed etiam diligentiã [k] præstabit, quam in suis rebus exhibet. ¶ Si re æstimata data, nuptiæ secutæ non sint: videndũ est, quid repeti debeat: vtrũ res, an æstimatio? Sed id agi videtur, vt ita demum æstimatio rata sit, si nuptiæ sequãtur: quia nec alia causa contrahendi fuerit. Res igitur repeti debet, *nõ pretium.

XVIII. POMPONIVS libro quadragesimo ad Sabinum.

SI mãcipia in dotem æstimata accepisti, & pactum conuentum factum est, vt tãtidem æstimata diuortio facto redderes: manere partum eorũ apud te Labeo ait: [l] quia & mancipia tuo periculo fuerint.

XIX. VLPIANVS libro trigesimo quarto ad Sabinum.

ETiã si alij iussu mariti dos detur: [m] nihilominus maritus de dote obligatur. [n]

n *Obligatur.* hoc ipso enim videt accipere: vt. j. de acquirẽ. pos. l. j. §. si iusserim. & infra, de fun. do. l. si nuptura. in prin. Accursius.

Vlianus.]*CASVS.* Titius accepit Bertam in vxorem, quæ pro misit centum in dotem se daturam cũ morietur ipsa Berta: quęritur an valeat? Et dicit Iul. quòd sic. quod probat à simili: quia si pure promisisset, & vir fecisset pactum de non petendo dum illa viue ret, valeret pactum: sed Paulus dicit, primo casu non valere, licet valeat secundo: neque est bonum simile: quia primo nunquam dos poterat seruire oneribus matrimonij: talis naturæ erat pactum seu stipulatio. sed secũdo sic suã natura nisi interue nisset pactum de nõ petendo, vnde primo nõ valet: quia erat factum de dote lucranda: & sic solu. matrimo. petet vir. Viuianus. *Iulianus scribit.* & valet pactum: vt infra, titu. j. l. fi. in fi.

Origo rei non potest conferri in tempore quo debet extingui. h. d. vide in. l. Titio cũ morietur. supra, de vsufruc. Bartolus.

XX. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

IVlianus scribit, o † valere talem stipulationem: *cum morieris, dotis nomine tot dari?* quia & pacisci soleat, ne ea viua P excipiatur. q* quod non esse simile, accepi. [r] Aliud est enim differre exactionem: [s] aliud ab initio in id tempus stipulari, quo matrimonium futurum nõ sit. [t] idque & Aristoni, & Neratio, & Pomponio placet.

Stipulatio de dote, habet in se tacitã cõditionẽ, scilicet si matrimoniũ sequatur. Bar.

XXI. VLPIANVS libro trigesimo quinto ad Sabinum.

STipulationem, quæ propter causam dotis fiat, constat habere in se conditionem hanc, *si nuptiæ* u *fuerint secutæ*: & ita demum ex ea agi posse, quamuis non sit expressa conditio, *si nuptiæ* constat. Quare si nuntius remittatur, defecisse conditio stipulationis videtur. [x]

Nota quòd sermo simpliciter prolatus, intelligitur de prima vice. Bartolus.

XXII. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

ET licet postea eidẽ nupserit, nõ cõualescit stipulatio.

Not. l. facit ad quæstionem. dicit statutum quòd mulier dotata non succedit patri: quòd si pater relinquat sibi in testamento centum: licet non dixerit, pro dote, quòd intelligitur pro dote. quod not. Baldus.

XXIII. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad Sabinum.

QVod* autem in stipulatio ne nõ est necessaria dotis [y] adiectio, etiam in donatione* tantundem dicimus.

XXIIII. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI filiafamiliàs nuptura, ex peculio, cuius administrationem habet, dotem viro dedit: deinde cum in eadem causa peculiũ eius [z] esset, diuortiũ fecerit: dos ei rectè soluiť, quasi à quolibet peculiari debitore [a].

XXV. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

SI ei nuptura mulier qui Stichũ debebat, ita cũ eo pacta est: *pro Sticho, quem mihi debes, decem tibi doti erunt*: secundum id quod placuit, rem pro re solui

Flo. ne à viua exhibeatur

p *Ea viua.* scilicet mu liere.

q *Excipiatur.* id est accipiatur, vel petatur.

r *Accepi.* cum in primo casu dos non potuerit seruire oneribus matrimonij: in secũdo potuit, nisi fuisset pactũ: ideoq; primo casu non valet: secundo sic: vt. j. e. si pater mulieris. in secũdo autẽ petetur post mortem mulieris, si pactum fuit de lucrando. & sic est huic. l. arg. supra, de condic. inde. l. sufficit. Accursius.

s *Exactionẽ.* vt fuit i secũdo casu. Accursius.

t *Non sit.* vt in primo: quo casu non valet: vt dixi.

u *Stipulationẽ. Si nuptiæ.* vt &. ẽ. eo. l. in rebus. §. si re. & infra, eo. l. non enim.

x *Videtur.* vt &. j. e. l. si sponsalibus. in prin.

y *Quod autẽ. Dotis.* quia dixit vir, cẽtum à te accepi. non exprimendo, ex causa dotis. hoc tamen agebatur in donatione propter nuptias, quæ hoc tempore dicebatur ante nuptias. Et no. hic ar. cp licet nõ dicat capitulũ, eligim⁹te in epiſcopũ: sed ita, eligim⁹ illũ: cp valeat electio. sic ifra, e. l. promittẽdo. sic &. C. de li. præ. l. iiij. & j. de hære. ifstit. l. j. &. j. e. l. tali. in fi. Accursius.

*Flo. Quia. † Bal. in. l. nulla. C. e. titu. valde ex tollit istum textum de quo hic in nouis interpre. Bolog. *Flo. datione*

z *Si filiafamilias. Eius esset.* id est cũ adhuc eandem administrationem haberet peculij.

a *Debitore.* à quo recte soluitur huic personæ: vt & infra, de noua. l. fi. & supra, de pac. si vnus. in prin.

BIU Cujas

a *Si ei.Solui posse.* & supra,de const.pecu.l.j.§. an potest.

b *Dotium.* vt dicitur.j.l.pxi.&.j.de pac.dotali.l.si mulier dotis.si ergo cõstãte matrimonio,cũ res iã est dotalis, fieri potest:ergo multo magis cum res nõ est dotalis: vt hic argumentatur.

c *Ta constante.Vtile.* vel non damnosum:non aliàs,vt hic,&.j.de pac.dota.l.si mulier dotis.&.l.cum maritus.j. respon. Accursius.

d *In pecuniã.* fiat permutatio. Azo.

Post nuptias.] C ASVS. Mulier.c.vel pater pro ea in dotem dedit, & sic est actio quæsita patri & filiæ. si postea secum filia paciscatur, non valet pactum. Viuianus.

* *Flo. si ex*

e *Inuita.* filia: vt ĩfra, de pac.dota.l.cum dos. & infra,solu. ma.l.quotiens.nisi filia leuis sit, & nimia circa maritum immerentem: vt infra, solu.ma.si cum dotem. §.eo autem tempore.

Cvm pater.] C ASVS. Pater pro filia.c.nomine dotis promisit viro.postea eidẽ viro legat eadem centum.dicit quòd nõ valet legatum: cum non plus sit in legato,quàm dotis promissione. Secundo, si legauit filiæ, tunc distingue:aut voluit valere legatum salua remanente facta promissione viro, & debetur vtrunque:aut alterutrum solui voluit: & tunc subdistingue: aut prius agit filia pro legato:& cõsequitur,& cauet de seruando indemnem hæredem ex promissione facta viro.aut prius agit vir,& nõ cauet: sed tamen agendo postea mulier exceptione repellitur. Viuian.

* *Flo. per se cuius*

f *Nullum legatum.* vt ĩfra,de leg.iij. si deportato.§.si quis creditori.

g *Ex causa legati.* vt infra,de leg. j.plane.§. ij. Accursius.

h *Alterutrum.* vel legatum tantum, vel dotem tantum.Accursius.

i *Voluerit habere.* scilicet pater filiam.Accur.

k *Agat.* Quid autem si quilibet eorum agere volet? Respon.neuter admittatur, nisi concordent: vt infra,de le.j. huiusmodi.§.cum pater.

l *Oportebit.* quare ergo hæc diuersa? Respond.hoc casu consequitur debitũ & onerosum per se:vt infra,de act.& obli.l.ex promissione.vnde plus onerari nõ potest:sed superiori casu de lucro tantum cõtenditur:vnde oneratur:vt infra,de leg.j.plane.ij.§.ij.

m *Præstita.* quid si dubium est de voluntate? videtur quòd filia probet: vt infra,de leg.j.plane.& de lega.ij.l. Sempronius. Arg. contra, quòd hæres.supra,de proba.l.quingenta. Sol.est ex lege infra,de annu.le.l.libertis.in princip.& de leg.j.huiusmodi. §. cũ pater.& facit.C.de lega.l.filia.

Dotem.] C ASVS. Siue pater siue illa mulier dotem dederit primo viro: eo mortuo nubendo secundo videtur eandem dotem donare.sed si non seperauit se à primo, sed fecit iurgium, per vnam noctẽ forte:remanet dos eiusdẽ matrimonij. Viuianus.

n *Dotem.* datam à muliere.idem si à patre: vt.C. de rei vxo.ac.

posse: a & liberatio cõtingit: & decem in dotem erunt: quia & permutatio dotium b conuentione fieri potest.

XXVI. MODESTINVS libro primo Regularum.

ITa cõstãte matrimonio permutari dotẽ posse dicimus, si hoc mulieri vtile c sit:vt* ex pecunia in rem: aut ex re in pecuniam. d idque probatum est.

XXVII. VLPIANVS libro trigesimosexto ad Sabinum.

QVod si fuerit factũ:fund⁹, vel res dotalis efficitur.

XXVIII. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

POst nuptias pater non potest deteriorem causam filiæ facere:quia nec reddi ei dos inuita c filia potest.

XXIX. VLPIANVS libro trigesimosexto ad Sabinum.

CVm pater dotẽ pro filia ℘ mittit, & dotẽ legat:si quidẽ marito legauit, videndũ est, an legatũ valeat.Et nõ puto valere. Nã cùm creditori debitor legat id,quod debet,nullũ legatũ f est. Quòd si filię legauit,valet legatũ. Dos enim ex promissione marito debetur,[&]legatũ filiæ. Et si quidẽ hoc animo testatorẽ esse filia ostenderit,vt duplicaret ei legatum: habebit vtrumq;:[&]dotẽ, quã maritus cõsecutus*fuerit:& legatum ex causa legati. g Quòd si alterutrũ h voluerit i habere: si mulier legatũ petat, opposita doli exceptione, non aliàs cogetur ei hæres legatum soluere, quàm si cauerit indẽnẽ hoc nomine hæredẽ futurũ, aduersus maritũ ex promissione agentẽ. Sed si maritus agat, k nihil de indẽnitate eum cauere oportebit: l verùm mulier post eum agens, exceptione repelletur, quia semel dos præstita m est.

XXX. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

DOtem, n quæ in prius matrimonium data est: non aliter conuerti in posterius matrimonium dicendũ est, quàm o cum hoc agitur: dum hoc agi semper interpretemur, P nisi ℘ betur aliud conuenisse.

XXXI. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

QVod si nõ diuortiũ,sed iurgium fuit: dos eiusdẽ matrimonij manebit.

XXXII. POMPONIVS libro sextodecimo ad Sabinum.

SI ex lapidicinis dotalis fundi lapides vel arbores, quæ fructus non essent, q siue superficiem* ędificij dotalis volũtate mulieris vendiderit:nũmi ex ea venditione recepti, sunt dotis.

Non imputatur marito,cur vxorem,vel eius patrem dotem pro vxore promittẽtem, non conuenit:vel extraneum dotem ex causa donationis promittentem.secus si promisit tanquam debitor mulieris.h.d.no.l.Bal.

XXXIII. VLPIANVS libro sexto ad Sabinum.

SI extraneus sit, qui dotem promisit, ísque defectus sit facultatibus[antequam dotem daret:]imputabitur marito, cur eum non conuenerit, r maximè f si ex necessitate,non ex voluntate dotem promiserat.nam si donauit, vtcumque parcendum[est]marito, qui eum non præcipitauit ad solutionẽ, qui donauerat:quemq; in id, quod facere posset, t si conuenisset, condẽnauerat. u Hoc enim diuus Pius rescripsit,eos,qui ex liberalitate cõueniunt: ĩ id quod facere possunt, cõdemnãdos. x

A auth.sed quamuis. Accursius.

o *Quàm cum hoc agitur.* an idem si alius pro muliere dotem dederit, & matrimonio postea consentiat? Respon.ita.& hic casus est infra,de pac.do.l.cum maritus.§. Titius.secus si non consentiat:vt infra,eo.stipulatio.& supra,eo.stipulationem.&.l.licet.

p *Interpretemur.* vt infra,eo.l.diuus.& arg.supra,e.sed nisi.& ex duabus legibus colligitur C.qui testa.facere pos. l.ij.&.C.de bo.eo.l.fi. in fi.Accursius.

Si ex lapidicinis.] CASVS. Mulier dedit fundũ in dotem in quo erant lapides, qui non renascuntur, quos vendit pro.c.hæc centum erunt dos: non autem fructus dotis:quia aut lis,non renascũtur, idẽ de domo quæ erat ĩ eo fundo,vt si vendidit superficiẽ, pretiũ sit dos. nam hic non sunt fructus,sed ipsa dotis substantia.

q *Fructus non essent.* sed si fructus essent,nõ restituerẽtur: vt supra, eo.l.dotis.sunt enim lapides in fructu,scilicet si talis sit fundus in quo lapis renascatur. idem in argẽtifodinis, & creta fodinis: vt infra,solumat.l.diuortio.§. si vir in fundo.&.§.si fundo.

* *Flo. super ficium*

Si extraneus.] CASVS. Tria dicit:quaut debitor mulieris iussu mulieris promisit nomine dotis: aut extraneus volens dare vxori promisit centum nomine dotis: aut ipsa mulier,seu pater eius. Primo casu,si vir negligat exigere, & fiat debitor non soluendo interim, imputatur viro ℘ tunc habeat vxorem indotatã. & soluto matrimonio reddat ac si habuisset: in aliis duobus non imputatur vero, licet negligat exigere, & interim fiat non soluendo: & ideo periculum erit mulieris. Viuianus.

r *Non conuenerit.* cum potuit: vt ĩfra,de pact. do.l.ob res.§.fina.& infra,solu. ma. Mæuia. j. respon.Sed contra.infra,so.ma.si socer.§. j. Solu.non dicitur ibi imputari: sed exigit vir vt mulieri reddat.

f *Maxime.* Cur dicit, maxime, cum omnino ad eum spectet periculum, si ex necessitate promisit ei debitor mulieris:si ex liberalitate,nequaquam? Respon.vtrobique sentit periculum:quia mulierem habet indotatam: & ideo dicit, maxime.sed in primo casu sentit periculum reddendæ dotis: in alio non, vt subiicit.

t *Quod facere posset.* videtur quòd hoc beneficium aduersus eũ cui delegatus est, habere non debeat:vt infra,eod.l.penult.& infra,de re iud.l.Nesennius Apollinaris.quæ sunt contra. Sol.ibi promissor iam erat factus debitor mulieris: & ideo ibi imputatur viro si non exigat.hic non: argu.infrà,eo.l. vir ab eo.&.l. cum vir.vel dic,vt in.d.l.Nesennius.

u *Condemnauerat.* id est, condemnari feciſſet.

x *Condemnandos.* vt & infrà, de re iudi.l.inter eos.§. is qui. Accursius.

a *Auribus.* auribus audio: ore loquor: Virg. *sic ore locuta est.*
b *Non uxorit.* contra. infra, solu. ma. si socer. §. j. Solu. non dicitur ibi imputari, sed exigit vir, & mulieri reddit, vel actionem cedit. Accursius. *ADDITIO.* Tu dic aliter, secundum Bald. hic, quòd viro non imputatur cur patrem mulieris non conuenit, vt hic: sed bene imputatur viro cur hæredes patris non cõuenit. & ita sentit glo. in. l. cõtraria. & p hac solutione est casus infra, de pact. dota. l. ob res. §. vlti. ver. sed si non petierit.

Flo. promiserunt

c *Mater. Vxore.* eademque matre.
d *Vir.* idemque pater.
e *Placuit.* quia nõ videtur datum quod non fecit accipientis: vt infra, de regu. iur. l. non videntur data.

Flo. propriũ

f *Actio.* ex empter. cũ sit æstimatum datũ: vt supra, de ac. empt. l. creditor. §. prædium. ita tamen si non seiuit rem alienã, sicut in emptione dicit: vt. C. de euic. l. si fundum. si autẽ fuerit inæstimatus, aut dos cœpit à promissione, & tunc agitur quasi nec datum fuerit. aut à datione: & tunc qui dedit ignorans, non tenetur: qui sciens, tenetur de dolo si fuerit extraneꝰ: ipsa autem mulier tenetur actione in factum: vt. C. eo. l. prima.

Dotem.] CASVS. Pater. c. promisit viro filiæ nomine dotis. hæc eadem vir stipulatur à Titio animo nouandi. iam erit periculo viri nouus debitor: licet primus non erat, quia pater, vel forte donator.

Flo. & eò minorẽ viro dotẽ datam esse placuit &c.

g *Alio.* donare volente.
h *Stipuletur.* ab alio, scilicet extraneo qui non habet priuilegium patris vel donatoris. alioquin si animo donandi promitteret pater, vel alius non esset periculum viri: vt supra, eo. l. si extraneus.

Debitor.] CASVS. Debebam Bertæ ex causa mutui, quæ viro eius promisi mãdato ipsius. tandem acceptotulit mihi vir, eiusdem mulieris voluntate. refert an iam contractum erat quando fuit mihi acceptolatum: & tunc iam tenebar cum effectu: & sic potuit mihi acceptoferri. aut non erat contractum: & tunc non tenebar cum effectu ex promissione. nam inest conditio meæ promissioni, si interim sequatur: quo casu neque acceptilatio tenet: & sic mulieri remaneo obligatus, cum non sequatur matrimonium. & sic loquitur lex sequens. si autem matrimonium sequitur post acceptila. tunc eodem tempore existit cõditio stipulationis, & acceptilationis: & sic nihil videtur in dotem esse: vt in fine huius legis. & est idem quod in primo: potest vir agere contra vxorem actione mandati, ad interesse, quantum erat debitum. Vltimo exponit verbum dictum in princi. l. dotem. quòd dos mulieri perit: qualiter intelligatur. Viuianus.

i *Viro.* causa dotis: vt infra, dicitur.

Sed si vel pater, vel ipsa promiserit, *Iulianus quidẽ libro sexto decimo Digestorum scribit, etiam si pater promiserit, periculum respicere ad maritum. quod ferendum nõ est. Debebit igitur mulieris esse periculũ. Nec enim quicquam iudex propitiis* auribus[a] audiet mulierem dicentem, cur patrẽ, qui de suo dotem promisit, non vrserit[b] ad exsolutionem: multo minus, cur ipsam non conuenerit? Rectè itaque Sabinus dispo suit, vt diceret, quod pater, vel ipsa mulier promiserit, [id] viri periculo non esse: quod debitor [mulieris,] id viri esse [periculo:] quod alius, scilicet donaturus, eius periculo [esse] ait, cui adquiritur. Adquiri autẽ mulieri accipiemus, ad quam rei cõmodum respicit.

Pater pro filia non potest in dotem dare rem vxoris suæ, sine ipsius consensu. Bartol.

XXXIIII. IDEM libro trigesimotertio ad Sabinum.

MAter cùm filiæ aurum dedisset vtendũ, pater puellæ id aurum in dotem viro adpendit: dein mortua est mater. Si inscia inuitáve vxore[c] vir[d] id aurum in dotem dedisset: manet id aurũ hæredis matris, vindicaríque potest:* & omnino rem in dotem viro datam non esse placuit: [e] [&] quia res euicta est, marito competit aduersus socerum actio.[f]

XXXV. IDEM libro quadragesimoseptimo ad Sabinum.

DOtem à patre, vel à quouis alio[g] promissam, si vir nouandi causa stipuletur:[h] cœpit viri esse periculum, cum antè mulieris fuisset.

XXXVI. IDEM libro quadragesimo octauo ad Sabinum.

DEbitor mulieris, iussu eius pecuniam viro[i] expromisit: deinde vir acceptam eam iussu mulieris fecit. res mulieri[k] periit. Hoc quomodo accipimus? vtrum dotis nomine, an & si alia ex causa? Et videtur de eo debitore[l] dictum, qui dotis nomine promisit. Illud adhuc subest, vtrùm ante nuptias, an post nuptias id factum sit. Multum enim interesse videtur. Nã si secutis nuptiis id factum est, dote iam constituta: maritus accepto ferẽdo perdit dotem.[m] si autem antequam nuptiæ[n] sequerẽtur: nihil videtur doti cõstitutum esse[o].

XXXVII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

NOn enim[p] aliàs perit mulieri actio, quàm si nuptiæ secutæ fuerint. Nam si secutæ non sunt, manet debitor mulieri obligatus.

XXXVIII. VLPIANVS libro quadragesimooctauo ad Sabinum.

SAnè videndum est, an marito mulier, quæ iussit accepto ferri, obligetur. Et putem obligari mãdati actione: & hoc ipsum in dotem cõuerti, quòd mulier mandati iudicio obligata est. Et quod dicitur, rem mulieri perire: consequens est. Nã si cœperit velle [cum debitore] de dote[q] agere, ipsa secum debebit compensare iussum suũ.

Nota quòd dos data in primo matrimonio inualido, tacitè videtur repetita, si postea validetur. Bartolus.

XXXIX. IDEM libro trigesimotertio ad Edictum.

SI serua seruo quasi dotem dederit, deinde cõstante cõiunctione ad libertatem ambo peruenerint, peculio eis non adempto,[r] & in eadem coniunctione permanserint: ita res moderetur, vt si quæ ex rebus corporalibus, velut in dotem tempore seruitutis datis, exstiterit: videantur ea tacitè in dotem conuersa, vt earũ* æstimatio[s] mulieri debeatur.

Maius est impedimentũ naturale, quàm accidentale. ad hoc allegatur.

¶ Si spadoni[t] mulier nupserit: distinguẽdũ arbitror, castratus fuerit, nécne: vt ĩ castrato dicas dotẽ nõ esse: ĩ eo, qui castrat[u] alij castrati, alij non castrati: vt hic colligitur. Accursius.

u *Qui castratus.* id est, caste natus. Sed spado dicitur hic, qui generare potest: quia vnum saltem de testiculis habet. Alioquin contra. infra, de libe. & posthu. l. sed est quæsitum. §. spadoni. & supra, de ædil. edic. l. sinautem quis ita spado. Quidam tamen dicunt in spadone matrimonium esse, etiam si generare non posit: quia vitium est accidentale, non naturale: vt in castrato. Accursius.

Castratus, & spado, differunt.

k *Mulieri.* si vero sine iussu, periculum esset mariti: vt infra, so. ma. l. pe. §. si vir. & infra, eo. l. vir ab eo.
l *Debitore.* vt & supra, eo. l. quod autem. Idem tamen in alio: vt s. mã. l. idemq; §. si cui.
m *Perdit dotem.* quantum ad ipsum debitorem: non vt eius periculum sit, cum non donandi animo faciat: sed gratia exequendi mãdatũ: vt. j. c. l. sane. &. C. si dos cõstã. matri. l. ij.
n *Nuptiæ.* quod fieri non posse videtur: vt infra, e. l. si debitor. Ac.
o *Constitutum esse.* scilicet in dotem contracto postea matrimonio. si enim contractũ non esset matrimoniũ, acceptilatio non valeret: vtputa tacita condi tione quæ inerat í promissione & acceptilatione deficiente: vt infra, e. l. stipulationem. & infra, eo. promittendo. in prin. & sic mulieri debitor remanet obligatus. & ita continuatur: non enim &c.
p *Non enim.* quod dicit. s. e. l. debitor.
q *Ane. De dote.* destinatione, non re vera: vt & dicitur de destinatione: vt suprà, depo. l. Lucius Titius. Ac.

Si serua.] CASVS. Ancilla de facto nupsit seruo, & res quasdam dedit in dotem. si ambo postea manumittãtur: incipit valere matrimonium, quod inter seruos non valebat: & res quæ extant, esse dotales incipiũt. Viuianꝰ.

r *Non adempto.* secus autẽ esset adempto peculio: vt. j. eo. l. Proculus. &. j. de dote præleg. l. ij. §. per contrarium. Sed contra. C. an seruus ex suo facto. l. quamuis. &. l. creditoribus. &. l. promissæ. Solu. hic speciale, vt ex his quæ contraxit, dum seruus esset, teneat. Azo.

Hal. eorũ

s *Æstimatio.* quę fuit ab initio facta.
t *Si spadoni.* Spadonũ
u *Qui castratus.* id est, caste natus. Sed spado dicitur hic, qui generare potest: quia vnum saltem de testiculis habet. Alioquin contra. infra, de libe. & posthu. l. sed est quæsitum. §. spadoni. & supra, de ædil. edic. l. sinautem quis ita spado. Quidam tamen dicunt in spadone matrimonium esse, etiam si generare non posit: quia vitium est accidentale, non naturale: vt in castrato. Accursius.

Diuus.

BIU Cujas

a *Iuus. Instrumentis.* quæ habebat maritus pro prædiis datis in dotem. Accursius.

P *Romittendo.*] *CASVS.* Siue clericꝰ, siue laicus, vel etiã mulier, dotem pro aliqua promittat: tenetur, si modo secutũ fuerit matrimonium. Secũdo dicit, constitui doté posse sic, quòd scilicet marito debitori mulier accepto ferat. Viuianus.

b *Sexus.* vt. C. ad Veleia. l. fina. Accursius.

c *Conditioníque.* siue laici, siue clerici, siue in potestate, siue sui iuris constituti: dum tamen legitimę ętatis: vt. C. ad Velleia. l. generaliter.

d *Agi non potest.* vt & supra, eod. l. non enim. Accursius.

e *Intuenda sunt.* vt infra, de re iudi. l. in summa. & infra, de hæred. instit. l. j. §. si autem. & infra, de adi. lega. l. iij. §. cõditio. &. C. quæ res pig. oblig. pos. l. fin. &. C. de fideicom. cum virum.

f *Constituitur.* vt & infra, eod. l. licet.

g *Si à debitore.* qui debebat pure, vel forte sub conditione similiter. Accursius.

h *Non poterit.* propter conditionem quæ non extiterat. Accursius.

i *Dotẽ promisisset.* No. hic cũ quis in alterius locum succedit, & aliquid ex eiꝰ persona debet, perinde habẽdum est ac si ex persona sua debeat: arg. contra. ff. de vsur. l. cum quidam. §. fiscus. in fi. §. Azo.

k *Ei.* scilicet mulieri. Accursius.

l *Damnetur.* scilicet, vir. Accursius.

m *Liberari.* idem & si mulier decessisset, & debitorem hæredẽ instituisset: qui dotem ex persona mulieris petere potest: vt infra, so. ma. l. nupta. §. quotiens. & hoc intellige, quando post diuortium agit de dote. Accursius.

n R *Es in dotẽ. Quia.* bona ratio: vt. ff. e. l. plerumque.

o *Et qualitatis.* vt & supra, si cer. pet. l. cum quid. Accursius.

p L *icet soleat.* vt &. ff. eod. l. promittendo. §. j. Accursius.

q *Nullã.* quia sub cõditione tacita fit acceptilatio: vt. ff. eo. plerũque. §. si ante. sub expres

Flo. acceptiquoque latione

Flo. Nec enim videri marit. no. secutum eo tẽpore, quo exigi nõ potuit.

Fl. secutus

non est, quia est matrimonium: & dos, & dotis actio est.

Dos data in primo matrimonio, intelligitur in secundo repetita. Bartolus.

XL. IDEM libro trigesimo quarto ad Edictum.

DIuus Seuerus rescripsit Põtio Lucriano in hæc verba: Si mulier, quæ dotem dederat, post diuortiũ rursus in matrimonium rediit, non reuocatis instrumẽtis: a non dubitabit is, apud quem res agetur, secũdum voluntatem mulieris, quæ vtiq; non indotata redire in matrimonium voluit, partibus suis fungi, quasi renouata dote.

XLI. PAVLVS libro trigesimo quinto ad Edictum.

PRomittendo dotem omnes obligantur: cuiuscũque sexus b, conditioníque c sint. Sed si nuptiæ secutæ non fuerint: ex stipulatu agi non potest. d Magis enim res, quàm verba intuenda sunt. e Acceptilatione quoque * dos constituitur, f cum debitori marito acceptum feratur, dotis constituendę causa. Si à debitore g mulieris sub conditione dos promittatur: & postea, sed antequã maritus petere posset, debitor soluẽdo esse desierit: magis periculum ad mulierẽ pertinere placet. Nec enim proderit maritum nomen cõsecutum eo tẽpore, quo exigere non potuerit. h* Quòd si iam tunc debitor, cum sub conditione promitteret, soluendo non fuerit: periculum viri esse, quòd sciens tale nomen consecutus* videretur, quale initio obligationis fuerit. Si debitor mulieris dotem promiserit, & mulierem hæredem reliquerit: Labeo perinde habendum ait, ac si mulier ipsa dotem promisisset. i Cuius sententiam Iulianus quoque probat. Nec enim æquum esse ait, vt ei l damnetur k eius pecuniæ nomine, quã ipsa debeat: & satis esse acceptilatione eam liberari. m

No. quòd si dos fuit data in moneta antiqua: quòd in illa debet fieri restitutio. quod intellige, si postea esset variata moneta in materia, vel in forma. sed si esset eadẽ moneta, tamen valor creuisset, vel decreuisset: hoc non inspicitur nisi à tempore moræ: vt. l. mum. ff. si cer. pet. pro quo vide quod dixi in. l. Paulus. infra, de sol. Barto. & potest sic summari: In his quæ in genere suo recipiunt functionem, videtur actum vt non idem, sed tantundem reddatur. Bartolus.

XLII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

REs in dotẽ datæ, quæ pondere, numero, mẽsurá [ve] constant, mariti periculo sunt: quia n in hoc dãtur, vt eas maritus ad arbitriũ suũ distrahat: & quãdoq; soluto matrimonio, eiusdẽ generis & qualitatis o alias restituat, vel ipse, vel hęres eius.

XLIII. VLPIANVS libro tertio Disputationum.

LIcet soleat p dos per acceptilationem constitui: si tamen ante matrimoniũ acceptilatio fuerit interposita, nec nuptiæ secutæ [sint:] Scæuola ait, matrimonij causa acceptilationem interpositam non secutis nuptiis nullam q esse: atq; ideo suo loco manere obligationẽ r. quæ sententia vera est. Quotiens autem extraneus accepto fert debitori s dotis constituendæ causa: si quidem nuptiæ insecutę non fuerint, liberatio nõ sequetur: t nisi fortè sic accepto tulit, vt velit mulieri in totum donatum. tunc enim credẽdum est, breui u manu acceptũ à muliere, & marito datum. x Cæterum y mulieri per liberam personam condictio adquiri non potest. Planè secutis nuptiis, mulier soluto matrimonio dotis exactionẽ habebit: nisi fortè sic accepto tulit extraneus, vt ipse quoquo modo solutũ fuerit matrimonium, condictionem z habeat. tunc enim nõ habebit mulier actionem. Secundum quæ a, constituta dote per acceptilationem, & secutis nuptiis, is effectus erit dotis exactionis*, vt si quidem pura sit obligatio, quę accepto lata est: non ipsa b iam restituenda c sit, sed soluenda dos secundũ sua d tempora. Si verò obligatio in diem fuit, nec ante solutum matrimonium dies obligationis præteriit: restituenda c** erit in diem pristinum obligatio. Et si debitum cum satisdatione fuerit: satisdatio renouanda est. Similíque modo etsi conditionalis fuerit obligatio, quæ in dotem conuersa est, & pendente obligatione diuortiorum fuerit secutum: verius [est,] obligationem sub eadem conditione restitui debere. f Sed si conditio extiterit, constante matrimonio: ex die diuortij tempora exactionis numerantur.

XLIIII. IVLIANVS libro sexto decimo Digestorum.

SI pater filiæ nomine dotem spromisisset, & eã ante nuptias

sa enim fieri nõ potest: vt. j. de regu. iur. l. actꝰ.

r *Obligationem.* immo videtur cõdici ipsa pecunia: vt. ff. de condic. ob cau. l. si mulier. quæ est contra. Sol. ibi fuerat pura obligatio, hic conditionalis. vel ibi pure: hic sub tacita cõditione.

s *Debitori.* marito futuro.

t *Non sequetur.* vt supra, eo. si ego. j. respon.

u *Breui.* Nota breui manu acceptũ à muliere viro datum: vt & infra, de dona. inter virũ & vxo. l. iij. §. fin. & aliter dicitur longa: vt. j. de solu. l. si pecuniam.

x *Datum.* & ita tres actus intelligũtur interuenire: quia debitor, scilicet vir, fingitur soluere creditori: creditor donare vxori: vxor marito futuro. Accursius.

y *Cæterum.* id est alioquin, nisi mulier fingeretur donasse: sed alius nomine eius: sibi nõ q̃reretur actio per liberam personã: vt. C. per quas pso. no. adqui. l. j.

z *Condictionẽ.* ob causam, quę ei dabatur hoc casu, matrimonio non secuto.

a *Secundum quæ.* scilicet proxi. dicta. Accur.

b *Non ipsa.* s. obligatio. Accursius.

c *Restituenda.* ei qui accepto tulit. Accur.

d *Sua tẽpora.* scilicet annua, bima, trima die. Accursius.

e *Restituenda.* hoc expone: vt. j. verbum, restituti. & siue mulieri, siue danti, ex post facto sit restituenda.

f *Restitui debere.* quod generale est in omnibus obligationibꝰ quæ amissæ restituuntur, vt tales quales fuerunt restituantur: vt supra, de mino. l. fin. & infra, quę in frau. cre. l. ait prætor. §. si cũ mulier. &. §. si conditionalis. & arg. C. mã. l. si pro ea. & infra, de cri. expil. hære. l. penult. & infra, de appel. reci. l. fin. Sed quomodo restituetur, cum amissa nõ sit antequam existat conditio? dixerit aliquis, immo fuit amissa: quia post diuortium antequam mulier experiretur, extitit conditio. Sed secundum hoc damnificaretur creditor qui acceptotulit: cum conditio quæ extitit post, forsan nunquam

Flo. exacti

Flo. restitu randa

BIU Cujas

nunquã existet alia vice. sic ergo exaudiatur obligationem restituA tui, vt pendente adhuc conditione iterum sub eadem debeat repromittere: vt licet prima tollatur per acceptilationem, cum existet conditio: secunda tamen efficaciter poterit intendi. Accur.

SI pater.] CASVS in prin. est planus. [QVAE DEBITOREM.] Berta habet Titium debitorem in. c. ex causa mutui: & patrem eius de peculio: & deducto quod patri debetur, in peculio erant. l. hęc Berta nupsit patri Seij: & dixit: sit tibi doti quod filius tu[a], aut quod tu mihi debes. quærit an. l. vel. c. sint dos? Et dicit ꝙ. l. & hæc. l. non petet amodo mulier à filio, vel à patre, durãte matrimonio. Secundo quæritur, quod tempus respiciẽdum est quantum sit in peculio? Respon. aut fuit cõstituta prædicto modo constante matrimonio, & sic inspicitur tempus cõtracti matrimonij. Tertio, econtra nubere voluit filio, & dixit: doti tibi sit quod mihi debet pater tuus de peculio. & dicit, inspiciendum tẽpus matrimonij. Quarto, nubebat alij: & fecit ꝙ filius debitor ꝓmisit extraneo viro futuro mulieris tantam quantitatẽ, quãta debebatur de peculio prædictæ mulieri. quæritur, quòd tẽpus inspicitur? Et dicit, quòd tempus quo promittitur. hoc dicit cũ. l. seq. Viuianus.

*Flo. erũt:
*Flo. efficit
*Flo. dote

a *Manebunt*. æquius tamen est de sua parte filiam dotare insolidũ: vt infra, de coll. do. l. j. §. penult. Et not. hic æquiparari patrem mori, & filium emancipari: vt. C. de insti. & sub. l. si pater. aliàs, mater.

b *Patri eius*. cui nubebat. Accursius.

c *Filius tuus*. Sed cur pater iste in id totum quod debebat filius, non obligatur ad ipsum restituendum soluto matrimonio, sicut ille cui nomen pauper in dotem datum est: vt supra, eo. l. promittendo. §. si à debitore. & infra, eo. l. vir ab eo. cum & pater filij nomine, constituendo quod filius debet, teneatur insolidum: vt supra, de consti. pecu. l. j. §. vlti? Respon. aliud est in eo qui nomen accepit in dotem: quia ei ceditur actio: & cessa ei actione: & contracto postea matrimonio, liberatur debitor à muliere: vt supra, eod. l. non enim. quare cum mulier contra alium actionem amittit, & mariti culpã in exigendo debitorem reperiatur: merito mulier marito hanc culpam imputabit. & aliud est in patre, cui nulla contra filium potest cedi actio: vt instit. de inuti. stipu. §. item inutilis. & supra, de iudi. l. lis nulla. sicut nec filio contra patrem: vt infra, de act. & oblig. l. actiones. quare restat vt ipsa filium habeat obligatum: licet exceptione remoueatur si constante matrimonio agat. id autem promittere videtur pater quod mulieri cum effectu debetur: nec in plus intelligitur habere actionem mulier: vt supra, de dolo. l. nam is.

d *Non obligatur*. ciuiliter: vel non obligatur vllo modo, vt pecuniam aliquam soluat: obligatur tamen naturaliter nõ petere. & sic dicit Io. in omni pacto facto de non petendo. vt enim ciuilis & naturalis esset obligatio, si se quid non facturum promitteret: ita naturalis est tantum, si nudum interueniat pactum.

e *In dotem sit*. quatenus in peculio fuit: quia illud videtur accepisse, & in dotem dedisse: de residuo vero contra filium agere potest. Sed certe immo videtur quòd totum quod filius debet: vt infra, eod. l. nuptura. in fin. quæ est contra. Solu. hic alternatiue promisit, scilicet quod pater vel filius debebat. & sic minorem summã videtur constituisse, ad instar promittentis sub disiunctione. ibi simpliciter promisit quod filius debebat. vel ibi filio nubebat.

f *Post hac*. scilicet, mulier. Accursius.

g *Instituerit*. id est, postquam mulier dedit dotem, constãte matrimonio. Accursius.

h *Summouebitur*. vt & supra, eod. l. dotis. in fi.

i *Eius*. strictè ante nuptias. Accursius.

k *Aestimari*. si tamen *maretur* plus erat: non si minus: præsumitur enim dolo eius imminutum: vt supra, de pecu. sed & si ipse.

*Flo. æsti

l QVOD si nuptura. *Promisit*. id est, si promisit tãtum hoc esse in dotem quod de peculio ei debetur.

m *Nuptiarum*. Contra. j. eo. nuptura. §. sin autem. Sol. tempus promissionis inspicitur, cũ eo tempore amplius erat in peculio. & in eo casu loquitur lex illa. hic tempus nuptiarum inspicitur, cum tempore stipulationis minus in peculio erat, vel dic, vt ibi.

*Hal. traditionem

n *Quo dos*. si promissa est post nuptias. potest enim esse, vt iuberet promittere ante. & ꝓmisit post, siue enim promittat futuro marito filiofamiliàs, vt in princip. huius leg. siue filiofam. iubeat promittere alij, vt hic: idẽ dico, & distingue: vt vt supra. l. proxi. dicitur: vt tempore nuptiarum inspiciatur quod plus est.

o *Existimetur*. quantum erat in peculio tempore promissionis.

QVEMADMODVM.] CASVS. Titius debitor vxoris meæ ea volente promisit seruo meo. x. vt essent mihi dos pro vxore mea. quæritur, an mihi quæratur. Et dicit sic, etiam inuito, sicut quælibet stipulatio per seruum facta. Secũdo dicit, quòd si fui ignorans huius promissionis, & non egi, & factus est nõ soluendo Titius: non est meo periculo. Tertio, si dictus Titius tradit fundum seruo meo, vt esset dos, ignoro, non teneor ad deteriorationem fundi: & ita vtroque casu periculo mulieris est dos. Quarto dicit, quòd mulier potest constante matrimonio repetere fundum condic. sine causa, & promissione debitoris, ex quo maritus non habet ratum. Viuianus.

p *Adquirit*. vt. j. de adqui. re. domi. l. etiam inuitus. Accursius.

q *Patiatur*. ideo dicit, patiatur: quia & si non stipuletur, ex nudo tamen pacto actio datur: vt. C. de do. promis. l. ad exactionẽ. Acc.

r *Promiserit*. seruo. Accursius.

s *Neque culpam*. nisi post ea dominus habeat ratum: vt statim sequitur. Accursius.

t *Facta*. nomine patris, vel domini. in persona enim serui non posset constitui, quod hic videtur dicere. Accursius.

u *Culpam*. sed dolum præstat: vt supra, de pecu. in bonæ fidei. Accursius.

x *Repetituram*. repetitur hic dos constante matrimonio: sed nõ actione de dote. sed hoc ideo mulieri conceditur, quia si pater, vel dominus, ratum non haberet, quem mulier forte conueniret: filius vel seruus non habet peculium. Vel si habet peculium, aufertur à patre, vel domino, sine dolo malo. ne ergo periclitetur mulier, hoc conceditur ei. Accursius.

*Filius & seruus quãdoque non habent peculium.

y *Liberetur*. si nondum ratum habuerit. alioquin non: vt supra, eod. l. si pater. §. quæ debitorem.

XLV. TRYPHONINVS libro octauo Disputationum.

QVÒD si nuptura debitori [suo] filiofamiliàs actionem dumtaxat de peculio promisit[l]: id quod ex ea causa sibi deberetur, nuptiarũ[m] tẽpore inspicitur. Si verò alij nuptura, iussit filiũfamiliàs debitorẽ de peculio dotẽ promittere: tempus inspicitur, quo dos[n] promissa est, vt tantum in peculio esse existimetur.[o]*

XLVI. IVLIANVS libro sexto-decimo Digestorum.

QVemadmodum inuito domino seruus stipulatus adquirit[p]: ita si dotẽ domini nomine sibi promitti patiatur,[q] obligatio domino adquiritur. Sed neque periculum dominus præstare debebit (si fortè debitor mulieris dotem promiserit[r]) neque culpam[s]. Traditione quoque rei dotalis in persona serui vel filiifamiliàs facta,[t] dos constituitur: ita vt neq; periculum, nec culpam[u] dominus, aut pater præstet. Igitur hanc dotem periculo mulieris esse dico, quamdiu dominus, vel pater, ratam promissionem vel donationẽ* habuerit. Ideóque etiam manente matrimonio, res, quas tradiderit, condictione repetituram[x] [puto.] Item incerti condictione consecuturam, vt promissione liberetur.[y] Si debitori suo mulier nuptura, ita dotem promisisset: *Quod mihi debes, aut fundus Sempronianus doti tibi erit*: vtrum mulier vellet, id in dotem erit. Et si quidem debitum maluisset dotis nomi-

a *Potest ea.* ſ.mulier.
b *Exceptione.* impro-prie ponitur, exceptio. nam & ipſo iure liberatur: cum duo ſub alternatione deberet, & alterum ſoluit: vt.ſ.eo.l. plerúque.§.fin. Accur.
c *Condicet.* prima actione.
d *Promiſiſſet.* eius marito.
e *Si ſeruo. Ante nuptias.* idé & poſt diuortiú: vt.j.ſolu.mat.ſi marito.§.fin. idem & ſi conſtante.ſi tamen donans noluerit ad maritum pertinere: vt infra, eo.ſi legato. Accurſius.
f *Fundi.* vt.ſ.e.l.dotis fructus.ij.reſpon. Acc.
g *Tali facta. Nó deberi.* ſemper enī tacita ineſt cōditio: vt ſupra, eod. plerúque.§. ſi ante.
h *Referri.* i. aſsimilari: quia vt de cęteris legatis detrahitur Falcidia, ita & de iſto. Accur.
i *Reddendam.* quáuis nō fuit facta métio dotis. nec enim fuit neceſſe: vt.ſ.e.l. quod aūt. ſic &.j. de cōdi. & demó. l. Titio.§.fin. Sed contra.j. de lega.j.l. ſeruo legato.§.ij. Solu. vt ibi.
k *Actio.* ex teſtaméto contra hęredes: vt.j. de leg.iij. fideicōmiſſa.§. interdum. & caue tibi: quia hoc caſu dos progatorū cauſam imputare, tametſi doti acceſſerit. Bud.
l *Vir. Volebat.* promittendo futuro marito. Accurſius.
m *Pecuniam.* à promiſſore. Accurſius.
n *Quæ fundum. Reſtitueret.* quod pactū non valet cōſtante matrimonio: vt.ſ.e.l. ita conſtante.
o *Conuenit.* id eſt conueniens eſt.
p *Condicatur.* de dote autē actio durante matrimonio nō habet locum. Accurſius.
q *Pigneratitia.* hæc enim competit, quotiés pignus liberatū eſt: vt ſ.qui.mod.pig. vel hypo.ſol.l.ſoluitur.§.ſi cōuenit. Accurſius.
r *Non ſolū. Neceſſe.* veluti cum ſatisdatione. vel nō erat cōſuetudo in regione, vt de dupla promitteret. Accurſius.
ſ *Promiſit.* nā ob quālibet cauſam ꝓmiti poteſt de dupla: vt ſupra, de euic.l.ſciendum.
t *Agenti.* vt & ſupra, eod.l.quotiens. Accur.

ne apud virùm remanere: poteſt ea[a] exceptione[b] ſe tueri ad uerſus petētem fundum. quòd ſi fundum dediſſet, pecuniam [à] marito condicet.[c] ℣ Pater, etiam ſi falſò exiſtimans ſe filiæ ſuę debitorem eſſe, dotem promiſiſſet[d]: obligabitur.

XLVII. IDEM libro octauodecimo Digeſtorum.

SI ſeruo in dotē ante nuptias dato, donatum aliquid vel legatum ante nuptias[e] fuiſſet: ampliatur dos: ſicut ex fructibus fundi,[f] qui ante nuptias traditus eſt.

XLVIII. IDEM libro ſecundo ad Vrſeium Ferocem.

TAli facta ſtipulatione: *Decem in anno proximo dotis nomine dare ſpondes?* quæſitum eſt, annus ex quo tempore eſſet numerandus: vtrum ex die ſtipulationis factæ: an ex eo die, quo dos eſſe potuiſſet, id eſt nuptiarum? Et reſponſum eſt, ex die nuptiarum annum eſſe numerandum: ne ſi aliter obſeruaremus, ſi intra annum nuptiæ factæ non ſint, videri poſsit dos ex ea obligatione deberi[g]. ℣ Socer genero ſuo ſic legauerat: *Lucio Titio filiæ meæ nomine centum hæres meus damnas eſto dare.* hanc pecuniam generum petere debere, & exactam acceptam legatis referre:[h†] ſed diuortio facto, de dote actionem mulieri reddendam.[i] Proculus reſpondit: & nihilominus dotis eſſe factā. Iulianus notat: Immò nec filiæ, ſi voluerit, deneganda eſt huiuſmodi actio[k].

Iſtam.l. intellige, quando vir liberauit promiſſorem dotis abſque iuſsione mulieris: aliàs ſecus: vt.d.l.debitor.cum.l ſeq. ſupra, eod. Bald.

XLIX. IDEM libro quinto ex Minicio.

VIr ab eo, qui vxori eius dotem facere volebat,[l] certam pecuniam eo nomine ſtipulatus eſt: deinde acceptam eam fecit. Quærebatur, eſſétne ea pecunia in dotem? Reſpondit. Si acceptam non feciſſet, & promiſſor ſoluendo eſſe deſiiſſet: quæreremus, an culpa mariti ea pecunia [in dotem] exacta non eſſet. Cùm verò acceptam fecit: omnimodo periculum ad eum pertinebit. Perinde enim eſt, ac ſi acceperit pecuniam,[m] & eandem promiſſori donauerit.

L. AFRICANVS libro octauo Quæſtionum.

QVæ fundum in dote habebat: diuortio facto, cum in matrimonium rediret, pacta eſt cum viro, vti decē in dotem acciperet, & fundum ſibi reſtitueret:[n] ac datis decē, priuſquam fundus ei reſtitueretur, in matrimonio deceſsit. Illud ex bona fide eſt, & negotio contracto cōuenit,[o] vt fundus [is,] quaſi ſine cauſa penes maritum eſſe cœperit, condicatur.[p] Et hoc euidentius circa actionem pigneratitiam apparebit. etenim ſi cum fundum Cornelianum pignoris cauſa tibi tradidiſſem, poſtea ex conuentione fundum Titianum in hoc tibi tradiderim, vt Cornelianum mihi reſtitueres: minimè, puto, dubitandum, erit, quin ſtatim rectè pigneratitia[q] ad recipiendum Cornelianum agere poſsim,

LI. VLPIANVS libro ſecundo Reſponſorum.

SI res, quas filiæ emancipatæ pater donauit, ex voluntate eius poſtea in dotem pro ea datæ ſunt: à filia dotem, non à patre videri datam [fuiſſe.]

LII. MARCIANVS libro tertio Regularum.

NOn ſolū ſi æſtimatus fundus, ſed etiam ſi non æſtimatus in dotē datus eſt: & aliàs, cùm neceſſe[r] non habeat mulier duplum promittere, promiſit[ſ]: quia ipſe fundus eſt in dote: quodcumque propter eum conſecutus fuerit à muliere maritus, quandoque reſtituet mulieri de dote agenti[t].

Nota in hac.l.caſum, quòd ſi vir accepit promiſsionem ſcienter nō idoneam cauſa donandi ipſi mulieri, non obligatur niſi ex eo, in quo erat promiſſor idoneus tempore promiſsionis, niſi ex poſtfacto poſt factā promiſsionem dictus promiſſor fieret idoneus: vt hic.de quo dixi.ſ.e.l.promittēdo.§. ſi debitore. Bartolus.

LIII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

CVm vir[u] vxori donare vellet: debitor mulieris, qui ſoluendo nō erat, dotem ei promiſit. Ad id dūtaxat ad quod ſoluendo fuit[x], viri periculo ea res eſt: & ſi quid debitori ad ſoluendū facultatis acceſſerit: periculū ad eam ſummam, quæ acceſſerit, creſcet, permanebitq;, etiam ſi rurſus pauperior[y] factus erit: quia[z] neq; tum, cū dos promitteretur, donatio facta eſt, niſi eius pecuniæ, quæ à debitore ſeruari non poterat: neq;[a] cum ſoluendo[b] is eſſe cœpit, donationis cauſa permaneat[c]: cū eo loco res ſit, quo eſſet, ſi tum quoque cum promitteretur dos, locuples fuiſſet[d].

LIIII. GAIVS ad Edictum prætoris *vrbani* titulo de Prædiatoribus.

REs, quæ ex dotali pecunia comparatę[e] ſunt, dotales eſſe videntur.

LV. IDEM

Cum vir. CASVS. Vir volebat donare vxori. l. vnde cum mulier haberet quendam debitorem à quo recipere debebat. c. ex cauſa mutui: neque tamen eſſet ſoluendo niſi in. l. delegauit eū viro in dotem: & cum dotem recepiſſe confeſſus eſt vir, negligit eū exigere: quæritur an ſit periculo viri, vel mulieris: & an ſit pauperior debitor, & eſt viri periculo: aut ditior: vt quia incepit habere. lx. ſed poſtea incepit habere xx. tantum: & tunc eſt periculo viri à.xl.infra. Viuianus.
u *Cum vir.* volens donare accepit debitorē in ducenta pro ducentis, cum non poſſet ſoluere niſi centum. ad id nunc reſpōdet. Accur.
x *Soluendo fuit.* ſcilicet debitor.
y *Pauperior.* & culpa marito obiici poteſt: alias non: vt.ſ.eod. vir ab eo. & infra, de fundo dota.l.ſi fundum.
z *Quia.* ratio primi caſus.
a *Neque.* ratio ſecūdi caſus. Accurſius.
b *Soluēdo.* ſcilicet debitor. & quia cum ſoluendo eſſe cœpit, donationis cauſa nō permanet. Ioan.
c *Permanet.* quia maritus iſte poteſt exigere tantum quantum ſoluturus eſt vxori.
d *Fuiſſet.* ſcilicet debitor.
e *Res. Sunt comparatæ.* ex voluntate mulieris, cum mulieri vtile ſit: vt ſupra, eod. ita conſtante. &.l. ſi ex lapidicinis. & infra, titu.j.l.ſi mulier. & argum. C. de ſer. pign. da. ma. l. fina. & infra, de donatio. inter virū

& vxorem.l.vxor marito.alioquin si sine voluntate mulieris,non erit empta res dotalis:vt.C.eod.l.ex pecunia dotali. quæ est contra.& infra,de fur.l.qui vas.§.fina.

Cvm dotis.] *CASVS.* Mulier pro dote, quam viro promittit fideiussorem dare potest. Viuianus.

a *Datus.*ab eo,qui marito dotem promittit. Sed econtra non valet, vt. C. de fideiusso. & man.l.j.quę est contra. Solu. hic vir accepit, quod potest.in.l.cótra. vxor,quod nõ potest.

Si is qui.] *CASVS* in princ. huius.l.est satis facilis. [*QVOD DICITVR.*] Mulier dedit in dotem fundũ, qui valebat. c. & nihil aliud.in quo fundo vir impédit necessario,puta ad fossam: quæritur, an ipso iure desinat esse dos:& sic viri in tanta quantitate, quãta est impensa? Et videtur q̃ sic, ex quadam regula, quæ dicit,expensæ necessariæ ipso iure minuunt dotem. Sed tamen sic intellige regulam: vt si expensæ sint minus,quàm valeat fundus: non desinet dotalis esse ex aliqua parte: sed retineatur loco pignoris,etiam totus. aut impensa est,quantũ valet fundus:& tunc desinit esse dotalis.sed mulier si obtulerit impensas vsque ad annum,recuperat fundum.Secũdo pone, quòd mulier dedit fundum valétem centum.& insuper.c.in pecunia: hic vir impédit.c.in fundo per plures vices necessario: q̃ritur,an desinat fundus esse in dotem? Et dicit, quòd nõ. sed pecunia, quæ est in dotem, desinit esse dos. Tertio,redit ad primum, & quęrit: pone quòd mulier reddit impensas vsque ad annũ: quæro an incipiat fundus esse dos, quasi desierit: quod nõ videtur, quod desiit: quia vir interim potuisset alienare,an nõ videtur nõ desiisse dos: sed quasi inutiliter remansisse: & vires núc reassumat expẽsis redditis:& dico,quòd desiit,& reincipit: neque eum poterit interim vir alienare,quia remanserit quasi dotalis.Viuianus.

b *Non teneatur.* contra me videtur, quòd hic de mora dicitur: sed non est, quia non in reddendo, siue dando, sed culpa fuit in exigendo,secundum Io.

c *Onera.*vt &.ff.familiæ erciscundæ.l.si maritus.& l.si filia.§.j.& supra,pro socio.l.actione.§.fina. Quæ autem sint onera illa,dicitur infra,solu.mat.l.si eum dotem.§.sinautem in sæuissimo.

d *Quod dicitur.* vt & infra, de impen.l.quod dicitur. &.ff. de ri. nup.l.dotem.& infra, titu.j.conuenire.&.C.de rei vxo.act.§.sed nec ob impensas. & supra, de euict.l.si pro re.§.si pro euictione. & institu.de act.§.penultimo.

e *Dotalis esse.* quia æs alienum fundum non sequitur,nec demi-

Inuitus nemo ad communionem cogitur. nuit:vt infra,ad Trebel.l.j.§.si hæres.&.l.cogi.§.iij.Vel secũdum Ioan. quia nemo inuitus cogitur ad communionem. vt supra, de condict.indebi.l.si non sortem.§.si centum.

f *Retineatur.* in causam pignoris.Azo.

LV. IDEM libro primo ad Plautium.

CVm dotis causa aliquid expromittitur: fideiussor eo nomine datus[a] tenetur.

LVI. IDEM libro sexto ad Plautium.

SI is,qui Stichum mulieri debet, in dotem delegatus sit: & antequam solueret debitor, Stichus decesserit, cùm neque per debitorem stetisset, quò minus solueret, neque maritus in agẽdo moram fecisset:periculo mulieris Stichus morietur:quãquam etiam si moram maritus fecerit in exigẽdo: si tamen etiã apud maritum moriturus Stichus fuerit:actione dotis maritus non teneatur[b]. Ibi dos esse debet, vbi onera[c] matrimonij sunt. Post mortem patris statim onera matrimonij filiũ sequuntur: sicut liberi:sicut vxor. Quod dicitur[d], necessarias impensas ipso iure dotem minuere: non eò pertinet, vt si fortè fundus in dote sit, desinat aliqua ex parte dotalis esse[e]: sed nisi impensa reddatur: aut pars fundi,aut totus retinea tur[f]. Sed si tantum in fundum dotalem impensum sit per partes[g], quanti fundus est: desinere[h] eum dotalem esse, Scæuola noster dicebat[i]: nisi mulier sponte marito intra annum impensas obtulerit. Si pecunia & fundus in dote sint, & necessariæ impensæ in fundum factæ: Nerua ait dotem pecuniariam minui. Quid ergo si mulier[k] impensas marito soluerit? vtrum crescet[l] dos: an ex integro data videbitur[m]? Cuius[n] rei manifestior iniquitas in fundo[o] est,secundum Scæuolæ[p] nostri sententiam. Nam si desinit[q] dotalis esse, poterit alienari. Rursus quemadmodum poterit fieri dotalis data pecunia? an[etiã] iam [data] pecunia in dote esse videbitur? Et magis[r] est vt ager in causam dotis reuertatur[s]: sed interim alienatio fundi inhibeatur.

LVII. IAVOLENVS libro primo ex Plautio.

NVptura filiofamiliàs si socero dotem ita promiserit: *Quod filius tuus mihi debet, id doti tibi erit:* interesse puto, vtrũ filij obligatio: an patris persecutio, & in rem versum promissione cõtineatur. Nã si id,quod filium dare oportet, significatum est: tota pecunia, in quam filius obligatus est, promissione dotis continebitur. Sinautem id, quod patrem de peculio, vel [de] in rem verso præstare oportebit: æstimare[t] debebit, quantum sit eo tempore id, quod promittitur: vt ea summa dotis esse videatur, qua patrem eo tempore[u] filij nomine condemnari oportebit. Quòd si non euidenter appareat*, de cuius mulier obligatione sensit:præsumptionem ad filij debitum spectare, verisimile est,nisi euidentissimè contrarium[x] adprobetur.

LVIII. CELSVS libro nonodecimo Digestorum.

SI sponsalibus nondum factis, Titio dotẽ Seiæ nomine promiseris,quum ea nubere dict.ob cau.quod Seruius. Accursius.

NVptura.] *CASVS.* Tria dicit,quòd Berta habebat obligatum filiumfamil.in.c.& patrem de peculio: & hæc nupsit filio: aut ergo dedit in dotem, quod filius debet: & sic.c.aut quod pater:& tunc quod peculium potest: aut est dubium, de quo sensit.& dicit quòd ad filij debitum respicere videantur, &.c.in dotem sunt.Viuianus.

g *Per partes.* per partes ideo dicit, quia non frequenter contingit, vt tantum impendatur vna vice quanti est fundus. sed si hoc euenit,idem erit.secundum Ioannem.

h *Desinere.* scilicet perpetuo:vt bona sit exceptio.

i *Dicebat.* hic refert opinionem Scæuolæ,quam infra,eodem.§. corrigit.secundũ quosdam.Vel quod legitur, id est determinatur per illud verbũ, nisi, quod statim sequitur.

k *Si mulier.*quãdo solus ager in dotem datus est.Accursius.

l *Crescet dos.* scilicet prima:vt non intelligatur noua data: sed vetus creuisse videatur.

m *Videbitur.* vtrumque enim videtur absurdum. & est verum, si ponas fundum tãtum in dotem datum,& minus impensum, quàm valeat fundus.sed si ponas pecuniam & fundum,tunc decrescit pecunia quidem propter impensas fundi.

n *Cuius.*si dicas statim decrescere dotem propter necessarias impensas.Accursius.

o *In fundo.* in pecunia nulla est iniquitas, si crescat: cum & decrescat: vt infra,de impen.l.quod dicitur. dic ergo, manifestior, id est manifesta.

p *Scæuolæ.* qui dixit desinere dotalem,si expensæ fiant quanti valet fundus: vt supra,eal.Accursius.

q *Desinit.* scilicet statim, quando tanta est impensa quanti est fundus, prout Scæuola dicebat: quod potest esse, vxore non soluente intra annum: vt supra,eadem.l. **Flo. appẽ ruit*

r *Et magis.*nunc soluit.Accursius.

s *Reuertatur.* quia licet desiit esse dotalis: mansit tamen quasi dotalis: & ideo alienatio impeditur sicut & aliàs: vt infra, de fun. do. l. fundus.& supra,de con

Præsumptio standum est,nisi contrariũ probetur.

a *Si sponsalibus. Nollet.* non tamen repudium misit. alioquin eua- nescęret: vt supra, e.l. stipulationem &.l.licet. vel hic non erant sponsalia.

b *Mediæ.* vt infra, eo.l.dotis.

c *In dotem.* quod infra, eod. corrigitur. nam non est dos, nisi cũ fundus fuerit penes virum: vt infra, de fun. dota. si nuptura. §. si fundum alienum. & facit infra, eodem titulo. l. si marito. & supra, eo. l. si res. §. finali. Accursius.

d *Periculo.* marit⁹ enĩ licet teneatur in specie aliena: eius tamen interitu liberatur: vt infra, de solutio. l. si mihi alienum.

e *Ea.* scilicet Pamphila.

f *Quia.* videtur quòd non: quia &c.

g *Mansisset.* id est, si non permansisset, causa dotis haberi.

h *Redderetur.* quia in stipulatione non venit partus & fructus, nisi lit. contesta. vt supra, de vsur. l. videamus. §. si actionẽ. &.l. si stipulat⁹.

i *Peruenisse.* breui manu: vt supra, si cer. petatur. l. singularia.

*Flo. debetur

k *Liberatio.* Not. non res, sed liberatio peruenit ad maritum. argumen. pro sententia nostra: vt hic, & infra, de fun. do. l. si fundum. Accursius.

Si mulier.] CASVS in hac. l. non ponitur, vsque ad. §. ex asse. [EX ASSE.] Testator Titium hæredẽ instituit: & rogauit vt. ix. vncias hæres Bertæ restitueret: hæc Berta nubẽs Seio delegauit Titiũ, vt ei restituat: quæritur, an hoc fieri possit? Et dicit, quòd non: sed ipsi mulieri debet fieri restitutio: & ipsa postea in dotem det. di

*Flo. cùm vel

cit aliquis, quòd Titi⁹ debet restituere æstimationẽ hęreditatis: quod non placet: quia non quæsiuit aliquod ius ex dicta delegatione & ꝓ missione facta Titio. [EIVS NOMINE.] Pro ancilla, credens liberam, dedi centum in dotem. matrimonium non est secutum: quia non potuit cũ ancilla cõtrahi. quæritur quis repetit: ego vel dominus? & dicit, si dedi donaturus, tunc dominus: si non donaturus, tunc ego. Secundo, hæc manumissa nupsit: quæritur, an sit dos? & dicit, aut quandocunque contrahet, esset dos: & erit dos: & aliter non. Tertio, infert ex primo: vt si dedi donaturus, nunquam repetam: sed dominus: sicut si voluissem donare domino, & eius iussu donassem ancillæ. Viuianus.

l *Vel Titio.* vel, ꝓ etiã. s. vt trãseat dominiũ sine possessione. Ac.

m *Iussisset.* vir, si non delegauerit: vt differat à sequenti: cum dos non sit viri.

ei nollet: [a] tamen si postea nupserit, dotem debebis: nisi aliæ nuptiæ mediæ [b] interuenissent. ℣ Si mulier ancillam Pamphilã à Titio stipulata, deinde ei nuptura, quod is sibi debebat, doti habere permisit: etiam si non erit viri Pamphila: an ipsa tamẽ Pamphila in dote, [c] & mulieris periculo [d] erit? An & quod ea [e] peperit, reddi mulieri debebit? quia [f] si in sua causa prior stipulatio mansisset, [g] nõ redderet: [h] nisi fortè refert, habuit rẽ, quã debebat vir, quo tẽpore dos cõstituebatur: (nam ita poterit videri res ipsa ad eum peruenisse [i]) an nõ habuerit. Nam si nõ habuerit: magis est, vt liberatio [k] obligationis potius, quàm res ipsa ad eum ita peruenisse videatur: ideoque partus eius non debeatur.*

Adiectus quis videtur ad solutionem, non ad obligationem quæ ex solutione resultat. Bartolus.

LIX. MARCELLVS libro septimo Digestorum.

SI mulier ita dotem promiserit, *Decẽ tibi aut Titio doti erũt*: hoc casu dici potest, vel Titio [l] dari posse: sed de dote virum teneri: quemadmodum si Titio iussisset [m] dari. Nec mirum: cũ etiam promissura viro dotem posit, delegante eo, alteri promittere: & si [n] dici solet, alij [o] quàm marito, dotis nomine mulierem non posse obligari. his enim casibus viro [p] dos quæritur. Non enim existimauimus illam ita promisisse, vt *vel de Titij nuptiis cogitaret.

Per delegationem non liberatur debitor, nisi delegato quæratur. Item restitutio fideicommissi ex Trebellianica delegari non potest. Bartolus.

℣ Ex asse hæres institutus, rogatúsque mulieri dodrantem hæreditatis restituere: iussu eius, [q] quod debet, [r] doti promisit marito. Vereor, [ne] non sit obligatus. Nam mulieri in hoc tenetur, vt hæreditatem restituendo transferat actiones, & quas habet, & quibus est obstrictus: quas transferre ad alium, quàm cui debet fideicommissum, [hæres] non potest. Aliquis dixerit, incerti cum eo agi posse, [vt] fideicommissi pręstet æstimationem. [f] Huic ego consentire nõ possum. Nam obligari mulieris debitorem ita æquum est, si accipere idipsum, quod ei debetur, vir [t] potest. Sed ne indotata mulier esse videatur: dicendum est, ipsi mulieri ex Trebelliano restituendam esse partem hæreditatis, quæ ei relicta est: vt ea suo marito pro dote eam solueret: quia & ad eam fideicommissum, & onera eius pertinent: delegatione propter nimiam subtilitatem [u] & casus necessitatem minimè obtinente. ℣ Eius nomine, quæ libera videbatur, decem in dotem dedisti. eo casu habebis condictionem, quo habere potuisses, si mulieris liberæ nomine dedisses, [x] nec nuptiæ secutæ essent.

Si [autem] manumissa nupserit: ita demum dos [y] erit, si ea mente dedisti, vt quãdoque secutis nuptiis dos esset. Igitur si mulieri donaturus dedisti, dominus condicet: [z] quemadmodũ si cũ qui sibi [a] donatur⁹ esset, mulieri ipse* donare iussisset.

Not. istum casum, qui est adeo verus, vt si aliquis promittit dotem arbitrio boni viri, quòd tunc intelligitur certa quantitas relicta, quam bonus arbiter arbitrari debet: etiam si nunquam arbitratus fuisset: vt. l. 1. infra, de leg. 2. Et est argumen. ad statuta Italiæ, quæ dicunt mulierem esse dotandam. Bartolus.

LX. CELSVS libro vndecimo Digestorum.

QVæro, quãtæ pecunię dotem promittẽti adultæ mulieri, curator cõsensum accõmodare debeat? Respondit, Modus ex facultatibus, & dignitate [b] mulieris, maritíq; [c]

n *Etsi.* pro etiam. id est, quamuis.

o *Alii.* quasi illi alij sit nuptura. Accursius.

p *Viro.* non Titio, cuius persona adiicitur, ad solutionem tantum: vt instit. de inuti. stipulatio. §. si quis alij. vel differat à sequenti, cum non sit matrimonium. Accursius.

q *Iussu eius.* scilicet mulieris.

r *Debet.* vnde nec ad hæredem transit: vt infra. de leg. j. cum filio. sed videtur ad aliũ trãsire posse: vt infra, ad Trebellianum. l. apud Iulianum. §. sed vtrum. quæ est cõtra. Solu. ibi loquitur de eo procuratore per quem mihi restitutio videtur fieri: hic de eo qui animo nouandi est in rem suam adhibitus: & per eum mihi non quæritur aliquid. nec mirum. nam filius procuratorem cõstituit: non tamen nouat: vt supra, de procura. l. seruum. & infra, de noua. l. filius. Sed argumen. cõtra supra, de mino. quòd si minor. í prici. vbi in causa in integ. resti. fit alius procurator in rem suam. & facit infra, de don. l. vt mihi. Item not. hæreditatem per delegationẽ non posse acquiri. nam nec per procuratorem potest adiri: vt infra, de acquirenda hęreditate. l. Paulus respon.

s *Æstimationem.* marito. Accursius.

t *Vir.* vir autem non potest, cum non sit fideicommissarius: sicut nec seruitutem potest quærere qui fundũ nõ habet: vt. §. de actio. empti. l. tenetur. §. si tibi. Accursius.

*Flo. ipsam Halo. ipsi

u *Subtilitatem.* No. ni mia subtilitas est iuris impossibilitas. Ioan. supra, fuit subtilitas, sed casus scilicet istius necessitas. nã aliàs secus: vt supra, eo. l. si extraneus.

x *Dedisses.* id est, si nõ donaturus mulieri promisisti.

y *Dos.* prius enim nõ erat dos: quia nec matrimonium: vt. C. depo. si. l. Lucius Titius cum haberet.

z *Condicet.* quia domino huiusmodi pecunia quęsita est: quemadmodum &c.

a *Sibi.* scilicet domino.

b *Varo. Dignitate.* Nam & magistris pro dignitate natalium mercedes præstantur: vt infra, de administratione tutorum. l. cum plures. §. cum tutor. ADDITIO. Ex isto tex. dum dicit, dignitate mulieris & cætera. no. quòd nobiles mulieres indigent maiori dote quàm ignobiles. & hoc est verum nubendo pari: secus si inferiori: vt not. C. de dot. promiss. l. iij. secundum Bal. hic.

*Magistris pro natalium dignitate merces præstantur.

c *Maritique.* vt argumen. C. de administratione tuto. si curatorem.

res.& infra,eodem.l.cum post.§.gener.&.§.nuptiis. Accursius.

a *Siue generalis. Causa dotis.* vel augendæ, vel minuendæ: vt infra,de administra.tuto.& curato.l.non tantum.potest enim sic constitui: vt.C.de iure do.mulier in minore.

b *Promissum.* ab adulta cum auctoritate curatoris.sed si curator promisisset aliquid distingue:vt statim dices.

c *Non valet.*ergo nō potest restitui:vt supra, de mino.l.in causæ.in prin.Sed cōtra dicitur supra,de mino.l.si ex causa.§. in dotis. Solu. siue curator, siue adulta, promittat in dotem vltra quàm valeat patrimonium, vel vltra quàm valeant facultates, ipso iure nulla est promissio: vt hic, vt si habet centum,& promittat ducenta:nisi vbi curator promittat animo donandi, vel decipiendi.tunc enim tenet in præiudicium curatoris.Si vero adulta promittat in dotem vltra vires patrimonij: vt si habet centum,promittat.lxxx.cū debeat creditoribus.xl.vel si totū patrimonium nominādo dedit,non detracto ære alieno: tenet promissio :sed restituetur: vt ibi. Si vero curator promittat bona fide vltra vires, tenetur: sed de æquitate gaudet exceptione:vt infra,de admi.tuto.cum post.§. j. Alij dicunt, quòd ideo non valet hoc ipso iure, quia vir participauit dolum: alioquin,id est si vir non participauit dolum: si sciens curator fuit:tenetur,cum donasse videatur. Si vero bona fide succurritur ei curatori aduersus mulierem:vel ipsa mulier promittat viro de solido soluendo si ad meliorem fortunā peruenerit:& curatori datur exceptio de superfluo infra,de admi.tu.l. cum post. Vel hic ipsa promisit: ibi in.l. si ex causa curator, secundū Ir.tu dic vt primo dixi. Accursius.

Dotis promissio vltra vires patrimonii, an valeat.

**Flo. infirmare*

**Val. imputare*

d *Malo.*à simili. nec hic quasi dolo præsumpto procurator promisit,secundum Ir.tu dic vt primo dixi in.l.si ex causa. Accursius.

Vtile nō vitiatur per inutile.

e *Infirmari.* non vitiatur vtile per inutile: vt supra,de vsur.l. placuit.& infra,de stip.ser.l.sed si sibi.& supra,communia prædio.l.proprium. Accursius.

f *Pecuniam.* sic rebus alienatis pecunia, scilicet ex rebus acceptā, potest conuerti in dotem, vt dictum est supra.l.ita constante.& infra,eo.cum post.§. pen.&.l.finali.

Titia.]*CASVS.* Berta habebat in hæreditate materna quartam, quam cessit cohæredibus: & ipsi dederūt ei Bertę quédam fundum, quem ipsa dedit in dotem viro cum aliis rebus.tandem videns se deceptam, petiit se restitui in integrum ipsamet, statuendus est, quousque ratio patitur.

LXI. TERENTIVS Clemens libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

SIue generalis curator, siue dotis dandæ causa[a] constitutus sit: & amplius doti promissum[b] est, quàm facultates mulieris valent: ipso iure promissio non valet: [c]quia lege rata non habetur auctoritas dolo malo[d] facta. Quærendum tamen est, vtrum tota obligatio: an quod ampli[9] promissum est, quàm promitti oportuit, infirmetur? Et vtilius est dicere, id quod superfluum est, tantummodo ifirmari[e].*[f] Iste autem curator res dotis nomine tradere debet: non etiam vt vendat cuilibet:& pretium eius in dotem det. Dubitari autem potest, an hoc verū sit. Quid enī, si aliter honestè nubere nō possit, quàm vt pecuniam[f] in dotem det, idque ei magis expediat? Atquin possunt res in dotem datæ plerumque alienari, & pecunia in dotem conuerti. Sed, vt expediatur quæstio: si quidem res in dotem maritus accipere maluerit: nihil amplius quærendum est.sin autem non aliter cōtrahere matrimonium vir patitur,nisi pecuniis in dotem datis:tunc officium est curatoris, apud eundem intrare* iudicem, qui eum constituit, vt iterum ei, causa cognita etiam viro absente, permittat rerum venditione celebrata, dotem constituere.

Restituto minore, non restituitur aduersarius eius aduersus rem iam in alium per maiorem redactam, sed ad eius æstimationem.h.d.

LXII. MODESTINVS libro quinto Responsorum.

TItia cùm esset minor viginti quinque annis, quartam hæreditatis matris suæ, communem sibi cum fratribus, permutauit:*& accepit pro ea parte fundum, quasi emptione inter se facta.hūc fundū cū aliis reb[9] doti dedit.[g] Quæro, si in integrū restituatur,[h] & partem suā accipiat quartam,& reddat fundum:[i] quid debeat maritus facere?an cōtētus esse debeat aliis rebus in dotem datis? Item quę ro,si hæc decesserit, & hæredes eius in integrū restitutionē ex persona eius petierint,& ipsi petant quartā partē, & illi fundū: an maritus cogatur restituere fundum, contentus in retētione lucri dotis cęteris rebus?Modestinus respondit,nihil proponi,cur marito dos auferēda sit: sed in merā æstimationē prędij mulier,vel eius hæredes cōdēnādi[k] sunt, in hoc tempus referendam,quo in dotē datus est.

Actionem alteri quæsitam ex facto meo sibi auferre non possum sine voluntate sua, nisi meo nomine, & ad meam vtilitatem, quæsita sit.h.d.

LXIII. IDEM libro singulari de Euremeticis.

STipulatio de dote reddenda ab extraneo[l] interposita, facto diuortio statim committitur:[m] nec reditegrato matrimonio,actio stipulatori quęsita intercidit[n]. Denuo igitur cōsentiente stipulatore dos cō stituenda[o] est: ne sequenti matrimonio mulier indotata sit: si modò ea dos non ab ipsa profecta sit, quàm alius permissu eius stipulatus est.tūc enim[p] cō sensus[q] eius nō est necessarius.

LXIIII. IAVOLENVS libro quarto ex Cassio.

POst diuortium, mulieri* si de dote[r] maritus nihil cauit, & cum alij nupsissent, postea ad priorem virum rediit:tacitè dos ei redintegratur.

LXV. POMPONIVS libro quinto ad Quintum Mucium.

SI legato aut hæreditate aliquid seruo dotali obuenit:

A vel ea mortua hæredes eius: & restituta est ad quartam: & fundum eis restituit ex voluntate viri. quæritur an vir debeat esse cōtētus cæteris reb[9] ea viuēte,vel ea mortua,cū erat pactū de dote lucranda? Et dicit q̄ non:sed dabitur viro ęstimatio fundi. Vi.

g *Dedit.* cum erat maior, secundum Io.

h *Restituatur.* scilicet cōtra permutationem. *Flo. muta sed nōne ipso iure nulla fuit permutatio,* cum non fuerit ęs alienum: nec de decreto hic aliquid dicitur: vt. C.de præd. mi.l. ob æs.&.l. prædia.&.l.si prędium? Respon. in quarta hæreditatis non erant prędia. Sed hodie secus: quia etiam alia nō possunt alienari: vt. C. de admi.tut. l. lex quæ.in fin.Item quomodo in dotem dedit fundum, etiam cum decreto, eadem ratione: quia non est æs alienum? Respō. dedit quando erat maior: ne contradicant dictæ leges : & sic non refertur ad proximè dicta scilicet cū esset minor,secundum Io. Vel dic, secundum Azo.ad proximè dicta referri: vt infra,de le.iij.l.si plures.in fin. & erit speciale in dote & donatione propter nuptias, vt etiam si non sit, propter æs alienū fieri possit, cum decreto tamē: vt.C.de admi.tu. l. lex quæ.circa prin.&.C.si minor fac.ma.l.fin. §. finali.

B

C

i *Reddat fundum.*voluntate mariti.alias enī cum nec possideat, nec dominium habeat,restituere non potest: sed tenetur ipse maritus i sub sidium: vt supra,de mino.l.in causę.j.§.finali.

k *Condemnandi.fratrib[9] mulieris.* Accursius.

l *Stipulatio. Ab extraneo.*qui dotē dedit.

m *Committitur.* propter solutionem matrimonij.

n *Intercidit.* vt infra, *Flo. mulier* soluto matrimonio.l.i-sulam.& supra, loca. l. item quæritur.§.penul. & supra,de pactis.l.fin.

D

o *Constituenda.*vt infra,de pac.do.l.cū maritus.§. Titius.& hoc si vult.nam non cogitur : vt no.supra,eodē. l.dotem.

p *Tunc enim.* si ab ipsa profecta sit. Accursius.

q *Consensus.* scilicet stipulantis nomine mulieris. Accursius.

r *Post diuortium, mulieri si de dote.* si id est quamuis.& subaudi, maxime.& sic idem dices & si cauerit.vel dic, quando alij non nupsit mulier: vtrobique, id est siue ei cauerit maritus: siue non : redintegrato matrimonio dotem redintegrari dices.Si vero alij nupsit, tunc redintegrari dices, cum maritus ei non cauit: vt supra,e.diuus Seuerus.& ifra,sol.ma.l.si mulier.&.l.pe.§.vxor. Io.& alij vt Or.indistinctè dicunt.secus si cauisset.tunc enim soluisse videtur: vt.C.ad.l.Fal.l.fin. Accursius.

Si legato.

BIU Cujas

a *Si legato. Noluit.* idem dico & si simpliciter reliquit: vt infra, de fun.do.l.fundus.& infra,de adquiren.hęre.l.aditio.Si vero intuitu mariti, apud maritum residebit: vt supra,de pec.l.hinc quæritur.§. potest. & hoc post nuptias. ante vero sine distinctione quæritur mulieri: vt tantum quæsitum sit in causa dotis:vt supra,eo.l.si seruo.& adde quod not. infra,fol. ma.l.seruus dotalis.Ac.

Si vsusfructus.] CASVS. Quidã extraneus dedit mihi vsumfruct.fundi sui in dotẽ, & non fuit sibi stipulatus.hæc Berta mihi nupsit, & tandem diuertit:vnde repetit dotem. quæritur, qualiter ei reddam.si enim ei cedã vsumfruct. non valet: sed redit ad dominum proprietatis ex natura vsusfr.cõsulit ergo hęc lex vt vir locet vsumfruct. vel vẽdat mulieri, vt sic vir videatur rẽ habere qui est vsufructuarius:& non alij cedere. sed quia mulier debet gratis rẽ habere: fit dicta locatio vel vẽditio vno nummo.Vi.

b *Non habebat.* scilicet nec etiam vsumfructum proprietatis.

c *Ad eum.* immò videtur quòd sic: vt supra,de vsufru.l.arboribus.§.vsufru. Sol.aliud est cedere: vt hic.aliud concedere vel donare: vt ibi scilicet pceptionem fructuum.Cur ergo fructuarius iste non donat? Respon.quia tenetur reddere.Nam in necessitatibus nemo liberalis existit: vt infra, de adi. le.l. rem legatã. &.ĵ. de regulis iuris. l. donari. fit ergo remedij loco vnius nummi tantũ locatio,quæ aliàs nulla esset:maxime pro re digna magna mercede: vt.ĵ.de adquir. possl.si quis autem.§.fin.& supra,loc.l.si quis cõduxerit.quę sunt contra.sic ergo speciale est hic.vel dic vt ibi.Accursius.

Liberalis in necessitate nemo existit.

d *Vsumfructum.* Sed cõtra insti.de vsufr.§.item finitur.vbi dicit quòd nihil agitur.So.nihil agitur quo ad personã extranei:agitur tamen aliquid:quia admissus ad dominum redit secundũ Io.Item contra.s̈.de vsufru.arboribus.§.vsufru.Solu.vt ibi.Accursius.

e *Vel locet.* Sed cur maritus iste non dat insolutum perceptionẽ fructuum,nõ ius ipsum:quod nec potest: sicut aliàs aliud pro alio datur:vt infra,fol.mat.l.vsufruct.in princip.nam ibi formalis datur, & causalis restituitur, vel econtra ? Respon. illa secundum istam intelligitur,vt si patiatur vti,si locatio vsusfructus vel venditio:vt hic dicit:vel vt ibi not.

f *Maritus.* per locationem : vt supra, de vsufruct,l.arboribus.§. vsufructuarius.

Roculus.] CASVS. Quatuor dicit.Ecce Berta ancilla nupsit de facto, & pecuniam domini.c.in dotem dedit. quæritur an hæc pecunia fiat in dominio viri?Et dicit quòd nõ,nisi teneat vir per trienniũ non consumendo,etiam si vsucapiat.Secundo si hæc mulier manumittatur,& stetit cum eodem viro : an tunc salte fiat viri?Et dicit quòd non:sed dominus pecuniæ eam vindicat si extat;aut condicit si est cõsumpta. Tertio redit ad primũ si vir vsucepit ante terminum, an teneatur ad tantũdem domino pecuniæ quondam?Et dicit cp non.nam lucrifecit vsucapiẽdo. Quarto dicit, idem esse si alio modo desinat eã habere iure sine dolo.s.ante matrimonium:hoc est antequam sit illa libera.Viuianus.

g *Vsucapta.* quo casu lucrifecit:vt infra.e.l.§.quod si vir.& hoc si ab ignorante muliere se esse ancillam, viro detur : vt.C.quod quod testator noluit[a] ad maritum pertinere:id soluto matrimonio reddendum est mulieri.

LXVI. IDEM libro octauo ad Quintum Mucium.

SI vsusfructus fundi, cuius ꝓprietatem mulier nõ habebat, [b] dotis nomine mihi à domino proprietatis detur: difficultas erit post diuortium circa reddendum ius mulieri:quoniã diximus vsumfructũ à fructuario cedi non posse,nisi domino proprietatis. & si extraneo cedatur, id est ei, qui proprietatẽ non habeat,nihil ad eũ [c] transire, sed ad dominum proprietatis reuersurum vsumfructum [d]. Quidam ergo remedij loco rectè putauerũt introducendum [esse,]vt vel locet [e] hunc vsumfructum mulieri maritus: [f] vel vendat nummo vno : vt ipsum quidẽ ius remaneat penes maritum : perceptio verò fructuũ ad mulierem pertineat.

LXVII. PROCVLVS libro septimo Epistolarum.

PRoculus nepoti suo salutẽ. Ancilla, quæ nupsit, dotísque nomine pecuniam viro tradidit: siue sciat se ancillam esse, siue ignoret:non poterit eã pecuniã viri facere: eáque nihilominus mansit eius, cuius fuerat antequam eo nomine viro traderetur:nisi fortè vsucapta [g] est: cum eo.l.si liberam. Sed quo tĩ? Respon.vt infra,pro dote.l.j.in fin.Item contra.j.so.ma.l.si alienam.Solu.pecunia ista non fuit in dotem: quia antequam fuisset matrimonium, maritus iste condictione tenebatur eam domino ancillæ restituere. at ibi in dotem fuit ab initio.ideo iuste mulieri redditur.Io.

nec postea, quàm apud eũdem virum libera facta est, eius pecuniæ causam mutare [h] potuit. itaque nec facto quidẽ diuortio : aut dotis iure, aut per condictionẽ repetere rectè potest [i]. sed is, cuius pecunia est, rectè vindicat [k] eam. Quòd si vir eam pecuniam pro suo possidendo vsucepit,scilicet quia existimauit mulierem liberam esse: propius est, vt existimẽ eum lucrifecisse [l]:vtiq; si ante, quàm matrimonium esse inciperet, vsucepit. & in eadem[adhuc]opinione [m] sum , si quid ex ea pecunia parauit,antequam ea dos fieret : ita vt nec possideat eã, [n] nec dolo fecerit, quò minus eã possideret [o].

Sermo simpliciter prolatus intelligitur, pro prima vice. Bartolus.

LXVIII. PAPINIANVS libro decimo Quæstionum.

DOtis promissio [p] non ideo minus valebit, quòd ignorãte initio patre nuptiæ [q] factę* fuerint, si postea consenserit: cum omnis dotis promissio,futuri matrimonij tacitam conditionem accipiat [r]. Nam & si minor annis duodecim vt maior, deducta sit:tunc primũ petetur, cum maior annis apud eundem esse cœperit. Quod enim [s] vulgàtum [t] est, dotis promissionem in primis dũtaxat nuptiis sed quare non hic?Respon.idem est forsan de æquitate: vel quod melius est,ideo dictum existimo in pecunia, quia assidua permutatione consumitur:& ideo data est, vt erogetur. vel melius: quia iste qualisqualis maritus non habet lucratiuã causam.& ideo non approbo opi.Ioan.qui scribit hic agi neg. gest. in subsidiũ in tali notula, in eadem opi. &c. scilicet vt domino non teneatur. licet lucrifecerit.s.prętium.& hoc re extante,& nondũ vsucapta:alioquin ratum habendo dominus aget neg.gest.Ioan.

h *Mutare.* scilicet mulier . sed maritus posset per vsucapionem : sed tunc teneretur eam restituere mulieri soluto matrimonio : quia dos fuit:ac si vsucepisset ante matrimonium,id est antequã esset libera lucrifaceret : vt hic dicitur:nec restitueret:quia nec dos fuit.

i *Rectè potest.* scilicet mulier.

k *Vindicat.* sed cur nõ restituitur huic ancillę pecunia, quãuis matrimoniũ non sit: sicut minori. xij. an. vt.ĵ. e.l.si sponsa? Respõ.minori restituitur: quia eius data est pecunia. Itẽ quia ætate permittente nubere potest. in ancilla secus est.

l *Fecisse.* sed cur ei reddere non debet, cũ ab ea habuit causam:sicut & aliàs cõtingit:vt supra, de cõdic. inde.l. indebiti.§.sed & si.&.ĵ. de do.cau.mor.l.si alienam. quæ sunt contra? Respon. quia ante adquisitionẽ dominij per vsucapionem sibi condictio adquiri non potuit, quia erat ancilla: sed ibi potuit.

*Fl. nuptiæ non fuerint

m *Opinione.* i. vt mulieri nõ teneatur.Acc.

n *Eam.* s.pecuniam.

o *Possideret.* secus si rẽ meam redegit in pecuniam:in quo casu cõuenitur de pretio iudicio neg. gest. in defectum.

D *Dotis.*] CASVS. Tria dicit.Primo filiasa.nupsit ignorãte patre:& aliquis extraneus promisit dotẽ: deinde pater sciuit,& ratũ habuit matrimoniũ. quęritur,an cõfirmetur promissio dotis: & dicit,cp pendebit vsq; dum matrimonium valeret: & tunc erit dos.Secundo dicit idẽ in minore.xij.an.pro qua dos promissa est. nã tenebit ꝓmissio quãdo erit matrimo. & tũc erit dos:& interim pẽdet.Tertio,obiicitur prædictis duobus,ex quadã regula,qua dicitur:quomodocũq; dos promittatur:intelligaĩ valere pro primo matrimonio,nõ pro alio.sed certe hic nõ fuit aliud in medio,neque etiã erat aliquid in primo casu, sine consensu patris:neque in secũdo casu,cũ pupilla.sed si primũ matrimoniũ aliquid esset,dos ab extraneo promissa nõ tenet in secũdo,sed tãtum in primo. Vi.

p *Dotis promissio.* facta etiam antequam de facto contrahat.Acc.

q *Nuptiæ.* scilicet de facto.Accursius.

r *Accipiat.* traditio rerum inæstimatarum non fit,sed resoluitur sub conditione:vt supra,eod.l.sed nisi aliud forsan est in rebus æstimatis:vt supra,eo.l.plerumque.§.si ante.& infra, de vsucap.pro dote.l.si æstimata res.Accursius.

*Rerum inæstimatarum traditio nõ fit.

s *Quod enim.* bene dico,si consenserit.quod enim &c.

t *Vulgatum.* vt infra, de verb. signifi.l.boues.§.hoc sermone.& infra,

BIU Cujas

infra,qui & à qui.l.matrimonij.& infra, de pac. dot.l.inter socerum. §.fin. &.j.de lega. iij. l.fideicommissa.§.sic. &.§. pro soc.l.si socius pro filia.§.quòd si salua. Sed arg.contra.j.de condit.& demon.l.hæc cõditio.in fi.j.respõ.&.j.rem ra.habe.l.quo enim.§.j.

a *Nuptiæ.* cum alio factæ: sed nec hæ dicentur aliæ, sed eædem, eum & retro dicantur

**Flo.destinare* validæ,secuta tamẽ ratihabitione.Accursius.

destinari: * neque durare obligationẽ, si post alterius matrimonium ei nubat,cui dotẽ promiserat:tunc locum habet,cum interceſſerunt aliæ nuptiæ[a].

LXIX. IDEM libro quarto Responsorum.

CVm post.] CASVM in prin.huius.l.vide infra,in gloss.j.[IN DOMVM.] Vir cum ad præsens non solueretur dos,stipulatus est à patre mulieris vsuras dotis,vt exinde alat eã. tandem ipsa venit ad domum viri, & de suo se sustentauit.dicitur q̃ vir non potest petere vsuras. [PATRONA.] Patrona pro liberta quæ nupsit, dedit.c.in dotem: ex hoc liberta extitit ingrata: non ideo patrona reuocat dotem : nisi eam in seruitutem reuocet. [PARTVS.] Ancillas mulier in dotem dedit.partus earum augẽt dotẽ: & sunt dos.ideoque si vxor dicat viro quòd sint communes, non valet:quia sic esset donatio, quæ non valet inter virum & vxorem constante matrimonio.Viuianus.

*Flo.ea

b *Cum post diuortium.* Diuertit vxor à marito culpa sua : cui centum in dotem promiserat,& fundum tradiderat. meruerat autẽ dotem amittere:quia culpa sua diuerterat: sed tamen quia maritus videtur sua taciturnitate renuntiasse retẽtioni dotis, ideo non petit fundum, nec pecuniam promissam. vel dic, in tradendis tantum:& non traditis.

Casum ponit.

c *Promisit.*& tradidit.& ideo videbatur quòd maritus posset intendere rei vindi.sed contrarium est.

d *Longo.* viro sciente & pacisceute.Accursius.

e *Tacite.* vt supra,de probatio.l.Procula.

f *Cessit.* si vir eam non exhibuerit : sed ipsa se & familiam suam exhibeat:quare vsuræ veniunt.aliàs secus:vt infra,eod.l.si mulier.

g *Vsuras.* aliter si debitori nupsisset:vt infra,eod.l.si mulier.Ac.

Casum ponit.

h *Matrimonii.* Vxor mea à me diuertit . promisi ei dotem cum instaret repetendo eam , & congruo tempore me soluturum post quinquennium cum vsuris semissibus.reconciliata est postea mecum in matrimonio in secundo anno post stipulationem:fuitque in matrimonio.expleto quadriennio secundo diuertit, & petit vsuras à tempore interpositæ stipulationis : quod non potest: quia sors & vsura cœpit non deberi cõtracto matrimonio:ideoque petit vsuras à die stipulationis vsque ad secundum matrimonium currentes.

i *Cœpit.* id est cœpit non habere.

k *Vsuras.* pecuniæ promissæ in dotem,& non solutæ ab vxore.

l *Petit.* vt supra, manda.l.antepenult.& infra, soluto matrimonio.l.in insulam.§. vsuras. & infra , de doli except.l.fina.in principio.Accursius.

m *Placuit.* immò videtur quòd nõ:vt.C.de do.promiss.l.j.Sol. hoc in patre dotãte filiam,cuius est officium dotare eam: aliud in alio.vel ibi nulla cõuentio vel promissio interceſſerat : licet esset scriptum promissam fuisse dotem,cum probaretur in contrarium. vel ibi promissio interuenit nuda,scilicet dotis dandæ.sed tamen quantitas vel species non erat declarata: ideoque nõ datur actio.

Specialia duo concurrere nõ possunt.

Nec enim specialia duo concurrere possunt:& quòd ex nudo pacto detur actio : & ad incertam dotem : hic autem vnum speciale tantum fuit,scilicet dotis incertæ:cum stipulatio interceſsit.

n *Legatum.* Argumen.contra.j.de adimen.lega.l.fi cui.Accur.

o *Constaret.* cum ille qui legat,vel promittit, nullũ fundum habebat:sed habere credebat.immò idem & si haberet. Secus est in domo : vt infra,de leg. j.l.si domus.quæ est cõtra. Et ideo aliud est in fundo : quia sola destinatione patrisfamiliàs constituitur : vt infra, de lega. j. quod in rerum.§.quod si post.cuius stipulatio facta in genere,vel legatum, ideo non valet , quia hæres adeo minimum fundũ dando se liberare posset, vt in eo nec etiam palmam nec etiam digitum propter breuitatem ipsius fundi extendere posset. domus autem legatum non ita facile cõstitui potest derisorium : cum domus pariete demũ interiecto diuidatur in duas: vt supra,com.prædi.l.si quis duas.§.si quis partem.secundum Io. Vel hic cum agebatur, vt certus fundus demonstraretur : vt infra , de verborum obli.l. ita stipulatus. &. l. triticum. licet legatum valeat, si de certa re senserit testator,& non expressit: vt infra,de lega.j.legato.§. j. Item contra ad id , quod hic de legato dicitur infra,de adimẽ. lega.l.si cui. Sed ibi speciale fauore alimentorum.Item ad idem cõtra infra,de lega.iij.Stichus. Sed & ibi debet doceri artificium similiter fauore alimentorum,vt ex eo se debeat alere:vt ibi dicit.

*Quidã legat,promodo facultatum, & dignitate natalium viri, rectè per tutorem const. pot.

*Flo.videtur

p *Ignotum.* legatum,vel promissum. Sed quid si dixit,dabo fundum in dotem? Respõdeo,videtur valere etiam magis quàm hic: & dabitur fundus conueniens.

q *Etenim.* à simili,ergo à patre.Accursius.

r *Et dignitate.* vt supra,eod.l.quæro.Accursius.

f *Per tutorem.* vel curatorem,vel procuratorem,cum heres tantum gener erat spe & destinatione. Sed qualiter hic tutor potest in re sua auctor fieri : vt institu.de auct.tu.§.vltimo. & infra,ad Trebell.l.j.§.fuit quæsitum. ipse enim tenetur ad dotem reddendam,vel de peculio,vel de in rem verso,vel quod iussu? Respondeti potest, quòd principaliter res illa spectat ad filium : vt argu. infra,de auct.tu.l.j.sed & in re sua , cum notum sit pupillum non damnificari,auctor erit : vt supra,de contrahen. empt.l.fistulas.§. fundum. Accursius.

t *Patrona.* patrona promisit dotem pro liberta sua.Accursius.

u *Promissam.* marito futuro.

x *Retinebit.* hoc plane legitur ita,scilicet nisi eam in seruitutem reuocauerit. potest enim,cum ammodo matrimonium sequi non possit : nec dos petetur . quid si post contractum matrimonium extitit ingrata : & est reuocata in seruitutem ? Respon.vt.C.eod. l.si dotem.

y *Nulla.* si non præcesit promissio,vel pollicitatio.hodie tamẽ ex stipulatu agitur: vt.C.de rei vxo.act.l.j.in princ.vel dic,vt ibi.

z *Viro.* Sed quid si pereant?dic vt no.C.solu.ma.l.j.

a *De dolo.* id est in factum,nomine doli:vt.C.e.l.j.

b *Dominium.* & periculum:vt infra,solu.ma.l.æstimatæ.

c *Dotis.* nec videtur dos restitui , nisi & partus sit restitutus : vt infra, soluto ma.l.si marito.§.fina. & supra, eod.l. plerumque.§.si ferui. Accursius.

ff. Vetus.

BIU Cujas

a *Communis sit.* hoc ideo, quia donatio inter virum & vxorem nulla est. Accursius.

IN ambiguis.] CASVS. Stipulatus fuit dotē arbitrio serui mei. valet stipulatio in dubio, & reducitur ad arbitrium boni viri potius, quàm non valeat.

b *Melius est.* vt. C. de do. promiss. l. fi. &. l. cum pater. &. l. ij. & est ambiguum pactū in dote constituenda: vt pro ea respondetur. ſ. eo. cum post. §. gener. sic est & in dote repetēda: vt cū inutilis intercessit stipulatio: vt. C. de rei vxo. act. in princ. Item quia præfertur aliis creditoribus. & facit. ſ. eod. si ego. §. si res. &. l. dotem quæ. &. j. de regu. iur. l. in ambiguis.

c *Cum dotem. Periculum est.* nisi vir in exigendo moram fecit: vt. ſ. eo. si extraneus. & dic, vt ibi. Accursius.

d *Respondetur.* si desinit debitor esse soluendo. & facit. ſ. e. si extraneus. Accursius.

e *Mulier bona sua.* quod nulla lege phibetur: vt. C. e. l. nulla. & hoc semper facere videtur, quādo viro conuenit matrimonii: vt in topicis Arnotelis. sed lex non dicit.

f *Non posse.* vt. C. de dona. l. cum res. sed cōtra. C. ad. l. Iul. de vi publi. l. ij. sed ibi ideo tenetur fiscus, quia videt quasi successor, cū delinquēs amittat. hic aūt mulier nō amittit. Acc.

g *Alieno.* quia bona intelligūtur, quę supersunt deducto ære alieno: vt. j. de col. bo. l. ij. §. illud. &. C. de bo. quę libe. l. fi. §. vbi autē. Ac.

Bona intelligūtur deducto ære alieno.

h *In rebus.* aliàs. §. Paulus. & aliàs lex. In rebus. Accursius.

i *Patrem.* nō solū maritum. Io. sed & patrem dotem accipientē. alioquin de dolo solo tenetur: vt. ſ. de pec. l. in bonæ fidei. &. ſ. eod. quēadmodum. §. j. Accur.

*Flo. vt
*Flo. alimonia

k *Si mulier.* aliàs. §. Paulus. & aliàs lex. Si mulier. Accursius.

l *Stipularetur.* eius mādato, vt mādati teneaſ: vt. ſ. manda. l. idémq; in fundo. §. si cui. vel nego. gest. si sine mandato: vt supra, de nego. gest. l. pe. & facit. j. tit. j. l. cum maritus. §. fi.

m *Instrumentum.* vt sic stipulēt[illegible] dotem reddi: & sic vt non matri, sed sibi reddatur. Accursius.

n *Mutus. Dotis.* si dotem acceperint. Accursius.

o *Nuptias.* vt infra, de vulg. & pup. substi. l. ex facto.

p *Causas.* alioquin donare videtur: vt. C. si dos constan. matri. l. si dos. Ioan.

q *Reddi.* sed vir inuitus non cogitur: nisi cum ad inopiam vergit: vt infra, solu. ma. l. si constante. Io. & in alio casu: vt & supra, e. l. quemadmodum. & infra, eo. l. fi.

r *Emat.* quæ in dotem sit: vt supra, eo. l. ita constante.

s *Sustineat.* vt habes hic, & infra, sol. matrimo. l. quamuis. &. l. sed

portionem conuenit: ideóque frustra paciſci virū, vt inter vxorē & se partus cōmunis sit[a].

LXX. PAVLVS libro sexto Quæstionum.

IN ambiguis, pro dotibus respondere melius est[b].

LXXI. IDEM libro tertiodecimo Quæstionum.

CVm dotem mulieris nomine extraneus promisit: mulieris periculum[c] est. sed si maritus nomen secutus, vsuras exegerit: periculum eius futurum respondetur[d].

LXXII. IDEM libro octauo Responsorum.

MVlier bona sua[e] omnia in dotem dedit. Quæro, an maritus quasi hæres oneribus [hęreditariis] respondere cogatur? Paulus respondit, eū quidē, qui tota ex promissione dotis bona mulieris retinuit, à creditoribus eius conueniri non posse[f]: sed non plus [esse] in promissione bonorum, quàm quod supereſt, deducto ære alieno[g].

¶ Paulus respōdit. in rebus[h] dotalibus, etiā patrem[i] mariti dolum & culpā præstare debere.

¶ Paulus respondit, si mulier[k] de suo dotem dedit, & adhibuit matrem, quæ stipularetur[l]: potuisse eā postea instrumētum[m] dotale mutare.

LXXIII. IDEM libro secundo Sententiarum.

MVtus, surdus, [&] cæcus, dotis[n] nomine obligantur: quia & nuptias[o] contrahere possunt. ¶ Manēte matrimonio, non perdituræ vxori ob has causas[p] dos reddi[q] potest, vt sese suósque alat: vt fundum idoneum emat[r]: vt in exilium, vel *in insulam relegato parēti præstet alimoniam: * aut vt egentem virum, fratrem, sororémve sustineat[s].

A

B

C

D

ideo. & supra, de religio. l. sic pro rata. §. maritus. & infra, de dona. inter vi. & vxo. l. si quis pro vxore. §. si vxor. Accursius.

t *Sponsa. Vxor.* tanquam maior.

u *Condictioni.* ob causam, vel sine causa, quæ generalior est.

x *Quod inter personales.* quod priuilegiū habet mulier, etiā hodie in hypothecis: vt. C. qui po. in pig. ha. l. fi. nā reipublicę interest & c. vt. j. sol. ma. l. j. eadē ratio est in hac maiore spōsa, vel minore: vt. j. de priui. cre. l. j. §. fi. & l. interest. quare idē debet esse ius, vt etiā idē habeat priuilegiū inter hypothecarias, secūdū Io. contrarium tamen sumi potest argu. ex illa. l. assiduis. ibi, quis enim & c. Accursius.

LXXIIII. HERMOGENIANVS libro quinto Iuris Epitomarū.

SI sponsa dotem dederit, nec nupserit: vel minor duodecim annis, vt vxor[t] habeatur: exemplo dotis, condictioni[u], fauoris ratione, priuilegium, quod inter personales[x] actiones vertitur, tribui placuit.

Dos dicitur in bonis viri, quo ad dominiū rerum dotalium: sed quo ad ius & sustentationē vxoris, dicitur esse ipsius vxoris. Bal.

LXXV. TRYPHONINVS libro sexto Disputationum.

QVāuis in bonis mariti dos sit[y]: mulieris tamen est. Et merito placuit, vt si in dotem fundum inæstimatū dedit, cuius nomine duplæ stipulatione cautū habuit[z], ísque[a] marito euictus[b] sit: statim eam ex stipulatione agere * posse[c]. Porrò cuius interest, non esse euictū, quod in dote fuit, quódque ipsa euictionem * pati creditur ob id, quòd eum in dotem habere desiit: huius etiam constante matrimonio (quamuis apud maritum dominiū sit) emolumenti potestatem esse creditur: cuius[d] etiam * matrimonij onera maritus sustinet.

LXXVI. IDEM libro nono Disputationum.

SI pater mulieris mortis suę * causa dotem promiserit: valet promissio. Nam etsi in tempus, quo ipse moreretur, promisisset[f], obligaretur. Sed si cō ualuerit, cur ei non remittatur obligatio per condictionem[g]: atque[h] si stipulanti quiuis alius promisisset[i], aut dotem[k] alicuius[l] nomine? Nam vt corporis vel pecuniæ translatæ[m], ita obligationis constitutæ mortis causa condictio est. Non idem dicendum est in persona mulieris, si mulier mortis suæ causa dotem promiserit: quia nisi sicut aliàs donatio causa mortis reuocatur, si conualeat donator, sic hic. Tertio, ꝙ ipsa mulier nō constituit dotē per donationem causa mortis: quia sic eadem mortua dos daretur. & sic sol. matrimo. esset dos, & non seruiret oneribus matrimonij. Viuianus.

y *Quamuis in bonis mariti dos sit.* omnimodo: vt instit. de re. diui. §. per traditionē. &. j. sol. ma. l. si constante. §. si maritus. vnde potest seruū dotalem manumittere: vt. j. de ma. seruū dotalem. quod nō posset, si esset alterius: vt. C. de his qui à non do. l. si nō *Hal. age proprietatē. Ité iubere *re posse* pro adire hæreditatē: vt. j. *eo, quod eius* so. ma. l. seruus dotalis. *interest* & hic, secundū Io. licet *Vulg. eiquo ad quedam mulier *ctione* domina videatur: vt. j. so. ma. diuortio. §. si fundus. &. l. si cōstante. §. si maritus. &. l. in his rebus. Iteē ideo, quia in his rebus aliter: vt. C. eo. l. *Hal. etiā in rebus. sicut filius pa- *causa matr.* ternarū: vt. j. de libe. & posth. l. in suis. &. C. qui po. in pig. ha. l. assiduis.

z *Cautum habuit.* scilicet mulier.

a *Isq;.* scilicet fundus.

b *Euictus.* per hypothecariam. Io.

c *Posse.* vt. ſ. de euic. l. si pro re pupilli. §. si p euictione. Accursius.

d *Cuius.* nō solum habet dominiū dotis maritus: sed etiam habet onera matrimonij.

SI pater.] CASVS. Pater mulieris donauit. c. viro causa mortis, vt ea essent dos. quǽritur, an valeat. Et dicit, quòd sic: sicut si promisisset pater post mortē suam. Secundo dicit, ꝙ

e *Si pater mulieris mortis suæ.* scilicet patris.

*f *Promisisset.* scilicet non causa mortis.

g *Per condictionem.* certe immo remittitur: vt infra, de dona. cau. mor. l. senatus. §. donatio. in fin.

h *Atque.* id est, sicut.

i *Promisisset.* aliquid non causa dotis, sed causa mortis tantum.

k *Dotem.* causa mortis: filius, vel alius.

l *Alicuius.* non filiæ.

m *Translata.* est condictio. Accursius.

Seruiat.

BIU Cujas

a *Seruiat.* id est, seruire possit Ioan. vt infra, de statuliber. Labeo.
b *Nulla est.* vt supra, eo. l. Iulianus. vel dic, vt ibi. & est hic arg. supra, de vsufruct. l. Titio. &. j. de vsufruct. lega. l. v. §. fi. Accur.
c *Si mulier. Dotales.* imo contra: vt supra, eo. cum post. §. mulier. Sol. ibi ipsa se alebat: vel ibi alij, non debitori, nupsit.
d *Datum.* iuris fictione duo actus interuenire creduntur: vt. j. de dona. inter vi. & vxo. l. iij. in fin.
e *Cvm in fundo. Vsumfructum.* quātum ad formā: vt supra, de serui. vrba. prędio. l. in re. habet tamē quantum ad causam.
f *Quasi.* veritatis expressiuum.
g *Dominus.* scilicet in vsufructu. Accursius.
h *Mulieri.* vt infra, sol. matri. l. vsufructu. & infra, de fun. do. l. si maritus. §. fin. Accursius.
i *Mulieris.* alioquin si de dote aliquid lucrare tur, cōferre cogeretur: vt. ſ. de relig. l. in eum.
k *Qui.* scilicet pater.
l *Pereat.* hoc enī necesse est, vt dicas dotē restitui etiā liberis existentibus. nam periniquum esset vt vsque in vitam filiorum duraret vsufructus.
m *Acciderit.* ſ. vt non vtendo sit amissus.
n *Fundi.* potest enim esse quòd alienauit mulier fundum, & potest esse quòd non. Accur.
o *Ex quo ipsa lucrum.* Hic not. quòd non possum alicui obiicere culpam, cum ex culpa lucrum senserim. sed si ita simpliciter dicatur: apertissime falsum est. nā fallit in omni vsucapione & præscriptione: & maxime in vsucapione pro donato. sed certè hæc quæ culpam obiiciebat, agebat non possidebat. Item agendo, & culpam obiiciendo, petebat idipsum, quod habebat: vnde merito repellitur, quasi nō possit obiicere culpam, ex qua ipsa lucrum sensit, quod & ipsa habet.
p *Emolumento.* nā ad eam mulierē redire nō potest.
q *Vtēdo.* vt supra, eo. si extraneus.
r *Protinus.* soluto matrimonio.
ſ *Pretio.* dato mulieri à proprietario. Accur.
t *Beneficio.* collato ipsi mulieri à proprietario, vt ipsa sibi cedi faciat vsumfructum.

Culpam nō potest imputare, qui ex culpa lucrū sentit.
**Flo. cōfert*
**Flo. habebit,*
**Flo. ipsius*

matrimonij oneribus seruiat[a], dos nulla est[b].

Quando obligatio vsuraria trāsfertur in causam dotis, desinunt vsuræ currere. Bal.

LXXVII. IDEM libro decimo Disputationum.

SI mulier debitori suo, qui sub vsuris debebat, nuptura, [in]dotem promisisset, quod is sibi deberet: post cōtractas nuptias secuti temporis vsuras nō esse dotales[c]: quia illa obligatio tota tolleretur, perinde ac si solutum debitū mulieri, in dotem ab ea datum[d] esset.

LXXVIII. IDEM libro vndecimo Disputationum.

CVm in fundo mariti habēs mulier vsumfructum dotis causa eum marito dedit: quamuis ab ea vsusfructus decesserit, maritus tamē nō vsumfructū[e] habet, sed suo fundo quasi[f] dominus[g] vtitur, consecutus per dotem, plenam fundi proprietatem, non separatam [ab] vsufructu: nec est, quod non vtendo [eū] maritus amittat. Diuortio autem facto cōstituet in eodem fundo vsumfructum mulieri[h]. Quòd si in matrimonio decesserit vxor, nihil emolumenti ob dotem habere videtur maritus: quia etsi vxorem eam non duxisset, [tamen] fructuariæ morte finitus vsusfructus ad ꝓprietatē rediret: ideóque nec in funus conferret* mulieris[i]. Planè si pater filiæ nomine, qui[k] in fundo generi vsumfructū habebat,* dotis constituēdæ gratia eum dederit: & in matrimonio [ea] mortua fuerit: habebit ex sua persona vsufructus petitionem. Quòd si mulier in fundo suo marito vsumfructum dotis causa constituerit: tunc ex mariti persona erit vsusfructus propriè, qui & non vtendo ipsi* pereat[l]. quod si acciderit[m], videamus, an etiā nūc dotata sit mulier. Et si quidem dominium apud mulierē est fundi[n], ad quē reuersus est vsusfructus: nihil iam in dote habet, quod actione dotis consequatur ab eo, cui quòd non vtendo amisit vsumfructū imputari non potest: ex quo ipsa lucrum[o] habet: ideóque indotata erit. Quòd si alienauerit vxor proprietatem, quæ sine vllo mulieris emolumento[p] plenior facta est, adhuc dotata est: quia dotis actione teneri debet maritus, qui quando licuit vsufructu vti, amisit eū non vtendo[q]. Nā si habere perseuerasset vsumfructū [vsq;] ad diuortiū, cōmodo mulieris cederet eius restitutio: quia etsi nō ꝓtinus[r] ad ipsam trāsiret, tamē vel* pretio[ſ], vel beneficio[t] sine incommodo mulieris ad proprietatē reuerteretur.* Si autē vsumfructū maritus[u] non amiserit, morte mulieris non finitur vsusfructus apud maritum. Diuortio autē facto, primum* videamus & in hac[x] & in superiore[y] specie, an pro rata tēporis ei[z] anni diuidantur[a] fructus. quod probandum est. Ipsius autē restitutio ita fiet, vt habenti mulieri fundū, vsusfructus cedat, & ita cum proprietate consolidetur.

Sed etsi nō sit fundi domina, nihilominꝰ cōpetit dotis actio, vt dimittat à se maritꝰ vsumfructū[b]. Nā vel ex empto actione adhuc[c] vt vsumfructū præstet, mulier tenetur: aut pretiū eius cōsequi sperat: aut cuiuis magis gratiam præstare, q̄ relinquere apud inimicū ius ad se trāslatū, licere ei ciuile[d] est. ſ. Vxor viro vsumfructū dotis nomine dedit. manente matrimonio, eidē fundū vendidit, quæsitū est, diuortio facto, quid dotis iudicio recuperare debeat? Dixi referre, quanti fundus venisset. Nā, si nudæ proprietatis ęstimatio facta fuisset: mulier dotis iudicio pretium vsusfructus recuperare debet. Quid ergo est, si vir ante[e] litē cōtestatam[f] mortuus fuisset? hęredes eius nihil præstituros[g]. Nam & si quilibet alius emptor proprietatis exstitisset: hæres viri nihil mulieri ꝓstaret: scilicet vsufructu reuerso ad ꝓprietatem[h]. Cęterum, si fundus totus venisset, quanti debet venire, nō detracto vsufructu: intelligi mulierē dotem manente matrimonio recepisse[i]. ſ. Si fundus communis in dotem datus erit, & socius egerit cum marito communi[k] diuidundo, adiudicatúsque fundus socio fuerit: in dote erit quātitas, qua socius marito dānatus fuerit: aut* si omissa[l] licitatione extraneo addictus hic fundus fuerit: ꝓtij[m]

A u *Maritus.* constitutus. Azo. sed morte ipsius mariti: vel cō non vtente: vt supra, ea. l. §. quòd si mulier.
x *In hac.* id est, vbi maritus non amisit vsumfructum.
y *In superiore.* id est, vbi amisit, & apud mulierem fundi dominiū remansit.
z *Diuidātur.* inter maritum & vxorem. Acc.
a *Probādum.* vt infra, solu. ma. l. fructus. &. C. de rei vxo. ac. §. cūque. ex stipulatu.
b *Ipsius vsumfructum.* quem in suo fundo mu* *Flo. vel si* lier dedit in dotē. Acc. *pre.*
c *Adhuc.* cum mulier prius vendidit proprietatem nudam, & acce-* *Flo. reuer* pit pretium, vt faceret *tetur* cedi vsumfructum emptori, soluto matrimonio. Accursius. * *Flo. &*
d *Ciuile.* immo videtur inciuile: quia sic indulgetur malitiis. & sic est argu. contra. ſ. de rei vin. in fundo. & supra, de cuic. l. in creditore. Accursius. *Vulg. primò*
e *Ante litem.* & post diuortiū. Quid si post litem contestatam & diuortium? Ar. quod ideꝛ vt. ſ. ad exhiben. l. tigni. §. fi. sed contra. ſ. de noxa. si alienus.
f *Cōtestatam.* pro pretio vsuffr. recuperādo.
g *Præstituros.* hoc ideo, quia hic vsufru. constitutus ex persona mariti periit: vt supra, ea. l. §. quòd si mulier in suo fundo. Accursius.
h *Proprietatem.* mortuo marito. Accursius.
i *Recepisse.* tunc si locupletior facta esset mulier soluto matrimonio, remouet exceptione: alioquin nō: vt. C. si dos constan. matri. l. j.
k *Communi diuidundo.* scilicet, quod fieri potest: vt. ſ. communi diui. l. communi diuidūdo. §. si debitor. licet ip se prouocare non possit: vt. C. de fun. do. l. ij.
l *Omissa.* aliàs, omissa: & aliàs, amissa. & secundū has duas literas dic, scilicet à socio, sed ab extraneo, vt subiicit: aliàs dicit, admissa, id est, deducta re in licitationem: sed alter sociorum non poterat licitari: quia extraneus fuit admissus, vt dicit: quod quādoque fit: vt. C. cōmuni di. l. ad officiū. & sic no. alienationem in fūdo dotali admissam, necessariā: vt. j. de fundo. l. j. & arg. C. de liti. * *Hal. at ſi*
m *Pretii.* id est, pretij *l. fi. &. C. man. l. per diuersas. §. exceptis.*

ff. Vetus.

BIU Cujas

rei quę distracta est: vel pretij portio. i. pretium portionis. Io.

* Flo. & Vulg. numero

a *Distracta est*. erit in dotem. Io.

b *Restituatur*. quod in corpore mobili & īmobili desiderat: vt. C. de rei vxo. ac. §. exactio.

c *Statuto tempore*. post annum hodie: vt prædicto. §. exactio.

d *Restitutionem*. s. rei vel partis dotalis. Io.

e *Portio*. quæ dotalis non est. Io. vt. ŝ. de act. empt. l. Iul. §. idem Celsus. &. ŝ. communi di. l. communi diuidūdo. §. si debitor. &. j. proxim. respon.

f *Soluere*. vt. j. de do. except. pure. §. pe. & facit. ŝ. de condic. cau. da. l. si donaturus.

g *Avus. Moritur*. auus. Io.

h *Reuerti*. ex tacita stipulatione: sed ad mulieris hæredes.

i *Habuisset*. pater. aliud est, si nomine filij dedit: tūc enim tale est, ac si ipse filius dedisset. vnde ad ipsum reuertitur: vt. j. de col. bo. l. dotem. quę est contra, vel ibi de æquitate. Accur.

* Flo. ne

k *Turpitudine*. Quę adest cū abest dignitas: vt j. de verb. signi. nepos.

l *Si debitor. Pecuniam*. Sine voluntate mariti, vel spōsi: alioquin contra est: vt supra, eo. l. debitor. &. l. nō enim Accursius.

m *Esset*. vt. j. e. si debitor. &. ŝ. de condic. causa data. l. quod Seruius.

* Halo. qui nihil ex bonis suis

n *Pater. Receperat*. à suo debitore. Io.

Vsucap. & cōsumptione dos recōciliatur.

o *Consumptis*. recōciliat ergo dotē consumptio: vt hic. Item vsucapio: vt. ŝ. eo. l. Proculus.

p *Cum vxor. Pecuniam*. vxori.

q *Sibi*. s. mulieri.

r *Deberet*. vir.

f *Liberatum esse*. facit supra, eo. l. v. §. fi. & infra, de adqui. pos. l. j. §. hoc quidem. &. §. per procura. Accursius.

t *Si debitor. In ea*. vt supra, proxi. l. si debitor. Accursius.

* Flo. & Vulg. esset,

Si dote.] *CASVS*. Quidā promisit dotem pro muliere, quæ nunc conuenitur à viro. quæritur, an insolidum, non deducto ne egeat, conueniatur: an nō eo deducto. Distinguitur: si fuerit extraneus, semper condēnatur insolidū: si fuerit pater, inquantum facere portio, quæ distracta est[a]: sed ita, vt non vice corporis habeatur: nec diuortio secuto, præsenti die, quod in numerato* est restituatur[b]: sed statuto tempore[c] solui debeat. Quòd si marito fundus fuerit adiudicatus: pars vtique data in dotem, dotalis manebit. Diuortio autem facto, sequetur restitutionem[d], propter quam ad maritum peruenit, etiam altera portio[e] scilicet, vt recipiat tantum pretij nomine à muliere, quantum dedit ex condemnatione socio. Nec audiri debebit alteruter eam æquitatem recusans, aut mulier in suscipiēda parte altera quoque, aut vir in restituenda. Sed an cōstante matrimonio, nō sola pars dotalis sit, quæ data fuit in dotem, sed etiam altera portio, videamus. Iulianus de parte tantum dotali loquitur: & ego dixi in auditorio illam solā dotalem esse. ℣ Si marito dotis nomine stipulāti promisit per errorem is, qui exceptione tutus erat, nec* soluat: cogetur ei soluere[f]: & habebit cōdictionem aduersus mulierem, aut patrē, vter eorum delegauit, ob id, quod indebitū marito promisit, aut soluit.

LXXIX. LABEO libro sexto Posteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

AVus neptis nomine [ex] filio natę genero dotē dedit: & moritur[g]. negat Seruius dotē ad patrem reuerti[h]: & ego cum Seruio sentio: quia non potest videri ab eo profecta: quia nihil ex his sui* habuisset[i]. ℣ Pater filię nomine centū doti ita promisit, *cùm cōmodissimū esset*. Ateius scripsit Seruium respondisse, cum primum sine turpitudine[k] & infamia dari posit, deberi.

LXXX. IAVOLENVS libro sexto ex Posterioribus Labeonis.

SI debitor mulieris dotē spōso promiserit, posse mulierē ante nuptias à debitore eam pecuniam[l] petere: neque eo nomine postea debitorem viro obligatū futurū, ait Labeo: [quod] falsum est: quia ea promissio in pendenti est[m], * donec obligatio in ea causa est.

LXXXI. PAPINIANVS libro octauo Quæstionum.

PAter filiæ nomine nummos alienos, quos mutuo acceperat, aut in causam crediti receperat[n], in dotē dedit. cōsumptis* his dos profectitia efficitur.

LXXXII. PROCVLVS libro quinto Epistolarum.

CVm vxor virū suū, quam pecuniā[p] sibi[q] deberet[r], in dotē filiæ cōmunis dare iusserit, & id feciſſe dicatur: puto animaduertendū esse, vtrū eam dotem suo, an vxoris nomine dedit. si suo: nihilominus vxori eum debere [eam] pecuniam. si vxoris nomine dederit: ipsum ab vxore liberatum esse[f].

LXXXIII. IAVOLENVS libro sexto Posteriorum Labeonis.

SI debitor mulieris dotē spōso promiserit, nō posse mulierem ante nuptias à debitore eam pecuniam petere: quia ea promissio in pendenti esset, donec obligatio in ea[t] causa est.

Nota istū casum singularē pro eo, qui ab initio promisit, quod dare non poterat. Bar.

LXXXIIII. LABEO libro sexto πιθανῶν à Paulo Epitomatorum.

SI de dote promissa agatur: nō oportet, inquantū facere potest, cōdemnari eū, qui promisit. Paulus. Immò quod ad extraneū attinet[u], semper hoc verum est. Cęterùm si manente adfinitate, dotē promissam gener à socero petit: vtique inquātum facere potest, socer condēnabitur. Si dirempto matrimonio petiē[x]: ex causa[y] & persona id tribuēdū puto. Quid enim, si socer spe* futuræ dotis induxerit generum*, & cum sciret se præstare dotem non posse, [z] id egerit, vt genero insidiaretur? [a]

Nota casum expressum, quod extra causas expressas in l. mutus. §. 1. ŝ. eo. non potest solui dos mulieri, nisi in eius vtilitatē vertatur: vt hic, & nota. in l. 2. in prin. j. solu. ma. & l. cū in fundo. §. vxor vero. ŝ. eo. Item no. quòd sicut maritus nō potest alienare fundū dotalē, ita nec vxor consentire marito alienanti: nisi propter mulieris vtilitatem, licet quidā cōtra per. l. si prædium. C. eo. tit. Bar.

LXXXV. SCAEVOLA libro octauo Digestorum.

FVndum filiæ nomine pater in dotē dederat. huius[b] hæredi filiæ ex asse, creditoribus patris vrgentibus, vtilius videtur potius fundum, qui dotalis est, distrahere, quòd[c] minus fructuosus sit: & alios hereditarios vberiore reditu retinere. maritus consentit, si nulla in ea re[d] captio sit futura[e]. Quæro, an ea pars[f] dotis, quæ in hoc fundo est, mulieri manente matrimonio rectè soluatur? Respondit, si pretium creditori[g] soluatur, rectè solutum[h].

DE PACTIS DOtalibus.

TITVLVS IIII.

potest. Item distinguitur: an cōstante matrimonio petitur, & habetur ratio ne egeat. an eo finito: quia pactum erat forte de dote lucrāda: & tūc distinguitur: aut pater decepit generum sciens se nō soluēdo: & tenetur insolidū: alioquin non insolidū, sed inquantum facere potest: hoc est deducto ne egeat. Viuianus.

u *Attinet*. nisi aliud cōuenit. s. vt extraneus condemnetur inquantum facere potest: vt supra, de pac. l. si quis crediderit. Io.

x *Petatur*. ab eo, qui promisit dotem.

y *Ex causa*. ex qua tributur hoc beneficium: vt si ex causa dotis agatur. Item etsi agatur ex causa dotis: tamen quādoq; non datur hoc beneficium: vt si is qui cōuenitur, dolose versatus est. Ité ratione personæ tribuitur: quia extraneo, promittenti dotem, non præstatur.

z *Nō posse*. vt. j. de admini. tu. l. cum post. §. j.

a *Insidiaretur*. merito ergo insolidū tenetur. idē & de marito, & de socio dicetur. s. vbi dolum cōmiserit, vt insolidum condemnētur: vt infra, so. ma. l. etiā. &. l. si constante. & infra, de re iudi. l. sed hoc ita.

* Flo. specie

* Fl. genero

quæ videntur contra.

b *Vndum. Huius*. scilicet patris. Acc.

c *Quòd*. id est, quia.

d *In ea re*. id est, permissione.

e *Futura mariti*. nec enim facit hoc animo donandi.

f *Ancapars*. hic enim fundus erat pars huius dotis: quia & alia erant in dotem.

g *Creditori*. tūc enim non est perditum quod exigit: vt. ŝ. e. l. mutus. §. manente. & vt de emptore rei ecclesiasticæ dicitur. C. de sacrosanc. eccle. auth. hoc ius. & in auth. de eccle. ti. §. omnibus. col. ix.

h *Solutum*. & sic no. fundum dotalem alienari hoc casu: quia est vtile: & magis videtur permutatio: vt supra, eo. l. ita constante.

DE PACTIS dotalibus.

Quia super dote de qua dictum est, sunt quædam pacta quæ valent: quædam quæ non: ideo de omnibus dicit.

Paciſci

BIU Cujas

Pacisci post nuptias.] CASVS. Paciscitur mulier de die reddendæ dotis. Item de dolo & culpa: hæc pacta valet, siue antequã matrimoniũ, siue postea fuerit: si modo assint, quos negotium tãgit. s. mulier & vir: & pater cuiuslibet eorũ, vel alterius qui dotem dedit: aliàs eis qui absunt non nocet. Viuia.

a *Pacisci post nuptias.* puta de dote reddenda: de culpa præstanda: & de similibus: dum tamẽ donationis animo non fiat: vt infra, eo. l. cum maritus. j. respon.

b *Oportet.* vt omnibus prosint & noceant.

c *Ne ei.* scilicet filiæ, puta cum pater pactus est reddi sibi pignoribus, & fideiussoribꝰ acceptis: quorum obligatio filiæ non quæritur: quia sicut patri per filiam, ita filiæ per patrẽ quæri receptum est: nisi patri hæres existat: vt infra, eo. l. cum dos.

d *Non prosit.* vel non noceat. Accursius.

e *Si conuenerit. Remaneret.* vt infra, solu. mat. l. si cum dotẽ. Acc.

f *Pactum.* vt si incontinenti sit factũ. aduersatur enim vtilitati publicæ: vt. j. sol. mat. l. j. & ꝟ. de iure dotiũ. l. ij.

g *Interuenit.* vbi autẽ mulier in matrimonio decedit: siue interueniãt liberi, siue nõ, poterit maritus ex pacto lucrari dotẽ. si vero vir decedat: siue interueniant, siue non, nunquã seruatur. sed si diuortiũ interuenit liberis extãribus, valet: aliàs nõ, vt pbatur. j. de dote præleg. l. j. in prin. Accur.

h *Pacta. Diuortio.* vt si alter moriatur.

Si conuenerit.] CASVS. Mulier dedit c. in dotem hoc pacto, vt maritus nõ lucretur fructus, sed fiant dotis. quæritur, an valeat pactũ. Et dicit, quòd non indistincte. Secũdo casu, idem plenius distinguit, dicens: Dic, vt ponit glo. in verbo, distinguitur. Viuianus.

i *Si conuenerit.* contra. C. de iure do. l. res quarum. Accursius.

k *Indotatam mulierẽ.* quia nisi matrimonij onerib⁹ seruiat dos, nulla est: vt supra, tit. j. l. si pater. &. j. e. liberis. §. Paulus. Accursius.

Casum ponit.

l *Distinguit.* Huius legis distinctio talis est: quia aut fundus, vel vsufructus est dotalis, & cõuenit, vt fructus redderet: & tunc nõ valet pactũ. aut nec fundus, nec vsufructus dotalis est: sed passa est mulier

Flo. dedit

I. IAVOLENVS libro quarto ex Cassio.

PAcisci post nuptias[a], etiam si nihil ante conuenerit, licet. Pacta [quidẽ,] quę de reddenda dote fiũt: inter omnes fieri oportet[b], qui repetere dotẽ [possunt,] & à quibus repeti potest: ne ei[c], qui nõ interfuit, apud arbitrũ cognoscentem pactum non prosit[d].

Pactum factum, vt soluto matrimonio liberis existentibus dos remaneat penes virũ: intelligitur, si morte mulieris matrimonium dissoluatur: non si morte viri. Bald.

II. VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum.

1 SI conuenerit, vt quoquomodo dissolutum sit matrimonium, liberis interuenientibus, dos apud virũ remaneret[e]: Papinianus Iuniano prætori respondit, morte mariti finito matrimonio, neque conuenisse videri dotem remanere: & si conuenisset, non esse seruãdum pactum[f] cõtra dotem, cum mariti mortalitas interuenit[g].

III. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

PActa conuenta, quæ in diuortij tempus collata sunt: non facto diuortio[h] locum nõ habent.

Pactum quòd maritus non lucretur fructus dotis, sed restituat: non valet, nisi propter ipsum sit maiorem dotem consecutus: vel mulier seipsam alat. hoc dicit. Si verò fiat de certa parte fructuum, videtur indistinctè valere: vt infra, eo. quæris. & adde. l. si inter virum. infra, eo. & hoc si fiat ante contractum matrimonium: aliàs nullo modo valet. d. l. quæris.

IIII. VLPIANVS libro trigesimoprimo ad Sabinum.

2 SI cõuenerit[i], vt fructus in dotem conuerterentur: an valeat conuẽtio? Et Marcellus ait libro octauo Digestorũ conuentionem non valere. prope enim indotatã mulierem[k] hoc pacto fieri. Sed ita distinguit[l], vt si quidẽ fundum in dotẽ dederit mulier, ita vt maritus fructus redderet: non esse ratũ pactum[m]: idémq; esse, & si vsumfructũ in dotem hoc pacto dedisset.* Quòd si conuenisset de fructibus reddendis, hoc est, vt in dote essent[n] fructus, quosquos percepisset: & fundus, vel vsusfructus in hoc traditus est,

A maritum fructus percipere: ita vt eos redderet. si eorũ æstimationem, & ipse habeat tantummodo vsuras, & tũc valet pactum: hac tamen sumpta subdistinctione, vt si quidem maritus ideo quòd pactum interposuit de fructibus reddendis, maiorem dotem est consecutus: pactum valeat: alioquin contra. Accursius.

non vt fundus, vel fructus fieret dotalis, sed vt fructus perciperet dotis futuros: cogendum de dote actione fructus reddere[o]. Erunt igitur in dote fructus, & fruetur iste vsuris, quæ ex fructibus collectis, & in sortem redactis, percipi possunt. Ego vtrubique[p] arbitror interesse, qua cõtemplatione dos sit data: vt si ob hoc ei maiorem B dotem mulier dedit, quia fructus volebat esse dotis, contento marito ea pecunia, quæ ex vsuris redituum colligitur: posse dici conuentionem valere. Nec enim videbitur* sterilis esse dos. finge quadringenta* annua esse reditus apud eum, qui non acciperet in dotẽ (nisi hoc conuenisset) plus trecentis.* vti boni consuleret[q], tam vberem dotem cõsecutus [est?] Et quid dicimus, si pactum tale [conuẽtum] interuenit: vt maritus fructus in dotẽ conuerteret: & mulier se suósque aleret tueretúrve, & vniuersa onera sua expediret? quare non dicam* conC uentionem valere[r]?

Pactum quod est contra ius, vel per quod quis inuitatur ad delinquendum, non valet. h. d. ista. l. no. Bald.

V. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

COnueniri* non potest[s]†, nec illa quidem pacta seruanda sunt, ne ob res donatas, vel amotas agatur:* quia altero pacto ad furãdum mulieres inuitantur: altero ius ciuile impugD natur. Et si conuenerit, ne ob impensas necessarias ageretur, [tale] pactum[t] non est seruandum: quia tales impẽsæ dotem ipso iure[u] minuunt.

Non valet pactum, quòd maritus non teneatur de culpa, sed de casu sic. h. d.

VI. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

POmponius ait, maritum nõ posse paciscI, vt dolum solũmodo in dotem[x] præstet: videlicet propter vtilitatem nubentium: quamuis paciscI possit, ne sit periculo eius nomen debitoris, qui ei dotem promisit. nam & vt sit dos[y] periculo mulieris, paciscI eum posse probat: & per cõtrarium, vt ea dos, quæ periculo mulieris[z] est, sit periculo mariti[a].

m *Pactũ.* vt supra, de iure do. l. dotis fructus.

n *Fructus essent.* non autem fundus.

o *Reddere.* id est, æstimationem eorum. Ac.

p *Vtrubique.* i. quãdo vsusfructus, vel fundus, item quãdo fructus totus datur in dotem, & cõuenit, vt non lucretur eos vir.

q *Cõsuleret.* aliàs, boni viri cõsuleret: & aliàs, boni viri consilio, tam vberem &c. & sic exponitur, id est, consiliũ sumere boni, vel cautè præmeditari: & sic ponitur. ꝟ. de iure do. l. si res. &. j. de decurio. l. generaliter. & Ouid.

Quæ quãuis missse pudet, quia parua videntur, Tu tamen hæc quæso cõsule missa boni.

aliàs vti oneri cõsuleret, tam vberem &c.

r *Valere.* interrogatiue: & dico, certe valere: vt. j. de do. inter vi. & vxo. l. si quis ꝓ vxore. §. si vxor. Accursius.

s *Conueniri nõ potest.* scilicet cõstante matrimonio: sed post sic: vt. j. e. l. ob res. &. ꝟ. de pact. si vnus. §. pactꝰ. hodie autẽ de modicis impensis non agitur: vt j. de impen. l. omnino. sed ibi loquitur de maximis impensis. Accur.

t *Pactum.* scilicet de impensis ipsis non repetendis.

u *Ipso iure.* si in pecunia & speciebus dos cõstat: vt supra, tit. j. si is qui. §. vlt. Accursius.

x *Pomponius. In dotẽ.* aliter in commodato: vt. ꝟ. commo. l. si vt certo. §. interdum. & aliter in locato: vt supra, ad le. Aquil. si seruus. §. si calicem.

y *Vt sit dos.* data æstimata.

z *Mulieris.* vt inæstimata.

a *Mariti.* quædam ergo valent sub quodã tacito, quæ non valẽt expresse: vt hic, &. ꝟ. de pac. l. si vnus. §. illud.

Vm dos.] CASVS. Pater dedit c. pro filia in dotem: deinde ex interuallo pepigit cum genero, vt in speciem conuerteretur pecunia. an valeat? aut tam pater, quàm filia consenserunt pacto cũ

m *Pactũ.* vt supra, de iure do. l. dotis fructus.

n *Fructus essent.* non autem fundus.

o *Reddere.* id est, æstimationem eorum. Ac.

p *Vtrubique.* i. quãdo vsusfructus, vel fundus, item quãdo fructus totus datur in dotem, & cõuenit, vt non lucretur eos vir.

q *Cõsuleret.* aliàs, boni viri cõsuleret: & aliàs, boni viri consilio, tam vberem &c. & sic exponitur, id est, consiliũ sumere boni, vel cautè præmeditari: & sic ponitur. ꝟ. de iure do. l. si res. &. j. de decurio. l. generaliter. & Ouid. *Flo. videtur

Quæ quãuis missse pudet, quia parua videntur, Tu tamen hæc quæso cõsule missa boni. Ouidius. *Flo. quadragena

aliàs vti oneri cõsuleret, tam vberem &c. *Flo. trecentum

r *Valere.* interrogatiue: & dico, certe valere: vt. j. de do. inter vi. & vxo. l. si quis ꝓ vxore. §. si vxor. Accursius.

s *Conueniri nõ potest.* scilicet cõstante matrimonio: sed post sic: vt. j. e. l. ob res. &. ꝟ. de pact. si vnus. §. pactꝰ. hodie autẽ de modicis impensis non agitur: vt j. de impen. l. omnino. sed ibi loquitur de maximis impensis. Accur. *Flo. dicas

t *Pactum.* scilicet de impensis ipsis non repetendis. *Flo. Illud cõuenire nõ potest, ne de moribus agatur, vel plus, vel minꝰ exigatur, ne publica coercitio privata pactio ne tollatur. Ac ne illa quidem pacta &c.

u *Ipso iure.* si in pecunia & speciebus dos cõstat: vt supra, tit. j. si is qui. §. vlt. Accursius.

x *Pomponius. In dotẽ.* aliter in commodato: vt. ꝟ. commo. l. si vt certo. §. interdum. & aliter in locato: vt supra, ad le. Aquil. si seruus. §. si calicem.

y *Vt sit dos.* data æstimata. † *In Vic. exem. alterò legitur, conueni. nõ potest ne de moribus agatur, nec illa &c.

z *Mulieris.* vt inæstimata.

a *Mariti.* quædam ergo valent sub quodã tacito, quæ non valẽt expresse: vt hic, &. ꝟ. de pac. l. si vnus. §. illud. *Flo. agetur;

Vm dos.] CASVS. Pater dedit c. pro filia in dotem: deinde ex interuallo pepigit cum genero, vt in speciem conuerteretur pecunia. an valeat? aut tam pater, quàm filia consenserunt pacto cũ

BIU Cujas

genero: & valet, licet ab initio solus pater posit paciſci tempore donationis. Secundo prosequitur quando solus pater ex interuallo, & dicit, quòd non valet, vt prosit, vel noceat filiæ: sed valet vt noceat patri, vel prosit. Tertio, si sola filia pepigit ex interuallo: tunc aut in melius, & proficit sibi aut patri. aut in deterius: & sibi nō patri ꝓiudicat, nisi vna cum eo agat soluto matrimonio. Viuianus.

a *Datur*. id est, data est: & sic ponitur præsens ꝓ præterito: sicuti & quandoque præsens pro futuro: vt. j. de cōdi. & demon. l. quibus diebus. §. quidam. & in patre nō extraneo loquitur hæc lex.

b *Conuentū*. id est, stipulatio: puta, vt soli patri promittat. nam solum pactum non mutat actionem profectitiæ dotis: cum simplici pacto nouatio non fiat etiā vtroque volēte: vt C. de iure do. l. auia. sed in extraneo sufficit numdum: vt. j. subiicit.

c *Legem*. stipulatione vallatam. Accursius.

d *Velit*. immo nō omnem, puta si est aduersa: ideo tu publicæ vtilitati: vt. C. e. l. quamuis.

e *Posit*. vt. j. eod. l. ob res. §. j. non sic post, vt subiicit: vt. C. de dona. quæ sub modo. l. perfecta. &. C. de iure dot. l. cum à socero. &. j. solumat. l. non solum. &. l. quotiens. &. ſ. eo. l. j. §. pacta. & de iure do. l. post nuptias. Accur.

f *Agat*. filia mortua, vel ea viua: cum reconciliauerit matrimoniū inuito patre: vel leuis sit circa immerentē maritum: vt &. C. de nup. si vt proponis. &. j. sol. ma. l. si cum dotē. §. eo autem tempore.

g *Adiuncta*. vt infra, ea. l. §. nisi adiecta &c. & cōtrarium quod ibi est, etiam hic dici potest.

h *Filia*. sui iuris constituta per mortem, vel emancipationem. Acc.

i *Neque proderit*. abūdat primum, neque: vt in auth. de hære. & Fal. §. inordinatum. col. j. & pone exemplū quando non nocet filiæ, nisi consentiat: vt infra, eo.

Ista lex habet duas partes. Prima pars loquitur, quando pactum interponitur à patre. Secunda, quando interponitur à filia. Secunda ibi, si verò sic pacta sit filia. Bal.

VII. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

CVm dos filiæ nomine datur[a], optimum est, pactum conuentum[b] cum vtroque generum facere: quanquam initio dotis dādę legem[c], quā velit[d], etiam citra personam mulieris is qui dat, dicere posit[e]. Si verò † post datam [dotem] paciſci velit, vtriusque persona in paciſcendo necessaria est: quoniā iam adquisita mulieri dos tum esset. Quo casu si solus pater pactus esset sine filia: siue solus agat[f], siue adiuncta[g] filiæ persona: ei soli nocebit, & proderit pactum conuētum. nec*, si sola filia[h] aget, neque proderit[i], neque nocebit ei. Si verò filia sola pacta fuerit, quo pacto melior cōditio patris fiat, * proderit & patri: quoniam per filiam patri adquiri potest: per patrem filiæ[k] non potest. Si verò sic pacta sit filia, vt noceat: ipsi quā doque filiæ agenti nocebit[l] pactū: patri verò nullo modo nocebit, nisi adiecta quoque filiæ persona experiatur[m]. Dicendum est [enim,] paciſcendo filiā patris cōditionem deteriorem facere non posse, eo casu quo mortua ea in matrimonio, dos ad patrem reuersura est.

Omnes scribētes cōmuniter in. l. 2. in versi. denique si pater. j. solu. in extraneo sufficit numma. satis labdum: vt. j. subiicit.

Legem. stipulatione vallatam. Accursius.

Velit. immo nō omnem, puta si est aduersa: ideo tu publicæ vtilitati: vt. C. e. l. quamuis.

Posit. vt. j. eod. l. ob res. §. j. non sic post, vt subiicit: vt. C. de dona. quæ sub modo. l. perfecta. &. C. de iure dot. l. cum à socero. &. j. solumat. l. non solum. &. l. quotiens. &. ſ. eo. l. j. §. pacta. & de iure do. l. post nuptias. Accur.

Agat. filia mortua, vel ea viua: cum reconciliauerit matrimoniū inuito patre: vel leuis sit circa immerentē maritum: vt &. C. de nup. si vt proponis. &. j. sol. ma. l. si cum dotē. §. eo autem tempore.

Adiuncta. vt infra, ea. l. §. nisi adiecta &c. & cōtrarium quod ibi est, etiam hic dici potest.

Filia. sui iuris constituta per mortem, vel emancipationem. Acc.

Neque proderit. abūdat primum, neque: vt in auth. de hære. & Fal. §. inordinatum. col. j. & pone exemplū quando non nocet filiæ, nisi consentiat: vt infra, eo.

Istam legem intellige secundum legem, si nepos. cum duabus sequentibus. ſ. tit. 2. Bal.

VIII. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

QVotiens patre furente, vel ab hostibus capto filiusfamiliàs ducit vxorem, filiáq; familiàs nubit: necessariò etiam pactio cum ipsis[n] dūtaxat dotis nomine fieri potuit.

IX. POMPONIVS libro sextodecimo ad Sabinum.

SI ita conueniat, vt si viuo socero[o] mortua sit filia, ipsi socero: si mortuo [eo,] filio eius: si filio quoque defuncto[p], totum suo hæredi reddatur: benigna interpretatione potest defendi, vtilem stipulationem[q] esse.

X. IDEM libro vicesimosexto ad Sabinum.

AVus pactus est, cum dotem pro nepote suscepisset, ne à se, néve à filio dos peteretur[r]. ab alio verò quàm filio hærede, vt dos peteretur, exceptione conuentionis filius tuendus erit: quippe [cùm] hæredi nostro cauere concessum est: nec quicquam[s] obstat, quo minus certæ personæ, si hęres erit sibi, caueri[t] posit: quod[u] nō idem, & in cęteris hęredibus cauetur. & ita Celsus scribit.

Aliud. hic tamen patrem non ratione sui, sed filiæ nomine puto agere posse: vt in tutore: vt. C. de bo. quæ libe. l. fi. & de bo. ma. l. j. vel aliter pone exemplum: quia vnus sine altero iusit alij promitti: vt infra, solu. ma. l. ij. §. j. vel econtra non prodest, si citeriori die præstari conuenit, commodum eius temporis esset patris. vel si in initio conuenit de non petenda dote: & post cōuenit de petenda: solus ipse ageret.

Filia. Iure directo. Ioan. vt supra, de pac. si tibi. §. si pactus. sed cur non, cum nepotibus quærat auus vtilem actionem: vt infra, sol. mat. Gaius. &. C. de pac. con. l. pater? Respon. ibi non erat in potestate: quia ex filia. hic sic. Item contra infra, de verb. oblig. l. quodcumque. §. ij. sed ibi, vt hæredi stipulatus est pater filiæ, hic non. vel ibi, vt filio: hic pro se videbatur paciſci, non pro filia.

Nocebit. veluti si paciſcatur de permutanda dote: vt infra, eo. l. si mulier. aliter si paciſcatur de dote non repetēda, vel non reddenda suo tempore. tunc enim nō potest sibi nocere nisi solu. ma. paciſcatur: vt infra, eo. l. de die. &. l. Attilicinus. &. ſ. eo. l. ij. Azo.

Ista lex habet duas partes. Prima pars loquitur, quando pactum interponitur à patre. Secunda, quando interponitur à filia. Secunda ibi, si verò sic pacta sit filia. Bal.

Omnes scribētes cōmuniter in. l. 2. in versi. denique si pater. j. solu. in extraneo sufficit numma. satis labdum: vt. j. subiicit.

Legem. stipulatione vallatam. Accursius.

Velit. immo nō omnem, puta si est aduersa: ideo tu publicæ vtilitati: vt. C. e. l. quamuis.

Posit. vt. j. eod. l. ob res. §. j. non sic post, vt subiicit: vt. C. de dona. quæ sub modo. l. perfecta. &. C. de iure dot. l. cum à socero. &. j. solumat. l. non solum. &. l. quotiens. &. ſ. eo. l. j. §. pacta. & de iure do. l. post nuptias. Accur.

Agat. filia mortua, vel ea viua: cum reconciliauerit matrimoniū inuito patre: vel leuis sit circa immerentē maritum: vt &. C. de nup. si vt proponis. &. j. sol. ma. l. si cum dotē. §. eo autem tempore.

Adiuncta. vt infra, ea. l. §. nisi adiecta &c. & cōtrarium quod ibi est, etiam hic dici potest.

Filia. sui iuris constituta per mortem, vel emancipationem. Acc.

Neque proderit. abūdat primum, neque: vt in auth. de hære. & Fal. §. inordinatum. col. j. & pone exemplū quando non nocet filiæ, nisi consentiat: vt infra, eo.

Aliud. hic tamen patrem non ratione sui, sed filiæ nomine puto agere posse: vt in tutore: vt. C. de bo. quæ libe. l. fi. & de bo. ma. l. j. vel aliter pone exemplum: quia vnus sine altero iusit alij promitti: vt infra, solu. ma. l. ij. §. j. vel econtra non prodest, si citeriori die præstari conuenit, commodum eius temporis esset patris. vel si in initio conuenit de non petenda dote: & post cōuenit de petenda: solus ipse ageret.

Filia. Iure directo. Ioan. vt supra, de pac. si tibi. §. si pactus. sed cur non, cum nepotibus quærat auus vtilem actionem: vt infra, sol. mat. Gaius. &. C. de pac. con. l. pater? Respon. ibi non erat in potestate: quia ex filia. hic sic. Item contra infra, de verb. oblig. l. quodcumque. §. ij. sed ibi, vt hæredi stipulatus est pater filiæ, hic non. vel ibi, vt filio: hic pro se videbatur paciſci, non pro filia.

Nocebit. veluti si paciſcatur de permutanda dote: vt infra, eo. l. si mulier. aliter si paciſcatur de dote non repetēda, vel non reddenda suo tempore. tunc enim nō potest sibi nocere nisi solu. ma. paciſcatur: vt infra, eo. l. de die. &. l. Attilicinus. &. ſ. eo. l. ij. Azo.

Experiatur. immo nec tūc videtur nocere: vt infra, solu. ma. l. ij. §. sed vtrum. Solu. secundum quosdam, nocebit quantum ad personam filiæ, non quantum ad patrem. Alij dicunt, quòd ibi pactio fuit facta, vt prodesset alij, non marito. vel quod ibi dicit, non est amissa, verum est ipso iure, amittitur tamē per exceptionem. Tu dic, si filia paciſcatur ad exceptionem marito parandam, vt paciſcendo de non petenda dote, nō nocet patri: siue cū filia, siue sine filia agat: vt ibi. si ad actionē, vt promittendo pœnam si ipsa vel pater petat dotem, non nocet patri, nisi adiuncta filia agat. tunc enim ex qualibet causa necesse habet defendere filiam: vt. j. rerū amo. l. iij. §. fi. & hoc cum pater non recōuenitur ex persona filiæ ex illo cōtractu, ex quo ipse agit propter filiæ personā. tunc enim, siue cum filia, siue sine ea agat, pro filia respōdet: vt supra, de compen. si cum. & supra, commo. l. pe. & de pigne. act. si seruus pignori. Accur.

Sempersensū augeat.

Conditio adiecta in præcedenti pacto, & in sequenti intelligitur repetita, si aliàs pactum redderetur inutile. Bartolus.

XI. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Edictum.

CVm pater dotem pollicitus fuerit, & paciſcatur *ne se viuo petatur*[x], *néve constante matrimonio, dos petatur*: ita pactum interpretādum[y] diuus Seuerus cōstituit, quasi [denuo] adiectū esset[z], *se viuo*. hoc enim ita accipiendum esse contemplatione paternæ pietatis, & contrahentium voluntatis, vt [&] posterior quoque pars conuentionis ad vitam patris relata videatur: ne diuersa[a] sententia fructū dotis ab oneribus matrimonij separet: quódque indigniſsimum est, inducat, vt nō habuisse dotem existimetur. Quo rescripto hoc effectum est, vt si quidem viuo patre decesserit filia, aut sine culpa sua diuorterit: omnimodo dos peti non posit[b]: cō stante autem matrimonio mortuo patre, peti posit[c].

Verborū generalis minatio ad sensum non auget. & sic est argu. contra, supra, de vsur. l. si stipulatus. sed hoc est in fauorem dotis.

Experiatur. immo nec tūc videtur nocere: vt infra, solu. ma. l. ij. §. sed vtrum. Solu. secundum quosdam, nocebit quantum ad personam filiæ, non quantum ad patrem. Alij dicunt, quòd ibi pactio fuit facta, vt prodesset alij, non marito. vel quod ibi dicit, non est amissa, verum est ipso iure, amittitur tamē per exceptionem. Tu dic, si filia paciſcatur ad exceptionem marito parandam, vt paciſcendo de non petenda dote, nō nocet patri: siue cū filia, siue sine filia agat: vt ibi. si ad actionē, vt promittendo pœnam si ipsa vel pater petat dotem, non nocet patri, nisi adiuncta filia agat. tunc enim ex qualibet causa necesse habet defendere filiam: vt. j. rerū amo. l. iij. §. fi. & hoc cum pater non recōuenitur ex persona filiæ ex illo cōtractu, ex quo ipse agit propter filiæ personā. tunc enim, siue cum filia, siue sine ea agat, pro filia respōdet: vt supra, de compen. si cum. & supra, commo. l. pe. & de pigne. act. si seruus pignori. Accur.

Sempersensū augeat.

Conditio adiecta in præcedenti pacto, & in sequenti intelligitur repetita, si aliàs pactum redderetur inutile. Bartolus.

Nec quicquam. vt ob hoc non valeat. Accursius.

Caueri. hæres eius.

Quod. id est, quæ cautio, ac si dicat, de quibusdā dixit, de quibusdam non: vt supra, de pac. l. auus.

Vm pater. Petatur. id est, maritus non petat à patre.

Interpretandū. quia in ambiguis &c. vt. ſ. tit. j. in ambiguis.

Adiectum esset. in secundo pacto. & sic not. quòd verborū generalis minatio sensum non auget. & sic est argu. contra, supra, de vsur. l. si stipulatus. sed hoc est in fauorem dotis.

Diuersa. id est, aduersa, vel contraria. Ioan.

Non posit. propter verba, ne à se viuo dos petatur. Ioan.

Peti posit. scilicet, vt hic habes, & infra, eo. l. ob res. §. fi.

BIU Cujas

a *Si pater. Interueniat.* Sed si pactum esset, vt nomen liberorum retineretur, & nepos contineretur: vt. j. solu. ma. l. si dotali.

b *Non petatur.* id est, maritus nō petat ab ea.

c *Petatur.* id est, repetatur.

d *Quemadmodum.* puta cum fructibus, vel sine eis: quod dic, vt supra. e. l. iiij. & supra, titu. j. l. dotis.

e *Seruatur.* immo hodie semper huiusmodi pacta seruātur, nisi cōtra ius sint: vt. C. de rei vxo. ac. §. illud. circa finem legis.

f *Indotata.* aliàs cum non: aliàs sine non. & facit infra, eo. si liberis. j. respon.

g *Si mulier pacta sit.* ante matrimonium: alioquin cum fiat donationis causa, nō tenet.

h *Petatur.* à marito, id est, ne maritus petat.

i *Stipulata sit.* à marito, si plus, quàm dimidiam partem petat maritus.

k *Ex stipulatu agat.* ad pœnam.

l *Exceptionem.* vt supra, de pact. rescriptū. §. si pacto. & infra, de doli excep. le. apud. §. Labeo ait si de homine

m *Seruandum.* vt ar. ff. de contrahen. empt. l. hæc venditio. §. fi. Ac.

n *Item si. Aestimatio.* qua fuit æstimatus. Accursius.

o *De die. Paciſci.* vt supra, de pac. l. iurisgentium. §. vt puta.

p *Vt autem. Non potest.* vt supra, de pact. si vnus. §. pactus. in fi. Accursius.

q *Tilicinus. Vxorem.* sed cum patre potest: vt. j. e. l. aliud. Accursius.

r *Licet. Si iusta causa.* Idem tamen credo & si ante nuptias: vt infra, eo. l. quæris. lex tamen superior, Atilicinus: idicit contra scilicet quòd ante factum non valet. sic enim dicit, ante nuptias. Sed dic, quòd fuit collatū in tempus matrimonij: vt. C. de do. ante nupt. quod sponsæ. & l. j. & secundum hoc puncta ibi. reddatur. hæc glos. exigit, quòd ibi punctus non reddatur.

s *Conuentionis.* vt paupertatis mariti.

t *Aliud est.* Dictum est supra. l. proxima, filiā non posse lōgius tempus apponere, quàm lege statutum est in dote illi reddenda. aliud est, si pater &c. & sic cōtinuatur cum superiore.

u *Ase.* scilicet patre.

x *Redderetur.* i. daretur: vt. j. de verb. signi. l. verbum reddendi.

y *Pactum.* ſ. de cōtrahen. matri. nec enim sine eius consensu contrahi potuit. si autē dicas de reddenda dote: subaudias, maximè. nā etsi non interuenisset, si tamen hæres esset, ei noceret sicut patri: vt supra, eo. l. cum dos.

z *Obres. Pactio.* aliàs donatio & aliàs pactio: & tunc scilicet post diuortium: vt hic subiicit. &. ſ. eodē. l. licet. secundum vnum sensum.

a *Muliere.* vt. ſ. eo. l. cum dos. §. j.

b *Habebit.* cum fuerit pactū personale. Ac.

c *Potuerit.* vt. ſ. de iure dot. l. si extraneo. Ac.

d *Petendi.* id est, antequam pater decederet.

e *Haberet.* & hoc habere id pactum conuentum. Cui* sententiæ conueniens est dicere, [vt] si pacto conuento cautum est, vt quanto serius quoque* & post nuptias data fuerit, tanto [serius] post diuortium reddatur: si priore* [tempore,] quàm in reddenda dote constitutum est, data sit, valere pactum conuentum: si longiore, non valere.

* Flo. ultra

* Flo. priore

* Flo. stari eo debere

* Flo. cuius

* Flo. quæque

* Flo. priore

* Flo. eo

No. ſ. huius. l. nam valet ad multa: quia si promitto tibi vendere pro eo pretio quod inueniretur, & quidam nobilis vel potens vult emere minus, quàm valeret, cuius timore nemo plus promittit, quòd hoc non debet attendi. Bartolus.

XII. PAVLVS libro trigesimo quinto ad Edictum.

SI pater dotē dederit, & pactus sit, vt mortua in matrimonio filia, dos apud virum remaneret: puto pactum seruandum, etiam si liberi non interueniant [a]. ℣ Ex pactis conuētis, quę ante nuptias, vel post nuptias interponi solent, alia ad voluntatem pertinent: vt mulier [de] dote ꝓmissa se alat: & donec nupta sit, dos ab ea non petatur [b]: aut [vt] certam summam viro præstet, & ab eo alatur: & his similia. Alia ad ius pertinēt: veluti quando dos petatur [c]: quemadmodum [d] reddatur. in quibus nō semper voluntas cōtrahentium seruatur [e]. Cæterū si conuenerit, ne omnino dos petatur: indotata [f] erit mulier.

Si mulier paciscendo vt certa pars dotis tantum petatur, pœnam apponit: debet esse contenta, vel exceptione, vel pœna. Bal.

℣ Si mulier pacta sit [g], ne amplius, q̄ pars dimidia dotis à se petatur [h], & pœnam stipulata sit [i]. Mela ait, alterutro eā contentam esse oportere, vel exceptione pacti, & acceptam facere pœnæ obligationem: vel si ex stipulatu agat [k], denegandam ei exceptionem [l]. ℣ Si fundo æstimato in dotem dato pacta sit mulier, vt quanto pluris venierit, id in dote sit: Mela ait id seruandum [m] [esse:] cum ex contrario conuenire possit, vt si minoris venierit, ipsa debeat. ℣ Si pacta sit mulier, vt siue pluris, siue minoris fundus æstimatus venierit, pretiū quāto res venierit, in dote sit: stari ei* pacto oportet. Sed si culpa mariti minoris venierit: & idipsum mulierem consequi.

XIII. IVLIANVS libro septimodecimo Digestorum.

ITem si non venierit, æstimatio [n] præstari debebit.

Pactum per quod efficitur deterior dotis conditio, non valet: secus si fiat melior. Baldus.

XIIII. PAVLVS libro trigesimo quinto ad Edictum.

DE die reddendæ dotis hoc iuris est, vt liceat paciſci [o], qua die reddatur: dum ne mulieris deterior conditio fiat:

XV. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

ID est, vt citeriore die reddatur.

XVI. PAVLVS libro trigesimo quinto ad Edictum.

VT autem longiore die soluatur dos, conuenire non potest [p], non magis, quàm ne omnino reddatur.

XVII. PROCVLVS libro vndecimo Epistolarum.

ATilicinus Proculo suo salutem. Cùm inter virū & vxorem [q] pactum conuentum ante nuptias factum esset, * vt quibus diebus dos data esset, iisdem diuortio facto redderetur: post quinquēnium, quàm nuptiæ factæ sunt, vxor viro dotem dedit. diuortio facto, quæro, vtrùm quinquēnij die vir vxori dotem reddet, * an statuto legibus tempore? Proculus respondit. Quod ad diem reddendæ dotis attinet, pacto existimo meliorem conditionem mulieris fieri posse, deteriorem non posse. Itaque si cautum est, vt priore* tempore, quàm legibus constitutum est, reddatur: stari ei pacto debere*. si vt longiore, nec valere id pactum conuentum. Cui* sententiæ conueniens est dicere, [vt] si pacto conuento cautum est, vt quanto serius quoque* & post nuptias data fuerit, tanto [serius] post diuortium reddatur: si priore* [tempore,] quàm in reddenda dote constitutum est, data sit, valere pactum conuentum: si longiore, non valere.

* Flo. sit

* Flo. redderet

* Flo. pro priore

XVIII. IVLIANVS libro octauodecimo Digestorum.

LIcet manente matrimonio non possit inter virū & vxorem conuenire, vt longiore [die] dos reddatur: post diuortium tamen, si iusta causa [r] conuentionis [s] fuerit, custodiri id pactum debet.

XIX. ALFENVS libro tertio Digestorum à Paulo Epitomatorum.

ALiud est, [t] si pater pro filia dotem promisit, vt annua, bima, trima, quadrima [die] quinto anno dos à se [u] redderetur [x], & conuenit, vt iisdem diebus dos soluto matrimonio redderetur. hoc enim pactum ita [y] valet, si patri filia hæres extitisset: & interueniente ea pactum conuentum fuerit.

XX. PAVLVS libro trigesimo quinto ad Edictum.

OB res quoque donatas, vel amotas, vel impensas factas, tunc facta pactio [z] valebit, id est, post diuortium. ℣ Si extraneus de suo daturus sit dotem: quidquid vult paciſci, & ignorante muliere [a], sicut & stipulari, potest. legem enim suæ rei dicit: postquam verò dederit, paciſci consentiente muliere debet. ℣ Si conuenerit, ne à muliere, néve à patre dos petatur: hæres non habebit [b] exceptionem. Sed si conuenerit, ne manente matrimonio, viuo patre petatur: mortuo patre statim exigitur. & si non petierit maritus, tenebitur huius culpæ nomine, si dos exigi potuerit: [c] nisi fortè ante diremptum sit matrimonium, quàm facultatem petendi [d] haberet. [e]

BIU Cujas

bes etiam.ſ.eodem.l.cũ pater.tũc enim nõ fuit in culpa exigendi: & ideo non tenetur: vt.j. ſol. mat. Mæuia. & ſupra, de nego. geſtis .l. ſinautem. &.l. litis.§. ſi pecuniæ.

a *Si mulier. Mancipia.* ea pecunia æſtimata.

b *Periculo.* ſcilicet mulieris. Accurſius.

c *Prodeſt.* vt.ſ. de iure do.l. ita conſtante. Ac.

d *Quidam. Conuenerat.* quæ conuentio actionem non parit, niſi ſtipulatione ſit ſubnixa: ſed exceptionem tantũ: vt.ſ. de do. inter vi. & vxo.l. ſi id.§. fi. &.l. ſi ſtipulata. Accurſius.

* *Flo. conueniri*

* *Flo. eſſet, permutaretur,*

e *Daret.* in alimenta.

f *Non debere.* ſi ſe non exibuerit. Accurſius.

g *Confirmentur.* diuortio. ſi exceptio mulieri detur: cum debeant infirmari: vt.j. de dona. inter virum & vxorẽ. l. ſed interim.§. penul.

h *Pater. Mortua.* ex his verbis putabatur tunc demum filiis actionem competere, cum filia prædeceſſerit ante patrem. Io.

i *Deducta.* id eſt retenta à marito. Ac.

k *Mortem.* hic oriebatur quæſtio. Io. ſubaud. ergo ſiue ãte mortem aui, ſiue poſt decedat.

l *Filiis.* ſ. quos habebat in poteſtate pater, & quibus erat ſtipulatus. Accurſius.

m *Eius.* ſ. patris.

n *Illi.* patris filij.

o *Poſſe.* vt.ſ. co. l. ſi ita conueniat. &.j. de ver. obli. quodcumque.§. ſi quis ita.

p *Mortua eſſet.* viuo, vel mortuo patre.

q *Titio.* ſcilicet filio. nam ita ſtipulari extraneo non potuiſſet.

Plus poteſt quandoque hæres, quã defunctus.

r *Deberi.* & ſic plenius ab hærede agitur, quã à defuncto agi potuerit: vt.ſ. de euic. ſi p imprudentiam.§. non mirum. &. C. vt ac. ab hære. & contra hære. l. j.

ſ *Si inter virum. Pactum eſt.* tempore datæ, vel auctæ dotis.

t *Rata eſt.* vt & ar.j. de condi. & demon. l. hæc conditio.§. fina. & l. ſi iam. ar. contra in. l. cum vir vxori.

* *Flo. illi*

* *Flo. redditur*

u *Data.* vt. C. quæ res pig. ob. poſ. l. fi.

x *Qui de reddenda. Conuenit.* ſocer

Si eſt vtile mulieri, pecunia in dotẽ promiſſa poteſt in corpus, vel in ſpeciem commutari. hoc dicit iſta not. l. Bal.

XXI. IVLIANVS libro ſeptimodecimo Digeſtorum.

SI mulier dotis cauſa promiſerit certam ſummam, & pro ea [pecunia] mancipia[a] in dotem dederit, ea conditione, vt periculo[b] eius eſſent: & ſi quid ex his natum eſſet, ad eã pertineret: ſtari pacto conuento oportebit. Nam conſtat poſſe inter virum & vxorem conuenire,* vt dos, quæ in pecunia numerata eſt, * permutetur, & transferatur in corpora, cum mulieri prodeſt[c].

Exceptio pacti conuenti non conuenit hæredi matris, quæ mater ex contractu conditionis erat viro obligata: licet hæres iſtius matris illud pactum appoſuerat de lucrãdo mercedem percipiendam ex fundo dato in dotem. hoc dicit. Baldus.

XXII. IDEM libro ſecundo ad Vrſeium Ferocem.

QVidam fundum dotis cauſa ab vxore ſua acceperat: interque eos conuenerat,[d] vt mercedes eius fundi vir vxori annui nomine daret.[e] deinde eum fundum vir matri mulieris certa penſione colendum locauerat: eáque, cùm mercedes eius fundi deberet, deceſſerat: & filiam ſuam ſolam hæredem reliquerat, & diuortium factum erat. vir deinde petebat à muliere mercedes, quas mater debuerat. Placuit exceptionem mulieri dari non debere[f], ac ſi inter ſe & virum non conueniſſet, vt hæ mercedes ſibi alimentorum nomine darentur: cum futurum ſit, vt quodammodo donationes inter virum & vxorem confirmẽtur[g]. nam quod annui nomine datur, ſpecies eſt donationis.

Conditio exiſtens, ſiue in vita, ſiue poſt mortem ſtipulatoris, purificat conditionẽ. Bartolus.

XXIII. AFRICANVS libro ſeptimo Quæſtionum.

PAter cùm filiæ ſuæ nomine dotem daret, pactus eſt, vt mortua[h] filia, vno pluribúſve liberis ſuſperſtitibus, deducta[i] parte tertia, reliqua dos ſibi, aut poſt mortem[k] ſuam, illi aut illis * filiis[l], quos in poteſtate habebat, redderet.* deinde hæc ita fieri ſtipulatus eſt. poſt mortem eius[m] mulier in matrimonio deceſſerat, relictis filiis. Quæſitum eſt, an ex ſtipulatione duas partes illi[n] petere poſſint? Reſpondi, poſſe[o]. etenim vim eius ſtipulationis hanc eſſe, vt ſi in matrimonio mortua[p] eſſet, dos patri redderetur: & perinde habendum, ac ſi talis ſtipulatio interpoſita fuiſſet, *ſi nauis ex Aſia venerit, mihi, aut poſt mortem meam Lucio Titio*[q] *dare ſpondes?* nam & ſi poſt mortem ſtipulatoris nauis veniſſet, hæredi deberi[r].

XXIIII. FLORENTINVS libro tertio Inſtitutionum.

SI inter virum & vxorem pactum eſt[ſ], vt certa pars dotis vel tota ob vnum, vel plures liberos interuenientes retineatur: etiam eorum liberorũ nomine qui ãtè nati ſunt, quàm dos daretur, aut ampliaretur*, conuentio rata eſt[t]. nam ſufficit eos ex eo matrimonio naſci, in quo dos data[u] eſt.

XXV. VLPIANVS libro primo Reſponſorum.

QVi* de reddenda dote, ſi data fuiſſet, mortua in matrimonio filia, conuenit[x]: eum de non petenda quoque dote reſpondit, videri cõueniſſe: ac patrem pacti conuẽti exceptionem nactum, ad hęredem ſuum tranſmiſiſſe.

XXVI. PAPINIANVS libro quarto Reſponſorum.

INter ſocerum & generũ conuenit, vt ſi filia mortua, ſuperſtitem anniculum filium habuiſſet, dos ad virum pertineret. quod ſi viuente matre filius obiiſſet, vir dotis portionem[y] vxore in matrimonio defuncta, retineret. mulier naufragio cum anniculo filio periit. Quia veriſimile videbatur, ante matrem infantem periſſe[z]: virum partem[a] dotis retinere placuit. ℣ Vir dotem, quam ex pacto filiæ[b] nomine retinere potuit, ſi lapſus errore non retinuit[c]: filiam, quæ patri ſola, matri pro parte hæres exſtiterit, apud arbitrum[d] diuiſionis non improbæ dotis perperam à patre [matri[e]] ſolutæ præceptionem deſiderare conſtitit[f]. ℣ Cum inter patrem [puellæ,] & generũ cõuenit, vt in matrimonio ſine liberis defuncta filia, dos patri reſtituatur: id actum[g] inter contrahentes intelligi debet, vt liberis ſuperſtitibus filia defuncta, dos retineatur. nec ſeparabitur[h] portio dotis additaméti cauſa data, ſi poſtea nihil aliud cum genero, vel cũ vxore. ſ. filia ſoceri. hoc enim ipſo, quod genet ita ſe obligat de reddẽda dote, ſi ei data eſſet, videtur permiſiſſe patri ne daret: & ita feciſſe pactum de non petendo. & facit. j. ſi quis omiſ. cau. teſta. ſi quis ſub cõditione. Accur.

* *Flo. conuenitur*

y *Inter ſocerum. Portionem.* ſcilicet dimidiam.

z *Infantem periſſe.* vt infra, de reb. dub. l. ſi mulier. Sed quid de pubere filio ſic mortuo? Rñ. contra. quia prius mater mortua eſſe præſumitur: vt infra, de reb. dub. l. cum pubere. Itẽ nũquid eadem quęſtio, & diſtinctio ſeruatur in patre & filio ſimul mortuis? Reſpon. ſic infra, de reb. dub. l. qui duos §. cum in bello. &. §. ſi Lucius. aliter ſi ſint pares illi, qui ſic moriuntur: quia pariter mortui præſumuntur: vt infra, de dona. cau. mor. l. ſi hi qui inuicem. Accurſius.

* *Flo. plietur*

* *Flo. Quòd de reddenda dote, ſi data fuiſſet mortua in matrimonio filia, cõuenit: idem de nõ petẽda quoque videri conueniſſe.*

a *Partem.* non totam.

b *Filiæ.* communis.

c *Retinuit.* ſcilicet hęredibus mulieris reſtituit, vel ipſi mulieri. Accurſius.

d *Arbitrum.* coram quo materna diuiditur hæreditas, non paterna: quia eam ſolam habet, vt hic dicitur.

e *Matri.* quæ diuertit: & valuit pactum: vt no. ſupra, eodem. l. ij. Vel ſi non habes, matri: dic, quod eius hæredibus reſtituit totam. Accurſius.

f *Conſtitit.* videtur quod ignorantia proprij facti toleretur. & ſic eſt arg. contra infra, pro ſuo. l. fi. Accurſius.

g *Id actum.* poſito enim quid iuris ſit in vno de contrariis, & in oppoſito quid iuris ſit intelligitur. Sed arg. contra ſupra, man. l. qui mutuam. j. reſpon.

h *Separabitur.* à genero, vel non ſeparabitur ab ea, quæ fuit prius conſtituta. quoniam idem iuris ſit in vtroque: vt argu. infra, de legat. j. ſi ex toto. in princip. & infra, de aur. & argen. leg. l. cum aurum. §. fi, in fin. &. C. de iure do. l. etiam ſi non. in fi. & ſupra, de iure do. l. iiij.

BIU Cujas

a *Ad literas.* quibus voluit mulierē ad se peruenire. Accursius.
b *Centurio.* sub quo maritus fortè militabat.
c *Petit.* petitio hæc à principe: vt C. de re mili. l. quicūque: vel hic ipse non misit pro ea. Accursius.
d *Competit.* ideo fortè quia nudum pactum fuit.
e *Infactū.* vt. j. de dona. inter vi. & vxo. l. si quis pro vxore. Ac.
f *Puellæ.* agnatus. s. vel alius, quem hæredē fecit: non filius: quia filiū non habebat.
g *Pecuniam.* sed quid si hæres puelle pecuniā non soluit matri: sed eā apud se habet? Respon. non repetit maritus: quia si puella fecit inutilem stipulationem, quæ directo non valeat secūdum. l. tamen habet vtilem actionem: vt & Co. de rei vxo. act. in princ. arg. supra, eo. cū dos. quod no.
h *Petenti.* cum non esset soluta.
i *Dari.* id est, reddi.
k *Dānatus est.* s. pater.
l *Fisco.* qui est hæres patris: vt. j. de iure fisci. Lucius.
m *Pertinet.* stipulatio: vt. j. de iure do. l. dotis.
n *Si liberū.* Mulier dedit centum in dotē hoc pacto, vt vir lucretur dotem. ea mortua superstitibus liberis, hæc mulier finxit se iratam cum viro: & ad eum redire noluit, nisi hoc pactum remitteretur: tandem remissum est. Hæc lex dicit, hoc pactum nō valere. Ac.
o *Sublatis.* scilicet natis, qui erant causa retinendæ dotis.
p *Iurgium.* s. factum.
q *Per dissimulationē.* iurgij. dissimulabat enim, quod cum marito iurgata esset.
r *Dotata.* id est, ne videatur aliqua dedisse in dotem, vt ob hoc pactum marito de dote retinenda non noceat, vel prosit: & secūdum hoc dicit, sublatis, id est, mortuis. immo dicit indotata. i. ne dotē, retinere possit vir.
s *Quæris.* aliàs incipit. l. Paulus
t *Donatio.* quæ non potest valere inter virum & vxorem. ideoque inualida est: vt supra, eo. si conuenerit. & supra, tit. j. l. si pater. in fi. & l. dotis. j. respon. sed contra. j. eo. l. Bębius. §. fi. aliàs. l. si inter. Solu. hic data fuit dos ante nuptias: sed post nuptias contractas fuit pactum factum donationis causa: ibi in ipsa datione dotis facta, contracto, vel non contracto matrimonio fuit pactum initum non donationis causa: immo eo modo fuit dos minor constituta.

conueniat. ℣ Conuenit, vt mulier viri sumptib⁹, quoquo iret, veheretur: atque ideo mulier pactum ad literas [a] viri secuta, prouinciam, in qua centurio [b] merebat, petit [c]. non seruata fide conuentionis, licet directa actio nulla competit [d]. vtilis tamē in factū [e] danda est. ℣ Cùm pro se filia dotem * promitteret, pepigit, vt si in matrimonio sine liberis decessisset, matri suæ dos solueretur. *[ex]pacto filiæ nulla matri quæritur actio. si tamen hæres puellæ [f] matri pecuniam [g] dotis soluerit: viro contra placita petēti [h] dotem, obstabit exceptio. ℣ Pater, si filia nupta mortem obisset, dotem dari [i] stipulatus est. constante matrimonio capitali crimine damnatus est [k]. diuortio secuto, vel morte viri soluto matrimonio, stipulationis conditio deficit. Quòd si mulier in matrimonio decesserit: ex stipulatu * fisco dotis actio quæritur. *Post verum autem diuortiū renouatis nuptiis, non committitur fisco [l] stipulatio, licet defuncta sit in matrimonio filia: quoniam ad primas nuptias pertinet [m].

* *Flo. filia, cum pro se dotem.*
* *Flo. solūmodo tur*
Casum ponit.
* *Flo. stipulato*
* *Flo. & Vul. quæreretur*

XXVII. IDEM libro primo Definitionum.

SI liberis [n] sublatis [o], reuersa post iurgium [p] per dissimulationem [q] mulier: veluti venali concordia, ne dotata [r] sit, conueniat: conuentio secundum ordinem rei gestæ moribꝰ improbanda est.

XXVIII. PAVLVS libro quinto Quæstionum.

QVæris [s], si pacta sit mulier, vel ante nuptias, vel post nuptias, vt ex fundi fructibus, quem dedit in dotē, creditor mulieris dimittatur: an valeat pactum? Dico, si ante nuptias id conuenerit, valere pactum: eoque modo minorem dotem constitutam: post nuptias verò, cum onera matrimonij fructꝰ releuaturi sunt: iam de suo maritus paciscitur, vt dimittat creditorem: & erit mera donatio [t].

XXIX. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

CVm maritus, qui æstimata prædia in dotem acceperat, manente matrimonio pactus est circunscribendæ mulieris gratia, vt prædia inæstimata essent, vt sine periculo suo ea deteriora faceret. Quæsitum est, an secundum priores dotales tabulas prędia estimata remanerent, & periculum eorū ad maritum pertineret? Respōdi, non idcirco id pactum, de quo quæreretur, impediri, quòd in matrimonio factum esset, si deteriore loco dos [u] non esset [x]: nihilominꝰ eo pacto admisso [y], si deteriora prædia [ea] faceret [z], eo etiam nomine dotis eū actione teneri. ℣ Titius mulieris nomine dotem dedit: & stipulatus est in casum mortis, & diuortij. diuortio secuto, non repetita dote Titius decesit. mulier ex voluntate hæredis eius redintegrauit matrimoniū. Quæsitum est, an ex stipulatu dotem petere possit? Respondi, hæredem Titij, si consensisset, vt ea quantitas, quàm ex stipulatu consequi potuerat, recōciliato matrimonio dotis fieret: posse pacti exceptiōe summoueri [a]. ℣ Mulier de dote, quā dedit, pacta est, vt si in matrimonio decesisset, fratri eius redderetur: isque in eum casum stipulatus est: mulier decedēs [b] quasdam res dotales marito legauit, & aliis: [&] quosdam ex seruis dotalibus manumisit. [c] Quæsitum est, an maritus earum [rerum] nomine, quas legauit mulier, & seruorum, quos manumisit, fratri tenetur [d]? Respondi, nihil proponi, cur non teneretur: cùm etiam hæredes [e] defunctæ tam legatariis, quàm libertatibus obnoxij sint.

u *Cum maritus. Dos.* vt. j. eo. l. si mulier.
x *Non esset.* vt supra, eo. si mulier.
y *Admisso.* quòd est, cum est mulieri vtile.
z *Faceret.* dolo, vel culpa. Accursius.
a *Summoueri.* Scæuola non respondit quæstioni propositæ hic, sicut aliàs plerumque facit: scilicet, an videatur concessisse dotem: sed respondet, quod ex quo consensit matrimonio, videtur redintegrare dotem: vt ar. supra, de iure do. l. dotē. &. l. stipulatio. &. C. de nup. l. si vt proponis. Accursius.
b *Decedens.* duobꝰ hęredibus instituit.
c *Manumisit.* id est, reliquit libertatem.
d *Mulier tenetur.* sic ergo non est voluntas mutata. Et sic est contra. j. de dote prælega. l. Seia. in fi. j. respon. vbi dicit, quod siue mulier est passa animo donandi stipulari amicū, videtur donatio causa mortis: & ideo potest reuocari: siue non animo donandi, & tunc reuocat, vt vult. Sol. secundum Ot. ibi dicit posse commutare, scilicet expresse: hic vero non posse: scilicet tacite. vel ibi eius voluit vti ministerio, dum taxat in vno articulo: hic autem voluit donare: in quo casu subdistinguitur, voluerit donare causa mortis, vel iter viuos. si causa mortis, poterit mutare: vt ibi in alio articulo: alioquí minime: vt hic, & infra, de lega. iij. l. cū quis. §. nuptura. &. C. de iure do. l. ij.
e *Etiam hæredes.* quicūque illi sunt, qui debent seruos ab ipso fratre redimere, & manumittere, & pro rebus legatis æstimationē pstare ipsi marito, siue alij legatario. Ro. & ideo non videtur voluntatem mutasse, quā primo habuit. vt fratri redderetur. & facit. s. ti. j. l. si mulier. §. fi. Ac.

Casum ponit.

f *Aebiꝰ.*]CASVS. BMarcellus habuit filium, & filiam, quam nupsit Maryllo: & instrumento dotis centū pmisit: & fecit duo pacta in eodē instrumento. Primū, qđ hæc dos nō peteretur, donec haberet filios. Secūdū, qđ si in matrimonio decesserit sine filiis: filia dimidiam lucretur, & petat vir: & alia dimidia remaneat apud filium post hoc decesit Marcellus instituto filio & filia æqualiter: sed ante partem per fideicom. reliquit filiæ dotem prædictam. Item similiter accidit, quod Maryllus habuit filiam: & postea reiecit vxorem: quæ postea decesit fortè instituto

XXX. TRYPHONINVS libro decimo Disputationum.

BAebius Marcellus [f] Bæbio Maryllo dotis filiæ suæ no-

BIU Cujas

stituto fratre, & filia æqualiter. post hoc venit Maryllus cum instrumento dotis coram iudice, & agit cõtra filium Marcelli, qui habet de iure tres partes hæreditatis Marcelli patris scilicet dimidiam iure suo: & dimidiam dimidiæ ex sororis iure: & petit sibi totam dotem centum ex vi instrumenti dotis. scilicet ex secundo pacto, hoc modo: voluit Marcellus generum lucrari dimidiã nulla existente prole. ergo multo magis tam aliqua prole existẽte. econtra filius Marcelli excipit, ex primo pacto, quo voluit Marcellus aliquid peti, dum non haberet filios. sed hæc nulla est, quia habuit: ideoque iterum respondet, quòd illud secundum pactum non habet locum. nã in eo casu locum habet, si decederet ĩ matrimonio: quòd hic non fuit: & sine filiis, quod similiter hic non fuit: & hac ratione fuit absolutus. sed adhuc in alio libello instat Maryllus: & dicit se hæredem vxoris per mediam filiam institutam à matre: vnde mediam hæreditatẽ vxoris vult: de qua nõ dubium est, quod habere debet. vult etiam mediam dotem hac ratione, quia Marcellus per fideicommissum prælegauit filiæ: & sic media transit ad filiam ea ratione, quia in medietate suorum bonorum ĩstituit mater filiam: & in hoc ius habuit Maryllus: nec per hoc perdit agens modo ex testamento, quod perdiderat primo agés ex instrumento dotis. *ADDITIO*. No. ex hac gl. secundum Bal. hic, quòd qui habet duo in strumenta: & petit vnũ exequi ex alio, ex quo non se fundauit: nõ potest in eadem instantia obtinere: sed alia instãtia opus est.

mine cẽtena promiserat, [a] & cõuenerat inter eos, ne ea dos cõstante matrimonio [sine liberis à filia] peteretur: vel si postmortem patris in matrimonio sine liberis filia [b] decessisset, vt dimidia dos apud Maryllum remaneret [c], dimidia fratri mulieris restitueretur [d]: eáque etiam in stipulationem deducta erant. mortuo [e] Marcello filio [f] & filia [g] superstitibus, dote vniuersa [h] filiæ prælegata, Maryllus nata filia diuerterat: & mulier decesserat, fratre suo & filia [i] ex partibus æquis hæredibus relictis. Apud Petronium magnũ prætorem Maryllus ab hærede filio Marcelli ex dotis promissione [k] vniuersam dotem petebat illa coniectura, quasi inter [l] duos [m] placuisset [n], nullo filiorum exstante mortua muliere, partẽ dotis remanere apud maritum: magis conuenisset [o] vtique totam eius esse dotem, si filium filiámve habuisset [p]. Ex diuerso [q] respondebatur, pacti quidem vulgaris exceptionem [r], etiam hæredi proficere: sed in specie, quæ proponitur, nõ quasi mulieris hæres ex persona defunctę se exceptione pacti [s] tuebitur [t]: sed ipse erat ille, qui etiam viua muliere, si ab eo [u] dos peteretur, potuisset ea exceptione Maryllum, quia diuortium factum erat, summouere: eandemque defensionem etiam post mortem sororis suæ retinebat. Itaque [x] placuit eum ab ea petitione absolui [y], nulla ex hac sententia [z] facta derogatione fideicommissi [a] petitioni, quam [b] iure hæreditario per filiam [c] hæres vxoris [d] Maryllus in parte dimidia [e] habebat.

a *Promiserat*. nec tamen dederat aliquo tempore ipse, vel alius: & ideo petebat eam maritus. Accursius.
b *Filia*. instituta, vel instituenda hærede, cui specialiter prouidere voluit: quod potuit: vt supra, eo. l. auus.
c *Remaneret*. passiue, id est, ne maritus ab ea petat. Accursius.
d *Restitueretur*. filio Marcelli.
e *Mortuo*. promissore dotis.
f *Filio*. cui pars dimidia dotis erat restituenda.
g *Filia*. vxore Marylli.
h *Dote vniuersa*. id est, vniuersa quantitate, quæ nomine eius erat promissa. Accursius.
i *Filia*. ex vxore sua.
k *Promissione*. quam fecerat pater.
l *Quasi inter*. id est, quia.
m *Duos*. inter socerum & generum.
n *Placuisset*. scilicet expresse. Ioan.
o *Conuenisset*. tacite.
p *Habuisset*. bona videtur Marylli allegatio: vt argu. C. de inst. & substi. l. generaliter. §. cum autem.
q *Ex diuerso*. hæc est friuola exceptio.
r *Exceptionem*. nam hoc ipso, quòd diuertit, videtur pactus, ne petat dotẽm: & hoc dicit, secundum quosdam. sed certè immo: quia fecit pactum ne peteret constante matrimonio dotem. hæc tamen allegatio non erat bona: quia hic solutum erat matrimonium. vnde statim se corrigit: sed ipse &c.
s *Pacti*. nam in eum casum tantum vir aliquid lucratur, si filia decedat in matrimonio: quod hic non fuit, de quo subiicit.
t *Tuebitur*. s. filij Marcelli. nec etiã vt patris hæres ex primo pacto.
u *Si ab eo*. vt ab hærede promissoris.
x *Itaque*. nunc soluit prædicta.
y *Absolui*. ideo quia casus non extitit, ĩ quẽ pact⁹ erat sibi parté dimidiam dotis: quia nõ decessit ĩ matrimonio, & quia filiam habuit.
z *Sẽtẽtia*. ex qua absolutus est filij⁹ Marcelli.
a *Fideicommissi*. dotis prælegatæ. Io.
b *Quam*. scilicet petitionem fideicommissi.
c *Per filiam*. ex vxore natam. Accursius.
d *Vxoris*. Marylli. quæ est mater ad illã filiam.
e *Dimidia*. ideo nõ in totũ, quoniã vxor Marylli, etiã fratré vna cũ filia instituit: vt. s. ea. l. in. §. mortuo Marcello.
f *Si inter*. aliàs. §. aliàs, lex.
g *Valet*. quia collatũ pactũ fuit donationis ĩ eũ casum, ĩ quo valere potuit: vt. j. titu. ij. l. si eum. §. fi. & l. sequẽ. vel melius conuenit hic in ipsa dotis cõstitutione, non donationis causa: vt. s. eo. si conuenerit. alioquin contra: vt. s. e. l. si liberis. §. fi. quæ est contra. aliàs incipit. l. quæris.

† Ducentorum dixit, pro ducitis more Græcorũ, qui pretii nomẽ in genitiuo ponunt, vt ἀργυρίου πέντε δραχμῶν.

* Flo. videtur

xxxi. Scaevola libro tertio Quæstionum.

SI inter virum & vxorem cõuenit, vt extremi anni matrimonij fructus nondum percepti mulieris lucro fiant: huiusmodi pactum valet [f].

xxxii. Iavolenvs libro sexto ex Posterioribus Labeonis.

VXor viro fundum æstimatum centum in dotem dederat: deinde cum viro pactum conuentum fecerat, & diuortio facto, eodem pretio vxori vir fundum restitueret. postea volente vxore, vir eum fundũ ducentorum † vendiderat: & diuortium erat factum. Labeo putat viro potestatem fieri debere, vtrum velit ducenta, vel fundum reddere: neque ei pactum conuentũ remitti [g] oportere [h]. Idcirco puto hoc Labeonem respondisse, quoniam voluntate mulieris fundus veniit: alioquin omnimodo fund'erat restituendus. ¶ Si pater filiæ nomine certam pecuniam in dotem promiserat, & pactus est, ne inuitus eam solueret, nihil ab eo exigendum [i] puto: quia id, quòd pacto cõuento, ne inuitus exigeretur, conuenerit, in dotis causam esse nõ videtur [k]. *

DE FVNDO DOTALI.
TITVLVS V.

Prohibitio alienationis facta à. l. non habet locũ in alienatione necessaria. h. d. Bar.

i. Pavlvs libro trigesimosexto ad Edictum.

VXor viro.] CASVS in hac. l. est planus vsque ad. §. si pater. [SI PATER.] Pater nomine filię. c. in dotem promisit. deinde vir fecit pactũ de nõ petẽdo patri. tamẽ diuortiũ factũ est: nũc pater, vel filia dotẽ repetere vult, quasi videat marit⁹ eã habuisse, cũ pacto remiserit, cũ data nõ sit. quęrit, an possit. Et respõ. q nõ. Vi.

f *Pacti*. nam in eum casum tantum vir aliquid lucratur, si filia decedat in matrimonio: quod hic non fuit, de quo subiicit.
t *Tuebitur*. s. filij Marcelli. nec etiã vt patris hæres ex primo pacto.
u *Si ab eo*. vt ab hærede promissoris.
x *Itaque*. nunc soluit prædicta.
y *Absolui*. ideo quia casus non extitit, ĩ quẽ pact⁹ erat sibi parté dimidiam dotis: quia nõ decessit ĩ matrimonio, & quia filiam habuit.
z *Sẽtẽtia*. ex qua absolutus est filij⁹ Marcelli.
a *Fideicommissi*. dotis prælegatæ. Io.
b *Quam*. scilicet petitionem fideicommissi.
c *Per filiam*. ex vxore natam. Accursius.
d *Vxoris*. Marylli. quæ est mater ad illã filiam.
e *Dimidia*. ideo nõ in totũ, quoniã vxor Marylli, etiã fratré vna cũ filia instituit: vt. s. ea. l. in. §. mortuo Marcello.
f *Si inter*. aliàs. §. aliàs, lex.
g *Valet*. quia collatũ pactũ fuit donationis ĩ eũ casum, ĩ quo valere potuit: vt. j. titu. ij. l. si eum. §. fi. & l. sequẽ. vel melius conuenit hic in ipsa dotis cõstitutione, non donationis causa: vt. s. eo. si conuenerit. alioquin contra: vt. s. e. l. si liberis. §. fi. quæ est contra. aliàs incipit. l. quæris.
h *Remitti*. pactum conuentum, quod fuit dictum.
i *Oportere*. prorsus. remittitur enim in aliquo: quia nunc est mariti electio: sed prius tantum fundum, centum valentem, reddere debebat: & hoc subiicit. Accursius.
k *Exigendum*. id est nihil ipse exiget. Io. ex quo nihil soluit. & facit supra, titu. j. Iulianus.
l *Videtur*. vt tantam pecuniam repetat, quanta in pactũ deuenit. videbat enim marit⁹ habuisse id, de quo nõ petendo pepigit. Ac.

DE FVNDO DOTALI.

Id est de eo, quod in dotem datur.

l Dotali. *non solũ superiora pacta expressa sunt in dote: sed & quædam tacita, scilicet vt non alienetur fundus dotalis: & ideo de hoc subiicit: & est alienatio &c. vt. C. eo. l. j. item fundus dotalis est, qui est inæstimatè datus: vt. C. de rei vxo. actio. §. & cum lex. Accursius.*

NOnnunquam.] CASVS. Lex Iulia prohibuit alienari fundum dotalem: sed hæc prohibitio fallit in duobus casibus, qui hic dicuntur. Viuianus.

Cessat.

BIU Cujas

a *Cessat.* verbi gratia.
b *Dominus.* statim si maritus erat dominus: alioquin fit quasi dominus, præscriptione: vt infra, de dam. infec. l. prætoris.
c *Voluntaria.* sic & aliàs permittitur quid ex necessitate, non ex voluntate: vt infra, de rebus eo. l. iij. §. j. & ij. Accursius.
d *Per vniuersitatẽ.* quędam enim &c. vt hic, & infra, de acquirẽ. re. do. l. quædam. & de lega. ij. l. peto. §. fratre. & infra, de verbo. obl. l. si ita quis pro. §. ea lege.

Fundi dotalis aliena tio in certis casibus tolleratur.

duobus ergo casib[b] per mittit alienatio: vt patet in hac. l. & est tertius, vt si prouocatur à socio: vt supra, communi diui. l. sed & si. & supra, de iure do. l. cum in fundo. §. pe. & facit ad primum responsum supra, tit. ij. l. cum in fundo. §. si fundus.

e *Ad hæredem.* idem in legatis fortè: vt supra, de ali. iudi. mu. cau. fac. l. ex hoc. §. sed hæredem.
f *Si maritus. In seruitutẽ.* priuati hominis.
g *Verius.* licet matrimonium desinat: vt infra, eo. l. etiam. in prin.
h *Peruenerit.* marito seruo pœnæ facto.
i *Soluendo.* & quia est idoneus, immunis est à satisdatione: vt infra, si cui plusquã per. l. Falc. l. nisi. §. item. & infra, vt le. no. ca. l. j. §. si ad fiscum.

dotali. Flo

k *Fundus. Seruo.* dato in dotem, ita quod testator nolit ad maritum pertinere: vt supra de iur. do. l. si legato.
l *Competit.* quod euenit solu. ma. Accursius.
m *Omnimodo.* vt efficaciter possit petere: saltem in aliquo casu. Io. Vel dic, secundũ Azo. scilicet ab initio: licet desinat cõpetere ex causa: vt. C. de diuor. & re. l. consensu. §. hæc nisi.

†In hanc legẽ Iuliam vide Alexand. ab Alex. lib. 4. Ge. dier. cap. 8. & ibidem multa de iure dotium.

Ex Iulia.] CASVS. Maritus per verba de præsenti non potest alienare fundum dotalem: neque sponsus per verba de futuro. sed si ei datus est fundus nomine dotis futuræ: potest alienare. Viuianus.

n *Interpretanda.* passiue. fa. C. de bo. quæ li be. l. non sine. est enim hic fundus quasi dotalis per destinationem: sicut & aliàs per reuersionis spem: vt infra, de iure do. l. si is qui. in fi. Accursius.
o *Vlianus.* aliàs lex & aliàs. §. Accursius.
p *Fundo.* id est prædio rustico, siue villa:

NOnterdum lex Iulia de fũdo dotali cessat[a], si ob id, quod maritus damni infecti non cauebat, missus sit vicinus in possessionem dotalis prædij: deinde iussus sit possidere. hic enim dominus[b] vicin[o] fit, quia hęc alienatio non est voluntaria[c]. Sed & per vniuersitatẽ[d] transit prædium secundum quòd possibile est, ad alterum, veluti ad hęredem[e] mariti, cum suo tamen iure, vt alienari non possit.

II. VLPIANVS libro quinto de Adulteriis.

SI maritus fuerit in seruitutem[f] redactus: an dominus alienare hunc fundum non possit? quod puto esse veri[g]. Quare etsi ad fiscum peruenerit[h], nihilominus venditio fundi impediti, quãuis fiscus semper idoneus successor sit, & soluẽdo[i].

III. PAVLVS libro trigesimosexto ad Edictum.

FVndus dotalis *seruo[k] legatus ad legem Iuliam pertinet, quasi dotalis. Totiens autem non potest alienari fund[s], quotiens mulieri actio de dote competit[l], aut omnimodo[m] competitura est.

IIII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

LEx Iulia, †quæ dotali prædio prospexit, ne id marito liceat obligare, aut alienare. Plenius interpretanda[n] est, vt etiam de sponso idem iuris sit, quod de marito.

V. VLPIANVS libro secundo de omnibus Tribunalibus.

IVlianus[o] libro sextodecimo Digestorum scripsit, neque seruitutes fundo[p] debitas posse maritum amittere[q], neque ei alias[r] imponere.

VI. IDEM libro quinto de Adulteriis.

SEd nec libertas seruitutis vrbano prædio dotali debitæ competit[s]: ne per hoc deterior conditio [dotalis] prædij fiat.

VII. IVLIANVS libro sextodecimo Digestorum.

SI maritus fundum Titij seruientem dotali prædio adquisierit[t]: seruitus cõfunditur: sed si eũdem [fundum[u]] Titio [postea] reddiderit sine restauA vt infra, de verb. signi. l. locus. sed infra. l. proxi. loquitur in vrbano, vt differat ab ista. at alia, quæ sequitur, si maritus. in fi. loquitur quando mariti prædium seruiebat prædio mulieris, quod dedit postea in dotem. Accursius.
q *Amittere.* id est remittere per pactum.

ratione seruitutis, hoc marito imputabitur: [ideoque* eodẽ alienato postea fundo, eadẽ Titio non redintegratur seruitus:] & hoc casu marit[o] litis æstimationẽ prętabit[x]. Quod si maritus soluẽdo nõ erit: vtiles actiones aduersus Titium mulieri ad restaurãdã seruitutẽ dantur[y]. Sed cũ vxor fundũ, cui prædia viri seruitutẽ debebãt, in dotẽ dat: fundus[z] ad maritum peruenit amissa seruitute: & ideo nõ potest videri per maritũ ius fundi deterius factũ[a]. Quid ergo est? Officio de dote iudicantis continebitur, vt redintegrata seruitute iubeat fundũ mulieri, vel hæredi eius reddi[b].

VIII. ALFENVS libro tertio Digestorum à Paulo Epitomatorum.

VIr in fundo[c] dotali vxoris rogatu oliuetũ succiderat, [ad] hoc, vt nouellũ reponeret: postea vir mortuus erat, & vxori dotẽ relegauerat. Ligna quæ ex oliueto excisa essent, oportere mulieri reddi respondit.

IX. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

SI marito debitori fundi[d], id quod debet, doti mulier ꝓmiserit: dotalẽ fundum effici. Quod si ei promittat[e], qui fundũ aut decẽ debuit: in arbitrio esse mariti[f], quod in dote sit: [vtrùm decẽ an fundus.] Quòd si Stichũ, aut fundũ debuit maritus: & quod debet, doti ei ꝓmissum sit. Sticho mortuo, fundũ in dotẽ[g] esse. His cõsequẽs esse ait, vt si Cornelianũ aut Sẽpronianũ fundũ debẽti: id quod debet, doti ꝓmissũ sit: vtrũ eorũ dotalẽ esse malit, [hũc dotis esse.] Plane* [si fundũ illũ, aut illũ mulieri debuit: & quod deberet, in dotẽ ꝓmissum sit:] vtrum velit, alienaturum. alterum alienari non posse. si tamen alienatum* rursus redimat: adhuc in eius potestate est, an eum, quẽ retinuisset, alienare velit.

X. PAVLVS libro quinto Quæstionum.

ERit ergo potestas legis ambulatoria[h]: quia dotalis[i] fuit obligatio[k]. Numquid ergo etiã illo nõdũ redẽpto[l] alterum quoq; alienare possit, quia potest alterũ redimere? an hoc nõ

r *Alias.* seruitutes.
s *Sed nec. Competit. ex remissione,* quę fuit constãte matrimonio. Accursius.
t *Si maritus. Adquisierit.* emendo.
u *Fundum.* dominantem. Accursius.
x *Præstabit.* iudicio de dote conuentus. solu. mat. Accursius.
y *Dantur.* sic & aliàs supra, de eo per quem fac. erit. l. fin. in prin.
z *Fundus.* dominans.
a *Factum.* cũ ipsa præuentione perdatur seruitus, non postquã peruenit.
b *Reddi.* vt supra, de iu. do. l. cum in fundo. in fi. j. respon.
c *Vir in fundo.* Vel quia hoc voluit testator: vel quia mulieris impensa vetus oliuetum erat successum, & nouum repositum. aliàs legata dotis non continerentur: sicut nec vsuræ: vt infra, de dona. inter vi. & vxo. l. vir vsuras. Accursius.

Deleri hũc jubet Cujac. 11. obs. 28.

Si marito.] CASVS. Sed dicit hęc lex de plano: & duæ sequentes continuantur cum ista. Viuianus.

d *Fundi.* sui proprij viri tẽpore promissionis factæ pro dote: aliquin secus est: vt supra, de iure do. si sponsalibus. §. si mulier. & ifra, eo. titu. l. si nuptura. §. si fundum. & infra, eo. l. dotale. §. dotale. Azo.
e *Promittat.* scilicet doti esse quod debet. Azo.
f *Mariti.* quia & prius erat in suo arbitrio, quod solueret: vt supra, de iure do. l. plerũq; in fi. Ac.
g *In dotem.* quia iste remãsit in obligatione:
h *Erit. Ambulatoria.* alterũ alie- sicut & defuncti: vt infra, titu. j. l. cũ hic *se*, *si tamen* statu[s]. §. oratio. in fi. Ac. &c.
i *Dotalis.* id est fundus dotẽ, sub alternatione.
k *Obligatio.* scilicet ambulatoria. Accursius.
l *Redẽpto.* interim ergo nõ tenet alienatio: quia infirmat postea: vt hic subiicit. sic & aliàs, in authẽ. de nõ alie. §. hoc autẽ prospeximus. coll. ij. & j. de sol. l. quires. in fin. j. respon.

Totũ hoc, ideoque eo. alie. post.
fun. ea. Ti. nõ red. ser.
in scriptis exẽpla. non habetur, sed nec in immat. pressis aliquot.
Al. prorsus.
Plane vtrum velit alienatum,
Flo. aliquum

Quod

a *Quod si fundus. Posse.* vt. C. de fun. dota. l. j. cũm possit eligere mulier quod vult: vt supra, de iu.do.l.plerunque. in fin. Accursius.

Etiam. CASVS. Maritus qui fundũ habebat in dote, factꝰ est seruus hominis. licet matrimonium finiatur seruitute superueniẽte, tamẽ adhuc ꝓhibẽt alienatio fundi. Vi.

b *Direpto matrimonio.* pone exẽplũ vt. ſ. e. l. ſi maritus fuerit. in prin. ſed ſi eſt dotale, ſo. mat. vt hic dicit. ergo adhuc nõ debet vſucapi: vt. j. e. ſi fũdũ. Sed cõtra. C. de iure do. l. in rebus. §. omnis. Solu. ſpeciale eſt, vt ſolu. mat. vſucapiatur contra mulierẽ: quia & aliud ꝓ ea iducitur ſpeciale, vt eo cõ

* *Flo. Etiam ſi.* ſtãte poſsit vindicare: vt ibidem dicitur. Vel ibi in rebus æſtimatis, quas vindicat mulier, cum maritus nõ ſit ſoluẽdo: quæ cũ non ſint dotales, vſucapiuntur. hic autem nõ ſunt eſtimatæ. Vel non eſt contra, ſi ponas caſum, vt diximus.

c *Dotale prædium. Vrbanũ.* id eſt quod in vrbe eſt.

d *Ruſticũ.* id eſt quòd eſt villa ruribus circundatũ, licet ſit ædificiũ, vt hic ſubiicit, ad omne &c. ſed in propria ſignificatione vrbanũ dicitur illud ædificium: vt infra, de verbo. ſigni. l. vrbana prædia.

e *Continetur.* vt. j. de legat. j. l. plane. §. ſi. & facit ſupra, de tranſac. l. cum hi. §. arbitratu.

* *Flo. præſtabatur*

f *Cum dominiũ.* aut in cauſa eſt vſucapionis. nã qui poteſt vſucapere de iure prætorio, loco domini eſt: vt inſti.

* *Flo. Scæuola & ſi non totꝰ, ſed vel aliqua pars ex eo vindicari poſſit, ſi modo &c.* de ac. §. aliæ autẽ ſunt. Accurſius.

g *Præſtaretur.* licet aliàs priuilegium dotis hęredi nõ detur: vt. C. de pri. do. l. j. Sed quid, ſi matrimoniũ nullum fuit, putabatur tamen ab vtraque parte cõtrahentiũ? Reſpon. idem videtur, ar. j. ſol. ma. l. ſi cũ dotem. §. fi. [ADDITIO.] Iſtud videtur verum arg. eius, quod no. in. l. ſi cum dotem. §. fi. infra, ſo. ma. & l. ij. in fi. de priuil. credito. & C. qui po. in pigno. ha. l. aſſiduis. ſecundum Bal. hic.

h *Si vxore hærede inſtituta.* à marito. Accurſius.

i *Legatus.* cuidam etiam extraneo.

k *Nõ valere.* indiſtictè: ſed Vlpianꝰ ſtatũ diſtinguit, ſi totꝰ &c. Ac.

l *Poſsit.* dicitur totus poſſe retineri, quando ſolu. legato tantum remanet in hæreditate, quantum fundus valet: vel ſoluta æſtimatione fundi legati totus fundus remanet. Accurſius.

m *Vindicari.* de hæreditate, ſi modo aliqua pars &c. vt ſubiicit.

n *Remanere.* vt non valeat legatum. Item intellige hoc præter quartã, quam retinet: vt iſti. ad. l. Fal. §. cũ autẽ. Itẽ intellige quãdo mulier vult eſſe hæres: nõ aliàs, ſicut i accipiẽdo legatũ & relictum pro fundo dotali. vt. j. de le. ij. l. cũ pater. §: qui dotalem. Ac.

o *Quantitati.* etſi hæc mulier hæreditarem adierit, non tamen ſibi præiudicat ad ſolidum legatum præſtandum, quaſi non teneat relictum eius rei, quæ alienari non poteſt. Sed ar. contra. j. de le. ij. d. l. cum pater. §. qui dotalem. vbi ſi accepit legatũ, quale quale mulier, præiudicat ſibi. Sed ibi conſtabat, quod tãtũ erat le

debet recipi, vt null'ꝰ in dote ſit? Certè ex poſt facto videbit rectè alienatꝰ, illo poſtea redẽpto.

XI. AFRICANVS libro octauo Quæſtionum.

QVòd ſi fundꝰ in dotẽ æſtimatus datus ſit, vt electio eſſet mulieris: negauit alienari fundũ poſſeª. ꝙ ſi [in] arbitrio mariti ſit, contra eſſe.

XII. PAPINIANVS libro primo de Adulteriis.

ETiam* diremptο matrimonio b dotale prędiũ eſſe intelligit. Soceri volũtas in diſtrahendo dotali prædio nulla eſt.

XIII. VLPIANVS libro quinto de Adulteriis.

DOtale prędiũ accipere debemus, tam vrbanũ c, quã ruſticũ. d ad omne enim ædificium lex Iulia pertinebit. ℣ Prędij appellatione etiã pars continetur e. Proinde, ſiue totũ prædiũ in dotẽ [mihi] ſit datũ, ſiue pars prędij: alienari nõ poterit. & hoc iure vtimur. ℣ Dotale prędiũ ſic accipimus, cũ dominiũ f marito quęſitũ eſt: vt tũc demũ alienatio ꝓhibeatur. Hæredi quoq; mulieris idẽ auxiliũ pręſtabitur, quod mulieri pręſtare tur ſ. * ℣ Si vxore hęrede inſtitutaʰ fundus dotalis fuerit legatusⁱ: ſi quidẽ deductis legatis, mulier quãtitatẽ dotis in hæreditatem habitura eſt: valet legatũ. ſin minus, an nõ valeat, quęritur. * Scæuola reſpõdit, nõ valereᵏ: ſed ſi totus fundus ex hęreditate retineri poſsitˡ, ſolidũ legatũ deberi. & ſi nõ totus, ſed aliqua pars ex eo vindicari ᵐ poſſit: ſi modo aliqua pars ad dotẽ ſupplẽdã deſit, id dũtaxat ex eo remanereⁿ apud mulierẽ ait, quod quantitati ° dotis deeſt.

XIIII. PAVLVS libro tertio de Adulteriis.

SI nuptura Titio voluntate eiꝰ fundũ dotis nomine Męuio tradidit: * dos eius cõditionis erit, cuius eſſet, ſi ipſi Titio fundũ tradidiſſetᵖ. ℣ Si mulieris nomine quis fundũ in dotẽ dederit: dotalis fundus erit. ꝓpter vxorẽ q enim videtur is fundus ad maritũ peruenisſe. ℣ Si fundũ alienũ mulieri debeat maritus, eumq; mulier ei dotis nomine ꝓmiſerit: ſi pẽdẽti erit: & tũc fiet dotalis, cũ ad eũ puenerit. ʳ ℣ Si fũdũ legatũ ſibi dotis cauſa mulier repudiauerit, vel etiã ſubſtituto viro omiſerit hæreditatẽ, vel legatũ: erit fundus dotalis ſ.

XV. PAPINIANVS libro tertio Reſponſorum.

DOtale ᵗ prædium, cuius vir poſſeſsionẽ retinuit: ᵘ poſt literas ad vxorem emiſſas, quibus dotis non fore prædium declarauit, in matrimonio defuncta muliere, virum retinere placuit: quia mulier actionem ex pactoˣ non habuit.

Quæ prohibentur alienari, & præſcribi prohibentur: & cauſa alienationis interueniens præſcriptionem iam cœptam non interrumpit. Bartolus.

XVI. TRYPHONINVS libro vndecimo Diſputationum.

SI fũdũ, quẽ Titiꝰ poſsidebat bona fide, [&] longi tẽporis poſſeſsiõe poterat ſibi quęrere, mulier, vt ſuũ, marito dedit i dotẽ, eumq; petere neglexerit vir, cũ id facere poſſet: rẽ periculi ʸ

a *Quod ſi fundus. Poſſe.* vt. C. de fun. dota. l. j. cũm poſsit eligere mulier quod vult: vt ſupra, de iu. do. l. plerunque. in fin. Accurſius.

Etiam. CASVS. Maritus qui fundũ habebat in dote, factꝰ eſt ſeruus hominis. licet matrimonium finiatur ſeruitute ſuperueniẽte, tamẽ adhuc ꝓhibẽt alienatio fundi. Vi.

b *Direpto matrimonio.* pone exẽplũ vt. ſ. e. l. ſi maritus fuerit. in prin. ſed ſi eſt dotale, ſo. mat. vt hic dicit. ergo adhuc nõ debet vſucapi: vt. j. e. ſi fũdũ. Sed cõtra. C. de iure do. l. in rebus. §. omnis. Solu. ſpeciale eſt, vt ſolu. mat. vſucapiatur contra mulierẽ: quia & aliud ꝓ ea iducitur ſpeciale, vt eo cõ

* *Flo. Etiam ſi.* ſtãte poſsit vindicare: vt ibidem dicitur. Vel ibi in rebus æſtimatis, quas vindicat mulier, cum maritus nõ ſit ſoluẽdo: quæ cũ non ſint dotales, vſucapiuntur. hic autem nõ ſunt eſtimatæ. Vel non eſt contra, ſi ponas caſum, vt diximus.

c *Dotale prædium. Vrbanũ.* id eſt quod in vrbe eſt.

d *Ruſticũ.* id eſt quòd eſt villa ruribus circundatũ, licet ſit ædificiũ, vt hic ſubiicit, ad omne &c. ſed in propria ſignificatione vrbanũ dicitur illud ædificium: vt infra, de verbo. ſigni. l. vrbana prædia.

e *Continetur.* vt. j. de legat. j. l. plane. §. ſi. & facit ſupra, de tranſac. l. cum hi. §. arbitratu.

* *Flo. præſtabatur*

f *Cum dominiũ.* aut in cauſa eſt vſucapionis. nã qui poteſt vſucapere de iure prætorio, loco domini eſt: vt inſti.

* *Flo. Scæuola & ſi non totꝰ, ſed vel aliqua pars ex eo vindicari poſſit, ſi modo &c.* de ac. §. aliæ autẽ ſunt. Accurſius.

g *Præſtaretur.* licet aliàs priuilegium dotis hęredi nõ detur: vt. C. de pri. do. l. j. Sed quid, ſi matrimoniũ nullum fuit, putabatur tamen ab vtraque parte cõtrahentiũ? Reſpon. idem videtur, ar. j. ſol. ma. l. ſi cũ dotem. §. fi. [ADDITIO.] Iſtud videtur verum arg. eius, quod no. in. l. ſi cum dotem. §. fi. infra, ſo. ma. & l. ij. in fi. de priuil. credito. & C. qui po. in pigno. ha. l. aſſiduis. ſecundum Bal. hic.

h *Si vxore hærede inſtituta.* à marito. Accurſius.

i *Legatus.* cuidam etiam extraneo.

k *Nõ valere.* indiſtictè: ſed Vlpianꝰ ſtatũ diſtinguit, ſi totꝰ &c. Ac.

l *Poſsit.* dicitur totus poſſe retineri, quando ſolu. legato tantum remanet in hæreditate, quantum fundus valet: vel ſoluta æſtimatione fundi legati totus fundus remanet. Accurſius.

m *Vindicari.* de hæreditate, ſi modo aliqua pars &c. vt ſubiicit.

n *Remanere.* vt non valeat legatum. Item intellige hoc præter quartã, quam retinet: vt iſti. ad. l. Fal. §. cũ autẽ. Itẽ intellige quãdo mulier vult eſſe hæres: nõ aliàs, ſicut i accipiẽdo legatũ & relictum pro fundo dotali. vt. j. de le. ij. l. cũ pater. §: qui dotalem. Ac.

o *Quantitati.* etſi hæc mulier hæreditarem adierit, non tamen ſibi præiudicat ad ſolidum legatum præſtandum, quaſi non teneat relictum eius rei, quæ alienari non poteſt. Sed ar. contra. j. de le. ij. d. l. cum pater. §. qui dotalem. vbi ſi accepit legatũ, quale quale mulier, præiudicat ſibi. Sed ibi conſtabat, quod tãtũ erat le

p *Si nuptura. Tradidiſſet.* hoc ſi maritus alij iuſsit tradi, in quẽ vo luit trãsferri dominiũ: vt. ſ. de iure do. l. etiã ſi alij. Quid ergo, ſi ideo iuſsit tradi: vt accipiẽti quæratur dominiũ? Reſpõ. dele gatione facta duo actus interuenire intelligũtur. vnus in perſona mariti, alius in perſona extranei: qui eſt inutilis: quia fundus dotalis non poteſt alienari.

q *Propter vxorẽ.* ſi ei cõpetit, vel cõpetitura eſt actio: vt. ſ. e. l. fũdꝰ.

r *Peruenerit.* vt. ſ. e. l. proxi. §. dotale.

ſ *Dotalis.* Sed contra * *Flo. tradit* videtur ſupra, de iu. do. l. j. §. j. So. vt ibi.

t *Dotale.* prædeſtina *Caſum po* tione ſponſæ. Et *nit.* dic caſum, ꝙ ante nuptias ſponſo marito futuro epiſtolã miſit, in qua ſignificabat ſe fundũ in dotẽ dare: maritꝰ vero recuſans eũ habere in dotẽ, & volens eũ habere ex donatione, epiſtolã vxori ſuæ miſit, in qua petiit vt vxor eũ ſibi donaret propter nuptias: cui mulier fragilis ſexꝰ cõſenſit: ideoque propter pactũ ſuũ actionẽ de dote ſua nõ habuit. Accurſius.

u *Retinuit.* poſtquam mulier ſibi donauit.

x *Ex pacto.* id eſt, propter pactum. Azo.

Si fundũ. CASVS. Mulier nocte quadã induxit virũ in poſſeſsionẽ ſui fundi: quẽ tamen alius poſsidebat emptũ. c. à nõ domino, & præſcribebat. neglexit vir vindicare: ita ꝙ cõpleta eſt præſcriptio à poſsidẽte. quærit vtrũ ſit in periculo? Et dicit, quod ſic. Secũdo opponit aliquis quod nõ præſcribitur: & ſic alienatur fundus dotalis. Sed reſpõ. licet Iulia. ꝓhibet ſi de nouo inciperet præſcriptio: non tamẽ prohibet antea inchoatã. Tertio excipit caſum à prima generalitate: ſcilicet ſi pauci dies ſupererant ad complendam præſcriptionem: quod non imputetur viro.

y *Periculi.* quia vxori eius eſtimationem reddidit. nec enim hoc ſolũ diſpẽdiũ ſentit, quia mulierẽ habet in dotatã: quia & hoc eſt etiã ſi pauciſſimi dies ſupererãt: vt in fi. huius legis. Sed quomodo fuit dotalis, cũ dominiũ nõ peruenerit ad maritũ: vt. ſ. e. l. dotale. §. dotale? Reſpõ. Io. quia vxor induxit virũ in fundũ: & ita adeptꝰ eſt dominiũ ſine poſſeſsione. aliud eſt enim i fundũ induci: aliud eſt poſſeſsionẽ dari. poteſt ergo ſecũdũ. Io. dominiũ ſine poſ quiri. ſic & in legato & fideicõmiſ. & qualibet alia vltima volũtate: vt inſti. de leg. §. ij. Itẽ in donatione: vt. C. de dona. quæ ſub modo. l. j. & in lege cõmiſſoria: vt. C. de pact. inter empt. & vẽd. l. cõmiſſorię. & j. de acquir. poſſ. l. j. §. ſed & per eũ. & idẽ in libero homine qui alicui. bo. fi. ſeruit. nã ſibi poſſeſsionẽ, cum ab illo poſsideatur quęrere nõ poteſt: dominiũ vero extra duas cauſas recte quęrit: vt. j. de acqui. re. do. l. homo liber. in fi. ſic & j. ti. j. ſi vxor ſi lio. Arg. cõtra. C. de diſtra. pig. l. qui prędiũ. & C. de ꝓba. l. cũ res. Et de hac materia dixi. ſ. de rei vin. l. ſi ager. Sed quidã alij dicũt, quod dominiũ ſine poſſeſsione nõ poteſt quæri, etiã ſi inducatur in fundũ: & ideo dicũt hic fuiſſe ceſſam rei vindicationẽ quod li-

BIU Cujas

tera nó patitur.nam tunc fundus nó est dotalis: ar.ff.de iu.do.l.si spōsalibus.§.fi.& prēterea quomodo audent ipsi aperta fronte negare dominiū sine pos.quæri, cū & ipsi cōfiteātur quemlibet intrātem habere pos.naturalē:clandestinam nullo modo.Sed nó recordātur eorū quæ dicuntur.j.de vsuca.l.cū vir prædium.vbi in duobus casib⁹ dominiū sine pos.quæritur.Item pro nobis īfra, rem ra.l.si indebitam.

Dominium quandoque sine possessione quæritur.

a *Ad huiusmodi*. quæ fit per vsucapionem ea incipiente postea:secus si prius erat cœpta: & hic subiicit.

b *Cœperat*. immo videtur cp sic.nā cū lex inhibeat vsucapionē, nihil proficit bona fides: vt.j. de vsucapi.l. vbi lex.quę est cōtra.Solu. nō prodest ad inchoādā, vt ibi :sed ꝓdest ad perficiendā, vt hic:arg. j.de vsuca.l.rerū mixtura.§. Labeo ait si homo.&.ff. fami. ercis. l. sed si vsucap.Accursi⁹.

c *Marito*. Pone virū agere,& succūbere: an aget de euictione? Videtur cp sic,secundū distinctionem.C. de iure do.l.j.& hoc innuit.

d *Fundum. Non potest*. sic infra,de vsuca. l.cum vir.Accursius.

Vir in fundo.] CASVS. Mulier dedit fundum in dotē, in quo fecit vir expensas c.vt inueniret lapidicinas.inuenit, & aliquos lapides euulsit, & dicit lapides viri esse.sed de expensis an vir ab vxore recuperet? Quidā dicit, cp non. Alij distinguunt, vt si fundus nó est deterior, quia lapides renascātur: restituēdæ sunt viro : alioquin nó.[SI PER MVLIEREM.]Dic,vt. j. in glo. Accur. Viuia.

e *Factus*. quo ad lapidicinas,nó quo ad fructus alios: vt.j.so.ma.l. diuortio.§. si vir.quæ est contra.nisi ibi renascantur: vt hic subiicit, &.d.§. si vir.

Flo. erat

f *Existimo*. actione mandati, si voluit mulier.aliàs si vtiliter res gesta est, agetur negg. est.vt.C. de rei vxo. act.l.rem ī præsenti. §. sed nec ob impensas.

g *Si per mulierem*. Pone casum:Fundum mulier dedit in dotem, in cuius parte puta vineā tātū est ipēsum, quanti ipsa pars fundi est. si soluto matrimonio faciat

Casum ponit.

sui fecit. Nā licet lex Iulia quæ vetat fundum dotalem alienari,pertineat etiam ad huiusmodi[a] adquisitionem: non tamen interpellat eam possessionem, quæ per longum tempus fit, si antequam constitueretur, dotalis fundus iam[esse] cœperat.[b] Planè si pauciſsimi dies ad perficiendam longi temporis possessionem superfuerunt: nihil erit, quod ī putabitur marito.[c]

XVII. MARCIANVS libro septimo Digestorum.

FVndum dotalē maritus vendidit,& tradidit. Si in matrimonio mulier decesserit,& dos lucro mariti cesīt:fundus emptori auelli non potest.[d]

XVIII. IAVOLENVS libro sexto ex Posterioribus Labeonis.

VIr in fundo dotali lapidicinas marmoreas aperuerat. diuortio facto,quæritur, marmor quod cęsum,neque exportatum esset,cuius esset? & impēsam in lapidicinas factam mulier,an vir præstare deberet? Labeo marmor viri esse ait. Cæterùm viro negat quidquam præstādum esse à muliere: quia nec necessaria ea impensa esset, & fundus deterior esset factus.[e] Ego non tantum necessarias, sed etiam vtiles impensas præstādas à muliere existimo:[f] nec puto fundum deteriorem esse, si tales sunt lapidicinæ, in quib⁹ lapis crescere possit. ℣ Si per mulierem[g] mora fieret,quò minus æstimationem partis fundi viro solueret, & fundum reciperet, cum hoc pactum esset:* fructus interim perceptos ad virum pertinere, ait Labeo.puto potius pro portione fructus virum habiturū, reliquos mulieri restituturū.[h] quo iure vtimur.

Digestorū

seu Pandectarum Liber vicesimusquartus.

DE DONATIONIBVS inter virum & vxorem.

TITVLVS I.

Donatio inter virum & vxorem est prohibita rationibus hic insertis.hoc dicet vsque ad legē,hæc ratio.§.videamus.Baldus.

I. VLPIANVS libro trigesimosecundo ad Sabinum.

MOrib⁹[i] apud nos receptū est, ne inter virū & vxorem donationes valerēt. hoc autē receptū est, ne mutuo*amore se inuicem spoliarent[k], donationibus nó tēperātes,sed profusa erga se facilitate[abutentes.*[l]]

II. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

NEc esset eis studium liberos potius educendi. Sextus Cęcilius & illā causam adiiciebat,quia sępe futurum esset, vt discuteretur[m] matrimonia, si non daret is,qui posset:atque ea ratione euenturum,vt venalia[n]* essent matrimonia.

III. VLPIANVS libro trigesimosecundo ad Sabinum.

HAec ratio & oratiōe īperatoris nostri Antonini Augusti electa est:nā ita ait:Maiores nostri ītер virū & vxorē donationes prohibuerunt: amorem honestū solis animis ęstimantes,famæ etiam coniunctorum consulentes:ne concordia pretio cōciliari[p]† videretur* né ve melior in paupertatē incideret, [&]deterior[q] ditior fieret.

Vbi matrimonium tenet, ibi donatio est interdicta:secus vbi non tenet:quia de iuris rigore valet donatio,secus de æquitate.concubinæ tamē facta donatio,valet.Baldus.

℣ Videam⁹,ītеr quos sint ꝓhibitę donationes.Et qdē si matrimoniū morib⁹ legibúsq; nostris cōstat:donatio nó valebit.[r] sed si aliquod impedimētū interueniat, ne sit omnino matrimoniū:donatio valebit. Ergo si senatoris[s] filia libertino cōtra senatusconsultū[t] nupserit:vel ꝓcuialis mulier ei,qui ibi meret,[u] cōtra mādata,valebit donatio: quia nuptiæ non sunt[x].sed fas nō est,eas donatiōes ratas esse: ne melior sit cōditio eorū, qui

Donatio inter virum & vxorem est prohibita rationibus hic insertis.hoc dicet vsque ad legē,hæc ratio.§.videamus.Baldus.

tertio modo:Mulier pepigit vt solu.ma.maritus reddat fundum acceptа partis æstimatione quam non præstat: vnde maritus eius partis lucrifacit fructus. vltima planior est.

h *Restituturū*.hoc ergo casu restituat īpēsa.

DE DONATIONIB⁹ inter virū & vxorē.

Facit matrimoniū vt non alienetur fundus dotalis,vt.ff. ti.proximo.facit etiam vt donationes inter coniuges non valeant. & de hoc dicit. Accursius.*

MOribus.] CASVS. Prohibēt donationes inter cōiuges, & redditres rationes hac.l. & sequētib⁹ duab⁹. Vi

i *Moribus*. id est iure ciuili, quod morib⁹ est receptum : vt instit. de iure natura.§. & non ineleganter.

k *Spoliarent*. vt.C.de do.ante nupt.l.cū multæ.§.sancimus.ibi, simplices enim &c.

l *Facilitate abutentes*. aliàs vtentes.

m *Nec esset*. *Discuterentur*.id est sed pararentur. Accursius.

n *Venalia*. quod esse nó debet: vt.C.de inuti.stipulat.l. secunda.

o *Hæc ratio*. *Animus*. No.honestū facit ad hoc.j. de verb. ob.si stipulatus.in fi.

p *Conciliari*. id est, reformari.*

q *Deterior*.quod esset absurdū : vt.j.quod vi aut clam.l.Seruius.Ac.

r *Valebit*.de stricto iure,sed de æquitate aliud est:vt statim dicetur.

s *Senatorū*. hoc olim, secundum quosdam.

t *Senatusconsultū*.quod hodie nó ꝓhibetur: vt in auth.vt liber.de cæteris.§. si quis.col.vj.sed certe quòd senator possit ducere libertam,cauetur in iure authen. sed non quòd filia senatoris nubat liberto.

u *Maneret*.aliàs manet:& aliàs,maneret:& subaudi, & habet iurisdictionē.ADDITIO.Pādect.Flo.habēt meret. Est autē mere verbū militare,quod stipēdia facere & accipere dixit Suetoni⁹.

x *Non sunt*. Nec primo, ne secundo casu : vt supra, de ri.nup. l.oratione.&.l.si quis officium.

Flo.ne mutuato amore inuicem spoliarentur,

Hal.vtentes

Flo.venalia

Concordiā & benignitatem non esse pretio, sed obsequio,virtute & industria compari.

Flo.videntur

Immò contrahi,& cōtrahi idem est quod cōtrahi.

Deliquerunt.

BIU Cujas

deliquerunt. [a] Diuus tamen Seuerus in liberta Pontij Paulini senatoris contra statuit: quia non erat affectione vxoris habita, sed magis concubinæ. [b] ¶Qui in eiusdem potestate[c] sunt, prohibentur sibi † [inuicem] donare: vt puta frater mariti, qui est in soceri potestate. Verbum *potestatis*, non solum ad liberos trahimus, verumetiã ad seruos. Nam magis est, vt hi quoque, qui aliquo iure subiecti sunt, marito donare non possint. [d] Secundum hæc, si mater filio, qui in patris potestate est, * donet: nullius momenti erit donatio: quia patri quæritur. [e] Sed si in castra eunti filio dedit[f], videt valere: quia filio quæritur: & est castrensis peculij. Quare & si filius, [g] vel priuignus, [h] vel quiuis alius [i] potestati * mariti subiectus, de castrẽsi suo peculio donauit: [k] non erit irrita donatio. Prohibetur igitur & vxori, & nurui donare etiam is, qui est in soceri [l] potestate, [m] si modo maritus sit in patris potestate. ¶Ab vxoris [n] nurúsve parte prohibitum est donari viro, vel genero. Sed & his qui sunt in eorũ [o] potestate, si fuerit donatũ, vel in quorum sunt potestate: non valebit donatio: si modo * vir & socer in eiusdem sunt potestate, vel vir in soceri. [p] Cæterum si in alia familia est maritus: [q] neque socero, neque ei, qui est in eius [r] potestate, neq; ei, in cuius est, donatione interdictum est. ¶Socrui à nuru vel cõtra, donari non est prohibitum [f]: quia hic ius potestatis non vertitur. ¶Si seruus meus, cuius vsusfructus alienus est, donet vxori meæ ex eo peculio, quod ad me non pertinebat: vel homo liber bona fide mihi seruiens: an valeat donatio, quæritur? & in libera quidem persona vtcumque admitti potest donatio. cæteræ enim personæ alienationem peculij: vt donent, non habẽt. Non tantùm autem [t] per se maritus & vxor, cæteræq; personæ nõ donare possunt: [[sed nec p alias interpositas personas.]]

Donatio facta inter virum & vxorem, non valet ipso iure: nec traditio quæ ex ea sequitur. Baldus.

¶Sciendum autem est, ita interdictam inter virum & vxorem donationem [esse,] vt ipso iure nil valeat, quod actum est. proinde si corpus sit, quod donatur: nec traditio quicquam valet. Et si stipulanti [u] promissum sit, vel acceptolatum: nihil [x] valet. Ipso enim iure, quæ inter virum & vxorem donationis causa geruntur, nullius momenti sunt. Si quis igitur nummos vxori dederit, nõ fieri eius apparet: quia nihil corporis eius fieri, palam est.

Si mandato meo debitor alii soluit: mihi creditori est solutum: & à me illi: & ideo si vir mandat debitori suo, vt vxori soluat, talis solutio ipsum liberat. Bartolus.

¶Sed si debitorem suũ ei [y] soluere iusserit: [z] hic quæritur, an nummi fiant eius, debitorque liberetur? Et Celsus libro quintodecimo Digestorum scribit videndum esse: ne [a] dici possit & debitorem liberatum: & nũmos factos mariti, non * vxoris. Nam & si donatio [b] iure ciuili non impediretur: eum rei gestæ ordinẽ [c] futurum: vt pecunia ad te [d] à debitore tuo: deinde à te ad mulierẽ pueniret. nã celeritate coniũgẽdarũ inter se actionũ, [e] vnã actionem [f] occultari: [g] cęterũ debitorẽ creditori dare [h]: [&] creditorẽ vxori: [i]

a *Deliquerunt.* vt.j. de condit. & de.l. cum tale. §. fin. & infra, de reg.iur.l. non fraudantur. §. nemo. &. C. eo. si ex volũtate. & infra, quod vi aut clam. l. Seruiꝰ. &. C. de reuo. do. l. his solis. in fin. & in auth. de resti. & ea quæ pa. in. xj. mense post mor. viri. coll. iiij. Sed arg. con. j. de concub. l. j. §. qui autem.

b *Concubinæ.* ibi quidem non prohibetur donatio: vt. j. de don. l. affectionis. &. l. donationis. nisi à milite: vt Co. eo. l. ij. Item quæro, an impediãtur donationes contracto matrimonio per verba de præsenti ante ductionem in domum. nã secundum canones, vir & vxor sunt. Azo respondet, sic: ar. e. j. l. pe. Item quid si vterque, vel solus donator scit matrimonium esse nullum? Respon. repetit fiscus: vt infra. e. l. cum hic status. §. fi. & infra, de le. j. l. fi. inter sponsas & sponsos tenet etiam si in domum puella est ducta: vt infra, eo. inter eos. & infra, eo. titu. cum hic status. §. si quis spõsam. Sed quid si ambo putauerunt tenere matrimoniũ? Respon. dat repetitio cuilibet eius quod dedit. Item ad hoc quod hic dicit, non valere, est contra. j. eo. l. cum hic status. circa fin. ibi, ideoque &c. So. hic fuerunt conscij matrimonium nullum esse: ibi ignari. Vel dicas, non esse ibi ratas, prius: qa vtiliter reuocãtur. Vel ibi præter ius: hic contra ius. Vel ibi præcesserũt spõsalia, hic præcedere non potuerũt. Ac.

† *Bud. ś. de iur. do. l. cũ in fundo. §. si fundus cõis. legit, ipsi, in nõa tuo scilicet plurali, pro eo quod hic est sibi.*

* *Flo. esset*

* *Flo. potestate*

* *Bud. ś. de iur. do. l. cũ in fundo §. si fundus cõmunis. legit hic, si nõ vir &c.*

c *Qui in eiusdem potestate.* Vt euidẽter quæ hic dicuntur attendas, no. quòd tribus modis quis alium per potestatem contingit: vel quia ego sum in potestate tua: vel quia tu es in mea: vel quia ego & tu sumus in eiusdẽ potestate. si ergo aliquo istorum modorum alicuius maritum contingo: ei cuiꝰ maritũ cõtingo, donare non possum. idem est ex parte vxoris. nam & qui eam aliquo istorum modorum contingit, marito eius donare non potest. nullo vero istorum modorum interueniente, donatio non impeditur, vt inter socerum & nurum dicitur. Item alij qui coniuges per potestatẽ contingunt, inuicem sibi donare nõ possunt: vt. l. ista ostenditq; omnia secundum Io. & concor. C. e. l. nec inter eas. Sed contra ad primum rñ. istius. §. j. e. l. seruus communis. in fi. Sol. vt ibi. Acc.

Cõtigit quis aliquẽ p potestatẽ vri: bus modis.

d *Non possint.* scilicet vxori.

e *Quæritur.* iure communi. Accursius.

f *Dedit.* vxor non prædia, sed res mobiles, vel se mouentes. vt C. fami. ercis. fi filius. Accursius.

g *Filius.* huius vxoris primæ & mariti.

h *Priuignus.* id est filius huius mariti ex alia vxore, qui est priuignus huius nouercæ.

i *Alius.* vt nepos.

k *Donauit.* matri, vel nouercæ. Accursius.

l *In soceri.* id est patris mariti.

m *Potestate.* vt alter filius soceri, scilicet frater mariti. Item seruus soceri.

n *Ab vxoris.* eandẽ psonam vocat vxorẽ & nurũ, facta relatiõe ad diuersas personas. Azo. & pone exemplum: vt si seruꝰ vxoris meę, quę nurus est patri meo, vel etiam seruus patris vxoris meæ, mihi maritodonet, qui gener dicor quãtum ad patrem & matrem vxoris meæ.

o *In eorum.* mariti vel generi.

p *Soceri.* mulieris scilicet mariti.

q *Maritus.* per adoptionem.

r *In eius.* soceri, non mariti.

s *Non est prohibitum.* vt. C. eo. si te in vacuã. idem in genero & socru intelligas: quia eadẽ est ibi ratio: vt. C. de do. ante nup. l. si mater vestra. An idem in auo materno? Respon. idẽ: quia non tangunt se per potestatem. *Gener & socrus pari passu ambulant.*

t *Non tantũ ante.* quędã tamen possumus per alios, quæ per nos nõ: vt arg. cõtra. ś. quæ res pig. ob. pos. l. Aristo.

u *Si stipulanti.* vxori.

x *Nihil.* immo videt valere: sed reuocatur: vt. j. eo. l. si sponsus. §. si donatiõis. &. §. si vxor. quæ sunt cõtra. sed ibi fol. in. §. si donationis.

y *Ei.* s. vxori.

z *Insserit.* maritus.

a *Ne.* id est an vxoris vel mariti nummi esse dicentur.

b *Donatio.* in hoc casu quidem dubitatur ideo, quia vir & vxor donare prohibentur. si enim nõ esset donatio prohibita, nõ dubitaretur: quia sine dubio valeret: & hoc est, nã &c. *Hale. mariti, deinde vxoris. Quædam exempl. an vxoris*

c *Ordinẽ.* immo ita demũ, si erat res in præsenti: vt. ś. de rei vindica. l. hęc si res psens sit. &. ś. si cer. pe. l. singularia.

d *Ad te.* maritum. Io.

e *Actionum.* i. actuũ.

f *Actionem.* id est, actum: vt ponitur in auth. hoc ius porrectũ. alibi ponitur pro administratione: vt in auth. vt iud. sine quo. suf. §. iusiurandum. in fi. titu. col. ij.

g *Occultari.* vt etiam aliàs: vt supra, de condi. ob cau. l. qui se. ij. respon. & supra, de iu. do. l. licet. §. quotiens. & infra. e. l. si eũ qui. & infra, eo. si sponsus. §. si debitor. Accursius.

h *Dare.* s. dicendũ est in hoc casu quć. ś. posuimus in pri huiꝰ. §.

i *Creditorem vxori.* ergo in proposita quæstione intelligitur maritus fuisse dominus, & traditio tacite in vxorem collata, pro nulla habetur. nam fingitur maritum dedisse vxori. ergo nihil est consecuta vxor propter talem acceptionem: vt in fine huius legis dicitur. & sic est contra infra, de solu. l. cum quis

BIU Cujas

quis mihi.§.j.&.ſ.eo.l.vir vxori.vbi dabis ſolutionem.

a *Accipere.* & ita quod quis per aliũ &c.vt hic,& infra, de col. bo.l.dedit dotem. & infra, de acqui.poſſ.l.j.§.ſi iuſſerim. & infra, de do.cauſa mor.l.quod ſtatuliberum.in fi. & infra, de fur.l.falſus.§. ſed ſi is.&.C.de pa.conuen.l.ex morte.in fi.&.C. vbi & apud quem in integ.reſti.l.fi.Accurſius.

b *Simulauerit.* cũ mãdatum non fuiſſet ei.

c *Iubente.* & te præſente: vt infra, de fur.l. falſus.§.& ſi.

d *Pecuniam.* ac ſi tu accepiſſes. Accurſius.

e *Momenti.* traditionem.Accurſius.

f *Dem. Valere.* quod falſum eſt.

g *Pauperiorem.* ecce quare pauperior fit.

h *Habere.*ſi ipſam valere diximus.Io.ſed certe immo videtur quòd talia ſunt attendenda: vt infra,eo.ſed ſi vir.§. quod legaturus. ſed aliud eſt, ſecundum Io. in do.cau.mor.vbi maritus fit dominus,traditiõe facta vxori, vt hic: aliud in legato quod non traditur ſtatim,ſed poſt aditam hæreditatem, ſed nec actio ex teſtamento poterit ei per mulierem acquiri, licet in caſu mihi detur actio contra eũ qui inſtituitur meo mandato : vt infra, de hær. inſtitu.l.quidam. circa fi.vel hic iam mihi erat donatum, ſed non traditum.ſ.autem erat donãdum,ſecundum Io.

Si ſponſus.]*CASVS* huius,l.in princi.eſt planus. [*SI MARITVS.*] Titius & Berta vxor mea tenebantur mihi ad.c. quilibet

nec nouum, aut mirũ eſſe,quod per aliũ accipias, te accipere[a]. Nam & ſi is, qui creditoris tui ſe procuratorem eſſe ſimulauerit[b], à debitore tuo iubente[c] te pecuniam[d] acceperit:& furti actionem te habere conſtat, & ipſam pecuniam tuã eſſe. Huic ſententiæ conſequens eſt,quod Iulianus libro ſeptimo decimo Digeſtorum ſcripſit:ſi donaturũ mihi, iuſſero vxori meæ dare:ait enim Iulianus nullius eſſe momenti.[e] perinde enim habẽ dum, atque ſi ego acceptam & rem meam factam, vxori meæ dediſſem.quæ ſententia vera eſt.

IIII. IVLIANVS libro ſeptimodecimo Digeſtorum.

IDémque eſt,& ſi mortis cauſa traditurum mihi, iuſſerim vxori[meæ] tradere.nec referre,cõualuerit donator,an mortuus ſit.neque exiſtimandũ eſt, ſi dixerimus valere[f] donationem,nõ fieri me pauperiorẽ:[g] quia ſiue conualuerit donator, [ei] condictione tenebor: ſiue mortuus fuerit,rẽ,quam habitur[h] eram,in bonis meis deſinã propter donationem habere[h].

Donatio facta à ſponſo ſponſæ, valet & tenet,licet traditio ſit facta poſtea conſtante matrimonio:dummodo à ſponſo ante matrimonium contractum fuerit facta traditio procuratori vxoris. ſecus ſi à procuratore ſponſi.Baldus.

V. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Sabinum.

SI ſponſus ſponſæ donaturo,tradiderit Titio, vt is ſpõſæ daret:deinde Titius tradiderit poſt nuptias ſecutas : ſi quidem eum interpoſuerit maritus, donationem non valere, quæ poſt contractas nuptias pficiatur[i]. Si verò mulier eum[k] interpoſuerit : iamdudum perfectam donationem eſſe, hoc eſt ante nuptias : atque ideo, quamuis contractis nuptiis Titius tradiderit, donationem[l] valere. ¶Si maritus duos reos habeat, Titium & mulierem,& mulieri acceptotulerit donationis cauſa : neuter liberatur: quia acceptilatio non valet.[m] & hæc Iulianus libro ſeptimodecimo Digeſtorũ ſcribit. Planè ſi mihi proponas Titio acceptolatum : ipſe quidem liberabitur, mulier verò manebit obligata.¶Generaliter tenendum eſt,quod inter ipſos,[n] aut qui ad eos pertinẽt,aut [quod] per interpoſitas perſonas donationis cauſa agitur:*nõ valere.quòd ſi aliarum extrinſecus rerum perſonarúmve cauſa cõmixta ſit:ſi ſeparari non poteſt, nec donationẽ impediri:[o] ſi ſeparari poſſit,cætera valere : id

A liere nõ.Si vero mulieri acceptofero, valet in neutro: quia principale in validum acceſſorium reddit inualidum. vide tu glo. de verbo ad verbum. [*SI DEBITOR.*] Vir volens vxori donare, iuſſit debitorem ſuum vxori promittere.non valet. [*SI VXOR.*]Titius mihi debet.x.vxor ei[p] volés ei donare,mihi promittit animo nouãdi, & fideiuſſorem dat. non tenetur, neque Titius debito liberatur. [*SI DONATIONIS.*] Vxor tenebatur viro in.c.cum vellet ei donare, conuenit eam, & paſſus eſt eam abſolui falſa exceptione oppoſita. valet quidem ſententia, ſed vir condicet pecuniam,ac ſi nõ eſſet abſoluta. Cætera ſunt plana. Viuianus.

i *Perficiatur.* nec per hunc procuratoré mariti aliquid vxori quæri potuit,cũ eius nõ eſſet ꝓcurator.contra eſt autem in ſecundo caſu.

k *Eum.*ſcilicet procuratorem ad recipiẽdum donum.Ac.

l *Donationem.*aliàs ꝓfecta donatio eſt: & aliàs,perfectam eſſe donationem, ſcilicet dicendum eſt, videlicet dominio vxori per ſuum ꝓcuratoré queſito.

m *Non valet.*quia expreſſum eſt inualidum, nec valet tacitum : vt infra,de lib.le.l.ſi is qui duos.&.l.petitor.& ſupra, de ſer. ruſti. prædio.l.item ſic poſſunt.§. qui habet.

n *Ipſos.* inter virum & vxorem.

o *Impediri.* veluti cũ mulier extitit hæres ei qui pro Titio apud maritum fideiuſſerat: abſoluto reo principali à marito, qui creditor dicitur, abſoluitur & mulier quæ ſecundario ex perſona fideiuſ. ex hæreditaria cauſa eſt obligata. Tu autem latius dic, quòd hæc litera exigit quatuor exempla. Primum quando cauſa rerum eſt mixta, & ſeparari non poteſt. Secundo, quando ſimiliter cauſa rerum eſt mixta, & ſeparari poteſt. Tertio, quando cauſa perſonarum eſt mixta & ſeparari non poteſt. Quarto, quando ſimiliter cauſa perſonarum eſt mixta, ſed ſeparari poteſt. De primo dic, quòd cauſa rerum tantum mixta poteſt eſſe, & ſeparari non poteſt commode : vt ſi vnam mulam maritus vxori vendiderit, & aliam ei parem donauit, quarum neutram alicui expediebat habere ſine altera : & ita donatio tenet:vt ſupra, de ædil.edic.l. cum eiuſdem.§. interdum. De ſecundo dic, quòd cauſa rerum tantum mixta eſt, & ſeparari poteſt : vt ſi ego maritus vnam rem vendidi, & aliam ſibi donaui : in donata non valebit donatio : in vendita valebit venditio.De tertio dic, quòd cauſa perſonarum poteſt eſſe mixta, & ſeparari non poteſt: veluti cum maritus vendidit vxori ſeruum iuſto pretio,in cuius perſona valet venditio,& eidem vxori donat eiuſdẽ ſerui vxorem,quæ ab eo ſeparari non poteſt:vt.ſ.de ædil.edic.l. plerumque.Cæterum ſi eſſet alia talis perſona, quæ ſine offenſa pietatis ſeparari poteſt:deceretur cauſa earum perſonarum mixta: & ſeparari poſſet.& eſt exẽplum quarti.Vel de quarto dic, quòd cauſa perſonarum tãtum,& non rerum,poteſt eſſe mixta, & ſeparari poteſt:ſicut in prædicto caſu.ſ.quando Titius & mulier duo rei debendi erant:quia ex vna obligatione teneri dicuntur : vt.ſ. de duo.re ꝓ.l.iij.§.vbi.in quo caſu ſi Titio fuit acceptolatũ, valebit quo ad Titium : licet non valeat in perſonam mulieris.poteſt enim valere principale, licet non valeat acceſſorium. Quid

Flo. agatur:

Donatio inter virũ & vxorẽ quãdoque permittitur.

ergo

BIU Cujas

ergo si mulieri fuit acceptolatum? tunc in neutrius persona valet acceptilatio: vt in.l.ista continetur.sed nonne tunc similiter causa personarum mixta est, vt & superiori casu fuit acceptolatū? Respon.vtique:non tamen separari potest.nam si dicas posse separari:ergo in persona Titij valere debet, quod hic negat.in persona mulieris non.sed nō potest separari,ergo debet valere in persona vtriusque: vt in hoc.§. generaliter.dicitur.Respon. quod in isto.§.dicitur,verum est tantum tunc quando remissio facta est ei vel acceptilatio cui fieri potuit.at ibi acceptilatio in persona vxoris, cui principaliter prospiciebatur, facta est, in cuius persona valere non potuit: ideoque nec valet in persona eius cui secundario vel accessorie prospiciebatur.nam cum principale non tenet, nec eius accessorium. Ad vltimum potest dari exemplum in seruitutibus idiuiduis: quia pro omnibus prędictis sufficere potest, in quibus personarum & rerum causa mixta est, & separari non potest: ideo valet donatio:vt puta si itinere cō stituto simul per stipulationem partim in prędio vxoris, partim in prædio Titij, & maritus per acceptilationē Titium liberauit: liberatur quoq; vxor:quia seruitus itineris ℘ parte deberi non potest: cum iter quod dicitur res incorporalis,sit indiuiduum, nec separari possit: vt infra,ad leg. Fal.l.j.§.si vsufruct. cæterum si vxor rem cum Titio promisisset, verbi gratia agrum, vt essent duo rei promittendi:Titio liberato nihilominus vxor tenebitur. Accursius.

Itineris seruitus pro parte deberi nō potest.

a *Donatum sit.* scilicet vxori.

b *Iussu.* mariti volentis vxori donare. Accursius.

c *Momenti.* hic principaliter intēdebat donare. secus si venderet: quia tunc valet nisi in eo quod donauerit, vt subiicit: quia &c.

*Fl. venit.

d *Neratius.* corrigendo cum distinctione, dum hic principaliter donare intendebat, secundum Iulianum. Accursius.

*Flo.mouit

e *Nullius momenti esse.* vt supra,de contrahen. emp.si quis donationis.

f *Commentus.* sic supra,ad Velleia.l. vir vxori.in fin.Sed nunquid in dubio præsumitur donationis causa facta? Respon.non.

quod donatum[a] sit, non valere. ℣Si debitor viri pecuniam iussu[b] mariti vxori promiserit: nihil agitur. Si vxor viri creditori donationis causa promiserit,& fideiussorem dederit:neque virum liberari, neque mulierem obligari, vel fideiussorē eius Iulianus ait:perindéque haberi,ac si nihil ℘misisset.℣Circa venditionem quoque Iulianus quidem minoris factam vē ditionem,nullius esse momenti[c] ait: Neratius[d] autem, cuius opinionem Pomponius nō improbat,venditionem donationis causa inter virum & vxorem factā, nullius[e] esse momenti[ait:]si modò, cùm animum maritus vendendi nō haberet, idcirco venditionem commentus[f] sit, vt donaret. Enimuero si cum animum[g] vendendi haberet, ex pretio ei remisit:venditionem quidem valere:[h] remissionem autem hactenus nō valere, quatenus facta[i] est locupletior. Itaque si res quindecī, veniit quinque, nunc autem sit decem, quinque tantum præstanda sunt: quia in hoc locupletior videtur facta. ℣Si donationis causa vir vel vxor seruitute non vtatur,puto amitti seruitutem,verum post diuortiū[k] cōdici[l] posse.℣Si vxor, vel maritus, exceptione quadam donationis causa summoueri voluerint:facta à iudice absolutione, valebit quidem sententia, sed cōdicetur ei, cui donatū est.[m] ℣Concessa donatio est sepulturæ causa. Nam sepulturæ causa locum marito ab vxore,vel cōtra posse donari, constat. Et si quidem[mortuum]intulerit, faciet locum religiosum. Hoc autem ex eo euenit, *quòd definiri solet, eam demum donationem impediri solere, quæ & donantem pauperiorem, & accipientē facit locupletiorē. Porrò hic nō videtur fieri locupletior in ea re,quam religioni dicauit. nec moueat[n]*quemquā quòd emeret[o], nisi à marito accepisset. nam & si pauperior ea fieret,nisi maritus dedisset,non tamen idcirco fit locupletior, quòd non expendit.Hæc res & illud*suadet,[vt]*si vxori maritus sepulturæ causa donauerit, ita demū locū fieri intelligi mulieris, cùm corpus humatur.[p] Cęterū antequā fiat religiosus, donātis manet.Proīde si distraxit mulier:manet locus donatoris.Secūdū hęc, si vxori suę monumentū purū maritus magni pretij donauerit: valebit donatio:sic tamē, vt cū fit religiosus, valeat.Sed & si ipsa fuerit illò illata:licet morte eius finitum est matrimoniū,fauorabiliter[q] tamē dicetur, locū religiosum fieri.℣Proinde & si marit[r]ad oblationē dei vxori donauit:vel locū,in quo opus publicū, quod ℘miserat faceret:*vel vt ędē publicā dedicaret:fiet locus sacer. Sed & si quid ei det vt donum deo detur,vel consecretur: dubiū nō est, quin debeat valere. Quare & si oleū pro ea in æde sacra posuerit: valet donatio. ℣Si marit[s] hęres institutus repudiet hęreditatē donationis causa: Iulianus scripsit libro septimodecimo Digestorū donationē valere. Neq; enī pauperior fit,qui non adquirat,sed qui de patrimonio suo depositum. Repudiatio autē mariti mulieri ℘ dest, si vel substituta sit mulier, vel etiā ab intestato hęres futura. Simili modo & si legatū repudiet: placet nobis valere donationē, si mulier substituta sit in legato, vel etiā si ℘ponas eā hęredē institutā. ℣Si quis rogatus sit, percepta[r] certa quantitate, vxori suæ hæreditatem restituere,& is sine deductione restituerit:Celsus libro decimo Digestorū scripsit magis pleniore officio fidei præstandæ functū maritū, quàm donasse*videri. & rectā rationem huic sententiæ Celsus adiecit, quòd plerique magis fidem exsoluunt in hūc casum,[s] quàm donant: nec de suo putant proficisci, quod de alieno plenius restituunt,voluntatē defuncti secuti. nec immeritò. Sæpe [enim]credimus aliquid defunctum voluisse,[t]

g *Animum.* vt infra,e.sed si vir ex lana.§. si duo.

h *Valere.* infra,e.l. quod autem. §. si maritus. contra. &.l.sed si vir.§.si duo.contra. &.l.vir vxori.contra. Solu.hic ab initio vendidit pretiō vero, licet postea remiserit.ibi vero ab initio vendidit pretio minori.Accursius.

i *Facta.* videtur locupletior:vt supra,de pehære.l.sed & si lege. §. *Hal. Hoc sed & si res minoris. & illud Sed contra infra, eo.l. *Hal. & quod autem.§. si maritus. Solu. vt ibi. Accursius.

k *Post diuortium.* sed & ante potest, sed per diuortium fit reuocatio: vt.C.eo.à marito. & infra,eo.l.si communi.&.l. sed interim. §. si maritus vxori. Accursius.

l *Cōdici.* vbi enim donationis causa interuenit cum alia, quæ per se sola sufficeret ad acquirendum,fit quidem alienatio & amissio seruitutis, & liberatio ex sententia oritur,sed repetitur, vt hic, & in. *Flo.facefra,proxi. §. vbi vero re: sola donationis causa: ipso iure nihil valet qđ agitur: vt supra,eo. l. iij.§.sciendum.quæ est contra.

m *Cui donatum est.* speciale est: aliàs contra: vt supra,man.l.si fideiussor.§.in omnibus.& facit quod not.supra, proxi.§.Accursius.

n *Nec mouet.* immo videtur quòd debeamus moueri: vt infra, de sol.l.in pupillo.quę est contra. Sol. aliud est in pupillo, qui certat de lucro iniuria alterius, aliud in viro & in vxore,inter quos huiusmodi donationes amare non sunt tractandæ: vt infra,eo.l.si id quod.§.si quas.

o *Emeret.* id est emisset.

p *Humatur.* similiter fit eius, & desinit esse. sic infra,e.l. quod autem.§. vxori.

q *Fauorabiliter.* aliàs enim, morte eius cui donatur,donatio reuocatur:vt.C.eod.si à marito. Accursius. *Flo.donaf set,

r *Si quis percepta.* deducta de hæreditate.

s *In hunc casum.* sic & infra,de verbo.sig. l. cum in testamento. &.C. ad. l. fal. l. j. sed arg. contra. C. de cadu. tol. §. sinautem ad deficientis.& infra,de hære. insti. l. quidam. Accursius.

t *Voluisse.* vt in nostro casu totum restitui. Accursius.

BIU Cujas

& tamẽ nõ rogasse. Quæ sentẽtia habet rationẽ, [&] magis in eo, qui nõ erat deducta quarta rogatus restituere, & tamen integram fidẽ prẽstat* omisso senatusconsulti cõmodo. Hic enĩ verè fidẽ exsoluit, volũtatẽ testatoris secutus.* Hoc ita, si nõ per errorẽ calculi fecit. Cæterùm indebiti fideicõmissi esse repetitionẽ, nulla dubitatio est.

¶ Cùm igitur nihil de bonis erogatur: rectè dicitur valere donationem. Vbicúmq; igitur nõ deminuit de facultatibus suis, qui donauit, valet. vel etiam si deminuat, locupletior tamẽ nõ fit qui accepit: donatio valet.

Donatio reuocatur quatenus mulier est facta locupletior: & an sit locupletior, inspicitur tempus lit. contesta. h.d. ista. l. vsque ad. l. quod autem. §. si maritus. Bald.

¶ Marcellus[a] libro septimo Digestorum quærit, si mulier acceptam à marito pecuniam[b] in sportulas[c] †pro cognato suo ordini[d] erogauerit: an donatio valeat? Et ait valere, nec videri locupletiorem mulierem factam, quamuis mutuam pecuniã esset acceptura,[e] & pro adfine erogatura. In donationibus autẽ iure ciuili impeditis, hactenus reuocatur donum ab eo, ab eáue, cui donatum est, vt si quidẽ exstet res, vindicetur:[f] si consumpta sit,[g] cõdicatur[h] hactenus, quatenus locupletior quis eorum factus est:

VI. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

QVia quod ex non concessa[i] donatione retinetur, id aut sine causa, aut ex iniusta causa retineri intelligitur: ex quibus causis condictio nasci solet.

VII. VLPIANVS libro trigesimoprimo ad Sabinum.

QVod autem spectetur tẽpus, an locupletiores sint facti? vtrum tempus litis contestatæ,[k] an rei iudicatæ? Et verum est litis contestatæ tempus spectari oportere.[l] ídque imperator noster cũ patre rescripsit.

Donatio quæ mulierem locupletiorem nõ reddit, non reuocatur: & non dicitur locupletior, si tantundem de suo erogauerit. h.d. iste not. §. Baldus.

¶ Si maritus pecuniam vxori in vnguenta dederit, eáque[m] eam pecuniam creditori suo soluerit[n], mox ea de sua pecunia vnguenta emerit: non videri locupletiorem factam Marcellus libro septimo Digestorum scribit. Idémq; [ait:] & si lancem ob eandem causam ei dederit, eáq; lancem[o] retinuerit, de sua autẽ pecunia vnguẽta emerit: vindicationẽ cessare, quia non est locupletior quæ tantundem in re mortua[p]* impẽdit[q]. ¶ Si vir & vxor quina inuicẽ sibi donauerint, & maritus seruauerit, vxor cõsumpserit: rectè placuit[r] cõpensationẽ fieri donationũ[f]. & hoc diuus Hadrianus cõstituit.

Inter virum & vxorem habet locum donatio, si inuicem compensauerint. Bald.

¶ Idémque ait: & si vir vxori[t] pecuniã donauerit, ipsáq; ex ea prædium emerit: æstimari oportere inquantũ locupletior facta sit mulier[u]. Proinde & si prædia hodie vilissima* sunt, cõsequenter dicemus litis contestatæ tempore æstimationem eorũ spectandam[x]. Planè si magni prætij prædia sunt, summa tantum numerata erit restituenda, non etiam vsuræ pretij. ¶ Elegãter tractabitur, si mulier quindecim prædia emerit, & maritus non totum pretiũ [ei] numerauerit[y], sed duas partes pretij, hoc est decẽ vxor de suo quinque deinde hæc prædia valeant nunc decem: maritus quantum cõsequatur? Et magis est vt cõsequi debeat duas partes decẽ, vt quod periit ex pretio, vtriq; perierit,* & marito & vxori. ¶ Si maritus æstimationem rerum[z] quas in dotem accepit, dicat[a] se donationis causa auxisse[b]: remedium monstrauit imperator noster cum diuo patre suo, rescripto, cuius verba sunt hæc: Cùm donationis causa pretium auctum adfirmes: qui super ea re cogniturus erit, si pecuniæ[c] modum recusabis, ipsa prædia restitui debere sumptuum deductis rationibus, arbitrabitur. In arbitrio[d] igitur mariti erit, quid prẽstitũ malit. Idem iuris est, & si econtrario mulier de minore æstimatione queratur. nec aliud in commodato[e] æstimato dato obseruari solet, vt Pomponius libro quarto variarum lectionũ scribit. ¶ Si vxor à marito suo prædia, quæ ob dotem pignori acceperat[f], emerit,[g] eáque emptio donationis causa facta dicatur: nullius esse momenti, pignoris tamen obligationem durare imperator noster cum patre suo rescripsit. Cuius rescripti verba ideo retuli, vt appareat venditionem inter virum & vxorem bona fide gestam non retractari. Si tibi maritus pignora propter dotem & pecuniam creditam datam, non donationis causa vendidit: quod bona fide gestum est, manebit ratum. at si titulus donationis quæsitus ostendetur,* atque ideo venditionem irritam esse constabit: iure publico causam pignorum integram obtinebis[h]. ¶ Si vxor rem emit, & maritus pretium pro ea numerauit: interdum[i] dicendum est, totum à

a *Marcellus.* aliàs. §. aliàs, lex.
b *Si mulier. Pecuniam.* ex causa donationis.
c *Sportulas.* i. epulas.
d *Ordini.* decurionũ. Accursius.
e *Acceptura.* non ex necessitate.
f *Vindicetur.* vt. ĩ. e. l. si donatæ. in prin. Accur.
g *Consumpta sit.* ab eo cui donatũ est. aliud est si ab hærede consumatur, quia non perit donanti: vt. ĩ. ad legẽ Falci. quod de bonis. §. ex donationibus. Azo.
h *Condicatur.* per cõdictionem sine causa.
i *Quia quod ex non concessa.* à lege.
k *Quod autem. Litis cõtesta.* cũ agitur sine causa, vel rei vindi. Accur.
l *Oportere.* sed & rei iudi. vt. ſ. de peti. hær. si à domino. §. fin. &. ſ. de pe. l. quæsitum. Accur.
m *Eáque.* scilicet mulier. Accursius.
n *Soluerit.* non in vnguenta, sed aliàs. Acc.
o *Eáque lancẽ.* donatam sibi à marito. Acc.
p *Mortua.* i. de qua nõ est locupletior. Accur.
q *Impendit.* vt. ĩ. e. si id. §. illud constat. &. l. sed si vir. §. non videtur. Accursius.
r *Recte placuit.* matrimonio, finito diuortio. secus si morte: vt infra, e. l. cum hic status. §. quod ait. Io.
s *Donationũ.* quia quasi permutatio est, vt supra, de pe. hære. l. sed & si. §. cõsuluit. in fi. Acc.
t *Si vir vxori.* aliàs est in textu, si vir vxori pecuniã donauerit, ex eáque pecunia &c. Acc.
u *Mulier.* vt in tanta pecunia condemnetur, cum sit soluendo: aliàs contra: vt. ĩ. eo. l. vxor. Accursius.
x *Spectandam.* vt. ſ. e. si sponsus. §. circa. in fi. &. ĩ. e. l. si vxor marito. in fi. &. l. ex annuo. §. si maritus. &. l. si id quod. §. si ex decem.
y *Numerauerit.* vxori. sec' si numerauerit creditori, quia tũc insolidum teneretur, licet res deterior efficiatur: vt. ĩ. ea. l. §. si vxor. Accur.
z *Rerum.* quæ fuerãt datæ æstimatæ.
a *Dicat.* & hoc probauerit. nec enim præsumitur eum donasse, licet maiori pretio acceperit: vt infra, eo. si vir. §. si duo. Ot.
b *Auxisse.* quia cum valerẽt decem, accepit æstimata pro viginti.
c *Si pecuniæ modum.* i. modicã pecuniã iuxta æstimationem.
d *Arbitrio.* Nihil ergo valet huiusmodi æstimatio facta animo donandi: vt. ſ. de iur. do. l. si res. in princ. Hoc autem quod hic dicit, intelligitur secũdũ Azo. mocũ mulier non erat datura æstimata prædia nisi aucta æstimatione dotis causa: Idem si mulier minoris se æstimasse dicat donationis causa, quia vir non erat accepturus nisi minori æstimatione, & ideo dicit iustam æstimationẽ supplendã. maritus ecõtra dicit se nunquã accepisse æstimata, nisi remitteretur de pretio dotis causa, vt subiicit. vnde viro datur electio, restituat prædia, an iustam æstimationẽ. vbi autẽ quis bene erat acceptur' æstimata nulla remissione facta, supplet iustum pretium: & idẽ in vxore si erat datura æstimata etiã non aucta æstimatione: vt ar. ſ. e. si sponsus. §. circa. quæ est contra.
e *In commodato.* à viro vxori.
f *Acceperat.* mulier.
g *Emerit.* ipsa mulier.
h *Obtinebis.* vt. ſ. quib. mo. pignus vel hypo. sol. l. j. §. cum venditor. & infra, de leg. ij. l. quæ fideicommissum.
i *Interdum.* nam retinetur, id

*Flo. præstitit
*Flo. obsequutus
†Vide Bud. hic pulchrè differentem quid apud antiquos dicta sint sportulæ. vide etiam, si libet, Alciat. lib. disputt. 3. cap. 17.
*Quidã legendum dubitant, in rẽ mortuã impendit.
*Flo. vilissimo
*Fl. periit, mo.
*Flo. ostenditur

BIU Cujas

gulariter in quantum locupletior est: vt supra, eo. l. eleganter.

a *An venditori.* certe nihil: vt infra, eo. l. si cum mulier.

b *Eius.* scilicet vxoris. Accursius.

c *Donatur.* à viro.

d *Imponi.* & sic eodem tempore dominium quæritur & amittitur, sicut & aliàs obligatio eodem tempore oritur & moritur: vt infra, de accep. l. quod in diē.

Obligatio eodē tempore oritur & moritur.

e *Manumittere.* vt infra. l. proxi. sed tunc tantum: vt & infra, proxi. §. in prin.

f *Manumittere.* sponte, nec enī cogitur. constitutio ergo locum nō habet nisi in eo empto re, qui per traditionem dominus factus est.

g *Imponi.* quia nec posset: vt. ſ. de arbi. l. pennl.

h *Facta valet.* vt infra, ſo. ma. l. ſi conſtante. §. ſi vir. & l. quod ſi vir. & l. deſiit.

i *Nihil agit.* sed & si quis ad tempus debet, nonne ante soluere potest? cur ergo hic non ante manumittit? Respon. quia non fuit statim valida donatiō.

k *Manumittat.* quem vir vxori donauit vt intra annū manumittat.

l *SI antequam. Resoluitur.* Sed cur hæc donatio morte non cō firmatur vt aliæ, sed infirmatur? Respon. aliæ confirmantur, quia dominium volui peruenire ad eam, & statim. hic autem nolui dominiū apud eā remanere, sed vt vxor manumitteret. cū ergo non sit vxor: non manumittet.

m *SI eum. Nihil agi.* nā nō potest per aliū manumittere qui ipse non potest: vt infra, de condit. & demon. l. ſi quis eū qui. Accursius.

n *Manumiserit.* eum quem acceperat vt manumitteret. Azo.

o *Promittat.* sponte, sciens se nō teneri. nec enim cogitur: vt in cōtrario. C. de ope. li. l. qui nūmis acceptis. & l. ij. & est arg. huius solutionis infra, de ope. li. campanus. Vel dic q aliud est in vxore cui seruus traditur à viro vt manumittat. nec enī potest cogi manumittere, quia nō est domina: vnde nec succedit cōstitutio: vt. ſ. e. l. iij. §. pe. & vl. in fi. ergo si manumittit: gratis manumittit: & cū beneficiū confert manumissō, dignū est vt possit imponere operas. Alij autem quia inuiti manumittunt, non possunt operas imponere: vt arg. ſ. de rit. nup. l. proxi.

P *QVia. Desinunt.* vt supra, de pact. dotalibus. l. Bæbius. in fine. aliàs. l. ſi inter.

muliere repetendum, quasi locupletior ex ea insolidum facta sit, vtputa si emit quidē rem mulier, & debebat pecuniam, maritus autem à venditore eam liberauit. quid enim itereſt, creditori soluat, an venditori [a]?

¶ Vxori quis donauit seruum, ita vt eum intra annum manumitteret. an si mulier non obtēperet voluntati, constitutio diui Marci imponat ei libertatē, si vir vel viuit, vel etiam diem suum obierit? Et ait Papinianus cùm Sabini sit sententia recepta, qui putat tunc fieri seruum eius [b] cui donatur [c], cum cœperit libertas imponi [d], ideoque nec si velit mulier, post exactū tempus posit manumittere [e]: rectè dici non esse constitutioni locum, nec voluntatem mariti posse constitutioni locū facere: cum propriū seruum possit manumittere [f]. quæ sententia mihi quoque probatur: quia venditor siue donator nō sibi vult legem imponi [g], nec potest, sed ei, qui accepit. Dominio igitur penes se remanente, nequaquā effectum habebit constitutio.

In his quæ retro non trahuntur, non inſpicitur tempus contractus, ſed exiſtentis conditionis. Bartolus.

¶ Manumissionis causa donatio facta valet [h], licet non hoc agatur vt statim ad libertatem, sed quandoq; perducatur. Proinde si vt post certum tempus manumittat, vxori suę tradidit: tunc demum eius fiet, cum tempore impleto manumittere cœperit. quare antè manumittendo nihil [i] agit. Nam & illud sciē dum est, si vxori quis suæ donauerit, vt intra annum manumittat [k], deinde non manumiserit ea intra annum: postea manumittendo nihil agit.

Cum aliquid eſt fiendum ab aliquo ſub nomine appellatiuo ipſius, non poteſt fieri poſtquam appellatiuum nomen competere deſiit. b. d.

VIII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

SI antequam seruus manumittatur, morte aut diuortio solutum fuerit matrimoniū: resoluitur [l] donatio. ineſſe enim cōditio donationi videt, vt manēte matrimonio manumittat.

IX. VLPIANVS libro trigesimo secundo ad Sabinum.

SI eum [seruum] vxori donet maritus, qui eius erat conditionis, ne vnquam ad libertatem perduci possit: dicēdum est omnino nihil agi [m] hac donatione. B

¶ Si pecunia accepta mulier manumiserit [n], vel operas ei imposuerit: ait Iulianus operas quidem eam licito iure imposituram, & tenere obligationem: nec videri mulierem ex re viri locupletiorem fieri, cum eas libertus promittat [o]. Quòd si pretium ob manumissionem acceperit mulier, & sic manumiserit: si quidem ex peculio suo [seruus] dedit, nummos mariti manere, Sin verò alius pro eo dedit, fient nummi mulieris. quæ sententia rectè se habet. ¶ Inter virum & vxorem mortis causa donationes C receptæ sunt:

X. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

QVia in hoc tempus excurrit donationis euentus, quo vir & vxor esse desinunt. P

XI. VLPIANVS libro trigesimo secundo ad Sabinum.

SEd interim res non statim fiūt eius, cui donatæ sunt, [q] sed tunc demum, cum mors insecuta est. medio igitur tempore dominiū remanet apud eū, qui donauit.

Donatio cauſa mortis facta inter virum & vxorem, valet quocumque modo fiat. & vbi fit donatio cauſa mortis quæ retro non retrahitur, duæ regulæ vitiantur, vt patet in ſeptem caſibus hic poſitis, vſque ad. §. idem Mar. Baldus. D

¶ Sed quod dicit, mortis causa donationē inter virū & vxorē valere: ita verū est, vt nō solū ea donatio valeat, secūdū Iulianū quę hoc animo fit, *vt tūc [demū] res fiat vxoris vel mariti, cū mors insequet: sed omnis [r] mortis causa donatio. Quādo itaq; nō retro agit [s] *donatio, [t] emer

A q *Sed interim. Donatæ ſunt.* etiam si sic dentur vt statim fiant eius: vt infra, de do. cau. mortis. l. ij. ij. respon. & infra, proxi. respon. & facit ad hoc infra, e. l. vxori. aliàs si non est vxor. secus: vt infra, de do. cau. mor. l. ſi mortis causa.

r *Sed omnis.* id est qualitercumque facta. tribus enim modis fit: vt infra, de dona. cau. mor. l. ij. ea tamen quæ ita fit vt nullo modo reuocetur, non valet: vt in eo. tit. de dona. cau. mor. l. vbi.

ſ *Non retro.* quod est maximè eo casu cū sic est facta vt demū mortē insecuta valeat. aliàs si vt statim vel simpliciter, trahitur retro: vt infra, de do. cau. mor. l. ſi mortis causa. nisi inter coniuges. Accursius.

t *Donatio.* vt est cum mortis causa donatur: quæ tantum ex tempore mortis valet. donatio enim inter viuos facta à viro vxori, si fuerit morte confirmata, trahitur retro: vt. C. e. l. antepe. Vel dicas donationem causa mortis retrotrahi vbique, præterquā vbi sic fit vt post mortem donatarij fiat, & ita fuit facta, vt post mortem trāseat: & præterquam in casibus hic signatis, vbi conditio personę mutatur, secundum Ioan. imò dicitur aliàs retrotrahi præter eam quæ fit vt ex die mortis tantum transeat dominiū, quia hoc tūc agitur, & bene fertur, itaque, secundum primam expositionem. nā si omnis valet, ergo & ea quæ ita fit vt statim dominium fiat vxoris, vel ei [u] cui nomine vxoris donatur. Item si illa valet, & nōn retroagitur: ergo emergunt vitia: sicut probari potest in dictis sex casibus à Marcello hic positis. Vel dic vt dixi loquendo de illa quę sic fuit facta vt demū secuta morte valeat. & per omnia prosequere vt hic, ecce tu volens vxori tuæ donare, filiofamiliàs eius nomine tradidisti: vt statim esset dominus. si dicas, etiam donatio statim cum fit, valet: item non retrotrahitur: contraria tibiipsi dicis. nā dicis statim valere etiā *Flo. ſi si non trahitur retro, ergo ab initio valuisse nō creditur. quod est contra id quod cōcesisti. Item emergit vitium, *Flo. Aga. quia contra legem esse tur videtur, quia hæc donatio causa mor. non trahitur retro. hic etiā causa mor. donatio sic facta vt statim res fiat vxoris, nec reuocet, similis est ei quæ fit inter viuos: vt. j. de do. cau. mor. l. vbi. sed facta inter viuos trahitur retro: vt. C. eod. l. donationes. ergo ista.

in hac

BIU Cujas

in hac tamen donatione inter viuos non occurrit vitium, quia non valet inter virum & vxorem, vt modo diximus. Item econtra si trahitur retro, emergit vitium, quia patri quæsitum videtur. aut si dicas, ab initio valuisse, creditur: ergo cum est dominium translatum in filium, patri debet esse quæsitum, sine cuius voluntate filius factus sui iuris tempore mortis mariti rem tradendo dominium transferre non potest: ar. infra, de verb. obl. l. si filiusfa. ergo videntur quędam vitiari regulæ, secundum Io. quæ scilicet dicunt tempus contractus spectari, valeat, vel non, & an quęratur patri: vt di. l. infra, de verb. ob. l. si filius. & in sti. de inuti. stip. §. j. sed non vitiatur, quia hæc donatio vice legati censetur. Sed cur aliud est in stipulatione conditionali quàm in ista, licet iure legati censeatur: vt. d. l. si filius? Respon. quia ibi erat spes debitum iri, quæ ad hæredes transmitti poterat: vt infra, de act. & obli. l. is cui. & hæc remanet penes patrē. hic autem non erat spes vt apud patrem vel filiū, sed vt apud mulierem remaneret. Quid ergo mulier faciet cū interpositus in mea potestate mansit, dicemus eam carere omni remedio? Respon. nequaquam, quia cōpetit actio mandati vel in factum mihi contra patrem, cum ex persona filij nullā fuisse donationē apparuit: vt. C. de dona. quæ sub modo. l. quotiens.

a *Vitia.* id est vitiantur quædam regulę. primo illa, quia nō inspici tēpus cōtractꝰ cui quęratur: quod fieri debet secūdū regulā. j. de ver. ob. l. si filiꝰ. Iteꝝ & illa, quia tēpꝰ cōtractꝰ inspiciī: valeat, vel nō: vt ifti. de inuti. stip. §. ij. Sed quęriī, quare vitiatur? Respō. quia licet donatio cau. mor. sit cōtractꝰ, vel pactū, tamē habet instar legati: vt ifti. de dona. §. j. in quib⁹ tēpꝰ mortis inspiciī quo ad acquisitionē, & quo ad trāsmissionē: vt. j. de reg. iu. l. quale. &. s. de pig. l. si legati. &. j. quādo di. le. ce. l. post. §. fi. & de dona. cau. mor. l. fi.

Tēpus contractus inspicitur, valeat, vel nō.

b *Maritus.* sex vel quinque casus sunt. Primus ibi, maritus &c. & consonat cum illo, consequenter & cætera. Secundus, idem ait &c. Tertius ibi, proinde &c. Quartus ibi, per contrariū &c. Item quintus ibi subauditur. Sextus ibi, consequenter &c. Est & septimus, quo distinguitur quando interpositus decesit, ante donationem, post traditionem tamen: quo casu distinguitur à quo sit interpositus.

c *Filiumfamilias.* suum & mariti, vel mariti tantum, vel extraneum vt procuratorem.

d *Eique.* scilicet mulieri.

e *Traderet.* vt sic statim filij esset. & sic in inferioribus, præterquam in §. idem Marcellus. vt statim fiant interpositi.

f *Paterfamilias.* si enī filiusfa. inueniret, patri quæsitū videretur.

g *Traditio.* siue ante existentiam sui iuris, siue post fiat: vt infra, eod. §. consequenter.

h *Consequens.* consequens est ei quod dictum est scilicet omnem donationem valere.

i *Traditionem.* vtramque id est mariti & interpositi. Accursius.

k *Donationem eius.* scilicet filiæ. Accursius.

l *Effecta.* aliàs patri quæreret: vt infra. §. per contrarium.

m *Sui iuris.* tempore mortis vxoris.

gunt vitia, [a] vt Marcellus animaduertit ī specie huiusmodi: Marit⁹ [b] vxori mortis causa donatū voluit. interposuit mulier filiumfamiliàs [c] qui à marito acciperet, eique [d] traderet. [e] deinde cùm moritur maritus, paterfamiliàs [f] iuenitur. an valeat traditio? [g] Et ait consequens [h] esse dici, traditionem [i] valere, quia sui iuris effectus est eo tempore, ad quod traditio redigitur, id est cum maritus moriebatur. ℣ Idem ait, Placuisse scio Sabinianis, si filiæfamiliàs vxori maritus tradet: donationem eius [k] cum omni suo emolumento fieri, si viuo adhuc marito sui iuris fuerit effecta. [l] quod & Iulianus libro septimodecimo Digestorum probat. Proinde & si vxor marito [suo] filiofamiliàs mortis causa tradat, & is sui iuris [m] effectus sit, sine dubio dicemus, ipsius fieri. Per contrariū quoque, si vxor donauerit mortis causa patrifamiliàs marito, & mortis eius [n] tēpore filiusfamiliàs inueniatur: patri erit nunc emolumentum [o] quæsitū. ℣ Cōsequenter [p] Scæuola apud Marcellum notat, si seruum interposuerit mulier, vt ei tradatur mortis causa: isq; adhuc seruus dederit mulieri, deīde mortis tempore liber inueniatur: tāA

n *Mortis eius.* scilicet vxoris.

o *Emolumentum.* & sic econtra si vir donauit matrifa. vxori, quæ post fit alieni iuris: qui casus non est hic.

p *Consequenter.* ad casum primum de filio interposito dicendum vt valeat traditio: vt in superioribus casibus præter proximum.

tundem esse dicendum. ℣ Idem Marcellus tractat, si is, qui interpositus [q] est, posteaquā dederit mulieri, decesserit viuo adhuc donatore: donationē euanescere: quia debebat* aliquo momē to [r] interposito [eius] fieri, & sic ad mulierē trāsire. Quod ita ꝓcedit, si ea, cui donabatur, eum interposuit, [s] nō is, qui donabat. porrò si à marito interpositus est, res* ipsius statim facta est: & si ante mortem mariti tradiderit, [t] & decesserit, traditio eius egit aliquid: vt tamē hęc traditio pēdeat, donec mors sequatur. ℣ Si vxor tē Titio [u] dederit, vt is marito mortis causa traderet: eáq; defuncta, ſuitis hęrēdib⁹ eius, Titius [mortis causa] marito dederit: interest, vtrùm à muliere sit interpositus Titius, an verò à marito, cui donabat. Si à muliere interpositꝰ est: obligabit se cōdictione [x], si marito tradiderit [y]. Si autē à marito sit interpositus: mortua muliere cōfestim fundus efficietur [z] eius, quem maritus interposuit, & actionem ipse maritus cum eo habebit. ℣ Si vxor rem, quam à marito suo mortis causa acceperat, viuo eo alij tradiderit: nihil agitur ea traditione, quia nō ante vltimū vitę tempus mulieris fuit. Planè in quibus casibus [a]

B

C

D

q *Interpositis.* scilicet à muliere, vt suo nomine susciperet tanquam donatarius, non vt simplex procurator.

r *Aliquo momento.* sic ergo fuit donatum vt tunc demum dominiū adipisceretur cū mors fuerit insecuta, secundum quosdā. Sed Azo contra in summa, vt infra, in glo. vt in donationibus &c. in fi. eius. & in vtroque casu attende diligenter hanc rationem, quia debebat res &c. ex hoc enim probatur, quia in vtroque casu interposita persona non fuit interposita vt procurator. si enim tanquam procurator interponeretur: etiam si viueret tempore mortis donantis, nullo tamen momento dominiū apud eum esset, sed recta via à donante transiret in donatarium: vt infra, de do. l. quod mihi. dic ergo interpositam taliter vt fieret dominus, & ei donaretur principaliter: ipse verò postea donaret mulieri. mulier enim cum sciret cō stante matrimonio dominium in se transire non posse: vt supra, e. l. in prin. volebat in aliū transferri, vt ita exiret de bonis mariti. & de tali interposito in quē transeat dominium, loquitur supra, ea. l. §. maritus. Si quæras, quare aliud est in procuratore mariti donantis quàm eius cui donatur, vt hic dicit? Respon. quia sicut in mulierem dominium trāsire nō potest cōstante matrimonio: vt. s. ea. l. in princ. ita nec in personā eius qui est ab ea interpositus. at vbi à marito est interpositus, trāsit quasi videatur remānsisse apud maritū. Item in primo casu scilicet cū interpositꝰ est à muliere, si velis dicere simplicē ꝓcuratorē, nullo tēpore est ꝓcurator dominꝰ rei. ne enim eo tēpore quo traditꝰ, quia cū ipse sit ꝓcurator vxoris, per eū ipsi vxori nō sibi quęri debet dominiū, cū nomine vxoris acceperit. neq; eo tēpore quo maritus moritur, quia tūc procurator nō est in rebus humanis. cum autē non est ꝓcurator mulieris, sed viri, dominiū statim quęritur sibi, vel saltem non mulieri per eum, cum eius nō sit procurator.

Flo. de *beat* *Flo. ea*

s *Eum interposuit.* quia tunc donatarius est: quo præmoriēte euanescit donatio. Io. Sic etiam distinguitur à quo fuerit aliquis interpositus: vt infra, de fur. l. eum qui. §. si epistola.

t *Tradiderit.* quia vir ipse tradidisse videtur. Ioan.

u *Titio.* non vt ipse suo nomine acciperet tanquam donatarius, sed vt acciperet vxori postea traditurus, quæ tunc demum erat consecutura cum moreretur maritus. sic enim donatum est procuratori vt statim consequi debeat dominium.

x *Cōdictione.* certi, cū morte ei⁹ mulieris sit reuocatū mādatū: vt. j. de acqui. poss. l. fundi. §. itē si amic⁹. nec enī fuit mādatū vt traderetur post mortē, sed vt statī traderet: vel reuocatū est ꝓpter iterpellationē hærēdum qui reuocare potuerunt re integra: vt supra, de iu. do. l. si ego. §. j. sed contra supra, de ser. expor. l. iij. Solu. vt ibi.

y *Tradiderit.* Post mortem mulieris. Accursius.

z *Efficietur.* aliàs adiicitur ei quem &c.

a *In quibus casibus.* vt in donationibus inter viuos, quæ morte

BIU Cujas

confirmantur. Vel dic latius: donatio retrotrahitur vbi res sic donata est vt res statim fiat vxoris. Item vbi donatur simpliciter, secundū Io.vt.j.de do.causa mort.l.si mortis causa.&.j.e.l.si seruus. nō tamē fit sua statim: vt in prin.huius.l.&.j.e.si vir vxori.§.fi. sed demū post mortē, nō autē retrotrahitur vbi sic donatur, vt tunc fiat vxoris cū mors fuerit insecuta, sed in.v. casibus superius in illo.§. maritus nominatis donatio sic facta fuit vt dominiū esset accipientis demū post mortem: & ideo nō trahitur retro. videtur tamē quædā regulæ vitiari: vt in litera notatur. In.vj.autem casu loquitur, cum donauerit vt statim fieret dominus.

Flo. impē dere

Infirmatur quid si eo peruenit vnde oritur.

a *Donationē.* not. quid infirmari, licet peruenerit ad eū casum à quo incipere potest: vt.ſ.titu.ij. licet.&.j.e.l.cum hic.§.si diuortiū.&.j.e.l.& ideo.§.diuortio.& l.si eum.§. ex quibus.

Flo. fiant

b *Valere.* vt.j.eo.l.victricus.§. diuortij.

c *Quæ tamen.* aliàs lex. aliàs nō. Accursius.

Sed si mors.] CASVS est planus vsq; ad.§. cū quis.cū.l.sequēti. [CVM QVIS.] Donaui tibi lapides vt in solo tuo ædifices. donatio est. ergo vxori meæ sic donare nō potero, nisi quando essent vxoris ædes combustæ. Viuianus.

Flo. nihil vitiū. Hal. nihil vitii mulier

d *Insecuta.* cum donauit diuortij causa, & tamen solutum est matrimonium morte. Azo. & aliàs cū cognitio deportationis facta est.

Flo. habebatur

e *Minime.* scilicet si casus in quem maritus incidit, non mutat vxoris affectum: vt.C. de repu.l.prima. Accur.

f *Et nihil.* i. nullum.

g *Rata habeatur.* vt forte transeat in mulierem dominium. Accur.

h *Expectanda est.* vt &infra, de le.ij. cum pater.§. hæreditatem. & infra, de verborū obligat.l.ex ea parte.§. insulam.

i *Acceperit.* non maritus ab vxore, vel econtra. Accursius.

k *In suo.* scilicet, cui donatur. Accursius.

l *Non potest.* etiam si causa non sit secuta: vt infra de condit. & demon.l.Titio.j.responso.& infra, de ali.& cibis legat.l.j.&.iiij.j.respō. &.l.penultima.§. finali. hæc autem sunt vera, nisi aliàs donaturus non esset, nisi in suo ædificaret. tunc enim cōdici potest: vt.C. de dona.l. pe.§. fin. Accursius. *ADDITIO.* Vel dic aliter, quòd ibi causa concernebat aliquid pium: hic non, secundum Pe. pro hoc facit supra, de iure dotium.l.si ego. Vel secundum quosdam placeat retro agi donationem: etiā sequēs traditio à muliere facta, in pendenti habebitur. ¶ Si maritus vxori donauerit mortis causa, eáq; diuerterit: an dissoluatur donatio? Iulianus scripsit infirmari donationē [a], nec [eam] in pendenti esse. * ¶ Idem ait, si diuortij causa facta sit donatio, valere [b] [donationem:]

XII. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

QVæ tamē [c] sub ipso diuortij tempore, non quæ ex cogitatione quandoque futuri diuortij fiat. *

XIII. VLPIANVS libro trigesimo secundo ad Sabinum.

SEd si mors sit insecuta [d]: nō videri factas res mulieris, quia donatio in aliū casum facta est. Proinde & si mortis causa vxori donauerit, & deportationē passus est: an donatio valeat, videamus. Et aliàs placet, in casum deportationis donationem factam valere, quemad modū in causam diuortij. Cum igitur deportatione matrimoniū minimè [e] dissoluitur, & nihil [f] vitij mulieris * incurrit: humanū est, donationē, quę mortis causa ab initio facta est, tali exilio subsecuto cōfirmari, tanquā si mortuo marito rata habeatur [g]: * ita tamen, vt non adimatur licentia marito eā reuocare: quia & mors eius expectāda est [h], vt tūc pleniſsimam habeat firmitatē, quādo ab hac luce fuerit subtractus, siue reuersus [fuerit,] siue adhuc in pœna cōstitutus. ¶ Cùm quis acceperit [i], vt in suo [k] ædificet: condici ei id nō potest: [l] quia magis donari ei videtur. quæ sentētia Neratij quoq; fuit. ait [m] enim, datum ad villam extruendam, vel agrū serendum, quod alioquin facturus non erat is, qui accepit: in speciem donationis cadere. Ergo inter virum & vxorem hæ erunt interdictæ.

In hac.l. vsque ad.l.si vxor. habes pluves casus in quibus donatio valet inter coniuges: quos nota.

A moderniores, ibi aliàs erat necessario facturus: vt.C. de ædific. priua.l.singularium. hic non erat aliàs necessario facturus, secundum Cy. sed coniunge solutionem glossæ.& istas duas simul, secundum Baldum hic.

m *Ait enim datū.* ꝓbat per verba Neratij, q̄ donare videat. Ac.

XIIII. PAVLVS libro septuagesimoprimo ad Edictum.

QVod si vir vxori, cuius ædes incendio consumptæ sunt, ad refectionem earum pecuniam donauerit: valet donatio intantum, inquātū ædificij extructio postulat. [n]

Vsuræ perceptæ ab vxore, ex pecunia per virū sibi donata, sunt ipsius vxoris, adeo q̄ si pars capitalis sit perdita, & alia pars propter vsuras sit duplicata: debet reddi viro illa pars capitalis quæ durat. & quod dictum est in vsuris, idem est in fructibus rei donatæ. h. d. cum duabus. ll. seq. Baldus.

XV. VLPIANVS libro trigesimosecundo ad Sabinum.

EX annuo vel mēstruo, q̄d vxori maritus ꝓestat [o], tūc q̄d supest, reuocabit [p], si satis īmodicū est, id est supra vires dotis [q]. ¶ Si marit' [r] vxori pecuniā donauerit, eáq; vsuras ex donata pecunia ꝓceperit: lucrabit. [s] hęc ita Iulian', īmarito, libro octauodecimo Digestorū scribit.

XVI. TRYPHONINVS libro decimo Disputationum.

QVid ergo si ex cētum, quæ vir vxori donauit, quinquaginta apud debitorē [t] ex his perierint, & alia quinquaginta duplicata [pro] vsuris vxor habeat? Nō plus quinquaginta eius donationis nomine, maritus ab ea consequetur. [u]

XVII. VLPIANVS libro trigesimosecundo ad Sabinum.

DE fructibus quoque videamus, si ex fructibus prędiorū, quæ donata sunt, locupletata sit, an in causam donationis cadāt. Et Iulianus significat fructus [x] quoque, vt vsuras, licitā habere [y] donationē. Sed si quid seruus donatus adquisiit, ad eū, qui donauit, pertinebit.

Per seruum non quæritur filio malæ fidei possessio. sed bonæ fidei. Bartolus.

XVIII. POMPONIVS libro quarto ex Variis Lectionibus.

SI vir vxoris, aut vxor viri seruis, aut vestimentis vsus, vel vsa fuerit: vel in edib' [a] ei' [a] gratis habitauerit, valet donatio. [z]

XIX. VLPIANVS libro trigesimo secundo ad Sabinum.

SI vxor filio donauerit seruum, qui [a] in patris [b] mariti

n *Quod si vir. Postulat.* quia non videt accipiens locupletior, cū de suo tantum amiserit. Acc.

EX annuo.] CASVS. Vxori meæ in alimenta dedi. xx. corbes frumenti, & tot de vino. donatio est, & ideo reuoco quatenus excedit modum, id est vltra vires dotis. Viuianus.

o *Præstat.* scilicet ad exhibitionem.

p *Reuocabitur.* cū habeat speciem donationis: vt.ſ.de pact.do.l. quædam. Accursius.

q *Dotis.* id est si excedat fructus ipsius dotis facta generali computatione. sicut enim fructus dotis donare potest vxori vt se suosque alat: vt supra, de iure do.l.mutuus.§. manente. ita & de alio suo proprio donare potest vxori ad exhibitionem sui quatenus concurrit cū fructibus dotis quos sibi retinet: & quod supereret facta computatione eius quod donatum est, cum fructibus dotis reuocabitur.

r *Si marit'.* id est quādo: & non aliàs: vt supra, eo. quod autem.§. idem diuus.

s *Lucrabitur.* nō enim debet vltra quàm accepit reddere: vt.C.e.l.si cut. secus si quicquid supereſt rogatur restituere: vt argumen. contra, supra, de vsu. in fideicommiſſ.§. nonnunquam.

t *Quid. Debitorem.* cui mulier mutuauit.

u *Consequetur.* vt infra, eo.l.si quis pro vxore.§. si vxor.&.l.sed si vir.§. antepenul.

x *DE fructibus. Fructus.* ex cultura ꝓuenientes.

y *Habere.* ideoque cum mulier donationē prædiorum valere putauit, fructus suos facit: vt supra, de vsu.l. fructus. non autem donati essent fructus, si valet donatio, & repeterentur secūdum Io.vt.C. de iur.do.l.pro onerib. inquantum tamen ipsa locupletior est: vt.C.e.l.si fructus.

z *SI vir. Donatio.* vt infra, eo.l.si id quod.§. si quas.

a' *SI vxor. Qui.* scilicet filius.

b *Patris.* scilicet eiusdem mariti. vel dic propriè scilicet sui. nec tunc valet: vt supra, eod.l.iij.§. qui in eiusdem.

BIU Cujas

a *Quæretur.* sine possessione: vt aliàs contingit: vt j. de adquirē. re. do. l. homo liber. in fi. & infra, de iur. fis. l. deferre. §. Papinianus.
b *Per eum.* seruum. Azo.
c *Ei.* marito.
d *Cui.* scilicet patri.
e *Concessum est.* vt supra, de vsur. qui scit. & C. de rei vindi. l. j. & facit supra, de pet. hære. l. nec vllam. §. omnibus. & supra, de rei vindi. l. præterea.
f *De dote.* pecuniaria. Accursius.
g *Posse.* Sed cur huic marito malæ fidei possessori datur retentio, vel repetitio. nam debet intelligi donasse: sicut is qui sciēs in alieno ędificat: vt institu. de rerum diui. §. cum in suo? Respon. maritum non præsumimus donasse, ideo, quia & si vellet expressum donare, non posset. argumen. supra, loca. & conduct. l. qui ad certum. Et argumē. contra infra, solu. ma. l. ij. §. voluntatem.
h *Si is. In pendenti.* imò viri manet: vt infra, de hæred. insti. l. quod vir vxori.
i *Si quis pro vxore. Donatio.* quæ reuocari possit.
k *Ipsius.* mariti.
l *Ad virum peruenit.* vt supra, de pact. do. l. inter. §. conuenit.
m *De vecturis.* præstādis quando ipsa sequeretur maritum suum.
n *In contrahendo.* id est tunc cum tractabatur de nuptiis contrahendis. Accursius.
o *Non enim.* vt reuocare possit. Accursius.
p *Succurrit.* vt infra, de adimendis. le. l. rem legatam.
q *Ergo.* quia dixit, maxime.
r *Propter suas.* mulieris.
s *Donatio.* Vt infra, de act. & obl. l. ex promissione. Accursius.
t *Hoc.* scilicet quòd sit licita.
u *Expeditum.* vt. C. eo. l. fructus. nam propter talem casum posset dos reddi: vt supra, de iure dot. l. mutus. §. manente. & facit supra, de pactis do. l. si conuenit. in fine.
x *Vxori suæ. Pœnituisse.* quod semper verum est, quādo cum libertate scripsit eū hæredem. & impossibile est vtrūque valere. vnde patet reuocatam esse donationem.
y *Adimendi.* vt quando scripsit eum hæredem simpliciter, non ff. Vetus.

sit potestate: deinde is seruus ancillā acceperit: dominiū mulieri quęretur[a]. nec interesse Iulianus ait, ex cuius pecunia hęc ancilla empta sit, quia nec ex re sua quicquā adquiri potest per eū[b], qui donatur, ei[c], cui[d] donatur. Hoc enim bonę fidei possessorib⁹ cōcessum est[e]. Virū autē sciētē alienū, [bona fide nō] possidere. Idem quærit, si ex re mariti ea ancilla cōparata fuerit: an aduersus agētē mulierem de dote[f] maritus pretiū possit per exceptionē retinere? Et dicēdum est, posse maritum & exceptionem habere, si dos ab eo petetur, secūdū Marcelli sententiam: & si soluerit, secundum Iulianum, condicere posse[g].

Donatio inter virum & vxorem, quo ad fructus & alias commoditates, retrotrahitur. B.

XX. IAVOLENVS libro vndecimo Epistolarum.

SI is seruus, qui vxori mortis causa donatus est, priusquā vir decederet, stipulatus est: in pēdēti[h] puto esse causam obligationis, donec vir aut moriatur, aut suspicione mortis, propter quam donauit, liberetur. Quidquid autem eorū inciderit, quod donationem aut perimat, aut confirmet, id quoque causam stipulationis aut confirmabit, aut resoluet.

Vectigal suæ vxoris solutum, & expensa factæ per virum pro vxore sua, intercedente cum viro causa viri, non repetuntur ab vxore. Baldus.

XXI. VLPIANVS libro trigesimo secundo ad Sabinum.

SI quis pro vxore sua vectigal, quod in itinere præstari solet, soluisset: an quasi locupletior ea esset facta, exactio fiat: an verò nulla sit donatio[i]? Et magis puto, nō interdictū hoc [esse,] maximè, si ipsius[k] causa profecta est. Nā & Papinianus libro quarto responsorū scribit, vecturas vxoris & ministeriorū eius, virum, itineris sui causa datas, repetere nō posse. Iter autē fuisse videtur viri causa, & cū vxor ad virū[l] peruenit. Nec interesse, an aliquid de vecturis[m] in cōtrahēdo[n] matrimonio cōuenerit. Non enim [ei] donat, qui necessariis oneribus succurrit[p]. Ergo[q] & si cōsensu mariti profecta est mulier, propter suas[r] necessarias causas, & aliquid maritus expēsarū nomine ei præstiterit: hoc reuocādū non est. Si vxor viro dotem promiserit, & dotis vsuras: sine dubio dicēdū est, peti vsuras posse: quia non est ista donatio[s], cum pro oneribus matrimonij petātur. Quid tamen, si maritus vxori petitionem earum remiserit? Eadē erit quæstio, an donatio sit illicita. Et Iulianus hoc[t] diceret. quod & verum est. Planè si conuenerat, vti se mulier pasceret, suósque homines, [&] idcirco passus est eam dote sua frui, vt se suósque aleret: expeditū[u] erit. Puto enim non posse ab ea peti, quasi donatum, quod compensatum* est.

Donatio causa mortis censetur reuocata per aliam dispositionem postea de re factā. Secus si antea facta sit. Bartolus.

XXII. IDEM libro tertio ad Sabinum.

VXori suæ quis mortis causa seruū donauit: eúmque [postea] cum libertate hæredē scripsit. an valeat institutio, quæritur. Et puto, si hoc animo eum scripsit hæredem, quòd donationis se dixit pœnituisse[x]: valere institutionē, & necessariū hæredem domino seruum fieri. Cæterum si postea, quàm hæredem instituit, donauit: donatio prævalebit: vel si ante donauit, non tamen adimendi[y] animo scripsit hæredem.*

Donatio inter virū & vxorē, quæ fit simplici promissione, nō cōfirmatur morte. Bar.

XXIII. IDEM libro sexto ad Sabinum.

PApinianus rectè putabat[z] orationē diui Seueri ad rerū donationē[a] pertinere. Deniq; si stipulāti spopondisset vxori suæ: nō putabat[b] cōueniri posse hæredem mariti[c], licet durāte voluntate maritus decesserit.

Donatio inter virum & vxorem, præstat iustam causam vsucapiendi ante contractū matrimonium, & prodest soluto vel cōstante. hoc dicit. Et declara vt plene no. in l. 1. infra, de vsucap. pro do. & in c. pro possessore, de regulis iuris, libro 6. Bartolus.

XXIIII. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

A cum libertate. nam si cum ea, impossibile est non adimendi animo eum scriptum. sed hodie semper cum libertate præsumitur in stitutus: vt institu. qui ma. non poss. §. licet. & facit infra, eodem. l. cum hic status. §. qui quasdam. &. §. si maritus.

Apinianus.] CASVS. Vir vxori suæ aliqua donauit. dicit quędā epistola iperatoris, ꝙ licet donatio nō valeat, tamē firmat mortē donantis, si non reuocet. Sed illam orationem Papinia. hic exponit dicens, quòd in perfectis donationibus, id est quæ traditæ vel quasi traditæ sunt, habeat locum. aliàs si promittit vir vxori centum ex causa donationis: licet præmoriatur vir, non cōfirmat donatio mortē donantis. Viuianus.

z *Putabat.* & male secundum quosdam, vt statim dices. Accursius.
a *Donationem.* id est, traditionem, quasi non ad promissionem.
b *Non putabat.* scilicet Papinianus.
c *Mariti.* hodie Papinianus per diui Seueri & Antonini orationē corrigitur: vt infra, eo. l. cum hic status. §. j. & §. si sponsus. ibi, siue autem &c. & l. si stipulata. in prin. & in fi. Vel ibi in l. si stipulata. cum promissum est annuatim, petitur ex præterito tempore. & in l. cū hic status fuit facta traditio & de euict. promissum: pro quo potest esse ciuilis obligatio: quod verius est. in. §. si sponsus. fuit liberatio, non promissio. *ADDITIO.* Non ergo valēt donationes: nec cō firmantur, cum maritus dicit in instrumento dotali: dono tibi de bonis meis centum supra dotem: cum sit facta constante matrimonio, nec traditio interuenit, secundum Ri. secus si non sit insertus titulus donationis, sed dotis, animo donandi: vt. C. de do. promiss. l. si voluntate. in glo. quia illa confessio, quòd habeat ex causa dotis, habetur pro traditione, cum interim non cadat alia traditio. argu. l. si sponsalibus. §. j. supra, de iure dotium. secundum Bal. hic.

Si inter extraneos.] CASVS. Titia antequam esset mihi vxor, rem alienam mihi donauit, & sic incipio vsucapere pro dote, vsuca. compleo, etiam si mihi fiat vxor Titia antequam compleam. Idem econtra.

*Hal. compensandum

*Flo. animo libertatem adscripsit.

†Bal. dicit istū tex. nō esse alibi, ad hoc proditum, quòd donatio inter virū & vxorē, quæ cōfirmatur morte, ita demum valet, si traditio vera est facta: alias aliter nō amittit hic principio vsucapere pro dote: vt hic pliat: vt hic nato, vsuca. compleo, in nouis ut pre. Bolo.

BIU Cujas

tra, si Titia vxor mea donauit mihi rem alienam: incipio vsucapere pro donato, & ea diuertente compleo. idem si constante matrimonio donauit mihi rem alienam, & eodem durante perficio vsucapio. siue causa mortis donauerit, siue inter viuos: quia non videtur fieri pauperior donādo quod alienū est. & hoc in l. proxi.

a *Donatio.* rei alienæ.

b *Vxorem.* putantes donationē valere. Ac.

c *Donatio.* rei alienæ: vt infra. l. proxi. Accur.

d *Sine vitio.* vt. C. de cōtrahen. emp. l. si Gaudentius.

e *Altero.* scilicet casu.

f *Vitiū.* id est si quod vitium qualequale dicatur donationi obstare, ppter matrimoniū, quod tamen non ob. vt infra. l. proxi. dicitur.

g *Sed & si constante. Vsucapio.* vt supra. l. proxi.

h *Rebus fit.* sed & in aliena videtur pauperior maritus, si domino rei, quia sibi commoda uit, ad æstimationem teneatur: & eo casu nō valet, aliàs sic: vt hic, & infra, pro dona. l. si vir vxo. Item cōtra supra, eo. l. idem est. vbi dicitur, quòd amittendo spem futuræ perceptionis dicitur pauperior. Sed dico, q hæc spes quia sit vsucapturus, est illicita: vnde ad eā non datur restitutio: vt supra, ex qui. cau. ma. l. nec vtilem. Sed secundum Azo. nonne semper tenet nego. gesto. in subsidium re vsucapta, saltem secundum nos? Respon. ante vsucap. impletam non tenetur: & ideo procedit vsucapio, quæ postea rescinditur: vel non tenetur: quia pretium nō habuit cum donauit: secus vbi vendidit quis rem alienā. Accursius.

*Quidā legunt, & si mortis causa. sine negatione.

*Flo. donauerat

i *Si eum. Liberatus.* nō ipso iure, sed exceptione: vt infra, de so. l. cum quis. §. j. quæ est contra. Sed contra supra, e. l. iij. §. fin. Sol. vt infra, e. l. vir vxori. Ac.

k *Iure ciuili.* contradicente donationi. Sed certè imo videtur possidere: vt infra, de acquiren. poss. l. j. §. si vir vxori. Sol. dicunt quidam distinguēdum an rem donet, vt tunc acquiratur possessio. an possessionem tantum, vt tunc nihil transeat. sed hoc non valet per eandem legem. Alij dicunt, quòd ciuiliter non, vt hic: sed naturaliter sic: vt ibi. Tu dic, quòd non quo ad effectum, cum cito possit reuocari: vt ar. C. communia de le. l. fin. §. finautem.

l *Neratius ait.* & ex eis causis quib⁹ phibet inter virū & vxorē, prohibetur inter socerum & generum: vt. j. e. cū hic. §. oratio. Ac.

m *Mortis suæ.* scilicet filiæ. & sic non est contra infra, eodem. l. mortis. Nam potest donare causa mortis non suæ, sed filiæ: quia tunc dissoluitur matrimoniū. Vel dicas, valet donatio causa mortis si filia prius moriatur: aliàs minimè: sicut illa dicit: vt infra, eodem. l. cum hic status. §. oratio non solum. Accursius.

n *Vel diuortii.* vt. j. eodem. l. sed interim. in fine. Accursius.

o *Inter eos. Consecutæ.* vt infra, eodem. l. Seia. §. virgini. Accursius.

Si id.] CASVS in principio huius. l. est planus. [*SI QVID IN PVEROS.*] Vxor mea dedit mihi ancillas in dotem: & ego vir impēdi in pueros: aut tunc cum poterant operari, & non repeto expensas: quia eorum ministeriis vtebar. aut nutriui: & sic erant infantes, & non poterant operari: vel eos redemi ab hostibus: & hoc repeto. [*ILLVD CONSTAT.*] Vir conuenit dare vxori certum quid panis & vini pro alimentis. valet donatio in talem causam: quia non videtur donatio esse. Quid ergo si postquam conuenit vir antequam daret vxori: accepit vxor mutuo, & inde habuit? Dicit virum teneri ad dandum quantum sit consumptum de annuo. Secundo pone quòd vxor dedit. c. in dotem viro: & stipulata est vsuras ab eo iiij. den. vt inde se alat: & tandem solutum est matrimonium? poterit mulier compensare si ex aliqua causa à viro conueniatur: non autem poterit repetere vsuras. idē ergo & cætera, plana sunt.

*Flo. quid

p *Donatum.* scilicet vxori.

q *Perierit.* etiam culpa vxoris. Accursius.

*Flo. est

r *Merito.* bona ratio: vt. C. de pigne. act. l. pignus. Validior tamen ratio est, quia hactenus reuocatur donatio, quatenus locupletior est qui accepit, secundum Ioan.

s *Vtitur.* vt infrà, eodem. sed si vir. §. fina. & suprà, de vsufruc. l. sicut impendia. & suprà, de ædilitio edicto. l. item si serui. §. quas.

*Flo. &

t *Pro capite.* non pro ministeriis quæ in vicem pecuniæ datæ expectaret.

u *Dotales.* vt argumē. supra, de negot. gest. l. nam & Seruius. Ac.

x *Rationem.* vt supra, eo. l. si vir vxoris. & infra, eod. sed si vir ex lana. §. si vxor. Accursius.

y *Infestos.* vt infra, eo. l. sed si vir. §. quod legaturus.

z *Solet quæri.* quid, vel quantum, repetatur.

a *Facta esset.* Adhuc tamen tanti sit quāti empta fuit. Et sic not. quòd mulier ipsa tenebitur viro intantum de nummis sibi datis ab eo, inquantum ille pauperior, & ista locupletior facta est: vt. C. si quis alteri vel sibi. l. multum. Aliter si seruus fuit mariti: quia tunc & de acquisitis per eum tenetur: vt supra, eo. l. de fructibus. &. l. si vxor. quæ sunt contra. Accursius.

b *Quisquis est.* vt supra, eo. l. quod autem. §. idem diuus.

SI iter extraneos facta sit donatio [a], & antequam per tēpus legitimum dominium fuerit adquisitum, coierint: vel cōtra, si inter virū & vxorem [b] facta sit donatio [c], & ante impletū tēpus supradictū solutum sit matrimoniū: nihilominus procedere tēporis suffragiū cōstat: quia altero modo sine vitio [d] tradita est possessio: altero [e] quod fuerit vitiū [f], amotum sit.

XXV. TERENTIVS CLEMENS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

SEd & si constante matrimonio res aliena vxori à marito donata fuerit: dicendum est, cōfestim ad vsucapionem eius vxorem admitti: quia etsi non* mortis causa donaretur* ei, nō impediretur vsucapio [g]. Nā ius constitutum ad eas donationes pertinet, ex quibus & locupletior mulier, & pauperior marit⁹ ī suis rebus [h] fit. Itaq; licet mortis causa donatio interueniat: quasi iter extraneas personas fieri intelligenda est, in ea re, quæ quia aliena est, vsucapi potest.

XXVI. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

SI eum qui mihi vendiderit, iusserim eam rē vxori meæ donationis causa dare: & is possessionem iussu meo tradiderit, liberatus [i] erit: quia licet illa iure ciuili [k] possidere non intelligatur, certè tamē vēditor nihil habet quod tradat. Ex quib⁹ causis inter virum & vxorem concessæ sunt donationes: ex iisdem inter socerum & generum nurúmve concessas Nerati⁹ ait. [l] ergo socer genero mortis vel diuortij causa [rectè] donabit. Sed & gener socero mortis suæ [m] vel diuortij [n] causa [rectè donabit.]

XXVII. MODESTINVS libro septimo Regularum.

INter eos, qui matrimonio coituri sunt, ante nuptias donatio facta iure consistit, etiam si eodem die nuptiæ fuerint cōsecutæ [o].

XXVIII. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

SI id, quod donatum [p] sit, perierit, [q] vel consumptum sit: eius qui dedit, est detrimentū: merito: [r] quia manet res ei⁹ qui dedit, suámque rem perdit. Si quid in pueros ex ancillis dotalibus natos maritus impenderit, aut in doctrinam, aut [in] alimenta: non seruatur marito: quia ipse ministeriis eorum vtitur: [s] sed illud seruatur quod nutrici datum est ad educendum: quia pro capite [t] quidem* dedisset: quemadmodum si à prędonibus redemisset seruos dotales. [u] Si quas serui operas viri vxori præstiterint, vel cōtra: magis placuit nullā habēdā [esse] earū rationē. [x] Et sanè non amare, nec tāquā inter īfestos [y] ius prohibitę donationis tractādū est: sed vt inter coniunctos maximo affectu, & solā inopiā timentes. Si ex decē donatis sibi mulier seruum emerit, & is quinque sit: quinque petenda esse apud Plautiū placuit: quemadmodū si mortuus esset, *nihil peteretur. Si verò quindecī dignus sit, non plus quàm decē potest peti: quoniā eaten⁹ donator pauperior fact⁹ esset. Quòd si ex decē duos seruos emerit: & eorū alter mortuus sit, alter decem dignus sit: solet quæri. [z] Et plerique, vt* Pomponius interesse putant vtrum vno pretio venierīt, an diuersis. si vno, tota decē petenda: quemadmodum si vna res empta deterior facta esset: [a] vel grex, vel carrūcha: & aliqua pars īde periisset. Si diuersis: hoc solum petendū: quāti sit emptus qui supereſt. [b]

a *Eo quoque.* hoc sic exaudio, si dubitat an esset locupletior mortuo iam seruo. dicemus enim eã locupletioré: & sic de pecunia teneri: ne obstet quod no. ff. e. §. si ex decem. ad quod. j. eo. Vel forte hic sciuit donationem non valere: vt supra, de vsur. l. fructus.

b *Consumptum.* & facit supra, de peti. hæredi. sed & si. §. si quis re. & supra, eo. quod autẽ §. si maritus. Accursius.

c *Stipulata.* scilicet à viro, cum de suo se alebat: alioquin non valet donatio, cum ad virũ fructus dotis spectent, propter onera matrimonij. Accursius.

Fructus dotis ad maritũ spectant.

d *Licet ei.* vt peti possint: valet tamen vt soluti non detur repetitio: vt infra, eo. l. si stipulata. Vel peti potest actione in factum: vt supra, de pactis dotalibus l. inter socerum. §. conuenit. Accursius.

e *De annuo.* id est de fructibus perceptis ex prædiis. Accursius.

f *Conuenerit.* ex stipulatione facta.

g *Dotis iudicio.* id est actione ex stipulatu.

h *Compensari.* marito si agat ex aliqua causa.

i *Si mulier. Emptus sit.* sed arg. contra supra, quod metus cau. l. si ipsa. ibi, si vero in pecunia & cætera.

k *Esse vestimenta.* specificatione. Accursius.

l *Vtilem.* rei vindi. secundum quosdam: sicut & aliàs i subsidium datur: vt infra, eodem. l. vxor. Tu dic, in factum ad instar ferruminatorum: vt supra, de rei vindi. l. in rem actio. §. item quæcumque.

m *Sed si vir. Curata mẽ viri esse.* sed cur aliud hic quàm in superiori casu huius legis? Respon. exhibendi necessitas incumbit marito: idcirco iura fauent ei vt tantũ ratione præsentis vsus intelligam eum posse donare: & in eam causam semper existimemus eum donasse: in vxore secus, vt in superiori casu.

n *Lanipendia.* aliàs impendia: & aliàs lanapendia, scilicet carminando.

o *Confecta virilia.* à muliere operis ancillarum viri.

p *Si non virilia.* aut fecit vxor vestimẽta suo nomine, & muliebria: aut viri nomine, & virilia: aut suo nomine, sed virilia. Accursius.

q *Suo nomine.* id est mariti.

Hal. quãdiu

r *Illa.* scilicet donatio. Accursius.

IVlianum putasse Pomponius refert, si quid per eum seruum quem ex nummis à marito donatis mulier [emerit,] adquisisset, fortè legatum, [vel] hæreditatem: aut partus editus esset: eo quoque [a] nomine petitionẽ faciendam esse. Illud constat, si antequam à viro annuum acciperet mulier, ipsa de suo, aut etiam mutuata impenderit: videri tantum iam ex annuo consumptum. [b] Illud rectè dictũ Celsus ait: Si dotis vsuras annuas vxor stipulata [c] sit: licet ei [d] non debeantur: quia tamen quasi de annuo [e] conuenerit [f], peti quidem dotis iudicio [g] non possunt, compensari [h] autem possunt. Idem ergo dicemus in qualibet pactione annui nomine facta.

XXIX. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum.

SI mulier ex pecunia donata emptum seruum vendidisset, & alium emisset: posteriorem periculo mulieris esse Fulcinius scripsit: quod non est verum, licet non ex re mariti emptus sit [i]. Si vir vxori lanam donauit, & ex ea lana vestimenta sibi confecit: vxoris esse vestimenta [k] Labeo ait:

XXX. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

VTilem [l] tamen viro competere [actionem.]

XXXI. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum.

SEd si vir [ex] lana sua vestimentum mulieri cõfecerit: quamuis id vxori confectum fuerit, & vxoris cura: [m] tamen viri esse: neque impedire, quòd in ea re vxor tanquam lanipendia [n] fuerit, & viri negotiũ procurarit. Si vxor [ex] lana sua operis ancillarũ viri, vestimenta sui nomine confecit muliebria: & vestimenta mulieris esse, & pro operis ancillarum viro præstare nihil debere: sed viri nomine vestimẽta cõfecta [o] virilia, viri esse: vt is [eius] lanæ pretium vxori præstet. Sed si non virilia [p] vestimenta suo nomine, [q] mulier confecit, sed ea viro donauerit: non valere donationem: cùm *illa [r] valeat, [f] cum viri nomine confecit: nec vnquam operas ancillarum viri æstimari conuenit [t].

Pro specificatis competit viro cõtra vxorem vtilis actio: sed si vir ex sua lana vestimenta vxori confecerit: censentur etiam vestimenta viri. h. d. cum. l. seq. in prin. Baldus.

Si vir vxori aream donauerit, & vxor in ea insulã ædificauerit: ea insula sine dubio mariti est: sed eam impensam mulierem seruaturam placet. Nam si maritus vindicet insulam: retentionem impensæ mulierem facturam [u]. Si duo mancipia fuerint singula quinis [x] digna: sed vtrumque vnis quinque donationis causa à viro mulieri, vel contra venierit: *melius dicetur, communia [y] ea esse pro portione pretij: nec tamen *spectandum esse, quanti mancipia [z] sint: sed quantum ex pretio donationis causa sit remissum. Sine dubio [enim] licet à viro vel vxore minoris emere, si non sit animus donandi. [a] Si vir vxori, vel contra, quid vendiderit vero pretio, & donationis causa pacisçantur, [b] ne quid venditor ob eam rem præstet, videndum est, quid de ea venditione agatur: vtrum res venierit, & totum negotium valeat: an vero, vt ea sola pactio irrita sit: quemadmodum irrita esset, si post cõtractã emptionẽ [c] nouo consilio inito, id pacti fuisset actũ. Et verius est, pactũ dũtaxat irritũ [d] esse. Idẽ dicemus, si donationis causa pacti sint, ne fugitiuum aut erronem præstẽt: id est integras esse actiones ædilitias, [e] & ex empto. [f] Quod vir vxori i diẽ debet, sine metu donationis præsens soluere potest: [g] quãuis cõmodũ temporis retẽta pecunia sentire potuerit [h]. Quod legaturus mihi, aut hæreditatis nomine relicturus es: potes rogat [9] à me vxori meæ relinquere: & non videtur ea esse donatio [i]: quia nihil ex bonis meis deminuitur: in quo maximè maiores donãti succurrisse Proculus ait, ne amore alterius alter despoliaretur *, non quasi maliuolos [k], ne alter locupletior fieret. Si vir vxori munus ĩmodicũ [l]

Flo. venie rint

Flo. tandẽ Hal. tãtum

Quanto minoris actio, eſt ex empto

Hal. deſpoliaretur: néve quaſi inter maliuolos, alter locuplet.

a *Donandi.* no. affectus operi tuo nomen ĩponit: vt. C. de ſica. l. j.

b *Paciſcantur.* incontinenti. Accursius.

c *Emptionem.* ex interuallo. Accursius.

d *Irritum.* siue incontinenti, siue ex interuallo sit interpositum.

e *Aedilitias.* aliàs honorarias: aliàs edilitias: quod est idem.

f *Ex empto.* argu. contra Io. qui dicit, quanto minoris actionẽ esse ex empto.

g *Soluere potest.* sicut pto. debitor in aliorum creditorum fraudem: vt infra, quę in frau. cre. l. ait prætor. §. si cũ ĩ diẽ. sed ibi fit reuocatio.

h *Potuerit.* nec æstimabitur donatio remissione dilationis temporis: sicut nec pignoris: vt j. quæ ĩ frau. cre. l. si pign. & §. qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. j. Accursius.

i *Donatio.* immo videtur quòd sic: vt supra, eo. l. idemque. quæ est cõtra. Sol. hic forte nõ fuit relictum contemplatione viri: quamuis eius rogatu. Vel aliter ibi ille qui tradidit, dare voluit mulieri: hic autẽ noluit legare. Vel forte aliud in donatione, vt ibi: quàm in relicto, vt hic: vt ibi plene diximus.

k *Maliuolos.* vt supra, eo. l. si id quod. §. ij.

l *Immodicum.* id est, supra vires dotis: vt supra, e. l. ex annuo.

a *Ea quoque.* hoc sic exaudio, si dubitat an esset locupletior mortuo iam seruo. dicemus enim eã locupletioré: & sic de pecunia teneri: ne obstet quod no. ff. e. §. si ex decem. ad quod. j. eo. Vel forte hic sciuit donationem non valere: vt supra, de vsur. l. fructus.

b *Consumptum.* & facit supra, de peti. hæredi. sed & si. §. si quis re. & supra, eo. quod autẽ §. si maritus. Accursius.

c *Stipulata.* scilicet à viro, cum de suo se alebat: alioquin non valet donatio, cum ad virũ fructus dotis spectent, propter onera matrimonij. Accursius.

Fructus dotis ad maritũ spectant.

d *Licet ei.* vt peti possint: valet tamen vt soluti non detur repetitio: vt infra, eo. l. si stipulata. Vel peti potest actione in factum: vt supra, de pactis dotalibus l. inter socerum. §. conuenit. Accursius.

e *De annuo.* id est de fructibus perceptis ex prædiis. Accursius.

f *Conuenerit.* ex stipulatione facta.

g *Dotis iudicio.* id est actione ex stipulatu.

h *Compensari.* marito si agat ex aliqua causa.

i *Si mulier. Emptus sit.* sed arg. contra supra, quod metus cau. l. si ipsa. ibi, si vero in pecunia & cætera.

k *Esse vestimenta.* specificatione. Accursius.

l *Vtilem.* rei vindi. secundum quosdam: sicut & aliàs i subsidium datur: vt infra, eodem. l. vxor. Tu dic, in factum ad instar ferruminatorum: vt supra, de rei vindi. l. in rem actio. §. item quæcumque.

m *Sed si vir. Curata mẽ viri esse.* sed cur aliud hic quàm in superiori casu huius legis? Respon. exhibendi necessitas incumbit marito: idcirco iura fauent ei vt tantũ ratione præsentis vsus intelligam eum posse donare: & in eam causam semper existimemus eum donasse: in vxore secus, vt in superiori casu.

n *Lanipendia.* aliàs impendia: & aliàs lanapendia, scilicet carminando.

o *Confecta virilia.* à muliere operis ancillarum viri.

p *Si non virilia.* aut fecit vxor vestimẽta suo nomine, & muliebria: aut viri nomine, & virilia: aut suo nomine, sed virilia. Accursius.

q *Suo nomine.* id est mariti.

Hal. quãdiu

r *Illa.* scilicet donatio. Accursius.

A f *Valeat.* demum. Accursius.

t *Conuenit.* vt supra, eo. l. si id quod. §. si quas.

u *Facturam.* vt supra, de rei vin. l. sinautem. §. in repetita. & infra, de do. ex. l. Paulus. & habet locum hoc etiam si sciuerit donationem non valere: sicut diximus supra, eo. l. si vxor filio. Accursius.

x *Quinis.* id est quilibet valebat quinque: & sic. x. sicut exponitur infra, de leg. j. l. si quis testamento.

y *Communia viri.* & mulieris.

z *Mancipia.* vt ex hoc ipso venditio infirmetur, quòd res maioris pretij sit: quod esset absurdum. Sed contra supra, eo. l. si sponsus. §. circa. Sol. hic medietatem eratalias venditurus: & ideo in eo tenet venditio. aliam vero medietatem non erat venditurus: quare in ea venditio valere non potest: vel forte quod hic dicitur, obtinet, secundum Iulia. non secundum Neratium: vt ibi. Accursius.

a *Donandi.* no. affectus operi tuo nomen ĩponit: vt. C. de ſica. l. j.

b *Paciſcantur.* incontinenti. Accursius.

c *Emptionem.* ex interuallo. Accursius.

d *Irritum.* siue incontinenti, siue ex interuallo sit interpositum.

e *Aedilitias.* aliàs honorarias: aliàs edilitias: quod est idem.

f *Ex empto.* argu. contra Io. qui dicit, quanto minoris actionẽ esse ex empto.

g *Soluere potest.* sicut pto. debitor in aliorum creditorum fraudem: vt infra, quę in frau. cre. l. ait prætor. §. si cũ ĩ diẽ. sed ibi fit reuocatio.

h *Potuerit.* nec æstimabitur donatio remissione dilationis temporis: sicut nec pignoris: vt j. quæ ĩ frau. cre. l. si pign. & §. qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. j. Accursius.

i *Donatio.* immo videtur quòd sic: vt supra, eo. l. idemque. quæ est cõtra. Sol. hic forte nõ fuit relictum contemplatione viri: quamuis eius rogatu. Vel aliter ibi ille qui tradidit, dare voluit mulieri: hic autẽ noluit legare. Vel forte aliud in donatione, vt ibi: quàm in relicto, vt hic: vt ibi plene diximus.

k *Maliuolos.* vt supra, eo. l. si id quod. §. ij.

l *Immodicum.* id est, supra vires dotis: vt supra, e. l. ex annuo.

Hal. deſpoliaretur: néve quaſi inter maliuolos, alter locuplet.

Flo. venie rint

Flo. tandẽ Hal. tãtum

Quanto minoris actio, eſt ex empto

BIU Cujas

a *Donatio est*. & ideo reuocanda. Io.
b *Impensas*. scilicet aliquas dedisset. Accursius.
c *In vnguentis*. vt supra, eo.l.quod autem.§. si maritus.& infra, eo.si prædia.§. item cum quæritur. Accursius.
d *Non condicentur*. vt supra, eo.l.si id quod.§. si quid. Accursius.
e *Debere*. sed & tunc

† *Kalendæ Martiæ fœminis Romæ solẽnes erant. Vnde à Iuuenale fœmineæ kalẽdæ nũcupantur. Encui videm vmbellam cui succina mitas Grãdia, natalis quo ties redit, aut madidũ ver Incipit, & strata postius longáque eathedra, Munera fœmineis tractas secreta kalendis. Huius rei meminit Macro. lib. Sat. 1. Bud. hic.*

Kalẽdis Martiis†, aut natali die dedisset, donatio est[a]: sed si impensas[b], quas faceret mulier, quo honestius se tueretur, cõtra est. ¶ Non videtur locupletior facta esse mulier, si aut in obsonio, aut in vnguentis[c], aut in cibariis familiæ donatam sibi pecuniam impenderit. ¶ Quæ vir cibaria vxoris familiæ iumentísve præstiterit, quæ in vsu communi erant, non condicentur[d]. quòd si familiam domesticã vxoris aut venalitiã pauit: cõtra puto obseruari debere[e].

Donatio inter coniuges morte donatoris superstite donatario, confirmatur. hoc dicit. Bart. Et de tali donatione Falcidia detrahitur, sicut si res donatæ fuissent in testamento relictæ. hoc dicit vsque ad.§. ait oratio. Bartolus.

CVm hic status.] CASVS. Dicit supra l.j. donationes inter cõiuges non valere: & in hoc statu extiterunt vsque adhuc. Nunc autem imperator vocans senatores suasit eis oratione, vt statuerent & ipse cũ eis vt in aliquo relaxentur donationes: vt scilicet morte confirmentur donantis: nisi prius pœnituerit: & hoc factum est. Secundo dicit, quòd hoc habet locum in quacunque donatione quam facit vir in vxorem: sive emendo aliquid eius nomine volens donare ei: siue alio modo. Et de hac donatione detrahitur Falcidia, si opus est sicut de legatis: nam confirmatur morte, vt & ea in testamento relinquatur. [AIT ORATIO.] Vir qui donauit vxori: si vult pœnitere dũ viuit, potest: sed si non pœnitet, hæres non pœniteat. Secundo dicit, quòd ille intelligitur pœnitere, qui in pœnitentia perseuerat. Cæterum si redeat in primam voluntatem, vt velit donationem esse: erit donatio confirmata morte: sic & legata possunt adimi, & ei iterum legari: & sic est voluntas ambulatoria: & hoc si pœnituerit: & hoc constat: etiam hæres reuocat. sed si est dubium, pœnituerit, vel nõ: præsumitur nõ pœnituisse. [SI MARITVS.] Donaui vxori meæ fundum: deinde pignoraui, & creditori tradidi. Dicit, quòd videor pœnitere donationis. Secundo affert casus vt pignorando non videar donum reuocare. Primus si huius fuit propositi eum obligans cum creditori tradit: tamen pignus apud mulierem remansit: & ipsa vult satisfacere creditori. Secundus, vt si primo obligauit: & postea donauit. Item addit quando primo donauit: & postea obligauit, animo amouendi donũ. quòd si vult satisfacere, quòd consequitur à creditore, cui promittit creditor, vt cedat actiones cõtra hæredes viri, scilicet ꝑ debito. [SI MARITVS.] Vir donauit vxori fundum: deinde vir cõscius alicuius criminis, & ad mortem damnãdus potius se præcipitauit: vel alio modo se occidit. Dicit, quòd infirmatur, non confirmatur, donatio. Secundo dicit: idem est si post mortem inueniatur fuisse reus criminis læsæ maiestatis: & per hoc eius memoria damnata. Tertio dicit, secus esse si reus criminis donat alij extraneo iter viuos non causa mortis. nam non irritatur: licet postea sibi cõsciuit mortem. [SI MILES.] Titius miles commisit delictum militare: vt quia alienauit arma: de quo damnatus fuit à præside: sed in sententia fuit ei permissum vt nihilominus posset postea facere testamẽtum in castrensibus bonis. hic quidẽ si donauit vxori ante sententiam, confirmatur morte: nam & post damnationem poterit donare causa mortis. [QVOD AIT ORATIO.] Vir donauit vxori. x. & illa amisit: ita quòd nõ est locupletior. an cõfirmetur mortẽ? Respon. quòd non: quia non est quod cõfirmetur, cum neque pœnitendo poterit vir reuocare. Secũdo dicit: pone quòd mulier reddidit viro de suo alia. x. quæ salua sunt, & prædecedit vir. quæritur, an mulier possit repetere ab hærede viri? Et dicit, quòd sic: neque potest hæres viri obiicere compensationem. De aliis. x. male cõsumptis, scilicet amissis retro dicit secus si matrimonium tollatur diuortio: vt ecce donaui vxori meæ. x. quæ perdidit: hæc de suo mihi non reddidit alia. x. quæ salua habeam. tandem diuertimus: & si ipsa à me repetit. x. quæ habeo, an ego obiicio compensationem de. x. amissis? Dicit, ꝙ possum. [SI DIVORTIVM.] Donauit vir vxori. x. prædecedit donataria: infirmatur donatio: vel si fit diuortium, infirmatur donatum: nisi de nouo velit vir donare, vel confirmare quod fecerat. Dicet quis, qualiter diuertens donat? Respon. bene: quia quidam plano animo diuertunt. Secundo, diuertit donans ab vxore: tandem reconciliatur, & præmoritur: dicit, quòd confirmatur donatio, siue perseuerauit durante diuortio in eadem voluntate, siue non. Tertio, si rixa interuenerit inter virum & vxorem, & pacificata est: confirmabitur morte præcedens donatio: quia matrimonium durauit. [SI AMBO.] Primo quærit, si vir donator & vxor donataria ab hostibus capiãtur: an confirmetur donatio: sed non soluit nunc. Secundo quærit, si ambo decedant simul donator & donataria: puta in naue submergantur: aut apparet quis primo deposuit spiritum, & certum est quid sit: aut est dubium? Et dicit, confirmatam donationem: & hoc ideo, quia non præcessit donataria. si simul decedant: tunc si inuicem sibi donent vir & vxor, & ambo simul moriuntur, idẽ est. Tertio dicit, idem in donatione causa mortis quam inuicem duo coniuges sibi faciunt: & ambo simul moriuntur, quòd confirmetur. Quarto soluit primam, inquirendo diligentius circa eã, & soluit: quia aut nullus eorum redit, & videnti ambo mortui prima hora captiuitatis: & qui prius capitur, fingit prius mori, & sic cõfirmatur donatio: aut alter tantum rediit: & præsumitur quòd ipse superuixerit, & sibi facta cõfirmatur. [QVASDAM.] Vir donauit vxori quasdam res: postea legauit quasdam ex his: eas videtur adimere vxori quas legat: alias non. hoc est autem verum quando postea legauit. Item secus etiã si postea legat, si modo exprimat quòd non animo adimendi faciat. [ORATIO.] Non solum prohibetur donatio inter coniuges, sed etiam inter eos qui tangunt eos per potestatem: & sicut quandoque permittuntur inter coniuges, vel morte confirmãtur: ita confirmantur inter alios: vt ecce socer donauit nurui: licet non valet: si tamen præmoritur filius, & sic soluitur matrimonium: postea decedit socer in eadem voluntate perseuerans, confirmatur morte. [SI NVRVS.] Si nurus donauit socero, & præmoritur: confirmatur donatio. Secundo econtra si præmoritur socer, an confirmetur? Et respon. distinguendo vt in tex. [SI SOCER.] Duo dicit. Primo socer donauit nurui: demum repudium ei nurui misit: sed eius filius non eam dimittit: sed conciliter cum ea stetit. Dicit, quòd irrita est donatio: quia quantum est inter socerum & nurum, videtur factum diuortium: quãuis quo ad filium non. [PROINDE.] Duo consoceri inuicem donauerant: & postea repudium miserunt: idem est quòd quantum ad eos videatur diuortium: & si est donatio, infirmetur. Idẽ est & si inuito filio repudium factum à socero est, irritaque est donatio. Secundo adiicit, quòd ad hoc vt dicta donatio facta inter soceros morte confirmetur: oportet socerum donantem durante matrimonio & filio in potestate perseuerante præmori: & filium postea antequam nurus. Tertio adiicit: Pone quòd socer qui donauit consocero, emancipauit filium: certe iam non confirmatur donatio morte. [SI SPONSVS.] Sponsus per verba de futuro donat sponsæ hoc animo vt deinde secuto matrimonio valeat donatio. quæritur, an confirmetur morte donantis secuto postea matrimonio? Et videtur quòd non: quia oratio confirmat eam donationem quæ fit inter coniuges per verba de præsenti: sed tamen dicit quòd sententia orationis huius trahitur vt morte confirmetur. [SIVE AVTEM.] Debebat vxor viro ex causa mutui centum: vir liberauit eam per acceptilationem: quæritur an hæc liberatio confirmetur morte? Et dicit, quòd sic: & ita hæc acceptilatio est in pendenti quo ad verba: hoc est in pendenti quo ad effectum: nam demum præmoriente viro confirmatur: & ita apparet siue res sit donata, siue liberatio facta, ea confirmatur morte. [SI INTER VIRVM.] Tria dicit. Primo vir volens donare vxori, fecit cum ea societatem, ex qua pepigit totum lucrum esse mulieris: & tamen ipsa nihil præstabat. hæc quidem societas non valet neque inter coniuges, neque inter alios: nec actio pro socio nascitur: est tamen donũ: & ideo morte confirmatur. Secundo dicit, idem si fingebat nunc vendere cum donaret vxori. Tertio, si vendit vir vxori pro quinquaginta quod valet. c. vel vendidit pro. c. sed postea pretium remisit: est quidem donum: sed morte confirmatur. [SI QVIS SPONSAM.] Titius quandam puellam habentem decem annos tantum duxit in vxorem, & duxit domum: & postea donauit ei quasdam res. quæritur, an valeat donatio: cum non sit vxor? Et videtur quòd sic: sed tamen distinguendum est: aut prius erat sponsa per verba de futuro, & perseuerat sponsa: & valet donatio vt in sponsa. aut non præcesserant sponsalia: & tunc non valet, neque morte confirmatur. nam non est spõsa, neque vxor: & hoc de ea quæ potuit de iure esse sponsa. Sed quid si de iure nõ potuit esse sponsa: vt quia liberta cum senatore, vel pupilla cum tutore, & fiat donatio, an valeat? Et dicit quòd non: sed auferatur vt indigno, & applicatur fisco. Viuianus.

Retulimus.

BIU Cujas

antea retulimus[a] imperator noſter Antoninus Auguſtus ante exceſſum[b] diui Seueri[c] patris ſui, oratione in ſenatu habita, auctor fuit ſenatui cẽſendi, Fulvio Aemiliano & Nummio Albino conſulibus, vt aliquid laxaret[d] ex iuris rigore. ¶ Oratio autem imperatoris noſtri de cõfirmandis donationibus[e], non ſolum ad ea pertinet, quæ nomine vxoris à viro cõparata[f] ſunt, ſed ad omnes donationes inter virum & vxorem factas: vt ipſo iure res fiant eius, cui donatæ[g] ſunt: & obligatio ſit ciuilis:[k] & de Falcidia, vbi poſſit locum habere, tractandum ſit. cui locũ ita fore opinor[i], quaſi teſtamẽto ſit cõfirmatum[k], quod donatum eſt. ¶ Ait oratio, *fas eſſe eum quidẽ, qui donauit, pœnitere: hæredem verò eripere forſitan[l] aduerſus voluntatẽ ſupremam eius, qui donauerit, durum & auarum eſſe.* ¶ Pœnitẽtiã accipere debemus ſupremam. proinde ſi vxori donauit, deinde eum pœnituit[m], mox deſiit pœnitere: dicẽdum eſt, donationem valere, vt ſupremum eius ſpectemus iudicium: quemadmodum circa fideicommiſſa ſolemus vel in legatis, cùm de doli exceptione oppoſita tractamus: vt ſit ambulatoria volũtas[n] eius vſq; ad vitæ ſupremũ exitum. Sed vbi ſemel donatorẽ pœnituit: etiã hæredi reuocandi poteſtatẽ tribuimus, ſi appareat defunctum euidenter reuocaſſe voluntatẽ. quòd ſi in obſcuro ſit, procliuior eſſe debet iudex ad cõprobandam donationem[o].

Si vir obligat rem quam vxori donauit, reuocatur donatio: niſi non habuerit animũ reuocandi: quæ aliàs valet vbi non habuit animum reuocandi. Bal.

¶ Si maritus, ea quæ [vxori] donauerit, pignori dederit: vtique eum pœnituiſſe dicemus[p], licet dominiũ retinuit. Quid tamen, ſi hoc animo fuit, vt vellet adhuc [eſſe] donatũ? finge in poſſeſſionem precariam[q] mulierẽ remanſiſſe, paratámque eſſe ſatiſfacere creditori. dicendũ eſt, donationẽ valere. Nam ſi[r] ab initio ei rem obligatã hoc animo donaſſet, dicerem vim habere donationẽ, vt parata ſatisfacere mulier, haberet doli exceptionem: quinimmo & ſi ſatiſfeciſſet[ſ], potuiſſe eam per doli exceptionem cõſequi, vt ſibi mandarentur[t*] actiones.

Si coniunx donator vel donatarius efficiatur ſeruus, donatio extinguitur. B.

¶ Si donator ſeruus fuerit effectus priuati[u]: dicendum eſt, nõ impletam, ſed peremptam donationem: quãuis morti ſeruitus comparetur[x]. Proinde & ſi ipſa in ſeruitutẽ redigatur, cui donatum eſt: extincta erit donatio. ¶ Si maritus vxori donauerit, & mortem ſibi ob ſceleris conſcientiam conſciuerit, vel etiam poſt mortem memoria eius damnata ſit: † reuocabitur donatio[y]: quamuis ea quæ aliis donauerit, [z] valeãt, [a] ſi nõ mortis cauſa donauerit. ¶ Si miles vxori donauerit de caſtrẽſibus bonis, & fuerit dãnatus[b]: quia permiſſum eſt ei[c] de his teſtari, ſi modò impetrauit, vt teſtetur, cum damnaretur[d]: donatio valebit. Nam & mortis cauſa donare poterit, cui teſtari permiſſum eſt[e]. ¶ Quod ait oratio, *cõſumpſiſſe*[f], ſic accipere debemus, ne is, qui donationem accepit, locupletior factus ſit. cæterum ſi factus eſt [locupletior, &] orationis beneficiũ locum habebit. Sed & ſi nõ ſit factus locupletior, dederit[g] tamẽ tantam[h] quantitatem, eáq; exſtet: *dicendum eſt, ſi is deceſſit, qui factus eſt locupletior[i], poſſe[k] repetere id, quod dedit: nec cõpenſare[l] id, quod conſumpſit[m]: quãuis diuortio ſecuto[n], hæc compenſatio locum habeat.

Donatio facta inter coniuges, reuocatur facto diuortio, mortis donatarii interuentu: ſed licet diuortium fiat (ſi tamen matrimonium reſtauretur) donatore poſtea moriente reconualeſcit donatio. Bald.

¶ Si diuortium poſt donationem interceſſit, aut prior deceſſerit, qui donum accepit, veteri iuri ſtatur: hoc eſt, ſi maritus eſt, videtur eſſe donatio: vt C. e. l. ſi maritus. per diuortium autem neutra confirmatur: ſed vtraque reuocatur: vt. ſ. eo. ſed interim. §. ſi maritus. & ideo contingit vt ſi ex donatione ad repetendum agatur, hinc inde obiiciatur compenſatio.

a *Retulimus.* vt non valeret: vt. ſ. e. l. j. & ideo reuocaretur inquantum donatarius locupletior, & donator pauperior eſſet: vt ſupra, eo. ſi ſponſus. §. circa. & l. ſi id quod. §. ſi ex decem. Accur.
b *Exceſſum.* id eſt, mortem.
c *Seueri.* Seuerus pater: Antoninus filius.
d *Laxaret.* ſenatus permittendo eas morte cõfirmari. Accurſius.
e *Donationibus.* ſcilicet morte. Azo.
f *Comparata.* de quibus ſpecialiter locutus eſt imperator. Accur.
g *Cui donatæ.* ſecuta confirmatione.
h *Ciuilis.* veluti ſi remiſit obligationem, aget vxor vt liberetur. Vel aliter ſi actiones ſibi competentes aduerſus aliũ donauit ſuperſtiti cõiugi præmoriẽs: vel ſi de euictione pro re donata promiſit: & hoc ne ſit contra. ſ. eo. Papinianus. Accurſius.
i *Opinor.* vt. C. ad. l. Fal. in donationibus.
k *Confirmatum.* tacite eo ipſo quòd non eſt retractatum: ſed etiam expreſsim cõfirmari poteſt: vt infra, de aur. & arg. lega. l. Quintus. & l. vxori. Accurſius.
l *Forſitan.* forte ideo dicit, quia aliud forte in extremis conſtitutus voluit, licet id non expreſsit: ſed nos credimus ipſum in prima perſeueraſſe voluntate, cũ expreſsim non reuocauerit: vt. ſ. de proba. l. cum tacitum. Accur.
m *Pœnituit.* i. in ea pœnitentia perſeuerauit.
n *Voluntas.* vt infra, de adimen. le. l. iiij. in fi. Accurſius.
o *Donationem.* ſed ar. contra. j. de reg. iu. l. in re obſcura.
p *Dicemus.* vt. j. e. l. §. qui quaſdã. & C. e. l. ſi maritus. Sed cõtra inſtit. de le. §. ſi rem ſuam. & ſ. de pet. hære. ſed & ſi lege. §. ſimili modo.
q *Precariã.* quia precibus impetrauit à creditore.
r *Nam ſi.* bene dico quòd ſi ante donauit, & poſtea obligauit: nõ tamẽ animo adimendi: ꝙ valeat donatio. nam hoc eſt ſi primo obligauit, & poſtea donauit.
ſ *Satisfeciſſet.* id eſt promiſiſſet de ſatisfaciẽdo, vt addat prædictis. Accurſius.
t *Mandarentur actiones.* à creditoribus contra hæredes pro pecunia quam ſoluit. & tunc contraria pigneratitia ceditur: & actio perſonalis quæ pro debito dabatur. Vel dic, conſequi ab hærede mariti ex aliqua cauſa agente contra ſe: & tunc rei vin. mandabitur ſcilicet contra creditores, vel directa pigneratitia.
u *Priuati.* hominis. ſecus ſi pœnæ: vt. C. eo. l. res vxoris. quæ eſt contra. Accurſius.
x *Comparetur.* vt in auth. de nup. §. ſi vero decretum. col. iiij. nõ tamen in omnibus. Io. Sed econtra manumiſſio ſimiliter eſt ſimilis morti: vt infra, de ſolu. ſi mihi. Accurſius.
y *Donatio.* vt. C. qui teſta. facere poſſunt. l. ſi is. in fi. Accurſius.
z *Donauerit.* ſ. inter viuos, non coniugi.
a *Valeant.* vt. j. de dona. l. poſt contractum.
b *Damnatus.* ante donationem.
c *Eſt ei.* ab ipſo præſide qui eum dãnauit: vt infra, de leg. iij. l. ſi quis. in princ. §. miles. & intellige de delicto militari: vt infra, de iniuſt. teſt. ſi quis filio. §. irritum. & in caſtrenſibus, nõ in aliis: vt hic, & C. de teſta. mili. l. & militibus. *Flo. mandentur*
d *Damnaretur.* teſtabitur enim de alienis: ar. j. de codi. l. conficiũtur. §. ſi quis poſt.
e *Permiſſum eſt.* & etiã ille cui nõ permittitur quãdoque: vt. j. de dona. cau. mor. l. tã is qui. in princ. & §. j. †*Rationem*
f *Conſumpſiſſe.* q. d. ceſſat oratio ſi donatarius dicatur cõſumpſiſſe, cũ non eſt quid confirmetur. Accurſius. *huius vide apud Alci lib. Parerg. 6. cap. 27.*
g *Dederit.* i. reddiderit ille qui accepit, nec eſt locupletior factus.
h *Tantum.* id eſt, tantundem.
i *Locupletior.* id eſt, ille cui eſt reddita.
k *Poſſe.* eum qui dedit id quod extat, ab hærede eius cui dedit.
l *Compenſare.* ſubaudi poſſe hæredẽ eius qui factus eſt locupletior.
m *Conſumpſit.* ille qui agit, ſcilicet cõſumpſit, cum non fuerit tamen locupletior factus.
n *Secuto.* vt ſupra, eo. quid autem. §. ſi vir & vxor. Sed quæ eſt diuerſitatis ratio? Reſpõ. donatio morte donãtis confirmatur: quare hæres vxoris meæ, quę mihi donauit quod in vtilitatem meã eſt, vel nõ eſt, verſum, vtpote donatione cõfirmata morte: me conuenire non poterit. ſi quid vero ego donaui vxori, quod in eius vtilitatẽ eſt verſum, repetere ab eius hærede potero: quia non tantum confirmata, ſed etiam reuocata premoriente ea cui donatum eſt. *Flo. eáq; eſt.*
y *Donatio.* vt. C. qui teſta. facere poſſunt. l. ſi is. in fi. Accurſius.
z *Donauerit.* ſ. inter viuos, non coniugi.
a *Valeant.* vt. j. de dona. l. poſt contractum.
b *Damnatus.* ante donationem.
c *Eſt ei.* ab ipſo præſide qui eum dãnauit: vt infra, de leg. iij. l. ſi quis. in princ. §. miles. & intellige de delicto militari: vt infra, de iniuſt. teſt. ſi quis filio. §. irritum. & in caſtrenſibus, nõ in aliis: vt hic, & C. de teſta. mili. l. & militibus.
d *Damnaretur.* teſtabitur enim de alienis: ar. j. de codi. l. conficiũtur. §. ſi quis poſt.
e *Permiſſum eſt.* & etiã ille cui nõ permittitur quãdoque: vt. j. de dona. cau. mor. l. tã is qui. in princ. & §. j. †*Rationem*
f *Conſumpſiſſe.* q. d. ceſſat oratio ſi donatarius dicatur cõſumpſiſſe, cũ non eſt quid confirmetur. Accurſius. *huius vide apud Alci lib. Parerg. 6. cap. 27.*
g *Dederit.* i. reddiderit ille qui accepit, nec eſt locupletior factus.
h *Tantum.* id eſt, tantundem.
i *Locupletior.* id eſt, ille cui eſt reddita.
k *Poſſe.* eum qui dedit id quod extat, ab hærede eius cui dedit.
l *Compenſare.* ſubaudi poſſe hæredẽ eius qui factus eſt locupletior.
m *Conſumpſit.* ille qui agit, ſcilicet cõſumpſit, cum non fuerit tamen locupletior factus.
n *Secuto.* vt ſupra, eo. quid autem. §. ſi vir & vxor. Sed quæ eſt diuerſitatis ratio? Reſpõ. donatio morte donãtis confirmatur: quare hæres vxoris meæ, quę mihi donauit quod in vtilitatem meã eſt, vel nõ eſt, verſum, vtpote donatione cõfirmata morte: me conuenire non poterit. ſi quid vero ego donaui vxori, quod in eius vtilitatẽ eſt verſum, repetere ab eius hærede potero: quia non tantum confirmata, ſed etiam reuocata premoriente ea cui donatum eſt. *Flo. eáq; eſt.*

BIU Cujas

vxori[a] donatum vult, valet donatio[b]: quod si non vult, extinguitur[c]. Plerique enim cum bona gratia discedunt[d]: plerique cum ira sui animi & offensa. Quid ergo, si diuortiũ factũ est: deinde matrimoniũ restauratur: & in diuortio, vel mutata est volũtas, vel eadem durauit, restaurato tamẽ matrimonio[e], & voluntate donatoris reconciliata: an donatio duret, si cõstãte matrimonio donator decesserit? Et potest defendi valere. Quod si diuortium non interceſſerit, sed friuiculum*[f] [interuenerit:] perfectò valebit donatio[g], si friuiculum* quieuit.[h] ¶ Si mulier & maritus diu seorsum quidem habitauerint, sed honorem inuicem matrimonij habeant: (quod scimus interdũ & inter consulares personas subsecutũ) puto donationes nõ valere, quasi durauerint nuptię. Non† enim coitus matrimoniũ facit, sed maritalis affectio[i]. Si tamen donator prior decesserit: tunc donatio valebit.

Si donatio est facta inter virum & vxorem: & ambo decesserint: si constat quis primo decesserit, stamus tertio. si vero non apparet quis primo decesserit: donatio confirmatur. si verò tam vir quàm vxor inuicem donantes ab hostibus capiantur, & apud hostes moriantur: donatio confirmatur, quasi tempore capturæ mortui videantur. sed si alter ex eis ab hostibus redeat, ille videtur superuixisse qui rediit. b. d. vsque ad. §. qui quasdam. Bald.

¶ Si ambo ab hostib⁹ capti sint, & qui donauit, & cui donatum est: quid dicemus? Et prius illud volo[k] tractare[l]. Oratio, si antẽ mors cõtigerit ei, cui donatum est: nullius momenti donationem esse voluit. Ergo si ambo decesserint, naufragio fortè, vel ruina, vel incendio, quid dicemus? Et si quidem posit apparere, quis ante spiritum posuerit[m], expedita est quæstio. Si verò nõ appareat, difficilis quæstio est: & magis puto donationem valuisse[n]: & id* ex verbis orationis defendimus. ait enim oratio: *si prior vita decesserit, qui donatum accepit.* Non videtur autem prior vita decesisse, qui donatũ accepit, cum simul decesserint[o]. Proinde rectissimè dicetur, vtrasque donationes valere, si fortè inuicem donationibus factis simul decesserint: quia neuter alteri superuixerit, licet de commoriẽtibus oratio non senserit. Sed cum neuter alteri superuixerit, donationes mutuæ valebũt. Nam & circa[p] mortis causa donationes mutuas id erat consequens dicere, neutri[q] dãdam* condictionẽ[r]. Locupletes igitur hæredes donationibus relinquent.* Secundum hæc, si ambo ab hostibus simul capti[f] sint: ambóque ibi decesserint non simul: vtrũ captiuitatis spectamus tẽpus, vt dicamus donationes valere, quasi simul decesserint: an neutrã[t], quia viuis eis finitũ est matrimonium: an spectamus, vter prior* decesserit[u], vt in eius persona non valeat donatio: an vter[x] redierit[y], vt [in] eius[z] valeat? Mea tamen fert opinio, vbi nõ reuerterũt, vt tempus spectandum sit captiuitatis: quasi tunc defecerint. quod si alter redierit, eum [solum] videri superuixisse, quia rediit. ¶ Qui quasdã res ex his, quas donauerat, legasset: quasdam non: nõ videbitur cæteras noluisse ad vxorẽ pertinere[a]. plerumque enim antea legat, postea donat[b]: vel alia causa fuit[c] legandi[d].

Donatio facta inter coniuges, morte donatoris confirmatur: ita donatio facta inter quascumque personas inter quas matrimonium est prohibitum. Bal.

¶ Oratio non solũ virũ & vxorem complectitur, sed etiam cæteros, qui propter matrimoniũ donare prohibentur: vt puta donat socer nurui, vel contra: vel socer genero, vel contra: vel cõ socer consocero, qui copulatos matrimonio ĩ potestate habẽt. nã ex mente orationis his quoque omnibus permissum est in eũdem casum[e] donare. & ita & Papinianus libro quarto responsorũ, sensit. Sic enim scribit: Socer nurui vel genero donauit: postea[f] filius eius vel filia cõstante matrimonio vita decesit. quãquam vitium donationis perseueret[g]: tamen si socer nullam quæstionem donationibus intulit, post mortem eius contra hæredes orationis sententia videtur interuenire. nam quæ ratio donationem prohibuit, eadem beneficiũ datũ* implorauit. Vt igitur valeat donatio ista, Papinianus exigit, vt & filius eius, qui donauit, ante decesserit: & socer postea, durante voluntate[h]. ¶ Si filiusfamiliàs, qui castrense peculiũ habet, vel quasi castrẽse, vxori donet: filij personam & mortem spectabimus[i]. ¶ Si nurus socero donauerit: mortem nurus, & perseuerantem in supremam diem voluntatẽ [eius] spectare nos oportet. Quòd si socer ante decesserit: dicemus extinctam donationem? an quia maritus viuit, si vxori suæ superuixit, admittimus vim habere donationẽ? Et si quidem[k] maritus solus socero hęres extitit, quasi noua donatio in maritum collata seruari potest: vt illa finita sit, alia cœperit[l]. sin verò filius hæres patris non est: finita erit

donatio,

a *Vxori*. quæ diuertit: vt infra, pro donato. l. j. §. iij.
b *Donatio*. post diuortiũ facta: quæ ante non valuisset: vt arg. ĩ. de pac. do. l. licet. Accur.
c *Extinguitur*. vt infra, ea. l. §. si socer. & l. vitric⁹. §. j. & l. & ideo. Accursius.
d *Discedunt*. quod hodie nõ licet: vt in auth. vt lice. ma. & auiæ. §. quia vero ex consensu. col. viij.
e *Tamen matrimonio*. illud tamen, aduersatur ei quod dictum est de voluntate mutata.
f *Friuiculum*. id est, dissolutum non fuerit ob id friuiculum, matrimonium. R.
g *Donatio*. præmoriatur donator. Accur.
h *Quieuit*. aliàs ex ingratitudine intelligitur reuocata: vt ar. j. de adimen. lega. l. iij. §. fi.
i *Affectio*. vt. j. de reg. iur. l. nuptias. &. C. de diuor. l. fi. j. respon.
k *Volo*. aliàs, voluit.
l *Tractare*. id est, illud in mediũ volo proponere.
m *Posuerit*. id est, deposuerit.
n *Valuisse*. sed ar. contra, infra, de regu. iur. l. in re obscura.
o *Simul decesserint*. nõ dico simul, id est, in eodem tẽpore: sed simul, id est, vnus & alter: nescitur tamen quis prius decesserit: vt. j. de re. du. si inter virũ. Secus autẽ est cum de onere dotis quęritur: quia mulier prius mortua præsumitur: vt supra, de relig. l. si possessor. §. si eodem. &. j. de reb. du. l. qui duos. §. si maritus.
p *Nam & circa*. bona ar. vt infra, de do. cau. mor. l. si hi qui inuicẽ. Accursius.
q *Neutri*. id est hæredi neutrius.
r *Condictionem*. ad repetendum.
f *Capti*. scilicet simul.
t *An neutram*. dicemus valere: vel quod vxor marito: vel quod maritus vxori donauit: quia viuis eis finitum est matrimonium perinde ac si diuortiũ interueniisset.
u *Decesserit*. in captiuitate. Accursius.
x *An vter*. id est, an spectandum sit.
y *Rediit*. prius.
z *Eius*. i. in eius persona donatio facta est.

a *Pertinere*. & alias quas legauit, videtur ademisse: vt. j. de leg. j. si ex toto. in prin.
b *Donat*. extraneo vel vxori vt adimat: & ecõ tra. Accursius.
c *Fuit*. in primo casu.
d *Legãdi*. magis quàm adimendi: vt quia præstare noluit æstimationem legatario. Vel dic, alia fuit causa legandi: scilicet vt confirmaret donationes, legauit vxori. Accursius.
e *Casum*. in quo ipsis coniugibus sibi donare permittitur: vt supra. c. l. si eum. §. j. Accursius.
f *Postea*. hic est argu. cõtra. C. de dona. cau. mor. l. pen. Sed ibi statim permissa donatione causa mortis loquitur. Accursius.
g *Perseueret*. quia donator non est mortuus. Accursius.
h *Voluntate*. sed si socer prius decesserit, an eius morte cõfirmetur donatio? Respon. non: quia morte soceri non soluitur matrimonium: vt. j. e. l. mortis. quæ est contra. &. C. eo. l. si vt proponis. Solu. vt ibi. Quid si consensu patris vxor donet marito, an vtriusque mors exigatur? Ar. quòd non: vt C. eo. l. donatio. Accur.
i *Spectabimus*. cũ quo ad illud non videatur habere patrẽ: vt supra, ad Macedo. l. ij.
k *Et si quidem*. vtiq; sine dubio: vt si quidẽ &c. Accursius.
l *Alia cœperit*. cum vxor apud maritum rem esse patitur.

*Flo. firibusculum

† Vxor enĩ dignitatis nomẽ est nõ voluptatis, vt ait Aelius Verus Imperator apud Spartianum, & Plutarchus in præceptis connubialibus: Nõ ego te eadẽ vti, & coniuge & amica possum.

*Flo. & his ex

Matrimonium in vita quandoque finitur.

*Flo. priu

*Hal. relin

*Flo. datã

*Hal. ratũ

BIU Cujas

donatio, ratione noua[a]. ℣Si socer nurui[b] nuntium miserit, donatio erit irrita: quamuis matrimonium, concordantibus[c] viro & vxore, secũdum rescriptũ imperatoris nostri cum patre [eius] cõprobatũ est: sed quod ad ipsos, inter quos donatio facta est, [pertinet:] finitũ est matrimonium. Proinde & si duo consoceri inuicem [sibi] donauerint, idem erit dicendum, si inuitis filiis nũtium remiserint: inter ipsos irritã esse donationem. In hac autem donatione inter consoceros* facta, mors desideranda* est eius, qui donauit, constante matrimonio, & iure potestatis[d] durante. Idémque[e] & in his, qui sunt in eorum[f] potestate. ℣Si socer cõ socero donauerit, & alter eorum, vel vterq; copulatos emãcipauerit: debet dici, donationem ad orationem non pertinere: & ideo infirmari[g] donationem. ℣Si sponsus sponsæ donauerit, in tempus matrimonij collata donatione: quamuis inter virum & vxorem donatio non videatur facta, & verba orationis minus sufficiant: tamẽ donationem dicendum est ad sententiam orationis pertinere[h]: vt si durauerit voluntas vsque ad mortem, valeat donatio. ℣Siue autem res fuit, quæ donata est, siue obligatio remissa: potest dici donationem effectum habituram[i]: vtputa vxori acceptum tulit donationis causa, quod debebat. potest dici pendere acceptilationem nõ ipsam[k], sed effectum eius. Et generaliter, vniuersæ donationes quas impediri diximus, ex oratione valebũt. ℣Si inter virum & vxorẽ societas donationis[l] causa cõtracta sit, iure vulgato nulla est: [Sed] nec post decretum senatus emolumentum ea liberalitas, vt actio ℟ socio cõstituatur, habere poterit. Quæ tamen in commune tenuerunt, sine prestituto[m] reuocanda nõ sunt[n]. Idcirco igitur pro socio actio non erit, quia nulla societas est, quę donationis causa interponitur, nec inter cæteros[o]: & propter hoc nec inter virum & vxorem. Idem erit dicẽdum, & si emptio contracta sit donationis causa: nam nulla erit. Plane si minoris[p] res venierit donationis causa[q], vel postea pretium sit remissum: admittemus donationem pertinere* ad senatusconsultum[r]. ℣Si quis sponsam habuerit, deinde eandem vxorem duxerit[f], cum non liceret: an donationes, quasi in sponsalibus factæ, valeant, videamus. & Iulianus tractat hãc quæstionem in minore duodecim annis, si in domum quasi mariti immatura sit deducta. ait enim, hanc sponsam esse, etsi vxor nõ sit. Sed est verius, quod Labeoni videtur, & à nobis, & à Papiniano libro decimo quęstionum probatũ est, vt si quidem præcesserint[t] sponsalia, durent: quamuis iam vxorem esse putet, qui duxit. Si verò non præcesserint: neque sponsalia esse, quòd iam[u]* nõ fuerunt: neque nuptias, quòd nuptiæ[x] esse non potuerũt. Ideóque si sponsalia antecesserint, valet donatio[y]: si minus, nulla est[z]: quia non quasi ad extraneã, sed quasi[a] ad vxorem fecit: & ideo nec oratio locũ habebit. ℣Sed si senator libertinam desponderit[b], vel tutor pupillã, vel quis alius ex his, qui matrimonium copulare prohibẽtur[c], & duxerit[d]: an donatio, quasi in sponsalibus facta, valeat? & putem etiã sponsalia improbanda, & quasi ab indignis ea, quæ donata sunt, ablata fisco[e] vindicari.

Siue vir vxori, siue vxor viro aliquid annuum promiserit: talis donatio ab initio non valet: sed morte donatoris confirmatur. Bald.

XXXIII. IDEM libro vicesimo sexto ad Sabinum.

SI stipulata fuerit mulier annuũ[f] [dari:] id ex stipulatu petere[g], cõstante matrimonio, ℟ Vir ℟ misit vxori. x. annua, vt inde se alat: ex qua stipulatione mulier agere vult. quæritur, an posit: Et dicitur quòd non. Secundo, si vir prædecedat, an confirmetur stipulatio? Et dicitur, quòd sic. Tertio econtra, vxor dedit viro. x. annua forte per biennium, vt vir inde se alat: nunc pœnitet vxor, & vult repetere. Et dicit, q; potest vindicare si extat: aliàs cõdicet inquãtũ factus locupletior est: licet ecõtra vir nõ repeteret solutum & consumptum. Et est ratio diuersitatis: quia genus mulierũ est auarum. Secunda ratio est, quia non est ita cõueniens vxoré alere virum: sicut econtra virum alere vxorem. Tertia, propter sexum. Quarto pone, quòd vir stipulatus est ab vxore annuũ, vt inde se alat. præmoritur vxor. confirmatur quidem donatio. Viuianus.

a *Ratione noua.* diui Seueri quę fuit vt si prius decederet qui donatum accepit, quòd donatio extinguatur. Quando ergo filius solus est hæres, præsumitur ad maritum vxorem velle peruenire donationem. quando extraneus, non ita. Quid si extraneus & filius sit hæres? videtur ei donare saltem pro hæreditaria parte. Accur.

b *Si socer nurui.* inter quos facta est donatio. Accursius.

c *Concordantibus.* dissoluere vero sponsalia pater potest: vt supra, de spõsa. l. in potestate.

d *Iure potestatis.* dũ vixit qui donauit. Alioquin emancipatione facta reuocata donatio videtur: vt proxi. §. dicitur. Non tamẽ hoc sufficit ad cõfirmationem donationis: immo filio donatoris præmoriẽte necesse est ipsum socerum eundémque donatorem mori in eadẽ volũtate vt cõfirmetur donatio: & tunc hæredes ratã habere donationẽ cõuenit: vt. ff. e. l. §. oratio. & hoc subiicit.

Fl. soceros
Hal. consideranda

e *Idémque.* vt eorum mors desideretur. Acc.

f *In eorum.* filiabus vel filiis, maritis vel vxoribus verbi gratia, vt si socer donauit: mors nõ solum soceri sed etiam filij & filiæ eius exigatur ad confirmationem donationis: & quòd in eadem voluntate permanserit. Accursius.

g *Infirmari.* vitiatur ergo, licet perueniat in eũ casum in quo incipere potest. sic. ff. ea. l. §. si diuortiũ. & infra, eo. l. vir mulieri. Accur.

h *Pertinere.* vt. C. de do. ante nupt. l. quod sponsæ.

i *Habituram.* supra. e. l. Papinianus. contra. so. vt ibi. Accursius.

k *Non ipsam.* corrigit se ipsum statim. Et sic no. præsentiã non pendere. arg. pro nobis. ff. de vsufr. l. sed & si quis stip. §. j. & l. seq. Nõ pẽdere dico hic, quantum ad verborũ conceptionem. nam ipsa verborũ conceptio pura est, sed effectus pendet: vt subiicit. Accursius.

Præsentia non pendet.

l *Donationis.* pone exẽplum vt supra, pro socio. l. j. §. fin.

m *Fine præstituto.* id est, morte. nã ipsa finis est vitæ præstitutus.

n *Reuocanda nõ sunt.* propter donationẽ cõfirmatam: non propter societatem. Accursius.

o *Inter cæteros.* vt supra, de contrahen. emp. l. si quis donationis.

p *Minoris.* quod nihil est, minus est: vt. ff. de tribu. l. illud. §. min[s].

q *Causa.* excepto pretio viliori.

r *Consultum.* vt valeat per cõfirmationem tacitã vel expressam.

s *Duxerit.* vt supra, de sponsa. quæsitum.

t *Præcesserint.* ductionem in domum.

u *Quòd iam.* quòd, pro quia.

x *Quòd nuptiæ.* dic similiter, quòd, id est, quia.

y *Valet donatio.* & sic intellige, infrà. e. l. quod vir. quòd ibi præcesserint sponsalia. Accursius.

z *Nulla.* vt. C. ad. l. Iul. de adul. l. eum. in fi. Ac.

a *Sed quasi.* vt. C. de hære. instit. si pater. Sed nõne quasi ad vxorem donatio facta est, cum sponsalia præcesserint: & non erat vxor: & tamẽ tenet donatio? Respõ. illud est ideo, quia habita fuit loco spõsæ, nec donauit ei omnino vt extraneæ etiam remoto vxoratu: quia etsi non esset vxor, sponsa tamen erat: hic autem omnino extranea erat: quia nec vxor, neque sponsa erat.

Fl. valere

b *Desponderit.* per verba de futuro.

c *Prohibentur.* excipe eos qui ratione officij impediuntur. nam illi possunt sponsalia contrahere: vt supra, de ritu nup. si quis officium. & l. præfectus. Accur.

d *Duxerit.* per verba de præsenti. Accursius.

e *Fisco.* vt supra, de inceste. & inuti. nupt. l. qui contra. &. j. de his qui. vt indig. l. ij. §. item si quis. & j. de iure fis. l. Lucius. Sed certe immo qui dedit, vindicare debet: vt. C. e. si ex voluntate. quæ est contra. Solu. ibi qui donauit, putauit tenere donationẽ: hic sciuit donationem non valere: vt. j. de leg. j. l. fin. Acc.

Flo. quoniam

SI stipulata. CASVS. Vir ℟ misit vxori. x. annua, vt inde se alat: ex qua stipulatione mulier agere vult. quæritur, an posit: Et dicitur quòd non. Secundo, si vir prædecedat, an confirmetur stipulatio? Et dicitur, quòd sic. Tertio econtra, vxor dedit viro. x. annua forte per biennium, vt vir inde se alat: nunc pœnitet vxor, & vult repetere. Et dicit, q; potest vindicare si extat: aliàs cõdicet inquãtũ factus locupletior est: licet ecõtra vir nõ repeteret solutum & consumptum. Et est ratio diuersitatis: quia genus mulierũ est auarum. Secunda ratio est, quia non est ita cõueniens vxoré alere virum: sicut econtra virum alere vxorem. Tertia, propter sexum. Quarto pone, quòd vir stipulatus est ab vxore annuũ, vt inde se alat. præmoritur vxor. confirmatur quidem donatio. Viuianus.

f *Annuum.* vt se alat vel tuetur.

g *Petere.* directa actione: vt supra, eod. l. si id quod. §. fin. sed in factum

BIU Cujas

factum videtur quòd posit: vt.ſ.de pac.dota.l.inter.§.cõuenit.

a *Non potest.* siue vxor marito, siue maritus vxori annuum promiserit, ab initio non tenet donatio: & vtrobique confirmatur morte: vt hic subiicit, & in fi.l.Sed in hoc est differentia: quia si vxor donatum consumpsit, vel tantũdem de suo: non tenebitur si sit facta locupletior: vt supra, eo. si id quod.§. pe.& fi.secus in marito.

b *Donatio.* & species donationis vertitur: vt supra, de pac.dot.l.quidam.in fi.Accursius.

* *Flo.stipulationem*

c *Confirmari.* immo infirmari: vt.ſ.e. Papinia.quæ est contra.So. vt ibi.Accursius.

d *Condicere.* hoc secus in vxore: vt.ſ.e.ſi id quod.§.pe.Ac.

e *Facta est.* hoc in annuo.secus autem in vsuris paraphernalibus: quia eas in communes vsus potest expendere maritus: vt.C. de pac. cõ.l.fi.circa princ.quæ est contra.

f *Quia non.* ratio quare miraculosa non darent.Accursius.

g *Solenne est.* & adeo celebre, quia sæpe & plurimũ solet fieri: mulier vero rarissime donat: & ideo cum id facit, pro magno reputatur: & quasi miraculose cum solẽnitate celebratur donatio, scilicet personarum interuenientiũ, & inde gaudentium.

Mulier viro rarissimè donare dicitur.

h *Contra sexus naturam.* scilicet quòd mulier donet, vel sic largiatur: vt diximus.ſ. ad Vell.l.sed si ego. Et notã. quòd hic ĩ fine duas ratiões reddit caute ad reuocationẽ donationis: quia scilicet donauit contra naturam sexus: quod quasi mirãdum est. Item quia inconueniens est seu incõgruens etiam de iure eam donare marito ad sustentationem sui.

* *Flo. dationem.*

a *Bal. hic dicit istã gl. not. ad hoc quòd maritus tenetur alere vxorẽ: non autẽ vxor virum. Bolo.*

Nam vir[a] vxorem, nõ vxor virum tenetur sustentare: vt.ſ.e.l.ex annuo.&.l.ſi quis pro. & ar.insti.de iniur.§.j.

i *Conualescere.* vt.ſ.eo. l. Papinianus. contra. Sol. vt ibi. Accursius.

Siue vxor.]*CASVS.* Vxor donauit viro vnum fundum ruralẽ in donationem. eo tempore vel postea dixit vt eundem daret pro filia in dotem. Dicit, quòd licet non valeret primo: tunc tamẽ secundo confirmatur.

k *Donasset.* ea conditione vt statim det vir in dotem pro communi filia: vt differat à casu sequenti.

l *Donationem.* vt supra, de iur.do.l.professitia.§. si quis certam. & l.cum vxor. Accursius.

Si non.]*CASVS.* Fecit diuortium vir ab vxore, sed non legitime: & ita remanet matrimoniũ. ergo nõ possum donare sibi.

m *Obseruationem.* quæ est.j.tit.j.l.nullum. Accursius.

n *Si donatæ. Poterunt.* vt.ſ.eo.l.ſi sponsus.§.fi. Accursius.

o *Euictione.* sed ad id quod dicit simpli: immo in duplum: vt supra, de euic.l.ij. quæ est cõtra. Sol. hic est speciale vt etiã de simplo caueatur. nã etiam de iure cõmuni nõ debet caueri: vt.ſ.de rei vin.l.& ex diuerso.§.petitor. quæ est cõtra. Sed hic ideo, quia reus habet causam ab actore: ibi nõ. Vel hic culpa nõ potest restituere reus: ibi dolo. Itẽ in eo q̃ fit æstimatio iusto pretio, est cõtra.j.rerũ amo.l.non enim. Sed hic speciale: quia ille qui cõuenitur, habet causam à cõueniẽte: vt diximus. Ac.

nõ potest[a]. Sed si manente matrimonio decessisse maritus ꝓponatur: puto, quia in annuo quoq; donatio[b] vertitur: posse dici donationem* confirmari[c] ex senatusc̃onsulto. ℣Si vxor marito annuum versa vice prẽstiterit: restituetur ei hoc, & poterit vindicare id, quod exstat: credo poterit & cõdicere[d], inquantũ locupletior factus est[e]: quia non[f] tam solenne est[g] annuum, quod maritus vxori pẽdit: & quod vxor marito præstat. immò etiam incongruens est, & contra sexus naturam[h]. Et si fortè marit⁹ ab vxore stipulatus sit id annuũ, decesserit-que mulier, constante matrimonio: dicendum erit, ex oratione donationem conualescere[i].

Valet donatio quam vxor facit viro vt filiã dotet. hoc dicit. quem casum nota. Bar.

XXXIIII. IDEM libro quadragesimotertio ad Sabinum.

SIue vxor marito res donasset[k], isq́ue eas in dotem pro cõmuni filia dedisset: siue post donationem, quam in maritum contulit, vxor passa est eũ pro filia in dotẽ dare: benignè dici potest, etsi prima donatio nullius momenti est, attamẽ ex sequenti consensu valere dotis donationem[l].*

XXXV. IDEM libro trigesimoquarto ad Edictum.

SI non secundum legitimam obseruationẽ[m] diuortium factum sit, donationes post tale diuortium factę, nullius momenti sunt: cum non videatur solutum matrimonium.

Qui soluit litis æstimationem, debet causam dicere si causam habuit ab vxore. h.d. quam.l.nota. Bartolus.

XXXVI. PAVLVS libro trigesimosexto ad Edictum.

SI donatæ res extant, etiam vindicari poterũt[n]: sed quia causam possidẽdi donatio prẽstitit: nisi reddatur res, æstimatio facienda est iusto pretio: cauerique possidenti debebit de euictione[o] simpli, quanti ea res sit: idque etiam Pedio videtur.

Potest quis cum vxore anulum sponsalitium permutare. h.d. & iste.§. procedit in terminis suis, quãdo vir commutat anulum. sed secundum nostram consuetudinem primo desponsatur per verba de præsenti: & sic est vxor, & sic donatio non valeret. quod nota. Bartolus.

℣Si sponsus alienum anulum spõsæ muneri misit: & post nuptias pro eo[p] suum dedit: quidam, vt* Nerua, putant fieri eũ mulieris: quia tunc factam donationem confirmare videtur, non nouam inchoare[q]. quam sententiam veram esse accepi.

XXXVII. IVLIANVS libro septimodecimo. Digestorum.

SI mulier dolo fecerit, ne res exstaret sibi à marito donata: vel ad exhibendum, vel dãni[r] iniuriæ cum ea agi poterit: maximè si post diuortium id commiserit.

Pro parte quam habet vir in re, non valet donatio inter coniunctas personas: præsentia tamen cum taciturnitate donationem inducit. h.d. quam.l.not. Bartolus.

XXXVIII. ALFENVS libro tertio Digestorum à Paulo Epitomatorum.

SI seruus* communis viri & fratris[s] eius, puerũ donauit vxori fratris: pro qua parte is seruus, qui donasset[t], viri esset, pro ea parte munus nõ esse factũ mulieris, respondit. Idẽ iuris erit si ex trib⁹ fratribus vnus vxorem haberet, & rem cõmunẽ vxori donasset. nam ex tertia parte mulieris res facta non est; ex duabus autem partibus reliquis si id scissent[u] fratres[x], aut postea, quàm donata esset, ratum habuissent, non debere mulierem[y] reddere.

b *Donatio.* vt supra, de pac.dot.l.quidam.in fi. Accursius.

c *Confirmari.* immo infirmari: vt.ſ.e. Papinia. quæ est contra. So. vt ibi. Accursius.

d *Condicere.* hoc secus in vxore: vt.ſ.e.ſi id quod.§.pe. Ac.

e *Facta est.* hoc in annuo. secus autem in vsuris paraphernalibus: quia eas in communes vsus potest expendere maritus: vt.C. de pac. cõ.l.fi.circa princ. quæ est contra.

f *Quia non.* ratio quare miraculosa non darent. Accursius.

g *Solenne est.* & adeo celebre, quia sæpe & plurimũ solet fieri: mulier vero rarissime donat: & ideo cum id facit, pro magno reputatur: & quasi miraculose cum solẽnitate celebratur donatio, scilicet personarum interuenientiũ, & inde gaudentium.

h *Contra sexus naturam.* scilicet quòd mulier donet, vel sic largiatur: vt diximus.ſ. ad Vell.l.sed si ego. Et notã. quòd hic ĩ fine duas ratiões reddit caute ad reuocationẽ donationis: quia scilicet donauit contra naturam sexus: quod quasi mirãdum est. Item quia inconueniens est seu incõgruens etiam de iure eam donare marito ad sustentationem sui.

i *Conualescere.* vt.ſ.eo. l. Papinianus. contra. Sol. vt ibi. Accursius.

k *Donasset.* ea conditione vt statim det vir in dotem pro communi filia: vt differat à casu sequenti.

l *Donationem.* vt supra, de iur.do.l.professitia.§. si quis certam. & l.cum vxor. Accursius.

Si non.]*CASVS.* Fecit diuortium vir ab vxore, sed non legitime: & ita remanet matrimoniũ. ergo nõ possum donare sibi.

m *Obseruationem.* quæ est.j.tit.j.l.nullum. Accursius.

n *Si donatæ. Poterunt.* vt.ſ.eo.l.ſi sponsus.§.fi. Accursius.

o *Euictione.* sed ad id quod dicit simpli: immo in duplum: vt supra, de euic.l.ij. quæ est cõtra. Sol. hic est speciale vt etiã de simplo caueatur. nã etiam de iure cõmuni nõ debet caueri: vt.ſ.de rei vin.l.& ex diuerso.§.petitor. quæ est cõtra. Sed hic ideo, quia reus habet causam ab actore: ibi nõ. Vel hic culpa nõ potest restituere reus: ibi dolo. Itẽ in eo q̃ fit æstimatio iusto pretio, est cõtra.j.rerũ amo.l.non enim. Sed hic speciale: quia ille qui cõuenitur, habet causam à cõueniẽte: vt diximus. Ac.

p *Pro eo.* vindicato à domino.

q *Non inchoare.* sic ergo vltimũ tenet locum primi: vt hic, &.ſ. de pe. hære.l.ſi & rem.in fi.& j. de cõdit.& demon.fi. liæ.§.fi. Argu. cõtra.ſ. de iur.do.l. cũ in fundo.§.ſi fundus.&.C.de iudi.l. apertissimi.&.j. e.ſi prædia.&.j. de leg. iij. pater filiũ. in princ. Sed arg. contra.C. de prædi.mino.l. ſi minor xxv. an.&.j. de vul. & pup.sub.l.Luci⁹.§.fi.& facit.ſ.de iureiur.l.duobus.§.ij. Accursius.

* *Flo. &*

Si mulier.]*CASVS.* Donaui equũ vxori meæ: quem ipsa occidit ne ad me posset redire. licet pœnituerim, dicit hæc lex eã teneri mihi ad exhibẽdũ: quia dolo fecit quo minus posset exhiberi. Itẽ act. legis Aquiliæ. Vi.

r *Vel damni.* etiã cõstante matrimonio in simplum: vt.ſ. ad.l. Aquil.ſi seruus seruũ.§.ſi cum maritus. Acc.

Si seruus.]*CASVS.* Titius & Seius fratres habebant seruũ cõmunẽ, cui concesserũt donare de peculio cui vellet, hic seru⁹ donauit vxori Titij. Dicit, quòd pro qua parte est Seij, valet. Secũdo dicit. Tres erãt fratres habentes rẽ cõmunem. eã rem vnus donauit vxori aliis præsentibus, & non contradicentibus. pro partibus aliorum valet donatio: pro partibus viri non.

* *Flo. Seruus*

s *Fratris.* qui fratres non tangebant se per potestatem.

t *Donasset.* hoc verũ si specialiter ei seruo pmissũ erat donare: aliàs nõ posset donare: vt.j. de dona.l.filiusfa. Ac.

u *Scissent.* & ita sciẽtia præiudicat circa amissionẽ dominij: quia prẽsumitur eos voluisse donare adfinitatis ratiõe: sicut præsumit remissio fideicõ. sanguinis necessitudine: vt.ſ. de ꝓba.l. Procula. sic & prẽsumitur volũtas testatoris legatarij dignitate: vt.ſ. de iudi. sed & ſi.ſic.j. de do.cau. mor. quod statuliber.ĩ fi.&.ſ.mã.l.qui patif. aliàs autẽ scientia nõ præiudicat. nisi acceptio pretij interuenisset: vt.ſ. de eui.l. quidã ex parte. ſic.j. de acquir. posſeſſ.l. fundi.

Scientia quandoque præiudicat: & quãdoque non.

x *Fratres.* qui non sunt in eiusdẽ potestate cuius & vir alioquin contrariũ est: vt.ſ.eo.l.hæc oratio.§.qui in eiusdẽ. quæ est cõtra.

y *Mulierem.* rem factam suam, ex duabus partibus: vt infra, de lega.ij.l.Titia.§.Lucius. Accursius.

Vir vxori.]*CASVS.* Volebã vxori meæ donare.x.& ideo prmisi ei stipulari à debitore meo.x. antequam exigeret diuertimus. quæritur, an ipsa agere possit? Et dicit, quòd non. Secundo

pone

BIU Cujas

pone quòd debitor meus ignorans nos diuertisse, soluit ei: quis repetet? Et distinguit: quia aut extat pecunia soluta, & debitor vindicat: & tenetur mihi pristina actione: & liberatur à me cedendo mihi vindicationem. aut non extat: & tunc ago recta via condictione sine causa, inquantum ipsa locupletior est. Viuianus.

a *Inanem.* mulieri: vt supra, eo. l. si sponsus. §. si debitor. Accursius.

b *Vindicare.* sed cur debitor habet rei vindicationem, cum omnino huius rei domin⁹ desinere esse voluit: vt j. de acqui. pos. l. quod meo. §. si furioso? Respon. aliud est in possessione: & aliud in dominio: quod nō ita de leui amittit, nisi ali⁹ nanciscatur: vt. j. de acqui. pos. si quis vi. §. differētia. Vel dic vtilé ei cōpetere rei vindicationē: quia adhuc eandem pecuniā soluere est obligatus: nec pecuniæ solutæ dominiū est quæsitum marito: cū tacite propter diuortiū videatur reuocasse mandatū: quare ei per aliū numerata esse nō videt, ideó que nec intelligitur ei⁹ domin⁹. Item, secundū R. propter legis interdictū nō potest trāsire dominiū in eum: sicut nec per se, nec per aliū.

c *Actiones.* rei vindicationem.

d *Exceptione.* sed cur non ipso iure: vt. ff. e. l. hæc ratio. §. sed si debitorē? Rñ. quia diuertēdo donationem reuocasse videtur: & sic inhibuisse ne ei soluerētur: vt. ff. eo. cum hic. §. si diuortium. Or. immo & si nō diuertisset, haberet exceptionē & cō dictionem: vt. j. de solu. l. cum quis. §. si debitorē. Vnde potest dici quòd hic, sciens nō valere mulier accepit: ibi ignorans: ar. d. l. §. sed si debitorem. in prin.

e *Nomine.* ex iure cessō.

Debitor delegatus potest opponere exceptionem delegationis inualidæ: si tamen ignoranter commiserit, liberatur. hoc dicit. quem casum nota. Bartolus.

XXXIX. IVLIANVS libro quinto ex Minicio.

VIr vxori pecuniam cū donare vellet, permisit ei, vt à debitore suo stipularetur. * illa cum id fecisset, prius quàm pecuniam auferret, diuortium fecit. Quæro, vtrum vir eā summam petere debeat: an [ex] ea promissione propter donationis causam actio nulla esset? Respondi, inanem[a] fuisse eam stipulationem. Sed si promissor mulieri ignorans soluisset: si quidem pecunia exstat, vindicare[b] eā debitor potest. sed si actiones[c] suas marito præstare paratus est, doli mali exceptione[d] se tuebitur: ideoq; maritus hanc pecuniam, debitoris nomine[e] vindicādo, cōsequetur. Sed si pecunia non exstat, & mulier locupletior facta est: maritus eam petet. intelligitur enim ex re mariti locupletior facta esse mulier: quoniam debitor doli mali exceptione se tueri potest.

* Flo. stipuletur

XL. VLPIANVS libro secundo Responsorum.

QVod adipiscendæ * dignitatis gratia ab vxore ī maritum collatum est: eatenus ratum est, quatenus dignitati supplendæ opus est[f].

* Flo. apiscendæ

XLI. LICINNIVS Rufinus libro sexto Regularum.

NAm & imperator Antonin⁹ cōstituit, vt ad processus[g] viri vxor ei donare possit.

XLII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

NVper ex indulgentia principis Antonini recepta est alia causa donationis, quàm dicimus honoris[h] causa: vt ecce si vxor viro laticlauij[i] †petendi gratia donet, vel vt equestris ordinis fiat: vel ludorum[k] gratia.

† *In hūc locum Alex. ab Alex. lib. 4. Gen. dier. ca. 11. & Bud. in annot. ad Pand.*

f *Opus est.* id est, quatenus expendit in dignitatem de pecunia donata. sed & constante dignitate videtur licere donare: vt. j. ad l. Iul. repe. l. j. Vel dic: licet non teneatur accipiens lege Iul. repe. hodie tamen non emuntur honores: vt. C. ad. l. Iul. repe. l. penult. & fina.

g *Nam & imperator. Processus.* in honoribus de gradu ad gradum: vt supra, de nego. gest. l. quæ vtiliter. & infra, de mune. & hono. l. vt gradatim. Accursius.

Nuper.] CASVS. Vir volebat effici miles vel effici laticlauius: pro quibus oportebat eum expēdere. & dicit, quòd in hanc causam vxor potest ei donare. Et est laticlauius, qui præest aliis militibus in pugna, & clauē proiiciebat inter confertissimos hostes: & sui milites viriliter pugnātes debebāt eā recuperare. Vi.

h *Honoris.* simplicis. i. sine administratione. Accursius.

i *Laticlauii.* genus vestis secūdū quosdā. vel dic, nomé dignitatis.

k *Ludorum.* præparādorum, non vt amittat pecuniam in alea.

XLIII. PAVLVS libro singulari Regularum.

INter virum & vxorē exilij[l] causa donatio fieri potest.

Vsucapiens videtur habere rem ex titulo præcedenti, non à domino contra quē vsucapit. h. d. quam legem no. quia in pluribus locis habemus istum effectum: sed non ita clare vt hic. Bartolus.

XLIIII. NERATIVS libro quinto Membranarum.

SI extraneus rem viri, ignorans eius esse, ignoranti vxori, ac ne viro quidem sciēte eam suam esse, donauerit: mulier rectè eam vsucapiet. Idemque iuris erit, si is qui in potestate viri erat, credens se patremfamilias esse, vxori patris donauerit. Sed si vir rescierit suam rem esse, prius quàm vsucapiatur, vindicareque eam poterit, nec volet, & hoc & mulier nouerit: interrūpetur * possessio[m]: quia trāsiit in causam ab eo factæ donationis, ipsius mulieris sciētia. propi⁹[n] [autem] est, vt nullum adquisitioni dominij eius adferat impedimentum. non enim omnimodo vxores, ex bonis virorum, sed ex causa[o] donationis ab ipsis factæ adquirere prohibitæ sunt.

* Flo. interrūpetur

Ex qualitate expensarum præsumitur an animo repetendi fecerit quis, an non. h. d. quod no. quia tota die allegatur. hoc dicit. B.

XLV. VLPIANVS libro septimodecimo ad Edictum.

MArcell' libro septimo Digestorum scribit, etiam eum[p] detrahere[q] sine mulieris damno, & citra metum senatusconsulti, quod detrahentibus negotiationis[r] causa occurrit.

XLVI. IDEM libro septuagesimosecundo ad Edictum.

l *Exilii.* futuri, vel iā imminentis: vt supra, eo. sed si mors.

Si extraneus.] CASVS. Rem Titij donauit Seius vxori Titij ignoranti eam esse Titij. dicit q⁹ vsucapit rē viri. Secūdo idem si filius, vel seruus viri donauit: vt scilicet vsucapiat. Tertio quæritur, quid si vxor scit rē viri esse ante completam vsucapionem? & videbatur quòd non perficeretur, quasi donet vir patiendo eam vsucapere. quod scilicet donare est prohibitum. sed tamen dicit vsucapionem compleri. Vi.

m *Possessio.* i. vsucapio, quæ sine possessione non procedit.

n *Propius est.* corrigitur hic qd. ff. dictū est.

o *Ex causa.* interueniente.

Marcellus.] CASVS. Vir donauit vxori decē ex quibus mulier emit marmora. conqueri potest maritus inquātum facta est locupletior, sic quòd sine damno mulieris, & sine metu senatusconsul. aufert maritus. est enim senatusconsul. quod vetat auferri marmora de ædificiis causa negotiatiōis. Vi.

p *Etiam eum.* scilicet maritum.

q *Detrahere.* hic donauit vxor viro marmora detrahēda de domo vxoris.

r *Negotiationis.* at ista donatio non fit causa negotiationis. dicet q⁹: sed nec legatum: ergo eadem ratiōe valere debet: quod lex negat: infra, de leg. j. l. cætera. Rñ. immo legatur causa negotiatiōis: quia legare videor ob præcedentem donationem: vt. ff. pro socio. l. nec adiecit. §. & quia. quare & permutare videor: vt supra, de peti. hære. sed & si. §. consuluit. permutatio autem negotiatio est. Vel melius valet ista donatio, & quia non fit causa negotiationis: & quia extrahendo de domo vxoris, de sua propria in aliam suam videtur transferre: arg. j. rerum amo. l. j. quod non est prohibitum: vt. j. de leg. j. cætera. §. sed & si quis in fine. §. Vel loquitur cum mulier accepit à viro pecuniam ex causa donationis, ex qua emit marmora: conqueri potest maritus inquantum facta est locupletior: sicque sine damno mulieris, & metu senatusconsulti auferre potest maritus.

Deleri debet, q hic no. temp. ab Accursio, vbi Cicero. 5. obseru.

BIU Cujas

ritus.& sic duobus modis intellige hanc legem: licet Bul.dixerit se nescire.Accursius.

INter virum.] CASVS. Vir habebat possessionem cuiusdam rei alienæ,forte emerat eam à non domino. quæritur an posit eã donare vxori.& dicit quòd non.

a *Nec possessionis.*cum ipsam possessioné tantum,non ré,donare voluit. aliud si rem ipsam transferédo postea donare vellet: vt.j.de acqui. poss.l.j.§.si vir vxori. Et dicunt hoc ad similitudinem fructuú. fructꝰ enim donare nõ potest: vt.C.de iu.do.l. pro oneribus. si tamen ré donet, & ipsa bona fide accipiat, fructꝰ suos facit: vt.ſ.e.l.de fructibus. Sed tu dic idem in vtroque secundum Io.quod ergo hic dicitur,quòd nec est donatio: subaudi rata, quin facile reuocetur: vt dixi.ſ.eo.l.si eũ qui mihi.

VTrum.] CASVS. Vir gesit negotia vxoris, & impendit.c. quæ hæres viri repetet à muliere.illa dicit donum morte confirmatum, sed hæres viri dicit impẽsum animo repetendi.dicit quòd ex quãtitate impensę præsumitur donũ,vel non. si paruum est, donum est:aliàs non.Ité ex genere impensæ.nã si voluptaria, videtur quòd non animo repetendi: si necessaria,sic.Vi.

* *Flo. noluerit*

b *Non difficilis.*In dubio autem præsumam nõ donare:vt supra, de probationibus.l. cũ de indebito.§.j. nisi ratio sanguinis vel affinitatis vel vicissim donationis collatæ succedit: vt supra, de probationibus.l. Procula.&.ſ.e.l. si seruus communis. & supra,mãda.si vero nõ re.§. idem Papinianus. & dixi etiam de hoc.ſ. ad Vellei.l. sed si ego. in fi.Accursius.

QVæ iã.]CASVS. Vir donauit vxori.x. & vxor præmoritur: & legat viro multa. vir repetit donum.Et dicit, quòd potest,licet mulier prælegauerit.Viuianus.

c *Quæ.*scilicet bona. Accursius.

d *Ei.*scilicet viro. Accursius.

INter virum & vxorẽ nec possessionis [a] vlla donatio est.

XLVII. CELSVS libro primo Digestorum.

VTrum negotiũ vxoris gerens, an officio mariti ductus in rem eius impenderit vir: facti,non iuris,est quæstio.Cõiectura eius rei ex modo, & ex genere ĩpensæ,nõ difficilis [b] est.

XLVIII. IDEM libro nono Digestorum.

QVæ [c] iã nuptæ maritus donauit,viri manent: & potest ea vindicare: nec quicquam refert, quòd ampla legata ab vxore ei [d] relicta sũt.

Nudus minister dicitur qui nullum commodum sentit.alias non dicitur quis nudus minister.h.d.de quo plene dixi in.l. si quis Titio.infra.de le.2.Bartolus.

XLIX. MARCELLVS libro septimo Digestorum.

SVlpitius [e] Marcello[salutẽ.] Mulier, quæ ad cõmunẽ filium volebat, qui in potestate patris erat, post mortem patris fundum peruenire: eum [f] patri tradidit,vti post mortem restituatur filio.Quæro,an donatio tibi videatur, vt nihil agatur: [g] an valeat quidem, sed mulieri potestas detur, si voluerit * eũ repetere? [h] Respondit. Si color vel titulus (vt sic dixerim) donationi quæsitus est:nihil valebit traditio, id est si hoc egit [i] vxor, vt aliquid ex ea re interim commodi sentiret maritus. alioquin si solo eius ministerio [k] vsa est,& id egit, vt vel reuocare sibi liceret, [l] vel vt res cum omni emolumento [m] per patrem,postea ad filium transiret:cur non idem perinde sit ratum,ac si cũ extraneo tale negotium contraxisset? hoc est, [si] extraneo in hãc causam tradidisset?

Eo ipso quis est locupletior quòd ab obligatione est liberatus: non autem eoipso quòd sibi pecunia datur:nisi ex ea pecunia apparet aliquid apud eum remansisse.h.d. quod nota:quia est casus bonus. Bar.

L. IAVOLENVS libro tertiodecimo Epistolarum.

SI cũ mulier viginti seruum emisset, in eam emptionem vir quinque vẽditori dedit: diuortio facto,omnimodo vir eã summam exiget:neque ad rem pertinet,an is seruus deterior factus sit.nam & si mortuus esset: [in]quinque exactio ei competeret. Quæritur enim,an mulier ex viri patrimonio locupletior sit eo tempore, quo de dote agebatur.Facta autem[locupletior]intelligitur,quæ æren [n] alieno suo interuentu viri liberata est,quod potuisset adhuc debere,si vir pecuniam non soluisset.neque enim interest ex qua causa mulier pecuniam debuit, vtrum creditam, an eam quam ex emptiõe præstare debebat*. Quòd si mulier non emerat seruum,sed vt emeret,à viro pecuniam accepit: tum vel mortuo vel deteriore facto seruo,damnum ad virum pertinebit: quia quod aliter emptura non fuit, nisi pecuniam à viro accepisset: hoc consumptum ei periit, qui donauit: si modò in rerum natura esse desiit. nec[enim]videtur mulier locupletior esse,quę neque à creditore suo liberata est, [o] neque id possidet, quod ex pecunia viri emerat.

Quicquid mulier quærit: præsumiturq; quæsiuisse ex bonis viri.h.d. subaudi ratione turpis quæstus euitandi. Bartolus.

LI. POMPONIVS libro quinto ad Quintum Mucium.

QVintus Mucius † ait: Cum in controuersiã venit, vnde ad mulierem quid peruenerit:& verius, & honestius est, quod non demonstratur,vnde habeat, existimari [p] à viro, aut qui in potestate eius esset, ad eam peruenisse. Euitãdi autem turpis quæstus gratia,circa vxorem hoc videtur Quintus Mucius probasse.

LII. PAPINIANVS libro nono Quæstionum.

SI vir vxori donationis causa rẽ vilius locauerit: locatio [q] di daret viro post mortem mulieris:vel curaret ita quòd haberet: alioquin fecit stipulari virum ab hærede ibidem.c.si vir præmoritur:nulla sit stipulatio.sed si extraneo esset facta causa mortis, valeret,sed per condictionem ob causam reuocaretur.

e *SVlpitius.*scilicet scribit.

f *Eum.*scilicet fundum.

g *Agatur.* quod est hic donatio.

h *Repetere.* ex innominato contractu do vt facias.Accursius.

i *Egit.* idem & si hoc non egit expressim:vt supra,de condict. causa da.l.si pecuniam.Accursius.

k *Ministerio.* ita quòd vir nihil lucretur: de quo duo exempla ponit dicens. & id &c.

l *Liceret.*cũ fructibus medij tẽporis,per condictioné ob causam.

m *Emolumento.* fructuum.Accursius.

n *Si cum mulier. Quæ ære.*id est quod ipsa debebat. & facit.ſ.eo. l.quod autem.§.eleganter.&.§.si vxor.

o *Liberata est.* nisi soluat.q.d.solutione viri non fuit liberata:tũ quia adhuc non tenebatur:tum quia nõ soluit vir venditori. *Vnius solutio alterum quãdoque nõ liberat.*

P *Vintus Mucius. Existimari.*hoc dicunt esse verum nisi diuertit mulier.nam tunc suspicio est quòd ꝓpter aliquod delictum in matrimonio cõmissum diuertit.quia ergo aliqua vel turpis quæstus potest esse suspicio, eligitur vt magis de bonis mariti quæsierit.sed cũ soluitur matrimonium morte,sine alicuius voluntate, non est causa quare turpem præsumã quæstum. sed secundũ Io.vbique idem: vt.C. e.l.ij.ar. tamen contra C.arb.tute.l. si defunctus.Item sume hic argu. quòd idem debet esse in filio,vel similibus, vt præsumatur de bonis patris ĩ dubio quæsisse: vt sic sit commune cũ fratribus.sed certe contra dico in fratre:quia nõ est ibi causa talis suspicionis. & ideo dico contra: arg. dicta.l.si defunctus. nã distinguo, vt no.C.de bo.quæ libe.l. cum oportet.Accursius. * *Flo.debeat.*

SI vir vxori.] CASVS. Vir volés donare.x.vxori,locauit ei domum pro.x. dignam pẽsione.xx.dicit, quòd nulla est locatio.Secũdo dicit,secus in depósito: vt ecce vir deposuit apud vxorem lib. valentem.xx. æstimatũ x. vt sic vxor posit reddere æstimationé. erit quidem depositum:sed æstimatio non valebit. Tertio dicit, rationem diuersitatis:quia in locatione merces est de substãtia locationis:sed in depósito æstimatio non est substantia depositi: cum citra æstimationé valeat depositum: sed locatio non citra mercedem. [VXOR.]Mulier faciens testamentum præcepit hæredi etiam præsenti vt fructus cuiusdã fundi daret viro post mortem mulieris: vel curaret ita quòd haberet: alioquin fecit stipulari virum ab hærede ibidem.c.si vir præmoritur:nulla sit stipulatio.sed si extraneo esset facta causa mortis, valeret,sed per condictionem ob causam reuocaretur.

† *Concord. tex. in.l. etiã. C.e.tit. adde vidẽ dũ Fran. Cre.singu. 6.fo.1. in fi. additis sibi ad eum.*

Pro infecto habetur q *l.si sponsus.§.circa.Io.quod enim in fraudé orationis agitur, pro in fraudem infecto habetur:ergo & minor merces ex ea cogitata in fraudem, orationis acerit nulla:ergo & locatio nulla:sed depositum tenet & si nulla sit gitur.*

æstimatio;

BIU Cujas

æstimatio: quasi scilicet merces sit de substantia locationis: sed nō sic in depositō non æstimato. Accursius.

a *Depositum.* vt supra, deposi. l. j. §. si quis seruum.

b *Non potest.* vt. ff. cōmuni diui. si conuenerit. & in pecunia vt. ff. de præscript. verbis. l. naturalis. §. j. & depo. l. j. §. si quis.

c *Dari.* promittēdo p stipulationē mortis causa: quod est infra.

d *Curauit.* vt vxor vel hæres. Viro. scilicet donatario. Accursius.

e *Cōdictio.* vt. j. de donat. mor. senat. §. donatio. in fi. & facit. ff. e. sed interim. j. respon.

f *Maritos.* id est, coniuges. Accursius.

Mortis.] CASVS. Si socer nurui causa mortis donat: nō valet, licet moriatur socer: quia adhuc est matrimoniū, etiā si socer filium exhæredet. Secūdo dicit, secus esse si socer donat nurui in causam diuortij sub tēpore diuortij: quia valet: cum in casu soluti matrimonij conualescat. [RES.] Vxor dedit in dotem quasdā res æstimatas p. c. quas postea vir concessit eidē mulieri ad vsum: licet fiant apud eā deteriores in. l. & postea repetit. c. nomine dotis mulier. ff. solutō matri. nō cōpensat vir vel hæres eius dicta. l. Secundo quæritur: si in testamēto vir dixit: qđ donaui vxori, eidē lego: an dictæ res datę ei ad vsum, videātur ei legari? Et dicit, q̄ non.

g *Species.* Si socer sub tēpore diuortij in casum diuortij donauit: vt. ff. e. l. sed interim. §. fi. & verè soluitur inter coniuges. Acc.

h *Ea ratione.* cessante. i. locum non habente, quia. ff. remansit matrimoniū: hic econtra fuit solutū: vel quo ad omnes secundum primum: vel quo ad socerum, secundum alium casum: vt. j. de verb. oblig. inter stipulātem. §. sacram.

i *Diuersa.* à casu prædicto: quia tunc soluēbatur nuptiæ: quod non est in superiori casu. Vel dic, loqui eodem casu tantum scilicet, q̄ remānsit matrimonium hic & ff. Sed hic fuit solutum, quo ad socerum: vt eo. l. cum hic status. §. si socer. Ac.

k *Compensatio.* scilicet ad dotem. Accursius.

l *Donationes.* id est, res donatæ.

m *Species.* legati. Accursius.

n *Donari.* scilicet res prædictæ.

o *Vir. Exhiberet.* alioquin si eam maritus non exhibuisset, etiā citra speciem donationis mulier se tuebitur: vt infra, de doli excep. l. fi. in princip.

p *Es donationibus.* quibus liberauit vxorem de eo quod debebat sibi, vel forte non petendo videtur donasse: ar. C. de bo. quæ lib. cum oportet. Accursius.

q *Legato.* quia non dos, sed fructus dotis sunt vsuræ.

r *Vsuras.* vt q̄ legat dotē, nō p hoc videt legare vsuras dotis.

s *Xor. Soluendo.* omnibus creditoribus.

t *Non potest.* Arg. cōtra prelatos cū emerunt rē aliquā, vt detur vtilis rei vind. eccle. si modo probetur sua pecunia res empta. Iteē cōtra vxores quæ nomē tantū suū in instrumentis apponi faciūt, non mariti. Arg. cōtra. C. de eo. l. si filij tui. Accursius.

u *Possideat.* ergo tenetur cōdictiōe sine causa: quæ differt ab actione de dote: vt subiicit &c. Item vtili in rem: vt in fi. quæ differt, qū dote differem dedisset: vt subiicit solum Accursius.

x *Separatur.* i. separatur hic maritus cui pecunia est data, ab eo marito cui res donata est: quia res vbi est donata: si extat res, directo vindicatur: hic autem vtiliter. Accursius.

y *Cōdicatur.* vt. ff. e. qđ autem. §. idem diuus.

z *Iudicio.* quia condē eo nabitur propter pecuniam condictione sine causa insolidū diuortio facto: vt. ff. nego. gestorū. l. diuortio. alioquin diuortio nō facto cōuenietur in quātum facere potest: vt. j. de re iudi. nō tantum. sed iudicio de do. & ante & post agitur inquātum facere potest.

a *Prohibet.* hoc casu.

b *Accōmodari.* in primo casu. Et no. specialē, q̄ res empta ex mea pecunia sit mea, vtiliter saltē. sic & aliās videtur: vt. C. de rei vi. si vt proponis. &. C. ar. tu. l. curator. Accursius.

Si quod] CASVS. Aliquis volebat donare mihi fundū causa mortis. ego volens eūdē donare pure vxori meæ, iussi ei dari. Et dicit, q̄ nō valet: quia sic fio pauperior. ff. in hoc quia conualescēte donante teneor ei ad ęstimationem fundi: & sic fio pauperior. Sed & si moritur, adhuc fio pauperior: quia non habeo quod erā habiturus. Vi.

c *Habiturus essem.* vt supra, eo. l. idemque est.

Ea quæ.] CASVS. Vir donauit vxori viginti, & ipsa promisit per stipulationem se reddituram illa viginti si illa sine causa dimiserit virum. mulier postea misit viro repudium sine causa. Dicit, q̄ cōmissa est stipulatio: & tenetur mulier in solidam pecuniam. secus si stipulatio non intercessisset: quia tunc non tenetur, nisi inquātum locupletior est. Viuianus.

d *Cum petenti mihi.* quandam summam.

e *Adnuerit.* id est, concesserit: vel dederit ex causa donationis.

Posse.

Flo. Species eadem rat.

Flo. potest.

Flo. videtur.

†*Ex ista lege iunctis Bar. hic vt in summario colligitur vnū dictum bene notandum: & tale q̄ non fuit repertū alibi: prout dicit Fran. Cremo. sing. 5. in. l. folio.*

Flo. & res extant: Condictione de dote: sine causa & actio de dote differunt.

Flo. solō enim separatur hic ab eo cui res donata est, quòd ibi res mul. &c.

Flo. accōmodare. Hal. in ipsas actionē dari

Flo. vellē Emptū ex mea pecunia, meum est.

nulla est. Cùm autē depositū [a] inter eas personas minoris, donationis causa ęstimatur: depositum est. Hæc ideo tam variè, quia locatio quidem sine mercede certa cōtrahi nō potest: [b] depositum autē & citra æstimationem quoque dari potest.

Donatio causa mortis extinguitur morte donatarii donatore superuiuente. h. d. quē. §. nota: quia allegabilis est. Bartolus.

B ⁋ Vxor viro fructum fundi ab hærede suo dari [c] [iussit:] quòd si datus nō fuisset, certā pecuniam mortis causa promitti curauit. [d] defuncto viro, viua muliere, stipulatio soluitur, vt traditio, quæ mādante vxore mortis causa facta est. nā quo casu inter exteros condictio [e] nascitur, inter maritos [f] nihil agitur.

LIII. IDEM libro quarto Responsorum.

MOrtis suæ causa genero vel nurui socerum frustra donare conuenit: quia mortuo socero nuptiæ non soluuntur: nec interest, an pater filium vel filiā exhæredauerit. Diuortij C species [g] ab* ea ratione [h] diuersa [i] est. ⁋ Res in dotem æstimatas, consentiente viro, mulier in vsu habuit. vsu deteriores si fiant, dāni cōpensatio [k] nō admittitur: [&] easdē res non posit* mulier sibi quasi donatas defendere, ex illis verbis, quibus donatiōes [l] ei à viro legatæ sūt: cū eiusmodi species [m] neq; donari [n], neq; auferri videantur.*

Si vsuras dotis vir viuens non petit, donare videtur: & periculo viri sunt: & morte confirmatur. Bartolus.

LIIII. IDEM libro octauo Responsorum.

VIr vsuras † promissæ dotis in stipulatum deduxerat: easq; non petierat, cū per omne tempus matrimonij sumptibus suis vxorem & eius familiā vir exhiberet. [o] dote prælegata, sed & donationibus [p] verbis fideicōmissi confirmatis, legato [q] quidem dotis vsuras [r] non contineri videbatur: sed titulo donationis [esse] remissas.

Res empta ex pecunia mulieris donata viro vindicari potest. Baldus.

LV. PAVLVS libro sexto Quæstionum.

VXor marito suo pecuniam donauit: maritus ex pecunia sibi donata, aut mobilē, aut soli rem cōparauit. soluendo [s] non est: & hæc res extat.* Quæro, si mulier reuocet donationē, an vtiliter condictitia experiatur? videtur enim maritus, quāuis soluendo nō sit, ex donatione locupletior effectus, cū pecunia mulieris res cōparata exstet. Respondi, Locupletiorē esse ex donatione, negari nō potest [t]. Non enim quærimus, quid deducto ære alieno liberum habeat: sed quid ex re mulieris possideat [u].* solùm enim separatur [x] hic ab eo cui res donata est. Quod si res [ipsa] mulieris permanet: & vindicare directò potest, & erit deterior causa viri, si ei pecunia, quatenus res valet, non [vt] vltra id tamen quod donatum est, cōdicatur [y], quàm si dotis iudicio [z] conueniatur. Sed nihil prohibet [a], etiam in rem vtilē mulieri in ipsas res accommodari [b].*

LVI. SCAEVOLA libro tertio Quæstionum.

SI quod mihi mortis causa donare [quis] vellet, ego purè vxori donare velim:* nō valet quod vxori iubeo dari: quia illo cōualescente, condictione teneor. mortuo autē nihilominus pauperior sum. non enim habeo quod habiturus essem [c].

Donatio quæ potest condici, potest in stipulationē conuerti: & stipulatio potest probari per literas. Bartolus.

LVII. PAVLVS libro septimo Responsorum.

EA quæ à marito suo pecuniam ex causa donationis acceperat, literas ad eum misit huiusmodi: *Cum petenti [d] mihi à te domine chariſsime, adnuerit [e] indul-*

a *Posse.* sed nonne inter absentes fuit promissum: ergo non valet: vt institu. de inuti. stip. §. item verborum. quæ est contra? Solu. hic ante epistolã spopõderat: sicut ex hac litera ꝓbatur. ait enim, quæ summa mihi numerata est & cætera. Sed hic mulier repetit in epistola quã fecerat in numeratione, vt maritũ reddat certiorem. Nec obstat quod dicit, quoniam ex donatione & cætera. nam donatio dicitur ꝓpter commodum medij tẽporis: sed existente conditione transit in creditum: vt infra, de dona. Aristo. Si autẽ fuerit simplex donatio, reuocatur in quantum est locupletior facta: vt hic subiicit.

b *Conuersa est.* Immò videtur non conuerti: vt supra, manda. l. qui negotia. quæ est cõtra. Sed hic intercessit stipulatio: ibi nudum pactum. Vel hic pecuniã ad manus habebat: ibi non. Item contra. j. de verb. ob. l. stipulatio facta. vbi dicit non valere huiusmodi stipulationes pœnales. s. si fiãt diuortia: quia contenti esse debemus pœnis lege comprehensis. So. hic pœna processit à stipulatione: aliàs secus: vt ibi. Accursius.

c *Non probetur.* & ita creditur nulla cõditio apposita. Accursius.

Si prædia.] CASVS. Titius donauit concubinę suæ quasdã res: & sic tenuit statim donatio: & deinde accepit eam in vxorem: & permutauit cũ ea quasdam alias suas res cum illis donatis antea. Dicit, quod tenet permutatio. Secundo quærit: si iste aluit mãcipia mulieris, animo donandi cibaria: an possit repetere? & plane soluit. [FILIVS.] Titius habebat vxorem diuitem: & ex ea filium Seium sapientem, qui res matris administrabat: die quadam de pecunia matris emit quasdam res pro cẽtum, & fecit fieri instrumenta in persona sua filius matre volẽte. tandem hic filius obiit: & pater bona filij iure peculij occupauit. nũc mater filij vult agere cõtra illum virum pro illis centũ, vel pro rebus exinde emptis. quęritur, an possit, & in quantum? Et distinguitur: quia aut mater voluit filium obligare: & non donare ei: & tunc tenetur vir vxori de peculio intra annum computandum à morte filij. si non ei voluit donare, condicet mulier pecuniam inquantum vir est locupletior. Viuianus.

d *Seiæ.* concubinæ.

e *Concubinatus.* vt infra, de dona. l. affectionis. Accursius.

f *Acceptis.* à marito. Accursius.

gentia tua viginti ad expediendas quasdam res meas: quæ summa mihi numerata est sub ea conditione, vt si per me meos q; mores quid steterit, quò minus in diẽ vitæ nostræ matrimoniũ permaneat, siue inuito te discessero de domo tua, vel repudiũ tibi sine vlla querela misero, diuortiumq; factum per me probabitur: tunc viginti quæ mihi hac die donationis causa dare voluisti, daturam restituturã me sine vlla dilatione spondeo. Quæro, an si eadẽ Titio marito suo repudium miserit, pecuniã restituere debeat? Paulus respondit pecuniam quam vir vxori donauit, ex stipulatione proposita, si cõditio eius exstitit, peti posse[a]: quoniam ex donatione in pecuniam creditam conuersa est.[b] Quod si stipulatio cõmissa nõ probetur:[c] tunc tantũ peti posse, quanto locupletior ex ea donatione facta probetur.

Valet donatio inter concubinã & amasium: non autẽ inter virum & vxorem. B.

LVIII. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

SI prædia & mancipia Seiæ[d] data, effecta sint eius tẽpore cõcubinatus,[e] ac postea tẽpore matrimonij, aliis acceptis,[f] redditta sunt: quid iuris est? Respondit, secundũ ea, quæ proponerentur, negotiũ potius gestũ[g] videri, quàm donationẽ interuenisse.[h] ℣ Item cum quæreretur de cibariis mãcipiorum, respondit: tẽpore quidem concubinatus data cibaria repeti non possunt, sed nec tẽpore matrimonij, si ea mancipia vxoris in cõmuni[i] vsu fuerint. ℣ Filius rebus[k] matris interuenire solitus, pecunia matris, cõsentiẽte ipsa, mancipia & res mercatus, emptionũ instrumenta suo nomine cõfecit. decessit in patris potestate. Quæsitum est, an mater cũ marito[l] suo experiri, & qua actione vti possit? Respondit, si mater obligatum filiũ in ea pecunia voluit esse: intra annum, quàm filius decessit, de peculio cum patre, in cuius potestate[m] fuisse proponatur, actionẽ[n] habere. [Sed] si donauit: repeti posse, quanto locupletior ex ea donatione pater factus esset.

g *Gestum.* id est, permutationem factam. Accursius.

h *Interuenisse.* vt supra, eod. l. si donatæ. in fi.

i *In communi.* alioquin contra: vt supra, eo. l. sed si vir. §. fi.

k *Rebus.* administrandis. Accursius.

l *Marito.* cui per filium quæsitum est. Accursius.

m *Potestate.* & sic pater iure peculij omnia occupauit. Accursius.

n *Actionem.* mandati, vel negotiorum gestorum. Accursius.

LIX. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

SI quis vxori ea conditione donauit, vt quod donauit, in dotẽ[o] accipiat: defuncto eo donatio conualescit.[p]

Si quis.] CASVS. Donauit vir vxori fundum vt ea eidẽ viro in dotem det. quod & factum est. moriente viro confirmatur donatio: & ita iudicio de dote repetet mulier illum fundum. Viuianus.

o *In dotẽ.* & ita se obligat ad id restituendum soluto matrimonio.

p *Conualescit.* morte: vt. C. de dote cauta nõ numer. l. ij. Accursius. * *Flo. pro texto*

LX. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

VItricus & priuignus inuicem sibi donare prætextu* matrimonij non prohibentur. Diuortij causa donationes inter virum & vxorem concessæ sunt.[q] Sæpe enim euenit, vti propter sacerdotium, vel etiam sterilitatem,

q *Vtricus. Concessa sunt.* vt supra, eo. sed interim. in fi.

LXI. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

VEl senectutem, aut valetudinem, aut militiam satis cõmodè retineri matrimoniũ non possit:

LXII. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

ET ideo bona gratia matrimonium dissoluitur.[r] ℣ Diuortio facto, nec instaurato matrimonio, non confirmabitur[s] inter virum & vxorẽ facta donatio: nec inter patronum[t] & libertam,[u] si ab eo[x] inuito diuertere nõ licet, facta[y] donatio separatur,[z] cũ inter hos diuortiũ intercedit.* perinde enim id quod donatum est, habetur diuortio intercedẽte, ac si donatum non fuisset.

Et ideo.] CASVS in. §. diuortio. Donaui vxori meæ simdũ. diuerti ab ea. irritatur donatio. Item donaui vxori meæ, quæ & mea liberta erat: diuertit à me, quamuis inuito. licet hoc facere non debeat me inuito, tamen tenet diuortiũ: & ideo donatio quam in eam fecerã, infirmatur. Viu.

r *Dissoluitur.* quod nõ fit hodie: vt in authen. vt lic. ma. & auiæ. §. quia vero ex consensu. col. viij.

s *Non confirmabitur.* immo infirmatur, & reuocari videtur: vt supra, eo. l. sed interim. §. si maritus.

t *Patronum.* i. virum.

u *Libertam.* i. vxorẽ. * *Flo. inter.*

x *Si ab eo.* si. i. quãuis. *cedat*

y *Facta donatio.* constante matrimonio.

z *Separatur.* post diuortium: sed statim infirmatur. Accursius.

LXIII. PAVLVS libro tertio ad Neratium.

DE eo quod vxoris[a] in ædificium viri ita cõiunctum est, vt detractum alicuius vsus esse possit, dicendũ est agi posse:[b] quamuis[c] * nulla actio[d] est ex lege duodecim tabularum, quia* decẽuiros[e] nõ sit credibile de his sensisse, quorũ volũtate res eorum in alienum ædificio durante: vt dicit supra, quia lex. xij. tab. vetat dissolui ædificiũ: licet de hoc casu non senserit, quando domina volente alienum tignum vir immisit. Viuianus.

De eo quod.] CASVS. Vxor tignũ suum donauit viro: qui vir illud posuit in ædificio suo. nũc vxor pœnitet, & vult reuocare: * *Flo. quia* quæritur, vtrum possit. Et dicitur quod sic, si * *Fl. quãuis* ad aliquem vsum esse possit amodo tignũ, & hoc soluto ædificio: vt dicit in fine. non autem

a *De eo quod vxoris.* volens vxor donare viro.

b *Agi posse.* dissoluto ædificio: vt in fi. dicit.

c *Quamuis.* aliàs quia: & aliàs, quamuis, id est, quia.

d *Actio est.* durante ædificio. Accursius.

e *Decemuiros.* qui composuerunt legem. xij. tab.

Notat.

BIU Cujas

a *Notat.* scilicet addendo, non corrigendo.

b *Soluta.* i. dissoluto ædificio: sed & manēte ædificio ad æstimationē cōdic. sine causa. quasi consumptū sit agi potest, velut in rē.

c *Furtiuum.* Not. quòd eo solo casu cum quis mala fi. iniunxit, agi potest de tigno iniuncto: nō aliàs: sed agitur rei vin. & iuratur in litem: vt insti. de rerum di. §. cū in suo. Io.

Vir mulieri.] CASVS. Ab vxore mea diuerti: & postea ei donaui, vt à me rediret, & rediit: tādem iterum diuertit. an valeat donatio? Et dicitur, qđ sic: si verum diuortium fuit illud primū. quod autem sit verū, postea exponit. Viuianus.

d *Dederat.* promissio autem ob hoc facta nō valet: vt infra, de verb. oblig. si ita stipulatus fuero. §. fin. & l. Titia. Accursius.

e *Verum.* id est, verū, vel non cōtrarium: vt supra, de rit. nup. l. plerique. *Flo. Decenatem*

f *Diuortiū.* scilicet primū: quia vere ante donationem cōtingit. sed aliter. ś. dicitur diuortij causa donari: scilicet quod diuortium futurum creditur. sic. ś. e. vitricus. §. diuortij. & l. sed interim. in fi. l.

g *Factam.* vel diuortij scilicet facti, vel faciendi: vt supra, eo. vitricus. & dic verū esse: id est, præsumi. Accur.

Quod vir.] CASVS. Cōtraxit Titius sponsalia cum Berta nondum duodēni per verba de futuro. interim eam accepit in vxorem nōdum nubilē, & ei donauit. valet donatio. Viuianus.

h *Existimo.* cum spōsalia præcesserūt: vt supra, eod. l. cum hic status. §. fi. Accursius.

Seia.] CASVS. Titius cum die dominica post tertiam deberet Bertam in domo patris accipere in vxorē, & postea ducere in domum suā, & facere instrumentum dotis: donauit eidē Bertæ. x. aureos: quæritur, an valeat donatio? Et dicit, quod nō est curandum quādo donatio fiat, scilicet ante instrumentum dotis, vel post, vel ante ductionem, vel post solum, an ante matrimonium: & sic valet. an post: & sic non valet. [VIRGINI.] Per superiorem casum intelligas istum. Vi. *Flo. non attinuisse tēpus, an antequam domum deduceretur, donatio facta esset: aut tabularū &c.*

i *Dotis.* potest hæc esse vxor antequam in domum ducatur: & potest duci in domum, nec erit vxor: licet raro hoc eueniat: & ideo attinet potius ad inquirendum, an ante contractum matrimonium donatio sit facta?

k *Attinuisse.* q.d. exprimit tantum non attinuisse, id est, non esse curandum inquirēdo, id est, vt inquirat tempus antequam domum vbi duceretur, donatio facta erat. aut non attinuisse repete: vt supra, an donatio sit facta ante tempus tabularum, inquirendo &c. secundum quosdam. Vel hic respon. Scæuola non attinuisse, id est non pertinuisse ad rem, exprimi tempus: scilicet an donatio facta esset antequam domum ducatur: aut pro, &. & non attinet exprimi tempus tabularum simul cum prima, quæ plerumque &c. & bene infert: itaque. q.d. non est necesse exprimi illa duo: sed primum tantum, itaque &c. & secundum istos ductio impedit donationem, etsi non sit vxor &c. sed non placet. sed ꝑ hac. ś. de rit. nup. l. mulierē. Vel breuius secundū Yr. & R. q.d. nō fuit necesse hoc totum exprimere. s. antequam domum duceretur: & ante tabularū confectionem: quia tabulę plerūque fiūt post contractum matrimonium. sufficeret enim hoc si dicat, ante matrimoniū donauit. & hæc est mens huius. l. sed nō descēdit bene ad literā. *Tabulæ quandoque post matrimoniū contractū fiūt.*

l *Exprimi.* aliàs exprimit Scæuola. & aliàs exprimi.

m *Consensu.* scilicet legitimo & de præsenti. sed si hoc sit dubiū an sit facta ante matrimoniū, vel post, dic vt. C. de dona. ante. nup. l. cū in te. Accursius. *Flo. igni †locum hūc elegāter explicat Budæus hic, & Alex. ab Alex. lib. 2. c. 5.*

n *Ab eo.* scilicet marito futuro.

o *Aqua.* forma qua nuptiæ celebrātur. vnde versus. Vota viri captant, quæ iam captanda putabāt. Quos faciet iustos, ignis & vnda viros. Ité & aliàs. Dictio Græca gamos tædas. i. parētelas designat apud nos. est autem tæda de ligno quodam quod vt candela ardet: & accēdebatur in matrimonio contrahendo: vt ipsi in amore accēderentur. & aliàs. Dictio Græca gāmos mulier vocitatur apud nos. Hinc trigamum retine, bigamum quoq; monogamūque. *Flo. fuerit*

p *Deduci.* vt. ś. e. l. inter eos. si autē esset dubium ante nup. vel post nup. tunc distinguitur, aut esset ducta in domum, vel non: vt. C. de dona. ante nu. l. cū in te. † *De causis & formulis diuortii Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 8. Vale. Max. lib. 2. cap. 1. Plat. dialo. 11. de legib. Deut. cap. 24. Matt. 5. & 19.*

q *Si vxor. Emerit.* à viro, vel ab alio: quo etiam casu vtiliter marito vīdicare posset: vt. ś. c. l. vxor. in fi. Acc.

DE DIVORTIIS & repudiis.

Dictum est de cōtrahendis matrimoniis: nunc de disiungendis: & dic, quod diuortium inter coniuges dicitur: inter sponsos repudium. sed promiscue vtimur: vt infra, de verbo. sign. l. inter diuortium. §. 1. & erant olim multæ causæ ex quibus fierent diuortia, quæ enumerantur. C. eod. l. consensu. tribus additis per Iustinianum: vt in authen. de nup. §. has itaque. col. 4. at hodie paucæ sunt: vt in authen. vt lice. ma. & qui. §. quia vero plurima. col. 8. sed iure canoni. nullæ sunt: vt dixi, supra de negest. l. diuortio. in prin. Accursius. *Diuortium & repudiū differunt.*

r *Dirimitur. Captiuitate.* seruata distinctione inferioris. l. vt infra, eod. l. vxores. Accursius.

s *Diuortium. Dictum est.* Sed nonne in diuertendo quandoque vterque consentit? qualiter ergo mentes eorum diuersæ sunt?

TITVLVS II.

1. PAVLVS libro trigesimo quinto ad Edictum.

Dirimitur matrimoniū diuortio, morte, captiuitate[r], *vel alia cōtingente seruitute vtrius eorum.*

II. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

Diuortium autē vel à diuersitate mētium dictum est[s] *aut* a viro, *aut* a muliere, *aut* a viro & muliere, *aut* a nuntio. *Nam* & hoc *casu* recte dicimur diuortium facere. *Quod* & in his, *qui* per nuntium sponsalia contrahunt, *Iulianus* scribit. *Quod* si *quis* absentem *per* nuntium *uxorem* duxerit, *quamuis* ille *eam* domum *suam* receperit, *nec* tamen *ei* denuntiauerit, *non* uidetur *uxorem* habere. *Quod* si *quis* absentem *per* nuntium *uxorem* duxerit, *quamuis* ille *eam* domum *suam* receperit, *nec* tamen *ei* denuntiauerit, *non* uidetur *uxorem* habere.

BIU Cujas

sunt? Rñ. hoc ideo dici, quia plerũque altero inuito: & ita aliud vult vnus, & aliud alius. vel aliter dicitur diuortiũ à diuersis mẽtibus: non quod contraria sit mens siue intentio vnius voluntati alterius: sed quia non vnius tantum, sed diuersorũ mentes in hoc consentiunt vt dissoluatur matrimonium. Vel melius, quia in diuertendo, siue vterque consentiat, siue alter tãtum, diuersa est mens vnius siue vtriusque: id est contraria ei voluntati quam in contrahendo habuit.

Diuortium quid sit, & quare sic dicatur.

† *Vide Erasm. Chil. 2. cent. 3. p. uer. 4.*

a *In repudiis.* id est, diuortiis. Accursius.

b *Habeto.* aliàs habeto: & aliàs abeo: & ponitur pro recedo: & tunc puncta ibi, tibi.

c *Præsenti.* viro vel sponso: item vxori vel sponsæ.

d *Eum.* filium vel seruum. Accursius.

e *Eius sit.* repudiati, vel etiam repudiantis.

f *Cuiusue.* vir vel vxor, sponsus vel sponsa. & dic fieri per eum in cuius potestate &c.

* *Flo. non est, nisi verum quod* vt supra, de sponsa. in potestate. Sed arg. contra. ff. pro socio. l. sed & si socius. §. si absenti. & l. actione. §. item scriptum. & hoc potest pater consentiente filia: aliàs non: vt. C. de repu. l. dissentientis. Ac.

g *Diuortium. Apparuerit.* Iracũdia excusat à culpa. hic est enim culpa in diuertẽdo: vt supra de minori. l. si ex causa. §. si mulier. & hic. Item minuit delictum: vt. C. ad. l. Iul. de adul. l. Gracch⁹. & C. de abol. l. ij. Item contractum rescindit: vt. j. de Pu. l. licitatio. & facit. j. de reg. iu. l. quicquid. arg. cõtra. C. de iniu. si non conuitij. §. si autem in rixam. Accursius.

* *Flo. quod*

h *Diuortisse.* vt supra, de ritu nup. l. plerique &. ff. titu. j. l. vir mulieri. Accursius.

i *Vlianus. Retineri.* contractũ ante furorem: vt supra, de ritu nup. l. oratione. §. si. licet improprie repudium inter cõiuges dicitur: vt dixi. ff. in rubri. & est similis ratio C. de codi. l. nec codicillos. &. ff. de in diem addict. vbi autem. §. sed & Marcellus. &. C. vt nemo priua. l. j. &. j. de bo. vac. l. iij. & in auth. qui. mo. natu. effi. leg. §. quod autem. col. vj.

* *Flo. diuerterat*

Si filia.] CASVS. Pater filia emancipata dedit in dotem: & stipulatus est sibi reddi si filia decederet in matrimonio: aliàs dixit quòd vir lucretur. filia in odiũ patris propter amorem viri diuertit: vt sic non decederet in matrimonio, & vir lucretur. Dicit hic, succurrendum patri ac si non diuertisset. Viuianus.

k *Adficiat.* id est, eius lucro adferat.

l *Potuit.* pater stipulatione in vno casu tantum prospexit sibi si filia decederet in matrimonio. ergo si decederet solu. matri. marit⁹ dotem lucrabitur: vt. ff. de pact. do. pater. §. cum inter. Si autem maritus qui lucratur, misit ei libellum repudij: succurritur igitur patri: vt hic, & C. eo. l. nõ est. & infra, sol. ma. l. filiæ.

vel quia in diuersas partes eũt, qui distrahũt matrimoniũ. ¶ In repudiis[a] autẽ, id est, renuntiationibus cõprobata sunt hæc verba, *tuas res tibi habeto*[b]. item hęc: *Tuas res tibi agito.* † In sponsalibus quoq; discutiendis placuit renuntiationẽ interuenire oportere: in qua re hæc verba probata sunt: *Conditione tua non vtor.* Siue autem ipsi præsenti[c] renuntietur, siue absenti per eum, [d] qui in potestate ei⁹ sit, [e] cuiúsue[f] is eáue in potestate sit, nihil interest.

III. PAVLVS libro trigesimo quinto ad Edictum.

DIuortium non* est verum, nisi quod animo perpetuã constituẽdi dissensionẽ fit. itaque quidquid in calore iracũdiæ vel fit, vel dicitur, nõ prius ratum est, quam si perseuerantia apparuit, [g] iudicium animi fuisse. ideoque per calorẽ misso repudio, si breui reuersa vxor est, nec diuortisse[h] videt.

* *Flo. non est, nisi verum quod*

Ibi est dare priuationem, vbi est dare habitum. de quo plene dixi in. l. decem. j. de verbo. obliga. Bartolus.

IIII. VLPIANVS libro vicesimosexto ad Sabinum.

IVlianus libro octauodecimo Digestorũ, quærit, an furiosa repudium mittere, vel repudiari possit? & scribit furiosã repudiari posse: quia ignorãtis loco habetur. repudiare autem nõ posse, neq; ipsam ꝓpter dementiam, neque curatorẽ eius: patrẽ tamen eius nuntiũ mittere posse. qui* non tractaret de repudio, nisi constaret [posse & cum furiosa] retineri[i] matrimonium. quæ sententia mihi videtur vera.

* *Flo. ipse enim per eam videtur velle* matrimonium dissolui. Viuianus.

V. IDEM libro trigesimoquarto ad Edictum.

SI filia emãcipata idcirco diuertat,* vt maritũ lucro dotis adficiat,[k] patrẽ fraudet: qui profectitiam dotẽ potuit[l] petere, si cõstante matrimonio decessisset [filia:] & ideo patri succurrendũ est, ne dotem perdat. Non enim min⁹ patri, quã marito, succurrere prætorẽ oportet. dãda igitur est ei dotis exactio, atque si constante matrimonio decessisset filia.

Quo ad quid dicitur quasi matrimoniũ: quo ad quid, nõ. Ista lex est singularis. Bal.

VI. IVLIANVS libro sexagesimosecundo Digestorum.

VXores eorũ, qui in hostiũ potestatẽ peruenerũt, possunt videri nuptarum locũ retinere eo solo, [m] quod alij temerè nubere non possunt. Et generaliter definiendũ est, donec certum est, maritum viuere in captiuitate constitutũ: nullã habere licentiã vxores eorum migrare ad aliud matrimoniũ, nisi mallent ipsæ mulieres causam repudij præstare. [n] Sin autẽ in incerto est, an viuus apud hostes teneatur, vel morte præuẽtus[o] [est:] tunc si quinquennium à tẽpore captiuitatis excesserit: licentiam habet mulier ad alias migrare[p] nuptias: ita tamen, vt bona gratia dissolutum videatur pristinũ matrimoniũ: & vnusquisque suũ ius habeat imminutum: eodem iure & in marito in ciuitate degente, & vxore captiua obseruando.

m *Vxores. Solo.* non ad matrimoniũ, cũ aliter sit seruus: vnde inæqualitas fortunę nuptias esse non sinit, vt in authen. de nup. §. sed & captiuitatis. col. iiij. &. j. de capti. l. in bello. §. medio.

n *Præstare.* id est, præstitisse videtur quãtum ad dotis amissionẽ. Ot.

o *Præuentus.* cum hoc ignorauit. Accursius.

p *Migrare.* vt in authen. de nup. §. sed etiã capti. col. iiij. nec est opus repudij. Sed contra. C. eo. l. vxor. Solu. ibi de eo qui est in expeditione: qui quatuor annis expectatur: hic de captiuo. sed & de illo corrigitur: vt in authẽ. vt li. ma. & auiæ. §. auté. coll. viij. Ac.

Mulier ma ritũ, qui in expeditione est per quadriennium expectare tenetur.

VII. PAPINIANVS libro primo de Adulteriis.

SI pœnituit eum[q], qui libellum tradendũ[r] diuortij dedit: isque[s] per ignorantiam mutatæ voluntatis oblatus est: durare matrimoniũ dicendũ [est:] nisi pœnitentia[t] cognita is qui accepit ipsum[u] voluerit* matrimonium dissoluere. tunc enim per eum qui accepit, soluitur matrimonium.

q *Eum.* s. virum.

r *Tradendum.* patri mulieris.

s *Isque.* s. libellus. Ac.

t *Pœnitentia.* s. viri.

u *Ipsum.* scilicet libellum repudij.

Pœnituit.] CASVS. Vir misit vxori libellum repudij per patrem mulieris, vel per alium nuntium: & antequã mulieri offerretur, vir pœnituit: non erit diuortium, nisi mulier quæ accepit indignetur: & ipsa velit matrimoniũ dissolui. tunc

VIII. IDEM libro secundo de Adulteriis.

DIuus Hadrianus eũ, qui alienã vxorẽ ex itinere domũ suam duxisset, & inde marito eius repudium misisset: [x] in triennium relegauit.

x *Diuus. Misisset.* id est mitti fecisset sine causa. & bene sic exponitur: quia ipse videtur mittere, cum per alium mittat. Ac.

Diuortium non potest fieri, nisi septem testibus adhibitis: in quorum numero libertus non numeratur. Baldus.

IX. PAVLVS libro secundo de Adulteriis.

NVllum diuortium ratum est, nisi septẽ ciuibus Romanis puberibus [testibus] adhibitis præter libertum[y] eius, qui diuortium faciet. Libertũ inter eos non computetur. ita ponitur exclusiuè: aliàs tamen inclusiuè ponitur: vt. ff. de pig. act. l. j. §. fi. &. C. de ser. fug. l. iij. §. j. & alibi ponitur exclusiuè: vt. C. de episc. & cle. l. parabolani. Item rogati

y *Vllum. Libertum.* non dicit, præter: vt. vij. testes, & præter eos libertus etiã diuertẽtis adesse debeat. Item non ideo, vt si libertus abfuerit, nõ habeatur ratum diuortiũ: sed ideo vt si libertus, siue abfuerit, siue non, BIU Cujas

rogati debent esse eo ipso secundum quosdam, quod certus numerus exigitur, sicut est in testamētis: immo: quia dicit adhibitis. i. rogatis: vt. j. de testa. l. hæredes palā. Accursius. *ADDITIO.* Nota ex hac glo. quòd tantum est dicere adhibitis, quantum est dicere rogatis: & ideo si in instrumento inuenitur verbum, adhibitis, debet exponi. i. rogatis pro hoc est tex. cū glo. insti. de testa. §. fi. secūdum Bal. hic.

accipiemus etiam eū, qui à patre, auo, proauo, & cæteris sursum* versum manumissus sit.[a]

* *Flo. sus.*

a *Sit.* sed non liberti libertorū dicuntur nostri: vt. j. de ver. sig. l. licet inter. §. patronos.

x. MODESTINVS libro primo Regularum.

PAtrono inuito liberta quā in matrimonio habuit, ab eo discedere non potest: nisi ex causa fideicommissi manumissa sit[b]. tunc enim potest: licet eius sit* liberta.

b *Patrono. Manumissa sit.* qui enī manumittit ex causa fideicom. in quibusdam pro patrono habetur: vt. ff. de in ius vocā. l. is quoque. &. j. de bo. quę lib. l. qui ex omni causa. idē credo, & si quæratur, an posit pro eo testificari, vel nō. in quibusdam autem non habetur: vt supra de rit. nup. l. proxi. Item quantum ad operas: vt. C. de ope. liber. l. mater. Item nec potest talem seruū quē necesse habet per fideicom. manumittere, habere suum hæredē necessarium: vt. j. de hære. instit. l. seruo.

* *Flo. sit.*

Licet lex improbet diuortium fieri inuito patrono, tamen ipsum non annullat. Et ad hoc vt diuortium inuito patrono non possit impune fieri, duo requiruntur: videlicet quod patronus non desinat esse patronus: & quod libertam noluerit in matrimonium retinere. secus si talis qualis eius voluntas in contrarium apparuerit. Baldus.

XI. VLPIANVS libro tertio ad Legem Iuliam & Papiam.

QVod ait lex,[c] *diuortij faciēdi potestas libertæ, quæ nupta est patrono, ne esto*: nō infectū videtur effeciſſe diuortiū, quod[d] iure ciuili dissoluere solet matrimonium. quare cōstare matrimonium dicere nō possum[e]: cum sit separatum. Denique scribit Iulian[e] de dote hāc actionem non habere.[e] meritò igitur, quādiu patronus eius eā vxorē suam esse vult: cū nullo alio cōnubium ei est.[f] Nā quia intellexit legislator facto libertæ quasi diremptum matrimoniū: detraxit ei cum alio cōnubiū.[g] quare cuicūque nupserit: pro non nupta habebitur. Iulian[e] quidē āplius putat, nec in cōcubinatu eā alterius [quàm] patroni esse posse. ¶ Ait lex: *quādiu patronus eā vxorem esse volet.*[h] Et velle debet vxorem esse: & patronus durare. Si igitur aut patronus esse, aut velle desierit: finita est legis auctoritas.[i] ¶ Illud rectissimè placuit, qualiquali voluntate intelligi possit patronus animum habere desiisse quasi in vxorem,[k] finiri legis huius beneficiū. Proinde cùm patronus rerū amotarum cū liberta, quæ ab inuito eo diuorterat, vellet experiri: Imperator noster cum diuo patre suo rescripsit, intelligi eū hoc ipso nolle nuptam sibi, quod[l] * eā actionem vel aliam importet,* quæ nō solet nisi ex diuortio oriri.[m] Quare si accusare eam adulterij cœperit, vel alio crimine [ream] postulare, quod vxori nemo obiicit: magis est, vt diremptum[n] sit matrimonium. etenim meminisse oportet, ideo adimi cum alio cōnubium: quia patronus sibi nuptā cupit. Vbicūque igitur vel tenuis[o] intellect[o] videri potest, nolentis nuptam: dicēdum est, iam incipere libertæ cū alio esse cōnubium. Proinde si patronus sibi despōderit[p] aliam, vel destinauerit,[q] vel matrimonium alterius appetierit: credendum* est, nolle hanc nuptam, & si concubinam sibi adhibuerit: idem erit dicendū.[r] *

* *Flo. qui habere animum quasi in vxorem. i. cœpit nō habere eum animū sicut quis habet in vxorem suam: quia pro nō vxore eam habere cœpit non vtendo cū ea. nam etiā in brutis intelliguntur intrinseca per extrinseca: vt insti. de re. di. §. pauonum. ad hoc inducit hic multa exempla. Accursius.* * *Hal. inciperet,*

l *Quòd eam.* quòd, id est, quia.

m *Oriri.* Sic & ex eo quod agitur pro socio, similiter finiri societas videtur: &. ff. pro socio. l. actione. Accursius.

n *Diremptum.* etiā quo ad legis potestatem: finitum autem erat & prius: vt supra, in prin. * *Flo. cre-dendus* * *Flo. pro-bandum* huius. l. Et no. ex hoc & inferioribus exemplis tria argumenta. Primū: quia non refert expresse quid dicatur, an rebus ipsis & factis: vt supra, de legi. & sena. l. de quibus. in fi. &. C. de Lat. li. to. §. sed & qui domini. &. §. sed & si quis. Secundum, quòd non licet variare. sed ex quo aliquid tale fecerit vir, *licet.* *Variare nō*

Non habere. cū eius facto solutū sit matrimoniū: vt. j. proxime.

f *Et est.* non tamen esset adulter qui eam cognosceret: vt infra, ad leg. Iul. de adul. §. penul. Accursius.

g *Connubium.* Nota quod in hac. l. &. ff. eo. l. vxores. &. l. patrono. matrimonium constat, quo ad quid: quo ad aliquid nō. sic. C. de fal. l. si quis decurio. & institu. de ado. §. fi.

h *Volet.* subaudi, alij ne nubat. Accursius.

i *Auctoritas.* quia alij nubere poterit. Et sic *Vnū interno.* cum duo sūt necessuenire non saria, vnum interueni- *sufficit, vbi* re non sufficit: ar. infra, *duo sūt ne-* de acqui. poss. l. quem- *cessaria.* admodum. &. l. possideri. §. in amittenda. & supra, de rei vind. l. sin autem. §. possidere. & Co. de inoffi. dona. l. si liqueat. &. l. si totas. & de iure deli. l. potuit.

Item no. quod cum aliquid impeditur propter quod vnum, eo semoto tollitur impedimentum: vt hic, &. j. de vsucap. vbi. §. interdū. *Sublato impedimento propter quod aliquid nō fiebat, id fieri potest.*

k *In vxorem.* desinit habere animum quasi in vxorem. i. cœpit nō habere eum animū sicut quis habet in vxorem suam: quia pro nō vxore eam habere cœpit non vtendo cū ea. nam etiā in brutis intelliguntur intrinseca per extrinseca: vt insti. de re. di. §. pauonum. ad hoc inducit hic multa exempla. Accursius.

l *Quòd eam.* quòd, id est, quia.

m *Oriri.* Sic & ex eo quod agitur pro socio, similiter finiri societas videtur: &. ff. pro socio. l. actione. Accursius.

n *Diremptum.* etiā quo ad legis potestatem: finitum autem erat & prius: vt supra, in prin. * *Flo. cre-dendus* * *Flo. pro-bandum* huius. l. Et no. ex hoc & inferioribus exemplis tria argumenta. Primū: quia non refert expresse quid dicatur, an rebus ipsis & factis: vt supra, de legi. & sena. l. de quibus. in fi. &. C. de Lat. li. to. §. sed & qui domini. &. §. sed & si quis. Secundum, quòd non licet variare. sed ex quo aliquid tale fecerit vir, *licet.* *Variare nō*

o *Tenuis.* id est, leuis intellectus.

p *Desponderit.* id est, desponsauerit. Accursius.

q *Destinauerit.* id est, proposuerit aliam habere in sponsam. Accursius.

r *Dicendum.* quia constante matrimonio eam habere non licet: vt Cod. de concubi. l. j.

Finis Digesti veteris cum casibus domini Viuiani Bononien.

PARISIIS.

EXCVDEBAT CAROLA CVILLARD
sub Sole aureo, via ad diuum Iacobum.

M. D. LVIII.

BIU Cujas



187
I

GRAND E
RÉS